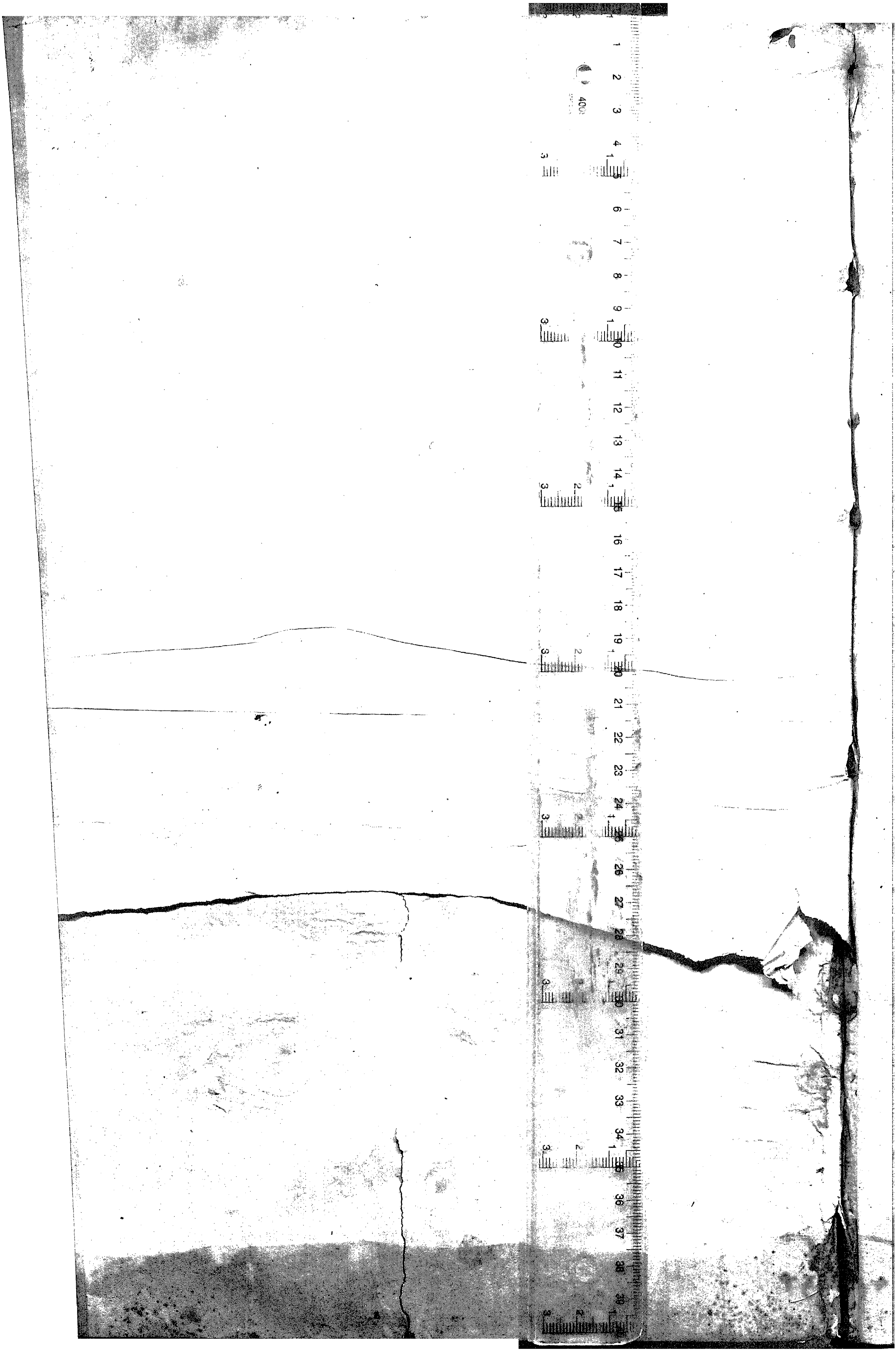

K. 5053

BIBLIA
SACRA

CVM GLOSSIS, INTERlineari & Ordinaria, Nicolai Lyrani Poſtilla & Moralitatibus, Burgenſis Additionibus, & Thoringi Replicis.

TOMVS PRIMVS

continet Pentateuchum,

Nempe { Geneſim, Exodum, Leuiticum, Numerum, & Deuteronomium.

Omnia ad Hebræorum & Græcorum fidem iam primum ſuo nitori reſtituta, & variis ſcholiis illuſtrata.

LVGDVNI, ANNO
M. D. XLV.

Cum priuilegio Regis.

LE PRIVILEGE.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de France,a noz aimez & feaulx conſeilliers,les gens tenans noſtre court de parlement a Paris,& Preuoſt de Paris,& a tous noz autres iuſticiers & officiers,ou a leurs lieutenantz Salut. Receue auõs lhũble ſupplication de noſtre cher & bien aime Anthoine Vincẽt marchant demeurãt a Lyon,contenãt que a grand labeur & diligence,& par gens ſcauans en bõnes & ſainctes lettres,quil a entretenu depuis quatre ans en ca a ſes deſpẽs il a faict reueoir toutes les impreſſions cy deuant faictes de ſix volumes de la Gloſe ordinaire ſur la Bible, & reſtituer les dictions Grecques & Hebraicques,auec les annotations de ſainct Hieroſme ſeu Gabinius, & autres,tant ſur le nouueau que viel Teſtament,& ſur le tout faict vn Repertoire nouuel, lequel il deſiroit vouluntiers faire imprimer,auec ladicte Gloſe ordinaire ſelon leſdictes corrections,additiõs,annotations & Repertoire,pour eſtre expoſe en vente en noſtre Royaume a lutilite de la choſe publicque diceluy,a fin de pouoir recouurer pluſieurs grãds fraiz & miſes quil a en ce faictz & expoſe. Mais il doubte que les autres Imprimeurs ou libraires le voul droient en ſemblable faire imprimer & expoſer en vente,qui luy ſeroit,ſi ainſi eſtoit,grãd perte & dõmage,par ce quil ne pourroit recouurer leſdicts fraiz ſur ce par luy faictz,& qui luy conuient encores faire pour ladicte impreſsion,ſi par nous neſtoit prohibe aux dicts autres imprimeurs & libraires de les faire imprimer & vendre,a tout le moins par certain temps cõpetant, dedans lequel ledict ſuppliant peuſt recouurer leſdicts fraiz. Pource eſt il que nous inclinans a ſa ſupplication & requeſte luy auons en faueur que deſſus permis & octroye,permettons & octroyons de grace eſpecial par ces preſentes que leſdicts volumes cy deſſus declairez & ſpecifiez leſquelz il a faict reueoir,corriger & annoter par la maniere deſſuſdicte preallablemẽt veuz & viſitez par les docteurs en la faculte de Theologie de noſtre ville de Paris,ou par telz diceux que par vous gẽs de noſtre dicte court de Parlement de Paris ſera aduiſe, pour ſcauoir ſi en iceulx volumes y a aucune choſe de mauluaiſe doctrine,& qui ſoit contraire a la doctrine eccleſiaſtique,receue en legliſe Gallicaine. A fin de la reiecter,ilz puiſſe & luy loiſe luy ſeul faire imprimer,vendre & diſtribuer en noſtre royaume, pays & ſeigneuries iuſques au temps & terme de troys ans prochainement venãtz,a compter du iour & date que limpreſsion en ſera paracheuee. Sãs que pendant ledict temps autres que luy les puiſſent faire imprimer,ne vendre,ſi ce neſt de ſon conſentement & permiſsion. Et auſquelz nous auons inhibe & defendu,inhibõs & defendons de ce faire ſoubz peine de cõfiſcation deſdictz volumes, & de amende arbitraire. Et oultre de tous deſpens dõmages & intereſtz enuers ledict ſuppliant, ſi voulons & vous mandons & a chaſcun de vous ſi cõme a luy appartiendra que des noz preſent grace & permiſsion vous faictes, ſouffrez & laiſſez ledict ſuppliant iouyr & vſer plainement & paiſiblement durant ledict temps: ſans en ce luy faire mettre ou donner ne a ſes facteurs ou commis a la vente & diſtribution deſdictz volumes ainſi veuz & viſitez que dict eſt aucun empeſchemẽt,& a ce faire ſouffrir & obeyr contraignez & faictes contraindre tous ceux quilz appartiendra par les peines cy deſſus indictes,& autres que verrez eſtre a faire par raiſon. Car tel eſt noſtre plaiſir. Dõne a Amboyſe le.xxv.iour de Mars. Lan de grace Mil cinq cens quarãte quatre,& de noſtre regne le trente vnieſme. Ainſi deſſoubz ſigne. Par le Roy, vous preſent. De la Cheſnaye. & ſeelle du grand ſeau en ſimple queue de cyre iaune.

LETTRES DATTACHE.

FRANCOYS par la grace de Dieu Roy de France, A noz aimez & feaulx conſeilliers les gens tenans noz court de parlement de Tholoze,Bordeau,Rouen,Dijon,Prouence,Grenobles,Chambery,Seneſchaux de Lyon,Tholoze,& Prouence,ou leurs lieutenantz,ſalut & dilection. De la partie de noſtre bien aime Anthoine Vincẽt libraire de noſtre bonne ville de Lyon,nous a eſte hũblement expoſe quil auroit obtenu de nous les lettres patentes en forme de Priuileges cy attacheez ſoubz le contreſeel de noſtre chancellerie,pour imprimer les liures contenuz en icelles deſquelles il requerroit voluntiers lenterinement par deuant vous. Mais il doubte par ce quelles ne ſont a vous addreſſantes que ne feiſsiez difficulte icelles enteriner,& le receuoir a ce, ſi ſur ce ne luy eſtoit pourueu de noſtre gratieux remede conuenable,nous humblement requerant iceluy. Pourquoy nous ce conſidere voulans ſoubuenir audict expoſant, vous mandons & a chaſcun de vous cõmettons par ces preſentes que procedez a lenterinement deſdictes lettres de priuilege ſelon leur forme & teneur,& le faictes ioyr & vſer plainement,paiſiblement & entierement de leffect & enterinemẽt dicelles. En faiſant faire par vous a tous ceulx quil appartiendra les defences contenues en icelles, Nonobſtant quelles ne ſoient a vous addreſſantes que ne voulons nuire ne preiudicier audict expoſant,ains en tant que beſoing eſt ou ſeroit len auons releue & releuons de grace eſpecial par ces preſentes: car tel eſt noſtre plaiſir de ce faire,vous donnons plain pouuoir,auctorite,puiſſance,commiſsion & mandement eſpecial par ces preſentes,mandons & commãdons a tous noz iuſticiers,officiers & ſubiectz,que a vous en ce faiſant ſoit obey. Donne a Broys le.viij.iour de May. Lan de grace Mil cinq cens quarante cinq. Et de noſtre regne le trente vnieſme. Ainſi ſigne.

Par le Roy.a la relation du conſeil, Le Picart. Et ſeelle du grand ſeau en ſimple queue de cyre iaune.

Extraict des regiſtres de Parlement.

VEV par la Court les lettres patẽtes du Roy a elle addreſſantes donnees a Amboyſe le vinge cinquieſme iour de Mars dernier paſſe,impetrees par Anthoine Vincent marchãt demeurãt a Lyon. Par leſquelles ledict ſeigneur permect & octroye audict Anthoine Vincẽt faire imprimer,vẽdre & diſtribuer en ſes Royaumes,pays,terres & ſeigneuries ſix volumes de la Gloſe ordinaire faicte ſur la Bible,que ledict Vincẽt a fait reueoir & reſtituer les dictiõs Grecques & Hebraicques auec les annotatiõs de ſainct Hieroſme ſeu Gabinius,& autres tant ſur le nouueau que viel Teſtament. Et ce iuſques a troys ans a compter du iour & terme de limpreſsiõ paracheuee. Sans ce que pendant ledict temps autre que luy les puiſſe faire imprimer ne vendre,ſi ce neſt de ſont conſentement & permiſsion. Auſquelz ledict ſeigneur inhibe & deffend ce faire ſur peine de confiſcation deſdictz volumes & damende arbitraire, & oultre de tous deſpens,dommages & intereſtz enuers ledict Vincent. Mandãt ledict ſeigneur a ladicte court faire ſouffrir,& laiſſer iouyr & vſer ledict Vincent deſdictz octroy,& permiſsion,iceulx volumes prealablement veuz & viſitez par les docteurs en la faculte de Theologie de luniuerſite de Paris,ou telz autres diceulx que par ladicte court ſeroit aduiſe,ainſi & cõme il eſt plus a plain contenu & declaire eſdictes lettres. Veu auſsi la requeſte preſentee a ladicte court par ledict Anthoine Vincent a ce que leſdictes lettres luy fuſſent enterinees,la certification des docteurs en ladicte faculte de Theologie en ladicte vniuerſite cõmis & deputez par ladicte Court. Et le conſentement du Procureur general du Roy. Tout conſidere ladicte Court a enterine & enterine audict Anthoine Vincent leſdictes lettres patentes. Et en ce faiſant ſuiuant icelles a permis & permect audict Vincent faire imprimer,vendre & expoſer en vente leſdicts ſix volumes de la Gloſe ordinaire ainſi reueuz,corrigez,reſtituez & annotez. Et fait defence a tous autres de iceux ſix volumes faire imprimer ne expoſer en vente iuſques au terme de troys ans paſſez, a compter du iour de limpreſsion dudict Vincent ſera paracheuee,ſur peine de confiſcatiõ de leurs volumes,amende arbitraire,deſpẽs dommages & intereſtz, ſil neſt de la permiſsion & conſentement dudict Vincent.

Faict en Parlement le penultieſme iour de Iuillet. Lan mil cinq cens quarante cinq. Ainſi ſigne Du Tillet.

EXCVDEBATVR LVGDVNI, ANNO M. D. XLV.
DIE VERO XX. MENSIS AVGVSTI.

A QVONIAM pleriq; eo quòd nō multam operam dāt ſacrę ſcripturæ, exiſtimāt oēs libros,q in biblijs cōtinenť, pari veneratione eſſe reuerendos atq; adorādos,neſciētes diſtinguere inter libros canonicos & nō canonicos,quos hebręi à canone ſeparant & gręci inter apocripha computant:vnde ſępe coram doctis ridiculi videntur,& perturbantur,ſcandaliſanturq; cum audiūt aliquem non pari cum cęteris omnibus veneratione proſequi aliquid, quod in biblia legatur.

Canonici libri.

Idcirco hic diſtinximus,& diſtincte numerauimus primo libros canonicos,& poſtea non canonicos, inter quos tantum diſtat quantum inter certum & dubium. Nam canonici ſunt confecti ſpirituſancto dictante. Non canonici autem ſiue epocriphi,neſciť quo tēpore quibusve autoribus ſint editi,quia tamē valde boni & vtiles ſunt,nihilq; in eis,quod canonicis obuiet, inuenitur:ideò eccleſia eos legit & permittit:vt ad deuotionem & ad morum informationem à fidelibus legantur.

ἀποκρυφοί,id eſt oculti.

Eorum tamen autoritas ad probandum ea,quæ veniunt in dubium, aut in contentionem, & ad confirmandam eccleſiaſticorum dogmatum autoritatem, nō reputatur idonea, vt ait beatus Hieronymus in prologis ſuper Iudith,& ſuper libris Salomonis.At libri canonici tantę ſunt autoritatis vt quicquid ibi continetur,verū teneat firmiter & indiſcuſſe.Et per conſequens illud quod ex hoc concluditur manifeſte. Nā ſicut in philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota, ita & in ſcripturis à ſanctis doctoribus traditis veritas cognoſcitur,quantum ad ea quę ſunt fide tenenda, per reductionem ad ſcripturas canonicas,quæ ſunt habitæ diuina reuelatione,cui nullo modo poteſt falſum ſubeſſe.Vnde de his dicit Auguſtinus ad Hieronymum.Ego ſolis eis ſcriptoribus,qui canonici appellantur,didici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum ſcribendo erraſſe,firmiſſime teneam,ac ſi aliquid in eis offendero, quod videať contrarium veritati, nihil aliud exiſtimē, quā mendoſum eſſe codicē,vel nō eſſe aſſequutum interpretē, quod dictum eſt,vel me minime intellexiſſe non ambigam. Alios autem ita lego,vt quantalibet ſanctitate doctrinave polleant, non ideo verum putem quia ipſi ita ſenſerunt,ſed quia mihi per illos auctores canonicos vel probabiles rationes,quod à vero non abhorreat perſuadere potuerunt.

B

Numerus librorum canonicorum.

Hanc diuiſionē probāt hebręi, qui biblia ſua ob id appellant עשרים ארבע. id eſt,viginti quatuor Apoc.5.b.

¶Sunt igitur libri canonici veteris teſtamenti vigintiduo, ad numerum vigintiduarum literarum hebręorum vt ſcribere Origenem ſuper primum ſalmum refert Euſebius libro ſexto Eccleſiaſticę hiſtorię, & copioſius diſtinctiuſq; dicit beatus Hieronymus in prologo galeato ſuper lib. regum quòd omnes in tres partes ab hebręis diuiduntur.In legem, id eſt quinq; libros Moyſi.In prophetas octo,& Agiographa nouem vt ſtatim clarius patebit. Quāuis nonnulli librum Ruth ſeparent à libro Iudicum,& lamentationes Hieremię â Hieremia,& inter agiographa cōputenť,vt ſint viginti quatuor libri ad numerū viginti quatuor ſeniorū,quos Apocalypſis inducit adorantes agnū.¶Iſti ſunt libri qui ſunt in canone,vt latius ſcribit beat⁹ Hieronymus in prologo galeato qui eſt ſuper libros Regum. Et primo quinq; libri Moyſi qui appellantur lex, quorum primus eſt Geneſis, ſecundus Exodus, tertus Leuiticus, quartus Numeri, quintus Deuteronomium. ¶Secundo ſequuntur octo libri prophetales, quorum primus eſt Ioſue, ſecundus liber Iudicum cum Ruth, tertius Samuel,id eſt,primus & ſecundus Regum, quartus Malachim id eſt,tertius & quartus Regum,quintus Eſaias,ſextus Hieremias cū lamentationibus,ſeptimus Ezechiel,octauus liber duodecim prophetarum:quorum primus eſt Oſee, ſecundus Ioel, tertius Amos, quartus Abdias,quintus Ionas, ſextus Micheas, ſeptimus Naum, octauus Abacuk,nonus Sophonias, decim⁹ Aggæus,vndecimus Zacharias,duodecimus Malachias.

ἁγιογραφά,id eſt ſcripta ſancta.

¶Tertio ſequuntur agiographa nouem,quorum primus eſt Iob, ſecundus Pſalterium, tertius Salomonis prouerbia,quartus eiuſdem Eccleſiaſtes,quintus eiuſdē canticum canticorum, ſextus Daniel, ſeptimus Paralipomenon, qui apud hebręos eſt vnus liber,non duo,octauus Eſdras cum Neemia(eſt enim totus vnus liber)nonus,Heſter. Quicquid autem extra hos eſt(de veteri teſtamento loquor) vt dicit Hieronymus inter apocripha eſt ponendum.

Non canonici libri & eorum autoritas.

¶Iſti ſunt libri,qui non ſunt in canone,quos tamen eccleſia vt bonos & vtiles libros admittit, non vt canonicos,inter quos ſunt aliqui maioris autoritatis, aliqui minoris;Nam Thobias,Iudith & Machabęorum libri: Sapientię quoq; liber atq; Eccleſiaſticus,valde ab omnibus probantur,ita φ Auguſtinus libro ſecundo de doctrina chriſtiana, tres ſuperiores numerat inter canonicos,& de Sapientia atq; Eccleſiaſtico dicit,meruiſſe illos recipi in autoritatem,& inter propheticos debere numerari.

C Et de libris Machabęorum libro decimooctauo de ciuitate dei loquens & de Eſdrę libris dicit φ quamuis hebręi non habeant eos

pro canonicis,tñ eccleſia habet illos pro canonicis,ppter quorūdā martyrū paſſiōes vehemētes atq; mirabiles.

Minoris autoritatis.

Minoris aūt autoritatis ſunt Baruch,& terti⁹ & quart⁹ Eſdrę.Nā Auguſti.in loco ſupradicto nullā de his facit mētionē,cū tamē(vt dixi)alios apocryphos canonicis annumeret.Rufin⁹ quoq; in expoſitiōe Symboli & Iſidor. in libro ſexto etymolo.vbi hāc Hieronymi diuiſionē referunt, horum nihil meminerunt.Et vt numeres eos eo ordine quo ſunt in biblia,quamuis alio ordine fuerint editi,primo ſunt tertius & quartus liber Eſdrę,qui dicuntur tertius & quartus,quia ante Hieronymum gręci & latini librum Eſdrę canonicum ſecabant in duos libros,ſermones Neemię,ſecundum librum appellantes. Iſti autem tertius & quartus inter omnes non canonicos minoris (vt dixi) ſunt autoritatis.Vnde Hieronym. in prologo Eſdrę eos appellat ſomnia. & in pauciſſimis biblijs manu ſcriptis inueniuntur, & in multis impreſſis inuenitur ſolum tertius. Secundus eſt Thobias, liber valde deuotus & vtilis.Tertius eſt Iudith,quem dicit Hieronymus in prologo fuiſſe à Nicena ſynodo computatum in numero ſanctarū ſcripturarū.Quartus liber Sapiētię,quem ſcripſiſſe Philonē alexandrinum iudæum doctiſſimum,fere omnes tenent. Quintus eſt liber Ieſu filij Syrach,qui eccleſiaſticus dicitur.Sextus eſt Baruch,vt dicit Hieronymus in prologo Hieremiæ. Septimus eſt Machabęorum liber in primum & ſecundum diuiſus.¶Neq; aliquem moueat,φ in Iudith & Thobię prologis dicitur φ apud hebręos inter agiographa leguntur:quia manifeſtus error eſt,& apocripha, non agiographa,eſt legendum:qui error in omnibus quos viderim codicibus inuenitur,& inoleuit(vt puto)ex pietate & deuotiōe exſcribentium qui deuotiſſimas hiſtorias horrebant annumerare inter apocrypha.Nam φ hic error multis retro annis codices occupauerit,oſtendit magiſter in hiſtoria Iudith,vbi dicit:Hic liber apud caldęos inter hiſtorias computatur,& apud hebręos inter apocrypha,quod dicit Hieronymus in prologo,qui ſic incipit: Viginti & duas literas.Si ergo alicubi in prologo ſuper Iudith, legitur inter agiographa vitiū ſcriptoris eſt,quod in ipſo titulo deprehendi poteſt.Ex quo miror φ dictus magiſter non aduerterit eundem eſſe errorem in prologo Thobię,vbi ipſe dicit:Hanc hiſtoriam hebręi ponunt inter apocrypha,Hieronymus tamen in prologo ſuo dicit inter agiographa:Gloſſa quoq; ſuper dicto prologo Thobię dicit potius & verius dixiſſet inter apocrypha. Vel large accipit agiographa,quaſi ſanctorum ſcripta,& ita non eſt de numero illorum nouem, quæ proprie dicuntur agiographa,quæ ſunt de catalogo id eſt de numero viginti duorū librorū bibliæ.

D

Nam cū Hieronymus in prologo galeato,poſt enumerationem canonicorū librorū dicat Hic prologus ſcripturarum, quaſi galeatum principiū,omnibus libris quos de hebręo vertimus in latinum conuenire poteſt vt ſcire valeam⁹quicqd extra hos eſt,inter apocrypha eſſe ponēdū Igitur ſi ſapiētia quę vulgo Salomonis inſcribitur, & Ieſu filij Syrach liber,& Iudith,& Thobias,& Paſtor,non ſunt in canone:quo modo credendum eſt,illum poſtea in illis prologis ſcripſiſſe eos inter agiographa & ſibiipſi contradicere:Si quis pręter ea librarii examine Hieronymi verba in dictis prologis perpenderit, animaduertet illum ſcripſiſſe apocrypha,nō agiographa. Dicit enim in prologo Thobię.Exigitis in librum caldęo ſermone conſcriptū ad latinum ſtilum traham,librum vtiq; Thobiæ, quem hebręi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes,his quę apocrypha memorant,maciparunt.In Iudith autem ait, apud hebręos liber Iudith inter apocrypha legitur,cuius autoritas ad roborāda illa quę in contentionem veniunt,minus idonea iudicatur. Cum itaq; dicat hebręos ſecare Thobiā de catalogo diuinarum ſcripturarum, & Iudith autoritatem minus idoneam iudicari,ſi inter agiographa numeraret,& non inter apocrypha,contraria videretur in eodem loco ſcripſiſſe.Sed(vt dixi)ſcriptores hoc nomen apocrypha horrentes,deuotione ac pietate quadam reiecto apocrypha, agiographa ſcripſerunt.¶Rufinus vero vbi ſupra,enumeratis libris canonicis,in quibus cum Hieronymo cōcordat,infert:Hęc ſunt quæ patres intra canonem concluſerunt,ex quibus fidei noſtræ aſſertiones cōſtare voluerunt.

Eccleſiaſtici libri.

E

¶Sciendum tamen eſt φ & alij libri ſunt,qui nō canonici,ſed eccleſiaſtici à maioribus appellati ſunt, vt Sapientia quę dicitur Salomonis,& alia Sapientia quæ dicitur filij Syrach,& infra eiuſdem ordinis eſt libellus Thobię,& Iudith, & Machabęorum libri.Quæ omnia legi quidem in eccleſijs voluerunt,non tamen proferri ad autoritatem ex his confirmandam. Cęteras vero ſcripturas apocryphas nominauerunt,quas in eccleſiis legi noluerunt.¶Pręterea eſt ſciendum φ in libro Heſter illa duntaxat ſunt in canone quę ſcribuntur vſq; ad eum locum vbi poſuimus: Finit liber Heſter.prout eſt in hebręo,quę poſtea ſequuntur non ſunt in canone.Similiter in Daniele,illa tantum ſunt in canone quæ ſunt vſq; ad eum locū vbi poſuimus.Finit Daniel propheta.quæ poſt ea ſequuntur non ſunt in canone.

Pſalterium

¶Quamuis autem Dauid,id eſt

De libris canonicis & non canonicis.

Pſalterium apud hebræos non ponatur inter prophetas,ſed inter
agiographa,tamen fere omnes latini eum non ſolum prophetam
Daniel ſed ſummum prophetarum,vel ſecundum vocant. Danielē quoqꝫ
inter prophetas numerant.¶Aliter quoqꝫ aliqui latini diuiſerunt
vetus & nouum teſtamentum,ſcilicet in libros legales, hiſtoriales,
Legales ſapientiales,& prophetales.Legales appellant quinqꝫ libros Moy-
ſi,in veteri teſtamento:quibus in nouo faciunt reſpōdere, quatuor
Hiſtoriales euangelia. Hiſtoriales Ioſue, Iudicum,libros Regum,Paralipome
non,Eſdram,Heſter,& Iob: quibus in nouo correſpondent acta
Sapiētiales apoſtolorum.Sapientiales tres libros Salomonis,ſcilicet: prouer-
bia eccleſiaſten,& canticum canticorum:quibus in nouo correſpō
dent epiſtolę Pauli,& quæ canonicæ dicuntur.Prophetales faciūt
Propheta-les Dauid,id eſt,pſalterium,Eſaiam,Hieremiam, Ezechielem, duode-
cim prophetas,& Danielem:quibus in nouo reſpondet liber Apo
Noui teſtamenti libri calypſis.¶Noui autem teſtamenti omnes qui in biblia ponuntur,
libri ſunt in canone teſtibus Hieronymo,Auguſtino & Iſidoro in
locis ſupradictis.Hi ſunt quatuor ſacroſancta euāgelia,ſcilicet Mat
thęus,Marcus,Lucas,Ioānes: Pauli apoſtoli epiſtolæ quatuorde
cim.Quarū vna eſt ad Romanos,ad Corinthios duæ,ad Galathas
vna,ad Epheſios vna,ad Philippēſes vna, ad Teſalonicenſes duę,
ad Coloſſenſes vna,ad Timotheū duę,ad Titum vna,ad Philemo
nem vna, ad Hebræos vna. Item actus apoſtolorum. Item epi
ſtolæ ſeptem,quæ canonicæ appellantur, quarum vna eſt Iacobi,
F duæ Petri apoſtolorum principis, Ioannis apoſtoli & euange-
liſtæ tres,Iudæ qui alias Tadæus dicitur vna:demum liber Apoca
lypſis.Hi omnes libri pro canonicis habentur. Quamuis ante Hie
ronymum à multis de epiſtola ad Hebæros dubitaretur,quā hæſi-
tationem ipſe multis rationibus ſuſtulit.Itidem de epiſtola Iudę,ac
de ſecūda & tertia Ioannis,in eccleſia primitiua à multis an debe-
rent in canonem recipi,valde dubitatum eſt,de quarum prima ſic
dicit Hieronymus in libro de viris illuſtribus:Iudas frater Iacobi
paruam quidē quæ de ſeptem canonicis eſt,epiſtolam reliquit. Et
quia de libro Enoch qui apocryphus eſt,in ea aſſumit teſtimoniū,
à pleriſqꝫ reiicitur,tamen autoritatem vetuſtate iam & vſu meruit
& inter ſanctas ſcripturas computatur.De alijs autem duabus quę
incipiunt. Senior: dicit Hieronymus in dicto libro in capi-
tulis Ioannes, & Papias, ꝙ aſſerebantur eſſe Ioannis
presbyteri, diſcipuli Ioannis euangeliſtæ, qui
dicebatur ſenior Ioannes. Sed tamen
omnium approbatione iam ſunt
receptæ, & citra cuiuſqꝫ
refragationem pro
canonicis ha-
bentur.

TRANSLATORES Bibliæ.

NOTANDVM, QVOD
translatores & interpꝛtes Bibliæ multi fuerūt.
Quia ſicut dicit magiſter in hiſtorijs,ante in-
carnationē domini annis .ccc.xli. tēporibus
Ptolemæi Philadelphi regis Aegypti Lxx. Ptholemę⁹ Philadel-phus.
interpretes floruerūt,qui legem & prophetas
hoc modo tranſtulerunt.Ptolemæus ſtudio
ſus & librorum cupidus percipiens apud Iu
dæos legem eſſe ore dei editam,& digito illius ſcriptam,miſſis epi-
ſtolis & muneribus rogauit Eleazarum pontificem Iudæorum,vt
ſibi viros ſeniores hebraicæ & græcæ linguæ peritos,q interpreta
ri & transferre valerent,dirigeret. Etenim ſua deſideria eſſent eam
in græco translatā habere,& archiuis regalib⁹ interſerere. Eleaza-
rus autem annuēs eius petitioni,de vnaquaqꝫ tribu ſex legiſperitos Lxx. interpretes.
deſtinauit.Hi ſunt ſeptuagintaduo interpretes q licet fuere,more ſa
cræ ſcripturæ tā cōiter dicunt̄ ſeptuagīta,quia & ſi duo ſuperſunt, G
hoc eſt modicū reſpectu ſeptuaginta. Hi ergo veniētes ad regē,Pē-
tateuchū & ꝓphetas transferētes,coram rege diſputauerūt de vno
deo colendo,& ꝙ nulla creatura eſſet deus.Inde eſt ꝙ vbicunqꝫ oc
currebat eis in transferēdo de trinitate,vel ſub ſilentio præteribāt
vel ſub ænigmate tranſtulerunt,ne tres deos colendos tradidiſſe vi
derentur:ſimiliter de incarnatione verbi facientes: Vnde translatio
ſeptuagintaduum quandoqꝫ eſt ſuperflua,quādoqꝫ diminuta. Poſt
incarnationem autem domini & paſſionem annis centum viginti
quatuor.Aquila quidam Iudæus ad fidem cōuerſus,ſed poſtea in
hæreſim lapſus,primus interpres fecit aliam translationē de hebrai Aquila.
co in gręcum tempore Adriani imperatoris. Deinde poſt annos
liiij.Theodotion fecit tertiam translationem ſub Commodo.Dein Theodotiō
de poſt annos.xxx.Symmachus interpres claruit ſub Seuero.Dein Symmach⁹
de poſt annos.viij.inuenta eſt quędam translatio Hieroſolymis, Vulgata
cuius autor ignoratur,quę dicta eſt vulgata translatio, vel quinta tarnslatio.
editio.Deinde poſt annos.xviij.tempore Alexādri ſuperuenit Ori Origenes.
genes videns iſtas translationes imperfectas,incepit corrigere tranſ
lationem Lxxii.interpretum per poſteriores iam dictas translatio-
nes, vel ſecundum aliquos ſolam translationem Theodotionis im
miſcuit,ſcilicet ſupplens diminuta,& reſecans ſuperflua. Vbicunqꝫ
igitur ad translationem Lxxij.interpretum aliquid addidit ex tranſ
lationibus ſequentibus,ibi ponebat aſtericum,id eſt ſtellam vel for
mam aſtri,per quod innuit,ꝙ per additionem illam eluceſcebant
quæ prius deerāt.Et dicitur ſecundū aliquos aſteric⁹ab ἀστὴρ & ἰκὸμα
quod eſt imago vel ſignū,& ꝓducit penultimā,quia apud græcos
icō ſcribit̄ p ei diphongon. Tu dic melius, quod græcè dicitur ἀστε
ρισκος, aſteriſcus, & eſt diminutiuum quaſi ſtellula. Vbi verò erat
ſuperfluū, ponebat obelum.Obelos enim græcè dicitur ſagitta la
tine,vl̄ veru ſignās p hoc ꝙ litera ibi ſuperflua erat.Deīde ipſe Ori
genes, vt dicit Hieronymus, ſextā & ſeptimā translationem miro
labore reperit.Quę translationes ſcilicet quinta,ſexta,& ſeptima,li- ὀβελός.
cet vt idem ait Hieronymus quibus cenſeantur autoribus ignore-
tur,tamen ita probabilem ſui diuerſitatem tenent, vt autoritatem
ſine nominibus tenuerint.Deinde quidam volentes habere omnes
iſtas translationes,ſimul ſcribebant libros,ſic eos ordinantes, ꝙ in H
medio cuiuslibet folij ponebant ſex colūnas à ſummo deorſum de-
ſcendentes,ponentes in prima verba translationis primę,in ſecunda
ſecundę,& ſic de alijs.Et iſti libri dicti ſunt hexapla,ab ex græcè, qđ ἑξαπλᾶ.
eſt ſex latine,quaſi ſexcupla. Vel dicit̄ hexapla,quaſi liber habens ſex
translationes rectas vel rectificatas.Et his tēporibus multi vtriuſqꝫ
linguę ſcioli fecerunt alias translationes de prędictis græcis trans-
lationibus in latinum.Nouiſſime ſuperueniēs beatus Hieronymus
peritus in tribus linguis,hebraica,gręca,& latina. Primo correxit
translationem Lxxij.interpretum in latino cū aſteriſcis & obeliſcis.
Poſtea verò tranſtulit immediate bibliam de hebræo in latinum ſi
ne aſteris,& obelis.Et hac translatione nūc vbiqꝫ vtitur tota roma
na eccleſia,licet non in omnibus libris.Et ipſius translatio merito
cæteris antefertur,quia eſt verborum tenacior,& perſpicuitate ſen
tentiæ clarior.Et translatio prima,ſcilicet Lxxij. interpretum facta
eſt in Alexandria ciuitate quæ Metropolis eſt Aegypti. Aliæ au-
tem translationes in diuerſis partibus mundi vbi tunc magiſtri pol
luerunt.¶ Nota ꝙ vbicunqꝫ in libris veteris teſtamenti mendum
reperitur,recurrendum eſt ad volumina Hebæorum,quia vetus te Nota.
ſtamentum primo in lingua hebręa ſcriptū eſt.Si verò in libris no-
ui teſtamenti,reuertendū eſt ad volumina græcorum, quia nouum
teſtamentum primo in lingua græca ſcriptum eſt,preter euangeliū
Matthæi,& epiſtolam Pauli ad Hebræos.

in nomine

IN NOMINE SANctæ trinitatis, incipit prologus primus uenerabilis patris fratris Nicolai de Lyra ordinis ſeraphici Franciſci de commendatione Sacræ Scripturæ in generali.

A

HAEC OMNIA liber vitę &c̃. Eccl. vigeſimo quarto cap. ſecundũ ꝙ dicit beatus Gregorius Homeli. xxxv. euangeliorum. Temporalis vita æternæ vitæ comparata, mors eſt potius dicenda q̃ vita. Scientiæ verò à philoſophis traditæ ordinantur ad finem conſequẽdũ in præſenti vita, quia ſciẽtiæ practicæ ab eis traditæ ordinantur ad felicitatem polliticam, loquendo de politia præſentis vitę.

Scientiæ philoſophicę finis.

Similiter ſcientiæ ſpeculatiuæ ordinant̃ ad felicitatem contemplatiuam, loquendo de contemplatione quæ põt haberi in vita pręſenti, & per viam naturæ quæ dependet ex phantaſmate. Vnde dicitur tertio de anima, ꝙ intelligentibus nobis neceſſe eſt phantaſmata ſimul ſpeculari. Et de tali ſpeculatione dicit̃ ibidem, ꝙ intelligere corrumpitur in nobis, quodam interius corrupto.

Philoſoph⁹

Sacræ ſcripturæ finis.

Sacra ſcriptura enim ordinatur ad felicitatẽ vitæ futuræ, quã philoſophi neſciuerunt: ſecundũ ꝙ dicit beatus Hieronym. in epiſtola ad Paulinũ de omnibus ſacræ ſcripturæ libris. Hoc doctus Plato neſciuit, hoc Demoſtenes eloquens ignorauit. Ex quibus concluditur ꝙ libri à philoſophis deſcripti continentes ſcientias ordinatas ad finem in hac temporali vita, tantummodo naturaliter cõſequendum, ſi comparent̃ ad libros ſacræ ſcripturæ quæ ordinantur ad finẽ æternæ vitæ, magis ſunt dicẽdi libri mortis q̃ vitæ. Sed liber continens ſacram ſcripturã: quæ licet in mulltis libris partialibus diuidatur: ſub vno tamen libro continetur, qui nomine generali liber vitæ propriæ nominatur: ſecundũ ꝙ dicitur in verbo pręaſſumpto. Hæc omnia &c̃. ¶ In quo ſacraſcriptura quadrupliciter deſcribitur ſecundum quatuor excellentias, quibus omnem ſcripturam aliam excellit.

Scripturæ ſacræ excellentia quadruplex.

Primo enim deſcribitur, vt ſingularis eminentiæ, quod notat pronomẽ ſingulare, cum dicitur: Hæc. Secundo deſcribitur vt generalis continentiæ: quod oſtẽdit ſignum vniuerſale, cum dicitur: omnia. Tertio, vt ſpecularis intelligẽtiæ: quod denotat conditio libri: cum dicitur: liber. Quarto vt ſalutaris efficaciæ: quod oſtẽdit conſecutio finis intenti: cũ dicitur: vitæ.

B

¶ Circa primum ſciendum, ꝙ vna ſcientia eminentior eſt altera ſeu honorabilior duplici de cauſa: vt habetur primo de anima. Vna eſt, quia eſt de nobiliori ſubiecto. Alia, quia ꝓcedit certiori modo.

Sciẽtiæ honorabilitas in duobus accipitur.

Et propter vtrãq; ſacra ſcriptura, quæ propriæ theologia dicitur, cũ ipſa ſola ſit textus huius ſcientiæ, omnes ſciẽtias alias antecellit. Primo, quia habet deum pro ſubiecto, qui eſt in ſummo totius nobilitatis: ꝓpter qđ noiat̃ theologia, quaſi ſermo de deo. Secũdo, quia procedit modo certiori. Aliæ enim ſciẽtiæ humanit⁹ repertæ procedũt per inueſtigationem rationis humanæ. In quo quidem proceſſu licet non ſit error quantum ad cognitionem primorũ principiorum, quæ ſunt per ſe nota: ſecundum ꝙ dicitur ſecundo Metaph. In foribus quis delinquet: tamen in deductiõe concluſionũ ex principiis poteſt eſſe error: maxime quantum ad concluſiones à primis principiis longinquas. Vnde & in tali proceſſu omnes philoſophi innitentes tantum humanæ inueſtigationi inueniuntur erraſſe, & ideo de ſingulari eminẽtia huius ſcientiæ dicitur Deutero. quarto. a. Hæc eſt ſapientia veſtra, & intellectus coram populis. Sapientia enim dicitur propriẽ illa ſcientia, quæ cõſiderat altiſſimas cauſas: vt habetur primo Metaph.

Sapientiæ, & ſcientiæ differentia.

Sacra verò ſcriptura habet deũ pro ſubiecto, vt dictum eſt, qui eſt prima cauſa ſimpliciter omniũ: & ideo proprie dicitur ſapientia. Sed couenienter additur veſtra: ad diſtinguendum ſapientiam ſanctorum ſeu catholicorum, quæ eſt ipſa ſacra ſcriptura, â ſapientia philoſophorum: & hoc potiſſime in duobus, videlicet in proprietatibus de deo cognitis, & in fine cognitionis. Licet enim philoſophi habuerint cognitionem de deo, hoc tamen ſolum fuit quantum ad proprietates, quæ de ipſo poſſunt concludi per inueſtigationem rationis procedentem ex creaturis: ſicut philoſophus. xii. Metaphi. probat eius veritatem, & octauo Phiſicorum virtutis infinitatem: & ſic de ſimilibus.

Sapientiæ diuinæ prę ceptores q ſunt.

Sed prophetæ & apoſtoli ſancti, qui hãc ſcripturam nobis tradiderũt per reuelationem ſpiritusſancti, habuerunt cognitionem de proprietatibus diuinis tranſcendentibus inueſtigationem rationis: vt de pluralitate perſonarum, & earum diſtinctione in vnitate eſſentiæ, & cõſimilibus. Item philoſophi cognitionem de deo habitam non ordinauerunt ad alium finem: ſed ipſam quæſierunt propter ipſum ſpeculari tantum, inquantum eſt perfectio ipſius cognoſcẽtis. Cognitio autẽ dei, quæ in ſacra ſcriptura traditur, ad hoc principaliter quęritur, vt per ipſam ipſe ſpeculans ſeu contemplans feratur

C

ratur in amorem ipſius obiecti cogniti ſcilicet dei, ipſum ſuper ſe & ſuper omnia diligendo. Et propter hoc ſaluator Matthęi vigeſimo ſecundo, dicit ꝙ in duobus præceptis charitatis tota lex pendet & ꝓphetæ. & Apoſtolus primę ad Timotheũ primo. b. Finis præcepti eſt charitas de corde puro: & cõſcientia bona, ac fide nõ ficta. Et quia philoſophi ſuo ſenſui innitentes, hunc finem non attẽderunt, ideo errauerunt: propter quod eorum ſapientia inſipientia nominatur: ad Romanos primo. c. Qui cum deum cognouiſſent, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiẽs cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Sed quoniam ſacra ſcriptura non ſolum excellit alias, inquantum eſt de ſubiecto nobiliori: ſed etiam inquantum procedit modo certiori, videlicet per diuinam reuelationem, cui non poteſt ſubeſſe falſum, ideo ſubditur in autoritate præmiſſa. Et intellectus coram populis.

Theologicæ ſcentiæ certitudo alias ſuperat.

Intellectus enim proprie dicitur habitus principiorum, circa quæ nõ eſt error, vt iam dictum eſt: propter quod illud quod concluditur directe ex illis, iudicatur ſimpliciter eſſe verum: & quod inuenitur eis repugnans, iudicatur ſimpliciter eſſe falſum. Ita ſimiliter quicquid ex ſacra ſcriptura manifeſte concluditur, verum iudicatur. Quod autem ei repugnat, falſum ſimpliciter reputatur. & ideo ſacra ſcriptura non ſolum vocatur ſapientia, ſed etiam cum hoc intellectus: vnde dicitur Eccleſiaſti. decimoquinto. a. Implebit eum ſpiritu ſapientiæ & intellectus. Et Coloſſen. primo. b. Impleamini agnitione voluntatis eius in omni ſapientia & intellectu &c̃. Et ſic patet primum. ¶ Circa ſecundum conſiderandum, quod ſub conſideratione alicuius ſcientiæ non ſolum cadit ſubiectum, ſed etiam ea quæ habent attributionem ad ipſum: vt habetur quarto Metaphiſi. Sicut ſub conſideratione medici non ſolum cadit ſanitas vel corpus ſanabile, ſed etiam vrina, inquantum eſt indicatiua ſanitatis: & potio, inquantum eſt factiua eius: & dieta, inquantum eſt ipſius conſeruatiua: & ſic de aliis. Omnia autem creata habens attributionem ad ipſum deum, qui eſt huius ſciẽtiæ ſubiectum, propter quod iſta ſcientia eſt quodammodo conſideratiua omnium: In quo apparet eius continentia generalis, quæ notatur in verbo primitus præaſſumpto, cum dicitur. Omnia: de quo poteſt exponi quod dicitur Sapientiæ primo. b. Hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis, vt ſit ſenſus. Hoc ſcilicet volumẽ ſacræ ſcripturæ, quæ licet diuidatur in plures libros partiales: tamẽ rediguntur in vnum volumen, quod biblia appellatur.

Subiecti theologicæ ſcientiæ cõmunitas.

D

Continet omnia: quia hæc ſcientia eſt quodammodo omnium conſideratiua. Scientiam habet vocis: de proprietate vocis eſt, ꝙ ſit verbi ſignificatiua: & proprium, eſt ſacræ ſcripturæ, ꝙ ſit diuini verbi expreſſiua: ſecundum ꝙ manifeſte habetur Ioannis primo. a. In principio erat verbum &c̃. Et quia per verbum omnia facta ſunt, vt ibidem ſubditur: ideo omnia ſub conſideratione huius ſcientiæ cõtinentur. Non tamen ſub propriis rationibus ſingulorum: quia hoc pertinet ad ſcientias particulares & humanitus inuentas, ſed inquantũ ex omnibus creatis manuducimur in cognitionem & dilectionem dei per veram fidem charitate formatam: ad quam cõſideratio huius ſciẽtiæ ordinatur: vt prædictũ eſt. Et hoc eſt quod dicit Auguſtinus. decimoquarto de trinitate capi. primo. Nõ vtiq; quicquid ſciri poteſt ab homine in rebus humanis, vbi plurimũ ſuperuacuæ vanitatis & noxiæ curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribuẽs: ſed illud tantummodo quo fides ſaluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, & roboratur. Vnde & Ioannis decimoſexto. c. Saluator loquens de ſpiritu ſancto cui⁹ reuelatiõe tradita eſt hæc ſcriptura, dicit: Docebit vos omnem veritatẽ. Gloſa: neceſſariã ad ſalutem. Et ſic patet ſecundũ. ¶ Circa tertium ꝙ eſt intelligentia ſpecularis, quod notatur, cum dicitur: liber. conſiderandum, habet ſimilitudinem ſpeculi. Quia ſicut in ſpeculo apparent formę ſenſibiles, ſic in libro relucent intelligibiles veritates.

Speculi ſimilitudinẽ habet.

Vnde & diuina præſciẽtia in qua relucẽt omnes veritates, liber vocatur. In quo libro legũtur ſancti apoſtoli & prophetæ qui hanc ſcientiam tradiderunt. Et hoc eſt quod dicit gloſa ſuper illud Eſaiæ trigeſimo octauo. a. Diſpone domui tuæ &c̃. Gloſa. Prophetæ in ipſo libro præſcientiæ dei, in quo omnia ſcripta ſunt legere poſſunt. Quod tamen non eſt ſic intelligendum, ꝙ prophetæ viderint ipſam dei eſſentiã, quæ idem eſt cum eius præſcientia: quia prophetica cognitio cum habeat ænigma, euacuatur in tali viſione ſecundum quòd dicit Apoſtolus. j. Corintiorum decimo tertio. c. Sed pro tanto dicuntur prophetæ in libro præſciẽtiæ dei legiſſe: quia per ſpecies diuinitus impreſſas mentib⁹ prophetarum, & per lumen, propheticum eis proportionatum, videbant ſuo modo veritatem â dei ſcientia ad eos deriuatam per reuelationem. Sicut intellectus poſſibilis virtute luminis intellectus agẽtis inſpicit in ſpeciebus à phantaſmatibus, acceptis ſibi proportionabiles veritates. Nos autem qui talem cognitionem nõ habemus,

quia lumine prophetico illuſtrati non ſumus, non poſſumus legere in dicto libro, ſed in libro ſcripturæ ſacræ nobis tradito à prophetis.

E

Quadruplici ſenſu exponi pōt litera aliq.

¶Habet tamen iſte liber hoc ſpeciale, ꝙ vna litera continet plures ſenſus. Cuius ratio eſt: quia principalis huius libri autor eſt ipſe deus: in cuius poteſtate eſt non ſolum vti vocibus ad aliquid ſignificandum (quod etiam homines facere poſſunt & faciunt) ſed etiam rebus ſignificatis per voces vtitur ad ſignificandum alias res & ideo commune eſt omnibus libris, ꝙ voces aliquid ſignificent: ſed ſpeciale eſt huic libro, ꝙ res ſignificatæ per voces aliud ſignificent.

Sufficientia q̄tuor expoſitionū ſenſuū ſacræ ſcripturæ.

Secundum igitur primam ſignificationem, quæ eſt per voces accipitur ſenſus literalis ſeu hiſtoricus. Secundū vero aliam ſignificationem quæ eſt per ipſas res accipitur ſenſus myſticus ſeu ſpiritualis. Qui eſt triplex in generali: quia ſi res ſignificatæ per voces referantur ad ſignificandum ea quæ ſunt in noua lege credenda: ſic accipitur ſenſus allegoricus. Si autem referantur ad ſignificādum ea quæ per nos ſunt agēda: ſic eſt ſenſus moralis, vel tropologicus. Si autem referantur ad ſignificandum ea quæ ſunt ſperanda in beatitudine futura: ſic eſt ſenſus anagogicus. Et dicitur ab ἀνάγω, quod eſt ſurſum tollo. Vnde verſus. Litera geſta docet: quid credas alegoria. Moralis quid agas: quo tendas anagogia. Et iſtorum quatuor ſenſuum poteſt poni exemplum in hac dictione Hieruſalem. Quæ ſecundum ſenſum literalem ſignificat quandam ciuitatem, quæ fuit quondam Metropolis in regno Iudeæ, quæ primo fuit fundata à Melchiſedech: poſtea per Salomonem dilatata & fortificata. Secundum ſenſum vero moralem, ſignificat animam fidelem: ſecundum quem ſenſum dicitur Eſai. quinquageſimo ſecundo. a. Conſurge ſede Hieruſalem &c̄. Secundum ſenſum vero allegoricum ſignificat eccleſiam militantem: ſecundum quem dicitur Apocalypſis vigeſimo primo. c. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalē nouam deſcendentem de cælo, à deo paratam, ſicut ſponſam ornatā viro ſuo. Secundum vero ſenſum anagogicum ſignificat eccleſiam triumphantem: ſecundum quod dicitur Galath. quarto. d. Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem, eſt libera quæ eſt mater noſtra. Et ſicut poſitum eſt exemplum in vna dictione, ita poſſet poni in vna oratione: & ſicut in vna, ita & in aliis. Igitur de iſto libro ſub vna litera continente plures ſenſus dicitur. Ezechiel. ſecundo. d. Ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Et Apocalypſis quinto. a. Vidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris. Scriptura exterior eſt ſenſus literalis, qui eſt patentior: quia per voces immediate ſignificatur. Scriptura autem interior eſt ſenſus myſticus vel ſpiritualis, qui eſt latentior: quia per res ſignificatas vocibus deſignatur vt prędictum eſt. Et ſic patet tertium.

F

¶Circa quartum in quo notatur efficacia ſalutaris, cum dicitur: vitæ. Conſiderandum, quod ſicut dictum eſt à principio: nulla alia ſcriptura niſi iſta ducit immediate ad vitam beatam: quæ ſola eſt vita ſimpliciter, quia mortem neſcit. Ideò ſaluator Ioannis quinto. f. loquens de efficacia hui⁹ ſacræ ſcripturæ, dicebat Iudæis in lege peritis: Scrutamini ſcripturas, in quibus putatis vos vitam æternā habere.

Putat, verbum q̄uo accipit̄ in euang. &c̄.

¶Circa quod ſciendum, ꝙ hoc verbū putatis, quod importat falſi opinionem, vel ſaltem veri dubitationem, non refertur ad ipſam ſacram ſcripturam, quæ nullum falſum continet: vt patet ex ſupradictis. Nec eſt etiam dubium quin ad vitam perducat beatam, cum ſit quoddam inſtrumentum perueniendi ad æternam felicitatem, vt patet ex verbis beati Auguſtini ſuperius inductis. Sed refertur ad legiſperitos ſcripturam ſacram male exponentes, & male viuentes: propter quę merito priuandi erant à conſecutione beatitudinis æternæ: quæ eſt finis huius ſcientiæ, quam ſine dubio conſequuntur, eam ſane intelligentes & ſecundum ſanum ipſius intellectum pie viuentes ſecundum ꝙ dicitur Eccleſiaſtici vigeſimo quarto. c. Qui elucidant me vitam æternam habebunt. Elucidatur autem ſacra ſcriptura in vera ipſius expoſitione, & in ſancta operatione: quia hæc ſcriptura, tanq̃ omnibus eminentior, continet perfectiones ſcientiæ practicæ & ſpeculatiuæ. Et ſic per veri cognitionem, & boni operationem, perducit ad vitam beatam. Quam nobis concedat qui ſine fine viuit & regnat.

PROLOGVS SECVNDVS de ienntione autoris & modo procedendi.

VIDI IN DEXTERA ſedētis ſuper thronū librū ſcriptū intus & foris. Apocalypſis quinto. a. Sicut dictum eſt in prologo præcedēti, liber iſte eſt ſacra ſcriptura, qui dicitur ſcriptus exterius quantum ad ſenſum literalem, & interius quantum ad ſenſum myſticum, & ſpiritualem. Qui licet trifariam diuidatur in generali, vt prædictum eſt, & licet ſub quolibet membro poſſit fieri expoſitionum myſticarum multiplicatio in ſpeciali: omnes tamen præſupponunt ſenſum literalē tanq̃ fundamentum.

G

Vnde ſicut ædificium declinans à fundamento, diſponitur ad ruinam: ita expoſitio myſtica diſcrepans à ſenſu literali, reputanda eſt indecens & inepta, vel ſaltem minus decens cæteris paribus, & minus apta: & ideo volentibus proficere in ſtudio ſacræ ſcripturæ, neceſſarium eſt incipere ab intellectu ſenſus literalis: maxime cum ex ſolo ſenſu literali, & non ex myſtico, poſſit argumentum fieri ad probationem vel declarationem alicuius dubij: ſecūdum ꝙ dicit Auguſtinus in epiſtola contra Vincentium donatiſtam.

Senſus literalis neceſſitas.

Literal' ſenſus obfuſcatio vnde acciderit tēpore moderno.

¶Vlterius conſiderandum ꝙ ſenſus literalis, à quo eſt incipiendum, vt dictum eſt, videtur multū obfuſcatus diebus modernis: partim ſcriptorum vitio, qui propter ſimilitudinem literarum in multis locis aliter ſcripſerunt q̃ habeat veritas textus: partim imperitia aliquorum correctorum, qui in pluribus locis fecerunt puncta vbi non debent fieri: & verſus inceperunt vel terminauerunt, vbi non debent incipi & terminari. Et per hoc ſentētia literæ variatur, vt patebit in ſuis locis infra proſequendo, domino concedente, partim ex modo tranſlationis noſtræ, quæ in multis locis aliter habet, q̃ libri Hebraici: ſecundum ꝙ declarat Hieronymus in libro de hebraicis quæſtionibus, & in pluribus aliis locis: & alii expoſitores ſacræ ſcripturæ legendo vel ſcribendo idem dicunt: & tamen ſecundum Hieronymum in ſecundo prologo ſuper Geneſim, & in pluribus aliis locis, pro veritate literæ habenda in ſcriptura veteris teſtamenti recurrendū eſt ad codices Hebræorum. In hoc tamen valde cauendum eſt, quantum ad locos ſcripturæ veteris teſtamenti, qui de deitate Chriſti ac de conſequentibus ad hoc loquuntur. Quorum aliquos Iudæi corruperunt ad defenſionem ſui erroris, vt partim declaraui in quadam quæſtione de diuinitate Chriſti & declarabo plenius quando loci tales occurrent, domino concedente. In illis autem in quibus non eſt veriſimile ꝙ aliquid immutauerint, cum nec cauſam hoc faciendi habuerint, nullum videtur periculum, ſed magis ſecurum, ſecundum dictum beati Hieronymi in dubiis recurrere ad textum hebraicum, tanq̃ ad originale, pro veritate textus declaranda.

Literal' ſenſus multū obumbratus eſt per modernos expoſitores.

¶Sciendum etiā ꝙ ſenſus literalis eſt multum obumbratus, propter modum exponendi cōmuniter traditum ab aliis: qui licet multa bona dixerint, tamen parum tetigerunt literalem ſenſum: & ſenſus myſticos in tantum multiplicauerunt, ꝙ ſenſus literalis inter tot expoſitiones myſticas interceptus, partim ſuffocatur. Item textum in tot particulas diuiſerunt, & tot concordantias ad ſuum propoſitum induxerunt ꝙ intellectum & memoriam in parte confundunt, ab intellectu literalis ſenſus animum diſtrahentes.

H

Expoſitionū extranearū euitatio.

Hæc igitur & ſimilia vitare proponens cum dei adiutorio intendo circa literalem ſenſum inſiſtere, & paucas valde & breues expoſitiones myſticas aliquando interponere; licet raro. Similiter intendo non ſolum dicta doctorū catholicorum, ſed etiam hebraicorum, maxime Rabbi Salomonis qui inter doctores hebræos locutus eſt rationabilius, ad declarationem ſenſus literalis inducere. Aliqua etiam dicta Hebræorum valde abſurda aliquando, licet valde raro interponam: non ad tenendum ea, vel ſequendum: ſed vt per hæc appareat, quanta cecitas cōtigerit in Iſrael, ſecundum dictum Pauli apoſtoli ad Romanos vndecimo; propter quod etiā dictis Hebræorum non eſt inhærendum, niſi quantum rationi conſonant & literæ veritati. Item omiſſis prologis, à principio Geneſis incipiam. Tū quia reſiduum vitæ meæ non credo ad expoſitionem totius ſacræ ſcripturæ ſufficere, & ideo nolui in exponendis dictis beati Hieronymi: vel alterius cuiuſcunq̃ doctoris immorari. Tum quia dicti prologi parum faciunt ad intellectum librorum ſequentium, vt mihi videtur. Aliquorum tamen librorum prologos expoſui, ſuper quos ſcripſi, anteq̃ á libro geneſis inchoarem.

Proteſtatio ſcribentis.

Poſtremo, quia non ſum ita peritus in lingua hebraica vel latina, quin in multis poſſim deficere: idō ꝓteſtor ꝙ nihil intēdo dicere aſſertiue, ſeu determinatiue, niſi q̃tū ad ea quæ manifeſte determinata ſunt ꝑ ſacrā ſcripturā vel eccleſiæ autoritatem: cætera verò omnia accipiantur tanq̃ ſcolaſtice, & per modum exercitij dicta. Quapropter omnia dicta & dicenda ſuppono correctioni ſanctæ matris eccleſiæ: ac cuiuslibet ſapientis, pium lectorem, & charitatiuum flagitans correctorem.

Septē regulæ exponēdi ſacrā ſcriturā obſeruandæ.

¶Veruntamen anteq̃ deſcendam ad expoſitionem literæ, præmitto ſeptem regulas exponendi ſacram ſcripturam, quas tangit Iſidorus primo libro de ſummo bono: capite vigeſimo. Et vocantur iſtæ regulæ ab aliquibus claues, quia per eas intellectus ſcripturæ aperitur in multis.

Prima.

¶Prima eſt de domino Ieſu Chriſto & ei⁹ corpore myſtico, quod eſt eccleſia, quia propter connexionem capitis ad corpus ſacra ſcriptura ſub vno contextu quaſi ſub eadem perſona aliquando loquitur de vtroq̃: & de vno tranſiēs ad aliud. verbi gratia. Eſai. ſexageſimo primo. d. Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſum decora-

A

tum

rum corona,& quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. Quod enim dicitur hic:Quaſi ſponſum &c̃.intelligit̃ de chriſto.Et quod ſubditur,quaſi ſponſam &c̃.intelligitur de ipſa eccleſia. Similiter Canticorum primo.a.Oſculetur me oſculo oris ſui,quia meliora ſunt vbera tua vino,cum enim dicitur,oſculetur me &c̃.verbum eſt ſponſæ frui ſpoſo deſiderantis.& quod ſubditur, quia meliora ſunt vbera &c̃.verbum eſt ſpõſi ſponſam commendantis. Vnde in talibus ſic connexis ratione prædicta debet lector prudens attendere quid conueniat capiti,& quid corpori.

Secunda regula.

¶ Secunda regula eſt de corpore domini vero:& ſimulato.Eccleſia enim, quæ eſt corpus domini myſticum,vt prædictum eſt., eſt quaſi ſagena nondum tracta ad littus:& ideo habet malos permixtos cum bonis vſq; ad iudicium,in quo ſeparabuntur hi ab illis:& ideo in ſacra ſcriptura aliquando mali commendantur cum bonis quibus ſunt permixti:ſicut Oſee vndecimo.a.Puer Iſrael & dilexi eum.Et econuerſo aliquando boni vituperantur cum malis,ſicut Eſai.primo.a.Cognouit bos poſſeſſorem ſuũ, & aſinus præſepe domini ſui.Iſrael autem non me cognouit: & populus meus nõ intellexit. Aliquando etiam in eodem textu exprimitur,quid ad bonos pertineat,& quid ad malos, ſicut canticorum primo .b. dicitur. Nigra ſum,ſed formoſa,filiæ Hieruſalem,ſicut tabernacula cedar: ſicut pelles Salomonis.Verba ſunt ſponſæ, quæ ratione malorum in eccleſia contentorum dicit.Nigra ſum.ſed ratione bonorũ ſubdit:ſed formoſa.Et quod ſubditur(quaſi pro exemplo)ſicut tabernacula Cedar,ad malos refertur.Cedar enim fuit filius Hiſmaelis: vt habetur Geneſ. vigeſimo quinto,â quo deſcenderunt Saraceni.Quod autem ſubditur:ſicut pelles Salomonis, refertur ad bonos.Per Salomonem enim hic intelligitur ipſe deus ſecundum expoſitores catholicos:& hebræos,& ideo pelles eius dicuntur,quibus operiebatur tabernaculum,in quo boni colebant deũ.

Tertia reg.

¶ Tertia regula eſt de ſpiritu & litera,ſecundum q accipitur ſub eadem litera ſenſus hiſtoricus & myſticus,quia veritas hiſtoriæ eſt tenenda,& tamen ad ſpiritualem intellectum eſt referenda:hoc modo exponitur iſta litera communiter.Poteſt etiam aliter exponi:vt referatur ad ſenſum literalem tantum ſicut & aliæ.Circa quod cõſiderandum q eadem litera aliquando habet duplicem ſenſum literalem.Verbi gratia:primę Paralipo.xvij.c.dicit dominus de Salomone.Ego ero illi in patrem,& ipſe erit mihi in filium.Et intelligi

B

tur de Salomone ad literam,inquãtum fuit filius dei per adoptionem in iuuẽtute:propter quod Nathã propheta vocauit eũ amabilem domino,vt habetur ſecundi Regum.xij.c. Prædicta etiam autoritas:Ego ero illi in patrem &c̃.Inducitur ab apoſtolo ad Hebræ.primo.Tanq̃ dicta de chriſto ad literam:quod patet ex hoc, quia apoſtolus inducit eam ad probandũ q Chriſtus fuit maior angelis:talis autem probatio non poteſt fieri per ſenſum myſticũ, vt dicit Auguſti.cõtra Vincentium donatiſtam,vt ſupra allegatũ eſt.Prædicta enim autoritas impleta fuit ad literam in Salomone, minus tamen perfecte: quia fuit dei fili⁹ per gratiam ſolũ in Chriſto autem perfectius,qui eſt dei filius per naturã.Licet autẽ vtraq; expoſitio ſit literalis ſimpliciter,ſecunda tamen quæ eſt de Chriſto ſpiritualis & myſtica eſt ſecundum quid, inquantũ Salomon fuit figura Chriſti.

Quarta re.

¶ Quarta regula eſt de ſpecie & genere, ſiue de parte ac toto,cũ de vno trãſit ad aliud,& ecõuerſo,ſicut Eſai.decimo tertio.a.Primo loquitur contra Babylonem ſpecialiter:cum dicitur.Onus Babylonis &c̃.Et tranſit ad intelligendum verbum de toto mundo generaliter,per hoc quod ſubditur.A ſummitate cœli dominus & vaſa furoris eius,vt diſperdat omnem terram.Poſtea reuertitur ad loquendum contra Babylonem ſpecialiter,cũ dicitur.Ecce ego ſuſcitabo ſuper vos Medos,qui argentum nõ quærant &c̃.quia Darius Medus cum Cyro nepote ſuo cepit Babyloniam:& interfecit Balthaſar regem Babylonis,vt habetur Danielis quinto.

Quinta regula.

¶ Quinta regula eſt de temporibus:quæ cõtingit quadrupliciter.Vno modo per ſynecdochẽ,quando ponitur pars tẽporis pro toto,ſicut in euangelio dicitur Chriſtus tribus diebus iacuiſſe in ſepulchro:& tamen prima dies & tertia non fuerũt integræ.Alio modo propter minutias temporis,quæ aliquando in ſcriptura computantur, & aliquando omittuntur. Et ſecundum hoc ſcriptura ſacra loquens de aliquo numero annorum in pluribus locis:aliquãdo in vno loco ponit plures annos minutias prædictas computando.In alio vero loco ponit pauciores,dictas minutias omittẽdo.Tertio modo cõtingit, in eo q cõputatio annorum incipit in vno loco à priori termino,in alio à poſteriori, ſicut Geneſis decimoquinto .c. dictũ fuit Abrahæ.Semen tuum futurum eſt peregrinum quadringentis annis. & Exodi duodecimo .f. De iſta peregrinatione dicitur, q manſio filiorum Iſrael in terra Aegypti fuit quadringentorum triginta annorum: quia computatio huius maioris numeri incipit à tempore, quo dictum fuit

C

Abrahæ: Geneſis.duodecimo .a.Egredere de terra tua &c̃. Computatio autem minoris numeri incipit â natiuitate Iſaac, quæ fuit triginta annis poſt egreſſum Abrahæ de Aran, vt plenius videbitur infra Exodi duodecimo. Quarto modo contingit, eo q ſcriptura ſacra loquitur de futuro per modũ præteriti, ſicut Eſai. nono.a.Paruulus natus eſt nobis &c̃. & hoc eſt ad denotandum certitudinẽ ꝓphetiæ, cui⁹ euentus de futuro eſt ita certus, ſicut ſi iam præteriiſſet.Et hoc eſt propter certitudinem diuinæ præſentiæ,ex qua fit reuelatio ipſi prophetæ.Aduertendum tamen, q talis modus loquẽdi nõ habet locũ, niſi in ꝓphetia prædeſtinatiõis, quæ eſt quando aliquod futurum cõtingens reuelatur ꝓphetæ, eo modo quo eſt in præſcientia dei,quæ infallibiliter futura intuetur ſicut pręſentia & pręterita.In prophetia vero comminationis nõ habet locum,quæ eſt quando aliqua pena reuelatur prophetæ infligenda populo,vel alicui perſonæ:non ſecũdum quod eſt in dei pręſcientia,ſed ſecundum ordinem cauſarum ſecundarum,vt pote ſecundũ demerita hominũ,ſicut eſt illa prophetia Ionę tertio.b. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. Hanc enim ſubuerſionem meruerunt peccata illius ciuitatis.Veruntamẽ quia talis cauſa mutabilis eſt,ideo effectus aliquando non ſequitur, ſicut in ꝓpoſito,quia Niniuitæ egerunt pœnitẽtiam, & ſic domin⁹ nõ inflixit pœnam comminatam.

Sexta regu.

¶ Sexta regula eſt de recapitulatiõe & anticipatiõe.In ſacra.eñ ſcriptura nõ ſemp eodẽ ordine geſta & facta ſcribunt̃,quo fiunt:& ideo quãdo præponũtur poſteriora, dicitur anticipatio:quando autem fit econuerſo,dicitur recapitulatio.ſicut Geneſis decimo de filiis Noe dicit̃. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis:vnuſquiſq; ſecundum linguam ſuam &c̃.& infra eodem capitulo.Hi ſunt filij Cham in cognationibus & linguis & generationibus &c̃.Et poſtea vndecimo capi. dicitur.Erat autem terra labij vnius,& ſermonum eorundem. Ex quo patet,quod illud quod prædicitur de diuiſione linguarum, dicitur per anticipationem.Similiter Gene.ſecundo:poſtq̃ Moyſes primo capit.deſcripſerat creationem cœli & terræ, & diſtinctionem,& ornatum partium mundi,dicitur.Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ in die quo creati ſunt. Ex quo patet q hoc dicitur per recapitulationem.

Septima regula.

¶ Septima regula eſt de diabolo & eius corpore:ſecundum enim q dicit beatus Gregori. homel.decima. Certè iniquorum omniũ diabolus caput eſt, & huius capitis mẽbra ſunt omnes iniqui.Et ideo propter connexionem capitis ad membra,ſcriptura loquens de vno,in eodem contextu tranſit ad loquendum de alio,ſicut Eſaiæ decimo quarto ca.loquens de rege

D

Babylonis qui erat diaboli membrum, tranſit ad loquendum de principe demonum,cum ſubditur ibidem. Quomodo cecidiſti de cœlo lucifer,qui mane oriebaris?Et Ezechiel. vigeſimo octauo capi.loquens de principe Tyri,tranſit ad loquendum de diabolo, cum ſubditur.Tu ſinaculum ſimilitudinis,plenus ſapientia,perfectus decore,in deliciis paradiſi dei fuiſti.His igitur præmiſſis de regulis ſeu clauibus exponendi ſacram ſcripturam,cum confidentia diuini adiutorij deſcendamus ad literam exponendam.

PROLOGVS

eiuſdem Nicolai de Lyra in Moralitates bibliæ.

VIDI IN DEXTERA ſedentis ſuper thronũ, librum ſcriptum intus & foris.Apocalypſis quĩto.a. Sedẽs ſuper thronum gloriæ eſt deus glorioſus: & ſublimis,regens vniuerſum,in cuius dextera eſt ſacra ſcriptura diuinitus data,ſecundum quod dicitur Deuteronomi. trigeſimo tertio.a.In dextera eius ignea lex. Lex enim veteris & noui teſtamenti bene dicitur ignea,quia reuelatione ſpiritusſancti(qui diuinus eſt ignis)fuit inſpirata. Et hæc ſcriptura bene dicitur liber ſcriptus intus & foris: foris quantum ad ſenſum literalem,intus verò quantum ad ſenſum myſticum,ſub litera latentem.Deus enim qui eſt autor huius ſcripturæ, non ſolũ vtitur vocibus ad aliquid ſignificandum,ſed etiam rebus per voces ſignificatis.Et ſic facta veteris teſtamenti ſignificauerũt ea quæ in nouo teſtamento fiunt.Sicut dicit apoſtolus primo corinthio. decimo.c.Omnia in figura contingebant illis. Senſus igitur, qui per voces ſignificatur,proprie dicitur literalis: ille verò qui per res ſignificatur,myſticus nominatur,& hic eſt triplex. quia ſi per talem modum ſignificetur aliquid pertinens ad credibilia, dicitur allegoricus.Si autem pertineat ad agibilia,dicitur moralis. Si autem ad ſperanda in beatitudine futura,dicitur anagogicus:ἀναγωγικὸς,id eſt,myſticus,nos in altum ducens.Vnde verſus.Litera geſta

Literalis ſenſus.

Moralis.

Myſticus.

Prologus Additionum domini Pauli Burgenſis.

E ſta docet,quid credas allegoria.Moralis quid agas,quo tendas ana
gogia.Exemplum in hoc nomine Hieruſalem,quod ſecundum ſen
ſum literalem ſignificat quandam ciuitatem in terra Iudææ ſitam.
Et quoniam hæc ciuitas à deo fuit electa ad diuinum cultū , vt ha=
betur.iiij.Regum.xiiij.qui colitur in anima viri iuſti , & in eccleſia
militante,& etiam triumphante:ideo Hieruſalem ſecundū ſenſum
moralem in ſacra ſcriptura ſignat animam fidelem,ſecundū ſenſum
allegoricum eccleſiā militatē,& ſecundū ſenſum anagogicū eccleſiā

Quadruplex ſenſus ſacræ ſcripturæ.

triūphantem.¶Sciendū aūt,ꝙ licet ſacra ſcriptura habeat quadru
plicem ſenſum prædictū,hoc tamē nō eſt in qualibet ſui parte,ſecū
dum ꝙ dicit̃ in collationibꝰ patrū,collatiōe octaua. Nā alicubi ha=
bet tantū ſenſum literalē ſicut Deutero.ſexto.a. Audi Iſrael domi=
nus deus tuus,dominus vnus eſt. Diliges dominū deū tuū ex toto
corde &c̄.in iſtis em̄ & cōſimilibus nō eſt myſticus ſenſus requiren
dus. Alicubi verò nō habet literalem ſenſum ꝓprie loquēdo.Ver=
bi gratia,Iudicū.ix.b.Ierunt ligna vt vngerēt ſupra ſe regē &c̄. Et
Matt.v.c.Si manus tua ſcādalizat te,abſcinde eā, & proijce abs te.
Senſus enim literalis eſt proprie,qui per voces ſignificatur,vt prę=
dictum eſt,& talis ſenſus non eſt hic,nec in conſimilibus. Sequeret̃
enim ꝙ ſenſus ſacræ ſcripturæ eſſet falſus,quia ligna nunꝗ̃ hoc fe=
cerunt,nec facere potuerunt.Similiter ſaluator non monuit ꝙ ho=
mo manum ſibi abſcindat ad literā.Sed in iſtis eſt tantū ſenſus my=
ſticus qui per res ſignificatas intelligitur.Nam per ligna intelligun=

Parabolicꝰ ſenſus.

tur habitatores vrbis Sichen,qui fecerunt Abimelech ſuper ſe regē
vt ibidem in textu exponitur. & per manū abſcindendā , intelligit̃
amicus quātuncūꝗ̃ propinquus,prębens occaſionē ruinæ, & hu=
ius familiaritatē debet homo abſcindere à ſe. Quod aūt aliqui do=
ctores dicunt ſenſum parabolicū eſſe literalē,hoc eſt intelligendum
large loquēdo,quia vbi nō eſt ſenſus per voces ſignificatus,parabo
licus eſt primus:& ideo largè loquendo dicitur literalis, eò ꝙ litera
lis eſt primus quando nō eſt ibi alius:& ad hoc ſignificandum ipſi
dicunt parabolicum contineri ſub literali,& hoc modo loquendo
ego ſenſum parabolicum vocaui in pluribus locis literalem, ſcribē
do ſuper libros ſacræ ſcripturæ.Alicubi verò ſacra ſcriptura habet
ſenſum literalem & myſticū,ſicut in Gene.dicitur:ꝙ Abrahā duos
F filios habuit,ſcilicet Iſaac & Hiſmaelē:& hoc eſt verū ſecundū lite=
ralem ſenſum,& ſimiliter ſecundū myſticum.Nam per illos allego=
rice ſignificata fuerunt duo teſtamenta,vt dicit apoſtolus ad Gala.
iiij.Et eodem modo moraliter poſſunt ſignificari duo filij ſpiritua
les vnius pręlati,quorum vnus proficeret:& alter deficeret; & ana
gogicę angeli ſtantes & cadentes.Item ſicut dictum eſt,ſenſus myſti
cus eſt qui per res ſignificatur,& vnius rei ſubiectiuæ ſunt plures
proprietates reales,& aliquando valde diuerſæ:ideo vna res ſubie=
ctiuæ aliquando myſtice plura & diuerſa ſignificat.Sicut leo per ꝓ
prietatem cōſtantiæ, Chriſtū ſignificat.Apoca.v.b. Ecce vicit leo
de tribu Iuda,& per voracitatem ſignat diabolū.primæ Petr.v.c.
Aduerſariꝰ veſter diabolꝰ;tāꝗ̃ leo rugiēs,circuit quęrēs quē deuo=
ret.¶Poſtꝗ̃ autē ſacrā ſcripturā cū dei adiutorio expoſui ſecūdū
literalē ſenſum,& deus dedit mihi ſpaciū vitę confiſus de dei auxi=
lio propono eā iterū exponere ſecundū ſenſum myſticum , vbi eſt
miſticè exponēda,prout mihi dominus dabit:nō tamen intendo
omnes ſenſus myſticos ſcribere , nec per ſingula verba diſcurrere,
ſed aliqua breuiter ordinare, ad quæ lectores bibliæ ac p̄dicatores
verbi dei recurrere poterunt,prout & quando eis videbitur expe=
dire.Ne quis miretur ſi in expoſitione myſtica plura dimittā.Nam
hoc faciam propter breuitatē:& quoniā ſic fecerūt præcedentes ex
poſitores,& etiā Chriſtus qui Matthęi.xiij.b. & Marci.iiij.b.expo
nens parabolam ſeminātis,illud quod dicitur in fine:Dederunt fru
ctum,aliud centeſimū,aliud ſexageſimū,aliud triceſimū, inexpoſitū
dimiſit in alijs parabolarum expoſitionibus ſimiliter fecit ipſe Chri
ſtus.Igitur in nomine domini noſtri Ieſū Chriſti incipiam à libro
Geneſis:& per alios conſequenter diſcurram : quandiu dominus
donabit ſua gratia mihi vitam.

ADDITIONES AD poſtillam magiſtri Nicolai de Lyra ſuper biblia:editæ à reuerendo patre domino Paulo de ſancta Maria magiſtro in theologia: epiſcopo Burgen. Archicancellario sereniſſimi principis domini Ioannis regis Caſtellæ & legionis incipiunt. Quas venerabili viuo Alfonſo legū doctori, decano cōpoſtellano filio ſuo ex legitimo matrimonio genito direxit:præmittēs ei prologū ſub forma ſequēti. Finiuit aūt eas anno domini.M.cccc.xxix. Quibus etiā inſertæ ſunt Replicæ magiſtri Mathiæ Doring, eiuſdē ordinis minorū fratris & theologi optimi prout clarius videbitur in proceſſu.

QVID TIBI vis vt viuēs donē dile
ctiſſime fili:aut ſucceſſionis titulo poſt vitam G
relinquā:niſi qđ ad ſacrarū ſcripturarū noti=
ciā cōferat:& greſſus tuos in catholicæ veri=
tatis ſolidiſſimo feruore cōfirmet.Hęc eſt em̄
quam corde geſto,ac ore ꝓfiteor : & de qua
puto ſcriptū fuiſſe. Pater filijs notā faciet ve=
ritatē ſuā:quā cū ab ineūte ętate nō recepiſſem, ſed ſub Iudaicæ cę
citatis ꝑfidia natus,ſacras literas nō à ſacris doctoribꝰ didiciſſem,
ab erroneis magiſtris erroneos ſenſus trahebā,literā rectā nō rectis
cauillatiōibus(vt cęteri illius ꝑfidiæ duces)temerariæ inuoluere ſa=
tagēs.Cū vero placuit illi cuius miſericordia mēſurā nō habet, me
à tenebris ad lucē,à caliginoſa turbine ad ſerenū aerē euocare:ceci=
derūt quodāmō ſquamæ de oculis mētis meę:& cœpi ſcripturā ſa=
crā aliquāto ſtudioſius relegere,& iā nō ꝑfide ſed hūiliter veritatē
inquirere,& ingenij mei viribꝰ nō cōfidēs toto corde à dño poſtu
lare,vt qđ ſalubriꝰ aīę meæ eſſet,cordi meo infigere dignaret̃, no=
cte dieꝗ̃ eiꝰ auxiliū pręſtolabar.Sicꝗ̃ factū eſt,vt catholicæ fidei de=
ſiderium in mēte mea de die in diē fortiꝰ incādeſceret,quo ad ipſam
fidē quā corde gerebā,publice ꝓfiterer:& ea fere ętate qua tu nunc
es,baptiſmi ſacramētū in huiꝰ eccl'iæ ſacro fonte ſuſcepi,Pauli no=
mē aſſumēs,te nūc īfantiæ īnocētia gaudēte,ꝗ poſt me ī ętate illa te
nera ſacro lauacro ab originali culpa mūdatꝰ es,anteꝗ̃ actuali ing
nari valuiſſes nomē Alfonſi ſuſcipiēs,priuſꝗ̃ literas noīare nouiſ
ſes.Procedēte vero tp̄e ſacrarū lr̄arū ſtudio inſiſtēs , vtriuſꝗ̃ teſta=
mēti lectiōi operā dedi:& interdū à magiſtris viuētibꝰ audiēdo.Sę
pe ſctōrū doctorū aliorūꝗ̃ inſigniū virorū,ꝗ ab hac vita trāſierūt
opera relegēdo,diuina donāte clemētia:qui priꝰ fuerā magiſter er=
roris,factus ſum diſcipulꝰ veritatis:quouſꝗ̃ ad hāc quā vides ſene
ctutē acceſſi.Et vt verū tibi fatear,inter preſuras ſcl'i:& curię nr̄ę cu
ras,ꝗbus quādoꝗ̃ vētilatꝰ ſum,hæc fuit pręcipua delectatio mea:
hoc ſingulare ſolatiū meū,ęternū & imutabilē deū,eiuſꝗ̃ mirabilia
oꝑa in ſanctę & īmaculatę legis ſuæ lectiōe cōtēplari. Nec tñ hi ꝗ̃s
ꝓſperos vulgꝰ appellat ſucceſſus defuerūt.Nā me licet ꝓrſus īme=
ritū,nō ad ꝑuū eccl'iæ gradū diuina gr̄a ſubleuauit. Primo em̄ ad
Carthaginiēſem,deīde ad hāc Burgē.ſedē ꝓmotus, ampliſſimis ec H
cleſiæ dei fauoribꝰ ſum nutritꝰ,eccl'aſticis etiā ſecularia adiecta ſunt:
tamen tam in domo glorioſæ memorię iuſtiſſimi regis Currici, ꝗ̃
eius illuſtris plantæ inclyti regis noſtri prægrādi officio ſuſcepto,
ſatis familiariter ſum verſatus.Fratrē vero tuū primogenitum , ac
te ꝗ̃ clementer ꝗ̃ pie oīpotētis clemētia tractauit,ego nō referam,
voſipſi cognoſcite.Vnum eſt quod ſilētio cōmittere nō poſſum,
nobis ex Leuitico ſanguine deſcēndētibus aliquātulum demonſtra
tum fuiſſe,ꝙ ante tot ſecula ſcriptum eſt, tribui Leui nō fuiſſe da=
tam poſſeſſionem,quia dominus eſt poſſeſſio eius , deus enim eſt
poſſeſſio noſtra,Chriſtus hæreditas noſtra: qui purgaturus filios
Leui,vt ſacrificia domino in iuſticia offerrent,voce prophetica an
tiquitus prędicatos:his iā diebus manibus noſtris ſe ſacrificiū ve=
rum tractari permittit,vtinam ſic acceptans,ſicut & tolerans.Nec
volo iſta me putes ſuperuacue iactanterve inſeruiſſe,vitamꝗ̃ meā
fruſtra annunciaſſe tibi,cum non ſuperuacuum,quinimo neceſſa=
rium reor omnipotētis beneficia cognoſcere,& arrogantiæ attri=
buendum nō eſt,infirmitatis proprię aperta & inficta cōfeſſio,prę
ſertim cum tibi loquar à cuius memoria hæc excidere nullo vnꝗ̃ tē
pore vellē.Nec enim puto me ſatis gratum tantorū beneficiorū re
ceptorē agere,ſi cum vita mea illorum recognitio quieſcat. Tibi
autem nō ab re inter cæteros hæc libenter enarro,vt qui beneficio
ætatis nō vidiſti,ſaltē à patre audiēs memorię tradas,iunioribuſꝗ̃
qui forſan non audierunt,cum horum occurrerit ſermo:frequen=
ter enarres,vt & illi enarrent filijs ſuis ne obliuiſcantur operum do
mini,ſed legem eius exquirant.Cuius clariori exquiſitioni fili cha=
riſſime,cum non modicum conferant ſtudium & diſciplina , ad
quæ te(licet iurium doctrinis à pueritia occupatum)interdū anhe
lare conſpicio,& inter ſtudia iuris & diſceptationum forenſium
occupationes,vtriuſꝗ̃ teſtamenti ſpicas quaſi furtim ruminare tē=
tantem aliquo munuſculo excitare ſępe propoſui , deſideriumꝗ̃
tuum paterno fauore iuuare. ¶ Et quoniam inter innumerabilia
pene opera quorū varietate diuina ſcriptura circūdata refulget.
Poſtilla Nicolai de lyra tā ſui recētia ꝗ̃ digna celebritate clareſcit,
ꝗ vtrūꝗ̃ teſtamētū ſtudioſe diſcurrēs literalē ſenſum,ꝗ īter cęteros
pręcipuꝰ eſt copioſa luculētia tradidit,hāc tibi donare ꝓpoſui. Et
cū infirmitatis hūanę periculo detētus,dierū meorū finē ſuſpicarer

Memor

A Memor ſum illam tibi ex bibliotheca mea electam, iam bis prælegaſſe. Cum verò ſummi patris clementia vitã meam miſericorditer prolongauit, viſum mihi eſt, vt quod legare conceperã inter viuos non nudè donarẽ, ſed paterna additamenta paterno munuſculo cumularem, & in Gazophylacio eius qui vitæ dies addidit, etiã ſi modicũ aliquid ſuperadderẽ. Nec em̃ quia multa dare non poſſumus, manũ ex toto retrahere licet. Vnuſquiſq; em̃ tanti debitor eſt, quantũ ingenij ſui vires exoluere valent, nec quiſq; apud deum ſoluendo non eſt, cum vltra facultatẽ non petit, nec opulentior debito eſt, cum nihil habeat quod non receperit, ſed miſericordia eius his quę poſſumus cõtentatur. Iuſticia em̃ omnia quę valemus trãſcendit. Cum ergo poſtillã hanc diſcurriſſem, & ſi ſolẽniſsime & miranda copioſitate ſcriptã cõſpicio, quia tamẽ nullum opus humanum adeo pfectum eſt, quin ei ſuperaddi aliquid poſsit. Et de ſola ſcriptura diuina ſcriptũ eſt. Ne addas quicq; verbis illius, expedire putaui aliquibus in locis aliqua additare, in illis pmaxime, vbi ſanctorũ doctrinas aliquatenus prætermiſſas cõſpexi. Nec fuit propoſiti mei curioſe inquirere quid ſupplerẽ, ſed libenter ſine ſupplemẽtis trãſiui, niſi vbi ipſa me ſupplementa vocarũt. Quare nec volumẽ propoſui ſcribere, nec libri nominę gloriari, ſed poſtillã ipſam cũ paucis admodũ additionibus in margine trãſcriptis tibi donare, vt & ipſi nouicij ſtudẽtes facere ſolent qui cum librũ aliquem affectuoſe perlegunt, aliquibus gloſulis ſæpe manu propria cõſcriptis margines occupãt, vt firmius memorię quod legerint tradãt. Nondum tamẽ vt propoſui totã poſtillã diſcurrere valui. Tum ætatis pondere & paſsionũ illi adhærentiũ grauitate: Tum tarditate ingenij: Tum etiã occupationũ multitudine & humanorũ caſuum varietatibus obſiſtentibus quę his in partibus nonunq; abũdant. Sed licet aliqua ex parte nondũ pfecerim, quod trãſcurſum eſt cõfeſtim dono, reliquũ ſi deus cõpleri pmiſerit donaturus. Nec em̃ impfecti occaſione quod ſcriptũ erat, retinere volui, imo in quaſdã arras cõmercij noſtri illico tradere. Hoc eſt ergo fili mi teſtamentũ meũ, hi ſunt codicilli mei, hoc ex illis prælegatũ agnoſce, vt ĩ lege domini ſit volũtas tua, & in lege eius mediteris die ac nocte. Meditationẽ vero tuã, hæc & ſimilia relegẽdo, puriorẽ profecto & ſuauiorem efficies grauãter. Igitur donum hoc tui parentis accepta paterna affectione, & læta manu donatũ. Sed omittamus hæc, & omnipotẽtis dei cuius opus aggedimur, & à quo & cũ quo omnis ſapiẽtia fuit ſemp, & eſt ante æuum, auxilio humillimis precibus inuocato: quic-

B quid huic poſtillę addidimus, ſtilo plano & om̃i verborũ flore depoſito exprimentes, manum aratro iam ponamus.

Prou. 30. a.

Super prologum primũ poſtillæ qui incipit: Hæc omnia liber uitæ. Similiter ſuper ſecundũ prologũ eiuſdẽ poſtillæ qui incipit: Vidi in dextera ſedẽtis ſuper thronũ &c.

Sequitur additio ſuper utrunq; prologum.

Lr̃alis ſenſus an cęteris dignior.

QVONIAM intentio poſtillatoris præcipue verſatur circa ſenſum literalem, ideo ante omnia quærendũ videtur, vtrũ ſenſus literalis cæteris ſenſibus ſacrę ſcripturæ ſit dignior? & videtur q̃ nõ. Nam ſecundũ Apoſtolũ .ij. Corin. iij. b. Litera occidit, ſpũs autem viuificat. Sed ſenſus literalis proprie fundatur in litera. Senſus vero ſpũalis fundatur proprie ſupra ſignificationẽ ſpũalem, qua res ſignificatę p literã vlterius alias res ſignificãt, ergo ſenſus literalis ſacrę ſcripturę nõ viuificat, ſed occidit: & p cõſequẽs non eſt dignior cęteris ſenſibus. Præterea: dignior eſt doctrina quę habetur p ſenſus ſpũales, q̃ illa quę habetur p ſenſum literalẽ, ergo ſpũales ſenſus ſunt digniores. Tenet cõſequentia, quia quęcunq; ſcripta ſunt ad noſtrã doctrinã ſcripta ſunt, ad Ro. xv. a. Aſſumptum probatur. Nam p ſenſum allegoricũ habentur quę ſunt credenda, quod ptinet ad fidẽ. Per ſenſum anagogicũ, quę ſunt ſperanda, qđ ptinet ad ſpem. Per ſenſum verò tropologicum quę ſunt agenda: quod ptinet ad charitatẽ. In qbus ſcilicet tribus virtutibus ꝓprie deus colit̃ ſecundũ Aug. Per ſenſum verò literalẽ habetur hiſtoria tm̃. Quod aũt per prædictos quatuor ſenſus intelligant̃ quatuor prædicta, patet p verſum allegatũ in ꝓlogo poſtillę, & eſt cõmunis ſentẽtia expoſitorũ, in quo verſu dicit̃. Litera geſta docet, quid credas allegoria. Tropologia qd agas, quid ſperes anagogia. Præterea ſcd'm philoſophũ .j. Poſterio. Vnũquodq; ꝓpter aliud & illud magis, ſed ſenſus lr̃alis eſt ꝓpter ſenſum ſpũalẽ, igit̃ ſenſus ſpũalis eſt dignior. cõſequẽtia tenet: & antecedẽs pro ſcd'a pte probat̃. Nam ſenſus literalis ſe habet ad ſenſus ſpũales, ſicut fundamentũ ad ędificiũ, ꝓut ponit poſtillator in ſecũdo ꝓlogo. Cõſtat aũt q̃ fundamentũ eſt ꝓpter ædificiũ & nõ ecõtra. Præterea, ſenſus literalis accipit̃ ſecundũ primã ſignificationẽ lr̃æ qua voces ſignificãt res, ꝓut cõmuniter tenet̃, & poſtillator, ponit in primo ꝓlogo, ſed ſcd'm primam ſignificationẽ qua voces res ſignificãt multa falſa repiuntur in ſacra ſcriptura, ſpecialiter attribuẽdo deo quod deo minime cõpetit, ſicut motus localis: vt Gene. xj. deſcendit deus vt videret ciuitatẽ & turrim &c̃. & ſic de multis alijs, quę tamẽ in ſenſu ſpũali nõ reperiũtur, ergo ſenſus literalis nõ eſt dignior. Pręterea illa quę ſunt interiora tam in corporalibus q̃ in ſpũalibus, exterioribus ſunt digniora.

C

In corporalibus em̃ illa in qbus principaliter cõſiſtit vita aĩalis ſunt in interioribus eius partibus ſicut cor. Idẽ etiam patet in ſpũalibus ſcilicet q̃ illa quę ſunt ĩteriora fortiora ſunt, & in dignitate potiora. ſicut patet in tabernaculo fœderis, in quo arca teſtamẽti ponebat̃ in loco interiori q dicit̃ ſanctaſanctorũ. Cętera verò in locis magis exterioribus ſcd'm gradum ſctitatis eorũ, vt patet Exo. xl. & iij. Reg. viij. Idẽ patet in ſacris eccleſię in qbus inuiſibilis gratia quę interius datur, dignior eſt q̃ viſibilis forma quę apparet exterius. Cum aũt ſenſus literalis dicitur ſcript' eſſe in libro foris, ſenſus vero miſticus intus, vt patet Apoc. v. a. ĩ autoritate allegata p poſtill. vbi dicit̃. Vidi in dextera ſedẽtis ſup thronũ librum ſcriptũ intus & foris. Cõſequẽs eſt q̃ ſenſus literalis ſit minoris dignitatis reſpectu ſenſus ſpũalis. Præterea noticia humana cõiter procedit à minus pfectis ad magis pfecta, prout patet nõ ſolũ in humanis ſcientiis quę ꝓcedunt à ſenſibus & particularibus, & terminãtur in ſummis rerũ cauſis, ſed etiã in his quę ad noticiã diuinorũ ptinẽt. Vnde Ro. i. c. Inuiſibilia dei à creatura mũdi p ea quę facta ſunt ĩtellecta cõſpiciũtur. Sed in ſtudio ſacrę ſcripturæ incipiendũ eſt ab intellectu ſenſus literalis, vt poſtillator dicit in ſumma, ergo ſenſus literalis nõ eſt dignior. Præterea ille ſenſus ſcripturæ debet dici dignior q alterius defectũ ſupplet, ſed ſenſus ſpũalis quãdoq; ſupplet defectũ literalis ſenſus. Dicit̃ em̃ Greg. in moral. Cum ordo hiſtoriæ deficit, ſeſe nobis intellect' myſticus quaſi aptis iã foribus oſtẽdit: ac ſi patẽter clamet, quia rationẽ literę defeciſſe cognoſcitis, reſtat vt ad ſpũalẽ ſenſum ſine dubitatione redeatis: ergo literalis ſenſus nõ eſt dignior q̃ ſpũalis. Sed cõtra. Senſus ille ad quem tm̃ ptinet honor ſacræ ſcripturæ, ꝓprie debitus, eſt cęteris ſenſibus virtuoſior ſeu dignior, cũ honor ſit pręcipuũ ſignũ virtutis, vt in .j. Ethi. Sed ſenſus literalis ſacrę ſcripturæ eſt hmõdi, ergo ſenſus literalis inter cęteros eſt dignior, minor patet non ſcd'm Aug. in ep'la ad Hiero. Solũ em̃ ſcripturarũ libris qui canonici appellant̃ hunc honorẽ didici deferre, vt nullũ autorẽ eorũ ſcribendo erraſſe aliqd firmiſsime credã. Cõſtat aũt q̃ hunc honorem non habet ſacra ſcriptura ſcd'm ſenſum ſpũalem, quia ſi ſic, ex tali ſenſu ſpũali poſſet ſumni efficax argumẽtum, quod eſſet contra Aug. in ep'la ad Vincentiũ donatiſtã dicentẽ, q̃ ex ſolo ſenſu literali argumentũ efficax ſumitur. In hac quęſtione ſex vident̃ conſiderãda. Primũ, quis dicẽdus ſit ſenſus ſacrę ſcripturæ literalis, & qs ſpũalis. Secũdũ, an quilibet paſſus ſeu textus ſacrę ſcripturæ exponatur quadruplici ſenſu ſupratacto. Tertiũ, an cuiuslibet paſſus ſeu text' ſacrę ſcripturæ ſit tm̃ vnus ſenſus lr̃alis, vel quãdoq; plẽs. Quartũ, poſito q̃ aliquãdo vn' textus ſeu vna autoritas ſacrę ſcripturæ habeat plẽs ſenſus literales, qs eorũ eſt alteri præferẽdus. Quintũ, an ex quolibet ſenſu literali poſsit ſumi efficax argumentũ. Sextũ, reſpondendũ eſt ad quęſtionẽ &c̃. ¶ Circa primũ ſcilicet qs dicẽdus ſit ſenſus ſacrę ſcripturæ literalis, & qs ſpũalis: Dicendũ q̃ ſenſus literalis quãdoq; dicit̃ ille ſcd'm quẽ aliqua hiſtoria narrat̃ ad literã. & hoc vident̃ ſonare verba Greg. in .iij. moral. quo de ſenſu literali loquẽs, dicit: Dũ narrat geſtũ prodit myſteriũ. Similiter & in verſu pręallegato dicit̃. Lr̃a geſta docet. Sed ſcd'm hoc ſola hiſtorialia ſacrę ſcripturę dicerent̃ habere ſenſum hiſtorialẽ vel lr̃alem, non aũt doctrinalia ſeu ꝓphetica & hmõi. Cũ in talibus non videt̃ narrari aliqua hiſtoria, ſed hoc eſt cõtra cõem ſñiam expoſitorũ qui cõiter autoritatib' ſacrę ſcripturę ſenſum lr̃alem attribuũt. Vnde aliter & magis ꝓprie dicit̃ ſenſus lr̃alis. ſ. ille q habet̃ per ſignificationẽ literę qua voces ſignificãt res. Ille aũt dicit̃ ſenſus ſpũalis, qui habet̃ p ſignificationes rerum ſignificatarũ p voces, prout in prima pte. q. i. arẽ. vlti. Et eſt ſentẽtia cõmunis quã ſequit̃ poſtillator in ꝓlogo. Sed attẽdendũ eſt q̃ p prædicta nõ habet̃ definitio ſeu deſcriptio adæquata ſenſus literalis, de quo hic agit̃. Sunt em̃ quędã in ſacra ſcriptura tradita, quæ ſi accipiãtur ſcd'm ſignificationẽ qua voces cõmuniter ſignificãt res, eſſent falſa: vt patet in locutionib' parabolicis & hmõi, vt infra patebit. Vnde addendũ eſt prædictis, q̃ ſenſus ſacrę ſcripturæ ad hoc q̃ literalis dicatur. Requiritur q̃ ſit intentus ab autore ſacræ ſcripturæ qui eſt deus. Cuius ratio eſt, nã ſenſus literalis cuiuſcunq; ſcripturæ eſt ille quem autor intendit, cũ voces ſint earum quę ſunt in anima paſsionũ notę: vt in prima Peri hermenias. Sed cõſtat q̃ autor ſacrę ſcripturę eſt deus, & ſic patet q̃ ſenſus literalis de quo agitur, eſt ille qui à deo intendit̃, & per voces in litera contentas ſignatur. Ex quibus ſequitur q̃ ſenſus literalis ſacrę ſcripturę nõ debet dici ille ſenſus qui in aliquo repugnat eccleſiæ autoritati ſeu determinationi

Oppoſitũ ꝓbatio.

D

Quis ſenſ' lr̃alis & qs ſpiritualis.

Philoſophus.

nationi,quantumcunꝫ talis ſenſus ſit conformis ſignificationi lite-
ræ,talis enim ſenſus non ſolum nō intenditur ab autore,ſed potius
eſt hęreticus.vnde Hiero. Quicūꝫ aliter ſcripturā intelligit,q̃ ſen-
ſus ſpiritusſancti efflagitat,à quo ſcripta eſt, hęreticus appellari po
E teſt; quod intelligitur de illo ꝗ ad hoc expoſitionē ſacrę ſcripturæ
retorquet,quod cōtrariatur ei quod ꝑ ſpiritūſanctum reuelatū eſt,
vt ſecūda ſecūdę.q.xi. ¶Sequitur etiā ꝙ nec habēdus eſt pro ſenſu
literali,ille ꝗ rationi rectę repugnat, talis em̄ ſenſus nō intēditur ab
autore ſcilicet deo qui eſt prima veritas, à quo omnis veritas deri
uatur,& ideo Augu.ſup Gen.ad literā,cum ſcriptura diuina multi
pliciter exponi poſsit , nulli expoſitioni aliqs ita præciſe inhęreat,
ꝙ ſi certa ratiōe cōſtiterit hoc eſſe falſum,ꝙ aliqs ſenſum ſcripturæ
hunc aſſerere præſumat.Ex hoc em̄ ſcriptura ab infidelibus deride
retur,& eis præcluderetur via credendi. Hæc illa.Idem etiam eſt di
cendū de ſenſu ſpūali ſacrę ſcripturæ, ꝗ per ſignificationē rerū per
voces in litera contētas ſignificatarū habetur ſcilicet ꝙ talis ſenſus
nō debet repugnare autoritati eccleſię, nec rectę rationi: quia ſi ſic
talis ſenſus ſpūalis nō eſſet attribuēdus ſacræ ſcripturæ,à deo(qui
eſt ſumma veritas)reuelatę. ¶Circa ſecundū,ſcilicet an quilibet paſ
ſus ſeu textus ſacrę ſcripturę exponatur quadruplici ſenſu ſuprata-
cto.Dicendū ꝙ non.Dicit em̄ Aug.ij. ſup Gen. In quibuſdā ſolus
ſenſus literalis quęrēdus eſt.Quod patet manifeſte.Sūt em̄ multa in
libris canonicis tam veteris teſtamēti q̃ noui,quę nō habēt niſi tm̄
modo ſenſum literalē. Quod patet in multis, & ſpecialiter in duo-
bus præceptis charitatis,in ꝗbus tota lex pēdet & prophetę, vt hr̄
Mat.xxij.d.Licet em̄ in his præceptis, ſcilicet: Diliges dn̄m deū tuū
ex toto corde tuo,& diliges proximū tuū ſicut teipſum. multa cō-
tineātur exponēda ſeu exponibilia, tam ad obiectū charitatis q̃ ad
eius actum interiorē ſeu exteriorem,q̃ etiam ad eius ordinē & alia
hmōi pertinentia,omnia tamē illa ptinent ad ſenſum literalē tamen
Non em̄ in hoc loco res ſignificatę per hanc vocē deus,ſeu ꝑ hanc
vocē proximus,& per hāc vocē diliges,iterū res alias ſignificant,à
quibus rebus ſic ſignatis ſenſus ſpūalis vlterius accipiatur:vnde to
tum quod in expoſitione horū præceptorū traditur,ad ſenſum lite
ralē eorū tantūmodo pertinet. Et ſic cōmuniter de aliis præceptis
moralibus veteris teſtamēti & multis aliis paſsibus quos cauſa bre
uitatis omitto. In euangeliis etiā multa tradūtur ꝗbus nō oportet
aſsignare ſenſum myſticū,ſed tm̄ literalem,ſicut in his quę tradūtur
vt præcepta,vt cū Ioā.xiiij.a.dicitur:Creditis in deū,& in me credi
te,& ſimilibus. Similiter in his quę dātur vt cōſilia, ſicut cū dicitur
Mat.xix.c. Si vis perfectus eſſe, vade & vende oīa quę habes & da
pauperibus.In quibus& ſimilibus nō eſt quęrēdus ſenſus ſpūalis,ꝗ
F ex rebus ſignatis ꝑ voces accipiatur,ſed tm̄ ſenſus literalis ꝗ ex ſigni
ficatione vocū accipitur, vt eſt manifeſtū. Similiter cū Luc. viij.b.
Chriſtus interpretat̄ parabolā ſuā,dicens: Semen eſt verbū dei &c̄.
magnifeſtū eſt ꝙ illa v̄ba interpretatiua nō oportet ꝙ habeāt alios
ſenſus ſpūales, cū ipſamet interpretatio ſit expoſitiua parabolę præ
cedētis.Similiter epiſtolæ Pauli quę vna de præcipuis partibus no
ui teſtamēti cenſeri debēt,ꝑ totū fere ſenſum literalē tantūmodo ha
bent.Loquitur em̄ ibi tanq̃ doctor vniuerſalis eccleſiæ,exponens
& cōcordās vtrūꝫ teſtamentū.Licet em̄ in ipſis epiſtolis profunda
& difficilia ad fidē pertinētia,& ad vtriuſꝫ teſtamenti declarationē
tradātur,nō tamen allegorice vel anagogice tradūtur,ſed tm̄ litera
liter. Ipſe em̄ hiſtorialiter loquēdo ſeu literaliter oſtēdit de quibuſ-
dam ſcripturis quō ſint intelligendæ in ſenſu ſpūali, vt cū Gal.iiij.
dicit de duobus filiis Abraæ quę ſunt ꝑ allegoriā dicta. Non ergo
verba Apoſtoli ſunt allegorizāda ſeu moralizāda & hmōi, ſed po
tius enucleanda; vt ex ipſis veri ſenſus literales extrahātur, ex ꝗbus
diſcurſiue procedēdo multa magna & profunda inferūtur argumē
tatiue, ſicut in aliis ſciētiis humanis ex certis & veris principiis mul
ta diſcurſiue inferūtur, prout in prima parte.q.j.ar.vij. quę quidē
omnia ad literalē ſenſum ptinēt,à quo recte deducūtur. ¶Et ſic pa
tet ꝙ nō quilibet paſſus ſacrę ſcripturæ quadruplici ſenſu ſit expo
nēdus.Sed prout ſanct9 Tho.notabiliter tradit. vij.quodlibeto.q.
xiiij.Sacra ſcriptura quādoꝫ eſt exponēda iſtis quattuor ſenſibus:
quādoꝫ tribus,quādoꝫ duobus,quādoꝫ vno tm̄.Vnde ea quę
ſecundū literalē ſenſum ad facta veteris teſtamēti ſpectant, poſſunt
quatuor ſenſibus exponi, ſimiliter ea quę ad literā de Chriſto capi
te dicūtur, poſſunt exponi literaliter de Chriſti geſtis, & allegorice
referēdo ea ad corpus eius myſticū,& moraliter eadē referendo ad
actus noſtros ꝗ ſecundū ipſum debēt regulari,& anagogice inquā
tū in ipſo Chriſto eſt nobis iter gloriæ demoſtratū.Illa aūt quę ſecū
dū literalē ſenſum dicūtur de eccleſia, poſſunt exponi moraliter &
anagogice.Ea verò quę ſcd'm literā moraliter dicūtur,nō cōſueue-
runt exponi niſi anagogice.Illa verò quę ſcd'm ſenſum literalē perti
nēt ad ſtatum glorię,nullo alio ſenſu cōſueta ſunt exponi,eo ꝙ ipſa
non eſt figura aliorū, ſed ab oībus aliis figurata. Quę quidē omnia
& alia ad hoc pertinentia, plenius in dicta quæſtione declarantur.
¶Circa

An ꝗlibet paſſus ſacrę ſcripturę recipiat quadruplicē expoſitionē.

¶Circa tertium,ſcilicet an cuiuslibet paſſus ſeu textus ſacrę ſcriptu
ræ ſit tantū vnus ſenſus literalis? Et videtur ꝙ non. Nam ſecundū
Auguſti.in lib.de vti.cre. Ad ſenſum literalē pertinēt tria: Quorū
primū eſt,cum litera ſimpliciter exponitur. & hunc dicit ſenſum hi
ſtoricū.Secundū eſt,cum cauſa huius quod in litera cōtinetur aſsi-
gnatur ſeu exponitur,quē ſenſum vocat Etymologicū. Tertiū eſt, G
cum veritas illius literæ oſtēditur veritati alterius ſcripturæ nō re-
pugnare:quē vocat anagogicū.Verbi gratia,cum legitur Gene.ij.
ca.Edificauit dominus deus coſtā quam tulerat de Adam in mulie
rem &c̄.Senſus hiſtoricus illius dicti eſt,cum ſimpliciter exponitur
quod in litera cōtinetur.Sēſus verò Etymologicus eſt,quādo red-
ditur cauſa quare de latere viri formata ſit mulier,& nō de alia par
te corporis. Similiter quare dormiēti & nō vigilanti ſubtracta ſit
coſta,prout tractatur in ſecundo diſ.xviij. Senſus verò Anagogi-
cus eſt,cū oſtenditur ꝙ veritas huius dicti nō repugnat veritati al-
terius ſcripturæ,vbi dicitur Gen.j.d.de Creatione hominis, Maſ-
culū & fœminam creauit eos.Ex qua litera apparet ꝙ ſimul in eō-
dem tēpore fuerunt maſculus & fœmina humanæ ſpeciei creatæ,
& non ſucceſsiuę,ſic vt fœmina eſſet poſt creationē maſculi de late
re eius ſubtracta. ¶Sed bene attēdenti, ex hac cōſideratione Aug.
non habetur ꝙ ſub ſenſu literali cōtinentur tria genera expoſitio-
num,ſic ꝙ quęlibet illarū ſit ſenſus literalis proprie. Sed prima ex-
poſitio eſt tm̄ ſenſus literalis.Secūda verò eſt redditiua cauſę ipſius
literalis ſenſus.Tertia verò eſt ſolutiua cōtrarietatis illius.Vnde ſe-
cunda & tertia expoſitio licet ptineant ad ſenſum literalē eo ꝙ per
eas magis ꝑficitur ſeu elucidatur,nō tamē ſunt ſenſus literales pro-
prie dicendi. De ꝗbus tribus generibus expoſitionū ad ſenſum lite
ralē pertinentiū poteſt intelligi illud.ij.Eſdræ.viij.b.vbi dicitur: Et
legerunt in libro legis dei aperte & diſtincte,& appoſuerunt ad in
telligendū.In hoc em̄ ꝙ dicitur, legerunt in libro aperte poteſt in-
telligi ipſa expoſitio literæ, quę eſt quaſi ianua omniū expoſitionū
ſequentiū, ſine cuius apertione nō poteſt quis recte intrare ad alias
expoſitiōes.Cum aūt dicitur:Et diſtincte, intelligitur ſenſus anago
gicus ab Augu.noiatus;quia ꝑ proprias & veras diſtinctiones ſol-
uuntur cōtrarietates,quę in ſacris ſcripturis quādoꝫ apparent. In
hoc aūt ꝙ ſequitur: Et appoſuerūt ad intelligendū. poteſt intelligi
noticia cauſę legis ſeu hiſtoriæ, vel alicuius dicti ſacræ ſcripturæ.
Cum em̄ intelligere ſit intus legere, ille qui per cognitionē effectus
deuenit ad noticiā cauſę, proprie dicitur intelligere, ꝗ quidē ſenſus H
vocatur ab Augu.etymologicus. ¶Sed vlterius attēdendū,ꝙ ſub
quolibet genere prędictarū trium expoſitionū ad literalem ſenſum
vt dictū eſt pertinētium,poſſunt eſſe multę ſpecies: Poteſt em̄ non
ſolum vna cauſa, ſed plures cauſę vnius dicti aſsignari, ſimiliter &
non ſolū vno modo ſoluere cōtrarietates,ſed pluribus:vt eſt mani
feſtū. ¶Item quātum ad ſimplicē expoſitionē ſcripturæ quę ex pri-
maria vocis ſignificatione cōſurgit, manifeſtum eſt ꝙ plures ſenſus
literales traduntur nō ſolum ab expoſitoribus ſeu ſcriptoribus cō-
muniter,ſed etiā à doctoribus ſanctis, vt patet Gen.j.in quo loco,
vt magiſter dicit in ſecūdo,di.xiij.Quidam ſanctorum patrum qui
verba dei atꝫ arcana ſcrutati ſunt, quaſi diuerſa vidētur ſcripſiſſe.
Et ſic patet ꝙ non cuiuslibet textus ſacræ ſcripturæ ſit tantū vnus
ſenſus literalis. ¶Si autem dicatur cōtra hoc, ꝙ licet diuerſi diuer-
ſos ſenſus attribuant alicui literæ ſacræ,non ex hoc ſequitur ꝙ ſint
plures ſenſus literales talis literæ,ſed tantū ille eſt literalis quē inten-
dit autor.Ad hoc dicendū ꝙ ſecundum ſanctum Thom̄.in prima
parte quęſtiōe prima quia autor ſacrę ſcripturæ deus eſt,qui ſimul
omnia ſuo ſimplici intellectu comprehendit,non eſt inconueniens,
vt Auguſtinus dicit in.iiij.confeſsi. ſi etiā ſecundū literalem ſenſum
ſacræ ſcripturæ plures ſint ſenſus, quod intelligendum eſt dum ta-
les ſenſus ſint literæ conformes, & ꝙ determinationi Eccleſiæ ſeu
rectæ rationi non repugnent, vt dictū eſt, ſimiliter & ꝙ ſint inui-
cem compoſsibiles.Cum autem contingat duos ſenſus literales ſe-
cum incompaſsibiles alicui ſacræ autoritati attribui, neceſſe eſt di-
cere ꝙ tantum alter eorum eſt literalis,ſicut cum Daniel.x.de prin-
cipe regni Perſarum traditur à beato Gregorio in moral. ꝙ eſſet
Angelus bonus qui regno Perſarum præſidebat. Alij verò di-
cunt oppoſitum, & ſic contingit in multis alijs. ¶Item attenden-
dum eſt, ꝙ ſenſus literalis ſacræ ſcripturæ tantæ capacitatis eſt ſeu
virtutis,ꝙ in eo continetur virtualiter omnia ad fidem ſeu bonos
mores & virtutes pertinentia. Vnde magiſter qui patrū ſententias
breui volumine cōpilauit, in cuius voluminis expoſitione docto-
res poſtremi ſeu ſcriptores omnia quodāmodo Theologica intro
duxerūt, in huius ſenſus literalis teſtimonijs totū ſuum opus funda
uit.Dicit em̄ in ſuo prologo ſic : Volumen deo præſtante cōpegi-
mus ex teſtimonijs veritatis in æternū fundatis.Cōſtat autē ꝙ teſti
monia veritatis in æternū fundata, ſunt teſtimonia ſacrę ſcripturæ
ſecūdū literalem ſenſum ſumpta, ex quo ſenſu ſolo teſtimoniū po-
teſt accipi ſeu argumentum ſecundū Augu.vbi ſupra. ¶Sed circa
hoc

An cuiuslibet paſſus ſit tm̄ vnus ſenſus literalis.

Virtus ſeu capacitas literalis.

A hoc conſiderandũ ꝙ nõ omnia quę ſecundũ ſenſum literalẽ ex ſacra ſcriptura habentur ſunt immediata, ſic ꝙ ex primaria literarũ ſignificatione intelligãtur, ſed requiritur quãdoq; additio alicuius veri, ex quo vero adiuncto ſenſui literali aliud verum deducatur. Sicut cũ Chriſtus. Lu. xx. g. ex teſtimonio literę dicẽtis, Deus Abraã, deus Iſaac, deus Iacob, concludit contra Saducęos, aliam vitã eſſe negantes hominum poſt pręſentẽ. Sic arguens: Eſt deus mortuorũ vel viuorũ. q. d. cũ ex ſenſu literali habemus de deo ꝙ ſit deus Abraã &c. Et ratio dictat, ꝙ deus dicitur eſſe deus reſpectu alicuius exiſtentis in rerum natura. Ergo ſequitur ꝙ Abraam & Iſaac eſſent in rerum natura quod negabant Saducęi. Conſtat aũt ꝙ hæc cõcluſio nõ deducitur ex ſenſu illius literę: Deus Abraã deus Iſaac &c. niſi addatur alia propoſitio vera ſupradicta, & ſic patet intẽtũ. Et põt etiã cõtingere, ꝙ talis cõcluſio ex vna deductiõe vel ex pluribus ſucceſſiuis ex ſacra litera cõcludatur, ſicut cõtingit in ſciẽtijs ſeu artibus humanis liberalibus, ꝙ aliquę concluſiones ſtatim à primis principijs naturaliter notis deducuntur. Alię verò ex multis medijs inuicem ordinatis, vt eſt manifeſtum. Senſus ergo literalis verus qui ex primaria ſignificatione literę cõſurgit, dicendus eſt primus ſenſus literalis. Alij verò ſubſequẽtes ſunt ſenſus ſecundarij, quorum certitudo à certitudine primi ſenſus depẽdet, qui ſenſibus ſecũdarijs eſt certior, ſicut prima principia naturaliter nota, cæteris ab eis deductis certiora ſunt. Quæ quidem cõſideratio attendenda eſt in multis paſſibus ſacrę ſcripturę. ℭ Circa quartũ ſcilicet Cum plures ſenſus de vna autoritate ſacrę ſcripturę literales traduntur, quis illorum alijs ſit pręferendus? Dicendũ ꝙ in hoc non videtur ꝙ poſsit dari vnica regula generalis: Sed ſunt quędã circa hoc conſideranda præſuppoſitis his quę ſupra in articulo primo de ſenſu literali dicũtur. Primũ eſt, ꝙ ille ſenſus videtur pręferẽdus, cuius ſentẽtia magis innititur rationi. Vnde in decretis di. xx. c. decretales: Quo eñ quiſq; magis ratiõi innititur, eo maioris autoritatis eius verba eſſe videtur. Item ſenſus ille videtur alijs pręferendus eſſe, qui magis cõſonat literę. Vnde ſecundũ Augu. in. ij. de doctrina Chriſtiana. Dubia ſunt determinãda ſecũdũ ſententiã quæ de ſcripturarũ planioribus locis accipitur. Cõſtat aũt ꝙ planiora loca ſunt illa quę planius literę cõſonat. Item pręferendus eſt cęteris paribus ſenſus literalis qui à ſanctis doctoribus traditur, cęteris ſenſibus ab alijs expoſitoribus traditis, vnde in decretis ca. allegato. Iñ ſacrarũ literarũ expoſitionibus ſancti doctores ſummis põtificibus pręponũtur, & à fortiori alijs ſcriptoribus.

Quis literalis ſenſus in exponẽdo ſit pręferẽdus

B Item vbi duo ſenſus literę habẽtur, quorum neuter repugnat eccleſię autoritati, nec rectę rationi, vnus tamen traditur à catholicis, & alius ab infidelibus, tunc præferendus eſt ſenſus catholicorũ: Tum quia magis pręſumẽdũ eſt, ꝙ illi q in gremio eccleſię ſunt, cui Chriſtus promiſit ſpiritũ veritatis, verũ intellectũ ſacrę ſcripturę habeãt q̃ infideles qui veritati fidei communiter aduerſantur: Tum ne ad hoc detur infidelibus occaſio nõ credendi, ꝙ ipſi melius ſacrã ſcripturã exponant q̃ catholici. Vnde Leo papa in quadã epiſtola ad Epiſcopum Alexandrinũ dicit, ꝙ inimici crucis Chriſti factis & verbis noſtris inſidiantur, ideo nullam eis vel tenuẽ occaſionẽ demus. Qua ratione videtur ꝙ cum aliqua litera ſacrę ſcripturæ eodẽ modo exponitur à catholicis & ab infidelibus, tunc autoritas talis expoſitionis attribuẽda eſt catholicis & nõ infidelibus ratione prædicta, præſertim ſi talis expoſitio prius emanauit à catholicis: Cuius contrariũ reperitur aliquo modo in poſtilla, ſicut patebit. j. Gen. j. vbi quęritur, quare in ſecũda die non dicitur: Et vidit deus ꝙ eſſet bonũ, ſicut in alijs diebus: Quia tamẽ vbi pluralitas ſenſuũ literaliũ occurrit raro cõtingit, ꝙ vnus prædictorũ ſenſuum cæteris præcellat ſecũdũ omnia dicta, ſed potius vnus illorũ ſenſuũ pręcellit vno modo, & alius alio. Idcirco in talibus videtur habere locũ illud ad Ro. xiiij. a. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet, ſalua ſemper ſanctorũ reuerentia & autoritate. ℭ Circa quintũ ſcilicet an ex quolibet ſenſu literali ſacræ ſcripturæ poſsit ſumi efficax argumentum? Dicendum ꝙ licet à ſolo ſenſu literali ſacræ ſcripturæ poſsit ſumi efficax argumentũ, vt patet per Augu. vbi ſupra, non tamen ex quolibet ſenſu literali ſacræ ſcripturæ ſumitur argumentum. Nam cum ſint multi textus in ſacra ſcriptura, qui diuerſimode etiam à ſanctis doctoribus exponũtur, vt ſupra articulo tertio, ſequitur ꝙ ex nullo talium ſenſuum poſsit ſumi efficax argumentum, quia ſic argueretur quaſi à diſiunctiua ad alteram partem. Bene tamẽ ſi huiuſmodi ſenſus diuerſi in aliquo concordant, poteſt ſumi inde efficax argumentum ſaltem ad hoc in quo concordant, ſicut Dan. ix. in computatione. lxx. hebdom adarum, vbi licet expoſitores tam Hebręi q̃ Latini diuerſimode ſe habeant, non ſolum in termino à quo hebdomadę habent initium, ſed etiam in progreſſu computationis, quia tamen ſecundum omnes terminus vltimus earum iam longe trãſiuit in præteritum, ideo ex ipſa autoritate argumentum efficax ſumitur ad concludendum Chriſtum iam veniſſe, vt ibidem patebit.

An ex quolibet ſenſu literali poſſit ſumi efficax argumentum.

ℭ Ex quibus ſequitur ꝙ cum ſenſus literalis ſacrę ſcripturæ in quibuſdam locis non ſit idem apud omnes, ideo poteſt contingere ꝙ ex aliquo ſenſu literali, poſſet ſumi argumentum validum contra quoſdam, puta cõtra tenentes eundem ſenſum literalem, ex quo tamen ſenſu non poteſt ſumi argumentum validum contra alios ſcilicet tenentes aliam expoſitionem ſeu ſenſum literalem, quę quidem diuerſitas ſæpius contingit inter nos & infideles. Sunt enim aliqui textus ſacræ ſcripturæ quorũ ſenſus qui eſt literalis, & verus apud catholicos, non ſufficit vt ex eo ſumatur efficax argumentum contra infideles ſeu hęreticos, ſed ex hoc nõ tollitur quin talis ſenſus catholicorum ſit verus & literalis apud catholicos cenſendus. Verbi gratia, cum pſalmiſta dicit: Verbo domini cœli firmati ſunt &c. Sẽſus verus & literalis apud catholicos eſt, ꝙ verbo domini, id eſt filio patris cœli ſunt firmati. Quæ quidẽ expoſitio apud catholicos eſt quaſi neceſſaria, etiã conſona huic quod dicitur Ioan. j. Et verbũ erat apud deum, & omnia per ipſum id eſt p verbũ facta ſunt. Sed ex hoc ſenſu non ſumitur argumentũ efficax cõtra infideles, nõ recipientes Euangeliũ: Illi enim nõ cõcedũt aliquã eſſe diſtinctionẽ realem in diuinis, ſic vt ſit aliqua diuina perſona æternaliter procedens ab alio per modũ verbi mentalis. vnde cũ dicitur: Verbo domini cœli firmati ſunt. Ipſi dicũt ꝙ hic loquitur pſalmiſta more humano: Sicut cum de mãdato alicuius domini aliqua fiũt, dicitur: ꝙ ſunt verbo eius facta. Sumitur tamen ex hac autoritate argumentũ validũ apud fideles circa diſtinctionem perſonarũ in diuinis prout in primò Sentẽtiarũ, di. ij. Ex quo ſequitur ꝙ catholic⁹ exponẽs iſtã autoritatẽ pſalmiſtæ debet eam catholice exponere, non curans an ex ea poſſet ſumi efficax argumentũ contra infideles trinitatem negantes, an non: quia nõ oportet ꝙ ex quolibet ſenſu literali argumẽtum ſumatur apud omnes, vt iam dictũ eſt. Quod tamẽ poſtillator in hoc loco & alijs nõnullis videtur obſeruare, vt in ſuis locis patebit. Videtur eñ æſtimare ꝙ non ſit ſenſus literalis, niſi ille à quo ſumitur argumentũ validũ etiã cõtra auerſarios, quod tamẽ nõ eſt ſic intelligendũ, vt dictũ eſt. ℭ Circa ſextũ ſcilicet reſpondẽdo ad principale quęſitũ videtur dicendũ, ꝙ ſenſus literalis poſsit cõparari ad alios ſenſus dupliciter. Vno modo vniuerſaliter ſcilicet reſpectu totius ſacrę ſcripturæ in cõmuni. Alio verò mõ particulariter ſcilicet ſecundũ quędã particularia loca ſacrę ſcripturæ. Si primò mõ cõparẽtur & accipiaẽ ſacra ſcriptura ꝓut eſt principaliter ſpeculatiua, tunc ſenſus literalis ſecundũ vnã cõſiderationẽ eſt eiuſdẽ dignitatis cũ alijs ſenſibus. Secũdũ verò aliã cõſiderationẽ eſt cęteris dignior.

C

Pſal. 32. b.

An ſenſus literalis pręſtantior ſit alijs.

D Ad quod ſciendũ ꝙ ſcientia ſpeculatiua dicit̃ alia dignior ex duobus. Vno mõ ex dignitate materię: Nã vt dicit philoſoph⁹ in. xj. de aĩalibus. Minimũ quod põt haberi de cognitione rerũ altiſsimarũ, deſiderabilius eſt q̃ certiſsima cognitio, quę habetur de minimis rebus. Et ſecundũ iſtã conſiderationẽ ſenſus literalis & ſenſus ſpũalis ſacrę ſcripturæ cõiter accepti, eiuſdẽ ſunt dignitatis. De eodẽ enim tractatur, ſecundũ vtrũq; ſenſum. ſ. de Deo & de creaturis, prout in deũ referãtur, prima pte. q. j. Alio verò mõ vna ſcientia dicitur dignior, alia ex certitudine, ſecundũ quã illa ſcientia dicitur dignior quę certior eſt, & ſecundũ hanc cõſideratiõnẽ manifeſtũ, ꝙ ſenſus literalis eſt dignior, cũ ſit cęteris certior. Tota enim certitudo aliorũ ſenſuũ ſacrę ſcripturæ à certitudine ſenſus literalis dependet. Vnde Auguſti. de doc. chriſtiana. Nihil eſt quod occulte in aliquo loco ſacrę ſcripturæ traditur, quod nõ alibi manifeſte exponatur. Cui⁹ ratio eſt: Nã ſpũalis expoſitio ſemp debet habere fulcimẽtũ ab aliqua literali expoſitiõe ſacræ ſcripturæ, prout in quodlibeto & quęſtiõe ſupra allegatis plene traditur. Si aũt comparetur ſenſus literalis ad alios ſenſus ſecundũ quędã particularia loca ſacrę ſcripturæ, ſic manifeſtũ eſt ꝙ in pluribus locis ſenſus ſpũalis eſt dignior, ex eo ꝙ de altiori materia tractat, ſicut cũ legitur de Abraã Gen. xxj. b. ꝙ duos filios habuit &c. Quod exponitur ab Apoſtolo, Gal. iiij. allegorice de duobus teſtamẽtis, vbi patet ꝙ ſenſus allegoricus ille dignior eſt q̃ ſenſus hiſtorialis illius literę, & idẽ patet de multis alijs. Si aũt accipiatur ſacra doctrina prout cõprehendit ſub ſe ſcientiam practicã, tunc etiã ſenſus literalis & ſpũalis duplici mõ cõparari poſſunt ſcilicet vniuerſaliter & particulariter vt dictũ eſt. Si primo modo, tũc ſenſus literalis & ſpũalis eiuſdẽ ſunt dignitatis. Illa eñ ſcientia practica ſeu ars dignior eſt, q̃ ad vlteriorẽ finẽ ordinat̃, vt ciuilis militari, vt in. j. Ethi. Cõſtat aũt ꝙ finis vltimus totius ſacræ doctrinæ in quantũ eſt practica, ſiue ſecundũ ſenſum literalẽ, ſiue ſcd'm ſenſum ſpũalem: eſt vnus & idẽ ſcilicet beatitudo ęterna. Si aũt cõparẽtur ſecũdo mõ ſcilicet ſcd'm ꝑticularia loca, tũc manifeſtũ eſt ꝙ in qbuſdã locis ſenſus ſpũalis eſt dignior, tanq̃ propinquior vltimo fini vt patet in multis præceptis cerimonialibus, ſicut cum dicitur Deute. xxv. a. Non ligabis os bouis triturãtis in area fruges tuas. Quod exponitur ab Apoſtolo. j. Corin. ix. ſpũaliter oſtendẽs ꝙ ſenſus præcepti illius literalis modicæ vtilitatis eſt, de quo dicit. Nunquid de bobus cura eſt deo? An ꝓpter nos vtiq; dicit? & ſic de multis alijs. Sunt etiam aliæ conſiderationes quibus ſenſus literalis præeminet ſen-

Speculatiua ſcia dignior dicit̃ altera dupliciter.

Senſus literalis aliorũ ſenſuũ fundamentũ & certificatio.

Senſus ſpiritualis ſenſu lrãli pręſtãtior eſt &c.

Senſus lrãl' & ſpũal' ſecũdũ diuerſam cõſiderationẽ ſcię variant̃.

E net ſenſibus ſpiritualibus: Quarum vna eſt ex parte extẽſionis. Sen-
ſus enim literalis extendit ſe ad quanlibet particulam ſacræ ſcriptu-
ræ, quilibet enim paſſus ſacræ ſcripturæ habet aliquem ſenſum li-
teralem. Senſus verò ſpirituales non ſe extendunt ad totam ſacram
ſcripturam, prout patet ex dictis in ſecundo articulo. ¶Alia verò
conſideratio eſt ex parte vniuerſalitatis. Senſus enim literalis com-
munior eſt ſeu vniuerſalior, quia etiam rudes qui ad intelligibilia
capienda non ſunt idonei, per ſenſum literalem capiunt ſpiritualia,
ſaltem ſub ſimilitudinibus corporalibus, prout in prima parte.q.
primæ arti.ix. Conſtat autem prout in.j. Ethico.ꝙ Bonum quanto
vniuerſalius tanto diuinius. ¶Ex hac igitur triplici conſideratio-

Poſtillæ recommẽdatio ex trib⁹.

ne, qua ſenſus literalis cæteris ſenſibus ſimpliciter comparatus eſt di-
gnior, poteſt quodãmodo accipi triplex ratio ad comendationem
huius poſtillæ ſcilicet magiſtri Nicolai. ¶Prima eſt ex parte ſenſus
literalis qui cæteris modo prædicto eſt dignior. Hæc enim poſtilla
inter alias quæ in communem vſum veniunt magis intendit litera-
lem ſenſum, cæteris ſenſibus prætermiſsis ſeu valde modicum tactis,
vt ipſe dicit in prologo. ¶Secunda ratio ex parte ſuæ extenſionis.
Fuerunt enim aliquæ poſtillæ ſolennes de certis ſeu ſingularibus li-
bris diuinæ ſcripturæ, quæ ſe non extenderunt ad omnes libros:
Hæc verò ſe extendit ad vtrunq; teſtamentum nihil inde præter-

Poſtillæ famoſa diuulgatio.

mittens. ¶Tertia verò ratio ex parte ſuæ vniuerſalitatis ſeu com-
munitatis. Hæc enim poſtilla ſaltem in his partibus Hiſpaniæ, & vt
credo Galliæ communior eſt cæteris citra gloſam ordinariam. Ad
iſtam enim recurrunt non ſolum Theologi, ſed etiam iuriſtæ, & alij
intellectum ſacræ ſcripturæ planum habere deſiderántes. ¶Sed li-
cet ex prædictis tribus hæc poſtilla ſimpliciter eſt commendanda,
ſunt tamen alia tria quibus videtur ſaltem in aliquibus locis minus

Poſtillæ inſufficientia ex tribus.

ſufficere. ¶Primum, quia expoſitiones ſanctorum in pluribus lo-
cis irrationabiliter videtur poſtponere propriæ expoſitioni, &
quandoq; etiam expoſitionibus Hebræorum, quod eſt inconue-
niẽs, vt dictum fuit in quarto articulo ſupradicto. Inter quos ſan-
ctos doctores pluries videtur impugnare irrationabiliter ſanctum
Thomam quandoq; expreſſe, quandoq; tacite, cuius ſancti docto-
ris eloquia firmiter credo eſſe igne charitatis examinata, & natura-
lis rationis dictamine multipliciter purgata: A quo etiam ſancto
doctore ipſe poſtillator multa frequenter accipit, licet eum non
F alleget niſi ſolum reprehendendo. ¶Secundum, quia in litera he-
braica ad quam pluries recurrit, non videtur fuiſſe ſufficienter eru-
ditus, quaſi illã in pueritia didiciſſet, ſed de illa videtur habuiſſe no-
ticiam quaſi ab alijs in ætate adulta mendicato ſuffragio acquiſi-
tam. Quod multum refert in pluribus ſacræ ſcripturæ paſsibus, vt
in ſui ſlocis patebit. ¶ Tertiũ, quia vt ipſe dicit in ſecũdo prologo
inter doctores hebraicos maxime inducit Ra. Sa. qui inter eos ra-
tionabilius ad declarationem ſenſus literalis vt aſſerit fuit locutus,
cuius oppoſitum eſt manifeſtum apud hebręos. Qui licet ipſum
Ra. Sa. reputent ſolennem doctorem in thalmudicis, non tamen in
his quæ pertinent ad fidei & ſacræ ſcripturæ expoſitionem, ſed po-
tius inter eos reputantur maiores ſeu ſolenniores in huiuſmodi ex-
poſitiõibus, quidam alij vt Ra. Moy. Aegypti⁹, & Rab. Moy. Ge-

Poſtillę ſuppletio per Burgẽſem Addi.

runden. & Rabbi Abenhazra, & alij prout iam videbitur. ¶Vt
igitur prædicta & quędam alia magis luceſcant, quod valde vtile
putatur, cõſiderans vniuerſalitatem huius poſtillæ ad quam etiam
infideles quandoq; recurrunt, & multoties non vt diſcant, ſed po-
tius vt reprehendant. Nam vt dicit magiſter in prologo. Diſſentiẽ-
tibus volũtatum motibus, diſſentiens quoq; fit animorum ſenſus,
cogitaui ex zelo diuinæ veritatis illam tranſcurrere, & vbi iuxta
modum imbecillitatis meę aliquid viſum fuerit additione egere, in
marginibus ſuperaddere, poſtillamq; ipſam cum additionibus tibi,
vt in præfatione dicebam, donare. Non tamen me putes vt corri-
gentem ſeu temerarie aſſerentẽ, quod abſit, ſed ſimpliciter tibi alijſq;
ſi hoc legerint proponentem, diffinitionem tamen eorum quę per
me dicuntur, & ad probationem ſeu reprobationem humiliter &
deuote relinquo determinationi ſacroſanctæ matris eccleſiæ & cu-

Additionũ legendi modus.

iuſcunq; melius ſentientis. Cum autem aliquam additionem huiuſ-
modi legere volueris, oportet vt prius videas ſententiam poſtillæ
in eodem paſſu ad plenum, nam quælibet additio ſententiam po-
ſtillatoris in eodem loco ſupponit præintelligendam. Nec ignoro
ꝙ non omnibus, ſcilicet qui forſam legerint hoc placebit opuſcu-
lum, ſed formido, vt iuxta Bernardum loquar, me ob hãc rem mul-
torum fore indignationi obnoxium, & ꝙ aliquando ſuperfluus,
aliquando iudicabor præſumptor. Sed quia non vt nouus expoſi-
tor auſus fuerim mittere manum, nec quicq; poſt patres quod ſit
contra patres, quinimmo pro patribus vt arbitror ſcripſi, ſed po-
tius modicum hoc quod videbis plano modo tradidi, profundo-
rum myſteria peritioribus relinquẽdo. Ceſſat vt æſtimo præſum-
ptionis reatus. Superfluitatis etiam vitium incurrere me non cre-
do, cum non tam intendiſſem ſacram exponere literam, quod iam
multi maiorum noſtrorum fecerunt, q̃ de eadem loquẽdo ſumere G
occaſionem: Tum vt ſeneſcentis ętatis meę deuotionem excitarem:
Tum vt te ad ſtudia noſtra monendo in aliquo adiuuarem: Tum
etiam quia tecum loqui delectabar, hanc materiam latius vtiliuſq;
inter colloquendum honeſtam vtilemq; putaui. Si quid tamen ſu-
perfluitatis pręſumptiõis ve, & ſi ego nõ ſentio, tu forſan repereris.
Solent enim nonnunq; aliqua vitia pręſertim ſpiritualia à ſuis poſ-
ſeſsoribus ignorari, quæ infinita clementia ſaluator dignetur igno-
ſcere, tu verò tolera patienter, zelum potius q̃ effectũ conſiderans.

Reſponſio ad argumẽta.

¶ Nunc autem ad quęſtionem propoſitam veniamus reſpõdẽdo
ad argumenta. ¶Ad primum dicendum, ꝙ Apoſtolus cum dicit,

Sor. prima 2. Cori. 3. b.

Litera occidit, ſpiritus autem viuificat, non intendit diſtinguere in-
ter ſenſum literalem & ſpiritualem de quibus hic agitur, ſed inter le-
gem veterem quæ fuerat data in literis ſcriptis ſcilicet in tabulis de-
calogi & in libris Moſaicę legis, & inter legem nouam quę fuit data
in ſpiritu ſcilicet in cordibus prout fuit prophetatum Hiere. xxxj.
Vnde lex vetus dicitur lex literæ, & lex noua, lex ſpiritus. Et quia te-
ſtamentum vetus cognitionem peccati dabat, ex qua augebatur cõ-
cupiſcentia occaſionaliter ex malicia humana, quæ ſemper nititur
in vetitum, non autem dabat gratiam qua homo adiuuaretur ad
implenda diuina præcepta. Idcirco dicit: Litera occidit ſcilicet, lex li-
teræ quę occaſionaliter occidit modo prędicto: Sed lex noua quæ
lex ſpiritus dicitur, viuificat, inquantum eſt lex gratiæ qua homo ad-

Secunda.

iuuatur ad implenda diuina præcepta. ¶Ad ſecundum dicendum,
ꝙ per ſenſum literalem non ſolum habetur hiſtoria tantum ſcilicet
rerum geſtarũ, ſed etiam quę ſunt agenda vt patet ex pręceptis cha-
ritatis, in quibus ſecũdum doctrinam Chriſti tota lex pendet. Simi-
liter per ſenſum literalem habentur quę ſunt credenda, vt de vnita-
te dei: Deutero. vj. c. Audi Iſrael deus tuus vnus eſt. Et de Trinitate
perſonarum, vt Matth. xxviij. d. Baptizantes eos in nomine patris
& filij & ſpiritusſancti, & ſic de alijs, ad fidem & ſpem pertinẽtibus,
vnde ſecũdum Thom. prima parte. q. j. arti. vlti. in reſponſione ad
primum argu. Nihil ſub ſpirituali ſenſu continetur fidei neceſſariũ,
quod ſcriptura per literalem ſenſum alicubi manifeſte non tradat.
Et eſt ſententia Auguſtini, de doctrina Chriſtiana. Hæc ille: Vnde
ex hoc ꝙ in quibuſdam locis ſacræ ſcripturæ ſenſus literalis ſolum
geſta docet. Non ſequitur ſimpliciter ꝙ per ſenſum literalẽ non ha-
beantur ea quę ſunt de neceſsitate ſalutis credenda, agenda, & ſperã-

Tertia.

da. ¶Ad tertium dicendum ꝙ fundamentum in ſpiritualibus ſæpe
dicitur eſſe nobilius ſeu dignius q̃ ædificium. Chriſtus enim qui cæ- H
teris ſuppoſitis eccleſiæ incomparabiliter dignior exiſtit, fundamen-
tum dicitur. Vnde. j. Corin. iij. e. Fundamentum aliud nemo poteſt
ponere pręter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Quod
dicitur ſecundum ſimilitudinem. Nam ſicut fundamentum in cor-
poralibus ſuſtineret ædificium & eſt prius eo, & ipſo deficiente ędi-
ficiũ tẽdit in ruinam, ſic in ędificio ſpirituali Chriſtus ſuſtinet totũ
corpus eccleſię, & eſt prior eo dignitate & cauſalitate, ſine quo ędi-
ficium eccleſiaſticum euacuaretur. Similiter ſuo modo dicendũ eſt
de ſenſu literali ſcilicet ꝙ eſt fundamentum, ſcilicet reſpectu aliorum
ſenſuũ ſecundũ quandam ſimilitudinẽ. Nam ſicut in edificio corpo-
rali fundamento ſublato ędificium tendit in ruinam, ſic totus ſenſus
ſpiritualis ſacrę ſcripturæ rueret ſenſu literali totaliter ſublato, cum
ſenſus ſpiritualis de his quę ad ſalutem pertinent fundari habeat in

Quarta.

ſenſu literali, vt dictum eſt. ¶Ad quartum dicendum, ꝙ in ſacra
ſcriptura multa traduntur parabolice ſeu metaphorice ſcilicet ſub
ſimilitudine rerum corporalium. Et hoc propter duo. Primò pro-
pter neceſsitatem. Secundò propter vtilitatem. Quia enim debilitas
cognitionis noſtræ quæ à ſenſu habet initium, diuina intelligere nõ
poteſt, niſi varietate ſacrorum velaminum circunuelata ſecundum
Diony. in. j. de cœleſti hierar. Idcirco neceſſe eſt ꝙ ſub talibus ſimi-
litudinibus diuina nobis tradantur. In quo etiam eſt quædam vtili-
tas ſcilicet rudes qui ad capienda intelligibilia non ſunt idonei, ſal-
tem ſub ſimilitudinibus corporalibus ſpiritualia proponantur.
Vnde ſaluator Matth. xiij. a. poſtq; propoſuit ſimilitudinem, dicẽs:
Exijt qui ſeminat &c̃. poſtea diſcipulis ait: Vobis datum eſt noſſe
myſterium regni, cæteris autem in parabolis &c̃. Vnde ſecundum
Tho. in prima parte. q. j. articu. vlti. in reſponſione ad tertium ar-
gumẽ. In talibus parabolicis locutionibus ſeu metaphoricis ſenſus
parabolicus ſub literali ſenſu continetur. Cuius ratio eſt. Nam per
voces ſignificatur aliquid proprie, aliquid figuratiue, nec in talibus
eſt ſenſus literalis ipſa figura, ſed illud quod eſt figuratum. Non er-
go cum ſcriptura nominat dei brachium, eſt literalis ſenſus, quaſi in
deo ſit membrum huiuſmodi corporale, ſed illud quod per mem-
brũ ſignificatur ſcilicet virtus operatiua. Et idem dicendũ eſt cum
dicitur deum deſcendere & hmõi, ſcilicet ꝙ non eſt ſenſus literalis,
ꝙ deus moueatur aliquo mõ, ſed ꝙ ad modũ deſcẽdentis operetur
prouidentiã ſuã rebus inferioribus applicãdo, & ſic patet ꝙ ſenſui
literali ſacrę ſcripturę ex talibus locutionibus nunq; põt ſubeſſe fal-
ſum.

A ſum. ❡ Ad quintū ſciendū, ꝙ ſi liber ſacræ ſcripturæ de quo Ezechielis.ij. & Apoca.v. dicatur, ſcriptus foris ratione ſenſus literalis qui dicitur eſſe potētior, eo ꝙ per voces immediate ſignificatur, & dicatˀ ſcriptus intus propter ſenſum myſticū, ſeu ſenſum ſpūalem q eſt latētior, nō tamē ex hoc ſeqtur ꝙ ſenſus literalis, ſit minoris dignitatis vniuerſaliter, ſed ſolū particulariter ſcilicet in illis locis ſeu paſsibus ſacrę ſcripturę in qbus cōcurrunt duo ſenſus, vnus ſcilicet ſpiritualis qui de altiori materia tractat ſeu vtiliori, & alius literalis qui tractat de rebus geſtis, quæ ſunt minoris dignitatis, vt dictū fuit ſupra. Sed ex hac conſideratione habetur ꝙ ſenſus literalis ſimpliciter loquendo ſit dignior, eo ꝙ eius notitia ſe extendit non ſolum ad ſapientes qui myſtica intelligunt, ſed etiam ad rudes, iuxta illud Roma.j.b. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Ex quo manifeſte ſenſus ſacræ ſcripturæ dicitur ſcriptus intus & foris, etiā ſecundū ſenſum literalē tantū. Nam vt deductū fuit in tertio articulo huius quæſtionis de his quæ pertinent, ad ſenſum literalē quędam ſunt intimiora ꝗ̄ alia. ❡ Ad ſextū dicendū, ꝙ ſicut ſtudiū humanarū ſcientiarū incipit à principijs naturaliter notis, ſic ſtudium ſacræ ſcripturæ recte ordinatum incipit ab articulis fidei diuinitus in ſacra ſcriptura reuelatis, qui fundantur in ſenſu literali ſacræ ſcripturæ. Ex quibus articulis vna cum alijs in ſacra ſcriptura traditis ſeu per verā & rectā rationē inuentis proceditur ad aliqua alia probanda, ſicut Apoſtolus.j.Corin.xv. ex reſurrectione Chriſti arguit reſurrectionē cōmunem, & ꝑ iſtū proceſſum deuenitur ad omnia quæ in ſacra thæologia veraciter traduntur, quę oia reducūtur ad ſenſum literalē ipſius ſacræ ſcripturæ, vt dictū eſt. Ex quò patet ꝙ ſtudiū ſacræ ſcripturæ incipit ab intellectu ſenſus literalis ipſius primariæ ſumpto, & terminatur in his quę in eadē ſacra ſcriptura tradūtur vel deducūtur ex eis modo prędicto. Cætera aūt quæ ad ſenſum ſpirituatē ꝑtinent fundari habēt in prędictis, vt dictū eſt. Ex qbus patet excellētia ſenſus literalis inquantū in eo includūtur circa cognitionē diuinā quę eſt ꝑ fidē, tam illa quę ſe habēt in alijs ſciētijs vt intellectus.ſ. prima principia, ꝗ̄ illa quę ſe habēt vt ſciētia ſcilicet quę deducūtur à principijs, ꝙ etiā illa quę ſunt de ſummis cauſis rerum quę ꝑtinēt ad ſapientiā, vt in.iij. Ethic. Illud aūt qdˀ dicit Apoſtolus Ro.j.c. Inuiſibilia dei à creatura mūdi per ea quæ ſunt facta intellecta cōſpiciuntur, proprie intelligitur de his quę cognoſcuntur de deo per creaturas, vt philoſophi cognouerūt. vnde ibidem dicit. Quod notū eſt dei, manifeſtū eſt illis &c̄. ❡ Ad ſeptimum dicendum, ꝙ ex illa autoritatæ Grego. non eſt intelligendū ſcilicet ꝙ ſenſus literalis ſacrę ſcripturæ ſcilicet qui ab autore intenditur deficiat in aliquo loco, vt vel falſum includat, vel aliqd penitus inutile. Primū enim eſſet infirmare totam autoritatē ſacræ ſcripturæ, vt Augu. dicit. Secundū cōtra apoſtolū ſic dicentē, Quæcunq; ſcripta ſunt ad noſtrā doctrinā ſcripta ſunt. Sed quia ſenſus literalis acceptus à ſignificatione qua voces ſignificāt res quādoq; deficit, in tali caſu dicit Grego. ꝙ redeundū eſt ad ſignificationē qua res ꝑ voces ſignificatæ aliud vlterius ſignificāt, qdˀ pertinet ad myſticā expoſitionē. Et in talibus ſenſus literalis principaliter intellectus ab autore, nō eſt ille qui ꝑ ſignificationē vocū primariæ intelligitur, ſed potius ille qui vlterius ꝑ ſignificationem rerum ꝑ voces ſignificatarū habetur. Contingit aūt hoc in ſacra ſcriptura multipliciter. Primò in locutionibus parabolicis, vt dictum fuit in reſponſione ad quartum argumentū. Item cum ſcriptura loquēs de vnò ad literā tranſit ad aliud cuius eſt figura, vt patet in prima regula & vltima beati Iſidori, quæ ponūtur in ſecūdo prologo huius poſtillæ. Item cū aliqua hiſtoria ſecundū ſignificationē vocū tantūmō intellecta non inducit aliquā inſtructionē in fide ſeu in moribˀ vtilitatē, neq; etiā inducit ad aliquā honeſtatē in cōuerſatione humana, ſed potius videtur aliquam ſpeciem mali inducere ſeu approbare, & ideo in tali hiſtoria requirēdus, eſt neceſſario, ſenſus ſecundū myſticā ſignificationē accōmodus & vtilis ad aliquid prædictorū. Iuxta illud Eſa. xlviij.c. Ego dominˀ docēs te vtilia. Et hoc inſinuāt verba Grego. in prædicta autoritate cum dicit. Cum ordo hiſtoriæ deficit. Hiſtoria em̄ ſacra ordinatˀ ad noſtrā doctrinā. Cū aūt in hoc ſcdˀm ſignificationē vocū deficiat, cōſtat ꝙ ordo hiſtoriæ deficit, & ſic ſine dubitatione, redeundum eſt ad ſpiritualē ſenſum modo prædicto, qui in talibus habendus eſt pro literali. Cuius exemplum habetur. iij. Regum.j.a. in hiſtoria de Abiſac adducta ad Dauid in ſenectute ſua, prout Hiero. ibidem notabiliter exponit, vide ibi in additione ſecunda. Qui quidem defectus in ſenſu accepto ſecundū ſignificationē vocū tantū ſæpe contingit in ſacra ſcriptura modo prædicto. Vnde in talibus locis recurrendum eſt ad autoritatem beati Grego. ſupradictam, quæ valde attendenda eſt.

Marginal notes: Quintum. — Sextum. — Septimū. B

Copia cuiuſdam literæ, quæ contra determinationem prædictæ quæſtionis à quodam magiſtro in ſacra pagina de ordine minorum, autori additionum fuit miſſa.

ALME PRAESVL, vt alter Symeon annoſus famoſus ſtudio diuinę legis, tuā emeritā ſenectutē obtuliſti quaſi ſacrificiū veſpertinū, in quo forſan reſponſum accepiſti à Spūſancto, non videre mortē niſi prius additionibus declaratiuis declarationes literales vtriuſq; teſtamēti elucidares, quaſi in te eſſet vena vitę & in lumine tuo lumē illius videretur, idcirco tibi laus & honor in eccleſia ſanctorū, ſacrā ſcripturā elucidantibus eſt cōceſſus. Et quoniā alme præſul, apex & paſtor, ſpeculū & agalma luciforme procœmialiter ītroductio tui operis, Additiōes nominati, ad manus mei pauperis fratris minoris ſuſpirātis fama primò, ſecūdo ſcriptura ꝑuenit. In quo cernēs mētis tuæ rectitudinē cōplanatā ramuſculo bonæ naturæ legis: quanta interſerit Paulus de theſaurizandis patribus filijs, nec minus terminū quęſtiōis qua quęrit tua ingenioſa ſolertia dignitatē literalis intelligētiæ abūdare alijs ſacrę ſcripturę ſenſibus. Pro cuiˀ parte cōtra: octo ratiōibus Achilleis fundamentū firmitatis quęſtionatæ veritatis agitaſti. Non modicū firmitatē eiuſdem ſolidando, in eo honoris virtuti debiti deciſionē aſsignādo ſub numero ſenario. In quibus oībus & ſi magna exuberat vtilitas, attamē non ingenioſa ſubtilitas mentē reficit eleuatā, nō faciat tuæ quæſtionis determinatio affirmatiua cū ſua ſolidatio potius oppoſitū concludat. Quoniā ſicut adoratio imaginis nō propter imaginē, ſed imaginatū fit, ſic reuerētia & honor literæ ꝓpter ſpiritū: & propter quod vnūquodq; & illud potius. Honor enim & reuerētia trāſit in prototypum. Non vrna aurea mānate plena, virga & tabulæ propter arcā fœderis, ſed arca propter talia reuerēda erat. Quid interiora niſi ſpiritualis intelligentia? Quid arca niſi litera proſpectatur? Quòd ad hoc diſtinctius Ezechielica viſio manifeſtat, cū pulchrius iſta depingit ſub metaphora rotæ in medio rotę. Rota in medio rotæ, litera gratiæ in litera legis, quibus nō concedit vitā, ſed ſpirituali intelligiētiæ, cum ſubiūgit: Et ſpūs vitæ erat in rotis. Hæc em̄ eſt vera vita, quā verbū vitæ cęcitati iudaicæ prędicauit, cum dixit: Scrutamini ſcripturas &c̄. Non ſatiat etiam primū deciſiōis, nec ſecundū, nec tertiū, nec quartū, nec quintū, imo nec ſextum, vbi agitur de cōparatione ſenſus literalis ad myſticū ſenſum, inter quos cōparatio, non eſt poſsibilis propter gradus diuerſarū ſpecierū, extra quod non cōtingit cōparatio propter intēſionē gradualē ſpecificæ naturæ. Quare ex his dependenter fallit motiuū triplicis cōſiderationis, qua ſenſus literalis alijs ſenſibus ſimpliciter cōparatus eſt dignior, ſcilicet ex parte extētionis. Fallit iſtud cū cuncta ſacra eloquia plena ſint dominicis ſacramentis. Hanc longiorē extēſionē ſpiritus literā cognouit Paulus cū dixit; Omnia in figura illis contingebāt, non ſolū ſcripta, ſed etiā quocunq; mō alio tradita. Et propter hoc etiā fallit ſecundū, videlicet ex parte vniuerſalitatis, qm̄ quāto aliquid vniuerſalius, tanto cōicabilius. Sēſus aūt literalis propter ſuā limitationē per doctores famoſos, & ſignāter ꝑ doctorem irrefragabile eſt incōicabilis. Non em̄ diuiditur, ſed bene myſticus multiplicatur. Et ponā multiplicationē doctoris, qm̄ inquit: aut refert mores aut fidē. Primò mō tropologicus, ſecūdò modo dupliciter, qm̄ vel fidem deitatis vel humanitatis. Si deitatis, anagogicus, ſi humanitatis, allegoricus. Tertiū aūt etiam fallit: quoniā dignitas iſtorum ſenſuū attenditur penes maiorē vtilitatē, quę cōſequitur maiorē certitudinē quantū eſt ex ſe. Non em̄ certitudo ſpūalis intelligentiæ eſt ſpeculationis, ſicut literalis intelligētiæ, ſed eſt certitudo experiētiæ & ſcdˀm affectū, & per modū guſtus: ꝑ ſpirationē & teſtimoniū ſpirituſſancti. Ex qbus nō cōſurgit ratio cōmendatiōis poſtillæ doctoris Nicolai, ſed cōfidendo de tui benigna conditione, cui me deuote cōmendo, æſtimo rationē ſuæ cōmendationis cōſurgere ex oppoſitis adiectiuis, qbus Nicolaū tam immerite reprehendere niteris, Cōmendatur em̄ quis ex proprio opere, quare ſententias doctorū poſtpoſuit quaſi imptinētes, & liquidē ꝑtinentes vt autorizaret opus ſuū eccleſiæ doctoribus à qua nō deuiauit. Nec probas, ꝙ dicis verba ſancti Tho. eſſe igne charitatis examinata, cum in pluribus ſuis determinationibus ſint impugnata per plures ingenioſos Theologos viros admirabiles, q ſi in corpore vel extra corpus ſcripſerint, deus ſcit. Cōmendatur ſecūdo, & ſi nō à proprietate ſermonis hebraici, quē non in lacte ſuxit, ſed à veritate ſententię, circa quā nō errauit immiſcēdo illā habitui theologico qui illū lactauit. Cōmēdatur tertio in eo, ꝙ inter oēs doctores hebraicos Ra. Sa. elegit, quoniā inter oēs illū meliorē theologū inuenit. Iſta ſic indigeſta tuæ digeſtę prudētiæ alme præſul ſcribo calamo breuiſsimo, cōmendās tuæ ingenioſæ ſcientiæ defectus calami ignari, attamē deo teſte tibi nūc pluſq; viuēti in ſeculo afficior, cū inter mortales ſis nūc virtuōſior, & tui reuerētia eſſet mihi opus tuū aſsidua diligētia ſi occurriſſet mihi ſua pręſentia. Viue cū gr̄ia, vt viuas ſemp in gloria.

Copia

Marginal notes: C — D — Senſus literalis alijs dignior. — Commendatiōis cauſæ vnde & quando ſumēdę ſunt.

Copia reſponſionis ad prædictam epiſtolam.

E VENERANDAE religionis vir, frater & amice chariſsime, literas tuas me recepiſſe recognoſco, in quarũ exordio me alterũ Symeonẽ vocas, cui in nullo me credo aſsimilari, niſi forte in ſenecta vtinam vberi. Sed illarũ proceſſu aliqualiter conſpecto, te potius vocaræ poſſem, alterũ Samaritanum. Oleum enim laudis cum vino reprehenſionis artificioſe ſatis attuliſti. De vtraqꝫ autẽ materia pluſqꝫ caſus requireret credo te attuliſſe. Non enim talẽ ac tantum me ſentio, qualẽ me ſcripſiſti, nec dicta mea de quibus agitur, inquantum ingenij mei modulus intelligere valet reprehenſione tua, cõdigna reperio. Si tamẽ ſunt libẽter correctionẽ recipiam. Non enim vanũ nomen acquirere, ſed veritatem inquirere, propoſiti mei eſt. Sed ꝑ hoc latius diſcurrẽdo, quãtum ad primũ, tuum beniuolũ erga perſonã meam affectũ à quo hmõi oleum emanaſſe cõcerno, gratũ habeo, & gratiarũ retributione æſtimo eſſe cõdignũ. De ſecũdo verò amplector libẽter effectũ. Ferrũ eñ ferro acuitur, & contrariorũ ſolutionibus veritas magis eluceſcit. Decreui aũt per ſingula argumẽta tua diſcurrere, & omni rhetorũ flore depoſito verbis planis quibus in ſcientiarũ inueſtigationibus vti ſolemus, ſingulis prout mihi videbiť reſpõdere, obiectiua verba tua in locis ſuis repetẽdo, vt omni cõfuſione ſemota: ſingulorũ veritas aptius innoteſcat. ¶ Dicis eñ primò de quæſtiõe mea in generali ſic: In qbus oibus & ſi magna exuberat vtilitas attamen nõ ingenioſa ſubtilitas mentẽ reficit eleuatã. ¶ Circa qđ non modicũ de tua diſcretione admiror. verba eñ quę in ſacrę ſcripturæ expoſitiõibus magnã exuberãt vtilitatẽ, quid ſi nõ reficiant mẽtẽ eleuatã? Quidã eñ prophetarũ ſcripſit: Ego dñs docens te vtilia.

Eſa.48.c.

Vnde nõ dixit ſubtilia ſeu ingenioſa, talia eñ quę vt dicit mẽtẽ eleuatã reficiũt, ſi contra vtilia diſtinguãtur, potius ꝑtinere videtur ad alta ſapere qꝫ ad ſobrietatẽ. ¶ Conſequẽter dicis ꝙ nõ ſatiat me queſtionis determinatio affirmatiua &c̃. Ex quo videť ꝙ non vidiſti, vel forte nõ attente cõſideraſti determinationẽ meã ſpecialiter in ſexto articulo reſpõſali, vbi manifeſte habetur ꝙ deciſio ſeu determinatio mea nõ fuit affirmatiua ſimpliciter, ſed diſtinctiua. Sũt eñ ibi tres diſtinctiões, ſecundũ quarũ vnã ſenſus literalis pręeminet, ſecundũ aliã verò eſt ęqualis dignitatis, & ſecundũ aliã etiã minoris dignitatis qꝫ ſenſus ſpiritualis. ¶ Conſequẽter dicis ꝙ reuerẽtia & honor literæ eſt ꝓpter ſpiritũ, quia ꝓpter quod vnũquodqꝫ & illud magis.

Philoſo.j. poſte.

F

Ex quo conaris cõcludere ꝙ ſenſus literalis honoratur propter ſpũalem. Ad qđ deducis exẽplũ de arca fœderis cui honor debebať ꝓpter cõtenta in ea: & nõ ecõtra. Frater mi chariſsime mihi videť te hic inuoluiſſe ſentẽtias. Si eñ ꝑ hoc ꝙ dicis litera, intelligis characteres in tabulis exꝑſſos, & ꝑ ſpiritũ intelligis ſenſum ꝑ eos ſignatũ, vtiqꝫ conceditur tibi: ſed nihil facit cõtra me argumẽtatio. Nã ſenſus literalis eſt qui primò ꝑ literã intelligitur, & ei debeť honor, potius qꝫ literę materiali. Si autem ꝑ hoc ꝙ dicis litera, intelligens ſenſum literalẽ, & ꝑ ſpiritũ ſenſum myſticũ ſeu ſpũalem, ſic diſtinguendũ eſt. Nã in quibuſdã locis ſacræ ſcripturæ, vt in hiſtorialibus veteris teſtamẽti ſeu cerimonialib⁹ & hmõi, dignior eſt ſenſus myſticus qꝫ literalis, vt in ſexto articulo reſpõſali quæſtionis prædictę fuit oſtẽſum, & in talibus põt habere locũ exemplũ prędictũ de arca fœderis. In alijs verò locis vbi ſenſus literalis ſolus ſcđm Auguſt. inquiritur, exẽplum prędictũ nullũ videť habere locũ, vt patet in materia ꝓpria de qua loqueris. In tabulis eñ teſtamenti quæ in arca fœderis cõcludebanť, nihil aliud cõtinebatur niſi præcepta decalogi, quę quidẽ præcepta nõ exponũtur principaliter ſeu cõiter, niſi, ſecundũ ſenſum literalẽ, ad quem oẽs expoſitiones eorũ quantumcunqꝫ multiplices reducũtur. ¶ Conſequenter deducis viſionẽ

Ezechi.1.d.

Ezechielis de rota in medio rotæ ad tuum propoſitũ oſtendendũ, quod manifeſte videtur nõ valere. Si enim hanc viſionẽ allegas ſecundũ literalẽ ſenſum, interroga magiſtrũ Nicolaum, qui literalẽ ſenſum maxime ſequitur, & dicet tibi ꝙ per quaternariũ numerũ animaliũ & rotarum in viſiõe Ezechielis, intelligitur quaternarius regnorũ ſuccedentiũ, ſcilicet Chaldæorum, Perſarũ, Græcorum, & Romanorũ, & ſic autoritas tua ſecundũ literalẽ ſenſum nihil facit cõtra me. Si autẽ eam allegas ſecũdũ ſenſum myſticũ ſeu ſpiritualẽ, vide Grego. qui hanc viſionẽ in Homel. ſuis ſuper Ezechielem eleganter expoſuit, qui rotã in medio rotæ nouum teſtamentũ in medio veteris expoſuit. Conſtat autẽ ꝙ in vtroqꝫ teſtamẽto & ꝑ cõſequẽs in vtraqꝫ rota inuenitur ſenſus literalis & ſpũalis. Sed dicis licet in vtroqꝫ teſtamẽto inuenitur ſenſus literalis & ſpũalis, vita tamen nõ cõceditur niſi ſpũali intelligẽtię, cũ ſubditur: Et ſpũs vitæ erat in rotis. Audi rogo ſi per ſpũalem intelligentiã ſolũ intelligeres ſpiritualẽ ſenſum ſeu myſticũ excluſo ſenſu literali, manifeſte deuiares à veritate ſacræ doctrinæ. ¶ Conſtat enim ꝙ omnia quæ de neceſsitate ſalutis traduntur credenda ſeu agenda in ſacra ſcriptura, ſub ſenſu literali reperiuntur. G Myſterium enim ſummæ Trinitatis & vnitatis: quod inter credenda ſummum tenet locum: in autoritatibus ſacræ ſcripturæ ſecundum ſenſum literalem intellectis fundatur. vnde Auguſtinus tractans de ordine ſeruando cum de trinitate agitur in. iiij. lib. de trinitate ſic dicit: primo contra autoritates ſacrarum ſcripturarum: vtrum fides ita ſe habeat demonſtrandũ eſt: deinde aduerſus garrulos &c. ¶ Conſtat autem ꝙ autoritates ſacrarum ſcripturarum: quæ nos obligant ad credendũ in myſterium ſanctæ trinitatis ſunt illæ: quæ ſecundum ſenſum literalem hoc dicunt: Tantũmodo enim à talibus ſumitur efficax argumentũ ſecundum eundem Auguſti. de doctrina Chriſtiana. Vnde omnia teſtimonia quæ à magiſtro in. j. di. ij. ad hoc myſterium fundãdum deducuntur, intelliguntur ſecundũ ſenſum literalẽ: vt ibidẽ patet. De myſterio autẽ incarnationis verbi patet, in cuius agnitione vita æterna conſiſtit. vnde: Hęc eſt vita æterna vt cognoſcãt te deum: & quẽ miſiſti filium tuũ &c. Ioan.17.a. manifeſtũ eſt ꝙ omnia circa hoc de neceſsitate ſalutis credenda, in ſenſu literali principaliter traduntur: vt Ioan.1.a. cum de incarnatione dicitur: Verbũ caro factum eſt. quod ſecundũ ſenſum literalem incarnationem veram ſignificat. De morte dicitur: Clamans voce magna expirauit. Mar.15.d. & ſic de alijs circa humanitatẽ Chriſti credendis: quæ omnia in ſenſu literali inueniuntur. Idem de creatione mundi & alijs articulis fidei, qui nobis proponuntur credendi: qui omnes ſub ſenſu literali inueniuntur, & ideo habet vim obligatoriam, vt dictum eſt. De his verò quæ agenda ſunt de neceſſitate ſalutis ſolum accipio illa duo manifeſta: in quibus tota lex pendet & prophetæ, ſecundum teſtimonium ſaluatoris, ſcilicet: Diliges dominum deum tuũ ex toto corde &c. Et: Diliges proximũ tuum ſicut teipſum. Matthæi 22.d. Iſta enim mandata non habent niſi ſenſum literalem. Non enim in hoc loco res ſignificatæ per hanc vocẽ deus, ſeu per hanc vocem proximũ, & per hanc vocẽ diliges, vlterius alias res ſignificãt, à quibus rebus ſic ſignificatis ſenſus alius accipiatur: vt eſt manifeſtum. Et attende ꝙ non ſolum prædicta quæ de neceſsitate ſalutis ſunt agenda: ſed etiã illa quæ ad ſtatũ perfectionis pertinent: & vt conſilia dantur habentur per ſenſum literalẽ. vt cum dicitur: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus. Mat.19.c. In quibus verbis ſecundum ſenſum literalem intellectis includuntur omnia illa quæ ad ſtatum perfectionis pertinent, vt eſt manifeſtum. Item doctrina ſacramentorum eccleſiæ quibus gratia iuſtificans datur ſeu agetur: Quæro per quem ſenſum datur nobis in ſcripturis? H Per literalẽ ſeu myſticum? Non eſt dubitabile ꝙ per literalẽ. Cum enim dicitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Mar.16.d. ſecundum ſenſum literalem inſtitutio ſacramenti baptiſmi intelligitur. Similiter cum dicitur: Caro mea verè eſt cibus, & qui manducat meam carnem &c. Ioan.6.f. ſecundum ſenſum literalem dictorum huiuſmodi habetur virtus ſeu efficacia ſacramenti euchariſtiæ. Similiter per ſenſum literalem huiuſmodi dicti. Confitemini alterutrũ peccata veſtra. Iaco.3.d. Sacramentum pœnitentiæ intelligimus. Quis ergo ſanæ mentis audeat dicere, ꝙ in ſenſu literali non eſt ſpiritus vitæ, cum in eo omnia credenda & agenda ad vitam ſpiritualem pertinentia tradantur? Sed forte diceres, ꝙ omnia prædicta etiam habentur in ſenſu myſtico. Nam per ſenſum allegoricum habentur ea quæ ſunt credenda, & per tropologicum quæ ſunt agenda. ¶ Ad quod dicendum ꝙ nihil ſub ſenſu ſpirituali continetur fidei vel moribus neceſſarium, quod ſcriptura alicubi per literalem ſenſum manifeſte non tradat. Vnde Auguſtinus ad Vincentium donatiſtam. Quis autem non imprudentiſsime nitatur aliquid in allegoria poſitum pro ſe adducere, niſi habeat etiam manifeſta teſtimonia, quorum lumine illuſtrentur obſcura? Sed vlterius de ſenſu myſtico videris dicere ſic: Hæc enim eſt vera vita, quam verbum vitæ cæcitati iudaicę prędicauit, cum dixit: Scrutamini ſcripturas in quibus putatis vos vitam æternã habere: Ioan.5.f. per hęc tua verba ſentio te æſtimare, ꝙ per ſcrutinium ſcripturarum à Chriſto præceptum iudęis, intelligitur ęis mandare vt de ſacris literis educerent ſeu extraherent ſenſum ſpiritualem ſeu myſticum, quod ſalua pace dixerim nullam continet veritatem. Audeo enim tibi frater dicere: Scrutare omnia ſacra Euangelia dei: & nunqꝫ reperies Chriſtum allegaſſe aliquam autoritatem ſacræ ſcripturæ vel diſcipulis erudiendis, aut Iudæis contradicentibus, ſeu etiam diabolo tentanti, niſi ſub ſenſu literali intellectam. Vnde & magiſter Nicolaus hoc recte conſiderans in tota poſtilla ſua veteris teſtamenti, vbi occurrit aliquis textus allegatus in nouo à Chriſto & à diſcipulis ſemper exponit eum ſecundum ſenſum literalem, intantum ꝙ etiam vel illud Pſalmiſtæ. Pſal.117.c. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. exponit intelligendum eſſe ſecundum ſenſum literalem de Chriſto, eo ꝙ chriſtus Iudæis illum textum de ſeipſo allegauit. Similiter omnes autoritates veteri teſtamento quas Apoſtolus allegat ad Eebre. j. ad probandam diuinitatem Chriſti, & alia eius myſteria

A ſteria conatur eos reducere ad ſenſum literalē quātumcūq; prima
facie habeant aliā apparentiā:quod eſt neceſſariū ad hoc qđ ſint
efficaces ad cōcludendū intentū: & ſic in alijs quibuſcūq; locis to
tius poſtillæ.Ex quo cōcludiť cōtra te, Ipſos eñ ſenſus mādabat
Chriſtus ſcrutari:de quibus ipſe quotidie docebat, prædicabat,
ſeu diſputabat:qui ſunt tantūmodo liberales:vt dictū eſt:& ideo
illud verbum Chriſti,Scrutamini ſcripturas,quod pro te allegas
ſecūdum magiſtrū prædictum,exponitur de myſterijs Chriſti,q̃
in ſacris ſcripturis ſecūdū ſenſum literalē intellectis reperiuntur.
Dicit eñ ſuper prædicto verbo,ſcilicet:Scrutamini ſcripturas. Io
an.v.f.Sic ſcriptura veteris teſtamenti deſignat tempus aduentus
eius:Geñ.penul.b.Nō auferetur ſceptrū de Iuda &c.& Danie,ix.
vbi determinatur aduentus ſancti ſanctorum ſub numero certo
hebdomadarum.Determinat etiā locum natiuitatis Mich.v.a.
Et tu Bethleem.Determinat etiam modum naſcendi Eſa.vij.Ec-
ce virgo concipiet.Et modum conuerſandi Zachar.ix.b.Ecce rex
tuus venit tibi.Et modum moriendi Eſa.liij.c.Sicut ouis ad occi
ſionem ducetur &c.Et breuiter omnia Chriſti myſteria in vete-
ri teſtamento inueniūtur expreſſa & in Chriſto cōpleta. Hæc ille.
Conſtat aūt omnes auctoritates prædictæ alegatæ per poſtillato
rem ſecūdū ſenſum literalē prædicta myſteria ſignificant.Et ſic pa
tet ꝙ cū dicitur:Scrutamini ſcripturas,referendū eſt ad ſenſum li
teralem:quod eſt intentū. ¶Sed fortè dices,ꝙ ſenſus literalis nō
indiget ſcrutinio.cū ex ſignificatis per vocem accipitur,& ſic ſta-
tim offert ſe intellectu.i. cū modico ſcrutinio ſeu rationis indagi
ne.vnde de hoc ſuperfluum videtur cecitati Iudaicæ Chriſtū præ
dicaſſe : Scrutamini ſcripturas : cum ipſi de hoc ſenſu ſatis edocti
fuiſſent.Non ſic frater mi,non ſic:Senſus enim literalis ſacræ ſcri
pturæ licet ex ſignificatis per vocem accipiatur,vt dicis:multi ta-
men in eius inuentione vel acquiſitione errauerunt tam in veteri
q̃ in nouo teſtamento.Cuius ratio eſt.Nam ſicut de vijs domini
quæ ſunt eius præcepta, ſeu conſilia,legitur per prophetam:Re-
ctæ ſunt viæ dñi,& iuſti ambulabunt in eis. præuaricatores autē
corruerunt in eis.Sic in ſenſu literali contingit:ſcilicet ꝙ licet ſit
rectus.i.planior,& iuſti:id eſt habentes lumen fidei ambulabūt in
eis:ſcilicet intentis & ſignificatis per ſenſum literalem fide adhærē
do:præuaricatores tamen,ſcilicet carentes huiuſmodi lumine,ſ.
fidei,corruerunt in eis.In veteri teſtamento Iudæi Chriſti contem
poranei circa huiuſmodi ſenſum literalem multipliciter errabāt:
ſicut & Moderni priorum ſuorū errorē ſequētes:vt in multis lo-
B cis euangelij patet.Vnde in præceptis decalogi,quæ ſunt princi-
palia inter legis præcepta:intantū errabāt ꝙ per præcepta de ob-
ſeruatione ſabbati intelligebant prohiberi ad literam,ne quis in
ſabbato proximū ſuum curaret:quod eſt inhumanū,de quo con
futabat eos Chriſtus oſtendens ꝙ licet in ſabbatis bene facere : di-
cens:Quis ex vobis qui habet vnam ouem : & ſi ceciderit in ſab-
batis &c.Similiter in homicidio non intelligebant prohiberi niſi
occiſionē corporis humani:quibus aperuit dñs ſenſum : aſſerens
omnē iniquum motū ad nocendū fratri in homicidij genere de-
bere deputari.Hoc idem declarat Auguſt.contra Fauſtum de oī
bus illis de quibus dicitur in euangelio: Audiſtis quia dictum eſt
antiquis.¶ Errabant etiam circa præceptū de honoratione parē
tum:irritum facientes dei mandatum propter traditionem ſuam
vt teſtificatur Matth.xv.& Marci.vij.Qua ratione oſtendit de eis
dictum fuiſſe per Eſaiam:Populus hic labijs me honorat &c. Su-
per quo & alijs erroribus,quibus adhærebant in ſenſu literali ſa-
cræ ſcripturæ deficientes de eis ibidem cōcludit:Cæci ſunt & du-
ces cæcorū.Vnde cæcitas Iudaica quam Chriſtus reprobat circa
falſum intellectum ſenſus literalis conſiſtit. Patet etiam hoc per
prædictas auctoritates veteris teſtamenti:quas poſtillator allega
uit ſuper illud verbum:Scrutamini ſcripturas:quæ quidē aucto-
ritates ſecūdū verū ſenſum literalē myſteria Chriſti ſignificant:vt
ſupra dictū eſt.Quē quidē ſenſum literalē Iudęi multifariè peruer
tentes veritatem fidei per eas expreſſam non verētur negare.vnde
Ioan.5.c. rectè eis dicitur:Scrutamini ſcripturas.i.diligenter attendite verū
ſenſum literalē in eis contentū.¶Itē attēdendū ꝙ quia inter præ
dictos errores periculoſior erat error circa cognitionē Chriſti cir
ca quā pertinaciſsimè ſe habebāt.Teſtať eñ Lucas ꝙ cū eis ſemel
in ſynagoga illud Eſaię.lxj.a.Spūs domini ſuper me:propter qđ
vnxit me euangelizare pauperib⁹&c.exponeret de ſeipſo fuiſſe di
ctū,finaliter eiecerunt illū extra ciuitatē vt præcipitarent eū,meri
to igitur talib⁹ Chriſtus dicebat:Scrutamini ſcriptu.quia ſi taliū
ſcripturarū ſenſum literalem verū habuiſſent,teſtimoniū verum
inueniſſent de Chriſto,& ideo ſubiungit.Illæ ſunt quæ teſtimo-
niū phibēt de me.Teſtimoniū aūt à ſacra ſcriptura nō habeť certū
niſi ex ſenſu lr̃ali:vt Aug.in multis locis teſtať.Idē patet in nouo
teſtamen.Niſi Arrius verum literalē ſenſum habuiſſet huius di-
cti.Ego & pater vnum ſumus.Hanc aūt vnitatem intelligēdo in C
diuina natura.Similiter & huius dicti.Pr̃ maior me eſt,verū intel
lectum habuiſſet intelligendo maioritatē reſpectu naturę aſſum
ptæ,nō corruiſſet in hæreſim ſuā dānatā.Sed quia prædicta ali-
ter intellexit ad literā q̃ catholici ſpūſancto illuminati intellexe-
rūt,lapſus eſt in laqueū.Et ſic patet ꝙ circa verū intellectū lr̃alem
euāgelij pdictus error cōſiſtit:& ſic ītelligēdū eſt de alijs : Ex quo
patet intētū.Vlteri⁹ dicis ꝙ nō ſatiat te primū deciſionis meę, nec
ſecūdū:nec tertiū:nec quartū :nec quītū.Circa qđ oſtēdiſſes rōnē
tuæ inſatietatis,fortè ſatiſfieret tibi.Sed quia ꝑtermiſiſti aſsigna-
re rationē,nullā tibi do reſpōſionē:niſi qđ cauendū eſt ab inſatia
bilitate cordis,quæ in ſacris ſcripturis reprobať.Circa ſextū.quia
ibi declaraſti mentem tuam:merito reſpōdendū eſt tibi.Dicis pri
mo ꝙ inter ſenſum literalē & myſticū non eſt poſsibilis compa-
ratio.Quod valde irrationabiliter dictū reputo. Tum quia tu
ipſe prædictos ſenſus cōparas adinuicē:aſſerēs eñ ꝙ ſenſus myſti
cus eſt dignior,& per cōſequēs ſunt comparabiles per te.Tū quia
nullus rationabiliter negare poſſet creatorem eſſe digniorē crea-
tura.Diſtantia aūt inter creatorē & creaturam excedit quācunq;
diſtantiam inter res creatas,vt eſt manifeſtū.Tū etiā quia iſti duo
ſenſus de quibus agimus ſunt ſpecies ſub genere expoſitionis ſa-
cræ ſcripturæ cōtentæ,vt patet per oēs doctores de hoc loquen-
tes,vt Bedam,Aug.& alios.Nihil enim prohibet ꝙ ſicut dicim⁹
ſpeciem humanam eſſe digniorem brutali ſeu irrationali, ſic ꝙ
vnus ſenſus exponendi ſacram ſcripturā ſit altero dignior.¶Cō
ſequēter quia dixerā in cōcluſione ꝙ ſenſus literalis eſſet dignior
ex parte extēſionis,eo ꝙ quælibet ꝓpoſitio ſacrę ſcripturę habet
ſenſum literalē verū.Senſus vero myſtici nō ſe extēdūt ad totam
ſacrā ſcripturā.cōtra quos dicis ſic:Fallit iſtud cū cuncta ſacra elo
quia plena ſint dñicis ſacramentis, hic videris inuoluere ſenten-
tias per acceptionē huius dicti ſacramentum.Si eñ acciperes ſa-
cramentū propriè vt ſignificet ſacramenta nouę legis & etiā vete
ris:ſic falſum aſſumeres.Multa enim ſunt eloquia diuina,in qui-
bus fit mentio de ſacramentis,in quocūq; ſenſu talia eloquia ſu-
mātur.Si autem per ſacramentum intelligas ſacrum ſecretum,vt
per hoc intelligatur ſenſus myſticus,ſic etiam aſſumeres falſum.
Oſtenſum eſt eñ in ſecundo articulo quæſtiōis de qua agitur, ꝙ
ſunt multa in ſacra ſcriptura,in quib⁹ ſolus ſenſus literalis eſt q̃-
rendus:Et eſt ſententia Aug.ſuper Geñ.ad literā.Si aūt per ſacra- D
mentū intelligis quācūq; ſacram doctrinā,ſic verum dicis.Sed ni
hil facit contra me,quia in illis paſſibus in quibus ſolus ſenſus li
teralis quærendus eſt,ſunt multa ſacra documenta de fide ſeu mo
ribus,prout deductū fuit ſupra.& ſic patet ꝙ extenſio ſenſus lite
ralis ſtat in ſuo vigore,ſed ad ꝓbationē tui aſſumpti.ſ. ꝙ ſenſus
myſtici extendantur ad totam ſacrā ſcripturam,ſic allegas. Hanc 1.Co.10.b.
extenſionē ſpiritus ſupra literam cognouit Paulus cū dixit : Oīa
in figuris contingebant illis,non ſolum ſcripta,ſed etiā quocūq;
alio modo tradita.Hæc auctoritas Pauli,ſi bene attendas,nihil fa
cit cōtra me.Loquitur enim ibi de geſtis populi tantum ſub an-
tiquo teſtamēto degentis,quorū vita erat prophetica.Vnde nar
ratis in eodē capitulo quibuſdā eorum geſtis,tam in tranſitu ma
ris q̃ ſub nube & huiuſmodi,cōcludit,Hæc aūt omnia continge
bant illis in figura.Non enim dixit ſolum,omnia contingebant,
ſed cum hac additione:Hæc aūt oīa,vt oſtenderet ſe de illis & ſi-
milibus tantū modo loqui.Similiter nō dicitur ꝙ oīa dicebātur
illis in figura,ſed cōtingebāt,in quo manifeſtè oſtendit ꝙ loquiť
de geſtis cōtingentib⁹,nō aūt reuelatis ſeu præceptis eiſdē, Nun-
quid qđ diciť in veteri lege:Audi Iſrael deus tuus vnus eſt,cōtin-
gebat eis in figura.vel quod diciť:Diliges dñm deum tuū ex toto
corde tuo,& hmōi,& ſic de ſimilibus:Abſit:ibi eñ ſolus literalis
ſenſus eſt quærendus ſecundum ſentētiam Aug. Et ex hac conſi-
deratione clarius patet præeminētia ſenſus literalis ſecūdū exten Deute.6.a.
ſionē.Extendit eñ ſe ad auctoritates notabiliores & excellētiores
ſacræ ſcripturæ,de quibus dictū eſt ſupra in quibus auctoritati-
bus myſtic⁹ ſenſus nō habet locū.¶Cōſequenter dicis ꝙ ſenſus
literalis nō eſt vniuerſalior,quia de quāto aliqd eſt vniuerſalius,
tāto cōmunicabilius,ſed ſenſus literalis ꝑpter ſuā limitationem
& ſignanter per doctorē irrefragabilē eſt incōmunicabilis,eo ꝙ
nō diuidiť,ſed bene myſticus multiplicatur.¶ Attende frater ro
go,ſi cōparas ſenſus ſacræ ſcripturæ adinuicē ſecundū eorū limi-
tationē ad materias de quibus agūt manifeſtū eſt ꝙ quilibet ſen-
ſus myſticus limitať ad certā materiā.Tropologicus eñ ſenſus ſo
lum agit de agendis ſecūdū mores,Allegoricus vero de credēdis,
Anagogicus de ſperandis.Senſus autē literalis de ſingulis prædi-
ctis,& etiam de iam geſtis manifeſtè tractat.Nec credo ꝙ doctor
irrefragabilis huius oppoſitum aſſerat,ꝙ ſic comparatio tua po-
tius facit pro me.¶Itē ſi attēdiſti vniuerſalitatem quā attribuo
ſenſui

E ſenſui literali ſatis manifeſta eſt. Conſiſtit autē in hoc ꝙ non ſolū
literati ſeu ſapientes, ſed etiam rudes, qui ad intelligibilia capien
da nō ſunt idonei: tñ per ſenſum literalem capiunt ſpiritualia ſal
Roma.I. tē ſub ſimilitudinib⁹ corpalib⁹: iuxta illud apl̄i: Sapiētibus & inſi
piētibus debitor ſum. vñ ex pte hui⁹ vniuerſalitatis ſenſus litera-
lis manifeſtā habet præeminētiā. ¶ In hoc aūt quod obijcis de
incōicabilitate: ſi ſic opinaris, à veritate deuias manifeſtè. Cōicat
em̄ ſenſus literalis cuilibet ꝓpoſitioni ſacræ ſcripturæ vt dictum
eſt: & iterum in multis locis vnus paſſus habet multiplicem expo
ſitionem literalem: prout fuit oſtenſum in tertio articulo quęſtio
nis. Eſt etiā ſenſus literalis abyſſus multa, propter magnas difficul
tates in eo contentas, circa ea quæ ad fidē & mores ptinēt. ¶ Nec
mirandum: nam ſcientiarum humanarum libris, in quibus ſolus
ſenſus literalis eſt inquirendus: quamplurima commenta ſunt: &
plures expoſitiones ſeu ſcripta. Similiter & multiplices quæſtio-
nes ad mentem auctorū intelligendam ſeu elucidandam; vt patet
in phyſicis, metaphyſicis, & ethycis. Similiter in facultatibus vtri-
uſq; iuris & huiuſmodi: in ꝗbus nec in textu, nec in gloſ. eſt ſenſus
niſi literalis. Si igitur in illis in quibus ſolum illa tractantur, quæ
in lumine naturalis rationis cognoſci poſſunt tot multiplicita-
tes cōmētorū varietatesq; quæſtionū & expoſitionū & huiuſmo
di, circa ſenſum literalem inueniunt: quāto magis in ſcriptura di
uina vbi agitur de his quæ ſupernaturali lumine tantūmodo co-
gnoſcunt inueniri poſſunt multiplices ſenſus literales, ſeu expoſi
tiones, quæſtiones & huiuſmodi. ¶ Nec credo te latere ꝙ ſenſus
literalis diuiditur in tres ſpecies ſcd'm Aug. in lib. de vti. cre. ſcili
cet in hiſtoricam, etymologicā, & anagogicam: vt in tertio arti-
culo expoſui. Similiter & ſeptem claues ſuæ regulę quas Iſidorus
tradit in libro de ſummmo bono, quæ in prologo à poſtillatore
ponuntur, non ſunt niſi quædam ſpecies ſenſus literalis: vt patet
intelligenti. Ex quibus manifeſtè patet ꝙ ſenſus literalis eſt cōica
bilis & multiplicabilis. ¶ Dicis em̄ conſequenter ꝙ dignitas iſto
rum ſenſuum attenditur penes maiorem vtilitatem, quæ conſeq
tur maiorem certitudinem, quod tibi cōcedo prout in quæſtiōe
prædicta largius eſt deductū. Sed quod ſubiūgis ꝙ certitudo ſpi
F ritualis intelligentiæ nō eſt ſpeculationis ſicut literalis intelligen
tia, ſed eſt certitudo experientiæ & ſecundum effectum, & per mo
dum guſtus per inſpirationem & teſtimonium ſpūſancti, hic ma
nifeſtè inuoluis ſentētias. Attribuis em̄ ſenſui ſpūali ſeu myſtico
quod in homine ſpūali habet locū: non em̄ de ratione ſenſus ſpi-
ritualis ſeu myſtici eſt, vt det gratiam eum intelligenti, ſeu inue-
nienti: nec etiā eſt neceſſarium ꝙ habēs verū ſenſum myſticū, ſeu
ſpūalem ſacræ ſcripture ſit in gratia gratificāte: ſufficit em̄ ad ſen-
ſum ſpūalem ſeu myſticū rectè inueniendū ſeu habendū, habere
ſeu participare donum ꝓphetiæ ſeu donū interpretatiōis ſermo-
num: quæ licet ſint gratiæ, tñ ſunt gratis datæ tm̄: & ſic certitudo
illa quā dicis per modū guſtus, pertinet ad donū ſapientiæ: ſcd'm
qd' ſpūalis homo iudicat omnia etiā ꝓfunda Dei ſcd'm Apoſto.
1.Cor.2.c. de quo non agit in ꝓpoſito. ¶ Ex hoc dicto tuo etiā ſequeretur
ꝙ nullus haberet certitudinem alicuius ſenſus myſtici ſeu ſpūalis
ſacræ ſcripturæ, niſi exiſtens in gratia: & cū nemo ſciat de lege cō-
muni vtrū ſit dignus amore vel odio, ſequitur, ꝙ nullus ſciret ſe
habere talem certitudinem prædicti ſenſus myſtici de lege com-
muni, qd' eſſet valde incōſonū rationi. ¶ Conſequēter dicis (qd'
non ꝓbo) verba ſctī Tho. eſſe igne charitatis examinata: ſi bene
attendiſti verba mea, ſic dixi, Credo verba ſctī Tho. eſſe igne cha-
ritatis examinata, vnde de credulitate mea non requirit aliud teſti
monium, niſi ꝙ in dictis & in ſcriptis meis ſemp ſequor iſtū ſan-
ctum doctorē, vtinā dignè & ſufficiēter. Nec ignoro ꝙ dicta ſua
in pluribus ſunt impugnata per plures ingenioſos theologos vi
ros admirabiles vt dicis: nec ex hoc impeditur mea credulitas, ſeu
ꝓſecutio. Tū quia ſæpe cōtingit doctrinas veras impugnari: tam
in theologicis, quorū principiū poſitū eſt in ſignū cui cōtradicet
q̃ in Peripateticis. Tū quia illa in quibus cōtradicit, nō referūt vt
firmiter credo, ad expoſitionē alicui⁹ paſſus ſacræ ſcripturæ an ſic
vel aliter teneat: & ideo talia apud me, qui de ſolo vero intellectu
ſacræ ſcripturæ & diuinæ curo, magis ſunt curioſa q̃ fructuoſa.
Vnde & Apoſt. de ſimilibus dicit, ꝙ quęſtionē magis pręſtant, q̃
ædificationē &c. ¶ Vltimo cōmendas magiſtrū Nico. eo ꝙ ſen-
tentias ſanctorū doctorū propriæ ſentētiæ poſtpoſuit, vt aucto-
rizaret opus ſuū: & ſi ſimpliciter illum cōmendares, rectè vtiq; fa
ceres. Cōmendandus em̄ eſt qui tanto ſtudio & labore ſacram ſcri
pturam expoſuit ſub plano & ſuaui ſtylo: ſed miror te ex hoc illū
cōmendaſſe ꝙ ſententias ſuas dictis ſanctorū præpoſuit, vt eis ad
auctorizandū opus ſuum, cū huic cōmēdationi nō ſolum ſacra
ſcriptura repugnet, Legit em̄, Nō qui ſeipſum cōmendat, ille pro
batus eſt. ij. Cor. x. d. & Prouerb. xxvij. a. Laudet te os alienum, nō
tuum. Hoc etiam Phyſica doctrina ſuadet, Ait em̄ Philoſophus:
Laudamus ſeipſos vituperantes. Et ſic per oppoſitū ſeipſum lau G
dare, ſeu alijs præponere, non eſt commendabile; præſertim cum
Poſtillator de quo loquimur vt ordinis minorū dign⁹ profeſſor
humilitatem non præſumptionem ſequi æſtimandus eſt. Magna
em̄ de ſe ſentire hi qui mollibus veſtiuntur & in domibus regum
ſunt, conſueuerūt. Nec em̄ adduci poſſum vt credam ꝙ poſtpo-
nere ſententiā Hieronymi vel alicuius ſancti doctoris dicto Rab.
Sa. (præſertim vbi ratio nō ſuadet) cōmendatiōe reputes dignū.
Lauda ergo eum in quo laudandus eſt: in recta videlicet intentio
ne, quā credo eum habuiſſe, & propter laborē magnum quē ſu-
ſtinuiſſe dubium nō eſt, vt ſacram ſcripturam exponere, & ꝓ ma
iori parte rectè: non autē ex eo ꝙ à ſanctorū doctorū interdū ex-
poſitionibus indebitè deuiauit. ¶ Secūdo vero cōmendans Po-
ſtillatorem ex hoc qd' per habitum theologicū veritatē ſententię
habuit: licet in latè nō ſuxiſſet ꝓprietatē Hebraici ſermonis. Qd'
ſalua pace videtur minus rationabiliter dictum. Notū eſt em̄ ꝙ
habitus theologicus non ſe extendit ad donum linguarū haben
dum. Et ideo cū theolog⁹ dicit: Sic eſt in Hebraica veritate: & ibi
non ſic inuenitur, nō eſt ex hoc cōmendandus. ¶ Cōmendans eū
tertio ex hoc, ꝙ inter doctores Hebraicos non inuenit meliorem
theologū q̃ Rabbi Sa. Circa quod notum eſt, ꝙ ſi in rei veritate
ille fuit minus peritus q̃ alij, non debet cōmendari ex hoc quòd
ſequitur eum præſertim in deuijs & inconſonis auctoritatib⁹ ſan
ctorum: commenda ergo illum vt dixi in his, & ex his quibus cō
mendandus eſt, & libenter amplectar cōmendationes tuas. ¶ Cō
cludendo ergo chariſsime frater non credas me reprehendere vo
luiſſe Poſtillatorem, vt dicis, abſit a me: ſed poti⁹ poſtillā ſuā eſſe
ſimpliciter cōmendandam expreſſe aſſerui in quæſtione prædi-
cta: licet in aliquibus locis ſentio eam minus ſufficere: quod non
reputatur vitium ſimpliciter: nemo namq; mortalium perfectè
omnia examinare poteſt: ſæpe enim dormitauit Homerus. San-
ctum aūt eſt in oībus ſcientijs præſertim in ſcriptura diuina, ſem-
per præhonorare veritatem. ¶ Vtinam frater dilectiſsime eſſes ī
meo cōſortio, ſaltem aliquantulo tēpore: vt ſimul diſcurrere va-
leremus additiunculas has, & ſic experimento cognoſceres, ꝙ in
illis locis in quib⁹ ab eius dictis deuiare videor, zelo veritatis nō
reprehendendi ſtudio proceſsi: & etiam in his non iudicio pro-
prio deuiaui, ſed ſequendo maiorum ſententiam. Vale frater in
domino: & meliora chariſmata ſemper æmulare &c. H

Incipit prologus in replicas defenſiuas poſtillæ uenerabilis ac deuoti patris fratris Nicolai de Lyra ab impugnationibus domini Burgenſis editas à uenerabili & religioſo patre fratre Matthia Thoring ſacri ordinis minorum prouinciæ Saxoniæ miniſtro, ad plurimorum rogatum præfatam poſtillam ut ueritate lucentem amplexantium.

Modeſtiam antiquam tenere homines iuſtos atq; ſan-
ctos decebat: & ordinata regulariter iniurijs non gra-
uare moleſtis. Nam ſicut minus bene geſta correctio-
nis limam: ſic optime facta laudem & gloriam requi-
runt, ſed quia omnimoda pfectio ſolis diuinis rebus competit;
in cunctis humanis operibus reperiri poterit quod reprehenſio-
ne dignum eſt: cum modeſtia tamen, vt ait beatus Auguſtinus in
principio retracta. quæ modeſtia non modo in agibilibus, ſed &
ſcibilibus locum habet. Nam ſecundum verum intellectum ſacrę
ſcripturæ circa diuinum ſcibile errare non contingit: ideo ipſa ſo
la hunc honorem ſibi vendicat, vt rectè intellecta ſine reprehēſio
ne conſiſtat, vt vult beatus Dionyſius de diuinis nominibus, cap.
ſecundo. Nihilq; ei contrariū niſi omnino ſit falſum. In ea quoq;
nihil reperitur abſurdum ſecundum Auguſtinum. xj. ſuper Geñ.
cap. j. Diuerſitas igitur & contrarietas in eius expoſitione nō ha-
bet ortum ex illa doctrina irrefragabili, ſed ex eo qd' eius expoſi-
tores intellectum plenum non ſunt aſſecuti: vt vult beatus Hila-
rius ſecūdo de trinita. Quæ tamen expoſitorū diuerſitas nō om-
nino inutilis eſt; quinimmo per ea pigritia ſtudentium excutitur
vt veritas inquiratur, ſicq; eccleſiæ proficiunt inſurgētes hæreſes:
vt inquit beatus Auguſtinus. j. ſuper Geneſim cōtra Manichæos.
Omnes igitur ſancti & catholici ſacræ ſcripturæ tractatores an-
tiqui nedum conſentiendo, verumetiam ſalua fide diſſentien-
do a ſucceſſoribus gratias meruerunt immortales. Nam poſt &
per eorum venerandos ſanctosq; labores excitati, pro patrib⁹ na
ti filij doctores, in eorum comparatione moderni non parū lau
de digni ſurrexerunt; qui in ſacræ ſcripturæ expoſitiōe deſudātes.
vt vitam

A vt vitam haberent æternam talibus promiſſam, ipſam elucidaue-
runt,ſenſum ipſius literalem tanq̃ magis autēticum inquirentes,
inter quos magiſter Nicolaus de Lyra in lingua hebraica ſimul &
latina peritus,vniuerſalior & pręclarior reperitur : cuius ſpiritum
tanq̃ pueri iunioris,de minorū fratrum ordine deus illuſtrando
miſericorditer ſuſcitauit.Ipſe quoq; ſic ſuſcitatus,quod ſine fictio-
ne didicit:ſine inuidia communicauit:& tanq̃ ſapientibus & inſi-
pientibus magnis & paruulis debitor effectus ſatisfacere cupiens,
opus egregium cōpoſuit:& in eccleſiæ ſanctæ gazophylaciū pau-
per profeſſione cū vidua paupercula ſtudere volētibus profutu-
Poſtilla. rum obtulit,& hocipſum opus ſuū,Poſtillam nūcupare decreuit.
Hoc inquā opus poſtillę & ſi tantæ ſufficiētię fuerit ꝙ ipſum non
ſolū paruul ,ſed & magni,nec ſolum fideles:ſed & infideles in du-
bijs circa ſacræ ſcripturę literalē intelligentiā requirūt , ipſe tamen
magiſter Nicolaus vt vere humilis,imperfectū ſe recognoſcēs, &
vt pius culpam agnoſcēs,vbi fortaſsis culpa nō eſt,in proęmio ſui
operis,ſe & ꝑ eū ſcripta determinatiōi ſanctę matris eccleſiæ ſum-
mittēs,lectorē beniuolum , & correctorē efflagitat charitatiuum:
ſciens ꝙ nemo ex omni parte beatus.Vbi autē charitatiuum cor-
rectorē expoſtulat , inſidioſum corruptorē inueniſſe ꝓbatur.Nā
Paul⁹ Burgenſis. quidam Iudęus,vt dicitur,in Hiſpania ad fidē cōuerſus,Paulus in
baptiſmo nominatus,tandē ad eccleſiā Burgen.promotus , omni
modeſtia poſtpoſita,pręfatā poſtillā eccleſię ſanctæ neceſſariā : &
Hylarius. cunctis ſtudioſis venerandā,hoſtiliter inuaſit,immoderatiōe ꝑ bea
tum Hylariū .x.de trinitate reprehenſiue deſcripta,vbi dicit:Con
tra veritatē aut nō intellectam,aut offendentē,vel ſtultę vel vitio-
ſæ volūtatis error obnititur.Immoderata eſt enim omnis ſuſcepta
rum voluntatū pertinacia,vbi nō rationi volūtas ſubiicitur , ſed
his quæ volumus rationē inquirimus:& placitis doctrinā coapta
mus.Iāq; nominis potius q̃ rei erit doctrina quæ fingitur. Hos in
quā immodeſtiæ modos(vt ita dicā)dictus Paulus Burgen.mani
feſte tenuit,quia in multis oſtēdit ſe poſtillā odiſſe:& vt nō intelle-
xiſſe,vel intelligere noluiſſe,ſicq; eam tāq̃ irrationabilē, falſam er-
roneā,in multis improbauit,vt opus tā inſigne tamq̃ laudabile,
apud minus ſapientes paruipēſum reddat. Et vt immoderantiam
B præfatis modis aſſumptā colorare videatur, inuaſiones quas ſcri-
Additiōes Burgenſis. pſit:Additiones(quāuis vere ſint corruptiōes)nominauit,poſtil-
lamq;(vt patet in effectu)ficte commendauit.Nā in proœmio ſui
corruptorij de hac poſtilla ſcribens filio ſuo Alfonſo ſic ait:Quo
niam innumerabilia pene opera quorum veritate diuina ſcriptu-
ra circundata refulget, poſtilla Nicolai de Lyra tam ſui recentia,
q̃ ſui digna celebritate,clareſcit,qui vtrunq; teſtamentum diſcur-
Senſus literalis. rens ſtudioſe ſenſum literalem(qui inter cęteros pręcipuus eſt)co-
pioſa luculentia tradidit,hanc tibi donare ꝓpoſui,& quod legare
cōceperā inter viuos,nō nude condonare,ſed paterna additamen-
ta paterno munuſculo cumulare viſum eſt.Hæc Burgen. Vnde ſi
operi ſic cōmendato nō detrahentia addidiſſet: & vbi emēdandū
foret cū modeſtia emendaſſet,nō eſſet locus redargutori.Sed quia
ſub titulo additionū,calumnias corruptorias miſcuit , quātū per
eū ſtetit,minus cautis opus vile reddere ſtuduit:& ad modū ſcor-
pionis facie blandiēs,cauda pupugit, & corrupit,quatenus opere
ſic vilificato,ſenſus ſacræ ſcripturæ literalis & pręcipuus , alibi ita
Mathias Thoring. plane,plene,& cōpendioſe nō reperibilis,nō minus negligenter q̃
periculoſe trāſiret in abuſum. Ego frater Mathias ordinis fratrū
minorū inter ſacræ theologię profeſſores minimus,prouicię Sa-
xonię miniſter indignus,ad multorū pręfatam poſtillā carepēden-
tium rogatum,certamē cōtra Burgen.pro magiſtro Nicolao ſu-
ſcepi , non vt poſtillæ quę ſeipſam ſufficienter defendit cōferā ad-
miniculū,ſed vt oſtēdam magiſtrū Nicolaū & eius opus ſine mo-
deſtia ſtimulo inuidiæ,aut vanæ gloriæ,vel vtriuſq; à Burgen. vili
ter impugnatū.Et ſic opus Burgē.vere eſt poſtillæ corruptorium,
Correctorium corruptorij. ita vt opus illud cū deo fauente cōſummatū fuerit. Correctorium
corruptorij venit merito nūcupandū.In quo corruptorio quicqd
dictis magiſtri Nicolai non obuiat:& ſi reprehēſione dignum , ta-
men vt additamentū relinquā intactū,nec vim faciā,vbi Burgen.
aliquē paſſum aliter q̃ poſtillator exponit. Scim⁹ etiā apud ſctōs
doctores eiuſdē paſſus eſſe varias expoſitiones,niſi fortaſſe à veri-
tate vel à cōmuni ſentētia doctorū notabiliter deuiaret.In hoc aūt
opere:& quocūq; alio per me facto vel in poſterū fiēdo, me totū
dignis & legitimis correctoribus ſubmitto.Etſi in hoc opere repe
riatur,ꝙ dixerim Burgē.delirare,nō recipiatur vt blaſphemia, ſed
Ordo correctorij. ad literā ꝙ delirat:quia cū lyra nō concordat.In hoc igitur corre-
ctorio hunc ordinē cōmuniter ſeruabo.Primo enim punctū cor-
rectoris fideliter referam,dehinc quid & qu. tum cōtra poſtillā ma
giſtri Nicolai facit oſtendam.Hoc præſuppoſito circa ſenſum lite
C ralem,quòd & poſtillator & Burgē.principaliter quærunt : quod
Ratio adęquata. adæquata ratio ſenſus literalis ſit : & quod ſenſus literalis ſit ille qui
eſt verus rationabilis,per ſpiritūſanctū intentus : & per voces aut
res

res ſine abſurditate ſignificat⁹. Iſta rō adæquata ſenſus lr̃alis habet Senſus literalis.
à beato Aug.ſuꝑ Gen.ad lr̃am.& à btō Greg.in moralib⁹, ꝓut ita
etiā Burg.coſdē ad id allegat in diſputatiōe quæſtiōis præambulæ.

REPLICA contra quædam dicta Burg. in quæſtione
præambula . In cuius quæſtionis articulo quarto Burgenſis
notat poſtillatorem in duobus . Primo ꝙ præponderat expoſi-
tionem infideliū.Secundo ꝙ diſſimulauerit reuerentias:& autori-
tates ſanctorū doctorū.Quid veritatis ſit in primo,dicetur in loco
per Burgen.allegato,videlicet Gene.primo.Circa ſecundū notan-
dum,ꝙ ſanctorū autoritas & reuerentia,vbi vt ſancti locuti ſunt:
ſemper debet à fidelibus venerari,vt patet.xv.diſtin.decreti ꝑ totū: Sāctorum autoritas.
Vbi aūt vt hoīes,& ex opinione locuti ſunt,nec ſancti in hmōi ſibi
volunt honorē deferri,vt patet.iiij.ſuper Gene.ad literam.ca .xxij.
Sciuerūt em̄ ſancti ꝙ ex opinione ſapiētiæ cōtradicit ſine vitio ſa-
piēti,imo expedire videt in materia opinabili dubia moueri.Nam
ſicut beatus Aug.primo ſuꝑ Gene.cōtra Manich.Eccleſiæ ꝓficiūt
inſurgentes hæreſes,ad excutiēdū pigritiā.Ita expedit in eccleſia cō
trarias eſſe opiniones,eadē rōne:& q̃ cōtrarie ſancti doctores opi-
nentur in pluribus ſacræ ſcripturæ paſſibus nō niſi dicta ſanctorū
ignorans ignorat.Nec puto incōuenicns dicta infideliū aſſumi in
expoſitionē ſacrarū ſcripturarū:& cōfirmationē dubiorū occurrē
tium.Nā beatus Aug.facit ſic.iij.confeſſio.in principio : & multis Dicta infidelium.
alijs locis,vbi aſſumit & laudat dicta Ciceronis,& Platonis, & alio
rū.Omnia em̄ quæ contra fidē nō ſunt,licet aſſumere in adiutoriū.
Omne em̄ verū vero cōſonat ex primo Ethi.Et fortaſsis veritas fi-
dei poſita ab infideli,ea quæ ſunt fidei cōfirmat,vt dicit.xi. de ciui-
ta.dei.cap.xxi.Et.ij.de do.chriſtiana beatus Aug.ad ꝓpoſitū dicit,
Si qua forte fidei noſtræ accōmoda dixerint,nō ſolū formidāda nō
ſunt: ſed ab eis tanq̃ iniuſtis poſſeſſorib⁹ in vſum noſtrū vendicā-
da.Et Poſito exēplo de Iudęis ſpoliātibus Aegyptios ſubdit:Sic fe-
cerat Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus, Lactā
tius, Victorianus, Optanus, & Hilarius.fruſtra ergo Burgē.poſtil-
latorē in eo redarguit,cū & ipſemet Ariſto.dicta aliquoties addu-
cit. ¶In vj.articulo eius quęſtionis poſt verā,quāuis apud Burg.
fictā cōmendatiōnē,poſtillatorē ipſe Burgē.vituperat in tribus. D
Primo dicit in poſtilla irrationabiliter poſtponi dicta ſctōrum: &
ſpecialiter ſancti Thomæ,cuius dicta dicit igne charitatis examina- Dicta Tho.
ta:& naturalis ratiōis dictamine multipliciter purgata. Ad hoc di-
co ꝙ Burg.in poſtillatore ægre ferre nō debuit,quod ipſemet ſæ-
pe facere cōſueuit.In pleriſq; em̄ locis(vt patebit in ꝓceſſu)Et bea
tum Augu.Hierony.Greg.Iſid.& ſanctū Thom.quē cęteris gran-
dicōpendit,poſtponit ſine ratione,quod in poſtillatore nō reperi-
tur,qui nullius ſancti dictū reprobat,niſi ex maiori ratione: & au-
toritate declinādum oſtendat.Et ſpecialiter huic Burgē.videtur cri
men lęſæ maieſtatis repugnare,cū dicta ſancti Thomæ pręferre vi-
detur dictis Aug.Greg.Hieron.& aliorū,quaſi illa nō ſicut iſta ſint
igne charitatis examinata:& quaſi illa ſicut iſta non egeant retracta
tiōe.beat⁹ em̄ Aug.in exordio ſuæ retractatiōis dicit, ꝙ in multilo
quio peccatum nō deerit. Qui nō habet primas partes ſapiētiæ .ſ. Partes ſapientiæ.
recte docendo,habeat ſaltē ſecūdas.ſ.modeſtiæ,in reuocādo errata.
¶Concludit:Qui iſta ſcituri ſunt nō imitētur me errātē,ſed in me-
lius ꝓficientē.Modeſtum fuiſſet Burg.ſanctū Tho.beato Aug. nō
pręferre quaſi,omnia dicta ſancti Tho.ſint prima vera , quoniam
multa dicta beati Aug. ſunt hodie opinabilia , qui etiā libros ſuos
ſuꝑ Geneſ. ad literā reputat magis eſſe inquiſitiuos q̃ diffinitiuos: Libri Augu.ſuꝑ Geneſim.
& quædam dicta eius etiā nō retractata,à moderna ſchola cōmu-
niter non recipiunt,vt de ratione intelligendi opa ſex dierum &c.
Non igitur ægre ferat Burgē.ſi dicta beati Tho.nō vſquequaq; re
cipiantur. ¶Secundo autem Burgen.notat poſtillatorem quaſi Lyra carpitur ꝙ nō ꝑfectus Hebræus.
non fuerit ꝑfectus in idiomate hebraico,eo ꝙ à pueritia non didi-
cit.Sed illa ratio non valet,quia ſtat ſenem addiſcere idioma quod-
cunq; ꝑfecte.Nec Burgen.debuit ex eo notare poſtillatorem ſed ei
grās agere,quia ad exaltationem catholicæ fidei,& ſacræ ſcripturæ
dilectione,tantum impēdit ſtudium,vt intellectum linguæ hebrai-
cæ etiam adultus aſſequi mereret. Quod ſi reprehenſibile eſt,venit
beatus Hier. ſimiliter culpandus, quod abſit. ¶ Tertio Burgenſ.
culpat poſtillatorē, quia ſecutus eſt Ra.Sa.potius q̃ alios hebræos Ra.Sa.
eo potiores . Reſpondeo ꝙ poſtillator non ſequitur nec illum
nec alios, niſi quantum ratio & fides admittunt, imo hi
quos Burgē. præfert Ra. Sa. non reperiuntur
fidei plus fauiſſe & rationi , nec ſcri-
pturam clarius expoſuiſſe q̃
Ra.Sa.vt patebit in
locis ſuis.

INCIPIT EXPOſitio fratris Britonis ordinis ſancti Franciſci ſuper Epiſtolas ſancti Hieronymi: quam ponit pro prologo Bibliæ.

E

Paulinus.

FRATER AMBROſius tua mihi munuſcula &c. Ad euidentiam huius epiſtolæ quam ſcribit Hieronymus ad Paulinum presbyterum qui elegantis fuit ingenij, ſicut patet in ſecunda epiſtola ad eundem qui renunciare volens ſeculo, cuiuſdam ſororis ſuæ tenebatur vinculo: ne gradu incederet expedito. Hic p Ambroſium monachũ ſcripſit Hieronymo, ſignificãs ei deſideriũ quod habebat intelligẽdi ſacras ſcripturas: & à ſeculi vinculis excũdi, quæſiuit vtrũ ſine doctore poſset habere ſacrarũ intelligentiã ſcripturarum. Addidit etiam ꝙ vt eas poſset addiſcere multum deſiderabat cũ beato Hieronymo cõuerſari. Cui reſcribit beatus Hieronymus dicens: Frater Ambroſius. &c. Iſta epiſtola diuidit in tres partes, ſcilicet in partem exordialem, narrationem, & concluſionem. In parte exordiali, beniuolentiam captat. In narratione intentionem explicat. In concluſione propoſitum ipſius non prolõgandum determinat. Prima pars incipit hic: Frater Ambroſius. Secunda ibi: Legimus. Tertia. viij. ca. ibi: Feſtina quæſo. Captat autem beniuolentiam, commendans cũ de miſsione munerũ, de fidelitate amicitiarum, de timore dei: & diuinarum ſtudio literarum. Partes per ſe patent in litera. Secunda pars in qua intentionẽ explicat, recipit partium ſubdiuiſionem. Primo enim intendit eum inducere vt ſibi ſacræ ſcripturæ doctorem quærat. Et hoc facit dupliciter. Primo em̃ monet ad aliorum imitationem. Secundo oſtẽdit conſequentem vtilitatem. Et primo proponit gentiles philoſophos ad imitandum, ibi: Legimus &c. Secundo proponit Paulum catholicum, ibi: Quid loquar &c. Tertio, vtilitatẽ quæ conſequitur ex audiendo doctore oſtendit, ibi: Habet neſcio quid

Diuiſio epiſtolæ.

F

latentis &c. & infra. iij. cap. Paulus apoſtolus ad pedes Gamalielis legem Moyſi & prophetas didiciſſe ſe gloriatur. vbi dicit ꝙ Paulus multum profecit ex doctrina Gamalielis. Secundo arrogantiam euitat, ibi ⁎ Nec hoc dico. vbi & Paulini ardorem ad ſtudendum: & humilitatem ad proficiendum commendat, quia verò ſacerdos erat, cuius eſt legẽ intelligere, alijs præeſſe, & alios docere. Ideo tertio in triplici ſtatu ſcientiam ſacræ ſcripturæ eſſe neceſſariã probat, & defectum ipſius eſſe damnoſum. Et primo oſtendit ſcientiam eſſe neceſſariã in ſtatu prælatiõis, ibi: Timotheum ſcribit ab infantia &c. qui fuit epiſcopus. Secundo in ſtatu ſacerdotalis dignitatis: ibi: Malachias propheta. Tertio in ſtatu officij prædicationis, ibi: Cur Paulus apoſtolus vas &c. Ecõuerſo autẽ defectum huius ſcientiæ in quolibet ſtatu probat eſſe damnoſum, ibi: Sancta quippe ruſticitas: vbi doctã iuſtitiã oſtẽdit ſimplici potiorẽ. Quia vero Paulinus ſecularibus erat literis eruditus, ne crederet ꝙ per ſe poſſet ſacrã ſcripturam intelligere, ideo quarto oſtendit, ꝙ non poſsit niſi diuina gratia reuelante. Gratia enim reuelat myſteria, ad quorum cognitionẽ nõ peruenit ſcientia ſecularis. Sic reuelata fuit Chriſto ſecundũ humanitatem. vnde dicitur: Phariſæi ſtupent in domini doctrina &c. Sic reuelata fuit diſcipulis, vnde dicit: Mirãtur in Petro: & Ioãne quomodo legẽ ſciãt &c. Sic prophetis & patriarchis, ſicut patet in litera. Sed ad horum noticiam non peruenit ſcientia ſecularis, vnde dicitur: Hoc doctus Plato neſciuit &c. Et ſubditur quaſi concluſio huius partis, cum dicitur: Lex enim ſpiritualis eſt. i. ſpiritualiter intelligẽda, vnde reuelatione opus eſt vt intelligat. Quinto oſtendit ſacram ſcripturam ſine doctore nõ poſſe intelligi propter ſui difficultatẽ, ibi: Liber in apocalypſi. Et protenditur iſta pars vſq; verſus finem ſeptimi capituli, ibi: Oro te frater chariſſime &c. Et primo oſtendit difficultatem iſtam particulariter. Secundo generaliter in principio ſeptimi capituli: ibi: Videlicet manifeſtiſſima &c. Itẽ primo oſtẽdit iſtam difficultatem abſolute, cum dicit: Liber in Apocalyp. Secũdo in comparatione ad alias ſcientias: ibi: Taceo de grammaticis. vbi arguit per locum à maiori, ꝙ ſi aliarum ſcientiarum quæ minus difficiles ſunt, ſine doctore non poſsit haberi noticia, multomagis ſine doctore non poteſt intelligi ſacra ſcriptura quæ magis eſt difficilis: & quaſi aliarum omnium cõplexiua. Quod aũt aliæ ſcientiæ non poſsint ſciri ſine doctore oſtendit: & primo exẽplificat de liberalibus, ibi: Taceo de grammaticis. Secundo de mechanicis, ibi: Ad minores artes &c. In fine confutat multorum præſumptionẽ qui volunt docere ſcripturam cuius nunꝗ habuere noticiã, ibi: Sola ſcripturarũ ars. Et horũ doctrinam arguit multipliciter. Tum quia inepta eſt, ibi: Hãc garrula anus. Tum quia ſuperba, ibi: Alij adducto &c. Tũ quia probroſa, ibi: Alij diſcunt proh pudor à fœminis. Tũ quia erronea, ibi: Taceo de mei ſimilibus. Tum quia ridiculoſa: ibi: Puerilia ſunt hæc & circulatorum ludo ſimilia &c.

⁎ Hæc non dico.

Sacerdotis proprium.

Reuelatio ſcripturæ f. diuinitus. acta

G

❡ Secunda ps in qua oſtendit difficultatem ſacræ ſcripturæ diuiditur in tres partes. In prima oſtendit veteris teſtamenti difficultatem per ſingulos libros diſcurrendo. In ſecunda oſtendit affectũ ſuum ad ſacrã ſcripturam, humiliter ſuã ignorantiã confitendo. In tertia innuit difficultatẽ librorũ noui teſtamenti eos breuiter perſtringendo. Prima pars incipit ibi: Videlicet manifeſtiſſima eſt Geneſis. Secũda ibi: Cernis me ſcripturarũ amore raptũ: exceſſiſse modũ &c. Tertia ibi: Tangã & nouũ &c. Ponit autem quaſi cõcluſionem iſtius partis ibi: Oro te chariſsime &c. vbi dicitur ꝙ licet ſit ita difficilis, tamen meditanti & contẽplanti eſt vtilis & ſuauis, vnde ſubdit: Nõne videtur tibi &c. Monet etiam ne contẽnat ſacram ſcripturam propter verborũ ruditatẽ. Cuius aſsignat multiplicem rationẽ. Litera plana eſt. Sexto humiliter ſe excuſat, ꝙ quaſi † ſciolus magiſterium nõ affectat: ſed quaſi ſocius collaboraturus allicit vt veniat. Primũ tangitur ibi: Non ſum tã petulãs &c. Secundũ ibi: Magiſteriũ renuens &c. Multa autẽ ponit allectiua. Primum eſt ſtatus æqualitas, ibi: Comitẽ ſpondeo. Secundũ eſt proficiendi facultas, ibi: Petenti datur &c. Tertiũ eſt ſacræ ſcripturæ dignitas, ibi: Diſcamus in terris quorum nobis ſciẽtia &c. Quartũ eſt † recepturi cõſortis vrbanitas, ibi: Obuijs te manibus &c. Quintũ eſt cooperãdi volũtas, ibi: Et ne inepte &c. Sextũ eſt amicabilis ſocietas, ibi: Habes hic amantiſsmũ tui &c. ❡ Tertia pars principalis, ſcilicet concluſio incipit ibi: Feſtina quæſo te. In qua hortatur Paulinũ vt cito exeat de ſeculo. Et inuitat ad duo. ſ. ad vitanda multa pericula: & ad abijciẽda mundi retinacula. Primum notatur ſub metaphora nauiculæ cui circunquaq; imminent pericula. vnde dicit: Et hærenti in ſalo nauiculæ &c. Secundum notatur ibi: Nemo renunciaturus ſeculo &c. Eſt autem duplex mundi retinaculũ quod retardat ſeculo renunciaturum. Primum eſt amor pecuniæ. Secundum timor penuriæ. Amor pecuniæ cõſideratur in tribus. In venditione rerum retardante ſolicitudine. In contentioſa repetitiõe. In alienandi voluntate. Retardantem vendendi ſolicitudinem excludit. cum dicit: Nemo renunciaturus ſeculo bene poteſt vẽdere &c. Et ne Paulinus intenderet oportere ſe eſſe ſolicitũ circa vẽditionem rerum propter ſuam neceſsitatem, vel propter aliorum vtilitatem, vtrunq; excludit. Quod nõ propter neceſsitatem oportet hoc facere, oſtẽdit, ibi: Quicquid in ſumptus de tuo &c. Quod non propter aliorum vtilitatem, oſtendit, ibi: Niſi tu ſemper recraſtinans &c. Et quia deus magis quærit nos, ꝗ noſtra, ſubiungit. Totum deo dedit qui ſe obtulit. Item deus magis acceptat affectum ꝗ datum: & ad hoc probandum inducit apoſtolos, Viduã & Crœſum. vnde dicit: Apoſtoli nauẽ tantũ &c. Cõtẽtioſam repetitionẽ excludit ibi: Tollẽti tunicã, &c. Et eſt ſumptũ de Matth. v. f. Alienandi voluntatem excludit ibi: Si habes in poteſtate rẽ tuã vende. i. voluntarie dimitte, vel aliena dato. Nec eſt contrarium quod prius dicitur: Nemo renunciaturus ſeculo bene poteſt vendere: quia ibi prohibetur venditio retardans & impediens. Hic verò conceditur venditio indilata, & expediens. Secundum retinaculum eſt timor penuriæ, ſicut habetur hic de auaro, ꝙ ei deeſt tam quod habet ꝗ quod non habet. Timent autem renunciare ſeculo tripliciter. Timent enim penuriam opum, penuriam victualiũ, penuriã veſtimentorum. Iſtam autem triplicem penuriam excludit per triplicem voluntariæ paupertatis ſufficientiam. Prima excludit ibi: Credenti. ſupple diuinis conſilijs. Totus mundus diuitiarũ eſt. & infra: quaſi nihil habentes, & omnia poſsidẽtes. Item ꝙ ſecunda & tertia timeri non debeant, oſtendit cum dicit. Victus atq; veſtitus. Quia verò Pharao derelictus ſurgit in ſcandalum, contra omnes tentationes dat ſalubre remedium dicẽs: Facile cõtemnit omnia qui ſemp &c. Et ſic patet diuiſio & continentia epiſtolæ præſentis. Nunc ad expoſitionem literæ accedamus.

† ſciẽs

Quæ alliciant.

† receptiui.

H

Mundi retinacula.

Amor pecuniæ.

Timor penuriæ.

Frater Ambroſius

EPISTOLA beati Hieronymi ad Paulinũ presbyterũ, de omnibus diuinæ hiſtoriæ libris, incipit. *Caput primum.*

a FRAter Ambroſius tua mihi munuſcula perferẽs; detulit et ſuauiſſimas literas, q̃ à prĩcipio amicitiarũ, fidẽ ꝓbatæ iã fidei & ueteris amicitiæ ꝓferebãt. b Vera eñ illa neceſſitudo ẽ, & xp̃i glutino copulata, quã nõ utilitas c rei familiaris, nõ pſentia tm̃ corporũ, f nõ ſubdola & palpãs adulatio g ſed dei timor & diarũ ſcripturarũ h ſtudia cõciliant. i Legimus k ĩ ueteribus hiſtorijs quoſdã luſtraſſe ꝓuincias, l nouos m adijſſe pp̄los: maria trãſijſſe: ut eos quos ex libris nouerãt, n coram quoq; uiderẽt. o Sic Pythagoras p mẽphiticos uates, q ſic Plato ægyptum & archytam tarentinum r: eandẽq; orã italiæ quæ s quondã magna græcia dicebatur laborioſiſſime pagrauit: ut t qui athenis mgr̃ erat & potẽs,

A FRater Ambroſius &c. Iſtam literam inueni in epiſtolis Hieronymi. Conſtrue ſic: a ℭ Frater. quidam nomine Ambroſius: perferens mihi munuſcula tua à te miſſa. detulit: &. i. ſimul. ſuauiſſimas literas: quæ præferebant. i. pretendebant. fidem. i. certitudinẽ vel veritatem. fidei. i. fidelitatis. probatæ per operum exhibitionẽ. a principio amicitiarum inter nos contractarũ. & prçferebant fidem. i. certitudinem ſiue veracitatem, veteris amicitiæ. q. dicat bene apparebat in literis tuis ꝙ fuiſti tu mihi fidelis: ex quo non mutuo dileximus. & quia vere dilexiſti me. In modernis biblijs ſcribit̃ ſic: Quæ in principio amicitiarũ fidẽ iam probatæ. conſtructio nõ mutatur. Et ſequitur: Et veteris amicitiæ noua præferebant. i. prçtendebat noua amicitiæ veteris. id eſt ꝙ vetus amicitia renouata erat quãtum ad feruorem dilectionis. Sed melior eſſet litera veteri in datiuo: & Nouã in accuſatiuo. Et tunc conſtrue ſic: Quæ a principio. id eſt exordio literarum: prçferebant. id eſt prçponebant, ſiue prçlocabant, fidem amicitiarum: modernam: fidei. i. veracitati: iam probatæ, per multos annos. & pro id eſt nouam amicitiam veteri prçferebant. i. prçponebãt. q. dicat in literis tuis prçtendebatur: ꝙ veracius & fidelius me modo
Neceſſitudo. diligis q̃ vnq; feceris. b ℭ vera enim illa neceſſitudo eſt. i. vera amicitia quæ dicit̃ neceſſitudo à nectendo, quia nectit animos,
Glutinum. aſs, amicos in dilectiõe. c ℭ Et Chriſti glutino &c. Charitas dicitur glutinũ Chriſti, qui ita vnit homines ſicut glutinum aſſeres. d ℭ Quam nõ vtili rei familiaris &c. i. propria vtilitas. e ℭ Nõ ſubdola, id eſt ficta. f ℭ Et palpans: id eſt blandiens vel mulcens. g ℭ Adulatio &c. ſupple conci-
Cõciliare. liant. h ℭ Conciliant, id eſt coniungunt. Conciliare enim dicitur amicum & cõcordẽ
B facere, coniungere & ſociare: Et ſicut ait Huguic. maioribus minores conciliantur: & nõ
Hiſtoria. ecõuerſo. i ℭ Legimus in veteribus hiſtorijs. id eſt in libris antiquarũ hiſtoriarũ. Hiſtoria eſt narratio rei geſtæ, per quam ea quæ in prçterito facta ſunt, dinoſcuntur. Dicitur aũt ab hiſtorin grçce, qđ eſt videre vel agnoſcere. Apud veteres enim nemo cõſcribebat hiſtoriam, niſi is qui interfuiſſet, & ea quæ ſcribẽda eſſent vidiſſet: ita dicit Iſidorus Etymo. j. Vide in opuſculo de ſignificationibus vocabulorũ Bibliæ: & inuenies alia multa de hiſtoria, quæ
Luſtrare. cauſa breuitatis hic prçtermitto. k ℭ Luſtraſſe ꝓuincias. i. circuiſſe regiones multas. Luſtrare multa ſignificat, quæ habentur per hos verſus: Luſtro circũdo, deſignat, luſtro ſereno, Purgo circũeo,
Luſtrum. lumino ſiue pio. Et inde dicit̃ hoc luſtrũ. i. purgatio vł circuit⁹, vel luminatio vel antrũ, vel proſtibulũ, vel ſpaciũ quinq; annorũ. Hæc omnia melius inuenies in p̃dicto opuſculo. l ℭ Nouos. i. ignotos.
Coram. m ℭ Adijſſe populos: reſume ſupple legim⁹. n ℭ Coram quoq; viderẽt. i. vt prçſentialiter viderẽt eos quorũ famã ꝑ ſcri-
Pythagoras. pta nouerãt. Corã. i. prçſentialiter. aduerbiũ eſt. o ℭ Sic Pythagoras mẽphiticos vates. ſ. adijt vel pagrauit. Nota ꝙ Pythagoras philoſophus fuit de Samos inſula oriũdus. vnde Iſi. Etymolog. xiiij. Samos inſula eſt in mari Aegeo vbi nata eſt Iuno, ex qua fuit ſibila Samia, & Pythagoras Samius, à quo philoſophiæ nomẽ inuentũ eſt. Itẽ Aug. de ciui. dei. lib. viij. ca. ij. Duo philoſophorũ ge-
Philoſophorũ genera duo. nera tradunt̃. Vnũ Italicũ ex ea pte Italiæ quæ quondã magna grçcia nũcupata eſt. Alterũ Ionicũ in illis terris, vbi & nũc grçcia noĩatur. Italicũ genus autorẽ habuit pythagorã ſamiũ &c̃. & ſequitur. Iſte interrogatus quid ꝓfiteret̃, philoſophũ ſe eſſe reſpõdit. i. ſtudioſum vel amatorẽ ſapientiæ, quoniam ſapientem profiteri arrogantiſſimum videbat̃ &c̃. ℭ Hic adijt q Vates, id eſt philoſophos.
Vates. Vates, dicũtur philoſophi à vas vaſis & theos quod eſt deus, quaſi vaſa dei. Videtur enim ꝙ deum contineant propter profundita-
Memphis. tem ſcientiæ quã docent. p ℭ Mẽphiticos, id eſt ægyptios, à mẽphi ciuitate Aegypti quã ędificauit Epaphus filius Iouis, ſicut di-
C cit Iſidorus Ethymolog. xv. Iſtam hiſtoriam tangit Valerius maximus, libro octauo dicens: Pythagoras perfectiſſimum opus ſapiẽtiæ à iuuenta peritus, & omnis honeſtatis percipiendæ cupiditate ingreſſus, nihil enim quod ad vltimum ſui perventurum eſt finem, non & mature & celeriter incœpit, Egyptum petijt, vbi literis gentis illius aſſuefactus: præteriti æui ſacerdotum commentarios ſcrutatus eſt, innumerabilium ſeculorum obſeruationes cognouit &c̃. Per prçdicta patet ꝙ falſi libri habent Memphiticus. r ℭ Sic Plato ægyptum & archytam tarentinum. ſupple adijt, vel peragrauit. Plato philoſophus quidam Plato.
fuit cuius iter in ægyptum tãgit Valeri⁹ maximus li. viij. dicens: Plato patriam Athenas præceptorẽ Socratẽ ſortitus: & locũ & hominem doctrinæ fertiliſſimũ, ingenij quoq; diuina inſtructus abũdãtia cũ oĩm mortaliũ iam ſapiẽtiſſimus haberet, eò quidẽ vſq;, vt ſi ipſe iupiter è cœlo deſcẽdiſſet, nec elegãtiore, nec beatiore facundia vſurus videretur. ægyptũ pagrauit, dũ à ſacerdotib⁹ eius gentis geometriæ multiplices numeros, cœleſtiũ obſeruatiõẽ rationũ percepit &c̃. Et ſequit̃ ibi. Quo minus miror in Italiã trãſgreſſum, vt ab Archyta tarẽtino pytagorç prçcepta & inſtituta acciperet. Aug. viij. lib. de ciuita. dei. ca. iiij. multũ cõmẽdat illũ: & dicit inter alia: In ægypto didicit quæcũq; illic magna
habebantur atq; docebant̃. Aegyptus dicit̃ Aegyptus.
ab ægyzo quod eſt appropinquo & pothamos quod eſt fluuius ꝓpe nilũ fluuiũ ægypti. Vel ſecundũ Iſido. Etymolo. xiiij. Aegyptus quæ prius aerea dicebat̃, ab ægypto fratre Danai poſtea ibi regnãte nomen accepit.
De Archyta dicit Valerius maximus in. iiij. Archyta.
lib. Tarentinus Archytas dum ſe pytagoræ præceptis metaponti penitus immergit, magno labore longoq; tẽpore ſolidũ opus doctrinæ complexus, poſtq; in patriam reuer- D
titur, & rura ſua reuiſere cœpit, animaduertit negligẽtia villici corrupta, & perdita, intuenſq; male meritum: Sumpſiſſem inquit à te ſuppliciũ, niſi tibi iratus eſſem, maluit eñ impunitum dimittere, q̃ propter iram iuſto grauius punire. Tarentinus autem dicit̃,
quia erat à tarento ciuitate: de qua dicit Iſid. Tarentum.
Etym. xv. Taras Neptuni filius fuit, à quo tarentũ ciuitas & cõdita, & appellata eſt. Item Hora. in lib. ſerm. Pectinib⁹ patulis iactet ſe molle tarẽtũ. Pectines ſunt quidã piſces, qui
dicunt̃ gallice plaiz. Et nota ꝙ pectẽ eſt iſtru Pectines.
mentũ texẽdi & pectẽdi. Itẽ piſcis quidã, & plectrũ citaræ, inferior pubes, raſtrũ agmen
vel chorea. verſus: Texit, nat, pectit, pectem modulamina condit. Verſus.
Agmẽ cũ raſtro ſic pubẽ pectine ſigno. s ℭ Eandẽq; orã italiæ
&c. peragrauit. Peragrare multa ſignificat, dicit̃ eñ circũire, pã- Peragrare.
bulare, inquirẽdo ꝑuagari, ꝑerrare, ꝑuadere &c̃. Vnde cõſtrue ſic, Peragrauit, id eſt perambulauit eam oram, id eſt eam regionẽ.
verſus: Aſpires horam tempus tibi ſignificabit. Si non aſpires Hora.
limbum dabit & regionem. Dicit ergo: Eandemq; oram ita- Ora.
liæ: id eſt italicã regionem quæ quondam magna grçcia dicebatur. De hoc dicit Auguſtinus octauo libro de ciuitate dei capi. quarto. Et inde in eas Italiæ partes veniens: vbi Pythagoreorũ fama celebrabatur: quicquit italicæ philoſophiæ tunc florebat: au-
ditis eminentioribus in ea doctoribus: faciliime cõprehẽdit. Qua- Magna grçcia.
re autem dicebatur magna grçcia, patet per Iſidorum: qui dicit in decimoquarto Etimolog. Italia enim à græcis populis occupata, magna grçcia nũcupata eſt. Deinde à regis nomine ſaturnina: mox & Latium dicta eſt: eo ꝙ idem Saturnus à Ioue ſedibus ſuis pul-
ſus ibi latuerit. Poſtremo ab Italo Siculorum rege ibi regnante Ita- Italia.
lia appellata eſt. t ℭ Vt qui Athenis magiſter &c. Conſtrue ſic, dico ꝙ peragrauit loca prædicta: vt qui erat magiſter
& potens Athenis: id eſt apud Athenas. Ciuitas eſt in Græcia, Athenæ.
quaſi littoralis ab atha quod eſt littus: quia in littore poſita. Vel dicuntur Athenæ quaſi immortales: quia ibi olim viguit ſapientia, quæ immortalis eſt: & ſic dicuntur ab athanatos quod eſt immortale. Auguſtinus in decimo octauo libro de ciuitate dei, nono ca.
dicit ꝙ athenæ dicuntur à Minerua: quæ græce athena dicitur. Et E

a cuiuſq; † doctrinas academiæ gymnaſia perſonabāt: fieret peregrinus atq; diſcipulus: malens aliena uerecunde diſcere: q̃ ſua b impudēter ingerere. Deniq; cū literas quaſi toto orbe fugiētes c pſequitur: captus à piratis & ue d nundatus, etiā tyranno crudeliſſimo paruit, captiuus, uictus, & e f ſeruus, tn̄ quia philoſophus ma g iore mēte ſe fuit. Ad Titū liuiū lacteo eloquētiæ fonte manātē de ultimis Hiſpaniæ galliarūq; finibus quoſdā ueniſſe nobiles legimus, & quos ad cōtēplatione h ſui roma nō traxerat, unius hominis fama pduxit. Habuit illa ætas inauditū omnibus ſeculis celebrandūq; miraculū: ut urbem tantā ingreſſi: aliud extra urbē quęrerēt. Apollonius, ſiue i k ille magus, ut nulgus loquitur: ſiue philoloſophus, ut pythago l rici tradūt: intrauit perſas: ptrā m n ſiuit caucaſuz, albanos: ſcythas o p maſſagetas: opultiſſima Indię q r regna penetrauit: & ad extremū latiſſimo phyſon amnetranſ s miſſo peruenit ad brachmanas: t

E ſubdit multa verba: cauſam aſſignans quare à nomine eius denominata eſt ciuitas. dicit enim quod cum repente ibi apparuiſſet oliuæ arbor: & alio loco aqua erupiſſet, Cecrops rex territus conſuluit Apollinem delphicum quid eſſet faciendum. Ille reſpondit: q̄ olea Mineruam ſignificaret: vnda Neptunum, & quòd eſſet in ciuium poteſtate: ex cuius nomine duorum deorū

† Doctrinam.

quorum ſigna illa eſſent, ciuitas vocaretur. Iſto Cecrops oraculo accepto: omnes ciues vtriuſq; ſexus conuocauit. Mos enim erat tunc in illis locis vt fœminę publicis conſultationibus intereſſent. Conſulta igitur multitudine, mares pro Neptuno: fœminę pro Minerua tulere ſententias. Et quia vna plus eſt inuēta fœminarū, minerua vicit. a ❡ Cuiuſq; doctrinas academiæ gymnaſia

Academia.

perſonabāt. quia magna fama erat de doctrina ipſius. Academia fuit villa Platonis, vbi idem Plato docebat. Et ſicut quidam dicunt interpretat̄ luctus: propter bellū quod ibi geſtū eſt inter Apollinē & Neptunū. Plato enim cū diues eſſet, vt poſſet vacare philoſophiæ: elegit Academiā, villā procul ab vrbe: nō ſolū deſertā, ſed & peſtilentē: vt cura & aſſiduitate morborum, libidinis impetus frangerētur: diſcipuliq; nullam ſentirent

Gymnaſiū.

voluptatē, niſi illarum rerum quas diſcerēt. Gymnaſiū autē dicitur generalis exercitiorū locus: apud Athenas locus erat vbi diſcebat̄ philoſophia: & ſapiētiæ exercebatur ſtudiū: & ſic dicitur hic. Nam gymnaſiū grece vocatur, quod latine exercitium dicitur, hoc eſt meditatio. Gymnaſia academiæ dicebantur ſtudia vel exercitia ſtudiorum vel loca ſtudij. Et dicit Iſidorus in. xviij. Etymol. Gymnaſium dicitur vbi exercent̄ athletæ, & curſorū velocitas comprobatur. Hinc accidit vt omnium prope artium exercitia gymnaſia dicerētur. Et dicitur à gymnos, id eſt nudus, quia iuuenes nudi exercētur in campo vbi ſola verenda operiuntur. Item à gymnos dicitur hæc gymnas. dis. ſ. pugna vel lucta: & quia magna lucta eſt in ſtudio: recte gymnaſium dicitur. vnde Eccle. lj. cap. dicit̄: Colluctata eſt anima mea in illa: id eſt ſapientia acquirenda. Cętera plana ſunt. ❡ Deniq; cū literas &c. maiore mēte ſe fuit.

F

Phiſon.

Iſtam literam inueni in epiſtolis Hieronymi: cum quidam libri habeant: maior emente ſe fuit: quia ſcilicet philoſophus erat: emptor non. Conſtructio patet. Sed nota q̄ dicit, literas quaſi toto orbe fugientes: quia nullus poteſt ad perfectionem ſcientiæ peruenire: cum ſemper occurrit ei quod poſſit addiſcere. vnde Eccleſ. ſeptimo capi. Dixi ſapiens efficiar: & illa lōgius receſſit à me multo magis q̄ erat. ❡ Captus à piratis. Pirata dicitur latro marinus. vnde Lucanus: Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit. Et cōponitur à pir quod eſt ignis: & ratis: quia ſemper portat ignem in rate. d ❡ Etiam tyranno crudeliſſimo paruit: id eſt obediuit: quia ad mandatum Dionyſij tyranni exulauit. vnde ait Valerius maximus libro quarto loquēs de Platone: Patria pulſus à dionyſio tyranno megaram petierat: vbi cum ad Theodorum principem eius vrbis domi conuenire vellet: neq; admitteretur: multum diuq; ante fores retentus, comiti ſuo ait: Patienter hoc ferendū eſt, forſitan enim & nos cum in gradu dignitatis noſtræ eſſemus: aliquid tale fecimus: qua tranquillitate conſilij, ipſe ſibi conditionem exilij placidiorē reddidit. vnde bene dicitur hic de ipſo. e ❡ Tamen quia philoſophus: id eſt ſapiēs & diſcretus erat. f ❡ Maiore mente ſe fuit: id eſt maiorem mentis conſtantiam habuit: & aduerſa æquanimus tolerauit. Et de iſto tyranno habetur in ſexto libro Valerij maximi: Dionyſius cum hęreditatis nomine à patre: ſyracuſanorum vel ſiculanorum: ac pene totius ſiciliæ tyrannidem accepiſſet: maximarum opum dominus: exercituum dux: & rector claſsium equitatuum potens: propter inopiam literas puerulos corinthi docuit. g ❡ Ad Titum liuiū lacteo eloquentiæ &c. Titus liuius ſcripſit hiſtoriam romanorum ab vrbe condita. Cuius mentionem facit Priſcianus: qui dicitur manans: id eſt diffluēs fonte lacteo eloquentiæ: quia dulcem & Placidā habebat doctrinam &c. h ❡ Habuit illa ętas inauditum &c. extra vrbem. Hic ponitur extra pro pręter & eſt ſenſus: Mirum eſt & inauditum quòd aliqui tam nobilem ciuitatem ingreſſi: aliud videre quęrerent q̄ pulcritudinem ciuitatis &c.

Ad perfectionē ſciētiæ nullus venit.

Pirata.

Aſs, equitantium.

Titus liui⁹

G

i ❡ Apollonius ſiue ille magus. In Plinio de naturali hiſtoria duo leguntur apollonij: quorum vnus dicebatur apollonius pergamus: à pergamo id eſt troia ſic dictus: quem numerat inter autores quos imitatur in tractando de naturis animalium: & de naturis arborum. Alter vero appellabatur apollonius tarentinus: à tarēto ciuitate. Et fuit vnus de illis quos imitatur Plinius in tractando de naturis herbarum. Item Hieronymus in libro illuſtrium virorum ponit duos apollonios: quorum vnus fuit ſenator Romanus qui à ſeruo proditus quòd eſſet Chriſtianus, & pro Chriſto capite truncatus eſt. Alter fuit vir diſcretiſsimus: qui ſcripſit aduerſus Montanum: Priſcam: & Maximillam inſigne & longum volumen: in quo aſſerit montanum & inſanos vates eius perijſſe ſuſpendio: & forte de iſto intelligit hic. k ❡ Magus. à magnitudine ſcientiæ dicitur philoſophus. Vnde quem vulgus dicebat magum, id eſt ſcientię magnum pythagorei vel pythagorici dicebant philoſophum. vnde dicit Chriſoſtom. ſuper illud Matthæi ſecundo, a. Magi ab oriente venerunt &c. Magi non malefici, ſed ſapientes intelliguntur. l ❡ Pythagorici id eſt pythagoræ diſcipuli: vel ſequentes doctrinam pythagoræ, de quibus dicit Valerius maximus libro octauo q̄ pythagoræ tanta veneratio ab auditoribus tributa eſt: vt quæ ab eo acceperant: in diſputationem deducere nephas exiſtimarēt: quinetiā interpellati ad reddendum cauſam: hoc ſolum reſpondebant: ipſum dixiſſe. m ❡ Perſæ. populi ſunt à Perſeo rege vocati, qui è græcia Aſiam tranſiens ibi Barbaras gentes graui diuturnoq; bello perdomuit: nouiſsime victor nomen ſubiectæ genti dedit. Ita dicit Iſidorus nono Etymolog. ❡ Caucaſus, mons eſt indiæ ſic dictus à candore: quia niuibus denſiſsimis eſt candidatus. Nam caucaſum lingua orientali dicitur candidum. Iſtud ſumitur de Iſidoro Etymolog. decimo quarto. o ❡ Albani. populi ſunt in partibus Aſiaticæ Scythię. Et dicuntur ſic ab aſſiduis niuibus: vel quia cum albo crine naſcuntur. His glauca oculis, id eſt picta ineſt pupilla: adeo vt nocte pluſq; die cernant. Ita dicit Iſidorus Etymologi. nono. p Scythæ. populi ſunt de quibus dicit Iſidorus Etymologi. nono. Limes eſt perſicus qui ſcythas ab armenijs diuidit: ſcytha cognominatus: à quo limite ſcytæ ab aliquibus perhibentur vocati: gens antiquiſsima ſemper habita. ❡ Item in eodem. q Maſſagetæ. de ſcytharum origine ſunt: & dicti Maſſagetæ, quaſi graues, id eſt fortes getæ. nam ſic Libies argentum graue dicūt, id eſt maſsas. hi ſunt qui inter ſcythas & albanos ſeptentrionalibus iugis inhabitant. De quibus Lucanus in ſecundo. Decurrant medica ſuſis Agmina Maſſagetem: ſcythicus non aliget hiſter. r ❡ India. ab Indo flumine quo ex occidentali clauditur. Hæc à meridiano mari porrecta vſq; ad ortum ſolis: & à ſeptentrione, vſq; ad montem caucaſum peruenit &c. ita dicit Iſidorus Ethymologi. libro decimoquarto. ❡ Opulentiſſima: id eſt operibus pleniſsima, vel ditiſsima. Nam opes diuitiæ, lentos plenus dicitur. Et inde opulentus opulenta opulentum quod cōparatur opulētior opulentiſsimus. s ❡ Phyſon amne tranſmiſſo: id eſt pertranſito. De iſto flumine habetur Geneſis ſecundo. b. de quo dicit Iſidorus in decimo tertio Etymologi. Ganges fluuius quem phyſon ſacra ſcriptura commemorat: exiens de paradiſo, pergit ad indiæ regiones. Dictus autem Phyſon. i. caterua: quia ex decē fluminibus magnis ſibi adiunctis implet̄ & efficit̄ vnus. Ganges autē vocatus à Gangaro rege indiæ. t ❡ Peruenit ad Bragmanas. populi ſunt indiæ à Bragmano rege: vt quidam dicunt. ſic vocati. Mores autē illorum ſunt hi: Gens bragmanarum pura & ſimplici vita viuit: nullis rerum capitur illecebris, nihil appetit amplius q̄ naturæ rō flagitat: ſola viuit alimonia quā tellus ſine cultura pducit. Hinc eſt q̄ nulla morborū genera, nullus apud illos vſus medicinæ, quia pſimonia eſt illis medicina: ſed lōga ſanitas vſq; ad mortē: quā meta ſenectutis portauerit. vnde nemo parens filij comitat̄ exequias: null⁹ altero ſupior: null⁹ ditior: nulla iudicia: quia nulla corrigēda. Sed illi gēti lex eſt, cōtra ius nō ire naturę: nulli intēdūt corpali opi: quia

Apolloni⁹.

† legēdum maior emēte

Perſæ.

H

Caucaſus.

Albania.

Scithæ.

Maſſagethæ.

Lucanus.

India.

Opulētus.

Phyſon.

Ganges.

Bragmanę

a ut hiarcham in throno ſedẽtem
b
c aureo,& de tãtali fonte potãtẽ,
ĩter paucos diſciplos de natura,
de*moribus, ac ſiderum curſu
audiret docentem, inde per ela d
mitas, Babylonios, Chaldæos, e f
g Medos, Aſsyrios, Parthos, ſy i
h k
i ros, Phœnices, Arabes, Palęſti m n
nos, reuerſus Alexãdriã, prexit o p
æthiopiã, ut gymnoſophiſtas q r
& famoſiſsimã ſolis mẽſã uide s

& quia terram colunt nec venantur: nec occupanť:nec piſcanť: nec lauãt ſua corpora:quia immũdis cõtactib⁹ nõ ſordeſcũt. Sitim riuo ſedãt:ædificia nõ cõſtruũt:ſed in foſſis telluris aut ſpeluncis:aut cõcauis montium latebris habitant. Idem locus dum viuunt mãſioni proficit:dũ moriuntur ſepulturæ. Non habent amictũ precioſum nec colore fucatum:ſed papyri tegmine mẽbra velanť: nec in augẽda pulcritudine plus affectant ipſi vel eorũ mulieres ꝗ̃ nati ſunt: intelligẽtes quòd null⁹ poſſit opus naturæ corrigere: vnde ornamentorum cultum magis deputant oneri, ꝗ̃ honori. Non ſunt apud eos fornicatio, inceſtus, adulterium, nec aliquis concubitus:niſi gignendæ prolis amore. Arma nõ ſumũt:bella non gerũt: ſed pacem moribus, non viribus cõfirmãt. Non ſunt apud eos ludicra ſpectacula: nec equina certamina, non ludi circenſes: nec theatrales:ſed ſolum mundi ornatum habent, delectabile: vel deteſtabile ſpectaculum. Nec exercent mercãdi vſum: nec peregrinari cupiunt:vt ſpecies peregrinas contemplenť. Simplex apud eos eloquẽtia: non falerata rhetorum facundia:ſed cõmunis, & omnibus: ſolum præcipiens non mentiri. Varia & diſcordãtia philoſophorum dogmata non ſequuntur: ſed eorum philoſophia eſt:quæ iuuare non niſi iuſte nouit:nec nocere iniuſte. Tẽpla non ornant:nec altaria:nec in honorem domini pecudes mactant: confitentes & dicentes quod deus verbo propitiatur omnibus orantibus, quod ſolum ei cum homine eſt: ſuaqꝫ nimis ſimilitudine delectatur. Nam verbum (vt aiunt) deus eſt, hic mundum creauit:hic regit atqꝫ alit omĩa. hoc ipſi fatenť ſe venerari:hoc ipm̃ diligere:ex hoc ſpm̃ trahere. Siquidẽ aiũt:deus ipſe ſps atqꝫ mẽs eſt:atqꝫ iõ nõ diuitijs terrenis & rerũ largitate munifica:ſed religionis operibus:& grãrũ actiõe placať. Hæc

Didymus Alexandrinus.

de moribus Brachmanarũ ex epiſtola Didymi ad Alexandrum excerpta ſunt. Sicut ait Hiero. in libro illuſtrium virorum. Didymus Alexandrinus captis à parua ętate oculis:& ob id quoqꝫ elemẽtorũ ignarus:tantũ miraculũ ſui omnib⁹ prębuit: vt dialecticã quoque & geometriã: quæ vel maxime viſu indiget vſqꝫ ad pfectũ didicerit. Is plura opera nobilia cõſcripſit. Itẽ inueniť hic Dindymus in ſingulari ꝓ quodã mõte altiſsimo:& pľaliter dindyma dindymorũ. Itẽ gręci ſcribũt de eis:ꝙ lõgęui ſunt. viuũt em̃ cẽtũ quinqꝫginta annos ꝓpter mũdiciã & cõplexionẽ bonã aeris. Apud quos nõ eſt aĩal:nec quadrupes:nõ ferrũ non ignis:nõ vinũ. Hi veneranť familiariter & indeficiẽter orãt. Mulieres ṽo eorũ ſeorſum manẽt, interfluẽte Gęon grato fluuio vbi decidit in oceanũ. Viri autẽ trãſfretant ad vxores ſuas menſe iulio & auguſto. Cõmanẽt aũt cũ vxoribus ſuis per quadraginta dies:& iterũ remeant. Cum autẽ vxor genuerit duos pueros:nõ amplius accedit ad eã vir ei⁹:nec illa alio viro approximat, ꝓpter eorũ multã religioſitatẽ. Si vero cõtingat ſterilẽ inter ipſas eſſe, vſqꝫ ad quinqꝫ annos trãſit ad eã vir ei⁹, & cognoſcẽs ꝙ vſqꝫ ad quinquenniũ nõ parit:nõ amplius accedit ad eã: Propter hoc nec multitudinem hoĩm habet regio eorũ. Et nota ſecũdũ quoſdã ꝙ hic Brachmanis diciť rex eorũ, & pluraliter hi brachmanes. nũ. nib⁹. accuſatiuo brachmanes vel manas:pro populo.

Brachmanis.

& ita brachmanas eſt accuſatiuus gręcus. Et ſcd'm illos producitur hæc ſyllaba ma. ſed ſcd'm Hieron. declinať hic & hęc brachmana huius brachmanæ, ſicut ſcytha, getha. Et ſcd'm hoc credo ꝙ corripiat vbiqꝫ hãc ſyllabã ma. ſicut ſalmana, cumana, & amana. Exẽplũ Hiero. inuenies in epiſtola ad athletã dei inſtitutiõe filiæ ſuæ, vltra medium, vbi dicit. Hiero. ꝙ iudaica ſupſtitio ex pte facit in reiectione quorũdã aĩalium & eſcarũ, quod indorũ brachmanæ & ægyptiorũ gymnoſophiſtæ in polẽta & oriza & pomorũ ſolo obſeruãt cibo, cur virgo Chriſti nõ faciat in toto? Polẽta diciť genus leguminis prout poniť hic. Oriza pulmentũ de hordeo.

Polenta. Oriza.

a ❡ Vt hiarchã. illũ philoſophũ: b ❡ In throno ſedentẽ aureo. quia forte habebat catedrã deauratã, vel quia ſapiẽtia ibi docebať, quę auro in ſacra ſcriptura cõpať. c ❡ Et de tãtali fonte potãtẽ:iter paucos diſcipulos. i. de ſeculari ſapiẽtia, quę dr̃ fons tantali, à Tãtalo philoſopho ſcd'm quoſdã. ſcd'm alios Tãtalus filius Iouis: ob culpã ſuã apď inferos ſuſtinet talẽ pœnã ꝙ ſemp ſitit:& habet aquã vſqꝫ ad labiũ inferius:& quãdo vult bibere, ſemp aqua refugit. Itẽ pulcherima poma in arbore pendentia deſcendũt ei vſqꝫ ad labiũ ſuperius:& quãdo ipſe vult ea apprehẽdere, ſimiliter refugiũt. Vnde ait Ouid. in. iiij. Metamorp. vltra medium: Tibi tãtale nullę Deprendanť aquæ:quęqꝫ imminet effugit arbor. fons tantali dicitur mũdana ſapiẽtia:quã ſemp ſitiũt curioſi:quę ſemp refugit: quia nũꝗ̃ eos ad plenũ reficit, quia ſicut diciť Eccĩa. i. b. Nõ ſatura. oculus viſu: nec auris impleť auditu. Item de Narciſſo diciť in. iij. Meta. Dumqꝫ ſitim ſedare cupit:ſitis altera creſcit &c̃.

Tantalus.

Ouidi⁹. iiij. metamor.

Ouidi⁹. iij. Metamor.

Additio.

Additio. Philoſtratus libro tertio de vita Apollonij thyanei: Apud indos, ſapientes ſunt Brachmanæ nũcupati:quorũ princeps Hiarchas nominabatur eo tẽpore quo Apollonius thyaneus diſcẽdi viſendiqꝫ ſtudio ad illos ſe cõtulerat. Quẽ accedentẽ: cęteri qui erant duodeuiginti:apprehenſa manu ſalutauerũt. Hiarchas autẽ nominatim ſalutauit: q in excelſo ſedebat throno:quem ex auro fabrefactum: aureæ ſtatuæ cõpluſculæ exornabant. Infra Hiarchã ſedebant omnes in ſellis humilioribus. Mox poſt philoſophicã ſermocinationem:oſtendit Hiarchas Apollonio ſtatuam Tãtali ſubſcriptione notatam:quatuor cubitorum longitudinis:quæ ſimilis propinãti, phialam porrigebat:in quã humor diſtillat incorruptibilis potionis, phialã menſura nunꝗ̃ excedẽtis. Ex hoc tantali poculo, bibere ſolebãt indici philoſophi anteꝗ̃ ſomno indulgerẽt. Et ita Hiarchas potandi principium fecit ex phiala bibens: quæ largiter cũctos ſatiauit: iugem humorem fundens; non ſecus ac ſi ex fonte ſcaturiret. Bibit vna cum philoſophis Apollonius. Brito.

Hiarchas.

*de moribus ſyderũ ac dierum curſu.

d ❡ Inde per elamitas. Elamitæ qui perſę:dicunť ab Elã primogenito Sem. Hiere. xlix. g. dicit glo. Elam eſt regio perſidis vel rex perſarum vnde elamitæ. e ❡ Babylonij. a Babylonia. f ❡ Caldæi, populi ſunt de quibus dicit Iſidorus Etymol. ix. Caſdei qui nunc chaldæi vocantur: à caſeth filio Nachor fratris Abraæ cognominati ſunt. ❡ Medi. Medus rex fuit Athenienſiũ:qui poſt mortem iaſonis orientis plagam perdomuit:ibiqꝫ Mediam vrbem condidit, gentemqꝫ medorũ ſuo nomine appellauit. Sed inueniemus in Geneſ. quòd madai autor gentis medorum fuit. h ❡ Aſsyrij. ab Aſſur filio Sem vocati, gens potentiſsima quæ ab euphrate vſqꝫ ad indorum fines omnem in medio tenuit regionem. i ❡ Parthi. à ſcytis originem trahũt. Fuerunt enim eorum exules quod etiam eorum vocabulo manifeſtatur. Nam ſcythico ſermone exules parthi dicuntur. k ❡ Syri. ſecundũ Iſidorũ ab Aram qui fuit quintus à Sem: dicti ſunt: quorum Metropolis fuit Damaſcus. Vel dicuntur ſyri à ſurim: qui fuit nepos Abraæ ex cethura: quos autem veteres aſsyrios, nunc nos vocamus ſyros, à parte totum appellantes. l ❡ Phœnix, Cadmi frater de thebis ægyptiorum in ſyriam profectus: apud ſidonem regnauit; eoſqꝫ populos ex ſuo nomine phœnices: eamqꝫ prouinciam phœniciam nuncupauit. m ❡ Arabes, ſunt ſabęi à Saba: filio Chus ſic dicti. Omnes ſuperiorum populorum iſtorum expoſitiones inuenies in nono libro Iſidori Etymol. In decimoquarto autem dicit ipſe: Arabia idem eſt quod ſacra. hoc enim ſignificare interpretatur: eò quod regio thurifera ſit: odores creans &c̃. n ❡ Palęſtini. ſunt philiſtæi: quia. p. literam ſermo hebręus non habet: ſed pro eo phi gręco vtuntur. inde philiſtęi pro palęſtinis dicũtur à ciuitate vtiqꝫ ſua. Idem & allophili id eſt alienigenę: ob hoc quia ſemper fuerunt inimici Iſrael & longe ab eorum genere, id eſt ſocietate ſeparati. ita dicit Iſidorus Etymolog. nono. o ❡ Alexandriam autem dicit Plinius in littore ægypti maris à magno Alexandro conditam in aphricæ parte: ab oſtio canopico duodecim paſsuum iuxta mareothim lacum. Interiacet autem inter ægyptum & mare. p ❡ Aethiopia ſicut dicit Iſidorus: Etymol. xiiij. dicta à colore populorum quos ſolis vicinitas torręt: deniqꝫ vim ſiderum prodit hominum color. Eſt enim ibi iugis ęſtus. Nã quicquid eius eſt, ſub meridiano cardine eſt: multa alia ponuntur ibi. In fine dicitur ibi quòd duæ ęthiopiæ ſunt: vna cõtra ortũ ſolis: altera cõtra occaſum in mauritania. q ❡ Gymnoſophiſtę. nudi per opacas Indię ſolitudines perhibentur philoſophari: adhibentes tãtum genitalibus tegmina: hi & à generando ſe cohibent, ita dicit Iſidorus Etymolog. octauo vbi agit de philoſophis: & dicuntur à gymnos quod eſt nudus, & ſophos quod eſt ſapientia vel ſapiens: quaſi nudi ſapientes vel philoſophi. r ❡ Et famoſiſſimam ſolis menſam: ſcilicet delphico apollini conſecratam. s ❡ Videret in ſabulo. i. in littore ſabuloſo. in quo erat templum delphici apollinis. Iſtam menſam dicunt quidam eſſe de qua legitur in Valerio maximo: libro. iiij. ꝙ à piſcatoribus in Mileſia regione verriculum trahentibus: quidam iactum emerat: extracta inde magni ponderis aurea menſa delphica, orta controuerſia eſt: illis piſcium ſe capturam vendidiſſe affirmantibus: hoc fortunæ ductus emiſſe ſe dicente. Qua conditione, propter nouitatem rei: & magnitudinem pecuniæ, ad vniuerſum ciuitatis eius populum delata: placuit Apollinem delphicum conſuli cuinam menſa adiudicari deberet: Deus reſpondit: illi eſſe dandam qui ſapientia cæteros præſtaret: tunc Mileſio thaleti menſam dederunt: ille ceſsit eam B anti: Bias,

Elamitæ.

Chaldæi.

Medi.

Aſsyrij.

Parthi.

Syri.

Phœnix.

Sabæi.

Palęſtini.

Allophili.

Alexandria

Aethiopia.

Gymnoſophiſtæ.

Menſa ſol.

E Pyttaco:is protinus alij:deinceps per omniū ſeptē ſapiētium orbem,ad vltimum ad Solonē ꝑuenit:qui & titulū ampliſsimę prudentię & pręmiū ad ipſum Apollinē trāſtulit.Horū ſeptē ſapiētiū mētionē facit Augu.xviij de ciuita.dei.cap.xxiiij.Sed quia tāti philoſophi nulla eſſet cōmēdatio:tantā viā feciſſe vt videret menſam illā:ideo alij dicunt eum in Mileſiam iuiſse: vt videret philoſophos:qui tradebāt aſtrologiam:& numeros ſibi neceſſarios,& figuras in ſabuloſo littore protrahentes.vnde & locus in quo docebant & protrahebant dicebatur menſa ſolis,qui eſt deus ſapientiæ, quia ibi ſapientiā docentibꝰ apponebat̃.Famoſiſsima autē erat,quia vtilitas doctrinæ illius in multis partibus diuulgabat̃. Et forte opinio iſtorum qui ſic dicunt, fundat̃ ſuper hoc quod dicit Aug.viij.de ciui.dei.ca.ij.vbi ſic dicitur.Thales mileſius vt ſucceſſores etiam propagaret,rerum naturam ſcrutatꝰ,ſuasq̃ diſputationes literis mādās eminuit:† maximeq̃ admirabilis extitit: quòd aſtrologiæ numeris comprehēſis: defectus ſolis & lunæ etiā ꝑdicere potuit &c. Quod autem quidam dicunt ꝙ zabulo per z dicebatur locus in quo erat menſa ſolis:nō inueni ab aliquo autore. ¶ Additio. Ipſa mēſa ſolis eſt illa de qua Herodotus libro.iij.ita ſcribit:Cambyſes conſtituit trifarium mouere bellum:aduerſus Carthaginienſes:aduerſus Ammonios:aduerſus Aethiopes macrobios: id eſt longæuos qui aphricam ad auſtrale mare incolunt. Aduerſus autem Carthaginiēſes nauticis copijs: aduerſus Ammonios peditatu:aduerſus aūt Aethiopas prius exploratores mittendos: per ſpeciem dona ferendi illorum regi: ſpectatū illic menſam ſolisnum quid reuera eſſet: ſimulq̃ res Ethiopicas exploratum: Solis aūt menſa talis eſſe memorat̃.Eſt enim in ſuburbanis pratum:omnium quadrupedum aſſa refertum carne:quam per noctem ſinguli ciuiū magiſtratꝰ ꝑperant ponere:ad eāq̃ vbi illuxit:cuilibet epulatū licet accedere.Hęc ab ipā terra reddi aſsidue indigenę aiunt.Et mēſa quidē quæ ſolis vocatur talis eſſe fertur. Et paulopoſt:Exploratores inſpecto carcere:inſpexerunt & mēſam quæ ſolis dicitur: Hanc Pomponius mella prope finem tertij lib.Heliotrapezan nominat.helios enim ſōl. trapeza menſa dicitur:ſic ſcribens.Eſt locus in Aethiopia: paratis ſemꝑ epulis refertus: & quia vt libet veſci volentibus licet,heliotrapezan appellant:& quæ paſſim appoſita ſunt,affirmant naſci ſubinde diuinitus.Brito.a ¶ Inuenit ille vir &c.Litera plana eſt. b ¶ Scripſit ſuper hoc ple.oct.vo. philoſtratꝰ.ille philoſophus qui fecit octo libros de ſequentibus literas per orbem terrarum.

Septem ſapientes

† Thales mileſius.

† maxime; quia.

Addit̨io.
Solis mēſa.
Actu.ix.c.
i.Cor.13.a.
Gala.i.d.

F

Cap. II.

Vid loquar de ſeculi hominibus,id eſt de ſecularibus philoſophis à ſeculo poſſeſsis. d Cum apoſtolus Paulus vas electionis id eſt à deo electꝰ:vt portaret nomen ſuum coram gentibus vel potentibus & regibꝰ.Act.ix.c.Vas electiōis mihi eſt iſte &c̃. e ¶ Et magiſter gentium.ſecundę Timot.j.c.In quo poſitus ſum ego prędicator & apoſtolus & magiſter gentiū.Et.j.Timo.ij.b.Veritatē dico non mentior doctor gentium:in fide & veritate. f ¶ Hoſpitis: id eſt Chriſti. g ¶ Loquebatur.ij.Corin.xiij.a. h ¶ An experimentū quęritis eius qui in me loquitur Chriſtus: id eſt vultis experiri vtrū Chriſtus poſſit in me loqui. i ¶ Luſtratas. id peragratas. k ¶ Aſcendit Hier.vt vide.Petrum. ad Gala.j.d.Vbi dicit gloſ.Non diſcere aliquid ab eo:ſed videre eū propter affectū apoſtolatꝰ.Et vt Petrꝰ ſciret me fore ſibi coapoſtolū. Damaſcus:vrbs eſt ſyriæ:cōdita à Damaſco diſpēſatoris Abrae filio ſicut dicit Iſid.Ety.xv.Arabia appellata.i.ſacra.hoc em̃ ſignificare interpretat̃,eo ꝙ ſit regio thurifera odores creās:in cuiꝰ ſaltibus & myrrha & cynnamomū ꝓuenit.ipſa eſt & ſaba appellata à filio Chus:q nūcupatus eſt Saba.Ita dicit Iſid.xiiij.Ety.Hieroſolyma:exponitur in opuſculo vocabulorum Biblię. l Et manſit apud

Paulus cur vas electionis.

Damaſcus.

a ret ĩ ſabulo.Inuenit ille uir ubi ꝙ qđ diſceret:& ſemꝑ ꝓficiēs, b ſemꝑ ſe melior fieret. Scripſit ſup hoc pleniſsime octo uolumi nibus Philoſtratus. Cap. II.

c Vid loquar de ſc̃li hōibus: cū d apoſtolus Paulus uas electiōis magr̃ gētiū:qui e f g h de conſciētia tāti in ſe hoſpitis loquebatur. An experimētum quęritis eius q ĩ me loquit̃ xp̃s? i k Poſt damaſcū arabiāq̃ luſtratā aſcēdit hieroſolymā ut uideret l Petrū,& [1] māſit apud eū diebus q̃ndecim(Hoc em̃ myſterio [2] hebdoadis & ogdoadis futurus m gētiū ꝑdicator ĩſtruēdus erat.) Rurſumq̃ poſt annos quatuordecĩ,aſſūpto barnaba & tito, [3] n expoſuit cū ap̃lis euāgiliū, ne forte in uacuū curreret,aut cucurriſſet, o Habet neſcio qđ latētis ἐνεργείας uiua uox,& ĩ aures di p q ſcipuli de authoris ore trāſfuſa fortius ſonat. Vñ & ęſchines cū r Rhodi exularet, & legeret illa s demoſthenis orõ quā aduerſus eū habuerat,mirātibus cūctis atq̃ laudātibus,ſuſpirās ait:Quid ſi ipſam audiſsetis beſtiam, ſua uerba reſonātem. Cap. III. t

4 Ec hoc dico, ꝙ ſit ĩ me aliq̃d ta, le qđ ul̃ poſſis [5] ul̃ uelis diſcere, ſed [6] q̃ ardor tuꝰ u

apud eum diebus quindecim.Gala.j.d. m ¶ Hoc enim miſterio hebdoadis & ogdoadis &c. Hebdoas ſumptū eſt à gręco:quod ipſi dicunt hebdomos.Et deriuat̃ ab hepta qđ eſt ſeptem:quaſi heptomos:cōuerſa.p.in.b.&.t.in d. fit hebdomos. Similiter ogdoas ab ogdo quod eſt nomē gręcū deriuatur.nam hoc nomē octo ſumpſimꝰ à gręcis ſine mutatione:vel dicit̃ hebdoas ab hepta: id eſt ſeptē: & doas quod eſt dies. Et ogdoas ab ogdo: id eſt octo:& doas dies.Per hedomadem ſignificatur vetus teſtamentum:cui ſeruit ſeptenarius:quia iudęi celebrant ſeptimū diē ſcilicet ſabbatum.Item ſeptimum menſem: ſeptimum annum:& in vltimo ſeptimę decadis faciebant iubileum Ogdoas ſiue octonarius ſeruit nouo teſtamento: in quo celebratur dies octaua reſurrectionis.Conſtrue ſic. Futurus gentium prędicator inſtruendus erat hoc myſterio hebdomadis vel hebdoadis: id eſt ſeptenarij. per quem deſignatur vetus teſtamentum. Et ogdoadis:id eſt octonarij.per quē deſignatur nouum, vt ſcilicet intelligeret per manſionem ſeptem & octo dierum apud Petrū: ſe eſſe conſtitutū doctorē noui ac veteris teſtamēti. Aliter em̃ cōtrariū eſſet illud qđ legitur ad Gal.j.d. Veni videre Petrū. Gloſa:non diſcere &c. n ¶ Rurſumq̃ &c.expoſuit:id eſt retulit. o ¶ Curreret aut cucurriſſet.i: ne putaretur inutiliter prędicaſſe. Gala.ij.a. p Habet neſcio quid &c.viua vox. Hæc eſt litera antiqua.Moderni habent viuę vocis actus.& in idem redit. Cōſtrue ſic:Viua vox vel actus viuæ vocis habet neſcio quid latentis energiæ,quaſi diceret: non poſſum exprimere quantum interius operetur.& hoc eſt quod ſequitur. q ¶ Et in aures diſcipuli de autoris ore trāſfuſa fortius ſonat: trāſfuſa:ſcilicet vox fortius ſonat: quia fortiꝰ ĩprimit̃ vel ſonat:& tunc trāſfuſa erit nominatiuus pluralis.Energia dicitur interius operatio vel labor interior. Et dicitur ab en quod eſt in, & erge quo eſt labor vel operatio.Vel deriuatur ab hoc verbo energo quod eſt intus operor:ꝓ interiori operatione ponitur hic.Sequitur teſtimonium Aeſchini:ꝑ qđ pręmiſſa probat. r ¶ Vnde & Aeſchines cū Rhodi exularet &c.Aeſchines & demoſthenes duo fuerūt oratores,& Aeſchines impugnauit cauſam Cteſiphōtis.Demoſthenes defendit:& ęſchino pręualuit. Vnde æſchines q erat athenienſis:Rhodum in exilium miſſus fuit. Et hoc eſt quod ſcribitur in.viij.libro Valerij maximi.Aeſchines cum propter iudicialē ignominiam relictis athenis Rhodum petijſſet: atq̃ ibi rogatu ciuitatis: ſuā prius in Cteſiphontem:deinde Demoſthenis pro eodem orationē clariſsima & ſuauiſsima voce recitaſset: admirātibꝰ cunctis vtriuſq̃ culminis eloquētiā:ſed aliquāto magis Demoſthenis: Quid inq̃t ſi ipſum audiſsetis:q̃ſi dicat mľto magis miraremini.de iſto æſchine loquit̃ Gual. in.j.li.Alexādreidos. Interea ſenibꝰ ĩ paladis arce receptis Aeſchines loq̃t̃ cœptęq̃ demoſtena litis Arguit:& pace oñdit nil tutiꝰ eē.Sed q̃re vocabat eū beſtiā.audi qd dicit Val.maxi. Tātus oratorū & mō tā infeſtus aduerſariꝰ: ſic inimici vim: ardoreq̃ dicēdi ſuſpexit,vt ſe ſcriptorū eiꝰ parū idoneū lectorē eē ꝑdicaret expertꝰ accerrimum vigorē oculorū:terribile vultus pōdꝰ accōmodatū ſingulis ṽbis:ꝑ ſono vocis efficaciſsimos corporis motꝰ.s ¶ Rhodus nomē eſt ciuitatis quā cecrops cōdidit: & etiā inſulæ.vñ Iſi.xiij.Ety.vbi agit de inſulis:ſic ait:Rhodos cicladū pr̃ia ab oriēte:ĩ q̃ roſę capulū dr̃ eē ĩuētū dū ciuitas cōderet̃:ex q̃ & vrbs,& inſula Rhodos eſſe appellata.

G

hebdomas.

Ogdoas.

1 manſerit.
2 hebdomadis.

3 Expoſuerit apoſtol.

H
Energia.

Aeſchines.

4 Hęc non dico.
5 A me audire,
6 quod.

Rhodus.

Cap. III.

Ec hoc.Hic vitat arrogantiam continentia: vt patet in diuiſione ſuppoſita & ideo pertranſeo breuitatis cā. Litera plana eſt. t ¶ Nec hoc dico.ꝙ &c.Hæc eſt litera Hier.q.d.nō ꝓpoſui tibi exēpla prędicta q̃ſi ſentiens de me ꝙ ꝓpter ſciam meam debeas venire ad me, vel quòd poſſis aliqua vtilia audire de me vel diſcere:Imo dico ꝙ v ¶ Ardor

& diſcendi ſtudium etiam abſq; nobis per ſe ꝓbari debeat. Ingenium docile & ſine doctore laudabile eſt. Nõ quid inuenias, ſed quid q̃ras cõſideramus. Mollis cera & ad formãdũ facilis, etiã ſi artificis & plaſtæ ceſſent manus, tñ uirtute totũ eſt qcq̃d eſſe põt. Paulus apl's ad pedes Gamalielis legẽ Moyſi & ꝓphetas didiciſſe ſe gloriaẽ: vt armatus ſpiritalibus telis, poſtea† doceret cõfidẽter. Arma eñ nr̃ę militię nõ carnalia ſunt: ſed potentia deo: ad deſtructionẽ munitionũ: * cogitationes deſtruentes: & oẽm altitudinẽ extollentẽ ſe aduerſus ſcẽiam dei: & † captiuãtes oẽm intellectũ ad obediendũ † chriſto: & ꝑati ſubiugare * cũctã inobediẽtiã. † Ad Timotheũ ſcribit ab infantia ſacris lr̃is eruditũ: & hortaẽ ad ſtudiũ lectionis: ne negligat grãm q̃ data ſit ei p impoſitionẽ manus pſbyterij. Tito pcipit: ut iter cęteras uirtutes epiſcopi quẽ breui ſermõe depinxit: ſcientiã quoq; in eo eligat ſcripturarũ: obtinentẽ, inq̃t, eũ qui ſecũdum doctrinã eſt fidelẽ ſermonem: ut potẽs ſit exhortari in doctrĩa ſana: & cuntradicentes reuincere.

Ca. IIII.

SAncta qppe ruſticitas ſolũ ſibi ꝓdeſt: & quãtũ ędificat ex uitę merito eccleſiã chriſti: tñ nocet ſi deſtruẽtibus nõ reſiſtat. Malachias ꝓpheta: imo p malachiã domin⁹ iterrogauit ſacerdotes legẽ. † Intantũ ſacerdotis officiũ ẽ interrogatũ rñdere de lege. Et in deuteronomio legimus: Interroga patrẽ tuũ & annũciabit tibi ſeniores tuos & dicẽt tibi. In pſalmo q̃q; centeſimooctauodecimo: Cantabiles mihi erãt iuſtificatiões tuæ in loco peregrinatiõis meæ. Et ĩ deſcriptione iuſti uiri: cũ eum arbori uitæ Dauid q̃ eſt in paradiſo compararet: inter cæteras uirtutes † hoc etiã intulit: * In lege domini uoluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte. Daniel ĩ fine ſacratiſſimæ uiſiõis: iuſtos ait fulgere ſicut ſtellas: & intelligẽtes: id eſt doctos

A dor tu⁹.i.feruor addiſcẽdi. a ℭ Et diſcẽdi ſtudium: vehemens applicatio animi ad diſcendum. b ℭ Abſq; nobis per ſe probari debeat. quaſi dicat, etiam ſine me laudabiliter ſtudes. Vnde commendari debes: & hoc eſt qđ ſubdit per generalem ſententiam dicens: c ℭ Ingenium docile & ſine doc. &c. Et pro etiã. d ℭ Non quid inuenias. Hic commendat eum de bona intentione cum dicit. Non conſideramus quid inuenias.i. q̃tum ſtudendo ꝓficias. e ℭ Sed qd quęras.i. q̃rere intendas .ſ. notitiã ſacrę ſcripturę. Dicit eñ Ambroſius: Intentio tua operi tuo nomen imponit. f ℭ Molis cera &c. Hic innuit quod ſit habilis ad ꝓficiendũ, exẽplo molis cerę: quę de facili recipit impreſſiõem quarũlibet figurarum. Dic. ergo: Mollis cera &c. Cõſtrue ſic: Mollis cera & facilis ad formandum: etiã ſi: id eſt q̃uis. Manus artificis, qui habet artem operandi de cera. g ℭ Et plaſtę: id eſt formatoris: qui formas imprimit. Ceſſet: id eſt quãuis nullus in ea operetur. Tamen virtute.i. potentia. Eſt, quidquid eſſe poteſt, actu. quia illa potentia de facili redigereẽ ad actũ. Similiter dicit de paulino: ꝙ licet doctore careat: tamẽ ꝓpter nobilitatẽ ingenij habilis eſt vt in ſtudio ꝓficiat. Plaſtes dicitur formator vl' figulus: a plaſmo. mas. quod eſt formare: qđ deriuatur à plaſmos græce qđ eſt formare latine. Quidã dicunt ꝙ plaſtes dicitur ab hoc verbo gręco plaſte quod eſt manibus compono. Et ſumitur hoc nomẽ plaſtes à ſecunda perſona p̃teriti perfecti paſſiui quod eſt peplaſte. h ℭ Paulus apoſtolus &c. Ne paulinus propter cõmẽdationẽ ſuperius B factã nimis ſuo ſenſui inniteretur, hic inducit eũ: vt doctorẽ ſacræ ſcripturę quęrat ꝓpter vtilitatem quam inde conſequetur. Et ꝓponit exemplum Pauli qui multum ꝓfecit audiendo Gamalielẽ: vnde dicit: Paulus apoſtol⁹ ad pedes gamalielis &c. gloriatur. Act. xxij. a. i ℭ Vt armatus ſpiritalibus telis. Spirtualia tela ſunt virtutes & miracula quibus ſpirituales hoſtes impugnãtur: & eorum tentationibus contraitur: qui his armatus eſt confidenter docet. vnde dic cum apoſtolo. ij. Cor. x. b. k ℭ Arma enim noſtrę militię.i. virtutes & miracula: p quæ in p̃dicatione militamus. l ℭ Non carnalia ſunt. debilitate. m ℭ Sed † potentia deo.i. ſecundum deum: vel ad honorem dei. n ℭ Ad deſtructionẽ munitionum: id eſt: vt deſtruantur conſilia hominum. ſeu dæmonum diuerſis caliditatib⁹ munita. Cõſilia, hominum vel demonum demonum deſtruẽtes: ſcilicet ſumus. Vel hoc qđ dico Arma noſtrę militię. &c. vſq; huc interpoſitio eſt. Superius enim dixerat ſicut patet in textu epiſtolę: Non ſecundum carnem militam⁹ &c. Et eſt ſuſpẽſiua cõſtructio vnde repetẽdum eſt: Militamus. nos dico: deſtruẽtes cõſilia hominũ, vel demonum o ℭ Et omnem altitudinem: id eſt profunditatem intellectus tã legiſperitorum q̃ philoſophorum. Altitudinem dico. p ℭ Extollentẽ ſe aduerſus ſciẽtiam dei.i. q̃ de deo eſt: vt dũ impugnant partũ virginis: & huiuſmodi. q ℭ Et captiuãtes.i. in captiuitatem redigẽtes. r ℭ Omnem intellectum.i. captiuos ducimus oẽs ſuperbe intelligentes: dum chriſto cõtradicentes: ducimus vſq; in obſequium chriſti.i. vt fidei chriſti cui prius repugnauerant: humiliter obediãt. & hoc eſt quod hic dicitur: Ad obediendum deo. Text⁹ aplĩ eſt: In obſequiũ chriſti: & parati ſumus ſubiugare omnẽ inobedientiam. s ℭ Timotheum &c. Hic oſtendit ſcientiam ſacræ ſcripturæ eſſe ei neceſſariam in quolibet ſtatu. Et primo in ſtatu p̃latiõis: exẽplo Timothei epiſcopi: qui licet ab infantia literas ſacras didiſcerat: tamen monet eum paulus: vt earum ſtudium non negligat. hoc eſt qđ hic dicitur: Timotheũ ſcribit &c. i. Timoth. i. d. Hoc pręceptum commendo tibi fili Timothee ſecundũ pręcedentes in te prophetias. Gloſſa. ſecundum ſcientiuam prophetarum quę erat in te anteq; eſſes epiſcopus ordinatus. ecce qualiter fuit ac infantia ſacris literis eruditus. Ad ſtudium vero hortatur dicens. j. Timoth. iiij. d. Attende lectioni, exortationi & doctrinę. & ſequitur ibi: noli Negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitiõe manuũ p̃sbyteri. Et exponit gloſ. ſic: Noli negligere gratiam epiſcopat⁹ quę eſt in te: q̃ tibi data eſt p ꝓphetiam.i. ſanctorum electionem in qua ex pręteritis videtur dicere q̃lis futurus ſit. vel ꝓphetiã hic vocat inſpirationẽ ſpiritusſancti: quo reuelante cognouit apoſtolus Timotheũ eſſe dignũ epiſcopali honore. t ℭ Presbyteri. p presbyterorum: Singulare pro plurali poſuit: quia minus tribus eſſe non poſſunt in conſecratione epiſcopi. Vel ideo ſingulariter dicit p̃sbyteri: quia vnus imponit manum cęteris aſſentientib⁹. Alia litera eſt p̃sbyterij: quia p̃sbyteriũ eſt cauſa cur manus impõnant: vel q̃a impoſitio manuũ dat p̃sbyteriũ ordinato. Poſtea proponitur aliud exemplum ad idẽ, cum dicitur: v ℭ Tito &c. depinxit.i. deſcripſit ad Titum. j. b. Oportet epiſcopũ ſine crimine eſſe &c̃. x ℭ Sciẽtiam quoq; in eo eligat.i. eligendã oſtendat. y ℭ Obtinẽtem. in textu eſt: amplectentem. Cõſtrue ſic: oportet inquit apoſtolus epiſcopũ eſſe obtinentem eũ ſermonẽ, qui eſt ſecundũ doctrinam.i. veritatem. vt potens ſit, vita & ſcia exhortari ſcientes in doctrina ſana, & reuincere.i. redarguere cõtradicẽtes id eſt eos q cõtradicũt ꝟitati. Cap. IIII.

SAncta qppe ruſticitas &c. Hic docet defectum hui⁹ ſcientię in q̃libet ſtatu eẽ dãnoſum: cũ dicit ruſticitas.i. ſimplicitas. a ℭ Nõ reſiſtat. ſ. cũ poſſit. b ℭ Malachias ꝓpheta &c̃. Hic oſtẽdit in ſtatu ſacerdotalis dignitatis, ſciẽtiã eſſe neceſſariã: & hoc per multas authoritates. Et primo aſſumit authoritatem Malachiæ: dicens: Malachias &c. interrogauit ſacerdotes: Malach. j. & ij. c ℭ Intantum &c. reſpondere de lege. vnde Malach. ij. b. ſuper illũ textum: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiã &c̃. dicit Gloſ. ſi ſacerdos de lege interrogetur, doceat: reſiſtentes conuincat: alioquin fruſtra iactat dignitatẽ cuius nõ exhibet operationem. Item Aggei. ij. b. ſuper illũ locum Interroga ſacerdotes legem. dicit Gloſ. Sacerdotis eſt legem ſcire domini: & ad interrogationem de lege reſpondere. Si ſacerdos eſt, ſciat legem domini. Si ignorat legem: ipſe ſe arguit non eſſe domini ſacerdotem. d ℭ Et in deuteronomio legim⁹: xxxij. a. Interroga patrem tuum. &c. ſeniores. Preſbyter græce, ſenior latine. e ℭ In pſalmo quoq;. cxviij. g. dicit dauid: Cantabiles mihi erant iuſtificationes &c. f ℭ Daniel in fine ſa. &c. Hic oſtendit eruditam iuſticiam ac ſcientiam: ruſticia vel ſimplicitate meliorem. dicit ergo: Daniel in fine ſa. viſiõis &c. Danie. xij. b. Dicitur autem ſacratiſſima hæc viſio: quia eſt de incarnatiõe verbi & morte eius & die iudicij. Vel ſecretiſſima ꝓpter difficultatem

Marginalia (left): act. 22. a — 2. ad Cor. 10. b. — 2. Timo. 3. d — 1. Tim. 4. d — Plaſtes — Tit. 1. b — Spiritualia tela. — Mala. 2. b. — † al's potẽtia dei.i. p deũ — Deute. 32. a. — daniel. 12. b.

Marginalia (right): C — Sacra ſcriptura neceſſaria. — Timothei inſtructio. — * diceret — * al's, cõſilia — † captiuantem. — † al's, deo — * omnem — Timo. 3 — D — † 9r. diſ. q in aliq̃ de tẽp. ordi. c. ſi archiepiſcop. — Sacerdotũ proprium — † & hoc intulit: — * Pſal. 1. a. — Viſio Danielis ſecretiſſima

a b quaſi firmamētū. Vides q̄tū in-
ter ſe diſtēt iuſta ruſticitas,& do-
cta iuſtitia. Alij ſtellis, alij cœlo
cōparant. Quāq; iuxta hebraicā
ueritatem,utrūq; de eruditis poſ
ſit intelligi. Ita em̄ apud eos legi-
mus. Qui aūt docti fuerint: ful- c
d gebūt quaſi ſplēdor firmamēti:
& qui ad iuſtitiā erudiūt multos
quaſi ſtellæ in perpetuas ęternita
e f tes. Cur *Paulus apoſtolus, uas
electionis? Nēpe quia uas legis:
& ſcripturarū ſctārū † armariū.
g h Phariſęi ſtupent in dn̄i doctrina:
& mirantur in Petro & I oanne,
quō legē ſciāt, cū literas nō didi-
i cerint. Quicquid enim alijs exer
citatio & quotidiana in lege me-
ditatio tribuere ſolet: illis hoc ſpi
k rituſſanctus ſuggerebt. Et erāta
iuxta quod ſcriptū eſt: θεοδίδακτοι:
docibiles deo. Duodecim annos
l ſaluator impleuerat: & in tēplo
m *ſedēs de quęſtionibus legis in-
terrogās: magis docet dū prudē-
ter interrogat. Niſi forte ruſticū
n petrū: ruſticū † dicamus Ioāne:
quorū uterq; dicere poterat: Et ſi
o imperitus ſermōe: nō tn̄ ſcīa. Ioā
nes ruſticus, piſcator indoctus.
p Et unde illa uox obſecro: In prin
cipio erat uerbū & uerbū erat a-
pud deū: & deus erat uerbum: λο-
q r γός: Logos em̄ gręce m̄lta ſignifi
s t cat: Nā & uerbū eſt: & rō: & ſup-
u putatio & cauſa uniuſcuiuſq; rei,
ꝑ quā ſunt ſingula quæ ſubſiſtūt:
quæ uniuerſa recte intelligimus
in Chriſto.

Ca. V.

HOc doctus Pla- x
y to neſciuit: hoc
demoſthenes elo-

a ℂ Quaſi firmamentū. quod magis eminet. j. Corin. xv. f. Alia
claritas ſolis: alia claritas lunæ: & alia claritas ſtellarum. Stella em̄ dif
fert à ſtella claritate &c. b Vides quantū &c. id eſt ſimplices iu
ſti, & ſapientes docti, qui inſtruunt alios. c ℂ Fulgebunt quaſi
ſplendor firmamenti. quantū ad præmium eſſentiale. d ℂ Et
qui &c. quaſi ſtellæ. Stellis comparantur ꝓ-
pter premium accidentale. quod conſequun
tur ex aliorum inſtructione & cum hoc ha-
bebunt eſſentiale. e Cur Paulus &c. Hic
oſtendit ſcientiam ſacrę ſcripturæ eſſe neceſ-
ſariam in ſtatu officij prædicationis. Et hoc
probat per paulum: qui propter ſcriptura-
rum ſcientiā quam habebat: aſſumptus fuit
ad ꝑdicationis officiū: & hoc eſt quod dicit
Cur Paulus apoſtolus factus eſt vas
electionis. i. quare electus & aſſumptus eſt?
vt quaſi vas domini precioſum per mundū
portaret prędicationis verbum: Act. ix. c.
Vas electionis eſt mihi iſte. Et reſpondet. f
ℂ Nempe quia vas legis. &c. ſancta
rum armarium. q. d. ideo ad hoc elegit
paulum: quia vidit idoneum. Sed contra:
Nonne gratuita eſt electio dei? Solutio: Hic
agit de electiōe ꝑdicationis & nō de electiōe
Actu. 4. c. ꝑdeſtinatiōis. g ℂ Phariſęi ſtupēt &c.
quia Paulinus eruditꝰ erat in ſecularibus ſciē
tijs: ne forte putaret ꝙ ſacræ ſcripturę inte-
ligentias poſſet capere per ſe: hic oſten-
dit ꝙ hoc facere non poteſt ſine gratia reue
lāte: quia gratia dei reuelat arcana ad quæ
non poteſt peruenire ſecularis ſcientia: ſicut
patet in chriſto homine & in ſanctis homini-
bus: ſicut fuerunt apoſtoli & prophetę & pa
Iſa. 53. d. triarchę vnde dicit: phariſęi ſtupēt in do
mini doctrina. i. Chriſti hominis, quia ple
*ſenes nus erat gratia & tota trinitas ei reuelabat ar
cana; quæ purus homo penetrare non pote-
Ioan. 6. e. rat. vnde Iohan. vij. b. Cum mirarentur iu-
Lucę. 2. f. dęi dicentes: quomodo hic literas ſcit cum
non didicerit? Reſpondit Ieſus & dixit: Mea
doctrina non eſt męa, ſed eius qui miſit me.
Item Luc. iiij. d. Mirabantur in verbis gratię
† dicimus quæ procedebant de ore illius. Reuelauit er-
go gratia Chriſto homini: reuelauit nihilomi
2. cor. 11. b. nus apoſtolis: vnde dicit: h ℂ Et mirā-
tur in Petro & Ioanne &c. Act. iiij. ca.
Videntes Petri conſtantiam & Ioannis com
perto ꝙ homines eſſent ſine literis & idiotæ
admirabantur &c. Et certe non erat admirā-
dum; quia doctorem habuerūt qui interual-
lo temporis non indiget ad docēdum; & hoc
Ioan. 1. 2. eſt quod dicit: i ℂ Quicquid &c. ſug-
gerebat. i. indicabat. k Et erant iuxta
quod ſcriptū eſt: Didactoi theou. id eſt do
cibiles vel dociles dei. Theou genitiuus eſt
huius nominis theos. Sed vbi eſt illud ſcri-
ptum? Glo. ſuper illū textū Ioan. vj. e. Scri-
ptum eſt illud in prophetis. Et erunt omnes
docibiles dei vel dociles. Dicit pluraliter: quia
omnes prophetæ vno eodemq; ſpiritu re-
pleti: licet ꝓphetauerint diuerſa ad idē tende
bat. quapropter cū quouis eorū oēs alij cō-
cordabāt ſicut in Iohel: q dic. Et erūt oēs do
cibiles vł dociles dei. Iohel. ij. f. vbi nr̄a lr̄a eſt:
Lætamini in dn̄o deo veſtro q dedit vobis
doctorē iuſtitię. Itē Eſa. liiij. c. Et ponā Iaſpidē ꝓpugnacła tua &c.
vniuerſos filios tuos doctos à dn̄o. Itē Hiere. xxxj. f. Poſt dies illos
dicit dominus da legē meā in viſceribꝰ eorū: & in corde &c. in euā
gelio Ioan. vj. e. vbi ſcribit: Et erūt oēs docibiles dei. Gręci ſic habēt
καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ θεοῦ. Per literas latinas ſonat ſic: Kai eſon-
tai pantes didactoi theou. Et in pronunciatione ſic ſonat: Ke
eſonte pandes didacti theu. Ai enim dipthongus habet ſonum
e. & oi dipthongus habet ſonum i. & ou diphtongus habet ſo-
num v vocalis. Huius autem interpretatio. Et erunt omnes dociles
dei: vel potius docti dei. Didaſco enim verbum græcum eſt quod
doceo. vnde didaſcalos, id eſt doctor: & didactos, id eſt doctꝰ. Item
per antiquas biblias inueni has figuras: θεοδίδακτοι. Et ſicut predi-
ctū eſt ſonāt apud nos theo didacti. id eſt dei docibiles. id eſt edocti
deo

à deo: vel quos deꝰ docuerat vel docebat. l ℂ Duodecim an-
nos &c. Dictum eſt ſupra ꝙ phariſęi mirabantur in doctrina ſal-
uatoris: mirabantur in doctrina Petri & Ioannis. Duo autem ſunt Duo faciūt
quę faciūt excellentiam doctrinę mirabilem. Primū eſt cum ille qui doctrinam
docet ætatis eſt tenerę. Secundū eſt illud: quando illi qui docēt ſunt admirādā.
ſimplices & idiotę. Primum videbant phari
ſæi in ſaluatore. vnde dicitur hic: Duode-
cim annos &c. Ecce ætas tenera. m ℂ Et
in templo &c. dum prudēter interro-
gat. Ecce doctrinę excellentia. Luc. ij. f. inue-
nies ꝙ tangitur hic. Secundū videbant in pe
tro & Ioanne, & ideo mirabātur in eis elegā
tiam doctrinę, vnde dicitur hic. n ℂ Niſi
forte &c. Cōſtrue ſic: Præſumendū eſſet Pe
trum & Ioannē aliquid ſcire, niſi nos dicamꝰ
id eſt ſi nos nō diceremus ruſticū Petrum &
ruſticum Ioannem eſſe, ſed in veritate nos di
cimus ꝙ fuerūt ſimplices & idiotæ, ſicut legi
tur Actu. iiij. c. tamen habuerunt elegantiam
doctrinæ. vnde ſequitur. o ℂ Quorum *dicitur
vterq; dicere poterat, illud quod ſumitur Paulus
de. ij. Corin. j. b. Et ſi. id eſt quamuis im-
periti ſimus, ſermone. lingua materna. nō † erat ar-
tamen imperiti ſumus ſcientia: ſcilicet in- marium.
ſpirata. Ioānes ruſticus fuit genere: piſca
tor officio indoctus ſine literis ab homine Ioānes in-
traditis: quia piſcator indoctus erat anteq; doctus.
vocaretur à domino. p ℂ Et vnde illa
vox obſecro. Illa dicitur admiratiue &
diſcretiue. quaſi dicat: illa vox admirabilis ex
cellentior cęteris vnde venit? Vnde Augu.
Si altius intonuiſſet: totus mundus capere
non potuiſſet. vnde ſignatur in aquila: quæ Aquila Io-
cæteris auibus altius volat. vnde venit eis ni annes.
ſi à ſolo deo? Illa vox ſcilicet: In princi-
pio erat verbum: & verbū erat apud
deum: & deus erat verbum. Ecce elegā-
tiam doctrinæ quā habuit à deo: & non ab
homine. Quia vero mentionem fecerat de
verbo quod grece dicitur logos: quod mul-
ta ſignificat apud græcos: quod ſecundum
omnes ſuas ſignificationes conuenit Chri-
ſto. Dicit ergo: q ℂ Logos grece: quod
talibus figuris ſcribitur apud græcos, λόγος:
r ℂ Multa ſignificat. Nam & verbū
eſt &c. Chriſtus dicitur verbum inquātum
patrē dicentē manifeſtat. s ℂ Ratio. dici-
tur inquantum creaturas ad finem ordinat.
t ℂ Supputatio inquantū diſtinguit. v
ℂ Cauſa. inquantū res in eſſe ꝓducit. Vel
meliꝰ & magis ordinate. Verbum, dicitur
quantū ad pr̄is dicētis manifeſtationē. Cau-
ſa, dicit quantū ad rerū creationē. Ratio, di
cit q̄tū ad creatorū ordīationē ad finē. Sup
putatio vero dicit, q̄tū ad ordinatorū di-
ſtinctionē. Et nota ꝙ logos dicit ab hoc ver-
bo logo: quod eſt dico. Cap. V.

HOc doctus Plato neſciuit.
Hic oſtendit ꝙ ſapiētia mūda-
na cœleſtia inquit indagare my-
ſteria quę qbus vult, reuelat gr̄a
vnde Matth. xj. d. Confiteor tibi pater do-
mine cœli & terrę: quia abſcondiſti hæc à ſa-
pientibus: & prudētibus reuelaſti ea paruu-
lis. Dicit itaq;: x ℂ Hoc doctus Plato
neſciuit. quod de verbo dei Ioannes prædixit. ℂ Et ſimiliter.
y Hoc Demoſthenes eloquentiſſimus ignorauit. & tamen
Plato maximus erat philoſophus: Demoſthenes rhetor eloquentiſ-
ſimus. De vtroq; ſatis dictum eſt ſupra. Demoſthenes autem ſecun Demoſthe-
dum deriuationem gręcam dicitur à demos quod eſt populus, & nes.
ſthemus quod eſt virtus & ſtatus: quaſi robur & ſtatus ſiue poten
tia populi. & ſecundum quod dicit Hieronymus: Hoc doctus
Plato neſciuit. videt Auguſtinus ſenſiſſe contrariū, dicēs in. vij. Plato po-
confe. ſe legiſſe in quibuſdā platonicorū libris: nō quidē his verbis ſuit euange
ſed hoc idem multis & multiplicibus perſuaderi rationibus: ꝙ in liū Ioānis.
principio erat verbum: & cætera quę ſequuntur vſq; ad: Et tene-
brę eam nō comprehenderunt. Et ꝙ omnis anima quāuis teſtimo
nium perhibeat de lumine: nō eſt ipſa lumen: ſed verbum dei deus.

Eſt enim

A Eſt enim lumen verum quod illuminat oēm hoīem venientem in
hunc mundū:& in mūdo erat & mūdus p eū factus eſt: & mūdus
eū nō cognouit.Itē dicit ſe ibidē legiſſe:q verbū,Deus,nō ex carne:
non ex ſanguine:nō ex volūtate viri:neq ex voluntate carnis:ſed ex
Deo natus eſt.Ex his itaq videtur q doctus Plato ſciuit q in prin
cipio erat verbum:& verbū erat apud Deū:
& deus erat verbū.Verūtamē hoc neſciuit à
puro ſpiritu puro aſpectu intelligētiæ: ſicut
ſciuit Ioannes:ſed quodam rōnis diſcurſu &
ęnigmate.Tollatur em̄ impius ne puro aſpe
ctu intelligentiæ contempletur gloriam dei.
Eſa.xxvj.b.ſecundū ſeptuaginta. a ℭPer-
dam inquit ſapientiā &c.vſq ad locum
illū:Abraā vidit diē eius.Hic oſtendit de
fectum & inſufficientiam ſecularis ſapientię:
& effectū & ſuperabundantiam gratię.Lite-
ra plana eſt.Authoritates manifeſtāt ſeipſas.
Prima ſumitur de.j.Cor.j.c.Perdā ſapientiā
ſapientiū:& prudentiā prudētiū reprobabo.
Glo.i.mundanam ſapientiam & prudentiā
eliminabo à prædicatoribus euangelij. Et
hoc ſumitur de Abdia.capi.j.c.vbi dicitur:
Perdam ſapientes de Idumęa, & prudētiam
de monte Eſau.Item Eſaię.xxix.e.Peribit ſa-
pientia à ſapientibus eius:& intellectus pru-
dentium eius abſcondetur. b ℭVera
ſapientia perdet falſam ſapientiam.
i.eliminabit à prędicatoribus euangelij: ſi-
cut patet in Paulo:de quo ſubiungitur. c
ℭEt pro quia. d ℭQuanq ſtultitia p̄-
dicationis in cruce ſit.i.quamuis prędicatio
crucis ſtulta reputetur.j.Cor.j.b. Verbum
enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt.
e ℭTamen Paulus ſepientiam loqui-
tur inter perfectos.j.Corin.ij.b. Et vocat
hic perfectos,nō perfectos cognitores & do-
ctores:quib⁹ op⁹ nō eſt doceri:ſed auditores
B iam capaces. Sed quam ſapientiam ſequar:
f ℭSapientiam autem non ſeculi hu-
†pſal.118.b ius &c.i.malignorum ſpirituū vel philoſo-
phorum qui principes mundi videbantur.
Qui deſtruuntur.i. quorum ſapiētia de-
ſtruitur. g ℭSed loquitur dei ſapien-
tiam.i.Chriſtum:in quo oſtēſa eſt dei ſapien
tia:de redemptione hoīm loquimur: dico.
h ℭIn myſterio.i.exponēdo myſteria: in
quibus Chriſtus ſignificatur.abſcōditam.
vt neſciant pſeudo:quia non in verbis ſed in
virtute eſt:nō humana ratione comprehen-
ſibilis,ſed ſpūs efficacia credibilis. i ℭQuā
ſ.ſapientiam. k ℭPrædeſtinauit deus.
i.præordinauit. l ℭAnte ſecula.i.anteq
mundus eſſet. m ℭDei ſapientia Chri
ſtus eſt.Chriſtus enim dei virtus & dei ſa-
pientia.j.Cor.j.d. Prædicamus Chriſtū dei
virtutem & dei ſapientiam. n Hęc ſapiē-
tia in myſterio abſcondita eſt: ſub di-
uerſis figuris in veteri teſtamēto. o ℭDe
qua & noni pſalmi titulus pręnota-
tur:Pro occultis filij &c. Coloſſen.ij.a.
p ℭEt qui in myſterio &c.ad Rom.j.a
Prefigura- q ℭPrędeſtinatus autem & prefigu-
tio Chriſti. ratus &c.Præfiguratus fuit in Abel. Geñ.
iiij.a.quem Cain interfecit.in Iſaac,quē pater
immolare voluit.Geñ.xxij.a.In Ioſeph: qui
à fratribus venditus fuerat. Geñ.xxvij.f. In
agno:Exodi.xij.a.In Hieremia:Hier.xviij.d.
In lapide angulari:Eſaiæ.xxviij.d. In lapide
primario:Zacha.iij. c.& in multis alijs figu-
ris. r ℭVnde & prophetę &c. Supra
dictum eſt q ſacrę ſcripturę myſteria reuelata ſunt à deo Chriſto
homini & apoſtolis:ad quę non poteſt pertingere ſcientia ſecula-
Propheta ris.hic oſtenditur q reuelata ſunt prophetis & patriarchis. Litera
plana eſt.Cōtinua ſic dico q prętiguratus fuit. Vnde & prophe
tę appellabantur videntes &c.i.intelligebant figurarum my-
ſteria reuelāte gratia diuina.Quod aūt hic dicit̄ ſumitur de.j. Reg.
ix.b.vbi dicitur:Qui em̄ propheta dicitur hodie:vocabatur olim
videns. Sic oſtenſa eſt in genere relatio fuiſſe facta prophetis.
Poſtmo

quens ignorauit. †Perdā inquit
a ſapientiam ſapientium: & pru-
dentiam prudentiū reprobabo.
b Vera ſapientia perdet falſam ſa-
c d pientiam.Et quanq ſtultitia prę
e dicationis in cruce ſit: tamen pau
lus ſapientiā loquit̄ inter pfectos.
f Sapiām aūt nō ſcl̄i huius: nec pri
g cipū ſecl̄i iſtius * q deſtruūt: ſed
h loquit̄ dei ſapiām ī myſterio abſ
i k cōditā,quā p̄deſtinauit deus an-
l te ſcl̄a.Dei ſapiētia,Chriſtus eſt.
m Chriſtus em̄ dei uirtus & dei ſa-
n piētia. Hęc ſapīa ī myſterio abſ
o cōdita eſt:de qua & noni pſalmi
titulus p̄notat̄: p occultis filij. In
q̊ ſunt oēs theſauri ſapīæ & ſcīæ
p q dei abſcōditi. Et q ī myſterio abſ
cōditus erat p̄deſtīatus añ ſecl̄a.
Prędeſtīatus aūt & p̄figuratus in
lege & pphetis. Vñ & pphetæ
appellabant̄ uidētes, q̄a uidebāt
eū quē cęteri nō uidebāt. Abraā
s uidit diē eius & lætatus ē. Apie-
t bant̄ cœli Ezechieli, q pp̄lo pctō
u ri clauſi erāt. †Reuela inqt dauid
x oculos meos: & cōſiderabo mi-
y rabilia de lege tua. Lex em̄ ſpiri-
z talis eſt:& reuelatiōe opus eſt ut
a intelligat̄: ac reuelata facie * dñi
b gl̄iam cōtēplemur. Liber in apo
c calypſi ſeptē ſigillis ſignatus o-
d ſtēdit̄: quē ſi dederis hoī ſciēti li-
e teras ut legat, rñdebit tibi: Non
poſſum: Signatus eſt em̄. Quāti
f hodie putāt ſe noſſe literas tenēt
g ſignatum librum, nec aperire
poſſunt niſi ille reſerauerit qui
habet clauem Dauid: qui aperit
& nemo claudit: qui claudit &
nemo aperit. In actibus apoſto
h i lorum ſanctus eunuchus: imo
uir (ſic enim eum ſcriptura co-
k gnominat) cum legeret Eſaiam
prophetam: interrogatus à Phi-
l m lippo: Putaſne intelligis quæ le
gis? Reſponditq: Quomodo
poſſum niſi aliquis me docuerit?

Poſimodum ſubduntur ſpecialia exempla in patriarchis & pphe-
tis:& primo de Abraam patriarcha:cum dicitur: s ℭAbraam C
vidit diē eius & lętatus eſt.Io.viij.g.Abraā pater veſter exul-
tauit vt videret diem meum: vidit & gauiſus eſt. Vidit viſione
intellectuali ſpūſancto myſteria reuelante. Poſimodum exēplificat
in ſpeciali de reuelatione facta pphetis: cum Abd.1.c.
dicit: t ℭAperiebātur cœli:Ezechie †j.Cor.c.
li.Ezechie.j.a. v ℭQui populo pec- 1.Cor.2.b.
catori &c.i.Iudæis incredulis:Eſa.j.a. Væ
gēti peccatrici populo graui iniquitate &c.
x ℭReuela &c̄.ocu.meos.i.intellectum
meum. y ℭEt cōſiderabo mira. de le-
ge tua.Sed quare petebat hoc? Certe quia
z ℭLex em̄ ſpiritalis eſt.i. ſpiritualiter
intelligenda.ij.Cor.iij.b.Litera em̄ occidit:
ſpiritus aūt viuificat. a ℭEt reuelatiōe
opus eſt vt intel.Ro.viij.c. b ℭAc re
&c.cōtemplemur.ij.Corin.iij.d. Litera eſt.
Nos vero omnes reuelata facie dñi gloriam
ſpeculātes &c̄.Et exponit glo. Nos autem
reue.facie.i.expedita ratione in qua Iudęis *que de-
eſt velamen. Speculantes.i. per ſpeculum ſtruitur
rationis videntes. Gloriā dei.i. glorioſum
dominum &c.vide totā gloſ. c ℭLiber
in apocalypſi.Hic incipit qnta principa-
lis pars iſti⁹ ep̄lę ſcd̄m diuiſionē p̄habitā. &
oſtēdit hic Hiero.ſacrę ſcripturę difficultatē
dupliciter.Primo oñdit pticulariter aliquo-
rum librorum difficultatē tangendo. Secun
do generaliter p libros ſingulos diſcurrendo
ibi: Videlicet manifeſtiſsima eſt Ge- Coloſſ.2.a.
ne.Item iſta pars in qua particulariter pro-
cedit,habet duas partes.In prima oſtēdit dif
ficultatem ſacrę ſcripturę abſolute.in ſecun-
da compararatiue:ibi: Taceo de grāma-
ticis.Litera plana eſt. Liber in apocaly- Ioā.18.g.
pſi.i. liber apocalypſis. Apocalypſis idem D
eſt quod reuelatio:quia ibi multa reuelātur. Apocaly-
d ℭSeptem ſigillis ſignatus oſtendi pſis.
tur.i.ſeptem ſacramentis:quæ ſunt in huma Ezech.1.a.
nitate Chriſti propter redemptionē huma- Septem ſi-
ni generis:quę ſunt:conceptio,natiuitas,paſ- gilla.
ſio,deſcenſus ad inferos,reſurrectio,aſcenſio, Roma.7.c.
aduentus ad iudicium. e ℭQuem ſi de 2.Cor.3.d.
deris &c.Totum iſtud ſumit̄ de Eſa.xxix.d *domini.
f ℭQuanti hodie &c. Supra oſtendit
difficultatem:hic cōfundit ſciolorū pręſum- Apoc.5.a.
ptionem.Et in fine concludit q nō poſſunt
intelligere niſi per reuelationem. dicit ergo:
Quanti hodie pntant &c. Ecce præſum
ptio. g ℭTenent ſignatum librum
nec aperire poſſunt niſi ille reſeraue-
rit qui habet clauem Dauid &c. Ecce
q neceſſaria eſt reuelatio,Et ſumitur hoc de
Apocal.iij.b.vbi ſcribitur:Hęc dicit ſanctus Iſa.29.d.
& verus qui habet clauem Dauid:qui aperit
& nemo claudit:claudit & nemo aperit. h Apoc.3.d.
ℭIn actibus apoſtolorum &c. Poſtq
confudit ſciolorum præſumptionē: ſubiun-
git ſtudioſorum hebetationem:& cognitio-
nis imperfectionem. Et ponit exemplum de
eunucho ſtudioſo:quod ſcribitur Act.viij.e
In actibus apoſtolorum ſanctus eunu
chus imo vir. Ita ſcribitur in antiquis.
Sed plus placet mihi litera modernorū ſcri-
bentium,imo ſanctus vir. Quod antiqui Actu.8.e
implicite dicunt: moderni dicunt explicite.
i ℭCognominat.i.ſimul nominat:quia
virum etiā eunuchum appellat. Actu. viij.e.
vbi dicitur. Vir Aethiops eunuchus &c.
k ℭCum legeret Eſaiam prophe.&c. à Philippo. Vn⁹
de ſeptem:nec em ap̄l̄us ille Philippus dicitur:huicq min⁹ impo- Philippus.
ſuiſſe manus. l ℭPutaſne &c.Poſt oſtenſam ſcripturę difficul
tatem: poſt cōfuſam ſciolorū pręſumptionem:poſt expreſſam ſtu-
dioſorū impfectionē:hic ſubiungit doctrinæ neceſſitatem di. m
ℭQuō poſſum niſi aliqs me docuerit.q.d.nō poſſum intel
ligere ſine doctore.In opuſculo vocabulorū biblię iuenies tria gña
euchonorū.Quidā em̄ ſic naſcūtur;q dicuntur caſtrati.i. caſti nati Eunuchi.
Alij facti

E Alij facti ſunt ab hominibus, qui proprie dicūtur ſpadones à ſpa-
Spadones. ta. Spata dicitur gladius, à ſpatio, quia fit ſpatioſa & lata, vel à pa-
tin quod eſt paſsio, & forte cū huiuſmodi inſtrumento antiquitus
caſtrabantur. Alij ſe caſtrāt ꝓpter regnū dei q ꝓprie dicūtur eunu
chi. i. bene vincētes, ab eu quod eſt bonū, & niche quod eſt victo-
ria, quia bene vincūt carnis tentatiões, & iſti
vltimi merētur. Vel dicit̃ eunuchus ab eucie
qđ eſt mulier vel lectus: & echo qđ eſt cuſto
dio, quaſi lecti vel mulieris cuſtos. a ℭEgo
vt de me &c. Hic eunuchi ſtudioſitatē cō-
mendat: q tamen ꝑ ſe ſcripturā intelligere nō
poterat. Litera plana eſt. Ego vt de me in
terim loquar. i. vt ſermonē de me & non
*Legis diuinęq́ ſciētiæ. de alijs interponā. b ℭNec ſanctior ſum
hoc eunucho. quantū ad bonitatem vitæ.
c ℭNec ſtudioſior. quantū ad appetitū
ſcientię. d ℭQui de ęthiopia. i. de ex-
tremis mūdi finibus venit ad templū.
Aethiopia. Sicut dicit Iſidor⁹ in. xiiij. Etymo. Aethiopia
dicta eſt à colore populorū, quos ſolis vici-
nitas torret. deniq; vi ſideris prodit hominū
color, eſt em̄ ibi iugis ęſtus. Nam quicquid
eius eſt: ſub meridiano cardine eſt &c̄. Iſte
*Credit æthiops venerat adorare in Hierl̄m, ꝑ quem
*Et fidelis & ſctūs factus eſt. dn̄a ſua multa dona miſerat tēplo. e ℭReli
quit aulam regiā. Candacis reginę æthio
Candace; pum. Et vide quia omnes reginę æthiopum
dicebātur Candaces, ſicut Romani impato-
† regimen res cæſares dicebant̃. Nec habebat † regi re-
gio hæc niſi à fœminis, ita ſcribitur in hiſto-
rijs. f ℭEt tantus amator &c. cogita-
tione cōciperet. Vel ſcđm aliam literā: in
cogitatione cōciperet: quia bene eā medita-
batur. g ℭLingua volueret. Frequenter
repetendo. h ℭLabijs ꝑſonaret. aperte le-
gendo. i ℭIgnorabat eū &c. ſ. Dominū
F Ieſum, de quo legitur Eſa. liij. c. Sicut ouis ad
occiſionē ducetur &c̄. k ℭVenit philip-
Philippus. pus &c. De iſto philippo dicit̃ in hiſtorijs.
Conſtat hunc philippū fuiſſe diaconū, non
Apoſtolū, ſi enim apoſtolus eſſet, ſtatim ba-
ptizatis manus imponeret, nec ad hoc alios
expectaret. In iſta impoſitione manuū oſtē-
debatur ſpūſſanctus ſub aliquo ſigno viſibi
li: quē baptizati inuiſibiliter receperāt in ba-
ptiſmo. l ℭO mira doctoris virt⁹ &c.
hic cōmendat magiſtri doctrinā per effectū
ſubſequentē, qui multiplex eſt: ſicut patet in
litera. Dicit itaq;: O mira doctoris vir-
tus. i. efficacia: & quare? m ℭEadem
hora &c. & ſanctus eſt. i domino conſe-
cratus: in fide confirmatus. Vide vbi expo
nit̃ ſanctus in opuſculo de vocabulis biblię.
* Lingua q̄; manu n ℭAc magiſter efficitur de diſcipu
lo: plus in deſerto &c. reperit. Iſtud expōitur ſic: Eunuchus
reuertebatur à templo quod erat in Hieruſalem pulchrum & de-
auratum: ad quod multi conueniebāt. vnde dicitur in litera: Syna
Synagoga. gogæ. i. cōgregationis. Fons eccleſiæ: dicitur ſacra ſcriptura ſpi-
ritualiter intellecta. Sed deſertus dicitur: quia à pluribus intelli-
gētia ſpiritualis deſeritur. Plus ergo inuenit in hoc fonte q̄; in tem
plo: quia ibi inuenit figuras & enigmata. hic autem eſt veritas ex-
planata. vnde dicitur bonū verbū. Prouer. xvj. ca. Fons vitæ eru-
ditio poſſidentis: doctrina ſtultorum fatuitas. i. apta doctoribus
eccleſiæ & ſynagogæ.

Cap. VI.

HAec à me &c. Iſta eſt concluſio iſtius partis, in qua
abſolute oſtēditur difficultas ſacrę ſcripturę. & di-
cit Hieron. ꝙ ſupradicta breuiter tetigit vt Pauli-
nus intelligeret ſe non poſſe intelligere ſacrā ſcriptu-
ram ſine p̄mōſtrāte. vnde dicit. o ℭHęc à me per
ſtricta ſunt breuit̃. i. leuiter tacta vl' ſummatim dicta. p ℭNeq;
em̄ &c. Iſtud eſt interpoſitio: vl' reſpicit qđ dicit̃; breuit̃ ꝑſtricta
inquā ſunt: vt intelligeres te ī ſcripturis ſacris ſine p̄uio & mōſtrāte
ſemitā nō poſſe īgredi. q ℭTaceo de grāmaticis &c. Hic oſtē
dit difficultatē ſacrę ſcripturę ī cōpatiōe ad alias ſcias. Et p̄rio in
cōpatiōe ad liberales: cū dic̃. Taceo de grāmaticis &c. Reſume
diuiſionē iſti⁹ ꝑtis: q̄ ſupra poſita eſt ī p̄cipio: q̄ p̄termiſſa ē cā bre
Grammaticus. uitatis. Inſiſto lr̄ę. Taceo de gramaticis &c. Grāmatic⁹ dicit̃ à
gramma qđ eſt lr̄a: qa ſumit initiū à lr̄a vnde grāmatica quaſi lr̄alis
ſcia

a b Ego (ut de me īterim loquar) nec
c ſanctior ſum hoc eunucho, nec
d ſtudioſior: q de ęthiopia. i. de ex
e tremis mūdi finibus, uenit ad tē-
f plū: reliquit aulā regiā: & tantus
amator * diuinæ ſciæ fuit ut ēt in
uehiculo ſacras literas legeret. Et
tamen cū librū teneret: & uerba
g dn̄i cogitatiōe cōciperet: lingua
h i uolueret: labijs ꝑſonaret: ignora
bat eū quē in libro neſciēs uene-
k rabat̃. Venit philippus: oſtēdit ei
l Ieſum, q clauſus latebat in litera.
m O mira doctoris uirtus: Eadē ho
ra * credidit eunuchus: baptizat̃:
n * fidelis & ſctūs eſt: ac magiſter
de diſcipulo plus in deſerto fonte
ecclię, q̄; ī aurato ſynagogę tēplo
reperit. Ca. VI.
o HÆc à me ꝑſtricta
ſūt breuiter (neq;
p em̄ epiſtolaris an
guſtia euagari lō-
gius patiebat̃) ut
intelligeres te in ſcripturis ſctīs ſi-
ne p̄uio & monſtrāte ſemitā nō
q poſſe ingredi. Taceo de grāmati r s
cis, rhetoribus, philoſophis, geo t u
metris, dialecticis, muſicis, aſtro x y
nomis, aſtrologis, medicis, quo- z a
rum ſcia moralibus ul' utiliſsima
eſt: & in tres partes ſcinditur: τὸ
δόγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. Ad b
minores artes ueniā: & quæ nō c
tam λογοῦ logo, q̄; manu admini- d e
ſtrantur. Agricolæ, cæmentarij, f

ſcia nō à prima parte ſui, quia primo tractet de literis, ſed ꝑ effectū: G
quia efficit literatū. vnde deſcribitur ſic: Grāmatica eſt ſciētia recte
ſcribendi, recte ꝓnunciandi, & recte cōſtruendi. r ℭRhetor vel Rhetor.
rhetoricus dicit̃ orator, à rheſis quod eſt locutio, ꝓpter copiā lo-
cutionis. Iſi. in. ij. Etymol. deſcribit rhetoricā dicens: Rhetorica eſt Rhetorica.
bene dicendi ſciētia in ciuilibus queſtionibus
ad perſuadendum iuſta & bona. s ℭPhi- Philoſophi
loſophi græca appellatione vocantur: qui
latine amatores ſapientiæ interpetrantur. Eſt
enim philoſophus qui diuinarum & hu-
manarum rerum ſcientiam habet: & omnem
bene viuendi tramitē. tenet Ita dicit Iſi. Ety.
viij. t ℭGeometris. Hic & hęc geometra, Geometer.
& hic geometer. tri. dicit̃ ille q tractat vl' docet
menſuras terræ. Et cōponitur à ge qđ eſt ter
ra: & metros menſura. Vnde hæc geometria
dicit̃ ars quæ docet mēſuras terræ. v ℭDia Dialectici.
lectici: ſunt qui docent dialecticā vel ſtudēt
in ea. Dialectica aūt eſt diſciplina ad differen-
das rerum cauſas inuēta. Ipſa eſt philoſophię
ſpecies q̄ logica dicit̃. i. rōnalis. Et ſecundū Iſi
dorū Etymo. ij. dicit̃ à dia qđ eſt de: & lectō Dia.
qđ eſt dictio: quia de dictis in ea diſputat̃. Et
vt ſcias orthographiam nominis: nota hos
verſus: Scribe per y græcum dya tūc duo ſi-
gnificabit. Scribe ꝑ i noſtrū: ſic dia deq; da- Muſici.
bit. x ℭMuſici: ſunt doctores vel audi-
tores muſicæ. Muſica autem eſt peritia mo-
dulationis ſono cantuq; cōſiſtens. Et dicitur
à Muſis: quia per eas vis carminis & vocis
modulatio antiquitus querebatur: & ſicut di
cit Iſi. Etymol. iij. Muſicæ partes ſunt tres: Quot partes muſicæ.
Armoniaca: rithmica: & metrica. Armonia-
ca: eſt quæ diſcernit in ſonis acutum & gra-
uem. Rithmica: quæ requirit in ſonis incur-
ſionem verborum: vtrū bene ſonus an ma-
le cohęreat. Metrica eſt: quę menſurā diuer-
ſorum metrorū probabili rōne cognoſcit.
Idē in eodē. Prima armoniaca eſt: quę ex vo- H
cū cātibus cōſtat. Secūda organica: q̄ ex flatu
conſiſtit. Tertia rithmica: quæ impulſu digi-
torum numeros recipit ſicut in cithara. y Aſtronomia.
ℭAſtronomi: ſunt qui docent legem vel
regulas de aſtris: & qui aſtra nominant. Et cō
ponitur ab aſtrum, & nomos lex: vel norma
quod eſt regula. Vnde aſtronomia lex aſtro-
rum: quę curſus ſiderum, & figuras & habitu
dines ſtellarum, circa ſe, & circa terram inda- Aſtrolog⁹.
gabili ratione percurrit. z ℭAſtrolo-
gus: componitur ab aſtrū: & logos quod eſt
ſermo: vnde aſtrologia dicit̃ ꝑs aſtronomiæ
vt vitemus obiectionem quę poſſet fieri de
litera q̄ dicit. a ℭQuorū ſcia &c. vti-
liſſima eſt. Nota qđ dicit Iſi. Ethymo. iij. Differunt Aſtronomia, et aſtrologia.
Inter aſtronomiā & aſtrologiā aliqd differt. Nā aſtronomia cœli
conuerſionē: ortus: obit⁹: motuſq; ſiderū continet: vel qua ex cā ita
vocentur. Aſtrologia vero partim naturalis, partim ſupſtitioſa eſt.
Naturalis dū exequitur ſolis & lunę curſus: vl' ſtellarum, certaſq;
ipſorum ſtationes. Superſtitioſa vero eſt illa quā matematici ſequū
tur: q in ſtellis augurant̃: q etiā. xij. cœli ſigna ꝑ ſingl'a aīę vel corpis
mēbra diſponūt: ſiderūq; curſu natiuitates hoim, moreſq; p̄dicare
conant̃. Per hoc patet ꝙ quo ad qd eſt vtilis: & quo ad qd eſt dā-
nabilis: tamē general'r ibi ſumit̃ ſcia: ſicut patet ꝑ hoc qđ ſequitur:
b ℭEt in tres ꝑtes ſcindit̃. In doctrinā, rōnē, & vſum. i. in rōna
lem philoſophiā, naturalē, & moralē. In. viij. li. de ci. dei inuenies ſa-
tis de his trib⁹. c. iiij. Et in Iſi. Ethy. li. viij. c. vj. Hiero. poſuit tria grę
ca vocabula his trib⁹ ęqpollētia: q in qbuſdā antiqs epl'is ſic inue-
ni Endiate. i. doctrinā. Oiſlogō. i. rationē. Tenteriā. i. vſum. grecas li
teras p̄termitto. c ℭAd mino. ar. veniā &c. Hic oſtendit diffi-
cultatē ſacrę ſcripturę in cōpatione ad artes mechanicas. d ℭLo-
go. i. ſermone. Aliq pro logo habēt lingua. i. officio lingue. Et for-
te iſtud mouet eos ad ſcribendū lingua pro logo: quia greci nō ha-
bēt ablm̄. vnde dic̃ Priſcian⁹ ꝙ abltūs ꝓpri⁹ eſt rōanorū: qa noui- Abltō caret greci.
ter videt̃ à latinis inuēt⁹, licet antiqſsimi grecorū grāmatici ſextū ca
ſum poſuiſſe videant̃ &c. e ℭManu. i. officio man⁹. ſ. opando.
Poſtea exēplificat. d. f ℭAgricolę &c. quod cupiūt eſſe. ſcili-
cet periti in iſtis artib⁹. ergo multo forti⁹ ſacra ſcriptura q̄ difficilior eſt
ſine doctore nō pōt intelligi. Cemētarij: ſunt q cū cemēto opant̃. Cemētarij.
Fabri

fabri metallorum: lignorū́q; cæ- ſores: lanarij quoq; & fullones: & cæteri qui uariā ſupellectilē & uilia opuſcula fabricāt: abſq; do ctore non pn̄t eſſe quod cupiūt. a Quod medicorū eſt promittūt b medici, tractāt fabrilia fabri. So- c la ſcripturarum ars eſt: quam ſibi omnes paſsim uendicāt. Scribi- mus indocti, doctiq; poemata d paſsim. Hanc garrula anus: hāc e f delirus ſenex: hanc ſophiſta uer- boſus: hanc uniuerſi præſumūt: lacerant: docent anteq; diſcant. g Alij ⁎ adducto ſupercilio grādia h i uerba trutinātes, inter muliercu- las de ſacris lr̄is philoſophantur. k l Alij diſcunt ꝓhpudor à fœminis quod uiros doceāt. Et ne parum hoc ſit, quadā facilitate uerborū, m imo audacia ediſſerūt alijs, quod n ipi nō intelligūt. Taceo de mei ſi milibus: qui ſi forte ad ſcripturas ſanctas poſt ſeculares literas ue- nerint, & ſermone cōpoſito aurē populi mulſerint: quicqd dixerīt o hoc legē dei putant. Nec ſcire di gnātur quid ꝓphetę, qd apoſto- li ſenſerint, ſed ad ſenſum ſuū in- cōgrua aptant teſtimonia, quaſi grāde ſit & nō uitioſiſsimū ⁎ di- cēdi genus deprauare ſentētias: & ad uoluntatē ſuā ſcripturā tra here repugnātem. Quaſi non le p gerimus Homerocētonas & uir giliocētonas: ac non ſic etiā ma- q ronē ſine Chriſto poſsimus dice re Chriſtianum: quia ſcripſerit: r ⁎ Iam redit & uirgo, redeūt ſatur s nia regna. Iam noua progenies t cœlo demittitur alto. Et patrē lo quētē ad filium: ⁎ Nate meæ ui res mea magna potētia ſolus. Et poſt uerba Saluatoris in cruce:

A Fabri metallorum. ad differentiam aliorum fabrorū. Fabri eñ
Faber. quilibet artifices cōiter appellātur, ſed per additiones cōiter ſpecifi-
cantur, vt cū dicit̃ faber ferrarius, faber lignarius &c̄. Lanarij: ſunt
Fullo. qui operātur de lana. Fullones: qui pannos parāt & excādidant.
Et dicuntur à fulgeo fulges, quia faciunt pannos fulgere. Vel dicū-
tur fullones quaſi fullando lauentes, vel qua-
Supellex. ſi fortiter lauantes. Supellex dicitur omne
inſtrumentum & ornamentū domus. Et di-
citur à ſuppleo ſupples, quia ſupplet defectū
domus. a ℭQuod medicorum eſt pro
Horatius mittunt &c. Ita ſcribitur in epiſtolis Ho-
epl'a.2. ratij vbi dicitur: Nauē agere ignarus nauis
timet abrotanum: ægro Non audet niſi qui
didicit dare, quod medicorū eſt promittūt
medici &c̄. b ℭSola ſcripturarum ars
eſt: quā ſibi omnes: tam viri q̄ mulieres:
tam docti q̄ inſipientes vendicāt. i. appro
priant & vſurpant. c ℭPaſsim. i. commu-
niter, indifferenter, vbiq;. Et hoc probat per
Horatius verſum Horatij dicentis in epiſtolis. Scribi
epl'a.2. mus indocti doctiq; &c. Et præponun-
tur ibi optimi verſus de iſta materia Muta-
uit mentem populus leuis, & calet vno Scri
bendi ſtudio, pueri patreſq; ſeueri Fronde
comas viridi cœnant, & carmina dictant. Et
ſubiungit Hiero. multa inconuenientia quæ
ſequūtur ex talium doctrina. Et primo oſten
dit doctrinam talium eſſe ineptam, cum di-
cit. d ℭHanc garrula anus &c. omnes
iſti inepti ſunt ad docendum. e ℭDelirus.
Lirinia. id eſt deſipiens. Lirinia enim græce deſipien-
tia eſt. vnde dicuntur Origenis liriniata erro
res eius in quibus deſipuit, ſecundum Iſido.
Delirus. Etymol'.x. Delirius dicitur mēte defectus per
ætatem, quia à recto ordine & quaſi à Lira
aberret. Lira enim eſt arationis genus cum
B quo agricolæ facta ſemente dirigunt ſulcos
Verſus. in quos omnis ſeges decurrit. verſus: Pollice
tango lyram, facio cum vomere liram. Item
Græciſmus, Delyro diſcordo, deliro deuio
dico. Eſt lyra fons primi: caput eſt quoq; lira
Horatius ſecundi. Horatius in. ij. Epiſtola: Quicquid
2. epl'a. delirāt reges plectūtur Achiui. f ℭSenex.
quaſi ſe neſciens. Secundo oſtendit doctri-
⁎ abducto nam talium ſuperbam ibi. g ℭAlij ⁎ ad
ducto ſupercilio vt etiam ſapientes videā
tur, quorum ſuperbia manifeſtatur in ſuper
⁎ abdu- cilij ⁎ adductione, in grandium trutinatione,
ctione. in philoſophiæ oſtentatione. Supercilium di
Supcilium. citur quaſi cilio ſuperpoſitum. Cilium eſt te
gumen oculorum, ſic dictum quia celet ocu
lum. Vel à cilleo. les. quod eſt mouere, quia
frequenter mouetur. In ſupercilij abductio-
ne, ſignum eſt ſuperbiæ. h ℭTrutinantes.
id eſt cum magno pondere proferentes.
i ℭGrandia verba. id eſt inflata & in in-
telligibilia, licet parum ſciāt. vnde optime cō
Horatius petit eis illud quod dicit Horati⁹ in poetria:
in arte. Telephus & Peleus cū pauper & exul vterq;
Proijcit ampullas & ſeſquipedalia verba.
Ampullæ. Ampullæ vel ambullæ dicuntur verba infla
ta, quaſi plena bullis in circumitu. Seſqui di-
Seſquipe- citur totum. Vnde ſeſquipedalia dicuntur
dale. menſuram totius pedis continentia. Cætera
plana ſunt. Tertio oſtendit doctrinam taliū
eſſe ineptā & probroſam, ibi. k ℭAlij di-
ſcunt &c. Nam magnū opprobriū eſt ꝙ fœminarū doctrinæ ſe
Prohpu- ſubijciūt. Itē ꝓbroſum eſt ꝙ quę docēt nō intelligūt. l ℭProhpu
dor. dor. dicit̃ cōfuſio ſcd'm Papiā. Et dicit̃ à ꝓpudeo. es. quod eſt ꝓcul
pudere, vel ꝓ aliquo pudere, dicit̃ ergo ꝓhpudor. i. cōfuſio eſt. ſ.
Ediſſero. ita dicere. m ℭEdiſſerūt. i. aperiūt, oſtendūt: valde diſſerunt, emi-
nēter vel euidenter diſſerunt. Componitur eñ ab ex & diſſero. ris.
quod eſt tractare, dicere ſapiēter loqui, cōfirmare &c̄. Quarto oſtē-
dit doctrinā taliū eſſe erroneam: ibi. n ℭTaceo de mei ſimili-
bus &c. Ecce magnus error. Et ſubiungit cauſam propter quā er-
rant cū dicit. o ℭNec ſcire &c. q. d. vitioſiſsimū eſt autoritates
quę ad propoſitum nō faciunt aſſumere, & violenter pro ſua vo-
luntate eas exponere, ſicut faciunt illi qui verſus Virgilij & Homeri
exponunt

exponunt de Chriſto, cum autorum longe aliena fuerit intentio, & C
maxime corā intelligentibus non deberent hoc facere. Cōtinua ſic.
dixit ꝙ incōgrua aptāt teſtimonia. p ℭQuaſi nō le. ho. & vir Virgilliocē
giliocentonas: id eſt opuſcula de verſibus homeri & virgilij cō to.
poſita. Excerptiōes quędam ſunt de libris Homeri & Virgilij, & in Homero-
duos libellos redactę, in quibus multi verſus cento.
præter prædictorum autorum intentionem
adaptantur Chriſto. Excerptores aūt libros
Homeri & Virgilij trāſcurrentes vbicūq; in
ueniūt aliquid quod ſuę materię poſſent ada
ptare, pūcto ſignauerūt, vt quādo compila-
rent promptius inuenirēt, & ab hmōi pun-
ctione centones dicuntur ſcripta cōpilata ex
verſibus hincinde collectis, & ſcd'm numerū
continuatis. Cento eñ verbū gręcū idem eſt
quod pūgo. vnde dicit̃ hic cento onis, idē. ſ.
quod pūctus vel punctatio. Iſido. j. Etymol'. Cento.
vbi agit de metris ibi dicit, ꝙ cētones ſunt q
de carminibus Homeri & Virgilij propria
opera more cētenario ex multis hincinde cō
poſitis vnū ſartiunt corpus. vnde ſcd'm ipm
centones dicūtur à centum. Et nota ꝙ decli-
natur hic virgiliocento, & hic homerocēto.
vnde homerocentonas accuſatiu⁹ gręcus eſt ⁎abducto.
& ſimiliter virgiliocentonas. Compoſuit au
tem homerocentonas de Chriſto Eudochia
vxor Theodoſij minoris. virgilocentonas
ſcripſit Proba vxor Adelphi, in quibus po-
ſuit pro magna parte continentiā noui & ve
teris te. Et credo ꝙ opus illud cōtinet ſeptin-
gentos & quinq; verſus. Iſido. dicit de ea in
j. Ety. ca. xxxviij. ꝙ de fabrica mundi & Euā-
gelijs pleniſsime expreſsit. Modo exponam⁹
literam. Dicit enim ꝙ incōgrua aptant teſti-
monia & male intellecta. Quaſi non lege
rimus ho. &c. ſicut & ipi quod falſum eſt.
q ℭAc non ſic etiam Maronem ſine
Chriſto poſſumus dicere Chriſtia-
nū &c. iſta litera eſt Hiero. Cōſtrue ſic: Ac D
pro &. Et reſume quaſi ita loquatur: Quaſi
non leg. homerocētonas & virgilio-
cētonas: quaſi nō poſsimus ſic. ſ. ſicut ipſi
dicere. i. dicēdo affirmare. Maronem id
eſt Virgiliū ſine Chriſto. id eſt nō intelligē
do de Chriſto, vel non habito reſpectu ad
Chriſtū, fuiſſe Chriſtianū. id eſt autoritates
quas ipſi aſſumunt ſcripſiſſe de Chriſto. q. d.
poſſemus dicere ſi vellemus ꝙ Virgilius li- ⁎Docendi.
brū ſcribens intelligeret de Chriſto, cū tamē
in veritate nō hoc diceret de ipſo, ſcilicet hoc
dicere nolumus ne incōgrua teſtimonia vſur
pemus, ſicut illi qui dicunt eum intellexiſſe de
Chriſto. r ℭQuia ſcripſerit Iam re-
dit &c. vt per ordinē oſtēdatur ꝙ dictę au
toritates vſurpatę ſint, nec de Chriſto loquā
tur: Nota ꝙ Pollio dux germanici exercitus Pollio.
capta Salona ciuitate Dalmatię, eodem anno ⁎Vir. i bu-
conſul Romanus fieri promeruit. vnde Vir- coli. eglo-
gilius in Bucolicis. iij. Egloga: Qui te pollio ga. 4.
amat: veniat quo te quoq; gaudet. ſ. veniſſe ⁎ Ene. 1.
ad conſulatū. Eodē anno habuit filiū quē Sa Saloninus.
lona deuicta ſaloniū vocauit, q natus parēti-
bus, riſiſſe dicitur. quod erat malū omen, qm̄
in ipſis primordijs interijt. Virgi. vero volēs
omen illud in bonū cōuertere, dicit ꝙ ipō re
gnāte erit iuſticia in terra. Et multipliciter cōmēdat eū. d. Iā. ſ. nato
ſalonino. Et. i. etiā virgo. i. iuſticia redit. Iuſticia dicit̃ ſcd'm fabu-
las filia fuiſſe Aſtracei gigātis. ⱽgo: quia icorrpta dicit̃ eſſe. Ouidi. Aſtrea vir-
j. metamor. Victa ſedet pietas & virgo cęde madētes. Vltima cœle go.
ſtiū terras aſtrea reliquit. s ℭRedeūt ſa. regna. ſ. prima ętas quę Ouid. j. me
fuit aurea. vnde Ouid. Aurea prima ſata eſt ętas. t ℭIā no. proge tamor.
nies. ſ. Saloninus. cœlo demittitur alto: quia natione cœleſtis re
putabitur propter ꝓbitates ſuas. Oīa illa inuenies in Bucol. in. iiij.
egloga. Item alia autoritas: Nate meę vires &c. non eſt dicta de
Chriſto, imo ſicut patet in fine primi ęneidos ⱽba ſunt Veneris ad
Cupidinē filiū ſuū, ſupplicātis: vt aſſumpta forma Iuli aſcanij nepo
tis ſui. ſ. filij Aeneę, quē diligebat Dido Carthaginiēſis regina, inflā
maret eam

E maret eam ad amorē Aeneę. Itē illa autoritas. a ¶Talia perſtabat &c. non de Chriſto, ſed de Anchyſe dicitur in .ij. Eneidos. Cū enim Aeneas patrē ſuū de Troiano incendio in humeris exportaſſet, & cū eo fugam inire voluiſſet, ille nullo modo cū eo voluit exulare, nec Troiam iam ſuccenſam deſerere. Vnde dicitur de eo ibidē Abnegat abſciſa vitā producere Troia: Exiliūq; pati &c. Et cū eſſet veteranus volebat mori in terra natiuitatis ſuę. In fine dicit Virgil. de eo. Talia perſtabat memorans fixuſq; manebat .i. firmus ſcilicet in propoſito non recedendi à Troia. b ¶Puerilia ſunt hæc. Hic oſtēdit doctrinā talium ridiculoſam, quia ea docent quorū non habent ſcientiā ad modum pueri Balbutiētis, & nec dū plena verba formare ſciētis. Vnde dicit. Puerilia ſunt hæc, & circulatorū ludo ſimilia: docere qđ ignores. q. d. pueri neſciunt diſcretionē boni & mali, ſimiliter nec iſti. Itē pueris ſedentibus in circulo, vnus currit in circumitu tenens aliquid in manu ſua, quod deponit ſi poteſt retro iuxta aliquē illorum, qui ſi fuerit deprehenſus ab illo iuxta quē res deponitur, reſumit rem depoſitā & procedit in circūitu ſuo. Si verò ſtatim non fuerit deprehenſus, ille iuxta quē depoſita eſt circumit pro illo, & ille ſedet cum alijs. Et iſte ludus appellat̄ circulatorius. Et ſicut iſte ludus laborioſus eſt & infructuoſus, & ideo ridiculoſus. Sic ſimiliter doctrina talium ridiculoſa eſt. Aliqui tamen exponunt illud de ludo circenſi, de quo dicit Iſidorus Etymol. xviij. Circenſes ludi ideo dicti vel à circūeundo, vel ꝙ vbi nunc metę ſunt, olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circūibant & inde dicti circenſes, ab enſibus circa quos currebant. Siquidē etiam in littore circa ripas fluminum curſus agitantes, gladios in ordine in littore ripæ ponebāt. Et erat artis, equum circa pericula torquere. Vnde & circenſes dicti quaſi circumēſes. Iſti ludi periculoſi & infructuoſi erāt, ſic ſimiliter doctrina taliū, ergo dicit. ¶Puerilia ſunt hæc & circulatorū ludo ſimilia, docere quod ignores. c ¶Imo vt cū ſtomacho, id eſt indignatiōe, loquar. d ¶Nec hoc quidē ſcire qđ neſcias. id eſt ignorare te habere defectū ſcientiæ. Stomos gręce inde os vocatur ſtomachꝰ, eo ꝙ oſtiū eſt ventris ſit, & ipſum cibū excipiat atq; ad inteſtina trāſmittat. Ita dicit Iſidorus. Etymol. x. Et inde dicitur ſtomachꝰ. a. um. id eſt iracūdus, furibundus, indignabūdus. Et ſtomachor aris. iraſci, furere, indignari.

Virgiliꝰ. ij. Aeneidos.

Circulatorius ludus.

* Ad exitum.

Circēſis ludus.

* Spirant.

F

Stomachꝰ. Iſidorus.

Ca. VII.

Videlicet manifeſtiſsima eſt Geneſis. ſicut dictū eſt ſupra. Hæc eſt quinta pars principalis iſtius epiſtolæ; In qua oſtēditur difficultas ſacræ ſcripturę, & ideo non poteſt intelligi ſine doctore. Et diuiditur in duas partes; In quarum prima oſtenditur iſta difficultas ſacrę ſcripturæ particulariter, libros aliquos perſtringendo. Secūdo generaliter, ꝑ libros ſingulos diſcurrendo. Prima pars incipit ibi. ¶Liber in Apocalypſi. Secunda hic. Videlicet manifeſtiſsima &c. Item iſta pars habet tres. In prima oſtendit veteris teſtamenti difficultatem. In ſecunda oſtendit affectum ſuum ad ſacrā ſcripturam & humiliter confitetur ignorantiam ſuam, ibi: Cernis me &c. In tertia innuit noui teſtamenti obſcuritatem, ibi: Tangam & nouum. His viſis literæ inſiſtamus. Primus dixerat ꝙ ridiculoſum eſt tibi docere quod ignoras, & ignorare quod neſcias. e ¶Videlicet. id eſt videre licet quę dixerim hic. q. d. verbi gratia, ſecūdum opinionē iſtorū, manifeſtiſsima. id eſt facillima eſt Geneſis; ſed in veritate difficillima eſt. Et hoc oſtēdit dicēs. In qua ſcilicet agitur & ſcribit̄ de creatura mundi, Gene. j. de exordio generis humani; Gene. ij. De diuiſione terræ; Gene. x. & xj. De cōfuſione linguarū; Gene. xj. & gente vſq; ad ægyptū ſcribitur Hebræorū; a. xij. ca. vſq; ad. xlvij. Aſsignādo iſtarū partium diuiſionē oſtendit Hieronymus cōtinētię Geneſis difficultatem, & myſteriorū innuit obſcuritatem, vt excludat eorū ſtultā opinionem, & ſimiliter facit in alijs libris. Liber Geneſis, Hebraice dicitur bere ſchit, Græce Geneſis, latine generatio. Et ſecundū Iſi. Etymo. vj. ſic appellatur, eo ꝙ exordiū mundi & generatio ſeculi in eo cōtineatur. f ¶Patet exodus. ſecꝰm eorū opinionē, ſed difficillimus liber eſt ſecꝰm veritatē. & hoc ꝓbat tangēdo ipſius cōtinentiæ difficultatē dicens. g ¶Cū decē plagis. ſcilicet ca. viij. ix. x. xj. xij.

Diuiſio.

Geneſis.

a Talia perſtabat memorās fixuſq;
b manebat. Puerilia ſunt hæc & circulatorum ludo ſimilia: docere
c quod ignores: imo ut cū ſtoma-
d cho loquar: ne hoc quidem ſcire quod neſcias. Ca. VII.

e Videlicet manifeſtiſſima eſt Geneſis: in qua de creatura mūdi: de exordio generis humani: de diuiſiōe terræ: de cōfuſiōe linguarū:
f & gentiū uſq; ad * ægyptu ſcribi-
g tur Hebræorū. Patet exodus cū decē plagis: cū decalogo cū my-
h i ſticis diuiniſq; præceptis. In prō-
k l m ptu eſt Leuiticus liber: in quo ſingula ſacrificia: imo ſingulæ penè ſyllabæ: & ueſtes Aaron & totus ordo leuiticus * inſpirāt cœleſtia ſacramēta. Numeri uero, nōne
n tōtius arithmeticæ & prophetiæ Balaam: & quadragintaduarū māſionū per eremū myſteria cōtinent? Deuteronomiū quoq;
o p ſecunda lex, & Euangelicæ legis

h ¶Cum decalogo. ca. xx. Decalogus dicit̄ à decē & logos quod eſt ſermo, quaſi decem pręceptorū locutio, vel ipſa decē præcepta. i ¶Cum myſticis diuiniſq; præceptis. xxj. xxij. xxiij. ibi em̄ de iudicialibus agitur, & multa myſteria tangūtur. Iſte liber Hebraice dicitur Elle ſmoth, Græce Exodus, Latine exitus, eo ꝙ egreſſum populi Iſrael de ægypto diſſerit. Et nota ꝙ ſicut nos nominamus pſalmos à principijs, ita Hebręi à principijs imponūt nomina libris, Vnde Elle ſmoth ſonat: Hæc nomina, ſecūdum Remigium ſcribitur, helle ſmoth: ſecundum Iſidorum elle ſmoth. Exodus componitur ab ex & odus via. Item odos laus vel cantus. Quod autem quidam dicunt ꝙ pro via ſcribitur per o micron, id eſt o breuem. Pro cantu vero per o mega. id eſt ò longum, non ſemper ſeruatur in compoſitis. Vnde Iuuenalis in. j. Si quando Theatro, maieſtas tandemq; redit ad pulpita votum Exodium. id eſt cātilena. k ¶In promptu. id eſt in aperto. l ¶Eſt leuiticus liber. ſupple ſecundū opinionem eorum, ſicut dictū eſt ſupra. Vnde cōtra tales Hieronymus notat ipſius difficultatem cum dicit. m ¶In quo ſingula ſacrificia: imo ſingulæ pene ſyllabæ & veſtes &c. de veſtibus Aaron principaliter agit̄ Exo. xxviij. Per recapitulationem Leuit. viij. Iſte liber Hebraice dicitur vaij-kra, Græce Leuiticus, quia de electione & miniſterio leuitarum agit, latine, offertorius vel ſacrificatorius, quia de ſacrificijs & de his quæ offerebatur ex lege tractat. Et nota ꝙ Hebraice vai: ſonat, & ikra, vocauit: more Hebræorum qui à principijs denominant libros ſuos, tamen nos ponimus, autem pro &. Et dicimus Vocauit autem. n ¶Numeri vero: nonne totius arithmeticæ &c. Ita inueni ſcriptum in antiquis. Tangēdo libri continentiam, ipſius innuit difficultatem ¶Nonne totius arithmeticæ. hoc dicit ꝓpter numerū in capitulo prophetiæ Balaam. xxij. & xxiij. Quadragintaduarū manſionū. xxxiij. Arithmetica eſt diſciplina numerorū, & dicit̄ ab ares. i. virtus, & Rithmos quo eſt numerus, quia tractat de virtute numeri. Vel dicit̄ à rithmon qđ eſt numerꝰ, quia tractat de virtute numeri; cuiꝰ autor primꝰ Pythagoras fuit. Hic, eremus dicitur deſertū: ſicut dicit magiſter in hiſtorijs. Iſte liber hebraice dicit̄ vaidabber, quod apud nos ſonat, & locutus eſt: tamen nos nō habemus: &. Nomen gręcū non habemus in ſcripturis noſtris: nam grece arithmos dicit̄, latine liber numeri vel numerorum. Vel dicitur quādoq; numeri, pluraliter: ſicut ſolet dici. Hic legitur in numeris. Merito autem hoc nomine cenſetur: quia quatuor hic principaliter numerātur. ſ. de omni populo viri apti ad arma ferenda, primogeniti leuitæ: qui etiā bis numerantur. et manſiones ꝑ quas profecti ſunt. o ¶Deuteronomiū vero &c. Iſtę liber hebraice dicit̄ elle hadborim quod ſonat, hæc verba. Nam à principio dicitur more Hebræorū. ſecundum Remigium hadborim hebraice; Deuteronomiū gręce, ſecūda legiſlatio latine. Græci appellāt Deuteronomiū ſcundā legem à deuteros. i. ſecūdum, & nomos vel noma quod eſt lex. vnde dicit̄ hoc deuteronomiū. i. ſecūda lex. Et ex hoc quidā errantes dixerunt duas eſſe leges. Vnam datā à deo quæ in libris præcedentibus continetur. Aliam à moyſe in hoc libro. Et dicunt quod de illa lege dictum eſt ſupra. j. Numerorum: Locutus eſt deus ad Moyſem. De illa dicitur hic: Locutus eſt Moyſes ad omnē iſrael. Ad hoc ſciendum quod pentateuchus non eſt niſi vna lex quæ ab apoſtolo & alijs, ſępius vocatur lex Moyſi quam lex dei Hebræus vocat etiam hos quinq; libros, thorath, id eſt legem. Nec ob aliud dicitur iſte liber ſecunda lex: niſi quia prædicta in præcedentibus libris hic iterantur quaſi lex iterata. iterantur autem hic tria & tribus de cauſis. Præcepta & cerimoniæ, ad commendationem memorię & ipſorum confirmationem. Beneficia dei ad roborandā in illis dei dilectionem. Flagella quæ murmurantes ſuſtinuerunt ad incutiendum timorem. p ¶Et euangelicæ legis præfiguratio. Sicut enim moyſes veterem legem quę dicitur lex timoris iterauit: explanauit & conſummauit, addens præceptum amoris: ſic ſaluator noſter eandem legem iterauit myſteria reſerauit: & completiorem fecit in lege euangelica: quæ eſt tota amoris: & in hoc Moyſes typum gerit Chriſti. Secunda lex figura fuit Euāgelij. Lex continebat figuras quarum in euangelio manifeſtatur veritas.

Decalogꝰ.

G

Exodus.

Iuuenalis in primo.

Geneſis.

Exodus.

Numeri.

Leuiticus.

H

Deuteronomium.

Arithmetica.

Deuteronomium.

Deuteros nomos.

Lex moyſi.

A

Vnde

a prefiguratio, nõne ſic ea habet
b q̃ p̃ora ſũt ut tũ noua ſint[1] oĩa:
c d De ueteribus hucuſq; moyſes:
e hucuſq; πευτρατεύχομ pẽtateuchus:
f qbus qnq; uerbis loq ſe uelle a
g p̄lus ĩ eccl̄ia gl̄iat̃. Iob exẽplar
patiẽtię q̃ nõ myſteria ſuo ſer
h i mõe cõplectit̃. Proſa ĩcipit, uer
k l ſu labit̃, pedeſtri ſermõe finit̃:
oẽſq; leges dialecticę ꝓpoſitio
ne, aſſũptiõe, cõfirmatiõe, con
m cluſiõe determĩat. Singula ĩ eo
uerba plena ſũt ſẽſibus. Et ut dẽ
cęteris ſileã: reſurrectiõem cor
porũ ſic ꝓphetat: ut nullus de
ea ul' manifeſtius ul' cautius ſcri
n pſerit. Scio ĩqt ꝙ redẽptor me⁹
uiuat: & ĩ nouiſsĩo[2] de terra ſur
recturus ſim: & rurſum circũda
bor pelle mea: & ĩ carne mea ui
o debo deũ: quẽ uiſurus ſũ ego
p ĩpe: & ocl'i mei cõſpecturi ſũt:
& nõ alius. Repoſita ẽ hęc ſpes
q mea ĩ ſinu meo. Veniã ad Ieſũ
r naue† q typũ dñi, ñ ſolũ geſtis,
uerũ etiã noĩe † p̃fert. Trãſit ior
s t danẽ, hoſtiũ regna ſubuertit, di
u uidit terrã uictori ppl'o, & p ſin
x gl'as urbes, uiculos, mõtes, flu
mĩa, torrẽtes, atq; cõfinia eccl'ię
cœleſtiſq; hier'l'm ſpãlia regna
y deſcribit. In iudicũ libro q̃t pri
z cipes ppl'i, tot figurę ſũt. Ruth
a b moabitis eſaię explet uaticiniũ
c dicẽtis: Emitte agnũ dñe dñato
d rẽ terrę: de petra deſerti ad mõ
e tẽ filię ſiõ. Samuel ĩ heli mortuo
f g & ĩ[3] occiſiõe ſaul ueterẽ legem
h abolitã.[4] porrò ĩ ſadoch atq; da
i k uid noui ſacerdotij nouiq; ĩpe
rij ſacramẽta[5] teſtat̃. Malachĩ:
l i. tertius et q̃rtus regum liber: à
m Salomone uſq; ad Iechoniam:
& à Hieroboam filio Na
bath uſq; ad Oſee: qui ductus

Vnde Iohan. primo. b. Lex per Moyſem data eſt gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. a ¶ Nonne ſic ea habet q̃ priora ſunt: id eſt in pręcedentibus libris dicta. d ¶ Vt tamen noua ſint omnia: id eſt appareant. c ¶ Noua. quia nouus eſt dicendi ſtilus & elegantior modus. Iſidorus in octauo etymolog. ſic exponit: Secunda lex: id eſt repetitio & euangelicæ legis pręfiguratio: quę ſic ea habet quæ priora ſunt: vt tamen noua ſint omnia quæ in ea replicantur. Vel, de veteribus: conſtruatur cum ſequentibus: & melius vt credo ſic. De veteribus hucuſq; Moyſes quaſi dicat. hucuſq; Moyſes egit de veteri teſtamento. Et hoc eſt quod ſequitur. d ¶ Hucuſq; Pentateuchus: id eſt quinq; volumina Moyſi: à pẽta quod eſt quinq;: & teuchos, quod eſt volumen. Moyſes à moys quod in lingua ęgyptiaca dicit̃ aqua: & ſes, quod eſt aſſumptio: quia aſſumptus eſt de aqua à filia Pharaonis. e ¶ Quibus quinq; verbis: id eſt libris. f ¶ Loqui ſe &c. gloriatur. Id ſumitur de. j. Corithio. decimoquarto. d. g ¶ Iob exemplar &c. complectitur: quaſi dicat, pauca vel nulla ſunt quæ non contineat. h ¶ Proſa incipit. à primo cap. vſq; ad tertium. i ¶ Verſu labitur. a tertio vſq; ad principium quadrageſimiſecundi. k ¶ Pedeſtri ſermone finitur. à principio. xlij. vſq; ad finem. Reſpice prologum ſuper illud Iob ſcilicet: Cogor per ſingulos. Et vt omnia iſta planius intelligas: Proſa ſicut dicit Iſidorus in primo Etymolog. eſt producta oratio: & à lege metri ſoluta: & dicitur a proſon quod eſt ſolutum, productum, vel prolixum: quia non artatur numero pedum vel ſyllabarum: ſed in lõgum pro volũtate producitur. Verſus eſt qui pedibus in ſuo ordine diſpoſitis certo fine moderatur. & dicitur à vertẽdo: quia tãdiu debet verti quouſq; recte cõſtituatur. Sermo pedeſtris dicitur humilis ſermo. Vnde Horatius in poetria: Et tragicus plerũq; dolet ſermone pedeſtri. l ¶ Omneſq; leges dialecticę &c. Ad euidentiam iſtorũ fiat talis ſyllogiſmus in primo modo primæ B figuræ: Omnis homo eſt animal, ecce maior propoſitio: Omne riſibile eſt homo, ecce minor propoſitio ſiue aſſumptio: ergo omne riſibile eſt animal: ecce cõcluſio quæ elicitur ex pręmiſſis. Cõfirmatio aũt iſtius cõcluſiõis ſiue illatiõis eſt regula quæ dicit: De quocunq; predicat̃ ſpecies & genus. Vnde dicit Tullius in primo rhetoric. Confirmatio eſt per quam arguẽdo noſtrę cauſę fidem & autoritatem & firmamentũ adiungit oratio: ſicut patet in textu: Maior pars libri Iob per modum diſputatiõis tradita eſt. m ¶ Singula in eo &c. cautius ſcripſerit. Cautius id eſt fidelius. ca. xix. d. vbi dicit: n ¶ Scio inquit &c. videbo deum. Quod quidã addunt ſaluatorem meum, Gregori⁹ non habet, nec Philippus: nec antiquæ bibliæ correctæ. o ¶ Quem viſurus &c. & non alius: licet alteratus. p ¶ Repoſita eſt hęc ſpes mea in ſinu meo. id eſt in mẽte mea. Nota ꝙ quidam dicunt ꝙ Moyſes compoſuit librum Iob: & ideo ſecũdũ ipſos ponitur in iſta epiſtola poſt pentateuchum à Hieronymo: Sed hoc non eſt verum: nec creditur à magiſtris quòd alius eum compoſuerit niſi ipſe Iob, expertus realiter afflictiones ſuas. Nec fuit hæc parabola conficta: ſicut dixit Rabbi Moyſes: quòd impoſſibile eſt hominem poſſe ſuſtinere talia. Ordinatur autem hic à Hieronymo ſtatim poſt Pentateuchum ante Ioſue: quia ante editus fuit. Iob enim ante Ioſue fuit: & (vt quidam dicunt) alio nomine appellabatur Iobab: ſicut legitur Geneſis trigeſimoſexto. d. Et hoc attendit Hieronymus, ideoq; ipſum immediate poſt Pentateuchum Moyſi poſuit. Et nota quòd ille Iobab fuit rex & regnauit poſt Balach filium Lyon: & nomen patris eius fuit Zare de Boſra: & hunc dicunt fuiſſe Iob: vt dictum eſt. q Veniam ad Ieſum naue. i. ad librũ Ioſue: qui fuit filius naue. vnde dicit̃ bẽnum, id eſt filius naue: C vel nun: quod idẽ eſt. Cognominat̃ autem ſic ad differentiã Ieſu filij Sirach ꝓnepotis. Ieſu magni ſacerdotis: q ſcripſit Eccleſiaſticũ. Itẽ. Ieſus naue trinomius fuit. Dicebatur enim Ieſus Ioſue & Oſee: r ¶ Typũ domini nõ &c. prefert. i. pretendit. s ¶ Tranſit iordanem tertio capitulo. t ¶ Hoſtium regna ſubuertit. a. ſeptimo capitulo vſq; ad decimumtertium. v ¶ Diuidit terrã victrici populo. a. decimoquarto, vſq; ad vigeſimumtertiũ. x ¶ Et p ſingulas vrbes, viculos, mõtes. &c. deſcripſit. quaſi dicat ſpiritualiter de militanti & triũphati eccleſia exponunt̃. y ¶ In Iudicum libro, quot principes populi tot figurę ſunt. In figurarum multiplicatione oſtenditur difficultas ſpiritualis intelligentiæ. Iſte liber dicitur Sophim hebraice: quod interpretatur ſpeculãs eos: vel ſpeculator eorum: quia vſq; ad Heli ſacerdotem deſcribit iudices qui fuerunt populi ſpeculatores: & ideo appellabatur liber iudicum tanquàm à materia. Videtur tamẽ quibuſdam autoribus ſic nominatus: vt chronicæ ſcribendæ quiſq; iudicum ſuum tempus in actis redegerit. Quis autem in vnum compegerit dubium eſt. Quidam dicunt ꝙ Samuel, alij ꝙ Eſdras. Veriſimilius videtur quòd Ezechias qui parabolas Salomonis & librum Regum in vnum collegit, ita ſcribitur in hiſtorijs. z ¶ Ruth Moabitis: id eſt de moabitidi regiõe exiſtẽs. a ¶ Eſaię explet vaticiniũ. i. ꝓphetiã. b ¶ Dicentis, decimo ſexto capitulo. c ¶ Emitte agnum &c. Gloſſa. Ruth Moabitis nupſit Booz: ex quo Obeth genuit: ex q̃ Ieſſe D pater Dauid: de cuius ſemine virgo Maria proceſſit: quæ Chriſtum concepit & peperit. Dicit ergo: d ¶ De petra deſerti: id eſt de Ruth gẽtili. Gẽtes em lapides pro deo colebãt: & iõ à deo deſerti erant. e ¶ Ad montem filiæ ſion: id eſt hieruſalem. Vel potius ad eccleſiam, quæ eſt in contemplatione tanquam ſpeculationis filia. f ¶ Samuel in. &c. Liber Regum apud nos diſtinguitur in quatuor volumina, ſecundum Hebręos in duobus libris conſiſtit: quorum primus dicitur Samuel à nomine autoris: ita ſcribitur in hiſtorijs. Alij dicunt quòd primam partem ſcripſit Samuel: ſequentia vero eius vſq; ad calcem ſcripſit Dauid. Secundus liber dicitur Malachim: id eſt Regum à materia: quem quidam vocant Malachot, quod ſonat regnorum: ſed vitioſe. Agitur enim de vno regno iudęorum tm̃ & de regibus eius: ſed in duo diuiſum fuit. Scriptus autẽ eſt chronicæ liber iſte ſub ſingulis regibus: qui compactus eſt in vnum à Hieremia, quod exinde patet: quod idem eſt finis huius libri & Hieremiæ: ita ſcribitur in hiſtorijs. Dicit itaq;, Samuel: id eſt primus liber Regum apud Hebręos, qui primus, & ſecundus apud nos. g ¶ In Heli mor. primi Regum quarto. h ¶ Et in occiſione Saul, primi Regum trigeſimoprimo. d. i ¶ Legem abolitam: id eſt deletam. In morte Heli ſacerdotis & Saul regis tranſlatio regni & ſacerdotij præfiguratur. Ideo ſequitur. k ¶ Porro in Sadoch atq; Dauid. &c. In Sadoch. ſecundi Regum octauo. d. In Dauid. ſecundi Regum ſecundo. a. l ¶ Malachim, id eſt tertius & quartus Regum liber: à Salomone vſq; ad Iechoniam; & ab Hieroboam filio Nabath vſq; ad Oſee &c. A Salomone: iij Regũ primo vl' tertio vſq; ad Iechoniam. quarti Regum vigeſimo quarto. Caue ne decipiaris in nomine, quia alio nomine dicebatur Eliachim filius Ioſiæ. Inter iſtos duos deſcribitur regnum Iuda. m ¶ Et a Hieroboam: tertij Regum duodecimo vſq; ad Oſee. quarti Regum decimoſeptimo. Inter iſtos duos deſcribit̃ regnũ Iſrael.

Pẽtateuch⁹ Moyſes.
Iob.
Iob. 15. d.
Proſa.
Verſus.
Ioſue: ſiue Ieſus naue.
Sermo pedeſtris.
Liber Iudi.
Ruth.
Eſaię. 18. a.
Regum. 1. & ſecũdus.
Regũ. 3. & quartus.
Quis cõpoſuit librum Iob.
Iobab.

1 oĩa de veterib. Hucuſq; & c̃.
1. Cor. 14. d
Iudicum liber.
2 die de
alũs non habet † qui.
alũs non habet † præfert.
Regum libros quis conſcripſerit.
3 occiſo Saul.
4 monſtrat porrò.
5 teſtantur.

c Regnum

a eſt in Aſſyrios: Regnũ Iuda & regnũ deſcribit Iſrl̃. Sihiſtoriã reſpicias, uerba ſimplicia ſũt: ſi [1] ĩ litera ſenſũ latentẽ [2], eccleſiæ paucitas & hereticorũ cõtra ec‑
b cleſiã bella narrant. Duodecim
c ꝓphetę in unius uoluminis [3] anguſtia coartati: multo aliud ꝙ
d † ſonãt in lr̃a ꝑfigurãt. Oſee cre
e bro noĩat Ephraim: Samariã:
f Ioſeph: Iezrael: & uxorẽ forni‑
g h caria & fornicatiõis filios: &
i adulterã cubiculo clauſam mariti: multo tp̃e ſedere uiduã & ſub ueſte lugubri uiri ad ſe red‑
k ditũ ꝑſtolari. Iohel filius Phatuel deſcribit terrã duarum tri‑
l buũ [4] herucha: brucho: locuſta
m n & rubigine uaſtante conſum‑ptam: & poſt euerſionem prio
o ris populi: effuſum iri ſpiritũ ſanctũ ſuper ſeruos dei & ancillas: id eſt, ſuper centumuiginti credentiũ nomina: & effuſum iri in cœnaculo Sion. Qui cẽtũ uiginti ab uno uſqꝫ ad quinde‑ p
cim paulatim: & per incremen q
ta ſurgẽtes, quindecim graduũ numerũ efficiũt: qui ĩ pſalterio r s

1 literis
2 inſpexeris eccleſiæ
3 anguſtias alš † ſonat.
4 eruca: Iezrael.

E a ℭ Regnum Iu. Per regnum Iuda deſignatur paucitas fidelium: per regnum Iſrael, multitudo hęreticorum. b ℭ Duodecim prophetę: ſcilicet minores. c ℭ In vnius volu. angu. &c. In prologo ſuper Oſee dicit expreſſius. Vbi ait: Hoc tantum vos o Paula & Eſtochium ammonitas ſcire volo vnum librum eſſe duodecim prophetarũ. Sed quare ĩ vno volumine coartantur in prologo libri regũ ponitur ratio: vt ſcilicet tot eſſent libri quot ſũt lr̃æ alphabeti apd̃ Hebręos. d ℭ Oſee crebro noĩat Ephraim &c. Per Ephaĩ: ſicut dicit Hieronymus ſuper Oſee quinto. a. Hieroboam ſignatur. Nomine Iezrael decem tribus. Iſte Hieroboam qui fuit de ſtirpę Ephraim filij Ioſeph: regnauit ſuper decẽ tribus: & fecit populũ idololatrare, ſicut ſcribitur. iij. Regum. xij. e ℭ Samaria: ciuitas eſt Metropolis decem tribuum: à quo omnis regio in circumitu nomen accepit: quã Sennacherib rex Aſſyriorum conſtruxit: vocauitqꝫ Samariam: id eſt cuſtodiam: qa quãdo Iſrael tranſtulit in Medos, ibi cuſtodes cõſtituit, ita dicit Iſidorus Etymol. xv. Ita Hieronymus ſuper octauo Oſeę. Non in vrbe Samaria poſiti erant vituli, ſed in Dan & Bethel. Per Samariam ergo omnes vrbes decẽ tribuum ſignantur. f ℭ Ioſeph. Non recolo me legiſſe in Oſeę: forte vitio ſcriptoris ponitur hic, vel intelligitur in filio ſuo Ephraim: quod videtur haberi ex gloſa Hieronymi Oſeę. j. vbi dicitur Iezrael eſt metropolis in regno Samariæ: iuxta quam ſunt cãpi latiſſimi: & valis vaſta pluſquam decem milibus paſſuum, quarti Regum decimoſeptimo. d. In hac commiſſo prelio ab aſſyrijs cęſus eſt Iſrael: id eſt decem tribus: quæ dictæ ſunt Ephraim: propter Hieroboam de Ephraim genitum: qui primus fecit ſciſma in populo. Dicuntur & Ioſeph: quia Ioſeph erat pater ephraim. g ℭ Iezrael interpretatur ſemẽ dei: qui Chriſtus eſt. in quo vere impletur quod per ſanguinẽ Naboth Iezraelitis pręfiguratur. h ℭ Et vxorem fornicariam. Oſeę primo. a. i ℭ Et adulteram. maritum expectãtem. Oſeę tertio vbi dicit gloſa Haimonis: ſicut per fornicariam decem tribus: ita per hanc adulterã, Iudęam ſpiritualiter intelligimus &c̃. In ſumma tene quod dicit Iſidorus etymolog. ſeptimo. Oſeę ſaluator aut ſaluans. Dum enim iram dei ad populũ Iſrael ob crimen idololatriæ prophetaſſet: domui Iudę ſalutem pręnunciauit. Propter qd̓ Ezechias rex iuda ſublatis idolis: quæ præcedentes reges conſecrauerant: templum domini purgaſſe aut purificaſſe monſtratur. k ℭ Iohel filius &c. Aliqui libri habent: Terram duodecim tribuũ. ſed dicit Hieronymꝰ in ꝓlogo ſuꝑ Iohel, q ĩcipit: Sanctꝰ Iohel &c̃. ꝙ ĩ hũc ꝓphetã. i. ſcd̓m hũc ꝓphetã oẽ quod dicit: principaliter ad tribum iudam & ad hieruſalem pertinere credendum eſt: & nullã oĩno iſraelis: id eſt decẽ tribuũ in hoc fieri mentionem. Aliqui tamen gloſant hoc quod dicit: nullam ſupple ad corrigendum quoniam de eis facit mentionem: reducendo mala ipſorum in exẽplum: vt caueant duæ tribus. De hoc nolo cõtẽdere: ſed credo Hieronymum, qui dicit nullam omnino &c. l ℭ Herucha vocat vermis qui in caulibus inuenitur. m ℭ Bruchus vocatur fœtus locuſtæ anteqꝫ habeat alas: deinde cum incipit parum volare dicit attelabus: cum vero plenitervolat dicitur locuſta. n ℭ Rubigo. eſt quando tenere fruges noxio rore percutiũtur: & vertunt tã culmi quàm ſpicæ in ruborem minij coloris: vel ſynopidis ſecundum gloſam. Per herucham Aſſyrij & Caldęi ſignantur: per locuſtam Perſæ & Medi: per bruchum Macedones, & omnes ſucceſſores Alexandri: per rubiginem Romani. Secundum Gregorium ꝑ heruchã notat libidinẽ: per locuſtam inanem gloriã: per bruchũ ventris ingluuiem: per rubiginem iram. Secũdum Hieronymum. Moraliter per hæc quatuor ſignãtur quatuor anni paſſiões: quę ſi vltra modum dominãtur: auferunt ſalutẽ animę. Triſtitia de pręſenti aduerſitate. Gaudiũ de pręſenti proſperitate. Timor de futuro malo. Spes de futuro bono. o ℭ Effuſum iri. i. effundẽdũ eſſe. Iohel. ij. g. Poſt hæc effundã ſpiritum meum ſuper omnẽ carnẽ &c. Super cẽtumviginti. Actu. i. c. Erat autem turba hoĩm ferè centum uiginti: Itẽ Act. ij. a. dicitur de effuſiõe ſpũſſancti ſuper
eos

F Actu. 1. c.
Moraliter.

G eos: ꝙ ſcilicet repleuit totã domũ vbi erant ſedentes. p ℭ Qui centumuiginti. Ad euidentiam iſtius literæ depinge trigonum æquilaterum, in cuius prima linea pone. 1. in ſecunda. 2. in tertia & ita paulatim. & per incrementa multiplicando procede vſqꝫ ad decimamquintam lineam: in qua pone. 15. & poſtea totam ſummam numera: & inuenies centumuiginti: & in quolibet latere trigoni inuenies quidecim: ꝓpter hoc em̃ dicitur equilaterus, ſicut patet ĩ ſubſcripta figura. & hoc eſt qd̓ dr̃. Qui cẽtũ uiginti ſurgẽtes paulatim. i. de linea in lineã.

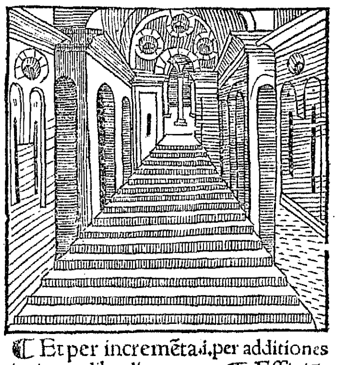

q ℭ Et per incremẽta. i. per additiones vnius in qualibet linea. r ℭ Efficiũt numerum quindecim graduum. i. quindecim pſalmorũ gradualiũ. s ℭ Qui in pſalterio continetur. Myſtice ad literã in tẽplo Salomonis in hieruſalẽ erãt quindecim gradus: per quos aſcendebat ad templũ & quãdo cãtores ſolẽniter ꝓcedebãt: incipiebãt ab inferiori: & aſcẽdebant proceſſionaliter vſqꝫ ad ſummũ, & ſtãdo in ſingulis cãtabant vnũ de illis pſalmis gradualibus. Vnde dicti ſunt pſalmi graduales à gradu, vl' à gradior: quia gradatim cantabant ibi. Myſteriũ aũt in illis multipliciter eſt. Sunt em̃ ibi tres quinarij. Primus pertinet ad incipientes. Secundus ad proficientes. Tertius ad perfectos. Primus em̃ cõſiſtit in declinatione à malo: & primꝰ gradus primi quinarij eſt clamor liberatiõis à miſeria huius ſeculi: qui determinatur in hoc pſalmo: Ad dominũ cum tribularer clamaui. Secundus gradus eſt fiducia liberationis: quę tangitur in ſecũdo pſalmo. Leuaui oculos meos &c̃. Tertius gradus eſt lęticia ex conſideratione finis tribulationis, ibi: Lętatus ſum in his q̃ dicta &c. Quartus eſt continuatio ſupplicationis pro liberatione quæ ſubiungit quarto pſalmo: Ad te leuaui. Quintus eſt gratiarum actio pro liberatiõe, ibi: Niſi quia dñs. ℭ Scd̓s quinarius incipit ibi: Qui cõfidũt. & pertinet ad ꝓficientes. Etem̃ ad ꝓficiendũ in bono. Primus gradus eſt confidẽtia chriſtiani: quæ tangit ibi: Qui cõfidũt. Secũdꝰ gradus eſt cõſolatio ſeminantis miſericordiæ opera, ibi: In cõuertẽdo. Tertius gradꝰ eſt oĩm bonorũ deo attributio, ibi: Niſi dñs. Quartus eſt beatitudo timoris, ibi: Beati omnes &c̃. Quintꝰ eſt firmitas patientiæ, ibi: Sępe expugnauerũt me. ℭ Tertius quinarius incipit ibi: De profundis clamaui. In quo notatur conſummatio in bono & ideo pertinet ad perfectos. Primus gradus eſt confidentia ſupplicationis, ibi: De profundis. Secundus humilitas confidentis, ibi: Domine non eſt exaltatum. Tertius eſt deſiderium ędificationis domus dei, ibi: Memento domine. Quartus eſt charitas proximi, ibi: Ecce quam bonum. Quintus eſt charitas dei, ibi: Ecce nunc bebenedicite. Vel ſic, ad decimumquintũ gradum aſcendit: ſcilicet ad charitatẽ dei quæ ponitur in vltimo gradu, qui charitatem implet, quæ quindecim affectus habet. primæ Corinthiorum decimo tertio. b. Charitas patiens eſt &c. Vnde hæc figura dalmatica habet altrinſecus quindecim ordines fimbriarum. Item ad quindecimum gradum aſcendit qui mandata veteris ac noui teſtamenti cuſtodit. Iuxta illud Eccleſiaſtes vndecimo. a. Da partes ſeptem necnon & octo. Talis aſcendit per quindecim gradus qui erant in templo. Micheas quinto. b. Suſcitabit dominus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates. Item qui per virtutes ad quidecim gradus aſcendit vt dicitur ſuper illos pſalmos: habebit ſpiritũ ſanctum qui in centumuiginti diſcipulos miſſus eſt, & hoc eſt quod dicit Hiero. Qui myſtice cõtinẽtur. Et hoc ipſum repręſentat eccleſia tempore quadrageſimali recitando eos in matutino.
Amos

Oſee.
Ioel. Quĩdecim gradus in tẽplo Salomonis.
Pſalmi graduales quare ſic dicuntur.
H
23. diſ. eccleſiaſtica. §. dalmaticis.

[a] myſtice cōtinent̃. Amos paſtor
& ruſticus & ruborū mora di-
[b][c] ſtringens, paucis uerbis explica
[d] ri nō pōt. Quis em̄ digne expri
mat tria & q̄tuor ſcelera dama-
ſci, [1] Gazę, tyri, idumęæ, filio-
rū ammō & moab, & in ſeptīo
[e] octauoq́ gradu iudæ & iſrael:
Hic loquit̃ ad uaccas pingues
quæ ſunt in mōte ſamariæ: & [f]
ruiturā domū maiorē minorēq́ [g]
teſtat̃. Ipſe cernit fictorē locu- [h]
ſtę: & ſtātē dn̄m ſup murū litū, [i]
uel adamātinū, & uncinū pomo [k]
rū attrahentē ſupplicia pctōri- [l][m]
bus, & famē in terra: non famē
panis neq́ ſitim aquæ: ſed ãudiē
di uerbum dei. Abdias qui īter
pretatur ſeruus domini: perto [n]
nat contra edom ſanguinē terre
nūq́ hoīem: [2] frīs q̄q́ Iacob ſem [o]
per ęmulum haſta percutit ſpiri
tali. Ionas columba pulcherri- [p]
ma: naufragio ſuo paſsionē do
mini pręfigurās: mundū ad pœ
nitentiā reuocat: & ſub noīe ni-
niue, ſalutem gētibus nunciat.
Micheas de moraſthi cohæres [q][r]

A a ℭ Amos paſtor & ruſticus & ruborum mo. diſtringēs: id eſt leuiter tangens: vel leuiter decerpens: ſicut paſtores ſolent facere. Alij habent diſtinguens: quia meliora eligebat. tamen in antiquis & correctis biblijs inueni diſtringēs. b ℭ Paucis verbis &c. In quo notatur ipſius difficultas. c ℭ Quis enim digne &c. Amos paſtor. j. ca. d ℭ Tria & qua

Tropologia. tuor ſcelera &c. j. ca. & .ij. Iuxta tropologiā exponit Hier. in originali dicens, Primū

Amos. peccatum eſt cogitaſſe quæ mala ſunt. Secū dum cogitationibus acquieuiſſe peruerſis. Tertium: quod mente decreueris, opere cōplere. Quartum: poſt peccatum non agere

[Da]maſcus. pœnitētiam: & in ſuo ſibi complacere delicto. Damaſcus ſecundum Hierony. metro-

Galaad. polis eſt in ſyria: quā cōdidit ſeruus Eliezer in campo vbi occiſus eſt Abel. Galaad ciuitas & regio eſt trans iordanem in ſorte dimidiæ tribus manaſſe. Tempore vero quo nos cœpit prophetare Azael rex Damaſci illam regionē intantum vaſtauit: vt ſuperato Achaz rege Iſrael illam regionē ad inſtar tribulorū frumenta in areis triturātium contereret. ideo primo aduerſus damaſcū inuehit̃ propheta: ita dicit Hiero. Item ſecundū ipm Gaza eſt metropolis ciuitas philiſtinorum

Gaza. qui nunc palęſtini vocantur, qui quoſcūq́ de duodecim tribubus poterant comprehēdere: vendebant idumęis in ſeruos & ancillas: ideo minatur eis propheta ignem captiuitatis qui omnia deuoret. Tertio inuehitur contra Tyrum. Et ſecūdum Hierony. Tyr⁹ eſt ciuitas Phœnicū: & ꝓxima ſidonijs: cui⁹

Tyrus. ciues negotiatores erant: & quoſcunq́ de-

Abdias. prędari poterāt ex iſrael: vendebāt idumęis & alijs gentibus. Quarto inuehitur contra idumęam: de qua dicit Hieronymus: Edom

B ipſe eſt ꝗ & Eſau & Seyr. vñ & mōtes Seyr

Idumęa. nominant̃: inde & regio idumęa. Iſte perſecutus eſt Iacob: vt timore ei⁹ fugeret in me-

Ionas. ſopotamiā & nō ſeruauit in eo viſcera miſericordiæ, vt vinculo fraternitatis colligatū ſibi intelligeret. Et odium quod fuit in pr̄e, ſeruauerunt idumęi nati ab eo contra filios Iacob. vt egredientibus de ægypto: nec trā-

Micheas. ſitum quidem in terram ſanctam cōcederēt: in hoc violantes miſericordiam, acſi fratres eos eſſe neſcirēt. Quinto inuehitur contra filios ammon de quibus ait Hierony. Filij am-

Ammonitæ. mon geniti de ſtirpe Loth, habitant in Arabia. Horum vero princeps Naas ammonites temporibus Saul pugnauit contra Galaad

Galaad. quæ eſt ciuitas duarum tribuum & Manaſſe: & intātum oppreſſit eam, vt etiam pregnantes ſecaret mulieres. Sexto inuehitur contra

Mobitæ. Moab. Fuit autem Moab filius maioris filiæ Loth. Geneſis decimonono. g. Sed vt videamus propter quid inducatur hic: Nota quōd dicit hic Hieronymus in gloſſa. Tradunt Hebręi quòd idumęi fuerunt ſubiecti Ioſaphat regi Iuda: & Moabitæ Ioram regi iſrael. Sed poſt modicum cum receſſiſſet rex Moabitarum à Ioram, petiuit ille auxilium à Ioſaphat rege iuda: qui veniens conduxit ſecum regem idumeorum ad oppugnandū ciuitatē, vbi rex Moab erat concluſus: & cum rex Moab vellet confugere de ciuitate per eam partem quam obſidebat rex idumęorum, non eſt permiſſus ab eo: tunc aſcendens ſuper murum immolauit filium ſuum deo: & propter immanitatem huius ſceleris receſſerunt filij iſrael à ciuitate. Poſtea mortuo rege idumęorum & ſepulto: recordati Moabitæ quid erit contra eos in obſidione: extractum de ſepulchro combuſſerunt igni & in cinerem redegerunt. vt quod non potuerunt in viuo: vlciſcerentur in mortuo. Septimo gradu: id eſt ſeptimo loco inuehitur contra iudā: id eſt contra duas tribus relicto deo idolis deditas. Et octauo gradu: id eſt octauo loco contra iſrael: id eſt contra decem tribus, quarum multa peccata enumerat in gloſſa Hieronymus. dicit ſic: Habebat conſuetudinem princeps iudæorum: vt ſi pauper in via ſe illis iungeret, flagellatum ſuper puluerem terræ proijcerent, indignantes cum ſimplicibus ire. Contigit etiam crebro vt pater vxorem filij pollueret: illos etiam qui nolebant ire ad adorandos vitulos: interficiebant & cętera. e ℭ Hic loquitur ad vaccas pingues quarto capitulo: id eſt ad hæreticos, gulæ & ventri ſeruientes, vel optimates decem tribuum. Non boues aratores: ſed irriſoriæ vaccas pingues vocat: quia domi reſidentes: ventri: & gulæ ſeruiebant. f ℭ Quæ ſunt in monte Samariæ: id eſt C eminentia poteſtatis vt humiles opprimāt. g ℭ Et ruiturā domum: maiorem minorēq́ teſtatur. vj. capi. Gloſſa exponit de decem & duabus tribubus. h ℭ Ipſe cernit fictorē locuſtæ. vij. cap. Fictor locuſtæ dicitur dominus cuius iuſſu multitudo locuſtarum cooperuit terram promiſſionis in principio germinātiū ſerotini imbris. id eſt in primo vere quando oīa virere incipiunt. Secundum interlineare dicit̃ fictor id eſt creator aſſyriorum qui ꝑ locuſtam ſignant̃. vel ſcd'm qd' plenius dicit̃ in gloſſa marginali vbi dicitur: Sicut locuſtæ ſi in pri-

cipio ſerotini imbris veniunt quando cuncta virent & omnis ager parturit: cūcta fere conſumunt: ſic Sennacherib adueniens dū floreret regnum decē tribuum: cuncta vaſtauit & captiuauit. [1] & gazæ, & tyri, & Idumęæ, & filiorum.

i ℭ Et ſtantem dominū ſuper murum litum. Hęc eſt litera Hieronymi. k ℭ Vel adamantinū. Hęc eſt litera ſeptuaginta. Murus litus: id eſt ſuperinductus. Et dicitur à lino. is. leui. linere. litum litu. quod eſt ſuperinducere. Per murū figurat̃ diuina protectio. Per linitionem quæ pulchriorem & fortiorem reddit murum, pręfiguratur virtutum pulchritudo. Per adamantem qui non diſſoluitur niſi ſanguine hircino, notatur perſeuerantia in bono: vel inſeparabilitas à deo. Romanorū. viij. g. Quis nos ſeparabit &c. Et omīa iſta comminatur dominus inferre iudęis ꝓpter peccata ſua. l ℭ Et vncinum pomorum attrahentem ſupplicia peccatoribus. Per vncinum intelligitur vicinum tempus captiuitatis. Sicut enim vncino trahuntur rami arborum ad carpēda poma, ita ꝓximare facit tempus captiuitatis. m ℭ Et famē in terra &c. Iſtud intelligitur de ſubtractione verbi diuini quæ poſt reſurrectionē domini miſſa eſt in iudęos: ſicut innuitur in interliniari. n ℭ Abdias qui interpretat̃ ſeruus domini &c. Vide prologum in abdiā: qui incipit: Iacob pr̄iarcha &c. & habebis euidentiam eorū quę hic dicuntur. Sicut dicit Iſidorus Etymologi. ſeptimo. Abdias ſeruus domini dicitur. Sicut enim Moyſes famulus domini: & Apoſtolus ſeruus Chriſti: ita iſte ad gentes miſſus videt & prædicat quæ prophetali digna ſunt miniſterio & ſeruitute: inde dicitur ſeruus domini. Pręedicat autem deſtructionem idumęæ. inde dicitur: Perſonat contra Edom: id eſt terribiliter eum increpat. Quod autem ſubditur ſanguineum terrenumq́ interpretatio eſt nominis. Sanguineus erat: quia fraternum ſanguinem ſitiebat. Terrenus: quia circa terrena erat occupatus. vnde Geneſis vigeſimoquinto d: Factus eſt Eſau vir gnarus venandi & homo agricola. o ℭ Fratris quoq́ Iacob ſemper ęmulū: id eſt inuidū. Gene. xxvij. g: Venient dies luctus patris mei: & occidam iacob fratrem meum. Haſtam ſpiritalē appellat ꝓpheticam increpationē. Scd'm Hiero. iſte Abdias ſpecialiter dicitur ſeruus domini, quia abſcondit & pauit centum prophetas: quinquagenos & quinquagenos in ſpeloncis cum interficeret Iezabel prophetas domini. iij. Regum. xviij. ca.

Murus lit⁹.

Allegoria.

D

Abdias.

Ionas. p ℭ Ionas colum. Iſid. dicit in. vij. Etymolog. Ionas interpretatur columba: pro gemitu quādo in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem propter triſticiam quam habuit de ſalute Niniuitarum, vel propter hederam ſubito areſcentem: cuius vmbraculo tegebatur contra ſolis ardorem. Secundum Remigium iona, & ionas varias babent interpretationes. De naufragio ionę habetur in primo capitulo. Qualiter mūdum ad pœnitentiam reuocat habetur tertio

Moraſthi. capi. q ℭ Micheas de moraſthi &c. Moraſthi ſicut ait Hie

Micheas. ronymus non grandis viculus eſt iuxta Eleucheopolim vrbem palęſtinæ. & interpretatur hęres. Micheas interpretatur humilitas. Pulchre autem humilitas quæ inter virtutes præcipua eſt de ſpe hęreditatis dei naſcitur. r ℭ Cohęres Chriſti. Romanorum octauo capit. Hęredes quidem dei: cohęredes autem Chriſti. Aliudit interpretationi prędictæ ſcd'm Remigium. Micheas interpretatur quis eſt ille: vel quis eſt in loco hoc. Eſt autem prophetia eius cōtra ſamariā & hieruſalē: ſicut patet in principio: ſicut ait Iſidor. Etym. xiiij. Samaria regio palęſtinę: quæ à quodā oppido nomen cœpit: quod vocabatur ſamaria: ciuitas quondam regalis in iſrael

a chriſti: uaſtationẽ annũciat filiæ
b latronis & obſidionẽ ponit con
tra eam: quia maxillã percuſſerit
c iudicis iſrael. Naum conſolator
d orbis: increpat ciuitatem ſangui
num: & poſt euerſionem illius lo
e quitur: Ecce ſuper montes pedes
euangelizantis & annunciantis
f pacem. [1] Abacuk luctator fortis
& rigidus: ſtat ſuper cuſtodiam
g ſuam & figit gradum ſuper mu=
h nitionem: ut Chriſtum in cruce
contempletur: & dicat: Operuit
i cœlos gloria eius: & laudis eius
k plena eſt terra: Splendor eius ut
lux erit. cornua in manibus eius:
l ibi abſcondita eſt fortitudo eius:
m Sophonias ſpeculator & arcano
n rũ domini cognitor: audit clamo
rem à porta piſciũ & eiulatum
o à ſecũda: & contritionem à colli=
p bus. Indicit quoq; ululatũ ha=
bitatoribus pylæ: quia conticuit
q omnis pplus chanaã: [2] diſpſi ſunt
r uniuerſi qui inuoluti erãt argen= s
to. Aggeus feſtiuus & lętus: q ſe=
minauit ĩ lachrymis ut ĩ gaudio t
meteret: deſtructum tẽplum ędi u
ficat: deumq; patrem inducit lo=
quẽtem: † Adhuc unũ modicum x
& ego cõmouebo cœlũ & terrã
& mare & aridã: & mouebo oẽs
gẽtes: & ueniet deſideratus cũctis y
gẽtibus Zacharias memor dñi z
ſui: multiplex in prophetia: Ie= a
ſum ueſtibus ſordidis: indutũ & b

E a ℂ Vaſtationem annunciat filię latronis.i.hieruſalem filię
diaboli: ad prędandum ſemp accincti: vnde vocat latronis filiã: nõ
ſuam.v.ca.a. b ℂ Et obſidionem ponit contra &c. eo q p
cuſſerit maxillã iudicis iſrael.v.ca. vbi dicit.glo. Cõtumelia fuit tri=
nitatis qñ fauentibus iudęis Romani percuſſerũt caput iudicis iſrl:
dicendo: Prophetiza nobis Chriſte quis eſt
iſte qui te pcuſſit. Matth.xxvj.g. Vel quãdo
vn9 de miniſtris percuſſit eum in maxillam:
dicens: Sic reſpondes pontifici? Ioh.xviij.d.

Naum

c ℂ Naum &c. Naum interpretatur cõ
ſolator. Dicitur autem conſolator orbis:
quia decem tribubus iam captiuatis & du=
abus iam ab aſſyrio grauiter afflictis: deſtru
ctionem ipſorum aſſyriorum p caldęos fu=
turam nunciauit. d ℂ Increpat ciuita=

2. Abacuk

tem &c.ſ.niniuem.iij.cap. vę ciuitas ſangui
num &c. e ℂ Ecce ſuper montes &c.
Gloſſa.legatur.ij.Paral.xxxij. quod ſennache
rib obſidente hieruſalem primo menſe non
potuit paſcha fieri, ſed cęſo exercitu: & annũ
ciata morte Sennacherib: ſecundo menſe pa
ſcha celebratum eſt. Inde ait: O iuda ne ſis ſo
licitus: occiſo hoſte tuo in templo dei ſui:
ecce venit tibi nũcius trãſcurrẽs montes &
colles: & q̃ſi de ſpelũca, vl' ſpecula annũciãs
tibi per mortem ſennacherib liberatam vr=
bem. Celebra iuda feſtiuitates tuas &c. Cæ=
tera plana ſunt. Secundum Iſidorum dicitur
conſolator vrbis: vt ait.in.vij.Ethy. Naum
germen ſiue conſolator increpat enim ciui=
tatem ſanguinum: & poſt euerſionem illius
conſolatur Sion dicens; Ecce ſuper montes
&c. f ℂ Abacuk luctator for. &c.
Quare dicatur luctator fortis patet per v'ba

Abacuk

Hieronym. qui dicit ſuper abdiam: Abacuk
interpretatur amplexans; qui vl' ex eo quod
amabilis fuerit domini vocatur amplexatio

2. diſperie=
runt

vel quia in certamen cum deo ingreditur
amplexantis id eſt luctantis ſortitur vocabu

F

lum. &c. g ℂ Stat ſuper cuſtodiam
ſuam. Hoc ſumitur de Abacuk.ij. vbi ſcri=
bitur: ſuper cuſtodiam meam ſtabo. gloſſa.
id eſt omni diligentia cuſtodiam cor meum.

Aggei.2.b.

h ℂ Et figit gradũ ſuper munitionẽ
id eſt ſtabilitat animũ ſuper chriſtũ. Totum
ſumitur de.ij.cap. Que autem ſequũtur ſu
muntur de.iij.cap. i ℂ Operuit cœlos
gloria eius & laudis eius plena eſt ter
ra. Gloſ. in aduentu chriſti repleta ſunt om=
nia gloria. vnde Luc.ij.b. Gloria in altiſſimis
deo: & in terra pax hominibus bone volun
tatis. Coſ.j.cap. Pacificans per ſanguinem
&c. quæ in cœlo & in terra. k ℂ Splen=
dor eius vt luxerit. quia quaſi ſol iuſtis
radiauit. Cornua id eſt trophęa crucis. In
manibus eius. Vel man9 eius fixę in cor=

hyppallage

nibus crucis: vt fiat hyppallage: id eſt conuerſio caſuum & con=
ſtructionis. l ℂ Ibi abſcondita eſt forti. eius. Exinauit enim

Sophonias

ſe vſq; ad mortẽ. Phil.ij.a. m ℂ Sophonias ſpecula &c. So=
phonias ſecundũ Hieron. interpretatur ſpecula vel arcanum domi
ni: & vtrunq; prophetę conuenit. Dicitur enim Ezech.iij.d. Fili ho
minis ſpeculatorem dedi te domui iſrael, & audies de ore meo ver
bum & annũciabis eis ex me. Prophetat aũt de euerſione hierlm: &
captiuitate Iudę & beniamin p Nabuchodonoſor, q̃ captiuitas in=
terfecto ioſia rege viſa eſt in ceſpite. n ℂ Audit clamorẽ &c.

Porta pi=
ſcium

Quę ſequuntur ſumpta ſunt de.i.ca. Sophonię. Porta aũt piſciũ
appellatur: q̃ ducit dioſpolim et ioppẽ: & vicinior mari. o ℂ A
ſecũda. ſignificat portã ſecũdi muri in eodẽ climate. p ℂ A col
libus.i. de monte ſion & excelſiore parte vrbis: qua ab hoſtibus
occupata facilior deſcenſus erit ad prona. Vallẽ aũt ſiloe comparat
pylę.i. vali in quo tundunt frumẽta, quia de porta piſciũ: & de ſe=
cũda & de collib9 pruẽs exercit9, cõtundet inferiora loca. q ℂ Ca
naan: vocat populum iudęorum. vnde Dañ.xiij.c. Semem chana
an & non iuda. r ℂ Diſperſi ſunt vniuerſi qui inuoluti
erant argento. qui peribunt; quia tantas habent diuitias vt eis
putant ſe indutos & ſeptos. Myſtice, per portam piſcium deſi

Myſtice

gnatur curioſitas humana. per ſecundam carnis concupiſcentia.
per colles ſuperbia. per pylam, hieruſalem; quę erat euertenda.
propter

propter omnia iſta. s ℂ Aggeus feſtiuus & lętus: Ad euiden= G
tiam iſtorum nota quod ſicut ſcribitur in.ij. Paralipom. vlt. Na= Aggeus
buchodonoſor rex caldęorum propter periurium ſedechiæ regis
iudæ qui ab ipſo receſſerat, ipſum ſedechiam cum populo ſuo in
babyloniam duxit captiuum incenſo templo & deſtructa hieruſa=
lem. Mortuo autem Nabuchodonoſor: &
Balthaſar filio eius interfecto: ſicut ſcribi=
tur Danielis.v.g. Darius medus ſucceſſit in
regnum caldæorum: quo mortuo ſucceſſit
Cyrus rex perſarum: qui in primo anno Naum
regni ſui miſit in hieruſalem circiter quin=
quaginta milia iudęorum: quibus præfe=
cit zorobabel & ieſum filium Ioſedech. &
præcepit vt ædificarent templum domini Templi re
Illi autem extructo altari fundamenta tem= ſtauratio
pli iecerunt. j. Eſdræ. iij. a. Sed interea
mortuo Cyro artaxerxes qui dictus eſt Abacuk
Cambyſes illi ſuccedens: mandauit genti= cap.3.a.
bus quæ erant in hieruſalem ne templum
reædificari permitterent. j. Eſdræ. iiij.
&. v. remanſit itaq; opus imperfectum
vſq; ad annum ſecundum Darij filij Hy=
ſtaſpis. Hoc anno Aggeus & zacharias
prophetæ: non timentes regis edictum,
nec inimicitias circumadiacentium popu=
lorum: hortati ſunt Zorobabel & popu
lum ſuum qui cum eo erat: vt ædificarent
templum: quia iam tempus erat, quo
Hieremias prophetauerat templum eſſe re=
ędificandum: ſcilicet poſt ſeptuaginta an= Sophonias
nos captiuitatis: Hieremiæ vigeſimono=
no.c. Prophetat autem Aggeus populi
reuerſionem; templi reędificationem ciuita=
tis renouationem: obſeruantiam ſacerdota
lem: & exteriorum regnorum ſubuerſio=
nem: & propter iſta dicitur feſtiuus & læ=
tus iuxta nominis interptationẽ. t ℂ Qui H
ſeminauit in lachrymis vt in gaudio Aggeus
meteret. ſumptum eſt de pſal. centeſimoui= cap.2.b.
geſimoſecundo. a. Deſtructum tem=
plum ædificat. j. capitulo v ℂ Deũq;
patrem inducit loquentem. capitulo
ſecundo.b. vbi ait. x Adhuc vnum mo
dicumq; &c. Interlinearis: Tempore
paſſionis ſol obſcuratus eſt Item gloſſa mar
ginalis: Quando dedi primum teſtamen=
tum in ſina: moui cœlum & terram & ma=
re rubrum & deſertum: vt vobiſcum po=
nerem teſtamentum. Nunc autem polli= zacharias
ceor quod adhuc ſemel mouebo cœlum &
terram: vt illis commotis moueantur o=
mnes gentes; ſcilicet contrariæ poteſtates
ſplendorem domini ſuſtinere non valẽtes.
y ℂ Et veniet deſideratus cunctis
gentibus id eſt ſaluator. z ℂ Zacha=
rias memor domini ſui. Sicut ait Hie
ronymus: Aggeus & Zacharias in ſecundo anno Darij regis me
dorum prophetauerunt. Aggeus autem Zachariæ pręponi=
tur: quia duobus menſibus pręceſſit: ſicut patet in textu vtriuſq;.
Aggeus enim incepit prophetare in ſexto menſe, Zacharias au
tem in octauo. Quòd autem Zacharias dicitur memor domi= zacharias
ni, exponit Iſidorus dicens in ſeptimo Etymol'. Zacharias inter=
pretatur memoria domini. Septuageſimo enim anno deſolatio=
nis templi completo: Zacharia prędicante memoratus eſt domi=
nus populi ſui: iubenteq; domino reuerſus eſt populus; & reędi=
ficata eſt vrbs & templum. Item primo Eſdrę.v. legitur qua=
liter prophetauerunt Aggeus & Zacharias adiuuantes popu
lum ad reędificandum templum. a ℂ Multiplex in pro=
phetia. Quia prophetat de reditu populi: & reædificatione
templi ſicut patet in primo & ſecundo capitulo; & de multis alijs.
b ℂ Ieſum veſtibus ſordidis. propter ſcalorem captiuita=
tis: & ſic legitur de Ieſu filio Ioſedech; vel legitur de Ieſu chriſto
carne ſimili peccatrici induto. Philippenſes ſecundo. a. In ſi=
militudinem hominum factus eſt: & habitu inuentus vt homo.
Romano. octauo. a. Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem
carnis peccati &c. Iſta veſtis ſordida apparuit in paſſione: ſicut
ipſe teſtatur Eſai. ſexageſimotertio. a. Aſperſus eſt ſanguis eorum
ſuper veſtimenta mea: & omnia indumenta mea inquinaui.
Et lapidem

a & lapidē oculorū ſeptē: cādela
b brumq́ aureū cum totidem lu-
cernis quot oculis: duas quoq;
c oliuas à ſiniſtris lāpadis cernit,
& à dextris: ut poſt equos ru-
fos: nigros: [1] uarios; & albos: et
d diſsipatas quadrigas ex ephraī:
e & equū de hieruſalem: paupe-
rem regem uaticinetur: & præ-
dicet ſedentē ſuper pullum fi-
f liū aſinę ſubiugalis. Malachias
aperte & in fine oīm propheta-
rum: de abiectione iſrael & uo-
g catione gētiū. Non eſt mihi ait
uoluntas in uobis: dicit domi-
h nus exercituū: & munus nō ſu-
i ſcipiā de manu uīa. Ab ortu eī
ſolis uſq; ad occaſum: magnū
eſt nomē meū in gentibus: & in
k omni loco ſacrificatur & offert
l m nōi meo oblatio muuda. [2] Eſai
am: Hieremiam: Ezechielem:
& Danielem: quis poteſt uel in
telligere, uel exponere? Quo-
rum primus non prophetiam
uidetur mihi texere: ſed euange
lium. Secundus uirgam nuceā: n
& ollam ſuccenſam à facie aqui o
lonis: & pardum [3] expoliatum p
ſuis coloribus: & quadruplex di q r
uerſis metris nectit alphabetū.

A a ℭ Et lapidem oculorum ſeptem: id eſt Ieſum qui dicitur la
pis de monte abſciſus: Daniel. ij. g. pro robore quo omnia conte-
rit. Item Mat. xxj. d. dicitur lapis conterens inimicos. Item dicitur la
pis angularis coniungens duos parietes in vnū: Epheſ. ij. d. Super
quem lapidem ſeptem vel octo ſunt oculi: de quibus dicitur Eſaię
xj. a. Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini:
ſpiritus ſapiētiæ & intellectus: ſpūs conſilij
& fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis:
& replebit eum ſpiritus timoris domini.
b ℭ Candelabrumq́ &c. Candelabrū
eccleſia aureum propter ſpiritalem intelligē
tiam ſcripturarum. Lampas Chriſtus. Eſai.
lxij. Saluator eius vt lampas accendatur, qui
in eccleſia fulget. Septem lucernę: & ſe-
ptem infuſoria earum: gratiæ ſpiritusſancti
p quas oleū miſericordiæ dei ſuſcipit eccle-
ſia. Duę oliuę: Moyſes: & Helias, id eſt lex
& prophetæ qui de Chriſti paſsione præ-
dicabant. Vel oliuę: euangelium quod à
dextris: & lex quæ à ſiniſtris. c ℭ Vt
Equi rufi, & nigri. poſt equos &c. Iuxta gloſſam. Per equos
rufos deſignant Babylonij crudelitate terri-
Mala. ca. I. c biles. Per nigros, (quia ſic ordinatur textus)
deſignantur Perſę, mortē iudęorū triſti nun
cio pręferentes. Per albos, Macedones: ſub
quorum rege antiocho, Machabeorū victo
riam legimus. Per varios, Romanorū reges
quorum alij fuerunt clementes in iudęos: vt
C. Cæſar alij pſecutores: vt Veſpalian⁹. Qui
dā dicunt quatuor quadrigas, quatuor euā
gelia: equos apoſtolos: quorū alij Rufi mar
tyrio, alij obſuri & nigri, profunditate & co
gnitione myſterij: alij albi, gratia virginali:
alij varij & fortes, gratiam curationum &
Iſaias. diuerſarum virtutum habentes. d ℭ Diſ
B ſipatas quadrigas ex ephraī. Noſtra
litera eſt: diſperdā quadrigam ex Ephraim:
Ieremias. quod exponit Hieronymus in originali di-
cens. Non erunt pręlia: omnibus Chriſti ad
uentu & natiuitate pacatis. Porrò ſecundū
altiorem intelligentiā ephraim ad hęreſum
multitudinem refertur qui interpretaī car-
pophoria: id eſt vbertas & frugum abundā
Ibi. 19. b dantia. pſalmo. lxxvij. b. Filij ephraim. intē-
dentes & mittentes ar. con. ſ. in. d. b. & alibi:
Hi in curribus & hi in equis: ſed equus eo-
rum diſperditur de Hieruſalem: de quo pſal
Aſina ſubiugalis. mo. xxxij. d. Fallax equ⁹ ad ſalutē. e ℭ Pau
perem regem &c. Hanc prophetiā euan
geliſtæ dicunt eſſe completam quando dominus ingreſſus eſt Hie-
ruſalem ſedens ſuper aſinum: & pullum aſinæ. Matth. vigeſimopri
mo. a. Mar. vndecimo. a. Luce decimonono. e. Ioh. xij. b. De iſta aſi-
na dicī in hiſtorijs q́ communis erat pauperibus, qui propria iu
menta non habebant. cumq́ aliquis in ea operatus fuerat: pabulū
dabat ei & pullo: qui pariter ad opera communia nutriebatur. &
Malachias. ob eius ita commune obſequium quidam eam dictam putant ſub
iugalem: quaſi omni iugo & dominio expoſitam: ſed gręcum no-
mē eſt. aſina enim latine, gręce ſubiugalis dicī. f ℭ Malachias
aperte &c. totum iſtud ſcribitur in primo capi. Iſidorus in ſepti-
mo Etymolog. dicit q́ malachias interpretatur angelus domini: id
eſt nuncius. Quicquid enim loquebatur: quaſi à domino eſſent mā
data credebantur: & inde eius nomen ſeptuaginta interpretes trāſ-
tulerunt dicentes: Aſſumptio verbi domini ſuper iſraēl in manu an
geli eius. g Non eſt mihi voluntas in vobis qui immundi of
fertis. h ℭ Et munus non ſuſcipiam. ſanguinem hircorū, aut
taurorū, ſed thymiama orationū. i ℭ Ab ortu enim ſolis &c.
Non in vna Iudæa vel Hieruſalem. vnde Ioh. decimoſeptimo. a. di
cit ſaluator: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dedi-
ſti mihi. k ℭ Et offertur. in cerimonijs chriſtianorū. l ℭ Ob-
latio munda. per hoc increpat ſacerdotes iudęorum; qui offerūt
non idonea ad immolandum: vt ſciant carnalibus victimis, ſpiritua
les victimas ſucceſſuras. m ℭ Eſaiam: Ieremiam. Hieronym⁹
exponit ſeipſum dicēs in prologo ſuper Eſaiam. Ita enim vniuerſā
Chriſti eccleſiæq́ miſteria ad liquidum proſequutus eſt: vt non pu
tes eum de futuro vaticinari: ſed de pręteritis hiſtoriam texere. Te-
Texo. xo texis texui texere. textum textu. dicitur telam facere: cooperire:
ordinare: conſtruere. vnde hic textus textus textui: liber continens
tractatum ſine literę expoſitione. n ℭ Secundus vero virgā
nuceam.

nuceā. Nota quòd. ſ. Hieremiæ noſtra litera eſt: virgam vigilan- C
tem ego video. Et hanc habent Aquila, ſymmachus, & Hierony-
mus. Septuaginta autem dicunt: baculum nuceum. Theodotion
vero virgam amydalinam. Et omnia iſta competunt Chriſto qui
dicitur virga in correctione malorum: numeri vigeſimo quarto. c. Chriſtus, multis cōparatur.
Conſurget virga de iſrael & percutiet du-
ces Moab. Baculus dicitur in ſuſtentatione
bonorum actiuorum: pſalmo. xxij. b. Vir
ga tua & baculus tu⁹, ipſa me cōſolata ſunt.
Virga dicitur in cuſtoditione contemplati-
uorum. pſalm̄. cxx. a. Ecce non dormitabit
neq; dormiet. Amygdalus dicitur in ſanatio
ne ſpiritualium infirmitatum. pſalm̄. cvi. b. 1 Albos, & varios.
miſit ſeruum ſuum & ſanauit eos. Nux: quia
paſcit dicitur in refectione perfectorū. Mat-
thęi vndecimo. d. Venite ad me omnes qui
laboratis & onerati eſtis: & ego reficiā vos.
o ℭ Et ollam ſuccēſam. Per ollam ſuc-
cenſam intelligitur rex Babyloniæ: qui bene
dicitur olla ſuccenſa propter ambitionem: ſi
cut patet in principio Iudith: vel quia ex to-
to iudęos in nihilum decoxit. vnde Hiere-
miæ. l. c. Primus comedit eum rex Aſſur: ſed Aquilo.
iſte nouiſsimus Nabuchodonoſor exoſſauit
eum. Aquilo dicitur quaſi aquas ligans: ven
tus gelidus & ſiccus, per quem ſignatur dia-
bolus: à cuius facie olla ſuccenditur: cum per
uerſę ſuggeſtiōes inſufflantur. Eſai. quinqua
geſimo quarto. d. Ego creaui fabrum ſufflā-
tem in igne prunas &c̄. p ℭ Et pardum
expoliatum &c. Hieremiæ. decimotertio
d. eſt noſtra litera. Si mutare poteſt æthio-
ops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas
& vos poteritis bene facere cum didiceritis 2 Iſaiam.
malum: quaſi dicat. Sicut ab æthiope nō po
teſt ſeparari nigredo: nec colorum varietas
à pardo: ita vos eſtis inſeparabiliter obſtina- D
ti in malo. vnde Sapiētiæ duodecimo. b. Ne
quam eſt natio eorum & naturalis malicia
ipſorum: ſcilicet ſtudio: non natura. Pardus Pardus.
beſtia eſt velociſsima, & pręceps ad ſangui-
nē: & eſt variorū colorum, per quod nota-
tur in iudęis diuerſitas vitiorum. q ℭ Et Threni.
quadruplex. In threnis quadruplici plan
git. ſ. alphabeto, ppter deſtructionē hieruſa- 3 Spoliatū.
lem quā futuram prędicauit: preſentē vidit:
pręteritam deplorauit. ſinguli autem verſus
lamentionum ſecundum ordinem hebraica
rum literarum in idiomate ſumunt initium.
Verbi gratia: primus verſus incipit ab Aleph: ſecundus à Beth: &
ſic de alijs vſq; ad finem alphabeti. Et poſtea reperitur alphabetum
& quater in principijs verſuum ordinatur. In tertia autem repeti- Necto.
tione ſingula elementa tripliciter repetuntur. Necto nectis nexi:
vel nexui nectere plura ſignat: quæ habentur per hunc verſum. Ne
cto dat inſerere: coniungere; ſiue ligare. Ante to c veniēs in xi to
mutat & in ſum. Datq; xui pecto pariter xi: ſic q́q; necto. r ℭ Di
uerſis metris. vnde Hieronymus in quadam epiſtola ad Marcel-
lam: quæ incipit: Nudiuſtertius &c̄. ſic ait: Habes in Lamentationi Lamentationes Hieremiæ.
bus Hieremiæ quatuor alphabeta: ex quibus duo prima quaſi ſa-
phico metro ſcripta ſunt: quia tres verſiculos, qui ſibi nexi ſunt, &
ab vna tantum litera incipiunt: Heroicum coma concludit. Ter-
tium alphabetum Trimetrum: ſcriptum eſt trinis literis: ſed eiſdem
trini verſus incipiunt. Quartum alphabetum ſimile eſt primo: &
ſecūdo: Ita dicit Iſidorus in ſexto Etymologi. ſed aliquantulum luci
dius dicens: quòd duo prima alphabeta: quaſi ſaphico metro ſcri-
pta ſunt: quia tres verſiculi qui ſibi inuicem nexi ſunt: ab vna tan-
tum litera incipiunt, quos heroicum coma concludit. Intellige Saphicum metrum.
ſic. Saphicum metrum dicitur cuius inuentrix Sapho fuit, qua-
le eſt illud: Vt queant laxis reſonare fibris: ecce vnus verſus. Mira
geſtorum famuli tuorum: ecce ſecundus verſus. Solue polluti labij
reatum: ecce tertius verſus. Et poſt tres verſus ſequitur coma he-
roicum: id eſt clauſula verſus heroici: ſiue verſus hexametri: quo
heroum: id eſt virorum fortium facta deſcribuntur: cum dicitur
Sancte. Ioannes. Iſte hymnus dicitur metrum ſaphicum: pen
tametrum dactylicum. Saphicum: quia Sapho puella huiuſmo
di metrum inuenit. Pentametrum: quia quilibet verſus metricus
quinq; habet pedes. Primo Trocheum: ſecundo Spondeum: tertio
Dactylum; quarto trocheum: quinto ſimiliter throcheum. Da- E

a Tertius principia[a] & finem tan
b tis habet obſcuritatibus inuolu
ta:ut apud hebręos[1] ipſę partes
cum exordio geneſeos:ante an
c nos triginta non legant. Quar
tus uero qui & extremus inter
quatuor prophetas: temporū
d conſcius,& totius mundi[2] phi
lohiſtoricus,lapidem prȩciſum
de mōte ſine manibus & regna
oīa ſubuertentem:claro ſermo
e ne ꝓnūciat. Dauid ſimonides
nr̄ pindarus & alcęus: flaccus
q̊q; catulus & ſerenus xp̄m lyra
perſonat:& in decachordo pſal f
terio ab īferis excitat reſurgētē. g

ctylicū dicitur à pede prędominante in iſto metro in tertio pede, ubi vult ſemper habere dactylum:nam in ſecundo pede & in quinto indifferenter poteſt recipere trocheum vel ſpondeum. Et ſubdit Iſidorus,tertium alphabetum trimetro ſcriptum eſt:& trinis literis trini verſus incipiunt. Concorda literam Iſidori cum litera

1 iſtæ parteſ

Hieronymi:quæ ſupra poſita eſt. & gratia exempli accipiamus illa verba Boetij de conſolatione in ſecundo libro:vbi loquitur de mutabilitate fortunæ. Hæc cū ſuperbia verterit vices dextra; & ęſtuantis more fertur Euripi:Dudum tremendos ſęua proterit reges. Humilemq; victi ſubleuat fallax vultum &c. Hoc metrum eſt trimetrum iambicum,

2 Philiſtoros,

continuum: quia conſtat ex ſex iambis: vel tribus iambis;& alijs pedibus. Hæc cū,ſpondeus:ſuper,iambus:ba ver,ſpōdeus:terit,iābus:vices, iambus: dextra, ſpondeus. hæc cum ſuper:ecce metrum ex ſpondeo & iambo:ba verterit.ecce aliud metrum ex ſpondeo & iambo;vices dextra. ecce tertium metrum ex iambo & ſpondeo. Similiter potes

Iambicum metrum.

videre per ſequentes verſus. Iambicum dicitur metrum à pede prędominante, ſcilicet à iambo qui ſemper habet poni in ſecundo loco. Item hipponachticū dicit̄ ab inuentore. Item nota quòd dimetrum vel trimetrum vel tetrametrum in metris iambicis: trochaicis & anapeſticis per duplices pedes computare debes.in reliquis vero per ſimplices. a ¶ Tertius. Hoc eſt

Senectus mentis.

contra nouellos magiſtros. Sed de ſenectute mentis dicitur Sapientie quarto.b. Senectus venerabilis eſt;non diuturna:neq; annorum numero computata. Cani ſunt ſenſus hominis:& ętas ſenectutis vita immaculata. b ¶ Principia.cum dicit:plurale ponit pro ſingulari. In primo capitulo agit de euangeliſtis valde obſcure.ab vndecimo vſq; ad finem agit de templo:ita ꝙ vix poteſt eum aliquis

F intelligere;ita dicit Hieronymus ſuper Ezechielem:Ezechielis diffi-

Ezechiel difficilis.

cultatem hebręorum moſtrat traditio:Niſi eīn quis apud hebręos ſacerdotalis miniſterij ętatem: id eſt triginta annos impleuerit: nec principia Geneſeos: nec cantica canticorum: nec exordium Ezechielis:nec finem legere permittitur: vt ad plenam ſcientiam & myſticos intellectus plenum humanę naturę tp̄s accedat. c ¶ Quartus vero qui & extremus inter quatuor prophetas &c. Magna commendatio eſt quòd dicitur temporum conſcius,nono capitulo:vbi agit de hebdomadibus:vbi ſcribitur in gloſa in prin

Danielis cōmendatio: quia philolohiſtoric⁹

cipio Danielis. Sciendum nullum prophetam tam aperte ſcripſiſſe de Chriſto ſicut iſte ſcripſit:& ſpecialiter in nono capitulo. Nam & tempus notauit aduentus & reges per ordinem: & annos enumerat & manifeſta ſigna.vnde hic dicitur totius mundi philohiſtoricus:id eſt amator hiſtoriarum: à philos:quod eſt amor: & Hiſtoria.à ſeptimo capitulo vſq; ad decimumtertium excluſiue. Et per hoc quòd tam diligenter ſcribebat.ſcilicet determinando tem-

Hiſtoria.

pus:reges,& regna:veritatis hiſtoriarum probatur amator. Eſt aūt hiſtoria narratio rei geſtæ:ꝑ quā ea quæ in præterito facta ſunt dinoſcuntur. Dicitur ab hiſtorin grecè: quod eſt videre: vel cognoſcere. Apud veteres enim nemo ſcribebat hiſtoriam;niſi his qui interfuiſſet:& ea quæ ſcribenda eſſent vidiſſet:prophetæ autem propter prophetiæ certitudinem quandoq; de futuris tanq̄; de prȩteritis loquebantur. d ¶ Lapidem precíſum de monte. Danielis ſecundo,g. Et exponitur de Chiſto: qui dicitur lapis præciſus de monte ſine manibus,id eſt conceptus: & natus ſine humana operatione de beata virgine cȩteris præeminente,qui ſubuertit oīa

Eſaias.

regna diaboli. De iſtis quatuor magnis prophetis dicit Iſidorus in ſeptimo Etymologi. Eſaias interpretatur ſaluator mundi. Saluatorem enim vniuerſarum gentium: eiuſdem ſacramenta: amplius q̄; cȩteri prædicat. Hieremias,excelſus dominus:pro eo quòd dictum

Hieremias, Ezechiel.

eſt ei. Conſtitui te ſuper gentes & regna. Hieremi. primo.c. Ezechiel fortitudo dei, ſecundum Remigium. Confortauit me deus

Daniel.

vnde Ezechielis tertio.d. Manus enim domini erat mecum confortans me. Daniel iudicium dei,ſiue quia in presbyterorum iudicio ſententiam diuinæ examinationis exhibuit: ſiue quòd viſiones: & ſomnia ſagaci mente diſcernens aperuit. e ¶ Dauid ſimonides noſter:pindarus &c. Sicut ait Iſidorus in ſeptimo etymo

Dauid.

log. Dauid interpretatur manu fortis:quia vtiq; fortiſſimus in prȩlijs fuit ipſe & deſiderabilis in ſtirpe,ſcilicet ſua de qua prȩdixerat

Aggei.2.b

Aggeus propheta: Veniet deſideratus cunctis gentibus. Quia vero Dauid lyrico metro pſalterium hebraice ſcripſit teſte Arato:

Arator.

qui ait:Pſalterium lyrici compoſuere pedes, ideo hic quinq; poeta-

G rum lyricorum nominibus appellatur:Dicitur autē lyricus qui lyrica

Lyrici.

rica ſcribit. Lyrica aūt à lyra:dicunt̄ carmina q̄ lyra cātant̄,ſicut ſunt carmina Horatij. Item à lyrin quod eſt varietas vel diuerſitas dicuntur lyrica: quæ continent carminum diuerſitatē & varietatem ſicut patet in odis Horatij. Dicitur ergo Dauid Simonides noſter, q ſcilicet lyricę ſcripſit apud hebræos; ſicut ſimonides apud grȩcos:de quo dicit Iſidorus in primo Etymologi. ſimonidia metra ſimonides poeta

Simonides Ezechiel.

lyricus compoſuit. Item in eodem: Threnos primus verſu Hieremias compoſuit: poſt hunc apud grȩcos Simonides poeta lyricus. Item Hieronymus in epiſtola ad Nepotianum presbyterum. Ad poetas venio, Homerum, Heſiodum, Simonidē & cȩteros. Qui-

Daniel.

dam dicunt Symphonides: quod in veritate nihil eſt. Item Dauid pindarus. Iſte pinda-

Pindarus.

rus græcus fuit de quo legitur in ſexto libro Valerij maximi & primo ꝓlogo ſup Iob.

Horatius ſecunda epiſtola.

Itē Dauid nr̄ alcę⁹:de q̄ dicit Horati⁹ in vltima epiſtola:vbi loquit̄ de poetis: q Mutuo ſe laudabāt:diſcedo alcę⁹ pūcto illi⁹: ille meo

Dauid.

qs. Quis meli⁹ Callimac⁹ &c̄.q.d. Diſcedo alcęus.i.alcęo in laude cōpat⁹:pūcto.i.iudicio illi⁹ laudatoris:et ille laudator qs diſcedit meo iudicio.i.qs diſcedit à me,niſi Callimach⁹ q fuit famoſus poeta. Itē Dauid flacc⁹ nr̄ q lyricę ſcripſit vt Flaccus: id eſt Horatius: de quo dicit Iuuenalis; Omne vafer virium

Iuuenalis. prima ſatyra.

ridenti Flaccus amico Tangit: & admiſſus inter præcordia ludit. Vafer vafra vafrum.dicitur callidus: quaſi varia ferens: qui ſcilicet varijs loquitur modis. Item Dauid Ca-

Catullus.

tullus noſter & ſerenus expone vt ſupra de alijs. Catullus fuit Ve-

Ouidius in libris amorum.

ronenſis.vnde Ouidius in de ſine titulo in fine: Mantua Virgilio gaudet Verona catullo. Pelignæ gentis gloria dicor ego. Serenus

Serenus.

forte à ſerenitate animi dictus eſt:quia ſerenus erat:id eſt clarus: hilaris & tranquillus:ſicut Naſo dicitur à magnitudine naſi. Et Ouidius quaſi ouum diuidens. Dauid inquam noſter cuius ſcilicet

H

Pſalmis vtimur: Chriſtum lyra perſonat, id eſt laudat in carmine lyrico.vel lyra ad literam: quam tangendo decantabat pſalmos ſuos. vnde ſecundi Regum ſexto .c. dicitur quod Dauid percutiebat in organis armigatis. Item primi Paralipomenon decimoquinto.a.dixit Dauid principibus leuitarum:vt conſtituerēt de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum: Nablis videli-

Lyra.

cet & lyris:& cymbalis. Lyra dicitur à lyrin: id eſt varietas vel diuerſitas:eo quod diuerſitatem vocum faciat. Et in decachordo pſalterio exitat ab inferis reſurgentem,id eſt excitadum

Ibidē.15.c. Ibidē.85.c.

prȩdicat. Pſalm.tertio. b Ego dormiui & ſoporatus ſum & exurrexi. Item alibi:Non derelinquas animam meam in inferno & cętera. Item alibi: Eruiſti animam meam ex inferno inferiori,& in mul

Pſalterium decachordum.

tis alijs locis. Decachordum pſalterium inſtrumentum eſt muſicum cum decem chordis:quo hebræi vſi ſunt propter numerum decalogi pſalmo centeſimo quadrageſimo tertio. b. in pſalterio decachordo pſallam tibi. Et dicitur à deca:quod eſt decem, & chorda. Et dicitur Nablum hebraicæ:pſalterium græce: organum latine. Dicitur autem Pſalterium à pſaltim græce quod eſt tangere latine:quia dum tangitur à ſuperiori reddit ſonum:& ab illo inſtrumento dicitur liber pſalterium: quia ad vocem illius pſalterij Dauid decātabat Pſalmos:& hoc eſt quod dicitur hic: quòd cātando in decachordo pſalterio excitat & cętera. Vel dicitur excitat:quia dicitur in Pſalmo quinquageſimoſexto. b Exurge gloria mea. Et reſpondet filius: exurgam diluculo. Quidam putant quòd quia Hieronymus multum adheret antiquis hiſtorijs: lo-

Orphei hiſtoria Vigili⁹ ī quarto Georg.

quitur hic de Dauid per ſimilitudinem Orphei,qui vxorrem ſuam Euridicen in talo à ſerpente vulneratam & mortuam & ad inferos iam deductam cum cithara eſt ſecutus: vt eam ab inferis extraheret:qui illic veniens, tam dulciter citharizauit, quòd omnes dij infernales dulcedine citharæ conuicti ei Euridicen reddide-

Theodolus

runt. Vnde Theodolus:Euridicen monitis qui regna tenent acherontis; Conditione graui iuſſit Proſerpina reddi. Et ſecundum hoc exponit. f ¶ In Decachordo Pſalterio. Cantando excitat:id eſt excitando præfigurat Chriſtum. g ¶ Ab inferis: id eſt à morte. Vel ab inferis poſt ſpoliationem inferni: vbi vectes ferreos confregit. Vel excitat reſurgentem: id eſt excitādi deſiderium demonſtrat: in quo innuebat quantum redemptionem humani generis affectabat. Iſidorus in ſexto Etymologi. ſic ait:Omnes Pſalmi apud Hebręos metrico carmine ſunt compoſiti. Nam more Romani Flacci:& Græci Pindari:nūc alij iambo currunt:nunc alchaico perſonant: nunc Saphico nitent Trimetro vel Tetrametro pede incedentes: forte propter hoc Hieronymus

a Salomon pacificus & amabilis domini: mores corrigit: naturam docet: eccleſiam iungit & Chriſtum ſanctarumq́ꝫ nuptia-
b rum dulce canit epithalamium.
c [1] Heſter in eccleſiæ typo populum liberat de periculo: & interfecto Aman: qui interpretat̃ iniquitas: partes conuiuij & diem celebrẽ mittit in poſteros. Pa-
d ralipomenon liber [1] inſtrumen-
e ti ueteris ἐπιτομή epitome: tan-
f tus ac talis eſt: ut abſq́ꝫ illo ſi
g quis ſciẽtiam ſcripturarum ſibi uoluerit arrogare: ſeipſum irrideat. Per ſingula quippe nomina iuncturaſq́ꝫ uerborum & p̃termiſſę in regũ libris tangunt̃ hiſtoriæ: & innumerabiles ex- h
plicãtur euangelij quæſtiones. i
Eſdras & neemias adiutor uide- k
licet & conſolator à domino: in l
unum uolumen coarctatur: inſtaurant templum muros extruunt ciuitatis: omniſq́ꝫ illa turba ppl̃i redeuntis in patriam: et deſcriptio ſacerdotum, leuitarum, iſraelis, proſelytorum, ac per ſingulas familias murorum ac turrium opera diuiſa: aliud in cortice præferunt, aliud in medulla retinent. Cer- m
nis me ſcripturarum amore raptum, exceſsiſſe modum epiſtolæ, & tamen non impleſſe quod uolui. Audiuimus tm̃ n
quid noſſe, quid cupere debe- o
amus ut & nos quoq́ꝫ poſſu- p
mus dicere: † Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes ſuas in omni tẽpore. Cęte- q
rũ ſocraticũ illud ĩplet̃ in nobis Hoc tãtũ ſcio qđ neſcio. Tãgã r
& nouũ breuit̃ teſtamẽtũ. Mat s

A nymus ponit hic flaccum pindarum & alcæum. a Salomon paſcificus & amabilis domini mores corrigit: naturam docet: eccleſiam iungit & Chriſtum: ſanctarũq́ꝫ nuptiarum dulce canit epithalamium. Sicut dicit Iſidorus in gloſſa in principio eccleſiaſtes, tribus nominibꝰ vocatus eſt Salomon.

Salomon.

Primo pacificus: quia ſicut dicitur. iij. Regũ quarto. c. Pacem habuit in regno ſuo ex omni parte in circũitu. Idida id eſt dilectꝰ domini: quia ſicut. ij. Reg. xij. f. Nathan vocauit nomen eius amabilis domino: eo quod dominus diligeret eum. Item coeleth hebraicè: eccleſiaſtes grecè: concionator latinè quia eius ſermo non eſt ad vnum: ſed ad vniuerſos iuxta illa tria nomina tria compoſuit volumina. Prouerbia in quibus docet incipientes vel paruulos. Eccleſiaſten, in quo docet proficientes & maturos. Canticacanticorum, quæ pertinent ad perfectos: de his plenius dicetur, cum eorum ſpeciales prologi perſtringentur. In prouerbijs mores corrigit paruulorum: vnde crebro loquitur ibi quaſi ad filium. In eccleſiaſte naturam docet: id eſt † natiuitatem quæ eſt terminus creatorum: omnia docens breuia & caduca. vnde dicit: Vanitas vanitatum &c̃. In canticiſcanticorum eccleſiam iungit & Chriſtum quia ibi docet eccleſiam virtutibus conſummatam: & veri ſponſi amplexibus copulatã: diligere ſolum deum.

als, † vanitatem

b Epithalamium dicitur canticum quod cantatur ſuper thalamum: id eſt ſuper ſponſę & ſponſi cubiculũ. Et dicitur ab epi quod eſt ſupra & thalamꝰ. vnde Iſidor. Etym̃, primo. Epithalamia ſunt carmina nubentium, quæ decantãtur à ſcholaſticis in honorẽ ſponſi & ſponſæ. hoc primo Salomon edidit in laudem Chriſti & eccleſiæ. dicit itaq́ꝫ: Dulce canit epithalamium nuptiarum ſanctarum: idem: cõiunctionis Chriſti & eccleſiæ.

Epithalamium.

Eſdras.
Neemias.

B

c Heſter in eccleſiæ typo populum liberat de periculo: & interfecto Aman qui interpretatur iniquitas: partes conuiuij & diem celebrem mittit in poſteros. De morte aman legit̃ Heſter. ſeptimo d. Cætera quæ ſequuntur, recitantur in nono.

d Paralipomenon liber inſtrumẽti veteris &c. Sicut dicit Iſidorus in ſexto etymol. Paralipomenon grecę dicitur quod nos pretermiſſorum vel relictorum dicere poſſumus: quia ea quę in lege vel in Regũ libris vel omiſſa vel non plene relata ſunt in iſta ſummatim ac breuiter explicantur. Et nota quod paralipomenon verbum grę cum eſt idẽ quod prętermitto vel relinquo. & componitur à para quod eſt ſeorſum: & lipo qđ eſt relinquere. Et inde paralipomenos participium paſſiuum prętereriti temporis: cuius genitiuus pluralis eſt paralipomenon, id eſt prętermiſſorum vel relictorum: ſicut exponit magiſter Matthęus Vindocinenſis in tractatu de præpoſitionibus græcis. Secundum Hugui. dicitur à para quod eſt pręter: & ypos quod eſt ſub & mene qđ eſt defectus: quaſi prætermiſſorum ſupplens defectum: quia breuiter & ſummatim prætermiſſa comprehendit. vnde etiam dicitur.

Paralipomenon.

Epitome.

e Epitome: id eſt abbreuiatio veteris iuſtrumẽti. i. veteris teſtamẽti: qđ dicit̃ inſtrumentũ qa inſtruit in doctrina fidei & morũ. Nota qđ hæc epitome epitomes: vl' epitoma epitomatis: idem eſt quod abbreuiatio ſermonis: ab epi quod eſt ſupra: & tomos quod eſt ſectio vel inſciſio: quaſi præſectio vel præciſio ſermonis. Hic autem ponitur abſolute pro abbreuiatione: quia breuiter colligit prætermiſſa. f Tantus, in ſententiarum capacitate. ac talis eſt in ſcripturarum dilucidatione. g Vt abſq́ꝫ illo ſi quis ſcientiam ſcripturarum ſibi voluerit arrogare; id eſt arroganter ſibi attribuere: ſeipſum irrideat: id eſt deludat & decipiat. Hic nota compoſitiones huius verbi rogo per hos verſus. Si rogat addideris con congregat: e dat: in infert. De minuit: ſub ſubſtituit, pro protrahit: inter Quærit: præ ſuperat: ab deſtruit: ãrq́ꝫ ſuperbit.

Rogo.

C

h Explicantur: id eſt aperiuntur quaſi extra plicam ponuntur. i Innumerabiles quæſtiones: ſcilicet de diuerſitate: genealogiæ vt in principio Matthæi. Cætera plana ſunt. k Eſdras & neemias adiutor videlicet & conſolator à domino: in vnum volumen artantur. Quia primus liber. Eſdræ cum verbis Neemiæ vnicus liber appellatur. l Inſtaurant templum muros extruunt ciuitatis: omniſq́ꝫ illa turba populi redeuntis in patriam: & deſcriptio ſacerdotum: leuitarum: iſraelis: proſelytorum: ac per ſingulas familias: murorum ac turrium opera diuiſa: aliud in cortice præferunt: aliud retinent in medulla. Nota quod dicit Iſidorus in ſeptimo Etymo. Eſdras adiutor: Neemias conſolator à domino. Quodam enim prę ſagio futuri nomina iſta ſortiti ſunt. Fuerunt eñ in adiutorium & conſolationem omni populo redeunti ad patriam. Nam & templum domini reædificauerunt: & murorum ac turrium opus reſtaurauerunt. Inſtaurant: id eſt reparant templum. primi. Eſdræ quarto & quinto: quia intermiſſum fuit opus. Omniſq́ꝫ illa turba. & cætera. primi Eſdræ primo. c. Muros extruũt. tertio capitulo verborũ Neemię vſq́ꝫ ad. vij. & ibi ſimiliter ponit de turribus. In cortice literę. In medulla, ſpiritualis intelligẽtiæ. m Cernis me ſcripturarũ amore raptum: exceſſiſſe modũ epiſtolę: & tamen non impleſſe quod volui. ſicut dictum eſt ſupra. Illa eſt quinta pars principalis in qua oſtendit Hieronymus difficultatẽ ſacræ ſcripturę Et diuidit in duas. In quarum prima oſtenditur eius difficultas particulariter. In ſecunda generaliter. Prima pars incipit ibi: Liber in apocalypſi. Secunda ibi: Videlicet manifeſtiſſima eſt geneſis. Iſta diuiditur in tres partes in prima quæ vltimo expedita eſt, oſtendit veteris teſtamenti difficultatem: per libros ſingulos diſcurrendo. In ſecunda quę hic incipit, oſtendit affectum ſuum ad ſacram ſcripturam: humiliter ſuam ignorantiam confitendo. In tertia innuit difficultatem librorum noui teſtamenti eos breuiter perſtringendo. Et illa pars incipit ibi: Tangam & nouum teſtamentum & cætera. Iſta pars quam præ manibus habemus, ſubdiuiditur in tres partes; In quarum prima oſtendit, cur tantam in epiſtola fecerat digreſſionem: cum dicit: Cernis me ſcripturarum amore raptum & cætera. quaſi dicat licet tantam digreſſionem fecerim: nondum meo deſiderio ſatiſfeci. In ſecunda oſtendit digreſſionis huius vtilitatem: cum dicit: n Audiuimus tantum quid noſſe. quantum ad intellectum. o Quid cupere debeamus. quantum ad affectum. Et introducit autoritatem pſalmi quantum ad affectus excitationem: cum dicit. p Vt & nos quoq́ꝫ poſſumus dicere: Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore. Multum enim excitatur affectus in ſacræ ſcripturæ meditationibus. In tertia parte ne videatur quaſi iactare ſe de ſua ſcientia: humiliter ſe accuſat de ſua ignorantia. cum dicit: q Cæterum illud ſocraticũ impletur in nobis: id eſt me nihil ſcire. Sed quomodo potuit hoc dicere Socrates vel Hieronymus, cũ eſſet falſum: Solutio: Nihil ſcit homo plene dum eſt in vita. vnde cum dicitur: Hoc tantum ſcio quod neſcio: idem eſt ac ſi dicatur Scio qđ nihil perfecte ſcio. r Tangam & nouum breuiter teſtamentum. Diuiſio iſtius partis per ſe patet. s Matthæus:

Prouerb.
Eccl'aſtes.
Canticum.
1. Eſter
Eſdras
Neemias
Id eſt teſtamenti
D
Diuiſio.
† Pſa. 118. c.
Socrates
q̃re nihil ſciuit.
Diuiſio.

E Marcus: Lucas: & Ioannes, iſti qua-
tuor. a ¶ Quadriga domini. quia per
quatuor partes mundi portauerunt no-
men domini. b ¶ Et verum Cheru-
al's, † Cherub. bim quod interpretatur ſcientiæ ple-
nitudo. hic commendatur de plenitudine
al's, † Chebim. ſcientiæ. Et nota ꝙ Cherubin hic improprie
accipitur ſingulariter, cum ſit tantum plura-
1 Multitudo. lis numeri. Poſſet tamen dici cherubim: per
m, quod inuenitur indeclinabile in nume-
ro ſingulari: & forte ſcriptorum vitio aliter
hic ſcribitur: c ¶ Per totum corpus
oculati ſunt: quia declarāt p̄terita, preſen-
tia: & futura. d ¶ Scintillæ emicant.
Quia alios exemplo inflammant: & illumi-
nant. e ¶ Diſcurrunt fulgura: id eſt
comminationes quibus à malo reuocant.
Allegorici pedes. f ¶ Pedes habent rectos: & in ſubli
me tendentes. Pedes, ſunt amor dei: &
proximi. Recti ſunt per intentionem dire-
ctam in deum. In ſublime tendunt, per deſi-
derium ęternorum. g ¶ Terga pen
nata & vbiꝗ volitantia. Per terga quę
ſunt partes poſteriores corporis, deſignan-
tur exempla: quæ poſt ſe poſteris reli que-
2 Et philemonem. runt, Vel per terga quæ onera ſuſten-
tant, intelliguntur laborioſa opera: quæ pro
pter deum fecerunt. h ¶ Pennata. vir-
tutibus. i ¶ Et vbiꝗ volitantia. abſ-
ꝗ perſonarum differentia. k ¶ Tenēt
ſe mutuo ſibiꝗ ꝑplexi ſunt. Quia idem
Euangeliſtarum concordia. ſenſerunt: & idem dixerunt. Vnde vnus per
alium exponitur. l ¶ Et quaſi rota in
rota voluuntur. Quia ſi requiris quid
Matthęus de incarnatiōe domini ſentiat:
† 2. Co. 8. d hoc nimirum quod Marcus, Lucas & Ioan
nes. Si quęras quid Ioannes de incarna-
F tione domini ſentiat: & hoc nimirum
quod Lucas, Marcus, & Mathęus. Si
quęras quid Marcus, hoc quod Matthęus,
Lucas, & Ioannes. Si quæras quid, Lucas
hoc quod Matthęus, Marcus, & Ioannes. Ec
cę rota in rota. Ecce reuolutio glorioſa.
m ¶ Et pergunt quocunꝗ eos fla-
tus ſpiritusſancti perduxerit. Fere o-
mnia iſta ſumpta ſunt de primo capitu. Eze
chielis. n ¶ Paulus Apoſtolus ad
ſeptem ſcribit eccleſias. & cętera. Ho-
rum opinio euellitur in gloſſa in principio
epiſtolarum quæ dicit. Quorundam inſa-
Epiſtola ad hebręos an Pauli. nia percutitur: dicentium epiſtolam quæ ad
hebręos ſcribitur non fuiſſe Pauli ſed
Barnabæ: vel Clementis: vel Tertuliani: vel
Lucæ. quos in hunc errorem occaſio duxit
huiuſmodi: quia nec ſalutatio eius nomine
intitulata pręſcribitur: & longe facundiore:
† Cōcluſio cohortatiua ad Paulinum. & ſpēdidiore ſtilo ꝙ cętere eſt edita. Quib⁹
ſufficienter reſpondetur hoc modo: quia ſi
ideo non eſt dicenda Pauli, quia nomen
eius in titulo non habetur: ergo nec Bar-
nabæ nec alicuius prędictorum, cum nullius
eorum nomine prætitulata ſit. Nec ob id
quoꝗ Pauli non eſſe putanda eſt: quia di-
ligentius eſt ſcripta: cum naturale ſit vnicui-
ꝗ, plus valere in ſua lingua quàm in pere-
grina. illam enim hebraicè: cęteras ſcripſit
gręcè. Nomen verò ſuum ideo prętermitte
bat: quia Iudęis odioſus erat: eum legis de-
ſtructorem arbitrantibus. Quocirca de le-
gis atꝗ cerimoniarum abolitione tracta-
turus, recte nomen ſuum ſubticuit ne prę-
ſcripti nominis inuidia: vtilitatem ſequen-
tis excluderet lectionis. Eſt itaque illa. Pau-
li ſicut & aliæ. Scripſit itaque ſeptem ec-
Epiſtolæ Pauli quot. cleſiis decem epiſtolas: ſcilicet ad Roma-
nos vnam: ad Corinthios duas: ad Ga-
latas vnam: ad Epheſios vnam: ad Phi-
lippenſes

thęus, Marcus, Lucas, & Ioan-
a b nes, quadriga domini, & ue-
rū † Cherubim, quod interpre
c tatur ſcientiæ [1] plenitudo: per
d totum corpus oculati ſunt:
e ſcintillæ emicant: diſcurrunt:
f fulgura: pedes habent rectos:
g h & in ſublime tendentes: ter-
i k ga pennata & ubiꝗ uolitantia:
tenent ſe mutuo ſibiꝗ perple
l xi ſunt: & quaſi rota in rota
m uoluuntur: & pergunt quo-
cunꝗ eos flatus ſanctiſpiritus
n duxerit. Paulus Apoſtolus
ad ſeptem ſcribit eccleſias: octa
ua enim ad hebręos à pleriſꝗ
extra numerum ponitur. Ti- o
mothæum inſtruit ac Titum. p q
[2] Philemonem pro fugitiuo fa-
mulo deprecatur: ſuper quo
tacere melius puto, quàm pau r
ca ſcribere. Actus Apoſto- s
rum nudam quidem ſonare ui-
dentur hiſtoriam: & naſcen-
tis Eccleſiæ infantiam texere: t
ſed ſi nouerimus ſcriptorem
eorum Lucam eſſe medicum,
† cuius laus eſt in Euangelio:
animaduertemus pariter o-
mnia uerba illius aīæ languen-
tis eſſe medicinā. Iacobus: Pe-
trus: Ioannes: Iudas: ſeptem u
epiſtolas ediderunt: tam myſti
cas quàm ſuccinctas: & breues
pariter ac longas. Breues in
uerbis. Longas in ſententijs:
ut rarus ſit: qui non in earum
lectione cæcutiat. Apocaly- x
pſis Ioannis tot habet ſacra-
menta quot uerba. Parum di-
xi pro merito uoluminis, laus
omnis inferior eſt. In uerbis
ſingulis, multiplices latent in-
telligentiæ. † Oro te frater cha y
riſſime inter hæc uiuere, iſta
meditari: nihil aliud noſſe, nihil,
quærere. Nonne tibi uidetur z
iam hic in terris regni cœleſtis
habitaculum? Nolo offenda-
ris in ſcripturis ſanctis ſim- a
plicitate, & quaſi uilitate uer-
borum, quæ uel uitio interpre-
tum, uel de induſtria ſic prola-
tæ ſunt, ut ruſticam concio-
nem, eademꝗ ſententia aliter
doctus, aliter audiret indoctus.

lippenſes duas: ad Coloſſenſes vnam: G
ad Philemonem vnam: ad Teſſalonicenſes Matthæus.
duas. Et cum his ſcripſit epiſtolam ad He- Marcus.
bræos. o ¶ Timothęum inſtruit. Lucas.
Cui ſcribit duas epiſtolas. Iſte Thimothęus Ioannes.
ordinatus fuit à Paulo epiſcopus Aſianus. Timothę⁹.
vnde in prima epiſtola eum inſtruit de offi-
cio epiſcopali. In ſecunda monet ipſum ad
diligentem executionem officij: & ad Pal-
mam martyrij. p ¶ Ac Titum: ſcili- Titus.
cet inſtruit, quem ordinauerat Cretenſem
epiſcopum, & inſtruit eum: vt imperioſè
ſuum exequatur officium. q ¶ Phile-
monem pro fugitiuo famulo depre- Philemon.
catur. Iſte Philemon Coloſſenſis erat nul-
la eccleſiaſticæ adminiſtrationis pręditus di-
gnitate: ſed erat vir laudabilis in plebe: cui Paul⁹ apoſtolus.
familiares literas ſcribit Apoſtolus pro One
ſimo ſeruo ſuo: qui cum damno eius fuge-
rat, ſed ab Apoſtolo, audito euāgelio, bapti
zatus fuerat. r ¶ Super quo tacere
melius puto: quam pauca ſcribere,
quaſi diceret: non ſufficerem Pauli epiſtolas
ad plenum commendare. s ¶ Actus
Apoſtolorum nudam quidem vi-
dentur ſonare hiſtoriam: naſcentis ec
cleſiæ infantiam texere. id eſt tractare
de exordio, & ſimplicitate īcipientis ęcleſiæ. Actus apoſtolorum.
t ¶ Sed ſi nouerimus ſcriptorem eo
rum Lucam eſſe medicum cuius laus
eſt in euangelio: &c. Litera plana eſt.
Poſtea agit de catholicis & canonicis epiſto
lis: quæ dicuntur catholicæ ſecundum Iſi- Catholicæ epiſtolæ.
dorum in ſexto Etymologi. quia non vni
tantum populo: vel ciuitati, ſed vniuerſis gē
tibus generaliter ſcriptæ ſunt: ſecūdum gloſ-
ſas dicuntur catholicæ: id eſt vniuerſales: à
fide vniuerſalis ęccleſiæ non diſcordantes. H
Dicuntur autem catholicæ à cata: vel catho-
licon græce: quod interpretatur vniuerſale:
vel commune. Vel dicuntur Canonicæ: id Iacobus.
eſt regulares: à canon, id eſt regula. Et di- Petrus.
cuntur ſic ad differentiam earum quas fece- Ioannes.
runt pſeudo ſub nominibus Apoſtolorum. Iudas.
Vel dicuntur canonicæ: id eſt regulares: id
eſt in fide & tolerantia paſſionū, plurimiſꝗ
virtutibus eccleſiam regentes. Textus pla-
nus eſt. v ¶ Iacobus: Petrus: Ioan-
nes: Iudas: ſeptem epiſtolas ediderunt
tam myſticas quam ſuccinctas: & bre- Cęcutio.
ues pariter & lon. & cętera, cęcutiat. Apocalypſis.
Id eſt ignorantiæ cęcitatem ſentiat. Cęcutio
cecutis quartæ coniugationis verbum eſt:
& ſignificat eſſe vel fieri cęcum: & ponitur
ꝑ inſanire. Sequit̄ de Apocalypſi. x ¶ A-
pocalypſis Ioannis tot habet ſacra-
menta, quot verba. Parum dixi & cę
tera. Apocalypſis gręce: reuelatio latine:
qui a multa occulta ibi reuelant̄. Et cōponit̄
ab apo quod eſt re: & calypſis quod eſt ve-
lamentum: quaſi reuelamentum: vel reuela-
tio. Cętera plana ſunt. y ¶ Oro te fra
ter chariſſime inter hęc viuere, ita me
&c. Vide diuiſionem pręcedentem. Oro te
frater chariſſime inter hæc viuere &c̄. Vnde
Eccleſiaſtici. l. d. Beatus qui in iſtis verſatur
bonis: qui ponit illa in corde ſuo: ſapiēs erit
ſemper. z ¶ Nonne tibi videtur iā
hic in terris regni cœleſtis habitacu-
lum. Quaſi diceret: per ſcripturam medita-
tionem: manduceris ad contemplandō cœ-
leſtem habitationē. Eccleſiaſti. decimoquar
to. d. Beatus vir qui in ſapientia morabit̄,
& in iuſticia meditabitur, & in ſenſu cogita-
bit circunſpectionē dei. a ¶ Nolo vt of
fendaris in ſcripturis ſanctis: ſimplici-
tate: & quaſi vilitate verborum: quæ
vel vitio īterpretū &c, Litera plana eſt.
nō ſum

a Non ſum tam petulans & he-
b bes ut hęc me noſſe pollice-
c d ar: & eorum fructus carpere:
e f quorum radices in cœlo fixæ
g h ſunt: ſed uelle fateor: † ſeden
i k ti me præfero: magiſtrum re-
l m nuens, comitem ſpondeo. Pe
tenti datur: pulſanti aperi-
n o tur: quærens inuenit. Diſca-
p mus in terris quorum nobis
ſcientia perſeueret in cœlo.
q Obuijs te manibus excipiam:
r Et ut inepte aliquid ac de her-
magoræ tumiditate † effutiam:
s quicquid quæſieris tecum ſci-
re conabor.

Cap. VIII.

HABES hic t amātiſsimū tui u fratrē Euſebiū: q literarum tuarū mihi gratiā duplicauit: referēs honeſtatē morū tuorū: cōtēptū ſeculi: fidē amicitię: amorē Chriſti. Nam prudentiam & eloquij uenuſtatem, etiam abſq; x illo ipſa epiſtola præferebat. y z Feſtina quæſo te & [1] hærenti a in ſalo nauiculæ funem magis b præcide quam ſolue. Nemo renunciaturus ſeculo bene po- c teſt uendere quæ contempſit ut uenderet. Quicquid in d ſumptus de tuo tuleris: pro lucro cōputa. Antiquū dictū eſt: e Auaro tā deeſt qd' habet q̄ qd'

A a ℭ Non ſum tam petulans &c. Hic humiliter ſe excuſat quod quaſi ſciolus magiſteriū nō affectet: cū dicit: Nō ſum tam petulans &c. Per hoc patet quod non eſt præſumptuoſus de ſcientia. (Petulor) Nota quod petulor, petularis, dicitur luxuriari vel importune petere & proprie coitum: & inde dicitur petulans luxurioſus & importune petens hic. ponitur pro importunus vel quaſi petens laudem poteſt etymologicari. vel quia petulca: id eſt luxurioſa animalia irrationabiliter mouentur ad coitum. Poteſt dici petulans qui irrationabiliter mouetur ad aliquid agendum vel dicendum. vnde dicit: Non ſum tam petulaus. id eſt tam importunus vel brutus vel petens laudem. b Et hebes: id eſt tam ineptus vel intellectu carens, & tam ſtultus vel obtuſus. c ℭ Vt hoc me noſſe pollicear. Conſequenter oſtendit ſe non præſumere de vitæ eminentia: cum dicit: d ℭ Et eorum fructus carpere. Reſume. Nō ſum tam petulans & hebes: vt pollicear me poſſe carpere in terra Fructus: id eſt virtutes Eorum: ſcilicet ſanctorum virorum. Gal. quinto. d. Fructus autem ſpiritus eſt charitas: gaudium: pax: patientia: longanimitas: bonitas: benignitas: manſuetudo: fides: modeſtia: continentia: caſtitas. e ℭ Quorum radices id eſt affectiones. f In cœlo fixæ ſunt. per intentionem. g ℭ Sed velle me fateor. habere notitiā ſcripturarū, & imitari vitam ſanctorum. & non tantum volo: imo etiam ad hoc laboro. Vnde ſequitur: Sed eniti me profiteor. Eniti: id eſt extra vel vltra alios niti, cōtra pigros qui rephenduntur Prouer. vigeſimoprimo. d. Deſideria occidunt pigrum noluerunt quicq̄ man⁹ eius B operari &c̄. h ℭ Sedenti. id eſt ocioſo. vel ſedenti ad audiendum. i Me præfero: id eſt præ oculis illius fero, paratus ad conferendum, non ad magiſterium vſurpandum. & hoc eſt quod ſequitur, k ℭ Magiſtrū renuens: id eſt refutans. l ℭ Comitem ſpondeo Id eſt promitto, quaſi dicat, non quæro magiſterium: ſed exhibeo me tibi vt ſocium. (Allicitiua boni mgrī.) Ponit autem Hieronymus multa allicitiua vt poſſit mouere paulinum ad veniendum ad ipſum. Primum eſt ſtatus æqualitas: quod notatur cum dic̄. Comitem ſpondeo. Secundum eſt proficiendi facultas: quod notatur cum dicit: m ℭ Petenti datur, pulſanti aperitur. Matthęi ſeptimo. a. Lucæ vndecimo b. Et Iacobi primo a. ſcribitur: Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo: qui dat omnibus affluenter & cætera vnde petenti à domino: donum ſcientiæ datur pulſanti per meditationis exercitium: aperitur intelligentia ſcripturarum. n ℭ Quęrens, humiliter. o ℭ Inuenit: affluenter. Vel inuenit, in vſum venit eorum quæ humiliter quærit: Tertium allicitiuum eſt ſacræ ſcripturæ dignitas: vnde dicit. p ℭ Diſcamus in terris quorum nobis ſcientia perſeueret in cœlo. (An ſcīa ſit perpetua.) Nec eſt contrarium illud qnod dicitur primę Corinthio, decimotertio. c. Scientia deſtruetur: Quia hoc erit ſecundum modum & imperfectionem ſed permanebit ſecundum ſubſtantiam. Sapientiæ tertio. d. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus: & quæ non concidat radix ſapientiæ. Contra illos qui amittunt tempus in vanis ſcientiis: ſemper diſcentes & nunq̄ ad ſcientiam veritatis peruenientes: ſicut ſcribitur ſecundę ad Timothæum tertio. Item Eccleſiaſtes octauo. d. Eſt homo qui diebus & noctibus ſomnum oculis non capit: & intellexit quod omnium operum dei nullam poſſet homo inuenire rationem eorum quæ fiunt ſub ſole. Et quanto plus laborauerit ad quęrendum: tanto minus inueniet. Horum ſcientia non permanebit. vnde primæ ad Corinthios primo. c. Perdam ſapientiam ſapientium: & prudentiam prudentium reprobabo. Quartum allicitiuum eſt recepturi hoſpitis vrbanitas. vnde ſequitur: q ℭ Obuijs te manibus excipiam. Quintum eſt cooperandi voluntas: vnde ſubditur: r ℭ Et vt inepte aliquid ac de hermagorę tumiditate &c. Ordina conſtructionem ſic: Et vt ego effutiam: id eſt dicam aliquid inepte: id eſt non aptę. ac de tumiditate hermagoræ: quaſi diceret: vt cum quadam præſumptione loquar. s ℭ Conabor ſcire tecum: Id eſt quaſi ſciens C reſpondere quicquid quæſieris. (Hermagoras.) Hermagoras quidam fuit rhetor multum pręſumptuoſus: qui multum reprehenditur in principio primæ rhetoricę quia turpiter errauit in aſſignandis partibus controuerſiæ generalis. Sextum allicitiuum eſt amicabilis ſocietas: quod tangitur in principio octaui capituli: cum dicitur.

Cap. VIII.

HABES hic amātiſſimū tui fratrem Euſebium. qui erat religioſus: & multum diligebat Paulinum. (al's, † ſed eniti me profiteor.) v ℭ Qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit: Id eſt literas à te miſſas: te commendando gratiores fecit: Duplicauit inquam: Referens honeſtatem morum tuorum: contemptum ſeculi: fidem amicitię: amorem Chriſti & cętera. (Matth. 7. a. Lucæ. 11. b.) x ℭ Abſq; illo. id eſt abſq; illius commendatione. y ℭ Ipſa epiſtola p̄ferebat: id eſt p̄tēdebat & manifeſtabat. z ℭ Feſtina q̄ſo te &c. (al's, † effūdā) Sicut dictū eſt ſupra: iſta totalis epiſtola diuidit̄ in tres partes: ſcilicet in partem ordinalem narrationem & concluſionem. Expeditis duabus primis partibus hic ſubditur tertia concluſio: in qua hortatur Paulinum, vt feſtinet exire de ſeculo: (Tertia pars epiſtolę.) & inuitat ad duo ſcilicet ad vitanda morę pericula: & ad abiicienda mundi retinacula. Primum notatur ſub metaphora nauiculę: cui imminent pericula circunquaq;: vnde dicit: Feſtina quæſo. Scilicet exire de ſeculo: in quo te multa circundant pericula. D a ℭ Et hęrenti in ſalo nauiculę funem magis pręci. &c. Funis cito præciditur: in ſoluendo mora contrahitur. vnde per hoc exemplum ei innuit qd' abſq; mora hoc faciendum ſit. Hoc ſalum dicitur mare: & deriuatur à ſale: q̄a ſalſum & amarū eſt. ([1] hærentis) Vide verſus differentiales in opuſculo de vocabulis biblię: quos inuenies vbi exponitur mare. b ℭ Nemo renunciaturus. Hic hortatur ad abiicienda mundi retinacula. (Retinacula mundi.) Eſt autem duplex retinaculum quod retardat ſeculo renunciaturū: ſcilicet Amor pecuniæ: & timor penuriæ. Amor pecunię conſideratur in tribus. In venditiōis rerum retardante ſolicitudine: In contentioſa repetione: & in alienandi voluntate. Retardētem vendēdi ſolicitudinem excludit: cum dicit: Nemo renūciaturus ſeculo bene poteſt vendere. Id eſt honeſte vel ſine cupiditatis admixtione. Eccleſiaſtici vigeſimoſeptimo. a. Sicut in medio cōpaginis lapidum palus figitur ſic & inter medium emptionis & venditionis anguſtiabitur pęccatis: Nemo ergo poteſt benę vendere ea. c ℭ Quę contempſit: vt p his proceſſu tp̄is vēdendis: in ſeculo remanere velit. ſi enim remaneret, cōcupiſcentię ſignum eſſet, Ne aūt Paulinus allegaret neceſſariam ſibi eſſe ſolicitudinem circa rerum vēditionem: ſcilicet ꝓpter ſuam neceſſitatem: vel propter aliorum vtilitatem: vtrunq; excludit. Quod non propter ſuam neceſſitatem oporteat eum hoc facere, oſtendit dicens: d ℭ Quicquid in ſumptus de tuo tuleris pro lucro computa. Quaſi diceret quicquid ſiue multum ſiue parum de tuo tuleris in ſumptus: id eſt propter ſumptus faciendos in via computa pro lucro: id eſt pro magna acquiſitionę: quia ſic vitabis moræ periculum, ſi iter feceris indilatum. Quod propter aliorum vtilitatem non oporteat eum hoc facere oſtendit infra vbi dicitur: Niſi tu ſemper recraſtinans & cætera. quod exponitur in loco ſuo. Quære reſiduum diuiſionis ſupra: vbi currit in ordine ſuo: quapropter breuitate pertranſiens literam per ordinē exponere ꝓpono. e ℭ Antiquum dictum &c. Tā & q̄ ponunt̄ hic p & q̄ſi diceret: nihil ei ſufficit. cū ſemp veller plus habere. Ecc̄s. v. b. Auarus non implebit̄ pecunia. & Prouerb. xj. c. Alij diuidūt ꝓpria, & ditiores fiunt: alij rapiunt

 non ſua: &

E non ſua: & ſemper in egeſtate ſunt. Tales retinet timor penuriæ, ſed non eſſet eis timendum, quia a ¶ Credenti conſilijs, diuinis de relinquendis terrenis: Totus mūdus diuitiarū eſt, contemptiuꝰ ſcilicet, vel adminiſtratiuꝰ. Vnde Lu. xxij. d. Quādo miſi vos ſine ſacculo et pera & calciamētis, nūquid aliqd defuit vobis? At illi dixerūt: nihil. Nō eſt ergo metuēda penuria expenſarū quia vbiq; habebūt neceſſaria qui relinquūt oīa ꝓpter Chriſtū. b ¶ Infidelis &c. Infidelis ſcilicet qui nō credit dei conſilijs. e ¶ Etiam obolo: id eſt numis. Econtrario dicitur de credētibus. ij. Corin. vj. d. Sicut egentes, multos aūt locupletantes. & ibidē ſubditur: Hic. d ¶ Sic viuamus quaſi nihil habentes & omnia poſsidentes. Sic patet ꝙ non timenda eſt penuria expenſarum. Et ſimiliter oſtenditur non eſſe timenda penuria victualiū vel veſtiū, quia modica ſufficiunt his qui modeſte viuere volūt. Vnde dicitur hic. e ¶ Victus atq; &c. Chriſtianorū. id eſt Chriſtum ſequentium: Non dicit cibus & veſtimentum, quæ ſonant ex abundantia, ſed victus & veſtitus, quę ſonant ad ſufficientiam j. Timo. vj. Habentes alimenta & quibus tegamur, his cōtenti ſimus. Et melius Matthęi vj. c. Nolite ſoliciti eſſe dicentes: quid manducabimus: aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et ſequitur. Quærite primum regnum dei & iuſtitiā eius: & hęc omnia adijcientur vobis. Conſequenter excludit alienandi voluntatem dicens: f ¶ Si habes in poteſtate &c. id eſt aliena à te & expropriate. g ¶ Si non ha. proijce. id eſt quaſi vilem contenne. Nec eſt contrarium quod hic dicitur, huic quod ſupra dictū eſt: Nemo pōt bene vendere &c̄. quia ibi prohibetur venditio retardans & impediēs, hic vero conceditur venditio indilata & expediēs, de qua dicitur Matthęi. xix. c. Si vis per-

F fectus eſſe, vade & vende omnia quę habes & da pauperibus: & habebis theſaurum in cœlis, & veni ſequere me. Contentioſam ſuorum repetitionem excludit: cum dicit. h ¶ Tollenti tunicam, & inſuper: Et pallium relinquendum eſt: ſcilicet potius q̃ cum contentione repetatur. Iſtud ſumitur de Matthæi. v. f. vbi dicitur: Si quis vult tecum iudicio contendere & tunicam tuam tollere: dimitte ei & pallium. Quibus & qualiter liceat ſua repetere. Nota per hos verſus: Expedit infirmis, licet abſq; dolo, ſine lite p̄latis licet, hoc nō expedit anachoritę Non licet vt per eum ſint res in litepetię. Iſti verſus videntur ſumpti de Glo. j. ad Corinthios. vj. Anachorita dicitur eremita: per quem viri perfecti deſignantur. & dicitur ab ana quod eſt ſurſum, & chore quod eſt aula vel cor: & teneo tenes, quia ſcilicet debet tenere cor ſuum ad ſuperna. Vel ab ana quod eſt re, & chorus, quaſi remotus à choro, id eſt à multitudine. Quia vero vt ſupra dictum eſt: Paulinus poteſt dupliciter retardari circa venditionem rerum, ſcilicet propter ſuam neceſsitatem: aut propter aliorum vtilitatem. Primum excludit Hieronymus ſupra dicens: Quicquid de tuo &c̄. Secundum excludit hic cum dicit. i ¶ Scilicet niſi tu ſemper recraſtinans: & diē de die trahens: caute & pedetentim tuas poſſeſsiunculas vendideris: Non habet Chriſtus vnde alat pauperes ſuos? quaſi dicat: Chredis tu ꝙ Criſtus non habeat vnde alat: id eſt, nutriat pauperes ſuos, qui ſunt eius prouiſioni ſpecialiter derelicti: ſicut dicitur in Pſalmo. ix. g. Tibi derelictus eſt pauper. Nō habet inquam: Niſi tu ſcilicet recraſtinans. Id eſt de craſtino in craſtinum protelans propoſitum tuum. Et diem de die trahens: id eſt, de die in diem protrahens. Vendideris caute. Id eſt diſcrete, ne decipiaris in precio. Et pedetentim: id eſt paulatim vel progreſsiue: ne decipiaris interuallo. Poſſeſsiunculas tuas. quaſi dicat, ſtultum eſſet hoc credere. Caute per deriuationem deſcendit à Caueo caues. Pedetentim à pede & tento tentas. & tractum eſt à cæco: vel ab illo qui in tenebris ambulat, qui paulatim viam pertentans, cauet ſibi ne pedibus oſtendat. Ne autem diceret Paulinus illud quod ſcribitur Eccleſiaſtici. vij. a. In multitudine munerum meorum reſpiciet deus. oſtēdit ꝙ deus non quærit noſtra, ſed nos, vnde dicit: k ¶ Totum deo dedit: qui ſe obtulit. Et propterea deus magis acceptat affectum q̃ datum: & hoc oſtendit per Apoſtolos: Viduam: & Cræſum. l ¶ Apoſtoli tantum nauem & retia reliquerunt. Hoc dicit de Iacobo & Ioanne Matthæi quarto d. & Lucæ. v. c. m ¶ Vidua duo ęra miſit. Lucæ. xxj. a. & Marci duodecimo. d. n ¶ Gazophylacium Communiter appellatur arca vel locus vbi ponitur pecunia ad ſeruandum. In Ezechiele Gazophylacia ponūtur pro exedris vel cameris. Prout hic accipitur Gazophylacium dicitur arca deſuper foramen habēs, poſita ad dexteram ingredientibus circa altare, in quam mittebatur pecunia offerentium ad Sartatecta templi reparanda: & ibi ſeruabatur. Et nota ꝙ gaza lingua Perſarum: dicitur pecunia, diuitiæ vel theſaurus. φύλαξ, Phylaxe verbum Græcum idem eſt quod cuſtos: vnde à Gaza & phylaxe quod eſt ſeruare: dicitur gazophylacium, quaſi gazam cuſtodiens. viij. Ioannis. c. ponitur pro porticu in qua gazophylacium ſeruabatur. Vnde dicitur ibi: Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio &c̄. Crœſus lydorum, fuit ditiſsimis, per quem deſignanter diuites: qui mittebant munera in Gazophylacium, quibus hæc vidua à domino eſt prælata. Quia vero ſeculum relinquētibus frequenter occurrunt inſultus tentationum: ideo contra inſultationes quaslibet dat ſalubre remediū dicens: o ¶ Facile contemnit omnia qui ſe ſemper cogitat eſſe moriturū. Sic patet expoſitio epiſtolæ ad Paulinum.

alias † minimis.

1 tanq̃ nihil.

2 victus & veſtitus diuitię Chriſtianorū.

3 ſeipſum.

Quę venditio cōmendetur.

Quibus licet ſua repetere & qualiter.

Caute.

Pedetentim.

Gazophylacium.

2 cor. 6. b.

Matt. 5. g.

Cræſus.

a non habet. Credenti totus mun-
b dus diuitiarum eſt. Infidelis aūt
c etiam obolo indiget. Sic uiua-
d mus [1] quaſi nihil habētes, & oīa
e poſsidentes [2]. Victus atq; ueſti-
f tus, diuitiæ Chriſtianorū. Si ha-
bes in poteſtate rem tuam uen-
g de: ſi non habes, proijce. Tollē-
h ti tunicam & pallium relinquē-
i dū eſt. Scilicet niſi tu ſemꝑ recra-
ſtinans, & diē de die trahēs cau-
te & pedetētim tuas poſſeſsiū-
culas uendideris: nō habet Chri-
ſtus unde alat pauperes ſuos?
Totum deo dedit qui [3] ſe obtu- k
lit. Apoſtoli nauem tantum & l
retia reliq̃runt: Vidua duo æra m
miſit in Gazophylaciū, & præ- n
fertur Crœſi diuitijs. Facile cō-
temnit omnia, qui ſe ſemper co-
gitat eſſe moriturum.

Finit epiſtola Hieronymi ad Paulinum.

¶ Finit expoſitio cuiuſdam clariſsimi viri ex ordine minorum in epiſtolam beati Hieronymi ad Paulinum. H

PROLOGVS ſancti Hieronymi in Pentateuchum Moyſi.

DESIDERII MEI deſideratas accepi epiſtolas; o

Incipit expoſitio eiuſdem in prologum beati Hieronymi in Pentateuchum.

DESIDERII mei. Iſtam Epiſtolam ſcripſit Hieronymus Deſiderio epiſcopo familiari ſuo: qui eum rogauerat vt Pētateuchum Moyſi de Hebræo transferret in latinum. nondum enim translatus erat niſi de hebręo in Græcum, & de græco in latinum. Et quia trāslationes illæ multas habebant corruptiōes: tum propter falſitatem exemplarium, tum propter imperitiam trāslatorum, Hieronymus Deſiderij precibus obtemperās, de hebræo in latinum tranſtulit pentateuchum: cui præpoſuit illum prologum. Nam ab eo in ſecundo libro contra Rufinum prologus appellatur. Epiſtolam autem ad Paulinū, quæ licet in modernis Biblijs præſcribatur: nec pentateucho præpoſuit, nec inter præfationes veritatis teſtamenti quarū omni ex parte exēpla ſcribit: ſed in ſecūdo libro contra Rufinum nominatur epiſtola ad Paulinū. Et nota ꝙ prologus, proęmiū, pręfatio, & argumentū idē ſignificāt, ſcilicet pręlocutionē in ſequēs opus introductiuā. Eſt etiā tantū ꝓlogus in librū, qui ſcilicet introductorius eſt in ipſum, vt eſt ille ante Apocalypſim. ſ. Oēs qui pie volunt viuere &c̄. & talis prologus nō eſt de libro. Item eſt prologus in libro q eſt pars libri: vt eſt principiū apoca. ſcilicet Apocalypſis Ieſu Chriſti, quā dedit illi deus. Et dicit ꝓlogus à protos qđ eſt primū, & logos ſermo: quaſi primꝰ ſermo. ſ. pręfatio vel pręlocutio. Vel dicitur ꝓlogus quaſi pręlogꝰ: quaſi ſermo præcedēs. Procœmiū dicit à protos qđ eſt primū, & ęmon vel ęmiū qđ eſt ſermo primus vel prima modulatio. Quòd aūt dicit ꝓœmiū quaſi ꝓ ęmulis factū: vł q̄ſi ꝓuiū, quia prima via vel pręcedēs eſt ad librū: etymologia eſt. Pręfatio. i. pręlocutio, à pręfor præfaris dicit. Argumentū dicit quaſi argute. i. callide inuentū. vnde apis argumētoſa. i. callida dicit. Verſus: Eſt breuis arcutꝰ, eſt callidꝰ atq; ſonorus. Argumētū habet alias ſignificatiōes de q̄bus nihil ad pręſens. p ¶ Deſiderij me deſideratas accepi epiſtolas

Procœmiū.

Præfatio.

Argumentum.

[a] qui quodam præſagio futurorũ cum Daniele ſortitus eſt no- [b] men: obſecrantis, ut translatum in latinam linguam de Hebręo ſermone pentateuchum noſtro- [c] rum auribus traderem. Pericu- [d] loſum opus certe & obtrectato- [e] rum latratibus patens, qui me aſſerunt in ſeptuaginta interpre- [f] tum ſuggillationem noua pro ueteribus cudere: ita ingenium [g] quaſi uinum probãtes cum ego ſępiſsime teſtatus ſim, me pro †uili portione in tabernaculo Dei offerre quæ poſsim: nec [h] opes alterius aliorum pauperta te fœdari. Quod ut auderẽ, Ori- [i] genis me ſtudium prouocauit, [k] qui editioni antiquæ translatio nem Theodotiõis miſcuit: aſte rico & Obelo, id eſt ſtella & ue- ru opus omne diſtinguẽs: dum aut illuceſcere facit que minus ante fuerãt, aut ſuperflua quęq; iugulat & confodit: maxime quæ Euangeliſtarum & Apolo rum autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri teſta- [l] [m] mento legimus: quæ in noſtris codicibus non habentur: ut eſt [n] illud: † Ex ægypto uocaui filiũ meum: & quoniam Nazaræus [o]

Diuiſio.

epiſtolas. Prologus iſte in quinq; partes diuiditur principales. In quarum prima oſtendit principale motium ad transferendum pẽtateuchum: ſcilicet Deſiderij obſecrationẽ, cum dicit: Deſiderij mei deſideratas &c. vſq; obſecrantis. In ſecunda duplex aſsignat retractiuũ. Primũ operis grauitatẽ, cũ dicit; Periculoſum

A

opus &c̃. Secundũ, detractorum malignitatem, ibi: Et obtrectatorum meorum latratibus &c̃. In tertia ſecundarium ponit ſuæ trãslationis motiuũ, ſcilicet Origenis ſtudiũ vel imitationem: ibi: Quod vt auderẽ Origenis me ſtudium &c̃. In quarta parte ſe excuſat q; non intendit damnare veteres per ſuam translationem, ibi: Quid igitur damnamus veteres? Minime &c̃. In quinta petit deſiderij orationem ſubuentionem, ibi: Nunc te deprecor deſideri chariſsime, vt quia me tantum &c̃. Subdiuiſiones patebunt in literæ proſecutione. In prima parte oſtẽdit affectum ſuum ad primam obſecrationem quã deſcribit tripliciter. Primo ex nomine cum pronomine affectum deſignante. Secundo ex nominis præfiguratione. Tertio ex communis vtilitatis amore. Primũ notatur cum dicitur. Deſiderij mei: id eſt mei vel mihi dilecti, vel mei amici. Deſideratas accępi literas. Secundũ notatur cum dicitur. a ¶ Qui quodam præſagio futurorum. &c. quaſi dicat myſticum eſt q; cum

Deſiderius.

Daniele cõmunicat in nomine: Daniel. ix. f. Daniel ab angelo vocatus vir deſideriorũ: ſicut iſte Deſiderius appellatus, quod vocabulum fuit pręſagium, id eſt diuinatio ſiue pręſcientia vel prænuntiatio futurorum, vt per hoc q; vocatus eſt deſiderius, ſignaretur deſiderabilis futurus vel deſiderabilia poſtulaturus. Tertium notatur cũ dicitur. b ¶ Vt translatum in latinã linguam de Hebręo ſermone pentateuchum. Pentateuchus ſupra exponitur in epiſtola ad Paulinum. vij. capitulo. In ſecunda parte notantur duo retrahentia à translatione facienda. Primum eſt operis grauitas. quod notatur

B

cum dicitur. c ¶ Periculoſum opus certe. ſcilicet quia difficile eſt & arduum: vnde poſſet ibi homo deficere vel errare, & ideo dicit periculoſum. Secundum retrahens eſt detractorum malignitas. quod notatur cum dicitur. d ¶ Et obtrectatorum latratibus patens. Canibus com-

Latratꝰ obtrectatorũ.

parat detractores cum dicit, latratibus, qui contra quemlibet ignotum quantumcunq; bonum oblatrant & dentibꝰ lacerãt. Similiter detractores irrationabiliter bene dicta deprauant, & detrahẽdo lacerãt, quæ ignorant. Et notatur hic triplex eorum malignitas, quia aut bene dictis oblatrant, ſicut iam dictũ eſt, aut autoris peruerſam intentionem affirmant. quod notatur cũ dicitur. e ¶ Qui me aſſerũt in ſeptuaginta interpretum ſuggillationem. Suggillatio ponitur hic pro condemnatione.

Suggillare.

Et dicitur à ſuggillo. las. quod eſt condemnare, ſtrangulare, ſuggerere, ſub gula capere. Cudere: id eſt facere. Cudo. is. ere. dicitur fabricare, ferire, polire & ſculpere.

Cudere.

Tertio notatur eorum malignitas: q; veteres modernis magis ingenioſos æſtimant, & præponendos iudicant: vnde & veteres translationes plus q̃ modernas approbant. quod notatur cum dicitur: f ¶ Ita ingenium quaſi vinum probantes. Sicut enim vetus vinum melius eſt nouo: ſic dicũt ipſi, veteres ſubtilioribus ingenijs floruiſſe q̃ modernos, & veteres translationes modernis eſſe meliores. Cum tamen dicat

Priſcianus in ꝓlogo.

Priſcianus in principio maioris voluminis: Cuius autores quanto iuniores ſunt, tanto perſpicaciores & ingenijs floruiſſe: & valuiſſe diligentia, omni iudicio confirmantur eruditiſsimorum. Vel probantes ingenium modernorum plenum ſpuma ſuperbiæ, ſicut nouum vinum ſpumat & ejcit, quod habet immundiciæ. q. d. dicunt me & alios modernos ſuperbos eſſe: & quicquid facimus ex præſumptione procedere, & dicunt id eſſe præſumptuoſum & locacitate plenum: ſicut nouum vinum inflatur, & magnum facit tumultum. contra quos oſtendit humilitatem ſuam & intentionis puritatem dicens. g ¶ Cum ergo ſępiſsime teſtatus ſim: me pro vili portione in tabernaculo dei &c. In tabernaculo: id eſt in eccleſia. Pro vili portione: id eſt quamuis mea re-

putatione

putatione ſit exiguum: tamen in ſacra ſcriptura ad vtilitatem eccleſiæ offero quod poſſum. Vel ſecundum aliam literam. Pro virili portione: id eſt pro debita parte. Secundum leges: virilis portio dicitur quando hęreditas filijs equaliter diuiditur, quaſi diceret virilem portionem hæreditatis expecto pro qua ſicut poſſum in vinea patrisfamilias laborare volo. vnde Ouidius de ponto in principio ſecundi libri dicit ſic: Gaudia cęſareę mẽtis pro parte virili Sunt mea, priuati nil habet illa domus, id eſt pro magna parte: vel ſicut vnus de Romanis viris ſum. Nam in ea omnes romani participant. h ¶ Nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. ſcilicet teſtatus ſum: quaſi dicat: Sicut oblatio diuitum non fœdatur per oblationem pauperum, ſic nec per meam interpretationẽ fœdatur translatio ſeptuaginta interpretum. In tertia parte ponit ſecundum transferendi motiuũ: quod eſt Origenis imitatio vel ſtudium. Vnde dicit: i ¶ Quod vt auderem: Origenis me ſtudium prouocauit ad transferendum per ſui imitationẽ. k ¶ Qui editioni antiquę translationẽ theodotionis miſcuit aſterico & obelo &c. promulgauit. id eſt manifeſtauit. Nam promulgare dicitur quaſi promptum id eſt manifeſtum multis agere. Antiquam editionẽ appellat translationem ſeptuaginta: que cęteris antiquior fuit, qui tranſtulerunt de Hebræo in græcum, ſicut dicit Iſidorus in. vj. Etym. In opuſculo etiã de vocabulis Biblię: vbi exponitur interpres, inuenies quot fuerunt interpretes, & quibus temporibus interpretati ſunt. Et quia trãslatio ſeptuaginta alicubi erat diminuta, alicubi habebat ſuperflua, Origenes miſcuit ei translationẽ Theodotionis: adijciens ea quæ deerant, & ibi: ponebat aſtericum, id eſt formam aſtri per quod innuebat q; per additionem iſtam illuceſcebant quæ prius deerant. Et dicitur Aſtericus ab aſtrum quod eſt ſtella & icon quod eſt imago vel ſignum. Et vbi erant ſuperflua ponebãt obelum, id eſt ſignum ſagitæ quaſi iugulantis & confodientis falſitatem illam. Belos Græce dicitur ſagita, & per antepoſitionem huius literæ o dicitur Obelos: quod apud latinos obelus dicitur. Et vt vtamur verbis Iſidori in. j. Etymologia. Aſtericus apponitur in his quę omiſſa ſunt: vt illuceſcant per eam notam, quæ deeſſe videntur. Stella enim aſter dicitur græco nomine vel ſermone: à quo Aſtericus eſt deriuatus. Obelus eſt virgula iacens: que apponitur verbis vel ſententijs ſuperflue iteratis, ſiue in his locis vbi lectio aliqua falſitate notatur: vt quaſi ſagitta iugulet ſuperuacua, atq; falſa confodiat. Sagitta enim Græce obelus dicitur. Sic igitur iſtæ duæ notæ diſtinguebant totum opus. Aut tollendo ſuperflua cum Obelo. Aut ſupplendo diminuta cum Aſterico. Et maxime quæ Apoſtolorum & Euangeliſtarum autoritatibus prætermiſſa patebant. Litera plana eſt. Iſta pars diuiditur in quatuor. In quarum prima quæ iam expedita eſt oſtenditur correctio ab Origine facta. In ſecunda oſtenditur neceſſaria: quia translatio illa erat diminuta, ibi: l ¶ In quibus: ſcilicet Apoſtolis & Euangeliſtis. m ¶ Multa de veteri teſtamento legimus: id eſt in translatione ſeptuaginta: quæ in noſtris codicibus non habentur n ¶ Vt eſt illud: Ex ægypto vocaui filium meum: Oſeæ vndecimo. a. Et Matthæi ſecundo. c. Hieronymus in Epiſtola ad Pammachium de optimo genere interpretandi dicit. q; hæc eſt litera ſecundum Hebraicam veritatem. Quia puer Iſrael & dilexi eum: Ex ægypto vocaui filium meum. Pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt: Quia paruulus eſt Iſrael & ego dilexi eum. & ex ægypto vocaui filios ſuos. o ¶ Et quoniam Nazaræus vocabitur. Oſeæ vndecimo. a. Et Matthæi ſecundo. c. Hieronymus in eadem epiſtola id quod in Euangeliſta ſcribitur: Et veniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam, quia Nazaræus vocabitur. Reſpondeant rogo Dedali & faſtidioſi & æſtimatores omnium tractatorum & vbi legerint dicant. Nam in eo loco vbi nos legi-

mus

C Virilis portio.

Ouidius ſecundo de ponto.

Als †virili.

Trãslatio Lxx.

D Aſtericus.

Obelus.

† Oſee. xi.

Diuiſio.

a uocabitur:† & uidebũt in quem
b cõpunxerunt:& flumina de uẽ-
c tre eius fluẽt aquæ uiuæ:& quæ
nec oculus uidit: nec auris audi-
uit: nec in cor hominis [1] aſcẽdit
d quæ præparauit deus diligenti-
e bus ſe: & multa alia quæ ꝓpriũ
f σύνταγμα ſyntagma deſiderant.
Interrogemus ergo eos ubi hęc
ſcripta ſint:& cũ dicere non po-
tuerint, de libris hebraicis profe
ramus. Primũ teſtimonium eſt
in Oſee. Secũdũ in Eſaia. Tertiũ
in Zacharia. Quartum in Pro-
g uerbijs. Quintũ æque in Eſaia.
Quod multi ignorantes, apo-
cryphorũ delyramenta ſectan-
tur: & [2] Iberas nenias libris [3] au
tenticis præferunt. Cauſas erro
h ris non eſt meum exponere. Iu-
dæi prudenti factum dicunt eſſe
cõſilio, ne Ptolemæus unius dei
cultor etiam apud hebræos du-
plicem diuinitatẽ deprehende-
ret. Quod maxime idcirco facie
bãt: quia in Platonis dogma ca-
dere uidebatur. Deniꝗ ubicũꝗ i
ſacratũ aliquid ſcriptura teſta-
tur de patre & filio & ſpirituſan
cto, aut aliter interpretati ſunt:
aut omnino tacuerunt, ut & re-
gi ſatisfacerent, & arcanum fi-
dei non uulgarẽt. Et neſcio quis k
primus [4] autor ſeptuaginta cel-
lulas Alexandrię mendacio ſuo
extruxerit: quibus diuiſi eadem
ſcriptitarint: cũ [5] Ariſtęus eiuſdẽ l

Eſa.xi.a. mus atq; tranſtulimus: Exiet virga de radice Ieſſe, & flos de radice
E eius aſcendet. In hebręo iuxta linguæ illius idioma ita ſcriptum eſt,
Exiet virga de radice ieſſe, & Nazaræus de radice eius creſcet.
a ℂ Et videbunt in quem compunxerunt. Zachariæ.xij.c.
Ioannis.xix.b.& Apoc̃.j.b. In modernis Biblijs litera zachariæ eſt,
Aſpicient ad me quem confixerunt. Litera
euangelij. Viderunt in quem transfixerunt,
† Zachariæ.xii.c. Litera Apocalypſis videbit eum omnis po-
pulus & qui eum pupugerũt. Sed Hierony-
mus ſupra dicta epiſtola ſic ait: Veniam⁹ ad
zacharię teſtimoniũ, quod Ioannes euange-
liſta ſumit iuxta hebraicam veritatem: Vide
1 aſcẽderunt. runt in quẽ compunxerũt. Pro quo tráſla-
tio ſeptuaginta in latinũ verſa habet: Et aſpi
cient ad me pro his quæ illuſerunt ſiue inſul
tauerunt. b ℂ Et flumina de vẽtre eius
fluent aquę viuæ. Ioan.vij.f. Quidam di
cunt ꝙ prouer.v.c. vbi nos habemus: Deri-
uẽtur fontes tui foras. Hebręi habẽt. Flumi-
na de vẽtre eius &c̃. Et hoc bene videt, quia
hæc autoritas eſt ibi interlinearis. c ℂ Et
quæ nec oculus vidit: nec auris audi
uit: nec in cor hominis aſcendit. Eſa.
lxiiij.b. Et.j. Corin.ij.b. Scd'm Hieronymũ
in ſupradicta Epiſtola, litera Apoſtoli eſt:
Quod oculus non vidit, nec auris audiuit,
nec in cor hominis aſcenderũt; que pręparauit deus his qui diligũt illum. In Eſaia aũt
2 hiberas. iuxta Hebraicã veritatẽ legitur: A ſeculo nõ
audierunt, neq; auribus perceperũt: oculus
3 authenticis. non vidit deus abſq; te: quæ præparaſti ex-
pectantibus te. Hic ſeptuaginta multo aliter
tranſtulerunt. A ſeculo non audiuimus, neq;
oculi noſtri viderũt deus abſq; te opera tua
& facies expectãtibus te miſericordiã. Intelli
gimus vnde ſumptũ ſit teſtimoniũ: & Apo-
ſtolus non verbum expreſſit è verbo, ſed pe
riphraſticos eundẽ ſenſum alijs ſermonibus
F indicauit. d ℂ Et multa alia: ſcilicet non
habentur in noſtris codicibus: ſed ſeptuagin
ta. e ℂ Quę proprium ſyntagma de-
ſyntagma. ſiderãt. Syntagma grecum eſt, & ſecundũ
Hug. idem eſt quod dogma. Alij dicunt ꝙ
taſſo verbũ grecum eſt idem quod ordino.
& inde taſſus, vel hic taxus, & hoc tagma idẽ
eſt quod ordo vel ordinatio. Vnde ex ſyn
præpoſitiõe & tagma cõponitur ſyntagma,
& idẽ eſt quod coordinatio. & certe in prę-
dicta epiſtola ad Pammachiũ multa talia in-
uenies coordinata. In tertia parte tertię par-
tis principalis oſtenditur vnde ea quę Orige
4 author. nes addidit ſint aſſumpta, & quid mali acci-
dit ex horũ ignorãtia ibi: f ℂ Interroge-
mus ergo eos vbi hæc ſcripta ſint. &
5 ariſtæus. cum dicere non potuerint de libris
Hebraicis proferamus. Primum te-
ſtimoniũ eſt in Oſee. xj.a. Secundũ in Eſaia. xj.a. Tertiũ
in Zacharia. xij.c. Quartum in Prouerbijs. v.c. vel. x.b.
Quintum æque in Eſaia. lxiiij.b. g ℂ Quod multi igno.
Apocryphus. Apocryphorum. Apocryphus. a. um. dicitur ſecretus & oc-
cultus. Et dicitur ab apos quod eſt de, & Criſis quod eſt ſecre-
tum quaſi de numero ſecretorum: Vel dicitur ab apo quod eſt
longe, & criſis quod eſt iudicium: quaſi longe à iudicio, quia
non poteſt eo haberi de certum iudicium. Apocryphum proprię
dicitur ſcriptum cuius autor & veritas ignoratur: & licet mul-
ta vera contineat, vitatur tamen propter falſa quæ intermiſcen-
Delyramẽtum. tur. Deliramentum dicitur fatuitas: dementia: diſcordia: vel de-
uiatio à rectitudine, & ita accipitur hic. Vide vbi exponitur Dely-
ramentum in opuſculo de vocabulis Bibliæ. Iberis fluuius eſt, à
Iberis. quo Hiſpania Iberia nominatur. Et inde Iberus. ra rum. Genti-
Iberæ neniæ. le nomen. Vnde iberas Nenias dicit fabulas ab Hiſpanis inuen-
Nenia. tas: vel apud Hiſpanos vulgatas. Hęc nenia. huius neniæ. dicitur
cantilena quæ fit ſuper morotum vel ſuper cunas puerorum: &
eſt nomen Onomatopæion, id eſt ficticium à ſono quia imponi-
tur à ſono ſcilicet ne ne. Item nenię dicuntur fabulę viles: & ſic acci
pitur hic. Et ſic oſtendit ꝙ per ignorantiam ſequuntur fabulas &
errores. In quarta particula huius tertiæ partis principalis dicit ꝙ
non intendit ponere errorum rationem, ſed ſufficit ei Iudæorum
recitare

recitare opinionem. Vnde dicit. h ℂ Cauſas erroris non eſt G.
meum exponere &c. Sic excuſant Iudęi ſeptuaginta, ꝙ vbi- Septuaginta excuſant
cunq; veritas Hebraica facit mentionem de Patre & filio & ſpiri- Iudæi.
tuſancto, aut de induſtria tacuerunt, aut aliter omnia interpretati
ſunt, ſcilicet propter Ptolemęũ cognomẽto Philadelphum, regem
ægypti vnius dei cultorẽ, qui nondũ potuit
capere myſterium Trinitatis, & præcipue ne
hoc magis Platonicum ꝙ̃ theologicũ vide
retur. Plato enĩ locutus eſt de noy & Thuga
thò & anima mũdi, & vt quidã dicunt Noy
appellauit patrem, Thugathon vero primũ
intellectum, id eſt filium: animam mundi ſpi
ritum ſanctum, qui replet orbem terrarum.
Sed melius eſt vt dicatur anima mundi quæ
dam vis regeneratiua, etiã inter cauſata alias alias † in creata.
† in creatura, ſed non ſpirituſſancti, quia in
hoc tertio ſigno defecerunt philoſophi per
rationes naturales. & ſi concedatur eſſe ſpiri
tuſſanctus, tamen intelligendum eſt, ꝙ non
intellexit ibi Plato vnitatem eſſentiæ: Vnde
quia tres deos in diuerſitate eſſentiæ pone-
re videbatur, & quia Ptolemæus erat vnius
dei cultor, ideo timebant hoc ſeptuaginta,
ne qui ſic cadere videretur in dogma Plato-
nis ponentis tres deos, hoc etiam ita eſſe cre-
deret apud Hebræos, ſicut patet ex verbis
Hieronymi hic, & ex verbis Auguſtini ſu-
per epiſtolam ad Colloſſenſes. Nunq; per
illa verba intellexit Plato diſtinctionem per-
ſonarum in Trinitate. Videtur tamen in epi Ptolemęus
ſtola ad Paulinum ſentire contrarium, ſed ſi- Philadelphus.
bi ſoluitur contrarietas. ℂ Iſte Ptolemæus
de quo fit hic mentio: fuit ille vir ſtudioſus,
& librorum cupidus, qui ad petitionem
Ariſtæi de quo hic fit mentio: libertati reſti-
tuit plus ꝙ̃ centum milia Iudæorum, qui
ſeruierant in regno ſuo, dans dominis eo-
rum pro vnoquoq; capite centumuiginti
drachmas argenti. Et ſignificauit Eleazaro H
ſummo pontifici, ꝙ gentem ſuam ſic reſti-
tuerat libertati, rogans eum ꝙ mitteret ei vi
ros ſeniores: qui Bibliothecam de Hebræo
in græcum ei ſcirent interpretari. Tunc Elea
zarus de vnaquaq; tribu elegit ſex ſeniores
legem ſcientes, & miſit ei. Hi ſunt ſeptuagin Lxx. interpretes.
ta interpretes: qui licet ſeptuagintaduo fue-
rint, tamen more ſacræ ſcripturæ ſeptua-
ginta dicuntur, quæ modicum numerum
ſi ſupra aliquam ſummam ſuperexcreſcit ſe-
pe ſubticet. De his inuenies diffuſius in Ioſe-
pho libro duodecimo capitulo ſecundo à
quo accepit magiſter in Hiſtorijs, & de his
ſubditur hic. i ℂ Deniq; vbicunq; ſa
cratum aliquid ſcriptura teſtatur de
patre & filio & ſpirituſancto &c.
Iſtud iam ſupra eſt expoſitum, quia vero de
hoc fecerat mentionem, incidenter oſtendit ꝙ. Lxx. non ſingu-
latim in ſingulis cellulis interpretati ſunt, ſed in vna Baſilica pa-
riter contulerunt. Et in oſtenſione huius ſatis immoratur. Vnde
dicit. k ℂ Et neſcio quis primus autor &c. ſcriptita-
rint. vel ſcriptitarent, melior litera. l ℂ Cum Ariſtæus.
Auguſtinus in ſecundo libro de doctrina Chriſtiana. Non videtur Vbi tranſlatio. lxx. facta.
mendaciũ ꝙ Hieronymus reputat pro mẽdacio. Sed forte opinio
Hieronymi præualet, non eſt enim in ſuo teſtimonio ſingularis.
Dicit enim Ioſephus in libro ſecundo loquens de iſtis ſeptuaginta:
ꝙ Demetrius conſilium fecit in domo prope littus ſtante, & apta
a ſecretis ad cogitationem negotiorum, vbi eos producẽs, petebat
omnia quibus opus habebant ad legis interpretationem. Cumq;
laborioſe tantam interpretationem facerent vſq; ad horam no-
nam in hoc ſedentes: ad curam corporis vertebantur. Mane au-
tem ad eundem locum redibant, & ita legis interpretationi va-
cabant. Ita tranſcripta lege & opere interpretationis ad effectum,
poſt ſeptuagintaduos dies tranſactos: congregans Demetrius
Iudęos omnes ad locum: in quo leges translatæ fuerant, præ-
ſentibus interpretibus legit eas &c̃. Vnde & Hieronymus di-
cit eos in vna Baſilica contuliſſe. Baſilica enim domus regia dici-
tur à Baſileos quod eſt Rex vel Imperator. Ariſtæus autem Baſilica.
de quo fit hic mentio, ſicut dicitur in duodecimo libro Ioſephi Ariſtęus.
amicus

ptolemæi ὑπερασπισὴς hyperaſpiſtes:† multo poſt tẽpore Ioſephus nihil tale retulerint: ſed in una baſilica cõgregatos, cõtuliſ-
a ſe ſcribãt: nõ ꝓphetaſſe. Aliud
b c eſt enim [1] uatẽ: aliud eſſe inter-
d e pretẽ. Ibi ſpiritus uentura prædicit: hic eruditio & uerborũ copia ea quæ intelligit trãsfert. Ni-
f ſi forte putãdus eſt Tullius œconomicũ Xenophõtis: & Platonis † Pythagorã: & Demoſthenis pro Cteſiphonte afflatus rhetorico ſpiritu tranſtuliſſe. Aut
g aliter de eiſdẽ libris per ſeptuaginta interp̃tes: aliter per Apoſtolos ſpiritusſanctus teſtimõia texuit: ut quod illi tacuerunt: hi h
ſcriptum eſſe mẽtiti ſunt. Quid i k
igitur? Damnamus ueteres? Minime: Sed poſt priorũ ſtudia in domo domini quod poſſumus laboramus. Illi interp̃tati ſunt l
ante aduentum Chriſti: & quod neſciebãt, dubijs protulere ſententijs: nos [2] poſt paſsionẽ & reſurrectionem eius: nõ tam prophetiam q̃ hiſtoriã ſcribimus.
Aliter enĩ audita: aliter uiſa nar- m
rantur. Quod melius intelligi- n
mus: melius & proferimus. Au- o
di igitur æmule: obtrectator au- p
ſculta. Non damno, nõ reprehẽdo ſeptuaginta: ſed confidenter q
cunctis illis Apoſtolos prefero.
Per iſtorũ os mihi Chriſtus ſo- r
nat: † quos ante prophetas inter ſpiritualia chariſmata poſitos le- s
go: in quibus ultimum penè [3] locum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperito- u
rum animos contra me cõcitas? x y
Sicubi tibi in trãslatione uidear errare, interroga Hebræos: diuerſarũ urbiũ magiſtros cõſu- z

---

A amicus regis neceſſarius fuit. Vnde dicitur Hyperaſpiſtes græce quod eſt protector latine: & componitur ab hyper præpoſitione græca, & aſpiſtes. Spizo enim verbũ grecum eſt: idem eſt quod extendo, inde aſpizo, quod eſt in circularem formã voluo. Vnde dicitur aſpicis ſerpens, qui in modum circularis ſcuti ſe gyrat. Et ſimiliter aſpis ſignificat ſcutum circulare; vnde aſpizo idem eſt quod ſcuto protego, & inde componitur hyperaſpizo & hyperaſpiſtes. Et iſte Ariſteus erat vnus de cuſtodibus corporis regis, de quo Ptolemæus loquẽs Eleazaro principi ſacerdotum dicit in. xij. libro Ioſephi. Tranſmiſi qui deberent vobiſcum de his diſputare Andream primatem, mei corporis cuſtodem & Ariſtæum mihi dilectiſsimos. Dicit ergo Hieronymus ꝙ Ariſtæus ptolemæi hyperaſpiſtes, id eſt protector, qui eiuſdem Ptolemei facta fideliter expoſuit, & Ioſephus qui multo poſt tempore geſta illius deſcripſit, nõ tacuiſſent: ſi diuiſi per cellulas, ſine mutua colatione, eadem ſcripſiſſent. Si enim hoc modo, indifferentia dixiſſent, vates potius & prophetæ q̃ interpretes dicendi eſſent, quod non conuenit. a ¶ Aliud eſt enim vatẽ: id eſt prophetam. b ¶ Aliud eſt interpretem, quod patet. c ¶ Ibi ſpiritus ventura prædicit: ſcilicet quando quis vaticinatur vel prophetat. d ¶ Hic ſcilicet interpretatione. e ¶ Eruditio &c. Quaſi dicat aliud eſt ꝓpheta, aliud interpres. f ¶ Niſi forte aliquis incipiens velit aſtruere idem eſſe vatem & interpretẽ. Quod ſi cõceſſum fuerit hoc ridiculũ: ſequitur ꝙ Tullius qui quoſdã rhetoricos libros de græco in latinũ tranſtulit: rhetorico afflatus ſpiritu eos tranſtuliſſe dicatur: Et hoc eſt quod dicit: Niſi forte putãdus &c. Hos libros trãſtulit B Tullius de Grȩco in latinũ: ſcilicet Oeconomicũ xenophontis: id eſt diſpenſatorium. Oeconomus enim idẽ eſt quod diſpenſator. Secundum Græcam ſcripturam non ſcribitur Economus per e: ſed oyconomicus per oy diphtongon. Et deriuatur ab oycos, id eſt domus: quia diſpenſat id eſt ordinat domum: id eſt propriam familiam. Vel dicitur ab echo, quod eſt redditiuus ſonus aeris vel vallium: vel rupium, vel montium: quia ad ſonum & ad vocem eius tota familia debet ordinari. Dicitur ergo æconomicum xenophontis liber quem xenophon compoſuit de officio diſpenſatoris. Iſte xenophon diſcipulus fuit Socratis: vir magnȩ facundiæ, ſicut patet in. v. libro Valerij maximi. Et Platonis Pythagoram: id eſt librum quem Plato compoſuit Pythagoræ nomine intitulatum, ſicut dicitur Timæus platonis: Plato enim ſolebat libros ſuos intitulare à nominibus diſcipulorum ſuorum: vel eorum quos introducebat loquentes. Et demoſthenis pro ctesiphõte: id eſt orationẽ quam Demoſthenes quidam rhetor compoſuit pro defenſione cteſiphontis contra Aeſchinem. Iſtam hiſtoriã quære ſupra in Epiſtola ad Paulinum. ij. capitulo. Quidam dicunt Procteſiphonte eſſe vnam dictionem, ſed errant: ſicut patet inſpicientibus Hiſtoriam. Dicatur ergo verius pro cteſiphonte, vt ſint duæ dictiones, ſicut cum dicitur: Cicero pro Deiotharo, pro deiotharo diuiſæ ſunt dictiones. Dicamus ergo demoſthenis pro cteſiphonte, ſubintelligentes librum pro cauſis cteſiphontis, ſicut dicitur Tullius pro deiotharo, id eſt pro cauſa deiothari regis: Cætera plana ſunt. Sic igitur ſi ſeptuaginta interpretes: vates, vel Prophetas dicimus ꝙ interpretes fuerunt: neceſſe eſt vt Tullium quoq; vatem & prophetam dicamus: quia interpres fuit. g ¶ Aut etiam aliud inconueniens ſequitur. Si eos ſpiritusſancto locutos aſſerimus; ſcilicet, eundem ſpiritumſanctum aliter per iſtos: Aliter per Apoſtolos fuiſſe locutum, ſibiq; contrarium, per quem videlicet aliter ſcriptum eſſe falſo teſtati ſunt, quod illi omnino tacuerunt. Hoc eſt illud inconueniens, quod tangitur C cum dicitur: Aut aliter &c. texuit. id eſt ordinauit ſpiritusſanctus. h ¶ Vt quod illi &c. Litera plana eſt. Sic oſtendit ſeptuaginta interpretes non diuino ſed humano ſpiritu fuiſſe locutos. Sequitur. i ¶ Quid igitur. Hic incipit quarta pars principalis, in qua ponit ſuam excuſationem, ꝙ non ad aſpernationem veterum nouam faciat translationem. Et facit hic tria. Primo ſuam innocentiã indicat cum dicit. Quid igitur. ſcilicet intendo nouam translationem faciendo. k ¶ Damnamus veteres? &c. Arrogantiam deuitat: vel ſignanter dicit quod poſſumus: quaſi diceret, plenius nobis liquet veritas, & ideo licentior datur transferendi facultas: & hoc eſt quod ſequitur. l ¶ Illi interpretati ſunt &c. Non ſcribimus prophetiam, quæ eſt futurorum præfatio, ſed hiſtoriam quæ eſt rei geſtæ narratio: Vnde dicitur ab hiſtorin, quod eſt videre, quia apud veteres nullus ſcribebat hiſtoriam niſi is qui ſcribendis interfuiſſet, & ea vidiſſet: & huic expoſitioni hiſtoriæ alludit litera ſequens. m ¶ Aliter enim audita: Aliter viſa narrantur: id eſt magis certitudinaliter, & magis ſecundum ordinẽ hiſtoriæ narrantur viſa q̃ audita: Et certe. n ¶ Quod melius intelligimus &c. & melius transferre poſſumus. Secundo, Apoſtolis autoribus: obtrectatores confutat, ibi: o ¶ Audi igitur æmule: obtrectator auſculta. Auſcultare dicitur quaſi aures ſono calcare: vel quaſi auribus ſonos celare, & eſt compoſitio vel etymologia: Nec eſt diphtongus in prima ſyllaba, ſicut quidam ponunt habentes reſpectum ad D componentia: non attendentes ꝙ obedio, licet componatur ab ob & audio, cauſa Euphoniæ mutat au in e. Et ſimiliter cauſa Euphoniæ dicimus auſcultare, non aſcultare. Audi itaq; quod ſequitur. p ¶ Non damno &c. ſcilicet ex toto, ſed in quibus, teſtibus Apoſtolis, diminutos conuinco. q ¶ Sed confidenter counctis illis Apoſtolis præferro. Licet enim Apoſtoli ſint pauciores numero, eorum tamen teſtimonia præferenda decerno: Nec mirum quia. r ¶ Per iſtorum os mihi Chriſtus ſonat &c. Hoc chariſma. atis. dicitur gratia vel donum gratiæ. Et dicitur à charis Græcè, quod eſt gratia latinè. Vnde ſpiritualia chariſmata appellat Hieronymus diuiſiones ſiue dona gratiæ. de quibus ait Apoſtolus primo Corinthiorum. duodecimo. d. s ¶ In quibus vltimum pene locum interpretes tenẽt. Pene id eſt penitus, vltimum enim locum tenent. ſicut patet inſpicienti textum primo Corinthiorum duodecimo. d. Dicit tamen pene quod eſt comparatiuum, ad innuendum ꝙ non ex toto prout poſſet accuſat translationem ſeptuaginta interpretum. Tertio infallibilem ſuæ translationis veritatem probat ibi. t ¶ Quid liuore torqueris. Liuor dicitur inuidia vel nigredo quæ remanet ex percuſſione. Et dicitur à liueo. es. quod eſt inuidere, vel liuidum: id eſt nigrum ex percuſſione fieri. Torqueo. es. torſum vel tortum, dicitur cruciare, flectere, emittere, vel iaculari. In prima ſignificatione hic ponitur. Dicit ergo: O æmule quid liuore torqueris: id eſt cur inuides meæ trãslationi, cuius non potes cõtradicere veritati? v ¶ Quid imperitorum animos contra me concitas? Cum ſcilicet ſit irrefragabilis veritas. quod oſtendit cum dicit. x ¶ Sicvbi: id eſt ſi alicubi, aduerbium loci. y ¶ Tibi in translatione videor errare: interoga Hebrȩos. Si eſt ita vt dico, & non ſolum in vna ciuitate. z ¶ Diuerſarum vrbium magiſtros conſule. id eſt peritos in lege, & quid lucraberis ex hoc, quia tunc ſenties mecum, quia.

Quod

Hyperaſpiſtes. Aſpis. † non. Tullius q̃s traſtulit libros. œconomicon. Pythagoras. Diuiſio. 1 eſſe vatẽ: † al's, prothagoram. auſcultare. aſcultare. 2 vo poſt. † 1. Corin. 12. d. 3 gradum. Liuor. Torqueo.

Expoſitio epiſtolæ ſancti Hieronymi.

E a ¶ Quod illi: ſcilicet hebręi habẽt de Chriſto. b ¶ Tui codices; ſcilicet ſeptuaginta nõ habent. & ſic patet ꝙ noſtra trãslatio eſt veracior & cõpletior: Sed forte te aliter excuſabis, dicens ꝙ illa teſtimonia nõ fuerunt ab initio in Hebraica veritate, ſed ſunt ab hebręis ſuperaddita: poſtq̃ falſo ab Apoſtolis ſunt aſſumpta, & ſic latina exẽplaria veraciora ſunt q̃ Græca: græca q̃ Hebraica, & hoc eſt ꝙ dicitur hic. c ¶ Aliud. excuſationis genus eſt, ſcilicet ſi dixeris ꝙ hebræi probauerint teſtimonia prædicta. e ¶ Ab apoſtolis cõtra &c. id eſt falſo cõtra Hebræos aſſumpta, & contra vſum veritatis rapta. d ¶ Poſtea. ſcilicet poſtq̃ ſeptuaginta editionẽ ſuam fecerunt, & tamẽ ea libris ſuis poſtmodũ addiderũt. f ¶ Et emẽdatiora ſunt exẽplaria latina. Sed iſta excuſatio nihil habet probabilitatis Apoſtolorũ em̃ cura fuit falſa deſtruere. Vnde falſa teſtimonia nullatenus aſſumpſerũt: propterea non veriſimile eſt ꝙ hebręi libris ſuis ſuperaddiderint, quę ſibi cõtraria cognouerũt: quin potius negarent ſi poſſent. Demũ quicquid veritatis & latina & gręca exẽplaria habent, de fonte hebraicæ veritatis exhauſerũt. g ¶ Verum hęc cõtra inuidos. ſcilicet diximus quibus per omnia cõtraria ſentimus, qui meã translationem volunt reprehendere, quia immediate ſumpta eſt ab Hebraica veritate tanq̃ à puro fonte. h ¶ Nunc te precor. Hec eſt vltima pars principalis iſtius præfationis in qua facit tria. Primo enim orationum ſuffragia implorat cum dicit. Nunc te precor Deſideri chariſſime, vt me orationibus iuues. Secundo aſſignat rationem, cur orare debeat. Cum dicit. Quia me tantum opus ſubire feciſti: & à Geneſi exordium capere. Tertio finem orationis inſinuat; ſcilicet vt pentateuchum fideliter transferat. Vnde dicit: Quo poſſim eodem ſpiritu quo ſcripti ſunt libri, in latinum eos transferre ſermonem. Diuiſio.

1. hebraica.

2. deprecor.

a le. Quod illi habent de Chriſto:
b c tui codices nõ habẽt. Aliud eſt, ſi
d contra ſe poſtea ab Apoſtolis
e f uſurpata teſtimonia ꝓbauerũt:
& emẽdatiora ſunt exẽplaria la
g tina q̃ græca: & græca q̃ [1] Hebræa. Verũ hæc cõtra inuidos.
Nunc te [2] precor Deſideri chariſsime: ut quia tãtum opus me h
ſubire feciſti, & à Geneſi exordium capere: orationibus iuues:
quò poſsim eodem ſpiritu quo
ſcripti ſunt libri: in latinum eos
transfere ſermonem.

Finit præfatio.

¶ Expoſitio in præfationem Pentateuchi fratris Britonis de ordine Poſtillatoris finit, ad quem in prncipio operis ſua in præfatione, quæ incipit: Vidi in dextra, ſuper quorundam prologorũ elucidatione, tanquam per eundem ſufficienter expoſitis: poſtillator (vt patuit) ſeſe exonerando remiſit.

Prothemata gloſsæ ordinariæ.

CVM OMNES diuinos libros legimus, in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate catholicæ fidei muniũtur: potiſsimum id diligamus, quod certũ apparuerit, eum ſenſiſſe quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circunſtantantia ſcripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem ſcripturæ circunſtantia tractari, & diſcuti non poteſt, ſaltẽ id ſolum, quod fides exigit ſana vel præſcribit. Aliud eſt enim, quid potiſsimũ ſcriptor ſenſerit, non dignoſcere; aliud à pietatis regula errare. Si vtrunqꝫ vitetur, perfecte ſe habet fructus legẽtis. *Si vero vtrunqꝫ vitari nõ* poteſt, etiã ſi voluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruam nõ inutile eſt eruiſſe ſententiã. Auguſti. In rebus obſcuris atqꝫ à noſtris oculis remotiſsimis, ſi qua in ſcriptura etiam diuina legimus, quę poſſunt ſalua fide alijs parere ſententijs, in nullã earum nos pręcipiti affirmatione ita proijciamus: vt ſi fortè diligentius exquiſita veritas eam labefactauerit, corruamus. Non pro ſententia diuinarum ſcripturarũ, ſed pro noſtra dimicãtes, ita vt eam velimus ſcripturarũ eſſe, quę noſtra eſt, cum potius eam quę ſcripturarũ eſt, noſtram eſſe velle debeamus. ¶ Notãdum quia hæc ſcriptura ita allegoricis verbis texitur, vt allegoricum ſenſum contineat: & hiſtoricam fidem rerum geſtarum non amittat. Dicitur autem Geneſis à ſuo principio, ſecundũ morem hebręorum, qui ex principijs maximè nomina libris imponunt: ſicut Matthęus euangelicam ſuam hiſtoriam, librum generationis appellat. Cum multa vtraqꝫ ſcriptura in ſequentibus contineat. In quibus nulla generationis mentio fiat. Introducit quippe hæc hiſtoria primum hominem, futuri formam, vtpote de terra virgine cõditum, per quem generandi terreni erant in vitam tranſitoriam: ſicut euangelium ſecundũ nouum hominem inducit de matre virgine genitum, qui filios generaret in vitam æternam. In hac ergo ſcriptura figuræ ſunt futurorum. In euangelio vero manifeſtato completorum. Liber iſte more Hebręorum à principio Geneſis appellatur, quia in eo de cœli & terræ generatione agitur, licet alia multa ſequantur; ſicut euangelium Matthæi: Liber generationis Ieſu Chriſti. Inducit enium Moyſes primum hominem formam futuri de terra virgine conditum, qui generaret terrenos in vitam tranſitoriam: ſic & Euangelium ſecundum hominem ſcilicet Chriſtum de matre virgine genitũ: qui generaret cœleſtes in vitam eternam. Hic ergo figura: in euengelio veritas. Hieronymus. ¶ In pincipio creauit deus cœlum & terram. Plerique autumant, ſicut Tertullianus & Hilarius, in Hebræo haberi: In filio fecit deus cœlum & terram. ¶ Lxx. vero & Symmachus & Theodocion. In principio tranſtulerunt. Et in hebræo dictũ eſt Bereſchit: quod Aquila interpretatur, in capitulo. Magis igitur ſecundũ ſenſum, q̃ ſecundum verbi translationẽ, de Chriſto accipi poteſt, qui in ipſa fronte Geneſeos (quę caput oĩm librorũ eſt) & in principio Ioannis, cœli & terrę cõditor approbatur. vnde pſal. xxxix. b. In capite libri ſcriptũ eſt de me, id eſt in principio Geneſeos. In principio. ſ. creauit deus cœlũ & terram. & in principio Ioãnis: Omnia per ipſum facta ſunt &c. Apud hebręos quoqꝫ hic liber Bereſchit: appellatur, qui voluminibus ex librorũ principijs nomina imponũt. Quatuor ſunt regulæ ſacrę ſcripturæ, id eſt Hiſtoria, quę res geſtas loquit. Allegoria, in qua aliud ex alio intelligit. Tropologia, id eſt moralis locutio, in qua de moribus ordinãdis tractatur. Anagoge, id eſt ſpũalis intellectus, per quẽ de ſummis, & cœleſtibus tractaturi, ad ſuperiora ducimur. His quatuor quaſi quibuſdam rotis tota diuina ſcriptura voluitur, verbi gratia: Hieruſalẽ ſecundũ hiſtoriã eſt ciuitas, allego. eccleſiã ſignificat, ſecundũ tropologiã, id eſt moralitatẽ, animã cuiuslibet fidelis, quę ad pacem ęternã anhelat. Secundũ anagogen, cœleſtiũ omniũ vitam qui reuelata facie vident deum. Diuina ſcriptura aliquando ęterna intimãtur, vt eſt: In principio erat verbum. Aliquãdo facta narrantur, vt: Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua &c. Aliquando quę agenda ſunt præcipiũtur, vt: Diliges proximũ tuum, ſicut teipſum. Et eſt bipartita diuina ſcriptura. Quia alia ſunt quę ſecundũ figurã dicuntur, vt eſt: Audiuit Adam vocẽ domini deambulãtis in paradiſo. Alia ſcd'm rerũ geſtarum fidẽ, vt eſt ꝙ populus exiẽs de egypto ꝑ mare pedibꝰ ambulauit. Alia ſunt, quę vtroqꝫ dicta ſunt modo, vt eſt tranſitus maris Rubri, & miracula quę dominus in euangelio fecit. Tribus modis ſignificat hæc ſcripura generationẽ ſeculi eſſe factam. Aut em̃ ſola voluntate aliquid dicitur factũ, vt: In principio creauit deus cœlũ & terram. Aut voluntate ſimul & voce præceptiua, vt: Fiat lux. Siue deliberatiua, vt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram. Aut voluntate voce & diffinitione, vt: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & germinet terra herbam virentẽ, & facientẽ ſemen &c̃. Et ea quę ſola voluntate & voce dicuntur, nouitate facta ſunt. Quę vero per diffinitionẽ, hæc ſunt ſimilia illis quę nouiter facta ſunt: & hæc ſunt quę poſt ſeptimũ diem vſqꝫ in finem operatur deus, & ex illa diffinitione proueniũt. Quidam tria principia: poſuerũt deum, exẽplar, & materiam: eaqꝫ increata, & ſine initio. Deumqꝫ non tanq̃ creatorem materię. ſed quaſi artificem, ad exemplar de præiacenti materia mundũ feciſſe. Alij duo principia putauerunt, materiã & ſpeciem: & cum his tertium, quod operatoriũ dicitur, mundumqꝫ ſemper fuiſſe, & futurum eſſe. His & huiuſmodi erroribus obuiãs Moyſes, in vno ſpiritu, in vno principio temporis, modum à creatore deo factum narrat, tanta velocitate, vt effectu ſenſum temporis præueniret, vt videlicet deum cognoſcens initium vniuerſorum æternum intelligere dedit, & omnipotentem: ex tanta celeritate operis, vt necdum primum naſcentis mundi momentum tranſactum dicatur, quando mundus creatus dicitur, his verbis:

F

In rebꝰ obſcuris non eſt facile eligere vnam aut certam partem, cui ſit habẽda fides.

H Quattuor reglę ſacrę ſcripturæ.

Ioan. 1. a.

Generatio ſeculi facta quotupliciter.

principia rerũ quotuplicia.

☞ In principio

A ☞ ¶In principio creauit deus cœlum & terram. ¶Strabus. In principio &c. Moyſes in vno principio tēporis à deo creatore mundum factū refert, vt ſenſum temporis præueniret effectu voluntatis, vt deum ſciamus † temporis initiū, & ipſum eſſe initiū omnium. Plato em̄ tria initia vel principia exiſtimabat, deum, exēplar & materiā, & ipſa increata ſine principio, & deum quaſi artificem non creatorē. Ariſtoteles duo, materiam, & ſpeciem: & tertiū operatoriū dictum: Mundū vero ſemper eſſe & fuiſſe. Contra hęc ergo & huiuſmodi dicitur: In principio creauit deus cœlum & terram. ¶Auguſtinus: Sicut Paulus per reuelationem didicit Euangelium, ita Moyſes docente ſpirituſancto, conditi mundi exordium. ¶Beda. Moyſes in hoc libro de inferiori mundo ad inſtructionē hominis agit, & quia homo præponendus erat mundo viſibili. Primùm, regnum paratū deſcribit, poſtea rectorem inducit, cui ſeruiat plenitudo regni. Dicit ergo: In principio creauit deus cœlum & terram. Cœli & terræ nomine, quicquid deus fecit, ſimul factum eſſe materialiter poteſt intelligi: ſed informiter, ſiue ſpirituale, ſiue corporale ſit. Deinde proſequitur, quōdo deus ſingulorum formas fecerit, & operum diſtinctiones: & quia nondum erant diſtinctę formę, addit de terra: Terra autem erat inanis & vacua. his ſcilicet quę de ipſa erāt ꝓceſſura. & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Per abyſſum cętera elementa poſſunt intelligi, quę adhuc confuſa & incerta erant, quas formas eſſent habitura.

als † eſſe añ tēporis initium.

Pricipia rerum ſcd'm Pla. et Ariſ. quę et quot ſint.

Quot modis deus dicit operari.

¶Quatuor modis operatur deus. Primò in verbo. Secundo in materia informi. Vnde Eccleſiaſtici. xviij. a. Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul. Tertio per opera ſex dierum varias diſtinxit creaturas. Quarto ex primordialibus ſeminibus nō incognitę oriuntur naturæ, ſed notę, ſępius ne pereāt, reformātur.

Myſtice cō paratio ſex dierum ad ſex ętates mundi.

¶Iſidorus & Beda Myſtice. Primordia generis humani, q̄bus ipſa luce frui cœpit, bene comparantur primo diei, quo deus lucem fecit. Et hæc ętas tanq̃ infantia putanda eſt ipſius vniuerſi ſeculi, quod tanq̃ vnus homo ætatem agit infantiam. Hæc protenditur ab Adam vſq; ad Noë generationibus decem. Quaſi veſpera huius diei ſit in diluuio, quia & infantia noſtra tanq̃ obliuionis diluuio deletur. ¶Incipit mane ſecundę diei à temporibus Noë tanq̃ pueritia, & tenditur hæc ętas vſq; ad Abraham generationibus decem. Et bene comparatur ſecundo diei, quo factum eſt firmamentum, inter aquam & aquam: quia & arca in qua erat Noë cum filijs ſuis, firmamentum erat inter aquas inferiores, in quib us natabat, & ſuperiores quibus compluebatur. Hæc ętas diluuio non deletur: quia nec pueritia noſtra obliuione tollitur de memoria. Meminimus enim nos pueros fuiſſe, infantes non meminimus. Huius veſpera eſt confuſio linguarum, in eis qui turrem faciebant, Et fit mane ab Abraham. Sed nec iſta ætas ſecunda generauit populum Domini, quia nec pueritia apta eſt ad generandum. ¶Incipit mane diei tertię ab Abraham, & ſuccedit tertia ętas ſimilis adoleſcentiæ. Et bene comparatur diei tertio, in quo ab aquis terra ſeparata eſt. Ab omnibus enim gentibus, quarum error inſtabilis, & vanis ſimulachrorum doctrinis, quaſi ventis omnibus mobilis (quod bene ſignificatur maris nomine) fidelis populus ſecernitur. Ab hac ergo gentium vanitate, & huius ſeculi fluctibus, ſeparatus eſt populus dei per Abraham, tanq̃ terra cū apparuit arida, id eſt ſitiens imbrem diuinorum mandatorum. Qui populus vnum deum colendo, tanq̃ irrigata terra, vt fructus vtiles poſſet afferre, ſanctas ſcripturas & prophetias accepit. Hæc enim ętas iam potuit generare populum dei, quia & tertia ętas, id eſt adoleſcentia iam filios habere poteſt. Et ideo ad Abraham dictum eſt Geneſis. xvij. a. Patrem multarum gētium poſui te, augebo te nimis valde, & ponam te in gentes, & reges ex te erunt. Et ponam teſtamentum meum inter me, & ſemen tuum poſt te, generationes eorum in teſtamentum æternū, vt ſim tibi deus, & ſemini tuo poſt te, & dabo tibi & ſemini tuo poſt te terrā, in qua habitas: omnē terrā Chanaā in poſſeſſionem ęternā, & ero illis deus. Hęc ætas porrigitur ab Abraham vſq; ad Dauid, quatuordecim generationibus. Huius veſpera eſt in peccatis populi, quibus diuina mandata præteribant, vſq; ad malitiam peſsimi Saulis. ¶Deinde myſtice fit mane quartæ diei, regnum ſcilicet Dauid. Hæc ætas ſimilis eſt iuuentuti. Et reuera inter omnes ætates regnat iuuentus, & ipſa eſt ipſum firmamētum omniū ætatum: & ideo bene comparatur quarto diei, in quo facta ſunt ſidera cœli in firmamento. Quid enim euidentius ſignificat regis eminentiam q̃ ſplendor ſolis? & plebis obtemperantiam, lunæ ſplēdor oſtendit, tanq̃ ſynagogam ipſam: & ſtellæ principes eius, & omnia fundata in ſtabilitate regni, tanq̃ in firmamento. Huius quaſi veſpera eſt in peccatis regum, quibus illa gens meruit captiuari.

B

¶Fit deinde mane Quintę diei, Tranſmigratio in Babylonē, cum in captiuitate populus † Leuiter in peregrino ocio eſt collocatus. Et porrigitur hæc ętas vſq; ad aduentum Chriſti, id eſt quinta ętas, ſecundum quam eſt declinatio à iuuētute in ſenectutem: Nondum quidem ſenectus, nec iam iuuentus: quia ſenior ætas eſt quę græcis γῆρας geras dicitur. Senex enim apud eos γέρων geron, & πρεσβύτης presbytes appellatur. Et re vera ſic iſta ætas à regni robore eſt inclinata, & fracta in populo Iudęorum, quemadmodum homo à iuuentute fit ſenior. Et bene comparatur illa diei quinto in quo facta ſunt animalia in aquis & volatilia cœli: poſtea q̃ ſcilicet inter gentes, tanq̃ in aquis cœperunt viuere, & habere incertā ſedem, & inſtabilem ſicut aues volantes. Sed plane ibi erant cete, id eſt magni homines, qui magis dominabantur fluctibus ſeculi, q̃ ſeruirent in illa captiuitate. Non enim ad cultum idolorum aliquo terrore deprauati ſunt. Vbi ſane animaduertēdū, ꝙ benedixit deus illa animalia, dicēs: Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, aueſq; multiplicentur ſuper terrā. Quia re vera gens Iudęorum (ex quo diſperſa eſt ꝑ gentes) valde multiplicata eſt. Huius diei, hoc eſt huius ætatis, quaſi veſpera, eſt multiplicatio peccatorū in populo Iudęorū: quia ſic excæcati ſunt, vt deum & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum nō poſsint agnoſcere.

als † leniter

C

¶Myſtice. Mane ſextæ diei fit pręducatio Euāgelij per Ieſum. & finito die quinto, id eſt quinta ętate, incipit ſexta, ſcilicet ſenectus veteris hominis: in qua homo minus potens eſt, & quaſi ad extremum vitę tendit. Et hoc etiam apparet, quia illud carnale regnum iam eſt vęhementer attritum, quando & templum dei deiectum eſt, & ſacrificia ceſſauerunt. Et nunc ea gens; quantum ad regni vires attinet, quaſi extremam vitam trahit. In iſta tamen ætate, tanq̃ in ſenectute veteris hominis homo nouus naſcitur, qui iam ſpiritualiter viuit. Sexta enim ætate ſiue die dictum eſt: Producat terra animam viuentem. Nam quinta die non dictum erat: producant aquę animam viuentem, ſed reptilia animarū viuarum: Quomodo enim corpora ſunt reptilia, ſic tunc adhuc etiam corporali circunciſione, & ſacrificijs, tanq̃ in mari gentium populus ille ſeruiebat. Iſtam vero animam viuam dicit, quia vitam iam incipiunt æternam deſiderare. Serpentes ergo & pecora, quę terra producit, gentes ſignificant iam ſtabiliter credituras euangelio: de quibus dicitur & illud, quod Petro demonſtratum eſt in actibus Apoſtolorum, Actuū. x. b. Macta & manduca. Et cum ille immunda diceret. Reſponſum eſt illi: Quod deus mundauit, tu commune ne dixeris. Tunc fit homo ad imaginem & ſimilitudinem dei, ſicut in iſta ętate ſexta naſcitur in carne dominus noſter, de quo dictum eſt per Prophetam: Et homo eſt, & quis cognoſcet eum. Et quemadmodum in illa die maſculus & fœmina coniuncti ſunt: ſic & in iſta Chriſtus & eccleſia. Et præponitur homo illa die pecoribus, ſerpētibus, & volatilib9 cœli. Sic & in iſta ętate Chriſtus regit animas ſibi obtēperātes, quę ad eccleſiam eius, partim de populo Iudęorum, & partim ex gentibus venerūt, vt ab eo domitę manſueſcerent, homines ſcilicet vel carnali concupiſcētię dediti, ſicut pecora, vel tenebroſa curioſitate obſcurati, quaſi ſerpentes, vel elati ſuperbia, quaſi aues. Et ſicut in illa die paſcitur homo & animalia quę cū ipſo ſunt herbis ſeminalibus, & lignis fructiferis, & herbis viridibus: ſic in iſta ętate, homo quicūq; bonus eſt miniſter Chriſti, & eum bene quantum poteſt imitatur, cum ipſo populo ſpiritualiter paſcitur ſanctarū ſcripturarum alimentis, & lege dei: partim ad concupiſcendum fœcunditatem rationū, atq; ſermonum, tanq̃ herbis ſeminalibus, partim ad vtilitatem morum & conuerſatiōis humanæ, tanq̃ lignis fructiferis, partim ad vigorem fidei ſpei & charitatis in vitam ęternam, tanq̃ herbis virentibus, quæ nullo æſtu tribulationum poſſunt areſcere. Sed ſpiritualis ſic paſcitur iſtis alimentis, vt multa intelligat. Carnalis autem id eſt paruulus in Chriſto, tanq̃ pecus dei, vt multa credat, quæ intelligere nōdum poteſt, tamen eoſdem cibos omnes habent. Huius autem ætatis veſpera eſt, de qua dominus ait, Lucę xviij. b. Putas veniens filius hominis inueniet fidem ſuper terram? Poſt illam veſperam fiet mane, cum ipſe dominus in claritate venturus eſt. Tunc requieſcent cum Chriſto ab omnibus operibus ſuis ij, quibus dictum eſt Matthæi. v. g. Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Tales enim faciunt opera bona valde: poſt talia enim opera ſperanda eſt requies in die ſeptimo, qui veſperam non habet. Nullo ergo modo poteſt dici, quemadmodum fecerit deus cœlum & terram, & omnem creaturam, quam condidit. Sed iſta expoſitio per ordinem dierum ſic indicat, quaſi hiſtoriam rerum factarum, vt prædicationem futurorum maxime obſeruet. Si autem aliquem mouet, ꝙ in iſtis ætatibus ſeculi duas ætates primas denis generationibus aduertimus explicari. Tres autem conſequentes ſingulæ quatuordecim generationibus contexuntur. Sexta verò iſta nullo generationum numero diffinita ſit. Facile eſt videre etiam in vnoquoq; homine duas primas ætates, infantiam & pueritiam, corporis ſenſibus inhęrere, qui ſenſus corporis quinq; ſunt, viſus, auditus, guſtus, olfatus,

Myſtice.

D

Antipophora.

E

☞ & tactus

& tactus. Quinarius autem numerus duplicatus (quoniam duplex eſt ſexus humanus, vnde generationes tales exiſtunt, maſculinus & fœmininus) denariū numerum facit. Iam vero ab adoleſcentia, & deinceps, vbi ratio incipit in homine prævalere, accedit quinqꝫ ſenſibus cognitio & ratio, quib⁹ vita regitur & adminiſtratur, vt iam ſeptenarius numerus eſſe incipiat, qui ſimiliter duplicatus, quatuordecim generationibus eminet & apparet. Quas habent tres ętates conſequentes, adoleſcentis ſcilicet, iuuenis, & ſenioris. Senectutis verò ętas ſicut in nobis nullo ſtatuto annorum tempore definitur, ſed poſt illas quinqꝫ quantum quiſqꝫ vixerit, ſenectuti deputatur: ſic in iſta ætate ſeculi non apparent generationes definitę, vt occultus ſit vltimus dies, quem vtiliter dominus latere oportere demōſtrat.

Myſticè. ¶ Myſtice: igitur perfecti ſunt cœli &c. Quia poſt illorū quaſi ſex dierum opera bona valde, ſperet homo quietem perpetuam, & intelliget quid ſit: Requieuit deus ſeptima die ab omni opere ſuo, Quia & ipſe in nobis hęc bona operatur, qui vt operemur iubet. Et recte ipſe requieſcere dicitur, quia poſt hæc omnia opera noſtra requiem nobis prętabit. Quomodo recte paterfamilias dicitur ędificare domū, cum vt ędificent operarij ſui iubet, & requieſcere, cum poſt perfectionē fabricę, illis quibus imperabat, permittit vt vacent, & iocundo ocio perfruantur.

Moraliter. ¶ Iſidorus. Moraliter. Habet vnuſqſqꝫ noſtrū in rectis operib⁹ & recta vita tanqꝫ diſtinctos iſtos ſex dies, poſt quos debeat quietē ſperare. Primo die lucē fidei, quādo primū viſibilibus credit, propter quā fidē, domin⁹ viſibiliter apparere dignatus eſt. Secundo die factum eſt tanqꝫ firmamentū diſciplinę, quod diſcernit inter carnalia & ſpūalia opera, ſicut firmamentū, inter inferiores aquas & ſuperiores. Tertio die, quo mētem ſuā ad proferēdos bonorū operum fructus pręparat, & erigit; ſeparata enim labe & fluctibus tentationum carnalium, tanqꝫ aridam habet mentē, videlicet, tanqꝫ à perturbationibus maris, vt iam poſsit dicere. Mente ſeruio legi dei, carne autem ſeruio legi peccati. Roamno. vij. d.

Myſticè. ¶ Eidem Myſtice. In principio creauit deus cœlum & terram. Spirituales ſcilicet qui cœleſtia meditantur, & terram id eſt carnales terrenum hominem imitātes. Terra autem erat inanis & vacua. Hoc caro noſtra, antequ doctrinę accipiat formam. Et tenebrę erant ſuper faciem abyſsi. quia peccati obſcuritas, & ingnorantię cæcitas tegebat corda noſtra. Et ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. hoc eſt

F ſuper cor tenebroſum, & fluidū, vt in ſpiritu ſubſiſtentes requieſceremus, & flatu eius viuificaremur, cuius vnda abluimur. Dixitqꝫ deus fiat lux. id eſt appareat illuminatio fidei. ¶ Primo enim die lucem fidei dedit, quia prima eſt in conuerſione fides. Vnde primū mandatū eſt: Dominus deus tuus vnus eſt, Deut. vj. a. propter hanc fidem Chriſtus viſibiliter apparuit præſentia ſua. Diuidens lucem. id eſt filios dei & lucis. a tenebris. id eſt peccatoribus. Hos appellauit diem, illos noctem. Vnde Eph. v. b. Fuiſtis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino. ¶ Die ſecunda poſuit firmamentum: ſanctas ſcilicet ſcripturas in eccleſia. De quibus dicitur: Cœlū ſicut liber plicabitur. Hoc firmamentum diſcernit aquas. id eſt populū angelorum. quibus nō eſt neceſſe vt in lectiōe audiant verbū dei. Sed illud firmamentū poſuit in ſublimi ſup infirmitatē inferiorū populorū, vt ſuſpicientes in eū cognoſcāt, qualiter diſcernēt inter carnalia & ſpūalia, quaſi inter aquas ſuperiores & inferiores: ¶ Die tertia congregauit inferiores & ſalſas infideles ſcilicet cōcupiſcentiarū & tentationū fluctibus ſeſe quatiētes, & ſegregauit ab eis aridā, id eſt fideles fontem fidei ſitientes. Infideles verò coercuit, ne iniquitatis ſuæ fluctibus aridam, id eſt animam ſitientem deum, conturbent: ſed liceat ei germinare fructus bonorum operum, & diligere proximum, vt habeat in ſe ſemen ſecundum ſimilitudinem ſuam, vt ſcilicet ex ſua infirmitate cōpatiatur alij indigenti, producat lignū forte fructiferum, id eſt beneficium, eripiendo oppreſſum, & præbendo ei protectionis vmbraculū. ¶ Die quarta micuerunt luminaria in firmamēto cœli, id eſt legiſdoctores ſcripturæ ſanctę inhęrentes, & inferioribus lumen ſapientię demōſtrantes. Prodijt quoque ſiderum turba, id eſt virorum doctorum, ſcilicet & legiſperitorum numeroſitas, qui in huius vitę nocte fulgentes diuidant ſcripturę ſenſibilia & intelligibilia, quaſi inter lucem perfectorū & tenebras peccatorum, facientes ſigna virtutum & miraculorū, quę ſunt in tēpora & annos, quia proprijs temporibus viuunt & tranſeūt, verbum autem domini in æternū manet. Bene autem terra germinauit primò, & poſtea facta ſunt luminaria, quia poſt bona opera venit illuminatio, quia videtur ſpecies ſupernę veritatis. ¶ Die quinta facta ſunt in aquis reptilia animarum viuarum, id eſt homines in vitam reuocati per ſacramentū baptiſmi. Facta ſunt volatilia. id eſt animę volantes ad ſuperna. ¶ Sexta die produxit terra animam viuam, quando caro noſtra ab operibus mortuis abſtinens, viua virtutum germina parit, ſecundū genus ſuum, id eſt vitā imitando ſanctorum. Vnde phil. iij. d. Imitatores mei eſtote &c. Secūdum genus noſtrum viuimus, quādo ſanctos quaſi proximos imitamur. G Producit terra beſtias. id eſt homines ferocitate ſuperbiētes. & pecora. id eſt ſimpliciter viuentes. & ſerpentes. aſtutos ſcilicet & bonū à malo diſcernentes, & quaſi reptando ſcrutantes terrena, per quę intelligāt cœleſtia. Poſt hęc fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinē ſuam, virū ſcilicet perfectū, qui ipſam veritatem contemplando operatur iuſticiā. Hic accipit poteſtatem piſcium maris, & volatiliū cœli, pecorum, ferarum, atqꝫ repentium: quia ſpiritualis ſimilis deo factus omnia iudicat, & ipſe à nemine iudicatur. Maſculum & fœminā creauit eos, quia ſicut viro mulier, ſic ſpirituali & perfecto viro minus pfectus obedire debet. Dicitur enim eis: Creſcite & multiplicamini & replte terrā. In ſpiritualibus ſcilicet donis, vt ratio dominetur carni, quaſi inſenſato animāti, & perturbationibus eius. Per herbā ſeminalem & lignum fructuoſum in eſcam hominibus datū, intelligimus oblationes ſanctorū. Vnde Paulus. j. Corin. ix. b. Seminauimus ſpiritualia vobis, magnū eſt ſi carnalia veſtra metamus. ¶ Auguſtinus. Cum in diuina ſcriptura de paucis verbis plures intellectus veri & catholici habētur, illum deligamus maxime, quem conſtat ſcriptorē ſenſiſſe, vel quem non impedit circunſtātia ſcripturæ, ſi conueuit cum ſana fide, aut ſaltem quē ſana fides pręſcribit. ¶ Auguſtinus. Si quia

Nota. obſcura legimus, quę poſſunt ſanę varijs exponi ſententijs, nullam pręcipitāter affirmemus, ne forte velimus eam eſſe ſcripturę ſententiā, quę noſtra eſt: cū potius ſcripturę ſententiā debeamus facere noſtrā. ¶ Augu. In narratione rerum geſtarū non omnia ſecundū figuralē tantū intellectum accipiūtur, ſed quędā ſecundū fidem rerum geſtarū aſſerenda & defendenda ſunt. Quęrendū eſt ergo, quo modo pręter allegoricā ſignificationem dictum ſit: In principio creauit deus cœlū & terram. In principio. ſcilicet temporis,

In principio. Vel quia primo facta ſunt. Vel. In principio. id eſt in dei filio, qui ait Ioan. viij. d. Ego ſum principiū, qui & loquor vobis. Cœlū & terram. ſpiritualē, corporalēqꝫ creaturā intelligunt: vel corporalē tantū, per cœlum, ſupeiorē, per terram, inferiorē. Vel vtriuſqꝫ informis materia dicta eſt cœlū & terra. Spiritualis enim vita ſicut in ſe eſt, non cōuerſa ad creatorē, informis eſt. Cōuerſa verò ad eum, formatur. Corporalis autem p priuationē omnis corporeę qualitatis,

H quę apparet informata materia. Vel cœlū eſt creatura ſpūalis, quæ

Terra. ab exordio quo facta eſt, & pfecta, & beata ſemper eſt. Terra verò corporalis materies adhuc imperfecta, quia terra (inquit) erat inuiſibilis & incōpoſita. &c. Vbi videtur informitatē ſignificare corporalis ſubſtātię. Vtriuſqꝫ tamen informitas hic ſignificari poteſt. Corporalis in eo quod dictū eſt: Terra aūt erat inuiſibilis & incompoſita. Spiritualis aūt in hoc: Et tenebrę erant ſuper faciem abyſsi. Vt abyſſum tenebroſam naturā vitę informem intelligamus, niſi ad creatorē cōuertatur, in quo ſolo formatur & illuminatur, ne ſit tenebrę vel abyſſus. ¶ Grego. Quęrendū eſt quo

Quō deus cūcta ſimul condidit. modo deus cūcta ſimul cōdidit dū idem Moyſes ex dierū mutatiōe variāte, diſtinctè creata deſcribit? Sed rerū materia ſimul creata eſt, ſimul verò formata p ſpecies nō eſt & quod ſimul extitit per ſubſtātiam materię, non ſimul apparuit p ſpeciem formę. Cum em̄ ſimul factū cœlū terraqꝫ dicitur, ſimul ſpiritualia & corporalia, & quicqd de terra producitur, ſimul facta iudicantur. Sol, luna, & ſidera quarto die in cœlo facta peribentur. Sed quod quarto die proceſsit in ſpecie, primo die in cœli ſubſtantia extitit per cōditionem. Primo die terra creata dicitur, tertio arbuſta condita, & cuncta terrę virētia deſcribūtur. Sed qd' die tertio in ſpeciē pdijt, prima die in ipſa terrę ſubſtantia conditū fuit. Hinc Moyſes diſtinctè per omnes vel ſingulos dies, omnia condita retulit, & tamen omnia ſimul creata

Gene. I. a. ſubiūgit dicens: Iſtę ſunt generationes cœli & terrę: quādo createę ſunt, in die, quando fecit deus cœlum & terrā & omne virgultum agri, antequ orīretur in terra, omemqꝫ herbā regionis &c. Qui enim diuerſis diebus creatum cœlum, terram, virgultum, herbamqꝫ narrauerat: hinc vno die facta manifeſtat, vt oſtenderet, ꝙ omnis creatura ſimul per ſubſtantiam exitit,

al's † Quā uis † Quę non ſimul p ſpeciē proceſsit. Vnde: Et creauit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Ad imaginem dei creauit illū, Maſculū & fœminam creauit eos.

Gene. 2. a. Fœmina nondū erat facta, iam homo maſculus & fœmina perhibetur. Sed quia ex latere Adę erat proceſſura, in illo iam cōputatur p ſubſtantiā, à quo fuerat producēda per formam. In minimis quoqꝫ licet hęc conſiderare. Herba enim cum prodit & formatur, nondū in illa fructus, nec dum fructus ſui ſemen oſtenditur: ineſt tamen ei fructus, & ſemen, quia ſimul ſunt in radice ſubſtātię, quę non ſimul prodeunt per temporis incrementa.

☞ In principio

POSTILLA NICOLAI *de Lyra ſuper Geneſim.*

CAPVT I.

A

Ezechi. j. d.

IN PRINCIPIO. Tota ſacra ſcriptura diuiditur in duas partes, in vetus, & nouum teſtamentum. Nam licet tota ſacra ſcriptura ſit de deo, tanquam de ſubiecto, tamen prima pars principaliter eſt de deo, tãquam creatore & gubernatore: ſecunda verò de deo, tanquam redemptore & glorificatore. Prima pars videlicet veteris teſtamenti, diuiditur in quatuor partes: in libros Legales, Hiſtoriales, Sapiẽtiales, & Prophetales. Et quia vetus teſtamentum & nouum ſe habẽt ſicut rota in medio rotę, vt habetur Ezechi. primo. d. Ideo nouum teſtamentum conſimiliter diuiditur: quia legi, in nouo teſtamento correſpondet euangelium. Libris ſapientialibus correſpondent epiſtolę Pauli, & aliorum apoſtolorum. Libris hiſtorialibus correſpondent actus apoſtolorum. Libris prophetarum correſpondet Apocalypſis. Circa primã partem veteris teſtamenti quę continet libros legales, videlicet quinque libros Moyſi, conſiderandum quòd lex non datur vni perſonę, ſed communitati populi adunati: ideo primò deſcribitur adunatio fidelis populi ſub cultu vnius dei, quod fit in libro Geneſis. Secundò deſcribitur legiſlatio populo adunato: & hoc fit in Exo. & duobus libris ſequentibus. Tertiò ponitur prędictę legis repetitio & explicatio: & hoc fit in Deut. Prima in duas, quia primò Moyſes oſtendit naturæ humanæ productionẽ: Secũdò ipſius propagationem. iiij. capi. vt ſic procedat ad electionem fidelis populi, & diſtinctionem eius ab infideli populo per ſucceſſiones generationum, vt patebit infra. Circa primum conſiderandum, ꝙ tota corporalis creatura facta eſt propter hominem. Nam elementa ſunt propter mixta, & mixta inanimata propter mixta animata, & imperfecta propter perfecta, vt plãtæ propter animalia, animalia verò propter hominem, quantum ad eius nutritionem & iuuamentum. Corpora etiam cœleſtia facta ſunt propter hominem, ſecundum qđ dicitur Deute. iiij. ca. Ne fortè oculis eleuatis ad cœlum, videas ſolem & lunam & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, q̃ creauit dominus deus tuus in miniſterium cũctis gentibus. Et ideo primò deſcribit corporalis creaturæ productionem generaliter. Secundò hominis formationem ſpecialiter ibi: Et ait: Faciamus hominem & cęt. Circa primum tria facit ſcriptura. Quia primò exponit opus creationis. Secũdò opus diſtinctiõis ſeu formationis, ibi: Dixitq́ deus: Fiat lux. Tertiò opus ornatus ſeu diſpoſitionis, ibi: Dixit autem deus: fiant luminaria. Opus creationis deſcribitur ante omnem diem. Opus diſtinctiõis, primis tribus diebus. Opus autem ornatus alijs tribus diebus ſequentibus. Et ſeptimo die requieuit deus à nouis creaturis cõdendis. Secundũ verò ſententiam Hieronymi, in epiſtola ad Paulinũ presbyterũ de omnibus ſacræ ſcripturę libris. Principiũ geneſis eſt tantis obſcuritatibus inuolutũ, vt ante triginta annos apud Hebræos nõ legatur: & huiuſmodi obſcuritates ſatis apparẽt ex varijs & multiplicibꝰ expoſitionibus tã doctorũ Hebræorũ quàm catholicorũ. Et quia cõfuſio eſt tã intelligẽtiæ quàm mẽoriæ inimica, intendo vitare talẽ multitudinẽ expoſitionũ, illarũ maximè quę à ſenſu literali remotę videnť: cui ſenſui intendo inſiſtere ſecũdũ gratiam à domino mihi datã. Igitur circa principium geneſis ſunt tres expoſitiones ſolẽnes, ad quas aliæ videntur reduci. Prima eſt ipſius Auguſtini qui illos ſex dies exponit, non prout important ſucceſſionẽ temporis, ſed prout dicũt cognitionem angelicam relatam ad ſex genera rerum conditarum. Iſta autem cognitio angelica duplex eſt. Vna eſt rerum in genere proprio, & hæc dicitur veſpertina: quia omnis creatura ad deum comparata qui eſt lux per eſſentiã, tenebra eſt. Alia eſt cognitio in verbo, & hæc dicitur matutina. Et ſic exponit: Factumq́ eſt veſpere & mane dies vnus. inquantũ angeli cognouerunt lucẽ productã & à tenebris diuiſam in genere proprio, & hęc dicitur veſpere. Et rerum in verbo. & hæc dicitur mane. & eodẽ modo de alijs diebus ſequẽtibus. Sed iſta expoſitio videtur nimis longinqua à literali ſenſu, maximè, quia ſecundum alios ſanctos & doctores, Moyſes rudi populo loquebatur, qui non poterat capere ſpiritualia: ſed tantum corporalia, & groſſa: & ideo de productione angelorum non fecit expreſſam mentionem. Et iterum quia populus ille pronus erat ad idolatriam, ſi feciſſet mentionem de creaturis ſpiritualibus, & inuiſibilibus, coluiſſet eas tanquam deos: & ideo iſta expoſitio quæ longinqua videtur à litera dimittatur.

Hieronymus ad Paulinum.

Tres expoſitiones ſolẽnes Gene.

Cognitio angelica duplex.

C Aliæ autem duæ expoſitiones videntur propinquæ literæ: & ideo intendo eas proſequi: & procedunt ſecundum varias opiniones de natura materiæ poſitas à philoſophis: & ideo primò videndum eſt de hoc. Nec mirum ſi circa hoc diutius immoremur: quia ex hoc dependet intellectus operationis ſex dierum, quę hic deſcribuntur multum obſcurè. Igitur circa naturam materiæ corporalium tres ſunt opiniones ſolennes. Dicit enim Commentator libro de ſubſtantia orbis quòd in corporibus cœleſtibus non eſt materia propriè dicta, quæ eſt pars ſubſtantiæ compoſitę. Cuius ratio eſt, quia materia propriè dicta, quæ eſt in genere ſubſtantię, eſt potentia contradictionis ad eſſe & ad non eſſe ſimpliciter: talis autem potentia non eſt in corporibus cœleſtibus, quæ ſunt incorruptibilia, vt ab omnibus ſupponitur tanquam verũ. ergo &c. & ideo ſi aliquando in corporibus cœleſtibus à philoſophis dicatur eſſe materia, hoc eſt largè accipiendo, inquantum ſubiectum accipitur pro materia: quia eſt ibi ſubiectum motus localis, & potentia ad vbi. Alij autem dicunt quòd in corporibus cœleſtibus eſt materia quę eſt pars ſubſtantiæ compoſitæ: alioquin corpora cœleſtia eſſent formæ actu intelligibiles, quia eſſent à materia ſeparatæ. Item, quia ibi eſt quantitas quæ ſequitur materiam, ſicut qualitas formam: ſed eſt alterius rationis quàm materia corporum elementorum & mixtorum: quia in ipſa eſt tantum potentia ad formã quam habet, & ad nullam aliam, ſicut materia ſolis eſt ſolum in potentia reſpectu formæ quam habet & non alterius. & ſic eſt de alijs corporibus cœleſtibus, propter quod corpora cœleſtia ſunt incorruptibilia. Materia verò elementorum & corporum mixtorum eſt in potentia ad plures formas, quæ non poſſunt ſimul eſſe in materia: & ideo quando eſt ſub vna forma, eſt in potentia ad aliam, qua caret, & ſic habet priuationem annexã, propter quod prędicta corpora ſunt corruptibilia, quia priuatio ſemper machinatur ad maleficium: vt dicitur primo Phyſicorum. Alij verò dicunt, quòd in corporibꝰ cœleſtibus eſt materia: & quòd eſt eiuſdem rationis cum materia generabilium & corruptibiliũ. Cuius ratio eſt, quia materia ſubſtantiatur per ſuum poſſe (ſecundum commentatorem & philoſophum) & ideo circunſcripta omni forma, materia quæ eſt in genere ſubſtantiæ, & eſt pars compoſiti, non poteſt intelligi niſi pura potentia. Cum igitur actus ſit qui diſtinguit, & per meram potentiam nulla poſſit eſſe diſtinctio, videtur quòd circunſcripta per intellectum omni forma corporum corruptibiliũ & incorruptibilium, non remaneat aliquid vnde hæc materia poſſit diſtingui ab illa: ſed remanet vnius ſimpliciter rationis in corporibus cœleſtibus & corruptibilibus. Item ſecundum Auguſtinum lib. confeſſio. Materia eſt propè nihil, ita ꝙ nihil poteſt excogitari inter medium. Si autem in corporibus cœleſtibus eſt materia alterius rõnis q̃ in elementis, oportet ꝙ iſta ratio ſit nobilior, quia ignobilior non põt eſſe, ergo magis recedit à nihilo: & per conſequens perdit rationem materię, & accipit rationem formę. Veruntamen licet in ipſis ſit materia eiuſdem rationis, tamen corpora cœleſtia ſunt incorruptibilia inferiora autem corruptibilia. Cuius ratio eſt: quia ſecundum philoſophum libro de ſenſu & ſenſato: Ignis & terra non agunt & patiuntur adinuicem inquantum huiuſmodi, ſed ſolum inquantũ contrarietatem habentia: ideo corpora elementaria & mixta, quorum formę ſubſtantiales habent annexas contrarias qualitates actiuas & paſſiuas, agunt & patiuntur adinuicem paſſione propriè dicta, quę eſt cum abiectione contrarij: ideo trãſmutãtur, generãtur, & corrumpuntur. Formę autem ſubſtantiales corporum cœleſtium nõ habent annexas tales qualitates actiuas & paſſiuas, & per conſequens non eſt in eis paſſio quæ magis facta contraria abiicit ab ipſa ſubſtantia: & per conſequẽs remanẽt incorruptibilia, licet habeãt materiã eiuſdẽ rationis cum corporibus corruptibilibus, accipiendo materiam præciſe, prout eſt pars compoſiti in genere ſubſtantię, quæ diſtinguitur à priuatione, prout habetur primo Phyſico. Et ſecundum iſtos materia corporum cœleſtium non eſt priuationi adiuncta, quia materia nõ habet priuationem adiunctam propriè loquendo, niſi prout eſt informata forma ſubſtantiali habente annexas qualitates, habentes cõtrarietatẽ ad qualitates annexas alteri formę ſubſtantiali incõpaſſibili in eadem materia. Sicut forma ſubſtãtialis ignis habet annexas caliditatẽ & ſiccitatẽ: Forma ſubſtantialis aquæ habet annexas frigiditatẽ & humiditatẽ, quę ſunt generationis & corruptionis cauſa, vt ſuperius expreſſum eſt. Quæ autẽ iſtarũ triũ opinionũ ſit verior, nõ eſt pręſentis ſpeculationis inquirere, nec per cõſequẽs multitudinẽ rationũ ad hoc inducere, cũ (ſicut prędictum eſt) intendã inſiſtere expoſitioni literali: propter quod intẽdo literã quæ eſt in principio Geneſis, ſecundũ prędictas opiniones variè exponere, & rationes ad vtraq; partẽ inductas ſoluere quibus ſolutis aliæ quę poſſent induci, de facili poterũt ſolui, ſicut credo. Et ſic lector eligat expoſitionem quã tenere voluerit, vel vtraq; (ſi voluerit) proſequatur. ¶ Prima expoſitio eſt ꝙ omnes ptes mũdi principales, videlicet corpora cœleſtia omnia, & quatuor elemẽta, per opus creatiõis à principio fuerunt producta in formis ſuis ſubſtantialibus diſtinctis, & totũ opus diſtinctiõis ſeu formatiõis in tribus diebus ſequẽtibus, & etiã opus ornatus corporũ cœleſtiũ, quod factũ eſt in quarta die, intelligitur quãtũ ad qualitates & proprietates accidentales ſuperadditas, vt patebit magis in particulari proſequendo iſtam expoſitionẽ. Et procedit iſta expoſitio ſecundũ duas primas opiniões de natura materię ſuprà poſitas. Illi enim qui dicũt, ꝙ in corporibus cœleſtibus non eſt materia, non poſſunt dicere, quòd materia omniũ corporalium ſit producta ſub vna forma cõmuni, & poſtea ſecundum diuerſas ſui partes per formas ſubſtãtiales ſpecificas di-

Opiniones tres de materia corporũ cœleſtiũ.

Secunda opinio.

Tertia opinio.

Auguſtinꝰ libro confeſſion.

Ariſtoteles de ſenſu, & ſenſato.

D

E

IN PRICIPIO creauit &c. Non dixit: In principio dixit deus, fiat cœlum & terra. Sed dixit: Fiat lux, & facta eſt lux: quoniam vniuerſaliter noïe cœli & terræ cõprehẽdẽdũ erat quicqd fecit deus. Deinde p ptes explicãdũ quõ fecit. Vñ ſequit: Dixit deus, Fiat .i. per verbũ ſuũ fecit. Vel quia cũ primũ fiebat informis materia ſpiritualis vel corporalis, non, erat dicẽdum: dixit deus: fiat. Incõgruum em̃ erat à deo dici: fiat, quia formam verbi nõ imitatur imperfectio, niſi cum generis ſui cõuerſione ad creatorem ſit perfecta creatura, vt cũ dicitur, Dixit deus, fiat, intelligamus eũ ad ſe imperfectionem creaturę reuocare. Cũ ergo dicitur: in principio fecit de⁹ cœlũ & terram commemoratio filij fit, quia principiũ eſt. Sed cum dicit: Dixit deus, fiat, cõmemoratur qa verbũ eſt. Per principiũ notat exordium creaturę exiſtentis ab illo: p verbũ, perfectionẽ creaturę ab illo ad ipm̃ reuocatæ, vt formet imitando formã verbi incõmutabilem. Non em̃ habet vitã informẽ verbũ dei, cui eſt eſſe qđ viuere, imo idẽ viuere qđ beatè viuere. Creatura verò ſpiritualis habet informẽ vitã, cui nõ eſt hoc eſſe quod viuere, non viuere quod beatè viuere: quia auerſa à ſapiẽtia dei, ſtultè & miſerè viuit. a ❡ In principio creauit deus cœlum & terrã. Creationem mundi inſinuãs ſcriptura, primò verbo, æternitatem & omnipotentiam dei oſtendit. Quem enim in principio temporum mũdum creaſſe, eundẽ añ tempora æternaliter ſignificat extitiſſe. Et quę in conditionis initio F cœlum & terrã creaſſe narrat, tanta celeritate operatiõis, omnipotentẽ eſſe declarat, cui voluiſſe facere eſt. Benè ergo dicit: In principio

† De cõceſ. diſ. 2. c. quia tps. ✠. ergo ſiẽ. & c. paniseſt ĩ alta. De pœ. diſ. 2. c. ꝙ ergo. De ſumma trinita. c. I.

Prolepſis.

Terra.

Liber Geneſis Hebraicè dictus, בראשית *Bereſit, id eſt in principio græcè,* ΓΈΝΕΣΙΣ, *id eſt generatio.*

Cap. I.

❡ Temporis, uel ante cætera, uel in filio ſuo.

† a IN principio [a] ❡ Tanq̃ omniũ creator. Creauit [b] a ❡ Pater. deus Cœ[c]a ❡ Id eſt ſpũales qui cœleſtia meditantur. lũm & ter[d] a ❡ Carnales. ſ. qui terrenũ hoĩem necdum depoſuerũt. ❡ Id eſt ſpũalẽ & corporalem creaturam. ❡ Oẽm. ſ. creaturam corporalem ſuperiorem & inferiorem. b ❡ Noſtræ carnis. ❡ Coporalis ſubſtantia. c ❡ Priuſq̃ doctrinæ formam acciperet. ❡ Informis, imperfecta. d ❡ His quę de ipſa erant formanda.

b râm. Terra autẽ erat inanis & uacua, [e] a ❡ Peccatorũ. ❡ Ignorantiæ cecitatis. ❡ Spiritualem naturã ſignificat: quæ conuerſa ad creatorẽ formatur & illuminaẽ. ❡ Quia nõ erat lux quę ſupereſſet & ſuperfunderet. b ❡ Hũani cordis, cua, & tenebræ erãt ſup faciẽ abyſ[f]

creauit &c. Vtrumq; ſcilicet ſimili, ꝗuis vtrumq; ſimul ab homine nõ dicatur. Vnde propheta terram in initio factam oſtendit dicens. Pſal. cj. d. Initio tu domine ter. fun. &cęt. ❡ In princi. cre. de. cœ. & ter. Cœlũ non viſibile firmamentum, ſed empyreum id eſt igneum vel intellectuale, quod non ab ardore, ſed à ſplendore dicitur, quod ſtatim repletum eſt angelis. vnde in Iob .xxxviij. a. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina &cęt. Et nota tria hic commemorari elementa. Noïe cœli, aërem intelligimus. Nomine terrę, ipſam & ignẽ qui in ea latet. Quarti id eſt aquę in ſequẽtibus fit mẽtio. ❡ Alchui. In principio. Filio quo humanato patuit qui eſſent cœleſtes qui terreni. Cœlum creatura ſpiritualis ab exordio perfecta & beata. Terra, corporalis materies adhuc imperfecta. Cœlum informẽ materiã ſpũalis vitę, ſicut in ſe poteſt exiſtere non conuerſa ad creatorem in quo formatur. Terram corporalem, ſine omni qualitate quę apparet in materia formata. Scriptura ait, Qui feciſti mundum de materia informi. Materia facta eſt de nihilo. Species mũdi de materia informi. ❡ Bed. Proinde duas † res fecit de⁹ ante omne tempus, angelicam creaturam, & materiam informem, quãuis Salomon dicat: Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Eccleſiaſt. xviij. a. ſecundum Origenem tamen informis materies antecedit formatam ſpeciem, Itaq; mundum & angelos & animam de nihilo fecit deus, hominem & creaturas cęteras de aliquo. ❡ Bed. Septem ſunt cœli, quorum hęc ſunt nomina, aër, æther, olympus, ſpacium vel igneum, firmamentum, cœlum angelorum, & trinitatis. Hieronymus autem dicit cœlum trinitatis primũm, ſecundum angelorum, tertium firmamẽtum. ❡ Myſtice. In principio creauit deus cœlum eos ſcilicet qui cœleſtis imaginem portauerunt. & terram id eſt eos qui poſt ea ſuperbiendo terram id eſt terreni hominis imaginem portantes, ſe fecerunt deformes. Terra autem erat inanis: quia depoſuerat formam bonam. & vacua, boni operis fructu. & tenebrę erant, veri ſcilicet luminis priuatio, ſuper faciem abyſſi, corda ſcilicet ſuperborũ. b ❡ Terra autem erat inanis &cęt. Beda. Quod vel quale cœlum in principio cũ terra factum eſt, oſtẽdit. Hoc enim de terra ſubdit, qđ de cœlo intelligi voluit. Hoc enim ſuperius cœlũ quod à volubilitate mundi ſecretum eſt, mox vt creatum eſt, ſanctis angelis eſt impletum. quos in principio cũ cœlo & terra conditos teſtatur dominus dicens Iob. xxxviij. a. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij dei: Aſtra matutina eoſdem angelos & filios dei vocat. De cœlo enim in quo poſita ſunt luminaria, quomodo vel quando factum ſit poſtea dicit. ❡ Strab. Inanis & vac. Inutilis ſcilicet & infructuoſa, & incompoſita. Omnia enim elemẽta cõmixta & cõfuſa, & totum hoc aëris ſpaciũ aquis plenũ: non q̃les nũc ſunt, ſed ſicut nebulę tenues erãt quales adhuc ſupercœleſtes ſunt. c ❡ Et tene. erant ſuper fac. abyſſi. Auguſt. quia ſcilicet nõ erat lux, quæ ſi eſſet, etiam ſupereſſet & ſuperfunderetur, quod fit in creatura ſpũali, cum conuertitur G ad incõmutabile lumen quòd deus eſt. ❡ Beda. Tene. erant &c. Non ſunt audiendi qui reprehendendo dicunt deum prius creaſſe tenebras q̃ lucem: quia nullas in aqua vel aëre fecit tenebras, ſed diſtinctio ordine prouidentiæ, prius aquas cum cœlo creauit & terra has cum voluit lucis gratia venuſtauit. Et notandum, qđ cum cœlo duo elementa mundi creata ſunt, quib⁹ alia duo inſerta ſunt aqua ſcilicet & terra, quibus inſunt ignis & aër. Aquę autẽ totã ſupficiem terrę tanta altitudine tegebant, vt ad illos quæ locos pertingerent

Ecclꝭ. 18. a.

Sapiẽ. II. c.

Myſtice.

† Eccl. 18. a.

Nicolaus de Lyra.

ſtincta, cum ſecundum eos in corporib⁹ cœleſtibus non ſit materia: & ideo conſequenter habẽt dicere, qđ omnia corpa cœleſtia, à principio ſunt producta in formis ſuis ſubſtãtialib⁹ diſtinctis. & cõſimiliter dicũt de elementis q̃ ſunt partes integrales mũdi principales: quòd in ſuis formis ſubſtãtialib⁹ ſimul ſunt producta, licet non ita neceſſario ſequatur de elementis ad dictum eorum de natura materiæ: ſicut ſequitur de corporibus cœleſtibus in quibus nõ ponũt materiam. Eodẽ modo dicendum eſt illis, qui tenent opinionẽ ſecundam de materia, ſuprà poſitam: quia ſi materia cuiuſlibet corporis cœleſtis eſt ſolum in potentia ad formam ſubſtantialẽ, quã habet: non poteſt dici quòd materia corporũ cœleſtium & elementorum ſit producta ſub vna forma communi, & poſtea per formas H ſubſtantiales diſtincta nec etiam quòd materia corporum cœleſtium per ſe ſit producta ſub vna forma communi: & poſtea diſtincta per formas ſubſtãtiales ſolis & lunæ & aliorũ corporũ cœleſtiũ, quia ad vtrumq; iſtorum ſequitur oppoſitũ dicti ſui: videlicet quòd materia corporis cœleſtis non ſolum ſit in potentia ad vnam formam, ſed ad plures. Secũda aũt expoſitio literalis quam tenent. Stra. & Beda & aliqui alij doctores, eſt quòd materia omnium corporalium & elementarium per opus creationis producta eſt ſub vna forma communi in genere ſubſtantiæ, vtpote corporeitatis, & diebus ſequentibus ſit diſtincta ſecundum diuerſas ſui partes per formas ſpecificas tam cœleſtes quàm elementares. ❡ Conſyderandum verò quòd ſi in qualibet particula litera exponeretur, ſecundum vtramq; opinionem prædictam ſucceſſiuè, talis frequens mutatio & tranſitus de vna expoſitione ad aliam confunderet intellectum: propter quod intendo exponere totam literam à principio capituli vſq; ad opus quartæ diei incluſiuè. Primò ſecundum primam opinionem, & ſecũdò quantum ad ſecundam. Litera autem quæ ſequitur opus quartæ diei ſecundum vtrãq; opinionem vniformiter poteſt exponi. Primò igitur exponit opus creationis cum dicitur. a ❡ In principio. Et ſic deſcribitur factum ante omnem diem: ſed illud ante, ſecundum iſtam expoſitionem non accipitur duratione, ſed natura tantum, ſicut ſonus præcedit vocem, dicit igitur. In principio. ſcilicet temporis vel productionis rerum, b ❡ Creauit deus. id eſt de nihilo produxit. quod eſt proprium ipſius dei. c ❡ Cœlum. id eſt corpora cœleſtia omnia in ſuis formis ſubſtãtialib⁹ diſtincta, licet adhuc in aliqb⁹ ꝓprietatib⁹ accidẽtalibus eſſent informia, vt patebit. ſ. d ❡ Et terrã. i. n ſua forma ſubſtãtiali diſtinctã, & aliqbus ꝓprietatib⁹ formã ſubſtantialẽ neceſſariò cõcomitãtibus: qa tñ adhuc q̃tũ ad aliqua erat informis, iõ ſequitur. e ❡ Terra aũt e. ina. i. inuiſibilis: qa erat vndiq; aquis coopta. f ❡ Et vac. qa nõ erat adhuc plãtis & herbis ornata. Sequiẽ. g ❡ Et tene. erant ſu. fac. abyſſi. i. ſuper faciem elementorum. Abyſſus ἄβυσσος, enim græcè eſt vorago latinè: & importat immenſam aquarum profunditatem. Importat etiam confuſionem quandam & commiſtionem

Moraliter. a ❡ In prin. crea. de. cœ. & ter. In hoc capi. mũdi creatio deſcribiẽ, p quã bñ hoĩs recreatio deſignaẽ, eo ꝙ hõ minor mũdus dicit à philoſophis & etiã à ſctis. Greg. em̃ exponẽs illđ Mar. vi. d. Prædicate euãgeliũ oĩ creaturę, dicit oĩs creaturę noĩe ſignaẽ hõ: mũd⁹ em̃ & vniuerſitas creaturę idẽ penitus ſignificãt, igiẽ priò deſcribiẽ hominis pfectio in eſſe naturæ, cũ dicit. ❡ In prin. cre. de⁹ cœlũ. i. ſpm̃ humanũ, q cœlũ dicit, eo qđ à deo cœlit⁹ donaẽ. d ❡ Et terrã. i. carnẽ humanã, q dicit terra, eo ꝙ eſt terrę à dño. Caro verò hoĩs lapſi nõ habet ex ſe aliqđ bonũ Ro. vij. c. nõ habitat in me. i. in carne mea bonũ, ideo ſubdit: e ❡ Terra aũt erat &c. & vacua. ſcilicet à bono moris. g ❡ Et tene. &c. abyſſi. Noïe abyſſi põt anima humana ſignificari propter ſui profunditatem. vñ Hiere. xvij. b. Prauum eſt cor

Moraliẽ.

a ſi, et ſpiritus † dñi ferebat ſup aq̃s a
b *Dixitq̃ de⁹: Fiat lux, & facta ẽ b

a ¶ ſpiritusſanctus ¶ bona uoluntas creatoris cui ſubiacebat quod formandum erat. ¶ tanquã dominus. b ¶ Syra lingua: fouebat, ſicut auis oua. ¶ ſicut ſapientia artificis ſuperfertur fabricando operi. c ¶ informem ſed ductilem materiam. ¶ totam corporalem machinam, quia ex humida natura formantur quæ uidemus in ſpecies uarias. ¶ uel ſpiritualem uitam quaſi fluitãtem ante conuerſionis formam. ¶ cor tenebroſum & fluidum

* ¶ non temporaliter, non ſono uocis, ſed in uerbo ſibi coæterno. a ¶ Hic incipit diſtinguere opera. ¶ angelica natura uel corporalis lux. ¶ illuminatio fidei ſcilicet appareat. ¶ lux a luendo id eſt purgando tenebras. b ¶ bene ab æterna luce prius ſit temporalis lux, ut per eam cætera uiderentur. ¶ angelica natura dei uiſione illuſtrata.

☞ pertingerent, vbi nunc vſq; ſuper firmamẽtum ꝑtim reſident. Ipſa
A autem terra & aqua informis dicũtur materia, q̃a oĩa quæ videmus, vel ex iſtis ſumpſerũt exordiũ, vel ex nihilo, & priuſq̃ in lucem venirẽt, nõ erat vnde formã haberẽt. a ¶ Et ſpũs dñi ferebatur ſup aquas. Augu. Hiſtori. Siue totã corporalẽ materiã aquã appellauit, vt inſinuaret vnde facta & formata ſunt oĩa quæ ex hũida natura p ſpecies varias in terra formari videm⁹. Siue ſpiritualem vitam ante cõuerſiõis formã quaſi fluitãtẽ. Spiritus dei ſuperferebat: quia ſubiacebat bonę volũtati creatoris, qđ formandũ

† Spirit⁹ dei. & perficiendũ inchoauerat, dictũ eſt etiã: Spiritus domini ferebat ſuper aquas. Ne faciendo opera potius per neceſſitatẽ indigẽtiæ, q̃ per abundãtiã beneficẽtiæ de⁹ amare putaretur. Cõmodè enim prius inſinuat aliquid inchoatum, cui ſuperferretur: non loco, ſed oĩa ſuperãte potẽtia. Et ſpũs dñi ferebat &c.

Spũs domini. Hier. In heb. habet מרחפת merahephet, id eſt, incubabat vel fouebat, more volucris oua calore animãtis. Intelligimus ergo nõ de ſpũ mundi dici, vt putant multi, ſed de ſpiritusctõ, qui & ipſe eſt oĩm viuificator. Si aũt viuificator, & conditor. Si conditor, & deus. Pſalm. ciij. d. Emitte (ait ſpm̃ tuum & creab. Et ſpũs. In quo ſubliſtẽtes regeſceremus flatu eius viuificati, & vnda baptiſmi abluti. Et ſpiritus do. fer. ſup aq. &c. Sicut deus. ſ. & cõditor pręerat fluitãti & cõfuſæ materiei, vt diſtingueret quãdo vellet. Tota ergo trinitas hic opata intelligitur, de⁹ pater. ſ. Principiũ filius. Spũs dei, ſpũſanct⁹. ¶ Et ſpi

Myſticè. ritus. Iſi. Myſticè. Corda. ſ. fluctuãtia, quæ mẽtis quietẽ amiſerant, quia eis ſpũs nõ initebat: ſed ſuperferebat, quaſi potẽs naturã

Cõparatio ſex dierum ad ſex ætates mundi & hominis à confuſione in melius reuocare. Deinde p totũ huius ſcripturæ textũ ſex quaſdã operoſas etates videmus, licet quaſi ꝓximis limitib⁹ diſtinctas, vt in ſeptima quies ſpereẽ, & eas habere ſimilitudinẽ ſex dierũ, quibus ea facta ſunt, quæ deũ feciſſe ſcriptura cõmemorat. Primordiũ em̃ generis humani quo iſta luce frui cœpit, cõparatur primo diei quo lucem deus fecit. Hæc ætas tanq̃ infantia eſt totius

B ſeculi, quod tanq̃ vnum hominem proportiõe magnitudinis ſuæ cogitamus. Homo em̃ cum primo naſcitur in lucẽ, infantiã agit primam ætatem, quæ tendit ab Adã vſq; ad Noẽ generationib⁹ decẽ. diluuium quaſi veſpera huius diei eſt, quia infantia noſtra obliuionis diluuio deletur. b ¶ Dixitq̃. Alchu. perfecit, poſuit, vt celeritatẽ, vel facilitatẽ operis dei oſtenderet. ¶ Dixitq̃ deus Fiat lux. Aug. Lux primo die facta: ſpiritualis vel corporalis intelligitur. Si ſpiritualis: non illa patri coeterna, p quẽ facta ſunt oĩa. Sed de qua dicit Sap. vij. d. Prior oĩm creata eſt ſapientia. i. intellectualis & angelica vita, quæ informiter fluctuat: niſi ad creatorẽ conuerſa quæ põt eſſe prima creatura, & cœlũ dicta, cũ dicit, In pricipio creauit de⁹ cœlũ & terrã. Sed ad creatorẽ cõuerſam cũ dr̃. Fiat lux, & facta eſt lux. In qua luce ſpũali forte diuiſio lucis à tenebris, diſtinctio rei intelligit iam formatæ ab informi. Appellatio diei & noctis, ſignificatio diſtributionis, qua ſignificatur nihil deum inordinatum

Quomõ aquæ illuſtrentur. relinquere nec profectus creaturarũ, ſine ſupplemẽto vniuerſi decoris eſſe. Veſpera in triduo anteq̃ fierẽt luminaria, cõſummati operis terminus. Mane futuri inchoatio. Si autem primo die corporalis lux facta eſt congruè mundi ornatus à luce inchoatur: vnde cætera quæ creãda erãt, videbant. Si aũt quęrit, vbi eſt facta, cũ abiſſus oẽm terræ altitudinẽ tegeret: patet, quòd in illis ꝑtib⁹, quas nũc illuſtrat ſolis diurna lux. Nec mirũ lucem in aquis poſſe lucere, cum etiã nautarũ opatione ſepi⁹ illuſtrẽtur, qui in profundo merſi, miſ-

Hiſtoricè. ſo ex ore oleo, aquas ſibi illuſtrant: quæ tunc multo rariores q̃ ſint modo, fuere in principio, q̃a nõdũ cõgregatæ in vno loco. ¶ Dixitq̃ de. Fiat. l. Augu. Hiſt. Nõ tẽporaliter. Si em̃ tẽporalr̃, & mutabiliter. Si mutabiliter, & p ſubiectã creaturã. Si p ſubiectã creaturã, nõ eſt lux prima creatura. Sed forſitã q̃a iã dictũ erat: In principio fecit deus cœlũ &c̃. poterat p cœleſtẽ creaturã vox iſta temporaliter fieri: Fiat lux. Quod ſi ita, iſta corporalis lux facta eſt p ſubiectã creaturã, quã ante fecerat, dicẽte domino: Fiat lux. Quõ p ſpiritualis creaturæ occultum motũ dici potuit diuinit⁹. Nõ em̃ corporaliter ſonuit vox dei, ſicut illa Mar. j. b. Tu es fili⁹ me⁹ &c. Qua enim lingua ſonaret, cum linguarum diuerſitas nondum eſſet, nec lingua erat vna & ſola quæ loqueretur, nec erat quem oporteret

Vox dei. audire & intelligere. Benè ergo accipitur vox dei verbum, quod in ſono vocis intelligitur. Ad naturam em̃ verbi: per quod omnia facta ſunt, hoc ipſum ꝑtinere dr̃. Aeternum ergo eſt, qđ dixit deus: Fiat lux, q̃a ṽbũ dei pr̃i coẽternũ. Cũ em̃ audim⁹: & dixit de⁹: Fiat intelligimus in ṽbo eſſe, vt fieret. Cũ verò addit: Et factũ eſt, ita intelligim⁹ factã creaturã non exceſſiſſe pręfixos in ṽbo termios generis ſui. Cũ verò dicitur: vidit deus q̄ eſſet bonum, intelligim⁹ in benignitate

benignitate ſpiritus eius, non quaſi cognitũ poſt. q̃ factum eſt placuiſſe, ſed eadem bonitate placuiſſe vt factum maneret, in qua placuit vt fieret. Ideo enim diligit deus creaturam ſuam, vt ſit, & vt C

Hiſtorice maneat. c ¶ Fiat lux. Auguſt. Hiſto. ea conditione ſcilicet qua cuncta ſubſiſtunt intemporaliter in dei ſapientia priuſq̃ in ſeipſis. Et facta eſt lux id eſt angelica & cœleſtis ſubſtãtia, in ſe tpaliter, ſicut erat i ſapiẽtia, q̃tũ ad eius incommutabilitatẽ ęternaliter. Vel notatur huius creaturæ informitas ſcilicet & imperfectio anteq̃ formaretur in amore conditoris. Formatur enim cum conuertitur ad incommutabile lumen verbi. Fiat lux. Auguſtinus. Si corporaliter

Nota de luce & ſole. lux facta eſt quæ nam illa eſt, quam cum ſol occiderit, videre non poſſumus? quia nec luna erat nec erant ſtellæ. Sed forſitam in ea parte cœli eſt, in qua ſol, non ſolis lux: ſed ſic ei iũcta, vt diſcerni non poſſit. vel forte in parte lucem deus fecerat, in qua hominem facturus erat, vt cum ab illa parte lux diſceſſiſſet, veſpera diceretur. Sed quare factus eſt ſol in poteſtatẽ diei, ſi

Quæſtio. lux illa faciendo diei ſufficiebat? Sed forte lux prior ſuperiores tantum partes illuſtrabat, & ad illuminationem inferiorũ ſolẽ fieri oportebat. Põt quoq; dici auctum eſſe fulgorem diei ſole addito. Emiſſionẽ ṽò cõtractionẽq̃ illius lucis, ſi noctẽ & diẽ intelligim⁹ q̃ cã reddet? Nõdũ em̃ erãt aĩalia quib⁹ hic viciſſitudo exhiberetur.

☞ Et vidit

Nicolaus de Lyra.

⁓✠ & cõmixtionem: totum aũt qđ eſt infra circulum lunę erat confuſum: quia licet elementa eſſent producta in ſuis formis ſubſtantialibus, nõ tamẽ adhuc habebãt omnes proprietates accidentales debitas vſq; ad tertiam diẽ, in qua ſunt diſtincta elementa, & ideo vſq; tunc aqua ipſa non habuit debitam denſitatem, ſed quaſi vaporaliter eleuabatur per totum ſpacium aẽris & ignis, cooperiabat enim terram, & ſic quędam confuſio & cõmixtio erat in elementis, & ideo hoc vocabatur abyſſus. a ¶ Et ſpiritus &c. aquas. id eſt ſuper illam congeriem & commixtionem elementorũ D

Spiritus. prędictam. & vocatur nomine aquarum, quia ſicut dictum eſt, ipa aqua cooperiebat terrã, & aliis duobus elementis cõmixta erat modo prędicto: & accipitur hic ſpiritus dei id eſt voluntas quæ ferebatur ſuper illam congeriem elementorum, ſicut voluntas artificis

Op⁹ diſtinctionis. ſuper materiam quam formare & ornare intendit. b ¶ Dixitq̃ deus &c. Hic incipit opus diſtinctionis, & primò ponitur diſtinctiò diei & noctis. Scđ'ò diſtinctio corporũ cœleſtiũ, ibi: Dixit q̃q; deus. Tertiò diſtinctio elementorũ, ibi: Dixit verò de⁹ &c̃. ¶ Circa

Diſtinctio diei & noctis. primum conſiderandum, quòd dies & nox diſtinguuntur per lucem quæ eſt quoddam poſitiuum: & per tenebras, quæ importãt

Quare à luce incipiat. priuationem lucis: & iõ opus diſtinctionis incipitur à luce, & hoc conuenienter. Primo quia eſt qualitas communis, in qua corpora cœleſtia cõicant cũ inferiorib⁹, vtpote cũ igne & cũ aliq̃b⁹ corpib⁹ mixtis q̃ lucida ſunt. & q̃a ſcđ'm iſtã expoſitionẽ diſtĩctio rerũ accipit ſcđ'm q̃litates & ꝓprietates accidẽtales, iõ cõueniẽter ĩchoat à luce, q̃ ẽ q̃litas cõis ſic ĩ gñatiõe naturali ĩchoatio fit à cõiorib⁹ formis q̃a ſcđ'm philoſophũ ẽbryo pri⁹ viuit vita plãtę: poſtea aĩalis poſtea hoĩs vł leonis, & hmõi. Et. j. phyſi. dicit philoſoph⁹, q̄ à cõiorib⁹ eſt incipiendũ via doctrinę, ſicut pueri in pricipio vocãt oẽs viros pr̃es, & oẽs fœmias mr̃es, poſtea diſtiguũt. Scđ'ò q̃a diſtĩctio nõ apparet niſi per manifeſtationẽ, oĩa aũt p lucẽ manifeſtant, & iõ diſtinctio icipit à luce. Tertiò q̃a dies nõ p̃t eẽ ſine luce, iõ lucẽ oportuit

Dicere dei. fieri pria die. Dicit igit: Dixitq̃. d. Iſtđ. dicere dei nõ ĩportat aliquã, vocẽ ſenſibilẽ, ſed ĩtelligere dei practicũ, qđ ĩcludit ip̃m velle, quia ſecundũ formã ſuæ diſpoſitionis & volũtatis ſequit effectus. c ¶ Fiat lux. Iſta lux eſt lux ſolis, q̃ eſt q̃litas accidentalis, à q̃ luce

⁓✠ alia cœli

✠ uũ eſt cor hoĩs, & inſcrutabile. Alia trãſlatio habet: Profũdũ eſt cor hoĩs &c̃. Nec obſtat q̄ ſpũs hoĩs, q̃ eſt idẽ qđ aĩa, ſupra p cœ-

Moralit. lũ ſignificat. Nã vnũ & idẽ ꝓpter diuerſas ſui ꝓprietates p diuerſas res figurat, vt ſuprà dictum eſt in prologo. Nam aĩa in ſua creatione caret ſcientiarũ luce vt habet. iij. de aĩa. ꝓpter qđ bñ dicitur de ipſa: Et tenebræ erant ſup faciẽ abyſſi. Sed qm̃ ſcire naturaliter deſiderat, ideo ſubdit: a ¶ Et ſpũs dñi. id eſt ſpũs hominis qui conuenienter dici põt dñi ſpũs, eo q̄ eſt à dño creatus. ¶ Ferebatur ſuper aquas. id eſt naturaliter deſiderans ſcientias, q̃ noĩe aquarum deſignantur. Prouer. quinto. c. In platęis aquas tuas diuide, docẽdo ſcilicet publicè. b ¶ Dixitq̃ de⁹: Fiat lux: Scilicet rationis naturalis, quæ eſt quædam impreſſio diuini luminis in nobis. Pſal. quarto. b. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui &c̃.

a ℂ Et vidit deus luc. &c. Aug. Nō quaſi incognitā lucē laudauit:ſed iam factā dignam laude declarauit. Sed quia nō totas mundi tenebras luce expulit,rectè ſubdit: b ℂ Et diuiſit lucē à tene. Diuiſit eñ nō ſolū qualitate:ſed & locorū diſtātia,diffundendo lucem in ſuperiori parte, inferiori in tenebris remanente.

E

c ℂ Appellauitq; lucem &c. Nulla lingua hæc appellatio facta eſt, quia apud deū purus intellectus eſt ſine ſtrepitu linguæ. Sed appellauit,i.appellari fecit,quia ſic diſtinxit, vt diſcerni poſſent & nominari. ℂ Et diuiſit lum.&c. Augu. Hoc factū eſt ex quo lux facta eſt. Sed non potuit ab homine ſimul dici,ſicut à deo fieri. Diſcretio autem lucis à tenebris,diſtinctio eſt inter pfectum cuiuſq; rei ſtatū,& quē habet ex ſe defectum. Diem quippe in ſpecie rei cōditæ intelligimus. Noctē verò in eius rei priuatione vel defectu quæ rebus temporaliter conditis ex ſe ineſt,etiam ſi deſit effectus. Veſpera in oībus perfectę conditionis terminus eſt. Mane exordium incipiētis. Oīs eñ creatura certis initiis & terminis continet. Nondum eñ erant ſolares dies,vt ortus ſolis dies, occaſus veſpera diceretur,quod quarta die factū eſt, cum luminaria primùm in firmamento ordinata ſunt. ℂ Srtab. Lucem & tenebras fecit deus vnde Dan.iij. f Benedicite lux & tenebræ domino:cum omnis creatura ad benedicendum inuitatur. Iſido. Moraliter Habet quiſq; in operib⁹ & recta vita,diſtinctos ſex dies,poſt quos requiem ſperet.primo die lucem fidei,quādo primò inuiſibilibus credit,propter quam fidem dominus apparere dignat⁹ eſt. d ℂ Factumq; eſt veſpere. Augu. Occidēte luce paulatim,& poſt ſpacium diurnę lōgitudinis inferiores ptes ſubeunte,factum eſt veſpere,ſicut nunc vſitato circumitu ſolis ſolet fieri. Factū eſt autem mane eadem ſup terrā redeunte, & aliū diem inchoante,& dies expletus eſt vnus.xxiiij.horarū. Notandū vero ꝙ nox in illo triduo omnino tenebroſa fuit,quæ poſt creata ſidera aliqua luce claruit;decebat etiam vt dies à luce inciperent, & in mane ſequentis diei tenderent,vt opera dei à luce inchoata,& in lucem completa eſſe ſignificarentur. ℂ Factumq; eſt veſpere &c. Gregor. Nequaq; in hac vita per exercitationē iuſtitiæ peccatum deſeritur,vt in ipſa inconcuſſè maneatur,quia ſi culpam rectitudo eliminat,cogitationis noſtræ foribus aſsidens, vt ſibi aperiat,pulſat. Vnde ait Moyſes:Facta eſt lux,& paulopoſt: factū eſt veſpere. Creator enim humanę culpæ pręſcius:tunc expreſsit in tempore,quod nunc verſatur in mente. Lumen namq; rectitudinis ſequitur vmbra tentationis. Sed quia electorū lux tentatiōe non extinguitur,non nox,ſed veſpera facta memoratur: quia tentatio lumen iuſtitiæ abſcōdit,nō interimit. Auguſti. Notandū,ꝙ cæteræ creaturæ,quę infra lucē ſunt ſpūalē, ſine eius cognitione non ſunt. Ideo idem dies vbiq; repetitur, vt eius repetitiōe tot fiāt dies quoties diſtinguntur genera rerum creatarum perfectione ſenarij terminanda,ita.ſ.vt veſpera primi diei ſit ſui cognitio,non ſe.ſ.eſſe quod deus eſt. Mane aūt poſt hanc veſperam,quo claudit primus dies,& inchoatur ſecundus,conuerſio eius,vt ꝙ creata eſt,ad laudem referat creatoris,& cognitionem creaturæ percipiat de verbo dei;quæ poſt ipſam fit.i.firmamenti,qđ prius per verbū in eius cognitione fit;poſt in natura ipſius firmamenti;deinde fit veſpera huius lucis:cum firmamentū nō tā in verbo dei ſicut ante, ſed in firmamenti natura cognoſcit,quæ cognitio quia minor eſt, veſpera vocatur. Poſt fit mane,quo clauditur ſecundus & incipit tertius. In quo ſimiliter mane cōuerſio lucis eſt.i.huius diei,ad laudandum deū,qui fecit firmamentū:& ad pcipiendū de verbo eius cognitionem creaturę poſt firmamētū faciēdæ:& ſic vſq; ad mane poſt veſperā ſextæ diei. Multū eñ intereſt inter cognitionē rei in v̄bo dei & cognitionē eius in natura,vt illud.ſ.ad diem pertineat:hoc ad veſperā. e ℂ Fiat firmamentum &c̄. Gregor. Angelicæ virtutes quæ in dei amore perſiſterūt,hoc in retributione acceperunt vt in cōtēplatione cōditoris penni fœlicitate maneāt,& in hoc qđ conditæ ſunt eternaliter ſubſiſtant. Vnde apud Moyſen,cœlū factū dicit,& idē poſtea firmamentū vocat, quia angelica natura prius ſubtilis eſt in ſupioribus condita,& poſt,ne vnq; cadere poſsit,mirabilius cōfirmata. ℂ Fiat firmamentū &c̄. Augu. Queritur vtrū illud cœlū nunc fiat qđ excedit aëris ſpacia:an ipſe aër vocetur firmamentū? Aſſerūt eñ aquas ſuper cœlū ſidereū eſſe nō poſſe, cū earū pōd⁹ exigat hoc:vt ſupra terrā fluāt,vel ferant vaporaliter in aëre. Nec quiſq; dicat fieri hoc oīpotētia dei. Quomō eñ deus naturas rerum fecerit quæritur? Non ꝙ ex eis ad miraculū potētiæ operet. Qui verò negāt aquas ſup cœlū eſſe poſſe,nō tātū locis,ſed & qualitatib⁹ diſtingūt elemēta,p qbus ſortiant ppria loca, vt ſit aqua ſup terrā,aër ſup aquā,cœlū ſup aërē. Vnde colligit ꝙ ſi aër ſup cœlū maneret, ex pōdere ſuo caderet:& ſic aquā ſup cœlū eē ñ poſſet. Vnde qdā conant demōſtrare,aquas eſſe ſuper cœlos,aërē hic cœlū & firmamētū accipientes,ppter hoc tantum, quia interuallū eius diuidit inter q̊ſdā vapores aquarū,& aquas quæ ſunt in terris. Fiat firm. Aug. Hiſtorice &c̄. Notandū ꝙ firmamentum non propter ſtationem,ſed propter firmitatem & intrāſgrſsibilē terminū ſuperiorū & inferiorū aquarū appellatū eſt. Siue cœlū intelligim⁹ aëriū,ſiue qđ excedit ſpacia nubiloſi aëris,qui exhalatiōe terræ aq̄s vaporaliter trahit,& p ſubtiles minutias ſuſpēdit & poſt corpulentius conglobatas pluuialiter refundit. Si verò poteſt aqua ſicut videmus ad tantas minutias peruenire, vt feratur vaporaliter ſuper aërem aquis naturaliter leuiorem,cur non credamus & ſuper illud leuius cœlum,minutioribus guttis & leuioribus immanare vaporibus? Sed quoquomodo ibi ſint, ibi eſſe non dubitamus. Fiat firmamentum in medio. ℂ Beda & cætera. Cœli in quo fixa ſunt ſidera creatio deſcribitur quod conſtat eſſe in medio aquarum. Nam ſuppoſitæ ſunt ei aquæ in, aëre & in terra ſupper poſitęq; de quib⁹ dicit Pſa.ciij.b. Qui tegis aqs ſupiora ei⁹. In medio ergo firmamētū eſt ſidereū cœlū, qđ de aqs eē fctm̄ credi pōt. Chryſtallus enim lapis cuius magna firmitas, magna perſpicuitas,de aquis factus eſt. Si quem mouet,quomodo aquæ naturæ fluidæ & in ☞ ima

[Margin: g ā tenebris | z vn⁹,i.primus. | Moralr. | Firmamentū vox Hebræa רקיע raquiia ſonat extenſionē & expāſionem. | F | Hiſtoricè | Veſpere q̊mō factum | Nota. | Moralr. | Nota. | G | Quæſtio. | H | Hiſtorice | Firmamētū ſiue cœlū Pſal.135.a Hier.14.b. | Chryſtall⁹]

† ſ id eſt uideri uoluit. ſ id eſt placuit ei in ſua eſſentia quod prius placuerat in ſapientia.

a lux. Et † uidit deus lucem ꝙ eſ-

a ſ id eſt filios lucis. ſ rem formatam. ſ in qua operentur hom ines.

b ſet bona, & diuiſit lucē a te-

a ſ informitatem. ſ peccatores. ſ in quibus quieſcerent. ſ tenebas a tenendo dictas:tenent enim oculos. b ſ perfectionem rei.

nebras, appellauitq; lucem di- c

a ſ defectum ſcilicet.

d em,& tenebras noctē. Factūq; e

a ſ Perfectę rei terminus. ſ pefectio boni operis, b ſ exordium. ſ initium fidei. c ſ Prima diuinorum operum diſtinctio.

eſt ueſpere & mane diēs unus.

† ſ uerbo domini cœli firmati ſunt &cętera. b ſ diuinæ ſcripturæ de qua dicitur Eſai. trigeſimo quarto. a Cœlum ſicut liber plicabitur. ſ intranſgreſſibilis,terminus.

e †Dixit quoq; de⁹. Fiat firmamētū f g

a ſ quarum ſuperior pars in modum chryſtallini lapidis cōgelata eſt, inferior in matricem redacta. ſ uaporaliter ſuſpenſarū & per terram labentiū. ſ ſuperiores. ſ populos angelorum, qui non indigent firmamento ſcripturæ.

in medio aquarū:& diuidat aq̄s

Nicolaus de Lyra.

⁓ alia cœli lumiaria illuſtrant,ppt qđ.ij.de aīa dr̄,ꝙ ſol ē pr̄ virorū deorūq;,qa reliq̄ cœli luminaria,q̄ ab antiqs vocabant dij recipiūt lumē à ſole. a ℂ Et vidit de⁹ lucē ꝙ eēt bōa. qa vtilis ē ad mlta,vt patebit infra ī ope q̄rtę diei. Aduertēdū tñ, ꝙ iſta lux ſolaris,q̄ facta dr̄ pria die,adhuc fuit informis q̄tū ad aliq̄ vſq; ad q̄rtū diē,ſm ꝙ dicit Diony.cap.iiij.de diuinis noib⁹:q̄liter aūt fuerit formata q̄rta die,patebit infra. b ℂ Et diuiſit luc. ac te. Iſta diuiſio eſt p motū ſolis,qa qñ mouet ſup vnū hemiſpheriū fiūt tenebrę ī oppoſito hemiſpherio ppt opacitatē terræ q̄ ē ī medio. c ℂ Appellauitq; lucē diē. qa dies eſt latio ſolis ſup terrā. d ℂ Et ten. noctē. qa ſicut p pſentiā ſol efficit dies,ita p ſuā occultationē efficitur nox. Notādū eñ ꝙ cū dr̄. Appellauitq; lucē diē,loquit de die artificiali. cū aūt ſubdit: e ℂ Factūq; eſt veſ. & mane dies vn⁹. loquit de naturali:q̄ eſt.xxiiij.horarū,& cōplectit diē & noctē:& iō dicit:Factūq; eſt veſpe & mane dies vn⁹. In veſpe eñ cōplet dies artificialis,qui eſt pria pars diei naturalis,& in mane diei ſequētis cōpletur nox,quæ eſt ſecūda ps diei naturalis,& ideo pręponit veſpere ipſi mane,vt oſtendat cōpletionē diei naturalis,exprimendo terminos diei artificialis & noctis:q̄ ſunt partes integrantes diem naturalem. f ℂ Dixit quoq; deus. Hic deſcribitur opus ſecundæ diei in qua facta eſt diſtinctio corporū cœleſtium ab elementis. Ad cuius intelligentiam cōſiderandū ꝙ pręter cœlū empyreū (de quo dubitauerūt doctores) vtrū ſit aliquis locus corporalis an nō propter qđ de ipſo hic nō fit mentio ſcđm iſtā expoſitionē:quam nunc pſequor,eſt cœlū chryſtallinū,quod etiā dicit aqueū ppter ſimilitudinē quam habet cū aqua in diaphaneitate,& ſub ipſo cœlo chryſtallino eſt firmamētū:is ſub quo noīe intelligit octaua ſphęra q̄ maggis pprie dr̄ firmamētū, & ſphæræ ſeptē planetarū, quæ cōtinentur ſub octaua ſphæra:videlicet Saturni,Iouis,Martis, Solis,Veneris,Mercurij. Lunæ. ita ꝙ ſphæra Saturni eſt ſuperior exiſtens immediate ſub octaua ſphæra. Sphæra autē lunæ inferior,cui immediatè cōiunguunt elementa. Ex quib⁹ patet ꝙ firmamentum put includit ſphæra ſeptē planetarū,mediū eſt inter cœlū chryſtallinū & elemēta,q̄ noīe aq̄rū deſignant,vt pdictū ē,& hoc ē qđ dr̄. g ℂ Fiat fir. &c. aq̄s ab aqs.i.cœlū chryſtallinū ab elementis.

⁓ Et fecit

✳ c ℂ Appellauitq; lucē diē, & tenebras noctē. Cognitio ei lux eſt,& ignorātia tenebra. Sequit: f ℂ Fiat firm.i.cognitio primorū pricipiorū idelebil' & firma. † ℂ In medio aq̄rū.i. ſciarū,q̄rū aliq̄ ſūt ſub iſto firmamēto,qa deductæ ſūt ex primis pricipiis,& aliq̄.ſ.firmamētū,qa ſūt à deo p reuelationē datę. Seqtur:

✳ Congregentur

[Margin: G | Diuiſio lucis à tenebris. | Nota. | Op⁹.2.diei. | Cœlū chryſtallinum. | Sphęrę planetarum.]

☞ ima labiles ſup cœlū p̄nt cōſiſtere, cuius figura rotūda videtur eſſe:
A de quo ſcriptū eſt meminerit Iob.xxvj.c.Qui ligat aquas in nubi-
bus ſuis &c̄.Qui enim infra cœlum ligat aquas ad tempus vapori
bus nubium retentas,poteſt ſuper cœli ſphęram ne labantur,nō va
pori tenuitate,ſed glaciali ſoliditate aquas ſuſpendere,qui etiā terrę
molē appendit in nihilo. Quales aūt & ad
quid vtiles:nouit ip̄e qui cōdidit. a ❡Et
Queſtio. fecit de.fir.&c. Aug.Quęrit q̄re cū di-
xiſſet,fiat firmamentum, & factum eſt ita,
poſtea addidit, & fecit deus firmamentum:
cum in creatione lucis additum non ſit? In
quo demonſtratur,primo die quo facta eſt
eſt lux,cōditionē ſp̄ualis creaturæ.i.ſanctos
angelos p̄ lucē ſignificari.Ideo non repeti-
tur poſtq̄ dixit,facta eſt lux,quia nō primò
nouit rationalis creatura formationē ſuā,&
poſt formata eſt :ſcilicet in ipſa ſua forma-
tione cognouit.Conditio em̄ lucis in eis eſt,
prius in ſapientia,poſt in conditione ſua,il-
lic genita,hic facta.i.ex informi formata.vn̄
fiat lux:& f̄cta eſt lux vt qđ erat in v̄bo,eſſet
in opere.Cętera prius fiunt in ſapiētia, poſt
in angelorum cognitione, tandem in pro-
prio genere.Cū ergo audimus:Dixitq̄ deus
Fiat lux,intelligimus ad ſapientiam dei ſcripturam recurrere.Cum
audimus,factum eſt,intelligimus in creatura ſpirituali factam cō-
gnitionem faciendæ creaturæ.Cū additur,& fecit deus:fieri intel-
ligimus ipſam naturā in genere ſuo: Nec toties dixit deus,Fiat q̄-
ties ſcriptura dicit:quia vnū verbū genuit,in q̄ oīa dixit,p̄ qđ ſin-
gula facta.Sed ſcriptura condeſcēdēs puulis,ī vno q̄q̄ gn̄e creaturę
reſpicit i v̄bo dei æternā rōnē dicēs:Dixitq̄ de⁹:fiat &c̄.❡Aug.
Sup̄ aērē pur⁹ ignis dicit̄ eſſe cœlū.Vn̄ ſidera & luminaria facta cō
iectāt,illi⁹.ſ.ignee lucis cōglobata diſpoſitaq̄ natura in eas formas
q̄s in cœlo cernim⁹.Quidā etiā nr̄i aq̄s nō eſſe ſup̄ cœlū ſidereū,q̄li-
tatib⁹ & meatib⁹ cōuincere volūt aſſerētes tn̄ ſtellā ſaturni eſſe frigi
Saturni ſtella quō frigida. diſſimā.Quęrit̄ ergo ab eis,vn̄ frigida ſit:q̄ tāto debet ēe ardētior,
q̄to ſublimior,& cœlo ꝓpinqor.Cū em̄ rotūda moles circūagit̄,
iteriora tardi⁹,& exteriora ei⁹ mouent̄ celerius,& iō feruentius:de-
B buit ergo magis ēe calida q̄ frigida.Facit ergo frigidā aq̄rū ſupcœle
Nota. ſtiū vicinitas.❡Aug.Notādū v̄ò q̄ p̄ria die cū facta ē lux,dictū
eſt,tm̄ fiat lux,& hoc in verbo,& facta eſt lux in op̄e,ſtatimq̄ adhę
ſit increatę luci lux creata,vt vicinior,& oī creatura capacior.In ſe
cūda die q̄dā mora eſt,& v̄borū mltiplicatio,fiat:& fecit deus,& fa
ctū eſt ita:vt intelligam⁹ iſtas naturas ad deficiēdū ꝓnas,& ad obe-
diēdū min⁹ aptas.❡Hiero.Notādū etiā,q̄ hui⁹ diei ſcđi op̄a
Notādum ſcđm hebręos nō dicunt̄ bona.Cū bōa ſint ſicut cętera:qđ fit ꝓpt̄
binariū p̄ricipē alternitatis,q̄ prim⁹ ab vnitate diſcedit:& in figura
bigamię ponit̄ & mltorū rep̄hēſibiliū.Vn̄ q̄ bina igrediunt̄ i arcā
immūda ſunt, īpar nūer⁹ mūd⁹.Vel iō bōa nō dicunt̄,q̄a in hoc o-
pere diſtictio aq̄ nō ſit p̄fecta,q̄ ī ꝓxīo ſit vbi dic̄:Cōgregent̄ aquę
Cuius figurę ſit cœlū. vt ibi dicet̄.❡Aug.Quęri ſolet,cui⁹ figurę ſit cœlū:Sed ſp̄ūſan
ctus q̄uis autores nr̄i ſcierint,p̄ eos docere noluit,niſi qđ ꝓſit ſa-
luti.Quęrit̄ etiā,ſi ſtet an moueat̄ cœlū:Si mouet̄ iquiūt quomodo
eſt firmamētū:Si ſtat, quō ſidera in eo fixa circūeūt :Sed firmamen
tum nō propter ſtationē,ſed ꝓpter firmitatē,aut terminū aquarū
intrāſgreſſibilē dici pōt.Si aūt ſtat,nihil impedit moueri & circum-
Moralit̄. ire ſidera.❡Moraliter.Scđo die factū eſt tanq̄ firmamētum di
ſciplinæ,quod diſcernit inter carnalia & ſpiritualia,ſicut inter infe-
riores & ſuperiores aquas.❡Iſidorus.Die ſecunda poſuit firma
mentū ſanctas ſcilicet ſcripturas in eccleſia:de quibus dicitur Eſai.
xxxiiij.a.Cœlū ſicut liber plicabitur.Hoc firmamento diſcernit a-
quas ſuperiores id eſt populum angelorum:quibus non eſt neceſ-
ſe,vt in lectione audiāt dei verbū.Sed illud firmamentū poſuit ſu-
per infirmitatē inferiorū pp̄lorū,vt ſuſpiciētes in eo cognoſcāt q̄li-
ter diſcernat inter carnalia & ſp̄ūalia,quaſi inter aq̄s ſupiores,& in-
Myſtice. feriores. b ❡Et factū eſt veſpere &c.Myſtice.Incipit mane
ſcđę diei à Noe,tāq̄ à pueritia:& tēdit̄ vſq̄ ad Abrahā.,aliis gene
rationibus decē.Et benè cōparat̄ ſcđo diei,q̄ factū eſt firmamentū
inter aquas.Sicut arca Noe inter aquas inferiores,in qb⁹ natabat,
& ſupiores qb⁹ cōpluebat̄. Hęc ætas nō diluuio deletur,q̄a pueri-
tia nr̄a obliuione de memoria nō delet̄.Meminim⁹ em̄ nos pueros
fuiſſe infantes nō meminim⁹.Huius veſp̄a eſt confuſio linguarum
in eis qui turrem faciebant:& fit mane ab Abrahā.Sed nec ætas ſe
cūda gn̄auit pp̄lm dei,q̄a nec pueritia apta eſt gn̄ationi. c ❡Di-
xit vero deus.Aug.In hoc die factū videt̄,vt duo tm̄ inferiora
elemēta ſecernerent̄.De aēris tn̄ formatiōe intelligi pōt,q̄ tūc primū
notā nobis formā accepit,cū aq̄ q̄ aēris & terrę ſpaciū occupabat,i
vnā terrę p̄tē ſeceſſit.Ita in ſecūdo & tertio die quatuor elemēta in
ꝓprias formas

a ❡inferioribus. ❡populis hominum qui indigent
b ❡cauſaliter. c ❡in cognitione angelorum
❡ſcripturæ. ❡moraliter:ut per ipſum firmamentum ſcripturæ ſcilicet inter carnalia & ſpiritualia quaſi inter
a ab aq̄s. Et fecit deus firmamen- a
ſuperiores & inferiores aquas diſcernat.
a ❡ua-poraliter imminutas. ❡angelos. b ❡ſidereū cœlū.
tū diuiſitq̄ aq̄s q̄ erāt ſup̄ firma-
a ❡denſioribus aquis. ❡hominibus. b ſidereo cœlo.
mētū ab his quæ erāt ſub firma-
a ❡actualiter ſcilicet.
mento, Et factum eſt ita. Voca-
uitq̄ deus firmamentum cœlū.
b Et factum eſt ueſpere & mane c
a ❡Auguſtinus. Diuinorum operum ſecunda diſtinctio.
b ❡uerbo ſeparauit.
c dies ſecūdus. Dixit uerò deus: d

proprias formas videntur eſſe diſtincta.Et quoniā p̄ enumeratio- C
nem dierum ex informibus formata numerantur, & ex corporali
materia iam factum cœlū Moyſes dixerat,cuius multum à terrenis
ſpecies diſtat,qđ ex ea formandū in infima p̄te reſtabat,noluit inſo-
litis verbis inſerere,vt diceret,fiat q̄a infirmiorē & informitati ꝓ-
ximam ſuſcepturū erat ſpeciem,vt his ver-
bis:Cōgregent̄ aquæ,& appareat arida, in-
telligamus hęc duo proprias formas acce-
piſſe nobis notas & tractabiles,aquas ſcilicet
mobilem , terram immobilem. Vnde a-
aqua congregatur , terra apparet , aqua
enim labilis & fluxa; terra ſtabilis & fixa.
☞ Cōgregentur

Nicolaus de Lyra.

☙ a ❡Et fecit de⁹ firma.&c.Iſtud fie
ri nō intelligitur quantum ad formam ſub-
ſtantialē:q̄a ſic factum eſt p̄ opus creationis
ſecundū iſtam expoſitionē,vt p̄dictū eſt:ſed
intelligit̄ ſecūdū aliquā qualitatē ipſi⁹ firma
mēti,q̄ aūt ſit illa q̄litas,in textu nō exprimi
tur:ſed dicit Ra.Sa.hebręus q̄ eſt ſoliditas,
de qua dicit̄ Iob.xxxvij.c.Tu forſitā cū eo
fabricatus es cœlos,q̄ ſolidiſſimi q̄ſi ære fun
dati ſunt ,& ꝓpter hoc ip̄m cœlū tūc vocatū eſt firmamentū,à fir-
mitate dictū.Alij aūt dicūt,q̄ iſta qualitas eſt quędā virt⁹ ad influē
dum ſuper elementa,ad ip̄orū conſeruationē & gubernationē: ꝓ-
pter qđ dicit̄.j.Metheo.q̄ mūdus,qui eſt circa terram.i.elementa,
contigu⁹ eſt ſupiorib⁹ lationib⁹,vt oīs ipſius v̄tus gubernet̄ inde.
Qđ aūt in ſcriptura ſacra,res aliq̄ fieri dicat̄,ſcđm acq̄ſitionē alicu-
ius diſpoſitiōis accidētalis,probat idē Ra.Sa.p̄ illud qđ habet̄ De-
utero.xxj. De muliere gentili captiua apud hebręū virū,de q̄ dicit̄
ibidē,q̄ ſi voluerit habere eā vxorē,radet ceſariē ſuā & circūcidet
vngues ſuos,ſcđm trāſlationē nr̄am:ſed text⁹ hebraic⁹ habet & fa
ciet vngues ſuos.Ex q̄ patet manifeſtè q̄ fieri vnguiū,ibi accipit̄ p̄
diſpoſitione accidētali ipſorū.Poſſum⁹ etiā ad hoc ponere exēplū
ſcđm trāſlationē nr̄am Dani.iiij.f.vbi dixit,Nabochodonoſor rex
Babylōis:Nōne hęc ē Babylō ciuitas magna, q̄ ędificaui:Et tn̄ cer
tū eſt q̄ nō fecit priò illā ciuitatē,q̄a multi reges fuerūt an̄ eū in Ba
bylone,imo etiā illa ciuitas videt̄ fūdata & ædificata ſatis citò poſt
diluuiū,vt habet̄ Gen̄.xj.a. Sed q̄a Nabuchodonoſor eā amplia- D
uit & fortificauit, ideo dicit̄ eā ædificaſſe,ſeu feciſſe:& eodē mō di
cit̄ hic:Et fecit deus firmamētū,q̄a ſecūda die dedit ſibi qualitatē ac
cidētalē,vt p̄dictū eſt. b ❡Diuiſitq̄ aquas &c.Hic aq̄ dicun
tur æquocè,vt patet ex p̄dictis,q̄a iſtę q̄ ſunt ſup̄ firmamentū,ſunt
de natura cœleſti:illę aūt quæ ſub firmamēto,de natura elemētari.
c ❡Et factū eſt ve.& m.di.ſe.Exponat̄ ſicut prius, & eodē
modo in ſequētib⁹ dieb⁹.Hic q̄rit̄:Quare in ſecūdo die nō dicitur.
Et vidit de⁹ qđ eſſet bonū,ſicut in alijs dieb⁹.Ad q̄ reſpōdent aliq
q̄ hoc eſt,q̄a numerus binari⁹ eſt infamis,eo q̄ pri⁹ recedit ab vni binari⁹ numerus.
tate.Sed iſta rn̄ſio videt̄ truphatica:maxiè q̄a in ſacro euāgelio nu
merus binari⁹ laudabilis & myſtic⁹ deſignat̄.vn̄ ſup̄ illud Luc.x.a.
Miſit illos binos & binos an̄ faciē ſuā:dicit Grego.q̄ p̄ binariū ibi
dn̄s deſignauit charitatē,q̄ eſt excellētiſſima v̄t⁹ & forma v̄tutum.
Alij aūt dicunt quòd hoc ideo eſt quia angeli peccantes ceciderūt Qn̄ angeli peccauit.
ſecunda die.Sed hoc ſcripturæ authoritatem non habet,ideo eadē
facilitate contemnitur quia probatur:maxime quia doctores dicūt
communiter quòd inter creationem angelorum & eorum lapſum
fuit modica morula temporis:ſecundum autem iſtam reſponſio-
nem interfuiſſet ad min⁹ ſpacium vni⁹ diei naturalis,q̄a ſcđm oēs,
angeli fuerunt creati à principio. Ideo aliter reſpondet Ra,Sa.&
magis ſecundum intentionem literæ vt videtur,dicens(& verum
eſt) quòd hoc verbum:Et vidit de⁹ quòd eſſet bonum &c̄.in aliis
diebus dicit̄ ad approbationē operis illorum dierum,approbatio
autem propriè reſpicit opus completum.In ſecunda autem die,li-
cet principaliter fiat diſtinctio corporum cœleſtium,tamen cum
hoc etiam fit mentio de diſtinctione aquarum elementarium:& q̄a
iſta diſtinctio non fuit completa vſq̄ ad tertiam diem,quando con
gregatæ ſunt aquæ in locum vnum,vt videbitur infra,ideo ſubti-
cuit verbum p̄dictum die ſcđa,& tertia die illud bis dixit,vt patet
in lr̄a,ſemel ꝓ op̄e ſcđę diei,& ſemel ꝓ op̄e tertiæ diei. d ❡Di-
xit vero de⁹.Hic cōſequēter deſcribit̄ op⁹ tertij diei, quo diſtin-
cta ſunt elementa:quæ diſtinctio facta eſt,per hoc quod aqua pri⁹
producta in forma ſubſtantiali, vt p̄dictū eſt,accepit tūc à deo de-
bitam denſitatem:& ſic occupauit minorem locum ,aēris ſpacium
dimittēdo:& p̄ hoc q̄ virtute diuina factæ ſunt cōcauitates in ter-
ra, vbi recepta eſt p̄s aquarū:& ſic appuit p̄s terræ diſcoop̄ta aq̄s,
ad habitationē hoīm & aīalium,& ſic fuerūt elemēta diſtincta in lo-

E Hiſtorice a ℭ Congregẽtur aquæ. Beda. Quæ inter cœlũ & terrã vniuerſa cõpleuerant, in vnũ locũ cõgregantur, vt lux quæ præterito biduo aquas clara luce luſtrauerat, in puro aère clarior fulgeat, & appareat terra quæ latebat & quæ aquis limoſa erat: fiat arida, & germinib⁹ apta. Quæſtio. Si quæratur, vbi cõgregatæ ſunt aquæ, quæ oẽs ptes terræ vſq; ad cœlũ texerant? Potuit fieri vt terra ſub ſidẽs cõcauas partes præberet, quib⁹ fluitantes aquas reciperet. Poteſt etiã credi primarias aquas rariores fuiſſe, quæ ſicut nebula tegerẽt terras, ſed congregatione eſſe ſpiſſatas. b ℭ Et vocauit deus aridam turram. Augu. Prius ad diſtinctionem aquarum totam ſolidiorem mundi ptem terrã appellauit dicẽs: In principio creauit deus cœlum & terram. Poſtq; mundus iam formari incipit, & terræ facies apparet, recedentibus aquis ad diſtinctionem partis quæ adhuc premebatur aquis, portio quam aridã eſſe licebat, terræ nomen accepit, eò ꝙ pedib⁹ teratur, congregationeſq; aquarum appellauit maria. Sic enim appellantur apud hebræos omnes congregationes aquarum, ſiue ſalſę, ſiue dulces. Et quia per continuationem omniũ aquarum quæ in terris ſunt, dixit eas congregatas in vnum locũ nũc vocat pluraliter congregationes aquarum propter multifidos ſinus earũ. ℭ Bed. Cum multa conſtat eſſe maria, in vnum tamẽ locũ diem aquas congregatas, quia cũcta magno mari iunguntur. Si qui lacus in ſemetipſis ſtricti videntur, ocultis tamẽ meatib⁹ in mare reuoluunt: foſſores quoq; puteorum hoc pbant, qa omnis tellus per inuiſibiles venas aquis repleta eſt: quibus ex mari principium eſt. c ℭ Et vidit deus. Bed. Nondum terra germinauerat nec aqua aĩantia viua pduxerat, & tamẽ dicitur deus videre, ꝙ eſſet bonũ: cedẽtib⁹ aquis apparuiſſe aridã: quia ęſtimator vniuerſitatis prȩuidẽs quæ ſunt futura, quaſi iam perfecta laudat, quæ adhuc

F in primo operis exordio ſunt: qa apud eũ rerum perfectio, non in cõſummatiõe eſt operis, ſed in prædeſtinatiõe volũtatis. d ℭ Germinet terra &c. Augu. Aduertẽdũ eſt moderamẽ ordinatoris quãuis diſtincta eſt creatura herbarum atq; lignorũ à ſpecie terrarum & aquarũ, vt in elemẽtis numerari nõ poſſint, quia tamẽ fixa radicibus tterræ nectunt: ad eũdem diẽ voluit ptinere. Verno tpe mũd⁹ fact⁹. Germinet terr. &c. Bed. Patet in his verbis, ꝙ verno tempore mundus pfectus eſt & ornat⁹, in quo ſolẽt herbæ virentes apparere: & ligna pomis onuſta. ℭ Simulq; notandũ, ꝙ nõ pria herbarũ germina vel arborũ genera de ſemine pdierũt, ſed de terra: quia ad vnam iuſſionẽ cõditoris apparuit arida herbis cõpta, nemoribuſq; veſtita: quæ ſui generis ex ſe poma pduxerũt & ſemina. Oportebat em̃ vt forma rerũ dei imperio prio pfecta pdiret, quõ hõ ppter quem oĩa iuuenili ætate plaſmat⁹ eſt. ℭ Auguſt. Querit etiã de ſpinis & tribulis & qbuſdã lignis infructuoſis, cur vel quãdo creata ſint: Cur & qñ ſpinæ creatæ. cũ deus dixerit: Germinet terra herbã &c. Sed fructus noĩe quædã vtilitas ſignatur. Multæ autẽ vtilitates ſunt manifeſtæ vel occultæ, oĩm quæ terra radicitus alit. Poſſumus autẽ abſolute reſpondere ſpinas & tribulos poſt peccatum terrã hõi ad laborẽ peperiſſe, non ꝙ alibi antea naſcerent, & pòſt in agris quos hõ coleret: ſed & pri⁹ & poſtea in eiſdẽ locis, pri⁹ tamẽ non hõi ſed poſt. Vnde pariet tibi i. vt tibi naſci incipiãt ad laborẽ. q̃ ad paſtũ tm̃mõ aliis aĩalib⁹ ante naſcebantur. e ℭ Facientẽ ſemen. Bed. Omnia creata ſunt perfecta, & homo pfectus ætate erat, & arbores cum foliis & fructu. Vnde dicitur hoc lignũ pomiferũ. f ℭ Et protulit terra herb. &c. Grego. Quod teſtatur hiſtoria, ſic eſt veraciter factũ, vt ſignificaret aliud faciendũ. Terra em̃ eſt eccl'ia, quæ ꝟbi pabulo nos reficit, & patrocinij vmbraculo cuſtodit: loquẽdo paſcit, opitulando ptegit: vt nõ ſolũ herbã refectiõis pferat, ſed etiã arborẽ protectionis. g ℭ Lignumq;. Cregor. Lignum ſcd'm ſpeciẽ ſuã ſemẽ pduxit, cum mẽs noſtra ex ſui cõſideratione qđ in alterũ faciat colligit, & recti operis germẽ parit. Hinc quidam ſapiẽs ait: Tobiæ iiij. c. Quod tibi nõ vis fieri: alij nõ feceris. Et alibi, Matt. vij. b. Quæcunq; vultis vt faciãt vobis homines, & vos eadẽ illis facite. Quaſi ſpeciẽ veſtram alterutrum reſpicite, & ex vobiſmetipſis cognoſcite quid oporteat vos aliis exhibere. h ℭ Sementem. Strabus. Rab. Sementis frugum & arborum. Semen hominum & animalium. Seminum vel ſementũ cuiuſq; rei exordiũ. ℭ Moral'r. Moral'r.

Tertio

a ❡ ſecedant in unam partem terræ. b ❡ infideles qui cupiditatum tempeſtate & tentationibus fluminum quatiuntur.
a Cõgrẽgent ãq̃, q̃ ſub cœlo ſũt, a
a ❡ fontem fidei ſitiens.
in locũ unũ, & appareat ãrida.
b [1] Factũq; eſt ita. Et uocauit de⁹
aridã terram, congregatiõeſq; b
c aquarum appellauit maria. Et c
a ❡ quod placuit in uerbo placuit in opere.
uidit dẽus, ꝙ eſſet bonũ, & ait:
a ❡ Potens ſit germinare. b ❡ ab aquis liberata. ❡ anima fructifera. c ❡ bonorum operum fructus.
d Gẽrminet terrã herbãm uirẽtẽ d
e & facientẽ ſemẽ. & lignum po- e
a ❡ ut ex ſua infirmitate compatiatur indigentibus.
miferũ faciens fructũ iuxtã ge-
a ❡ de quo ſimilia propagentur.
nus ſuum, cuius ſemẽn [a] in ſeipſo
a ❡ cauſaliter.
ſit ſup terrã. Et fãctũ eſt & ita.
a ❡ actualiter. b ❡ Gregorius pabulum uerbi: opera miſericordiæ.
Et ptũlit terra hẽrbã uirẽtem,
a ❡ de tritico triticum: de legumine legumen.
[3] & afferẽtẽ ſemẽ iuxta gẽn⁹ ſuũ,
g Lignũq; faciẽs fructũ, & habẽs
h unũqdq; ſemẽtẽ ſcd'm ſpeciem
ſuã. Et uidit deus ꝙ eſſet bonũ: h
i Et factum eſt ueſpere & mane
a ❡ Auguſtinus tertia diſtinctione.
dies tẽrtius. Dixit autem deus: i

1 & factũ eſt ita.
2 In ſemet. Aquarũ cõgregatio dicitur mare.
3 facientem ſemen.

G Tertio die, quo mẽtem ſuã ad ferendos bonorũ operũ fructus ppa rat hõ: ſeparata labe ac fluctibus carnaliũ tentationũ, tanq; aridam habet terrã tentationib⁹ ſeparatis, vt dicere poſſit Ro. vij. d. Mente ſeruio legi dei &c. i ℭ Factũ eſt veſp. & ma. Iſido. Myſticẽ. Myſticẽ. Mane tertij diei incipit ab Abrahã, & ſuccedit tertia ætas ſimilis adoleſcentiæ, & bene comparatur diei tertio, quo ab aquis terra ſeparata eſt. Ab oĩb⁹ em̃ gentib⁹ quarũ error inſtabilis, & vanis ſimulacrorũ doctrinis, tanq; vẽtis omnib⁹ mobilis (quod maris nomine benè ſignificat) populus dei per Abraham ſepatus eſt, tãq; terra cum apparuit arida. i. ſitiens imbrẽ diuinorum mandatorũ, qui vnũ deum colendo tanq; irrigata terra vt fructus afferat, ſanctas ſcripturas accepit & pphetias. Hæc ætas iã potuit generare ppl'm deo, quia & tertia ætas. i. adoleſcentia filios habere iam põt. Vnde Abrahæ dictum eſt. Geneſis decimoſeptimo. a. Patrẽ multarum gentiũ poſui te &c.

Terra & mare. Pal. 135. b. 88. b.

Nicolaus de lyra.

cis ſibi debitis: & hoc eſt quod dicitur: a ℭ Congregentur aquæ &c. & patet litera ex prædictis. ſequitur. b ℭ Congregationeſq; &c. maria. Loquit ſcriptura more hebraici ſermonis: quo vocatur ים mare: no ſolũ oceanus: ſed quælibet congregatio magna aquarũ, ſcd'm ꝙ in euangelio frequẽter nominat mare tyberiadis, & mare Galileæ, & tamẽ nõ eſt niſi quidã lacus. Vnde & in euangelio vocat ſtagnũ Geneſareth. Luc. v. a. c ℭ Et vidit deus ꝙ eſſet bonum. Hoc dicitur p opere ſecundæ diei, cõpleta diſtinctione aquarũ ſed quia terra ſuperius dicta eſt inanis .i. inuiſibilis, eo ꝙ eſſet cooperta aquis quæ inuiſibilitas remota eſt per congregationem aquarum, quia tũc apparuit arida. Item dicta eſt vacua, eò ꝙ non erat ornata plantis & herbis. Ideo remouendo hanc vacuitatem, cõſequenter ſubditur. d ℭ Et ait: Germinet. i. virtutẽ germinandi accipiat. e ℭ Et lignum pomiferũ. per hoc lignũ intelligitur omnis arbor faciẽs fructum. f ℭ Cuius ſemẽ in ſemetipſo ſit. ſicut grana ſunt in pomis quæ ſunt ſemina. & eodem mõ in aliis fructib⁹. g ℭ Et protulit terr. Hoc intelligitur paſſiuè, quia virtute diuina actiuè protulit. H. Videtur forſitã alicui ꝙ iſta productio plantarũ & herbarũ ptineat ad ſextã diẽ: in q̃ ornata eſt terra: vt dicet infra. Ad quòd dicendũ ꝙ ornat⁹ hic accipit ex ſilitudine ornat⁹ in hõib⁹, in qbus nõ ptinẽt ad ornatũ pprię ea quæ inſepabiliter adhęrẽt corporib⁹ hũanis, ſed ea quæ poſſunt apponi & auferri, ſicut veſtes, ſerta, monilia &c. hmõi autẽ plãtæ & herbæ immobiliter adhærent terræ: & iõ ptinẽt ad opus terrtiæ diei, quãdo apparuit arida. Itẽ notãdũ ꝙ ex eo qđ dr: Germinet terra herbã virentẽ, dicunt aliq hebrei videlicet Rab. Ioſue & ſui ſeqces, ꝙ mũd⁹ fact⁹ fuit in mẽſe Martio, qñ terra icipit germiare herbas &c. vnde & Exo. xij. a. Marti⁹ vocatur prim⁹ mẽſis. Ex hoc autẽ ꝙ ſubdit: Et ptulit terra herbã virẽtẽ & facientẽ ſemẽ: Dicunt aliq videlicet Ra. Eliezer & ſui ſeqces ꝙ factus eſt mẽſe ſeptẽbri, qñ fruct⁹ ſunt in arborib⁹ maturi, & habẽtes ſemĩa in ſemetipſis: & hæc opinio cõius tenet ab hebræis tãq; rõnabilior, qa ſcriptũ eſt Deu. xxxij. a. Dei pfecta ſunt opa. vñ ſcd'm oẽs hõ prim⁹ fact⁹ eſt i ſtatu pfecto potẽs generare. tũc em̃ vnumq̃dq; pfectũ eſt qñ põt generare ſibi ſile: & codẽ mõ videt dicẽdũ de terrenaſcẽtib⁹. qđ eſt qñ habẽt in ſeipſis ſemĩa. h ℭ Et vidit deus &c. Iſtđ replicat p approbatiõe opis hui⁹ tertiæ diei. i ℭ Dixit aũt de⁹ &c. Diuiſio. Hic cõſequent deſcribit opus ornat⁹, & prio deſcribitur ornat⁹ corporũ cœleſtiũ, ſecũdo ornat⁹ elemẽtorũ mediorũ. ſ. qnta die. tertio ornat⁹ elemẽti inferioris. ſ. terræ ſexta die. & ſic patet ꝙ ornat⁹ corrñdet diſtinctiõi. ℭ Circa primũ deſcribit priò pductio luĩariũ in generali, ſecundò magis i ſpãli, ibi: Fecitq; de⁹ duo luĩaria. Circa primũ cõſiderãdũ, ꝙ ad ornatũ hoĩs ptinẽt illa q̃ ſunt ſepabilia, vt dictũ ẽ: & ad ſilitudinẽ hui⁹ i firmamẽto cœli dicunt ptinere ad ornatũ illa q̃ hñt ppriũ motũ ƒm rẽ, vl' ſaltẽ ƒm appentiã ſẽ ſus. Septem

Moralr. * a ℭ Congregent aquæ &c. Nã oẽs ſciæ ſunt ĩtra ĩtellectũ & ſic appet terra arida. i. caro ſciẽtiis vacua: qa tñ p cœlũ. i. ſpm̃ gubernata pficit in exercitio bonorũ operũ, ideo ſubdit, d ℭ Germinet ter. her. vir. per ſenſuum honeſtatem. e ℭ Lignum po. applicãdo mẽbra corporis ad bonum exercitium. Sequitur:

* Fiant luĩaria

a ¶hic ordinantur ornamenta ſuperioris mundi.
b ¶uectores. c ¶quia uicina non quia fixa.

a † Fiant luminaria in firmamēto a b

a ¶ſcripturæ. b ¶diſcernendo.

cœli: & diuidant diem ac no- c

a ¶ſerenitatis & tempeſtatis. ¶uirtutum,
b ¶uer,æſtatem,autumnum,hyemē. ¶cum ſuum compleuerint curſum. ¶quia prædicatores proprijs temporibus uiuunt & tranſeunt: prius germinauit terra, deinde facta ſunt luminaria: quia poſt bona opera uenit illuminatio lucis ad contemplandam ſpeciem ſupernæ ueritatis.

b ctē, & ſint in ſignā & tēpōra &
c dies & annos, ut luceāt ī firma-

a ¶ne homo in tenebroſam adducatur habitationem.

mēto cœli, & illūminēt terram.

a ¶cauſaliter b ¶in manifeſto.

d Et fāctū eſt ita. Fēcitq; deꝰ duo d
e magna luminaria: lumīare ma- e
f ius ut pēſſet diei, & luīare minꝰ f g

a ¶uirorum numeroſitatem.

ut præeſſet nocti, & ſtellās. Et h

a ¶ad decoram noctis.

poſuit eas in firmamento cœli:

☞ te &c̄. Hęc ætas porrigitur ab Abraham vſq; ad Dauid, generationibus quatuordecim.
A Veſpa in peccatis populi, quibꝰ diuina mādata pręteribant vſq; ad Saulis malitiam. ¶ Bed. Die tertia congregauit aquas inferiores & ſalſas, infideles ſcilicet cōcupiſcentiarū & tentationum fluctibus ſeſe quatientes, & ſegregauit ab eis aridā id eſt fideles fontem fidei ſitientes. Infideles verò coërcuit ne iniquitatis ſuæ fluctibꝰ aridam id eſt animam ſitientem deum, conturbent, ſed liceat ei germinare fructus bonorum operum, & diligere ꝓximū, vt habeat in ſe ſemen ſecundum ſimilitudinem ſuam, vt ſcilicet ex ſua infirmitate compatiatur alij indigenti, & producat lignum forte fructiferum, id eſt beneficium eripiēdo oppreſſum, & prębendo ei protectionis vmbraculum. a ¶ Fiant lumi. &c. Aug. Quia viſibili mūdo duo dies ſunt attributi, ſupremæ .ſ. & infimę ꝑti mūdi. Viſibilibus & mobilibꝰ mūdi ꝑtibus q̄ intra mūdū creātur, tres reliqui deputati ſunt. Et quia cœlū prius factū priꝰ erat ornādū, quarto fiūt ſidera qbꝰ illuſtret inferior pars, ne eſſet habitantibus tenebroſa. Infirmitati q̄q; hoīm ꝓuiſum eſt, vt circūeūte ſole, diei noctiſq; viciſſitudine propter vigilādi & dormiendi viciſſitudinē potirentur. Et ne nox indecora remaneret, ſed luna & ſideribus conſolarentur hoīes, qbus operandi nocturna neceſſitas incūberet, & q̄dā aīalia ſūt q̄ lucē ferre nō pñt. Qđ aūt dictū ē, & ſint ī ſigna &c̄. ita dictū videt̄ q̄ſi q̄rto die cœpiſſēt tpa cū priꝰ triduū ſine tpe nō fuerit. Nā ſi aliqs motꝰ corporalis vl' ſpūalis cōditionū luīariū ꝑceſſit, vt aliqd à futura expectatiōe ꝑ pñs ī ꝑteritū trāſierit, ſine tpe ēe nō potuit. Iō tpa q̄ fiūt ꝑ ſidera nō ſpacia morarū, ſed viciſſitudinē affectionū cœli debemꝰ accipere: qa dies & āni q̄s vſitatē nouimꝰ motibꝰ tm̄ ſiderū fiūt. Vel fortè circa ſpeciē factæ rei dies ē appellatꝰ, & circa priuationē nox vt materia nōdū ꝑ ſpēm formata ſit nox dicta, vñ formāda erāt cætera. Vl' potiꝰ ī ipa re facta atq; formata, mutabilitas .i. dificiēdi poſſibilitas nox dr̄. Pñt em̄ res mutari, etiā ſi non mutent̄.
B Veſpe aūt & mane intelligāt̄, nō ꝑ tpis ꝑteritionē & aduētū, ſed ꝑ t̄minū q̄ intelligit̄ vſq; q̄ ſit naturę modꝰ, & vñ exordiū. Nimirū q̄ dic̄, ſint ī ſigna & tpa, nō ſigna dic̄, q̄ obſeruare ſit vanitatis, ſed vtilitatis q̄ .ſ. nautę obſeruāt vl' qlibet hoīes, ad ꝓuidēdas aëris q̄litates. De ſole qppe certū ē, q̄ circūitū cōpleat trecētis ſexagintaq̄nq; diebꝰ & q̄drāte, q̄ eſt annꝰ ſolaris. Sic reliq planetę ānos ſuos cōplēt breuiores & ꝓlixiores. Eſt ēt ſol ad diſtīctionē tēporū, qa ab ęqnoctiali circulo vernali, ad ſolſtitiū ęſtiuū aſcēdēs, & idē ad ęqnoctiū autūnale tranſiēs, atq; inde ad ſolſtitiū brumale ꝑueniēs, tādē q; ad ęqnoctiū ꝟnale rediēs q̄tuor anni tpa determinat. Luna poſt ęqnoctiū ꝟnale veſpe plena ꝓcedēs, paſchalē terminū facit: q̄ regula vſq; hodie viget. De q̄ cū q̄rat̄ vtrū plena, an pria facta fuerit? Rñdēdū eſt deū q̄tacūq; fuerit ꝑfectā feciſſe, qa vt aiūt, nō decebat deū illa die aliqd īꝑfectū facere. Alij dicūt, debuit luna pria fieri, nō q̄rtadecima, qa nemo ſic incipit nūerare. Si tñ aliqd īꝑfectū feciſſe deū dicat̄ rep̄hēſibile nō ē. Qđ em̄ ab illo inchoatū eſt, ab ipō, nō ab alio ꝑfectū eſt. Creditur etiā ideo plena facta: qa ſeptuagita interpretes legūt, Lunā factā εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, in inchoationē ſeu pricipatū noctis, quod fit cum plena eſt. ¶ Fiant lu. &c. Bed. ea ſcilicet diuiſione, vt ſol diem, luna noctē illumiminet. hoc em̄ factis ſideribus ad augmētum priariæ lucis acceſſit: vt etiā nox ꝓdiret luminoſa, lunę vel ſtellarū ſplendore radiata: q̄ hactenꝰ tm̄ tenebras nouerat. Et ſi em̄ nox tenebroſa videtur: obſcurato aëre, qui terris ꝓximus eſt: ſupiora tñ aëris ſpacia ſemꝑ ſiderū fulgore ſunt lucida. ¶ Aug. Solet q̄ri: vtrū hęc luminaria corpa ſola ſint, aut habeant rectores ſpūs & ab eis vitaliter inſpirent̄, ſicut ꝑ aīas aīaliū carnes animantur? Sed de tā obſcura re nihil temerè credēdū. b ¶ Et ſint in ſig. &c. Be. Quia priuſq; ſidera fierēt, ordo tēporum nullis notabat̄ indiciis, vel meridiana hora, vel q̄libet alia. ſunt ergo luīaria in ſigna &c̄. nō q̄ à cōditiōe horum tpa ceperint, vl' dies vl' anni. ſed qa ꝑ ortꝰ eorum, vl' trāſitꝰ, tēporū dierū annorūq; ſignat̄ ordo. c ¶ Vt luceāt &c. Bed. Semꝑ lumīaria in firmamēto lucēt, ſed oportunis tpibꝰ terrā illumināt. Aliq̄ties em̄ nebuloſus aër obſiſtit: ortus etiā ſol maiori lumīe lunā ſtellaſq; ne terrā illuminent, impedit. Vnde & ſic vocatur, quia ſolus obtuſa luna ſtelliſq; cæteris per diem fulgeat terris. d ¶ Fecit deꝰ. d. m. l. &c. Beda. Lumīaria magna poſſumus accipe, nō tā aliorū cōpatiōe q̄ ꝑ ſe, vt cœlū dicit̄ magnum, & magnum mare. Sol enim magnus dicitur, quia complet orbem terræ ſuo calore: ſicut luna ſuo lumine, q̄ in quacūq; parte cœli fuerint, totā terrā

Solaris annus.

Paſchalis terminus.

Queſtio.

totam terram illuminant & à cunctis vidētur. Magnitudinis eorū magnum eſt argumentum, q̄ oībus hominibus idē orbis eorum videtur. Nā ſi longè poſitis minori, & prope maior, exiguitatis indiciū eſſet. e ¶ Luminare maius &c. Bed. Solē .ſ. nō ſolum corpis forma, ſed luminis magnitudine, qa lumīare minꝰ & ſtellas illuſtrat. Maior eſt etiam in calore, quia mūdum calefacit, cū ꝑteritis ante eius creationē diebus nihil caloris habuiſſet. Qđ aūt æq̄lis vniuſq; magnitudinis luna cū ſole cernitur, hinc eſſe aiunt, q̄ multò longinq̄or à terris atq; altior q̄ luna incedit, ideoq; magnitudo eius à nobis nō poſſet dignoſci. Oīa em̄ longiꝰ poſita vident̄ breuiora. f ¶ Et lumi. mi. &c. Et ſi lunam & ſtellas maiores in die aliquando videri contingat, non tamē diei, ſed nocti lucis ſolatium eas afferre conſtat. ¶ Aug. Tunc em̄ in noctis exordio videt̄ luna cum plena eſt, al's nō: & ꝑ diē incipit videri ante plenitudinē, & in ꝓgreſſu noctis. ☞ vt luce

Solis & lunę magnitudo.
C

† Sol, luna & ſtellæ Pſal. 135. b.

Nicolaus de Lyra.

⁓ſus. Septem verò planetę habent ꝓprios motus diſtinctos à motu firmamenti. Stellę aūt fixę. licet nō habeāt motū ꝓpriū, ſed moueantur tm̄ motu firmamenti, verūtamē q̄ntum ad apparentiam ſenſus deprehendunt̄ manifeſtè moueri: nō ſic autē motus corporis firmamēti: ſed ſolū rōne arguit̄, ex motu ſtellarum Et quia Moyſes rudi pp̄lo loq̄bat̄, vt ſupra dictū eſt, q̄ capiebat tm̄ ſenſibilia, iō nō ſolum planetæ, ſed etiā ſtellæ fixæ deſcribunt̄ ꝑtinere ad ornatū firmamenti: & hoc eſt q̄ dicit̄: a ¶ Fiāt lu. Iſtud fieri ſecūdū iſtā expoſitionē nō itelligit̄ q̄ntū ad ſubſtātiā lumīariū, nec q̄ntū ad lucē q̄ f̄ctā ē prīo die: qa tūc f̄ctā fuit lux ſolis, vt p̄dictū ē, & ꝑ cōſeq̄ns aliorū luīariū, qa illumināt̄ à ſole, ſed ītelligit̄ q̄ntū ad quādā īformationē huiꝰ lumīs, qđ fuit informe aliq̄ mō vſq; ad quartā diē in qua fuit formatū: qa tūc accepit à deo virtutē influendi ad varios effectus in inferioribus, D
ſenſibiliter enim percipitur q̄ radij diuerſorum luminariū cœli habent varios effectus & diſtinctos circa inferiora. Seq̄tur: b ¶ In fir. cœ. Aliter dicūtur in firmamēto cœli eſſe ſtellę fixæ, qa ibi ſunt immobiliter: & planetæ quia habent proprios motus & proprios orbes: & ideo nō ſunt in firmamēto cœli: niſi largè loquēdo de firmamēto: prout cōtinet ſub ſe orbes planetarū, vt ſupra dictū eſt. ¶ Conſiderandū aūt q̄ luminaria cœli ſint facta principaliter propter gloriam dei, tamē facta ſunt cōſequenter ad vtilitatē hominū: verūtamē quia pp̄ls iudaicꝰ erat pronus ad idolatriam, iō Moyſes vt reuocaret ipſum à cultu luminariū, tetigit tantū ſecundam cām, vnde Deut̄. iiij. c. dicit̄: Ne fortè oculis eleuatis ad cœlū videas ſolē & lunā & oīa aſtra cœli, & errore deceptus adores ea & colas, quæ creauit dominꝰ deꝰ tuꝰ in miniſteriū cunctis gentibus. hoc aūt miniſteriū explicat Moyſes hic cū dicit̄: c ¶ Et diui. diē. Ad cuiꝰ intellectū cōſiderandū, q̄ luminaria cœli deſeruiūt hoī inq̄ntū faciūt viciſſitudinem tpis apti ad operandū, & tpis apti ad q̄eſcendum. quia hō nō pōt continuè laborare, ſed oportet eum ſomnū capere ad recreationē ſēſuū & q̄etē corpis, & q̄ntū ad hoc dicit̄: Et diuidāt diē ac noctē. Scđ'ò deſeruiūt, inq̄ntū ex cœli lumīaribꝰ accipit̄ ſignificatio pluuioſi tpis vel ſereni, & hmōi, q̄ ſūt apta diuerſis operibꝰ humanis & negociis, & q̄ntum ad hoc dicit̄: Et ſint in ſigna. Tertiò deſeruiunt, inq̄ntū diſtingunt diuerſas ꝑtes tpis .ſ. veris æſtatis, autūni, & hyemis, in quibꝰ varia ordinātur & diſponunt̄ vſui humano neceſſaria, & q̄ntū ad hoc dicit̄: Et tpa & dies & annos, qa ꝑ replicationē q̄tuor tēporū & dierū multiplicant̄ anni. Quartò deſeruiunt hoī q̄ntū ad viſum: qui eſt directiuꝰ in operibꝰ humanis, & maximè vtilis eſt ad cognitionē rerū, vt dicit̄ .j. Meta. & quantum ad hoc dicitur: Vt luceant in firmamento cœli &c̄. d ¶ Fecitq; de. duo lumi. &c. Cōſequēter deſcribit productionē luminariū in ſpeciali, cū dicit: Fecitq; deus duo luminaria magna, videlicet ſolē & lunā. e ¶ Lumīare maiꝰ .i. ſolē. f ¶ Vt pēſſet diei. quia dies eſt latio ſolis ſuꝑ terrā. g ¶ Et lu. mi. ſ. lunā. h ¶ Vt pēſſet nocti. quia de die non apparet lux eius. Seq̄ns lr̄a patet ex p̄dictis. Doctores aūt hebręi ex hoc q̄ dicit̄ hic: Fecitq; deꝰ duo lu. mag. dicūt q̄ ſol et luna à principio fuerūt ęq̄les in claritate: ſed luna ſuggeſſit ⁓ ipſi deo vt

Deut̄. 4. c.

Luminaria cœli quō ſeruiāt hoī.

An ſol & luna ęq̄les fuerunt in claritate.

✱a ¶ Fiāt lumi. &c. ꝑ q̄ virtutes politicę pñt deſignari .ſ. per ſolem, qđ eſt luminare maiꝰ prudentia, q̄ dirigit alias virtutes, per lunā verò iuſtitia de qua dicit̄ .v. Ethi. q̄ neq; heſperꝰ neq; lucifer eſt ita admirabilis. per ſtellas verò cęteræ ꝟtutes intelligunt̄. Sequitur:

Moraliſ.

a ¶Vt lucerent &c. Hæc de magnis luminarib⁹ intelligit pñt:
E & ſtellis,vt quod dictū eſt,vt præeſſent diei: & ad ſolem ſpecialiter,
quod ſubiunctū eſt, & nocti, ad lunā & ſtellas ptineat. Quod verò
additur,& diuiderēt lucem ac tenebras, oībus æquè cōueniat, quę
quocūq; incedunt,lucē circunferūt.vnde cū abſunt,tenebroſa cun-
cta relinquūt. Si quęrat̃ quale potuit eſſe lu- (Queſtio.)
men diurnū ante creationē ſiderum?Reſpō-
demus quale videm⁹ ſolis ortu proximante,
necdum apparēte, quādo ſilicet lucet obtu-
ſis radiis ſtellarū dies,ſed minimè ſol ort⁹ re-
fulget. ¶Myſtice. Die quarta micuerūt (Myſtice.)
luminaria in firmamento cœli id eſt legiſdo-
ctores,ſcripturę ſanctę inhęrētes & inferiori-
bus lumē ſapīæ demōſtrātes. Prodiit quoq;
ſiderum turba id eſt virorū doctorum ſcili-
cet & legiſperitorū numeroſitas, qui in hui⁹
vitæ nocte fulgentes,diuidāt ſcripturę ſenſi-
bilia & intelligibilia,quaſi inter lucē perfectorū, & tenebras pecca-
torū,faciētes ſigna virtutū & miraculorū. Qui ſunt in tempa & an
nos,qa propriis tpibus viuūt & trāſeunt. Verbū aūt dñi in æternū
manet.Benè aūt terra germinauit primò, et poſtea facta ſūt luīaria,
quia poſt bona opa venit illuminatio,qua videt̃ ſpēs ſupnę verita-
tis. ¶Moralit̃. Quarto die quo in illo firmamēto diſciplinę mēs (Moralit̃.)
ſpūales intelligētias opatur atq; diſtiguit: videt quę ſit incōmutabil'
veritas,'quę ſicut ſol fulgeat in aīa & quō aīa ipſius particeps fiat,&
corpi ordinē & pulcritudinē tribuat,tanq; luna illuminās noctē.Et
quō ſtellę oēs id eſt intelligētiæ ſpirituales,in huius vitę obſcuritate,
tanq; in nocte fulgeāt. b ¶Et factū eſt veſ. & ma.&c. Be-
da, In hac veſpa ppl's dei in ægypto agnū obtulit,& verus agn⁹ ſa
cramēta ſui corpis inchoauit.In hoc mane popul⁹ Iſrael iugū ſerui
tutis excuſſit, & Chriſt⁹ nos ſuo ſanguīe redimēs, à diaboli ſeruitu
te liberauit,quę dies lunę pleniſſimè in creatione mūdi quarta pro-
ceſſit.At in tpe dñicæ paſſiōis, altioris gratia ſacri in quintā ſabba-
ti incidit,vt dñs ſexta ſabbati cruxifixus,ſabbato in ſepulchro quie-
ſceret,& prima ſabati reſurgeret.In qua nobis reſurgendi,& lucem
ppetuam intrādi ſpem atq; fidē donaret. ¶Iſidorus.Myſtice. (Myſtice.)
Et factū eſt veſ.&c.Mane quartæ diei reguū Dauid.Hęc ætas ſi
milis eſt iuuētuti,quę inter oēs regnat ætates,& firmū eſt oīm ætatū
firmamentū.vnde cōparat̃ quarto diei,q̃ facta ſunt ſidera in firma-
mēto cœli.Splēdor ſiquidē ſol' regni figurat excellētiā,plæbē obtē-
pterantē regi lunæ ſplēdor oſtēdit,tanq; ſynagogā.Stellę verò prin
cipes ei⁹ ſunt,& oīa fundata in regni ſtabilitate tanq; in firmamēto.
c ¶Dixit etiā deus &c. Poſt ornatā quarto die cœli faciē lumi
narib⁹, ornant̃ ſuis aīalib⁹ die quīto inferiores mūdi ptes, aqua.ſ.&
F aër. ¶Augu.Dixit etiā de⁹:Produ.a.rep.&c.Oportebat in creā-
dis habitatoribus inferioris partis, quę tota ſępe terra vocat̃,prius
produci ex

a ¶Luce ſapientiæ.
a ut lūcerēt ſup terrā, & prēeſſent
a ¶Perfectorum.
diei ac nocti, & diuiderēt lūcem
a ¶Paruulorum. b ¶Quia quę facienda placebant ut fierent, facta placuerunt ut manerent.
ac tēnebras. Et uidit de⁹ q̃ eſſet
b bonū:Et factū eſt ueſpe& mane
a ¶Auguſtinus. Qurta diſtintio.
c diēs quartus. Dixit etiam deus: a

Nicolaus de Lyra.

ipſi deo,vt diminueret̃ lux ſol',volēs habere ſingularē glīam lu
minis:ppter quod de⁹ puniuit ipām diminuēdo de ei⁹ lumine.Sed
iſtud dictū deſtruit ſeipum:qa ſcd'm ipos lux ſol' & aliorū lumiariū
facta eſt prima die.Luna etiā fuit facta ī oppoſito ſol';vt ſic præeſſet
nocti & ideo ſi fuiſſent æq̃lis claritatis vſq; ad quartū diē,nō fuiſſet
nox,nec p cōſequēs ſucceſſio diei & noctis,ſed fuiſſet continua dies
cui⁹ cōtrariū expſſe dic̄ ſcriptura. Itē corpa cœleſtia ſunt inaīata & (Ridicula doctorū hebręorū opinio de luna.)
inſenſibilia,ſcd'm Damaſ.& iō friuolū eſt q̃ luna loq̃ret̃ ipi deo,Mo
tiuū aūt iporum nullū eſt,qa magnū & puū relatiuè dicunt̃:& ideo
ſol & luna lumiaria dicunt̃ magna reſpectu aliarū ſtellarū,licet ſol ſit
maioris quātitatis & claritatis q̃ ſit luna. Expoſita igit̃ litera ſcd'm
duas primas opiniōes de materia corpaliū,ſoluēdę ſunt rōnes tertię
opi.quę ponit materiā in corpib⁹ cœleſtib⁹,& eſſe eiuſdē ratiōis cū
materia corporū elemētariū et mixtorū.Ad primū cū dicit̃:Act⁹ eſt
qui diſtinguit,dicēdū,q̃ oīs diſtinctio eſt p actū,nō tñ oportet q̃ ſit
ſemp p actū actualit̃ informantē. Materia igit̃ cœli & materia cor-
ruptibiliū differūt inquantū ſunt in potētia ad act⁹ diuerſarū rōnū,
qa forma cœli eſt actus inſeparabilr̃ informās,nō aūt forma elemēti
vel mixti.Ad ſcd'm dicēdū q̃ materia corpis cœleſtis nobilior ē ma
teria mixti vel elemēti,nō p aliquā formā vel actū actu īformantē:ſi
cōſiderat̃ oī forma ſubtracta:ſed p relationē ſeu aptitudinē ad nobi
liorē actū.ſ. formā. ¶His viſis exponēda eſt iterū litera à principio (Expoſitio tertię opinionis.)
ſcd'm tertiā opi.Vbi aduertēdū q̃ diuiſio eſt eadē in vtraq; expoſi-
tiōe,ppter qd' nō intēdo eā repetere.Itē in expoſitiōe prædicta plu
rima ſunt quę nō variant̃ ppter tertiā opi.de materia prędicta:pro
pt̄ qd' ſilr̄ nō ītēdo ea repetree:ſed ad prędicta remittere. Igit̃ ſcd'm
opinionē illam q̃ ponit materiā eiuſdē rōnis in corpibus cœleſtib⁹
& elemētarib⁹:quā ſequunt̃ Beda.& Stra.eſt exponēda ſic litera: In
principio crauit deus cœlū.ſ.empyreū,quod ſtatim factū:angel' eſt
repletū,& dicit̃ empyreū à πῦρ qd' eſt ignis:nō quia ſit de natura ele
mētari,ſed

mentari,ſed quia cōuenit cum igne in ſplendore: ſicut & cœlū cry- G
ſtallinum dicit̃ aqueū,quia cōuenit cū aqua in diaphaneitate,vt prę
dictū eſt.Et eſt cœlum empyreū ſecundū iſtam expoſitionem,locus
ſplēdidus,immobil' & quiet⁹, contēplationi gloriæ aptus. Et terrā
id eſt materiā omniū corporū quę ſunt ſub empyreo, quæ pducta
eſt ſub vna forma cōi in gñe ſubſtāt.ię,vtpo
te corporeitatis: & ppter talē cōitatē noīat̃
diuerſis noībus, vtpote noīe abyſſi & aquę.
Terra aūt erat inanis & vacua, qa illa mate-
ria non erat adhuc p formas ſpeciales diſtin-
cta. Sequit̃: Fiat lux. Scd'm iſtā expoſitionē (Lux prima)
iſta. Lux fuit quędā nubes lucida de ſupiore
parte materiæ cōis prædictę facta à deo,quę
motu ſuo faciebat diē & noctē,vſq; ad quar
tā diē,in qua fact⁹ eſt ſol: verūtamen impfe-
ctiori mō q̃ ipſe ſol.Quia ſicut in generatio
ne naturali eſt pceſſus ex impfecto ad perfe-
ctum,ita in prima rerū pductione nō propter impfectionē agētis,
ſed ad oſtēdendū ordinē ſuę ſapiētię. ¶Cōſiderandū tamē q̃ illa nu
bes lucida non pōt cōueniēter dici eiuſdē rōnis cū nubib⁹ quę fiūt
in aëre,qa illa erat de natura cœleſti, iſtæ aūt ſunt natura elemētari.
¶Fiat firmamentū in medio aquarū. Iſtud fieri hic accipit̃ q̄tū ad
formā ſubſtātialē,quia de vna parte materiæ pri⁹ productę ſub for
ma cōi factum eſt firmamentū ſcd'm formā ſpecificā cœli ſiderei.In
qua pductione intelligunt̃ etiā producti orbes ſeptē planetarū,qui
ſub noīe firmamēti cōprehendunt̃.De pte aūt ſupiore illius materię
cōis factū eſt cœlū cryſtallinū q̄tum ad formā ſubſtantialē ſcd'a die,
ſicut de firmamēto dictū eſt. Et ſignificat̃ p aq̄s quę ſunt ſup firma
mentū propter cōuenientiā cū aqua,vt prædictū eſt.Sub firmamē
to aūt put cōprehendit orbes ſeptē planetarū,remāſit materia cōis
ex qua facta ſunt elemēta tertia die:quę materia deſignat̃ noīe aquę,
vt prædictū eſt.& ſic patet quō ſcd'a die factū eſt firmamētū in me-
dio aquarū.i.inter cœlū cryſtallinū & materiā elementorū, & ſic pa
tet litera. ¶Dixit verò de⁹:Cōgregent̃ aquę. Hic ponit̃ opus tertiæ
diei,in quo diſtincta ſunt elemēta p hoc q̃ ex illa pte materię quę re
manſerat adhuc ſub forma cōi,vt prædictū eſt,facta ſunt elemēta in
ſuis formis ſubſtātialib⁹ & pprietatibus cōſequētib⁹.In terra etiā fa
ctę ſunt aliquę cōcauitates diuina virtute,in quibus receptis aquis,
apparuit pars terrę diſcoopta, & ſic appuerunt elemēta in ſuis lo-
cis diſticta. ¶Dixit aūt de⁹:Fiāt luminaria. Hic deſcribit̃ opus quar H
tę diei,& intelligit̃ hic,fieri luminariū,q̄tum ad ſuas formas ſubſtā-
tiales ſpecificas.& ſcd'm iſtā expoſitionē ſol factus eſt de illa nube lu
cida prædicta,quę tribus dieb⁹ præcedētibus fecit diē & noctē mo
tu diurno. ¶Nec valet qd' cōtra hoc obiicit frater Thomas prima
parte ſummę ſuę dicēs,q̃ non pōt cōueniēter dici, q̃ in prima rerū
pductione aliquid ſit pductū ſatis citò corrūpendū:ex quo cōclu-
dit incōuenienter dici ſolē factū ex illa nubecula: qa ſic fuiſſet corru
pta. Nō em̄ corrūpit̃,propiè loquēdo de corruptiōe, ſcd'm pfectā
eius raionē qd' trāſmutat̃ in meli⁹,vt dicit̃.j.li.de generatione: ſicut
nō dicunt̃ elemēta pprie corrūpi, quādo ex eis fit corp⁹ mixtū: qa
corruptio pprio mō dicta eſt via ad defectū:hic vº ad pfectū. Illa
aūt nubecula erat quid impfectū reſpectu ſol'. Ipſe etiā Tho.incidit
in id qd' reprobat: qa in opere quintę diei dixit q̃ aues & piſces fa
ctę ſunt ex q̄tuor elemētis,licet in textu ſolū noīet̃ aqua, qd' nō po-
tuit fieri niſi p corruptionē formarū elemētariū mō prædicto. Alia
aūt luminaria cœli luna & ſtellę dicunt̃ facta quarta die quātum ad
ſuas formas eſpecificas ex aliq̄ pte ſuorū orbiū: ſit & patet lr̄a ſcd'm
iſtā expoſitionē. Cętera aūt quę in hac expoſitione nō ſunt tacta,ex
ponant̃ ſicut dictū eſt in alia expoſitiōe. ¶His dictis ſoluēdę ſunt ra
tiōes quę ſunt cōtra iſtā expoſitionē. Ad rōnē cōmētatoris.cū dicit̃:
materia ſubſtātiat̃ p ſuū poſſe.Dicēdū q̃ verū ē,ſi accipiat̃ poſſe ei⁹ (Quō materia ſubſtantiat̃ p ſuum poſſe.)
vel potētia prout eſt in genere ſubſtātię.& ſic talis potentia non eſt
aliud q̃ ipſa eſſentia materiæ, circūſcripta omni forma: & hoc mō
accepta eſt in potētia ad eſſe ſub forma quacūq; quantū eſt de ſe: &
ſic materia cœli eſt in potētia ad formā elemēti,& ad nō eſſe formę
cœli:ſed iſta potētia nō eſt reducibil' ad actū niſi p agens qd' imme-
diate attingit materiā ſcd'm ſuam eſſentiā,qd' eſt agēs diuinū, Sed ſi
accipiat̃ potētia ppinqua.ſ.reducibilis p agens naturale vel creatū,
ſic nō eſt in potentia vt trāſmutetur de forma ad formā,niſi prout
ſubeſt qualitatibus actiuis & paſſiuis cōtrariis. & ideo materia quę
eſt ſub forma corporis cœleſtis,nō eſt ſic in potētia ad non eſſe ſuæ
formæ,& ad eſſe alterius:quia non ſubeſt talibus qualitatib⁹,vt ſu-
pra dictū eſt.Rationes aūt illius opiniōis quę ponit materiā in cor-
porib⁹ cœleſtibus, tamē alteri⁹ rationis,cōcedendæ ſunt ſcd'm iſtā
expoſitionē inquantū ponit materiā in corpibus cœleſtib⁹:ſed in-
quātum dicit eam alteri⁹ rationis:qd' non probat,negāda eſt:& ra-
tio negationis patet ex prædictis. a ¶Dixit etiā deus. Hic
deſcribitur opus quintæ diei, in qua ornata ſunt elementa media.
ſcilicet aër&

produci ex aqs animalia, poſtea de terra eo ꝙ ita ſit aëri aqua ſimi-
A
lis vt eius exhalationib⁹ pingueſcat:ſpũ procellę & vẽtos faciat,nu-
bila contrahat & aues ſuſtineat volãtes. Eſt ergo ordo ſeruatus vt
pri⁹ memorẽtur aĩalia aquarũ ꝙ̃ terrarũ. Nec putãdũ eſt præter-
miſſum eſſe aliquod elemẽtum,ꝙ̃uis de aëre tacere videat. Sed aër
ad cœlum more ſcripturæ pertinere intelli-
gitur,ſi qua ſunt in eius ſupioribus pacatiſ-
ſima ſpacia:vel ad terrã,propter turbulentũ
& calignioſum locũ,qui humida exhalatiõe
pingueſcit,ꝙ̃uis & ipſe aliquando cœli no-
mine nũcupetur.Ideo non eſt dictũ,produ-
1 Volet.
cãt aquę reptilia, & aër volatilia,ſed vtrũq;
ex aquis productũ eſſe narratur. Quidquid
ẽm aquarũ ſiue labiliter vndoſum, ſiue va-
poraliter tenuatũ eſt,vtrũq; tamen humidæ
naturę deputatur. Vnde quidã elementa ſic
diſtinguũt, vt ocolos ad ignẽ, aures ad aërẽ
ꝑtinere dicant: olfactum & guſtũ tribuãt hu
2 Motabilẽ id eſt repentem.
midæ naturę.Tactus autem congruit terræ.
Ignis tamẽ omnia penetrat,vt motũ in eis fa
ciat. Inchoat ẽm anima motũ ſuũ in omni-
bus ſenſib⁹ à ſubtilitate ignis,ſed nõ in omni
bus ad idem ꝑuenit.In viſu ẽm peruenit re-
preſſo calore vſq; ad eius lucem. In auditu
vſq; ad liquidiorẽ aërem calor ignis pene-
trat.In olfactu,tranſit aërem purũ,& ꝑuenit
ad humidã exhalatiõem, vnde craſsior hæc
3 Creſcite id eſt fructificate.
aura ſubſiſtit.In guſtu verò etiã hanc trãſit,
& peruenit ad humorẽ corpulentiorẽ.Quo
traiecto cum ad terrenã peruenit grauitatem, tangendi vltimũ ſen-
ſum agit. Hunc ordinẽ nonignorabat,qui conditionẽ eorum quę
intra mundũ ſunt inducens,prius cœli lumina, poſt aquarũ animã
tia,terrarũ poſtrema narrauit: nec aërẽ prætermiſit,ſed quietiſsimã
partem eius cœlo,turbulẽtam aquę vel terræ deputauit. Vnde &
Pſalmo. cxlviij.a. omnia ſuperiora cœlum dicẽdo: Laudate domi
B
num de cœlis:omnia inferiora terræ nomine comprehendit. Lau-
date dominũ de terra &c. vbi ſpiritus tẽpeſtatis & omnes abyſsi
nominant.Et ignis iſte qui verit tãgentem,qui de terrenis & humi-
dis motibus ita exiſtit, vt vertat in aliud elementũ. Ac ꝑ hoc in ſu-
periorẽ tranquillitatẽ euadere non valẽs,in iſta pinguiori parte tur
bulentis motibus agitat,ad tẽperandũ eius rigorẽ, & ad vſus terro
reſq; mortaliũ.In ſummo aũt aër tam tenuis eſſe dicit, vt neq; nubi
bibus obumbret,nec vento turbetur,nec aues ſuſtineat,nec homi-
nes ſi qui fortè aſcẽderint,craſsiori ſpiritu alat,ſicut aër iſte.Aër ta-
men eſt & in humidã naturam tempore diluuij cõuerſus creditur.
Aërios etiã cœlos diluuio periſſe in quadã canonica epiſtola legi.
Quod intelligendũ non eſt niſi in aquarũ naturam pinguioris aëris
qualitate cõuerſos. a ¶ Animæ viuẽtis. Augu. id eſt quę
ſunt in animabus viuis:ſicut dicit:Ignobilia hominu id eſt qui ſunt
in hominibus ignobiles.Quod quidã propter tarditatẽ ſenſus pu-
De conuerſiõe elementorum.
tant dictũ eſſe,vel quia piſces nullius ſint memorię,ſed certiſsimum
eſt eos habere memoriã. ¶ Augu. De conuerſione elementorũ
quęſtio eſt.Alij dicũt oĩa poſſe cõuerti in oĩa. Alij aliqd propriũ
eſſe ſingulis,qđ in alterius qualitatẽ nequeat conuerti.Dicit etiã ni-
hil ſine igne videri,nec ſine terra tangi, & ſic oĩa omnib⁹ ineſſe, ſed
vnũquodq; ex eo qđ plus habet vocabulũ accepiſſe. Inde aũt calo
ris priuatiõe cũ corp⁹ nimiũ frigeſcit,ſenſus obtundit, quia motus
prigreſcit,q ex calore ineſt corꝑi: dũ ignis aërem,aër humorẽ,et hu
mor terrena afficit,ſubtiliorib⁹ craſsiora penetrãtib⁹. Aër ergo ſu-
perior,quia ad cœleſtẽ ꝑtinet partẽ,vel qa nullũ viſibilẽ habet habi
tatorẽ,neq; prętermiſſus eſt cœlo noĩato, nec annumerat⁹ in crean
dis aĩalibus.Inferior verò non niſi ex aquis accipit animalia.Quod
ẽm humidũ eſt,aues ſuſtinet, quę innitunt pẽnis volantes vt piſces
quibuſdã ſuis alis natantes. Vnde ex aqs dicũtur ꝓducta volatilia.
Aquarũ ẽm natura biꝑtitum locũ ſortita eſt.Inferiorẽ in vnda labi
li.Superiorẽ in aura flabili.Illũ natãtib⁹,hunc volãtibus.Ex hoc ele
mento duo ſenſus aĩalibus dant.Olfact⁹ vaporib⁹:Guſtus explorã
dis liquorib⁹. Quòd ẽm tactu aquas ventoſq; ſentimus: hinc eſt ꝙ
ſolida terra oĩbus elemẽtis miſcet, ſed in his craſsiorib⁹ ſentitur am
plius. b ¶ Sub firmamẽto &c. Et ſi immẽſo interiacẽte ſpa
cio,volãt tamẽ aues ſub ſidereo cœlo,quę ſuꝑ terrã volãt,ſicut ho
mines q in terra ſunt,ſub cœlo eſſe dicunt.Alia trãſlatio.Secus fir-
mamentũ cœli,qa vicina ſunt ætheri ſpacia hui⁹ aëris:qui aues ſub-
Nota.
uehit. ¶ Augu. Notãdũ quoſdã philo.ita ſua cuilibet elemento
diſtribuiſſe aĩalia:vt terrena dicerent,non tm̃ quę in terra repũt aut
Dęmones aeria aĩalia.
gradiunt,ſed etiã aues quę in terra requieſcunt,Aëria aĩalia dęmones
eſſe.Cœleſtia deos,quorũ nos ꝑtẽ luminaria,partẽ angelos dicim⁹.
Idem tamẽ aquis piſces, & generis ſui beſtias diſtribuũt,vr aĩalibus
ſuis nullũ

a ¶ Quia uicinior eſt aqua cœlo ꝙ̃ terra: præordinantur aquatilia. ¶ Aquarum dicuntur reptilia: quia pauca repunt in terra: pedibus gradiuntur plura. b ¶ Piſces. c ¶ Renatos per ſacramentum baptiſmi.

a Producant aquę reptilie aĩæ ui a b
a ¶ Volantes ad ſuperna. ¶ Productum ex aquis
b uentis & uolatile [1] ſuꝑ terrã,ſub
a ¶ Non uſq; ad firmamentum.
firmamẽto cœli.Creauitq; deus c
a ¶ A maximo uſq; ad minimum. b ¶ Quia ſunt aquarũ animantia, que non reptando,ſed natãdo,uel pedibus ambulando in cedunt.Sunt & uolatilia,q̃ pẽnas habẽt,ſed omnino uolatu carent,ne aliquod genus pretermiſſum uideretur generaliter comprehẽdit omne genus, reptiliũ, natatilium,uolatiliũ,& q̃ cautibus inhęrent fixa ut concharũ plurima genera.
c cetẽ grãdia, & oẽm aĩam uiuẽtẽ
atq; [2] motabilẽ,quã produxerãt d
aquę in ſpecies ſuas,& omne uo
latile ſecundũ genus ſuũ. Et ui-
dit deus ꝙ eſſet bonum , bene- e
a ¶ Hoc ad utrunq; genus de aquis factum, ad piſces,ſcilicet & ad aues pertinet.
d dixitq; eis, dicens: [3] Creſcite & f
mltiplicamini, & replete aquas

ſuis nullũ vacet elementum. ¶ Augu. Dęmones aëria dicũtur ani C
malia,quia corporũ aëriorũ natura vigent. Nec ꝑ mortẽ diſſoluũ
Aëria animalia.
tur, quia pręualet in eis elementũ aptius ad faciendũ, ꝙ̃ ad patien-
dum. Ad patiẽdum ẽm humor & humus,ad faciendũ aër & ignis.
Tranſgreſſores verò angeli cũ principe ſuo nunc diabolo,tunc ar-
changelo, ſi fuerũt ante tranſgreſsionẽ ſuam
in puriore aëris parte(quidã ẽm noſtri non
putant eos cœleſtes,vel ſuꝑ cœleſtes angelos
fuiſſe) non mirũ,ſi poſt peccatũ in hanc ca-
liginem detruſi ſunt vbi tamẽ aër ſit. (Si ſal-
tem ante peccatũ cœleſtia opera generabãt.)
Neq; hoc mirũ eſt, ſi conuerſi ſunt ex pœna
in aëriã qualitatẽ vt poſsint ab igne id eſt ele
mẽto ſuperioris naturæ pati. Caliginoſa ta-
men aëris loca tenere tm̃ pmiſsi ſunt,qui eis
Mari dat de⁹ vim gñgnendi piſces.
quaſi carcer ſit vſq; ad tẽp⁹ iudicij. c ¶ Et
omnẽ animam &c. Ad differentiã ho-
minis qui faciendus ad imaginẽ dei,& ſi prę
cepta ſeruaret, perpetua immutabilitate ma
neret.Cętera verò animalia ſic facta ſunt,vt
alia aliis in alimoniã cederẽt,vel ſenio defice
rent d ¶ Creſcite & multipli. &c.
ad vtrũq; genus animãtiũ de aquis factorũ
id eſt piſces & aues ꝑtinet.Quia ſicut oẽs pi
ſces non niſi aquis viuere poſſunt,ita pluri-
me aues

Nicolaus de Lyra.

ſcilicet aer & aqua, ad quorũ ornatum
pertinẽt illa quę mouẽtur in eis ſcilicet aues
& piſces.& hoc eſt quod dicitur: a ¶ Producãt aquæ. Non
quia aues & piſces de ſola aqua ſint formati, ſed de quatuor elemẽ
tis,tamẽ aqua ſola exprimitur propter quandã conuenĩẽtiam cum
iſtis.Habet ẽm aqua humorẽ & vaporẽ, per humorem cõuenit cũ
Piſcibus & auib⁹ vim generandi dat deus.
piſcibus,ꝑ vaporem qui ſurſum eleuatur in aëre,conuenit cum aui
bus. Conſiderãdum etiam, ꝙ aues & piſces non ſunt producti ex
aqua actiuè, ſed à deo : paſsiuè autem ex elementis, vt dictum eſt.
b ¶ Reptile &c. Reptilia dicũtur illa quę nõ habẽt pedes:vel
Repulia.
ſi habent, breues tamen, nec in altũ eleuãtur,& talia ſunt quę cõmu
D
niter habitãt in aquis,dicit etiam hic: Reptile animæ viuentis:ita ꝙ
vita animalis ponit in obliquo ad deſignãdũ ꝙ vita eſt imperfecto
modo in piſcibus reſpectu hominum & animalium. Et ſequitur:
c ¶ Creauitq; deus cete. &c. Dicunt hic Hebræi,ꝙ iſtud ge
Opi. hebræ. de cete.
nus piſcium eſt incredibil' magnitudinis,propter quod ſi eorũ mul
tiplicata fuiſſent indiuidua, deſtructũ fuiſſet ſęculũ, quia mare non
eſſet nauigabile, nec alij piſces poſſent ſtare in mari. Ideo poſtq; de⁹
creauerat hanc ſpẽm in ſexu maſculino & fœmineo,occidit fœmel-
lam,ne multiplicarentur indiuidua, & reſeruat eam iuſtis ad come-
dendũ in futuro ſęculo. Ex quo patet Iudęos cecidiſſe in errorẽ ſa-
racenorum,qui beatitudinẽ futuræ vitæ ponũt in delectationibus
corporalib⁹ ciborũ & venereorũ:quod nõ ſolum apud catholicos
abſurdũ reputat, ſed etiã apud Gẽtiles philoſophos, q beatitudinẽ
hoĩs ponũt in opibus intellectiuę ꝑtis, aſſerẽtes vitã voluptuoſam
eſſe vitã pecudũ:vt patet.j.Ethi.propter quod beatitudo ibi nõ eſt
Beatitudo.
ponẽda,cũ fœlicitas nullo mõ ꝑtineat ad bruta aĩalia, ſed ſolũ ad in
tellectualẽ & rõnalẽ creaturã:propter qđ catholici benè ponũt btĩ-
tudinẽ in viſiõe & fruitiõe ipſius dei:& ab hac btĩtudine aĩæ poſtre
ſurretionẽ fiet redundãtia ad corp⁹ per quã fiet glorioſum ꝑ dotes
corꝑis, inter quas ponit impaſsibilitas : & ꝑ conſequẽs reſurrectio
erit ad vitã immortalẽ,opibus nutritiuæ & generatiuæ nõ indigen
tẽ.Ad hoc ſunt authoritates clariſsimę no.teſta.ſed qa nõ recipiunt
à Iudęis,ad hoc põt adduci authoritas ꝓphetę Dauid dicẽtis:Satia-
Pſal.16.d.
bor cũ appuerit gloria tua. Quia ex btĩtudine aĩæ fiet talis redũdan
tia ad corp⁹, ꝙ ſatiabit oĩs hominis appetit⁹.Ad hoc etiã facit exẽ-
plum Moyſi, q exiſtẽs in mõte cum dño.xl.dieb⁹, & .xl. noctib⁹ nõ
comedit neq; bibit,cõſortio & colloquio dñi ſatiatus: & multo mi
nus in ſtatu futuræ btĩtudinis, vſus ciborũ eſt ponẽdus: Sequitur:
d ¶ Quã ꝓdu. &c. In piſcib⁹ ẽm & auib⁹ & brutis aĩalib⁹ ſunt
multæ ſpẽs ſubalternę,ac etiã ſpecialiſsimę & ideo in ꝓductiõe eorũ
fit mẽtio de generib⁹ & ſpẽbus: natura aũt humana ꝓducta eſt pri
mò in vno ſolo indiuiduo, vt patebit.j. & ideo nõ fit ibi mẽtio de
genere vl' ſpẽ. e ¶ Benedixitq;.Iſta benedictio eſt ordinatio ad
multiplicationẽ indiuiduorũ ꝑ cõmixtionẽ maris & fœminæ, iõ ſta
tim ſequit: f ¶ Creſ. & mul. &c. Et qa mltiplicatio ꝑ talẽ modũ
non eſt in

* a ¶ Producãt aquæ reptile animæ viuentis & vola-
tile ſuper terram &c. Sicut dictum eſt, per aquas intelligũtur
ſcientiæ , quarum aliquæ ſunt ſpeculatiuæ , quæ ſignificantur per
aues, & aliquæ practicæ, quæ ſignificantur per piſces. Sequitur:
* Producat terra

mę aues,quę ſi in terris aliquãdo rageſcunt,fœtuſq; faciũt, nõ tamẽ
E de terra,ſed de mari viuũt,& libẽtius mari ꝗ̃ terra vtunt̃.Quod ve
rò ſubiũgit: a ℭ Aueſq; multiplicẽtur ſup terrã: ad vtrũq;
genus auium,quę.ſ.de aquis vel de terra viuunt, reſpicit: quia etiã
aues quę ſine aquis nõ viuũt,quę etiã in ꝓfundo ſępe ſicut piſces la
tẽt, nõnunq̃ ſup terrã egredi ſolẽt, maximè
Myſtice. cum fœtus faciũt & nutriũt. ℭ Myſtice.
Die quinta facta ſunt in aqs reptilia aĩarum
viuarũ.i.hoies in vitam renouati per ſacr̃m
Moralit̃. baptiſmi,facta ſunt volatilia id eſt aĩæ volã
tes ad ſuperna. ℭ Moraliter. Incipit pro
uecta mens quinto die in actionib⁹ turbu
lenti ſeculi, tanq̃ in aquis maris opari, pro
pter vtilitatẽ fraternæ ſocietatis,& de corpa
libus agnitionib⁹,quę ad mare.i.ad hanc vi
tam ptinent, ꝓducere animarũ viuarũ repti
lia.i.opa quę proſunt animis viuis,& cetos
magnos,id eſt fortiſsimas agnitiones, quib⁹
fluctus ſeculi dirũpuntur & contẽnuntur,&
volatilia cœli.i. voces cœleſtia prædicantes.
b ℭ Et factũ eſt veſpere & mane. Iſi.
Myſtice. Myſtice.,Mane tranſmigratio in Babylo
niam, cũ ea captiuitate ppl̃s leuiter in pere
grino ocio eſt collocat⁹,& porrigit̃ hęc ætas
vſq; ad aduentũ Chriſti.i. quinta declinatio
ſcilicet de iuuẽtute vſq; ad ſeneclutẽ,nondũ
ſeneꝯ,nec iam iuuent⁹,ſed ſenioris ętas,quę
Græcis γῆρας vocatur, & ſenium vltimum
πρεσβεῖον. ſenex apud eos γέρων. & πρεσβύτης dicit̃.Et reuera ſic iſta ætas
à regni robore eſt inclinata & fracta in populo Iudæorũ:vt homo
à iuuentute ſenior fit. Quæ bene cõparatur diei quinto, quo facta
ſunt animalia in aquis,& volatilia cœli,poſtq; inter gentes tanq̃ in
mari viuere cœperũt, ſedem incertã & inſtabilẽ habẽtes, ſicut aues
volãtes.Ibi ceti id eſt homines magni,qui magis dominari fluctib⁹
ſeculi,ꝗ̃ in captiuitate ſeruire potuerunt, nullo em̃ terrore ad ido
F latriã deprauati ſunt. Vbi aduertẽdum ꝙ benedixit deus animalia
dicẽs:Creſcite & multiplicamini,quia gens Iudęorũ per gẽtes diſp
ſa valde multiplicata eſt.Huius diei id eſt huius ætatis quaſi veſpera
eſt multiplicatio pctõrũ in populo Iudęorum, qa ſic excœcati ſunt
vt nec poſſent Chriſtũ cognoſcere. c ℭ Producat terra &c.
Poſt cœlum repletũ ſiderib⁹ & aërem volatilibus,qui propter vi
ciniã cœlũ nominatur,poſt impletas animalib⁹ ſuis aquas, quę aëri
vicinę ſunt,cõſeques erat terrã animalibus ſuis impleri.Ipſa em̃ co
gnationẽ habet cum aquis, ſine aquarũ ſucco & irrigatione nec fru
Beſtię ctificare põt,nec ſubſiſtere.Iubet ergo deus terrã producere iumen
Reptilia ta & reptilia & beſtias terrę.In beſtis quicqd ore ſęuit vel vnguib⁹
Iumenta. præter ſerpentes cõprehenditur.In reptilibus etiã ſerpẽtes. Nomi
ne iumentorũ quę in vſu hominũ ſunt animalia deſignant̃.Cõditio
nem vò cęterorũ quadrupedũ, vt ceruorũ & hmõi pro indomita
feritate inter beſtias numeramus.Iuxta antiquã trãslationẽ qua ſcri
ptũ eſt. Quadrupedia & reptilia & beſtias terræ. Nomine quadru
pedũ oĩa cõprehẽſa ſunt pręter beſtias et reptilia,ſiue domita,ſiue fe
Hyſtori ra& agreſtia. Producat ter. Augu. Hiſto. Conſequẽs erat,vt
ce. terrã iam ornaret ſuis animalib⁹. Ter dicẽdo iuxta genus ſuum,tria
genera ſignificat. Primo iuxta genus ſuũ, quadrupedia & reptilia.
Vbi poteſt intelligi,quę quadrupedia dixerit ſcilicet quę ſunt in ge
nere reptiliũ, vt lacerti & hmõi. Vnde in repetitione quadrupedũ
nomina nõ iterauit,quia reptiliũ vocabulo ea intellexit.Ideo nõ ſim
pl̃r dixit,reptilia,ſed oĩa reptilia terrę. Sunt em̃ & aquarũ,ideo oĩa,
vt cõprehẽderet ea quę quatuor pędib⁹ gradiunt̃.Beſtias,de quib⁹
itẽ ait,iuxta gen⁹ ſuũ,intellexit quicqd ore ſęuit aut vnguib⁹,pręter
ſerpẽtes,Pecora verò de quib⁹ tertiò dixit,iuxta genus ſuũ,quę neu
tro ledũt,vel cornib⁹. Qđ latè pateat quadrupedũ nomẽ, numero
pedũ põt facile dinoſci.Et noĩne pecorũ & beſtiarũ oẽ irrõnale aĩal
ſolet cõprehendi. d ℭ In genere ſuo. Augu. Hæc forſitã ſecũ
dũ genus dicunt̃, quia ita orta vt ex eis naſcant̃ alia, & originis for
mã ſucceſsiõe cõſeruẽt De hoĩe aũt hoc dictũ non eſt,quia vnus fie
bat,de quo & fœmina facta. Nõ em̃ multa genera hoĩm facta ſunt,
ſicut herbarũ & lignorũ:vt dicat̃ ſcđm gen⁹ ſuũ,ac ſi diceret̃ genera
tim vt inter ſe ſimilia atq; in vnã originẽ ſeminis ptinẽtia diſtingue
An minu rent̃ à cæteris. ℭ Augu. De quibuſdã minutis aĩalib⁹ quęſtio eſt,
ta aĩalia pri vtrũ in primis cõditionib⁹ creata ſint,an ex rebus ꝓductis:Pleraq;
mo creata. em̃ de humidorũ corporũ viciis,vel exhalationib⁹,vel cadauerib⁹,
gignũtur. Quædã etiã de corruptione lignorum & herbarũ & fru
ctuũ,& deus author oĩm eſt.Põt aũt dici minutiſsima quę ex aquis
& ex terra naſcunt̃,tũc eſſe creata,in quib⁹ & illa intelligunt̃,quę na
ſcunt̃ ex eis quę terra germinãte orta ſunt.Quę verò de corpib⁹ aĩa
liũ maximè mortuorũ, abſurdũ eſt dicere cũ aĩalib⁹ ipſa creata eſſe,
niſi ꝙ potẽtialiter

a ☞ Quæ uel de aquis uel de terra uiuunt.
a maris, aueſq; multiplicẽtur ſup
b terrã. Et factũ eſt ueſpere & ma
a ☞ Auguſtinus. quinta diſtinctio.
ne, dies quintus. Dixit quoq; a
☞ Iuſimæ partis ornamenta. b ☞ Caro abſtinens ab operibus malis. c ☞ Germina uirtutum.
c de⁹: Producat terra aĩam uiuen b
a ☞ Augu. uitam imitando ſanctorum quaſi proximorum. b ☞ de. humanos uſus iuuantia. c ☞ Scrutantes terrena per quę intelligant cœleſtia. ☞ Quæ ungue lędunt uel dente.
d tẽ in gẽnere ſuo, iumẽta,& rẽpti c d
a ☞ Augu. ferocitate ſuperbientes.
e lia,& bẽſtias terrę ſcđm ſpecies e
a ☞ Beda ne homo uacuam domum intraret.
ſuas. Factumq; eſt ita. Et fẽcit
deus beſtias terræ iuxta ſpecies
☞ Simplices.
ſuas:& iumenta & oĩe reptile
* ☞ Be. Præparatis quæ hominibus famulẽtur.
terrę in genere ſuo. Et* uidit de⁹ f

niſi ꝙ potẽtialiter in ipſis & materialr̃ erãt præſeminata. ℭ Aug. G
De venenoſis & pniciolis quęrit̃, vtrũ poſt peccatũ hois ad vindi Venenoſa
ctam creata ſint:an potius creata innoxia pctõribus nocere cœpe & pnitioſa
runt:Potuerũt ergo,creata nil nocere ſi cauſa nõ fuiſſet,vel terren animalia.
dorũ puniendorũq; vitiorũ,vel ptobandę & pficiendę vtutis,quia
& exẽpla virtutis & patientiæ aliis danda,&
homo tentatus certius ſibi innoteſcit,& iure
ſalus illa turpiter p voluptatẽ amiſſa,per do
lorẽ fortiter eſt recuperanda. Beſtiæ tamen
beſtiis nocẽt,ꝗ pctm̃ non habent, vt nec vin
dicta dicat̃,nec tali exercitio recipiãt virtutẽ.
Sed aliæ ſunt cibus aliarũ,nec ideo rectę non
eſſent quib⁹ alię veſcunt̃. Habent em̃ omnia
ꝗ̃diu ſunt mẽſuras,numeros,ordineſq; ſuos,
quę cuncta meritò cõſiderata laudãtur. Au Quęſtio.
guſti. Illud etiã mouet. Si animalia noxia
viuos ledunt pœnaliter, exercent ſalubriter,
aut ignorãter docent, cur in eſcas mortuos
lecerãt: Quaſi quicq; interſit caro iam exani
mis p quos iam trãſitus eat, quę mirabili po
tentia eſt reformãda. Quãuis & hinc doceat̃
propter inanes curas exanimatorũ corporũ
ſuorũ nulla genera mortis eſſe horrẽda. Au
gu. Sic ꝗ̃uis & hinc fiat quędã prudentib⁹
admonitio, vt ita ſe cõmendent creatori oĩa
maxima & minima occulto nutu adminiſtrã
ti,cui etiã noſtri capilli numerati ſunt, ne ꝓ
pter inanes curas exanimatorũ ſuorum cor
porum vlla genera mortis phorreſcant, ſed piæ fortitudinis nume
ros ad omnia præparare non dubitẽt. Auguſti. Quęritur qua Quęſtio.
re hic non ſit additũ,quod dictum eſt de animalib⁹ aquarum. Be
nedixitq; eis deus dicẽs:Creſcite & multiplicamini &c. Fortè quod
de prima creatura animæ viuẽtis dictum erat,de ſecunda ſubintelli
gendum reliquit,maximè quia in huius diei opibus alia plura dictu
rus.Herbas autem atq; ligna quia non habent generandi affectum:
huius benedictionis forſitan indigna iudicauit. Quod neceſſario
repetitum eſt in homine: ne quis putet, in officio gignendi filios H
eſſe peccatum, ſicut in fornicatione ſine coniugio. e ℭ Beſtias
terræ &c. Beda. Ordinis eſt mutatio. Nec curãdum in noſtra
loquela,quid prius creaturarum ordine nominem⁹,cum deus crea
uerit omnia ſimul. ℭ Myſtice: Beda: Iſidorus. Sexta die Myſtice.

Nicolaus de Lyra. ☞ ꝓducit terra

Non eſt in plantis & herbis, ideo in productione earum non
fit mentio de tali benedictione earum. a ℭ Dixit quoq; deus.
Hic deſcribitur opus ſextæ diei,in qua ornata eſt terra animalibus.
Et hoc eſt quod dicitur. b ℭ Producat terra &c. id eſt ani
malia viuentia, quæ ſignificãtur per animã, qu a r s denominatur
à forma, & conſequenter magis ſpecificat dicẽs: c ℭ Iumen
ta. Quantum ad animalia quæ veniunt ad vſum hominis, quę ge
nerali nomine dicuntur iumenta, quaſi iuuamenta. d ℭ Et re
ptilia. quantũ ad animalia pedibus carentia, & ꝗ̃tum ad habẽtia
pedes breues,vt lacertæ & conſimilia,propter quod ſe vidẽtur tra
here ſuper terram. e ℭ Et beſtias terræ. quantum ad anima
lia ſilueſtria, ideo dicuntur beſtiæ, quaſi vaſtiæ. f ℭ Et vidit
deus ꝙ eſſet bonum &c. Poſtq; Moyſes deſcripſit creatio
nem eorum quæ facta ſunt, quodammodo propter hominem, vt
prædictum eſt, hic conſequenter deſcribit homnis formationem:
Et diuiditur in duas partes, quia primò deſcribit hominis forma Diuiſio.
tionem,ſecundò eius lapſum & tranſgreſsionẽ, iij.c.ibi: Sed ſerpẽs.
Prima in duas,quia primò deſcribit hominis formationem:Secun
dò eius ſtatum & cõditionem. ij.ca.ibi:Igitur &c. Prima adhuc in
duas,quia primò deſcribit hominis formationem, ſecundò eius cõ
ſeruationem,ibi: Benedixitq; illis deus. ℭ Circa primum conſide
randum ꝙ anima intellectiua,quæ eſt forma hominis,non eſt ex ſe Aĩæ princi
mine per generationem,ſed à deo per creationem, & ideo in forma pium.
tione hominis non dicitur:producat terra, vel aliquid horum ſimi
le,ſed faciamus hominẽ. Et dicunt Hebræi, ꝙ eſt verbũ dei ad an Verbũ dei
gelos:ſed hoc videt̃ falſum,quia angeli non cooperãtur deo in crea ad angelos,
tiõe animę, in qua cõſiſtit imago ipſius dei.& ideo dicendũ ꝙ dicit Faciamus
Faciamus in plurali:ad denotãdum pluralitatem pſonarum in diui hominẽ.
nis,verũtamẽ qa iſta pluralitas ſtat cũ vnitate ſimplicis eſſentię,ideo
poſtea ſubditur
* b ℭ Producat terra &c. Per beſtias & iumẽta intelligi poſ
ſunt artes mœchanicę, quę ſunt quędã hominis iumenta in corpali Moralit̃.
vita. Adquirunt̃ etiã p motũ corpis, propter qđ dicunt̃ produci
de terra. Poſt formationẽ hoĩs in eſſe naturæ,conſequẽter ponitur
eius formatio in eſſe gratiæ, ſecundũ virtutes theologicas,cũ dicit̃:
* Faciam⁹ hominẽ

a ¶Trinitatem ſignificat.

a ꝙ eſſet bonum & ait: Faciãmus

a ¶Facta & ornata habitatione mundana, homo tanꝙ habitator & dominus omnium erat creandus. b ¶Vnitatem trinitatis inſinuat. ¶In æternitate. ¶Rationalem immortalẽ. c ¶Morum ſanctitate, & iuſtificatione. ¶Innocentiæ & iuſtitiæ.

hõminẽ ad imãginẽ & ſimilitũdinẽ

a ¶Trinitatis. b ¶Irrationali creaturæ dominus omnium inferiorum.

b nõſtrã, & preſit piſcibus maris, & a uolatilibus cœli, & beſtiis, uniuerſæq; terræ, oĩq; reptili qđ mouet in

a ¶Quia ſpiritualis quiſq; effectus & deo ſimilis omnia iudicat, & ipſe a nemine iudicatur. primæ Corinthiorum. ſecundo. d.

c terra. † Et creãuit deus hominẽ ad

a ¶In ratione qua contemplandæ ueritati inhæret. b ¶Repetit, ut confirmet & quales facti ſimus diligentius inculcet. c ¶Id eſt ſuam ¶Non patris, non filij.

imãginem ſuam, ad imãginem dẽi

a ¶Spirituales doctores. b ¶proleſpis nondum erat mulier formata. ¶Obedientes.

d creauit illum, mãſculum & feminã b

☞ A producit terra animam viuam, quando caro noſtra ab operibus mortuis abſtinens viua virtutũ germina parit, ſecundũ genus ſuum. i. vitã imitando ſanctorũ. vnde. j. Corin. iiij. d. Imitatores mei eſtote &c. Secundũ genus noſtrũ viuimus, quando ſanctos quaſi proximos imitamur. Producit terra beſtias. i. homines ferocitate ſuperbientes; Et pecora. i. ſimpliciter viuentes: Et ſerpentes aſtutos ſcilicet & bonum à malo diſcernẽtes, & quaſi reptando ſcrutantes terrena, per quæ intelligant cœleſtia. a ¶Faciam⁹ hominem ad &c. Auguſtinus. Inſinuatur pluralitas perſonarum. p. & f. & ſſ. & ſtatim vnitas deitatis. cum dicitur: Et fecit deus hominem ad imaginem dei, non pater ad imaginem tantũ filij. Non enim verè diceretur ad imaginẽ noſtram, ſed ita dictum eſt: Fecit deus hominem ad imaginem dei, acſi diceretur ad imaginem ſuam. Cum aũt dicitur ad imaginem dei, cum ſuperius dictũ ſit ad imaginẽ noſtram, ſignificatur ꝙ non hoc agit pluralitas perſonarũ, vt plures deos credamus, ſed & patrẽ & filiũ & ſpiritum ſanctum vnum deum accipiamus. ¶Be. Faciam⁹ ho. &c. Apparet, quare dictũ ſit vt cætera fierẽt, iuxta genus ſuum & ſpecies ſuas. Erat enim homo creãdus, qui nõ ſolum generi ſuo, & ſpeciei congrueret, ſed ad imaginẽ creatoris fieret, cuius dignitatis magnitudo oſtẽditur, cũ quaſi conſilio creatur. Nec ſimplicit̃ dicit̃, ſicut de cęteris: fiat homo: ſed faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã. In quo vnitas trinitatis oſtenditur & cõmendatur. Trinitas enim in præcedentibus inſinuatur cum dicitur: Dixit deus, fiat, & fecit deus, & vidit deus ꝙ eſſet bonũ. ſed manifeſtius cum dicitur. Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram. Dum enim qui doceretur non erat, occulta fuit prædicatio deitatis. Vbi creari cœpit homo, fides & dogma veritatis emicuit. In eo enim qđ dicitur faciamus, vna operatio trium perſonarũ oſtenditur. In hoc verò ꝙ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vna & æqualis ſubſtantia trinitatis.

B Angelis enim à deo non dicitur: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã. Dei enim & angelorum non eſt vna & eadẽ imago vel ſimilitudo. Non autem ſecundum corpus, ſed ſecundum intellectũ mentis ad imaginem dei creatus eſt homo, quanq; in corpore quandam proprietatem habeat quæ hoc indicet, quia eſt erecta ſtatura, ſecundum quam corpus animæ rationali congruit, quia in cœlum erectũ eſt. Quæritur quomodo immortalis factus ſit homo præ aliis animantibus, & cum illis communem acceperit alimoniã? Sed alia eſt immortalitas carnis, quã in Adam accepimus, alia quam in reſurrectione per Chriſtum ſperamus. Ille factus eſt homo immortalis, vt non poſſet mori ſi non peccaret. Moreretur autem ſi peccaret. Filij verò reſurrectionis æquales angelis, nec poterunt vltrà peccare nec mori. Caro ergo noſtra poſt reſurrectionem non eget ciborum refectione, quia nec fame, nec laſsitudine, nec alia infirmitate adeſt defectio vel poterit corrumpi. Caro Adæ ante peccatum ita immortalis creata eſt, vt per alimoniam adiuta, eſſet mortis & doloris expers, donec corporalibus incrementis perductus ad ætatem, quæ conditori placeret, multiplicata progenie ipſo iubente ſumeret etiam de ligno vitæ, quo perfectè immortalis factus, cibi vlterius adiumenta non requireret. Sic ergo immortalis, & incorruptibilis condita eſt caro hominum, vt ſuam immortalitatem & incorruptionem per cuſtodiam mandatorum dei cuſtodirẽt. In quibus & hoc erat, vt de illis lignis cõceſsis mãducarent, ab hoc interdicto abſtinerent. Per horum edulium immortalitatis dona cõſeruarent, illius tactu mortem inuenirent. Sic verò incorrptibilis & immortalis erit in fine caro noſtra, vt ſicut angeli, in eodem ſtatu ſemper maneat, & corporalibus cibis (qui ibi non erunt) egere non poſsit. Nam ꝙ angeli cum Patriarchis manducauerunt, non indigentia ſed benignitate factum eſt, vt hominibus familiarius cõgruerent. Chriſtus quoq; poſt reſurrectionem manducauit, non vt cibo indigeret, ſed vt veram poſt mortem ſe carnem recepiſſe monſtraret.

Qumodo ad imaginẽ dei homo creatus.

Nota. b ¶Et præſit. Auguſt. Notandum etiam, quia cum dixiſſet, ad imaginem noſtram, cõtinuò ſubiunxit: Et præſit piſcibus maris & volatilibus cœli. Vt ſcilicet intelligamus, in hoc factum hominẽ ad imaginem dei, in quo irrationabilibus antecellit. Id autem eſt ratio vel mens vel intelligentia, vel ſi alio nomine commodius vocetur: in quo ſcilicet contemplandæ veritati inhæret. c ¶Et creauit deus hominem ad imaginem &c. Qui non quẽlibet ſanctorum imitando, ſed ipſam veritatem intuendo operatur iuſtitiam, vt ipſam veritatem intelligat & ſequatur. Hic accipit poteſtatem ſuper omnia, quia ſpiritualis quiſq; effectus & deo ſimilis, omnia iudicat, & ipſe à nemine iudicatur. ¶Et creauit deus &c. Auguſtinus. Notandum ꝙ ſicut in creanda Luce dicitur: Fiat lux, & ſtatim ſequitur, & facta eſt lux. Sic cum dicitur: Faciamus hominem, infertur, & fecit deus hominem ad imaginem dei: quia iſta natura intellectualis eſt, ſicut illa lux: & hoc eſt ei fieri, quod agnoſcere verbum per quod fit. Si enim diceretur: Et factum eſt ita, & adderetur, & fecit deus, quaſi prius intelligeretur factum in cognitione rationalis creaturę, & tandem in creatura quæ rationalis non eſſet. Quomodo autem homo immortalis factus ſit, & alimoniam vel eſcam cum alijs animalibus acceperit, herbam afferentem ſemen &c. difficile eſt dicere. Si enim mortalis peccato effectus eſt, ante non indigebat his cibis, quia non poſſet fame corrumpi. Quod enim dictum eſt: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, quãuis niſi per concubitum poſſe fieri nõ videatur, (Vnde hic quoq; mortaliũ corporũ extitit indicium) potuit tamẽ eſſe alius modus in corporibus immortalibus vt charitatis affectu, nulla corruptionis concupiſcentia filij naſcerentur, nec mortuis parentibus ſucceſſuri, nec ipſi morituri, donec terra hoĩbus impleretur. & ſic inſtituto ſancto populo, qualẽ poſt reſurrectionẽ futurum credimus, naſcẽdi etiã modus fieret. Quidã ſuſpicati ſunt, nunc interiorem hominẽ factum, corpus autẽ cum ait, & finxit deus hominẽ de limo terræ, nec attendunt maſculũ & fœminam ſecũdum corpus tantum fieri potuiſſe. Ne putaretur enim ſolum ſpiritum eſſe factũ, quãuis ſecundũ eum ſolũ ad imaginem dei ſit factus, additur: Maſculum & fœminã crea. eos, vt corpus factum intelligatur. Rurſus ne in vno homine vterq; ſexus deputaretur, ſicut quos ἀνδρόγυνους vocant: pluraliter ſubiecit; fecit nos; quãuis mulier nundum eſſet à viro diuiſa, ſed materialiter præſeminata. d ¶Maſculum & fœminam creauit eos &c. Auguſtinus. Poſtea plenius & vnde & quomodo homines facti ſunt, exponitur. Sed nunc breuiter creati referuntur, vt ſexti diei operatio, & ſeptimæ dedicatio cum cæteris. ☞

C

† j. 5. a. — 1 Math. 19. a — Eccle. 17. a. — 40. di. c. illud. 33. q. 5. hæc. 2. ſenten. di. 15.

Nicolaus de Lyra.

Poſtea ſubditur in ſingulari: ¶Et creauit deus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinem ſuam. Imago autem dei conſiſtit in anima quãtum ad proprietates naturales ſcilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem. ſimilitudo autem in gratuitis: & ideo ſimilitudo eſt quædam perfectio imaginis, quia gratia perficit naturam. Iudæi autem in glo. ſuper pſal. ponunt imaginem in anima quãtum ad quaſdam alias proprietates. Primò, quia ſicut anima replet totum corpus, ita deus totum mundum. Hiere. xxiij. d. Cœlum & terram impleo dicit dominus. Item quia ſicut deus vnicus eſt in ſuo ſæculo, ſic anima vnica in ſuo corpore. Item ſicut deus non inquinatur ſordibus orbis, ſic nec anima ſordibus corporis. Item ſicut deus videt omnia & non videtur: Exo. xxxiij. d. Non videbit me homo &c. ſic anima videt exteriora & non videtur. Item ſicut deus non dormit, iuxta. pſalmi. cxx. a. Ecce nõ dormitabit neq; dormiet, qui cuſtodit Iſraël &c. ſic anima nõ dormit in corpore. Sed iſta aſsignatio imaginis videtur multũ accidẽtalis. prędicta aũt eſt magis propria, quia ponitur in illis potentijs animę per quas efficitur capax ipſius dei per cognitionem & amorem.

D *Imago animæ ſecundũ hebręos* — *Exod. 33. d.* — *Pſal. 120. a.*

a ¶Et præſit pi. ma. ſcilicet ꝙdiu ſtabit ſubdit⁹ deo, quia talis fuit homo in ſtatu naturę conditę, vt quãdiu ſtaret in obediẽtia ipſius dei, inferiora obedirẽt ei, & iſtud dominiũ eſt homini naturale. Primò qa inperfecta ſunt propter perfectiora, vt plantæ propter animalia, & animalia propter hominẽ. & ideo ſicut plantæ vtuntur aqua & terra ad ſui nutrimentũ, & aĩalia plantis, ita hoĩes animalibus: & ideo iuſtè præeſt eis. Secundò quia perfectiora gubernãt imperfectiora, vt angeli homines. regimẽ verò eſt per prudentiã, quę propriè eſt in hoĩe, in quo eſt prudẽtia generalis, in aĩalibus verò ſunt quædã prudentię particulares tantũ, vt in aranea ad faciendũ telã, & ſic de aliis. & ideo aĩalia ſunt homini ſubiecta. Tertiò quia homo factus eſt ad imaginẽ dei, ideo iuſtè obebiũt ei inferiora ſecundũ naturã inſtitutã: ſed in pœnam peccati iſta obediẽtia eſt ei ſubtracta, ſicut & obediẽtia viriũ inferiorũ reſpectu ratiõis, & corporis reſpectu aĩæ. Sequit̃. b ¶Maſcu. & fœmi. &c. Ex iſta litera dixerũt aliq Hebręi, ꝙ â prima formatiõe natura humana formata eſt in vtroq; ſexu: verũtamẽ corpora viri & mulieris ita erãt cõiuncta in lateribus ꝙ faciebãt vnũ cõtinuũ, ſed poſtea ſeparata ſunt virtute diuina. Sed quia cõtra hoc videt̃ illud qđ. j. dicit̃. Tulit vnã de coſtis ei⁹ & ędificauit eã ĩ mulierẽ. Itẽ qđ ibidẽ dicit̃: Repleuit carnẽ ꝓ ea. talis aũt repletio nõ eſſet neceſſaria, ſi fuiſſent tñ corpora ſeparata: ideo ad hoc reſpõdẽt dicẽtes, ꝙ iſtud vocabulũ zela צלע qđ hic accipitur pro coſta, hic in hebręo eſt ęquiuocũ, quia ſignificat coſtã & lat⁹, & de hoc habentur.

Quomodo homo præſit animalibus. — *Quõ vir & mulier primò creati.*

✱ ¶Faciam⁹ hominẽ ad imaginẽ & ſimi. no. Per imaginẽ fides cõgruè deſignatur. Greg. ſuper Ezech. Facies itaq; ad fidẽ pertinet. Per ſimilitudinem verò charitas, quæ tranſformat amantẽ in amatũ.

Moralit̃.

tio cum cæteris explicetur. Maſculũ vnum & fœminam vnam in prin E cipio creauit deus, non vt cætera animantia, quæ in ſingulis generationibus creauit deus plura, vt humanum genus firmiori copula conſtringeret, cum ſe ex vno ortum meminiſſet, vnde cum ſubiungeret: Maſculum & fœminam creauit eos, noluit addere ad imaginem dei, quod vnitate coniunctionis etiam in fœmina intelligendum reliquit. Benè autem in hoc loco creati dicuntur, & ſi modus creationis nõ explicatur, vt congruè inducatur diuina benedictio, qua dicitur: Creſcite & multiplicamini. Multiplicatio enim hominum coniunctione maris & fœminæ perficitur. Non igitur damnandæ nuptiæ, quas ad propagationem ſuperna benedictio inſtituit, & ſi virginitas præferatur. ¶ Beda. Iſi. Myſtice.

Homini vim gignẽdi dat deus eiq; omnia ſubiicit.

Miſtice.

Poſt hæc fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, virum, ſcilicet perfectum, qui ipſam veritatem contẽplando, operatur iuſtitiam, Hic accipit poteſtatem piſciũ maris, & volatilium cœli, pecorum, ferarum, atque repentium: quia ſpiritualis ſimilis deo factus, omnia iudicat: & ipſe â nemine iudicatur. j. Corin. ij. d. Maſculum & fœminã creauit eos, quia ſicut viro mulier ſic ſpirituali & perfecto viro minus, perfect⁹ obedire debet: dicitur enim eis: Creſcite & multiplicamini & replete terrã. In ſpiritualibus. ſ. donis, vt ratio dominetur carni, quaſi inſenſato animãti, & perturbationibus eius. Per herbam ſeminalem & lignum fructuoſum in eſcã hominib⁹ datũ, intelligimus oblatiões ſanctorũ. vnde Paulus: Seminauimus ſpiritualia vobis, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. j. Cor. ix. b. a ¶ Et dominamini piſ. &c. Quod prius quaſi conſulendo dixerat de eis, nunc dicit imperans, vt habet ſcilicet dominiũ omnium creaturarũ in inferiore parte mũdi. Quod per ſingula exequitur: Et dominamini piſcibus maris. Be. Quærit̃ qua vtilitate homo dominatũ inter cætera animãtia percepit &, ad quos vſus, quę ve ſolatia ſũt hæc creata homini ſi nõ peccaret. Nõ enim ad eſcã ſed herbæ tãtũ, & arborum fructus primò cõceſſa ſunt. Sed fortè quia peccaturũ pręſciebat de⁹ hominẽ, & ſic futurũ mortalem, quẽ creauerat immortalẽ, ea primordialiter inſtituit, quib⁹ ſe iam mortalis poſſet tueri, habens. ſ. ex his alimentũ, & indumentũ. & laboris adiumẽtũ. Poſtquã aũt cõditori ſubiectus eſſe noluit, iure dominiũ perdidit. In teſtimoniũ verò primæ creationis legimus aues viris ſanctis ſeruiſſe, & rictus beſtiarũ & ſerpentum venenũ ceſſiſſe. b ¶ Ecce dedi &c. Be. patet ꝙ ante peccatũ hominis, terra nihil noxium protulit, nõ herbam venenatam, nõ arborem ſterilẽ, Omnis enim herba & ligna data ſunt hominibus, & volatilibus & animãtibus terræ in eſcam. Vnde patet, ꝙ tunc animalia animalium eſu non viuebãt, ſed concorditer herbis & fructibus veſcebantur. c ¶ Et factum eſt ita. Auguſtinus. Notãdũ ꝙ vbi datur poteſtas homini herbas & fructus edendi, ſubinfertur, & factum eſt ita: in quo ſignificatur quod hoc dicente deo, hæc ſibi in eſum conceſſa cognouit homo, non quod ſtatim ederit. Si enim ad omnia ſupradicta referim⁹ quod ait & factum eſt ita cõſequens erit vt dicam⁹ eos iã multiplicatos ſexta die: qđ poſt multos factũ eſt annos d ¶ Viditq; de⁹ &c. Aug. Quærit̃ cũ ſingillatim cætera bona dicantur, cur homo ad imaginem dei fact⁹ cũ cæteris hoc dicant̃: Sed fortè præſciebat deus eũ peccaturũ, nec in perfectione imaginis, mãſurum. Qui enim ſingillatim bon⁹ eſt, magis cũ omnibus, ſed nõ cõuertit̃. Cautum eſt ergo, vt diceretur, quòd in præſenti verum eſſet, & præſcientiam futuri ſignificaret. Deus aũt ſic oĩa ordinauit, vt ſi qua ſingillatim fuerint deliquẽdo deformia, ſemper tamẽ cũ eis vniuerſitas ſit formoſa.

Et factum

Prouidentia Dei de victu.

F

†24. q. 3. c. quidam. b. floriani.

Nota.

Queſtio.

a ¶ Non ſimul in tempore, ſed in præſcientia.

creauit eos. Benedixitq; illis deus, a

a ¶ Fœcunditatem ſexus accipite. ¶ Spiritualis intelligentiæ gradibus.

& ait: Creſcite & multiplicamini, b

a ¶ Nuptiæ replent terram, uirginitas cœlum.

b ¶ Neceſſariis uſibus.

& replete terram, & ſubiicite eam,

a ¶ Vt ratio dominetur omni carnali perturbationi quaſi inſenſibili animanti.

a & dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuerſis animãtibus, quę mouẽtur ſuper terrã.

b Dixitq; deus: Ecce dedi uobis. c d

¶ Vt de oblationibus ſubditorum uiuant prælati.

oẽm herbã afferentẽ ſemen ſuper terram, & uniuerſa ligna, quę habent in ſemetipſis ſementẽ generis ſui, ut ſint uobis in eſcã, & cunctis animãtibus terræ, omniq; uolucri cœli, & uniuerſis quæ mouentur in terra, & in quibus eſt anima uiuens, ut habeant ad ueſcen-

a ¶ i. in eſum ſibi conceſſa cognouit homo.

c d dũm. Et factum eſt ita †. Viditq; e

¶ Non commendat hominem ſpecialiter ſicut cætera, quem ab ordine receſſurum præſciebat.

deus cuncta quæ fecerat, & erant

tur in chronica Guil. Quòd tempore Philippi regis Franciæ, qui fuit nonus ante iſtum Carolum qui modo regnat: Anno domini. M. ccc xxij. in cõfinio Normanniæ & Britanniæ, natæ fuerunt duæ mulieres in vno corpore, ita tamen ꝙ omnia ſuperiora vſq; ad vmbilicũ erant duplicia, inferiora autem erant ſimplicia, & quòd eſſent vere duæ mulieres, apparuit per hoc quod aliquando vna triſtabatur, & alia gaudebat, & aliquando vna dormiente, alia vigilabat, & vna fuit mortua plus quàm per annum ante aliam, ſecunda tamen ex pondere & fetore cadaueris mortua eſt. Monſtra autem per accidens contingunt in natura, & ideo non eſt rationabile quòd in prima rerum inſtitutione artifex omnium inciperet ab illis quæ ſunt per accidens: quia talia non cadunt ſub arte, & maxime in natura humana, quæ nobilior eſt. Item videtur contra veritatem literæ, quia infra dicit̃ quòd formatis cũctis animantibus, dominus adduxit ea ad Adam, & quòd in illis non inueniebatur adiutor ſimilis illi, propter quod proceſſit ad formationẽ mulieris de coſta viri. Item ibidẽ dicitur: Et ædificauit coſtam quam tulerat de Adam in mulierem. Si autẽ non eſſet ibi coſta, ſed latus quod ſeparaſſet dominus ab alio latere modo ſupradicto per talem ſeparationem nõn magis ædificata fuiſſet mulier quàm vir. Propter quod Ra. Sa. hanc expoſitionem nõ tenet, ſed illam quæ ſequitur, ſcilicet quòd natura humana primò ſit formata in ſexu maſculino tantum, & poſtea mulier ſit formata de coſta viri. Quod autem hic dicitur: Maſculum & fœminam creauit eos, hoc eſt per anticipationem, quia ſtatim volebat facere mentionem de multiplicatione humanæ naturæ quæ fit per commixtionem maris & fœminæ, cum ſubdit: Creſcite & multiplicamini Sed poſtea ſecũdo capitulo ſerioſè explicat modũ formatiõis mulieris de coſta viri. Et ideo tenendũ eſt qđ natura hũna primò fuit producta in vno indiuiduo, & in ſexu virili tãtũ, vt ſic eſſet prim⁹ homo pricipiũ omniũ indiuiduorũ naturę humanę, & per cõſequẽs totius ſpeciei ſuo modo, ſicut deus eſt principiũ totius vniuerſi, vt in hoc eſſet quædam ſimilitudo hominis ad deum propter dignitatem humanæ naturæ. vnde dicitur Actuum decimoſeptimo. f. Deus fecit ex vno omne genus hominum. Secundo vt vir magis vxorem diligeret, & ei inſeparabilius inhæreret dum cognoſceret eam ex ſeipſo productam eſſe. vnde dicitur, infrâ. De viro ſumpta eſt. Quamobrẽ relinquit homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & hoc fuit maximè neceſſarium in ſpecie humana, in qua mas & fœmina ſecundum dictamen rationis rectè habent ſimul manere per totam vitam, quod non contingit in aliis animalibus. Tertiò quia mas & fœmina coniunguntur in hominibus, non ſolum propter generationem vt in aliis animalibus, ſed etiam propter domeſticã vitam, in qua ſunt aliqua propria opera viri & aliqua fœminæ, in qua vir eſt caput mulieris, propter quod conuenienter ex viro formata eſt, ſicut ex ſuo principio. Quarto eſt ad hoc ratio ſacramẽtalis. figuratur enim per hoc ꝙ eccleſia ſumpſit principium à Chriſto, vnde dicit Apoſtolus Epheſiorũ. v. g. Sacramẽtum hoc magnum eſt in Chriſto & eccleſia. a ¶ Benedixitq; illis. Hic conſequẽter deſcribitur humanæ naturæ iam formatæ conſeruatio, & primò quãtum ad ſpeciem, ſecundò quantũ ad indiuiduũ, ibi: Dixitq; deus. Circa primum cõſyderandum, ꝙ ſpecies humana cõſeruatur per generationem, maxim poſt lapſum, per quẽ incurrit neceſſitatem moriendi. & hoc eſt quod dicitur. Benedixitq; illis. Iſta benedictio eſt dei ordinatio ad multiplicationem indiuiduorum in natura humana per generationem. ideo ſubditur: b ¶ Creſcite & multiplicamini &c. Cætera patent ex prædictis. c ¶ Dixitq; deus. Hic deſcribitur conſeruatio quantum ad indiuiduum, quæ fit per nutritionem. & hoc eſt quod dicitur: d ¶ Ecce dedi vobis omnen herbã affe. &c. Non eſt ſic intelligẽdum, ꝙ herbæ & fructus arborũ darentur in eſcam hominibus beſtiis & auibus communiter, ſed ſingula ſingulis ſecundum cõditionem naturæ ſuæ, vtpote fructus arborũ hominibus, vt dicitur infra: Ex omni ligno paradiſi comedetis. Herbæ autem & ſemina herbarum, animalibus & auibus diuerſæ tamen diuerſis animalibus ſecundũ conuenientiã naturæ ſuæ. aliqua tamẽ animalia & aliquę aues fructibus arborũ veſcebantur: eſus aũt carniũ & piſciũ nõ eſt laxat⁹ ſiue permiſſus hominibus, niſi poſt diluuiũ: vt habet̃ infra. ix. a. vbi dicitur ſic. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibũ. c ¶ Viditq; deus &c. Hęc eſt cõcluſio præcedẽtiũ. Licet enim quęlibet ſpecies entis bõa ſit in ſe, ex vniuerſis tamẽ partib⁹ vniuerſi ordinatis ad ſe inuicẽ & vlterius ad deum ſicut ad ducem, admirabilis pulcritudo & bonitas conſurgit.

G

Monſtrum contigit in Normannia

Monſtrum gemellorũ

Eccleſiaſtici. 17. a.

Mouent̃ reptant.

Vt habeãt ad veſcendum, Omnis generis herbę viridesertũ in eſcam.

H

Actu. 17. f.

Ephæ. 5. g.

Spẽs humana quomodo conſeruatur.

Eſus carniũ non ante diluuium fuiſſe.

Nicolaus de Lyra.

De hoc habẽtur plura exempla in Biblia hebraicè ſcripta quę pertranſeo. & ſimile eſt in gallico, vbi coſta & latus eiſdem literis ſcribuntur: & modicũ differunt in prolatione. vbi ergo trãſlatio noſtra habet: Tulit vnã de coſtis ei⁹ dicũt ꝙ debuit dicere iuxta vim vocis צלע zela. Tulit vnũ de lateribus eius, quia illius totius corporis continui, vnum latus erat corpus mulieris: & aliud latus erat corpus viri, vt prædictũ eſt. ſeparando autẽ corpus mulieris à corpore viri, tulit vnum de lateribus. Ad ſecundã dicunt, & verum eſt, ꝙ vbi tranſlatio noſtra habet: Et repleuit carnem pro ea, litera hebraica habet, & clauſit carnem in loco ſuo. ſ. extendendo cutem ſuper carnem in loco ſeparationis. Sed non obſtantibus illis, adhuc videtur dicta expoſitio irrationabilis: quia talis coniunctio duorum corporum pertinet ad monſtra, ſicut legitur in

ᵃ ualde bona. Et factum eſt
ᵃ ¶ Auguſtinus . ſexta . diſtinctio
ueſpere & mane dies ſextꝰ.

a ¶ Et factum eſt ve. & ma. Myſtice. Iſidorus mane ſexti
A diei ſit prædicatio euangelij per Chriſtum. finito vero quinto inci-
Myſtice. pit ſextus in quo veteris hominis apparet ſenectus. Hac enim ętate
vehementer attritum eſt illud regnum, quando templum deiectum
Eccle. 39. c. eſt & ſacrificia ceſſauerunt, & nunc gens illa q̃tum ad vires regni
Mar. 7. d. quaſi vitã extremã trahit. In hac tñ ętate tanq̃
in veteris hoĩs ſenectute naſcitur nouus hõ q
ſpũaliter viuit. Sexto em̃ die dictũ eſt: Produ-
cat terra aĩam viuẽtẽ &c̃. quia in quinto die di-
ctum erat: Producant aquæ nõ animã viuã ſed
reptilia aĩarum viuarum. Quõ enim corpora
ſunt reptilia ſic corpali circũſioni & ſacrificiis tãq̃ in mari gẽtiũ po
pulꝰ ille ſeruiebat. Iſtã v̾o aĩam viuã dicit q̃a vita iã incipit æterna
deſiderari. Serpẽtes v̾o & pecora q̃ terra ꝓducit gẽtes ſignificant
euãgelio ſtabiliter credituras de q̃bꝰ dicit̃ Petro. Act. x. b. Macta &
mãduca. & cũ illa imũda diceret audiuit: Quę deꝰ mũdauit, tu imũ-
da ne dixeris. Tũc fit hõ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei. Sc̃i ſexta ęta
te naſcit̃ xp̃s de q̃ dicit̃: Et hõ ẽ, & q̃s cognoſcit eũ? Et ſicut ĩ illa die
maſculꝰ & fœmĩa ſic ĩ iſta ętate xp̃s & eccl̃ia. In illa die p̃ponit̃ hõ pe
coribꝰ & ſerpẽtibꝰ & volatilibꝰ cœli & ĩ hac ętate xp̃s regit aĩas ſi-
bi obtemperãtes q̃ ꝑtim dę gẽtibꝰ ꝑtim de iudęis venerũt vt ab eo
domitę mẽſueſcerẽt carnali. ſ. cõcupiſcẽtię dediti ſicut pecora: vel
tenebroſa curioſitate obtenebrati q̃ſi ſerpẽtes: vl̃ ſupbia elati quaſi
aues. In illa die paſcit̃ hõ & aĩalia q̃ cũ ipo ſũt herbis ſeminalibꝰ lignis
☞ fructiferis
fructiferis & viridibus herbis. In iſta quoq̃ ętate hõ ſpũalis q̃cũq̃ C
bonus miniſter eſt xp̃i & eũ ꝓ poſſe imitat̃, cum ipſo pp̃lo ſpũali-
ter paſcit̃ ſcripturę alimẽtis & diuinę legis: ꝑtim ad cõcupiſcẽdã fœ
cũditatẽ rationũ atq̃ ſermonũ tãq̃ herbis ſeminalibꝰ: ꝑtim ad vtili
tatẽ morũ & humanę cõuerſationis tãq̃ lignis fructiferis; partim
ad vigorem fidei ſpei & charitatis in vitã ęter-
nam tãq̃ herbis viridibus. i. vigentibus, q̃ nul-
lo ęſtu tribulationũ areſcãt. Sed ſpũalis ſic pa-
ſcitur vt multa intelligat. Carnalis aũt. i. paruu
lus in xp̃o tanq̃ pecus dei, vt credat & ſi nõ in-
telligat eoſdẽ tamẽ cibos omnes habẽt. Huius
ętatis veſpera eſt de q̃ dñs ait: Luc. xviij. b. Putas veniẽs filiꝰ hoĩs in-
ueniet fidẽ in terra? Poſt illã veſperam fiet mane cũ Chriſtus veniet
in claritate tũc requieſcẽt cũ xp̃o ab oĩbꝰ opibꝰ ſuis q̃bꝰ dicit̃ Matth.
v. g. Eſtote pfecti ſicut & pr̃ vr̃ celeſtis pfectus eſt. Hi em̃ faciũt opa
valde bona poſt q̃ requieſcẽt ĩ die ſeptimo q veſperã nõ habet. Mo- Moraliter.
raliter. Sexto die ꝓducit terra aĩam viuã. i. hõ de ſtabilitate ſuę mẽ
tis vbi habet fructus ſpirituales. i. bonas cogitationes oẽs motꝰ ani
mi ſui regit vt ſit in illo anima viua. i. rationi & iuſticię ſeruiens nõ
terrenitati & peccato. Ita fit homo ad imaginem & ſimilitudinẽ dei
maſculꝰ & fœmina, id eſt intellectus & actio quorum copulatione
ſpiritualis fœtus terram impleat. i. carnem ſubiiciat &c̃. quæ iam in
hominis perfectione dicta ſunt. In iſtis nãq̃ diebus veſpera eſt; eſt
ipſa perfectio ſingulorum operũ & mane inchoatio ſequentium.

ADDITIONES BVRGEN-
ſis in Poſtillam Nicolai de Lyra.

CIRCA expoſitionem lr̃alem huius primi capi-
tu. Geñ. q̃ valde difficilis eſt: & varie à doctoribꝰ tradi
tur, tam grecis quam latinis & hebręis: quędam viden-
tur p̃ſupponẽda ad hoc vt ex multiplicitate ſenſuũ ali-
Nota dictũ quod planum ſaltem ſimpliciter capientibus extrahat̃. Primũ præ-
Auguſtini. ſupponitur ꝙ in hac expoſitione dictum Aug. maxime eſt attẽden
dum: qui ſupra Geneſim ad literam de hac materia tractans ſic di-
cit: In huiuſmodi q̃ſtionibus duo ſunt obſeruãda. Primũ qđ ve-
ritas ſcripturæ inconcuſſe teneat̃. Secũdũ qđ cũ ſcriptura diuina
multipliciter exponi poſſit nulli expoſitioni aliq̃s ita p̃ciſe inhæ-
reat: qđ ſi certa rõne cõſtiterit hoc eſſe falſum: ꝙ nemo ſecũdũ ſen-
ſum ſcripturę hoc aſſerere p̃ſumat. ex hoc em̃ ſcriptura ab infideli-
bus derideret̃ & eis p̃cluderet̃ via credẽdi: Hęc ille. Ex quo ſequitur
qđ veritas quæ in ſcriptura plane traditur: inconcuſſe tenenda eſt
nõ obſtãte ꝙ philoſophi aliter ſentiẽt tenendo circa hoc varias ſeu
contrarias opi. Licet em̃ ea q̃ per rationẽ demõſtratiuã habent̃ eſſe
falſa non ſint attribuenda alicui autoritati ſacrę ſcripturę: eo quòd
talia certa ratione conſtat eſſe falſa: tamẽ illa q̃ nõ demõſtratiue, ſed
opinatiue & probabiliter habent̃ nõ conſtant tanta certitudine, vt
veritas plana ſcripturæ propter talẽ debilem certitudinem formi-
doloſam & opinatiuã omittatur nec, ob hoc eius plana expoſitio
varietur ſeu diſſoluatur: & hoc ſonat plane autoritas Aug. prædi-
cta. Et inde eſt quod licet philoſophi pagani communiter opinent̃
Qđ mũdꝰ mundũ fuiſſe ab ęterno: nõ tñ catholici variant ex hoc expoſitiõem
creatus. huius dicti. In principio creauit deꝰ cœlũ & terrã. Sic vt ex ipo nõ
intelligãt mundũ à deo ꝑ creationẽ incepiſſe. Nõ em̃ de ꝑpetuitate
mundi à parte añ demõſtratiuam rõnẽ philoſophi habẽt vt in pri
ma parte ſc̃ti Tho. q. xlvi. arg. ij. ſed ſolum opinatiuas & ꝓbabiles.
Ex quo pręſuppoſito infert̃ ꝙ poſtillator minꝰ cõuenient̃er ſe habet
circa proceſſum introductoriũ expoſitionis lr̃alis huius cap. Dicit
em̃ ꝙ ex varietate opinionũ de natura materię à philoſophis poſi-
tarũ depẽdet intellectꝰ opatiõis ſex dierũ: qđ videt̃ inconuenient̃er
dictũ. Cõſtat em̃ ꝙ philoſophi in hoc nõ demõſtratiue ꝓcedũt al̃s
nõ cõtingeret eos diuerſimode vl̃ cõtraria opinari: ſicut nec in ge-
ometricis & hmõi ſed ſolũ ꝓcedũt opinatiue. vnde nõ debet ſenſus
ſcripturæ propter hoc variari: & ideo ſancti doctores modicũ cu-
rauerũt hmõi opinionibus variis in hac materia: ſicut nec etiam re-
fert ad articulum creationis credendæ: vtrũ cœli ſint immatariales
vel habeãt materiam eiuſdem rõnis cũ his inferioribus vel alterius
rõnis. Secũdo p̃ſupponitur ꝙ nõ eſt incõueniẽs multiplicare ex-
Expoſitiões poſitiões in hoc loco dũ tamen à veritate ſcripturę plano mõ intel
mltiplicare lecta nõ deuient: & cũ hæc non aſſerendo ſed q̃ſi proponendo di-
cant̃ hoc patet ꝑ autoritatẽ Aug. ſuperiꝰ inductã. Magr̃ etiã in. ij.
diſt. xij. de hac materia tractans dicit: Quidam ſanctorũ patrũ qui
verba dei atq̃ arcana excellenter ſcrutati ſunt ſuper hoc q̃ſi diuerſa
ſcripſiſſe videntur: Hęc illę. Vbi notãda ſunt verba magiſtri ꝙ nõ
dixit: diuerſa aſſeruiſſe vident̃: hoc em̃ eſſet piculoſum, ſed ſcripſiſſe
tantum. ſ. ſine aſſertione: taliter em̃ expoſitiones multiplicare nõ eſt
periculoſum etiam ſanctis & pfectis viris quorũ doctrina locũ au-
toritatis habet
toritatis habet: & multo fortius põt cõuenire ſimplicibꝰ ſcriptori-
bus: q̃rum dicta nullã habẽt autoritatẽ niſi q̃tũ veritas lr̃æ ſacræ
vel ratio efficax eis tribuit. Nihil igit̃ temerarie aſſerẽdo nec aliquã
veritatẽ à ſc̃tis p̃ribꝰ traditã excludendo, nec in aliquo diminuẽdo
ad expoſitionẽ lr̃alem eorũ q̃ in hoc capitulo cõtinent̃: ſpecialiter
vſq̃ ad opꝰ q̃rtę diei incluſiue ꝓcedã: & principaliter ſecũdũ pri-
mũ ſenſum lr̃alem de quo priꝰ in additiõe ſup ꝓlogũ dictũ eſt. Et
q̃nq̃ de ſecũdario ſenſu etiã literali quędã tangent̃: & hoc omiſſa re D
citatione variarũ ſeu diuerſarũ expoſitionũ ſimiliter & curioſitate Sũmarium
diſtinctionũ ſecũdũ ordinẽ literę plane ꝓſequendo. In primis igi diuinę opa
tur q̃ddam ſummarium totius diuinę opationis ſeu creatiõis in to tionis.
to ſpacio ✶ ſex dierũ contẽtũ Moyſes videt̃ ꝓponere, cũ dicit: In ✶Prolepſi
principio creauit de✶ cœlũ & terrã. In his em̃ verbis ſecũdũ Chryſ. vſꝰ ẽ Moy
p̃mittit̃ ſummarie & cõpẽdioſe totũ opus diuinũ circa creationẽ ſes.
diſtinctionẽ & ornatũ mundi, in oĩbus ſex diebus primis ſucceſſiue
factũ: Sicut ſi quis dicat talis artifex ędificauit hãc domũ. & poſtea
ſubdat̃. prĩo fecit fundamẽta, ſecũdo erexit parietes, & tertio ſupra-
poſuit tectũ, & hmõi. Secũdũ quã expoſitionẽ, cũ dicit̃ deũ creaſſe
cœlũ & terrã, intelligunt̃ omnia cœleſtia & terrena eſſe à deo crea-
ta, q̃ in ꝓceſſu ſex dierũ fuerũt creata ſeu ꝓducta: & hoc videt̃ ſenti
re Baſil. in hexa. q̃ ſuper hoc v̾bũ: Creauit cœlũ & terrã, ſic dicit: Ex
duobꝰ aũt q̃ extrema ſunt totius exiſtentiã ęnigmatice ſignificat, &
ſic nõ oportet ꝑ cœlũ in hoc loco intelligi empyreũ tm̃, vel ſidereũ
ſeu firmamentũ & hmõi: ſed ſimul omnia cœleſtia in hoc intelligen
da ſunt. Similiter per terrã in hoc loco nõ ſolũ intelligenda eſt ari-
da ſeu elementum terræ, ſed tota ſubſtantia generabilium & corru-
ptibilium, tam elementorum q̃ mixtorum in p̃dictis ſex diebus à
deo productorum. Veritas huius expoſitionis patet ex mõ loquẽ-
di ſacræ ſcripturæ cõmuniori & frequentiori: ſimiliter ex doctrina
ſanctorum apoſtolorũ. Primũ patet: nam infra Geñ. ij. ſuper illud
verbũ: In die qua fecit dominꝰ cœlũ & terrã. Glo. his igitur paucis
verbis inſinuata eſt oĩs creatura. Legitur etiã Exo. xxxj. d. circa ob-
ſeruationẽ ſabbati: ſex diebꝰ fecit deus cœlũ & terrã, & in die ſepti
mo requieuit. In quo loco manifeſtum eſt, quòd cœlum accipitur
pro quacunq̃ cœleſti creatura, & terra ſimiliter pro quacunq̃ ter-
reſtri, modo ſupradicto. Si enim hic accipitur, cœlum, pro aliquo
cœlorum tantum: & terra, pro aliqua terrarum tantũ: cętera terre- Cœlum
na & cœleſtia viderentur excludi ab operibus ſex dierum quod, eſt
manifeſte falſum. Similiter & Deute. iiij. f. Scias hodie ꝙ dñs ipſe eſt
deus in cœlo ſurſum & in terra deorſum: & non eſt alius: Intelligen
dũ eſt vniuerſaliter. ſ. qđ in cœleſtibus & in terrenis nullus alius deꝰ
eſt. Similiter hiere. xxiij. e. vbi propheta intendens aſſerere deum eſ
ſe vbiq̃ dicit: Nunquid non cœlum & terram ego impleo dicit
dominus? quod habet intelligi de totius mundi integritate. Eo- pſal. 101. d.
dem modo pſalmus dicit: Initio tu domine terram fundaſti, &
opera manuum tuarum ſunt cœli. Idem patet de aliis innumera-
bilibus locis ſacræ ſcripturæ: licet enim in nonnulis locis ſacræ ſcri
pturæ, quãdoq̃ cum prædictis ſcilicet cum cœlo & terra, mare vel
aqua exprimantur, hoc tamen eſt in paucis pręter modũ & ſtilum

cõem ſupradictum

E communẽ ſupradictũ. Scd'o hoc idẽ patet ex doctrina ſeu mõ lo-
quẽdi apl'orũ, quibus ſenſus ſacrę ſcripturæ pfectius fuit apertus:
iuxta illud Lucę.xxiiij.d. Apperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcri-
pturas. Hi em̃ circa articulũ creatiõis mundi nihil amplius expreſſe
runt fuiſſe à deo creatũ, niſi cœlum & terrã: dicentes in ſymbolo:
Credo in vnum deũ creatorẽ cœli & terræ. Vbi manifeſte tanq̃ do
ctiſsimi in ſcripturarum intelligentia nos docẽt, ꝙ in hoc quod ꝓ-
fitemur deũ creaſſe cœlũ & terrã, cuncta cœleſtia & terrena: à deo
fuiſſe creata teſtamur. Nullus em̃ ſani intellectus diceret, ꝙ apoſto-
li articulũ creationis mũdi imperfecte tradidiſſent. In ſymbolo aũt
patrum hęreſibus inſurgẽtibus ſpecialiter Manichęorum: qui dice
bant vnum deũ eſſe bonorũ, & alium malorũ, & aliis ſimilib9 fuit
additũ in hoc articulo, de creatiõe mũdi, quaſi exponendo viſibi-
liũ omniũ, & inuiſibiliũ: ad denotandũ ꝙ in hoc quod dicit̃ in pri-
mo ſymbolo: Creatorẽ cœli & terræ, intelligunt̃ cœleſtia & terre-
ſtria, nõ ſolũ viſibilia, ſed etiã inuiſibilia. Scd'm igit̃ hanc expoſitio-
nẽ cõſonã veritati, tãq̃ fundatã in planiori & cõiori mõ loquendi
apl'orũ & ꝓphetarũ, nõ reſtat locus inquirendi de quo cœlo ſcri-
ptura hic loquit̃, cũ nõ ſolũ de cœlis quibuslibet, ſed etiã de quibuſ-
cunq̃ rebus cœleſtib9 creatis, ſicut de angelis intelligi debeat. Simi-
liter non eſt inquirendũ de aere elemẽtari, vel igne in qua ꝑticula
ſacræ ſcripturæ in hoc loco ſpãliter intelligant̃, cum nõ ſolũ de ter-
ra elementari, ſed de tota natura generabiliũ & corruptibiliũ i pri-
mis ſex diebus creatorũ ſeu ꝓductorũ intelligit̃, cũ dicitur: Creauit
Scd'arius ſenſus. deus terrã. Circa ſenſum verò ſecundariũ ſeu vlteriorem ad ſenſum
literalem pertinentem huius verbi: In principio creauit deus cœ-
lũ, & terrã, multa tradunt̃ à ſctis doctoribus & aliis quodãmõ ine-
narrabilia: inter quę videt̃ expoſitio ſcti Thom. in prima parte. qõ.
xlvj. arti. iij. in cor. q. cõpẽdioſa & recta lr̃ę & orõni cõſonãs. Dicit
em̃ ſic ꝙ hoc dictũ: In princ. crea. deus &c̃. tripliciter exponit̃ ad ex
cludendũ tres errores. Quidã em̃ poſuerunt mũdũ ſemꝑ fuiſſe: &
Principia rerum. tempus nõ habere initiũ, & ad hoc excludendũ exponitur in princi
pio. ſ. temporis. Quidã vero poſuerũt duo eſſe creaturarũ princi-
pia, vnũ bonorũ & aliud malorũ. Et ad hoc excludendũ exponit̃:
In principio. i. in filio: Sicut em̃ principiũ effectiuum appropriat̃
propter potẽtiã patri, ita principiũ exẽplare appropriatur filio ꝓ-
pter ſapientiã: vt ſicut dicit̃: Omnia in ſapiẽtia feciſti, ita intelligatur
deum omnia feciſſe: in principio. i. in filio: ſcd'm illud Apoſtoli ad
Colo. j. b. In principio. i. in filio cõdita ſunt vniuerſa. Alij vero di-
F xerunt corporalia eſſe creata à deo mediantibus creaturis ſpiritua
libus, & ad hoc excludendũ dicit̃: In principio creauit de9 cœlũ &
terram. i. ante oĩa: Hæc ille. Quæ quidẽ tres expoſitiones intelligen-
dæ ſunt nõ diſiũctiuè, ſed copulatiuè, ſic. ſ. ꝙ ſcriptura in hoc loco
intendit quemlibet iſtorũ trium errorũ excludere, & non vnũ eo-
rum tantũ. Si em̃ diſiunctiue intelligerent̃ iſtę expoſitiones: tũc non
excluderet̃ pluſq̃ vnus error, & forte nullus: quia ex vna propoſi-
tione tres cauſas veritatis habente, ex qualibet earum non poſſet
concludi veritas vnius cauſę earum determinante. Sed videndum
eſt, quomodo quęlibet illarum trium expoſitionum ex litera ſane
Principiũ ĩ ſcriptura. intellecta cõſurgat, vt ſic quęlibet illarũ dicenda ſit literalis. Ad qd'
ſciendũ ꝙ cũ hæc dictio principiũ: communiter intelligat̃ relatiue
reſpectu principiati: idcirco in ſacra ſcriptura cõmuniter vbi prin-
cipiũ ſeu initiũ legit̃: in eodẽ cõtextu adiungit̃ aliud, ſignificans illud
reſpectu cuius dicit̃ tale principiũ ſeu initiũ, ſicut dicit̃ infra Gene.
x. b. Fuit principium regni eius Babylon: vbi in hoc qd' adiungit̃
regni eius, exprimitur reſpectu cuius dicitur principium: & ſic cõi-
ter in alijs locis. Cuius ratio eſt. Nam niſi ſic exprimeretur, remane
ret quaſi ignotum, quid ſignificaret̃ ꝑ illud principiũ niſi ſubintelli
geretur ex pręcedẽtibus ſeu ſubſequẽtibus immediate adiunctis. Et
quia in hoc loco nõ exprimitur determinante in litera ad quid refe
ratur hoc quod dicit̃: In principio, ſed quaſi abſolute noĩat̃, opor-
tet ꝙ referat̃ ad illud qd' ſibi adiungit̃. Vnde primo occurit referẽ-
dum ad hoc quod dicit̃ ſtatim: Creauit. i. in principio creatiõis, ſeu
in principio illius quod creauit, & ſic intelligunt multi doctores he
bręorũ, ſicut Rabbi Abẽhazra, & Rabbi Salo. & alij. Et iſte modus
loquendi concordat cum tertia expoſitione prædita, ſecundũ quã
intelligitur, in principio. i. ante oĩa: vt pręductum eſt. Secundo refer
ri poſſet ad hoc quod ſubditur: Deus, ſic ꝙ intelligatur hòc princi-
pium eſſe aliquid cum quo ſeu per quod deus fecit omnia, quod
Pſal. 103. c. conuenit filio, ſicut cum dicitur: Omnia in ſapientia feciſti: & ſic in-
telligit Ra. moy. gerundẽ. quòd per hoc quod dicitur: In princi-
pio, ſignificat̃ aliquod ꝑtinẽs ad naturã diuinã: licet hoc quaſi bal-
butiẽdo exprimat: & hoc cõcordat cũ ſecũda expoſitiõe pręducta.
Tertio poſſet referri hoc quod dicit̃: in principio: ad hoc qd' dicit̃
cœlũ & terrã, quæ ſunt res ſucceſſiõi ſubiectæ: & ſic ĩtelligit̃ expoſi
tio. ſ. in principio tẽporis, hoc eſt in primo nũc, quod ꝓcedit oẽm
ſucceſſionem temporum: vel omnium rerum cœleſtium & terre-
ſtrium ſucceſſionẽ. Quarto poſſet referri hoc quod dicitur: In prin
cipio

cipio ad totum proceſſum primeuę creationis ſeu productiõis re G
rum, qui in hoc cap. Gene. primo, cõtinet̃, vt ſic intelligat̃: In prin-
cipio creauit deus. i. in primis ſex diebus: de quibus agit̃ in toto ꝓ-
ceſſu huius capi. Creauit deus cœlũ & terram: & ſic intelligit Chry
ſoſt. vt pręductum eſt: & quia abſolute & ſine aliqua expreſſa deter-
minatione dicitur hic in principio: idcirco referendum eſt ad literã
ad omnia ſignata per quatuor modos pręductos: inquãtũ quilibet
eorum ex adiacentia ſeu continuatione literæ intelligitur: vt dictũ Vlterior ſenſus literalis.
eſt. Item attendendũ, ꝙ ſecundũ vlteriorem ſenſum literalẽ ex hoc
ꝙ dicitur: In principio creauit deus cœlũ & terrã, intelligitur ad li-
teram ſcd'm hebraicã veritatẽ pluralitas in diuinis, prout magiſter
allegat in. j. parte: diſtin. ij. quod patet ex hoc, nam vbi nos dicimus
deus, hebraica veritas habet elohim, quod eſt plurale huius nomi-
nis ſingularis hel. & ſic exponit in hoc loco expreſſe Rabbi Aben-
hazra: licet ex hoc non veram concluſionem eliciat, ſed extortam.
Vult autem intelligi, ꝙ hoc non non ſignificat pluralitatem in di-
uinis: ſed pluralitatem virtutum ſeu potentiarum ab eo proceden-
tium in cuius ſignũ allegat ipſe & ſui ſequaces, ꝙ in ſcriptura q̃nq̃
etiam iudices dicuntur elohim, propter eorũ virtuoſam potentiam
in iudicando. vt Exo. xxij. d. vbi dicitur, Dijs non detrahes, & prin-
cipi populi tui non maledices. Sed hæc cauillatio eſt valde irratio-
Conueniẽtia Hebręorũ cũ Chriſtianis. nabilis, quod patet ex duobus. Primo enim hebręi nobiſcum cõue
niut in articulo creationis mũdi, pręſertim in hoc ꝙ ſolus deus mũ
dum creauit, & eum immediate produxit, intantũ ꝙ ipſi tradũt an
gelos fuiſſe creatos in feria ſecunda, ne ſi in prima fuiſſent creati, cre
deretur de angelis ꝙ fuiſſent cooperatores dei in mundi creatiõe.
Si igitur hoc quod dicitur elohim, intelligatur de virtutibus pro-
cedentibus à deo, aut tales virtutes ſunt aliquid creatum, aut quid
increatum. Si primo modo, ſeqnitur quod aliud quod non eſt
deus, creauit mundum, vel ſaltem cooperatum eſt in creatione mũ
di. Si ſecundo modo, ſequit̃ quod in diuinis eſt aliud increatum à
deo procedens, quod eſt intentum. Nam cum deus etiam ab illis
concedatur eſſe ſumme ſimplex, quicquid eſt in deo deus eſt. Secũ-
do hæc cauillatio videtur irrationabilis ex eo, quod Moyſes pręci-
pue intendebat informare populum de vnitate dei & excluſione
pluralitatis deorum. vt cum dicitur Deuter. vj. Audi Iſrael, domi-
nus deus vnus eſt: & Deutero. xxxij. f. Videte nunc quod ego ſum,
& non eſt alius deus mecum: & ſic de multis aliis. Cũ igitur Moy- H
ſes dixiſſet: Creauit elohim, manifeſte dediſſet occaſionem creden-
di populo pluralitatem quam intendebat excludere ſecundum eos
etiam potius debuiſſet dicere hel, quod nullam pluralitatẽ ſignifi-
cat, & ex quo nullum inconueniens ſequeretur. Item quod allegat
pro parte ſua quòd quandoq̃ iudices vocantur elohim, hoc mani
feſte facit contra eos: nam vbi elohim accipitur pro iudicibus ſeu
dijs opinatiuis vel falſis, ſemꝑ cõſtruit̃ cũ verbo, vel adiectiuo pl'is
numeri. vnde Exo. xxiij. b. vbi dicit̃. Ad deos vtriuſq̃ cã ꝑueniat.
ponitur ibi elohim: & ſtatim ſequitur ibi verbũ plurale ſic. ſ. & ſi illi
iudicauerint. Et in Pſal. lxxxj. b. Omnes dij gentiũ dęmonia, vbi di-
citur elohim: & tamen ibi non dicitur dęmon ſed dęmonia. Silr̃ in
pſal. xcv. b. vbi dicit̃, ego dixi elohĩ eſtis. i. dij: nõ dicit: Ego dixi elo-
him es, & ſic de multis alijs: ſed ĩ hoc loco, & in alijs vbi elohim po
tur pro vero deo, ſemper adiungitur verbum ſingularis numeri.
Non enim dicitur hic: In principio creauerunt dij, ſed creauit: qd'
quidem verbum ſubſtantiuum. ſ. fuit creans, ad denotandã vnitatẽ
eſſentiæ. Ex quibus patet manifeſte, quod Moyſes intendit inſtrue-
re populum ſpecialiter quantum ad doctos, quod in deo qui cœ-
lum & terram creauit, eſt pluralitas perſonarum, inquantum dixit
elohim. Similiter & vnitas ſecundum eſſentiam, inquãtũ dixit crea-
uit, & hoc notanter inſinuat Moyſes in prima propoſitione totius
ſacræ ſcripturę, in q̀ua continet̃ articulus creatiõis, vt innueret hoc
myſterium in primo exordio fidei eſſe attendendum. Quod autem
hæc pluralitas attribuenda ſit perſonis ſeu ſuppoſitis, habetur etiã
ſecundum ſenſum literalem vlteriorẽ in hoc loco, vbi innuitur ali-
qua inſtructio de diuinis perſonis. Nã cũ dicit̃: In principio, intelli-
gitur in filio, cui attribuitur cauſalitas creationis per modum cau-
ſæ exemplaris, vt dictum eſt: & per conſequens cum dicitur deus,
intelligitur pater, cui attribuitur cauſalitas creationis per modum
efficientis. Cum autem dicitur: Spiritus domini ferebatur, intelligi
tur perſona ſpiritusſancti, prout plenius declarabitur infra. Nõ tñ
eſt intelligendum, ꝙ creare ſit propriũ alicuius ꝑſonę diuinæ & nõ
cõmune toti trinitati, hoc enim eſſet erroneũ: cũ omnia opera trini
tatis ad extra ſint indiuiſa, ſed quia deus eſt cauſa rerum per ſuum
intellectum & voluntatem, ſicut artifex rerum artificiatarũ. Arti-
fex autem per verbum in intellectu cõceptum, & per amorem ſuæ
voluntatis ad aliud relatũ operatur, vnde ſimiliter deus pater ope-
ratus eſt omnem creaturã per verbum ſuum quod eſt filius, & per
ſuum amorem qui eſt ſpiritusſanctus, & ſcd'm hoc ꝓceſſiões per-
ſonarum ſunt rationes productionis creaturarum inquantum in-
cludunt

A cludunt eſſentialia attributa quæ ſunt ſcientia & voluntas, vt patet in prima pte.q.xlv.ar.vj.Sequitur litera. ¶ Terra autem erat inanis &c. Vbi Moyſes poſtq̄ ſummarie tradidit totũ op⁹ diuinum circa creationem mũdi in primis ſex dieb⁹ ſucceſſiue productum:hic explicat illud per particularia.Circa quod primo oſtẽdit ſtatum ſeu conditionem quarũdam rerum creatarum in prima ſui creatione ſeu productione.Secundo procedit ad alia quę creata ſeu ꝓducta ſunt in prędictis ſex dieb⁹ ſucceſſiue,ſecunda ibi: Dixitq̄ de⁹,fiat lux. ¶ Circa primum ſciendũ,quõd cũ Moyſes rudi populo loquebatur,vt omnes doctores tenent, qui non ſolum ſpiritualia veraciter non capiebant,ſed etiam de corporalibus illa communiter tantum apprehendebant,quæ viſui corporali ſubiacent,vt in prima parte,q.lxvij.articulo.iiij.Idcirco licet in generali viſibilia & inuiſibilia cœleſtium & terreſtriũ creaturarũ ſub quodam ſummario (vt dictũ eſt) cõprehẽdat,attribuẽs ea diuinę creationi,ita vt nihil in rerum natura excluderetur à creatione dei: loquẽs tamen poſtea in particulari,vt imbecillitati rudium ſeu ſimplicium audientium condeſcenderet,prętermiſſis inuiſibilibus tam cœleſtium q̄ terreſtrium, de viſibilibus tantum mentionem facit: vnde de cœleſtibus prętermiſit empyreum & angelicam naturam: & de terreſtribus prętermiſit duo elemẽta:ſcilicet aerem & ignem, eò quod non ab omnibus percipiuntur.Multi enim etiam philoſophorum elementum ignis nõ cognouerunt vſq̄ ad tẽpus Ariſtotelis.Similiter & aerem nihil dicebant:adeo vt loca plena aere vacua exiſtimarent,vt.iiij.Phyſi. ¶ Vnde in prima rerũ ꝓductiõe de tribus viſibilibus principaliter facit mentionẽ:ſcilicet de infimo fundamento vniuerſi ſenſibilis,& de ſummo tecto eius,& de quodam medio inter vtrunq̄,quæ ſunt principales partes integrales cuiuſcunq̄ edificij,quorum duo ſe habent ad totum vniuerſum viſibile,ſicut centrum & circunferentia ad corpus ſphericum,quæ complent totam eius rationem plaſmaticam.In quo quidẽ ſcilicet corpore ſpherico,cẽtrum ſe habet vt fundamentũ,& circunferentia ſicut ſummũ tectũ,& alia inter vtrũq̄ cõtenta ſe habent,vt medium inter vtrũq̄.ſ.inter centrum & circunferentiã.Primum oñdit cum dicit:terra autẽ.Terra eñ ſcd'm philoſophos & aſtronomos ſe habet ad vniuerſum corpale:vt cẽtrũ.Scd'm autẽ & tertiũ oſtẽdit,cũ

B dicit.Super faciem abyſſi. Abyſſus eñ ſcd'm grãmaticos multitudinem aquarum impenetrabilẽ ſignificat,quæ quidẽ impenetrabilitas ideo poteſt intelligi nõ ſolum ex magna eius ꝓfunditate, ſed etiã ex hoc q̄ ex eius confuſione nõ põt abyſſus penetrari, per quod intelligiť aqua elemẽtaris quę ante eius cõgregationẽ in vna ꝑmixtiõe cõfuſa erat cum alijs duob⁹ elemẽtis.ſ.aere & ignẽ.Prout magiſter ponit in.ij.li.diſt.xij.quod totum vocatur abyſſus ſcd'm æſtimationẽ ſimpliciũ ſeu rudiũ, quibus loquebatur: qui aerẽ & ignem elementarem propter eorum inuiſibilitatẽ (vt dictũ eſt) non percipiunt:Quæ quidẽ abyſſus totam terram vndiq̄ cooperiebat & vſq̄ in altũ porrigebať,quouſq̄ nunc ſummitas corporeæ naturæ ꝓtingit:ſicut q̄buſdã videť,ꝓut magiſter ponit diſtinc. ſupradicta.Intelligať tamen hæc ſummitas naturæ corporeę circa cœlum cryſtallinum,quod per ſuperficiẽ abyſſi intelligendũ eſt, & hoc eſt primum corpus mobile,quod ſe habet ad omnia corpora naturalia,ſicut ſuperficies ad corpus ſphericũ,quæ totã eius ſoliditatẽ cõtinet.Vnde notandũ eſt,q̄ nõ dicitur ſcriptura:tenebrę erãt in terra,nec in abyſſo,neq̄ ſupra abyſſum, ſed ſupra faciẽ abyſſi. Cuius ratio eſt.Nã illa multitudo aquarũ impenetrabilis & profundiſſima in prima ſui productione erat turbida:& quaſi opaca ex eius cõfuſa permixtione ſeu cõpoſitiõe,intãtũ q̄ nõ erat capax lucis,ſicut nec terra,& ſic nõ erant in terra nec in abyſſo tenebrę proprie loquẽdo,ſicut nec in ligno diciť eſſe cæcitas licet non videat, ſuper faciem abyſſi,quod eſt primum mobile (vt dictum eſt) ex ſua pura & impermixtibili natura eſt diaphanum,& fuit ſemper capax lucis ſed quia nondum lux facta erat,ideo proprie loquẽdo tenebrę erãt pro tunc ſupra faciem abyſſi.i.in primo cœlo mobili.Cõuenienter igitur in primordiali rerum viſibilium productiõe fit expreſſa metio de terra quod eſt cẽtrũ & quaſi fundamẽtum vniuerſi ſenſibilis & de circunferẽtia,quod eſt ſummum tectum .ſ. primum mobile eo modo quo diciť.Eſai.xlviij.c. Manus eñ mea fundauit terrã,& dextera mea mẽſa eſt,aľs tetẽdit cœlos.Et loquiť ad modum formãtis circulum cum circino,qui primo ponit vnũ pedẽ in centro qđ eſt fundamentum:& alium tẽdit circunducẽdo circunferentiã.Sequitur in litera: ¶ Spiritus domini ferebatur ſuꝑ aquas: quæ quidẽ verba ꝓprie & notabiliter exponuntur à Hiero.de hebraicis queſtionib⁹ vbi ſic dicit:Pro eo q̄ in noſtris codicibus ſcriptũ eſt:Spiritus domini ferebať:in hebręo habetur מרחפת Merahephet,qđ nos appellare poſſum⁹ incubare,in ſimilitudinẽ volucris oua calore animantis.Ex quo intelligim⁹ nõ de ſpiritu mundi dici,vt nonnulli arbitranť,ſed de ſpũſctõ, qui & ipſe viuificator omniũ à principio diciť,de quo Pſal.ciij.d.Emitte ſpiritũ tuũ & creabuntur

Intentio Moyſi.

Abyſſus

Nota.

creabuntur:Hæc ille.Quę quidem viuificatio põt recte intelligi ſecundũ motum primi mobilis.Nam motus ſcd'm philoſophũ.viij. phiſi.eſt vita rerum naturaliũ:& cũ inter oẽs motus rerũ naturaliũ motus primi mobilis ſit prim⁹ & precipuus, & à quo oẽs motus corporales regulanť & mẽſuranť tanq̄ à prima omnium motuum mẽſura,& à deo tanq̄ à primo mouẽte principaliter cauſatus.Idcirco in primordio creationis rerum naturaliũ: de hoc primo motu tanq̄ de vita rerũ naturalium fit mentio attribuẽdo ipſum motum deo in perſona ſpũſſancti,cui appropriatũ eſt viuificare.Et ex hoc tolliť quędam incõueniẽtia quę quodãmõ animũ pulſať.ſ. q̄ inter primo creata fit mẽtio de tpe cum dicit:Dies vnus,dies ſecundus,& hmõi.Sed de motu nulla videť fieri mẽtio,cũm tamẽ motus ſit prior ipſo tẽpore naturaliter.Vnde ſcd'm prædictã expoſitionẽ predictã tollitur incõueniẽtia,quia de motu fit mẽtio anteq̄ de tempore,vt patet ex prędictis. ¶ Sed cõtra ꝑdicta q̄dã dubia breuiter poſſunt moueri inquiſitiue,ex quorum ſolutiõe veritas magis elucidatur.Primũ:Poſſet rõnabiliter quęri prout Auguſtin⁹. quærit ſuper Geneſim,ad literam.Cur non ſcriptum eſt:Dixitq̄ deus fiat terra,& facta terra eſt.Fiat aqua ſeu abyſſus & factum eſt,ſicut dicit de luce & de firmamẽto & hmõi.Secundo poteſt quęri:Si abyſſus hic accipiť vt dictũ eſt pro aquarũ multitudine impenetrabili terrã vndiq̄ circundãte,cur nõ hoc proprie declarauit deus dicẽs: Multitudo aquarũ erat ſuper terrã,cũ aqua ab omnibus quatuncunq̄ rudibus ſit perceptibilis.Et de aqua in hoc capitulo frequenter fiat mentio,nõ autẽ de abyſſo in hoc loco. Tertiũ:Si facies abyſſi accipitur in hoc loco pro primo mobili,vt dictũ eſt, cur ſtatim ipſum nominat aquas cũ dicit:Ferebatur ſuper aquas,ſcd'm iſtam expoſitionem.Quartũ:Cũ ſpiritus domini ſeu ſpũs dei: pluries in ſacra ſcriptura accipiať pro aere ſeu vento,vt in Pſalm.cxlvij.b.Flauit ſpiritus eius & fluẽt aquæ,& in alijs: vnde ergo cogimur vt in hoc loco accipiať ꝓ ſpũſctõ,vt dictũ eſt. Quintũ:Si ſpũſſanct⁹ dei in hoc loco accipitur ꝓ ſpirituſctõ vt dictum eſt, cũ ſpũſſanct⁹ ſit deus,inconuenienter dicitur q̄ ferebať ſuper aquas, cũ deo nõ cõpetat localiter ferri nec ſitum habere. ¶ Ad primũ igitur dicendũ q̄ ex verbis Auguſt.vbi ſupra,apparet q̄ in hoc quod dicit:Terra erat inanis & vacua,& tenebræ ſuꝑ faciẽ abyſſi,intelligiť materia omnis informis.Dicit eñ in.xij.confeſſi.Quid enim in omnibus mũdi partibus reperiri põt ꝓpinquius informitati omnimodæ quam terra & abyſſus:Et infra ſubdit.Illud autem totũ† ꝓprie nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat:Hæc Aug.Ex quo patet,q̄ ſcd'm ipſum ideo prętermiſſum eſt dicere:fiat terra ſeu abyſſus.Similiter & factũ eſt ita,& vidit deus q̄ eſſet bonũ, ſicut diciť in alijs: ꝓpter informitatem omnimodã materiæ quæ in prędictis verbis ſignatur,& eſt ratio,quia cum dicitur:Dei pefecta ſunt opa,vt Deute.xxxij.a.Ideo incõueniẽter de natura omnino informi diceretur: Dixit deus,fiat hoc.Similiter & vidit deus q̄ eſſet bonum.Ambroſius autẽ & alij ſancti doctores nõ concordãt cũ Auguſtino in hoc ſcilicet q̄ cum dicitur:Terra autem erat inanis & vacua, intelligať materia informis,ſed ipſum elementum terræ:Secũdum quos ſanctos doctores aliter ab Auguſtino opinantes dicendum eſt, quõd alię tres informitates attribuunť creaturæ corporali in primordio producto,propter quas non decebat vt de creatura ſic informi diceret fiat &c. Vel: vidit deus qđ eſſet bonum,& huiuſmodi:deerat enim corpori diaphono.ſ.primo mobili pulchritudo lucis.vnde diciť q̄ tenebrę erant ſuꝑ faciem abyſſi.Deerat etiam terræ duplex pulchritudo:Vna quã habet ex hoc quod eſt aquis cooperta, & quantum ad hoc diciť q̄ terra erat inanis.ſ.inuiſibilis.Alia vero quam habuit cum nõ eſſet ornata herbis & plantis:& ideo dicitur q̄ terra erat vacua.Vnde in hoc loco Moyſes intẽdit exprimere informitates creaturæ corporalis tam cœleſtis quam terreſtris in primordio ꝓductæ, & ideo non oportebat in hoc loco dicere.Dixit deus,fiat terra & huiuſmodi,ſicut in alijs creaturis, quæ in prima ſui productione tales informitates minime habuerunt. Si autem contra hoc dicatur,q̄ lux in prima die facta etiam videtur imperfecta ſeu informis reſpectu lucis luminarium,quod patet ex excellentia ꝓprietatũ luminarium quæ in opere quartæ diei exprimuntur, quæ non pertinent ad lucem in prima die factam vt infra patebit, & tamen de ipſa luce dicitur:Fiat lux &c. & vidit deus lucem qđ eſſet bona:& ſic ſimiliter potuiſſet dici de terra,non obſtãtibus informitatibus prædictis. ¶ Ad hoc dicendum,q̄ lux in prima die facta licet non eſſet ita ꝑfecta ſicut lux ſolis, habebat tamen perfectionem ſibi pertinentem quantum ad illud pro quo facta fuit,ſcilicet diuiſionem noctis & diei,vt patet in litera.Sed terra fuit facta à deo ad hoc vt habitaretur ab animantibus iuxta illud Eſai.xlviij. c.Non in vacuum creauit eã:ſcilicet terram,ſed vt habitaretur &c. Et quia hæc perfectio ad quam ordinata eſt terra ſibi deerat in primordio ſuę creationis.Idcirco non erat conueniens vt de ea dicerentur verba prædicta quæ de alijs creaturis,quæ in prima ſui pro ductione

C

Quæſtio.

Auguſtinus.

† prope

D

Ambro. &c.

Duplex pulchritudo terræ.

E ductione perfectiones ad quas productę ſunt attigerunt. Idem de abyſſo dicendum: quæ propter eius commixtionem confuſam ſupradictam, nõdum habebat perfectionem ſufficientem ad producendum generabilia. Superficies autem abyſſi in hoc loco nõ intelligitur per ſe niſi reſpectu ipſius abyſſi cuiꝰ dicitur eſſe ſuperficies: & ideo non oportebat vt de ipſa ſuperficie fieret mentio ſeorſum in huiuſmodi creatione. Vtrum autem ex autoritatibꝰ ſanctorum, & ſpecialiter Baſilij, Ambroſij & Chryſo. intelligatur ꝙ omnimoda informitas materiæ tempore præceſſit formationem eius, omitto cauſa breuitatis: vide tamen in prima par. q. xlvj. articu. primo veritatem huiꝰ quæſiti à ſancto doctore determinatam.

Rñſio ad ſecũdã queſtionem.

¶ Ad ſecundum faciliter reſpondetur ex dictis: Abyſſum enim hoc loco non nominat aquam ſolam, ſed aquam cum aliorum elementorum permixtione confoſſam, vt dictum eſt: prætermiſit tamen expreſſam mentionem de alijs elementis cum aqua permixtis, propter ruditatem eorum quibus loquebatur, qui pro maiori parte ea quæ non ſubiacent viſui non cognoſcebant, vt iam dictum eſt.

Reſponſio ad tertiam queſtionẽ. Primum mobile nomĩatur diuerſimode.

¶ Ad tertium dicendum quòd primum mobile in hoc loco nominatur diuerſimode propter diuerſitatem eorum quæ ſibi competunt de quibus in propoſito agitur. Competit enim primo mobili, omnia corpora naturalia & mobilia continere, ſicut ſuperficies corpus continet cuius eſt ſuperficies: & ex hoc nominat̃ facies abyſſi id eſt ſuperficies abyſi, de qua continentia hic eſt agendum tanq̃ de loco vniuerſali omnium corporum naturalium, cõpetit etiam ei diaphaneitas ſecundum ſuę naturę puritatem. Similiter & prima mobilitas corporalis, de qua diaphaneitate in hoc loco eſt agendum tanq̃ de prima capacitate lucis, quæ quidem lux in corporibus primum locum tenet ſecundum Auguſt. de li. arbi. Similiter & de prima mobilitate eius hic eſt agendum, tanq̃ de prima vita vel de primo effectu vitæ corporum naturalium. quæ F duo, nulli earum creaturarum (de quibus ſcriptura mentionem facit) inter primo creata ſic competunt ſicut aquis. Aqua eñ inter viſibilia corpora maxime eſt obediens motori, & eſt perſpicua. Et hæc eſt ratio quare primum mobile in hoc loco his diuerſis nominibꝰ appellat̃. Hęc expoſitio de primo mobili & de primo motu videtur rationabilis, conſiderando quòd in prima rerum productione fieri debet mentio de ſummo loco vniuerſali corporum naturalium. Similiter & de primo motu & de primo mobili, & etiã de tempore quæ ſunt menſuræ omnium rerum naturalium.

Reſponſio ad q̃rtã q̃ſtionem.

¶ Ad quartum, dicendũ qđ dicere ꝙ ſpũs dñi in hoc loco intelligat̃ ꝓ aere elemẽtari eſt valde irrationabiliter dictum propter tria, Primũ, q̄a ſi in hoc loco ſpũs dñi accipitur pro aere elemẽtari, ꝓut Rabbi Moyſes & quidã alij volũt dicere, ꝙ ſcriptura in hoc loco noĩat q̃tuor elementa. Terrã ſcilicet cũ dicit: Terra aũt. Aquã ṽò cũ dicit: Super aquas. Aerẽ cũ dicit: Spũs domini. Ignẽ ṽò cũ dicit: Et tenebræ erãt: Et hoc q̄a ignis vt dicũt in loco ꝓprio nõ lucet: ſecũdum hanc poſitionem nulla eſſet ratio propter quam aer q̄ dicit̃ ſpiritꝰ magis appropriaretur ſic deo, vt nominaretur ſpũs domini, q̃ elementum aquæ ſeu terrę vel ignis, quorum nullum in hoc loco tali modo noĩatur, vt dicatur: aqua domini: terra domini. Secũdũ, q̄a vt ex ſerie lr̃æ patet, ſpũs domini de q̊ hic agit̃, ferebat̃ ſuper aquas ante earũ diuiſionem: quæ facta fuit ſecũda die per firmamentum: diuidẽs aquas ab aquis, & ſic ferebatur indiſtincte ſuper aquas, nõ ſolum inferiores, ſed etiam ſuperiores: nulla enim diſtinctio aquarum legitur in prima die. Ex quo ſequitur quod huiuſmodi ſpiritus adhuc facta diuiſione, ferretur ſuper aquas ſuperiores: cum in ſcriptura nulla fiat mẽtio de hoc quod huiuſmodi ſpũs domini cõgregaretur ſeu attraheretur ad hoc vt poſt aquarũ diuiſionem ferretur ſuper aquas inferiores tm̃: quod tamen eſſet valde incõueniẽs & contra mentem Ra. moyſi, & aliorum ſequentiũ, qui ſpm̃ in hoc loco dictum accipiunt ꝓ aere elementari tm̃, cui nullo modo competit eſſe ſuper aquas, q̃ ſuperiores ſunt cœlo ſidereo. Tertium q̄a vt ex predictis patet, Moyſes in toto proceſſu ſex dierum nunq̃ nominauit aerem: etiam in loco vbi fuiſſet congruum aerem nominari, ſicut cum dicit̃, producant aquę volatile ſuper terram, vbi congruum fuiſſet dicere: producant aquæ & aer: ſimiliter & dicere, vt volitent in aere, & non ſolum ſub firmamento, cum volucres pro maiori parte participant naturam aeream plus quam aqueam, vnde in aere viuunt & nidificant pro maiori ſui parte, vnde earum volatus principaliter ad ornatum aeris pertinet: vt dicit Magiſter ſenten. diſt inctio. decimaquinta. Et tamẽ in hoc loco nullam mentionẽ facit de aere propter eius inuiſibilitatem, & propter imbecilitatem: vt ſupra dictum eſt. Non enim dicit de auibus, vt volent in aere ſeu in ſpiritu, ſed ſuper terram & ſub firmamento cœli, prætermittens totaliter nominationem aeris. Vnde eadem ratione cum hic dicitur: Spũs domini, nõ eſt intelligendũ de aere, de quo nunq̃ fecit mentionem in ꝓceſſu ſex dierum, vt dictũ eſt. Si autem contra hoc dicat̃ qđ ſit ſpũs domini, non põt hoc intelligi de aere ꝓpter eius inuiſibilitatem, eo ꝙ ille ppl̃s inuiſibilia nõ ꝑcipiebat, ſequeret̃ G à fortiori: ꝙ nõ debet intelligi de ſpũſancto, q̄ incõparabiliter eſt magis inuiſibilis oculis corporalibus, q̃ aer cum, ſit penitus incorporeus & immaterialis. Ad hoc dicẽdũ ꝙ quãtũcũq; populus ille rudis fuiſſet & incapax ſpũalium, nihilominus neceſſe erat vt eis ꝓponeretur primo, & ſupponerẽtur quædã penitus inuiſibilia, ſicut deum eſſe, quia ſine hoc inuanũ inſtruerẽtur de fide, ſecundum quã accedenti ad deũ, oportet credere q̄a eſt, vt ad Heb. xj. b. Similiter licet anima humana ſit inuiſibilis de ſui natura: tamen proponẽdũ erat eis de ea inquãtum ſecundum illam principaliter hõ eſt capax remunerationis diuinæ quod eſt principium in his quę credibilia tradunt̃. Vñ apl̃s cũ dixiſſet: Accedentẽ ad deũ oportet credere, quia eſt, ſtatim ſubiũxit: Et inquirentibus ſe remunerator eſt. & iõ de anima humana circa formationem hoĩs expreſſam ſcriptura fecit mentionem dicens: Spirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ Geñ. ij. b. De inuiſibilibus ergo nulla mentio fit in proceſſu ſex dierum, niſi tm̃ de deo & de anima humana, quorum cognitio ſaltẽ ænigmatica neceſſaria eſt cuicũq; fideli: vnde ſpiritus dñi nõ inconuenienter in hoc loco accipitur pro ipõ deo, licet inuiſibilis ſit. De aliis verò inuiſibilibus quorum cognitio nõ eſt explicite neceſſaria omnibus fidelibus, ſicut eſt natura angelica, vel aer elementaris & hmõi, ꝑtermittitur mentio expreſſa in hoc loco rõne iã dicta. Si autem obiiciatur de primo mobili quod eſt inuiſibile, & tñ ſecũdũ prędictã expoſitionẽ de eo fit mentio, cũ dicit: Super faciẽ abyſſi, vt dictũ eſt. Dicẽdũ ꝙ primũ mobile ſatis eſt viſibile per ſuũ effectum q̄ eſt motus diurnus ſolis, & aliorum corporũ cœleſtiũ.

Nota.

¶ Notãdũ etiã, ꝙ antiqui expoſitores hebręorũ notabiliſſime & cõpẽdioſe expoſuerunt ꝑdictum verbũ: ſpũs dñi. in illo libro q̄ dicit̃ Bereſchith rabbaa. i. Geneſis magna: vbi ſic habet̃ interrogatorie: Quid eſt qđ dicit̃: Spũs domini ferebat̃ ſup aq̃s? Ad ꝙ reſpõdet: nil aliud eſt, niſi ſpũs meſſię de q̊ legit̃, Requieſcet ſuper eũ ſpũs domini ſcilicet Eſa. xj. a. Ex quo dicto manifeſte datur intelligi qđ ſpiritus domini, hic intelligitur ſpirituſſanctus qui eſt ſpiritus meſſiæ, inq̃tum ſecundũ catholicã veritatẽ ꝓcedit à patre & filio, qui quidem filius eſt verus & benedictꝰ meſſias.

Reſponſio ad q̃ntã q̃ſtionem.

¶ Ad quintum dicẽdum, ꝙ per hoc ꝙ in hoc loco dicit̃, Ferebatur, nõ debet intelligi aliq̄d paſſiue in ſpiritu H domini, nec hęc dictio merahephet, qđ in hebraico ĩ hoc loco ponitur: eſt verbum paſſiuũ, ſed mere actiuũ, ſignificans ꝙ ſpũs domini fouebat & viuificabat aquas, ad ſimilitudinem gallinę cubantis: & vitalẽ virtutem his quę fouentur tribuentis, quę quidem viuificatio in hoc loco intelligit̃ per primũ motũ qui eſt pręcipue viuificatiuus corporũ naturalium vt dictũ eſt: vnde ſimile verbũ oĩno habet̃. Deute. xxxij. b. vbi dicit̃: Sicut aquila prouocãs ad volãdum pullos ſuos &c̃. quod eſt ꝓpria ſimilitudo ad ꝓpoſitum. Nam ſicut auis mouet pullos ſuos ad volandum, & ſic eos fouet & viuificat, ſic deus primum mobile mouet ad viuificandas creaturas corporales: licet enim ſit aliqua intelligentia immediate mouens primum mobile, de quo hic agitur, tamen prima cauſa & principaliter huius motus deus eſt, in quo omnes creaturę viuunt mouẽtur & ſunt. vt Act. xvij. f. Allegorice etiã ſequendo concordantiam antiquorum hebręorũ predictã, qui ſpm̃ domini qui hic ſuper aquas ferebat̃, exponunt eſſe ſpm̃ meſſię, de quo dicit̃ Eſa. xj. a. Reqeſſet ſuper eũ ſpũs domini, vt dictũ eſt, notabiliter dici põt qđ ſicut ſpũs domini viuificabat aquas. ſ. corpora naturalia, vt dictũ eſt, ſic idẽ ſpiritus dat vitã ſpũalem ꝑ aquã baptiſmi, de q̊ Ioh. iij. a. Niſi q̄s renatus fuerit ex aqua & ſpũſancto &c. Sequit̃ in lr̃a.

Dicere dei.

¶ Dixit deus: Fiat lux, qualiter autẽ intelligat̃ ꝙ dicit̃: deus dixit. Ambro. in hexa. declarat dicens: Non ꝑ organa vocis, nec ꝙ aerẽ iſtũ quidam verborum ſtrepitus verberaret, ſed vt voluntatis ſue ęternã cogitationem proderet in operationis effectu. Continuatur aũt ꝓductio lucis ad prædicta ſic: nã cũ pręmiſſa fuerat circa creationem corporalem multiplex informitas: Vna. ſ. cũ dicit̃: Terra autem erat inanis & vacua. Alia cum dicitur: Tenebrę erant ſuper faciẽ abyſſi. Conueniens ergo fuit vt informitas tenebrarum primo remoueretur ꝑ lucis productionẽ. Tum quia lux eſt qualitas primi corporis. Tum quia inter cęteras qualitates corporeas lux eſt ſpiritualior: vnde Auguſt. in li. de li. arbi. dicit quod lux in corporibus primũ tenet locum. Tũ propter cõmunitatẽ lucis in qua inferiora cũ ſuperioribus cõicant. Sed q̃ ſit iſta lux varie traditur à doctoribus.

Quę ſit lux prima.

Quidã enim dicunt illã lucẽ fuiſſe quandam, nubẽ lucidam quę poſtmodũ facto ſole in materiam pręiacẽtem redijt, vel adhuc remanet ſoli cõiuncta imperceptibiliter, vel ex illa nube formatum eſt corpus ſolis quæ quidem tres poſitiones nõ ſolum ſunt improbandę per rationẽ: vt in prima parte. q. lviij. arti. iiij. in reſponſione ad ſecundũ argu. ſed etiam ex ſerie ſiñę literæ non videntur ſtare. Tum quia lux ſignificat qualitatem tãtum: nubes autem lucida nõ eſt lux: licet ſit corpus luminoſum vel luminare & hmõi, ſicut album non eſt albedo: vnde in tali lucidę nubis ꝓductione, debuiſſet exprimi ſubſtantia cũ

A ſtantia cum ſua qualitate, dicendo: Fiat nubes lucida: vel quid luminoſum & huiuſmodi. Fieri enim ſicut & eſſe: principaliter pertinet ad ſubiectum ſeu ſubſtãtiam. Accidentiũ enim ꝓut in metaphyſica traditur, nõ eſt eſſe ſed ineſſe. Nec etiã videt̃ lr̃æ cõſonũ nec rõni, ꝙ illa lux fuerit lux ſolis, ſed adhuc ĩformis ꝓut poſtillator dicit. Tũ qa ſi ſic debuiſſet dicere, producatur ſeu ꝓcedat lux, vel ꝓducat ſol ſeu cœlũ lucem, ſicut dicitur in hoc capitulo, in his q̃ ab aliis procedunt. Tum quia ſcd'm hoc diuiſio lucis à tenebris in pr̃ia die facta fuit per circularẽ motum ſolis, vt etiã poſtillator dicit: ſicut in quarta die, & tamen ſcriptura in hoc loco attribuit hanc diuiſionẽ deo, dicens: Et diuiſit deus lucem à tenebris. In quarta autem die attribuunt hanc diuiſionem luminaribus dicentes, vt diuidant lucẽ à tenebris. Tũ qa maxime inconueniẽs videt̃ dicere ꝙ accidẽs ſeu motus alicuius rei ſingularis ſit in rerũ natura antecꝫ ſuũ ſubiectũ in eſſe ꝓducat̃. Ex quib⁹ patet ꝙ lux in pr̃ia die facta, differt à luce ſolis, de qua fit mẽtio in quarta die, nõ ſolũ quãtũ ad pticulares effectus, ſed etiã quãtũ ad eſſentiã. Vnde poſitio Baſil. in hoc loco videtur lr̃æ cõcordare, & rõni nõ diſſentire: dicit em̃ ĩ hexame. ſic: Poſt ſolis creationẽ dies eſt cũ à ſole illuminatus eſt aer, in eo ꝙ ſup terrã eſt ĩ hemiſpherio relucẽs, & nox vmbra terræ occultato ſole. Tunc aũt. ſ. in primis trib⁹ dieb⁹ nõ ſcd'm motũ ſolarem, ſed refuſo principali lumine illo: & rurſus cõtracto ſcd'm determinatã à deo menſurã, dies generabat̃ & nox reducebat̃. Hęc Baſili. Vnde ſcd'm eũ hæc lux nõ fuit corpus ſeu ſubſtãtia corporea, ſed quędã qualitas formaliter illuminatiua, nõ procedens ab aliquo corpore luminoſo, ſed ſolũ à volũtate diuina per creationẽ, ꝓut ipſa litera plano modo ſignificat, cũ dicit: Fiat lux: q̃ quidẽ lux nõ habebat ꝑ ſe motum, & ideo nõ poterat de ſe diuidere lucẽ à tenebris, ſed hoc faciebat per emiſsionẽ & cõtractionẽ luminis virtute diuina determinatã, & ideo dicit̃ hic: Diuiſit deus lucẽ à tenebris. Sed in q̃rta die vbi de luminaribus agitur, expreſſe dicit: Vt diuidãt lucẽ à tenebris: qa luminaria ꝑ motũ ꝓpriũ ſibi cõnaturalẽ hãc faciũt diuiſionẽ, ſcd'm quã poſitionẽ Baſi. quæ valde videt̃ cõſonare lr̃æ, nõ eſt inquirendum qd factũ fuit de illa luce prima poſt creationẽ ſolis, nã adueniente prouiſione naturali, rõnabiliter ceſſat prouiſio miraculoſa, ſicut & legit̃ Ioſue. v. c. Defec. manna poſtcꝫ comederunt de frugibus terræ. ℭ Obiicitur aũt cõtra poſitionẽ Baſi. primo ex hoc ꝙ pro tunc: aĩalia & homines non eſſent, ideo iſtã viciſsitudo lucis & B tenebræ non habebant aliquã neceſſitatem ſeu vtilitatẽ. Secũdo ex hoc ꝙ hæc contractio & emiſſio nõ eſſent naturales, ſed miraculoſæ: quod (vt dicũt) nõ habet locũ vbi agit̃ de inſtitutione naturæ. Sed reſpõdet̃ ad primũ ꝙ hæc obiectio eſt cõmunis, etiã cõtra ponentes ꝙ hæc lux fuiſſet lux ſolis. Sed dicendũ, ꝙ hęc viciſsitudo deſeruiebat diſtinctionibus ſex dierũ, ad hoc. ſ. ꝙ in ſex dieb⁹ perficeretur opus creationis, ꝓut in ꝓpoſito diuino ab ęterno fuerat diſpoſitũ, & etiã vt ꝑ hos ſex dies pręfigurarent̃ ętates mundi, & traderentur alia myſteria ſcd'm doctores. ℭ Ad ſecundũ dicendũ ꝙ in hoc capitulo nonnulla miraculoſe facta tradunt̃, ſicut ꝓductio herbarũ & plãtarum antecꝫ luminaria & ſtellę eſſent: quod eſt manifeſte miraculoſum, quia excedit facultatẽ naturalẽ creaturarũ, & etiã eſt penitus inſolitũ, quæ duo ꝑficiũt rõnẽ miraculi. Idẽ dicendũ eſt de congregatione aquarũ facta in ſecũda die, & ideo nimirũ ſi productio huius primę lucis & eius cõtractio & emiſſio ſit miraculoſa. Cętera autẽ exponant̃ ꝓut in poſtilla vſcꝫ ibi: Factũ eſt veſp. & ma. dies vnus. ſ. naturalis. Circa quod attendẽdum: ꝙ Hebręi per veſpere, intelligũt noctẽ, quæ ĩcipit à veſpera & terminatur in mane ſequenti, & per mane intelligũt diẽ artificialẽ, q̃ incipit ab ip̃o mane & terminatur in veſpere ſequenti, & ſic dicunt ꝙ dies naturalis incipit à principio primæ noctis, & terminatur in principio noctis ſequentis: quod intẽdunt probare ꝑ hoc quod in primordio rerũ, tenebrę q̃ à deo nox vocant̃: vt patet ĩ litera, ꝓceſſerũt lucẽ ĩ ordine tẽporis: ſnam poſtcꝫ dixit: Tenebræ erãt &c̃. cõſequẽter dixit: Fiat lux. Ex quo videt̃ ꝙ nox naturaliter debet pręcedere diẽ in cõputatione dierũ. Hoc etiã cõfirmant ex eo ꝙ legit̃ in Exo. A veſpera vſcꝫ ad veſperã celebrabitis ſabbata veſtra. Sed licet hoc habeat locum ex hac autoritate in feſtiuitatib⁹ antiqui teſtamenti: eo ꝙ feſtiuitates eorũ habuerũt initiũ à feſto paſcali in quo agnus ad veſperã immolabat̃: tamẽ in ordine cõputatiõis dierũ naturaliũ, tenẽdũ eſt cũ doctoribus noſtris. ſ. vt cõputẽt̃ dies à mane vſcꝫ ad mane, prout magiſter ponit in. ij. di. xiij. reddens ad hoc rationẽ myſticam. ſ. eo ꝙ hõ à luce ꝑ pc̃tm̃ corruit in tenebras ignorãtiæ & peccatorũ. Sed poteſt hic ſumi alia rõ naturalr̃ ex hoc ꝙ res denomiantur à termino ad quẽ, nõ à termino à quo, vt in primo Phyſ. & iõ dies artificialis debet denominari à veſpera, in quã terminat̃: & nox denominari à mane in quo terminatur. & ſic ꝑ hoc quod dicit̃: Factũ eſt veſpere, intelligendus eſt dies artificialis, cui⁹ termin⁹ ad quẽ eſt veſpera ſiue nox. Et cõſequẽter cũ dicit̃: Et mane intelligẽda eſt nox, cuius terminus ad quẽ eſt mane: & ſic pr̃ia ps diei naturalis eſt dies

Baſilius in hexa.

Hebręi per veſpere, intelligũt noctem.

dies artificialis, & ſecunda nox ſequẽs. Nec valet quod dicũt, ꝙ ĩ primordio tenebræ ꝓceſſerũt lucẽ, nã illæ tenebræ nõ erãt dicẽdæ ꝓprie nox, nã ſicut dies ꝓprie loquẽdo, eſt latio lucis ſeu ſolis ſup terram, ſic & nox eſt occultatio talis lucis ſeu ſolis ſub terra: quod nõ competit tenebris quę fuerũt in primordio antecꝫ aliqua lux corporalis produceret̃. ℭ Circa opus ſecũdæ diei duo ſunt principalr̃ conſiderãda. Primũ ꝙ cœlũ ſit illud quod dicit̃ firmamentũ. Secũdum qualiter hoc intelligat̃ quod dicit̃: Vt diui. aquas. ab aqs C ℭ Circa primũ omiſſa varietate opinionũ & ſequẽdo poſitionem Chryſ. quæ magis videt̃ planiori ſenſui lr̃ę cõcordare, vt iã dictum eſt, videt̃ dicendũ ꝙ hoc firmamẽtum de quo hic agitur eſt cœlum ſydereũ, quod diuidit̃ ĩ octauã ſphęrã quę eſt ſtellarũ fixarum, & in ſeptẽ planetarũ orbes, de quib⁹ etiã ſtellis & planetis legit̃ plane infra ĩ opere quartæ diei: poſuit eas de⁹. ſ. luminaria & ſtellas in firmamẽto cœli. Nec obſtat qd' dr̃ in prima die: In pricipio creauit de⁹ cœlum, quia ibi ſummarie includitur totum opus ſex dierum, vt ſupra dictum eſt. Et quia in prima die mentionem fecerat de p̃rio mobili & eius motu, vt ibi fuit expoſitum. Nunc autem in ſecunda die de firmamento in quo ſidera fuerunt poſita mentionem facit oſtendens ꝙ hoc firmamentum fuit productum de nihilo in ſua ꝓpria ſpecie ꝑ creationẽ: quod cõſonat huic quod dicit̃. Fiat firmamentum, nõ exprimendo aliquid de quo tale firmamentum fieret. Si em̃ de abyſſo vel ab aliqua parte eius firmamentũ fuiſſet formatũ, vt quidã dicũt, dixiſſet vticꝫ: Fiat abyſſus, vel fiat de abyſſo firmamentũ, ſicut dixit de herbis & plantis quæ de terra fuerũt ꝓducta, exprimendo: Germinet terra herbã &c̃. conſequẽter dicit: Protulit terra herbã. Similiter in quinta die dicit: Producant aquæ reptile. & in ſexta: Producat terra animam viuẽtem. Ex quo ſequit̃ ꝙ illa vbi non exprimitur materia, ſed ſolum dicitur, Fiat: non debẽt intelligi fieri ex materia pręiacente, ſed in ſua propria ſpecie totaliter ex nihilo per creationẽ produci, & ſic intelligendum eſt, cum dicit̃: Fiat lux, fiat firmamentũ, fiant luminaria. Si autem cõtra hoc dicatur ꝙ ſi ſic, ſcriptura debuiſſet vti in illis verbo creationis, vt intelligerentur talia de nihilo fieri ſeu produci. Dicendum, ꝙ hoc nõ requiritur ſecũdum opinionem Chryſ. ſupradictam quam hic ſequimur, nam in hoc ꝙ dicit: Creauit deus cœlum & terrã, intelligũtur oĩa cœleſtia & terreſtria in proceſſu ſex dierũ à deo immediate creari, pręterꝗ̃ illa de quibus in litera aſsignatur ipſorum materia, vt iã dictum eſt. ℭ Si autem quęrat̃ de hoc quod ſequitur: & fecit deus D firmamentum, q̃mõ habeat intelligi, cum em̃ dicit̃ de deo in Pſalm̃. cxlviij. a. Ipſe dixit & facta ſunt, cum dixiſſet. Fiat firmamentum ſtatim debuiſſet dicere, & factum eſt ita, ſicut in luce prima. Dicẽdum ꝙ quia fieri quãdocꝫ importat acquiſitionem alicuius diſpoſitiõis accidentalis in re facta, prout in poſtilla deducitur, idcirco vt denotaret ſcriptura firmamentum in ſua prima productiõe fuiſſe à deo ſecundum oẽs ſuas qualitates accidentales perfectum, ideo ſubdit: Fecit deus firmamentũ. Idem eſt dicendum de luminaribus, cũ dicit: Fecitcꝫ deus duo luminaria magna, de luce autem non ſic. Nam licet lux in prima die eſſet facta perfecta quantum ad hoc ꝙ deus ꝑ eam diuideret diẽ à nocte, non ſimpliciter tamẽ fuit perfecta ſicut lux luminariũ, vt infra patebit: & ideo de ea non dicit̃: Et fecit deus lucem ſicut dixit: fecit deus luminaria. ℭ Circa ſcd'm principale attendendũ eſt, ꝙ licet de aquis ſuperioribus multę ſint opiniones ſanctorũ doctorũ: ſemper ſalua autoritate proſequendo in hoc loco quę ſupradicta ſunt, dicendũ eſt ꝙ corpora diaphana ſub noĩe aquarũ intelligunt̃, ꝓpter cõformitatẽ perſpicuitatis: vñ & primũ mobile eadem ſimilitudine aqueũ dicitur ſeu chryſtallinum. Vnde magiſter in litera de aquis ſuperioribus dicit, ꝙ non vaporali tenuitate, ſed glaciali ſoliditate ſuſpendunt̃ ne labantur: ſed quia primum mobile & cętera corpora cœleſtia maxime obediunt motori, ſicut aqua inter oĩa corpora viſibilia mixta hoc habet, idcirco poti⁹ nomiatur noĩe aquæ in ſcriptura ꝗ̃ noĩe chryſtalli, iuxta illud Pſalmi ciij. a. Qui tegis aquis ſuperiora eius. Nõ ergo mere æquoce ſupiores & inferiores aquæ dicunt̃, ſed quodãmodo q̃ſi analogice. Et notandũ ꝙ hmõi firmamẽtũ. ſ. cœlum ſidereum diuiſit aquas ſuperiores ab aquis inferioribus, nõ ſolũ ſcd'm locum, ſed ẽt ſcd'm quaſdã ꝓprietates eſſentialr̃ cõſequẽtes motũ earũ. Prout magiſter Bonauentura ſup. ij. diſt. xiij. hoc videt̃ dicere. Aquæ em̃ ſuperiores ſcilicet cœlum chryſtallinũ ſeu aqueũ eſt primũ mobile, ꝙ vniformiter & continue vnico motu mouetur, ſecũdũ quẽ reuoluit totũ cœlũ motu diurno, maxime vniformi. Aquæ verò inferiores. ſ. elementares mouent̃ multipliciter & difformiter ſecundũ quodlibet gen⁹ motus, ſeu mutationis & alterationis & hmõi. Firmamentum verò ſ. cœlum ſidereũ participat proprietatem primi mobilis, inquantũ eſt immune ab alia mutatione quacuncꝫ, pręterꝗ̃ ſecundũ ſitũ, ĩperfecte tamẽ attingit vniformitatẽ mot⁹ primi mobilis, eo ꝙ cœlũ ſidereũ ſecundũ diuerſos orbes quos cõtinet motũ variabilẽ habet, participat etiã hoc firmamẽtũ quodãmodo ꝓprietatẽ inferiorum aquarum

Opus ſecũdæ diei.

An cœlum ſit idem cũ firmamẽto.

Quæſtio.

Vt diuidãt aquas ab aquis.

Diaphanũ noĩe aquæ intelligitur.

Nota.

E aquarũ,non formaliter ſed effectiue:inquãtũ habet virtutẽ cauſandi diuerſitatẽ generationis & corruptionis,& cuiuſcunq; alterationis ſeu mutationis,per acceſſum & receſſum,per diuerſas ſtellarum ſeu conſtellationum influentias: vnde hoc firmamentum ſic intellectum quaſi medium inter prędictas aquas & quodãmõ participans vtriuſq; ſimilitudinẽ extremorũ, diſtinguit aquas ab aquis. Alij vero dicũt.ſ.ꝙ firmamẽtum die ſecũda factum,intelligitur illa pars aeris quæ cõdenſat̃ in nubes,& dicit̃ firmamentũ propter ſpiſſitudinẽ aeris in parte illa.Sed quia hæc expoſitio licet ab Auguſt. ſuper geneſi cõmendet̃ inquãtũ nihil dicit cõtra fidẽ,& quod proponit prompto documẽto credi põt,quia tamẽ remota videtur à planiori ſenſu lr̃ali:ſecũdũ quẽ tradit̃ plane,ꝙ in quarta die poſuit deus luminaria & ſtellas in firmamento cœli,idcirco prima expoſitio videt̃ verior.Quod aũt ſequit̃.

Vocauit deus firmamentũ cœlum.

Vocauit deus firma. cœlũ. intelligendũ eſt ſcd̃m Ra.Moy.ꝙ vbi iſta vocatio dei habet̃ intelligendũ eſt eſſe aliquid aliud,quod hoc noĩe principalius vocat̃, ſed appropriat̃ ad minus principale, propter vſum cõmunẽ hominũ Sicut dies principaliter dicit̃ ſpaciũ.xxiiij.horarũ ꝓut ibi.Factũ eſt veſpere & mane dies vnus,ſed cõmunius in vſu,latio lucis ſeu ſolis ſuper terrã,dies dicit̃,vnde deus vocauit lucẽ diẽ. Similiter in hoc loco cœlum principalius ſignificat omnes orbes.ſ.nouem ſphęras, & etiã empyreũ,& cœlos inferiores,prout ibi:In principio creauit deus cœlũ & terrã vt ſupra expoſitum eſt,ſed cõiori mõ cœlũ dicitur ſidereũ tantũ, & iõ vocauit deus firmamentũ cœlũ. Similiter non ſolũ arida,ſed totũ terræ elemẽtũ principaliter dicit̃ terra, ꝓut ibi:Terra autẽ erat inanis & vacua:ſed cõmuniori mõ loquẽdi arida dicitur terra:& ideo vocauit deus aridam terram. ¶ De opere

Opus tertiæ diei.

tertiæ diei qualiter intelligatur hoc. Cõgregatio aquę in vno lo.Non modicã videt̃ habere difficultatẽ,cũ em̃ terra ſecundũ ſuæ naturæ grauitatẽ abſolutã vndiq; debeat eſſe aquis coopta nõ videtur aliquis locus ſuper terram ad quem ſeu in quo aquæ naturaliter ſint congregatę,ſic vt terra diſcooperietur.Ad quã difficultatẽ tollendam diuerſi variè ſcripſerunt.

Quõ aquæ congregatæ in vnũ locum.

Quidã em̃ dicunt, ꝙ terra præbuit aliquas partes concauas,in quibus aquæ confluentes ad partes terræ: quæ nunc eſt diſcooperta reciperentur. Sed hoc non videtur poſſe ſtare. Nam elementum aquæ eſt multo rarius quam terra, ſicut & aer multo rarior eſt aqua,vt patet ad ſenſum:nam modica q̃titas aquæ in vaporem aereum per operatio-

F nem ignis reſoluta,multo maiorẽ quantitatẽ aereã facit.Vnde quidam philoſophi dicunt elementum aquæ in decupla quãtitate eſſe maius terra:Similiter & elemẽtũ aeris,in multo maiori proportione excedere quantitatẽ elementi aquæ,prout ſatis patet cõſideranti loca propria elementorũ,quæ q̃to magis recedũt à centro verſus circũferentiã,tanto ſunt multo maioris capacitatis:Non ergo terra habet capacitatem recipiendi in cõcauitatibus ſuis tãtã quãtitatem aquæ,quãta erat ſuper totã terrã habitabilem,quæ eſt quarta pars ferè totius orbis terræ ſecundũ aſtronomos.vnde alij dixerũt, qd̓ aqua ante ei⁹ cõgregationẽ erat valde nebuloſa,quę poſt cõgregationẽ † dẽſata eſt,idcirco minorẽ occupat locũ, quod etiã nõ videtur valere.

alias,† depreſſata

Tũ quia lr̃a nõ dicit:Cõdenſentur aquæ,ſed cõgregẽtur. Tum quia ſenſibiliter videmus,ꝙ aquæ receptæ in cõcauitatibus terræ non ſunt magis cõdenſatę q̃ aliæ:Tum quia q̃titas elementi aquæ ſemper excedit quãtitatem elemẽti terræ,ꝑpter aquæ raritatem in magna proportione:vt dictũ eſt,& ſic idẽ incõueniẽs ſequitur ſicut prius,ſ.ꝙ capacitas terræ nõ ſufficit ad tantã aquæ quantitatem in cõcauitatibus ſuis recipere.Vnde aliter dicitur ab aliis.ſ.ꝙ aquæ ĩ loco vbi nũc ſunt cõgregatę,ĩ maiorẽ ſũt eleuatę altitudinẽ. Nam vt dicit Baſi. experimento cõpertũ eſt in mari rubro, mare eſſe altius terra,quæ quidẽ reſpõſio adhuc nõ totaliter videtur ſufficere:Tum quia pluries in ſcriptura,eũtes ad mare deſcẽdere dicũtur,ſicut in Pſal.cvj.c. Qui deſcendũt mare in nauib⁹:& Ionæ.j.a. De Iona eunte in mare dicitur:Et deſcendens cum Ioppen inuenit nauem &c̃.Tum quia aqua de ſui natura ſit fluida, non poteſt habere in ſe partes mõtuoſas ſcilicet cęteris altiores,ſicut in terra ꝑpt̃ ſui ſoliditatem hoc contingit.Tum quia rotunditas aquæ põt demonſtrari phyſice,ſicut & terræ rotunditas:quod patet.Nam quęlibet partes aquæ habent equalẽ inclinationem naturaliter ad centrum,eleuatio etiã poli in diuerſis partibus maris,ſimiliter & diuerſitas in ortu & occaſu ſolis & ſtellarũ,vniformiter ſe habet ſicut in terra,& vbicũq; ſunt nauigãtes in mari oceano,ſeu mediterraneo tp̃e trãq̃litatis ſempvidẽt hemiſphęria plana abſq; mõtuoſitate ſeu altitudine in aliq̃ ſui parte, ſicut fit in planiſſima terra in qua nulli montes ſeu colles reperiuntur: ¶ Et ideo ſaluo ſemper meliori iudicio,vlterius videtur de hoc aliquid dicendum. Pro quo attendendum eſt, ꝙ ſicut terra ſecundum aſtronomos & philoſophos eſt in medio vniuerſi,tanq̃ eius centrum;& eſt rotunda ſeu ſphęrica,cuius centrum eſt idem centro vniuerſi: prout demonſtratiue probatur in vtraq; ſcientia prędicta, ſicut elementũ aquæ ratione probatur

Nota de terra.

G pari de ſui natura eſt rotundum ſeu ſphericum, cuius centrum eſt idem in ſua prima productione cum centro terræ ſeu vniuerſi:ſed oportuit terram eſſe diſcoopertam ab aquis ſecundum aliquas partes ſui propter neceſſitatẽ finis.ſ.ꝑpter habitationẽ animaliũ & huiuſmodi.Sapientia autẽ diuina(quæ diſponit oĩa ſuauiter) ſic diſpoſuit,vt elementum aquæ ſeruando ſuã rotunditatẽ naturalẽ haberet centrũ ſeparatũ à cẽtro terræ & vniuerſi,ſicut ſecundũ aſtronomos q motus ſiderũ diligenter inueſtigarũt, centrũ quorũdam orbiũ planetarũ eſt ſeparatũ à centro vniuerſi,vnde apud eos tales orbes dicunt̃ ecẽtrici ſeu egreſſæ cuſpidis,vt in quarto Almageſti: & in aliis locis illius libri pertractat̃.Quæ quidẽ diuerſitas ſeu diſtãtia vtriuſq; cẽtri.ſ.terræ & aquæ,ab inuicẽ ſic à deo fuit diſpoſita, vt inde ſequerent̃ quinq; ad ꝓpoſitũ ptinentia. Quorum primũ, ꝙ licet ſint multæ cõgregatiões aquarũ in diuerſis locis,tamen oẽs aquæ q̃ ſub cœlo ſunt,ſũt ad vnũ locũ cõgregatæ prout deus diſpoſuit:nã quęlibet aqua habet æqualẽ inclinationẽ ad cẽtrũ elementi aquæ,ſicut quælibet pars terræ ad centrũ terræ, & ſic habet̃ verus intellectus illius quod dicit̃:Cõgregẽtur aquæ ad locũ vnũ,hoc eſt dicere:inclinent̃ aquæ oẽs quæ ſub cœlo ſunt ad vnũ locũ.ſ.ad vnũ cẽtrũ ſeorſum à cẽtro terræ,ad quod cẽtrũ congregent̃ aquæ ſicut partes terræ ad cẽtrũ terræ.Quæ quidẽ cõgregatio veritatem etiã habet in omnib⁹ cõgregationib⁹ aquarũ ſiue in fluminib⁹,ſiue in ſtagnis,ſiue in ciſternis,& hmõi.Nã oẽs aquæ vbicunq; ſint hñt inclinationẽ ad cẽtrũ aquæ ad quod fluũt ceſſante impedimẽto, ſicut ptes terræ etiã ſi ſint in aere & extra terrã ſuſpẽſæ,ſemp habẽt inclinationẽ ad ſuũ centrũ.

Cõgregari aquas,ꝑ inclinari.

Secundũ ꝙ ſequit̃ ex prędicta diſtãtia eſt, ꝙ aqua nõ totã cooperiat terrã,ſed aliquã ptẽ dimittat diſcoopertam ꝓut requirit talis diſtantia centrorũ ab inuicẽ, & de hoc dicit in litera:Et appareat arida. Sequit̃ tertiũ ex hmõi diſtãtia cẽtrorũ, ꝙ hæc congregatio fuit à deo facta ꝑ certã legẽ ſeu diſpoſitionẽ in gyro vallantẽ abyſſos.ſ.multitudinẽ aquarũ,ꝓut litera ſonat Prouerb.viij.c.Quãdo certa lege & gyro vallabat abyſſos. Quartum ſequit̃ ex prędicta diſtãtia:ꝙ licet in ripa maris cõiter terra & aqua ſint æqualis altitudinis, tamen ꝓcedendo in mari per elongationẽ à terra,mare ſemper eſt altius terra;vnde in Pſal.lxviij.a. Veni in altitudinẽ maris:Et intãtũ quãdoq; ꝓceditur,ꝙ mare eſt alti⁹ q̃ mõtes in terra:& ſic intelligitur illud Pſal.ciij.a.Super montes ſtabunt aquæ:quia altiores ſunt aquæ oceani,pręſertim procedendo verſus mediũ quã montes terræ.Sequitur quintũ ex prędicta diſtantia ꝙ incedentes per terram,ad mare deſcendentes debent dici ſicut in autoritate præallegata,& in aliis quamplurimis habetur. Similiter ꝙ mare dicitur eſſe ſeu fundari ſuper terram,prout legitur in Pſal. xxiij.a.Ipſe ſuper maria fundauit eum.Et vt prędicta clarius intelligantur,ponitur hæc figura quæ repræſentat hæc elementa:ſcilicet terram & aquam,tam prima eorum productione,quã poſt aquæ congregationem.In qua figura licet corpus mathematice conſideratum non poſſit in ſuperficie plene repræſentari,tamen ſatis ſufficit recte imaginanti. ¶ Sequitur figura.

H

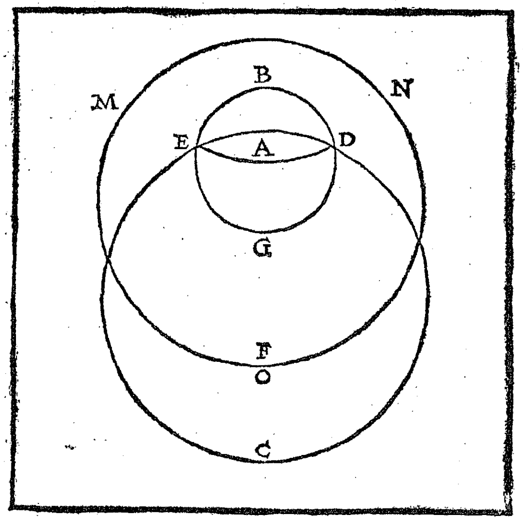

IN hac figura ſit .a. centrum terræ, quod eſt etiam centrum vniuerſi,& ſit ſphęra terræ.b.d.g.e.ſuper centrum.a.& ſit ſphęra aquæ

A ra aquæ ante eius cõgregationẽ.m.n.o.ſup cẽtrũ.a.ſupradictũ qđ
eſt cẽtrũ vniuerſi.Nã aqua ex ſui primęua natura æqualr̃ habebat
circũdare terrã,cũ ꝗlibet ps aquę ęqualr̃ haberet inclinationẽ ad cẽ-
trũ terrę,qđ eſt cẽtrũ vniuerſi.Diſpoſuit aũt deus ꝙ hęc ſphęra aq̃
congregaret̃ ad vnũ locũ,ſic vt arida appareret.Sit ergo ſphęra aq̃
ſcđ'a.ſ.poſt hm̃oi iuſſionẽ cõgregatæ:vbi nũc eſt ſphęra.c.d.e.quæ
quidẽ ſphęra eſt ęq̃lis primæ ſphęræ aquę.ſ.m.n.o.Sit etiã cẽtrum
ſphęræ aquę poſt eiꝰ congregationẽ.f.qđ eſt ecẽtricũ,vt dictũ eſt,
eo ꝙ diſtat ſeu egredit̃ à cẽtro.a.qđ eſt centrũ vniuerſi.Interſecet
ergo hęc ſphęra aq̃ ſphęrã terræ in duobꝰ pũctis ſeu locis ſcilicet.d.
Primũ intentum. e.Patet igitur in hac figura primũ intẽtũ.ſ.ꝙ oẽs aq̃ vbicunq; fue-
rint ſub cœlo,ad ſphęrã aq̃ ſunt v̾tualiter cõgregatæ.Et per conſe-
quẽs ad vnũ locũ.Nam ꝗlibet aq̃ habet ęqualẽ inclinationẽ natura
lẽ ad ſphęrã ſeu centrũ ſui elemẽti.ſ.aquę quod eſt.f.etiã ſi ſint ſepa-
ratæ in locis aliꝭ,vbi impediant̃ ne poſſint fluere ad locũ ſuũ:ſicut
etiã partes terræ vbicunq; ſuſpendantur ſeu detineãtur ad ſphærã
terræ ſeu ad cẽtrũ terræ habent inclinationem naturalẽ: & hoc eſt
quod dicit̃:Cõgregent̃ aquę ad vnũ locũ:vbi notanter dicit̃: Quæ
Secundum intentum. ſub cœlo ſunt,ad excludendũ aquas ſuperiores,quę nõ intelligũtur
ſub hac ordinatiõe.Patet etiã in hac figura ſecundũ intentũ.ſ.ꝙ aq̃
nõ totã cooperiat terrã:ſed aliquã eius partẽ dimittat diſcoopertã:
nã arcus.e.b.d.qui eſt in ſphęra terrę eſt diſcooptus ab aqs,vt patet
in hac figura:qđ ſcđ'm coſmographos eſt ferè quarta ps terrę cęte-
ris partibus ipſius terrę remanentibꝰ ſub aqua coopꝰtus:vnde notã
ter dicit̃:Vocauit deus aridã terrã,ad differentiã terrę coopertæ a-
Tertium intentum. quis,quę nõ dicit̃ arida.Patet etiã in hac figura tertiũ intentũ.ſ.qđ
hæc cõgregatio fuit à deo facta per certã legẽ ſeu inſtitutionẽ,qua
deus vallauit.i.circũmuniuit in gyro;hoc eſt in circũitu abyſſos.ſ.
aquarũ m'titudinẽ,nã ꝑ gyrũ ſeu ꝑ circũitũ ſphęricũ:ſcilicet.c.d.e.
vallauit totã multitudinẽ aquarũ virtualiter,ſic ꝙ quęlibet aqua q̃
ſub cœlo eſt,ad hunc gyrũ ex certa lege diuina habeat inclinatiõnẽ
cõnaturalẽ:& ſic habetur verus ſenſus huius dicti.Certa lege & gy-
ro vallabat abyſſos.Similiter & huius qđ dicitur:Circũdedi mari
terminum ſuũ:& ſimiliũ.Patet etiã quartum intentum in hac figu-
Quartum intentum. ra.ſ.ꝙ licet in ripa maris terra & aqua in eodem loco cõcurrãt,vt
puta in.d.procedendo tamẽ in mari ꝑ elõgationẽ à terra:mare ſem
per eſt altius terra:quod ſic patet,nã ſi ꝓcedat̃ à loco.d.in quo cõn
currũt aqua & mare(vt dictũ eſt)ꝑ elõgationem à terra vſq; ad ali-
quẽ locũ,vt puta ad locum.c.qui eſt in ſupficie maris:tũc.c.eſt lo-
B cus altior ꝗ.d.nã ſi protrahat̃ linea ab.a.qđ eſt cẽtrũ terræ ſeu vni-
uerſi vſq; ad.c.talis linea interſecabit ſuperficiẽ terræ in aliquo lo-
co,& ſit verbi gratia in.g.& cũ.a.d.&.a.g.ſint ęquales:quia proce-
dunt à centro ad circunferentiam,ſequitur ꝙ linea.a.c.eſt maior ꝗ
linea.a.d.& ꝑ cõſequẽs.c.locus eſt altior.d.q̃a magis accedit ad cir-
cũferẽtiã vniuerſi ꝗ.d.Et q̃a diameter elemẽti aquæ eſt i magna ꝗ-
titate maior diametro terræ,vt puta in decuplũ,vt dictum eſt:ſeq-
tur ꝙ tantum poſſet procedi per elongationẽ à terra,quod ſit ma-
re ibi altius ꝗ montes in terra: nam montes quãtũcunq; alti nullã
proportionẽ perceptibilẽ habẽt per cõparationẽ ad orbẽ terræ,
vt patet in eclipſibus lunaribus,in quibus ex quãtitate vmbrę à ter
ra cauſatæ,cõmenſurat̃ certitudinaliter quantitas eclipſis:nulla mẽ-
tione facta de vmbra montium,ratione prædicta.Idem etiam pa-
tet in commenſuratione dierum & noctium,in qua non fit aliqua
mentio de altitudine montium,acſi eſſet terra ſphærica penitus,&
ſic intelligitur illud Pſal.ciij.a.ſuper montes ſtabunt aquæ.ſ.quod
altiores ſunt aquæ oceani procedendo verſus medium,ꝗ montes
Quintum intentum. terræ.Sequitur quintum intentum.ſ.ꝙ incedẽtes per terrã ad mare
deſcẽdere dicunt̃,ſicut patet in autoritate pręallegata,& in aliꝭ qđ
ſic patet:nã aſſignet̃ aliquis locus in ſuperficie terrę diſcoopertę cir
ca ripam:& ſit.b.& ſic protrahat̃ linea à centro aquæ qđ eſt.f.vſq;
ad punctũ.b.tunc talis linea interſecabit ſuperficiẽ aquæ in aliquo
loco: & ſit verbi gratia in puncto.a.& tunc conſtat ꝙ linea.f.b.
eſt maior ꝗ linea.f.a.& per cõſequens locus.b.reſpectu.f.qđ eſt cẽ
trum aquæ:eſt altior ꝗ locus.d.vbi eſt ripa:vt patet manifeſte.Et
ſic patet ratio quare aquæ vbicunq; ponantur in terra naturaliter
deſcendendo fluunt ad mare:niſi impediantur: iuxta illud Eccl'es.
j.b.Omnia flumina intrant in mare.Et ex hoc ſequitur ꝙ inceden-
tes per terram ad mare,deſcendentes debent dici,vt ſupra allegatũ
eſt:nam de cõmuni modo loquendi,loca terræ à quibꝰ aquæ fluũt
dicuntur ſuperiora reſpectu locorũ ad quæ fluũt.Patet etiã in hac
figura ꝙ terra dicitur fundari ſuper mare,vt in Pſalm̃.xxiij.a.Quia
ipſe ſuper maria fundauit eam.Terra em̃ habitabilis.ſ.d.b.e.ſuper
elementum aquę fundatur:altior em̃ eſt reſpectu.f.qđ eſt centrum
aquæ,ꝗ tota ſphęra aquæ poſt eius cõgregationẽ:& eadem ratiõe
dicitur eſſe terra ſuper flumina:nam flumina à terra deſcendunt in
mari vt dictũ eſt tanq; à ſuperiori loco ad inferiorem.Ex quibus
bene cõſideratis põt haberi verus intellectꝰ ſcripturarũ quæ de cõ-
paratione aquę ad terrã quo ad ſitũ tractat,q̄ diuerſimode ab ali-
quibus

quibus expoſitoribus exponuntur.Patet etiam ex ſupradictis q.t̃ C
terrã eſſe diſcoopertã ſecundum aliquã ptẽ ab aquis mõ prędicto,
nulli poteſt attribui,niſi ptãti & ordinationi diuinæ,vt ſcriptura
in multis locis teſtatur,vnde Hier.v.c.Me ergo nõ timebitis ait do
minus,& à facie mea nõ delebitis,qui poſui arenã terminum mari.
Ex quo patet hoc ꝑtinere ad oĩpotentiã diuinã ſolũ.Similr̃ & ad
eius ineffabilẽ ꝓuidentiã,quæ diſponẽs oĩa ſuauiter,locum dedit
aquis miro mõ connaturalẽ,ne vlterius terrã cooperirent,iuxta il-
lud Pſalm̃.ciij.b.Terminum poſuiſti quẽ nõ tranſgredient̃,nec cõ-
uertent̃ operire terrã,& hoc eſt ſatis manifeſtum,nã licet exiccatio
ſuperficiei terræ aliquo mõ poſſit cauſari ex actiõe ſolis deſiccãtis
& hm̃oi:mutatio tamẽ ſeu ſeparatio cẽtri aquæ à loco ſibi in prĩa
productione debito,ad alium locũ diſtantẽ,non põt cauſari:niſi à
deo qui ſolus eſt inſtitutor naturæ.In hoc em̃ ꝙ deus dixit: Con-
gregentur aquæ &c̃.mõ prędicto,dedit aquis aliã naturalẽ inclina
tionẽ ab illa quam in primordio habuerãt,vt ſupra expoſitũ eſt,&
ideo rationabiliter huiuſmodi cõgregatio aquarũ fuit facta anteꝗ
ſol fieret,vt innueret terrã eſſe diſcoopertã:nõ ꝑ exiccationem ſolis
(vt quidã erronee putant)ſed iuſſione diuina.Item patet ex modo
loquendi ſcripturæ in hoc loco.Nõ em̃ dixit:deſiccẽtur aquę quæ
ſunt ſuper terrã,vt appareat arida:ſed dixit:Congregentur aquæ.
Quãta autẽ ſit diſtantia vnius centri ab altero,valde difficile eſſet
humanitus inueſtigare:ſed ſufficit ꝙ tanta eſt illa diſtantia.quanta
requiritur ad hoc vt prædicta inde ſequant̃:Poteſt etiã probabilr̃
opinari,non tamẽ certitudinaliter,ꝙ centrum aquæ elemẽtaris ſit
idẽ cũ ecẽtrico lunæ,eo ꝙ elemẽtũ aquæ prout experimur,ſequi- Opus quartæ diei.
tur motum lunæ ſecundũ fluxum:& refluxum. ¶ De opere
quartę diei. ¶ Circa productionẽ luminariũ & ſtellarum varię
ſunt opiniones,ſicut & circa multa alia in hoc capitulo contenta:
ſecundũ tamẽ expoſitionẽ quã ſequor,luminaria & ſtellæ fuerũt
quarta die producta à deo per creationẽ in ſuis ꝓpriꝭ & perfectis
formis,quas formas ſequunt̃ ꝓprietates & virtutes quæ exprimũ-
tur in litera:& aliæ quæ ibi nõ ſunt expreſſæ,cũ ſacra litera in hoc
loco non tradat niſi illa quæ viſui ſeu ſenſui hoĩm cõiter ſubiacent
vt dictum eſt.Huic enim ſentẽtiæ litera valde conſonat,cum dicit:
Fiãt luminaria,eo mõ quo dixerat:fiat lux.Nõ enim dixit:Produ-
cant cœli luminaria,vel nubes lucida ꝓducat ſolem:vel aliquid hu
iuſmodi:in quo denotarent̃ ipſa fuiſſe ex aliquo factã,nec etiã dicit
in eis eſſe aliquid informe:quod ꝑficeret̃,ſed ſimpliciter in primo
eorum fieri explicat eorũ proprietates,vt litera plane teſtat̃.¶ Cir D
ca proprietates aũt eorũ attẽdendum,ꝙ non oẽs proprietates lu- Luminariũ ꝓprietates.
minariũ & ſtellarum etiã ſenſibilium hic exprimunt̃,ſed illa quæ hu
manæ vtilitati manifeſte deſeruiunt,in quibus etiam differentia in-
ter lucem primo die factam,& lucem luminariũ innuitur: vnde de
prima proprietate dicit.Diuidant diem à nocte in quo oſtenditur
quędã differẽtia inter hãc diuiſionẽ diei & noctis,& illã de qua fit
mentio in prima die:nam ibi non dicit̃ ꝙ lux diuideret̃ inter diẽ &
noctẽ,ſeu lucẽ à tenebris,ſed ꝙ deus diuidit,eo ꝙ illa lux non ha-
bebat ꝓprium motũ de ſe,ſed per diffuſionẽ & cõtractionẽ à deo
factam,dies diuidebatur à nocte,vt dictũ fuit ſecundũ Baſi.ſed lu
minaria quæ habẽt motum à ſe ſecundũ naturã à deo ſibi collatam
ꝓprie diuidunt inter diem & noctẽ.vnde dicit Fiãt luminaria &c̃.
vt diuidant diem ac noctem.Et notandum,ꝙ licet dies ſit ꝓprie la- Nota de die.
tio ſolis ſuper terram,tamen quilibet planeta & ſtella habet ſuũ pro
priũ diẽ,ſcilicet cùm ipſa ſuper terrã fertur,& noctẽ ecõuerſo:& iõ alſ† ſingulariter
nõ † ſimpliciter dicit de ſole,vt diuidat diem ac noctẽ,ſed etiã de oĩ
bus dicit vt diuidãt.Secunda proprietas eſt cũ dicit: Sint in ſigna Secunda ꝓprietas.
quod communiter exponit̃ inquantũ ex luminaribꝰ cœli accipit̃ ſi
gnificatio pluuioſi tẽporis vel ſereni,quæ ſunt apta diuerſis nego-
ciis:quod nõ ſic intelligendũ eſt,vt ꝑ luminaria & ſtellas cõiter acci
piãtur ſigna ſerenitatis,vel pluuiæ cuiuslibet tẽporis ſequẽtis:quia
hoc pertinet ad aſtrologos,qui de his pronoſticatiõibus intendunt
non autẽ ad ppl'm ꝓ̄ſertim rudẽ cui Moyſes loquebat̃.Et etiã ipſi
aſtrologi ſępe fallunt̃ in ꝓnoſticando,ſed hoc intelligi debet ſecun-
dum quãdam generalitatem ſignificãdi:vt cũ cognoſcit̃ ꝙ ſolę exi-
ſtente in parte ſeptentrionali,ſeu in ſignis ſeu menſibus,huiumo-
di calor viget vt in pluribus,& pluuiæ diminuunt̃.& ecõtra de me
ridionalibus:& hoc cõiter intelligit̃ à popularibus,qui communi-
ter dicunt talẽ menſem eſſe callidũ,& talẽ tẽperatum eſſe & hm̃oi:
ꝙ veritatem habet in pluribus,quæ quidem noticia eſt magnę vti
litatis in cultura terræ,vt eſt manifeſtum.Si autem intelligatur per
quod dicit̃ ſigna,ꝙ de huiuſmodi luminaribus & ſtellis poſſunt ac-
cipi ſigna aliorũ euẽtuũ,talis intellectus,& ſi forte aliquid cõtineat
veritatis nõ tamẽ ſcđ'm primã ſignificationẽ lr̃alẽ,q̄ de prĩaria ſi-
gnificatiõe lr̃æ ſecundũ cõem modũ intelligẽdi accipit̃,& de talibus
ſignis intelligit̃ illud Hiere.x.a.A ſignis cœli nolite metuere q̄ gẽtes
timẽt.Et patet ꝙ hæc ꝓprietas nõ ꝑtinebat ad lucẽ prĩa die factã. Tertia proprietas.
Alia proprietas luminarium ad vtilitatẽ hoĩm exprimit̃,cum dicit.

E vt ſint in tēpora. Pro quo attendendū, ꝙ nō dicit, vt ſint in tpſ: vt ſic intelligeret de tēpore ſimpliciter ſumpto, quod factū eſt cū prio motu in pria die, vt dictū eſt: ſed dicit in tpa, vt intelligat de viciſſitudine tpm ex qua faſtidiū tollit. Vnde in hymno: Et tpm dās tpa, vt alleues faſtidiū: et valitudo etiā conſeruat, & neceſſaria victui oriūtur, vt patet ꝑ experiētiā, quod etiā lunę videt ptinere, quę ſecundum quatuor aſpectus quos habet ad ſolē, diuerſas influētias etiā ſenſibiles cauſat. Vnde in Pſal. ciij. c. Fecit lunā in tpa. Alia proprietas ad vtilitatē hoim, eſt mēſuratio duratiōis rerū tpaliū & negociorū, de quo dicit: Et in dies & an. Per hoc em̄ quælibet duratio tpālis, mēſurabilis eſt tā pręterita ꝙ futura ſecundū certitudinē, vel ſaltē ęſtimationē: quod nō ptinet ad lucē pria die factā ꝑſertim cū nō durauit niſi ꝑ tres dies. Alia vero proprietas maxie vtilitatis eſt: Vt illu. ſuper ter. quod eſt neceſſariū ꝙtum ad viſum, q eſt directiuꝰ in opibus, & maxime vtilis eſt ad cognoſcendas rerū differētias, vt in. j. Metaph. quod nō ptinebat ad lucē pria die factā, ꝙ nō legit illuminaſſe terrā, qa ex ſui tenuitate nō poterat ad hoc attingere. Et ex hoc etiā ſequit illā lucē nō habuiſſe alias vtilitates ꝑdictas, ꝙ oēs ꝓueniūt mediātę illuminatione luminariū & ſtellarū ſup terrā. Et vt ſummarie includeret alias ꝓprietates luminariū & ſtellarum quę eſſent quodāmō inenarrabilia dicit: Vt pręeſſet diei & no. ſ. ꝑ ptātē influēdi ſuas ꝓprias ipreſſiōes: Vnde & in Pſal. cxxxv. b. de hac materia dicit: Solē in ptātē diei, lunā & ſtellas in ptātē noctis, quia em̄ mediantibꝰ radiis influūt, & iō ptās diei pręcipue attribuitur ſoli, cuius radii in die cęteros obumbrant ptās verò noctis lunæ & ſtellis attribuit, quę de nocte clarius irradiant. Et notandū ꝙ Moyſes in hoc loco cauſam ꝓductiōis luminariū aſſignat ſolū ſcd'm ꝙ ſunt facta ad vtilitatē hoim: vnde Deute. iiij. c. de eis dicit: Quæ creauit dn̄s deꝰ tuꝰ in miniſteriū cūctis gētibus: ſed ex hoc nō tollit ipſa fuiſſe fcā ꝓpter totū vniuerſum, & finalr ꝓpter gl'iam dei ad quā oīa ꝓducta ſeu creata ordinant: Vnde Prouer. xvj. a. Oīa opatꝰ eſt deus ꝓpter ſemetipſum. ¶ In eodē ca. j. Gen. vbi dicit in poſtilla. Maxie qa ſcd'm alios ſctōs doctores Moyſes &c.

Quarta proprietas.

Quinta proprietas.

Nota.

ADDITIO II.

¶ Licet verū ſit ꝙ expoſitio bti Aug. in hoc loco ſit vade lōginꝗ à plano lrāli ſenſu, nō tamē ex hoc ꝙ Moyſes rudi pplo loqbat: q ſpūalia capere nō poterat, ſed tm̄ corpalia, poſſet ſumi rō cōtra expoſitionē Aug. ſed potiꝰ videt facere ꝓ eo: qa ꝓpter ruditatē ppli F & ꝓnitatē ad idololatriā, oportebat ꝙ Moyſes de angelica natura & eius cognitiōe ꝗſi pabolice loqueret ꝑ ſimilitudinē veſpe & mane &c̄. Vnde ſenſus lrāe in hoc loco ſecūdū Augu. ſi ꝓprie intelligit eſt pabolicꝰ, q ſub ſenſu lrāli cōtinet, q qdē modꝰ exponēdi neceſſarius eſt & vtilis i multis locis ſacræ ſcripturæ, prout ſupra i qōne ſup prologū i reſpōſiōe ad quartū argumentum plenius continet. ¶ In eodem ca. j. vbi dicitur in poſtilla: Hic ꝗritur quare in ſecunda die non dicitur: Et vidit deus, ꝙ eſſet bonum &c.

ADDITIO III.

Culpatur poſtillator in tribus.

¶ In hoc loco videt poſtillator à rectitudie tribꝰ deuiare: qa prio autoritates doctorū nō mediocrē autoritatē inter catholicos habētiū irreuerēter tractat: Secūdo qa irrōnabiliter dicta eorū iprobat: Tertiò qa expoſitionis lrālis autoritatē, quā nr̄i doctores prio inuenerūt, Ra. Sa. Hebręo attribuit. ¶ Primū patet: nā reſpōſio quam ipſe vocat truphaticā, eſt illius magni doctoris Rabani, q i hoc loco ad hāc qōnē ſic reſpōdet: Niſi forte ſicut qdā patrū expoſuit nō eſſe bonū duplicē nūerum: q ab vnitate diuidit & ꝑfigurat: fœdera nuptiarum. Vnde & in arca Noe oīa aīalia quę bina ingrediunt imunda ſunt, & impar numerus mūdus eſſe oſtēditur: Hæc ille. Magiſter etiā in. ij diſt. xiiii. reſpondēs ad hāc qōnē ſic dicit: Sacramētū aliquod hic cōmendat: ideo em̄ fortaſſe non hoc dicit: quod tamē in aliis fctm̄ eſt, qa binariꝰ principiū eſt alteritatis, & ſignū diuiſiōis ab vnitate: Hęc ille. Non igit modica irreuerētia eſt tantorū doctorū ſeu patrū expoſitionē truphaticā vocare. ¶ Secundū patet, nā motiuū poſtillatoris ad reprobandū huiuſmodi expoſitiōem doctorū, quod ſumit ex hoc ꝙ in ſacro euāgelio binariꝰ nūerꝰ eſt laudabilis: ad quod allegat Greg. ſup Lucā. x. modici valoris eſt apud ſane intelligentes. Cuius ratio eſt: nā in expoſitionibus myſticis, per vnā & eandē rē ſecūdū diuerſas ſui ꝗlitates, ſępe oppoſita deſignātur: Sicut & cœlū empyreū ratione ſplēdoris ꝑ ignē poſſet deſignari, vnde & igneū dicit: Infernꝰ aūt qa deuoratiuꝰ eſt & maxie offuſcatus: de eo legit Iob. xx. d. Deuorabit eū ignis q non ſuccenditur. Silr & de binario nūero eſt dicendū: qa ſi conſideret prout in eo ratio charitatis prio ſaluat, ſic eſt laudabilis, & in bonum ſonat: & ideo binariū intelligit iſto modo Greg. ſup. Lucā. Inquātū aūt binarius nūerus ab vnitate prio diſcedit: principiū ſeu ſignū diuiſionis eſt, & ꝑ conſequēs non bonā habet ſignificationē, & iſto modo accipit à doctoribꝰ in hoc loco. vnde ꝑdictorū doctorū expoſitio & ſi nō ſit lrālis nō tamē eſt truphatica, ſed vere expoſitio myſtica: G & iō iterpoſuerūt aduerbiū dubitatiuū ſcilicet forte ſeu fortaſſe, ad deſignādū ꝙ ex ea nō pt ſumi efficax argumētum, ſicut nec ex aliis myſticis expoſitiōibꝰ. ¶ Tertiū patet, nā rn̄ſio lrālis quā attribuit ipſi Ra. Sa. inuenit prius in glo. nr̄a vbi ſic dicit. Vel iō nō addit, qa in hoc ope diſtinctio aꝗrū non eſt pfecta ꝗ in ꝓximo ſit, vbi dicit: Cōgregent aquę in locū vnū: & iō ibi addēdū reſeruat: Hęc i Glo. potius igit erat attribuēda autoritas huiꝰ expoſitiōis Glo. nr̄æ, ꝙ Ra. Sa. prout oſtēſum eſt in. iiij art. q. ſuperadditæ. in prologo.

Rabanus cōmendat.

Binarius numerus quando, & quādo non eſt laudabil'

¶ In eodem cap. j. vbi dicitur in poſtilla: quæ diſtinctio facta eſt ꝑ hoc ꝙ aqua prius producta in forma ſubſtantiali.

ADDITIO IIII.

¶ Cōgregatio aquarū de ꝗ hic agit nō eſt itelligēda ꝑ dēſitatē aquarū nec ꝑ earū receptionē in cōcauitatibꝰ terrę, prout aliꝗ voluerūt: ſed per aliū modum rōnabiliorē, ꝓut litera ſonat ſicut plenius in additione ſupradicta in opere tertiæ diei declaratur. vide ibi.

¶ In eodem cap. j. vbi dicitur in poſtilla: E protulit terra, intelligit paſſiue, quia virtute diuina actiua protulit &c̄.

ADDITIO V.

¶ Ex hoc ꝙ diuina virtute terra ꝓtulit herbā, nō tollit qn terra actiue ꝓtulit ꝑdicta. vnde Aug. i hoc loco cāliter dictū eſt ꝓduxiſſe terrā herbā & lignū. i. ꝓducēdi accepiſſe virtutē. Hæc Auguſti.

¶ In eodem Gene. cap. j. vbi dicitur: Stellæ autem fixæ &c.

ADDTIO VI.

¶ Octaua ſphęra vbi ſūt. xij. ſigna & ſtellę fixę, motū habet ꝓpriū diſtinctū à motu firmamēti, qui qdē motꝰ dicitur apud aſtronomos motus acceſſus & receſſus.

Octaua ſphęra.

¶ In eodem cap. j. vbi dicit in poſtilla: Nec valet quod cōtra hoc obiicit frater Thomas &c.

ADDITIO VII.

¶ Si vba ſancti Thomæ tractātis de luce i prima die ꝓducta i prima parte. q. lxvij. art. vltio: in reſpōſione ad ſcd'm argumētū recte intelligant, improbatio poſtillatoris nullū habet l cū: Verba enim ſua in hac materia loco allegato hæc ſunt in forma. Quidā dicunt lucem illam fuiſſe nubem quādā lucidam: quæ poſtmodū facto ſole in materiam pręiacentē rediit: Sed iſtud nō eſt cōueniēs, quia ſcriptura in principio Geneſis, cōmemorat inſtitutionē naturæ quæ poſtmodū perſeuerat: vnde non debet dici, ꝙ aliquid tūc factū fuerit, & poſt modicū eſſe deſierit: Et ideo aliį dicūt, ꝙ illa nubes lucida adhuc remanet, & eſt cōiuncta ſoli, vt ab eo diſcerni non poſſit: Sed ſcd'm hoc illa nubes ſuperflua remaneret: nihil aūt eſt vanū in operibus dei: & ideo aliį dicūt, ꝙ ex illa nube formatū eſt corpꝰ ſolis: Sed hoc etiā dici nō pōt, ſi ponatur corpꝰ ſolis nō eſſe de natura quatuor elementorū: ſed eſſe incorruptibile ꝑ naturā, qm̄ ſcd'm hoc materia eius nō pōt eſſe ſub alia forma: & ideo dicēdum &c̄. Hæc ille. Ex quibꝰ verbis manifeſte patet, ꝙ ſctūs Tho. nō iprobat tertiā poſitionem, quæ dicit ſolē eſſe factū de illa nube lucida: ꝑ hoc ꝙ in in prima rerū productione nō eſt dicendū, ꝙ aliquid ſit ꝓductum ſatis cito corrumpendū, ꝓut poſtillator eidem imponit, ſed ſanctus doctor improbat hanc poſitionē ꝑ aliud mediū & cōditionaliter. ſ. ſi ponatur corpus ſolis eſſe incorruptibile ꝑ naturam quia ſecundum hoc materia eius non potuit eſſe ſub forma nubis lucidæ, ſeu alia forma quacunqꝫ diſtincta à forma ſolis quæ nūc eſt. *Primā aūt poſitionem, quæ dicebat illam nubē lucidā poſtmodū* facto ſole in materiā pręiacentem rediiſſe, improbat ſctūs Tho. per hoc ꝙ nō eſt dicendū ꝙ aliquid in prima rerū ꝓductione ſit productum ſatis cito corrumpendum. Quæ quidē iprobatio eſt manifeſta quo ad iſtam poſitionē primā. nā ſi nubes illa lucida in materiā pręiacentem rediiſſet, certū eſt ipſam corruptam fuiſſe ſcd'm ꝑfectam rationem corruptionis, nō em̄ tranſmutabatur in melius. Vnde in hoc loco videtur ꝙ poſtillator aut nō legit verba ſancti Thomę prædicta, aut voluit inuoluere ſententias eius, vt eū irrationabiliter reprehenderet. Quod autē ſubiūgit poſtillator de ſctō Thoma ꝙ incidit in illud quod improbat, eo ꝙ in ope qntæ diei dicit, ꝙ aues & piſces facti ſunt ex ꝗtuor elemētis &c. nihil rōnis videt cōtinere: nā ſctūs Tho. nō iprobat ꝙ ex aliꝗ natura i principio Gen. cōmēorata ſcd'm aliqd ſui ꝓduceret aliꝗ alia natura, ſicu therbæ vl' plātæ ex t'ra, & aues & piſces ex aꝗ ſeu ex ꝗtuor elemētis ſed dicit eē icōueniēs ꝙ aliqd tūc factū fuerit & poſtmodū eē deſierit. ſ. ſcd'm totū vt ꝙ totū elemētū aꝗ vl' hmōi nūc ꝑſeueraret, ſed poſt modicū deſineret eē: qd' eēt cōtra cōſtitutionē naturę ꝗ ꝑſeuerās ē.

De primæ luce.

H

¶ In eodē. c. j. vbi dicit i poſtil. Cōſiderādū ēt ꝙ aues & piſces &c.

ADDITIO VIII.

¶ Dicēdū eſt hic ſicut ſupra ſuper illd' verbum: Et ꝓtulit terra. ſ. ꝙ ex hoc

A ex hoc ꝙ piſces & aues fuerunt producti à deo actiuè, nõ ſequitur ꝙ non fuerint producti ex elemẽtis actiuè. Cauſa enim prima non ſemper excludit actionem cauſarũ ſecundarum: vt dictũ eſt.

¶In eodem ca. j. vbi dicitur in poſtill. Ex quo patet Iudęos cecidiſſe in errorem ſaracenorum.

ADDITIO IX.

¶Sicut inter Chriſtianos fuerũt aliq̃ hęretici, vt Arriani, Neſtoriani, & hmõi quorum errores nõ ſunt imponẽdi veris Chriſtianis, ſic inter Iudęos fuerunt aliqui habentes erroneas opiniones, quæ non approbãtur à Iudęis cõiter: Vnde licet in aliquibus opuſculis eorum appareat ꝙ in alia vita ſint corpales delectationes, cõitas tamen eorũ hoc omnino reſpuit: Et em̃ contra illud Eſa. lxiiij. b. A ſeculo non audierũt, nec auribus perceperũt, oculus non vidit deus abſq; te, quę præparaſti expectãtibus te. Ex quibus verbis manfeſte habetur, ꝙ remuneratio præparat iuſtis ſuperat omnem ſenſum: vnde determinatio cõmunis apud eos, prout Ra. Moyſes dicit, ꝙ in alia vita non eſt cibus, nec potus, nec actus venereorum, ſed iuſti delectãtur ex ſplendore diuinæ glorię. Quapropter attribuere iſtũ errorem Iudęis in cõmuni non eſt vtile ad eorum reductionẽ: credunt enim ꝙ nos fingimus mendacia cõtra eos, quod non modicũ impedimentũ præſtat ad hoc vt reddamur eis credibiles.

Remuneratio i alia vita, q̃ & q̃lis ſit, ſecũdũ Iudęos.

¶In eodem Gene. ca. j. vbi dicitur in poſtilla: Imago autem dei cõſiſtit in anima &c̃.

ADDITIO X.

¶Hæc expoſitio poſtillatoris de imagine & ſimilitudine, ſatis congrua eſt, & ponit̃ à magiſtro in. ij. diſt. xvj. Sũt tamẽ alij modi exponẽdi vt ibidẽ habetur, quorũ ratio differẽtię prout in prima pte. q. xciij. arti. viij. poteſt ſic ſumi: Nam ſimilitudo aut cõſiderat̃ vt præambulũ ad imaginẽ inq̃tum eſt cõior q̃ imago (omnis em̃ imago eſt ſimilitudo & non ecõtra) vel põt conſiderari, vt ſubſequens ad imaginẽ inquantũ ſignificat quãdam imaginis pfectionem. Dicim⁹ enim imaginẽ alicuius eſſe ſimilem ei cuius eſt imago, inquantũ perfecte reprę́ſentat ipſum. Vnde ſimilitudo, ſi diſtinguat̃ ab imagine, primo modo prout eſt præambula ad ipſam, ſic ſimilitudo attenditur ſecundũ ea, quę ſunt cõmuniora proprietatibus intellectualis naturæ: & ſecundũ hoc ad imaginem dei mens pertinet, ſecundum Augu. in libro. lxxxiij. quęſtionum. Cętera autem hominis ſcilicet quę pertinent ad partes inferiores animę, vel etiã ad ipſum corpus, ad ſimilitudinẽ facta eſſe dicunt̃: Si autẽ diſtinguant̃ ſecundo modo

Imago & ſimilitudo quõ differant.

B ſcilicet prout ſimilitudo ſignificat imaginis perfectionem: ſic habet locum expoſitio poſtillatoris.

Tractatus magiſtri Mathiæ Doring, ordinis minorum quem intitulauit, Correctorium corruptorij Burgẽſis. In quo dicta Poſtillatoris, contra Burgenſem defendũtur.

POST Prologum Burgenſis ad literã accedens: dicit ſe velle aliqua ſupponere ex quibus trahi debeat aliquid planũ pro ſimpliciter capientibus. Et hoc faciens inuoluẽdo ſententias, circa primũ capitulum replet totum vnum ſexternum, & ſuis inuolutionibus peroptime penſatis: videri poterit ꝙ primũ capitulum remanet plus dubiũ in multis, q̃ explanata poſtillatoris expoſitione. In qua digreſsione reprehendit aliquãdo poſtilatorem: Primo, dicens ꝙ minus ſufficienter ſe habuit circa proceſſum introductoriũ primi capituli, in eo ꝙ dicit intellectum operationis ſex dierum dependere ex varietate opinionũ de natura materiæ à philoſophis poſitarũ. Vbi dico ꝙ Burgenſis non bene reprehendit poſtillatorẽ: Nam poſtillator dicit duas ſolennes expoſitiones literales doctorum eſſe, quę procedunt varie, ſecundũ opiniones varias de natura materiæ à philoſophis poſitas: & excludit admirationẽ eorum qui ęgrè ferre poſſent eum dicta philoſophorũ opinabilia tractare in expoſitione literali dicens: Ex illarũ pertractatione dependet intellectus opis ſex dierũ, non directe & p ſe, ſed inquantũ exponitur varie à diuerſis: Non igitur vult ꝙ ſenſus literalis ſit ſumẽdus ex opinionib⁹ philoſophorum, ſed ꝙ videri poſsit, quę doctorũ expoſitio innixa & fundata ſup hmõi, ſit rationabilior & ſenſui literali propinquior: nõ igit̃ inconuenienter dictũ, vt putat Burgen. Rationes igitur ſuę reprehenſionis non valẽt. Non prima: quia ex diuerſitate opinionũ non ſumit ſenſum ſcripturæ, ſed ſolũ inquirit ex eis quę ſentẽtia doctorũ ſit aptior. Nec ſecunda, quia articulũ creationis non inquirit ex prę fatis opinionibus: ſed cõuenientiã expoſitionũ adductarun, intẽdit enim ſolum expoſitionũ varietatem & obſcuritatẽ declarare: à quo etiã ipſe Burgen. non abſtinet ſi reprehenſibile eſt. Nam diuerſitatẽ inter beatũ Augu. & Ambro. ſumi de informitate materiæ ptractat in ſolutione primę quęſtionis quã mouet, quare ſcilicet ſcriptũ non ſit: fiat terra, ſicut fiat lux &c̃. Nec puto ſine intellectu opinionum de natura materiæ, expoſitionẽ Bedæ, Strabi, Linconienſis, & cęterorũ de prima forma corpali quicq̃ poſſe intelligere: quamuis ad verum ſenſum literalem huius paſſus, etiam ſine eorũ expoſitiõe quis poſsit peruenire. Item eadem digreſsione improbat Burgen. ratiões per poſtillatorẽ adductas, ad oſtẽdendũ aggregatiões aquarum in vnum locum vt appareret arida, videlicet condenſationem elementi aquę, & receptionẽ multarũ partiũ eius in cõcauitatibus terræ: quas rationes improbando Burgen. improbat, non modo poſtillatorẽ ſed & beatum Augu. qui aſſerit has ratiões ſup Gene. ca. xij. Sicq; Burgẽ. ad reuerentiã ſanctorum non reſpicit, quod ſupra in poſtillatore valde reprehendit, ſed fruſtra. Rationes nanq; ipſius Burgen. contra beatum Augu. & poſtillatorem modicę ſunt apparentię. Nam prima fundat̃ ſuper falſa imaginatione, quaſi tota ratio ſiccitatis terræ, ſit receptio aquę in cõcauitatibus terrę, quod falſum eſt. Sed ex condenſatione eius facta eſt, cum in prima creatione aqua fuiſſet rara ad modum nebulę, & ex multis pugillis nebulæ factus eſt vnus pugillus aquę, ſicut patet ad ſenſum. Sicq; condenſatione facta, pars recepta eſt in concauitatibus terrę: Et illę ſunt duę cauſę partiales ſiccitatis terrę, vt vult beatus Auguſtinus vbi ſupra.

Aquarũ cõgregatio ſiue cõdenſatio.

Nec ſecunda ratio Burgenſis valet cum dicit in litera dici: Congregentur aquę, non condeſentur: Nam congregatio ſimul & condenſatio: eſt partium propinquior poſitio, & ita illa difficultas potius eſt vocalis q̃ realis. Similiter quod tertio adducit, fundatur ſuper falſa imaginatione: Imaginatur enim ꝙ aquę in terra receptę ſint denſiores, quod verum non eſt quantum eſt de ratione aquæ: quia toto elemento condenſato, pars eius vna recepta eſt in terrę viſceribus. Et per ea quę dicta ſunt patet, ꝙ non valet illud quod quarto adducit, quia condẽſatio & receptio ſunt ambæ cauſæ partiales ad vnum effectum ariditatis terrę. Præter has potior ratio ariditatis huius poteſt addi diuina voluntas, quę legem poſuit aquis ne tranſirent fines ſuos.

Ratio ariditatis terrę.

¶Item in eadem digreſsione, reiectis modis dicendi beati Augu. & aliorum, Burgen. imaginatur aquã quę in principio creationis fuit concentrica terrę & vniuerſo, factã ecentricam terræ & concentricam lunę, vt apparere poſſet arida: Sed q̃q; ſua imaginatio ſit valde inuolura, ad ſenſum tamen literalem modicum conferre videtur, nec fundat eam ſuper aliqua autoritate ſacri canonis, ſanctorum doctorum, vel alicuius philoſophi. D

Et multa huic imaginationi contingunt incõuenientia. Primũ quia ſecundum illam & aer & ignis ponerent̃ neceſſario elementa ecentrica, per egreſsionem enim aquę neceſſe eſt aerem egredi, cum non habeat in ſua ſphera ſoliditatem reſiſtendi, & idem arguitur de ſphera ignis. Secundum, quia ſic ordo elementorum à prima creatione inſtitutus, & inclinatio naturalis ad centrum vniuerſi omnibus elementis indita, ſecundum beatum Auguſtinũ & ipſummet Burgẽ. cito ceſſaſſent: quod eſt contra Burgen. & ſuum magiſtrum præcipuum ſanctum Tho. qui ideo reputat inconueniens lucem prima die factam. ſole facto quarto die rediiſſe in præiacentem materiam, quaſi in prima rerum productione aliquid fuerit productum, ſatis cito corrumpendum, vt patet prima parte quęſtio. lxvij. articu. vltimo in reſponſione ad ſecundũ argumẽtum. Nec videatur modicum inconueniẽs ordinem illum, quo ad naturam elementarem ſpecialiter aquę, fore corruptum, cum multi ponderis ſit ordo ille, in quo etiam fœda in ſe, viderẽtur pulchra & valde bona, vt inquit beatus Auguſtinus. iij. ſuper Gene. circa finem. Tertium: quia ſic videretur natura aquę corrupta. Propriis enim paſsionibus & naturalibus inclinationibus immutatis, neceſſe eſt naturam immutari, ceſſante enim inclinatione motus ſui ad centrum vniuerſi, iam ceſſaret eſſe grauis, ceſſante grauitate ceſſaret eſſe frigida & humida, & per conſequens ceſſaret eſſe aqua. Nec valet inſtãtia de aqua quæ eſt ſupra firmamentum, quæ non eſt mobilis ad centrum, quia ſecundum Burgẽſem in eadem digreſsione. Illa dicitur quaſi æquiuoce aqua per quandam analogiam ratione diaphaneitatis, non ratione grauitatis. Eſt enim appetitus naturalis grauis, motus ad centrum intrinſecus & naturalis, vt docet beatus Augu. iij. ſuper Gene. capitulo. ix. Propter hæc & alia multa, imaginatio ſua non videtur poſſe ſtare: Sed & mirum eſt ꝙ nullus philoſophorũ (qui de naturis rerum & earum connexioue multa ſcripſerunt) huiuſmodi ecentricitatem videre non potuerint, quia de huiuſmodi nulla ſcripta reliquerunt. Et manifeſtum ſignum ꝙ ſphęra aquę non ſit ecentrica, ſed potius terræ & vniuerſo concentrica videtur eſſe tale, quia ceſſante lege quam deus poſuit aquis, & gyro vallante abyſſos, aqua naturaliter aridam abſorberet, vt patet in diluuio: de quo capitu. viij. infra vbi etiam Burgen. ſibiipſi conditionem dicis

Imaginatio Burgẽ. improbat̃.

Optima ratio ꝙ aqua nõ ſit terrę & vniuerſo ecentrica.

E nem dicit:cū aqua ſit naturaliter fluida, oportet ꝙ tp̄e diluuij orbicularíter ſe habuerit circa centrū id eſt terrā. Cōgregationis igitur aquarū vt appareret arida(prout ſupra dictū eſt)principalis cauſa eſt diuina voluntas,quę terminū poſuit aquis, ne tranſirent fines ſuos:Nec aqua ꝑ poſitionē talis legis detinetur violēter ,quia ꝗuis illa detentio ſit contra inclinationē naturalem grauis ad centrū, nō tamen obedientialē,ſecundū quam deus poteſt facere quodlibet ex quolibet.❡Item in eodē ca,Burgē.quęrens occaſionē cōtra poſtillatorem, dicit eum recedere à beato Augu. in hoc ꝙ dicit ad literā per cœlum nō intelligi angelicam naturā : Vbi dico ꝙ nec beatus Augu.ad literā ſic videtur exponere,ſed ꝙ Burgē.dicit talem acceptionē eſſe parabolicā,nō videtur verū: Nam ſecundū Britonē parabola differt à metaphora & paradigma:quia ſecundū Donatum vt eum allegat Brito: Parabola eſt rerū genere differentiū cōparatio:& ſic ponitur ſemen pro verbo dei,leo pro Chriſto &c̄.In propoſito beatus Augu.quia talē cōparationē exponēdo non facit vt videt̄:non eſt expoſitio eius cōparabolica quę ſolum habet locū in his vbi res ſignificāt:non voces ad autoris intentū:& in illo caſu parabolicus ſenſus non continet̄ ſub literali,ſed eſt verè literalis,quia à ſpūſancto intentus, imo ſenſus parabolorū ſecundū ſignificationē vocū ſępe falſus eſt,vt patet Iudic̄. ix.b.de lignis in conſiliū conuenientibus,& de electione regis loquētibus: & ſic de alijs paſsibus ſacrę ſcripturę.Ex quo bene infertur,ꝙ Burgē.in primo articulo ſuę quęſtionis præambulę,nō ponit ſufficienter adęquatā rationē ſenſus literalis,cū dicit ꝙ adequat⁹ ſit ille qui à deo intendit̄,& ꝑ voces in litera cōtentas ſignificat̄.Debuit em̄ addere ,ꝑpter præmiſſa: aut per res vocibus expreſſas ſignificat̄,& hic eſt vere parabolicus,qualis nō apparet ſenſus beati Augu.de quo ſermo pręſens.Poſtillator igit̄ verum dixit expoſitionē beati Augu.nō eſſet literalē,nec ꝑ hoc recedit à beato Augu.cuius expoſitio potius videt̄ allegorica ꝗ parabolica,quia ex alio aliud intelligit̄.Ex cœlo ad literā angelus ꝑ allegoricā,vt patet in Glo.ordi.in principio. §. quatuor ſunt regulæ: cum etiā natura angelica & eius cognitio matutina aut veſpertina ſint à ſenſu noſtro valde remotæ, ideo cadere vident̄ ſub fide,iuxta vulgatum vt dicit̄:Fides eſt credere quod nō vides.Sicq; ad allegoriam eius expoſitio ꝑtinet iuxta cōmune dictū. Litera geſta docet, quid credas allegoria &c.Huic igit̄ expoſitioni poſtillator non cōtradicit,ſed eam quaſi nō literalē dimittit, ſicut & ipſemet Burgen. ❡Item eodē ca. vbi poſtillator mota quęſtione, quare ſecunda die facta non dicūtur bona ſicut alijs diebus,tres reſpōſiones adducit, quarū primā dicit truphaticā, ſecundā abijcit tanq; nō fundatam. tertiā approbat à Ra.Sa.acceptam:in quo paſſu Burgen.dicit eum in tribus deuiare à rectitudine,quia rationē ſanctorum irreuerēter dicit truphaticā.Secundò quia cōtra eos nō adducit validam rationem.Tertiò quia verā reſpōſionē attribuit infideli: quę tamē in noſtra glo.cōtinetur,cui potius debuit honorē exhibere. ❡Quo ad primū reſpondeo,ꝙ poſtillator nō truphat̄ de ſanctis doctoribus, ſed,de imperitis lectoribus, qui id pro ſenſu literali eligūt,qđ ſancti myſtice ꝑ quaſdā particulares cōgruentias adducūt,vt patet in multis lecturis ſuꝑ Gene. ❡Quo ad ſcđ'm dico, ꝙ ratio poſtillatoris valida eſt ad probandū ꝙ Binarius nō eſt generaliter infamis, quia etiam laudabilis in ſcriptura reperit̄. Eſt igitur illa ratio ſanctorum fundata ſuper quibuſdā incōgruentis binarij, non ſuꝑ ratione eius eſſentiali,quia alias omnis binari⁹ eſſet infamis,quod efficaciter improbat ratio poſtillatoris. ❡Quo ad tertium ratio literalis quā poſtillator ſumit à Ra.Sa.non eſt in glo.noſtra:vt Burgē. dicit.ſed glo.videt̄ ſentire oppoſitum illius rationis literalis, dicitur enim in glo.allegāte Bedam ſuꝑ illo verbo:& vidit deus &c̄. Nondū terra germinabat,nec aqua animantia viua produxerat,& tamen dicitur deus videre ꝙ eſſet bonum, cedentibus aquis apparuiſſe aridam, quia vniuerſitatis æſtimator præuidens quę ſunt futura, quaſi iam perfecta laudat,quę adhuc in primo operis exordio ſunt: q̄a apud eum rerum perfectio non in conſumatione eſt operis, ſed in prædeſtinatione voluntatis. Hæc glo.Si Burgen. & nobis communis eſt Glo. ordinaria,mirum eſt quod obiicit,cum ipſa glo.ponat ad quęſtionem prædictā hanc primam rationem, non tertiam prout Burgē.fingit. ❡Item in eodem ca.cum dicit̄ : Protulit terra herbam &c̄. Poſtillator dicit intelligendū eſſe paſsiue,quia actiue à ſolo deo hæc virtus germinādi fuit,Cōtra quod Burgē. adducit beatum Auguſti. dicentem: Cauſaliter dictum eſt produxiſſe terram, herbam,lignū &c.id eſt ad producēdum accepiſſe virtutē. Ex quo dicto arguit Burgen. terram etiā actiue protuliſſe ibi in litera enumerata:Sed non videtur Burgē. bene inferre ex dicto beati Augu. quia illa enumerata in litera ſunt ſubito producta in eſſe perfecto: quia herbæ habentes ſemen,& lignū habens fructū,in quibus modis producendi,creatura non poteſt actiue cōcurrere,quia deus ſic res condidit,vt eas proprios motus habere ſinat : proprius autem motus creaturarum non eſt ſubitus, nec ad terminum primo perfectum,ſed

Parabola.

F

Poſtillator defendit̄.

fectum, ſed via generationis eſt ab imperfecto ad perfectum : ideo, embryo primo viuit vita plantę,dehinc animalis,poſt hominis,vt dicit Ariſto.de animalibus. Imo generale eſt ꝙ primū perfectione eſt vltimū in via generationis: & ecōuerſo. Nec videtur cōcurrere in generatione plantarum & reliquorum niſi materialiter, nec poteſt hodie actiue concurrere, quia miniſtrat ſolum materiam generatiōis,& quia materia eſt vna de quatuor cauſis, cauſaliter dici potuit:Protulit terra.& ſic dictum beati Augu.per Burgen.adductū accipiendum videtur: actiue autem à ſolo deo primo, & tunc per vitutem ſeminalem inditam ab eodem,vt ſonat litera. Ad idē glo. interli.Et factum eſt:gloſa,cauſaliter:& protulit: gloſa, actualiter. ❡Item in eodem capitulo vbi poſtillator notauit ſanctum Thomam dicentem ꝙ ex luce prima die facta corpus ſolis fieri non potuit: Burgen.in defenſione ſancti Thomę,exardeſcens paſsionibus permouetur, & dicit poſtillatorē dicta ſancti Thomæ non vidiſſe in hoc loco, qui tamen vt apparet, clarius & magis intime vidit ꝗ ipſe Burgenſis.Qui enim ad illa dicta ſine paſsione reſpicit,clare cognoſcit ꝙ improbatio tertię opiniōis innititur eodem medio,ſicut improbatio primę opinionis: illi videlicet ꝙ quia nihil fuit in principio conditum,cito poſt corrumpendum,ideo lux primę diei ſole facto non rediit in præiacentē materiam.Quod autem probatio tertiæ opiniōis innitatur eodē medio,patet ſic: Nam tertia opinio per eum adducta eſt illa ꝙ corpus ſolis quarta die, factum ſit ex luce prima die producta : hanc improbans idem ſanctus Tho. dicit eſſe inconueniens, ſi ponatur corpus ſolis non eſſe de natura quatuor elementorū,ſed eſſe per naturam incorruptibilem, quoniā ſecundum hoc materia eius non poteſt eſſe ſub alia forma:Hæc ille. Ex qua obiectiōe duo ſequi videtur. Primum,ꝙ ex illa luce ſine ſui corruptione corpus ſolis fieri non potuit,quia materia ſolis nō potuit fuiſſe ſub alia forma ſine corruptione prioris,cuius formæ corruptio non erat conueniēs propter medium: per quod prima opinio fuit improbata,videlicet ꝙ nihil fuit in principio conditū,cito poſt corrūpendum. Hoc intrinſecus poſtillator videns,rationabiliter dixit ſolem factū ex illa luce,nō obſtāte obiectione ſancti Tho. prima parte ſum. q.lxvij.arti. vlti.in reſponſione ad ſecundum argumentum, Secūdum quod ſequi videtur ex illis dictis eſt, ꝙ nulla materia exiſtens ſub forma priori, poteſt eſſe ſub ma poſteriori,niſi priori corrupta: ideo reprobat opinionē tertiam, quia forma ſolis ſpecifica formam lucis generificam non compatitur: ideo ex luce non potuit fierit ſol niſi forma lucis corrūperetur,quod eſt inconueniens propter medium, per quod prima opinio ſecūdum eum fuit improbata,& ꝗꝗ illud dictum incidit in errores condēnatos Oxoniæ,inter quos habetur ſic:Dicere tantū vnam formam ſubſtantialem in quolibet compoſitio error,tamen cum eodem dicto ſanctus Tho.incidit in id quod improbat, quando ponit aues & piſces factos ex natura elementorum: quia ex hoc formę elementorum,poſitione formarū piſcium & auium fuiſſent corruptæ ſecundum eum,& per conſequens aliquid in principio productum, cito poſt corruptioni fuiſſet obnoxium.Nec valet euaſio Burgenſis de parte & toto : quia ſecundum hoc de aliqua portione lucis, corpus ſolis productum fuiſſet ſine totius lucis corruptione. ❡Item in eodem ca. vbi de productiōe piſciū ex aqua poſtillator dixit hanc productionem actiue eſſe à ſolo deo,paſsiue ab elementis.Burgen.dicit ꝙ cauſa prima non ſemper excludit actionem cauſarum ſecundarium,volens contra poſtillatorem, ꝙ elemēta etiam actiue ad productionem piſcium cōcurrerint:ſicut ſupra correctorio quinto de productiōe herbarum & arborum à terra : Dicitur autem hic ſicut ibi.In ſpeciali tamen dico,ꝙ ſi in rerum productione prima cauſa ſecundarum cauſarum actionem non excludit, excludit tamen certum modum agendi vel coagendi, ſcilicet ſubito: in quo modo creata virtus coagere nō poteſt, multo minus tunc: bene igitur dictum eſt, ꝙ actiue à ſolo deo piſces & cætera à principio creata ſunt. ❡Item in eodem capitulo vbi dicitur.Creauit deus cete grandia, poſtillator reprehendit Iudęos in Thalmudicis cōmuniter ſtudētes,& ſimplices ex eis docentes,& errātes & errare facientes, quam reprehenſionē Burgen. ægre ferens,quaſi adhuc affectione ſanguinis Iudaizans dicit non eſſe vtilem talem reprehēſionem,cum non omnes Iudęi ſic errent: & ſic credunt nos fingere mendacia contra eos, & per conſequens minus per nos poterunt ad fidem reduci. Reſpondeo ego,ꝙ non poſſunt exiſtimare ꝑ nos confictum mendatium, quod clare ſciūt in ſuis Thalmudicis contentum:& fortaſſe talis reprehēſio cooperatur ad eorum reductionem,quando ex ea vident ſuos magiſtros, & apud Iudæorum communitatem authenticos ita male de beatitudine & futura vita ſentire.

G

H

Thalmud. Iudeorū.

Igitur pfecti

Cap. II.

¶ Cauſaliter quidam & potentialiter, quorum numeros profectus & defectus tempus poſt uiſibiliter explicaret.
¶ Perfectione ſenarij. ¶ Sex diebus perfecta eſt rerum conditio. ¶ Sex ætatibus perficitur hominum reparatio.

Cap. II.

GITVR pfecti ſunt cœli & terra, & oīs ornatus eorū. Cōpleuitq; deus die ſeptimo op⁹
a ¶ In ſemetipſo, quia poſt nihil nouum fecit.
ſuū q̄ fecerat, †et reqeuit die ſe-

Cap. II.

A IGITVR perfecti ſunt cœli & terra. Alchu. Nullo modo dici pōt, quomodo fecit deus cœlum & terrā. Sed hęc expoſitio per ordinē dierum indicat tanq̄ hiſtoriam factarum rerum, ſed maxie obſeruat p̄dicationē futurorū. Si quē mouet, q̄ in ætatib⁹ ſecl'i, duæ prię denis gñatiōib⁹ explicāt, tres ſeqntes ſingulę. xiiij. ſexta v̄ò nullo nūero gñationū diffinit, facile eſt videre, etiā in vnoq̄q; hoīe infantiā & puericiā gnq; ſenſib⁹ corpis inhærere. Quinari⁹ aūt duplicat⁹ (qa duplex ē ſexus hūan⁹ vñ gñatiōes tales fiūt) denariū facit. Ab adoleſcētia v̄ò vbi rō p̄ualere īcipit in hoīe, accedit gnq; ſenſib⁹ cognitio & actio qbus vita regit & adminiſtrat, vt ſit ſeptenari⁹, qui duplicatus ,ppter duplicē ſexū
Ornatus .i. exercitus.
xiiij. generationibus eminet, quas habēt tres ætates, adoleſcentis. ſ. iuuenis, & ſenioris. Senectus v̄ò nll'o annorū termino finitur, ſed poſt illas quinq; ætates, q̄tū quiſq; vixerit,
† De feriis. c. licet.
ſenectuti deputatur. In hac quoq; ætate ſeculi nō apparent generatiōes, vt etiā occultus ſit vltimus dies, quem domin⁹ vtiliter lateremonſtrauit. a ¶ Igit perfecti ſunt
Allegoricè.
cœli & terra: & om̄is ornat⁹ eorū. Allegorice. Poſt illorū q̄ſi ſex dierū opa valde bona, ſperet hō reqem ppetuā, & intelligat qd ſit, reqeuit de⁹ die ſeptimo ab opib⁹ ſuis: qa & ipſe ī nobis hęc bona opat, qui iubet vt opemur. Et recte qeſcere dicit qa poſt hæc oīa opa reqem nobis p̄ſtabit, quō pr̄familias domū ædificat, cū ſeruientib⁹ facere impat, & poſt ab opib⁹ reqeſcere, cū pfecta ſabrica,
Moraliter.
iubet qeſcere. ¶ Iſid. Moraliter. Habet vnuſq̄ſq; nīm ī ſuis operib⁹ & recta vita tanq̄ diſtinctos iſtos ſex dies, poſt q̄s debeat qetē ſperare. Primo die lucē fidei, qñ primū viſibilib⁹ credit: ppt quā fidē dñs viſibiliter apparere dignat⁹ eſt. Scd'o die factū eſt tanq̄ firmamētū diſcipline: qd' diſcernit inter carnalia & ſpūalia opera, ſicut firmamētū inter inferiores aq̄s & ſuperiores. Tertio die q̄ mentē ſuā ad pferēdos bonorū operū fruct⁹ p̄parat & erigit, ſepata la
als, † deſideriorum.
be & fluctib⁹ † tētationū carnaliū, tanq̄ aridā, habet mentem à perturbationibus maris: vt iam poſſit dicere: Ro. vij. d. Mente ſeruio
B legi dei, &c. b ¶ Compleuitq; deus &c. Augu. Alia tranſlatio, conſummauit deus die ſexto opera quæ fecit, quę nihil queſtionis affert, quia manifeſta ſunt quæ in eo facta ſunt. Sed ſecundū hebraicā veritatē querendū eſt. Quō dicatur deus ſeptima die op⁹
Quæſtio.
ſuum cōpleuiſſe, in quo nihil nouū creaſſe dicit: niſi forte ipm tunc feciſſe, & in eius factura opus ſuū cōpleuiſſe dicat: q̄ eo facto mēſuram numerūq; pfecit dierū. q̊rū circūitu oīa ſecula voluunt. nā ī reuolutione idē eſt octauus q & primus. Cōpleuit igit die ſexta opus
Septīa dies.
ſuū, addito ſeptimo quē ſabbatum dici & eſſe voluit, quia myſtica præ ceteris bñdictiōe & ſanctificatiōe eū donauit. Vñ & dies iudicij, qa poſt ſeptimā ſabbati vētura ē octaua in ſcripturis dctā ē, q̄ſi ſeptē tm̄ p̄ceſſerint. Dies q̊q; reſurrectiōis dñi, cū poſt tot dierū milia ventura eſſet, octaua dicta eſt. Poteſt aūt dici cōpleuiſſe deū die ſeptima opus ſuū, quia ipſum benedixit & ſanctificauit: op⁹ em̄ eſt benedictio & ſctificatio: aliqd em̄ opis fecit Salomō, cū tēplum dedicauit. ¶ Hiero. In hebræo habetur die ſeptima. Artabimus ergo iudæos, qui de ocio ſabbati glorianē, quia iam tūc in principio ſabbatum ſolutū eſt, dū deus opatur in ſabbato cōplens opa ſua in eo. ¶ Cōpleuitq; de. &c. Aug. Quærit vtrū illi ſex dies p̄terierūt & addito ſeptio nūc p volūina tpm nō re ſed noīe repetant.
Quæſtio.
In toto em̄ tpe multi veniūt p̄teritis ſiles, null⁹ idē. Vnde dubitat, vtrū illi ſex dies p̄terierint: An iſtis vſitatis quotidie tranſcurrentibus, illi maneant in rerum conditionibus, vt non ſolū in trib⁹ ante luminaria, ſed etiam in reliquis trib⁹ intelligam⁹ diē in ſpecie rei q̄ creata eſt, noctem in defectu vel priuatione, cū. ſ. amittitur ſpecies aliqua mutatione q̄ ineſt oī creaturę: ſiue poſſibilitate, cū deſit effectus, ſicut in cœleſtibus corpibus, ſiue actu, vt in terrenis & mortalibus. Veſpera aūt in omnibus perfectę cōditionis terminus ſit. Mane incipientis exordium. Omnis enim creatura certis initijs & finibus cōtinet. Sed ſiue hoc, ſiue illud, ſiue aliud probabilius dicat, pfecto nūero dierū. i. ſenario, perfecit deus opa ſua: quę mēſura & numero, dierū, & pondere diſpoſuit. i. in ſe: qui eſt menſura, omniq; rei modū prefigēs, & numeros p̄bens & ſpeciē, & pondus: quia oīa ad quietē & ſtabilitatē trahit. omnia em̄ terminat, format, ordinatq;. Vel ſic diſpoſuit oīa, vt haberēt menſurā, nūerū, & pod⁹, ſicut dicit: de⁹ corpa in colorib⁹ diſpoſuit. nō hinc eſſe cōſequēs, vt colores in ſe pri⁹ habuerint, ſed vt ipſa colores haberent. Nec ſenarius numerus ideo perfect⁹ eſt, qa ſex dieb⁹ de⁹ opa fecit: ſed iō pfecit opa ſex diebus, quia

C diebus, quia ſenarius eſt perfectus. Sine his ergo perfectus eſſet, q niſi eſſet perfectus, ſcd'm eū perfecta non fierent. c ¶ Et requi. deus &c. Beda. Non quaſi operando laſſus, ſed ab vniuerſo opere requieuit, quia nouam creaturam facere ceſſauit. Requieſcere
Reqeſcere.
enim ceſſare dicitur, vt in Apocal. iiij. c. Requiem nō habebant dicētia: Sctūs, ſctūs, ſctūs. i. dicere nō ceſſabant.
Anagogicè.
¶ Beda. Altius quoq; intelligitur reqeuiſſe ab vniuerſo opere ſuo. i. nō opus habuiſſe illis operibus, in qb⁹ requieſceret, cui⁹ requies in ſemetipſo v̄a eſt ſemp ſine initio & fine: ſed ſola bonitatis cauſa feciſſe opera, q̄ in ipſo requieſcerent, humana verò indigētia quotidie laborat, vt in operib⁹ ſuis requieſcat: dicēte deo, infra. iij. d. In ſudore vultus tui ve. p. t. Deus aūt nō habuit neceſſe in creaturis ſuis requieſcere, ſed creaturis rōnalibus in ſe requiē dedit. ¶ Et requie. de⁹ &c. Aug. Non laborauit deus in operando, qui ſolo v̄bo fecit, dicendo fiat. Neç homo dicendo fiat, laborat. Sed forte dicit la-
† Exo. 20. b. Hebr. 4. b.
boraſſe, cogitando quid fieret. A qua cura perfectis rebus quieuiſſe dicitur. Sed hoc ſapere deſipere eſt. Deum ergo requieuiſſe, eſt creaturę rōnali in ſe requiē p̄ſtitiſſe, vt illuc ſ. deſiderio feramur quo reqeſcamus. i. nihil amplius requiram⁹. Sicut em̄ facere dicit, qd' ipo in nobis operāte facim⁹, & cognoſcere cū cognoſcim⁹, ſic reqeſcere, cū ei⁹ munera reqeſcim⁹. ¶ Aug. Nō eſt mirū ſi diē q̄ xp̄s erat in ſepulchro geturus hoc mō p̄nūciās dixit: die ſeptimo reqeuit, deinceps opatur⁹ ordines ſctorū. ¶ Augu. Pōt aūt intelligi deū reqeuiſſe à faciendis generib⁹ creaturę, qa vltra noua nō cōdidit, vſq; nūc tñ opat adminiſtrationē eorūdē generū, q̄ tūc inſtituta ſunt. Creatoris em̄ v̄tus cā ſubſiſtēdi eſt oī creaturę. Qd' em̄ dicit Ioh. v. c. Pr̄ me⁹ vſq; mō opat, vniuerſę creaturę cōtinuā adminiſtrationē oñdit. Die ſeptīo reqeuit, vt nouā creaturā vlteri⁹ nō faceret, ſed vſq; nūc opat, vt q̄ cōdidit, cōtinere & gubernare nō ceſſet. ¶ Aug. De⁹ aūt nec creādo defeſſus, nec ceſſando refect⁹ eſt, ſed p ſcripturā ſuā ad qetis deſiderū nos hortat: dicēdo ſe diē ſctificaſſe in q̄ reqeuit. Ceteros em̄ dies opis ſui nō legit ſctificaſſe, tanq̄ apd' ipm pl⁹ qes q̄ opatio valeat. ¶ Aug. Vitiū q̊q; aiæ eſt, ita ſuis opibus delectari, vt potius
in ipſis q̄ D

Nicolaus de Lyra.

Cap. II.

IGITVR pfecti ſunt &c. Poſtq̄ deſcripſit Moyſes hoīs formationē ppter quē alia fuerūt pducta. Hic cōſeqnter deſcribit hoīs formati ſtatū ſiue cōditionē. Et qa ex fine ſumit rō eorū q̄ ſunt ad finē, ideo
Diuiſio.
prīo deſcribit ipi⁹ hoīs vltim⁹ finis. Scd'o explicat magis mod⁹ ſuę formationis, ibi: iſte ſunt gñatiōes: Tertio deſcribit loc⁹ ſuę habitationis, ibi: Plātauerat aūt. Quarto act⁹ multiplicatiōis, ibi: Dixit q̊q; &c. Circa primū ſic pcedit, qa prīo cōtinuant dicta dicēdis. Scd'o deſcribit ipi⁹ hoīs finis, ibi: Et bñdixit diei. Circa primū continuat de opib⁹ ſex dierū ad diē ſeptimū in q̄ qeuit dicēs. a ¶ Igit pfecti ſunt cœli & ter. ſex p̄dictis dieb⁹ per opus diſtinctionis & ornatus vt prędictū eſt. b ¶ Cōpleuitq; de. die ſeptimo. Alia trāſlatio habet, ſexto die, & vtraq; vera eſt, vario tamē modo.
Duplex pfectio.
Eſt em̄ duplex cōpletio vel pfectio alicuius rei. Prima eſt qñ aſſeqt formam debitam, ſicut ignis quando p generationem aſſequit formam igneitatis & qualitatū concomitantiū. Alia eſt perfectio ſeu cōpletio, quādo exit in opationem ſibi debitā, ſicut qñ ignis calefacit vel generat ignem. Et perfectio ordinatur ad ſecūdam, quia forma eſt propter operationem. Igitur quia ſex diebus perfectæ ſunt creaturę in ſuis formis & proprietatibus, ideo ſexto die compleuit deus op⁹ ſuum q̄tum ad primam perfectionem: Sed qa à ſeptimo die dicit īcepiſſe tp̄s adminiſtratiōis & gubernatiōis rerū, ſicut ſex dies p̄cedentes dicuntur tēpus pductiōis, ita dies ſeptimus & deinceps dicitur tempus gubernactionis. Per gubernationem enim res applicantur ad ſuas operationes, ideo dicitur deus die ſeptimo cōpleuiſſe opus ſuum q̄tum ad ſecundam perfectionem. & de iſto opere adminiſtrationis & gubernationis rerum, ſaluator dicit, Ioh. v. c. Pater me⁹ vſq; modo operatur & ego operor. Aliter etiam poteſt dici, quòd deus potuiſſet plures ſpecies addidiſſe ſpeciebus iam productis. De agente autem potente noua opera addere ſuo operi, nō dicitur, q̄ impleuerit opus ſuū, donec videat reqſcere, & ceſſare à nouis cōdēdis: hoc aūt apparuit ſeptimo die & nō ante. c ¶ Et reqeuit ſepti. die. ſ. à nouis creaturis producendis, qa nihil eſt factū poſtea, qd' tūc nō fuerit factū in opibus ſex dierū, vel
in ſuo ſimili

ptimo ab toī opere qd' patrarat.
Et bñdixit diei ſeptimo, & ſcti-[a]
ficauit illū, qa in ipo ceſſauerat [b]
ab oī ope ſuo, qd' creauit deus

a ſ in uerbo

☞ in ipſis ꝗ̄ in ſe, requieſcat ab eis: cum in ipſa vel aīal vel ratione ali-
E quid melius ſit q̄ fecerit, ꝗ̄ ipſa ſint quę fecerit. Iō oñditur deus cū
Reges dei. dicit̄ requieuiſſe, nullo ope ſic delectatus, quaſi faciendi eguerit: vel
minor ſi non fecerit: vel beatior: cum fecerit. Quod ex illo ita eſt: vt
ei debeat qd' eſt: ipſe autem nulli, quia ex ipſo eſt, quod beatus eſt.
tat's, vni- Scipſum reb⁹ ꝗ̄s fecit diligendo prępoſuit.
uerſo. Ideo non ſanctificans diem quo ea facienda
B. ī dicitur inchoauit nec illum quo fecit ea, ne illis fa-
ſabbatum. ciendis vel factis gaudium ei creuiſſe videre-
Exo. 20. b. tur, ſed eum quo ab ipſis in ſeipſo requieuit
Hebr. 4. b. qui nunꝗ̄ requie caruit, ſed eam nobis per
diem ſeptimum oſtendit, ſignificans eam
non dari niſi perfectis, cui deputauit diem,
qui perfectionē rerū omniū ſequebat̄. Qui
eīn ſemp quetus eſt, tūc nobis requeuit, cū ſe requeuiſſe monſtrauit: &
requeſcit in nobis, cū in ſe requiē tribuit. Reques ergo dei eſt quę nul
li⁹ indiget bono: & ideo certa eſt nobis in illo, qa beatificamur bo
no qd' ipe eſt, nō ipſe bono qd' nos ſum⁹. Porrò nec vllo p̄ter ſe
alio bono eget, q bono qd' fecit nō eget. Hęc eſt eīn reques eius ab
oīb⁹ opib⁹ q̄ fecit, qa bono qd' fec̄ nō eget, nec egeret ſi nō feciſſet.
Nā ſic pōt dici nullis egēs bonis nō à factis requeſcendo, ſed nulla fa
ciendo. Sed facere ſi nō poſſet, nulla potētia eſſet. Si poſſet & nō fa
ceret, magna eſſet inuidia. Sed oīpotēs & bon⁹, oīa valde bona fe-
cit. Quia vō ſeipo bono pfecte beat⁹ eſt, à bonis quæ fecit ī ſeipo
Myſticè requeuit, ea reque à q nūꝗ̄ receſſit. ¶ Aug. Si aūt diceret̄ requieuiſ-
ſe à faciendis, intelligeretur tantū, non feciſſe. Si à factis, forte ipſis
factis egere videretur, nos autem nō in nobis, ſed in illo requieſca-
mus: nec ita velimus ſimiles eſſe deo, vt in nobis requieſcamus vt
ipſe in ſe. Sed ſicut nō requeuit niſi in ſeipo, qa beat⁹ eſt ſeipſo, ita in
ipo nox queturos ſpem⁹, q nō nr̄o bono, ſed ipo bt̄i ſum⁹. ¶ Au
gu. In ſe aūt requeuit de⁹ ſēp. In dieb⁹ vō qb⁹ rerū cōſūmatio nar
rat̄, in ſeptimo tm̄ requeuit, q rerū ſeq̄t pfectionē, à perfectis enim
requeſcit, qui pfectis nō eget, vt beatior ſit. ¶ Aug. Opa eius vide-
mus bona: quietē verò ei⁹ poſt bona opa nr̄a videbimus. Ob quā
ſignificādam vnā diē ſabbati p̄cepit obſeruari: qd' ī tpe gratiæ ſub
latū eſt, in qua ppetuū obſeruat ſabbatū, qui ſpe futuri omnia bo-
na opatur, nec in bonis opib⁹ ſuis, quaſi nō accepit gl'iat̄. ¶ Aug.
Apud illū quieti eius nec mane nec veſpera eſt, qa nec apitur initio,
F nec clauditur fine. In perfectis autē opib⁹ mane habet, & nō veſpā,
quia pfecta creatura incipit cōuerti ad quietē creatoris, ſed illa non
habet finē ſuę perfectionis, & ſic reques dei nō ipi deo ſed rerū pfe-
ctiōi inchoat̄, & habet in eo mane: ꝙ ab ipo pficit̄, ſed in ſuo gñe tā
ꝗ̄ veſpera terminat̄, qd' in deo veſperā nō habet, qa nihil erit pfe-
ctius ipa pfectiōe. ¶ Aug. In illis aūt dieb⁹, quibus oīa creabātur,
veſpera eſt terminus cōditę creaturæ. Mane initium alterius con-
dendę, & ſic quinti diei veſpera eſt terminus cōditæ in eo creaturæ.
Mane poſt ipſam initium faciendæ ſexta die, qua condita, terminus
eſt veſpera, & quia nihil cōdendū reſtabat, ita poſt illā mane factū
eſt, vt non eſſet initium alterius creaturæ condendę, ſed quietis oīs
creaturæ in creatoris requie. Intelligitur enim completo ſexto die
poſt eius veſperam mane quo ſignificatur initium manendi & que-
ſcendi, quæ quies dei nec initium habet nec terminum. Creaturæ
habet initium ſed non finem. Ideo enim ſeptimus dies cœpit à ma
ne, ſed nullo terminatur veſpere. Si autem in cęteris diebus veſpe-
re & mane vices temporum ſignificant, qualia quotidie paguntur,
nihil prohibet ſeptimum diem veſpera maneꝗ̄ concludi. Vt mane
poſt veſperam ſeptimi diei ſit initium octaui de quo ſilēdum fuit,
qa idem prim⁹ ad quē reditur. Vnde probabili⁹ & hos ſeptē dies
ſub illorum nominibus ſibimet ſuccedētes tpa peragere. Illos autē
primos inuſitata nobis ſpecie in ipſis rerū cōditionibus explicatos
Quęſtio. pmanere: qd' de trib⁹ fateri cogimur, qui cōditi ante luminaria me
morantur. ¶ Aug. Quęritur quō dicat̄ in die ſeptimo, in ſeipo re
queuiſſe de⁹ cū ſcriptū ſit: Et requeuit de⁹ die ſeptimo q̄ſi nō in ſeipo?
Quid eſt ergo dies ſeptim⁹? creatura, an tēporale ſpaciū? qd' & ipm
creaturę tpali cōcreatū eſt, & ſic creatura: Nulla enim tēpora ſunt,
quę à deo creata non ſint. Sex aūt dies cū quibus & in quib⁹ crea
turis creati ſunt, ſuperius dictū eſt. Sed ſeptimū qñ creauit? In ipſo
enim nihil fecit, ſed ab his quæ fecerat requieuit. Quō ergo reque-
uit in die quem non creauit? Aut quō eū poſt ſex dies creauit, cum
ſexto die omnia conſummauerit, nec aliquid in ſeptimo creauit?
Forte vnū tantum diem creauit deus, vt eius repetitione multi prę
terirēt: nec opus erat vt ſeptē crearet, quia illius quem creauerat ſe-
ptima repetitio hunc faciebat. Lucem enim diſcreuit à tenebris,
diemꝗ̄ vocauit, & tenebras noctem. Huius diei repetitionē ſcriptu
ra appellat ſecūdum diē, deinde tertiū, & dinceps vſꝗ̄ ad ſextū quo
conſummauit opera. Cui⁹ repetitio ſeptimi diei nomen accepit vl'
contraxit, & ita dies ſeptimus, nullus dies, nulla cratura, niſi illa
quę prius cōdita, & dies vocata. ¶ Aug. Sed quomō circūire po
terat lux

terat lux, ad exhibendam diurnam nocturnāꝗ̄ viciſſitudinem, non G
ſolum ante luminaria, ſed ante factū firmamētum, imo ante ſpeciem Quæſtio
terrę vel maris, q̄ circumitum locis amitteret? Hac difficultate com
pulſi, ſupra diximus lucē factā prius, . ſſe ſpiritualis creaturę cōſum
mationem vel cōfirmationē. Noctē verò, adhuc formādam in cę-
teris operibus materiam quę fuerat inſtitu-
ta, cū primò fecit cœlum & terrā, & reliqua.
¶ Augu. Sed facili⁹ eſt, vt nos ignorare
fateamur quomodo lux quę dies dicit̄ cir-
cūitu ſuo ſi corporalis eſt, vicē diei noctiſꝗ̄
egerit. Si ſpiritualis eſt, cōdēdis oībus p̄ſta-
ta ſit, ſuiꝗ̄ pręſentia diem, abſentia noctem.
Veſperam initio abſentiæ. Mane initio prę-
ſentię ſuę fecerit, ꝗ̄ contra naturam diuinæ
ſcripturæ conemur, dicendo alium diem eſſe ſeptimum, ꝗ̄ illi⁹ diei
quā fecit deus, ſeptimā repetitionem. Alioquin aut nō creauit deus
diem ſeptimum, aut ſeptimus poſt illos ſex, falſumꝗ̄ erit eū ſexta die
cōſummaſſe omnia opa ſua. ¶ Aug. Sed qm̄ lux corporalis anꝗ̄
fieret cœlum, quo circūitu noctē dieꝗ̄ exhibuerit, non inuenim⁹,
ſic q̄onem terminamus. Lux pri⁹ creata nō corpalis, ſed ſpūalis, ſi-
cut poſt tenebras facta. i. à ſua informitate cōuerſa ad creatorē, ita
poſt veſperā habet mane, cū poſt cognitionē ꝓpriæ naturę (q̄ non
eſt quod deus) refert ſe ad laudandam lucem, quæ eſt deus, cu i⁹ vi
ſione formatur. Et quia creaturę inferiores ſine eius cognitione nō
fiunt, vnus dies vbiꝗ̄ repetitur, cuius repetitione tot dies fiant,
quoties diſtinguuntur rerum genera, ſenarij perfectione terminan
da: Vt veſpera primi diei ſit ſui cognitio, q̄ ſcit ſe non eſſe qd' de⁹.
Mane poſt veſperā quo clauditur dies vnus, & inchoatur ſecūd⁹,
conuerſio eius, vt quod eſt creata ad laudem referat creatoris, & co
gnitionē creaturæ percipiat de verbo dei, quæ poſt ipſam fit. i. fir-
mamenti, qd' in eius cognitione fit prius, cum dicitur: Et factū eſt
ita, poſt in natura firmamenti, cum additur, & fecit deus firmamen
tum. Deinde veſpera lucis huius, cum ipſum nō in verbo dei ſicut
ante, ſed in ipſius natura cognoſcitur, quæ cognitio tanꝗ̄ minor
veſpera dicit̄. Poſtea fit mane, quo claudit̄ dies ſcd's, & incipit terti⁹
in quo itidem eſt mane conuerſio huius lucis ad laudē dei: qa fecit
firmamentum ad pcipiēdā de verbo dei cognitionem poſt firma-
mentum faciendę creaturę. Et ſic cętera vſꝗ̄ ad mane poſt veſperā H
ſexti diei. Multū enim intereſt inter cognitionē cuiuſꝗ̄ rei in vbo
& in ipſi⁹ natura. Vñ hoc ad diē, illud pertinet ad veſperam. Pręlu
cet enim quę in verbo cōſpicit̄ cognitio, & illa q̄ creatura in ſeipa
noſcit̄ recte veſpa dicit̄. ¶ Aug. Quia vō angeli creaturā ī ſeipa Ioh. 1. a.
ſic ſciunt, vt pręponant ꝙ eā in vitate ſciunt, p quam facta ſunt oīa
p ſex dies nō nominat̄ nox, ſed poſt veſperā & mane dies vn⁹, & ſic
p cętera. Diei ergo cui⁹ veſpa & mane ſcd'm p̄dictā rōnē accipi po
teſt ſenaria repetitione, facta eſt oīs creatura, factūꝗ̄ eſt mane, quo
☞ finiret̄ dies

Nicolaus de Lyra.

☙ in ſuo ſiſti vl' in ſuis cāis. Alr̄ exponit̄, put reques ponit̄ p cōple-
tione deſiderij, & ſic de⁹ requeuit in ſeipo, qa in ſeipo btūs ē creatu-
ris nō indigēs: & ad hoc deſignādū nō dicit̄, ꝙ queuit in ope ſuo, ſed
ab ope. ſ. ceſſans, & ī ſeipo btifice requeſcēs. a ¶ Et bñdixit. Hic Hoīs finis.
deſcribit̄ ipſi⁹ hoīs finis. Ad cui⁹ intellectū cōſiderādū, ꝙ expientia
docet appetitū hoīs nō queſcere totaliter ī adeptiōe cuiuſlibet bōi fi
niti, ſed adepto illo vlteri⁹ tēdit p deſideriū, adepto aūt fine vltimo
totaliter queſcit, ſicut lapis in cētro: & p hoc arguit̄, ꝙ finis vltimus
ipſius hoīs nō cōſiſtit in adeptione cuiuſlibet boni finiti, ſed ſolum
in adeptione boni infiniti, qd' eſt ſolus de⁹, vñ dicit Augu. in libro
confeſ. Inquietū eſt domine cor meum donec requieſcat in te. ſ. per
cognitionem & amorē. Item experimur, ꝙ quantūcūꝗ̄ cognoſcat̄
deus ab homine p effectū non terminat̄ tñ hoīs deſideriū donec
cognoſcatur p ſeipſum. Ex quo cōcludit̄ vlterius, ꝙ vltim⁹ finis ho
minis conſiſtit in viſione dei p eſſentiam, prout tñ includit fruitio
nem. vnde Ioh. xvij. a. Hęc eſt vita æterna, vt cognoſcant te deum
&c̄. Iſta aūt beatitudo in pręſenti vita quodammodo inchoatur p
hoc quod mens humana à terrenis eleuat̄, & occupatur in contem
platione ſui creatoris, in ænigmate tñ, pficitur autē p hoc qd' hō p
ducitur finaliter ad æternā viſionē. & ad hoc deputat̄ dies ſeptima,
vt hō vacet à terrenis, & circa diuina occupet̄. & hoc eſt qd' dicit:
¶ Et bñdixit &c. & ſāctificauit illū. i. ad diuina obſeq̄a applica- Sctificare.
uit. Sanctificatio enim in vna ſignificatione idem eſt qd' applicatio
ad diuina obſequia. Vnde etiā res inanimatę, quę p benedictionē
vel conſecrationem applicatę ſunt diuino cultui. ſ. eccleſiæ mate-
riales & veſtes dicuntur ſanctæ vel ſanctificatę. b ¶ Quia in
ipſo ceſſauerat. Requieſcendo in ſeipſo, vt pręDictum eſt. Et
per hoc deſignatur, qd' homo die ſeptimo debet ceſſare ab operi-
bus terrenis, & requieſcere in deo per contemplationē & amorē.
☙ Iſtę ſunt

a ¶ in opere. b ¶ recapitulatio. ¶ concluſio ſuperiorum. ¶ uel hiſtorice uel myſtice.

a ut faceret. Iſtę ſunt generationes cœli & terrę, qn̄ createę ſunt, a

a ¶ Beda. in tempore. b ¶ Auguſt. omnium uiſibilium materiam.

b in die quo fecit dn̄s deus cęlū b

a ¶ omnium inuiſibilium propter uigorem uitæ.

& terrā, & omne uirgultū agri c

a ¶ antequā homo terrena concupiſceret b ¶ omne agri, quod tertio die factum apparet. ¶ propter uitam immarceſſibilem.

ān̄q̄ oriret̄ in terra: oēm̄q̄ herbā

a ¶ mala concupiſcentia coaleſceret in mente
b ¶ quaſi non ex proueutu pluuiarum nati ſunt frutices aut herbæ, nec, uſq; ad diluuium legitur pluiſſe.

c regiōis, priuſq̄ germīaret. Nō d

finiretur dies ſext⁹. Et inciperet ſeptimus ſine veſpera, qa dei reqes
A nō eſt creatura, q̄ p̄ cęteros dies aliter in deo, aliter in ſe facta cognoſcit: cui⁹ cognitiōis q̄ſi decolor ſpēs veſperā facit. Non ergo forma opis dies, termin⁹ veſpera, & alterius opis initiū mane debet intelligi, ne cogamur dicere pręter ſex dies ſeptimi conditam creaturam, aut ipſum non eſſe creaturā ſed dies idem p̄ oīa opa repetitur, non circūitu corp̄ali, ſed cognitiōe ſpirituali, cū angeli pri⁹ cōtēplant̄ creaturam in verbo dei, deinde in ſua cognitione, & poſt ī ſeipā, qđ ſignificat̄ veſpera facta. & hāc cognitionē ad ipſi⁹ v̄itatis laudē referunt, qđ mane ſignificat. ¶ Intelligit̄ etiā vt nō creaturę, ſed ſibi reqes domini diei ſeptimi habuerit mane ſine veſpera. i. initium ſine termino. Si em̄ diceretur: Requieuit die ſeptimo, nec adderet̄ ab operib⁹ ſuis, fruſtra initium quietis quęrerem⁹: non enim incipit requieſcere. Requies autē ab operibus ex eo cœpta eſt, ex quo illa p̄fecit. Neq; em̄ ab operibus ſuis eorū nō egendo requieuiſſet, pri⁹q̄ eſſent, q̄bus nec p̄fectis eguiſſet, & qa eis nunq̄ omnino eguit, nec b̄titudo quę eis nō eget, tanq̄ p̄ficienda p̄ficitur. Ideo ſeptima die nulla veſpera acceſſit. ¶ Auguſt. Nec putet quis qđ de luce ſpirituali dictū eſt, & de die ſpirituali cōdito ī ſpirituali & angelica creatura, de cōtēplatione quā habet in verbo dei, & de cognitiōe q̄ in ſe creatura cognoſcit̄, eiuſq; relatione ad laudē veritatis, nō iam p̄priè, ſed figuratè, & allegoricè cōuenire ad intelligendum diē veſperā & mane. Sed aliter q̄ in conſuetudine huius corp̄alis lucis, nō tn̄, hic tanq̄ p̄prie ibi figurate. Vbi em̄ certior lux, ibi verior dies. Cur ergo non verior veſpera, & verius mane? ¶ Auguſt. Dies ergo ille prim⁹ angelica ſcilicet creatura eſt p̄ſentata omnib⁹ opib⁹ dei hoc ordīe p̄ntię q̄ ſcię, q̄ ī v̄bo faciēda p̄ſciret: & in creatura facta ſciret, nō p̄interualla tp̄m, ſed pri⁹ & poſteri⁹ habēs in cōnexiōe
B creaturarū, in efficiētia creatoris oīa ſimul cognouit. Sic enim fecit deus futura, vt nō tēporaliter tp̄alia, ſed ab eo facta curreret̄ p̄ tēpora. Lux em̄ creatura ſp̄ūalis oīb⁹ opibus dei p̄ſentari potuit per ſenarij perfectionē, atq; inde ſeptimi requiē diei manę habere, nō veſperam, vt non ſit deo hoc reqeuiſſe ſeptima die, tanq̄ ipſo eguerit ad requiem, ſed q̄ in cōſpectu angelorū reqeuerit ab omnibus opibus, nō niſi in ſeipſo, qui non factus eſt. i. vt creatura angelica, q̄ cognoſcendis operibus in ipſo & in illis tanq̄ dies cū veſpera p̄ntata eſt, nihil poſt oīa bona valde melius cognoſceret, q̄ illum qui ab omnibus operibus in ſeipſo quieſceret, nullo eorū egentem q̄ ſit beatior. In qua cognitione nō habente veſperā b̄ndici & ſanctificari ob hoc meruit.

Allegoricè Exo. 20. b. ¶ Beda Allego. vnde dicit̄ Exo. xx. b. Memēto vt diē ſabbati ſanctifices. Hęc aūt b̄ndictio & ſanctificatio maiorē benedictionē & ſc̄tificationē ſignificat. Sicut em̄ crebris victimis ſanguis Chriſti ſemel fundend⁹ ſignificabatur, ita per requiem diei ſeptimæ poſt opera ſex dierum ſępe celebratā, ſignabatur ille dies ſabbati, quo Chriſtus ſemel in ſepulchro qeturus, p̄fectis ſexta die omnib⁹ opibus, quib⁹ mundū ſex diebus p̄fectum reſtaurauit. In q̄ antiqui memor operis ſaluationē mūdi ſe perfeciſſe declarauit. Dixit em̄ cōſummatū eſt Ioā. xix. f. Et inclinato capite e. ſ. Hęc ſc̄tificatio, & b̄ndictio, & reqes, poſt opa valde bona: ſignificat nos poſt opera bona (q̄ in nobis opat̄ ipſe) peruenturos ad requiē cœleſtis vitæ, fruituros æterna ſanctificatiōe & benedictione. Ideo hęc dies veſperā habere nō ſcribit̄.

Cōtra eos q̄ ponunt mūdū ſine principio. a ¶ Iſtę ſunt generatiōes. Be. Eos tangit qui mundū ſine initio dicunt ſemp̄ fuiſſe, vel q à deo factū putāt, ſed ex materia quā nō fecerit, ſed coęterna ei. b ¶ In die q̄ fe. &c. Diem ponit p̄ omni tempore, quo primordiales creatura formata eſt. Non enim in quolibet ſex dierū cœlū factum vel ſideribus illuſtratum: & terra ab aquis ſeparata, arborib⁹ herbiſq; cōſita. Sic ap̄ſ dicēs. ij. Cor. vi. a. Ecce nunc dies ſalutis, ſignificat totū tp̄s quo hic viuimus. Sed difficile eſt intelligere quomodo fecit de⁹ in hac die cœlū & terrā & omne virgultū, niſi dicamus q̄ in materia informi pariter oīs creatura formata eſt, iuxta illud: Ecc̄i. xxviij. a. Qui viuit in ęternū creauit oīa ſiml̄. Si ergo in hoc die tp̄s intelligimus, q̄ ante oēm hui⁹ ſeculi diem facta ſunt omnia ſimĺ, patet q̄ herba & omnis arbor in vna ſubſtantia cauſaliter facta ſunt, prius quā viſibiliter oriretur & germinarent. Si vero hunc diem pro illo tēpore accipimus, quo mundus per ſex dies ornatus eſt, poſſum⁹ intelligere, quia protulit terra herbam virentem, non ſicut mō cū irrigatione pluuiarum, vel induſtria hoīm multa procreant̄: ſed aliter p̄ria herbarū & arborū facta eſt creatio, ſolo. ſ. dei imperio, ſine pluuia & ope humano, vnde ſequit̄: c Nō em̄ plu. do. de. ſu. ter.

Myſticè. a ¶ Iſtę ſunt gene. cœli &c. Myſtice. Iſid. Numerati ſunt ſex dies q̄bus vniuerſitas ſc̄ī à capite vſq; ad finem, q̄ſi breuis imago figurata

go figurata eſt. Vnde hęc p̄s libri, liber generatiōis cœli & terræ dicta eſt. In hac verò cōcluſione vnus dies dicitur, quo fecit deus cœlum & terrā &c̄. In quo tp̄s ſignificat̄. His ergo paucis verbis inſi- C
nuata eſt oīs creatura ante pctm̄ aīæ. In cœlo & in terra, oīs viſibilis creatura. Nomine diei oē tp̄s, qa ſiml̄ facta ſunt tp̄s & tēporalia. Nomine virgulti & herbę, creatura inuiſibilis, propter vigorē vitæ immarceſſibilē, ſi nō peccaſſet. An̄q̄ oriret̄ in terra. i. priuſq̄ peccaret. i. terrenis cupiditatib⁹ ſe ſubderet. Vnde ſequitur: non em̄ pluerat deus ſup̄ terram, hoc eſt, nōdum propheticis vel euangelicis nubibus, imbre verbi miſſo animā viuere facerat, & homo non erat qui operaretur terrā, qa poſt pctm̄ homo laborare cœpit in terra, neceſſarias habuit nubes illas, vnde virgultū. i. aīa virebat. Irrigabat eam fons vitæ. i. inundatio veritatis, loquens in intellectu eius, vt pluuia de nubibus non egeret anteq̄ peccaret. Hic erat ſtat⁹ hominis ante pctm̄. ¶ Augu. Alia trāſlatio habet: Hic eſt liber creaturę cœli & terrę, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri &c̄. Firmor fit ſentētia qua dicitur vnum diem feciſſe deum: vnde illi ſex dies vel ſeptē, huius vnius repetitione numerari potuerunt, quādo ſcriptura cōcludens cuncta quæ ab initio hucuſq; dixerat, ait: Hic eſt liber creaturæ. c. & t. cum factus eſt dies. Nō enim memorata ſunt cœlū & terra ſicut in principio, anteq̄ fieret dies, cum tenebræ erant ſup̄ abyſſum. Sed quo- D
modo factū eſt cœlum & terra, cū fact⁹ eſt dies, iā diſtinctis ſcilicet rerum generibus, q̄bus oīs creatura compoſita eſt in hanc ſpeciē, q̄ mundus vocatur. hic ergo cœlum memoratur qđ eſt firmamentum, cū oībus quæ in illo ſunt, & terra illa q̄ cum abyſſo vnū obtinet locum cum omnib⁹ quæ in ea ſunt. Cum em̄ dicitur, cū fact⁹ eſt dies, ſiue ſuperioribus nectatur vt ſit vna ſententia: Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cū factus eſt dies, ſiue inferioribus, vt ſit plena ſententia. Cum factus eſt dies, fecit de⁹ cœlū & terrā, cogit ſic intelligi, cœlū & terra, quō. ſ. facta ſunt, cū fact⁹ eſt dies. Cum v̄ò addit̄: & oē viride agri, qđ tertio die factū eſt, plane apparet illū eſſe diē vnum, quē fecit deus, q̄ repetito factus eſt ſecund⁹ & terti⁹ dies & cęteri vſq; ad ſeptimū. Cum em̄ noīe cœli & terrę omnē creaturam vellet accipi, ſuppoſuit oē viride agri, vt hūc diem apti⁹ ſignificaret. Cum em̄ cōditorum ordinē recolim⁹, inuenim⁹ viride agri tertio die creatum, anteq̄ ſolis p̄ſentia dies quotidianus peragerer̄. Quādo etiā audimus, cum fact⁹ eſt dies, fecit deus om̄e viride agri, admonemur ipſi⁹ diei, quē ſiue corporalem lucē nobis incognitā, ſiue ſp̄ūalē in ſocietate angelica intelligim⁹. Itē cum dicit̄ feciſſe deū cœlum & terrā &c̄. cum factus eſt dies, ſimul oīa feciſſe ſignat̄, & cū ſex dierum ordine creata memorant̄, & nunc ad vnum reducunt̄, hunc ſepties repetitum, & illā ſenariā vĺ ſeptenariam repetitionem nō interuallo tēporis factam intelligimus. Scriptura enim altitudine ſuperbos irridet, p̄funditate attētos tenet, magnos veritate, paruulos nutrit affabilitate. ¶ Augu. In prima mundi cōditione cū deus oīa ſimul creauit, hō factus eſt, q eſſet rō creādi hoīs nō actio creati. Sed aliter hęc in verbo dei, vbi iſta nō facta ſunt ſed æterna. Aliter in elementis mundi, vbi omnia ſimul facta ſunt futura. Aliter in rebus, quę iam nō ſimul, ſed tēpore ſuo queq; creanturę. Aliter in ſeminib⁹: in q̄bus rurſus primordiales cauſæ repetunt̄, de rebus deductæ, q̄ ſecundum cāſ q̄s primū cōdidit extiterāt, velut herba ex terra, ſemen ex herba. c ¶ Oē virgultum &c. Aug. Intelligitur terra cauſaliter produxiſſe herbam & lignum. i. producendi virtutē accepiſſe. In ea em̄ tanq̄ in radicibus facta erant, quæ p̄ tp̄a futura erāt. fecit ergo anteq̄ eſſet ſup̄ terrā ſc̄d̄m formabilitatē materię, q̄ formāda erant v̄bo eius, p̄cedens formationē nō tp̄e ſed origine. c ¶ Nō em̄ plue. &c. Augu. Quaſi nō fecit de⁹ ſic tūc, ſicut nūc, cū

Septuaginta vertunt: ἄυτη ἡ βίβλος i. liber generationis &c̄.

Nico. de Lyra.

a ¶ Iſtæ ſunt ge. Hic cōſeq̄nter explicat formationē hoīs. Et qa ſicut dictū eſt oīa creata ſūt q̄dāmodo p̄pter hoīem, iō prio recapitulat creationē aliorū aliq̄d ſup̄addēdo, & ſc̄d̄o explicat formationē hoīs: ibi: Formauit igitur &c̄. dicit ergo. Iſtę ſunt ge. &c̄. ſ. quæ prędictę ſunt in opibus ſex dierum. b ¶ In die. i. in diebus ſc̄d̄m modū hebraici ſermōis in quo frequēter ſingulare accipit̄ p̄ plurali. vnde Exo. viij. f. Venit muſca grauiſſima. i. multitudo muſcarum. c ¶ Et omne vir. &c. quod factum eſt tertia die: & hoc virtute diuina & non virtute naturæ: quod declarat cum ſubdit. d ¶ Non enim. Herbę enim & arbuſta, quæ virtute naturę p̄ducunt̄, oriunt̄ cōiter ex hūore terrę, q fit p̄ pluuiā, & ex labore hominum

a ❡ Prophetica uel euangelica prædicatione
b ❡ Mentem humanam.
enim pluerat[a] dñs deus ſuper ter[b]
a ❡ Non erat neceſſe corda hominum humano opere irrigari.
ram, & homo[a] non erat qui ope[a]
a ❡ Sapientiæ diuiſus in quatuor partes uirtutum.
❡ Vitæ. ❡ Inundatio ueritatis.
[a] raret terrã, ſed[1] fons aſcendebat[b]
❡ Inſpirans corda utilia & honeſta.
e terra irrigãs uniuerſam † ſupfi-[c]
❡ Iubendo uolendo.
[b] cie terrę. Formauit igit dñs de[d]

tunc, ſicut nunc, cũ pluit & homines operantur: & p moras tẽporũ
E fiũt quę nõ erant, cũ fecit oĩa ſimul. Tẽpora eñ nõ fuerũt ante creaturã, ſed cum creatura, & ipſa creatura. Motus eñ ſi nullus eſſet, vel corporalis vel ſpũalis creaturæ, quo per præſens præteritis futura ſuccederent, tempus omnino non eſſet, nec creatura moueri poſſet.

a ❡ Sed fons &c. Beda. Huius fontis qualiſcunq̃ irrigatio, iã terra herbis & lignis veſtita ſuperuenit. Fons vnus aſcẽdiſſe dicit pro aliqua in terrę finib⁹ vnitate. Vel ſingularis poſit⁹ eſt p plurali. ❡ Sed fons &c. Augu. Hic intimare videtur quę fiant ſcd'm temporũ interualla, ex prima cõditione, vbi fiunt omnia ſimul, incipiens ab elemento, ex quo omnia naſcũtur germina aĩalium, herbarum, vel lignorũ, vt agãt tẽporales numeros proprijs naturis diſtributos. Primordia eñ omniũ ſeminum humida ſunt, & ex humido concreſcunt. Si dicatur quãtolibet fonte nõ poſſe faciẽ omnem terrę irrigari, & ſi mõtes irrigaret diluuiũ eſſet. Reſpondetur quia viciſſim fieri poſſet, ſicut Nilus plana Aegypti irrigat. Poſſunt & per vnũ fontẽ intelligi multi fontes regiones proprias irrigantes, & omnis terrę facies irrigata, ſicut omnis veſtis facies colorata, & ſi non cõtinuatim ſed maculatim ab hoc fonte quę narrãtur, per moras tẽporum fiũt, non ſimul. Cum ergo aliter ſint creaturarũ rationes in verbo dei, aliter opera à quibus die ſeptima requieuit, aliter quę ex illis vſq̃ nũc operatur, vltimũ vtcunq̃ corporis ſenſu & cõſuetudine cognoſcim⁹: duo remota à ſenſibus noſtris, & humanę cognitionis vſu, prius autoritate diuina credenda, poſt per hęc quę nota ſunt vtcunq̃ noſcenda.

Fons irrigat omnẽ terram.

[1] Nubes & terra velut fons irrigãs terram.

Quęſtio.

Myſticè.

b ❡ Formauit &c. Augu. Myſtice. Latior de homine figuratè explicat narratio, vt quęrẽtes inſtruat & exerceat. Hęc formatio non eſt noui operis inchoatio, ſed diligens retractatio. Si hic hoĩem ex corpore & aĩa iam factũ intelligimus, bene iſta cõmixtio limus dicitur. Sicut eñ fit lim⁹ cõmixtiõe pulueris & liquoris, ſic aĩa corporis materiã viuificãdo vnit, nec patit diſſolui. Inſpira. in fa. eius ſpi. vi. Si corpus tñ erat, hic animã corpori adiunctã intelligim⁹. Si verò homo factus, iã corpus & anima erat, aĩæ hac inſpiratione ſenſus eſt addit⁹, cum fact⁹ eſt hõ in animã viuentẽ, nõ quia illa ſufflatio verſa ſit in aĩam viuentẽ, ſed operata eſt animã viuentẽ. Nondũ
F tamẽ hominẽ ſpũalem debem⁹ intelligere, ſed animalẽ, q tunc ſpũalis factus eſt, cũ in paradiſi btã vita eſt cõſtitut⁹. vnde pri⁹ aĩales ſum⁹, de illo poſt pctm̃ nati, donec p ſpũalẽ Adã ſpũales renaſcamur. Paradiſi verò noĩe beatitudo in qua homo poſit⁹ eſt, ſignificat. Sed qa in nemorib⁹ delitioſa qes hoĩm eſt, & corporeis ſenſib⁹ de oriẽte lumẽ orit, cœlũq̃ conſurgit, quod eſt ſuperi⁹ corpore nr̃o atq̃ excellẽtius, his verbis ſpũales delitię quas habet beata vita explicant. Intelligim⁹ aũt gaudia noſtra ſpũalia, ſignificare omne lignũ formoſum, ad aſpectũ intelligentię, & bonũ ad eſcã, quę nõ corrũpit, vt eſt omnis ratio & virtus ſpũalis quę cibus eſt aĩæ. Productũ eſt hoc lignũ de terra: qa gaudiũ ſpũale debet ſupeſſe terrę. Lignũ vitę plãtatum in medio paradiſi: qa debet aĩa intelligere ſe ordinatã in medio rerũ: vt cũ ſub ſe hẽat corporeã creaturã: ſup ſe tamẽ intelligat eſſe naturã dei vt nec contẽnat qđ eſt: nec arroget qđ nõ eſt. ❡ Agu. Formauit igit dñs de. ho. &c̃. Pri⁹ de limo terrę formatũ eſt corp⁹ aĩale, quale nũc hẽmus, nõ ſpũale cũ quali reſurgem⁹: Vnde quærit quõ reformemur, ſi nõ ad hoc p Chriſtũ reformamur, qđ in Adã fuimus: nõ aũt immortalitatẽ pdidit, ſi prius animale fuit: neq̃ aĩale corp⁹ erit, ſed ſpũale, cũ incorruptionẽ induerit. Vnde qdam putauerũt hoĩem corpore fuiſſe aĩalem, ſed mutatũ cũ in paradiſum poneret, ſicut mutabit in reſurrectiõe. Sed ſi ita eſt, fruſtra conamur paradiſum & illas arbores & fructũ ſcd'm geſtorũ pprietatẽ accipere. Non eñ cibi ex arborũ pomis immortalib⁹ corpibus ſunt neceſſarij. Ipſa quoque mors hoĩs quã pctõ meruit, indicat eũ nõ moriturũ ſi non peccaſſet. Sed quõ ſine morte mortale, aũt quõ ſi corpus aĩale, non mortale? Vnde putãt eũ, non corpis mortẽ ſed aĩæ, pctõ meruiſſe, credẽtes pp̃ter corpus aĩale exiturũ fuiſſe de hoc corpe ad requiẽ, quã nunc habẽt ſancti, & in fine ſecl'i idẽ corp⁹ immortale recepturũ. Cõtra qđ Apl's. Corp⁹ quidẽ mortuũ eſt pp̃ter pctm̃, & ſic nõ morerer etiã corpe, ſi nõ peccaſſet: aĩale tamẽ poſſet eſſe ante pctm̃, & poſt vitã in padiſo iuſticię, cũ deus vellet fieri ſpũale. Sed aiũt: Quõ renouamur, ſi nõ recipim⁹ qđ pdidit hõ prim⁹? Recipim⁹ quodãmõ & nõ recipim⁹. Non eñ immortalitatẽ ſpũal' corpis recipim⁹, quã nõdũ habuit hõ, ſed iuſticiã, à q̃ p pctm̃ lapſus eſt hõ. Renouabimur à vetuſtate pctĩ, nõ in corp⁹ aĩale in q̃ fuit, ſed in melius. i. ſpũale. Renouamur mẽte ſcd'm imaginẽ dei, quę peccãdo eſt pdita. Renouabimur carne cũ hoc corruptibile & mortale induet incorruptionẽ & immortalitatẽ, in quã mutãd⁹ erat Adã, niſi mortem corporis aĩalis peccãdo meruiſſet. Non ait Apl's. Ro. viij. b.

Quæſtio.

Quæſtio.

Ro. viij. b.

Corpus mortale propter peccatũ, ſed mortuũ. Illud enim ante peccatũ mortale & immortale, quia poterat mori & non mori. Aliud
G eſt aũt non poſſe mori, aliud poſſe nõ mori. Quodãmodo creatus eſt homo immortalis, qđ erat ei de ligno vitę, nõ de cõditione naturę. Mortalis erat conditione corporis animalis. Immortalis, beneficio conditoris. Non eñ immortale, q mori omnino nõ poſſit, erit, niſi ſpirituale: ideo factũ eſt per peccatũ, nõ mortale quod erat, ſed mortuũ, quod non fieret niſi peccaſſet. Animale eſt eñ hoc corpus ſicut primi hominis. Sed iam deterius: habet enim neceſſitatẽ moriendi. ❡ Augu. Stola prima aut iuſtitia eſt: de qua lapſus eſt. Vel ſi corporalẽ immortalitatem ſignat, hanc amiſit cũ peccãdo ad eam peruenire non potuit. Sic ergo Adam corpus animale habuit, nõ modo ante paradiſum, ſed & in paradiſo (q̃uis in interiori homine fuit ſpũale) quod amiſit peccando & meruit corporis mortem, qui non peccando mereretur in corpus ſpũale mutationem. ❡ Augu. Formauit &c̃. Videndũ eſt vtrũ recapitulatio ſit, vt dicat. quõ homo fact⁹ ſit quẽ ſexta die factũ legimus. An tunc cũ fecit oĩa ſimul, & hoĩem in his fecit, vt acceſſu tẽporis etiã hoc modo fieret, quo in hac perſpicua forma vitã gerit: ſicut fœnũ factũ anteq̃ exoriretur, accedente tẽpore & fontis irrigatiõe exortũ eſt, vt ſuper terrã eſſet. ❡ Augu. Scd'm recapitulationẽ prius videamus. Forte fact⁹ eſt homo die ſexto, ſicut ipſe dies pri⁹ factus, ſicut firmamentũ, terra & mare, quę nõ ſunt dicẽda ante in primordijs iã facta latuiſſe, & poſt in hãc faciẽ qua mũd⁹ eſt inſtruct⁹, acceſſu tpm tanq̃ exorta claruiſſe. Nec ſidera in elementis prius facta & recõdita acceſſu tẽporis in has formas emicuiſſe: ſed ſenario pfectionis creata ſimul oĩa, cum factus eſt dies. Sic forte ſexta die hac viſibili forma de limo factus eſt homo, ſed tunc non cõmemoratũ eſt, quod nũc recapitulãdo inſinuat. Sed hoc ſcripturæ cõgruere nõ videtur. Scriptũ eſt eñ cum adhuc ſexta diei opa narrarent: Faciam⁹. ho. a. ima. & ſi. n. Iam ergo de limo homo fact⁹ erat, & mulier ex eius latere. Non eñ ſexta die factus maſcul⁹, & poſt acceſſu tẽporis fœmina. Inquit eñ: Maſculũ & f. c. e. Quomodo ergo iã in padiſo hoĩe cõſtituto (ſicut ſequit) facta eſt mulier? Sed forte hoc prætermiſſum ſcriptura recolit: Nã ſecundũ hoc ſexto die paradiſus plãtatus eſt vbi locat⁹ hõ ſoporat⁹ eſt, vt formaret Eua: qua formata, euigilauit, nomẽq̃ impoſuit. Verba verò hoĩs cum animãtib⁹, vel cũ mulieri nomẽ impoſuit, vel cũ dixit: Propter hoc relinquit. h. p. & m. non niſi tẽporali mora fieri potuerũt. Non ergo hæc facta ſunt ſicut creata ſunt oĩa ſimul. Aut igitur non oĩa opera ſex dierũ ſimul, ſed per moras tpm facta ſunt. Aut ſi ſimul facta ſunt, ſecũdum illud: Qui viuit in æternũ creauit omnia ſimul. Nõ eſt dubiũ, q homo de limo terræ format⁹ eſt, eiq̃ formata vxor ex latere, nõ ad conditionẽ qua ſimul facta ſunt oĩa ptinere, ſed

Aliſ† faciẽ.

Quæſtio.
H

Eccleſiaſtici xviij. a.

Nycolaus de Lyra.

bore hominum per agriculturã, quia ars adiuuat naturam, & vtrũq̃ remouet à terrenaſcentibus productis tertia die dicẽs: Non enim plu. &c̃. q̃tum ad primũ. a ❡ Et homo nõ erat qui opera. ter. q̃tum ad ſcd'm, quia adhuc nõ erat format⁹ hõ. b ❡ Sed fons aſcen. Oñdit modũ quõ facta eſt in illa productio, ex parte materiæ. ſ. per hoc q aquę latentes ſub terra, diſcooperta aquis, diuina volũtate aſcenderũt vſq̃ ad ſuperficiẽ terræ p modũ fontis in qualibet parte terrę vbi erãt plãtę & herbæ pducẽdę: & ſic ex aqua & terra ſimul cõmixtis, pductę ſunt diuina virtute herbæ & plãtæ pfecte ſcd'm ſpẽs ſuas & fruct⁹, & talẽ cõmixtionẽ aquę cũ terra, vocat hic irrigationẽ, cũ dicit: c ❡ Irrigãs vniuerſam ſup fi. ter. Hebręi autẽ dicũt q אֵד ed, nõ debet dici fons, ſed nubes: & dicũt q hæc eſt veritas literæ: Et nubes aſcẽdet de terra: & tunc iſta litera non eſt referẽda ad terrenaſcentia producta tertia die, ſed ad ea quę poſtea pducta ſunt virtute naturę, ac ſi diceret ſcriptura: licet herbę & plantę tertię diei nõ ſint pductę p pluuiæ humorẽ, illę tamẽ quę poſtea pducent virtute naturę, ſic pducẽtur, q aſcẽdet nubes p vapores de terra, & cõuertet in pluuiã irrigãtem terrã, ad plantarũ & herbarũ germinationẽ. d ❡ Formauit igitur. Hic explicat formationẽ hoĩs magis q̃ ſupra fecerat: fecerat eñ mẽtionẽ de fine hominis ſup naturali: ideo debuit oñdere cõſequẽter q in hoĩe eſt forma nõ educta de ſemine p generationẽ, ſed magis à deo p creationẽ, p quã trãſcendi naturã corpalium, & ſic capax eſt dei p cognitionẽ & amorẽ. & qa nobilior forma exigit materiã nobiliori mõ diſpoſitã. Ideo vtrũq̃ oñdit. d. Formauit igit &c̃. In pductione eñ aliorũ aĩaliũ dicit ſupra: Et ptulit terra vel aqua &c̃. qa corpa aĩaliũ, piſciũ, & auiũ, nõ ſunt ita nobiliter diſpoſita vel cõplexionata ſicut in hoĩe. Dicit igit: Formauit, ac ſi diceret, diligẽti⁹ ac nobili⁹ diſpoſuit.

An fons vl' nubes irrigat terrã.

De limo

a ¶Q auntum ad corpus. b ¶Id eſt ſpiritum contemplatiuæ uirtutis dedit. ¶Vita rationali animauit.

hoīem de limō terræ, & inſpirā

a ¶Totum quidem corpus animauit, ſed hæc pars ſenſibus ornata eſt ad intuenda ſuperiora per quę rationali animæ naturaliter inditum eſt, ut ſapiat quæ furſum ſunt.

uit in fāciem eius ſpiraculum ui-

a ¶Prius animalem, poſtea ſpiritualem.

tæ, & factus eſt homo in ānimā

a ¶Quaſi ubi poſuit eum deus.

uiuentē. Plātāuerat aūt domin⁹

ptinere, ſed ad eam quę fit per tēpora qua deus nunc vſqꝫ opatur:
A Quod his verbis innuit: Plātauit deus paradiſum in Eden, & eiecit adhuc de terra omne lignū &c̄. Cum em̄ dicit adhuc aperit ꝙ aliter nunc eiicit, aliter tunc, cū forte tertio die ꝑduxit terra herbā virentē &c̄. tunc. ſ. potentiliter & cauſaliter, ſicut creātur oīa ſimul, nūc viſibiliter tp̄is acceſſu. Niſi dicatur, nō oīe genus ligni tertio die factū, ſed aliquod dilatū, quod ſexta die formaret̄, cū factus eſt hō & in paradiſo poſitus. Sed fruſtra ꝑ ſingulos dies. diſtincta ſunt opa oīa, ſi remaneret ꝑ mixtio vlla. Maſculus ergo & fœmina aliter ſexta die, aliter nūc creati. Nec em̄ tūc & nō poſtea, aut poſtea & nō tunc. nec alij poſtea, ſed iidem ipſi aliter tunc aliter poſtea. ſ. viſibiliter, nō tamē de parētib⁹, ſed ille de limo, illa de coſta: tunc aūt inuiſibiliter potētialiter & cauſaliter quō fiunt futura, non facta.

Factura hominis.

¶Beda. Formauit &c̄. Factura hominis, qui ſexta die fact⁹ eſt, latius deſcribit̄, ꝙ fact⁹ ſit: corpe. ſ. & anima, & corp⁹ de limo, anima verò de nihilo deo inſpirante creata eſt, & fœmina de latere dormiētis. Sed ne carnaliter putemus deum corporeis manibus formaſſe corpus, vel faucibus inſpiraſſe animā vel vitam. Quod em̄ dictū eſt: Manus tuę fecerūt me, & plaſ. me: tropica locutio eſt. Sp̄us em̄ eſt deus, nec liniamētis membrorū cōpoſitus. Formauit ergo de limo hominē id eſt verbo ſuo de limo fieri iuſſit. Inſpirauit in fa. eius ſpi. vi. Subſtātiam. ſ. animæ, & ſp̄us, in qua viueret creauit.

Iob. 10. b.

Quæſtio.

¶Augu. Quęritur vtrū deus repente hominē in ætate virili fecerit, an ꝑficiendo & ætates augēdo, ſicut nunc format in matris vtero? Sed quicqd horum fecerit, hoc fecit, ꝙ Deum omnipotentē & ſapientē decuit. Ita enim tēporum leges generibus qualitatibuſqꝫ rerū diſtribuit, vt voluntas ſua ſup omnia ſit. Potentia em̄ ſua numeros creaturæ dedit, nō ipſam eis alligauit, nec expectati ſunt dies, vt virga Moyſi verteret̄ in dracone. Nec talia cōtra naturā fiunt, niſi nobis quibus aliter naturę curſus innotuit, deo autem eſt natura quod fecit: Sic Adam in ætate virili cōtinuo factus eſt, quē tamen fecit ſcd'm cauſalē rōnem in qua prius factus eſt. alioquin em̄ eum in ſex dierū operibus nō fecerat. Necꝫ em̄ cōtra diſpo-
B ſitionē ſuam faceret: erat em̄ in prima cauſarū cōditione ſic hominē fieri poſſe, ſed non ibi erat neceſſe. Hoc em̄ non erat in conditione creaturæ, ſed in beneplacito creatoris, cuius voluntas neceſſitas eſt. Nos aūt in rebus tpaliter exortis, ſcimus quid cuiuſqꝫ natura ſit qd' experimēto accipimus, ſed vtrū futurū ſit, ignoramus. In natura iuuenis eſt vt ſeneſcat, ſed vtrū in dei volūtate ſit neſcimus, hoc enim neceſſario futurū eſt quod vult & præſcit. Multa verò ſecundū inferiores cauſas futura ſunt, ſed in præſcientia dei futura non ſunt. Si autem ibi aliter ſunt, potius futura ſunt, ſicut ibi ſunt, vbi præſcit qui nō poteſt falli. Futura enim ſenectus eſt in iuuene, ſed futura nō eſt ſi ante moriturus eſt. Nam ſecundū quaſdā inferiores futurorū cauſas, moriturus erat Ezechias, cui deus addidit. xv. annos, quod ante omnia ſe facturū eſſe præſciebat. Non ergo fecit quod futurū non erat. Hoc em̄ magis futurum erat quod præſciebat. Secundū ergo inferiores cauſas iam finierat vitā, ſed ſecundū dei volūtatem & præſcientiā, qui ab æterno nouerat, quod facturus erat, tunc finiturus erat quādo finiuit. Et ſi em̄ oranti cōceſſum eſt, & iam orādo meriturū ille præſciebat, & ideo neceſſario futurum erat. a ¶Et inſpira. ī fa. &c. Augu. Sine dubitatiōe flauit vel ſufflauit dicēdū eſt. Nō ꝙ faucib⁹ ſufflauerit, vel hoīs animā de ſua ſubſtātia formauerit, vel creauerit, ſed flauit. i. flatū hoīs. ſ. animā fecit. Flare em̄ eſt flatum facere, flatū facere eſt animā facere, vnde oēm flatū ego feci: Eſa. xlij. a. Quæritur aūt vtrū animā ex nihilo fecerit, an ex re quæ iam facta erat, ſed anima nō erat? Si em̄ dicimus deum aliquid ex nihilo nō creare poſtqꝫ omnia ſimul creauit, non credimus adhuc ex nihilo animas creare. Sed ſi fuit materies, vnde anima fieret, vel adhuc animæ fiunt: quid eſt ipſa, quod nomē, quā ſpēm, quē vſum in rebus cōditis tenet? viuit an nō? Si viuit quid agit? Quid in vniuerſitate agit vel efficit? Beatā vitā gerit, an miſeram, an neutrā? Viuificat aliquid an non? Si nulla vita erat, quomodo erat futuræ vitæ, incorporea nec viua materia, aut falſum eſt aut latet nimis? Si viuebat nec beatè nec miſerè, quō rationalis erat? Si tunc rationalis facta eſt, cū ex illa materia natura humana animæ facta eſt, irrationalis vita, materia erat animæ rationalis, id eſt humanæ. Quid ergo à pecoris anima diſtabat? Dicendū eſt ergo, deum in illis primis operibus, quādo ſimul oīa creauit, animā etiā humanā creaſſe, quā ſuo tempore corpi inſpiraret. Quod em̄ dictū eſt, ad imaginē ſuam, in anima, maſcul⁹, & fœmina in corpe intelligit̄. Credat̄ ergo hoīem ita factū ſexta die, vt corpis humani ratio cauſalis in elemētis mūdi, aīa verò iam ipſa crearetur ſicut prius creatus eſt dies, donec eā ſuo tpe formato corpori insereret. Sed ſi iam facta erat anima, vbi ei melius

Vtrū aīa ex nihilo.

eſſet ꝙ ibi? Quare ergo innocēter viuēs carni inſerta eſt, ī qua creatorē offenderet & meritò priret? Sed forſitā ad corpus regendum voluit inclinari, vbi & iuſtè & iniquè viuere poſſet, & quod elegit, hoc habuit vel de iuſticia præmiū, vel de iniquitate ſuppliciū. Cur ergo nō credat̄, ꝙ dei nutu ad corpus venerit, vbi ſi obedire vellet, vitam æternā acciperet, pœnam ſi contēneret. ¶Auguſtinus. Dicendū eſt, animā non ſic creatā vt præſcia eſſet opis futuri iuſti vel iniuſti. Non em̄ credibile eſt, eam ſpōte inclinari ad corpis vitā, ſi ſe ita ſciret peccaturam, vt ſupplicio puniret̄ perpetuo: hāc creaturā qui ſic vult eſſe, cōtradicit dei bonitati. Qui verò nō vult eam pro peccatis pœnam luere inimicus eſt veritati.
C

cor. 5. f.

Anima an pars dei.

¶Augu. Non ſunt audiēdi qui putāt animā eſſe partē dei. Si enim hoc eſſet, nec à ſe nec ab alio decipi poſſet, nec ad malū faciendū vel patiēdū cōpelli, nec in melius vel deterius immutari. Flatus aūt quo hominē animauit, factus eſt à deo, non de deo. Nec flatus hominis pars ipſius eſt, quē facit, nō de ſeipſo, ſed aërio Anhelitu aſſumpto & effuſo. Deus verò potuit de nihilo viuum & rationabilē facere, quod non poteſt homo. Quidā tamen exiſtimāt nō tūc animatū hoīem, quādo deus inſufflauit in eius faciē, & fact⁹ eſt in animā viuentē, ſed ſp̄m ſanctū accepiſſe. Aīam verò ex nihilo factam, dubitare fas nō eſt. ¶Augu. Quæri ſolet vtrum ſi nolit incorporari, cōpellatur. Sed melius traditur hoc naturalit̄ velle, id eſt ſic creari vt velit, ſicut naturale nobis eſt velle viuere. Malè aūt viuere non naturę, ſed voluntatis ꝑuerſæ. Si quis autē non vult eam exiſtimare factam, niſi cum formato corpi eſt inſpirata, quid reſpōdeat cū quęritur vnde facta ſit? aut ex nihilo dicet Deum feciſſe aliqd poſt illā cōſummationē operū, aut de iam exiſtēte factā, & laborabit quærēdo quę illa natura ſit. Quod ſi vitare voluerit, dicendo ſexta die de limo terræ factū eſſe hominē. Sed recapitulādo poſtea memoratū videat quid de muliere dicat: quia maſculum & fœminam fecit eos.

Quęſtio.

¶Augu. Sed forte animæ ſexta die factæ, vbi imago dei relucet, vt poſtea corpa formarent̄. Sed hoc credere ſcriptura non ꝑmittit, tum propter ſenariā ꝑfectionē operū, tum quia ſexus maſculin⁹ & fœmineus in corpe tm̄ ſunt. Si quis ſcd'm intellectum & rationē, vtrūqꝫ ſexum in anima vna accipiendū putauerit, quid dicet de his, quę ad eſcam tpe illo data, corporibus tm̄ cōgrua ſunt? Si vero figuratè accepit, recedet à proprietate geſtæ rei, quæ præponenda eſt in huiſmodi. b ¶Plantauerat autem. &c. Beda. Ab illo principio plātauit paradiſum, quo terram omnē remotis aquis herbas & ligna producere iuſſit. In quo hominem ſexta die formatum poſuit, qui & ſi præſentis eccleſiæ vel futurę patriæ typum
D

Nicolaus de Lyra.

a ¶De limo terræ. ad oſtendendum ꝙ homo in hoc cōuenit cum aliis animalibus ꝗtum ad rationē materię lōginquę. Hebraica litera habet, עפר aphar, de puluerē terræ: ſecundum illud quod dicitur infra. iij. c. Puluis es & in puluerē reuerteris. b ¶Et inſpirauit. ad oſtendedū ꝙ anima hominis eſt ab extrinſeco ꝑ diuinā creationē & infuſionē, quia ſimul à deo creatur & corpi infundit̄. c ¶In faciē eius &c. qa ſenſus magis apparēt in facie ꝗ in aliis partibus, ſicut apꝑet in viſu, auditu, olfatu, & guſtu: tactus aūt ꝑ totū corp⁹ diffuſus eſt, licet magis vigeat ī corde. d ¶Et fact⁹ eſt hō ī aīam viuētē. i. dātē vitā ſecūdū ꝗtuor gradus vitę quos enūerat philoſoph⁹. ij. de aīa. ſ. ſenſitiuū, vegetatiuū, motiuū ſecūdū locū, & intellectiuū. e ¶Plāta. aūt. Hic cōſequent̄ deſcribitur locus habitatiōis ipi⁹ hoīs ꝓ ſtatu innocētię, & primò deſcribitur huius loci ꝓductio: Secūdò eius ꝓprietas ſiue cōditio, ibi: Produxitqꝫ dn̄s. Tertio hoīs inhabitatio, ibi: Tulit igit̄. Circa primum cōſiderandū, ꝙ hō fact⁹ eſt immortalis nō ꝑ naturā, quaſi nō potēs mori ſicut angel⁹, ſed ꝑ grām. i. potēs nō mori: quia poterat ſeruare innocētiā, quā ſi ſeruaſſet, neceſſitatē moriēdi non incurrriſſet. & iō talis immortalitas nō erat ꝑ ꝗlitates corpis intrinſecas quæ redderēt eū impaſſibilē & incorruptibilē, ſicut poſt reſurrectionē qn̄ aīa ſuā cōmunicabit corpi ꝓprietatē. ſ. icorruptibilitatē ꝗ ad oēs ſed & īpaſſibilitatē, tn̄ hoc ꝗtū ad electos, ſed erat magis ꝑ remotionē eorū ꝗ poterant eū corrūpere. Quę quidē remotio ꝑtim erat ex diuina prouidentia

Diuiſio.

Hō factus īmortalis.

Moraliter. b ¶Et inſpirauit in faciē ei⁹ ſpiracu. vitæ. per qd' ſignificat̄ ſpes quæ charitate formata ſpirat ad cœleſtia. d ¶Et fa. ē hō in a. viuētē. ſ. vita grę ꝗ ꝑfectio eſt naturalis vitę. e ¶Plāta. aūt do. d. pa. &c. Per paradiſum militans eccleſia deſignatur, ſicut dicit̄ Cañ. iiij. d. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus fons ſignatus, emiſſiones tuæ paradiſus. In hoc aūt paradiſo deſcribit̄ fons & fluui⁹, ꝗbus ſcriptura ſeu theologia deſignatur

Moraliter.

E

Paradiſus ad orientē.

trię typum tenet. Ad literam tamen intelligendum eſt eſſe locum amœniſsimum fructuoſis arboribus magnum & magno fonte fœcundū. Qđ dicimꝰ à principio: antiq̄ trāslatio dicit κατὰ ἀνατολάς, ad orientē. Vnde voluit in orientali parte eſſe paradiſum longo interiacente ſpacio vel maris vel terrę à regionibꝰ quas incolunt homines ſecretum vnde nec aquæ diluuij illuc peruenerunt. Qualiter plantatus ſit exponit dicens: a ℂProduxitq; dominus deus de humo omne &c. Hoc eodem intelligitur die factum quo cuncta ligna fructifera deo iubente terra produxit ſed hic repetitur vt qualis ſit locus paradiſi noſcatur: & quia de ligno vitæ & ſcientiæ boni & mali erat ſpecialiter dicturus. Auguſt. Plantauit dominꝰ paradiſum in Eden ad orientem &c̄. Tres generales ſententiæ de paradiſo ſunt. Vna eorum qui corporaliter tantū intelligi volunt. Alia eorum qui ſpiritualiter tātum. Tertia vero eorū qui vtroq; modo paradiſum accipiunt. Tertiam mihi placere fateor: vt homo factus ex limo quod corpus humanum eſt, in paradiſo corporali locatus intelligatur Adam: & ſi aliud ſignificat quia eſt forma futuri in natura propria homo accipitur. ℂAuguſt. Plantauit autē dominus paradiſum in Eden, id eſt in delitiis. Deinde hoc recapitulat vt oſtēdat quomodo paradiſum deus plantauit. Et eiecit deus de terra omne lignum & cętera. Iam enim tunc produxerat terra omne lignum die ſcilicet tertio. Sed cum ex his generibus ſint ligna inſtituta in paradiſo produxit in manifeſto & in tempore ſuo, quæ iam cauſaliter tertio die terra produxerat.

†40. diſtin. c. illud.

Sententia de paradiſo triplex.

Paradiſus vbi ſit.

ℂStra. Quidam codices habent Eden ad ortum. Ex quo poſſumus conijcere paradiſum in oriente ſitum vbicunq; autem ſit ſcimus eum terrenum eſſe & interiecto oceano & montibus oppoſitis remotiſſimum à noſtro orbe in alto ſitum pertingentem vſq; ad lunarem circulum. Vnde aquæ diluuij illuc minime peruenerunt.

F

Aiæ corpibꝰ exutę an corpalibus locis continentur.

ℂIn quo poſuit Auguſt. Si quis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri: cum ſint ſine corpore non deerunt qui faueant & diuitem ſitientem in loco corporali fuiſſe contendant; ipſamq; animam omnino corpoream propter arentem lingam & ſtillam de Lazari digito cupitam. Sed melius eſt dubitare de occultis quam litigare de incertis: diuitem in ſupplicio pauperem in refrigerio eſſe non dubito. Sed quomodo intelligatur flamma inferni ſinus Abrahæ, & huiuſmodi vix à manſuetis à contentioſis nunq; inuenitur. Si autem corporalibus locis continentur animæ, etiam corporibus exutæ, potuit latro in paradiſum induci, vbi fuit prius corpus primi hominis. Sapientia vero non eſt corpus, & ideo nec lignum, ſed potuit ſignificari per lignum. Hoc quoq; addo q̄q; corporalem, talē tñ cibum illā arborem pręſtitiſſe quo corpꝰ hominis ſtabili ſanitate firmaretur nō ſicut ex alio cibo ſed nōnulla inſpiratione ſalubritatis occulta Quāuis enim vſitatus panis plus habuerit cuius vna collyrida deus hominem à fame quadraginta diebus liberauit.

Lignū vitę allegoricè.

b ℂLignum etiā vitę. Auguſt. De ſapientia dicitur: Lignum vitæ his eſt, qui apprehenderint eā. Sed eſt hierl'm ęterna in cœlis, eſt & ciuitas, illam ſignificans, condita in terris. Sara & Agar ſunt duo teſtamenta, duæ tñ mulieres erant, & cum Chriſtus per ligni paſſionem aqua ſpirituali nos ſatiet, erat tñ petra quę ligno percuſſa aquam p̄buit. Aliud erat quod ſignificabatur, ſed ipſa corporaliter erant, & qñ narrata ſunt, nō erat figurata locutio, ſed rerum expreſſa narratio. Erat ergo lignum vitę ſicut petra Chriſtus, nec ſine miſteriis ſpiritualiū rerum corporaliter præſentatis, voluit hominem deus in paradiſo viuere. Erat in cęteris lignis alimentum, in illo ſacramentum. Ipſe etiam Chriſtus ouis eſt quæ immolatur in paſcha, cum illud non tñ dicendo, ſed etiam faciendo figurabat. Ouis em̄ vere erat occidebatur, manducabat, non ſicut vitulus ſaginatus reuertenti filio occiſus, ibi enim narratio figurarū, non figurata ſignificatio geſtorum. Non em̄ hoc euangeliſta, ſed dominus narrat, quod narrauit euāgeliſta, etiā factum eſt, dñm. ſ. talia dixiſſe, domini narratio parabola fuit, de qua nūq; exigit, vt ad literā monſtretur. Chriſtus eſt lapis à Iacob vnctus: & reprobatus ab ædificātibꝰ. Sed illud vere factum eſt, hoc in figura prædictū. Sic ſapia id eſt Chriſtus lignū vitæ eſt in ſpirituali paradiſo, quo miſit de cruce latronem: ſed lignū vitæ eſt creatum in paradiſo corporali, ſicut dicit ſcriptura, quæ res ſuis temporibus geſtas narrauit. ℂBeda. Lignum etiam vitę &c̄. In altero hominis ſignum obediētię, quā debebat. In altero ſacramentū vitæ æternę, quā obediendo mereretur: Lignū vitæ

dictum, qa

G

Hiſtoricē

dictum quia diuinitꝰ accepit vt q ex eo mādućaret corpus eius ſtabili ſanitate firmaretur nec vlla infirmitate vel ætate in deterius vel in occaſum laberetur. ℂSrabus. Lignum vitæ hanc naturaliter virtutem habebat, vt qui ex eius fructu comederet perpetua ſoliditate veſtiretur, nulla infirmitate, vel anxietate vel, ſenij laſsitudine, vel imbecillitate fatigandus.

Lignū vitæ boni & mali.

c ℂLignumq; ſcientiæ boni & mali. Auguſt. Erat corporale, ſicut aliæ arbores, nec cibo noxium. Qui enim fecit omnia bona valde nihil mali in paradiſo ſtatuit, ſed mala tranſgreſſio præcepti. Oportebat autem vt homo ſub domino poſitus ab aliquo prohiberetur, vt virtus eſſet merendi obedientia, q̄ ſola veriſſime virtus eſt rationali creaturæ degenti ſub poteſtate dei, ſicut primum & maximum vitium tumoris, velle vti ſua poteſtate, quod eſt inobedientia. non enim erat vnde homo ſe habere dominū cogitaret niſi ei aliqd iuberet. Arbor ergo nō erat

mala, ſed ſciæ

a ℊLocum amœnitatis. ℊuitam beatam. ℊortum delitiarum hebraice eden. ℊEccleſiam. ℊEe. remotis aquis a ſuperficie terrę.

deus paradiſum uoluptatis à

a ℊChriſto. ℊtemporis. ℊHie. apparet, qđ priuſquam cœlum & terram faceret paradiſum condiderat.

b ℊdatur intelligi non ibi fuiſſe hominem conditū, quia deus pręſciebat illū peccaturum, & inde pellendum ad hanc terram ubi condidit eum.

principio †in quo poſuit hoīem quē formauerat. Produxitq;

a ℊDiſciplinas utiles: unde fructus ſumitur: moreſ. ſ. plorū.

dñs deus de humo ōme lignum pulchrū uiſu, & adueſcēdū ſua

a ℊHęc eſt ſapientia mater omnium bonorum.

ℊSapientia quæ eſt in medio ordinata: ne uſurpet qđ non eſt: uel deficiat quod eſt.

ue: Lignum etiā uitę ī medio pa

a quo tacto per experientiam ſcitur quid ſit inter bonum quod relinquitur: & malum quod ſequitur.

b ℊhoc eſt tranſgreſſio mandati. ℊin experientia

radiſi, lignūq; ſciē boni & ma

Nico. de Lyra.

prouidentia ſibi aſſiſtente & pręcauente corrumpentia ab extrinſeco ſcilicet vulnerationes, lęſiones, intoxicationes & huiuſmodi. Partim autem virtute animæ diuinitus ſibi collata: per quā poterat pręſeruare corpus à diſtemperantia humorum, & ab infirmitatibus inſurgentibus. Nunc autem ita eſt, qđ inter corrūpentia ab extrinſeco, quæ diuina prouidentia præcauebantur, continēs eſt vnum, ſcilicet locus prauus aut corruptus, propter quod deus prouidit homini de loco conuenienti q̄tum ad aeris temperiem, & loci amœnitatem. Et hoc eſt quod dicitur. a ℂParadiſum voluptatis id eſt delitioſitatis & amœnitatatis.

Paradiſum i. ortum in voluptuoſa terra edē ad orientē.

b ℂA principio. i. tertia die, quando prīo productę ſunt plantæ. Hebręi hic dicūt, מקדם in oriēte. Dictio em̄ hebraica q̄ hic ponit vno modo ſignat anteceſſionē, loco cuius translatio noſtra habet, à principio. Alio modo ſignat partem orientalem, & ſic dicūt hebręi quod hęc eſt litera: Et plantauit deus virgultum in delitijs orientis. Et in iſta expoſitione cōueniunt aliqui doctores catholici exponentes, à principio. i. loci, non temporis: quia pars orientalis terrę illa eſt nobilior, ſicut & dextera pars in homine, & pars orientalis dextera vocat à philoſophis. Oēs aūt qui loquūtur de ſitu paradiſi terreſtris, ponūt eū eſſe in partibꝰ orientis; verūtamen in quo oriente, varie loquunt. Philioſophꝰ em̄. ij. metheo. dicit, q iter duos tropicos nō pōt eſſe regio habitabilis ꝑpter nimiā caliditatē, quia ibi tranſit ſol bis in anno, & illi qui ſequūtur hoc dictū Ariſtotelis, neceſſe habēt dicere, q paradiſus terreſtris ſit extra tropicos verſus orientē ęſtiualem vel hyemalē. Alij verò dicunt, q inter duos tropicos ſub æquinoctiali circulo regio eſt tēperatiſſima; qđ etiā aſſerit frater Ioānes de Pechan, in tractatu ſuo de ſphera, pluribꝰ rationibꝰ, quas ꝑpter ꝓlixitatem hic omitto: & ſecundum iſtos paradiſus terreſtris eſt in oriente ſub ęquinoctiali.

miquedem i. ab oriētē.

H

Situs paradiſi.

c ℂIn quo poſuit &c. Per hoc oñdit q Adam fuit formatꝰ extra paradiſum, ad oñdēdū, q ille locꝰ non debebatur ſibi ex natura, ſed ex gr̄a, ſicut & immortalitas p̄dicta. d ℂProduxitq; dñs deus de humo. Hic cōſequenter deſcribit loci producti conditio, cū dicit. Produxitq; dñs deus &c̄. hoc factū eſt tertia die, & hoc repetit ad explicandum padiſi conditionem. e ℂOē lignū pulchrum viſu &c. vt eſſet homini ad eſcā, quia habebat vitā animalē cibis indigētem, lignum etiā vitę ad impediēdū ſenectutem. Ad cuius intellectū ſciendū, q ad vitā animalē cōtinuandā requirit cibus, ꝑ quem reſtaurat humidū deperditum per actionem calidi naturał. Verūtamen iſta reſtauratio nō fit ſecundū æquiualentiā: vt dicit philoſophus primo de generatione: quia caro generata ex alimento impurior eſt q̄ prima, ſicut & vinum generatū ꝑ aquę appoſitionē & cōuerſionē: quia ſi cōtinuaret tal' appoſitio, vinū fieret aquoſum, & tādē deficeret ſpecies vini. Et eodē modo quia caro generata p̄ alimētū impurior eſt, & ꝑ talē cōtinuationē inducit ſenectꝰ in q̄ carnes ſunt impuriores, & tādē deficit vita: igit qa (ſicut dictū eſt) hō factꝰ ē in vita aīali, ī q̄ calidū cōſumit humidū, indigebat eſu lignorū de qbꝰ hic dicit: Oīne lignū pulchrum viſu, & ad veſcēdū ſuaue. Sed ad hoc q p̄dicta reſtauratio fieret ſecundum æquiualētiā, & ꝑ cōſequēs īpediret ſenectꝰ, indigebat eſu ligni vitę, qđ ꝑpter hoc ſic noīatur. & hoc eſt qđ dicit Auguſt. xiiij. de ciuitate dei, q cibus aderat homini ne eſuriret, potus ne ſitiret, lignum vitę ne illū ſenectus diſſolueret. Sequitur.

Vita aīalis cibo eget.

f ℂLignūq; ſcientię boni & mali. Dicit Ioſephus primo libro antiquitatū qđ fructꝰ illius arboris habebat ꝟtutē accelerādi & acuēdi vſum

Ioſephus improbat.

rōnis: ſed hoc eſt

a ¶ Chriſtus. ¶ affluentia internæ iocunditatis.
b ¶ Paterno fonte.
a li. Et † fluui⁹ egrediebaẗ de loco a
a ¶ uerbo & baptiſmo. b ¶ eccleſiam
uoluptatis ad irrigãdũ paradi-
a ¶ uirtutes principales. ¶ euangelia.
ſum: qui inde diuidiẗ ĩ quatuor b
a ¶ flumina b ¶ mutatio oris, quia uiliorem faciem habet apud nos ꝙ̃ in paradiſo. ¶ qui & Ganges.
¶ Hic ſignificat prudentiam.
capita † Nomẽ uni phiſon: Ipſe d
b eſt q circuit oẽm terrã Euilath,
ubi naſciẗ aurũ, & aurũ terrę illi⁹ e f
c optimũ eſt. Ibiq̃ inuenitur bdel g
d lium, & lapis onychinus. Et no- h i
a ¶ hiatus terræ hic eſt Nilus qui ſignificat temperantiam.
mẽ ¹ fluuio ſecũdo Gẽhõ. Ipſe ẽ k
a ¶ tetros mores. ſ. & incentiua libidinis.
q circuit oẽm terrã ęthiopię. No
a ¶ a nimia uelocitate: hic eſt fortitudo.
mẽ uero fluminis tertij Tigris. Ip l
a ¶ conſtanter b ¶ aduerſarios prudentię.
ſe uãdit cõtra aſſyrios fluui⁹ aũt m
a ¶ frugifer: quia terrã facit fructiferam, & ſignificat iuſticiam. Nec dicitur quam terram circuẽat, quia in uicino irrigat terram promiſſionis, & facile a populo qui hęc lecturus erat, cognoſci poterat. b ¶ aſſumpſit carnẽ.
e qrtus ipſe ẽ Euphrates. Tulit er n

mala, ſed ſcientię dicta noſcendi bonũ & malũ q̃a poſt ꝓhibitionẽ
A erat in illa tranſgreſſio futura, qua homo experiẽdo diſceret quid eſſet inter obediẽtię bonũ, & inobediẽtię malũ. Nec de fructu, qui naſcereẗ inde poſitũ eſt nomẽ, ſed de ipſa re, q̃ tranſgreſſionẽ ſecuta

Myſticẽ.

eſt. ¶ Myſtice. Lignũ ſciẽtię boni & mali. Aĩæ medietas, & ordinata integritas ſignatur, quod in medio paradiſi plãtatum, & ſciẽtię boni & mali dictũ, quia aĩa q̃ debet in deũ extẽdi, ſi deo deſerto ad ſe conuerſa fuerit, & potẽtia ſua ſine deo frui voluerit, pœna ſequente experiẽdo diſcit, quid ſit inter bonum qđ deſeruit, & malum quo cecidit, & hoc erit ei guſtaſſe de ligno ſcientiæ boni & mali. a ¶ Et fluuius egrediebaẗ. Bed. Ad irrigandum ꝑadiſũ ligna. ſ. pulchra & fructuoſa, q̃ oẽm illam regionem decorabãt, ſicut Nilus plana Aegypti irrigat. Voluit eñ de⁹ ĩ noſtro orbe hr̃i ſimilitudinẽ cœleſtis patrię, ad quã poſſidendã creati ſum⁹, vt ad redeundum vicino nos moneret exẽplo. Conſtat autem fluminũ quæ de ꝑadiſo exire ferunẗ: in nr̃a terra notos eſſe fontes. Phiſon enim qui & Ganges, in locis Caucaſi montis. Gęon qui & Nilus, non procul ab Atlante, q eſt mons Aphricę ad occidentem. Tigris & Euphrates ex Armenia. Ferũt hiſtorici Tigrin & Euphraten & Nilũ pleriſq; locis terrę abſumi, & paulo poſt emergẽtia ſolitũ agere curſũ. ¶ Aug. Alia trãſlatio. Fons exit de Eden, qui irrigat paradiſum &c̃. Hęc flumina gentibus per quas fluunt notiſſima ſunt, duobus vetuſtas mutauit nomina. Gęon eñ Nilus nunc vocaẗ. Phiſon Ganges. Tigris & Euphrates antiqua noĩa ſeruauerũt. Debemus hæc prius ad lr̃am accipere, nec figuratam tãtum locutionem putare, ſed & res eſſe & aliquid ſignificare. Sed aliorũ fontes noti di

† De loco voluptatis ex Eden.

Fluminum paradiſi ortus.

Gęon. Phiſon. † Cõtra aſſyrios. Ad oriẽtalẽ Aſſyriæ.

B cuntur aliorum omnino ignoti, ideo non videntur ad literam ex vno fonte diuidi, quia & locus ille paradiſi remotus eſt à cognitione hominum, qui in quatuor partes aquarum diuiduntur. Sed flumina quorum fontes noti eſſe dicuntur, ſub terras eunt; & poſt longos tractus erumpunt, vbi tanq̃ ſuis fontibus nota eſſe peribentur, ſicut ſępe faciunt flumina. Exibat ergo fluuius de Eden id eſt de loco deliciarũ, & irrigabat paradiſum ligna ſcilicet pulchra & fructuoſa. ¶ Iſido. Myſtice. Fluui⁹ de paradiſo egrediens: affluentia eſt æternę iocunditatis, de qua diciẗ Pſal. xxxv. c. Torente voluptatis tuæ p. &c̃. Quatuor flumina quatuor principales virtutes. Phiſõ, qui mutatio oris interpretaẗ, eſt prudẽtia q̃ ad capacitatẽ auditorum mutat verba ſua. vide. j. Corin. x. d. Oĩbus oĩa factus ſum. hic circuit terrã q̃ habet optimũ aurũ, id eſt viuẽdi diſciplinã, à terrenis ſordibus decoctã, q̃ niteſcit in aurũ optimũ, nec fallitate vinciẗ, ſicut carbũcul⁹, nocte non obſcuraẗ. Habet quoq; ſpẽm vitę æternę, q̃ virore praſij ſignificaẗ, ꝓpter virorem q nõ arreſcit. Gęon interꝑtaẗ hiat⁹ terrę, q ſignificat tẽꝑantiã, q̃ illicitis morib⁹ reſiſtit, q ęthiopiã circuit, q̃a tetros mores & incẽtiua libidinis abſorbẽdo cõſumit. Tigris à nimia velocitate, fortitudinẽ ſignificat, q vadit cõtra Aſſyrios, q̃a ĩpigrã aduerſus eos q cõſilijs prudẽtię reſiſtũt exercet actionẽ. Aſſyrij eñ ſæpe ꝓ aduerſarijs ponunẗ, q̃a Iſraelitas ſępe expugnauerunt. Euphrates frugifer interꝑtaẗ, nec cõtra q̃s vadat diciẗ, q̃a iuſticia ad oẽs aĩæ ꝑtes ꝑtinet, q̃a & ordo & ęq̃tas aĩæ eſt, q̃ ſibi copulanẗ prudẽtia, tẽꝑãtia, fortitudo. Iuſtũ eſt eñ vt prudẽs ſit aĩa, veritatẽ cõtẽplãdo tẽperãs, cõcupiſcẽtiã refrẽnãdo, fortis, aduerſa tolerando. ¶ Grego. Moraliter. Quatuor fluminibus de paradiſo ęgredientibus terra irrigatur. Solidũ rationis nr̃æ ędificiũ, prudentia, temperãtia, fortitudo, iuſticia cõtinent: quia his quatuor virtutibus, tota boni operis ſtructura cõſurgit. Quatuor flumina paradiſum irrigãt, q̃a dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni deſideriorũ carnalium æſtu tẽperaẗ. b ¶ Euilath. Regio Indię q̃ poſt diluuiũ poſſeſſa eſt ab Euila filio Iectan, filij Heber p̃riarchę hebręorũ. Euilath interpretatur parturiens, q̃a aliquis loquẽs veritatẽ, magis parturit q̃ pariat. Plinius dicit regiones Indię prę cęteris, venis aureis abundare. c ¶ Bdellium, ſecũdũ Pliniũ arbor eſt aromatica magnitudine oleagina, cuius lachryma lucida, guſtu amara, boni odoris, ſed odoratior infuſione vini. d ¶ Onix eſt lapis precioſus ſic dictus, quia permixtum habet candorẽ ad hũani ſil'tudinẽ vnguis, q̃a vnguis grece diciẗ Onyx. Antiq̃ trãſlatio habet carbũculũ & praſium. Carbunculus eſt ignei coloris, & dicitur

Eden

Miſticẽ

Phiſon, mutatio oris. al's, incrementum.

Gęon hiat⁹ terræ, ſiue inundatio. Tigris. velox, leuis, acutus.

Euphrates, frugifer, germinans. Moraliter.

Euilath.

Plinius. Bdellium.

Onyx.

illuſtrare tenebras noctis. Praſius eſt viridis, vnde gręce à porro, qđ praſon diciẗ, nomen accepit. e ¶ Tulit ergo do. de. &c. C
Augu. Hoĩem in paradiſo poſitũ iam dixit. Nunc recapitulat ad quid poſitus eſt, vt operareẗ &c. Non eſt eñ credibile q̃ de⁹ eũ ante pc̃tm̃ ad laborẽ damnauerit, ſed videmus q̃ſdam ex voluptate agricolare, quę tunc amplior erat, cum nihil aduerſi accidebat de cœlo vel de terra. Dederat autem homini facultatem operãdi q̃ntum volendi ſatis eſſet, nõ quãtum indigẽtia cogeret. Gemina eſt eñ ꝓuidẽtiæ opatio, naturalis & voluntaria. Naturalis, per occultã dei adminiſtrationẽ. Voluntaria, per angelorum vel hoĩm operationẽ. Secundũ primã arbuſta & animalia hñt cõcipi & naſci, cœleſtia & terrena ordinari. Secundũ illã fiunt q̃ interiori & naturali motu geruntẽ. Secũdũ alterã habẽt hoĩes docere, diſcere, agricolare, & huiuſmodi. In humano q̃q; corpe naturalis opatio agitur, ſecũdum quã & hũanũ corpus naturaliter, fit creſcit, ſeneſcit. Per voluntariã verò curatur. Aĩa quoq; naturaliter viuit, ſentit. Voluntarie diſcit, conſentit. Deus autem oẽs creaturas bonas creat, oẽs voluntates iuſtas ordinat. Credibile eſt ergo hominem in paradiſo poſitum, vt operareẗ non laborioſe, ſed delicioſe, & mentem prudentis magna & vtilia commonerent. Et cuſtodiret. hoc eſt forte, vt quod faceret in terra per agriculturam, cuſtodiret in ſe ꝑ diſciplinam, vt ſicut ager obtemperaret colenti, ita ipſe deo pręcipienti, vt ſcilicet ſumpto p̃cepto obediẽtiæ, fructũ non ſpinas ĩobediẽtię redderet; Sed q̃a hoc noluit, ſimilẽ ſibi a-

† 15. di. c. canones. De cõſe. diſt. 4. c. eccl'ia paradiſo.

† Ecli. 24. e.

1. Fluuij ſecũdi Gehõ.

Nicolaus de Lyra.

D rationis: ſed hoc eſt falſum, quia ad hoc non ſe extendit corporalis, & hoc etiam infra magis reprobabitur. Ideo dicunt doctores catholici, quod dictum eſt lignum ſcientiæ boni & mali ex euentu conſequenti, quia per eſum illius ligni homo experimentaliter cognouit, q̃ta eſſet diſtantia inter bonum obedientię, & malum inobedientię. a ¶ Et fluuius egre. &c. Hic deſcribitur amœnitas paradiſi q̃tum ad irrigationem, cum dicitur, Et fluuius egrediebatur: quia ibidem de fonte vel fontibus oriebatur ad irrigandum totum paradiſum, quia per illum tranſibat ad amœnitatem loci & fructificationem. b ¶ Qui inde diuiditur in flumina principalia, quæ deriuantur extra paradiſum. ideo ſequitur. c ¶ Nomen vni phiſon, à fertilitate Piſcium: vel quia terram per quã tranſit fertilem facit, Phiſon enim in hebręo abundantiam ſignificat vel fertilitatem, & iſte fluuius aliter nominatur Ganges. d ¶ Ipſe eſt qui &c. Euilath quędam regio eſt Indiæ ſic nominata ab Euila filio Iectan: de hoc habetur. j. x. a. e ¶ Vbi naſcitur aurum. dicit enim Plinius, quod terra Indiæ prę ceteris abũdat in venis aureis. f ¶ Et aurum &c. quia regio Euilath habet melius aurum q̃ ceteræ regiones Indiæ. g ¶ Ibiq̃ inuenitur bdellium. arbor eſt aromatica ſecundum quod in libro de proprietatibus rerum habetur. Hebræi dicunt hic cryſtalus, & habet apparentiam, quia numeratur cum alio lapide. vnde ſequitur. h ¶ Et lapis onychinus. ſic nominatus propter ſimilitudinẽ quã habet in colore cũ vngue hũano: ὄνυξ, Onix eñ gręcẽ idẽ eſt qđ vnguis latine. i ¶ Et nomẽ &c. Gyõ. ipſe eſt Nilus. k ¶ Ipſe eſt &c. & inde deſcẽdit in Aegyptũ. l ¶ Nomẽ vero flu. t. &c. ſic noĩat⁹ à velocitate curſus. Tigris. eñ eſt aĩal, velociſſimũ hñs curſũ. m ¶ Fluui⁹ aũt &c. De curſu iſti⁹ ſcriptura nõ facẗ mẽtionẽ, q̃a erat vn⁹ ẽmin⁹ tręĩ iſrl', & iõ curſ⁹ ei⁹ erat ſatis not⁹ filijs iſrl', q̃b⁹ Moyſes ſcribebat. Sed cõtra p̃dicta videẗ, q̃a origines iſtorũ fluuiorũ ĩueniunẗ ab hoĩb⁹ extra ꝑadiſũ, et iõ nõ videẗ q̃ ĩde deriuenẗ. Ad qđ dicẽdũ q̃ freq̃nẗ viſũ ẽ aliq̃ magna flumina abſorberi ĩ t̃ra, q̃ currẽtia ſub t̃ra ꝑ magnũ ſpaciũ poſtea egrediunẗ alibi, et ſic videnẗ ibi oriri, cũ tñ p̃ria origo ipoꝝ ſit alibi: et ſic põt dici de p̃dictis fluuijs ꝑadiſi. n ¶ Tulit ergo dñs &c. Poſtq̃ deſcripſit para-

Phiſon.

Bdellium.

Onychin⁹. Onyx.

Tigris.

logia deſignaẗ. Diciẗ eñ fons q̃tũ ad articulos fidei. Fluuius aũt q̃tũ ad ea, q̃ ex articulis deducunẗ. b ¶ Diuidiẗ ĩ quatuor capita, ꝓpter q̃druplicẽ ſenſum cõtẽtũ in ea, ſicut ſuperi⁹ eſt exp̃ſſum. In hoc etiã ꝑadiſo poniẗ lignũ vitæ. i. doctor ſanę doctrinę, de quo dicitur pſalm. j. a. In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die

Moraliter.

f

☞ ſibi agrum dānatus accepit, qui ſcilicet ſpinas & tribulos reddidit.
E Vel cuſtodiret paradiſum, ne committeret vnde expelli deberet.
Vnde accepit & pręceptum, quo cuſtodito: id eſt quo ſeruato nō
perderet. Rem eñ ſuā nō cuſtodiſſe dicitur, q ſic agit vt pdat, & ſi
aliis ſit ſalua. Sed pręcipue dicēdū eſt, vt ipſum hominē operaretur
deus & cuſtodiret, operať hō terrā, nō vt fa-
ciat eā eſſe terrā, ſed cultā & fructuoſam, &
deus hoīem quem creauit vt eſſet hō, opatur
vt iuſtus ſit, ſi ab illo p ſuperbiam nō diſceſſe
rit. vnde Eccl. x. b. Initiū eñ ſuperbię hoīs eſt
apoſtatare à deo. ¶ Gre. in morali. libro
xiij. Tulit ergo domin⁹ de⁹ hoīem &c. Pēſen
dū eſt quia bona pdeſſe nequeūt, ſi mala nō
caueñ q̄ ſurrepūt: perit eñ oē quod agitur,
niſi ſolicite i hūilitate cuſtodiatur. Vnde vt
operareť &c. Opatur eñ q agit bonū, quod
pręcipitur: ſed qd̄ opať nō cuſtodit, cū hoc
ſurrepit qd̄ phibeť. Vñ oportet & ſemp bo
na agere, & nos in ipſis bonis opib⁹ caute in
cogitatiōe cuſtodire: ne ſi mentē eleuēt, bona
† 11. q. 3. c. ad mēſam. §. itē illud. &. c. qd ergo. non ſint, quæ nō authori militāt ſed elatiōi.
De libris quoq; nō canonicis, ſed ad ędifica-
tionē editis, teſtimonium proferamus. j. Ma
cha. vj. f. Eleazar in pręlio elephantū feriens
ſtrauit ſub ipſo vero occubuit. Sunt eñ qui
† Interdicit hōi deus ligno vitæ. vitia ſuperāt, ſed ſub ipſis ſuperbiendo ſuc-
cumbūt. ¶ Hiero. Et ſumpſit domin⁹
deus. h. & p. &c. Pro voluptate in hebræo
Eden. habetur eden. Ipſi ergo. Lxx. nūc eden inter
Myſticè. ptati ſunt voluptatē. Symmachus verò, qui padiſum florentē ante
trāſtulerat, hic amœnitatē vel delitias poſuit. a ¶ Et poſuit eū &
c. Iſid. Myſtice. Ex eo q additū eſt. Et cuſtodiret: innuiť q̄lis opa
rio eſſet: quia in tranquillitate beatę vitę vbi mors non eſt: omnis
operatio eſt: cuſtodire quod tenes. Datum eſt eñ preceptum, vt de
omni ligno paradiſi ſumerent: ſed nō de ligno ſciētiæ boni & ma-
li: id eſt non ſic eo frueretur, vt integritatem naturę ſuę vſurpando
F vetitum violaret. b ¶ Pręcepitq; ei &c. Aug. A ligno phi
bitus eſt, quod malum non erat, vt ipſa pręcepti conſeruatio bo-
num illi eſſet, tranſgreſſio malum, nec melius conſideratur quātum
malum ſit inobedientia, cum ideo reus factus ſit homo, quia prohi
bitus rem tetigit, quam ſi non phibitus tetigiſſet: non peccaſſet. Si
enim venenoſam herbam prohibitus tetigeris, pœna ſequitur: & ſi
nemo prohibuiſſet, ſimiliter ſequeretur. Si vero phibetur res tan-
gi quæ nō tangenti: ſed prohibēti obeſt, ſicut aliena pecunia, Ideo
prohibitio eſt peccatum, quia prohibenti eſt damnoſum. Sed cum
tāgitur quod nec tangēti obeſt, ſi non prohibetur, nec cuilibet ſi tā
gatur. quare prohibetur, niſi vt per ſe bonum obedientiæ, & malū
inobedientię monſtretur? A peccante autem tātum appetitum eſt,
non eſſe ſub damnatione dei, quando admiſſum eſt à quo debebat
ſola iuſſio damnantis dehortari, vt dei voluntas humanę prępone
retur: domin⁹ iubet, quod iubet ſeruus faciat. Magna eſt vtilitas ho
mini q deo ſeruit, qui iubēdo vtile facit. Grandi ruinę patet volū-
tas propria, ſi dei voluntati ſe extollendo pręponat: hoc expert⁹ hō
didicit quid ſit inter bonum obedientię, & malū inobedientiæ.
Quęſtio. ¶ Aug. Queriť ſi viro ſoli: vel etiā fœminę p̄cepit hoc? Scriptū
eſt: Pręcepit domin⁹ Adę dicēs. Nō dr̄ p̄cepit eis. Et ſubdiť: Ex oī li
gno padiſi comede, nō comedite: de ligno aūt ſciæ boni & mali ne
comedas, nō dixit ne comedatis. Poſtea pluraliter alloquitur: In q̄-
cunq; die co. ex eo mor. mo. forte quia factur⁹ erat mulierē, ſic p̄cę-
pit, vt p virū ad mulierē pueniret. Vnde apl's. j. Cori. xiiij. g. Si qd
Qūo deus loquitur. diſcere voluerint, domi viros ſuos interrogēt. ¶ Pręcepitq; ei
di. Ex oī &c. Si q̄riť qūo iſta locutus ſit? nō pprie à nobis pōt cō
prehendi. Certū eſt eñ aut p ſuā ſubſtātiā loqui, aut p creaturā ſub
ditā ſibi. Sed p ſuā ſubſtantiā nō loquiť niſi ad creādas oēs creatu-
ras, & ad ſpūales illuminādas, cū iā poſſunt capere locutionē q̄ eſt
in verbo dei. His aūt q capere nō poſſunt p creaturā loquiť, aut p
ſpūalē ſicut in extaſi, vel in ſomnis, ſimilitudīe corpaliū rerū: aut ēt
p corpalē, dū ſenſibus corporis apparet aliq̄ ſpe vel inſonante vo-
ce. Si ergo Adam poterat capere locutionē dei, quā p ſubſtātiā ſuā
p̄bet angelis, mētē eius ad horā mouit miro mō & ineffabili. Si aūt
adhuc neceſſaria erat ſanctioris creaturæ authoritas qua cogno-
ſceret iuſſionē dei, ſicut nobis pphetę & angeli, locut⁹ eſt ei de⁹ per
aliquā creaturā vocib⁹ q̄s intelligeret. Poſteà verò audierūt vocē
dei in padiſo deambulātis, nō p ipam ſubſtantiā, ſed p ſubditā ſibi
creaturā. ¶ Augu. Queriť, qūo loq potuerūt, vel loquentē in-
Quæſtio. telligere, q non didicerāt inter loquētes creſcēdo, vel magiſterio?
Sed eos deus tales fecerat q poſſent loq, & diſcere ab aliis ſi eſſent.
Auguſtin.

a go dñs deus hoīem, & poſuit eū a
a ¶ Vt ex omnibus gentibus eccleſiam impleret.
b ¶ Homo ex uoluptate paradiſum, uel deus hominem faciendo iuſtum.

in padiſo ¹ uoluptatis [b]ūt [b]opāreť, b
a ¶ Homo paradiſum ne amitteret, unde quos dediſti mi hi cuſtodiui.

b & cuſtōdiret illū. Pręcepitq; ei c d
¶ id eſt omni uirtute ad beate uiuendum utere.

dicens: Ex omni ligno paradiſi
a ¶ quaſi medietatē qua deo ſubeſ, & creaturę pręes ne cor- rumpas. b ¶ proprij arbitrij, quod in medio poſitum eſt ad cognoſcendum bonum & malum: de quo qui relicta dei gratia guſtauerit morte morietur priuatus uita beata.

c comede, † dē ligno aūt ſciē[b] bo- e
d ni & mali ne comedas. In quo- f
cūq; enim die comederis ex eo
a ¶ Symmachus melius, mortalis eris. ¶ Priuatus beata uita b ¶ Auguſtinus forte temporalibus uocibus uel ratio ipſa memorata eſt, quę in uerbo dei principaliter erat.

e f mōrte morieris. Dixit quo[d]q; do g

Augu. De Chriſto dicitur. Eſa. vij. c. Priuſq; ſciat puer bonum,
aut malū: cōtēnet maliciā, vt eligat bonū. qūo quod neſcit: aut cōtē
nit, aut eligit? Hæc duo aliter ſciunť p prudētiā boni, aliter p expe-
rientiā mali: Per prudētiā boni, malū ſcitur & nō ſentitur. tenet eñ
bonū ne ſentiatur malū. Per experiētiā mali ſcitur bonū. qd eñ ami
ſerit, ſētit, cui amiſſo bono male fuerit. Puer
ergo anteq; ſciret per experiētiā bonū quo
careret, aut malū qd̄ bono amiſſo ſentiret,
cōtēpſit malum vt diligeret bonum. i. noluit
amittere quod habebat, ne ſentiret amitten-
do, qd̄ amittere nō debebat. c ¶ De lig. 1 Voluptatis. i. eden.
aūt &c. Augu. Lignū ex eo quod inde
ſecutū eſt nomē accepit. Malū enim niſi expe
rimento nō ſentirem⁹, quia nullū eſſet niſi fe
ciſſemus, quia malū nā nō eſt, ſed amiſſio bo
ni ſic vocata eſt. Si autē obediētes eſſent, nec
cōtra pręceptum peccaſſent, lignū tamē ſcię
boni & mali diceretur, quia hoc accideret ſi
vſurparetur. Sed inquiūt, quomodo intelli-
geret homo lignū eſſe ſciētiæ boni & mali, Quęſtio.
qui vſum mali neſciebat omnino? Sed ex cō
trariis cōtraria noſcūtur, vt ex plenitudine
inanitas, & auditū ex ſilētio iudicam⁹. Sic ex
vita quæ inerat, potuit cognoſci priuatio
vitę, quæ mors mō vocatur. Vita autē dul-
cis erat, quā amittere deuitabāt: nec peccatū
perſuaderetur, niſi q ex illo nō eſſent mori-
turi prius diceretur. i. quod amabāt nō amiſ
ſuri. d ¶ In quocūq; eñ d. &c. Non
ait ſi comederis mortalis eris, ſed morte morieris. Mortuus eſt eñ
homo in anima, cum peccauit, quia receſſit ab illo deus qui eſt vi-
ta animę quam ſecuta eſt mors corporis, diſcedente ab illo anima
quæ eſt vita corporis: quæ Adę euenit, cum præſentem vi-
tam finiuit. Poteſt ita intelligi, quod quando peccauerunt, ſtatim
morte illa puniti ſunt, de qua dicitur Rom. ſeptimo. d. Infelix ego
homo quis me liberabit de corpore mortis huius? & Ibidem octa
uo. b. Corpus mortuum eſt propter peccatum, non ait mortale
ſed mortuū, quāuis mortale, quia moriturū. Nō credendum eſt an
te peccatū ita fuiſſe illa corpora ſed animalia nondū ſpūalia, non ta H
men mortua, quę. ſ. neceſſe eſſet mori, quod in die pręuaricationis
factū eſt. e ¶ Morte morieris. ¶ Duplex mors ſignificatur. Mors duplex.
Animę, domino diſcedēte, q eſt eius vita. Vel corporis quā in fine
vitę accepit. Sed ſtatī neceſſitatē moriendi incurrit. f ¶ Dixit
quoq; do. &c. Aug. Vel forte in mēte ipſius hoīs dixit, ſicut lo-
quitur quibuſdā ſctis in ipſis. vnde Pſal. lxxxiiij. b. Audiam quid
☞ loquatur

Nicol. de Lyra.

✠ deſcripſit padiſi cōditionē: hic deſcribit ei⁹ habitationē dicēs:
Tulit ergo &c. de loco ī quo formauit eū extra padiſum, vt p̄di
ctū eſt. Et dicūt aliq, q format⁹ fuit in agro Damaſceno. a ¶ Et
poſuit eū &c. tanq; in loco cōueniēti ſtatui innocētiæ. b ¶ Vt
opareť &c. Hoc duplr̄ exponiť. Vno mō, vt opari & cuſtodire
referať ad deū actiue, vt ſit ſenſus: Deus poſuit hoīem in padiſo vt Ad deum referri nequit, ſi Hæbraici relatiui vinotes.
oparetur ipſum hoīem, beneficiis ſuę gratię ipm pficiēdo, & cuſto-
diret illū in padiſo terreſtri ad tēpus donec eſſet ad cœleſtē gloriam
trāſferēdus. Alio modo exponitur, vt referať ad hoīem, ſic intelligē
do, q deus poſuit hoīem in padiſo, vt hō oparetur ibi, nō opere la-
borioſo, ſed magis delectabili ad experientiā & exercitiū ſuæ virtu
tis. c ¶ Et cuſtodiret illū. nō ab inuaſoribus, ſed ſeruando iu
ſticiam originalem, ne propter peccatum ſuum inde abiiceretur.
d ¶ Præcepitq; eis dicēs: De omni ligno &c. tenebatur
eñ ad cōſeruationē ſui comedere de aliis lignis, & de ligno vitę, vt
pręd ictū eſt, ſed quia lignū ſciæ bōi & mali excipiebať: iō ſubditur:
e ¶ De ligno aūt &c. Et iſtud p̄ceptū fuit negatiuū, & q̄tum
eſt ex ſe valebat ad exercitiū virtutis obediētiæ. Et quia inobediētia
mereť pœnā, iō ſequiť: f ¶ In q̄cūq; eñ die &c. i. neceſſitatē mo
riēdi icurres: & iō i Hebręo hr̄ מות תמות moth tamuth, mo
riēs morieris: qa guſtato ligno ſtaī ī mortu⁹, ſed cœpit ad mortē tē
dere. g ¶ Dixit quoq; de⁹ nō eſt bo. Hic cōſequenť deſcribiť
✠ humanæ naturæ

⁂ ditabiť die ac nocte, & erit tanq; lignū qd̄ plantatū eſt ſecus de- Moraliter.
curſus aquarū, quod fructū ſuū dabit in tpe ſuo. i. doctrinā ſanā in
auditoribus fructificantē, & vitā gratię cōtinuantē. Lignū etiā ſcię
boni & mali. Per quod intelligiť hereticus doctor, cuius doctrina
eſt morifera. Diciť tamē lignū ſcię boni & mali, quia nulla doctrīa
eſt ita peſtifera q̄ nō habeat admixtū aliquid boni. Per alia vero li-
gna qbus veſci licitū erat hōi, deſignanť documēta bōa q̄runcunq;
ſimplicium, verbis aut exēplis ad bonos mores inducentium. In
⁂ hoc autem

minus deus: Non eſt bonũ eſſe[a] hominẽ ſolũ, faciãmus ei adiuto[b]riũ[1] ſi[m]ſe ſibi. Formatis igiť dñs[c][d] deus de humo cũctis aĩantibus terrę, & uniuerſis uolatilib[9] cœli[a] adduxit ea ad Adam, ut uideret[e] quid uocaret ea. Oẽ em̃ quod[f] uocauit Adã aĩę uiuẽtis, ipſum

a ❡ quia in homine ſuccepto eccleſia copulata eſt deo
❡ Fœminam ad procreandos filios.
Auguſtinus. Nutu quo condidit: uel per angelos: ut ſic intelli gerent dominum ſuum.

☞ loquatur in me do. deus. aut aliqua ipſi homini per angelũ facta eſt

A reuelatio, aut in ſomnis, aut in extaſi, aut aliter ſicut ꝓphetis. Vel ꝑ corporalẽ creaturã vox ſonuit, ſicut de nube: Hic eſt filius meus di lectus. Sed ſi modũ neſcimus, deũ tamẽ dixiſſe nõ dubitamus. Si au tem voce corporali, vel tpaliter expreſſa ſimilitudĩe corporis dixit, non per ſubſtantiam ſuam, ſed per ſubditã creaturam, ſicut viſus eſt albo capite ſicut lana, & inferius ſicut au ricalchum. Intelli gamus ergo quid dixerit, quia adiutoriũ ho mini ſimile fuiſſe faciendũ ęterna veritas ha bet: & in illa audit qui poteſt cognoſcere, qđ quare creatum ſit. Erat autẽ faciendum adiu torium propter filios creandos, ſicut adiuto rium ſemini terra eſt vt virgultum ex vtroq; naſcatur. Vnde ſupra. j. c. Creſcite & multi plicamini & replete terram &c̃. Hæc rõ con iunctionis nec poſt pctm̃ pœnãq; defecit, ſe cundũ quã terra hominib[9] plena eſt. Emiſſi q dem de paradiſo cõuenerunt & genuerunt. Sed potuerfit in paradiſo eis eſſe nuptiæ ho norabiles, & thor[9] ĩmaculatus: ſine ardore libidinis, ſine labore pa riendi, nõ vt moriẽtib[9] patrib[9] ſuccederẽt filij, ſed in aliquo formæ ſtatu manẽtibus, & de ligno vitę vigorem ſumẽtib[9], & filij ad eũdẽ ꝑducerent ſtatũ, donec impleto numero ſine morte aĩalia corpa in aliã qualitatẽ trãſirẽt, in qua oĩno regẽti ſpũi deſeruirẽt, & ſolo ſpi ritu viuificante, ſine corporeis alimentis viuerẽt. Cur ergo nõ coie runt in paradiſo? Quia muliere creata, mox trãſgreſſio facta eſt, & eiecti ſunt de paradiſo. Quantũ em̃ fuerit inter eos factos, & natum Cain, ſcriptura nõ exprimit. Vel quia deus nondũ iuſſerat, vt coi rẽt; & poterat diuina expectari authoritas, vbi cõcupiſcentia nõ an gebat. Deus autem non iuſſerat, quia caſum eorum pręſciebat. vn de genus humanũ mortale propagandũ erat. Si autem parentes fi liis cedere oportebat, vt per ſucceſſiones certus numerus expleret, potuerunt genitis filiis perfectaq; humani officij iuſticia, ad melio ra transferri, nõ per mortem, ſed per aliquã mutationem. aut per il lam ſummam, qua receptis corporibus fierent ſancti, ſicut angeli in cœlis. aut per aliquam inferiorem, qua haberent meliorem ſta tum quã habet hoc corpus. vel quæ prius facta fuit, viri ex limo terræ mulieris ex viri carne. Non enim putandum eſt Heliã eſſe, ſicut ſancti erũt accepta retributiõe. Vel ſicut homines qui adhuc

B viuũt. Si quis autem putat ꝙ Helias hoc mereri nõ poſſit, ſi vxorẽ duxiſſet, & filios procreaſſet. Creditur em̃ nõ habuiſſe, quia ſcriptu ra nõ dicit, quãuis & de cœlibatu nõ dixerit aliquid. Enoch genitis filiis deo placẽs, nõ mortuus, ſed trãslatus eſt. Similiter Adã & Eua transferri poſſent. Nã ſi Enoch & helias in Adã mortui, & geſtan tes in carne ꝓpaginẽ mortis, vñ credũť ad hãc vitã vt moriant̃ re dituri, nũc tamẽ in alia vita ſunt, vbi añ reſurrectionẽ carnis, anteq; corpus animale fiat ſpũale, nec morbo, nec ſenectute deficiẽt, quãto magis primis hõibus daretur, ſi non peccaſſent, vt in meliorẽ ſtatũ filiis genitis cederẽt. vnde finito ſeculo, cũ omni poſteritate in ange licã formam, nõ ꝑ mortem, ſed per dei virtutẽ mutarẽtur: facta eſt ergo mulier generandi cauſa, quæ nõ eſt ſubtrahenda. Apud deum em̃ excellit virginitas, quia cum ad implendũ numerũ ſctõrũ largiſ ſima ſuppetat copia, libido ſibi nõ vendicat, quod iã ſuſcipiẽdæ ꝓ lis neceſſitudo nõ poſtulat. Infirmitas quoq; ꝓna in ruinã turpitu dinis, excipit̃ honeſtate nuptiali, & quod ſanis eſt officiũ, egrotis eſt remedium. Incontinẽtia quidẽ malum eſt, ſed nõ ideo cõnubiũ nõ bonũ, quo incõtinẽtes copulant̃: nec ꝓpter illđ malũ culpabile eſt hoc bonum, ſed ꝓpter hoc bonũ veniale illud malum. Bonũ enim nuptiarũ non poteſt eſſe pctm̃: hoc eſt fides, ꝓles, ſacramẽtũ. Fides, ne ꝓpter vinculũ cõiugale cũ altero vel altera coeat̃. Proles, vt amã ter ſuſcipiat̃, nutriat̃, religioſe educet̃. Sacramẽtũ, vt coniugiũ nõ ſe paret̃, & dimiſſus vel dimiſſa nec cã ꝓlis alteri cõiugat̃. Hæc eſt re gula nuptiarũ, qua naturæ fœcũditas decorat̃, incõtinentię praui tas regit̃. ❡ Aug. q ſentiũt ad gignẽdos filios ĩ ꝑadiſo miſceri nõ licere, forte putãt oẽ cõnubiũ pctm̃ eſſe: qđ q nõ faciũt, ſed fœcũdi tatẽ carnis ꝓpter ſucceſſionẽ mortalitatis diuinitus datã ſentiũt, pri mos homines concũbere potuiſſe nõ conſentiũt niſi poſt peccatũ. Sed ſi recte poſſunt quæri ſucceſſores morituris, rectius quęrũtur ſocij victuris. Illi autem aĩales quidem, ſed nõ morituri, niſi peccaſ ſent, accepturi angelicam formã, cœleſtẽq; qualitatem, vbi peccaue runt, mox mẽbris eorum ęgritudo letalis cõcepta eſt, & ſi enim nõ dum ſpũale, ſed aĩale corpus erat: nondũ huius mortis erat: de qua & cũ qua nati ſumus. Cũ ergo non credamus illos ante peccatum genitalib[9] mẽbris ad ꝓcreationẽ imperare potuiſſe ſicut cęteris, q̃ ĩ q̃libet ope aĩa ſine moleſtia vlla & pruritu voluptatis habet? Cur etiã incredibile videat̃, deũ feciſſe talia corpora, vt ſi nõ peccaſſent, illis mẽbris ſicut pedibus imperarent, nec cũ ardore ſemiarẽt, vl'cũ dolore

C dolore parerent? Sed poſt pctm̃ motũ legis illius, quæ repugnat le gi mentis, meruerunt: quã nuptiæ ordinant, cõtinẽtia prohibet, vt ſicut de peccato factũ eſt ſuppliciũ, ſic de ſupplicio fiat meritũ. Fa ctam ergo viro fœminam ex viro, in eo ſexu, in ea forma, & ea di ſtinctiõe membrorũ, qua fœminę notæ ſunt, quæ peperit Cain, & Abel qui dubitat, cogit oĩa mutare quæ cre dimus. Quid autẽ iuſtius hac pœna, q̃ vt nõ ad omnẽ nutum ſeruiat corpus quaſi famu lus animæ, ſicut domino noluit ipſa ſeruire? Siue vtrunque ex parentibus fiat corpus ex corpore, anima ex anima ſiue alio modo fiat anima. a ❡ Adduxit ea. &c. Nõ ſi cut venatores vel aucupes, nec iuſſionis vox de nube facta eſt, quã rationales animæ intel ligere ſolent. Hanc enim naturaliter non in telligũt beſtiæ vel aues, ſed per miniſteria an gelorum qui capiunt in verbo eius, qđ quã do fieri debeat. Omnis em̃ aĩa etiã irrationa lis mouetur iuſſis. Sed rationalis voluntatis arbitrio conſentit, vel non. Irrationalis quæ hoc nõ habet pro ſuo genere iuſſu tacta propellitur. Cũ autem iuſ ſa per angelos miniſtrantur, ꝑuenit iuſſio dei nõ ſolum ad homines pecudes, aues: ſed etiã ad piſces, ſicut ad cetum qui glutiuit Ionam: nec ſolum ad iſta maiora, ſed etiam ad vermiculum. De piſcibus nõ dicitur, ꝙ eis Adam impoſuit noĩa, ſed credibile eſt paulatim cogni tis pro diuerſitate gentiũ impoſita eſſe. Notandum autem ꝙ non dixit: Formatis volatilibus de aquis, ſed de terra, ſecundũ vniuerſa lem appellationem terræ. de qua dicitur Act. xvij. f. Deus qui fecit cœlum & terrã &c̃. ſecundum quam quæcunq; ſiue de arida, ſiue de aquis creata ſunt, de terra eſſe creata intelliguntur. ❡ Hiero nymus: Videtur primam lingam humano generi fuiſſe hebręam quia nomina quæ vſque ad diuiſionem linguarum in Geneſi ☞ legimus

Margin notes (gloss): 1 Sil'e ſui. vl' qđ ſit coram eo. lxx. ſecũdũ: vel penes ipm̃. — Rõ cõiunctiõis cõiugalis. — Queſtio. — Virginitas — Bona coniugij. — Qũo deus beſtias Adę adduxit. — Adam cũctis impoſuit nomina. — Nota. — Lingua prima.

Nicola. de Lyra.

humanæ naturæ multiplicatio, & quia iſta multiplicatio fit ꝑ generationẽ, ad quã requirit̃ coniunctio maris & fœminę, ideo pri mò explicat mulieris formationẽ, ſcđo eius coniunctionem matri monialẽ, ibi: Dixitq; Adã. Hoc nũc os. Adhuc primo ponitur for mationis ratio. Secũdo ſubiũgitur ipſa formatio, ibi: Miſit ergo do minus deus ſoporẽ. Ratio aũt formationis mulieris fuit multiplica tio generis humani, quæ non poterat eſſe per ſolũ maſculũ. & hoc eſt quod dicit̃: a ❡ Nõ eſt bonũ hominẽ eẽ ſolũ. quia tolleret̃ multiplicationis bonũ. b ❡ Faciamus ei adiutoriũ. quia in generatione requirit̃ appropinquatio actiui ad paſſiuum. Virtus autẽ actiua generandi conſiſtit in mari, virtus autẽ paſſiua in fœmi na. c ❡ Simile ſibi: id eſt eiuſdẽ ſpeciei, licet alteri[9] ſexus. & qa tale adiutoriũ reſpectu hoĩs nõ inueniebatur in animalib[9] iam for matis. Ideo ſequit̃: d ❡ Formatis igiť &c. Adduxit ea ad Adam. miniſterio angelico vel ſuo imperio. e ❡ Vt videret diligenter cõſiderando naturas eorum, quarũ primus hõ habuit ꝑ fectam noticiã: Cuius ratio eſt, quia perfectũ naturaliter p̃cedit im perfectũ ſicut principiũ eius, quia reducit ipſum ad perfectionem. Res aũt inſtituẽdæ ſunt nõ ſolũ in ſeipſis, ſed vt principia ſequẽtiũ Hõ aũt non ſolũ eſt principiũ aliorũ hominũ per generationẽ, ſed etiã quãtũ ad inſtructionem, inquantũ diſcipulus ad perfectionem ſcientiæ deducit̃ per doctorẽ. Et ideo ſicut in prima ꝓductiõe rerũ deus produxit alias ſpecies ꝑfectas, ſicut potentes ſimilia produce re ex ſuis ſeminibus, vt ſupra dictũ eſt: ita formauit hominem per fectum, nõ ſolum quantũ ad corpus. vt potentem ſtatim generare, ſed etiã quantũ ad animã in ſcientia ad quã poteſt naturaliter attin gere, vt ſtati poſſet docere. Illa autẽ ad quorũ cognitionẽ põt attin gere, virtute naturali ſunt omnia illa quæ naturaliter continentur in primis principiis per ſe notis, de quibus poteſt intellectus poſſi bilis in actũ reduci virtute intellect[9] agentis, & quia homo in ſta tu innocentiæ ordinabat̃ ad finẽ ſupernaturalẽ, ideo etiã tũc de ſu pernaturalibus cognitionẽ habuit quantũ pertinebat ad ſtatum il lum. f ❡ Omne em̃ quod &c. ſcilicet ſcđm veritatẽ. Ex quo patet, ꝙ habuit noticiã de proprietatib[9] naturalibus viuentium, quia nomina bene impoſita à proprietatibus rerum imponuntur.

Adę vero

✻ hoc aũt paradiſo ponit̃ hõ. i. quicũq; eſt in eccleſia merito & nu mero, ad operandũ & cuſtodiendum, id eſt ad faciendum bonum opus & continuãdum. Sequitur: a ❡ Non eſt bonũ hominẽ ſolum. Hic agitur de formatione mulieris de viro. Et ſecundũ Au guſtinum per virũ intelligitur ratio, per mulierẽ aũt ſenſualitas ſeu appetitus ſenſitiuus. Dicitur autẽ mulier formari de latere viri, qm̃ appetitus ſenſitiuus eſt rationalis per participationem, & eſt in ad iutorium viri. i. rõnis, quãdo regulatus rõne ꝑficit̃ virtute morali.

Margin notes (Lyra): D — Qđ Adam habuit ꝑfectã noticiã rerũ naturalium. — Moraliter.

E ☞ linguarum in Genea legimus cõſtat eſſe illius. a ℂ Apellauitq́ꝫ
Myſticè. &c. Aug. Myſtice. Significãs gẽtes q̃ ſalue fierẽt i eccl'ap Chri-
ſtũ nomen Chriſti accepturas, quod prius nõ habebãt, vnde Eſa.
lxv.c. Vocabo ſeruos meos noĩe alio. b ℂ Adę vero nõ inue.
&c. Augu. Videndũ eſt quõ facta ſit mulieris formatio, quæ my
ſticè dicitur ædificatio. Angeli nullam poſ-
ſunt creare naturam, ergo nec formare co-
ſtam in mulierem, nec carnis ſupplementum
in loco coſtæ, nõ ꝙ nihil agant vel aliquid
creetur, ſed nõ idõ creatores, ſicut nec agrico-
lę ſegetũ aut arborũ. Solus eñ deꝰ.i. trinitas
eſt creator. Facta eſt ergo fœmina à deo ẽt ſi
coſta miniſtrata ſit per angelos: ſicut vir fa-
ctus ex fœmina nullo concubitu, cum ſemen
Abrahæ diſpoſitum eſt per angelos in manu
mediatoris. Sed quæritur an ratio quã pri-
mis operibꝰ deus cõcreauit id haberet, vt ſe-
cũdum ipſam ex viri latere fœminã fieri ne-
ceſſe eſſet, an hoc tm̃ vt fieri poſſet. Vt autẽ
ita fieri neceſſe eſſet, nõ ibi iã cõditũ, ſed ĩ deo
abſcõditũ erat. Oĩs naturæ iuſtiſſimus cur-
ſus habet naturales leges, ſecũdũ quas & ſpiritus vitæ qui creatꝰ eſt
habet appetitus ſuos quodã mõ terminatos, quos etiã volũtas ma-
la nõ poſſit excedere: & elementa mũdi corporei diffinitã vim qua
litatemq́ꝫ ſuã, quidq́ꝫ quod valeat vel non, quid de quo fieri, vel
nõ, ſuper hũc naturalẽ curſum creator habet apud ſe poſſe de oĩ-
bus facere aliud q̃ eorũ naturalis ratio habet, vt virga.ſ. arida repẽ
te floreat, fructum gignat, & in iuuentute ſterilis fœmina in ſenectu
te pariat, vt aſina loquatur, & hmõi. Dedit autem naturis deus, vt
etiam ex his hæc fieri poſſent, nõ vt in naturali motu haberent. Ha-
bet autem in ſe abſconditas quorundã futurorum, vel factorũ cau
ſas, quas rebus conditis nõ inſeruit, eaſq́ꝫ implet, non opere proui-
dentiæ, quo naturæ ſubſiſtunt vt ſint, ſed quo illas adminiſtrat vt
voluit, quas vt voluit condidit. Omnia ergo quæ ad gratiam ſigni
ficandam nõ naturali motu rerum, ſed mirabiliter facta ſunt, eorũ
abſconditæ cauſę in deo fuerũt: Quorum vnum erat, ꝙ mulier fa-
F cta eſt de latere viri dormientis, q̃ per ipſum firma facta, quia ex oſ
ſe eius. Ille propter ipſam infirmus: quia non coſta, ſed caro ſupple-
ta. Non habuit prima rerum cõditio, quãdo ſexta die dictum eſt
maſculum & fœminam.c.e. vt fœmina ſic fieret, ſed vt fieri poſſet,
Extaſis im- ne contra cauſas quas deus voluntarie inſtituit, mutabili volunta-
miſſa in A- te aliquid faceret. Extaſis ergo recte intelligitur ad hoc immiſſa, vt
dam. mens Adę particeps angelicę curię & intrans ſanctuariũ dei nouiſſi
ma intelligeret. Vnde euigilans prophetico ſpiritu eructauit: Hoc
nũc os ex oſſibus meis & ca.d.c.m. quæ verba cum Adę ſcriptura
fuiſſe dicat, Chriſtus in euangelio deum dixiſſe declarat, vt intelliga
mus per illam extaſim Adam diuinitus hæc dixiſſe. Adę vero nõ
in.a. Nullus fidelis iuſtus Chriſto æquari poteſt. Pſalm.xliiij.a. Spe
cioſus enim forma pręfi.hõ. Nemo eñ poterat genus humanum
liberare niſi ipſe. vnde Apocal.v.a. Nemo inuentus eſt dignus ape
Myſticè. rire lib.& ſol.ſig.e.&c. ℂ Myſtice Adę vero non inue. &c.
Facta eſt mulier in adiutorium viri, quia adhuc erat quod fieret, vt
non ſolũ aĩa corpori dominaretur, ſed etiam virilis ratio ſubiuga-
ret ſibi aĩalem partẽ ſuã, per quod adiutorium imperat corpori.
Ad huius exempla fœmina facta: qua ratio viri ſubiugauit; vt qđ
in duobus planius apparet.i. in maſculo & fœmina, in vno cõſide-
retur, vt appetitum animę per quem de mẽbris corporeis opera-
mur mens ſubiugatum habeat.i. iuſte regat adiutorẽ ſuum. Demõ-
ſtratur etiam homini quanto melior ſit pecoribꝰ, quæ adducta no
minatim diſtinguit, & iudicio rationis diſcernit. Sed hic intellectus
facilis. Ille vero difficilior quo intelligit aliud eſſe rõnale quod re-
git, aliud aĩale qđ regit. In q̃ datũ eſt ei irrõnales motus diſcernere,
Myſticè. & dominio rationis cooperãte gratia ſubiugare. c ℂ Immiſit
ergo dominus &c. Iſidorus. Myſticę. Non poſſunt hęc cor
poreis oculis videri. Sed quanto quis à viſibilibus ad ſecreta intelli
gentiæ quaſi obdormiendo receſſerit, melius & ſincerius videt. Ipſa
ergo cognitio qua cognoſcit, aliud eſſe rõnem quę imperet, aliud
animalitatem quæ obtemperet, quaſi effectio mulieris eſt de coſta
viri, ꝓpter cõiũctionẽ ſignificãdã. Vt huic parti qſq́ꝫ dñetur, & fiat
q̃ſi cõiugalis in ſeipſo, ꝑfecta ſapiẽtia indiget, cuius cõtẽplatio ſecre-
ta eſt, & à ſenſu corpis remota, q̃ p ſoporẽ intelligit. Tũc eñ ordi-
natiſſime caput mulieris eſt vir, cũ viri caput Chriſtꝰ eſt. In loco co
ſtę carnẽ poſuit, ñ vt caro carnalẽ cõcupiſcẽtiã ſignificet, ſed affectũ
dilectiõis, q̃ qſq́ꝫ aĩam ſuã diligit, & nõ ẽ durꝰ vt eã cõtẽnat, qđ dili
git qſq́ꝫ cui pẽſt. Vocauit ergo Adã vxorẽ ſuã, tanq̃ꝫ potior iferio-
rẽ, & dixit: Hoc nũc os ex oſſibꝰ meis &c̃. Os de oſſibꝰ ꝓpter for-
titudinẽ, & caro de carne, ꝓpt tẽperãtiã. Hæ duę vtutes ad iferio-
rẽ animi ꝑtẽ ꝑtinẽt, quã prudẽtia rõnalis regit. Vnde hæc ꝑs ani-
mę virago

a ¶ Hebręa lingua, quę ſola ſtetit ante confuſionem turris.

ᵃ eſt nomẽ eiꝰ. Appellauitq́ꝫ Adã
noĩbus ſuis cuncta animantia,
& uniuerſa uolatilia cœli, & oẽs

a ¶ inter omnia animãtia ſibi adducta.

ᵇ beſtias terrę. Adę uerò ñ iuẽnie ᵃ

a ¶ apoſtolus: dei adiutores ſumus. hi non inueniebantur ante Chriſti dormitionem.

ᶜ bat adiutor ſimilis eiꝰ. Immiſit ergo ᵇ

a ¶ pater. b ¶ per mortem crucis c ¶ Chriſtum ſcilicet. d ¶ cauſa myſterij non de terra plaſmatur mulier ſicut uir. a ¶ eccleſia in Chriſto eſt fortis.

dñs dẽus ſoporẽ ĩ adã. Cũq́ꝫ ob
dormiſſet, tulit unã de coſtis eius, ᶜ

mę virago dicta, tanq̃ꝫ à viro deriuata. Qđ aũt ſequitur: Propter hoc G
relinquet homo patrem & matrem &c. prophetia eſt, ad ſacramen-
tum Chriſti & eccleſię referenda. ℂ Aug. Qui putant animã ex An aĩa ex
aĩa, ſicut carnem ex carne fieri, dicũt deũ vnã feciſſe aĩam ſufflãdo in anima fiat.
faciem viri, vt ex illa cęterę crearent̃, qm̃ primo Adã formatus eſt,
deinde Eua. Et vnde corpus & animam ille
habuit, dictum eſt, ſed non de illa ꝙ flatu dei
ſit animata, tanq̃ꝫ de viro vtrũq́ꝫ dictum ſit,
qui iã fuerat animatus. Sed ſi propterea pu-
tant animã mulieris ex anima viri, quia ſcri-
ptũ nõ eſt, ꝙ eam deus ſufflando animauerit
cur ex viro aĩatam credunt, cũ & hoc ſcri-
ptũ nõ ſit: Si verò deus omnes aĩas ſicut pri
mam fecit, ideo de aliis ſcriptura tacuit, quia
quod in vna factum eſt: de cæteris intelligi
poſſet. Nam ſi aliud fiebat in fœmina: q̃ꝫ in
viro, vt ex carne aĩata anima duceret̃, non ſi-
cut viri, aliunde corpus, aliunde anima: qđ I ſimilis
aliter fiebat, ſcriptura tacere nõ debuit: ne ita eius. qđ
factum putaremus, ſicut iam didiceramus: eſſet coram
quia ergo non dixit ex anima viri factam a- eo.
nimam mulieris: innuit nihil aliud putandum, quam de viro fuerat
dictum. Auguſtin. Si quęratur vnde accepit animam Chriſtus: Vnde aĩa
Mallem audire meliores & doctiores: tamẽ pro meo captu libẽtius Chriſti.
reſpondeo, non de Adam, q̃ꝫ de Adam. Si verò nõ ſecundũ animã,
ſed tantũ ſcđm carnẽ dicimus Leui fuiſſe in Abraam, ibi erat Chri
ſtus, qui ſecundũ carnem ex Abraã, & ipſe ergo decimatus eſt, quæ
eſt ergo differentia ſacerdotij Chriſti & Leuitici, quod Leui deci-
matus eſt à Melchiſedech, niſi quia neceſſe eſt aliquo modo nõ fuiſ
ſe ibi Chriſtũ: Nam ſcđm carnem ibi fuit, ſcđm aĩam non fuit. Nõ
eſt ergo aĩa Chriſti de traduce ꝑuaricatiõis. Sed dicẽdũ ẽ, quis nul-
lius aĩa ſit in lũbis pr̃is ſcđm carnẽ tñ ĩ lũbis Abrahæ decimatũ Leui,
Chriſtũ nõ decimatũ, qa ſcđm rõnẽ ſemĩalẽ ibi fuit Leui, q̃ rõne ꝑ
cõcubitũ venturus erat in vẽtrẽ, ſecundũ quam non erat ibi Chriſti
caro, quãuis ſecundũ ipſam fuerit Mariæ caro. Leui eñ de carne cõ
cupiſcẽtia naſcit̃: Chriſtꝰ ſecũdũ carnalẽ ſolã ſubſtãtiã. In Abraam
decimabat̃ quod curabat̃, non illud vnde curabat̃. Sed ſi dicitur ſi-
cut potuit eſſe ſecundũ carnẽ, & nõ decimari ita ſecundũ aĩam. Re- H
ſpondetur: Si potuit de aĩa fieri quod de carne dictum eſt, ita eſt de Vincant q̃
traduce anima Chriſti, vt labem pręuaricationis nõ cõtraxit. Si au- poterunt:
tẽ ſine reatu non poſſet inde eſſe, non inde eſt. Cęteræ autẽ animæ
vtrum de parentibus, an deſuper ſint: vincant qui poterunt, ego
adhuc inter vtroſq́ꝫ moueor: aliquãdo ſic, aliquãdo aũt ſic. At oĩa
paria vel pene paria ex vtroq́ꝫ latere munimẽta rationum pronun-
ciarẽ, niſi ſententia eorum quę animas ex patribus creari putant, de Moraliter.
baptiſmo paruulorũ pręponderaret: de quibus quid reſponderi
poſſit, nõdũ mihi occurit. ℂ Moraliter. Gregor. in morali.
lxxx. Immiſit ergo.do.deus ſo.&c. Culmẽ cõtẽplationis non
attingimus, ſi nõ ab exterioris curæ oppreſſione ceſſemus, nec noſ-
ipſos intuemur. vt ſciamus in nobis aliud eſſe rationale quod regit,
☞ Aliud animale

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℂ Adę vero non inueniebatur &c. Repetit hic cau-
ſam formationis mulieris, de qua in principio huius partis mentio
nem fecerat, & occaſione cuius nominationem animantiũ interpo-
ſuerat. b ℂ Immiſit ergo dominus deus &c. Hic deſcribit̃
formatio mulieris de latere hominis dormientis in figura, ꝙ eccle-
ſia erat formanda in futuro de latere Chriſti dormiẽtis in cruce. Di
cit igitur. Immiſit ergo dominus deus &c. Ex quo patet qđ Nota de
iſte ſopor non fuit naturaliter cauſatus, ſed à deo immiſſus, ne Adã coſta.
videret amotionem coſtæ ſuę. c ℂ Tulit vnã de coſtis. Hoc
videt̃ incõueniens: quia illa coſta aut erat de integritate ipſius Adę,
aut ſuperflua. Si primo modo, tunc remanſit corpus Adę diminu-
tum & imperfectũ: quod non decet conditionem primi hominis,
qui erat ſimpliciter perfectus quantum ad animam & corpus. Si ſe
cundo modo, tũc illa coſta in Adam quæ fuit mõſtruoſa, ſicut ſex
tus digitus fuiſſet in manu: quod etiã eſt inconueniens in primo ho
mine, vt prędictũ eſt. Dicendũ ad hoc ꝙ aliquid eſt ſuperfluũ in na
tura humana rõne indiuidui, qđ tamẽ eſt neceſſariũ rõne ſpeciei. Si
cut ſuperfluum alimenti de quo fit ſemen eſt ſuperfluũ in indiui-
duo, qđ alit̃ inquãtũ hmõi. Eſt tamẽ neceſſariũ inq̃tũ eſt principiũ
ꝓducendi ſibi ſimile ad cõſeruationem ſpeciei: quia ſemẽ mediãte
quo fit generatio eſt de ſuperfluo alimẽti, vt habetur.ij. de aĩa. Et ta
le ſuperfluũ nõ eſt monſtruoſum, imo naturale & ꝑ ſe intẽtũ: quia
vt ibidẽ dicit̃: Generare eſt opus naturaliſſimũ, & natura magis in-
tendit conſeruationẽ ſpeciei q̃ꝫ indiuidui. Eodem modo dicẽdũ de
illa coſta, ꝙ fuit ſuperflua rõne indiuidui: & ideo illa ſublata remã-
ſit corpꝰ Adę integrũ & ꝑfectũ, fuit tamẽ neceſſaria inquãtũ muli-
☙ er de ipſa

A aliud animale quod regitur: niſi ad ſecretum ſilentij recurrentes, ab exteriori perturbatione ſopiamur. Qđ bene Adã dormiens figurauit de cuius mox latere mulier ꝓceſſit. Qui enim ad interiora intelligenda rapitur: à rebus viſibilibus oculos claudit, & tunc intelligit in ſeipo aliud eſſe qđ regere debeat, tanq̃ vir: aliud ꝙ regatur, tanquam fœmina. a ℭ Et ædificauit & cetera quamobrem relinquet & cetera. Iſidorus Myſtice. Quod per hiſtoriam completum eſt in Adam, per propheuam ſignificat Chriſtum, qui reliquit patrem, id eſt non ſic apparuit hominibus, ſicut apud patrem. Et matrem, id eſt ſinagogæ carnalem obſeruantiam: de qua natus ſecundum carnem. & adhæſit vxori: id eſt eccleſiæ: vt ſint duo in carne vna. eſt eñ caput eccl'ię, & ip̃a corp⁹ ei⁹: q ſoporatus ſomno paſſiõis: vt ei cõiūx. i. eccl'ia formarẽt. vñ Pſal. iij. b. Ego dormiui & ſoporatus ſum. ergo formata eſt eccl'ia de latere eius. i. fide paſſiõis & baptiſmi, q̃ a de latere ei⁹ exiuit ſanguis & aq̃. Ioh. decimonono. f. & Roma. primo. a. Factus eſt autem ex ſemine Dauid ſecundum carnem: tanquam de limo terræ: cum homo non eſſet qui operaretur in terra: quia nemo in virgine operatus eſt: de qua natus eſt Chriſtus. Fons aſcendebat è terra & irrigabat faciem terræ. Facies: id eſt dignitas terræ: mater domini quã irrigauit ſpiritus: vt de limo tali ille homo fieret: qui conſtitutus eſt in paradiſo: id eſt in voluntate patris vt operaretur, & cuſtodiret, impleret ſcilicet & conſeruaret. præceptum enim nos accepimus in illo qui ait Matthęi vigeſimoquinto. d. Quod vni ex B minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Lignum autem paradiſi ſpirituales ſignificat delitias: Gala. quinto. f. Fructus autem ſpiritus eſt gaudium, charitas, pax, & huiuſmodi. Lignum ſcientiæ boni & mali non debemus tangere: id eſt de natura quæ nobis eſt media non debemus ſuperbire: ne decepti experiamur inter bonum & malum; ſcilicet inter catholicam fidem & fallacias hæreticorum. Ita enim peruenimus ad noticiam boni & mali. primę Corinth. ſecundo. d. Oportet enim hæreſes eſſe: vt qui probati ſunt manifeſti fiant. Serpens enim hæreticorum venena præſignat.

Myſticè.

Hoc nũc. hac vice, vł hæc nunc.

* אִישׁ iſch, vir: אִשָּׁה iſcha, fœmina.

i. duo in carne vna. in vnã carnẽ. i. vna caro.

b ℭ Erat autem vterq; nudus Auguſtinus. Si dei verbis vł cuiuſlibet prophetæ aliquid dicitur: quod ad literam abſurdum videtur: & ideo figurate dictum, ob ſignificationem tamen dictum eſſe non eſt dubitãdum. Corpora verò duorum hominum in paradiſo nuda erant, nec erubeſcebant: quia nullam legem in mẽbris ſenſerant legi mentis repugnantem: quæ inobedientiam ſecuta eſt. Nihil putabant velandum: quia nihil ſenſerant refrenandum. ℭ Iſidorus Myſtice. Erat autem vterq; nudus & cætera. Quod nudi erant nec erubeſcebant ſimplicitatem animæ & caſtitatem ſignificat. vnde ſecundę Corinth. vndecimo. a. Deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto: Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam: ita corrumpantur ſenſus veſtri. & cętera. Serpens diabolum ſignificat, qui non eſt ſimplex. vnde ſequitur: Serpens erat callidior cunctis animantibus: in quo ſignificatur verſutia eius. Paradiſus vita beata, in qua ſerpens non erat: quia iam diabolus erat. Locutio iſta tentatio occulta: ſicut acceſſit ad Iudam, perſuadens vt Ieſum traderet: quoniam intrauit in cor eius. Ioannis decimotertio. c. Sed vir repellit, qui paradiſum incolit: ſed per mulierem decipitur: quia ratio noſtra non ducitur ad conſenſum niſi delectatio mota fuerit in aliqua parte animæ, quæ debet obtemperare rationi vt viro rectori. nec aliter quis in peccato labitur. In ſerpente ſuggeſtio: in muliere libido: conſenſus rationis in viro. Si cupiditas mota eſt, perſuaſum eſt mulieri. Si ratio conſentit ſuadenti libidini: à beata vita tanquam à paradiſo expellitur homo & imputatur peccatum: etiam ſi non ſequatur factum quia in conſenſu rea tenetur conſcientia.

Miſticè.

a ❡ quia Chriſtus pro eccleſia infirmus. ❡ Alij: Poſuit carnem pro ea ſcilicet Chriſtus moriendo pro eccleſia. b ❡ eccleſia templum dei eſt, per ſacramenta de eius latere excuntia generata.

a & repleuit carnẽ ꝓ ea. Et ædificauit dñs deus coſtã, quã tule-

a ❡ per fidem.

rat de Adã in mulierẽ, & addu-

a ❡ eccleſiam. b ❡ Chriſtum

xit eãm ad Adãm. Dixitq; Adã

a ❡ quia in cęteris adiutorium ſimile ſibi non inuenit, & quia non ex ſua ſubſtantia: ſed ex aquis & terra eſſe nouerat. ❡ quia eccleſia corpus Chriſti eſt ſecundum apoſtolum, ex carne eius conſtans, id eſt ex infirmis, & ex oſſibus, id eſt fortibus membris. b ❡ in extaſi prophetiæ ſpiritu intellexit coſtam ſibi eſſe ſubductam, & mulierem formatam.

Hoc nũc os ex oſſibus meis, et caro de carne mea †. Hæc uoca-

a ❡ Similiter in hebræo congruit, quia ab * is quod eſt uir, iſſa, id eſt fœmina dicitur: Theodotio aliam etymologiam, ſuſpicatus eſt, dicens: Et hæc uocabitur aſſumptio, quia ex uiro aſſumpta eſt. Iſſa, enim ſecundum uarietatem accentus etiam aſſumptionem ſonat. b ❡ Chriſti latere. ❡ ſicut a Chriſto chriſtianum nomen datum eſt eccleſiæ.

bit uirago q̃m de uiro ſũpta ẽ:

a ❡ uerbum caro factum eſt. ❡ formam ſerui accipiens. ❡ exiui a patre, & ueni in hunc mundum. b ❡ ſynagogæ obſeruantiam, quæ eſt mater Chriſti ſecundum carnem.

ꝙobrẽ relĩqt hõ p̃rem ſuũ & mã-

a ❡ id eſt, eccleſię.

trẽ, et adhęrebit uxori ſuę, et erũt

a ❡ Chriſtus & eccleſia. b ❡ quia unum corpus

duo ĩ carne unã. Erat aũt uterq;

Chriſtus & eccleſia. a ❡ uelamine duplicitatis.

nudus, Adam ſcilicet & uxor

a ❡ quia nullum motum carnis ſentiebant.
a ❡ quia ſine macula & ruga.

eius, & non erubeſcebant.

Nicolaus de Lyra.

er de ipſa erat formanda, vt ſic Adam eſſet principium totius humanæ ſpeciei, vt prædictum eſt. propter quod non fuit monſtruoſa. a ℭ Et ædificauit. Formationẽ mulieris exprimit ꝑ modum ædificationis, vt dicit Ra. Sa. & verum eſt, eo ꝙ ſicut ædificium latius eſt & groſsius inferius, & magis ſubtile ſuperius, ita corpus mulieris groſſius eſt in pub⁹ inferiorib⁹ de communi curſu, & ſubtilius & gracilius in ſuperioribus, & hoc eſt propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter eſt frigida, & ideo maior pars alimenti de qua fit nutritio, & augmentum remanet in inferioribus partibus, & minor pars ſuperius eleuatur. Contrarium autem eſt in maſculo propter fortitudinem calidi naturalis: & ideo communiter habet pect⁹ lati⁹, ſcapulas groſſiores & caput. b ℭ Coſtam quam tulerat de Adam in mulierem & cætera. Non enim formauit eam de pede, quia non erat ſerua: nec de capite, quia non erat viri domina, ſed de coſta, quia erat viri ſocia. Dicunt verò aliqui qđ hæc formatio de coſta fuit per additionem alterius materiæ, alioquin corpus mulieris fuiſſet nimis rarum ſi eadem materia accepiſſet maiores dimenſiones: & dicunt quod fuit ſimile in multiplicatione quinq; panum Ioh. ſexto. a. de qua videtur dicere Auguſtinus maniſeſtè, quod fuit per additionem materiæ dicens: Ille in manibus ſuis multiplicauit quinq; panes, qui de paucis granis creat ſegetes. & certum eſt quod ſegetes multiplicantur de granis per additionem materiæ. Alij verò dicunt, quod formatio mulieris de coſta fuit ſine additione materiæ. De⁹ enim qui de nihilo produxit materiam. multo fortius potuit facere de modica materia magnam: non per additionem materię aliunde ſumptę, ſicut eſt in ſegetibus, ſed per multiplicationem eiuſdem materiæ in ſeip̃a nec ex hoc ſequitur corpus mulieris carere debita dẽſitate, q̃a formatiõe facta tantũ fuit ibi de materia, ac ſi fuiſſet aliunde addita: & iſta expoſitio videtur magis propinqua literæ. c ℭ Dixitq; Adam: hoc nunc os ex oſſibus meis. Hic conſequenter deſcribitur viri & mulieris coniunctio matrimonialis. vnde dixit: Dixitq; Adam: Hoc nunc os & cętera. Ex quo patet Adam cognouiſſe ſupernaturaliter formationem mulieris de coſta ſua, quia non viderat hanc formationem. d ℭ Et caro de carne mea. Quia illa coſta de qua formata eſt mulier, non fuit ſublata de Adam nuda, ſed cum aliqua carne. e ℭ Hæc vocabitur virago. Quia de viro ſumpta eſt. Iſta eſt locutio impropria: quia Virago non ſignat mulierem de viro ſumptam vel deriuatam, ſed magis mulierẽ viriliter agentem. & ideo magis proprie diceretur Vira, ſi ſermo latin⁹ pateretur. Iſta autem deriuatio magis apparet in hebræo vbi dicitur אִשָּׁה iſſa, id eſt mulier: qđ nomẽ deriuatur ab אִישׁ is, qđ ſignat virum. f ℭ Quemobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem & cętera. Non quantum ad dilectionem, quia filius non poteſt denegare parentes, ſed quantum ad cohabitationem, quia filius cum eſt vxoratus ſtatim eſt emancipatus & habet prouidere ſibi & vxori & familiæ. g ℭ Et erũt duo in carne vna. Quia maſculus & fœmina coniunguntur ad vnam carnem prolis procreandam. Aliter exponitur. Quamobrem & cętera. excludendo per hoc patrem & matrem à copula matrimoniali, quia iſtud nunquam fuit licitum, ſed eſt contra dictamen rectæ rationis, quia eſt contra reuerentiam parentalem. Aliæ autem perſonæ quantumcunq; propinquæ conſanguinitate fuerunt licitè poterant copulari matrimonialiter in principio, vt frater & ſoror de pueris Adæ & Euæ. h ℭ Erat aũt &c. ſecundũ Ioſephũ hoc erat ex ſimplicitate vel carentia ſcientię in primis parentibus, ſicut contingit in pueris carentibus vſu rõnis, qui non erubeſcunt ex ſua nuditate: ſed hoc eſt ſupra improbatũ, quia homo à ſua formatione fuit perfectus in ſcientia, & ideo dicendum quod iſtud contingebat ex conditione ſtatus innocentiæ, quia nullus motus inordinatus poterat contingere in membris genitalibus nec inhoneſtas in aliis partibus, durante illo ſtatu. & ideo nuditas quarumcunq; partium corporis non erat cauſa erubeſcentiæ.

C

Quare de coſta mulier.

Inſtitutio ſcti m̃rĩmonij. 1. Co. 11. b.

Matt. 19. a. Mar. 10. a. Ephe. 5. g. 1. Cor. 6. d.

Eua facta ꝑ additionẽ materiæ.

Matt. 19. a. 1. Cor. 6. d. Ephe. 5. g. 27. q. 2. c. l. diuinæ. De diuor. c. gaudem⁹ & de bigamis. c. debitũ. 30. q. 4. c. 1. De pe. diſ. 2. c. ſapiens. & c. ſed nec.

Virago.

Vira.

Iſſa.

Cauſa erubeſcentiæ.

E ¶Geneſis cap.ij.vbi dicitur in poſtilla:Aliter exponitur prout requies ponitur pro cõpletione deſiderij &c.

ADDITIO I.

Queſtio.

¶Circa hanc expoſitionẽ vlteri⁹ quęrẽdũ eſt:Cũ deus ab ęterno in ſeipſo requieſcit,eo ꝙ ipſe ſibi ſufficit & implet deſideriũ ſuũ,quomõ ergo ſcriptura dicit:Requieuit in die ſeptima:Talis eñ requies ab æterno cõpetit deo.Ad quod dicendũ ſecundũ Thomã in prima pte qõ.lxxiij.articu.ij.in cor.q.ꝙ quãuis ab æterno requieuerit in ſeipſo deus:tamẽ ꝙ poſt opera cõdita in ſeipſo requieuerit, hoc pertinet ad ſeptimã diẽ,& hoc eſt ab operibus requieſcere.Ad qđ allegat Auguſt.ſuper Gene.ad literam.

¶In eodem capitulo.ij.vbi dicitur in poſtilla: Et benedixit deus diei ſeptimo,& ſanctificauit illum &c̃.

ADDITIO II.

¶Quod bñdictio & ſanctificatio diei ſeptimæ intelligat̃ ſcd'm applicationẽ ad diuina obſequia,hoc non pertinet ad literalẽ ſenſum, ſed myſticã expoſitionẽ.vnde magiſter in.ij.di.xv.Illũ aũt diẽ ſctificaſſe & benedixiſſe dicit̃,qa myſtica præ cęteris benedictiõe & ſanctificatiõe dotauit eũ.Vnde in lege dicit̃:Memẽto ſctificare diẽ ſabbati:Hæc ille.Si eñ ex ſenſu literali hmõi ſctificatiõis & benedictionis hr̃,ꝙ hõ die ſeptimo deberet ceſſare ab operibus terrenis &c. ſequeret̃ ꝙ ſcti pñarchæ fuiſſent obligati ad cõſeruationẽ ſabbati, qđ minime reperit̃ ante legẽ.Vnde lr̃aliter intelligit̃ benedictio ſabbati:p hoc ꝙ benedictio ad multiplicationẽ ptinet.vnde creaturis quas de⁹ benedixit dictũ eſt:Creſcite & multiplicamini.multiplicatio aũt rerũ fit p adminiſtrationem creaturę,ſcd'm quã ex ſimilibus ſimil'a generant̃:quæ quidẽ adminiſtratio incipit à ſeptimo die:ſanctificatio ẽt cõpetit ſeptĩo diei: inquantũ res cõditæ & mltiplicatæ ĩ deo requeſcũt,vñ & res deo dicatę,ſanctæ dicunt̃, vt ĩ poſtilla &c̃.

¶In eo.ca.ij.vbi dicit̃ ĩ poſtilla.Philoſ.etiã.ij.metheo.dicit &c.

ADDITIO III.

¶Sequẽtes opinionẽ Ariſt.poſſunt cõcedere,ꝙ inter duos tropicos ſit regio habitabilis & tẽperatiſſima:p qđ in illa regione ſit aliqua ps alta & mõtuoſa intm̃ ꝙ reflexiões radiorũ ſolis nõ attingũt ad illũ locũ cũ exceſſu caloris,ſed tẽpate,eo mõ quo cõtingit ĩ aliqbus ptib⁹ climatũ calidorũ,vbi aliq mõtes alti tantã attingũt frigiditatẽ,ꝙ ibidẽ niues generant̃,& ẽt durãt p magnũ tps anni,vt pa-
F tet p experientiã:vnde etiã ſecũdũ opinionẽ philoſophi cõcedi poteſt ꝙ padiſus terreſtris ſit ĩ oriẽtali plaga ſub ęqnoctio mõ pdicto.

¶In.e.c.ij.vbi dicit̃ ĩ poſtilla:Vt opari &,cuſtodire referat̃ ad deũ.

ADDITIO IIII.

Hortus cõmunis generis ſcd'm hebręos.

¶Iſte mod⁹expoſitiõis nõ habet locũ ſcd'm hebraicãveritatẽ.In hebręo eñ in hoc loco habet̃ vt oparet̃ & cuſtodiret illã ĩ fœminino genere,nõ illũ in maſculino:vnde oportet vt referat̃ ad padiſum,q ſub nomine hortus dicitur.Hortus autẽ in hebręo eſt communis generis,quia quandoq; in maſculino,quãdoq; in fœminino noĩat̃.

¶In eo.ca.ij.vbi dr̃ in poſtilla:Formationem mulieris &c̃.

ADDITIO V.

Productio hois tripliciter nominatur.

¶Hæc ratio Ra.Sa.& ſi cõtineat aliqd veritatis,eſt tamẽ ĩpropria ſeu impertinens ad ꝓpoſitũ:nõ eñ ptinet ad ſacrã ſcripturã dicere an fœmina ſit groſſior in ptib⁹ inferiorib⁹ an nõ:nec ex hoc ſequtur aliqd ptinẽs ad mores:Sed in hoc poſſet aliter dici,& forte melius & magis ad ꝓpoſitũ.Ad qđ ſciẽdũ ꝙ in rerũ primordijs ſcriptura triplici mõ denoĩat ꝓductionẽ hois.Vno ſcilicet mõ p hoc verbũ formauit.ſicut cũ dicit̃ Gene.ij.b.Formauit de⁹ hoĩem de limo terræ.Alio mõ p hoc vbum genuit,ſicut cũ dr̃ Gen.iiij.d.qđ Adã genuit Seth:Alio mõ p hoc verbũ ædificauit,ſicut cũ dicitur hic:ædificauit domin⁹ coſtã quã tulerat de Adã ĩ mulierẽ.Prio aũt modo productio hominis ſpecialiter quantum ad corpus,facta eſt per quandam tranſmutationem quaſi naturalẽ, ſecundum quã res ꝓducta non habet identitatem ſpecificam cum re ex qua producitur:imo eſt ibi oppoſitio, cum ex non tali fiat tale : vt in primo Phyſicorum. & ideo talis productio proprie nominat̃ formatio, eo ꝙ pficitur per nouam formam de nouo aduenientem,& iõ de tali productione dicitur:Formauit deus hominẽ de limo terræ. Secundo vero modo productio hominis facta eſt per generationem naturalem,ſecundũ quam res aliqua generat ſibi ſimilem ſecũdum ſpeciẽ,vt cũ ignis generat ignẽ:& in tali productiõe cõmuniter inter generantem & generatum eſt identitas ſpecifica,ſecundũ quam dicitur,ꝙ Adam genuit Seth ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuã.Tertio vero modo productio hominis facta eſt quodammodo p modum ædificationis,ſecundũ quam manet aliqualis idẽtitas,quaſi induidualis inter ædificatum & id de quo ædificatur,cum enim domus fit ex ligno vel lapidibus ; non ſolum remanent in domo
G ligna ſeu lapides eiuſdem ſpeciei cum lignis & lapidibus ex quibus domus fuit ædificata:ſed etiam ligna vel lapides remanent in domo ædificata eadem quæ prius indiuidualiter erant, ſecũdum quẽ modum quodammodo facta fuit mulier de coſta Adæ. Non eñ fuit facta primo modo, ita vt nõ remaneret identitas ſpecifica inter ipſam & Adam,vt eſt manifeſtũ.Nec etiam ſecundo modo,ſic ſcilicet vt remaneret inter eos indentitas ſpecifica tm̃,ſed tertio mõ ſcilicet vt inter eos etiã remaneret quodãmodo quaſi indẽtitas indiuidualis , ſicut inter ligna ex quibus domus ædificatur , & ligna quæ ſunt in domo iam ædificata,remanet identitas indiuidualis:& hoc clare innuit litera cum dicit:Dixitq; Adam:Hoc nunc os ex oſſibus meis,& caro de carne mea,quia ſine omni extrinſeco additamento per diuinã potentiam,coſta in ſemetipſa multiplicata, mulieris corpus factum fuiſſe dicitur,vt magis videtur velle magiſter in.ij.diſt.xviij.ſiue per additionẽ factam ad materiã pręexiſtentẽ coſtæ,prout videtur velle ſupra in prima parte.& coſta de Adã ſubtracta remanſit eadem indiuidualiter in productione corporis mulieris.Similiter & caro quæ etiam cum coſta fuit de corpore Adæ ſublata,vt magiſter ponit in hiſtoriis ſcholaſticis.& ideo ſecundum iſtum modum productiõis dicitur ædificare nõ formare ſeu generare,quia habet ſimilitudinem cum ędificio ratione iam dicta:ſecũdum quod denotatur maiorem identitatẽ eſſe inter virũ & vxorẽ, q̃ inter patrẽ ſeu matrẽ cũ filio,ſic maior eſt identitas indiuidualis q̃ ſpecifica.De quo poteſt etiã intelligi illud:Relinquet homo patrem & matrem & adhęrebit vxori ſuæ,& erũt duo in carne vna, quaſi dicat:Rationabile eſt vt homo relinquat patrem & matrem quantum ad domeſticam conuerſationem, & alia huiuſmodi , & adhęreat vxori in eiſdem:eo ꝙ inter virũ & vxorem eſt quodãmõ identitas indiuidualis,quia ſunt duo in carne vna,nõ aũt inter filiũ & patrem ſeu matrem.Hoc etiam ſonant verba Apoſtoli ad Eph.v.g.dicentis:Iam non ſunt duo ſed vna caro.iſta tamẽ intelligãtur non excludendo alias ſanctorũ expoſitiones.Conſonat etiã expoſitio myſterio Chriſti & eccleſiæ, quod in hoc ſacramento .ſ.matrimonij figuratur:iuxta illud ad Ephe.v.g. ſacramentum magnum inter Chriſtũ & eccłiam.Nã corpus Chriſti myſticũ,licet multa cõtineat ſuppoſita,vnũ tamẽ eſt quodãmõ indiuidualiter,cuius compoſitio etiã ædificatio dicitur:iuxta illud Mat.xvj.c. Et ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.

Correctorium magiſtri Mathiæ contra Burgen.

IN ſecũdo capitulo vbi Poſtillator exponit benedictionẽ ſeptimę diei p applicationẽ ad diuina &c. Burgẽſis dicit illã applicationem ad ſenſum literalem non ptinere,ſed ad myſticam expoſitionẽ:ad quod probandum adducit magiſtrũ lib.ij.diſt.xv.dicentẽ:Illum diem deus ſanctificaſſe & benedixiſſe dicitur:quia myſtica prę cęteris benedictiõe & ſctificatiõe dotauit illũ.vnde in lege dicit̃:Memẽto ſctificare diẽ ſabbati.Sed cõſideranti dictum magiſtri,clarum fit ꝙ Burgen.non probat per ipſum qđ intendit,nam magiſter non dicit myſticã eſſe ſeptimæ diei expoſitionẽ, ſed eſſe myſticã eius benedictionẽ,ideſt diuinam.Myſticum eñ ſcd'm Britonem vno modo dicitur diuinũ, & ſic nihil ad propoſitum Burgen. Extra propoſitũ etiã eſt quod addit Burgen.arguendo ſic:Si ex ſenſu literali huius ſanctificationis habetur,quod homo die ſeptimo deberet ceſſare ab operibus terrenis,ſequitur quod ſancti patriarchæ fuiſſent ad obſeruationẽ ſabbati obligati,quod non reperitur ante legem . Hic dico quod Burgẽſis noluit poſtillatorem intelligere,quoniam benedictionem ſeptimæ diei ad literam nõ exponit de ſabbato iudaico & cerimoniali,ſed morali qualiter pertinet ad decalogum & ita implicite obligabat ante legẽ & poſt,ſcilicet in conſideratione creaturæ , non requieſcere,ſed regrediendo in opificem,& ibi ſiſtere cõtemplationem:vt ſic ſex dies pertineant ad vſum , ſeptima ad fruitionem cui competit benedictio myſtica,id eſt,diuina.Nec videtur valere literalis expoſitio quam Burgẽſis prætẽdit. Ait enim quod literaliter benedictio ſabbati ad multiplicationem pertinet , vnde creaturis quas deus benedixit dictum eſt:Creſcite & multiplicamini.Si enim hæc congruentia Burgenſis valeret,tunc omnia contenta ſub creaturarum benedictione ad ſabbatum viderentur pertinere,quod eſt falſum , quia omnia ad vſum creatarum rerum extenduntur . Dicit eñ deus benedicendo hõi,prio hui⁹:Creſcite & multiplicamini & replete terrã,& ſubiicite eã,dominamini piſcib⁹ maris &c̃ . quæ oĩa ad vſum rerũ ptinẽt:& à benedictiõe ſabbati diſtrahere videntur.Nec video ſi Burgẽ.voluerit ad literã intelligi ſabbatum,quomodo non coget Chriſtianos in ſabbati obſeruantia iudaizare, cum ad decalogi teneantur abſeruationem.Poſt huiuſmodi igitur deuiam Burgenſis intentionem, poſtillator concludit dicens. Sanctificatio competit ſeptimæ diei , inquantum res condi-

H

Myſticum.

tæ & multiplicatæ in deo requieſcũt. ¶Item in eodẽ ca. vbi poſtilla=
A tor dicit de ſitu paradiſi in oriente, allegat Ariſto. in .ij. Metheo. qui
dicit inter tropicos nõ eſſe regionẽ habitabilẽ, igiť ibi non eſt para
diſus ſequẽdo Ariſtotelẽ. Burgen. aũt ſomniando neſcio quid, dicit
ſequẽdo Ariſ. poni põt paradiſus inter tropicos. Sequiť em̃: Inter
tropicos non eſt regio habitabilis ſcd'm Ariſto. ergo paradiſus nõ
erit habitabilis, ſi inter tropicos poſitus fuerit. Et ſic ex opoſito cõ=
ſequentis cõtradiciť Ariſto. & incõuenienter diciť ſequendo eum:
quia ſequitur. Si paradiſus eſt habitabilis, & paradiſus eſt inter tro=
picos, ergo inter tropicos eſt locus ſeu regio habitabilis, quod eſt
oppoſitũ dicti Ariſtotelis. ¶Item in eodẽ ca. vbi poſtillator expo=
nit formationẽ mulieris ꝑ quandã cõgruentiam ſumptã à Ra. Sa.
Burgen. ſignificans Ra. Sa. bene dixiſſe, dicit ſe melius dicere velle,
quare videlicet formatio illa exprimiť ꝑ ędificationẽ, diſtinguẽs tres
modos circa rerũ productiões in principio tribus terminis expreſ=
ſos, ſcilicet ꝑ formare, ꝑ generare, & ꝑ ædificare. Formare dicit pro=
prie in his in quibus res producta nõ habet idẽtitatem ſpecificã cũ
re ex qua producitur: imo eſt inter eas quędã oppoſitio: quia ex nõ
tali fit tale, & ſic vbi forma apponiť materię, formatio diciť. Sed vi=
detur Burgẽ. fruſtra laborare, quia ſcd'm eũ ædificatio coſtę in mu
lierem non differt à formatione, eo ꝙ mulier producta non habet
identitatẽ ſpecificã cum coſta ex qua produciť. Patet, quia nõ con=
tinentur ſub eodẽ genere immediato. Eſt em̃ mulier animal qđ de
coſta dicere nõ eſt verum, niſi in aliquo: Inter mulierẽ etiam produ
ctam & coſtã ex qua eſt, eſt oppoſitio ſicut in formatione, quia ex
non muliere fit mulier. Coſtæ etiam in formatione mulieris forma
apponiť quaſi materię, ex quo vere igitur formatio diciť, nec ſcd'm
eius rationes à Burgẽ. poſitas differt ab ædificatione mulieris: Sed
cum addit Burgen. ꝙ productio hoĩs diciť ædificatio, ſicut quãdo
inter productũ & illud ex quo produciť remanet idẽtitatis quaſi in
diuidualis: & exẽplificat de lignis & lapidibus in ædificio, illud non
videť verum: quia dom⁹ ædificata & ligna & lapides, nõ habẽt idẽ
titatem indiuidualẽ, eo ꝙ nõ habẽt aliquã ſpẽm eis cõmunẽ. Ligni
em̃ indiuiduũ nõ eſt indiuiduũ domus, nec ecõuerſo: ſed ſunt non
ſolũ indiuidualiter, ſed etiã ſpecifice & eſſentialiter diſtincta: qđ pa=
tet ꝑ poſsibilitatem ſepatiõis partiũ ſingulariũ. Nec ſequiť, lignũ an
te ædificiũ & in ædificio eſt vnũ & idẽ indiuidualiter: igitur eſt idẽ
indiuidualiter cũ ædificio: ſed ſequiť bene: igiť eſt vnũ & idem in=
B diuidualiter in ædificio: ſed tunc imaginatio Burgẽ. nihil eſt ad pro
poſitũ: Nam coſta vnde mulier facta eſt, non manſit in Eua indiui= C
duum coſtę, vt patet, ſiue ponatur in ſe multiplicata ſiue aliũde au=
cta: vnde & ſi verũ ſit dicere, ꝙ coſta fuit materia ex qua mulier fuit
producta, nõ tamẽ verum eſt, ꝙ tota materia mulieris factę ſit indi
uiduũ coſtę. Nec verũ eſt ꝙ coſta illa & caro in Adam ſuppleta ſit
indiuidualiter vna in Adam & Eua, vt ex idẽtitate tali magis pro=
prie & literaliter productio mulieris dicať ædificatio ꝙ̃ formatio.
Certũ enim eſt deũ coſtę ſicut & limo terrę nouã formã attribuiſſe:
& ſic ædificatio à formatione nõ videť differre. Ideo doctores tra=
ctãtes hanc materiã, ſępe verbo formationis vtunť pro verbo ædi=
ficationis dicẽtes: Sicut mulier formata eſt de latere viri dormiẽtis,
ita eccleſia de latere Chriſti morientis: & puto ad figuram illius di=
ctũ: Edificauit coſtam in mulierẽ, ſic & eccleſia ex latere Chriſti vir=
tute paſsionis ꝑ ſacramentorũ vſum cõſtruitur & ædificať. Omnis
em̃ productio diuina materiã aſſumẽs ſicut limum in productione
viri, coſtam in productiõe mulieris &c̃. Non ideo eſt vt egeat, quia
potuit ſicut & cœlũ & terram ex nihilo producere vtraq;, ſed ad ali
qd ſignificandũ. Productio em̃ viri ex limo ſignificatiua eſt, vt ſicut
puluis eſt ex origine, ita in puluerẽ reuertatur in fine, vt infra .iij. ca.
diciť. Aedificatio verò coſtę qd ſignificet, vide Apoſtolũ ad Ephe.
v. cuius allegatũ ad literam oportet accipe, vt inde poſsit ſumi effi=
cax argumentũ, ſicut idem Burgen. dicit in quęſtione præambula.
Non opoteť igiť Burgen. tãtam digreſsionẽ facere de illo termino
ædificare, nec ſua diſtinctio valet de proprietate ſermonis: non em̃
deus proprie generauit cœlum & terrã, cum nõ ſint generabilia, &
tamen in hoc .ij. ca. diciť: Hæ ſunt generationes cœli & terrę. Vtitur
em̃ ſcriptura trãſſumptiue vno pro alio, aliquãdo exprimẽs creatio
nem ꝑ producere, aliquãdo ꝑ facere, aliquãdo ꝑ plantare, ædificare,
generare &c. Sed quia ſcd'm Ariſto. Oẽs trãsferẽtes ſecundũ aliquã
ſimilitudinẽ transferunt, põt tamen rationi Ra. Sa. talis cõgruentia
aſsignari, vt limus in virum dicať formari ratiõe pręducta, ſed coſta
in mulierẽ ędificari ad inſtar domus, quę ſcd'm Ariſtotelẽ fit vt nos
defendat ab incõmodis imbribus caumatibus &c. ita mulier cõſtru
cta eſt vt ſit domus & receptaculum naturaliſsimi effectus naturæ,
ſcilicet generationis, in quo præſeruetur ab incõmodis, foueatur
nutrimentis &c. Hæc cõgruentia videť fundari circa finẽ. Eccleſiaſti
ci .xxvj. c. vbi mulierẽ dicit ornamentũ domus columnas aureas ſu
per baſes argenteas, fundamẽta æterna ſuper petrã ſolidã. Ex quib⁹ D
patet inſtitutionẽ mulieris merito exprimi per ædificationem, quia
eſt domus naturæ.

Ca. III.

a ¶Alleg. diabolus uel hæretic⁹ error.

SEd & ſerpens erat

a ¶Quia pleu⁹ dęmonio. ¶Quia filii tenebrarum ſapientiores ſunt filiis lucis in generatione ſua. ¶Hiero. in hebræo habetur * arũ, quod Theodotio & Aquila neq; uel uerſipellẽ interpretati ſunt.

callidiór cunctis animantibus
terrę, quę fecerat dominus deus,

Gloſſa ordinaria.

SED & ſer= Cap. III.
pẽs erat callidor cũctis &c.
Augu. Alij: prudẽtiſsim⁹, trãſ=
Quõ ſer= latiue dictũ. Quidã codices ha=
pẽs ſapiẽs. bent ſapientiſsimus, nõ proprie. Sicut in bo
no ſolet accipi ſapiẽtia dei vel angelorũ, vel
animę rationalis. Sed ſicut apes vel formicas
dicimus ſapiẽtes, propter opa ſapientiã imi=
tantia. q̃uis ſerpẽs non rõnali anima, ſed ſpũ
dibolico poſsit ſapientiſsimus dici quia mali
angeli ſupbia deiecti, natura ſunt excellentio
res oĩbus beſtiis propter eminentiã ratiõis.
Non ergo mirũ, ſi diabolus ſpiritu ſuo im=
plens ſerpentẽ, ſicut vates implebat, ſapiẽtiſsimũ reddiderat omniũ
beſtiarũ, ſcd'm animã viuã & irrationalẽ viuentiũ. Ita tamen ſapien
tia diciť in malo, ſicut aſtutia in bono, cum latinę ſapientes propriè
in bono accipiantur, aſtuti verò malè cordati. Nec putãdum eſt, ꝙ
D diabolus ſerpentẽ ꝑ quem tentaret eligeret, ſed cum decipere cupe=
ret, non potuit, niſi ꝑ quod animal poſſe ꝑmiſſus eſt. Nocendi em̃
voluntas ineſt cuiq; à ſe, ſed poteſtas à deo. ¶Strabus. Sed ſer
pens &c. Sic diabolus loquebatur ꝑ ſerpentem ignorantem, ſi=
cut ꝑ energuminos vel phanaticos: Quęcumq; em̃ arripit intelle=
ctũ & rationẽ tollit. Spũs verò bon⁹ quoſcũq; gratia repleuerit, vi
dẽtes & intelligẽtes facit, vnde ſpũs ꝓphetarũ ſubiect⁹ eſt ꝓphetis.

Nicolaus de Lyra.

SED & ſerpens. Poſtq; deſcripſit Cap. III.
hominis formationẽ, & ſtatũ, hic cõſequẽter deſcribit
eius tranſgreſsionẽ ſiue caſum. & primò deſcribiť tranſ
greſsio culpę. ſecũdò inflictio pœnę, ibi: Et aperti ſunt
oculi. tertiò transfuſio miſerię, ibi: Et vocauit. ¶Circa primũ pri=
mo deſcribitur cõditio tentatoris. Secũdò proceſſus tẽtationis, ibi:
Qui dixit. Tertio actus tranſgreſsionis ibi: Vidit igiť. Circa primũ
cõſiderãdum, ꝙ forſitã alicui nõ videreť eſſe cõueniens, ꝙ deus ho=
minẽ tentari ꝑmiſiſſet, maxime cũ ſciret eum caſurũ eſſe. Ad quod
dicendũ ꝙ ſicut Augu. dicit: Deus ſic res quas cõdidit adminiſtrat,
vt eas proprios mot⁹ agere ſinat: & ideo iu
ſtum & rationabile fuit, vt hoiem dimittere
vti libertate arbitrij ſui: ſcd'm ꝙ diciť Eccĩ
xv. c. Deus à principio cõſtituit hoiem, & re
liquit eum in manu cõſilij ſui, & ſicut voluit
ipſum ꝑ bonos angelos ad bonũ incitari, ita
ꝑmitteret eũ à malis angelis tentari, maxime
cũ pro ſtatu illo poſſet facilè tentationẽ ſupe
rare. vnde dicit Augu. xj. ſup Gene. ad literã:
Non mihi videť magnæ laudis futurũ fuiſſe * ערום arum.
hoiem, ſi propterea poſſum bene viuere, qa
nullus male viuere ſuaderet. Cõſiderandum
etiã, ꝙ tẽpore innocẽtię diabol⁹ nõ habebat Hõ non tẽ
poteſtatẽ tentãdi hoiem interius mouendo, tatus inte=
vtpote appetitũ ſenſibilẽ motu illicito excitã rius.
do, nec ꝑ motũ phãtaſię intellectui aliqđ illicitũ proponẽdo: qa in
virib⁹ inferiorib⁹ nihil inordinatũ cõtingere poterat, niſi prius de
ordinata ratione. & ideo hoiem tẽtare nõ poterat, niſi exterius ꝓpo
nẽdo ſenſui, & ideo in ſpecie ſenſibili apparuit ad tentandũ. Quod
aũt ad hoc ſerpentẽ intrauit, nõ fuit ex dęmonis electiõe, ſed magis
ex diuina diſpenſatione, quę non permiſit hominem tentari per dia
bolum in ſpecie gratioſa & nobili, per quã poſſet facil⁹ decipi, ſed
magis in ſpecie horribili, in qua fallacia dęmonis citius poterat de=
prehendi. Aliqui tamen dicunt, ꝙ ille ſerpens habebat faciem gra=
tioſam & virgineam, ſed hoc de ſcriptura nullam habet autorita=
tem, & ideo primũ melius videtur. Dicit igitur. a ¶Sed & ſer=
pes erat

Moraliter a ¶Sed & ſerpens erat callidior cunctis Moraliter.
animantibus, quæ fecerat dominus deus. Per ſerpen=
tem intelligitur diabolus, qui in ſerpente loquebatur: & bene di=
citur callidior. De cuius calliditate dicit Leo Papa in ſermone
de Circunciſione: Omnium ventilat curas, diſcutit conſuetudi=
nes, animos ſcrutatur, & ibi quærit cauſas nocendi, vbi quem
viderit ſtudioſius occupari. Propter quod mulierem, id eſt ap=
petitum ſenſitiuum, fragilem incitat ad malum per ſuggeſtio=
nem & delectationem ſequentem, & ipſa delectata virum, id eſt
rationem attrahit ad conſenſum, & conſequenter ad operatio=
nem vſque ad peccati mortalis conſumationem. Sequitur:

 * Cũq; cogno=

a ¶Non Chriſtum ſed Chriſtianum fallit diabolus uel hęreticus. b ¶Alc. quaſi cur fugis ſcientiam latentem? Noua exquirite, maliq; boniq; ſcientiā penetrate. unde Prouer. ix. d. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt.

a b Qui dixit ad mulierē: [1] Cur pręcepit uobis deus, ut nō comederetis de omni ligno paradiſi? Cui reſpōdit mulier: De fructu lignorū quę ſunt in paradiſo, ueſcimur, c de fructu uerò ligni, quod eſt in medio paradiſi pręcepit nobis deꝰ ne cōederemus, & ne tāgeremꝰ illud, ne forte moriamur. d Dixit e

a ¶Immortalitatem promittunt hęretici.

autē ſerpēs ad mulierē: f Neq̄q̄

a ¶Hæretici diuinitatis meritum profitentur, & ſcientiæ promiſsione decipiunt, & ſimplices reprehendunt.

morte moriemīi. Scit ēm deꝰ, q̄ i g

a ¶Oculos cordis uult claudere, ut carnales aperiat.

q̄cūq; die comederitis ex eo a pe

a ¶Qui dixit ad mulierē. Augu. Inexcuſabilis eſt præuari
E catio mulieris, quia memor erat pręcepti dei. Obliuio tamē vnius
Mulieris præuaricatio inexcuſabilis.
præcepti, & tā neceſſarij culpa eſſet negligentię dānabilis. Inde autē
maior tranſgreſsio quia memor præcepti erat, & deus in illo tanq̄
pñs contēnit. Talē inquiūt faceret hoīem, qui nollet omnino pecca
re. Cōcedimꝰ meliorē naturā eſſe, quę omnino peccare nollet. Cōcedant nō eſſe malam
quę talis facta eſt, quę poſſet non peccare ſi
veller, & iuſte punitā, q̄ volūtate nō neceſſitate peccauit. Cūq; ergo hęc bona ſit, illa melior, cur nō vtrāq; fecerat, vt vberiꝰ laudaret
Serpens ſeducit mulierem.
de vtraq;? Illa em̄ in ſctīs angelis, hęc de ſctīs
hoībꝰ eſt. Quis aūt ſanꝰ dicat, melius nō crearet quē præſciebat ex alterius iniq̄tate corrigi, q̄ quē pręſciebat pro ſua iniquitate dānari? Hoc eſt dicere: Melius eſt nō eſſe qui alterius malo miſericorditer bene vtēdo coronet, q̄ eſſe malū, q pro ſuo malo iuſtè puniatur. ¶Augu. Sic aūt mouent quidam, q̄
Quare deꝰ pmiſit Adā tentari.
deus Adam tētari pmiſerit, quaſi nō videāt
oēs diaboli inſidiis quotidie tentari, quod
deus pmittit: forte quia probat & exercetur
† 2. cor. a. 6. di. ſed pēſandum.
virtus, & eſt glorioſius nō conſenſiſſe, q̄ tentari non potuiſſe, cū etiam cōſentientes præbeant exemplū iuſtis cupiditatē deuitādi, & tumorē ſupbiendi. Fruſtra ergo dicit: Non crearet deus quos pręſciebat malos futuros.
Sciebat em̄ bonis pfuturos, & iuſtè pro mala voluntate puniendos. ¶Dicit aliquis: Si deus vellet, & iſti boni
eſſent. Sed melius voluit, vt quod vellent, eſſent. Sed boni nō infructuoſe, mali aūt impune non eſſent, & eoipſo vtiles eſſent. Sed præ
ſciebat q̄ eorū futura eſſent mala volūtas. Præſciētia ſane, quia &
falli non pōt eius præſentia, non ideo ipſius, ſed illorū eſt. Cur ergo
creauit quos tales futuros eſſet præſciebat? Quia præuidit q̄d boni
de malis eorū eſſet facturꝰ. Sic em̄ fecit eos vt relinq̄ret eis vnde aliquid facerēt, & ſi culpabiliter aliq̄d facerēt, illū de ſe laudabiliter ope
F rantē inuenirēt. A ſe habēt volūtatē malam, ab illo naturā bonam,
& iuſtā pœnā, & ſibi debitū locum. Alij exercitationis adminiculū,
Ro. 12. a.
& timoris exēplum. ¶Poſſet inqunt voluntatē eorū vertere in bonum? quia ops, poſſet. cur nō fecit? q̄a noluit. Cur noluit? ipſe nouit. Non debemus plus ſapere q̄ oportet. Puto aūt nō parui boni
eſſe rationalē creaturā, quę malorū comparatiōe cauet malū: quod
genus bonę creaturę nō eſſet, ſi deus oēs voluntates in bonū verteret, & nulli iniq̄tati pœnā infligeret, & eſſent ſolū genꝰ, q̄d nulla peccati & ſupplicij cōparatione proficeret. Prouidet bonos & malos
futuros, & creat ſeipſum ad fruendū præſtās bonis, multa etiam largiēs malis. b ¶Cur præcepit &c. Strabus. Ideo callidus hoſtis interrogat hoc, & mandatū dei memorat, ne cū peccauerit, excuſationē habeat quaſi oblita. ¶Grego. in mora li. xxiiij. Cur præ
cepit &c. Idē quotidie agit hoſtis humani generis, verba dei de cordibus hoīm molitur euellere, & minas leuiare, & ad credēdū quod
falſo promittit, inuitat. Inuitat em̄ ad tēporalia vt leuiet q̄ deus minetur æterna ſupplicia. Spondens ſiquidē gloriā præſentis vitæ, dicit: Guſtate & eritis ſicut dij & tpalem concupiſcentiā tangite, & in
hoc mūdo ſublimes apparete. & cum timorē diuinæ ſentētię conatur amouere, quodāmodo dicit: Cur pręcepit vo. deꝰ. ¶Augu.
Quęritur. Cur deus hoīem tentari pmiſerit, quē decipiēdū eſſe prę
ſcierit? Sed nō eſſet laudabile homini ſi bene viuere poſſet, quia nemo male viuere ſuaderet, cū in natura poſſe, & in poteſtate haberet
velle non cōſentire, deo iuuante. Recte ergo tentari fuit permiſſus,
qui facturus erat propria voluntate aliquid p culpam, & ordinandus dei æquitate p pœnam, vt oſtenderet animæ ſuperbæ ad eruditionem futurorū, q̄ rectè vteret animarū malis voluntatibus, cum
Natura diaboli an alia à creatura dei.
illę bonis naturis peruerſe vterent. ¶Quidā alienare conātur naturam diaboli à creatura dei, & alterū dare ei principiū cōtra deum,
qui non intelligunt omne quod eſt bonum eſſe, & ab alio eſſe non
poſſe, malā voluntatē inordinate moueri, bona inferiora ſuperioribus præponendo. Qua ptāte rationalis creaturę ſpūs delectatus,
tumuit & cecidit, & inuidia tabeſcit. In quo tamē bonū eſt, q̄ viuit
& viuificat corpus, ſiue aërium vt diaboli, ſiue terrenum, vt hominis. ¶Augu. Nec putandū q̄ homo deiiecerer, niſi præceſsiſſet in eo quędā elatio cōprimenda, vt per humilitatē peccati ſciret,
q̄ falſo de ſe præſumpſerit, & q̄ nō bene ſe habet natura, ſi à faciēte receſſerit. Commēdatur enim quale bonū deus ſit, quando nulli
bene eſt ab ipſo recedere. ¶Hæc quęſtio de beata vita, vtrum habuit eam? Cum incertum ſit an ſit permanſura, an ſuccedat miſeria? Poteſt de primo homine fieri. Si enim peccati & pœnę præſcius erat, beatꝰ eſſe non poterat: ergo in paradiſo beatus non erat.
Si enim

Si enim præſcius non erat, per hanc ignorantiā beatitudinis incer- G
tus, quō vere beatus? Si falſa ſpe certus, quō non ſtultus? Sed homi
An primꝰ hō habuerit beatam vitam.
nis in animali corpore cōſtituti cui obedienti dandū erat conſortiū
angelorū, & mutatio corporis ex animali in ſpūale, poſſumus quodāmodo intelligere beatā vitam, etiā ſi non erat præſcius futuri peccati, ſicut nec illi de quibus dicitur Gal. vj. a.
Vos qui ſpūales eſtis, inſtruite hmōi in ſpiritu lenitatis &c. beati erant quia ſpūales erāt,
non corpore, ſed iuſticia quanto magis aūt
beatus erat homo ante pctm̄, quāuis incertus ſui caſus? Qui gaudebat de pręmio futuræ mutatiōis, ſic vt nulla eſſet tribulatio, cui
1 Cur pręcepit. verū ne eſt q̄ dixit.
patiētia militaret. Quāuis em̄ non vana præ
ſumpione de incerto certus velut ſtultus, ſed
ſpe non infidelis beatus eſſe poterat, minus
q̄ in vita ſctōrum angelorū. ¶Non fruſtra
putari pōt ab initio tēporis diabolū cecidiſſe, nec cū ſanctis angelis pacatū aliquādo vixiſſe & beatū, ſed mox apoſtataſſe. vnde Ioānis. viij. f. Ille homicida erat ab initio. In veritate nō ſtetit, vt intelligamus quia in veritate
† Ecc. 25. d. an diabolꝰ fuit beatus.
non ſtetit, ex quo creatus eſt, qui ſtaret, ſi voluiſſet. Quō em̄ beatus inter angelos fuit, qui
futuri peccati atq; ſupplicij pręſcius nō fuit?
Quęritur aūt cur non fuerit? Neq; em̄ ſancti
Quæſtio.
angeli beatitudinis ſuę eternę ſunt inſcij, neq;
æternę vitę ſunt certi. Fortè deus diabolo reuelare noluit, quid facturꝰ vel paſſurus eſſet:
cæteris verò reuelare voluit, quia in veritate manſuri. Sed hic non
æqualiter beatus, imo nō plene beatus, quia pleni beati de beatitudine certi. Sed qualiter diſcernebat à cæteris, vt deus ei quæ ad ip̄m
ptinerent nō reuelaret, cū nō prius vltor q̄ pctōr? Non em̄ dānat
innoncētes, an de alio genere angelorū ſint, quibus non dedit deus
præſcientiā de ſeipſo? Quō aūt beati eſſe poſsint, quibꝰ eſt incerta H
ſua beatitudo? Quidam em̄ ſenſerūt non fuiſſe diabolū in illa ſublimi natura angelorū, quæ ſupercœleſtis eſt, ſed eorū qui inferius in
mundo facti ſunt, per officia diſtributi. Tales enim fortaſſe poſſet
aliquid illicitum delectare, quam delectationem ſi peccare noluiſſent, libero arbitrio cohiberent. *Sicut homo maxime primus*, qui
peccati pœnam nondum habebat in membris. ¶Hic autem quærendum eſt

Nicolaus de Lyra.

Serpens erat callidior cunct. &c. Iſta calliditas principaliter
referēda eſt ad dęmonē, qui in ſerpente apparebat, ad ſerpentē autē
non refertur niſi inquantū calliditate dęmonis agebatur, ſicut lingua hominis alicuius dicit̄ erudita, quia prudēter mouet̄ ab intellectu. a ¶Qui dixit ad mulierē. Hic ponitur cōſequēter proceſſus tentationis, in quo primo acceſsit ad mulierē, tanq̄ facilius
deceptibilem, vt p eā cōſequēter hoīem decipet, & hoc eſt quod dicit: Qui dixit ad mulierē. Illa verba erāt dęmonis vt principaliter agētis, q̄a formabant̄ virtute ipſius dęmonis mouētis linguā
ſerpētis ad hoc, ſicut de locutiōe aſinę Balaā, niſi q̄ ibi lingua aſinę
mouebat̄ ad loquendū p bonum angelū, lingua aūt ſerpentis p malū: neuter tamē intelligebat verba formata, ſed ſolū angeli mouētes
linguas eorū ad formationē vborū. b ¶Cur præce. vo. &c.
Sicut dictū eſt ſupra ſtāte ſtatu innocentię nō poterat eſſe deordinario in viribus inferioribus, niſi prius eſſet in ratione: ideo nō tentauit primo de comeſtiōe ligni, ſed de reſtrictione præcepti, dicēs:
Cur præcepit. d. q. iſtud præceptū non fuit conueniēs, cum ſitis
liberę cōditionis, & ſuperiores oībus lignis. & p hoc mulier mota
quadā elatione inclinata fuit ad præcepti diſplicentiā, & vlteriꝰ ad
dubitationē de pœna mortis cōminata. & hoc patet ex eius reſpōſiōe cū ſubditur: c ¶De fructu &c. Iſtud vltimū addit mulier
de ſuo. Nō em̄ deus phibuerat ligni tactū, ſed tm̄ guſtū. & iō iſtud
addidit mulier ex diſplicētia pręcepti, q̄a ille cui diſplicet præceptū
impoſitū referēdo in illud libēter aggrauat. Aliqui verò dicunt, q̄
etiā tactus ligni erat eis prohibitus, vt magis elongarētur à guſtu.
Sed quia hoc nō habetur ex litera vel eius circūſtātia, prima expoſitio melior videt̄: & quia ad diſplicētiā pręcepti quod reputat̄ indebitum, ſequitur dubitatio de pœna impoſita pro tranſgreſsione.
& ideo addidit mulier: d ¶Ne forte moriamur. apponēs de ſuo, forte, quod eſt aduerbium dubitandi, cum tamen deus
aſſertiue præcepiſſet, vt ſupra patet. e ¶Dixit autem &c.
videns mulierem iam de morte ſequutura dubitantem, ſtatim,
aſſeruit ipſam non futuram, dicens: f Nequaq̄. mo. &c. ſcilicet ex eſu ligni, & ſubdit cauſam falſam prædictæ inhibitionis.
dicens. g ¶Scit enim de. &c. Per plenitudinem ſcientiæ.
Et eritis

A rendum eſt, vtrū ab initio ſua poteſtate delectatus diſceſſerit ab illa
ſocietate & charitate bonorū angelorum, an in ſancto cœtu fuerit
aliquando angelorum iuſtus & beatus: Dicitur enim ideo cecidiſſe,
quia inuidit homini facto ad imaginem dei, ſed inuidia ſequitur ſu-
perbiā. Inuidendi enim cauſa eſt ſuperbia, quę eſt amor propriæ ex
cellentię. Inuidia verò odiū fœlicitatis alienę.
Qui enim amat excellentiā, vel paribus inui-
det qui ęquātur, vel ſupioribus quibus non
ęquaṫ, vel inferioribus, ne coęquentur. Quā
do aūt diabolū ſuperbia deiecerit, vt naturā
ſibi bonā praua volūtate puerteret, ſcriptu-
ra nō dicit: ſed ex hac homini inuidiſſe ratio
oſtendit. ¶ Dicere aūt de angelis ꝙ in ſuo ge
nere beati eſſe poſſunt, dānatiōis vel ſalutis
incerti, quibus nec ſpes eſſet, ꝙ aliquando in
ipſa mutatione in melius certi futuri eſſent,
nimia præſumptio eſt, niſi forte dicaṫ ita creatos mūdanis miſteriis
diſtributos, vt pro recte geſtis accipiāt vitam beatā, de qua poſſent
eſſe certiſſimi & eius ſpe dici beati: de quibus ſi diabolus cecidit, ſi-
mile eſt ei ꝙ cadūt homines à iuſticia fidei ſuperbia ſimili. Sed aſſe-
runt duo genera angelorū qui poſſunt, vnū ſupercœleſtiū, in quo
nunꝗ fuit qui cecidit, alterū mundanorum, in quo fuit. Mihi aūt
Qđ diabolus nunꝗ i veritate ſtetit. vnde aſſerant, nō occurrit. ¶ Augu. Sed nō fruſtra putandū eſt
ab ipſo creaturę exordio .i. ab initio tēporis vel cōditionis ſuę ceci-
diſſe, & nūꝗ in veritate ſtetiſſe: vnde quidē in hanc maliciā libero
arbitrio nō eſſe flexū, ſed in hac ꝗuis à deo putāt eſſe creatū, ſcḋm
illud. Hoc eſt initiū figmenti dei qđ fecit deus, vt illudatur ei ab an-
Iob. 40. gelis eius. Et alibi: Draco iſte quē formaſti ad il. ei. tanꝗ primo fact⁹
Pſal. 103. ſit malus, inuid⁹, & diabol⁹, nō voluntate deprauat⁹. Sed fecit deus
Mar. 7. g. omnia bona valde, ꝗuis nō indocte conenṫ oñdere, non tm̄ prima
cōditione, ſed etiā nūc, deprauatis tot voluntatib⁹ & auerſis æque
omnia creata in ſumma bona valde eſſe, nō ꝙ mali ſint boni, ſed nō
efficiūt malicia, vt ſub dei imperio ordo vniuerſalitatis in aliquo
rūpatur, cū etiam malis volūtatibus ſint certi limites ptātum & pō
dera meritorū. Sed qa iniuſtū eſt vt nullo merito hoc in aliquo de-
dānet quod creauit, nō naturā ſed voluntatē malā puniendam eſſe
credendū eſt, nec eius naturā ſignificatā cum diciṫ. Hoc eſt initiū fi-
gmenti dei &c̄. Sed corpus aeriū, qđ tali volūtati aptauit, vel ipām
ordinationē, in qua cū etiā inuitū fecit vtilē bonis, vel ꝙ præſciens
malum voluntate futurū, fecit tn̄ eum, præuidens quāta de illo ſua
B bonitate eſſet facturus. Initiū autē figmenti diciṫ nō ꝙ primitus cō
ditus, vel in principio malus cōditus, ſed cū ſciret eū volūtate malū
futurum vt bonis noceret, creauit eū vt de illo bonis prodeſſet. Sic
em̄ ludiṫ, cum ſanctis pficit tētatio eius. Initiū ad illudendū, quia &
mali hoies quos deus futuros præſciuit vel præuidit, creauit tn̄ ad
ſanctorū vtilitatē. Similiter ludiṫ cum præſtaṫ ſanctis eorū cōpatio
ne cautela, & ſub deo humilitas & exercitatio ad tolerādos malos,
& probatio ad diligēdos inimicos. Sed ipſe initiū, quia pręcedit an
tiquitate & principatu malicię. Hoc aūt p ſanctos angelos facit, ſi-
cut creatas naturas adminiſtrat, ſubdens eis angelos malos, vt non
quātū nituṅṫ, ſed ꝗtum ſinunṫ poſſint, ſicut & hoīes malos. Quod
ergo putaṫ diabolus nunꝗ in veritate ſtetiſſe, nunꝗ beatā vitā du
xiſſe, ſed ab initio cecidiſſe: non ſic accipiendū eſt, vt malus à bono
deo creat⁹ puteṫ: qa ab initio nō cecidiſſe diceret. Non em̄ cecidit ſi
talis fact⁹ eſt, ſed factus ſtatim à veritate ſe auertit, ppria ptāte dele
ctatus. Beatę ergo vitę dulcedinē non guſtauit, qm̄ non acceptā fa
ſtidiuit, ſed nolēdo accipe amiſit. Sui ergo caſus præſcius eſſe non
potuit, quia ſapiētia pietatis fruct⁹ eſt. Continuo aūt cecidit, non
ab eo quod accepit, ſed qđ acciperet, ſi ſubdi voluiſſet. Quod aūt
Eſa. 14. c. Eſaias ait: Quō cecidiſti lucifer q ma. orie. &c̄. & Ezechie. Tu ſigna-
Ezec. 28. c. culū ſimilitudinis &c. Quędā in eū, plura in corpus eius cōueniūt.
Trib⁹ modis tētatus Adam. ¶ Grego. Primū parentē diabol⁹ tribus modis tentauit, gula,
vana gloria, auaricia, & ſuperauit gula. Cibū vetitū comedēdū ſua
ſit. Vana gloria cū dixit: Eritis ſicut dij. Auaricia, cum addidit, ſcien
tes bonū & malū. Auaricia em̄ etiā altitudinis eſt, cū ſupra modū
ſublimitas ambiṫ. Vnde nō rapinā arbitratus eſt eſſe ſe ęqualē deo.
Phil. ij. a. Sed eiſdē modis à ſecundo victus eſt hoīe quib⁹ primū ſe
viciſſe gloriabaṫ. Reliqua vide infra: Serpens decepit me. ¶ Gre
Culpa tribus modis ppetratur. go. Tribus modis culpa ppetratur, ſuggeſtione, delectatione, & cō
ſenſu. Primo p hoſtē, Secūdo per carnē, Tertio p ſpm̄. Hoſtis enim
praua ſuggerit, caro ſubiicit ſe delectationi, tandē ſpūs delectationi
conſentit. Vnde & ſerpens praua ſuggeſſit. Eua quaſi caro delecta-
tioni ſe ſubdidit. Adam verò velut ſpūs ſuggeſtione & delectatiōe
ſuparus, aſſenſit. Suggeſtione ergo pc̄tm̄ agnoſcim⁹, delectatiōe vin
cimur, cōſenſu ligamur. a ¶ Eritis ſicut dij &c. Strabus.
Artificiali dolo verba cōponit, vt ſi per inobedientię contēptum
ſubuertere nequiuerit, ſaltē in hoc ꝙ fidē corruperit, & ad idolola
triā ſuaſerit victorē ſe glorietur. Si aūt p inobediētię contēptum ſe
duxerit in

a ¶ Promiſſione altitudinis & ſcientiæ decipit ſimplices.

a rienṫ oculi ueſtri, ēt eritis ſicut a

a ¶ Circumſpiciens ſiquid in eo nociuum uideret.

b dij ſcientes bonū & malū. † Vi- b c

a ¶ Decipitur mulier, id eſt carnalitas noſtra uerbis ſerpentis. & per illam Adam, id eſt, ſpiritus.

dit igiṫ mulier ꝙ bonum eſſet li
gnum ad ueſcendū, & pulchrū

duxerit in vtroꝗ victor exiſtat. ¶ Myſtice. Interrogata mulier Myſtice.
reſpōdit quid præceptū ſit. At ille: non morte mo. Scit enim d. &c̄. C
Patet his verbis p ſuperbiā pſuaſum eſſe peccatū, quia dictū eſt: Eri Pc̄tm̄ p ſuꝑbiā pſuaſum.
tis ſicut dij. Scit em̄ d. &c̄. vbi notatur tantū perſuaſum eſſe, vt ſub
deo nollent eſſe, ſed in propria poteſtate, ne eius legē obtēperando
ſeruarent, qui inuideret ne ſe ipſi regerent,
non indigētes interno lumine eius, ſed vten-
tes propria puidētia, quaſi oculis ſuis ad vi
dendum bonū & malum, quod ille prohi- † 33. q. 5. c. mulier. a. & c. Adā ibi.
buiſſet, ſic perſuaſum eſt: vt ptātem ſuam ni
mis amarēt. Et quia pares deo eſſe voluerūt, Quæſtio.
medietate ſua qua deo ſubiecti, corpora ha-
bebāt ſubiecta, tanꝗ fructu arboris cōſtitu-
tę in medio paradiſi male vtentes, amiſerūt
quod acceperant, quia vſurpauerunt quod
non acceperāt: id eſt vt p ſuam ptātem deo
non regente beati eſſent. Nullo em̄ regente p ſuā ptātem ſolus deus
beatus eſt. b ¶ Vidit igitur &c. Iſid. Quō videbant, ſi clauſi
erant oculi. Sed dictū eſt, vt intelligamus eos oculos apertos fuiſſe,
poſtꝗ de fructu comederūt, qb⁹ ſe nudos videbāt, & diſplicebāt:
id eſt, oculos aſtutię qbus ſimplicitas diſplicet. Cum quis em̄ cecide
rit ab intima luce veritatis, nihil eſt vn̄ ſupbia placere velit, niſi frau
dulentis ſimulationib⁹. Hinc em̄ hypocriſis naſciṫ, in qua multū vi Viſus repriméndus.
denṫ cordati, q decipe potuerūt, quē voluerūt. ¶ Grego. Vidit
igitur &c̄. Ne in lubrica cogitatione verſemur, nō debem⁹ intueri
quod nō licet cōcupiſci, vt em̄ mūda mens in cogitatiōe ſerueṫ, ā la
ſciuia voluptatis ſuę ſeruādi ſunt, & reprimēdi ocl̄i, quaſi quidā ra
ptores ad culpā. nō Eua lignū tetigiſſet, niſi pri⁹ incaute reſpexiſſet.
penſandū ergo ꝗtū ab illicitis viſum debeam⁹ reſtringere, q morta
liter viuim⁹, ſed etiā mater viuentiū p oculos ad mortē venit. hinc
ſub Iudęæ voce (quę exteriora vidēdo cōcupiſcēs bona interiora
perdiderat) propheta dicit Treñ. iij. f. Oculus meus deprædat⁹ eſt
animā meā. Concupiſcens enim viſibilia, inuiſibiles virtutes amiſit,
& per oculum corporis ptulit prędā cordis. Ad cuſtodiendā ergo
cordis mundiciam, exteriorum quoꝗ ſenſuum diſciplina ſeruanda Myſtice.
eſt. ¶ Iſidorus Myſtice. Deditꝗ viro ſuo qui come. & aperti
ſunt oc. a. &c̄.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et eritis ſicut dij. Non reſtricti aliqua inhibitione: nec
alicui ſubiecti. b ¶ Scientes bonū & malū. id eſt ſciētes per D
voſmetipſos quid expediat vobis agere, & nō ex aliqua inſtructiōe.
Et nota, ꝙ nō dixit eritis dij abſolute, ſed ſicut dij, quia nō promiſit Nota.
eis æqualitatē diuinam, quod erat manifeſte impoſſibile, & p conſe-
quens incredibile: ſed promiſit eis quandā ſimilitudinē dei, quę con
ſiſtit in nō ſubiici obediētię alterius, & habere quādā excellentiā ſen-
tētię in oībus ſibi expedietib⁹, ſicut deus nulli penitus ſubeſt & oīa
dirigit p ſuam ſapientiā. Sed aduertendū, ꝙ ſcḋm prædicta mulier
peccauit elatione & dubitatione, anteꝗ fructum comederet prohi An mulier peccauit ante eſum.
bitū, quod videṫ aliquibus falſum. Sed dicendū ꝙ oportet conce-
dere ipām peccaſſe ante eſum. Manus em̄ non moueṫ ad opus exte-
terius niſi p imperiū voluntatis, & ideo anteꝗ manū ad lignū acci
piendū tenderet, iam deliberauerat & conſenſerat manducare, & p
conſequēs tranſgredi præceptū, in quo cōſenſu perficiṫ peccatū. &
ideo nullū inconueniēs ſequitur ad prædicta. Sed magis veritas de
claraṫ. Vnde dicit Augu. ſuper Gene. Verbis ſerpentis mulier non
crederet à bona atꝗ vtili re diuinitus ſe fuiſſe prohibitos, niſi iam
ineſſet eius menti amor proprię poteſtatis, & quędā de ſe ſuperba
præſumptio. Quod dictū Augu. non eſt ſic intelligendū, ꝙ ſupbia
præceſſerit ſuaſionē ſerpētis: ſed quia ſtatim ad dictā ſuaſionē inua-
ſit mentem mulieris elatio, ex qua ſecuta eſt dubitatio & deceptio,
vt crederet eſſe verum ꝙ ſerpens dicebat, vt prædictū eſt. Sed con- Quęſtio.
tra dicta occurrit dubiū: Quia poſt primum & ſecundū peccatum
in muliere remanſit donum originalis iuſtitię, quia nuditatē ſuam Originalis iuſtitia.
non erubuit, vſꝗ poſt comeſtionē ligni. Dicendū ꝙ originalis iu-
ſticia erat quędā gratia gratis data: vnde licet omnes teneant primū
hominē formatum fuiſſe in iuſticia originali, tamen aliqui dicunt,
ꝙ tūc nō habuit gratiā gratū facientē, ſed eam meruit. & ideo ſub-
tracta gratia gratum faciente per peccatum mulieris potuit ſtare
originalis iuſticia, vſꝗquo deus auferre voluit in pœnam come-
ſtionis ligni, ſicut comminatus fuerat. Imo oportet dicere, ꝙ tam
Adam ꝗ Eua peccauerunt actu interiori, anteꝗ tolleretur illa ori-
ginalis iuſticia: imo etiam Eua actu exteriori, quia prius comedit, ꝗ
daret viro ſuo, & tamen neuter erubuit niſi poſt comeſtionem vi-
ri. Gratia autem gratis data poteſt remanere cum peccato etiā mor Gratia gratis data.
tali, licet gratia gratum faciens tollatur, cuius ſubtractio ab homine
nō percipitur: quia neſcit homo vtrum amore vel odio dignus ſit.
Eccleſiaſtis. ix. a. c ¶ Vidit igitur mulier ꝙ bo. eſſet. Hic de
ſcribitur actus trangreſſionis. ſ. ꝗtum ad actum exteriorem ipſius
f v mulieris &

oculis,[1] aſpectuꝗ̃ delectabile, et
a ℱ mulier. ℱ carnales facilius ſeducuntur
tulit de fructu eius & comedit,
a ℱ quia per delectationes carnalis concupiſcentiæ ratio ſeducitur.
a deditꝗ̃ uiro ſuo: qui comedit, a
a ℱ peruerſi, quia ſimplicitas pudenda uidebatur. ℱ ad concupiſcentiam & cognitionem beſtialis motus.
& apti ſunt oculi amborũ. Cũꝗ̃ c
a ℱ ſentientes beſtialem motum. b ℱ gratia dei ℱ faciendo. ℱ fingendo. ℱ Hæretici fidei ſimplicitate ſe eſſe nudos.
b cognouiſſent ſe eſſe nudos, con
a ℱ operimenta mendacij, quę pruritum carnis & libidinis ardorem ſignificant.
ſuerũt folia ficus, & fecerũt ſibi e
a ℱ ſuccintororia uel brachas. ℱ quibus ſe ſuccingere, id eſt defendere quęrunt. b ℱ per prędicatores
c perizomata. Et cum audiſſent f
a ℱ quia in eius præcepto non ſteterunt b ℱ nõ ſtantis uel inhabitantis. ℱ per ſubiectam creaturam
uocem domini dei deambulan
a ℱ eccleſia. b frigeſcẽte charitate & luce declinãte & appropinquantibus tenebris eorum.
o tis i paradiſo, ad aurã [2] poſt meri g
a ℱ auertens ſe a ueritate. b ℱ ratio c ℱ concupiſcentia.
e diẽ, abſcõdit ſe adã & uxor eius h
a ℱ deum ſcilicet deſerentes: & qđ ſuum eſt amantes b ℱ relicta medietate in qua facti erant.
f à facie dñi dei in medio ligni pa
a ℱ ut redeat per pœnitentiam, uocat, quia non uult mortem peccatoris.
g radiſi. Vocauitꝗ̃ dominus deus i

ſunt oc.a.&c̃.de qb⁹ dictum eſt: Tunc viderunt ꝙ nudi eſſent, oculis ſcilicet peruerſis, qbus nuditas.ſ.ſimplicitas erubeſcenda videbatur, vt ergo nõ eſſent ſimplices, fecerunt ſibi ſuccinctoria, pudenda tegẽtes.i.ſimplicitatẽ occultantes, de q̃ erubeſcebat aſtuta ſuperbia. folia ficci pruritum ſignificat, quã patit̃ anim⁹ cupiditate & delectatione mentiẽdi. vnde falſi dicunt̃, qui iocari amant, quia in iocis ꝑſidet ſ[illegible]atio. Cum ergo deambu. dñs in para .i. cũ ad eos iudicãdos veniret. ante pœnam deãbulabat.i. mouebat̃ i eis dei pñtia, qa ſtabiles ĩ ꝑcepto nõ erant. Ad aurã poſt meri. vel ſecũdũ alios, ad veſperã, cũ.ſ.ſol eis occideret, & lux interior veritatis. Audi. vocẽ eius & abſcõde.ſe. Ille ſe abſcõdit à conſpectu dñi, q ipm̃ deſerit, & ꝙ ſuũ ẽ amare icipit: iã hẽbat opimẽta mẽdacij Ioh.viij.f. Qui aũt loqt̃ mẽdaciũ de ſuo loqt̃. Iõ ad arborẽ dicunt̃ abſcõdere ſe, q̃ ẽ in medio ꝑadiſi.i. ad ſe q ĩfra deũ & ſupra corpora ordinati erant. Ad ſe ergo ſe abſconderũt, vt turbarent̃ miſeris erroribus, relicto lumine veritatis qđ nõ erãt ipſi. Particeps eñ põt eſſe humana aĩa, ſed ipa veritas deus incõmutabilis eſt ſup illã ab ea qſquis auerſus, & ad ſe cõuerſus eſt, nec de rectore deo & illuſtratore, ſed de ſuis morib⁹ q̃ſi liber exultat tenebrat̃ mẽdacio. Qui eñ loquit̃ mandaciũ, de ſuo loquit̃, & turbatur. ſecũdũ illud: Ad meipm̃ turbata eſt aĩa mea.

Abſconſio à deo.

Pſal.41.b.

a ℭ Qui comedit & a.ſ.occu.am.&c. Aug. Ad cõcupiſcendũ ſcilicet inuicem, ad pcti pœnã morte.ſ.carnis cõceptam, vt eſſet corpus, nõ tm̃ aĩale, ſed & mortis. Ro. vij.d. In quo lex mẽbrorum repugnat legi mẽtis. Nõ eñ cęci erant facti, aut ꝓhibitos fructus palpãtes decerpſerant. Luc.xxiiij.e. ſed ſicut in fractiõe panis aperti ſunt oculi diſcipulorũ, & cognouerũt eũ quẽ cognoſcere nõ valebant, ſic aperti ſunt occuli eorũ ad qđ ante nõ patebãt. qa aĩa rõnalis beſtialem motũ in carne ſua erubuit, & pudorem habuit: nõ ſolũ quia ſentiebat ꝙ ante nõ ſenſerat, ſed etiã quia motus ille pudendus de transgreſſione veniebat. Ibi eñ ſenſit, vbi gratia veſtiebatur, cũ in nuditate, nihil indecens patiebatur. Ibi cõpletum eſt: Pſal.xxix.b. Domine in volũtate tua q̃.de.meo virtutem. Auertiſti faciẽ tuã à me, & factus ſum conturbatus. Pro hac conturbatione ad ficus vel ficulneę folia concurrerunt, & ſibi ſuccinctoria conſuerunt, & qui glorioſa reliquerant, pudenda texerũt. Nec puto eos in folijs putaſſe aliquid, quo congrueret tegi mẽbra prurientia. Sed occulto inſtinctu ad hoc cõturbatiõe impulſi ſunt, vt talis pœnę ſignificato à neſcientibus fieret quæ conuinceret peccatorem facto & doceret ſcripto lectorem. b ℭ Conſuerunt folia fic⁹. Alchui. Quia gl̃iam ſimplicis caſtitatis amiſerũt, ad duplicẽ libidinis pruritũ cõfugerũt. vnde Ioh.j.g. Cũ eſſes ſub ficu vidi te, & deſcendi (ſubaudi) liberare te. c ℭ Et cum audiſſent &c. Aug. Ea enim hora talis conueniebat viſitari, quia defecerant à luce ỽitatis. fortaſſis eñ intrinſec⁹ vł effabilib⁹, vł ieffabilib⁹ modis de⁹ illis antea loq̃bat̃ ſicut angeli: imutabili veritate illuſtrãs mẽtes eorum, vbi eſt intellectus, noſce ſimul q̃cũꝗ̃ per tempora non fiunt ſimul. Forte inquam ſic eis loquebatur, & ſi nõ tanta participatione diuinæ ſapientiæ: quanta capiunt angeli pro hnmano tamen modulo minus: ſed in ipſo genere locutionis fortaſſis etiam illo qui fit per creaturam. ſiue in extaſi ſpiritus corporalibus imaginibus, ſiue ipſis ſenſibus corporis aliqua ſpecie prȩſentata ad vidẽdum, vel ad audiendum, ſicut ſolet in angelis fieri, & in nube audiri. Nunc tamen quod dei deambulantis, vocem audierunt, non niſi ꝑ creaturam factum eſt, ne ſubſtãtia inuiſibił & vbiꝗ̃ tota quę eſt patris & filij & ſpiritusſancti: corporalibus ſenſibus locali & temporali motu apparuiſſe credatur. e ℭ Abſcondit ſe & cętera. Auguſtinus. Cum deus auertit intrinſecus faciem & homo turbatur, fiunt ſimilia amentiæ, nimio timore ac pudore, occulto quoꝗ̃ inſtinctu non quieſcente: vt neſcientes facerent, quæ aliquid poſteris ſignificarent propter quos hæc ſcripta ſunt. d ℭ Ad auram poſt meridiem. Vnde hora nona Chriſtus ſpiritum emiſit Matt. vigeſimoſeptimo.e. Qui ſexta hora fuit crucifixus, vt eadẽ hora reſtitueret̃ homo, qua de paradiſo eſt eiectus. f ℭ In medio lig.pa. Abſcondit ſe qui auerſus à ꝑcepto creatoris, erroris ſui & arbitrij voluntate viuit. g ℭ Vocauitꝗ̃ domin⁹ de⁹ Adã. Aug. Increpãdo.ſ.nõ ignorãdo, & hoc ad ſignificationẽ ꝑtinet, ꝙ ſicut viro ꝑceptũ eſt datum, per quẽ veniret ad mulierem, ita vir interrogatur prior. Pręceptũ eñ à domino per virum vſꝗ̃ ad fœminã, peccatũ aũt à diabolo per fœminam vſꝗ̃ ad virum, & hęc ſignificationibus plena ſunt, non id agentib⁹ in quibus facta ſunt, ſed de his id agente ſapientia dei, nunc autem non ſignificata referimus, ſed geſta defendimus. Vocem

Quõ deus locut⁹ Adę

G Vir primo interrogat̃

Nico. de Lyra.

mulieris, & actũ exteriorẽ & interiorem viri cũ dicit̃: Vidit igit̃ m.&c̃. Ex quo patet ꝙ licet mulier ex ỽbis ſerpẽtis fuiſſet principaliter decepta, tñ ad ꝑficiẽdũ opus exterius fuit allecta ex pulchritudine & ſapore fruct⁹. a ℭ Deditꝗ̃ viro ſuo. ĩducẽdo eũ ad comedendũ, ſicut fuerat à ſerpente imbuta. b ℭ Qui comedit. ſuaſioni mulieris aſſentiens, nõ qa crederet verba ſerpẽtis eſſe vera qa in hoc nõ fuit ſeductus, ſed ſola mulier: ſecũdũ ꝙ dicit apl̃s.i.Tim.ij.d. Sed aſſenſit ne cõtriſtaret delicias ſuas.i. vxorẽ ſuã. fuit eñ decept⁹ in alio, qa credidit poſt trãſgreſſionẽ cõſequi veniã, & ſic in ſtatu ſuo remanere. c ℭ Et apti ſunt o.a. Poſtꝗ̃ deſcripſit trãſgreſſionẽ culpę: hic cõſequẽter deſcribit ĩflictionẽ pœnę, & prĩo q̃tũ ad ſubtractionẽ bõi habiti. ſcđo q̃tũ ad ĩpoſitionẽ mali nociui, ibi: Et ait domin⁹ deus ad ſer. Adhuc circa primũ prĩo deſcribit̃ dicta ſubtractio, ſcđo ſubtractiõis ĩpropatio, ibi: Vocauitꝗ̃ do.d. Adã. ℭ Circa primũ cõſiderãdũ ꝙ originał iuſticia per quã corp⁹ erat ſubditũ aĩę & vires inferiores rõni nõ ſupradicto non erat naturalis ipi hoĩ, ſed ex gratuito bñficio dei, ei⁹ tñ ſubtractio ꝓpt̃ pctm̃ fuit pœnalis, ſicut ſi ex gr̃a regis aliꝗs ſublimet̃ ad gradũ honoris, ſed poſtea ꝓpt̃ pctm̃ ſuũ deiiciat̃, talis deiectio pœna eſt. & hęc ſubtractio oñdit̃ cũ dicit̃: Et apti ſunt oc. eorũ. loqt̃ de oc. mẽtis: nõ ſic intelligendo, ſicut dicit Ioſeph⁹, qđ aũ viuebãt tm̃ vita beſtiali nõ habẽtes vſum rõnis, qa Adã in ſciẽtia ꝑfect⁹ erat. Itẽ ꝑ eſum illi⁹ ligni magnũ bonũ eis eueniſſet ſcilicet cognitio itellectualis. nec vt dicit Ra.Sa. qđ apti ſunt oculi eorũ, ad cognoſcẽdũ malũ. qa pri⁹ cognoſcebãt bonũ tm̃, ſed hoc patet falſum, qa eadẽ ẽ noticia cõtrariorũ. & iõ pri⁹ hẽbãt noticiã ſpeculatiuã bõi & mali ſibi oppoſiti, ſed nõ hẽbãt noticiã expimẽtalẽ mali ſuę trãſgreſſiõis & punitiõis, quã tunc experimẽtaliter cognouerũt, & iõ tũc apti ſunt oculi eorũ ad cognoſcẽdũ ſuã nuditatẽ ẽe cõfuſibilẽ, q̃ pri⁹ erat honeſta qa ſubtracta iuſticia originali, ſtatim ſenſerũt rebellionẽ carnis ad ſpiritũ, & motũ inordinatũ mẽbrorũ: iõ ſtatim ſtuduerũt cooperire ſuã turpitudinẽ. vñ ſeqt̃. d ℭ Cõſuerũt folia fi. &c. Ex hoc dicũt hebręi, ꝙ fic⁹ erat arbor de cui⁹ fructu comederũt. e ℭ Et fece.ſi. περιζώματα, perizomata.i. ſuccĩctoria circa lũbos. Dicit̃ eñ pizoma à περὶ, circum & ζῶμα, cingulum, quaſi circum cingulum, & pudendorum velamen. Partes eñ inferiores corpis ſunt magis erubeſcibiles, & maxime genitalia, quia magis mouentur contra imperium rationis, ꝓpter quod nominãtur pudenda, propter quod etiam Adam & Eua abconderunt ſe à præſentia domini. vnde ſequitur. f ℭ Et cum audiſſent vocẽ. &c. Iſta locutio & ambulatio domini dei non eſt intelligenda in forma deitatis, ſed in aliqua ſimilitudine creata in qua apparuit ſicut infra legitur apparuiſſe Abrahæ & Moyſi, & multis aliis, & locutũ fuiſſe eis. g ℭ Ad aurã poſt meridiem. Hoc tripliciter exponitur. Vno modo vt ſit determinatio loci. & ſic aura poſt meridiem accipitur pro vento intermedio inter auſtrum & occidentem: quia ſecundum iſtam expoſitionẽ vox domini deambulantis uidebatur procedere ex illa parte ex qua flat ventus ꝑdictus. Alio mõ vt eſt determinatio tꝑoris, qa dicũt hebręi, ꝙ hora.x. diei accidit hoc. et tũc aura ẽ hic accipiẽda ꝓ vẽto ꝑcedẽte diuinã appitionẽ. ſicut Act.ij.a. Appitionem ſpũſcti in linguis dicit̃ ſonus vehemens ꝑceſſiſſe, & in ſacra ſcriptura cõſilẽ legit̃ in plurib⁹ locis in apparitionib⁹ diuinis. Quod aũt dicit̃, poſt meridiẽ. eſt determinatio tpis hui⁹ ſoni & appitiõis. h ℭ Abſcõdit ſe Adã. Prę verecũdia ſui pcti & nuditatis. i Vocauitꝗ̃ domin⁹. Hic cõſequenter ſequitur ipſius Adę increpatio, cũ dicitur. Vbi es

1. Aſpectuꝗ̃ delectabile. & concupiſcibilis arbor q̃ intelligẽtes faceret.

Diuiſio.

Originalis iuſticia an naturalis homini.

2. poſt meridiem diei.

H

Ioſeph⁹ reprehendit̃.

Quæ erat arbor ꝑuaricationis.

Aura poſt meridiem.

Adæ increpatio.

* c ℭ Cũꝗ̃ cog. ſe eſſe nu. qa poſt peccati ꝑpetrationẽ, rõ ꝑcipit pcti turpitudinẽ, & ſenſus expit̃ delectationis prauitatẽ. vnde dicit Boetius.ij. de conſolatione. Triſtes verò voluptatum eſſe exitus quiſquis libidinũ ſuarũ reminiſci volet, & intelliget. Seqtur

Moraliter.

* Et ait

a ❡ Verba increpantis, & ad confeſsionem cogentis, & non ignorantis. ❡ Quaſi in quanta miſeria.

adam, & dixit ei: ubi es? Qui ait: a b
a Vocem tuam audiui in paradi-

a ❡ Stulte, quaſi diſpliceret nudus qui talis fuerat factus. ❡ Non, abſconditur ut eius ſcelera dominus non uideret, ſed ut ſe indignum eius aſpectu oſtendat. Attabantur enim duplici uerecundia, quia nunc primum obſcœnum motum in membris ſentiebāt, & quia propter tranſgreſsionē hoc cōtigiſſe ſentiebāt.

ſo, & timui, eò ꝙ nudus eſſem,
& abſcondi me. Cui dixit deus:

a ❡ Id eſt quis te ad hanc informitatem adduxit, niſi ꝙ prçceptum meum non obſeruaſti.

Quis enim indicauit tibi, ꝙ nu c
dus eſſes, niſi ꝙ ex ligno de quo d
præceperam tibi ne comede-

a ❡ Non humiliter confitens, ſed ſuperbe ſe excuſans, & in autorem mulieris culpam retorquens.

b res, comediſti? Dixitq; Adam
† Mulier quam dediſti mihi ſo- e
ciam, dedit mihi de ligno & co-
medi. Et ait dñs deus ad mu- †

a ❡ Similiter ſuperbe ſe excuſat, & in conditorem ſerpentis iactat culpam.

liere: † Quare hoc feciſti? Quæ
reſpondit: Serpēs decepit me, &
e comedi. Et ait dominus deus f

☞ a ❡ Vocem tuam au. &c. Augu. Hiſto. Probabile eſt per
A congruam creaturam ſolere humanam formā hominibus primis
apparere, quos tamen non pmiſit aduertere nuditatem in ſuperna
ſuſtollens, niſi poſt peccatum, cum pudendum in mēbris motum
pœnali lege ſenſiſſent. Sic ergo affecti ſunt, vt ſolent homines ſub
oculis hominū, quod erat pœna peccati, eū
ſcilicet velle latere: quē nihil latere poteſt, &
carnem occultare, cum corda inſpiciat. Sed
volentes eſſe ſicut dij euanuerunt in cogita-
tionibus ſuis, & oſcuratū eſt cor eorum inſi
piēs. Sed deo auertente faciē ſtulti facti ſunt.
Erubeſcebāt quidē erga ſeipſos, & ſuccincto
ria faciebant: ſed magis ab illo etiam ſuccin-
cti videri verebātur, qui tanq̃ familiari tem
peramento per creaturam viſibilem affere-
bat ad videndū velut humanos oculos. Sic
enim apparebat, vt hominibus tanq̃ homo
loqueretur, ſicut Abraæ ad quercum mam-
bre: hac amicitia pudorē onerabat poſt pec
catum quę ante dabat fiduciam. Nec nudita
tem audebant oſtendere talibus oculis, quę
diſpliciebat & ſuis. Dominus ergo nolēs pec
catores punire, niſi pœna qua cogebantur
erubeſcere, quis inquit indicauit tibi ꝙ nu-
dus eſſes, niſi ꝙ ex li. &c. Inde enim mors cō-
cepta ex dei ſententia qui ſic minatus fuerat,
fecit aduerti concupiſcibiliter membra, vbi
dicti ſunt apti oculi, & ſecutum eſt quod pu
Myſtice. deret. ❡ Iſi. Myſtice. Vocem tuam &c.
Reſpondet voce eius audita ſe occultaſſe, qa
nudus erat. Iam ſtulte reſpōdit, quaſi deo nu
dus diſpliceret, quē nudū fecerat. Sed quod
cuiq; diſplicet, hoc deo diſplicere arbitratur.
Sublimiter verò intelligendū eſt quod dicit:
Quis em̄ idicauit tibi &c. Nud⁹ erat à ſimu
latione, ſed veſtit⁹ diuina luce. Vnde auerſus & ad ſeipm̄ cōuerſus
(qđ ſignificat de illa arbore comediſſe) nuditatē ſuā vidit, & diſpli
cuit, quia nō habebat aliquid propriū: & more ſupbię ſe nō accu-
B ſat ꝙ mulieri cōſenſit, ſed in eam culpā refundit, & de aſtutia quā
conceperat, in deum retorquet ꝙ peccauerat. Vnde addidit: Mu
lier quā dediſti mi. &c. Propriū eſt peccātibus deo tribuere
velle vnde accuſant, qđ inde eſt, quia ſic peccauit hō vt vellet eſſe
par deo liber. ſ. vt ille ab omni dñio. Qm̄ ergo in maieſtate illi par
eſſe nō potuit, in pctō eū ſibi cōtēdit facere parē: imo eū vult oñde
re nocentē, ſe aūt innocentē. Mulier aute culpam refert in ſerpē-
tē: quaſi obtēperare coegiſſet: aut ipſa potuerit verba ſerpētis audi
re, & præcepto dei nō obedire. ❡ Grego. Vocauitq; deus Adā.
Quia vidit in culpa lapſum iā ſub peccato velut à veritatis oculis
abſcōditū: quia tenebras erroris eius nō approbat, quaſi vbi ſit pec
cator ignorat, eumq; vocat ac requirit dicens: Adā vbi es? dum
vocat ſignificat quia ad pœnitētiā reuocat, dū requirit inſinuat, qa
peccatores iure damnatos ignorat. b ❡ Dixitq; Adā: Mulier
quā de. &c. Augu. Non dicit peccaui. Supbia em̄ habet cōfu-
Superbia. ſionis deformitatē, non cōfeſsionis humilitatē. Ad hoc aūt ſcriptū
eſt, & iterrogatiōes ad hoc factę, vt veracit̃ & vtilit̃ ſcriberēt vt ſcia
m⁹ quādo ſupbi laborēt hodie conātes malū in creatorē referre, &
ſi qd boni faciūt ſibi tribuere. Mulier quā de. m. &c. quaſi ad
hoc data ſit, vt nō ipſa obediret viro & ambo deo. ❡ Grego. in
Pctm̄ ppe- mora. li. iiij. Mulier quā de &c. Quatuor modis peccatū perpetra-
trat̃ & con tur in corde, quatuor conſumatur in opere. In corde ſuggeſtione,
ſummat̃. delectatione, conſenſu, & defenſionis audacia. Suggeſtio fit per ad-
uerſarium. Delectatio fit per carnē. Conſenſus per ſpiritū. Defen-
ſionis audacia per elationem. Culpa enim quę terrere mentē debuit
extollit. Vnde & ſerpens ſuaſit: Eua delectata eſt. Adam conſenſit
qui etiam requiſitus, culpam cōfiteri per audaciam noluit. Sic quo
tidie hoſtis occultus ſuggerit. Eua id eſt carnalis ſenſus delectationi
ſe ſubſternit. Adam mulieri præpoſitus conſenſit, quia ſpiritus. i. ra
tio à rectitudine infirmatus inclinatur. Adam requiſitus confiteri
culpam noluit, quia ſpiritus peccādo à veritate diſiunctus, eoipſo
in ruinę ſuę audaciā nequius declinat. Adam per timorem ſeipſum
abſconſurus fugerat, ſed tamen timens tumebat. Cum enim ex pec-
Nota. cato pœna metuitur, & amiſſa dei facies nō amatur, timor ex tumo
re eſt non ex humilitate. Superbit em̄ qui peccatū, ſi liceat impune,
Peccatū. 4. non deſerit. Iiſdē etiam quatuor modis peccatū conſummatur. In
modis con opere prius latens culpa agit̃. Poſt etiam ſine confuſione aperitur.
ſummat̃. Dehinc in conſuetudinē ducitur. Ad extremū falſę ſpei ſeductione,
vel obſtinatiōe miſerę deſperationis nutritur. ❡ Augu. Et dixit
d. d. ad mu. Nec iſta confitetur peccatū, ſed refert in alterum, in im-
pari ſexu,

pari ſexu, pari faſtu. Ex his tamē natus Dauid dicit vſq; in finem ſe- C
culi: Ego dixi, domine miſerere mei, ſana animam meam, quia pecca Pſal. 40. a.
ui tibi. Hoc ab iſtis dicendū fuit: ſed nondum peccatum conciſę cer
uices reſtabunt. Labores & dolores mortis & contritio ſeculi, &
gratia dei quę in tempore ſubuenit, docēs afflictos non de ſe præ-
ſumere. Serpēs decepit &c. quaſi cuiuslibet
perſuaſio præualeat dei præcepto. ❡ Au-
guſtinus. Serpens dece. &c. Quomodo
his verbis ſcilicet. Scit enim deus, ꝙ in quo-
cunq; &c. credere deum ſe à re bona & vtili
prohibuiſſe, niſi ineſſet menti eius amor illę
proprię poteſtatis & de ſe ſuperba præſum
ptio, quę per tentationem fuerat conuincen
da aut pimenda? Deniq; non cōtenta ſuaſiōe
ſerpentis, aſpexit lignū bonū eſu, & decorū
aſpectu. Nec credens inde ſe poſſe mori, for
te putauit deū alicuius ſignificationis cauſa
hęc dixiſſe: Si mādūcaueritis. m. m. Ideo mā
ducauit & dedit viro ſuo, fortaſsis cum ali
qua ſuaſiōe, quā ſcriptura intelligēda reliqt.
Vel fortaſſe nō fuit ſuaderi neceſſe, cū eo ci-
bo nō videret eā mortuā eſſe. ❡ Augu. Nota.
Notādū ꝙ non diabolus eſt pmiſſus fœmi
nā tentare, niſi p ſerpentē, nec virū niſi per
fœminam. Serpēte enim velut organo vſus
eſt, mouens naturam eius ad exprimēdos ſo
nos verborum & ſigna quibus ſuam mon- † 33. q. 5. c.
ſtraret voluntatē. In muliere verò, quę ratio Adam.
nalis erat non eſt ipſe locutus, ſed perſuaſio
eius: quamuis inſtinctu adiuuaret interius,
quod per ſerpentē gerebat exterius. Serpens †De pœ.
ergo nec verba intelligebat, nec rationalis eſt diſ. j. c. ſer
facta. Quod enim verbis Marſorum ſerpen pens.
tes trahuntur de latebris, diabolica vis eſt:
quod permittitur ad primi facti memoriā,
vt ſciatur quia ſit ei cū hoc genere familiaritas. Callidiſsimus dictus
eſt ſerpens, propter aſtutiā diaboli. Locutus eſt autē ſicut aſina Ba- D
laam, Num. xxij. f. Sed hoc diabolicū, illud angelicū. Boni enim & Queſtio.
mali angeli ſimiliter operant̃, ſicut Moyſes & magi Pharaonis. Hic
aut quęrendū eſt, vtrum ab initio ſua ptāte delectatus, diſceſſerit ab
illa ſocietate & charitate bonorū angelorū, an in ſancto cœtu fuerit
aliquādo angelorū iuſtus & btūs? Dicit̃ em̄ ideo cecidiſſe, qa inuidit Supbia in-
homini facto ad imaginē dei, ſed inuidia ſequit̃ ſupbiam. Inuidēdi uidēdi cau
em̄ cauſa eſt ſupbia, quę eſt amor pprię excellētię. Inuidia verò odiū ſa. inuidia.
fœlicitatis alienę. Qui em̄ amat excellētiā, vel parib⁹ inuidet q æquā
tur, vel ſupioribus quib⁹ nō æquat̃, vel inferiorib⁹ ne coæquentur.
Quādo aūt diabolū ſupbia deiecerit, vt naturā ſibi bonā praua vo
lūtate puerteret, ſcriptura nō dicit, ſed ex hac homini inuidiſſe ratio
oſtēdit. ❡ Alchu. Pctm̄ angeli tacitū, hoīs patefactū: qa illud incu
rabile, hoc curatū. ❡ Strabus. Vidit igit̃ &c. Apte inexcuſabilis
oſtēditur, cui licuit ſub tali deliberatione dolos inimici aduertere.
c ❡ Et ait dñs deus &c. Tota hęc ſentētia figurata eſt. Vbi cre
dendū tamen omnia dicta eſſe. Serpens non interrogat̃, quare fece-
rit, quia non ipſe propria voluntate & natura fecit: ſed de illo dia-
☞ bolus, & per

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Vbi es? Non ex ignorantia eſt quęſtio, ſed vt ex reſpō
tiōe Adæ cōuenientius fiat increpatio. b ❡ Qui ait: Vo. &c.
Ex dictis patet litera. Sequit̃: c ❡ Quis em̄ indi. &c. id eſt, ꝙ
nuditas tua ſit erubeſcibilis? d ❡ Niſi ꝙ ex li. &c. id eſt, niſi qa
ppter trāſgreſsionē præcepti mei ablata eſt à te originalis iuſtitia, p
cui⁹ ſubtractionē facta eſt cōfuſibilis nuditas tua: Sicut em̄ dicit̃. ij.
Phyſi. Idem p ſui pręſentiā & abſentiā eſt cauſa contrariorū, ſicut
nauta p ſui pręſentiā eſt cauſa cōſeruationis nauis, & p ſui abſentiā
eſt cauſa piclitationis. Et eodē modo donū originalis iuſtitiæ p ſui
pręſentiā in hoīe faciebat nuditatē honeſtā, vt predictū eſt, quę p ſui
ſubtractionē facta eſt cōfuſibilis. e ❡ Dixitq; Adā. &c. Recur Excuſatio
rit ad peccati ſui excuſationē, quę facit ad eius aggrauationē. vole- Adæ.
bat em̄ quodāmodo pctm̄ ſuū retorqre in deū q ſibi dederat vxo
rem: & eodē mō mulier excuſando ſe p ſerpentē, qui fuerat creatus
à deo, & patet litera. Sed eſt hic cōſiderandū ꝙ ante condēnationē Nota.
interrogauit virū & mulierem, vt patet in litera: quia nullus eſt cō-
dēnandus ante inquiſitionē. ſerpentē aūt non interrogauit: quia dia
bolus qui in ſerpente loquebat̃, iam pro peccato ſuo fuerat condē
nat⁹: & de cœlo empyreo deiect⁹. f ❡ Et ait dñs &c. Hic deſcri- Diuiſio.
bit̃ inflictio

† ❡ Et ait do. &c. Serpens igit̃ ex hoīm deceptione maledi- Moraliter.
ctū; nā ex hoc pœna dęmonis augmētat̃, ſicut gloria ſanctorū ange-
lorū ex hoc

a ¶ Diabolum qui occulte ſerpit, ſicut enim per ſerpentem loquebatur, ita in ſerpente maledicitur.
ad ſerpētē: Quia feciſti hoc, maledictus es inter oīa animātia & a b c
a ¶ Superbiam: quia in pectore impetus animi dominatur. ¶ In quo doli & inſidiæ.
a beſtias terræ. Super pectus tuū d
a ¶ In hebræo habetur aphar, id eſt, puluerem. ¶ Peccatores. ¶ Terrena opera.
gradieris, & terrā comedes cun- e
¶ Dum poteſtatem habes decipiendi.
b ctis diebus uitę tuę. Inimitias po f
a ¶ Partem animalem qua tentat. ¶ Eccleſiam. ¶ genus humanum. b ¶ Prauam ſuggeſtionem & omnem iniquitatem. ¶ Originale peccatum
nam inter te & mulierē, & ſemē
a ¶ Fructum qui eſt Chriſtus. ¶ Fructum boni operis. b ¶ Eccleſia. c ¶ Reſurgente Chriſto.
tuū, & ſemen illi⁹. 1 Ipſa conteret g
a ¶ Quod eſt mors, unde: Super aſpidem & ba. am. ¶ Initium ſuggeſtionis. b ¶ Vt capias eam. ¶ Id eſt ſupplantabis Chriſtum ut moriatur:
caput tuum: & tu 2 inſidiaberis h
a ¶ Si in illicita labatur, uel fini cui maxime inſidiatur diabolus b ¶ Hiſto. patet. ¶ quæ ſignificat
c calcaneo eius. Mulieri quoq; di i
illam partem animæ quæ gaudet carnalitate.
d xit: Multiplicabo ærumnas tu- k

E ☞ bolus, & per illū, & in illo: qui iam pro impietate & ſupbia æterno igni deſtinatus fuerat. Ad ipſum ergo referē quod ſerpenti, dicitur, & qualis humano generi futurus ſit oſtendit.

Myſticè. ¶ Myſtice. Et ait do. de. a. ſ. Serpens non interrogat⁹ prior exipit pœnā, qui nec cōſiteri pōt, nec habet quo ſe excuſet. Sup pectus t. g. & c̄. Scd'm aliam editionē. Pectore & vētre repes, quod in colubro aduertitur, & ex ipſo ad inimicum inuiſibilem locutio figuratur. In pectore ſupbiam ſignificat, in quo impetus animi dominatur.

Maledicit ſerpens. Carnale deſiderium, in ventre, qui mollior pars in corpe, & qa his ſerpit quos vult decipere, dictū eſt: pectore & ventre repes: & ter. co. cū. d. v. id eſt omnibus quibus habes ptātem ante vltimam iudicij pœnā, de hac enim vita gaudet & gloriatur. Et terram co. dupliciter intelligitur. Vel ad te ptibunt quos terrena cupiditate decipies. Vel tertium tētationis genus figuratur, quod eſt curioſitas. Qui em̄ terram mādūcat, profunda & tenebroſa penetrat, & tm̄ temporalia atq; terrena.

Inimicitiæ inter ſerpētem & mulierem. Nō ponūtur inimicitię inter ſerpētes & virū, ſed mulierē: quia à diabolo nō tentamur, niſi p aīalē partē, quę mulieris imaginē & exēplū in vno homīe oſtēdit. Inter ſemē diaboli & mulieris inimicitię ponūt. Semē diaboli, praua ſuggeſtio. Mulieris fruct⁹ boni opis quo ſuggeſtiōi reſiſtit. Ideo obſeruat plātā mulieris, vt ſi i illicita labat, delectatio illā capiat. Illa obſeruat caput ei⁹, vt ipm initiū ſuggeſtiōis malę, excludat.

Semen. i. Ieſus pmittit ſaluator. a ¶ Sup pectus t. & c. Hiero. ventrē. Lxx. addiderūt: ſed in hebręo habet pect⁹ tantū, vt callidi-

In hebræo eſt gahon, qd' ventrē & pectus ſignificat. tatem & verſutiā cogitationū eius aperiret. i. q̄ omnis greſſus eius nequitię eſt & fraudis. ¶ Greg. in mo. li. xx. Pectore & vētre repes. Malū luxurię aut cogitatione ppetratur, aut opere. Hoſtis em̄ cum ab effectu opis expellit, ſecreta cogitationis polluere molitur. Ventre repit dum lubricus p membra humana ſibi ſubdita, luxuriam exercet in opere.

F Serpit pectore, dum polluit in cogitatione. Sed quia p cogitationem ad opa venitur; prius pectore & poſt ventre deſcribitur repere.

Caput ſerpentis conterere. b ¶ Inimicitias ponam in. & c. Grego. in mora. Caput ſerpētis cōterere, eſt initia ſuggeſtionis manu ſolicitę conſiderationis à cordis aditu extirpare, qui cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneo molitur, quia quem prima tentatione non pcutit, decipere in fine tendit. Si autem cor in tentatione corrūpitur, ſequētis actionis medietas & terminus ab hoſte poſſidetur, quia totam ſibi arborē fructus ferre cōſpicit, quam veneni dente in radice vitiauit. ¶ Hiero. Ipſa ſeruabit ca. t. & tu ſer. eius calcaneum. Melius in hebręo habetur: Ipſa conteret caput tuū: & tu conteres calcaneum eius: quia & noſtri greſſus præpediuntur à colubro, & Dominus conteret Sathan ſub pedibus eius.

Hiſtoria. Mulieris maledictio. c ¶ Mulieri quoq; & c. Auguſtiñ. Hiſto. Hæc figuratè & prophetice melius intelliguntur. Sed quia dolor & gemitus parturiētis de corpore mortis eſt; quę tranſgreſsione concepta eſt; refertur & hęc pœna ad proprietatē literę.

Sub ptāte viri mulier. Sed quod dictū eſt: Sub viri ptāte eris: & ip. d. t. Videndū eſt quō propriè poſſit accipi. Sic em̄ & ante peccatū facta eſt, vt vir ei dn̄aretur, & ad eum conuerſa ſeruiret. Sed pōt intelligi hanc ſeruitutē potius eſſe cōditionis, q̄ dilectiōis, vt etiā talis ſeruit⁹ qua poſtea hoīes ſeruirēt hoībus, de pœna peccati orta repiatur. poſſunt igiē cōiuges p charitatē ſeruire inuicē. Sed mulier in virū dn̄ari non pmittiē, quod niſi caueaē, deprauabiē nā & augebiē culpa. d ¶ Multiplicabo ærū. & c. Manifeſtū eſt multiplicatos eſſe dolores mulieris atq; ſuſpiria. Sed ſacr'm magnū eſt. Nemo em̄ à voluptate carnali abſtinet, qui nō patiaē in ☞ exordio dolo

Nicolaus de Lyra.

☙ bitur inflictio pœne, quantum ad impoſitionem mali nociui. Et primò quantum ad ſerpentem. Secundò quantum ad mulierē, ibi: Mulieri quoq; dixit. Tertiò quantum ad hominem, ibi: Adæ vero dixit. ¶ Circa primum conſiderandum, q̄ ſicut p ſalutē hominum augetur gloria ſanctorū angelorum, p quos incitātur homines ad bonū; ita econtrario p dānationem hominū malorū augetur pœna dęmonū eos tentātium. Veruntamē propter nimiā inuidiā qua dęmones torquenē, eo q̄ vident homines poſſe puenire ad beatitudinē qua ſcilicet ipſi priuati ſunt, nō dimittūt homines tentare, licet ſciāt ex damnatione hominū ſuam pœnā in futuro creſcere, ſicut de inuido narraē qui petiit ſibi vnum oculū erui: vt pximo ſuo, cui inuidebat, duo oculi eruerenē.

Exēplū cupiditatis & inuidię. Erant em̄ in vna ciuitate duo homines, quorū vnus erat nimis notatus de cupiditate, alius

G te, alius de inuidia. Propter quod dominus ciuitatis, qui erat valde prudens, ipſis vocatis dixit, q̄ peterent ab eo quid vellent: adiungens q̄ ille qui primo peteret, ſuam petitionem haberet: alius verò duplum, tunc cupidus nolebat primò petere, motus cupiditate dupli boni habendi: ſimiliter nec inuidus, ne ſocius ſuus plus haberet q̄ ipſe.

Inuidus alterius reb⁹ marceſcit opimis. Tandem cum dominus vrgeret eos ad petendū, inuidus petiit, vt ſibi vnus oculus erueretur, vt ſocius ſuus duos amitteret, quod factum eſt, & ſic punita ſunt eorū vitia;

Inter oīa aīantia, pręoibus aīantibus. Sic dęmones tentāt ex inuidia homines, licet non ignorent eorum pœnam in futuro creſcere ex hominum damnatione. hoc igitur malum denūciat deus ipſi diabolo cui in ſerpēte loquebaē. a ¶ Quia feciſti hoc. inducēdo homines ad peccatū.

Serpentis maleditio. b ¶ Maledictus es. quia ex hoc creſcet pœna tua. c ¶ Inter omnia animantia & c. præponit ei bruta animalia, non quātū ad conditionem naturę, ſed quia ſeruauerunt ſtatutum ſuum quod non fecit diabolus: & hoc eſt magna pœna ſuperbo, q̄ inferiora & vilia ei præponantur. d ¶ Super pectus tuum gradieris. Secundum Augu. p pectus hic intelligitur ſuperbia, quia diabolus incedens ad ſuaſionē hominū, à ſuperbia incipit que in omni peccato includitur. Vnde & Ecci. x. b. dicitur: Initiū omnis peccati ſuperbia.

1 Ipſa. ipm ſubaudi ſemen, q eſt Chriſt⁹. lxx, ipſe vertūt Chriſtū intelligētes. e ¶ Et terram comedes cum. id eſt homines terrena diligentes incorporabis tibi eos decipiendo. f ¶ Inimicitias po. inter te & c. Secundū Augu. per mulierem intelligitur hic ratio inferior, & per ſemen eius operatio bona.

2 Inſidiaberis calcaneo i. contereſ calcaneū. H Per ſemē autem dęmonis intelligitur ſuggeſtio eius praua. Per hoc ergo q̄ dicit: Inimicitias ponā & c. oſtendit dominus, q̄ diabolus mediante ſuggeſtione praua oppugnat rationē inferiorem, quę mulier dicitur: vt ſi conſentiat delectationibus; & per eam deiiciat rationem ſuperiorem, quę per virum deſignatur. & ſic diabolus inſidiatur calcaneo eius, quia nō oppugnat eam, niſi à parte inferiori, ſenſualitati delectabilia proponēdo. g ¶ Ipſa conteret & c. in principio tentationis reſiſtēdo. Alij autem ſancti exponunt de beata virgine ab illo loco: Inimicitias ponam inter te & mulierem. Non iſtā Euam, ſed aliā ab ea deſcendentē ſcilicet virginē Mariam. Quę eſt infeſta dęmonib⁹. vnde Canti. vi. a. dicitur: Terribilis eſt, vt caſtrorū acies ordinata. Et ſemen tuum id eſt alios angelos malos, qui dicunē ſemē eius propter ſimilitudinē naturę & malicię. Et ſemen illius ſcilicet Chriſtū qui eſt Mariæ naturalis filius. Ipſa cōteret caput tuū, quia per ipſam mediante filio ſuo, ptās dęmonis eſt contrita. h ¶ Et tu inſidiaberis & c. Quia diabolus tentauit Chriſtū exterius tantūmodo ſuggerendo, quę quidē tentatio non fuit vitiū in tentato, ſed virtutis exercitiū, & eodem modo credendū eſt de virgine. Alij verò exponunt literā de ſerpente materiali, non de dęmone, ab illo loco: Et ait dominus ad ſerpentē: quia feciſti hoc. id eſt quia fuiſti inſtrumentū huius maleficij. ſicut Leuiti. xx. c. Iumentū cum quo aliquis coierit præcipitur occidi cum eo. Maledictus es inter omnia animātia: quia ſcd'm ipſos ille ſerpens prius habebat formā & faciem gratioſam ſup omnes beſtias, & factus eſt horribilior oībus. Supra pectus tuum gradieris. quia ſcd'm iſtos prius habuit pedes & ſtaturā erectā, ſed pedes ſunt ei amoti, & ſic reptādo incedit. Et terrā comedes. prius autē lignorū fructibus veſcebatur. Inimicitias ponam inter te & mulierem & c. quia odioſus es humanæ naturæ, & econuerſo. Ipſa conteret caput tuum. quia ex quo reptando incedit, mulier poteſt caput eius calcare. Et tu inſidiaberis calcaneo eius. quia non poteſt ſe eleuare ad mordendum in ſuperiori parte. Sed iſta expoſitio quantum ad multa videtur irrationabilis. Primò quia deus dirigeret ſermonem ſuum ad animal brutum nō intelligens. Secūdò quia in nullo peccauerat, ſed ſolum dęmon mouendo linguā eius. Tertio quia ſtatura recta non competit alicui, ſed tantum homini, vt

Ouidi⁹ primo meta. dicit poeta Ouidius in primo metamor. Pronaq; cum ſpectent animalia cætera terram, Os homini ſublime dedit, cœlumq; videre Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere vultus. Et ideo prima expoſitio quæ eſt Auguſtini melior videtur. i ¶ Mulieri quoq; dixit. Hic ponitur punitio mulieris in ſpeciali, & hoc quantum ad duo propter quæ mulier coniuncta eſt viro. Primum eſt ad procreationem prolis, & quantum ad hoc dicit: k

Mulie. maledictio. ¶ Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Licet autem actus generandi ſit delectabilis, tamē habet turpitudinem annexam poſt ☙ peccatum.

exordio dolores, donec conſuetudo vertatur in melius. Sed cum
A ad hoc peruenerit, natus eſt quaſi filius id eſt ad bonum paratus af
fectus per conſuetudinem bonam, ſed prius reluctatum eſt cum do
lore cõſuetudini malę. a ¶ Sub viri poteſtate eris &c. Hoc
eſt cum illa pars animæ, quæ carnalibus gaudet, malam conſuetu-
dinem volens vicerit, difficultatem & do-
lorem paſſa, & bonam peperit, cautius ob-
temperabit viro, id eſt rationi, & libentius
ſeruiet iubenti, ne in pernicioſam conſuetu-
dinem defluat. Sententiam verò in Adam
datam patet, quia nemo euadit. b ¶ Ma
ledicta t. in. o. t. Hoc enim ipſum quod
quiſq; in hac terra natus difficultatem pati-
inueniendæ veritatis, ex corruptibili corpo
rę habet. Corpus enim quod corrumpitur
aggrauat animam, hinc dolores & triſtitiæ
hęc profert homini terra. Spinę et tribuli, pũ
ctiones tortuoſarũ q̃ſtionũ, & cogitationes
de prouiſione huius vitę, quæ niſi extirpa-
ta proiiciatur, ſuffocant verbum, ne in ho-
mine faciat fructum. hęc patit̃ qui colit agrũ
ſuum donec in terrã de qua ſumptus eſt, re-
deat; id eſt donec hanc vitã finiat. ¶ Ma-
ledicta terra &c. Aug. Hiſt. Hos eſſe
labores humani generis in terra nemo igno
rat, & quod nõ eſſet, ſi fœlicitas quæ erat in
paradiſo teneretur, indubitanter conſtat.
¶ Stra. Terra maledicitur, non Adam vt
cuncti propter quos hæc ſcripta ſunt terre-
rentur, ne ſimilia facientes ſimili pœna ple-
cterentur. Ipſe verò Cain, quia primæ præ-
uaricationi fratricidiũ addidit, maledicitur,
cũ dicitur: Maledictus eris ſuper terram &c̃.
¶ Alchu. Terræ maledixit, nõ aquis, quia
hõ de fructu terrę cõtra vetitũ manducauit:
nõ de aquis bibit, & in aqs erat pctm̃ ablue
dum de fructu terræ cõtractũ. Aĩalia quoq;
terreſtria plus maledictionis habẽt, q̃ aqua-
tilia, quia plus viuunt de maledicta t. Inde
Chriſtus poſt reſurrectionem de piſce man
ducauit, non de terreſtri animali. ¶ Greg.
in mora Maledicta ter. in. o. t. Deus maldicit
hoĩ peccanti, & homo maledicere prohibe-
tur. Sed maledictum duobus modis dicitur
aliud probatur, aliud improbatur. aliud em̃
eſt ex iudicio iuſticiæ, aliud ex liuore vindi-
ctæ. Maledictũ in iudicio, iuſticiæ eſt: Ma-
ledicta ter. in. o. t. & quod ad Abraã dicitur:
Maledicã maledicẽtib⁹ tibi. De eo verò qđ
B ſit liuore vindictæ dicitur: Nolite maledicere. Et alibi Maledici
regnum dei n. p. Viri quoq; ſancti maledicunt, non deſiderio
vindictæ, ſed vltione iuſticiæ. Intus enim ſublime dei iudicium aſpi
ciũt, & mala foris exurgentia, quo maledicto debeant feriri cogno-
ſcunt, & non peccant: quia ab interno dei iudicio non diſcordant.
Hinc Petrus ait Act. viij. d. Pecunia t. t. ſ. in. Qđ enim nõ ait eſt ſed
ſit. Non indicatiuo, ſed optatiuo modo ſe dixiſſe indicauit. Hinc
helias quarti Reg. primo. b. Si homo dei ſum deſcendat ignis de
cœlo, & conſumat vos. quorum tamen ſententiam ratione verita-
tis prolatam exitus monſtrauit. Simon enim æterna damnatione
interiit, & duos quinquagenarios flãma cõbuſſit. c ¶ In labori-
bus & cætera. Raba. Spinæ antea erãt, ſed nõ vt laborẽ hoĩ in
ferrẽt cui poſt pctm̃ fuerũt ad laborẽ & afflictionẽ, ſicut ſerpẽtes: &
q̃cũq; noxia añ erãt innoxia. Et notãdũ qđ Adæ extrinſeca pœna
imponit̃: Maledicta terra in ope tuo. Mulieri ṽò intrinſeca, cũ di-
citur: Multiplicabo e. t. &c̃. quia ſeducta, ſeduxit virũ. d ¶ Pul
uis es & cætera. Grego. Homo ita conditus fuit: vt manen-
te illo decederẽt tẽpora, nec cum temporib⁹ tranſiret. Stabat ergo
in momentis decurrentibus, nec ad vitæ terminum per dierum in-
crementa tendebat, quia ſemper ſtanti inhærebat, vbi vetitum con
tigit, offenſo creatore, ire cepit cum tempore. vnde Terra es, & in
terram ibis. Statu ſcilicet immortalitatis amiſſo, curſus eum mor-
talitatis abſorbuit, & ad mortem tranſeundo, didicit ſtando quod
fuit, cuius radicis amaritudinem quaſi in virgulto tenemus: quia
eius curſum naſcendo ſortimur, vt ipſo momento quo viuimus,
à vita tranſeamus, dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adole-
ſcẽtiam, adoleſcentia ad iuuentutem, iuuentus ad ſenectutem, ſene-
ctus trãſit ad mortem. e ¶ Et vocauit Adam nomen.
& cætera. Auguſtinus. Verba primi hominis hæc fuerunt
quoniã hæc eſt

1 Sub viri ptãte. Eris ad virũ tuũ concupiſcentia tua (ſeu deſideriũ tuũ.)

Sap. 9. d.

aĩa, † tuo. ✻ Puluis vel lutũ.

Hiſtoricè. aĩa, † Euã,

In ope tuo propter te.

quoniam hęc eſt mater omnium viuentium, tanq̃ reddat cauſam
nominis à ſe impoſiti, cur ſcilicet Euam vocauerit. ¶ Myſtice
Poſt peccatum & iudicis ſententiam vocauit Adam vxorem ſuã
Euam, quia ſit mater viuorum, cum mortem & mortales fœtus
parere meruerit. Sed illos fœtus ſcriptura attendit, quos in dolore
cum peperit: ad virum conuertitur, vt ei
dominetur. Sic enim eſt vita & mater viuo-
rum, vita in peccatis mors dicitur. Recte er
go pars animalis cum per rõnem de verbo
vitæ, affectum recte viuendi conceperit vi-
ta appellatur & mater viuorum. i. bonorũ:
q̃uis in dolore & gemitu male conſuetudi-
ni reſiſtens, bonã conſuetudinem ad recta fa
cta peperit, quib⁹ cõtraria ſunt peccata: quę
mortua ſolent appellari. Mors autem quæ
debetur naturæ poſt peccatũ, in tunicis pel
liceis figuratur: Tandiu aũt in paradiſo fue-
rũt, q̃uis ſub ſententia dãnatis dei: donec ad
tunicas pelliceas ventum eſt, huius vitę ſcili-
cet mortalitatem. Bene aũt mors quã in cor
pore ſentimus, in pellibus exprimitur, quæ
mortuis corpibus detrahunt̃. f Fec. q̃q;
&c. Aug. Hoc quoq; ſignificatiõis cã factũ
eſt, & in factis quęrit̃ qd factũ ſit, & qd ſigni
ficet, & ĩ dictis qd dictũ ſit, qd ve ſignificet:
¶ Stra. Ipſi fecerũt ſibi perizomata, vt pec
catũ ſuũ abſcõderent. Deus verò tunicas pel
liceas, qb⁹ totũ eorũ corpus induit, qa & in
corpe & in anima eos iuſtè dãnauit. Stulta
verò quęſtio eſt, q̃liter vel q̃ opãte pelles ab
aĩalibus deductę ſint, q̃rere. q em̃ de nihilo
oĩa cõdidit, quomõ & q̃liter voluit, hęc fecit.
g ¶ Et ait: Ecce A. &c. Aug. Hiſto.
Propter trinitatẽ pluraĺ numer⁹ ponit̃, ſicut
& ibi: Faciam⁹ ho. &c̃. Replicatur igit̃ in ca-
put ſuperbi ad quẽ venerit exitũ, qđ à ſerpẽ
te eſt ſuggeſtũ: eritis ſicut dij: Nec ſunt ṽba
inſultantis dei, ſed à ſuperbia deterrẽtis alios,
videntes hominẽ nõ eſſe factũ q̃lẽ voluit, ſed
amiſiſſe

C Myſticè.

† 5. diſt. c. cum enixa.

Adæ ob pctm̃ ipſi⁹ pœna.

† 33. q. 5. c. manifeſtũ. & cap. hoc ima.

† 4. q. 3. c. cũ ergo. §. ſed g. & . j. ca. ſequen.

2 ex ea

Hiſtoricè. ✻ 15. diſt. q. 2. c. eccleſiaſtico.

3 Eua q̃re dicta ſit.

D

a ¶ difficultate uincendæ prauæ conſuetudinis.
as & conceptus tuos †. In dolore [a]
a ¶ rationis. ¶ per conſuetudinem bonam. ¶ ut ſpiritus dominetur carni. ¶ uicta conſuetudine praua cautius obtẽperabis ratiõi, ne ad aliquam pernicioſam conſuetudinem defluas.
[a] paries filios. [1] et ſub uiri ptãte
eris, & ipſe dominabit̃ tui. Adę [b]
uerò dixit: † Quia audiſti uocẽ
uxoris tuę, et comediſti de ligno
[b] ex q̃ p̃cepã tibi ne comederes,
a Hiero. non ruris colendi, ſed peccato, ſicut in hebræo habetur. b ¶ inueniendæ ueritatis.
[c] † maledicta t̃ra ĩ õpe tuo. In labo [c]
rib⁹ comedes [2] eã cũctis dieb⁹ uitę
a ¶ uiriorum. ¶ punctiones tortuoſarum quæſtionum, & cogitationes de prouiſione huius uitæ.
tuę. Spinas et tribulos germina [d]
bit tibi, & comedes herbas t̃ræ. [e]
In ſudore uultus tui ueſceris pa [f]
¶ id eſt donec finias hanc uitam.
nẽ, donec reuertaris in terrã de
[d] qua ſumptus es: ✻ qa puluis es,
[e] & in puluerẽ reuerteris. Et uoca [g]
¶ id eſt uita
uit Adã nomẽ uxoris ſuę † Eua, [3]
a ¶ Reddit cauſam quare uocauerit eam uitam. ¶ animalitas conuerſa ad rationem mater eſt uiuorum, id eſt bonorum operum. b ¶ recte factorum, quibus contraria ſunt peccata quæ dicuntur mortua.
eõ q̃ mater eſſet cũctorũ uiuẽn [h]
a ¶ antequã de paradiſo eiiceret.
[f] tiũ. Fecit quoq; dominus deus [i]
a ¶ quibus ſignificatur mors, quæ poſt peccatum debebatur naturæ. b ¶ quę mortales ex mortalibus.
Adę et uxori ei⁹ tunicas pellicẽ,
a ¶ non ſunt uerba inſultantis dei, ſed alios deterrentis a ſuperbia. ¶ ironia. ¶ quaſi nec illud quod uolebat aſſecutus eſt, & perdidit quod factus eſt.
[g] as et ĩduit eos, et ait: Eccẽ Adã [k]
a ¶ trinitatis mentio inculcatur.
factus eſt q̃ſi unus ex nõbis, ſci-

Nicolaus de Lyra.

peccatum. In hebręo pro cõcept⁹ habet̃
הריון haron. i. impręgnationem, quæ eſt la
borioſa. Et ærumnas tuas, quia portando
fœtũ conceptum mulier patitur plures labo
res & miſerias. a ¶ In dolore paries.
Quia in partu ſunt vehementes anguſtię, ta-
lia autẽ non fuiſſent in ſtatu innocẽtię, ſed cõ
cepiſſent abſq; turpitudine, & fœtum cõceptum portaſſent abſq;
grũna & labore, & peperiſſent ſine dolore. Sedo coniungit̃ mulier
viro ꝓpter domeſticã vitã, & q̃tũ ad hoc punit eã, viro ſubiiciẽ
do, dicẽs: Et ſub viri poteſtate eris &c̃. Et ſeqtur: b ¶ Adę ve. d.
Hic ponit̃ punitio viri. Circa qđ ſciendũ, q̃ ſicut in domeſtica vi-
ta mulier ſubiicit̃ viro, ita ad virũ pertinet procurare neceſſaria vi
tæ, pro ſe, familia, & vxore: & ideo quantum ad hoc punitur cum
ſubditur. c ¶ Maledicta terra in &c. In quo notatur terrę
ſterilitas quæ poſt peccatum non ꝓduxit fructum conuenientem
homini niſi cum cultura & labore, quæ ante ſponte producebat
fruct⁹ cõuenientes in abũdantia, & ꝓduxiſſet ſi hõ in ſtatu innocẽtiæ
pſtitiſſet. In hebręo hr̃: בעבורך baaburecha. i. ꝓpt̃ te. Maledicta
terra ꝓpter te. i. ꝓpter peccatũ tuum: propter qđ incurrit ſterili-
tatẽ, vt dictũ eſt. In ſudore vult⁹ tui &c̃. p̃ hoc notatur anxietas ho
minis in laborę agriculturæ qui ante peccatũ nõ opabatur niſi ad
recreationẽ & virtutis exercitiũ vt pręictũ eſt. d ¶ Spinas
& tri. In hoc notantur impedimenta quæ proueniunt hominis la-
bori ex terra. e ¶ Et comodes. &c. Qui prius comedebas fru
ctus paradiſi, & quia iſtę pœnę inflictę ſunt homini ad totã vitam
vſq; ad mortẽ. Iõ ſequit̃: f ¶ In ſu. vu. &c. Patet lr̃a g ¶ Et
voc. Adã. Hic cõſequẽter deſcribit̃ miſerię inflictę trãſfuſio, qa q̃-
les facti ſunt primi parẽtes p̃ pctm̃, tales filios genuerũt, & iõ dicit.
Et voc. &c. Eua: In hebręo eſt חוה haua. qđ nomẽ ſonat vitã
pœnalitatib⁹ tñ ſubiectã. h ¶ Eo q̃ mr̃ eſſet. i. oĩm hoĩm ĩ hac
vita mortali degẽtiũ. Iõ ſeqt̃: i ¶ Fec. q̃q; &c. i. de pellibus aĩa
liũ mortuorum, in ſignũ ſuę mortalitatis, & qa indigebãt tegumẽ-
to contra intẽperiẽ aeris loci ad quẽ erant eiiciendi, verumtamen
ante eiectionem deus improperat Adæ ſuam tranſgreſſionem, di-
cens: k ¶ Ecce Adam fact⁹ &c. Ironia eſt, acſi diceret: nõ es
g aſſecut⁹

Viri punitio.

Ironia.

amiſiſſe, quod factus ſit. Videte, ne forte ſumat de ligno vitæ &c. E Superiora verba dei ſunt. hoc aũt factum eſt propter verba dei ſecutura, alienatus eſt à vita, nõ ſolũ quã cũ angelis erat accepturus, ſi perſtitiſſet, ſed ab illa quam in paradiſo habebat quaſi excõicatus à ligno vitæ, qđ erat ei ꝓ ſacramẽto, ſicut in eccleſia ſolent hoĩes à ſacris viſibilibus eccleſiæ diſciplina remoueri. Aug. Mirum eſt, ſi Adam ſpiritualis erat mente, ꝗuis non corpore, quomodo credidit ſerpenti, dum diceret deum lignum ꝓhibuiſſe: quia ſciebat eos, ſi comederent, futuros vt deos per ſcientiam boni & mali, tãꝗ hoc ſolum creator creaturæ inuideret. Sed nullo modo credendum eſt ſpirituali mente præditum hoc credere potuiſſe. Vnde Adã non eſt ſeduct⁹ &c̃. vt per mulierem, ſcilicet vir præuaricaretur, ſecundum illud Roma. quinto. c. In ſimilitudinem præuaricationis Adæ. Seductus tamen nõ eſt. Vnde non ait: Mulier ſeduxit me &c̃. ſed ipſa dedit mihi, & comedi. Illa verò inquit, ſerpens ſeduxit &c̃. Ita Salomon vir quidẽ tantæ ſapientiæ, nõ in ſimulachrorũ cultu aliqđ vtilitatis credidit eſſe, ſed mulieris amori reſiſtere non valuit, & quod ſciebat nõ eſſe faciendum fecit ne mortiferas delicias contriſtaret. Si vxorẽ quæ iam ſeducta mãducauerat, noluit, Adã contriſtare, quam credebat à ſe alienatã tabeſcere, & ſine ſolatio interire, non quidẽ carnis cõcupiſcẽtia, ſed amicabili beniuolentia, qua ſæpe deus offenditur, ne offendatur amicus. Alio ergo modo decept⁹ eſt ꝗ̃ mulier, quæ falſum verum eſſe putauit. ❡ Myſtice. Ecce Adam fa. eſt. q. v. &c̃. Dupl'r intelligi poteſt. Quaſi vnus ex nobis. i. deus, quod pertinet ad inſultationem. Sicut dicitur vnus ex ſenatoribus id eſt ſenator: Vel quod deus eſſet nõ natura, ſed creatoris ſui beneficio: ſi ſub eo manere voluiſſet. Sciens bonum & malum, quaſi poteſta- F tem dei pœna ſua diſcet eſſe ineuitabilem, quam pati noluit beatus & conſentiens: & habebit ſciẽtiam per pœnam, quam deus habet per ſapientiã. a ❡ Nunc ergo ne forte &c. Simile dicit apoſtolus. ij. ad Timo. d. Ne forte det illis deus pœnitentiã ad cognoſcẽdam veritatem. Videt autem homo dimiſſus eſſe in labores huius vitæ: vt aliquando porrigat manum ad arborem vitę id eſt ad crucem, per quam vita reparatur æterna. Prohibitio quoq; intelligi põt vt iuſta pœna poſt peccatum, intercluſus ſit ad ſapientiã aditus donec dei miſericordia reuiuiſcat, q mortu⁹ fuerat. b ❡ Emiſit eũ &c. in locũ ſibi congruum, ſicut plerunq; malus cum inter bonos viuere ceperit ſi in melius mutari noluerit, de bonorũ congregatione pellitur pondere prauæ cõſuetudinis ſuæ. c ❡ Eiecitq; Adam Hiero. Lxx. Et eiecit, & habitare fecit contra paradiſum voluptatis, & ſtatuit cherubin & flãmeã rhompheã, ꝙ vertiť ad cuſtodiendam ligni vitæ viã. Alius ſenſus eſt in hebręo. Ait eñ & eiecit dñs Adam. ſ. & habitare fecit ante paradiſum voluptatis, cherubin & flammeũ gla. &c̃. Non quod Adã habitare fecerit cõtra paradiſum voluptatis, ſed illo eiecto ante fores paradiſi, cherubin & flãmeũ poſuit gladiũ, ne quis poſſet intrare. ❡ Aug. Hiſt. Et collocauit &c̃. Hoc per cœleſtes poteſtates etiam in paradiſo viſibili factum eſſe credendum eſt, vt per angelicum miniſterium ibi eſſet quædam ignea cuſtodia, non tamen fruſtra, ſed quia aliquid de paradiſo ſignificat ſpirituali. ❡ Stra. Collocauit &c̃. hoc eſt per miniſterium angelorum igneam cuſtodiam conſtituit. Flãme⁹ gladius tribulationes dolores & labores huius vitæ, quibus nos exercemur. Vel ſententia iuſtæ dãnationis, quę homini eſt data, qui ita damnatus eſt, vt Chriſti paſſione redimi poſſet. Vnde gladius G verſatilis dicitur, quia poteſt remoueri. Remotus eſt eñ Enoch & Heliæ, & quotidie remouetur fidelibus, de hac vita ad ſupernam beatitudinem tranſeuntibus. Nec dicit flammam & gladium, ſed flammeum gladium. Qui eñ ad paradiſum redeunt, neceſſe eſt vt igne ſpiritusſancti omnes cõcupiſcentias huius vitæ exurant, & gladio verbi dei omnia noxia præcidant. ❡ Iſido. Myſtice. Et collocauit. &c̃. Cherubin plenitudo ſciẽtiæ, hęc eſt charitas, quę plenitudo legis eſt diuinæ. Gladius flamme⁹, pœnæ temporales, quæ verſatiles ſunt, quoniam tempora volubilia ſunt. Ad arborem igitur vitæ nõ reditur niſi per cherubin, id eſt plenitudinem ſcientiæ, id eſt charitatem: & ꝑ gladiũ verſatilẽ. i. tolerantiã tẽporalem. Adam verò

Marginalia: aſs, † nõ habet, etiam. — † Eiicit adã de padiſo. — Myſtice. — Hiſtorice — Cherubin. Myſtice. Gladi⁹ flãmeus.

[Biblical text:]

a ꝙ hæc uerba ſunt dei. ꝙ Apoſiopeſis, quæ irato & perturbato congruit.
a ens bonũ & malũ. Nunc ergo a
a ꝙ id eſt ſi. ꝙ impleto numero electorũ, qui guſtaturi erant de ligno uitæ, & ſic ad beatum ſtatum migraturi. ſed cuſtodia eſt adhibita, ne qui indigni facti ſunt attingant ulterius.
nẽ forte mittat manũ ſuã, & ſu- b
a ꝙ quod erat ei pro ſacramento.
mat † et de lignõ uitæ, et comedat & uiuat in æternum. Emi- b
a ꝙ hæc dei actio eſt. ꝙ quaſi excommunicando, ſicut modo praui emittuntur ab eccleſia.
ſit ẽum domin⁹ † deus [1] de paradiſo uoluptatis ut õperaretur
a ꝙ ut in hoc corpore laboraret & meritum redeundi ſibi collocaret.
terram de qua ſumptus eſt.
a ꝙ quaſi excommunicatum.
c Eiecitq; Adã & collocauit ante c
a ꝙ angelicam poteſtatem, ꝙ plenitudinem ſcientiæ & charitatem.
paradiſum uoluptatis cherubin
a ꝙ pœnam temporalem urentem, ſed tranſitoriam.
b ꝙ quia in aduentu filij remouendus.
& flãmeũ gladiũ atq; uerſatilẽ
a ꝙ quia reuerti non poſſumus niſi per hæc.
ad cuſtodiendã uiã ligni uitæ. d

Nicolaus de Lyra.

aſſecutus quod ſerpens promiſit ſed cõtrarium. a ❡ Nunc ergo videte. Lyvidete non eſt de textu hebraico, ſed ſub intelligitur: & eſt modus loquẽdi ſatis frequẽs in hebraico quo omittitur vna dictio. Trãſlatio verò noſtra expreſſit qđ in hebręo omittitur, vel ſubintelligiť. Notandum etiam ꝙ hoc eſt verbum dei ad angelos, per quorum miniſterium homo primus eiectus eſt extra paradiſum. Sequitur: b ❡ Et ſumat &c. Cum homo incurriſſet iam neceſſitatẽ moriendi, vt prædictum eſt, lignum vitæ iam non poterat vitam eius perpetuare, poterat tamen ex ſua bonitate ipſam prolõgare, & iſta prolongatio nomine æterni ſignificatur, ſicut in pſal. Montes æterni nominatur propter longitudinem durationis. vñ & in hebręo dicitur: Et viuat in ſeculum, quod deſignat tempus longum. c ❡ Eiecitq; Adam &c. Iſtud dupliciter exponitur ſecundum duplicem opinionem ſuprapoſitam de ſitu paradiſi terreſtris. Secundum enim illos qui dicunt, ꝙ eſt ſub ęquinoctiali circulo gladius flammeus intelligitur zona torrida inter habitationem noſtram & paradiſum: & dicitur verſatilis, quia ſol per quem cauſatur ibi caliditas impertranſibilis, appropinquat ad nos in eſtate & hyeme elongatur. Per cherubin aũt intelligitur angelica cuſtodia, per quã tota natura corporea adminiſtratur, & maxime mot⁹ orbium. d ❡ Ad cuſtodiendam viam &c. Ne homo inde eiectus poſſet illuc redire: nec aliquis alius adire. Secundum verò illam opinionem quæ ponit paradiſum terreſtrem circa tropicum cancri, per gladium flammeum intelligitur aliquis ignis materialis, ibi factus à deo & oriens de terra, ſicut dicitur de monte Aetna, q continue ardet: & ſignificatur nomine gladij quia ignis aſcendens ſurſum in ſupiori pte acuiť ad modũ gladij. Per cherubin aũt intelligiť natura angelica, vt pdictũ eſt: Ad cuſtodiẽdã viã, qa ille ignis eſt ante introitum paradiſi prohibens acceſſum hoĩs ad ipſum. ✠ Iorũ ex hoc ꝙ inducũt hoĩes ad bonũ. Siľr mulier & vir maledicunt, qđ deſignať ꝙ anima & corp⁹ poſt reſurrectionem in inferno punietur. Sequitur. † ❡ Emiſit eũ de⁹ de para. &c. per qđ deſignatur ꝙ pctõr pro pctõ mortali deſinit eſſe de eccleſia militante merito, & ſi nõ numero. Per hoc aũt qoud gladius flãmeus ponitur ante paradiſum, deſignať ꝙ manẽte pctõ mortali nõ eſt reuerſio ad eccliã militãte ſecũdũ meritũ: Diciť tñ gladi⁹ verſatilis: qa ſi vͣ a pnia ſeqť, hõ ſecũdũ meritũ ad eã reuocať, dicẽte dño Ezech. xviij. g. Nolo mortem pctõris, ſed vt magis conuertatur, & viuat.

Marginalia: I De paradiſo voluptatis. de horto Edẽ. — Ãn paraſum voluptatis. ab oriẽte horti Eden. — H — Gladi⁹ flãmeus. — Moraliť.

ADDITIO.

❡ In. c. Gen. iij. vbi dicit in poſtila: Sed cõtra dicta occurrit dubiũ. ❡ Additio. j. Licet gratia gratis data poſſit remanere cum peccato mortali ipoſſibile tñ videť ꝙ iuſtitia originalis ſiľ maneat cũ pctõ mortali, ꝓut videtur poſtillator velle. Quod ſic patet: nã ꝓut doctores cõmuniter loquũtur in ſtatu innocẽtię, in quo hõ iſtitut⁹ fuit in originali iuſtitia, nulla erat rebellio carnis ad ſpiritum, nec ſpiritus ad deum, & per conſequẽs impoſſibile erat ſtãte illo ſtatu pctm̃ mortale incurri. Pctm̃ eñ ſecũdũ Amb. eſt inobedientia diuinæ legis, & tranſgreſsio cœleſtiũ mãdatorũ, qđ de directo oppoñiť ſtatui innocẽtię. Ad dubiũ aũt motũ per poſtillatorem ipſum. ſ. quõ i muliere remãſit donũ originalis iuſtitię poſt primũ & ſcđm pctm̃, & vſq; poſt comeſtionẽ ligni aliter, poſſet rñderi. ❡ Pro ꝗ attendendum eſt, ꝙ licet præceptũ de inhibitiõe comeſtionis ligni fuit datũ Adæ anteq̃ Eua fuiſſet in rerum natura producta, vt lra teſtatur, tñ ſcđ'm Aug. ſup geñ. ca. viij. ex hoc non ſequiť ꝙ Eua nõ fuiſſet obligata ad præceptũ obſeruãdũ. Tranſgreſsio aũt huius pcepti non fuit cõſummata donec Adã comedit, licet fuiſſet quodãmodo inchoata per comeſtionẽ mulieris: Qđ patet per magiſtrũ in. ij. diſtin. xxiij. vbi oſtendit qđ talis eſt ordo peccandi in nobis qualis fuit in primis parentibus, ſic dicens. Vt enim tunc ſerpens mulieri malum ſuaſit, ipſaq; conſenſit, deinde viro ſuo dedit, ſic conſummatum eſt peccatum, ita & nunc in nobis pro ſerpente eſt ſenſualis mot⁹ añ, ꝓ muliere inferior portio rõnis, ꝓ viro ſupior portio rationis: Hęc ille. Ex quo patet ꝙ tranſgreſsio pcepti ipi adę dati non fuit totaliter conſummata vſq; ad comeſtionem viri: nec eſt etiã neceſſariũ dicere, qđ Adã fuerit tranſgreſſor illius præcepti ſibi dati

Marginalia: Inobedientia. — Ordo peccandi.

A ſibi dati ante comeſtionem ligni per actũ interiorẽ in hoc cõſentiẽ
tẽ. Nã prout ex ſerie literæ patet, ſola comeſtio fuit prohibita, non
autẽ deliberatio ſeu cõſenſus præcedẽs comeſtionẽ. Dicit eñ in die
quo comederis ex eo &c̃. Nõ aũt dicit in die quo cõſenſeris, ſeu de-
liberaueris comedere & hmõi. vnde ſicut de quibuſdã p̃ceptis ve.
teſta. dicit̃ à doctorib⁹, q̃ lex ꝓhibet manũ, nõ aũt animũ: codẽ mõ
in propoſito dici poſſet, ꝑut litera ſonat. Ex quib⁹ vlterius ſequit̃,
q̃ licet tã Eua q̃ Adã ante comeſtionẽ ligni peccaſſent ꝑ actus in-
teriores pc̃tõ ſuperbiæ, quod eſt initiũ oĩs peccati: vt patet Eccl'.x.
b. non tamẽ trãſgreſsio p̃cepti ſibi dati fuit facta vſq; ad hoc quod
Adam comediſſet, & tũc & nõ antea nuditatẽ ſuã erubuiſſe debue
runt, quod videtur ſonare verba Aug. in. iiij. de ciuita. dei, q̃ poſt
q̃ tranſgreſsio præcepti facta eſt gratia dei deſerente, de corporum
ſuorũ nuditate cõfuſi ſunt, nõ eñ dixit poſtq̃ peccauerunt, quòd
poſſet intelligi de quocunq; genere pc̃ti, ſed poſtq; trãſgreſsio pre-
cepti facta eſt: vt intelligatur de trãſgreſsione precepti de quo agit̃,
quæ nunq̃ fuit cõſummata donec vir comederet, & ſic de nudita
te ſua tempore cõgruo erubuerunt.

¶ In eodẽ ca. iij. vbi dicit̃ in poſt. Serpentem aũt nõ interrogauit.

ADDITIO II.

¶ Alia etiã rõ aſſignat̃ ad hoc q̃ ſerpẽs nõ fuit interrogat⁹. vnde
Aug. cõtra Manicheos li. ij. nã ſerpẽs nõ iterrogat̃, ſed prior excipit
pœnã, qa nec cõfiteri pc̃m poteſt, nec habet oĩno vnde ſe excuſet.

¶ In eo. ca. iij. vbi dicit̃ i poſt. Sed iſta expoſitio q̃tũ ad mſta &c̃.

ADDITIO III.

¶ Iſta expoſitio vltĩa nõ eſt tanq̃ irrõnabilis excludẽda: cõſonat eñ li
teræ pluſq̃ alia, & eſt ſnĩa Hiero. de hebraicis quæſtiõib⁹: nec obſtat
q̃ poſtillator obiicit. Prĩo de hoc q̃ deus dirigeret ſermonẽ ſuum
ad aĩal brutũ: nã alibi legit̃: Et ait dominus ad piſcẽ Ionę. ij. d. qđ ſi
gnificat expreſsionẽ diuinę volũtatis per effect⁹ exteriores. Quod
B aũt obiicit ſecũdò, q̃ ſerpens in nullo peccauerat, ſed ſolũ demõ, nõ
obſtat: nã in ſignũ deteſtatiõis pc̃ti etiã bruta quãdoq; puniunt̃, vt
patet de iumẽto cũ quo aliq̃s coierit: Leui. xx. c. ꝑut allegat poſtilla
tor. & nõ ſolũ hoc ſed etiã res inanimatæ quæ oĩno carent ſenſu &
motu volũtario, præcipiunt̃ conburi & deſtrui ꝓpter horrorẽ ali
cuius magni pc̃ti, vt Deut. xiij. c. de ciuitate auerſa à cultu dei ad ido
lorũ ſeruitutẽ, vbi præcipit̃ q̃ nõ ſolũ pecora occidant̃ ſed etiã com
burãtur ſupellectilia. Et habem⁹ idẽ. j. Re. xv. a. de Amalechitis vbi
ꝓpter pc̃m à ſuis p̃deceſſorib⁹ longè ante ꝑpetratũ de⁹ p̃cepit oc-
cidi nõ ſolũ viros & mulieres, ſed etiã paruulos & lactẽtes boues &
oues &c̃. Quod aũt poſtillator tertiò obiicit de ſtatura recta quæ
non cõpetit niſi tm̃ hõi, nõ obſtat: nã ad ſaluandã veritatẽ lr̃æ ſcd'm
hãc expoſitionẽ, ſufficit q̃ ſerpẽs antea cũ pedib⁹ altis incedebat, ſi-
cut & alia aĩalia, & poſt hmõi ſnĩam pedes ſunt ei amoti, ſic vt non
poſſet incedere, niſi reptãdo: vnde hæc expoſitio videt̃ tenẽda tanq̃
lr̃alis: aliæ vero expoſitiões Aug. & ſc̃tõrũ tenẽdæ ſunt tanq̃ veræ
& ſpirituales ſeu myſticæ.

¶ In eodẽ. ca. iij. vbi dr̃ in poſtil. Et vocauit Adam &c̃.

ADDDIO III.

¶ Eua in hebraico חוה chauah vitã ſonat ſimplicit̃, nõ cõnotãdo
q̃ ſit pœnalitati ſubiecta vel nõ. ſicut eñ cũ dicit̃, mr̃ oĩm viuẽtiũ,
nõ denotat̃ q̃ ſint in hac vita mortali vel nõ, vnde hæc vocatio ali
ter videt̃ cõtinuari ad prędicta. ¶ Ad quod ſciẽdũ, q̃ licet Adam
ſcd'm q̃ tradũt doctores ſciuerit naturas oĩm aĩaliũ & oĩm ſciarũ:
de quib⁹ hõ nat⁹ eſt inſtrui, ꝑut patet in. j. ꝑte. q. xciiij. art. iij. i cor.
q. nõ tamẽ habuit noticiã futurorũ cõtingentiũ, niſi ꝑut ex diuina
reualatiõe habuit, vel experimẽtalr̃ poterat adquirere. & ideo cum
mulier ſtatim poſtq̃ fuit ꝓducta ſibi adducta fuerit, neſciẽs an de⁹
diſponeret eos ſic remanere, & alios de nouo ꝓcreare, an ex ea eſſet
ꝓles ꝑ propagationẽ ꝓcreanda, vocata eſt ab eo virago, quaſi de
viro ſumpta, ad denotandũ q̃ erat ſibi data in cõſortiũ domeſticæ
cõuerſatiõis, non declarãs an eſſet ſibi data etiã ad ꝓlis ꝓpagationẽ
quod etiã cõſonat ỽbis dei dicẽtis ante mulieris ꝓductionẽ ſupra
Genſi. ij. ca. Dixitq; deus: Nõ eſt bonũ hoĩem eſſe ſolũ, faciamus ei
adiutoriũ ſiſe ſibi. Sed poſt pc̃m ex diuina ſnĩa cõtra ipſum & vxo
rem ſuã lata duo collegit: Vnũ. ſ. q̃ ipſi eſſent mortales, & hoc cum
ſibi fuit dictũ: Puluis es, & in puluerẽ reuerteris. Secũdũ q̃ debebãt
habere filios ꝑ ꝓpagationẽ, ſicut cętera aĩalia, & hoc cũ dictũ fuit
mulieri: Multiplicabo ærũnas tuas & cõcept⁹, & i dolore paries fi
lios. Ex quib⁹ cõcluſit, q̃ illa deberet eſſe mr̃ oĩm ſuccedẽtiũ, cũ iam
ceſſauiſſet deus à nouis creaturis cõdẽdis: & ideo audita diuina ſen
tẽtia vocauit eã Euã, qđ nomẽ interpretatus eſt ipſe Adam. d. eo q̃
eſſet mater omnium viuentium.

Replica

REPLICA Correctorij contra Burgenſem. C
In. iij. capit. vbi poſtillator mouet
dubiũ. Cũ Eua peccauerit actu interiori ſuperbiæ & diffidẽtiæ, &
actu exteriori comeſtiõis vetiti, & tñ nõ ꝑcepit ſuã nuditatẽ vſq;
poſt eſum viri: q̃uo iuſticia originalis potuit ſtare cũ præfatis pc̃tis
Euæ? Et reſpõdet dicens iuſticiã originalẽ fuiſſe gratiã gratis datam
quæ ſtare põt nedũ cũ pc̃tis venialib⁹ ſed etiã mortalib⁹. Hanc re-
ſpõſionẽ Burg. impugnat ratiõe min⁹ efficaci vt dicet̃: & ponit ad
motũ dubium aliam reſpõſionẽ dicẽs, q̃ Adę datũ eſt p̃ceptũ, non
Euæ iõ trãſgreſſio nõ fuit cõſummata quouſq; Adã comederet, &
eouſq; manſit iuſticia originalis. Et mſta circa hoc dicit inepta. Sup
poſitũ eñ Burg. ex litera apparet falſum: Dicit̃ eñ in litera q̃ mu-
lier reſpõdit diabolo: nobis p̃cepit de⁹ &c̃. Igit̃ mulier recepit præ
ceptũ ſiue ꝑ ſe ſiue ꝑ virũ, ſicut q̃buſdã placet. Si igit̃ fuit mulieri p̃
ceptũ, ad ſeruandũ erat obligata, trãſgrediẽdo igit̃ non ſolũ venialr̃
ſed & mortaliter peccauit: ſtat igitur reſponſio poſtillatoris. Quod
autẽ Burg. de magiſtro ſnĩarũ adducit: allegoria eſt, nõ ſenſus litera
lis, vt patet ꝑ eũdẽ in eodẽ cap. Illud quoq; nec verũ videtur quod
addit Burg. dicens ſolã exteriorẽ comeſtionẽ fuiſſe prohibitã, non
actũ interiorẽ, quia ſecundũ oẽs illa ꝓhibitio fuit ad probandum
obedientiam, ideo dicitur cõiter q̃ fructus nõ erat malus, nec eius
eſus, niſi qa ꝓhibitus, nunc aũt inobediẽtia ſicut & obediẽtia reſpi
ciunt actum interiorẽ principaliter, conſequẽter exteriorẽ, nec exte
rior aliquid maliciæ intẽſiue addit ſuꝑ interiorẽ, vt vult magiſter
ſentẽtiarũ per eum inductus lib. ij. di. xlij. Etenim inquit vna inobe
dientia vnuſq; cõtẽptus, ſiue quãdo vult ſiue quãdo agit, licet ſecũ
dum expoſitionem doctorum diſtinctio ſit in malo extẽſiue: Nec
valet ſimilitudo per eũ ſcilicet Burgẽ. inducta de lege cohibẽte ma
num & non animũ: quia hoc dicitur ratione tꝑalis pœnæ ꝑ legem
taxatæ, ſed non quo ad deum, apud quẽ, vbicũq; manus cohibetur
animus nõ manet ſine obligatione: Imo dato, ſed nõ conceſſo q̃ ſo
lus actus eſus exterioris ꝓhibitus fuiſſet, adhuc ſtaret dubiũ motũ,
q̃uo iuſticia originalis mãſiſſet in Eua mãducãnte ante virum? Mã
ſit quidẽ ſcd'm poſtillatorẽ, & non mãſit ſcd'm Burg. Pro vtriuſq; — *Iuſtitia originalis q̃uo manſi tñ Eua &c.*
partis cõcordantia notandum ꝑut ſcripſi circa ſnĩas li. ij. diſt. xxxj.
xxxij. & xxxiij. q̃ iuſticia originalis multos habuit effectus. Vnum
principalẽ, alios ſecundarios. Principalis fuit ordinatio voluntatis
in deum: Sed ſecundarij effectus non fuerunt ſimpliciter & directe
à iuſticia originali, ſed concurrẽtibus, quæ enumerat Scotus circa
ſecundum diſtinct. xix. quæ ſunt immortalitas, pręſeruatio à ſiti, &
aliis paſſionibus, & tranquillitas virium ſenſitiuarum. Oppoſitum
effectus principalis eſt culpabile, oppoſitum autem effectuum ſecũ D
dariorum non eſt culpabile, ſed potius pœnale: Per peccatum igit̃
actuum interiorũ ceciderũt à iuſticia originali quantum ad effectũ
principalẽ, quia voluntas eorũ fuit quo ad deum inordinata, dum
Adam ſe ad amorẽ vxoris couerteret diuino pręcepto diſſimula-
to, ſicut colligit̃ à beato Augu. xj. ſuꝑ Gene. c. ix. vbi dicit̃ Adã pec
caſſe quadã ſocietatis neceſsitudine: Sed his ſe habẽtibus effectus ſe
cundarij non ſecuti, quia pœnale reſeruatum eſt vſq; poſt peccatũ
operis, manifeſte per mulierem inchoatum, & per virum conſum-
matum. Manſit igitur iuſticia originalis cum peccato quo ad effe-
ctus ſecundarios pro poſitione poſtillatoris, & non manſit quo ad
effectũ principalem pro poſitione Burg. Signum huius dicti ſumi
poteſt ex eo, quia reſtitui poteſt gratia æquiualens iuſticiæ origina
li q̃ ad effectum principalẽ, reſtitutione non facta quo ad effectus
ſecundarios: Nec ꝑ huiuſmodi cõcertationẽ fit variatio in ſenſu li-
terali. Ad argumẽtum igitur principale Burg. dicit̃ q̃ per actũ inte
riorem ſuꝑbiæ & diffidẽtiæ, qui venit ex rebelliõe ſpiritus ad deum
ceciderunt à ſtatu innocentiæ & iuſticiæ originalis quo ad effectũ
principalẽ, ſed nõ quo ad effect⁹ ſecũdarios quouſq; peccatũ actu
exteriori foret conſummatũ. ¶ Itẽ in eodem capitulo, vbi poſtil-
lator ponit de locutione dei ad ſerpentem expoſitionem btĩ Aug.
quã ponit ex intentione fore literalẽ, ſubdit poſtillator ponens ex-
poſitionẽ aliam quam beatus Hierony. in lib. q̃õ. hebrai. videt̃ reci
tare: ſed hanc reprobat poſtillator tribus rationibus. Sed Burgen.
opponit ſe poſtilatori, dicens expoſitionem beati Auguſtini fore
myſticam, ſed eam quam recitat beatus Hieronym̃. fore literalem,
& nititur ſoluere rationes per poſtillatorem in cõtrariũ adductas.
Et cũ primũ poſtillator arguit q̃ irrationabile eſt, q̃ deus dirigeret
ſermonẽ vocalẽ ad aĩal brutũ nõ intelligens. Reſpondet Burgen. q̃
nõ obſtat qa alibi legit̃: & ait domin⁹ ad piſcẽ, Ionę. ij. d. Sed illa re-
ſpõſio nõ valet: qa locutio dei hic fuit vocalis, ibi aũt q̃dã interior
inſpiratio, vt Burg. met teſtat̃ dicẽs: Locutio ad piſcẽ ſignificat ex-
preſſionẽ diuinæ voluntatis ꝑ effectus interiores. Sed q̃ hic fuerit
vocalis, patet ꝑ beatũ Augu. xi. ſuꝑ Gene. ca. j. vbi ꝓpter illã locu-
tionẽ dei ad ſerpentẽ dicit: vbi in ſacra ſcriptura aliquid dicit̃ quod
nõ niſi abſurde ad lr̃am põt intelligi, ꝓculdubio figuratitiue dictũ
eſſe, & ad aliã ſignificationẽ accipi debere. Et ob id idẽ beat⁹ Aug.
eodem lib. capi. ix. ponit differentiam inter locutionem dei ad vi-

rum &

rum & mulierẽ & ſerpentem dicens: Locutionem ad primos eſſe
E ad literã, ſed ad ſerpentẽ figuratiuã, quia abſurde ſonaret vt arguit poſtillator ex illo loco beati Aug. ſed nõ ſonaret abſurde, ſi per inſpirationẽ locutus fuiſſet ſerpenti ſicut piſci, de quo ſupra. Conſtat ergo ꝙ fuit vocalis ſed ad diabolum ſub nomine ſerpentis. Confirmatur totum ex intẽtione beati Grego. in moral. prout Burg. eum allegat in ſolutione vlt. arg. q. ſuæ præambulæ, vbi dicitur: Cũ ordo hiſtoriæ deficit, ſeſe nobis intellectus myſticus quaſi apertis iam foribus oſtendit, & tũc myſticus ꝓ literali habendus eſt, vt Burgẽ. met vbi ſupra teſtatur: & ſic eſt in ꝓpoſitione de locutione dei ad ſerpentẽ ſicut de locutione lignorum: Iudic. ix. b. Certum eſt enim vtrobiq; hiſtoriam ſecundũ vocũ ſignificationẽ deficere. Eſt igitur ad myſticum ſenſum tanq; ad vere literalem recurrẽdum ſcd'm doctrinam beati Greg. & Aug. & omniũ cõmuniter ſcribentium. Fruſtra igitur laborauit Burgen. cũ ſolutione primi argumẽti. Nec reſponſio ad ſecundũ valet: nã inſtantia de iumẽto eſt cõtra Burgen. pro eo ꝙ ſerpens potiſsime venit deſtruendus plus q̃ iumentum: ſi inſtantia valeret: Nec aliæ inſtantiæ valent de interẽptione pecorum & etiam inanimatorum: nam cum iumẽto, pecorib⁹, vaſis, & ſupellectilibus inanimatis commiſſa ſunt pctã idololatriæ, & alia, tanq; cũ ſubiectis pollutis: diabolus autẽ ſerpente nõ vtebatur vt ſubiecto quod polluit, ſed ſolum vt inſtrumento, quod deus permiſit, vt cito dicetur infra: ideo illa in deteſtationẽ pcti deſtructa ſunt: ſerpens autẽ quia ſolum fuit permiſſum inſtrumentum, puniri nõ debuit. Exẽplum familiare: Occidat quis clericum gladio, in deteſtationẽ pcti loc⁹ execrat̃, ĩterdicit̃ & tota terra ſupponit̃ ĩterdicto, qa videntur ſubiecta in quibus ſanguis clerici effuſus eſt. Contra gladium verò qui ſolum inſtrumentũ fuit occiſoris nihil ſit ipſo iure. Nec valet reſponſio ad tertiam rõnem poſtillatoris, nam expoſitio quam improbat dicit ſerpentem erectã ſtaturam habuiſſe, non more pecudis pedes: Nec tamẽ ſerpentẽ habuiſſe pedes eſt in ſcriptura fundatum. Nam ante tentationem ſerpens fuit dictus à ſerpẽdo, vt dicit Iſido. Et inter reptilia computatus, nec litera quam putat Burg. ſaluare eius propoſitum: nam cum in ſerpẽtis maledictione dixit dominus. Super pectus tuum gradieris, non intelligi debet ad literam ſecundum intentionem beati Augu. quaſi prius ſup pectus repere non conſueuerit, ſed ad diabolum dictum intelligitur, non ad ſerpentẽ, quãuis ſub nomine ſerpentis, ſcd'm ꝙ poſtillator ad beati Auguſt. intentionem exponit: Et dato, quamuis non conceſſo, ꝙ ſerpens tempore tẽtationis erectus vel ſuper pedes inceſſerit: diabolus enim ad hoc potuit eum erigere, aut pedes formare: q ad loquendum eius linguam poterat mouere: & tunc ſenſus literæ eſt ſuper pectus tuum gradieris: id eſt, ꝙ de cætero non permittet diabolus ſic transformare ſerpentem: Et ad iſtum ſenſum conferre quod poſtillator ſecundum intentionem beati Auguſtini vndecio ſuper Gene. capitu. nono (vbi ſupra exponendo, quare potius per ſerpentem tentatus eſt homo, quam per aliam effigiem ait, ꝙ ſcilicet hoc non fuit ex dæmonis electione, ſed magis ex diuina diſpenſatione, quæ non permiſit hominem tẽtari per diabolum in ſpecie affabili & mobili, per quam poſſet facilius decipi, ſed magis in ſpecie horribili, in qua fallacia demonis poterat facilius deprehendi. Et mirũ ꝙ Burgẽ. in hac parte poſtillatorem non redarguit, qui pueriles frequenter contra eum occaſiones quæſiuit, cum tamẽ hic modus dicendi vel loquendi ſit antecedens ad omnia quæ Burgenſis in hoc loco reprobare nitebatur. ¶ Item in eodem capit. vbi poſtillator dicit Euam ſignificare vitam pœnalitati ſubiectã: ſicut & beatus Hierony. dicit, quòd ſignificat vitam & calamitatem. Burgenſis fingere videtur oppoſitum, innixus fundamento falſo, qd' ſcilicet Adã à principio formatiõis mulieris, neſciuerit eã matrẽ cũctorum hominum futuram: Sed hoc falſum videtur. Sciuit enim hoc ſtatim ſpiritu prophetico, qui formata muliere dixit: Hoc nũc os ex oſsibus meis, ꝓpter hoc relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori. Ecce ſciuit eam ſibi datam in vxorem, ſciuit quoq; ſe futurum patrem, & Euam futurã matrẽ: Sciuit nihilominus plus eam ſibi coniunctam, quam ob conuerſationem domeſticam quam habet pater & filius, quorum tamen coniunctione, maiorem dixit coniunctionem vxoris ad virum, & econuerſo.
G
Sciuit quoq; hoc ipſum ex dei benedictiõe ante lapſum, de qua dicitur primo capitulo. Non latuit eum nuptias ante lapſum inſtitutas, & per deum benedictas, vt vult beatus Auguſtinus decimoquarto de ciuitate dei capitulo vigeſimo ſecundo & octauo, ſuper Gene. capi. iij. Cum igitur ante lapſum fuerant nuptiæ celebratæ, q̃uis nõ cõſummatæ, tamẽ præceptũ de cõſummãdo p benedictionẽ receperũt, cum dixit dñs: Creſcite & multiplicamini &c.

Gloſſa ordinaria.

F ☞ ADam vero &c. Cap. IIII. Auguſti. In paradiſo virginitas, extra nuptiæ. fuiſſet tamen in paradiſo honeſtũ coniugiũ, niſi prius inobedientia meruiſſet exilium, q̃ deus induxiſſet carnale cõſortiũ. Ideo in lũbis Adæ damnata eſt morti tota poſteritas: quia ante preuaricationem non eſt in loco vitæ de maſſa ſepata, ſed poſt in exilio gñata.

aſs non habet † Euã.

☞ Concepit &

Cap. IIII.

a ¶ Iam reus.

ADam uerò cognõuit † Euã uxorẽ ſuam.

a ¶ nõ in paradiſo. ¶ in paradiſo uirginitas, extra nuptię.

Nicolaus de Lyra.

❧ ADã vero cognouit vxorẽ &c. Ca. IIII. Poſtquam deſcripſit Moyſes hõis conditionẽ & lapſum, hic conſequẽter deſcribit multiplicationis actũ diſcernendo fideles ab infidelibus, & hoc facit p tres ſtipites. Primo per Adam. Secundo per Noe. vj. cap. ibi: Noe verò. Tertio per Abraã. xij. capit. ibi: Dixit aũt dominus ad Abraã. Circa primũ primo deſcribit̃ Adæ gñatio. Scd'o generatiõs recapitulatio. v. ca. ibi: Hic eſt liber. Adhuc prĩo deſcribit̃ generatio filiorũ Adã delẽda. Scd'o pmanẽda & eligẽda, ibi: Cognouit q̊q; adhuc Adã. Adhuc prĩo deſcribit̃ delẽda generatio. ſ. Cain & Abel, qa Cain generatio deleta fuit in diluuio, Abel v̾ò fuit iterfect⁹ à frẽ anteq; generaſſet. Scd'o deſcribit̃ generatorũ diſtinctio, ibi: Fuit ãt Abel. ¶ Circa primũ dicit: Adã vero cognouit vxorẽ ſuã. Dicũt hebræi, ꝙ iſta dicunt̃ p modũ recapitulatiõis, & ꝙ Adã genuit iſtos pueros antea cũ adhuc eſſet in padiſo voluptatis Quod cõfirmãt p illud qd' ſupradictũ eſt hõi, Creſcite & mlti̾plicamini. quod ĩtelligit̃ de actu generatiõis. & iõ dicũt, ꝙ formata muliere & adducta ad Adã, ſtatim cognouit eã carnaliter, cũ dixiſſet: Et adhęrebit vxori ſuæ. alioquin eſſet trãſgreſſor prædicti præcepti. Doctores aũt catholici dicũt cõtrariũ, videlicet ꝙ primi parentes de padiſo egreſſi ſunt v̾gines. Vñ dicit Augſt. ix. ſup Gen. ad literã, ꝙ primi parẽtes ĩ padiſo nõ coierũt, qa formata muliere, poſt modicũ ꝓpter pctm̃ eiecti ſunt de padiſo. & iõ Hier. dicit: Nuptiæ replẽt mũdũ, v̾ginitas aũt padiſum. Argumẽtũ aũt Iudęorũ ad oppoſitũ nõ valet. Tũ ꝓptera qd' dictũ eſt, ꝙ formata muliere modicũ ſteterũt in padiſo. Tũ qa licet datũ eſſet pręceptũ de multiplicatione

Nicol. de Lyra.

tione in generali, expectabãt tamẽ determinationẽ dei in ſpãli: qa p̃ceptũ affirmatiuum intelligẽdũ eſt ſcd'm deteriĩatiõnẽ debiti tẽporis & circũſtãtiarũ. Et iõ dicẽdũ cũ doctoribus catholicis, ꝙ iſta generatio filiorũ Adę de qbus hic agit̃, fuit poſt eiectionẽ de padiſo qa eiecti de deliciis illis padiſi recurrerũt ❧ ad delitias carnis. H

Moraliter. a ¶ Adam vero cognouit vxorem ſuam &c. Hic agitur de ꝓlificatione, per quam ſecundum pręcedentia intelligitur operatio humana, ad quam conueniunt vir & mulier, id eſt ratio & pars ſenſitiua. Nam operatio non poteſt dici humana, niſi procedat à ratiõe, ſicut dr̃. j. Metap. Aĩalia imaginatiõib⁹ & mẽoriis viuunt, hõ autẽ rõne & intellectu, opatio vero circa ſingularia eſt, vt ibidẽ dicitur. Operabile nãq; ſingulare eſt. Singulariũ autẽ eſt ſenſus, ſicut vniuerſaliũ intellectus, propter ꝙ operatio humana producitur à ratiõe & parte ſenſitiua. Igitur ſi pars ſenſitiua trahat cõſenſum rõnis ad illicitũ delectabile, ſenſui generatur operatio mala per Cain ſignificata, q fuit malus. Si aũt ſenſus obediat rõni, generat̃ Abel, p quẽ opatio bona ſignificat̃. Abel em̃ hebraice dr̃ הֶבֶל Hebel, qd' eſt, nõ luct⁹, ſed lenitas, ſeu vapor cuius ꝓpriũ eſt aſcẽdere ſurſum. ſicut opatio bõa tẽdit in deũ. Abel aũt à Cain interficit̃. nã opus meritoriũ p mortale pctm̃ ſuperueniẽs mortificat̃. Iac. j. b. Pctm̃ autẽ cũ cõſũmatũ fuerit generat mortẽ. Cain aũt à deo maledicit̃, qa malũ opus à deo punit̃. Itẽ Cain exit à deo vag⁹, & ꝓfug⁹, qa mortale pctm̃ eſt receſſus à deo: ad quẽ ſequit̃ p diuerſa vitia mẽtis euagatio, nã abyſſus abyſſum inuocat. Pſal. xlj. b. ¶ Allegorice. Per Adã intelligit̃ Chriſt⁹, q. j. Cor. xv. f. dicit̃ Adã nouiſsim⁹. Per Euã aũt eccl'ia, eo ꝙ Eua dr̃ mater oĩm viuentiũ. Eccl'ia vero eſt mr̃ oĩm viuẽtiũ vita gratiæ. Ex ipſis aũt generant̃ filij boni & mali, qa licet oẽs Chriſtiani p baptiſmũ generent̃ bõi, multi tamẽ ſua pũerſitate fiũt mali. Munera v̾ò Abel p quẽ iuſti ſignificant̃, deo placẽt, munera v̾ò Cain, q malos ſignificat, ei diſplicẽt. Prou. xv. b. Victimæ ĩpiorũ abomĩabiles domĩo, vota aũt iuſtorũ placabilia. In ĩpo verò Cain ĩpij maledicunt̃, ſicut dr̃ ĩ epl'a Iudæ: Væ illis q ĩ viã Cain abierũt. Itẽ Cain exiuit à dño vag⁹ & ꝓfug⁹, qa pctõr à deo recedẽs p diuerſa vitia euagat̃. Quod bene ſignificat̃ Luc. xv. c. in filio prodi-

Moral'r.

Allegorice.

✱ go qui

A Ciuitas Cain. Ciuitas Abel.

a ℭ Cõcepit & pepit &c. Cain & Abel de vna matre geniti, figura ſunt omnium hominum, qui de radice peccati in hanc vitã propagantur, & alij terrenam ciuitatẽ & moriferas delitias ſunt amaturi, & quantũ in ſe eſt ambitione poſſeſſuri, quos ſignificat Caĩ qui interpretatur poſſeſſio. Alij futurã ciuitatem quæſituri, & de huius habitationis miſeriis lugentes, ad futuram gloriam toto deſiderio tranſituri: quos ſignificat Abel, qui interpretatur luctus, & eſt poſterior: quia non prius eſt quod ſpirituale eſt, ſed quod animale. Hinc Cain dicitur agricola, id eſt terrenis operibus incumbẽs. Abel vero paſtor ouium ſimplicitatem ſcilicet & innocentiam diligens. ℭ Iſidorus Allegorice. Duo filij Adæ duos populos exprimunt, Iudaicum, ſcilicet natu maiorem, & Chriſtianum minorem. Maioris ſacrificium de terrenis operibus reprobatur. Quamuis enim Iudæi carnalia ſacrificia recte fecerunt, tempus tamen noui teſtamẽti à tempore veteris non diſtinxerũt. Vnde iuxta. Lxx. Si recte offeras: & recte non diuidas, peccaſti, quieſce. Recte offerebat, quia deo: ſed non recte diuidebat, quia exteriora dabat, & ſe ĩ neqtia cõfirmabat. Iunioris ſacrificium approbatur, vel ſecundum Theodotionem inflammatur, quia pro dilectione qua Chriſtus dilexit nos non exteriora, ſed ſeipſum patri obtulit: quem caput iunioris populi maior natu, id eſt Iudaic⁹ crucifixit in caluariæ loco, ſicut Cain minorem fratrẽ natu occidit in agro. In confuſione vultus Cain inutilis Iudæorum notatur verecundia, qui reprobatis à deo carnalibus adhuc nituntur ſtatuere ea, & blaſphemantes nomen Chriſtianum quantum in ſe eſt, Chriſtum interficiunt, tamen ſi reſipuerint, præmia promittuntur, alioquin pœna prædicitur: Nonne ſi bene egeris &c. quas autẽ contra primam ſuggeſtionem ratio vires habere debeat, ſignificatur cum dicitur, Sub te erit appetitus eius, quaſi non permittat ratio motum prauum ad effectum venire, ſed ſtudeat ſubiugare.

Allegoricè.

† vt offerret, vt adduceret. Hebraiſmus.

B Abel.

b ℭ Fuit Abel. a. po. &c. In quo ſignificatur q de terrena ihabitatione lugent. Abel nanq; luctus interpretatur, vel vapor, quia luctus fuit parentib⁹ vel tanq; vapor cito diſparuit. c ℭ Factum eſt &c. Offert Cain de fructibus terræ ſacrificium, quia terrenorum amatores cum deum in multis offendant, largitione facultatũ placari putãt, cõtra quos dicit: Si diſtribuero in cibos pauperũ .o. f. m. cha. aũt nõ ha. nihil mihi ꝓdeſt. Oẽ eĩn qđ dat ex dãtis mẽte pẽſat. d. ℭ Abel qq; ob &c. Quia iuſt⁹ in oib⁹ q̃ agit p fidẽ & charitatẽ (de quib⁹ cęterę virtutes oriunt, & ſine qbs nihil ꝓſunt) deo placere cõtẽdit, qđ ſignificatur in adipibus oblatis. vnde Pſal. lxij. Sicut adipe & pinguedine repleat̃ a. mea. Sine charitate macilenta eſt aĩa & lãguida, & in nullo deo placitura. e ℭ Et reſpexit. d. a. &c. Hier. Vnde hoc potuit ſcire Cain, niſi vera eẽt interpretatio theodotiõis. Et inflãmauit domin⁹ ſup Abel, & ſup ſacrificiũ ei⁹, ſuper Cain, & ſacrificiũ ſuum nõ inflãmauit: Ignẽ aũt de cœlo venire ſoli tũ ad ſacrificiũ deuorandũ, & in dedicatione tẽpli ſub Salomõe legimus, & quãdo Helias in mõte Carmeli cõſtruxit altare. f ℭ Dixitq;. d. a. e. q. ir. Hier. Nõne ſi recte offeras: nõ aũt recte diuidas peccaſti, qſce, ad te cõuerſio ei⁹, & tu dñaberis illi⁹. In hebręo ali⁹ ſenſus eſt: Quare iraſceris, q̃re cõcidit vult⁹ tu⁹? Nõne ſi bene egeris, dimittet tibi? & ſi male egeris, añ fores pc̃m tuũ ſedebit. A te ſocietas eius, ſed tu magis domiare ei⁹: q̃ſi q̃re iraſceris, & inuidia cruciatus, vultũ in terrã demittis? Nõne ſi bene egeris: dimittet tibi oẽ delictũ? Vel ſecđm Theodotionẽ: Acceptabile erit, hoc eſt munus tuum ſuſcipiã, ſicut ſuſcepi munus fratris tui? Quia ſi male egeris, illico pc̃m tuũ ante veſtibulum tuũ ſedebit, & tali ianitore comitaberis. Sed quia liberi arbitrij es, moneo vt pc̃m nõ tibi, ſed tu peccato domineris. g ℭ Nonne ſi bene e. Grego. in moral. lib. xxxij. Si recte offeras, recte aũt nõ diuidas, peccaſti. Recte offertur, cum recta intentione agit, ſed recte nõ diuidit, ſi nõ qđ pie agitur, ſubtiliter diſcernatur. Oblata eĩn recte diuidere, eſt bõa ſtudia ſolicite diſcernendo pẽſare, quod q agere diſſimulat, & recte offerens peccat. Sępe eĩn quod bono ſtudio agimus, dum diſcernere caute negligim⁹, quo iudicet fine neſcimus: & fit reat⁹ criminis, quod putatur, cauſa virtutis. ℭ Iſido. Si recte offeras, & nõ recte diuidas, peccaſti: quia & ſi antea Iudæi recte illa offerebant, in eo rei ſunt, quia nouũ teſtamẽtum à veteri non diſtinxerũt. h ℭ In foribus. Alch. i. trãſite & exitẽ pc̃m comitabitur, nec domin⁹ cuſtodiet introitũ tuũ & exitum tuũ. ℭ Dixitq; cain. & cętera. Hieronymus. Subaudis quæ locutus eſt

a recipies, vel venia erit?

1. Cor. 13. b.

Nota.

Recte offerre.

C Oblata recte diuidere.

Cain.

a ℭ Prius eĩn eſt quod aiale eſt. b ℭ Iudaicũ populũ.

a Quę cõcepit, & pepit Caĩ dicẽs:

ℭ Hi ſunt qui terrenas diuitias ambiunt, & quan tum in ſe eſt poſsident. Cain nanq; poſſeſsio uel acquiſitio interpretatur.

Pŏſſedi hoĩem p deũ. Rurſũq;

a ℭ Chriſtianum populum.

b pepit frẽm ei⁹ abel. Fuit ãt abel

a ℭ ſimplicitatis & innocentiæ cultor b ℭ terrenis incubans.

paſtor ouiũ, & Cain agricolã.

a ℭ Sic quidam in multis deũ offendentes, putant facultatibus & oblationibus deum placare.

c Factũ eſt aũt poſt multos dies, † ut offerret Caĩ de fructib⁹ terrę

a ℭ Fides noui teſtamẽti grata ex innocentia deum laudat & terrenis operibus ueteris teſtamenti anteponitur.

d munera dño. Abel quoq; obtu

a ℭ Fide: charitate: ex quibus cętera uirtutes oriuntur.

lit de primogẽnitis gregis ſui, &

a ℭ charitate ſine qua anima arida & languida.

b ℭ prius.

e de adipibus eorũ. † Et reſpexit

a ℭ pater ℭ qui mentem offerentis non oblationem attendit, quæ placet ex mundicia mentis.

b ℭ Chriſtum qui caput Chriſtiani populi.

c ℭ poſt d ℭ oblationem crucis.

dominus ad abel, et ad munera

a ℭ iudaicum populum. ℭ quia ex dantis corde datum accipitur uel refutatur. b ℭ carnalia ſacrificia.

ℭ cuius cordis mundicia debuit condire munera.

ei⁹: ad Cain uerò, & ad munera

a ℭ reprobatis carnalibus.

illius non reſpexit. Iratuſq; eſt

a ℭ præ uerecundia. b ℭ inutili confuſione.

Cain uehemẽter, & concidit uul

a ℭ increpando.

f tus eius. Dixitq; dñs ad eum:

a ℭ liuore torqueris. ℭ Noli iraſci abſre.

b ℭ non bona uerecundia.

Quare iratus es, & cur concidit

a ℭ tam interior q̃ exterior. b ℭ ſi pura mente obtuleris. c ℭ reſpiciendo.

g facies tua? Nonne ſi bene egeris

a ℭ pręmium. ℭ reſpiciente deo ad te & ad tuum ſacrificium. b ℭ obſtinato pœna prędicitur

recipies? Sin autẽ male, ſtatim

a ℭ primo introitu quaſi principijs obſta.

b ℭ .i. omnib⁹ patebit, & hoc ianitore comitaberis

h peccatum in foribus aderit?

a ℭ ſi ſuper te ℭ in poteſtate tua, quia liberi arbitrij es.

Sed ſub te erit appetit⁹ ei⁹, & tu

a ℭ ſi imperfecta: alias inſpecta, nequitia cordis citius premitur b ℭ iudaicus populus.

i dominaberis illius? Dixitq; Cain ad Abel fratrẽ ſuum: Egre

a ℭ Chriſtum. b ℭ ſecundũ carnem.

Nicolaus de lyra.

ad delitias carnis. a ℭ Quæ cõcepit & pe. † Cain. Sic eĩn vbiq; debet ſcribi p n ĩ fine: vt habetur in hebręo. b ℭ Poſſedi ho. per. d. q. d. in prima formatione hominis nihil cooperata eſt mulier, ſed ĩ generatione illius cooperata fuit. c ℭ Rurſumq; peperit &c. Dicũt aliq, q ſi noiat⁹ eſt ab euentu, quia ꝓpter eius occiſionẽ parẽtes diu fuerunt in luctu. vnde Abel. vno modo luctus interpretatur. Alij aũt dicunt, q hoc fuit, qa natura humana vanitati mortalitatis iã erat ſubiecta. Abel aũt alio mõ interpretat̃ vanitas. d ℭ Fuit aũt Abel. Hic ponit̃ natorum diſtinctio, ſecũdo ipſius Cain monitio, ibi: Dixit aũt. d. ad ca. Tertio eius obſtinatio, ibi: Dixitq; Cain ad Abel. Quarto ei⁹ punitio, ibi: Et ait domin⁹ ad Cain. Quinto eius generatio, ibi: Cognouit aũt Cain. circa primum primo ponitur diſtinctio quãtũ ad officia, cũ dicitur: Fuit aũt abel &c. viuens in ſimplicitate: vñ & iſta fuit occupatio p̃riarcharum ſecundũ q dicitur infra. xlvij. a. Viri paſtores ouiũ ſumus. e ℭ Et Cain agricola. Ex cultura terræ quærẽs lucra. Secũdo ponitur diſtinctio natorũ quantũ ad mores. Et p̃io in virtute latriæ, cum dicit̃: f ℭ Factũ eſt &c. Adã eĩn docuerat filios colere deum per oblationes de fructibus terræ. Cain vero obtulit de peioribus & corroſis. g ℭ Abel quoq; &c. i. de meliorib⁹ aĩalibus. Et quia tales oblationes non erant acceptæ ex ſeipſis, ſed ex bonitate offerentium, iõ ſequitur: h ℭ Et re. dñs ad A. i. ad bonitatem eius, & per conſequẽs ad eius munera. i ℭ Ad Cain verò nõ reſ. propter eius maliciam, & per cõſequens nec ad eius munera. Secũdo ponitur diſtinctio natorũ in fraterna conuerſatione, cũ ſubditur: k ℭ Iratuſq; eſt Cain. Inuidẽs gratiæ fratris innocentis. l ℭ Et cõ. vul. ei. quia triſtitia mẽtis apparet ex deiectione vultus. Si autem quæratur quomodo ꝑcepit Cain fratris ſui munera deo accepta & nõ ſua: Dicẽdũ, q hoc ꝑcepit p ignẽ ĩmiſſũ à deo cõſumẽtẽ oblationẽ Abel. vnde habet tranſlatio Theodotionis: Et inflammauit deus ſuper Abel. Talis enim inflammatio ſignum eſt manifeſtum diuinæ acceptationis, licet in oblatione Gedeonis Iudic. ſexto. d. & in oblatione Heliæ. tertij Regum decimooctauo. f. & in oblatione Salomonis. ſecundi Paralipomenon ſeptimo. a. m ℭ Dixitq; dominus. a. e. Hic ponitur ipſius Cain benigna ammonitio ab ipſo deo, vt daretur ſibi pœnitentiæ occaſio, cum dicitur: n ℭ Quare iratus es: quaſi dicat non habens cauſam. o ℭ Et cur. c. facies tua? cũ deberes eſſe hilaris propter bona fratris. Et ſubditur cauſa. p ℭ Nonne ſi bene egeris, fratem diligendo. q ℭ Recipies a domino. r ℭ Sin autem male, fratrem odiendo & perſequẽdo. s ℭ Statim in foribus & cętera, id eſt, ita patens erit mihi ſicut ea quę ponuntur in oſtio. vnde & ſecundo Metaphyſi. Philoſophus loquẽs de noticia primorum principiorum: quæ omnibus ſunt nota, dicit: In foribus quis delinquet? t ℭ Sed ſub te & cætera. id eſt tu poteris deuincere peccatum, quia nullus peccat niſi volens. v ℭ Dixitq; Cain. Hic

Abel & caĩ offerũt munera domino.

Heb. 11. a.

Diſtinctio natorum.

† 90. diſt. c. neq; 3. q. 7. c. i grauib⁹ 14. q. 5. c. ſcriptum. De cõſ. diſt. 1. nunqđ & diſ. 5. c. 1. ℣. reſpexit.

D ℈ ad cain autem.

℥ tuum

tus eſt dominus,ſuperfluum eſt ergo quod in ſamaritanorū & no ſtrorum reperitur voluminibus:tranſeamus in agrum. ¶ Iſido. Dixitq́ Cain.&c.Nō acquieſcit domino dicenti,quieſce,ſed feſtinat ad fratricidium.Sic iudęi agreſtia & terrena cogitantes, ſi qeuiſſent à perturbatione,& tempus gratiæ cognoſcentes audiſſent,ſi filius vos liberauerit,vere liberi eritis,& huiuſmodi,ad ſe peccatum conuertiſſent in confeſſione dicentes domino: Sana animam meam,quia peccaui.& ſic peccato dominaretur. Nunc verò ignorantes dei iuſtitiam,& querentes ſuam conſtituere,non humiliati de peccatis,ſed gloriantes de operibus legis,in lapidem offenſionis offenderunt,& medicum ſuū occiderunt,cuius opa domino placere videntes cæca mente doluerunt. Occidiur ergo Chriſt⁹ iunioris populi caput à maiore natu. a ¶ Et ait dominus ad Cain. Iſidorus. Interrogat dominus Cain,non ignarus vt diſcat,ſed iudex vt puniat.Vſq; hodie iudęi cum per ſcripturas eos interrogamus de Chriſto,reſpondent ſe neſcire quæ dicimus.Mēdax Cain ignoratio,iudeorū eſt falſa negatio: eſſent verò xpi cuſtodes,ſi corde crederent:& ore faterentur. b ¶ Dixitq́ ad &c.Iſidorus. Sicq́ arguuntur in ſcripturis iudæi, habet magnam vocem ſanguis xpi in terra cum ipſo accepto ab omnibus gētibus reſpondetur amē:hanc exprimit ipſe ſanguis ex ore fidelium,quos redemit. c ¶ Vox ſanguinis & cetera. Magna virtus iuſtitiæ, quæ vindictam expetit p ſanguine innocētis. d ¶ Nūc igitur maledi. eris &c.Ra. Notandum quod in peccato Adæ terra maledicitur, Cain verò maleditur,quia ſciens dānationem primę preuaricationis fratricidium addidit. ¶ Iſidorus Nunc igitur m. eris.&c. Per locū quæ in loco ſunt ſignificantur,quaſi maledictus eris ab his q ſunt ſuper terram,qui apperuerunt os ſuū in confeſſione peccatorum,accipere ſanguinem qui effuſus in remiſſionem eorū de manu perſecutoris, qui noluit eſſe ſub gratia:ſed ſub lege,vt eſſet maledictus ab eccleſia: quæ intelligit & oſtendit eſſe maledictū:qui enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. e ¶ Cum operatus &c. Ad vocem non ad intellectum fit relatio:quia aliter hic terra, aliter ſupra accipitur: ibi pro eccleſia,hic pro operatione terrena quā adhuc iudęus exercet,id eſt carnalis circuncio:paſcha: ſabbatum: & ſimilia,quæ habent occultam virtutem intelligendæ gratię dei:ſed non dāt iudęis fructum nolentibus tranſire ad Chriſtū.Poteſt in terra caro xpi intelligi, in qua ſalutē noſtrā iudęi crucifigēdo ſunt operati.Mortuus eſt enim ꝓpter delicta noſtra,& reſurrexit ꝓpter iuſtificationem nrām,quem quia negauerunt,iuſtificati non ſunt. f ¶ Vagus & pfu.&c. Iſi. Diſperſus in gentibus,pfug⁹ à Hieruſalē.Lxx.gemēs & tremēs Gemēs,dolore amiſſi regni.Tremēs,multitudine chriſtiani populi ne occidaris.Maior eſt iniquitas mea &c̄. Culpam exaggerat, ſed ſuperbe confitetur,nec veniam flagitat. g ¶ Maior eſt iniq. mea.Iſi.pctā pctis adiiciēs deſperat,nec credit ſe veniā poſſe adipiſci,qđ eſt blaſphemia in ſpm̄ſanctū,q nō remittit in hoc ſclo, nec i futuro:qa putat deum aut nolle dimittere,aut non poſſe, tanq̄ omnia aut non poſſit,aut inuideat ſaluti. Non deum ſibi iratum graue putat,ſed timet ne inueniatur & occidatur. h ¶ Omnis igitur qui inuenerit & cętera.Stra. qa ex tremore corpis & agitatiōe furioſę mētis,qcūq; inuenerit me cognoſcet me reū mortis

Left margin notes: Pſal.40.a. — Occiditur Abel.Sap.10,a. — ✱ Dn̄s interrogat Cain. — Matt.23.e. Pri.Ioā.3.b Iudæ.1.d. — ✱ De pœ. diſt.1.c. ſepēs&.c.voluiſſet.§. de ni q; de pœ. diſt.3.c.iudas. — † 24.q.3.c. cū ergo.§. ſed qui. — Maledicit Cain. — Terra maledicitur. — a Fructus ſuos,vtute ſuā,vel robur ſuū. — ✱ De pœ.di. 1.c.voluiſſent,§.ſerpens. — 3 Iniqtas mea q̄ vt veniā me. Iniqtas mea q̄ vt mihi condonari poſſit.vel punitio mea q̄ vt ferre poſſim. — Cain deſperat.

Text: diamur foras.Cumq́ eſſent in agro,cōſurrexit Cain aduerſus Abel fratrē ſuū,† & īterfecit eū. ✱ Et ait dn̄s ad Cain: Vbi ē abel frater tuus? Qui reſpōdit: Neſcio. Nūqd cuſtos fratris mei ſū? Dixitq́ ad eū: Quid feciſti? Vox ſanguis fratris tui clamat ad mē de terra.† Nūc igitur maledictus eris ſup terrā,q aperuit os ſuum,& ſuſcēpit ſanguinē fratris tui de mānu tua. Cū operat⁹ fueris eām,nō dabit ³ fruct⁹ ſuos. Vagūs et profugus eris ſup terrā. Dixitq́ Cain ad dn̄m: Maiorē iniqtas mea,q̄ut ueniā merear. ✱ Ecce eiicis me hodie à facie terrę,et à facie tua abſcōdar,et ero uagus et ꝓfugus in terra. Ois igit̄ qui inuenerit me, occidet me.Dixitq́ ei domin⁹:

Interlinear glosses: a quia iudæi agreſtia cogitant & terrena. — a non quaſi ignarus ut diſcat,ſed ut reum puniat. b fratricidium improperat. — a hodie quoq; reſpondent Chriſtum ſe neſcire. — a eſſent quoquo modo iudęi cuſtodes Chriſti,ſi crederent & confiterentur. — a quia conſiteri noluit iuſta increpatione arguitur. — a quæ ore fidelium ipſo ſanguine redemptorum exprimitur,ſcilicet amen. euidentia patrati ſceleris non indiget clamore accuſatoris. b ore redemptorum. — a quaſi homicidii reatus eſt in meo conſpectu. b qui ſciens reatum primæ preuaricationis fratricidium daddidiſti. — a eccleſiam. ab his qui ſunt ſuper terram. b in confeſſione peccatorum. — a credendo. id eſt magnæ deuotionis deſiderio ſanguinem Chriſti in ſalutem ſuſcepit. b fuſum in remiſſionem. — a perſecutoris qui uult eſſe ſub lege ut ſit maledictus. — a terrenam operationē,uel Chriſti incarnationem,uel Chriſti carnem. b intelligentiam ſpiritualem uel iuſtificationem. — a in gentibus. b ab Hieruſalem. — a condemnans ſeipſum — a culpam aggerat,ſuperbe confitetur,nec ueniam rogat. — a tanq̄ indignum tuo conſpectu. — a quia mihiipſi odioſus præſentię tuæ me ſubtraham. — a hoc deſperando dicit,uel ut compendio mortis præſentes cruciatus euaderet.

Nicolaus de Lyra.

Neq; ita conſequēter deſcribit ipſi⁹ Cain obſtinatio:qa ex admonitiōe dn̄i nō fuit mot⁹ ad cōtritionē,ſed magis incepit machinari ad fris īnocētis occiſionē,vn̄ ſubdit:Dixitq́ Cain ad Abel frem ſuum. qđ aūt ſibi dixerit nō exprimit̄ ī hebraico textu.illđ eñ qđ ſubdit̄ in tranſlatione nrā:Egrediamur foras,non eſt de textu,& iō dicunt hebręi q Cain dixit Abel fratri ſuo ṽba iniurioſa,q̄rēs occaſiones occidendi eum,licet non ſunt expreſſa in textu illa verba. Et ſile habetur.ij.Reg.v.a.vbi tranſlatio noſtra habet.Propoſuerat enim Dauid in die illa pręmium ei qui percuſſiſſet Iebuſeum.veritas hebraica ſic habet:Et dixit Dauid in illa die,Quicunq; percuſſerit Iebuſeum.Et non exprimitur ibi aliquid de pręmio,nec in particulari,nec in generali:Ita eſt hic in hebraico textu,q nō exprimitur quid dixerit Cain ipſi Abel,ſed ſcđm iſtā tranſlationem ſubintelligit̄:Egrediamur foras:& iō illud expreſſit.ſcđū aūt Hiero.in libro de hebræa.q.ſubintelligitur q Cain dixit Abel ea quę dominus ſibi dixerat eum increpando ſcđm hebręos ſubintelligit̄ verbum iniurioſum,vt prędictū eſt. a ¶ Cūq́ eſſ.in a.Ad inſtinctū ipſius Cain ſcđm Hiero.vt pdictū eſt.Scđm hebræos aūt poſtq; Cain dixerat verba iniurioſa fratri ſuo,inſidiat⁹ eſt ei quomō reperiret eū ſolū in agro vbi interfecit eū, ſicut cogitauerat. b ¶ Et ait do.Hic cō ſequēter deſcribitur ipſi⁹ Cain punitio.& qa pœna nō debet inferri niſi cōuicto de crimine,ideo primo dominus cōuicit de occiſione fratris.Secūdo pœnā imponit,ibi: Nūc igitur maledictus.circa primum dicit ſic: c ¶ Vbi eſt A.&c.Non q̄rit ex ignorātia:ſed vt ex reſpōſiōe ei⁹ cōuincat eū nōnibilius. d ¶ Qui reſpōdit:Ne.Addens mēdaciū fratricidio,& excuſationē falſam dicēs, e ¶ Nūquid cu.fra.m.ſum? q̄ſi diceret nō,cū tamen ex lege naturæ ad hoc obligaret. f ¶ Dixit ad eū.ſ.domin⁹ ad Cain g ¶ Quid fe.credēs occultare maleficiū tuū. h ¶ Vox ſangui.fr.t.cla.ad.me de ter.acſi diceret:occiſio eius eſt ita patens corā me,acſi ſanguis eius hoc clamaret.Notandū q in hebręo habet: Vox ſanguinū fratris tui.& dicūt hebręi,qđ dicit̄ ſanguinū in plurali,eo qđ Cain interficiēdo fratrem ſuū fuit reus ſanguinis,non ſolū ipſius Abel,ſed etiā omniū q̄s genuiſſet ſi vixiſſet. i ¶ Nūc ig.m.e.Hic cōſequēter determinat punitione ipi⁹ Cain iā cōuicti.& prio determinat pœnā.Scđo pœnę diuturnitatē,ibi:Ois igit̄ q inuenerit.Adhuc prio deſcribit̄ punitio,Scđo Cain deſperatio,ibi:Dixitq́ Cain. Prio igit̄ determiāt punitio,cū dicit: k ¶ Maledi.e. qa oēs maledicēt tibi ꝓpt̄ horrorē maleficii tui. l ¶ Cū o.f.eā.Non dabit tibi fruct⁹ ſuos.Licet maledicta ſit ſupra,ꝓpt̄ pctm̄ patris tui,ampli⁹ erit maledicta ꝓpt̄ te.qa paucos fruct⁹ dabit tibi,& cum magno labore. m ¶ Vagus &.p.e.ſ.t. oībus diebus vitæ tuę,qa oib⁹ odioſus eris,& iō i nllō vno loco ſecurus eris. n ¶ Dixitq́ Cain ad do.Hic cōſequenter ponitur ipſius Cain deſperatio dicentis: o ¶ Maior eſt iniq. mea,q̄ vt veniam merear. Quod exponūt catholici doctores deſperatiue & affirmatiue dicentes,quod Cain deſperatus dixit,q tantū erat peccatum ſuum quod non cadebat ſub dei miſericordia.vnde dicit Auguſt.Mentiris Cain:maior eſt dei miſericordia q̄ omnium peccatorum miſeria.Doctores autem Hebręi exponunt pdictū ṽbū interrogatiue,& negatiue acſi deceret Cain:Eſt ne peccatū meum tantum quod non poſſim mereri veniam? acſi diceret,Non: per hoc per hoc indicans quod deus puniebat eum vltra condignum. p ¶ Ecce eiicis me hodie.& cætera. Hic deſcribitur pœnæ inflictæ diuturnitas,& exponitur iſta litera dupliciter. Videns enim Cain ſe proiectum à facie domini,& vagum & profugū ſup terrā,timuit ne interficeretur à quocunq; homine vel beſtia occurrente,& dixit: q ¶ Omnis igitur qui inuenerit me occidet me. quaſi refugiens hoc & timens,& petens deo conſeruari.Aliter exponitur ad contrarium, ſcilicet quod Cain videns ſe derelictum à deo,& in tanta miſeria cōſtitutum,deſiderauit cito mori,vt ſua miſeria terminaretur, & ideo quaſi mortem deſiderans dixit domino:Omnis igitur qui inuenerit me occidet me.petens à domino vt iſtud fieret. Et litera ſequens videtur ad hoc concordare cum ſubdit: r ¶ Dixitq́ ei dominus.Non vt tu petis.

Right margin notes: Cain obſtinatio. — † Sap.10.a. 1.Ioh.3.b. — Cain punitio. — Frē cuſtodit fratrem. — Vox ſanguinum. — ² tibi — Diuiſio. H — Deſperat Cian. — Deſperatio Cain.

Sed o̅s

☞ a ¶ Nequaꝗꝫ ita fiet.i.non morieris cito ſicut tu vis,pro re=
A medio tui cruciatus,ſed punietur imperſonaliter:id eſt,punitio fiet de te ſeptulum, quia viues in cruciatu vſqꝫ ad ſeptimam generatione in q̃ à Lamech occideris:ergo oĩs q occiderit(ſubaudis)libe rabit te ab illo cruciatu malę cõſciẽtiæ. Hic ſenſus euidẽtius patet.
1 Neq̃ꝗꝫ ita fiet, ſed propterea Secundum. Lxx.Omnis qui occiderit Cain ſeptem vindictas exoluet.i.quicunqꝫ te in ſeptima generatiõe occiderit,exoluet te à cruciatu per mortẽ,q vſqꝫ ad tempus illud reſeruandus es in vita, tantum ad pœnã,quæ pœna cito finiret,ſi cito interfectus eſſes.Ita qui Iudęos viſibili morte puniret, ſeptẽ vindictas ab eis auferret, quibus obligati ſunt propter reatum occiſi Chriſti,quia miſerias & diſperſiones eorũ leuiaret quas patiũtur.
b ¶ Omnis qui occi.c. Lxx.Septem vindictas exoluet.Aquila,ſeptẽpliciter:Symmachus,ſeptuplũ:Theodotion,per hebdomadẽ interpretat̃,in quo ſignificat̃ quia diu & perfecte punietur,ne quis homicidiũ audeat iterare. ¶ Hierony.qui interfece.Cain.ſ.p. Si quis te interfecerit ſeptu=
2 Profugus ĩ terra Nod. plum punietur,id eſt,grauiſsima vltione punietur:non debuit homo occidere eum, cui deus reſeruauit vitam: vel ad pœnã ipſius: vel ad correctionẽ aliorũ. ¶ Iſidorus. Sed om̃is qui occi.Cain. Per eclipſim legendum:qui occiderit Cain.Hic diſtinguẽdum,dehinc annectandũ: Septuplũ puniet̃, nõ Cain,nec occiſor:qa imperſonaliter poſitum,vt eundem ſenſum habeamus quem continent verba.Lxx.interpretum:ſcilicet ſeptem vindictas exoluet.Hiſtorialiter vſqꝫ ad ſeptẽ generatiões in diſperſiõe victurus erat, quæ pœna ſtatim eſſet ſoluta ſi tunc interfectus eſſet:Ita qui Iudæos viſibili morte puniret,ſeptẽ vindictas auferret, quib⁹ ſunt obligati ꝑ morte Chriſti:miſerias em̃ & diſperſionẽ eorũ leuiaret,quã in hoc tẽpore pa=
Pſal.53.b. tiuntur,quod ſeptenario voluitur & implet̃ illud:Diſperge illos in
B virtute tua. ¶ Hieron. Quod Aquila poſuit ſeptẽpliciter,& Symmachus hebdomada,ſiue ſeptimus vlciſcet̃:maiores ita intellexerunt,ꝙ cain à Lamech ſeptima generatione eſt interfectus. Alij quia ſeptem,plenus numerus & ꝑfectus eſt,ita dicũt ꝙ qui occiderit cain ab ingẽti pœna & oĩ trãſeũti ſupplicio liberabit eũ. Alij de ſeptẽ ctis Cain varias ſuſpicat̃.Primũ pct̃m dicũt,ꝙ nõ recte diuiſerit.Scd'm ꝙ frĩ inuiderit,Tertiũ ꝙ doloſe egerit,dicẽs:Trãſeam⁹ in agrũ,Quartũ ꝙ occiderit. Quintũ ꝙ ꝓcaciter negauerit: Sextũ ꝙ ſe dãnauit,Maior em̃ ñ ẽ iniq̃tas .m.q.&c.Septimũ ꝙ nec dãnat⁹,pnĩam egerit.Inde dicũt illũ à deo vſqꝫ ad ſeptimã gñationm dilatũ,vt ſaltẽ malis cõpulſus pœnitẽtiã ageret, & abſolui mereret̃.
c ¶ Poſuitqꝫ.d.c.&c.Iſido. Cum om̃es gentes à Romanis ſubiugatæ tranſierũt in ritus eorum,gens Iudęa ſiue ſub gẽtibus,ſiue ſub chriſtianis regibus non reliquit ſignum circũciſionis & carnalis obſeruãtiæ,quo diſtinguit̃ à cæteris gẽtibus:& q̃cunqꝫ eos in regno ſuo cũ hoc ſigno inuenerit:nõ occidit.i.nõ efficit vt nõ ſint Iudæi ab oib⁹ ꝓprio ſigno diſcreti.Quicũqꝫ verò eorũ trãſierit ad Chrſtũ,iã nõ inuenitur Cain,nec exit à facie domini, nec habitat in terra Nod,qđ interpretat̃ cõmotio,vel inſtabilis & fluctuãs, & incertæ ſedis,qđ patiunt̃,q̃cũqꝫ exeunt à facie dñi.i.à miſericordia dilectiõis ei⁹,& habitãt ĩ ꝑturbatiõe carnali cõtra edẽ,qđ interp̃tat̃ epulatio,vbi plãtat⁹ eſt padiſus. d ¶ Habitauit in ter. Hier. Lxxx.Habitauit ĩ terra ναὶδ naid.ĩ hebr. נוד nod dr̃.i.iſtabil' & fluctuãs,& ĩcertæ ſedis:Nõ ẽ terra naid,vt vulg⁹ nr̃m putat,ſed explet̃ ſnĩa dñi, dũ huc atqꝫ illuc vag⁹ atqꝫ ꝓfug⁹ aberrat. e ¶ Cognouit.a.ca.&c.Iſi.Figurate ꝓgenies impiorũ,in ipſa mũdi origine fundamentũ quærẽs in hac vita ciuitatem extruxit,quam vocauit Henoch:qđ interpretat̃ dedicatio,quia in primordijs ſe dedicãt,dũ in hac vita q̃ ante eſt,radicẽ cordis plãtãt,vt hic ad votũ floreãt,& â futura gl'ia areſcã.Abraã vͤò ĩ caſul' habitabat.qa ſcti,hoſpites,& peregrinos ſe eſſe cognoſcũt,expectãtes ciuitatẽ habentem fundamentum,cuius artifex deus eſt. f ¶ Et ædifi.&c.Auguſtin.
Quæſtio. Queritur quib⁹ adiutorib⁹ eam ædificauerit,ſi plures hoĩes nõ fuerint q̃ ſcriptura dicit.Sed ſciẽdũ eſt multo plures fuiſſe tunc qa diu viuẽdo plures poterã generare.Nec mirũ cum filij Iſrael per quadringẽtos annos ſic mltiplicati legunt̃,vt nõ poſsit numerari exercitus. g ¶ Porro Enoch &c.Hierony.Non de oibus his certa myſteria exculpuntur,nec ĩueniuntur, niſi pri⁹ q̃dã radices hiſtoriæ iacerent̃,nec de ramis arborum fructus legeres,niſi truncos antea plantaſſes. ¶ Iſido. Notandum ꝙ generatiões ab Adã ꝑ Cain vndenario terminant̃,in quo trãſgreſsio ſignat̃,Lamech nãque ſeptim⁹ eſt,cui tres filij & vna filia addunt̃:vt vndenari⁹ ĩpleat̃ per quem pct̃m ſignificatur:nam & à fœmina clauditur generatio quæ initiũ peccati fuit, per quod voluptas carnis,quæ reſiſtit ſpiritui. Vnde Noema vocatur,id eſt,voluptas. In hac progenie, Lamech primus contra morem,contra naturam per bigamiam adulterium commiſit.
C Generationes ab Adã ꝑ Cain vndenario terminantur. Noema.i. voluptas.

a ¶ id eſt non interibit impiũ genus Iudæorum. b ¶ per eclipſim legendum. a ¶ hoc tempore patientur Iudæi quod ſeptenario uoluitur ¶ perfecte. b ¶ nõ Cain nec occiſor quia imperſonaliter dictum eſt.

a b 1 Neq̃ꝗꝫ ita fiet,ſed oĩs qui occi-a derit Cain,ſeptuplũ punietur.

a ¶ Circunciſionis obſeruantiæ carnalis. ¶ quod uagus & profugus, & ſemper timidus.

c Poſuitqꝫ dñs † in Cain ſignum b ut non eum interficeret om̃is q c

a ¶ Ne occidas eos, nequando obliuiſcar populi mei. Pſalm.quinquageſimo octauo.c. b ¶ rex uel princeps. a ¶ in regno ſuo.

inueniſſet eum. † Egreſſuſqꝫ cain d

a ¶ miſericordia dilectionis, uel participatione lucis.

d à facie dñi,habitauit in terra 2 ꝓ e fugus, ad orientalẽ plagã eden.

a ¶ quod interpretatur epulatio.

e Cognouit aũt Caĩ uxorẽ ſuã,q f

a ¶ de peruerſo patre, peruerſa generatio. b ¶ qđ dedicatio interpretatur.

f cõcepit & pepit Enõch ✱ Et ædi g

a ¶ fundamentum querens in hac uita ¶ Forſitan quia timore erat, & tremore.

ficauit ciuitatẽ,uocauitqꝫ nomẽ

a ¶ dedicatio. ¶ quia iniqui terrenæ uitæ ſe dedicant

g ei⁹ ex noĩe filij ſui Enõch.Porrò h Enõch genuit Irad,et Irad gẽuit Mauiael,et Mauiael gẽuit Mathuſael,et Mathuſael gẽuit La †

Nicola.de Ly. ☞ Genuitqꝫ

a ¶ Sed omnis &c. Et ſic propter timorem pœnæ nullus audebit te occidere.Aduertendum tamen ꝙ iſta litera:Sed omnis qui occiderit Cain &c. exponitur communiter ſic intelligendo, ꝙ occiſor
al's † Cain ipſius Cain debeat ſeptuplum puniri,quam
† De pe.di.1.c.& venit. ipſe Cain,ſicut videtur ſonare tranſlatio noſtra. Sed quomodo iſtud ſit rationabile & quomodo fuerit adimpletum, non videtur quia ille qui occidit Cain multo minus peccauit quã ipſe cain, & ideo non videtur ra=
✱ 6.di.c.n̄ eſt ✱ ius vero. tionabile, qđ debeat ſeptuplum puniri reſpectu illius. Modus etiam adimpletionis prout communiter aſsignatur non videtur
✱ Henoch, prima ciuitas. rationabilis.Dicitur enim cõmuniter ꝙ Lamech interfecit eũ, & punitio eius ſeptupla fuit,quia in diluuio fuit ſummerſus cũ multis qui de eo deſcenderant.Sed hæc punitio nõ plus videtur pertinere ad Lamech: quã
Mauiael. ad alios homines illius temporis,qui omnes
D fuerunt ſummerſi excepto Noe & filiis ſuis.
Irad. Item Lamech deſcendit de Cain, & ideo fi=
Mathuſael. lij Lamech erãt etiam filij cain,& ideo in tali punitione fuiſſet punitus Cain,ſicut & Lamech. Propter quod aliter exponũt hebræi dicentes:ꝙ iſta punitio ſeptupla refert̃ ad mortẽ cain,ſic exponendo literã: Omnis q
Per apoſiopeſim. occi.Cain. Ibi eſt punct⁹ & finis ſnĩæ,& ſubintelligitur grauiter puniet̃, ſed mod⁹ punitiõis nõ exprimitur: & talis modus loquendi ĩ plurib⁹ locis eſt ĩ ſacra ſcriptura ſcd'm lr̃am hebraicã: vt patet per exempla ſupradicta de verbis Cain ad Abel.Quod autem ſub
Septuplũ ꝓ ſeptenis. ditur ſecundum noſtram tranſlationem,Septuplũ punietur,ſecundum proprietatẽ hebraici ſermonis dicitur: Septenis puniet̃,quia in fine ſeptẽ generationũ Cain poſt multas miſerias interfectus eſt à Lamech in vltionem ſanguinis fratris ſui: Quod autẽ tũc eſſent cõpletæ ſeptem generationes patet, quia ab Adã vſqꝫ ad Lamech ſunt ſex generationes,& Lamech anteqꝫ interfecit Cain iam erat cæcutiens ex ſenectute,& ante genuerat filios, & ſic currebat ſeptima generatio. b ¶ Poſuitqꝫ dñs in Cain ſignũ. ſcilicet tremorem horribilem omnium membrorũ,vt communiter dicit̃. Et ꝙ in faciẽ Cain ſignũ impreſsit q̃ cognoſcebatur ab oĩbus fratrẽ ſuũ innocẽtẽ occidiſſe:& ſic abomiabil' oĩb⁹ reddebat̃. c ¶ Vt non eũ interficeret &c.Hoc factũ eſt nõ ſolũ ad Cain diuturnã punitionẽ,ſed ẽt,ꝓpter aliorũ correctionẽ,Sequit̃: d ¶ Egreſſuſqꝫ Cain a facie dñi.A diuinitate q̃ vbiqꝫ eſt nullus põt egredi, ſed
Eden paradiſus terreſtris. egreſſus eſt à facie ſimilitudinis vel creaturæ,in qua deus loquebat̃ e ¶ Habitauit ꝓfugus ad orientalẽ plagã edẽ.Per edẽ intelligit̃ paradiſus terreſtris,in pœnã em̃ Cain factũ eſt,vt expelleret̃ verſus illã regionẽ delectabilẽ & felicẽ:quã per pct̃m patris amiſerat,vt inde haberet materiã doloris,quia illuc accedere nõ valebat.
Cain generatio. f ¶ Cognouit aũt cain vxorẽ ſuã &c. Hic deſcribit̃ ipſius
Queſtio. Cain generatio.Et ſi querat̃,vnde habuit vxorẽ:Reſpõdet̃ ꝙ Adã habuit aliã ꝓlẽ:quæ in ſcriptura nõ eſt expreſſa: Vnde dicunt hebręi ꝙ in quolibet partu Eua peperit geminos ſcilicet maſculum,
Gemellos pepit Eua ſcd'm Hebręos. & fœminam,& ſic dicitur cõmuniter,quod Cain accepit ſororẽ ſuam.hoc enim oportuit fieri pro illo tempore ad multiplicandũ genus humanum. ¶ Et ædificauit ciuitatem. ad ſui defenſionem,quia ſemper erat in timore & tremore poſitus, vt prædictum eſt. h ¶ Porro Henoch &c.Iſta genealogia deſcri
Ciuitatis initiũ à malo. bitur vt ꝑuenitur ad Lamech qui Cain occidit.De quo ſequitur: Qui accepit
✱ go q recedens à patre diſsipauit ſubſtãtiã ſuã,viuẽdo luxurioſe.
Moraliter. † ¶ Genuit Lamec &c. Lamech qui interpretatur doctrina ſignat malũ hominẽ literatũ tñ qui accepit duas vxores.i. beneficia plura eccl'iaſtica,quorum quodlibet ꝑ ſe deberet ſufficere cõſideratis cõditionib⁹ ſtat⁹ & ꝑſonæ:Generat aũt quatuor pueros:ſcilicet

 ✱ Iabel qui

a ❡ primus contra naturam, & morem adulterium committens.

mech. Qui accepit uxores duas ^a nomē uni Ada, & nomen alteri ^a Sella. Gēuitq; Ada iabel, q fu ^b

a ❡ quorum mutabilitas ſignificat eos, qui circunferuntur omni uento doctrinæ.

it pr̄ habitātiū tētoriis atq; paſto

a ❡ ipſe fuit inuentor: ſcilicet muſicę: quæ pertinet ad uoluptatem aurium.

^b rū, et nomē frīs ei9 † Tubal. Ipē † ^c fuit pr̄ canētiū cithara et organo.

^c Sella quoq; genuit tubalcaī, q fuit ^d

a ❡ qui per opera, ſcilicet æris incitauit concupiſcentiā oculorū. a ❡ arte ferraria exercuit crudelitatē bellorū.

mâleator & faber in cūcta opa ^e æris & ferri. Soror vero Tubalcaī ^f

a ❡ q̄ interpretatur uoluptas, i q̄ ſignificat carnis cōcupiſcētia.

^d nōema. Dixitq; lamech uxori † ^g bus ſuis Adæ & ſellę: Audite uo cē meā uxores lamech: auſcultate ſermonē meū: Quoniam oc ^h

a ❡ Cain ſecundum Hebræos. b ❡ quod infixi. c ❡ quaſi hoc facto mordente conſcientia meipſum grauiter uulneraui.

^e cidi uirum in uulnus meum, & ^i

a ❡ qui ſenem regebat. b ❡ zelo furoris mei.

adôleſcētulum † in liuorem meo. ^k ^l

^f † Septuplū ultio dabit̄ de cain: ^m

a ❡ creſcente peccato, creſcit ultio. ❡ quia adulterio homicidium addidit, que peccata apud homines grauiora ſunt. b ❡ id eſt poſt, ſeptuagintaſeptē generationes.

de Lâmech uerò ſeptuagies ſe ^n

☞ a ❡ Genuitq; ada Iabel &c. Hiero. De bigamia naſcitur Iabel habitās in tentoriis, quæ mutabilia, inſtabilitatem eorū figurant qui circunferuntur omni vento doctrinæ. Naſcitur & Tubal, qui fuit inuentor muſicæ, de qua dicitur: Aures per canora muſica tentat, quod pertinet ad voluptatē aurium. Naſcitur Tubalcain, q per opera æris cōcupiſcētiā oculorum īuitauit, & arte ferraria crudelitatem bellorum excitauit, per cui9 ſororem quæ Neoma, id eſt voluptas vocatur, carnis concupiſcentia ſignat̄. Notandum q̄ hæc tropica locutione ptim intelliguntur per nominum interpretatiões ſicut Enoch & Noema. Partim p hominū actiones bonis moribus obuiantes, ſicut Iabel Tubal, & Tubalcain. b ❡ Et nomē f. ei. t. Rab. Hunc ſcribit Ioſephus muſicā ſcripſiſſe in duabus columnis. Vna lapidea. Altera latericia, quarum altera non diſſolueretur diluuio: altera non ſolueretur incēdio, quæ duo iudicia, Adam ventura prædixerat. c ❡ Tubalcain. Rab. Qui ſecundū Ioſephum res bellicas exercuit, & decēter artem ferrariam docuit, quædam etiam quæ ad oculorum pertinent concupiſcentiam inuenit. d ❡ Dixitq; Lamech. Rab. Aiunt Hebræi Lamech diu viuendo caliginem oculorum incurriſſe, & adoleſcentem ducem & rectorem itineris habuiſſe: Exercens ergo venationem ſagittam direxit quo adoleſcens indicauit: caſuq; cain inter frutecta latentem interfecit. & hoc eſt quod dicit. Occidi virum in vulnus meum: id eſt, vulnere quod infixi, non beſtiam, ſed hominem occidi, vnde & furore accenſus occidi adoleſcentem. e ❡ Occidi virum &c. Strab. id eſt Cain in vulnus meū, quia pro illo vulnerabor, id eſt, occidar. & adoleſcētulum in liuorem meum, quia pro illo quoq; damnabor. f ❡ Septuplum vltio dabitur &c. Allegori. Alcu. Peccatum Lamech (qui interpretatur humiliatus) ſignificat deiectionem humani generis quod prę̄uaricante Adam corruit, nec per legem vel p circunciſionem, nec per ſuam iuſtitiam ſurgere potuit, donec poſt ſeptuagintaſeptem generationes ſecundū Lucā Chriſtus in mundum veniens, effuſione ſanguinis peccatum deleuit. vnde Matth. xviij. c. Non dico tibi ſepties, ſed vſq; ſeptuageſies ſepties, hoc eſt Iudæum recipiendū eſſe poſt ſeptuaginta ſeptē vindictas, ſi reſipuerit & Chriſti indulgētiā quęſierit. ❡ Septēnarius: vniuerſitatem ſignificat: per quem ducto vndenario fit. lxxvij. in quo omnimoda tranſgreſſio ſignatur: que tamē in euangelio pœnitenti dimitti præcipitur. Hieronymus: Aiunt ab Adam vſq; ad Chriſtum generationes eſſe. lxxvij. ſecundum Lucam. Sicut ergo ſeptima generatiōe peccatum Cain ſolutum eſt. Non enim iudicabit deus bis in idipſum, & qui ſemel recepit in vita ſua non eoſdem cruciatus patietur in morte quos paſſus eſt in vita ſua: ita & Lamech, id eſt, totius mundi peccatū chriſti ſoluetur aduentu. Referebat mihi quidā Hebræ9. lxxvij. aīas exiſſe de Lamech, q̄ oēs interiere diluuio.

E

Tropica locutio.

Lamech: & ipſius bigamia.

Ada. Sella. Iabel. Tubal. Tubalcain. Noema

Quomō lamech cœc9

alī † in liuorem. ɪ Liuorem meum.

Allegorice. Peccatum Lamech

F

Naū. ɪ. c. ſecūdū aliam literam.

Nicolaus de Lyra. ☞ Cognouit quoq;

✠ a ❡ Qui accepit &c. Hic primus introduxit bigamiam cōtra naturæ inſtitutiōem, quæ fuit vni9 cū vna. b ❡ Genuitq; Ada ipē, em̄ adinuenit aūt faciendi tentoria: vt paſtores haberēt domos portabiles, quia oportet eos frequēter tranſire de loco ad locum. c ❡ Et nomē fratris &c. Hebræi dicunt in melo & cithara: ipſe enim primo adinuenit inſtrumenta muſica. d ❡ Sella quoq; &c. Hebræi dicūt limator. e ❡ In cūcta opa æris, & ferri. Quia artem ferrariā adinuenit, Hebræi dicūt q̄ ipſe adinuenit arma ad occidendum, & in hoc fuit imitator patris ſui Cain, qui fuit occiſor. De Iabel fratre ſuo ex patre dicunt q̄ fecit tentoria ad ponendum idola. Et de Tubal dicunt, q̄ canebat inſtrumentis muſicis coram idolis, ea venerando. Ex quo patet q̄ iſti qui deſcenderint ex Cain fuerūt mali & peruerſi. f ❡ Soror vero &c. Iſta adinuenit lanificium ad faciendum veſtes, cum prius homines pellibus animalium tegerentur. g ❡ Dixitq; Lamech &c. Iſtud interponit̄ ad oſtendendum occiſionem Cain. Vnde ſequitur: h ❡ Quoniam occidi virum. Iſtud exponitur communiter ſic: Lamech em̄ qui bigamiam introduxerat, in vxoribus fuit punitus: quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur. & iō iam ſenex factus à ſuis vxoribus male tractabat̄: & volens eas reprimere à malis quæ ſibi faciebant dixit eis: Quoniam occidi virū &c. Ad cuius intellectum ſciendum, q̄ Lamech iam cœcutiens cū puero ductore exiuerat in campum ad venandum, & non pro carnibus: quia illis non veſcebantur homines, ſed pro pellibus quibus induebantur: & Cain inter frutecta latebat: quia ſemper in timore erat quem videns ille iuuenis, qui erat accutioris viſus quàm Lamech, ſuſpicatus eſt eſſe beſtiā aliquam: & ideo dixit ipſi Lamech q̄ illuc dirigeret iaculum vel ſagittā quo facto cum pcepiſſet ſe interfeciſſe Cain, cuius occiſionem dominus ſibi graui pœna phibuerat, tātum verberauit puerum quòd interfecit eum, & hoc eſt quod dicitur: Occidi virum, id eſt, cain. i ❡ In vul. m. &c. id eſt, per vulnus à me illatum: k ❡ Et adoleſcens &c. me dirigentem. l ❡ In li. &c. per liuorem à me ſibi indictum, qa non occiderat eum vulneratione vel gladio ſed per ictus graues ſine effuſione ſanguinis qui faciunt carnem nigreſcere ſub cute. m ❡ Septulū vuln. &c. ſecundum ſentētiam domini. n ❡ De Lamech ve. qui occidit cain. ſeptuageſies ſepties, id eſt, multò grauius punietur qui occiderit Lamech, ac ſi diceret vxoribus ſuis: Quare me tantum affligitis, quia ſi per iſtam afflictionem moriar, grauiorem pœnam incurretis. Sed iſta expoſitio non videtur rationabilis. Primo: quia non eſt veriſimile quod vir illi9 temporis quando vigebat fortitudo hominum tantum affligeretur à duabus mulieribus. Secundo quia duę vxores vnius viri raro concordant, & ideo ſi vna fuiſſet ſibi tædioſa, veriſimile eſt q̄ alia fuiſſet ſibi ppitia. Item Lamech iam genuerat plures filios, vt prędictum eſt: de quib9 nō eſt veriſimile, qd̄ pmiſiſſent patrē ſuū ita tractari, maximè illo tempore, in quo erat maxima reuerentia ad patres. Item ſupra improbatum eſt qd̄ Lamech occiſor ipſius Cain ſeptuplum deberet puniri. Itē friuolum videtur q̄ aliquis puniret̄ ſeptuagieſſepties ſi occideret Lamech & ideo aliter exponunt aliqui Hebræi dicentes, q̄ vxores Lamech quando audiuerant diluuium debere inundare propter luxuriam illius temporis: ſicut dicitur infra. vj. b. Omnis quippe caro corruperat viam ſuam, de quo vitio Lamech erat notat9: ideo ſubtrahebant ſe à concubitu Lamech dicentes; Ad quid concipiemus & pariemus filios: quia vna die ſuperueniet diluuium & interficiet eos: & ideo volens eas inducere ad coitum dicebat: Occidi virum in vulnus &c. Et ſic exponitur negatiue, acſi diceret: Occidi virū & adoleſcentulum in liuorem, id eſt, ex inuidia, ſicut fecit Cain qui interfecit Abel. quaſi dicat nō. Et vocatur hic Abel vir propter pfectionem virtutis, & adoleſcentulus: quia adhuc erat iuuenis quātum ad annos: ſed iſta expoſitio videtur extorta: ſcilicet, quòd p̄dictum verbum: Occidi virum &c. intelligatur de Abel. Item videtur contra verbum domini, Luc. xvij. f. Edebant & bibebant, ducebant vxores, & dabantur ad nuptias vſq; in diem in quo intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Ex quo videt̄ q̄ mulieres pdictæ nō retrahebant̄ à copula carnali propter timorē diluuij. Et iō aliter exponit̄ q̄ iſtę mulieres refugiebant concubitum Lamech, ppter horrorē facti ſui: ſciebāt em̄ eū interfeciſſe cain, cuius occiſionē dn̄s phibuerat ſub graui pœna. Interfeciſſe etiā filium ppriū Tubalcain, quē dicūt hebræi aliq fuiſſe directorem ipſius Lamech in occiſiōe Cain, & iō ppter iſta timębāt pbabiliter ne ples ab eo genita poſt prędicta eſſet à deo grauiter puniēda, ppt̄ qd̄ Lamech volēs ſup hoc eas pacificare excuſabat ſe dicēs: Qm̄ occi. virū in. vul. meū: acſi diceret. Licet occideri cain, hoc fuit ppter intētionē, credēs interficere beſtiā. & adoleſcētulū in liuorem meum

G

Lamech qō. ɪ. c. quomodo.

pater habitantium, i. inuentor qui primus habitauit. alī † Tubal, alī † Iuba.

Afflictio mulierum.

H

† 15. q. 1. ſ. ſed obiicit̄.

Bigamus primus introductor. Lamet. Iamel, tētorij inuentor. Muſicę inuentor. Ferrarię artis inuētor. Lanificium q̄s inuenit.

* ❡ Iabel q fe. &c. Inuenit em̄ tentoria paſtorū ad q̄rendū paſcua de loco ad locū: & ideo ſignificat multiplicitatē & diuerſitatē ferculorum. † Et tu. q. Propter quod ſignificat ineptā letitiā diſſolutorum. † ❡ Et tubal. q. Et p hec ſubintelligunt̄ alia metalla ſ. auri & argēti & hmōi: & ſignificat mľtiplicitatē & ſuperabūdātiā vaſorum auri & argenti & huiuſmodi. † ❡ Et Noema. Et q̄ reperit lanificiū ad curioſitatē veſtium: cū prius homines pellibus aīaliū vterent̄: ſicut dicit̄ Ge. ij. Fecit de9 Adæ & vxori ſuæ tunicas pelliceas. In p̄dictis vero q̄tuor expēdūt ſupfluè mľti clerici eccľiaſtica bona: & de aliis turpib9 ad q̄ inducūt iſta quatuor. Taceamus.

Moralit̄.

☞ a ℂCognouit quoqꝫ adhuc &c. Per Seth qui interpreta-
A tur reſurrectio:ſignatur vita Chriſti ex mortuis:quod in verb s
matris ſignificatur. Poſuit mihi dominus ſemen aliud quaſi. di.
eccleſia quæ luctum pertuli de mortuo, gaudeo de reſuſcitato.
b ℂQuē vocauit Enos& cætera. Enos interpretatur
homo qui cœpit inuocare nomen domini:
quia per mortem Chriſti quam ſignificauit
Abel:& per reſurrectionem quam ſignificat
Seth, fit homo confitens dominum cōdito-
Enos .i. hō vel vir. rem:& vitæ perditæ reparatorem. ℂ Hie-
ronymus. Quem vocauit Enos. Enos
interpretatur homo qui cœpit inuocare no
men domini:ſicut Adam homo interpreta-
tur:ita etiam Enos iuxta hebraicam veritatē
homo vel vir:Et pulchre quia hoc vocabu
lum habuit:dictum eſt:quia initium fuit tūc
inuocandi nomen domini: licet pleriqꝫ he-
Iſtę cœpit inuocare tūc ceptū eſt iuocari. bræorū arbitrant̄:ꝙ tūc primū in noīe dn̄i:
& in ſimilitudine eius fabricata ſunt idola

a pties. Cognouit quoqꝫ adhuc a
Adam uxorē ſuam, & peperit
a ℊ poſitio, qui loco interfecti ſurrexit.
filiū, uocauitqꝫ nomē eius Seth b
a ℊ gaudium reſurrexionis.
dicens: Poſuit mihi deus ſēmen c
a ℊ luctu mortis. b ℊ iudaicus populus.
aliud ꝓ Abēl: quē occidit Cain
Sed & Seth natus eſt filius d
a ℊ homo. b ℊ confitēs deū cōditorē & uitę reparatorē
b quē uocauit Enōs: Iſtē cœpit in
a ℊ colere & deprecari.
uocare nomen domini.

Nicolaus de Lyra.

☞ Hi eſt
…rem meū acſi diceret:licet iuuenis me di-
rigēs ex ꝟberatiōe quē ei intuli, fuerit mortuꝰ:tn̄ ad hoc fui motꝰ
ex liuore id eſt ex dolore cōcepto, eò quòd interfeceram Cain con-
tra præceptum domini:& ideo facta mea ſunt grauia, Septuplum
vltio dabitur de Cain, acſi diceret: Si igitur Cain qui fuit peſſimꝰ
non fuit interfectus niſi vſqꝫ ad ſeptimam generationē, multò for-
tis ego qui leuiter peccaui, non puniar in prole mea vſqꝫ ad mul-
tò plures generationes:vel vſqꝫ in generationes ſine termino. Et ta
lis modus loquendi eſt in euangelio Matthei decimooctauo.c. Nō
dico tibi vſqꝫ ſepties:ſed vſqꝫ ſeptuagieſſepties, id eſt toties quo-
F ties abſqꝫ determinatione numeri. a ℂCognouit quoqꝫ ad-
huc Adam. Deſcripta generatione Adæ delenda:hic deſcribi-
tur eius generatio ornanda & eligenda, quia de iſta natus eſt Noe,
qui reparauit ſæculum, Dicit igitur: Cognouit quoqꝫ adhuc
Adam vxorem ſuam. Dicitur communiter quod Adam in-
terfecto Abel propoſuit continere decætero, & diu continuit: ſed
poſtea ex

poſiea ex dei reuelatione admonitus cognouit vxorem ſuam, vt ꝑ C
illam lineam naſceret̄ xp̄s:& nō ꝑ Cain ꝗ erat à dn̄o maledictꝰ. He
bræi aūt aliter exponūt cōtinuādo hāc literā ad p̄cedētē, dicētes ꝙ
Lamech fecit cōueniri vxores ſuas corā Adā, ꝗ erat pr̄ & iudex co-
rum:eo ꝙ nolebant ſibi reddere debitū, & cū Adā eas increpaſſet
& cogere vellet ad redditionem debiti, dixe-
runt ei: Caſtiga prius temetip̄m qa iam à
multis annis ſegregaſti te ab Eua vxore tua
q̄tum ad thorum, & tunc cognouit Euam
vxorē ſuā, ne exēplo ſui impediret̄ multiplica-
tio generis humani. Si aūt cōtra hāc expoſi-
tionē obiiciat̄:nō eſt veriſimile ꝙ in centum Seth
triginta annis qbꝰ tm̄ vixit Adā ante gn̄a-
tionē Seth ſcd̄m hebręos gn̄atio deſcendēs
ꝑ Cain ꝓceſſiſſet vſqꝫ ad ſeptimam genera-
tionē, cū hoīes tūc centū annorū, & aliquan- Enos.
do plus incipiebāt generare, vt dicet̄ ſequēti Cultus dei
capi. Filiȷ autem Lamech erāt iā in ſeptima reſtituitur.
generatione ab Adā, vt ſupra dictū eſt:& iō
nō videt̄ Lamech & eius vxores adhuc eſſe
tēpore generationis Seth. Dicendum quòd
filiȷ Seth erant continentes & religioſi, ideo
tardè incipiebant generare: Sed filiȷ Cain mali erant, & luxu-
rioſi, ideo feſtinabant accipere vxores, propter quod in toto
tempore vel minori potuit eſſe ibi proceſſum vſqꝫ ad ſeptimā ge-
nerationem tempore Lamech & vxorum eius. b ℂ Voca-
uitqꝫ nomen eius Seth. Seth שֵׁת, à verbo שִׁית, Sath,
id eſt poſuit, interpretatur poſitio propter quod ſequitur:
c ℂPoſuit mihi & cætera. Qui fuit iuſtus & vt ſic ex iſto
iuſto naſcatur Chriſtus. d ℂSed & Seth natꝰ eſt & filiꝰ
&c. Ipē em̄ iſtructꝰ à patre iuſto tm̄ ꝓfecit in cultu diuino, ꝙ adin
uenit q̄dā ꝟba deuota ad dep̄candū deū. Litera hebraica ſic habet
אז הוחל לקרא .i. tūc cœptū eſt ad inuocādū vel tūc incepit in-
uocari nomē dn̄i, qđ exponūt hebręi de idolatria:qa (vt dicūt) tūc
inceperunt hoīes attribuere nomē dn̄i creaturis:vt ſoli & lunę, &
idolis:non tamen ab iſto Enos, qui iuſtus fuit & deuotus: ſed à
filiȷs Cain ſibi contemporaneis, ſicut ſupra dictum eſt de Iabel
& Tubal. D

ADDITIO.

B ℂIn capitulo quarto vbi dicitur in poſtilla: Dicunt aliqui quòd
ſic ſit nominatus ab euentu &c̄.

ADDITIO. I.

Habel Abel ℂAbel cum ſcribitur in hebraico cum litera a ſignificat luctum
propriè, ſed quando ſcribitur cum litera h, ſcilicet quòd dicatur
Habel non ſignificat luctum, ſed vanitatem tātum, prout in prin-
cipio Eccleſiaſtes dicitur: Vanitās vanitatum:eſt vbi Habel ſicut
hic. Et ratio huius nominationis poteſt ſumi ex hoc, qa de Abel
non remanſit aliqua poſteritas:& ſic quo ad mundum ſenſibilem
videbatur eſſe in vanum conditus:prout Ioſephus declarat, licet
quo ad deum remanſit in vita immortali, cum Chriſtus dicat eum
Cain iuſtum:Matth.xxiȷ.d. A ſanguine Abel iuſti. Cain aūt ſecundum
Hierony. & hebraicam veritatem acquiſitio ſeu poſſeſsio interpre
tatur: eòquòd ipſi Cain poſteritas ſucceſſit in hoc mundo ſenſibi-
liter, licet vaga & ꝓfuga:vn̄ hę duę denoīationes nō verę ſeu ꝓprię
ſed mūdanę ſunt. vn̄ Aug. l. xv. de ci. dei. Prior. ſ. Cain natꝰ eſt filius
huiꝰ ſcl'i, poſterior aūt peregrinꝰ in ſcl'o, & ptinēs ad ciuitatē dei.

ℂIn eodē ca. iiȷ. vbi dicit̄ in poſtilla: Fuit autē Abel paſtor
ouium &c.

ADDITIO. II.

ℂDiſtictio officiorū hmōi fratrū ſcd̄m bonitatē & malitiā pōt cō
ſiderari:ex hoc em̄ ꝙ ſciebat Abel iuſtè deū maledixiſſe terrā ꝓpter
pctm̄ Adę: Vn̄ ſupra Gen. iiȷ. c. Maledicta terra ī ope tuo &c̄. Idcir
co ſeparauit ſe à terrę cultura tāqꝫ à re maledicta à deo, & qa in illa
ſnīa Adę nō fuerūt pecora maledicta: iō elegit ſibi officiū paſtoris.
Cain verò elegit ſibi agriculturam quaſi non curans de ſententia
diuina prædicta, quod ad contemptum reputatur.

ℂIn eodē cap. iiȷ. vbi dicitur in poſtilla: De fructibus terræ,
ſcilicet de peioribus &c̄.

ADDITIO. III.

Oblatio Abel. ℂNō habet̄ ex lr̄a, ꝙ Cain obtulliſſet de peioribꝰ & corroſis fructi
bus, vt poſtillator ait, ſimplr̄ em̄ dicit̄, ꝙ Cain obtulit de fructibꝰ
terrę munera dn̄o: Sed ex ꝓuidētia Abel, ſeu eiꝰ diligētia, intelligit̄
in ꝓuidētia Cain, ſilr̄ & eiꝰ negligētia. Ait em̄, Abel q̄qꝫ obtulit de
priogenitis gregis ſui, & de adipibꝰ eorū. Ex q̄ patet, ꝙ elegit de pe
coribus potiora, & de partubꝰ pecorū meliora, qđ Cain minime
fecit Vn̄

fecit. Vn̄ Aug. de q̄ſtio. no. & ve. teſta. Abel de placidis potiora ele
git, q̄ deo offerret. Cain ꝟò velut ruſticus negligēs & īprouidꝰ nul
lā fecit electionē, vt per hoc intelligatur minus deuotus.

ℂIn eodē cap. iiȷ. vbi dicit̄ in poſtilla: Quid aūt dixerit, nō expri
mitur in hebraico textu &c̄.

ADDITIO. IIII.

ℂNotāda eſt hęc glo. ſeu trāſlatio caldaica ipīꝰ Ionathę, q̄ apđ he Ionathæ translatio magnę eſt autoritatis apud hebr.
bręos q̄ſi tantę authoritatis eſt, ſicut textꝰ, in qa in hoc loco ſic habe
tur: Dixit Cain ad Abel fratrē ſuū: Nō eſt iuſtitia, neqꝫ iudex, neqꝫ ſę
culū aliud, nec remuneratio iuſtis, neqꝫ punitio impiis:& cū Abel
hęc oīa renuiſſet, cōſurrexit Cain &c̄. Ex qbꝰ patet, ꝙ Abel primꝰ
martyr fuit, ſicut & primꝰ ſacerdos:& primꝰ ꝟgo. Vn̄ Augu. de Abel primus mart.
mirabilibus ſacrę ſcripturę. Triplex iuſtitia fuit in Abel. Prima fuit Triplex iuſtitia ī Abel
quia etiam munera deo placita vt ſacerdos obtulit, proſapiam ge-
neris in ſeculo nō dereliquit, & martyriȷ, coronā ſanguinis effuſiōe
ꝓmeruit; merito igitur huic dominꝰ Ieſus primatū iuſtitiæ homi-
nū cōmiſit, ita inquiēs: A ſanguine Abel iuſti vſqꝫ ad ſanguinē Za
charię: Hæc Auguſtinus.

ℂIn. e. c. iiȷ. vbi dicit̄ ī poſtilla: Propt̄ qđ aliter exponūt herbęi.

ADDITIO. V.

ℂHæc expoſitio vltima quę videt̄ approbari à poſtillatore eſt ipīꝰ
Ra. Sa. & eſt valde in cōſona literę. Tum qa dicere, ꝙ cū dicit̄: Oīs
quī occiderit Cain, eſt ibi finis ſententię, & qđ ſubintelligit̄ grauiter
puniendus, & ſubiicetur modus punitionis, totum hoc in vanum
fundatur, & contra literam quæ ſtatim exprimit grauitatem puni-
tionis illius qui Cain occideret. Sequit̄ em̄ immediatè, Septuplū
puniet̄: Tū qa veritas hebraica in hoc loco nil ſignificat niſi ſeptu
plū, ꝓut trāſlatio nr̄a habet: Idē em̄ vocabulū ponit̄ hic & in Pſal.
xj. b. vbi dicit̄: Eloquia dn̄i eloquia caſta, argētū igne examinatū, ꝓ-
batū terrę purgatū ſeptuplū. Et Eſa. xxx. f. cū dicit̄: Et lux ſolis erit
ſeptēpliciter, ſicut lux ſeptē dierū, & ſic in aliis conſimilibus, vnde
ab aliis expoſitoribus hebręorum & magis autenticis alio modo
exponitur hæc litera ab hoc loco, vbi dicitur: Maior eſt
iniquitas mea q̄ꝫ miſericordia dei. Ad quod ſciendum, qđ
ſententia diuina cōtra Cain à deo lata fuit grauior quam ſenten-
tia lata cōtra Adam in tribus. Primo, quia deus nō maledixit Adā,
ſed terrā vnde dixit: Maledicta terra in opere tuo. In ſentētia verò

 cōtra Cain

E contra Cain lata. Cain fuit à deo expreſſe maledictus: vnde ibidem dicitur: Nunc ergo maledictus eris ſup terram. Secũdo: quia in ſententia Adæ nõ cõtinetur, ꝙ terra non daret ei fructus, ſed ꝙ fructꝰ haberet in labore & ſudore vultus. Dicit enim: In laboribus comedes, & in ſudore vultꝰ tui veſceris pane &c̃. Sed circa Cain grauius dicitur: ſcilicet ꝙ terra nullos fructus daret ſibi. Vnde dicit: Cum operatus fueris terrã, non dabit fructus ſuos. Tertio, quia Adæ fuit aſsignatus locus ſibi cõnaturalis ad habitandum, ſcilicet in loco in quo fuit creatus ſeu formatus. Dicit enim ibi: Miſit eum dominus deus de paradiſo, vt operaretur terrã de qua ſumptꝰ eſt. Ad Cain verò dicitur: Vagus & profugus eris in terra. Qua quidem dei ſententia à Cain audita, deſperans de venia dixit: Maior eſt iniquitas mea, q̃ vt veniam merear. Petiuit tamen ꝙ nõ puniretur vltra hoc quod in ſententia cõtinebatur ſcilicet pœna occiſionis, quę nõ continetur in ſententia prædicta, vt patet ex litera. Ad quod dicebat: Ecce eiicies me a facie terræ: & a facie tua abſcõdar &c. hoc eſt dicere Tu non cõdemnaſti me morte occiſionis, & tamẽ ex tua ſententia hoc ſequetur, quia ex hoc ꝙ proiicis me, vt ſim vagus & profugus ſuper terrã, non potero habere refugiũ in aliquo loco munito, & ſic non poſſum facere aliquid ad meam tuitionem, nec etiam ero in protectione tua, eò ꝙ me maledixiſti. & de hoc dicit: Et a facie tua abſcõdar. Illi enim qui à deo proteguñ, dicũtur abſcondi † à facie dei. Iuxta illud Pſal. xxx. f. Abſcondes eos † à facie tua à cõturbatione hominũ &c̃. Ex quibus infert, ꝙ iſto modo incedẽdo vagus & profugꝰ in terra: Omnis qui inuenerit me, occidet me: & per cõſequẽs Cain pateretur iniuſtitiã, quia vltra ſententiam à deo taxatã, vt dictum eſt. Ad quod deus cõdeſcẽdens ſuæ petitioni tanq̃ iuſtæ (quia vt ſcribit: Non iudicabit deus bis in idipſum) reſpondit: Nequaq̃ ita fiet. hoc eſt dicere: Nolo ꝙ tu patiaris vltra pœnas à me taxatas. Vnde ad tuitionẽ ipſius Cain deus duo fecit. Primo cõminatus eſt magnã pœnam cuicũq; occiſori ipſius Cain, ſcilicet ꝙ puniretur in ſeptuplũ, prout plane litera ſonat, tam Hebraica q̃ latina, vt dictũ eſt. Secundum etiam deus fecit ad ſecuritatem ipſius Cain ab occiſione, quod ſequitur ſcilicet. Poſuit deus in Cain ſignũ: vt eum nõ interficeret omnis qui eum inueniſſet. Quod aũt fuiſſet iſtud ſignum nõ exprimitur in litera: & ideo diuerſi diuerſa dicũt: ſufficit tamẽ ꝙ erat ſignũ ſufficiens, vt Cain eſſet ab occiſione ſecurꝰ. Quę quidem expoſitio ſatis videtur cõſona literæ & rationi, nõ obſtãtibus obiectionibus Poſtillatoris.

Als † in als † in

Signum in Cain poſitum.

F ¶ Nam quod obiicit dicens, ꝙ occidẽs Cain multo minus peccaſſet q̃ ipſe Cain, & ideo nõ debet ſeptuplũ puniri reſpectu illius, non videtur valere. Nam occiſioni Cain debebatur maior pœna in quantum erat cõtra ſpecialẽ ſecuritatem diuinam, qua deus eum ſecurauerat cum appoſitione ſigni ſecuritatis, vt dictum eſt. Cuius fractiõis deus taxauit maiorẽ pœnam q̃ in aliis homicidiis ratione ſecuritatis ſupradictæ. Et etiã quia maiores pœnæ taxantur quandoq; criminibus: in quibus homines ſunt proniores ad delinquendũ, ſicut erat in propoſito: nam proniores eſſent homines ad occidendũ Cain ex grauitate ſuæ malitiæ præteritę q̃ aliũ hominem. Quod aũt obiicit poſtillator ſecundò contra modũ adimpletionis huiuſmodi cõminationis, dicẽs ꝙ Cain fuit interfectus à Lamech &c. Non videtur etiã valere: nam ex litera non habetur, ꝙ Cain fuiſſet interfectꝰ à Lamech, nec ab aliquo. Cui concordat Hieronymus, de queſtio noui. & vete. teſta. dicens: Fruſtra putant qui arbitrantur ꝙ Lamech dixerit de Cain: Occidi virum in furore meo, & iuuenẽ in vulnere meo. Hoc etiam ſonat planus ſenſus literæ: cum em̃ Cain deo dixiſſet: Omnis qui inuenerit me occidet me: Deus ſtatim reſpondit: Nequaq̃ ita fiet. Vnde non videtur rationabiliter dictũ, ꝙ aſſertio diuina fruſtraretur. & ideo ſecundũ iſtam expoſitionẽ tenetur, ꝙ Cain nunq̃ fuerit interfectus ſed ſolum fuit punitus iuxta diuinã ſententiam cõtra eum latam, vt dictum eſt vſq; ad diluuiũ: In quo quidẽ diluuio ſecundũ quoſdam de antiquis Hebræorũ ſummerſus fuit Cain & tota poſteritas eiꝰ. Ideo dicũt ꝙ ſcriptura non dicit quãto tempore vixerit Cain, nec etiam aliquis de ſuis ſucceſſoribus, ſicut in aliis ponit, eò ꝙ omnes vno & eodẽ tẽpore vitã finierunt. Et probabiliter põt dici, ꝙ ideo deus voluit tueri Cain ab occiſiõe, vt pœna ſui facinoris diuturniꝰ ab omnibus ꝑciperetur, q̃ ſi modicum tẽpus duraſſet ſub ea, ſicut etiam voluit eum ꝑ modũ diſcurrere vagũ & profugũ, vt nõ ſolũ in vno loco ſeu regione, ſed in multis & variis iuſticia dei erga ipm̃ oſtenderetur, iuxta illud Pſal. lviij. c. Ne occides eos, ne forte obliuiſcantur populi mei, ſed amoue eos in virtute tua, & diſperge eos &c̃. vt ibidem forte amplius declarabitur.

Qñ Cain occiſus.

¶ In eodem capitulo. iiij. vbi dicitur in poſtilla: Et ædificauit ciuitatem ad ſui defenſionem.

ADDITIO VI.

¶ Dicitur à quibuſdã Hebræorũ expoſitoribus, ꝙ cum ex ſñia diuina terra nõ dabat fructus ſuos, Cain (vt dictũ eſt) idcirco habuit dimittere agriculturã, quam ſibi primo elegerat in officiũ, vt ſupra in litera continetur. Et quia ſecundũ Augu. deus adeo eſt bonus, vt etiam ex malis quãdoq; eliciat bona, ex hoc fuit ſecutum, ꝙ Cain & ſua poſteritas in artibꝰ mœchanicis inueniẽdis ſtuduerũt: quę quidẽ artes ad cõuictum hominũ ſunt vtiles. vnde ipſe Cain primo inuenit artẽ ſeu prudentiã politicã, de qua dicit: Aedificauit ciuitatem. Lamech aũt qui penultimã generationẽ poſt Cain obtinuit, inuenit tres artes pro tribus filiis ſuis ſcilicet artem faciẽdi tentoria, vt facilius de loco malo ſeu peſtifero in locũ conuenientẽ mouerentur. Et artẽ faciẽdi muſica inſtrumẽta, vt iocundiꝰ triſtia mũdi portarentur. Et artẽ ferrariã ad arma bellica fabricanda, vt tutius ab inimicis & beſtiis viuere poſſent. In qua quidẽ politia & artibus, nimirũ ſi Cain à deo eiectus & poſteritas ſua cæteros hoĩes præceſſiſſent; quia vt Luc̃. xvj. b. dicit: Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filiis lucis in generatione ſua: qđ intelligitur de prudẽtia humana.

G *Artes mechanicæ.*

¶ In eodẽ ca. iiij. vbi dicit in po. Aſt. exponitur ꝙ iſtæ mlieres &c̃.

ADDITIO VII.

¶ Prout dictũ fuit in additiõe præcedẽti, non habet ex litera ꝙ Lamech interfeciſſet Cain, nec etiã ꝙ Cain fuiſſet interfectꝰ ab aliquo, ſed potius ex litera poteſt oppoſitũ comprobari, vt dictũ eſt: quia de facto Lamech cum vxoribus ſuis ſcriptura non facit expreſſam mentionẽ, ſed ſolum de verbis quę eis dixerat: Occidi virũ &c. Ideo diuerſi diuerſimode hoc exponũt. Sed attendẽdum eſt in hoc loco & ſimilibus, vbi ſcriptura prætermittit totalẽ narrationẽ facti, illa expoſitio videtur eſſe magis literalis, quę minus præſuponit de facto in litera non expreſſo, eò ꝙ iuxta ſententiã Hiero. Que autoritate ſcripturæ non habẽtur, eadem facilitate † condẽnãtur qua approbant. Vnde in propoſito expoſitio vltima, quã videt poſtillator approbare, in qua præſupponit ꝙ Cain fuit interfectus à Lamech: & etiã Tubalcain filius eius, eò ꝙ erat director ſuus &c. quæ in litera nullũ habẽt fundamẽtum, nõ videtur tenẽda, ſed magis videtur propinqua literæ & rationi expoſitio Ra. Moy. gerũdeñ. qui retractans expoſitionẽ Ra. Sa. quã poſtillator tenet, aliter hunc paſſum exponit, cõtinuando hæc verba Lamech cũ præcedentibus: ſic ſcilicet ꝙ quia vxores Lamech videbãt, ꝙ Lamech inſtrueret filios ſuos in artibꝰ mœchanicis, inter quos Tubalcain iunior erat malleator & faber in cuncta opa æris & ferri. Timebant ergo mulieres, ne forte ex hac arte introducerẽtur arma bellica, quibus homines diſponerent ad vulnerationes & homicidia, & huiuſmodi: & ideo Lamech retrahebat eas ab iſto timore dicens: Occidi virum in vulnus meum &c. q. d. poſſem occidere virũ in vulnere vel liuore ſine armis, ſicut fecit Cain, quia nondũ erant inuenta arma bellica, & ideo pro inuentione huius artis nõ eſt pœna rationabiliter timẽda. Et etiam ſi forte aliquis euentus occuriſſet contrariꝰ ſcilicet cum contingeret ꝙ aliquis homo fuiſſet occiſus vel vulneratus occaſione huiꝰ artis ferreæ nouiter inuẽtę, nõ debetis timere ꝙ deus me puniret, eò ꝙ dediſſem operã tali arti: quia ſi ſeptuplũ vltio dabit de Cain, qui inſidioſe & ex † præuia intẽtione interfecit: Lamech verò q̃ non occidit, nec intẽdit occidere, ſed potiꝰ artẽ inuenire ad multa alia vtilẽ, multo ampliꝰ vltio à deo dar. ſ. ſeptuagieſſepties, qđ ſignificat numerũ ampliatorẽ ſine terminatiõe, ꝑut poſtillator dicit.

Nota quæ ſcriptura magis literalis.

als † contẽnuntur.

H

als † praua.

¶ In eodẽ ca. iiij. vbi dicitur in poſtilla: Cognouit quoq; &c. Deſcripta generatione delenda: hic &c̃.

ADDITIO VIII.

¶ Iſtæ hebraicæ fabulationes nõ requirũtur ad literæ expoſitionẽ: non enim ex hoc ꝙ non legitur Adam genuiſſe niſi cum eſſet centũ xxx. annorũ habet ꝙ Adam porpoſuiſſet cõtinere de cætero propter mortẽ Abel. Manifeſtũ eſt enim ꝙ præter pſonas genitas in litera expreſſas, Adam genuit alios filios & filias, vt litera teſtatur: Et ſimiliter dicendũ de Seth & Enos & aliis. Scriptura tamen fecit mentionẽ de iſtis propter honorẽ deſcendentiũ ab eis, patriarcharũ ſcilicet & prophetarum, & præcipue propter reuerentiam Chriſti qui eſt ſuper oẽs. Nec eſt veriſimile, ꝙ cum Adam eſſet in. cxxx. ſuę ætatis anno, Lamech qui erat in ſeptima generatione ab Adã, eſſet iam in ætate apta ad contrahendum, prout ſequitur ex iſta fabulatione Hebræorum, præſertim illo tempore, in quo nullus citra ætatem lx. annorum legitur generaſſe.

¶ In eodem capitulo. iiij. vbi dicitur in poſtilla: Iſte incepit inuocare nomen domini &c.

ADDITIO IX.

¶ Expoſitio Hebræorũ in hoc loco eſt inconſona literæ & rationi. Primũ patet: Nam inuocare nomen domini ſemper ſonat in bonum, nec accipitur in mala ſignificatione: vnde infra. xij. c. de Abraã dicitur: Et inuocauit ibi nomen eius. Et infra capitulo. xiij. a. Et inuocauit nomen domini; quod non intelligitur niſi

Inuocare nomẽ domini.

de inuocatione

de inuocatione ad latriã pertinẽte,& ſic de ſimilibus: vnde ꝙ in hoc
loco inuocare nomẽ dñi, intelligat̃ de idololatria, nullũ habet funda
mentũ in litera. Secundũ patet: nam ſcd'm ſanctũ Tho. ſecũda ſcd'æ
A q. xciiij. in prima ætate non fuit idololatria, ꝓpter recentẽ memoriã
creationis mũdi, ex quo adhuc vigebat cognitio vnius dei in mẽte
hominũ: Dicere eñ ꝙ à filiis Cain, contẽporaneis ipſi enos, ince-
perit idololatria, eſt omnino irratiõabile, qa ſi ſic hæc inceptio fuiſ-
ſet eis qui fuit appropriata, ſicut Tubal, qui fuit pater canẽtium, &
Tubalcain qui fuit malleator & faber, vt ſupra eodem ca. Nõ autẽ
ipſi Enos hoc erat appropriandũ, quia erat adhuc immunis.

REPLICA Correctorij contra Burgẽ. In ca-
pi'o. iiij. vbi poſtillator ponit cain
obtuliſſe de corroſis & peiorib⁹ &c̃. Burgẽ. accipit vel aſſumit cõ
tra eum, ꝙ hoc non habeatur ex litera, ſed dicit Cain fuiſſe ruſticũ
& improuidũ, & ex eo fuiſſe minus deuotũ: Sed nec hoc dictũ Bur
gen. habet̃ ex litera, nec aliqua autoritate cõfulcitur: vnde & ſi dictũ
poſtillatoris ex trãſlatione beati Hiero. nõ habeatur, ſumpſit tamẽ
magr̃. hiſtoriarũ ex alia translatiõe in qua habet̃: Nunc ſi recte offe
ras nõ recte diuidas, quod dictum exponẽs dupliciter. In ſecunda
expoſitione ponit de frugibus attritis & corroſis: & ſic poſtillator
ſecutus eſt eũ & alios: Imo ex litera noſtra rationabiliter trahi põt,
ꝙ Cain de melioribus non obtulerit, quia cum Abel cõmenderur
ex his quę obtulit, ideo à contrario ſenſu videt̃ accipienda repre-
henſio oblationis Cain. ¶ Item in eodem ca. vbi poſtillator poſtq̃
poſuit expoſitionem illius paſſus: Omnis qui occiderit Cain ſeptu
plum punietur, quaſi occiſor debeat ſepties plus puniri q̃ Cain, &
probat illam expoſitionẽ non eſſe apparẽtem, quo ad rationem &
etiam executionẽ, & aliam adducit expoſitionẽ illius literę quã ſum
pſit à Ioſepho & magiſtro hiſtoriarũ, quibus Burgen. ſe opponit,
multa quaſi ficta ſupponens, & rationibus poſtillatoris non ſatiſ-
faciens. Supponit primò ꝙ Cain petiuit à domino, ꝙ vltra ſenten
tiam latam contra ſe, non puniretur. Et quia in ſententia dei non cõ
tinebatur Cain interfectio petiuit ꝙ non interficeretur: quod tamẽ
dixit ſequi ex dei ſentẽtia, quia maledictus, quia vagus, & profug⁹,
ideo non habuit protectionem dei: ſed ne ipſe potuit ad aliquã mu
nitionem habere refugium. Sequit̃ igitur: Quicunq; inue. m.
inter. m. & ſic pateretur iniuſtitiam cõtra ꝑlatam ſententiã. Suppo
B nit ſecundò Burgẽ. ꝙ hic requiſitioni tanq̃ iuſtæ deus condeſcen-
dens dixit: Nequaq̃ ita fiet: & ſic deus pro tuitione Cain duo
fecit. Primò, quia cõminatus eſt occiſori pœnã ſeptuplam. Secun-
dò quia poſuit ſignũ in Cain, ꝙ eum nõ interficeret qui eum inue-
niſſet. Sed Burgẽ. qui ſemper innititur literæ in his ſuppoſitionib⁹
valde videtur à litera recedere, cum hmõi petitio Cain & requiſitio
nullibi videatur habere fundamentum. Et ſpecialiter fictum eſt, ꝙ
allegauerit ſe nullũ habere poſſe refugiũ, cum ſtatim nato filio eius
primogenito quẽ vocauit Enos, ædificauit ciuitatem, vt dicitur in
litera: in quo ſecundũ Ioſephum recollegit de rapina viuẽtes, & pri
mus terræ terminos poſuit, & muros fecit: timidus, qa propter dei
ſentẽtiam pro ſui ſecuritate ſe recepit in eis. Idem dicit magiſter hi-
ſtoriarũ: Nec verbũ Cain ſcilicet quicũq; inuenerit me occidet me,
videtur ſonare impetitionẽ vel requiſitionem, ſed potius in deſpe-
rationem. Nec verũ eſt deum cõdeſcendiſſe illi petitioni tanq̃ iuſtę,
nam ſi petitio fuiſſet non erat iuſta, ſed potius iniquia, quia præpo
ſuit ſalutẽ corporalis vitæ ſaluti eternæ & animę, de qua deſperauit
dicens: Maior eſt iniquitas mea, q̃ vt veniã merear. Ex quibus fi-
gmentis Burgen. cõcludit, ꝙ Cain non fuit interfectus, ſed diluuio
reſeruatus, quod quia ex ſcripturis nullum habet fundamentũ, ea fa
cilitate cõtemnitur, qua probatur ſecundum regulam beati Hiero.
¶ Nec ſatisfacit Burgen. rationibus poſtillatoris: Cum eñ arguit,
An Cain occiſus. ꝙ non videt̃ rationabile interfectionẽ Cain grauius debere puniri,
q̃ fratricidiũ. Reſpõdet Burgẽ. ꝙ iſta grauitas pœnę debeat attẽdi
penes ſecuritatem ei datã, cõtra quã occiſor Cain faciens, ſeptuplã
pœnã mereret̃. Sed illa reſponſio nõ videtur valere, quia illa ſecuri-
tas Cain data non fuit publica aliis potentibus eum occidere: & ſic
ſiquis eum occidiſſet ignoranter, illi ſecuritati contraueniſſet, & ſic
maneret ratio ficta, quia nõ eſt rationabile, pctm̃ ex ignorantia pro
cedens, plus puniri q̃ fratricidiũ. Nec ſignũ impoſitũ in Cain po-
tuit eſſe ſignificatiuũ illius ſecuritatis, niſi per modũ cuiuſdã cõpaſ-
ſionis, vt qui vidiſſet eum capite & manibus tremulum, vel aliud
ſignum ſuę miſeriæ expreſſiuũ, potius moueretur ad miſerendũ q̃
occidendũ. ¶ Nec ſatisfacit ſecundæ rationi poſtillatoris factę, qua
arguit de executione pœnę cõminatæ. Reſpõdet Burgen. ꝙ opor
tet dicere, nec Lamech, nec quẽcunq; Cain occidiſſe propter ſentẽ
tiam dei qua dixit: Nequaq̃ hoc fiet: al's videretur ſñia dei fru-
ſtrata, ſi occiſus fuiſſet. Sed nec iſta reſponſio valet: Deus enim aſſe-
curauit Cain ꝙ rationib⁹ ꝑ eum allegatis, videlicet quia maledict⁹,
quia à facie dei eiectus, quia vagus & profugus, & in deteſtationem
fratricidij nequaq̃ deberet à quoq; occidi: & hoc vtiq; ſeruatũ eſt,
& non

& non fruſtratũ, quia occiſio eius ſecundũ hiſtoriam vulgatam non
prouenit ex cauſis illis, ſed fuit mere caſualis & inuolũtaria, nec cno-
trauentũ fuit ꝑ hoc diuinæ aſſecurationi præfatis rationibus factæ. C
¶ Rationes autem Burgen. quibus ꝑſuadere nititur ſuum propoſi-
tũ non valẽt, quia nõ ſequit̃: Scriptura nõ facit mentionẽ quãto tẽ-
pore Cain vixit, ſed in aliis facit, igit̃ diluuio ſummerſus eſt: nã ſcri-
ptura cõmuniter nõ proſequit̃ generatiões & ætates, niſi eorũ qui
ſub cultu vnius dei ꝑſtiterunt. Si eñ aliquãdo alias genealogias tan
git, breuiter & occaſionaliter facit. Nec dignũ fuit multã ipſius fra
tricidę & ſuæ poſteritatis facere memoriã, quia cõiter vſq; ad dilu-
uium ad vitia defluxerũt. Fit igitur de eis memoria ſicut de Eſau &
Hiſmael &c̃. Argumentũ igit̃ non valet: Non fit de Cain multa me
moriã, igitur ſeruatus eſt vſq; ad diluuiũ, & non occiſus: ſed potius
poſſet inferri oppoſitũ, ꝙ igit̃ fuiſſet occiſus ſaltẽ caſualiter, vt dictũ
eſt. Nec ſecunda eius ratio valet, ꝙ videlicet debuit ſeruari diluuio,
vt pœna facinoris ab hominib⁹ diuturni⁹ perciperetur. Nam per
hoc argumentum, hodie deberet ſeruari, vt cohiberẽtur homines à
fratricidiis, quia hodie pugna fratrum ſatis cõmunis eſt. Nec po-
tuit occiſio illa diluuiũ multum præcedere, quia ipſe Lamech ſenio
cæcutiens eum occidit qui diluuio periit, vt patet in litera. Sufficit
igitur eius peccatum & pœnam ſcripto commendare ad futuro-
rum inſtructionẽ & cautelam. Ratio igiur hęc Burgẽ. reducitur ad
contrariũ: nam ſi Cain duraſſet vſq; ad diluuium, eius ætas ſuper
omniũ in ſcriptura enumeratorũ ætates exceſſiſſet: merito igitur re
memorabilis. ¶ Item in eodẽ capitulo Burgen. pro cõfirmatione
ſuæ aſſertionis præfactę cõtra poſtillatorẽ ponit pro regula, ꝙ vi-
delicet illa expoſitio ſit magis literalis quę pauciora extra literã prę
ſupponit, ſecundũ quam regulam nititur exponere illum paſſum:
Occidi virum in vulnus meum &c. Sic ꝙ quia vxores La-
mech attendebant filios ſuos proficere in artibus mechanicis ſpecia
liter, quoniã Lamech docuit Tubalcain cuncta opera æris & ferri:
timebãt ergo mulieres ne forte ex illa arte introducerẽtur arma belli
ca, quibus homines diſponerentur ad homicidia & vulnerationes:
ideo Lamech volens eas ab iſto timore retrahere dixit: Occidi vi-
rum in vulnus meũ. &c. q. d. poſſum occidere virum in vul-
nere ſiue liuore, ſine armis, ſicut fecit Cain quando nondum erant
inuenta arma bellica, ideo pro inuentione huius artis non eſt pœ-
D na rationabiliter timenda, etiam ſi occaſione huiuſmodi artis quis
occideretur, non eſſet ita pœnale ſicut fratricidium Cain, qui malo
propoſito occidit: cum ars illa ad multa vtilis, principaliter occide
re non intendat. ¶ Sed videtur Burgen. propriæ regulæ contra-
uenire multipliciter, ſecundum ꝙ multa imo omnia extra literam,
imo contra literam præſupponit. Contra literã primo eſt, ꝙ La-
mech docuit artes filios ſuos, cum in litera expreſſe habeatur filios Non Lamech ſed filij, artiũ inuentores.
ſuos fuiſſe artium patres & inuentores, ſecundũ magiſtrum hiſto-
riarum. Secundò præſupponit illas inſolẽtes mulieres fuiſſe ſolici-
tas de periculis armorũ, quod ex litera fundamẽtum non habet, ſed
potius oppoſitũ, cum iam mulieres magna ex parte huiuſmodi ti-
moribus non occupantur: Sed veriſimile eſt ſiquis reſpectus mulie
rum fuit ad illas artes, ꝙ potius attribuebãt vtilitati defenſionis cõ-
tra beſtias, & alias hoſtilitates q̃ periculis vulnerationis: Sunt eñ ar
ma de directo plus in defenſionem q̃ in offenſionem. Tertio ſup-
ponit, ꝙ verbum Lamech: Occidi virum &c. exponitur, id
eſt poſſum occidere virum, quę expoſitio eſt valde extorta, nec tali
expoſitione timor mulierum fuiſſet minoratus, ſed auctus. Quo-
modo enim mulieres (vt dicit Burgenſis) ſolum timuerunt mor-
tem ex armis, ſi ſecundum illam expoſitionem Burgen. Lamech de
claraſſet, non ſolum armis occaſiones & vulnera prouenire: & ſic
multiplicare incõueniens, nõ eſt ſoluere: nec ex omnibus illis adhuc
habetur clar⁹ intellectus illius quod ſequitur: Septuplum vltio
dabitur de Cain: Lamech ſeptuageſies &c. Septupla
enim vltimo nõ eſt imprecata Cain propter fratricidium à propo
ſito factum, vt Burgenſis prætendit, ſed eſt comminata occiſori
Cain, vt patet in litera: Extra literam igitur imo contra literam
ſunt omnes iſtæ ſuppoſitiones Burgenſis: per conſequens minus
authenticæ. ¶ Item in capitulo, vbi poſtillator dicit de conti-
nentia Adæ poſt mortem Abel vſq; ad generationem Seth. Bur
genſis dicit illam continentiam habere vim ex fabulis Hebræo-
rum. Sed hoc non videtur: nam Strabus (vt eum allegat magi-
ſter hiſtoriarum) dicit Adam vouiſſe continentiam ſempiternam, Adã vouit cõtinentiã.
ſed per angelum deo iubente admonitus votum ſoluit, vt dei fi-
lius ex eo naſceretur: potius enim ratio adducta per Burgenſem
de Lamech Iudaica fabula videtur. ¶ Item in eodem capitulo
vbi poſtillator propter literam Hebraicam quæ habet: Cœpit in-
uocari nomen Domini: dicit Hebræos exponere de idololatria.
Sed Burgenſis Hebræorum expoſitionem improbans, dicit duo.
Primum ꝙ inuocare nomen Domini ſemper ſonat in bonum.
Secundum, ꝙ in prima ætate non fuit idololatra. Allegat enim
ad hoc

E ad hoc ſanctum Thomam ſecunda ſecundæ, quæſtione nonageſimaquarta. Sed primum non videtur verum, quia in prophetis & euangelio ſæpe iteratur: Populus hic labiis me honorat &c. Et: cũ orationem multiplicaueritis non exaudiam, quæ cum ad inuocationem dei pertineant non tamen ſonant in bonum vt patet. Nec ſecundũ dictũ eſt ita certum quin ſententia magnorum patiatur inſtantiam, nec ratio ſancti Thomæ ad id cogit, quia ſi memoria recens creationis exclu ſit idolatriam per mille & plures annos, memoria ſeueræ punitionis per diluuium debuit excludere adhuc per plures annos, certum tamen eſt quod cito poſt diluuium deſluxerunt ad idola homines: immo beatus Auguſt. decimoſexto de ciuitate dei dicit, qđ à benedictione filiorum Noe vſq; ad Abrã de commemoratione iuſtorum, qui deum pie colerent per annos pluſq; mille ſiletur, aliquos tamen non defuiſſe credendum eſt: Hæc Auguſtinus. G

Matt. 15. a.

GLOS. ORDI.

Cap. V.

Repetit creatione hõis Sapien. 2. d. Ecli. 7. a. Ppſa. 2. d.

HIC Liber generationis Adam. Ad ſimilitudinem dei factus eſt. Alij ad ſimilitudinem Adæ, eſt quaſi concluſio à ſuperioribus cum recapitulatione. In die qua c. d. h. In die eñ creatus eſt, quia in claritate diuinę cõtemplationis conſtitutus: Ad ſimilitudinem dei, quia ratione ei dedit, qa intelligendo bona & mala diſcerneret, intellecta diligeret: & dilecta obliuioni non traderet, & in hoc dei ſimilitudinem retineret. Sed poſtq; per inobedientiam, hãc ſimilitudinẽ deleuit: factus terrenus terrenos generauit. Vñ q̃lis terren⁹, tales & terreni. b ¶ Vixit autẽ Adam &c. Hiero. Sciendum: qđ vſq; ad diluuium vbi in noſtris codicibus ducentorum, & qđ excurrit annorũ genuiſſe quis dicit, in hebræo habent. c. annos & reliquos qui ſequũtur. c ¶ Et genuit &c. Quaſi & iſte portauit imaginem terreni, qui pro Abel iuſto repoſitus eſt, & interpretatione nois Chriſtũ ſignificat. Sed oẽs prius portant imaginẽ terreni hoĩs q̃ cœleſtis, licet multi ad aduentum Chriſti per fidẽ eãdem grãtiam habuerunt, qua ſaluant chriſtiani. ¶ Strabus. Ferũt poſt mortẽ Abel vouiſſe Adam ſe vxorẽ non vltra cognitu rũ nec filium gñaturũ. Sed deo iubente fregit votũ: vt dei fili⁹ de eo naſceret, & homo redimeretur: De ſtirpe eñ Cain naſci nõ debuit. Vnde ante Seth nullũ legitur genuiſſe poſt eum ṽo dicitur, quia genuit filios & filias. ¶ Hęc computatio genealogiarũ q̃ſi ramos ſpargit hiſtoriarum, de quibus ſuis locis colliguntur fructus myſteriorum. Et notandum qa in generatione Seth nulla fœmina ponitur nominatim, ſicut in generatione Cain. Iuſtorũ eñ eſt oĩa viriliter agere, nihil fœmineũ, nihil fragile vſurpare. Procedit eñ hęc gñatio p denariũ vſq; ad Noe, in quo p̃ceptorũ ſignaẽ impletio, ſicut per vndenariũ in generatiõe Cain tranſgreſſio. In gñatione iuſtorũ prim⁹ Enoch ponitur, q dedicatio interptaẽ, qa reprobi in p̃nti vita ſpei ſuę radicẽ figunt, & ab amore immarceſsibilis hęreditatis areſcũt. De qbus dicit Ioh. v. a. Vidi ſtultũ firma radice, et maledixit pulchritudini ei⁹ ſtatim. In gñatione iuſtorũ Enoch ab Adã ſeptim⁹ poniẽ qa hic manentẽ ciuitatẽ nõ q̃rũt, ſed expectationẽ vſq; in finẽ tpis extedũt qđ ſeptenaria reuolutione terminatur, cũ æternitas octaua ſucceſſerit, vñ iſte Enoch q poniẽ ſeptim⁹, & tranſlatus eſt, qa deo placuit, ſeptimã reqem ſignificat ad quã poſt hãc vitã q deo perſeuerenter ad hæret ſine dilatione transferẽ. Interpretatio quoq; nominum huius generationis idem ſignat. Adam interptaẽ hõ, vel rubra terra. Seth poſitio vł reſurrectio. Enos hõ. Cainan lamentatio. Malalehel laudans deũ. Iared roboratus. Enoch dedicatio.

Similitudo dei. Als, † ad imaginẽ &

Ad ętas. 1. Paral. 1. a.

Seth ętas. F

Enos ętas Nota.

Cainan ætas.

Cap. V.

HIC eſt[a] liber ge-[b] nerationis Adã ĩ die[c] qua creauit deus hoĩem. † Ad ſimilitudinem dei fecit illũm, maſculum & fœminã creauit eos, & benedixit illis,[d] et uocauit nomẽ eorũ ãdã ĩ die[e] quo creati ſunt. Vixit aũt ãdam[f] cẽtũ triginta ãnis, et gẽnuit filiũ[g] ad ſiſ̃itudinẽ et imaginẽ ſuã: uocauit nomen eius Seth. Et facti ſũt dies Adã, poſtq; genuit Seth octingenti anni, genuitq; filios[h] & filias. Et factũ, eſt oẽ tempus[i] qđ uixit ãdã, anni nongenti triginta, & mortuus eſt. Vixit q̃q; Seth cẽtũ q̃nq; annis, et genuit Enos. Vixitq; Seth poſtq; genuit Enos octingentis ſeptem annis, genuitq; filios et filias. Et facti ſunt omnes dies Seth, nõg entorum duodecim annorum, & mortuus eſt. Vixit uero Enos nonagita ãnis, & genuit Cainan. Poſt cuius ortũ uixit octĩgetis quĩdecim ãnis: & genuit filios & filias. Fctiq; ſũt omnes dies. Enos, nongentorũ quinq; annorũ, mortuus ẽ. Vixitq; Cainãn ſeptuagita annis, & genuit Malalehel. Et uixit Cainã poſtq; genuit Malalehel octĩgetis q̃draginta annis genuitq; filios & filias. Et factũ ſũt oẽs dies Cainã nõgẽtidecẽ anni

a ¶ tempore. ¶ quia in claritate cõtemplationis cond. tus. a intellectu, uoluntate & memoria. a quia hoc in utroq; ſexu factum eſt. a ¶ id eſt homo, quia ſumptus eſt de humo. a ¶ Redit ad ordinem texandæ genealogiæ. a ¶ nec iſte exceptus. a ¶ homo uel rubra terra. a ¶ reſurrectio uel poſitio. a ¶ homo. a ¶ lamentatio.

Nicolaus de Lyra.

rationis electæ deductio, ibi: Vixit aũt Adã. Dicit ergo, a ¶ Hic eſt lib. id eſt recapitulatio breuis. c ¶ Generationis Adæ, prout prædictum eſt capitulo precedenti. b ¶ In die qua creauit &c. Ex hoc dicunt hebræi quod Adam in ipſa die creationis ſuæ genuit filios, cum adhuc eſſet in paradiſo, vt ſupra dictum eſt: Sed quia doctores catholici tenent contrarium, ideo dicendum, quod dies hic non accipitur pro die naturali vel artificiali tantum: Sed accipitur hic ſingulare pro plurali, ſicut ſupra dictum eſt, q. ca. Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt in die quo fecit de⁹ cœlũ & terram, & oẽ virgultũ agri, & tñ certũ eſt q oia iſta nõ ſunt facta vna die, ſed pluribꝰ. Et eodẽ modo accipiẽ hic: In die. i. in diebus, quia alia die fuit hoĩs creatio, & alia eius gñatio, ſcilicet poſt eiectionẽ de paradiſo: Alia patent ex dictis vſq; hic. d ¶ Maſculum & fœminã &c. Hic accipiẽ creatio large p formatiõe. e ¶ Et vocauit nomen eorum Adam. Notandum quod hoc nomen Adam, eſt commune appellatiuum in hebręo, ſicut hoc nomen homo in latino: & ideo ſicut hoc nomen homo eſt cõis generis, & accipitur pro viro & muliere, ita & hoc nomen Adam in hoc loco accipitur. Quod autem appropriatũ eſt primo homini, hoc eſt propter eminentiã ipſius ad alios homines, ſicut hoc nomen philoſophus appropriatur Ariſtoteli, ad denotandum eius excellentiã ſuper alios philoſophos. f ¶ Vixit autem Adam. Dimiſſa generatione Cain reprobata, incipit deducere generationem electam ipſius Seth: In qua deductione præmittit truncũ, ſcilicet Adã. Secundo ramos, id eſt filios ab eo deſcendẽtes per ipm Seth, ibi: Vixit q̃q; Seth &c. Tertio ponit fructum, ſcilicet ipſum Noe, qui fuit ſtipes ſecundus in generatione electorum, ibi: Vixit quoq; Lamech. Circa primum dicit ſic: Vixit autem Adam. & cætera. Secundum Methodiũ & aliquos alios doctores hic tacentur centum anni vitæ Adæ quibus luxit Abel. Secundum hebræos autem nihil omittitur. g ¶ Et genuit filium &c. id eſt deſtitutum originali iuſtitia, & per conſequens peccatorem & mortalem, qualis iam erat Adam. Aliter exponitur, Ad imaginem &c. id eſt perfectum in cogitatione dei timore, ſicut eũ docuit Adam per hoc eum diſtinguendo à Cain & eius poſteritate. & hoc videtur meius dictum, quia ſi intelligeretur de deſtitutione ab originali iuſtitia, magis debuiſſet hoc dici in generatione Cain vt videtur. h ¶ Genuitq; filios & filias. ſcilicet poſt ipſum Seth, quorũ nomina non exprimuntur, quia eorum genealogia non deduciẽ. i ¶ Et factum eſt &c. præter centũ annos, qui hic ſubticentur, ſecđm aliquos doctores, vt p̃dictũ eſt Legaẽ lr̃a ſicut iacet vſq; ibi: Et ambulauit

Adã an genuit filios ĩ paradiſo.

Adã q̃le nomen eſt.

H

Nicolaus de Lyra.

Cap. V.

Diuiſio.

HIC eſt liber generationis Adam. Hic conſequenter ponitur recapitulatio generationis Adæ, vt illa deducatur de qua Chriſtus erat naſciturus. Et primo ponitur in generali recapitulatio. Secundo generationis

¶ Moraliter. Hic eſt liber gene. Adam. Hic agitur de generatione Adæ p Seth, in q dicit infra q Iared q interpretatur roborat⁹, genuit Enoch, q interpretaẽ dedicat⁹ vł dedicatio, p qđ moraliter deſignaẽ q ad robuſtã pugnã cõtra tetationes mũdi carnis & diaboli, ſequitur

Moraliẽ.

Enoch dedicatio.Mathuſalam mortis emiſsio.Lamech humiliatus.
A Noe requies.Procedens ergo homo de terra,reſurgens à peccatis, erit homo inuocans deum, & deflens peccata priſtina: ſicq; laudās deum,roborat⁹ ſpiritu dei,dedicatur in vitā æternam. Atq; victor mortis deo ſubiectus,requiē poſsidet ſempiternā, quam ſignificat Noe, qui requies interpretatur, & decimo loco numeratur,quia ꝑ impletionē mādatorū poſsideť regnum cœlorū. * a ℭ Ambulauitq; cū deo &c. Iſido. Enoch ſeptimus ab Adam placēs deo,qui & tranſlatus eſt, ſeptimam requiem ſignificat: ad quā transferentur qui tanq; ſexta die, id eſt ſexta ætate ſeculi per Chriſti aduētum formatur: Trāſactis aūt ſex milibus annis facto iudicio & renouato cœlo & terra, transferentur ſancti in vitam æternā. Quod aūt per Seth ab Adam vſq; ad Noe denarius numerus inſinuatur,complementum mādatorū in eccleſia in operibus figuratur: cui numero ſi adduntur vel adiiciuntur duo filij Noe medio reprobato,duodenarius conſummatur,qui in Patriacharū & Apoſtolorū numero inſignis habetur, propter partes ſeptenarij, altera per alterā multiplicata, nam ter quaterni ipſum faciunt. ℭ Alchui. Enoch tanto tēpore ſeruatur à morte,in quo oſtendiť quia homo ſemper viueret, ſi nō peccaſſet.
b ℭ Vixit quoq; Mathu.&c.Augu. Quęritur quō Mathuſalam ſecūdum annorum cōputationem poſt diluuiū viuere potuerit, cum omnes pręter eos qui in arcā ingreſsi ſunt, perierunt. Sed hanc quęſtionem codicum mēdoſitas peperit: non ſolū enim
B in hebræis aliter inuenitur , verumetiam in Lxx. interpretatione,paucis codicibus ſeptē annis ante diluuiū Mathuſalam defunctus reperitur. ℭ Quod Mathuſalam iuxta.Lxx.vltra diluuiū numerantur anni, inde eſt, quia ſignificat Chriſtū, cuius vita nullā ſentit ætatem, vt in maioribus quoq; non ſenſiſſe diluuiū videretur. c ℭ Et facti ſunt oēs dies &c. Hierony. Et fuerunt oēs dies Mathuſalæ quos vixit anni nongēti ſexagintanouē,& mortuus eſt. Iuxta diligentē ſupputationē quatuordecim annis poſt diluuiū vixiſſe refertur. Cum em̄ eſſet.clxxiij. annorū genuit

Et ambulauit Enoch cū deo. · Nota. · 2 henoch.

a ¶Laudans deum.

& mortu⁹ eſt. Vixit aūt [1] Malalehel ſexagintaquinq; annis, &

a ¶Roboratus.

genuit Iared. Et uixit Malalehel poſtq; genuit Iared, octingētis triginta annis,& genuit filios & filias. Et facti ſūt oēs dies Malalehel octingēti nonagītaquinq; anni,& mortuus eſt. Vixitq; Iared centū ſexagitaduob⁹ annis:

a ¶Dedicatio.

& genuit [2] Enoch. Et uixit Iared poſtq; genuit Enoch octingētis annis,et genuit filios et filias. Et facti ſunt omnes dies Iared nongēti ſexagintaduo anni, & mortuus eſt. Porrò Enoch uixit ſexagintaquinq; annis,genuit [3] Mathuſalam. Et ambulauit Enoch a cum deo. Et uixit Enoch poſtq;

a ¶Mortis emiſsit.

genuit Mathuſalā trecētis annis, & genuit filios & filias. Et facti ſunt omnes dies Enoch trecenti a ſexagintaquinq; anni: ambulab uitq; cum deo,& non apparuit, c quia tulit eū deus. Vixit quoq; Mathuſalam centum octogin

a ¶Humiliatus.

taſeptē annis,& genuit Lamech. Et uixit Mathuſalam,poſtq; genuit Lamech,ſeptingentis octogintaduobus annis, & genuit c filios & filias. Et facti ſunt om̄es d dies Mathuſalę nōgēti ſexagintanouē anni,& mortuus eſt. Vi e xit aūt Lamech centū octoginta duobus annis, & genuit filium, uocauitq; nomē ei⁹ Noē, dicēs: Iſte conſolabitur nos ab operi f bus & laboribus manuū noſtra

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et ambulauit Enoch cum deo. Iuſtè viuendo, ſicut ſequenti capi.dicitur de Noe. b ℭ Et nō apparuit &c. Dicūt Iudæi ꝙ licet eſſet iuſtus & bonus tamen habebat pronitates magnas ad malum, quibus cum difficultate ſumma reſiſtebat,& ideo ex diuina prouidentia mortuus eſt ante terminum vitæ ſuę naturalis, ne laberetur in peccatum,ſecundum quod dicitur Sap. iiij. b. Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.&c̄.Et ſequitur: Raptus eſt,ne malitia mutaret animum eius. Doctores autem catholici dicunt, ꝙ propter excellentiam ſuæ virtutis aſſumptus fuit à deo,& poſit⁹ in paradiſo Terreſtri. vbi & Helias poſtea raptus eſt,vt habetur.iiij.Reg.ij.b.& inde exituri ſunt ad prædicandum contra perfidiam Antichriſti, & hoc magis videtur ſonare litera:quia de ipſo non dicitur hic ꝙ ſit mortuus,ſicut de aliis,ſed ꝙ non apparuit ſcilicet inter homines peccatores. c ℭ Quia tulit eum deus: de medio eorum ad locum prædictum:Sequitur: d ℭ Et facti ſunt &c. Eodem ſcilicet anno quo inundauit diluuiū parum anteq; inundaret,ſecundū qđ dicit Hiero.li.de hebra. quęſti.Et hoc poteſt videri ꝑ literam, quia ſi accipiātur ſexcēti anni quibus vixit Noe ante diluuiū,ſecūdū ꝙ dicitur infra.vij.c.Eratq; ſexcentorū annorum quādo diluuij aquę inundauerūt ſuper terrā, & iterum.clxxxvij.quib⁹ vixit Lamech anteq; Noe eſſet genitus:& clxxxvij.quibus vixit Matuſalam ante natiuitatē Lamech filij ſui,& aggregeť totū ſimul inueniūtur nongenti ſexagintanouē anni,& ſic patet propoſitum. Si autē quęratur quō homines illius temporis ita diu viuebāt: Ad hoc poteſt ratio multiplex aſsignari. Prima eſt ex bonitate complexionis primorum parentum. Fuerant enim à deo immedia

deo immediate formati,& per conſequens optimè cōplexionati,& C
ſic ad longiorem vitam diſpoſiti, & illa bonitas cōplexionis magis venit ad hoīes propinquos illius temporis ꝗ ad remotos temporis moderni. Secunda eſt ex modo viuendi, quia tēperatè viuebāt. Tertia eſt ex bonitate nutrimenti, quia ante diluuiū terreanſcentia fuerunt meliora ꝗ poſt: quia inundatio diluuij fuit pro maiori parte ex aquis Oceani ſcđm ꝙ dicitur infra. vij,b. Rupti ſunt oēs fontes abyſsi magnæ, aquę autē ſalſæ inducunt ſterilitatem terræ,& ꝑ conſequens reddunt terrenaſcentia peiora,ex quibus abbreuiatur hominis vita. Quarta ex ſciētia Adæ quia formatus fuit in perfectione ſcientiæ, vt ſupra dictū eſt.ij.ca.& ideo cognouit virtutes fructuum herbarum & lapidum, quę faciunt ad conſeruandā ſanitatē, & vitā prolongandē:& de hoc docuit homines ad vitā prolongandam. Quinta ex bono aſpectu ſiderum ſuper regionē illam in qua manebāt qui aſpectus multū facit ad longitudinē vitæ, ſed per motum cœli continuū mutatus eſt tēpore procedente. Sexta ex diuina diſpoſitione hoc ordinante:vt per longam vitam hominū cito multiplicaretur genus humanum. Item vt hoīes illius tēporis ꝑ longā vitā poſſent habere experientias de curſu cœli & effectibus ſiderū, & aliarum rerū quę experientie ſunt principia artis & ſciētię,vt habetur.j.Metaphyſ.Item videmus magnā latitudinē in quantitate molis in natura humana,qa aliqui ſunt valde parui ſicut pigmæi, qui dicūtur hoīes longitudine vnius cubiti tantū,alij aūt ſunt valde magni ſicut gigātes. vnde Deuť.iij. a.dicitur de Og rege Baſan: Monſtratur lectus eius ferreus qui eſt in Rabath filiorū Ammon, habens nouē cubitos lōgitudinis,& quatuor latitudinis &c̄.vnde & Augu. dicit.xv. de ciuitate dei ca. viij.ꝙ vidit dentē gigantis qui ſi deuidereť minutim,faceret centum dentes hominū cōmunis ſtaturæ. Si igitur eſt tanta latitudo & exceſſus vnius ad alterum in quantitate molis,nō videť irrationabile, ꝙ fuerit tantus exceſſus in quantitate durationis hoīm primorū ad illos qui nunc ſunt, ſicut ſcriptura determinat. Item in quātitate durationis videtur etiam magna latitudo; quia etiā de pigmęis diciť,ꝙ quinto anno generant,& viij.anno ſeneſcunt,& ideo ſi homines alij tantum excedunt eos in quantitate durationis, quia viuunt cōmuniter. lxx.vel. lxxx. annis, non eſt mirandum ſi homines primæ ætatis tātum excedebant modernos in quantitate durationis. Ego autem tot ratiōes induxi ad propoſitum oſtendendū:quia ſi vna per ſe nō ſufficit,plures ſimul ſumptæ videntur propoſitum perſuadere. Sequitur: e ℭ Vixit autem Lamech, & patet litera vſq; hic: Iſte conſo.nos. Hoc exponitur communiter de Noe,eò ꝙ reparatur⁹ erat ſeculum, quod erat ad conſolationem illorum qui timebant ipſum totaliter deficere per diluuium. In Hebræo autem habetur. Iſte quietabit nos &c̄. & huic literæ conſonat interpretatio huius nominis Noe, quod interpretatur requies; & ratio huius interpretationis exprimitur,cum dicitur: Vocauitq; nomen eius Noe dicēs:Iſte quietabit nos. Et hebræi dicūt ꝙ hoc nō dicitur propriè ꝑpter repationē ſeculi poſt diluuiū: ſed quia ante tēpus Noe homines multum laborabāt in agricultura, quia propriis manib⁹ tantum colebant eam. Ipſe aūt adinuenit artem arādi in qua plus ſatis laborant animalia ꝗ homines,ideo diciť dediſſe requiē boibus, & hoc videtur per literam ſequentem. f ℭ Ab operibus &c. quia per artem arandi impoſiti ſunt labores iſti ſuper animalia.

In terra cui male.

* & diaboli, ſequitur pax & trāquillitas mentis, & ſic efficiť habitaculū inhabitationis diuinę ꝑ gratiā dedicatū,propter quod ſubdiť:
a ℭ Et ambulauit Enoch cum deo: iuſtè & ſanctè viuēdo.
b ℭ Et nō apparuit vltra. ſ.in præſenti vita. c ℭ Quia tulit eum deus, ad gloriā ſempiternā, ad quā nos cum eo ꝑducat

* Moraliter

2 malacel. · Enoch. · 3 Mathuſala. · Ecci.44.b. · D · Heb.11.b. · Lamech. · Noe quare ſic dictus. · Moraliť.

E rum, genuit Lamech. rurſus Lamech cum eſſet. clxxxij. annorū, genuit Noe: & ſunt vſq; ad diem natiuitatis Noe à Mathuſalā. cccly. Sexcenteſimo autem anno vitæ Noe diluuium factum eſt, nongenteſimo ſcilicet. lv. anno Mathuſalam: Cum autem ſupra nongentis ſexagintanouē annis vixiſſe dictus ſit, patet eum quatuordecim annis vixiſſe poſt diluuium. Sed octo animæ tantum in arca ſaluæ factæ ſunt. Eſt ergo error in numero, ſicut in pluribus. In hebræis enim & ſamaritanorū libris ita reperi: Et vixit Mathuſalam. clxxxvij. annis: & genuit Lamech: & vixit Mathuſalam poſtq̄ genuit Lamech ſeptingentos. lxxxij. annos: & genuit filios & filias: & fuerunt omnes dies Mathuſalæ anni nongenti. lxix. & mortuus eſt: & vixit Lamech. clxxxij. annos, & genuit Noe. à die autem natiuitatis Mathuſalę vſq; ad diē ortus Noe, ſunt anni. ccclxix. his adde ſexcētos annos Noe, qa in ſexcēteſimo vitę eiꝰ anno diluuiū factū eſt, atq; ita fit vt nōgēteſimo ſexageſimonono anno vitæ ſuæ Mathuſalā mortuus ſit, eo anno ſcilicet quo cœpit eſſe diluuium. a ℂ Noē vero cum quingentorum eſſet annorum &c. Hieronymus. Noe interpretatur requies, quia ſub illo omnia retro opera per diluuium quieuerunt. ☞ Cumq;

Gene. 7. b.

Noe.

rum in terra cui maledixit dn̄s. [a] Vixitq; Lamech poſtq̄ genuit Noē, quingētis nonagintaquinq; annis, & genuit filios & filias. Et facti ſunt oēs dies Lamech ſeptingenti ſeptuaginta ſeptem anni, & mortuus eſt. Nōe uero cum quingentorū eſſet annorū, genuit Sem, Cham & Iaphet. [b]

a ℂ Requies, id eſt Chriſtus in quo requiem inuenimus.

Nicolaus de Lyra.

Agriculturæ inuētor.

a ℂ In terra cui maledixit dn̄s &c. Et propter hanc maledictionē fructificare non poterat niſi multis laboribus coleretur: & iſta expoſitio videt̃ magis cōſona literæ. Poteſt tamen ad ipſam aptari tranſlatio noſtra. cū dicitur: Iſte conſolabitur nos, quia magna cōſolatio fuit hominibus cum ꝑ artem arandi labor eorū fuit poſitus ſuper animalia, & propter talem artem quam inuenit Noe vocatur vir agricola. infra. ix. cap̄. Noe vero: Deſcripta multiplicatione per primum ſtipitē, ſcilicet Adā, hic cōſequēter deſcribit̃ per ſecundū ſcilicet Noe. Et primo deſcribitur ipſius Noe generatio. Secūdo ſuæ generatiōis multiplicatio. x. cap. ibi: Hæ ſunt generatiōes. Circa primū adhuc primo deſcribitur dicta generatio. Secundo ipſius Noe ſtatus ſiue cōditio, ibi: Cumq; cœpiſſent Circa primum dicitur ſic: Noe vero cū quingētorū eſſet annorū &c̄. Hic pōt quæri quare tātū tardauit ad generandū, quia alij præcedētes circa cēteſimū annū generauerūt, vt patet ex prædictis: Reſpōdēt hebręi ꝙ hoc fuit qa dominꝰ diſpoſuerat eū ſaluare in diluuio cum ſua poſteritate tota, ſi aūt in centeſimo anno generaſſet, infra quingentos annos ſequētes ante diluuiū, quia (ſexcētorū annorū erat Noe quādo inūdauit diluuiū,) fuiſſent tot ex eo & filiis eius multiplicati & fuiſſent inter eos multi mali, de quibꝰ nō eſſet dignū ꝙ ſaluarentur. Item tot pſonæ cū neceſſariis ad vitā, ꝑ annū integrum quo durauit diluuium, non potuiſſent cōpetēter in arca collocari. b ℂ Genuit Sem &c. Dicunt Hebræi ꝙ Sem non fuit primogenitus Noe, quod probant, quia hic dicitur ꝙ quingenteſimo anno vitæ ſuæ cœpit generare, & ſic primogenitus eius erat centū annorum tempore diluuij, quia tunc fuit Noe ſexētorū annorū. Sem vero nō habuit cētum annos vſq; poſt diluuiū per duos annos, vt dicit̃ infra. xj. ca. dicunt tamē ꝙ p̄ponit̃ aliis ꝑpter dignitatē circūciſiōis: qa natꝰ fuit circunciſus. Sed hoc videtur ficticiū, quia Abraā dicit̃ pr̄ circunciſiōis, & ꝙ hoc ſignū prīo accepit à deo. Iō alit̃ dicēdū ſcd̃m prædictā opinionē de prīogenitura, ꝙ hic prīo noīat̃ ꝑpter reuerētiā pr̄iarcharū & Chriſti maxime, q ab ipſo deſcēderūt. vnde & infra. xlviij. c. Iacob pr̄iarcha benedicens filiis Ioſeph, præpoſuit Ephraim iuniorē ipſi Manaſſe, quoniam futurus erat in prolem maiorem vt ibidem dicitur. Nota quod Sem vbiq; debet ſcribi per m in fine. G

ADDITIO I.

F ℂ In ca. v. vbi dicitur in poſtilla: Quō hoīes illius tp̄is viuebant.

ℂ Additio. j. Iſtæ rationes quę aſsignantur ad diuturnitatē vitæ hominū illius tēporis: & ſi valerent ad aliquam lōgitudinem vitæ, non tamen videtur ad tantā differentiam durationis ſufficere. Bonitas eīm complexiōis, & etiam modus viuēdi temperatus licet non in multis, in quibuſdam tamē inuenitur: ponit eīm Galenus in ſuo tegni poſsibilē eſſe complexionē temperatiſsimam, prout humanæ naturæ pertinet, inueniri, quam vocant ευκράτον Eucraton: & multo magis poſsibile eſt hominem boni regiminis reperiri: nunq; tamen à tertia ætate & citra reperitur aliquis qui. cc. annos ferè attingat. Chriſtus etiam qui per ſpiritumſanctū conceptus eſt optime complexionatus fuit: & non niſi temperate & virtuoſe in hac vita vixit, & tamen in iuuenili ætate paſſus eſt, prout communiter tenetur, ne in eo appareret naturæ humanæ diminutio: vt patet in. iij. parte q. xlvj. arti. ix. in reſponſione ad vltimum argumentum. Ex quo patet, ꝙ ætas. xxxiij. annorum in Chriſto erat iuuenilis, quod non eſſet ſi Chriſtus ſecundum naturam humanā habuiſſet viuere ſicut Adam & alij antiqui: quia ſi ſic, illa ætas in qua fuit paſſus non eſſet iuuenilis, ſed infantiæ ſeu pueritiæ. Ratio etiam ſumpta ex bonitate nutrimenti ante diluuium non videtur valere, nam inundatio diluuij plus debuit terrenaſcētia reddere peiora in tempore propinquiori ipſi diluuio q̄ in magis remoto, & tamen poſt diluuium ſcilicet in ſecunda ætate leguntur homines vixiſſe. cc. annos fere: & cū magis à tempore diluuij fuerunt remoti, plus fuit diminuta diuturnitas vitæ: Illa etiam quę Adam cognouit de virtutibus fructuum & herbarum &c. quę faciunt ad prolongandam vitam, de quibus dicitur docuiſſe homines, veriſimile eſt vt ea addiſceret Noe ab antiquis ſuis, cum vita ipſius Noe fuerit prolongata, ſicut vita eorū qui fuerunt in prima ætate: qui quidem Noe cum iuſtus & perfectus fuiſſet, veriſimile eſt, vt doceret ea poſteritati ſuæ, quod tamē non apparet per effectum. Bonus etiam aſpectus ſiderum & ſi faciat ad lōgitidinem vitæ, non tamen tantam diſsimilitudinem faceret, nec etiam aſtronomi hoc videntur tradere. Sexta autem ratio quam ponit ſcilicet, ꝙ hoc fuit ex diuina diſpoſitione hoc ordināte concedenda eſt. Sapientia enim diuina omnia diſpoſuit ſuauiter. Sapien. viij. a. Sed ratiōes quas aſsignat ad huiuſmodi diſpoſitionem diuinam ſunt minus ſufficientes: Nam non minus multiplicaretur genus humanum per vitam breuem ſicut modo, quā per longam vitam ſicut tunc, & forte citius ſicut modo: nam tunc incipiebant generare poſt centum annos: & modo an̄. xx. annum, & ſic in primo centenario vnius primi generantis poſſent generari multi filij & nepotes & pronepotes, quorum quilibet vel maior pars infra illum centenarium generaſſet: & ſic magis multiplicaretur genus humanum: qđ manifeſte pōt haberi in multiplicatiōe filiorum Iſrael in Aegypto: de quibꝰ in Deute. x. d. In. lxx. animabꝰ deſcenderunt patres veſtri in ægyptum, & nūc poſuit te deꝰ ſicut ſtellas cœli in multitudine. Manifeſtum eſt eīm, ꝙ populus Iſraeliticus nō fecit moram in Aegypto tanto tēpore: quanto Adam & Seth filius eius abſtinuerunt à generatiōe, nā Adā abſtinuit per cētū. xxx. annos, & Seth cētum. v. annis, q faciūt. ccxxxv. annos, & cum pp̄ls Iſraeliticꝰ in ægypto fuit. cc. x. annis, ꝓut īfra patebit. Alia etiā rō quā aſsignat ad diuinā diſpoſitionē. ſ. vt hoīes illius temporis poſſent habere experientias de curſu cœli & effectibꝰ ſyderū &c. Nō videtur valere. Curſus eīm cœli & ſyderum q magna & difficili inueſtigatione indiguit, fuit pfecte declaratꝰ tp̄e Græcorum quādo Ptolemęꝰ pfecit librum Almageſti, in quo oēs curſus cœli & ſyderum plenè tradūtur, & tamē iuueſtigatio ſua incepit à tp̄e cuiuſdā prædeceſſoris q eum p̄ceſſit p. ccc. annos fere & nō plus, vt in eodē libro habet̃. vnde illud tēpus ſufficit ad illam inueſtigationem. Simir̃ ad cognoſcēdos effectus ſyderum de quibꝰ ipſe Ptolemęꝰ large ait in libro quadripertito, & in centiloquio ſuo, cuius ſn̄ias ſequunt̃ aſtronomi q ei ſucceſſerunt. vnde ꝑpter hæc & ſimilia non fuit neceſſaria diuturnitas vitæ in antiquis, & iō potius tenendum eſt cum Aug. q in lib. de ciu. dei. de hac materia tractās ſic ait: Annorum iſta numeroſitas cuiuſq; hoīs qui tp̄ibus illis fuit: nullis nunc talibus documentis venire poteſt in experimētum, nec tamen iō fides huius ſacræ hiſtoriæ derogāda eſt, cuius tanto imprudentiꝰ narrata nō credimus q̄to impleri citius prænunciata cōſpicimꝰ: Hæc ille. Et nimirum ſi Aug. qui tantus eccleſiæ doctor fideliſsimus fuit, hoc aſſerat eſſe oīno ſupernaturale: qđ patet ex hoc qđ in prædicta autoritate continetur. ſ. ꝙ iſta numeroſitas nullis documētis in experimentū venire poſſet: cum ipſe Rabbi Moyſ. hebræus in ſuo libro de directiōe perplexorum iſtam diuturnitatem vitę attribuit miraculo diuino. Dicit etiam & forte non inconuenienter, quod licet diuturnitas fuit ſolum in illis qui in ſacra ſcriptura nominātur, ſcilicet Adam, Seth, & Enos &c. non autem in aliis contemporaneis qui vt dicit non tam diuturnè viuebant, ſed ſicut poſt diluuium, cuiꝰ ratio eſt ſcd̃m eum, nam vt dicit, ideo deus diſpoſuit illos tam diuturne viuere, vt fides de creatione mundi quam pagani pro maiori parte negabant, in cordibus fidelium magis radicaretur: quod ſic factum eſt. Nam Lamech pater ipſius Noe concurrit in vita cum ipſo Adam. Abraam etiam qui principal̃r erat in fidei publicatiōe erat. lxiij. annorū quādo mortuꝰ eſt Noe, & ſic teſtimoniū creationis mundi venit ſatis de propinquo ad tempus Abrahæ, quia de Adam ad Lamech, de Lamech ad Noe, & deinde ad Abraam. H

In eodem

In eodem ca. vbi dicitur in poſtilla: & dicunt Hebræi, q hoc non dicitur propter reparationem ſeculi &c̃.

A

ADDITIO II.

Hæc expoſitio hebræorũ nõ videt habere fundamẽtũ in litera: ſi enim Noe fuiſſet primus inuẽtor artis arandi, hoc expreſsiſſet ſcriptura, ſicut ſupra quarto ca. de inuentore muſicę artis & ferrarię & hmõi. Quod aũt allegat poſtillator de hoc q Noe vocat vir agricola, infra. ix. ca. magis facit contra hanc expoſitionem: nam ibi legitur: Cœpit autem Noe vir agricola *exercere terram*. Ex quo intelligitur, q tunc in plantatione illius vineæ cœpit eſſe agricola & non ante. Veritas etiam hebraica non dicit, iſte quietabit nos, ſed iſte conſolabitur nos, quod conſonat primæ expoſitioni.

REPLICA Correctorij contra Burgen. cauillantẽ. In ca. v. vbi poſtillator multas adduxit perſuaſiones ad hoc q homines primę ætatis tandiu viuere potuerũt vltra vitam aliarũ ætatum, & in fine cõcluſit: Adduxi multas rationes vt ſi vna nõ ſufficit p ſe, plures ſimul ſumptę vel omnes videantur propoſitũ perſuadere, inter quas etiã ſexta eſt beati Augu. xv. de ciuitate dei ca. ix. & cum poſtillator nõ velit eas eſſe demõſtratiuas ſed perſuaſiuas: Burgen. tamen occaſiones cõiter quęrẽs longam facit digreſsionẽ, pertractans quaſdã ratiões quaſi ſingulas q̃s tamẽ poſtillator nec reputat ſingulas ſingulariter: ſed oẽs

ſed oẽs ſimul pſuaſiuas. Item in codẽ capitulo, vbi poſtillator pręfert expoſitionẽ hebræorũ ſuper illo verbo: Noe cõſolabitur nos ab opibus & laboribus manuũ noſtrarũ in terra cui maledixit deus dicẽs, q Noe inuenit artẽ arandi cum animalibus, cũ ante homines conſueuerãt manib⁹ terrã opari, & hęc fuit hominib⁹ magna cõſolatio: & legit. ix. ca. Noe vocatus eſt vir agricola. Sed Burgẽ. ſe opponit dicens, q Noe fuiſſe inuentorẽ agriculturæ non habet fundamentũ ex litera: quia ſupra dicit expreſſe de inuẽtore muſicæ & cæterarũ artium, quod hic de Noe nõ dicit. Ad quod videt dicendũ, q ſcriptura inter electorũ opa non facit curã recenſendi de inuẽtorib⁹ artiũ: ſicut inter opera reprobatorũ ſupra fit mẽtio: à principaliorib⁹ em̃ cõſueuit fieri denominatio. Sicut igit principalis occupatio reprobatorũ eſt circa mũdana, ita electorũ principaliter circa diuina. Argumentũ igitur Burgen. nõ eſt à ſimili: Et q Burgen. dicit allegatũ poſtillatoris, videlicet q Noe dictus eſt vir agricola, facere contra intentionẽ poſtillatoris: quia dicitur in litera allegata: Cœpit aũt Noe vir agricola exercere terram. quod Burgẽ. dicit intelligi debere, q *poſt diluuium in plantatione* vineæ cœpit eſſe vir agricola & nõ ante, ſed hic intellectus Burgen. non habet fundamẽtum ex litera, quia non dicit: Cœpit Noe vir agricola eſſe, ſed agricola exiſtens cœpit terrã exercere poſt diluuium: ante diluuium em̃ artem inuenit, per quam poſt diluuiũ cœpit exercere terram in vinearum conditione, plantatione, & cæteris. C

Gloſſa ordinaria.

Cap. VI.

CVM q cœpiſſent homines multiplicari ſuper terram. Hierony. Verbũ Hebraicum אלהים elohim vtriuſq numeri eſt, deum em̃ & deos ſignificat: ideo Aquila filios deorũm dicere auſus eſt, deos ſanctos vel angelos intelligens, quem ſequens Symmachus ait: Videntes filij potentũ filias hominum.

b Videntes filij dei &c. Strabus. Filij Seth religioſi intelliguntur. Per filios dei qui victi cõcupiſcentia ex filiabus hominũ, id eſt ex ſtirpe Cain vxores acceperũt, & viros potentes genuerunt, immenſos ſcilicet corporibus, ſuperbos viribus, inconditos moribus, qui gigantes appellãtur. Non eſt incredibile ab hominib⁹, nõ ab angelis, vel quibuſdam dęmonibus, qui mulieribus ſunt improbi, eiuſmodi homines eſſe procreatos, quia & poſt diluuiũ corpora non ſolum virorum, ſed & mulierum incredibili magnitudine extiterũt.

† Filij dei vel principum.

B

1 Permanebit, vel iudicabit aut diſceptabit.

Cap. VI.

CVm q cœpiſſent homĩes mltiplicari ſuper terrã, & filias pcreaſſent, a

b uidentes † filij Dei[a] filias hominum[a], q eſſent pulchræ, acceperunt[b] uxores ſibi ex omnibus quas elegerant. Dixitq deus: [a] b

c Nõ 1 permanebit ſpiritus[a] meus d e in hoĩe in æternũ, quia caro eſt f g h

a Filij Seth religioſi.

a De ſtirpe Cain. b Concupiſcentia uicti.

a Indignatio.

Fragilis conditionis.

c Nõ pmanebit &c. Hiero. Hebræ לא ידון lo iadon. Nõ iudicabit ſpũs me⁹ hoĩes in ſempiternũ, qm̃ caro ſunt, hoc eſt, qa fragilis ẽ hoĩm cõditio, nõ eos æterno cruciatui reſeruabo, ſed hic reddã quod merent. Clæmẽtia ergo eſt nõ ſeueritas q pctõr hic pro ſcelere viſitat. Vnde de⁹ irat⁹ dicit Oſeæ. iiij. c. Non viſitabo filias eorũ cum fornicatę fuerint. Et pſal. lxxxviij. c. Viſitabo in virga iniquitates eorum &c. Ne autẽ videat crudel, quaſi locũ pñiæ nõ dederit, adiũgit: Sed erũt dies eorũ. cxx. anni. Non em̃ intelligunt prędicti eſſe anni vitę humanę, cũ poſt inueniat homo ampli⁹ vixiſſe, ſed intelligit ante annos. xx. q inciperet arca fieri, quę facta legit. c. annis, deũ ad Noe hoc dixiſſe, prænũciãdo diluuiũ, non vitę humanæ deinceps futurę præſcribẽdo ſpaciũ: ſed eorum

Nicolaus de Lyra.

Cap. VI.

CVm q cœpiſſent &c. Hic conſequẽter deſcribit ſtatus Noe & conditio, & primo ante diluuiũ, ſecũdo in diluuio. vij. c. tertio poſt diluuiũ. viij. c. Circa primũ ſic procedit, qa primo cauſa diluuij gñaliter decernit: Scd'o ipſe Noe excipit, ibi: Noe verò inuenit gratiã. Tertio arcæ cõſtructio pręcipit, ibi: Fac tibi arcã. Circa primũ ſciẽdũ, q cauſa diluuij fuit mltiplicatio pcti, ex quo ſecuta eſt prouocatio iræ dei: & iſta duo pluries hic replicant, vt magnitudo pctõrũ, & offenſæ dei oſtendat: Dicit igit. a Cũq cœpiſſent hoĩes multiplicari. Ad oſtendendũ q multiplicatio peccatorũ nõ incepit tẽpore Noe ſed ante. b Vidẽtes filij dei. Hoc exponit multipliciter. Vno modo q p hoc intelligunt dęmones incubi, qui dicũtur filij dei, propter naturã ſpũalem. vnde & Iob. j. c. dicit: Sathan fuiſſe inter filios dei, & iſti in ſpecie humana cõmiſcuerũt ſe mulieribus, & inde nati ſunt gigantes. vnde dicit infra: Gigantes aũt erant in terra. Sed hæc expoſitio nõ videt rationabilis, quia hic exprimitur cauſa diluuij, qd' inundauit in pœnã peccatorũ: diluuiũ autem

autem nunq fuit in pœnã dęmonũ, ſed tm̃ hominũ: ideo aliter exponit Ra. Sa. dicens q hæc eſt litera: Filij iudicũ, vel potentũ: quia nomẽ Hebraicũ quod ibi ponit, ſcilicet Elohim, aliquãdo accipitur pro deo, & aliquando pro diis in plurali, aliquando pro iudicibus. vnde Exod. xxij. b. vbi tranſlatio noſtra habet. Dñs dom⁹ applicabit ad deos, id eſt ad iudices. In hebræo dicitur, applicabit ad Elohim. Dicit igit iſte, q filij iudicũ & potentũ, quando videbãt filias ſubditorum pulchrè ornari, & quãdo dabant ad nuptias, q accedebant ad ipſas cognoſcendo eas carnaliter, anteq mariti eas cognoſcerent. Sed hæc expoſitio nõ videtur adhuc rationabilis; quia iſta cauſa diluuij fuiſſet particularis, ſcilicet quantũ ad potẽtes ſolum, ſed infra codẽ capitulo dicitur cõtrariũ: Omnis quippe caro corruperat viam ſuã. Nec generale diluuiũ induci debuiſſet ppter cauſam particularẽ. Et iõ aliter exponit & meli⁹, q *filij dei hic intelligunt* illi q deſcẽderũt de Seth, q à pte ſuo fuerãt inſtructi ĩ cultu diuino. vnde & ĩ pluribus locis *veteris* ac noui teſta. fideles vocant filij dei. Per filias hoĩm *intelligũtur mulieres deſcẽdẽtes* de Cain, quę erãt *curioſæ*, diſſolutę & lubricę. & de illis præceperat Seth filiis ſuis de volũtate dñi, q nõ contraherẽt matrimonia cũ eis, ſicut dominus præcepit filiis Iſrael, vt nõ cõtraherent matrimonia cũ mulieribus Chananæis. Sed filij Seth procedẽte tpe trãſgreſsi ſunt hoc præceptũ, & hoc eſt qd' ſubditur: Acceperũt ſibi vxores &c. Et ſequit: c Dixitq deus, prædictis prouocatus. d Non pmanebit ſpũs meus. Hoc exponitur vno modo ſic. e Spiritus me⁹. id eſt indignatio mea. f In homine. id eſt, cõtra hominẽ. g In æternũ. Acſi dicat. quia nõ iraſcar contra eum irreuocabiliter, ſicut contra angelũ malum cuius peccatũ eſt irremediabile. h Quia caro eſt. id eſt habens pronitatem ad peccandũ ex carne animã aggrauante. propter quod eſt magis ſibi parcendũ, puniendo eum pœna temporali, & non æterna. Aliter exponit Ra. Sa. dicens, q hæc eſt veritas literæ: Non diſceptabit ſpiritus meus in homine in æternum, acſi diceret deus vſq nunc tenui ſententiam de delectione generis humani p diluuium: in ſuſpenſo per modum cuiuſdam diſceptationis, ſed ex nunc proferam ſentẽtiam. Quia caro eſt. id eſt, nimis implicatus

Cauſa diluuij.

D

Moraliter. Hic agitur de cõſtructione arcæ cõtra diluuium, per quod deſignatur diluuiũ peccatorũ, de quo dicitur Oſeæ. iiij. a. Maledictum mendaciũ, homicidiũ, furtum, & adulteriũ, inundauerũt, & ſanguis ſanguinem tetigit. Huius aũt diluuij cauſa ponitur, cũ dicitur: b Vidẽtes filij dei. id eſt clerici & religioſi mali ad dei cultũ deputati, propter quod dicunt eius filij. b Filias hominum. id eſt cõcupiſcentias mundanorũ. b Acceperunt vxo. ſibi: ipſis ardenter inhęrentes, & ex hoc inducit diluuiũ viciorũ. Nam laici imitantur mala eorũ dicentes, quare nõ faceremus talia, cũ ſacerdotes, clerici & religioſi faciãt ea? Contra hoc aũt ponitur

Moraliter.

ſed eorum quos erat diluuio deleturus. a ¶ Eruntq; &c. Stra. Ante diluuium, ſcilicet ad agendam pniam. Sed quia in malicia perſeuerauerunt ante præfixũ terminum, centeſimo anno deleti ſunt.

E

b ¶ Videns autẽ do. &c. Non in deum pœnitentia cadit, aut dolor cordis, cui eſt de oĩbus tam fixa ſentẽtia, q̃ certa præſcia: ſed vtitur ſcriptura vſitatis verbis coaptans ſe noſtræ prauitati, vt ex cognitis incognita cognoſcamus. Nam ira dei non eſt pturbatio animi, ſed iudiciũ qđ irrogat peccatori. cogitatio verò cordis ei⁹ mutandarũ rerũ immutabilis ratio. c ¶ Pœnituit eũ quia &c. ¶ Grego. in moral. li. v. Plerũq; in ſacro eloquio ſapiẽtes dei cõſilium trahũt à ſapiẽtib⁹ ſeculi. Sic nũc pro vtilitate hoĩs, vocẽ in ſe paſsionis humanæ ipſe cõditor hoĩm ſumit, cum cõſtet: qa qui cuncta priuſq; venerint, cõſpicit, nihil fecerit q̃ pœnitẽdo reſipiſcat. Vt ergo mirũ non eſt, ſi ſpũales plerũq; vtant verbis carnaliũ, ſic neq; mirãdũ, ſi ipſe creator oĩm, vt carnẽ pertrahat, ad intellectũ ſuũ in ſeipo carnis ſermonẽ ſeruet vel ſumat. d ¶ Noẽ vir iuſtus. All'. Hic per actus ſuos ſignificat Chriſtũ qui ait Mat. xj. d. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis cor. Solus iuſtus inuenit cui propt iuſticiã ſuã ſeptẽ hoĩes donant. Iuſtus quoq; Chriſtus & pfectus, cui ſeptẽ eccl'iæ ſeptiformi ſpũ illuminatæ in vnã eccl'iam cõdonant. Noẽ p aquã & lignũ liberat & familia ei⁹, ſic familia Chriſti p baptiſmum & crucẽ. e ¶ Noe vir iuſtus &c. Si nullus ſine pctõ quõ perfectus? Perfecti dicunt aliqui nõ ſicut ſunt pficiendi quãdo æquabũtur angelis, ſed ſicut pñt eſſe in pegrinatione: vnde addit in gñationibus ſuis. i. ſicut pro modo ſuo dei gratia poterat eſſe pfectus, nõ ſicut in alia vita, in qua nec volet, nec peccare poterit. Cum deo ambulauit, veſtigia ei⁹ ſequẽs. e ¶ In generatiõibus ſuis. Quaſi nõ cõſummatæ iuſticiæ, ſed iuxta generationẽ ſuã. f ¶ Diſperdã eos cũ &c. Tradũt doctores terræ virorẽ & fœcunditatẽ longè eſſe inferiorẽ poſt diluuiũ, & ideo hoĩbus eſum carniũ cõceſſum, cũ antea tm̃ terræ fructib⁹ victitarẽt. g ¶ Fac tibi arcã de lignis. ſ. fortib⁹ & inſolubilib⁹, & bene coartatis, quæ alia trãslatio dicit quadrata: vt nec vi ventorũ, nec inũdatione ſoluet. h ¶ Manſiũculas &c. Stra. Lxx. Bicamerata & tricamerata in arca facies. Bicamerata in inferioribus. Tricamerata in ſuperiorib⁹. Quinq; ergo mãſionib⁹ diſtincta ſunt, Prima. ſ. iferior fuit ſterchoraria, q̃ ſtercora defluebat, ne q erãt ĩ arca fetore læderetur. Scđa apothecaria. Tertia immitiũ aĩaliũ & ſerpentinũ. Quarta manſuetorũ. Quinta ☞ id eſt ſup.

F

120. anni ad cõuerſionẽ dati.

Gigãtes.

Allegoricè.

Cordis hominis malitia irritat deum, infra 8. d.

Pœnitet deũ hoiem feciſſe. ecci. 44. c.

al's † dño.

Noe iuſt⁹.

Sem, Chã, Iaphet.

¶ Vſq; ad diluuium ad agẽdam pœnitentiam, quibus ædificata eſt arca. ¶ Anteq; inciperet fieri arca.

a Eruntq; dies illius centum ui- a

a ¶ Immanes corpore, ſuperbi uiribus, inconditi moribus. Vnde gigãtes id eſt, filij terræ dicũtur. ¶ In hebræo cadẽtes.

ginti annorum. Gigantes aũt b erant ſuper terrã in diebus illis. Poſtq; enim ingreſsi ſunt [1] filij dei ad filias hoĩm, illæq; genuerũt: iſti ſunt potẽtes à ſeculo & c

b uiri famoſi. Vidẽs aũt deus, q̃ d multa malicia hominũ eſſet in terra, † & cuncta cogitatio cor- e dis intẽta eſſet ad malum omni f g

a ¶ Vſitatis uerbis nobis loquitur ſcriptura, ut ex cognitis procedat ad incognita.

c tempore, pœnituit eum, q̃ hominem feciſſet in terra. -Et pre- h

a ¶ Ne deterius contingat.

cauens in futurũ,) & tactus dolo- i re cordis intrinſecus, delebo inquit hominẽ quem creaui à facie terræ, ab homine uſq; ad ani- k mantia, à reptili uſq; ad uolu- l

a ¶ Videtur pœnitere dum opus mutat, uoluntate tamen & diſpoſitione immobili permanente.

cres cœli. Pœnitet enim me feciſſe eos. Noẽ uerò inuenit gra- m tiam coram † deo. Hæ ſunt ge-

d e nerationes Noẽ: Noẽ uir iuſtus n

a ¶ Viator non comprehenſor.

atq; perfectus fuit in generatio- o

a ¶ Id eſt, ſecundũ iuſtitiã perfectã præſentis uitæ non futuræ.
b ¶ Sequens ueſtigia eius.

nibus ſuis, cum deo ambulauit,

a ¶ Nomen uel nominatus. b ¶ Callidus.

& genuit tres filios Sem, Cham,

a ¶ Latitudo.

& Iaphet. Corrupta eſt autem p

a ¶ Homo, propter quẽ cuncta creata, quo peccante omnia dicuntur corrupta.

terrã coram deo, & repleta eſt q iniquitate. Cumq; uidiſſet deus

a ¶ Id eſt, homo quo peccante omnis caro dicitur corrupiſſe uiam quia propter eum omnis caro creata.

terram eſſe corruptam, omnis r

a ¶ Vitam, actiones.

quippe caro corruperat uiam ſuam ſuper terrã, dixit ad Noẽ:

a ¶ Omnium mortalium præter eos, qui in arca erãt ſaluandi, quaſi ſeminarium ſecundæ originis.
b ¶ Beneplacito mihi iudicio.

Finis uniuerſæ carnis uenit co-

a ¶ Id eſt habitatores terræ.

ram me. [2] Repleta eſt terrã ini-

a ¶ Præſentia.

f quitate à facie eorum, & ego diſ- s

a ¶ Vt non ſit ſuo more fructifera.

g perdam eos cum terrã. Fac t

a ¶ Eccleſiam. b ¶ In hebræo butiminatis ¶ Alij quadratis. ¶ Politis, ne quid nociuum inhæreret. ¶ Quia uita ſanctorum firma & ſtabilis.

tibi arcam de lignis leuiga- u

a ¶ Ad diſtinctionem animalium ¶ Diuerſos ordines uitæ.

h tis. Manſiunculas in ea facies, x

Nicolaus de Lyra.

nimis implicatus peccatis carnalibus, verũtamen ad declarationem iuſtitiæ meæ differam executionem ſentẽtiæ meæ, vt habeãt locũ pœnitẽtiæ, et hoc eſt quod ſubdit: a ¶ Erũtq; dies &c. Non eñ poteſt dici q̃ hic determinet tẽpus vitæ humanæ poſt diluuiũ, quia multi diuti⁹ ſatis vixerũt poſt diluuiũ, vt patet infra. xj. ca. ſed determinat tp̃s à prolatione ſñiæ diuinæ vſq; ad executionẽ, in quo poterãt pœnitere, & hoc idẽ dicit Hieronym⁹. li. de hebra. quæſtioni. Item patet, q̃ hæc ſñia fuit data. xx. annis anteq̃ Noe generaret, quia inter primã ei⁹ generationẽ, & inundationẽ diluuij fuerũt tm̃ centũ anni: quia quingẽtorũ annorũ erat quãdo cœpit generare, vt dictũ eſt, & ſexcẽtorum annorũ tantum quãdo diluuiũ inundauit, vt habet. vij. ca. b ¶ Gigantes autem erant. id eſt proceri, excedentes hoĩes in ſtatura, & robuſti viribus, & incompoſiti moribus. Nec valet quod ſupra dictum eſt tales fuiſſe genitos à dæmonibus, ſecundũ vnam opinionẽ; quia etiã poſt diluuium in quo deleti ſunt omnes iſti. Leguntur fuiſſe gigantes: Deut. ij. & iij. ca. Et. ij. Regũ. xxj. qui tamen fuerunt ab hominibus geniti. c ¶ Iſti ſunt poten. &c. id eſt ab antiquo. d ¶ Viri famoſi. ſcilicet malæ famæ, quia raptores & luxurioſi. vnde ſequitur: d ¶ Videns &c. quantũ ad multitudinem vitiorum. e ¶ Et cuncta &c. Ex quo patet q̃ peccabant non ex paſsione tãtum, ſed ex certa malicia. f ¶ Omni tẽpore. quãtũ ad cõtinuationem pctõrum ſuorũ. g ¶ Pœnituit &c. Pœnitẽtia aũt & dolor & cæteræ paſsiones nullo mõ ſunt in deo ſcđm rem, ſed ſecũdũ modũ: & ideo dicit pœnituiſſe, quia ad modum pœnitẽtis ſe habuit volẽs diſsipare qđ prius fecerat. h ¶ Et præcauẽs in futurũ. ne multiplicarent talia mala. i ¶ Et tactus do. &c. quia ad modũ dolentis ſe habuit delẽdo hominẽ quẽ formauerat ad imaginẽ ſuam. k ¶ Ab hoĩe vſ. &c. quia peccata hominũ facta fuerãt in terra, ideo ad deteſtationem criminis deleta ſunt animalia quæ habitant in terra. l ¶ Ad volucres cœli. quia accipiunt ibi paſtũ, piſces autem habitantes in aquis non ſunt mortui p diluuiũ, quia peccata hominũ non fuerunt facta in aquis. m ¶ Noẽ vero. Hic cõſequenter à generali ſentẽtia diluuij, Noẽ cum filiis excipit, cum dicitur: Noẽ vero &c. Et cauſa ſubditur: n ¶ Noẽ vir iuſt⁹ &c. & ideo cũ aliis nõ periit. o ¶ In generationibus ſuis. Hoc dupliciter exponitur: Vno modo ad diminutionẽ laudis ſuæ, acſi diceretur, licet Noẽ fuerit iuſtus & perfectus in cõparatiõe ad homines illius tẽporis, qui mali erant; tamen ſi fuiſſet tẽpore Abrahæ, parum fuiſſet reſpectu eius. Alio modo ad augmẽtum laudis iuſtus & pfectus fuit, etiã inter malos homines qui ipſum nitebantur verbis & exẽplis trahere ad malum: & ideo multo maioris pfectionis fuiſſet ſi vixiſſet inter bonos. & hoc modo beat⁹ Grego. dicit q̃ ad laudem ipſius Loth dicit infra. xiij. ca. q̃ habitauit in Sodomis, qa inter hoĩes illos peſsimos mundiciã ſeruauit. p ¶ Corrupta eſt &c. quãtum ad carnalia peccata. q ¶ Et repleta eſt iniqui. &c. quantum ad fraudes & rapinas. r ¶ Omnis quippe ca. &c. id eſt omnis homo quia non ſolũ peccauerãt peccatis fornicatiõis & adulterij ſed etiam peccatis cõtra naturam. Alio modo intelligit omnis caro, quia etiã aues & animalia inordinate cõmiſcuerant ſe cum illis quæ non erãt ſui generis vel ſpeciei. Sequitur. s ¶ Et ego diſperdam &c. quia per ſalſedinẽ aquarũ diluuij ipſa terra peiorata eſt. Hebræi autem dicũt, q̃ tres palmi de ſuperficie terræ per aquas fuerunt tabefacti, & in aquam conuerſi: & ideo additur hic, cum terra. t ¶ Fac tibi arcam. Hic conſequenter cõſtructio arcæ præcipit, cum dicitur: Fac tibi. id eſt ad ſalutẽ tuam & aliorum qui tecum ſunt ſaluandi. Arcã: quia non fuit facta p modũ nauis, ſed p modũ arcæ quadrata latera habẽtis, tamẽ erant inæqualia, vt dicet infra. v ¶ De lignis leuigatis. id eſt dolatis & complanatis. x ¶ Manſiũculas in ar. fa. id eſt diſtinctiones vt diuerſa poſsint collocari diſtinctè ☞ Et bitumine

* ponitur remediũ, cum dicitur ipſi Noẽ, p quem bonus prælatus ſignificat. t ¶ Fac tibi arcã, id eſt virtutũ fabricã. v ¶ De lignis leuigatis. id eſt dolatis, Per fabricã em virtutũ: motus interiores & act⁹ exteriores aſpitate et tortuoſitate remota: ad ratiõis rectitudinem reducuntur. x ¶ Manſiunculas in arca facies. per quas diſtincti gradus virtutũ deſignantur. Nam aliquæ dicuntur politicæ vel humanæ. Aliquæ vero heroicæ ſeu diuinæ, vt habet. vij. Ethi. Et diuinæ diſtingũtur. Nam aliquæ dicũtur exẽplares, & aliquæ purgatoriæ, & aliquæ purgati animi ſecundũ Macrobiũ.

G

H

a Quia repleta eſt.

Prædicit de⁹ diluuiũ ipſi Noe.

Forma arcæ.

1 Filij dei, vel, principum.

† Et q̃ oĩs imaginatio cogitationum cordis eorũ tm̃ mõ eẽt malũ.

Et pcauens in futurũ.

Venit coram me. id eſt, ſtatutũ eſt apud me amputare oẽs homines.

Moraliter.

Leuigatꝫ גֹּפֶר gopher ligni leuiſsimi nomẽ ẽ. Cald. iterp̃s cedri ✗ tit. hiero. bituminatis. lxx. qua-

* Et bitumine dratis.

id eſt ſuprema hoim & auium,oſtiũ:vbi bicamerata & tricamerata
A iungebantur. i. inter apothecariã & beſtiarũ habitationẽ. Augu.
In pria habitatiõe in inferioribus ſemel camerata erat,arca,in ſcd'a
ſuper inferiorẽ habitationẽ bicamerata.In tertia vͦ ſup ſecũdã tri-
camerata. Aug. Dicũt alij in inferiorib⁹ duas fuiſſe mãſiũculas,&
ſic arcam fuiſſe bicameratã.harum inferior
ſtercora ſuſcipiebat,ſecũda eſcas, quæ apo-
thecaria dicebatur in ſuperioribus tricame-
rata erat vbi homines & animalia cõgrua di
Cõparatio arcę et eccl'. ſtinctione cõtinebantur. ¶ Iſido. Arcã cõ-
ſtruxit Noẽ de lignis imputribilibus,& xp̃s
eccleſiam de victuris in ſempiternum hoib⁹
q̃ ſicut arca natat in fluctib⁹. Arca de lignis
quadratis,eccleſia de ſanctis, quorũ ſtabilis
vita ad oẽ opus bonum parata,ſicut lignũ
quadratum ab oi parte firmum ſtat. Ex bitu
mine cõglutinent̃ ligna intrinſecus & extrin
ſecus,vt ex cõpage vnitatis ſignificetur tole-
rantia charitatis,ne concuſſa eccleſia ab his
Bitumen. quæ intus ſunt, vel ab his qui foris, cedat à
fraterna iunctura. Eſt enim bitumen feruen-
tiſſimũ & violẽtiſſimũ glutẽ,& ſignificat di-
lectiõis fauorẽ,vi magnitudinis ad tenẽdã ſo
Corpis humani & arcæ cõpatio cietatẽ, oĩa tolerãtem. Qd' ſexies lga ad la-
titudinem,& decies ad altitudinem humani
corporis inſtar oſtẽdit,in quo xp̃s apparuit.
I Deorſũ cœnacula & triſtega. Calde. intpres mã ſiones inferiores ſecũdas et tͨtias. Corporis longitudo à vertice vſq; ad veſti
gium,ſexies latitudinẽ continet,q̃ eſt ab vno
latere vſq; ad alterum. & decies altitudinem
quę eſt à dorſo vſq; ad ventrem. Qd' quinq̃ginta cubitis latitudo
expandit̃,latitudinẽ ſignificat cordis q̃ fit charitate ſpirituali. vnde
Ro.v.a. Charitas dei diffu.&c̃. Quinq̃geſimo die poſt reſurrectio-
nem xp̃s ſpm̃ miſit;quo corda credẽtium dilatauit. Trecentorũq;
B cubitorum longitudo ſexies quinquaginta cõtinet ſicut ſex ætatib⁹
omne tp̃s ſeculi extendit̃,in quibus nõ deſtitit prędicari Chriſt⁹,in
Tau. Matt.25.b. quinq; prophetizatus,in ſexta euangelizatus. a ¶ Trecento-
rũ cubitorũ &c. Iſi. poteſt in trecẽtis cubitis lignum crucis oſtẽ
di. Hui⁹ em̃ numeri litera,τ,Tau,crucis ſignũ oſtẽdit,quo ſocij paſ
Luc.15.a. ſionis per baptiſmum effecti,lõgitudinẽ vitę æternæ adipiſcimur.
Altitudo.xxx.cubitis ſurgit quẽ numerũ decies habet lõgitudo in
ccc,cubitis,qa xp̃s eſt altitudo nr̃a,q.xxx.annorum euãgelium con
ſecrauit;cõteſtãs qa nõ venit legẽ ſoluere,ſed adimplere. Lex verò
cum in decẽ p̃ceptis agnoſcit̃,in decies tricenis cubitis arcę lõgitu
do pficitur. Vnde & Noẽ decimus ab Adam cõputat̃. Centenari⁹
ſolidus quadrat⁹ denario in ſe ducto multiplicat⁹,ſignificat electos
p iuſtificationẽ p̃ceptorũ glͥficãdos. Vnde hõ q habebat cẽtũ oues
vna pdita:reliqt nonagintanouẽ,& q̃ſiuit eã q̃ pierat,& inuentam
vt centenariũ reformaret,repoſuit q triplicatus gr̃am immortalita
tis,à patre p filiũ & ſpm̃ſctm̃ ſuſcipit apud eos q p gratiã trinitatis
augent̃,& qui ex centenario lapſi per agnitionem trinitatis eidem
reformantur. Latitudo quinquaginta cubitorum remiſſionem ſi-
gnificat,qa qnq̃geſimus annus.i.iubilęus,ſeruos liberabat, poſſeſ
ſiones reſtituebat,debitoribus indulgentiã dabat,exulibus patriam.
Chriſtus ergo in eccleſia ſua quinquageſimum numerũ collocauit
in latitudine,nſi enim peccatorum remiſſionem donaſſet,eccleſia p
orbem dilatata nõ eſſet:tricenarius in altitudine numerus:ſimile tri
centenari⁹ continet ſacr̃m. Ad vnum aũt ſumma reuocat̃,qa vnus
Myſtice. Gregorij myſtica arcę ad ecc'iã reductio. de⁹ ex quo oĩa,& vna fides,& vnũ batiſma. ¶ Greg. Arca q̃ tre-
centis cubitis fieri in lõgitudine iuſſa eſt,quinquaginta in latitudi-
ne,triginta in altitudine:vno cubito cõſummata eſt,eccleſiam nãq;
ſignificat,quæ inferius ampla,ſuperius anguſta:quia ab ea latitudi
ne quam adhuc in membris infirmantibus habet,parumper angu
ſtata & in altum proficiens,ad vnũ tendit. Rõ em̃ exigit vt in arcæ
longitudine omnes beſtiæ quadrupedia & reptilia in inferioribus
fuerint,hõ & volatilia in ſuperiorib⁹. Iuxta ſupiorẽ ptẽ feneſtra fuit
in latere de qua colũbã vel coruũ dimiſit hõ. Hõ ergo & volatilia
iuxta vnum cubitum fuerũt. In multis em̃ carnalib⁹ ſuis ecc'ia lata,
in paucis ſpiritualib⁹ anguſta,& qa ad vnũ hoiem q ſine pc̃tõ eſt,
colligit̃,q̃li in vno cubito cõſummat̃. Videm⁹ mltos in eccleſia ſu
perbire,laſciuire,& terrenis reb⁹ inhiare,iraſci & rixari,& pximos
lędere. Sed quia ecc'ia tolerat eos vt cõuertent̃,quaſi in arcæ latitu
dine beſtiæ fuiſſe dicuntur. Videmus alios aliena nõ rapere,illatam
iniuriam æquanimiter tolerare,rebus propriis contentos eſſe,hu-
milier viuere. Sed quia iam pauci ſunt,anguſtatur arca. Alios
videmus etiam poſſeſſa relinquere,terrenis rebus nullum ſtudium
dare, inimicos diligere carnem domare, omnes motus ratione
premere,per cœleſte deſiderium contemplationis penna ſubleuari.
Sed quia valde rari ſunt,iam arca iuxta cubitum ducitur,vbi ho-
mines & volatilia continentur. Sed quia nullus ſine peccato C
eſt, niſi ille qui conceptus eſt ſine pc̃tõ,in vno cubito arca cõſum-
mat̃;quia vn⁹ eſt author & redẽptor ecc'ię ſine pc̃tõ,ad quẽ & per
quẽ oẽs pficiũt,qui ſe pc̃tores nouerũt. b ¶ In cubito.c.ſ.eius.
Sic ecc'ia in vnitate collecta ſublimat̃ atq; pficitur. vñ Matth.xij.c.
Qui nõ colligit mecũ diſpergit. c ¶ Oſtiũ
autẽ ar.&c. Nemo em̃ intrat eccleſiam niſi
per ſacramentum remiſſionis peccatorum,
quod de latere aperto emanauit. d ¶ Cœ
nacula & tri.&c. Lxx. Bicamerata &
tricamera

a ¶ quod eſt gluten feruentiſſimum,quo linita ligna nulla uiolentia diſſoluentur.
¶ dilectionis ardore. b ¶ ne diſſoluatur ab his qui intus ſunt uel ab his qui foris ſunt.

& bitumine linies intrinſecus, a
& extrinſecus. Et ſic facies eã, †

a ¶ Geometricorum quorum quiſq; ſex cubitis humanæ manus impletur.

a Trecentorum cubitorũ erit lon b

a ¶ arca in fundamento quadrata inęqualis longitudinis & latitudinis fuit ab angulis in arcum conſcendens, donec in cubito longitudinis & latitudinis ſummitas perficiatur.

gitudo arcę, qnquaginta cubi- †
torũ latitudo, et triginta cubito c

a ¶ in hebræo, meridianũ facies arcæ. Symmachus: dilucidum arcæ facies id eſt feneſtram.
¶ ad emittendum coruum uel columbam. ¶ hanc tradunt iudæi cryſtallinam fuiſſe.

rum altitudo illius. Feneſtrã in d
b † ea facies, et ĩ cubito cõſũmabis e

a ¶ Oſtium in latere arcæ, uulnus in latere chriſti.

c ſummitatẽ eius. Oſtium aũt ar f
d cę pões ex latere, deorſũ, I cœna g

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et bitumine &c. Litera hebrai
ca habet, בכפר chopher,piſce. Quod autẽ
fuit linita intrinſecus & extrĩſec⁹,hoc fuit p-
pter magnum impetum aquarũ, & qa diu
Vaſculũ q̃ Moyſes expoſitus fuit ſtetit in aqua. Vaſculũ autẽ in quo fuit poſi-
tus Moyſes,fuit tm̃ linitum exteri⁹,qa non
diu ſtetit in aqua nec etiã aqua in quã poſit⁹
fuerat,erat ita impetuoſa. hebręi dicũt, qd'
hoc fuit ne malus odor picis noceret infãti
Cubitus. Als, † arcę interi⁹ poſito. b ¶ Trecentorũ cubi-
torum &c. Aliqui dicunt q̃ iſti cubiti qui
deſcribunt̃ hic in fabricatione arcę fuerunt
geometrici,quorũ vn⁹ cõtinet nouẽ vſua-
les. Sed tũc occurrit dubiũ, quõ ędificiũ tã-
tę longitudinis & latitudinis poterat ſimul
cõtiguari & cõſolidari: Hebręi aũt dicunt q̃
fuerũt vſuales. Sed tũc occurrit dubiũ,quõ tot aĩalia & cibaria po-
terant ibi collocari: Iſtud tamẽ dubiũ mihi videt̃ minuſq; primũ,
qa cubit⁹ vſualis tenet pedẽ & dimidium.i.tantã lõgitudinẽ quãtã
eſt à cubito brachij vſq; ad manũ ſecũdũ aliquos. Scd'm alios vͦ
tenet duos pedes.i.tãtum ſpacium quãtum eſt à cubito brachij
vſq; ad ſummitatẽ digitorũ,qd' eſt magis veriſile iudicio meo. Pe-
Vlna. D des etiã tp̃is illi⁹ erãt mlto maiores q̃ nũc, ſicut & hoĩes erãt maio
ris quãtitatis in mole & duratione. Hebręi autẽ loco cubitorum di
cunt vlnarũ,ex hoc tñ loco & plurib⁹ aliis ſcripturę videt̃ q̃ vlna
eorum eſſet cubitalis lõgitudinis tm̃. c ¶ Et triginta cubitorũ
Feneſtra arcæ. &c. Dicunt aliq,q̃ corpus arcę erat tãtæ altitudinis p̃ter tectum.
Alij autẽ dicũt,q̃ altitudo tecti hic includitur. d ¶ Feneſtrã in
ar.fa. Hebręi autẽ hñt,lucernã.& dicunt aliq, q̃ iſta lucerna erat
lapis p̃cioſus ſuo lumine illuſtãs arcã ſicut carbũculus. Alij autẽ di-
cũt,q̃ fuit feneſtra cryſtalina,vt lumẽ reciperet & aq̃s phiberet. Sed
qa videtur difficile,q̃ vna feneſtra ſufficienter illuminaret tãtũ ędifi
ciũ,& maximè tot mãſiõib⁹ diſtinctum,iõ dicũt alij q̃ erãt ibi plu
res alię feneſtre,ſed vna erat maior & principalior,& iõ de illa ſola
fit hic mẽtio. e ¶ Et in cu.&c. Ab angul' arcę ſupiorib⁹ tectũ
pcedebat ſeſe cõſtringẽdo,ita qd' in ſũmitate latera nõ diſtabãt niſi
p cubitũ,& hoc erat vt pluuia deſcendens ſup tectum extra arcam
deflueret facilius & vt arca inter impetus vndarum ſtaret firmius.
Oſtiũ arcę. f ¶ Oſtiũ aũt ar.&c. Hic ẽ punct⁹ ſcd'm hebraicã lr̃am. Oſtiũ
em̃ arcę nõ poterat cõuenięter poni in inferiori pte,quia arca fuit
pfundata inter aq̃s p duodecim cubitos & pl⁹ vt videbit̃ inferius.
Itẽ ſcd'm expoſitores catholicos iſtd' oſtiũ fuit in cõfinio habitatio-
nis animalium & apothecæ,ita quod oſtium erat ſupra duas man
ſiones. g ¶ Deorſum. Hebraicus textus habet,infima,ſecũda,
& tertia
Moralit. * a ¶ Et bitumine.id eſt charitate. a ¶ Linies eã intrin-
ſecus.id eſt charitate ad deum. † ¶ Et extrinſecus.id eſt cha
ritate ad proximum.& benè dicit̃ linies,quia charitas eſt forma vir
tutum. b ¶ Trecentorũ cu.erit long. Per qd' deſignat̃ me-
ritum perfectorum ſcilicet virginum martyrum & doctorũ,& me
ritũ q̃rũlibet iſtorũ trium eſt centenarium. † ¶ Quinquagin-
ta cubitorum latitudo.id eſt meritum proficientiũ. c ¶ Tri
ginta cubi.altitudo.id eſt meritum incipientium,quod eſt min⁹
p̃dictorum. d ¶ Feneſtrã in ea facies. Per quã orõ deuota ſi-
gnificatur,quia p eã gr̃æ lumen ingreditur: Sap.vij.a. Inuocaui &
venit in me ſp̃us ſapiæ. e ¶ Et in cubito cõſumma.ſummi-
tatẽ eius. Per cubitũ qui eſt mẽſura minima hic deſcriptorũ intel-
ligit̃ virtus humilitatis,quę ad ſumma eleuat. Luc.xiiij.c. Qui ſe hu-
miliat exaltabitur. f ¶ Oſtium autem arcę pones in latere.
Habuit em̃ arca q̃tuor latera,per quæ quatuor virtutes cardinales
deſignant̃. Latus verò in quo fuit oſtium,prudẽtiam deſignat, quę
conſtituit medium in aliis virtutibus,& ideo per eam eſt ingreſſus
intra arcã,q̃ vt dictũ eſt ſignificat ędificium vͥtutum. g ¶ Cœ
nacula & triſtega in ea facies &c. Repetitio eſt eius quod di
ctum eſt,manſiunculas in arca &c̃. ideo nihil nouum hic pono.
h * Bina de

☞ tricamerata,ex oibus em̃ gentib⁹ vel bipertitam multitudinẽ cõgre
E gat eccleſia,ex circuncisione & præputio,vel tripartitam ex tribus filiis Noẽ,quorum progenie repletur orbis.Inferiora autem arcę diſtincta ſunt,quia in hac vita terrena eſt diuerſitas gentium. In

1 Et interficiam. ſummo autem omnes conſummantur in vnum,quia omnia & in omnibus Chriſtus. ¶ Alchui. Congruè arca in ſummo velut tecto quodã anguſto cacuminata eſt vt imbrium minas diffunderet,& ima in aquis ſtabilitate quadrata conſiſtens,nec impulſu ventorum,nec impetu fluctuũ,nec inquietudine animalium quæ intus erant inclinari poſſet aut mergi.

Qui arcam ingredi deberent. Matt. 7 b.

ans,† terræ. ¶ Greg. Arca in inferiorib⁹ ampla,in ſupioribus anguſta,in ſũmitate ad vnũ cubiti mẽſurã excreuit. Inferi⁹ em̃ q̃drupedia & reptilia. Superi⁹ vero aues & hoĩes habuiſſe credit. Ibi lata,vbi beſtię. Ibi anguſta,vbi hoĩes, qa in carnalib⁹ ampla in ſpũalibus anguſta. Vbi em̃ beſtiales tolerat,lati⁹ ſinũ laxat:vbi rõnales habet,ad ſummũ ducit. Lata eſt qppe via q̃ ducit ad pditionẽ,& multi vadũt p eã. Anguſta eſt porta q̃ ducit ad vitã,& pauci veniũt ad eã. Arca ĩ ſũmis anguſtat̃ vſq; ad

2 omnibus iumentis. vnũ cubitũ,qa in eccl'ia quãto ſanctiores tãto pauciores,q in ſummo ad illũ pducũtur, q ſol⁹ hõ ſine cõpatiõe ſanct⁹ natus eſt,ſicut paſſer vnic⁹ in ędificatiõe. Tãto ergo magis mali tolerãdi ſunt,quãto plures ſunt, qa in

Mali tolerandi. areæ tritura pauca ſunt grana quę in horreis ſeruantur,grandes aceruí palearum,quę ignibus comburuntur. ¶ Grego. Moraliter autem qui ſe ab amore mundi conuer

Moralit. tit,in corde ædificat arcã ſalutis, habens in ſe longitudinem id eſt trinitatis fidem ac longitudinem vitæ & immortalitatis. Latitudinem in charitate,qua poteſt bene facere etiã inimicis. Altitudinem in ſpe,qua ſe erigat ad cœleſtia & ſummam actuum ſuorum ad vnum referat. a ¶ Et ex cunctis &c.

Auguſtinus. Quęritur de minutiſſimis animantib⁹: quales ſunt

Quæſtio. mures & ſtelliones,quales & muſcæ & ſcabrones,ſcarabei & puli
F ces:ſi numerus ſeruatur? Sed quæ non de coitu generantur, ſed de terræ humore vel cadauerum vel aliarum rerum corruptione naſcunt̃,nõ fuit neceſſe in arca eſſe:quod innuitur cũ dicitur:de volucribus iuxta genus ſuum,& de iumentis in genere ſuo. Illa quoq; quæ in domibus verſantur,ſicut pulices,mures,muſcę,non fuit neceſſe ſecundum numerum eſſe,quæ intelliguntur tunc in domibus plura fuiſſe. Quæ autem ex commixtione diuerſi generis naſcuntur,ſicut muli,burdones,& huiuſmodi, non eſt dicendum in arca fuiſſe. Quæ autem in aquis & in terris communiter viuunt ſicut luteres,vituli marini, extra arcam habebant loculos pręparatos, quibus ſe poſſent recipere velut in aridis. De auib⁹ quoq; marinis & fluuialibus idem ſentiendum. Quòd cuncta animalium genera includunduntur in arca,ſignificat quod ex omnibus gentibus & nationib⁹ cõgregat̃ eccl'ia,ſicut in diſco petri mũda & ĩmũda; ſunt aĩalia,ſic ĩ eccl'ię ſacramẽtis verſant̃ boni & mali. b ¶ Tolles igit̃ &c. Solet q̃ri de aĩalib⁹ q̃ tm̃ putant̃ veſci carnib⁹,vtrũ p̃ter numerũ ibi fuerit ſine trãſgreſsiõe mãdati q̃ aliorũ alẽdorũ neceſſitas cõe

Sequitur prima figura arcæ Noẽ.

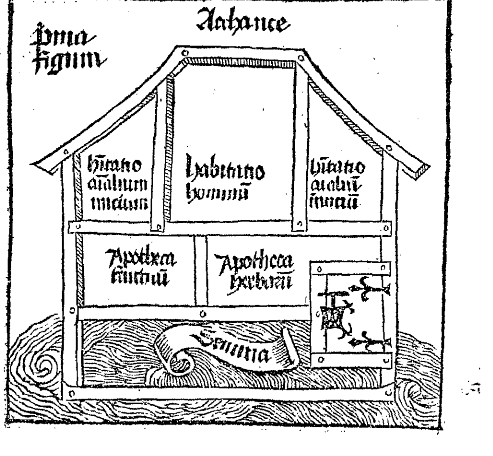

a ¶ Lxx. bicamerata & tricamerata.

cũla et triſtega facies in ea. Ecce ego adducã aq̃s diluuij ſup terrã, [1] ut ĩterficiã oẽm carnẽ,ĩ q̃ ſpirit⁹ uitæ ẽ ſubt̃ cœlũ,& uniuerſa

a ¶ de te & de familia tua conſeruanda ad reparationem humani generis.

q̃ ĩ terra ſunt cõſumet̃. Põnãq; a fœd⁹ meũ tecũ,& ĩgredieris ar b cã tu et filij tui uxor tua et uxo a res filiorum tuorũ tecũ. Et ex cunctis animãtibus uniuerſæ † carnis bina induces in arcã,ut uiuant tecum maſculini ſexus & fœminini. De uolucribus iuxta genus ſuum,& de [2] iumentis ĩ gñe ſuo,et ex oĩ reptili terrę ſecundũ genus ſuũ. Bina de oĩ

a ¶ ſponte non hominis actu ſed dei nutu.

bus ingrẽdient̃ tecũ:ut poſſint c

a ¶ ne diluuio perirent.
b ¶ quaſi quęreret unde uiueret.

b uiuere. Tolles igit̃ tecũ ex oĩb⁹ d eſcis quæ mandi poſſunt, & comportabis apud te,& erunt tã tibi q̃; illis in cibũ. Fecit igit̃ e Noẽ oĩa q̃ p̃ceperat illi deus.

giſſet includi,vel quod magis credendum eſt præter carnes alimen G ta eſſe potuerunt,quæ omnibus conuenirent. Multa enim animalia quibus caro cibus, fructibus eſt pomiſq; veſcuntur, maxime fico & caſtaneis. Potuit ergo vir iuſtus & ſapiens & diuinit⁹ admonitus,quæ cuiq; congrueret,alimoniam pręter carnes reperire & cõdere,& oĩb⁹ veſci cogit fames & nihil eſt q̃ de⁹ ſuaue & ſalubre facere nõ poſſit,q etiã vt ſine cibo viuerẽt diuina facultate dõaret.

Nicolaus de Lyra.

☞ Ex omi & tertia vel terna. Ex hoc patet quod ly deorſum,coniungitur cum litera ſequenti ſecundum enim iſtam literam videtur quòd in arca erant tres manſiones aſcẽdendo,vna ſuper alteram, ita quod infima vocabatur ſentina vel ſtercoraria,quia ibi feces defluebant,& iſta dicitur fuiſſe ſimplex abſq; aliqua intercluſione. media autem vocabatur apotheca, quia ibi repoſita erant victualia, & dicitur fuiſſe bicamerata, qa aliqua aĩalia viuunt herbis, alia fructibus,& ideo in vna diſtinctione erant fructus,& in alia herbę. Superior autem mãſio quia maior erat,erat diſtincta duabus intercluſionibus, & ſic erant ibi tria ſpacia. medium erat pro hominibus & auib⁹,duo autem lateralia pro animalibus mitibus & immitibus, vt patet in figura prima. Aliqui dicũt,quod iſtę qnq; maſiones erãt abſq; diſtinctione media, vna ſuper aliam ſecundum longitudinem & latitudinẽ arcæ,vt patet in figura ſecũda. ¶ Sciẽdum tamẽ,quod quadratura huius arcæ nõ poteſt bene figurari in plano, ſed figuratur vnum latus ſecundum longitudinem,& alia tria latera ſupponenda ſunt per imaginationem ſuſpicientis. ſed prima expoſitio magis conſonat literę in hebraico & latino.

a ¶ Ponamq; fœdus &c. Non loquit̃ hic de fœdere q̃ pepigit cũ Noẽ p appitionẽ iridis,vt habet̃. ĩ. ix. c. ſed magis de fœdere ad cõſeruãdum ipm Noẽ & ſocietatem ſuam à malis hominibus illius tẽporis,dicebãt em̃ q̃d ſi viderẽt eũ velle intrare arcã,ipm interficerẽt ne ipſis morientib⁹ in diluuio ipſe remaneret,hoc ẽ q̃d videt̃ ſonare lr̃a ſequẽs. Fœdus dei cum Noẽ. H

b ¶ Et ingre. ar. &c. ſ. ſalui. Cætera patent vſq; ibi. c ¶ Vt poſſint viuere. Ex quo patet quod piſces non erant ibi poſiti, quia ſaluati ſunt in aquis, peccata enim propter quæ dominus adduxit diluuiũ ſuper terram, facta fuerunt in terra & non in aq̃ & ideo piſces non fuerunt mortui ſicut alia animalia & aues. d ¶ Tolles igitur tecũ &c. Ad munitionem arcæ vſq; ad annum integrum,quia ad tãtum temporis fuerunt in arca,vt patebit infra. e ¶ Et erunt &c. Non tamen indiferẽter & cõiter,ſed ſingula ſingul' ſecũdũ cõditionẽ naturę ſuę,verũtñ tpe neceſſitatis bñ viuũt hoĩes & animalia de cibis, q̃s aliàs nõ comederent.

✱ † ¶ Bina de omnib⁹ &c. Per binarium charitas deſignatur eò quòd ſunt duo præcepta charitatis,dei ſcilicet & proximi. Per hoc igit̃ q̃d bina de oĩbus ingreſſa ſunt arcã,deſignat̃ q̃ q charitatẽ nõ hñt,extra ędificiũ vtutũ manẽt. d ¶ Tolles igit̃ &c. eſcis, id eſt ex ſcripturis ſacris quibus nutriunt̃ oẽs fideles & reficiuntur. Moralit.

Sequitur ſecunda figura arcæ Noẽ.

A ¶ In ca.vj.vbi dicitur in poſtilla.Hoc exponitur multipliciter vno modo per hoc ꝙ intelliguntur dæmones incubi &c̄.

ADDITIO I.

¶ Hæc expoſitio quã refutat poſtillator eſt conſonans literæ, & ē̄t conformis ſententiæ.Aug.Nec rō̄ cō̄tra eã ꝑ poſtillatorē̄ facta videꝛ valere.¶ Primū̄ patet:Nã vbi nr̄a lr̄a habet:Gigã̄tes ã̄t erã̄t ſuꝑ terrã.Hebraica veritas habet בנפילים, Nephilim,qđ nihil ſignificat niſi cadē̄tes,prout etiã in glo.nr̄a interrliniari habeꝛ,ꝑ qđ ꝓpriè ſignificã̄tur dæmones,ꝗ de cœlo ceciderū̄t.De ꝗbus Eſaiæ.xiiij.c.Quomō̄ cecidiſti de cœlo lucifer &c̄. Et Chriſtus Luc.x.c. Videbã ſathanã ſicut fulgur cadentē̄ de cœlo &c̄.Iſti em̄ cadē̄tes dicunꝛ fuiſſe ſuꝑ terrã in dieb⁹ illis.ſ.ante diluuiū̄,ꝗa ꝓtū̄c cognoſcē̄tes magnã diſpoſitionē̄ ſeu ꝓnitatē̄ hoīm ad malū̄,frequē̄tabã̄t magis cõuerſionē̄ ſuã cū̄ eis,intã̄tū̄ ꝙ in corporib⁹ aſſumptis mulieribus cȭmiſcebanꝛ.¶ Secū̄dū̄ patet,nã ſcđm Aug.xv.de ciui.dei.ca.xxiij.hmōi dæmones tales cō̄cubitus exercentes,vulgus vocat incubos.Nã dicit:Et qm̄ creberrima fama eſt,multiq́ȝ ſe expertos, vꝉ ab eis ꝗ experti eſſent(de quorū̄ fide dubitandū̄ nō̄ eſt)audiſſe confirmã̄t.Ex quo quidē̄,talē̄ cō̄mixtionē̄ cō̄cubitū̄q́ȝ negare(ꝓut ipſe Augu.ibidē̄ dicit)imprudē̄tia videꝛ eſſe,eo ꝙ à multis expertis cō̄firmatur:Hoīes interdū̄ naſcunꝛ nō̄ ꝑ ſemē̄ ab ipſis dẹmonib⁹ deciſum,ſed ꝑ ſemē̄ alicuius hōis ad hoc acceptū̄,vt pote ꝙ idē̄ dẹmon ꝗ eſt ſuccub⁹ ad virū̄,ſit incubus ad mulierē̄:& ſic ille ꝗ naſciꝛ,non eſt filius dẹmonis,ſed filius hoīs.ſ.illius cui⁹ eſt ſemē̄ acceptū̄:ꝓut ē̄t patet in prima ꝑte.q.lij.art.vlti.in reſpō̄ſione ad vltimū̄ arg. Teriū̄ patet.Nã diluuiū̄ nō̄ erat pœna dẹmonū̄ hoc exercē̄tiū̄, ſed in pœna hoīm ad hoc ſe diſponē̄tiū̄,& poti⁹ ī pœna hoīm ꝗ ex tali cō̄cubitu naſcebanꝛ,ꝗ erã̄t potē̄tiſsimi & peſsimi,ſicut infra declaraꝛ poſtilla, ꝗ nō̄ ſolū̄ ꝑ ſe exercebã̄t mala,ſed ē̄t alios ꝑ ſuã potē̄tiã & maliciã ad hoc inducebã̄t,eo modo quo legiꝛ infra.x.b.de nē̄roth. Et Hã̄c expoſitionē̄ tenent antiqui hebræorū̄.ſ.ꝙ cadē̄tes in hoc loco intelligunꝛ dẹmones ꝗ de cẹlo ceciderū̄t.Si aū̄t queraꝛ: qūo tales .ſ. ſic nati ꝑ dẹmonū̄ adminiſtrationē̄ erã̄t tã ꝓceræ ſtaturæ,ita ꝙ alij hoīes q̄ſi locuſtæ videbanꝛ in cō̄paratiō̄e eorū̄,vt habeꝛ Numeri.xiij.d.cū̄ tales nō̄ erã̄t filij dẹmonū̄,ſed potius filij hoīm,vt dictū̄ eſt & ꝑ cō̄ſequē̄s deberē̄t eſſe in cōi hoīm ſtatura. Dicendū̄ ꝙ hoc fie-

B bat(deo ꝑmittē̄te)virtute dẹmonū̄,qui ſcđm Aug.in.xiij.de trinit. poſſunt adhibere ſemina corporalia ad aliquos effect⁹ mirabiles ꝓducendos.vnde cū̄ nō̄ oīs virtus naturæ creatæ eſt nobis nota,poſſibile eſt ꝙ dẹmones illi cū̄ ſemine virili & fœmineo,adhibebã̄t quẹdã alia ſeminales rationes habē̄tia,per quæ cō̄mixtio cō̄plexionalis taliū̄ prædicto mō̄ generatorū̄ eſſet apta ad hoc,vt tales cẹteros homines multū̄ excederē̄t in ſtatura,& in alijs virib⁹ corꝑalib⁹,vt poſſent eos cō̄pellere ad libitū̄ ſuū̄.Et hoc mō̄ magi ꝑ dẹmō̄es miracula dicuntur facere,licet nō̄ ſimpliciter,ſed quo ad nos,ꝓut in prima ꝑte.q.cx.art.vlt.in reſpō̄ſione ad ſecundū̄ arg. Quæ quidē̄ res ſic ꝑ adminiſtrationē̄ dẹmonū̄ ꝓductæ,quã̄doq́ȝ ſunt vere res,quã̄doq́ȝ ſecundū̄ apparē̄tiã tm̄,vt in in prīa ꝑte.q.cxiiij.art.vlt. ¶ Et circa hoc videꝛ notandū̄,ꝙ ſicut ante diluuiū̄ ꝗdã fuerū̄t excedentes cæteros hoīes in duratiō̄e vitæ,& hoc diſpoſitione diuina,vt diuinorum cognitio propinquius & certi⁹ deueniret ad poſteros,vt dictum fuit ſupra in additione in ca.ſupra ꝓximo.ſic quodã̄mō̄ ecō̄tra ꝑ adminiſtrationē̄ dẹmoniacã ꝑmiſsione diuina fuerū̄t illo tꝑe quidã alij cẹteros excedē̄tes in corpulē̄tia & corporalib⁹ virib⁹,vt alios īducerē̄t ad corꝑalia,& diſtraherē̄t à diuinorū̄ cognitiō̄e. Vnde prim⁹ exceſſus laudabilis & à deo cauſat⁹ & intē̄tus fuit in longitudine vitæ,q̄ quidē̄ vita ꝓpriè ꝑtinet ad aīam, q̄ corp⁹ viuificat. Secund⁹ verò exceſſus execrabilis fuit in quã̄titatæ,mole corporali potē̄tias aīæ ſuperiores aggrauante &c̄.

¶ In eo.vj.ca.vbi diciꝛ in poſtilla:Aliter exponit Ra.Sa.

ADDITIO II.

¶ Alij expoſitores hebrẹorū̄ hū̄c paſſum aliter exponū̄t, & fortè melius.Dicū̄t em̄,ꝙ cū̄ hic diciꝛ:Spū̄s meus,intelligiꝛ aīa humana q̄ eſt à deo in ipſo homine inſpirata:vt ſupra Gene.ij.b.Inſpirauit in faciē̄ hoīs ſpiraculū̄ vitæ.Et vbi nos habem⁹:Nō̄ ꝑmanebit ſpū̄s me⁹ in hoīe,veritas lr̄æ hebraicæ habet quoddã ꝟbū̄ qđ vnomō̄ deriuaꝛ à vagina,& eſt ſenſus:dixit deus.Nō̄ vaginabiꝛ ſpū̄s me⁹ in hoīe.i.nō̄ intrabit aīa à me inſpirata in hoīe.i.in corꝑe humano, in quo aīa cō̄ſideraꝛ ſeu imaginaꝛ intrare ſeu cō̄tineri ſicut gladi⁹ in vagina.In æternū̄.i.decætero: & ꝑ hã̄c ſn̄iam videꝛ ꝙ deus iudicabat de cætero hoīes nō̄ eē̄ ꝓcreã̄dos.ſ.poſt.cxx.annos.Hoc etiã videnꝛ ſonare ꝟba,q̄ infra ī hoc ca.circa hoc dicunꝛ.ſ.Delebo inq̄t hoīem quē̄ creaui &c̄.Et pœnitet me feciſſe eos.Ex q̊ videꝛ ꝙ ſn̄ia lata erat cō̄tra totū̄ gen⁹ hū̄anū̄ de cætero nō̄ ꝓcreã̄dū̄ ſeu ꝑ ſucceſſionē̄ cō̄tinuã̄dū̄,fuit tn̄ cō̄tra hã̄c ſn̄iam poſtea diſpē̄ſatū̄ cū̄ Noē̄:& iō̄ ſubditur immediatè:Noē̄ verò inuenit gr̄am corã dn̄o.ſ.ꝙ fuit à p̄dicta ſn̄ia except⁹ cū̄ ſua poſteritate,vt ſtatim ſequiꝛ.Cuius ſn̄iæ diuinæ ratio ſubdiꝛ,cū̄ dicit:Quia caro eſt.¶ Pro quo notandū̄, ꝙ cū̄ aīa mouet corp⁹ ad opera ſpū̄alia bona,tū̄c eſt in hoīe ſicut ſpiraculū̄ vitæ,ꝓut fuit in prīa hoīs cō̄ditiō̄e.Sed cū̄ non pō̄t corp⁹ mouere iſto mō̄:ſed poti⁹ ab eo aggrauaꝛ,ſeu detineꝛ, tū̄c videꝛ eſſe in hoīe ſicut gladi⁹ in vagina:qui nō̄ mouet eã,ſed potius occultaꝛ & detineꝛ in ea:& hoc eſt ꝙ dicitur:Quia caro eſt,nō̄ dixit:quia carnalis eſt,ſed ꝗa caro eſt.q.d.totaliter videꝛ eſſe ſeꝑat⁹ ab aīa in ſuo eſſe ſicut gladi⁹ à vagina,ac ſi eſſet caro formata ſine ſpū̄ ſpū̄aliter viuificã̄te. vel pō̄t dici:Quia caro eſt.i.nō̄ inclinaꝛ ab oꝑa ſpiritus mei, ſed ad opera carnis,& ſic ī vanū̄ videꝛ ꝙ ſpū̄s me⁹ inuagineꝛ in corꝑe humano.Erū̄tq́ȝ dies illi⁹ &c̄. exponaꝛ ſicut in alia expſitiō̄e &c̄.

¶ In eo.ca.vj.vbi diciꝛ in poſtilla:Gigã̄tes aū̄t erã̄t.i.homines ꝓceri &c̄.

C Nota de anima.

ADDITIO III.

¶ Gigantes aū̄t in hoc loco,prout dictū̄ fuit ſupra in alia additiō̄e cadē̄tes dicū̄tur in hebræo,qđ ꝓprie ſignificat dẹmō̄es,vt ibidē̄ dictū̄ fuit:ſed exinde deriuatū̄ eſt hoc nomē̄ ad hoīes ꝓceræ ſtaturæ, & robuſtiſsimos corꝑe,ꝗ generabanꝛ ꝑ illã cō̄mixtionē̄ ſeu cō̄cubitū̄ incuborū̄ & ſuccuborū̄,vel ex eis deſcē̄debã̄t,licet tales ſic geniti eſſent veri hoīes,nō̄ cadē̄tes de cœlo,ſed de terra nati,& de talibus diciꝛ Nū̄e.xiij.d.Vidim⁹ filios enøs de genere gigã̄teo.ſ. ꝙ nō̄ erã̄t gigantes primò nati,ſed ex gigã̄teo genere mō̄ p̄dicto. Nec ex hoc ꝙ tales fuerū̄t poſt diluuiū̄,ſequiꝛ tales nō̄ fuiſſe genitos à dẹmonibus,vt poſtillator videꝛ velle,ꝗa eodē̄ mō̄ potuerū̄t generari poſt diluuiū̄ ſicut & antea,qđ veritas hebraica etiã teſtaꝛ, q̄ in hoc loco ſic dicit Gigã̄tes.ſ.cadē̄tes erã̄t ſuꝑ terrã in dieb⁹ illis,& etiã poſtea cū̄ egreſsi ſunt filij dei ad filias hoim,illeq́ȝ genuerū̄t &c̄.vnde ī hoc ꝙ dicit:gigã̄tes erã̄t ſuꝑ terrã in dieb⁹ &c̄.intelligiꝛ planè ante diluuiū̄.Quod aū̄t īmediatè ſeq̄tur,& etiã poſtea,intelligi debet poſt diluuiū̄.ſ.ꝙ etiã poſt nati fuerū̄t gigã̄tes ſicut pri⁹.ſ.ex concubitu dẹmonū̄,licet nō̄ ex eorū̄ ſemine,ſed humano,ꝓut fuit ſupra dictū̄,& inde ꝑ ſucceſſionē̄ hū̄anã:licet fortè nō̄ ita frequē̄ter poſt diluuium ſicut ante, vel quia hoīes non ſunt ad hoc ita diſpoſiti, vel etiã ꝗa nō̄ cō̄currebã̄t ita frequē̄ter aſpectus ſiderū̄ ad hæc ꝑtinē̄tiū̄,quẹ in hoc loco multū̄ poſſunt oꝑari.

D

¶ In eodem cap.vj.vbi dicitur in poſtilla:Pœnitē̄tia aū̄t & dolor & cæteræ paſsiones &c̄.

ADDITIO IIII.

¶ Pœnitē̄tia & cẹteræ paſsiō̄es,inquã̄tū̄ defectū̄ īportã̄t,nō̄ dicunꝛ eē̄ ī deo,nec ſcđm rē̄,nec ſcđm ſilr̄itudinē̄.Malū̄ ei,licet cognoſcaꝛ à deo:nō̄ tn̄ habet ideã ī deo,nec ſcđm ꝙ eſt exē̄plar: nec ſcđm ꝙ eſt rō̄,ꝓut patet ī prīa ꝑte.q.xv.arti.iij.ī reſpō̄ſione ad primū̄ arg. Vn̄ verius & tuti⁹ dr̄,ꝙ hmōi paſsiones dicunꝛ de deo ſecū̄dū̄ ſilr̄itudinē̄ effectuū̄.ſ.ꝙ à deo ꝓducunꝛ effect⁹ ſīles effectib⁹ à pœnitē̄te ꝓductis. Magna em̄ differē̄tia eſt inter hmōi locutiō̄es.nã prīa ponit ſimilitudinē̄ inter deū̄ & pœnitē̄tē̄ inquã̄tū̄ eſt pœnitē̄s,qđ eſt incō̄ueniē̄s.Secū̄da vero nō̄ ponit ſimilitudinē̄ niſi inter effect⁹ à deo ꝓductos,& effect⁹ productos à pœnitente.

¶ In eo.cap.vj.vbi dicitur in poſtilla.nō̄ loquitur hic de fœdere quod pepigit cum Noē̄.

ADDITIO. V.

¶ Dicere ꝙ mali hoīes illi⁹ tē̄poris volebã̄t interficere Noē̄,ſi viderē̄t ipſū̄ ītrare ī arcã,videꝛ ficticiū̄,cū̄ nullū̄ habeat in ſcriptura ſundamē̄tū̄.Nec etiã hoc requiriꝛ ad planū̄ ſenſum lr̄æ habē̄dū̄.Indigebat em̄ Noē̄ maxima cō̄ſeruatiō̄e diuina,ne ꝑiclitareꝛ cū̄ ſuis in tot fluctib⁹ & maximis inū̄datiō̄ib⁹.ſilr̄ ī riparū̄ cō̄cuſsiō̄ib⁹ ī ꝗb⁹ ſẹpe ꝑiclitantur etiã exꝑti in arte nauigatoria.vnde reꝗrebaꝛ fẹdus diuinū̄,ſeu eius ſecuratio ad hoc,vt ad hmōi ꝑiculis eſſet tut⁹ ad hū̄ani generis reparationē̄.Vnde Glo.interlinearis in hoc loco vbi diciꝛ Ponã̄q́ȝ fœdus meū̄,dicit de te & familia tua cō̄ſeruanda ad reꝑationē̄ humani generis,ad quod litera ſequē̄s ſatis cō̄cordat,cū̄ diciꝛ:Ingredięris arcam tu & filij tui,hoc eſt,ingredi potes ſecurus à periculis occurrentibus.

REPLICA

Correctorij cō̄tra Burg.In ca.vj. vbi poſtillator refutat eorū̄ expoſitionē̄ ꝗ ꝑ filios dei dicū̄t intelligi debere dẹmō̄es incubos &c̄.Bur. opponē̄s ſe dicit illã expoſitionē̄ eſſe cō̄formē̄ literæ & dictis beati Augu.Primū̄ declarat,quia vbi litera noſtra habet gigantes, litera hebraica habet Nephilim,qđ nihil ſignificat niſi cadē̄tes,qđ ꝓpriè cõuenit dẹmonib⁹.Ad ſcđm ꝓbã̄dū̄ adducit beatū̄ Aug.xv.cap.xxiij.de ciui.dei dicē̄tē̄:ꝙ impudē̄tiæ eſt negare qđ à multis expertis cō̄firmaꝛ ſicut de incubis.Sed his nō̄ obſtã̄tib⁹ nō̄ videꝛ de incu-

Incubi.

Gigantes.

bis literæ

E bis litera præſens exponenda, nec Gloſſa noſtra ordinaria ſic exponit. Argumentum autem Burgen. de dictione hebraica, ſcilicet Nephilim, quā dicit ſignificare cadentes, non multū cogit, quia non ſo-
Pſal. 35. c. lum dęmones, ſed & quicunꝗ peccatores dicūtur in ſcriptura cadē-
Apo. 14. b. tes: iuxta illud Pſalm̄. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, & in Apoc̄. Prauorum caſus ſub nomine Babylonis geminatur cum dicitur: Cecidit cecidit Babylō &c̄. Cū em̄ iuſtorū cōuerſatio ſit in cœlis, & quidam aſcenſus, quid igitur peccatores ſunt niſi de cœlis id eſt cœleſti conuerſatione cadentes? Secundum dictum Burgenſ. ꝙ expoſitio de incubis ſit conformis dictis beati Auguſtini nō videtur verum, nam beatus Auguſtinus. iij. de ciuitate dei, ca. iiij. mouet quæſtionē de hac materia, ſed eam ibi non determinat. Quinto decimo autem libro, cap. xxiij. dicit ꝙ non audet diffinire de incubis, ſed imprudentiæ eſt negare quod tā multorū ſententijs approbatur, vbi nō negat beatus Auguſtinus incubos eſſe vel fuiſſe: Sed hoc nihil eſt ad propoſitum huius literę. ſecundū ſuam intentionē. Nam in eodem cap. allegato pertractans hanc literam dicit, quando ſcriptura ponit ꝙ filij dei ingreſſi ſunt ad filias hominum, per filios dei intelliguntur de genere Seth. & per filias hominum illæ de genere Cain: vnde patet primò ꝙ poſtillator ſecutus eſt beatū Auguſtinum. Patet ſecundo ꝙ Burgen. truncatim vidit textum beati Auguſtini. Patet tertiò ꝙ ſicut hic ita ſæpe Burgen. contra poſtillatorem fingit occaſiones. Patet quartò ꝙ Burgen. præfert expoſitionem Iudęorum infidelium ſanctis doctoribus & Gloſſæ ordinariæ. quod tamen apud Burgenſem eſt valde reprehēſibile: vt patet in quæſtione ſua pręambula. ℂ Item in eodē ca. vbi poſtillator exponit hūc locum. ℂ Non permanebit ſpiritus meus in homine &c. De ſpiritu dei, non de anima hominis, ad modum beati Hieronymi. Gloſ. ord. & magiſtri hiſtoriarū. Burg. verò quaſi Hiſmael (cuius manus contra oēs) pręponderat figmēta Hebręorum omnibus, adducens modum loquendi ruſticalē, ꝙ anima ſit in corpore quaſi gladius in vagina, cum tamen omnium vna vox ſit, ꝙ ſit tota in toto, & tota in qualibet eius parte, qualiter gladius nō eſt in vagina: nec gladi⁹ cū vagina cōſtituit totū eſſentiale, ſed vnū ꝑ accidens, ſicut cōtinēs ꝓ cōtēto, qualiter nō aīa cū corꝑe: Nec ex hoc mō loquendi ſequitur conueniens expoſitio literæ, cū dicitur: Non permanebit ſpiritus meus in homine, vbi ipſe loco permanebit, dicit in hebræo poni īuaginabit, qa hæc vaginatio aīæ quā deſcribit nō eſt in homine, ſed in corꝑe, cū litera dicat: Non permane-
F bit, ſpiritus meus in homine, quia caro eſt, id eſt, carnalis: Illud etiā quod ad declarandum ſuum propoſitum ponit, non videtur valere, videlicet ꝙ anima mouens ad opera bona, eſt in corpore vt ſpiraculum vitæ. Sed cum non poteſt corpus inclinare ad bene operandum, ſequitur ex cōſequenti tunc peccatum non committi. Laudabile enim & vituperabile nō niſi ex volūtate oritur ſiue eliciente ſiue imperante, & ſecūdū doctrinā beati Aug. j. retracta. c. xij. Vſqꝫ adeò peccatum voluntarium eſt, vt nullo modo ſit peccatum, ſi nō

ſi non fuerit voluntarium. Vnde ſi anima foret in corpore contē- G
ta, actione carens in actu peccandi, ſicut gladius in vagina: vtiqꝫ animæ peccatum imputari non poſſet. Hic etiam Burgen. cōtra duas ſuas regulas ſupra poſitas venit: Primò ſupponendo extra literam multa quæ in nulla ſunt authoritate fundata. Secūdò pręponendo ſententiam exortam Hebręorum expoſitioni communi ſanctorum & puto ꝙ non niſi in odium poſtillatoris. ℂ Item in eodem capitulo: vbi poſtillator dicit ex intentione Auguſtini. Gigantes genitos ex filiis dei, id eſt de genere Seth, ingreſſos ad filias hominum de genere Cain: Burgenſis inſtat dicens, ꝙ ex dęmonibus, ex eo ꝙ Gigantes in Hebręo dicuntur Nephilim, id eſt, cadentes, quod ſupra improbatum eſt & ſolutum: & ſpecialiter videndum eſt ꝙ nō plus dicitur in litera de Gigantibus, niſi ꝙ fuerint illis diebus ſuper terram, & ſic credendo Burgenſis intentioni: nihil plus ſignificaretur iuxta ſuam interpretationem, niſi ꝙ dęmones illis diebus fuiſſent ſuper terram. Nō dicitur autē in litera, ꝙ Gigātes, id eſt, dæmones ſecundum eū genuerint gigātes: qa per hoc ſignificarēt ꝙ dæmones genuiſſent dæmones: Sed dicitur in litera filios dei genuiſſe & ad filias hominum ingreſſos, quos & quas irrationabiliter Burgenſis Dęmones vel Gigantes appellat per ea quæ hic & ſupra dicta ſunt. Non negatur poſitio incuborum: & ſuccuborum, nec negatur ꝙ illis viis poterant generari gigantes, ſed ſolum negatur haberi ex iſta litera, prout negat beatus Auguſtinus. Et Burgen. digrediens & volens oſtendere quare nunc non naſcantur gigantes ſicut tunc dicit, quia non concurrunt ita frequenter aſpectus ſiderū ad huiuſmodi pertinentium, qui in hoc multum poſſunt operari. Qđ dictum nihil facit ad ſenſum literalem, ſed videtur fauere errori Matematicorum & fatorum, quo dicitur homines diſponi variè ex cōſtellationum varietate, quem reprobat beatus Auguſtinus. & beatus Gregorius, & alij ſancti doctores. Item in eodem capitulo vbi poſtillator dicit paſſiones humanas ſecundum ſimilitudinem cadere in deum nullo modo ſecundum rem, ſimilitudine tamen attenta non penes deum & pœnitentem, ſed penes effectus vtriuſqꝫ: & hoc exemplum poſtillatoris cum dicit, ꝙ deus ſe habuit ſicut volens diſſipare quod fecerat: circa quem modum dicendi Burgenſis laborat, ſed redit in idem. ℂ Item in eodem capitulo vbi poſtillator dicit fœdus dei cum Noë pertinere ad defenſionem eius à malis hominibus & cætera, non excludit, quin pertinebat ad quæuis
alia pericula, quorum aliqua Burgenſis tangit: Sed ꝙ Burgenſis H
dicit præfatum modum dicendi poſtillatoris eſſe ficticium, & ad ſenſum literalem non pertinere: fruſtra & calumnioſè loquitur: nam ad habendum literæ veritatem ſecundum Auguſtinum, in
principio tertij libri de doctrina Chriſtiana, non eſt abiiciendum Nota.
quicquàm in expoſitiōe ſacræ ſcripturæ, niſi quod fidem impedit. Dictum autem poſtillatoris fundatur ſuper manifeſta veriſimilitudine non impediente, ſed promouente fidem, eſt enim veriſimile, ſi Abel iuſtus cum vnico iniquo Cain nō potuit eſſe ſecurus, qđ Noë iuſtus (ex iſta litera) minus inter tot reprobos ſecurus fuiſſet, niſi iuxta fœdus dei fuiſſet protectus à deo.

GLOS. ORDI.

Ca. VII.

☞ a EX omnibus animantibus mundis &c. Ra. Nō geminatū ſeptenariū. i. xiiij. ſed tm̄ ſeptē
Pręcipit Noë arcā ingredi. Noë iuſt⁹ debem⁹ accipere. Similiter duo & duo, nō quatuor, ſed tm̄ duo, maſculū & fœminā. Et notādū ꝙ munda animalia impari numero. i. ſeptenario introducunt̄. Immū-
† 32. q. 1. c nuptiæ. da verò pari, qa imꝑ nūerus virtutis ſpēm ꝓtendit, pār verò infirmitatē. Plura ſunt mūda, vt egreſſus Noë de arca haberet qd immolaret & manducaret. ℂ Iſido. Ex oībus animātibus &c̄. Nō ꝙ plures ſint boni q̄ꝫ mali, ſed qa boni ſeruāt vnitatē ſpūs in vinculo pacis, q ſeptiformi operatiōe cōmendatur. Sapiētiæ, intellect⁹, conſilij, fortitudinis:
Septē dōa ſpūſſancti. ſciæ, pietatis, & timoris domini. Vnde quinquagenarius numerus ad aduentum ſpiritusſancti pertinens in ſepties ſeptem conſum-
Ephe. 4. a. matur: qui ſunt quadragintanouem vno addito Vnde: Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Mali verò in binario continentur tanquàm diuiſibiles, & ad ſchiſmata faciles. Noë verò cum ſuis octauus numeratur, quia in Chriſto ſpes reſurrectionis apparuit, qui octaua die, id eſt poſt ſabbati ſeptimam reſurrexit: qui dies à paſſione tertius in numero dierum, qui per omne tēpus voluuntur & primus & octauus. Auguſtinus. Quæri-
Quæſtio. tur vtrum tam magna arca centū annis potuit fabricari à quatuor hominibus. i. Noë & filiis ei⁹ trib⁹. Sed ſi nō potuit, nō erat magnū

☞ alios

Cap. VII.

a DIxitqꝫ dominus ad eūm: Ingre- b dere tu & oīs dom⁹ tua ī arcā. † Te em̄ uidi iuſtū corā me in generatiōe hac. a † Ex oībus aīantibus mundis c

a ℊ ut plura eſſent quæ hominibus prodeſſent, quam quæ nocerent.

† tolles ſeptēna et ſeptena maſcu d

NICO. DE LY.

Ca. VII.

a DIxitqꝫ dominus ad eum. Hic conſequent̄ deſcribit̄ ſtatus
Stat⁹ Noë deſcribitur
Noë: & priò ī diluuio exiſtente ſuꝑ terrā, ſecūdo ī illo recedēte. viij. c. Circa primū priò deſcribit̄ Noë īgreſſus ī arcā. ſecūdo diluuij acceſſ⁹ ſuꝑ terrā, ibi Anno ſexcēteſimo vitę Noë. ij. diluuij exceſſus, ibi: Fc̄tm̄ ē diluuiū. iiij. creaturę viuentis deceſſus, ibi: Cōſūptaqꝫ ē oīs caro. Circa primū ſic dicit: b ℂ Ingredere tu &c. i. pręꝑa te ad īgreſſum. qa poſt ſeptē dies īgreſſus † 2. Pe. 1. b.
eſt, vt dr̄. j. c ℂ Ex oīb⁹ aīantib⁹ mūdis. Dicūt hic aliq ꝙ mūda & īmūda dicunt̄ hic ꝓ futuro. i. q̄ diſtinguēda ſunt mūda ab īmūdis ꝑ legē dandā tꝑe Moyſi hebræi āt dicūt qđ ante legē fuit diſtinctio mūdorū & īmū-
dorum, maxime quantū ad oblationē & ſa- Aīs † tolle
crificiū, vt patet per illud quod dr̄ ca. ſe. vbi dr̄ ꝙ Noë obtulit ſacrificiū de aīalib⁹ mūdis tm̄. Vnde & aliqua legalia ſeruata ſunt ante legē, ſicut de obſeruatiōe ſabbati: vt patet ſupra. ij. c. & de ꝓhibitiōe eſus ſanguis: vt patet. j. ix. c. & de circūciſione: vt patet. j. xvij. ca. d ℂ Septena & ſeptena &c. Ex hoc

❧ loco dicit

Moraliter. ℂ Hic agitur de arcæ ingreſſu & ingreſſorum ſalu- Moralit̄.
te & cæterorū interitu. Quantū ad primum omnia verbo dei ſunt ingreſſa, ideo dicitur: a ℂ Dixitqꝫ dominus ad eum: ingredere & cetera. & per ipſum in arca ſunt incluſa, ideo ſubditur:

⁂ Et incluſit

☞ aliosfabros adhibere, quãuis operis ſui mercede adepta, non cu-
A rauerunt vtrum Noë ſapienter, an inaniter faceret, & in eam non intrauerunt, quia non crediderunt quod ille credidit. a ℭ Ego pluam &c. Iſidor. Quia omnis reatus contra decalogum committitur per vniuerſum orbem, qui partibus quatuor diuiditur. Quater verò decem quadraginta fiunt. Siue reatus contrahatur ex proſperitate, quod p̄tinet ad dies, ſiue ex aduerſitate, quod ad noctes in baptiſmo abluitur. b ℭ Eratq̃ ſexcentorum annorum &c. Iſidorus. *Noë ætas.* Quingentorum annorum erat Noë cũ pręcepit ei domin⁹ vt arcam faceret: & ſexcẽtorum cùm iã ingreſſus eſſet. Vnde colligitur per centum annos arca fabricata. *Arcæ fabricãdæ anni 100.* Centũ verò anni ſignificant ſingulas ætates ſæculi. Vnde ſexta cõpletis quingentis vſq; ad ſexcẽtos ſignificat in manifeſtatione euangelij eccleſiam conſtrui. Qui ergo vult vitam, ſit lignũ quadratum, paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricã ſanctam. Secũdus quoq; menſis ſexcenteſimi anni, ſignificat ſenariam ætatem. Duo enim menſes ſexagenario cõcluduntur. A ſenario autem ſexaginta nũcupantur, & ſexcẽti. & ſex milia: & .xl. milia deinceps in maioribus ſummis dum p eundẽ articulum numerus conſurgit. Quia vigeſimus & ſeptimus dies memoratur, ad quadraturam pertinet, de qua ſupra ſcriptũ eſt. Sed & hic aperttius dicẽdum, quia nos ad omne opus bonum paratos trinitas efficit. Memoria qua deum recolimus, intelligentia qua cognoſcimus, & amore quo diligimus. tria ẽm ter & hæc ter, fiunt .xxvij. qui eſt ternari⁹ quadrat⁹. c ℭ Ingrſſus eſt Noë &c. & vxor &c. Rab. Notãdũ q̃ ſeorſum ĩgredit̃ in arcam Noë cum filiis ſuis, & vxores eorũ ſeorſum. Ideo diſtincte dicitur, Ingreſſus eſt Noë & filij eius, & diſtincte addit̃, vxor eius & vxores filiorum eius. Mixtim autem viri cum mulierib⁹ egreſſi ſunt. Sic enim ſcriptũ eſt: Egreſſus eſt Noë & vxor eius. Tempus
B enim amplectendi & tẽpus abſtinendi, Eccẽs. iij. a. d ℭ Cumq̃ tranſiſſent &c. Iſid. Quia in ſpe futuræ quietis, quam ſignificat ſeptim⁹ dies, baptizamur, omnis caro extra arcam diluuio conſumpta eſt, quia extra eccleſiam aqua baptiſmi quamuis eadẽ ſit, non valet ad ſalutem, ſed ad perniciem. e ℭ Anno ſexcenteſimo &c. Allegori. Notãdũ q̃ ſexcẽteſimo anno inundauerunt aquæ diluuij, quia ſexta ætate mundi, primò cõmendatum eſt ſacramentum baptiſmi, & hoc ſeptimadecima die ſecundi menſis, quia denarius decalogũ ſignificat. Septenarius p̄pter ſabbatum ſeptimam requiẽ ſignificat, & q̃a in decalogo renũciatio vitiorũ videt̃ qcũq; in baptiſmo initiat̃, p̄pt̃ æternã regẽ, oib⁹ vitiis ſe abrenũciare p̄fitet̃.

☞ Cataractæ

lũ & fœminã: de aĩantib⁹ uerò

¶ omnia munda ſunt naturaliter: ſed comparatione melioris naturæ quædam dicuntur immunda: ſicut bos leone melior: quia hõi neceſſarior. propter quem creata ſunt omnia.

ĩmũdis duo & duo, maſculum & fœminam: Sed & de uolatilibus cœli ſeptena & ſeptena, maſculũ & fœminam, ut ſaluet̃ ſemen ſuper faciem uniuerſæ terræ. Adhuc enim & poſt dies ſe- a ptem, ego pluam ſuper terram quadragĩta dieb⁹ & quadragin

a ¶ Sæpe malorum nequitiam increpando replicat: mala uentura denunciat: ut uel ſic ad pœnitentiam moueat.

ta noctibus, & delẽbo omnem ſubſtantiam quã feci de ſuperficie terræ. Fecit ergo Noë oĩa b q̃ mãdauerat ei dñs. Eratq̃ ſexcẽtorũ annorũ, †quãdo diluuij b aquæ inundauerũt ſuper terrã,

a ¶ ſeorſum uiri. b ¶ ſeorſum fœminæ, quia abſtinendum eſt in afflictione.

c †Et ĩgreſſus Nöë & filij ei⁹, uxor eius & uxores filiorũ ei⁹ cũ eo in arcã p̄pter aquas diluuij. c De aĩantib⁹ quoq; mũdis & ĩmũdis: & de uolucrib⁹, & ex oĩ qđ mouet̃ ſup terrã, duo & duo

a ¶ nutu diuino quõ adducta ſunt ad Adam ut nominaret ea.

ingrẽſſa ſunt ad Noë ĩ arcã maſculus eſt fœmĩa, ſicut p̄ceperat d deus Noë. Cumq̃ trãſiſſent ſe-

¶ diuino nutu.

ptẽ dies, aq̃ diluuij inũdauerunt

a ¶ Quod ſuperius p̄taxatũ eſt, per ordinem exequitur.

e ſup terrã. Annõ ſexcẽteſimo ui d

a ¶ Niſan qui a latinis maius dicitur.

tę Noë, mẽnſe ſcđ'o ſeptĩodeci-

Nicolaus de lyra.

Andreæ refellit opinionem ☙ loco dicit andreas q̃ de animalibus mundis fuerunt quatuordecim: ſeptem maſculi, & ſeptem fœmellæ, ex immundis vero duo, maſcul⁹ & fœmella. Et arguit hic ex textu, q̃a ibi dicitur infra. Ex oĩ qđ mouet̃ ſup terrã duo & duo ĩgreſſa ſunt ad Noë in arcam. Et poſtea & q̃ ĩgreſſa ſunt maſculus & fœmina ex oĩ carne introierũt & ideo ex hoc reprobat dictum eorum qui dicunt, quòd de animalibus mundis & auibus fuerunt ſeptem tantum indiuidua. Sex ad multiplicãdum per generationem, videlicet tres maſculi & tres fœmellæ, ſeptimum autem etiam fuit maſculus, vt haberet Noë quod offerret in exitu de arca, quia vt arguit iſte Andreas ſic introiſſet ſeptimum indiuiduum non combinatum & maſculus ſine fœmella quod videtur contra literam præallegatam. Nec vt dicit oportuit addi ſeptimum propter oblationem fiendã, quia ſciebat Noë quod tandiu ſtarent in arca animalia & aues, quod ibi poterant p̄lificare, & ſic de fœtibus & pullis poterat ſacrificare. Sed dictum iſtius Andreæ videtur minus rationabile quàm aliorum, quia ſi de omnibus mundis fuiſſent ibi quatuordecim, arca fuiſſet nimis occupata de tot aĩalibus, & auib⁹, & cibis eorum. Item nõ fuerũt ſeruata indiuidua, niſi propter multiplicationẽ & oblationẽ. Ad multiplicationẽ autem ſufficiebãt tres maſculi, & tres fœmellæ de qualibet ſpecie mundorum, quod etiam patet ex ſpecie humana: cuius multiplicatio erat principaliter à deo intenta, & tamen non fuerũt ſeruata niſi octo indiuidua, quatuor maſculi & quatuor fœmellæ. C propter quod videtur inconueniens dicere quod de aliqua alia ſpecie animalis vel auis quatuordecim ſint ſeruata. Item quod aſſumit de prolificatione animalium & auium in arca falſum eſt, quia in arca non fuit coitus hominum neq; beſtiarum ſeu auium, ſicut dicit Rab. Sal. & alij Hebræi, & hoc propter vniuerſalem tribulationem mundi. Vnde Ionæ tertio capit. in tribulatione Niuiue dicitur: Homines & iumẽta & boues & pecora nõ guſtent q̃cq̃, & non paſcantur, & aquam non bibant. & & de hominib⁹ hoc ſatis patebit per literam infra capitulo ſequenti, & de animalibus. & de auibus idem probabile videtur ratione prædicta. Item quod arguit de combinatione non valet, quia licet fuerunt ſeptem de mundis, fuit tamen combinatio ſufficiens in qualibet ſpecie, & maſcul⁹ & fœmina ad ml'tiplicationem. Nec aliud habetur per literã præcedentem. Item per hoc quod hic dicitur, ſeptena & ſeptena, non arguitur quòd fuerint quatuordecim de mundis. Quia eadem ratione ſequeretur quod fuiſſent quatuor indiuidua de immũdis quia de omnibus generaliter dicitur, Bina & bina. & ideo dicendum cum aliis, quòd fuerunt ſeptem tamtum de mundis, ſex pro multiplicatione & ſeptimũ p oblatiõe. Sequit̃: a ℭ Adhuc enim poſt &c. *†Mat. 24. d Luc. 17. f. 1. Pet. 3. d.* Iſti ſeptem dies fuerũt dies luctus Mathuſalem, vt dicunt Hebræi, de quo ſupra dictum eſt, quod mortu⁹ fuit anno diluuij. voluit enim dominus eum honorare propter iuſtitiam ſuam, & ideo noluit quod inundaret diluuium donec tranſiſſent dies luctus eius. *Noë ĩgredit̃ arcam.* Dicunt etiam quod iſti ſeptem dies propter hanc cauſam fuerũt additi ad terminum ſupra taxatum. cxx. annorum in capitulo ſexto ibi: Eruntq; dies illius. cxx. annorum. b ℭ Eratq̃ ſexcentorum annorum. Non q̃ Noë tunc q̃ cõpleſſet annũ ſexcẽteſimũ, ſed q̃a inchoauerat. Patet ex hoc loco, q̃ ædificatio arcæ du- D rauit p cẽtũ annos ferè, tñ ẽm tp̃s appoſitũ ẽ ad oſtẽdẽdũ patiẽtiã dei expectãtis pctorũ pœnitẽtiã, & admonẽtis eos p̄ pnĩa p ędificationẽ p̄dictã & ipi⁹ Noë p̄dicationẽ. *ædificatio arcæ. 100. ann.* c ℭ Et ingreſſus eſt Noë &c. Separatim nominantur viri à mulieribus ingrediendo arcam: & ex diuino precepto, ad oſtendendum q̃ quamdiu fuerunt in arca, fuerunt ſeparati quantum ad thorũ, ſicut patebit magis infra d ℭ Anno ſexcẽteſimo &c. *Diluuij ĩundatio.* Hic deſcribitur diluuij acceſſus ſuper terram, & primo quantum ad tẽpus, cum dicitur: Anno ſexcenteſimo. Apud Hebræos duæ ſunt opiniones circa hoc; quia Ra. Heliezer & ſui ſequaces dicũt q̃ iſte ſecũdus mẽſis ẽ mẽſis octobris, qui hebraice noĩat̃ מרחשואן marheſuan. *Diluuij exceſſus ſup terram.* Dicunt enim q̃ primus mẽſis anni eſt תשרי tiſri, qui nobis eſt ſeptẽber: in q̃ arbores ſunt p̄fectæ in ſuis fructib⁹: q̃a hic p̄ductæ ſunt à pricipio vt patuit ſup. c. j. Et iõ q̃a mũd⁹ videt̃ fuiſſe creatus ĩ iſto mẽſe: iõ dicũt eũ eẽ primũ ſimplicit̃ i anno, q̃a ĩ eo à pricipio ĩceperũt anni & mẽſes. Ra. Ioſue & ſeq̃ces ei⁹ dicũt q̃ ipe ẽ ſecũdus mẽſis אייר Iard. i. april: q̃a marti⁹ q hebraico noĩat̃ חדש ניסן niſan, vocat̃ prim⁹. vñ Exo. xij. d. p̄cipit̃ ĩmolare phaſe. xiiij. luna ad veſperã primi mẽſis. ℭ Sciẽdũ tñ q̃ marti⁹ hebręorũ aliq̃n cõcurrit cũ aprili nr̃o. & iõ aliq̃ doctores nr̃i dicũt q̃ april' ẽ prim⁹ menſis apđ hebręos. & pleni⁹ de hoc dicet̃ Exo. xij. a. Incipiãt ei ipi annũ à nouilunio qđ ẽ eq̃noctio v'no p̄pĩqus: ſiue p̄cedat: ſiue ſeq̃t. Pria ãt opinio cõi⁹ tenet̃ apđ hebręos, & rõnabilr̃ vt vr̃, q̃a in aliq̃ gñe aliq̃d bñ noĩat̃ primũ, non q̃a ſit primũ ſimplr̃, ſed p̄pt̃ aliquẽ notabilẽ euẽtũ, ſic. j. Mach. j. a. p̄m⁹ ann⁹ Alexãdri magni vocat̃ primus ann⁹ regni grę corũ p̄pt̃ fctã notabilia Alexãdri: & tñ ã eũ fuert̃ plures reges ĩ gręcia. Ita ẽt vr̃ dici de martio q̃ tũc ſit noĩatus p̄m⁹ mẽſis apđ hebręos p̄pt̃ exitũ eorũ de terra ægypti ĩ illo mẽſe. & hoc vr̃ lrã ſonare. Exo. xij. a. Dixit q̃q; dñs ad Moyſen: mẽſis iſte vobis p̄ncipiũ mẽſiũ p̄m⁹ erit ĩ mẽſib⁹ anni. ac ſi diceret. licet de p̄terito nõ fuerit p̄m⁹ nominat⁹, de cætero tamẽ erit ex cauſa dicta.

h iij ☙ Rupti ſunt

a ℂ Cataractæ: feneſtræ, nubes, ſcilicet quæ ſunt apertæ, vt inde inſolitæ & maiores pluuiæ funderentur. Cataractæ verò proprie ſunt oſtia nili, ſed abuſiuè pro omnibus feneſtris ponuntur. *E*

ℂ Rab. De arca ſolet quęri: vtrũ tãta capacitate, quanta deſcribitur, animalia omnia quæ ingreſſa dicuntur, & eſcas eorũ, ferre potuerit? Quod cubito geometrico ſoluit Origenes, aſſerens non fruſtra dictum eſſe Moyſen in omni ſapientia Aegyptiorũ fuiſſe eruditã, qui geometriam dilexerunt, & cubitũ geometricũ quantũ ſex noſtros continere. b ℂ Bina & bina &c. Auguſti. Præcepit ſuperius ſeptena & ſeptena de mundis duo & duo tolli de ĩmundis. Qũo ergo nũc dicit, duo & duo intraſſe, ſiue de mũdis ſiue de immũdis. Sed hoc referẽ nõ ad numerum mundorũ & immundorum, ſed ad maſculum & fœminam. In omnib⁹ enim duo ſunt maſculus & fœmina. ℂ Notandũ verò qđ dicĩ: In qua erat ſpiritus vitæ, nõ ſolũ de hominibus, ſed & de pecoribus dictum: quia quidam de ſpirituſancto volunt intelligi, qđ ſcriptum eſt. Inſufflauit in faciem eius ſpiritũ vitæ, ſed quidam codices habent melius flatum vitæ. c ℂ Quadraginta diebus &c. Alchui. Quadragenario numero pluuia inundauit, qui tribulationem pœnitẽtiæ oſtendit. Poſt quadraginta dies Noë feneſtram aperuit, ſignificans ieiunantibus cœlũ aperiri. Vnde Moyſes, Helias, & ipẽ ſaluator quadragenario numero ieiunia conſecrauit, tanq̃ trib⁹ tẽporib⁹ neceſſaria, ante legẽ, ſub lege, ſub gratia. d ℂ Quindecim cubitis altior &c. Si terra Olympi montis (vt tradit hiſtoria) potuit inuadere ſpaciũ tranquilli aëris, vbi dicitur nec nubes videri, nec ventus ſentiri, cur nõ & aquæ creſcendo? Septima verò requies cum octaua reſurrectione iungitur. Reddito enim corpore, ſanctorum requies non finitur quæ poſt hanc vitã datur. Sed totus homo non iam ſpe, ſed ipſa re, corpore & ſpiritu perfecta & immortali ſalute renouatus, in æternam vitam aſſumitur. Hoc ergo in ſacramento regenerationis noſtræ, id eſt baptiſmo altum myſterium eſt altum q̃ quindecim cubitis excreuit aqua ſuper omnem altitudinem montium. Septem enim & octo quindecim fiunt. Septenarius quietem, octonari⁹ ſignificat reſurrectionẽ. Hoc igitur ſacramentũ reſurrectionis & quietis traſcendit omnem ſapientiam ſuperborũ vt non poſſint † indagare ſcientiæ altitudinẽ reſurrectionis quietem. & quia .lxx. a. vij. & lxxx. ab. viij nominamus, cuniuncto vtroq̃ numero. cl. diebus exaltata eſt aqua, commẽdans & confirmans eandem baptiſmi altitudinem in conſecrando nouo homine, ad tenendam quietem & fidem reſurrectionis. ℂ Quidecim. Sunt qui putant, nec terræ qualitatem talem, nec altitudinem mõtiũ tantam ante diluuium fuiſſe qualis & quanta eſt hodie. e ℂ Deleta ſunt de terra. Alchui. Ideo magis terrena animalia q̃ aquatilia perierunt, quia de maledicta terra viuunt.

r In die hac rupti. — *Nota.* — *ſupra. j. c.* — *F* — *Sapiẽ. 10. a.* — *Eccl. 39. c.* — *Omnia diluuio pereunt.* — *al's † idicare* — *Sap. 10. a. 23. q. 5. c. qd ergo. 6. diſt. c. nõ eſt ꝯ. naturale.* — *Nota de montibus.*

a ¶ ut non ſenſim de more fluerent: ſed repentina inundatione terram operirent.

mo die mẽſis r rupti ſũt oẽs fõtes a abyſſi magnę: & cataractæ cœli b aptæ ſũt, & facta ẽ pluuia ſuper terrã quadragĩta dieb⁹ & q̃dragĩta noctib⁹. r In articulo diei illi⁹ ĩgreſſus ẽ Noë Sẽ, & Chã & Iaphet filij ei⁹, & uxor illius & c tres uxores filiorũ eius cũ eis in arcã. Ipſi & oẽ aĩal ſcđ'm genus ſuũ, uniuerſaq̃ iumẽta ĩ † genere ſuo, & oẽ qđ mouet ſup terrã ĩ gñe ſuo, cũctũq̃ uolatile ſecũdũ gen⁹ ſuũ. Vniuerſæ aues oẽſq̃ uolucres ingreſſæ ſunt ad b Noë ĩ arcã, bina & bina ex omĩ carne ĩ q̃ erat ſpũs uitę. Et q̃ ingreſſa ſũt, maſcul⁹ & fœmĩa ex oĩ carne ĩtroierũt, ſicut pręceperat ei deus, & incluſit eũ dñs de d

a ¶ quod homo facere non poterat, ne aquæ introierent, deus exterius bituminauit.

foris. Factũq̃ eſt diluuiũ q̃dragĩ c ta dieb⁹ ſup terrã, & m'tiplicatæ ſunt aq̃, & eleuauerũt arcã in ſublime á terra. Vehemẽter em̃ inũdauerũt, & oĩa repleuerũt ĩ ſuꝑficiæ terrę. † Porrò arca fereba f tur ſup aq̃s, & aq̃ ꝑualuerũt nimis ſup terrã, optiq̃ ſunt oẽs mõtes excelſi ſub uniuerſo cœlo. Quĩ d decĩ cubitis altior fuit aq̃ ſuper g mõtes q̃s operuerat. Cõſũptaq̃ h eſt oĩs caro, q̃ mouebaẽ ſuper terrã, uolucrũ, aĩantiũ, beſtiarũ, oĩmq̃ reptiliũ q̃ reptãt ſup terrã. Vniuerſi hoĩes & cũcta ĩ quibus ſpiraculũ uitæ ẽ ĩ terra, mortua ſũt. † Et deleuit oẽm ſubſtãtiã, q̃ erat ſup terrã ab hoĩe uſq̃ i ad pec⁹, tã reptile q̃ uolucres cœ e li, & deleta ſũt de terra. † Remãſit aũt ſol⁹ Noë, et q̃ cũ eo erãt k in arca. Obtinuerũtq̃ aquæ terrã cẽtum quinquaginta diebus. l

NICO. DE LYRA.

a ℂ Rupti ſunt omnes fontes. Nomine ruptionis vtitur ad oſtendendum, q̃ iſtud diluuium non proceſſit ex cauſa naturali: ſed ſupnaturali & iõ deridẽdi ſunt illi, qui hui⁹ diluuij volũt cãm naturalẽ aſsignare dicẽtes: quod cauſa fuit cõiunctio planetarum humidorum in ſignis pluuialibus, ex qua coniunctione factum fuit iſtud diluuium. Et eodem modo volunt aſsignare cauſam incendij futuri ante iudicium per coniunctionem planetarum calidorum in ſignis calidis. Licet enim diluuium particulare in aliqua parte terræ cauſam habeat naturalem, generale tamen diluuiũ maxime in tanto exceſſu q̃ quindecim cubitis tranſcendat cacumina montium, non poteſt naturaliter euenire. Vnde & philoſophus ſecundo metheo. dicit q̃ cum vna pars terræ, quæ prius erat arida, operiretur mari, alia pars in alia regione, vbi erat mare, diſcooperitur, & fit arida: Sed quòd tota terra ſimul cooperiatur aquis, ſecundum eum impoſsibile videtur, nec virtute aliqua naturali poteſt tantum de aliis elementis conuerti in aquam, q̃ excedat capita montium: maxime in tanta altitudine. b ℂ Et cataractæ cœli, id eſt feneſtræ. Loquiẽ hic methaphorice, nec loquitur de cœlo ſtellato, ſed de cœlo aëreo, vbi generantur nubes & pluuia. c ℂ In articulo diei illius. Articulus importat rem diſtinctam & manifeſtam. Deus enim fecit ingredi Noë de die clara & & manifeſta, ad oſtendendum quod poterat eum tueri à malis hominibus illius temporis, qui cogitauerant eum occidere. Cætera patent vſque ibi. d ℂ Et incluſit eum dominus de foris. Noë enim intra arcam exiſtens, non potuit oſtium extra bituminarr, & ideo dominus ſuppleuit quod homo non potuit. vnde & hebraica litera habet: Et clauſit dominus pro eo. e ℂ Factumq̃ eſt diluuium. Hic ponitur diluuij exceſſus, quia aſcendit vltra cacumina montiũ: & patet litera vſq̃ ibi: f ℂ Porro arca ferebatur ſuper aquas. Nõ eſt intelligendum, quod tota arca eſſet ſuper aquas, ſed quantum ad maiorem partem. Duodecim enim cubitis profundata fuiẽ intra aquas, vt videbiẽ in ſequẽnti capitulo. g ℂ Quindecim cubitis & cætera. eodem modo accipiendi ſunt cubiti ſicut ſupra. h ℂ Conſumptaq̃ eſt omnis caro. Hic conſequenter deſcribitur creaturæ viuentis deceſſus, & patet. i ℂ Et deleuit omnem ſubſtantiam, ſcilicet viuentem, ideo ſequitur: Ab homine vſq̃ ad pecus. ſequitur: K ℂ Remanſit autem & cætera. Ex hoc patet falſitas aliquorum Iudæorum dicentium, quod Og qui poſtea legitur rex Baſan, propter ſuã magnitudinem & fortitudinem euaſit diluuium. Hoc enim dictum manifeſte contradicit huic literæ, ac etiam pręcedenti, cum dicitur: Conſumptaq̃ eſt omnis caro, & ſequitur: Vniuerſi homines & cuncta in & cætera. l ℂ Obtinueruntq̃ aquæ & cætera. ſcilicet computando à principio inundationis diluuij vſquè ad diem qua aquæ ceperũt minui: ſcilicet poſt cẽtũquinq̃ginta dies, ideo diciẽ in textu ſequenti. Et cœperũt minui poſt cẽtũqnq̃ginta dies. Ra. Sa. dicit q̃ iſti cẽtũquinquaginta dies cõputandi ſunt à fine deſcenſus pluuiarum. Ita quòd dies quadraginta præcedunt quibus facta eſt pluuia, & ſic exponit obtinuerunt, ſcilicet, in magnitudine & fortitudine ſua. Et ſic ſecũdum eum à principio inundationis vſq̃ ad inchoationem decrementi aquarum fluxerunt centum nonaginta dies. Et quod dicitur: Et ceperũt minui poſt cẽtũqnquaginta dies: exponit à fine deſcenſus pluuiarum: ſciliciet poſtquam aquæ obtinuerãt in fortitudine ſua terram.

Diluuij generalis naturalẽ eſſe cãm dicunt quidam. — *G* — *r In articulo diei illi⁹ il lo eodẽ die.* — *Al's † gen⁹ ſuum.* — *H* — *Og rex.*

Moraliẽ.

* d ℂ Et incluſit eum dñs de for. Per quæ ſignificatur, q̃ nullus perfectionẽ virtutum ingreditur: nec in ea permanet, niſi dei gratia adiuuetur. ſecunde Corin. tertio. b. Non q̃ ſimus ſufficiẽtes aliquid cogitare à nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficiẽtia nr̃a ex deo eſt. Et ſi nõ poſſum⁹ cogitare, m'tomin⁹ facere. Qnãtũ ad ſcđ'm, ſicut patet ex textu, ĩ arca ſaluatę fuerũt aues, beſtię, & ſil'r ſaluati fuerẽt hoĩes. p qđ deſignaẽ, q̃ ĩ arca ꝟtutũ ſaluanẽ cõtẽplatiui ad alta volãtes, & actiui in terra agẽtes: & ꝑlati vtriſq̃ ꝑſidẽtes. Quãtũ ad tertiũ oĩa q̃ fuerẽt extra arcã, mortua fuerũt, iõ diciẽ. h ℂ Cõſumptaq̃ eſt oĩs ca. &c. Nã excluſi ab ędificio ꝟtutis iã mortui ſunt morte culpę, licet adhuc viuant vita naturæ, ſicut dicitur Apoca. iij. a. Nomen habes q̃ viuas, & mortuus es.

Cap. VIII.

Pſalm.1.a. a ¶ Adduxit ſpiritum ſuper terram &c. Alchuin⁹. De illo
A ſpū intelligi pōt, de q̄ dictū eſt Spūs dei ferebaẗ, ſup aq̄s tūc ferebaẗ
Aſs, ✝ vnū vt cōgregatis in ✝ ſuū locum terra appareat: nūc adducitur, vt ablatis aquis diluuij, faciem terrę reuelaret. Poteſt per ſpiritum ventus intelligi, iuxta illud Pſalm. cvj, c. Et ſtetit ſpiritus procelle, cuius ſcilicet flatibus aq̄ recederet. b ¶ Reuerſæq́ʒ ſunt &c. Alchui. Videtur quod omnis fluuiorum decurſus per occultos meatus ad abyſſum redeant: Iuxta illud Eccle. j. b. Ad locum vñ exeūt flumina reuertentur. c ¶ Requieuitq́ʒ arca menſe &c. Iſidorus. Septenariam requiem ſignificat, & quia perfecti requieſcunt ibi ſupradictę quoq́ʒ quadraturæ numerus iteratur. Nam viceſimaſeptima die ſecundi menſis commendatur ſacramentum, & rurſus viceſimaſeptima die ſeptimi menſis confirmatur, cum arca requieuit. quòd enim promittitur in ſpe, exhibetur in re. ¶ Auguſtinus. Quęritur vtrum poſt centum quinquaginta dies hæc facta ſunt, an per recapitulationem om̄ia rememorata, quæ poſt quadraginta dies pluuiæ cœperunt fieri, vt hoc ſolum cētūq̄nquaginta dies pertineat, qđ vſq́ʒ ad ipſos montes aqua eſt exaltata, aut de fontibus abyſſi iam ceſſante pluuia, aut quia manſit in altitudine nullo ſpiritu ſiccante.
1 Reuerſeq́ʒ ſunt. Cętera verò, quæ dicta ſunt nō poſt cētū quinquaginta dies omnia facta ſunt, ſed commemorata; quæ ex fine quadraginta dierum fieri cœperunt. d ¶ Decimo enim menſe. Notandum, quòd decimo menſe apparuerūt cacumina montiū, q̄. xv. cubitis excеſſerāt aq̄ diluuij, q̄a ſacramenta æternæ q̄etis & gl̄ia reſurrectiōis (quā neſciuit ſapiētia ſupborū) intellexit eminētia ſctōrū p̄ impletionē p̄ceptorū. vñ Pſ. cxviij. n. A mādatis tuis itellexi. Et alibi Luc. x. d. Abſcōdiſti hęc à ſapiētib⁹ et prudētib⁹, et reuelaſti ea puulis.

☞ Egrediebatur

Cap. VIII.

R ECOR[a] a ¶ poſt inundationem. xl. dierū. datus eſt aūt deus[b] Noë, cūctorumq́ʒ[c] aīantiū, & oīum iumētorū, q̄ erāt cū eo a ¶ ſanctū uel uentum, cuius flatibus aqua recederet. in arca, & adduxit ſpiritūm ſup[b] terrā, & īminutæ ſūt aq̄, & clauſi ſunt fōtes abyſſi, & cataractę cœli, & p̄hibitę ſūt pluuię de cœ a ¶ uidetur quod fluuiorum & riuorum decurſus per uenas terræ ad matricem abyſſum redeant. lo. [b] Reuerſæ[1] ſūt aq̄ de terra eun[d]tes & redeūtes,[e] & cœperūt mi[f]nui poſt cētū q̄nquaginta dies. [c] Reqeuitq́ʒ arca mēſe ſeptimo,[g] uiceſimaſeptima die menſis ſu[h]per mōtes Armeniæ. At uerò[i] aquę ibāt, & decreſcebant uſq́ʒ ad decimum menſem. Deci[k]mo eṁ menſe primo die mēſis[l] apparuerunt cacumina mōtiū.

Nicolaus de Lyra.

Cap. VIII.

Diuiſio. R Ecordatus autem dominus Noë. Hic conſequēter deſcribitur ſtatus ipſius Noë in diluuio recedente: & priò deſcribitur aquarū receſſus, ſcđò hoīm de arca egreſſus, ibi: Locut⁹ eſt aūt dn̄s ad Noë dicēs: Egredere.
Recordari quō de⁹ dicatur. Circa primū ſic p̄ceditur, q̄a priò ſupficies montiū denudaẗ ſecūdò terrę planities deſiccaẗ, ibi: Cūq́ʒ trāſiſſent quadraginta dies. Circa primū ſic dicit. a ¶ Recordat⁹ eſt aūt dn̄s Noë. Nec eſt ſic intelligēdū, ꝙ aliq̄ obliuio cadat in deo, ſed ſcriptura loquiẗ ſecundū modū nr̄m loquēdi. Diciẗ eṁ aliq̄s alicui⁹ obliuiſci, quādo eū nō liberat à p̄ſſuris p̄ntib⁹ cū poſſit. & diciẗ ipſius recordari q̄n incipit eū liberare. b ¶ Et adduxit ſpiritū ſup terram. i. ventum ſiccū aq̄s diminuentē, vñ ſequiẗ: c ¶ Et imminutę ſunt aq̄. verūtamen quia iſta diminutio non ſufficeret, niſi oceanus ad ſuum locum rediret: Ideo ſequitur: d Reuerſæq́ʒ ſunt aquę de terra. Sicut enim p̄ pręcepū dn̄i egreſſæ fuerāt de oceano ſuper terram ita de terra regreſſę ſunt illuc. e ¶ Euntes & redeuntes. Per hoc deſignatur fluctuatio aquarū, & quo tp̄e aq̄ inceperūt minui, oſtendit. f ¶ Et cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies. In quibus obtinuerunt terras, vt ſupradictum eſt. & computatur iſte numerus à principio inundationis vſq́ʒ ad diem in quo cœperunt aquæ decreſcere ſecūdum communem opoinionem. g ¶ Requieuitq́ʒ arca menſe ſeptimo. ſcilicet anni illius. h ¶ Viceſimaſeptima die &c.
Ararath. Hebræus habet אררט Ararath. Et dicūt, ꝙ non ſignificat Armeniā ſed aliam terram, cui⁹ mōtes protēdūtur vſq́ʒ p̄pe Armeniam: & iō illi montes etiā vocanẗ mōtes Armenię. ¶ Aduertēdū eſt hic ꝙ in hebręo habetur. xvij. dies menſis: & ſecundū hoc nō pōt accipi menſis ſeptimus ille qui eſt ſeptimus in anno, quia à. xvij. die mēſis ſecundi, quo incepit diluuium vſq́ʒ ad decimūſeptimū menſis ſeptimi eiuſdem anni non fluxerunt centūquinquaginta dies, ſed deficiunt tres vel duo ad minus. & tamē oportet dicere, ꝙ aquæ cœperunt decreſcere, anteq́ʒ arca requieſceret: quia aquis exiſtentibus in fortitudine ſua, arca ſuper aquas deferebatur fluitando, & p̄ diminutionē aquarū accepit fundū & q̄euit. & ſecūdū hoc ſeptim⁹ menſis hic eſſet

ſis hic eſſet accipiendus à ſecundo menſe in quo incœpit diluuium C
& iſte eſt octauus menſis anni. ¶ Ad quorum intellectum ſciendum quod iudęi faciunt menſes per lunationes. duæ autem lunationes faciunt. lix. dies, & ideo primum menſem faciunt iudęi triginta dierum. ſecundum autem vigintinouem dierum. & ſic cōſequēter de aliis decem eodem modo combinando: & quia Moyſes ſcribebat iudęis, mēſes ſunt hic accipiendi iſto modo. Si autem à decimaſeptima die menſis ſecundi computentur dies centumquinquaginta. qui fluxerunt anteq́ʒ aquę incœperunt decreſcere, nō inuenientur completi decem & ſeptem dies menſis ſeptimi, accipiendo ſeptimum menſem illius anni, ſed deficiunt tres vel quatuor dies, vt patet conſiderando quantitatem mēſium dictā. i ¶ At vero aquæ &c. nō eſt intelligendū qđ ibi finierit decremētum aquarum ſimpliciter, ſed tantum aquarū q̄ excedebāt capita montium. ideo ſubditur:
Mēſis ſecūdū hebręos
k ¶ Decimo enim menſe: ſcilicet anni non enim poteſt hic accipi decimus à ſecundo menſe, quia eſſet vndecim⁹ mēſis anni: quia in litera diciẗ, ꝙ ab illa die qua apparuerunt cacumina montium. ſcilicet à prima die decimi menſis expectauit Noë quadraginta diebus, & poſtea ter ſeptem dieb⁹, qui ſimul iuncti faciunt ſexagintaunū. Menſis autem vndecim⁹ & duodecim⁹ illi⁹ anni non faciūt niſi quinquagintanouē dies; & ſic nō eſſet verum qđ dicitur in litera, ꝙ poſt illos lxj. dies prima die primi menſis anni ſequentis Noë aperuit tectū arcæ &c̄. l ¶ Primo die menſis apparuerūt cacumina mōtium. Et tunc primò arca fuit tota extra aquā. Ex hoc dicto & aliis prędictis pōt colligi, quot cubitis arca intrabat aquā, quādo aquę fuerunt in fortitudine ſua. Pateẗ eṁ qđ nō intrabat quindecim cubitis, quia aquę in fortitudine ſua excedebat mōtes quindecim cubitis, q̄m & tūc arca ferebaẗ. i. fluctuabat ſuper aquas. Si aūt tunc intraſſet aquā quindecim cubitis nō fluctuaſſet, quia fundus arcæ capita montium tetigiſſet, & ex hoc patet conſequenter, quòd tantum præciſe arca intrabat aquam, q̄ʒtum aqua excedebat montes quando arca primò requieuit ſuper montes. Ad hoc videndum, accipiendum eſt tempus à p̄io die quo cœperunt aquæ decreſcere, vſq́ʒ ad diem quo apparuerunt primò capita montium: quia tūc diminutę ſunt aquæ quindecim cubitis, quibus excedebant montes. *Dicitur* autē *in litera* quòd aq̄ cœperūt minui poſt cētū q̄nquaginta dies, qui accipiendi ſunt à primo die inundationis aquarum, & completę fuerunt ſeptimo menſe. xix. die incluſiue, & ſic in viceſima die ſeptimi menſis cœperunt aquæ decreſcere. *Dicitur in litera*, quod decimo menſe prima die menſis apparuerunt etiam capita montium. Ex quo patet, quod tunc primò completum eſt decrementum. xv. cubitorum, quibus aquæ montium cacumina excedebant. à viceſima autem die incluſiue mēſis ſeptimi vſq́ʒ ad primam diē decimi menſis fluxerunt. lxx. dies, q̄ ſi diuidanẗ p̄. xv. q̄ eſt numer⁹ cubitorū p̄dictorū, aſſignanẗ decremēto cuiuslibet cubiti. iiij. dies & dimidia, & ſexta p̄s vnius diei. Idē diciẗ in lr̄a ꝙ menſe ſeptimo. xxvij. die menſis, *requieuit arca ſuper montes. Ex* quo patet, quod à principio decrementi aquarum vſq́ʒ ad requiem arcæ fluxerunt tantum octo dies,
Arca ſuper mōtes q̄eſcit.
immінuūẗ aq̄ diluuij.

D

¶ Moraliter. Hic deſcribitur egreſſus de arca, quæ vt dictum eſt ſignificat ædificium virtutum, ideo per hunc egreſſum deſignatur mors iuſtorum in conſpectu domini precioſa. Pſal. cxv. a. tunc enim tranſeunt iuſti perfecti ad palatium cœli. ideo dicitur: a ¶ Recordatus eſt autem deus Noë cunctorumq́ʒ animantium. *ſcilicet ipſum* ad ſe vocando, & tunc egredietur virtuoſus de arca virtutum. Nam in patria non remanent cardinales, nec etiam de theologicis fides & ſpes ſaltem q̄ʒtum ad actus quos habent in præſenti. Et primò ponitur diluuij ceſſatio, cum dicitur: ¶ Et imminutæ ſunt aquæ, & clauſi ſunt fontes &c. areſacta eſt terra. quia per aquas inundantes ſignificantur vitæ præſentis tentationes, quæ poſt mortem ceſſant ab anima. Huius autem ceſſationis verus nuncius eſt columba, id eſt ſpiritusſancti gratia conſummata. Gloria enim eſt gratia conſummata, & quoniam ſancti ad gloriam tranſlati, tanto nobis magis proficiunt orationibus ſuis, quanto propinquiores ſunt domino maieſtatis, ideo ſubditur:
Moralit.

E

a ℭEgrediebatur.Iſi. Quòd poſt.xl.dies coruus nō rediit, aut aquis interceptus, aūt cadauere natante illectus, figurat immūditia cupiditatis teterrimos: & ideo his quę foris ſunt in mūdo nimis intētos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam id eſt eccleſiam baptiſmus occidit, ſeduci & teneri. ℭAugu. Quęritur vtrū coruus mortu⁹ ſit, an aliquo modo viuere potuerit? Si em̄ fuit terra, vbi requieſceret, ſimiliter columba requiē † inueniſſet. Vnde cōiicitur, ꝙ cadaueri potuit coruus inſidere, qđ naturaliter refugit colūba. b ℭEmiſit quoq;. Iſido. Emiſſa columba, nec inuēta requie reuerſa, ſignificat per nouū teſtamentum requiem ſanctis in hoc mūdo non eſſe promiſſam. poſt quadraginta em̄ dies emiſſa eſt, quo numero vita quę in mūdo agitur deſignatur. Strabus. Arca continet coruū & columbā, & eccleſia bonos & malos. Coruus emiſsus non reuertitur, quia reprobi illecebris ſęculi inhęrentes pereunt. Colūba rediit, portans ramū oliuæ virentibus foliis in ore ſuo, quia ſancti ſimplicitate gaudētes, munus pacis in ore portāt: dicentes. Pſal. cxix.a. Cum his qui oderūt pacem eram pacificus: cum lo. &c̄. c ℭReuerſa eſt. Queſtio eſt: Quomō columba nō inuenerit vbi reſideret: cum iam nudata eſſent cacumina montiū, ſecundum narrationis ordinem? Quod recapitulatione poteſt ſolui, vt poſterius narrata intelligant̄, quę facta ſunt prius, aut poti⁹ nondū ſic data fuerūt. d ℭExpectatis &c. Poſt ſeptē dies alios, dimiſſa columba propter ſeptenariam operationē ſpirituale, oliuę fructuoſum ſurculū † retulit, ſignās multos extra eccleſiam baptizatos, ſi pinguedo charitatis non defuerit, poſteriore tempore in ore columba, tanq; in oſculo pacis ad vnitatis ſocietatem † reduci.

Coruus emiſſus.

al's † non veniſſet.

Allegorice.

Non reuertebat̄, deeſt negatio in Heb.

Quō de columba redeunte.

† De ſacra. vnc.c. vnico ante fi.

al's † detulit.

al's † adduci.

e ℭPortans ramum. Alchui. Columba ramum oliuę expulſo teterrimo alite, ad Noē poſt diluuium portat, quia columba ſpiritusſancti ad Chriſtum poſt baptiſmum veniens, ramo refectionis & luminis pacē annunciat. f ℭExpectauitq; nihilominus ſeptem alios dies &c. Iſido. Poſt alios ſeptem dies dimiſſa columba, nec reuerſa, ſignificat finem ſęculi, quando requies ſanctorum erit, non in ſacramento ſpei, quo nunc eccleſia conſociatur, ꝗ̄diu bibitur quòd de latere Chriſti manauit, ſed in perfectione ſalutis, cum tradetur regnum deo & patri, vt in illa conſpicua contemplatione veritatis, nullis egeamus myſteriis. g Iſido. ℭSexcenteſimo primo anno &c. vitæ Noē id eſt paractis ſexcentis annis aperitur arcæ tectum, quia finita ſexta ætate ſęculi reuelatur ſacramentum. Viceſimaſeptima die ſecundi menſis dicitur ſiccata terra, tanquam finita ſit baptizādi neceſsitas. Quia in numero dierū. lxij. Ipſe eſt enim ſecundi menſis. xxvij. reſurrectionis tēpus exprimitur, quo baptiſmus completur. Qui numerus ex cōiunctione corpis & ſpiritus ſepties octonos habet vno addito propter vnitatis vinculū. h ℭMenſe ſecūdo. Stra. id eſt maior. Noē annū fecit in arca, & ipā die qua ingreſſus fuerat egreſſ⁹ eſt. Ingreſſus eſt em̄. xvij. die menſis ſecundi. Nunc dicit, quia egreſſus eſt ſeptima &. xx. die euiſdē mēſis. Sed ſciendū eſt quia ſi pręſenti diei addantur vndecim qualis luna hodie eſt talis erit poſt annū ipſa die. Quādo ergo Noē ingreſſus eſt. xvij. luna, vel ſeptimadecima dies menſis ſecundi fuit. Ideo poſt annum. xj. additis, fuit. xxvij. dies &. xvij. luna. ℭMyſtice. Menſe ſecundò &c̄. Sicut ſupra dictū eſt decimaſeptima die ſexcēteſimi anni aquis diluuij terra madefacta eſt, ſed viceſimaſeptima die ſecundi menſis arefacta eſt, quando præceptū eſt, vt de arca egrederentur: & pactum acciperent, ne vltra aquis diluuij perirent. In quo intelligi poteſt, quia per. x. &. vij. ſicut ſupra, ſtatus inchoantium ſignificari poteſt: quando vitiis abrenunciatur per. xxvij. promotio perfectorū in conſummatione virtutum. Si enim decem & ſeptem decem addas, fiunt vigintiſeptem. Si enim decem præceptis, quibus peccatis renunciatur, Euangelicam perfectionem adiicias, qua præcipitur ne ſolum non iraſci, ſed etiam inimicos diligere, & ſimilia. ad illam ætatem perfectionis perueniſti, in qua nec ſacramentis prædictis egeas, & de arca exiens, id eſt, de ſpe ad ſpem perueniens, requiem in ſacramentis promiſſam inuenies.

F

Siccātur aquę.

Hyſtorice.

Myſtice.

☞ Egredere de arca &c.

Cūq; trāſiſſent quadragīta dies: [a] aperiens Noē feneſtrā arcę, quā [b]

a ¶In Hebræo: Egreſſus eſt, exiens & reuertens: donec ſiccarentur aquæ.

[a] fecerat, dimiſit coruū: qui egrē[a]diebatur, & nō reuertebatur, do [d] [b] nec ſiccarētur aquæ ſup terram. Emiſit quoq; columbā poſt eū, [e] ut uideret ſi iam ceſſaſſent aquę ſuper faciē terræ. Quæ cum nō [f] [c] inueniſſet ubi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad eum in arcā. [g] Aquæ enim erant ſuper uniuerſam terram. Extenditq; manum [d] [1] & apprehenſam intulit in arcam. [h] Expectatis autem ultra ſeptem diebus aliis, rurſum dimiſit columbam ex arca †. At illa uenit ad eum ad ueſperam, por[e]tans ramum Oliuæ uirentibus [i] foliis in ore ſuo. Intellexit ergo Noē ꝙ ceſſaſſent tquę ſuper ter[f]ram: expectauitq; nihilominus ſeptē alios dies, & emiſit columbam, quę nō eſt ultra reuerſa ad [g] eum. Igitur ſexcēteſimo primo [k] anno, primo mēſe, pma die mēſis imminutę ſunt aquę ſup terram. Et aperiens Noē tectū arcę aſpexit, uiditq; ꝙ exiccata eſſet [l] [h] ſuperficies terræ. Menſe ſecū[m]do ſeptima & uiceſima die mē-

Nicolaus de Lyra.

G

☙ octo dies, in quibus aquę decreuerāt duobus cubitis ferę ſcd'm prædicta. Ex quo cōcluditur ſcd'm prædicta, ꝙ arca intrabat aquā tredecim cubitus & parū plus. Et iſta probatio procedit ſcd'm textū noſtræ tanslationis, vt patet ex prædictis. Si aūt ſcd'm literā Hebraicā quę habet, ſeptimo menſe, decimoſeptimo die menſis requieuit arca, procedatur: oportet accipere menſem ſeptimum non ſolum qui eſt ſeptimus in anno, ſed qui eſt ſeptimus à ſecūdo mēſe anni, in quo incepit diluuiū vt dictū eſt ſupra. Et iſte eſt menſis octauus anni, & tunc à principio decremēti aquarū vſq; ad requiem arcę fluxerunt dies vigintiſeptē, in quibus ſecundum prædicta aquę decreuerunt ſex cubitis imperfectè tamen. & ſecundum hoc arca intrabat aquam nouem cubitis, & parū plus. In toto autem iſto proceſſu accipiuntur mēſes ſecundum acceptionem Iudęorum, & ſic debēt accipi, ſed quomodo accipiantur, iam dictum eſt. Supponitur etiam, ꝙ aquę qualibet die decreſcebāt æqualiter, quod eſt ſatis probabile. a ℭCunq; tranſiſſent quadraginta dies. Hic conſequenter deſcribitur quomodo terrę planicies fuit deſiccata per vlterius decrementū aquarum. Cūq; tranſiſſent quadraginta dies ab apparitione capitum mōtium. b ℭAperiens Noē feneſtrā arcæ. Non fuit oſtiū per quod ingreſsi ſunt homines & animalia, ſed feneſtra, de qua ſupra dictum eſt. c ℭDimiſit coruum. Et hoc fuit vndecimo menſe anni. d ℭQui egrediebat̄ &c. Secundū cōmunem expoſitionem nō eſt intelligendum, ꝙ reuerſus ſit ad Noē aquis deſiccatis, ſed remanſit apud cadauera: vt cōmuniter dicitur, & eſt ſimilis modus loquendi. Matth. j.d. de Ioſeph & Maria, vbi dicitur: Et nō cognoſcebat eam, donec peperit filiū ſuū primogenitū, non ꝙ poſtea cogouerit. In hebræo dicit̄: Qui egrediebatur exiens & reuertens. Et hoc idē dicit Hiero. in li. de Hebrai. quęſt. quod exponūt hebræi dicētes, ꝙ coru⁹ emiſſus de arca non fecit legationē ſuā prout Noē intendebat ſed magis extra arcā volitabat quęrēs reingredi in arcā. Cauſam aūt huius aſsignāt aliqui hebręi, ſcilicet ꝙ coruus habebat Noē ſuſpectum de fœmella ſua. Ex quo patet in eis cæcitas magna, qui tam abſurda dicunt & credunt, imo etiam in hoc ſibi cōtradicunt. Dicunt em̄ (& ſatis apparet ex textu) ꝙ coitus fuit ſimpliciter interdictus à deo intra arcam. Sed quia translatio quam habemus de emiſsione corui videtur contraria Hebraicæ literæ, ideo poteſt ſic concordari: Qui egrediebatur & non reuertebatur, vt per hoc exprimatur intētio Noē. Ad hoc enim eum mittebat, vt per ſuum reditū haberet aliquod ſignū de ſiccatiōe aquarum. Sed quia non iuit ſecundū intentionem Noē, ſed magis reuerſus eſt ſtatim nullo ſigno apportato, ideo litera hebraica factū corui exprimit, cum dicit. Qui egrediebatur exiens & reuertens. Sed ſecūdum hoc dictum non remanſit apud cadauera, ſed quia aquę adhuc erant ſuper totā terram planā, vt dicitur infra: regreſſus eſt ad arcam, vt haberet paſtum. e ℭAmiſit quoq; columbam. Quia coruus non fecerat legationem ſuam. f ℭQuæ cum nō inueniſſet vbi requieſceret pes eius. Hoc videtur falſum, quia iam ante apparuerant cacumina montium. Sed dicendum ꝙ ex diutina mora aquarum ſuper totam terram, terra non erat deſiccata adhuc, ſed erat quaſi lutum, in quo nō libenter quieſcit columba. g ℭAquæ enim erant ſuper vniuertam terram. ſcilicet planam, quia iam ante cacumina montiū diſcooperta erant. h ℭExpectatis autem vltra. vij. diebus alijs. Ex quo patet ꝙ. xiiij. dies tranſierunt ab emiſsione corui. i ℭPortans ramū olinæ. In ſignum deſiccatiōis terræ. Sequitur. k ℭSexcenteſimo primo an. &c. Quia iam non apparebāt in ſupficie terræ. Ideo ſequit̄. l ℭViditq; ꝙ exiccata eſſet &c. Scilicet ab inundatione aquę. Verūtamen terra non erat adhuc ita ſicca & ſolida, vt eſſet apta ad ingreſſum animliū & hominū. Ideo ſequitur: m ℭMenſe ſecundo ſeptima & viceſima die &c. id eſt perfectè deſiccata & aptata ad ingreſſum animalium & hominum.

1 Manum ſuam.

Coru⁹ quare nō rediit

H

☙ Locutus eſt

A a ℂ Egredere de ar.&c. Iſti iuncti exeunt, qui diſiūcti intrauerūt, quia nūc caro cōcupiſcit aduerſus ſpm̄, & ſpūs aduerſus carnē. Sed in reſurrectione iuſtorū pfecta pace ſpiritui corp⁹ adherebit nulla mutabilitatis indigētia vł cōcupiſcētia reſiſtēte. b ℂ Et tolles &c. Aug. ingreſſa ſunt in arcā mūda & immūda aīalia, ſed poſt egreſſum nō offerunt deo niſi munda. Quod vō ait: Nō pcutiā oēm aīam viuā ſicut feci, & adidit, q̄ largitate bonitas donat indignis forte nō, teſt. indulgētia figurata eſt, vt pterita vltio ad legis ptineat ſeueritatē, hoc ad grē bonitatē. c ℂ Sēſus em̄ &c. Gre. in moral. lib. xxxviij. Nemo ſibi attribuat ſi cogitationes vicerit, quia corruptiōis malū qd⁹ qſq; ab ortu carnaliū deſideriorū ſuſpſit exercet in pueētu ętatis: & niſi hoc citi⁹ diuinę fortitudinis reprimat manꝰ, oē bonū naturę culpa vorat in pfundū. Neq; q plātat eſt aliqd, neq; q rigat, ſed q icremētū dat de⁹.

1. Cor. 3. b.

1 Ingredimini. vel repant vel generent.

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Locu.ē aūt do. ad Noē. Poſtq̄ deſcripſit diluuij receſſum, hic cōſeqnter deſcribit ipi⁹ Noē egreſſum, vbi ſic pcedit: qa prīo deſcribit obediētia egredietis, ſcd̄o deuotio offerentis ibi: Aedificauit autē Noē. Circa primū dicit ſic: b ℂ Egredere &c. Sicut em̄ ingreſſ⁹ fuerat arcā de mādato domini, ita ad egrediēdū expectauit eius mādatū. Egreſſus eſt aūt Noe anno reuoluto cadē die q̄ ingreſſus fuerat: Qd⁹ pbaī ſic, qa ſexcētelimo anno vitę ſuę mēſe ſcd̄o. xvij. die mēſis ingreſſ⁹ eſt arcā, & anno reuoluto illa dies fuit xxvij. mēſis ſecundi, in q̄ dicitur exiſſe: qa annus ſolaris excedit annum lunarem in. xj. diebus. Iudaei autem faciunt menſes p lunationes, & ſic accipiuntur hic vt dictum eſt. c ℂ Tu & vxor tua. In ingreſſu arcę dixit: Tu & filij tui, ſeparando viros à mulieribus. in exitu coniūgit vxorē cū viro, & ex modo loquendi oſtēdat q̄ ſicut in ingreſſu arcæ concubitus fuit prohibitus, ita in exitu fuit laxatus & impoſitus. vnde ſequitur: d ℂ Creſcite & multipli. &c. Nec iſtud refertur ad homines tm̄, ſed etiā aīalia & aues, quorum egreſſum pręceperat. & ſic patet q̄ etiam brutis tunc relaxat⁹ eſt coitus qui ante fuerat prohibitus. e ℂ Egreſſus eſt ergo Noē, obediens mādato dei. f ℂ Aedificauit

Diuiſio.

Qn̄ Noē egreſſus.

2 Odoratuſq;. Cal. iterpres Et ſuſcepit dominꝰ cū bn̄placito oblationē eius

3 Et ait ad eū: & dixit dn̄s in corde ipi⁹ ſub. Noē ·i· ita ſenſit i corde ſuo per deū.

4 In malū pna ſunt, mala eſt.

ſis areſacta eſt terra. Locutus eſt a autē deus ad [1] Noē dicēs. Egredere de arca tu & uxor tua, filij tui, & uxores filiorū tuorū tecū: cunctaq; animātia, quę ſunt apud te: ex omni carne tā in uolatilibus q̄ in beſtiis & uniuerſis reptilibus quę reptāt ſup terrā, educ tecū, & [1] ingredimini ſuper terrā. † Creſcite & multiplicamini ſup eā. Egreſſus eſt ergo Noē & filij eius, uxor illi⁹, & uxores filiorū eius cū eo: ſed & oīa aīantia, iumenta & reptilia, quę reptāt ſup terrā ſecundū genus ſuū, egreſſa ſunt de arca. Aedificauit autem Noē altare dn̄o: & tollēs de cunctis pecoribus & uolucrib⁹ mūdis, obtulit holocauſta ſup altare. [2] Odoratuſq; eſt dn̄s odorem ſuauitatꝭ, [3] & ait ad eū: Nequaq̄ ultra maledicā terræ ppter homines, Senſus em̄ & cogitatio humani cordis i [4] malū pna ſunt ab adoleſcētia ſua. Non igiꝭ ultra pcutiā oēm animā ſicut feci. Cunctis diebus, terrę ſemētis & meſſis, & frigus & ęſtus, ęſtas & hyems, nox & dies nō requeſcēt.

a Coniuncti exeūt uiri & fœminę, qui diſiūcti intrauerūt.

a Quia his replendus erat mundus, redditur primæ creaturæ benedictio.

a Corporali iudicio.

Seruiendo homini.

f ℂ Aedificauit autem Noē. Hic cōſequenter deſcribitur ipſius Noē deuotio, per hoc quod obtulit ſacrificium deo, gratias agens de ſua liberatione. g ℂ Odoratuſq; eſt dominus. In hoc oſtenditur acceptatio diuina, & p cōſequēs Noē bonitas & deuotio declaraī: quia tales oblatiōes nō erant acceptæ deo, niſi ex fide & deuotiōe offerentiū, & quia propter gratitudinē in aliquo beneficio hō mereī aliud beneficiū, iō poſt beneficiū liberationis daī beneficiū aſſecurationis, cū dicit: h ℂ Nequaq; vltra &c. eam generaliter diſſipando per diluuiū. i ℂ Propter homines. i. propter pctā hoim, & cauſa ſubdiī Senſus em̄ & cogitatio &c. Sequiī: k ℂ Cūctis die. terræ &c. ſecūdū hebręos hic diuidūtur ſex tpa, & cuilibet tēpi duo mēſes attribuūtur. Tēpi ſemētis attribuiī medietas ſeptembris, & totus October & medietas nouembris. Tēpori frigoris aſſignatur medietas Nouēbris, & totus Decēber & medietas Ianuarij. Tempori verò hyemis medietas Ianuarij & totus Februarius & medietas Martij: & ſecundū eos grauius eſt tēpus frigoris q̄ hyemis. Tēpori meſſis attribuitur medietas Martij totus Aprilis & medietas Maij. In terris enim callidis aliqua tempeſtiua incipiunt colligi circa finem Martij, & maxime ſecundum menſes Iudæorum, quia primus menſis Hebręorū cui correſpōdet Martius, ſemper concurrit cum aliqua parte Aprilis, & aliquādo ferè totus includitur. Tempori æſtatis attribuitur medietas Maij & totus Iunius et medietas Iulij. Tempori æſt⁹ attribuitur medietas Iulij & totus Auguſtus & prima medietas Septembris. & eſt tēpus æſtus grauius in calore q̄ tēpus æſtatis: & ideo ſic nomiatur ſicut & de frigore & hyeme dictū eſt in contraria qualitate. l ℂ Nox & dies. Iſta circūeunt oīa tēpor. m ℂ Nō requieſent. Id eſt prædicta non ceſſabunt decætero propter diluuiū, ſed deducētur ſecundum ordinem ſuum.

✻ d ℂ Creſcite & multiplicamini ſuper terram: ſcilicet viuentium, vt per orationes veſtras electi transferātur ad veſtrum cōſortiū. Ideo ſubditur: e ℂ Egreſſus eſt ergo &c. quia p orationes ſanctorū & miniſteriū angelorū electi egrediunī de vita pręſenti & trāſferunt ad cœleſtia Luc. xvj. e. Factū eſt aūt vt moreret̄ mēdic⁹ & portaret̄ ab angelis in ſinū abrahę. Qd⁹ nobis cōcedat &c̄.

C Oblatiōes acceptę deo.

1 Præcipitur Noe egredi arcam. Tēporū diuiſio ſcd̄m hebræos.

† ſupra. 1. c. & d. & iſra 9. a.

Egredit.

Offert holocauſtum deo acceptū.

D Diluuium vniuerſale nō vltra faciū.

† 12. q. 1. c. 1. Cor hois malū ſupra 6. a.

Moralit.

ADDITIO.

ℂ In ca. viij. vbi dicit̄ in poſtilla: Ex hoc dicto & aliis prædictis poteſt colligi &c.

ADDITIO.

ℂ Inquirere quot cubitis arca intraſſet aquam tempore diluuij, videtur magis curioſum q̄ vtile, cum non ſolum habere noticiam certam de hoc nullam prętat cognitionem vtilem in credendis nec in agendis, ſed nec etiam requiritur ad planam literę expoſitionem q̄tumcūq; enim arca aquam intraſſet ſiue plus ſiue minus, non variatur ex hoc aliquid in expoſitione literæ, vt patet intuenti. & ideo Gloſſa noſtra mentionem de hoc non facit, nec vt credo aliqs ſanctorum, nec etiam doctorum hebręorum, niſi ſolum Ra. Sa. qui in huiuſmodi vanis quęſitis per modum quęſtionis facit longam altercationem. Dato etiam, qd⁹ hęc inquiſitio requireretur vel eſſet, aliqualiter vtilis, rationes tamen à poſtillatore ad hoc probandum inductę nullam videntur habere efficaciam: Nam pręſupponit ad hoc probandum quędam manifeſtè non vera. Dicit em̄ primò, quod ſi arca intraſſet aquam quindecim cubitis, q̄ nō fluctuaſſet, eo quòd fundus arcę capita montium tetigiſſet, quod non eſt verum. nam potuiſſet arca fluctuare in locis non montuoſis, q̄ ſunt maior pars & pcipua vniuerſæ terræ. non enim neceſſe erat q̄ ſemper archa tranſiſſet ſuper capita montium, vt manifeſtum eſt. Vult etiam deducere quòd decrementum cuiuſlibet cubiti durauit per quatuor dies & dimidium & ſextam partem vnius diei; & hoc diuidendo. lxx. dies (qd⁹ fuit tempus decrementi) per quindecem partes, qui eſt numerus cubitorum, quibus aqua excedebat montes, vt largius hoc videtur deduci in poſtilla. Quæ quidem deductio manifeſtè inualida. Quod ſic patet: Nam cum aqua de ſui natura ſit fluida, oportet q̄ orbiculariter ſe habeat circa centrum. Ex quo ſequitur, q̄ multò maior quantitas aquæ continebatur in ſummo cubito primò exiccato, quod eſt remotius à cētro, q̄ in cubito immediatè ſequente, quod eſt propinquius centro, & per conſequens minoris capacitatis, & ſic de ſequentibus, in tantum q̄ cubitus vltimus, qui terram immediatè circundabat, continebat minorem quantitatem aquę reſpectu cuiuſcunq; cubiti ſuperioris, vt ſatis patet cuilibet aduertenti. Præſuponitur etiam in dictis ſuis (licet non exprimat) q̄ ſuper montes Armeniæ in quibus requieuit arca, creuerunt aquę. xv. cubitis: Et hoc eſt ignotum ſeu incertum. Nam ſi montes Armeniæ non ſunt de altiſſimis montium, tunc aqua creuit ſuper eos plus q̄. xv. cubitis. Exceſſus enim cubitorū. xv. intelligendus eſt reſpectu ſummorum montium, vt patet per literam dicentem: Opertiq; ſunt mōtes excelſi ſub vniuerſo cœlo. xv. cubitis. Præſupponit etiam q̄ aquæ qualibet die decreſcebant æqualiter, quod dicit eſſe probabile. Quod quidem præſuppoſitum non facit ad propoſitum ſuum concludendum. Nam dato q̄ tanta quantitas aquę decreſceret vna die ſicut in alia, ex hoc tamen non ſequitur, q̄ tanta quantitas cubiti ſeu altitudinis aquæ decreſcat in vna die ſicut in alia, ratione iam dicta. Nam vnus cubitus in altitudine poſitus eſt multo maioris capacitatis, quàm alius cubitus non in tanta poſitus altitudine, vt dictum eſt. Si autem quis dicat, cum prædicta quæſtio (vt dixi) ſit potius curioſa quàm vtilis, cur circa eam tantam fecerim altercationem? Dicendum, quòd hoc introduxi ad oſtendendum ineptitudinem ipſius. Ra. Sa. in expoſitione

E expoſitione ſacræ ſcripturæ, licet eū frequēter alleget poſtillator.

REPLICA Corectorꝫ cōtra Burgē. In ca. viij. vbi poſtillator attēdit varias ſanctorū opiniones de arcæ quātitate: Quibuſdā ſentiētibꝰ, ꝙ eiꝰ quātitas attēdēda eſſet ſcd'm cubitos geometricos, aliis ſcd'm cubitos vſuales, ſic ꝙ beatꝰ Augu. Origenē cōmendās. xv. de ciui. dei ca. xxvij. ſtat cum prima mēſura, concludens ꝙ qui talē magnitudinē nimiā reputāt, cogitēt centū annos quibꝰ fabricata eſt arca. Vnde & Glo. ordi. allegās eundē btm̄ Augu. dicit ꝙ ſi p Noē & tres filios eius in centū annis arca tantę magnitudinis fabricari nō potuit, non mirū alios artifices aſſumptos &c̄. vide in glo. xviij. Idcirco videbaꝛ idē poſtillatori rationabiliter diſputandū de arcæ ingreſſu in aquam, ſciēs ꝙ oportet naues magnas plus ingredi q̄ minores, concludēs ꝙ non potuit ſecurè ingredi quindecim cubitis, ſed minus, quia al's periculū fuiſſet naufragij ad cacumina montiū, quę tm̄ quindecim cubitis fuerunt cooperta: Quam diſputationē Burgē. valde ægre ferens poſtilatorē pro curioſitate reprehēdit plus exiſtens curioſus (ne dixerim vanus) quia vana aſſumit ad reprobationē poſtillatoris. Primò nanq; dicit poſtillatorē aſſumere quędam manifeſtè non vera, in hoc ꝙ dicit arcā latam ſup montium cacumina nō fluctuaſſe, ſi quindecim cubitis ingreſſa fuiſſet aquas. Hoc dicit eſſe falſum ex medio qd' in vico ſtraminū non valuiſſet, videlicet ꝙ arca poſſet in locis non montuoſis fluitare: Non erat inquit neceſſe ꝙ arca ſemper tranſiret ſup capita montiū. Ecce q̄tum cōcludit: Cōceſsis em̄ illis adhuc

illis, adhuc ſtat dictū poſtillatoris. Qd' ſi aliquando impetu aquarū & ventorū arca fuiſſet lata ſup cacumina montiū, vtiq; naufragium tactu arcę ad mōtes affuiſſet in illo caſu ſcilicet ſi quindecim cubitis aquam intraſſet. Quòd aūt aliquādo, & ſi non ſemp, arca ferreꝛ ſup cacumina, oportet Burgen. cōcedere, niſi velit fingere miraculū: & ſic nihil valet ipſiꝰ argumentū. Qd' aūt ſecūdò Burgen. dicit cōtra Decremēti æqualitatē, non valet, imo ſuę proprię aſſertiōi contradicit. Dixit em̄ ſuprà de opere tertię diei, ꝙ elementū aquę ſit eccentricū &c. nunc aūt dicit ꝙ de ſui natura fluidum, oportet ꝙ orbiculariter ſe habeat circa centrū. Eadē em̄ ratione, quia fluidū, nō oportet ꝙ nunc ſit eccentricū: Vbi ſatis fuiſſet dicere: Qd' ſicut arida in principio apparens pro hominū generatione, cooperta fuit, ita ex alia parte nunc cooperta, tēpore diluuij fuiſſet denudata, & redeūdo diuina iuſsione ad locū ſuum diluuium ceſſaſſet, & ſic probabilia eſſent quę dixit poſtillator, & Burgē. improbauit. Sententia iſta trahi poteſt à beato Auguſti. xvj. de ciuitate dei, ca. ix. vbi dicit ꝙ nulla diſcretiōis ratio aſsignari valeat, quare terra apud nos debeat diſcooperiri, & non infra nos, & ſic cōiecturari poſſent antipodes. q. d. ꝙ quia ſola dei voluntas poteſt aſsignari pro cauſa, ꝙ aqua relicta ſuę naturæ, quia fluida, quare tēpore diluuij à parte infra nos denudata defluxiſſet ad partes noſtras, & refluxiſſet iuxta arbitriū diuinæ voluntatis, & ceſſaſſet diluuium, vel dicatur ſi placet ſicut dictum eſt ſupra ca. j. correcto. iij. G

GLOS. ORDI.

Cap. IX.

Benedicit Noe. — BEnedixitq; deus Noē & filijs &c. a ℭ Creſcite & multiplicamini. Homo in terrorē cæteris animalibꝰ præ- Cōfirm. cōiugij. ſupra 1. c. 8. c. — ponitur, in ſolatiū tranſactæ vindictæ, & ne al's † īplete pauci hoīes à pluribus beſtiis opprimanꝛ, & ſciāt ſe irrōnabilibꝰ, ſed nō rationabilibꝰ dñari. Hō dñatur beſtiis. b ℭ Et terror veſter &c. Grego. Homo nō ratiōabilibꝰ, ſed irrōnabilibꝰ prælatus eſt natura: ideo diciꝛ ei, vt ab aīalibus, Hoī rurſū oīa ſubiiciūtur. F nō ab hoībus timeaꝛ: quia cōtra naturā, ſupbire eſt, ab æquali velle timeri. Vnde antiqui Antiq non reges ſed paſtores. patres non reges hoīm, ſed paſtores pecorū fuiſſe dicunꝛ. Oēs ergo hoīes natura æquales genuit, ſed pro variis meritis, aliis alios diſpēſatio dei iuſta, ſed occulta præponit, vt hu- Concesſio ciborū omniū p̄ter ſuffocatū. mana formidine peccare metuāt, qui diuina iudicia non formidāt. Non aūt prępoſiti ex hoc timore ſupbiant, in quo non ſuā gloriā, ſed ſubditorū quęrāt iuſticiam. Non em̄ hominibus ſed beſtiis dominātur: quia ex qua pte beſtiales ſunt, ea formidini ſubſtrati ſunt. Manu ergo humilimæ cōſiderationis præmendus eſt tumor elationis, Si em̄ apud ſemetipſam mens deſcēderit de vertice culminis, inueniet planiciem naturalis æquitatis, vt non præeſſe gaudeat, ſed prodeſſe.

c ℭ Carnem cum ſanguine. Iſido. Dantur eis cuncta animalia in eſcam, quia in Al's † cūcta rum. vocatione gentiū ad fidem nulla diſtātia eſt, quod in diſco petri figuratur. Saguinē manducare ꝓhibenꝛ, ne vita priſtina quaſi ſuffocata in cōſciētia teneatur, ſed effundatur per confeſſionem. Eſus carnium cōceſſus videtur poſt diluuiū, ꝓpter infœcūditatē terræ, & hominis fragilitatē.

Ecce

Cap. IX.

a BENEdixitq; deus Noē et filiis eius, et dixit ad eos: Creſcite et mul† tiplicamini: & † replete terram, & terror b
b ueſter ac tremor ſit ſuper cūcta
ℭ Non hominibus ſed irrationalibus præponitur homo.
animalia terrę, & ſuper omnes uolucres cœli, cū uniuerſis quę mouentur in terra. Omnes pi- c
ℭ Poteſtati.
ſces maris manui ueſtrę traditi ſunt, & omne quod moueꝛ & uiuit, erit uobis in cibū. Quaſi ole- d
ra uirētia tradidi uobis oīa, ex- e
ℭ Quia ſedes animę in ſanguine eſt.
c cepto ꝙ carnē cū [1] ſanguine nō comedetis. Sanguinē enim ani- f
marum ueſtrarū requirā de ma- g
a ℭ Fortium hominum.
nu† omniū beſtiārū, & de manu

Nicolaus de Lyra. Cap. IX

Diuiſio. — BEnedixitq; deus Noē & filijs eius, Et dixit ad eos &c. Hic cōſequēter deſcribiꝛ ſtatꝰ Noē poſt diluuiū, & Primò q̄tum ad dei beneficiū: Secūdò quātum ad ipſiꝰ exerciciū, ibi: Cœpitq; Noē vir agricola. ℭ Circa primū primò deſcribiꝛ dei beneficiū quantū ad collationē boni: Secundo quantū ad amotionē mali, ibi: Hoc quoq; dixit deꝰ ad Noē. ℭ Circa primū deſcribiꝛ primo beneficium ipſius dei erga Beneficiū dei erga Noe. Noē & filios eiꝰ in ſpiritualibꝰ, cū diciꝛ: Benedixitq; deꝰ Noē & filiis eius, gratiā ſuam in eis augmētādo. Secūdò tāguntꝛ dei beneficia in temporalibꝰ, & primo quantū ad conſeruationē ſpeciei: quæ eſt per generationē, cum dicitur: Creſcite & multiplicamini &c̄. Secundò quātum ad præſidētiam dominij ſuper bruta, cū ſubditur: b ℭ Et terror veſter &c. Non tamen ſic eſt intelligendū, ꝙ ipſi & filiis eius ſit datum tātum dominiū ſuper animalia, ſicut habebat Adā in ſtatu innocētiæ; ſed quia ſunt ⁎ domeſticabilia p hominem, & natu ⁎ Domabilia.

NICO. DE LY.

minē, naturaliter timent faciē hominis. Tertiò tangitur beneficium dei quātum ad conſeruationem indiuidui p nutritiōem, cū dicitur: c ℭ Omnes piſces ma. &c. Cōceſſū veſci carnibꝰ & piſcibꝰ. S-1- Tunc em̄ conceſsit eis deus ꝙ poſſent veſci piſcibꝰ & carnibus duplici ratiōe. Vna quia terra per diluuiū fuit peiorata, vt dictum eſt ſuprà: & ideo terrenaſcentia non ſunt ita nutritiua ſicut ante. Secūda, quia natura humana facta eſt fragilior, & ideo conceſſus eſt eis victus lautior, vnde ſequiꝛ: d ℭ Quaſi olera virētia &c. Id eſt ſicut homini primo conceſsi veſci oībus terrenaſcentibus, ita vobis cōcedo veſci piſcibus & carnibus. H

e ℭ Excepto ꝙ carnē cum ſanguine nō comedetis. Ab illa generalitate iſtud excipitur. Et exponitur à Iudęis vno modo ſic: Carnē cum ſanguine id eſt mēbrum abſciſum de animali viuo: quia iſtud videꝛ crudele & inhumanū. Alio modo, vt p hoc intelligatur prohibitum, ſtrangulatū, ſummerſum & p ſe mortuū, & hmōi quod moritur abſq; ſanguinis effuſione. Tertio modo intelligiꝛ, vt p hoc intelligatur prohibitꝰ eſus ſanguinis ſepatim à carnę, acſi diceret: Carnē cū ſang. &c̄. id eſt licet eſus carniū ſit vobis cōceſſus nō tamen eſus ſanguinis. Quarto mō ſic exponitur Leuit. xvij. c. ꝙ ſi aliquid acciperet venatione vel aucupio, prius deberet effundi ſanguis q̄ comedereꝛ, Et ratio huius exceptiōis ſubditur. [1] ſanguiē aīa eiꝰ q̄ eſt ſanguis eiꝰ. f ℭ Sanguinē em̄ animarum veſtrarum. Id eſt corporū animatorū. g ℭ Requirā de ma. &c. Quod exponiꝛ dupl'r. vno modo quia deus requirit vltionē de homicidio, nō ſolū ſi fiat manu hoīs immediatè, ſed etiā fiat mediātibus beſtiis, ſicut tyranni tradebāt martyres beſtiis deuorādos. Alio mō, vt homo nō ſolum puniaꝛ ꝓpter homicidiū, ſed etiā beſtia ſi interficiat hoīem, ꝓpter facti horrorē, q̄uis aīal brutū peccare nō poſsit. vñ et Leuiꝛ. xx. c. diciꝛ: Qui cū iumēto et pecore coierit morte moriaꝛ, pecꝰ q̄q; occidite.

De manu viri

Moraliꝛ. — Moraliter. a ℭ Benedixitq; deꝰ Noē & filiis. Ca. IX. eius. Per Noē aūt & filios eius intelligiꝛ bonꝰ prælatus & ſubditi eum imitātes, quos ſaluat à diluuio viciorū. Ideo bene diciꝛ: ℭ Benedixitq; deus Noē & filiis eius. Et quia nō ſolum ſaluat eos à vitiis, ſed etiā multiplicat in ſpiritualibus bonis. Ideo ſubditur: † ℭ Creſcite & multiplicamini &c. Sequiꝛ: d ℭ Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Per hoc autem ꝙ debilitata in diluuio humana natura, conceditur eſus carniū & piſciū: oſtenditur ꝙ ſubueniēdum eſt neceſsitati debilium: Excipitur ſanguis per quem ſignificatur peccatum, quod non eſt alicui concedendum: Pſalmo. l. c. Libera me de ſanguinibus deus deus ſalutis meæ &c̄. Contra verò timorem diluuij ſignū datur: cum dicitur:

⁎ Ecce ſtatuam

a ¶ Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos, &c. Teſtamentum poſuit deus inter ſe & homines, & omnem animam viuam, ne perdat eam diluuio, arcum ſcilicet qui apparet in nubibus, qui nunquam niſi de ſole reſplendet. Illi enim non pereunt diluuio ſeparati ab eccleſia, qui in prophetis & in omnibus ſanctis ſcripturis tanquam in dei nubibus agnoſcunt gloriam Chriſti, non ſuam quęrunt: Sed ne adoratores huius ſolis intumeſcant, ſciãt ita Chriſtum ſignificari per ſolem, ſicut per leonem, ꝑ agnũ, per lapidem, ſimilitudinis cauſa, non proprietatis ſubſtantia. b ¶ Arcum meum ponã in nubibus & erit ſignum fœderis inter me, & inter. Alchu. Arcum dedit deus in ſignum ſecuritatis, ne homines formidoloſi timerent altero diluuio deleri pluuiarum inundationes ſępe cernentes. Hic in cœlo poſitus eſt, vt ab omnibus videri poſsit, & pro quacunq; tribulatione ad eum attollamus oculos cordis, qui habitat in cœlis, quia verò arcus non eſt, niſi ex radiis ſolis & humida nube, videtur ꝙ ante diluuium nõ fuiſſent pluuiæ. Poterat autem ex rore & fontium inundatione terra fœcundari. ¶ Strabus. Arcus duos habet colores, ceruleum & ignem, qui duo iudicia exprimunt. Vnum aquę, quod præteriit. Aliud ignis, quod venturum creditur in fine ſeculi. Vnde ceruleus color extrinſecus. Ignens verò intrinſecus.

1 Viri frĩs eius, eſt hebraiſm⁹ ꝑ vniuſcuiuſ ꝙ hoĩs vel intellige vt ꝟtit calde⁹ iterpres vir q effuderit ſanguinẽ frĩs ſui.
2 In homĩe lxx. pro ſanguine hoĩs calde⁹ inter ꝑs cũ teſtib⁹, alij ꝟtũt per hoĩem, alij hebraiſmũ eſſe volũt ſanguinẽ hoĩs ĩ homine, i. humanũ ſanguinẽ.
3 Ingredimini, vel generationẽ facite.
4 Impete eam, multiplicemini.

hominis. De manu [1] uiri & fra- [a]
¶ Omnem hominem fratrem omnis hominis uult intelligi: quia ex uno omnes.
tris eius requiram animam hominis. † Quicunq; effuderit [b] humanum ſanguinem, [2] fundetur [c] ſanguis illius. Ad imaginem [d] quippe Dei factus eſt homo. † Vos autem creſcite & multiplicamini, & [3] ingredimini ſuper terram, & [4] implete eam. Hæc quoq; dixit deus ad Noë [e] [a] & ad filios eius cum eo. † Ecce † ego ſtatuam pactum meum uobiſcum, & cum ſemine ueſtro poſt uos, & ad omnẽ aĩam uiuẽtẽ, quę eſt uobiſcũ tã in uolucrib⁹ q̃; in iumẽtis & pecudib⁹ terræ cunctiſq; quę egreſſa ſunt de arca & uniuerſis beſtiis terræ. Statuam pactũ meum uobiſcũ, & nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluuij, neq; erit deinceps diluuium diſſipans † terram. Dixitq; deus: Hoc † ſignum fœderis quod do inter me & uos, & ad omnem animam uiuentem, quę eſt uobiſcum in generationes ſempi- [b] ternas. Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram. Cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei uobiſcum, & cum omni anima uiuente, quę carnem uegetat, & non erunt ultra aquę diluuij ad delendam uniuer-
a ¶ Ceruleo colore deſignans præteritum diluuium, igneo futurum iudicium.
ſam carnem. Eritq; arcus [a] meus in nubibus, & uidebo † illum,
¶ Initii uel habiti.
& recordabor fœderis ſempiter [f] ni, quod pactum eſt inter deũ & omnẽ animam uiuentẽ uniuerſę carnis, quę eſt ſuper terram. Dixitq; deus Noë: Hoc [1] erit ſignũ [g] fœderis, quod cõſtitui inter me & omnem carnem ſuper terram.

Nicolaus de Lyra.

Eran

a ¶ De manu viri & fratris eius requiram &c. Hoc ſimiliter dupliciter exponitur. Vno modo ſic: De manu viri id eſt fortis, & audacis. & de manu fratris, id eſt q̃tũcunq; propinqui, vt per hoc oſtendatur, ꝙ homicida non euadet diuinã vltionem, nec propter fortitudinem ſuam, nec propter propinquitatẽ. Alio modo vt per hoc intelligatur pœna homicidij voluntarij, cum dicitur: De manu viri, & caſualis ſeu fortuiti, cum dicitur: Et de manu fratris eius id eſt de manu illius qui diligebat occiſum, tanq; fratrem proprium, quia etiam talis homicida lege punitur. Deberet enim fugere ad vnam ciuitatẽ refugij, & ſic manere quaſi exul à ciuitate ſua vſq; ad mortẽ ſummi ſacerdotis, vt habetˀ infra Numeri. xxxv. d. b ¶ Quicunq; effuderit humanum ſanguinem: ſcienter & à propoſito. c ¶ Fundetur ſanguis illius. Et ratio ſumitur propter dignitatẽ naturæ humanæ, cum ſubditur: d ¶ Ad imaginem quippe dei factus eſt homo. Et patet. e ¶ Hæc quoq; dixit deus ad Noë. Hic conſequenter deſcribitur dei beneficium erga Noë, & poſteros eius quantũ ad amotionem mali. Licet enim iam aſſecuraſſet eos de diluuio amplius nõ futuro per verbum, hic amplius aſſecurat per ſenſibile ſignum, videlicet per apparitionem iridis tẽporibus pluuioſis, & patet litera vſq; ibi: f ¶ Et recordabor fœderis ſempiterni, quod pactum eſt inter &c. Non quia obliuio cadat in deo, vt ſupra dictum eſt, ſed dicitur recordari alicuius quãdo ſubuenit ei, quia ſic ſubueniẽdo ſe habet ad modum recordantis ipſius. g ¶ Hoc erit ſignum fœderis, quod conſtitui inter me & omnem carnem ſuper terram. Tunc enim dominus fecit apparere iridem, & oſtẽdit ipſi Noë, vt de cætero cognoſceret iſtud ſignum cum ſua poſteritate. ¶ Circa hoc autẽ queritur: Quomodo iris ſit ſignũ fœderis, cum procedat ex cauſa naturali? Et dicunt aliqui: ꝙ vſq; ad diluuium non fuerat pluuia, nec iris apparuerat. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, cum pluuia fiat ex diſpoſitione aëris & motu ſtellarum, & iſtæ cauſæ multo tempore præceſſerant. Propter quod non eſt veriſimile, quin & effectus conſecutus ſuiſſet multis vicibus. & ideo alij dicunt, ꝙ licet præceſsiſſent nubes & pluuiæ, non tamen fuerat nubes in tali diſpoſitione, ꝙ ibi generaretur iris. Quia ad generationem iridis requiritur nubes denſa, & ante nubem denſam nubes rorida, vt habetur tertio Metheororum. quia iris generatur in nube per modũ ſpeculi: vbi requiritur receptio in roratione, & terminatio in denſitate nubis, ſicut in ſpeculo requiritur perſpicuitas vitri, & denſitas plumbi terminans. Dicunt igitur ꝙ primò facta eſt talis diſpoſitio quando deus oſtendit ipſi Noë iridem: Sed hoc non videtur, quia ſecũdum Auguſtinum, deus res quas condidit, ſic adminiſtrat, vt eas ꝓprios motus agere ſinat: & ideo cum talis apparitio fiat ex cauſa naturali, non eſt veriſimile, cum multoties præfuit eius cauſa, qui & per conſequens effectus cõcomitabatur. Vnde idem inconueniens eſt negare ꝙ pluuia ante diluuium fuerit, & ꝙ iris apparuerit, vt videtur. Suppoſito igitur ꝙ apparuerit ante diluuium. Dicũt aliqui ꝙ nihilo minus poſt diluuium eſt datum in ſignum diluuij non futuri: Nec eſt ſignum ad placitum, vt nomina ſignificant res, ſed eſt ſignum naturale, ſicut digeſtio vrinæ eſt ſignum futurę ſanitatis, vel mortis non futuræ ex illa ægritudine. ¶ Ad cuius intellectum præmittunt modũ generationis iridis, quia non generatur tempore multum ſicco nec multum pluuioſo, eò ꝙ generatur in nube rorida oppoſita ipſi ſoli, & hoc quando ſunt vapores in aëre ſufficientes ad generationem talis nubis. Non tamen ſunt in tanta abundantia, quin calor ſolis poſsit eas deuincere, ſic ꝙ non ſequitur ex eis magna pluuia. & eſt ſignum naturaliter ſignificans diluuium nõ futurum de propinquo, quia ſignat remotionem diluuij de propinquo futuri, ſcilicet remotionem vaporum in tanta multitudine ꝙ inde poſſent generari pluuiæ in tanta abundãtia, ꝙ ſequatur diluuij inundatio: Verũtamen quia talis diſpoſitio aëris non ſemper durat, ideo vna apparitio non eſt ſignum diluuij decætero non futuri, ſed apparitio continuata per frequentem apparitionem, & ideo dicũt ꝙ ante diluuiũ non fuit ſignum diluuij non futuri, quia talis appitio fuit interrupta magno tẽpore ante diluuiũ. Sed hoc dictum videtur eſſe contra veritatem & contra textum. Accipit enim cauſam diluuij partialem pro totali, ſcilicet ꝙ pluuiæ fuerint & poſsint eſſe tota cauſa, quod eſt falſum. Quia diluuium generale de quo eſt queſtio, non poteſt cauſari naturaliter, vt dictũ eſt ſupra. vij. ca. Item contra textũ qui cauſam diluuij actiuã attribuit virtuti diuinæ ex influentia ſpeciali, & materialem principalem aquis Oceani virtute diuina eductis ſuper terram, & multiplicatis vltra cacumina montium quindecim cubitis. Vnde ſupra ſexto ca. dixit dominus: Ecce adducam aquas diluuij ſuper terram, quantum ad cauſam efficientem. Et ſeptimo ca. quantum ad cauſam materialem dicitur: Rupti ſunt omnes fontes abyſsi magnæ, & cataractæ cœli apertę ſunt. Ex quo patet

¶ Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos & ad omnem animam viuentem, quæ eſt vo. &c. Et hoc ſignum eſt cœleſtis arcus, per quem ſignificatur Chriſtus, in quo eſt forte lignum & chorda mollis, per quę ſignificatur virtus diuinitatis, & fragilitas humanitatis, & ſicut in arca chorda mollis flectit lignum, ſic in paſsione humanitatis flexus fuit rigor iuſtitiæ & ſeueritatis. Qui verò fide pura & deuotione reſpiciunt hunc arcum, ſecuri ſunt à diluuio vitiorum. Eccleſiaſtici. xliij. b. Vide arcum & benedic eum qui fecit illum. Sequitur:

Cœpitq; Noë

Marginal notes: Beneficiũ dei erga Noë. — Ius gladij. † Mat. 26. e. Apo. 13. c. — † ſupra. j. c. d. 8. d. — † Eſa. 54. c. — Pactũ dei cũ Noë nõ rurſum diluuiũ fore. Iſa. 54. c. — alˀs † oẽm. alˀs † eſt. — Sãguinẽ cõfirmamus. fœdus iris in nubibus eccĩ. 43. b. — † alˀs. nõ habet illum. — 1 hoc eſt ſignum. — Moralitˀ.

a Erãt igitur filij Noë qui egreſsi
a ¶Nomen uel nominatus. b ¶Callidus. c ¶Latitudo.
ſunt de arca, Sẽm, Chãm, & Iã-
pheth. Porrò Chã ipſe eſt pater b
Chanaã. Tres iſti ſunt filij Noë
et ab his diſſeminatũ eſt om̃e ho
minũ gen⁹ ſup uniuerſam terrã. c
¶Chriſtus homo factus.
Cœpitq; † Noë uir agricola ex-
¶Vinea domini ſabaoth domus Iſrael eſt.
ercere terrã, & plantauit uineã, d
a ¶Calice paſsionis. ¶Paſſus.
b bibenſq; uinũ inebriatus eſt. & e f
a ¶Crucifixus ubi infirmitas mortalitatis apparuit.
b ¶Alij in domo id eſt in gente ſua ſcilicet Iudaica.
c † nũdatꝰ ĩ tabernaculo ſuo. † Qđ †
a ¶Quia neci Chriſti cõſenſit. ¶Iſrael ſecundũm carnem.
¶Medius frater .i. popul⁹ Iudęorũ, qui nec prinatũ Apoſtolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit.
cũ uidiſſet Chãm pater chanaã,
a ¶Mortalitatem patris nudatam.
uẽrenda. ſ. pr̃is ſui eſſe nudata, g
a ¶Per literam legis & prophetiæ.
nũciauit duob⁹ fratrib⁹ ſuis [1] fo- h
a ¶Duo filij maximus & minimus, duo populi ſunt.
d ras. At uerò † Sẽm et Iaphetph, †
a ¶Sacramentum tranſactæ paſsionis.
pãlliũ impoſuerũt humeris ſuis,
a ¶Velamento honorãtes unde ſint nati ſcientes.
& incedẽtes retrorſum, operue
rũt uerẽda pr̃is ſui: Facieſq; eorũ
a ¶Quia in necem Chriſti non conſenſerunt.
auerſę erãt, & pãtris uirilia nõ ui
derũt. Euigilans aũt Noë ex ui-
a ¶Porphetico ſpiritu,
no, cum didiciſſẽt quę fecerat ei
a ¶Plebs Iudaica, q̃ dum Chriſtum crucifixit pœnã in filios tranſmiſit dicens: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros, Matthæi. xxuij. b.
e filius ſuus minor, ait: † Mãledi- i
ctus Chanaan puer, ſeruus ſeruo
rum erit fratribus ſuis. Dixitq;:

a ¶Erant igitur filij. Hiero. Sępe. Lxx. nõ valẽtes, ח heth lite-
E ram, quia duplicem aſpirationem ſonat, in gręcũ vertere, χ chi gręcam addiderũt, docentes in hm̃oi vocabulis eſſe aſpirandũ. Vnde
Ham. Cham tranſtulerunt pro eo quod eſt Ham, à quo Aegiptus vſq; hodie lingua Aegyptiorum dicitur ham. b ¶Bibenſq; vinum &c. Chriſtus quoq; inebriatus,
Filij Noë. dum paſſus, nudatꝰ, dum crucifixus. In tabernaculo ſuo: id eſt inter domeſticos ſanguinis ſui, tunc nudata eſt mortalitas carnis: Iudęis ſcandalum, gentibus ſtultia. ipſis autem vocatis Iudęis & gentibus, quaſi Sem & Iapheth, dei virtus, & dei ſapientia: quia
Noë ĩebriatus. quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus. ¶Alchui. Poſt diluuium Noe in-
Chanaan. ebriatus eſt, quia fortè neſciebat vino poſſe inebriari. Nec enim ante diluuium leguntur homines vino vſi. Ideo de Noë ſpecialiter dicitur, q̃ plantauerit vineam. Nudatio fæ-
† 35. diſ. c. ante fi. &. a. moris ſequitur ebrietatem, ſicut libido ſatietatẽ. c ¶Quod cum vidiſſet &c. Iſido.
Sexto die Noe victũ ſibi parat ex agricultura et vineã plãtat. Iudęi Chriſti mortem vidẽtes ſubſannauerunt. Sem verò & Iaphet duo populi ex præputio & circunciſiõe credentes auerſi operuerunt, nec viderunt. Quodam velamẽto paſſionem Chriſti tegimus id eſt ſacramẽto honoramus, eiuſq; myſterij rationem red-dẽtes, à Iudęorũ detractione operimꝰ. Veſti
alſ † nudatus eſt. mẽtum enim ſignificat ſacramentum, dorſa memoriã præteritorũ. Paſsio enim eſt tranſacta, non expectatꝰ futura. Cham vidit, quia in nece domini conſenſit. Foras nunciauit,
† 2. q. 2. c. qual. &. c. plęrũq;. 15. q. 5. c. de crimine. quia per eum eſt manifeſtum, quod erat in prophetia ſecretum. Ideo fit ſeruus ſeruorũ fratrum ſuorum, quia gens illa Chriſtianorum ſcriniaria baiulat, legem & prophetas in teſtimonium eccleſiæ, vt honoremus per ſacramentum quod illa litera nunciat.
Inebriatus Noë derideꝰ a filio. ¶Quod cum &c. Hęretici in maledicta medietate reputantur, quia nec in pariete qui ex circunciſione credidit, agnoſcun-
F tur. De quo Apoſtoli: Nec in illo qui ex pręputio, ex quo gentes in vnitatem fidei tanq;
† 96. diſ. c. ĩ ſcripturis. in pacem anguli concurrentes. d ¶At vero ſem. &c. Gregor. in Moralꝰ. Auerſari dicimur quod reprobamus. Quid eſt ergo q̃ filij verenda patris ſuperiectis dorſo palliis auerſi veniendo operuerunt? Niſi quia bonis ſubditis ſic præpoſitorum ſuorum mala diſplicent, vt ab aliis nota occulrent, operimẽtum auerſi deferunt, quia diiudicantes factum, & venerantes magiſtrum,
Moralitꝰ. nolunt videre quod tegunt. e ¶Maledictus Chanaan puer, ſeruus ſeruorum &c. Gregorius in moralꝰ. libro. xxvj. Non prætermittit deus multa peccata, ſed ita iudicium in noſtra corretione incipit, vt in reproborum damnatiõe
† .1. q. 4. c. eccl̃ia. 24. q. 3. cum ergo. quieſcat. Incipit enim iudicium à domo dei. Quis ergo finis eorum qui non crediderunt? Qui temporalia flagella non ſentiũt. Quia in æternum peribunt, quorum nequicia Cham peccante figurata eſt.
Maledicitꝰ Chanaam. Cui dicitꝰ: Maledictus Chanaan puer &c. Patre peccãte, filius ſententiã accepit, q̃a reproborũ neq̃tia hic diu ꝓficit, ſed perit in poſterũ.
☞ Benedictus

Nicolaus de Lyra.

Et quo patet quòd cauſa materialis & principalis fuerunt aquę Oceani. Patet igitur q̃ apparitio iridis nõ poteſt eſſe ſignum naturale diluuij generalis non futuri, cum non ſit ſignum remotionis cauſæ niſi materialis tantum, nec adhuc materiæ principalis, ſed ſecundariæ, vt patet ex textu, & ideo dicẽdum, q̃ eſt ſignum magis ad placitum ſcilicet ex ordinatione diuina: inquantum deus ordinauit q̃ apparitio iridis de cætero eſſet ſignum rememoratiuum pacti vel fœderis ipſius dei facti ad Noë, q̃ diluuium decætero nõ induceretur, generaliter terram diſperdens ſicut dicitur in textu: Eritq; arcus meus in nubibus, & videbo illum, & recordaberis fœderis &c̃. Ex quo patet, q̃ ante diluuium nõ fuit in ſignum huius, licet apparuerit: quia tale pactum vel fœdus non erat adhuc inſtitutum: ſed pacto facto deus inſtituit apparitionẽ iridis, ſiue ipſam iridem de nouo in ſignum huius pacti vel fœderis, licet iris ſit res naturalis & ante diluuium fuerit. Sicut aliquando contingit in hu-
manis q̃

manis, q̃ lapis magnus qui diu ſtetit in aliquo loco immobilis, de nouo ſtatuitur in ſignum alicuius diſtinctionis, vtpote hæreditatũ vel regnorum. G a ¶Erant ergo filij Noë. Iſtud ponitur per quandam recapitulationem, & vt exprimatur quod ſequitur: b ¶Porro Cham ipſe eſt pater Chanaan. Iſtud ſpecialiter exprimitꝰ, eo quo dominus daturus erat filiis Iſrael terram Chananęorũ. c ¶Cepitq; Noë vir agricola. Hic deſcribitur ſtatus Noë poſt diluuium, quantum ad excercitiũ: erat enim terra per diluuium peiorata, vt ſupra dictum eſt, & ideo indigebat diligẽtiori cultura. d ¶Et plantauit vineam. Licet em̃ eſſet producta à terra, erat tamẽ quaſi ſilueſtris dimiſſa: & ipſe diligentius coluit. e ¶Bibenſq; vinum &c. Ignorabat enim fortitudinem vini, quę prius erat inexperta. f ¶Et nudatus in tabernaculo ſuo. Id eſt diſcooepertus in partibus inferioribus: Quod cum vidiſſet Cham pater Chanaan. hic nominatꝰ Chanaan, Quare chanaan ꝓ patre noiatꝰ. quia ſecundũ aliquos ipſe primo vidit & patri ſuo Cham indicauit. Secũdum alios qm̃ hic agitur de malicia ipſius Cham, qui irreuerenter ſe habuit ad patrem, ideo fit mẽtio hic de filio eius Chanaan, qui ſecutus eſt malos mores patris, & tantum creuit malicia in poſteris q̃ poſtea interfecti ſunt de mãdato domini, & terra eorum data eſt filiis Iſrael. g ¶Verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata. Ex hoc patet q̃ hoĩes adhuc non vtebantur fœmoralibus: Sed poſtea inuenta Fœmoralia quis inuenit. ſunt. Primò à quadam muliere quæ vocata fuit Semiramis: vt habetur in hiſtoria ſcholaſtica. h ¶Nunciauit duobus &c. [1] Foras in platea. Vt incitaret eos ad deriſionẽ patris, ſed ipſi econtrario voluerũt eum honorare eius turpitudinem tegẽdo: ideo ſequitur: At vero Sem & Iapheth pallium &c. Et patet litera vſq; ibi. i ¶Maledictus Chanaan. H Mãledixit patri in filio, q̃a filius iſtud flagitium inceperat, vt dictum eſt ſecũdum aliquos. Vel aliter, vt per hoc oſtendatur, q̃ ipſe Cham nõ ſolum eſſet maledictus in perſona ſua, ſed q̃ etiam iſta maledictio ad ſuos poſteros deriuaretur: & quia ſicut irreuerentia paterna mereretur maledictionem, ita reuerentia benedictionem. Ideo ſubditur:
Benedictus

Moralitꝰ.

* c ¶Cœpitq; Noe vir agricola exercere &c. Contingit autem diabolo procurante & deo permittente, q̃ bonus Prælatus qui per Noë ſignificatur, prius intentus ſpiritualibus, ad terrenorum concupiſcentiam conuertitur, ideo dicitur: † ¶Quod cœpit exercere terram & plantauit vineam &c. Bona quærens immobilia ad ſuperabumdantiam, cuius vino inebriatur, id eſt extra menſuram rationis ponitur ad pompam abutendo, Gulam, Luxuriam, & nudantur eius verenda per infamiam, quod aliquando contingit in eadem perſona, ſicut. iij. regum. xj. a. dicitur de Salomone: Cum eſſet ſenex deprauatum eſt cor eius per mulieres, qui tamen valde bonus erat in iuuentute, propter quod Nathan propheta vocauit eum ידידיה iedideiah, id eſt amabilem domino. & frequentius contingit in diuerſis perſonis ſibi ſuccedentibus, nam in eccleſiis & cœnobiis, vbi pręlati furunt valde boni, pauciſq; contenti, vigent pompæ in equitaturis, vaſis, & ferculis; vt de aliis taceamus, propter quod præbẽt ſcandalum populis. † ¶Quod cum vidiſſet Cham pater Chanaan, verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata, nunciauit duobus fratribus &c. Per iſtum qui patris turpitudinem aliis nunciauit, ſignificantur ſubditi cauilloſi & malicioſi qui contra eos appellant non ad eorum corruectionem, ſed infamiæ diffuſionem & ſui malignam promotionem. Vnde & Cham callitas interpretatur. † ¶At vero Sem & Iapheth, pallium impoſuerunt humeris ſuis, & incedentes retrorſum operuerunt &c. Per iſtos qui verenda patris operuerunt ſignificantur boni ſubiecti, qui ſuperiorem delinquentem cum debita reuerentia monent charitatiuè, antequam eccleſiæ denuntient, id eſt ſuperiori prælato, qui poteſt remedium adhibere.
* Moraliter.

a Bn̄dictus dominus deus Sem, b ſit Canaan ſeruus eius. c Dilatet deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem, ſitq́ Canaan ſeruus eius. Vixit autem Noë poſt diluuiū trecentis quinquaginta annis, & impleti ſunt oēs dies eius nongentorū quinquaginta annorum, & mortu' eſt.

a ℭ ex quo iudæi. a ℭ ex quo gentes. b ℭ conuenientibus in eccleſia iudæis & gentibus. a ℭ eccleſiis quas conſtruxerunt appoſtoli prophetarum filij. a ℭ ſcriniarius diuinorum librorum.

a ℭ Benedictus dominus de' Sem. Cum ſit deus oīum
A gentiū quaſi ꝓprio vocabulo, etiam in ipſis gētibus dicit de' iſrael
qd' eſt ex benedictione Iapheth, qa in pplo gentiū orbē terrę occu
pauit eccl'ia, qd' prænūciabaꝛ cum diceretur: Dilatet deus Iapheth.
b ℭ Chanaā. Strabus. A quo chananei, qui hac maledictione
prophetanꝛ expellādi de loco habitationis.
c ℭ Dilatet deus Ia. &c. Hierony. De
Sem hebręi, de Iapheth gentiles. Quia igi-
tur lata eſt multitudo credētium, à latitudi-
ne quæ Iapheth dicitur latitudo nomina- (eius, al's eis.)
tur. Quod autem ait: & habitet in taberna-
culis Sem, de nobis prophetatur qui in eru (Iudęi de Sē / Gentes de' / Iapheth.)
ditione & ſcientia ſcripturarum eiecto iſrael
verſamur. ℭ Iſi. Dilatet deus &c. Sem
maior natu, ipſe eſt iudaicus popul', ex quo
patriarchę & prophetę & apoſtoli. Iapheth
pater gentium eſt, qui latitudo interpreta-
tur. Dilatatus eſt em̄ gentilis populus, qui cū
prophetis & apoſtolis hęreditatem accepit. (eius, al's, eis.)
Et in tabernaculis Sem tranſit, habitatio Ia-
pheth, hoc eſt in domo legis & prophetarū
eccleſiam iuſtificari. Minor eſt quidem tem-
poris ętatę ſed maior eſt in lege gr̄iæ. Cham
verò qui interpretatur calidus, tanq̄ medi'
eſt ab vtroq; diſcret', nec ī primitiis iſraëlitarū, nec ī plenitudine gē
tiū: ſignificat nō ſolū iudęos, ſed etiā heręticos callidos: non ſpū ſa-
piētię, ſed īpatiētię, quo ſolēt prīo feruere, & ſāctos ꝑturbare. Signi
ficat etiā oēs falſos xp̄ianos, q paſsionē xp̄i annūciāt ꝓfitēdo, ſed in-
honorāt male viuēdo: A fructib' eorū cognoſcetis eos. Mat. vij. b.
Non in ſe ſed in filio ſuo maledict' eſt, tāq̄ in fructu. i. in ope Cha
naan

anan nāq; iterpͣtaꝛ mot' eorū. i. op' eorū. a ℭ Bn̄dict' dn̄s de' (G)
Sem, ſit Canaā ſeru' ei'. Vidit em̄ ī ſpū: ꝙ cult' vni' dei remā (Sem quæ bn̄dicitur.)
ſurus erat in filiis Sem, aliis ad idolatriā declinātib', ꝙ nō pōt fieri ſi
ne grā dei ſpeciali: ideo in bn̄dictiōe ipi' Sem bn̄dixit dn̄o. Per hoc
tiā ꝙ p̄ponit in hac bn̄dictōe ipm̄ Sem ipi Iapheth, oñdit ꝙ Sem
fuit principalis in reuerentiā p̄ris, & induxit
ipm̄ Iapheth ad hoc. b ℭ Dilatet deus (Bn̄dicūtur. Sem & Iapheth.)
Iapheth. Per hoc oſtendens qd' eſſet dila-
tandus in multitudine prolis. c ℭ Et ha
bitet in tabernaculis Sem. Iſtud expo-
nitur dupliciter, vno modo vt referatur ad
ipſum deum, vt ſit ſenſus: q̄uis Iapheth ſit
dilatandus in multitudine gentium ab eo
deſcendentium, tamen nō habitabit deus in
eo per verū & ſpecialē cultum, ſed in ipſo
Sem: quia ā filijs ab eo deſcendentibus fa-
ctum eſt tabernaculum fœderis tempore (Aetas Noē)
Moyſi, & templum tempore Salomonis in
quibus dicitur deus habitaſſe. Alio modo
vt referatur ad ipſum Iapheth, vt ſit ſenſus,
quòd aliqui deſcendentes de Iapheth habi-
tent in tabernaculis Sem id eſt in tabernacu
lo & templo, quia in feſtiuitatibus ſolen-
nibus aliqui gentiles qui deſcenderant de
Iapheth, aſcenſuri erant cauſa orationis in tabernaculum & tem-
plum, vt habetur Ioh. duodecimo. c. Vel quia in aduentu Chri-
ſti & prędicatione euangelij cæcitas contigit in iſrael qui deſcen
dit de Sem, & plenitudo gentium, quæ deſcendit de Iapheth
intrauit eccleſiam per fidei ſuſceptionem, vt dicit apoſtolus
ad Rom. xj. c. Et ſic habitauit in tabernaculis Sem. Cętera patent.

ADDITIO.

ℭ In. c. ix. vbi dicit in poſtilla: Et rō hui' exceptiōis ſubdit &c̄.

ADDITIO. I.

ℭ Ex hoc ꝙ deus prohibuit homicidiū non habet rō ad hoc, ꝙ nō comedat caro aīalis cū ſanguine, q̄litercūq; ex ponat: Hō em̄ nō cōceſſit in eſum hoīs nec alicui' aīalis, ſicut aīalia ſunt cōceſſa ad eſū hoīs: Vnde in hoc loco, vbi nr̄a litera dicit: Sanguinē em̄ aīarū veſtrarū reqrā lr̄a hebraica habet: Verūtamē ſanguinē aīarū veſtrarū requirā, & exponi ſic, licet em̄ vobis cōceſſerim occiſionē aīalium, nō tn̄ hoim. Et exponant cætera ſicut in poſtilla.

B ℭ In eodē cap. ix. vbi dicitur in poſtilla: Suppoſito igitur, quod apparuerit ante diluuium &c̄.

ADDITIO II.

ℭ Quod autem iris apparuerit ante diluuium, ſatis patet ex veritate literę, nam vbi traſlatio nr̄a habet: Arcum meum ponam in nubib' &c̄. lr̄a hebraica habet Arcū meū poſui in nubib' &c̄. ex quo videt ꝙ an̄ diluuiū fuerat poſitū, licet tūc nō in ſignū: Expoſitio aūt quā hic refutat poſtillator videt ſatis ſuſtinēda. ℭ Pro quo ſciendū ꝙ inter ſigna q̄ ſunt ad placitū (ſicut noīa) & res per ea ſignificatas ſępe aliqua inuenitur cōgruētia: Vnde ex hoc ꝙ Adā impoſuit nomina cunctis aīalibus, vt dicit Gen̄. ij. c. arguūt doctores, quod Adam ſciuit omniū aīalium naturas, qd' nō ſequeret ex hoc, niſi nomina naturis rerū cōgruerent. Et ideo in propoſito licet apparitio iridis, ad placitū. ſ. ex ordinatione diuina ſit ſignū, quod de cætero nō inducat generale diluuiū, vt litera ſonat, nō tollit ex hoc, qd' inter ſignū & rem ſignatā ſit aliqua congruētia naturalis. Quæ quidem cōgruentia eſt. Nā ad generationem iridis reqrit, qd' in aëre non ſit multa ſiccitas, nec multa humiditas, ſed qd' iſtę duę qualitates ſint certo mō ꝓportionatę, vt tactū eſt in ſupradictis opinionib': Et inde eſt ꝙ ptolomæus in quadripartito dicit, ꝙ cū iris apparet ſtatim poſt tp̄s pluuioſum, eſt ſignum ſerenitatis futurę: Nec ex illa expoſitiōe quā reprobat poſtillator, ſequitur qd' cauſa actiua diluuij non fuiſſet virtus diuina, nec etiā quòd cauſa materialis ipſius, licet partial'r eſſent aquę oceani: Sed dicit qd' apparitio iridis eſt ſignum, ꝙ humiditas nō eſt in tanta abūdantia, quòd ſequat magna pluuia, & ideo eſt ſignum naturale cōueniens ad ſignificandum diluuium nō futurū de ꝓpinquo: nō tamē p hoc intelligit, ꝙ ſit ſignū oīno neceſſariū, ſicut nec digeſtio vrinę, de q̄ poſtillator exemplificat, eſt ſignū oīno neceſſarium futurę ſanitatis: vnde p̄dicta expoſitio non videt repugnare textui, nec rōni, nec etiam eſt oīno incōpoſsibilis cum expoſitione poſtillatoris quæ eſt Ra. Moy. gerundeñ. Stant em̄ ſimul, ꝙ iris ſit quędam res naturalis, & ꝙ fuit ante diluuium, & quòd poſtea ex beneplacito diuino fuit datum in ſignum, & quòd hoc ſignum ſit congruens rei, per ipſum ſignatæ vt dictum eſt.

ℭ In eo.ix.c. vbi dicit in poſtil. Et habitet in tabernaculis Sem. (Habitare ī tabernaculis Sem.)

ADDITIO III.

D ℭ Non videt p̄termittenda in hac pria expoſitione ſecūdū quā intelligitur, ꝙ de' inhabitet in tabernaculis Sem, illa ſumma & ineffabilis habitatio diuina, q̄ verbū dei habitauit in nobis Ioh. j. a. Quæ qdem habitatio fuit priò, & proprie in tabernaculo virginis glorioſę deſcendentis de Sem, in cuius officio legit eccleſia illud Eccleſi. xxiiij. a. Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo: Vnde in his benedictionibus, ſtatus vtriuſq; legis diuinæ prophetizatur. In prima enim benedictione dixit: Benedictus dominus deus Sem, quod intelligitur de cultu vnius dei remanſuro in filijs Sem, vt in poſtilla dicitur, quod pertinet ad ſtatum veteris legis. In ſecūda verò benedictione, vbi dicit: Et habitet ſcilicet deus in tabernaculis Sem, intelligitur ſtatus nouæ legis. In quo deus habitauit in tabernaculis Sem per carnis aſſumptionem modo prędicto: & in quibus etiam habitat ſacramentaliter in ſacrificio altaris: & etiam per amplioris gratiæ infuſionē: Exponendo aūt ly (& habitet in tabernaculis Sem) ſcd'o modo, ſcilicet ꝙ referatur ad Iapheth, nō debet intelligi ſic, qd' Iapheth habitante in tabernaculis Sem, eſſet Sem excluſus ab illa habitatiōe, ſed qd' Iapheth ſimul habitaſſet cum Sem in tabernaculis ſuis: quadā tamen primatia remanente ipſi Sem, iuxta illud ad Ro. j. b. Iudæo primùm & gręco: vnde & tabernacula dei de quibus hic agitur, ipſi Sem principaliter intitulantur.

REPLICA

Correctorij cōtra Burgeñ. iudaizātē. In ca. ix. vbi poſtillator multipliciter exponit illū paſſū: Carnē cū ſanguīe nō comedetis. Burg. nitit diuinorū p̄ceptorū curioſi' ingrere rōnē, q̄ tn̄ ſępe ad diuinā reſoluunt volūtatē, cui' rō q̄rēda nō eſt, & videt hic aſſumerę ꝑſonā ſerpētis q dixit: Cur p̄cepit vobis de' &c̄. ſupra. iij. a. Sed vt verum fatear, & ſi illi' precepti poſſent & phyſicæ & morales ratiōes aſſignari, certum tamen eſt, qd' prohibitio homicidij non aſſignatur pro eius ratione, vt putat Burgeñ. cum dicitur: Sanguinem animarum veſtrarum requirā &c̄. ſed per hoc dictum reſpōdetur tacitæ quæſtioni. Qd' em̄ generaliter dictū eſt: Omne qd' mouetur & viuit ſit vobis in cibum, q̄ri poſſet, cū homo moueat et viuit, an etiam homo homini cibus fieri debeat aut poſſit? Reſpondet huic tacitæ quæſtioni, ꝙ quia ex litera ſanguis human' impune nō debet effundi, igit excipit hō ab illa cōceſſione gn̄ali, q̄ dicit: Omne q moueꝛ & viuit ſit vobis in cibū: Et formaꝛ ratio ſic: Carnē cū ſanguīe nō comedetis, igit caro hūana nō erit vobis in cibū ſeu cib': Tenet cōſequētia p mediū in lr̄a poſitū, qa hoīs ſanguis non debet effundi, & ſeqꝛ ꝙ cū nō poſſit ſine ſanguīe māducari, iōq; addit pœna effunderis ſanguinē hūanū, cū dicit: Sāguinem aīarū veſtrarum requirā. ℭ In eodē cap. cum poſtillator reprobaſſet opinionem de iride, dicentem ꝙ eſt ſignū naturale, nō ad placitū inſtitutū, diluuij non futuri. Burgeñ. vt habeat occaſionē cōtra poſtillatorem,

ℭ In eo

i *dicit ꝙ habeat

E dicit, quòd habeat quandam congruentiam naturalem, vt dicitur in poſtilla, ideo eſt ſignum naturale. Sed conceſſo antecedente, cõſequentia non valet. Manifeſtum enim eſt, quod illam congruentiam naturalem habuit ante diluuium, ſicut poſt, quia eodem modo generabatur ſicut poſt. Ex huiuſmodi igitur congruentia naturali non poteſt argui, quòd ſit ſignum naturale in comparatione diluuij. Imo ſic arguẽdo ſequitur quòd homo non eſſet ſignum ad placitum inſtitutum, ſed potius naturale, quia habet congruentiam talem naturalem ad ſignificatum. Dicitur enim homo quia ab humo. Si enim Burgenſis fideliter referret opinionẽ poſtillatoris, non diceret quod opinio reprobata ſtaret cum poſtilla. Nõ enim ſtãt ſimul ꝙ (quamuis ſit ibi aliqua congregruẽtia) iris ſit ſignum naturale & non, & ſi homo ad placitum, & quod ſit ſignum ad placitũ rememoratiuum pacti diuini: Illa etiam opponũtur vt patet. ¶ Itẽ in eodem capitulo vbi poſtillator exponit illum paſſum, quomõ Iaphet habitaret in tabernaculis Sem, quando cæcitate Iſrael ſe indignam faciente intrauit plenitudo gentiũ &c̃. Burgen. pro ſua gẽte dimicãs Iudaizãdo dicit ꝙ hoc ĩtelligẽdũ eſt, ꝙ Sẽp hoc nõ ſit excluſus de tabernaculis, ſed ꝙ Iaphet ibi habitãte remãſit ipſi Sem ꝗdam primitas, iuxta illud ad Rom. .j. b. Iudæo primum & græco. Sed hoc allegatum modicum facit pro primatu iudæorũ, niſi pro primatu temporis, quia virtus dei, & ſi ſit in ſalutẽ omni credenti, primũ tamẽ ipſe illuxit iudæo & græco: ſecundũ autem primatum dignitatis de quo Burgen. loquit̃, videtur dici ad Rom. x. c. Nõ eſt diſtinctio Iudæi & Græci, nã idem domin⁹ oĩm in ſalutẽ apud quẽ idẽ liber & ſeruus: Qũo em̃ Iudæis aſsignabit primatũ in eccleſia, ꝗ tabernaculũ Sem dicitur etiã à Burgẽ. quibus paulus & Barnabas dixerunt: Vobis quibus oportebat primũ loqui verbum dei: ſed quoniã repellitis illud & indignos vos iudicatis eternæ vitæ: ecce cõuertimur ad gẽtes, ſic em̃ p̃cepit nobis dñs: ita habet̃ Act. xiij. g. Qũo inq̧ primatiã aſsignat eis in eccleſia qui nomine reliquiarum quæ ſalue ſiunt intelliguntur Eſa. x. f. & ita per apoſtolũ authoritas illa exponitur ad Roma. ix. niſi forte Burgen. per Iudæos velit intelligere Chriſtũ & apoſtolos, quos primatum habere in eccleſia dei fateor cum eo. Non tamen vt Iudæos, ſed vt Chriſtum & chriſtianos. Locus em̃ hic intelligitur de repulſa Iudæorũ, & gẽtiũ electiõe. G

GLOS. ORDI. | *NICO. DE LY.*

Cap. X.

HAE ſunt generationes. Benedictis duobus filiis Noë, & medio maledicto, generationes eorum texuntur, ex quibus .lxxij. generatiões ſunt ortæ. Quindecim de Iaphet, triginta de Cham, vigintiſeptem de Sẽ Ad quas miſit domin⁹ lxx. duos diſcipulos.

Sortitio terræ. b ¶ Sem. Alchui. vt æſtimãt Aſiã Chã Aphricam, Iaphet Europam ſortititus eſt.

Filij Iaphet † 1. Pa. 1. a

c ¶ Iaphet. Minoris filij, de quo nati ſunt ſeptem filij qui tenuerũt ſeptentrionalem regionem à thauro & amano, montib⁹ Ciliciæ & ſyriæ, vſq; ad fluuium thanaim In Europa verò vſq; ad gadira, Nomina vero locis & gẽtibus relinquẽtes ex quib⁹ plurima mutata, cætera permanent. d ¶ Gomer. Hi ſunt Galathe ſecũdum Ioſephũ q latinè Gallogræci dicuntur. e ¶ Tubal. Iberes qui & Hiſpani, à quib⁹ celtiberia, licet F quidã Italicos ſuſpicent̃. f ¶ Chanaã. Hic obtinuit terrã, quam Iudæi poſtea poſſederunt: eiectis chananeis. h ¶ Regma & Saba. &c. Hieron. Paulatim antiqua nomina perdiderunt, & quæ nunc pro veteribus habeãt ignorat̃. g ¶ Saba. Alia ꝗ ſuperior, & differũt in ſcriptura. Illa enim p Samech, hæc p ſchin ſcribit̃: vbi em̃ dicimus reges Ara. & Sa. do. ad. in hebræo habetur שְׁבָא & סְבָא ſcheba & ſeba. i ¶ Nẽrod. Qui vltra naturã cœlum penetrare voluit, ſignificat dyabolũ, qui ait. Aſcendã ſup aſtra cœli. ¶ Nẽrod ſecundũ Ioſephũ noua regni cupiditate tyrannidem arripuit, & fuit author ædificãdæ turris quæ tãgeret cœlum. Ipſe cœpit eſſe potens, vel gigas ſecundum alios. Sed antea gigantes natos ſcriptura cõmemorat, Sed forte poſt diluuium nouitas generis humani reparandi memoratur, quia ipſe cœpit eſſe gigas ſuper terram.

A quibus diuiſæ ſunt regiones. Filij Chã. Allegoricè Eſai. 14. d. Hiſtoricè.

Robuſtus ve-

Cap. x.

a HAe ſũt gñatiões filiorũ Noë: Sẽ b Chã, & Iaphet. Natiq; ſunt eis filij poſt diluui-

a ¶ galathæ. b ¶ ſcytæ qui & maſſagetæ putantur.

c d um † filij Iaphet, Gõmer et mã-

a ¶ Medi. b ¶ Iones qui & græci; a quibus Ionium mare, & quinta lingua eorum Ionica dicitur. ¶ alias madal. c ¶ Iberes uel hiſpani

e gog, & Mãdai Iauã, & Tũbal f g

a ¶ Cappadoces quorum metropolis hodie mathaca dicitur. b ¶ a quo trhaces.

et Mõſoch & Thyrãs. Porrò fi- h i

a ¶ quos greci regmos uocant.
b ¶ paphl. gones.

lij Gomer ãſenez et Riphãt, &

a ¶ .i. phriges. b ¶ a quo eliſei, id eſt, greci qui & eolides.

Thõgorma. Filij aũt Iauã ẽliſa k

a ¶ cilices, quorũ ciuitas tharſus Paulo apoſtolo nobilis.
b ¶ a quo cithij quorum hodie ciuitas cithium dicitur.
b ¶ hi ſunt rhodij.

et thãrſis cẽthĩ et dõdanĩ. ab his l m diuiſæ ſunt inſulæ gẽtium in re-

a ¶ Hic per prolepſim, id eſt, præoccupationem, necdum enim linguæ diuiſæ.

giõibus ſuis, unũſquiſq; ſecũdũ linguã ſuã et familias in natiõi-

a ¶ hæc eſt æthiopia.

bus ſuis. Filij autẽ Cham, Chũs n

a ¶ ægyptus. b ¶ libya: unde fluuius mauritaniæ, phut: & omnis regio phuthenſis dicitur.
c ¶ a quo Chananei.

et Mẽſraĩ et Phũth et Chãnẽã. o p q

a ¶ a quo ſabei. b ¶ pars ethiopiæ occidentalis. getuli in parte remotioris aphricæ deſerto adhærentes.
c ¶ a quo ſab atheni: qui nunc aſtabari ſecundum Hieron.

g Filij Ch⁹ Sãba hẽuila et Sãba- r s
h tha et regma et Sabathacha fi- t

a ¶ arabia. b ¶ ethiopiæ ultima regio

lij regma, ſabã et Dãdã. Porrò u

a ¶ qui princeps ſuperbe turris. b ¶ post diluuium. c ¶ uel gigas.

i Ch⁹ gẽuit nẽrõd. † Ipẽ cẽpit ẽẽ põ- x

Nicol. de Lyra.

Cap. X.

Diuiſio. HAE ſunt generatiões filiorũ Noë. Poſtquàm deſcripta eſt ipſius Noë generatio, hic deſcribitur ſuæ generationis multiplicatio, & primò deſcribitur multiplicatio ſuæ gñationis, ſcd'ò electio vnius ptis. xj. ca. Adhuc prio deſcribit̃ mſtiplicatio gñatiõis Iaphet, ſcd'o ipſius Cham, ibi: Filij aũt Cham. tertio ĩpi⁹ Sem, ibi: De Sem quoq; nati ſunt. ¶ Circa primũ ponit̃ mſtiplicatio filiorũ Noë in gñali, & patet, vt deſcẽdat ad filios Iaphet in ſpãli. d. b ¶ Filij Iaphet &c. Et prio agit de mſtiplicat iõe filiorũ Iaphet, vt cõtinuet dicta dicẽdis, qa i fine p̃cedẽtis. c. loquẽdo de filiis Noë ſermonẽ terminauerat i ipõ Iaphet. ¶ Cõſiderãdũ ꝙ ſicut dicit btũs Hier. li. de hebrai. qõ. Filij Iaphet poſſederũt i Aſia terrã ab Amano & Thauro montib⁹ vſq; ad Tanai fluuium. In Europa verò vſq; ad Gadiram nomina locis & gentibus relinquentes, ex quibus poſtea mutata ſunt plurima, cætera permanent in ſe vel in aliquo ſimili vel propinquo.

† 6. di. non eſt. ſ. ius vero.

Poſſeſsio Iaphet.

c ¶ Gomer à quo nominati ſunt Galathe, & poſtea Gallici vt dicũt aliq. d ¶ Et Magog. à quo deſcenderunt Scythe ſecundum Hieronymum. e ¶ Et Madai à quo dicti ſunt medi. f ¶ Iauan. a quo Græci: vnde in Hebræo: Græcia adhuc nominatur יָוָן Ianan, & Græci יְוָנִים Ieuanim Iones. Inde quarta lingua eorum dicta eſt ionica, inde etiam & mare Ionicum. g ¶ Et Tubal a quo deſcenderunt Hiſpani. h ¶ Et Moſoch. a quo Capadoces deſcenderunt, vnde & apud eos adhuc Mathaca ciuitas nominatur. i ¶ Et Thyras. a quo nominati ſunt Thraces. ¶ Porro filii Gomer, Aſſenech vel Aſſenem & cætera. Sequitur: k ¶ Filij autem Iauan Eliſa, à quo dicti ſunt Elizei primo, & poſt eolides: vnde à lingua quinta Græcorum eolis græce nominatur. l ¶ Et Tharſis. à quo deſcenderunt Cilices, vnde & ciuitas Metropolis eorum vocata eſt Tharſis, vnde natus fuit Paulus apoſtolus, vt habetur in Actibus apoſtolorum, vigeſimoprimo capitulo, Sequit̃. m ¶ Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis & cætera. Hoc dicitur hic per anticipationem, quia factum fuit poſtea tempore diuiſionis linguarum, de qua habetur capitul. ſequenti. a ¶ Filij autem Cham. Hic conſequenter agitur de multiplicatione generationis ipſius Cham, cum dicitur: Filij autem Cham, Chus, a quo dicti ſunt Aethiopes: vnde & in hebræo Aethiopia כּוּשׁ Chus nominatur. o ¶ Et Meſraim, a quo Aegyptij: vnde & in hæbræo ægyptus מִצְרַיִם Mizraijm dicitur. p ¶ Phuth. a quo libyes, qui tamẽ primo vocati ſunt Phuthei, vnde ibidem ſcilicet in Mauritania eſt fluluui⁹, qui vſq; nunc Phuth dicitur. q ¶ Et Chanaan a quo dicti ſunt Chananei, quorum terra poſtea filiis Iſrael data eſt. r ¶ Filij autem Chus Saba, a ꝗ dicti ſunt Sabei. hi & Arabes ſunt. s ¶ Heuila. a quo dicti ſunt Getuli. t ¶ Et Sabatha. a quo Sabatheni. Sequitur: v ¶ Porro Chus. Iſte fuit qui induxit poſteritatem Noë ad faciendum ciuitatem & turrim cõtra dñm, de quã dicitur ſequẽti capi. Ideo dicit̃. x ¶ Ipſe cœ. eſ. po. &c. quia p potentiã alios ſibi ſummittebat: & nolẽtes ad opus p̃dictũ cõpellebat. ideo ſequit̃

Græcia. Ionia. H Eolides. Tharſis. AEthiop. Aegytus. Libya. Sabæi.

Moralit. * ¶ Hic nõ occurrit mihi moralitas, niſi de Nẽrod, q ſignificat regem, vel principem ſeu dominum quemcunq; malum de cuius poteſtate dicitur. x ¶ Ipſe cœpit eſſe pot. &c. Et de ipſius * malicia ſubditur.

A a ℂ Robuſtus venator. Alchui.id eſt hominum oppreſſor & extinctor, quos allexit, vt turrem contra deum conſtruerent. b ℂ Babylon. Eſt confuſio, quia ibi facta eſt linguarũ diuiſio. c ℂ Aſſur. Imperium aſſyriorum, quod primum fuit ſub Nino q ædificauit Niniuẽ, quę ꝓpter pniam pulchra appellatur. d ℂ At vero Meſraim &c. Hieron. excepti Laabin à quibus Libyes poſtea nominati ſunt, qui prius phuthei vocabantur: & ⁎ Cheluim qui poſtea Philiſtiim dicti ſunt quos nos corrupte paleſtinos dicimus, cæterę ſex gentes nobis ignotæ ſunt, quia bello Ethiopico ſubuerſæ: Poſſederunt autem terrã à Gaza vſq; ad extremos fines Aegypti e ℂ Ludim & ⁎ Anamim. Laabi, Nephetum & cætera. Hæc omnia ignorantur, vel quia deletæ ſunt gentes bello ethiopico, vel quia ignoratur quæ nomina nunc habeant. f 4 ℂ De Sem. De hoc nouiſſime loquitur, quia eius generationem & generationis lineam proſequit. g ℂ Heber. Qui tamen quitus à filio Noë Sem. Vtrum quia Hebræi dicuntur ex illo appellati, vel quia per illum generatio ad Abraam tranſit. Quid ergo probabilius ſit Hebręos dici tanquàm Hebereos vel tanquàm Abraeos merito quæritur. h ℂ Aſſur. Qui ædificauit Niniuem. i ℂ Natiq; ſunt Heber filij & cætera. Heber tranſitor, à quo Hebræi, id eſt tranſitores. Veri Hebræi ſunt qui de præſentibus ad futura, de caducis ad manſura tranſeunt. He gentes à fluuio Cono poſſederunt omnem regionem quæ vocatur Geria.

Babylon. Aſſyria. ⁎ Chaſlui. Philiſtiim. ⁎ anamim. ⁎ Plateas ciuitatis vel rehobth. ciuitatem. Heber.

Nicola. de Ly.

B ideo ſequitur. a ℂ Et erat robuſtus venator, id eſt oppreſſor hominũ. b ℂ Coram domino. quia nihil latet eius aſpectum. c ℂ Ab hoc exiuit prouer. id eſt verbum commune vel vulgatum. d ℂ Quaſi Nemrod robuſtus venator & cætera. Quado enim poſtea videbatur aliquis oppreſſor hominum, vocabatur alter Nemrod, vel ſimilis ipſi Nemrod. e ℂ Fuit autem principium regni eius Babylon. Hoc nomen hic dicitur per anticipationẽ, quia impoſitum eſt propter diuiſionem linguarum ibi factam poſtea. f ℂ Et arach. Hæc poſtea vocata eſt Aediſſa. g ℂ Et chalãne, quæ poſtea verſo nomine à Seleuco rege dicta eſt Seleucia. h ℂ De terra illa egreſſus eſt Aſſur. Iſtud interponitur hic occaſionaliter ratione babylonis, de qua immediate factus ſermo. Iſte enim Aſſur nõ fuit de filiis Cham, ſed filius Sem, vt dicitur infra: & quia nolebat rebellare contra deum cum Nemrod in ædificatiõe Babylonis, ideo fugit de terra Sennaar ad aliam regionem longinquam prius inhabitatam, quæ ex nomine eius vocata eſt Aſsyria. i ℂ Et Aedificauit Niniuen. Aedificauit enĩ ciuitatem quæ poſtea per longum tempus vocata eſt Niniue à Nino prio rege Aſſyriorum ſecundum Euſebium: & durauit illud regnum per mille ducentos quadraginta annos, Sequitur. k ℂ Hæc eſt ciuitas magna. De cuius magnitudine dicitur Ionę tertio. b. Erat autem Niniue ciuitas magna itinere dierũ trium. l ℂ At vero Meſraim genuit & cætera. Iſti populi ſunt ignoti, vt dicit Hieronymus exceptis Laabin, qui dicti ſunt Libyes, qui prio vocabãt Phuthei à Phuth. m ℂ De quib⁹ egreſſi ſunt Philiſtiim. Iſti habitauerunt cũ filiis Iſrael in terra promiſsionis.

Alter Nemrod. Aſſur. 1 & generationibus. Niniue

a tẽs in terra, & erat robuſtus ue- a
(a animarum deceptor, quia cogebat homines ignem adorare. b id eſt, non ignorante uel contra diũ)
b c d natõr coram domino. Ab hoc exiuit prouerbium, quaſi Nemrod robuſtus uenator coram domino. Fuit autem e
(a confuſio.)
b ꝓncipiũ regni ei⁹ Babylõn: et † f
(a ediſſa meſopotamię ciuitas. c Seleucia a Seleuco rege Aſi nunc dicta. b miſibi)
g ârach et archãhtt et châlãne ĩ terra ſennaar. De terra illã egreſſ⁹ h
(a babylonia ubi puteí bit^u minis. Sennaar. ſecundum hebræos, quamuis Ninus filius Beli ædificauit & niniuen appellauit.)
c ẽ Aſur, et ędificauit niniuem et i plateas ciuitatis et chale. Reſen quoque inter niniuem & Chale: hæc eſt ciuitas magna. At uerò Meſraim genuit Ludim et Amanim & Laabim † Nephetuim et † Phetuſim et Chaluim, de quibus egreſſi ſunt philiſtiim & capthorim, k l
(a quæ hebraicæ rehoboth. a hæc eſt libyes: quæ prius phuth. a filius Cham. b a quo ſidon ciuitas pheniçis.)
d e m n o Chãnaã aũt gẽuit ſidõnẽ prio genitũ ſuũ Hẽtheũ et Iebuſeũet amorreũ Gergeſęũ euęum & p
(a hos populos expulit Iſrael de terra promiſsionis. a Hieronymus. Hic condidit archas opidum contra tripolim in radicibus libani.)
(a qui ciuitatem propinquam prędictę nomine cyn ędificauit. b a quo aradij qui aradiam inſulam tenuerunt. c a quo ſamatia)
Ceũ Syneũm et† arãdiũ, ſamãri q r thẽ et hamatheũ. Et ꝑ hos diſſeminati ſunt ꝑpℓi chananęorũ. Factiq; ſunt termini Chanaã ueniẽtibus à ſidõe gerarãm uſq; gazã, donec ingrediaris ſodõmã, & gomorram, & adamã & ſeboĩ uſq; † Ieſa. Hi filij Chã in cognatiõibus & lĩguis & generatiõibus, terriſq; et gẽtib⁹ ſuis. s t
(a a ſyris uel hebręis anthiochia: ſicut apud ueteres emath uocatur. he ciuitates notæ ſunt ſua ſubuerſione.)
f De Sem quoq; nati ſunt: patre u x
(a minoris fratris.)
g oĩm filiorũ Heber frẽ Iapheth y
(a quo elamite ſcilicet principes perſidis. b a quo aſſyrij.)
h maiore. Filij Sem, ẽlã & aſſur et z &
(a quo chaldei. b a quo lidij. c aſſyrij, quorum metropolis damaſcus.)
arphaxat: & lũd & ãrã. Filij arã a b c d
(a a quo terra huſ. quam. lxx. auxit ſilem, id eſt, auſtralem dicuntunde uir erat in terra hus nomine Iob: hic condidit traconitidem. & damaſcum. b a quo armenij hi ab euphrate fluuio parte aſiæ uſq; ad indicum occeanum tenent. c a quo arcanaij ſiue arcarij.)
Hus & Hul et Gẽther et e f
(a quo meſti, quos. L.xx. moſoch uocant. i. meones.)
† Mes. At uerò Arphaxat genuit Sale, de quo ortus eſt g h i
i Heber. Natiq; ſunt Heber

C Dicunt autem hebræi quod Phetruſim & ⁎ Chaſluim commutabant adinuicem concubitum vxor ſuarum, & ſic egreſſi ſunt Philiſtiim. n ℂ Chanaam autem. Hic deſcribuntur generationes Chanaan. o ℂ Genuit Sidonem primogenitum ſuum, à quo nominata eſt ciuitas Sidon quæ eſt in prouincia phænicis. p ℂ Et aracheum, qui condidit Archas oppidum contra Tripolim in radicibus Libani ſitum. q ℂ Sineum, qui ciuitatem prædictæ propinquam nomine Sin ædificauit. r ℂ Aradiũ à quo dicti Aradij qui aradiã inſulã poſſederunt anguſto freto à Phœnicis littore ſeparatam. s ℂ Amathæum: à quo nominata eſt ciuitas Emath. t Factiq; ſunt termini & cæt. Hæ ciuitates ſatis notæ ſunt & deſcriptæ inferius in ſcriptura v ℂ De Sem quoq;. Hic deſcribit generationes ipſius Sem, & ponuntur vltimo, vt continuentur dicta dicendis, quia inferius proſequitur ſcriptura de eis: Dicit ergo. De Sem quoque & cætera. Iſtũ primo nominat in ſpeciali, quia ab ipſo nominati ſunt Hebræi quib⁹ ſcribebat Moyſes, vbi autem noſtra trãſlatio habet Heber, Hebræi dicunt tranſitus. ℂ Heber enim eſt nomen proprium & commune, quia ſignat vnum hominem ſingularem de quo iam dictum eſt: & ſignificat tranſitum. Dicunt enim hebræi quod inter iſtos populos & alios erat quidam fluuius quem tranſierunt ad poſsidendum terram quæ erat vltra ideo vocati ſunt filij tranſitus. x ℂ Fratre Iapheth maiore. Dicitur autem Iapheth frater ipſius Sem, quia ſociatus fuit ei in reuerentia patris. y ℂ Maiore. hoc refertur ad Sem, quia maior fuit aliis fratribus dignitate, vt prædictum eſt. Hebræi autem dicunt maioris, & tunc refertur ad Iapheth, qui ſecundum eos fuit primogenitus Noë. z ℂ Filij Sem, Elam, à quo dicti ſunt Elamitæ. & ℂ Et Aſſur. à quo Aſſyrij, vt dictũ eſt. a ℂ Arphaxat: à quo Chaldei deſcenderunt. b ℂ Et Lud, à quo Lidij. c ℂ Et Aram, à quo dicti ſunt ſyri, vnde & in hebræo Syria nominata eſt ארם Aram, cuius Metropolis eſt damaſcus. d ℂ Filii Aram Hus, qui Traconitidis & Damaſci pricipatũ tenuit, & ide dicũt aliq Iob fuiſſe natum. ſ. de terra Hus, vt habetur Iob primo capitulo. e ℂ Et Hul, à quo Guari qui & Armeni. f ℂ Et Gether a quõ Etari, qui & Armeni. g ℂ Et mes a quo Meones. h ℂ At vero Arphaxat genuit Sale, de quo ortus eſt Heber, de quo iam ſupradictum eſt. i ℂ Natiq; ſuo Heber duo filij, nomen vni Phalech, eo quod in diebus ſuis diuiſa ſit terra Ex hoc dicũt Hebræi, quod Heber habuit ſpiritum prophetiæ, quia impoſuit nomen filio ſuo ex diuiſione terræ q̃ futura erat. Iettam genuit

⁎ malicia ſubditur: d ℂ Quaſi Nemrod robuſtus venator hominum. Nam talis rex princeps aut dominus per machinationes diuerſas & violentias rapit bona ſubditorum, ſed ſubditur. e ℂ Coram domino. quia dominus videt talia a puniẽdum tempore debito grauiſsima pœna, ſecundum quod ſcribitur Sapientiæ ſexto. a. Potentes potenter tormenta patientur. † ℂ Principium regni eius Babylon, quæ confuſio interpretatur, tale nanq; regimen caret ordine rationis, & ſic confuſione repletur.

C ⁎ Chaſlui. Sydon. Prouerbium. Aradium. Babylon Achad. Aſſur. Niniue. ædificatur. al's † nepthuim. Al's † phetruſim. Heber qua le nomen. D Philiſtiim. Cananei. Syria. Samareũ. al's † aradeũ. al's † Ieſa. 1. Pa. 1. b. Filij Sem. Moralis. Al's † meſa arphaxad

E

ADDITIO.

¶ In cap.x.vbi dicitur in poſtilla: Iſtum primò noĩat in ſpãli &c̃.

ADDITIO.

Licet Hebræi deſendant ab Heber filio Sem, non tamen ab eo dicuntur hebræi, prout largius in additione ſuper Matth.xxj.capitẽ habetur: vide ibi &c̃.

al's † Iaran. al's † iophir. al's † obad.

REPLICA correctorij contra Bur.

In cap.x.vbi poſtillator dicit q̃d ab Heber dicuntur hebræi. Burgen.ſe opponit dicens. Ergo omnes deſcendentes ab Heber dicerentur hebræi, quod falſum eſt: ideo non ab heber ſed ab Abraam dicũtur hebræi: Sed tunc argumẽtũ Burgen.eſt cõtra ſe, quia hiſmaëlire deſcẽdẽtes ab Abraã, & in cultu vnius dei remanẽtes dicti ſunt hebræi, alij nõ. Ita reſpõdeo, ꝙ & taliter valere põt de filiis heber ſicut Abraæ. Nec iſta ratio ſua cũ reſpõſione valet quia cõſtat decẽ tribus hebræos fuiſſe & eſſe, & tamen cultum vnius dei defuiſſe, & ad idola defluxiſſe, vt patet in libris prophetarum

a ¶ diuiſio. ¶ forte in diebus eius facta eſt linguarum diuiſio: per quam & gentes diuiſæ.

filij duo: Nomẽ uni Phalẽg, eò quòd in dieb⁹ eius diuiſa ſit terra, & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit Elmodad & Saleph & Azarmoth † Iare Adorã & Vcal & Decla & Hebal & Abimahel, Saba & † Ophir & Heuila & † Iobab. Omnes iſti filij Iectã. Et facta eſt habitatio eorum de Meſſa pergentibus uſq; Sephar montem orientalem. Iſti filij Sem ſecundum cognationes & linguas & regiones in gentibus ſuis. Hæ familiæ[1] Noë iuxta populos & nationes † ſuas. Ab his diuiſę ſunt gentes in terra poſt diluuium.

a ¶ Iectã genuit Elmodad & Saleph & azarmoth &c. Iſtorum populorum plurimi ſunt nobis ignoti, vt dicit Hieronymus vel propter longinquitatẽ terrarum, vel propter mutationes populorum & nominum ex guerris & ſubuerſionibus, vel aliis cauſis ſimilibus. Et patet littera ſequens ex prædictis.

REPLICA.

phetarum, Regum: & Paralipomeñ. Verus eſt igitur dictum poſtillatoris ſequentis dictum beati Augu., quod Burgenſis ex debili motiuo ſepe relinquit cõtra ſuam doctrinam propriam in quęſtione pręambula, vbi docet ſanctorum reuerentiam ſemper eſſe ſeruandam. Dicit nanq; btus Auguſtinus.xvj. de ciuitate dei ca.xj. ꝙ hebręi dicti ſunt ab heber, licet poſſet eſſe ꝙ ab Abraam dicantur quaſi abraæi. Et qa beatus Auguſtinus fuit illius opinionis in libro de conſenſu euangeliſtarũ, rettactat tamen in ſecũdo libro retrac. c.xv. vbi ex intentione ponit propoſitum. Similiter et Ioſephus dicit ab heber dictos Hebręos in primo libro antiquitatum.

1 Filiorum noë. † al's habet & linguas. Terrę a quibus diuiſe poſt diluuium.

GLOS. ORDI.

Cap. XI.

ERat autem. Augu. Dictũ eſt ſuperius ꝙ filij Noẽ, vel filiorũ eius diſtributi ſunt per terras ſecundum linguas ſuas. Sed hoc per recapitulationem, poſtea commemorat quod prius erat. Sed obſcuritatem facit, ꝙ eo genere locutionis ita cõtexit, quaſi de his narratio, quæ poſtea facta ſunt, conſequatᷣ. b ¶ Venite. Timebãt iterum diluuiũ: ideo authore Nemrod voluerunt ſibi conſtruere turrem, in qua diluuium non timerẽt. Stulta & impia audacia, vnde ſecuta vindicta eſt: & linguarũ diuiſio. c ¶ Deſcendit autem dñs, quando ſenſibus humanis ſe cõmodat vel operibus. Vñ Exo.iij.b. Vidi afflictionẽ populi mei, & deſcẽdi liberare eos. Et alibi Deſcẽdã & videbo, vtrũ clamorẽ ope cõpleuerint. ¶ Iſido. Myſticè. Turris mũdi ſupbia, vel hæreticorũ dogmata q̃ moti ab oriente, i. vero lumine: & veniẽtes i ſennaar (q̃d eſt excuſſio dẽtiũ) ſuperbiã erigũt dogmatis cõtra deũ, volẽtes illicita curioſitate cœli altitudinẽ penetrare ſed ab vnitate & confeſſione fidei ſegregati, diuerſitate erroris quaſi diſſonantia linguę ab inuicem ſeparantur, & quos armat contra deum pernicioſa contentio: diuidit erroris

Vnus ſermo in terra Sa.10.a.

Myſtice. F

Gen.18.c.

Nicolaus de lyra.

ERat autem terra Cap. Xj. labij vnius. Poſtq; deſcripta eſt generationis Noë multiplicatio, Hic deſcribitur vnius partis electio, & primò permittitᷣ quo ad aliq̃s ſententia reprobationis, ſecundò additᷣ quãtum ad alios gratia electiõis, ibi: Hæ ſunt generationes Sem. Reprobati ſunt aũt aliqui, quia rebellauerũt cõtra dominũ volentes facere turrim, vbi poſſent ſeruari contra diluuium, & hoc q̃d deſcribitᷣ ſic: a ¶ Erat autẽ terra labij vnius, id eſt idiomatis. ſ. hebræi, q̃d vſq; tunc ſolũ fuit inter homines. b ¶ Cũq; ꝓficiſcerentur de oriente. Ab illa enim parte receſſerunt quęrentes ſibi locũ vbi poſſent ſimul manere: quia Nẽrod volebat eos ſub ſuo dominio tenere. c ¶ Inuenerunt campum, id eſt terram planam & magnam ad hoc aptam. d ¶ In terra Sennaar, quæ nunc dicitur Caldæorum. e ¶ Dixitq; alter ad proximum ſuum. Inducente enim ipſo Nemrod

†6.diſt.c. non eſt .ſ. ius vero. Diuiſio.

al's † vſq; ad Aedificatᷣ turris Babel.

Cap. XI.

ERat autem terra[a] labij unius, & ſermonum eorũdem. Cumq; proficiſcerentur[a] de oriente, inuenerunt cãpum in[a] terra Sennaar, & habitauerũt in eo. Dixitq; alter ad proximum ſuum:[2] Venite faciamus lateres & coquamus eos igni. Habueruntq; lateres pro ſaxis,[a] &[3] bitumẽ pro cemẽto, & dixerũt: †[4] Venite, faciam⁹ nobis ci[a]uitãtem & turrẽ[b], cuius culmẽ[a] pertigat † ad cœlũ, et cẽlebre[b]mus nomẽ noſtrũ[5] anteq; diuidãmur, in uniuerſas terras. De[a]ſcẽndit aũt dñs, ut uideret ciuitatẽ & turrẽ, quã ædificabãt filij[6] Adã, & dixit: Ecce unus eſt populus & unum labiũ omnibus. Cœperũtq; hoc facere, nec deſiſtẽt à cogitatiõibus ſuis do

a ¶ Hebraicæ linguæ.
a ¶ relicto uero ſole.
a ¶ quod eſt fœtor uel excuſſio dentium, quia hęreticorũ dogmata non habent bonum Chriſti odorem ſed fœtorem & dentes amiſerũt, quibus cibos uerbi dei molere debuerũt.
a ¶ quod aquis deſolui non poteſt nec aliqua re, niſi menſtruo ſanguine, poſtq; ſiccatum fuerit.
a ¶ quam deus non ingreditur.
b ¶ ſuperbiam mundi, uel elationem hęreticorum, qui figmenta ſua erigunt cõtra deum: unde merito turris Babel id eſt confuſio dicitur.
a ¶ ut non poſſit ultra pertingere diluuium.
b ¶ celebre faciamus.
a ¶ diuerſitate erroris.
a ¶ Deſcendere dei eſt humanorum actuum attendere prauitatem.

¶ Nemrod cõſenſerũt i hoc facto. f ¶ Venite faciam⁹ lateres quia illa terra campeſtris eſt non habens lapidicinas. g ¶ Venite faciamus nobis & cetera. vtrũq; eñ facere inceperunt, vt turris eſſet in medio ciuitatis, tanq; eius fortalitium. h ¶ Cuius culmen pertingat ad cœlũ. i. ſit ita altũ ꝙ nõ poſſit illuc attingere diluuium. i ¶ Et celebremus nomen noſtrum. & ſic videtur ꝙ non ſolum moti ſunt ad ędificandum timore diluuij, ſed etiam ex ſuperbia. k ¶ Anteq; diuidamur &c. In hebręo dicitur: Vt non diſpergamur ſuper faciem vniuerſę terrę, i. ne diluuium ſuperueniens diſpergat cadauera noſtra ſuper faciem terrę, ſicut fecit de pręceſſoribus noſtris. l ¶ Deſcendit autem dominus. Hoc aũt dicitur, nõ ꝙ indigeat deſcenſu ad videndum ea quę fiunt in terra, cũ omnia pateant oculis eius, ſed vt per hoc inſtruantur iudices hominum, ne procedant ad ſententiandum, donec cauſam examinauerint diligenter. m ¶ Filij adam: id eſt imitatores ei⁹: quia ſicut ille rebellauerat deo in trãſgreſſiõe ꝑcepti, ſic & iſti in ędificatiõe turris. n ¶ Cœperũtq; hoc facere nec deſiſtent, niſi ꝓhibeanᷣ virtute ſuperiori.

H

Nota.

Venite, ergo agitur

Moraliter. a ¶ Erat autẽ terra labij vnius. Per terrã homo intelligitur qui formatus fuit de terra Gene.pri.d. Eſt autem homo labij vnius, quãdo ſimiliter loquitur de proximo in pręſentia et abſentia eius. Et linguę diuerſę, quando bona loquitur in pręſentia proximi, & mala ipſo abſente. Et de tali dicitᷣ Eccleſia.xxviij. b. Suſurro & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habẽtes. Poſſunt etiam per labia ſenſus exteriores hominis intelligi, eo ꝙ enunciant aliquo modo diſpoſitiones animi. Eccleſia.xix.d. Ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſat⁹. In facie vero ſunt omnes ſenſus, igitur terra eſt labij vni⁹ quando ſenſus exteriores hominis componuntur ad vnitatem rectę rationis. b ¶ Cumq; proficiſcerentur de oriẽte: hoc faciũt exteriores ſenſus, qñ receedũt à lumine rõnis rectę attracti delectabilibus, & tũc mutuo ſe hortãtᷣ ad faciẽdũ turrĩ ſupbię cõtra deum: & ad hoc trahuntur ſenſus interiores animi per conſenſum: ſed deus confundit labium eorum ſcilicet puniendo pœna

2 Venite eia age, ſiue agite.

3 Bitumen vel lutum Moralitᷣ.

4 Venite eia age ſiue agite.

5 Anteq; ne forte.

6 Adam, vel hominum.

☞ diuidit erroris repentina confuſio. Hos damnat trinitas & diſpergit, in quam oſfenderunt. vnde: Venite igitur deſcendamus & confundamus ibi linguam eorum varietate ſcilicet eorum vel ſchiſmatū quando facta eſt linguarum diuiſio. In ſola domo Heber priſtina lingua remanſit, ſicut in ſola eccleſia (q̄ eſt domus xp̄i) vnitas confeſsionis & fidei. a ¶ Venite igitur deſcendamus & confundamus ibi linguā &c. Ad angelos dixiſſe intelligitur. Vel ſecundum illud: Faciamus hominē ad imaginē & ſimilitudinē noſtrā. Nā ſingulari numero ſubiūctum eſt: & diuiſit eos &c̄. ſicut ibi: Fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.

A — Venite eia vel agite hortantis.

Supra.1.c. Ibi.d.

Moralit. ¶ Grego. in Mora. lib. ij. Venite &c. dicitur his qui deo adhęrent. Venite quia à diuina contemplatione nunq̄ decreſcere, ſed ſemper accreſcere, & nunq̄ corde recedere, ſtabili motu eſt ſemper venire. Aſcendunt angeli creatorem conſpiciendo, deſcendunt, creaturam ilicite ſe erigentē, examine diſtrictionis p̄mēdo. Dicere ergo deſcendam⁹ & cōfundam⁹ linguam eorū, eſt in ſemetipſo quod rectè agatur oſtendere, & per vim internę viſionis eorum mentibus exhibenda iudicia, occultis motibus inſpirare.

Historice. b ¶ Diuiſit eos. Alchu. In hac diuiſione linguarum nihil nouum fecit deus, ſed dicendi modos & formas loquelarum diuerſis gentibus diuiſit. vnde eaſdem ſyllabas, & eiuſdem poteſtatis literas aliter coniunctas in diuerſis linguis inuenimus, & ſępe eaſdem nomina vel verba aliud ſignificantia, vnde vbi dicitur Pſalm. ſecundo. b. In virga ferrea: in græco habetur εν ῥάυδω σιδηρᾶ in ravdo ſidera. Igitur in latino ſidera, non ferrea ſignificat, ſicut in gręco, ſed aſtra.

(ἐν ῥάβδῳ σιδήρῳ)

B — Quęſtio. de ætate Sē. c ¶ Sem centum erat annorum. Beda. Magna quæſtio nobis naſcitur ſecundum literam, quomodo Sem biennio poſt diluuium centum eſſe annorum dicatur, cum ſupra quingenteſimo anno Noë natus aſſeratur, & ſexcenteſimo anno eiuſdem Noë diluuium veniſſe legatur. Vt ergo numerus temporum ſibimetipſi non repugnet, intelligendum eſt, aut Noë duos plus q̄ quingentos annos habuiſſe, quando natus eſt, Sem, aut duos minus aut ſexcentos annos quando venit diluuium: aut Sem habuiſſe centum & duos annos quando natus eſt Arphaxad. Solet enim ſic loqui ſcriptura nonnūquam, vt etſi modicum ſupeſit vel deſit, plenarium tamen numerum & perfectum in compoto ſonet: videtur autem veriſimile, vt mea fert ſuſpitio, cum natus eſſet Sem, duos ſuper quingentos annos habuiſſe Noë. Neq; falſum dixit ſcriptura, quia quingentos annos habuit etiam ſi quingentos & duos annos habuerit, quia nimirum minor numerus intra maiorem continetur: Fortè autem ſanctę ſcriptor hiſtoriæ, diligentius hoc loco curauit explicare, dicendo Sem, biennio poſt diluuium centum fuiſſe annorum, quia ſe meminit annum natiuitatis eius quaſi negligentius annotaſſe. Nuſquam in tota hac ſerie generationum additur mortuus eſt: ſicut in ætate quæ præceſſit diluuium: quia nemo erat in tota hac complectione naſcentium, de quo ex cæteris excepto dici poſſet ſicut ibi de Enoch. Ambulauitq; cum domino, & non apparuit, quia tulit eum deus.

Et mortu⁹ ē q̄re hic nō dicit̄ ſicut prius.

d ¶ Thare genuit Abrā & Nachor. Auguſtinus. Non ſimul ſed ſuis temporibus ex quo gignere cœpit. Nec attendendus eſt

☞ dendus eſt

a ¶ Trinitas in perſonis: ut ibi faciamus ho. &c.

a nec eas opere compleant, [1] Vēnite igitur, deſcendamus & cōfundamus ibi linguam eorum,

a ¶ intelligat. b ¶ ſolitam

ut non audiat unuſqſq; uocem proximi ſui. Atq; ita diuiſit eos

a ¶ unitas deitatis, ſicut ibi: Fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.

dominus ex illo loco in uniuerſas terras, & ceſſauerūt ædificare

a ¶ Turrem ſuperbiæ.

ciuitatem. Et idcirco uocatū eſt nomē eius Babel, quia ibi confuſum eſt labium uniuerſæ terræ. Et inde diſperſit eos dominus ſuper faciem cunctarum regionum. Hæ generationes Sem. Sem centum erat annorum quando genuit [1] Arphaxat, biennio poſt diluuium, Vixitq; Sem poſtq̄ genuit [2] Arphaxat quingentis annis, & genuit filios & filias. Porrò [3] Arphaxat uixit trigintaquinq; annis & genuit Sale. Vixitq; [4] Arphaxat poſtq̄ genuit Sale [5] trecētis tribus annis, et genuit filios et filias. Sale q̊q; uixit trigīta annis & genuit Heber. Vixitq; Sale, poſtq̄ genuit Heber, q̄dringētis tribus annis, & genuit filios & filias. Vixit aūt Heber trigintaquatuor annis, & genuit [6] Phalech. Et uixit Heber, poſtq̄ genuit [7] Phalech, quadringētis triginta ānis, & genuit filios & filias. Vixit q̊q; [8] Phalech trigīta annis, et genuit Reu. Vixitq; [9] Phalech, poſtq̄ genuit Reu. ducentis nouem annis. & genuit filios & filias. Vixit autem Reu trigintaduobus annis, & genuit [1] Saruch. Vixit quoq; Reu, poſtq̄ genuit [2] Saruch, ducentis ſeptem annis, & genuit filios & filias. Vixit uerò [3] Saruch triginta annis, & genuit Nachor. Vixitq; [4] Saruch poſtq̄ genuit Nachor, ducētis annis, & genuit filios et filias. Vixit aūt Nachor uigitinouē ānis, & genuit Thare, Vixitq; Nachor, poſtq̄ genuit Thare, cētū decē & nouē annis, & genuit filios et filias. † Vixitq; Thare ſeptuagīta ānis, & genuit Abrā, et Nachor, et Arā. Hę ſunt aūt gn̄ationes Thare, Thare genuit Abrā & Nachor

☙ a ¶ Venite igitur & cætera. Verba iſta in plurali poſita, ſunt verba dei ad angelos, qui ſunt executores diuinæ iuſtitiæ. b ¶ Vt non audiat vnuſquiſq; vocem proximi ſui. id eſt non intelligat. Bene enim audiebant ſonos verborum ſed non intelligebant ſignificata eorum. c ¶ Atq; ita diuiſit eos dominus &c. Illos qui erant vnius idiomatis ad vnam terram, alios vnius idiomatis ad aliam. d ¶ Et ceſſauerunt ædificare. Quia quando vnus petebat lapides alter portabat ſibi cemētū, vel aliquid ſimile, & ſic credebat vn⁹ ſe derideri ab alio propter quod mota eſt inter eos rixa & cōtentio, & ſic oportuit qđ ceſſarent ab ædificando: & idcirco vocatum eſt nomen eius Babel id eſt cōfuſio, vel ſecundum proprietatem hebraici ſermonis id eſt mixtio: quia homines ad inuicem mixti non intelligebant ſe mutuo propter multitudinem idiomatum. e ¶ Sem centum erat annorum quando genuit Arpha. &c. Hic conſequenter ponitur vnius partis electio ſcilicet generationis ipſius Sem, & non oīs, ſed vnius de qua in fine proſequitur: & legatur litera ſicut iacet, hoc excepto, qđ duo ſunt hic notanda. Vnum eſt, quod in deſcriptione huius generationis dicuntur aliqui vixiſſe quingentis vel quadringentis annis poſt diluuium. Ex quo patet, quod illud qđ ſupra dictum eſt ſexto capi. Eruntq; dies illius centū viginti annorū, non fuit terminus vitæ humanæ poſt diluuium, vt credunt aliqui ſed fuit terminus vſq; ad inundationem diluuij, infra quem poterant pœnitere. ¶ Secundum, hic notandum eſt, quòd deſcripta vita cuiuslibet iſtius generationis, non dicitur hic in fine, & mortu⁹ eſt, ſicut ſupra dictum eſt deſcribendo generationem ipſi⁹ Seth ante diluuium. Cuius ratio eſt, quia in illa generatione vnus ſcilicet Enoch, fuit ſublatus de medio hominum, non per mortem, ſed quia translatus eſt in paradiſum, vt ſupra dictum eſt, hic autem nullus eſt excipiendus à morte per talem modum, & ideo non dicitur in fine alicuius, & mortuus eſt, quia hæc eſt lex communis & certa de omnibus. f ¶ Vixitq; Thare ſeptuaginta annis &c. Et hoc dicunt aliq doctores chatholici & hebræi, quod Abram fuit primogenitus Thare, & Aram vltim⁹, Sed contra hoc arguitur, quia ſecundum ipſos & omnes alios expoſitores Sara vxor Abrā fuit filia Aram. de ipſa verò ſcribitur infra xvij. capitu. e. Putas ne centenario naſcetur fili⁹ & Sara nonagenaria pariet? Ex q̊ patet quod Sara erat iunior Abram decem annis tantum. Si igitur Aram fuit iunior ipō Abram, ſequitur, quòd nō habebat decem annos qn̄ genuit Sarā, imo nec octo, q̄a inter natiuitatē Abrę & Arā fuerūt plus q̄ duo

☙ anni qđ

C — Cōfuſio linguarū. Trinitatis articulus. — Babel. — Aetas Sem — 1 Arphaxad &.2.3.4. Nota — 5 q̄dringentis. Sale. Nota. — D — Heber. — 6 Phaleg. &.7.8.9. 1.Para.1.b. — Reu. — 1 Sarug. & 2.3.4. — An Abrā ſenior q̄ Aram. — Nachor.

Moralit. ⁎ niendo pœna gehennæ, vbi nullus eſt ordo, & per conſequens ibi tunc eſt extrema confuſio.

Alegorice. ¶ Allegorice. Per terram intelligitur militans eccleſia. per labium verò prædicatio & doctrina. Iſtud autem labium ab eccleſiæ principio fuit vnum prædicando & docendo vnum deum, vnam fidem, vnum batiſma ſicut dicitur Ephe. quarto. a. Sed in receſſu aliquorum ab oriente id eſt à Chriſto: de quo dicitur Zacha. ſexto. c. Ecce vir oriens nomen eius: turris ſuperbię fabricata eſt ex qua ſecuta eſt diuiſio linguarum per doctrinam & prædicationem hæreſum diuerſarum.

Thare. — Abrā Nachor Arā 1.Para.1.b. Ioſue.24.a.

 ⁎ Dixit aūt

☞ pit. Nec attendendus eſt in his ordo natiuitatis, ſed ſignificatio fu-
E turę dignitatis, in qua excellit Abram. a ℭIn Vr Chaldęo.
Hiero. In hebræo in אורכשדים id eſt in igne Chaldęorum:
Hic fabulantur hebræi, quod Abram in ignem ſit miſſus, quia ignem
Abrā ignē adorare noluit. noluit adorare, quē Caldæi colunt, & dei auxilio liberatus, de ido-
latriæ igne effugerit. Vnde ad eum dicitur:
Lot. Ego ſum qui eduxi te de Vr chaldęorum.
Hiſtorice b ℭAram patris melchæ. Hiero.
Idem pater vtriuſq;, Aram filius Thare, frater Abrę & Nachor, duas filias genuit, Melcham & Sarai cognomento Ieſcham. Melcham duxit Nachor, & Sarai Abram. nondum enim inter patruos & neptes nuptiæ
†.35.q.1.c.1. & eadē .c. hac itaq;. fuerant prohibitæ, quæ in principio etiam inter fratres & ſorores ſunt celebratæ.
c ℭTulit itaq; Thare Abram &c.
Sarai. Augu. Vſq; facti ſunt dies Thare .cc.v. anni: & mortuus eſt in aran. Prius dicitur, quod
Melcha. cum eſſet Thare .lxx. annorum genuit Abrā & poſtea cum omnibus ſuis manſit in charan, & mortuus eſt. Et dictum eſt Abræ vt
†32.q.4.c. recurrat. §. his itaq;. exiret de charan, & exiuit cum eſſet .lxxv. annorum. Sed per recapitulationem oſtendit viuo patre dñm pcepiſſe, & Abrā de charā exiſſe cum eſſet .lxxv. annorū: & pater .c.xlv. Sic dies vitæ eius .cc.v. anni fuerūt. Vt ideo
Thare cum Abrā i charan. Ioſue. 24.a Neem. 9.b. Iudith. 5.a. ſcriptū ſit: Fuerunt anni vitæ Thare .cc.v. anni in charan, quia ibi impleuit annos totius vitæ. Soluitur ergo queſtio per recapitulationem quæ inſolubilis eſt, ſi poſt mortem Thare diceremus, dominum dixiſſe Abræ vt exiret de terra, quia non erat .lxxv. annorum, cum pater iam mortuus eſſet, qui eum anno ætatis .lxx. genuit, vt poſt mortem patris eſſet .c.xxxv. annorum, ſi omnes anni pa
Thare moritur. tris .ccv. fuerunt. Sed quia quidam volunt annos Abrę computari, ex quo liberatus eſt de igne chaldæorū, ſecundum hebręorū traditionem, poteſt dici, quod ſcriptura quę ait, cū eſſet Thare annorum .lxx. genuit Abrā & Nachor & Aram, non intelligi voluit, quod .lxx. anno tres genuerit: ſed quādo generare cœ-
F pit, memorauit. Fieri autē poteſt, vt poſteriorem Abrā genuerit:
Rom. 9.c. 1. Paral. 5.a. ſed priuilegio dignitatis prior nominatus ſit ſicut factū eſt ibi: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui, & in paralipomenō Iudas ordine quartus, prior nominatus eſt: à quo iudæi dicti ppter regiā tribū.

& aram. Porrò aram genuit Lot.

a ☞Ab igne conſumptus, ut aiunt hebræi, quem adorare noluit.

Mŏrtuuſq́ eſt Aram ante Thare patrem ſuum in terra natiuitatis ſuę, in ur Chaldæorū. † Duxerunt autem Abram & Nachor uxores. Nomen uxoris Abram, Sarai: Et nomen uxoris Nachor, Melcha, filia Arā, patris Melchæ & patris Ieſchę. †Erat autem Sarai ſterilis nec habebat liberos. Tulit itaq; thare Abram filium ſuum, & Lot filium Aram filium filij ſui, & ſarai Nurū ſuam, uxorem Abrā filij ſui, &[1] eduxit eos de ur Chaldæorū, ut irent in terram Chanaan. Veneruntq́ uſq;[2] Aram, & habitauerūt ibi. Et facti ſunt dies Thare ducētorū quinq; annorum, & mortuus eſt in Harā.

☞Vel Charran.

ſto, ſicut ſupra dictum eſt de Sem filio Noē .vj.ca. quod præponitur aliis propter dignitatem, non propter primogenituram. Item licet Abram non fuerit in textu vocatus Abram vſq; ad .xvij.c. in quo deſcribitur mutatio nominis ipſius, tamē in hoc opere frequenter nominatur Abraam ante illum locum, quia eſt nomen magis vſitatū & ſcribenti vel dictanti citius occurrit, nec eſt vis de illo, cum per hoc ſententia nō mutetur.

G Abram vel Abraā dicere parum refert.

a ℭMortuuſq́ eſt Aram ante patrem ſuum &c. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo ſic: Ante patrem ſuum id eſt ipſo vidente & procurante. Dicunt enim hebręi, quòd Thare idolatra exiſtens accuſauit Abrā filium ſuum ipſi Nemrod, eo quod nolebat ignem colere ſicut faciebant chaldęi de pręcepto Nemrod. propter quod Abram de præcepto Nemrod proiectus eſt in ignem. Aram autem frater eius aſſiſtens dicebat in corde ſuo: ſi vicerit Abram illæſus ab igne ſequar eius fidem, ſin autem colam ignem ſicut alij: Cum igitur Abram virtute diuina liberaretur illæſus ab igne, & quæreretur ab arram de eius cultu, reſpondit ſe velle ſequi Abram, tunc proiectus eſt in ignem & ibi mortuus eſt, quoniam non fuit tantæ fidei ſicut Abram, vt patet ex prædictis, nec tanta bona futura erant per ipſum, & ſic conſequenter exponitur quod ſequitur. b ℭIn vr chaldæorum. id eſt in igne vel incendio chaldęorum, Sed iſta expoſitio non videtur rationabilis, quia poſtea ſubditur. d ℭTulit itaq; Thare Abram filium ſuum & Lot filium Aram &c. Et eduxit eos de vr chaldęorum. nō autem eduxit eos de incendio. Maximè cum ſecundum iſtam expoſitionem dictum ſit, quod per eius accuſationē filij eius proiecti ſint intra ignem, & ideo melius videtur dicēdum, quod Vr ſit hic nomē terrę vel villę in qua manebāt ita quod Vr nomē cōmune eſt & propriū, prout ſignificat villā determinatā vel ignē. Et hoc idē dicit quidē doctor hebręus autēticus noīe Manahen, & ideo alio mō exponitur: Ante Thare prēm ſuum .i. ipſo adhuc viuente, quia alij filij Thare poſt prēm mortui ſunt. c ℭPatris Melchę & patris Ieſchæ. Arā enim de cuius morte dictum eſt genuit iſtas duas filias, & ipa Ieſcha fuit binomia, quia vocata fuit alio noīe Sarai. Sequitur: e ℭVt irēt in terrā chanaan. Hęc fuit intētio eorū in receſſu de chaldęa. ſed occaſione habita remāſerūt in loco intermedio. ſ. in Arā vbi mortuus eſt Thare. In actibus vero apoſtolorum vocatur charā, & hoc eſt, quia pria litera eſt heth: pro qua in græco ponitur chi litera, & in latino duæ literæ, ſcilicet .c.h. Lucas autem ſcripſit actus apoſtolorum in græco. Notandum etiam quod Abram accepit vxorem filiam fratris ſui, quia tunc temporis talis gradus non erat prohibitus

[1] Eduxit eos Egreſſi ſūt.

[2] Haram.

Vr quale nomen eſt.

H

Nicolaus de Lyra.

☞ Egredere de ... anni quod videtur inconueniens, maxime illo tempore in quo incipiebant generare, quando erāt ſexaginta annorum vel ſeptuaginta, & ideo melius videtur dicendum, quod Abrā fuit vltimo natus de tribus filiis Thare, tamen nominatur primò propter eius dignitatem, & quia ponendus erat caput & ſtipes generationis ſequentis, & quia primò facta eſt ei repromiſſio expreſſa de Chriſto ſicut

ADDITIO.

ℭIn ca. xj. vbi dicitur in poſtilla: Hoc dupliciter exponitur vno modo ſic: Ante patrem ſuum &c.

ADDITIO I.

Abrā liberatus ab igne

ℭQuamuis ea quæ dicuntur ab hebræis de morte Aram fabuloſa videantur, cum non habeant fundamentum in litera, tamen quod Abram fuiſſet diuina virtute liberatus ab igne vel ab aliquo magno periculo in chaldæa ſeu in Vr chaldęorum: aliquod videtur habere fundamentum in litera. Dicitur enim infra .xv.ca. Ego ſum dominus qui eduxi te de Vr chaldęorum quæ quidem verba ſonant aliquam liberationem diuinitus factam, eo modo quo dicitur Exod. xx.a. Ego ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra ægypti. Nec obſtat quod hic legitur: ℭTulitq́ Thare fili. ſu. Abrā & Lot fili. Aram & edu. eos de vr chaldæorum: quia vbi nos habemus, & eduxit eos, veritas hebraica habet. Et egreſſi ſunt cum eo de vr chaldęorum, concordat cum hoc gloſſa quæ habetur infra .xij.ca. ſuper illud verbum .lxxv. annorū erat Abram cum egrederetur de aram ſic dicens: Vera eſt igitur hebræorum traditio, quòd egreſſus ſit Thare cum filiis ſuis de igne chaldęorum, & quod Abram vallatus Babilonico incendio, quia illorum idolum, ſcilicet ignem ſiue incendium illud, adorare nolebat, liberatus ſit auxilio dei. Hęc in gloſſa & eſt Hierony. Narrat etiam Ra. Moy. in libro de directione perplexorum, parte tertia, quod in quodam libro de agricultura ægyptiaca. ſ. idolorum cōtinetur quod quidā vir noīe Abram nomine Abram diſceptabat publicè cum idolorum cultoribus, aſſerens quod non erat ignis colendus vt deus, & quod rex timens ne populum auerteret ab illa cultura, incarcerauit eum & ſpoliatum de terra ſua eiecit. Quæ quidē hiſtorialia etſi ab infidelibus tradātur, quia tamen in fauorem fidei ſonant non ſunt repellenda. Habatur enim ex hoc quòd Abram fuit tam ardens in cōfeſſione fidei quod etiam publicè & coram tyranno rege idolatras confutabat, & cum hoc quod deus ipſum de manu tyranni liberauit.

ℭIn eo. ca. xj. vbi dicitur in poſtilla: Notandū etiā quod Abram.

ADDITIO II.

ℭIn lege veteri nunq; fuit prohibitum, quod homo acciperet in vxorem filiam fratris ſui, ſeu filiam ſororis ſuæ, prout patet Leuit. decimooctauo .b. vbi omnes in matrimonio prohibiti exprimuntur, inter quos prædictus gradus non connumeratur.

ℭNulla te admiratio teneat, lector digniſſime, ſi excellentiſſimus doctor magiſter Matthias corrector Burgen. iſtis duabus additionibus non reſpondet nec replicat ad illas: ſicut nec ad multas alias inferius adductas, quoniam prædictus doctor non intendit replicare niſi ad illas quæ ſunt contra poſtillatorem, que videntur facere difficultatem contra dicta poſtillatoris: Alias autem tanq; additiones aut tanq; indignas reſpōſiones dimittit, vt poteſt intelligi ex dictis eiuſdem inferius in Correctorio corruptorij capitu. xj. Exod.

a ☞ ❡Egredere de terra &c.Augu. Conſi- Cap XII.
A deranda eſt narratio Stephani de hac re,cui magis harum expoſitionum non repugnet:Et illud quidem † contigit, vt non(ſicut videtur narrari in Geñ.) poſt mortem Thare locutus ſit deus Abræ, vt exiret de terra & de cognatione ſua.Sed cum eſſet in Meſopotamia,priuſq̃ habitaret in Chara,iam egreſſus de terra Chaldæorum,vt in illo itinere intelligatur ei locutus deus. Sed q̃a Stephanꝰ poſtea ſic narrat, tunc Abram egreſſus de terra Chaldæorum habitauit in Chara,& inde poſtq̃ mortuus eſt pater eius collocauit eum in terra hac, nõ paruas affert anguſtias huic expoſitioni,quę fit per recapitulationẽ. Videtur enim habuiſſe imperium domini, qui ei locutꝰ fuerat in itinere Meſopotamiæ egreſſo de terra Chaldæorũ, & eunti ĩ Arã: & poſt mortem patris ſui impleſſe, cum dicitur: & habitauit in Chara, & inde poſtq̃ mortuus eſt pater eius collocauit eum in terra hac. Ac per hoc manet quęſtio. Si lxxv. annorum fuit quãdo egreſſus eſt de Chara, quõ poſsit hoc eſſe verum? Niſi fortè ꝙ ait Stephanus, tũc egreſſus Abrã de terra Chaldæorum habitauit in Chara, ſic accipiatur: tunc egreſſus eſt poſtq̃ ei locutus eſt dominus,iam enim erat in Meſopotamia (ſicut ſupradictum eſt) quãdo audiuit illud à domino.Sed per regulam recapitulationis cõtexere voluit Stephanus,& ſimul dicere vnde egreſſus, & vbi habitauit, cum ait: Tunc Abram egreſſus eſt de terra Chaldæorum, & habitauit in Chara. In medio autem.i.inter egreſſum de terra Chaldæorum & habitationem in Chara,locutus eſt deus.Quod vero adiungit ſtephanus, & inde poſtq̃ mortuus eſt pater eius, collocauit eum deus in terra hac:Notandum quia non dixit, & poſtq̃ mortuus eſt pater eius, egreſſus eſt de Chara:ſed inde collocauit eum deus in terra hac: vt poſt habitationem in Chara collocaretur in terra Chanaam, non
B poſt mortem patris egreſſus,ſed collocatus in terra Chanaan. Vt ſit ordo verborum, Habitauit in chara, & inde collocauit eum in terra hac poſtq̃ mortuus eſt pater eius,tunc.ſ. locatus eſt quando illic nepotem ſuſcepit,cuius omne ſemẽ fuerat regnaturum,ex promiſſo dei hereditate donata,ex ipſo enim natꝰ eſt Hiſmael de Agar, & alĳ de Cethura,& ex Iſaac Eſau,ad quos nõ pertinet hæreditas. Ex Iacob autem filio Iſaac quotquot natiſunt.id eſt vniuerſum ſemen eius ad illam hæreditatẽ pertinuit.Sic igitur locatus eſt in terra illa Abram,quando ibi vixit vſq̃ ad natiuitatẽ Iacob. ❡Stra. Notandum, ꝙ iam egreſſus fuerat de terra ſua, ſed tunc egreſſus fuerat corpore non mente & volũtate,habebat enim animum forſitam reuertendi,quando dictum eſt ei:Egredere &c. ❡Iſid. Reliquit terram Chriſtus cognationem iudæorum,& magnificatus eſt in populis gentium.Nobis quoq̃ exeundum eſt de terra noſtra id eſt de facultatibus,& † opibus terrenis, & cognatione id eſt conuerſatione vitiorum,quæ nobis a natiuitate cohærentia, quaſi affinitate conſanguinitatis ſunt coniuncta,& de domo patris id eſt de memoria mundi,vt ei renunciantes poſſimus cum populo dei dilatari,& in terram promiſſionis cœleſtis cum tempꝰ venerit introduci. b ❡Faciamq̃ te ingen.&c. Iſid. Duo promittuntur Abræ,ꝙ ſcilicet terrã Chanaan ſemẽ eius poſſidebit,cum dicitur: & veni in terram quam modo.ti.Aliud autem longè pręſtantius, non de carnali, ſed de ſpirituali ſemine, quo pater futurus eſt, non tantum gentis iudaicæ, ſed omnium gentium fidem ſuam ſequentiũ,quod ita promittitur:& benedicentur in te omnes gẽtes terræ.

☞ Septuaginta

alĳ † cogit nos vt &c̃.

Myſtice.

alĳ † opibꝰ

Cap. XII.

DIXIT autem dominꝰ ad Abrãm: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram quam monſtrauero tibi. † Faciamq̃ te in gentem magnam & benedicam tibi,& magnificabo nomen tuum, eriſq̃ benedictus. † Benedicam benedicentibus ti-

a ❡Auguſtinus, uiuente patre ❡Pater.
a ❡Chriſtum.
a ❡Terreno homine.
a ❡Iudaica. ❡Vitiorum.
a ❡Diadoli. Obliuiſcere populum & domum patris tui Pſal. xliiĳ. c. a ❡Gentium.
a ❡Per Apoſtolos noticiam tui dando. b ❡Prima benedictio temporalis altitudinis.
a ❡Popolus quẽ non cognoui ſeruiuit mihi.pſal.decimoſep.

NICO. DE LY.

Diuiſio.

DIxit autem dominus ad Abram &c. Poſtq̃ Moyſes deſcripſit multiplicationem humani generis, & diſtinctionem fidelium ab infidelibus per duos ſtipites primos,ſcilicet Adam & Noë, hic conſequenter facit hoc idem per tertiũ ſtipitẽ ſcilicet per Abram.Et currit iſta deſcriptio per tres partes,primò per Abram, ſecundò per Iſaac.cap. xxv.tertiò per Iacob.ca.xxviĳ. Circa primũ deſcribitur quomodo Abram proceſſit de imperfecto ad perfectum, & ideo primò oſtenditur quomodo ſe habuit vt incipiens, ſecũdo quomodo vt proficiens.ca.xvĳ.tertiò quomodo vt perfectus ca.xxĳ. Circa primum ſic proceditur,quia primò oſtenditur qualiter ſe habuit circa deum,ſecundò qualiter circa proximum.xiĳ.ca. tertiò qualiter circa ſeipſum ca.xv.❡Circa primum tria oſtendũtur. Primum eſt ipſius Abræ obedientia ad deum ſiue ſubiectio,ſecũdum ipſius deuotio,ibi:Apparuitq̃ dominus Abram,tertiũ, ſuæ fidei probatio ibi:Facta eſt autem fames.Primũ autẽ deſcribitur per hoc ꝙ Abrã obediuit deo promptè,dimittendo terram & cognationem, cum dicitur. a ❡Dixit autem dominus ad abram. ſecundum ꝙ dicit Ra.Sa. iſtud fuit ei dictum per ſexaginta annos ante mortem patris ſui,quia pater ſuus & frater eius Nachor declinauerũt ad idolatriã in terra Aran: & ideo dñs deus xit Abræ,ꝙ recederet à patre & à cognatione.Quod autem in fine præcedentis ca. facta eſt mẽtio de morte ipſius Thare, hoc eſt per anticipationem ſecundum ipſum, quia Moyſes volebat ponere tertiũ ſtipitẽ ſcilicet Abrã vt prædictum eſt: Sed dictũ Ra. Sa.procedit ex ſuppoſitione, ꝙ Abrã eſſet primogenitus ipſius thare, quod improbatum eſt ca.precedenti:ideo dicẽdum ꝙ poſt mortem Thare dictum eſt ei. b ❡Egredere de terra tua. id eſt Chaldæa in qua natꝰ fuit, Sed quæritur, quomodo hoc ſibi dicitur,cũ iam diu ante egreſſus fuiſſet inde cum patre ſuo,vt prædictum eſt? Et reſpondent aliqui,ꝙ licet egreſſus fuerit corpore, non tamẽ mente,quia intẽdebat illuc redire: & ad hoc excludendum dicitur ei:Egredere de terra &c.Sed hoc nõ videtur ꝓbabile,ꝙ vellet redire ſub tyrãnide Nemrod qui adhuc regnabat,ſicut habetꝰ infra.xiiĳ.c.Amraphel rex ſennaar &c.de quo dicũt omnes hebræi ꝙ iſte erat Nemrod,qui & erat binomiꝰ, & ideo meliꝰ dicitꝰ Egredere de terra tua id eſt lõgius recede ab ea,& hoc videtꝰ p... litterã hebraicã q̃ ſic habet:Vade tibi de terra tua,acſi diceret,pro vtilitate tua vade longius à terra tua. c ❡Et de domo patris tui. Non q̃a pater viueret adhuc,vt prædictũ eſt,quia bene denominatur domus ab aliquo etiã poſtq̃ mortuus eſt,vt patet in ſcriptura in pluribus locis. d ❡Et veni &c. Adhuc eñ determinationẽ terræ ei non reuelauerat,vt oſtendatur obedientia Abræ exeuntis ad domini mandatũ,etiam ad locum indeterminatum. e ❡Faciamq̃ te in gentem magnam. quantum ad multitudinẽ prolis,licet Sara ſit ſterilis. f ❡Et benedicam tibi. Multiplicãdo te in bonis ſpũalibꝰ & corporalibꝰ. g ❡Et magnificabo &c. Augendo famã tuã. h ❡Eriſq̃ benedictus. Antonomaſicè & excellẽter præ cæteris patribus tuis:& ad hoc deſignandũ in hebræo dicitꝰ: Eriſq̃ benedictio.ſicut de aliq̃ excellẽter largo vel liberali,non ſolum dicitur ꝙ ſit liberalis in cõcreto,ſed etiam liberalitas in abſtracto.Aliter exponunt hebræi dicẽtes ꝙ propter hoc dictũ eſt:Et eris benedictio,quia futurum erat vt benedictio ſacerdotum fieret ſecundum hunc modum, Deus Abram, deus Iſaac, & deus Iacob benedicat tibi. & iterum repetebatur nomen Abram dicendo: Et deus Abram benedicat tibi. ita ꝙ forma benedictionis qua ſacerdotes vtebantꝰ ſuper populũ incipiebat à nomine Abræ, & in nomen

C

Iubetur Abraam egredi terrã & à deo bñdicitur. Actuũ.7 a.

Quæſtio.

† 32.q.3.c. recurrat.§. his itaq̃.

Promittitꝰ chriſtus. Galat.3.b.

†24.q.3. cũ ergo.§. ſed qui.&.c.cũ ſancti.

Nemrod. fuit binomius.

D

Moraliter. a ❡Dixit aũt dominus ad Abram.In vocatione Abræ deſignatur hominis literati ad religionẽ vocatio, ſicut fuit beatꝰ Augu.& Grego.& plures alĳ,q̃ multũ profecerũt in eccleſia dei. Cui per inſpirationẽ dicitꝰ a domino: b ❡Egredere &c.dimittẽdo terrenas poſſeſſiones. † ❡Et de cognatiõe tua.relinquendo amicos carnales. c ❡Et de domo patris tui: dimittendo mores & geſtus parentum ſecularium,aliter non valeret habitũ ſumere religioſum.Exemplũ de aſino,quem fingit poeta pellẽ leonis aſſumpſiſſe,quẽ cum dominus ſuus quereret, & ꝓpter pellẽ leonis ad eũ appropinquare formidaret,tandẽ per geſtus aſininos eũ recognouit,& ad ſuũ ſeruitiũ reduxit dicẽs. Tu mihi qui quõdã ſemper aſellus eris. Sic diabolꝰ ſub habitu religioſo mores & geſtus ſæculares cõſpiciẽs,in ſuã redigit ſeruitutẽ. d ❡Et veni in terrã &c.ſcilicet viuentiũ vita gratiæ,ad quã religioſus deuotꝰ iam venit in ſpe,& poſt mortẽ venient in re:q̃a Tanta gratia datur accipiẽtibus habitũ religionis deuotè,q̃ta datur fidelibus in bapuſmo,vt dicitꝰ in collationibꝰ patrũ collatione &c̃. Et per conſequẽs iam venit in ſpe ad terrã viuentiũ vita glorię, q̃a gratia eſt arra gloriæ.Et hæc terra vitæ gratiæ fluit lacte eruditiõis (ſicut dicit apoſtolꝰ.j.Corin.iĳ.a.Lac vobis potũ dedi) & melle deuotionis, nã in ea prægustatur mel futuræ beatitudinis. e ❡Faciamq̃ &c.Per conuerſionem aliorum ad bonum. f ❡Et benedicam tibi. Multiplicatione bonorum ſpiritualium. g ❡Et magnificabo te.&c.Per regni cœleſtis meritum. h ❡Eriſq̃ benedictus. Gloriæ namque collatio eſt dei perfecta benedictio. Sequitur,

Moralitꝰ.

Eſopus.

Religionẽ ingrediẽtes quantam gratiam acquirant.

 ✱Tulitq̃ ſarai

☞ a ℂ Septuagintaquinq; annorum. Hiero. Si Thare pa- E ter Abræ in regione Chaldæa.lxx. annorum genuit Abram, & in

Hiſtoria.

Charam ducenteſimoquinto anno mortuus eſt: quomodo poſt mortem Thare, Abram exiens de Chara.lxxv.annorum memora- tur? Cum à natiuitate eius vſq; ad mortem patris. c.xxx.anni fuiſſe doceantur. Vera eſt igitur hebræorum tra- ditio, ꝙ egreſſus ſit Thare cum filiis ſuis de igne chaldæorum, & ꝙ Abram vallatus Ba bylonio incendio, quia illud adorare nole- bat, liberat⁹ ſit auxilio dei. & ex illo tempore reputetur ei tempus ętatis, ex quo confeſſus eſt deum: ſpernens idola Chaldæorum. Po- teſt autem fieri, vt quia ſcriptura reliquit in- certum, ante paucos annos thare de caldæa profectus veniret in Aram ꝙ morte obi- ret, vel ſtatim poſt perſecutionem, & ibi diu tius moratus ſit. b ℂ Bethel. Rab. In- interpretatur domus dei, quæ poſt Bethauē vocata eſt ideſt domus idoli. c ℂ Hai. Oculus vel fons interpretatur. Patriarcha ergo tendens ad terram promiſſionis, teten- dit tabernaculum inter Bethel & Hai, quia ſancti fonte baptiſmi regenerat in curſu huius vitæ circunſpecti ad dei tabernacu- lum. ideſt cœleſtem properant ciuitatem.

Abrā egre- ditur terrā ſuam. heb. 11.b.

Myſtice.

1 Abram.

2 Haran.

☞ Dic ergo obſecro

bi: & maledicam maledicenti-
a In Chriſto qui de te. b Secunda benedictio ſpiritualis amplitudinis.
bus tibi: atq; in tē benedicentur a
a Gentes.
uniuerſæ cognationes terræ.
a Stra. firma mēte, ut nunq; redeat: iā cū corpore exierat.
Egreſſus eſt itaq; Abram ſicut b
præceperat ei dominus, & iuit c d
a cū eo Loth. Septuagintaquinq;
Auguſtinus uiuente patre.
annorū erat Abram cum egre-
deretur de Haran. Tulitq; [1] Sa-
rai uxorem ſuam, & Loth filiū †
fratris ſui: uniuerſamq; ſubſtan- † e
tiam, quam poſſederant, & ani-
mas quas fecerant in [2] Aran:
& egreſsi ſunt ut irent in terram
Chanaan. Cumq; ueniſſent in
eam: pertranſiuit Abram terrā
a Ciuitas q corrupte dicit ſichar, & interpretat humerus.
uſq; ad locum ſichēm, Vſq; ad f g
a Quæ nunc mare ſalis uel mortuū dicitur & lacus Aſphalti & ſalinarum uallis.
cōuallem illuſtrē. Chananæus h
Qui renantians.
autem tunc erat in terra. Appa- i
Idolatriæ altare domino ædificauit.
ruitq; dominus Abram, & dixit
ei: Semini tuo dabo terram hāc.
a Contempto igne Chaldæorum.
Qui ædificauit ibi altare domi- k
mino, qui apparuerat ei. Et inde †
tranſgrediens ad montem qui
a Ciuitas in tribu Beniamin, quæ prius luza, id eſt amygdalus uocabatur.
b erat contra orīetem Bethēl, te- †
tendit ibi tabernaculum ſuum,
ab occidente habens Bethel, &
a Ciuitas in tribu Iuda.
c ab orīete Hāi. Ædificauit quoq;
a Quia cultor unius dei.
ibi altare domino, & inuōcauit
nomē eius. Perrexitq; Abram
uadens & ultrà progrediens ad l
meridiem. Facta eſt autem fa- m
mes in terra. [4] Deſcendit igitur n
Abrā in ægytū ut peregrinaret
ibi. Præualuerat em̄ fames [5] in
terris. Cūq; propè eſſet ut ingre- o
deret ægyptū, dixit Sarai uxori

Nicolaus de Lyra.

3 Et vſq;.

❧ & in nomē eius terminabat. a ℂ Atq; in te benedicētur. vniuer. cogna. ter. Hebræi exponunt ſic, quādo aliquis impre- cabatur bona alteri dicebat: Benefaciet tibi deus ſicut fecit Abræ. Chriſtiani exponunt de Chriſto, & melius vt videtur: In te bene- dicētur &c̄. id eſt in ſœmine de te naſcituro, quod eſt Chriſtus. In omni enim gente ſunt E aliqui chriſtiani, & ideo benedictio chriſti ſit ſuper omnem narrationem terræ, hoc autē non poteſt dici de perſona Abræ.

Promittit ei terra chanaan, vetus teſtamentū infra .12.b. 13.d.15.d.16 a. deut.34. b.

b ℂ Egreſſus eſt itaq; Abram, ſicut verus obediēs. c ℂ Et iuit cum eo loth, voluntariè magis volens eſſe cum auunculo ſuo fideli & iuſto, ꝙ cum aliis remanere.

d ℂ Septuagintaquinq; annorum erat Abram. Iſtud patet ex prędictis ſi po natur exiſſe ante mortē Thare per ſexaginta annos, vt dicit Ra. Sa. qa Thare ſeptuaginta annorum genuit Abram ſecundum ipſum quia dicit eum fuiſſe primogenitū: & Abrā ſeptuagintaquinq; annorum egreſſus eſt de Aran, quibus ſi adiungantur ſexaginta qui- bus pater ſuperuixit, vt ipſe dicit (ſed non probat) habētur anni. ccv. quibus vixit ipſe Thare: ſicut habetur in fine prǫceden. ca. Sed quia hoc dictum procedit ex ſuppoſitione ꝙ Abram fuit primogenitus Thare, quod eſt improbatū eſt ideo dicendum ꝙ Abrā exiuit de Aran poſt mortem patris ſui Tha re, & ꝙ non fuit primogenitus eius ſed vlti- m⁹, ita ꝙ inter natiuitatē p̄mogeniti Thare & natiuitatem Abræ fluxerunt. lx. anni: & ſic in morte patris ſui Thare fuit. lxxv. an- norum: quia Thare cum eſſet. lxx. annorum cœpit generare, & inde vſq; ad natiuitatem Abræ fluxerunt. lx. anni, & Abram. lxxv. annorum erat quando exiuit de Aran im- mediate poſt mortem patris, qui anni ſi ſimul iungantur faciunt. ccv. annos, & tot annis vixit Thare: vt habetur in fine præcedentis ca. Sequitur. e ℂ Et animas quas fecerant in Aran & egreſſi ſunt vt irēt ī terra &c. ideſt ſeruos & ancillas quos eme rant. Vel ſecundum alios, viros & mulieres, quos de idolatria con- uerterant ad cultum vnius dei. f ℂ Vſq; ad locum ſichem. De hoc fit mētio ſpecialis, quia dominus ibi oſtēdit ſibi montē Ga ririm, & montē Hebal, vbi filii iſraël ſuſcepturi erāt iuramenta legis ſeruādæ per benedictiōes ſuper ſeruātes legē, & maledictiōes ſuper tranſgreſſores, vt habet Deute. xxvii. c. g ℂ Vſq; ad conualē illu. Hæc eſt regio pentapolis vbi erant quinq; ciuitates quas ſub uertit dominus

4 Deſcendiq;. Famem fugiens deſcē dit ī Aegyptum,

5 In terra.

Illuſtris cō uallis.

uertit dominus, quæ erant valde delectabiles ante ſubuerſionem, vt habetur ca. ſequēti. h ℂ Chananeus autē tunc erat in ter. id eſt occupans iniuſtè terrā datam ſem & filiis eius quia vt dicunt hebræi: Noē poſt diluuiū ordinauit ꝙ Sem fili⁹ ſuus haberet terrā illā: vnde infra. xiiii. ca. dicitur ꝙ Melchiſedech erat rex Salē. quæ ci uitas poſtea dicta eſt Hieruſalē, & eſt metro- polis in regione illa. Secundum autē omnes hebræos ipſe Sem nominatus eſt Melchiſe- dech, propter bonitatem ſui regiminis, quia Melchiſedech interpretatur rex iuſtitiæ. Si enim computentur anni ipſius Sem, inuenit vixiſſe vltra illud tēpus. i ℂ Apparuitq;. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Abræ deuotio, & hoc ex duobus ſcilicet ex diuina apparitione ſibi facta, & ex ipſius Abræ gra tiarum actione deo reddita & patet litera. Sciēdum tamen ꝙ cū dicitur. k ℂ Qui ædificauit ibi alta. domino qui appa. ei. illud quod ſequitur. Et inuocauit ibi no- men eius, nō eſt de textu, ſed ſubintelligit, & propter hoc aliqui doctores poſuerūt illud in glo. interlineari, ſed poſtea aliqui neſciētes diſcernere inter gloſſam & textū, inſeruerūt illud in textu. Et ſimile habet in multis locis in bibliis noſtris. Sequitur. l ℂ Progre- diens ad meri. i. ad illā partē iudeę, que eſt verſus ægyptū, qa terra ægypti eſt ad meri diē reſpectu terræ promiſſionis. m ℂ Fa- cta eſt aūt fa. Hic deſcribitur fidei Abræ probatio. Ad hoc enim permiſit dominus famē fieri in terra chanaam, & maxime in illa parte vbi erat Abram, vt oſtenderetur fides eius, qa dominus dixerat ei parū ante, ꝙ in terra illa multiplicaret eū & nihilomin⁹ pro pter famē imminentē oportebat eū exire, & tamē non eſt diffiſus de diuina promiſſione. n ℂ Deſcenditq; Abram in ægy. quia in illa terra erat fertilitas, & erat ꝓpinqua lo co terræ Chanaā, in qua erat Abrā: Et bene dicit: Deſcendit, quia terra ægyti inferior eſt reſpectu iudeę. o ℂ Cumq; prope eſ- ſet & cętera. ante ingreſſum hoc ſibi dixit vt prǫcaueret periculo de caſtitate vxo ris ſuæ quantum fieri poterat via humana.

Salem. Sem noīat⁹ eſt Melchiſedech ſecūdum hebræos.

Precep rat, locutus fuerat.

Poſſederāt vel acqſierant. Fecerant vel genuerāt vel acqſierāt vt de vernaculis. Intelligat. Chaldęi, interpret. quos ſubiecerant legi.

H

❧ Et ꝙ cum viderint

Moralit.

⁎ † ℂ Tulitq; Sarai vxorem ſuam. id eſt ſapientiam prius acquiſitam, de qua dicitur Sapień. viii. a. Hanc amaui et quæ- ſiui mihi ſponſam aſſumere. † ℂ Et loth, qui interpretatur vacans, ideo per ipſum intelligitur amor ſtudii qui quærit vaca- tionē à tumultu terreni negocii. Hæc enim in religione conuerti debent in obſequium dei, ſicut fecerunt doctores ſupradicti. ℂ Pertrāſi. Abrā ter. vſq; ad lo. ſichē. qui interpretatur humerus, quia religioſus ſupponere debet humerū ad onera religio- nis portandum. g ℂ Vſq; ad conualē illu. ideſt humilitatem: quę dicitur conual- lis illuſtris, quia decor eſt, & cuſtos omnium virtutum. i ℂ Apparuitq; dominus Abram. religioſum ſpiritualiter cōſolādo. k ℂ Qui ædificauit ibi al. dn̄o, gratias agēdo de ſua vocatione. † ℂ Et inde trāſ grediens ad montem qui erat contra &c. ideſt tendens ad religionis perfectionem. † ℂ Tentēdit ibi tabernaculum, ſuum, ab occidente habens Bethel, & ab oriente. &c. in bono perſeuerando. l ℂ Progrediens ad meridiem. id eſt in feruore charitatis proficiendo. Sequitur. m ℂ Facta eſt autem fames in terra illa. Dominus enim aliquando permit- tit famulos ſuos egere vt à ſæcularibus paſcantur corporaliter, & ſeculares ab ipſis ſpiritualiter. Exemplum. iii. Regū. xviii. b. de He- lia & vidua ſareptana: vnde dicit apoſtol⁹. i. Corint. 9. b. Si nos vo bis ſpiritualia ſeminauim⁹, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? n ℂ Deſcendit igit Abrā in Aegyptum, ad quærendum victum corporalem & dandum ſpiritualem. Dicit enim Ioſephus. primo libro iniquitatis iudaicæ, quod docuit Aegyptios de mori-

⁎ bus & aliquibus

A Abrã an mẽtitus ſit.

a ℂ Dic ergo obſecro &c. Augu. Quęritur cur patriacha voluit mentiri, vt diceret ſororem ſuam, & non potius deo commiſit, qui ſi vellet eius pudicitiam apud Pharaonẽ conſeruare, poſſet? Sed veritatem voluit celari, non tamen mendatium dici. Soror enim dicitur quia filia fratris: & in hoc oſtenditur, quia nemo debet tentare deũ ſuum dum habet quid faciat rationabili conſilio. Fecit enim pro vita ſua quod potuit, quod autem non potuit deo commiſit, in quem ſperauit, cui pudicitiã coniugis commendauit. Nec eum fides aut ſpes fefellit. Non ergo audeat deum tentare homo, dum habet quo rationabiliter quod cauere oportet, euadat. Nec paulus de protectione dei deſperauit, aut fidem perdidit, quando in ſporta ſubmiſſus inimicorum manus aufugit. Ipſe autem Abram ſi interrogatus illam vxorẽ ſuam indicaret, duas res deo committeret, & vitam ſuam, & vxoris pudicitiam. b ℂ Sublata eſt mulier. Ra. Excuſatur Sarai, quæ in domum Pharaonis transfertur inuita, non ſolum in hoc quod non inquinatur corpus, nec anima niſi mentis conſenſu, ſed etiam in hoc, quod conueniente & permitente viro ſuo factum eſt. ℂ Auguſti. Apud Pharaonem tandiu potuit eſſe intacta, quia in Heſter legitur, quòd puellæ non ſtatim ad reges introducebantur, ſed vno anno cuſtodiebantur, & ſex menſibus oleo myrthino vngebantur. & alijs ſex menſibus in diuerſis odoramentis erant. Potuit ergo per has inducias temporis intacta manere. Et interim bene vſi ſunt Abram ægyptij, donec Pharao à deo flagellatus, & cognoſcens ꝙ eſſet vxor eius, redderet intactam.

reſeruabunt, viuere faciẽt heb.

Act. 9. c.

Nũciauerũt principes Pharaoni, Viderũt eam principes Pharaonis. Vſi ſunt: fecerunt.

ſuæ: † Nouit ꝙ pulchra ſis mulier, & ꝙ cum uiderint te ægyptij, dicturi ſunt, uxor [1] ipſius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt † Dic ergo obſecro te, ꝙ ſoror mea ſis ut benè ſit mihi propter te, & uiuet anima mea ob gratiã tui. Cum itaqꝫ ingreſſus eſſet Abram Aegyptum, uiderunt ægyptij mulierem, ꝙ eſſet pulchra nimis: Et nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum. Et ſublata eſt mulier in domũ Pharaonis. Abram uerò benè uſi ſunt propter illam. Fueruntqꝫ ei oues & boues & aſini & ſerui † famulæ † & aſinæ & cameli. Flagellauit autẽ dominus Pharaonem plagis maximis, & domũ eius, propter Sarai uxorẽm. Abram. Vocauitqꝫ Pharao Abram, & dixit ei: Quidnam eſt quod feciſti mihi? Quare non indicaſti mihi, ꝙ uxor tua eſſet? Quam ob cauſam dixiſti eſſe ſororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce coniunx tua, accipe eam & uade. Præcepitqꝫ Pharao ſuper Abrã uiris, & deduxerũt eum, & uxorẽ illius, & omnia quę habebat.

a ℂ Veritatem uoluit celari non mendatium dici.

a ℂ Quia filia fratris.

ℂ Inuita.

ℂ Aegyptij.

a ℂ Quam intactam uolebat ſeruare.

Nicolaus de Lyra.

B Adulteriũ apud ægyptios nefas eſt.

a ℂ Et ꝙ cũ viderint te ægyptij &c. Sciebat enim Abram nefas eſſe apud ægyptios adulterium, & morte plectẽdum & minus reputabant homicidium viri, ꝙ̃ accedere ad vxorem alicuius ipſo viuente: & ideo ad hoc periculum euitandum, dixit vxori ſuæ. b ℂ Dic ergo obſecro te ꝙ ſoror mea ſis &c. Sed q̃ritur hic. Quomodo Abram homo tantæ perfectiõis per tale mendacium expoſuit vxorem ſuam periculo adulterij, quia vt videtur, magis debuiſſet eligere mori? Ad hoc dicendum quod homo in periculo poſitus ſemper debet agere ad ſui liberationem id quod põt ſecundum viam humanam, vt non tentet deum, omittendo illud per quod poteſt euitare periculum quantum poteſt: & quando nihil poteſt vltrà, tũc abſqꝫ tentatione dei poteſt reſiduum committere diſpoſitioni diuinæ, Abram autem in terra Canaan habebat familiam magnã nec habebat bona temporalia vt panem & vinum & ſimilia, vnde poſſet eam ſuſtentare cum eſſet ibi peregrinus, nec habebat magnam pecuniam, vnde poſſet victualia emere: etſi haberet, incolæ illius terræ non venderent ſibi, cum eſſent in tanta fame poſiti quòd vix haberent victualia pro ſeipſis & familia propria, & ideo ſi manſiſſet Abram in terra illa, ſtatim imminebat ſibi & familiæ ſuæ periculum mortis propter famem: & ideo illi periculo primò debuit occurrere; quod & fecit, deſcendendo in ægyptum, quæ erat terra fertilis. Periculum autem caſtitatis ſuæ vxoris non erat ita propinquum, quia probabiliter eſtimabat, quòd vxor ſua reſeruaretur regi propter ſui pulchritudinem, ſicut & factum eſt. Sciebat enim quod tempore illo reges non accedebant ad vxores ſuas de nouo acceptas, niſi poſt anni circulum, quia ſicut habetur in lib. Heſter. ij. b. Primis ſex menſibus vngebantur oleo myrthino, & poſtea ſex aliis menſibus quibuſdam vnguẽtis, & variis pigmẽtis vtebantur, & poſtea ad regis cubiculum tranſibant, & infra tantum tempus ſperabat de dei adiutorio, ſibi vxori, & familiæ affuturo. Dic ergo obſecro te quod ſoror mea ſis. Non docuit eam mentiri, ſed veritatem occultare cautè. Mulieres enim & viri de eadem cognatione propinqua, fratres & ſorores nominabantur, vnde & in ca. ſequenti: Abram vocauit Lot nepotem ſuũ fratrem dicẽs. Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores tuos

Quæſtio.

Nota.

res tuos & paſtores meos, fratres enim ſumus. c ℂ Viderunt ægyptii &c. Dicunt hic hebręi, quòd Abram vt nihil omitteret de his quæ poterat facere ad conſeruandam caſtitatem vxoris ſuæ, incluſerat eam infra vnam arcam, ne videretur ab ægyptiis quos ſciebat eſſe luxurioſos. Sed cum perueniſſent ad quoddam paſſagium, vbi ſcructabantur ea quę ferebantur, cuſtodes paſſagij aperuerunt arcam illam, & viderunt quòd illa mulier eſſet apta coniugio regis propter ſuam pulchritudinem: & ideo ſubditur. d ℂ Et nunciauerunt principes. id eſt prædicti cuſtodes paſſagij. e ℂ Pharaonis. id eſt regi ægypti. Tunc enim omnes reges Aegypti vocabantur Pharaones, ſicut & aliquo tempore omnes imperatores romani vocabantur cæſares. f ℂ Et laudauerũt eam. dicentes quòd eſſet valde cõueniens ſibi & hoc dicebant ad captandum regis gratiam. g ℂ Et ſublata eſt mulier. vt fieret vxor regis, vt patet infra. h ℂ Abram vero bene. vſi ſunt propter illam. ipſum honorando & munera exhibendo, credentes quòd eſſet frater eius & non maritus & quia docuit tunc ægyptios aſtronomiam, quam ignorabant, vt dicit Ioſephus. i ℂ Flagellauit autem dominus Pharaonem. quia Abrã fecerat fideliter quantum poterat, ſecũdum viam humanam: & reſiduum ſcilicet caſtitatem vxoris commiſerat diuinę protectioni, vt ſupra dictum eſt: ideo dominus qui eſt protector omnium ſperãtiũ in ſe caſtitatem vxoris ſibi commiſſam conſeruauit, flagellando Pharaonem plagis maximis. Quæ autem ſint illæ plagæ, non eſt expreſſum in textu, ſed hebręi dicunt qđ fuit fluxus ſeminis ita quòd concubitus eſſet grauis, vel impoſſibilis Pharaoni & ſeruis eius. Expoſitores noſtri dicunt, qđ fuit concluſio vuluę vxorum Pharaonis & ſeruorum eius: ita quòd parere non poſſent. k ℂ Propter Sarai. In hebręo habetur: Propter verbum Sarai. Dicunt enim hebręi quòd Sarai habebat angelum cuſtodẽ corporis ſui, ſicut de beata Agneta legitur, & quando Sara dicebat angelo, vt percuteret Pharaonem plaga prędicta, tunc percutiebat, & ſic cognoſcere eam non poterat. l ℂ Vocauitqꝫ Pharaon Abram &c. per reuelationẽ enim ſciuit quòd Sarai eſſet vxor eius, & quòd flagellabatur propter eius detentionem. Sequitur. m ℂ Accipe eam & vade. Et non dixit ei. Terra coram te eſt, vbicunqꝫ tibi placuerit habita, ſicut dicit Abimelech rex gerare, vt habetur infra. xx. cap. Sciebat enim Pharao ægyptios eſſe luxurioſos, propter qđ Abram non poſſet habitare ſecurus in terra ægypti cum vxore ſua. n ℂ Præcepitqꝫ &c. ad conducendum eum ſecurè donec eſſet extra terram ſuam ne aliqua moleſtia ſibi vel vxori ſuę vel familiæ inferretur.

C Sarai in arca incluſa.

† 22. q. 2. c. quæritur.

1 illius.

† . j. 20. c.

Rapiſ vxor ei⁹ i domũ Pharaonis.

aľs, † famiľæ. aľs nõ habet † & aſinæ.

Percutitur Pharao à deo ꝓpter raptã vxorem Abræ.

D Plaga Pharaonis.

Redditur abræ vxor

⁎ bus & aliquibus ſcientiis ſpeculabilibus. Et ſic pauper religioſus de clauſtro deſcendit ad ſęculares vt eos doceat bonos mores. Sequitur. b ℂ Dic obſecro ꝙ ſoror mea ſis. Religioſus ſapientiam de deo ſibi datã vocare debet ſororem. Prouerbio. ſeptimo a. Dic ſapientiæ ſoror mea es. Hanc autem communicauit ægyptiis, quia religioſus ſapientiam ſibi datam à deo communicare debet ignorantibus, & per hoc dicatur gratiæ bonis in præſenti, & gloriæ in futuro.

Moraliť.

ℂ In ca. xij. vbi diciť in poſt. Egredere de terra tua. i. de chaldęa.

ADDITIO I.

ℂ Non videť rationabiliter dictum, vt cũ dñs dixit Abrę. Egredere de terra tua, intelligať de chaldęa, ſicut nec dicendũ eſt ꝙ Abram fuit in chaldęa natus. Cõſtat eñ, ꝙ Babylonia cum tota terra ſennaar, quæ eſt chaldęa, pertinebat ad Cham filium Noë & poſteritatem eius vbi Nemrod regnauit, vt ſupra capit. x. Abram autem deſcendebat de Sem, cuius Sem poſteritatis habitatio erat in aliis regionibus, vt in eodem capitulo habetur. Nec huic obſtat qđ diciť ſupra vndecimo capitulo de Arã fratre Abrę. ꝙ mortuus eſt

i v in terra na

E in terra natiuitatis ſuæ in Vr caldęorum. Nam prout in hoc loco dicit Ra. Moyſes. gerūdeñ. & bñ vt videtur, cū ibidē dicitur: In terra natiuitatis ſuę referendum eſt ad Arā ſolum q natus fuit in chaldæa, nō aūt ad Abrā: nā infra. xxiiij. ca. Abram mittēs ſeruū ſuum in meſopotamiā dicebat ei: Ad terram cognationēq; meā ꝓficiſcaris, in quo loco vbi nos habemus. Ad terram cognationēq; meam hebraica veritas habet: Ad terram natiuitatis meę: eadē em̄ dictio ponit̄ ibi & ſupra. xj. d. vbi dicit̄, In terra natiuitatis ſuę, & ſic patet ꝙ locus natiuitatis Abrę erat in meſopotamia. Legit̄ etiā Ioſ. xxiiij. a. ꝙ Ioſue alloquens filios iſrael dicebat: Trans fluuiū habitauerunt patres veſtri ab initio, Thare pater Abrā & Nachor. Conſtat autē ꝙ trans fluuiū eſt meſopotamia vt in eodē ca. declaratur. Cū autē dicit ab initio, ſatis patet ꝙ inde erant oriundi. Et notanter ibi dicitur: Thare pater Abrā & pater Nachor prętermittēs Arā, eo qđ Aram (vt dictū eſt) fuit natus in caldæa & nō in meſopotamia. Ex

Haram. ꝗbus habet̄ ꝙ cū dicit̄ Abrę: Egredere de terra tua, intelligitur de quodā loco qui dicitur harā, qui erat in meſopotamia, à qua terra nūq; legit̄ Abrā fuiſſe egreſſus, niſi nūc de pręcepto dñi: & ſic q̄ſtio poſtillatoris & eius ſolutiones non vident̄ hic habere locum. Si aūt quærat̄: Quomodo Arā frater Abræ, dicit̄ natus in chaldęa, Thare autē, Abrā, & Nachor in meſopotamia? Ad hoc dicendū, ꝙ litera nos cogit ad vtrūq; concedendū, vt tactū eſt. Cuius ratio pōt eſſe ſecundū Ra. Moy. ꝑdictum ꝙ Thare habuit ire de terra ſua in chaldęam poſt natiuitatē Abræ & Nachor, & anteq; naſceret̄ Aram, & ibi in caldęa fuit natus Arā. Ratio aūt q̄re Thare iuit in caldæā, nō exprimitur in litera, pōt tamē probabiliter dici, ꝙ cū nemrod fuiſſet vir oppreſſor hoim. vt ſupra dictū eſt, & volebat attrahere gentes ad culturam ignis, ꝙ ideo vocaſſet Thare & familiam ſuam qui erāt notabiles de genere Sem vt ex diuturna habitatione eorum in caldęa, communicarēt cū aliis in huiuſmodi cultura, & ſic ampliaretur iſte cultus execrabilis: qui fuerunt ibidē diu cōmorati intantū ꝙ ibi natus fuit Arā & mortuus, & Thare & Nachor ignē coluerunt, & quia cōmixti ſunt inter gentes, didicerūt opera eorū. Abrā

Quæſtio. aūt à deo illuminatus & protectus diuinitus fuit educt⁹ inde vt li-

F tera dicit in authoritate: ſupra all. infra. xv. ca. ſ. Ego ſum dñs qui te eduxi de vr chaldęorū. Si fortè quęrat̄: Quare ſcriptura pręmittit iſta particulariter narranda? Dicendū ſecundū Ra. Moy. ꝑdictū, qđ ſcriptura videt̄ abbreuiatè & obſcurè loq in his quę ad idolatriā ꝑ-

als, † quo tinent in prio ſtatu. ſ. añ legē. reſeruās ea ad tps legis (in † qua principaliter fuit idolatria prohibita) plene declarāda, vnde ſupra. x. ca. dicit̄ de ipo nemrod, qui deceptor aīarum fuit cogēs homines ignē adorare, vt in glo. nihil tñ traditur in ſcriptura de eo niſi ꝙ fuit ro-

Arā cuius qualitatis. buſtus venator coram dño, q̄ ſunt verba breuiſſima & diuerſimodè interpretabilia, & eadem ratione pędicta hic omittunt̄. Et attendendū, ꝙ in hoc ca. & aliis Aram eſt dictio æquiuoca ſecundū linguā latinā, qa vno mō ſignificat Arā patrē Lot, & alio mō ſignificat, quēdā locū in meſopotamia. vt cū dicit̄ infra eo. c. Cū ingrederet̄ de harā: Sed in hebraica lingua nō eſt in hoc loco ęquocatio, qa Arā ꝓut ſignificat hominē ſcribit̄ cū hæ q̄ eſt quinta litera alphabeti hebraici, ꝓut aūt ſignificat locū, ſcribit̄ cū alia lr̄a cheth ferè inexpreſsibili in lingua noſtra q̄ eſt. viij. litera in alphabeto hebraico.

¶ In eod. cap. xij. vbi dicitur in poſtilla: Hebręi exponūt ſic.

ADDITIO II.

¶ Licet qđ in hac expoſitione cōtinet̄ ſit verū. ſ. ꝙ bñdictio xp̄i ſit ſup oēm nationē terrę, nō tamē in hoc loco hoc fuit Abrę ꝓmiſſum ꝓut patebit infra. c. xxij.

¶ In eo. xij. ca. vbi dicitur in poſtilla: Sed q̄rit̄ hic. Quomodo Abram homo tantæ perfectionis.

ADDITIO III.

¶ Hæc reſponſio poſtillatoris vera eſt & conſona dictis ſanctorū & gloſſę communi: poteſt tamen præter hoc vlterius dici, quod Abram cum eſſet propheta, vt infra. xx. cap. in ſpiritu prophetiæ cognoſcebat, quod ex hoc quod vxor ſua eſſet ſublata, nō ſequeretur aliquid contra vxoris pudicitiam, ſed potius laus dei, & eius cognitio apud ipſos infideles reluceret. Cognouerunt em̄ Pharao & ſui, quòd dominus eos flagellabat maximis plagis propter Sarai vxorem Abræ, vt patet in litera, & ſic diuinam prouidentiam & eius iuſtitiam aliqualiter fatebantur promptius & humilius q̄ philiſtiim, qui videntes idola ſua corruentia & ipſos multipliciter à deo plagatos propter detentionem arcæ domini, adhuc nitebantur proteruire dicentes, nequaq; manus ſua tetigit nos, ſed caſu contingit. primi Reg. ſexto. b. Et peramplius Pharao populum iſraeliticum tyrānicè detinens, videns ſe & ſuos multipliciter flagellatos à deo cum aliis ſignis & prodigiis: adhuc non ceſſabat diuino mandato reſiſtere, vt patet in Exod. in multis locis. Aliter autem fuit in propoſito, cum ſtatim Pharao deo obtemperauit dimittendo illicita, ex quo etiam fama glorio- G

ſa ipſius Abræ pro quo deus tanta operabatur apud ipſos infideles claruit iuxta promiſſionem ſibi ſupra à deo factam, cum dixit: Magnificabo nomen tuum. Ex quibus ſatis patet quorun- Rab. Moy. dicit Abraam peccaſſe &c.

dam hebræorum error, ſpecialiter Ra. Moy. gerundeñ. qui in hoc loco aſſerit, quod Abram multipliciter peccauit, non ſolum in mendacio & huiuſmodi, ſed etiam inquantum terram promiſſionis exiuit ſine mandato domini, ad quam terram de eius mādato ſpeciali venerat propter quæ quidem peccata Abræ, aſſerit qđ filij iſrael fuerūt in captiuitate ægyptiaca per multos annos. Quæ quidem aſſertio vana eſt. Nam licet de multis ſanctis legatur quòd aliquando peccaſſent, vt de Moyſe in aqua cōtradictionis: & Dauid in facto Vrię & huiuſmodi, tamen ſcriptura palam eos reprehendit, eis certas pœnas iniungendo, vt de Moyſe Nu. xx. b. & de Dauid. ij. Reg. xij. c. ne eorum geſta in talibus ad exemplum trahantur. Sed in propoſito eſt per oppoſitum, nam huiuſmodi factum Abræ non reprehenditur in ſcriptura, ſed potius ad laudē dei & ſui facti honorem refertur. De hoc enim facto Abræ & quibuſdā ſilibus legit̄ in Pſal. ad literam: Pertrāſierunt de gente in gētem &c. Non reliquit hominē nocere eis, & corripuit ꝓ eis reges: Pſal. 104. a.

Nolite tangere xp̄os meos. Ex quo patet, quod iſta ad laudem dei & etiam ſanctorum ſuorum referuntur.

REPLICA

Còrrectorij cōtra Burgeñ. In. c. xij. poſtillator exponēs illum locum: Egredere de terra tua, dicit ꝙ intelligendum eſt de chaldęa, qđ ægrè ferens Burgeñ. inutili (vt apparet) digreſſione ſe fatigat, dicēs Abram natum in meſopotamia, non chaldæa: & quia ſua digreſſio eſt intricata: ad clarius videndum ineptias eius, reduco ad certa puncta. Primum: Abram non eſt natus in chaldęa. Secundum Chaldæa non eſt terra de qua in propoſito iubetur egredi. Tertium: Quòd Abram fuit natus ante Aram, quem genuit Thare in chaldæa. Quartum, quòd Abram fuit natus in haram loco meſopotamię ſic dicto. Alia quæ addit Burgeñ. fabuloſa videntur: Sed primum eius dictum eſt contra beatum Hiero. prout allegatur in glo. ordi. Poteſt etiam probari authoritate Augu. etiā all. in glo. eadē, vbi dicitur qđ Aram fuit primogenit⁹ Thare, & is natus in chaldęa ſecundum ipſum Burgen. & omnes. Thare autē ſemper manſit in chaldęa vſq; ad mortem Aram ſecundum oēs, & inter natiuitatem Aram & mortem eiuſdem natus eſt Abram ſecūdum beatum Hiero. & Aug. ſupra alle. quos ſequitur magiſter hiſtoria- H

rum dicens: Abram primò nominari q̄uis ſit vltimò genit⁹ propter prænoſticum dignitatis. Similiter & Glo. ordina. & Ioſephus concordant, quibus omnibus plus credere oportet quam Burgē. Terra natiuitatis abrę

ſine ratione dicta ſanctorum poſtponenti. Eſt igitur terra natiuitatis Abræ ipſa chaldæa: Nec obſtat, quod Burgen. dicit poſteritatem Sem in chaldæa non habuiſſe habitationem, quod q̄uis verum ſit pro maiori parte, ſolus tamen Thare cum familia ſua dicitur in litera ibi habitaſſe: vt etiam idem Burgen. poſt in eadem digreſſione: Nec obligat quod Burgen. dicit de hebraicis literis, nam credendum eſt magis noſtræ translationi per ſanctos doctores concorditer expoſitæ. Nec puto omnes vſq; ad Burgen. hebraicum ignoraſſe. Nec valet, quod adducit de Ioſue xxiiij. a. Trans fluuium aſſerens illam terram eſſe meſopotamiam, cum chaldæa etiam ſita ſit iuxta eundem fluuium euphratem, & ita benedicitur trāsfluuialis ſicut meſopotamiam: vnde dicit Iſi. li. xiiij. quod Babylonia aſiæ eſt prouincia in chaldęa, cui⁹ caput eſt vrbs Babylonia, à qua regio eſt nuncupata tam nobilis, vt chaldæa, Aſſyria, & Meſopotamia in eius nomē aliq̄ñ trāſierūt, quam præter- Babylonia

fluunt Tigris & Euphrates. Ineptè igitur Burgen. exponit trans fluuium eſſe meſopotaniam, cum ſecundum Iſidorum vbi ſuprà & magiſtrum proprietatum libro. xv. ſit ſita inter prædicta duo flumina: vnde patet primum dictum Burgen. forè falſum: nam & ipſe Burgen. fortaſſe de præſenti errore pœnitentia ductus hoc dictum retractat: Verius em̄ cōtradicit, infra circa. xxviij. Deut. circa medium dicens: Abram prim⁹ pater fidei nō ignorauit chaldęā, ſed in ea fuit natus, & inde ſit educt⁹, & niſi accipiatur ꝓ retractatione, ſuſtineatur à ſuis amatoribus pro cōtradictione: Patet ergo primum dictum eſſe falſum, ſimiliter & ſecundum, qa cū chaldæa ſit terra natiuitatis Abræ vt patet ex dictis, iubetur hic exire chaldæam: Hec eſt intentio beati Augu. xvj. de ciui. dei. & allegatur in Glo. ordina. & Ioſephus. j. libro antiquitatū dicit de hoc egreſſu: Abram cum. lxv. annorum eſſet dimiſit chaldæam, vt domino iubente migraret in chananeam: Et ita hunc egreſſum ſanctus Stephanus exponit Act. ſeptimo. a. dicens. Tūc exiit de terra chaldęorum & habitauit in charam & cætera. Nec tertium dictū Burgē. poteſt eſſe verū qa Sarai fuit filia Arā, q̄ fuit nonagenaria. cū Abrā eſſet ſentenaris: vt infra. xvij. ca. Si igit̄ Aram fuit iunior q̄ Abram viij. vel. ix. annorum genuiſſet Sarai qđ falſum eſt & fictū. ideoq; & quartum eius

A quartum eius dictum nullum eſt:nam terra transfluuialis dicitur in textu confinium Meſopotamiæ,vt patet Ioſue.xxiiij.a. Nec poteſt conuenienter intellgi ipſa Meſopotamia: Nam ibi patres non ſeruierunt diis alienis quos nominat textus ibidem,ſed in Chaldæa ad requiſitionem: & fortaſſe compulſionem Nemrod, prout dicit idem Burgenſis in iſta digreſsione. Chaldæa autem confinis eſt Meſopotamiæ, quia circa & intra eadem flumina (prout ſupra dictum fuit) ſita: Nec pertractione dignum eſt,in quo Burgen. circa ca.xiij. &.xiiij. notat poſtillatorem, nam pueriliter occaſiones ſcribendi accepit. C

GLOS. ORDI. NICOL. DE LI.

Cap. XIII.

Hiſtorice

ASCendit ergo Abram &c. Hiero. De ægypto liberatus benę aſcendiſſe legitur. Sed quō potuit diues eſſe valde. Sed in Hebraica veritate habetur בבד grauis væhementer. Aegyti enim pōdere grauabātur. Et licet videanť eſſe diuitiæ auri & argēti, ſi autē ægyptię ſunt, ſancto viro graues ſunt. Nec vt in Lxx. legitur: Abiit vnde venerat in deſertū vſq; bethe Sed ſecūdum Hebræū. Abiit in itinere ſuo per auſtrū vſq; Bethel. De ægypto enim profectus eſt, non vt deſertum petereret, quod in ægypto reliquerat, ſed vt per auſtrum, qui aquiloni contrarius eſt,veniret ad domum dei, vbi erat tabernaculū eius inter Bethel & Hai. b ¶In Bethel &c. Eſt autē Bethel ciuitacula in duodecimo lapide ab helia ad dexteram eūtibus Neapolim: quę pri⁹ luza id eſt Amygdalus vocabatur in Tribu beniamin. Hai verò in tribu Iuda ſeparata ſacerdotibus. Bethel domus dei Hai ocul⁹ vel fons. Benê ergo tahernaculum inter Bethel & Hai figens, altare domino ędificauit, quia ſancti à mundi principe & ſęculi volutatibus recedētes, abluti ſancto fontè baptiſmi, curſum præſentis vitæ conſideratè ducētes, & hoſtiam laudis & boni operis ſuper altare fidei deo exhibētes, ad domū dei id eſt ad cœleſtem Hieruſalem fœliciter tendunt. c ¶Ne quæſo ſit &c.

In poſſeſſiōe auri & argēti, In pecorib⁹ & auro & argento.

Bethel.

Hai.

Moralit.

B Nos quoq; nihil cōcordiæ & charitati præponamus, ſed per dexterā proſperitatis, vel ſiniſtram aduerſitatis in pace & dilecttione perſeueremus. Rixa inter paſtores Lot & paſtores Abræ, controuerſiam ſignificat inter paſtores catholicos & ſubuerſores hæreticos. Vnde & Lot hęreſiarchas ſignificat, qui declinans interprètatur, & circa Iordanem, id eſt deſcenſum regionem ſibi elegit. Paſtores eius hęreticos & ſciſmaticos, qui pulchra & decliuia petunt, nec in mōtem cum Moyſe aſcendunt ad dn̄m, pacem & vnitatem cō tēnentes, & optionē quo volunt eundi accipiunt, & gratiam fugientes, libero arbitrio ſe committunt. Paſtores verò Abræ catholicos doctores ſignificant, qui hęreticos etiam localiter fugiunt, ſecundum illud ad Titū. iij.c. Hęreticū hominē poſt primā & ſecundā correctionē deuita. & hoc inter gētes Chananæi & Phereſæi, in terra ſcilicet promiſſionis, quia inter catholicos & hęreticos quorū ſit regnū cœlorū ſolet eſſè contentio. d ¶Fratres enim ſumus. Trib⁹ modis dicuntur fratres in ſancta ſcriptura. Natura, vt Iacob & Eſau, cognatione, vt Abram & Lot. Gente, ſicut omnes Iudæi. Vnde ſi attenuatus fuerit

Fratres tribus modis

Cap: XIII:

a ASCENDIT[a] ergo Abram de Aegypto, ipſe & uxor eius, & oīa quę habebat, & Lot cū eo ad Auſtralē plagam. b

Erat autem [1] diues ualde in poſſeſsione argenti & auri. c Reuerſuſq; eſt per iter quo uenerat à d

a ¶Cultoribus dei, licet nox inſtet & perſecutio, non reſtigeſcit tamen diuini cultus intentio.

mêridie in Bethel, uſq; ad locū e

b ubi prius fixerat tabernaculum [2] inter Bethel & Hai, in loco altaris quod fecerat [3] prius, & inuocauit ibi nomē dn̄i. f Sed et Lot g qui erat cum Abram, fuerūt greges ouiū & armēta & tabernacula, nec poterat eos capere terra, ut habitarent ſimul. † Erat quippe ſubſtantia eorum multa, & non quibant habitare cōmuniter. Vnde & facta eſt rixa h

a ¶Catholicos & hęreticos. b ¶Subditorum. c ¶Prelatorum catholicorum.

inter paſtores gregum Abrām

a ¶Hæreſiarcharum.

& [4] Lot. Eo autē tempore Chananæus & Phereſęus habitabāt i in terra illa. Dixit ergo Abrā ad k

a ¶Notandum quāta cura ſit ſancto uiro cōſeruandæ pacis.

c Lot: Nē quęſo ſit iurgium inter me & te, et īter paſtores meos et

a ¶Cognatione: Lot enim fuit filius Aram fratris Abræ.

d paſtores tuos, frātres em̄ ſumus.

nis ad quam aſcēdit Abram rediens de ægypto ſit in parte auſtrali reſpectu ægypti: ſed eſt in Aquilonari, ſed auſtrualis plaga hic accipitur reſpectu Hieruſalem: quia illa pars terræ promiſſionis, quæ eſt vicinior ægypto, eſt pars auſtralis reſpectu iudeę. c ¶Erat autem diues valde in poſ. &c. In hebræo habeť. בבד Grauis vel pōderoſus multum, quia habebat multa pondera auri & argenti et aliarum rerum, & in idem redit. d ¶Reuerſuſq; eſt per iter &c. In hebræo aūt habetur ויעסבל Per manſiones quibus venerat, & hoc duplici de cauſa. Vna, quia homines reuertētes ad terram ſuam vnde exierant conſueuerāt accipere hoſpitium redeundo vbi fuerunt prius hoſpitati eundo. Alia, quia quando Abram iuit in ægyptum non habebat pecuniam pro expenſis ſufficientibus & contraxerat in hoſpitiis aliqua debita, ſed in redeundo erat diues valde, vt prædictum eſt, & ideo rediit per cadem hoſpitia ad ſoluendū illa debita. e ¶A meridie ī bethel: quia ſicut dictū eſt, intrauit terram promiſſionis à parte auſtrali. Sequitur. f ¶Et inuocauit ibi nomen dn̄i &c. Gratias deo agens de hoc q̄ ipſum, vxorem & familiā cōſeruauerat, & in bōis multiplicauerat. g ¶Sed & lot qui erat &c. hoc exprimitur ad oſtendendum occaſionem diſcordie. Diuitiæ enim frequenter ſunt cauſa diſcordiæ inter homines etiam propinquos & amicos. vnde ſequiť. h ¶Vnde & facta eſt &c. quia tam iſti quā illi volebant ſibi præoccupare meliora paſcua & meliores aquas, Hebræi dicunt, q̄ cauſa contentionis fuit, eo q̄ paſtores Lot paſcebant animalia ſua in bladis alienis. paſtores autem Abram increpabant eos, quia erant edocti in iuſtitia à magiſtro ſuo, non ſic autem paſtores lot. Sed p̄ma expoſitio melior videť. i ¶Chananæus & phereſęus habitabāt &c. ac ſi diceret, licet terra illa p̄miſſa eſſet à deo ipſi Abræ, nō tamē erat ſibi tradita, & ideo magis voluit Abrā recedere à nepote ſuo, ne fortè ex cōtentione prædictorum famulorum moueretur lis coram iudicibus infidelibus. k ¶Dixit ergo Abram ad lot. Hic conſequenter deſcribitur contentionis præciſio. licet enim delectabile eſſet ipſi Abræ manere cū nepote ſuo, magis tamē voluit ab eo ſeparari

Abrā ægyptū egrediť

1 Abram.

2 In principio.

3 Ibi.

ſupra .12.a.

Lot. & Abram diuites.

†Infra.36.a

Diuitie cā ſunt diſcordię.

D

4 Inter paſtores gregum lot.

Nicolaus de Lyra.

Ca. XIII.

ASCendit ergo Abrā de ægypto ipſe & vxor &c. Hic conſequē ter deſcribiť quomodo Abrā benè ſe habuit ad proximum. E primò quomodo ſe habuit ad proximū tp̄e proſperitatis ſcilicet eius pacē cōſeruādo: Secundò quomodo tempore aduerſitatis ſcilicet ipſum velociter adiuuādo. xiiij. ca. Circa primum tria declarātur, quia primò deſcribitur inter familias Abræ & Lot contentionis occaſio, ſecundò occaſionis præciſio, ibi. Dixit ergo Abram ad Lot. tertiò præciſionis approbatio, ibi. Dixitq; dominus ad Abram. Occaſio autē contētionis fuit, quia vterq; erat diues valde & habebat familiam, & ex tali cohabitatione ſolet ſæpe contentio ſurgere. Dicit igitur: a ¶Aſcendit ergo Abrā de ægypto. Sequitur. b ¶Ad auſtralem plagam. Non eſt intelligendum, q̄ terra promiſſionis ad

Diuitię cōtentionis cauſa.

Moraliter. a ¶Aſcendit ergo Abram de ægypto. Per quod deſignatur q̄ religioſus poſtq; profecit in doctrina ſecularium ad clauſtrum redire debet, ad agendum deo gratias, & orationi ſtudioq; vacandum. d ¶Reuerſuſq; eſt per iter quo venerat a meridie. Nā eadē charitate qua deſcenderat p̄pter ædificationem proximi, redire debet ad contemplationē dei. Sed quia talis religioſus aliquando ſumitur ad regimen eccleſię, ſicut beatus Gregorius & plures alij. Et huic conſonat interpretatio nominis Abram, quod interpretatur pater excelſus, quia ſtatus epiſcoporum altior eſt ſtatu religioſorum, & tunc fit in eo quædam rixa vel contentio. Nam conſuetudo in religione habita trahit ipſum ad contemplationem. Onus autem impoſitum ad actionem: vnde dicit Auguſt. Ocium ſanctum quærit charitas, negocium iuſtum neceſſitas charitatis. Et quoniam in tali neceſſitate maior eſt obligatio paſtoralis curæ. ideo Abram ſeparatur à Lot, per quod deſignatur quòd religioſus epiſcopus pro neceſſitate ſubditorum interrumpere debet ocium contemplationis, ſaltem ad tempus. Per hoc autē q̄ Lot elegit regionē delectabilē ſicut paradiſus ſignificať q̄ contemplatio eſt valde delectabilis. Per hoc autem q̄ ſubditur: ✱Abram habitauit

Moralit.

Epiſcoporum ſtatus altior q̄ religioſorū.

☞ tus fuerit frater tuus et vendiderit ſe tibi &c̃. a ¶ Sicut paradiſus &c. Hinc diſcimus eſſe paradiſum terrenum, cui comparaẽ terrena irrigatio. Hęc em̃ regio plana erat & campeſtris & irrigata iordane fluẽte, ſicut ęgyptus Nilo. b ¶ Coram dño. Cui crimen puniẽdum committitur. Nam & hominibus manifeſtum crimen, ſed non puniendũ. c ¶ Leua oculos &c. Quaſi aſpice per quatuor climata orbis, poſſeſſio palęſtinę promittitur ei & ſemini eiꝰ. Quod in quibuſdam codicibus mare pro occidẽte ponitur, ideo fit, quia palæſtina mare habet ab occidẽte. d ¶ Omnem terram &c. Non hoc ſolum promiſſum eſt. non enim dictum eſt tantum terrę tibi dabo quantum vides, ſed tibi dabo terram quã vides. cum enim & vlterior vndiq; dabatur, hęc præcipuè dabatur quę videbatur. Vnde & addidit: Surge & perambula terram &c. vt perambulando .ſ. perueniat ad eam quã in vno loco ſtans videre non poterat. Significatur autem ea terra, quam acceperat Iſrael ſemen Abræ ſecundum carnem, non ſecũdum fidem: quod futurum erat ſicut arena maris, quia numerari nõ poſſit. e ¶ Tibi dabo. Chriſto promittitur hæreditas omnium gẽtium, qui eccleſiam ſuam per totum mundum diffudit, cui pater dicit: Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et pſal. Et dominabitur à mari vſq; ad mare. f ¶ In hebron. Ciuitas eſt in tribu iuda quæ & cariatharbe dicitur .i. ciuitas quatuor קִרְיַת Chariat enim hebraice ciuitas אַרְבַּע arbe quatuor. Ibi enim ſitus eſt Adã maximus, & Abram Iſaac & Iacob.

E — Hiſtorice — Myſtice. — Pſal. 2. b. — Ibi. 71. b. — Hebron. — Habitat lot in ſodomis & Abrã in chanaam.

Capitulum. XIIII.

¶ Amraphel: interpretatur dixit vt caderet, & eſt rex ſennaar, quę excuſſio dentium vel fœtor eorũ interpretatur. Hic ſignificat hæreticos, qui ad caſum tendunt, & verbis doloſis fœtidum ſenſum euomunt.

Amraphel. — F — Sodomitę.

☞ Arioth rex.

Nicolaus de Lyra.

☞ ab eo ſeparari cq;, cp occaſione ſeruorũ contendẽtium moueretur lis inter ipſum & nepotem ſuum, & cq;uis eſſet ſenior, dedit tamen electionem ipſi lot. d. a ¶ Ecce vni. &c̃. Ad eligendum quam partem volueris. b ¶ Si ad ſiniſtram ieris. acſi diceret: licet ſeparemur ab inuicem, non tamẽ ita elõgabor à te quin ſuccurrã tibi in neceſſitate, quod patet per effectũ in .c. ſe. c ¶ Eleuatis itaq; &c. Iſta erat regio pentapolis, in qua erãt quinq; ciuitates, quas ſubuertit dominꝰ: vt habetur infra .xix. ca. quæ ante ſubuerſionem erat pulcherrima. d ¶ Sicut paradiſus domini. Non per æqualitatẽ ſed per quandã ſimilitudinẽ. e ¶ Et ſicut ægy. &c. Terra em̃ ægypti, ĩ illa parte qua de ægypto veniunt hoĩes in Segor, eſt pulcherrima. f ¶ Elegitq; ſibi lot. Propter conditiones prędictas. Sequit: g ¶ Et habita. in ſo. Hebręi exponunt hoc in vituperium ipſiꝰ lot, licet enim ſciret homines illius terræ eſſe peſſimos, voluit tamen habitare cum eis, & exinde peioratus eſt. Catholici autem exponunt hoc in laudem eius, acſi dicatur: Quãuis enim habitauerit inter homines peſſimos, tamen inter eos ſeruauit innocentiam & mundiciam, & hoc modo exponit beatus Grego. j. Moral. h ¶ Homines autem &c. De quorum malicia habetur infra .xviij. & .xix. & Ezechie. xvj. f. Hec fuit iniquitas ſodomæ ſororis tuæ &c̃.

Dixitq;

Infra. 17. b. & 26. a. — Rurſum abræ promittitur terra chanaã ſupra .12. b. infra .15. b. 26. a. — Ro. 4. d. — Aedificat altare dño.

Ecce uniuerſa terra [r] corã te eſt, [a]

a ¶ Si occulus tuus ſcandalizat te, erue eum & proiice abs te. b ¶ Id eſt ſiue tibi aduerſa contingant, mihi autem proſpera, ſiue tibi proſpera mihi autem aduerſa.

recede à me obſecro. Si ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego [b]

a ¶ Circumſpecta regione.

ad ſiniſtram pergam. Eleuatis [c]

a ¶ Placuit ei.

itaq; Lot oculis, uidit omnem

a ¶ In deſcenſu ſcilicet poſitam.

circa regionem Iordanis, quę

a ¶ A Iordane.

uniuerſa irrigabatur anteq; ſubuerteret dominus Sodomam &

a ¶ Hortus delirioſus & irriguus.

Gomorram, ſicut paradiſus domini, [d] & ſicut Aegyptus uenientibus [e] in ſegor. Elegitq; ſibi Lot [f]

a ¶ Non ardua ſed decliuia.

regionem circa Iordanem,

a ¶ In occaſum ruiturus.

& receſsit ab oriente: Diuiſiq;

a ¶ Al diuiſiq; ſunt alterutrim a fratre ſuo.
¶ Sic hęretici & catholici tam locis q; moribus.
¶ A nobis exierunt: ſed non erant ex nobis.

ſunt alterutrum à fratre ſuo. Abram habitauit in terra Chanaan, † Lot uerò moratus eſt in oppidis, quę erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. [g] Homines autem Sodomitę peſſimi [h] erant & peccatores coram domino nimis. Dixitq; domi-

a ¶ Recedente ſchiſmate lata hęreditas promittitur p omnes partes mundi merito fidei dilatata.

nus ad Abram, poſtq; diuiſus [i] eſt Lot ab eo. Leua oculos tuos & uide à loco in quo nunc es, ad Aquilonem & Meridiem, Orientem & Occidentẽ †: Omnem † terram quam conſpicis, tibi

a ¶ Id eſt Chriſto qui de ſemine eius.

dabo, & ſemini tuo uſq; ĩ ſempiternum. Faciamq; ſemen tuũ ſicut puluerem terræ. Si quis † poteſt hominum, numerare

a ¶ Semen Iſrael ſecundum carnem.

puluerem terræ, ſemen quoq; tuum numerare poterit. Surge

a ¶ Ne putetur ea terra, tantum promitti quę ab Abram in eodem loco ſtante poterat uideri.

† & perambula terra in longitu

a ¶ His ſcilicet qui de te naſcentur.

dine & latitudine ſua, quia tibi daturus ſum eam. Mouens igi-

a ¶ Quia non habebat hic manentem ciuitatem.

tur Abram tabernaculum ſuũ, uenit & habitauit iuxta conuallem [k]

a ¶ Quę ſic uocatur a mambre amico Abræ.

mambre quę eſt in hebron.

a ¶ Vt exhiberet culturam cui debebat fidem.

Aedificauitq; ibi altare domĩo. [l]

Cap. XIIII.

FACTVM eſt aũt ĩ illo tẽpo [m]

a ¶ dixit ut caderet: hi ſunt qui contra dominum loquentes cadunt.

re, ut Amraphel, [n]

i ¶ Dixitq; dominus ad Abram. Hic conſeqnenter deſcribitur ſeparationis Abrã & lot approbatio, per hoc cp dominꝰ locutus eſt ipſi Abrã poſt illam ſeparationem, promittẽs ei terram & prolis multiplicationem, & hoc fuit conuenienter factum: Diuinę enim reuelationes ſolent fieri mentibus quietatis, & à perturbationibus paſſionum ſedatis. Societas autem ipſius lot propter rixam famulorum erat cauſa perturbationis, vt prędictum eſt: & ideo reuelatio diuina facta eſt abræ poſt ipſius lot ſeparationem, & patet litera vſq; ibi. k ¶ Et habitauit &c. Mambre nomen eſt hominis potentis illius terrę à quo denominata eſt vallis illa, & iſte fuit fœderatus cum abrã, vt patet ca. ſequẽti. l ¶ Aedificauitq; ibi altare domino. Ad ſacrificandum & gratias agendum ipſi deo.

✱ † ¶ Abram habitauit in terra chanaan. Quę interpretatur commutatio, vel mercatio, quę habet curã & anxietatem annexã. Vbi deſignatur cp prelationis ſtatꝰ eſt anxietatibus plenꝰ. Et qa talis indiget diuina conſolatione, ideo ſubditur. i ¶ Dixitq; dominus ad abram: Ipſum conſolando de magnitudine meriti. † ¶ Omnem terram quam conſpicis &c. Per quam deſignaẽ terra viuentiũ. Sequitur. l ¶ Aedificauitq; ibi altare domino. pro gratiarum actione ex tanta bonorum promiſſione.

r Coram te eſt, ĩhũc hebraiſmũ interpre. Cap. 34. huiꝰ ſic reddidit, in poteſtate tua eſt. — G — Reuelationes diuinę quę: — Moraliter. — 2 Omnem.

ADDITIO.

¶ In ca. xiij. vbi dicitur in poſtilla. Chananęus & pherèſęus &c̃.

ADITIO. Rationabilius pręſumitur cp timebat abrã ne habitatores terrę qui erant ſine timore domini ſcilicet chananęꝰ & phereſęus, videntes tantam eſſe abundantiam abrę & nepotis eius, cp non poterat capere eos terra, expoliarent eos vel ſaltem de terra eiicerent, ſicut eiecerunt philiſtiim Iſaac propter ſimilẽ cauſam, vt infra. xxvj. ca. & ideo interpoſuit ſcriptura in narratione huius receſſus. Chananęus & phereſęus habitabant in terra, quaſi diceret, tales erant habitatores terrę cp non tolerarent tantam abundantiã in extraneis.

Habitauit in ſodomis tetendit tabernaculũ ſodomum vſq; heb. — H — Aſs† poſſit

Cap. XIIII.

FActum eſt autẽ in illo tempore. Hic conſequenter oſtenditur quomodo Abram benẽ ſe habuit ad proximum in aduerſis. Et primò deſcribitur ipſiꝰ lot captio, ſecundò eiuſdem liberatio, ibi: Et ecce vnus qui euaſerat. ¶ Circa primum ſic proceditur: quia primò deſcribitur bellum in generali: ſecundò cauſa belli, ibi: Duodecim enim annis: tertiò deſcribitur captio lot in ſpeciali ibi: Et egreſſi ſunt. Circa primum dicit ſic: m ¶ Factum eſt autem &c. id eſt poſt ſeparationẽ lot ab Abram. n ¶ Vt amraphel

Moraliter m ✱ ¶ Factum eſt autem &c. ¶ Hic agitur de captione lot in debellatione ſodomorum, & eius liberatione per abram auunculum ſuum. Captionis autem eius occaſio fuit bellum quatuor regum contra quinq;. Per quinq; reges intelligi poſſunt quinq; ſenſus corporis, nam eorum delectationi obediunt multi, propter quod reges poſſunt dici. & de iſtis dicitur cp

✱ Seruierunt

Aſs† ergo Diuiſio. — Moraliter.

A

a ℭ Arioth. Ebrius vel Ebrietas interpretatur. Stultitiam gentium ſignificat, qui iniquitate ebrij creaturam pro creatore colunt & ſeculi illecebris voluuntur. b ℭ Chodorlahomor. Decorus manipulus interpretatur, qui eſt rex Elam id eſt huius ſeculi: Hypocriſim ſignificat, quę licet vana ſit & pernicioſa, tamen decora in ſupꝑficie videtur, ſed in futuro quid fuerit apparebit. c ℭ Thadal. ſciens iugū vel explorator, qui eſt rex Gentium: auariciam ſignificat, quę ſagax & verſuta multos ſibi ſubiugat. ℭ Amraphel. &c. Hi quatuor reges figurant quatuor principalia vitia, quatuor virtutibus principalibus cōtraria: quę quinqꝫ ſenſus per quinqꝫ reges ſignificatos ſubiugare nituntur, per concupiſcentiam carnis, per cōcupiſcentiam oculorum, per ambitionem ſeculi. d ℭ Bale. Hierony. Hebraicę deuoratio dicitur. Tradūt hebręi hanc alibi ſaliſſam dici & vitulam cōternantem, quia tertio terremotu abſorpta ſit. Ex quo Sodoma & Gomorra Adame & Soboim diuino igne ſunt ſubuerſæ. Illa paruula nuncupatur. Segor enim transfertur in paruulam, quę ſyra lingua zoara dicitur. Vallis autem ſalinarum in qua fuerunt putei bituminis poſt dei iram & ſulphuris pluuiam in mare mortuum verſa eſt, quod à Græcis ſtagnum Aſphalti id eſt bituminis dicit̃. ℭ Myſtice. Quatuor reges, quinqꝫ ſuperant, dum contrariæ poteſtates quinqꝫ ſenſibus corporis abutētes vitiis illaqueant & captiuant. ℭ Allegorice. Tales reges ſuperāt primum bara qui interpretatur malicia vel creatura, & eſt rex Sodomorum id eſt cæcitatis vel pecudis ſilentis, cū eis qui in vetuſta malicia perſeuerant, more pecudum cæcitatem libidinis ſequi perſuadent. Vincunt & Berſa id eſt in anguſtia conſtitutum, regem Gomorrę id eſt populi tumentis & ſeditioſi, cum eos qui curis ſeculi anguſtiātur: ac nefas rapinæ agere non formidāt: obruunt & proſternūt. Vincunt quoqꝫ ſennaar regem Adamæ id eſt terrenæ, cum eos qui terrena tantum ſapiūt in luxuria permanere hortantur, vt dicant. j. Corin. xv. d. Comedamus & bibam⁹, crás enim moriemur. Vincunt Semeber qui interpretatur ibi perditio: & eſt rex Seboim id eſt cinguli mœroris, cum per iracundiam & inuidiam incautos decipiunt: vnde Iob. v. a. Stultum interficit iracundia, paruulum occidit inuidia. Regem quoqꝫ bale vincunt, cum puſillanimes in deſperationem mittunt. Bale nanqꝫ interpretat̃ percipitatio vel abſorbitio: Ad hoc maxime diabolus certat, vt poſt lapſum peccati in deſperationē mittat. e ℭ Duodecim enim annis ſeruirent &c. Duodenarius ſuperfluus eſt numer⁹, in qua ſuperfluitate ſeruiūt quinqꝫ ſenſus noſtri vanæ ſuperſtitiōi, quam ſignificat Chordorlahomor, & quatuor vitiis ſibi adiacentibus, & recedere volentes grauem perſecutionem patiuntur, & ſępe ſuperantur. f ℭ Percuſſeruncqꝫ. Hiero. Alia editio habet Et ceciderunt gigantes in Aſtaroch, & Carnaim. & gentes fortes ſimul cum eis; & homines in Sabæ ciuitate antecqꝫ Sodomam peruenirent. Quatuor reges profecti de Babilone interfecerunt Gigantes, hoc eſt raphaim. Robuſtus quoqꝫ Arabiæ & zuzin & emim in ciuitate ſabe quę vſqꝫ hodie ſic vocatur. Zuzim autē & Emim, terribiles & horrendi interpretantur, pro quo Lxx. magis ſenſum ſequentes, gentes fortiſsimas poſuerunt, & reuertentes venerunt ad fontem iudicij, hoc eſt cades: per anticipationem dicitur, quia poſtea ſic vocatum. Sgnificat autem locū apud petram, qui fons iudicij nominatur: quia ibi populum deus iudicauit. g ℭ Raphaim in Aſtaroth &c. Nomina locorū &

Arioth.
Chodorlahomor.
Thadal.
Vallis ſalinarum.
Myſtice.
Allegorice.
B
1 Cū eis. in ham.
Hyſtoria.
Inſolitudine, Super deſertū Chald. interp. ad ſūcta deſerto.

a ℭ Fœtor dentium eorum ſcilicet qui fœtidam doctrinam ſpargunt. b ℭ Ebrius, qui ſcilicet dei cultus oblitus creaturam colit. c ℭ Gentium omni errore circundatarum.

a rex Sennaar, & 1 Arioh rex Pōnti,

a ℭ Decorus manipulus: hi ſunt hypocritę qui decori uirtutibus uolunt uideri. b ℭ Secularium.

b et Chōdorlahomor rex ælami

a ℭ Sciens iugum, Auariciam ſignificat dominam gentium.

c tarum, & Thādal rex Gentium, a

a ℭ Maliciam.

inirent bellum contra † Bāra

a ℭ Pecudis ſilentis.

regem Sodōmorum, & contra

a ℭ In anguſtiis. b ℭ Populi tumentis.

Bērſa regem Gōmorræ, & contra

a ℭ Qui interpretatur excuſsio uel fœtor dentium. b ℭ Terrenorum.

tra † Sennāab regem Adāmæ, b

a ℭ Perditionentis uel meroris. b ℭ Quod eſt uinculum mor-

& contra Semēber regem Sēboim,

a ℭ Deuoratio: al's uorago: uel pręcipitatio.

d boim, cōtracqꝫ regem Bāle, ipſa

a ℭ Paruula.

eſt Segōr. Omnes hi conuene- c

a ℭ Vel ſiluſtrem. b ℭ Poſt ſubuerſionem Sodomorum.

runt in uallem Silūeſtrem, quę d

a ℭ Cauſam belli exponit.

e nunc eſt mare ſalis. Dūodecim e

a ℭ Generatio manipuli: uel habens decorū manipulum.

enim annis 2 ſeruierunt Chōdor †

a ℭ Impar numerus concordiam ſignificat trinitatis.

lahomor, & tērtiodecimo anno receſſerunt ab eo. Igitur anno

a ℭ Redeunte fragilitate quaternarij nituntur uitia ſuperare.

quārtodecimo uenit Chodorlahomor & reges qui erāt cū eo,

a ℭ Gigantes id eſt de ſe pręſumentes.

f g percuſſerūtcqꝫ Rāphaim in Aſtaroch, f g

a ℭ Cornua uel defenſiones conſcindens fluctum ſeu diuiſio commotionis. b ℭ Terribiles.

roch, & Cārnaim & Zūzim h

a ℭ Horrendi. c ℭ Saturitas perfecta uocatio ſpecies uel abundans.

cū eis 1 & ēmimi † Sabē, cariathaī,

a ℭ In tumore eorum qui moribus hiſpidi.

& chorręos in mōtib⁹ Sēir uſqꝫ i k

a ℭ Ferocitas eorum.

ad cāpeſtria Phārā, quę eſt 2 ī ſolitudīe. Reuerſicqꝫ ſūt, & uenerūt l m n

Nicolaus de Lyra.

☞ phel rex Sennaar &c. ſecūdum hebręos iſte eſt Nemrod de quo ſupradictum eſt, ꝙ regnauit in babilone, quę eſt terra Sennaar. a ℭ Et Thadal rex gentium, inirent bellum contra Berſa &c. Sic enim nominatus eſt, quia in regno ſuo erant homines congregati de diuerſis nationibus. b ℭ Sennaab regem Adamæ, & contra Semeber &c. In Hebræo habetur שנאב. Sineab regem. Bale nomen eſt ciuitatis quę alio nomine vocata eſt Segor. c ℭ Omnes hi conuenerunt in vallem &c. In hebræo habetur: In valle campeſtri, & potuit eſſe ꝙ illa vallis ex vno latere habebeat nemora, & in alio cāpos Arabiles, & ſic ab vtrocqꝫ nomine poterat nominari, ſcilicet ſilueſtris, & campeſtris. d ℭ Quæ nunc eſt &c. quia poſtcqꝫ ſubuerſæ ſunt quinqꝫ ciuitates, quę erāt in illa regiōe, locus ille factus eſt lacus magnus ſalſiſsim⁹, & valde ſpiſſus, ita ꝙ veſtimēta ibi proiecta magis ſordidentur cꝫ lauentur: & ideo nullus piſcis poteſt ibi viuere, ſecundum ꝙ dicit philoſophus. ij. Metha. Et ideo in alio loco vocatur mare mortuum. Apud Hebræos enim mare vocatur congregatio aquarum in magna quantitate. e ℭ Duodecim enim annis ſeruierunt & cętera. Hic exprimitur cauſa belli quę fuit, quia rex Sodomorum & alij quatuor reges cum eo prænominati. xij. annis ſeruierāt Chodorlahomor regi ælamitarum reddentes ei tributum: Et tertio decimo anno rebellauerunt. Propter quod anno quartodecimo adduxit tres reges ſecum ſupra nominatos ad debellandū eos. Veruntamen quia rex Sennaar erat maior inter illos, propter quod ſupra pręnominatus eſt. Ideo probabile eſt, licet non exprimatur in litera, quę facit mentionem de iſtis ſolum propter captionē Loth, ꝙ ille Amraphel & forſitam alij duo reges habebant etiā aduerſarios rebellantes: in quorum debellatione Chodorlahomor primo adiuuit eos, & poſtea venerunt cum eo ad debellandum regem Sodomorum & lios quatuor reges prænominatos cum eo. & hoc eſt quod ſubdit̃: f ℭ Percuſſeruntcqꝫ Raphaim. id eſt gigantes. g ℭ In Aſtaroch. nomē eſt villę vel terrę vbi habitabant. h ℭ Et Carnaim Zuzim cum eis &c. Nomina ſunt gentium à prædictis debellatarū. In ſabe Chariathaim id eſt in planicie illi⁹ terrę. שוה ſaue enim in Hębræo eſt nomen commune, & ſignificat planiciem, legiturcqꝫ hic ſabe pro ſaue. i ℭ Et chorreos. Iſti ſunt horrei. In hebræo ſcribitur ꝑ heth literam cui in latino correſpondent duę, ſcilicet. c. h. prout ſupra dictum eſt ca. xj. de Haram quę in actibus Apoſtolorum vocatur Charam. k ℭ In montibus ſeir. Sic nominati ſunt ab Eſau, qui nondum erat natus: & ideo iſtud nomē ponitur hic ꝑ anticipationem. Videtur tamē melius ꝙ vocatus ſit mons ſeir ab alio præcedente Eſau, vt habetur infra. xxxvj. ca. à quo deſcenderunt duces in monte ſeir antecqꝫ filij Eſau haberēt ibi principatum. l ℭ Vſqꝫ ad campeſtria Pharam quæ &c. vſqꝫ illuc perſecuti ſunt eos. m ℭ Reuerſicqꝫ ſunt. Ab illo loco vbi perſecuti ſunt eos. n ℭ Et venerunt vſqꝫ ad fon. &c. quod ſignificat iudicium in Hebræo. Vocatur enim fons ille fons iudicij, quia ibi congregabant̃ iudices terræ illius ad determinandum iudicia. Secundum autem hebræos dictus eſt locus ille fons iudicij. In ſignificationem futuri iudicij. Quia futurum erat ꝙ Moyſes & Aaron ibi iudicarent̃ pro aquis cōtradictionis, propter quas ☙ dominus

✻ † ℭ Seruierunt Codorlahomor. qui ſecundum Hebræos fuit ipſe Nemrod, qui fuit robuſtus venator hominū vt ſupra dictum eſt. Ideo ſignificat diabolum de quo dicitur. j. Peter. v. ca. Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circūit quęrens quem deuoret. Et ei ſeruiunt quinqꝫ ſenſus corporis inquantum ad peccatum per delectationes inducunt. & ſimiliter illi qui ſenſuum delectationibus obediunt. † ℭ Et tertiodecimo anno receſſerunt ab eo. Igitur anno quartodecimo venit Codorlahomor & reges qui erāt cum eo, &c. Nam aliqui reſipiſcunt à ſeruitute diaboli. & bene dicitur. xiij. anno. Nam per ternarium ſignificatur fides trinitatis, & per denariū, obſeruatio. x. præceptorum: & hic duo reſilire faciunt à diabolo, de quo valde dolens iterum nititur eos ſubiicere ſibi, & aſſumit ✻ ſecum tres alios

C
Mare ſal.
1 Arioch.
al's † baſa. Sodomitis amalecitiſcqꝫ & reliqs inferī bellum.
al's † ſennaar.
2 ſeruierūt.
D
Al's † ſaue.
Mōtes ſeir.
Fōs iudicij.
Moralit.

na locorum & gentium ſignificant carnaliter viuentes, quos facile vicia vincunt. a ❡Hebræo. Lxx. transfluuiali. Quia ſcilicet de Meſopotamia veniens trãſito fluuio Euphrate, ſedem poſuit in terra Chanaan. Vnde Ieſus naue: Quid vultis ſeruire diis patrum veſtrorum, qui ſunt transflumen. b ❡Quod cum audiſſet &c. Iſidorus. Similiter fides noſtra cũ firmata eſt ſpiritu principali, quinq; ſenſus corpis quaſi quinq; reges ſubiicit verbo dei triumphans de homine exteriori. Ille in trecẽtis decem & octo aduerſarios debellauit, quia nos in ſacramento Crucis, quam Thau litera ſignificat, quæ trecenta ſignificat, quinq; ſenſus carnales, nos antèa variis vitiis captiuãtes, ſuperamus. Decẽ et octo ex ternario & ſenario multiplicatus, fidem Trinitatis & perfectionẽ ſignificat operis quibus virtutum contra vitia plena victoria perficitur. ❡Strabus. Allego. Bellum abræ cum quatuor regibus ſignificat bellum virtutum & vitiorum. Pater ergo fidei & prima via credendi pro fratre ſuo Lot dimicauit & vicit, non in multitudine exercitus, ſed in trecentis decem & octo expeditis vernaculis. Sic quiſq; pro anima ſua contra ſpirituales nequitias bellum gerat cum trecentis decem & octo vernaculis id eſt cum auxilio ſanctæ Crucis. Thau enim litera quæ habet figuram Crucis. ccc. exprimit. c ❡Dan. autem vnus eſt de fontibus Iordanis. Alter enim Ior vocatur, quod interpretatur Riuus. Duobus ergo fontibus qui non procul à ſe diſtant, in vnum riuulum fœderatis Iordanis appellatur.

E

alſ. † horoes

Myſtice.

alſ. † amorrhæorum.

alſ. † habitabant.

allegoricè.

Dam fons Ior.

F

a ❡Petram de qua Moyſes produxit aquam. ❡Impetus aquarum. b ❡Vbi poſtea populus murmurans iudicatus eſt.

uſq; ad fontẽm [1] Meſphath (ipſa [a] eſt cẽdes) & percuſſerunt omnẽ [b] regionẽ amãlechitarũ [2] & amõr [c] rẽum qui † habitabant in ãſaſon thamar. Et egreſſi ſunt rex So- [d] dõmorũ, rex [3] Gõmorræ, rexq; Adãmæ, & rex Sebõim, necnon & rex Bãle, quæ eſt Segor, & direxerunt aciem contra eos in uãlle ſiluestri, ſcilicet aduerſũ [e] Chodorlahomor regem ælamitarum, & Thadal regem gentium, & Amaraphel regem Sennaar; & Arioch regem ponti, quatuor reges aduerſus quinq;. [f] Vãllis autem ſiluestris habebat puteos multos bituminis. Itaq; rex Sodõmorum & rex [4] Gomorræ terga uerterunt, ceciderunt- [g] q; ibi, & qui rẽmanſerant fugerunt ad mõntem. Tulerũnt autem omnem ſubſtan- [h] tiam Sodomorũ, & [5] Gomorræ; & uniuerſa, quæ ad cibum pertinent, & ãbierunt: Necnon [k] ẽt Loth, & ſubſtãtiam eius, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. Et ecce unus [l] qui euaſerat, nunciauit Abram [m] [a] Hẽbræo, qui habitabat in conualle Mambre [6] amorrẹi fratris Eſchol & fratris Aner. Hi enim [n] pepigerãt Fœdus cum Abram. [o] [b] Quod cũ audiſſet Abram captũ uidelicet Loth fratrẽ ſuum, nu- [p] merauit expẽditos uernaculos [q] ſuos, trecentos, decem & octo, [c] & perſecutus eſt eos uſq; dãn.

a ❡Iudicium. ❡Interpretatur etiam ſanctam: per antiphraſim. a ❡Terram lingentium. b ❡Amaricantẽ. a ❡Id eſt urbe palmarum ubi ſuperbi reges uictoriam adepti ſunt. Hoc eſt oppidum engaddi balſami & palmarũ fertile. Sed Aſaſonthamar urbs palmarum interpretatur. a ❡Precudum ſilentium. a ❡Populi tumentis. a ❡Terrenorum. b ❡Merentium. a ❡Voratorum. a ❡In uilitate morum incultorum. a ❡Quia inculti mores in profundum malorum pertinaces trahunt. a ❡Canes muti non ualentes latrare, & elati cedunt uitiis. a ❡Vitiis non cedentes. a ❡Virtutum eminentiam. a ❡Hoc fit cum uitia uincunt rationem, & immittunt famem uerbi, quo anima paſci debuit. a ❡Occultando inſidias a ❡Ex ſocietate malorum pœnas temporales ſuſtinent aliquando iuſti. a ❡In Hebræo tranſitori. a ❡Non uxoratos, de quibus dicitur in ſequentibus, exceptis his quæ comederunt iuuenes. r ❡Vbi unus de fontibus Iordanis oritur qui nũc dicit dan. ❡Hiero. oppidũ phenicis quod nunc paneas dicitur.

Nicolaus de Lyra

At verò Dominus protulit ſententiam contra eos, ꝙ morerẽtur ante ingreſſum terræ promiſſionis, vt habet numeri. x. b. a ❡Ipſa eſt cades. Sic eñ alio nomine vocata eſt. קדש Cades enim ſanctum ſignificat in hebræo, quia dominus ibi ſanctificauit nomẽ ſuum educendo aquas de petra, vt ibidem habetur. b ❡Et percuſſerunt omnẽ regionem &c. Hoc dicitur per anticipationem, quia nondum erat natus Amalech. c ❡Et amorræum qui &c. Et ipſa eſt Engaddi, vt habetur expreſſe. ij. Paral. xx. ca. Ipſa eſt regio abundans plurimũ in balſamo & palmis. d ❡Et egreſſi ſunt. Hic conſequenter deſcribitur captio Lot in ſpeciali: Debellatis enim aduerſariis trium regum, qui erant cum Chodorlahomor venerunt tres dicti reges cum Chodorlahomor ad debellandum regem Sodomorum, & alios quatuor qui ei rebellauerant: quibus debellatis captus eſt ipſe Loth, qui habitabat in Sodomis, ex ſocietate enim malorum iuſti aliquãdo incurrunt pœnam temporalem, licet non ſint participes criminis ipſorũ, & patet litera vſq; ibi: e ❡In valle ſiluestri, ſcilicet aduerſum Chodorlahomor regem &c. Exponatur ſicut prius. f ❡Vallis autem ſiluestris habebat puteos multos bituminis &c. Dicunt aliqui, ꝙ ibi erant putei euomentes bitumen: quod eſt genus cementi fortiſſimi, ita ꝙ non diſſoluatur niſi ſanguine mẽſtruo. Hebræi autem dicunt, ꝙ in illa valle accipiebatur terra ad faciendum cementum, qua ſublata remanebant ibi foſſæ, quę dicebantur foſſæ cementi: Vnde & in Hebræo habetur puteos cementi, illud autem interponit hic propter quod ſequitur: g ❡Cecideruntq; ibi, & qui remãſerant fugerũt ad montem. Quia fugientes de prælio timore turbati, non conſiderabant loca periculoſa quibus ſe ingerebant, & ſic ceciderunt in foſſas illas. Hebræi autem dicunt ꝙ factum eſt illud propter Abram, de quo non credebant homines illius terræ, ꝙ exiſſet illæſus de incendio Chaldæorum. Sed quando viderunt ꝙ rex Sodomorum ceciderat in puteos illos armatus & exiuerat inde ſanus miraculoſe, tunc crediderunt de Abram, ꝙ ſimiliter exiſſet de incendio Chaldæorum. h ❡Tulerunt autem omnem ſubſtantiam Sodomorum, &c. Quantum ad diuitias artificiales. i ❡Et vniuerſa quæ ad cibum pertinent &c. quantum ad diuitias naturales ex quibus vita ſubſtentatur k ❡Necnon & Lot & ſubſtantiam eius, filium fratris Abram &c. Omnia prædicta de bellis iſtis interpoſita ſunt propter captionem ipſius Lot. Sequitur: l ❡Ecce vnus qui euaſerat, nunciauit. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Lot liberatio, vbi primò deſcribitur Abrahæ fidelitas. Secũdò ipſius benedictio, ibi: At verò Melchiſedec. Tertiò eius liberalitas, ibi: Dixit autem rex Sodomorum. Fidelitas autem eius apparet, quia non timuit ire ad pugnandum contra quatuor reges fortiſsimos, vt liberaret nepotem ſuum audita captione eius. Et hoc eſt ꝙ dicitur: Et ecce vnus qui euaſerat. Dicunt aliqui Hebræi, ꝙ iſte fuit Og rex Baſan, qui euaſerat de diluuio: ſed hoc ſupra improbatum eſt. vij. c. Alij autem dicunt, ꝙ fuit idem Og qui euaſerat aliis Gigantibus interfectis in Aſtaroth, vt prædictum eſt in iſto ca. De quo etiam ſcribitur Deuter. iij. Solus quippe Og rex Baſam reſtiterat de ſtirpe gigantum: Sed hoc non eſt veriſimile, ꝙ euadens de prælio, omnibus ſociis ſuis interfectis, ſecutus fuiſſet aduerſarios ſuos: ſed magis fugiſſet ad partẽ oppoſitam. Et ideo prædictę expoſitiones videntur extortæ à litera. Propter quod ſecundum planum ſenſum literæ dicẽdum eſt, ꝙ fuit de exercitu regis Sodomorum, qui fugiens trãſiuit vſq; ad locum vbi manebat Abram, qui non erat multum remotus à loco belli: et quia cognoſcebat Lot & Abram patruum ſuum. Ideo nunciauit abræ nepotis ſui infortuniũ. m ❡Abrã hebræo, qui habi. &c. Ex hoc patet ꝙ Hebræi non ſunt dicti ab Abram ſed ab Heber, à quo etiam ipſe Abram hic dicitur Hebræus. Item idem patet per literas in Hebræo, quia Abram incipit ab Aleph. Heber verò per Ayn. Et ideo ſi hebræus diceretur ab Abram inciperet p Aleph: quod non eſt verũ, ſed incipit ab Ayn. n ❡Hi enim. Scilicet tres fratres qui erant de genere amorrhęorum. o ❡Pepigerant fœdus cum Abrã. Quod &c. Et ideo adiuerunt eum, vt habetur in fine huius ca. p ❡Numerauit expeditos Id eſt paratos ad pugnam. q ❡Vernaculos ſuos. Id eſt ſeruos ſuos natos in domo ſua: trecentos, decem & octo. &c.

Et dimiſis ſecum tres alios reges ſcilicet cõcupiſcentiam carnis, appetitum honoris, & rei temporalis: qui reges dicuntur, eo quod multi ſeruiunt eis; & iſtis tribus regibus ad ſuum intentum vtitur diabolus. Et ſic debellat multos pœnitentum, & eos iterum ſibi ſubiicit per peccati recidiuum, & cũ eis capitur Lot, qui vt ſupradictum eſt contemplatiuum ſignificat ſeu religioſum Aliqui vero de numero religioſorum à diabolo capiuntur per inſultum trium regum dictorum. l ❡Et ecce vnus qui euaſerat nunciauit Abram. Per iſtum deſignantur boni euadentes inſultum diaboli, q ipſi Abrã id eſt prelato, qui præeſt, & prodeſſe poteſt peccata denũciant ſociorũ ſuorũ, vt apponat remediũ, & ipſe liberat denũciatos de diaboli ptãte, & ſic liberat Lot de diaboli captiõe,

Dixit aũt rex

Cades.

Sodoma et Gomorrha diripiũtur.

Abducit Loth captiuus.

Nota. Nunciat. abræ.

Putei bituminis.

G

1 Miſphat.

2 Amorrhęorum.

Diuiſio.

3 Gomorrhæ.

H

4 Gomorrhæ.

Hebræi vnde dicit.

5 Gomorrhæ.

6 Amorræi.

Moralit.

Numerauit expeditos armauit pueros.

A a ❡ At vero melch. &c. Hierony. Hunc aiunt hebræi eſſe Sem filium Noë & computatione annorum oſtendunt eum vſq; ad Iſaac vixiſſe, & omnes primogenitos à Noë vſq; ad Aaron pontifices fuiſſe Salem verò poſteà dicta eſt Hieruſalem, Apoſtolus memorans melchiſedec, ſine patre & matre, refert ad Chriſtum, & per eum ad eccleſiam gentium, quia gloria capitis ad menbra refertur. Quoniam benedixit Abraę circūciſo, & in eo leui, ſic & Aarō de quo poſteà ſacerdotium. Ex quo vult colligere ſacerdotium eccleſię habentis ꝑpucium, benedixiſſe circunciſo ſacerdotio ſynagogæ, Quia autem ait: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec: miniſterium noſtrum verò ordinis ſignat, non per Aaron irrationalibus victimis immolandis, ſed oblato pane & vino id eſt corpore dn̄i, & ſanguine cōſecrari. ❡ Strab⁹. Melchiſedec (qui interpretatur rex iuſtitiæ & dicitur rex pacis) Chriſtum ſignificat, per quem reconciliati ſumus, & qui in fine ſęculi iuſte iudicaturus eſt. b ❡ Dedit ei decimas. Iſid. Sciens ergo patriarcha, melius ſacerdotium fuiſſe in populo gentium, q̄ leuiticum: quod de ipſo erat naſciturum, & à meliore bn̄dicendū, decimas ſubſtātiæ poſt benedictionem dedit Melchiſedec: ſicut ſacerdotibus benedicentibus ſibi, populus ſecundum legem decimas dabat, Melchiſedec: interpretatur rex pacis vel iuſtitię, Per Chriſtum enim reconciliamur deo, qui ventur⁹ eſt diſcernere bonos à malis. Ipſe eſt ſacerdos, qui pro omnibus deo patri ſeipſum obtulit, & verus rex qui in præſenti ſuos regit, & in futuro iuſtè iudicabit. ☞ A filio ſub-

[margin: 1 Sociis ſeruis.]

a ❡ Socij Abrahæ, id eſt fidei, ſunt charitas & ſpes quæ ſuis uicibus quaſi ſeparatum occulta inſpiratione uitioſas infundunt mentes. ❡ fides cum ſpe & chariate uita perſequitur.

Et diuiſis [1] ſociis, irruit ſuper eos nocte: Percuſſitq; eos: a b

a ❡ id eſt uſq; ad aduerſitatem effundendi ſanguinis. Damaſcus enim potus ſanguinis interpretatur.

& perſecutus eſt uſq; Hōba, quæ eſt ad leuam Damaſci. c

a ❡ a captiuitate uitiorum liberat fides rationem & intellectum, quaſi fratrem & ſubſtantiam fratris cum uirtutibus purgati animi.

Reduxitq; omnem ſubſtantiam, & Lot fratrem ſuum

a ❡ uirtutes politicas.

cum ſubſtantia illius, mulie-

a ❡ omnium uirtutum ſpecies.

res quoq; & pôpulum.

a ❡ uictis uitiis alias inſidias moliuntur, maxime luxuria quæ ſodomitis dominatur.

Egreſſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum eius d poſtq; reuerſus eſt à cæde Chodorlaomor, & regum e qui cum eo erant in ualle f g ſaue, quæ eſt uallis regis. † At uerò melchiſedec rex ſalem

a ❡ hæc ſacramenta noſtrorum ſacramentorum figura fuerunt.

proferens pânem & uinum

a ❡ ſummum ſacerdotem ſignificans.

(erat enim ſâcerdos dei al- h

a ❡ uel ſummi. b ❡ ſicut maior minorem.

tiſsimi) benedixit ei & ait:

a ❡ quaſi hæc uictoria deo excelſo eſt aſsignanda, & ei gratiarum actio pro beneficiis exhibenda.

Benedictus Abram deo excelſo, qui [2] creauit cœlum & terram, & benedictus deus excelſus, [3] quo protegente ho-

❡ uel ſuis.

b ſtes in manibus tuis ſunt.

a ❡ Moraliter decimæ dantur cum bono operi perſeuerantia additur. ❡ in quo leui tanq̄ minor decimat⁹ eſt.

† Et dedit ei dêcimas ex omnibus: Dixit autem rex i k

a ❡ Vitia ſolas animas querunt.

Sodomorum ad Abram. Dâ l

a ❡ ſpolia. ❡ per cupiditatem fallere molitur.

mihi animas cêtera tolle tibi. Qui rn̄dit ei: Leuo manū meā m ad dn̄m meū excelſum poſſeſ-

[margin: 2 Creauit poſſidet. 3 Quo protegente hoſtes in manib⁹ tui ſunt, qui tradidit hoſtes tuos in man⁹ tuas. 4 Aias p hoiem ponit aias more hebręo. 5 Cætera, ſubſtantiā.]

Nicolaus de Lyra.

B a ❡ Et diuiſis ſo. ſcilicet Abner, Eſcol & Mambre faciebāt diuerſas turmas, vt in plurib⁹ partib⁹ inuadēs aduerſarios, incuteret eis maiorem timorem. Aliter exponunt hebręi. Diuiſis ſociis, quia illos ſibi fœderatos ſeparauit & diuiſit ad ſarcinas cuſtodiendas & parati erant ei ſuccurrere ſi indigeret, ipſe tamen cū ſeruis ſuis intrauit bellū. b ❡ Irruit ſuper eos nocte. qnando dormiebāt ſopore graui propter laborem precedentis diei, & quia dormiebant ſecuri, ſuper eos irruit anteq̄ poſſent armari. c ❡ Reduxitq; oēm ſubſtantiam &c. Q̄m illi qui euaſerunt manus eius ita fuerūt pręocupati q nihil poterant ſecū portare. d ❡ Egreſus eſt aūt rex ſodomorū ī occurſum eius. Ad faciendum ei reuerentiam & reddendum ei gratias de occiſione aduerſariorum ſuorū. e ❡ In valle ſaue. id eſt in valle plana & æquali. f ❡ Quæ eſt vallis regis. Habebat enim ibi rex maneriū, à quo denoīabatur vallis illa. g ❡ At vero Melchiſedec. Hic conſequenter ponitur ipſius Abraę benedictio. Circa quod ſciendum, quòd iudæi aduerſarij fidei chriſtianæ, ſcripturas quæ loquuntur de Chriſto nituntur deprauare, inter quas eſt Pſalmus centeſimuſnonus in quo fit mentio de ſacerdotio Melchiſedec. Et occaſione illius Pſalmi, qui de Chriſto loquit, paſſum iſtū puerſe exponere nituntur, decentes q᷒ iſte Melchiſedec protulit panem & vinum, non in ſacrificiū, ſed magis ad reficiendum Abram & populum eius qui veniebat de prælio. Sed hoc patet falſum per literam præcedentem & ſequentem Dictum eſt enim ſupra, quod illi quatuor reges, quos debellauerat Abram: aſportauerant de ſodomis vniuerſa quæ ad cibum pertinent, nec poterant adhuc omnia conſumpſiſſe. nec fugiendo poterant, ſecum portaſſe, & ideo Abram ibi inuenit ſatis de victualibus pro ſe & pro populo ſuo: & hoc etiam patet per literam ſequentem, vbi Abram de pręda nihil voluit retinere, exceptis his quę comederūt iuuenes: id eſt bellatores q ſecū fuerant. Item poſt illa verba: Proferens panem & vinum: immediate ſubditur ditate ſubditur pro qua cā. h ❡ Erat em̄ ſacerdos dei altiſſimi. Ex quo patet, quòd cauſa pro qua protulit panem & vinum fuit ad offerendum ſacrificium, quod pertinet ad ſacerdotis officium, pro refectione em̄ bellatorum magis pertinet ad hominem laicum proferre victualia, q̄ ad ſacerdotē, & ideo alij aliter peruertētes exponūt dicētes, q᷒ Melchiſedec protulit panē & vinū p ſacrificio offerēdo: nō p ipm̄, qa ſecūdū iſtos ſacerdos nō erat: ſed p ipſum Abram, qui tanq̄ ſacerdos legitur pluries conſtruxiſſe altare & ſacrificium deo obtuliſſe, vt habetur infra vigeſimoſecundo capitulo & ideo illud quod ſequitur: Erat enim ſacerdos dei altiſſimi: non refertur ad ipſum Melchiſedec, ſed ad ipm̄ Abram. Et ſimiliter illud q᷒ ſequitur: Et dedit ei decimas ex oībus ſcilicet ex Melchiſedec: Dedit decimas de oībus ipſi Abræ tanq̄ ſacerdoti. Sed falſitas hui⁹ expoſitionis apparet per hoc, quod Melchiſedec benedixit ipſi Abræ dicēs: Benedictus Abrā deo excelſo &c̄. Benedicere autem ad ſacerdotem pertinet: qa quod minus eſt ſine contradictiōe à maiori benedicitur, vt dicitur ad Hebræ. ſeptimo capit. Item q᷒ Melchiſedec daret decimas de omnibus reportatis ipſi Abræ, patet falſum per literam ſequentem, quia Abram iurauit quòd de oībus illis non acciperet à filo ſubtegminis vſq; ad corrigiam caligæ id eſt nullam rem quantumcunq; nimiam acciperet, & ideo vera expoſitio eſt iſta quòd Melchiſedec erat Sem primogenitus filius Noë qui adhuc viuebat. Quod patet ſi computentur anni eius ſupra poſiti, imo vixit poſt vltra natiuitatem iacob & Eſau, vt probatur infra vigeſimonono capit. Sed contra hoc arguitur, quia ad Hebræ. ſeptimo capit. dicitur de Melchiſedec: Sine patre ſine matre ſine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem vitæ habens, quod nō poteſt dici de ipſo Sem ergo non eſt idem homo. Sed ad hoc reſpondetur à doctoribus noſtris q᷒ hoc dicit apoſtolus, non q᷒ Melchiſedec nō habuerit patrē & matrem &c̄. ſed quia ſcriptura nō facit mentionē de patre eius &c̄. Sed adhuc videt̄ argumētū remanere quia ſcriptura facit mētionē de patre Sem & mr̄e ei⁹ & genealogia, & de principio vitę ei⁹ & fine. Dicendū q verū eſt. ſed hoc nō eſt ſub noīe Melchiſedec, ſed ſolū ſub noīe Sem. & ſic ītelligit apl̄s & doctores ſancti, q ſub noīe Melchiſedec nō fit mētio in ſcriptura de patre & mr̄e eius, nec determinat etiam de genealogia, nec de pricipio & fine vitę ſuę. Erat em̄ ſacerdos dei altiſſimi, qa pater erat oīum illorū q remāſerāt ī cultu dei, & qa erat priogenitus rōne natiuitatis, vt dicūt aliqui, vel ſaltē ex ordinatione patris, ſi nō fuit priō natus, vt dicūt alij. Ius em̄ priogenitureę bn̄ trāſferrebat̄ ad filiū poſt natū ex ordinatiōe pr̄is maxīe de voluntate dei, ſicut Iacob ius priogeniturę trāſtulit à Rubē priō nato ad Ioſeph q̄tū ad duplicē portionē hereditatis accipiēdā, & ad Iudam, q̄tū ad dignitatem regiā, vt habet̄. ī. xlviij. ca. & xlix. Sacerdotiū aūt fuit annexū priogeniturę vſq; ad legē datā p Moyſem, et iō audita victoria Abrę diuina ꝟtute facta, ꝓtulit panē & vinū. i. ſacrificiū reddēdo grās deo, & iō bn̄dicēdo Abrā dixit: Benedictus Abram deo excelſo &c̄. i ❡ Et de. ei. de. ſcilicet Abrā ipi Melchiſedec cui debebat̄ tāq̄ ſacerdoti. Et ſic expoīt apl̄s Hadeb. v ij. Oñdēs q leui fuit decimat⁹ ī Abrā. k ❡ Dixit a. r. ſ. Hic deſcribit̄ liberalitas Abræ. quia q̄uis totā prędā poſſet retinere, noluit tamen aliquid recipere. l ❡ Da mihi animas. id eſt viros, mulieres, & paruulos. m ❡ Leuo manum meam. Modus eſt iurandi.

[margin: C — p. brā erit Lot. — Hebæ. 7. a. De cōſe. di. 2. c. ī calice. & c. accipite. — D Melchiſedec, cibat ipm̄ Abrā cui ipſe Abram dat decimas Hebrę. 7. a. — †23. q. 5. ca. dicat.]

Moralit. Ne dicas ego

k ❡ Dixit aūt rex ſodomorū ad Abram. Da mihi animas cętera tolle tibi, per iſtum ſignificantur illi, qui offerunt pręlato munera vt deſiſtatur à correctione debita. Sed bonus p̄lat⁹ oīa reſpuit, excepta cōpetenti refectione p ſe & familia, ideo ſubditur

Exceptis his:

E a ¶ A filo ſubtegminis &c. Eſa.xxxiij.c. Vir iuſt⁹ man⁹ ſuas excutit ab omni mũere: In quo oſtẽdit, quia bella à fidelib⁹, nõ cupiditate, ſed charitate cõmittenda ſunt. Stipẽdia militantiũ excipit, & partes eorũ qui pariter cũ eo pugnauerãt, partim iuſtitiã ſuã demõſtrans, partim ſtipendia legitimè pugnãtibus debita nõ abnegans. (Eſa.33.c.)

b ¶ Qui vene.&c. Vtit em aliquãdo fides teſtimoniis infideliũ, vnde Apoſtol⁹ Titũ.j.c. Malæ beſtiæ pigri ventris. Sed ad vtilitatẽ fideliũ.

Nicolaus de Lyra.

(Abrã ſpolia renunit accipere.)

a ¶ Ne dicas ego &c. Hoc dixit, non ad iactantiã, ſed ad dei gloriã, qui ei promiſerat multiplicationẽ bonorũ tpaliũ, vt ſupra dictũ eſt, & ideo nolebat φ ei⁹ ditatio aliquo mõ alij attribueret. b ¶ Exceptis &c. id eſt bellatores qui fuerunt mecũ in prælio. c ¶ Et partib⁹ viro.&c. Iſti em̃ nõ erãt de familia Abræ, & ideo non erat ſuum dare ptes ipſorũ de prẽda illa. Qđ aũt dicit hic de ipſis: Qui venerũt mecũ, vno mõ exponitur, φ cũ ipſo intrauerunt bellũ, vt prẽdictũ eſt. Et ſcđm hoc certũ eſt, φ habuerũt ius in parte prædę. Alio mõ φ nõ intrauerũt bellũ, ſed remãſerũt ad cuſtodiendũ ſarcinas. & ſcđm hoc etiam declarar auit Abrã φ haberẽt ius in pte prædę. Et ex iſto loco accepit Dauid illud qđ determinauit.j.Regum.xxx.f. dicẽs. Aequa pars erit deſcẽdẽtis in prælium, & remanẽtis ad ſarcinas. Vnde quod ibidem ſequitur: Et factũ eſt hoc ex illa die & deinceps conſtitutum: & quaſi lex in Iſrael. In hebræo habetur. Et factum eſt hoc ex die illa, & deſuper vel de ante, quia obſeruatum fuerat tẽpore Abram, vt patet ex dictis. Verũtamen φ Abram hoc ſeruandum decreuerit. Dauid poſtea magis declarauit, & firmi⁹ ſtatuit tanq̃ ex regia poteſtate &c̃. G (Subtegminis.) (†33.q.5.ca. dicat.)

✱ ¶ Exceptis his &c. & talis prælatus à Melchiſedec benedicit, per quẽ dñs noſter Ieſus Chriſtus ſignificat, ſicut exponit Apoſtolus Hebræ.vij.a. (Moralit.)

a ¶ Quaſi nec minimũ, Excutit manus ſuas ab omni munere.

a ſore cœli et terræ, φ à filo ſubtẽgminis, uſq; ad corrigiã caligæ, † nõ accipiã ex oĩb⁹ quę tua ſunt, ne dicas: ego ditaui Abram, ex- a b ceptis his quæ comederũt iuue-

a ¶ Iuſte cuiq; tribuit quod ſuum eſt.

b nes, & pãrtibus uirorũ qui uene- c runt mecũ Aner, Eſchol, & Mãbræ. Iſti accipient partes ſuas.

ADDITIO.

¶ In ca.xiiij. vbi dicit in poſtilla. Qđ factũ eſt iſtud ,ppter Abram.

ADDITIO I.

¶ Hæc expoſitio hebræorũ eſt friuola, quia ex hoc φ rex Sodomorum miraculoſè exiuiſſet de puteo, nõ attribuerũt gẽtes exitũ abræ de incẽdio Chaldeorũ, teſtimonio veritatis diuinę fidei in deteſtationẽ idolatriæ, pro qua Abram expoſuit ſe periculo incẽdij, cũ etiam rex Sodomorũ qui peſſim⁹ & idolatra erat, ſic exiuerat armatus de puteo & illęſus, ſed potius iſta attribuebãt magicis artib⁹ vel hmõi. Et ſic iſtud miraculum factum regi Sodomorum non redundaret in gloriam dei, quod eſſet valde inconueniens &c̃.

¶ In eo. ca.xiiij. vbi dicitur in poſtilla: Ex hoc patet, φ Hebræi non ſunt dicti ab Abram.

ADDITIO II.

¶ Vnde dicatur Abram Hebræus, plenius habetur in additiõe ſuper Matthæi. xxj.c. Vide ibi.

¶ In eo. ca.xiiij. vbi dicit in poſ. Numerauit expeditos vernaculos.

ADDITIO III.

F ¶ In hoc loco vbi litera noſtra dicit: Et numerauit expeditos, litera Hebraica habet: Muniuit expertos, & eſt ſenſus φ muniuit ſuos armis bellicis, ſcilicet illos ſeruos qui erãt expti, ex quo patet prudẽtia abræ in re militari, q̃a non inermes accepit qui ad fugã ſunt proni, vt dicit Vegetius: ſed munitos ſeu armatos. Similiter non accepit tyrones, ſed iam expertos. Poteſt eſſe, φ ex vitio ſcriptorũ hæc varietas cõtingat, ſic φ vbi dicitur: Muniuit, poſuerũt: Numerauit, & vbi habetur expertos, poſuerũt expeditos propter ſimilitudinẽ harum dictionũ ad inuicem: & etiã propter hoc φ ſtatim addunt termini numerales ſcilicet. cccxviij. Sed hoc nõ obſtat: nam ex hoc nõ ſequitur, niſi φ tantus fuerat munitorũ & exptorũ numerus. (Vegeti⁹ de re militari.)

¶ In eodem ca. xiiij. vbi dicitur in poſtilla: Et ideo audita victoria abræ diuina virtute &c̃.

ADDITIO IIII.

¶ Hoc ſacrificiũ quod obtulit Melchiſedec nõ eſt intelligendũ eſſe idẽ realiter cũ noſtro ſacrificio, ſed eſſe figuratiuũ illi⁹: Vnde gloſſa interlinearis ſup illud verbum: Proferens panem & vinũ dicit: Hæc ſacramenta noſtrorũ ſacramentorũ figura fuerant.

REPLICA

H Correctorium corruptorij his additionib⁹ non reſpondet, quoniã dicit illas nõ eſſe dignas ptractatione. cũ ſint nullius vtilitatis, ſicut patet ſuprà reſpondẽdo additionibus tertiidecimi capituli.

GLOS. ORDI.

His itaq; trãſ.&c. Cap.XV. Noli timere. Myſtice. Triũphata multitudine vitiorũ, cõfortat ſpes cuiuſq; fidelis à domino ne titubet, ſed mercedẽ, expectet. b ¶ Dixitq; Abram. Myſtice. Murmurationem ſignificat antiquorum, qui longa expectatione ſuſpenſi, iam quaſi de aduentu eius hæſitabant, qui tanquam dominus æternam hæreditatem acceptur⁹ (Myſtice.) (†23.q.5.c. dicat.)

Nicolaus de Lyra.

Cap. XV.

His itaq; tranſactis. Poſtq; deſcripſit Moyſes qualiter Abrã benè ſe habuit vt incipiens, & hoc q̃tum ad deũ & proximũ: Hic conſequenter oſtẽdit qualiter ſe habuit ad ſeipſum, & quia proles reputat vna perſona cum patre, & ſecundũ illud Ecci. xxx.a. Mortuus eſt pater eius, & quaſi nõ eſt mortuus. Reliquit em̃ filium ſimilem ſibi, & ſimiliter vir & vxor quaſi vna perſona cõputãtur, ſecundũ dictũ ſaluatoris Matthæi.xix.a. Itaq; iam nõ ſunt duo ſed vna caro: Ideo primò oſtenditur qualiter Abram ſe habuit in petenda prole. Secundò qualiter in regẽda vxore.xvj.ca. Circa primum primò ponit Abræ petitio. Secundò petiõis exauditio, ibi: Statimq; ſermo domini &c̃. tertiò exauditionis cõfirmatio, ibi: At ille ait: dñe deus. Circa primũ deſcribitur occaſio petionis. Abram enim ex victoria tam ſolẽni, quam dominus dederat ei: timuit ne in hoc accepiſſet totam mercedem iuſtitiæ ſuæ à domino, & ideo dominus aſſecurauit eum de contrario dicens: b ¶ Noli timere. de eo qđ cogitaſti: Sequit: c ¶ Et merces tua &c. id eſt victoria quã dedi tibi nõ eſt merces tua, ſed maiorẽ ſatis ego reſeruo tibi. Et ex iſto verbo dñi habuit occaſionẽ petẽdi prolẽ, quia quilibet naturaliter deſiderat in bonis ſuis habere herẽdẽ ſiue ſucceſſorẽ. Propter quod ſequitur. d ¶ Dixitq; ab. oſtendendo ſuum deſideriũ. e ¶ Domine deus, &c. acſi dicat parum valebunt iſta mihi, ex quo filiũ non habeo: f ¶ Ego vadã abſq; li.&c. quia Sara erat ſterilis. g ¶ Et filius pro.&c. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo ſic, vt ſit ſenſus: Procurator domus meæ habet filiũ, cui põt bona ſua relinquere, nõ aũt ego, & ſic melioris cõditiõis me eſt q̃tum ad hoc. Alio modo vt cum dicit: Et filius procuratoris dom⁹ meę, ſubintelligit: erit hęres me⁹ quia cogitabat eũ adoptare in filiũ, eo φ vxor ſua erat ſterilis: Et iſta expoſitio magis conſonat literę, quia ſequitur poſtea: h ¶ Et ecce verna meus. Id eſt ſeruus natus in domo mea. Hęres meus iſte (Deus ꝓtector & merces.) (Diuiſio.) (1 Protector ſcutũ.)

Cap. XV.

a His itaq; trãſ- a actis: fact⁹ eſt ſermo dñi ad

a ¶ p occultã inſpirationẽ.

Abrã p uiſiõnẽ dicẽs: † Noli timere Abrã, b ego[1] protector tuus ſum: et mer- c b ces tua magna nimis. Dixitq; Abram: Domine deus quid da- d e

a ¶ Qui uicia uicit, boni operis fructum quaſi multiplicati ſeminis fœcunditatem quærit.

bis mihi? Ego uadam abſq; li- f

a ¶ Qui omnia diſpenſat & deſtribuit familiæ cibaria.

beris, & filius procuratoris do- g

a ¶ Ab hoc aiunt Damaſcum nominatam, & conditam, & ipſum ibi regnaſſe.

a ¶ Deus meus adiutor.

mus meæ, iſte Dãmaſc⁹ eliezer. † [2] Additq; Abram: Mihi autem nõ dediſti ſemen: & ecce uerna h

¶ Moraliter. Secundũ hebræos Abram ex victoria tam excellenti de quatuor regib⁹ habita, timuit, ne foret in hoc ſua iuſtitia remunerata: propter quod dixit dominus ei, ne timeret. Igitur Abram ſignificat quemlibet iuſtum, qui exaltatus ex aliquo dono dei timet, ne fortè de bonis ſuis remuneratus ſit in præſenti. Propter quod dñs conſolatur eum per inſpirationem internam dicens: b ¶ Noli timere Abram, &c. ſcilicet in futurum reſeruata. Homo vero ſic viſitat⁹ à deo reputat ſe parũ aut nihil feciſſe, ſcđm illud Luc.xvij.c. Cum omnia bene feceritis, dicite: ſerui inutiles ſumus. Sic beatus Franciſcus dicebat fratribus ſuis: Modo incipiam⁹ ſeruire domino, quia vſq; nunc parum profecim⁹. Ideo ſubditur: f ¶ Ego vadã &c. id eſt abſq; opibus bonis in quib⁹ cũ dei gratia homo p liberũ arbitriũ operat. † ¶ Iſte damaſ.&c. id eſt ille ✱ qui officio vel (Moralit.) (2 additq;.)

☞ acccpturus multiplicato ſemine credentiū, ſterilem legem tanq̃ ver
A naculi diſpenſationē erat excluſur⁹. Quorum hęſitatio prophetico ſpiritu remouetur, & fides cōfirmata iuſtitiam promeretur. Vnde: Credidit Abraā deo, & re. eſt il. ad iu. a ℭ Suſpice cœlum &c. Superius dixit: Erit ſemen tuum ſicut arena maris, quia in illa plebe quidam erant carnales & terreni, qui arenę comparantur, quia aridi & à bonis operib⁹ infœcundi, alij quaſi ſtellę fulgentes. Rab. Duplex ſignificatio promiſſi ſeminis datur. Oſtenſis ſtellis dicitur ei: ſic faciam ſemē tuū id eſt gentem chriſtianam, cuius tu pater futurus es in fide. ſ. reſurrectionis lumine coruſcare. Oſtenſa verò arena dicitur: ſic erit ſemen tuum &c. i. copioſa erit gens iudęorum, ſed arida & infœcunda. b ℭ Sume inquit mi. &c. Iſid. Vacca triennis plebs iudàica poſita ſub iugo legis, capra eadem futura peccatrix, aries regnaturā ſignificat. Hæc trima dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam vſq; ad Noë, & inde vſq; ad Abraā, & inde vſq; ad Dauid, tanq̃ trimam ætatem gens adoleuit. Per turturē & columbā ſpirituales populi figurantur, filij promiſſionis & hęredes regni futuri, quorū ætas tacetur, qui æterna meditantes, temporalia tranſgrediunt̃. Animalia trima cōtra ſe partibus conſtitutis diuiduntur, quia carnales & in veteri populo, & nunc ab inuicem ſeparantur. Aues non diuidunt̃, q̄a ſpirituales, nec ſchiſmate, nec hęreſi ſeducūtur, ſed pace fruunt̃. Siue ſolitarij, vt turtur: ſiue cū aliis vt colūba cōuerſantur. Volucres deſcēdentes ſuper corpora diuiſa: ſignificant dęmones paſtum ſibi de carnalium diuiſione q̄rentes, Abram aues abigens, ſignificat multos carnales merito ſanctorum in fine mūdi liberandos. Circa ſolis occaſum pauor irruit in Abrā, & horor magnus & tenebroſ⁹ in-
B uaſit eum, quia circa finem ſęculi magna perturbatio ab Antichriſto inuadet ſanctos. Vnde erit tribulatio qualis non fuit ab initio. Cum ergo occubuiſſet ſol &c̃. ſignificat poſt finē ſęculi futurā diē iudicij, qñ per ignē ſeparabuntur boni â malis. c ℭ Vaccam triennē, & caprā trimā, & arietem annorū triū. q̄a ab Adā vſq; ad Noë & inde vſq; ad Abrām, deinde vſq; ad Dauid populus àdoleuit.

☞ Deſcenderūtq;

Vacca triē nis.

ɪ hoc reputatum.

culus meus hæres meus erit. Sta- b timq; ſermo domini factus eſt ad eum dicens: Non erit hic hæ- c res tuus, ſed qui egrediet̃ de ute- d ro tuo, ipſum habebis hęredem.
a Eduxitq; eum foras, & ait illi: Suſpice cœlum, & numera ſtel- e las, ſi potes. Et dixit ei: Sic erit f

a ¶Cœleſte ſcilicet. ¶Chriſtiaaus populus coruſcans lumine reſurrectionis.

ſemen tuum. Credidit Abram g domino: & ɪ reputatum eſt illi h

a ¶Quia iuſtus ex fide uiuit.

ad iuſtitiam. Dixitq; ad eum:
† Ego dominus, qui eduxi te de i

a ¶Igne. & Myſtice: ignis Chaldæorum incētiua uitiorum.

ur Chaldæorum, ut darem tibi k terrā iſtā, & poſſideres eam. At l m

¶Signum quęrit non tentando, ſed ſperando, & modum quęrendo: hinc mos inoleuit Iudæis ut ſigna petant.

ille ait: Domine deus, unde ſci- n re poſſum ꝙ poſſeſſurus † ſim eam? Et † reſpondens domi- o

a ¶Plebem iudaicam iugo legis præſſam.

b c nus: Sume inquit † mihi uac- p

a ¶Eandem peccatricem futuram.

cam triennem, & capram trimā †

Nicolaus de lyra.

a ℭ Hęres meus erit. Iſte Damaſcus eliezer. Eliezer em̄ erat ꝓcurator domus Abræ, & Damaſcus filius ei⁹ fuit, à quo etiā denominata eſt ciuitas Damaſci. b ℭ Statimq; ſermo dñi factus eſt ad eū. Hic ponit̃ ſuę petitionis exauditio. Petitio em̄ eſt deſiderij oſtenſio, & ideo quia Abram oſtenderat deſiderium ſuū de prole habenda, domin⁹ rñdet illi dicens. c ℭ Non erit hic hæres tuus. ſ. filius procuratoris tui. d ℭ Sed q̄ egredie. &c. i. quem generabis in vxore tua, & quia non ſolum promiſit ſibi prolem, ſed etiam prolis magnam multiplicationem. Ideo ſequr. e ℭ Suſpice cœlum &c. Et accipitur hic ſi pro non. f ℭ Sic erit ſemen tuum. ſcilicet in tanta multitudine, ꝙ vix aut nunq̃ poſſit numerari ab homine. Patet etiam ex dictis, qđ iſta viſio oſtenſa eſt Abrę de nocte quando ſtellæ poſſunt videri. Conſiderandū quòd licet deus etiā per hoc intēderet ſignificare multiplicationem ſeminis Abræ, comparādo ipſum ſtellis cœli, tamen principaliter intendebat ꝓmittere ei & ſemini eius vitā beatā, q̄ erit in reſurrectione mortuorum, vñ dicit appl's. j. Cor. xv. e. Stella differt à ſtella in claritate, ſic & reſurrectio mortuorū. Multiplicatio em̄ prolis & bona q̄cunq; tēporalia, non poſſunt eſſe merces vel finis principalis operū iuſtitiæ vel ỽtutis, quia finis principaliter intent⁹ melior eſt ſemper his q̄ ſunt ad finē & præmium à deo principaliter ꝓmiſſum ſemꝑ eſt melius q̄ op⁹ meritoriū, ꝑpter qđ ꝓmittit̃. Bona aūt q̄cūq; tꝑalia, ſunt minora q̄ iuſtitiæ opera: & ideo hic & in aliis locis ſacrę ſcripturę, vbi pro operib⁹ virtutis verè & propriè dictis, ꝓmittunt̃ aliqua bona temporalia, nō intelligūtur principaliter ꝓmiſſa, ſed quaſi manuductiua ad bona ſpiritualia & æterna, q̄ principaliter intelliguntur promiſſa. & hoc conueniebat maxiè tꝑe legis moſaicæ & naturę: in quo hoīes impſcti erāt reſpectu tꝑis gratię ſecundū qđ dicit apl's ad Heb. vij. c. Nihil em̄ ad perfectū adduxit lex. Mod⁹ aūt impꝑfectorū eſt, vt ad amorem bonorum ſpūaliū & cœleſtiū inducant̃ ꝑ amorē tꝑaliū & terreſtriū

vt ſecundum

Eliezer ꝓcurator dom⁹ Abrahę

vt ſecundū Grego. animus ex his quæ nouit ſurgat ad incognita q̄ non nouit. Et per hoc qđ ſcit notum diligere, diſcat & incognita amare. Quòd aūt Abrahā in hoc loco intellexerit ſibi & ſemini ſuo non ſolum eſſe promiſſa terrena, ſed etiam cœleſtia, quę per Chriſtum ſunt adimpleta: patet Ioh. viij. g. Vbi dicit̃ Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meū: vidit & gauiſus eſt. Dies autem xp̄i, vel tp̄s, intelligit̃ tp̄s paſſionis, & reſurrectionis eius ſecundū qđ ipſe dixit imminente paſſione. Matthæi xxvj. b. Tp̄s meū prope eſt &c̃. Et tunc apta eſt ianua cœleſtis, & educti ſunt ſancti patres de inferno. & ꝓpt̃ prędicta bñ dicit̃ in offō de mortuis: Sed ſignifer ſanct⁹ Michael repręſentet eas ī lucē ſanctā quā olim Abrahę ꝓmiſiſti & ſemini ei⁹: accipitur ex hoc loco. Cōſiderandū ꝙ in hoc paſſu & cōſimilibus eſt aliquo modo duplex ſenſus literalis. Vn⁹ de bonis terrenis, quę min⁹ principaliter & manuductiue promittunt̃. Ali⁹ de ſpūalib⁹ ſeu ęternis, q̄ principaliter intendunt̃, q̄a ſenſus principaliter intentus literalis dicit̃: tamē aliquo mō pōt dici vn⁹, q̄a ſecūdū philoſophum. Vbi vnū ꝓpter alterū vtrobiq; tm̄ vnum. Min⁹ principale verò ſp̄ eſt propter magis principale. Illud aūt qđ hic dictū eſt ꝓbet viā ad intelligendū multa q̄ cōtinent̃ in veteri teſtō, ꝓpter qđ diuti⁹ hic morat⁹ ſū. g ℭ Credidit &c. In nullo hęſitās de diuino ꝓmiſſo. h ℭ Et reputatū &c. quia fides formata ꝑ dilectionem illa ſola eſt quæ verè iuſtificat mētē formaliter. i ℭ Ego dñs &c. Id eſt igne chaldęorū ſecundū vnā opinionē, vel de tali loco q eſt in chaldęa, ſicut dictū ē ſupra. xj. c. k ℭ Vt daret &c. Per quā principaliter intelligit̃ terra viuentiū ꝓmiſſa. l ℭ Et poſſideres eā. In hęreditatē ꝑpetuā. m ℭ At ille ait &c. Hic cōſequēter ponit̃ ꝑdictę ꝓmiſſionis cōfirmatio per ſignū Abræ diuinit⁹ oſtēſum. Ad cuius intellectū cōſiderādū ꝙ Abram nō dubitauit q̄n haberet ꝓlē ſibi ꝓmiſſam, & ſilr hęreditatē in ꝑſona ꝓpria vel filiorū. Aliter nō eſſet verū qđ dictū eſt Credidit Abrahā deo &c̃. Sciebat tñ Abram ꝙ ſic̃ bōa cōferūt̃ à deo ꝓpt̃ opa meritoria, ita ꝓpt̃ oppoſita auferūt̃: & iō ad cōſeruationē boni diuinitus collati: reqrit̃ ꝙ hoīes ſint ſoliciti cōſeruādo ꝑ exercitiū opis deo placiti: & ꝓpterea de hoc q̄ſiuit Abrahā dicens. n ℭ Dñe d. vñ &c. acſi diceret: qd ē illd⁹ ꝑ qđ cōſeruabit̃ bonū qđ ꝓmiſiſti, iō nō dixit: vñ ſcire poſſū ꝙ acceptur⁹ ſim eā, ſed poſſeſſurus. o ℭ Et rñdit do. Ad intellectū hui⁹ cōſiderādū, ꝙ ſicut patet ex diſcurſu toti⁹ veteris teſti q̄diu filij iſrl' ſteterūt ī cultu vni⁹ veri dei poſſederunt pacificè terrā ꝓmiſſionis ſibi collatam, & qñ declinauerūt ad idolatriā fuerūt ab aliis impugnati & deiecti, ſicut patet in libro Iudic̃. & Reg. & aliis locis, & aliquando quando eorum malitia nimis abundauit, fuerunt eiecti & captiuati de terra illa. primò per Nabuchodonoſor regem Babylonis, & ſecundò per romanos, eò qđ authorē fidei Ieſum Chriſtum negauerunt & occiderunt. Ver⁹ igit̃ cult⁹ vnius dei eſt illud ꝑ qđ poſſideri poterat terra illa Abræ promiſſa. Iſte autem cultus principaliter eſt in actibus interioribus mentis, ſecundum qđ dicit beatus Auguſt. in enchiridio. Fide, ſpe, & charitate colit̃ vnus deus: verūtamen cū huiuſmodi cultu īteriori reqrit̃ cultus exterior q eſt q̄ſi q̄dā ꝓteſtatio interioris cult⁹. Talis aūt cult⁹ ī veteri lege fuit ꝑ ſacrificia deo oblata, ideo de talibus ſacrificiis in lege fiēdis dominus inſtruit Abrahā dicens. p ℭ Sume inquit mihi vaccā &c. Quia de iſtis trib⁹

ſpeciebus ani-

C

Promittit̃ Abrę Iſaac filius.

Rom. 4. c.

Abrā fide iuſtus. Cor. 4. a

Als nō habet † Abrā

Gala. 3. a. Iaco. 2. d. 35. b. 1. c. cū igit̃. ſ. hac itaq;.

Tertio ꝓmitit̃ Abrę terra chanaan ad cuius confirmationem dat deus ſignū.

als † ſum.

als † rñdet.

als, non habet † mihi.

D

Cult⁹ diuini efficacia.

Moralit̃.

*quæ officio vel ſtatu eſt me minor in operib⁹ bonis. c ℭ Nō erit hic hæres meus. i. hęreditabit vitam æternā me excluſo, vel ſaltē erit necum ibidē in maiori loco ꝓpter qđ ſubdit̃ aſſecuratio de cōtrario cū dicit̃. e ℭ Suſpice cœlū & nūera ſtellas ſi potes &c. Quaſi dicat plus q̄ poſſes credere augmentabitur meritū tuum. i ℭ Ego dominus qui eduxi te de Vr chaldæorum. Id eſt de incendio vitiorum. k ℭ Vt darem tibi terrā. ſ. viuentium. Et de hoc conſequēter datur ſignum cum dicitur. p ℭ Sume vaccā triennē. Id eſt humilitatem quę per vaccam ſignificatur, eo qđ vacca iugo ſubiicitur. quæ benè dicit̃ triennis, q̄a ꝑ humilitatē hō ſubiicitur maiori, equali, & minori. † ℭ Et capram trimam. Id eſt veram pœnitentiam in qua confitetur homo ſuam ignorantiam, ꝓpter qđ ꝑ capram ſignificat̃, & dicitur trima, ꝓpt̃ tres pœnitētię ꝑtes, q̄ ſūt cōtritio, cōfeſſio, & ſatiſfactio.

k *Et arietem

a ❡ Deſcenderuntq́ vo. &c. Grego. Tropologicè, In ipſo E orationis ſacrificio ingerunt ſe importunę cogitationes rapere vel violare cupientes, ſed manu ſanctæ diſcretionis debemus cuſtodire quod foris offerimus, ne maligni ſpũs & peruerſæ cogitationes rapiant. b ❡ Pauor irruit ſu. &c. Aug. Tractãda eſt iſta queſtio propter eos qui contendũt iſtas ꝑturbationes non cadere in animũ ſapiẽtis, vtrum tale ſit quale memorat Aulus gellius quendã ſcilicet philoſophum in magna maris tempeſtate, & animaduerſum à quodam luxurioſo adoleſcente, qui cum ei poſt periculũ inſultaret qđ philoſophus citò perturbatus eſſet. Reſpondit, ideo illum nõ perturbatũ, quia nequiſſimę animæ ſuę nihil timere deberet, quod nec digna eſſet pro qua aliquid timeret. Cęteris autem protulit librum, in quo legebatur non placuiſſe ſtoicis, nullam talem perturbationem cadere in animũ ſapientis, quaſi nihil tale in eorum appareret affectibus: ſed ꝑturbationem ab eis diffiniri, cum ratio talibus moribus cederet. Cum autem non cèderet, non dicendam perturbationem. c ❡ Scito pręnoſcẽs &c. Iſi. Populus iſrael in ægypto ſeruiturus prophętatur: non quòd ęgyptiis annis quadringentis ſeruierit, ſed quia hic numerus in illa afflictione completus eſt, quia ab illo tempore computatur, qđ iſta Abrahæ promittuntur. ❡ Auguſt. Scito pręnoſcens &c̃. Non ſic accipiendũ eſt, tanq̃ in illa duriſſima ſeruitute † quadringentos annos populus dei fuerit. Sed quia dictũ eſt in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ, Ab initio natiuitatis Iſaac vſq; ad annum egreſſionis iſrael ex ægypto computantur anni. cccc v. Cũ ergo de quadringẽtis triginta, detraxeris. xxv. qui ſunt à promiſſione vſq; ad natum Iſaac, non mirum eſt ſi quadringentos quinq; annos ſumma ſolida voluit appellare ſcriptura, quę ſolet ita numerare tempora vt quòd ſumma numeri paululum excreſcit aut infra eſt nõ computetur. Non ergo F quod ait in ſeruitutem redigent eos & affligent, ad. cccc. annos referendum eſt, tanq̃ per tot annos in ſeruitutem habuerint eos. Sed referẽdi ſunt anni. cccc. ad id qđ dictum eſt. Peregrinum futurum eſt ſemen tuum in terra non ſua. Siue enim in terra chanaan ſiue in ęgypto peregrinum erat anteq̃ hęreditatẽ haberet, ex promiſſione dei, qđ factum eſt, poſtq̃ ab ægypto liberati ſunt. Vt per hypbaton ſit ordo verborum. Sciendo ſcias, quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua quadringentis annis. Iſtud autem ſit interpoſitum. Et ſubiiciẽt eos ſeruituti, & affligent ita vt ad quadringentos annos hęc interpoſitio non pertineat. In extrema enim parte ſummę huius id eſt poſt mortem Ioſeph populus dei in ægypto dura ſeruitute afflictus eſt.

Tropologicè. Moralit. Propẽ ſtoicos. Aul' gelli' li. 19. c. 1. al's non habet † ca. Prophætia ſeruitutis filiorũ iſrael in ęgypto. Hiſtorialiter. al's, † ſopor al's, † . cccc. annis. Prędicit ſeruitus & liberatio filiorum iſrl' ex ægypto. Act. 7. a. Exod. 12. f. Hypbatõ.

☞ Generatione.

a ❡ Regnaturam. b ❡ Simplices innocentes. Vtraq; enim auis ſimplicitatem habet & innocentiam.

& ârietem annorum trium, tũrturem quoq; & columbã. Qui

a ❡ Quia carnales ab inuicem diuiduntur. b ❡ Animalia.

tollens uniũerſa hæc, diuiſit † êa per medium, & utraſq; partes contra ſe altrinſecus poſuit.

a ❡ Quia ſpirituales ſeruant unitatẽ ſpiritus in uinculo pacis.

Aũes autem non diuiſit. Deſcen-

a ❡ Demones. importunę cogitationes.

deruntq́ uólucres ſuper cadaue-

a ❡ Quia multi carnales merito ſanctorũ in fine liberabuntur. b ❡ Illius merito de anguſtiis liberatus eſt Iſrael.

ra & âbigebat eas Abrâm.

a ❡ Quia circa finem mundi perturbatio magna ab antichriſto inferetur ſanctis.

Cumq́ ſol óccumberet, † pauor irruit ſuper Abram: & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. Dictumq́ eſt ad eum: † Scito prænoſcens ꝙ peregrinum

a ❡ Populus Iſrael.

futurum ſit ſemẽn tuum in terra non ſua. & ſubiicient eos ſer-

a ❡ Extranei. b ❡ Iſido. in afflictione. cccc. anni complebuntur. ❡ Vltima parte huius temporis.

uituti, & âffligent quâdringen-

Nicolaus de Lyra.

Speciebus animaliũ ſolũ erãt ſacrificia fiẽda in lege, vt patebit in Leuit. & ideo de q̃libet ſpecie nominat vnũ indiuiduũ. Cõſiderandũ etiã, ꝙ de q̃libet ſpecie p̃dicta fiebat in lege triplex ſacrificiũ. Vnũ vocabatur hoſtia ꝓ pc̃tõ, qđ fiebat ꝓ expiatione alicuius peccati cõmiſſi. Aliud vocabatur hoſtia pacifica, ꝙ offerebat̃ deo pro aliquo bono obtento vel obtinendo. Tertium erat hoſtia in holocauſtũ. q̃ tota incendebat̃ ad honorẽ diuinũ, & ideo ad hoc triplex ſacrificiũ deſignandũ dicit̃ hic, quòd quodlibet indiuiduũ prædictũ ſit triũ annorũ. a ❡ Turturẽ quoq; & columbã. quia futurum erat in lege danda per Moyſen, vt fieret ſacrificiũ de iſtis ſpeciebus auium tãtũ, niſi in emundatione leproſi, vbi fiebat oblatio de paſſeribus, propter qđ de iſta ſpecie auis non fit hic mentio, q̃a non erat cõis oblatio vel ſacrificium. Licet autem aſſignare rõnes plenius & in particulari, quare de p̃dictis fiebant ſacrificia magis q̃ de aliis, pertineat ad librũ Leuiticũ, tñ põt hic breuiter aliq̃d p̃mitti. Dictum eſt aũt ꝙ ſacrificia legis erant q̃dã proteſtationes fidei, iõ rationes ſacrificiorum ſunt accipiendę ex ipſa proteſtatione: ſecundũ vero Auguſt. in lib. de lege & grã nullus vnq̃ hoĩm fuit ſaluatus niſi in fide mediatoris, in q̃ eſt duplex natura, diuina. ſ. & hũana. Diuinitatẽ aũt ipſius ꝓteſtabant̃ ſacrificia, inquantũ hoĩes per illa ſacrificia oſtendebant ſe habere vitã a deo, & per conſequens alia bona. Hoc autẽ fiebat in ſacrificiis p̃dictorũ aĩaliũ. ſ. bouis, ouis, & capræ, q̃a iſta aĩalia tanq̃ domeſtica ſunt cum hoĩbus, & cedunt in vſum eorum ad ſubſtẽtationem vitæ. Alia vero animalia cõmuniter ſunt G ſilueſtria, vel ſi ſunt domeſtica, ſunt immũda, vt porcus & ſimilia. Item prędicta animalia reprę ſentabãt humanitatem Chriſti, inq̃tũ fuit inſtrumentum noſtrę redemptionis, quia ouis reprę ſentabat eius innocentiam, capra ſimilitudinem carnis peccati, bos fortitudinem Chriſti ad ſubſtinendum labores maximè in paſſione. Turtures autem & colũbę habundabant in terra illa, & ideo ex illis fiebant ſacrificia pauperũ, q̃a de facili poterãt haberi. Turtur etiã caſtitatẽ Chriſti ſignificat, columba verò quę ſine felle eſt, eius mititatem, ſecũdum illud Matth. xj. d. Diſcite à me quia mitis ſum &c. Et ſic patet quare de p̃dictis fiebãt ſacrificia vt cõiter. b ❡ Qui tollẽs vni. hæc diuiſit &c. Cauſa hui' diuiſiõis & ꝑtitionis eſt, q̃a tũc tp̃is q̃n hoĩes ad inuicẽ faciebãt pactũ vł' fœd' inuiolabile ad hoc deſignandũ interficiebant vnũ aĩal, & diuidebãt ĩ duas ꝑtes, & trãſibãt ĩter illas ꝑtes, ad deſignãdũ qđ digni eſſẽt morte, ſi pactũ illud trãſgrederẽtur. Dñs aũt hic pepigit fœdus & pactũ cum Abram: vt dicitur infra eodẽ ca. & ideo animalia iſta fuerunt diuiſa in duas partes, & partes ſic poſitę quòd poſſet eſſe tranſitus inter illas partes. c ❡ Aues autẽ nõ diuiſit. quia in cõfirmatione talis pacti vł' fœderis auis nõ occidebatur, nec diuidebat̃ etiã cũ alias immolabat̃ in holocauſtũ, vt habet̃ Leuit. j. d. Alia eſt cauſa myſtica, quia per aĩalia deſignat̃ vita actiua, quę diuidit hoĩem circa multa, ſecũdum illud Luc̃. x. g. Martha Martha ſollicita es & turbaris erga plurima. Per aues vero ꝓpter volatum deſignat̃ vita cõtemplatiua q̃ vnit hoĩem ad deum, iõ ſubdit̃ ibidẽ: Porrò vnũ eſt neceſſarium: Maria optimam partẽ elegit &c̃. d ❡ Deſcẽderuntq́ volucres ſup̃ cadauera. id eſt ſup̃ ſacrificia, ad deſignandum ꝙ demones qui per aues deſignant̃ (Math. xiij. a. & maximè q̃a iſtę erant aues de nocte volantes, vt patet per ſequentia) nitunt̃ deſtruere vł' fœdare bona opera. e ❡ Et Abigebat eas Abram. quia ſi in operib' bonis dęmones nos volunt impedire, debem' eos feruore charitatis repellere. f ❡ Cũq; ſol occũberet: In hebręo dicit̃ occubuiſſet. Ex quo patet qđ iam erat nox. g ❡ Sopor irruit ſuper Abram. In hebræo habetur תרדמה tardema id eſt extaſis. Extaſis verò nõ ſignat proprie ſomnũ, ſed magis raptum à ſenſibus exterioribus. h ❡ Horor magnus &c. ꝑ hoc enim deſignabantur afflictiões & anxietates quas paſſuri erãt filij eius, anteq̃ obtinerent terram promiſſionis, & quas oportet ſuſtinere fideles anteq̃ veniant ad terram viuẽtium, ſecundũ illud Act. decimoquarto. d. Per multas tribulationes oportet tranſire ad regnum, propter quod ſubditur. i ❡ Scito pręnoſcens ꝙ &c. Iſti quadringenti anni non poſſunt referri ad ſeruitutem & afflictionem quam paſſi ſunt filij iſrael in ægypto, quod probatur manifeſtè, quia Caath deſcendit in ægyptum cum Leui patre ſuo, & Iacob auo ſuo, vt habetur Geneſis quadrageſimoſexto. b. Item iſte Caath vixit cxxxiij. annis & Amram filius eius. cxxxvij. vt habetur Exodi. vj. c. Et Moyſes filius Amram erat octoginta annorum in exitu de ægypto, vt habetur Exod. ſeptimo. b. qui anni coniuncti faciunt. cccl. annos tantum, & adhuc ſi volumus habere præciſè numerum annorum à principio deſcenſus in ægyptum vſq; ad exitum, oportet ſubtrahere à prædictis. cccl. annis omnes annos quibus vixit Caath anteq̃ deſcenderet in ægyptum, & annos quibus vixit Amram poſtquam genuit Moyſen. Ex quo patet quòd non fuerunt in ægypto quadringentis annis, ſed fuerunt ibi ducentiſdecem annis tantum, vt dicunt hebræi ex aliis ſuis chronicis, quibus credendum eſt in talibus, quando ex textu bibliæ non poteſt veritas haberi, ſicut eſt in ꝓpoſito, & eodẽ modo Hierony. & alij doctores catholici in caſu ſimili recurrunt ad hiſtoriam Ioſuę.

Triplex ſacrificiũ in lege. Colũbã. pullũ Colũbarum. Heb. Myſtice. H Extaſis. Tp̃s afflictionis in ægypto. Nota. Moralit.

✳ a ❡ Et arietẽ trium annorum: id eſt fortitudinem: quã aries deſignat: quia cornibus fortiter pugnat: & dicitur annorum trium, quia per virtutem fortitudinis homo ſuſtinet patienter dura verba, rerum damna, corporis ſupplicia. ❡ Turturem. quę ſignificat caſtitatẽ. b ❡ Et columbam. id eſt charitatẽ, q̃a ſpiritusſanctus apparuit in ſpecie columbæ ſuper Chriſti humanitatem. Oblatio verò facta deo de iſtis, ſignum eſt aſſecurans coniectualiter de adeptione futuræ beatitudinis, ideo ſequitur poſtea, ✳ Et apparuit.

A a ¶ Generatione autem &c. Hiero. Moyſes verò alibi dicit quinta progenie aſcenderũt filij Iſrael de terra ægyti, ſed quarta generatione egreſsi ſunt. Leui enim genuit Caath: Caath genuit Amrã, ille Aaron: Aaron Eleazar, & ille genuit Phinees. Caath cũ patre ſuo Leui ingreſſus eſt in ægyptum. Eleazar verò cum Aaron egreſſus eſt. A caath vſq; ad Eleazar generationes quatuor. Quidam tamen ab Amram incipiunt, & ad Phinees peruenĩũt. Quinta verò generatiõe egreſsi ſunt, quia Iudas genuit Phares: Phares genuit Eſrom, Eſrõ genuit Arã. Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Naaſon, qui genuit Salmon. Phares cũ iuda patre ſuo ingreſſus eſt ægyptum. Naaſon princeps tribus iudę in deſerto ſubſcribitur, cuius filius Salmon in terram promiſsionis intrauit. A Phares vſq; Naaſon generatiões quinq;. Quidam tamẽ ab Eſrom incipiunt, & ad Salmon pueniũt.

Igit̃ Sarai

Iudicabo ꝓ vidicabo & vlciſcar poſitũ eſt.

tis annis. Veruntamen gentem [a] cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo, [b] & poſt hæc egredientur cum [c] multa ſubſtantia. Tu autem [d] ibis ad patres tuos in pace, ſepultus [e] in ſenectute bona. Generatione [f] autem quarta reuertentur huc: Necdum enim † complete [g] ſunt iniquitates [1] amorrhęorũ vſq; † ad præſens tempus. Cum [h] ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit cli- [i] banus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas. In die illo pepigit dominus cum [k] Abram fœdus dicens: † Semini tuo dabo terram hanc, à fluuio [l] Aegypti vſq; ad fluuium † magnum [m] Euphraten: Cinæos, & [n] cœnezæos, & [2] cethmonæos, & [3] Ethęos, et pherezęos, raphaim quoq;, & [4] Amorręos, & Chananęos, & Gergeſęos, & Iebuſęos.

¶ Al's magna. a ¶ Moriendo. a ¶ Sanctos prędeceſſores. a ¶ A Caath filio Leui uſq; ad Eleazar generationes quatuor, & ab Abraam uſq; ad Phinees. b ¶ Filij Abraæ. a ¶ Vt iam debeant amittere terram ſuam. a ¶ Tribulationem & anguſtiam futuram ſignificat. a ¶ Iudicium per igem ſignificat, quo ſeparandi ſunt mali a bonis. b ¶ Ignis iudicij ſeparandi bonos a malis. a ¶ Rinocorula: qui diuidit paleſtinam & ægytum.

Nicolaus de Lyra.

ad hiſtoriã Ioſephi, & annales iudęorũ: & ideo iſti anni quadringẽti p̃dicti reducendi ſunt ad illud qđ p̃dicit̃: Scito pręnocẽs ꝙ peregrinũ futurum ſit ſemen tuum &c̃. qa ã natiuitate Iſaac, in quo vocatum eſt ſemen Abraæ: vt habet̃. xxj. c. vſq; quo genuit Iacob fluxerunt anni. lx. vt habet̃. j. xxv. c. Iacob autem erat annorum. cxxx. quando deſcẽdit in ægyptum: vt habet̃. j. xlvij. b. Et ſic ã natiuitate Iſaac vſq; ad deſcenſum in ægyptum fluxerunt anni. cxc. qbus ſi iungant̃. anni. cc. & x. qbus filij iſrael fuerunt in ægypto, habent̃ anni. cccc. p̃ciſe: in qbus ſemen Abraæ fuit peregrinum in terra non ſua. ſ. partim in terra chanaã: in q̃ Iſaac cum patre
B ſuo fuit peregrinus, primò, quia licet de⁹ ꝓmiſiſſet ſibi terrã chanaan, non tamen dedit ſibi in actu paſſum pedis in ea, vt habetur Act. vij. a. poſtea peregrinat⁹ eſt Iſaac in gerare, & poſtea Iacob cũ filiis ſuis ĩ ęgypto, & propter hoc non dixit dñs Abræ. Peregrinũ erit ſemẽ tum in terra ægypti. cccc. annis ſed dixit in terra nõ ſua. & ſubiicient eos ſeruituti & affligent. Iſta fuit ſeruitus & afflictio ægypti, quæ terminata eſt in illis. cccc. annis, ſed non incœpit ã principio illius temporis, vt viſum eſt a ¶ Verumtamẽ gẽtem cui &c. id eſt gentem ægyptiorũ. b ¶ Ego iudicabo. Percutiendo decem plagis, vt habet̃ in Exod. c ¶ Et poſt &c. quia filij iſrael in exitu de ægypto acceperunt mutuo à vicinis ſuis vaſa aurea & argentea & veſtes, vt habetur Exod. xij. f. Et ſic egreſſi ſunt ſi ſunt cum magna ſubſtantia. d ¶ Tu autem ibis &c. id eſt C antequàm prædicta ſeruitus & afflictio ſuperueniant ſemini tuo. e ¶ Sepult⁹ i ſe. bõa. i. decedẽs i grã, qa nõ dicit̃ hoc niſi de iuſtis. f ¶ Gñatiõe aũt q̃rta re. huc .i. ad terram chanaã Abrę ꝓmiſſam. In illa em̃ erat Abrã actu qñ dñs ſic loq̃bat̃ cũ eo. Auertẽdum tñ ꝙ iſtę q̃tuor gñationes nõ ſunt accipiẽdę ab Abrã ſed, ã Iacob, q deſcẽdit in ægyptũ, & ſi cõputent̃ gñatiões ab eo p lineã regiã, ĩueniũt̃ q̃tuor vſq; ad redditũ i terrã ꝓmiſſionis qa Iacob genuit iudã, Iudas autẽ genuit Phares, Phares aũt genuit Eſrõ: vt habetur Mat. j. a. Eſrõ aũt genuit Caleb: vt habet̃. j. Paral. ij. a. Et iſte Caleb in q̃ cõpleta eſt q̃rta gñatio, fuit de intrantib⁹ terrã ꝓmiſsiõis, vt habet̃ Nu. xiiij. d. & Ioſue. xiiij. b. Trãſlatio ṽò. lxx. habet: Quinta gñatiõe reuertent̃ huc & hoc eſt ṽũ ſi cõputent̃ gñatiões p lineam ſacerdotalẽ, qa Iacob genuit Leui. Leui aũt genuit Caath, Cath aũt genuit Amrã, Amram aũt genut Aarõ, vt hr̃ Exo. vj. c. Aaron aũt genuit Eleazarũ ſacerdotẽ, & iſtę Eleazarus in q̃ cõpleta eſt q̃nta gñatio fuit de intrãtib⁹ terrã ꝓmiſsiõis, qa ipe & Ioſuę fili⁹ Nũ diuiſerũt terrã illã filiis iſrl', vt habet̃ Ioſ. xiiij. a. g ¶ Necdũ em̃ cõ. &c. Iſtud interponit̃ ꝓ cã dilatiõis implẽdę ꝓmiſsiõis factæ Abrę de terra illa, quia iniq̃tates ppl'i q habitabat terrã illã actu, adhuc nõ tñ increuerãt qđ deberet inde expelli. de⁹ em̃ expectat in talib⁹ menſurã ſui iudicij. h ¶ Cũ ergo oc. ſol. Repetit qđ ſupra p̃dixit, vt reuertat̃ ad cõſũmationẽ ſacrificij Abrahę. i ¶ Et ap. cliban⁹ &c. Sicut em̃ ſupra dictum eſt: iniẽs pactũ vel fœd⁹ firmũ cum aliq̃ trãſibat inter ptes aĩalis occiſi. deus aũt faciebat pactũ firmum cum Abrahã, vt ſtatim ſubdit̃. k ¶ In illo die pe. &c. Deitas ṽò oculis ſenſibilibus videri nõ põt. iõ apparuit ignis rep̃ſentans p̃ñtiam dei, ſicut Moyſi in rubo: Exo. iij. a. & trãſiẽs inter diuiſiões p̃dictas, ad oñdẽdũ firmitatẽ pacti cũ Abram. Sequit̃: l ¶ A fluuio ægyti. Qui diuidit terram Chanaã ab ægypto, & vocat̃ rinocorula & iſtę eſt termin⁹ terrę ꝓmiſſionis à pte auſtrali. m ¶ Vſq; ad fluui. Euphra. q ẽ ali⁹ termin⁹ ex pte oppoſita. n ¶ Cinęos & ce. &c. Enumerat hic decẽ gentes q̃rũ terras dedit hic dominus filiis Abræ & Iacob Filij enim Eſau aliquã partem obtinuerunt.

Moralit̃.

✱ i ¶ Et appuit cliban⁹ fumãs & lampas ignis. Quę ſunt ſigna diuinæ acceptationis, ſicut habet̃. iij. Reg. xviij. f. de igne deſcẽdẽte ſuper ſacrificiũ Heliæ: & Leuit̃. ix. d. ſuper ſacrificiũ Aaron & filiorum eius in eorum conſecratione.

al's, † iplere. al's, † in. 1 Amorrhęorum † 23. q. 7. c. ſi de rebus. D Quarto ꝓmittit̃ terra chanaã. g. 12. b. 13. d. & 26. a. Deut. 4. b. al's, non habet † magnum. 2 Cedmonęos. Rinocorula. 3 Hętheos 4 Amorrhęos.

ADDITIO.

¶ In. c. xv. vbi dicit̃ i poſt. Circa primũ deſcribit̃ occaſio petitiõis.

ADDITIO I.

¶ Dicere ꝙ Abrã timuit, ne in victoria quã habuerat accepiſſet totã mercedẽ iuſtitię ſuę à dño, videt̃ irrõnabil'r dictũ. Tũ qa primũ ꝓmiſſum Abrę factũ fuerat, faciãq; te in gẽtẽ mag. ſupra. xij. c. ſed hoc non erat ipletũ iſto tpe q̃ Abrã timuit ꝓ tũc em̃ nullã ꝓlẽ habebat. & ſic nõdũ hẽbat totã mercedẽ ã deo ſibi ꝓmiſſam. Tũc qa etiã veri philoſophi licet fœlicitatẽ ęternã nõ cognouerũt nõ tñ ponũt totã mercedẽ bonorũ opũ i victoria vl' hmõi. vt patet. j. Ethi. Et multo min⁹ p̃ſumẽdũ eſt de Abraã: ꝙ totã mercedẽ ã deo ſibi ꝓmiſſã ęſtimaret cõſumi in q̃dã tpali victoria. Sed iſte loc⁹ alit̃ põt exponi, & vt credo meli⁹. ſ. ꝙ Abraã ex p̃dicta victoria timuiſſet ꝓpter duo. Primũ ne fortè illi reges ab eo victi irruerẽt ſup eũ ſic pluries cõtingit inter bellatores, eo mõ ꝙ timuit Iacob ã ſichiſmitis & cõuicinis eorũ. j. xxxiiij. d. Secũdũ timebat: ne fortè exceſſiſſet in perſecutione illorũ regũ & deuaſtatiõe eorũ. Nõ em̃ legit̃, ꝙ hoc feciſſet ex iuſſu diuio: & ideo timuit ne fortè in illo actu peccaſſet, iuxta illđ Iob. ix. d. Verebar opa mĩa, p̃ſertim cũ i lr̃a nõ appeat ꝙ Abraã fuiſſet certificat⁹ ꝙ illi q̃tuor reges iiuſtè ſe habuiſſent cõtra alios q̃nq; aduerſarios ſuos. Vñ de⁹ aſſecurauit ipm de vtroq; timore. De priõ. ſ. cũ dicit, ¶ Ego ꝓt. tu⁹ ſũ. Et ne terrearis à facie eorũ, qa ego ꝓtegã te. De ſcđo ṽò aſſecurauit eũ dũ dicit: ¶ En merces tua mag. q. d. nõ ſolũ nõ deliq̃ſti aliquid in p̃dicta pſecutiõe & victoria p̃dictorũ regũ, ſed etiã p eã vlteri⁹ meruiſti mercedẽ magnam, inq̃ꝫtum ex cœlo charitatis fraternę & ad honorẽ diuinum hoc fuit factum.

¶ In eod. cap. xv. vbi dicitur in poſtilla. Qđ aũt Abram in hoc loco intellexerit ſibi & ſemni ſuo.

ADDITIO II.

¶ Hęc ṽba xp̃i à Iohãne narrata. ſ. Abrã exultauit vt videret diem meũ &c̃. nõ ſunt referẽda ad viſionẽ Abræ: de q̃ in hoc loco agit̃ qa hic nõ fit mẽtio de paſsione xp̃i, nec de eius reſurrectiõe, nec in re, nec in figura, vt ſatis patet aduertẽti. Sed hęc ṽba euãgelij poti⁹ ſunt referẽda ad tp̃s immolationis Iſaac. de q̃. j. xxij. c. ampli⁹ videbit̃. Sed ꝙ Abrahã itellexiſſet in hoc loco ſibi & ſemini ſuo eſſe ꝓmiſſa, nõ ſolũ bona terrena, ſed etiã cœleſtia, ex tribus põt cõprobari in hac viſione cõtẽtis. Priõ ex hoc ꝙ ꝓmiſsio de multiplicatione ꝓlis facta Abræ, aliter facta fuit. ſupra. xiij. ca. & aliter hic. Ibi em̃ aſſimilat multitudinẽ ꝓlis multitudini arenę in hoc: qa arena eſt q̃ſi innũerabilis. Dicit em̃, Si qs põt nũerare puluerẽ terrę &c̃. In hoc aũt loco cõcludit ſimilitudinẽ ſimpl'r inter ſemẽ ſuũ & ſtellas cœli. Dicit em̃: Sic erit ſemen tuũ. ſ. cœleſtę, lucidũ, & incorruptibile: iuxta illud Dañ. xij. b. Qui autem ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi ſtelle in perpetuas æternitates. Secundò etiam hoc deſignatur per illud quod prædicitur immediatè: ¶ Eduxitq; eum foras. non videtur propriè intelligendum per motum corporalem, nam hoc videtur ſuperfluum eſſe, quia Abram non poſſet

 ſuſpice recos-

E ſuſpicere cœlum exiſtẽs infra domũ vel tentoriũ: & ſic ſuffeciſſet dixiſſe ei, ſuſpice cœlũ. Et ait illi: ſuſpice cœlũ & numera ſtellas. Cum em̃ dicit: Eduxitq́ eũ foras. Ipſe em̃ obediendo mandato exiuiſſet ad locum vbi poſſet ſuſpicere. Sed hæc eductio aliter intelligẽda eſt, ſcilicet ꝙ ad hoc ꝙ Abraham haberet cognitionẽ ſaltem enigmaticã per fidem de fœlicitate æterna: oportebat eum ſupra ſe ſeu extra ſe educi, iuxta illud Eccẽ. iij. c. Plurima enim ſup ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Et ſic exponũt iſtud verbũ antiqui Hebræorũ, licet non ad eundẽ finem. Dicunt em̃: Quid eſt ꝙ eduxit eum foras? Hoc eſt dicere, eduxit eũ de credulitate ſeu opiniõe ſua. Et notãdũ, ꝙ non dixit: Exi foras: ſed eduxit eum foras: ad denotandũ ꝙ fides, dei donũ eſt, vt Sapientiæ. iij. c. Tertio comprobatur ꝙ Abraham in hoc loco credidit bona ſpiritualia ſibi, & ſemini ſuo promitti. Ex hoc quod ſequitur: Abrahã credidit deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Ad quod ſciendũ, ꝙ licet Abraham à principio ſui exitus de domo ſua, & de cognatione ſua ſeparauerit ſe ab infidelibus tanq̃ fidelis: fides tamen Abræ in hoc loco fuit approbata à deo tanq̃ fides iuſtificans, & de hoc dicit: & reputatũ eſt ei ad iuſtitiã. Cui⁹ ratio eſt ſcd'm Apoſtolũ ad Ro. iiij. c. eo ꝙ cõtra ſpẽ in ſpem credidit. ſ. cõtra ſpem naturę in ſpem gratiæ: qđ intelligit nõ ſolũ in hoc ꝙ credidit ip̃m futurũ eſſe patrẽ multarũ gentiũ ſecũdũ carnẽ, qđ eſt cõtra ſpem naturæ, cum ipſe eſſet ſenex & vxor ſua ſterilis, ſed potius in hoc ꝙ credidit ſe & ſemẽ ſuũ cõſecuturos eſſe vitam beatã. ſ. cœleſtẽ: qđ eſt maximè contra ſpẽ naturę: iuxta. j. Cor. ij. b. Oculus non vidit quę preparauit de⁹ diligẽtibus ſe. Illa em̃ q̃ fuerunt anteà dicta ſeu ꝓmiſſa Abræ, nõ excedebant totam facultatẽ naturę, ſicut cũ dicit: Faciam te in gentẽ magnã &c̃. Et ideo in hoc loco p̃cipuè fides ſua reputata fuit ad iuſtitiã ꝓpter prædicta.

¶ In eo. ca. xv. vbi dicit in poſtilla: Sopor irruit ſup Abram.

ADDITIO III.

¶ In hebræo in hoc loco propriè dicitur: Sopor irruit ſuper Abrã. ſicut in trãſlatione noſtra: eadẽ tñ dictio ponit hic & ſuprà ij. ca. vbi dicit: Immiſit dñs deus ſoporem in Adam.

REPLICA

Correctorij cõtra Burgẽ. In. c. xv. vbi poſtillator introducit Abrã
F timuiſſe ne fortè ꝓmiſſio ſibi facta. c. xij. ſuprà p datã tã ſolennẽ victoriã eſſet impleta. Burgẽ. hoc dicit forè irrationabiliter dictũ ex motiuis modicũ valẽtib⁹ vt patebit. poſtillator em̃ cõformat ſe dictis ſctõrũ & Glo. ordi. q hũc paſſum myſticè introducẽtes dicũt: Triũphata multitudine vitiorũ cõfortat pes cuiuſq́ fidelis à dño ne titubet: ſed mercedem expectet. Ad cuius inſtar hic facit poſtillator attendens ex litera hanc victoriam non eſſe mercedem, ſed aliã multo maiorem expectandam. Nec valet obiectio prima Burgen. quia etſi per iſtam victoriam non creuit in prolem, creuit tamẽ in gentem, iuxta verba promiſſionis ſuprà factæ. cap. xij. vbi dicebatur. Faciam te creſcere in gentem magnam. Ex illa em̃ victoria creuit in gentem magnam: quia non ſolum coram omnibus illis regibus, pro quib⁹ dimicauit reputat⁹ eſt, ſed & magna gens ei adhęſit, vt putaret Abram promiſſionem illam impletam eſſe, qa nõ dicebatur de prole ſed de gente. Rationabiliter igitur dictũ eſt Abrã timuiſſe. Nec ſcd'a obiectio Burgẽ. valet nã etſi Abrahã cõcedat fuiſſe philoſophus & theologus, nondũ tñ ꝑfectus, qa videtur de promiſſis. ca. xij. & hic tẽporaliter ſapuiſſe, vt patet ex textu. Nã de ꝓmiſſione hic facta dixit. Dñe deus quid dabis mihi? & cętera, quę ſequũtur nõ grandipendens ꝓmiſſum, non habito hærede temporaliter ſuccedente. Si enim eam promiſſionẽ de æterna mercede intellexiſſet: plenè fruſtrà heredem carnalem petiſſet, cum in ea nemo alteri ſuccedit vt hæres eius: cum omnes ſint ibi cohæredes Chriſti, nec ſine culpa vernaculo inuidiſſet, cum in ęterna mercede liber, & ſeruus appenduntur æqua lance. Non valent igitur obiectiones Burgẽ. ſtat em̃ timor per poſtillatorem induct⁹ cũ duobus timoribus poſitis per Burgẽ. ¶ Item in eodẽ ca. vbi poſtillator facit vtilem digreſsionẽ, ad intelligẽdũ multos locos veteris teſtamẽti, inter cętera oſtendit Abram per deum in hoc loco inſtructum, vt de cæterò intelligeret ſibi & ſemini ſuo promiſſa nõ ſolũ de temporalibus, ſed principaliter de æternis bonis forè intelligẽda, q̃ non niſi per xp̃m potuerunt ſortiri effectũ, & ſic diẽ xp̃i cis ſpiritualiter hic inſinuatũ & implicitẽ. de quo exponit illud Ioh. viij. g. Abrahã pater veſter exultauit &c̃. Burgẽ. obiicit hic, qđ de Chriſto hic nulla fiat mentio, nec in re nec in figura. Ad qđ dici poteſt, quòd in eo qđ Burgen. hoc tribus rationibus oſtendit. Abrahã intellexiſſe promiſsiones ſibi factas principaliter de æternis, ad quas tamen peruenire non poſſe ſciuit, niſi per Chriſtũ. Idcirco oportet eũ dicere, ꝙ hic implicitè fiat mentio de die & tempore xp̃i, vt de cauſa ſine qua non. nam illius mercedis æternę ſibi promiſſę effectus fuit impoſsibilis ſine merito Chriſti, quod conſurgit ex die natiuitatis, & paſsionis &c̃. Et ad id videntur pertinere tres rationes Burgen. in hac digreſsione poſitę, vt patet intuenti. Et ad plenè ſatiſfaciendũ obiectioni Burgen. videtur quod in hoc capi. fiat mentio de Chriſto per figuram vaccæ triennis, caprę, arietis, & columbarum, put declarat latè poſtillator authoritate beati Aug. in libr. legis & gra-
H tiæ, ¶ In eodẽ ca. facit Burgen. difficultatem in hoc termino ſopor: cum tamen multi textus loco eius habeant pauor. Et huic alludit quod ſequitur: Et horror inuaſit Abrã, & ita beatus Auguſti. videt exponere, vt patet in gl. ordi. Vbi aũt habet ſopor nõ debet accipi p ſomno, ſed extaſi, ſicut ſuprà. ij. c. Ibi em̃ Adã p ſoporẽ extaticũ illuſtratus ꝓphętauit, hic Abram doctus futura prævidit.

G (margin)

Multi theologi ſed nõ perfecti.

GLOS. ORDI.

CAP. XVI.

☞ Diuiſio. Adulteriũ Abraæ excuſatur.

IGitur Sarai vxor Abram &c. Ra. Non eſt adulter Abrã ſi viuente vxore ancillę iungitur quia nondum promulgata erat lex euangelij vnius vxoris: & genus ſuum multiplicandũ audierat, ſed per quam mulierẽ neſciebat. quia Sarã ſterilẽ nouerat, nõ fuit in coitu libidinoſa voluptas, ſed prolis habendę pia charitas, vxor quòq́ hoc voluit, & coegit: quæ filios habere non poterat. Ideo ex alia ſuſcipere cupiebat quem in locũ proprij adoptaret. b ¶ Ingredere ad ancillam &c. Hierony. Nota diligenter, quod procreatio filiorum in hebræo ædificatio dicta eſt. Legitur enim ibi: Ingredere ad ancillam meam, ſi quomodo ædificet ex ea. fortè hoc eſt qđ in Exod. dicitur: benedixitq́ deus obſtetricib⁹, & ædificauerunt ſibi domos. Myſtice. Agar terrenam hieruſalem ſignificat, in qua vetus lex carnaliter, & ſeruiliter exercebatur. Sara verò gratiam no. te. q̃ ciues ſupernę hierl'm liberos parit, Sed gratia noui teſtamenti diu in manifeſto non fuit, & vete. teſt. quaſi ancillę gñandi licentiã dedit, ſeruos. ſ. timore, non amore ſeruientes: anteq́ de ſemine abrę filios generans, q̃s ad vnius dei culturam aſtringeret, & ab idolis quibus gentes ſimilia ſacrificia impẽdebãt, reuocaret. Sed cum populus ille de operibus carnis inflat⁹ veniẽtę Chriſto gr̃am refutaret, & in ſeruitute incredulus ꝑduraret, pręualẽte gr̃a ſic afflict⁹ & attrit⁹ eſt. vt regnũ & ſacerdotiũ perderet. Vnde in ſolitudinem redactus ſedulò ſcructãdò & meditandò fontem legis ſitiẽs: nihil inuenit niſi vt monẽte lege p Moiſen tãq́ p angelũ lata in gr̃am redeat & ſe ſubiiciat. Rab. Myſtice. Hæ duæ mulieres ſunt ☞ duo teſtamẽ

Sarai dat viro ancillã ſuã,

✻ Nũc (vel obſecro.)

† 32. q. 4. c. dixit Sara. & ea. q̃. §. 1. i prin. &. c. q̃s ignoret. Exo. 1. c.

Myſtice.

Myſtice. Duo teſtamenta.

Cap. XVI.

a IGITVR[a] Sarai uxor Abrã non genuerat [1] liberos, ſed habens ancillam Aegyptiam nomine Agar, dixit marito ſuo: Ecce cõcluſit me dñs, ne parerẽt [b]
b † Ingredere ✻ ad ancillã meam [c]

a ¶ Gratia.
a ¶ Qui libere ſeruirent deo.
a ¶ Datur locus carnali obſeruantiæ: quia nondum uenerat gratiæ tempus.

NICO. DELY.

Cap. XVI.

IGitur Sarai. Oſtenſo qualiter Abram ſe habuit in deſiderio prolis, hic conſequenter oſtenditur qualiter benè ſe habuit reſpectu vxoris ei conſentiendò. Primò in ancillę deſpõſatione, ſcd'ò in ei⁹ humiliatiõe ibi: at illa &c̃. Circa primũ dicitur ſic. a ¶ Igitur Sarai vxor Abram non genuerat ſibi liberos. (ly ſibi) quod interponitur non eſt de textu. b ¶ Sed habens ancillam ægyptiam nomine Agar. Iſta Agar, vt dicunt hebræi, fuit filia regis ægypti. vna enim de vxoribus Pharaonis videns ſanctitatẽ Sarę, cum eſſet in domo regis, & quomodo Pharao & domus ei⁹ fuerat flagellat⁹ à dño ꝓpter ip̃m, vt ſuprà dictũ eſt. xij. capitulo. Dixit in corde ſuo, quòd melius eſſet filiæ ſuæ Agar, ſi ſeruiret Sarai tanquam ancilla, quâm ſi remaneret in magno honore in domo paterna, & ideo tradidit eam Sarai, tanquam ancillam eius. Nec iſtud eſt abſonum rationi, quia in libro Heſter dicitur, quòd multi gentiles videntes quid dominus fecerat pro iudæis liberando eos à perſecutione Aman iungebantur cęrimoniis eorum. c ¶ Ingredere ad ancillam & cætera. vt quia non poſſum habere filios naturales, ſaltem habeam p adoptionem Videbat enim Sarai quòd non eſſet bonum quòd tam ſanctus ⌒homo

Moraliter. Hic deſcribitur conceptio Iſmaelis de ancilla cum dicitur. c ¶ Ingredere ad ancil. &c. Per Abrã aũt põt intelligi vir quicũq́ bonus habẽs in ſua domo. i. in ſeipſo Sarai, quę interpretat princeps mea. propter qđ per ip̃am ſignificat rõ recta, ✻ quæ debet do-

1 Sibi.

† 2. q. 7. tm̃ valet. 56. di. c. his. Agar filia regis ęgypti

Moralit.

duo teſtamenta. Agar vetus quod in ſynagoga Iudaicum popu-
A lum ſeruituti nutriebat obnoxium. Sara nouum, quod populum Chriſtianum in libertatem fidei generauit. Multiplicati ſunt ancillæ filij, vt non numerarentur præ multitudine, qui ſuprà arenæ comparantur. Ipſe ergo populus ferocitate ſua æmulus & omnibus bonis contrarius, & maximè cum Chriſtianum populum toto orbe inuidia ſtimulante perſequitur, & longè lateq́ue diſperſus, vagando & negociando omnibus eſt oneroſus. a ❡ Hic erit ferus homo. Vel ruſticus ſecundum alios. Hieronymus in hebræo habetur, פרא, pere quod interpretatur onager, ſignificat ſemen eius habitaturum in deſerto, id eſt ſaracenos vagos incertis ſedibus qui omnes gentes quibus deſertum ex latere iūgitur incurſantes, impugnantur ab omnibus.

Vocauit

Depcāti, voci Sarai. al's † liberos Als, † acqeuiſſet. ✱ Sarai vxor Abrā. Al's † cepat.

a ❡ Mihi adoptando.

ſi fortè ſaltem ex illa ſuſcipiam † filios. Cumq́ue ille † acquieſceret deprecāti, tulit ✱ Agar ægyptiam ancillam ſuam, poſt annos decem q̄ habitare † cœperant in terra Chanaan, & dedit eam uiro ſuo uxorem. Qui in-

a ❡ Videns multiplicatū Iſrael ſecundum carnem.

greſſus eſt ad eam. At illa conc

e ❡ Gratiam liberos parituram.

cepiſſe ſe uidens, deſpexit dominam ſuam. Dixitq́ue Sarai ad Abraam: Iniquè agis contra me. Ego dedi ancillam meam

a ❡ Quaſi de hærede præſumens.

in † ſinum tuum, quæ uidens q̄ conceperit, deſpectui me habet. Iudicet dominus inter me & te. Cui reſpondens Abraam, ecce † (ait) ancilla tua in manu tua eſt,

a ❡ Quaſi ceſſet umbra, dominetur ueritas. b ❡ Deſtruēte gratia regnū & ſacerdotiū, nō uult ſubijci ſuperbia Iudæorū.

utere ea ut libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit. Cumq́ue

a ❡ Sermo diuinus.

inueniſſet illam angelus domini

a ❡ Literæ legis innitentē. b ❡ Cærimonijs ſuis priuatā.

iuxta fontem † aquæ in ſolitudine, quæ eſt in uiā ſur in deſerto,

a ❡ Conſequenter ægyptia in uia ſur, quæ per hæremum ducitur ad ægyptum, feſtinabat ire ægyptū. b ❡ In anguſtia.

dixit ad illam: Agar ancilla Sarai unde uenis, & quo uadis?

a ❡ Quaſi nolo ſubijci gratiæ.

Quæ reſpōdit: A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. Dixitq́ue ei angelus domini: Reuertere ad dominā tuam, & humiliare ſub

a ❡ Ex perſona dei loquitur angelus.

manu ipſius. Et rurſum: Multiplicās (inquit) multiplicabo ſemen tuum, & non numerabitur præ multitudine. Ac deinceps, ecce, ait, † concepiſti & paries filium, uocabiſq́ue nomen eius Iſ-

a ❡ Exauditio dei.

maël, eo q̄ audierit dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus ho

a ❡ Feraliter uiuentes præfigurans. ❡ Agreſtis ruſticus.

mo, manus eius cōtra omnes, &

a ❡ Impugnans domeſticos fidei.

manus omniū contra eū, & è re-

a ❡ Reſiſtendo infidelitati.

gione uniuerſorū fratrum ſuorū

a ❡ Qui de ſemine Abræ.

Nicolaus de Lyr.

Iniq̄ agis cōtra me, iniuria quæ mihi infertur ſuper te eſt .i. tibi imputāda. Al's, † ſinu ſuo. Bigamia Abræ non reprehēditur.

homo ſicut Abram careret prole, & quia ipſa concipere non poterat de corpore ſuo, ancillam ſuam vxorem ſibi tradere volebat, quæ etiam ancilla ſibi ex deuotione tradita fuerat, vt prædictum eſt, & ideo in hoc volebat eum honorare præ alijs mulieribus. a ❡ Cumq́ue illa adquieſceret deprecanti. Propter quod Abrā non vituperatur de bigamia, ſicut Lamech quia non accepit ſecundā vxorem motus libidine, ſed prolis amore, nec abſq́ue conſenſu primæ vxoris: imò ipſa ſupplicante, quod non fecit Lamech, ſed libidine motus, & ſine conſenſu alterius vxoris. b ❡ Tulit Agar & cætera. Iſtè erat terminus, vt dicunt hebræi, infra quē debebat vir experiri, vtrum de vxore ſua poſſet habere prolem, antequàm ratione ſterilitatis acciperet aliam. c ❡ At illa concepiſſe ſe videns. Hic conſequenter oſtenditur

1 Ad ancillam.

B quomodo conſenſit vxori de ancillæ humiliatione, & primò ponitur propter hoc ancillæ receſſus, & ſecundò eius regreſſus, ibi: Cumq́ue inueniſſet eam. Circa primùm ſciendum, quòd licet Agar eſſet prius bona, & deuota puella, quia tamen non erat in bono confirmata, poſtq́ue fuit coniuncta Abræ in matrimonium, & vidit ſe concepiſſe ab eo, eſtimauit quòd omnia bona promiſſa ſemini Abræ complerentur in ſua prole, & ex hoc prorupit in quandam elationem. d ❡ Deſpexit dominam ſuam. tanq́ue à diuino promiſſo repudiatam. Ideo ſequitur. e ❡ Dixitq́ue Sarai & cætera. Quia nimis diſſimulabat iniuriam ſibi factam. & ille ſtatim acquieſcens rationi dixit. f ❡ Ancilla tua in manu tua eſt. id eſt eſt in poteſtate tua ad caſtigandū & humiliādū eā ſicut tibi videtur. g ❡ Affligēte igitur eā Sarai. Nō eſt veriſimile, quod mulier tā ſancta affligeret eam iniuſtè, ſed caſtigabat eam & humiliabat rationabiliter, quæ humiliatio erat ipſi Agar afflictio, eo quòd ex elatione volebat Sarai ſe præferre. Ideo ſequitur. h ❡ Fugam iniit. verſus terrā ægypti vnde erat. i ❡ Cūq́ue inueniſſet illam angelus domini &c. Hic deſcribitur ipſius regreſſus per monitionem angeli dicentis ſibi. k ❡ Agar ancilla Sarai. Acſi dicat: aduertere debes, quòd tu es ſeruilis conditionis reſpectu Sarai, & ideo nō debes ei præferri. l ❡ Vnde venis, & quo vadis. Non quærit ex ignorantia, ſed vt ex reſponſione Agar efficacius corrigat eam. m ❡ Quæ reſpōdit & cætera. Ex hoc enim quòd recognouit eam dominam, conuenienter angelus dixit ei. n ❡ Reuertere ad dominam tuam & humiliare & cætera. Quia hoc eſt iuſtum, & quia angelus vidit eā monitis ſuis adquieſcentē, nunciauit ei ex parte dei bonos rumores de futuro, dicens. o ❡ Multiplicabo ſemen tuum

2 Illius.

al's, † cōcipies.

men tuum. hoc patet impletum in ſaracenis, qui agareni deberent nominari, tanquàm deſcendentes ab Agar per Iſmaëlem filium eius, ſed vſurpauerunt ſibi falſum nomen à Sara tanquàm à libera & digniori, quia ſaraceni ſunt valde multiplicati. p ❡ Ac deinceps: ecce ait concepiſti & paries filium. &c. In hebræo habetur הנך הרה, hinnach harah .i. ecce tu prægnās Ecce cōcipies. Et probatur per illud quod habetur Iudicū decimotertio. a. de vxore Manue, cui angelus apparēs dixit: ecce concipies: Et eſt ibi idem verbum hebraicum ſicut hic propter quod dicunt hebræi, quod Agar paſſa fuerat aborſum, quòd potuit eſſe in pœnam contemptus dominæ ſuæ, & ſuperbi receſſus ſui ab ea, & ex labore itineris in fugiendo: Sed cum acquieuit angelo monenti de regreſſu, & humiliatione, dominus, qui reſpicit humiles, viuificauit fœtum in vtero extinctum. & iſta viuificatio vocatur hic ab angelo conceptio de nouo. Et quia iſta expoſitio eſt ſecundum literam hebraicam, & ſatis cōſona literæ ſequenti, ideo ſecundum hoc poteſt exponi translatio noſtra, cum dicitur. Ecce ait, concepiſti, acſi diceretur, prius concepiſti per concubitum Abræ, nunc iterum concepiſti, diuina virtute fœtum extinctum viuificante. Et propter rationem huius miraculi poteſt conuenienter dici, quòd prænominatus eſt ab angelo anteq́ue natus eſſet ſecundum miraculi facti proprietatem. Ideo ſequitur: q ❡ Vocabiſq́ue nomen eius Iſmaël. quod interpretatur exauditio dei. Ideo ſequitur. r ❡ Eo quod audierit dominus afflictionem tuam. In hoc quòd paſſa fueris aborſum, & deus viuificauit abortiuum, vel afflictionem ſuam vocat humiliationem, quia voluit reuerti ad dominam. Non enim poteſt hoc intelligi de afflictione, quā fecerat ſibi Sarai: quia illa fuit rationabilis & iuſta, vt prædictum eſt. ❡ Nota quòd duo alij leguntur prænominati antequàm nati in veteri teſtamento ſcilicet Iſaac capitulo ſequenti. & Ioſias tertij Regum decimotertio. a. In primo fuit duplex miraculum ſcilicet propter patris & matris ſenectutem: & etiā ſterilitatē matris. In ſecundo .ſ. ſciſſio altaris Bethel, & effuſio cinerum, & arefactio brachij regis. In nouo teſtamento duo leguntur prænominati. ſcilicet Ioannes baptiſta, & Ieſus: & de miraculis in vtroq́ue patet. Et ideo probabile eſt quòd in Iſmaële ſimiliter fuerit miraculum, quantum ad viuificationem fœtus prædictam. s ❡ Hic erit ferus homo. In hebræo habetur, ſylueſter homo diligens nemora, & venationes, quia factus fuit iuuenis ſagittarius, vt habetur infrà. xxj. capitulo. t ❡ Manus eius contra omne: & manus omnium contra & cætera. quia illi qui exierunt de eo, habitantes in deſerto frequenter faciebant in inſultum his, qui habitabant in circumitu deſerti, & econuerſo illi reſiſtebāt eis, & adhuc videmus, q̄ ſaraceni ſunt infeſti multis gētibus. v ❡ Et e regione &c. tab. i. tētoria: ſicut in bellis ſolet fieri.

Vocauit

C Saraceni eſſent dicēdi Agareni.

Concipit Agar & dñam irridet.

FugitAgar Saram.

al's, nō habet † aquæ.

D Qui & qui nō, prænoiati anteq́ue nati.

Cōſolatur eā angelus. Iſmaël qualis futurus.

✱ quæ debet dñari, & Agar ancillā .i. carnē quæ debet ſubijci caſtigare. per hoc aūt q̄ dixit Sarai, ingredere ad ancillā, intelligitur cōdeſcenſio facta carni ex cā rōnabili. Sed quia difficile eſt ibi tenere modū debitū, ideo frequenter ex hoc conſurgit rebellio carnis ad ſpiritum. quod notatur, cū dicitur. d ❡ Deſpexit dñam ſuā. Sed cum rō denūciat homini talem rebellionem, debet rationi ſubijcere carnem, quod notatur cum ſubditur. † ❡ Cui reſpondens Abraham: ecce ait ancilla tua in ma. &c. ſ. ad caſtigādū eā: et ſi caro talē caſtigationē refugiat, debet nihilo minus reduci ad rationis obediētiam. Ideo ſequitur. † ❡ Dixitq́ue ei angelus dñi: reuertere ad dñam tuam &c. Sequitur

Moralit.

a ¶ Vocauit aūt Agar. Rectè nomen eius ita vocauit, quia gratuitò conſulit miſeris:& humiles cōſolatur. vnde: Tu laborē & dolorē cōſyderas, & tibi derelictus eſt pauper &c̄. Profectò hic vidi poſteriora videntis me. Tale eſt illud: videbis poſteriora mea, nā facies non apparebit tibi. Exo. xxxiij.d. Non em̄ homo videbit faciem meā & viuet. Illā em̄ manifeſtationem ſapientiæ dei nemo poteſt videre & viuere. Ipſa eſt ſpecies, ad quam ſuſpirat, qui deum diligit toto corde, tota anima, tota mente: ad quam contēplandā, etiam proximū diligēdo ſicut ſeipſum q̄tum pōt ædificat. Poſteriora verò eius .i. incarnationē eius quā aſſumpſit poſtremis tēporibus, nunc per fidem & dilectionem deſyderādo contēplamur, & in futuro æterna contemplatione fruemur.

E — Pſal. 9.g.

b ¶ Propterea ap. &c. Hiero. Vſq; hodie puteus Agar demōſtratur in deſerto Arabiæ inter Cades & Barad, qui ſignificat ve. legis & nouę ſcripturā, quam cōditor noſter vita viuentiū, ſpes morientiū, intuitu pię miſerationis mortalibus dedit, vt edocti & à vitiis correcti, dei viſione perpetuò digni eſſe + mereantur. ☞ fœdus in he

Angelꝰ apparēs Agar. aſsꝰ + mereamur.] Parit Agar Galat. 4.c.

¶ Militabit.

a figet tabernacula. Vocauit aūt nomē domini, qui loquebatur: tu deus qui [1] uidiſti me. Dixit enim: profectò hic uidi pōſterio ra uidentis me. Propterea appellauit pūteum illum, puteū uiuentis & uidentis me. Ipſe eſt inter cādes & Barad. Pēperitq; Agar Abræ filium, qui uocauit nomē eius Iſmaël. Octōginta & ſex annorum Abram erat, quando peperit ei Agar Iſmaëlem.

a ¶ Propitius fuiſti. ¶ In figura prophetiæ. a ¶ Incarnationem Chriſti poſt uenturam. a ¶ Puteus ſignificat profunditatem dominicæ incarnationis in æternū manentis. b ¶ Altitudinē cōſilij conſeruātis. a ¶ Nouum & uetus teſtamentum. b ¶ Quia & filij carnis reputantur in ſemen. a ¶ Quia nondum peruenerat ad numerum cœleſtium ciuium, recipit carnalem filium.

[1] Vidiſti. vides.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Vocauit aūt no. do. &c. quia ille angelus in perſona dn̄i loq̄baꝛ, ideo vocauit eū dn̄m & deū, ſicut ꝟbū ꝓconis diciꝛ ꝟbū regis, & eodē mō dicit btūs Grego. de angelo q loq̄baꝛ Moyſi in mōte ſinai, ꝙ aliq̄n deꝰ & dn̄s noiaꝛ, q̄a in pſona dei loq̄baꝛ. b ¶ Tu deꝰ q vid. me. &c. cōſolādo & viuificādo fœtū. c ¶ Dixit em̄: reddēdo rōnē q̄re eū ſic noiabat. d Profecto hic vi. &c. Dicūt expoſitores nr̄i, ꝙ ille angelꝰ qui appuit ſibi: ſic appebat in ſilitudine aſſūpta, q̄ſi hn̄s faciē ab ea auerſam, qꝺ aūt ſic videꝛ .ſ. à dorſo, nō manifeſtè & determinatè cognoſcitur. & ꝑ hoc deſignaꝛ ꝙ de angelis nō habemus cognitionē niſi valde longinquā & remotā, nō ꝓpriā & determinatā. Et ſimile habeꝛ de Moyſe Exo. xxxiij.d. q̄n dixit ei dn̄s: Videbis poſteriora mea, faciē aūt meā videre nō poteris, tales em̄ appitiōes freq̄nter fiūt exterius, ad deſignādū diſpoſitionē hominis interius, cui fit apparitio ſecūdū qꝺ dicit beatus grego. de diſcipulis qbꝰ poſt reſurrectionē ſuā xp̄s apparuit in peregrini effigie, & finxit ſe lōgiꝰ ire, vt habeꝛ Luc. xxiiij.b. Hoc ergo ſimplex ꝟitas nō ꝑ duplicitatē fecit ſed talē ſe exhibuit in corpe: q̄lis apud illos erat in mēte. Hęc Greg. Hebręi autē aliq dicūt ꝙ hic eſt verꝰ text. Hic vidi poſt vidētē me, & ē ſenſus. Angelꝰ vidit me hic, vocādo & monēdo, & poſtea vidi eū. Alij aūt dicūt ꝙ ꝟitas textꝰ ē: Hic vidi poſt viſum meū, & eſt ſenſus. Hic vidi angelū dn̄i in hoc deſerto, poſtq; viderā eum ante in domo Abrę, cuiꝰ ille angelꝰ erat cuſtos & viſitator, & ꝓpterea nō fuit territa ad viſionē angeli, ſicut Manue q dixit: Morte moriemur, q̄a vidimꝰ angelū dn̄i. Iudic̄. xiij.d. q̄a fuerat aſſueta videre angelos dn̄i in domo Abræ. Nec mirādū ſi in hoc loco & alijs pluribus locis vete. teſt. litera pluribꝰ modis & ſenſibꝰ accipiaꝛ etiā ſcd̄m hebræos doctores, q̄a hebręi nō habēt grāmaticā ita diſtinctā & dearticulatā ꝑ declinatiōes noīm & ꝟborū, ſicut latini & gręci hn̄t. Itē apd̄ eos ſunt multę dictiōes equocę, & ꝓpter hoc eadē lr̄a aliq̄n variis ſignificatiōibus & ſenſibus accipitur. e ¶ Propterea ap. pu. illum. quē priꝰ vocauerat ſcriptura fōtē, q̄a oīs puteꝰ fons nō oīs fōs puteꝰ, ſcd̄m qꝺ dicit beatꝰ Aug. ſuꝑ Ioh. f ¶ Puteū vi. & vidē. me. Dicitur autem videntis, quia angelus ibi viderat ipſam Agar: vt prędictum eſt. Et viuentis: quia ibi fœtus extinctus fuit viuificatus, vel quia angelus prædictus ſemper viuit cū eſſet īmortalis. g ¶ Peperitq; &c. poſtq; reuerſa fuerat ad eiꝰ domū. h ¶ Qui vo. no. eiꝰ Iſ. Cognouit em̄ ꝑ reuelationem illud quod dictum fuerat Agar de nominatione pueri, & ideo ſic nominauit.

F — G — Nota. — Hebręi nō hn̄t grāmaticā ita diſtinctā ſic &c̄.

*g ¶ Peperitq; &c. quia cū caro obedit ſpūi, ꝓducit opꝰ bonū. h ¶ Qui vocauit nomen eius Iſma. qꝺ interp̄taꝛ auditio dei, nā ex dei bn̄ficio ꝓcedit talꝭ opatio: ꝓpter quod regratiandū eſt ei dicendo illud Pſal. xxvij.c. Refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.

Moraliꝛ.

ADDITIO.

¶ In c. xvj. vbi diciꝛ in poſtilla: Nec iſtud eſt abſonū rationi.

ADDITIO I.

¶ Ex illa hiſtoria Heſter nō duciꝛ ſufficiēs ſilitudo ad hoc qꝺ filia regis ægypti volūtariè fieret ancilla Sarai. Tūc q̄a ibi gētiles nō fiebant ſerui iudęorū q̄uis iūgebanꝛ eis in ſuis cerimoniis: qꝺ lōgè minus eſt, q̄ ꝙ filia regis fieret ancilla Sarai volūtariè hebręę. Tū q̄a ſcriptura ibi fac̄ de hoc expſſam mētionē ad laudē dei: hic aūt nihi exprimitur, nec etiam innuitur de hoc, vnde reputandum eſt fictitium potius quàm verum.

¶ In eodē ca. xvj. vbi diciꝛ in poſtilla: Ecce ait concepiſti In hebræo habeꝛ: Ecce concipies.

ADDITIO II.

¶ Benè concordat in hoc trāſlatio nr̄a cū hebraica veritate. Non em̄ hic poniꝛ dictio determinatè ſignificās futurā cōceptionē: ſic Iudic̄. xiij.a. vbi ſecūdū hebraicā ꝟitatē poniꝛ ꝟbū futuri tp̄is conceptionis ſignificatiuū: Sed in hoc loco poniꝛ dictio oīno ſilis dictiōi q̄ poniꝛ infrà Gen̄. xxxviij.f. vbi poniꝛ: De viro cuiꝰ hęc ſūt, cōcepi: vnde propriè etiā cōcorditer ad hebraicā ꝟitatē trāſlatio nr̄a poſuit: Ecce concepiſti. Et ſic nō oportet fingere aborſum: nec reuiuificationē, de qbꝰ nulla fit mentio in litera. Nec etiā rōnabile videꝛ, ꝙ hic fieret miraculū, ſicut ī aliis q fuerūt p̄noīati an̄ natiuitatē. Tū q̄a nō fuerūt ſiles in vita, imo valde diſsimiles. Tū q̄a illa miracula fuerunt publicè facta ad laudē dei & honorē natorū, hoc autē dato ꝙ eſſet miraculū, fuiſſet occultū, & ſic nō induceret vtilitatē.

REPLICA

Correctorij cōtra Burg. in c. xvj. vbi poſtillator nō reputat abſurdam hiſtoriam hebræorum dicentium Agar ancillam Sarai fuiſſe filiam regis ægypti, ex deuotione oblatā: & cætera quæ narrantur in poſtilla. Burgen. autem reiicit eam tanq; fictam & falſam: Primò ex eo quia etſi in libro Heſter dicatur, gentiles coniunctos ex deuotione iudęorum cerimoniis, non tamen vt eſſent ſerui iudæorū. Sed q̄d mirū hic & ibi, ꝙ iūctꝰ ex deuotiōe p̄ſtaret obſeq̄a & ſeruitia: vn̄ cōi nomine diceret ſeruꝰ vel ancilla, nō ex obligatiōe, nec ex hoc vilis oriꝛ cōditio, nec veriſimile eſt Sarai, Abræ pſonam vilis conditionis

REPLICA.

lis conditionis voluiſſe coniungi, vt inde fructum adoptaret. Nec ſecūda obiectio Burgenſis valet, quia procedit ex authoritate negatiuè, quòd huſsitis & voicleſſiſtis eſt multum familiare: Nec poterit eſſe formale. Nā non ſequitur: In biblia non habetur: igitur eſt verum. nam multæ ſunt catholicę veritates, in canone non repertæ. ¶ Item in eodem cap. vbi poſtillator ſequens narrationem hebræorum, ſaltem non reprobans, dicit de aborſu Agar & viuificatione fœtus in fuga &c̄. dicit quòd hebræi exponunt concipies pro concepiſti, vbi Burgenſis dicit in hebraica veritate nō contineri ſeu haberi concipies, ſed concepiſti. De hoc non iudico nec eſt magni ponderis, quia poſtillator exponit in vno ſenſu ſecundum vtrumq; tempus. Sed cum Burgen. dicit illum aborſum fictum per hebræos, & irrationabile eſſe quod dicunt factum miraculum in reuiuificatione fœtus: Rationibus tamen hebræorum quas tangit poſtillator non ſatisfacit Burgenſis. Nam non poterit dicere, quòd pœnam Agar per Sarai iuſtè inflictam, & per Agar ſuperbè deſignatam deus reſpexerit, & conſolationem dederit, cum ei dederit reprehenſionem, non conſolationem dicēs: Vade humiliare ſub manu dominæ tuæ. Oportet igitur cum hebræis ſentire, quòd alia grandis tribulatio occurrerit ipſi Agar citra afflictionem iuſtam Sarai, propter quam viſitandam miſerit dn̄s angelū ꝓmittētē mltiplicationē ſeminis, ſignificātē acceptionē ꝓlis, & publicationē noīs nōdū nati, noīs inq; gratioſi: q̄a Iſmaël interpretatur exauditio dei: quæ omnia non poſſunt dici rationabiliter facta ꝓpter ſuperbiā Agar q̄n dominam ſuam ſpreuit, nec propter fugam, qua diſciplinam contemnendo declinauit. Videtur igitur quòd propter anguſtias aborſus, vt dicunt hebræi, domino humiliata orauerit, & meruerit conſolationem à deo qui reſpicit humilitatem, vt dicit Gloſſa interline. in cuius ſignum dicit angelus: Ecce concepiſti. ſcilicet per viuificationem fœtus, de qua dicunt hebræi, fruſtra enim dixiſſet ei angelus concepiſti, deſignando naturalem conceptionem ab Abram, quia hoc antea nouit, & illius occaſione dominam contēpſit. Cōſentiat igiꝛ Burgē. hebræis, magr̄o hiſtoriarum, poſtillatori, & aliis. Nec moueat in contrarium debilis obiectio, quā facit de facto miraculo. Non

A raculo. Non enim eſt inconueniēs concedere miracula fieri per malos, multo minus inconueniēs eſt fieri pro malis. Cedunt enim talia ad dei laudē: & hominum vtilitatem. Erigitur enim per ea ſpes hominum, cum tanta vident & audiunt malis præſtita beneficia, non deſperāt maiora ſibi ſi voluerint, poſſe præſtari. Et mirū qđ Burgen. putat geñ. putat propter paruam rem hanc apparitionem fuiſſe factam, quam grandipendit beatus Hila. de trinitate libro. iiij. circa mediū dicēs, q̄ is qui apparuit Agar, magni conſilij angelus fuit nomine, & natura deus. Hæc ille. C

GLOS. ORDI.

☞ a ℂ Fœdus: In hebręo ברית berith: quod non teſtamentum, ſed fœdus, ſiue pactū ſignificat. b ℂ Nec vltrà vocabitur nomen tuū Abram. Hieronymus. Dicūt hebręi, q̄ deus ex nomine ſuo quod apud illos tetragrammatō eſt, h. literā Abrahæ & Sarę addiderit. Dicebatur autem Abrā: quod eſt pater excelſus. poſtea dictus eſt Abraham: quod eſt pater multarum. nam gētium in nomine non habet̄ ſed ſubaudit̄. Nec mirandū, q̄ cū apud grçcos & nos a litera videat̄ addita, e litera addita dicat̄. Idioma em̄ hebręę linguę e cōſueuit ſcribere & a legere: ſicut econtrario e pnūtiare & a, ſcribere. c ℂ Chanaā. interpretatur motus eorum, cuius terra à fidelibus in poſſeſſionem accipitur, cum mens prius diuerſis circūacta motibus in melius mutata, poſtmodum irreflexis oculis in anteriora extenditur. d ℂ In poſſeſſionem æternā. Auguſt. Scriptura vocat æternum cuius finis nō conſtituitur, aut quod non ita fit vt deinceps nō ſit faciendū, quātū pertinet ad curā vel poteſtatē facientis. vnde: Seruiet æternum qui paruo neſciet vti.

Mutatio nominis Abrahæ.

Abraham dicitur pater multarum.

Hebræi: e ſcribunt & nō legunt.

Allegorice.

Aeternum

☞ Circuncidetur

Cap. XVII.

ℂ Id eſt poſtq̄ cœleſtiū ciuium cœperat deſyderare ſocietatē.

Poſtquàm uerò nonagīta & nouem annorū eſſe cœperat, apparuit ei dn̄s, dixitq̄ ad eum: Ego

a ℂ Qui poſſum humiliare, & exaltare. b ℂ Secundū placitum meum.

deus ōmnipotens: Ambula coram me, & eſto perfectus. Ponamq̄ fœdus meum inter me, et

a ℂ Vt non timore, ſed amore ſeruias.

a ℂ Præmiſsionem.

a ℂ Imitatoribus fidei tuæ.

te, & multiplicabo te uehementer nimis. Cecidit Abram pron⁹ in faciē. Dixitq̄ ei de⁹: Ego ſum, & †ponam pactum meum tecū, erisq̄ pater multarū gentium.

a ℂ Humilis.

a ℂ In anteriora ſe extendens. b ℂ Immutabilis.

a ℂ Id eſt prima uia credendi.

Nec ultrà uocabitur nomē tuū Abrām, ſed appellaberis Abraham, quia patrem multarū gentium conſtitui te: Faciamq̄ te

a ℂ Pater excelſus. b ℂ Pater multarum gentium quia omnes gentes in ſemine eius credituræ. ℂ Quia in ſemine tuo id eſt in Chriſto omnes gentes credituræ. ℂ Mutato affectu. mutatur nomen.

a ℂ In ſucceſſoribus. b ℂ Benedicētur in te omnes gentes.

creſcere uehementiſsimè: & ponam ¹ in gentibus, rēgeſq̄ ex te egredietur: Et ſtatuam pactum

a ℂ Dauid: Ezechias & alij bene ſe & ſubditos regentes.

ℂ Circunciſionis.

meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te, in generationibus ſuis fœdere ſempiterno,

a ℂ Quia aliquid ſempiternum ſignificabat.

a ℂ Voluntate qui ſum poteſtate.

ut ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te. †Daboq̄ tibi, & ſemini tuo ² terrā peregrinationis tuæ, omnē terrā Chanaan in poſſeſſionē æternā, eroq̄ deus eorum.

a ℂ Imitatoribus fidei tuæ.

a ℂ Quia aliquid æternum per eam figuratur, uel eterna id eſt in hoc ſęculo habenda.

Dixit iterū deus ad Abrahā: Et tu ergo cuſtodies pactum meū, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis. Hoc eſt pactum

a ℂ Circunciſionis.

ℂ Sequentes.

a ℂ Exponit quid pactum.

Nicolaus de Ly.

Cap. XVII.

Poſtq̄ vero nonaginta &c. Poſtq̄ Moyſes deſcripſit ſtatū Abrę inq̄tum fuit incipiēs, hic conſequenter deſcribit eiuſdem ſtatum inquātum fuit proficiens. Et primò q̄tum ad deum, ſecundò q̄tum ad proximum. xix. ca. tertiò q̄tum ad ſeipſum. xx. ca. Circa primū oſtēditur profectus fidei eius, inq̄tum accepit mandatum circunciſionis, quæ fuit ſignum diſtinctiuum fidelium ab infidelibus, & obedientia eius ad deum ſuſtinendo dolorem circunciſionis voluntarié & promptè, in ſe, & in filio ſuo, & familia. Sic ergo in hoc capitulo proceditur. quia primò ponitur ipſius Abræ diſpoſitio ad circunciſionem. ſecundò exprimitur circunciſionis forma & ordo, ibi: Hoc eſt pactum meum. Tertiò ſubiungitur mādati executio ibi: Tulit autem Abraham. Circa primum conſyderādum, q̄ diſpoſitio Abrę fuit per dei monitionem ad opera perfectionis, & per eius promiſſionem in bonis conferendis, & per mutationem nominis. & hoc eſt quod ſubditur. b ℂ Ego deus omnipotens. Et ideo plus poſſum tibi tribuere q̄ tu poſſis cogitare. c ℂ Ambula coram me. Id eſt, acſi me præſentialiter ſemp videres. d ℂ Et eſto perfect⁹. tendēs ad perfectionē, quia ſcriptura nō loquit̄ hic de ſtatu Abræ, vt iam perfectū, ſed vt proficientis, vt dictū eſt: Et eſt ſimilis modus loquēdi Matth. xix. c. Si vis perfectus eſſe vade. &c̄. nō quia ille iuuenis hoc faciens ſtatim eſſet perfectus, ſed p hoc tendens ad perfectionē. e ℂ Ponamq̄ &c. per ſpecialem amicitiam. f ℂ Et multiplicabo &c. Exaggeratio eſt verborum, ad deſignandum multitudinem & magnitudinem bonorum quę dominus intendebat ſibi facere. g ℂ Cecidit &c. ad reddendum gratias deo de tanto promiſſo. Aduertendum tamen eſt, q̄ iſtæ promiſſiones frequenter factę ſunt Abrę, tamen pcedendo ſemper in expreſſiorem, & maiorem promiſſionem. Sicut enim natura & ars in operibus ſuis procedunt

Diuiſio.

B

ℨ Te.

ℨ Poſt te.

Nota.

NI CO. DE LY.

ſuis procedūt de imperfecto ad perfectum, ita eſt in proceſſu diuinarum reuelationum, & promiſſionum. h ℂ Dixitq̄ ei deus Ego ſum, & ponam pactum meum &c. acſi diceret, ſicut ſum immutabilis, ita pactum meum erit firmū, & ſtabile tecum. i ℂ Nec vltr vocabitur nomē tuū. quod interpretatur pater excelſus, quę interpretatio cōuenit magno homini, etiam ſi habeat modicam prolem vel familiam. k ℂ Sed appellaberis Abraham. cuius ratio ſubditur cū dicitur. l ℂ Quia patrem &c. Abraham enim interpretatur pater multitudinis vel multorū. Quod enim additur gentium, non eſt de ſignificato nominis, ſed ſubintelligitur. m ℂ Et ponam te in gentibus. quia ſaraceni deſcenderunt de eo per Iſmaelēm, & Idumęi per Eſau, & iudæi p Iſaac. n ℂ Regeſq̄ ex te egredientur. quia in qualibet gente prædicta fuerūt plures reges. o ℂ Vt ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te. Daboq̄ tibi & ſemini tuo terrā peregrinationis tuæ: omnem &c. Licet enim ipſe ſit deus omnium generaliter per creationem, ſpeciali tamen modo eſt deus fidelium per ſpecialem, & verum cultum. Cætera patent ex dictis. p ℂ Hoc eſt pactum meum. Hic conſequenter exprimitur forma circunciſionis. Et primò dicta forma deſcribitur, ſecundò mutatio nominis Sarai inducitur, ibi. Dixit quoq̄ deus ad Abraham: Sarai vxorem. Ad circunciſionē verò tria neceſſariò requiruntur. Primum eſt ſexus maſculinus, & q̄tum ad hoc dicit̄. Circuncidetur ex vobis omne maſculinum. Secundum eſt corporis pars determinata, ideo ſequitur. Et circuncidetis carnem præputij veſtri. Tertium eſt tempus determinatum, & q̄tum ad hoc dicitur. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Ratio autē iſtorum eſt, quia circunciſio ſignum fuit diſtinguens Iſraēl à gentilibus, inq̄tum habebant verā fidē & cultū vnius dei. Et datum fuit iſtud ſignum tempore legis nature, & ideo debuit dari in ſexu per ſe intento à natura, qui eſt ſexus maſculinus. Secundum em̄ philoſophum, fœmina eſt mas occaſionatus. Item fides illa & cultus deriuabantur tunc temporis ad alios per generationē carnalē inq̄tū patres docebāt filios de talib⁹. In maſculo vero eſt principium generationis actiuū. & ideo ſolis maſculis datum eſt prædictum ſignum. & eadem ratione factum eſt in membro generationis. Item ad debilitatem concupiſcentiæ, quæ magis viget in illa parte. Item in deteſtationem idolatriæ, quia gentiles in ſacris priapi partem illam honorabant, & per modum cuiuſdam augmenti aliqua addebant. quia priapus propter magnitudinē mēbri virilis inter deos fuit reputat⁹ à gētilib⁹. Propter quod etiā dicebat̄ deus hortorū, pter fœcunditatem quę deſignatur in membro generationis. Propter quod in ſignum diſtinctionis fidelium

Aſs nō habet †ponā.

†Ecc. 24. c.

Eccl̄. 44. c.

Rom. 4. c.

Requiſita ad cirunciſionem.

D

Abram nominatur Abraham.

Maſculin⁹ ſexus tm̄ circunciditur & quare.

†32. q. 4. c. recurrat. ꝟ. his itaq̄.

Quito promittitur Abrahæ. Chanaam.

Priapus dicitur Deus hortorum & quare.

ℂ Moraliter. In hoc capitulo ponitur circunciſionis carnalis præceptum, quæ fuit circunciſionis ſpiritualis ſignum. Roma. ij. d. Non em̄ qui in manifeſto iudęus eſt, neq̄ quę in manifeſto eſt carnis circūciſio: ſed qui in abſcōdito iudęus eſt, & circunciſio cordis in ſpiritu non litera, cuius laus nō ex hominibus, ſed ex deo eſt.

Moralit̄.

☞ a ℂCircuncidetur ex vo.ma. &c. Stra. ℂTribus de cauſis hoc pręcipitur Abrahæ. Primò vt per obedientiam mandati placeat. Per cuius præuaricationē Adam diſplicuerat. Secũdò, vt hoc ſigno à cæteris nationibus diſcerneretur. Tertiò, vt in eo membro circunciſus, quo libido ſolet dominari, caſtitatem ſibi ſeruandam, & impudicitiam reſcindēdam cognoſceret.

E Quibus de cauſis abraham circũciditur.

b ℂCarnē p̄putij. Rab. Stra. Circũciſio facta in vno membro ſignificat circunciſionem ſpiritualem quæ in corde & in omnibus ſenſibus exhibenda eſt. Circuncidendũ eſt cor, ne noxia cogitemus. Oculi, ne vanitatem videamꝰ. Aures circuncidēdæ ſunt id eſt obturandę, ne audiant ſanguinem. Et ſic in omnibus ſenſibus celebranda eſt circũciſio. ℂAlchui. ideo autem Abrahæ circunciſio commēdata eſt, vt ſub lege eſſet. ſicut Adam, ne de ligno manducaret, vt probaretur, ſi hoc compleretur, an non. Credidit enim Abrahã filiũ ſe habiturum, in quo benedicerentur omnes gentes, & in cuius nepotibus caſtitatis & ſobrietatis exemplar maneret. Vnde ibi ſignũ fidei accepit: vnde Iſaac filius dei, non carnis, naſciturus erat: † intruncata corporis parte deformior, ſed fidei ſigno glorioſior. igitur pro deo aliqd perdere, lucrum eſt, non damnum. Si Adam pactum dei cuſtodiſſet, Abraham hoc pactum nõ ſuſcepiſſet. Sed quia ille in hoc mēbro culpam inobedientiæ prius cognouit, decuit, vt iſte in hoc membro ſignum obedientiæ ſecundò acciperet † vt ita oſtenderetur obedientes quandoq; generare filios ad vitam, vnde olim præuaricatores generarunt ad mortem. ℂAlleg. Iam tunc propter futuram peregrinationem, ne miſceretur ſemen eius gentibus, circunciſionis pactum datur in ſignum, quia ſignificat naturam renouatam per baptiſmum poſt ſpoliationem veteris hominis per Chriſtũ, qui reſurrexit poſt baptiſmum: Seruos verò

F vernaculos emptitios etiam circuncidi præcepit, vt doceret ad omnes p̄tinere redēptionis gratiã. Ibi & parētũ mutantur nomina, vt omnia reſonent nouitatem. Abrã pater excelſus, Abraham pater multarũ gentium.

†.25. q.1.c.1.§.ita ergo.

Myſtice.

Circũciſio ſignum fœderis.

Actu.7.a.

Rom.4.b.

Luc.2.c.

Hiſtorice

Al's † non.

Al's † & vt

Allegorice.

Quæſtio.

c ℂMaſculus cuius præputij caro. Iſid. Quæritur quomodo pueri incircunciſi, qui pactum dei irritum non fecerunt, ſed qui eos circuncidere neglexerunt, perire debeant: Sed pactum dei non ſecundũ opus ſed ſecundum originem in primo homine irritum fecerũt, in quo omnes peccauerunt. Naſcuntur enim omnes, non propriè: ſed originaliter peccatores. Ideo pereũt omnes, qui per regenerationem non liberantur.

Nota.

Sarai nominatur Sara.

Rurſum p̄mittitur Abrahæ. Iſaac.

d ℂSarai vxorem tuam. Iſi. Declaratur promiſſio de vocatione gentium in Iſaac filio promiſſionis id eſt gratiæ, non naturæ, quia de ſene patre & ſterili matre. & quia hoc nõ per generationem ſicut Iſmaël, ſed per regenerationem futurum erat, imperata eſt circunciſio, quando Saræ filius promittitur in typo eccleſiæ, non quãdo Iſmaël qui typus iudæorum. Hiero. Iſid. Errant qui putant primum Saram per vnum .r. ſcriptum fuiſſe: & poſtea additum eſſe alterum r. & q͂a .r. apud græcos .c. ſignificat, multas ſuper hoc nomine ſuſpicãtur ineptias, cum & vtcunq; velint vocabulum commutatũ, non græcam ſed hebraicam debet habere rationem. hebræum eſt enim. Nemo enim altera lingua quemlibet vocans, etymologiam vocabuli ſumit ex altera. Sarai ergo primum vocata eſt שׂרי per Schin, res, Ioth. Sublata ergo Ioth addita eſt he litera, quæ pro a legitur, & vocata eſt שׂרה Sara. Antea enim dicebat princeps mea, quaſi vnius familiæ mater: poſtea abſolutè princeps, omniũ ſcilicet gentium princeps futura. Quidam peſſimè ſuſpicantur eam prius lepram fuiſſe vocatam & poſtea principem, cum lepra צרעת Sarai dicatur, quod in noſtra lingua videtur habere aliquam ſimilitudinem: ſed in hebræo penitus eſt diuerſa. Scribit eñ per zadich & Eyn & res & Thau. quod à tribꝰ ſuperioribus id eſt Schin, res, & he, quibus ſcribitur Sara, manifeſtè diſtat. e ℂCecidit Abraham in faciem ſuam, & riſit in corde ſuo. Hieronimus. Poſt paulum ſequitur: ℂEt vocabis nomen eius Iſaac. qui riſus interpretatur de riſu Abrahę, non de riſu Sarę. Poſtquàm enim ex riſu Abrahę vocatꝰ eſt filiꝰ eiꝰ Iſaac, legitur Saram riſiſſe.

Al's nõ habet † ſuam.

Abraham, orat pro Iſmaelę. infra 18.b.22.a.

G

☞ Nomen eius

a ℂCondictum.

† quod obſeruabitis inter me & a uos, & ſemen tuum poſt te: Circuncidetur ex uobis omne ma- b ſculinum, & circũcidetis carnem

a ℂCircunciſio uetuſtatis eſt depoſitio.

a ℂQuia in hac parte eſt propagatio corruptionis. b ℂIn teſtimonium ſcilicet q̄ ego ueſter deus, & uos populus meus a gentibus diuiſus.

præputij ueſtri, ut ſit in ſignum fœderis inter me & uos. † Infans † octo dierum circũcidetur in uobis. Omne maſculinum in gene †

a ℂQuia in octaua ætate id eſt in æternitate ſeptenariæ uolubilitati ſuccedente exuimur carnali corruptione.

ℂDomo natus.

rationibus ueſtris, tam uernacu- a lus q̃ emptitius, circuncidetur, b

a ℂQuia ibi neq; ſeruus neq; liber.

a ℂQuia neq; ibi barbarus neq; ſcytha.

& quicunq; non fuerit de ſtirpe c ueſtra. Eritq; pactum meum in d carne ueſtra in fœdus æternum.

a ℂIn depoſitione carnalium. b ℂQuoniam ad æternitatem ducit.

a ℂQui carnalia non depoſuerit.

c Maſculus cuius præputij caro

a ℂNon computabitur inter ſanctos.

circunciſa non fuerit, delebitur

a ℂDe cœtu ſanctorum. Vnde: Tu autem ibis ad populum tuum.

anima illa de populo ſuo, quia

a ℂAdæ in paradiſo datum in quo omnes peccauerunt. b ℂId eſt non ſeruauit quod in baptiſmo promiſit.

pactum meum irritum fecit.

d Dixit quoq; deus ad Abrahã: Sarai uxorem tuam non uoca- e bis Sarai, ſed Saram, & benedi- f g cam ei, & ex illa dabo tibi filiũ,

a ℂId eſt principem meum. b ℂAbſolute. c ℂExaltando principem: quia eccleſia in omni gente principatur.

a ℂNon ex agar.

a ℂIn cuius ſemine benedicentur omnes gẽtes. b ℂQuia Chriſtus dominabitur in gentibus.

cui benedicturꝰ ſum. Eritq; ĩ nationes, & reges populorũ orien- tur ex eo. Cecidit Abraham in h faciem † ſuam, & riſit in corde i ſuo dicens: Putãſne centenario k naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Dixitq; ad l deum: Vtinam Iſmaël uiuat coram te. Et ait Deus ad m Abraham: Sara uxor tua pa-

a ℂDauid & alij, uel motus ſuos bene regentes.

a ℂNon retro ut reprobi. b ℂGauiſus eſt, unde filius Iſaac riſus uocatur.

a ℂApplaudendo, non diſceptando. unde Paulus. Nec conſiderauit corpus ſuum emortuum, cum iam eſſet centum annorum. & emortuam uuluam ſara.

a ℂOptabat enim ut filij carnis reputarentur in ſemine.

NIC. DE LYRA.

nis fidelium ab infidelibꝰ fiebat receſio. Tempus autem octo dierum non poterat anticipari, ſicut nec animalia ante octauum diem poterant deo offerri, quia ante ſunt quid imperfectum: perfecta autem ſunt deo attribuenda. Item periculum eſſet puero de vita, ſi ſtatim egreſſus de vtero matris circũcideretur: Nec poterat vltra octo dies differri: alioquin pater pueri, vel eiꝰ tutor, ſi pater eſſet mortuꝰ, morte debebat puniri: Ipſe etiam puer veniens ad ætatem adultam ſi negligeret circunciſionem accipere, puniendus erat morte. vnde prædicta cadunt ſub præcepto circũciſionis. Cætera autem, quę de circunciſione poſſent dici, pertinent magis ad quartum ſententiarum. a ℂTam vernaculus. id eſt ſeruus natus in domo. b ℂQuam emptitius. i. ſeruus acquiſitus per emptionem, circuncidetur. c ℂEt quicunq; non fuerit de ſtirpe veſtra. Si debeat recipi in conſortium & ritum veſtrum. d ℂEritq; pactum &c. Ad hoc enim circunciſio in carne facta eſt, vt firmius eorum memoriæ imprimeretur, Cætera patent vſq; ibi. e ℂSarai vxorem tuam. Vbi ponitur mutatio nominis Sarai. Vir enim & vxor ſunt quaſi vna perſona, & ideo, quia mutauerat nomen Abrahæ, conſequenter hic mutat nomen vxoris ſuæ dicens: Sarai vxorem tuã &c. quia interpretatur principiſſa mea, quia per hoc deſignaretur quòd eſſet principiſſa vnius domus tantum. f ℂSed ſaram. id eſt principiſſam abſolutè, quaſi per excellentiam. g ℂEt benedicam tibi &c. Quia Iſaac non fuit ex ea natus virtute naturæ tantum, ſed cum hoc affuit adiutoriũ gratiæ, quia tranſierat tempus concipiendi ſecundum naturam. h ℂCecidit Abraham: in faciem, regratiando deo de tanto beneficio. i ℂEt riſit. Non ex deriſione alioquin fuiſſet increpatus à deo, ſicut fuit Sara, vt habet̃ ca. ſe. ſed riſit præ cordis exultatione. k ℂPutaſne &c. Hoc nõ dixit dubitando, ſed diuinũ beneficiũ admirando. l ℂVtinam Iſmaël &c. Id eſt faciens voluntatem & beneplacitum tuum. m ℂEt ait dominus. Repetendo pręmiſſum beneficium: & explicando magis prædicens nomen pueri naſcituri dicens.

Vocabiſq; nomen

* † ℂInfans octo dierum circuncidetur in vobis. Myſticę. per dies intelliguntur anni, ſecundum illud Ezechie. iiij. b. Diem pro anno tibi dedi. Infans enim octo annorum incipit habere rationis vſum, & extunc reſtringendus eſt à turpibus & inhoneſtis, per quam reſtrictionem intelligitur circunciſio ſpiritualis, propter quod dicit Philoſophus. ij. Ethicorum, quòd non parum facit ad virtutem à pueritia aſſuefieri ad virtutis opera. † ℂOmne maſculinum in generationibus veſtris, tam vernaculus q̃ emptitius: circuncidetur, & quicunq; &c. Per ſexum maſculinum intelligitur fortitudo. Sexus enim muliebris inconſtans eſt, & fragilis. Per hoc igitur deſignatur quod illi, qui ſunt contra vitia fortes, & in virtute ſtabiles ſunt ſpiritualiter circunciſi, molles autem, & inſtabiles ſunt effœminati.

† Luc.2.c.

Cirũcidetur & q̃cunq; nõ fuerit de ſtirpe veſtra, quem emiſti ab omni alienigena: q nõ eſt de ſemĩe tuo.

Circuncidendo circuncidetur vernaculus tuus & emptus argento tuo.

H

Moralit.

Myſtice.

1 Verè Sara

A a ℭ Nomen eius Iſaac. Hiero. Sciendum, ꝙ quatuor in veteri teſtamēto nominibus ſuis apertè anteꝗ̄ naſcerētur vocati ſunt, Iſmael, Iſaac, Samſom, & Ioſias: Lege ſcripturas. b ℭ Conſtituā pactum meū &c. Pactum verò domini cum Iſaac populo ſcilicet fideli, quē mater eccleſia per fidem, & baptiſmum generauit, & fœdus ſempiternum: quia æternę vitæ poſſeſsio, ei ſoli promittitur, qui cū capite ſuo Chriſto regnum cœli ſemper poſſidebit.

Hiſtorice

c ℭ Super Iſmael & cętera. Iſmael populum iudæorum ſignificat, qui multiplicatus eſt valde, duodecim duces generauit, cum multitudo carnalium iudęorū ex duodecim patriarchis genita, i. duodecim tribus eſt diuiſa. d ℭ In anno altero. Annus alter quo Sara genuit Iſaac, tēpora ſunt regenerationis, quibus fuſus eſt ſanguis Chriſti, & genus humanum ad vitam reſtauratum.

Moralit.

e ℭ Tulit autem Abraham &c. Non intendebat deus vt tantū præputium carnis Abrahæ & ſobolis eius circuncideretur, ſed ei quem à cunctis elegerat, æterni teſtamenti munera cōferebat. vñ Pau. Phil. iij. a. Nos ſum⁹ enim circunciſio, quę ſpiritu deo ſeruimus. Et alibi Ro. ij. d. Non enim qui in manifeſto iudæ⁹ eſt, neq̄, quæ in manifeſto in carne eſt circūciſio. Circuncidam⁹ ergo dei verbo aures, labia, cor, præputium, & omnia membra carnis. De circunciſione aurium dicitur Lu. viij. b. Qui habet aures audiendi audiat.

Circūciſio ſpiritualis.

In circunciſis auribus verba ſapientiæ & veritatis nō poſſumus audire. Circūcidam⁹ labia, ne aliquid turpę vel malū vel ocioſum loquamur. Circuncidit carnem præputij, qui ſola cauſa poſteritatis certis & legitimis temporibus coniugio vtitur, qui aliter agit non circuncidit. Eccleſia verò gratia Chriſti pro ſe crucifixi roborata, non ſolum ſe ab illicitis temperat, ſed etiam à conceſſis, & tanꝗ̄ virgo ſpōſa Chriſti pudicis virginibus floret, in quibus vera circunciſio præputij ſeruatur in carne. Qui autem non obſcœnis deſiderijs, vel ſenſibus hæreticis & blaſphemis aſſertionibus, mæchatur ſed fidei puritatem in conſciētia cuſtodit, corde circūciſus eſt: & de eo

1 Et cunctos.

B dici poteſt Mat. v. a. Beati mūdo corde &c̄. Circuncidantur manus, ne mala faciant. Pedes, ne in malum currāt. Viſus, ne illicita cōcupiſcat. Guſtus vt ad gloriam dei manducet, & bibat. Odoratus, vt Chriſti odorem capiat, & operibus miſericordiæ odorem ſuauitatis ſpargat. Singula quoq̄ mēbra, ſi in officijs deo ſeruiant, circunciſa ſunt. Si vltra præſcriptam legem luxurient, incircunciſa.

Alienigenę, quos emerat ab alienigenis.

ℭ Hiero. Stra. Quæri ſolet, quomodo fœminę ſaluabantur, quæ non circuncidebantur? Fide, ſcilicet & hoſtiarum oblatione, ſicut ante circunciſionem viri ſancti mundabantur. vnde: Fide purificans corda eorum.

Quæſtio.

Actu. 15. b.

a riet tibi filium, uocabiſq̄ nomē a

a ℭ Riſus propter gaudium parentis. b ℭ In Iſaac uocabitur tibi ſemen, non filio carnis, quia filij promiſsionis filij dei uocabuntur.

b eius Iſaac. Et conſtituam pactū b meum illi in fœdus ſempiternū, c & ſemini eius poſt eum. Super c

a ℭ filium carnis. b ℭ Quodammodo.

Iſmael quoq̄ exaudiui te. †Ecce

a ℭ In temporalibus non ætena promiſsione.

benedicā ei, & augebo, & multi-

a ℭ Duodecim tribus carnalium Iudæorum. ℭ Apoſtolos duodecim, qui de iudaica plebe fuerunt, uel duodecim tribus populi.

plicabo eum ualde. Duodecim duces generabit, & faciam illum † creſcere in gentem ma-

a ℭ Aeternæ promiſsionis.

gnam. Pactum uerò meum ſta-

a ℭ Chriſtianū populū. b ℭ A eos. ſ. quos fide generabat.

tuam ad Iſaac, quem pariet tibi

a ℭ Gratia no. te. b ℭ Vetuſtate immutata. c ℭ pręſenti uita.

d Sara tempore iſto, in anno alte-

a ℭ In aſſumpta forma uiſibili.

ro. Cumq̄ finitus eſſet ſermo lo-

a ℭ Inuiſibilem ſe prębuit.

quentis cum eo, aſcendit deus d

e †ad Abraham. Tulit aūt Abra- e

a ℭ Pręfigurans quia ad omnem profeſsionem ſpiritualis pertinet circunciſio, quia circuncidendi ſunt oēs ſenſus.

hām Iſmaelem filium ſuum, & omnes uernaculos domus ſuæ, uniuerſoſq̄ quos emerat, [1] cunctos mares ex omnib⁹ uiris domus ſuæ, & circuncidit carnem

a ℭ Quia obedientia eſt complenda ſine mora.

præputij eorum, ſtatim in ipſo die, ſicut præceperat ei deus.

a ℭ Innouatus hoc numero inſinuatur pertingere ad ſocietatem ciuium ſupernorum.

Abraham nonagintanouē erat annorum, quando circuncidit carnem præputij ſui, & Iſmael

a ℭ Non pertingens ſcilicet ad expletionē legis & euangelij quę quaternarij numero figuratur.

filius ei⁹ tredecim annos impleuerat tēpore circūciſionis ſuæ. †Eadem die circūciſus eſt Abrahā, & Iſmael fili⁹ eius, & omnes uiri domus illius, tam uernaculi quàm emptitij, & alienigenæ pariter circunciſi ſunt.

Nicolaus de Lyra.

a Vocabiſq̄ nomen eius Iſaac. quod interpretatur riſus, eo pater præ exultatione riſit, vt prædictum eſt. b ℭ Et conſtituam pactum meum illi in fœdus ſempiternū, &c. de circunciſione & hæreditate promiſſa. c ℭ Super Iſmael quoq̄ exaudiui te. Et ex hoc dicunt hebræi, & verum videtur, ꝙ Iſmael finiuit vitam ſuam in bono, quia de hoc Abraham rogauerat ipſum deum, vt prædictum eſt. Cætera patent vſq̄ ibi:

Mors Iſmael.

d ℭ Aſcendit deus ab Abraham. id eſt diſparuit apparitio & viſio illa. e ℭ Tulit autem Abraham &c. Hic conſequenter ponitur executio mandati de circunciſione, & patet obedientia Abrahæ, quia eadem die abſq̄ retardatione adimpleuit illud mandatum in ſe, licet eſſet ſenex, & in aliis. Ex quo patet etiam obedientia Iſmaelis filij ſui, qui cum eſſet. xiij. annorum, non recalcitrauit, & ſimiliter totius familiæ ipſius maſculinæ, & patet litera.

Notandum

Notandum tamen ꝙ ſaraceni exemplo Iſmaelis à quo proceſſerūt, circuncidunt filios. xiij. annorum tranſgredientes formam præcepti, quod diem octauam includit: vt prædictum eſt.

C Saraceni quando circuncidunt.

ℭ In ca. xvij. vbi dicitur in poſtilla. ℭ Ambula coram me, id eſt acſi me ſemper præſentialiter videres.

ADDITIO I.

Ille qui coram alio ambulat: non ſemper eū videt: ſed potius ille qui ſequitur hominem, cōmuniter videt eum, ſaltem eius poſteriora vnde cum dicitur: ℭ Ambula coram me: non propriè ponitur dicendo, acſi me præſentialiter ſemper videres, vt in poſtilla. & ideo aliter videtur hic dicēdum.

Ambulare cum domino &c̄.

Aliâs † &.

Pro quo attendendum eſt, ꝙ de iuſtis ſeu perfectis q̄ fuerunt ante aduētum Chriſti, ſæpe dicitur in ſcriptura, ꝙ ambulāt corā deo, vt in hoc loco, & in. iiij. Regum. xx. a. vbi Ezechias dixit: Memēto, obſecro quomodo ambulauerim coram te. Similiter de eodē Eſa. xxxviij. a. & ſic in quibuſdam aliis.

Benedicā Iſmael.

De iuſtis autem qui fuerunt poſt aduentum Chriſti, non dicitur, ꝙ ambulauerunt coram deo, ſed potius ꝙ ſequuntur deū vñ. Io. xij. d. Qui mihi miniſtrat &c̄. & Ioā. viij. b. Qui ſequitur me &c̄. & ſic de ꝗ̄plurimis aliis.

Aliâs non habet † creſcere.

Cui⁹ ratio eſt: nam ſecundum doctores exemplar perfectionis humanæ eſt ipſe Chriſtus, in cui⁹ imitatione tota conſiſtit humana perfectio. & ideo quia primi iuſti exemplar perfectionis ſcilicet Chriſtum in hac vita exiſtentem habebant poſt ſe, ideo perfectio eorū conſiſtebat in hoc, ꝙ ambulauerunt corā deo, id eſt ambulauerūt per viam per quam Chriſtus erat ambulaturus. poſtremò verò q̄a exemplar perfectionis ſcilicet Chriſtum habebāt ante ſe ſeu coram ſe perficiebantur in hoc ꝙ Chriſtū ſequerent. vnde Matth. xix. c. Si vis perfectus &c̄.

Alis † ab

Vnde in propoſito notandum eſt, ꝙ deus daturus Abrahæ mandatum circunciſionis, in quo præcepto Abraham fuit † præuius cæteris fidelibus, conuenienter dicitur ei: Ambula coram me &c̄.

D

als † prim⁹.

nam impletione huius præcepti Abraham fuit imitator perfectiōis Chriſti, ſpecialiter in duobus. Primo in placendo deo per obedientiam, cui per præuaricationem Adam diſplicuerat, vt in. iiij. diſtin. j. Secūdò in hoc ꝙ obedientia ipſius Abrahæ fuit quodammodo exemplaris ad eius poſteritatē.

Abraham ſeipſum, Iſmaelē & domeſticos circuncidit.

Vnde ſic de Chriſto dicitur Roma. ij. d. Quod ſicut per inobedientiam vnius &c. ſic ſuo modo Abrahæ obedientiam ſecuti ſunt fideles. Et hæc poteſt eſſe ratio, quare iuſti, qui ante aduentum Chriſti ſeu eius paſſionem deceſſerunt, dicuntur eſſe in ſinu Abrahæ, vt patet Lucæ. xvj. Quamuis multi iuſti deceſſerunt anteꝗ̄ Abrahā fieret, vt Adam Abel, & multi alij: & ideo in hoc loco ꝓpriè dicit̄ Abrahæ.

† De peni. diſt. 1. c. porro.

Ro. 5. d.

ℭ Ambula coram me &c. hoc eſt dicere, ambula per viam obedientiæ, per quam ego ſum ambulaturus: & eſto perfectus: ſic quod eam tradas poſteris tuis imitandam, eo modo quo ego tradam viam meam imitandam cunctis. De hoc enim commendatur Abraham à deo infra. xviij. ca. vbi ſic dicitur: Scio enim q̄d præcepturus ſit filius ſuis & domui ſuæ poſt ſe, vt cuſtodiant viam domini &c. Quę quidem expoſitio etiam concordat rationi naturali. Natura enim ſecundum Boetium initium ſumit à perfectis, & ideo quia deus diſpoſuerat, ꝙ Abraham eſſet pater multarum gentium, & accępiſſet ſignaculū fidei iuſtificantis, quem poſtea alij ꝗ̄plurimi ſequerētur, ideo eidē dicit in hoc loco: Eſto perfectus, quaſi diceret, accipiatur à te quodāmodo initiū perfectionis modo prędicto. Et notādū ꝙ de quibuſdam iuſtis, qui fuerūt ante Abraham, legit̄ ꝙ ambulauerūt cū deo. Vnde de Enoch. ſ. Ge. v. c. & de Noë Geñ. vj. d. ꝙ cōcordat prædictis. Nā de iſtis nō pōt dici propriè ꝙ ambulaſſent corā deo, ſicut de Abrahā: cū nō eis conueniāt ita expſſè ꝑdictę ratiōes, nec de eis poſſet dici ꝙ fuiſſēt ſecuti deū, cū

fuerint ante aduentum

E fuerint ante aduentū chriſti:ſed benè eis conuenit ambulare cū deo ſcilicet in via iuſtitiæ et innocentiæ: quę ſanctis cōuenit cōmuniter. ℭIn eodem capitulo decimoſeptimo vbi dicitur in poſtilla: Alioquin pater pueri vel eius tutor &c.

ADDITIO II.

poena omittentis circūciſionem. ℭOmittens circunciſionem non erat morte corporali puniendus etiam ſecundum hebręos.non enim dicitur hic morte moriatur: ſicut in aliĳs criminibus in quibus lex vetus mandabat puniri morte corporali.ſed dicitur hic:delebitur anima ipſius &c.i.non computabitur inter ſanctos ſecundum Gloſſam. Cuius ratio eſt: quia talis anima remanebat obligata originali peccato, in cuius remedium circunciſio fuit data:vt in.iiĳ.di.j.

REPLICA

Correctorĳ contra Burgeñ.dely. In cap.xvĳ.vbi poſtillator exponens illum paſſum:Ambula coram me. dicens acſi me præſentialiter ſemper videres.Burgeñ. dicit illam expoſitionem non eſſe propriam,quia(vt inquit)qui ambulat coram aliquo,non ſemper eū videt:Sed ſolū qui ſequit̄ aliquē, ſemp̱ videt poſteriora ei⁹. Sed hoc videt̄ quoddā ſenectutis delyramētū, loq̄ de dei aſpectu, ſicut de hominib⁹ ſeſe aſpiciētib⁹.Nā qui deū videt, vel quaſi videt præſentialiter, videt eū ante, poſt, ſurſum, deorſum &c̄. Sine enim errore nō poteſt dici aſſignādo deo ſic vnam differentiā poſitionis quaſi non aliā,q̄a ſic diceret deū diffinitiuè in loco, quod eſt erroneū.quia deus vbiq̄ totus eſt ſecundum eſſentiam, præſentiam,& potentiam.propriiſsimè igitur dixit poſtillator:Ambula coram me. acſi me præſentialiter ſemper videres,quia me præſente male facere timebis,& filialiter timendo proficies.Ideo ſequitur,& eſto perfectus: Sic & beatus Gregorius.xxxiĳ.moral. ſuper illo paſſu Iob:In oculis eius quaſi hamo capient:cum dicit: In oculis quippe habere dicimur,quod coram nobis poſitum videmus.Non igitur magni ponderis eſt diſtinctio quam Burgeñ.ponit inter ambulare coram deo,cum deo,& poſt deum. Deus enim cunctis iuſtis ab initio non ſolum coram,ſed præuius & obuius oſtendit viam perfectionis & iuſtitiæ, his quidem clarius, his verò obſcurius, vt non ſolum ſancti noui teſtamenti poſſint dici imitatores dei: ſed etiam veteris.Nunquid Ioſue cum populo veteri imitator fuit quando dixit:Abſit à nobis hoc ſcelus,vt recedamus à domino & relinquamus veſtigia eius:Ioſue.xxiĳ.f.Nūquid & Ezechias de quo dicitur iiĳ.Reg.xviĳ.b.Adhæſit domino,& non receſsit à veſtigĳs eius. Nunquid Iob quando dixit:Veſtigia eius ſecutus eſt pes me⁹.Iob.xxiĳ.c.Nunquid Ioſias quando percuſſit fœdus coram domino, vt ambularet poſt dn̄m,vt dicit̄.iiĳ.Reg.xxiĳ.a.&.ĳ.Para.xxxiiĳ.g. & ſæpe ſancti veteris teſtamēti dicūt̄ poſteriora dei vidiſſe,& idcirco non ſolum coram,ſed poſt dominum ambulaſſe. Et verum eſt ſecundū,rem omnē iuſtum,diuini exemplaris imitatorem vocari, non obſtāte vocali diuerſitate quā burgeñ.fabricat: quę tn̄ ad ſenſum literalē nihil facit,niſi habēdo reſpectū ad Chriſti humanitatē. Nam ſi per hypotheſim Chriſtus non fuiſſet incarnatus,nihilominus non defeciſſent iuſti qui in via dei ambulaſſent. Nec videtur valere quod Burgeñ.dicit Primos iuſtos exemplar perfectionis.ſ. Chriſtum ſolum habuiſſe poſt ſe, non ante ſe,coincidit enim cum Eluidio,qui dixit Chriſtum ante Mariam non fuiſſe: Apoſtolo tamen dicente ad Heb.vlti.b.Ieſus chriſtus heri & hodie ipſe & in ſæcula.Sapientia enim dei patris quæ Chriſtus eſt,ab initio viam perfectionis,& ſi non humana conuerſatione,tamen doctrinæ & legis deriuatione multipliciter exemplificauit.Vnde & Burgeñ. ſibiipſi in hac digreſsione contradicēdo dicit Abraham fuiſſe imitatorem perfectionis Chriſti in duobus.Nec mirum:quia omnes patres veteris teſtamenti ſpiritualiter legem intelligēdo dicendi ſunt viri euāgelici ſecundum Bonaueñ.& alios inter quos potiſsimus Abrahā fuit,quemadmodū Burgeñ. ipſe fatetur. ℭIn eodem capitulo vbi magiſter Nico.dicit: Negligentē circunciſionē ſiue prēm ſiue tutorē morte plectendū &c̄.Burgeñ.credidit q̄ de morte corporali dictum eſſet, & ita vadit ſua inuectio. Sed videtur poſtillator non de morte corporis,ſed animæ dixiſſe ſecundum Glo.ordi. & ſpecialiter de morte comminata primis parentibus: quia omnes nati pereunt qui de regeneratione non ſanantur vt dicit Iſido. & eſt Glo.ordi. G

GLOS. ORDI.

Cap. XVIII.

APparuit autem ei dominus in conualle.Iſido. Abraham triplicem figuram gerit. Primā Tropologia. ſaluatoris,qui relicta cognatiōe venit in mundū.Alterā patris,q̄a filium vnicū immolauit. Tertiā(quæ in hoc loco apparet)ſanctorum, q̄ aduentum chriſti cum gaudio ſuſceperūt. Tabernaculum Abrahæ Abrahæ hoſpitalitas. Hieruſalem ſignificat, vbi pro tēpore prophetæ & apoſtoli habitauerunt,& Chriſtus Deus hoſpitio ſuſcepit ſub perſona triū angelorum. adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis in ligno ſuſpenſus eſt. b ℭTres viri. Alle. Tres viri chriſti pronunciant aduētum quē duo angeli comitantur. Moyſes ſecūdū quoſdā & Helias,vnus legiſlator, F qui in lege aduentū domini indicauit. Alter Allegorice. qui in fine venturus eſt,ſecūdū aduentū chriſti nunciaturus, & euāgeliū eius prædicatur⁹.Vnde trāſfigurato domino in monte cum Myſterium trinitatis. eo videntur.ℭTres vidit & vnū adorauit,ſaluatorem.ſ.oſtendens, cuius aduentū præſtolabatur. Vnde Abraham vidit diem meum & gauiſus eſt.Iohan.viĳ.g.Præuidit enim myſterium futuri ſacra Mar.9.a. menti.Vnde pedes eorum lauit, vt in fine mundi purificationem lauacri

Cap. XVIII.

a APPARVIT autem ei do- a ℭApparet deus humilibus. minus in cōual- b le Mābre,ſedē- c a ℭFide per quam intratur in eccleſiam, quæ eſt tabernaculum, quia in ea deo militatur. ti in oſtiò tabernaculi ſui, in ipo d e a ℭAffectu boni deſiderĳ. feruòre diei. Cumq̄ eleuaſſet f a ℭQuia ita affectus manifeſtatur fides trinitatis. b oculos, appar̄uerunt ei tres uiri

Nicola.de Ly.

APparuit autem ei dn̄s. Hic oſtēditur Ca.XVIII. quomodo Abraham vt proficiēs ſe habuit ad p̱ximū Et primò ī operib⁹ charitatis corporalib⁹ hoſpitalitatē præbēdo.Secundò in ſpiritualibus p̱ liberatione Lot, Diuiſio. & aliorum orādo,in medio capituli,ibi: Dixitq̄ domin⁹, celare nō potero.Circa primū ſciendū q̄ aliter exponit̄ à doctoribus catholicis,aliter ab hebræis,vtraq̄ tamē expoſitio cōſona eſt fidei noſtræ & ideo vtrāq̄ intēdo ponere,& primò expoſitionem hebraicam, reciſis tamē quibuſdā friuolis:quæ ab ipſis interſerunt̄. Dicunt igit̄ q̄ deſcribitur hic duplex apparitio,prima eſt ipſius dei, cum dicit̄. a ℭApparuit autem ei.i.Abrahæ. b ℭDominus in Apparitio duplex. conualle mambre.nomen eſt hominis à quo denominabat̄ illa vallis in qua manebat Abrahā. c ℭSedenti. Hic dicit quædā glo.Heb.q̄ Abrahā voluit ſurgere ex reuerētia diuinæ apparitiōis, ſed dn̄s dixit ei: Sede:tu es em̄ in ſignū filĳs tuis. Futurū eſt em̄ vt filĳ tui ſedeāt tanq̄ iudices in cōſilio,& ego ſtē.Que glo.fidei noſtræ eſt conſona

NIC. DE LYRA.

eſt cōſona,q̄a hoc fuit adimpletū,quādo ſaluator noſter verus de⁹ & verus homo ſtetit Nota. corā principib⁹ ſacerdotum, ſedentibus in concilio ad iudicandū ipm,vt deſcribūt quatuor euāgeliſtæ quod ſuſtinuit p̱ ſalute electorū,q̄ ſunt veri filĳ Abrahæ.Cōtingit em̄ aliquādo q̄ præter intētionē loquētis, diuina virtute hoc faciēte,aliquod verbū ſic p̱ferat̄,vt eſt cōſonū fidei catholicæ, licet p̱nuncians illud v̄bū hoc nō intelligat, ſed aliud: H Sicut Caiphas dixit de Chriſto: Expedit vobis vt vn⁹ moriat̄ homo p̱ populo &c̄. vt habet̄ Iohā.xj.f.& euāgeliſta ſubdit: Hoc autē à ſemetipſo nō dixit &c̄. Intendebat enim Caiphas ſolūmō dicere,q̄ meli⁹ erat Chriſtū mori,licet nō haberet̄ cauſa ſufficiēs cōtra eū q̄ q̄ occaſione populi credētis in eū,venirēt romani & deſtruerēt locū & gētē.Sed à deo factū eſt,vt hāc ſentētiā per talem modū loquēdi p̱ferret Caiphas,vt illa locutio ſignificaret mortē Chriſti futurā pro redēptione generis hūani: quod Caiphas nō intelligebat, ſicut pleni⁹ dixi exponēs hoc verbū Caiphæ,ſcribēdo ſup̱ Ioā. Sic dico ī p̱poſito.Quid em̄ intellexerit iſte gloſſator,neſcio:ſed manifeſtæ patet q̄ ſic gloſſam prædictā protulit vl' ſcripſit,q̄ v̄ba gloſſæ prædictæ conſonant fidei noſtræ. d ℭIn hoſtio tabernaculi. ad vidēdū ſi trāſirēt viatores,quos poſſet ad mēſem recipere, q̄a hoſpitalitatē diligebat. e ℭIn ipſo feruore diei. Cum em̄ incipit dies ferueſcere,tunc eſt hora, qua viatores ſolent ad domū aliquā cauſa refectionis declinare. f ℭCumq̄ eleuaſſet &c. Cū em̄ deus videret affectū eius ad opus hoſpitalitatis,& nō veni- rent aliqui

Moralit. Moraliter. a ℭApparuit aūt ei dn̄s.Hic prænūciatur ſarę cōcæpt⁹ & ſodomorū interit⁹.Circa primū dicit̄: Apparuit aūt ei ſcilicet Abrahæ. b ℭDomin⁹ in cōualle &c. Per hoc autē deſignat̄ q̄ reuelatiōes diuinæ fiūt illis q̄ ſunt in humilitatis cōuale. Mat.xj.d.Confitebor tibi pater dn̄e cœli & terræ: q̄a abſcondiſti hæc à ſapiētib⁹ & prudētib⁹ & reuelaſti ea puulis. c ℭSedēti in oſtio &c. Vt tranſeuntes videret & eos ad prandium inuitaret:& ecce tres viri ideſt angeli in ſpecie hominum, per quos deſignantur prædicatores,fidem trinitatis annunciantes: & quia non ſolum ſunt ſuſcipiendi, ſed etiam deuotè inuitandi. Ideo ſubditur:

Cucurrit in occur-

lauacri futuram monſtraret. Pedes enim nouiſsima ſignificant.

A a ❡Quos cum vidiſſet. Grego. Moraliter. Abraham tri-
Moralit. bus angelis occurrit, quia vir & dominus domus ſcilicet ſpiritualis intellect⁹, debet in cognitione trinitatis clauſtra carnis excedere, & quaſi habitationis infimæ ianuam exire. Cura carnis, quam Sara ſignificat, foris ad iactantiam non appareat, ſed poſt tergum viri id eſt ſub diſcretiõe ſpiritus, ſolis neceſſariis intenta, neſciat procaciter detegi, ſed verecundè moderari.

❡Grego. Abraham non potuiſſet angelos videre, hoſpitio ſuſcipere, & cibos adhibere, niſi corp⁹ ex aére aſſumpſiſſent. Nõ
Adorauit interpres noſter fert vbique ad orauit pro inclinauit vel incuruauit ſe v'tit. a Nunc.
enim apparerent, non cibos ſumerent niſi ſolidum corpus ex cœleſti elemento haberẽt. Nec mirum, ꝙ modo angeli, modo dominus vocantur, quia angeli vocantur qui exterius miniſtrant, & dominus oſtenditur, qui eis exterius miniſtrant, & dñs oſtenditur, qui eis interius imperat. b ❡Sed afferam. Ad hoſpitalitatis officia reuertitur, quę etiam angelis exhiberi poſſunt, cum ex elementis corpoream formã aſſumunt: qđ
Myſtice. Abraham intelligens, deitatẽ in vnitate adorabat, & diſpenſationi angelicæ in forma viſibili miniſtrabat.
Satum. c ❡Tria ſata. Hæc in typum eccleſiæ dicuntur, que de tribus mundi partibus in vnitatem fidei congregata eſt, & quaſi panis ſine fermento igne Spiritusſancti decocta eſt. ❡Stra. Satum genus eſt menſuræ: Tria ſata, tres filios Noë ſignificant, ex quibus omne genus hominũ
3. Reg. 8. d. diſſeminatum eſt. Significatur ergo eccleſia vel euangelica doctrina per totum mundũ diſſeminanda, & in tribus mundi partibus, Aſia, Africa, & europa, multiplicanda.

❡Tria ſata. de quib⁹ Sara ſubcinericios panes facit, tres filios ſignificant Noë, ex quibus omne genus hominum natum eſt: qui diuinæ trinitati credentes aqua baptiſmatis per Sarã, i. eccleſiã conſperſi ſunt, & in vnũ panem corporis Chriſti redacti. Hæc ſunt tria ſata farinę, quæ mulier in euangelio fermentauit: Azimi ſunt panes, quia ſine fermento maliciæ, & † languore nequitiæ & feruore peruerſæ doctrinæ oportet eſſe credẽtium vnitatem. d ❡Subcinericios. Subcinericij ſunt vt per penitentiam delictorum ſpiritusſancti vapore decocti, eſca deo accœptabilis efficiantur. e ❡Vitulum tenerrimũ. Vitulus tener & ſaginatus, Chriſti corp⁹ eſt † quod pro ſalute mũdi ad arborẽ Crucis † immolatum eſt. Hic eſt vitulus, qui prodigo filio occiditur.

Als † rancore. f ❡Butyrum & lac cũ carne vituli appoſuit, quia lac veterem legem ſignat. vnde.
B 1. Corin. iij. a. Lac potum dedi vobis, non
Als † qui Als † imolatus. eſcam &c. Tradiderat enim illis legis mandatum, quaſi Lac de vberibus duarum tabularum expreſſum, hoc eſt teſtamentum fidei, quia nondum poterãt euãgelicæ doctrinæ ſolidam eſcam ſumere. Butyrum vberrimum, & pinguiſſimum, euangelicum eſt teſtimonium, quod velut oleum fidelibus in ſignum datur. Vitulũ cum lacte & Butyro
Amentũ boues. appoſuit, quia nec corpus domini ſine lacte legis, nec hoc ſine euãgelio eſſe põt. Sub arbore aũt ſederũt i dominicæ paſſiõis ſignũ cui⁹ prædicatores ſunt.
Allegorice. g ❡Ecce in taber. &c. Stra. Abraham foris cũ angelis. Sara in tabernaculo

a ſtantes prope eum. Quos cum
a ❡Studio hoſpitalitatis hoc in exemplum relinquẽs nobis.
uidiſſet, cucurrit in occurſum a
a ❡Initio fidei.
eorum de oſtio tabernaculi † ſui,
a ❡Vnum qui tres uiderat.
& adorauit † in terra, & dixit. b c
a ❡Deũ in angelis ſentiens, mauult domino loqui q̃ angelis.
† Domine ſi inueni gratiam in
a ❡In beneplacito. b ❡Ne tranſitorie fruar. uiſione tua.
oculis tuis, ne 1 tranſeas ſeruum
b tuum: ſed afferam pauxillum d
aquæ, & lauentur pedes ueſtri,
& requieſcite ſub arbore. † Po- e f
namq; bucellam panis † & conforte tur cor ueſtrum, poſtea trãſ
a ❡Vt hæc officia uobis exhiberem.
ibitis. Idcircò enim declinaſtis
a ❡Ne charitatis uitare uiderentur officia.
ad ſeruum ueſtrum. Qui dixe- g
a ❡Ne ſenex miniſtrare uideretur tepide.
runt: Fac ut locutus es. Feſtina- h
uit Abraham in tabernaculum
a ❡Vt mulier infidelis per uirum fidelem ſaluetur.
c ad Saram, dixitq; ei: Accelera,
a ❡Quaſi, dicat eccleſiæ, congregare de omnibus partibus.
b ❡Amphoras. Idem myſterium hic & in euangelio, ubi mulier tria ſata fermentat.
d tria ſata ſimilę commiſce, & fac
a ❡Quia ſancti ſpũs igne decocti, ſunt deo cib⁹ acceptabilis.
b ❡In pane unitas credentium ſignatur, quia panis ex multis granis conficitur.
ſubcinericios panes. Ipſe uerò
a ❡Vt eccleſia ex gentibus congregaretur, recurrendum erat ad antiquos patres.
e ad armentum cucurrit, & tulit i
a ❡Chriſtum de patriarchis natum, unde: Placebit deo ſuper uitulum nouellum &c.
inde uitulum tenerrimum &
a ❡Excellentem in genere humano. b ❡Commiſit ordini prophetarum annunciandum.
optimum, deditq; puero. Qui
a ❡Studioſe prędixit paſsione conſummandum.
f feſtinauit & coxit illum. † Tulit
a ❡Euangelicam pinguedinem uel doctrinam.
b ❡Potum paruulorum, ueterem ſcilicet legem.
c ❡Chriſtum paſſum.
quoq; butyrum & lac, & uitulũ
a ❡His ſacramentis aluntur miniſtri Chriſti.
quem coxerat, & poſuit coram
a ❡Quia ſacramentum crucis intuebatur.
eis. Ipſe uerò ſtabat iuxtà eos k
a ❡Cruce.
ſub arbore. Cũq; comediſſent,
dixerunt ad eum: Vbi eſt Sara l
g uxor tua? Ille reſpondit: Ec-
a ❡Quia in eccleſia mulieri non permittitur docere latet ſara. ❡Quaſi, non eſt mulieris in puplicum prodire.
ce in tabernaculo eſt. Qui di- m n

Nicolaus de Lyra.

rent aliqui homines, fecit tres angelos apparere in ſpecie virorum, vt eis exhiberet hoſpitalitatis beneficium. Dicunt etiam Hebræi, ꝙ cum hoc alia de cauſa apparuerunt, quia vnus veniebat ad nunciandum Saræ conceptum, alius ad ſubuertendum Sodomam, & alias quatuor ciuitates: & tertius ad ſanandum Abraham qui de nouo erat circunciſus, & liberandum Lot de ſubuerſione Sodomorum. Dicunt etiam ꝙ apparitio fuit tertià die poſtq; fuerat Abraham circunciſus, & iſta apparitio angelorum eſt ſecundà.

Expoſitores aũt catholici dicũt, ꝙ à pricipio capituli vſq; adhuc, & C
in toto cap. ſequenti fuit vna apparitio tantum, ita ꝙ dñs non apparuit in ſe, vel in aliqua ſimilitudine ipſum immediate repræſentãte: ſed tantũ in angelis, quos fecit apparere, quorũ vn⁹ poſtea locutus eſt in perſona ipſius dei: Sic igiť exponũt literã à principio capituli Apparuit aũt ei domin⁹. in hoc primo deſcribitur apparitio iſta in generali, & in ſequentibus deſcribitur modus apparitionis in ſpeciali. Et primò q̃tum ad locum, cum dicitur: In conualle Mambre. Secundo q̃tũ ad diſpoſitionem Abrahæ cui fiebat apparitio, cum dicitur: *Sedenti in oſtio tabernaculi ſui.* Tertiò q̃tum ad tempus, cum ſubditur: In ipſo feruore diei. Quarto q̃tũ ad perſonas apparẽtes authoritate dei cum dicitur: Apparuerũt ei tres viri ideſt angeli in ſpecie virorũ. Litera aũt exponatur ſicut in expoſitiõe prædicta, excepto principio, cũ diciť: Apparuit aũt ei dominus ſedẽti. ſ. per angelos quos fecit apparere. a ❡Quos cũ vidiſſet &c. In quo oſtẽdiť eius promptitudo ad hoſpitalitatis beneficiũ: & ĩ hoc datur diuitib⁹ exemplũ. b ❡Et adorauit: adoratione dulie, vt illos cõuenientius poſſet inuitare. c ❡Et dixit: domine ſi inueni gratiam &c. Licet eſſent tres: tamẽ ſic apparebãt quaſi vnus eſſet principalis, & dominus inter illos, & ideo illũ alloquiť credẽs, ꝙ ſi ipſum inducat ad hoſpitiũ, alij duo ſequantur. Dicũt autẽ hebræi, ꝙ iſti tres angeli fuerunt Michael, Gabriel, & Raphael. ita ꝙ Michael erat in medio alij autem duo ad dextrã & ſiniſtram. Et hic erat modus ambulandi tunc, quãdo aliquis ſuperior erat duobus aliis, ꝙ ille ambulabat in medio, & in hoc cognouit Abrahã quis erat ſuperior. & dicũt ꝙ Michael hic erat in medio, & hic venerat ad denunciãdũ Saræ cõceptũ. quia hoc erat principale negotiũ, eo ꝙ Meſſias id eſt Chriſtus erat inde naſciturus, & interpretatio nõis conſonat Michael enim interpretať q̃s vt deus: Gabriel autẽ venerat ad ſubuertẽdum Sodomã, & *interpretatio cõſonat, interpretať enim fortitudo dei.* Raphel autẽ venerat ad ſanãdũ Abrahã, & ad ſaluãdũ Lot, & interpretatio conſonat, quia interpretatur medicina dei. d ❡Sed afferam pauxillũ aquæ &c. Homines enim tũc nõ ita ibãt equitando & calciati ſicut modo. e ❡Et requieſcite ſub arbore. in vmbra & ad auram, ꝑpter æſtũ imminentẽ. f ❡Ponamq; bucellã panis &c. Ex hoc manifeſtè patet, ꝙ tunc credebat eos eſſe hoĩes, ſciebat enim ꝙ angeli non indigebãt talib⁹. g ❡Qui dixerunt &c. in quo apparet gratia hoſpitalitatis. h ❡Feſtinauit Abraham. ne attædiarenť in nimia expectatiõe. i ❡Et tulit &c. puero. i. coco. Hebræi autẽ dicũt. ꝙ iſte puer fuit Iſmahel fili⁹ ſu⁹ cui tradidit cibũ parãdũ, vt eũ aſſuefaceret hoſpitalitatis opib⁹. k ❡Ipſe vero &c. ad vidẽdũ ne aliquid deficeret. Sequiť. l ❡Vbi eſt Sara vxor tua. Hoc petunt non ex ignorantia, ſed vt cõueniẽtius nũcieť eius cõceptus de propinquo futurus. m ❡Ecce in tabernaculo eſt. Erat em̃ ſimplex & verecũda, & ideo ſe nõ exponebat aſpectibus hominum. n ❡Cui dixit: ſcilicet ille angelus de tribus qui venerat ad nunciandum eius conceptum.

Tres angeli qui fuerũt &c.

als non habet † ſui als non habet † in terra.

† Actu. 16. cap.

Alias † ponam buccis.

Alias † conforate.

1. Corũ. 7. c

Abraham lauat pedes peregrinorum & inſeruit mẽſę.

35. diſ. c. ſexto die & 42. di. §. j.

Reuertens

✻ a ❡Cucurrit in occurſũ &c. ad eos deuotiſſimè inuitãdũ, Moralit.
ſicut patet in textu ſequẽti. & hoc modo ſuſceperunt galathæ Paulum. Vnde dicit Gal. iiij. b. Sicut angelum dei ſuſcepiſtis me.
d ❡Et lauentur pedes veſtri. ſcilicet per famulos meos Ecce humilitas. f ❡Ponamq; bucellam pa. Ecce humanitas, quæ prædicatoribus eſt impendenda. g ❡Qui dixerunt: fac vt locutus es. prędicatores enim gratanter accipere debẽt quę ſibi à ſuis hoſpitibus offeruntur. n ❡Cui dixit reuertens veniam

in tabernaculo eſt,quia fortium & doctorum eſt a partè prædicare,
E exemplis inſtruere. Infirmorum & in ſipientium diſcere, & ſubdi-
tos eſſe. a ¶ Et habebit fi. Promittit deus Saræ ſterili filium m
†4.Regū.4.c. dicēs: Circa hoc tēpus veniā; non tēpus,ſed qualitatē ſui aduētus ſi-
gnificat:quoniam per filium repromiſſum fidelis populus erat na-
Ro.9.b. Infra.21.a. ſciturus.Vnde Eſa.liiij.a.& Gal.iiij.d.Lętare ſterilis q̄ non parturis &c. b ¶ Quo audito &c. Auguſt. Arguitur Sara, q̄ riſit,& non Abrahā cum ſimiliter riſerit,q̄ illius riſus admirationis fuit huius dubitationis, quod diiudicare potuit qui corda nouit. Negat Sara ſe riſiſſe cum deum
†Luce.1.b. non poſſit latere,ſed fortè homines putabat
al's † exhibēdo. Abrahā verò deū intelligebat, ſed humanitatis officia † prebendo,que tātum infirmæ carni neceſſaria ſunt,mirum eſt,niſi homines prius arbitratus eſt,ſed in quibus deum loqui intelligeret, quibuſdā ſignis diuinæ maieſtatis apparentibus, ſicut in hominib⁹ deū apparuiſſe ſæpe ſcriptura teſtat̃, ſed poſtea angelos fuiſſe cognouerunt. c ¶ Erant autem &c. Seniorum ætas minor eſt, q̄ ſenum,& ſi ſenes appellētur ſeniores. Vnde ſecundum medicos ſenior vir de muliere ſeniore filios facere non poteſt etiam ſi adhuc
†1.Pe.3.c. muliebria fluant. ſecundū hoc Abrahā miratur dei potentiam de promiſſione filij, &
Al's † vxor tua. hoc miraculum poſuiſſe apoſtolum accipere poſſumus. Emortuum enim corpus non omnino ad generationem ęrat, ſi mulier iu-
al's † nunqd paritura. uenilis ætatis fuiſſet. Sed de prouecta ætate generare nō poterat, de Çethura enim poſtea generauit, quia iuuencula fuit. Tradunt enim medici:quia ſenex de fœmina prouectioris ætatis(& ſi muliebria contingant ei) generare non poſſit:de iuuēcula autem poſſit.Rurſus mulier prouectæ ætatis, & ſi adhuc muliebria contingant ei, de ſeniore parere non poteſt,de iuuene poteſt. Miraculū
F ergo fuit,quia vterq; ſenex & prouectæ ætatis,& deſierant muliebria Saræ.

Moralit. d ¶ Voluptati operam dabo. Grego. Moraliter. Cura carnis,cum ſæpe dicitur, vt de ſemin ime præſumat, & totam ſe in diuinæ ſpei fiduciam transferat deſpicit, & ceſſante ſtudio adeſſe ſibi vitæ ſubſidia diffidit. Vnde Sara promiſſiones dei audiens ridet,ſed ridens corripitur, correpta protinus fœcundat̃,& quæ in iuuentute vigens fœcundari non potuit, annis
Dei familiaritas & bonitas cū Abraham. fracta ſenilibus concepit,;quia cum cura carnis ſui confidentiam habere deſiſtit, contra ſpem ex diuina promiſſione accipit, quod habituram ſe ex humana ratione dubitauit.
Chriſtus benedictio fidelium. Vnde benè qui generatur riſus dicitur,quia dum ſupernæ ſpei fiduciam concipit, quid mens noſtra aliud q̄ gaudium parit?

e ¶ Num celare pote. Benè dominus Abrahæ ſecreta ſua committit,quem volūtatis ſuæ & ſecretorum fidelem executorem
Abraham docet familiā ſuā viā dei. cognouit,de quo in carne naſciturus erat,in quo ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & ſciētiæ abſcōditi.Co.ij.a.Promittit quoq; Abrahæ nō ſolum præmia,ſed obediētiæ filiorū eius iuſtitiam,& circa eos promiſſa cōpleri. Rurſumq; promittitur Iſaac in gētem magnam futurus,& q̄ in eo benedicentur omnes gentes terræ. Quibus verbis duo illi promittuntur. Gens iudæorum ſecūdum carnem, & omnes gentes per fidem. f ¶ Clamor Sodomorum & Gomorrhæ &c. Auguſt. Si hæc verba non dubitantis, ſed iraſcentis & minantis accipiamus, nulla eſt quæſtio. Humano enim more ad homines
al's † gemorrhęorum. loquitur deus,& ira eius ſine perturbatione eſt, quia immutabilis eſt. Sæpe autem ſic minando dicimus. Videamus ſi non tibi facio, & ſi non potero tibi facere, vel ſciam,id eſt experiar vtrum nō poſſim. Sed perturbatio non cadit in deum. Mos autem humanæ locutionis eſt,

a ¶ Prius refecti ut homines in unitate deitatis, cuius beneficio erant implenda uentura prædicant.
xit: Reuertens ueniam ad te tē- a
a pore iſto, uita comite, & habe- b c
b bit filium Sara uxor tua. Quo d
a ¶ Hic Sara ſynagogam ſignificat,quę in umbra ſacramentorum ſe abſcondens: Chriſtum ueniſſe non credit.
¶ Quia nondum fidem adhibuit.
audito, Sera riſit poſt oſtium ta-
c bernaculi. ✳ † Erant autē ambo e
a ¶ Præsbyteri tam ætate q̄ moribus. b ¶ Quibus deficientibus mulier parere definit:ut commendetur miraculum ſi ſterilis pariat.
ſenes prouectæq; ætatis, & deſi- f
a ¶ Menſtrua. b ¶ Diſceptando de oraculo.
erant ſaræ fieri muliebria. Quæ
a ¶ Naturalem conſequitur rationem.
riſit occulte, dicens: † Poſtq; cō- g
d ſenui, & dominus meus uetulus
eſt, uoluptati operam dabo? Di- h
xit aūt dominus ad Abraham:
¶ Diſceptando.
Quare riſit Sara † dicēs: † Num
a ¶ Quaſi quare plus acquieuit naturæ q̄ diuinæ potentiæ.
uere paritura ſum anus? Nun-
quid deo eſt quicquam diffici- i
a ¶ Quaſi ſicut dixit fiet.
le? Iuxtā cōdictum reuertar ad
a ¶ Anni futuri, quia præterito tempore umbræ ſuccedet qui ſignabatur in umbra. b ¶ Antropoſpatos, ſicut cætera.
te hoc eodem tēpore: uitā comite, & habebit Sara filium: Nega
a ¶ Quia ſcilicet timuit. b ¶ Adhuc fœmineam incredulitatem increpat.
uit Sara dicens: Non riſi, timore perterrita. Dominus autē: Non
eſt (inquit) ita, ſed riſiſti. Cū er- k
a ¶ Quia cum Abraham tractauerant de futura miſericordia: iam contra Sodomam iudicium intentatur.
go ſurrexiſſent inde uiri, direxe- l
runt oculos contra Sodomam,
a ¶ Euentum futurorum igorans. Sed dominus ſicut uult pios ſcire premia iuſtorum, ſic non igorare ſupplicia impiorū.
& Abraham ſimul gradiebatur, m
deducens eos, Dixitq; dominus: n o
e Num celare potero Abraham
quę geſturus ſum, cum futurus
ſit in gentem magnam, ac robu-
ſtiſsimam: & benedicendæ ſint
in illo omnes nationes terræ?
¶ Quaſi ideo notifico ei iudicia mea: ut ſequacibus ſuis nota faciat.
Scio enim q̄ præcepturus ſit fi- p
¶ Non ſolum prima:ſed etiam obedientiam iuſtitię filiorum eius promiſit deus Abrahæ: ut circa eos etiam promiſſa compleantur.
liis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, ut
a ¶ Eo fine. b ¶ Præcepta. c ¶ Recedant a malo.
cuſtodiant uiam domini: & faciant iuſtitiam & iudicium, ut
adducat domin⁹ propter Abraham omnia quæ locutus eſt ad
eum. Dixit itaq; dominus: Cla-
Euidentia publicati flagitij, quæ accuſatore non eget.
f mor Sodomorū & Gomorrhæ q

a ¶ Reuertens veniam ad te. In quo oſtenditur q̄ angeli ſunt ſoliciti de viſitatione iuſtorum. b ¶ Vita comite. Loquitur more humano, quia homo æſtimabatur ab his quibus loquebatur. c ¶ Et habebit fi. &c. Non adoptiuū ſed naturalē. d ¶ Quo audi. &c. Reputans illud dictū friuolū: & cauſa ſubditur. e ¶ Erant autē am. &c. Et ſic erat vnum impedimentum generationis cōmune ambobus, & vnum ſpeciale in Sara, quod notatur cum ſubditur. f ¶ Et deſierant ſaræ fieri muliebra: Id eſt menſtrua, poſt quorum ceſſationem nō eſt apta mulier ad conceptionem. Sequitur.
G
Vita comite, Ipſa viuente, Chal. inter pr̃ę. q̄ vos eritis viui.

g ¶ Poſtq; conſenui &c. quaſi dicat non decet, & ex hoc videtur, q̄ Sara continuit ab actu coniugali, ex quo tranſiit tempus ſuum concipiendi ſecundum naturam, quouſq; fuit certificata de conceptu futuro diuina virtute: h ¶ Dixit autem dominus ad Abrahā. i. ille angel⁹ qui inter tres apparebat vt ſuperior, & qui venerat ad nunciandū Saræ conceptum. i ¶ Nūquid deo eſt quicq; difficilè. Acſi dicat, licet impoſſibile ſit naturæ dare tibi conceptum, non tamen deo eſt difficile, cætera patent vſq; ibi. k ¶ Cū ergo ſurrexiſſent inde viri: id eſt angeli in ſimilitudine virorum. l ¶ Direxerūt oculos &c. Incipientes ire verſus partem illā. m ¶ Et Abrahā ſiſr gradiebat̃. ſicut ſolet fieri ex curialitate humana, q̄ hoſpites p̄ aliqd̓ ſpacium conducant̃. Abrahā enim adhuc credebat eos eſſe homines itinerātes. n ¶ Dixitq; dn̄s. Hic oſtendit̃ pietas Abrahę orādo p̄ p̄ximo, & p̄mò ei⁹ oratio deſcribit̃, & ſecūdò exauditio oſtēdit̃. c. xix. Circa primū ſic proceditur, quia primò ponitur reuelatio Abrahę facta de Sodomorū ſubuerſiōe. ſcd̓ò ponit̃ oratio ei⁹ p̄ populi liberatione, ibi: Abraham verò. Primum exponitur dupliciter. ſecundum enim expoſitionē hebraicam in principio huius capituli poſitam, dominus qui loquebatur non eſt aliquis de tribus angelis prędictis, ſed ipſe dominus qui ſecundū illam expoſitionem dicit̃ apparuiſſē Abrahæ in principio capituli. Secundū autē aliam expoſitionem iſte qui vocatur hic dominus, eſt ille angelus qui denunciauit conceptum Saræ, vt prędictū eſt. & ſecundū hoc dicendum q̄ licet Abrahā vſq; tunc crediderit illos angelos eſſe homines, tamen tunc reuelauerunt ei quòd eſſent Angeli, & extunc ille principaliter Angelus loquebatur in perſona dei. Litera autem ſequens in aliis vniformiter exponitur ſecundum iſtam & aliam expoſitionem. o ¶ Nunc celare po. ab. &c. acſi diceret: Cum Abraham ſit mihi familiaris amicus, non eſt decens q̄ ego celem ei vindictam quam facturus ſum in ciuitatib⁹ Sodomorum, & maxime cum illam terram promiſerim Abrahæ: & cauſa amicitiæ dei cum Abraham, ſubditur:
p ¶ Scio enim &c. Et ſequitur.
q ¶ Clamor Sodomorū & Gomorrhæ. Peccata enim eorum erant patentia & manifeſta, ſecundū qd̓ dicitur Eſa. iij. b. Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt nec abſconderunt: & propter hoc dicuntur hic clamare. Et eſt hic conſiderandū q̄ tria genera peccatorum leguntur clamare ad deū. Primū eſt occiſio innocentis, ſecūdū quod dicit dn̄s ad Cain Gen̄. iiij. b. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra
Secundum eſt peccatum

✳ Et ipſum ſubaudi oſtium erat à tergo ipſius ſibi Abrahæ. Alij legunt ipſū tabernaculum Sarrai erat poſt tabernaculum. Abrahæ.
Deſierāt Sarę fieri muliebria deſierat eſſe ipſi Saræ cōſuetudo mulieurm. Heb.
Occulte intra ſe ſe.
H
Propter.] ſuper.

✳ Reuertens veniam ad te. Sequitur.
Moralit.
c ¶ Et habebit filium Sara. Per hoc oſtenditur q̄ prędicatores non debent ſuis hoſpitibus dicere friuola ſed ædificatoria: ex quib⁹ Sara per quā ratio ſignificatur, vt dictū eſt ſupra, concipiat dicitur; & pariat op⁹ bonum. Circa ſecūdū. ſ. Sodomorum interitū
✳ dicitur Deſcendam &

☞ cutionis eſt, cui deus ſe coaptat, vt humanæ infirmitati conueniat.

A ¶ Grego. Moraliter. Peccatum verò cum voce, culpa eſt in actione. Peccatum verò cum clamore, culpa cum libertate.

a ¶ Deſcendã & vid. &c. Mala hominum non ante credamus ꝙ probemus. Et ecce per angelos ad cognoſcenda mala deſcẽdit, & tãto crimine inuolutos inueniẽs, quaſi patientiam prętermiſit, & eos igne iudicij ante iudicij diem præuenit, qui cũ tranquillitate iudicat, vt maiora crimina tardè credãtur, & veraciter agnita citius puniantur.

li. 19. moral. c. 23.

Myſtice. Quinq̃genarius numer⁹ pœnitẽtiã ſignat

b ¶ Si fuerint qnquaginta iuſti &c. Iſi. Quinquagenarius numer⁹ à quo vſq; ad decem deſcendit pœnitentiam ſignificat. Vnde & quinquageſimus Pſal. pœnitẽtialis eſt. Si ergo conuerterentur, ſaluarentur. Sed cum deus aſpicit delinquentes nolle ad pœnitentiam cõuerti, ilico ardorem immoderatæ luxuriæ igne iehẽnæ compeſcit: Vſq; ad decem iuſtos non perire Sodomam dixit, quia ſi in quolibet per decem pręceptorum cuſtodiam Chriſti nomen inueniatur, non peribit. Denarij enim numeri figura & crucẽ Chriſti ſignificat. c ¶ Loquar ad dominum &c. Greg. Myſtice. Sancti quanto magis diuinitatis interna proſpiciunt, tanto magis ſe nihil eſſe conſpiciũt. Nuſq; legitur Abraham ſe cinerem & puluerem profeſſum eſſe, niſi cum meruit dei locutionem habere. Et ait: Loquar ad dominum meum, cũ ſim puluis &c. ¶ Fortaſsè enim aliquid ſe eſſe crederet, ſi veram eſſentiam quæ ſup ipſum eſt non ſenſiſſet. Vnde & Dauid exclamat: Memento domine quoniam puluis ſum &c. Gregori⁹ Moraliter. Quoſdam per tumorẽ ſenſus non eleuat, ſed per miſericordiæ opera, Quidam dum ſe terrenis abundare conſpiciunt, veras diuitias nõ requirunt, & † æternum regnum non amant, quia temporalia ſufficere putant. Nõ eſt ergo ſenſus in crimine, ſed affectus. Cuncta enim quę deus condidit bona ſunt. Sed qui bonis malè vtitur † hic agit vt per edacitatis ingluuiẽ eo quo viuere debuit pane moriatur. Pãuper ad requiem Lazar⁹ venerat, ſuperbum diuitẽ cruciabant tormẽta. Diues tamen Abrahã fuerat qui Lazarum in ſinu tenebat. Ait tñ: Loquar ad do. meũ cum ſim puluis & cinis & cætera. Quid diuitias ſuas æſtimabat, qui ſeipſum puluerem cineremq; putabat? Apertè cernim⁹ in quo loco ſe poſuerat, qui ſe puluerem, & cinerem etiam cũ deo loqueretur ęſtimabat. Qua ergo pœna feriendi ſunt, qui ad ſumma non ꝓficiunt, & de minimis ſe extollunt. d ¶ Quinq; fuerint. Quinq; ciuitates igneis imbribus combuſtæ. Omnes enim qui quinq; corporis ſenſ⁹ libidinoſè tractauerũt, futuro incendio ſunt cremãdi.

Pſal. 10. 2. c.
Non eſt hoc tuũ q iudicas oẽm terrã neq̃q; facies iudicium hoc. abſitâ te; nũqd iudex ois terrę nõ faciet iudicium.
Diuitiæ.
B
als. † ęternã patriam.
als. † hic.
Nota.
Luce. 16. e.

✱ ibi.

☞ Quid ſi in-

multiplicatus eſt, & peccatum
a ¶ Conſuetudine quaſi ſuperpoſito lapide.
a eorum aggrauatum eſt nimis. b
a ¶ Vt à præcipitatione iudicij compeſceret mala Sodomæ: prius uoluit probare ꝙ iudicare.
† Deſcendam & uidebo, utrum c clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita,
a ¶ Quia dominus in angelis loquitur: nũc in eius perſona: nunc in angelorum ſtilos alternatur.
ut ſciam. Conuerterũtq; ſe inde, d & abierunt Sodomam. Abrahã uerò adhuc ſtabat coram domi e no, & appropinquãs ait: Nun f quid perdes iuſtũ cum impio?
a ¶ Per iuſtitiam paucorum uult impetrare miſericordiam multorum. ¶ Aliqui remiſsione digni, quia quinquageſimus remiſsionis annus eſt.
b Si fuerint quinquaginta iuſti in g ciuitate, peribunt ſimul, & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos ſi fuerĩt in eo? Abſit à te, ut rem hanc facias, & occidas iuſtum cum impio, fiatq; iu-
a ¶ Vt innocens pereat.
ſtus, ſicut impius. Non eſt hoc
a ¶ Iuſte diſponis.
tuum qui iudicas omnem ter-
a ¶ Orando hæc dicit, non inuehendo.
ram: Nequaq; facies iudicium hoc. Dixitq; dñs ad eum: Si inuenero Sodomis quinquaginta iuſtos ĩ medio ciuitatis, dimittã omni loco propter eos. Reſpõdens Abraham ait: Quia ſemel c cœpi, loquar ad dominum meũ,
a ¶ Sublimitatẽ promiſsionis tẽperat ſubiectiõe humilitatis.
cum ſim puluis, & cinis. Quid ſi h
a ¶ Quinq; ſenſibus deditis: & remiſsione indigni.
d minus quinquaginta iuſtis, quinq;
a ¶ Id eſt propter eos qui corpus quadragenaria abſtinentia domãt: & ſenſibus quinq; ordinate utuntur nõ parces oibus.
ꝗ fuerint, delebis propter quadragintaq; uniuerſam urbẽ?
a ¶ Parcam.
Et ait: Non delebo, ſi inuenero ibi quadragintaquinq;. Rurſumq; locut⁹ eſt ad eum: Sin aũt
a ¶ Legis & euangelij præcepta ſeruantes. quater enim decem quadraginta fiunt.
quadraginta ✱ inuenti fuerint, quid facies? Ait: Non pcutiam
a ¶ Quia uidebatur dominum interrogans artare reſponſo, temperat præfatione quod quęrit.
propter quadragĩta. Ne quæſo (inquit) indigneris, domĩe, ſi loquar. Quid ſi inuenti fuerint ibi triginta? Reſpondit: Non fa-

Nicolaus de Lyra.

✠ Secundum eſt peccatum contra naturã ſicut hic dicit. Tertiũ eſt defraudatio pauperum laborãtium de quo habetur Iacobi. v. a. Merces operariorũ veſtrorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis clamat, & clamor eorum in aures domini ſabaoth introiuit. a ¶ Multiplicatus eſt. Addẽdo pctã peccatis. b ¶ Et peccatum eorum aggraua. &c. Hebræi dicunt, quod iſta aggrauatio fuit eo qđ quandam puellam occiderunt morte inſolita, eo qđ dederat alimentum pauperi. & hoc conſonat dicto Ezech. xvj. f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & ociũ. & manũ egeno & pauperi nõ porrigebant. c ¶ Deſcendã & vi. &c. Hoc dicit nõ qa deus indigeat tali inueſtigatione, ſed vt doceantur per hoc iudices nõ ſententiare donec diligẽter inquiſierint veritatem. d ¶ Conuerterũtq; &c. ſcilicet duo

C ſcilicet duo angeli qui apparebãt in ſpecie virorũ vt habet in principio ſequentis capituli. Tertius autẽ qui annunciauerat Saræ cõceptũ, & qui loquebatur in perſona domini, vt dictum eſt, adhuc remanſit ibi cum Abraham ſecundum iſtam expoſitionem. Secũdum verò expoſitionem hebraicã prętactã, ille angelus qui annunciauerat Saræ conceptum, quia perfecerat legationem ſuam, diſparuit & receſsit, quia duo tantum angeli mittebantur à deo Sodomã, vnus ad ſubuertendum patriã, alius ad liberandum Lot. Et ille qui vocatur hic communiter dominus cum quo Abraham loquebatur, eſt ipſe deus qui ſibi apparuit prout dictũ eſt in principio capituli. In aliis aũt litera vniformiter exponitur. Abraham verò adhuc ſtabat coram dño. Abrahã em̃ audita populi condemnatione, pietate; motus cæpit rogare dominũ pro eius liberatione. Et ideo dicitur: Stabat coram dño, paratus ad populi adiutoriũ, & accipitur hic dño pro ipſo deo ſecundũ expoſitionẽ hebraicã, ſecũdũ aliam verò pro angelo loquẽte in pſona dei. e ¶ Et appropinquãs ait. Vt conuenientius orationem ſuam ꝓponeret. f ¶ Nunqd perdes iu. cũ im. q. d. nõ. Et quia ſciebat Lot eſſe iuſtum, liberationem eius habuit pro obtenta, & ideo conuertit ſe ad liberationem aliorum. dicẽs: g ¶ Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate. id eſt in ciuitatibus, quia erãt quinq; ciuitates. In hebræo aũt aliquando accipitur ſingulare pro plurali, ſicut Exod. viij. f. Venit muſca grauiſsima, id eſt multitudo muſcarum. Vel in ciuitate in ſingulari pro Sodomã, quia illa ciuitas principalis erat, & ſub illa intelliguntur aliæ quatuor q̃ erant ei ſubditę, propter qđ reges illarum iuerũt cum rege Sodomorũ ad pręliũ tãq; vaſalli ſui, vt habetur ſupra decimoquarto. Patet ergo qđ ꝓ q̃libet ciuitate accipiebat decem iuſtos, petens à domino liberationẽ cuiuslibet ciuitatis pro decem iuſtis in ea repertis ſecundum qđ exponunt hebræi, Sequitur: h ¶ Quid ſi minus quinquaginta iuſtis quinq; fuerint. Ita ꝙ cuilibet ciuitati aſſignẽt nouẽ iuſti, petit Abrahã quòd pro illis nouem parcatur cuilibet ciuitati, non enim auſus fuit ad minorem numerum deſcendere, quia conſiderabat, qđ octo perſonæ iuſtę fuerant in arca tempore diluuij, & tamen nullus alius fuit ſaluatus ꝓpter eorum iuſtitiam, & ideo qñ Abraham quærit vltrâ, ſi parceret propter quadraginta, intelligitur de liberatione quatuor ciuitatum tantum, & quando propter triginta, intelligitur de liberatione trium, & quando propter viginti, de liberatione duarum, & quando propter decem, de liberatione ratione vnius, & ideo ibi ſtetit quia non erat vltra deſcẽſus. Expoſitores autem catholici dicunt, qđ â principio petitionis Abrahæ vſq; ad finem intelligitur facta pro liberatione totius populi quinq; ciuitatum, ſed procedit ſic deſcendendo vſq; ad decem iuſtos, tentãdo, obtẽta vna gratia, ſi poſſit maiorem impetrare. vltra verô decem, non deſcendit. Decem enim homines, & non pauciores faciunt populum. Quòd autem pro iuſtitia minoris populi, petatur liberatio populi maioris iniuſti, non videtur irrationabile petere, ſed quod pro iuſtitia tam paucorum, qui non poſſunt dici popu- ✠ lus, pete

† 2. q. 1. de. De accuſa. q̃liter. ij. & c. cum diſe cti. j. De ſimo. c. licet heli.
Prædicitur Abrahę interitus Sodomorũ.
Abrahã intercedit ꝓ Sodomitis
D
Abraham puluis & cinis pſtat in oratione.
Decẽ hoĩes facunt populum.

✱ c ¶ Deſcendam & videbo vtrum clamorem, q̃ venit ad me opere compleuerunt &c. Per hæc domini verba cuius oculis omnia ſunt nuda & aperta Heb. iiij. d. oſtenditur nobis, ꝙ ſententia contra aliquem non eſt citò, ſed poſt diligẽtem examinationem ferenda. Sequitur. † ¶ Non delebo ſi inuenero ibi quadragintaquinq;. Rurſumq; &c. Poſtea ſubditur:

Moralit.

I Non delebo

a ¶Quid ſi inuenti &c. Alchu. Non neceſſe eſt hoc de
E omni loco accipere. De Sodomis aūt potuit dici, quia ſciebat deus nec decem eſſe ibi,& ideo ſic reſpondebatur Abrahæ ad exaggerationē iniquitatis Sodomorū. b ¶Decem. Denarius crucem Chriſti deſignatquia ,x,litera qua denari⁹ exprimitur in figura crucis formatur. c ¶Dixit. Sciebat enim nec vnum ibi eſſe præter Lot, ad exaggerandam iniquitatē hoc dicitur, ſicut apud Hieremiā: Videte ſi inueniatis hominē faciētem iuſtitiā,quaſi:Inuenite vel vnū,& parco eis.

Denari⁹ numer⁹ crucē xp̄i ſignificat.

Hiere.5.a.

ADDITIO.

¶In.capitulo.xviij.vbi dicitur in poſtilla:Expoſitores autē catholici dicūt ꝙ à principio capituli.

ADDITIO I.

¶Diſcutio ſeu examinatio harum duarum expoſitionum circa apparitionem Abrahę factam in hoc loco,non eſt ſic ſupꝑficialiter tranſcūda,ſicut in poſtilla,Communiter em̄ tenet eccleſia in hoc loco,Abrahæ fuiſſe factam reuelationem de trinitate diuinarum perſonarum,& vnitate diuinæ eſſentiæ:Vn̄ eccleſia communiter cantat,quòd Abrahā tres vidit & vnum adorauit:Sed diligenter aduertenti ſatis comprobatur veritas ex litera catholicę expoſitiōis ex multis.¶Priò:qa ſi hic eſſent duæ apparitiões,prima eſſet oīno ſupflua. Cū em̄ dicitur : Apparuit ei dn̄s &c. nō exprimit̄ qđ aliqd dixiſſet domin⁹ Abrahæ,nec ccōtra,qa ſtatim ſubdit. Cūq̄ eleuaſſet oculos.Ex q̄ patet,qđ ꝓceſſus ſeu forma illi⁹ viſiōis conſiſtebat in apparitione illorum triū virorum:Et ſic exponit Ra.Moy.in libro de directiōe perplexorum
F ſcilicet qđ apparitio domini in hoc loco facta Abrahæ exprimitur per hoc qđ ſequitur. Cum eleuaſſet &c. ¶Item quia angelo loquente cum Abraham de annunciatione Saræ,& ipſa ridente deus locutus eſt Abrahę continuando locutionem angelicam ſine aliqua interruptiōe quaſi eſſet idem angelus ſcilicet qui loquebatur & deus,Vnde dicit ,Dixit autem dominus &c. quari.ſa. qđ non eſt intelligendū de indentitate eſſentiali,ſed de identitate repreſentatiua.ſ.ꝙ ille angelus tunc loquebat̄ in perſona diuina quam in illa apparitione repreſentabat.Item dictum angeli.ſ. reuertens veniam ad te &c̄.ſi legit̄ impletum niſi in hoc qđ dicitur infra.xxj.ca.Dominus autem viſit.Sa.&c̄.In quo apparet ꝙ ille angelus qui dicit ſe reuerſurum,& dn̄s viſitans accipiuntur in hoc loco pro eodē modo p̄dicto.¶Itē hoc patet ex adoratione Abrahæ quòd poſtq̄ vidit tres ,vnum adorauit,qđ intelligendum eſt de adoratione latrię.Dicit enim. ¶Et adorauit in terra. quòd vnū ab ipſo adoratum,adonai vocauit,vt patet in litera hebraica. ¶Item hoc patet ex obſequio Abrahę prædictis viris ſeu angelis impenſo.Tum in locutione cū ſe vocat ſeruum.Vt cum dicit.Ne tranſeas ſeruum &c. Tum in hoc ꝙ ea quę ad conuiuium parauerat per ſeipſum cum magna diligentia ſeu feſtinatiōe faciebat vt cū dicit̄;Feſtinauit Abrahā i tabernaculū &c̄.Ipe v̄ò ad armētū cucurrit &c̄.q̄ feſtināt &c̄.Tulit q̄q̄ butyrū &c̄.& poſuit corā eis; Vn̄ Orige.Cōſydera ꝓtin⁹ ſenē Abrahā impigrū & alacrē in officiis.¶Itē qa ipſis recūbētib⁹ dicit̄:Ipe v̄ò ſtabat iuxta eos q̄ſi non audēs cōſidere cū eis, nec etiā illi ipm Abrahā ad hoc inuitabāt, q̄ oīa attēta dignitate Abrahę & ei⁹ ſenectute irrōnabiliter fierēt, niſi hęc appitio eēt ſibi repſentatiua diuiorū:& Abrahā hoc ſpū ꝓphetico cognouiſſet.Vn̄ Am.i li.de Abrahā.Vide priò fidei myſteriū de⁹ illi appuit,& tres aſpexit,cui de⁹ refulſit in trin itate,nō ſine filio p̄rem ſuſcipit nec ſine ſpūſancto filiū cofitet̄.Hęc ille.Ex qb⁹ & aliis ad hoc corrn̄dētib⁹ i litera cōtētis ſi attētè cōſideret̄,manifeſtè patet ꝙ hęc fuit vna appitio incedēs ad hoc qđ dicit̄:Appuit aūt ei dn̄s, in pricipio hui⁹ ca.xviij.vſq̄ ad pricipiū ſequētis ca.ſ.xix.vbi dicit̄. Abiit dn̄s poſtq̄ ceſſauerat loq Abrahā,Et iō cū angeli receſſiſent abeūdo ſodomā,interponit̄.Abrahā v̄ò adhuc ſtabat corā dn̄o,cōtinuādo p̄dicta dicēdis ſub eadē appitiōe In q̄ Abrahę poſtq̄ à deo audiuit.Ambula corā me,& eſto pfect⁹ &c̄.ꝓut ſuprà fuit dictū in additiōe in.c.immediatè p̄cędēti,& recepit pactū dn̄i i carne ſua in fœd⁹ ęternū &c̄.ſ.ad ęternitatē,ducēs:vt in Gl.ſtatim fuit ſibi facta appitio,triū diuinarū pſonarū cū vnitate diuię eſſentię repn̄tatiua: Vt ille q pr̄ mltarū gētiū cōſtituebat̄ à deo in vera fide vltimū terminū i quē fides tēdit ſaltē ęnigmaticè ſeu repn̄tatiuè videret,Et cōſeq̄nter oñderet̄ eē itercesſor ꝓ delinq̄ntib⁹ etiā alienigenis,tāq̄ pr̄ multarū gētiū,vt patet in facto Sodomorū,q̄ eſt ſcđa ps poſt prinpalē hui⁹ appitiōis.Vn̄ rectè cōſiderāti hęc expoſitio ē v̄a apđ catholicos

a ¶Lege cum fide trinitatis ſeruantes , ter enim decem triginta fiunt.

ciam , ſi inuenero ibi trigintā . Quia ſemel,ait,cœpi,loquar ad dominum meum: Quid ſi inuēti fuerint ibi uiginti? Dixit:Nō

a ¶Seruantes mandata cum dilectione Dei,& proximi propter denarium & binarium.

interficiam propter uiginti.Ob ſecro(inquit)ne iraſcaris domi-
a b ne,ſi loquar adhuc ſemel:Quid

a ¶Decalogi mandata ſeruantes.

ſi inuenti fuerint ibi dēcem? Dixit : Non delebo propter de- †
c cem . Abiit dominus, poſtquā ceſſauit loqui ad Abraham, & ille reuerſus eſt in locum ſuum.

-lus peteretur liberatio populorum quinq̄ ciuitatum videtur magis extraneum : & ideo Abraham non fuit auſus vltrà deſcendere. G

*†Nō dele.ꝓ.dec. Ex q̄ patet,ꝙ ꝓpter paucos iuſtos,p̄cēdum eſt mltitudini,qn̄ bono mō pōt fieri,& qn̄ mali ſine piculo bonorū nō pn̄t extermiari:Propter qđ ſaluator Mat.xiij.d.dic̄.Sinite vtraq̄ creſcere vſq̄ ad meſſem, ne colligentes zizania eradicetis ſimul & triticum.

Moralit̄.

Si loquar adhuc ſemel.& loq̄r tm̄ mō hac vice.

ADDITIO.

tholicos & lrę magis cōſona,licet fortè apđ infideles diſtinctionē pſonarū in diuis nō recipiētes poſſet irrōabiliter declinari,De q̄ catholic⁹ exponēs curare nō debet,ꝓut declaratū fuit in q̄ſti.ſup ꝓlogū art.v. ¶Et notādū ꝙ licet i exordio creatiōis mūdi,& deinceps ſępe pluralitas pſonarū diuinarum cū eſſentię vnitate inuat̄,nō tn̄ nūer⁹ determiatus diuinarū pſonarū explicitè oñdit̄ vſq̄ ad tp̄s Abrahæ in hac appitione,ex q̄ dignitas Abrahę demōſtrat̄,& p̄ſertim in his q̄ ad fidem ptinēt. ¶In.e.c.xviij.vbi dicit̄ i poſtill.Et adorauit adoratiōe duliæ.

Nota.

ADDITIO II.

¶Hęc adoratio videt̄ eſſe latrię,qa vbi dicit̄. Dn̄e ſi inueni grām &c̄.ibi ponit̄ adonai:vt dictū ē.Adorabat em̄ Abrahā deū repn̄tatū p iſtos tres viros:Vn̄ Aug. xvj.de ciui.dei. Abrahā in trib⁹ viris deū cognoſcebat,cui p ſingularē nūerū loq̄bat̄,etiā cū eos hoīes eſſe arbitraret̄.Hęc ille.Nec valet qđ hebręi dicunt: ꝙ vn⁹ appebat q̄ſi dn̄s inter alios,quē Abrahā alloq̄bat̄, Nā Abrahā ibi expſſè vocat ſe ſeruū illorū,nō tm̄ vni⁹.Dicit em̄:Idcirco declinaſtis ad ſeruū vr̄m.¶De noīb⁹ aūt horū triū angelorū nō videt̄ temerè aliqd aſſerēdū:ſed veriſilr̄ videt̄ eē dictum qđ ille qui venerat ad denūciādū Sarę cōceptū,à q̄ xp̄s ſcđm carnē naſciturus erat,eēt Gabriel.Ipe em̄ denūciauit Danieli tp̄s aduēt⁹ xp̄i.Dan.ix.f. Silr̄ & Zacharię cōceptū p̄curſoris ipi⁹ xp̄i:Lu.j.a.Et finaliter beatę v̄ginis xp̄i cōceptionē:Luc.j.c.

¶In eo.c.xviij,vbi dicit̄ in poſti.Scđm aūt aliā expoſitionē.

ADDITIO III. H

¶Scđm v̄ò expoſitionē.ſ.catholicā ſuprà dictam iſte q vocat̄ hic dn̄s,eſt ver⁹ de⁹ ſub rōne deitatis ab Abrahā apphēſus, nō habito reſpectu ad diſtinctionem pſonarum,ſicut in q̄plurimis locis ſacrę ſcripturę reperitur.

¶In eo.ca.xviij.vbi dicit̄ in poſt.Vltrà v̄ò decē nō deſcēdit.

ADDITIO IIII.

¶Hiere.v.a.legit̄:Circūite vias hiln̄m,& q̄rite in platęis ei⁹,an inueniatis virū faciētē iudiciū,& q̄rētē fidē,& ꝓpiti⁹ ero ei.hierlm̄,ex q̄ videt̄,ꝙ ꝓ iuſtitia vni⁹ tm̄,nō eſſet irrōnabile ꝙ liberaret̄ vn⁹ ppl̄s. Vn̄ nō videt̄ extraneū,ꝙ Abrahā auſ⁹ fuiſſet petere qđ Hieremias in pſona dn̄i cōcedebat.Ad qđ dictū ꝙ in hoc loco deus loq̄t̄ more hūano,vt doceret Abrahā:q(ꝓut de⁹ in hoc loco teſtat̄)p̄cepturus erat filiis ſuis ac domui ſuę poſt ſe cuſtodire viā dn̄i,& facere iudiciū, & iuſtitiā addiſceret,qm̄ ꝓcedēdū eſſet p viā iuſtitię in puniēdis magnis flagitiis,q̄ publicā euidētiā hn̄t,de qb⁹ intelligit̄ clamor. Vn̄ ſcđm Ambr.Pc̄m̄ cū clamore,culpa cū libertate eſt.Et iō iſtę collatiōes inter deū & Abrahā referēdę ſunt ad informationē ipſius Abrahę mō hūano,vt cū dicit, deſcēdā & videbo,p̄cipitationē iudicij cōpeſceret,p̄ſertim q̄ ad maiora crimīa,q̄ q̄nto acri⁹ ſūt puniēda,tāto uidet̄ tardi⁹ credēda,vt in gl.Abrahā aūt nō petiuit in hoc loco miſericordiā ſimplr̄,ſed admixtā cū iuſtitia:Vn̄.dicit:Abſit a te,vt oc.iu.cū im.&c.Et iō poſtq̄ acceſſit ad nūerū decē ceſſauit vltrà petere,ęſtimans ꝙ modicū q̄ſi nihil reputat̄, vt dic̄.philoph⁹.ij.Phy.Hieremias v̄ò i pſona dei more diuīo loq̄t̄,cui⁹ miſericordia ē infinita,vt ſic etiā ꝓpt̄ vnū tm̄ p̄cēdū dicit eē q̄nq̄ cęteris.

REPLICA Correctorij cōtra Burg.fictorē.In c.xviij.exponit poſtillator appitionē factā Abrahę ſcđm itētionē hebręorū & ēt doctorū catholicorū ad literā multū ſufficiēter & intelligibiliter: Sed qa myſticā expoſitionē hic nō tāgit,ſed i ope ſuo morali Burg.dicit eū ſupꝑficialiter facere,& facit lōgā digreſsionē,q̄ tn̄ ad ſenſū lr̄alē nō videt̄ ptinere. Nā illū paſſū:Tres vidit & vnū adorauit,etiā exponit de trinitate pſonarū & vnitate eſſētię, p allegoriā.Silr̄ btūs Aug.ij.de tri.c.v. & gloſſ.ordi.vn̄ etſi in hac apparitiōe de⁹ repn̄tabat̄ ad lr̄am,& in ei⁹ pſona fiebat locutio miniſterio angelico in corpibus aſſūptis,

Abrahā tn̄

A Abrahã tñ primò putabat eos eſſe hoĩes,qb⁹ hũanitatis impẽdebat obſeqa:ſed ex colloquio aliqd ſupra homines excellentiæ habere eos concepit, vtputa ſcire occultũ, ſcire riſum,& cætera, quæ ex litera trahi poſſunt,vnde nõ dubitauit deũ adeſſe. Hæc eſt ſentẽtia beati Augu.xvj.de ci.dei.ca.xviij.& magrĩ hiſtor.Patet etiã in ſpeciali ex geſtis Abrahæ ipſum primò non intellexiſſe deũ vel angelos fuiſſe in hac apparitiõe:Queadmodũ ſentit Burgẽ.hic cõtra poſtillatorẽ. Nam ſtultũ fuiſſet deo vel angelis pedũ corporalẽ exhibere loturã, nec minus ſtultũ intelligẽtiis infatigabilibus deputare locum quietis poſt laborem, multũqꝫ irrõnabile immortalibus proponere cibũ. Qui eñ cibo ægent immortales eſſe non pñt.Qd' vidit Ariſtoteles in lumine naturali, & Abrahã non dubitauit,nec dubitare debuit ex lumine fidei.Ex quibus manifeſtũ eſt ꝙ primũ putabat eos homines eſſe,& pro tũc eis cultũ duliæ tm̃modo exhibuiſſe: ſed ꝑ colloquia,mores, & eorũ concluſiões & determinationes cõtinuo didicit Abrahã angelos eos eſſe,ipſumqꝫ deũ repręſentare:Ideo aliquãdo loquebaẽ eis pluraliter dicẽs: Idcirco declinaſtis ad ſeruũ veſtrũ. Aliquãdo ſingulariter dicẽs:Nunquid ꝑdes iuſtũ cum impio, ſicqꝫ exhibuit eis cultũ hyperdulię:ſed ſi latrię,recepit ſignatũ pro ſigno, repręſentatũ deum pro repræſentãtib⁹ angelis.Quibus bene penſatis ſoluũtur faciliter ea quę per Burgẽ.ſunt adducta in cõtrarium.

¶In eodẽ ca.vbi poſtillator exponens adorationẽ Abrahæ dicit eã fuiſſe latriã,allegans ad hoc qd' in hebręo habetur Adonai,vbi nos habemus dñe.Hoc videtur Burgẽ.fingere, ꝙ in hebræo ſcilicet habeatur Adonai.Nã Exo. vj.a.dicitur:Ego ſum domin⁹,qui apparui Abrahã ,Iſaac & Iacob,& nomen meũ adonai nõ indicaui eis: Quõ igit̃ Abrahã vocaſſet dominũ Adonai cũ nomẽ illud nõ fuit ei notũ nec indicatũ.Et puto eũ ſępe ſic fingere quãdo loquit̃ de hebraica veritate:Hoc tamẽ nõ vrget:qa ſecũdũ btm̃ Hiero.Adonai nõ eſt ꝓpriũ nomẽ,qa interp̃tatur domin⁹ vel dominator,q̃ poſſunt conuenire aliis q̃ꝫ ei cui latria eſt adhibenda.¶Nec valet inſtãtia ad illud qd' dicũt hebręi,vnum illis tribus apparuiſſe quaſi aliis p̃ſtãtiorem,qa dicit Burg.qd' Abrahã dixit ſe ſeruũ omniũ trium. Stat eñ apparere regẽ cũ quatuor vel qnqꝫ principib⁹.Inter quos rex apparet ſolennior,& tamẽ qs dicat ſe ſeruũ omnium.¶Sed in principali videẽ Burgẽ.implicare.Allegat eñ btm̃ Aug.ꝙ Abrahã arbitrabaẽ eos hoĩes eſſe,ſicut & verũ eſt,vt patet ex dictis in p̃cedẽti.Et ibidẽ Burg.dicit Abrahã deo latriã exhibuiſſe in ꝓpoſito qui B

Adonai.

to,q ſingulariter de eis loquebaẽ,Vnde arguiẽ cõtra Burgen.quia Abrahã in eodẽ litterę cõtextu loqbatur de eis pluraliter igiẽ non exhibuit eis latriã à cõtrario ſenſu.igiẽ ſi exhibuit latriã,nõ exhibuit latriã,q̃ eſt implicatio:Nec fortaſſe valet fugere ad myſteriũ trinitatis ꝑſonarum,qa hoc veteri lege fuit valde velatum q̃uis multipliciter fuit ſub velaminibus expreſſum.Nec Abrahã adhuc in hoc loco in eo myſterio forte plene fuit inſtruct⁹.Quibus ſic ſtantibus pro Burgẽ. reſpõdeẽ ,ꝙ cũ Abrahã eos quos ęſtimabat eſſe hoĩes, ex certis ſignis cognouit angelos eſſe,& ipſos deũ repſentare,locutus eſt eis ſingulariter,habẽdo reſpectum ad angelos repręſentãtes, & ita eſtimatione pria exhibuit illis duliam,vt vult poſtillator.Sed poſthac meli⁹ inſtruct⁹ propter repſentatũ latriã exhibuit,vt vult Burgẽ.Et hunc intellectũ videẽ aperire idẽ Burgẽ.in additione ſequẽti vbi dicit ꝙ Abrahã apphẽdit in hoc loco deũ verũ ſub ratiõe deitatis,nõ habito reſpectu ad diſtinctionẽ ꝑſonarũ.Sed quid veritatis habeat hoc dictũ Burg.quo ad aliqua,aliũ reqrit tractatum.¶In eodẽ ca.vbi poſtillator dicit Abrahã vltra decem nõ deſcendiſſe &c̃.Burgẽ.inſtat per illud Hiere.v.a.Circuĩte vias hieruſalem &c̃.vbi ſecundũ qd' Burg.exponit ꝓ vnius iuſtitia tm̃,conceditur venia toti cõmunitati,nõ ergo fuiſſet extraneũ Abrahã petere pro paucioribus q̃ꝫ decẽ.Hic dico ꝙ illum paſſum Hieremię aliter poſtillator exponit & melius ,dicẽs,qd' virũ nõ accipiaẽ hic ꝓ vnico tm̃,ſed accipitur ſingulare pro plurali.Sicut Exod.viij.f.Venit muſca grauiſsima,i.multitudo muſcarũ.Probat aũt ſuam expoſitionem ex eo, quia ibi erant Hieremias, Baruch,& Abdemelech æthiops,qui iuſti commemorantur. De duobus primis dubium non eſt.De tertio dicitur Hieremi. xxxix.d. Anima tua erit tibi in ſalutem,quia in me habuiſti fiduciam ait dominus.Et hunc locum dimittit Burg.intactũ:Nec valere videẽ diſtinctio Burg.de modis loquẽdi hic & ibi diuino ſcilicet & humano,qa vtrobiqꝫ ſunt quęſtiones,nõ deciſiones.Deus eñ parcit aliquãdo multis ꝓpter paucos:aliquãdo aũt nõ parcit propter multos.Nam.iij.Regum.xviij. a.habetur quomodo nõ pepercit Samariæ:ſed totam afflixit fame propter idolatriam,cum tamen ſaluati fuerant ſeptem milia virorum qui non curuauerant genua ſua ante Baal:vt patet.xix.a.ibidẽ. Sic & aliquando punit multos propter vnum, ſicut propter peccatum Dauid,vt patet et.ij. Regum vltimo.quorum omnium cauſas quærere non eſt præſentis propoſiti.

C D

GLOS. ORDI.

CAP. XIX.

☞ Nota de impari numero.

VEneruntqꝫ duo angeli &c. Notãdũ ꝙ tres ãgeli nũero ipari Abrahę appent,qa nũero impi de⁹ gaudet. Sodomã venerũt pari nũero.i.duo,q nũer⁹ prim⁹ ab vnitate recedit,& princeps eſt alteritatis,q̃ſi fœmineã figurãs molicię.Venerũt in veſpere, quia iam Sodomitis occubuerat ſol iuſtitię. b ¶Qui cũ vidiſ.&c.Dũ occurrit Lot & adorat angelos videẽ intelligere,dũ ad refectionẽ corpis inuitat, hoĩes videẽ putare. Sid'de his & de illis q Abrahę appuerũt,idẽ intelligẽdũ eſt.Ex hoc aũt loco ſcripturę & multis aliis cõmẽdaẽ virt⁹ hoſpitalitatis.Vñ paul⁹ Heb.xiij.a.Hoſpitalitatẽ nolite obliuiſci.Per hãc eñ placuerũt qdã deo,angelis hoſpitio receptis. c ¶Lauate.Qd' hoſpitib⁹ ſolet fieri,vt affect⁹ terreno puluere ſordidati,& acidia,& puſillanimitate tãqꝫ puluerulẽtis ſqualoribus emundentur. Vñ in monaſteriis prouenientib⁹ de via oratio celebraẽ.

Pueri,ſerui. Hoſpitalitas cõmẽdatur. Moralit.

Cap. XIX.

a VEneruntqꝫ duo angeli Sodomã ueſpere, ſedẽnte Lot in foribus ciuitatis. [a]
a ¶Expectãte cuiuſlibet hoſpitis aduentum.
a ¶Vt appareret q̃ hoſpitalis eſſet.
b Qui cum uidiſſet eos, ſurrẽxit & iuit obuiam eis, & adorauit pronus in terram, & dixit:Obſecro, domini, declinate in domum pueri ueſtri, & manete c ibi.Lauate pedes ueſtros,& mane proficiſcemini in uiam ueſtram. Qui dixerunt: Minimẽ, ſed in platea manebimus. [b c d e f g]
a ¶Futurum exterminium ſignificant, dum ſe immunes & abhorere flagitia Sodomorum monſtrant.

Nicolaus de Lyra.

☞ Cõpulit

CAP. XIX.

Diuiſio.

VEnerũtqꝫ duo ang.&c. Hic cõſequẽter deſcribiẽ Abrahę exauditio,q̃tũ ad liberationẽ ipius Lot,in qua ſic ꝓcediẽ,qa priò poniẽ deſtructiõis Sodomę occaſio. Scd'o ipi⁹ Lot liberatio.ibi:Iã ꝓpe erat vt effringerẽt fores.Tertio deſtructiõis executio,ibi:Igiẽ dñs pluit ſup Sodomã. Quarto inceſt⁹ ꝑpetratio,ibi:Aſcẽditqꝫ Lot de ſegor.Circa primũ ſciẽdũ,quòd licet peccata præterita demeruiſſent ſubuerſionẽ Sodomorũ,tamen vltima occaſio fuit ex nefario crimine,qd' volebãt cum angelis in ſpecie iuuenum apparentibus exercere,quod deſcribitur cum dicitur. a ¶Veneruntqꝫ duo angeli Sodomã &c. Vnus ad ſubuertendum patriam alius ad liberandum Lot & eius familiam. b ¶Veſpere. Tantum enim tardauerũt, vt viderẽt

NI CO. DE LY.

vt viderẽt ſi parceret terræ propter preces Abrahæ, quia erant angeli boni. c ¶Sedente Lot in foribus ciuitatis. Dicunt hic hebræi,qd' illa die ſederat tanquàm principalis inter iudices qui tunc temporis ſedebãt ad iudicandũ in porta ciuitatis: Sed iſtud non conſonat literę ſequenti.j.eod.ca. vbi dicitur ipſi Lot:Ingreſſus es vt aduena, nunquid vt iudices:quaſi dicaẽ,nõ,& ideo melius diciẽ,ꝙ in domo Abrahã didicerat hoſpitalitatem,& ideo circa veſperam venerat ad portam ciuitatis, vt videret ſi venirent ꝑegrini,& eos duceret ad domum ſuã. Et ideo ſubditur. d ¶Qui cum vidi. eos. ſcilicet in ſpecie virorũ. e ¶Surrexit & iuit &c. Credens eos eſſe homines peregrinos f ¶Adorauitqꝫ. adoratione duliæ, vt facilius inclinaret eos ad declinandum in domum ſuam. Sequitur: g ¶Qui dixerunt:minime. Videtur quòd mentiti ſint angeli : quia intendebant ad domum eius declinare. Dicendum quòd non:quia licet intenderent finaliter illuc ire tamen non intendebant immediatè ire ad petitionẽ primam ipſius Lot,vt per hoc declararetur

Lot hoſpitalitas angelos hoſpitio ſuſcipiẽtis.

Moraliter. ¶Veneruntqꝫ duo angeli Sodomam veſpere. In hoc capitulo tria deſcribuntur, ſcilicet ipſius Lot ſalus,Sodomorum interritus,& ipſius Lot inceſtus.Circa primum dicitur. a ¶Veneruntqꝫ duo angeli Sodomam veſpere. Per quos deſignantur prædicatores ſimul combinati,ſicut dicitur Luce.x.a.de prædicatoribus euangelij:Miſit illos binos ante faciem ſuam &c̃. Qui debent denunciare Sodomæ.i.cõgregatiõi malorũ deſtructionẽ. b ¶Sedente Lot in foribus ciuitatis. Vt peregrinos duceret in domũ ſuã,ꝑ qd' deſignaẽ ꝙ homo iuſtus ſtudeat alios inducere ad iuſtitiã.Prouer.xxj.b.Excogitat iuſtus de domo impij,vt detrahat impios à malo. Et qm̃ ſicut iuſti nitũtur impios à malo retrahere,ſic impij iuſtos ad malũ iducere.iõ ſubdiẽ.

Moralit.

 Viri ciui-

E

a ¶Compulit illos Alchu. Angeli quaſi coacti domū Lot ingrediuntur,vt charitas ipſius tentata & probata remuneraretur, & vt oſtēderetur quātū eſſet hoſpitalitatis bonū.Hoſpitalē domū ingreſſi ſunt,& hoſpitem liberauerunt, clauſas hoſpitibus domos ignis ingreſſus , peccatores perdidit. b ¶Habeo duas filias. Augu. Vtrum admittenda ſit cōpenſatio flagitiorū vł quorūlibet peccatorū,vt faciamus mala, ne fiant grauiora.an perturbationi Lot non ſit conſilio tribuendum,merito quæritur:& nimirū periculoſiſſimè hęc compenſatio admittitur. Si autem perturbatio mentis fuerit:nullo modo eſt imitanda. c ¶Et introdux.ad ſe Lot.Gregorius.moral. Malis aduerſantibus intra domū Lot reducitur & munitur,qa quiſq; iuſtus prauorum inſidias ſuſtinens, ad mentem reuertitur , & manet interritus. Sodomitæ in domo Lot hoſtium inuenire nequeunt , quia corruptores mentium ☞contra vi-

Cœnā eis parat.

Moralit.

als non habet illius.

a Compulit illos oppidò,ut diuerterent ad eum. Ingreſſiſq; domū

a ¶Quia humana forma indutos uel ueſtitos uidebat.
b ¶Quia immunis a fermento nequitiæ Sodomorum.

b illius fecit cōuiuium, coxit azyma,& comederūt. Prius autē q;

a ¶Quia tranquillitatem caſtitatis ſemper inquietare molitur circunſtrepens fartago libidinum.

irent cubitum,uiri civitatis uallauerunt domum † illius à puero uſq; ad ſenem, omnis popu- c lus ſimul. Vocaueruntq; Lot, & dixerunt ei: Vbi ſunt uiri,qui

a ¶Filij noctis operibus noctis obtenebrare uolunt filios lucis.

introierunt ad te nocte? Educ d illos huc ut cognoſcamus eos. Egreſſus ad eos Lot,poſt tergū e acclud ēs oſtiū,ait:Nolite(quęſo)fratres mei, nolite malū hoc

a ¶Perturbatus flagitium flagitio uult commutare.

b facere.† Habeo duas filias,quę f necdū cognouerunt uirū. Educā eas ad uos,et abutimini eis,ſi

a ¶Homines tantum putabat.

cut uobis placuerit, dūmmodo

a ¶Mos fidelium eſt ab omni iniuria hoſpites defenſare.

†uiris iſtis, nihil faciatis mali:qa * ingreſſi ſunt ſub† umbra culminis mei. At illi dixerūt: Recede illuc. Et rurſum: † Ingreſſus

a ¶Quaſi peregrina iudicia non recipimus.

es(inquiunt)ut aduena, nunqd ut iudices? Te ergo ipm magis

a ¶Quos tentatione libido ſuperare non poteſt,grauioribus ſtimulis urget.

quàm hos affligemus. † Vimq; faciebant * Lot uehemētiſſimè Iam * propè erat,ut infringerēt g

a ¶Quia cū caſtitas pene uſq; ad lapſum impetitur,ſępè bonorū adiutorio intra cōſcientię clauſtra inuiolata ſeruatur.

fores,& ecce miſerūt manū uiri, h

a ¶Quia aditus cordis cōtra prauos motus ratiōe munitur.

c & introduxerūt ad ſe Lot clau- i

Nicolaus de Lyra

domo Sodomitæ ... libido.

declararetur magis pietas ipſius , & daretur aliis exemplum hoſpitalitatis.Ideo ſequitur. a ¶Cōpulit illos oppido .i.valde, & tūc acquieuerunt:Simile habet Luc.vlt. d.de duobus diſcipulis euntibus in Emaus, cum quibus dominus erat in ſpecie peregrini,& finxit ſe longius ire,cum ſubditur, qđ coegerunt eum.& remāſit cum illis:Ex quo patet qđ ad ſimplicem inuitationem non remanſit cum eis.& ex iſtis locis & ſimilibus habetur quòd peregrini non ſolum ſunt inuitandi ad hoſpitium ſuperficialiter & leuiter,ſed cum inſtantia magna. b ¶Coxit azima &c. Ex hoc loco dicunt hebræi, quòd tempus erat paſchale,in quo præcipitur in lege , quòd iudæi comedant azymos panes ſeptem dieb⁹.Et quòd Lot iſtam obſeruationem didicerat in domo Abrahæ. Sicut eñ aliqua alia cerimonialia ante dationē legis obſeruabantur,vt de circūciſione dictum eſt cap.xvij. Et de obſeruatione ſabbati.c.ij.Ita dicunt hic de obſeruatione paſchali:Sed hoc videtur falſum : quia Exo. xij.e.vbi agiť de exitu filiorū iſrael de ægyto dicitur,qđ exierunt nocte paſchali. Et cauſa quare tunc comederunt panes azymos aſſignatur,quia non poterant tūc aliquid fermētare,eo q; ęgyptij,cogebant eos exire.ex quo manifeſtè patet,q; nō habebant azyma comedere ex aliqua obſeruatione prius inſtituta,ſed ex hoc quòd in illo exitu fuerunt coacti vti azymis,inſtitutū eſt vt de cæterò in ſolennitate paſchali azymis vterētur,in memoriam ſui exitus de ęgypto.hoc etiam videtur ex nomine paſchę quod tranſitus interprætatur, eo quòd illa nocte angelus domini tranſiit per ægyptum,ægyptios percutiens,& filios iſrael ſaluās, & quia eadem nocte filij iſrael incœperunt exire de ægypto ſe diſponendo ad exeundum in mane,vt videbitur Exod. decimotertio.a.vt traſirent ad terram promiſſionis. Propter quod non videtur qđ antea eſſet aliqua obſeruantia paſchalis.Et ideo quando dicitur .Coxit azyma,hoc eſt,quia tales panes citò poſſunt fieri hoſpitibus aduenientibus.Sequitur. c ¶Omnis populus ſimul , Synechdoche eſt locutio,ſicut dicitur: Tota ciuitas currit ad tale ſpectaculum,licet aliquando maior pars remaneat. Nō eñ eſt veriſimile qđ totus populus vnius ciuitatis magnæ eſſet circa domum Lot. d ¶Educ illos & cætera. concubitu nefario. e ¶Egreſſus ad eos Lot poſt & cætera. ne intrarent domū eius,& impeterēt hoſpites q̄s adhuc credebat eſſe hoīes. f ¶Habeo duas filias &c. Hoc dixit vt euitareť maius malum.ſ.vitiū contra naturam,& violentia hoſpitum ſuorum.De iure eñ naturali eſt conſeruare hoſpites. Et patet litera. ¶Hic quęrendū eſt vtrum Lot peccauit offerendo filias illis luxurioſis:Et videť quòd non,quia de duobus malis minus malum eſt eligendum:ſed maius malum eſt vitium contra naturā,q; defloratio virginum per ſtuprum,

†14.diſ.c. qđ ait .32. q.7.c. afferebat.

F

Legalia añ legē ſeruata †3.q.5.accuſatores.ij.& q.6.c.leges.

†2.pe.2.b.

Cōſeruādi hoſpites.

Quæſtio.

Lot exponit filias.

prum ergo &c. Item moyſes permiſit dare libellum repudij, qđ erat illicitum,ſecundum quod dicit ſaluator Matthęi decimonono. a.ad duritiam cordis veſtri &c.Et hoc ad euitandū maius malum ſcilicet exoricidium.Vnde dicit gloſſa ibidem.Permiſſum eſt eis,vt vxores permitterent ne eas occiderent,& tamem Moyſes ſanctus fuit,nec in hoc peccauit : ergo & ipſe Lot potuit concedere filias ſuas ad euitandum vitium contra naturam,& violentiam hoſpitum ſuorum.Item licitè permittunť meretrices in ciuitatibus,ne omnia turbentur libidinibus ſecundum Auguſtinum. Contrarium videtur per dictum Auguſti.quòd Lot turbatus dixit hoc,quia tales commutationes non ſunt faciendæ.Dicendum, quòd illicitum fuit ſibi cōcedere abuſum filiarum ſuarum.Charitas enim eſt ordinata,& ideo nullus debet committere aliquid inordinatū quo ad ſe,vt præcaueat maiori peccato alterius.Vnde ſecundum Auguſti.lib.contra mendacium,etiam ad præcauendum homicidium non eſt mentiendum.Lot autem non potuit offerre filias ſuas modo prædicto,quin conſentiret in re,quod erat peccatum de genere , non ſolum veniale ſicut eſt mendacium officioſum,ſed etiam mortale, tamen exoneratus fuit à tanto, & ſi non à toto.Tum ratione perturbationis mentis in qua erat:Tum quia vitio peſſimo in ſuis conciuibus,& violentiæ in ſuis hoſpitibus occurrere intendebat.Ad primum in contrarium dicendum , quod verum eſt in corporalib⁹,ſed q; homo faciat peccatū qđ cūq; minimum ad euitandum maius in alio:non eſt licitum. Non enim facienda ſunt mala, vt veniant bona,ſecundum qđ dicit apoſtolus.Ad ſecundum dicūt aliqui,qđ Moyſes non conceſſit ex ſe,quia peccaſſet, ſed ex authoritate domini qui poteſt matrimoniū coniungere & diſſoluere prout ſibi placet. Nec illi qui ſic vxores dimittebant peccabant q̄tū erat ex ipſa dimiſſione , ſicut nec filij iſrael peccauerunt ſpoliando ægyptios authoritate dñi,qui poteſt ꝓut vult vni auferre, & alteri dare.Poterat tamen eſſe peccatū in dimittentibus ex alia cauſa.ſ.ſi iniuſtè odiebant vxores vł huiuſmodi.Sed hoc dictum non videtur conſonū verbo ſaluatoris:Matth.xix.b.& Mar.x.b.qđ ſi qs dimiſerit vxorē,niſi ob fornicationē,& aliam duxerit,mœchať,& q dimiſſā duxerit mœchať qđ non eſſet verū,ſi primū mřimoniū eſſet diſſolutū.Et iō aliter pōt dici,qđ repudiū vxoris fuit ꝑmiſſum,qa nō puniebať in lege,non per hoc qđ foret licitum, ſicut & dare ad vſuram extraneo,vt habetur Deuť. xxiiij.a.vbi de hoc plenius dicetur. Ad tertium dicendum ,qđ lex humana permittit meretrices:inquantum non punit talem fornicationem, quia non poteſt omnia punire,ſed aliqua rationabiliter dimittit dei iudicio punienda; non tamē licitum eſt legiſlatori ad meretricium vel fornicationem inducere,etiam pro maiori malo vitando. Quod autē inducitur qđ de iure naturali eſt conſeruare hoſpites ſuos.&c.Dicendum qđ quilibet tenetur hoſpites tueri inquantum poteſt per modum licitum,nō tamen debet peccare ad eorum tuitionē propter ordinem charitatis,vt dictum eſt. g ¶Iam prope erat & cætera. Hic interponitur ipſius Lot liberatio,quia violentia ſuper ipſum increſcebat. h ¶Et ecce miſerunt manum &c.i.angeli:quia tempus erat vt oſtenderent poteſtatē angelicam. i ¶Et introdux.ad ſe Lot. inuitis oībus q erant circa domū.

G

Quare meretrices ꝑmittunť in ciuitatibus.

i ciuitatis Sodomæ.

Nō faciēda mala vt eueniāt bona.

Dūmodo tantū mali:

H

als † vmbraculum.

* Idcirco.

* vn⁹ ingreſſus es id eſt ſolus.

* In virum Lot.

* q;.

☞Et eos

*† ¶Viri ciuitatis valla.do. vt cum angelis,quos hoīes putabant,facerent opus nefarium,ſed qm̄ iuſt⁹ ꝓ poſſe malū nitiť impedire,iō ſubdiť in pſona ei⁹. f ¶Habeo duas fil.&c. Per q̄s intelligi poſſunt ſupbia tpalis & corpalis vita.Hęc eñ ꝓ ꝓximi ſalute ſunt exponenda.Sed qa mali nolūt acqeſcere v̄bis bonorum, Ideo ꝑcutiunť priò cæcitate per obſtinationem.Et ſcđò,igne & ſulphure ꝑ æternam damnationem.Apoca.xxj.b.Pars illorum in ſtagno ignis & ſulphuris.Diciť autē ipſi Lot,per quē figuratur iuſtus: * Noli reſpicere

Moralit.

contra vitam iuſti nullum reprehenſionis aditū inueniunt, percuſsi
A cęcitate quaſi domum circũeunt, quia inuidẽtes facta & dicta perſcrutantur. Sed quia de vita iuſti fortis & laudabilis actio vbiq; obuiat, errantes parietem palpant. a Percuſſeruntq; cæcitate. Auguſtinus. Grecæ ἀορασία, id eſt auidentia, ſi poſsit dici, quę faciat non videri, non omnia ſed quòd non eſt opus. Quomodo enim deficerent quærendo hoſtium, ſi cæcitate percuſſi eſſent, vt nihil viderent. Sua enim calamitate turbati, nihil vlterius requirerent. Hac aoraſia percuſsi erãt, quibliſeum quærebant, & qui Chriſtum poſt reſurre-
Hiſtorice ctionem cum ipſo ambulantes non cognoſcebant. b ℭEgreſſus itaq; Lot & ce-
✱ Viri. tera. Hieronimus. In ſequentibus filiæ Lot virgines fuiſſe leguntur: Et ipſe ad Sodomitas dixit: Ecce duæ filiæ meæ, quę non cognouerunt virum &c. Nunc autẽ
Myſtice. dicitur habuiſſe generos. Sed quidam ar-
Acceptu bitrantur eas, quæ viros habuerunt in So-
ri erant, domis periſſe, & quæ virgines erant cum
lxx. Acce- patre exiſſe. Sed hebraica veritas habet:
perant. Egreſſus eſt Lot, Et locutus eſt ad ſponſos, qui accepturi erant filias eius. Virgines ergo filiæ necdum fuerant matrimonio copulatæ. ℭCumq; eſſet mane & cetera. Iſidorus. Lot frater Abrahã iuſtus & hoſpitalis, in Sodomis ſignificat corpus Chriſti, qḋ in omnibus ſanctis inter impios gemit quorum factis non conſentit, & à quorum permixtione liberabitur in fine ſæculi illis damnatis ſupplicio ignis æterni
oralit. d ℭIn monte. Stra Mons altitudinem virtutum ſignificat, ad quam angelus hortatur, ſecundum illud Marc. x.
Nota ppe- Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia
tuò. quæ habes &c. Qui verò viderit ſe nõ poſ
eum, Lot, ſe conſcendere, melius eſt vt in Segor id eſt
B in paruula remaneat, contentus laicali & cõ
Scelere, muni vita, quàm montẽ virtutis arripiat, &
vel puni- ad ſæcularia redeat. Virginitas altus mons
tione. eſt ad quam angelus hortatur. Si quis videt
Diſſimu- ſe non poſſe conſcendere, maneat in Se-
lante, tar- gor, id eſt in legitimo coniugio, quia melius
dante. eſt mediocri bono vti, q; per abrupta libidinis præcipitari. Vñ.j. Cor. vij. a. Propter fornicationem vnuſquiſq; vxorem habeat. Nec poſſum in montẽ, ſcilicet perturbatus non credebat domino, quę in angelis agnoſcebat, ſicut perturbatus filias proſtituebat.
Allegori e ℭEſt ciuitas hæc &c. Iſido. So-
ce. doma interpretatur cęcitas, & exprimit mũ-
Ibiq; & fa- dana deſyderia. Altitudo montium ſpecu-
ctum eſt cũ latio perfectorũ. Sed quia multi, mũdi illece-
eduxiſſent bras fugiunt, tamen in actione poſiti contẽ-
eos foras. plationis apicem ſubire nequeũt. Exiuit Lot à Sodomis, ſed ad montana non peruenit.
Dñe mi, Vnde Lot ait. Eſt ciuitas hæc &c. Iuxta
dñi mei. dicitur, & tamen ad ſalutem tuta, quia actiua vita nec à mundi curis ex toto diſcreta, nec à gaudio eternę ſalutis ẽ aliena. f ℭAd quam poſ. &c. Qui ad contemplatiuam aſcendere non ſufficiunt, ad actiuam vitam confugiunt in qua ſaluantur. Grego. mo-
Moralit. ral. Arentẽ Sodomam fugere eſt incendia carnis declinare. Altitudo montium mundi contemptur. Vel in monte ſunt qui carnali copulæ inhærent, ſed niſi cura ſuſcipiendæ prolis, nulla ſoluuntur voluptate carnis. Sed quia multi carnis ſcelera deſerunt, nec tamen in coniugio carnis poſiti, vſus ſolummodo

a ſeruntq; oſtium, & eos, qui foris a
a ℭAuidentia.
erant, percuſſerunt cęcitatẽ à mi
a ℭIta ut in iuſto nihil reprehenſibile uiderent.
nimo uſq; ad maximum, ità ut oſtium inuenire non poſſent.
a ℭCætera uidebant
Dixerũt autem ✱ ad Lot: Habes hic tuorum quempiã gene- b c
a ℭFamiliares Lot, meritò eius poſſent ſaluari, ſi uoluiſſent cum eo a malis longè fieri.
rũ aut filios, aut filias? Omnes, qui tui ſunt, educ de urbe hac. Delebimus enim locum iſtum,
a ℭQuaſi plus ualuit apud eos malum inolitum, q; bonum inſolitum.
eò q; increuerit clamor eorum coram domino, qui miſit nos
b ut perdamus illos. † Egreſſus itaq; Lot, locutus eſt ad generos ſuos, qui accepturi erant filias eius, & dixit: Surgite, egredimini de loco iſto, quia delebit dominus ciuitatem hanc. Et uiſus d
a ℭQuos prauæ conſuetudinis amor ligauerat.
eſt eis quaſi ludẽs loqui. Cumq; e
a ℭQuia opus lucis eſt a malis recedere.
e eſſet mane, cogebãt eum angeli, f dicentes: Surge, & tolle uxorem tuam, & duas filias quas habet, ne & tu pariter pereas in ſcele-
a ℭQui aliquo affectu carnali malorum conſortium exire diſſimulat, crebra bonorum admonitione cogendi ſunt, ne bonos mores corrumpant exempla malorum.
re ciuitatis. † Diſsimulante illo g apprehenderunt manum eius, & manum uxoris ac duarum filiarum eius, eo q; parceret dominus illi, & eduxerunt eum, poſueruntq; extra ciuitatem, ibiq; locuti ſunt ad eum dicentes, Sal h
a ℭNe redeas ad Sodomam. b ℭQuia nemo mittens manum in aratrũ & reſpiciens retrò, aptus eſt regno dei.
ua animam tuam. Noli reſpice- i
a ℭSicut ſodomitę in cætera fuge uitia.
re poſt tergum, nec ſtes in omni k
a ℭCulmine uirtutum.
circa regione, ſed in mõte ſal- l
uum te fac, ne & tu ſimul pereas. Dixitq; Lot ad eos: Quęſo domine mi, quia inuenit ſeru⁹ tuus m
gratiam coram te, & magnificaſti † gloriam & miſericordiam tuam, quam feciſti mecum, ut ſaluares animam meam, nec
a ℭNecdum ſe perfectioni uirtutum idoneum ſentiebat.
b ℭSi cœpero: ſcilicet quę ferre non poſſum.
d poſſum in monte ſaluari, ẽ n forte apprehendat me malum & o
a ℭSegor quę ſic uocata eſt, ex quo Lot dixit. Eſt ciuitas parua.
e moriar. Eſt ciuitas † hæc iuxta, ad quã poſſum fugere, parua, &
f

Nicolaus de Lyra.

Cęcitas. a ℭEt eos &c. Non taliter qḋ nihil viderent, ſed quia non videbant ea q̃ q̃rebãt & volebant videre, & vocatur talis cęcitas ἀορασία, capiendo pro ἀκρισία, quod eſt priuatio iudicij. C
Eodem modo percuſſi fuerunt illi qui quærebant Heliſeum vt habetur. iiij. Regum ſexto. b ℭDixerunt aũt ad Lot. Reuelantes ei quòd eſſent angeli miſſi ad deſtruendum ciuitatem propter populi iniquitatem. c ℭHabes hic &c. Et hoc dicunt hebrei quòd Lot habebat duas filias maritatas in ciuitate, quarum filij hic filij Lot vo- Sap. 19. c.
cantur. Sed hoc non videtur verum, quia infrà dicitur qḋ Lot iuit ad generos ſuos, q accepturi erant filias ſuas, vt ſaluaret eos, & Deus eripit
multo forti⁹ ſi habuiſſet in ciuitate filias ma Lot à So-
ritatas & nepotes, citius iuiſſet ad ſaluandũ domitis ꝗ
eos, cætera patent vſq; ibi: d ℭEt viſus rum pdicit
& cætera. id eſt irriſoriè. Volebat enim ſubuerſio-
dominus quòd perirent cum aliis, per iſtos nem.
deſignant̃ perſi & in peccatis obſtinati, qui quando audiũt cõminationes de diſtrictione iudicij futuri reputant quaſi ridiculum. e ℭCumq; eſſet mane. Tota enim nocte fuerat deprecatus in oratione pro populi liberatione. f ℭCogebãt eũ angeli. Volentes diuinũ mãdatũ exeq. g ℭDiſſimulante illo ap. Quia ſemper retarda †4. re. 6. d.
bat quęrens miſericordiam dei ſup populũ. 27. q. 2. c.
Sequitur. h ℭSalua animam tuam. egreſſus. &
Ac ſi dicerent: Sufficiat tibi ſaluare vitã tuã, c. priuſq;.
& illorum qui tecum ſunt. i ℭNoli re- Lot ridet
ſpicere &c. Per inordinatum affectũ ad à generis
ea quę remanẽt in ciuitate, quia hoc eſſet cõ ſuis.
tra diuinã iuſtitiã, quã tibi annunciauimus. Egredi, co-
k ℭNec ſtes &c. Quia venerant ad ſub- git ipſum
uertendum cũ Sodoma quatuor alias ciuita Lot deus.
tes, & etiam ſpacium intermediũ. l ℭSed D
in monte &c. Hebręi dicunt In mõte, id eſt prope Abraham, eo qḋ eius ꝓcibus Lot ſaluabatur, Alij expoſitores dicunt: In monte propinquo ciuitati Sodomę, quia domi- Sap. 10. a.
nus volebat deſtruere vallem in qua erant ꝓdictæ ciuitates. m ℭDixitq; Lot &c. Licet enim loqueretur duobus angelis: tamen direxit ſermonem ſuum ad illum qui venerat ad ſaluandũ ipm. n ℭNec poſſum in monte ſaluari. ſecundũ expoſitionem hebręorum. In mõte: id eſt, ꝓpe Abraham qui tunc manebat in monte, magis tamen remoto à Sodoma q; mõs ille de quo loquuntur alij expoſitores, timebat em̃ al's † locut⁹
Lot ſecundum expoſitores hebræorum, ne eſt domin⁹
ſi veniret iuxta Abrahã qui erat ſanct⁹: eius ad eũ: Sal-
imperfectio magis appareret & à deo puni- ua.
retur, qui tamen de Sodomis ſaluabatur, in quorum comparatione iuſtus erat. Simile habetur tertij Regum decimoſeptimo b. de muliere ſareptana, quæ dixit ad Heliam: Ingreſſus eſt ad me, vt memorarẽtur iniquitates meę, & interficeres filium meum. Alij expoſitores dicunt, quòd Lot dixit al's nõ habet
hoc, eo quòd mons ille propinquus erat † gl'iam &
Sodomæ, & timebat ne ſubuerſa ciuitate mons rueret. Vel quia erat ſenex, timebat ne frigus ipſum apprehenderet ibi & infirmaretur. Et ideo petit ꝓ alio loco. o ℭEſt ciuitas hæc iuxta: ad quam poſſum fugere & cætera. Ac ſi dicat: Modicus eſt ibi populus, & per conſequens iniquitates eius non ſunt tantæ ſicut aliarum quatuor, propter quod facilius poteſt parci illi ciuitati.

Et ſaluabor

✱ i ℭNoli reſpicere poſt tergum. Quia damnatis non eſt compatiendum: ſed magis de diuina iuſtitia congaudendum. Pſalmus quinquageſimoſeptimo. b. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, manus al's † hic.
ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Circa ſecundum ſcilicet ſalutem ipſius Lot dicitur.

l iij ✱ Aſcendit aũt

ſolūmodo debiti iura conſeruāt. Exijt Lot de Sodomis, ſed nō mox
E ad mōtana puenit, quia dānabilis vita relinquitur, ſed adhuc celſitudo cōiugalis continentiā ſubtiliter non tenetur. Eſt in medio Segor quę fugientē infirmū ſaluet, quia cum per incontinentiā miſcentur cōiuges, lapſus ſcelerū fugiūt, & cum venia ſaluanť. & quaſi paruam ciuitatē inueniunt, in qua ab ignibus defendentur: quia cōiugalis vita nō virtutibus mira ē: ſed tm̄ à ſuppliciis ſecura. Vnde: Eſt ciuitas hæc &c̄. Vitā ſuam coniuges: qſi in parua ciuitate cuſtodiunt quādo pro ſe aſſiduis orationib⁹ intercedūt. Vnde ad Lot dicitur. a ℭ Ecce etiam in hoc ſuſce.

Sodomorū interrit⁹. Iſaię.13.d. Ieremi.50.f. Eze.16.f. Oſe.11.c. Amos.4.d Luc̄ 17.f. Iudę.1.c.

preces tuas, quia cū deo ratio fundiť, talis vita cōiugij non dānatur. Vñ.1.Cor.vij. a. Nolite fraudare inuicē &c̄. b ℭ Igitur dn̄s pluit ſuper &c. Grego. Sulphur, fœtor carnis, Ignis ardor carnalis deſyderij, cum dominus carnis ſcelera punire decreuiſſet, qualitate vltionis innotuit macula criminis. Sulphur enim fœtet, ignis ardet, qui ergo ad peruerſa deſyderia carnis fœtore arſerant, iure ſulphure & igne perierūt:

Sapiē.10.a.

vt ex iuſta pœna dicerent, quòd iniuſto deſyderio feciſſent. ℭ Strab. Notandum quia primos peccatores aqua diluuij exterminauit, qui ſimiliter offenderant deum cō cupiſcentia carnis. Sodomitæ verò grauiori ſupplicio ignis, ſcilicet & ſulphuris diluuio perierunt. Licet em̄ illi menſurā excederent, quaſi naturaliter peccabāt, Iſti vͦ contra naturam, ideo grauiſsimi ſupplicij exemplo dānati ſunt. c ℭ vniuerſos habita. Alchu. Infantes cum parentibus in Sodomis cremati ſunt, ne poſſet aduerti impiiſſimum facinus Sodomitarum ſi de origine eorum aliquod remaneret veſtigium. Et promiſſum eſt illis, ne diu videntes ſequerentur exēpla patrū, & grauius punirentur. Parentes quoq; tam pro ſe q̄ pro eis rei ſunt. Mors em̄ filiorum crimē eſt parentum. Ideo futuri ſunt accuſatores eorū. Eſt etiam qualecunq; beneficiū, nō reū eſſe q gloriosus non eſt, prodeſt em̄ pauperē non eſſe, qui rex eſſe non poteſt. d ℭ Reſpicienſq; vxor eius. Iſid. Vxor, eorū genus figurat, qui gratia vocati retrò aſpiciūt & ad ea quę reliquerat redire contendūt. de qbus diciť Luc̄.ix.g. Nemo ponens manum in aratro & reſpiciens retrò, aptus eſt regno dei. Ideo prohibetur illis retrò aſpicere. In quo oſtenditur nō eſſe redeundum adveterem vitam, his qui per gratiam, ſunt regenerati, ſi vltimum cupiunt euadere incendium, vxor retroſpiciens in ſalem verſa eſt, exemplum facta ſcilicet & condimentum vnde alij ſaliantur: Vnde Chriſtus ait Luc.xvij.g. Mementote vxoris Lot, vt nos ſcilicet tanq; ſale cōdiret, ne negligētes eſſemus, ſed prudenter caueremus. e ℭ Cū enim ſubuerteret. Innuit ſcriptura magis meritis Abrahæ deum liberaſſe Lot, vt intelligamus iuſtum eſſe dictum, quodammodo. Maximè, quia colebat vnum verūq; deum, & comparatione Sodomorum, inter quos viuens ad ſimile ſcelus flecti non potuit. f ℭ Recordatus eſt A. Patet meritis Abrahæ Lot fuiſſe liberatum, quem ſcriptura appellat iuſtum. Et ſciendum, quia iuſtus erat, non ſicut Abraham ſed comparatione Sodomitarum. g ℭ Aſcenditq; & cætera. Sic coniugati de humilitate actiuæ vitæ, aliquando aſcendunt ad altitudinem contemplatiuæ. ℭ Aſcenditq; Lot de Segor & cætera. Hiro. Quęriť cū primū montis fugæ Segor prætulerit, & eam in qua habitaret, liberari voluerit. Rurſus de Segor ad montem tranſierit. Reſpōdebim⁹, veram eſſe hebręorum de Segor coniecturam, quòd frequenter terræmotu obruta, primūbale, & poſt Saliſa dicta ſit. Timueritq; Lot dicens: Si cæteris ſtantibus iſta ſæpe ſubuerſa eſt, quantomagis in communi ruina non poterit liberari? & hanc occaſionem infidelitatis cauſam inceſtus fuiſſe

25.q.5.quid ergo.1.q.4. c. Eccl'ia. §. itē Dauid. 24.q.3.§.in pri. 32.q.7. flagitia.42. diſ. §.1. De pe.diſ.3. c. ſunt plures. §. authoritas. de exceſ. pla.c.clerici

Myſtice.

F

Vxor Lot in ſtatuā ſalis vͦſa. Lu. 17.g.

Supra.18.a Propter Abrahā liberatus eſt Lot.

†40.diſt.c. q̄libet.32. q.4.c. dixit Sara.

Iuſtitia Lot

Lot timid⁹ egreditur Segor.

Segor.

Quæſtio.

ſtus fuiſſe. Qui enim cæteras viderat ſubrui, & hanc ſtare, ſeq; dei auxilio erutū. de eo q̄ ſibi cōceſſum audierat, ambigere nō debuit. G

a ❡ Hoc eſt, non ſufficit inbecillitati meæ ad uitam.

ſaluabor in ea. Nūquid non a
modica eſt, & uiuet anima mea?

a ❡ Quaſi: Qui poteſt capere capiat.

a Dixitq; ad eum. Eccē etiam in

a ❡ Id eſt acquieſco precibus tuis.

hoc ſuſcēpi preces tuas, ut non
ſubuertam urbem, pro qua lo-
cutus es. Feſtina & ſaluare ibi, b
quia non potero facere quicq;, c
donec ingrediaris illuc. Idcir- d
co uocatū eſt nomen urbis illius

a ❡ i. parua. b ❡ Quia corrupta ciuitas ſub luce dānata eſt.

Segōr. † Sōl egreſſus eſt ſuper

a ❡ Fugiens incendia Sodomæ.

terram, & Lōt ingreſſus eſt Se-
b gor. † Igitur dominus pluit ſup e
Sodomam & Gomorham,

a ❡ Putorem. b ❡ Vt terra in ęternū areſceret, non ſicut poſt diluuium uireſceret. c ❡ Diuino iudicio, quia putore & ardore luxuriæ computruerunt.

Sūlphur & ignēm à dominō de f

a ❡ Quia clamor peccati eorum aſcenderat in cœlum.

cœlō, & ſubuertit ciuitates has g

a ❡ Que ſimilia faciebat.

& omnen circa regiōnem, uni-
c uerſos habitatores urbium, &

a ❡ Quibus delectati fuerant.

d cuncta terræ uirentiā. † Reſpi- h

a ❡ Quaſi mente reuerſa, ut fatuos hoc exemplo condiret.

cienſq; uxor eius poſt ſe, uērſa

a ❡ Codimentum fidelium, pœna impij, eruditio iuſti.

eſt in ſtatuam ſalis, Abrahām i k
autem conſurgens mane, ubi
ſteterat prius cum domino, im-
tuitus eſt Sodomam & Gomo-
rham, & uniuerſam terram re-

a ❡ Per reliquias conbuſtionis imprimitur nobis memoria ſubuerſionis, ad exemplum correctionis.

gionis illius, uiditq; aſcēnden- l
e tem fauillām de terra quaſi for-
nacis fumum. Cum enim ſub-
uerteret domin⁹ ciuitates regio-
f nis illius, recordatus eſt Abra-
hæ, & liberauit Lot de ſubuer- m
ſione urbium, in quibus habita-
g uerat. † Aſcenditq; Lot de Se- n

a ❡ In quem prius monente domino aſcendere noluit.

gor, & māſit ī mōnte, duę quoq; †
filiæ eius cum eo. Timuerat em̄ †
manere in Segor. Et manſit in
ſpelūca ipſe & duæ filię ei⁹ cū eo.

Nicolaus de Lyra.

Dixitq;

a Et ſaluabor in ea, qđ etiam conceſſum eſt ei. Sequitur. b ℭ Feſtina & ſaluare & cætera. ſicuti petiſti. c ℭ Quia non & cętera. Hoc autem dixit angelus, qui erat miſſus ad ſubuertendum. Sciebat enim voluntatem domini de liberatione Lot, contra quam venire non poterat, nec volebat. d ℭ Idcirco & cætera. id eſt parua: propter verbum Lot, qui dixerat: Nūquid non modica eſt &c̄. Sequitur. e ℭ Igitur dominus pluit. Hic ponitur ſubuerſiōis executio, & quia pœna debet correſpōdere peccato. Ideo ſubdiť. f ℭ Sulphur & ignem. Ignis enim ſulphureus habet ardorem & fœtorem ad ſignificandum vitium Sodomorum, cuiuſmodi eſt vitium contra naturam, qđ fœtet vilitate, & ardet concupiſcentiæ feruore. g ℭ Et ſubuertit ci. & cætera. per miniſterium angeli. Dicunt enim hebræi, quòd illæ quatuor ciuitates erant ſituatæ ſuper rupem vnam, & angelus ſubuertit rupem illam, & per conſequens ciuitates deſuper ſituatas. Alij expoſitores dicunt: Subuertit. id eſt deſtruxit igne ſulphureo pdicto. h ℭ Reſpicienſq; &c. inordinato affectu contra præceptum angeli. i ℭ Verſa eſt &c. Dicunt autem hebræi, quòd hoc fuit quia nocte pcedēti peccauerat in ſale, vt ſic pœna correſponderet peccato. pœnitenti enim Lot pro cōdimento cibi angelorū quos homines credebat, ipſa renuit apportare, quia ſecundum modum Sodomorum, inter quos habitabat, affectum ad hoſpites non habebat. Noſtri autem expoſitores dicunt qđ factū ſit in figura. Sal enim condimentū eſt ciborū, & iō vxor Lot reſpiciēs retrò vͦſa eſt ī ſtatuā ſalis, qa punitio ei⁹ dat cōdimētū ſapiētiæ pœnitentib⁹, ne ad priſtina pctā reuertanť, ppter qđ & ipſe dn̄s dixit Luc̄.xvij.g. Memores eſtote vxoris Lot. Et iſta expoſitio licet myſtica videať, pōt tn̄ dici literalis, pphetę em̄ ſancti q pphetabāt ſpū dn̄i, aliqn̄ pphetabāt verbis: Sicut Hieremias deſtructionē pdixit ciuitatis hierlm̄, Hie.xxxv.d. Aliqn̄ em̄ pphetabāt factis ſic̄ idē Hieremias poſuit cathenas ligneas in collo ſuo. Hier.xxvij.a. ad deſignādum q̄ ſic ducerenť cathenati ī Babylonē. Et eodē mō dicēdum qđ ipe dn̄s cuius ſpū locuti ſunt prophetę, aliqn̄ inſinuat futura vͦbis, vt patet q̄ſi innumerabilibus exemplis in ſcriptura, aliqn̄ factis ſicut in hoc loco de vxore Lot, & in plurib⁹ aliis. k ℭ Abrahā au. &c. mot⁹ pietate vt videret qd factū eēt circa regionē illā, p qua die pcedēti dn̄m rogauerat. l Viditq; aſ. &c. i. q̄ſi fornacis in q̄ coquuntur lapides pro calce facienda. Sequiť. m ℭ Recorda. ē &c. Ex q̄ patet q̄ Lot nō ſolū fuit liberat⁹ p iuſtitia ſua, ſed principaliter p pcib⁹ Abrahę. n ℭ Aſcēditq; &c. Hic cōſequēter deſcribiť inceſt⁹ ipi⁹ Lot vidēs em̄ ciuitates q̄tuor q̄ erāt in valle ſubuerſas, vidēs etiā mōtē de cuiu⁹ ſubuerſione timuerat, timuit ne Segor q̄ erat in valle ſubuertereť. iō aſcendit in mōtem cū duab⁹ filiab⁹ ſuis. Ciuitas etiā Segor poſt eius receſſum ſubuerſa eſt, ſicut propter eum fuerat ſaluata ad tempus.

Preces tuas, faciem tuā. heb. p exaudiui te. † Eſa.13.d. Hiere.50.f.

Pctm̄ vxoris Lot.

H

† Lu.17.g.

† 35. diſt.c. ſexta die.15. q.1.c. iebriauerūt. 40. diſt. q̄libet.

Fauillā, fumum.

Dixitq;

* n ℭ Aſcēditq; Lot. Quia picul̄ū etiā viro iuſto eſt manere ppe locū pctōrū, ne patiať in aīa vł in corpe ppter vicinitatē eorū ſic̄ Sup.xiiij.b. dictū eſt de iſto Lot q̄ fuit capt⁹ à Codorlaomor occaſione Sodomorū. † Et māſit in mō. ſ. iuſtitię, de q̄ dicitur Pſal.xxxv.b. Iuſtitia tua ſicut mōtes dei. † ℭ Timuerat em̄ ma. in ſe. Timēdū eſt em̄ viro iuſto ne cadat à iuſtitia ex malorū cōſor

Moralit.

* tio. Circa

a Dixitq́ maior ad minorē: † Pa- a
ter noſter ſenex eſt, & nullus ui- b
rorum remãſit in terra, qui poſ-
ſit ingredi ad nos iuxta morem
b uniuerſæ terræ. Veni, inebrie- c
mus eum uino, dormiamuſq́
cum eo, ut ſeruare poſsimus ex
c patre noſtro ſemen. Dederunt
a ❡ Quem Sodoma non uicit, uina uicerunt.
itaq; pãtri ſuo bibere uinum no
a ❡ Sicut Lot in Sodomis iuſtus in monte peccauit, ſic quidam ſeculares inter malos ſtatum rectitudinis tenent, cum uero ad altitudinem uitæ aſcendunt negligentiores facti grauiter peccant.
cte illa. Et ingrẽſſa eſt maior,
dormiuitq́ cum patre. At ille d
non ſenſit, nec quando accubuit e
filia, nec quando ſurrexit. Alte- f
ra quoq; die dixit maior ad mi-
norem: Ecce dormiui heri cum
patre meo, demus ei bibere ui-
num etiã hac nocte, & dormies
cum eo, ut ſaluemus ſemẽ de pa
tre noſtro. Dederunt & illa no-
cte patri † uinum. Ingreſſaq́ mi
nor filia dormiuit cum eo. Et
nec tunc quidem ſenſit quando
d concubuerit, uel quando illa
1 ſurrexit. Conceperũt ergo duę
a ❡ Tales fructus parit deſidioſum ocium.
filiæ Lot de patre ſuo. Pẽpe- g
ritq́ maior filium, & uocauit
a ❡ Quia interpretatur ex patre, & ſignificat abutentes lege, quibus dicitur: Vos ex patre diabolo eſtis. Ioannis octauo. f.
nomen eius Mõab. Ipſe eſt pa-
ter Moabitarum uſq; in præ-
ſentem diem. Minor quoq; pe- h
perit filium, & uocauit nomen
a ❡ Qui iterpretatur filius populi mei, & ſignificat hæreticos de quibus dicitur pri. Ioannis ſecundo. c. Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis.
eius Ammõn, id eſt filius po-
puli mei. Ipſe eſt pater Ammo-
nitarum uſq; hodie.

Margin: als † ſuo bibere. — 1 Surrexerit.

A a ❡ Dixitq; maior ad minorē &c. Hiero. Quod pro ex-
Pctm̄ Lot. cuſatione dicitur filiarū, quia genus humanum defeciſſe putauerūt, ideoq; cum patre accubuerūt. Non aūt excuſat patrem quod ſequitur, & neſciuit q dormiſſent cū eo, appungunt enim deſuper Hebræi obelo, quaſi ſuperfluū, quaſi incredibile ſit: quia rerum natura non capiat coire quempiam neſcientem.

Strab. Lot inexcuſabilis eſt primò quia angelo nō credidit, deinde q̄a inebriatus eſt, & fuit peccatū cauſa peccati. ❡ Hiero. Sic praua ſuggeſtio & delectatio, vt inceſtę mulieres inſidiant̄ cōtinentibus, vt accepta occaſione torpentes vino fallaciæ imbuant, & ã ſtatu rectitudinis quaſi ignorātes deiiciāt. b ❡ Veni inebriemus &c. Alchui. Didicerant duæ filiæ Lot cōſummationem mundi futuram p̄ ignem. Sed tanq̄ puellæ non perfectæ neq; ſciebant qd̄ Sodomitis igne vaſtatis, multum ſpacium integrum remaneret, & ſuſpicatæ ſunt tale aliquid factum quale in tēporibus Noë audierant, & ad reparandum genus humanum ſuperſtites ſe eſſe cum patre. Et q̄uis grande crimē concubitus patris, grauior videbat̄ impietas, ſi ſeruata caſtitate ſpem poſteritatis delerent. Ideo cōſilium ineunt, & patris mœſtitiam vel rigorem vino molliunt, & ſingulis ſingulę noctibus ſuſcipiunt ab ignorante conceptum, nec repetunt. c ❡ Dederūt
Moralit̄. &c. Iſido. Lot in hoc loco legem ſignificat, quia quidam ex illa procreati & ſub illa poſiti malè intelligendo quodā modo ſe inebriāt, eaq; non legitimè vtendo: infidelitatis opera pariunt. Bona eſt em̄ lex ſi quis ea
Ethymo. legitimè vtat̄. d ❡ Conceperūt er. &c. Hiero. מואב Moab interpretat̄ ex patre & totū nomē etymologiam habet. Ammō
B verò, cuius quaſi cā nōis reddit̄, filius generis mei, ſiue vt melius eſt in hebræo בן עמי benammi, id eſt filius populi mei, ſic deriuat̄ vt ex parte ſenſus nōis ex parte ipſe ſit ſermo. Ammon em̄ à quo ammonitæ vocat̄ populus meus.

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Dixitq; ma. &c. Ac ſi diceret cito in eo deficietur virtus generandi, vel forſitan morietur. b ❡ Et nullus &c. Credebant enim, q ſicut per diluuium oēs mortui fuerāt excepto Noë, & qui cum eo erant in arca, ita mortui eſſent oēs generaliter per prædictum incendiū, maximè quia audierant à patre mūdū periturum incēdio
Ammon benāmi, id eſt filius populi mei. in futuro ſicut perierat p̄ diluuium de p̄terito, & ideo habuerunt piā intentionē .ſ. conſeruationem generis humani, licet malo modo ad hoc vellent venire .ſ. per inceſtū cū pa
Opinio q̄rūdam de vino Lot. tre, qd̄ fuit ſemper ilicitum & deteſtabile. c ❡ Veni inebriemus &c. Dicunt hebręi, qd̄ iſtud vinū factū eſt à deo in ſpelūca miraculoſè, vt per hoc fieret procreatio duorū pp̄lorū .ſ. Moabitarum & Ammonitarum. Sed hoc patet falſum, qd̄ deus faceret miraculū ad p̄creandū inceſtū. & iō aliter dicit̄, qd̄ in principio noctis angeli dixerūt Lot. & familiæ ſuæ q deſtruenda erat ciuitas, & q exirent: qd̄ patet ex p̄dictis, & tamen nō exierūt inde vſq; mane, & ſic per totā noctē ſe potuerūt ad exitū p̄parare. p̄pter qd̄ p̄babile eſt, qd̄ portauerūt ſecū victualia, quæ poterāt habere in promptu: inter quæ magis reputantur panis & vinum. Dicūt etiam aliq q filiæ Lot in illo vino miſcuerūt aliqua alia, q̄ habebant virtutem inebriādi, & prouocādi ad coitū ignorāte patre. Sequit̄: d ❡ At ille non ſenſit &c. Dicūt hebræi, & videtur verū, q impoſsibile eſt ipſum Lot cognouiſſe carnaliter mulierem, & maximè vir-
Quō Lot ignorauit eſſe filias. ginē: q̄les erant filię ſuę, vt ſuprà dictū eſt in hoc capitulo, & nō aduertere de cōcubitu cū muliere. & ideo dicunt qd̄ Lot euigilās de nocte bn̄ aduertit mulierē iuxta ſe, & q cognouit eā carnaliter, ſed qd̄ eſſet filia ſua forſitan ignorauerit, quia calefactus vino non recoluit q vxor ſua eſſet mortua, & ideo credebat ſe eſſe cū ea, ſed per hoc Lot totaliter nō excuſatur, quia in craſtino nō cauit ſibi de ſiſi & p̄pter p̄dicta ſcriptura nō dicit, q Lot non ſenſit, qñ cognouit mulierem

C uit mulierē vel filiam, ſed q nō ſenſit. e ❡ Qñ accubuit filia. i. qñ lectum intrauit cum eo. f ❡ Nec qñ ſurrexit. i. qñ exiuit lectum iuxta eū, q̄a ipſo dormiēte intrauit, & poſt impregnationē p̄re iterū dormiēte exiuit. & eodēmō dicendū eſt de alia filia. Et ſic
Filiæ Lot de ſeruādo ſemine conſultāt. patet lr̄a vſq; ibi. g ❡ Peperitq; m. &c. ex p̄re. Ex q̄ patet q ipſa inuerecūda fuit, quia turpitudinē quā operata fuerat cū patre, expoſuit & reuelauit in nomine filij oſtēdēs q ex p̄re ſuo cōceperat. h ❡ Minor quoq; peperit filiū &c. Iſta fuit honeſtior, q̄a in nomine filij ſui non exprimit̄ inceſt⁹ ei⁹, de populo em̄ ſuo poterat mulier cōcipere licitè, ſicut patet de Sara q̄ cōcepit de Abrahā q̄ erat auūcul⁹ eius.
† 4. diſ. c. q̄libet. 32. q. 4. c. dixit Sara. 35. diſt. c. ſexto die.

Moralit̄.
✱ tio. Circa tertiū .ſ. inceſtū Lot, q̄ ſignificat hoīem iuſtū. ſciendū q licet hō ſit iuſtus, aliqñ tn̄ diabolo p̄curāte, & deo p̄mittēte labit̄ in pctm̄, cui⁹ modus ſubditur cū dicit̄: c ❡ Veni inebriem⁹ eum vino: dormienſq; cum eo. Per duas filias Lot intelligitur tempalium abundantia & caro p̄pria (ſicut dictū eſt ſupra) hęc [aūt duo virū iuſtū aliqñ inebriant, ſicut .iij. Reg. xj. a, legimus de Salomone qui per diuitias & libidinē carnis ad idolatriā declinauit. Igitur ille qui fuerat iuſtus, ſic inebriat⁹ incurrit peccatum luxuriæ & auariciæ, qd̄ ſignificat̄ per generationē Moab & Ammō. Propter qd̄ in huius figura dicitur Deut. xxiij. a. Ammonites & moabites poſt decimā generationē non intrabunt in eccleſiam dei, id eſt nunq̄ intrabunt, quia luxurioſi & cupidi non ſunt in eccleſia promouendi.
Ebrietas. Crimē inceſtus Lot cū filiabus.
Luxurioſi & auari nō ſunt in eccleſia promouendi.

D

ADDITIO.

❡ In. c. xix. vbi dicit̄ in poſtilla: Ex quo patet qd̄ ad ſimplicem &c.

ADDITIO I.

❡ Notandum quòd angeli inuitati ab Abraham ad primam inuitationem acquieuerūt, vt patet ſuprà decimooctauo capitulo vbi ad primam petitionem Abrahæ, angeli dixerunt, fac vt locutus es, inuitati tamen à Lot non acquieuerunt niſi ad magnam inſtantiam, & quaſi compulſi, vnde dicit ibi: Compulit eos &c. Ex quo dicunt quidam hebræorum expoſitores, Et videtur rationabile, quòd ex hoc datur doctrina hominibus, vt cum inuitantur à viris magnæ authoritatis, non debent ſe retrahere, ſed acquieſcere ſtatim, propter eorum reuerentiam, ſicut angeli fecerunt Abrahæ, cum autem inuitentur ab hominibus mediocris ſeu modicæ authoritatis, non debent ſtatim acceptare inuitationem ſeu conuiuium, ſed aliqualiter ſe retrahere, ne leues videantur, ſicut angeli fecerunt cū Lot.
Moab. Nota doctrinam.
Ammon.

❡ In eodem capitulo decimonono vbi dicitur in poſtilla. Omnis populus ſimūl. Hyperbolica eſt locutio & cætera.

ADDITIO II.

❡ Iſte locus non videtur exponendus hyperbolicè: non enim dicitur hic ſolum, quod tota ciuitas ſeu viri ciuitatis vallauerunt domos Lot, ſed ſuper hoc addit à puero vſq; ad ſenem, & adhuc vltra dicit: Omnis populus ſil̄. vnde datur intelligi quod omnes fuerant ibi propriè loquendo, nec debet pro non veriſimili reputari, quòd populus valde numeroſus ſit circa vnam domum vel caſtrum, quia dato quòd non omnes ſint propè, ſed aliqui propè ſint, & aliqui remotè, omnes tamen ſint circa caſtrum qui longè vel propè circundant, & intendunt eū vallare, quę q̄dem cōſyderatio nō eſt in hoc loco ſine myſterio. Dixerat enim dominus Abrahę ſupra. xviij. c. Deſcendam, & videbo vtrū clamor &c. vbi deus lòquens more humano, vt dictū eſt, oſtendit qd̄ volebat ſe habere in hoc facto Sodomorū ad modum volētis aliq̄d expiri vel tentare, ſupra quod fuit conceſſum à deo, q ſi inuenti fuiſſent decē iuſti q nō delerent ur, vt ibidē. Nec autem in proſecutōe facti ſcriptura nos docet, quod nō ſolū erāt ibi decem iuſti, ſed nec

E vnus præter Lot:& ideo exprimit̃ in litera, ꝙ à puero vſq; ad ſenē omnis popul⁹ fuit in illo facinore. q. d. deus fideliter ſe habuit cum Abraham, quia nō exercuit vltionē ſuam in Sodomitis, donec ꝑ angelos ſuos repertū fuit, ꝙ oēs ſimul à puero vſq; ad ſenē nullis iuſtis cōueniebant in crimine. vnde Ambr. in li. de Abraham. Audi ſcripturam teſtificantē: Circūdederūt domū ab infante vſq; ad ſenem: totus populus penitus, nulla ætas erat culpæ immunis &c̃.

¶In eodem ca. xix. vbi dicitur in poſtilla: Sed hoc dictum nō videtur conſonum verbo ſaluatoris. Matthæi. xix. b. dicentis: Quōd ſi quis dimiſerit vxorem & aliam duxerit, mœchatur &c̃.

ADDITIO III.

¶In additione ſuper Matth. xix. de hac materia tractatur ſatis plenè & etiam infra. in Deute. xxiiij. a. domino cōcedēte tractabit̃. ibi em̄ ꝓprius eſt locus de hoc inquirēdus:& ideo ad pręſens relinquo.

REPLICA

Correctorij cōtra Burgen. In ca. xix. vbi poſtillator dicit eſſe hyperbole cum dicit̃: Omnis populus circumibat domū Lot &c̃. Burg. ſe opponit dicēs propriè deberet intelligi: quia omnes propè erant ibi, ſicut participes in crimine, & ſolus Lot iuſtus ibi repertus eſt, ſed huius Burgē. expoſitio ſimpliciter eſt falſa. Pueris em̄ p̄cepti nō capacibus ſecundū btm̄ Aug. xxj. de ciui. dei. c. xvj. illud facinus imputari nō pōt. Si em̄ propriè intelligi debet ſicut vult Burgen. mulieres ſunt de populo, & ſic oportuit omnes vtriuſq; ſexus adeſſe, immo vt vagientes in cunabulis, quia ſequitur in litera: ¶ Eos qui foris erant percuſſerunt cæcitate a minimo vſq; ad maximum. Eſt igitur hyperbole, & qđ dicitur à puero vſq; ad ſenem oportet accipi excluſiuè nō incluſiuè propter prędicta. Nec valet argumētum Burgen. quia ſolus Lot fuit iuſtus, igitur omnes alij fuiſſent ibi in obſidione, & ſic filię Lot & vxor eius cū aliis fuiſſent participes in crimine & ſocietate in obſidione, quod falſum eſt & contra literam. ſtat enim ibi neminem pręter Lot iuſtum fuiſſe & tamen in illo crimine non participaſſe: & illud beati Ambr. per Burgenſem allegatum, qđ ibi nulla ætas erat culpæ immunis, intelligi debet de ætate præcepti capace ſecundum beatū Aug. vt vbi ſuprà vel dicatur qđ loquitur de peccato orignali quo etiam oēs pueri vnius diei obnoxij fuerunt. G

GLOS. ORDI.

CAP. XX.

Quæſtio. Peregrinat̃ Abrahā in geraris.

PRofectus inde a ¶Cades. Fons iudicij. Sur. anguſtia qb⁹ figuratur patiētia. b ¶Dixitq; de Sara &c. Auguſt. Quęri ſolet quō in illa ętate Abrahā ꝓ Sarę pulchritudine periclitari timuerit. Sed formæ illius vis miranda eſt, q̄ adhuc amari poterat. ¶Iſid. Dixitq; de Sa. &c. Tacuit vxorē, dixit ſororem ne ipſe occideret̃, & illa captiua ab alienigenis poſſideretur, cert⁹ qđ à deo inuiolata ſeruaret̃, ſicut apud Pharaonem. Vnde Abimelech ſomno cōmonitus intactā reddidit. Abrahā xp̄m Sara ſignificat eccleſiam, q̄ in hac ꝑegrinatione inter alienigenas ſine macula viuit & ruga, in gloriam xp̄i viri ſui, cuius pulchritudo honor xp̄i, cuius pulchritudini reges offerunt munera ſicut Abimelech Sarę. Plus in ea admirans formę decus, qđ amare potuit, nō violare. Eſt em̄ eccl'ia xp̄i vxor in occulto, abſcōdito ꝗppe ſecreto inhęret aīa dei in v̄bo, vt ſint duo in carne vna, hic magni coniugij ſacramentū in xp̄o & in eccl'ia apoſtolus cōmēdat. regnū v̄ò terrenū ꝙ reges ſignificāt q nō ꝑmittunt̃ violare Sarā, nō expertū eſt eccl'iam eſſe cōiugē xp̄i, niſi cū violare tentauit. Diuino em̄ teſtimonio ꝑ fidē martyrū ceſſit, correptūq; in poſteriorib⁹ munere honorauit, quā i priorib⁹ corrūpere nō valuit. Qđ em̄ in vno rege prius & poſteri⁹ figuratum eſt, hoc in iſto regno vno prioribus & poſteriorib⁹ regib⁹ impletū ē. Cui⁹ vxor ſit eccl'ia occultat̃ alienigenis, non cuius ſoror: q̄a intellectu difficile eſt, quō aīa hūana v̄bo dei copulet̃ cū illo ☞ ſit deus

†22. q. 2. c. quæritur.

Myſtice. Rapit eius vxorē Abimelech.

F Deus ꝓtector obiurgat ipſum Abimelech

Oratio Abimelech

Cap. XX.

PRofectus inde a Abraham in tẽrram auſtralem, habitauit inter a cādes & b Sūr, & peregrinatus eſt b †in Gerāris. † Dixitq; * de Sara uxore ſua, ſoror mea eſt. c Miſit ergo Abimelech rex Gerare, & tulit eam. Vēnit autem deus d ad Abimelech per ſomnium nocte, & ait illi: En morieris † propter mulierē quam tuliſti, habet enim uirū. Abimelech uerò non tetigerat eam, & ait: Domine, nūm gentem ignorantem iu† ſtam interficies? Nonne ipſe dixit mihi, ſoror mea eſt? & ipſa

a ¶Quę feruorem tribulationis ſignificat.

a ¶Vbi Moyſes produxit de petra aquam contradictionis. ¶Cades, fons iudicij. b ¶Sur, anguſtia.

a ¶Terra paleſtinorum.

¶Dum habet homo quid faciat, non debet tentare deum.

¶Ex priori Pharaonis correctione certus erat, quia uiolari non poterat.

a ¶Quãuis Abraham humana ratione uſus, tamen totum ſe deo commiſit.

¶Ad monendo dixit ut caueat non affirmando.

¶Non putat ſe adulterium committere, uolens ſororē Abrahæ in coniugium ducere.

Nicolaus de Lyra.

CAP. XX.

Diuiſio.

PRofect⁹ inde Abrahā. Hic cōſequēter oſtēdit̃ qualiter Abraham vt ꝑficiēs ſe habuit ad ꝓpriā domū, & priò reſpectu vxoris. Scđò reſpectu ꝓlis, xxj. ca. Circa primū ſic ꝓcedit̃, q̄a circa vxorē Abrahę deſcribit̃ culpa ſublatiōis. Scđò pœna correptionis, ibi: Venit aūt deus ad Abimelech. Tertiò ſatisfactio trāſgreſſionis, ibi: Statimq; de nocte conſurgēs, & q̄rtò relaxatio punitionis ibi: Orāte aūt abrahā. Circa primū ſic dicit. a ¶Profect⁹ inde Abrahā. ſ. de loco manebat, nō multū lōgè à Sodoma. Et cā fuit (vt dicūt hebręi) q̄a diligebat multū hoſpitalitatē. ſubuerſis aūt q̄nq; ciuitatib⁹, & oī ꝓplo mortuo, null⁹ de illis ciuitatib⁹ remāſerat, q tranſiret vltrà ad domū Abrahæ, nec ex aliis locis veniebāt ad p̄dictas ciuitates ꝑ domū Abrahæ tranſeuntes, & ideo q̄a nō poterat exercere hoſpitalitatē trāſtulit ſe ad aliū locū, vbi vię eſſent freq̄ntatę, & ſic poſſet hoſpites recipe. b ¶Dixitq; de Sara &c. Cā hui⁹ infrà exponit̃. c ¶Miſit ergo &c. vt acciperet eā ſibi vxorē: ſed hoc videt̃ abſurdū q̄a reges nō accipiūt vxorē alienigenā, niſi ꝓpter magnā pulchritudinem, vel aptitudinem ad prolem vel propter vtrumq;. Sara autem iam erat nonagenaria & vetula, & deſierant in ea fieri muliebria, vt prædictum eſt capi. xviij. & ideo videbatur pulchra, nec conceptui apta. Dicunt igitur hebræi, qđ vſq; ad finem vitæ ſuæ remāſit in ea teneritudo carnis, & viuacitas coloris. Et ſimile habetur de Moyſe Deut̃. vltimo. c. cū eſſet centumuiginti annorum non caligauit oculus eius. In hebræo habetur: Non eſt obſcuratus color eius vel non emarcuit recentia eius, ſcilicet carnis & coloris eius. Et de Caleb dicitur Ioſue decimoquarto. c. quòd cum eſſet octogintaquinq; annorum Abrahā erat ita fortis ad bellandū & gradiendū, ſicut cū fuerat quadragintaquinq; annorum. Et eodem modo pōt hic dici de pulchritudine Sarai, & teneritudine carnis, ꝙ cōſeruatę ſūt à deo ꝓpter ei⁹ ſc̄titatē. Et licet hic exp̄ſſius in lr̄a, tn̄ ꝓbabiliter pōt trahi ex circūſtātia literę, p ſcilicet ex cōcupiſcētia regali ſup eā i tāta ætate. d ¶Venit aūt de. Hic cōſeq̄nter ꝑnit̃ pœna diuinę correptionis ſup Abimelech q̄a poſt ſublationē Sarę ſtatim īfirmat⁹ eſt, vt dicit Ioſephus, & deſperātib⁹ medicis dn̄s apparuit ſibi in viſione, dicens, quod non erant niſi propter Saram: & qđ etiam moreretur niſi eam redderet viro ſuo. & pa ret litera

Pulchritudo Saræ.

* Abrahā

Moraliter. a ¶Profect⁹ inde Abr. &c. Bon⁹ em̄ p̄lat⁹ (q ꝑ Abrahā ſignificat̃ tēdere debet ad ꝑfectionē charitatis, q̄ ꝑ auſtrū deſignat̃: eo ꝙ inde ꝓuenit feruor caloris. Iob. xxxvij. c. Nōne veſtimēta tua ſunt calida, cū ſupflata fuerit terra auſtro. b ¶Dixitq; de Sara vxore ſua ſo. mea. Vxor ꝑlati eſt ſua eccl'ia bona verò alicuius ꝓ ipō frequēter accipiunt̃, ſicut dicitur de aliquo talis deſtructus, eo qđ deſtructa ſunt bona eius, & ſic alicuius eccleſiæ bona poſſunt accipi ꝓ ipſa. Prælatus igit̃ vxorē ſuam dicit eſſe ſuā ſororē. i. alteri nubilē, quando bona eccleſiæ ſuæ paratus eſt charitatiuè cōmunicare. Sed cōtingit aliquādo ꝙ tyrannus eā rapit iniuſtè: qđ ſignificatur cum dicitur. † ¶Miſit ergo Abimelech &c. Sed quia tyrannus ex hoc meretur pœnam ideo ſubditur. † ¶En morieris. hoc enim dicit dominus tyranno per prędicatorem, vel ꝑ bonum cōfeſſorē, vel per ſyndęreſim remurmurantē malo. † ¶Num gentem &c. Nam tyrannus propter cōſuetudinē malā dicit ſe innocentē, allegans cauſam aliquam apparentē: ſicut. 1. Reg. xv. b. de præda Amalech male accepta, Saul excuſauit ſe per domini ſacrificia. Et in legēda ſanctorum Iohannis & Pauli dicitur, ꝙ Iulian⁹ apoſtata auferēs patrimonia Chriſtianis auariciam ſuā euāgelij teſtimonio colabora dicens: Chriſtus veſter dicit: Niſi quis renūciauerit omnibus quæ poſſidet, nō poteſt meus eſſe, diſcipulus. Sed quia tales aliquando reſtituunt, ſicut Conſtantinus qui fuerat eccleſię perſecutor. poſtea multa bona fecit eccl'ię, ſic̃. dicit̃ in legenda beati Syluestri: qđ ſignificat̃ per hoc, qđ Abimelech magna dona dedit Abrahę & Sarę, nam aliqua data ſunt eccleſiis, & aliqua earum prælatis.

Ignorātē & iuſtū, etiā iuſtum.

Moralit.

Iulian⁹ apoſtata.

Cōſtātinus

* Orante aūt

☞ ſit deus, hæc creatura. Scd'm hoc em̄ ſpōſus
A & ſponſa, vel vir & vxor. Qđ verò cogna-
tiōe fratres Chriſti ſint oēs ſancti, gratia diui
na nō conſanguinitate terrena, hoc eſt de pa
tre, nō de matre, & affabili⁹ dicit̃, & capaci⁹
† 23.q.4.c. nemo. audit̃. Inter ſe em̄ ſancti oēs ꝑ eādē gratiā fra
tres ſunt. Spōſus aūt cæterorū ſocietate null⁹
illorū eſt. Dicit̃ eccl'ia ſoror Chriſti, de patre
Cuſtodiui, prohibui. nō de matre: nec terrena gn̄atio quę euacua
tur, ſed gr̄ę cœleſtis q̄ æterna eſt cognatio
cōmendat̃, qua accepta mortales nō erimus,
ſed filij dei. Neq; em̄ hāc gr̄am de ſynagoga
matre Chriſti ſcd'm carnē, ſed de deo patre
percipimus. vn̄ Math. xxiij. a. nolite vocare
patrē ſup terrā. vn⁹ eſt em̄ pater veſter q in
cœlis eſt. a ℭDixitq; &c. Aug. Quod
dicit̃ Abimelech ꝓ Sara. Et peperci tibi ne
In deū peccare. peccares in me. aduertēdū eſt deū feciſſe, qn̄
admonuit vxorē eſſe Abrahæ, quā putabat
ſororē. Et notādū q̄ in deū peccat̃, cum talia
cōmittunt̃ quę putant hoīes: vel nō eſſe pec
cata vel leuia haberi, tanq; in carne peccata.
b ℭAlias aūt &c. Hiero. Quoniā in
Hiſtorice. hebręo habet̃ וְגַם ve gam id eſt etiā verè
ſoror mea eſt, filia patris mei, ſed nō filia ma
tris meę, & ſonat magis q̄ ſoror Abrahę
fuerit. In excuſationē dicimus, nondum tales
nuptias lege ꝓhibitas. c ℭFilia patris.
Alia trāſlatio aperti⁹ à patre & nō ex matre.
erat enim filia Aran fratris Abrahæ ſoror
Allegorice. Lot. e ℭTulit igit̃. Allego. Abrahā
ſignificat Chriſtū. Sara eccleſiā. Abrahā ho-
norat̃ propter Saræ pulchritudinē, & Chri
ſtus propter eccleſiā. vnde Pſal. lxvij. d. Mi-
rabilis deus in ſanctis ſuis. Habebat Sara vi
rum, ſed latebat. Habet eccleſia Chriſtū, qui
in ſæculo non videtur, in cœlo receptus.
d ℭPoſtq; autem eduxit &c. Poſtq;
ſermo dei repulſus eſt à Iudęa, omnes fideles
ſunt Chriſti fratres & ſorores: vnde Matth.
xij. d. Quicunq; fecerit voluntatē patris mei
qui in cœlis eſt ipſe frater meus & ſoror &
mater. f ℭVbicunq; itbi. &c. Qui
aliquādo terrore principū credere diſtulerāt
eiſdē iubentib⁹ ad eccleſiā, quę Chriſti ſoror
& vxor eſt, ſeſe cōtulerūt: & ꝑ oēs mūdi par
tes gloriā Chriſti & eccleſię dilatauerunt.
g ℭMille argenteos &c. Quaſi iocan
do loquit̃, quia illa dixit fratrē ſuum eſſe qui
marit⁹ erat, & hortat̃ vt in poſterū hoc me-
B minerit, ne deiceps ſimile improperiū depre
henſa incurrat. Mille argentei dant̃ Chriſto,
cū eloquio doctores mundi de gentili con-
* Propter me. uerſatiōe ad fidē Chriſti tenendā, & prædi-
candā aſſumuntur Millenari⁹ em̄ ex denario
quadratus, ſtabilē & ſolidam deſignat euan-
* Mea. gelicę prędicatiōis doctrinā. h ℭOrāte
autē. Orante filio patrē ſanat̃ infœcūditas
mundanorum & principum & ſubdito-
populorum.

ait: frater meus eſt? In ſimplici- a
a ❡Putans uerum eſſe quod dicebatur. b ❡Coniugij fidem conſeruare uolens, non concubinam quęrens.
tāte cordis mei, & mundiciā ma b
a nuum mearum feci hoc. Dixitq;
ad eum deus † Et ego ſcio q̄ ſim
plici corde feceris, & ideo cuſto
a ❡Peccantes in proximum in deum peccamus.
diui te, ne peccâres in me, & non c
a ❡Vt peruenires ad flagitium. b ❡Soluitur commiſſum cum reſtituitur amiſſum.
dimiſi ut tângeres eam. Nunc d
igitur redde uxorē uiro ſuo, qa
a ❡Futurorū præſagus. b ❡Vt dimittat̃ tibi illicita iniuria.
prôpheta eſt, & ôrabit pro te, & e f
uiues. Si aūt nolueris reddere, ſci
a ❡Quia peccatum incorrectum non remanebit inultum.
tō q̄ more morieris tu, & oīa
quę tua ſunt. Statimq; de nocte g
a ❡Viſione perterritus.
cōſurgēs abimelech uocauit oēs
a ❡Ne temerè uideretur repudiare coniugium.
ſeruos ſuos, & lôcut⁹ eſt uniuer-
ſa uerba hæc in auribus eorum.
Timuerūtq; oēs uiri ualdè. Vo-
cauit aūt Abimelech etiā Abra-
ham, & dixit ei: Quid feciſti no-
❡Quicquid hoc facto cōmiſit: in eū reflectit, qui ueritatē ſuppreſſit parū enim diſtat utrū facinus cōmittas, an admittas.
bis? Quid peccauim⁹ in te, quia
induxiſti ſuper me, & ſuper re-
gnum meum peccatum grāde?
Quę non debuiſti facere, feciſti
nobis. Rurſūq; † expoſtulās ait:
Quid uidiſti ut hoc faceres? Re- h
❡Quaſi noluit tentare deum.
ſpōdit Abraham: Cogitaui me- i
cum dicēs: Forſitan non eſt ti-
a ❡Sic Iudæi Chriſtum occiderunt propter eccleſiā quę eſt ſoror Chriſti, de patre cœleſti, non de patre terreſtri.
mor dei in loco iſto, êt interficiēt
b me propter uxorē meam. Aliâs
c aūt uerè ſoror mea eſt, filia p̄ris
mei, & non filia matris meæ, & k
d duxi eam uxorē. Poſtquàm aūt
eduxit me deus de domo patris
mei, dixi ad eā: Hanc miſericor-
diā facies mecū in omni loco ad
e quē ingrediemur, dicēs, * q̄ fra- l
a ❡Quia principes terræ pulchritudinē eccleſiæ dilexerūt, omnia quę habebant in obſequium Chriſti dederunt.
ter tu⁹ ſim. Tûlit igitur Abime- m
lech oues & boues, & ſeruos &
ancillas, et dedit Abrahā. Reddi
ditq; illi Sarā uxorē ſuam, & ait:
f Terra * corā uobis eſt, ubicūq;
tibi placuerit habita. Sarę aūt di
g xit: Ecce mile argēteos dedi fra- n
tri tuo: hoc erit tibi in uelamen o
oculorū ad oēs qui tecum ſunt,
& quocunq; perexeris, memē- p q
h to te r deprehēſam. Orāte autē r
Abrahā, ſanauit de⁹ Abimelech,
& uxorē, ancillaſq; eius, & pepe
rerūt. Cōcluſerat em̄ deus oēm
uuluā domus Abimelech, pro-
pter Saram uxorem Abrahæ.

Nicolaus de Lyra.

☞ tet lr̄a vſq; ibi. a ℭIn ſimplici. &c.
id eſt ignorās q̄ eſſet alligata viro. b ℭEt
mundicia &c. quia nō intendebā eam tā
Hoc, hic vel ipſe. gere niſi affectu maritali. Sequit̃. c ℭEt
nō dimiſi &c. affligendo te firmitate, ſic
Velamē id eſt maritus tuus reſpōdere poterit oībus q̄ ī tacta remanſeris. vt nō poſſes eam tangere. d ℭNunc
igitur red. vxo. vi. &c. ac ſi dicat: non
formides eā reddere, timens q̄ ipſe non reci
piat eam, vel q̄ eā odio habeat, eo q̄ fuerit
in domo tua, quia per ſpiritum prophetiæ
ſcit eam eſſe mundam, & q̄ eam non tetigi-
vt non fuerit neceſſe te erubeſcere. ſti. e ℭEt orabit pro te. quia ſanctus eſt
& deo acceptus. f ℭEt viues. id eſt cu-
raberis ab infirmitate. g ℭStatimq; de
nocte conſurgens. &c. Hic ponitur ſa
tiſfactio culpæ in hoc, q̄ Abimelech deo
obediuit

obediuit Saram ipſi Abrahę reddendo, & C
cum hoc ei munera offerendo: eo q̄ Saram
ſibi acceperat. non enim ſufficienter inquiſi
uit ſi eſſet alligata viro vel non: ideo pecca-
uit eam accipiendo, & patet litera vſq; ibi.
h ℭQuid vidiſti vt hoc fa. id eſt
quid mouit te ad dicendum de vxore tua q̄
eſſet tibi ſoror. l ℭReſpondit Abra-
ham &c. Et ideo celauit q̄ eſſet vxor ſua,
quouſq; ſciret conditionem illius populi. ti- Ne peccet Abimelech ſeruat de⁹.
mebat enim ne eſſent tales ſicut ægyptij: &
ideo ex eadem cauſa quę dicta eſt ibi ſcilicet
xij. ca. celauit Saram eſſe vxorem ſuam nec
expoſuit periculo ipſius caſtitatē. quia iam
expertus fuerat in ægypto, q̄ ipſa habebat
angelū ſuæ caſtitatis cuſtodē. & iterum hic
de nouo per ſpiritum propheticum ſciuit
eam nō eſſe tangendā, ſicut dictum eſt Abi-
melech: Redde vxorem viro ſuo, quia pro-
pheta eſt. & conſequenter excuſat ſe de men Propheta Abraham.
daico dicens. k ℭAlias autem &c. fi-
lia matris. Erat enim filia Aram fratris
ſui & per conſequens dicebatur filia Tharę
patris Abrahæ quia filij filiorum dicuntur
etiam filij auorum. Veruntamen, quia
Abraham & Aram non erant de eadem
matre, quia Thare habuit plures vxores,
ideo dicitur q̄ non erat filia matris Abrahę
attinebat enim ex parte patris ſui, & non at-
tinebat ſibi ex parte matris. Vnde & Lot,
qui in eodem gradu attinebat ipſi Abrahā,
vocatur frater eius ſupra. xiij. ca. Sequitur.
l ℭIn omni lo. ad quem ingre. qui Abimelech obiurgat ip̄m Abraham.
mihi erit ſuſpectus propter tuam pulchritu
dinem, & populi maliciam, dicens q̄ frater
tuus ſim. m ℭTulit igitur &c. vt ho
noraret eum & prouocaret ad orandum
pro ſe Saræ autem dixit n ℭEcce mil. D
&c. i Abrahæ quē vocaſti fratrem tuum.
o ℭHoc erit &c. id eſt iſte modus lo- Als † explorans.
quendi quo vocaſti virū fratrem tuum, qui
eſt quoddā velamē veritatis, debet tibi eſſe
inter illos qui tecū ſunt, q cognoſcūt q̄ ipſe
eſt virtu⁹: quia ꝑ talē modū loquēdi nō dece-
pient̃ credētes te ſolutā eſſe à viro: p ℭEt
quocūq; &c. inter extraneos. q ℭMe
mētote &c. id eſt acceptā à me in vxorē,
ꝓpter talē modū loquendi velatū, & ideo in Sarai filia fratris Tharę ſoror Abrahæ adoptiua. ſupra. 12. c.
ter homines extraneos non debes vti tali mo
do loquēdi. Aliter tamē exponitur ſecūdum
Hebręos qui habēt talem literā: Hoc tibi in
velamen oculorum omnib⁹ qui tecū ſunt, &
omnibus argumentū vel probatio. & eſt ſen
ſus: Illud quòd dedi Abrahæ erit in velamē-
tum oculorū omnibus qui tecū ſunt, vt nō
poſſint dicere quod ego fœdaui te, & poſtea Abimelech cum donis reddit vxorem.
reddidi te vacuā ſicut ſolet fieri de leuib⁹ mu-
lieribus, ſed per dona prædicta oſtēdi, q̄ ego
compulſus ſum à deo reddere te mundā vi-
ro tuo & iſtud etiam erit tibi argumentum
vel probatio ad omnes alios qui malè vellēt
loqui de te, eo q̄ fueris in domo mea. Orat Abraham pro Abimelech
r ℭOrante &c. Hic ponitur relaxatio
pœnæ quia orante Abraham pro Abime-
lech, ſanatus eſt ab infirmitate, & vxor eius r Reprehēſam.
& ancillæ ab impoſſibilitate pariendi.
* Orante autem &c. prælati nanq; ꝑ Moralit̃.
ſe & per ſubditos ſuos debent orare pro be-
nefactoribus ſuis & eccleſiarum ſuarum.

ADDITIO.

ℭIn ca. xx. dicit̃ in po. Nunc redde vxo-
rem viro ſuo quia propheta eſt.

ADDITIO I.

ℭHæc expoſitio poſtillatoris cōfirmat illud
quod dictū fuerat ſupra ca. xij. in additione
tertia. Nam ſi ꝑ ſpiritū prophetiæ Abrahā

v cognoſcebat

E cognoſcebat Saram eſſe mundã ab Abimelech, licet fuiſſet in domo ſua, eodẽ ſpiritu potuiſſet cognoſcere Saram nõ fore contaminatam in domo Pharaonis, quod ſufficit ad euacuandam queſtionem ibi motam, vt ibidem dictum fuit.

¶In eo.ca.xx.vbi dicit̃ in poſtilla. Aliter aũt exponit̃ ſcd'm hebreos.

ADDITIO II.

¶Multis aliis modis exponitur ille locus ab aliis doctoribus Hebræorũ, eò ꝙ verba literæ ſunt trũcata, quos cauſa breuitatis omitto, quia nõ videt̃ hic eſſe magna vis. Sed notandũ, ꝙ in hoc loco nõ eſt dictio que ſonet memẽto, ſicut in tranſlatione noſtra dicitur, nec eſt ibi dictio ſonans illud quod eſt argumentũ ſeu probatio, ſed potius eſt ibi quedã dictio que ſignificat redargutionẽ ſeu reprehenſionem verbaliter vel nominaliter, quod cõcordat cum prima expoſitione. Et eſt ſenſus ꝙ quocũq; prexeris.ſ.inter extraneos eris redarguta ſeu reꝑhenſa, propter talẽ modũ loquendi.ſ. vocãdo virum tuum fratrẽ. Alia aũt expoſitio.ſ.ſecunda quæ ponit̃ hic ſecundum hebræos nõ videt̃ rõnabilis, qa licet per dona prædicta quæ Abimelech dedit Abrahæ, oſtendat̃ ipſum Abimelech fuiſſe à deo cõpulſum, nõ tamẽ ex hoc oſtẽdit̃ ꝙ vxor redderet̃ munda viro, ſed potuiſſent dicere obloquentes, ꝙ tanta dona fuiſſent data Abrahe ad ſatiſfaciendum de iniuria adulterij. Poteſt etiam aliter exponi.ſ. ꝙ cũ dicitur in hoc loco. Hoc tibi erit in velamẽ oculorum &c. li hoc refertur ad Abraham, de quo dixerat immediatè. Dedi fratri tuo. vt ſit ſenſus: hoc: frater tuus Abraham erit tibi in velamẽtũ, nõ quibuſcũq; hoib⁹ ſed oib⁹ qui tecũ ſunt, qa cũ ipſe ſit ꝓpheta, & talis reputet̃ apd' ſuos.ſ.eos q tecũ ſunt illi nõ poſſunt dicere ꝙ ego fœdaui te, vidẽtes ꝙ ipſe propheta te acceptat tanq; mundã, ſed quocũq; perrexeris ſcilicet inter extraneos eris reprehenſa ſeu redarguta: eò ꝙ nõ omnes habebant Abrahã tanq; prophetã, ex quo hortari intẽdebat Sarã, ne vltra hoc modo loquendi vteret̃, ſicut etiã increpauerat Abraham de hoc ſupra eodẽ ca. G

GLOS. ORDI.

Cap. XXI.

Circũciſionis figura.

Viſitauit autem. Circunciſionis figura multiformis eſt. Signaculũ enim eſt ſecũdũ apoſtolum iuſtitiæ fidei Abrahæ & ſemini eius. Et iudiciũ caſtigãdi eos, q ad hoc ſemẽ & fidem pertinerẽt. Et ꝓphetia naſcituri de hoc ſemine ſaluatoris, q nos in præſenti per baptiſmũ ab omni peccato mundaret, & in futuro poſt reſurrectionẽ ab oĩ mortis corruptione liberaret. Octonarius autẽ reſurrectiõis gloriæ conuenit. Domin⁹ enim octauo die id eſt poſt ſeptimã ſabbati reſurrexit, & nos poſt ſex ætates hui⁹ ſæculi, & ſeptimã ſabbati ideſt quietẽ animarũ, que interim in alia vita gerit̃, quaſi octauo tempore reſurgemus ab omnibus carnalis concupiſcentiæ corruptionib⁹ & vitiis (in quibus luxuria maximè regnat) expoliati.

† Heb.11.c.
Naſcitur Iſaac, ſupra 17.c.2.18.b
Galat.4.c.
Heb.11.c.
Mah.1.a.
ſupra.17.d.

Myſtice.

b ¶Circuncidit &c. Strab. Circunciſio cũ ob multas cãs ꝓcepta ſit, ſpecialiter figurã Chriſti prætẽdit, q nos per baptiſmũ veteri homine exiuit, & in futuro poſt reſurrectionẽ circuncidet oẽm mortalitatem & corruptionẽ. Quod aũt octauo die circunciſus eſt Iſaac, deſignatur octaua ſeculi ætas, quando generaliter reſurrectio ſanctorum celebrabit̃. c ¶Creuit ig. &c. Creſcit qui aſcenſiones in corde diſponẽs, ad ſolidũ doctrinæ cibũ peruenit. Vnde creſce & mãducabis me. ¶Augu. Creuit. &c. Nec in die natiuitatis nec in die circũciſionis filij ſui ſed ĩ die ablactatiõis cõuiuiũ fecit: qa debet agnũ eſſe gaudiũ ſpiritualis ætatis, qñ tale fact⁹ eſt homo qui paſcat̃ ſolido cibo, nec eis ſimile, quib⁹ dicit̃.1.Corin.iij.a. Lac vobis potũ dedi, non eſcã: d ¶Cũq; vi. ſa. Hiero. Dupliciter hoc exponitur: vel ꝙ idolis ludos fecerit, Iuxta illud Exod.xxxij.b. Sedit popul⁹ manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Vel ꝙ aduerſum Iſaac quaſi maioris ætatis ioco ſibi primogenita vendicauerit, quod Sara audiens non tulit.

Saræ pudor & caſtitas.
F
Conuiuiũ in die ablactationis Iſaac.
Exo.32.b.
F

e ¶Eiice ancillam hanc & cetera. Queritur cur antea Sara voluit de ancilla filium ſuſcipere

Cap. XXI.

a VISITAVIT a autem † deus Sã ram ſicut promiſe rat et impleuit que b locutus eſt. Concepitq; & peperit ✳ filium in ſenectute ſua, tempore quo prædixerat ei de⁹. Vocauitq; Abraham nomen filij ſui, quem genuit ei Sara, Iſaac, b & circũcidit eum ✳ octauo die, ſicut preceperat ei deus, cum cẽtum eſſet annorum. Hac quippe ætate patris natus eſt Iſaac. Dixitq; Sara: Riſum fecit mihi b deus: quicunq; audierit, corridebit mihi. c Rurſumq; ait: Quis auditurus crederet Abrahã, quòd d Sarã lactaret filium, quem peperit ei iam ſeni? c Creuit igitur, puer, & ablactatus eſt. Fecitq; Abraham grãde conuiuium in d diẽ ablactationis eius. † Cumq; e uidiſſet Sara filium Agar ægyptiæ ✳ ludentem cum Iſaac filio e ſuo, dixit ad Abraham: Eiice f ancillam hanc & filium eius, nõ

a ¶Eccleſiã que longo tempore ſterilis fuerat.
a ¶Per prophetas. b ¶Nouiſſimis temporibus natus eſt de uirgine Chriſtus.
a ¶Gaudium: quia in natiuitate Chriſti gauiſi ſunt paſtores & angeli.
a ¶Quia poſt ſeptimam ſabbati omnis corruptionis & immortalitatis propago tolletur.
a ¶Congaudebit.
¶Verba exultantis de collato ſibi beneficio.
a ¶Vel auditorum.
a ¶Quod ſcilicet de corporibus ſenũ iam exhauſtis infans naſceret̃, & cõtra naturã lactaret anus: & eſt cõmẽdatio grẽ.
a ¶Non natiuitatis, quia quod ortum eſt occidit. Nec circũciſionis, hoc non eſt huius temporis, ſed ablactationis, ubi intelligitur profectus mentis.
a ¶Lubricum & laſciuũ eſſe docebat, ſicut ipſe erat. ¶Sic iudei tenebrarũ filij illudunt Chriſtianis deridentes mortem Chriſti, quod Sara id eſt eccleſia grauiter accipit, & legis literam cũ carnali populo literæ dedito in ſortẽ ſuam nõ recipit.

NIC. DE LYRA.

factũ eſt diuina ꝟtute ſupra naturã. In Heb. habet̃ ſic: Quis auditur⁹ crederet Abrahã, ꝙ Sara lactaret filios. & ex hoc dicũt hebrei, ꝙ vicinæ mulieres dicebant Iſaac non eſſe filiũ Saræ eo ꝙ diu vixiſſet cũ marito abſq; ꝓle, ſed acceperat eũ Sara occultè ab alia muliere pro ꝓcio, & finxerat ſe eũ genuiſſe. Et ad hãc opinionẽ tollẽdã Abrahã fecit cõuiuiũ grande in die ablactatiõis pueri, vt ſtatim ſubdit̃ in lrã, & vicinæ mulieres vocatæ ad cõuiuiũ apportauerũt pueros ſuos adhuc lactantes, & Sara lactauit eos, ad ꝓbãdũ ꝙ habuerat puerũ. Secũdũ verò trãſlationẽ noſtrã quæ habet: Filiũ. põt dici ꝙ in hebræo vbi dicit̃ filios, accipit̃ plurale pro ſingulari, ſicut aliquãdo econuerſo ſingulare ponit̃ ꝓ plurali, vt dictũ eſt ſupra.xviij.ca. e ¶Cũq; vidiſſet Sar. Hic deſcribit̃ ipſius Agar cũ filio ſuo eiectio. Et primò dicta eiectorũ cõſolatio ſubditur ibi: Exaudiuit aũt domin⁹. Circa primũ ꝓmò ponit̃ cã eiectiõis & ſubditur. Cũq; vidiſſet Sa. &c. Dicũt em̃ aliq ꝙ Iſmaël q erat antiquior & fortior luctãdo cũ Iſaac, & aliàs ludendo, ipſum ledebat, qd' Saræ diſplicuit, propter qd' voluit Iſmaëlẽ eiici. ſed iſtud dictũ ꝓcedit ex modo trãſlatiõis noſtræ. ſ. ꝙ de textu ſit illud totũ qd' ꝓmiſſum eſt. Ludẽtẽ cum Iſaac filio ſuo. Sed in hebræo non habet̃ niſi ludẽtẽ tm̃, & qd' ſequit̃ nõ eſt de textu: ideo alit̃ exponũt hebræi. vbi em̃ nos habem⁹: Ludẽtẽ: hebrei habent, מצחק mezaele: & eſt dictio equiuoca ĩ hebræo: qa ſignificat ludẽtẽ, idolatrãtẽ, occidẽtẽ & coeũtẽ, ſiue laſciuẽtẽ. vñ Exo. xxxj.b. vbi nos habem⁹: Sedit popul⁹ mãducare & bibere, & ſurrexerũt ludere, hebræi dicũt idolatrare. ij.Reg.ij.c. vbi habem⁹: Surgãt pueri & ludãt: hebræus dicit Et occidãt. & infra.xxvj.b. vbi habemus Vidit Abimelech Iſaac iocãtẽ cũ Rebeca vxore ſua. Hebre⁹ dicit: coeũtẽ. & ĩ oib⁹ paſſib⁹ iſtis allegatis eſt ſiſe hebraicũ prædictæ dictiõi mezaele, & ſic patet equiuocatio prædicti noĩs ſecũdũ hebreos. Et ſnia iſtorũ paſſuũ prædictorũ ſenſuũ ſaltẽ apparent̃, quã equocationẽ videt̃ ignoraſſe trãſlator noſter vel eã nõ reputaſſe, qa vbiq; trãſtulit in vna ſignificatiõe ſcilicet ꝓut ĩportat ludũ. Dicũt igit̃ hebræi ꝙ dictio prædicta mezael accipit̃ hic in riplici ſignificatiõe, qa Sara vidit Iſmaëlẽ faciẽtẽ aliq̃ quæ ꝑtinebãt ad idolatriã. Itẽ ꝑcepit ꝙ quærebat cautè Iſaac occidere, vt haberet hereditatẽ: vñ & apoſtolus Gal.iiij.c. dicit. Quod is qui erat ſcd'm carnẽ.i. Iſmaël ꝑſequebat̃ eũ qui tũc erat ſcd'm ſpiritũ .ſ. Iſaac, Item precepit, ꝙ eſſet ꝓnus ad luxuriã, & timens ne ad ſimilia induceret filium ſuum Iſaac, nũciauit iſta Abrahæ, petens vt Iſmaëlem eijceret.d. f ¶Eiice ancillam hanc & filiũ &c. quia no poterat filius con-

Als † dicit dominus.
† Ioſue.24.a. Math.1.a.
✳ Sara ipſi Abrahæ.
Diuiſio.
✳ Abrahã.
H
Ludus Iſmaël.
† 47.diſ.c. quãtũlibet. † 32.q.2.c. nõ oĩs &.q. 4.c. recurrat &.c. dicat.
✳ quẽ peperit ipſi Abraham.

Nicolaus de Lyra.

Cap. XXI.

Viſitauit autem &c. Hic oſtẽdit̃ cõſequẽter quomõ Abrahã ſe habuit reſpectu prolis. Et primò deſcribitur liberæ parturitio. Et ſecũdò ancille & filij eius eiectio, ibi. Cũq; vidiſſet Sara. Et tertiò eiiciẽtis Abrahæ ſtabilitio, ibi: Eodẽ tꝑe dixit Abimelech. Circa primũ deſcribit̃ natiuitas Iſaac de Sara, & patet litera ex prædictis.xvij.c.&.xviij. vſq; ibi: b ¶Dixitq; Sara riſum. &c. id eſt materiã exaltationis in partu ꝓlis cõceptæ ſupra virtutẽ nature c ¶Quicunq; &c. id'eſt gaudebit de dei bonitate. Et maximè hoc dicit̃ quia de Iſaac nata eſt btã virgo, quæ ꝑ filium ſuũ gaudiũ attulit vniuerſo mundo. d ¶Quis au. &c. In ætate ſic ꝓuecta, q̃ſi diceret null⁹: qa hoc factum eſt

† Gal.4.b.
Diuiſio.
De Iſaac ꝓrodiit virgo Maria.

Moraliter. a ¶Viſitauit autem deus. Hic agit̃ de ſeparatione Iſmaëlis ab Iſaac, & de cõfœderatiõe Abimelech. & Abrahã Circa primũ dicit̃. f ¶Eiice ancillã hãc & fi. &c. Prælat⁹ em̃ ✳ bonus

Moralit.

A filiũ ſuſcipere, aut cur cum matre eũ nunc iubet expelli? Quod nõ facit zelo accenſa, ſed propheticę myſterio compulſa. Agar enim ſecundum Apoſtolum in ſeruitutem genuit carnalem populum, Sara verò ſpiritualem & liberũ, quia libertate Chriſtus nos liberauit. Sgnificabatur ergo hoc myſterio priorem populum in ſeruitute generatum nõ manere in domo Saræ id eſt eccleſiæ in æternum, nec eſſe hęredem vel conſortem chriſtianorum, nec cum filio nobili ideſt populo fideli regnum gloriæ poſſidere.

Quæſtio.

a ℂ Dure accepit &c. Augu. Quęritur quare contriſtatus ſit Abraham, cum hęc prophetia fuerit, quã ipſe magis q̃ Sara noſcere debuit: ſed ex reuelatione hoc dixit Sara quod ſibi pri⁹ fuerat reuelatum. Ille verò paterno affectu commotus eſt, cui dominus poſtea reuelauit. Vel fortè ambo prius neſcierunt quid eſſet, & per Saram neſcientem prophetizatum eſt, cum muliebri animo mota eſt propter ancillæ ſuperbiam.

Dure accepit hoc Abrahã pro filio ſuo, diſplicuit hoc Abrahæ propt̃ filium ſuũ.

b ℂ Quia ſemen tuum. Auguſt. Notandũ ꝙ & Iſmaël à deo ſemen Abrahæ dictus eſt, quod apoſtolus ait Roma.ix.b. Nõ filij carnis, ſed filij promiſſionis æſtimabunt̃ in ſemĩe. Sed hoc propriè ad Iſaac pertinet: qui non filius carnis, ſed promiſſionis, & ſemen ſpirituale ex promiſſione eſt non ex carne.

Videatur aſperum, diſpliceat hoc.

Nota.

c ℂ Tollens pa. &c. Alc. Cũ ergo Abraham eiiceret Agar tollens panem, ideo humeris impoſuit: & v.a. &c̃. Exiens Agar infantem humeris impoſuit, quia peccator populus inſipiens ceruicem matris ſynagogę grauauit dicens Matth.xxvij.c. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Panes autẽ ſignificant, ꝙ vetus ſacerdotium panes propoſitionis portaret ſecum, & veſceret̃. Vter verò aquæ q̃ deficit, iudaica purificatio defectura vel doctrina carnalis ĩ pelle mortua clauſa id eſt in carne veteris hominis pręuaricationis ſententia dãnata. quę nec

Allegoricè.

Scapulę eius, Scapulæ Agar.

B refrigerat, nec ſatiat. ſed ęſtu tepida vomitũ facit. Errat Agar in ſolitudine cũ filio, & ſynagoga per orbem cum populo ſuo, expulſa à terra ſua ſine ſacerdotio & ſacrificio, & viam quę eſt Chriſtus ignorat. Filius ſiti perit. ſ. populus, nullam ſpiritualẽ habẽs purificationem. Filiũ ſiti morientem ſub arbore proijcit, & mõſtrãte angelo fontem aſpicit, qa quidam de populo ſub vmbra ligni crucis refugium petituri ſunt.

ℂ Auguſt. Sumpſit panẽ & v.a. Quæritur quomodo impoſuit in humeris puerum tam grandẽ? Nam qui fuerat anteq̃ eſſet natus Iſaac tredecim annorum circunciſus, cũ eſſet Abraham nonagintanouẽ, & natus ſit Iſaac centenario patre. Ludebat autẽ Iſmaël cum Iſaac, quãdo Sara commota eſt, vnde puero grãdiuſculo, qui iam fuerat ablactat⁹, profectò pluſq̃.xvj. annorũ ſuit & qñ cũ matre expulſus eſt. Sed vt hoc ꝙ cũ paruulo luſit, ꝑ recapitulationẽ dictum accipiamus, anteq̃ ablactetur Iſaac, etiã ſic ampli⁹ q̃ tredecim annorum puer humeris matris non potuit imponi, ſed ſubaudiendum eſt, dedit puerũ ſuum &c̃.

Hiſtoricè

Quid agis, qd tibi eſt.

d ℂ Impoſuit ſcapulę eius. Hiero. Quando Iſaac natus eſt.xiij. annorũ erat Iſmaël, & poſt ablactationem eius cum matre expellitur, apud hebræos varia opinio eſt, aliis aſſerentibus quinto anno ablactationis tempus eius ſtatutum, aliis duodecimo. Nos igitur, vt breuiorem eligamus ætatem, poſt.x. & .viij. annos ſupputamus Iſmaëlem eiectum cum matre, nec conuenire iam adoleſcentem matris ſediſſe ceruicibus. Verum eſt autem illud hebręę linguæ idioma, quòd omnis filius ad comparationem parentum infans vocetur & paruul⁹. Romę quoq; vſq; hodie omnes filij infantes vocantur.

Infantes.

e ℂ Abiecit puerum &c. Hero. quod ſequitur. Et proiecit puerum ſubter vnã abietem & abiens ſedit contra longè quaſi iactus ſagittę. Dixit enim. Non videbo mortẽ paruuli mei & ſedit contra eum. & ſtatim iungitur. Exclamauitq; puer & fleuit, & audiuit domin⁹ vocem pueri de cœlo vbi erat, & dixit angelus ad Agar nullum moueat. In hebræo enim prius hoc ſcriptum eſt. Non videbo mortem pueri mei. Ita conſequenter legit̃, ꝙ Agar ſederit contra puerum: & leuauerit vocẽ & fleuerit: & exaudiuit vocem paruuli. Flẽte enim matre & mortem filij pręſtolãte, deus exaudiuit puerũ, quem pollicitus erat futurũ in gentem magnam. Mater eñ non ſuam mortem, ſed filij deplorat. G

Hunc locũ Paul⁹ interpretat̃ ad Gal.4.d.

Quæſtio.

ℂ Augu. Quęritur quomodo mater puerũ annorũ amplius.xv. ſub arbore proiecerit? Videtur eñ dici ꝙ eum portauerit: ſed intelligendum eſt ab animo proiectum eſſe tanq̃ moriturũ, ſecũdum illud Pſal.xxx.g. Proiect⁹ ſum à facie oculorum tuorum. Vſualiter quoq; aliquis proijci dicitur ab eo cum quo erat, ne ab illo videatur, aut cum illo maneat. Subaudiendum eſt autem matrem à filio diſceſſiſſe, puero quo abierit ignorante, & ne filium deficientem videret in ſylua latuiſſe. quid autem mirum puerũ in illa ætate, & diu nõ viſa. & tanq̃ perdita matre, in tali loco fleuiſſe? Poſtea dicitur accipe puerum, non vt eum quaſi iacentem de terra tolleret, ſed vt ei ſe comitẽ iungeret, & manu teneret, ſicut ſæpe faciũt cuiuslibet ætatis ambulantes.

Veri filij Abrahæ ex Iſaac. Heb.11.d. †Ro.9.b.

f ℂ Exaudiuit aũt. Puer exclamat plorans, & deus exaudiuit, & monſtrante angelo illa fontẽ aſpicit, & pro illis dicitur, qui ad Chriſtum conuertuntur, & deflentes peccata exaudiũtur, apertis oculis cordis vident fontem aquæ, id eſt Chriſtũ, qui ait Ioã.vij.f. Qui ſitit veniat ad me & bibat. Angelus Heliam ſignificat, per quẽ populus crediturus eſt. Vnde Mala.iiij.b. Ecce ego mittam vobis Heliam, qui conuertat corda patrũ in filios

Myſticè.

Eiicitur Agar ancilla cũ filio ſuo Iſmaël.

g ℂ Angelus dñi. Iſid. Quòd eũ q loquit̃ ad Agar pri⁹ angelũ, poſtea dñm ſcriptura ꝓnũciat filiũ dei fuiſſe D

---

enim erit hęres filius ancillæ cũ
a ❡Quia neſciebat hoc Saræ fuiſſe reuelatum.
a filio meo Iſaac. Dùrè accepit a
❡Sicut de minoribus reuelatum quid fuerit prior taceat.
hoc Abraham pro filio ſuo. Cui
dixit deus: Non tibi uideatur b
aſperũ ſuper puero & ſuper ancilla tua. Omnia quę dixerit tibi
Sara, audi uocem eius, quia in
a ❡Spirituale. ❡Quia populus Iudaicus ante aduentũ Chriſti & numeroſitate & temporali fœlicitate diu floruit.
Iſaac uocabitur tibi ſemẽn. Sed c
& filium ancillæ faciam in gen-
❡Carnale.
b tem magnam, quia ſemẽ tuum
eſt. Surrexit itaq; Abraham ma
a ❡Panes propoſitionum carnalia ſacramenta Iudæorum.
b ❡Inſipidam intelligentiam literæ clauſam mortua pelle; his oneratur ſynagoga ſeruilia implens mandata.
c ne, & tollens pãnem & utrẽm
a ❡Et hoc facto. ❡Matri commendauit.
d aquę, impoſuit ſcapulæ eius, trãdiditq; puerũ & dimiſit eã. Quę
❡Seruus non manet in domo ineternum.
a ❡Errant qui uiam quę Chriſtus eſt, ignorant.
cum abiiſſet, ẽrrabat in ſolitudine Bẽrſabee. Cumq; cõſumpta
a ❡Per anticipationem.
a ❡Carnalis obſeruantia. b ❡Quando ſynagoga clamauit: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.
❡Ab animo & a cura ſua.
e eſſet aqua in utre, ãbiecit puerũ
ſubter unam arborem, quę ibi
a ❡Adhuc procul ſedet dum ſententias acuit, quas procul a ueritate fidei iacit.
erat, & abiit. Sẽditq; è regione
procul, quãtum poteſt arcus iacere. Dicit eñ, Non uidebò morientem puerum. Et ſedẽns cõntrà, leuauit uocẽ ſuam, & flẽuit.
a ❡Mori crederet quos ueræ fidei ſubiici uideret.
a ❡Studioſe. b ❡Fidem.
a ❡Dolet amiſſo regno & ſacerdotio.
a ❡Vt non penitus occidãtur: unde. Ne occidas eos: ne quãdo obliuiſcantur populi mei. Pſal. quinquageſimo octauo.
b ❡Flente matre pro puero.
f Exaũdiuit autem deus uõcem d
a ❡Sermo propheticus.
g pueri. Vocauitq; angẽlus domini Agar de cœlõ dicens:
a ❡Scriptura.
Quid agis Agar? Noli timere.
a ❡Vt non occidatur.
Exãudiuit enim Deus uocem
a ❡Iudaici populi in infidelitate manentis.
b ❡Patet nõ onus fuiſſe matri, ſed comitem, ꝙ autem manu parentis tenetur, ſollicitus monſtratur affectus.
puẽri de loco in quo eſt. Sũrge, tõlle puerum, & tẽne ma- e
a ❡Suſtenta ambulando cum eo. b ❡Manus tenetur, dum opera carnis exercere permittitur.
a ❡Vt etiam ex ſuis reges habeat.
num illius, quia in gẽntem ma-

Nicolaus de Lyra.

⁂ terat filius conuenienter emitti ſine matre. Sequitur. a Dure acce. &c. quia nõ ſolum ibi diſplicuit eiectio, ſed etiã eius indoles mala. b ℂ Cui dixit &c. Et cauſa ſubditur. c ℂ Quia in Iſaac &c. in quo cõplebuntur promiſſa quæ tibi feci, & patet litera. d ℂ Exaudiuit autem deus. Hic conſequenter ponitur eiectorum conſolatio. Iſmaël autem iam erat xx. annorum vel plus, quia iam.xiiij. annorũ erat quando Iſaac fuit natus, & ideo videns ſe in periculo mortis, de malis ſuis præteritis doluit, & dominum rogauit pro vita ſua prolõgãda, & fuit exaudit⁹. Vnde ſequitur verbum angeli. e ℂ Exaudiuit enim Deus vocẽ pueri de loco &c. acſi di. Attẽdite de⁹ pniam quã nunc habet in quo iacet, nõ aũt maliciã quã exercuit ĩ aliis locis.

Pœnitẽtia Imaël.

⁂ Apparuitq; &c̃.

Moralit̃.

✱ bonus, qui per Abraham ſignificatur habet in eccleſia ſua vel dioceſi aliquos filios bonos, qui per Iſaac ſignificãtur: & aliquos malos & diſcholos, qui ſignificant̃ per Iſmaẽlem. Dictum eſt enim ſuprà de ipſo.xvj.d Hic erit ferus homo: manus eius contra omnes &c̃. Et iſti ſuggerẽte Sara, per quam ſignificatur ratio recta, per prælatum debent à bonis ſeparari per excõicationem vel per corporalem ſeparationẽ ſi poteſt benè fieri, exemplo Pauli apoſtoli: de quo habet̃ Actu.xix.b. Cum autẽ quidam indurarent̃, & non crederẽt maledicẽtes viam domini coram multitudine, deſcendens ab eis ſegregauit diſcipulos, a ℂ Dure accepit hoc Ab. Per quod deſignat̃ ꝙ talis punitio ſubditorũ debet eſſe grauis prælato, q̃uis per rationem hoc facere cogatur. Conſimili modo poteſt exponi de pręlato religioſo, qui ſubditos malos & rebelles debet ab aliis ſeparare, per recluſionẽ vel eiectionẽ de ordine, ne alios inficiãt ſicut ouis morbida ſeparat̃ à grege, durũ tñ debet eſſe ꝑlato, q̃uis hoc facere cogat̃ ratiõe. Circa ſecũdũ dicit̃:

Angel⁹ cõſolatur ipſam Agar.

Ab Iſmaële populus Turcarum magnus.

✱ Eodem tempore dixit

E dei fuiſſe credēdū eſt, qui per legem & prophetas locutus eſt, qui per obedientiam paternæ voluntatis angelus vocatur, ſecundū naturam deus.

Quæſtio.

a ℂ Eodem tempore. Aug. Quæri pōt, quādo cū abimelech pactum fecit Abraham, & dictus eſt puteus quem fodit, puteus iurationis, quomodo cōgruat veritati? Agar enim de domo Abrahæ cum filio expulſa iuxta puteum iurationis (ſicut dictum eſt) errabat, qui lōge poſt dicitur factus eſt Abrahā. Ibi enim Abimelech & Abrahā iurauerūt. Agar cū filio prius expulſa. Fortè iam factum fuiſſe intelligendum eſt, ſed per recapitulationem memoratum, quod egit Abraham cū Abimelech, niſi fortè qui librum poſtea ſcripſit, ex puteo iurationis regionem appellauerit, in qua errabat, quaſi errabat in illa regione in qua factus eſt puteus iuramenti, q̄uis poſtea factus ſit. Longè tamen ante ætatem ſcriptoris ſic dicebatur puteus, cum liber ſcriberetur nomen tenens antiquum, quod impoſuerat Abraham. Nec mouere debet quod puteum quem foderat Abraham neſciebat Agar, ſi antè eſt foſſus quám illa expulſa. Fieri enim potuit vt pecorum ſuorum cauſa longè à domo puteum foderet, quem illa neſciret.

Iſmaël ſagittarius.

Fœd⁹ Abimelech cū Abraham.

Sabee ſeptē & iuramentum.

Al's † cōuerſatus.

b ℂ Iura ergo &c. Sæpe qui foris ſunt, fidelium conuerſatione inducti, eiſdem deſiderant ſociari, & eorum exemplis ad melius informari, vt & ſibi cōſulant & proximorum ſaluti.

Moralit.

c ℂ Idcirco vocatus eſt &c. Duplex cauſa eſt cur appellat⁹ ſit in hebræo Berſabee Vel quia ſeptē agnas accepit abimelech de manu Abrahæ. Septem enim dicuntur Sabee. Vel quia ibi iurauerunt. שׁבע Sabaa enim ſignificat iuramentum. Si autem hāc cauſam ſupra hoc nomen legimus, per prolepſim dictum eſt, ſicut Bethel & Galgala, quæ antequam haberent hæc vocabula, aliter vocabantur. Notandum ex prioribus & præſenti loco, quòd Iſaac non ſit natus ad quercum mambre (Alon אלין hebraicè, latinè quercus) vt in hebræo habetur, ſed ī geraris, vbi Berſabee vſq; hodie opidum eſt. quæ prouincia antè non grande tempus ex diuiſione præſidum paleſtinæ ſalutaris dicta eſt. Vnde habitauit Abraham in terra paleſtinorū diebus multis.

Abraham arguit ipm Abimelech ob puteos amiſſos.

Berſabee.

F

d ℂ Abraham vero &c. Auguſtinus. Abraham (ſicut Stephanus dicit) non acceperat hæreditatem ibi, nec ſpacium pedis. Sed intelligenda eſt hæreditas quam deus gratis daturus erat, non pretio empta. Intelligitur autem ſpaciū circa puteum ad illud emptionis ſpacium pertinere, in quo fuerant ſeptem agnæ datę, quando Abimelech & Abraham ſibi iurauerunt.

Percutiunt fœd⁹ inter ſe.

Nota vbi natus eſt Iſaac.

Nicolaus de Ly.

Berſabee.

a ℂ Apparuitq; &c. Non quia nō videret antè, ſed ad videndum illud de quo non aduertebat. ſcilicet puteum cuius aqua erat neceſſaria pro ſuſtētatione pueri & ſua. Et patet litera vſq; ibi. b ℂ Factuſq; eſt iu. &c. id eſt exercens artem venandi. Hebræi dicunt, exercens latrocinia, & prædas à tranſeuntibus. propter hoc dictum eſt ſupra. xvj. d. Manus eius contra omnes. licet enim pœnituerit in infirmitate, vt dictum eſt, tamen poſtea rediit ad vomitum, vt dicunt hebræi. c ℂ Et accepit il. &c. id eſt de terra in qua nata erat & nutrita.

Abraham plantat nemus. inuocat deum.

d ℂ Eodem tempore. Hic conſequenter ponitur Abrahæ ſtabilitio. quia eīm obedierat

gnam faciam eum. Aperuitq; a

a ℂ Intelligens ſacramentorum profunditatem credidit.

oculos eius deus, Quę uidens puteum aquę, abiit & impleuit

a ℂ Cor mortale. b ℂ Intellectis ſcripturis omnis Iſrael ſaluus fiet.

utrem, deditq; puero bibere, &

a ℂ Concordia legis & euangelij. b ℂ Ad priorē ſtatum allegoria reuocanda eſt. ℂ In multitudine nō in merito.

fuit ✳ cū eo. Qui creuit, & moratus eſt in ſolitudine, factuſq;

a ℂ In infidelitate.

a ℂ Acuens ſententias ad inpugnandam fidem.

eſt iuuenis ſagittarius. Habitauitq; in deſerto Pharam, & accepit illi mater ſua uxorē de terra b c

a ℂ Peruerſi ſimilium ſocietate gaudent.

a ægypti. † Eodem tēpore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius ad Abrahā: Deus d e

b tecū eſt ī uniuerſis quę agis. Iura ergo per deū, ne noceas mihi & poſteris meis, ſtirpiq; meę: ſed iuxta miſericordiam quā feci tibi,

a ℂ Paleſtinæ, quę nunc dicitur ſalutaris. Hæc eſt gerara.

facies mihi & terræ, in qua † uerſatus es aduena. Dixitq; Abra-

a ℂ Abraham, quia inter fideles & eos qui foris ſunt de profundirate ſacramentorum ſolet eſſe contentio.

ham: Ego iurabo. Et increpauit † Abimelech propter puteū aquę, quem ui abſtulerant ſerui illius.

a ℂ Nullius crimen maculat neſcientem.

Reſpondit Abimelech: Neſciui quis fecerit hanc rem, ſed & tu non indicaſti mihi, & ego non

a ℂ Reddite omnibus debitū: cui tributum &c. Ro. xiij. b. & Lu. xx. d. Reddite ergo quę ſunt Cæſaris cæſari &c.

audiui præter hodie. Tulit itaq; Abraham oues & boues, & dedit Abimelech. Percuſſeruntq; ambo fœdus. Et ſtatuit Abrahā ſeptem agnas gregis ſeorſum. Cui dixit Abimelech: Quid ſibi uolunt ſeptem agnæ iſtæ, quas

a ℂ Hæ ſunt ſeptē mulieres Eſa. j. a. id eſt ſeptem dona ſpiritusſancti, quę per manus impoſitionum epiſcoporum accipiunt in eccleſia Neophici.

ſtare feciſti ſeorſum? At ille: Septem (inquit) agnas accipies de

a ℂ Doctoribus qui hæc ſacramēta in ſcripturis ſcrutati ſunt.

manu mea, ut ſint in teſtimoniū

c mihi, quoniam ego fodi puteū iſtum. Idcirco uocatus eſt locus f

a ℂ Pute⁹ ſeptim⁹, ppt ſeptē agnas ibi datas uel pute⁹ iuramēti.

ille Berſabee: quia ibi uterq; iurauit, & inierunt fœdus pro puteo iuramenti. Surrexit aūt Abimelech & Phicol princeps militię eius: reuerſiq; ſunt in terram Paleſtinorum. Abraham uerò g

a ℂ Hoc ineunt fideles ſupra fontem baptiſmi.

a ℂ Exercitus.

a ℂ Hæc eſt agricultura, quę diuini fontis imbribus irrigatur. ℂ Circa locum empti putei.

d plantauit nemus in Berſabee, h

ℂ Quaſi in hereditatem.

& inuocauit ibi nomen domini i

a ℂ Saluatoris quem expectabat. b ℂ Ciuis patrię cœleſtis: inquilinus eſt mundi.

dei æterni, & fuit colons terræ k

a ℂ Vel Paleſtinorum.

l Philiſtinorum diebus multis.

dierat domino in eiectione filij & matris, cōueniens erat ꝙ domin⁹ oſtēderet ei aliquod ſpeciale beneficium: quod factum eſt cū rex terræ venit ad eum quęrens eius amicitiam & fœdus dicens. e ℂ Deus tecum eſt. Audierat eīm, ꝙ quatuor reges fortiſſimos cum dei adiutorio debellauerat, & viderat ꝙ dominus in ſenectute ſupra virtutem naturæ filium ei dederat, & ꝙ propter eius vxorem dominus eū flagellauerat, ideo quęſiuit amicitiam eius. Et patet litera vſq; ibi. f ℂ Idcirco vocatus eſt &c. id eſt pute⁹ ſeptem, propter ſeptem agnas quas Abrahā ibi ſtatuit: vel puteus iuramenti, cuius cauſa ſubditur. g ℂ Quia ibi vterq; iurauit. ſcilicet Abrahā & Abimelech. Berſabee eīm vtroq; modo interpretat̃. ſcilicet pute⁹ ſeptē & pute⁹ iuramēti. Sequitur. h ℂ Abraham vero plantauit &c. Hebræi dicunt hortū, in quo plantauit diuerſas arbores ad fructus ferendos: & hoc propter hoſpites tranſeuntes recipiendos, vt amœnitate loci recrearent̃, & fructibus reficerent̃. i ℂ Et inuocauit ibi nomen &c. Quia poſt recreationem acceptam inuitabat hoſpites ad reddendum gratias deo de beneficiis ſuis. k Et fuit colonus &c. Quia plus ibi māſit q̄; in hebron, vbi manſerat. xxij. annis. hic autem manſit. xxv. annis.

G

✳ Deus.

† infra. 26. f.

✳ d ℂ Eodem tempore di. a. &c. Sequitur. e ℂ Deus tecum eſt &c. Principes enim & potētes qui fuerāt eccleſiæ perſecutores, videntes eam dei adiutorio pſperari, quæſierunt cū prelatis eccleſiæ amicitia fœderari, quod ſignificatur per fœdus Abimelech regis cū Abrahā patriarcha. & quia prȩlati non debent hoc refugere, ſalua tamē veritate, Ideo ſubditur. † Dixitq; Abraham: Ergo iurabo. ſcilicet tenere amicitiā bonam. ℂ In ca. xxj. vbi dicit̃ in poſtilla. Aliter expouunt hebræi vbi enim habemus ludentem &c̄.

Moralit.

H

ADDITIO.

Hæc dictio מצחק mezahel quaſi ęquiuoca eſt in hebræo: ſignificat eīm vt plurimum ridentē, ſicut in hoc ca. Dixitq; Sara: Riſum fecit mihi domin⁹, vbi hæc dictio ponitur. Quādoq; verò ſignificat irridentē ſeu deridentē. Vnde in Pſal. ij. a. Qui habitat in cœlis irridebit eos, ibi etiam hæc dictio ponit̃. Quādoq; vero gaudentē ſicut, in Pſal. cxxv. a. cū dicitur: Tūc repletum eſt gaudio os noſtrū. vbi ponitur hæc dictio. Quandoq; ſignificat ludentem. ſicut Exo. xxxij. d. Surrexerunt ludere. Et in aliis q̄; plurimis. Nunq; tamē in hebræo hæc dictio ſignat idolatrantem, nec occidentem, nec coeuntem ſeu laſciuientē, nec authoritates ad hoc inductæ per poſtillatorem hoc probāt: ſicut domino cōcedēte in ſuis locis patebit. Vnde tranſlator noſter propriè ſe habuit transferendo hanc dictionem quandoq; per ludum quandoq; per riſum ſeu gaudiū, quandoq; per irriſionē, nunq; tamē per alia prędicta ſignificata. Iſte autem paſſus meli⁹ exponitur ab aliquibus expoſitoribus hebræorū magis autenticis q̄; Ra. Sa. Dicunt enim ꝙ Iſmahel vidēs ꝙ tam magnum feſtum celebraſſet Abrahā in die ablactationis fratris ſui Iſaac iunioris: illudebat ſeu irridebat, dans intelligere, ꝙ ex hoc non ſequeretur, quin ipſe Iſmahel eſſet hęres, ex quo erat maior natu & legitimus, qa ex vxore, & etiā à deo benedict⁹. vnde ſuprà ca. xvij. de Iſmahele dixit deus: Ecce benedicā ei. Et hoc eſt quod dicit̃. Cūq; vidiſſet Sara filiū Agar ludētē. i. illudētē ſeu deridentem.

Pro puteo iuramenti, In berſabee.

l Paleſtinorum.

A deridentē. Et quod ſequitur in litera noſtra, cū Iſaac: non eſt de textu, prout dicit poſtillator: ex hoc aūt Sara timuit, ne fortè Iſmaēl i pro ceſſu tēporis ingereret ſe hęreditati. Et poſt hoc ſequit: Eiice ancillā & filiū eius. Non em̄ erit hęres filius ancillę cū filio liberæ, ſiue filio meo. q. d. nō erit hęres ſicut ipē ſe iactat deridēdo. Similiter & deus cōfirmans in hoc Saræ intentionē dixit Abrahæ: Oīa quę dixerit tibi Sara, audi vocē eius. Et reddens rationē ſequit: Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. q. d. licet Iſmahel ſit filius tuus: non tamen hęres prout putat. Et hęc expoſitio videtur ſatis congruens literæ & rationi.

REPLICA Correctorij contra Burgē. In ca. xxj. vbi poſtillator exponit ludū Iſmahelis pro idolatria. Burgenſis dicit dictionem hebraicam hic poſitam non ſignificare idolatriam, ſed irriſionem. Reſpondeat hic beato Hieronymo Glo. ordinariæ: magiſtro hiſtoriarum. & authoritatibus autēticis hebræorum quos poſtillator hic ſequit: quibus omnibus rationabile videtur maiorem adhibere fidem ꝙ ſoli Burgenſi, qui etiam rationibus poſtillatoris in propoſito non ſatiſfacit. Expoſitio quoq; quam ponit Burgenſis non videtur rationabilis, ꝙ videlicet pro ſola irriſione: Sic finaliter etiā per diuinam ſententiam, & mater & filius eijcerētur, ſed propter idolatriam, vel ludum ad idolatriā diſponentē, vt dicit beatus Grego. Et ponitur in glo. ordin. ſuper illo verbo Exod. xxxij. b. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, & ideo eiecti ſunt. Non enim legitur Iſmahelem, nec aliquem de eius poſteritate in cultu dei veri perſeueraſſe. Iuſtū igit fuit domū Abrahę ea ratione ab huiſmodi purgari. C

GLOS. ORDI.

Cap. XXII.

Vę poſtq; &c̄. Augu. Iacobꝰ dicit, ꝙ neminem tētat deꝰ, ſed vſualiter tētare, ꝓ eo quod eſt probare dicimꝰ. Iacobus autē dicit de ea tētatione, qua qſq; † pctō implicat. Vñ. j. Theſſa. j. b. Ne fortè tētauerit vos is, q tentat. Alibi enim ſcriptū eſt Deut. xiij. a. Tētat vos deꝰ veſter, vt ſciat ſi diligatis eū, id eſt vos ſcire faciat. Vires em̄ dilectiōis ſuæ homo ignorat, niſi experimēto cognoſcat. b ℂ Tolle filium &c. Alchu. Nō ſtatim iuſſus eſt Abrahā filiū occidere, ſed triduo ad immolandū ducere, vt lōgitudine tēporis tētatio augeret. Per triduum em̄, creſcentibꝰ curis paterna viſcera crucianē, & ꝓlixo ſpacio pater filium intuet, cibum cū eo ſumit, tot noctibꝰ pendet puer in amplexu patris, cubat in gremio, & ꝑ ſingula momēta in paterno affectu dolor occidēdi filij cumulat. c ℂ Quē diligis &c. De charitatis admonitiōe, & nominis recordatiōe tentatio cumulat, & paternus affectꝰ mouet, ex memoria promiſſionis, qa dictū eſt, in Iſaac: vocabit tibi ſemē: tanq; ſi ille occideret, tota ſpes promiſſionis fruſtraretur. d ℂ Vade in terram. Hiero. Aiunt hebræi hūc montē eſſe in quo poſtea templū† ędificatū eſt in area ornę Iebuſæi. Vñ. ij. Paral. iij. a. Cœperūt ædificare tēplū menſe ſecūdo ſecūda die menſis in mōte moriia, qui idcirco illuminās interpretat & lucēs: quia ibi eſt דביר debir id eſt oraculū dei, & lex & ſpūs, q homines docet veritatem, & ꝓphetias inſpirat. e ℂ Aſinum ſuū ducēs &c. Aſinus† inſenſatā ſtultitiā iudæorum ſignificat, quę portabat oīa ſacramēta & neſciebat.

Die autem ter-

Margin: alſ† pctōr. — De nocte mane. — B — Mons ſacrificij. — alſ† cōditū — alſ† inſenſatus.

Cap. XXII.

QVÆ poſtquàm [a] geſta ſunt, † tentâuit deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham, Abraham. At [b] ille reſpōdit, adſum. Ait illi: Tol[b]le [c] filiū tuum unigenitum, quem [c][d] [d] diligis Iſaac, & uâde in terram ui[e][f]ſionis † atq; offer eum ibi † in hô[g]locauſtum ſuper unum môn† tium, quem monſtrauero tibi. † Igitur Abraham de nocte cōſur[h] [e] gēs ſtrâuit aſinū ſuū, ducēs ſecū [i][k] dûos iuuenes, & Iſaac filiū ſuū. Cūq; concidiſſet lignâ in holocauſtū, abiit ad locum, quē præ-

a ℂ Vt notificaret ei eius perfectionem quā ipſe ignorabat. ℂ Vt probaret quā promptus eſſet ad obedientiam.
a ℂ Sic deus dilexit mundū, ut filium ſuum unigenitū daret.
a ℂ Vbi tibi reuelabitur quid hac immolatione portendatur.
a ℂ Signum holocauſti ueri.
a ℂ Eminentiam fidei, quam reuelabo tibi.
a ℂ Præparauit neceſſaria holocauſti.
a ℂ Quia duo populi in morte Chriſti conſenſerunt: & pater proprio filio non pepercit.
a ℂ Quia duobus lignis compacta eſt crux Chriſti.

NICO. DE LY.

Cap. XXII.

Vę poſtq; geſta ſunt. Hic conſequēter deſcribitur quomodo Abraham ſe habuit vt perfectus, & primò quo ad deū. Secūdò quo ad proximū. ca. xxiij. Tertiò quo ad ſeipſum. ca. xxiiij. Circa primū oſtendit obediētia Abrahæ ad deū in hoc ꝙ ad pręceptū eius paratꝰ fuit abſq; dilatiōē īmolare filiū ſuū. Et ideo ſic ꝓcedit. qa primò oſtēdit pręceptū dñi. Scd̄ò obediētia ſerui, ibi. ℂ Igit Abrahā de nocte conſurgens. Tertiò reuocatio pręcepti, ibi. Et ecce angelꝰ domini. Quartò cōfirmatio ꝓmiſſi, ibi. Vocauit aūt angelus domini Abrahā ſecūdò. Circa ꝑmū ſciēdū, ꝙ tētare eſt accipe expimētū de ignorātia. Deus aūt cū ſciat lucidè oīa nō tētat aliquē, vt accipiat experimētū de his quę ignorat, ſed vt aliis q ignorāt det experiētia de aliquo, & ſic tētauit Abrahā pręcipiēdo vt Iſaac filiū ſuū īmolaret, vt aliis qui ignorabant, oſtenderet eius obedientia, & eis daret exemplum. b ℂ Tolle filiū tuū. Dicunt hic hebræi ꝙ hic fuerunt plures reuelatiōes & pręcepta ſucceſſiuè facta ipi Abrahæ. Quia primò dixit ei dominꝰ. Tolle filiū tuum. Et ipō reſpōdēte. Paratꝰ ſū obedire: ſed duos filios habeo: De quo pręceptū intelligit. Dominꝰ ſecūdò dixit. Vnigenitum: & ipſo reſpōdēte: Quilibet eſt vnigenitus mr̄i ſuæ: Dominꝰ tertiò dixit: Quē diligis: Et ipō reſpōdēte. Vtrūq; diligo. Dominꝰ dixit q̄rtò: Iſaac. Et factū eſt hoc, vt dicunt hebręi, vt ex pluribꝰ reſpōſiōibꝰ ad obediēdū haberet maiorē mercedē. Doctores aūt nr̄i dicūt, ꝙ fuit vnicū pręceptū ſimiliter factū, vt ſimiliter & ſubito oīa ꝓponerent quę poſſet ipm retrahere ab impletione pręcepti, vt ꝑ hoc magis appareret obediētia Abrahæ. Et ideo totum dictū eſt ſibi in eodē cōtextu: Tolle filiū tuū. qa licet Iſmahel eſſet filius eiꝰ, tamē dictū erat ei à domino. In Iſaac vocabit tibi ſemē, ca. pręcedēti. c. ℂ Vnigenitū: miraculoſè cōceptū à Sara. d ℂ Quem diligis, ſpeciali dilectiōe, & ſuꝑ oēs creaturas. e ℂ Iſaac: qui interpretat riſus, ex gaudio qd̄ habuiſti in eius annūciatione & natiuitate. f ℂ Et vade in terrā viſionis. id eſt in montē iuxta Hierlm, qa erat altꝰ reſpectu aliarū partium terræ ꝓmiſſiōis. Et ideo inde poterat videri terra in circuitu. & ille mōs poſtea additꝰ eſt ciuitati, & in loco illo poſtea ædificatū eſt tēplū tp̄e Salomōis, vt habet. ij. Paral. iij. a. & hoc pręceptum eſt Abrahę, vt longè eūdo poſſet deliberare de facto, & ſic dimittere, niſi fuiſſet valde cōſtās in obediētia ad deum. g ℂ Atq; offer eum ibi &c. Holocauſtum erat ſacrificiū, qd̄ totū incendebat ad honorē diuinū, ita ꝙ de filio ſuo non remanerēt, niſi cineres, qui ſtatim ꝑ flatū venti diſpergerent. h Igit Abrahā &c. Hic cō ſequēter oſtenditur obedientia ſerui. ſcilicet Abrahę. qa pręceptū fuit ſibi factū de nocte tunc em̄ cōmuniꝰ & cōueniētius fiunt reuelationes diuinę, ſedatis exterioribꝰ motibus. & non expectauit ortum ſolis ad exequēdū mandatum, qd̄ erat valde difficile, vt patet ex dictis. i ℂ Strauit aſinum ſuum. ad portandū ligna, quę erāt neceſſaria in ſacrificio holocauſti, vt dictū eſt. Et notādum ꝙ ipſemet ſtrauit. nō enim expectauit ꝙ ſeruus ſuus ſurgeret ad hoc faciendū, ex deſiderio feruēti, qd̄ habebat ad implēdū dei mādatū. k ℂ Ducens ſecum duos iu. Iſti fuerūt Iſmahel & Eliezer, vt dicūt hebræi, tamē nec ipis nec vxori reuelauit pręceptū dei ſibi factū, ne aliquo modo īpediret ab executiōe.

Die autem tertio

Margin: Diuiſio. — Tētare qd. — Grauis tentatio fidei Abrahę. Iudich. 8. c. Heb. 11. d. †22. q. 2. c. quęlibet. §. quandoq;. — Iſaac, riſus. — Terra viſionis. — Alſ † itaq; ibi offeres eum in. — Obediētia Abrahę verbo dei. — D

Moraliter. a ℂ Que poſtq;. In hoc ca. agitur de oblatione Iſaac cū dicitur. b ℂ Tolle fi. tu. vni. &c. Per Iſaac, q interpretatur riſus intelligit Ieſus Chriſtus, in cuius natiuitate riſum fecit nobis dominꝰ. Lu. ij. b. Euāgelizo vobis gaudiū magnū, qd̄ erit omni populo, qa natus eſt vobis hodie ſaluator &c̄. Per Abraham autē qui interpretat pater multarum gentiū, intelligitur deus pater quē charitas quę deus eſt tētauit. id eſt ad offerendum filium vnigenitū induxit. Ioan. iij. b. Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Ipſe enim eſt vnigenitus dei filius naturalis: alij verò ſunt adoptiui. g ℂ Atq; offer eum ibi in holocau. id eſt per charitatis incēdium: nam ex charitate maxima pater ipſum obtulit, & ipſe ſimiliter voluit. Eſa. liij. c. Oblatꝰ eſt, qa ipē voluit. † ℂ Sup vnum mō. id eſt caluarię locum. † ℂ Quem monſtra. tibi: Sicut autem charitas ſupra dicitur patrem induxiſſe, ſic intelligitur hic ſibi dixiſſe. Et ideo eodē modo dicendū eſt in ſequētibꝰ, vbi eſt tale modus loquendi. h ℂ Igitur Abraham de no. conſur. id eſt deus pater vetus teſtamentum quātum ad legalia relinquens. Quod autem vetus teſtamentum nox dicatur, habetur Ro. xiij. d. Nox pręceſſit, dies autē appropinquauit &c̄. i ℂ Strauit aſi. ſuum. i. iudaicū populum quē ſtrauit id eſt parauit dando ei legē & prophetas. k ℂ Ducēs ſecū duos iuuenes. & Iſaac. filiū ſuum. &c. Per duos iuuenes poſſunt intelligi Petrus & Ioannes, qui in paſſione ſecuti ſunt Chriſtum. & dicuntur iuuenes, eo quòd erant de nouo renati per baptiſmum: ſed quia nondum erant ita perfecti, quòd eſſent apti pati cum Chriſto, Ideo ſubditur:

Margin: Moralit.

Expectate hic

a ¶ Feria quarta de proditione cum Iuda pactum eſt,quīta comprehenſus eſt, ſexta die.i. paraſceue crucifixus eſt.

a cœperat ei deus. Diē autem ter- a

a ¶ Longè exiſtens a malitia Iudæorum.

tio eleuatis oculis, uidit lŏcum

b procul, dixitqꝫ ad pueros ſuos:

a ¶ Quia Iudæi a ſumma tarditate, non intelligunt myſterium Crucis.

c †Expectate hic cum ăſino: ego b

I & puer illuc uſqꝫ properantes, c

a ¶ Vel poſtqꝫ. b Hoc erit in fine mundi, cum plenitudo gentium intrauerit.

†cum ădorauerim⁹, reuertemur d

a ¶ Quia Chriſtus angariatus eſt portare crucem. Vnde Eſa.ix. b Factus eſt principatus ſup humerum eius.

ad uos. Tŭlit quoqꝫ ligna holo- e

cauſti, & impoſuit ſuper Iſaac fi- f

lium ſuum. Ipſe uerò portabat g

a ¶ Operibus. b Bonũ zelũ, quia ſeparat patrē & filiũ.

in mănibus ſuis ignĕm & gla-

dium, Cũqꝫ †duo pergerent ſi-

mul, dixit Iſaac patri ſuo: Pater h

mi. At ille reſpondit: Quid uis

fili? Ecce inquit ignis & ligna, †

a ¶ Quantum ad innocentiam ſuam ignorare uidetur Chriſtus cur patiatur, unde, Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui. Pſalmo. xxxiiij.c.

d ubi eſt uictimă holocauſti? Di-

xit Abraham: Deus prouidebit i

ſibi ŭictimā holocauſti fili mi.

a ¶ Quia obediuit patri filius uſqꝫ ad mortem.

Pergĕbant ergo pariter, †uene- †

runtqꝫ ad locum quem oſtende

rat ei deus: In quo ædificauit

a ¶ Hoc eſt figura altaris in quo conſecratur corpus & ſanguis Chriſti.

* ăltare, & deſuper ligna cōpo-

a ¶ Quia uinctis manibus ante preſidem ductus.

e ſuit. Cũqꝫ cŏlligaſſet Iſaac filium k

ſuum, poſuit eum in altari ſuper

ſtruem lignorum. Extēditqꝫ ma

a ¶ Quo ſeparauerat omnem carnis affectum.

num, et arripuit glădium, ut im-

---

a ¶ Die aũt tertio: Hiero. Notandũ quia de Geraris vſqꝫ ad (E) montē moriia.i.ſedē templi iter triũ dierum ſit: & Abraham illuc die tertio peruniſſe dicit. Malè ergo putāt, Abraham illo tēpore habitaſſe apud quercũ mābre, cum inde ad mōtē moriia vix vni⁹ diei plenũ iter ſit. Triduũ quo venerunt ad locũ ſacrificij, tres ætates ſignificat, ante legē, ad Abrahā vſqꝫ ad Moyſen. Sub lege à Moyſe vſqꝫ ad Ioannē. Inde vſqꝫ ad dñm, & quicquid reſtat. Tertius dies eſt gratiæ, in qua tertia ætate ſacrificium cōpletum eſt Chriſti. b ¶ Expectate hic &c. Cæcitas ex parte cōtingit in Iſraël, hoc eſt cũ aſino, vt plenitudo gentium intraret, hoc eſt poſtqꝫ adorauerimus. Vbi ſacrificiũ crucis per gentes fuerit prędicatũ, hoc eſt, vbi plenitudo gētiũ intrauerit, reuertemur ad vos, hoc eſt, & ſic omnis Iſraël ſaluus fiet. Duo ſerui dimiſſi, nec perducti ad locum ſacrificij, iudęi ſunt q ſeruiliter viuentes, & carnaliter ſapiētes nō intellexerunt hũilitatē & paſſionē Chriſti. Duo quidē, quia in duas partes diuidēdi, qđ factum eſt peccante ſalomone, quādo diuiſus eſt populus loco regni, non errore impietatis, quibus dicitur Hiere.iij.d. aduerſatrix Iſraël & prętaricatrix Iuda. c ¶ Ego & pu.&c. Alc. Indubitanti animo mactare filium volebat. Laudandus in cōſtantia offerendi, & in fide ſuſcitandi. Sciebat enim certiſſimè deum fallere non poſſe, & licet puer occideretur, promiſſionem tamē dei ſaluā permanere. Vnde apoſtolus Heb.xj.d. Fide Abrahā non hęſitauit cum vnicũ offerret, in quo acceperat repromiſſionem, credēs, quia & à mortuis potens eſt ſuſcitare deus. d ¶ Dixit Abraham. Iſido. Abraham vnicũ filium ducens ad immolandũ, deum patrem ſignificat. Abraham ſenex filium ſuſcepit, deus autem non ſeneſcit, ſed promiſſio de Chriſto quodammodo ſenuerat, quando natus eſt. Inchoauit ab Adam, quādo dictum eſt ſupra.ij.d. Erunt duo in carne vna. & cōpleta eſt ſexta ætate ſeculi. Senectus Saræ, in plebe dei, hoc eſt in multitudine prophetarum, hoc idem ſignificat, quia in fine tempo(F)rum ex plebe ſanctarũ animarum natus eſt Chriſt⁹. Sterilitas eius ſignificat ꝙ in hoc ſęculo ſpe ſalui facti ſumus, & in Chriſto tanquam in Iſaac omnes nati ſumus, quem partum †eccleſiæ in fine temporum, nō natura ſed gratia procreauit. Abraham ergo deum patrem ſignificat, Iſaac Chriſtũ. Sicut enim Abraham vnicum, & dilectum filium victimam deo obtulit, ſic deus pater vnigenitum filium pro nobis tradidit. Et ſicut Iſaac ligna portabat, quibus imponendus erat, ſic Chriſtus crucem, in qua figendus erat. e ¶ Cumqꝫ colligaſſet &c. Iſaac ligatis pedibus altari ſuperponitur, & Chriſtus cruci affigitur. Sed quod figuratum eſt per Iſaac, tranſlatũ eſt ad arietem, quia Chriſtus ouis. Ipſe enim filius, quia nat⁹, aries quia immolat⁹. In vepribus hæret aries, crux cornua habet. Si enim duo ligna compingantur, crucis ſpecies redditur. Vnde Abacuc.iij.a. Cornua in manibus eius. Cornibus ergo hærens aries, Chriſtus crucifixus eſt. Vepres autem ſpinæ. Spinæ iniquę quę dominum ſuſpenderunt. Inter ſpinas enim peccatorũ ſuſpenſus eſt. Vnde Hiere. Spinis peccatorũ ſuorũ circũdedit me populus hic. Alij hunc arietem in Vepri⁹ ligatũ, Chriſtũ ante immolationē ſpinis coronatũ intelligũt.

Non pepercerit

Diſtantia Geraris ad montē moria.

Myſtice.

Ro.11.c.

I Autem.

al's, † poſtquam.

Hiſtorice

al's, † ambo

Typus. Chriſti. Iſaac.

Miſtice.

al's, † & venerunt.

al's, † eccl'ia.

Abraham immolat Iſaac filium Iacob.2.d.

Allegorice.

Hiere.38.d.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Die aũt tertio. Locus autem vnde receſſit.ſ. Berſabeæ, non erat ita lōgè à monte Moriia, vbi debuit immolare filiũ, quin poſſet illuc venire in breuiori tēpore, quia non diſtat niſi.xx. leucis vel circiter: ſed à domino iſta dilatio facta eſt, vt appareret omnib⁹ ꝙ Abrahā in hoc facto nō fuit ſubito mot⁹, ſed ex longa deliberatione, vt clari⁹ appareret obediētia ei⁹. b ¶ Expectate hic cũ aſino. Quia timebat ne impedirēt eius obedientiam, ſi eſſent præſentes. c ¶ Ego & puer. ſcilicet Iſaac. d ¶ Cũ adorauerimus &c. Hoc propheticè dixit, non tamē aduertēs quid diceret. Non eñi intēdebat ꝙ Iſaac reuerterei cũ eo, & ideo nō fuit ꝓphetia propriè & perfectè dicta, ad quam requiritur intelligētia, ſecūdũ qđ dicitur Danie.x.a. Intelligētia opus eſt in viſione, ſed largè dicta, quia ſpiritu ſancto mouēte ſic protulit vt ſignificaret id quod futurum erat. (G) e ¶ Tulit quoqꝫ &c. De dorſo aſini. f ¶ Et impoſuit ſuper Iſaac. In figura domini noſtri Ieſu Chriſti, qui baiulans ſibi crucem exiit in eũ qui dicitur caluariæ locus, vbi & crucifix⁹ eſt, vt dicit Ioā.xix. g ¶ Ipſe vero &c. por. gla. ad immolādũ Iſaac, Ignē, ad incendendũ & incinerandum ipſum immolatũ. h ¶ Dixit Iſaac &c. Hoc factũ eſt à deo, vt verba pietatis commouentia viſcera paterna, dicerentur à filio, & magis declararet obedientia Abrahæ, qui ex hoc non fuit ab obedientia retardatus. i ¶ Deus prouidebit ſibi. Hoc etiā propheticè dixit. k ¶ Cũqꝫ colligaſſet Iſaac. Non eſt intelligendum ꝙ inuitũ eum ligauerit. Iſaac enim iam erat.xxxv. annorum, vt dicit Ioſephus, & per conſequēs Abraham iam erat.cxxxv. annorũ, qa centum annorũ erat quando Iſaac natus eſt, vt dictũ eſt capi. pręcedenti, & ſic erat fortior patre qui erat valde ſenex. Hoc etiā patet, qa portauit ligna holocauſti aſcendendo mōtē, & tamē erat ibi onus vni⁹ aſini vt patet ex prędictis. Oportebat eñi ꝙ tantum eſſet ibi de lignis, quot ſufficerēt ad incēdendũ & incinerandũ corp⁹ vni⁹ hominis. Et ideo ſuper hunc locum dicit Ioſephus, ꝙ ædificato altari & omnib⁹ paratis, Abrahā dixit filio ſuo quomodo magnis precib⁹ imperatus erat à deo, & quomodo conceptus erat miraculoſè: & quomodo nat⁹ gaudioſè & quomodo domin⁹ pręcepit eũ immolari (H) ſibi, adiungens ꝙ credebat deum nolle mori ęgritudine vel peſte, vel gladio ī bello, ſed ꝙ cum precibus deuotis deo offerretur, & ſic deus acciperet ſecũ animā eius perpetuò. Et ex hac obediētia deus regeret ſenectutem Abrahę loco filij quibus auditis Iſaac volũtariè acceſſit, vt immolaretur ad implendũ voluntatem dei & patris ſui. Licet autem dictum Ioſephi ſit verum, quantum ad hoc ꝙ Iſaac voluit immolari, non tamē videtur verum quantum ad hoc, ꝙ Abrahā immolaret eũ, credēs ꝙ anima eius decętero eſſet cũ deo, & amplius inter homines non viueret, quia ſupra.xvij.c. dixit de⁹ Abrahæ de Iſaac: Reges orient̄ ex eo. Et ca.xxj.b. In Iſaac vocabitur tibi ſemen, & firmiter credebat verbum dei eſſe verum. Et ideo melius dicitur ꝙ Abraham immolare volēs Iſaac, credidit ꝙ ipſum à mortuis ſuſcitaret deus, vt compleretur in eo ſuum promiſſum. & hoc eſt quod dicit apoſtolus ad Heb.xi.d. Fide obtulit Abrahā, Iſaac cum tentaretur, & vnigenitum offerebat in quo ſuſceperat repromiſſiones, ad quem dictum eſt, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemē, arbitrās qa à mortuis ſuſcitare eũ potēs eſt de⁹. & hoc ſignauit Abrahā filio ſuo Iſaac: Et tũc volũtarie acceſſit ad obediēdũ, in hoc ſignificās Chriſtũ. De q̃ ſcriptũ eſt Eſa.liij.c. Oblatus eſt qa ipē voluit. Aduertēdũ etiā ꝙ Abrahā ligauit filiũ nō ꝓpter hoc

ꝙ timeret eum

Pręceperat, dixerat.

Iſaac quotēnis & an inuitus ſubierit immolationem.

Ioſephi opinio.

Oſtenderat, dixerat.

* Abrahā.

* b ¶ Expectate hic cum aſino. Cum adorauerimus, reuertemur ad vos. ſcilicet in reſurrectione & iungitur hic pater cum filio, qa ſunt inſeparabiles. Ioā.xiiij.b. Qui videt me, videt & patrem meum. e ¶ Tulit quoqꝫ holo.&c. Nam ex diſpoſitione patris Chriſtus portauit lignum crucis. Ioā.ix.c. Et baiulās ſibi crucē &c. g ¶ Ipſe vero portabat &c. Per ignē intelligitur ardor iudęorum ad occidendum Chriſtum. Et per gladium, militis gladi⁹ quo perforatum fuit Chriſti latus. Hæc enim deus pater portauit inquātũ ea fieri permiſit. † ¶ Vbi eſt victima holocauſti? quaſi dicat aliunde eſt aſſumenda: & per hæc conuenienter ſignificantur Chriſti verba horrorem carnis exprimentia. Matth.xxvj.d. Pater mi, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. i ¶ Deus prouidebit &c. Deus enim pater pati Chriſtum ſuum, pręuidit & impleuit. Act.iij.c. Deus qui per os omnium prophetarum prænunciauit pati Chriſtum ſuum impleuit ſic. Ideo ſubdit. † ¶ Veneruntqꝫ ad locum. ſ. immolationis, tamen Iſaac non fuit immolatus, ſed aries, qa diuinitas Chriſti nō fuit paſſa, ſed fragilitas hũana.

Moraliter.

* Et ecce angelus.

a ¶ Nonpeperceris. Auguſtinus. Nunquid non pepercit
A Abraham filio ſuo propter angelum? Sed in angelo figuratus eſt dominus, qui deus eſt, & magni conſilij angelus. Erat enim in angelo deus, & ex eius perſona loquebat̃. Hoc magis in ſequentibus apparebit cum dicitur: Et vocauit angelus domini Abraham ſecundò de cœlo dicens: Per metipſum iuraui dicit dominus. Nō em̃ facile inuenitur † Chriſtum patrem dominum dicere tanq̃ dominum, præſertim ante incarnationem. Nam ſecundum carnem hoc congrue dicitur, ſecūdum quā in Pſal. ij. d. dicitur: Dominus dixit ad me &c̃. Quod autem dictum eſt. Ibidem c. ix. a. Dixit dominus domino meo, ad prophetā hoc refertur qui loquitur: Sicut illud Pluit dominus à domino. ideſt dominus noſter, ſcilicet filius à domino noſtro patre ſcilicet.

[Margin: al's † chriſt⁹.]

[Margin: Hiſtoria.]

b ¶ Arietem. Alch. Aries qui pro Iſaac immolatus eſt, non putatiuus ſed verus eſt. Ideo magis putatur angelum eum aliūde attuliſſe, q̃ ibi de terra poſt ſex dierū opera dominum procreaſſe. Arietem inter ve. &c. Hierony. Aquila veprem vel ſpinetū poſuit, & vt verbi interpretatio eſt, condenſa & inter ſe complexa virgulta. vnde Symmachus eadem opinione ductus ait: Et apparuit aries poſt hec retentus in ræte cornibus. Sed. lxx. & theodocio vidētur melius interpretari, qui ipſum nomen. סבך ſebach poſuerunt quanq̃ id poſtea corruptum eſt in Sabeth. In virgultis Sabeth cornibus ſuis. Etenim ſycheon ſiue ręte quod aquila poſuit & ſymmach⁹ per ſchin literā ſcribitur. hic verò ſamech litera poſita eſt. Vnde patet non interpretationem ſtirpium condenſarum: & in modū rętis inter ſe virgulta contexta verbum Sabeth: ſed nomen ſonare virgulti: quod ita hebraicè dicitur.

[Margin: Sabeth.]

[Margin: Inter vepres hęrē tem cornibus, detentum cornibus interpplexas vepres. vel arbuſta denſa & implicata.]

c ¶ Appellauitq̃ nomē &c. Hiero. Pro eo q̄ hic habetur dñs videt, in hebręo, videbitur, ſcriptum eſt. Hoc apud hebręos exiuit in prouerbiū, vt in anguſtiis cōſtituti & dei optātes auxilio ſubleuari, dicāt: In mōte dominus † videbit̃ ideſt ſicut Abrahæ miſertus eſt, miſerebitur noſtri. Vnde & in ſignum dati arietis: ſolēt cornu clāgere. ¶ Peracto ſacrificio dicit̃ Abrahę. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quod factum eſt cum aries dicit. Pſal. xxj. d. Foderunt manus meas & pedes meos &c̃. Peracto enim ſacrificio dicitur, Ibidem. f. Conuertentur ad dominum vniuerſi fines terre, & adorabunt in conſpectu tuo & cętera. Immolato ergo ariete vocauit Abraham nomen loci illi⁹ domin⁹ videt. i. videri ſe fecit, per incarnationem ſcilicet

[Margin: Prouerbiū tribulatorū apud heb.]

[Margin: al's † videbit]

B

a ¶ Prophetia prænūcians cuncta, quę de Chriſto uentura.

molaret filium ſuū. Et ecce ângel⁹ domini de cœlo clamauit, dicens, Abraham, Abraham. Qui reſpōdit, Adſum. Dixitq̃

a ¶ Quia caro potuit crucifigi diuinitas non potuit tangi.

ei: † Non extendâs manū tuam ſup puerū, neq̃ facias illi quicq̃.

a ¶ Cognoſcere feci te. ſic in ſequentibus dicitur: Vocauit nomen loci illius dominus, uidet id eſt uideri fecit, ſignificans per efficientem id quod efficitur, ut frigus pigrum, quod pigros facit.

Nunc cōgnoui q̄ timeas deum, & non † peperceris filio tuo uni-

a ¶ Id eſt obedientiam meam.

genito propter mē. Leuauit Abraham oculos ſuos, uiditq̃

a ¶ Quia longe poſt ueritas huius umbræ declaranda.
b ¶ Tanq̃ ouis ad occiſionē ductus eſt. c ¶ Inter duo brachia crucis ſuſpenſus eſt.

pōſt tergum ârietem intēr ueпres hęrētem cornibus, Quem aſſumens, obtulit holocauſtum pro filio. Appellauitq̃ nomen

a ¶ Vbiq̃ dñs uidet: ſed uidit dixit pro apparuit id eſt uideri fecit. Vt illud: Nunc cognoui, q̄ timeas dominum, id eſt cognoſci feci. per efficientem enim ſignificatur, id quod efficitur, ſicut pigrum frigus dicimus quod pigros facit.

loci illius, dominus uidēt. Vnde uſq̃ hodie dicitur, in mōte do-

a ¶ Replicat prophetia uentura de Chriſto.

minus uidebit. † Vōcauit autē

a ¶ Magni conſilij, uel ipſe angelus in perſona dei loquebatur. ¶ Chriſtus.

ângelus domini Abraham ſecundò de cœlo dicens: Pērmetipſum iūraui, dicit domi-

a ¶ Quia maiorem non habui.

a ¶ Quia immutabiliter a deo ſtatutum eſt.

a ¶ Quia pater filium tradidit, dedit ei nomen, quod eſt ſup omne nomen, ut in eius nomine omne genu flectatur.

nus, qūia feciſti rem hanc, & nō peperciſti filio tuo unigenito, benedicam tibi, et multiplicabo

a ¶ Spirituales, pauciores fulgentes.

ſemen tuum, ſicut ſtēllas cœli, &

a ¶ Iſrael ſecundum carnem, quia erant degeneres futuri, & de bona oliua in oleaſtrum tranſituri. ¶ Plures carnales ſteriles.

uelut ârenam quę, eſt in littore maris. Poſſidebit ſemen tuum

a ¶ Quia deſcendet Chriſtus infernum ſpoliaturus.

pōrtas inimicorum ſuorum, &

a ¶ Cathezizabuntur id eſt batizabuntur. b ¶ Chriſto. c ¶ Prædeſtinati de omnibus gentibus.

bēnedicētur in ſeminē tuo ōmnes gentes terræ, quia obediſtī

a ¶ In fine mundi fides de gentibus ad Iudæos reuertetur.

uoci meæ. Rēuerſus eſt Abraham ad pueros ſuos, abieruntq̃

a ¶ Tunc concorditer uiuent in eccleſia.

Berſabeæ ſimūl, & habitauit ibi. His itq̃ geſtis, nunciatum

NIC. DE LYRA.

qd' timere teum fugere vel rebellare, vt patet ex prędictis, ſed vt immolaret eum, ſicut & animalia quę offerebātur in holocauſtū, quę ligata immolabant̃, & vt p hoc Chriſti ligatio ſignificaretur ante immolationem ipſius in cruce. Si autem quęratur quomodo Abraham voluit filium ſuum immolare, cum occiſio innocentis ſit horribilis & illicita. Sciebat etiam, q̄ homo non eſt animal immolatitium? Dicendum, q̄ reuelatio illa ſibi fuit facta taliter, q̄ dubitare non poterat, quin eſſet ſibi pręceptum à deo, vt plenius declaraui in quadam quęſtione de quolibet. Ipſe etiam ſciebat q̄ quilibet q̃tūcūq̃ iuſtus, eſt debitor mortis ipſi deo pro peccato primi parentis. & ideo ipſe deus poteſt illud debitum repetere quando vult & quomodo vult, & ideo bene obedire voluit. Sec⁹ aūt eſſet de pręcepto alteri⁹ q non ſic eſſet domin⁹ vitę & mortis. Et per hoc patet ad obiecta. a ¶ Et ecce angelus domini. Hic cōſequēter ponit̃ pręcepti reuocatio, q a factū erat ad declaratione obediētię Abrahæ, & ideo ipſa declarata reuocatur. Ideo ſubditur. b ¶ Non extendas &c. licet enim iam eſſet. xxxv. annorū, tamē vocatur puer, quia adhuc erat ſub cura patris. In ſacra enim ſcriptura ſubdit & famuli, licet ſint ætatis prouectę, tamē frequenter vocant̃ pueri. c ¶ Nunc cognoui. id eſt alios cognoſcere feci. d ¶ Viditq̃ poſt ter. arie. Dicunt hebręi q̄ ibi fuit paratus â principio creationis mūdi ſcilicet ſexta die, in qua formauit deus animalia. Sed hoc nec ratione nec ſcriptura habet apparētiam, & ideo reputandum eſt fictitium. propter quod dicēdum, q̄ fuit ibi adductus miniſterio angelico. e ¶ Quem aſſumēs &c. Orabat enim Abraham in imolatione arietis, q̄ dominus acceptaret ita, acſi filius eius propter deum fuiſſet immolatus. Ex liberatione verò Iſaac. & immolatione arietis pro eo faciūt iudęi feſtum tubarum in principio menſis ſeptimi, ſcilicet ſeptembris, propter quod tunc clangunt in cornibus pecorum in memoriā arietis immolati pro Iſaac. f ¶ Appellauitq̃ &c. Eo q̄ dominus vidit Abrahæ, & filij eius obedientiam, & Iſaac liberauit â morte. g ¶ Vnde vſq̃ ho. dicitur: hoc eſt in prouerbium deductum eſt. h ¶ In mōte dominus vide. Quando enim iudęi ſunt in anguſtia conſtituti, dicunt. In monte dominus videbit id eſt ſicut in monte vidit afflictionem Iſaac, eum liberando, ſic nos liberet. i ¶ Vocauit autē &c. Hic conſequenter repetit̃ promiſſio prius facta Abrahę, & magis explicat̃ & iuramento diuino cōfirmat̃, dicens. k ¶ Per memetipm̃ &c. Homines em̃ per maiores ſuos iurant, vt dicitur ad Hebręo. vj. c. Non poteſt autem aliquid eſſe maius deo, & ideo per ſemetipſum iurauit. l ¶ Multiplicabo &c. hoc dicit q̃tum ad bonos & religioſos. m ¶ Et velut arenā &c. hoc dicit quantum ad cupidos & terrenos, & maxime q̃tum ad filios Eſau, vnde & Eſau, dictus eſt edom. id eſt terren⁹. D n ¶ Poſſidebit &c. hoc impletum fuit tēpore Ioſue, q debellauit. xxx. & vnū reges & ciuitates, & terras eorum diuiſit poſſidendas iſraēl. o ¶ Et bñdicent̃ &c. Hoc exponūt iudęi, dicentes q̄ quādo quis bona imprecat̃ alicui dicit. Benefaciat tibi deus, ſicut fecit Iſaac filio Abrahę. Catholici autem meli⁹ exponūt de Chriſto, q de ſemīe Abrahæ deſcēdit ſecūdū carnē, & in ipō benedicent̃ oēs gētes terrę. i. aliq de oībus gētibus: qa null⁹ conſequit̃ ſalutē niſi p Chriſti benedictionem. p ¶ His itaq̃ ge. ideſt poſt liberationē Iſaac, qa Abraham cogitabat ſibi prouidere de vxore, eo q̄ iam eſſet ſufficientis ætatis, & nolebat q̄ acciperet vxorem de chananeis inter quos habitabat. Ideo ſequitur. q ¶ Nunciatum eſt ab. &c. Soror ſaræ vxoris ſuæ genuiſſet filios.

Hus primoge-

[Margin: Feſtum tubarum. † 1. Mac. 2. f.]

[Margin: Timorem Abrahę erga deum. cōmendat ipſe deus.]

[Margin: Al's † pepercisti.]

[Margin: † Eccl. 44. d. Heb. 6. c.]

[Margin: Benedicit̃ Abraham. Pſal. 104. a. Luc. 1. 9. Eccli. 44. d Heb. 6. c. 1. Mach. 2. f. Lu. 1. ad. p.]

Moralit̃.

a ¶ Et ecce an. &c. Per angelum dñi loquētē cū Abrahā intelligit̃ charitas ſicut ſuperi⁹ dictū eſt, q̄ ipſa iduxit deū patrē, ſed quia xp̄s p paſſionem ſuam meruit ſuam exaltationē, & populi Chriſtiani multiplicationē: Iō ſubditur. n ¶ Poſſidebit ſe. tu. &c. Chriſtus em̃, q eſt ſemē dei p̄ris reſurgēs fregit portas infernorū. f ¶ Appellauitq̃ no. &c. videt. f Viſio naq̃ clara dei p paſſionē Chriſti exiſtētibus in limbo fuit data, & tūc viderūt dñm ſuo modo ſicut viſi erāt ab eo. j. Corin. xiij. d. Tunc aūt cognoſcāt ſicut & cognit⁹ ſum. Moralit̃. aūt breuit̃ p̄t exponi de hoīe religionē intrāte, quē de⁹ tentat. i. pbat dicēs p inſpirationē iternā. Tolle filiū tuū quē diligis Iſaac. i. mūdanū gaudiū aufer à te, aſſumēdo volūtariū luctū. Sed qa dicit̃ Mat. v. a. Bti q lugēt, qm̄ ipi cōſolabūt̃. iō Iſaac, nō immolat̃, ſed aries, qa carnale gaudiū p arietē ſignificatū aſpitate vitę trucidat̃, & ſpūale gaudium augmentat̃. Phil. iiij. a. Gaudete in domino ſemper &c̃.

[Margin: Actu. 3. d. Eccli. 44. d Semē Chriſtus ſecundò promittitur Abrahæ.]

E tionem ſcilicet. a ¶ Melcha. Hiero. De melcha vxore Nachor filia Aran natus eſt Hus, de cuius ſtirpe Iob deſcẽdit, ſicut ſcriptum eſt Iob. ij. a. Vir erat in terra Hus nomine Iob. Malè igitur æſtimant quidā Iob de genere Eſau eſſe. Quod em̄ in fine eius libri habetur, ꝙ de Syro ſermone translatus ſit, & quartus ab Eſau: & reliqua quę continẽtur ibi in Hebræo non habentur. Secundus, natus eſt de Melcha Buz, ex cuius genere Balaā diuinus, ſicut Hebræi tradunt, qui in Iob dicitur Heliu. Primū vir ſanct⁹ & prophetes dei: poſtea per inobediẽtiam & deſideriū munerū dum Iſraëli male dicere cupit diuini vocabulo nuncupatur. Vnde iratus eſt Heliu filius Barathel Buzites &c̄. Chamuel verò pater eſt Damaſci. Ipſa enim vocatur Aran, quę hic pro Syria ſcripta eſt, & in ipo nomine legitur in Eſaia.

Filij nachor ex Melcha.

a ¶ Quę ſoror Saræ; ſaram duxit Abraham: Melcham uero Nachor.

a eſt Abrahæ ꝙ mẽlcha quoq; genuiſſet filios Nachor fratri ſuo:

a ¶ Vel hus, de cuius ſtirpe Iob. Vnde uir erat in terra hus nomine Iob. ¶ De quo dicitur terra hus: ſecundum illud: Vir erat in terra hus &c. b ¶ A quo buzites dicitur, quem Hebræi putant Balaam fuiſſe.

Hus primogenitū, & Buz fra-

a ¶ Hoc non eſt referendum ad eum qui nunciabat ſed qui longe poſt hoc ſcripſit.

trem eius, Camuel pātrem Syro-

a ¶ A quo chaſdeim id eſt Chaldæi poſtea uocati.

rum, & Caſād & Azau, pheldas quoq;, & Iedlaph ac Bathuel,

a ¶ Pro qua rememorata eſt genealogia, quā ducturus erat Iſaac, nec mirum ſi non hęc omnia myſticos ſenſus gerunt, quia nec omnes rami arboris fructum ferunt.

de quo nata eſt Rēbecca. Octo iſtos genuit Melcha nachor fratri Abrahā. Cōcubina uerò illi⁹ nomine Roma, peperit Tabee & Gahā & thaas & † Maacha.

al's † macha

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Hus primo. &c. A quo deſcendit Iob, vt dicit Hiero. li. de hebraicis quęſtionibus. vnde & in principio libri Iob dicitur: Vir erat in terra hus nomine Iob. b ¶ Et bur fratrem eius. Ab iſto deſcendit Heliud buzites. c ¶ Et Iedlaph ac Bathuel: de quo nata eſt Rebecca &c. Propter iſtam quæ coniungenda erat ipſi Iſaac deſcripta eſt iſta genealogia.

ADDITIO.

¶ In ca. xxij. vbi dicitur in poſtilla: Et vade in terram viſionis id eſt in montẽ.

ADDITIO I.

Mōs moria

Vbi hic dicitur: In terrā viſionis, in hebræo habet: In terrā moriiah מֹרִיָּה. Voluit em̄ translator interpretari hoc nomẽ moriia ꝑ hoc nomen viſionis, quod non de propinquo, ſed valde longe hoc ſonat. In. ij. verò Paral. iij. vbi de hoc monte agitur, non fuit interpretatus hanc dictionem, ſed dimiſit eā in propria forma dicens: Et cœpit Salomō ædificare domū domini in Hierl'm in mōte moriia &c̄. Et melius ſe habuit ibi q̄ hic. nā hæc dictio moriia habet alias interpretationes literæ propinquiores, & magis cōſonas ꝓpoſito, quas quidẽ interpretatiões hebræi antiqui tradūt. nā quidā eorū dicūt, ꝙ moriia interpretat̃ doctrina ſeu doctrix &c̄. & eſt † ꝓpinquiſſima interꝑtatio ſeu expoſitio. Nā more ī hebraico ꝓpriè idẽ ſignificat qđ doctor: & ſic moriia eſt ab illo noīe more abſtractū: Vel eſt nomẽ fœmini generis eiuſdẽ ſignificationis: & ſic mōs moriæ idẽ eſt qđ mōs doctrinæ ſeu doctoris.

al's † proprijſsima.

F

Secūdo modo interpretat̃ ab eis & propriè ab hoc qđ & mor qđ ſignificat myrrham. Vnde dicūt ꝙ idẽ eſt dicere, mons moriia, qđ mōs myrrhæ: De quo Cant. iiij. b. Vadā ad mōtem myrrhæ. Tertio mō ī trāſlatiōe chaldaica dicit̃, ad terrā latriæ, eo ꝙ more ꝓpriè ſignificat timorẽ. vnde in illo loco reddebat̃ deo cultus latriæ, què pręcipuè fundat̃ in timore dei ſancto, qui permanet in ſæculū ſæculi. Et notandū ꝙ quælibet illarum trium interpretationū conueniebat illi monti cōmuniter ſeu largè, rōne templi ibi ædificandi. Primò, quia ab illo loco doctrina legalis egrediebat̃ ad totum populū iuxta illud Deute. v. c. Secundò, quia ibi offerebatur deo thymiama & incẽſum, in quo myrrha interponebatur iuxta ſecundā interpretationẽ. Tertiò, qa ibi colebatur deus cum hoſtijs & ſacrificiis legalibus, prout in proceſſu Leuitis pluries cōtinet̃: Quæ qdẽ tria peramplius & perfectius cōueniūt illi monti ꝑ paſſionem Chriſti & alia quę ibidem poſtea occurrerunt. Primò, qa exinde exiuit doctrina generalis & ſalutifera toti vniuerſo: Iuxta illud Eſa. ij. a. In nouiſſimis diebus paratus eſt mons domini in ſummo montium &c̄. Et ſubdit: Quia de ſyon exibit lex, & verbum domini de Hieruſalẽ &c̄. Secundò: quia ibi fuit paſſio celebrata, que per myrrham deſignat̃. Myrrha em̄ oblata Chriſto per magos: Matth. ij. b. dn̄icam annunciauit ſepulturam. Tertio, quia cultus latriæ q in vera charitate perficit̃, ſolū fuit perfectiſſimè cōpletus, cum Chriſt⁹ in ſua paſſione per ineffabilẽ charitatẽ ſeipſum obtulit deo patri in odorem ſnauitatis. Quę quidem expoſitiones non ſunt reputādæ myſticæ, ſed literales. Fundant̃ em̄ in ſignificatione propria huius dictionis moriia, prout ab hebręis tradunt̃, vt dictum eſt. ¶ Itẽ nota ꝙ in hebræo nō ſcribit̃ moriia in hoc loco cū vocali o: ſed ſcribit̃ taliter ꝙ prope poteſt legi Maria: vnde nō incōuenienter diceretur, ꝙ ille mons ſanctiſſimus intitularetur â beatiſſima virgine, que ibidem ſcilicet in tēplo filiū ſuū obtulit deo, & deinde iuxta illū locū ꝓpriis oculis aſpexit filiū ſuum immolari, ſtans iuxta Aram crucis, vt Ioā. xix. e. ¶ Et notandum ꝙ interpretatio noſtræ tranſlationis non videt̃ cōgrua rōni. Tū qa mōs moriæ, in quo fuit ædificatū tēplum nō erat ſic diſpoſitus, vt inde poſſet videri terra in circuitu prout poſtillator dicit. nā talis viſio impedita erat per mōtes qui erant in circuitu eius: Vnde Pſal. cxxiiij. a. Montes in circuitu eius. Tum qa cum dicitur: Vade in terram viſionis ſeu in terrā moriia. non eſt intelligendū in mōte iuxta Hierl'm, prout poſtillator dicit: quia deus in primis non oſtẽdit Abrahæ mōtẽ, in quo erat immolaturus Iſaac, ſed terram in qua erat mons ille quẽ deus ipſe erat ſibi demonſtraturus. Vnde dicit: Vade in terram moriæ &c̄. in montẽ quam monſtrauero tibi.

¶ In eodem

ADDITIO.

¶ In eodẽ ca. xxij. vbi dicitur in poſtilla: Nō eſt intelligendū, ꝙ inuitum eū ligauerit &c̄.

ADDITIO II.

Si autem Iſaac fuiſſet xxxv. annorū tempore immolationis, vt dicit Ioſephus, & ſic fuiſſet fortior patre, & tamen voluntarie acceſſit, & ligari ſe conſenſit, vt immolaret̃ ad implẽdum voluntatem dei & patris ſui, videtur maximè admirandū quō in litera non attribuitur ipſi Iſaac meritū immolationis ſicut ipſi Abrahæ: non em̄ minus merebatur q̄ pater, ſed forte amplius. Amicabilia em̄ quę ſunt ad ſe: præponunt̃ amicabilib⁹ quæ ſunt ad alterū: Vnde in Ethicis dicitur: non enim min⁹ rōnabiliter diceret̃ ipi Iſaac, qa feciſti rẽ hāc, & te obtuliſti ſpōte immolatiōi ꝓpter mẽ &c̄. q̄ ipſi Abrahæ: Vnde dicūt qdā hebræorū, ꝙ Iſaac erat. xv. annorū ferè, & ꝙ q̄ſi inuit⁹ acceſſit ad immolationẽ: Nec etiā ex hoc ꝙ portauit ligna holocauſti, ſequitur ꝙ eſſet tantę ętatis, nā pōt eſſe ꝙ illa ligna nō erāt on⁹ vni⁹ aſini qa nō erāt tātaq; ſufficerẽt ad totū holocauſtū, ſed erāt quędā pauca ligna ſicca, & forte odorifera, quib⁹ erāt addẽda ligna alia de his quę erāt in mōte, vt citius incẽderent̃, & ſuauius redoleret. Nec ex hoc Iſaac erat culpād⁹, nā adhuc erat in puerili ætate, ꝓut hoc patet in litera, cū dicit in hoc loco: ¶ Ne extendas manū &c. Non em̄ habet̃ in Sacra ſcriptura, ꝙ homo. xxx. annorū & vltrâ puer dicat̃: Et ideo dicūt ꝙ ipſi Iſaac nō legit̃ in ſcriptura attribui merces, ſed ſolū Abrahæ: qa adhuc Iſaac non habebat ꝑfectè vſum liberi arbitrij ex defectu ætatis, nec etiā habebat vires ad reſiſtendum patri.

H

¶ In eodem ca. xxij. vbi dicitur in poſtil. Nunc cognoui: id eſt alios cognoſcere feci &c̄.

ADDITIO III.

Cū ex hoc qđ dicit̃ hic in ꝑſona dei. Nunc cognoui: intelligatur alios cognoſcere feci, ſicut cōiter tenet̃. Sed hāc expoſitionẽ qdā hebræorū refutāt dicẽtes, ꝙ null⁹ erat ibi tꝑe īmolatiōis cū Abrahā, niſi ſolus Iſaac; ꝓpter quẽ ſolū nō diceret̃, alios cognoſcere feci. Sed hec rō nō videt̃ valere, nā obediẽtia Abrahæ, ꝑ hūc actum cognita fuit angelis, q forte prius nō cognoſcebāt eam eſſe in tanto gradu. Silr̄ & cęteris fidelib⁹, q geſta Abrahę credūt authoritate ſacrę ſcripturæ. Sed adhuc hęc expoſitio nō videt̃ ꝓpria: nā iſte actus immolatiōis attribuit̃ Abrahæ tanq̄ ipſi actori: Vnde dicit̃ infra: Quia feciſti rem hanc &c. Et ſic in iſto actu Abraham fecit alios cognoſcere ꝙ eſſet timẽs deū, & ꝑ cōſequẽs ſcriptura ꝓprius dixiſſet & † rōnabili⁹. Nūc feciſti alios cognoſcere ꝙ timuiſſes deū: Vnde videt̃ hoc verbū. ſ. Nunc cognoui, propri⁹ poſſe exponi metaphorice: ſicut alia quę de deo dicunt̃ ſecūdū ſimilitudinẽ, qa cū dicit̃: Irat⁹ eſt de⁹, & hmōi, intelligit̃ quo ad modū irati ſe habuit in affectu, ſilr̄ etiā in ꝓpria materia cum dicit̃: Tentauit deus Abraham intelligẽdū qđ de⁹ erga habuit ſe Abrahā ꝑ modū tẽtātis, q vult accipere expimentū de aliquo ignoto, non tm̄ ꝙ deo q oīa nouit hoc eſſet ignotum. Et ſilr̄ cū dicit̃: Nunc cognoui. metaphaphoricè poſſet exponi, vt ꝑ hoc intelligat̃ ꝙ deus ſe habuit in hoc actu, ſicut ille q nouiter cognoſcit aliquid: qđ patet in hoc ꝙ de⁹ poſt illud factū ꝓmiſit Abrahæ maiora q̄ pri⁹ ſibi ꝓmiſerat, & etiā iuramento ea cōfirmauit, vt poſt pauca declarat. ¶ In eodẽ ca. xxij. vbi dicit̃ in poſ. Appellauitq; nomen loci illius: † deus videbit &c.

al's † recti⁹.

Al's † dn̄s

ADDITIO IIII.

In hebręo in hoc loco dicit̃ יְהוָה יִרְאֶה dn̄s ireęh, & eſt verbū ſignificās videre diuinū in futuro duplr̄. Vno modo per modū futuri indicatiui. Alio verò modo per modū optatiui, † ita ꝙ pōt ꝓpriè

Al's † itaq;

intelligi dominus

A intelligi dñs videat:& dñs videbit. Cuius ſenſus eſt: quia appellatio Abrahæ in hoc loco fuit quędā oratio prophetica: ſicut pluries cõtingit in pſal. & in aliis dictis prophetarū. Vnde in hoc ſenſu ꝙ dicit: Dñs videat, orabat Abrahā deum, vt videret oculis iuſtiſſimę miſericordiæ ſuæ rectitudinē mentis eius & prõptitudinē ſuæ obediētię in immolatiõe filij. In hoc aūt ſenſu, ꝙ ſignificat, dñs videbit, prophetabat, ꝙ erat deus viſurꝰ & redditurꝰ mercedē plenā ipſi Abrahæ, ſicut ſtatim fuit conceſſum ſibi, cū ſequit̃, ꝑ memetipſum iurauı. Huius aūt quod ſequit̃: vnde vſq; hodie dicit̃: In monte dñs videbit &c. videt̃ eſſe ſenſus, ꝙ poſteritas Abrahæ. ſ. veri fideles ſpectātes remunerationē huius facti dicebant cõiter quaſi in prouerbium illud verbū quod Abrahā prophetice dixerat. ſ. dñs videbit. Et addebāt ſuꝑ hoc quod dicitur in monte, qa credebāt prophetiā illam eſſe ad effectū producendā in illo mõte vbi Abrahā hoc factū tam meritoriū exercuit. Quæ quidē oratio prophetica ipſius Abrahæ ſimul & prouerbiū inde ſubſecutū, hebræi credūt fuiſſe impleta in ædificatione tēpli: & apparitione gloriæ dñi in nube illud tēplum acceptantis, vt. iij. Reg. viij. Sed potius credēdū eſt fuiſſe impleta cū Chriſtus in eodem loco immolatus fuit in forma viſibili: vnde vbi trāſlatio noſtra dicit: In mõte dñs videbit, Hebraica veritas habet: in mõte dñs videbit̃: & ſic habet̃ in gloſ. nr̃a: per qđ propriè intelligit̃ ꝙ verꝰ filiꝰ dei ibi viſibilıer fuit imolatus, qđ imolatio Iſaac ꝑcipue figurabat. ¶ Circa qđ attēdēdū eſt vlterius, ꝙ licet meritū Abrahę in hoc loco fuerit principaliter expletū pˡ imolationē filij quā ꝓ deo promptiſſimè facere intēdebat, qđ fuit ſingulare in ipſo Abrahā, nõ aūt in imolatione arietis, in q̃ multi cõuenerūt, ſacrificātes deo aīalia bruta tñ Abrahā nõ ꝓtulit orõnē ꝓphēticā ſupradictā, niſi poſt imolationē arietis, nec etiā fuit ſibi factū iuramentū † diuinarū ꝓmiſſionū vſq; tūc. ſ. poſt arietis imolationē, qđ non debet intelligi vacare à myſterio. Nā imolatio Iſaac deficiebat à figuratione imolationis xp̄i in duobꝰ. Priò. ſ. qa Iſaac nõ fuit actualiter immolatꝰ, ſed ſolū intētionaliter: xp̄s vͦ actualiter. Scđò qa imolatio Iſaac non fuit oblata in redēptionē alicuiꝰ, imolatio vͦ xp̄i fuit in redēptionē humanā: & iõ hęc duo fuerūt rep̄ntata ꝑ imolationē arietis ad ꝑficiēdū imolationē Iſaac q̃tū, ad p̄figurationē imolationis xp̄i. Aries em̄ fuit occiſus, & eiꝰ ſanguis effuſus, ſilr̃ & fuit in redēptionē ipiꝰ Iſaac. vñ dic̃. Quē aſſumēs obtulit i holocauſtū ꝓ filio & iõ poſtq; Abrahā expleuit p̄figurare imolationē xp̄i ꝑ vtrāq; immolationē p̄dictā, tūc & nõ an̄ ꝓtulit ſuā ꝓpheticā orõnē, vt dictū eſt. Cõſeq̄nter aūt vocatꝰ ſcđò ab angelo in ꝑſona dñi fuit ſibi facta ꝓmiſſio cū iuramēto, & nõ antea, ꝓut in lr̃a patet. Vñ Iſi. & habet̃ in gl. Peracto ſacrificio dicit̃ Abrahę: In ſemine tuo &c. qđ factū eſt cū aries dicit: Foderūt manus meas & pedes meos. pacto em̄ ſacrificio dictū ē: Ibidē. ſ. Cõuertent̃ ad dñm vniuerſi fines terrę. Immolato ergo ariete vocauit Abraham nomē loci illius dñs videt: Hęc ille. Lr̃a etiā hoc inſinuat. In pr̄ia em̄ vocatiõe angeli dictū fuit F Abrahę. Nūc cognoui ꝙ timeas dñm, & nõ pepciſti filio tuo vnigenito &c. vñ ſolū cõmēdat̃ de oblatiõe filij ꝓpt̃ deū. & tūc nõ fuit ſibi facta aliq̃ ꝓmiſſio, ſed ſola approbatio diuina erga ipm̄ Abrahā. In ſcđa vͦ vocatiõe dicit̃ ei, qa feciſti hāc rē. ſ. oblationē ſcđam hoc eſt arietis, & nõ pepciſti filio tuo. ſ. ꝑ oblationē primam filij & tūc fuit ſibi dictū: Bñdicā tibi &c. Ex q̃ patet ꝙ licet meritū Abrahę pricipaliꝰ & † clarius cõſiſtit in oblatione filij, tñ qa ꝑfectiꝰ figuratur paſſio xp̄i in vtraq; oblatiõe ſit̃, & etiā ꝓteſtatio fidei Abrahę de xp̄o clariꝰ relucebat, idcirco tūc & non antea fuit ſibi facta promiſſio q̃ cõſonat p̄dictis. Origenes etiā i hoc loco dicit: Patit̃ ergo xp̄s ſed in carne, cuiꝰ hic aries forma eſt, vͦbū vͦ incorruptū ꝑmāſit qđ ē ſcđm ſpm̄, cuiꝰ imago eſt Iſaac. ¶ In eo. c. xij. vbi dicit̃ in poſtilla. Hic cõſequēter repetitur ꝓmiſſio facta prius Abrahæ &c.

als † diuinū ꝓmiſſoriū.

Immolatio Iſaac quātū diſtet ab immolatione Chriſti.

Pſalm. 21. d.

als † ſingularius.

ADDITIO V.

¶ In hac promiſſiõe facta Abrahę nõ ſolū repetunt̃ ea q̃ als̃ fuerūt ſibi ꝓmiſſa, ſeu magis explicant̃, & etiā diuīo iuramēto cõfirmant̃, ſed ēt de nouo maiora ſibi ꝓmittūt. vñ Amb. i li. de Abrahā: Hęc bñdictio p̄ſtitit ſuperioribꝰ. In illa em̄ ꝓpagationē ſeminis futurā ꝓmittit: in hac aūt ait: Et bñdicentur in ſemine tuo omnes gētes terræ, qa obediſti voci meę. Hęc ille &c. Ad cuius declarationē ſciendum, ꝙ licet ea q̃ in prīo loco cõtinent̃ in hac ꝓmiſſione vltimò facta Abrahę, ſunt quaſi q̄dā repetitiões p̄cedētiū ꝓmiſſionū. Quod aūt vltimò cõtinet̃: Et bñdicent̃ &c. qđ ꝓpriè intelligit̃ de xp̄o, qui deſcendit de ſemine Abrahę ſecūdū carnē, ſine q̃ nullꝰ conſequit̃ ſalutē ꝓmiſſio noua eſt q̃ nõ cõtinetur in præcedentibus. Quod ſic patet, nam nunq; Abrahę fuit facta promiſſio quæ huic quodammodo aſſimilaret̃, niſi ſupra. xij. c. dicit̃: Atq; in te bñdicentur oēs cognatiões terrę &c. Quę q̄dē bñdictio in illa promiſſiõe cõtenta nõ pōt intelligi de bñdictione ſpirituali, q̃ ꝑtinet ad gr̃am cuiꝰ xp̄s eſt author & cā efficiēs, nõ em̄ dic̃. ibi, bñdicent̃ in ſemine tuo: ſed bñdicent̃ in te. Cõſtat aūt ꝙ Abrahā non fuit author hmõi gr̃ę. In hac autem

hac aūt vltima ꝓmiſſiõe nõ dicit̃: Et bñdicent̃ in te: ſed bñdicent̃ in ſemine tuo. ſ. in xp̄o. vñ & ap̄ſ ad Gal. iij. b. iſtā vltimā authoritatē allegat ad ꝓbādū ꝙ in xp̄o bñdicent̃ oēs gētes, nõ aūt allegauit primā authoritatē, eò ꝙ eſt ad ſuū ꝓpoſitū impꝉinēs, vt patet i authoritate Amb. ſuprà allegata, qđ etiā ip̄a lr̃a teſtat̃ apđ eos q̄ i lingua hebraica ſunt periti. Nā licet trāſlatio nr̃a hic & ibi dicat indiſtinctè: Et bñdicent̃: nõ tñ modica differētia ē iter vͦbū hebraicū ibi poſitū, & vͦbū qđ hic ponit̃. Verbū em̄ qđ ibi pōit̃, nõ aliđ ſignificat, niſi ꝙ imp̄cātes bñdictionē alicui dicāt: Talē te faciat deꝰ ſic̃ fecit talē eo mõ q̃. ſ. xlviij. dicit̃ in te bñdicet̃. Faciat tibi deꝰ, ſic. fecit ephraim &c. vbi manifeſtè patet ꝙ illa bñdictio nõ fundabat̃ i ip̄o Ephraim tāq; in authore principali ſeu cā efficiēte ipſiꝰ bñdictiõis. Et ſimile vͦbū oīno ponit̃ ſuprà. xij. c. vbi dicit̃: Atq; bñdicētur i te vniuerſę cognatiões terræ &c. Sed hoc loco in hebraico ponit̃ quoddam verbum ſignificans, qđ ille in quo alij benedicūtur ſit cauſa principaliter effectiua illius benedictionis, qđ nulli puræ creaturę poteſt cõuenire. vnde in Pſal. lxxj. a. Deus iudiciū reg. da. &c. loquens de Chriſto ad literā vbi dicit̃: Et bñdicēt̃ in ipſo oēs tribꝰ terrę &c. ponitur verbū benedictionis oīno ſimile huic qđ hic ponit̃, non autem ponitur ſic in. c. xij. ſuprà dicto. Similiter Eſa. lxv. c. tractans de Chriſto ad literā dic̃. In quo q̄ benedictꝰ eſt ſuꝑ terrā bñdicēt̃ in domino amē, vbi verbū oīno ſimile ponit̃, ſicut hic cū dicit̃: Et bñdicent̃ in ſemine tuo &c. nõ aūt ſicut bñdicent̃, qđ ponit̃ ſuprà in. ca. xij. Cõcordat etiā p̄dictis ꝙ deꝰ in aliis ꝓmiſſionibꝰ Abrahę factis nūq; interpoſuit iuramētū aliqđ, ſed ſolū in hoc loco tm̄ dicit. Per memetipſum iuraui dicit dominꝰ &c. qđ nõ ſolū denotat̃ vt ſimplex iuramētū, vt ſi dixiſſet: Iuraui dicit dominꝰ ſimplr̃, ſed ad maiorē ſolēnitatē addidit, ꝑ memetip̄m, Sicut ille q̄ iurat tāgēdo ſacra vt crucē vel euāgelia & potius corpus Chriſti ſolēnius iurat q̃ ille qui ſimpliciter iuramentū p̄ſtat ſine tactu talium: In q̃ oſtendit̃. qđ inter alia promiſſa hoc eēt maximū, qđ etiā cõſueuit facere ſcriptura i q̄buſuā aliis locis: Sed p̄ſtare diuinū iuramētū ſolēne ſuper his q̃ ad myſteria Chriſti vēturi ꝑtinebāt, ſicut cum agit̃ de ſacerdotio Chriſti æterno Pſal. cix. a. Iurauit dominꝰ, & non pœnitebit eū, tu es ſacerdos inæternū, vt intelligat̃ ſolennis firmitas huius iuramenti, non ſolum dixit: Iurauit dominꝰ, ſed addidit, & nõ pœnitebit eū. D Hoc idē patet in Pſal. cxxxj. a. Memēto domine Dauid &c. vbi cū de regno Chriſti agit̃ ex ſemine Dauid venturi Pſal. cxxxi. b. dic̃. Iurauit dominꝰ Dauid vͦtatē &c. iuxta illud euangelij Luc. i. c. Dabit illi dominꝰ deꝰ &c. vbi nõ ſolū iterpoſuit iuramētū ſimpliciter, ſed ad ſolēniorē firmitatē addidit: Et nõ fruſtrabit̃ eū, qđ ſatis cõſonat p̄dictis, vt patet i intelligēti. vñ hęc authoritas bñ intellecta multum facit ad cõcludēdū hebræos in hoc ꝙ in xp̄o ab Abrahā deſcenſuro omnes gentes habebant recipere benedictionem.

C

REPLICA

Correctorij cõtra Burgē. in. c. xxij. vbi exponit̃ illud: Vade in terrā viſionis. i. in mõtē &c. Burg. facit magnā vim de nõie Moriia, in quo repͤhendit btm̄ Hier. ſed qa eiꝰ digreſſio, in fauorē fidei tranſeat, potiſſimū qa nõ eſt cõtra poſtillatorē: Sed ꝙ addit ſe legiſſe in hebraico maria pro moriia, qa ex authoritate ſacri canonis aut ſanctorū nõ habet euidētiam, ea facilitate cõtēnit̃, q̃ ꝓbat̃ maxiè qa cõiter omniū interp̄tatiões imo & ipſius Burg. ſonāt in contrarium.

Quare Abrahę oblatio gratior quàm Iſaac.

¶ In. e. c. vbi poſtillator ad intētionē Ioſephi & aliorū dicit Iſaac nõ inuitū ligatū fuiſſe in oblatione ſed ſpõtaneū, qa cū poſſet, non reſtitit patri exiſtēs. xxxv. annorū. Burg. obiicit dicēs, ꝙ tūc meritū potius debuit aſcribi Iſaac q̃ Abrahæ. Dicit ergo Iſaac tm̄ fuiſſe xv. annorū, & inuitū à pr̄e ligatū, idcirco vocatꝰ eſt puer, qđ in ſcriptura de viris. xxxv. ānorū dic̃ nõ cõſueuit. Sed ad obiectionē Bur. reſpõdet̃ priò, qa Abrahā accepit mādatū à deo, & obediuit non Iſaac. iõ fit memoria de merito illiꝰ nõ iſtiꝰ. Scđò pōt dici, ꝙ Abraham obediuit deo, Iſaac aūt hoi. ſ. pr̄i. Tertiò pōt dici, qa Iſaac obediētia cū agonia fuit ꝓcedēs ex volūtario mixto, nõ ſine terrore & timore obediētia aūt Abrahę ex fide abſoluta: vt dicit̃ ad Heb. xi. b. Quartò quia agēs p̄ſtātiꝰ eſt paſſo, in hac aūt obediētia Abrahā ſe habuit reſpectu oblationis vt agens, Iſaac vt patiēs, ideo de Abraham dicitur, qa feciſti rem hanc &c. Sed ſi reſpicere voluerimus literam, benedictio & meritū huic obedientię correſpondens reſpicit Iſaac ſicut & Abraham. Dicitur enim, quia feciſti rem hac & nõ pepciſti filio tuo vnigenito ꝓpter me, benedicā tibi, & multiplicabo ſemē tuū ſicut ſtellas cœli &c. Hoc ſcđm refert̃ ad Iſaac, ſecūdū illud ſuprà. xxj. b. In Iſaac vocabitur tibi ſemen: & ſequitur hic bñdictio Iſaac: Poſſidebit ſemē tuū portas inimicorū ſuorū, & bñdicent̃ in ſemine tuo oēs gētes: Vñ q̃uis Abrahā ea oīa ſibi meruerit nõ tamē pro ſe ſolū, quia in ſua ꝑſona nõ vidit effectū, ſed pro ſuo ſemine. Quicq̄d aūt ſit, de his, nõ valet qđ Burgē. addit pro confirmatione ſui propoſiti ꝙ Iſaac nõiatus eſt puer, q̃ſi in ſcriptura viros fortes pueros vocari nõ ſit cõſuetū, cū tamen de pueris Dauid fortiſſimis multa dicātur, ij. Regum. j. & ij. capitulo. Et de Ioſue

Puer.

m duce belli

E duce belli dictũ ẽ puer; exo.xxxiij.c. Rex Aſuer⁹ q̃cꝫ fecit cõuiuiũ pueris fortiſſimis pſarũ Heſt.1.a.& xp̃s dixit diſcipl'is poſt reſurrectionẽ: Pueri, nũqd pulmẽtariũ habetis. Io.xxj.b.& Act.iiij.f. Apl'i dixerũt prĩcipes cõueniſſe aduerſus puerũ Ieſum. Et Burg. melius recollectus idẽ dicit circa.xj.ca.iij.li.Reg. In eodẽ ca. vbi exponitur nunc cognoui.i.cognoſcere feci. Burg. dicit quomagis ꝓpriè exponit̃ de deo ſicut aliæ metaphoræ, q̃ deus in hoc ſe habẽs quaſi nouiter aliquid cognoſcens dixit: Nũc cognoui, ſed videtur Burgẽſ. implicare dicẽdo metaphoras eſſe proprias, cũ metaphora omnis ſonat improprietatem. Quicquid tamen ſit, non debuit propter debile motiuũ ſuam expoſitionem beato Auſt.xvj. de ciui. dei ca.xxvij. gloſ. ordi. & communi ſcholæ præferre. G

GLOS. ORDI.

Cap. XXIII.

Arbeæ

Sara morit̃ † 13.q.2. c. hebron.

Abraham plãgit eam. Ioſ.24.d.

Abraham adorauit poplm terræ. Deut.6.b.

λατρεοσις, λατρεία,

VIxit aũt &c. a ℭ Et mortua eſt in ci. Hiero. Quę eſt in valle, hoc in autẽticis libris nõ habetur. Arboch paulatim à legẽtib⁹ ac ſcribentib⁹ corruptũ eſt. Necꝫ putandum eſt. Lxx. nomẽ ciuitatis hebraicè barbarè atcꝫ corruptè, aliter q̃ in ſuo dicit̃ tranſtuliſſe. Arboch enim nihil omnino ſignificat, ſed dicit̃ arbeę.i. q̃tuor, qa ibi Abrahã Iſaac & Iacob cõdit⁹ eſt. & Adã primus, ſicut in libro Ieſu apte demõſtrat̃. b ℭ Surrexit Abrahã &c. Aug. Quęritur, quõ Abrahã adorauit pplm terræ, cũ ſcriptũ ſit Deu.vj.b. Dñm deũ tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Sed non eſt in pręcepto dictũ dñm deũ tuũ adorabis ſolum, ſicut dictũ eſt & illi ſoli ſeruies. Talis em̃ ſeruitus ſoli deo debet̃ q̃ gręcè λάτρεοσις, latreoſis dicit̃ vñ damnant̃ idolatræ hanc ſeruitutẽ ſcilicet idolis exhibẽtes. Ne moueat qđ alibi ꝓhibet angelus hominẽ ſe adorare, & admonet vt de⁹ potius adoret̃. Talis em̃ apparuerat, q ꝓ deo adorari poterat, & iõ adorator corrigẽd⁹ erat.

☞ Quod cum

Nicolaus de Lyra.

Cap. XXIII.

F

als, † Soor. Diuiſio.

Emit Abrahã agrũ ſepulturę à filiis Heth. al's non habet † ephrõ

Arbeæ,

† 13.q.3.c. poſtq̃.

VIxit autẽ ſa.&c. Hic cõſeqnter deſcribit̃ quõ Abrahã vt pfectus ſe habuit ad ꝓximũ, ſic em̃ habitauit inter extraneos, quòd vocabãt eũ dei principẽ, & locũ ſepulturæ ꝓ vxoræ ſua ei gratis obtulerunt, & iõ priò deſcribit̃ Saræ obit⁹, ſecũdò offert̃ ei ſepulturę locus, ibi: Cũcꝫ ſurrexiſſet, circa primũ dicit̃ ſic: a Vixit aũt Sara cẽtũ viginti ſeptẽ an. Hebræi q numeros multis modis exponũt myſticè, dicunt q̃ iſti tres nũeri p̃dicti ita ponunt̃ diſtinctè, ad deſignãdũ cõditiones Saræ, acſi diceretur, ita munda & innocens fuit viginti annorum, ſicut cum fuerat ſeptem annorum tantum, & ita pulchra centum annorũ ſicut viginti, & iſtud concordat prædictis.xx. capit. b ℭ Et mortua eſt in ciuitate Arbeę. Vocata eſt enim ciuitas, ארבע, Arbaa id eſt quatuor, vt dicunt aliqui, propter quatuor gigantes ibi ſepultos, ſcilicet Archiman, Siſai, Talmais, & pater eorum, Aliј dicunt & melius (vt videtur) qđ vocata eſt arbeę propter quatuor patriarchas ibi ſepultos cum coniugibus ſuis, ſcilicet Adam & Eua Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob & Lia. de primò habetur Ioſue.xiiij de aliјs tribus infra.xlix.capi. c ℭ Cumcꝫ ſurrexiſſet. Hic conſequenter agitur de ſepultura Sarę, vbi primò ponit̃ petitio Abrahę. ſecũdo cõceſſi o ſepulturæ, ibi: Reſponderuntcꝫ filiј Heth, priò ergo dicit. d ℭ Aduena ſum & pe.&c. ꝓpter qđ non habeo ius ſepulchri. e ℭ Date mi. ius &c. Ex q̃ patet quòd non intendebat illud emere quòd eſt illicitum vendi ſcilicet ius ſepulturæ ſeu locum, quia locus ſepulturæ ſemper fuit inter ſacra reputatus. Melius poteſt dici quòd locus ſepulchri non eſt res ſpiritualis, ſed ius ſepeliendi, ideo Abraham ius petiјt ꝓ dono dicens: Date mihi &c. & locũ petiit ꝓ precio. f ℭ Vt ſepeliã mortuũ meũ. hic acci-

Cap. XXIII.

VIXIT au- a
ſ Centenarius, & uigintiſeptem- ſolidi ſunt & quadrati, quibus ſignatur integritas uitæ ſanctorum ante huius uitæ exitum.
tem Sara centum uigintiſeptem an-
a nis * & mortua eſt in ciuitate b
† Arbeę, quę eſt Hebron in ter-
ra Chanaan. Venitcꝫ Abraham †
ut plangeret & fleret eam. Cũcꝫ
ſurrexiſſet * ab officio funeris, c
a ſA quo ethæi.
locutus eſt ad filios Heth dicẽs:
Aduena ſum & peregrin⁹ apud d
uos, date mihi ius ſepulchri uo- e
biſcũ, ut ſepeliam mortuũ meũ. f
* Reſponderuntcꝫ filiј Heth: g
Audi nos domine: Pinceps dei h
es apud nos, in electis ſepulchris i
noſtris ſepeli mortuum tuum, k
nulluſcꝫ te prohibere poterit,
quin in monumento eius ſepe-
b lias mortuũ tuũ. Surrexit Abra l
a ſSupplicando honorauit.
ham, & adorauit populũ, terræ
filios uidelicet Heth. Dixitcꝫ ad
eos: Si placet animę ueſtrę: ut ſe-
peliam mortuum meum, * au-
dite me, & intercedite * apud
Ephron filium † Seor, ut det mi m
hi ſpeluncam duplicem, quam
habet in extrema parte agri ſui. n
Pecunia digna tradat mihi eam
coram uobis in poſſeſsiõem ſe-
pulchri. Habitabat aũt Ephron o
in medio filiorũ Heth. Reſpon-
ditcꝫ † Ephron * ad Abraham p
cunctis audientibus, qui ingre-
diebãtur portam ciuitatis illius,
dicens: Nequacꝫ ita fiet domine q
mi, ſed tu magis auſculta quod
loquor. Agrũ trado tibi, & ſpe-
luncam quę in eo eſt, præſenti-
b⁹ filiis populi mei. Sepeli mor-
tuum tuum. Adorauit Abrahã
coram populo terræ & locutus
eſt ad Ephron circunſtante ple-
be: Quęſo ut audias me. Dabo
pecuniã pro agro, ſuſcipe eam
& ſic ſepeliã mortuum meũ in
eo. Reſpõdit Ephron. Domine
mi audi † me: Terra quam po-
a ſVel quadringentis. b Vel ſiclis.
ſtulas quadringentos ſiclos ar- r
genti ualet. Iſtud eſt preciũ in

NICO. DE LY.

* Qui fuerũt anni vitæ Saræ.

* Abrahã

* A facie mea.i.q̃ iacet corã me

Prohibere poterit prohibebit

Adorauit, gratias egit cũ geniculatione aut geſtu corpis decoro.

H

Si placet aię vr̃æ, Si eſt, aiab⁹ veſtris, id eſt ſi placet. heb.

* A facie mea.

* Pro me.

Siclus.

Digna, plena.i. iuſto precio Heb.

Corã vobis, in medio veſtri (vel inter vos).

* Hethæ⁹.

Moralit. Circunſtãte plebe eius, in auribus ppl'i terrę dicẽs, hebraiſmus ꝓ audiẽt ppl'o terrę.

hic accipitur maſculinum pro fœminino ſicut & Marc.v.c. dñs dixit: Quis me tetigit, de muliere emoroiſſa. g ℭ Reſponderuntcꝫ. hic conſequenter de ſepultura Saræ agitur & primò ponitur curialis populi reſponſio, cũ dicit̃. h ℭ Audi nos dñe &c. In dubiis enim recurrebant ad Abraham, & ipſe dirigebat illos, acſi cõſulerent dñm. i ℭ In electis ſepulchris noſtris. id eſt melioribus & honorabilioribus k ℭ Sepeli mortuum tuum.i. Sarã. ſed quia nolebat eã ſepelire cum infidelibus, primò gratias egit populo: iõ ſubdit̃. l ℭ Et adora.&c. à quo dicti ſunt ethęi. fecit em̃ eis reuerentiam vt impetraret locum ſepulturę vbi erat ſepultus Adam, ideo ſequitur. m ℭ Intercedite pro me &c. non dixit vendat, quia locum ſepulturę Adam nõ intendebat emere ſed fundum in quo erat dicta ſepultura. qđ erat licitum ideo ſeqtur. n ℭ Quam habet in extrema parte agri ſui id eſt agrũ in quo eſt. o ℭ Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. hoc aũt interponitur ad oſtendẽdum, qđ ille ager erat carior cęteris in extremitatibus poſitis, & per cõſequẽs melior & ſecurior. p ℭ Reſponditcꝫ Ephrõ ad Abrahã cunctis audi. &c. Omnes enim de ciuitate ab operibus ſuis ceſſauerant, vt ſepulturę Saræ debitum honorem impenderent. q ℭ Nequacꝫ &c. id eſt nolo tibi vendere, ſed gratis concedere, ſed quia Abrahã nolebat, qđ ipe vel aliј infideles poſſent ibi ius ſepulturæ reclamare, & per cõſequens cũ Sara infideles ſepelire, noluit gratis accipere ſed pro pecunia poſtulauit, & patet litera vſcꝫ ibi:
r ℭ Terra quam poſtulas quadringentos ſiclos. Dicunt aliqui, qđ ſi conſyderẽtur dicta Iſi. & Papię de ponderibus metallorum, obolus prout in ſcriptura ſacra accipitur, habet tantum de argento ſicut habet vnus paruus turonenſis, ſiclus autem vſualis de quo hic agitur, ſecundum eos valet.xlviij. obolos. Et ſic quadringenti ſicli vãlent octoginta libras turoneũ. & ſecũdũ hoc patet preciũ agri p̃dicti. Si aũt cõtra hoc arguat̃ ꝑ hoc qđ dicit̃ Exo.xxx.b. Siclus.xx. obolos habet. Dicũt nõ obſtat: qa in Exo. lõqtur ſcriptura de ſiclo & obolo ſecũdũ põdus ſanctua-

Moraliter. a ℭ Vixit autem Sara &c. Hic agitur de morte Saræ per quã deſignatur mors cuiuslibet bonæ pſonę. Vnde ſubditur: b ℭ Mortua eſt in ciuita. Arbeę. id eſt quatuor, qa boni moriunt̃ in quatuor virtutũ moraliũ pfectiõe. Apoc. xxj.e. Ciuitas erat in quadro poſita.
† ℭ Venitcꝫ Abraham vt plangeret per quẽ põt intelligi quilibet fidelis amicus defuncti qui naturali pietate motus plangit mortem amici, & cõſequẽter quęrit ſepulturę locũ, ꝑ quẽ deſignat̃ empyreũ cœlũ, ſicut infernus eſt ſepulturę locus malorum. Luc. xvj.f. Mortuus eſt diues & ſepultus eſt in inferno. Et ibidem pręmittitur de lazaro. Factum eſt autẽ vt moreretur mendicus, & portaret̃ ab angelis in ſinũ Abrahę. Iſte verò ſin⁹ à tpe aſcẽſionis xp̃i eſt empyrei cœli locus, qui quęritur per ſuffragia bonorum.

In ca.xxiij.

A a ℂ Quod cum au. Hiero. in hebræo ſicut poſuim⁹, hic primū nomen ſcribitur ephron. Secundum Ephran: poſtq̧ eñ precio victus eſt vt ſepulchrū vēderet, & acciperet argentū licet cogente Abraham vau litera quę apud illos per o legiť ablata eſt de nomine eius et pro Ephrō dictus eſt ephran. In quo ſignificatur nō fuiſſe perfectę virtutis qui potuit vendere memorias mortuorum. Sciant igitur qui ſepulchorum preciū non à cogentibus ſed à volentibus accipiunt, mutari nomen ſuū & perire aliqui de merito eorū cum etiā reprehēdatur, qui inuitus acceperit. b ℂ Cōfir. &c. Greg. Mora. Innuit ſepulchrum duplex q̄ perfectus p̄dicator extinctam à deſyderiis carnis aīam abſcōdit ſub bonę opatiōis & cōtēplatiōis regmīe, vt à carnali cōcupiſcētia q̄ſi inſenſibilis lateat, quā prius ſentiens moraliter viuebat. vñ Coľ. iij. a. Mortui eñ eſtis, & vita vr̄a abſcōdita eſt cū xp̄o ī deo. Actiua eñ vita à prauis opib⁹ mortuos ſepelit. Cōtemplatiua pfectius, q̄ à cūctis actionib⁹ fundit⁹ diuidit. Qui ergo iā in ſe cōtumelias carnis edomuit, ſupereſt vt mētem p ſtudia ſanctę opationis exerceat: & q iā mētem per ſancta opa dilatat, ſupeſt vt eā vſq̧ ad ſecreta intimæ cōtēplatiōis extēdat. Nō eſt eñ pfectus p̄dicator, q̄ ppter cōtēplatiōis ſtudiū opāda negligit, vel ppter opatiōis inſtantiā cōtemplanda poſtponit. c ℂ Spelunca &c. Et circa eam ager arboroſus ad ſepeliendā Sarā q̄dringētis ſiclis argēti p patriarcam à dñis terræ emitur. Quia ad vacandū ſapiētiæ, & ſtudendū actiōi ſub foliis myſticorū verborum tanq̧ ſub fructuoſis arboribus, non aliter prædicatoribus qetus locus acqritur, niſi per euangelicā doctrinam argenti nitore fulgentem terrenis poteſtatibus ab ipis ęterna beatitudo ſuadeatur. Quæ benè centenario quater ducto figuratur, qui à leua in dextram transfertur.

*Ipſum Ephron.
Probatæ monetæ publicæ, trāſeūtes p mercatores hebraiſmus quē calde⁹ interpres ſic ꝟtit, q recipiebātur p mercimoniis in vna q̄q; puincia.
*Quę erat in eo.
*eius.

ter me & te. Sed quantū eſt hoc? a Sepeli mortuum tuum. b Quod cum audiſſet Abrahā, * appendit pecuniam, quam Ephrō poſtulauerat, audiētib⁹ filiis Heth, † quadringentos argēti ſiclos, c b probatę monetę publicę. d Cōfir‑ e

a ¶ Primum dictus eſt Ephron, id eſt confirmatus & perfectus, poſt venditam ſepulturam Ephran, id eſt infirmus & imperfectus.

matuſq̧ eſt Ager quōdā ephronis in quo erat ſpelunca duplex, reſpiciens Mambræ, tam ipſe quàm ſpelunca * & omnes ar‑ c bores eius in cunctis terminis * per circuitū, Abrahæ in poſſeſsiōem, uidētibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius. Atq̧ ita † ſepeli‑ f

a ¶ Animam mundo mortuam, deo uiuam.

uit Abrahā Sāram uxorē ſuam

a ¶ Requie actiuæ & contemplatiuæ ultæ.

in ſpelunca agri duplici, quę reſpiciebat Mambræ: hæc eſt Hebrō in terra Chanaan. Et confirmatus eſt Ager, & antrū quod erat in eo, Abrahæ in poſſeſsionem monumenti à filiis Heth.

a ¶ A duo cihæi.

tet habere teſtes. c ℂ Quadingētos ar. ſi. &c. In quo oſtenditur bonitas materiæ. C d ℂ Monetæ publicæ. In quo oſtenditur bonitas formę, qa habebat impſsionem debitā monetę publicę currētis. e ℂ Cōfirmatuſq̧ &c. Ex quo patet q̄ nō emit ſpelūcā in q̄ erat ſepulchrū Adæ, ſed agrū ſiue fundum in quo erat, & iſtud eſt licitū, ſicut fundus pōt emi licitè, in quo eſt ſita eccleſia, Ephron aūt vendēs peccauit, quia pter dictā ſepulturā chari⁹ vendidit. Dicunt hebræi q̄ ipſe Ephron oſtēdit in principio ſe multa agere p Abrahā, & tamē in fine nihil fecit, ſed terrā ſuā carius iuſto precio vēdidit, ideo poſtea remota eſt litera vau, de eius nomine, ad deſignandum eius imperfectionē, & ſic diminutè ſcribiť deinceps: vt patet. xxv. ca. ſed non appet in pnūciatione. Dicitur aūt iſta ſpelūca fuiſſe duplex, quia ſecūdū aliq̄s ibi erat duplex ędificatio, vna inferior, & altera ſupior, ſicut in capella regis Pariſiis: ſecūdū alios diciť duplex, qa licet eſſent in eadē æq̄litate, rñ in vna ponebanť viri, & in alia vxores. f ℂ Atq̧ ita ſepeli. Abrahā. Hic cōſequēter deſcribiť ſepultura Saræ, & patet litera.

als † q̄drīngentis ſiclis.
Sepelitur Sara.

ℂ In. c. xxiij. vbi diciť in poſti. Ex q̄ patet q̄ nō intēdebat emere illud qđ eſt illicitū &c.

† 23. q. 2. c. hebrō. De ſepul. c. 1.

ADDITIO.

ℂ In hac emptione nō pōt Abrahę aliquod pctm̄ imponi: Tū qa nō peccaret hodie qui emeret agrū, vt in eo faceret cimiteriū, prout dicit mgr̄ ī hiſtoriis: Tū qa in vt dicit Amb. in li. de Abrahā. Hæc autum Abraham fecit qa nōdū erant huius dei templa, in quibus fidelium in domino reliquię adorarentur.

Mambræ quæ & hebron.

REPLICA

Correctorij contra Burgen. in ca. xxiij. vbi poſtillator dicit Abrahā cauiſſe, qđ illicitū eſt in cōtractu fctō cū Ephrō p eo, qa emit fūdū nō ſpelūcā ſiue ſepulchrū. Burg. obiicit q̄ Abrahę nō pōt imponi pctm̄, qa hodie poſſet ſine peccato qs emere agrū in quo faceret ecclīā vel cimiteriū, ſed manifeſtū eſt hāc obiectionē nō valere, qa emit agrū in q̄ ſepultura erat, nō vt ī eo ſepulchrū facerer, rōne eñ ſepulturę ipi⁹ Adę & Euę in illo agro loc⁹ ipe religioſus inter ſacra cōputabať: iō nō emit ſepulchrū, ſed ius ī agro ī q̄ ſepulchrū erat iō dixit: Date mihi ius ſepulchri, nō dixit vēdite, qa hoc illicitū fuiſſet, & ſequiť: Intercedite p me apđ Ephrō, vt det mihi ſpelūcā duplicē in qua ſepultus fuit Adam, vt innuiť Ioſue. xiiij. d. non dixit vt vēdat quia illicitum fuiſſet. Non eñ Abrahā intēdebat emere ſepulchrū Adę ſed fundū, & ius in fundo in quo dicta ſepultura fuit.

D

Nicolaus de Lyra.

dus ſanctuarij, vt patet ibidē: qđ quidā pōdus eſt aliud à pondere viſuali. Credo tñ q̄ meli⁹ eſt dicere q̄ non habeť certus valor p̄dictorū quadringentorū argenti ſiclorū, quia pōdera & monetę apud varias gentes multipliciter varianť, & etiā apud eandem gentem ſecundum diuerſa tpa. a ℂ Sed q̄ntum eſt hoc. q. d. Nō eſt res tanta de qua inter me & te fiat longus tractat⁹. b ℂ Qđ cū audiſſet &c. ſcilicet determinationē p̄cij appendit pecuniā quā Ephrō poſtulauerat audiētibus filiis Heth, qa in talibus oportet habere

GLOS. ORDI.

Cap. XXIIII.

ERat aūt. a ℂ Pone manū &c. Greg. Allego. Manum ſub femore iubet ponere, & per deū cœli iurare quia illius caro p illud mēbrū deſcenſura erat, q fili⁹ Abrahæ eēt ex hūanitate & diuin⁹ ex diuinitate: q̄ſi tāge filiū meū, & iura p deū meū. Vñ non ſup femur, ſed ſub femore manū ponere iubet, qa inde deſcēſurus erat q hō, ſed ſuper hoīes eēt vñ dignū nō fuit vt manū ſup femur pōeret, qa nl̄a caro ſup illā ē. b ℂ Vt nō accipias. Greg. Alleg. Iſaac de filiabus chanaçorū ipſi phibeť, qa xp̄o nullę reproborū aię cōiūguns. De cognatiōe vxor duci p̄cipiť, qa ſola electorū ecclīa xp̄o copulāda erat quā ipe vnigenit⁹ ex p̄deſtinatiōe, & p̄ſcia iā extraneā nō habebat. Puer qui ad vxorem

A diurē te, iurar te faciam.

NIC. DE LYRA.

Cap. XXIIII.

ERAT autem a Abraham ſenex dierūq̧ multorū: & dñs in cunctis

a ¶ Sermonē propheticū, qui ante Apoſtolos ad uocandam de gentibus eccleſiam directus.

benedixerat ei. Dixitq̧ ad ſeruū b ſeniorē domus ſuę, qui præerat a omnibus quę habebat. † Pone

a ¶ Non ſup, qa caro Chriſti inde deſcēſura, quę ſup oēs eſt.

manū tuam ſubtēr femur meū, c ut adiurē tè per dominū deum

a ¶ Quaſi: quia indignos uos exhibuiſtis & repuliſtis uerbum dei: ecce conuer. &c. Act. xiij. g.

b cœli & terræ, ut nō accipias uxorem filio meo de filiabus Cha‑

Nicolaus de Lyra.

Cap. XXIIII.

ERat autem Abraham. Hic conſequenter oſtenditur qualiter Abraham vt perfectus ſe habuit reſpectu ſui, ſeu ppriæ familię, quia filius reputatur vna perſona cum

na cū patre. Et ideo ſic pcediť, quia primò p maritatione Iſaac deſcribitur ſerui miſſio. Secūdò cōiugis requiſitio, ibi: Cūq̧ camelos feciſſet accūbere. Tertiò petitiōis conceſſio, ibi: Rñderūt Labā & Batuel. Quartò cōiugis adductio, ibi ſurgēs aūt mane. Circa primū ſic diciť: b ℂ Dixitq̧ ad &c. Iſte fuit Eliezer de quo ſuprà dictū eſt. xv. a. q̄ erat pcurator dom⁹ ſuę. c ℂ Pone m. &c. Hebręi dicūt, q̄ hoc dixit rōne circūciſiōis q̄ eſt circa illas ptes quā dñs dederat ſibi in ſignū fidelitatis, vt ſup dictū eſt. xvij. c. Catholici aūt dicūt & meli⁹, q̄ hoc fuit pter xp̄m, q ſecūdū carnē naſciturus erat de Abrahę femore: & tali mō loquēdi vtitur ſcriptura

Mittit Abrahā ſeruū ſuū ad q̄rēdū vxorē filio ſuo Iſaac quā ipi, de⁹ ipe curat.
† j. 42. g.
Iurandi hebręorum mos.

Moraliter. ℂ Erat au. Abra. ſe. &c. In hoc ca. deſcribiť mr̄imoniū Iſaac & rebeccę, p qđ ſignificať allegoricè cōiūctio xp̄i & eccleſię, igiť Abrahā ſicē dictū ē, ſignificat deū prēm, de q̄ ſubdiť: b ℂ Dixitq̧ ad ſer. ſeni. do. Per quē ſignificatur p̄dicator, q diciť ſeruus p virtutē humilitatis, & ſenior p maturitatē honeſtatis, & iſte vocat⁹ fuit Eliezer quod interp̄tať dei mei adiutorium. vnde Paulus de ſe & aliis prædicatoribus dicit primę Corrinth. tertio. b. Dei adiutores, ſumus.

Moraliť.
Eliezer, pcurator & ſeruus Abrahæ.

m ij *Tulitq̧ decē

vxorem deducẽdam mittit̃, prophetarũ & apoſtolorũ oiumq́ doctorum ordo eſt, qui dum verbum prædicationis faciunt cuiuſq́ animæ quaſi coniungendę

Myſtice.

vnigenito filio prouiſores fiũt. a ℭ Poſuit ergo &c. Hiero. Tradunt hebræi, q̃a in ſanctificatione eius id eſt in circũciſione iurauit. Nos autem dicimus eum iuraſſe in ſemine Abrahæ id eſt in Chriſto, qui ex illo naſciturus iuxta illud Matthe. primo, a. Liber generatiõis Ieſu xp̃i filij Dauid filij Abrahã. b ℭ Decẽ camelos. tales ſecum debet habere ſermo diuinus, qui præceptis dei obediant quod ſignificatur per denarium, & pondus tribulationis fortiter ferant, quod cameli ſignificant. c ℭ Ex omnibus bo. Grego. Allego. Quis his quę de dño loquuntur, in ſemetipſis virtutũ diuitias oſtendunt, vt tanto citius ad ſequendum deum inuitent, q̃to ſuis auditoribus in ſeipſis monſtrant quę narrant.

Allegorice.

d ℭ Iuxta puteum aquæ. Greg. Iuxta fontem ſtetit, & ex præfixa ſententia, quæ eſſet eligenda propoſuit, quia ſancti prædicatores verba fluentia, conſyderant. Vnde colligunt, quæ vel quibus v̾ba cõmittãt, & de qb⁹ auditoribus fiduciã certitudinis aſſumãt. e ℭ Igitur & cætera. Auguſtinus. Quęrendum eſt, quid differant illicitæ augurationes à petitione hac, qua petit ſeru⁹, vt ſibi oſtenderet de⁹ ipſam futuram vxorem Iſaac, à qua petendo bibere diceretur: bibe, quin & camellis tuis dabo. Sed aliud eſt petere quod ipſo miraculo ſignum ſit. Aliud obſeruare quę ita fiunt, vt mira non ſint: ſed à coniectoribus ſuperſtitioſa vanitate interpretentur. Sed & hoc ipſum qđ mirum aliquid poſtuletur, quo ſignificetur qđ quiſq́ vult noſſe, vtrum audiendum ſit, non parua quęſtio eſt. Eo namq́ pertinet, quo dicuntur qui hoc non rectè faciunt tentare deum, vnde Deu. vj. c. Non tenta. do. de. tuum. Suggerebatur enim Chriſto tãquam homini, vt aliquo ſigno exploraret q̃tum apud deum poſſet, quod vitioſe ſit. Ad hoc autem diſcernitur quod Gedeõ fecit imminente pugnæ periculo. Conſultatio enim illa magis q̃ tentatio dei fuit, vñ Eſa. vij. b. Acha timet ſignum petere, ne videatur deum tentare, cum hic domin⁹ per prophetam moneret: fortè exiſtimãs qđ à propheta exploraretur, vtrum pręcepti memor eſſet, quo tentare deum prohibetur. f ℭ Inclina hidri. Humilia ſæcularem facundiam ad hauriendũ

Fides Abrahę in ꝓmiſſiones dei.

Supra. 12. b

Quæſtio.

Augurationes.

F

Oſo fidelis ſerui Abrahæ ad deũ.

Nicolaus de Lyra.

ſcriptura Exo. j. a. vbi dicit̃: Oẽs aĩæ eorũ, q egreſſi ſunt de femore Iacob &c. & patet litera vſq́ ibi: a ℭ Sed ad. &c. ſcilicet in Arã vbi manſerat Nachor frater ſuus cum vxore ſua, & patet litera vſq́ ibi. b ℭ Dominus deus & cętera. id eſt de Aram, vt patet ex prædictis. xij. capi. c ℭ Et de ter. na. meæ. id eſt de Vr chaldęorum, vt patet ex prędictis cap. xi. d ℭ Ipſe mit. &c. ad dirigendũ iſtud negociũ. e ℭ Filium tm̃ meum &c. dixit tm̃ ad excludẽdũ Iſaac ſolum, quia Iacob illuc iuit ad quęrẽdum ſibi vxorem, de mandato patris ſui Iſaac, vt habetur infra. xxviij. a f ℭ Tulitq́ de. &c. iſti enim cameli erant ab aliis diſtincti, quia erant irroſtrati. vnde nõ poſſent blada aliorum comedere, qñ per viam

Seruo neſcienti offer

nançorũ inter quos habito, ſed ad
a ❡Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Pſal. ij. b.
terram & cognationẽ meam ꝓficiſcaris, et inde accipias uxorẽ filio
a ❡Id eſt eccleſiam.
meo Iſaac. Reſpõdit ſeruus: Si no
a ❡Et credere, quaſi ſi præputium noluerit ſociari circũciſioni, prædicabitur ibi tantum uerbum dei.
luerit mulier uenire mecũ in terrã hanc, num reducere † debeo filiũ tuum ad locũ de quo tu egreſſus es? Dixit Abrahã: Caue ne quãdo reducas filium meũ illuc. Domin⁹ deus cœli, * qui tulit me de domo b
patris mei, & de terra natiuitatis c
meę, qui locutus eſt mihi, & iura
a ❡Iudæam, cui poſt prædicandum.
uit * dicens: Semini tuo dabo terrã
a ❡Magni conſilij. ❡Ducem uitæ tuæ.
hãc: I immittet angelum ſuũ corã d
a ❡Eccleſiam. b ❡Chriſto.
te, & accipies inde uxorẽ filio meo.
a ❡Quaſi ſi annũciante iniquitatem ſuam, acquieſcere noluerit animam ſuam liberaſti.
Si nautẽ mulier noluerit ſequi te, nõ teneberis iuramẽto. Filiũ tan e
a ❡Hoc eſt uerbum meũ non prædices tantũ in gentilitate.
a tum meum ne reducas illuc. Po
a ❡Honorans Chriſtum naſciturum inde.
ſuit ergo ſeruus manũ ſub femore Abrahã domini ſui, & iurauit illi
b ſup ſermone hoc. Tulitq́ decẽ ca f
a ❡Non tantum obedientiam & patientiam, ſed & cæteras uirtutes debet habere ſeruus dei.
c melos de grege dñi ſui, & abiit, ex g
oibus bonis eius portãs ſecũ. Pro g h
a ❡Talibus comitatus. b ❡Gentes.
fectuſq́ perrexit Meſopotamiã, ad urbẽ Nachor: Cũq́ camelos fe i
a ❡Imitatores Chriſti cum Chriſto morantur extra caſtra, quia delitiis tabernaculi non ſeruiunt. b ❡Profunditatẽ ſcripturæ.
d ciſſet accũbere extrã opidũ iuxta
a ❡Sexta ætate. b ❡Oportunitate qua uideant animos inflexibiliores ad diſciplinam adpiſcendam.
puteũ aquę, ueſpere, eo tpe quo ſo †
lent mulieres egredi ad hauriendã
a ❡Prius debet orare prædicator, ut ſermo dei currat, & fructificet in auditoribus.
aquã, dixit: Domine deus dñi mei †
Abrahã, occurre hodie obſecro mihi, & fac mĩam cum domino meo Abrahã. Ecce ego ſto prope fontem aquę, & filię habitatorũ huius ciuitatis egredientur ad hauriendã
e aquã. Igitur puella cui ego dixero: k
a ❡Faciam quod hortaris tu & collegę tui.
f inclina hydriã tuam ut bibã, & illã reſpõdit: bibe, quin et camelis tuis
a ❡Talis anima futura eſt ſponſa Chriſti.
dabo potũ, ipſa eſt quã pręparaſti ſeruo tuo Iſaac, & ꝑ hoc intelligã ꝙ feceris miſericordiam cum dño meo. Necdũ intra ſe uerba cõple l
a ❡Patientia uerbum dei humiliter ſuſceptura: & ideo inter Chriſti contribules computanda.
uerat, & ecce Rebecca egrediebatur filia Bathuel, filij Melchę uxoris Nachor fratris Abrahã, habẽs †
a ❡Sæcularẽ ſcientiã. b ❡In exercitio operũ. ❡De qua dicitur Pſal. xliiij. c. Concupiuit rex ſpeciem tuam, & aſſiſtit regina a dextris tuis. ❡Nulli hæreſi conſentiens.
hydriam in ſcapula, puella decora nimis, uirgoq́ pulcherima & in †

per viã ducebantur. g ℭ Ex omnibus & cæte. quia portauit de auro eius & argento, & pecunia & iocalibus dandis puellæ & ei⁹ amicis: vt habetur. infra eodem capi. In hebręo habetur: Omnia bona eius portans ſecum. Dicunt enim hebræi, quòd portabat ſecum chartã de donatione, quam facerat Iſaac filio ſuo, donans ei omnia bona ſua mobilia & immobilia, quia aliis filiis ſuis dedit munera, & ſeparauit eos ab Iſaac, vt habetur ſe. ca. & illam chartam portabat ad inclinandum parentes puellę, & ipſam puellã, quam quærebat in matrimonium ipſi⁹ Iſaac. h ℭ Profectuſq́ per. me. iſtud nomen tractum eſt de græco μέσος, meſos enim, idem eſt quod medium, & ποταμός, potamos fluuius, quia regio illa ſita eſt inter duo fluuia, vñ in heb. habet̃. ארם נהרים Arã naharaim. i. Syria fluuiorũ, Arã em̃ erat nomẽ regiõis, i q̃ remãſerat Nachor: & vñ Abrahã exierat de mãdato dñi, vt dictũ eſt ſupra. xij. ca. i ℭ Cũq́ ca. feciſſet &c. hic cõſequẽter deſcribit̃ cõiugis petitio & priò q̃rit Eliezer ſuper hoc à deo ſignum, ſecundò à parentibus puellæ conſenſum, ibi: Qui ait non comedam. Circa primum ſciendum, quòd Eliezer non quæſiuit ſignum per modum augurij vel diuinationis, quod eſt illicitum: ſed præmiſſa oratione petiuit à domino ſignum, in quo perciperet angelum domini direxiſſet eius viam, ſicut prædixerat ei Abraham, & ideo nõ peccauit petendo ſignum hoc modo. Dicit autem Ioſephus, quòd iſtud ſignum quod petiit fuit, vt ſi puellis venientibus ad hauriendum aquam, & negantibus ſibi potum, vna ex illis liberaliter ſibi offerret, & non ſolum pro eius potu, ſed etiã pro camelis potandis, in hoc ſciret, quòd illa eſſet quam deus prouiderat fore cõiugem ipſius Iſaac, ſed dictum Ioſephi non conſonat literæ ſequenti, vt videbitur ſtatim. Ideo dicendum, qđ ſignũ petitum fuit, vt ſi puella à qua primò peteret potum pro ſe, & ipſa cõcederet, non ſolum pro perſona ſua, ſed etiam pro camelis ipſa eſſet copulanda Iſaac in matrimonio, & patet litera exceptis aliquibus verbis quæ tranſcurrendo exponentur. k ℭ Igitur puella & cætera. vltimo enim dixit ipſi Rebeccæ poſtq́ aliæ negauerant ſibi, vt dicit Ioſephus, ſed hoc videtur falſum, quia ſtatim ſubditur: l ℭ Necdum int. &c. ex quo videt̃ ꝙ non petiuerat antè ab alia, ſed ab ipſa ſola petiuit.

* f ℭ Tulitq́ decẽ ca. Per camelũ, qui eſt aĩal aſſuetũ oneribus, ſignificatur patiẽtiæ v̾tus, q̃ eſt neceſſaria p̃dicatoribus. Prouer. xix. b. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Per denariũ numerũ ſignificat̃ obſeruãtia. x. mandatorũ, q̃ in p̃dicatoribus exigitur, vt aſſimilet̃ Chriſto de quo dicit̃ Act. j. a. Cœpit Ieſus facere & doce. i ℭ Perrexit meſopota. ad ad vrbem Nachor. quia p̃dicatio debet fieri fideliũ cõitati, q̃ ꝑ vrbẽ ſignificat̃. i ℭ Cũq́ ca. fe. &c. Nã p̃dicator añ p̃dicationẽ debet ſe recolligere extra ſęcularis negocij tumultũ. † Iuxta pu. aq. i. ſacrę ſcripturę ſtudiũ. † ℭ Dixit d. d. &c. obſecro. Nã ĩ pricipio ſermõis debet fieri oſo. † Ecce Rebecca &c. ſequit̃, † Puella de. &c. morũ honeſtate. † ℭ Virgoq́ pul. &c. fidei itegritate, & talis eſt eccl'ia ſine macula, & ſine ruga, Ephe. v. f.

G

* & terræ

* mihi.

I Iſ[illegible] Ioſephi [illegible] [illegible]

H

Moraliter

Ipſa eſt, vt ipſa ſit.

dum propheticum ſermonẽ;vt voluntatem tuam perſuaſioni meæ inclinem.

A

a ¶ Pauxillum. Grego. Alleg. Omnis prędicator animam auditoris ſitit,ideo ſeruus petit,Rebecca potũ tribuit,quia electorum eccleſia deſyderio prædicatorum ex virtute ſuę fidei ſatiſfacit.Quæ enim deum quem audit confitetur prædicatori aquam refectionis & refrigerij offert. Et notandum quòd hydriam ab humero inclinans poſuit: quia illa confeſſio placida eſt quę à bono ope procedit.Vel aquã pbuit;qa in eo quòd credidit,vacua non remanſit. Mox enim prædicauit quod audiuit, & docendo multos ex ſe prædicatores ꝓtulit.A qua enim in hydria ſciẽtia pdicationis in menſura. Studet enim non plus ſapere quàm oportet ſapere. Hydria in vlna, menſura prædicationis in opere.Nec ſolum omnibus comitibus eius,ſed & camelis potũ prębet:qa vbũ vitæ non ſolum prudentibus,ſed etiam ſtultis prædicatur.Ro.j.b.Vnde ſapientibus & incipientibus debitor ſum.Vel aqua etiam iumẽtis datur,cum cura carnis quomõ ſit habẽda diſponitur,vt ex voluptate non impendatur,& ex neceſſitate non negetur.vnde Roman. xiij. d.Carnis curam ne feceritis in deſyriis. Et Ephe.quinto.f. Nemo enim vnq̃ carnem ſuam odio habuit. b ¶ Protulit vir & cætera.Hierony. בקע Beka, quod hic pro didrachmate ponitur ſemiuncia eſt שקל Schekel verò q latinè,ſed corruptè ſiclus,dicit̃ vncia.

Allegorice.

Ille autẽ cõtẽplabat̃ eam, vir aũt obſtupebat in ea.

Allegorice.

B ¶ Grego. Alle. Quia prædicator auditum eccleſiæ per obedientiã,& manus per operationem exornat. Inaures duorum ſiclorum ſunt armillæ decem, quia prima virtus obedientiæ in charitate eſt, quæ dilectio dei & ꝓximi eſt, & bonum opus decalogi complectione perficitur, vt cũ bona agi cœperint, mala nulla agantur. c ¶ Palearum quoq̃. Grego. Quia eccleſia recipiens ſpiritualia, reddit prędicatoribus terrena ſtipendia.vnde.j.Corrin. nono b. Si vobis ſpiritualia ſeminauimus ma.eſt ſi.n.& cæt. d ¶ Locus ſpacioſus ad ma.&c. Grego.Alleg. A proire populo naturæ legem ſe eccleſia nouiſſe monſtrauit,& prædicationẽ amplo charitatis gremio ſuſcepit.doctori enim ſpacioſa manſio eſt in corde auditoris latitudo charitatis.vnde.ij.Corrinth.ſexto.c.Nõ anguſtiamini in nobis ſed in viſceribus veſtris:quaſi ſuſcipiendæ doctrinæ locum mentis dilatate, ad cogitãda carnalia coarctate. e ¶ Habebat & cæte. Grego. Allego. Quia carnales fidelibus coniuncti, dum ſpiritualia dona cõſpiciunt, admiratione ſuſpenſi,ſi non vſq̃ ad opera tamen vſq̃ ad finem ſuſcipiendam prædicationem admittunt, dum enim bonos miraculis fulgere conſyderant, quæ de æternitate audiũt non recuſant, quamuis eccleſiam moribus non ſequentes, in carnali operatiõe remaneãt. ¶ Habebat autem Rebecca fratrem nomine & cætera. Quia ſunt carnales fidelibus coniuncti, quorum familiaritate aliquando ad audiendum verbum prodeunt, & videntes dona dei collata fidelibus mirantur, & verbum corde percipiũt qđ bonis moribus implere non ſatagunt.

Allegorice.
Adorauit dñm, genu flexit domino vel gratias egit dño.

Allegorice.

Cuncta verba,verba Rebeccę ſororis ſuę.

Camelorũ,ipſius.

Non comedam.

a ¶ Deſpondi enim uos uni uiro, uirginem caſtam exhibere Chriſto.ij. Cor.xj.a. b ¶ Humiliauerat ſe ad hauriendã fontem uitæ.

cognita uiro. Deſcenderat ad fontẽ,

a ¶ Diuinis ſententijs. ¶ Verba humanæ facundiæ.

& impleuerat hydriã, ac reuertebatur.

a ¶ Quia tẽpus doctrinæ & tẽpus uocationis. b ¶ ſermo diuinus.

a tur. Occurritq̃ ei ſeruus & ait: Pau-

a ¶ Animæ de ſalute ſua meditanti. b ¶ Vel bibendum. ¶ Quaſi ſpolia ægyp. fac uaſa in domo domini,accommodando diuinas ſententias humanæ ſapientiæ uerbis.

xillũ aquæ mihi ad ſorbendũ præbe

a ¶ Quaſi ſenſum meum tibi accommodo.

de hydria tua. Quę rñdit: Bibe dñe

a ¶ Humiliauit facundiã ſuã ad credendũ & opandũ quod dicitur.

mi. Celeriterq̃ depoſuit hydriã ſuper ulnã ſuã, & dedit ei potũ. Cumq̃ ille

a ¶ Compatientibus labore tuo.

bibiſſet, adiecit: quin & camelis tuis

a ¶ Deſiderio eorũ ſatis faciã. b ¶ Exponens intellectũ capacibus.

hauriã aquã, donec cũcti bibãt. Effundenſq̃ ✱ hydriã in canalibus, recurrit a

a ¶ Profunditatem ſcripturæ. b ¶ Quia bonam uoluntatem cordis proferentes doctores ſpe refrigerant.

ad puteũ,ut hauriret aquam, & hauſtã oĩbus camelis dedit. Ille aũt contẽ

a ¶ Signum animæ reuiuiſcentis,& ad coniugium ſe pręparantis.

plabat̃ eam tacitus, ſcire uolens, utrũ proſperum feciſſet iter ſuum dñs, an b

a ¶ Hoc fit cũ exorciſtæ cathecuminis dicũt,effeta quod eſt adaperire. Mar.ſeptimo.g.cũ informant̃ duob⁹ præceptis charitatis,ut qđ audiũt in uerbo habeãt in opibus, expletionẽ.ſ. decẽ præceptorum.

b non. Poſtq̃ aũt biberũt cameli, protulit uir inaures aureas appendentes ſiclos duos, & armillas totidem pon- c do ſiclorũ decẽ. Dixitq̃ ad eam: Cui⁹ d es filia? Indica mihi: Eſt in domo pa- e tris tui locus ✱ ad manendũ? Quę reſpõdit: Filia Bathuelis ſum filij Melchę, quẽ peperit ✱ Nachor. Et addi-

a ¶ Quia prædicatores auditoribus impendunt ſpiritualia,a quibus accipiũt carnalia.

c dit dicẽs: Palearũ quoq̃ & fœni pluri-

a ¶ Deuotionis affectus.

d rimũ eſt apud nos, & locus ſpacioſus

a ¶ Nihil ſibi tribuens ſed gratiæ dei.

ad manẽdum. Inclinauit ſe homo, & adorauit dñm dicẽs: Benedictus dñs deus dñi mei Abrahã, qui nõ abſtulit mĩam & ueritatẽ ſuam à dño meo, & recto me itinere pduxit in domũ fra-

a ¶ Sic mulier Samaritana uerba domini, quę ad fontem audierat, in ciuitate annunciauit. Ioan. iiij.a.

tris dñi mei. Cucurrit itaq̃ puella, & f nũciauit in domo matris ſuę oĩa quę e audierat. Hẽbat aũt Rebecca fratrẽ nomine Laban. Qui feſtin⁹ egreſſus eſt ad hoĩem ✱ ubi erat fons. Cumq̃ g uidiſſet inaures & armillas in manibus ſororis ſuę: & audiſſet cũcta uerba referẽtis: hęc locutus eſt mihi hõ: uenit ad uirũ, qui ſtabat iuxta came- h los, & porpe fontem aquę, dixitq̃ ad eũ: Ingredere benedicte dñi. Cur foris ſtas? Præparaui domũ & locũ camelis. Et introduxit eum in hoſpi- i

a ¶ Herbam ſeruituti homiuem.

tiũ ac deſtrauit camelos, deditq̃ pa-

a ¶ Officium implet hoſpitalitatis ne non recepto uerbo excutiatur puluis in teſtimonium caſſati laboris.

leas & fœnum, & aquam ad lauãdos pedes camelorum, & uirorum qui uenerant cum eo. Et appoſitus eſt in conſpectu eius panis. Qui ait: k

ſola petiuit. a ¶ Effundenſq̃ hydriam in canalibus recurrit & cætera. Erant enim ibi lapides magni cauati,vbi bibebant animalia,& vocabantur canalia. b ¶ Poſtq̃ autem biberunt cameli,protulit vir & cætera. In hebræo habetur:Protulit inaurem auream, cuius pondus erat medietas ſicli,& probatur per hoc quod habetur Exodi.xxx.b. vbi eadem dictio hebraica ponitur pro dimidio ſiclo poteſt tamen dici quòd in Exod.loquitur de ſiclo ad pondus ſanctuarij, & potuit eſſe ſecundum quod dicunt quod erat maius pondere vſuali intantum qđ medietas ſicli ſanctuarij valebat vnum ſiclũ vſualẽ,tamen ſicut dictũ eſt aliâs in talibus ponderibus nihil eſt certum quia valde mutantur ſecũdũ diuerſas gentes,& ſecundum eandẽ gentẽ diuerſis locis & tpibus.Per hoc verò ꝙ in hebręo dicit̃:Inaurẽ in ſingulari,intelligitur etiam alia ſibi correſpondens, qa non ornabatur vna auris ſiue alia, & quælibet inauris erat æqualis põderis,& ſic ſoluit̃ diſſonãtia,q̃ videt̃ eſſe inter trãslationem nrãm,& hebraicã lrãm. c ¶ Et armillas. Ornamẽta ſunt brachiorum, & dicuntur ab armo. d ¶ Pondo ſiclorum decem & cætera. id eſt pondere, & eſt indeclinabile. e ¶ Dixitq̃ ad eam & cætera. Iſtud dixit Eliezer anteq̃ daret ſibi prędicta iocalia,quia cognito per eius verba qđ eſſet de cognatione Abrahæ domini,ſui,tunc dedit ſibi,frequenter enim in ſacra ſcriptura aliqua poſterius narrãtur,licet ſint prius facta. f ¶ Cucurrit itaq̃ puella et nunciauit in domo ma.&c. Non dixit in domo patris ſui, quia ſicut dicit Ioſephus,Bathuel pater ſu⁹ iam erat defunctus,ſed hoc videt̃ eſſe cõtra textũ ſequentẽ eodẽ capitulo,vbi dicit̃:Reſpõderũt Labã & Bathuel,ſed ſi teneat̃ dictum Ioſephi,poteſt ad hoc dici,qđ Bathuel q hic noĩatur,nõ fuit pater Rebeccæ,ſed frater:& ideo nomiatur poſt Labã tanq̃ eius frater iunior ipſo.Hebræi communius dicunt,qđ adhuc viuebat pater eius Bathuel,& ideo aliter ſoluit Ra. Sa.dicens qđ puellæ prius nunciãt aliquid matribus ſuis, quàm aliis. Item tunc temporis mulieres habitationem habebant cum puellis ſeparatim in domibus virorum, vbi faciebant opera, que competunt mulieribus,& talis dicebatur domus matris ſuæ, ad quam cucurrit Rebecca nunciare omnia quæ audirrat, inter quæ continebatur, qđ ille homo qui dederat ſibi iocalia, erat de domo Abrahæ auunculi ſui: aliter non eſt veriſimile, quòd accepiſſet ab eo cum eſſet puella honeſta & verecunda. g ¶ Vbi erat & cætera. Aliqui libri habent foris, ſed hoc eſt ex vitio ſcriptoris. h ¶ Venit ad virum qui ſtabat iuxta camelos,& prope fontem aquæ,&c. vt introduceret eum intra domum, quia iam per ſigna & verba ſciebat eũ eſſe de domo auunculi ſui. i ¶ Deſtrauit camelos: & cætera. Id eſt ſellas & onera de ſup poſita amouit. k ¶ Et appoſitus eſt in conſpectu eius pa. & cætera Nomine panis in ſcriptura intelligitur omnis cibus: vnde.iiij. Regum ſexto e.dicitur.

C

Rebeccę in verbis modeſtia.

✱ Feſtina.

Inauris.

D

Ioſeph⁹.

✱ Nobis.

✱ Ipſii.

Grãs agit deo ſeruus. Mira ſolicitudo Rebeccę & Labam erga pegrinum.

✱ Foras.

E a ℂ Non comedam donec loquar ſermones meos & cætera. Gregorius. Quia ſunt qui doctores ex temporalibus ſtipendiis retinere parati ſunt. Sed illi niſi prius obtineant æterna, recipere nolunt. Si enim in animabus fructum non inueniunt ſumere ſtipendia corporibus contemnunt, pedes non lauant quia laboris deſyderia nulla conſolatione releuant.

Narrat ſeruus cauſas itineris, & quæ acciderint ei in itinere.

b ℂ Et adiurauit me dominus meus & cætera. Auguſtinus. Sententia eſt eadem verba non omnia vel ipſa, vel ita dicta ſunt, quod propter eos dicendum qui euangeliſtis calumniãtur quòd in aliquibus verbis non omnino conueniunt, cum res & ſententia eadem, hunc enim librum vnus ſcripſit, qui ea quæ ſupra dixit cum mandaret Abraham, vel reliqua ponere potuit, ſi ad rem pertinere iudicaret: cum veritas narrationis non exigit, niſi vt rerum ſententiarumque veritas ſit, quibus voluntas (propter quam intimandam verba fiunt) ſatis appareat.

Benedicere dei, quid ſit.

Nota.

F c ℂ Veni ergo hodie ad fontem & dixi, & cætera. Hieronymus. In hebræo ſcriptum eſt: Ecce ego ſtans ſuper fontem aquæ, & erit adoleſcentula quæ egredietur ad hauriendum & cætera. Pro adoleſcentula, in hebræo legitur, עלמה alma, ſicut in Eſaia, vbi in noſtris codicibus ſcriptum eſt Eſaias ſeptimo. c. Ecce virgo concipiet & cætera. In hebræo legitur: Ecce alma concipiet. Notandum ergo quod alma ſemper virginem ſignificat: & habet etymologiam à verbo עלם alam quod abſcondere ſignificat, Vnde & græcè dicitur ἀπόκρυφα apochripha, id eſt abſcondita. Nam in Iob vbi ſcriptum eſt de ſapientia: Et abſcondetur ab oculis omnis viuentis. In hebræo dicitur: naalma. Ergo alma, quod interpretatur abſcondita id eſt virgo nimia diligentia cuſtodita, maioris laudis videtur eſſe quàm virgo. Nam virgo poteſt eſſe corpore, & nõ ſpiritu ſiue mente, quæ verò abſcondita eſt, epitheſin virginitatis habet, vt & virgo & abſcondita ſit, & quæ abſcondita eſt, iuxta idioma hebreæ linguæ conſequenter & virgo eſt. Quæ autem virgo eſt non ſtatim abſcondita. Hoc idem verbũ in Exodo de Maria ſorore Moyſi adhuc virgine legimus, Oſtendant igitur iudæi alicubi poſitũ alma vbi adoleſcentulam, & non virginem ſonet.

Nota de alma.

alſ † tribuã

Hiſtorice d ℂ Reſpondit Labam & cætera. Auguſtinus. Aut Abraham prophetam nouerant, & prophetice à domino dictum, quod per illum dictum, fuerat agnoſcebant, aut ſignum, vt quod ſeruus narrauit locutionem domini appellauerunt, hoc enim magis de Rebecca dictum eſt. Abraham enim non de Rebecca ſed de aliqua ex tribu vel cognatione ſua dixerat, & hoc ad vtrumque, vt immunis eſſet ſeruus à iuramento, ſi non impetraſſet, quod nõ dicitur cum aliquid prophetatur, certam enim eſſe decet prophetiam.

Prolatiſque

a ℂ Nõ q̃rit q̃ ſua ſũt, nõ uult metere carnalia niſi p̃mit' ſeminauerit ſpũalia.

a Non cõmedã donec loquar ſermões meos. Reſpondit ei: Loq̃re. At ille, a

a ℂ Cõmendatio pſonæ, ſicut illud: Paulus ſeruus Ieſu Chriſti Ro. j. a.

ſeruus inquit Abraham ſum: Et dñs b

a ℂ Cõmendatio mittentis, ut propter mittentem miſſus audiatur.
b ℂ Fidei eius ſubiecit cuiuſcũ generis homines.

Benedixit dño meo ualde, magnifica

a ℂ Simplices. b ℂ Prudentes. c ℂ Eloquentes.

tuſq; eſt, & dedit ei oues & boues, argentũ & aurũ, ſeruos & ancillas, camelos & aſinos: Et peperit Sara uxor

a ℂ Sapiẽtes. b ℂ Seruiliũ p tpalib' ſeruiẽtes. c ℂ In tribulatiõe patiẽtes.
a ℂ Gratia quia filius bone uoluntatis, qui factus eſt ei ex ſemine Abrahæ.
a ℂ In ultima ætate mundi.

dñi mei filium dño meo in ſenectute

a ℂ Vnde: Pater omnia q̃ tua ſunt dediſti mihi. Ioan. decimoſexto. b.

b ſua, deditq; illi oĩa quę habuerat, Et

a ℂ Hæc ſuperius expoſita ſunt.

adiurauit me dñs me⁹, dicẽs: Nõ accipies uxorẽ filio meo de filiabus Chananęorũ, i quorũ terra habito, ſed ad domũ patris mei pges, & de cognatione mea accipies uxorẽ filio meo. Ego uerò reſpõdi dño meo: Quid ſi noluerit uenire mecum mulier? Dñs, ait, in cuius cõſpectu ambulo, mittet angelũ ſuum tecum, & diriget uiam tuã, accipieſq; uxorẽ filio meo de cognatiõe mea, & de domo patris mei, Innocẽs eris à maledictione mea, cũ ueneris ad [1] propinquos meos, & nõ dederit tibi. Veni ergo hodie ad fontẽ, & dixi: Dñe deus dñi mei Abraham, ſi direxiſti uiam meã in qua nũc ambulo, ecce ſto iuxta fontẽ aquę, & uirgo quę egredietur ad hauriẽdam

a ℂ Alias pauxillum.

aquã audierit à me da mihi [2] paululũ aquę ad bibendũ [3] ex hydria tua: & dixerit mihi: & tu bibe, & camelis tuis † hauriã, ipſa eſt mulier quã pręparauit

a ℂ Miracula narrat, ut qui non credũt uerbo miraculo credant.

dñs filio dñi mei. Dum hęc tacit⁹ mecum uoluerẽ, apparuit Rebecca ueniẽs cũ hydria quã portabat in ſcapula, deſcenditq; ad fontẽ & hauſit aquã. Et aio ad eam: Da mihi paululũ bibere.

ℂ Eleuatam ſeculi facundiam, ad propheticum ſermonem ſe inclinans quem ſeruus ſignificat.

Quę feſtinãs depoſuit hydriam de humero, & dixit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis potũ tribuã. Bibi, & adaquauit camelos. Interrogauiq; eã, & dixi: Cuius es filia? Quę reſpõdit: Filia Bathuelis ſum, filij Nachor quẽ pepit [4] illi melcha. Suſpẽdi itaq; inaures ad ornandã faciẽ eius, & armillas poſui in manib⁹, ⁎ pronuſq; adoraui dñm, bñdicẽs dño deo dñi mei abrahã, q pduxit me recto itinere, ut ſumerẽ filiã fratris dñi mei filio eius. Quãobrẽ ſi facitis miam & ueritatẽ cum

ℂ Hæc duo ſæpe iũguntur miſericordia & ueritas maximè in pſalmis.

domino meo indicate mihi. Sinautẽ aliud placet, & hoc dicite, ⁎ ut uadã ad dextram ſiue ad ſiniſtrã. Reſpon-

c dicitur: Appone eis panem & aquam. Et ibidem ſubditur: Appoſita quod eſt eis ciborum magna præparatio. a ℂ Non comedã donec loquar ſermones meos. Hic conſequenter Eliezer quærit à parentibus conſenſum de Rebecca copulanda ipſi Iſaac. & vt facilius eos inclinet, primò refert diuitias domini ſuiipſi Iſaac collatas, & iuramentum quo aſtrinxit eum Abraham, & ſignũ à deo ſibi datum, quod voluntas dei erat quod Iſaac cum Rebecca copularetur, per hoc inſinuans quod ſi renuerent contrairent diuinæ voluntati. Et patet litera, exceptis aliquibus verbis exponendis. Qui ait non comedam, in hoc oſtendit ſe habere negocium ſibi impoſitum cordi.

b ℂ Et dominus benedixit domino meo: & cætera. Id eſt in ſpiritualibus & temporalibus bonis multiplicauit.

c ℂ Non accipies vxorem filio meo de filiabus &c. quia erant idolatræ, & expellendi de terra per filios Iſrael. d ℂ Veni ergo hodie ad fontem, &c. ex hoc quòd dicitur hodie, dicunt hebræi, quod vna die venit miraculoſe de Berſabeæ vſq; ad illum locum. Sed hoc nullam habet apparentiam, maxime cum Ioſephus dicat, quòd eliezer fecit viam illam cum magno tractu temporis & labore. Si enim fuiſſet ibi factum tantum miraculum, non eſt veriſimile, quòd ſcriptura tacuiſſet, cum ſatis prolixe narret ſignum datum in Rebecca dicẽte ipſi eliezer: Bibe, quòd modicum aut nihil eſt reſpectu illius miraculi, & ideo nullo modo videtur verum. Et ideo dicendum, quòd per li hodie non deſignatur niſi termin⁹ ad quẽ venerat illa die: non autem terminus à quo receſſerat ab Abrahã. Interrogauitq; eam & dixit. Cuius es filia? quę reſpondit: filia Batuelis ſum &c. & ſubditur. e ℂ Suſpendi itaq; in aures &c. ex hoc patet veritas illius quòd ſuprà dictum eſt. ſ. quòd Eliezer prius interrogauit de patre & cognatione Rebeccæ, quàm ſibi daret iocalia. f ℂ Quamobrem ſi facitis miſericordiã & verita. &c. concedendo Rebeccam pro Iſaac filio ſuo. g ℂ Indicate mihi. vt negociũ perficiatur. h ℂ Sinautẽ aliud placet. ſcilicet eam denegando. i ℂ Et hoc dicite: vt poſſim de alia prouidere, ideo ſequitur. k ℂ Vt vadam ad dexteram id eſt ad quęrendum de filiabus Iſmaelis. l ℂ Siue ad ſiniſtram. id eſt ad quęrendũ de filiabus Lot, q erant etiam de cognatiõe Abrehę. & Iſaac. m ℂ Reſponderunt Laban & Bathuel. Hic conſequenter deſcribitur coniugis conceſsio, cum dicitur: Reſponderunt Laban & Bathuel: iſte Bathuel ſecundũ Ioſephum erat frater Rebeccæ & erat iunior quam Laban ideo vltimo nominatur. Rab. Sa. dicit, quòd erat pater Rebeccę. Quòd autẽ vltimo nominatur, hoc eſt quia licet primò conſenſerat in matrimonium Rebeccæ, tamen poſtea voluit impedire, vt plenius dicetur.

A domino

A Panis, cibus.

† ſ. 21. a.

Innocens eris a maledictiõe mea, ſolutus eris à iuramento meo.

1 Proximos H

2 Pauxillũ 3 De

4 ei.

⁎ eius.

Bathuel

⁎ Mihi.

A Allegorice.

a ℂ Prolatiſq; &c. Grego. Aſſ. Poſtq; coniugij cām puer obtinuit. Hęc oīa rebeccę dedit: q̄a doctores eccl'ie tot ornamēta tribuūt, quot virtutū bona docuerūt. Quę em̄ pri⁹ inaures & armillas accepat, iā vaſa aurea & argentea & veſtes accepit, q̄a eccl'ia q̄ ante per fidē obedientiā, & opationē percepit, excreſcens ad ſpiritualia conualeſcit vt propheticę ſpiritu & virtutum gratia repleta ampliatis muneribus creſcat. Matri & fratrib⁹ dona offeruntur, quia gentilitas ex quo eccleſia ad fidem venit, in gloria temporali cōualuit. Vbiq; enim chriſtiani afflictionem ſentiunt, gentiles in terrena virtute gloriantur. Fratres eius dona percipiunt: qui enim in eccleſia fidem verbotenus tenent, ſed tamen profeſſionem ſuam moribus non ſequuntur, à fidelibus honorantur, quia fideles vocātur. Mater ergo & fratres dona percipiunt, ſed ab hęreditate alieni ſunt, quia infideles vel carnales ad hęreditatem ęternam non perueniunt, ſed ſuperne largitatis gloriam temporaliter conſequuntur.

Vaſa

✱ q; Egreſſus eſt ſermo, egreſſa eſt hæc res. i. hoc negocium dei eſt Extra placitū eius quicq; aliud loq tecū, loqui ad te bonū vel malum. heb.

Myſtice. Initoq; cōuiuio veſcentes pariter et bibentes mā ſerūt ibi, & comederunt & biberunt Ipſe & viri qui erant cum eo. et. ibi. pnoctauerunt.

b ℂ Dedit ea rebeccę. Rebecca non ornatur auro bathuelis, quia non ſunt digna ornamenta barbari & imperiti. De domo abrahæ accipit ornamenta, quia patientia de domo ſapientie ornatur: A puero abrahæ ſuſcipit inaures. i. aurea in auribus verba, et brachilia. id eſt aurea in manibus opera, & alia ornamenta, quibus figurātur diuerſa virtutum genera.

c ℂ Et nutri. illius. Honeſtum erat: vt ad nuptias abſq; parentibus virgo proficiſcens, nutricis ſolatio foueretur.

✱ q; Allegorice.

d ℂ Igitur rebec. &cęte. Grego. Aſſ. Quia eccleſia habet ſecum minoris meriti animas, que ipſam moribus ſequuntur. Sed ad contemplationis thorum non prouehūtur. puer quoq; quoſdam habuit in comitatu, quia cum prophetis fuerunt qui bene viuerent, ſed propheticę ſpiritum non haberēt: & cum apoſtolis & doctoribus qui vitam eorum tenerent, & tamen non prædicarent.

B Ipſius voluntatem, eius, ob heb.

e ℂ Qui feſtinus &c. Feſtinus puer ad dominum redit, quia prędicatores cum auditorum vitam obtinent, deo de cuius munere hoc habēt, nō ſibi prębēt. f ℂ Eo tēpore iſaac &c. Greg. Aſſ. Viuēs & vidēs dn̄s eſt, de quo ſcriptū eſt: Viuo ego in ęternum, dicit dn̄s. Et Heb. iiij. d. Oīa nuda et aperta ſunt oculis eius. Puteus, ſancte ſcripturę profunditas, quę irrigat mentes noſtras. Via paſſionis chriſti humilitas per quam nobis aperta ſunt ſcripturę fluenta. Niſi enim chriſtus incarnatus, tentatus, apprehenſus, colaphizatus, conſputus, crucifixuſq;, ac mortuus fuiſſet: ſcripturę profunditas non pateret. facta eſt autem humilitas paſſionis, clauis apertionis, vt aquam ſcientię de profundo bibamus. Hęc enim prius audita, iam intelligimus facta, que prius legebantur, & non intelligebantur. vnde Apocali. v. b. Vicit leo de tri. iu. ra. &c. Notandum vero, quod non dicit ambulabat, ſed de ambulabat. Deambulat enim, qui viam eundo vel redeundo conculcat. In humilitate paſſionis chriſtus deambulauit, q̄a modo verborū cōtumelias, modo falſum teſtimoniū, modo alapas, modo ſputa modo ſpineā coronam, modo crucem ſuſtinuit.

Feſtinus, tollēs rebeccam.

✱ Autem.

Moralit.

g ℂ Habitabat &cætera. Gregorius. Moraliter. Iſaac rebecca veniente habitabat in terra auſtrali, quia chriſtus veniente ad ſe eccleſia: in illorum mentibus manſit, quos non corporis frigus, ſed feruor charitatis tenuit, qualis erat anna, Symeon, & aliqui de populo iudæorum.

☞ Et egreſſus

a ℂ Cognita dei diſpoſitione, eccleſia de gentibus ad fidem Chriſti uenire permittitur, ita ut qui non uult imitari, non preſumat aduerſari.

derunt ✱ labam & Bathuel: A domino egreſſus eſt ſermo, & a non poſſumus extra placitum eius quicq; aliud tecum loqui. † En Rebecca coram te eſt, tolle eā, & proficiſcere, & ſit uxor b filij domini tui, ſicut locutus eſt dominus. Quod cum audiſſet puer Abraham, adorauit in ter-

a ℂ Senſibus ſcripture cum eloquentia. ℂ Morū honeſtate.

a ram dominum: Prolatiſq; uaſis c d argenteis & aureis ac ueſtibus, b dedit ea Rebeccæ pro munere.

a ℂ Quia gentilitas temporalia percipit.

† Fratribus quoq; eius & matri e dona obulit. Initoq; conuiuio ueſcentes pariter & bibētes, mā-

a ℂ Studioſus predicator non uult diu inter carnales manere, quia animas a gentilitate conuerſas ad ſocietatem ſpiritualium nititur uelociſſime perducere.

ſerunt ibi. Surgens autem mane f

a ℂ Propheticus ſermo.

locutus eſt puer: Dimittite me, ut uadam ad dominum meum, g Reſponderunt ✱ frater eius & h mater: Maneat puella ſaltē decē dies apud nos, & poſtea pro-

a ℂ Vel retinere.

ficiſcetur. Nolite ait me tenere, quia dominus direxit uiam meā. k Dimittite me, ut pergam ad dominū meum. l Dixerunt: Vo-

a ℂ Quia fides eſt uoluntatis, non neceſsitatis & ſecundum leges ſponſalia conſenſu contrahentium fieri oportet.

cemus puellam, & quærāmus ipſius uoluntatem. Cumq; uocata ueniſſet, ſciſcitati ſunt: Vis ire cum homine iſto? Quæ ait: †

a ℂ Patientiam.

e uadam. Dimiſerunt ergo eam, m n

a ℂ Sapientiam que dicit: Melior eſt patiens uiro forti: Prouer. decimoſexto. d. he communicantur propheticum & Apoſtolicum ſermonem

& nutricē illius, ſeruumq; Abraham & comites eius, imprecan- o

a ℂ Id eſt ualde precantes.

tēs proſpera ſorori ſuæ, atq; di-

a ℂ Non prophetæ fuerunt, aut ex uanitate tam magna optarunt. ſed eos quod promiſerat deus Abrahæ, latere nō potuit.

centēs: Soror noſtra es: Creſcas

a ℂ Hoc iſtis carnaliter orantibus, ſpiritualiter impletum eſt, Chriſto dominante ſuper omnes gentes.

in mile milia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuo- d rum. Igitur Rebecca & puellæ p

a ℂ Subiectis ſibi innatis uitiis.

illius aſcenſis camelis, ſecutæ

a ℂ Sermonem propheticum. b ℂ Quaſi habemus theſaurum in uaſis fictilibus ut ſit uirtus dei & nō ex uobis. ℂ Chriſtum.

e ſunt uirum. Qui feſtinus reuer- † tebatur ad dominum ſuum.

ℂ Chriſtus.

f Eo ✱ tempore Iſaac deambula q bat per uiam, quæ ducit ad

a ℂ Humilitatem, paſsionem Chriſti. ℂ Profunditatem ſcripturæ per quam intelligitur ſemper uiuens & omnia uidens.

puteum, cuius nomen eſt uiu-

a ℂ Cui omina operta. ℂ Quia in paſsione Chriſti reuelate ſunt ſcripturæ. b ℂ Viuo ego, dixit dominus. c ℂ Nimia charitate, qua dilexit nos deus incarnatus.

g dentis & uiuentis. Habita- r

a ℂ A domino egreſ. eſt ſer. ſ. q; rebecca detur iſaac, hoc dixerūt propter ſignū qd' Eliezer eis narrauerat. b ℂ Tolle eā &c. ſi tn̄ cōſentiat. qd' patet ex hoc q; requiſitus eſt poſtea cōſenſus ei⁹. c ℂ Adorauit inter. do. de hoc qd' dixerat eū in negocio ſibi impoſito. d ℂ Prolatiſq; va. &c. i. iocalibus muliebrib⁹ de tali materia factis. In ſacra em̄ ſcriptura inſtrumēta artificis, & arma militis, & iocalia mulieris, & ſimilia, in hebręo cōmuniter nominant' כלים chelim vaſa. vn̄. j. Reg. xx. g. vbi dicitur de Ionatha, q; tradidit arma ſua puero. In heb. habet' vaſa: & i aliis multis locis ſiſis locutio. e ℂ Dedit ea re. pro mu. qd' ſolet dari ſponſis de nouo cōceſſis. f ℂ Surgēs &c. hic conſequēter deſcribit cōiugis adductio, vbi p̄mo accipit eliezer lnīam. d. g ℂ Dimittite me &c. Sermonē dirigit ad illos q erāt principales, & iſti erāt labā frater rebeccę, & mater ei⁹ & iō ſubdit: h ℂ Rn̄derūt &c. Si aūt aliqui libri habēt hic fr̄es, falſa eſt litera, & ideo de iſto fratre dicēdū eſt, q; erat labā, qui erat primogenit⁹ bathuel. Sed ſi q̄rat', quare non reſpondit ipſi bathuel pater rebeccę, qui cōceſſerat matrimoniū, vt p̄dictū eſt, ſecūdum opinionē Ra. Sa. Reſpondet', q; interim pœnituerat de dicta cōceſſiōe, & volebat impedire, & ideo ſtatim angel⁹ dn̄i pcuſſit eū, & mortu⁹ eſt. i ℂ Maneat pu. &c. In heb. habetur: Maneat puella dies vel decē: & exponūt hebręi dies i plurali. i. p annū: vel decē i. p decē meſes. k ℂ Nolite &c. ac ſi. d. q viam meam retardaret contrairet diuinę voluntati. l ℂ Dixerunt &cęte. quia in matrimonio requiritur conſenſus expreſſus. m ℂ Dimiſerunt ergo &cęte. aliqui libri habent, Delboram, ſed non eſt de textu ſed tamen ſubintelligitur. dicitur autem nutrix illius, quia cuſtodierat eam in ſtatu puellari: & docuerat in moribus: & propter hoc aſſociata eſt ei, & forſitan cum hoc lactauerat eam á cunabulis, & cum iſta bene fuerūt alię puellę & ancillę ei aſſociatę: vt. j. dicetur licet hoc non exprimatur. n ℂ Seruumq; ab. & co. eius, qui erāt de domo Abrahę. o ℂ Imprecantes proſpe. &c. Et nonne iſta dicuntur de matre laban, & fratre eius, qui loquebantur ad eliezer vt ſupra dictum eſt quō ergo vocat' ſoror matris ſuę? Dicendū, q; i receſſu rebeccę cōuenerunt multi de ſua cognatiōe, ſicut ſolet fieri in talib⁹, maxīe q̄a ibat ad terrā lōginquā. nūc aūt ita ē, q; nomina fratris & ſororis cōmuniaia ſunt oīb⁹ q ſunt eiuſdē cognationis, vt ſupra dictū eſt p'ſes: & q̄a oēs q illic cōuenerāt, propter ei⁹ receſſum imprecabant' ei bonū, ideo ſcriptura hic vtit' noīe cōi. ſ. ſororis, q̄a hoc modo poterat dici ſoror omniū illorū. p ℂ Igit' rebecca &c. ex quo patet qd' ſupra dictū eſt: ſcilicet quod habebat alias mulieres in comitiua ſua, cū delbora nutrice ſua. q ℂ Eo tpe iſa. &c. cauſa recreationis, & cā ſubdit': r ℂ Habitabat &c. auſtrali. i. in berſabeę, q̄ eſt in pte auſtrali terre promiſſionis, & eſt ppe puteū illūq vocat' viuētis, & vidētis, ppter q; de facili poterat illuc ambulare.

C

Deo omnia cōmittunt

† 35. q. 5. c. 14

Munera ipſi rebecce & parentibus ipſius offert ſeruus.

† 32. q. 2. c. honorātur.

Delbora.

D

1. Et dixerūt

Interrogatur puellæ voluntas. Quæſtio.

Benedicūt ipſi rebeccę parentes. Ducitur rebecca ad Iſaac.

Et egreſſus

✱ ephe. v. f. chriſto deſponſari digna, & ad hoc voluntaria. ideo ſequitur poſtea.

† ℂ Vis ire &c. eccleſia namq; gentium audita prædicatione chriſti diſcipulorum benignum præbuit aſſenſum. † ℂ Qui feſtinus re. ad dominum ſuum. prędicator enim poſt prædicatiōem ad deum redire debet per gratiarum actionem, & attribuere ſibi prędicationis fructum. q ℂ Eo tempore iſaac deambula. id eſt chriſt⁹.

Moralit.

2 viuētis & videntis.

E a ¶ Et egreſſus fuerat &c. Hiero. Per terrã auſtralẽ gerarã ſignificat, vnde ad immolãdum adduct⁹ fuerat. Egreſſus eſt vt exerceretur in cãmpo. In hebræo legit: Egreſſus eſt Iſaac vt loqueretur in agrum inclinata iám veſpera, vbi ſignificatur ꝙ dominus ſolus orabat in monte, & Iſaac qui Typus domini fuit, ad orationem quaſi virum iuſtum à domo egreſſum nona hora: vel ante ſolis occaſum ſpirituales victimas, deo obtuliſſe. ¶ Greg. Ager mundus eſt in ꝙ Chriſt⁹ egreſſus eſt qa viſibiliter apparere dignat⁹ eſt vñ Abac.iij.c. Egreſſus es in ſalutem populi tui. Iſaac ad meditandũ in agro exijt, quia Chriſtus formã humilitatis prębens exercitiũ loganimitatis paſſionis, & patiẽtię exẽpla mõſtrauit, ſicut ſolẽt iuuenes exercitati armorũ vſu meditari. Armorum meditatio eſt paſſiõis frequentatio. Qui eñ verbera, ſputa, lanceã, crucẽq; ptulit paſſionem vſq; ad mortẽ in ſe frequentari permiſit. Paſſiões arma dicim⁹, quia p ipſas ab aduerſarijs liberamur. vnde Luc.xxj.d. In patiẽtia veſtra poſſin aĩas vrãs. b ¶ Inclina. &c. Quia paſſionũ exercitia iuxta finem mundi ſuſcepit. vñ Pſa.cxl.a. Eleuatio manuũ mearũ ſacri.veſp. c ¶ Deſcẽdit de ca. &c. Gre. Rebecca ad Iſaac in camelo deducit, quia eccl'iam rebecca, camelus gẽtilẽ populũ tortum moribus, & onuſtũ idolorũ cuitib⁹ ſignificat, qui eñ ſibi ex ſe inuenerunt deos, quos colerent, ab ipſis onus in dorſo increuit, quod portarẽt. Ad Chriſtũ ergo ex gentilitate eccl'ia properãs, in tortis vitæ veteris cõuerſationibus inuenit. Viſo Iſaac de camelo deſcendit, quia redemptorẽ ſuũ ſubtilius agnoſcens, carnalis vitę ſtudia humili⁹ deſerit, & tortitudini ſuę ipſa contradicit, & ab elatione celſitudinis humilitatem petit. In camelo ſedens proſpexit Iſaac quia adhuc vitijs innixa necdũ ſpũalib⁹, ſed aĩalibus motibus inhęrens aſcendit. Nec mouere debet ꝙ puer cũ camelis venit, frens diuitias dñi ſui, qa quãuis p̃dicatores ad ſuperiora intelligẽda & pferẽda, ſcĩa & vita emineãt, adhuc contradictionem carnis tolerant, Roma. vij.d. Videntes aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ. Diuitias in camelis portant, quia ne magnitudo reuelationum extollat datus eſt eis ſtimulus carnis. Cœleſtia ergo loquentes, & contradictionem carnis de vitio ſentientes, ſuper tortuoſa camelorum dorſa diuitias portant.

Iſaac ſe exercet in agro ſub noctẽ ſupra.16.d.

†30.q.5.c. nec illud.

Myſtice.

d ¶ Quis eſt ille homo &c. Rebecca viſo Iſaac, quis ſit, requiſito puero cognoſcit: qa eccleſia p pphetarũ & apoſtolorũ dicta quid de Chriſto credere debeat, intelligit. Quæ ſe mox pallio cooperuit, qa ꝙto Chriſti myſteria penetrat, tanto de anteacta vita
F cõfundit. Vnde infirmitatẽ ſuã pallio operire nitit & quæ prius in camelo liberè geſtat, deſcẽdẽs verecũdia tegit, cui quali verecũdia dicit. Quem eñ fructũ habuiſti tunc, in illis in quib⁹ nũc erubeſcis? e ¶ At illa &c. Hiero. Alia ęditio: teriſtrum quod etiã nunc genus eſt arabici veſtimẽti quo mulieres prouinciæ illius velantur. f ¶ Introduxit eam &c. Gregorius. Hanc Iſaac in tabernaculo matris ſuæ introduxit, & vxorem accepit, quia in loco ſynagogæ de qua natus eſt Chriſtus, eccleſiam diligit, vt quæ cognatiõe id eſt prædeſtinatione proxima fuerat, amore coniuncta vxor fiat. g ¶ Et intantum &c. Grego. Quia ex lucro eccleſiæ Chriſtus triſtitiam ex pditione ſynagogæ deterſit, quia dum eccleſia ex gentilitate veniens vſq; ad Thorum contemplationis perducitur, iudæa pro nihilo habet. Iſaac quoq; riſus, Rebecca verò patientia dicitur. Riſus verò ex lętitia, patientia ex tribulatione. Et ꝙuis eccleſia iam ſit cœleſtis gaudij contemplatione ſuſpenſa, habet tamen in ſe qd' de carnis põdere doleat. Iſaac verò & Rebecca iungunt id eſt riſus & patientia, ſecundum illud. Ro.xij.c. Spe gaudentes in tribulatione patientes, vt proſpera lætificent, de contemplatione aduerſa de tribulatione perturbent.

Iſaac accipit Rebeccam in vxorem.

Teriſtrũ.

Allegorice.

a ¶ Gerara, unde ad immolandũ ductus fuerat.

a bat eñ in terra auſtrali, & egreſ- a

a ¶ In mundum uenerat ad exercitium paſsionis. ¶ Vel exercitandum. b ¶ Mundo.

ſus fuerat ad meditãdũ in agro

a ¶ Iuxta finem mundi. b ¶ Intendẽs in ſalutẽ mundi.

b inclinãta iã die. Cumq; leuaſſet b

¶ Gentiles tortis moribus de longe ad fidem uenientes.

oculos, uidit camelos uenientes

¶ Eccleſia de gentilitate.
a ¶ Eccleſia uidit uidentem ſe, & depoſuit deformitatem uitiorum, quod quotidie facimus, dum ſcripturas de incarnatione Chriſti requirimus.

c procul. †Rebecca quoq; ✱con- c

a ¶ Chriſto. b ¶ De elatione. ¶ Vitioſa a conuerſatione ueteris uitæ.

ſpecto Iſaac, deſcendit de came- d

d lo, & ait ad puerũ: Quis eſt ille e f

homo, qui uenit per agrum in

a ¶ Reſpondet Chriſtum eſſe dominum. b ¶ Scriptura inquiſita reſpondet Chriſtum eſſe dominum ſuum.

occurſum nobis? Dixitq; ei:

a ¶ Cum eccleſia Chriſtũ cognoſcit: fœditatẽ ſuã erubeſcit.

e Ipſe eſt dñs meus. At illa tollens g

a ¶ Quia prędicator quicquid homini agit deo tribuit.

citò pallium operuit ſe. Seruus h i

autẽ cũcta quę geſſerat, narrauit k

a ¶ Habuit eam pro ſynagoga; de qua natus eſt Chriſtus ſecundum carnem.

f ✱Iſaac. Qui intrõduxit eam in

tabernaculũ Saræ matris ſue, & †

¶ Patriarcharum coniugia Chriſtum & eccleſiam iungi ſignificant, aut cõiunctionẽ animæ cũ uerbo dei de qua dicitur j.Cor. ſexto.d. Qui adhęret deo, unus ſpũs cum deo eſt.

g accepit ✱ uxorem, & intantum l

¶ Gentilitas aſſumpta dolorem qui ſibi de ſynagoga uenire potuit, mitigauit.

dilexi, ✱ut dolorẽ, qui ex morte

matris ✱ acciderat, temperaret.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et egreſſus fue. &c. Hebræi dicunt ad orandum, quia circa tempus veſperarum cõſuetudo eſt iudæis orare, vel forſitan egreſſus fuerat ad videndum diſpoſitionem cœli & aliquarũ ſtellarum, quę incipiebant apparere: qa edoctus erat in aſtronomia à patre, q primus eã docuit in ægypto, qñ ibi deſcẽdit, vt ſupra dictum eſt. b ¶ Cumq; leuaſſet &c. id eſt cognouit, qa erãt diſtincti ab alijs: vt ſupra dictũ eſt. c ¶ Rebecca quoq; conſpec. Iſaac. Quia videbat eũ inclinãtẽ verſus eos. d ¶ Deſcẽdit de camelo. Vt faceret ei reuerẽtiam: e ¶ Et ait ad puerũ, id eſt ad Eliezer. f ¶ Quis eſt ille &c. Prius enim quęſiuit hoc, & audiuit ꝙ erat Iſaac anteq; deſcẽderet, licet ſcriptũ poſt, qa nõ oĩa ſemp ſunt ſcripta eo ordine quo facta ſunt, vt prędictũ eſt. g ¶ At illa. Hebræi dicunt צעיף zaip id eſt ornamentũ capitis. h ¶ Operuit ſe. Vt honeſtior appareret in conſpectu eius. i ¶ Seruus aũt cun. &c. ſcilicet proceſſum viæ, & ſignũ datũ ſibi à deo de Rebecca. k ¶ Narra. Iſaac. Quod interponit in aliquib⁹ libris non eſt de textu. l ¶ Et intantũ di. &c. Id eſt leniret: ꝗſi tribus annis ante. qd' patet, qa ſeq. ca. dicit, ꝙ Iſaac erat.xl. annorũ, quando accepit Rebeccã. Sara autem erat.xc. annorũ, quãdo natus eſt Iſaac, vt habet ſupra.xvij. quibus ſi addant.xxxvij. faciunt annos.cxxvij. qd' fuit totũ tẽp⁹ vitę Sarę vt dictũ eſt ſupra.c.xxiij. & ſic patet propoſitũ: Tẽperaret, non totaliter auferret. Ex quo patet magna affectio ipſius Iſaac ad matrem ſuam, quæ iam obierat tribus annis ante.

G

Ad meditandũ, Chal. interpre. ad orãdum. lxx, vt exerceret ſe.

✱ Leuauit oculos ſuos, &

✱ a ¶ Et egreſſus fuerat. De ſinu patris in mũdũ. f ¶ Quis eſt ille homo qui venit &c. Dixitq; ei: ipſe eſt dominus meus. domin⁹ enim prius occurrit nobis ꝙ nos ſibi. Augu. ſuper Ioã. Ille venit quẽ gr̃a dei præuenit. † ¶ Et accepit vxorẽ. Per dilectionis perfectionem. l ¶ Et intantum &c. Mater autem Chriſti ſynagoga poteſt dici, quæ mortua fuit ꝙtum ad legalia in morte Chriſti: ſed eccleſia de gentibus collecta multò plus Chriſto dilecta fuit, & ſic pactum reformauit. ¶ Moraliter poteſt exponi de qualibet muliere, quę ad verbum prædicatoris concipit ſpiritum deuotionis: & relicto faſtu ſæculari atq; luxu, Chriſto deſponſatur per obſeruãtiam caſtitatis, ſecũdũ illud apoſtoli.ij.Corint.xj.a. Deſpondi vos vni viro, virginẽ caſtam exhibere Chriſto.

Moralit.

✱ Dño ſuo

H

✱ Eam.

✱ Eam.

✱ Eius.

ADDITIO.

¶ In capitulo.xxiiij. vbi dicitur in poſtilla. Sed ad terram & cognationem meam &c.

ADDITIO I.

Vbi translatio noſtra habet. Sed ad terram & cognationẽ meam proficiſcaris: litera hebraica dicit. Sed ad terrã natiuitatis meę. terra eñ natiuitatis Abrahę vbi erat dom⁹ patris ei⁹ fuit Meſopotamia, non aũt Hur chaldęorũ vt oſtenſum fuit ſupra in prima additione cap.xij.

¶ In eo. ca.xxiiij. vbi dicitur in poſt. Dixitq; ad eã: cuius es filia &c.

ADDITIO II.

Nõ videtur neceſſariũ in hoc loco mutare ordinẽ narrationis. Satis eñ rationabile eſt ꝙ Eliezer daret iocalia anteq; certitudinaliter ſciret, ꝙ puella eſſet de cognatione Abrahæ, vt ſuam oſtenderet curialitatem, ſicut etiam ipſa puella curialem & humilem ſe oſtendit erga ipſum. Quod autem poſtea in narratione Eliezer præpoſuit interrogationem dationi, poteſt intelligi per anticipationem, vel fortè hoc dixit, vt non eſtimaretur leuis.

¶ In eodem ca.xxiiij. vbi dicitur in poſtilla: Vbi erat fons &c.

ADDITIO III.

Hebraica veritas habet. Qui feſtinãs egreſſus eſt ad hominem foris ad fontẽ: vñ q ſcripſerũt fons tñ, nõ rectè ſe habuerũt in hoc loco.

¶ In eodẽ ca.xxiiij. vbi dicitur in poſtilla. Interrogauitq; eã &c.

ADDITIO IIII.

Non habet ex hac narratione intentum poſtillator, poteſt enim intelligi prout dictum fuit ſupra ſuo loco eodem capitulo.

¶ In eo. ca. xxiiij. vbi dicitur in poſtilla Sed ſi queratur &c.

ADDITIO V.

¶ Nõ oportet fingere pœnitudinẽ bathuel: nec eius mortẽ in hoc loco prout.

loco prout Ra.Sa. dicit de quibus nulla ſit mẽtio in ſcriptura: ſed
A probabilius videtur dicendũ ꝙ Bathuel antiquior & magis ſenſatus, nolebat differre miſsionẽ rebeccę credẽs ꝙ iſta erant à deo ordinata ꝓut dixerũt priꝰ: A dño egreſſus eſt ſermo. Sed Labã ꝗ erat iunior, & mr̃ Rebeccæ ex ꝗdã carnali fragilitate volebãt differre negociũ prout ſequit̃: Maneat puella nobiſcũ. ¶ In eo.ca.xxiiij. vbi dicit̃ i poſtilla: Vel forſitã egreſſus fuerat ad vidẽdũ diſpõnẽ cœli &c̃.

ADDITIO VI.

Dicere ꝙ Abraham fuit edoctus in aſtronomia, & ꝙ primus eam docuit in ægypto, nullũ fundamẽtum habet in ſacra ſcriptura, nec etiã rationi videtur conſonum. Primum patet: nõ enim in hiſtoria propria ipſius Abrahæ, quę habetur in hoc libro Geñ. Nec etiam in Pſal. ſeu prophetis, vbi quãdoq; fit mentio de Abrahã hoc inuenitur, vt eſt manifeſtũ diſcurrẽti. Secũdũ patet, tum quia etiã apoſtoli qui fuerunt à deo maximè illuminati, intantum ꝙ eis dicitur Ioã.xvj.c. Docebit vos omnẽ veritatẽ. Non exponit̃ communiter ꝙ fuerũt illuminati de veritatibꝰ mathematicis ſeu aſtroymicis, ſed de his quæ ſunt ad ſalutẽ neceſſaria, multo minꝰ hoc dicendũ eſt de Abrahã, quẽ ſcripturura cõmẽdat de fide, & timore dei, & de operibus virtuoſis, nunq̃ tñ de aliqua ſciẽtia vel arte, quæ humanitus poteſt inueniri. Tum quia ſciẽtia ægyptiorũ in ſcriptura reprobat̃ tanq̃ diuinatio ſuperſtitioſa: vnde Eſa.xix.b. dicit̃ ægyptijs quaſi increpando. Vbi nunc ſunt ſapientes tui: annuncient tibi & indicent &c̃. Tum qa ex hoc daret̃ occaſio infidelibus, ſeu hęreticis ꝗ ea quę deꝰ operat̃ miraculoſè ꝓ ſanctis ſuis ſeu ꝑ eos attribuũt malitioſè influẽtiis cœleſtibꝰ ſeu demoniis modo quo Chriſto dicebat̃ Luc.xj.b. In beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmonia: & multo fortiꝰ de Abrahã tales peruerſi dicerẽt, ꝙ ea quæ deus pro eo fecit circa Pharaonẽ & Abimelech & huiuſmodi eſſent perpetrata per virtutes ſeu influẽtias aſtrorũ: cuius oppoſitũ etiã fatebant̃ pagani. vnde ſupra.ca.xxj.c. Abimelech & principes exercitus ſui dicebant Abrahæ: Deus eſt tecũ in omnibꝰ quæ operaris &c̃. vnde nec etiã videt̃ dicẽdũ de Iſaac, ꝙ erat edoctus in aſtronomia à patre rationibus iam dictis. Sed potiꝰ cũ de eo dicit̃, ꝙ egreſſus fuerat ad meditandũ in agro, intelligendũ eſt de meditatione contẽplationis & huiuſmodi: ꝑut pertinet ſanctis viris qui in lege domini meditant̃ die ac nocte, præſertim aũt Iſaac qui fuit deo oblatus in ſua pueritia hoc pertinebat. In aliis verò libris dicitur: Et egreſſus fuerat ad exercendũ in agro, quod per literã hebraicam in hoc loco poſitam: etiam

Abraham aſtronomꝰ

B

et iam ſic poteſt intelligi, & eſt ſenſus ꝙ egreſſus fuiſſet ad exercendũ ſe corporaliter in agro tempore veſpertino: cum iam inclinata eſt dies, & æſtus feruor mitigatur. C

REPLICA

correctorij cõtra Burgẽ. huſſitarum. In ca.xxiiij. vbi poſtillator illud qd̃ dicit̃: Sed ad terrã & cognationẽ meã ꝓficiſcaris, exponit de Arã, Burgẽ. exponit de meſopotamia, cuiꝰ correctoriũ require ſupra ca.xij. in prĩci. ¶ Itẽ eo.c. vbi exponit illud dictũ Eliezer, cuiꝰes filia: ꝑ anticipationẽ Burgeñ. reparauit vſq; ad ſui ipſius inuolutionẽ. Negans em̃ anticipationẽ ex rõnabili cã poſitã cõcedit eandẽ ſub eodẽ cõtextu ex cauſa minꝰ rationabili, vt patet ex eius ꝓceſſu, quẽ vide. Itẽ in eodẽ ca. vbi Eliezer cuiꝰ refert ordinẽ facti. ſ. ꝙ prius interrogauit cuiꝰ eſſet filia, & cognito ſuſpẽdit in aures & dedit iocalia, poſtillator dicit ꝙ ſunt per anticipationẽ dicta, vbi primo dicit̃ dediſſe iocalia, & poſt interrogaſſe: ſed Burg. dicit ꝑ hoc nõ habere propoſitũ: ſed rationẽ nõ aſſignat. Itẽ ca.eo. qñ dicitur: Maneat puella. Ra.Sa. exponẽtẽ illud Burg. reprobat, eo qa vt dicit nõ habet fundamẽtũ in ſcriptura. Eadẽ ratione & expoſitio Burg. ĩ ſcriptura nõ videtur fundari. In eo.ca. circa illũ paſſum. Quomodo Iſaac fuit egreſſus ad meditãdũ in agro. Poſtillator dicit, ꝙ forte etiam ad videndũ diſpoſitionẽ cœli, quia didicit à patre ſcientiã aſtrorũ, prout dicit Ioſephus Abraham etiã docuiſſe ægyptios. hæc Burg. valde egreferẽs, dicit nullũ fundamentũ habere in ſacra ſcriptura, nec etiã rationi conſonũ ex multis quæ infert. Sed Burgẽ. quo ad primũ ſe facit familiarẽ argumento huſſitarum refutato in magno concilio Conſtantiæ, videlicet, non habetur expreſſè in ſacra ſcriptura, igit̃ credi nõ oportet, vel falſum eſt: locꝰ enim ab authoritate negatiuè non tenet. Sed quo ad ſecundum vident̃ impertinentia quæ infert Burg. Nã nõ videt̃ verũ, ꝙ aſtronomia diſtrahat à virtute, fide & timore dei. Sed dicitur in ſingularẽ cõmendationẽ ꝙ Abrahã fuit aſtronomus, nec eſt deteſtandũ in Abraham ꝙ ægyptios artem bonã docuerit, quã ꝑ abuſũ verterũt ĩ ſuperſtitionẽ, & aſtronomiã in aſtrologiã. Sæpe em̃ bonarũ ſciẽtiarũ fit abuſus, quinimo hæretici euãgelio & ſacra ſcriptura abutunt̃, & ſi ſancti huiuſmodi ſcientias bonas & demonſtratiuas ſciuerũt, ex eo nõ datur occaſio infidelibꝰ malè ſentiẽdi de ſanctis, ſed ſi inde occaſiões ſumpſerint, ſinẽdi ſunt vt cæci & duces cæcorum. Vnde Ioſephus dicẽs Abrahã docuiſſe in ægypto aſtronomiã, nõ intẽdebat hoc vitiũ ĩponere patriarchæ ꝙ vſus fuiſſet ĩ doctrina vel opere mathematicorũ & aſtrologorũ, ſuperſtitione ſecũdũ ipſum, ſed ꝙ docuit ea ꝗ artis ſunt, & qd mirũ ſi filiũ ſuũ docuiſſet id ipſum, vt in factura dei delectari potuiſſet.

Huſſitarũ error.

D

Abraham Cecurã ducit in vxorem.

GLOS. ORDI.

☞ Abra. ve. Iſi. Alle. Ca. XXV. Mortua Sara duxit Abraham ceturam. Non propter incontinentiam, quia iam grandeuus nec propter filiorũ procurationem, quia illi ſemen quaſi ſtellę cœli ex Iſaac promiſſum erat. Sed ſicut Agar & Iſmaël figurauerunt carnales veteris teſta. Sic Cetura & filij eius hæreticos, qui ſe ad teſtamẽtum nouum exiſtimant pertinere. Sed vtraq; cõcubina ſola Sara vxor: vnde Cantico.vj.c. Vna eſt columba mea &c̃. ¶ Allego. Poſt aſſumptionem eccleſiæ adhæſerunt Chriſto multæ animæ herętica prauitate decœptæ, quæ nõ catholicos, ſed ſchiſmaticos genuerũt, ꝗ vnitatẽ eccl'ię diuiſerũt, q̃s ſignificãt filij Ceturæ ꝗ ĩferiꝰ numerant̃. b ¶ Aliã du. &c. Hiero. Cetura hebraicè copulata aut cõiũcta. Vñ hebręi ſuſpicant̃ mutato nomĩe eadẽ eſſe Agar, ꝗ Sara mortua de cõcubina tranſierit in vxorẽ. Et videtur Abrahę excuſari ætas, ne ſenex nouis nuptiis laſciuiſſe arguat̃. De Cetura aũt nati filij Abrahã iuxta hiſto. heb. occupauerũt Trognoditę & Arabiã vſq; ad maris rubri terminũ. Dicit̃ ãt afer ex poſteris abrahę exercitũ aduerſꝰ libyã duxiſſe, & ibi victor cõſediſſe, à ꝗ Africã poſteri eiꝰ nũcupauerũt. ¶ Moraliter. Cetura Thymiama interpretat̃, qd̃ eſt incenſum, vel bonus odor. Hanc ſortitur Abrahã in coniugiũ, qui dicere poterat.ij. Cori.ij.d. Chriſti bonꝰ odor ſumus: peccatũ res fœtida eſt. Si qs ergo eſt, ĩ ꝗ nõ ſit odor pcũ, ſed iuſtitiæ & ſuauitatis & miſericordię & ꝗ dicat Pſal.cxliiij. Dirigat̃ orõ mea ſicut &c̃. hic Ceturã duxit vxorẽ. Ad tales nuptias taleſq; ſobolẽ aptiores ſunt ſenes qñ enim qs eſt carne feſſus, tãto ſpũ robuſtꝰ & ſapiẽtię cõplexibꝰ aptꝰ. ☞ Filij dadan

Allegorice.

Hiſtorice

Moralit.

Cap. XXV.

a Abraham uero [a ¶ Non ſolum pro multiplicã da ſobole, ſed myſtica ſignificatione.] aliã duxit uxorem, nomĩe † ce- b [a ¶ Quia iuuencula de ſene concipere poteſt.] turam. Quæ peperit ei † Zamram & † Iexan & Madan, & c Madiã, & Ieſboch, & † Sue. Iexan quoq; genuit Saba & dadã.

NICO. DE LY.

Cap. XXV.

Abraham vero. Poſtq̃ Moyſes deſcripſit electionẽ fidelis populi, deducẽdo ꝑ Abraham hic cõſequẽter hoc idẽ facit ꝑ Iſaac filiũ ſuũ: & qa vbi terminat̃ vnus ſtipes incipit aliꝰ ſequẽs: ideo primò deſcribit̃ ipſius Abrahæ finis &

NIC. DE LYRA.

finis & conſummatio. ſecundò ipſius Iſaac generatio, ibi: Hæ quoq; ſunt generationes Iſaac, prima diuiditur in duas. ſ. in partem principalem & incidentalem, ibi: Hę ſunt generationes Iſmaël. Finis autem & conſummatio ipſius Abrahę, deſcribitur in hoc ꝙ ordinatione facta de filiis ſuis & de bonis, ſepultus eſt honorificè: occaſione tamen filiorum, de quibus habebat ordinare, primò fit mentio de filiis Abrahæ poſt mortem Saræ genitis, cum dicitur: b ¶ Aliam &c. Dicunt hebręi ꝙ iſta fuit Agar, ꝗ nominata eſt Cetura, ꝗ i hebręo ſonat thurificata. Cuiꝰ rõ eſt, qa ſicut dicunt, ita mũdè ſe cuſtodiuit poſtquam cum filio de domo Abrahę receſſit, acſi eſſet deo oblata vel conſecrata, propter quod mortua Sara Abraham miſit filium ſuum Iſaac ad reducẽdũ eã ſibi. Sed cõtra hoc videt̃ quod infra dicitur eo.c. Filiis autem cõcubinarum largitus eſt munera &c. Ex quo videt̃, qd̃ cum Agar fuit alia ſibi coniuncta pręter Sarã. Sed poſſet hic dici, ꝙ hic accipit̃ plurale ꝓ ſingulari, & ecõuerſo: aliqñ in ſcriptura accipitur ſingulare pro plurali, vt dictum eſt ſupra.xix.c. ponit̃ etiam Agar in plurali quia bis fuit ipſi Abrahę coiuncta, ita ꝙ tenet quaſi vicem duarum, vnde in bibliis hebraicis correctis hoc nomen concubinarum in hoc loco ſcribitur diminutè, ad deſignãdum ꝙ non fuit niſi vna. Expoſitores aũt catholici cõmuniꝰ dicũt ꝙ iſta Cetura fuit alia ab Agar iunior illa: ꝓpt̃ qd̃ de ſene potuit faciliꝰ cõcipe: nec accepit eã Abrahã libidĩe ductꝰ, ſed amore ꝓlis: & eſt figura futurorũ, qa ſicut Agar & Iſmaël figurauerũt carnales vete. ſic Cetura & filij eiꝰ hæreticos qui ſe dicunt ad no.te. pertinere: ſed eccleſia quę ꝑ Saram deſignat̃ vna remanet tanq̃ vxor ſpõſa, & alię noĩantur cõcubinæ. c ¶ Quę nomina ſunt capitũ diuerſarũ gentiũ deſcendẽtium

Diuiſio. † 32.q.4.§.1. &.c.1. Filij cecurę. 1.pet.1.c.

al's † iamrã. al's † iecſan. al's † ieſua.

Cetura quę Agar.

Singulare pro plurali

¶ Moraliter. a Abraham &c. Hic agit̃ de ortu & conuictu Iacob & Eſau per quos deſignãtur boni & mali in eccleſia regenerati ſecundum illud Malachie primo. Iacob dilexi: Eſau autem odio habui. Igitur quantum ad eorum conceptum dicitur.

Moralit.

⁂ Deprecatuſq;

a ℂFilij dadam fuerunt Aſſurim, & Lathuſim & Laomim. At vero ex madiam ortus eſt Epha & Opher & Enoch & Abida: Hieronymus. Aſſurim in negociatores transſerri putant. Lathuſim in æris ferriq́; metalla cudentes. Laomim philarcos ideſt principes multarũ tribuum & populorum. Alij ab hoc Aſſurim ſyros dici putãt:& à plæriſq; filijs Abrahæ ex cethura occupatas indiæ regiones.

E

Al's † celda.

b ℂDeditq́; Abraham &c. Iſidorus. Quia dantur munera filiis concubinarum ideſt carnalium, ſed non perueniunt ad regnum promiſſum hæretici vel iudæi, quia carnalia lucra ſequuntur, ſolus Iſaac eſt hæres: quia non filij carnis extimantur in ſemine, ſed promiſſionis

Iſaac datur poſſio filiis concubinarum munera, quę vxores qdē ſed non dominæ domus erant.

c ℂEt deficiens mortuus eſt in ſenectute bona, prouecteq́; ætatis, & plenus dierum, congregatuſq́; eſt ad populum ſuum. Et ſepelierunt eum &c. Hieronymus. malè in. Lxx. additum eſt: Deficiens mortuus eſt Abraham, quia non conuenit Abrahæ deficere vel minui. Illud quoq; quod poſuimus in ſenectute bõa ſenex & plenius, in græcis codicibus ponitur plenus dierum, quod cum ſenſum videatur exponere, eo q́ luce & diei operibus plen⁹ occubuerit magis tamẽ ad anagogen facit, ſi ſimpliciter ponatur plenus.

†84. diſ. c. porro.

Moritur Abraham.

1. Co. 15. f.

d ℂHæ ſunt generationes &c. Hi populi ante filios Iſaac computantur, qui cum ſint de ſemine Abrahæ, non tamẽ computantur in ſemine quia prius eſt quod animale eſt, deinde quod ſpirituale. Vnde poſt computationẽ carnalium ponitur genealogia Iſaac, de quo facta eſt promiſſio & electorum propaganda ſucceſſio.

e ℂEt hec nomina filiorum eius in vocabulis & generationibus ſuis. Primogenitus Iſmaëlis Nabaioth, deinde Cedar, & Abdeel &c. Hieronymus. Duodecim filij naſcuntur Iſmaëli, primogenitus Nabaioth, à quo omnis regio ab euphrate vſq; ad mare Rubrum nabathea dicitur, quę pars arabiæ eſt. Nam familiæ ipſorum opida pagi & tribus, horum appellatione celebrantur. Ab vno ex his cedar in deſerto & duma alia regio, & Thema ad auſtrum, & Chedma alias Chethma ad oriẽtalem plagam dicitur: Quod in extremo capituli iuxta. Lxx. legimus contra faciem omnium fratrum ſuorũ habitabat. Verius eſt quod poſuimus, coram omnibus fratribus ſuis occubuit, id eſt in manib⁹ filiorum ſuorum mortuus eſt, ſuperſtitib⁹ adhuc liberis. Fratres enim filij appellantur. Vnde Iacob: ponatur coram fratribus meis & fratribus tuis & diiudicent inter nos. Non enim credendum eſt, quòd Iacob exceptis liberis ſuis aliquos fratres ſecum habuerit.

F

Benedicitur Iſaac à deo.

ſupra. 16. d.

Genealogia Iſmaëlis.

Duodenarius.

f ℂDuodecim principes tribuum ſuarum. Anni vitæ Iſmaël &c. Duodenarius, ſicut ſacratus eſt in apoſtolis & in apoſtolicis viris, ſic execrabilis eſt in reprobis contra fidẽ trinitatis, & euangelium per quatuor mundi partes dilatatis.

Al's † itar.

Al's † itur.

Euila.

Moritur Iſmaël.

g ℂAb heuila vſq; ſur quę reſpicit ægyptum & cętera. Regio quam circũiuit phiſon ab heuila nepote Noë ſic vocata eſt, & eſt ſolitudo contra faciem ægypti. Sur quoq; eſt ſolitudo inter cades & Barad, extendens deſertum vſq; ad mare rubrum & ægypti confinia.

Sur.

Generationes Iſaac.

Meſoſopotamia.

h ℂDe meſopotania ſororem laabam. Regio ſterilis quę ſic græcè vocatur, quia media inter duo flumina Tygrim & Emphratem. Nam μέσος, meſos medius, ποταμός, potameos fluuius dicitur hinc hippepotamus, id eſt fluuialis equus.

a ℊNegociatores.

a Filij Dadan fuerunt ^a^aſſurim &

a Aes uel metalla cudentes. b Alias loomim. ℊPhylarchos id eſt principes tribuum.

Lath^a^uſim, & L^b^aomim. At uerò

a ℊAlias afer uel epher.

ex madiã ort⁹ eſt epha & [1] oph^a^er

& Enoch & Abida & † Heldaa:

a ℊHi populi hereticos figurãtes in ſortẽ Iſaac nõ ſunt collecti, quia hæretici & ſchiſmatici non poſsidebunt regnũ dei.

b Oẽs hi filij c^a^eturę. Deditq́; Abraham cũcta quę poſſederat Iſaac:

ℊIudæis hereticis.

filiis aũt cõcubinarũ largitus eſt a

* mũera, & ſepauit eos ab Iſaac

ℊHereticũ hoiem poſt. j. & .ij. correctionẽ deuita. ad. Ti. iij. c.

filio ſuo, dũ adhuc ipſe uiueret,

a ℊQua aduerſantur ei, de quo dicitur Zacha. ſexto. c. Oriens nomen eius.

^a^ad plagã orientalẽ. † Fuerũt aũt b

dies uitę Abrahæ, centũ ſeptuaginta

c gintaquinq; ãni, & deficẽs, mor c

a ℊCani ſunt ſenſus hominis &c. Sapien. iiij. b.

tu⁹ eſt ĩ ſenect^a^ute bona, puecteq́; d

a ℊLuce & diei opera. b ℊSpe immortalitatis,

æt^a^atis, & plenus dierum, cõgr^b^e- e

a ℊAngelos quorum conciuis erat.

gatuſq́; eſt ad p^a^opulũ ſuum. † Et f

a ℊAmorem eius in corde ſuo abſconderunt. b ℊPopuli de circunciſione & preputio credentes.

ſep^a^elierunt eum Iſa^b^ac & Iſmaël

a ℊTam in actione q̃ in contẽplatione quibus uacare nõ potuerũt doctores ecclię, niſi illa uacatio empta fuiſſet pmiſſione æternitatis & prædicatiõe ueritatis à principib⁹ terrenis.

filij ſui in ſp^a^elunca duplici, quę

ſita eſt ĩ agro Ephrõ filij ſeor he

thei è regione mambrę, quã eme g

a ℊMemoria commendatus.

rat * à filijs Heth. Ibi ſep^a^ult⁹ eſt

a ℊChriſtus. b ℊEccleſiæ primitiua.

ipſ^a^e, & S^b^ara uxor eius. Et poſt h

a ℊPaſsionẽ Chriſti. b ℊMultiplicauit Chriſtianũ populũ.

^a^obitũ illius ben^b^edixit deus Iſaac

a ℊMorabatur in diſcutiẽdis profunditatibus ſcripturarũ.

filio ei⁹, qui h^a^abitabat iuxta puteum nomĩe uiuentis & uidẽtis.

a Hę ſunt generatiões Iſmaël filij i

Abrahę, quẽ peperit ei agar ęgyptia famula Sarę, & hęc nomina

e filiorũ eius in uocabulis & generatiõibus ſuis. † Primogenitus

a ℊA quo regio a mari rubro uſq; ad euphratẽ nabathea dicitur.

Iiſmaëlis Naba^a^ioth, deinde Cedar, & Abdeel & Mabſam maſma quoq; & duma & [2] maſa hadad & Thema & † [3] Iachur & naphis et cedma. Iſti ſunt filij Iſmaël, & hæc noĩa p caſtella & opida eorũ. xij. pncipes tribuũ ſuarũ. * Anni uitæ Iſmaël, centũ trigĩta ſeptẽ, & deficiẽs mortu⁹ eſt,

g & apposit⁹ ad pplum ſuũ. Habi k

ℊIndia uel Ethiopia.

tauit aũt [4] euila uſq; ſur, quę reſpicit ægyptũ introeũtib⁹ aſſyrios:

ℊAdhuc uiuentibus filiis.

Corã cũctis fratrib⁹ ſuis obijt. Hę l m

quoq; ſunt gñationes Iſaac, filij

a ℊHoc repetitur, ut ſequentia commodius annectantur.

Abr^a^ahã. Abrahã genuit Iſaac.

Qui cum quadraginta eſſet annorũ, duxit uxorẽ Rebeccã, filiã

h Bathuel ſyri de Meſopotamia,

gentium deſcendentium ab Abraham per ceturã. & patet litera vſq; ibi: a ℂFiliis autem cõcubinarum largitus eſt munera: & ſeparauit eos ab Iſaac &c. Vxores eius fuerunt, vt patet ex prædictis. Sed nominantur concubinę, quia Sara fuit eius vxor principale. alibi etiam in ſcriptura vxor concubina nominatur: Iudic. xix. f. Habeo filiam virginem, & hic homo habet cõcubinam, & certum eſt, q́ erat eius vxor, vt patet ibidem.

G

1 Epher.

b ℂFuerunt &c. In hebræo ponuntur iſti numeri diſtinctè ſi cẽtum anni. lxx. anni & .v. anni. & hoc vt dicunt hebræi, ad deſignãdum q́ Abrahã fuit ita mundus à peccato, quando fuit. c. an. & lxx. ſicut quando fuit ſolũmodo .v. an. ſicut ſupra dictum eſt de Sara. xxiij. ca. c ℂEt deficiens &c. Morte naturali. d ℂIn ſe. bo. id eſt in diuina gratia. e ℂCongregatuſq́; &c. Quia anima eius recepta eſt ad limbum ſanctorum patrum. f ℂEt ſępe. &c. Deferentes ei honorem paternũ, & licet fuerint ibi alij multi ad honorãdum ſepulturam Abrahę, iſti tamen qui erãt principales ſolum exprimũtur. g ℂIn agro. Scribitur hic ephron diminutè ex cauſa prędicta ca. xxiij. h ℂEt poſt. &c. id eſt augmentauit eum in ſpiritualibus bonis & temporalibus. i ℂHę ſunt generatiões Iſmael filij Abrahe &, cætera. quia ſcriptura fecerat mentionem de honore quem detulit Iſmaël patri ſuo in eius ſepultura, iõ breuiter hic eius deſcribitur generatio, & patet vſq; ibi: k ℂDefici. mor. Ex quo videtur eſſe mortu⁹ morte naturali. In hebræo autem non dicitur Mortuus eſt, ſed tranſijt: quod non dicitur in ſcriptura de aliquo moriente, niſi iuſto, vt dicunt hebręi: & ideo dicunt q́ deceſſit in gratia, & etiam ex hoc quod ſubditur: Et appoſitus eſt ad populum ſuum.

* Abrahã

† 23. q. 2. cã hebron. d.

ſepul. c. x.

* Abrahã

l ℂCoram cunctis & cetera. Hebræi dicunt poſuit, nec accipit hic ĩ ſignificato generali, ſed ſpeciali, put importat poſitionem vel fixionem tentoriorum, & hoc reſpondet ei quod ſupra dictum eſt. xvj. d. E regione vniuerſorum fratrum ſuorum figet tentoria, tamen de malis ſuis finaliter pœnituit vt dictum eſt. Sciendum etiam, q́ vbi nos habemus obijt: in hebręo dicitur נפל naphal: & eſi verbũ ęquiuocum, quia ſignificat idem qđ cecidit, pro quo translator noſter poſuit obiit: & ſignificat idem quod tentoricauit, vel tentorium fixit: & hanc ſignificationẽ ſequunt hebræi. ſecundum autem translationem noſtram exponitur ſic: Coram cunctis fratribus ſuis obijt, id eſt ante fratres ſuos, ita quod li coram non importat præſentiam loci, ſed anteceſsionem temporis. Item aliter vt importat præſentiam loci, quia filij ſui congregati fuerunt in eius morte propter eius honorem, qui vocantur hic fratres eo modo loquendi quo Iacob, dixit Labam: Pone hic coram fratribus meis & fratribus tuis, vt habet infra. xxxj. e. & certũ eſt q́ erãt ibi filij Iacob, & filij fi Laban.

H

Eius, Iſmaël.

† 1. Pa. 1. b.

2 Maſſa.

3 Ietur.

* Et facti ſunt anni.

m ℂHæ quoq; ſunt generationes Iſaac: filij Abraham &c. Hic cõſequenter ſcriptura deſcribit electionem & confirmationem fidelis populi per Iſaac, vbi primò deſcribitur multiplicatio prolis. Secundò probatio parentis. xxvj. ca. Tertiò ordinatio poſteritatis ca. xxvij. Circa primũ primò deſcribitur filiorum generatio, ſecũdò natorum cõuerſatio ibi: Quibus adultis tertio primogenituræ translatio ibi: Coxit autem Iacob. Circa primũ dicitur ſic: Hę quoq; ſunt ge. Iſaac quę ſequuntur: & patet litera vſq; ibi:

4 Heuila.

A a ℭ Depræcatuſq; &c.Hier. promotione vel colliſiõe.Lxx.
Allego rice. poſuerũt ludebant vel recalcitrabãt: Aquila confligebãt filij in vte
ro eius.Symmachus in ſimilitudine nauis in ſuperficicie ferebatur.
ℭ Grego. quę ſancti orãdo efficiũt,ita prædeſtinata ſunt,vt præ
cib⁹ obtineant.Nam ipſa quoq; cœleſtis regni prædeſtinatio ita eſt
diſpẽſata, vt ad hãc electi ex labore pueniãt,
vt poſtulãdo mereãtur accipere, qđ eis de⁹
ante ſecula diſpoſuerat dare. Abrahę nanq;
Gen.21.b. dominus ait:in Iſaac vocabit̃ tibi ſemen, cui
etiã dixerat:Patrem multarũ gẽtium conſti-
Ibidẽ.9.c. tui te.Et rurſum:Bñdicam tibi & multipli-
cabo ſemẽ tuum ſicut ſtellę cœli &c̃. Vnde
cõſtat,ꝙ deus ſemẽ Abrahæ per Iſaac multi
plicare pręd eſtinauerat, & tamẽ ſcriptũ eſt.
Deprecatus eſt dominũ Iſaac pro vxore ſua
Si verò multiplicatio generis Abrahę per
Iſaac pręd eſtinata fuit, cur ſterilem accepit?
Sed pręd eſtinatio precib⁹ impletur.Is enim,
†Ro.9.b. 7.q.1.i apibus. in quo de⁹ multiplicare ſemẽ Abrahę præ-
deſtinauerat,oratiõe obtinuit vt filios habe-
ret. b ℭ Perrexitq; &c.Auguſt. Quę
ritur,quo ierit cũ nondũ eſſent ꝓphetæ, vel
ſacerdotes tabernaculi aut tẽpli dñi? forſitã
ad locũ vbi Arã cõſtituit Abrahã.Sed quo
modo ibi reſponſa darent̃ tacet ſcriptura,an
✱ Me. per aliquẽ ſacerdotẽ, quẽ mirũ eſt, ſi erat nõ
fuiſſe noĩatũ, & nullã ſacerdotũ factã men-
tionẽ eſſe Forſitan ibi,cũ orando allegaſſent
deſideria ſua,dormiebãt, vt per ſomnũ mo-
nerentur : vel adhuc viuebat Melchiſedech
ius tãta fuit excellẽtia,vt dubitaret̃ vtrũ ho-
mo an angelus fuerit. Vel forte etiam illo tẽ
Fratris, Eſau. pore erãt hoĩes dei,in quib⁹ deus poſſet in-
terrogari.Quicquid horum vel forte aliud
fuerit,Rebecca tñ ſcđm ſcripturã dñm inter
rogauit,& rñſum eius meruit. c ℭ Duę
gen.&c. Hiſtorica ꝓprietate rñſum inue
nitur cõpletũ cũ ꝓpter Iſrael.i.Iacob minor
fili⁹ ſuperauit idumæos.i. gentẽ quã propa
gauit Eſau,eoſq; per Dauid tributarios fecit
ꝙ diu fuerũt vſq; ad regẽ Iorã.iiij. Reg.viij.
Tunc enim idumæi rebellauerunt,& iugum
de ceruice excuſſerunt, ſicut prophetizauit
Iſaac,qñ minorẽ ꝑ maiore benedixit,& hoc
idẽ dixit maiori:cũ ipſum poſtea benedixit.
d ℭ Iam tp̃s &c.Hiero. vbi nos pilo-
ſum poſuim⁹,in hebræo habet̃ שעיר ſeyr.
vnde Eſau,ſicut alibi legim⁹,ſeyr.i.piloſus di
ctus eſt. e ℭ Protin⁹ alter &c.Iſido.
Hoc figuraliter factũ etiã iudęis nõ credẽti-
bus notũ eſt:qualiter popul⁹ eccl'iæ popu-
lũ ſynagogæ ſuperauit,& plæbs iudæorum
tẽpore maior ſeruiuit minori populo chri-
Moralit. ſtianorum. ℭ Moraliter. In ſingularis
quoq; hoc dici põt. Duæ gẽtes & duo po-
puli intra nos ſunt,ſcilicet vitiorũ & ꝟtutũ,
iſte minor,ille maior plures eñ ſunt mali q̃
boni,& vitia plura ꝟtutib⁹. Sed tñ popul⁹
populũ ſuperat & maior ſeruiet minori,ca-
ro.ſ.ſpũi,& vitia virtutibus, præcedit Eſau.
ruffus & totus vt pellis hiſpidus. Deinde exit Iacob tenens plantã
fratris, prior enim populus prophetarum & Chriſti ſanguine
pollutus, peccati & nequitiæ ſqualore circundatus, cuius minor
plantam tenuit,quia maiorem populũ minor ſuperauit. f ℭ Fa
ctus eſt Eſau.&c.Grego. eorum vitam ſignificat,qui exterio
ribus voluptatib⁹ fuſi carnem ſequuntur.Agricola quoq; dicitur,
quia amatores ſęculi tãto colunt exteriora,q̃to interiora ſua incul
ta relinquunt. g ℭ Vir ſimplex &c. Quod græcè dicitur,
aplaſtos,hoc latini ſimplicẽ interpretati ſunt.Propriè aũt aplaſtos,
non fictus. Vnde quidã ſine dolo interpretati ſunt dicentes. Erat
Iacob ſine dolo habitãs in domo, vt magna ſit quæſtio per dolum
acceperit bñdictionẽ,q erat ſine dolo?ſed ad figurãdũ aliqđ magnũ
hæc ſcriptura præmiſit,hĩc eñ maxime cogimur ĩtelligere ibi ſpũa
lia,quia ſine

a ¶ Pater pro eis rogo,quos dediſti mihi. Ioã.decimoſeptimo. b ¶ Quamuis in Iſaac promiſſa erat ſucceſſio; tamen implenda erat precibus dei præfinitio.

a ſororem Iãabam. Deprecatuſq; a
eſt Iſaac dominum pro uxore
a ¶ Quia diu filios non fecit eccleſia.
ſua,eo ꝙ eſſet ſterilis. Qui exau-
diuit eum, & dedit conceptum b
a ¶ Collidebantur. Lxx. ludebant & recalcitrabant. ¶ Quia inter parietes eccl'iæ diuerſa ſentiũt electi & reprob.
†rebecca,ſed collidebant̃ in ute c
ro eius paruuli. Quę ait : Si ſic
¶ Quaſi quid facient nati, ſi ſic luctantur innati.
mihi futurum erat,quid neceſſe d
a ¶ forſitan ad aram quam erexit Abraham,uel ad ſecretum locum in quo quietius oraret.
b fuit ✱ cõcipere? Perrexitq; †ut cõ e
ſuleret dominum. Qui reſpon-
a ¶ Idumæi & Iudæi.
c dens ait: Duæ gentes in utero
tuo ſunt: & duo populi ex uen- f
a ¶ Iſrael uel Chriſtianus populus.
tre tuo diuidentur, populuſq;
a ¶ Idumęos uel Iudaicũ. b ¶ Maior natu populus Iudaicus, minor Chriſtianus; uel quia non omnes ex gentibus crediderũt:neq; ex Iudæis omnes in unitate fidei conueniũt.
populũ ſuperabit, & maior ſer- g
a ¶ Vt eccleſia per euangelium dilataretur.
d uiet minori. Iam tempus paria-
a ¶ Non unus intellectus uelamine literæ legis repertus eſt, ſed carnalis & ſpiritualis.
di uenerat,& ecce gemini in ute
ro eius reperti ſunt. Qui †prius h
a ¶ Literæ ſequens. b ¶ Vir ſanguinum.
egreſſus eſt, rufus erat, & totus i
a ¶ Solis exterioribus aſſuctus. b ¶ In hebræo ſeyr. Vnde Eſau ſeyr id eſt piloſus dicitur.
in morem pellis hiſpidus: uoca-
e tumq; eſt nomen eius Eſau. Pro k
a ¶ Quia ſupplantaturus erat fratris primatum.
tinus alter egrediens, plantam
fratris tenebat manu, & idcirco l
a ¶ Supplantator.
appellauit eũ Iacob. Sexagena- m
rius erat Iſaac quando nati ſunt
paruuli. Quibus adultis, factus n o
a ¶ Exteriorem actionem exercendi.
f eſt Eſau uir gnarus uenandi, &
a ¶ Iura ciuilia id eſt eccleſiaſtica ignorans.
homo agricola. Iacob autem p
a ¶ Sine macula & ruga. ¶ Qui ſine dolo fecit dolũ. Alia æditio, ſine dolo. b ¶ Studebat in ſpiritualibus.
g uir ſimplex habitabat in taber- q

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Deprecatuſq; &c. in heb.habet̃,contra vxorẽ ſuã,
quia ſicut hebræi dicunt & eſt veriſimile:ipſa Rebecca orabat do-
minum ex vna parte,& Iſaac ex altera,vt dominus daret eis liberos
ſed quia Iſaac erat perfectio, ideo eius oratio fuit efficacior, ideo C
ſequitur. b ℭ Qui exau.eum, ſcilicet Iſaac. c ℭ Sed col-
ligebantur in vte.&c. impellebant enim ſe mutuo,& hoc fuit ſi
gnum contentionis futuræ inter eos, & inter populos ab eis deri-
uandos , idumæos ſcilicet & iudæos. Deus enim futura oſtendit Iſaac orat ſibi dari partem.
aliquando verbis, & aliquando factis , vt in
iſta colliſione,ſicut & ſupra dictum eſt de cõ
uerſione vxoris Lot in ſtatuam ſalis.xix.
f. d ℭ Si ſic &c. timebat eñ de aborſu Melchiſedech.
puerorum, & per conſequens de propria
morte. e ℭ Perre &c. Dicũt hebræi,ꝙ
iuit ad Melchiſedech,q erat ſacerdos dei ex- Concipit Rebecca.
celſi:& ad Heber q habebat ſpiritũ ꝓphetię.
vterq; eñ adhuc viuebat:qđ patet ſi cõpu-
tent̃ anni eorũ.De melchiſedech eñ ſupra di
ctũ eſt ꝙ erat Sem fili⁹ Noë: de quo ſcribit̃
ſupra.xj.b.ꝙ biẽnio poſt diluuiũ genuit Ar
phaxat,& poſtquam genuit Arphaxat vixit
quingentis annis.Si autem computentur an aſs† Rebecca.
ni à diluuio vſq; ad natiuitatem Iacob &
Eſau nõ inueniũtur tot anni à diluuio enim Anni à diluuio ad natiuitatem Iacob.
vſq; ad natiuitatem Arphaxat fluxerũt duo
anni:vt iam dictum eſt.Arphaxat autem cũ
eſſet.xxxv.annorum genuit Sale. Sale verò
cum eſſet.xxx.annorum genuit Heber. Et † Ro.9.c.
heber.xxxiiij. annorum genuit Phalech. Et
Phalech.xxx.ãnorũ genuit Reu & reu.xxxij. Rebecca deum conſulit.
annorum genuit Saruch.& ſaruch.xxx.anno
rum genuit nachorę & nachor .xxix.anno-
rum genuit Thare: & Thare.lxx. annorum
genuit Abraham. Et iſta habet̃ ſupra.xj.ca. Hęc paulus exponit.
Abrahã aũt cũ eſſet.c. annorũ genuit Iſaac:
Iſaac vt habetur ſupra cap.vigeſimoprimò.
autem erat.lx.annorum qñ nati ſunt Eſau &
Iacob:vt habet̃ infra.eo.ca.Si autem prædi-
cti anni à diluuio vſq; ad natiuitatem Iacob
ſimilit̃ cõiugant̃ faciũt ãnos.cccclij. Ex quo Aſs†prim.
patet ꝙ Melchiſedech vixit vltra.l. annis.
Quòd autem Heber ſimiliter viueret:poteſt
ſimiliter probari : accipiendo ex vna parte
omnes annos vitæ eius:& ex altera compu-
tãdo annos à natiuitate heber vſq; ad natiui
tatẽ Iacob & Eſau. f ℭ Due gẽ.&c. id Eſau.
eſt capita duarũ gẽtiũ,iudęorũ & idumeorũ
g ℭ Et maſer.hoc impletũ eſt tẽpore Da
uid q fecit idumęos ſibi tributarios : vt ha-
bet̃.ij.Reg.viij.Et perfecti⁹ ĩpletũ eſt in xp̃o
cui colla gẽtiũ & principũ terrę ſubdita ſunt
& maxime imperium romanum qđ iudæi
dicũt ſignificari per Eſau. h ℭ Qui pri.
&c. ideo vocatus eſt edom. i ℭ Et to.
in mo.pel.hiſ. ideſt piloſus. ideo dictus
eſt ſeyr.ideſt piloſus. k ℭ Protinus &c.
in ſignum ꝙ foret eum ſupplantaturus.
l ℭ Et idcirco &c.id eſt ſupplãtatorem.
m ℭ Sexage.&c. Ex q̊ patet ꝙ fuit cũ
Rebecca vxore ſua.xx.annis anteq; pareret:
qa erat.xl.annorũ qñ accæpit eã,vt prędictũ Iacob Oſee.12.a. Mat.1.a.
eſt;ideo quęrit̃ hic quare nõ accępit aliã ſicut
pater ei⁹ Abrahã accepit Agar poſtq; decẽ
annis probauerat ſaræ ſterilitatem:quia hoc erat tempus determi- Quæſtio.
natum;vt dictum eſt ſupra.xvj.c.Dicũt hebræi ꝙ Iſaac ex quo vo
luntarie acceſſit vt immolaretur:vt prædictum eſt.xxij.ca. ex tunc Eſau venator,agricola.
fuit conſecratus domino : & non fuit ei licitum habere niſi vni-
cam vxorem:& hoc conſonat dicto apoſtoli primę Timo.iij.a.di Iacob ſimplex.
centis:de epiſcopo qui eſt deo conſecratus quod oportet eſſe vni⁹
vxoris virum. n ℭ Quibus adultis &c. hic deſcribitur na
torum conuerſatio,cum dicitur. o ℭ Factus eſt &c. Ex quo
patet ꝙ ſua occupatio erat circa terrena. p ℭ Iacob autem vir
ſimplex. ideſt ſine plica doloſitatis:nõ autẽ dicit̃ ſimplex ꝓpter
defectũ induſtriæ. q ℭ Hitabat ĩ taber.Dicũt hebręi ꝙ iſta ta
tabernacula fuerunt

✱ a ℭ Depcatuſq; eſt &c. per Iſaac intelligit̃ bon⁹ prælat⁹ ſe
cularis vel religioſus q depcat̃ dñm ꝓ vxore ſua.i.eccl'ia vel religiõe
ſua vt cõcipiat & pariat filios ad dei cultũ aptos:ſed ipa parit gemi Moralit.
nos.ſ.aliquos bonos & aliq̃s malos:p Iacob & Eſau ſignificatos vt
dictũ eſt,ideo ſubdit̃. o ℭ Fact⁹ &c. id eſt carnalis & cupid⁹.
p ℭ Iacob autem vir &c. id eſt ſtudioſus in bonis moribus
✱ Iſaac amabat

☞ lia, quia ſine dolo erat qui dolū fecit. ℭSimplex.Greg. Quia
E curis exterioribus ſpargi refugiūt ſimplices, in cogitatione & con-
ſcientiæ habitatiōe cōſiſtūt: Habitat eñ in tabernaculis, qui ſe intra
Edom. mētis ſecreta cōſtringit: ne dū ad multa foris inhiat: à ſeipſo cogita-
tione alienat⁹ recedat. a ℭCoxit aūt ia. &c. Hiero. Rubeū
Allegorice. vel fuluū: hebraicè Edō: dicit ab eo autē ꝙ ru
beo cibo Eſau ꝑmogenita vēdidit fului.i. edō
nomē accepit. b ℭQui dix.ia.&c.Iſi.
Quòd Eſau primogenita propter Eſcan fra
tri minori vendit & poſtea paterna benedi-
ctione ſibi promiſſa priuatus eſt, iudaicum
populū ſignificat: q ī Exo. primogenit⁹ dei fi
Primogenitura quę dignitas fuit. lius appellatur, & ꝑpter ſæculi lucra non ſo
lum primat⁹ ſui honorem amiſit: ſed & cœ-
leſtis regni præmiū præparatū adipiſci non
meruit: vnde per exprobrationē dicit Mat.
xij.d. Auferetur a vo.re.dei: & da.gē.fa.&c.
Primogenitura autē veſtis erat ſacerdotalis
qua induti maiores natu cū benedictiōe pa
tris victimas deo velut pontifices offerebāt:
hoc dono: terreni amoris deſyderio: caruerūt
iudęi cum gloria futuri regni. c ℭIurauit
eſau &c. Greg. Sciēdū aūt ꝙ nos quinꝗ
Moralit. Gulę vitiū nos tentat quinꝗ modis. modis gulæ vitiū tētat, Aliquādo enim indi
gētię tēpora præuenit, aliquando tēpus nō
præuenit, ſed ciboſlautiores quęrit. Ali-
quando quę ſumenda ſunt parari accurati⁹
appetit. Aliquādo qualitati ciborū & tem
pori cōgruit: ſed in q̄titate ſumendi menſu-
rā excedit. Aliquādo vero abiectū eſt quod
deſiderat: ſed tñ ipō deſiderij æſtu deterius
peccat. j. Reg. xiiij.d. Ionathas mortis ſētētiā
meruit: qa in guſtu melle: cōſtitutum edendi
tēpus anteceſſit. Popul⁹ ex ægypto duct⁹ in
eremo occubuit: qa deſpecto māna carnes
petiuit: q̄s lautiores putauit. Nu.xj.b.&.j.
Reg.ij.c. Filiorū Heli prima culpa eſt ꝙ ex
voto eorū ſacerdotis puer nō de more vel-
let cocta ſcarnes de ſacrificio accipere: ſed co
quēdas quęrebat, quas accurati⁹ exhiberet.
Edom. Et cū dicit Ezechie.xvj.f. Hæc fuit iniquitas
Sodomæ, ſuperbia: & ſaturitas panis & abundātia, oſtēdit inde pe
Eſau vēdit primogenita. Heb.12.d. Abdi.1.a. riſſe: quia cū vitio ſuperbiæ mēſurā refectionis exceſſit. Hinc Eſau
primogenita amiſit: quia magno æſtu deſpicabilem cibū.id eſt len-
ticulā concupiuit: neꝗ cib⁹ ſed appetit⁹ in vitio eſt. Vnde lautiores
cibos plærūꝗ ſine culpa ſummus: & abiectiores cum reatu concu
F piſcentiæ deguſtamus. Eſau enim primatū pro lenticula perdidit.
Helias in eremo virtutem carnes edendo ſeruauit. Hinc diabolus,
quia non cibū ſed concupiſcentiā cauſam eſſe damnationis intelli-
Al's † culpa Adæ. git: primū ſibi hominem non carne ſed pomo ſubdidit: & ſecundū
pane tētauit. Hinc eſt ꝙ plerūꝗ † pro culpa cōmittitur, etiam cum
vilia ſumuntur. Neꝗ enim Adam ſolus vt à pomo abſtineret, pro
hibitionem accæpit. Cum enim alimenta ſaluti noſtrę cōtraria de⁹
indicat, ab his etiam quaſi per ſententiam vetat: & cum cupientes
noxia tangimus, vetita guſtamus. Ea vero ſumenda ſunt: quę na-
turæ neceſſitas quærit, & non quę † edendi libido ſuggerit.
Al's † edēda

a ℣Deus pater. b ℣Iudaicum populum.

naculis. Iſaac amabat Eſau, eo †

a ℣Preſenti iuſtitia carnalium obſeruationum, quam uni deo exhibebat.

ꝙ de uenationibus illius uesce-

a ℣Gratia. b ℣Eh preſentia. c ℣Minore populum.

a retur: & Rebeca diligebat Iacob a

a ℣Simplicitas non quęrit ollas carnium.

Coxit autem Iacob pulmētum. b

Ad quem cum uenisſet Eſau de

b ℣Stultus ardeſcit deſyderio gulæ, propter uilem cibum.

agro laſſus ait: Dā mihi de co- c

a ℣Lenticula eſca eſt brutorū animaliū, ſignificās animalem legis intellectum, quo populus Iudaicus illectus maluit prima tu carere, q̄ ab eo recedere, quod etiam nunc ſtudet a populo minore impetrare temporalibus deditus, poſt mortem nihil ſperet boni.

ctione hac ruſa, quia oppidò laſ- d

ſus ſum. Quam ob cauſam uo- e

catum eſt nomen eius Edom.

a ℣Rufus uel rubens a quo idumæi.

b Cui dixit Iacob: Vende mihi f

a ℣Primogenita ſunt quæ uuluam aperiunt, & ſpecialiter primogenitis filiis debentur.

* primogenita tua. Ille reſpon-

dit: En morior: Quid mihi pro-

derūt primogenita? Ait Iacob:

a ℣Adhuc Iudæus in ſtultitia perdurat, pro temporalibus æterna non curat.

c Iura ergo mihi. † Iurauit Eſau, g

& uendidit primogenita, & ſic h

accepto pane & lentis edulio, co

medit & bibit & abiit, paruipē- i

dēs ꝙ primogenita uendidiſſet.

NICO. DE LY.

...bernacula fuerūt tabernacula Melchiſedech vbi vigebat cultus
dei cum eſſet ſacerdos dei excelſi: & tabernaculum Heber qui fuit
propheta: & docebat veniētes ad ſe de diuinis. Ex quo patet ꝙ occu
patio Iacob erat principaliter circa diuina. Vnde dicunt hebræi ꝙ
ipſe habitauit in tabernaculo Heber.xiiij.annis. a ℭEt Rebec
ca di.ia. Cauſa aūt erat: quia ꝑ reuelationē diuinā habuerat ꝙ ipe
debebat fratri ſuo præferri: vt dictū eſt. b ℭCoxit aūt ia.&c.
Hic cōſequēter deſcribit primogenituræ trāſlatio: cui⁹ occaſio fuit
cōcupiſcētia pulmēti qd' coxerat Iacob. c ℭDa mihi &c. qa
erat de lētib⁹ ruffis. d ℭQuia op.&c.i.valde. e ℭQuā ob-
cauſam &c.

cauſam &c. Iſta nō fuit tota cauſa, ſed pars cauſæ, qa cū hoc fuit
alia cā quę prædicta eſt. f ℭVēde.mi.pri.&c. Ad intellectū
literæ ſeqntis hic primò quęritur Quō Iacob q erat ſanctę vitę (vt Iacob an licitę primogenituram emit.
prędictū eſt) petiit ſibi vēdi primo geniturā: qa tpe legis naturę quę
tūc currebat: primogeniti erāt ſacerdotes, & ſacerdotiū ſēp fuit re-
putādū quid ſacrū: & ideo videt ſimoniā cō
miſiſſe. ℭItē de iure primogenituræ erat ꝙ
haberet duplicē partē in bonis paternis re-
pectū aliorū, ꝑpter qd' Ioſeph, cui Iacob de
dit primogeniturā, inter alios fratres habuit
duas ſortes: & duas trib⁹ inter alios filios Iſ-
raël. ribū Ephrain, &.ſ. tribū Manaſſe. Cū
igit Iſaac pater eorū haberet multa bona: ſe-
quit ēt ꝙ primogenitura ī bonis tēporalib⁹
multū valebat: & ſic videt Iacob feciſſe ma-
gnā fraudē & deceptionē in hoc ꝙ ꝑ retā
modica.ſ. eſu pulmēti acquiſierit ab Eſau ius
primogeniturę. ℭAd primū dicēdū ꝙ ius
primogenituræ erat ipſi⁹ Iacob de iure: qa
ex determinatiōe diuina vt prędictū eſt qua
minor fuit ꝓpoſit⁹ maiori: ꝑpter qd' Mala.j.
a. dixit dñs: Iacob dilexi: Eſau aūt odio ha-
bui. & apl's ad Ro.ix.f. dixit ꝙ hoc dictū eſt
de ipſis anteꝗ nati fuiſſēt ex diuīa electiōe:
& ſic patet ꝙ ex diuīa ſentētia debebat ipi Ia
cob ius primogenituræ & iſtud fuit ſibi re-
uelatū a matre. Eſau v̄ò de facto ius primo
genituræ poſſidebat: & ideo licitū erat Ia-
cob ꝓdictū ius ad ſe retrahere cautè, qd' fe-
cit q̄n vidit ipm Eſau ita laſſum venientē de
agro ꝙ timebat mori: ꝑpter qd' tūc minus
appreciabat ius primogenituræ: ſicut dixit:
En morior: qd mihi ꝓderunt primogenita? * Hodie.
Vidit etiā cōcupiſcētē & petētē pulmētum
qd' preparauerat: & ꝑ cōſequēs tūc vidit tē H
pus cōueniēs in quo ius primogeniturę ſibi
debitū ꝑ modū emptiōis retrahere ad ſe po † Heb.12.d. 22.q.2.c. quęritur.ſ. erat ergo.
terat, qd' & fecit: nec in hoc peccauit, qa non
intēdebat emere rē ſacrā: ſed redimere vexa-
tionē ſuā. Eſau aūt peccauit, nō ſolū peccato
gulæ inordinatè cibū appetendo: ſed etiam
peccato ſimoniæ rē ſacrā vēdere intendēdo: & ſic patet ad primū.
ℭAd ſcōm patet ex dictis: quia ex quo ſuū erat de iure: poterat ꝑ
nihilo accipere: & ideo in modico pręcio nulla fuit deceptio a par
te eius: Verūtamē qa nō eſt veriſimile ꝙ homo prudēs rē tanti va
loris pro tā modico precio vēdi peteret niſi ali⁹ vellet vēdere: ideo
dicūt hic hebræi ꝙ cibus iſte de quo hic agit nō fuit preciū emptio
nis primogenituræ, ſed vltra preciū datū fuit à Iacob per modum
curiali conſuetudinis: qa in trāſlatione rei notabilis recipiēs vltra
preciū: ſoluit vinū: ꝑ qd' aliquādo intelligit prādiū vnū & hoc vide
tur ex litera cū dicit. g ℭIurauit &c. Sed quātū fuit precium
ſcriptura nō determinat: ſicut nec in multis aliis. h ℭEt ſic &c.
pro auātagio vltra ꝑciū ſecūdū cōſuetudinē vēdētiū. Si aūt contra
hoc arguat per illud qd' dicit Apoſtol⁹ ad Heb.xij.d. Ne quis for-
nicator aut ꝓphan⁹ vt Eſau, q propter vnā eſcā vēdidit primoge-
nita ſua. Poteſt dici ſecūdū iſtam opinionē ꝙ li, propter non notat
precij quātitatē ſed ſolū cām motiuā: qa illa eſca fuit cauſa motiua
ad tractādū de vēditiōe, vt dictū eſt. i ℭParui.&c. Erat enim
fortior virib⁹ ipſo Iacob: & intēt⁹ cautelis mundanis, per quę cogi
tabat retinere ius primogeniture, nō obſtāte vēditiōe & iuramēto.
*† ℭIſaac amauit. Per quod deſignatur quòd prelatus bonus
cautel' & donis ſubditorū malorū aliquādo decipit ꝑpt quod infra Moralit.
iſaac caligās oculis dr, a ℭEt rebec.&c.i. eccleſia vel religio: Nam
cōitas eccleſiæ ſecularis & etiā religiōis magis diligit ſimplices et bo
nos quam aſtutos & malos. b ℭCoxit aūt ia.pul. Cui⁹ appeti
tu vendidit Eſau primogenita: & ſic q̄ ꝑ cibū patrē decepit ꝑ cibū
primogenita ꝑdidit ſcd'm illd' Sa.xi.c. ꝑquæ peccat qs ꝑ hęc & tor
q̄tur. i ℭEt abijt.&c. ſecūdū illud Pro.xviij.a. Pctōr cū in pro-
fundū peccatorum venerit contemnit &c̄.

ADDITIO.

ℭIn ca.xxv. vbi dicitur in poſtil. Vñ in bibliis hebraicis cor.&c̄.

ADDITIO I.

Additio. Per hoc autē ꝙ hoc nomē cōcubinarū in hoc loco ſcribatur dimi
nutè, & nō deſignatur ꝙ non fuit niſi vna concubina: vocabulum
enim quod hic in hebraico ponit ſemper ſignificat cōcubinas in
plurali, ſiue ſcribatur diminutè ſiue in tegrè: vt patet ſcienti linguā.
ℭIn eo. ca.xxv. vbi dicit in po. Cōgregatuſꝗ eſt ad populū ſuum.
Additio.

ADDITIO II.

Non modicū attendendum eſſe videtur quòd de nonnullis ſanctis
antiqui teſtamēti cū de hac vita migrauerūt, ſcriptura dicit ipſos cō Cōgregari ad populū ſuum.
gregari ad populū ſuū vt hic de Abrahā. & īfra.xxxv.c. de Iſaac: &
Gen. penu.a. de Iacob. ſimilit. de Moyſe & aarō in ſuis locis, nunꝗ
tamen de aliq̄ eorū dr ꝙ obdormiuit in dño, ſicut de qbuſdā ſan-
tijs no. teſta. vt Act.vij.g. de ſtephano dr: Et cū hoc dixiſſet, obdor
miuit in dño, & ſic de qbuſdā alijs, qd' chatolicę veritati valde con-
ſonat.

A de iniuſtis verò dicit̃:Peribit aĩa eiꝰ &c.vt ſupra ca.xvj.&.j.in mul
tis locis,qa tali cõgregatione ſanctorũ carebãt. De iuſtis vero poſt
paſsionẽ Chriſti decedẽtibus propriè dicitur:Dormierũt in domi-
no &c̃.quia poſt hanc vitã in dño per beatã fruitionẽ requieſcũt.

¶In eodẽ ca.xxv.vbi dicitur in poſtil.In hebræo autem non di-
citur,mortuus eſt,ſed tranſiit &c.

ADDITIO III.

¶In hebræo in boc loco nõ dicit̃ tranſiit, ſed deficiẽs mortuus eſt.
Et cõgregatus eſt ad populũ ſuũ.& ex hac ſcd'a particula dat̃ int elli
gi,ꝙ in grĩa deceſsit,ꝓut dictũ fuit in additiõe ĩmediate pręcedẽti.

¶In e.c.xxv.vbi dicit̃ in poſtil.Perrexitq́ʒ vt cõſularet dñm &c̃.

ADDITIO IIII.

¶Quidã expoſitores hebræorũ dicũt,& eſt magis cõſonũ literæ.ꝙ
non iuit ad aliquẽ prophetã,ſed ad aliquẽ locũ deuotũ & ſecretũ,in
quo quietiꝰ oraret deum cui cõſonat quędã glo. nr̃a & etiã verbũ
quod hic ponit̃ in hebręo:vbi dicit̃. Vt cõſulẽt dñm &c.idem em̃
verbũ ponit̃ hic & Pſal.xxxiij.a.dicit̃:Exquiſiui dñm &c. qđ nõ ſi-
gnificat cõſultationẽ tm̃,ſed etiã orationẽ.vnde ſequit̃:Qui reſpõ-
dens ait:duæ gẽtes &c̃.Ipſe em̃ deus quẽ exqſiuerat ꝑ orõnẽ,rñdit
ei ꝑ angelum vel occultã inſpirationẽ.nec mirũ cũ Agar ægyptia
& ancilla Saræ prohericas reuelationes habuit per angelos,vt ſu-
pra cap.xvj.&.xxj.

¶In eo.c.xxv.vbi dicit̃ in poſtil.Duę gẽtes ĩ vtero tuo ſunt &c̃.

ADDITIO V.

¶Romanũ impiũ iudęi aſſertũt eẽ vnũ & idẽ cũ regno xp̃i ſeu ec-
cl'ię:qđ tñ manifeſtè eſt falſũ,& ab eis malitioſè fictũ,vt ex hoc cre-
dat̃,ꝙ q̃rta beſtia in reuelatiõe Danielis cõtẽta,accipiat̃ ꝓ regno xp̃i
& ſic expectet̃ deſtructio eiꝰ fiẽda ꝑ meſſiã ſuũ,quẽ ĩaniter expectãt.
Falſitas aũt huiꝰ fictiõis patet in additiõe ſuꝑ Dan.ca.ſupra dicto.
Scđm tñ catholicã ℣itatẽ tpe legis añ aduentũ xp̃i ꝑ Eſau intelligit̃
gens,quã ꝓpagauit Eſau,ꝓut gl.in hoc loco teſtat̃: ſicut ꝑ Iacob
intelligit̃ gẽs ab ip̃o Iacob ſcđm carnẽ deſcẽdẽs.Sed poſt xp̃i paſ-
ſionẽ ppl's eccl'ię ꝑ Iacob intelligit̃,& plebs iudęorũ ꝑ Eſau:vñ ma-
ior tpe.ſ.plebs ſynagogę ſeruit minori.ſ.ppl'o xp̃ianorũ,ꝓut in alia
gl.in hoc loco hr̃.Qđ aũt plebs xp̃ianorũ nũcupet̃ noĩe Iacob vel
iſrl' ſatis eſt cõſonũ rõni,cũ ip̃i Iacob ſeu iſrl' ſuccedãt in fide,q̃ eadẽ
eſt antiq̃rũ & modernorũ.Sed q̃ ſit rõ quare plebs iudęorũ intelli
gat̃ ꝑ Eſau,cũ ab ip̃o nõ deſcẽdãt ſcđm carnẽ,nec ei ſuccedãt in fi-
de,in libro Abdię ꝓphetę,q de idumęis principaliter tractat dño cõ
cedente oſtendetur.

¶In.e.c.xxv.vbi dicit̃ in poſtil.Ad intellectum literæ ſequentis.

ADDITIO VI.

B ¶Dubia hic mota â poſtillatore aliter pñt ſolui,& fortè magis ad
ꝓpoſitũ.Ad qđ ſciẽdũ,ꝙ cũ hiſtorię vet.teſt.figuratiuę fuerint, o-
mnia em̃ in figura cõtingebãt illis:vt.j.Co.x.b.fiebat tñ hoc duo-
bus modis.Priò.ſ.ꝙ cũ illđ qđ ſcđm hiſtoriã cõtigebat,tradebat̃
in ſcriptura iuxta lr̃am ad aliquã doctrinã exẽplarẽ inde ſumẽdã,li
cet vlteriꝰ aliqd aliud p̃figurarẽt ĩ meliꝰ,ſic̃ patet de ĩmolatiõe Iſa-
ac.ſ̃.xxij.c.q̃ qdẽ ĩmolatio ſcđm lr̃am fuit ℣tuoſa et valde exẽpla-
ris,cum ꝑ eã ad lr̃am inſinuat̃ excellentia obedientiæ & timoris dei
in ip̃o Abrahã, q̃ cedit in exẽplũ ſalutiferũ aliorũ,licet paſsio xp̃i ꝑ
eã figurata eſſet lõgè melior,& in talibꝰ hiſtoriis p̃ter rõnẽ figuralẽ
req̃rẽda eſt rõ literalis.Scđo ℣ò mõ illa q̃ ſcđm hiſtoriã cõtinge-
bãt,tradunt̃ in ſcriptura ſolũ ad figurãdũ futura,ſic̃ cũ Eſa.xx.a.le-
git̃ de Eſaia,ꝙ incedebat tribꝰ annis nudꝰ& diſcalciatꝰ,vt p̃figura-
ret ruinã ægyptiorũ & ęthiopũ futurã.Sil'r Oſeę.j.a.legit̃,qđ pro-
pheta accepit vxorẽ fornicariã,& fecit filios fornicationum.vt p̃-
figuratet qđ terra fornicatura eſſet à dño.Et in talibꝰ hiſtoriis tota
rõ hiſtorię accipit̃ à re figurata,nec oportet q̃rere aliã rõnem litera-
lem.Finis em̃ totalis taliũ hiſtoriarum eſt nõ id qđ ſunt,ſed id qđ
figurant.Rõ aũt eorũ q̃ ſunt ad finẽ ſcđm philoſophũ aſſumẽda
eſt ab ipſo fine.nõ em̃ q̃rẽdũ eſt an honeſtè ſe habuerit Eſaias nudꝰ
lõgis tpibꝰ incedendo,aut ſi licitè ſe habuerit Oſeas filios fornica-
tionũ faciẽdo,qa illa iuſſu diuino fuerũt facta ſolũ ad figurãdũ.Vñ
in ꝓpoſito,ſi geſta Iacob cũ Eſau in ſuis primordiis attẽdent̃,mani
feſtũ eſt ꝙ fuerũt inſtinctu diuĩo fc̃tã ſolũ ad figurãdũ.Qđ em̃ col-
lidebant̃ in vtero mr̃is ꝑuuli,nõ fuit ſcđm naturã intẽtũ,nec in ſcri
ptura narratũ ad hoc vt inde aliq̃ doctrina exẽplaris ſumeret̃, ſed
ſolũ diuino inſtinctu factũ fuit,& in ſcriptura traditũ,ad figurãdũ
ꝙ duę gẽtes ſeu duo ppl'i diuiderent̃,vt patet ꝑ diuinã declaratio-
nẽ ibi factã.Sil'r ꝙ minor frater egrediẽs ex vtero plãtã fratris maio
ris teneret ĩ manu,ſolũ fuit factũ & in ſcriptura narratũ,vt figura-
ret qđ Iacob ſupplãtaturus erat fratris primatũ.vñ geſta iſtorũ fra
trũ adinuicẽ ſicut cũ eſſent in vtero,& cũ ex vtero egrederent̃ fue-
rũt facta,& in ſcripturis tradita,vt figuratiua tm̃.nõ aũt vt exẽpla-
ria,vt iã dictũ eſt.Sil'r tenẽdũ eſt,de qbuſdã q̃ cõtingerũt in eorũ cõ
uerſatione ad inuicẽ,tã in emptiõe priogeniturę,q̃ʒ ĩ receptiõe bñ- C
dictionis,ſ.qđ ad figurãdũ tm̃ dño diſponẽte cõtigerãt & ſcripta
fuerant,& iõ nõ eſt in iſtis q̃rẽda alia rõ lr̃alis,vtpura quõ Iacob pe
tebat ſibi vẽdi priogeniturã,cũ reputaret̃ qd ſacrũ,& hmõi q̃ ĩ po
ſtilla q̃runt̃,nã iſtę hiſtorię habẽt rõnes figurales ſolũ nõ aũt lr̃ales,
vt dictũ eſt de prædictis hiſtoriis Eſaię & Oſeę.vñ ex hoc ip̃o, qđ
facta Iacob ſcđm ſe cõſyderata in hoc loco vident̃ eẽ doloſa & in-
iuſta,ſumit̃ rõ ꝙ fuerũt fc̃tã nõ ꝓpter ſe,ſed ad figurãdũ,& hoc eſt
qđ dicit gl.in hoc.c.ſuꝑ illđ ℣bũ:Erat Iacob vir ſimplex &c̃.Erat
Iacob ſine dolo habitãs in domo, vt magna ſit q̃ſtio,quõ ꝑ dolũ ac
cepit bñdictionẽ q̃ erat ſine dolo,ſed ad figurãdũ aliqd magnũ hęc
ſcriptura p̃miſit.hęc in Glo.Quę aũt iſtę hiſtorię figuraſſent:tradũt
doctores,ſpiritualiter Iſi.in li.ety.xx.vbi dicit̃ Eſau priogenita ſua
ꝓpter eſcã fratri ſuo minori vẽdidit, ac poſtmodũ p̃rna bñdictiõe
ſibi ꝓmiſſa priuatus eſt ſignat eũdẽ pplm iſraëliticũ,q â deo(vt li-
ber Exodꝰ narrat) priogenitꝰ filiꝰ nũcupatꝰ eſt,qa etiã ꝓpter p̃ſen
tis ſęculi lucra nõ ſolũ primatꝰ ſui honorẽ amiſit,verũetiã & regni
cœleſtis p̃miũ p̃paratũ adipiſci nõ meruerit,dño q̃dãmõ exprobrã
te, cũ dicit Matth.xxj.d.Auferet̃ à vobis regnũ dei,& dabit̃ gẽti fa-
ciẽti volũtatẽ eius &c̃.hęc Iſi.Si aũt cõtra hoc dicat̃,ꝙ hęc expoſi-
tio Iſi.& alię ſil'es q̃ in hoc loco tradunt̃ â doctoribꝰ,ſunt alegori-
cę,nõ aũt lr̃ales,& iõ nõ faciũt ad ꝓpoſitũ.nã in hac poſtilla princi
paliter agit̃ de ſenſu lr̃ali.Dicẽdũ qđ verũ eſt,qđ ſenſus lr̃alis pñtis
hiſtorię ẽ,cũ lr̃a ſimpliciter exponit̃,q ꝓpriè dr̃ ſẽſus hiſtoricꝰ. Ex-
poſitio aũt Iſi.ſupradicta eſt redditiua cauſe ipſiꝰ ſenſus lr̃alis,& ſic
ꝑtinet manifeſtè ad ſenſum lr̃alẽ,q ꝑ eã elucidat̃ ſcđm Augu.in lib.
de vti.cre.ꝓut largiꝰ fuit oſtẽſum ſuprà ĩ additiõe ſuꝑ ꝓlogũ art.
iij.& qa ea q̃ hic tradunt̃ in hiſtoria,ſolũ fuerũt facta ad figurãdũ,
vt dictũ eſt,idcirco nõ eſt ibi alia rõ p̃ter figuralẽ q̃rẽda.vñ ſcđm
ſc̃tm̃ Tho.ĩ prĩa ſcđ'ę.q.cij.ar.ij.in rñſione ad.ij.arg.d.ꝙ ſi cerimo
nialia p̃cepta ve.le.eſſent data ſolũ ad figurãdũ futura,'nõ haberẽt
aliã cauſam ſeu rõnem p̃ter figuralẽ.Sed fortè diceret qs p̃dicta eſſe
cõtra ſñiam apl'i,q ꝓphanũ Eſau vocat ex hoc ꝙ ꝓpter vnã eſcã
vẽdidit priogenita:Heb.xij.d.Ex q̃ patet ꝙ Eſau vituperãdus fuit D
ꝓpter illã vẽditionẽ,qđ nõ videt̃ rõnabile ſecũdũ hanc expoſitio-
nẽ.Nã ſicut Iacob excuſat̃ à dolo & hmõi,ex hoc qđ iſta faciebat
inſtinctu diuino ad figurãdũ,eo mõ videt̃ excuſandꝰ Eſau de vẽdi-
tione ſtulta ſeu ꝓphana quã fecit,eo qđ vẽditio ſua etiam erat figu
ratiua.Ad hoc dicẽdũ,ꝙ vẽditio Eſau etiã ſi fuerit figuratiua,ꝓceſ
ſit tñ ex praua intẽtione.ſ.ex cõtẽptu doni ſpũalis diuini.ſ.priogeni
turę. qđ donũ habuit à deo in ſua natiuitate,& hoc iuſinuat̃ in lr̃a
cũ ſequit̃:Abiit ꝑuipẽdẽs.i.cõtẽnẽs ꝙ priogenita vẽdidiſſet ex quo
actꝰ eiꝰ reddit̃ vitioſus & vituperãdꝰ.Emptionẽ aũt priogenitu-
rę ab ip̃o Iacob,p̃ſumẽdũ eſt nõ eſſe factã ex praua intẽtiõe,ſed po
tius inſtinctu diuino,deꝰ em̃ ip̃m p̃elegerat adhuc in vtero exiſten
tẽ,vt patet ex hoc qđ ſuprà dicit̃:Maior ſeruiet minori,ſil'r ex hoc
qđ dicit̃ Malach.j.a.Iacob dilexi,Eſau ℣ò odio habi.vñ ĩ emẽdo
primogeniturã etiã excuſabat̃ eo qđ vexationẽ ſuã redimebat.

¶In eo.ca.xxv.vbi dicit̃ in poſtilla:Si aũt cõtra hoc &c̃.

ADDITIO VII.

¶Si illa eſca nõ fuit in p̃cij quãtitatẽ,ſed ſolũ cã motiua ad tractan-
dũ de vẽditiõe,& fuit inter illos alia quãtitas cõueniẽs ĩ p̃ciũ,vt po
ſtillator videt̃ dicere tũc nõ eſt dicẽdꝰ ꝓphanꝰ Eſau ꝓpter illã eſcã
quã accepit,cũ ſępe cõtingit etiã inter viros prudẽtes,ꝙ ex aliq̃ mo
dica cã introductiua incipiũt † tractare magnos tractatus:vñ ver
ba apl'i ĩtelligẽda ſũt ꝓut ſonãt,& dictis ſc̃tõrũ ĩ hoc loco cõſonãt.

al's † intrare

REPLICA

Correctorij cõtra Burg.In.c.xxv.
Burg.multa tãgit,q̃dã cõſona,q̃dã
diſſona:nõ tñ ꝑ oĩa põderoſa nec ꝑtractatiõe digna vſq́ʒ ad locum
illũ vbi poſtilator diſputat de emptiõe & cõtractibꝰ inter Iacob,&
Eſau:vbi Burg.rephẽdit poſtillatorẽ,volẽs meliꝰ ſoluere dubia mo
ta,dicẽs finaliter ꝙ in ꝓpoſito nõ eſt q̃rẽda rõ lr̃alis,quia rationes
omniũ dubiorũ hic motorũ tm̃ figurales ſunt & ponit exemplũ de
Eſaia & Oſeę,vide qa digreſſio eſt lõga;ſed penſatis his q̃ Burgen.
ponit in rñſione ad ſeptimũ argumentũ ſui ꝓlogi,apparebit eum
fruſtra laboraſſe in ꝓpoſito.Ibi em̃ exponẽs dictum beati Grego.
in moralibꝰ videlicet:Cũ ordo hiſtorię deficit,ſeſe nobis intellectꝰ
myſticus quaſi apertis iam foribus oſtenditur. Dicit Burgen.quòd
hiſtoriam deficere ſecũdũ ſignificationẽ vocũ cõtingit multiplici-
ter in ꝑabolicis locutiõibus,ſicut cũ dicit̃ de dei digito, brachio &
cæteris,q̃ in deo nõ ſunt,ꝓut termini cõiter ſignificant.Itẽ qñ ſigni
ficatio vocũ non inducit in fide & moribus aliquam vtilitatẽ,neq́ʒ
honeſtatẽ cõuerſationis humanæ,ſed ſpeciẽ mali,ſic inqt:Deficien-
te hiſtoria recurrendũ eſt ad ſenſum ſpiritualẽ,q tũc pro literali ac-
cipi debet.Ad idẽ eſt beatus Auguſt.xj.ſuꝑ Gene.in principio di-
cens: Si in verbis dei vel cuiuſcunq́ʒ ꝑſone in officiũ propheticũ
aſſumptæ dicitur aliqd,qđ nõ niſi abſurdè ad literã poteſt intelli
gi proculdubio figuratiuè eſſe dictũ ob aliã ſignificationem acci-

Duobꝰ modis figuratiuè ſcriptura loqtur.

E pi debet. hæc Aug⁹. dans intelligere, ꝙ vbi nõ eſt irrationabile: nec abſurdũ: primũ oĩm ĩnitẽdũ ẽ literę añ recurſũ ad allegoriã: vt dicit idẽ beat⁹ Aug⁹. ſupra ſup Geñ. in principio. Nũc aũt in ſctõ iacob de quo eſt ſermo, nihil eſt abſurdum, nec irrationabile: imo ſi alicui poſſet videri quid illiciti cõmiſſum in facto, poſtillator p̱ dubiorũ motorũ ſolutionẽ ad intẽtionẽ ſanctorũ doctorũ elucidat & abſoluit. Nõ igit̃ hic paſſus eſt ſolũ figuralis, vt vult Burgeñ. ſed etiã doctrinalis. Docemur eñ donũ dei diſpoſitiõe collatũ nobis vel ꝓmiſſum negligere nõ debere: ſed oĩ conatu ad ipm tẽdere. & habito bene vti, ſicut iacob p̃mogeniturã: ad quã p̱ deũ p̃deſtinat⁹ & electus anteq̃ nat⁹ eſt: vt patet Malachi. i. a. & ad Ro. ix. c. Similiter & de bñdictiõe patris eadẽ rõne ſibi debita dicẽdũ eſt & mirũ ꝙ burgẽ. dicit ea figuralia tm̃: cũ etiã in eadẽ ſua digreſſione dicat ſupplantationem: qua iacob eſau ſupplantauit eſſe figuratam: in eo quod in vtero egrediens plantam eſau manu tenebat: non igit̃ hæc facta iacob ſunt tm̃ vt dicit figuralia: ſed etiam figurata: vt ipſe ſubdit ſibi ipſi cõtradicens: qđ etiã ex ſuis exemplis patere põt. Adducit enim factũ abrahę in immolatiõe iſaac: dicẽs illud literalit̃ eſſe intelligẽdũ de commendatione ei⁹ obediẽtię: & doctrinaliter de imitatiõe eiuſdem. Adducit deinde factum Eſaię: quõ nudus inceſſit: quod dicit tm̃ eſſe figurale: cũ tñ ſit factũ obediẽtię: vt dicit beatus Hierony. & ponit̃ in Glo. ordi. Mira inquit obedientia prophetæ ſolo cilicio induebat̃ vir nobiliſſimus: cuius filiam (vt tradunt hebręi) Manaſſes rex accepit vxorẽ: non tamen erubuit nudus incedere: nil honeſtius iudicãs q̃ pręceptis diuinis obedire. Ex qb⁹ patet ꝙ vbi facta ꝓcedũt ex diuinis pręceptis & inſtinctibus non eẽ ſolũ figuralia ſed etiã cõmendabilia & doctrinalia. Et ſicut ex medio Burg. oſtendit̃ factũ abrahę nõ ſolũ figurale: ſed etiã doctrinale: ita ex authoritate beati Hiero. idẽ mediũ ponẽtis in facto Eſaię: rõ deducitur contra Burgeñ. Siľr põt dici de ſcđ'o exemplo per burgeñ. adducto de Oſee faciẽte ſilios fornicationũ: ꝙ q2 p̃ceptũ dei fuit obediẽtię debite bonũ: excuſat ſi qđ abſurde ſonare videt̃: ſicut et in facto abrahę. Quid eñ abſurdi⁹ & magis horrendũ, q̃ occidere ꝓpriũ filiũ: ſed ſicut ei⁹ obediẽtia factũ reddit laudabile & doctrinale: ita & aliorũ per Burgeñ. adductorũ. Patet igit̃, quõ ſe declarãdo ſñias inuoluit. Reuera ſicut bur. dicit facta iacob de qb⁹ eſt ſermo, ſcđ'm ſe cõſyderata videri doloſa & iniuſta: ita debuit dicere de facto abrahę ſcđ'm ſe cõſyderato: videlicet occiſiõe filij: ſed vbi acceſſit dei mãdatũ horrẽdũ ſcđ'm ſe & naturaliter factũ eſt nedũ licitũ. ſed cõmẽdabile: ita
F in factis iacob vbi acceſſit diuin⁹ inſtinct⁹ fact⁹ & ipſi iacob & rebeccę mr̃i ſuę ſcđ'm doctorũ ſanctorũ ſñiam imo & iſaac ſenſit inſtinctũ eũdẽ: vt dicit beat⁹ Augu. xvi. de ciui. dei. c. xxxvij. cũ inquit. Iſaac vnũ ꝓ alio benedixiſſe: nõ ſe fore deceptũ cõqueſt⁹ eſt: ſed cõfeſtim reuelato ſibi magno myſterio in corde deuitat indignationẽ & benedictionẽ cõfirmat, Hęc Aug⁹. Quib⁹ inſtinctib⁹ et reuelationibus diuinis id qđ ſcđ'm ſe videt̃ doloſum efficitur laudabile. nec Burgẽ. probat ſuum propoſitum per Glo. Illa eñ mouẽdo q̃ſtionem ſoluit p̱ figurationem, ſed non addit tm̃: quaſi excludere velit ſenſum verũ ľralem, ꝑut Burg. facit: ſed qđ adducit Iſi. eſt verum ꝙ eſt allegoria, ſed nõ excludens literalem ſenſum primũ. Quòd aũt addit expoſitionem Iſi. eſſe cauſę redditiuam, non videtur verum: nam ſi recte penſentur verba Iſi. nõ exponit vt reddat cauſam, ſed per allegoriam oſtendit p̃ſentẽ literã allegorię ſuę fore figurã, & ſic eius expoſitio eſt potius declaratiua effect⁹ q̃ redditiua cauſę. p̱ cõſequens nõ ꝑtinet ad ſenſum ľralẽ. ſed allegoricũ. Nec poteſt Burgeñ. ꝓbare intentũ per ſanctũ Tho. ꝓ ſe allegatum: quia ꝓcedit per hypotheſim q̃ non concedit̃. Ex hypotheſi eñ falſa non eſt incõueniens multa ſequi inconuenientia: vt ſi cęlũ caderet vel aſinus haberet pennas. Ita ſupponit ſanctus Tho. vt patet. vñ poſt totam digreſſionem Burg. veritate compellente arguit cõtra ſe: & bene, ſed nõ ſoluit ſufficiẽter argumentũ ſuũ: quia ſicut in his p̱ iacob & eſau geſtis: Eſau ad litterã propter contẽptũ eſt reprehẽſibilis: vt arguit Burg. ita iacob propter obedientiã ad diuinos inſtinct⁹ laudabilis eſt, prout etiã Burg. ratiõe & veritate cõpulſus fatetur: quãdo in fine digreſſionis etiam verbis vtit̃ poſtillatoris q̃ prius improbauit & beatus Auguſ. iij. de doctrina chriſtiana dicit ad propoſitum in pręceptis dei: que bonum iubẽt, & malum vetant, nulla figuratiua locutio eſt, ſed vbi p̃cipit̃ quod malũ videt̃ figura neceſſaria eſt. cũ igitur occiſio filij abrahę mãdata mala videat̃: imo ſit ſecũdũ ſe cõſyderata: igitur figuratiua locutio eſt, intellige hic ſicut alibi, ꝙ ſit figuratiua per allegoriam, literali tñ ſenſu de preceptorũ materia et obediẽtia ſemper ſaluo, vt cõmendabili & imitabili intercedẽte diuino p̃cepto & excuſante: & nõ alias vt vult btũs Aug⁹. vbi ſupra. ¶ Item in eodẽ ca. vbi poſtillator dicit Eſau iuxta dictũ apoſtoli ꝓphanũ propter vnã eſcã, vt ly ꝓpter nõ notat preciũ vel p̃cij quãtitatẽ: ſed ſolũ cauſam motiuã. Cui⁹ contrarium dicit Burgeñ. aſſerens, ꝙ ex cauſa motiua nõ debuit dici prophan⁹: excludens ꝙ dictũ apoſtoli intelligi debeat prout ſonat ex dictis ſanctorũ. Reſpondeo ergo, ꝙ magiſter in Glo. ſup illo verbo apľi ſanctorũ dicta recolligẽs dicit: Quòd eſau ꝓphan⁹ dicit̃ à ꝓcul et phano, quia ꝓpter eſcam vilem ſe fecit procul à dei cultu, qui principaliter ad ſacerdotiũ ꝑtinet, qđ vſq; ad tp̃a aaron fuit annexũ primo genituræ, quã ipſe eſau paruipẽdebat vendẽs primogenita ſua: nõ ꝓ vna eſca tanq̃ ꝓ precio, ſed ꝓpter vnã eſcã, q̃ cauſa motiua fuit ad cõtractum faciendũ. Et ſic videt̃ poſtillator iuxta verba apľi & dicta ſanctorũ multũ ꝓprie loqui, qa p̱ ly ꝓpter nõ exprimit̃ ꝓprie p̃ciũ rei venalis, ſed p̱ ly ꝓ inter cõtrahẽtes eñ ꝓprie dicit̃ pro quãto dabis: & reſpondet̃ ꝓ tanto p̃cio. Sed cũ dicit̃ ꝓpter quid vis emere vel vendere: reſpondet̃ proprie propter vtilitatem vel neceſſitatem: quæ eſt proprie cauſa motiua, et non precij vel eius quantitatis expreſſiua.

Margin notes: Eſaias nudus inceſſit. — Oſee filij fornicationum. — Hypotheſi falſa.

GLOS. ORDI.

CAP. XXVI.

Quæſtio Hiſtorice

ORta autem fa. Auguſtin⁹. Quæritur: quando hoc factum fuerit, quod iſaac abijt in gerara, vtrum poſteaq̃ eſau primogenita vendidit: hæc enim continue narrantur. an vt fieri ſolet per recapitulationem narrator reuerſus ſit ad ea. cum progreſſus de filijs eius ad eum locum perueniſſet qui de lenticula memoratus eſt. Inuenitur quippe abimelech qui etiam ſarã cõcupiuerat. Ipſi⁹ enim paranymphus et princeps militiæ q ibi memorati ſunt etiã hic memorant̃. Mouet aũt vtrũ viuere potuerint: qñ enim fact⁹ fuit amic⁹ abrahę nõdũ natus eſt iſaac, ſed ꝓmiſſus. Ponam⁹ autẽ anteq̃ naſceret̃ iſaac illud fuiſſe factum. deinde iſaac ſuſcępit filios. cũ eſſet annorũ. lx. Illi aũt iuuenes erãt, qñ eſau vẽdidit primogenita. ponamus etiam circa. xx. annos fuiſſe: & fiant anni iſaac vſq; ad illud factum filiorum eius circa. lxxx. adoleſcentem quoque accipiamus fuiſſe abimelech, quando matrem eius cõcupiuit & abrahæ amic⁹ factus eſt: potuit ergo eſſe quaſi centenari⁹, ſi poſt illud factũ filiorum perrexit in gerara. Ex hoc ergo non cogit neceſſitas putare per recapitulationem narratam eſſe iſaac profectionem. Sed quia ibi ſcribitur diu fuiſſe puteos fodiſſe, & de his contendiſſe, dicatum eſſe pecunia, nimirum ſi recapitulando dictum eſt, quod ideo fuerat prætermiſſum, vt primum de filijs vſq; ad lenticulam narratio

† Deus In media fame benedicit & paſcit Iſaac eũtem ad abimelech.

Cap. XXVI.

a ¶ refutante iudæa uerbum euangelij: panem uerbi dei: ſicut ante prophetica oracula.

a ORTA AVtem fame ſuper terrã poſt eã ſterilitatẽ, quæ acciderat in diebus Abrãhã, abijt † Iſaac ad Abimelech regem [1] palæſtinorum in Gẽrara. Apparuitq; ei dominus & ait: Ne dẽſcẽdas in ægyptũ ſed quieſce in terra quã dixero tibi, & pẽgrinare in ea, eroq; tecũ & bñdicam

a ¶ Chriſtus ad gentes, quæ per naturalẽ rationẽ credebãt uerum conditorem, quem ſignificat Abimelech, qui interpretatur pater meus rex.

a ¶ quæ interpretatur paries uel maceria, ut deſtrueret parietem inimicitiarum.

a ¶ uæ qui deſcendunt in Aegyptum propter auxilium.

a ¶ quaſi in loco iſto peregrinus eſto: quem in ſucceſſoribus poſſeſſurus es ut dominus.

NICO. DE LIRA.

CAP. XXVI.

ORta autem fame. Deſcripta generatione prolis. Hic conſequẽter deſcribitur probatio patris & primò reſpectu gẽtis alienæ, ſcđ'o reſpectu familiæ ꝓprię in fine hui⁹ capľi. eſau v. o. Adhuc p̃mò ꝓbat̃ ĩ aduerſis. ſcđ'ò ĩ ꝓſp̃is ibi, Semĩauit ãt iſaac. adhuc primo ꝓbat̃ ĩ euẽtu famis, ſcđ'ò ex metu ꝓprię vxoris ibi, qui cũ interrogaret̃. Circa primũ cõſyderãdũ, ꝙ iſaac hẽbat magnã familiã et pecora: & iõ ex fame orta ĩminebat ſibi periculũ, niſi transferret ſe ad regionem abundantẽ: cu

Moraliter. a ¶ Orta aũt fa. In hoc capľo agit̃ de pegrinatiõe iſaac ĩ geraris. Circa quã ſciendũ ꝙ licet multi p̃lati curati et clerici ſæculares et religioſi poſſeſſiões habẽtes ſint bene literati et ad p̃dicãdũ apti: quia tñ ſunt negocij alijs mľtipliciter occupati iõ nõ poſſunt hoc facere q̃tũ expedit fideliũ ſaluti dicẽte dño Lu. x. a. Meſſis qdẽ multa oparij autẽ pauci: rogate igit̃ dñm meſſis, vt mittat oparios in meſſem ſuã. ꝓpter qđ dñs miſit paupes religioſos à terrenis expeditos et per cõſequẽs q̃tũ ad hoc ad diſcurrendũ ꝓ p̃dicatiõe magis aptos, & iſtis ſignificant̃ p̱ iſaac. de q̃ dicit̃, a ¶ Orta aũt fa. nõ panis materialis, ſed ſp̃ualis videlicet audiẽdi verbũ dñi, vt dicit̃ Amos. viij. d. † ¶ Abijt iſaac. i. paup p̃dicator ad p̃dicãdũ. † ¶ Appuitq; ei dñs. &c. ĩ ęgyptũ. i. ad pplm in infidelitate obſtinatũ, Matth. vij. a. Nolite ſanctũ dare canib⁹ &c. Sequitur

Manſit itaq;

Margin notes: Diuiſio — † ſterilitatẽ, famen. — 1 palęſthinorum. — Moralr

A ☞ narratio perueniret, ideo quod ſcriptum eſt de Iſaac: benedixit eum deus & exaltatus eſt homo &c. ſecundum terrenam felicitatē dictū eſſe ſequentia docent. quanquam ergo aliquid ſpirituale iſta ſignificēt ſcd'm id tñ ſcd'm quod contigerunt præmiſſum eſt, benedixit eum deus: vt intelligamus temporalia: nec dari poſſe nec pſperari debere niſi ab vno deo. a ℂ Cūq̄ ptrāſiſſent &c. Iſi. A tpe xp̄i vſq̄ ad Cōſtātini tpa nō in conuentu ppl'orū, ſed tanq̄ p latebras p̄dicabaī fides ī ſecreto cōgregabanī xp̄iani. tādē vidētes xp̄iani principes ſecl'i p miracula xp̄i maieſtatē cōtēptā hūanæ īfirmitati, vt poſſint ſociari, et eē duo in carne vna iā ī manifeſto xp̄i et eccl'ię ſacr'm p̄dicare pmiſerūt, et diu fuiſſe abſcōditū doluerūt. b ℂ Vidit eū iocā. &c. Auguſt. Quid ſibi velit ī ſacro chriſti et eccleſię, q̄ tāt⁹ patriarcha cū cūiuge luſerit, vnde cōiugium ſit cognitū, videat pfecto quiſq̄ ne aliqd in eccl'ia narrādo peccet, ſi ſecretū viri eius in ſcripturis intueaī, et iuenit eū maieſtatē qua eq̄lis eſt patri pauliſp abſcōdiſſe in forma ſeruuli, vt ei⁹ capax eē poſſet hūana infirmitas, eoq̄ mō ſe coniugi cōgruū aptaret. qd em̄ abſurdum, imo qd pnūciatiōi futurorū icōgruū: ſi ppheta catnale aliqd luſit, vt eū caperet affectus vxoris, cū verbū dei caro factū ſit, vt habitaret in nobis. c ℂ Seminauit autē iſaac in ter. &c. Hieronī. Licet in aliena terra ſeminauerit Iſaac, non puto quod tanta ei hordei fertilitas fuerit. Vnde meli⁹ arbitror qd' habeī in hebręo, et qd' Aqla tranſtulit. Inuenit in illo anno centuplū ęſtimatum Tacens autem ſcriptura genus frugū quod centuplicauerit, videī cūctarū in illo oſtēdiſſe virtutū multiplicationem. ☞ Ob hoc inui-

C eodē mō exponaī ſicut dictū patris ſui de ſara: vt ſupra dictū eſt. xx. ca. h ℂ Cūq̄ p tranſiſſent dies &c. Ex hoc videtur, qd' ſe habuit ad vxorē ſicut ad ſororē, cōtinēdo ab ea, quouſq̄ exptus fuit, q̄ pper eius pulchritudinē nō moleſtabāt eā. & tūc rediīt ad exercendū actū coniugalē. Iō ſequitur. i ℂ Proſpiciēs abi. &c. i. reddentem debitū vxori. Dictio em̄ hebraica q̄ hic poniī: equoca ē ad ludū & ad coitū: vt ſupra dictū ē. xxi. c. Et q̄ hic debeat accipi ī ſcd'o ſenſu, videī p illud qd' ſubditur. k ℂ Perſpicuū ē, q̄ vxor tua ſit. Alīj vero dicūt, q̄ vidit eū amplexātē vel oſculantē rebeccā, qd' nō faciebāt viri, niſi cum vxorib⁹ pprīs. l ℂ Cur mentitus &c. Nō eſt mētit⁹, qa de cognatiōe ſua erat: vt patet ex p̄dictis de patre ſuo. m ℂ Quare impoſuiſti nobis. Imponere in vna ſignificatiōe idē eſt qd' decipe, et tūc cōſtruiī cū datiuo, et ſic accipiī hic, et ei⁹ ſupinū eſt impoſitū: ſed aliqñ ſyncopaī et diciī impoſtū, et inde diciī īpoſtor. i. deceptor. cetera patēt. n ℂ Seminauit aūt iſaac. Hic pbaī tpe pſperitatis, qa ex hoc inuidiā inſurgētem cōtra eū, et īiuriā patiēter tolerauit. Et patet lr̄a exceptis paucis v̄bis. o ℂ Et inuenit &c. ad oſtēdendū, q̄ fuit ex ſpeciali dono dei, quia ille annus non fuit fertilis. Ad qd' denotandum ſignāter diciī in ipſo anno. Recede à nobis: qm̄ potentior nobis factus es. acſi diceret: ſi tu rebellares tu, poſſes à nobis auferre ciuitatem, vel ſi venirent aduerſarīj poſſes te illis cōiungere, & tradere eis ciuitatem & terrā. hoc tamen dicebat mot⁹ inuidiæ ſpū, quo non poterat ei⁹ proſperitatē tā celerem videre. ⁂ Et ille diſce

Iſaac pro mittiī chanaan. ſupra 12. b. 13. d. 1. b.

Chriſtus pmittitur Iſaac.

Iſaac vxorem ſuam dicit eſſe ſororem.

poſteris tuis, ſemini tuo.

Precepta, cuſtodiam meam.

1 Cerimōias, vel ſtatuta.

B

* Viri loci

Pulchritudinē, rebeccū quia pulchre aſpectu erat.

* eo.

Mētitus es, dixiſti.

Nicolaus de Lyra.

⁂ dantē, cuiuſmodi tunc erat terra ægypti, & iō voluit ſe transferre ibi, verumtñ quia de⁹ ſibi inhibuit cōfidēs de deo et volens ſibi obedire, in terra intermedia remāſit. Et patet lr̄a vſq̄ ibi. a ℂ Et benedicentur in ſemine tuo oēs gen. ter. Quod exponūt hebręi ſic: q̄ndo aliq̄s imprecabiī bonum alicui dicet: Faciat tibi deus, ſicut fecit iſaac. Catholici autem melius exponunt de chriſto, qui deſcendit de iſaac ſcd'm carnē, in quo oēs gentes terrę conſequunī bn̄dictionē, ſicut ſupra expoſitū eſt. b ℂ Eo q̄ obedierit abrahā voci meę, Hoc addiī, ne crederet iſaac ſimpliciter pfectior ipſo abrahā: iō in pmiſſiōe ſibi facta ſit mēoria de iuſticia ipſius abrahæ. ℂ Et cuſtodierit p̄cepta & mā. &c. iſta ſunt q̄ ſunt de dictamine rōnis rectæ et ſeruāda etiā ſi nulla lex eſſet de hoc poſita, ſicut reddere depoſitū ipſi deponēti, & ſimilia. d ℂ Et cermōias. Iſta ſunt, q̄ ptinēt ad modū colendi deū. e ℂ Legeſq̄ ſeruauerit. Iſta ſunt quæ non obligant, niſi quia ſunt a deo vel homine inſtituta vel pręcepta. Et ex iſtis patet, quod ante legem moyſi datam plura fuerūt obſeruata de illis quę tempore moyſi fuerūt ſcripta. f ℂ Manſit itaq̄ iſaac in geraris. Ex precepto diuino. noluit em̄ q̄ deſcēderet in ęgyptum. Cauſam autē huius dicūt hebręi, quia iſaac vt ſupra dictū eſt. xxīj. c. fuerat dn̄o conſecrat⁹ qñ fuerat oblatus in monte, & iō nō erat decēs q̄ exiret terram promiſſiōis, & ideo remāſit in geraris, qa tota paleſtina cōtineī infra terminos terrę pmiſſiōis. g ℂ Qui cū interrogareī, Hic cōſequēter poniī pbatio iſaac in metu rōne vxoris: celans prudenter veritatē abſq̄ tñ falcitate dicēs eā ſororē ſuā eſſe, & eodē mō expo

Potuit coire paulum abfuit quin dormierit.

* Abimelech

Hominis huius, virū hunc & eius vxorē.

2 Seuit.

Centuplū, cētum modios.

a ℂ Quod completum eſt in gentilitate ſpiritualiter poſt aſcenſionem chriſti.

tibi. Tibi enim & ſemini tuo dabo uniuerſas regiones has: complens iuramentum, quod ſpopondi Abraham patri tuo: & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli. Daboq́ue poſteris tuis uniuerſas regiones has: & benedicentur a

a ℂ Vno quod eſt chriſtus. b ℂ aliqui de omnibus gentibus.

in ſemine tuo omnes gentes terræ b eo quòd obedierit Abraham uoci meæ: & cuſtodierit præcepta & c mandata mea: & 1 cerimonias le- d

a ℂ Adhuc deſtruit chriſtus parietem inimicitiarum per prædicatores.

geſq́ue ſeruauerit. Manſit itàque e f Iſaac in Geraris. Qui cum inter- g rogaretur à uiris loci illius ſuper

ℂ Vnde hæredes quidem dei, cohæredes autem chriſti. Roman. octauo. c.

uxore ſua, reſpondit: Soror mea

a ℂ Sic iuſti diſcipuli occulti in primitiua eccleſia propter metum Iudæorum.

eſt. Timuerat enim confiteri, q̄ † ſibi eſſet ſociata coniugio, repu-

a ℂ Ne delerent nomen chriſtianum propter infidedelitatem.

tans ne fòrtè interficerent eum * propter † illius pulchritudinem:

a Cúmque pertranſiſſent dies plu- h rimi, & ibidem moraretur, pro- i ſpiciens Abimelech Palæſthinorum rex, per feneſtram uidit

b eum iocantem cum Rebecca uxore ſua. Et accerſito, * ait: Perſpi- k

a ℂ Hæc inuectio eſt quaſi prædicandi facta permiſſio.

cuum eſt, quòd uxòr tua ſit: Cur l mentitus es eam ſororem tuam eſſe? Reſpondit: Timui ne morerer propter eam. Dixitque Abi-

a ℂ Tam periculoſum onus.

ℂ Id eſt decepiſti: unde impoſtores.

melech: Quàre impoſuiſti no- m

a ℂ Aliqua uiolentia ſimplicitatem fidei corrumpe.

bis? Potuit còire quiſpiam de po- † pulo cum uxore tua: & induxeras † ſuper nos grande peccatum. Prę-

a ℂ Data pace eccleſiæ decretum eſt a principibus ut nullus integritatem fidei uiolaret.

cepitq́ue * omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius uxo †

a ℂ Vel ſeuit.

ℂ Publicę prædicauit per ſuos.

rem morte morietur. 2 Seminàuit † autem Iſaac in terra illa: & inuenit n

a ℂ Chriſtus. b ℂ In gentilitate.

a ℂ tempore impetratæ pacis.

a ℂ Magnum cœleſtis patriæ lucrum.

in ipſò anno centuplum. Benedi- o

a ℂ Multiplicatus eſt numerus credentium.

xitq́ue ei dominus, & locupletatus † eſt homo & ibat proficiens

* f ℂ Manſit itaq̄ iſaac in geraris. Qui interpretatur aduenę appropinquantes, per quod ſignificantur populi deuoti, qui licet nunc ſint aduenæ à patria cęleſti, tamen libenter volunt audire de ea per p̄dicationem verbi diuini ſicut quilibet aduena libenter audit bonos rumores de patria ſua. g ℂ Qui cum interrogaretur a viris loci illius ſuper vxore ſua. Per quam intelligitur ſapientia, ſicut dicitur Sapien. viīj. a. Hanc quęſiui mihi ſponſam aſſumere. † ℂ Reſpondit: ſoror mea eſt. Quia nullus debet ſe iactare ſapientiā habere. Propter quod pythagoras non dixit ſe eſſe ſapientē, ſed philoſophum, i. ſapientię amatorem, a philos quod eſt amor, & ſophos, ſapientia qd' ſignificaī nomine ſororis quæ amabilis eſt, non tamen ſponſa. i ℂ Proſpiciens abimelech paleſtinorum rex &c. Per quē intelligi poteſt ſummus pontifex habens regimen vniuerſalis eccleſiæ. propter quod dictos religioſos conſyderauit vacare ſtudio ſapientiæ, ideo dixit verbo mentis & oris. k ℂ Perſpicuum eſt q̄ vxor tua ſit. Per euidentiam enim doctrinę apperuit ſapiētiā ſponſam eorū eſſe. vnde papa Grego. iiīj. beatū Anthoniū de ordine minorum q diu ſapiētiā ſuā celauerat, arcam teſtamenti vocabat. † ℂ Potuit coire q̄ſpiā &c. i. ſapiētiā in te latentem fœdare in ſuis deriſiōib⁹ pter exteriorē ſimplicitatē in victu & habitu. † ℂ Et induxeras &c. Magnū enī eſſet pctm̄ ſi pmittereī cōtēni ſapiā pauperū, iō ſequiī. † ℂ Qui tetige. &c. i. ſuis deriſiōib⁹ & detractionib⁹ fœdauerit pauperis ſapiam. † ℂ Morte morieī. i. culpe. n ℂ Semina. aūt iſaac. i. paup p̄dicator ſemē verbi diuini. o ℂ Et inuenit in ip̄o anno cētuplū. i. fructū multiplicē aiarū. † ℂ Bn̄dixitq̄ ei dn̄s. Multipli

n η * cādo nūerū

Moral'r D

Maxima dei cura de Iſaac & ei⁹ vxore.

Benedicit deus ipſi Iſaac & p fame diuitias dat ingentes.

E ☞ a ℭ Ob hęc inuidētes &c. Iſi. Iſaac chriſtus, q primū vult fodere puteos, q̄s foderāt pueri patris ſui. Moyſes enim puteū legis fodit, Dauid ſalomon & ꝓphetæ libros ſcripſerunt ve. teſta. quos terrena & ſordida impleuerat iudęorū intelligētia: q̄rum os cū vellet purgare, vt oſtenderet q̄cūq; lex & ꝓphetæ dixerūt de ſe dicta eſſe, rixati ſunt paleſthini. i. iudęi à regno dei alieni, & diſceſſit ab eis. Non eñ pōt eſſe cū eis, q in puteis nolūt hr̄e aquā, ſed terrā. Et dicit eis Matth. xxiij. d. Ecce relinquetur vobis. d. v. d. Fodit ergo Iſaac, imo pueri eius puteum nouū, ſ. apl̄i & euangeliſtæ: qui fodientes puteum nouū te. inuenerūt aquā ſalientē in vitā ęternā, ꝑ his q̄que certant q terrena ſapiunt, nec patiuntur noua condi, nec vetera purgari. Dicitur ergo ad eos Act. xiij. g. Quoniā indignos vos exhibuiſtis gr̄ę dei, ex hoc iam ad gentes ibimus. b ℭ Puteos &c. obſtruxerunt &c. Grego. moral. Sępe cū verbis diuinis intendim⁹: dęmonū inſidias grauius toleram⁹ quę mēti nr̄æ terrenarū cogitationū puluerē aſpergunt, vt intentionis oculos à luce intimę viſionis obſcurent. Nos eñ puteos fodimus, cum ſcripturæ alta penetram⁹, quos occulte allophili replent: quia terrenas cogitatiōes ingerūt & diuinę ſciētię aquam tollunt vn̄. Pſal. cxxviij. a. Declinate a me ma. & ſcru. man. d. c ℭ Et ille diſcedens &c. Hiero. Et abiit inde iſaac & venit in geraram vallem, & habitauit ibi. pro valle torrentem habent in hebręo. Nunq̄; enim iſaac poſtq̄; magn⁹ factus eſt habitare potuit in valle: ſed in torrente. de quo ſcriptū eſt Pſal. cix. a De torrente in via bi. de quo helias in tp̄e famis bibit, ſed quia non erat perfect⁹ vt chriſtus, torrēs ei aruit. Chriſt⁹ verò etiā in torrente traditus eſt, dedicans regenerationem noſtram, & baptiſmi ſacramentū. d ℭ Fodit alios puteos &c. Moraliter. Iſid. Iſaac apud alienigenam gentem puteos fodit, in quo monemur, vt in hac peregrinatione cogitationum ꝓfunda penetrem⁹ & quouſq; verę intelligētię aqua redeat; inq̄ſitiōis manus ad exhaurienda cordis terrena non torpeſcat. Allophili inſidiantes puteos replēt, quia immundi ſp̄us cū nos ſtudioſe fodere coſpiciūt, moleſtias tentationū cogitationibus ingerūt. e ℭ Aduerſus pa. Hiero. Aquila & Symmach⁹ aduerſum & cōtrariū trāſtulerūt. Sed in hebręo habet̄ ſathana. Vn̄ pater ſathanā cōtrariū īterpretari. f ℭ Latitudo. In hebręo רחבות rehoboth: latitudines. Vn̄ ꝓbat̄ illud qđ. ḡ. x. b. dictū eſt. Ipſe ędificauit niniuen, & rabooth. i. plateas eius. g ℭ Nūc dila. &c. Dilatatus eſt iſaac, & repleuit oēm terram ſciā trinitatis: & in toto orbe latitudinem eccleſię collocauit, prius tn̄ in iudęa not⁹ et in iſrael nominatus. poſtea Pſal. xviij. a. In oēm terrā exi. ſo. eorū. i. apl̄orū q p vniuerſum orbē foderunt puteos, et aquā oībus oſtenderunt. Matth. xxviij. d. Baptizantes oēs gētes in noīe pa. & fi. & ſpirituiſsancti. Puteos abraham q̄s apuit ſic vocauit ſicut pr̄ eius. Moyſes eñ et prophetę apud nos ſuis noībus appellant̄, nec horū mutantur vocabula puteorū. h ℭ Ad quē locū &c. Hiero. Abimelech non ſemper pacē habet cū iſaac, aliq̄n diſſidet aliquando, pacē reqrit. Et ſignificat ſtudioſos & ſapientes ſęculi. qui per eruditiōem philoſophiæ multa de veritate cōprehēderunt. Hic aūt iſaac (q verbū dei ſignificat) nec ſemper in diſſenſiōe eſt, nec in pace. Philoſophia ei diuinę legi nec

uinę legi nec in oībus contraria eſt, nec in oib⁹ conſonat. Multi eñ philoſoforū vnū deū q cūcta creauit, ſcribūt. Aliq verò etiā addiderūt ꝙ ꝑverbū ſuū cūcta fecerit et regat, & verbū dei ſit quo cūcta moderent̄, in quo & euāgelio cōſonāt. Moralis ꝟo et phyſica philoſophia pene oīa q̄ nr̄a ſunt ſentit, diſſidet verò cū dicit materiā eē coęternam deo. & negat deum curare mortalia, dicens prouidentiam eius ſupralunaris globi ſpacia cohiberi & quod vitas naſcentium ſtellarum curſibus pandat, & cum dicit mundum perpetuū et nullo fine claudendum, & alia plura ſunt in quibus nobiſcum philoſophi diſſident vel concordant. ℭ Hiero. Pro ochozat pronubo in hebręo habet̄ collegiū amicorum eius, vt tam hominem ſignificet q̄; amicorum turbam, quæ cum rege venerat: in quibus fuit phicol princeps exercitus illius.

☞ Abimelech &

Puteos Iſaac obturāt palęſthini inuidi et eū expellūt

Moral̄r.

Alios puteos fodit pro quib⁹ rixātur cōtra ipſum.

F

Moralit̄

Allophili

* autē

Gratiarū actio.

Cōſolatur ipm̄ Iſaac deus.

Abimelech

Iſaac deum inuocat

G

1 Hoc.

a ❡ Multiplicatio hordei non magnificat.
❡ In omnē terram exiuit ſonus eorū &c. Pſal. decimooctauo.

atque ſuccreſcens donec magnus uehementer effectus eſt. Habuit quoq; poſſeſſionem ouium & ar-

a ❡ Multos ſibi familiariter obſequentes.

a mentorum, & familię plurimum, †

a ❡ Filij alieni,

b Ob [1] hæc inuidentes ei palæſtini,

a ❡ Omnes ſcripturas quas ſcrutati erant, Moyſes, Dauid, Salomon & alij.

omnes puteos quos foderāt ſerui †

a ❡ Dei quem ſignificauit abraham

patris illius Abraham: illo tempo

a ❡ Tollentes ſpiritualem intellectum carnalē ſuadentes.

re obſtruxerūt implentes humo:

a ❡ Hoc factum eſt aliquando refrigeſcente charitate.

intantum ut ipſe Abimelech dice †
ret ad Iſaac: Recede à nobis, quo- †
niam potentior factus es ualde, a

a ❡ Si uos perſecuti fueritis in una ciuitate fugite in aliam.
b ❡ Per curſum humanæ mortalitatis.

c Et ille diſcedens, ut ueniret ad tor b
d rentem Gerare † habitaretq; ibi:

a ❡ Nouum teſtamentū, quod in patriarchis & prophetis præfiguratum erat.

rurſum fodit alios puteos, quos foderāt ſerui patris ſui Abrahā, &

a ❡ quod teſtamentū poſt paſſionē chriſti occultauerunt allophili. i. iudæi.

quos illo mortuo olim obſtruxe-

a ❡ Cum nouum teſtamentum in ueteri oſtenditur & teſtimonium Moyſi & prophetarum confirmatur, nec priorum authorum nomina mutantur.

rant Philiſtiim: Appellauitq; eos iiſdem nominibus, quibus ante

a ❡ Apoſtoli.

pater uocauerat. Foderunt * in

a ❡ Alij in ualle, ſed in ualle non inuenitur puteus aquæ uiuæ.
❡ Abundantia ſcripturarū. b ❡ id eſt euangelicā doctrinam.

torrente, & repererunt aquam c d

a ❡ id eſt ſalientem in uitam æternam.
b ❡ quia iudæi euangelicæ doctrinæ reſiſtunt, nec noua condi permittunt, nec uetera purgari uolunt.

e uiuam, ſed & ibi iurgium fuit paſtorum Geraræ aduerſus paſtores Iſaac, dicentium: Noſtra eſt aqua. Quamobrem nomen putei ex eo quod acciderat uocauit

❡ Secundum.

calumniam, Foderunt * & alium & pro illo quoque rixati ſunt: appellauitque eum inimicitias.

a ❡ Quia poſtquam fides trinitatis per mundum cœpit prædicari, patientia ſanctorū uicti ſunt aduerſarij eorum.

Profectus inde fodit alium pu-

❡ Tertium.

teum, pro quo non contenderunt. Itaque uocauit momen eius

a ❡ Quia Iſaac, id eſt Chriſtus, dilatatus eſt.

f
g latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos dominus: & fecit creſcere ſuper terram. Aſcendit autem * e
ex illo loco in Berſabee, ubi ap- f
paruit ei dominus in ipſa nocte dicens: Ego ſum deus Abraham
patris tui: Noli [2] metuere, quia g
* tecū ſum: * Bn̄dicā tibi & mul- h
tiplicabo ſemē tuū, propter ſeruū
meū abrahā, Itaq; ædificauit ibi al i
tare, & inuocato noīe dn̄i, extēdit tabernaculum, præcepitq; ſeruis
h ſuis, ut foderent puteū. Ad quem k
locum, cum ueniſſent de Geraris,

Nicolaus de Lyra.

❧ a ℭ Et ille diſcedēs, nolens cōtendere. b ℭ Vt veniret ad torrentē gera. &c. elongans ſe à ciuitate Sequitur, c ℭ Foderunt in torrente. Torrens enim eſt aqua currens ex deſcenſu pluuiarum, vel reſolutione niuium; quæ non cōtinuatur, et ideo foderunt ibi vt aquam ex pluuijs deſcendentem ibi retinerent ad conſeruandum tēpore ſiccitatis. d ℭ Et repererunt aquā: viuā, id eſt quid melius quā intenderent à principio foſſionis. e ℭ Aſcēdit autē ex illo lo. &c. vbi manſerat pater ſuus, vt habetur. ḡ. xxj. ca. f ℭ Vbi apparuit ei dominus: ad confortandum eum de iniuriis ſibi illatis. g ℭ Noli metuere &c. ad te protegendum. h ℭ Benedicam tibi: in tēporalibus bonis & ſp̄ualib⁹ multiplicando. i ℭ Itaq; ędificauit ibi altare: ad reddendum gratias dn̄o de ſua conſolatione & ꝓmiſſione. k ℭ Ad quē locū &c. Hic ꝓbatur de manſuetudine & fidelitate, quia ꝓpter iniurias ſibi illatas non dimiſit cum iniuriantibus ſibi amicitię fœdus inire.

* cando numerū fratrū, et merita, et famā eorū. † ℭ Ob hęc inuidētes &c. q interpretant̄ contendentes ore, & ſignificant clericos parum ſcientes, & ſacerdotes qui contendūt verbis ſine rōne. † ℭ Omnes pu. ob. i. corda fidelium ab amore fratrū pro viribus retraxerunt, & etiam pręlatos aliquos cōtra frēs excitauerūt, iō ſubditur. † ℭ Intantum vt ipe abi. p quē ſignificant̄ pręlati à clericis excitati. † ℭ Diceret iſaac. p quem fratres ſignificantur. † ℭ Recede à no. ſuā ptātem fratrib⁹ denegando vel reſtringendo, vel vſurpationem poteſtatis indebitæ eis irrogando ideo ſubditur, † ℭ Qm̄ po. no. fa. es. id eſt fieri velles. a ℭ Et il. diſcedens: quia fratres debent patienter audire talia, & q̄ntum poſſunt bonis ſp̄ualibus intēdere, ꝓpter qđ ſubditur: ꝙ iſaac tres puteos fodit, p quos ſignificant̄ p̄dicatio, cōfeſſio, lectio: & vt dicit̄ in textu: Pro duobus primis cōtenderūt paſtores. i. aliqui curati ſacerdotes inhibendo fratribus, ne in ſuis eccleſijs prędicarent: & ſuis parochianis, ne pro cōfeſſione ad frēs recurrerent. Pro tertio verò. ſ. p lectiōe nōdū cōtenderunt, ſed ad ſcholas fratrū aliq̄n veniunt, ꝓpter quod plurimi p̄lati vitam fratrū et doctrinam conſyderantes receperunt eos in gratiam, qđ ſignificatur per ipſius abimelech

* cū iſaac fœ-

Torrens

H

* q̄; ſerui Iſaac

Moralit̄ Ex eo ꝙ acciderat: quia rixati ſunt.

Latitudo, latitudines.

* Iſaac.

* Ego

2 Timere.

* Ex

a ℭ Abimelech & ocho .&c. Iſi.
A Duo cū abimelech venerūt, ochozath gn̄r ei⁹, & Phicol dux exercit⁹ ei⁹ Ochozath tenēs, Phicol interp̄taẽ os oīm. abimelech pr̄ me⁹ rex. hi tres imaginē philoſophię toti⁹ tenēt, q̄ in tres ptes diuidiẽ, logicā, phyſicā, ethicā. i. rōalē, naturalē, moralē. Rōnalis ē, q̄ deū patrē oīm cōfiteẽ, vt eſt abimelech. naturalis q̄ fixa eſt, & tenet oīa velut naturæ ipi⁹ virib⁹ nitēs: quā pfiteẽ ochozath, q dicẽ tenēs. Moralis q̄ in ore eſt oīm, ad oēs ptinet, et p cōmuniū ſiſitudine p̄cepto rū ⁊ſaẽ in ore oīm quā ſignat Phicol, q interp̄taẽ os oīm. hi ergo oēs his eruditiōib⁹ inſtructi: veniūt ad legē dei dicētes. Vidim⁹ deū eſſe tecū &c. Bn̄dictionē poſtulāt nō retributionē. vn̄ ſequiẽ fecit ergo eis cō uiuiū. Qui em̄ verbū miniſtrat, ſapiētib⁹ et inſipiētib⁹ debitor eſt. b ℭ Ecce aūt venerūt. Hiero. Neſcio quō in. Lxx. habetur & venerẽ pueri iſaac nūciātes ei de puteo quē foderūt & dixerūt ei, nō īuenim⁹ aquā & vocauit nomē eius iuramētū. Quæ em̄ etymologia eſt pptera vocari iuramentū quia nō īuenerūt aquā: Et ecōtrario in hebrę o, cui interp̄tatiōi Aqla cōſentit et ſymmachus. hoc ſignat ꝙ inuenerunt aquā, & pptera appellat⁹ ſit pute⁹ ipſe ſatietas: & ciuitas berſabee. i. puteus ſatietatis. Licet em̄ ſuprâ ex verbo iuratiōis, vel ex ſeptēario ouiū nūero, qd' ſabee diciẽ aſſeruimus
B berſabee appellatā, tn̄ nūc ex eo ꝙ aq̄ inuēta eſt, iſaac ad nomē ciuitatis alludēs declinauit paululum literam & pro ſtridulo hebrę orū ſchin, â q̄ berſabee incipit, grę cum ſyma. i. hebrę orū ſamech poſuit. Iuxta allegoriam quoq; poſt tantos puteos in fine ⁊tutū. nō cōgruit vt iſaac aq̄ nō īueniret.

Eius

Diuiſio philoſophiæ.

Nihil tuorum attigim⁹, non tetigim⁹ te.

Abundātiā, Sibea. i. iuramentum.

Offenderant aīm, Irritabant ſpm̄ vel inobedientes rant ſpiritui.

ℭ In hebræo ſermone amicorum eius collegium

a Abimelech & Ochozath amicus a illi⁹, & Phicol dux militū, ⁎ locut⁹ b eſt eis Iſaac: Quid ueniſtis ad me, hominē, quē odiſtis, & expuliſtis c à uobis? Qui reſpōderunt: † Vidimus tecū eſſe dominū, & idcirco d nunc diximus: ſit iuramentū inter nos, & ineamus fœd⁹, ut nō facias nobis quicq̄ mali: ſicut & nos ni e hil tuorū attigimus, nec fecimus quod te læderet: ſed cū pace dimiſimus auctū benedictiōe domini, Fecit ergo eis cōuiuiū †. Et poſt f cibū & potū, ſurgētes mane iura g uerunt ſibi mutuò: dimiſitq; eos Iſaac pacificè in locum ſuum. Ecce h b aūt uenerūt in ipſo die ſerui Iſaac, annunciātes ei de puteo, quē foderant, atq; dicētes: Inuenim⁹ aquā. Vnde appellauit eū abundātiam: & nomē urbi impoſitū eſt Berſa i bee uſq; in præſentē diem. Eſau k uerò quadragenarius duxit uxores: Iudith filiam Beeri hethæi, & Baſemath filiam Helon eiuſdem loci: quæ ambæ offenderant animum Iſaac & Rebeccæ.

dus inire. a ℭ Abimelech. patet ꝙ C ſcd'm trāſla. nr̄am. Ochozath ē hic pprīu nomē vni⁹ hoīs. Hebrę i aūt dicūt ꝙ eſt nomē cōe et ſignat cōgregationē vn̄ lr̄a eorū eſt hęc. Abimelech & cōgregatio amicorū ei⁹, qa adduxerat ſecū aliq̄s de amicis ſuis. b ℭ Quid veniſtis. &c. Licet iſaac nō intēderet fœd⁹ renuere, tn̄ voluit iniuriā ſibi factā eis oñdere. c ℭ Qui rn̄de. &c. p hoc ꝙ tā citò te multiplicauit in bonis. d ℭ Et ineam⁹ fœd⁹ &c. Nec p teipm̄ īferēdo, nec nr̄os aduerſarios adiuuando. e ℭ Sicut & nos &c. In hoc rn̄derūt ad hoc qd' dixerat iſaac. qd veniſtis ad me hoīem quē odiſtis & expuliſtis: acſi di. licet emiſerim⁹ te de ciuitate, tn̄ nihil abſtulim⁹ â te, nec aliud nocumentum ītulimus tibi. f ℭ Fecit ergo &c. curiaľr recipiendo eos. g ℭ Surgētes mãe &c. ſ. ſaliua ieiuna ppter reuerētiā iuramēti. h ℭ Ecce aūt &c. p̄cepat em̄ eis añ iuramētum fodere puteū, ſed annūciauerūt ei poſt iuramētū factū de aq̄ inuēta. i ℭ Et nomen &c. Pri⁹ erat ei impoſitū ſed tūc fuit iterū de nouo confirmatū. Ad cui⁹ intellectum cōſyderandum ꝙ באר in hebrę o idem eſt puteus. שבע autem ſignat ſeptem, et iuramētū, & ſocietatē. Et ex iſtis trib⁹ ſignificatiōib⁹ loc⁹ ille vbi erat pute⁹ vocat⁹ eſt berſabee. Primô propter ſeptem agnas, q̄s ibi ſtatuit abrahā: vt hr̄. ſ. xxj. c. Itē ppter iuramētū qd' factū eſt ibi inter ipm̄ & abimelech. Itē ppter hoc ꝙ iſaac vocauit illū puteū abūdantiā, vt hic hr̄, qd' ſonat idem qd' ſatietatē. Et ſi cōtra hoc arguaẽ ꝙ non videẽ eē idē pute⁹ hic de nouo factus & q fuerat tpe abrahæ. dicēdū ꝙ imo, qa ſic hr̄ D In hoc ca. palęſtini obſtruxerant puteos q̄s fodorat abrahā: implētes eos terra, & iſaac iterū fodit eos & iſte fuit vnus ex eis. k ℭ Eſau vero. Hic pbatur patientia iſaac reſpectu propriæ familię, in hoc ꝙ eſau abſq; cōſilio pr̄is & mr̄is accepit duas vxores de genere ethę orum, quę offenderūt aīos iſaac & rebeccę ⁎ cum iſaac fœderatiōe, cū ſubdiẽ. d ℭ Ineamus fœdus &c. Et ſperam⁹ ꝙ adhuc maiorē grām p̄latorū inueniem⁹ dn̄o cōcedēte.

† Iudic. II. a.

Abimelech init fœd⁹ cū Iſaac.

† 22. q. I. c. mouet.

Bigamia Eſau

Moraliẽ.

ADDITIO

ℭ In ca. xxvj. vbi diciẽ in poſtil. Bn̄dicenẽ ī ſemīe tuo oēs gētes terrę.

ADDITIO I.

In hoc loco vbi dicitur: Benedicentur in ſemine tuo ponitur in hebraico verbū benedictionis omnino ſimile illi quod ponitur ſupra ca. xxij. quod quidem verbum ſecundum hebraicam veritatem intellectū ſignificat: ꝙ ille in quo alij benedicētur ſit cauſa principaliter effectiua illi⁹ benedictiōis, qd' nulli purę creaturę cōuenit put ibi fuit expoſitū, & iō nullo mō pōt intelligi niſi de xp̄o. Et ꝙ hæc pmiſſio ſit oīno cōformis pmiſſiōi factę abrahę in īmolatōe iſaac, ſuprâ. xxij. ca. & in ea fundeẽ inſinuat in trib⁹. Primò cum prę mittit intentionē primi iuramēti. ſ. facti tpe immolationis. & hoc cū dicit. Cōplēs iuramētū qd' ſpopōdi abrahę patri tuo &c. Scd'ò qa cum reddit rōnē hui⁹ magni pmiſſi, ſubdit. eo ꝙ obedierit abrahā voci meæ, qd' oīno concordat rōni redditæ tpe p̄dicti iuramēti. Ibi em̄ dictum fuit abrahę, eo ꝙ obediſti voci meæ. Tertiò qa hic nō diciẽ Et bn̄dicenẽ ī te & ī ſemīe tuo ſicẽ, ſuprâ dixerat ca. xij. ſed dixit. Bn̄dicenẽ ī ſemīe tuo, ſicẽ in ca. xxij. & in alijs authoritatib⁹ eidē corrn̄dētibus put dictū fuit in additōe. ſuprâ eo. ca. xxij. vn̄ hic nō habet locū expoſitio hebrę orū, vt largi⁹ fuit expoſitū in additiōe prę dicta.

ADDITIO

ℭ In eo. ca. xxvj. vbi diciẽ in poſtil. Vidit eū iocantē cū rebecca.

ADDITIO II.

In hoc loco in hebraico ponitur hęc dictio מצחק mezahek oīno ſimilis illi quę poſita fuit ſupra ca. xxj. cum de iſmael ageretur, quæ quidem dictio licet habeat plura ſignificata (ſignificat enim riſum gaudiū, & ludum, ſimiliter & deriſionem, nunquam tamē ſignificat coeuntem, vt in additione ſupra prę dicto ca. fuit dictum vnde trāſlatio noſtra ſe bene habet quę dicit: Vidit eum iocantem. & debet exponi prout in poſtilla in ſecunda expoſitione.

GLOS. ORDI. CAP. XXVII.

Myſtice. SEnuit aūt. Hypolyt⁹ martyr Iſaac portat imaginem dei patris rebecca ſpūſſancti, eſau populi prioris & zabuli, iacob eccleſię & xp̄i. Senectus iſaac conſummationem mundi. Oculi caligantes periiſſe fidem de mundo, & religionis lumen neglectum eſſe ſignificāt. Quia filius maior vocatur acceptio eſt legis iudeorū. Quia eſcas ei⁹ & capturā dilexit pr̄, hoīes ſunt ab errore ſaluati, q̄s p doctrinā iuſti⁹ qſq; venaẽ ſermo dei repromiſſiōis bn̄dictio. et ſpes regni futuri, in q̄ cū xp̄o ſunt regnaturi & verū ſabbatū celebraturi. Rebecca plena ſpūſctō, ſciēs ꝙ audiſſet anq; pareret, qa maior ſeruiet minori. hęc formā gerit ſpūſcti, q̄ qd' futurū eē nouerat in xp̄o: an̄ mędi tabaẽ ī iacob, loqẽ ad filiū minorē. vade ad gregē et affer mihi duos hœdos optimos, p̄figurās carneū ſaluatoris aduētū, ī q̄ eos liberaret q̄ pctis tenebāẽ obnoxij. Hœdi ei vbiq; pctōres ſignificāt. duo afferri iubenẽ: vt duorū pplorū aſſumptio ſignificeẽ. Teneri. ſ. & hoī & docibiles. ſ. & īnocētis aīę. Stola eſau eſt fides. i. ſcpturę hebrę orū q̄ ill' p̄mò datę ſunt qb⁹ ppl's gētiliū poſtea īdut⁹ pelles circūdatę brachiis ei⁹ pctā vtriuſq; ppl'i, q̄ xp̄s ī extēſione manuū cruci ſecū affixit, Ipē eī in corpe ſuo. n̄ ſua ſ; aliena peccata portabat ☞ Vocauit

Diuiſio.

Cap. XXVII.

a ℭ Conſummationem orbis oſtendit. b ℭ Deus pater.

SEnuit autem Iſaac, a

a ℭ Fides de mundo periit & lumen religionis.

& caligauerūt oculi eius, & uidere

NICO. DE LIRA.

CAP. XXVII.

SEnuit āt iſaac, Hic cōſequēter deſcribiẽ ordiatio ſuæ poſteritatis p̄ponēdo vnū alteri, & qa hoc fiebat p bn̄dictionē: iō diſpoſitio ad bn̄dictōem primò deſcribitur ſcd'ò forma bn̄dictionis ſubiūgiẽ, ibi. Statiq; vt ſenſit. Diſpoſitio aūt iſta p tria declaraẽ. primò p pr̄is expſſionem ſcd'ò p matris reue

Moraliter. a ℭ Senuit aūt iſaac &c. Per quem ſignificatur bonus prelatus: eo ꝙ abrahā fuit pr̄iarcha. Dr̄ tn̄ caligās ocul'. eo ꝙ bon⁹ p̄latus aliqn̄ dōis & verbis adulātiū decipiẽ. Vn̄ diciẽ ꝙ aliqn̄ bon⁹ dormitat

Moraliẽ.

☞ a ❡ Vocauitq́; Eſau. Iſido. Eſau venator & agricola. Iacob E verò ſimplex habitabat in tabernaculis. Eſau populum Hebraicū, Iacob gentilem populum ſignificat. Iſaac verò deum, qui vtrumq́; populū, illū per legē, iſtū p fidē ſibi filios fecit. Eſau agricola erat, quia iudęꝰ p terrenis deo ſeruiebat, cui nō eſt dictū, vt eēt paup ſpūs mitis, pacificꝰ, miſericors, pſecutiōem patiēs, vt copioſam mercedē haberet ī cœlis. Sed ſi cuſtodieritis mādata mea, dabo vobis pluuias tpibus ſuis: &c. q̄ ptinēt ad carnis delitias. Fuit etiā venator, qa p effuſionē ſanguinis arietū, et vitulorum et hircorū deū placabat. Iacob ſimplex habitabat in tabernaculis: qa electi de gētibꝰ fide, & volūtate deo placere ſtuduerūt. Per tabernacula diuerſas p orbē ecclīas, vel diuerſos ordines intelligimus. b ❡ Sume arma &c. Iſaac diligebat Eſau, qa de venatiōe eiꝰ veſcebatur. Rebecca diligebat Iacob. Iſaac deum. Rebecca autem pręſcientiam dei figurat, qa diligebat deꝰ populū iudęorum, eo quòd aſſiduè eorum oblationibus placabatur. Sed pręſciens populum gentium multò meliorē futurū p pſciētię ſuę gratiā amplius diligebat. Eſau in venatione morante, vt de agreſtibꝰ animalibꝰ cibos patri exhiberet, et benediceretur: mater Iacob ad benedictionē percipiēdam patri applicuit: quia adhuc iudęi in legalibus morantur, & ad fidem chriſti tardè occurrunt, mater gratiā: gentiles fidem auidè ſuſcipientes, ad percipiendam bn̄dictionē iudęis debitā obtulit. Qualiter autē bn̄dictiōis donum pmeruerint teſtanꝰ opa iacob, q̄ pro bn̄dictōe ſuſcipienda geſſit. c ❡ Dixit fi. ſu. iacob. &c. Per duos hœdos confeſſionē pctōrū gētilis pplī: & pœnitētiam poſſumꝰ accipere. Hœdi optimi, qa cōfeſſio pctōrum & pnīa valde eſt deo acceptabilis. vnde Luc. xv. b. Gaudiū erit in cœlo ſup vno pctōre pa. &c. Per vnū pctōrem pplm gentium, p nonagintanouem iuſtos iudęos intelligit q ſibi videbantur iuſti in obſeruantia legis. vn̄ Luc. xvj. d. Vt quid iuſtificatis vos coram hoībꝰ &c. q in impfecto nūero ponunꝰ, qa nullū ad pfectum adduxit lex. d ❡ Et ve. eſau. Hiero. et ī hoc loco tradunt hebręi primogenitos functos officio ſacerdotū: & habuiſſe veſtimētū ſacerdotale, quo induti victimas offerebāt anteq́; Aarō in ſacerdotiū eligeretur. e ❡ Parauit illa ci. Iſi. Per delectabiles eſcas quæ de hœdis pręparantur iſaac, intelligimus pnīę opa, de quibꝰ dicitꝰ Matth. iij. b. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Veſtes valde bonę: quas eſau, id eſt iudęi domi reliquerat, optima legis pręcepta (verbi gr̄a) Diliges dn̄m deū tuū &c. & alia ſine quibus nemo poteſt eſſe iuſtus. Has iudęi domi. i. in vete. te. reliquerant, quia ſeruare nolebāt. His gentilis ornatus, ad deū patrē cū cibis bonorū operū perrexit. cū cibis autem panes obtulit, per panes ſępe verbū dei intelligimꝰ. Bn̄ autē ad deū cū cibis bonorū operū pgit, qui alios quoſcūq́; pōt ad bona opa monere nō deſinit. Mater hœdinis pellibus manus iacob & colli nuda protexit. Pellis enim cum ab hœdo ſubtrahitur, remanet caro vnde cibus delectabilis cōficitꝰ, & cum à pctōre vitia detrahunꝰ, bonum naturę, cū rōne apparet, q̄ ſi fide coquanꝰ delectabiles cibi ex bono naturę deo præparantur. Per collū in quo ſupbia appet, mētis elatio ſignatur.

Allegorice. Iubet Iſaac eſau ex venatione coquere pulmentum. Allegorice. F Hiſtorice. Miſtyce. g Pergens.

Nicolaus de Lyra. ☞

Per mrīs reuelationē, ibi, qd' cū audiſſet rebecca, tertiò, p filij pparationē ibi. Abijt et attulit. Circa primum dicit. ❡ Senuit aūt iſaac. Appropinquabat enim terminus vitę ſuæ, & ideo tempus erat ordinandi de ſua poſteritate. a ❡ Sume ar. &c. quia filius recipiens benedictionē debebat priꝰ patri facere obſequiū & ſeruire ī mēſa, & patet lr̄a. b ❡ Quod cū au. rebec. Hic cōſequēter deſcribitꝰ diſpoſitio iacob ad bn̄dictionē p reuelationem mr̄is reuelātis ipſi iacob v̄ba prīs: vt benedictio illa ad iacob transferretꝰ, qa ſciebat ꝙ ei debebatꝰ, vt ſuprà dictū eſt. xxv. c. c ❡ Et pgēs &c. qa erat ſatis ppè & inde poterat habere cibū ante reditū eſau. d ❡ Noſti ꝙ eſau &c. i. per totū corpus ad modū pellis hiſpidꝰ, vt. ſuprà dictū eſt. xxv. c. & iō p hoc timebat dephēdi à pr̄e & ſic maledici. e ❡ In me ſit &c. fili mi nunq́; accidet hoc. confidebat enim quòd deus aliter diſponeret: vt verbum ſuum impleret. f ❡ Abiit & attu. Hic cōſequēter deſcribitꝰ diſpoſitio ad benedictionem p pparationē filij q̄ qdē pparatio fuit in cibi offerendi decoctione, cum dicitur: g ❡ Parauit illa ci. &c. ſecundò in filij cōpoſitione, cū dicitꝰ. h ❡ Et veſti. &c. Sicut em̄ ſuprà dictū eſt ca. xiiij. vſq́; ad legē datā tpe moyſi primogēiti erant ſacerdotes, & iō habebant veſtes ſpeciales precioſas & odoriferas, qbꝰ induti in magnis ſolennitatibus offerebāt oblationem dn̄o. i ❡ Pelliculaſq́; he. cir. ma. fecit enim quaſi chirothecas: vt aptarenꝰ figuræ manus. k ❡ Ego ſum eſau primo. tuꝰ Ra. Sa. vt excuſet iacob de mendacio, ſic pūctuat hanc literā. Ego ſum. ſ. qui apporto tibi cibum. Sed eſau eſt primogenitus tuꝰ, ſed iſte manifeſtè corrūpit ſenſum, nec tn̄ p hoc habet intētū: quia q̄cūq́; arte verborū aliquis fallat aliū, à mendacio non excuſatꝰ ſcd'm Aug. & iō aliter dicitꝰ et meliꝰ. Licet em̄ iacob non eſſet eſau in perſona, erat tn̄ in officio & dignitate, quātū ad ius primogenitureę vt ſuprà declaratū eſt. Et ex hoc debebatꝰ ſibi bn̄dictio, & iō qn̄ dixit, Ego ſum eſau primogenitꝰ tuꝰ. ſ. q̄tū ad dignitatē primogenitureę verum dixit, qa ſic quęſtio iſaac debebat intelligi qa quęrebat de eo cui benedictio debebatꝰ. ppter quod nō decepit patrē, licet pater nō ſic intellexerit: & tali modo loquendi vſus eſt ſaluator Matth. xj. d. de Iohanne Ipſe eſt helias, & ſic etiam exponenda ſunt alia verba Iacob, in qbꝰ loquitꝰ tanquā eſſet Eſau & facta eiꝰ. ❡ Sciendum. tn̄ ꝙ non videtur mihi magna neceſſitas excuſandi patres ve. te. à mendacio maximè officioſo, ſicut hic & pluribus aliis locis, quia certum eſt quòd apl̄i fuerūt * bonus dormitat homerus. Exemplum de dauid qui verbis & factis adulatoriis Sibę intātum deceptꝰ fuit: ꝙ medietatem hęreditatis miphiboſeth ſibi dedit. ij. Reg. xix. e. Et ſic contingit quod aliquādo p̄latꝰ deceptus ſtudet ad pmotionē maiorū in pręiudiciū bonorū, qd' notatꝰ cū ſubditur. † ❡ Vocauit q́; eſau &c. ad hoc enim eum vocauit, vt bn̄dictionē ipſi iacob debitā ſibi daret. b ❡ Quod cū audiſſet rebec. per quā ſignificatur eccleſia prelati ſpōſa, ppter qd' exēplo rebeccę debet modos & vias q̄rere qbꝰ impedianꝰ pmotiones iniuſtę & indignę & fiātꝰ iuſtę & bonę, ſic rebecca benedictionē eſau prudenter impediuit, et ſic iacob illam accepit: et cum bonꝰ p̄latus hoc aduertit: ſibi non diſplicet, ſed magis placet ppter qd' iſaac aduertens dn̄i voluntatē, bn̄dictionē iacob non reuocauit, ſed magis confirmauit dicens: Bn̄dixiq́; ei & erit bn̄dictus.

G Foras, In agrum H Moral'r.

¶ Ad accipiendam legem.

a non poterat, uocauitq́; Eſau filiū †
¶ Populum priorem.
ſuum maiorem, & dixit ei: Fili mi. Qui reſpondit: Adſum. Cui pater: Vides, inquit, ꝙ ſenuerim: &
b ignorem diem mortis meæ: Su- a
me arma tua, pharetrā & arcum,
a ¶ Homines ab errore ſoluendos iuſtus uenator docendo.
& egredere foras. Cumq́; uēnatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmētum, ſicut uelle me noſti, & affer ut comedam, & benedicat tibi anima mea, anteq́; mo-
a ¶ Præſcientia. ¶ Patientia. ¶ Spirituſſanctus.
riar. Quod cū audiſſet Rebecca, b
& ille abiiſſet in agrum, ut iuſſio-
a ¶ Quia audierat anteq́; pareret, maior ſeruiet minori.
c nem patris expleret, dixit filiō ſuo Iacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Eſau fratre tuo, & dicentem ei: Affer mihi de uenatiōe tua, & fac cibos ut comedam, & benedicam tibi coram domino anteq́; moriar. Nunc ergo fili mi, acquieſce cōſiliis meis, & per-
a ¶ Peccatores de duobus populis.
gens ad gregem, affer mihi duos c
a ¶ Docibiles.
hœdos optimos, ut faciam ex eis eſcas patri tuo, quibus libēter ueſcitur. Quas cum intuleris & comederit, benedicat tibi priuſq́; moriatur. Cui ille reſpondit: No-
a ¶ In hebræo ſeir, unde poſtea montes ſeir dicti ſunt, & regio in qua uerſabatur.
ſti, ꝙ Eſau frater meus homo pilo d
ſus ſit, & ego lenis. Si attrectauerit me pater meꝰ, & ſenſerit, timeo ne putet me ſibi uoluiſſe illudere, & inducat ſuper me maledictionē pro benedictiōe. Ad quem mater, e
In me ſit, ait, iſta maledictio fili mi, tantum audi uocem meam, &
g perge, affer quæ dixi. Abiit & f
attulit, deditq́; matri. Parauit illa g
cibos, ſicut nouerat uelle patrem
a ¶ Fide & ſcripturis hebræorum.
d illius, & ueſtibus Eſau * ualde bo h
nis, quas apud ſe habebat domi,
a ¶ Peccata utriuſq́; populi, quæ Chriſtus extenſis manibus ſecum affixit cruci.
induit eum, pelliculaſq́; hœdorum i
circundedit manibus, & colli nuda protexit. Deditq́; pulmentum, & panes quos coxerat, tradidit. * Quibus illatis dixit: Pater mi. At ille reſpondit: Audio. Quis es tu fili mi? † Dixitq́; Iacob: Ego k
ſum Eſau primogenitus tuus: Feci ſicut præcepiſti mihi: Surge, ſe-

Ille, eſau. Iuſſiōem patris impleret, uenaret uenatiōnē, quā afferret.

Timeo ne putet, putbau. Inducat: Inducam. Iſta, tua

* Filij ſui maioris. Eū, Iacob. Colli nuda ptexit, leuitatē colli eius

* In manu Iacob filij ſui.

† 22. q. 2. c. quęritur. Quibus illatis, & uenit ad patrem ſuum.

A manus opera . Collum hœdinis pellibus circundat qui ad elationem deponendam & humilitatis cuſtodiam habendam, peccata prȩterita ante oculos mentis ſȩpe producit. a ℂ Quomodo in.&c. Hypolytus. Quȩrit Iſaac à Iacob, cur tam citò venerit, admiratus.ſ.velocem credentium fidem. Cibi delectabiles offerunt, ga hoſtia deo placēs, ſalus pc̄tōrū. Quia poſt eſum ſequit̄ bn̄dictio: & ei⁹ odore pfruit̄, v̄tutē reſurrectiōis & regni aptè pnūciat. Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni. hȩc ē bn̄dictio. Odore nōis xp̄i, ſicut ager, mūd⁹ implet̄. Bn̄dictio eſt de rore cœli.i. pluuia diuini verbi, & de pinguedine terrȩ.i. cōgregatiōe populorū: mltitudine frumēti & vini, hȩc eſt multitudo quā colligit de ſacro corp̄is & ſanguinis ſui. Illi ſeruiūt populi.i. gētiles cōuerſi. Ip̄m adorant trib⁹ populi p circūciſionē cōuerſi credentes. Ip̄e eſt dn̄s fratrū ſuorū.i. iudȩorū. Ip̄m adorāt filij mr̄is ei⁹. ga ſcd̄m carnē nat⁹ eſt ex ea. ip̄m q maledixerit, maledicet̄, et q bn̄dixerit, bn̄dicet̄. xp̄s ex ore populi patrem ignorātis bn̄dicit̄.i. veraciter dicit̄: ſed à iudȩis ali⁹ bn̄dici putat̄ q ab errantib⁹ expectat̄.

Myſtice. b ℂ Quos cū oblatos &c. poſtq̄ iſaac cibū ſumpſit iacob obtulit ei vinum: Sic per cibū actiuȩ vitȩ opa deſignant̄: per vinū qd̄ mētes alienat, cōtēplatiua accipit̄, q̄ ab amore ſȩculi mētes electorū alienas facit. Poſt cibū & potū iacob bn̄dicit̄: ga illi bn̄dictionē cœleſtē à deo pcipiūt: q eū vſq̄ in finem bonis operibus placare ſtudent. c ℂ Bn̄dicēs ait. Greg. Alter ad venādum mittit̄, vt bn̄dicat̄. alter p ſuppoſitionē matris à patre bn̄dicit̄. Quis puulorū in facto iuſtorū, nō iuxta ſacrȩ lectionis hiſtoriā paſcit̄: Videri autē pōt: ga iacob primogeniti bn̄dictionē nō per fraudē ſurripuit: ſed debitā accepit quā à fratre conparauit.

Allegorice. B Allegoricè verò iſaac maioris filij venatiōe veſci cupit, quia omnipotēs de⁹ iudȩorū bona operatione paſci voluit: ſed illo tardante minorem rebecca ſuppoſuit: ga dū iudaic⁹ popul⁹ bona opa foris q̄rit: gētilem mater gr̄a introduxit: vt oīpotēti patri cibū boni opis offerret: & bn̄dictionē maioris accipet: cibū ex domeſticis aīalib⁹ p̄buit: ga gētilis popul⁹ de exteriorib⁹ ſacrificiis placere non q̄rens: dic̄ Pſal. lv.c. In me ſunt deus vota tua: q̄ reddā laudationes tibi. Iacob manus brachia & collū hœdinis pellib⁹ texit, ga hœdus ſolet pro pc̄tō offerri. & gētilis popul⁹ dū ſe pc̄tōrē cōfiteri nō erubeſcit: carnis in ſe pc̄tā mactauit. Veſtimentis maioris induit̄: ga qui ſacrȩ ſcripturȩ p̄ceptis (q̄ maiori populo data ſunt) in bona opatione veſtitur: & eis minor in domo vtit̄. q̄ maior foras exiens reliq̄t intus.

Allegorice. ℂ Greg. Al̄. Iſaac caligantibus oculis iacob filium neſciens bn̄dixit, quȩ vētura erāt p̄uidit: & qui p̄ſens aſſiſteret: neſciuit. Conſtat em̄ quia iudȩi, qui plene legē didicerūt: aduentum chriſti cognouerūt. vnde Matth. ij.a. Herodes à principibus ſacerdotum inquirit, vbi chriſt⁹ naſceretur, cui ptin⁹ rn̄derunt, In bethleem. Prius ergo nouerāt, quē paſſionis tēpore cū deſpicerēt ignorabāt, quorū notitia prior et ignorātia poſterior iſaac caligāte ſignat̄: q dū iacob bn̄diceret: qd in futuro ei euenirct p̄uidebat: ſed q̄ p̄ſ̄s aſſiſteret neſciebat. Sic iudȩorū pplꝰs pphetiæ myſteria accepit: ſed cȩcos oculos in cōtēplatiōe tenuit, ga p̄ſētē nō vidit, de quo mlta in futuro p̄uidit. Añ ſe em̄ poſitū cernere nō valuit, cui⁹ aduent⁹ potētiā lōgè añ nunciauit. ℂ Greg. Iſaac filium neſcit quē bn̄dixit: ſcd̄m illud Pſal. xvij.g. Ppl̄s quē non cognoui, ſeruiuit mihi &c. p̄ſētem non vidit: & vētura ei p̄uidit, ga oīpotens de⁹: cū p pphetas p̄diceret gētilitati prȩrogandā grām, in p̄ſ̄ti per gratiā nō vidit: quā tūc in errore reliquit, & tñ ga hāc p grām bn̄dictionis collecturus erat prȩuidit. Vnde: Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni: cui bn̄dixit dn̄s. Ager enim mundus eſt. Et ga electorū ppl̄s in toto mūdo virtutib⁹ redolet, odor filij odor eſt agri pleni. C Aliter em̄ olet flos vuȩ: ga magna eſt virt⁹ & opinio prȩdicatorum, q inebriant mentes audientiū. Aliter flos oliuȩ, ga ſuaue eſt opus miſericordiȩ, quod refouet & lucet. Aliter flos roſæ: ga mira eſt fragrantia quȩ rutilat & redolet ex cruore martyrum. Aliter flos lilij, quia candida vita carnis, de incorruptione virginitatis. Aliter flos violæ, quia magna eſt virtus humilium, qui vltima loca tenentes per humilitatem ſe à terra in altum ſubleuant, & cœleſtis regni purpurā in mente ſeruant. Aliter redolet ſpica cum ad maturitatem perducitur: quia bonorū operum perfectio ad ſatietatem eorū, qui iuſtitiam eſuriunt prȩparatur: Quia verò gentilis populus in electis per mundum ſparſus: virtutibus ſuis oēs qui intelligunt, replet odore bonȩ opinionis: rectè dicitur Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni: cui &c. Sed ga virtutes ex ſe nō habet: rectè additur. Cui bn̄dixit dominus. Et quia p quoſdā in cōtēplationē ſurgit, p quoſdā in actiuæ vitæ opa pingueſcit. Sequitur: d ℂ Det tibi deus de rore cœli &c. Ros deſuper & ſubtiliter cadit, & toties de rore cœli accipimus, quoties per infuſionem contēplationis intimȩ de ſupernis aliquid tenuit videm⁹. Cū verò bona opera per corpus agimus, de terrȩ pinguedine ditamur. e ℂ Abundantiam fru. &c. Iſi. Hæc eſt multitudo quam colligit de ſacramento corporis & ſanguinis ſui.

Venit Eſau

de & comede de uenatione mea, ut benedicat mihi anima tua. Rurſum Iſaac ad filium ſuum: Quomodo, inquit, tā citò inuenire potuiſti fili mi? Qui reſpondit: Voluntās dei fuit, ut citò mihi occurreret, quod uolebā. Dixitq́ Iſaac: Accede huc, ut tāgam te, fili mi, & probem utrum tu ſis filius meus Eſau, an non. Acceſſit ille ad patrē, & palpato eo, dixit Iſaac: Vox quidem, uox Iacob eſt, ſed man⁹, manus ſunt Eſau. Et non cognouit eū quia piloſæ manus ſimilitudinem maioris expreſſerant. Benedicens ergo illi, ait: Tu es filius me⁹ Eſau? Reſpondit: Ego ſum. At ille: † Affer, inquit, mihi cibōs de uenatione tua fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cū oblatos comediſſet, obtulit ei etiam uinum. Quo hauſto, dixit ad eū: Accede ad me & dā mihi oſculū fili mi. Acceſſit, & oſculatus eſt eum. Statimq́ ut ſenſit uēſtimentorū illius fragrantiam, benedicēs, ait: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri † pleni, cui benedixit dominus: Det tibi deus de rōre cœli, & de pinguēdine terræ abundantiam frumēnti uini & † ōlei, & ſeruiāt tibi pōpuli, & adorent te tribūs. Eſto dominus frātrū tuorum, & incuruētur ante te filij mātris tuȩ. † Qui maledixerit tibi, māledictus erit: et q benedixerit

a ¶ Velocem fidem credentium miratur.
a ¶ Etiam mundi conuerſionem deſignat.
a ¶ Cibus deo placitus eſt peccatorum ſalus.
a ¶ Reconciliationē mundi ſignificabat, quam deſiderabat eccleſia dicens: Canti. j.a. Oſculetur me oſculo oris ſui.
a ¶ Virtutum.
a ¶ Odore nominis Chriſti mundus impletur.
a ¶ Sanctorum uirtutibus mundus impletur.
a ¶ Pluuia diuini uerbi. ¶ Contemplatione b ¶ Congregatione populorum. ¶ Bonis operibus.
a ¶ Charitatis. b ¶ Feruoris in noua cōuerſatione.
a ¶ Miſericordiæ. b ¶ Gentiles conuerſi.
a ¶ Iudæi. b ¶ Iudæorum uel hæreticorum: de quibus dicitur Can̄.j.b. Filij matris meæ pugna &c.
a ¶ Adorando.
a ¶ Plebis Iudaicæ. b ¶ Hoc fecerunt qui dixerūt, dæmonium habet.
a ¶ æterna hæreditate priuatus. b ¶ Qui corde & ore dixerit: Benedictus qui uenit in nomine domini, Matthæi.xxj.a.

Nicolaus de Lyra.

apoſtoli fuerunt multo perfectiores eis, & tñ nō fuerūt immunes à peccato veniali, vnde dicit Ioh. in.j. canonica.j. ca. Si dixerimus quia pc̄m̄ non habemus, noſmetip̄os ſeducimus: & multò minus p̄res ve.te. fuerūt imunes a peccato veniali maximè quia p̄res eorū legunt̄ peccaſſe mortaliter & enormiter: ſic̄ dauid in adulterio berſabee, & homicidio Vriæ. patriarchæ etiā ex odio & inuidia vendiderunt ioſeph fratrē ſuū in egyptum. D

a ℂ Voluntas dei fecit &c. ga ex ordinatiōe diuina mr̄ miſit eū ad gregem, vnde citò poterat hr̄e cibū p p̄re. b ℂ Accede huc, vt tāgā te &c. Quia nō cognoſcebat eū p viſum voluit eū probare & cognoſcere p tactū. c ℂ Vox quidē &c. Licet em̄ caligaſſent oculi ei⁹, & videre nō poſſet: tamē clarè audiebat, & ad vocē videbatur iacob: ad tactū Eſau, verumtñ ga ſenſus tactus in hōibus certior eſt, q̄ ſenſus auditus, ga hō in tactu excellit oīa aīalia, vt dicitur. ij. de aīa. In auditu aūt excellit̄ à multis aīalibus iō iudicauit magis ſcd̄m tactum q̄ ſcd̄m auditū. d ℂ Et nō co. &c. in pbatione p ſenſum tact⁹. e ℂ Bn̄dicēs ergo illi.i. bn̄dicere volens. f ℂ Ait: tu es filius meus Eſau. Hoc nō īterrogabat q̄ſi amplius dubitās, ſed vt p̄cipiat ſibi obſequiū, quo pacto pcedat ad bn̄dictonē, & patet litera. g ℂ Statimq́ vt ſen. &c. Hic cōſequenter deſcribitur forma benedictiōis, vbi ſic proceditur, quia primò deſcribitur ipſius iacob benedictio Secundò benedictionis confirmatio, ibi: Vix iſaac ſermōem ſuum impleuerat. Tertiò Eſau querulatio: ibi Auditis Eſau ſermonibus. Quartò contra iacob machinatio. ibi. Oderat ergo. Quintò matris obuiatio, ibi. Nunciata ſunt hæc rebeccæ. Quantum ad primum ſcilicet formam benedictionis, primò imprecatur filio bona temporalia, quia ex ſenſibilibus & terrenis intellectus humanus ducitur ad ſpiritualia & æterna, & quātum ad hoc dicitur. h ℂ Det tibi deus &c. Ex influentia enim corporis cœleſtis tanquàm ex cauſa efficiente, & ex bona diſpoſitione terræ, tanquàm ex cauſa materiali, ſequitur multiplicatio terrena ſcentium. Secundò imprecat̄ ei honorē & excellentiā, cū dicitur, Seruiant tibi po. & ad. te tribus &c. Tertiò

Oſculatur filiū Iſaac.
Iſaac benedicit Ip̄m iacob cunctaq́ p̄cat̄ ei adeo pſpera heb. II.d.
Aliâs nō habet † pleni.
Tactus ſecundū phiʟoſophum.
al̄s non habet † et olei
Diuiſio.
Diuiſio.
† 24.q.3.c. cū ergo. §. ſed qui.
Roma. II.c
I Sit ille maledicictus.

Reuerſus a venatione. Eſau affert cibospatri. Triſtatur Iſaac.

Moraſr. Eſau clamans rogat ēt ſibi bendici.

F

x.q.1.c.nunquam. ſupra.26.d.

x reſeruaſti

Etymolog. als †et deo.

Hebrę.12.e. De pe. diſ. 3.c.iudas.

Iſaac benedicit ipſum Eſau.Hebr. 11.d.et.12.e.

Eſau odit ipm Iacob & mortem minaī abd. x.c.

E a ℂVenit eſau &c.Serò eſau ad patrē reuertit̄,qa prior ppl's in fine cōuertet̄, vn̄ Pſal. lviij.b.Conuertent̄ ad veſperā & famem patient̄ vt canes. & circūibunt ciuitatē.Et alibi,Aperuerūt ora ſua, ſicut comedēs in abſcōdito. b ℂExpauit iſaac. Bn̄dictionē repromiſſam repetētē maiore filio expauit iſaac:et aliū ꝓ alio ſe bn̄dixiſſe cognouit,nec indignat̄ cognitio ſacro,ſed cōfirmat bn̄dictonē di.& bn̄dixi eū & bn̄dict⁹ eſt.Hęc eſt p̄ma bn̄dictō iſaac minori pplō xp̄ianorū data.Sed nec maior fili⁹ oīno deſpectus, qa cū itrauerit plenitudo gētiū,tūc oīs iſrl' ſalu⁹ erit.Cui⁹ ſecūdę bn̄dictionis ꝓphetia eſt, In pinguedine terræ & in rore cœli deſup.e.b.t. In pinguedine terrę.i.in fœcūditate rerū,& potētia regni, q̄ in illo pplō fuit, & in rore cœli eloquijs dei.Ipſis em̄ eloqa dei credita ſunt & legis teſtamenta. Viues in gladio:quia ſanguini populus ille dedit⁹ necē in xp̄o & ꝓphetis exercuit.Et ſeruies fratri tuo minori.i. populo xp̄iano, tēpuſq; veniet cū excutias & ſoluas iugū eius de.c.t.cū.ſ.p cognitionem fidei & gratiā xp̄i cōuerſus depoſueris on⁹ legis qn̄ iā tūc nō ſeruies minori,ſed per fidem frater vocaberis. b ℂ Expauit iſaac &c. Vt quædam mentis alienatio ſequeretur,quę extaſis dicitur, quæ in magnarū rerum reuelationibus fieri ſolet.Vn̄ intelligendum eſt ſpiritualiter admonitum eſſe iſaac,vt confirmaret benedictionem in iacob,cui potius iraſcendum fuit,quia patrem fefellit. In adam quoque extaſis pręceſſit antè quām diceret.Geneſis.ij.d. Erūt duo in carne vna quod eſt magnum ſacramentum in chriſto & in eccleſia. c ℂBenedixitq; ei &c. Alchuinus. Si iuſti viri voluntas bona eſt,quid eſt quod iſaac non Eſau quem voluit ſed iacob quem noluit,benedixit? Iuſti hominis quantum ad conſcientiam voluntas bona eſt, deus verò ſolus de futuris iudicat. Iſaac humano more filium maiorem benedicendum putauit:ſed deus qui occultorum eſt cognitor,minorem dignum benedictione oſtendit,vt non homnis oſtenderet eſſe benedictionem:ſed dei.Ideo in numeris ad moyſen & aaron ſacerdotes dicitur. Ponite nomen meum ſuper filios iſraēl. ego dominus benedicam eos. Nūmer. vj. d. Sacerdotis eſt benedicere: dei effectum tribuere. Vt autem intellexit iſaac per ſpiritum prophetiæ: benedictionem minori deſtinatam ait, Benedixi, & erit benedictus. d ℂ Iuſte vocatum eſt nomen eius iacob Supplātauit &c.Hieron. Iacob ſupplantator interpretatur. Ab eo igitur quòd fratrem antè deceperit, alluſit ad nomen,qui ideo ante iacob vocatus eſt quòd in ortu plantam fratris apprehēdit. e ℂ Et fratri &c.Quia idumęi tributarij fuerunt iſraēl,q iacob vocat̄. f ℂ Tēpuſq; veniet,cum excutias & ſoluas iugum ei⁹ &c. Hoc impletū eſt, quando rebellauerunt idumęi, ne eſſent ſub iuda. Tempuſq; ve.&c. Quaſi iudaicus populus à ſeruitute peccati in fine liberabitur,vt cū plenitudo gentium intrauerit, omnis iſraēl ſaluꝰ fiet.Rom.xj.c. g ℂ Dixitq; in corde ſuo. Cum ſcriptura dicat,Eſau in corde ſuo de morte fratris tractaſſe: quomodo vel à quo ſunt hæc nūciata rebeccę? Sed datur intelligi, quod ei diuinitus omnia reuelabantur. Propter inſanabile odium iudęorum per ſpiritum conſilij pręceptum eſt apoſtolis, vt relicta iudęa tranſirent ad gentes.

a ℊPræſentibus & futuris.

tibi, benedictiōnibus repleatur.
Vix Iſaac ſermonem impleuerat, a
a & egreſſo Iacob foras,uenit Eſau,
coctoſq; de uenatione cibos intu-
lit patri,dicens:Surge pater mi,&
comede de uenatione filij tui, ut
benedicat mihi anima tua.Dixitq;

a ℊManifeſtato enim & confirmato nouo teſtamēto, iam ignoratur ueteris umbræ cultor.

illi Iſaac: Qūis enim es tu? Qui
reſpondit:Ego ſum filius tuus pri-
b mogenit⁹ Eſau. Expauit Iſaac ſtu-
pore uehementi, & ultrà q̄ credi,

a ℊQuantus q̄ prudens, qui nullo labore ſuo de meritis gloriatus eſt.

poteſt admirans,ait: Qūis igitur
ille eſt, qui dudum captam uena-

a ℊGratanter accepi omnia bona quæ mihi retulit.

c tionem attulit mihi, ēt comedi ex
omnibus priuſquàm tu uenires?

a ℊReuelato ſibi ſacramento benedictionem confirmat. b ℊBenedicenti me. c ℊImmobiliter.

Bēnedixiq; ēi, & erit bēnedictus.
Auditis Eſau ſermonibus patris, c

a ℊAdhuc dolet prior populus primatum ſibi eſſe præreptum. a ℊAlias irrugit.

irrūgiit clamore magno & con-

a ℊEt ſi non æterna uel præſenti benedictione.

ſternatus, ait: Benedic ētiā & mi-
hi ⁎ pater mi. Qui ait: Venit ger- d

a ℊIn figura,& ſacramento.

manus tuus frāudulenter, & acce- f e
pit benedictionem tuam. At ille
d ſubiunxit: † Iuſtè uocatum eſt no-
men eius Iacob. Supplantauit em̄

a ℊPrimogenita noſtra ſunt, Fides,Spes.Charitas,in quibus dolet Iudaicus populus Chriſtianum populum ſibi eſſe prælatum, & q ei præeminet in altitudine temporalium.

me ⁎ altera uice.Primōgenita mea g
antè tulit, & nunc ſecundò ſurri-
puit benedictionem meam:Rur-
ſumq; ad patrem: Nunquid non h
x ſeruaſti, ait, & mihi benedictio-
nem? Reſpondit Iſaac: Domi-
num tuum illum conſtitui, &
omnes fratres eius ſeruituti illius
ſubiugaui, frumento & uino
† ſtabiliui eum, & tibi poſt hæc,
fili mi, ultrà quid faciam? Cui
Eſau,ait:Num unam,inquit,tan-
tum benedictionem habes pater?
Mihi quoq;, obſecro, ut bn̄dicas.
⁎ † Cumq; eiulatu magno fleret,
motus Iſaac dixit ad eum: In pin- i

a ℊRerum omnium copia. b ℊScripturarum ſcientia,qua compluitur adhuc ille populus.

gūedine terrę,& in rōre cœli deſup

a ℊCrudeliter Prophetas & Apoſtolos perſequendo.

e erit benedictio tua. Viuēs gladio, k

a ℊChriſtiano populo.

f ⁎ & frātri tuo ſeruies,tēpuſq; ueīet, l m

a ℊPer agnitionem fidei. b ℊLegis.

cū excutias & ſoluās iūgū eius de

a ℊInterim.

ceruicib⁹ tuis, Oderat ergo ſemp

a ℊIudaicus populus. b ℊChriſtum & ſuos.

Eſaū Iācob pro benedictiōe, qua n

ℊDeo qui omnia uidet.

g bn̄dixerat ei pr̄. Dixitq; in corde o

bus &c. Tertiò aliorū beniuolentiam: cum dicit.Qui maledixerit tibi &c.Conſyderādum tn̄,q per iſta intelliguntur bona ſpiritualia et æterna tanq; principaliter intēta,ſicut ſuprà dictū eſt.xv.c.Conſyderādum etiā,q iſta nō ſunt impleta in pſona iacob,qa q̄diu vixit fuit minus potēs ipō Eſau, ꝓpter qd' ipm valde timuit.vt hr̄. j.xxxij.ca.Impleta ſunt tamen in poſteris ſuis quia tempore dauid & ſalomonis idumęi ſeruierunt filijs iſraēl,ſed perfectius impleta ſunt in chriſto, cui poteſtates non ſolum terrenę,ſed etiā cœleſtes ſunt ſubditę ſcd'm q ipſe dicit Matth.vlti.d.Data eſt mihi oīs poteſtas in cœlo & in terra. a ℂ Vix iſaac.Hic conſequenter deſcribitur prædictæ benedictionis cōfirmatio qa egreſſo iacob á patre & ingrediente Eſau pro benedictione conſequenda,& veritate cōperta,iſaac benedictionem non retractauit ſed magis confirmauit.& patet litera vſq; ibi. b ℂ Expauit iſaac ſtu. vehe. &c.Dicunt hebręi quòd iſaac auditis pręmiſſis voluit retractare benedictionem iacob,ſed tūc ex voluntate dei vidit gehennam apertam & ſibi paratam: ſi retractaret,propter quod expauit & non retractauit,ſed magis confirmauit.Doctores autē catholici dicunt, quòd iſaac raptus fuit in extaſi,& cognouit quod illud quod factū fuerat circa iacob:erat de voluntate et ordinatione dei, quòd latuerat ipſum tunc, propter quod admirans & ordinationi diuinæ obtemperans, confirmauit benedictionem dicens,Benedixiq; ei, & erit benedictus,ſubditur. c ℂ Auditis eſau. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Eſau querulatio, eo quòd frater ſuus benedictionem habuerat, & aliam benedictionem petebat,dicens. d ℂ Benedic etiā &c.ac ſi diceret,ita poteſt ſicut antè benedictionem iacob. e ℂ Qui ait: ſe excuſando, quia voluntatem dei cognouerat de iacob. f ℂ Ve.germanus tuus frau.&c.Hebręi dicunt prouidenter, qa dictio hebraica quę eſt ibi eſt ęquiuoca, & aliquando accipitur pro dolo,& aliquando accipitur pro prudentia ſeu bona cautela, & ſic debet hic accipi. Sciebat enim iam iſaac.quòd de voluntate et ordinatione diuina receperat benedictionem vt dictum eſt,& ideo eius factū nō poterat imputari fraudi ꝓprię. g ℂ Primogenita mea ante tulit:& nunc ſecundo ſurripuit benedictionem meam.Falſum dicit, quia voluntariè vendidit ea: vt patet ex prędictis, & per conſequens non ſurripuit benedictionem alienam,ſed ſibi debitam cautè accepit. h ℂ Rurſumq; ad patrem: vt extorqueret ab eo benedictionem.Sequitur. i ℂ Motus iſaac pietate propter fletum eſau:dixit ad eum, In pinguedine terræ & in rore cœli deſuper.erit &c. id eſt in abundantia terręnaſcentium,quę cauſatur ex iſtis duobus, vt dictum eſt. k ℂ Viues gladio: quia fuit homo bellicoſus. l ℂ Et fratri tuo ſeruies, Hoc impletum fuit quando dauid fecit idumęam ſibi tributariam. ij. Reg.viij.d.vt iam dictum eſt ſuprâ.xxv.c. m ℂ Tempuſq; veniet: cum excutias & ſoluas iugum eius de ceruicibus tuis.Hoc impletū eſt quando idumęi rebellauerunt ne eſſent ſub iuda.iiij. Regū. viij.f. n ℂ Oderat ergo &c. Hic cōſequenter deſcribitur machinatio Eſau contra fratrem. d ℂ Dixitq; in corde: ſ.machinationes contra eum concipiendo.

Venient

G

Vix iſaac ſermonē, expleuerat, & egreſſo iacob foras venit, Et factū eſt cū cōſūmaſſet Iſaac bn̄dicere Iacob, accidit vt vix egreſſo ipſo Iacob à cōſpectu patris veniret.

H

⁎ Ego etiā filius tuus ſum.

⁎ En

Frumento & vino ſtabiliui eū, frumētum & vinū adiunxi ei Hebraiſmus,q̄ſi diceret poſtulaui á deo ꝓcat⁹ ſium ei talia.

⁎ Etiā ego filius: tuus ſumpr̄ mi. Bn̄dictio habitatio.

⁎ Tuo

Excutias, vl' ꝓualebis ſiue dominaberis

A a ℭ Veniēt &c. nolebat enim hoc facere viuēte p̄re, ne icurreret odiū ei⁹, et malediceret ab eo. b ℭ Nūciata &c. Hic cō ſequēter ponit̃ mr̃is obuiatio, cū dr̄: Nūciata ſunt hęc. Ex q̄ patet ꝙ eſau p̄dictā machinationē nō ſic cœlauit ī corde ſuo, qn appe ret exteri⁹ ī ſignis & ꝟbis. c ℭ Quę mit. &c. vt īduceret eū ad dādū locū irę, & recedēdū ad tp̄s. Sequit̃: d ℭ Cur vtroq; or. &c. ac ſi di. ſi inuadat te, poterit eſſe ꝙ ambo eritis īterfecti, vel ſi vn⁹ remaneat, oportebit

Hęc, verba eſau filij ſui maioris ipſi. Minat̃, cōſolatur ſe propter te. heb.

ADDITIO.

ℭ In ca. xxvij. vbi dicit̃ in poſtilla: Senuit.

ADDITIO I.

Hęc hiſtoria nō vr̃ itelligēda ſic, ꝙ Iſaac appropinq̄nte termino vitę ſuę de ſua poſteritate ordinaret, ſicut teſtatores ſolēt facere ſuas vltimas volūtates oſtēdēdo. Nec ēt legit̃ ꝙ fili⁹ receptur⁹ bn̄dictionē à p̄re, pri⁹ ei faceret obſequiū ī mēſa & hm̄oi, ꝓut poſtillator ait nullā authoritatē ad hoc allegādo, nec ēt ſufficiētē rōnē: ſed iſta ſunt ꝓphetice itelligēda, eo mō q̄ iacob appropiquāte tp̄e mortis ſuę filijs ſuis ait: Cōgregamini vt annūciē vobis q̄ vētura ſunt &c. ī xlix. a. ſilr̄ & Deut. xxxiij. a. de moyſe legit̃: & hęc bn̄dictio q̄ bn̄dixit moyſes hō dei filiis iſrl̄ an̄ mortē ſuā &c. vn̄ Iſaac ęſtimās eſau eſſe

✱ In. De ſtirpe, filiab⁹ heth. quę ſunt ſicut iſtę de filiab⁹ inquā.

a ❡ Vel, ueniant.
a ſuo, Veniēt dies luctus patris mei,
a ❡ Vt. b ❡ Chriſtum quem crucifixit, & diſcipulos eius.
ēt occidam Iacob fratrem meum.
a ❡ Diuinitus, q̄uis in cogitatione dicta. Vnde ad magnum pertinet myſterium ꝙ minorem pro maiori benedici uoluit.
b Nunciāta ſunt hæc Rebeccæ: quæ
a ❡ Aliàs timens.
c mittēns, & uocans Iacob filiū ſuū, dixit ad eum: Ecce Eſau frater tuus minatur, ut occidat te. Nunc ergo fili audi uocem meam, & conſurgens fuge ad Laban fratrem meū
a ❡ Syriam. ❡ Aliàs tharſan. b ❡ Propter prædicationem euangelij in gentibus.
in harān, habitabiſq; cūm eo dies paucos, donec requieſcat furor fratris tui, & ceſſet indignatio eius, obliuiſcaturq; eorum, quæ feciſti
d in eū: poſtea mittā, & adducā te inde huc. Cur utroq; orbabor filio ✱ uno die? Dixit quoq; Rebecca e
ad Iſaac: Tędet me uitę meę, ꝓpter f
filias Heth. Si accepit Iacob uxorē de ſtirpe huius terræ nolo uiuere. g

tebit ꝙ ſit fugitiuus à me. e ℭ Dixit q̄q; re. &c. q̄a iacob nō poterat cōueniēter rēcedere ſine ſcitu p̄ris, iō rebecca cōuertit ſe ad īducēdū Iſaac, vt mitteret Iacob filiū ſuū ad labā, vt ibi accipet vxorē di. f ℭ Tędet &c. i. ꝓp vxores eſau. nō aūt dixit ipſi iſaac aliā cām. ſ. de machinatiōe eſau ī mortē Iacob, ne in ſenectute ſua nimis affligeretur. g ℭ Si acce. &c. ac ſi di. ſi diligis vitā meā mitte eum ad domum fratris mei, vt ibi accipiat vxorem.

C Rebecca ipſi Iacob cōſulit fugā in meſopotamiam.

ADDITIO.

cit magis eſt amāda ſeu reuerēda: vn̄ Leui. xx. Qui maledixerit p̄ri ſuo, morte moriat̃ &c. & Exo. xxij. Principi ppl̄i tui nō maledices. Ex hoc igit̃ ꝙ iſaac ꝓphetice maledicebat maledicētib⁹ iacob itelligit̃ ꝙ poſteritas iacob p̄ſertī ſp̄ūal'hęc bn̄dictio pricipaliter dirigebat̃, futura erat cui iuſta & ꝟtuoſa, ſic vt ei maledicētes eſſent digni maledictiōe, & ſic ī iſtą pticula icludit̃, ꝙ poſteritas iacob debebat eē bn̄dicta ī ſp̄ūalib⁹, q̄ ī virtutib⁹ principal'r cōſiſtūt. Infra aūt ca. xxviij. vbi iterū bn̄dixit iſaac ip̄m iacob, vlteri⁹ exp̄ſſit q̄dā ad bn̄dictionū gr̄ę ptinētia; & hoc cū dicit: Et det tibi bn̄dictiōes abrahę & ſemini tuo poſt tę &c. Et p̄dicto mō itelligēda ſunt ꝟba q̄. ḡ. xij. c. fuerūt dicta à deo ipſi abrahę. ſ. Maledicam &c.

priogenitū ſuū: & ſic eidē ptinet̃ bn̄dictionē abrahę & ſemini ſuo repromiſſā incitauit ip̄m eſau ad bn̄dictionē recipiēdā, & vt ip̄e iſaac magis diſpoſit⁹ eēt & dādā bn̄dictionē, voluit ab ip̄o Eſau recipe cibaria ſibi placita. anim⁹ ei ꝓphetarū qn̄ reddit̃ aptior ad ſpm̄ ꝓphetícū exercēdū ex ſenſibilib⁹ ſibi bn̄ ꝓportiōatis: vt. iiij. Re, iij. de heliſeo legit̃. Nihilomin⁹ ī hoc loco nō ſolū ꝟba iſaac, ſed ēt ei⁹ fc̄tā: ſilr̄ rebeccę & filiorū ſunt pricipal'r figuratiua, & futurorū p̄noſtica. vn̄
B Aug. ī li. q̄ſtionū no. & ve. te. dicit: Qm̄ tāt⁹ p̄riarcha iſaac an̄q; moriat̃ q̄rit à filio venationē & eſcā q̄lē amat ꝓ magno bn̄ficio, & ꝓmittit bn̄dictionē: nullo mō arbitremur vacare à ſignificatiōe prophetica, maxiè qm̄ feſtinat vxor ei⁹ vt illā bn̄dictionē minor accipiat, quē ip̄a diligebat &c. ī eadē narratiōe multū mouerūt ad maiora intelligenda vel requirenda. Hæc Aug. Vn̄ in hac hiſtoria ſicut in p̄cedēti de vēditiōe primogeniturę, ratio literę principaliter eſt figuralis, quę autem iſta præfigurant in Glo. ordi. plenè tractatur.

ℭ In eo. ca. xxvij. vbi dicitur in poſtil. In me ſit iſta maledictio &c.

ADDITIO II.

Hæc verba rebeccę aliter exponuntur iuxta literam, vt ſit ſenſus, ſi maledictio contingat in me erit, eo quòd in duco te ad hoc: & hoc dicebat confidens de deo, vt poſtil. di.

ℭ In e. c. xxvij. vbi dr̄, In poſ. Quātū ad primū. ſ. formā bn̄dictiōis.

ADDITIO III.

Quidā exponūt hāc benedictionē ſic: vt tria p̄miſſa itellıgant̃ merè tp̄alia. ſ. abūdātia victualiū, ꝑ hoc ꝙ dicit̃: Det tibi de⁹ de rore cœli. Excellētia potētię, ꝑ hoc ꝙ dicit̃: Seruiāt tibi ppl̄i &c. Pręeminentia priogeniturę: ꝑ hoc ꝙ dr̄: Eſto dn̄s fratrū tuorū. Scd̄m ꝟō itelligat̃
Maledicere de bonis ſp̄ūalib⁹: & hoc cū dr̄: Qui maledixerit tibi ſit ille maledictus, cui⁹ rō ē: nā cū maledicere aliquē cōiter īportat optare ei malū optare aūt malū ſemꝑ ē pc̄tm̄, niſi ꝓxim⁹ ſic pc̄tōr: & optet̃ ei alliq̄d malū pœnę: vt ex hoc ſequat̃ ſibi aliqd̄ bonū, ꝓut ī ſcd̄a ſcd̄ę. q. lxxvj. Ex q̄ ſequit̃ ꝙ boni & iuſti nūq; ſunt maledicendi. vn̄ Nu. xxiij. Quō maledicā &c. & ſic tāto graui⁹ peccat, q̄to ꝑſona cui maledicit, magis

ℭ In eo. c. xxvij. vbi dicitur in poſtil. Hebręi dicūt: Prouidētur &c.

ADDITIO IIII.

Dictio hebraica ī hoc loco poſita nō eſt ęquoca. Nihil em̄ ſignificat, niſi dolū vel fraudē: vn̄ trāſlatio bn̄ ſe habet, cū dicit: Fraudulēter, ſed quia dol⁹ vel fraus, licet ꝓpriè accipiant̃ in malo, abuſiuè tn̄ qn̄q; accipiūt̃ ī bono, iuxta illud. ij. Co. xij. c. Cū eēm aſtut⁹ dolo vocepi, iō hęc dictio fraudulēter accipit̃ hic hoc mō. ſ. abuſiuè vel iſaac forte volēs ſe excuſare ab eſau, vocauit iacob fraudulētū q̄ſi ī ꝓpria D

REPLICA

Correctorij cōtra Bur. In ca. (ſignificatiōe. xxvij. vbi poſtil. diſpoſitionē, bn̄dictionē & ordinationē volūtatis vltię ipi⁹ iſaac expōit ad lr̄am: Bur. iſtat ſicut. ḡ. ca. xxv. volēs ꝙ totū ſit tm̄ figurale: ſed hoc ſatis īprobatū eſt ibidē. Cū em̄ in lr̄a hac nihil narret̃ de ꝟtute ſermōis falſū, nec abſurdū, mirādū ē ꝙ Bur. cōtra btm̄ Au. & alios ſc̄tōs doct. hic nitit̃ ſenſum l ṫalē obiicere: ſufficeret dicere ꝙ ſenſus allegoric⁹ hui⁹ paſſus ſit potior & magis à ſp̄ūſc̄tō authore ſcripturę itēt⁹: ex hoc tn̄ lr̄alis ſenſus nō eſt abiiciēd⁹, niſi eēt ī eo de ꝟtute ſermōis abſurditas, qd̄ non oſtenſum eſt. ḡ. ℭ In eo. ca. diuerſitas ſurgit īter poſtil. & Bur. de lr̄a hebraica: vbi noſtra trāſlatio habet fraudulenter, poſtil. dicit dictionē hebraicā fore æquocā ad fraudem & cautelā: & ita debere hic ſumi ꝓ cautela, q̄a iſaac inſtruct⁹ vt etiā nollet eā retractare, ſed poti⁹ cōfirmare eādem, vt dicit btūs Augu. de hac materia diuinit⁹ ꝙ ip̄i iacob debebat̃ bn̄dictio à deo ſuprà allegat⁹: & Glo. Nō potuit rectè imponere ip̄i iacob fraudem ī ꝓpria ſignificatiōe, ſed cautelā ne videret̃ cōtradicere deo īſpirāti. Burg. aūt dicit dictionē hebraicā hic nō eſſe æquocā, ſed ſolū ſignificare fraudem: cōcordat tn̄ ī cōcluſiōe & re cū poſtil. ꝙ fraus hic nō debet accipi ꝓpriè, ſed abuſiuè ꝓ cautela. de hebraicis lr̄is nō iudico, ſed hoc ſcio ꝙ poſtil. dicit ſe in hm̄oi locis vſum fuiſſe cōſilio pitiſſimorū ī hebraica lingua: vt patet in fine tractat⁹ ſui de differentia nr̄ę trāſlatiōis & hebraicę ꝟitatis, an debeam⁹ credere ſoli Burg. in hm̄oi: hoc remitto ad ſapientes, ſufficit em̄ in propoſito ꝙ vtrorūq; eadem eſt cōcluſio in re.

GLOS. ORDI.

Vocauit ita- Ca. XXVIII. q; iſa. &c. Aug. Qd̄ hn̄t latini codices: vade in meſopotamiam in domum bathuel &c. Gręci hn̄t: Fuge ī meſopotamiā &c. vt intelligatur etiam iſaac intellexiſſe, ꝙ eſau de morte fratris cogitauit. Profectus

NICO. DE LY.

Vocauit Ca. XXXVIII. itaq; &c. Hic conſequenter deſcribit̃ electio ppl̄i dei ꝑ aliū ſtipitē. ſ. iacob. & primò deſcribit̃ vt īcipiēs. ſcd̄ò vt ꝓficiēs. xxxi. c. tertiò vt ꝑfectꝰ. xxxv. ca. Prim⁹ aūt ſtat⁹ ip̄i⁹ ī trib⁹ oñdit̃ priò ī p̄ris obauditiōe: ſecundò

Cap. XXVIII.

a VOCAVIT itaq; Iſaac iacob, & benedixit, præcepitq; ei dicens: † Noli accipere † coniugē de genere Chanáan, ſed uade, ꝓficiſcere †

NICO. DE LY.

ſcd̄ò ī ꝓlis multiplicatiōe. xxix. ca. tertiò in poſſeſſionū acq̄ſitiōe, ibi: Nato aūt ioſeph ī medio. xxx. Circa primū cōſyderandū, ꝙ obedire p̄ri ī bonis & licitis ē p̄ncipiū toti⁹ boni. ideo ✱ Mora. a ℭ Vocauit ita. &c. Sicut dictū ē. ḡ. xxij. ca. ꝑ iſaac figurat⁹ fuit xp̄s, cui⁹ fili⁹ ē ꝑ adoptiōis gratiā q̄libet bon⁹ xp̄ian⁹ q̄ bn̄ ꝑ iacob figurat̃: eo ꝙ iacob ſupplātator iterp̄tat̃. bon⁹ aūt catholic⁹ ſupplātare vitia conatur, & tali aliquādo chriſt⁹ inſpirat continentiæ propoſitū, & ſic vocat eum di. † ℭ Noli acci. &c. q interpretat̃ poſſeſſio. i. ne cōtrahas carnale matrimoniū qd̄ habet annexā curā poſſeſſionū. † ℭ Sed va. &c. ad domū bathu

Præcipit iſaac ipſi Iacob ne ducat vxorem de filiabus Chanáā cui obedit Iacob.

† 35. q. 1. c. cum igit̃. §. hac itaq;. Moralit̃.

n v ✱ el. i. continentiæ

☞ a ℭ Profectus ve. Iſido. Iacob fugiens dolos fratris, relicta
E domo patria & parentibusvadit, in regionẽ longinquam, vt acci-
Myſticè. piat vxorem. Similiter Chriſtus relictis parentibus ſecundũ carnẽ
id eſt Iudæis, & patria. i. Hieroſolima, & omnib⁹ Iudeæ regionibus
abiit in gẽtes, vt acciperet ſibi eccl'iam, ſecundũ illud Oſeę. ij. d. Vo-
Moralit. cabo nõ plebẽ meã &c. b ℭ Igit egreſ-
In itinere dormire. ſus &c. Gre. Mora. In itineredormire eſt
ĩ p̃ſentisvitę trãſitu à rerũ tpaliũ amore qe-
ſcere, & in dierũ labẽtiũ curſu ab' appetitu
vilibiliũ mẽtis oculos claudere, quos pri-
mis parẽtib⁹ ſeductor aperuit. Culpa em̃
oculos cõcupiſcentię aperuit: quos inno-
cẽtia clauſos tenebat. Angelos deſcendẽtes
Oſe. 12. d. & aſcendẽtes cernere, eſt ciues ſupnę patrię
cõtẽplari, quãto amore authori ſuo ĩhęreãt
vel quãta cõpaſſiõe charitatis nr̃is infirmi-
tatib⁹ cõdeſcẽdãt. ℭ Notandũ aũt, ꝙ ille
dormiẽs angeloscõſpicit, q in lapide caput
ponit, In lapide em̃ ab exteriorib⁹ ceſſans
interna penetrat, q intẽta mẽte imitationẽ
redẽptoris obſeruat, quia caput ponit in
lapide, q Chriſto inhęret mẽte. Qui enim à
p̃ſentis vitę actiõe remoti ſunt, & ad ſuper-
na nõ intẽdũt, dormire poſſunt: ſed videre
angelos nequeũt, qa caput in lapide tenere
cõtẽnũt, & corpe nõ ſtudio dormiũt, quia
caput nõ in lapide, ſed in terra poſuerunt.
Qui plęrunqꝫ q̃to ſecuri⁹ ab externis ceſ-
ſant, tãto latius immũdę ſibi cogitatiõis ſtre
pitũ cumulãt, vñ Threnorũ. j. c. Viderunt
eã hoſtes, & deriſerũt ſabbata ei⁹. Pręcepto
em̃ legis ab exteriori ope in ſabbato ceſſat.
Hoſtes ergo irridẽt, cũ ipſas vacationes ad
illicita ptrahũt. Sancti ergo laborioſi⁹ dor
miunt quãdo vigilãt, quia in eo ꝙ actiões
ſæculi deſerẽtes ſuperãt, quotidie cõtra ſe-
metipſos pugnãt, ne mens p negligẽtiã tor
F peat, ne ad ſubacta otio ad ſupna deſyderia
Eſau cõtra volũtatem patris accipit vxorem de filiabus Iſmaël. frigeſcat, ne ipſis pl⁹ iuſto deſeruiat, ne ſub
diſcretiõis ſpecie ſibi pcendo à perfectio-
ne langueſcat, & cũ ab hui⁹ mundi inquiſi
tione ſe penit⁹ ſubtrahit, per quietis ſtudiũ
virtutib⁹ intẽta vigilãs dormit, vnde Luc.
xvj. c. Nemo põt duobus dñis ſeruire. Et
1 Iis. ij. Timo. ij. a. Nemo militans deo implicat
als† tharam ſe negotijs ſæcularib⁹. Et Pſal. xxxiij. b. Gu-
2 maheleth. ſtate & videte, qm̃ ſuauis eſt dñs. e ℭ Tu
3 haran. lit de lapi. &c. Iſido. Dormitio Iacob in
Myſtice. itinere, mors Chriſti in cruce. Lapis capiti
ſuppoſit⁹ Chriſt⁹ eſt ſcd'm humanitatem,
Iacob pergens in haran videt ſcalam in ſomnis. quẽ Iacob vnxit: vt Chriſt⁹ ſignaret. Chri
ſtus em̃ gręcè vnctus latinè. Caput autem
Chriſti deus, Lapis ergo capiti Iacob ſup-
poſitus, ſignat humanitatẽ Chriſti coniũ-
ctam deo aſſumenti. Caput em̃ viri Chri-
ſtus, caput Chriſti deus. j. Corinth. xj. a.
d ℭ Viditqꝫ in ſom. &c. Grego. Al
lego. Iacob prædicatores ſignat, qui non
Allegoricè. ſolũ caput eccleſię. i. Chriſtũ contẽplando
appetunt, ſed ad membra illius miſerando deſcendunt, quod ange
li aſcendentes, deſcendenteſqꝫ demonſtrant. Hinc moyſes crebrò ta-
bernaculum intrat, & exit, & qui intus ad contẽplationem rapitur,
foris infirmantium negotiis vrgetur. Intus arcana conſyderat, fo-
ris onera carnalium portat. Qui de dubiis ſemper ad tabernaculũ
recurrit, coram teſtamenti arca dominum conſulit, exemplum do-
ctoribus præbens, vt cum foris ambigunt quid diſponant, ad men
tem quaſi ad tabernaculum redeant, & velut coram teſtamenti ar-
ca dominum conſulant, de quibus dubitant: apud ſe intus ſacri elo-
Moralit. quij paginas requirentes. ℭ Moraliter. In itinere dormire eſt in
via huius ſæculi ab impedimento actionum ſæcularium quieſcere.
Iacob dormiẽs angelos vidit: quia illi diuina conſpiciũt: qui ab ap-
petitu tẽporaliũ rerum oculos claudũt, quos benè clauſos diabol⁹
aperuit dicens. Gẽ. ij. c. In quacũqꝫ die cõederitis aperientur ocu. &c.
ℭ Iſi. Vidit in ſom. &c. Angeli p ſcalã aſcẽdẽtes & deſcendentes,
euãgeliſtę ſunt, & p̃dicatores xp̃i, aſcẽdẽtes ad intelligendã diuinita-
Gal. 4. a. tẽ, oẽm creaturã excedẽtes: vt inueniãt ĩ principio verbũ apud deũ:
p quẽ oia facta ſunt: deſcẽdẽtes vt ĩueniãt eũ factũ ex muliere, factũ
ſub &c. In illa em̃ ſcala à terra vſqꝫ ad cœlũ, à carne vſqꝫ ad ſpm̃: qa
☞ in illa carnales

in Meſopotamiam Syriæ ad domum Bathuel, patrem matris tuę, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & creſcere te faciat, atqꝫ multiplicet, ut ſis in turbas populorum, & det tibi benedictiones Abrahæ, & ſemini tuo poſt te, ut poſſideas terram peregrinationis tuæ, quã pollicitus eſt auo tuo. Cumqꝫ dimiſiſ- a ſet eum Iſaac, profectus uenit in Meſopotamiã Syriæ ad Laban filium Bathuel ſyri, fratrẽ Rebeccæ matris ſuæ. Videns autẽ Eſau, b

a ❡Deus b ❡Chriſtum:

ꝙ benedixiſſet pâter ſuus Iâcob,

a ❡In Apoſtolis. b ❡Gentes prius ſuperbæ ac ſublimes:

& miſiſſet eum in Meſopotamiã

❡Eccleſiam.

Syriæ, ut inde uxorem duceret, & ꝙ poſt benedictionẽ præcepiſſet ei dicens: Non accipies cõiugem de filiabus Chanáan: ꝙqꝫ obediens Iacob parentibus ✱ iſſet in Syriã: probans quoqꝫ, ꝙ nõ libẽter aſpiceret filias Chanáan pater ſu⁹, iuit ad Iſmaëlem, & duxit uxorẽ abſqꝫ [1] his quas prius habebat, [2] Melech filiã Iſmaël, filij Abraham, ſororẽ b Nabaioth. Igit egreſſus Iacob de c Berſabee pgebat † [3] aram. Cumqꝫ d ueniſſet ad quendã locũ, & uellet † c in eo requieſcere poſt ſolis occu- e bitum, tulit de lapidibus, qui ia-

❡Caput Chriſti deus. ❡Sic Chriſtus in cruce mortuus.

cebant, & ſupponens capiti ſuo, d dormiuit in eodem loco. Viditqꝫ f

a ❡Chriſtum, qui eſt uita.

in ſomnis ſcâlam ſtantem ſuper g

a ❡Terrenitatem. b ❡Ipſe eſt ſurſum in capite ſuo, qui deorſum in corpore ſuo.

terrã, & câcumẽ illius tãgens cœlũ:

☞ boni. iõ primò oñdit q̃liter adipleuit pr̃is p̃ceptũ. Scd'ò quõ ex G
hoc recepit diuinum oraculum, ibi: Igitur egreſſus iacob &c. Ter-
tiò quõ ex hoc reddidit deo gratũ obſequiũ, ibi: Surgẽs ergo Iacob
mane. Prima in duas: in partẽ principalẽ & incidentalẽ, ibi: Videns
aũt eſau. ℭ Circa primũ exprimit p̃ceptũ patris de itinere Iacob: vt
patet. & vlteri⁹ ipſi⁹ Iacob obedientia, cũ
ſubditur: a ℭ Cũqꝫ dimiſiſſet &c. Nõ
ita citò ſed per magnos labores & diuinas
cõſolatiões, quas ĩ via habuit, vt patebit. j.
b ℭ Videns autem eſau. Hic inciden-
ter deſcribitur quõ eſau cũ duab⁹ vxorib⁹
quas habebat, accepit aliam de genere Iſ-
maëlis auunculi ſui, credẽs p hoc ſatiſface-
re patri & matri, qd' nõ fecit: quia malã ſup
malas adduxit, & patet litera. c ℭ Igitur
egreſſus iacob. Hic oſtendit qualiter Ia-
cob ex obedientia patris pergens ad ſuum
auunculum in via recepit diuinũ oraculũ,
cũ ſubdit: d ℭ Cumqꝫ ve. &c. Ioſeph⁹ pollicit⁹ eſt auo, tuo, dedit deus Ipſi Abraham.
dicit ꝙ in nocte hoſpitabat in campis, ha-
bens ſuſpectos habitatores ciuitatum pro-
pter eorum malitiam, ideo remanſit extra
ciuitatẽ. Alij hebręi dicunt, ꝙ licet nõ ſit ex
preſſum nomẽ loci illius, dicunt tñ docto-
res hebręi & catholici, quòd iſte locus fuit
mons moria. ibi em̃ abrahã auus ſuus ob- Moria mõs
tulerat iſaac patrẽ ſuũ: & ꝓpter hoc repu-
tãbat locũ illũ ſacrũ, propter qd' ibi declina
uit, vt ibi vigilaret in oratiõe p partẽ no-
ctis, ſperãs ibi diuinã reuelationẽ habere,
qd' & factum eſt. e ℭ Tulit de lapidi-
bus &c. Dicunt hebræi quòd accepit tres H
lapides, & ſatis videtur ex textu, ꝙ accepit Tres lapides.
plures, ex eo quod dicitur: De lapidibus. &
qñ euigilauit, inuenit quod illi tres lapides
facti erant vn⁹ lapis, & hoc videt per literã ✱ ſuis
ſequentem. j. Tulit lapidẽ, quem ſuppoſue Probans, videns.
rat capiti ſuo. & dicunt ꝙ hoc fuit in ſignũ
quòd dñs vniret cũ eo, aſſociãdo eũ. Nos Non libẽter aſpiceret filias,
autẽ melius poſſum⁹ exponere, ꝙ hoc fuit
in ſignum vnitatis eſſentiæ in deo, & trini-
tatis pſonarũ, de cui⁹ apparitione hic agit. malæ eſſent in oculis ei⁹ filiæ. eb. p diſpliceret.
vel in ſignũ triũ naturarũ in chriſto, ſcilicet
corpis & aĩæ, & deitatis in vnitate pſonę,
quia de benedicta incarnatione fuit hæc re
uelatio facta ipſi Iacob. f ℭ Dormi-
uit in eodem loco. Poſt longã & deuo
tam orationẽ. g ℭ Viditqꝫ in ſomnis
ſcalam ſtantem &c. Iſta autẽ ſcala quæ
ex multis gradibus conſtituitur, ſignifica-
bat gradus generationum, per quos chri- Scala iacob
ſtus ſecũdũ carnẽ deſcendit ab abrahã vſqꝫ Qui iacebãt, Loci.
ad virginem Mariam quæ ipſum peperit.
Et gradus huius ſcalæ numerat Matthęus
in principio euangelij ſui dicens, Liber ge-
nerationis Ieſu chriſti filij Dauid &c. Duo
latera ſcalę ſunt iuſti, & peccatores, quia
ex vtriſqꝫ deſcendit ſecundum carnem, &
pro vtriſqꝫ nat⁹ eſt & paſſus. Quòd autem
dñs dicit innix⁹ ipſi ſcalę, deſignat ꝙ ipſa deitas eſt vnita carni, à pa-
trib⁹ deſcendenti in chriſto. Quòd aũt pes ſcalæ terram tãgebat: &
cacumen ei⁹ cœlũ: deſignatur per hoc ꝙ ipſe chriſt⁹ ſecundũ huma
☞ nitatem conuenit cum
✱ el. i. cõtinẽtiæ: qa בתואל bathuel iterp̃tat virgo: cõtinẽtia vͦ ſe-
curi⁹ ſeruat in religiõe, iõ talis aliqñ diſponit ip̃am ĩtrare, iõ ſubdit
c ℭ Igitur egreſſus iacob de berſabee: Id eſt de domo pa-
rentũ. d ℭ Pergebat Harã. Quæ interp̃tat vigilia ppl'i, ꝓpter Moralit.
quod ſignificat religionẽ: quam intrantes vigilant in obſequio dei.
d ℭ Cũqꝫ veniſſet ad quendã locũ. ſ. religioſum. † ℭ Et
vellet in eo requieſcere, ſumendo habitũ. e ℭ Tulit de la-
pidibus qui iacebãt, & ſupponens capiti ſuo &c. Per lapi-
des intelliguntur religionis auſteritates, quæ ſibi debent exponi, &
ſi ſit parat⁹ ad eas ſuſtinendũ, quod ſignificat per ſuppoſitionem
lapidum ſuo capiti, tunc debet recipi. g ℭ Viditqꝫ in ſomnis:
quietę contemplationis. g ℭ Scalã ſtantẽ ſuper terrã. i. re-
ligionis altitudinem, Huius autẽ ſcalę latera ſunt lectio & oratio de
uota. grad⁹ aũt pœnitentię opera per quę aſcendit in cœlũ: Matth.
iij. a. Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum
✱ Angelos quoqꝫ

A in illa carnales proficiēdo, quaſi aſcendēdo ſpūales fiunt. Ad quos lacte nutriendos ſpūales deſcendūt: quia nō poſſunt eis loqui quaſi ſpūalibus, ſed quaſi carnalibus. Ipſe eſt ſurſum in capite. Ipſe deorſum in corpe ſuo. i. eccleſia. Ipſe ſcala, qui ait Iohā. xiiij. a. Ego ſum via &c. Ad ipſum aſcēdit, vt in excelſis intelligat, & deſcendit, vt in mēbris paruulis nutriat: p illū ſe erigunt, vt ſublimē expectēt, & humiliāt: vt eū ſublimiter & tēperāter annūciēt. a ℭ Ego ſum dn̄s de⁹ abrahā &c. Miſticè deſignat mādatū diuinitatis ad humanitatē xp̄i directū, cui terra. i. eccl'ia pmittit & ſemini illius, i. xp̄iano pplo vn̄ Pſalm. ij. b. Poſtula à me: & dabo tibi gentes hr̄ditatē tuā: & poſſeſſionē tuā terminos terrę. b ℭ Cūq; euigilaſſet &c. Quiſq; poſt torporē inertię euigilauerit, & p exercitiū boni opis vè exurrexerit, in eccl'ia ſupeminētē gratiā dei & introitū regni cœleſtis intelliget.

z quaſi.

Hiſtoricè.

c ℭ Surgēs ergo &c. Au. Quòd erexit Iacob, lapidē quē capiti ſuppoſuerat in titulū & ſuperfudit oleū, nihil fecit idolatrię ſile: qa nō vel tūc vel poſtea frequētauit lapidē adorādo, aut ei ſacrificādo, ſed ſignū fuit & pphetia ptinēs ad vnctionē. vn̄ chriſtus dicitur: d ℭ Appellauitq; nomē &c. Hieron̄. Ab eo qđ dictū eſt, q̄ terribilis eſt loc⁹ iſte &c. loco nomē īponit bethel i. domū dei, q añ luza vocabat. i. nux vel amygdalū. Vn̄ ridiculè qdā verbū hebraicū vlā, nomē vrbis eſſe putāt: cū vlā interp̄tet pri⁹. Ordo ergo iſte eſt lectiōis. vocauit nomē illi⁹ loci bethel: & pri⁹ luza vocabulū ciuitatis. Antiq verò ſcripturę v̄bo אולם vlā vel olā plenę ſunt, qđ nihil ſignificat, niſi prius vel añ, vel veſtibulū, vel ſuplimina re, vel poſtes &c. e ℭ Vocabit dom⁹ &c. Prophetia eſt dom⁹ dei ibi futurę, ibi & ipſe rediens deo ſacrificauit.

Etymolo.

Bethel domus dei.

✱ ecce ſum tecum &.

B

✱ tibi

a ℭ Euangeliſtas predicatores. b ℭ Vltra omnem creaturam apud deum, per quem omnia facta ſunt. ℭ Vt inueniant eum cui omnia tribuunt.

† angēlos quoq; dei aſcendentes & †

a ℭ Vt inueniant eum factum ex muliere.

dēſcendentes per eam, & dominū †

a innixum ſcalæ, dicētem ſibi: Ego ſum dominus deus Abraham patris tui, & deus Iſaac. Terrā in qua

a ℭ Eccleſiam. ℭ Homini. a ℭ Chriſtiano populo.

dormis, tibi dabo & ſemini tuo,

ℭ Vel germen. a ℭ Innumerabile.

eritq; ſemen tuum[1] ſicut puluis terre.

a ℭ Lucem fidei uel totius boni operis. b ℭ Occaſum uitiorum.

re. Dilatāberis ad orientem & ōcci-

a ℭ Contractionem uoluptatis & mortificationem deſyderij. b ℭ Claritatem ſapientiæ & feruorem dilectionis.

dentem & ſeptentriōnem & meri-

a ℭ Chriſto. b ℭ Imitatoribus.

diē, & benedicent in tē & in ſeminē

a ℭ Aliqui de omnibus.

tuo cūnctæ tribus terræ. Et ✱ ero

a ℭ Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum. Pſal. cxx. b. b ℭ In prædicatoribus.

cūſtos tuus, quocunq; perrexēris,

a ℭ Circa finem mundi. b ℭ Iudæam credituram.

& rēducam te in tērram hanc, nec dimittam, niſi compleuero uniuerſa, quę dixi: ✱ Cumq; euigilaſſet Iacob de ſomno, ait: Verè dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. Pauēſq;, q̄ terribilis eſt, in-

a ℭ Quia ibi futurum erat tabernaculum.

quit, lōc⁹ iſte: Nō eſt hic aliud niſi

a ℭ Templum & cultum dei futurum ſignificat. ℭ Quia ibi natus eſt Chriſtus in Bethlē, qđ ſpiritu prędidebat. b ℭ Quia ibi in terram deſcendit, ibi in coelum aſcendit. ℭ Quia inde aditus credentibus ad capiendum regnum cœlorum.

dōmus dei, & portā cœli. Surgens ergo mane, tulit lapidē quem

a ℭ Chriſti reſurrectionem ſignificat.

ſuppoſuerat capiti ſuo, & erēxit in

a ℭ Secundum illud pſal. xliiij. b. Vnxit te deus oleo leticiæ.

titulum fūndens oleum deſuper.

a ℭ Domum dei.

Appellauitq; nomē urbis Bēthel,

a ℭ Nux uel amygdalum. ℭ Alij zulam, erat nomen ciuitas illius.

quæ prius Luzā uocabat. Vouit etiam uotum, dicēs: Si fuerit † dominus mecum, & cuſtodierit me in uia, per quam ✱ ambulo, & dederit mihi panem ad ueſcendū, &

a ℭ Vel ueſtimentum.

[a]ueſtē ad induendū, reuerſuſq; fuero proſperè ad domū patris mei, erit mihi dominus in deum, & lapis iſte, quem erexi in titulum, uo-

Non deus.

cabitur domus dei, cūctorūq; quę dederis mihi, decimas offerā tibi.

Nicolaus de Lyra.

—nitatē cōuenit cū hoib⁹ terrenis in natura abſq; pctō, ſed per deitatē cōuenit cū deo patre: vt ſic verus mediator dei & hominum dicat. Per angelos dei deſcendentes, intelligendū eſt, q mysteriū incarnationis de volūtate dei fuit hominib⁹ reuelatū, primò patriarchis, & poſtea pphetis clarius, et tertiò miniſtris no. te. clariſſimè. Per angelos aſcendētes intelligitur fides & deuotio ſanctorū, in q̄libet ſtatu p̄dicto deo p̄ſentata per angelos, ſecūdū quod angel⁹ raphael dixit Tob. xij. c. Qn̄ orabas cum lachrymis & ſepeliebas mortuos, ego obtuli memoriā orationis tuę coram dn̄o, & iſta cognouit iacob futura licet nō ſint hic expreſſa, quia myſteriū incarnatiōis nō erat adhuc ſic publicādū. exprimit tn̄ hic qualiter de⁹ pmiſit ipſi iacob pmiſſiões factas abrahę & Iſaac, i qb⁹ cōtinet implicitè myſteriū xp̄i: & qđ Iacob habuerit noticiā de p̄dictis patet p hoc qđ dixit: a ℭ Verę domin⁹ eſt in loco iſto. qa beneficia et myſteria diuina erant ibi complenda.

Vrbis, loci

b ℭ Et ego neſcie. quia per iſtam reuelationem de myſterio chriſti habuit pleniorem cognitionem, quàm ante.

✱ ego

c ℭ Pauenſq;: id eſt admirans de dei benignitate. d ℭ Quàm terribilis &c. i. venerabilis. e ℭ Non eſt hic aliud niſi domus dei. Vidit enim futurum eſſe, quòd ibi fundaretur templum, vt habetur. ij. Parali. iij. a: vbi viguit diuinus cultus, & quòd ibidem poſtea offerendus eſſet dominus noſter Ieſus chriſt⁹, vt habet Lu. ij. d. f ℭ Et porta cœli. quia in quodam loco propinquo paſſus eſt chriſtus, cuius paſſio cœlum aperuit: propter quod dicitur porta cœli, ſequitur: g ℭ Surgens ergo mane. Hic conſequenter deſcribitur ipſius iacob deuotum obſequium, cum dicitur: Tulit lapi. &c. h ℭ Et erexit in ti. i. ſignum rei

a veſtimētū

præteritę. ſcilicet diuinæ reuelationis ſibi factę ibidem, & in ſignum rei futuræ, ſ. fundationis templi, & paſſionis Chriſti. i ℭ Appellauitq; nomen vr. bethel. & cęt. Locus enim ille vbi dormierat Iacob tunc erat extra vrbē, ſed poſtea incluſus eſt, & ſic vocauit vrbem bethel, quod interpretat domus dei, ex eo quod dixerat Nō eſt hic aliud niſi dom⁹ dei &c. Ad pleniorē autē intellectum hui⁹ paſſus conſyderandū, quòd iſta ciuitas de qua fit hic mentio ſcđm oēs doct. cōmuniter exponentes paſſum iſtū, eſt hieruſalem, quę legitur plura nomina habuiſſe, & continent in his verſibus ſubſcriptis: Solyma luza bethel hieroſolyma hiebus helia: Vrbs ſacra hieruſalē dicitur atq; ſalē. Melchiſedech em̄ primò fundauit eam, & vocauit eam ſalē id eſt pacificā: quia rex iuſtitię & pacis fuit vt. s. dictū eſt. xiiij. ca. poſtea hiebuzei habitauerunt ibi, & ſic vocata eſt hiebus, vt habetur Iudic. xix. c. & poſtea factū eſt vnum nomē cōpoſitū ex duob⁹, & vocata eſt hieruſalē. b. mutata in r. Hebræi autē aliam rationē aſſignāt hui⁹ nominis, dicentes quòd primò appellata eſt ſalē à melchiſedech, vt dictū eſt poſtea dicta eſt hiere. i. videbit: eo quòd Abrahā oblato Iſaac, appellauit nomen illi⁹ loci: domin⁹ videt, vt. s. dictū eſt. xxij. c. poſtea ſequit ibidē: Vnde vſq; nunc dicit in mōte dn̄s videbit, & ex iſtis factum eſt vnū nomē. ſ. hieruſalē, e, mutata in u. Dicta eſt etiā luza. i. amygdal⁹: eo q tales arbores abundant ibi. poſtea vocata eſt Bethel ab ipſo Iacob, vt dictū eſt. poſtea tp̄e Salomonis qui eā multū ampliauit & fortificauit, dicta eſt ſolyma, quaſi ſalomonia diminutè: & ratione præcedentis nominis. ſ. hieruſalē per quandā cōpoſitionē nominū dicta eſt hieroſolyma, ſed poſt paſſionem Chriſti, cū deſtructa eſſet fundit⁹ per Titū & veſpaſianū, Heli⁹ adrian⁹ eā reędificauit, & in iſta reędificatiōe factū eſt vt loca vbi chriſtus paſſus & ſepult⁹ fuit, q̄ olim erāt extra ciuitatē, vt habet Ioh. xix. incluſa ſint intra ciuitatē ſecundū viſionē Iacob prædictā. ſ. q in vrbe Bethel fundandū eſſet tēplum & myſteriū paſſionis chriſti implendū. & iſte heli⁹ vocauit eā heliā ex nomine ſuo. Vouit etiā votum dicens &c. ſubdit: k ℭ Erit mihi dn̄s in deū: ſed videt iſtud ridiculū, quia votum non eſt de his q̄ ſunt de neceſſitate ſalutis. ridiculū enim eēt promittere alicui illud in quo ſibi tenetur de neceſſitate, & ideo votū pprie eſt promiſſio facta deo de bonis quę ſupererogatiōis ſunt ſine quib⁹ poteſt eſſe ſal⁹. Quòd aūt Iacob dn̄m recognoſceret eſſe deū, erat de neceſſariis ad ſalutē. ergo &c. Dicendū, q non vouit q dn̄s eſſet ſibi de⁹, quia hoc nō cadit ſub voto, ſed vouit q recognoſceret eū deū, exhibēdo ei ſpecialē cultū & colendi modū, qđ erat ſupererogatiōis, ſicut religioſus aſtringit ſe ſeruire deo in obediētia, ſine proprio, & in caſtitate, ad quę non tenebatur de neceſſitate ſalutis. l ℭ Et la. iſte &c. Tū quia poſtea ibi fundatū eſt tēplū, vt prædictū eſt: qđ vocatū eſt domus dei. Tū quia Iacob in ſuo reditu intendebat ibi offerre ſacrificia & oblationes tāq; ī loco diuino cultui deputato, q cōiter vocatur dom⁹ dei, ideo ſubditur, m ℭ Cūctorūq; quę dederis mi. & cę. quod & poſtea fecit, vt habet. j. xxxv. ca.

✱ † ℭ Angelos q; dei aſcē. religioſorū merita dn̄o offerēdo. † ℭ Et deſcē. ad eorū cuſtodiā reuertēdo, et poſt aliū meditationē religioſus magis approbat ſui ſtat⁹ mutationē dicēs. e ℭ Nō eſt hic aliud niſi dom⁹ dei & porta cœli. † ℭ Et dominū innixū ſcalæ. &c. id eſt Chriſtū, qui vixit in auſteritate pœnitentię, & finaliter fuit poſitus in ſcala crucis ſanctę, hæc enim religioſus videre debet in ſancta meditatione.

C Porta cœli

Bethel.

† 88. di. c. r. & q. 7. c. plærūq;. ſ. his itaq;.

Verſus de nominibus hieruſalem.

Promittit Iacob terra chanaam. Deute. 12. c. 19. c.

Chriſt⁹ pmittitur.

Conſolat Iacob de⁹.

D

Votum.

Dom⁹ dei, vbi deus habitat.

Bethel.

Luza.

† als, deus votum Iacob.

Moralit. Victū & veſtitū petit. Deus Iacob Decimę leuitis miniſtris verbi.

E ℂIn ca.xxviij.vbi dicitur in poſtil.Per angelos deſcendentes.

ADDITIO.

Secūdū hāc cōſyderationē poſtillatoris pri⁹ debuiſſent noiari angeli deſcēdētes q̄ aſcēdētes, cui⁹ oppoſitū eſt i lr̄a.vn̄ aliter exponit ā Greg.i.j.paſtorali:vbi ſic dicit.Iacob aſcēdētes & deſcēdētes angelos vidit:qa.ſ.p̄dicatores recti nō ſolū ſurſum caput eccl'ię,videlicet xp̄m cōtēplādo appetūt,ſed deorſum q̄q; ad mēbrū illi⁹ miſerādo deſcēdūt,hęc ille:q̄ vr̄ ptinere ad allegoriā.Sunt aūt alię expoſitiōes ſctōrū i hoc loco,vt i gl.q̄ cā breuitatis ſunt omittēdę, et etiā qa magis ptinēt ad ſenſum myſticū ſecūdū ſctm̄ Tho.ſecūda ſecūdę q.lxxxj.p hoc quod iacob vidit angelos i ſcala aſcēdētes,intelliguntur angeli bti cōtinue aſcēdētes ſecūdū dei cōtēplationē:q etiā ſunt deſcēdētes,eo quòd q̄diu mūd⁹ durat,admiſtratiōi inferioris creaturæ intendunt:nūq̄ tn̄ deſerentes internam contemplationem.

Replica Correctorij contra Burgeñ.In ca.xxviij.poſtillator habet pulchrā cōſyderationē de angelorū aſcēſu & deſcēſu ſic q̄ dicit deſcēſū p̄cedere aſcēſum:ſed Burg.dicit cōtrariū:et mouetur p ordinē lr̄ę:q̄ pri⁹narrat aſcēſum nō attēdēs ſępe p anticipatione literā ordinari:ſicut Ioh.xij.a dr̄:Maria vnxit pedes dn̄i:& extersit capillis:& lauit lachrymis,q̄ p oppoſitū factū eſt.igit̄ p anticipatione dr̄ nec Burgē,aliquā aliā ponit lr̄alē expoſitionē:ſctōrū autē doctorū & Gl.or.expoſitionē dic̄ ad myſticū ſenſum ptinere.finaliter adducit ſctm̄ Tho.exponētē aſcēſum de cōtēplatiōe i deo deſcēſum de adminiſtratiōe ad īferiora.ſed nec illa lr̄alis eē pōt.q̄ ſi eēt:neceſſe ē deſcēſum p̄cedere:ſicut actio cōtēplationū:ſcd'm ſctōs doctores exēplificātes,iacob pri⁹ Lię q̄ Rachel nupſiſſe,nec oportuit Iacob de his īſtrui,ſed ſolū de myſterio īcarnatiōis ſignificatę p inixione ſcalę,q̄ eidē de⁹ īnitebat̄,exigebat hęc reuelatio primū oīm fidē, ad quā q̄rēdā oportuit angelos deſcēdere nūciādo myſteria:& exigēdo fidē a ſctis p̄rib⁹:ita deſcēdit miſſus gabriel angel⁹ ad Mariā v̄ginē ſalutādo,nūciādo,exigēdo:qa tunc exacta fide & habita regreſſus aſcēdit.Hāc cōſyderationē cōfirmat beat⁹ Aug.i ſermōe de nati.virginis,in quo poſt deſcenſum angeli & virginis datam fidem atq; cōſenſum dicit nec mora reuertitur nuncius,& virginalem thalamum ingreditur Christus. G

GLOS. ORDI.

PRofect⁹ &c. Ca.XXIX. a ℂVidit.Aqua putei ſciētiæ, teſtamenti,quam lapis claudebat,quia litera legis ſpūalē ſenſum in eo cœlabat:ſed veniēte chriſto lapis remot⁹ eſt,cū per p̄dicationē noui teſtamēti vmbra legis excluſa: & veritas euangelij patefacta eſt.ℂAll'.Per puteū baptiſm⁹, per agrū mund⁹ exprimit̄:per tres greges iuxta puteū accubātes,ſignant̄ illi q ad fidē trinitatis capiendā pertinēt,i humilitate expetentes baptiſmi gratiā. b ℂLapide. duritia infidelitatis:qua abiecta percipitur baptiſm⁹ vitę.Paſtores aūt ſunt p̄lati eccleſiæ,qui amoto lapide,per Iacob adaquare greges cupiūt,quia xp̄o auferēte infidelitatē ab eorum cordib⁹ quos p̄deſtinauit ad ſacramētū baptiſmi,abluunt̄ vnda purificatiōis.c ℂOſculat⁹ eſt eā.Au.Cōſuetudinis fuit maximè i illa ſimplicitate antiq̄rū,vt ppinq ppinquos oſcularent̄,& hodie fit i multis locis.Sed queri pōt,quō illa ab ignoto oſculū acceperit,ſi poſtea indicauit Iacob ppinqtatē:ergo itelligēdū eſt:aut illū q ppinqtatē nouerat,ſiderer i oſculū irruiſſe,aut poſtea ſcripturā narraſſe p recapitulationē,cū p̄mū iacob īdicauerit q̄s eēt, ☞ Nomen

venit iacob ad laban.

Allegorice.

Moralit.

Hiſtorice F

Quæſtio

Cap. XXIX.

PROFECTVS ergo Iacob uenit in terram orientalem: & uidit puteum in agro:† treſq; greges ouiū accubantes iuxta eum. Nam ex illo adaquabantur pecora:& os eius grādi lapide† claudebatur†.Moriſq; erat ut cūctis ouibus cōgregatis deuoluerēt lapidē, & refectis gregib⁹ rurſum ſup os putei ponerent. Dixitq; ad paſtores.Fr̄es unde eſtis? Qui reſpōderūt,de Harā. Quos interrogans:nūquid,ait,noſtis Labā filiū Nachor? Dixerūt:Nouim⁹.† Sanus ne eſt,inqt? Valet inquiūt.Et ecce Rachel filia eius uenit cum grege ſuo. Dixitq; Iacob: adhuc multū diei ſupeſt,nec eſt tēpus ut reducātur ad caulas greges: Date ante potū ouib⁹,& ſic ad paſtū eas reducite,Qui reſponderūt: Non poſſum⁹,donec oīa pecora cōgregētur,& amoueam⁹ lapidē de ore putei,ut adaq̄mus greges. Adhuc loquebat̄,& ecce Rachel ueniebat cū ouibus p̄ris ſui. Nā gregē ipſa paſcebat. Quā cū uidiſſet Iacob & ſciret cōſobrinā ſuā,oueſq; labā auūculi ſui:amouit lapidē,quo puteus claudebat̄,& adaquato grege oſculat⁹ eſt eā:& eleuata uoce fleuit,& indicauit ei q̄ frater eēt patris eius,& filius Rebeccæ. At illa feſtinās, nunciauit patri ſuo. Qui cum audiſſet ueniſſe Iacob filium ſororis ſuæ, † cucurrit obuiam ei, complexuſq; eum & in oſcula

a ¶Baptiſmum. ¶Scientiam ſcripturarum. ¶gratiam ſpiritusſancti. per prædicationē chriſti uēturam ad eccleſiam de gentibus quæ tecta erat,nondū adueniente,& incarnato dei uerbo. a ¶mundi. a ¶propter fidem trinitatis. b ¶Simplicium. ¶Statues oues a dextris. ¶gratiā baptiſmi petētes. ¶humiliter. c ¶Quia ſcripturæ myſterijs ſatiari deſyderant. a ¶Simplices: ¶Tegumento literæ. a ¶Prophetas. ¶Hæc a paſtoribus didicerat.

Nicolaus de Lyra.

PRofect⁹ ergo iacob. Ca.XXIX. Hic cōſeq̄nter deſcribitur Iacob,q̄tū ad multiplicationē plis,& qa plē cōſecut⁹ ē p cōiugiū:& cōiugiū p obſequiū,& itinerationē i terrā alienā,iō ſcriptura primò exprimit itineris ſui terminū.Scd'ò i termino ſui laboris obſequiū,ibi:Et poſtq̄.Tertiò pro labore coniugiū,ibi:Dixitq̄ ad laban. Quartò cōiugij fructū,ibi: Vidēs autem dn̄s.Circa primū dicit ſic: b ℂVenit in terrā orientalē.Haran erat termin⁹ itineris eius in parte orientali reſpectu terrę pmiſſiōis,vn̄ receſſerat,& patet litera. Sequit̄:c ℂNoſtis laban filiū nachor.i. nepotē ei⁹ quia erat fili⁹ filij ſui,ſ. bathuelis nominauit tn̄ nachor & non Bathuelē,qa erat caput generis in illo loco ſicut abrahā frater eius in alio latere.& patet litera vſq; ibi: d ℂQuā cū vidiſſet &cę. Quia omnia diligenter inquiſierat a paſtoribus. e ℂAmouit lapidē.cū paſtorib⁹,quia iā greges erāt cōgregati.f ℂOſculat⁹ eſt eā &c.i.nepos. Cōſyderādū,qd̄ iſta non fuerunt facta eo ordine q̄ ſcripta ſunt ſed primò īdicauit ei q̄ eēt cognat⁹ ſu⁹ german⁹,et tūc oſculat⁹ ē eā ſcd'm morē cōſanguineorū,q erat apud antiq̄s,& adhuc eſt mō in pluribus locis,& tūc fleuit ex pietate qa i talib⁹ ſolēt viſcera cōmoueri,ſed cū mulieres ſint magis pnę ad lachrymas q̄ viri:vr̄ q̄ debuiſſet pl⁹ dixiſſe de Rachel,q̄ fleuiſſet. Sed p̄t dici,q̄ forſitā ſic fuit,licet nō ſit ſcriptū,quia nō oīa ſcripta ſunt.& maximē qa exp̄ſſo fletu Iacob ſatis dat̄ intelligi fletus Rachelis ppter maiorē pnitatē,vt dictū eſt.Aliā v̄ò cām hui⁹ flet⁹ aſſignāt hebręi,& ſatis eſt veriſile,dicētes,q̄ qn̄ Iacob receſſit a patre,receſſit cū bona comitiua: & cū copia argenti & auri.Cū eīn abrahā miſiſſet ſeruū ſuū illuc ad quęrendū vxorē filio ſuo Iſaac,miſit eū honorificè & cum multis bonis,vt habet̄.ſ̄.xxiiij.ca.cuius rei iſaac non erat

Diuiſio.

Rachel paſcit oues

Iacob rachel ſanctè oſculatur eaq̄; flet.

Oſculari cognatos Laban cōplexus ipm iacob oſculatur.

Moralit̄.ℂProfect⁹ ergo ia. Profeſſione vera facta conceditur ſtudium ſacræ ſcripturę,qd̄ notatur cū dicit̄:† ℂVidit puteū.i.ſacrā ſcripturā,q̄ Ioh.iiij.b. pute⁹ altus dicitur.† ℂIn agro.ſ.militātis eccleſię de quo dicitur Matt.xiij.d.Domine, nōne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? † ℂEt os eius gran.&cę.Lapis ille xp̄s eſt:de quo dr̄.j.Pe.ij.a.Ad quem accedentes lapidē viuū & ipſe claudit & aperit ſacrę ſcripturę intellectū: Apoc.iij.b. Qui claudit & nemo aperit:aperit & nemo claudit c ℂAmouit la.&c.quia religioſus deuot⁹ p orationē & ſtudiū īpetrat a xp̄o reuelari ſibi ſacrę ſcripturę ītellectū, & adaquat gregē fideliū p ſanū documentum. Sed qm̄ ſcd'm Greg.omel.xxxvij. Cui⁹ vita deſpicit̄,reſtat vt ei⁹ prædicatio cōtēnatur.iō accipit vxores Liā & Rachelē,q̄ ſignificāt actiuę vitę & cōtēplatiuę pfectionē,& primò Lię copulat̄:qa dicit Gre. li. vj.mora.Qui cōtēplatiōis arcē tenere deſyderāt:prius neceſſe eſt vt in campo actionis per exercitiū ſe probēt.Seruiuit aūt Iacob p qualibet.vij.annis.& p hoc ſeruitiū ſignificātur.vij.opa miſericordię corpalia &.vij.ſpūalia.Corpalia v̄ò i hoc cōtinent̄ verſu:Viſito,poto,cibo,redimo,tego,colligo,cōdo.Viſito infirmū,poto ſitientē,cibo famelicū:redimo captiuū,tego id eſt veſtio nudū,colligo hoſpitē,condo.i.ſepelio mortuū.Spiritualia vero ſilr̄ cōtinētur in hoc verſu:Conſule,caſtiga,remitte, ſolare, fer,ora.Qui ſic intelligit̄.Conſule dirigēdo dubitantē & ignorantē docēdo,& ſic ſub vno v̄bo duo opa miſericordię cōtinētur Caſtiga delinquentē:remitte offenſam tibi illatā,fer.i.ſupporta fratris infirmitatē,ora p oīb⁹.Et p̄dicator ſic pfect⁹ paſcit verbo & exemplo greges Labā.i.epiſcopi vel curati,quia Laban interpretatur cādidus,& vterq̄ debet eſſe candidus honeſtate.

aſs † mos

Moralit. H

† j.43.ſ.

Sanus ne eſt inqt? valet,mun qd eſt pax ei,inquit? pax heb.

Verſus Cōſobrinam ſuā, eſſe filiam labā fratris matris ſuæ. Verſus

als † occurrit

ruens,duxit in domum ſuam.Au a ditis autē cauſis itineris reſpondit: *Os meū es & caro mea.Et poſt b c quàm † expleti ſunt dies menſis unius,dixit ei:Nū quia frater meus es,gratis ſeruies mihi? Dic quid mercedis accipias. Habebat uero a *duas filias.Nomē maioris Lia, minor * appellabat̃ Rachel. Sed Lia lippiſerat oculis:Rachel decora facie,& uenuſto aſpectu. Quā diligens Iacob ait: Seruiā tibi pro b Rachel filia tua minore ſeptē annis.Reſpondit Labā:Melius eſt, ut tibi eam dem,quàm uiro alteri:Mane apud me.Seruiuit igitur Iacob, pro Rachel ſeptem an c nis: & uidebantur illi pauci dies d

¶ Laborem leuiabat amor.

præ amoris magnitudine. Di e xitq; ad Laban:Da mihi uxorem meam,quia iam tempus † imple f tum eſt ut ingrediar ad illam. Qui uocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nu

a ¶Actiuam uitam quæ filios parit per prædicationem & exemplū bonorum operum.

ptias, & ueſpere Liām filiam ſuam introduxit ad eum: dans

a ¶Nomen maioris &c.Victorinus martyr. Rachel & Liam in ſimilitudinem ecclēſie & ſynagogæ interp̃tatus eſt.Liam maiorem natu ſynagogā ſignificare exiſtimat,quia prior populū dei genuit. quæ oculis lippa dicit̃,quia lex p moyſen data cooperata eſt & ſignata.Rachel minor & pulchra prius ſterilis poſt fœcūda eccleſiam ſignat,que tp̃e poſterior,ſed ſctā corpe & ſpiritu .Oculi eius decori,quia euāgelium videre meruerunt.Sed diu ſterilis dum ſynagoga populum generauit.Pro rachel iacob ſeruiuit,& ſupponitur ei lia:quia chriſtus vt eccleſiam ſibi aſſumeret, prius ſibi ſynagogam coniunxit. b ¶Septem annis. Seruitus iacob ſeptem annorum pro duabus vxoribus præſentis vitę tempus ſignat,quod ſeptem diebus voluit̃, in quo dominus formam ſerui accepit, obediens patri vſq; ad mortem.Iacob ſeruiuit quia filius hominis nō venit miniſtrari,ſed miſtrare:Matt.xx.b.Ille oues pauit,& chriſtus dixit Ioh.x.c.Ego ſum paſtor bonus.Ille pro mercede varium pecus ſibi abſtulit,chriſtus diuerſarū gentiū varietatem ſibi congregauit.Ille tres virgas amputatis corticibus in alueis aquarum poſuit vt earū cōtemplatiōe multiplicarent̃ oues: & dominus noſter in aqua baptiſmatis triū pſonarū noīa patris,& filij & ſpūſcti populo fideli ꝓpoſuit,vt qui hoc pleno corde proſpexerit efficiatur ouis dei. c ¶Et videbantur illi pauci &c.Quō hoc dictum ſit,quęrendū eſt,cū et breue tēpus longum videatur amantibus? Dictum eſt ergo propter laborē ſeruitutis:quē facilē faciebat amor. ¶Auguſti.Pro ingēti crimine obiiciūtur iacob quattuor vxores.Sed qm̄ tūc mos erat crimē nō erat,nūc autem crimen eſt,quia mos nō eſt:Alia ſunt peccata contra naturam,alia contra mores:alia contra præcepta.Sed iacob nō contra naturam hoc fecit,qui non laſciuiendi, ſed gignēdi cauſa illis mulieribus vtebatur.Nec cōtra morē,quia illo tempore in illis terris hoc factitabat̃.Nec contra præceptū quia nulla lege prohibebat̃.Nūc vero legibus & moribus hoc nō licęt.Quę duo ſi quis cōtēpſerit,etiā ſi tātūmodo cauſa generandi vtatur plurimis fœminis,peccat tamē & humanā violat ſocietatē,cui neceſſaria eſt propagatio filiorū.Sed quia hoīes aliter ſe habentibus moribus,nō poſſunt delectari vxorū multitudine niſi libidinis magnitudine,errātes nō putant haberi potuiſſe vxores multas,niſi concupiſcentiæ carnalis flagrantia. ¶Iſi.Duæ ſunt ergo vxores iacob liberæ,ambæ enim filiæ remiſſionis peccatorū, i.dealbatiōis qd' eſt laban,vna amatur,altera toleratur.Sed quæ toleratur prius & vberius fœcūdatur, vt ſi nō propter ſe,propter filios diligatur.Labor em̃ iuſtorū maximū fructū in eis habet quos deo generauit,inter multas tribulatiōes p̄dicādo:ꝓpter quos ſunt in laboribus,& in plagis,& in mortibus frequēter:ꝓpter quos habēt foris pugnas,intus timores ipſos gaudium & coronam ſuam vocāt. Naſcuntur aūt facilius & copioſius ſermone fidei quo prædicant chriſtū crucifixū,& quicquid humana cogitatiōe citius percipitur, & infirmos liæ oculos nō perturbat.Rachel aūt clara facie mēte excedit deo:& vidit in principio verbū apud deū,& vult parere, & nō pōt:quia generationem eius qs enarrabit:Act.viij. f ¶Iſi.Duæ liberæ vxores iacob,quia duę vitę nobis in corpore ieſu chriſti p̄dicant̃.Vna tp̄alis,in qua laboramus,altęra ęterna,in qua dilectionem dei contēplabimur.Iſtā dn̄s paſſione,illā reſurrecti one declarauit, Vn̄ lia interpretat̃ ouis laborans.Rachel viſum principiū,vel verbum ex quo

A

Rachel & Lia quibus cōparātur.

* ꝓfecto

Seruitus iacob.

* laban

* vero

Lippis erat oc̃lis, habebat oculos teneros. i.Infirmos & imbecilles.

Triplex diſtinctio peccatorum.

B

Quiuocatis multis amicorū turbis ad cōuiuiū, fecit nuptias,et cōgregauit laban oēs viros loci & fecit conuiuium.

Nico. de Lyra.

Iſaac nō erat immemor:& ideo cū eſſet valde potens,& diues, vt dictū eſt ſupra.xxvj.nō eſt veriſimile:ꝙ minus honorifice mitteret filium propriū q̃ abrahā miſerat ſeruū.Dicunt igitur ꝙ eliphas primogenitus eſau,qui iā erat adultus,de p̄cepto patris ſui inſecutus eſt iacob cū multitudine armatorū et cōprehendit eū, tamē nō occidit,eo quod iacob eſſet auunculus eius:& quia iacob tenuerat eū in ſinu ſuo cū eſſet puerulus,ſed dimiſit eū ſolū & oibus bonis ſpoliatū.Iacob autem cum eſſet iā à longe noluit redire,ne in via occideretur:& ne pater ex euētu nimiū turbaret̃,ſed proceſſit vltra ſolus confidens de dei

Spoliatio iacob.

cōfidēs de dei adiutorio,quod poſſet ſibi maiora reddere.vn̄ &.j. xxxij.c.dixit iacob:In baculo meo tranſiui iordanē iſtum.i.ſolus & pauper,& nunc cū duabus turbis regredior.Cū igitur vidit conſobrinam ſuā,& nō habuit aurū & argentū ſeu iocalia ad dandum ſibi,ſicut ſeruus abrahæ dederat rebeccæ,vt ſupra dictū eſt.xxiiij. c. Memor huius rei cœpit lachrymari. Sequitur: a ¶Auditis autē cau.iti.ſ. propter odiū fratris ſui eſau cōtra ipſum:& ꝙ acciderat ſibi in via. b ¶Reſpondit:os meū & ca.mea. acſi diceret,licet ex aduētu tuo nō videā magnā vtilitatē mihi prouenire,quia veniſti vacuus,tamen recipiā te,quia es nepos meus.Et iſta expoſitio procedit ſecundum ea quæ dicta ſunt de expoliatione iacob.Secūdum alios vero qui nō tenēt iſtā expoliationē,aliter exponendum eſt.Auditis aūt cauſis &cæ.ſ.ꝙ venerat ad vitandū irā fratris ſui, & ad accipiendum vxorē de filiabus laban,vt ſupra dictū eſt. xxvij.cap.Reſpondit:os meū & caro mea, acſi diceret:ex quo tu es de genere meo,melius eſt ꝙ detur tibi filia mea vxor q̃ alteri quia tūc temporis nō cōtrahebāt libenter matrimoniū cum extraneis, vt ſatis patet ex ſupra dictis. c ¶Et poſtq; expleti ſunt &c.Hic cōſequenter deſcribit̃ ipſius iacob ſeruitium pro rachele habēda vxore quia nō habebat diuitias ad dandū pro dote.Et patet litera vſq; ibi: d ¶Et videbantur illi pauci dies.Videtur em̄ qd' deberet dici contrariū,quia ſcribitur Prouerbio.xiij.b.Spes quæ differtur affligit animā.& quia deſiderabat & ſperabat habere rachelē,dies expectationis debuiſſent ſibi videri multi.Ad quod reſpondet Hiero.quod ibi accipitur dies ꝓ labore dierū qui alleuiabatur & videbatur paruus propter amorē.Aliter etiā poteſt dici,ꝙ videbantur ei dies pauci in cōparatiōe ad rem tam amabilē,quia pluribus annis ſeruiſſet ꝓ ea ſi fuiſſet requiſitus.¶Aduertendum tamē ꝙ iſte amor nō erat libidinoſus,nec excedens limites rationis,& ideo nō erat inordinatus nec malus. e ¶Dixitq; ad laban.Hic conſequenter deſcribitur ipſius iacob coniugiū:quia iam compleuerat ſeruitium ſeptem annorum pro ea,& ideo iuſtū erat vt ſibi daretur,& hoc eſt quod ſubditur: f ¶Quia iam tēpus impletum eſt &c.affectu maritali.Aliā etiam cauſam dicti huius aſſignāt hebræi dicētes. Et verum eſt,quod iacob iam erat.lxxxiiij. annorum:& videbat ꝙ tēpus generādi currebat ſup eū ꝓpter ętatem.Sciebat etiā per diuinam reuelatiōem,quod promiſſiōes factę abrahæ & iſaac de terra promiſſiōis & multiplicatiōe prolis: cōplēdę erant in filiis ſuis,a quibus duodecim tribus iſrael noīatę ſunt:& ideo meritò dicebat:Quia iam tempus impletū eſt &c.Quia autem iacob eſſet tunc.lxxxiiij.annorum,poteſt ꝓbari ex ſcriptura, colligendo tamen ex pluribus locis.Dicitur enim infra.xlvij.b.ꝙ iacob cum deſcendit in ęgyptum,requiſitus à pharaone de ſua ętate,reſpōdit,Dies vitæ meæ.cxxx.annorum ſunt.Quādo aūt dixit laban, da mihi vxorem meam,iam ſeruierat ſeptem annis.& ſic vſq; ad natiuitatē ioſeph,remanebāt ſeptē anni alij ſuæ ſeruitutis pro vxoribus, vt habetur infra.xxxj.ca.& in fine ſecūdi ſeptennij natus eſt ioſeph. Et tūc voluit iacob recedere completo ſeruitio pro vxoribus ſuis, vt habetur infra eodem ca.vbi dicitur: Nato autem ioſeph, dixit iacob ſocero ſuo:Dimitte me vt reuertar in patriam & cætera. ſed precibus laban deuictus,adhuc remanſit cum eo ſex annis, quibus ſeruiuit pro gregibus ſuis,ſicut dicitur infra.xxxj.cap. Per viginti annos in domo tua ſeruiui tibi.xiiij.pro filiabus,& ſex pro gregibus tuis.Et ſic patet quod à tempore in quo iacob dixit ad laban: Da mihi vxorem meam &c.vſq; ad natiuitatem ioſeph fluxerūt ſeptē anni.Item ioſeph triginta annorum erat,quando factus fuit præpoſitus terræ ęgypti:vt habetur infra.xlj.ca.Et ex tunc vſq; ad deſcenſum iacob in ęgyptum fluxerunt.ix.anni.ſ.ſeptem anni fertilitatis,& duo famis,ſicut habetur.xlv.ca.quando miſit ioſeph pro patre ſuo adducendo.ibi enim dicitur:Biēnium eſt,quod incepit eſſe fames in terra.igitur ſi coniungantur ſimul anni prædicti à tēpore quo iacob accepit vxorē,vſq; ꝙ iacob venit in ęgyptū,& reſpōdit pharaoni de ętate ſua,inueniuntur anni.xlvi. quibus ſubtractis de ętate iacob,qui tūc erāt centū triginta annorum,vt ſupra dictū eſt, remanent anni

C

al's † implesti.

Lia lippis oculis.

Iacob ſeruit ſeptē annis pro pulchra rachel.

al's † expletū

Laban nuptias celebrat.

D

Ipſi iacob datur lia ꝓ rachel.

Cōiugium iacob.

dum ſeruiret iacob ꝓ rachele erat iam.84.an.

bum ex quo videtur principium. Actio humanæ vitæ in qua viui

E mus ex fide, multum laborioſa eſt in operibus & incerta, quo exitu perueniat ad vtilitatem eorum quibus conſulere volumus. Hęc eſt lia prior vxor iacob & lippa oculis. Cogitationes enim mortalium timidæ: & incertæ prouidentiæ ſunt. Spes vero æternæ contemplationis certam habens intelligentiam veritatis, Ipſa eſt rachel bona facie & pulchra ſpecie. hanc amat omnis pie ſtudioſus, & propter hanc ſeruit gratiæ dei, in qua peccata noſtra ſi fuerint ſicut coccinum, quaſi nix dealbabuntur: Eſa. j. c. Laban dealbatio, cui ſeruiuit iacob pro rachel. Neq enim quiſque conuertitur ſub gratia remiſſionis peccatorum ſeruire iuſticiæ: niſi vt quiete

†35. q. 1. §. 1. uiuat in verbo ex quo videtur principium, quod eſt deus. Ergo propter rachel non propter liam ſeruitur. Nemo enim amat in operibus iuſticię laborem actionis vel paſſiōis, nec eam vitam propter ipſam expetit, ſicut nec iacob liam, ſed tamen nocte ſuppoſitam in vſum generandi amplexus, fœcūditatem eius expertus eſt. Et quia per ſe nō poterat diligi dominus vt ad rachel perueniretur, fecit eam tolerari, deinde per filios commendauit. Ita quiſquis dei ſeru⁹ ſub dealbationis peccatorum gratia eſt cōſtitutus, hoc ſolum amans in ſua meditatur conuerſatione, vt doctrinam ſapientiæ

Datur ei & rachel pro qua ſeptem alios annos ſeruit.

percipiat: quam pleriq ſe cito percepturos putant: cū ſe in ſeptem præceptis exercuerint: q̄ ſunt de dilectiōe pximi, ne cuiq noceatur. i. patrē tuū honora & matrē, nō mæchaberis, nō occides, nō furaberis, non falſum teſtimoniū dices, nō cōcupiſces vxorem proximi tui, nec rē proximi tui, quib⁹ pro poſſe obſeruatis, cum homini p concupita & ſperata pulcherrima delectatiōe

Odit liā Iacob tamen concipit.

doctrinę, per tentationes varias quaſi per hui⁹ ſęculi noctem tolerātia laboris adhęſerit, velut pro rachel lia inopinata cōiungitur, & hanc ſuſtinet vt ad illā pueniat, ſi

F perſeueranter amat, acceptis aliis ſeptem

Ruben.

præceptis: ac ſi dicat ei: Serui alios ſeptem

De renū. c. niſi in fi. De regu. licet in fine.

annos pro rachel: vt ſis pauper ſpiritu, mitis, lugens, eſuriens & ſitiens iuſticiam, miſericors, mundi cordis, pacificus. Vellet em̄ ſi poſſet ſine vlla tollerantia: laboris, quæ in agendo patiendoq amplectenda eſt, ad pulchrę contemplationis delitias peruenire. Sed hoc non poteſt in terra morientiū, quod his verbis ſignificatur: a ¶ Non eſt in loco noſtro conſue. &c. Maior appellaturque tempore prior eſt. Prior eſt enim in hominis eruditione labor operandi que iuſta ſunt. vnde: Concupiſti ſapientiam, ſerua mandata quę ad iuſticiam pertinent. Iuſticia autem quę ex fide eſt, quæ inter tentationum pericula eſt, vt piè credendo quod nondum intelligitur, etiam intelligentiæ meritum conſequatur. vnde Eſa. vij. b. Niſi credideritis, nō intelligetis. ſecundum. Lxx. Iuſticia enim ad fidē, ad ſa-

Leui.

pientiā intelligentiāq pertinere monſtrat̄. Nō eſt tamen improbandum deſiderium perſpiciendę veritatis, ſed ad ordinem reuocandum, vt a fide incipiat, & bonis operibus nitatur peruenire quo tendit. In quo enim verſatur virtus laborioſa eſt, in eo quod appetit luminoſa ſapientia. Quid opus eſt inquit credere quod mihi non oſtenditur? Manifeſta aliquod verbum, quo videam omnium principium. Id enim eſt ad quod maxime & primitus inardeſcit?

Iuda. mat. 1. a.

Cui reſpondet̄: Pulchrū eſt qđ deſideras, & amari dignū ſed prius nubit lia q̄ rachel, Ardor iſte ad hoc valeat, vt ordo non recuſetur, ſed toleret̄, ſine quo nō pōt ad id perueniri quod diligitur. Cum autem peruentum fuerit, ſimul habebitur in hoc ſęculo ſpecioſa intelligentia & laborioſa iuſticia, Quāuis enim acute & ſinceriter cernatur incōmutabile bonū, adhuc corp⁹ qđ corrūpitur aggrauat aīam & deprimit ſenſum.

ancillam filiæ Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Iacob fuiſſet ingreſſus: facto mane uidit Liam, & dixit ad ſocerū ſuum: Quid eſt quod facere uoluiſti? Nonne

a ¶ Quis uel uiſum principium ¶ Contemplatiua.

pro Rachel ſeruiui tibi? † Quare impoſuiſti mihi? Reſpōdit Labā: Non eſt in loco noſtro conſuetudinis, ut minores ante tradamus

a ¶ Id eſt celebra nuptias has de more. 7. dieb⁹. Iniquum enim fuit, ut deceptum ſeptē alios annos differret.

ad nuptias. Implē hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis

a ¶ Septē dierū nuptiarū Liæ: quib⁹ impletis ſeruiuit ſeptē annis.

aliis. Acquieuit placito, & hebdomada tranſacta Rachel duxit

¶ inueterata.

uxorem. Cui pater ſeruam Ba-

¶ alias, dederat.

lam tradiderat. Tandemq potitus optatis nuptiis, amorem ſequentis priori prætulit: ſeruiens apud eum ſeptem annis aliis. † Videns autem dominus, quôd deſpiceret Liam: aperuit uuluam eius, ſorore ſterili permanente. † Quæ conceptum genuit filium: Voca-

a ¶ Viſionis filius.

uitq nomen eius Rūben, dicens: Vidit dominus humilitatē meā: Nunc amabit me uir meus. Rurſumq concepit & peperit filium, & ait: Quoniam audiuit dominus haberi me contemptui: dedit etiam iſtum mihi. Vocauitq

¶ Auditio.

nomen eius Simeon. Concepit ⁎

¶ Filium.

tertio, & genuit alium, ⁎ dixitq: nūc quoq copulabitur mihi maritus meus eo quod pepererim illi tres filios. Et idcirco appella-

a ¶ Amplificatio uel additio.

uit nomen eius Leui. Quarto concepit, & peperit filium, & ait: Modo confitebor domino. Et

a ¶ Confeſſionem, id eſt gratiarum actionem. ſicut ibi, Lucæ decimo, d. Confitebor tibi pater cœli & terræ, id eſt, gratias agam tibi.

ob hoc uocauit eum Iudām: Ceſſauitq parere.

remanēt anni. lxxxiiij. quos habebat quando primo accepit vxorem, Ex quo patet eius continentia, & quod nō accepit plures vxores libidine ductus: ſed prolis amore. Sequitur. a ¶ Facto mane vidit liam. Sed quæritur hic, quare non cognouit eam de nocte, quia ad vocem vel ad tactū potuit eā cognoſcere, cū iam per ſeptē annos manſiſſet in eadem domo? Dicendum quod in hoc oſtenditur laus ipſius iacob, primo, quia nocte illa forſitan non tetigit, ſed continens ab ea, orationi vacauit, ſicut & de Tobia legitur: Tob. vj. d. Secūdo, quia ſi tetigit eam carnaliter, oſtenditur hic, quod non quęſiuit in vxore ſua blanditias meretricias in tactibus & verbis, ſed magis ea vſus eſt in caſtitate maritali. Si autem queratur per hoc an inter ipſum & liā fuit matrimonium? Dicendum quod non quia ad matrimonium neceſſario requiritur conſenſus, ipſe autem tantum conſenſerat in rachelē, nec peccauit ſi cognouit tūc non ſuam, quia fuit per ignorantiam facti, que excuſat â toto, adhibita tamen diligentia ſufficienti, quod & fecit iacob: quia in talibus nō requiritur magna perſcrutatio: & maxime quia iacob nō habebat cauſam dubitandi de fraude. b ¶ Quare impoſuiſti mi. &c. i. decepiſti me, vt ſ̄ expoſitum eſt ca. xxvj. Aliqui libri habēt ſic: Quare liam ſuppoſuiſti mibi? ſed falſa eſt litera. c ¶ Imple. &cę. i. ſeptem dies conuiuij nuptiarum lię. Tot enim diebus durabat conuiuium nuptiarum, vt habetur li. Iudic. xiiij. c. de ſanſone. & ideo ſecundū hoc dicit hic Hiero. Illi erant qui in hoc loco p hebdomadam dierum intelligunt ſeptem annos alios ſeruitutis iacob pro rachele, in fine quorum tradita eſt ei rachel: quia ſicut dictum eſt, tradita fuit ei poſt liam ſeptem diebus cōuiuij tranſactis. Ideo ſequitur: d ¶ Acquieuit placito. Et ſic conſenſit in liam tanq in vxorē, & extunc fuit inter eos verum matrimonium. e ¶ Et hebdomada &c. i. ſeptē dieb⁹ conuiuij prædicti. f ¶ Rachel &c. & patet litera. g ¶ Vidēs autē dominus. Hic cōſequēter deſcribit̄ cōiugij fruct⁹, q eſt educatio prolis ad cultū dei. Et primo agit̄ de fructu lię, ſecūdo de fructu rachel̄. xxx. cap. ¶ Circa primū cōſyderandū, q lia affligebatur ex quattuor. ſ. quia videbat̄ omnib⁹ abiecta, a rachele deſpecta, viro extranea, et à deo neglecta. & ideo dn̄s dedit ſibi quadruplicē conſolationē. ſ. de quattuor filiis, De primo dicitur: h ¶ Vocauitq nomē eius ruben. i. viſiōis filius. Et cauſam huius nominatiōis ſubdit dicēs: i ¶ Vidit dominus humilitatem &c. i. vidit me dominus vilem & abiectā reputatam. ideo cōſolatus eſt me. De ſecūdo vero dixit: k ¶ Quoniā audiuit dn̄s &cę. Aliqui libri habēt: Vidit, & falſa eſt litera. l ¶ Haberi me &cęt. ſcilicet a rachele. Erat em̄ rachel pricipalis vxor iacob: quia in ipſam primo conſenſerat, & ideo debebat habere pręrogatiuam ante ſororē, ſed in hoc aliquantulū excedebat. m ¶ Dedit etiam iſtum &c. ad conſolandū me de prædicto cōtemptu. n ¶ Vocauitq nomen eius ſymeon: Id eſt audiens: eo q̄d dixerat: Audiuit dn̄s &c. o ¶ Cōcepit tertio. ad ei⁹ cōſolationē cōtra tertiā afflictionē. Ideo ſequitur: p ¶ Dixitq: nūc quoq copulabitur mihi ma. &c. Id eſt, nō reputabit me extraneā, ſed magis aſſociabit. q ¶ Et idcirco appellauit &c. Id eſt adiūct⁹ vel applicat⁹. r ¶ Quarto &c. Cōtra quartā afflictionē. ſ. quia videbatur a deo derelicta. Ideo ſubditur: s ¶ Modo con. &cęt. ſ. q non dereliquit me, ſed viſitauit. t ¶ Et ob hoc vocauit eum iudā. Qui interpretatur cōfitens, & accipitur hic confeſſio diuinæ laudis vel gratiarum actionis.

G

Quæſtio

Tob. 6. d.

7. dies cōuiuij nuptiarum.

Tandemq potit⁹ optatis nuptiis amorē ſequētis priori prætulit. Et igreſſus eſt etiā ad rachel & dilexit etiā rachel magis q liam.

H

Pa. 1. 2. a. aperuit vuluā. i. fecit eam fœcundam.

humilitatem afflictionem

⁎ q

⁎ filium

& deprimit ſenſum multa cogitantem: Sapiē.ix.d. Ad vnũ ergo tēdendũ, ſed propter hoc multa ferenda. ¶ Idē. Proinde vita quę ſtudio contēplationis cōpetit, vt ea quæ carni ſunt inuiſibilia, non infirmis oculis mentis per ea que facta ſunt intellecta conſpiciat & ſempiternam dei virtutē ac diuinitatē ineffabiliter cernat, vacare vult ab omni negocio, & ideo ſterilis. Affectādo em̄ ociũ, quo ſtudia cōtēplationis ignefcunt, nō cōpatiť infirmitati hoīm qui in preſſuris ſibi deſyderāt ſubueniri. Sed quia ipſa ꝓcreādi charitate inardeſcit, vult docere, qđ nouit. Videt ſororē labore actiōis filiis abũdantem, & dolet potius currere homines ad virtutē, qua eorũ neceſſitatibus conſulitur, q̄ȝ ad illam vnde diuinũ incommutabile aliquid diſcitur, vnde infra. xxx. a. Zelabat Rachel ſororem ſuā. ¶ Idē. Proinde quia purus intellectus de illa diuina ſubſtantia, quæ corpus non eſt: & ideo ad carnis ſenſum non pertinet, verbis carne editis exprimi non poteſt: eligit doctrinam ſapientiæ per quaſlibet corporeas imagines, vtcũqȝ cogitādo inſinuare diuina, q̄ȝ ab officio talia docendi ceſſare, ſicut eligit rachel ex viro ſuo & ancilla ſuſcipere filios, q̄ȝ ſine liberis eſſe. Bala enim interpretatur inueterata: quæ eſt ancilla Rachel. De veteri enim vita carnis ſenſibus dedita corporeæ cogitantur imagines, etiam cum de incommutabili ſubſtantia diuinitatis aliquid auditur. Suſcepit & Lia de ancilla ſua filios numeroſæ prolis amore ſucceņſa, cuius ancilla Zelpha interpretatur os hians, quæ illos ſignificat quorum ad prædicationem ſuſcipiendam os hiat, & cor nō hiat. vnde Mar. vij. b. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. & Roma. ij. c. Qui prædicas nō furandũ, furaris. Sed vt etiam per hanc conditionalem libera vxor Iacob laborans filios regni ſuſcipiat, ait dominus: Quæ dicunt facite &c. vnde Apoſtolus Philip. j. c. Siue occaſione ſiue veritate Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo: ſed & gaudebo tanquam & ancilla pariente: de prolis numeroſitata lætatur. Ex vtero quidem Liæ facta, ſed ex beneficio rachel edita. Cũ virum ſuum debita nocte concubitorum acceptis à filio Liæ mādragoricis malis cum ſorore cubare permiſit.

¶ In ca. xxix. vbi dicitur in poſtilla: Quam cũ vidiſſet iacob &c. C

ADDITIO. I

Expoſitores hebręorum dicunt, quod ſolus Iacob amouit lapidem in quo oſtendebatur diuinam virtutem fuiſſe in ipſo iacob, eo qđ veniēs feſſus ab itinere poterat remouere lapidē tātæ magnitudinis q aľs nō poterat amoueri, niſi ab oib⁹ paſtorib⁹ aggregatis, vt ḡ in eo. ca. qđ cōſonat lrę. Tũ qa dicit de iacob in ſingulari: Amouit lapi. &c. Tũ qa reddēs rōnē q̄re hoc fecit iacob, p̄dixit īmediate: Quā cũ vidiſſet & ſciret cōſobrinā ſuā, oueſqȝ labā auũculi ſui &c. q. d. ꝓpter iſta ſuppoſuit ſe tāto labori qđ dicũt figuraſſe, ꝙ aliqs deſcendēs ex iacob debebat amouere lapidē. ſ. duriciā cordis: & adaquare oēs greges. i. gētes. ſ. ex aqua & ſpũſancto, qđ ſatis cōſonat veritati.

¶ In eo. ca. xxix. vbi dicitur in poſtilla; Aliam vero cauſam hui⁹ fletus aſſignant hebræi &c.

ADDITIO. II.

Quia aũt iacob receſſiſſet a pr̄e cũ bona comitiua & cũ copia auri & argēti, ꝑut hic dicit Ra. Sa. nō ſolũ caret oīno in lr̄a fundamēto: ſed poti⁹ ex lr̄a oppoſitũ vr̄ inui: cũ em̄ rebecca loq̄ret̃ ip̄i iacob de receſſu ḡ. xxvij. g. dixit: Audi vocē meā, & cōſurgens fuge ad laban &c. Ex q̄ patet, ꝙ iacob fugitiu⁹ ibat: & ꝑ cōſequēs nō cũ apparatu: vñ expoſitores hebręorũ magis autētici q̄ȝ Ra. Sa. hoc tenēt, addētes, ꝙ ex hac cā noluit ītrare ī luca ſeu bethel, ne ab aliq̄ cognoſceret̃ ſed extra locũ ſub diuo dormiuit, ſupponens capiti ſuo lapides, vt ḡ. xxviij. g. Siľr vbi dr̄ ī pricipio hui⁹ ca. Profectuſqȝ iacob venit in terrā orientalē &c. hebraica lr̄a habet: Leuauit iacob pedes ſuos, & iuit ī terrā oriētalē &c. ex q̄ patet ꝙ pedeſter ibat: nō ī camelo ſicut ſeru⁹ abrahę. Nec mirũ, ſi iſaac ſic miſiſſet filiũ ſuũ: q̄r hoc fiebat vt via ſua occultaret̃ à fr̄e. Nec eſt viſile, ꝙ ſcriptura ſubticuiſſet iſtā ꝑſecutionē, quā habuiſſet iacob in eũdo ī Meſopotamiā: ſed eā exp̄ſſiſſet ſicut exp̄ſſit alias ꝑſecutiōes, q̄s habuit in redeũdo tā à laban. q̄ȝ à ſychimitis q̄ȝ etiā ab eſau, vt patet. ĩ. Quia aũt. ĩ. dicitur. xxxij. c. In baculo meo tranſiui iordanē &c. cōcordat ſatis cum prædictis.

GLOS. ORDI.

Capitu. XXX.

Moraliť. *ſuę. B

CErnens autem &cætera. a ¶ Egreſſus autem ru. &c. Augu. Quare rē geſtā ſcriptura non tacuit quæ talia deſideria muliercularum pro magno inſinuare nō cōſueuit: niſi eis aliquid magnum querere monuerit, Nihil amplius coniicere valeo: q̄ȝ ꝙ ex illo ſenſu ſuggeritur, vt in illo pomo intelligam figurari bonam famam, non quam conferunt pauci iuſti & ſapientes, ſed popularem: qua maior & clarior noticia comparatur: non ipſa per ſe expectanda: ſed intentioni bonorum: qua generi humano conſulitur neceſſaria. vnde. j. Timo. iij. b. Oportet enim teſtimonium habere bonum ab his qui foris

Comparauit me dominus, luctatiōib⁹ vehemētibus luctata ſum (ſunt q ſic legāt cōiunctione dei adiũcta ſum, vel cōuerſionib⁹ dei conuerſa ſum) Sentiens, videns.

Nicolaus de Lyra.

Capitu. XXX.

CErnens autem rachel. Hic conſequenter agitur de fructu rachelis, & primò q̄ȝtum ad filios adoptiuos, ſecundo q̄ȝtum ad filium naturalem, ibi: Recordatuſqȝ domin⁹. Adhuc primo agitur de filiis adoptiuis rachelis, ſecundo de filiis adoptiuis liæ, ibi: Sciens lia. Circa primum dicitur ſic.

Diuiſio.

a ¶ Cernens autem &cęte. quod ſibi erat afflictio maxima, eo quod deſiderabat habere filios à iacob, de quo chriſtus erat naſciturus b ¶ Inuidit ſorori ſuæ. Inuidia proprie dicta prout eſt vitium, eſt triſticia de bono alieno, et hoc modo non inuidit ſorori, dolens de hoc quod haberet filios. Alio modo accipitur inuidia large, prout importat triſticiā de proprio defectu in comparatione ad alterum non habentem talem defectum: & hoc modo inuidit rachel ſorori ſuæ. c ¶ Da mihi liberos &cætera. Ex quo patet eius deſiderium ad prolem, non ad libidinem. d ¶ Cui iratus reſpondit &cętera, quia irrationabiliter loquebatur

Feliciter, Chald. interp̄. venit proſperitas lxx. fœlix facta ſum. Hoc pro beatitudine mea, vt beata dicar lxx. beata ego. Chald. Interpre. Laus erit mihi. Mulieres filię. Inuidia. * omnes.

Cap. XXX.

CERNENS a aũt rachel ꝙ infœcũda eēt, inuidit ſorori: *& ait marito ſuo: b da mihi liberos, alioq̄n moriar. c Cui irat⁹ r̄ndit iacob: Nũ ꝓ deo d ego ſum, q̄ priuaui te fructu uentris tui? At illa: †Habeo inq̄t fa e mulā balā, īgredere ad illā, ut pariat ſuꝑ genua mea: & habeā ex f g ea filios. Deditq̄ȝ illi Balā ī cōiu

a ¶ Alchui. Forte omnis concubina uxor dicitur ſecundum morem ſcripturæ non econuerſo.

giũ. q̄æ īgreſſo ad ſe uiro, cōce h pit & pepit *filiũ. Dixitq̄ȝ Ra

a ¶ i. iudicium mihi fecit, æquans me ſorori.

chel: Iudicāuit mihi dn̄s, & exaudiuit uocē meā, dās mihi filiũ. Et i

a ¶ Iudicium.

idcirco appellauit nomē ei⁹ dā. Rurſũq̄ȝ bala cōcipiēs pepit al k terũ, ꝓ q̄ ait rachel: Cōpauit me l dn̄s cũ ſorore mea & īualui: Vo m

a ¶ a conuerſatione uel cōpatiōe nep. em̄ utrūq̄ȝ ſonat.

cauitq̄ȝ eũ Nēphtali. Sētiēs Lia n ꝙ parere deſiſſet zelphā ancillā ſuā marito tradidit: Qua poſt cōceptũ edēte filiũ dixit: Felici o p ter. Et idcirco uocauit nomē ei⁹ q

a ¶ in procinctu: uel felicitas.

gād. Pepit q̄ȝ zelpha alterũ: di r s xitq̄ȝ lia: Hoc ꝓ btĩtudine mea. t Btām q̄ppe me dicēt *m̄lieres.

a ¶ btm̄ alibi ſcđm ambiguitatē uerbi pn̄t diuitie ſic uocari.

a ꝓptea appellauit eũ āſer. egreſſ⁹

NICO. DE LY.

liter loquebatur ipſa: ideo temperauit dictũ ſuum. e ¶ Habeo inquit famulam balam &cetera. quæ non eſt ita ſterilis, ſicut ego. f ¶ Ingredere ad illam: affectu maritali ad petitionem meam. g ¶ Vt pariat ſuper genua mea. id eſt vt pariat filios, quos poſſim tenere ſuper genua mea: ita quod licet ſint ſui per naturam, tamen mei erunt per adoptionem. h ¶ Concepit & peperit filium &cętera. i. indicauit me dignam habere prolem ex adoptione. i ¶ Et idcirco ap. nomē eius dan. quod interpretať iudiciũ. k ¶ Rurſumqȝ &c. gratias agēdo dño. l ¶ Comparauit me &c. In heb. habetur: Additiōe dei addita ſum cũ ſorore mea, ac ſi diceręt: deus addidit alium filiũ mihi, & ideo addita ſum cum ſorore mea: in hoc ꝙ habeo plures filios ſicut ipſa, licet nō inæquali nũero. m ¶ Vocauitq̄ȝ eũ nephtali. quod ſignificat additionē: & in eodē ſenſu redit tranſlatio noſtra: cũ diciť: Cōparauit me dn̄s &c. i. poſuit me ī tali ſtatu q̄ȝtũ ad filios, ꝙ poſſim cōparari ſorori meę. n ¶ Centiēs lia. Hic cōſequēter agiť de filiis adoptiuis lię, & ſecũdo de pueris eius naturalibus occaſione huius, ibi: Egreſſus autē ruben. Circa primum ſciendũ quod lia delectationē cōcubit⁹ nō quęrebat, ſed prolem: ideo videns quod parere ceſſauerat, dedit ancillam ſuam marito vxorem. o ¶ Qua poſt conceptum eden. fi. dixit. ipſa lia, cuius erat filius adoptiuus. p ¶ Feliciter. ſupple accidit mihi in hoc filio adoptiuo. q ¶ Et idcirco &c. eius gad. i. fœlix vel fœlicitas. & de ſecundo dixit: r ¶ Hoc pro bea. i. ꝓ iſto & aliis prędictis dicar beata: ideo ſubdiť. s ¶ Beatā quip. &cę. qa habui tot filios q̄t capita tribuũ iſrael. t ¶ Propterea ap. &c. i. beat⁹. v ¶ Egreſſus autem &c. Hic agiť iterũ de filiis liæ naturalib⁹, quia enim ex magno deſiderio prolis

v Moraliter. a ¶ Cernens autē &c.

D Rachel, quā deus infœcundā fecerat, cōqueritur marito de infœcunditate. † 32. q. 4. c. obiiciũtur De diuor. c. gaudem⁹ †Dat rachel balā in vxorē marito

* viro, Iacob. * ipſi Iacob

Dan

Diuiſio.

Zelpha ancilla liæ, cōcipit & parit.

Gad

Aſer

Moraliť

* Nato autem

qui foris ſunt qui licet parum ſapiant, reddũt plęrumq; labori eo-
E rum,per quos ſibi conſulitur ſplendorem laudis & odorem bonæ
opinionis;nec ad hanc gloriam primi perueniunt eorum qui ſunt
in eccleſia,niſi qui in actiõe & labore verſantur.Ideo Liæ filius hæc
mala inuenit, exiens in agrum. id eſt honeſtè ambulans ad eos qui
foris ſunt.Doctrina verò ſapiẽtię,quæ à vul
gi ſtrepitu remota,in contemplatione veri-
tatis figitur hanc popularem gloriam non
aſſequeretur, niſi per eos qui in turbis agen
do ac ſuadendo præſunt,nõ vt præſint, ſed
vt proſint. Quia cum iſti actuoſi per quos
multimoda adminiſtratur vtilitas, & quo-
rum authoritas populis chara eſt, teſtimo-
nium perhibent contemplatiuæ vitæ,quo-
dammodo mala mandragorica per liam ve
niunt ad Rachel. Ad liam verò per filium
primogenitum,id eſt per filium fœcundita-
tis † eius,in quo eſt omnis fructus laborio-
ſæ,& inter certamina periclitantis actionis.
Quã pleriq; bono ingenio præditi ſtudioq;
flagrantes,q̃uis in regendis populis idonei
ſint, euitant propter turbulentas occupa-
tiones.& in doctrinæ ocium tanq̃ ſpecioſæ
Rachel ardeſcunt amplexũ. Sed quia bonũ
eſt,vt in hac vita latius innoteſcens,popula-
rem gloriam mereatur: iniuſtum eſt autem
vt eam conſequatur, ſi amatorem ſuum ec-
cleſiaſticis curis adminiſtrandis aptũ in ocio
detinet,nec gubernationi communis vtilita
tis impertit, propterea Lia ſorori ſuę dicit:
Parum ne tibi videtur,q̃ virum meum ac-
cepiſti,inſuper & Mandragoras filij mei vis
accipere? Per vnum ſignificans omnes, qui
cum ſint digni,quibus regimẽ eccleſiæ com
mittatur, accenſi ſtudio contemplandæ ſa-
pientiæ, ab omnibus actionũ moleſtiis re-
F moueri,& in ocio diſcendi & docendi con-
ſidere volunt. Vnde parũ ne tibi eſt, q̃ acce
piſti virũ meũ &c̃. Quaſi dicat actiua ad con
templatiuam: parum eſt q̃ homines ad labo
res neceſſarios in ocio detinet vita ſtudioſo-
rum,inſuper & popularem gloriam quæ-
rit. Vt ergo omnia iuſte comparet, imper-
titur Rachel virũ ſorori nocte illa,vt qui vir
tute laborioſa regimini populorum accom
modi ſunt,& ſi ſcientiæ vacare delegerant,ſu
ſcipiant experientiam tentationum pro vti-
litate communi, ne doctrina ſapientiæ, cui
vacare ſtudebant blaſphemetur, neq; adipi-
ſcãtur ab imperitis exiſtimationem bonam,
quod poma ſignificant, & quod neceſſariũ
eſt ad exhortationem diſcentiũ. Sed vt hanc
curam ſuſcipiant,inuiti coguntur. Satis hoc
ſignificatum eſt,q̃ cũ veniret de agro Iacob
occurrit ei Lia, eumq; detinens ait: Ad me
intrabis &c̃. Quaſi doctrinæ quam diligis,
vis conferri bonam opinionem,noli fugere
officioſum laborẽ. Hæc in eccleſia geri quiſ-
quis aduertit & cernit,quia de toto orbe ter
rarum veniunt homines ab operibus ſęculi,
vt tranſeant in ocium cognoſcendæ verita-
tis,tanq̃ in amplexum Rachel, ſed accipiunt
de tranſuerſo eccleſiaſtica neceſſitate,& ordi
nãtur in labore. Acſi dicat Lia: Ad me intra
bis, Quibus caſtè myſterium diſpẽſantibus,
vt in nocte ſæculi generent fidei filios, lauda
tur à populis etiam illa vita,cuius amore cõ
uerſi ſpem ſęculi reliquerũt,& ex cuius pro
feſſiõe ad miſericordiã regẽdę plebis aſſum-
pti ſunt. Id enim oĩbus laboribus agunt,vt
profeſſio ex qua ſe conuerterunt,quia tales
rectores dedit,latius glorificet: tanq̃ Iacob
nõ recuſante noctem Liæ vt Rachel pomis ſuaue olentibus & nitẽ
tib⁹ potiatur: quæ etiã præſtãte dei miſericordia vix tandẽ parit.
Perrarum enim eſt vt quòd in principio erat verbum,& verbum
erat apud deum,& deus erat verbum. Et quicquid de hac re piè &
ſapienter dicitur, ſine phantaſmate carnalis cogitationis ſalubriter
vel ex parte capiatur. Auguſtinus. Egreſſus autem Ruben &c.
De hoc autem

als † ſuæ: in qua.

als † Dotauit.

Zabulon.

Dina.

Dat deus cõceptum Racheli. Ioſeph.

Petit iacob ſe dimitti, & mercedẽ ſibi dari.

autem Ruben tẽpore meſſis tri- [a]
ticeæ in agrum, repperit man- [b]
a Poma pulchra odore ſed inſipida.
drãgoras,quas matri Liæ detu-
lit. Dixitq; Rachel: * Da mihi [c]
partẽ de Mandragoris filij tui.
Illa reſpondit: Parum ne tibi ui [d]
detur, q̃ præripueris maritum
mihi,niſi etiã mandragoras filij
mei tuleris? Ait rachel: dormiat [e]
tecũ hac nocte pro Mandrago-
ris filij tui. Redeuntiq; ad ueſpe-
ram Iacob de agro,egreſſa eſt in
occurſum eius Lia,& ait: At me
inquit intrabis, quia mercede
cõduxi te pro Mãdragoris filij
mei. Dormiuit cũ ea nocte illa,
& exaudiuit deus preces eius,cõ [f]
cœpitq; & peperit * filiũ quin-
tum,& ait: Dedit deus merce-
dem mihi, quia dedi ancillam
meã uiro meo. Appellauitq; no- [g]
a Eſt merces. Is enim uir dicitur, Achar merces. Quia introitum uiri Rachel debitum Mandragoris filij emerat. b Laborans.
men eius Iſſachãr. Rurſum Lia [h]
concipiens peperit ſextũ filium,
* & ait: † Ditauit me deus dote
bona: Etiam hac uice mecũ erit
maritus me⁹, eo q̃ genuerim ei [i]
ſex filios. Et idcirco appellauit [k]
a Habitaculum in libro Hebręorum nominum uiolenter fluxus noctis interpretatur.
nomen eius Zãbulon. Poſt quẽ
a Cauſam, quia in ſicbimis ſurgij cauſa extitit.
peperit filiam nomine Dinãm.
a Quæ interpretatur ouis.
Recordatus quoq; domin⁹ Rã- [l]
chelis,exaudiuit eam,& aperuit
uuluam eius, quæ cõcœpit, &
peperit filium, dicen : Abſtu- [m]
lit deus opprobrium meum. Et [n]
Augmentum.
uocauit nomen illius Ioſep, di-
cens: Addat mihi dominus fi- [o]
lium alterum. Nato autem Io- [p]
ſeph,dixit Iacob ſocero ſuo: Di-
mitte me ut reuertar in patriam
& ad terram meam. Da mihi
uxores & liberos meos,pro qui-
bus ſeruiui tibi ut abeam.
Quaſi iam debetis eſſe magiſtri propter tempus.
Tu noſti ſeruitutem qua ſerui-

deſiderio prolis adoptiuæ ad preces ſuas Iacob accepit ancil- G
lam ſuam vxorem: ideo dominus eius deſiderium approbans, de-
dit ei iterum filios naturales. Cuius rei modus & ordo deſcribitur
cum dicitur: Egreſſus aũt Ruben primogenit⁹ Liæ,qui iam aliquã
tulum creuerat. a Tempore meſſis triticeę. Quæ eſt poſt
meſſem hordei. b Reperit mãdra-
goras. id eſt poma mandragorę, quę ſunt
pulchra & odorifera. c Dixitq; Ra
chel: Da mihi &c. Dicunt aliqui q̃ iſta
poma accepta in eſcam, adiuuant in mulie-
ribus virtutem concipiendi. vnde & radix
habet ſimilitudinem humanam. & eſt ibi ar
bor maſculina,cuius radix habet ſimilitudi-
nem hominis: & fœminina,que habet figurã
fœmininã. Auguſt. verò dicit, q̃ occaſione
huius paſſus quæſiuit diligenter de natura
huius pomi,& non inuenit q̃ haberet talem
virtutem. & ideo dicit ſe non vidiſſe cauſam
quare Rachel cõcupiuit, niſi propter pomi
raritatem & ſuauitatem. d Parum ne
tibi &c. Sicut enim ſupra dictum eſt,Ra-
chel reſpectu aliarum habebat pręrogatiuã:
tamen in hoc excedebat. e Dormiat
tecum &c. Illa enim nocte debebat eſſe
cum Rachele ſecundum circulum reddendi
debitum ſuis vxoribus. ſed Rachel conceſſit
ſorori ſuæ. Sequitur. f Et exaudiuit
deus preces eius. Ex quo patet,q̃ ad cõ
cubitum Iacob nõ mouebatur libidine, ſed
amore prolis habendę ad cultum dei. Sequi
tur. g Appellauitq; nomen eius
Iſſachar. id eſt merces: cuius ratio pręponi
tur in litera. h Rurſum Lia cõcipiẽs
peperit ſextũ filiũ: naturalẽ præter duos
adoptiuos. i Mecum erit maritus
meus, libentius mecum habitando.
k Et idcirco appel.no.ei⁹ Zabulõ.
i. habitaculũ. l Recordatuſq;. Hic agi
tur de filio naturali Rachelis,cui poſt mul-
tas preces & deuotas dominus dedit filium,
pro quo dixit. m Abſtulit deus op-
pro. meũ. ſcilicet ſterilitatis,q̃a ſcriptũ eſt H
Deut. vij. c. Nõ erit apud te ſterilis. n Et
vocauit nom. eius Ioſeph. Quod ſonat
additamẽtum. & cauſa huius nominationis
ſubdit. o Addat mihi dñs filium
alterum, ſcilicet naturalem. & ex deſiderio
habẽdi ſecũdũ, nominauit primũ. Si diligen
ter cõſyderent prædicta, nõ poteſt Iacob no
tari de aliqua incontinentia circa pluralita-
tem vxorũ,quia nõ petiuit niſi vnã. ſ. Rache
lem. Quod autẽ alia fuit ſibi ſuppoſita, fuit
ipſo ignorãte & nolẽte, ſed poſtea conſenſit
deo hoc ordinante & Labã compellẽte. An
cillas aũt accepit ad preces vxorũ, & amo-
re prolis,non ductu libidinis. Ex quibus pa
tet, quod duabus ſororibus vſus eſt tem-
perãter, ancillis obtemperanter, nec vlla in-
temperãter. De Lia & Rachele hoc patet ex
modo introducẽdi ancillas, & ex hoc quod
deus dicitur audiſſe preces earum in concœ
ptu, q̃ non mouebant aliqua libidine, ſed p
lis amore ad dei cultum. Sciebant enim Ia-
cob à deo electũ, vt ex eius filijs nominarent
capita tribuũ Iſrael, & q̃ Chriſtus ex eius fi-
liis erat naſciturus: & ideo non eſt mirum ſi
deſiderabãt habere prolem ab ipſo nõ ſolũ
naturalẽ, ſed etiã adoptiuã, quia neſciebant
de qua Chriſt⁹ naſceretur. p Nato au
tem Ioſeph. Hic cõſequẽter deſcribit ipſi⁹
Iacob ſtatus q̃tum ad ampliationem bono
rum temporalium, vbi primo deſcribitur
ipſius Iacob

Mandragora.

* Ad Liã.

Nota.

* Ipſi Iacob.

* Ipſi Iacob.

Erit, habitabit.

Iacob an incontinens.

Diuiſio.

* p Nato autẽ Ioſeph &c. Generatis aũt filiis ſpũalib⁹ p ſa-
nã doctrinã, & acquiſitis diuitiis meritorum p vitã exẽplarẽ, quęrit
prędicator religioſus, q p Iacob ſignificat, ad clauſtrũ redire, ad ex-
plorãdũ ppriã cõſciẽtiã, & ad meditãdũ de exitu præſentis vitæ p
mortẽ ſed aliqñ bon⁹ plat⁹ vel curatus nititur eum retinere, dicens:
* Inueniam gratiam in

Moralit.

A Hiſtorice dicit mandragora.

De hoc autem genere opinari quoſdam ſcio, ꝙ acceptum in eſcam ſterilibus fœminis fœcunditatem pariat, & ideo inſtitiſſe rachel, vt hoc acciperet, quod ego non arbitror, nec ſic tunc cõcepiſſet. Nũc verò cum poſt duos Liæ alios ab illa nocte part⁹ domin⁹ eam ꝓle donauerit, nihil eſt quod de mandragora tale aliquid ſuſpicemur quale in nulla fœmina experti ſumus. Cum enim mala hęc ipſe vidiſſem, & propter ſacræ lectionis hunc locum mihi obtigiſſe gratularer (rara enim eſt res) naturam eorũ, quantum potui, perſcrutatus ſum, non aliqua à communi ſenſu remotiore ſcientia, quę docet virtutes radicum, & poteſtates herbarum, ſed quantum renuntiat viſus: olfactus et guſtus rem comperi pulchram, ſuauem, olentem, ſapore aũt inſipido. Cur ergo eam mulier tãtopere cupierit: neſcio niſi forte propter pomi raritatem, & odoris iocũditatem a ¶Gyra omnes greges &c. Hiero. Multum apud Septuaginta confuſus eſt ſenſus, & vſq; hodie nullum potui inuenire noſtrorum, qui hunc locum planè exponeret. Vis, inquit iacob, me ſeruire tibi alios ſeptem annos? fac qđ poſtulo. Separa omnes diſcolores & varias, tam oues quàm capras & trade in manu filiorum tuorum, & ex vtroq; grege, alba, & nigra pecora. id eſt vnius coloris da mihi. Si quid igitur ex albis & nigris, quę vnius coloris ſunt varium natum fuerit, meũ erit. Si quid vnius coloris, tuum. Quaſi rem difficilem nõ poſtulo, tecũ facit natura pecorum, vt alba ex albis, & nigra naſcanť ex nigris. Mecũ iuſtitia mea, dũ de⁹ humilitatẽ meã reſpicit, & laborẽ. Optionem laban datã libẽter arripuit, & ita vt iacob poſtulabat faciens, triũ dierũ iter inter iacob & filios ſuos ſeparauit: ne quis dol⁹ ex vicinitate pecoris naſceretur. Ita Iacob nouã ſtropham cõmẽtatus eſt. Et cõtra naturã albi & nigri coloris naturali arte pugnauit. Tres eñ virgas populeas & amygdalinas, & maligranati (ꝗꝗ ſeptuaginta ſtiraceas & nuceas & plataninas habeant) ex parte decorticãs variũ virgarũ fecit colorẽ, vt vbicũq; in virga corticem reliquiſſet, antiquus remaneret color. Vbi tuliſſet corticem, candidus pãderetur. Obſeruabat ergo iacob tẽpus quo pecora aſcendebantur, & cũ poſt calorẽ diei ad potandum auida ꝑgebant, diſcolores virgas ponebat in canalibus, & admiſſis arietibus & hircis in ipſa potandi auiditate oues & capras faciebat aſcendi, vt ex duplici deſyderio, dũ & auidè bibunt & aſcẽduntur à maribus tales fœtus conciperet, quales vmbras arietũ & hircorum deſuper aſcẽdentiũ, in aquarũ ſpeculo cõtẽplabanť. Ex virgis eñ in canalib⁹ poſitis vari⁹ erat imaginũ color. Nec mirũ hãc in cõceptu fœminarũ eſſe naturã, vt qualẽ cõſpexerint, ſiue mẽte cõceperint, in extremo voluptatis ęſtu quo cõcipiũt, ſobolẽ talẽ ꝓcreent. Cũ hoc ipm in equarũ gregibus etiã apud hiſpanos dicať. Et Quintilian⁹ in cõtrouerſia q̃ accuſatur matrona ꝙ ęthiopẽ pepit; ꝓ defenſiõe illi⁹ argumẽtať hãc cõceptuũ eſſe naturã, quã ſuprà dixim⁹. Et ſcriptũ reperit ĩ libris Hippocratis ꝙ q̃dã ſuſpitiõe adulterij fuerat punienda, cũ pulcherrimũ peperiſſet vtriq; parenti genericꝭ diſſimilem, niſi memoratus medicus ſoluiſſet quæſtionem, monens quærere, ne forte talis pictura eſſet in cubiculo, qua inuenta, mulier à ſuſpitione liberata eſt. Iacob callidus iuſtitiam etiam in noua arte ſeruabat. Si enim omnes agni & hœdi varij fuiſſent, erat ſuſpitio doli, & apertè laban inuidus contrà iſſet. Sic ergo tẽperauit, vt laboris fructũ acciperet & laban nõ penitus expoliareť. Sed qñ oues & capræ primo tpe aſcendebanť (quia melior eſt vernus fœtus) anteponebat virgas, vt varia naſcerentur. Quęcunq; verò oues & capre ſerò q̃rebãt marem, non anteponebat, vt vni⁹ coloris naſcerenť pecora; & qcqd pri⁹ naſcebatur ſuũ erat; qa variũ, qcqd poſtea laban, qa vni⁹ coloris. Quia aũt ſcriptũ eſt, vt in virgis conciperẽt, vim hebrei verbi, niſi circuitu exprimere nõ poſſum. ליחמנה Leiach menah eñ ꝓpriè dicitur ex-

* queſo

Poſſeſſio tua, grex tuus.

* Ad te.

Iuſtũ eſt igit vt aliqñ prouideã et domui meę Et nunc qñ faciam (vel operabor) ego pro domo mea? Id eſt ꝓuidebo familię meæ.

Nota Gyra, trãſibo peri. i. recenſebo.

Separa, ſeparabo inde.

B Varias & ſparſo vellere, punctis paruis reſperſas, et reſpſas maculis latis.

Reſpõdebitq;. id eſt repẽdet. Alij. teſtificabit verterunt.

Placiti tẽpus, ſuper vel ad mercedẽ meã.

Gratũ habeo qđ petis, Ecce ſit ita vt dixiſti.

Nota de cõceptu mulierum.

Quintilianus.

Hippocrates.

ui tibi. Ait ei Labã: Inueniã * gratiam in conſpectu tuo. Experimẽto didici, ꝙ benedixerit mihi deus propter te. Conſtitue mercedem tuam, quã dem tibi. At ille reſpondit: Tu noſti quomodo ſeruierim [¶Operibus.] tibi: & quãta in manibus meis fuerit poſſeſſio tua: [a ¶Chariſmatum diſtributio. b ¶Tantum quantum natura contulerat.] Modicum habuiſti antequàm uenirẽ [a ¶In eo ꝙ gratia contulit.] * et nũc diues effectus es, benedixitq; tibi dominus ad introitum meũ. Iuſtum eſt igitur ut prouideam aliquãdo etiã [¶Iudeæ.] domui meæ. Dixitq; Labã: Quid [a ¶De tuo munere] dabo tibi? At ille, ait: Nihil uolo: [a ¶Id eſt ſi permiſeris oues meas uocem meam audire.] Sed ſi feceris, quod poſtulo, iterũ [a ¶Lacte alam. b ¶Ab incurſu luporum.] paſcam & cuſtodiam pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & ſepara cunctas oues uarias, & ſparſo uellere, & quodcunq; † fuluum & [¶Aſtitit regina a dextris tuis circundata uarietate. Pſal. xliiij. c.] maculoſum uariumq; fuerit, tam in ouibus ꝙ in capris, erit merces [¶In futuro.] mea. Reſpondebitq; mihi cras iuſtitia mea, quãdo placiti tempus aduenerit coram te: & omnia quę [¶Qui imitari noluerint, ſed in uitiis innatis ſibi perdurauerint, non erunt ouibus mei.] non fuerint uaria, & maculoſa, & †ruſa, tam in ouibus quàm in capris, furti me argues. Dixitq; Laban: Gratũ habeo quod petis. Et ſeparauit in die illo capras & oues, hircos, et arietes uarios, atq; maculoſos. Cunctũ autem gregem unicolorem, id eſt albi, I & nigri uelleris tradidit in manu filiorum ſuo-

ipſius iacob petitio iuſta. Secundò pactio grata; ibi, Dixitq; laban. Tertiò ꝓuiſio cauta, ibi: Tollens ergo iacob. Circa primum conſyderãdum ſicut prius dictũ eſt, poſt natiuitatẽ ioſeph ſtatis citò cõpleuit iacob ſeruitiũ ſuũ. xiiij. annorũ, & iõ petebat licẽtiã redeũdi ad terrã ſuam cũ vxorib⁹ et liberis, qđ iuſtè nõ poterat ſibi denegari, ſed laban vidẽs morã ipſius iacob ſibi vtilẽ: eo ꝙ ꝑpter bonitatẽ iacob dominus multiplicauerat bona ipi⁹ laban, nitebatur adhuc eum retinere. Et patet litera. a ¶Dixitq; labã. Hic ponitur pactio grata, Ad cui⁹ intellectũ cõſyderãdum, ꝙ iſta fuit petitio iacob qđ de gregib⁹ ouiũ & caprarũ ipi⁹ laban, quę erant ſub cura iacob, auferretur oĩa aĩalia ruſa & maculam aliquam in vellere habentia: & traderenť filijs laban cuſtodiẽda. Illa autẽ quæ eſſent totaliter alba, vel totaliter nigra, remanerẽt ſub cuſtodia iacob: & fœtus qui naſcerenť ex eis totaliter albi, vel totaliter nigri eſſent ipſius laban cum animalibus ex quibus naſcebantur, quę ſimiliter erant totaliter alba, vel totaliter nigra, fœtus autem qui eſſent maculoſi vel ruſi, eſſent ipſius iacob & iſtud pactum fuit gratum ipſi laban, quia quod fœtus nigri naſcerenť ex nigris, & albi ex albis, erat ſcđm cõſuetũ curſum naturæ, & ideo laban habuit gratam iſtam pactionem tanq; ſibi vtilem. Talis autem fuit pactio ſcđm oẽs expoſitores catholicos & hebræos: & ideo ſcđm hoc exponẽda eſt ſequens ſcriptura, quę eſt ſatis obſcura duplici de cauſa. Vna eſt, quia breuiter & ſuccinctè loquiť & plura ſub intelliguntur, quę non exprimunť. Alia cauſa eſt, qa tranſlatio noſtra hĩc multũ diſcrepat à litera hebraica: vt videbitur. Accedamus ergo ad literam. Dixitq; laban, deſyderans eius morã ſecum b ¶Quid dabo tibi. quaſi vellet ſibi gratiã facere, cũ tũ intẽderet decipere. c ¶At ille ait: Nihil volo ſ. gratis; ſed ſi feceris quod poſtulo, ꝓ mercede laboris mei, d ¶Iterũ paſcã &c. ¶Gyra oẽs greges. id eſt diligenter conſydera. e ¶Et ſepa cũ &c. Quę nõ ſunt totaliter albæ vel totaliter nigræ, illas amoue de manu mea, & pone in manu filiorũ tuorum. f ¶Et quodcũq; &c. Quãtũ ad fœtus qui naſcenť de cætero de gregibus vnius coloris, qui remanebunt ſub manu mea. g ¶Erit mer. mea &c. Et qa hoc videť contra curſum naturæ: iõ ſubditur. h ¶Rñdebitq; mi. cras, i. in futuro. i ¶Iuſtitia mea. Si cõtra cõſuetũ modum naturæ ex gregib⁹ vni⁹ coloris naſcanť varij & maculoſi, qui debẽt eẽ mei argumẽtum eſt iuſtitiæ meæ. k ¶Et oĩa &c. Tam in ouibus ꝙ, in capris, ſi alia inueniant inter illa q̃ cedent in partem meã. l ¶Furti me argu. id eſt habeas me pro conuicto de furto. m ¶Dixitq; &c. Quia curſus naturæ erat ꝓ eo. n ¶Et ſeparauit &c. Ad tradendũ filijs ſuis. o ¶Cũctũ aũt gre. &c. Iſtud videť cõtradicere ei qđ dictũ eſt, ſcilicet qđ varia tradita ſunt in manib⁹ filiorũ laban, & vnicoloria remanſerũt in manu iacob, & ideo aliter exponũt doctores noſtri hoc vno modo ſic. In manu filiorũ ſuorũ, i. in manu filiorũ iacob; q erant paſtores ſub eo. Sed hæc expoſitio videť falſa, quia iſtud pactũ fuit inter iacob & labã, immediatè poſt natiuitatem ioſeph, vt patet ex ꝑdictis. Item ꝓbatũ eſt ꝙ à tempore quo iacob accepit vxorem primam, vſq; ad natiuitatẽ ioſeph

* † ¶Inueniã gratiã in cõſpectu tuo: Vt paſcas ad huc gregem meum verbo & exemplo. Sed quoniam non omnes prælati & curati laborem fratrum habent gratum, qui tamen per laban ſignificanť ſicut & grati, & hoc propter identitatem officij, ideo pro talibus ingratis dicitur infrà, ꝙ laban defraudare quęſiuit iacob: id eſt prædicatorum mercede debita: per quam intelligitur ſubſidium temporale, qđ licet nõ ſit merces principalis, eſt tamen merces ſecũdaria, ſicut dicit Luc. x. b. de ꝓdicatoribus, Dign⁹ eſt enim operarius mercede ſua. Propter qđ in recompenſatiõem huius ſubditur o * Tollẽs igitur

C Dixauit de⁹ Ipſum labã ꝑpter Iacob.

Als ruſum

D Iacob varii colorꝭ oues ex vnicoloribus natas mercedem petit.

als † fulua.

I Aut

Moralit.

☞ citur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur, & pa
E trāti voluptati vicinus eſt finis. a ❡Tollens igitur Iacob &c.
Nota ꝓ intellectu ſacræ ſcripturæ. Aliter Grego. Intellectus ſacri eloquij intra textū & myſterium tanta libratione penſandus eſt, vt neq; nimiæ diſcutionis pondus deprimat, nec torpor incuriæ vacuum relinquat. Multæ enim ſentētiæ tanta allegoriarū cõceptiõe grauidæ ſunt, vt quiſquis eas ad ſolā hiſtoriā tenere nitit̃: earū notitia per incuriā priuet̃. Quędā ita exterioribus pręceptis inſeruiūt: vt ſi quis ſubtilius penetrare deſideret, nihil intus inueniat, ſed ſibi etiā qđ foris eſt: abſcondat. Vñ benè narratiõe hiſtorica per ſignificationē dicit̃, Tollens igitur iacob &c.

Variat Iacob gregis colorē inſtinctu & mādato dei vt ſequens caput indicat.

Moralit̃. Virgas populeas &c. ante oculos gregum ponere, eſt per ſcripturæ ſeriem antiquorum patrum vitas atq; ſententias in exemplū populis prębere: quæ quia iuxta rationis examen recta ſunt, virgæ vocantur: quibus ex parte corticem ſubtrahit, vt candor intimus appareat, & ex parte ſeruat, vt ſicut fuerat exterius viror permaneat. Sicq; virgarum color variꝰ efficitur, quia ante conſiderationis noſtræ oculos pręcedentium patrum ſententiæ quaſi virgæ varię ponūtur, in quibus: dum plerūq; intellectum literæ fugimus: quaſi corticē ſubtrahimus: ſed dum ſequimur, ſeruamꝰ: dumq; ab ipſis cortex literæ ſubducitur.

1 fuerant

Allegoria quando. Allegoriæ candor aperitur: dum relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exēpla monſtrantur. Quas iacob in aquę canalibus poſuit, quia chriſtus in libris ſacræ ſcientiæ quibus imbuimur, eas fixit. Has aſpicientes arietes cum ouibus coeunt: qa cū rationales noſtri ſpūs in intentione earū defixi ſunt: ſingulis actionibus permiſcent̃, vt tales fœtus operū generent, qualia exempla ꝑcedentiū in vocibꝰ ꝑceptorū vident, & diuerſum colorem ꝓles boni operis habeat. qa ſubtracto cortice, literę acutæ interna cõſyderāt: & ſæpe cõſeruato benè ſe in exterioribus formant. ❡Alchu. Cur iacob fraudis in hoc loco nõ arguitur, hoc loco nõ arguit̃, hoc ſine dubio vt propheta fecit, nec credendum eſt: eum feciſſe ſine ſpirituali reuelatione.

F

2 Et nigra q̄q; in gregibus.

rum, & poſuit ſpacium itineris dierum trium inter ſe, & generum, qui [a] paſcebat reliquos greges eiꝰ. Tol- [b]

a ❡In uno genere potuit fieri uarietas, ſed pro myſterio tria genera lignorum ſunt poſita.

lens igitur Iacob uirgas põpuleas, uirides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas. Detractiſq; corticibꝰ in his quę ſpoliata fuerant, candor apparuit: illa uerò, quæ integra [1] erant, uiridia permanſerunt: atq; in hunc modū color effectus eſt uarius. Poſuitq; eas in canalibus, ubi effundebatur aqua, ut cum ueniſſent greges ad bibendum, ante oculos haberent uirgas, & in aſpectu earum cõciperent. Factumq; eſt ut in ipſo calore coitus, oues intuerentur uirgas, & parerent maculoſa, & uaria, & diuerſo colore reſperſa. Diuiſitq; gregē Iacob, & poſuit uirgas * ante oculos arietum. Erant autem alba [2] quæq; & nigra Laban, cætera uerò Iacob, ſeparatis inter ſe gregibus. Igitur quando primo tempore aſcendebantur oues, ponebat Iacob uirgas in canalibus aquarum ante oculos arietum, & ouium, ut in earum cõtemplatione conciperent. Quando uerò ſerotina admiſſura erat, & cõceptus extremus, non ponebat eas. Factaq; ſunt ea quę erāt ſerotina, La-

ple, natꝰ eſt poſt pactū, & poſt poſitionē virgarū ĩ canalibꝰ, tradidit ipē Laban in manibꝰ filiorū ſuorū, qa talia cedebāt in ptē ſuā. Sed hæc expoſitio videt̃ multū extorta, & diſcrepat cū hoc à lr̃a hebraica, qa vbi nos habemꝰ: Cunctū aūt gregē vnicolorē. i. albi & nigri velleris, tradidit &c. In hebręo ſic habet̃ oē qđ habebat albū ĩ ſeipo: et omne rufū ĩ arietibꝰ tradidit &c. Qđ ſic gloſſant hebræi. Oē qđ habebat albū. i. maculā albam q̄ntūcūq; minimā, & oē rufum q̄tūcūq; minimū, licet totū reſiduū velleris eſſet vniꝰ coloris, tradidit ĩ manu filiorum ſuorū. Et patet ſn̄ia ſcđm ꝑdicta. Itē diſcrepat trāſlatio nr̃a ab hebręo in punctuatiõe, qa facit principiū verſus diſtinctũ à ꝑcedenti, ibi: Cūctū aūt gregē vnicolorē: in hebręo aūt totū ĩ vno cõtextu dicit̃ ſub vno verſu ab illo loco: Et ſeparauit in die illa vſq; ibi, Et tradidit in manu filiorū ſuorum. Vbi determinat̃ verſus & ſententia abſq; aliqua extorſione. a ❡Et poſuit &c. ne arietes, & hirci varij & maculoſi, q erāt ſub manu Labā et filioꝝ ſuorū trāſirēt ad gregē vnicolorem: q erat ſub manu iacob, & gn̄arēt fœtꝰ varios. b ❡Tollens igit̃ ia. Hîc cõſequēter ponit̃ prudēs cautela ipſiꝰ iacob, qa labā fraudulēter agebat cõtra eū et in pluribꝰ ſibi tenebat̃, iõ poſuit virgas varij coloris in canalibus quando erat cõceptꝰ primi tp̄is, qa illi fœtꝰ ſunt meliores. Ex fortitudine em̄ naturæ prouenit, ꝙ animalia citius generent & concipiant. cū aūt fœmellę bibebāt, aſcendebant maſculi & fœmellæ videbant vmbras maſculorū in aqua, & imagines ipſorū varij coloris, & ſimiles cõcipiebāt. Hāc em̄ virturem habet imaginatiua ſuꝑ corpus & ſuꝑ materiā vñ fit conceptꝰ: ꝙ ſiſes cõcipiunt̃ illis, quos aſpiciūt attentè in extremo coitus. & btũs Hiero. ſuper locū iſtū dicit, ꝙ tali arte vtunt̃ in gregibus eq̃rum hiſpani, ponentes pulchros equos ante eq̃s tp̄e cõceptꝰ. Dicit etiā ꝙ Quintilianꝰ q̄ndā matronā accuſatā de crimine adulterij, eò ꝙ pepiſſet æthiopē liberauit, ꝑ hoc ꝙ fecit inquiri ſi in cubiculo eius eſſet talis pictura, qua repta, liberata eſt mľier. Ex hoc etiā patet: ꝙ iacob erat homo ſapiēs in cognitiõe virtutū naturaliū. Dicūt tñ aliqui, ꝙ angelꝰ docuit eū artē iſtā, qñ oſtēdit ſibi in viſione maſculos aſcēdētes ſuꝑ fœmĩas, varios & maculoſos: vt habet̃ ca. ſe. Patet etiā ꝙ nõ peccauit prudēter trahēdo ad ſe ꝙ ſibi debebat̃. Et maximè qa hoc videt̃ feciſſe ex reuelatione angeli. Et patet litera ex prędictis.

G

Generū, Iacob.

Platanis, caſtaneis

Vbi effundebatur aqua, aquarū ad quos veniebant pecudes: vt biberent.

Cautela Iacob.

Gregem, agnos

* In canalibus.

Virtus imaginatiua.

H

Cętera verò iacob ſeparatis inter ſe gregibus, Poſuit inquā ſibi greges ſeorſum & nõ iuxta pecudes Laban.

Quintilianus

Nota

Moralit̃.

Nicolaus de Lyra.

Ioſeph fluxerūt tm̄ ſeptē anni. ergo tp̄e huiꝰ pacti, priogenitꝰ iacob nõ habebat ſeptē annos, ſed deficiebant ad minꝰ tres mēſes. & ſic patet ꝙ nõ poterāt adhuc eſſe paſtores: ita ꝙ in manibus eorum traderentur vnicoloria. iõ alij exponunt hoc de filijs Laban, ſed dicūt, ꝙ hoc dicitur hîc ꝑ anticipationem ſic exponendo: Cunctum autem gregem vnicolorem, qui ſuple, natus eſt

ADDITIO.

❡In ca. xxx. vbi dicitur in poſtilla. Additione dei addita ſunt &c.

ADDITIO I.

In hebręo nõ habetur hæc dictio, q̄ ſonat additionē, ſed magis cõtrouerſiam vel cõtentionē, & eſt lr̃a cõtentiõis, dicendo, Cõtendi cū ſorore mea & inualui. Cuiꝰ ſenſus eſt, Cõtēdi cū ſorore mea ſuper habēdo filios & inualui: qa iam habeo. Vñ cū dicitur in glo. interl. ꝙ neptalim dicit̃ à conuerſione videt̃ eſſe error ſcriptoris, & debuiſſet dicere à controuerſione ſeu controuerſia ſecundum hebraicam veritatem. ❡In eo. ca. vbi dicitur in poſtil. Et ideo ſecundum hoc exponenda eſt ſequens ſcriptura &c.

ADDITIO II.

Licet pactū inter iacob & Laban generaliter conſyderatū videatur eſſe illud quod poſtillator expoſuit, & ſic cõiter tenet̃: lr̃a tñ in particulari cõſyderata nõ totaliter conſonat, ſed in multis diſcrepat. Vñ Hiero. in hoc loco: multū apud Septuaginta confuſus eſt ſenſus: & vſq; hodie nullū potui inuenire nr̃orum q hūc locū planè exponeret. Hæc Hiero. Quod etiam inter hebręos expoſitores contingit.

REPLICA. In hoc ca. xxx. Burgeñ. notās trāſlationē noſtrā vbi habet̃: Cõparauit me dn̄s cum ſorore mea, dicit hebraicum habere, Contendi cū ſorore mea improbans

* b ❡Tollēs igi. &c. Per hoc em̄, quod poſuit iacob virgas varias in canalibꝰ: oues cõceperūt & peperunt varios fœtus, q ceſſerūt in partē Iacob, & ꝑ hoc deſignat̃ qđ fratres pauperes cõpulſi ſunt exponere fidelibꝰ (qui ꝑ oues deſignant̃) ſuas varias neceſſitates: & etiā varia ſuffragia, quę fiūt pro benefactoribus ſuis, & ꝑ hoc plurimi fideles cõceperunt ꝓpoſitum benefaciendi eis, & etiā fecerūt.

REPLICA. improbans ex eo glo. Interlinearē quę habet ꝙ neptalim dicitur à cõparatiõe vel conuerſione. Dicit Burgen. quòd ſit error ſcriptoris, quia debuiſſet ſcribere à controuerſione ſeu à controuerſia. Sed intuenti capitulum iſtud, manifeſtum eſt nomina patriarcharum omnium cõmuniter ex verbis matrum imponi. Nec habetur ex litera, nec eſt veriſimile quòd veneranda Rachel contenderit cum ſorore ſuper habenda prole, cum ſciret non eſſe culpam ſororis, quòd ipſa eſſet ſterilis. Credo igitur Bergeñ. fingere & fruſtrà beatum Hiero, & glo. interlinearē impugnare, qui neptalim ex verbo Rachelis dicunt impoſitum, cum dixit, Comparauit me dominus ſorori meæ. Nec igitur glo. hoc ponit vitio ſcriptoris, qa eſt poſitū authoritate Hiero. in ca. eodem de pacto inter iacob & Laban. Burgen. dicit apud Hiero. & oēs hebręorū & latinorū expoſitores vſq; hodie fuiſſe magnā obſcuritatē, & tñ hoc nihil facit pro expoſitiõe. In quo videtur dupliciter peccare. Primò qa cū cõſueuit ex facili occaſiõe cõtra poſtillatorē lõgas facere diſgreſſiões: hîc ꝓ expoſitiõe obſcuritatis apđ oēs, vt dicit, nullū impedit laborē. Scđò, qa cū vel noluit, vel nõ potuit hūc paſſuʒ exponere. ñ dedit grates poſtillatori clariꝰ exponēti.

Hiſtorice. * de Illius facultate ditat⁹ fact⁹ eſt inclytus, His q̃ erant patri noſtrò fecit oẽm gloriã (vel ſplendorem ſiue opulentiã) hanc. Virgili⁹ in geor. li. 2. Iacob. * Iacob. Maxime dicẽte ſibi domio et dixit dñs ad Ipſum Circũuenit me, mẽtitus eſt mihi. Varię, pũctis paruis reſperſæ. Mares ſup fœmĩas varios & maculoſos, hircos ſup capras, varias, & maculoſas, Hîc hircos & capras generali vocabulo accepit, p ouib⁹ agnis & arietibus. Sic ſtatim poſt.

GLOS. ORDI.

CAP. XXXI.

POſtq̃ autẽ audi. &c. a ℂ Mutauit merce. &c. Hiero. Pro eo qđ poſuim⁹ mutauit mercedẽ meã decẽ vicib⁹: ſeptuaginta poſuerũt, decẽ annis: cũ verbũ hebraicũ מֹנִים monim numerũ magis q̃ annos ſonat, & ex ſequẽtib⁹ is ſenſus pbat, q p ſingulos fœt⁹ ſup Labã cõditionẽ mutauerit. Si videbat variũ naſci pec⁹, dicebat: Volo vt in futuro naſcanť mihi varia: tunc Iacob virgas in canalib⁹ nõ ponebat, vt fœt⁹ vnicolor naſcereť q̃ facto Labã ea pecora ſuę pti fieri debere dicebat. ſic vſq; ad decẽ vices mutata eſt conditio: & quodcunq; pposuerat Laban, vt ſibi naſcereť in cõtrariũ colorẽ vertebať. Nunc aũt in ſex annis decem pariẽdi vices incredibiles viderẽtur: ſed lege Virgiliũ in q̃ diciť, Bis grauidæ pecudes. Natura aũt italicarũ ouiũ & meſopotamiæ eadẽ eſſe diciť. b ℂ Vidi em̃ oĩa &c. Et hoc diſcim⁹ q iacob nullo malo dolo fecit: ſed diuina diſpoſitiõe, vel qa oĩa in figura gerebanť. Vñ angelica viſiõe meruit cõfortari. c ℂ Nũc ergo ſurge Greg. Poſt lõgã ſeruitutẽ pcepit dñs iacob, vt reuertereť in pñam: tũc ignorante ſocero cũ vxorib⁹ et comitatu pperabat. Labã aũt cõſecut⁹ eſt eũ in monte galaad cũ furore idola regrens: nec reppit. Labã aũt in hoc loco diaboli typũ gerit. Interpretať em̃ dealbatio. Diabolus verò cũ tenebroſus ſit trãſfigurat ſe in angelũ lucis. Huic ſeruiuit iacob .i. iudaic⁹ ppl̃s ex pte reproborũ, de quo nat⁹ ẽ xp̃s ſcd̃m carnẽ. d ℂ Furata eſt &c. Hiero. vbi nos idola legim⁹, in hebręo תְּרָפִים theraphim ſcriptũ eſt: qđ Aquila figuras vel imagines interpťať. Hoc aũt ideo dico: vt ſciam⁹ qd ĩ iudicũ libro theraphim ſonet. e ℂ Cõtra montem &c. Nõ q eo tempore mons galaad diceret: ſed p anticipationẽ illo noĩe vocať quo poſtea nũcupat⁹ eſt. ☞ Qui

Diuiſio. Precium noſtrum, pecuniam noſtram .i. op⁹ noſtrũ in ſuũ vertit commodum. Sed, vel propterea. * Omnes. Precepit, dixit. * Et furatus ẽ Iacob cor Laban. Ideſt Iacob aufugit ĩpo Llaban neſciẽte, heb. Abiiſſet, fugiſſet. Vxorũ cõſenſus.

NIC. DE LY.

CAP. XXXI.

POſtq̃ autẽ audi. &c. Hic conſequẽter deſcribiť iacob vt pficiẽs: qđ maximè apparet, qñ hõ benè ſe habet in aduerſis. Et iõ primò oñdiť qliter paſſus eſt à labã. Scd̃ò ab eſau c. xxxij. Tertiò à Sichẽ filio Hemor. c. xxxiiij. Circa primũ primò deſcribiť ipſius iacob receſſus. Scd̃ò ipi⁹ labã poſt eam pgreſſus, ibi: Cũq; abiiſſet. Adhuc primò deſcribiť ſui receſſus motiuũ. Secũdò modus, ibi: Miſit & vocauit. Triplex em̃ motiuũ habuit ad recedendũ. Primũ fuit murmuratio filiorũ laban. Secũdũ indignatio labã iniuſta: cũ tñ deberet eũ diligere & cõmẽdare, qa ppter eũ dñs multiplicauerat bona ipſorũ, vt pręđictũ eſt. Tertium motiuum fuit angeli monitio. Et patet lr̃a. b ℂ Miſit &c. Hic deſcribitur modus recędendi, & primò iacob q̃rit vxorũ ſuarũ cõſenſum, ſine qbus nõ poterat recedere & patet lr̃a, paucis v̈bis exceptis. c ℂ In agrũ. Vt ſe

ban: & quę primi tẽporis Iacob. Ditatuſq; homo, ultra modũ, & habuit greges multos, ancillas & ſeruos, camelos, & aſinos.

Cap. XXXI.

POſtq; autem audiuit uerba filiorũ Laban dicentiũ: Tulit Iacob om̃ia quę, fuerũt patris noſtri, & * illius facultate ditatus, factus eſt inclytus, animaduertit quoq; faciẽ Laban, q nõ eẽt erga ſe, ſicut heri et nudiuſterti⁹, maximè dicente ſibi domino: Reuertere in terrã patrum tuorũ, & ad generatiõem tuã, eroq; tecũ. Miſit, * & uocauit Rachel, & liam ĩ agrũ, ubi paſcebat greges, dixitq; eis: Video faciẽ patris ueſtri, q non ſit erga me, ſicut heri & nudiuſterti⁹. Deus autẽ patris mei fuit mecũ, & ipſæ noſtis, q totis uiribus meis ſeruierim patri ueſtro. Sed pater ueſter circũuenit me, & mutauit mercedẽ meam decẽ uicibus, & tñ non dimiſit eũ deus, ut noceret mihi. Si qñ dixit, uariæ erunt mercedes tuę, pariebant oẽs oues uarios fœtus. Qñ uerò ecõtrario ait, alba quæq; accipies pro mercede, oẽs greges alba pepererũt: Tulitq; † ſubſtãtiam patris ueſtri, & dedit mihi. Poſtq; em̃ cõceptus ouiũ tp̃s aduenerat, leuaui oculos meos, & uidi in ſomnis aſcẽdentes mares ſup fœminas, uarios, et maculoſos, et diuerſorũ colorũ. Dixitq; angelus [1] dñi ad me in ſomnis: Iacob. Et ego reſpõdi: Adſum: Qui ait: Leua oculos tuos, & uide uniuerſos maſculos aſcendẽtes ſup fœminas uarios, [2] reſpſos, atq; maculoſos. † Vidi em̃ omnia, quę fecit tibi Labã. Ego ſum deus Bethel, ubi unxiſti lapidẽ, & uotum uouiſti mihi. † Nunc ergo ſurge, & egredere de terra hac, reuertẽs in terrã natiuitatis tuæ. Reſpõderunt Rachel & Lia: Nunqd habemus reſidui quicq; in facultatibus, & hæreditate domus patris noſtri? Nonne quaſi alienas reputauit nos, & uendidit, comeditq; preciũ noſtrum? Sed deus tulit * opes patris noſtri, & nobis eas tradidit, ac filiis noſtris. Vnde omnia, quę præcepit tibi [3] domin⁹, fac. Surrexit itaq; Iacob, & impoſitis liberis, & coniugibus ſuis ſuper camelos, abiit: Tulitq; omnẽ ſubſtantiam, & greges, & quicquid in Meſopotamia acquiſierat, pergens ad Iſaac patrẽ ſuum in terrã Chanáan. Eo tẽpore Laban ierat ad tondendas oues, & Rachel furata eſt idola patris ſui. * Noluitq; Iacob cõfiteri ſocero ſuo, q fugeret. Cumq; abiiſſet tam ipſe quàm omnia, quę iuris [4] eius erãt, & amne tranſmiſſo pergeret cõtra montẽ Galaad, nũtiatum eſt Laban die tertio,

☞ Per anticipationem.

agrum. Vt ſecretius loquereť cũ eis. d ℂ Nudiuſterius. Quaſi nunc eſt dies terti⁹, accipiť tñ hîc p tpe pterito. e ℂ Decẽ vicibus. Quõ põt eſſe verũ, cũ pro gregib⁹ ſeruierit tñ ſex annis, vt hr̃. ĩ. eo. ca. Soluit Hiero: qđ oues illi⁹ terrę pariũt bis ĩ anno, & ſic bis in anno poterat mutare pactũ. f ℂ Et vidi in ſom. Per hoc oſtẽſa fuit multiplicatõ variorum fœtuum g ℂ Ego ſum dñs deus be. Angelus em̃ in perſona dei loquebatur. h ℂ Rñderũt Rachel &c. Cõſentientes ei in receſſu. Rachel em̃ licet eſſet iunior: tñ præponitur: quia erat principalis ei⁹ vxor: vt ſuprà dictũ eſt ca. xxx. i ℂ Nunquid habemus reſidui q cq̃. Quaſi diceret nõ totũ dedit frãtrib⁹ noſtris. k ℂ Nõne quaſi &c. Quia vẽdidit nos, tibi tradendo p pcio ſeruitutis tuæ: ſicut & traduntť ancillæ. l ℂ Comeditq; pciũ &c. Quia de ſeruitio tuo: qđ fuit pciũ noſtrũ: cõſecut⁹ eſt diuitias, de qb⁹ vixit. m ℂ Sed de⁹ tulit &c. iuſtè trãſferẽdo in nos p magna pte. n ℂ Surrexit ita. ia. Hîc cõſequẽter iacob captat ſui receſſus tp̃s oportunũ, qa labã receſſerat ab eo ad tõdendas oues: q̃s filij ſui cuſtodiebãt, q̃ diſtabant ab eo itinere triũ dierũ: vt pdictũ eſt: qa ex pcedẽtib⁹ fraudib⁹ timebat: ne auferret ei oĩa, ſi ſciret eũ recederẽ. o ℂ Et Rachel fu. &c. Non ad colendũ, ſed ad retrahẽdum patrẽ ſuũ ab idolatria. & ideo nõ fuit furtum pprie loquẽdo. Cõſyderãdũ q vbi trãſlatio noſtra habet idola: in hebręo habeť תְּרָפִים theraphim. Et dicũt aliqui, q ſint im̃gines factæ, ptim per aſtronomiã, & partim per necromãtiã, quæ dant reſponſa. Hebręi dicũt: qđ eſt caput alicuius pueri primogeniti interfecti, & ſacrificati dęmoni: & iſtud caput precĩſum ſalſatur, & aromatib⁹ cõditur, vt poſſit diu ſtare: & ſuper linguã eius in lamina aurea poniť nomẽ dęmonis: & ſic dat ibi reſpõſa. hoc aũt interpoſui; qã alibi in ſcriptura ſacra fit mentio de theraphim. Certum eſt tamen q talia non habent virtutẽ rñſa dãdi, niſi inquãtũ de⁹ pmittit, & frequẽter ppter peccata hoĩm credẽtium talib⁹. Et qa demerentur vt illis deceptionibus capiantur de⁹ talia pmittit. p ℂ Cũq; a. Hîc cõſequẽter deſcribiť ipſius labã inſecutio, vbi primò deſcribiť ipſius iacob captio. Scd̃ò mutua obiurgatio, ibi, Et dixit ad iacob: Tertiò mutua confœderatio, ibi Reſpondit ei laban. Circa primum patet litera, exceptis paucis verbis exponendis. q ℂ Contra montem ga. Hoc dicitur per ancipationẽ, qa hoc nomen poſtea impoſitum eſt vt patebit infrà eo. ca. r ℂ Nunciatũ eſt &c. Quia diſtabat ab eo itinere dierum trium, vt prædictum eſt capitu. xxix. a ℂ Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecu

Moraliter. a ℂ Poſtq; audiuit iacob verba filiorum laban. Sic diciť, p labã intelligunť plati, & curati quorũ filij ſunt minores clerici: inter quos fuerũt, et ſunt aliq de pſperitate fratrũ dolẽtes, & cõtra eos ĩtãtũ murmurãtes, q multi plati negauerũt eis

o ij * ptãtẽ pdicãdi &

C Ditiſſimus Iacob. Murmurãt filij labã ob diuitias iacob. Iubet deus ipi iacob reuerti in terram ſuam. Iacob narrat vxorib⁹ ſuis bona q̃ contulerat in eũ deus. &c. De⁹ ſeruat Iacob ne iacturã patiatur à laban in reb⁹ tpalibus. Als † deus. Idola labã. D Alba q̃q;, maculis reſperſas. Subſtantiã, gregẽ. Teraphim. 1 Dei 2 maculoſos atq; reſperſos. Iudic. 17. b. 3 Deus. Iacob reuertiť in terrã ſuã inſcio laban. Rachel furata patris Idola. Diuiſio. Moraliť. 4 ſui

a ℭ Qui aſſumptis fratribus ſuis,perſecutus &c. Poteſt per Laban mundus exprimi: qui cum furore Iacob ſequitur: quia electos qui ſunt membra Chriſti, opprimere conatur. Filiam mundi vel diaboli, Iacob abſtulit, cum ſibi Chriſtus eccleſiam ex gentibus coniunxit, cui per prophetam dicitur Pſalmo quadrageſimo quarto. b. Obliuiſcere populum tuum &c. In idolis auaritia ſignat̃, quæ eſt idolorum ſeruitus. Laban veniens apud Iacob idolum non repperit, quia oſtenſis mundi diuitijs, redemptori noſtro diabolus veſtigia concupiſcentiæ non repperit. Sed quæ iacob non habuit, Rachel ſedendo operuit quæ interpretatur ouis, et eccleſiam ſignificat. Sedere autẽ eſt humilitatem pœnitentiæ appetere. Vnde Pſal. cxxvj. a. Surgite poſtquàm ſederitis. Rachel ergo idola ſedẽdo operit, quia eccleſia chriſtum ſequens vitiũ terrenæ concupiſcentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. Vnde Pſal. xxxj. a. Beati quorum remiſſę ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Nos igitur Rachel ſignificat, qui idola ſedendo premimus, ſi culpas auaritiæ pœnitendo damnamus, quę auaritiæ immunditia non viriliter currentes impedit, ſed effœminatè gradientes per blandimẽta ſæculi reſoluuntur, quod his verbis ſignificatur, Iuxta conſuetudinem fœminarum accidit mihi. Quaſi enim muliebria pati ſe innotuit. b ℭ Vt oſcularer filios meos ac filias. More ſcripturæ filios ac filias Iacob ſuos appellat, quæ filios vel fratres cognatos appellat, Vnde in ſequẽtibus, Dixitq́ iacob fratribus ſuis, Afferte lapides. In euãgelio quoq́ filij Marię materteræ domini fratres eius vocantur Matthæi. xij. a. c ℭ Timui ne violenter auferres filias tuas, quòd autem furti me arguis &c. Quaſi ideo non tibi manifeſtaui, ne acerbitate perſecutionis ſuperares animas infirmas, nouiter tibi ereptas, Vrebar

E

Hiſtorice Laban inſequitur Iacob.

I Dominũ alś † tum Cura dei p Iacob ne quid mali inferat Laban.

Obiurgat Laban ipm Iacob.

Conqueritur idola ſibi eẽ ablata.

alś † non habet contra.

2 Eſto.

F

Rachel abſconſis idolis patris deludit ipm.

Nicolaus de Lyra.

a ☙ ſuis perſecutus eſt eũ diebus ſeptem, & comprehendit, &c. illis de cognatiõe ſua propinqua. b ℭ Et comprehendit eum: ſcilicet die octaua. c ℭ Caue ne quicq́ aſperè loquaris cõtra iacob. non ſolum prohibuit actionem duram cõtra iacob, ſed etiam loquelam. d ℭ Et dixit ad Iacob. Quarė

Iacob fidẽ, diligẽtiã, & laborẽ ſuũ declarat ipi Laban.

a q̃ fugeret Iacob. Qui aſſumptis fratribus ſuis, a
perſecutus eſt eum diebus ſeptem, & comprehen
dit eum in monte Galaad. Viditq́ in ſomnis di- b
a ¶Non eſt timendus, qui nihil poteſt niſi permiſſus.
centem ſibi [1] deum: Caue ne quicq́ aſperè loqua- c
a ¶Dilatauerat. b ¶Eminentia præceptorum.
ris cõtra Iacob. Iamq́ Iacob extenderat in monte
a ¶Tranſitoriũ habitaculum. b ¶Diabolus perſequitur Chriſtum, qui ait: Ponam ſedem meam in monte teſtamenti &c. Eſa. xiiij. c.
tabernaculũ. † Cumq́ ille cõnſecutus eũ fuiſſet cũ †
fratribus ſuis in eodem monte Galaad, fixit ten-
a ¶Quaſi, quid tibi nobis Ieſu filij dei uiui &c. Marci. j. c.
torium: Et dixit ⁎ ad Iacob: Quare ita egiſti, ut d
a ¶Alias de ſeruitute ereptas. b ¶Captiuã duxit captiuitatẽ. c ¶Verbi dei.
clam me abigeres filias meas, quaſi captiuas glã- e
a ¶Quaſi cur tuum aduentum me celaſti, ſi te cognouiſſem, non crucifixiſſem, ſed cum inſignibus regalis triumphi gloriam tuam celebraſſem.
dio? Cur ignorante me fugere uoluiſti, nec indica-
re mihi, ut proſequerer te cum gaudio, & cãticis, & f
Alias citharis. a ¶Non ueni mittere pacem, ſed gladiũ: Matthæi. x. d.
b tympanis, & cithara? Non es paſſus, ut oſcularer fi-
a ¶Dum conſputus, colaphizatus, & ideo ignotus.
lios meos ac filias? Stultè operatus es. Et nunc qui-
a ¶Quaſi poſſum pſequi mẽbra tua. b ¶Hoc eſt, non poſſum, niſi quantũ permiſſus ſum.
dem ualet manus mea reddere tibi malum, ſed g
deus patris tui heri dixit mihi: Caue ne loquaris
a ¶Alias cum. ¶Concedatur alias eſto.
† contra Iacob quicquam durius. [2] Et ſi ad tuos
a ¶Redire in Iudeam.
ire cupiebas, & deſiderio tibi erat domus patris
a ¶Sicut gentil' loquitur. Et notandum q̃ hic primo inuenimus deos gentium. In ſuperioribus enim ſcriptura deum nominauit. ¶Cur apud te latet auaritia, quę eſt idolorum ſeruitus: Col. iij. a.
tui, cur furatus es deos meos? Reſpondit Iacob: h
Quia inſcio te profectus ſum, timui ne uiolenter i
a ¶Auaritiæ.
c auferres filias tuas: quod autem furti me arguis, k
a ¶Idolatriã. ¶Cõmuni iudicio de noſtra ſocietate pſcribatur.
apud quemcunque inueneris deos tuos, necetur
a ¶Quę enim ſocietas Chriſti ad Belial: q̃ cõſẽſio tẽpli cum idolis. 2. Corin. 6. c.
coram fratribus noſtris: Scrutare, quicquid tuo-
rum apud me inueneris, aufer. Hæc dicens igno-
a ¶Non amabat uendentes & ementes in templo, unde eiiciebat. b ¶Tanq̃ leo rugiens circuiuit, quęrens q. de. 1. P. V. c.
rabat, q̃ Rachel furata eſſet idola. Ingreſſus ita- l
a ¶Mundi.
q́ Laban tabernaculũ Iacob, & Liæ, & utriuſq́ fa-
a ¶Vnde Ioan. xiiij. d. Venit enim princeps mundi huius & in m. n. h. q.
b ¶Quod non inuenit apud maiores, inuenire molitur apud minores, ſed Rachel id eſt eccleſia, quę Laban reputat lucra contemnit, ut ſtultorum onera.
mulæ, non inuenit. Cumq́ intraſſet tentorium
a ¶Auaritiam humilitate penitentiæ tegens.
Rachelis, illa feſtinans abſcondit idola ſubter ſtra-
a ¶Alias ſuper. b ¶Intentanti omnimodo laqueos tentationum.
menta cameli, & ſedit deſuper. Scrutantiq́ omne m
a ¶Id eſt non preualenti
tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne iraſcatur
a ¶Naturalis conſuetudo eſt aſſurgere maioribus, ſed tibi non aſſurgo, quia ſectatorem auaritiæ non honoro.
dominus meus, quòd coram te aſſurgere nequeo,
a ¶Qui immunditiam auaritiæ ſequitur, quaſi muliebria patitur.
quia iuxta conſuetudinem fœminarum nunc acci- n
a ¶Fruſtrata. b ¶Tentantis.
dit mihi. Sic deluſa ſollicitudo quærentis eſt. Tu-
a ¶Callidus exactor arguitur qui omni genere tentationum aduerſus Chriſtum ſe erexit, ſed quod in eo reprehenderet, non inuenit.
menſq́ Iacob cum iurgio, ait: Quam ob culpam
meam, & ob quod peccatum ſic exarſiſti poſt
me, & ſcrutatus es omnem ſupellectilem meam?
Quid inueniſti de cuncta ſubſtantia domus tuę?
a ¶Filiis. b ¶Per gratiam. c ¶Per naturam.
Pone hic coram fratribus meis, & fratribus tuis, o
a Iudicabunt ſancti nationes. ¶In obſeruãtia decem mandatorũ cum gemina charitate.
& iudicent inter me & te. Idcirco uiginti annis fui
a ¶Innocentes. b Pœnitentes. c Vacaui bono operi. d ¶Fortes.
tecum, oues tuę, & capræ ſteriles non fuerunt, arie-
a ¶Confregi. b Quaſi: Ab incurſibus inuiſibiliũ luporum greges mihi cõmiſſos defendi.
tes gregis tui non cõmedi, nec captum à beſtia p

Quare ita. Hîc conſequenter deſcribitur mutua obiurgatio. Et primò ipſius Laban contra iacob. Secundò econuerſo ipſius iacob contra Laban, ibi. e ℭ Quaſi captiuas gla. falſum dicit, quia ſuæ erant iure contra ſe, ſicut patet de balaam matrimonij. f ℭ Vt proſequerer te cum. mẽtitur correptus timore dei apparentis. g ℭ Sed deus &c. mali homines coguntur dei virtute aliquando dicere veritatem Nume. xxiiij. a. h ℭ Cur furatus es deos meos? in hoc oſtendit̃ confeſtim, q̃ nõ erãt dij, cũ furto poſſent amoueri. i ℭ Reſpondit iacob. Hîc conſequenter deſcribitur obiurgatio rationabilis ipſius iacob contra Laban. & primò reddit rationẽ quare nõ ſignificauit ſibi receſſum ſuum. Et patet litera. k ℭ Quòd aũt furti me arguis. quia ipſo ignorante factum fuerat iſtud furtum, quod tamen furtum non debet dici vt prędictũ eſt. l ℭ Hęc dicẽs ignorabat &c. quia pro furto ſimplici de rigore nõ debebat mors infligi, tñ ſicut dictum eſt: non erat furtum. m ℭ Subter ſtramenta cameli: id eſt ſubter ſellam cameli. n ℭ Iuxta conſuetudinẽ fœminarum nũc accidit mihi. &c. ſcilicet fluxus menſtruorum. o ℭ Pone hic coram fratribus &c. id eſt coram filijs tuis, & meis, & illis qui ſunt de cognatione noſtra. p ℭ Nec captum a beſtia oſtendi tibi. Ego damnũ, Licet poſſem facere de iure. Et ☙ timor

⁎ poteſtatẽ pdicãdi & cõfeſſiones audiẽdi in dioceſib' ſuis, propter quod fratres qui p iacob deſignãtur vt dictum eſt, compulſi fuerunt refugere ad iſaac patriarcham id eſt ad ſummum põtificem, omniũ fidelium patrem, qui piè conſiderans vtilitatem eccleſiæ de prędicationibus & conſilijs fratrum prouenientem, dedit fratribus poteſtatem prædicandi & audiendi confeſſiones, niſi in caſu rationabiliter negaretur, & quia poſtea fratres perſecutiones â curatis & à clericis habuerunt, ideo ad ſignificationem eius ſubditur: a ℭ Qui aſſumptis fratribus ſuis: perſecutus eſt eum diebus ſeptem, & comprehendit eum in monte Galaad. Id eſt iacob. Per quẽ fratres pauperes deſignantur. Sed quoniam multi prælati receperunt eos ad gratiam, & adhuc in poſterum plus facient domino concedente. Ideo ſubditur, confœderatio vtriuſq́.

G

Ne quicq́ aſpere, loquaris cõtra Iacob, ne forte loquaris contra Iacob a bono vſq́ ad malũ, heb.

⁎ Laban. Clam me abigeres, furareris cor meũ & duceres, he. Voluiſti. voluiſti & furari me, & me inſcio facere.

Quicq́ duri, a bono vſq́ ad malũ, heb.

H

Moralit.

Sic deluſa ſolicitudo q̃rẽtis eſt: Scrutatus igit̃ eſt & nõ inuenit Idola

Exarſiſti poſt me. perſecutus es me.

Idcirco. iſtis.

Steriles, non fuerũt, aborũ nõ fecerũt.

A a ¶ Vrebar & gelu. Fugiebat ſomnus ab oculis meis. Vnus effectus eſt caloris & frigoris. b ¶ Afferte lapides &c. Hiero. A ceruus lingua hebræa גל gal dicitur, עד aad vero teſtimonium. Lingua ſyra aceruus יגר iegar dicitur & teſtimonium שהדותא ſahadutha. Iacob ergo aceruum teſtimonij, galaad hebraicè vocauit. Laban aceruum teſtimonij, iegar ſahadutha gentis ſuæ ſermone. Erat enim ſyrus, & parentum linguā prouinciæ in qua habitabat ſermone mutauerat. ¶ Iſid. Myſticè inter fideles tam Iudæos quā gentiles: teſtis eſt lapis eminens in ſimilitudinem Chriſti: & aceru⁹ lapidum qui eſt multitudo credentium. c ¶ Iurauit Ia. &c. Per timorē ſcilicet quo timebat deum quem commendauit ſuprà dicens, Et timor d ¶ Laban vero de noc. &c. Quia Laban & Iacob trās fluuiū prexerunt, ſignificare poteſt duos populos, per baptiſmum ad eccleſiam venientes. Sed iacob vltra progrediente, Laban reuerſus eſt: quia filij lucis in profectu virtutum poſt baptiſmum & meantibus reprobi de percepta dignitate poſt Sathanam in apoſtaſiam redeunt.

Myſtice.

* Duabus

Timor Iſaac, i. de⁹ quem colit Iſaac.

Tui, mei.

* In Filiis & nepotib⁹ meis, filiab⁹ meis qd faciam iſtis hodie vel filijs earum quos pepererūt.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et timor Iſaac. i. deus quē timuit. b ¶ Omnia que cerme a ſunt. i. à me deſcenderunt. c ¶ Quid poſ. &c. q.d. facerē contra meipſum, neceſſitatem à deo ſibi impoſitam excuſat prout poteſt. d ¶ Veni ergo. Hîc cōſequēter deſcribit vtriuſq; cōfœderatio: qa Labā vidēs q; de⁹ erat pro iacob: quæſiuit confœderari cum eo, e ¶ Et erexit illum in titulū. i. ſignum cōfœderatio. f ¶ Dixitq; fratribus ſuis. i. illis de cognatione ſua qui venerant cum Laban, g ¶ Comederūtq; ſup eū. In ſignū amicitiæ reformatæ. h ¶ Quē &c. Nomen impoſitum â Iacob & nomen impoſitum à laban idem ſignificant. ſ. aceruum teſtimonij, ſed Laban qui erat ſyrus expreſſit in lingua ſyra, & Iacob in hebrę a: & ſi aliquis curioſus velit ſcire differentiam: hæc eſt. Habetur in hebræo, vocatum eſt galaad. Gal em̄ idē eſt qđ aceru⁹, aad teſtimoniū. In idiomate ſyro vocatū eſt: iegar ſahadutha & ſic eſt in textu quē vocauit labā iegar ſahadutha. et idē ſignificat qđ aūt addit̄ vterq; iuxta proprietatem lingue ſuæ: non eſt de textu, ſed tranſlator appoſuit. Et ſi dixiſſet. Et vocauerūt eū aceruum teſtimonij: ſed vnus in idiomate ſyro: alius in idiomate hebræo, clarior eſſet tranſlatio: ſicut ἅγιος, hagios & ſctūs, penitus idem ſignificāt, ſed vnum nomen eſt græcum, aliud latinum. i ¶ Deus abraham &c. i. pœnam infligat illi qui tranſgredietur iuramentum. k ¶ Per timorem pa. ſui Iſaac. i. p illū deum quem timebat. l ¶ Oſculat⁹ eſt filios. i. nepotes. m ¶ Et benedixit illis, reuerſ. &c. i. imprecatus eſt illis bona. Cætera patent. C

B

* Iacob Vterq; iuxta ꝓprietatem linguæ ſuæ.

Galaad. Id eſt tumulus teſtis.

Intueatur & iudicet, Tumul⁹ teſtis & ſpecula i. ſiue viſiones qa dixit Intueat̄ (vel ſpeculetur) Lapis, ſtatua.

Malum mihi cogitans, illum veniens ad me.

De nocte, mane.

a ¶ Oues perditas reſtituebam. b ¶ Quicquid per ignorantiam delinquebatur, mihi imputabas, quod non fit paſtoribus eccleſię.

oſtēdi tibi. Ego dāmnū omē reddebam. Quicquid furto perierat, à me exigebas. Diē noctuq;

a ¶ Inſtantia quotidiana officiebar.

a ¶ Scandalis fratrum. b ¶ el urgebar. c ¶ Non dormitat qui cuſtodit Iſrael.

æſtū urebār, & gelu, fugiēbatq; ſomnus ab oculis meis. † Sic per uiginti annos in domo tua

a ¶ Obſeruaui ſeptem precepta de dilectione proximi, & ſeptem euangelica de dilectione dei. b ¶ Opera admiranda.

ſeruiui tibi, quātuordecim pro * filiabus, & ſex

a ¶ Populis in fide tuendis. b ¶ Ingratus beneficiis contraria decem præceptis meo labori obieciſti.

pro grēgibus tuis. Immutāſti quoq; mercedē meam decē uicibus. Niſi deus patris mei Abra-

a Deus qui omnibus timendus. b ¶ Subueniſſet.

ham, & timōr Iſaac āffuiſſet mihi, forſitā mo-

a ¶ Nullo mihi adhęrente. b ¶ Quam paſſus ſum in mundo.

do nūdum me dimiſiſſes. Afflictiōnem meam,

a ¶ Cooperatorum. b ¶ Qui non reliquit me ſolum.

& laborem mānuum mearum rēſpexit deus,

a ¶ Repreſſit anteq; nocere poſſes. b ¶ Quod non fecit dei timore compreſſus, dicit ſe dimiſiſſe cauſa carnalis affectus.

& ārguit te heri. Reſpōdit ei Lāban. Filię meæ, & greges tui, & oīa quę cernis, mea ſunt: Quid

a ¶ Hic Laban gētilis populi ad fidem uenientis, typum gerit: Iacob uerò iudaici fidelis

poſſum facere filiis, & nepotibus meis? Vēni ergo, & ineamus fœdus, ut ſit * teſtimoniū inter

a ¶ Non ut pro deo coleret, ſed ut in eo aliquid ſignificaret.

me & te. Tūlit itaq; Iacob lapidem, & erexit

a ¶ Angularem qui fecit utraq; unum. ¶ Cognatis.

illūm in titulū. Dixitq; * fratribus ſuis: Afferte lapides.

a ¶ Congregatio lapidum conuentus fidelium.

Qūi congregantes fecerunt tumulum, cōmederuntq; ſuper eum. Quem uocauit

a ¶ Significantes communionem ſacramentorum.

a ¶ Iegar ſahadutha. b ¶ Gal. ¶ Aad.

Labā tumūlum teſtis: & Iacob acerūum teſtimonij, uterq; iuxta proprietatem linguæ ſuæ.

¶ Non eſt de textu.

a ¶ Conuentus fidelium teſtis eſt inter gentilem credentem & Iudæum.

Dxitq; Laban: Tūmulus iſte teſtis erit inter me & te hodie, & idcirco appellatum eſt nomen eius Galaad, id eſt tumulus teſtis. Et adiecit Labā: Intueatur dominus, & iudicet inter nos:

a ¶ Si initum pactum uiolauerimus, etiam abſentes cōmore.

quando recēſſerimus à uobis, ſi afflixeris filias

¶ Deos alienos ſuadendo. a ¶ Sectas hęreticas.

meas, & ſi introduxeris uxōres alias ſuper eas,

a ¶ Extraneorum, aut propter teſtificationem dei quam ita habere debent, tanquam nemo cum eis eſſet qui teſtis eſſet. b ¶ Quaſi, ipſe erit iudex qui conſcius.

† Nūllus ſermonis noſtri teſtis eſt abſq; deō, qui præſens reſpicit. Dixitq; rurſus ad Iacob:

a ¶ Repetendo confirmat.

En tūmulus hic, & lapis quē erexi, inter me & te teſtis erit. Tumulus inquā iſte, & lapis ſint in teſtimonium, ſi aut ego tranſiero illum pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi cogitans.

a ¶ Non recens.

Deus Abrāham & deus Nachor iudicet inter nos deus patris eorū. Iurauit * Iacob

¶ Domini.

a ¶ Communicatis ſacramentis.

p timorē patris ſui Iſaac, īmōlatiſq; uictimis in

¶ Auditus ſpiritualis intelligentiæ.

monte uocauit fratres ſuos, ut ederent panem.

a ¶ Comeſtio panis, ſignificatio unitatis eſt. b ¶ Qui ſupra credentes, nunc apoſtatas ſignificat.

Qui cum cōmediſſent, manſerunt ibi. Lāban uerò de nocte conſurgens, oſculatus eſt filios, & filias ſuas, & benedixit illis, reuerſuſq; eſt in locum ſuum.

¶ In ca. xxxj. vbi dicitur in poſtilla, Conſiderandū quod vbi tranſlatio noſtra habet, idola in hebręo dicitur theraphim.

Teraphim

ADDITIO. I.

Teraphim in hebræo imagines ſignificat ſemper vel ſimulacra, ꝓut Hiero. dicit ſuper Eſa. ij. Sed attendēdum quòd nō ſemper ſignificat ſimulacra facta ad quęrendum reſponſa dæmonū vel ad idolatrandum, quia. j. Reg. xix. vbi dicit quòd accepit Michol ſtatuam ſcilicet ad ponenduum in lecto loco dauid. In hebręo habetur: Accepit michol theraphim, quod non eſt dicendum, quòd in domo Dauid & vxoris eius eſſent ſimulacra vel ſtatua aliqua idolatrica, ſeu facta ad quærendas reſponſiones dæmonum, ſed erant ibi ſolum ad aliquas licitas repreſentationes. Iudicum vero. xvij. & xviij. repetitur ſæpe hæc dictio theraphim, vbi ſignificat aliquid idolatricè factum vt ibidem patet. Similiter vbi dicitur Oſee. iij. b. Et ſine ephot & theraphim, theraphim ibi eſt eiuſdem ſignificationis, & ſic in multis alijs.

† ō. 19. b.

Queſtio.

¶ In eo ca. xxxj. vbi dicitur in poſ. & timor iſaac id eſt deus quē timuit &c.

Pactū Inter Labā & Iacob.

ADDI. II.

Quærendum videtur, quare nō fecit mentiōem de Abraham et Iſaac eodem modo dicendum deus patris mei abrahæ, & deus patris mei iſaac, vel timor patris mei abrahā, & timor patris mei iſaac, quia non minus poteſt dici de abrahā quòd timuerit deum: q; de iſaac, Ad hoc dicitur â quibuſdam hebræis qđ deus non nominatur deus alicuius ſingularis perſonæ, niſi poſtq; eſt extra fluxibilitatem huius vitæ, eò quod homines, dum in hac vita ſunt poſſunt mutari de ſtatu gratiæ, in quo ſunt filij dei ad lapſum in quo potius filij iræ ſecundum apoſtolum dicuntur. Et quia quādo hec verba dixit iacob, Abrahā iam diu antè deceſſerat, ſed iſaac adhuc viuebat, quia durauit vſq; ad decennium poſt venditionem ioſeph, vt habetur poſtea. Idcirco de Abrahā, qui iam erat in ſecuro dixit deus abraham, ſed de iſaac qui adhuc erat in vita dixit, Timor iſaac id eſt quem timet iſaac: quod poteſt dicit de quolibet iuſto timente deum ſecundum preſentem ſtatum. Quidam verò dicunt, quod timor iſaac hîc dictus intelligitur de timore quem paſſus eſt tempore immolationis, ad quod inducunt illud quod infrà ſequit̄ eo. ca. Iurauit iacob per timorem patris ſui iſaac &c. Solent enim homines iurare per aliqua terribilia: ſicut per horam mortis & huiuſmodi.

D

Receſſerim⁹ a nobis, Abſcō dei alter ab altero. i. qn̄ alter ab altero receſſerit.

† 22. q. 1. c. monet.

* Ergo

☞ CAP. XXXII.

E

IAcob aũt abiit. a ℂ Caſtra dei &c. Vbi caſtra poſita ſunt, in hebręo מחנים mahanaim: vt ſciamus, ſi quando interpretatũ in alio loco ponitur, quem locum ſignificet. Et pulchrè ad fratrem inimicum iturus, angelorum comitantium eum choris excipit̃. b ℂ Timuit iacob &c. Augu. Queri poteſt: quomodo fidē habuit promiſſis dei, quòd hoc dixit. Sed fieri potuit vt euerteret caſtra eius Eſau, et tunc poſt illā afflictionē adeſſet & quę promiſit, impleret. Et ad monemur hoc exemplo: vt q̃uis credamus in deum, faci:m⁹ tamē que faciēda ſunt in ſalutis preſidiũ. Verba quoq; Iacob conſideranda ſunt, dicētis. Deus patris mei Abrahã &c, qa in his verbis et humana infirmitas & fides pietatis apparet. c ℂ Tranſiui Ior. Per baptiſmũ coniũctus eſt paries de gentibus, ei qui ex iudęis, primitiuæ tamen eccleſiæ nō deeſt timor Iudæorum, quos ſignificat Eſau. d ℂ Erue me de ma. &c. Sic orat vt ſpem timore moderetur: & timorē ſpe conſoletur, ſignificans, vt vitæ noſtræ & domeſticorum ratione cōſulam⁹, et tñ dei auxiliũ inuocemus.

Queſtio.

Angelorũ viſione de⁹ cōfortat Iacob.

Miſtyce.

Moralit̃.

Nicolaus de lyra. ☞ Placabo

CAP. XXXII.

Diuiſio.

IAccb aũt abiit. Hic cōſeq̃nter deſcribit̃ qualr̃ paſſus ē ab Eſau. et p̄mò qualr̃ timuit eũ ex auditu. Scd̃ò ex aducn. ca. xxxiij. Circa primũ deſcribitur primò diuina conſolatio pręueniens: Secundò humana trepidatio ſuperuenieniens, ibi, Miſit autem nuntios Tertiò dei confortatio contra periculum imminens, ibi, Et ecce vir luctabat̃. Circa primum dicitur ſic. a ℂ Iacob autem abiit &c. expeditus á perſecutiōe Labã b ℂ Fueruntq́; ei ob. an. dei. Dicũt hebręi, q̃ angeli qui cuſtodiebant prouinciam ſyrię, conduxerunt eum vſq; ad locum illum qui erat in fine prouinciæ illius, & tunc alij angeli, qui pręerant prouinciæ alteri ſibi coniunctæ, obuiauerunt ſibi ad conducēdum eum. Doctores autem catholici dicunt, quod fuerunt angeli ad confortandum eum contra timorem fratris ſui. nec iſtę expoſitiones diſſonant multum. c ℂ Et appellauit &c. ad p̄tegendum eum: & cōſonat hoc vtriq; expoſitioni. d ℂ Miſit aũt & nuntios. Hic conſequenter deſcribitur humana trepidatio. Licet enim eſſet cōfortatus ab angelo in receſſu, vt prędictum eſt, & in proceſſu ab angelis ſibi occurrentibus: tamen ſicut homo timuit de fratre ſuo per cuius terram habebat tranſire: tum quia ſciebat ſe eum offendiſſe propter primogenita & propter benedictiones, tum quia habitauerat cũ Laban idolatra diu, ex cui⁹ cohabitatiōe poterat aliquã offenſam incurriſſe, & ideo timebat. quia tales diuinę promiſſiones comuniter intelligendæ ſunt ſub conditione, ſcilicet ſi ille cui fiunt, faciat debitum ſuum erga deum, de quo formidabat Iacob: & ideo quia non poterat tranſire terram ſine ſcitu fratris ſui, miſit nuntios ad placandũ eũ, et captandũ ei⁹ beniuo lentiã

F

Iacob diuidit ſua in turmas.

4. † ğ. 13. b.

† Orat deũ Iacob in anguſtijs, arripiens p̄miſſionem dei, & indignitatē ſuã cōfitens.

Iacob mittit munera ad Eſau fratrem ſuũ.

Cap. XXXII.

a ❡ Non aſpiciens retro.

a IACOB autem abiit a itinere quo cœperat, fuerunt q́; ei obuiam angeli dei. Quos cum uidiſſet, b

a ❡ Multitudo angelorum, quę militia cœli nominatur, quibus confortatus non metueret fratrem, ſecurus eorum auxilio. ❡ Superatis præteritis tentationibus tanquam hoſtibus & tergo ſequētibus, imminent futuræ tanquam hoſtes obuiam uenientes: quos oportet præuenire orando, & bene operando: ad quod perficiendum, proſunt aliquando perſuaſibilia humanæ ſapientiæ uerba.

ait. Caſtra dei ſunt hæc. Et appellauit nomē loci illius [1] Manaim, id eſt caſtra. Miſit autem & nuntios ante ſe ad Eſau fra- c d

a ❡ Alias in regione.

trem ſuũ in terram Seir regionis Edom, præcepitq́; eis, dicens: Sic loquimini do- †

a ❡ Conſors naturæ, non gratiæ.

mino meo Eſau: Hęc dicit frater tuus Ia-

a ❡ Oĩs, qui patriæ cœleſtis ciuis eſt: pegrin⁹ eſt mũdi toto tēpore uitæ p̄ſentis.

cob: Apud Laban peregrinat⁹ ſum, & fui

a ❡ Sapientes. b Fatuos.

uſq; in pręſentē diē. Habeo boues, & aſi-

a ❡ Simplies. b ❡ Qui timore ſeruiunt, non amore. c ❡ Quorum imbecilitati prouidendum, ne inducantur in tentationem.

nos, oues, & ſeruos, atq; ancillas, mittoq́; nunc legationem ad dominum meum, ut inueniam gratiam in conſpectu tuo. Reuerſi ✳ ſunt nuntij ad Iacob, dicentes: Venimus ad Eſau fratrem tuum, & ecce pro- e perat in occurſum tibi cum quadringētis

a ❡ Imminente periculo quod humana ratio habet, faciamus: ne totum deo committentes, tentare uideamur.

b uiris. Timuit Iacob ualde, & perterritus diuiſit populum, qui ſecum erat, greges f quoq;, & oues, & boues, & camelos ĩ duas turmas, dicens: Si uenerit Eſau ad unam turmã, & pcuſſerit eam, alia turma quę re-

a ❡ Ne iterum totum humano conſilio tribuat, adiungit orationem, quia prędeſtinatio dei precibus adiuuatur.

liqua eſt, ſaluabit̃. Dixitq́; Iacob: † Deus g patris mei Abraham, & deus patris mei Iſaac, domine qui dixiſti mihi, Reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis

a ❡ Indignus.

tuæ, & benefaciam tibi, minor ſum cun-

a Mihi impenſis.

ctis miſerationibus tuis, & ✳ ueritate

a ❡ Antequam diceretur, Baptizate omnes gentes, lege uerberante, non miſerante nutabatur populus dei.

quam expleſti ſeruo tuo: In baculo meo h
c trãſiui Iordanem iſtum, & nunc cum dua-
d bus turmis regredior: Erue me de manu fratris mei Eſau, quia ualde eum timeo, † ne fortè ueniens percutiat † matres cum filiis. Tu locut⁹ es, † q̃ bene mihi faceres, & dilatares ſemen meum, ſicut arenam maris, quę pręmultitudine numerari non poteſt. Cumq́; dormiſſet ibi nocte illa, ſe-

a ❡ Parat eum placare muneribus, cui diſplicebat in moribus.

parauit de his, quæ habebat, munera Eſau i

a ❡ Binarius princeps alteritatis placet Eſau. b ❡ Placet ei uiceſimus propter dualitatem denarij.

fratri ſuo, capras dũcentas, hircos uiginti, oues ducentas, arietes uiginti, camelos fœtas cum pullis ſuis triginta, uaccas quadraginta, & tauros uiginti, aſinas uiginti, & pullos earũ decem. Et miſit per ma-

a ❡ Vt placerent munera multitudine ſicut magnitudine.

nus ſeruorum ſuorum ſingulos ſeorſum, k

lentiã. Et patet litera vſq; ibi. e ℂ Properat in occurſum &c. Tot enim ſecum ducebat, vt fratrem ſuum captiuũ duceret, ſi ſibi expedire videretur, ſi aũt contrarium videretur, ſaltem oſtenderet potentiam ſuam. f ℂ Diuiſit po. duplici de cauſa. Vna, quia ſi Eſau percuteret turmam vnam, cum eſſet ſpolijs illis intentus, altera fugeret, vt ſaluaretur. Alia cauſa, quia de occiſione & & ſpoliatione primę ſatiatus: alteri forſitan parceret. g ℂ Dixitq́; Iacob &c. Sciebat enim, quòd q̃uis deus aliquid ordinauerit facere: tamen vult ſuper hoc rogari h ℂ In baculo &c. id eſt ſolus & pauper innitens baculo meo, non alijs temporalibus: vt ſupra dictum eſt. xxix. ca. Sed quomodo dicit Iordanem iſtum, cum adhuc eſſet longè à iordane? Dicũt aliqui quòd torrēs Iabeth iuxta quem erat eſt idem cum iordane, & debet dicit vadũ Iacob, ſed hoc patet falſum, quia poſtea venit Iacob in phanuel & ſochot, que non ſunt in terra Iſrael citra iordanem, ſed vltra: vt patet per Hierony. de diſtantiis locorum, & per deſcriptionem terræ promiſſionis. & ideo aliter dicendum, quod licet eſſet adhuc longè à Iordane, tamē inde poterat videri iordanis. Et quia torrens Iabeth cadit in iordanē fluuium. i ℂ Separauit &c. vt eum placaret, vt patet infrà. k ℂ Singulos ſeorſum greges &c. vt magis apparerent

Moraliter. a ℂ Iacob aũt abijt &c. Hic agitur de timore Iacob ab Eſau, per quem ſignificatur timor boni viri à malo, propter quod remedia quęrere debet prout poteſt, Et primò erga deum per emendationē vitæ. quod notatur cum dicitur. a ℂ Iacob autem abiit &c. proficiens de bono in melius in via morum. b ℂ Fueruntq́; ei ob. an. dei. ad ei⁹ cuſtodiã, ſicut ſcribitur. Pſal. xc. b. Angelis ſuis mandauit de te, vt cu. te in om. viis tuis, d ℂ Miſit autem & nũ. añ ſe ad. e. Sequitur. † ℂ Sic loquimini domino meo Eſau: ſcilicet verbis pacificis & humilibus vt patet in textu Scribitur enim Eccleſi. vj. a. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Et in hoc Iacob ſignificat quēlibet bonum hominem, qui quęrit quantum poteſt omnium pacem, ſecundum illud Ro. xij. d. Quantum ex vobis eſt cum omnibus hominibus pacē habentes † ℂ Timuit Iacob &c. quia nequitia peruerſorũ ſemper eſt timenda, & cautela contra eam adhibenda. Ideo ſubdit̃. f ℂ Diuiſit populum qui ſecũ erat, &c. in duas turmas. Poſſunt autem per duas turmas intelligi bona ſpiritualia et temporalia: vt ſi perſecutor auferat temporalia, ſpiritualia per patientiam maneant ſalua, exemplo beati Iob. Et quoniam humana cautela non ſufficit ſine protectōe diuina ideo ſubditur oratio Iacob. g Deus patris mei &c. Sequitur. † ℂ Erue me de ma. fratris mei Eſau &c. quia pax cũ aduerſarijs ſalua veritate iuſtitiæ quęrenda eſt, non ſolum verbis dulcibus, ſed etiam muneribus, ideo ſequit̃. i ℂ Separauit de his &c. Et qm̃ oratio deuotè facta: exaudibilis eſt, Ideo ſequitur. Et ✳ ecce vir

G

1 Mahanaĩ.

Iabeth.

Iacob miſſis nuntiis petit fauorē fratris ſui Eſau quem dñz vocat.

✳ que.

Moralit̃.

Perterritus, anguſtis affect⁹.

H

✳ Omni.

In baculo meo, trop⁹ hebraic⁹, quo ĩtelligit̃ nudũ & tenuem eũ trãſiuiſſe.

al's † matrē.

al's † vt.

Fętas, lactantes.

a ℭ Placabo illũ &c. Hęc interpoſita ſunt a ſcriptore. Non eſt
A eñ prudētis artē ſuā detegere, & ſic eis cū quibus agit̃ ſuſpectum ſe
Myſtice. facere. b ℭ Et ecce vir &c. Grego.
Myſtice. Iacob cū ad parentes proprios redit, in via angelum inuenit: cum quo magnum certamen in luctamine habuit. Qui autē luctat̃ aliqñ ſe ſuperiorem aliquando inferiorem inuenit. Significat ergo angelus deū, & Iacob q̃ cū eo cōtendit cōtēplatiui viri animā exprimit, q̃ cū deū cōtēplari nitit̃: velut in certamine mō quaſi ſupat: quia intelligē do & ſentiē do de incircūſpecto lumine aliquid guſtat: mō verò ſuccūbit, quia deguſtādo iterū deficit. Quaſi ergo vincit̃ angelus, qñ humano intellectu intimo apprehendit̃ de⁹. Sed notandū, ꝙ idem victus neruum tetigit: & marceſcere fecit, & extunc Iacob vno pede claudicauit: quia omnipotens deus, cum per intellectū & deſideriū cognoſcit̃: voluptatē carnis arefacit: & qui prius quaſi duobus pedibus nitentes, eum videbamur quęrere & ſæculum tenere, poſt agnitionem ſuauitatis dei, vn⁹ in nobis pes ſanus permanet alter claudicat: qa debilitato amore ſæculi, ſolus amor dei cōualeſcit. Si ergo tenemus angelū, vno claudicam⁹ pede: quia dū creſcit fortitudo in nobis, amoris intimi infirmat̃ fortitudo carnis. Qui enim claudicat, tm̃ ſano pede innitit̃. Cui enim deſiderium terrenum arefactum eſt, in ſolo pede amoris dei tota virtute ſe ſuſtinet, & in ipſo ſtat quia pedē amoris ſęculi, quem in terra ponebat, iam ſuſpenſum portat. Nos ergo ſi ad ſpirituales patres redimus, angelum in
B via teneamus, vt ſuauitate intima deū apprehendamus. ℭ Iſidorus. Et ecce vir &c. In hoc principaliter ſacramenti dominici imago figurata eſt. Vir enim iſte Chriſtū ſignificat, cui volenti præualuit Iacob, vt myſterium ſignificaret paſſionis: in qua viſus eſt in corporis ſui ſobole præualuiſſe deo, & quaſi cum infirmo ita cum carne eius luctamen inire & inualeſcere cum diceret: Crucifige, crucifige. Et tamen Iacob ab angelo quem vicerat, benedictionem impetrauit. Nominis enim impoſitio, benedictio fuit. Interpretatur autem iſraël videns deum: quod erit in fine præmium omnium ſanctorum. tetigit angelus latitudinem femoris eius, & claudum fecit. Sicq̃ erat benedictus & claudus, in fidelibus benedictus, in infidelibus claudus. Femoris enim neruus vel latitudo, generis humani multitudo eſt. Plures quippe à fide patrum degenerantes: & a præceptis ſui authoris deuiantes: in erroris ſui ſemitis claudicant, vnde Pſalm. xvij. g. Et claudicauerunt à ſemitis ſuis. Qui tamen populus tactis viribus non ſolum claudicat, ſed torpeſcit, ne vltrà iam generare poſſit.
c ℭ Nequaq̃ inquit Iacob appellabitur nomen tuum ſed &cæ. Hiero. Ioſephus in libro primo antiquitatum, Iſraël ideo dictum putat: quod aduerſus angelum ſteterit. Ego autem hoc in hebræo inuenire non potui: ſed etymologiam nominis ipſe angelus poſuit: dicens: Quoniam ſi contra deum fortis ☞ fuiſti

Forſitan propitiabitur mihi, Si forte ſuſcipiat faciem meā. heb.

Tropolo. Vſq̃ mane, vſq; ad exortū auroræ.

Neruum femoris, vox hebrę a ſignificat coxēdicem. i. concauū in quo voluitur femur.

Statim emarcuit mouit ſe loco ſuo coxendix femoris Iacob.

Hiſtorice Fortis fuiſti, præualuiſti.

greges, dixitq̃ pueris ſuis: Antecedite me, & ſit ſpacium inter gregem & gregem. Et præcepit priori, dicens: Si obuiū habueris Eſau fratrem meum, & interrogauerit te, cuius es, & quo uadis [a] & cuius ſunt iſta quæ ſequeris? Reſpondebis: Serui tui Iacob. Munera miſit domino ſuo Eſau, ipſe quoq̃ poſt nos uenit. Similr̃ mādata dedit ſecundo ac tertio, & cūctis qui ſequebant̃ greges, dicēs: iiſdē uerbis loquimini ad Eſau, cum inueneritis eum, & addetis: Ipſe quoq̃ ſeru⁹ tuus Iacob, iter noſtrum in

a ❡ Vt ante eſſet muneribus reconciliatus, quam a fratre uiſus.

a ❡ Hæc interpoſita ſunt a ſcriptore. Ordo uerborum Iacob: Placabo eum, & poſt hoc uidebo faciem eius.

[a] ſequitur. Dixit enim: Placabo illū muneribus quæ p̄cedunt, & poſtea uidebo eum, forſitan propitiabitur mihi. Præceſſerunt itaq̃

❡ Hoc prudenter fecit, ut per nuntios uoluntatem fratris agnoſceret.

munera ante eum, ipſe uerò manſit nocte illa in caſtris. Cumq̃ [2] maturè ſurrexiſſet, tulit duas uxores ſuas, & totidem famulas cum undecim filiis, & tranſiuit uadum Iaboc. Traductiſq̃ omnibus quę ad [a]

a ❡ Poſt aquam ſalutis eceſiæ, ut deum contemplari ualeat aptus eſt locus ſolitudinis.

[b] ſe pertinebant, mãſit ſolus. † Et ecce uir luctabat̃ cum eo uſq̃ mane. [b]

a ❡ Quia in contemplatione quaſi in luctamine, modo dei ſuauitas utcumq̃ complectitur, modo ſuperat ut non ſentiatur.

Qui cùm uideret, quòd eū ſuperare nō poſſet, tetigit neruū femoris ei⁹ &, ſtatim emarcuit. Dixitq̃ [c] [d]

a ❡ Quia in contemplatione propagandæ mortalitatis uſus aboletur.

ad eum: Dimitte me: Iam enim

a ❡ Quaſi tempus eſt, ut ab inuiſibilibus ad temporalia tractanda deſcendas.

aſcendit aurora. Reſpondit: Nõ dimittã te, niſi benedixeris mihi. [e]

a ❡ Quia anima quæ internam dulcedinem deguſtat: in ea ſemper morari deſiderat.

Ait ergo: Quod nōmen eſt tibi? [f]

a ❡ Quaſi priorem ſtatum ignc et.

[c] Reſpondit: Iacob. At ille: † Nequāquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, ſed Iſraël. Quoniam ſi contra deum fortis fuiſti, [g] [h] [i]

a ❡ Luctator.

a ❡ Quaſi non luctator, ſed uictor uo… beris, quia pulſans perſeueraſti.

a ❡ Mutatio nominis, benedictio eſt.

a ❡ Perſeuerans in pulſando.

quantò magis contrà homines pręualebis? Interrogauit eū Iacob: Dic mihi quo appellaris nomine? [k]

a ❡ Contra Eſau quem times.

Reſpondit: † Cur quæris nomen meum? Et benedixit ei in eodem [l] [m]

a ❡ Quaſi incomprehenſibilis eſt deus.

a ❡ Priorem benedictionem confirmauit.

NIC. DE LY.

☙ appareret. a ℭ Traductiſq̃ &c. Duplici de cauſa. Vna vt videret ne aliquid de rebus ſuis ex obliuione remanſiſſet. Secunda, vt ſolitarius melius orationi vacaret, vt eum dominus eriperet de periculo, quod timebat. b ℭ Et ecce vir. Hic conſequenter

Hic conſequenter ponitur diuina confortatio cōtra timorem periculi imminentis: Ecce vir luctabatur cum eo. Dicūt hebræi quòd fuit angelus Eſau, in ſpecie viri qui volebat eum impedire à tranſitu, ne obtineret benedictiones: & primogenita ipſius Eſau. ſed dominus dedit tantam fortitudinem ipſi Iacob, quòd angelus non potuit ei præualere, propter quod angelus videns quòd nō poterat eum ſuperare. c ℭ Tetigit ueruum femoris eius: & cæte. vt ſic euaderet de manu Iacob per talem læſionem. nō tamen ſic potuit euadere ideo ſubditur: d ℭ Dixitq̃ ad eum &c. quaſi dicat. tempus eſt, vt cantem dei laudes cum aliis angelis: ſecundum illud Iob. xxxviij. a. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij dei? & ideo nō debes me ampl.⁹ tenere & impedire à laude dei. e ℭ Reſpondit &c. Id eſt niſi confitearis, quòd benedictiones, quas quærebas pro Eſau, meæ ſunt de iure. Et eſt ſimilis modus loquendi Eſa. xxxvj. d. Facite mecum benedictionem, id eſt ſubiicite vos mihi. f ℭ Ait ergo: neceſſitate compulſus. g ℭ Nequaq̃ inquit Iacob appellabitur & cæte. id eſt non dicetur quòd ex ſupplantatione & fraude obtineas benedictiones.
h ℭ Sed Iſraël, & cæte, quod interpretatur directus cum deo, vel princeps cum deo, quia iuſtè & ex dei ſententia obtinebis. i ℭ Si contra deum fortis fuiſti & cæte. id eſt contra angelum. Hoc nomen deus hic accipitur participatiuè vel repræſentatiuè. k ℭ Quantò magis cōtra homines præualebis, id eſt contra Eſau & filios eius. l ℭ Cur quęris nomen meum? & cætę. ac ſi di. fruſtra quęris. quia ego & alij angeli in miniſterium miſſi, non habemus nomina fixa & ſtabilia, ſed diuerſa ſortimur nomina ſecundum legationes ad quas mittimur. exēplum de angelo Eſa. vj. b. quod magis declaratur. infrà. eod. ca. m ℭ Et benedixit &c. id eſt confeſſus eſt ei benedictiões eſſe ſuas. & in hoc confeſſus eſt ſe ſuperatū.
☙ Vidi dominum
* b ℭ Et ecce vir luctabatur cū eo. Per hanc enim luctam ſignificabatur ad literam, quòd Iacob finaliter ipſi Eſau præualeret, quod fuit impletum tempore Dauid, qui terram idumeæ ſibi ſubiecit. & p hoc moraliter ſignificatur, quòd boni malis finaliter præualebūt. Sap. v. a. Stabūt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt & cæte. Et tunc mutabitur nomen Iacob in iſraël, ſicut ſubditur.
g ℭ Nequaq̃ inquit Iacob appella. nomen tuum, ſed Iſraël: quia tūc lucta vitæ præſentis contra vitia quę per Iacob ſignificatur, ceſſabit, & clara dei viſio quę ſignificatur per Iſraël ſuccedet. ℭ Aliter exponi poteſt de appetitu intellectiuo & ſenſitiuo, qui dicuntur fratres, eo qd̓ ſunt ab eadem eſſentia animę procedentes. Et q̃uis ex ordinatione diuina intellectiuus debeat dominari, tamen frequenter ſenſitiuus eſt potentior, & trahit ad ſe intellectiuum, vt patet in incontinentibus: ideo bonus homo ſemper debet timere, ne ratio p ſenſualitatē ſuperet̃ in ipſo, & ſup hoc deū deprecari, & munera mittere Eſau, cōcedēdo carni id qd̓ ſecundū deū conueniens eſt illi. & quando debita cōcordia eſt ibi, tunc Iacob vocatur iſraël, quia ſedatis paſſionibus ſenſitiuæ partis, homo per intellectum eſt cognitor. vij. Phyſicorum. ſedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens.

C Angelus Iacob colluctatus.

1. Illum.

2. Mane.

Angelorū nomina

D

† Oſee. 12. a Iacob luctatus cum angelo, confortatur a deo, ne tam fortis timeat fratrem.

Moralit̃.

† j. 35. b Iacob nominatur Iſraël.

Iudic. 13. b

a loco. Vocauitq; Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi dominum [b] facie ad faciem, [a] & ſalua [b] facta eſt anima mea. Ortuſq; eſt ei ſtatim ſol, poſtquàm trãnſgreſſus eſt Phanuel. Ipſe uerò claudicabat pede. Quam ob cauſam nõ comedũt filij Iſraël neruum, ⁎ qui emarcuit in femore Iacob, uſq; in præſentem diem, eo ꝙ tetigerit neruum femoris eius, & obſtupuerit.

a ¶Facies dei. b ¶Non ꝙ deus uideri poſſit, ſed formam uidit in qua deus locutus eſt. Quem ſuper dixit uirum, quia deus homo erat futurus.

a ¶Reuerſus eſt ſcilicet ad lucem corporeis oculis inuiſibilem.

a ¶Id eſt tranſiit lux inuiſibilis.

a ¶Debilitatus affectu ſuperni amoris.

E fuiſti &c. שר Sar, à quo Iſraël vocabulũ deriuatur, principem ſonat. Quaſi di. Non vocabit nomẽ tuũ ſupplantator. Id eſt Iacob ſed princeps cũ deo. i. Iſraël. Quomodo enim princeps ego ſum, ſic & tu qui mecum luctari potuiſti, princeps vocaberis. Si autem mecum, qui deus ſum vel angelus, quia pleriq; variè interpretãtur, pugnare potuiſti; quãtò magis cũ hominib⁹: id eſt cum Eſau, quẽ formidare nõ debes.

Hiſtorice

Interp̃tatio nõis Iſraël.

Qđ aũt in libro hebręorũ nõim interp̃tat̃ iſrl' vir videns deũ, vel mẽs vidẽs deũ, non tã verè ꝗ̃ violenter interp̃tatũ videt̃. Hic em̃ ישראל Iſrl' per has lrãs ſcribit̃: Ioth, ſchin, res aleph, lamech, qđ interp̃tat̃, princeps de⁹ vel direct⁹ de⁹. Vir verò videns deũ, his lrĩs ſcribitur, vt איש vir tribus literis ſcribatur. Aleph, ioth, ſchin: ראה Videns ex tribus. Res, aleph, he: אל verò ex duab⁹: aleph et lamech, & interpretat̃ de⁹ vel fortis. Quãuis igit̃ grandis authoritatis ſint, & eloquẽtiæ ipſorũ vmbra nos opprimat; q iſrl' virũ vel mẽtẽ vidẽtẽ deũ trãſtulerũt, nos magis ſcripturę & angeli, vel dei, q iſrl' ipſum vocauit: authoritate ducimur, ꝗ̃ cuiuſlibet eloquẽtię ſecularis.

Iudæi non comedunt neruos femoris.

a ¶Vocauitq; ia. &c. Illud ꝗ̃q; quod ſequitur, & bñdixit eũ ibi: Vocauitq; Iacob nomen loci illius pha. di. &c. In hebræo dicit̃ phanuel, vt ſciam⁹ ipſum eſſe locũ qui in cæteris ſcripturę voluminibus ſcđm hebræos phanuel legitur. Grego. Quęritur: Cum veritas dicat: Nemo videbit faciem meam. Et: Deum nemo vidit vnꝗ̃: quomodo teſtatur Iacob; Vidi dominum facie ad faciem. Humanæ enim mẽtes oculo interiori purgato, cum vitiorum erugo tribulatiõis igne fuerit cremata, lætitiam patrię cœleſtis aſpiciunt: vt purgemus lugendo prius quę fecimus: & poſt contemplemur gaudia quę quęrimus. Prius enim exurente triſtitia caligo detergitur: & ſic reſplendente raptim in circumſcripto lumine mẽs illuſtratur. Quo in gaudio cuiuſdam ſecuritatis abſorbetur, & quaſi poſt defectũ præſentis vitæ vltra ſe rapta in quadam nouitate recreatur. Ibi mens ex immenſo fonte viſionis, ſuperno rore aſpergitur. Ibi non ſe ſufficere ad id ad quod rapta eſt, contemplatur, & veritatem ſentiendo videt, quia quanta eſt veritas ipſa non videt: & cui tantò ſe longè æſtimat, quantò appropinquat: quia niſi illam vt cunq; conſpiceret, nõ eam cõſpicere ſe poſſe ſentiret. Viſus ergo animæ dum intenditur, immenſitate choruſcationis reuerberatur. Ipſa enim cuncta implens, cuncta circunſtat, & idcirco mens non ſe ad cõprehendendã incircunſcriptam ſubſtantiam dilatat, quam inopia ſuæ circunſcriptionis anguſtat. Vnde ad ſe citius relabitur: & proſpectis quibuſdam varietatis veſtigiis, ad ſua intima reuocatur. Hæc ipſa cum per contemplationem facta non ſolida & permanens viſio, ſed quaſi quędam viſionis imitatio dei facies dicitur. Quia enim per faciem quemlibet agnoſcimus, cognitionem dei faciem vocamus. Iacob ergo poſtq; cum angelo luctatus eſt, ait: Vidi dominum facie ad faciem. Quaſi: Cognoui deum, quia ipſe me cognoſcere dignatus eſt. Hæc cognitio in fine pleniſſimè fiet, Vnde. j. Corint. xiij. d. Tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum.

Videre dominum ad faciem.

F

Nicolaus de Lyra.

a ¶Vidi dominum facie &c. Id eſt angelum in corpore aſſumpto. b ¶Et ſalua facta eſt anima mea. Quia non pręualuit mihi, ſed econuerſo. Hæc eſt igitur expoſitio hebræorum, & ſecundum hoc exponitur illud quod ſcribitur Oſee. xij. a. de Iacob Inualuit ad angelum, & confortatus eſt: fleuit & rogauit eum: ita ꝙ li fleuit refertur ad angelum. eo quòd Eſau, cui⁹ erat angel⁹, perdebat benedictiões, ſecundũ illud Eſa. xxxiij. b. Angeli pacis amarè flebũt, & rogauit eũ. ſ. vt eũ dimitteret. Iſta expoſitio hebræorũ duo ſupponit. Primũ eſt, ꝙ de⁹ ad horã dedit tantã virtutẽ ipſi Iacob, ꝙ poſſet reſiſtere angelo & pręualere: vel virtutem angeli ad horã debilitauit, vel ſuſpẽdit, ſicut virtutẽ ignis ſuſpẽdit in camino ignis triũ puerorũ. Secundũ eſt, ꝙ angelus Eſau ſecundũ hebręos licet bonus fuerit, neſciuit tamẽ diuinam ſentẽtiã diffinitiuã: ꝙ ius primogenituræ & benedictiões eſſent ipſius Iacob de iure, vſq; quo vidit, per hoc. ſcilicet ꝙ deus tantã virtutẽ contulit ipſi Iacob, & tamẽ antè fuerat hoc reuelatũ ipſi rebeccæ, & Iſaac poſito in extaſi, vt ſuprà dictum eſt. xxvij. ca. Et ſic tertiũ quod hic ſupponit̃: eſt. ꝙ aliquæ reuelatiões factæ ſint hominibus, etiã aliquibus angelis ignorãtibus, quę tria quaſi ex hypotheſi vel ſuppoſitione, dicta ſunt ſatis dubia. Catholici verò doctores aliter exponũt hanc literã de angelo & de Iacob. ſed dicunt aliqui, ꝙ fuit tm̃ ſpiritualis lucta, quia Iacob per efficaciam

G efficaciã ſuæ orationis retinebat eũ, ne elongaret ſe ab eo. ſed eũ defenderet in via. & videt̃ ſententia Hiero. ſuper Eſa. xlix. Vbi dicit ſic: Cũ angelo Iacob oratione, nõ manibus luctabatur. Sed cõtrariũ videtur ex textu, vbi dicitur, ꝙ in illa lucta angel⁹ tetigit neruũ femoris Iacob, & qđ ex tactu emarcuit, intantum ꝙ Iacob poſtea claudicabat, & ideo dicunt alij, ꝙ fuit lucta ſpiritualis & corporalis. Ad cuius intellectum conſiderandum, ꝙ licet Iacob non fuerit diffiſus totaliter de dei adiutorio, tamẽ parum confidit, & nimi timuit Eſau: maximè cum prius dixiſſet ſibi angelus, ꝙ ſecurè reuerteretur ad terram ſuam, et ꝙ eſſet cum eo ad eum protegendum: vt ſuprà dictum eſt ca. xxxj. In via enim fuerunt ei obuiam angeli, quaſi caſtra ipſum defendẽtia, vt dictum eſt in principio hui⁹ capituli. Et ideo orãte Iacob ſolo in ripa fluminis, & nimis timente propter prædicta, & minus debito de deo confidente: apparuit ei angelus, qui fuerat ei protector in via: & finxit qđ vellet eum dimittere propter paruitatem ſuæ confidentiæ: ſicut dominus poſt reſurrectionem ſuam apparens duobus diſcipulis in via finxit ſe longius ire. vt habetur Luc. xxiiij. d. propter paruitatem & tarditatem fidei ipſorum: tamen nec ibi nec hic fuit mendacium vel falſitas, quia tales apparitiões fiunt cõmuniter ſecũdũ diſpoſitionem mentis illorum quibus fiunt vt ſuprà dictũ eſt. xviij. b. Iacob autem inſtantia orationis feruidè rogabat eum, ne ab eo recederet, ſed ad eius protectionẽ ſecundũ ſuũ promiſſum maneret: & in hoc fuit lucta ſpiritualis: & poſtea cum videret angelum quaſi volẽtem recedere, ex familiaritate accepit eum cũ manibus ad retinẽdũ: quia frequenter cum eo loquebatur, ſicut & maria magdalena poſt reſurrectionem Chriſtum ſibi apparentem voluit tangere: Ioh. xx. d. & ſic fuit lucta corporalis, quia Iacob volebat eum detinere in illa apparitiõe, ita quòd non diſpareret donec haberet benedictionem eius quam & habuit. In illa etiam lucta corporali figurabatur ei, quòd non debebat timere Eſau cum inualuiſſet ad angelum. Et ſecundum iſtam expoſitionem illud quòd ſuprà inductum eſt de Iacob Oſee. xij. a. Inualuit ad angelum & confortatus eſt, fleuit & rogauit eum, aliter eſt exponendum ꝗ̃ ſuprà, ſcilicet referendo fleuit & rogauit ad Iacob, qui fleuit quando vidit angelum quaſi volentem eum deſerere, & rogauit eum ne recederet donec dediſſet ei benedictionem. & licet hic non ſit ſcriptum quòd fleuerit, ſed tãtum quod rogauerit, tamen tenendum eſt de vtroq;, eo quòd exprimitur in Oſee, quod eſt hic omiſſum. Huic autem ſenſui poteſt de facili litera applicari ab illo loco: Et ecce vir. id eſt angelus ipſius Iacob apparens in ſpecie viri. Luctabatur cum eo ſpiritualiter & corporaliter, vt iam expoſitum eſt. Qui cum videret quòd eum ſuperare non poſſet, id eſt nollet eo modo loquendi quo dicitur de Chriſto Matth. xiij. g. Et non poterat ibi virtutem aliquam facere, id eſt nollebat propter incredulitatem illorum, & angelus hic nolebat ſuperare Iacob, quia per illam luctam volebat ei oſtendere ꝙ præualeret ipſi Eſau, vt ſequens litera oſtendit: Quoniam ſi fuiſti fortis contra deum &cæ. Tetigit neruum femoris eius, ad puniendum eum de ſua diffidentia irrationabili. & propter hoc ſequitur ꝙ Iacob claudicabat, vt per hoc oſtenderetur quomodo claudicauerat in mente confidendo parum de deo. Iam aſcendit aurora. i. dies incipit clareſcere, & alij non ſunt digni vt me videant in iſta effigie. Nequaꝗ̃ inquit Iacob vocabitur &cæ. tunc non fuit nomen eius mutatum, ſed angelus prædixit ſibi mutandum a dño. j. xxxv. b. Cur quęris nomen meum? ac ſi diceret: nomẽ meum & aliorũ angelorũ qui mittunt̃ in miniſteriũ mutantur ſecundum diuerſas legationes ad quas miſſi ſunt. Vnde Eſa. vj. b. Ille angelus qui miſſus fuit ad purgandum labia Eſaiæ per calculum ardentem, vocatus eſt ſeraph pro officio incendendi, licet non eſſet de ordine ſeraphico. Et benedixit ei. Hic propriè accipienda eſt benedictio prout maior bñdixit minori: vt habet̃ Heb. vij. b. Vocauitq; Iacob &ce. i. facies dei. Cui⁹ cã ſubdit̃: Vidi dñm facie ad faciẽ. i. angelũ i ſpecie corpali. Et ſalua facta eſt aĩa mea, qa cõſolat⁹ es me, & bñdixit mihi cõtra timorem de fratre meo Eſau. Non comedunt neruum, non vitant omnem neruum, ſed ſolum neruum femoris ad quod deſignandum ſubditur: Qui emarcuit.

Lucta angeli & Iacob.

Salua facta eſt, vel euaſit. i. animus meus liberatus eſt metu.

Pede, ſuper femur ſuũ.

⁎ Il ũ cõtractum.

Emarcuit in femore eſt in coxẽdice femoris.

Eius, & obſtupuerit, Iacob neruũ qui contractus ſint.

H

¶In ca. xxxij. vbi dicitur in poſtilla: Tetigit neruum.

ADDITIO.

Quidã hebræorũ dicũt, ꝙ hoc ꝙ angel⁹ tetigit neruũ iacob ex quo tactu ipſe Iacob

A tactu ipſe Iacob claudicauit,nõ fuit ad puniẽdū Iacob de ſua diffidẽtia:qa i hoc actu nõ videt̃,ꝙ Iacob aliqd demeruiſſet:ſed poti⁹ ecõtra.Vñ in hoc Iacob fuit benedict⁹ ab angelo,vt ſtatim ſequit̃: Et bñdixi ei.Sed dicūt, ꝙ ratio hui⁹ tactus,& claudicatiõis eſt figuralis tm̃.In hoc em̃ figurabat̃,ꝙ licet Iacob haberet primogenituã & dominiū ſup Eſau ex ordinatiõe diuina:vt.ſ̃.xxvij.ca.tñ i poſterū aliqñ aliq deſcẽdẽtes de Iacob,qui dicunt̃ egredi de femore eius, eſſent leſi ab ipſo Eſau.Vñ p̃dicto ca.dicit̃:Tẽpuſq; veniet,cum excutias,ſolueſq; iugum eius de ceruicibus tuis &c.qđ impletum eſt, quãdo Idumæi rebellauerūt cõtra iudã.iiij.Reg.viij.d.& ſic videbatur dominiū Iacob ſup Eſau lædi in femore Iacob.ſ.in poſteritate,q̃ de femore ei⁹ egrederet̃:& ideo ſequit̃ ob hãc cauſam nõ comederūt filij iſraël neruum,qui emarcuit in femore iacob. Si em̃ hæc claudicatio ipſius iacob fuiſſet propter punitionẽ eius in pœnam diffidentiæ,prout alij dicunt,non habuiſſent filij Iſraël abſtinere à comeſtione huius nerui,cum illa pœna ſolum reſpiceret perſonam Iacob:quę quidem pœna iam tranſiuerat in præteritum.

REPLICA correctorij cõtra Bur.In ca.xxxij. vbi poſtillator tactū nerui Iacob,& claudicationẽ exponit de pœna ꝓ diffidẽtia:etiã Bur.iſtat,ꝙ nõ ſit factū i pœnã:qa Iacob i ꝓpoſito nõ demeruit,ſed angel⁹ ei bñdixit.Infert igit̃,ꝙ factū,ſicut ẽt.ſ̃.dixit de aliis,ſit tm̃ figurale,myſticã habẽs ſignificationẽ.Sed vr̃ ꝙ ſicut Bur.icõuenĩeter ſe habet:vt.ſ̃.dictū ẽ i aliis locis:ita & hîc.Primò:qa cõtradicit btõ Au.ſ̃.allegato,abiiciẽs ſenſum lr̃alẽ,nullã abſurditatẽ cõtinẽtẽ:& recurrit ꝓ lr̃ali ad myſticū:qđ fieri nõ debet,niſi hiſtoria deficiat ſcđm beatū Gre.Scđò,ꝙ cū bñdictio Iacob.Eſto dñs fratrū tuorū &c.pricipalẽ effectū habeat i regno xp̃i,quod dr̃ dom⁹ Iacob:Lu.j.Iſte Bur.arctat eū ad tpa regū,qñ Edõ ſeruiuit regib⁹ Iuda ſolū ꝓ tpe ſeptẽ regū:vt ex libris tporū regū colligit̃,& terminabat̃ in rebelliõe Edõ:de qua.iiij.Reg. viij.d.Et ꝓpter illã rebellionẽ dicit Iacob claudicaſſe i figurã,quod Eſau à ſe excuteret onus illi⁹ bñdictiõis Iacob:de q̃ dr̃.ſup.xxvij.ca. Ad quã poſitionẽ bñdictiõis reſpiciẽs pricipale ꝑuipẽdit:i q̃ Iacob nõ claudicauit:nõ igit̃ Bur.debuit hoc ſic applicare myſticãdo ſine authoritate,cū nõ ſit i fauorẽ fidei,ſed poti⁹ vt ap̃ls ad Ro.xj.b.vbi dicit cęcitatẽ cõtigiſſe i Iſrl̃,q̃ figurata ẽ ꝑ claudicationẽ Iacob:tunc em̃ claudicauit,& cõtinuò claudicat,ꝗuſq; plenitudo gẽtiū itrarit; & reliqę iſrl̃ ſaluę fiẽt.Tertiò:qa rõ Burg.q̃re filij iſrl̃ neruū nõ comedūt ꝓpter illã rebellionẽ figuratã ꝑ claudicationẽ nõ ẽ ſufficiẽs, qa à cõtrario ſenſu tpe obediẽtię & tributi edõ debuerūt neruū comeder̃,tñ nõ fecerūt.Quarto,qa rõ quã facit cõtra poſtillatorẽ & ei⁹ expoſitionẽ nõ valet.Arguit em̃ ſic:Si claudicatio Iacob fuit ꝓpter punitionẽ,& i pœnã diffidẽtię,cū illa ſit ꝑſonalis:nõ haberẽt filij Iſrl̃ à comeſtiõe nerui abſtinere,ꝓpter ea,q̃ ſolã ꝑſonã Iacob reſpiciūt. Reducit̃ hęc rõ ſic cõtra faciẽtẽ:Tact⁹ nerui q emarcuit,& claudicatio ad ꝑſonã Iacob lr̃aliter ptinebãt:idcirco filij Iſrl̃ nõ habẽt à nerui comeſtiõe abſtinere:cui⁹ oppoſitū hodie faciūt.Reſtat igit̃,ꝙ illa abſtinẽtia nõ eſt tm̃ figural̃:ſed ceremonialis i illi⁹ dimicatiõis,tact⁹, & claudicatiõis memoriã,ſicut multa alia feſta Iudęorū. Quod aūt Bur.dicit,Iacob nõ peccaſſe i ꝓpoſito,hoc ẽ cõtra gl.iter.q̃ redarguit ip̃m Iacob,dicẽs.Si cõtra deū fortis fuiſti,qa ꝑſeueraſti pulſans multo magis contra hoies p̃ualebis.i.Eſau quẽ times ꝓmiſſorū tibi factorū oblit⁹.Si em̃ Iacob plenã habuiſſet cõfidẽtiã:& memor fuiſſet ꝓmiſſorū dei ſibi factorū,ꝓut ponit̃.ſupra ca.xxviij.vtiq; Eſau nõ timuiſſet,nec quẽcūq; hominẽ.Quod aūt dicit,ꝙ meruit benedictionẽ qua angel⁹ eū bñdixit,nõ habet̃ de bñdictiõe in litera,niſi ꝙ Iacob bñdictionẽ poſtulauit:& ꝓ bñdictiõe nomẽ ei⁹ mutauit:vt dicit glo.interlinealis.Quod aūt ſubdit̃:Et benedixit ei:in eodẽ loco,Glo.priorẽ benedictionẽ cõfirmauit,poſt redargutionẽ tamen & pœnã inflictã ꝑ tactum nerui q emarcuit.hæc aūt nõis mutatio fuit ab euẽtu:qa deū vel angelū recedere volentẽ vicit p̃cib⁹ &c.q̃ luctatio hîc dicitur prout poſtillator exponit.Et gloſſ.vocat illam luctationem perſeuerantem pulſationem,qua victor effectus eſt.

C

GLO. ORDI.

Cap. XXXIII.

B Hiſtorice

LEuãs aūt ia. &c. a ℂ Diuiſitq; fi. Aqla dimidiauit,vt vnū cuneum faceret ancillarū cū ꝑuulis ſuis,& alterū liberarū cū filiis ſuis.Priaſq; mitteret ancillas,ſcđ as liberas.Ipe aū oẽs fratrẽ adoratur⁹ occurreret.b ℂ Sic em̃ vi.&c.Au.

Quæſtio.

Vtrū pauẽtis & ꝑturbati aĩ v̄ba vſq; i hãc adulationẽ ꝓruperūt,an ſine pc̃tõ potuerunt dici:fortaſſis em̃ qa dicti ſunt & gẽtiū dij,q ſunt dęmonia, nõ p̃iudicat ex his v̄bis noĩ dei:qa etſi benigno aĩo ſunt dicta hęc v̄ba,fraterna ſunt:qa poſt bonã ſuſceptiõem met⁹ tranſierat:potuit ſic dici,quẽadmodū Moyſes pharaoni de⁹ dict⁹ eſt:ſcđm illud Apoſtoli.j.Cor.viij.b.Et ſi ſunt q dicunt̃ dij:ſiue i cœlo ſiue in terra &c.maximè quia ſine articulo dictum eſt in græco,qua euidentiſſimè ſolet veri dei ſignificatio fieri.Nõ em̃ dixit:πρόσωπον τοῦ θεοῦ ꝓſopon tu theu,vultū illius dei ſed πρόσωπον θεοῦ proſopon theu vultum dei q̊d facile intelligūt,q grecum audire & intelligere ſolent.

Progrediens,præcedens.
Frater ei⁹ ad fratrem ſuum.
Stringẽſq;, Iactauit ſe ſuper.
Oſculans fleuit, oſculat⁹ eſt eum & fleuerunt.

Et ego ſe-

Cap. XXXIII.

a LEVANS autem Iacob oculos ſuos,uidit b uenientem Eſau, & cū eo quadringẽtos uiros.Di- c

a ℊ Duas fecit turmas, non tres, ut plærięq; æſtimant.

a uiſitq; filios Liæ & Rachel , ambarumq;

a ℊ Naturalem uirtutum ordinem ſequitur, quia iuſtus a minoribus incipit, & gradatim ad maiora progreditur.

famularum,& poſuit utramq; ancillam &

a ℊ Quia prius timor ſeruilis, deinde amicabilis, quem ſignificat Lia libera. Inde ſequitur amor purgati amici, quem ſignificat Rachel, quæ interpretatur uidens principium.

liberos earum in principio, Liã uerò, & †liberos eius in ſecundo loco:Rachel aūt, d & Ioſeph nouiſsimos.Et ipſe progrediẽs, e

a ℊ Flectens genua.

a adorauit pronus in terram ſepties, donec f appropinquaret frater eius.Currens itaq; Eſau obuiã fratri ſuo, amplexat⁹ eſt eum. g Stringenſq; collum eius,& oſculans fleuit. Leuatiſq; ocul̃ uidit mulieres,& paruulos earum,& ait: Quid ſibi uolunt iſti,& ſi ad te[1] pertinẽt? Reſpõdit: Paruuli ſunt,quos donauit mihi de⁹ ſeruo tuo.Et appropinquantes ancillę,& filij earū,incuruati ſunt. Acceſſitq; †Lia cū[2] liberis ſuis,& cū ſimiliter adoraſſet, extremi Ioſeph & Rachel adorauerunt.Et ait Eſau: Quæ nam ſunt iſtæ turmæ,quas obuiam habui? Reſpõdit: Vt inuenirẽ gratiã coram dño meo. Et ille ait: Habeo plurima,frater mi, ſint tua tibi.Dixit Iacob:Noli ita,obſecro,ſed a ſi inueni gratiã in oculis tuis , accipe mu-

a ℊ Timore perturbatus hic loquitur. ℊ Hic loquitur ut Iacob, non ut Iſrael:non tamen fratrem deo comparat, ſed humano more hyperbolicis uerbis beneuolentiam captat. 1

b nuſculum de manibus meis. † Sic ẽnim

NIC. DE LY.

Ca. XXXIII.

Diuiſio.

LEuans autem.Hîc conſequenter deſcribitur, qualiter Iacob ſe habuit i fratris aduentu,& quia in agibilibus non debet homo omittere de his,quę agenda ſunt ſecundum humanã prouidentiam , ideo in aduentu Eſau

NICO. DE LY.

D

Eſau oſtenditur prudentia Iacob:quamuis dictum eſſet ſibi quod angelus cuſtodiret eum.Et primo in diuiſiõe propriæ facultatis ante fratris aduẽtum, & in recognitione fraternitatis in aduẽtu,ibi:Et ipſe progrediens.Tertiò in declinatione ſocietatis poſt eius aduentum , ibi : Dixitq; Iacob:noſti. & in recognitione diuinæ bonitatis,ibi:Et iacob venit.Et patet litera primæ partis ; paucis exceptis.

Eſau venit obuiã fratri.

Iacob diuiſis omnib⁹ in tres turmas occurrit ipſi.

b ℂ Vidit venientem Eſau:& cū eo quadringẽtos,adhuc longè exiſtẽs.

als † filios.

c ℂ Diuiſitq; fi.vt nihil omitteret de prouidentia humana ,quia eſſet quędam tẽtatio diuina,& vt honeſti⁹ irent:& ordinatius appareret coram Eſau.

Eſau fratrẽ Iacob oſculatur placaturq; ei.

d ℂ Rachel autẽ & Ioſeph nouiſſimos.id eſt tanq̃ prædilectos & principales,in proceſſione enim maiores ſequūtur. e ℂ Et ipſe progrediẽs adorauit pronus &c. Hic oſtenditur eius prudentia in recognitione fraternitatis.

1.pertineãt.

f ℂ Adorauit pronus:inclinãdo caput,& hæc eſt adoratio duliæ:quia erat primogenitus frater eius ætate , licet ex diuina ordinatiõe prĩogenita eſſent trãſlata. g ℂ Currens itaq; Eſau:obuiã fratri ſuo,quia ex dei ordinatiõe, eius indignatio mutata eſt in pietatem.

Moralit̃.
als † quoq;
2.als pueris.

Suſcipe &c.

Moraliter. a ℂ Leuans autem Iacob oculos ſuos,& cæt.In hoc capitulo ſcribitur concordia Eſau cum Iacob,per quam deſignatur cõcordia ſuperbi cū humili.Nam ex parte Eſau ponitur elatio,cum dicitur: a ℂ Leuans autem Iacob oculos & cæter. quadringẽtos vi.Ex parte vero Iacob humiliatio,cum dicitur. e ℂ Et ipſe progrediens &c.Et ſequitur vtriuſq; concors ſuſceptio,cum dicitur: g ℂ Currens itaq; Eſau obuiam fratri ſuo. amplexatus eſt eum. & in hoc ſignificatur quòd verè humilis cū ſuperbo pacificè

a ℂEt ego ſe.&c.Angu. Quærit̃ ſi mendaciũ fratri promiſerit. Hoc em̃ ſicut ſcriptura narrat,non fecit, ſed eo perrexit itinere qđ dirigebat ad ſuos. An fortè veraci animo promiſit,ſed aliud poſtea cogitando delegit. b ℂSocoth.Hiero. Vbi nos tabernacula habemus: in Hebræo legitur סכות .Eſt autem vſq̧ hodie ciuitas trans iordanem hoc vocabulo in parte ſcythopoleos,de qua in libro locorũ ſcripſim⁹. c ℂTrãſiuitq́ĩ Salẽ &c.Hier.Error oboritur, quõ Salẽ Sichẽ ciuitas appellet̃:cũ hieruſalẽ in qua regnauit Melchiſedech,Salem antè dicta ſit. Aut igitur vnius vtraq̧ vrbs nominis eſt, qđ de pluribus iudeæ locis inuenimus, vt idem vrbs & loci nomẽ in alia & alia tribu ſit.Aut iſta Salẽ quę pro Sichẽ nũc nominat̃,dicem⁹ interpretari conſummatã atq̧ perfectã: & illã quę poſtea Hieruſalẽ dicta eſt pacificã.Vtrũq̧ accẽtu paululũ declinato hoc vocabulũ ſonat.Tradũt hebræi, ꝙ fœmur claudicãtis Iacob ibi ſanatũ ſit.Iõq̧ ciuitatẽ curati atq̧ pfecti vocabulum conſecutã

Quæſtio

Scytopoleos.

Salem Benedictio pro munere et dono. Eſau ſuſcipit munus Iacob.

Nicolaus de Lyra.

a ℂSuſcipe:id eſt enceniũ voluntariè oblatũ. a ℂQuaſi &c.Qui ita pacificatum & mitem eũ vidit,ſicut angelus loquẽs ex perſona dei,eũ cõſolando ſignauerat.Cætera patent. b ℂDixitq́ Iacob. Hic conſequenter oſtendit̃ ei⁹ prudẽtia in declinatiõe ſocietatis Eſau.Quãuis em̃ amicabiliter eũ recepiſſet:poterat tñ timere ne eius animus mutaret̃:vel ne aliquis de eius familia cœlans inordinatè pro eo noceret ipi Iacob & ſuis,& tñ qũ promiſit ire poſt eũ in Seir, ſicut facere cogitabat, mutauit tñ ꝓpoſitũ ex cauſa certa,& ideo nõ ẽ mẽtitus,ſicut & Paulus cogitabat ire Corinthũ anteq̃ iret in Macedoniã : vt habetur ij.Corin.j.c.tñ ex cauſa mutauit ꝓpoſitũ. tñ ſicut dixi ſuperius non videt̃ magna neceſſitas excuſare pñs ve.te.de omni mẽdacio officioſo maximè. c ℂEt Iacob venit. Hic oſtendit̃ Iacob prudẽtia in recognitione diuinæ bonitatis,gratias agẽs deo de hoc quod eũ in peregrinatiõe augmẽtauerat,& in via cuſtodierat:præmittitur tñ modus deueniẽdi ad locũ vbi gratias egit deo,cũ dicit̃:Et Iacob &c.Dicũt enim hebræi,ꝙ ibi habitauit per annũ & dimidiũ, & ideo non ſolum fixit ibi tẽtoria,ſed cum hoc ædificauit domum. d ℂTranſiuitq́ &c. Secũdũ expoſitores catholicos iſta eſt ciuitas,quę vocatur Salim.Ioh.iij. c.Nõ em̃ põt dici,ꝙ ſit illa Salem quę alio noĩe dicit̃ Hieruſalẽ:vt .s̃. dictũ eſt.xxviij. ca.qa illa ciuitas vocata ẽ Bethel:vt ibidẽ dicit̃.Poſtq̃ aũt iacob receſſit de loco iſto, aſcẽdit ĩ Bethel,vbi apparuerat ſibi dominus quãdo iuerat verſus Meſopotamiam ꝓpter iram fratris ſui,vt habetur in principio huius capituli. Et certum eſt quod illa Bethel eadẽ eſt cum Salem, quę alio nomine dicitur Hieruſalẽ.& ideo Salem quę hic nominatur,nõ poteſt eſſe illa Salem quę eſt Hieruſalẽ.Scđm aũt hebræos doctores Salẽ non eſt hic nomẽ ciuitatis,nec eſt nomẽ propriũ,ſed eſt nomẽ commune,& ſignificat integritatem & pacẽ:& dicũt ꝙ hic eſt ſenſus,& litera hebraica.Trãſiuitq́.ſ.iacob.Salem.i.integer vel pacific⁹. In vrbem Sichem,quia in via nihil perdidit de familia vel de rebus ſuis,nec aliquid aduerſum occurrit ſibi,& iſtud videtur verius,quia illa ciuitas.ſ.ca.ſe.vocatur Sichẽ. e ℂEt habitauit iuxta opidum. Id eſt vrbem prædictam. Non enim voluit intrà habitare,qa erãt idolatræ. f ℂEmitq́ partem agri.Centũ agnis Hebræi dicunt centum obolis.& ideo tranſlatio noſtra hic deficit,vel dictio q̃ ĩ hebręo ponit̃, eſt æquiuoca. Quantũ autẽ valet obolus dictum eſt ſuprà.xxiij.ca. g ℂEt erecto ibi altari.Ad immolandũ deo ſacrificiũ. h ℂInuocauit ſuper illud fortiſſimũ &c.Id eſt recognoſcẽs dei potentiam,per quã cõſeruauerit eũ à Labã ipm perſequente,& ab Eſau ſibi occurrente.

als † tñ

als † dñi mei

Moralit̃.

E F G

Altare deo ædificat.

Tribuẽs, quia ſunt mea.

* bo pacificè conuerſat̃,& hoc eſt ſpeciale in humilitatis virtute.In aliis enim virtutibus non eſt ſic. Caſtus enim non poteſt pacificè morari cum lubrico:nec iuſtus cũ iniuſto,ſed humilis pacificè moratur cum ſuperbo.Nam humilis ſeruire ſemper vult & ſubiici,ſuperbus autem præcipere et dominari,& ſic vterq̧ habet ſuam voluntatẽ & per conſequens pacem.Et de tali humili dicitur.Pſal.cxix.a.Cum his,qui oderunt pacem,eram pacificus.Veruntamen quãdo humilis habet in cura ſua aliquos impfectos,qui peiorari poſſent ex ſocietate ſuperbi,debet declinare ab eius ſocietate. Et hoc eſt quod dicitur: † ℂParuulos habeam teneros &c.Per quod deſignant̃ imperfecti.Sequitur: c ℂEt Iacob venit in Socoth.Quod iterpretatur tabernacula. Nam declinãdo ſocietatem ſuperborum,venit humilis ad tabernacula iuſtorum. d ℂTranſiuitq́ &c.Quę interpretat̃ pax. Nã de tabernaculis iuſtorũ vitæ præſentis eſt trãſit⁹ ad pacem ſupernę ciuitatis.

* quæſo

Moralit̃. Eius gregis qui eſt ante me,&.

H

* Gregi ſuo

In Salem vrbem Sichimorum,vel incolumis in ciuitatem Sichem.

uidi faciem tuam,quaſi uiderẽ uultum dei.[a] Eſto mihi propitius,& ſuſcipe benedictionem, quam attuli tibi, & quam donauit mihi deus, tribuens omnia. Vix fratre cõpellente ſuſcipiẽs, ait: Gradiamur ſimul,eroq́ ſocius itineris tui. [b] Dixitq́ Iacob: Noſti dñe mi, ꝙ par†uulos habeam teneros,& oues,ac boues fœtas mecum , quas ſi plus in ambulãdo fecero laborare,morientur una die cuncti greges. Præcedat ✳ dñs meus ante ſeruum ſuũ,

a ℊForte ad horam ſecutus eſt.

[a] & ego ſequãr paulatim ueſtigia eius, ſicut uidero paruulos meos poſſe,donec ueniam ad dominum meũ in Seir. Reſpondit Eſau: Oro te,ut de populo,qui mecum eſt,ſaltem ſocij remaneant uiæ tuæ. Non eſt,inquit,neceſſe:hoc uno ✳ † indigeo, ut inueniam gratiam in cõſpectu † tuo dñe mi. Reuerſus eſt itaq̧ illo die Eſau,itinere,quo uenerat in Seir, & Iacob uenit in Socoth,[c] ubi ædificata domo & fixis tentoriis ✳ appellauit nomen loci[d] [b] illius Socoth, id eſt tabernacula:[e] [c] Trãſiuitq́ in Salem urbem Sichimorum,quæ eſt in terra Chanàan, poſtq̃ reuerſus eſt de Meſopotamia Syriæ,& habitauit iuxta opidũ,emitq́ partẽ agri,in qua fixerat[f] tabernacula à filiis Hemor patris Sichem centum agnis. Et erecto[g] ibi altari,inuocauit ſuper illud fortiſſimum deum Iſraël.[h]

Diuiſio.

GLO. ORDI.

Cap. XXXIIII.

E Greſſa eſt aũt Dina.Gre. Dina,vt mulieres extraneæ regionis videat,egredit̃,cũ mens ſua ſtudia negligẽs,actiões alienas curãs,extra ordinẽ ꝓpriũ euagat̃,quã Sichem princeps terræ opprimit:quia inuentã in curis exteriorib⁹ diabol corrũpit, & conglutinata eſt anima eius cum ea:quia vnitã ſibi per iniquitatẽ reſpicit.Et quia mens à culpa reſipiſcẽs afficitur: & admiſſum flere conatur:corruptor ſpem, ac ſecuritatem vacuã ante oculos vocat,quatenus vtilitatem triſtitiæ ſubtrahat. Vnde additur: Triſtemq́ blandiciis deliniuit . Modò enim aliorum facta grauiora,modò nihil eſſe quod factum eſt:modò miſericordem deum loquitur, & tempus ad pœnitentiã pollicetur, vt dum per hęc decepta mens ducitur,pœnitentia differatur, vt tunc bona nulla percipiat,quã nunc mala contriſtantur:& tunc pleni⁹ abſorbeat̃ ſuppliciis,quę nũc gaudet in delitiis. d ℂDina filia &c. Quę inter-

Dina curioſa exit ad ſpectacula & violat̃. De pe. diſt. 5.c.1.añ ſi.

Cap. XXXIIII.

[d] † E GRESSA eſt[i]

a ℊInfirma anima, quæ poſt poſitis propriis,aliena negotia curat.

aũt Dinã filia Liæ, ✳ ut uideret mulieres regionis illius.[k]

a ℊNegligenter ſe habentem.[l]

Qũam cum uidiſſet Sichem filius

ℊDiabolus uel hereticus.

Hemor heuæi,princeps terrę illi⁹,†

NICO. DE LY.

Cap. XXXIIII.

E Greſſa eſt autẽ Dina filia Liæ &c.Hic conſequenter deſcribitur,quid paſſus ſit Iacob à Sichimitis. Vbi primò deſcribitur ſcelus pro Dinę violatiõe. Secundò dolus ex mutua collocutiõe ibi: Locutus eſt itaq̧ hemor. Tertiò ſcelus ex circũciſorum interfectione,ibi:Et ecce die tertio.Quartò metus ex vicinorum congregatione,ibi:Quibus perpetratis. Circa primũ deſcribitur ipſius Dinæ vaga curioſitas,cum dicitur: i ℂEgreſſa eſt aũt &c. De domo paterna, vbi tanq̃ verecunda iuuencula deberet ſtare clauſa. k ℂVt videret mu.&c. Dicit enim Ioſephus,qđ in ciuitate erat ſolẽnitas;ideo videre volebat illa die mulieres ornatas,& emere ſimilia ornamẽta. l ℂQuã cũ vidiſſet Si.&c.Qui erat princeps ciuitatis,& erat primogenitus;propter quod debebatur ei hæreditariè principat⁹.

agnis;vel obolis ſiue denariis.

* quam peperit ipſi Iacob.

mulieres, filias.

& rapuit

Moralit̃.

ℂMoraliter. i ℂEgreſſa eſt autem Dina filia Liæ &cætera. Per Dinam quę egreſſa eſt domum patris,ſignificatur anima vaga,quę egreditur clauſtrum rationis. l ℂQuam cum vidiſſet &cætera. Qui interpretatur ebrius , ideo per ipſum ſignificatur diabolus,qui ebrietate ſuperbiæ cecidit de cœlo in hunc aerem caliginoſum. † ℂFilius hemor:id eſt ſubiect⁹ alteri dæmoni ſuperiori.Nam in dæmoniis remanſerunt naturalia integra

A

Quę interp̄taſ iudiciū iſtud. Hoc eſt em̄ iudiciū,vt q ſpōte negligēs vagaſ,mox à diabolo corrūpaſ.
a ¶ Dormiuit &c.Au. Et intēdit animæ Dinæ filiæ Iacob,& adamauit virginē,& locutus eſt ſecūdū ſenſum virginis. Quō virgo dicit ſi iā dormiuit cū ea:niſi fortè virgo nomē ætatis eſt ſcd̄m hebræū eloquiū:an poti⁹ per recapitulationē pōſt cōmemoraſ, quod ante factū eſt.Prius em̄ potuit intēdere animæ ipſi⁹ & amare virginē,& loqui ſecūdū ſenſum virginis,deinde dormire cū illa.
b ¶ Pacifici,vbi Septuaginta interp̄tati ſunt pacificos, Aquila trāſtulit,cōſummatos atq; pfectos p quo in hebręo legiſ שלמים Selemim.Ex quo apparet illud eē verū qd̄ ſuprà de Salem dixim⁹.
c ¶ Aſſenſi &cę.Aug.Paulò antè Iacob loquēs cū Eſau, filios ſuos infantes eſſe ſignificat. Quęri ergo poteſt:quomodo potuerunt tantam ſtragē facere:cūuis illis in circuncīſiōis dolore conſtitutis:Sed intelligendū eſt diu hīc habitaſſe Iacob, donec filia eius grandior virgo fieret:& filij iuuenes.Scriptum eſt enim:Et habitauit iuxta oppidum,emitq; partē agri,in qua fixerat tabernacula, à filijs Hemor patris Sichem centū agnis,& erecto ibi altari,inuocauit ſuper illud fortiſſimum deum iſraēl.Egreſſa eſt autem Dina filia Liæ vt videret m.regionis iſtius &cę.
B
Apparet ergo his verbis nō tranſeuntem ibi manſiſſe Iacob, ſed agrum emiſſe,tabernaculum, & aram conſtituiſſe:& ſic diutius habitaſſe. Filia verò eius cùm iam amicas habere poſſet, condiſcere voluiſſe filias ciuium loci:& ita factam eſſe pro illa cædem & deprędationem.Multitudo enim nō parua erat, cū Iacob plurimū ditato

Triſtēq; blāditiis deliniuit, Et dilexit,eā Locutuſq; eſt ad cor puellæ.i.loquebatur amicè cū ea ea,aut verbis eam demulcebat. heb.

* Ip̄m violaſſe filiam ſuam.

Hiſtorica quæſtio.

* queſo

† j.33.d

* mihi valde.

* Ipſi hemor

* hemor & Sichem filius eius.

Et exerceāt eam que ſpacioſa et lata cultoribus indiget,Ipſa em̄ terra ampla eſt locis(vel manibus.i. ad vtrāq; manū,ex omni parte)ante eos.

Omnes circunciſis maribus,ipſi hemor & Sichē filio ipſius oēs, qui egrediebantur per portam ciuitatis ipſi⁹ & circūciderūt ſe oēs maſculini ſexus Ingredientes per portam ciuitatis eius.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et rapuit per potentiam ſuam. b ¶ Et dormiuit cum illa vi opprimens &cę. eam carnaliter cognoſcendo.
c ¶ Vi opprimens virginem,propter quod non fuit ibi ſimplex fornicatio,ſed raptus & ſtuprum. d ¶ Et conglutinata eſt anima eius cū &c. eam nimis ardenter & inordinatè diligendo. e ¶ Triſtem q; blanditiis deliniuit, id eſt, verbis ipſam pacificantibus.Quę autem fuerint illa verba, non exprimitur: ſed hebræi dicunt,qd̄ referebat ei magnitudinem potentiæ ſuæ,promittens ſe eam accipere in vxorem,& quòd ſic faceret eam maiorem dominam, q̄ pater eius,& fratres facere potuiſſent. f ¶ Quod cum audiſſet Iacob.ſcilicet filiam ſuam raptam, & violatam. g ¶ Siluit,donec redirent.Diſſimulando prudenter:quod non poterat emendare.Cætera patent.
h ¶ Locutus eſt itaq;.Hic deſcribitur

a ¶ Seducere. b ¶ Vi tentationis & prauæ perſuaſionis ad ſtudia ſua ſecundum illud.j.Corin. decimoquinto Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

a adamauit † eam,& rapuit,& dormiuit cum illa, a b

¶ Conſuetudine.

ui opprimēs uirginē. Et cōglutinata eſt anima c d

¶ Factus eſt unus in prauitate conſenſus. ¶ Impunitatem promittendo.

eius cū ea,triſtemq; blanditiis deliniuit. Et pergens ad Hemor patrem ſuum, accipe (inquit) † mihi puellam hanc coniugem. Quod cum audiſſet Iacob * abſentibus filiis, & in paſtu pecorum occupatis,ſiluit donec redirēt. Egreſſo autem Hemor patre Sichem ut loqueretur ad Iacob, ecce filij eius ueniebant de agro, audi- e f g

a ¶ Immunes germanæ corruptionis.

toq; quod acciderat,irati ſunt ualde,eò q̄ fœdā rem operatus eſſet in Iſraēl, & uiolata filia Ia-

a ¶ Sic maligni ſpiritus uel praui dogmatis autores, per unius animæ corruptionem multas corrumpere moliuntur.

cob, rem illicitā perpetrāſſet. Locutus eſt itaq; Hemor ad eos: Sichem filij mei adhęſit anima filiæ ueſtræ: date * eam illi uxorē, & iungamus h

a ¶ Mutua filiarum cum diſcholis copulatio ſeductarum & ſeducentium animarum,ad diuerſa ſchiſmata proſtitutio eſt.

uiciſſim cōnubia. Filiās ueſtras tradite nobis, & filias noſtras accipite,& habitate nobiſcum. Terra in ptāte ueſtra eſt,exercete, negociamini, & poſſidete eam. Sed & ſichem ad patrē,& ad fratres eius ait: Inueniā gratiam corā uobis,

a ¶ Carnalibus cōmerciis carnalia munera promittuntur, quibus delectata corrupta anima parcius correptioni inſtatur.

& quæcūq; ſtatueritis,dabo. Augete * dotem, munera poſtulate: & [1] libens tribuā quod petieritis,tantū date mihi puellā hanc uxorem. Reſpōderūt filij Iacob Sichē,& patri eius in dolo,

a ¶ Quaſi quæ ſocietas Chriſti ad Belial, quis conſenſus templo dei cum idolis. ij. Corin. ſexto. c.

ſęuientes ob ſtuprum ſororis: Non poſſumus facere quod petitis, nec dare ſororē noſtrā homini incircūciſo, quod illicitū,& nefarium eſt

a ¶ Non aliter alienigenæ in ſocietate eccleſiæ admittuntur,niſi diabolo renuntient, & ſacramentis eccleſiæ communicent.

apud nos. Sed in hoc ualebim⁹ fœderari,ſi eſſe uolueritis noſtri ſimiles, & circūcidatur in uobis [2] omne maſculini ſexus,tūc dabimus,et accipiemus mutuo filias noſtras,ac ueſtras,& habitabimus uobiſcū,erimuſq; unus populus:Sin autem circūcidi nolueritis,tollemus filiam no-

a ¶ Miniſtri Sathanæ ſicut princeps eorum transfigurant ſe in miniſtros iuſtitiæ,ut decipiant animas ſuperſtitione ſua.

ſtram,& recedemus. Placuit oblatio eorū * hemor & Sichē filio eius, nec diſtulit adoleſcens, quin ſtatim quod petebaſ,expleret. Amabat em̄ puellam ualde, & ipſe erat inclytus in om̄i domo patris ſui. Ingreſſiq; * portā urbis locuti

a ¶ Vel ad populum. b ¶ In hebræo.ſelemim Vnde patet uerum quod ſupra de Salem diximus.

b ſunt [3] populo: Viri iſti pacifici ſunt,& uolūt habitare nobiſcū, negociētur in terra & exerceāt eam, quæ ſpacioſa & lata cultoribus indiget. Filias eorū accipiemus uxores, & noſtras illis dabimus. Vnum eſt quo differtur tantū bonū, ſi circūcidamus maſculos noſtros,ritū gētis imitantes: & ſubſtātia eorum,& pecora,& cuncta quę poſſidēt, nr̄a erunt. Tantū in hoc acqeſcamus,& habitātes ſimul, unū efficiemus popu- i

a ¶ Tales fuerunt quidam in primitiua eccleſia, qui circuncīſionem, & ritus Iudaicos religioni Chriſtianæ neceſſarios eſſe dicerent: Quibus dicitur Gal. quinto.a. Si circuncidamini, Chriſtus uobis non proderit. Hos Paulus celebrato conuentu quaſi in dolore circunciſionis occidit, cum eos gladio ſpiritus a ſocietate fidelium ſequeſtrauit.

c lū. Aſſenſi * ſunt oēs circūciſis cunctis maribus.

C

ſcribitur dolus ex mutua collocutione,quia ipſis ſcilicet Hemor & Sichem petentib⁹ veraciter Dinā p m̄rimonio,rn̄derūt filij Iacob doloſè q̄ cōſentirēt m̄rimonio,ſi oēs maſculi ciuitatis circūciderentur:cogitātes tūc īuadere ciuitatē, qn̄ viri nō poſſent ſe defendere.et cōſenſerūt ī hoc Hemor & Sichē fili⁹ ei⁹,& confidentes de veritate verborū filiorū Iacob:& ſic īduxerūt populū ciuitatis ad circūciſionem.Et patet litera vſq; ibi:
i ¶ Et ſubſtātia &c.Iſtud non erat in pacto:ſed hoc dixerunt,vt facilius inclinarent populū ad circunciſionem. Vel aliter poteſt ſic intelligi:Noſtra erunt,quia ſicut cōicabim⁹ cū eis in matrimonijs cōiungēdis:ita & in bonis. Bona em̄ amicorū noſtrorū dicuntur noſtra ſcd̄m philoſophū li. Ethi. Hebræi aiūt aliter exponūt cōiter iſtā p̄tē,dicētes q̄ filij Iacob nullā doloſitatē fecerūt.Et qd̄ ſuprà dictū eſt.Rn̄derūt in dolo,dicūt cautè vel prudēter,qa dictio hebraica q̄ ibi poniſ,eſt æquoca,& accipiſ aliqn̄ p dolo:& aliqn̄ p cautela bona.Volebāt em̄ populū ciuitatis īducere ad ritū circūciſionis,nō cogitātes tūc eos interficere,ſed ſocietatē cū eis interficere, ſed Hemor & Sichē dolū fecerāt, quia p̄dixerunt populo ciuitatis, q̄ omnia bona

* lia integra ſecundum Diony. & per conſequens ordines ſecundnm gradus naturæ.

¶ Et rapuit: trahens eam ad conſenſum mortalis culpæ.
b ¶ Et dormiuit &c.inducēdo ad effectū. c ¶ Vi opprimēs,nō accipiſ hic vi ꝓpriè:quia diabol⁹ nō poteſt aliquē ad pct̄m violēter īducere,ſed accipiſ hic improprie,ſicut de xp̄o dr̄ Luc. xxiiij.d. Et coegerunt eum &c.
e ¶ Triſtemq; &c.Aliquādo em̄ poſt peccatū ꝑpetratū pct̄or incipit dolere,ſed ne ad debitam pœnitentiam perueniat,diabolus ei blanditur,promittendo ſibi diuinæ miſericordiæ magnitudinē, & ſctōrū grauiora pct̄ā reducendo ad memoriam,vt dauid & beati petri & conſimiliū. † ¶ Accipe, inquit,mihi pu. hanc con. Quærit enim diabolus,vt cū aīam traxit ad culpā,ipſam vlterius trahat ad peccādi cōſuetudinem,vt ſic ei inſeparabiliter cōiūgaſ, & ad hoc q̄rit aliqn̄ ſupioris dæmonis adiutorium,ſicut in angelis ſanctis inferior adiuuatur a ſupiori,ſicut patet Dan̄.x.d.Dixit enim angelus loquēs Danieli: Nemo adiutor eſt mihi niſi Michaēl princeps veſter.Sed duo fratres Dinæ,per quos ſignificanſ p̄dicatores euāgelij,q ad prædicandum Luc.x.a.mittuntur cōbinati,arreptis duobus gladiis,ſcilicet oratiōe & p̄dicatiōe,inuadūt ciuitatem diaboli,& ſic tollunt ſororem ſuam de domo Sichē.i. diaboli per verā pœnitentiā.eam ad ſtatum gratiæ reducendo.

Hemor petit Dinam in vxorem filio ſuo.

1 libenter.

Moraliſ.

D

Filij Iacob doloſè petunt Sichimitas circūcidi.

2 Omnis.

3 ad populum.

Oratio Hemor ad populum.

Vnū eſt quo differtur tantum bonum,verū tamē in hoc complacebunt viri nobis,vt habitent nobiſcum & ſint popul⁹ vn⁹ * q̄.

Circunciduntur Sichimitæ.

☞ ditato,ſed filij eius in hoc facto nominātur quaſi principes & auto E res. a ¶ Arreptis duo &c. Stra.Sic paſtores eccleſiæ pecca= 2.Co.10.b. tum carnis vel animæ vlciſci,debent gladio ſpūs,qui eſt verbū dei, parati vlciſci omnē inobedientiā. b ¶ Nos pau. &c. Augu. Hoc dicit,quia plurimum bella poterāt ſurgere, non ꝙ multo mi= nus haberet,ꝙ poſſent expugnationi ciui= tatis ſufficere. c ¶ Numquid vt ſcor= to &c.Aug.Zelus filiorū iacob in vltio= nē ſororis moraliter cōmonet paſtores fi= deliū curā habere aīarū ſibi cōmiſſarū:ne violēter corporali delicto,aut fornicatiōe ſpūali ſuccūbant.Paratiq; ſint vlciſci omnē inobediētiam,& excōicatiōis gladio feriāt ſtupratorem ne impunitus euadat.

Nicolaus de Lyra.

ꝙ oīa bona iacob & filiorū ei⁹ eſſent ipō= rū.ſimpliciter.& ſic exponūt: Cūcta q̄ poſ ſident,noſtra erūt,non per amicitiæ cōica= tionē,ſed per eorū ſubiectionē in ſeruitutē & per hoc volebāt eos facere ſeruilis cōdi= tionis.qđ intelligētes filij Iacob,moti ſunt ad tractandū de interfectiōe eorū:quia nō ſeruāti fidē,nō eſt fides obſeruāda.Sed cō= tra hoc videtur,quia iacob.j.xlix.a. incre= pat Symeō & Leui,vocans eos vaſa iniq= tatis bellantia,quod cōiter exponit à do= ctoribus noſtris de interfectiōe Sichimo= rum,& ſic notantur in hoc facto de dolo propter quem increpant à patre.Dicen= dū,ꝙ aliqui hebræi cōtradicētes cōiter di= ctæ expoſitioni iſti⁹ paſſus, exponūt illud de dolo eorū contra ioſeph,vt videbitur quādo erimus in illo loco. Alij autem he= bræi exponūt illud ꝑtim de ioſeph,et par= tim de Sichimitis,ſed dicūt ꝙ pater nō icre pat eos de dolo erga ſichimitas,ſed de ni= mia crudelitate.Vnde dixit.j.xlix.a.Male= dict⁹ furor eorū &c.ſed illa expoſitio non videt cōſonare fini hui⁹ ca. Vbi cū iacob

I ꝑpetratis

Increpātur à Iacob patre ſuo.

Et ecce die tertio, quādo grauiſſi= a m⁹ uulnerū dolor eſt,arreptis duo b Iacob filij,Symeon & Leui fratres Dinæ gladiis,ingreſſi ſunt urbem confidenter,interfectiſq; omnibus maſculis hemor & ſichem pariter

a ¶ Auferentes animam hęretica prauitate deceptam de ſocietate diaboli.Factum tamen hoc per ſe facinus eſt, quod etiam Iacob diſplicuit, ſed in eccleſia propheta fuit.

necauerūt,tollentes Dinam de do= mo Sichem ſororē ſuam, Quibus c egreſsis, irruerūt ſuper occiſos cę= d teri filij Iacob, & depopulati ſunt urbem in ultionē ſtupri, oues eo= rū,& armenta,& aſinos, cunctaq; uaſtātes,quę in domib⁹ & in agris erant: paruulos quoq;, & uxores eorum duxerūt captiuas. Quibus e

¶ Alias perpetratis.

I patratis audacter Iacob dixit ad Symeon et Leui: Turbaſtis me,& odioſū feciſtis Chananæis & Phe= rezæis,habitatoribus terrę huius. b Nos pauci ſumus, illi congregati ꝑcutient me,& delebor ego & do= c mus mea. Reſpōderūt: Nunqd ut ſcorto abuti debuere ſorore nrā?

tres dinæ,quia magis oſtenderūt ſe dolere de eius violatiōe ꝙ alij. G Nec eſt intelligendū,ꝙ fuerint ſoli in occiſione Sichimitarum,imo cū eis fuerunt famuli & alij fratres eorū eis aſſiſtētes,ſicut patet in= fra. c ¶ Quibus egreſſis:ſcilicet de domo ſichē. d ¶ Irrue runt ſuper occiſos cæteri &c. Ad accipiendam prædā et pa= tet lrā. e ¶ Quib⁹ patratis,Hic deſcri= bitur metus ex congregatione vicinorū. Timebat enī iacob ne populi circunſtātes, qui erant amici Sichimitarū,cōgregarent. et ipſum cū filijs & familia ꝑſequerentur,et delerent,ſed perterriti à deo,non fecerunt, vt habetur ca.ſe.Et patet litera.Sciendum tū ꝙ hoc.ſ.Quibus patratis audacter:non eſt in hebræo:ſed eſt additum à trāſlatore. ſed incipit verſus:Et dixit Iacob.

ADDITIO.

¶ In capitulo.xxxiiij.vbi dicitur in poſtilla Et quod ſupradictum eſt,reſponderunt in dolo,dicunt cautè vel prudenter.

ADDITIO.

Dictio hebraica quę hic ponitur: ſcilicet מרמה mirma nullo modo ſignificat pru dentiam vel cautelam:ſed ſolum fraudem vel dolum,vt patet veritatem idiomatis ſcienti:& ideo alia expoſitio eſt magis lite= rę conſona poteſt tamen ſuſtineri opinio dicentium,quod filij iacob in hoc caſu nul lam doloſitatem fecerunt.Nam dolus ali= quando impropriè accipit pro bona cau= tela,ſicut cum Apoſtol⁹.ij.Corin.xij.e.ait Cum eſſem aſtut⁹ dolo vos cepi,vt ſuprà in additione.xxvij.c.Et ideo quia ſichimi= tæ nullam petierāt veniam de tanta iniuria illata Iacob & filiis ſuis,ideo nec ipſi pacē conceſſerunt:ſed ſolum permiſerūt quod poſſent cum eis fœderari,ſi circūciderent: non autem promiſerunt confœderationē ſed ſichimitæ retulerūt dicta filiorū Iacob, addendo, quod iam erāt pacificati cum eis

Inultionē ſtupri,qa violauerāt ſororē ſuā. Vaſtātes, Accipiētes.

increparet filios de interfectiōe Sichimitarū,nō excuſauerūt ſe per hoc ꝙ Hemor & Sichē mutaſſent pactū,& vellēt eos redigere in ſeruitutē,ſed ſolū ꝑ violentiā factam ſuæ ſorori, & tamen non eſt veriſimile quod ipſi iacuiſſent ſi fuiſſet verum. a ¶ Et ecce.Hic conſequenter deſcribitur ſcelus de interfectione circunciſorum: ex quo enim receperant circunciſionem,nec fecerant fraudem,vt ſu= prà dictum eſt ſecundum expoſitionem doctorum catholicorum, peſſimè fecerunt interficiendo illos.Secundū autem hebræos nō fe cerunt malū:quia excuſant eos modo ſuprà dicto.Quantū tamē ad F factū occiſionis litera vniformiter exponit ſecundū vtrāq; opinio nem,cū dicit:Et ecce die tertio.Circūciſi enī graui⁹ affligunt ex cir= cunciſiōe tertia die ꝙ prima die:& ideo vſq; ad illā diē diſtulerunt eos inuadere. b ¶ Arreptis duo &c.Licet enim ipſa haberet alios fratres,nō ſolū ex ꝑte pr̄is,ſed etiā matris,tū iſti vocant hic fra tres dinæ,

dicentes:Viri iſti pacificati ſunt nobiſcum & cætera.& ideo filij ia= cob ex hoc quod abſconderunt propoſitum ſuum inimicis ſuis: H non videntur peccaſſe,quia licitum eſt vti inſidiis contra inimi= cos:vt vult ſanctus Thomas in ſecunda ſecundæ. præſertim æſti= mando factum ex dictis iacob. Nam non redarguit Symeō & Le= ui de doloſitate:nec iniuſtitia, ſed ſolum ex hoc quod poſuerant Iacob cum familia ſua in periculo, cum eſſent pauci reſpectu ha= bitatorum terræ. Vnde dicit infrà: Turbaſtis me & odio= ſum me feciſtis chananæis, nos pauci ſumus: illi congrega= ti percutient me: & delebor ego & tota domus mea. Ex quo patet, quod ſi familia Iacob eſſet in tanto numero,vt veriſimi liter poſſet aduerſariis reſiſtere, quòd Iacob approbaſſet facta fi= liorum:quod non feciſſet,ſi dolum propriè loquendo feciſſent ſi= ue iniuſticiam.

NICO. DE LY.

Cap. XXXV.

Iacob anxium iubet deus aſcēdere in bethel & altare ædificare.

INterea locutus eſt de⁹ ad ia.Poſtq; moyſes deſcripſit ſta tum iacob vt incipientis et ꝑ= ficientis:hic cōſequenter deſcri bit ſtatū ipſius vt perfecti,& primo deſcri bit ſtatū perfectiōis ei⁹ in terra chanaan re manēdo.Secūdo ab Eſau in ęgyptū tranſ= eundo.xxxvij.ca.Adhuc primo ſtat⁹ eius perfectionis deſcribit.Secūdo ab Eſau diſ= cernitur.xxxvj.ca.Circa primū ſic proce= ditur.qa ei⁹ perfectio primo oſtenditur ex eminētia cōtēplationis.Secūdo ex patiētia in aduerſis,ibi:Egreſſus autē inde.Tertio ex reuerentia in obſequio pr̄is,ibi: Venit etiā.Primū deſcribit ex trib⁹.Primo ex di= uina allocutiōe,cū dr̄: a ¶ Interea &c. Ad cōſolandū eum contra timorem populorū circunſtantiū: ſi= cut dictum eſt in fine capituli præce. b ¶ Surge & aſcende bethel:id eſt ad montem moria,qui locus vocatus eſt bethel ab ipſo Iacob,vt ſuprà dictum eſt.xxvij.ca. c ¶ Facq; altare domino

Iubet auferri idola.

Cap. XXXV.

INTEREA locutus eſt domi= a nus ad Iacob: Sur=

¶ Deleta domo diaboli, redeundum eſt ad domum dei.

ge & aſcende Be= b thel, & habita ibi,

¶ Non dicit mihi,qui apparuit tibi,quia fortè ibi fili⁹ apparuit,& pater hoc dicit:aut in aliquo genere locutionis numerandū eſt.

facq; ✳ altare deo,qui apparuit tibi, c quādo fugiebas Eſau fratrem tuū. Iacob uerò cōuocata omni domo d

a ¶ In domo dei idola eſſe non debent.

ſua, ✳ ait: Abiicite deos alienos,

¶ Inius.

qui in medio ueſtri ſunt,& mūda=

NICO. DE LY.

domino:id eſt reddas ſibi gratias de hoc quod te conſeruauit in tua peregrinatio= ne,:& multiplicauit te in bonis ſpiritualib⁹ et tꝑalibus.Secūdo oſtendit ei⁹ perfectio in ſuæ familiæ purgatione,cū dicit: d ¶ Ia= cob vero con.&c.Hoc aūt dixit:quia ra chel vxor

Moraliter. a ¶ Interea locutus eſt dn̄s ad ia.&c.Hic agitur de receſſu ia= cob cum filijs ſuis:per quem deſignatur re ceſſus boni prælati cum ſuis ſubditis a pec catoribus,ne per malos corrumpantur. Sic fecit Paul⁹ vt habetur Act.xix.b.Cum quidam indurarentur & nō crederent,ma ledicentes viam domini coram multitudi ne,diſcedens ab eis ſegregauit diſcipulos, & quoniam in bonis recedentibus à ſo= cietate malorum,aliqui ſunt aliquando qui ex ſocietate malorū cō= traxerunt aliquas malas reliquias,quę competenter idola nominā= tur:Ideo ſubditur: d ¶ Iacob vero cōuocata &c.Bonus enī prælatus debet eſſe valde ſollicitus,vt malæ reliquiæ prædictæ ✳ à ſuis ſub

Moralit.

✳ Ibi.

✳ Et omnibus q erant ſecum.

A a ¶ Et inaures quæ &c. Augu. Quęritur quare inaures, quæ ornamenta erant ad idololatriam nō pertinētia? Sed intelligendum eſt phylateria fuiſſe deorum alienorū. b ¶ Venit igitur Iacob &c. Augu. Notandum eſt tria nomina huius ciuitatis eſſe commemorata, vlam mays, quod prius vocatum eſt cum illuc veniſſet iacob pergens in meſopotamiam & bethel quod ipſe iacob impoſuit: & luza nec mirum, multis enim ciuitatibus & fluminibus ſicut & ipſis hominibus multis de cauſis adduntur nomina vel mutantur. ¶ Hierony. Venit igitur iacob luzan quę eſt in terra chan. &c. Ecce manifeſtiſſimè cōprobatur bethel, nō vlā, vt ſuprà dictum eſt, ſed luzan. i. amygdalum antea eſſe vocatam. c ¶ Non vocabitur vltra &c. Augu. Quęritur cum ſemel dictum ſit, non vocaberis vltra ia. &c. Cur legatur poſtea iacob vocat⁹? Sed hoc nomen ad illam pertinet promiſſionem, in qua videt deus quō nō eſt antea patribus viſus vbi nō erit nomē vetus: q̃a nihil remanebit hic in ipſo corpe vetuſtatis & viſio dei ſummi premium erit. ¶ Hiero. Non vocaberis vltra iacob &c. Nōdum enim ab angelo nomē ei imponitur, ſed imponēdum à deo prędicitur. Quod igitur illuc futurum promittitur, hic explētum docet. d ¶ Creſce & multiplicare. Hæc ꝓmiſſio ad ſpirituale ſemen iacob pertinet, ſicut iam antè de abrahā dictum eſt. Omnes enim qui ſupplantant vitia, & veterem hominem cum actibus ſuis deponunt; & mentis oculos ad deum intendūt, rectè ad iacob ptinent cuius fidem et actus imitantur. Regeſq; de lumbis ei⁹ egrediuntur. i. ſancti qui ſecundum voluntatem dei ſe & ſubditos verè regunt: de cuius ſemine ſpirituali. i. imitatione fidei in bonis operibus fœcundantur. e ¶ Ille vero erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat &c. Augu. Factum eſt iterū hoc in loco quod antea factum fuerat, vel memoratū hic quod antè fuerat factū. Sed quodlibet horum ſit: ſuper lapidē libauit iacob nō lapidi. Nō ergo ſicut idolatræ ſolēt aras ante lapidē cōſtituere, & tanq̃ deo lapidi

Queſtio. Luza. Queſtio. Terebinthum, vel quercum. Poſt, iuxta Moraliſ. Al's † illius B Hiſtoricè ⁎ Illius

NIC. DE LY.

chel vxor ſua ſecū apportauerat idola patris ſui, vt ſuprà dictum eſt ca. xxxj. Alij etiā qui erant in ſocietate ſua, quia cōuerſati fuerant inter idolatras, plura ſecum habebant ad idolatriam pertinentia, & quia in prǫda ſichem idola acceperant, ideo iacob ad ſtatum perfectionis aſcendens, omnia talia voluit abijcere: vt deo purus & mundus poſſet gratias agere de preteritis & beneficia impetrare de futuris. a ¶ Ac mutate veſtimenta veſtra. Per mutationem veſtis exterioris intelligitur mutatio vitæ interioris ad ſtatum vitæ melioris. Sequitur. b ¶ Dederunt ergo &c. Vt eſſent mundi ab idolatria c ¶ Et inaures. id eſt ornamenta idolorum. d ¶ At ille infodit ea. Tanquam res deteſtabiles. & ideo noluit fundere illa & aurum & argentum de idolis in vſus ſuos cōuertere. Tertiò oſtenditur ei⁹ ꝑfectio ex nōis mutatiōe, cui tñ ꝑponit ei⁹ oratio cum dicitur. e ¶ Venit igitur ia. lu. &c. Eadem eſt ciuitas quę ſuprà vocata eſt bethel: vt p̄dictum eſt ca. xxviij. f ¶ Aedificauitq; ibi altare. Ad immolandum deo ſacrificiū. g ¶ Et appellauit &c. Iam enim appellauerat ſic locū iſtū ca. xxviij. quia בית אל bethel in hebręo idem eſt quod domus dei in latino, ſed hic nomen prędictum confirmauit. Secun-

⁎ De ē loco in quo locutus eſt ſecum.

uit. Secundò interponitur deborę ſepelitio, cū dicitur. h ¶ Eodem tempore mor. &c. Sed quęritur hic quomodo iſta debora erat cum iacob quę remanſerat cum matre ipſius ipſo pergente in meſopotamiam ſyriæ. Ad quod dicendum. quòd mater ſua ſibi proficiſcēti dixerat, quòd mitteret nuntios ad reducendum eum de meſopotamia, vt ſuprà habetur in fine. xxvij. ca. & in ipſa ſic fecit, licet non ſit ſcriptum, quia non omnia ſcribuntur, & cum illis nuntijs miſit deboram nutricem ſuam quę erat de terra ſyrię oriūda, et inde cum iacob reuertebatur, & ſic in eius ſocietate mortua eſt & ſepulta; vt hic deſcribitur. cū dicitur. i ¶ Et ſepulta ad radices bethel. id eſt ad pedem montis moria. Conſequenter deſcribitur nominis mutatio in diuina apparitione, cum dicitur: Apparuit autem iterum deus iacob, Et ſequitur. k ¶ Non vocaberis vltra iacob. Quod interpretatur luctator, quod conuenit proficienti in vita actiua. l ¶ Sed iſrael erit nomen tuum. quod interpretatur princeps cum deo; vel directus ad deum; quod competit perfectioni vitę cōtemplatiuę. Sed poteſt quęri, quō dicit hic, ¶ Non vocaberis vltra iacob. cū poſtea in eodem ca. vocatus ſit pluries iacob. Ad quod dicendū, q̃ intelligendum eſt q̃ non vocabit vltrà iacob tanquā nōie principali, non tamen excluditur quia ſic vocetur tanquā ſecundario; cuius ratio eſt, quia ſicut dictum eſt; illa nominis mutatio facta eſt ad deſignandum tranſitum ipſius iacob de vita actiua ad cōtemplatiuā; quę ſcilicet actiua eſt imperfectior prout prǫcedit & diſponit ad contemplatiuam, ſcd'm q̃ dicit Greg. in mora. Qui contemplationis arcem tenere deſiderant, neceſſe eſt vt prius in campo actionis ſe probent ſcilicet pugnando contra paſſiones ratiōem perturbantes; & ſic tranſit homo ad vitā contemplatiuam quę perfectior eſt tali actione ſicut finis reſpectu eius quòd eſt ad finem homo autem quando ex actiua vita tranſit prædicto modo ad contemplatiuam, nō deſerit ſimpliciť ipſe vitā actiuā ſ; neceſſariū eſt ipm̄ ꝑ actiuā vitā exerceri, ne ꝑ ceſſatiōes ab actiua iterū inſurgāt paſſiōes ratiōnē pturbātes et ad hoc deſignādū poſtq̃ vocatus eſt iſrael, nihilomin⁹ cū hoc vocatus eſt aliquando iacob. m ¶ Creſce & multiplicare. Per filios tuos iam natos, & etiam per Beniamin qui nondum erat natus, & per manaſſen & ephraim qui ſimiliter nondum erant nati, licet enim fuerint filij ioſeph iacob tamen adoptauit eos in filios, vt habeť infrà. xlviij. capit. & facti ſunt capita tribuū, ſicut & alij filij iacob; cętera patent ex dictis ſuperius vſq; ibi. n ¶ Et receſſit ab eo. Non quia eum dimiſerit ſed quia diſparuit. o ¶ Ille vero erexit titulum lapideum in loco quo locu. fuerat ei deus. In memoriā diuinę apparitionis ibidem ſibi factę. p ¶ Libans ſuper eum libamina, id eſt oblationes de liquidis ſicut de vino: oleo & conſimilibus. q ¶ Egreſſus autem inde venit. Hic conſequēter deſcribitur perfectio ipſius iacob in tollerantia aduerſorum; & primò de morte racheliſ vxoris ſue prędilectę, cum dicitur: Venit verno

C Queſtio Delbora moritur. r Et faciā ibi altare deo. Queſtio Non vltrā iacob vocaberis. Deus terret hoſtes iacob. Venit Iacob In bethel. Moraliſ. Dom⁹ dei. al's † delbora Moriť delbora. †ſuprà. 32. c Deus rurſum noīat Iacob Iſraēlem.

⁎ à ſuis ſubditis auferatur, ideo ſubditur. ¶ At ille infodit eas. Nam in bonis nihil debet apparere quod contractum fuerit ex malorum ſocietate. e ¶ Venit igitur iacob luzam quæ eſt &c. Quę alio nomine vocatur bethel. id eſt domus dei, & ideo ſignificat locum deputatum diuino cultui; ad quem locum prǫlatus debet venire, & ibidem hoſtias diuinę laudis pro ſe & ſuo populo offerre. Heb. ⁎ v. a. Omnis

Moral'r. Bethel

p

¶ Foris.

a mini, ac mutate ueſtimenta ueſtra. a
¶ Aedificamini in domos ſpirituales.
Surgite, & aſcendamus in Bethel,
¶ Cor noſtrum.
ut faciam⁹ ibi r altare domino, qui
exaudiuit me in die tribulationis
meę, & fuit ſocius itineris mei. De- b
derunt ergo ei omnes deos alie-
a ¶ Phylateria idolorum.
nos, quos habebant, & inaures,
quæ erant in auribus eorum. At c
a ¶ Quia auaritia quę eſt idolorum ſeruitus, latet in cordibus terrenorum.
ille infodit eas ſubter terebinthū, d
quæ eſt poſt urbem Sichem. Cūq;
a ¶ Miſſus a deo qui promiſſa ſua in Iacob & filijs eius tuebatur. b ¶ Vel dei.
profecti eſſent, terror domini in-
uaſit omnes per circuitum ciuita-
tes, & non ſunt auſi perſequi rece-
b dentes. Venit igitur Iacob luzan, c
quę eſt in terra Chanaan cogno-
mento Bethel, ipſe & omnis po-
pulus cum eo. Ædificauitq; ibi al- f
tare, & appellauit nomen loci g
† domus dei, ibi enim apparuit ei
deus cum fugeret fratrem ſuum.
Eodem tempore mortua eſt † de-
bora nutrix Rebeccę, & ſepulta h
eſt ad radices Bethel ſubter quer-
cum, uocatumq; eſt nomen loci,
⁎ quercus fletus. Apparuit autē i
iterum deus Iacob, poſtquàm re-
uerſus eſt de Meſopotamia Sy-
c riæ, benedixitq; ei dicens: † Non k
a ¶ In enigmate luctans b ¶ Hoc tandem erit cum uidebimus eum ſicuti eſt.
uocaberis ultrà Iacob: ſed Iſráel
erit nomen tuū. Et appellauit eū l
Iſraël. Dixitq; ei: Ego deus omni-
a ¶ Succeſsione tua uſq; ad excellentiā regni. b ¶ Numero.
d potens. Creſce & multiplicare, m
a Secundum carnem populi. ¶ Secundum fidem.
gentes & populi nationum ex te
a ¶ Sancti ſe & ſubditos benè regentes.
erunt. Reges de lumbis tuis egre-
dientur, terramq; quā dedi Abra-
a ¶ In ſpe. b ¶ In re.
ham & Iſaac, dabo tibi & ſemini
e tuo poſt te, & receſsit ab eo. ⁎ Ille n
a ¶ In typum figuræ eccleſiæ. ¶ Immemoratum eſt hic quod antè fuerat factum.
uerò erexit titulum lapideum in o
loco quo locutus fuerat ei deus,
a ¶ Non illi ſicut idolatræ.
libans ſuper eum libamina, & ef- p
¶ Futura eccleſiæ ſacramenta prǫſignans.
fundens oleum, uocanſq; nomen
loci illius Bethel. Egreſſus autem q

☞ Lapidi libare. a ℭ Ephrathã. Hiero. Ephratha & Bethleẽ vni⁹ vrbis vocabulũ eſt ſub interpretatiõe cõſimili. Interpretaẽ em̃ frugifera, & domus panis, propter panem qui de cœlo deſcendit.

E

Myſtice.

b ℭ Egrediente autem &c. Iſido. Quid ſibi vult ꝙ eundẽ Bennoni Rachel cum pareret vocauit filium doloris mei? Niſi futurum ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios eccleſiæ tẽpore perſecutionis ſuæ? Aliter per Beniamin terreſtris hieruſalẽ figuraẽ: que eſt in tribu beniamin: cuius ppl̃s graui dolore matrem afficit fundendo ſanguinem prophetarum, et in necem Chriſti clamando Matth, xxvij. c. Sanguis ei⁹ ſuper nos, & ſuper filios noſtros. ℭ Hiero. Et factũ eſt cum dimitteret animã. Siquidem moriebaẽ, vocauit nomen eius filius doloris mei. Pater verò ei⁹ vocauit nomẽ eius Beniamin. In hebręo ſimilitudo nominis reſonat, filius em̃ doloris mei, qđ nomen moriẽs mater impoſuit, dicitur Bennoni. Fili⁹ vero dextrę. i. virtutis qđ iacob mutauit. diciẽ Beniamin. Vñ errãt q putãt Beniamin filiũ dierũ interpretari. Dextera enim diciẽ iamin, & finitur in n. Dies qdẽ appellatur iamin: & terminatur in m.

Hiſtorice Rachel cũ pareret Beniamin Ipa moritur. † 13. q. 2. §. econtra.

c ℭ Egreſſus inde &c. Hiero. Hunc locum volunt eſſe hebręi vbi poſtea templum edificatũ eſt, et turrim Ader turrim gregis ſignificare. i. congregationis & cœtus. Vnde Math. iiij. c. Et tu turris gregis nebuloſa filia Sion &c. Illo quoqꝫ tẽpore Iacob trans locum vbi poſtea templum ędificatum eſt: habuiſſe tentoria diciẽ. Sed ſi ſequimur ordinem viæ paſtorum iuxta Bethleẽ locus eſt: vbi vel angelorum grex in ortu domini cecinit: vel Iacob pecora ſua pauit: loco nomen imponens: vel qđ veri⁹ eſt quodam vaticinio futurum iam tunc myſteriũ monſtrabatur.

Ephrathã q̃ & bethleem.

Sepulchrũ Rachel

Allegorice.

d ℭ Abiit Ruben &c. Iſid. Hoc crimen nõ ſcriberetur niſi futura populi puerſitas pronunciaretur. ꝙꝗuis in illo eſſet flagitium in ſcripturis eſt prophetia futurorũ, quia p ruben primogenitus populus iſrael figuraẽ: qui thorum concubinę polluit. i. legẽ veteris teſtamenti preuaricando maculauit. Quòd autem concubina vetus teſtamẽtũ ſignificauerit, Paulus oſtendit dicens Gal. iiij. c. Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterũ de libera &c.

F

Cõcubuit Rubẽ cum concubina patris,

Hiſtorice.

e ℭ Erãt autem &c. Augu. Queritur quomodo hoc verum ſit, cũ Beniamin lõgè poſt natus ſit, cum iam tranſiſſent bethel, & appropinquarent bethleem. Sed ideo intelligitur dictum commemoratis duodecim filijs. Hi ſunt filij iacob, qui facti ſunt ei in meſopotamia ſyrię, quia inter multos vn⁹ tantum erat non ibi natus, qui tamen inde cauſam naſcendi habuit: quia ibi copulata eſt mater eius patri. nulla etenim facilior eſt ſolutio huius queſtionis, quàm vt per ſynechdochen accipiatur.

✻ Filij Iacob.

☞ Ciuitatem arbeę

a ℭ Qui factus eſt mundus, & nouitatem uitæ ſignificans.

inde uenit uerno tẽpore ad terrã, [a]

a ℭ Quę interpretatur frugifera, quia ibi panis uitæ natus eſt: hæc eſt Bethleem.

[a] quæ ducit Ephrãtam. In qua cum [b] parturiret Rachel, ob difficulta- [c] tem partus periclitari cœpit. Di- [d] xitqꝫ ei obſtetrix: Noli timere, qa [e] [b] & hunc habebis filium. Egredien- te autem anima præ dolore, & im- minente iam morte, uocauit no-

a ℭ Significans Paulum de tribu eius naſciturum, qui ſe dicit abortiuum, id eſt uiolenter in eccleſia natum.

men filij ſui Bennoni, id eſt filius [f] doloris mei. Pater uerò appellauit

a ℭ Quia de ſiniſtra in dexteram erat transferendus, id eſt de perſecutore futurus Apoſtolus.

eum Beniamin, id eſt filius dextrę. [g]
† Mortua eſt ergo Rachel, & ſe- [h] pulta in uia quæ ducit Ephratam, [i]

a ℭ Domus panis.

hæc eſt Bethleem. Erexitqꝫ Iacob titulum ſuper ſepulchrum eius. [k] [l] Hic eſt titulus monumẽti Rachel [c] uſqꝫ in præſentem diem. Egreſſus [m]

a ℭ Preſentem eccleſiam ſignificans, ubi angeli nato domino cecinerunt Gloria in excelſis deo.

✻ inde fixit tabernaculum trans

a ℭ Id eſt ader.

turrem gregis. Cumqꝫ habitaret in [d] illa regiõe, abiit Rubẽ: & dormi- [n]

a ℭ In hoc Iudaici populi malitia ſignatur, qui legem quę in ſeruitutem generabat, quaſi concubinam adulterauit carnaliter abutendo.

uit cum Bala cõcubina patris ſui. [e] Quod illũ minime latuit. Erãt aũt [o] [p]

a ℭ Apoſtolicum ſignificantes numerum.

filij Iacob duodecim. Filij Lię: primogenitus Ruben, & Symeõ, & Leui, & Iudas, & Iſſachar, & zabulon. Filij Rachel, Ioſeph, & beniamin. Filij Balæ ancillæ Rachelis: Dan & Nephthali. Filij Zelphæ ancillę Lię, Gad, & Aſer. Hi filij ✻ Iacob, q nati ſunt ei in Meſopota- [q] mia ſyrię. Venit etiã ad ✻ Iſaac pa- [r]

NICO. DE LY.

Iacob peruenit ad iſaac

a ℭ Venit verno tẽpore ad ter. &c. ipſa eſt ciuitas bethleem, vt infrà dicitur. b ℭ In qua cũ par. &c. id eſt in dolore pariẽdi eſſet poſita. parturire enim idem eſt quod ſentire dolorem partus c ℭ Periclitari cœpit. prę nimia anxietate. d ℭ Dixitqꝫ ei obſtetrix. ad aliquam eius conſolationem. e ℭ Noli timere &c. quando enim puer viuus naſcitur, minus periculum imminet matri, non tamen propter hoc iſta euaſit. Vocauit nomen filii ſui bennonin. cui⁹ cauſa ſubditur. f ℭ Id eſt filius doloris mei. tamen non eſt de textu in hebręo ſed additum eſt à tranſlatore ad exprimendum cauſam dictę nominationis per interpretationem nominis. Pater verò appellauit eum beniamin, quòd autẽ ſubditur. g ℭ Id eſt filius dextrę. ſimiliter nõ eſt de textu in hebręo: ſed appoſitũ eſt ad oſtendendũ conſtãtiã ipius iacob in tanta anxietate poſiti p interpretationẽ nõis ab eo impoſiti. p dexteram em̃ enim fortitudo & conſtantia deſignantur. h ℭ Mortua eſt ergo &c. Non enim adhuc peruenerant in ciuitatem: & quia antiquitus ſepulchra extra ciuitates erant i ℭ Quę ducit ephratam. hæc eſt bethleẽ. illa enim ciuitas vocata eſt ephratha ab vxore caleb ſic noiata: vt habetur. 1. Paral. c. Et iſta fuit maria ſoror moyſi, vt dicũt hebręi, ſed hoc eſt falſum vt oſtẽdetur. j. Paral. dño cõcedẽte, ſed poſtea vocata eſt bethleem, id eſt domus panis, à fertilitate, que fuit ibi poſt famẽ quę ibi acciderat tpe elimelech, vt habetur in libro Ruth. k ℭ Erexitqꝫ ia. ti. id eſt memoriale in futurũ. l ℭ Super ſepulchrum eius. Ex quo patet quòd ab antiquo fuerunt ſancti patres diligentes de ſepultura notabili: vt ſic mortui in memoria hominum remanerẽt ad orandũ pro ipis, & ad oſtendendum ꝙ haberent fidẽ reſurrectionis. m ℭ Egreſſus inde. Hic ſcđ'ò oſtẽdiẽ eius tolerantia, ex caſu primogeniti filij ſui vbi pręmittitur locus cũ dicitur Trãs turrem gregis. Dicũt hebręi ꝙ hic eſt locus vbi poſtea tẽplũ fundatum eſt, confirmantes hoc authoritate Mich. iiij. c. Et tu turris gregis nebuloſa filia ſion &c. & vocatus eſt turris gregis, quia tẽplum ad modũ turris factum eſt, & ibi adducedanẽ greges ad immolandũ. Hiero. aũt dicit ꝙ melius diciẽ, ꝙ ſit locus prope bethleem, vbi angelus nato chriſto apparuit paſtorib⁹ vigilãtib⁹ ſuper gregẽ ſuũ, & mõ vocaẽ angelus ad paſtores, vbi fundata eſt eccleſia et dicit ꝙ in ve. te. quodã vaticinio futurorũ vocatus ſit locus ille turris gregis. Scđ'ò ſubdiẽ ipi⁹ rubẽ caſus cũ ſubdiẽ. n ℭ Abiit ruben &c. quod exponũt doctores catholici de cõcubitu carnali. o ℭ Quod illũ mi. latuit. & quia illud factum fuit valde enorme, fuit ipſi⁹ iacob materia magnę patiẽtiæ. Doctores aũt hebręi dicunt. ꝙ rubẽ non cognouit balã carnaliter, ſed dicunt ꝙ mortua rachele iacob tranſtulit lectum balę de tabernaculo Rachelis iacob in quo iacebat, ſicut eius ancilla. in tabernaculũ liæ matris rubẽ: & ſibi diſplicuit ꝙ iaceret in eadẽ camera cũ matre ſua, & abſtulit inde lectum eius, & quia illud redundabat in contemptum patris, ideo moyſes ita ſcripſit acſi feciſſet ei contemptum de cõcubitu. p ℭ Erãt aũt fi. ia. occaſione em̃ ipſius ruben hic nominãtur alij filij iacob & patet litera vſqꝫ ibi. q ℭ Qui nati ſunt ei &c. Iſtud videtur falſum, quia ibi nominatur beniamin, qui non fuerat ibi natus: vt patet ex prędictis. Dicẽdũ: quòd licet non fuerit ibi natus, tamẽ principium natiuitatis ſuę inde fuit, quia mater eius inde fuit oriũda, & patri eius in matrimonio iuncta. Eſt etiam prędicta litera vera per ſynecdochẽ: quia filij iacob quantum ad maiorem partẽ fuerunt ibi nati, imo omnes vno excepto. r ℭ Venit etiam ad iſa. Hîc conſequenter oſtenditur perfectio iacob ex debita reuerentia ad patrem, cum dicitur. Venit ad iſa. vt ei iam ſeni debitam reuerentiam & obſequium exhiberet. non fit autem hîc mentio de rebecca matre ſua: que eum tenerrimè diligebat. vt ✣ prędictum

G

Venit verno tpe ad terrã quę ducit, vel adhuc erat aliqđ ſpacium terræ antequã perueniret In Ephratam.

Sepultura honorabilis.

✻ Iſrael.

H

Turris gregis.

✻ ſunt

✻ Iacob

Moraliẽ.

✻ v. a. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his quę ſunt ad deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis &c. b ℭ In qua cum per. &c. Per beniamin quem rachel peperit allegoricè ſignificatur Paulus apoſtolus qui fuit de tribu beniamin: ſicut ipſe dicit Phili. iij. a. & ipſe primò fuit filius doloris eccleſiã acriter perſequẽdo, vt habetur Act. viij. a. & ix. a. poſtea vero filius dexterę eccleſiam ędificando verbis & doctrinis, & ipam multipliciter conſolando. n ℭ Abiit ruben &c. Per ruben qui interp̃taẽ viſiõis filius ĩtelligiẽ vir lr̃atus vel ſup alios in aliqua gratia eleuat⁹: eo ꝙ rubẽ fuit primogenit⁹, & hoc ſiue talis vir ſclaris fuerit ſiue religioſus, & ex gr̃a ſibi data aliqñ erigiẽ in ſupbiã, & vult cognoſcere patris ſui vxorẽ. i. vſurpare ſibi eccleſiã vel dignitatem eius, & p hoc machinaẽ ad eius depoſitionẽ vel mortẽ.

Allegorice.

A a ❡Ciuitatem Arbee.Hieron. Pro arbee in.lxx. campum habetur: cum hebron in monte ſit. Eadem autem ciuitas antiquitus Mambre ab amico Abrahę dicta eſt. Mambre. e ❡ Ciuitatem arbee &c. Hiero. Angelorum vel ſanctarum aīarū quibus eſt appoſitus, nulla remouente ſollicitudine tētationum: vel periculo pctōrū. ☞ Abiit in

ADDITIO.

❡In capi.xxxv.vbi dicitur in poſtilla, Sed quęritur quomodo iſta debbora erat cum iacob &c.

a trem ſuū in Mambre ciuitatē Arbee: hæc eſt Hebron, in qua peregrinatus eſt Abraham & Iſaac. Et completi ſunt dies Iſaac, cētum octoginta annorū, cōſumptuſq; b ætate mortuus eſt, & appoſitus pō c pulo ſuo ſenex & plen⁹ dierū, & ſe d pelierūt eū Eſau & Iacob filij ſui.

a ❡.id eſt perfectus ætate.

a ❡Angelorum uel ſanctarum animatum.

C predictum eſt.xxvij.c.Ex quo datur intelligi quòd ipſa iam erat defuncta.

a ❡In ma. Nomen eſt regionis: in qua erat ciuitas arbee, quę alio nomine vocata eſt hebron, vt. ſ. expoſitum eſt.xxiij. b ❡Cōſumptuſq; &c.ſ. morte naturali. c ❡Et appoſit⁹ eſt populo ſuo. id eſt ad lymbū ſctōrū patrū. d ❡ Et ſepelierunt eū eſau &c. Licet ibi fuerint alij multi propter honorē ſepulturę: tñ iſti duo exprimuntur tanquā principales &c. Moritur Iſaac.

ADDITIO.

❡In eo.ca.xxxv.vbi dicit in poſtilla. Erāt autem filij Iacob &c.

Quęſtio de ſepultura rebeccę.

ADDITIO I.

Hîc quęrunt hebręi, & vt videtur rationabiliter: cur tanta ſit hîc mētio de morte delboræ nutricis Rebeccę et de mō ſepulturę ei⁹: itā tm̄ q vocatū eſt nomē loci ſepulturę illi⁹ querc⁹ flet⁹. Ex q̊ ptz q fact⁹ fuit flet⁹ magn⁹ & notabilis p ea: cū tñ iā eſſet valde ſenex, & antiqor Rebecca, & tñ de morte Rebeccę, q̄ valde dignior erat nutrice ſua, nulla ſit mētio hic nec alibi. Ad q̊d dicūt, q rebecca mortua fuit anq̄ veniret iacob ad patrē de meſopotamia, qd patet ex hoc q dicit infrà eo.c. Venit iacob ad iſaac patrē ſuū in mābre &c. nō faciēs mētionē de mr̄e: qd abſq; dubio feciſſet, ſi pro tūc vixiſſet: pſertim cū rebecca multum diligebat iacob, & ipa pcurauerat ſibi bn̄dictōnē: & etiam hęc pricipalis fuit in miſſiōe ipſi⁹ in meſopotamiā, & i cōtrahēdo mr̄imoniū cū filiabus labā, vt patet. ſ.xxvij. nō ergo veriſile eſt q nō fieret mētio de acceſſu iacob ad tātā & ad talē matrē: ſed quia ipa nō viuebat, iō non ſit de ea mētio. Cōſequēter etiā dicunt, q ſepultura rebeccę fuit facta latent de nocte, eò quod iſaac non poterat ire ad ſepulturam ſuam, cū iā an̄ diu ſenuerat, & caligauerant oculi ei⁹, vt. ſ. Geñ.xxvij.a. nec etiam iacob poterat intereſſe ſepulturę, quia adhuc erat in meſopotamia. Eſau aūt non honoraſſet eā debito mō pp̄ter bn̄dictionē quā pdiderat ipi⁹ cā. Vñ ex hoc dicūt q iſaac ſenex ordinauit, vt ſepeliretur de nocte latenter, ne palā deficeret ſibi honor debitus. Et eadem rōe ſcriptura non facit mētionē explicitam de ſepultura rebeccę, eò q fuerat ſic latēter facta, ſed adhuc iplicite ſacra ſcriptura fecit mētiōem, cum de ſepultura debborę nutricis ei⁹ tantā fecit mētionē, vt dictū eſt: vñ vocatū eſt nomē loci illi⁹ q̄rc⁹ flet⁹, quia ibidē iacob principal̄r fle
B uit mr̄ez ſuā, p cuius honore nutricem eius honorificè ſepeliuit: in q̊ ſatis oñdebat, q cum valde maiori honore ſepeliuiſſet mr̄em, ſi eius morti interfuiſſet. Eadē rōne dicunt, q non ſit mentio de morte Lię, nec qñ nec quō fuiſſet ſepulta, ſ. propter honorē rebeccę matris iacob, ne videretur q maior honor impēdebat lię vxori iacob q̄ rebeccę mr̄i ei⁹. ❡In eo.c.xxxv.vbi dicitur ī po. Abijt rubē &c.

ADDI.II. Enormitas facti ipſius ruben potius videtur dediſſe ipſi iacob materiam iuſtitię q̄ patiētię, pp̄ter hoc ei priuauit ipz rubē primogēitura: vt. j. xlix ca. In eodē capi.

ADDITIO. III.

Non videt aliqua rō ſufficiēs quare vtcūq; ruben peccauerat: nominarent filij iacob & ipſe ruben, vñ quidā dicunt q pctm̄ ruben dedit occaſionem ipſi iacob, q de cętero ceſſaret ab illo actu generationis, eò quod viderat primogenitum ſuum incidiſſe in tantam enormitatem peccati: & ideo cum dixiſſet: q illum ſcilicet iacob minime latuit. ſ. pctm̄ pdictum, ſtatim ſubdit, Erāt filij iacob.xij.q.d. propter iſtam cauſam clauſus eſt numerus filiorum iacob.in.xij: tm̄ quia amplius ceſſauerat à generatione cauſa predicta.

REPLICA correctorij contra Burgeñ. In ca.xxxv. vbi poſtillator dicit pctm̄ Rubē dediſſe iacob materiā patiētię, cōtrà dicit Burgē. aſſerēs, q dedit ei materiā iuſtitię. quā exercuit priuādo cū primogenitura, quod tñ nuſq; legitur, ſed potius cōtrariū. Infrà em̄. xlix.ca. iacob benedicens ruben, dixit, Ruben primogenitus meus &c. ſed quod dixit eum aquam effuſam, per quod deſignat regnū rōne primogenituræ ſibi debitū tranſlatum in iudam & ſacerdotium in leui, hoc dixit, vt propheta pręuidens, nō vt pater priuans. nō igit docuit cōtra ruben iuſtitiā, vt vult Burgen. ſed potius cū eo patiētiam: vt vult poſtillator.

❡Item in eo.ca. cum poſtillator dixiſſet, q filij iacob enumerantur in textu occaſione ipſius ruben. Burgen. ægreferens dicit dictū abſq; ratione, cum tamen inſpiciēdo ſuā rationem incidit in idem. dicit enim propter peccatū enumeratos filios iacob.q.d. propter illud pctm̄ clauſus eſt numerus filiorum iacob in.xij.tm̄. Ex quo ſequit q ruben fuit occaſio illius dinumeratiōis, qd Burgē. improbat: ſed rō quam Burgen. adducit, multipliciter peccat in eo q dicit iacob pp̄ter pctm̄ ruben de cętero nolle generare, primò quia generatio patriarcharū erat ad dei cultū, & ad ppl̄m dei multiplicandū, nō igit debuit iacob hūc cultū pp̄ter pctm̄ ruben impedire. D
Scd̄ò q̄a iacob ſicut ſuprà noe accepit mādatū de gn̄erando. dictū eſt em̄ ei ſuprà eo.ca. Creſce & multiplicare gentes, & ppl̄i nationū erūt ex te, non igitur debuit iacob eſſe tranſgreſſor diuini pręcepti propter pctm̄ rubem. Tertiò, quia in additione pręcedente dicit Burgen. quod iacob exercuit iuſtitiam contra peccatum ruben. quod ſi verū eſt non debuit ab actu generationis abſtinere. dictum igit Burgen. figmentum videtur ſine ratione: ne dicam contra.

NIC. DE LY.

Diuiſio.

CAP. XXXVI.

HAe aūt ſunt gn̄atiōes eſau. Poſtq̄ deſcripta eſt perfectio ipſi⁹ iacob. Hîc cōſequēter deſcribit ei⁹ ab eſau ſeparatio vbi gn̄atio eſau q̄ntū ad filios pponit. Scd̄ò à iacob ſecernit, ibi, Tulit aūt eſau. Tertiò generatio eſau quātū ad nepotes ſubiūgit, ibi, Hę ſunt aūt gn̄atiōes eſau. Ad intelligētiā eorū q̄ dicēda ſunt in hoc ca. & i alijs ſil̄ib⁹, cōſiderādū, q in veteri teſtamēto ac nouo frequēter repit, q eadē pſona plurib⁹ noib⁹ noiat, ſic hic idē hō vocat eſau edom & ſeir, & in nouo teſtamento idē hō vocat ſimō petr⁹ & cephas. Itē ſicut in latino idē nomē pp̄riū variat in principio vel in fine vel medio: ſicut cholin⁹, cholet⁹, nicolaus: q̄ vnū nomē importāt, ita eſt ī hebręo, vt chonias, iechonas, iechoniā. Cōtingit aūt frequēter, q eadē pſona numero vno noie exprimit in vno loco ſacrę ſcripturę, & alio noie in alio loco, & ſil̄r eadē pſona noiat in plurib⁹ locis ſub vno noie, variato tñ pdicto mō hîc & ibi. Et ex his cōtingit, q aliq ſuſpicant q ſint diuerſę pſonę, cū tñ ſit vna pdictis modis variè noiata: his dictis applicem⁹ ad textum.

Vna pſona plurib⁹ nominibus nominatur

b ❡Eſau accepit &c. Ada. iſta noiata eſt Iudith. ſ.xxvj. capit. c ❡ Oolibama. Hęc nominata eſt Baſemath, vt dicitur ibidem. Filiā ane

Cap. XXXVI.

a HAE SVNT autē generationes Eſau, ipſe eſt Edom. Eſau ac b cepit uxores de filiabus Chanaan, Ada filiā Elon c Hethæi, & Oolibama filiā † Ane, e filij Sebeon Heuei, Baſemath q̊q; filiā Iſmaël ſororem Nabaioth. f Pepit aūt Ada Eliphaz Baſemath

a ❡Recapitulatio: Ante mortem enim Iſaac factū eſt hoc.

❡Cuius ſcriptura in Iob recordatur.

NICO. DE LY.

d ❡Filiam ane filij ſebeon. Infrà eodem caplo dicit, q ana fuit filius ſebeon: quō ergo dicit Oolibama filia duorū. ſ. pr̄is & filij? Rñdent hebręi, q ſebeon q̄ erat pagan⁹, parū reputabat legē matrimonij, & iō libidine duct⁹ concubuit cū nuru ſua. ſ. vxore filij ſui ana, & inde generata eſt Oolibama: et ſic filia fuit ſebeon carnalis & filia ane putatiua, ſed quia non eſt veriſimile, quòd eſau ſaltem pro reuerentia patris ſui iſaac, qui adhuc viuebat, accepiſſet vxorem ita viliter natam: iō aliter pōt dici, qd fuit filia ane naturalis, & filia patris ſui ſebeon adoptiua, ſicut manaſſes & ephraim fuerūt filij naturales ioſeph, et filij adoptiui iacob patris Ioſeph, vt habet infrà. xlviij. cap. Poteſt etiā dici q pueri alicui⁹ nominant etiā aliquando filij aui ipſorum, ſicut laban filios filiarū ſuarū vocauit ſuos filios, vt habetur ſuprà.xxxj. capitulo. e ❡Baſemath quoq; filiam Iſmael. Iſta ſuprà.xxviij. capitu. noīata eſt melech. f ❡Peperit autem ada eliphan. Dicit Hieronymus, quòd iſte eſt Eliphaz themanites, de quo ſit mentio in libro Iob.

Quę fuerit eſau vxores

Al' † anue

1 para.1.c.

Eliphaz.

Oolibama

Moralit. a ❡ Hæ ſunt autem generationes eſau &c. In hoc capitulo non occurrit mihi ſenſus myſticus notabilis vſq; ibi

Moralit.

✱Iſte eſt ana

☞ a ℭ Abiit in alteram regio. Stra.
E Quęri poteſt cur eſau poſt mortem patris
Quęſti, hi-ſtoria. dicatur abijſſe in ſeir, & receſſiſſe à fratre,
cum iam quando venit iacob in ſeir dica-
Iehus & tur habitaſſe? Sed fieri potuit, vt iacob
Ihelom & fugiente in meſopotamiam, eſau dolore
Core. pręreptę benedictionis à parente receſſe-
rit, & habitauerit in ſeir viginti annis qui-
bus iacob abſuit. Cui reuerſo reconcilia-
tus, rurſus de ſeir reuerſus, cum fratre ſuo
donec pater viueret habitauit, quo mor-
tuo à fratre receſſit, quia diuites erant, &
ſimul habitare non poterāt. b ℭ Iſti fi-
Eſau & Ia- lij ſeir &c. Hieron. Poſtq̃ enumerauit
cob diuites filios eſau: altius repetit qui ante eſau in ter
ſ̃.13.a. ra edom principes extiterūt ex genere hor-
ręorum, qui liberi interpretātur. In Deute
ro. manifeſtius ſcribitur: quomodo vene-
Eſau habi- runt filij eſau, & interfectis horręis terram
tat in mō- eorum hęreditauerunt. ℭ Stra. Filij ſeir
te ſeir. &c. Id eſt liberi, qui, ſicut in paralipome-
Gn̄atiōes non legitur, primò habitauerunt in mon-
eſau. te ſeir, quibus expulſis idumęi habitaue-
runt pro illis. c ℭ Erat autem ſoror
1. paral. 1. c. &c. Hierony. Hęc eſt thamna de qua ſu-
prà dictum eſt, & thamna erat concubina
eliphaz, p̃mogeniti eſau &c. Ideo horręo-
rum recordatur, quia primogenit⁹ filiorū
eſau ex filiabus eorum accepit concubinā.
1 ſepho, Quia autē dicit theman & cenez & amalec
2 Senez & & reliqua. Sciamus poſtea religionibus &
Core. gentib⁹ idumęorū ex his vocabula impo-
Thermę i-uentæ. ſita. d ℭ Iſte eſt ana &c. Stra. Qui-
Thamna dam ſimpliciter aquas calidas hunc in de-
ſerto reperiſſe dicunt quas vocamus ther-
mas. ℭ Hierony. Iſte eſt ana qui inuenit
F הַיֵּמִם iamim ī deſertò, cū paſceret aſinos
ſebeon patris ſui. Varia apud hebręos de
hoc capitulo diſputantur. Apud gręcos
enim & noſtros ſilentiū eſt. Alij putant ia-
mim maria appellata. Iiſdem enim ſcri-
buntur literis: & volunt illum paſcentem
aſinos aquarum congregationes reperiſſe,
quę iuxta idioma hebreę linguæ maria di-
cuntur, quia ſtagnum reperit, quod in he-
remo difficile inuenitur. Nonnulli putant
aquas calidas lingua punica, que hebręę
cōtermina eſt, hoc nomine ſignificari. Sunt
3 Sepho. qui arbitrantur onagros hunc aſinabus
4 Core. admiſiſſe, & huiuſmodi reperiſſe concu-
bitum vt velociſſimi naſcerentur aſini qui
☞ vocantur

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℭ Oolibama edidit Iehus. iſte
5 Nahath. vocatur Iaus primò Paralipomenō. 1. c.
6 Ieh⁹ dux b ℭ Et ihelon, iſte vocatur ialan ibidē.
Ihelon dux c ℭ Tulit aūt eſau. Hic cōſequēter de-
core. ſcribit ſeparatio prędictorū à iacob. Cōſi-
derandum tamen: q̃ iſta ſeparatio fuit fa-
Diuiſio. cta ante mortem iſaac: quia ipſo viuente
eſau cum familia ſua manſit in monte ſeir:
vt ſuprà dictum eſt. xxxij. capi. ſed appro-
pinquante morte iſaac venit ad ſepultu-
Horrei. ram ipſius: & ad tp̄s manſit ibi, & poſtea
redijt ad locum prędictū ſeparatus totalr
à iacob, & patet lrã. d ℭ Hę ſunt. Hic
reuertitur ſcriptura ad deſcribendum ge-
7 Ana. nerationem eſau, q̃tum ad nepotes & re-
motos. Vt tñ conuenientibus deſcribatr re
petuntur aliqui de filijs eſau, vt ad nepotes
procedatur. Primo ergo pręmittunt ſim-
8 Auan & plices pſonę. Secundò in dignitate conſti-
manahath tutę, ibi, Hi duces dicit igitur. Hæ ſunt
& ebal & generatiōes eſau pa. edom. Hic acci-
Sepho. pitur edom pro nomine regiōis idumeę.
Als † auan que dicta eſt edom ab eſau, qui altero no-
gaia & ana. mine etiam vocatus eſt edom, vt p̄dictū eſt
& ideo dicitur

a ℭ Rauhel.
genuit Rahuel. Oolibama edidit a
Iehus & Ihelom & Core. Hi fi- b
lij Eſau, qui nati ſunt ei in terra c
Chanaan. Tulit autem Eſau uxo-
res ſuas, & filios, & filias, & om-
nem animam domus ſuæ, & ſub-
ſtantiam, & pecora, & cūcta, quæ
a habere poterat in terra Chanaan,
& abiit in alteram regionē receſ-
ſitq̃ à fratre ſuo Iacob. † Diuites
enim erant ualde, & ſimul habita-
re non poterāt, nec ſuſtinebat eos
terra peregrinationis eorum præ
multitudine gregum. Habitauitq̃
Eſau in mōte Seir, ipſe eſt Edom.
Hæ ✱ ſunt generationes Eſau pa- d
tris Edom in mōte Seir, & hęc no-
a ℭ Themanites.
mina filiorum eius. Eliphāz filius
a ℭ Themanites.
Ada uxoris Eſau. Rāhuel quoq̃ fi-
lius Baſemath uxoris eius. Fue- e
runtq̃ filij Eliphaz, Theman O- f
a ℭ Alias Sephi.
mar, 1 Sēphuc, & Gatham, & 2 Ce- g
nez, & Core. Erat autem Tham h
na concubina Eliphaz filij Eſau, i
quæ peperit ei Amalec. Hi ſunt k l
filij Ada uxoris Eſau. Filij autem
† Rahuel, Nahath, & zara, Sam-
ma & meza. Hi filij Baſemath
uxoris Eſau. Iſti quoq̃ erant filij
Oolibama filię Anæ, filij † Sebeō
uxoris Eſau, quos genuit ei Hieus
& Hielom & Core. Hi duces fi-
liorum Eſau. Filij eliphaz primo-
geniti eſau dux themã, dux omar,
dux 3 ſephuc, dux cenez, dux 4 Co-
re, dux Gathaz, dux Amalec. Hi
filij eliphaz in terra Edō, & hi filij
Adę. Hi q̃q̃ filij Rahuel, filij eſau,
dux 5 Nahath, dux zara, dux ſēma,
dux meza. Hi aūt duces Rahuel in
terra edom. Iſti filij baſemath uxo
ris eſau. Hi aūt filij oolibama uxo
ris eſau. Dux 6 ieh⁹, dux hielō, dux
Core. Hi duces oolibama filię A-
næ uxoris Eſau, Iſti filij eſau, & hi
a ℭ Qui & Eſau & Seir.
b duces eorum, ipſe eſt ēdom. Iſti n
a ℭ i. liberi. quos expulerunt idumæi, & habitauerūt p illis.
filij Seir Hōrræi habitatoris terrę
Lotan, & Sobal, & Sebeon, & o
7 Anã, & Diſon, & Eſer, & Diſan.
Hi duces Horræi filij Seir in ter-
ra Edom. Facti ſunt autem filij
c Lotan, Horræi & Hemam. Erat
autem ſoror Lotan Thamna.
Et iſti filij Sobal 8 Aluham & Ma q
neeth & hebal & Sephi & Onan.
Et hi filij Sebeon, 9 Achaia & † A-
d nan. Iſte eſt A[illegible] qui inuenit †

& ideo dicit pr̃ illi⁹ terrę: inq̃ntū tale nomē G
accepit ab eo. e ℭ Fuerūtq̃ &c. primo-
geniti eſau. f ℭ Theman, ex cuius nomi-
ne pater noīauit terram illam. g ℭ Omar
ille vocat omath. j. Par. j. b. h ℭ Sephuc.
iſte vocatur ſephi ibidem. i ℭ Gathan.
&c. & iſte gether. k ℭ Erat autē &c.
cōcubina. hic accipit cōcubina p vxore
ſecūdaria: & admiſſa de voluntate vxoris
principalis: ſicut ſuprà dictū eſt. xxv. ca. de
concubina abrahę q̃ pepit ei amalec, à quo
denoīati ſunt amalechitę. l ℭ Hi ſunt filij † ſ̃. 19.
ada. ſ. p̄dicti. Sed cōtra hoc videt, q̃a inter
eos noīat amalec quē peperit thãna, vt di-
ctum eſt. Dicēdū: q̃ fuit filius thamna natu-
ralis: & filius ada adoptiuus. quia thamna
fuit cōcubina admiſſa ad matrimoniū ip-
ſius eliphaz, ſicut filij balæ noīantur filij ra-
chelis ſuprà ca. xxx. m ℭ Hi duces fili. ✱ autem Filij eſau duces.
quia aliqui de p̄noīatis aſcēderūt ad duca-
tum. Poſtq̃ nomiauit eos: vt perſonas ſin-
gulares: hic cōſequēter noīat eos vlteri⁹ vt
duces. Circa quod notandum, q̃d de filijs
eſau exiuerunt primò duces, poſtea reges,
q̃a fecerunt ſibi regem. Tertiò iterū regnū
reductū fuit ad ducatū, ſicut filij iſraēl pri-
mò habuerunt iudices, poſtea reges a ſau-
le vſq̃ ad captiuitatem babylonis, & ter-
tiò duces poſt captiuitatem babylonis.
Primò ergo enumerantur duces qui prę-
ceſſerunt regnum in filijs eſau. Secundò
reges, ibi: Reges autem. Tertiò duces, qui
fuerunt poſt regnum: ibi. Hęc ergo nomia
ducum. Prima adhuc in duas. ſ. in partem
principalem & incidentalem. Secunda ibi:
Iſti ſunt filij ſeir. Ergo primò loquitur de
ducibus q̃ deſcenderūt ab eliphaz primò
genito eſau, ibi, Dux theman &c. Secundò
de ducibus qui deſcenderunt a rahuel ſe- als † rauhel
cūdo filio eſau di. Hi quoq̃ filij rahuel &c.
n ℭ Iſti filij ſeir. &c. Hęc eſt pars in- als † ſeboim
cidētalis: quia ſupra dixerat, q̃d thãna fuit H
concubina eliphaz primogeniti eſau, que
fuit ſoror cuiuſdam ducis illius terræ no-
mine lothā vt patet in litera: ideo occaſio-
ne huius enumerauit duces illius terræ qui
non fuerunt de genere eſau: dicens, Iſti filij Filij eliphaz, duces eliphaz.
ſeir horręi. Iſte ſeir non fuit eſau: ſed alius
qui fuit ante eum: quod patet ex hoc quod
additur. o ℭ Horręi. illi enim qui habi
tauerunt illam terram ante eſau & filios ei⁹
vocati ſunt horręi: ſed filij eſau expulerunt
eos de terra: & dominati ſunt ibi, vt habe-
tur. Deuter. ij. capitulo. & patet litera ex
dictis vſq̃ ibi. p ℭ Filij lothan. &c.
Iſte heman. j. Paralip. vocatur ahohiman.
q ℭ Filij ſobal. aluham &c. hic. j. Seir
Paralipom. vocatur alihan. r ℭ Et hi 1 als aluā.
filij ſebeon &c. Hebręi dicunt: Mulas
in ſolitudine. dictio enim הַיֵּמִם iemim q̃
ponitur lingua punica, quę affinis eſt he-
brȩę, ſignificat calorem aquarum, & hanc
☙ ſignificationem

✱ † ℭ Iſte eſt ana. Per iſtum anam Moralr.
qui interpretatur donatus mihi: intelligi-
tur clericus deuotus ſęcularis vel religio-
ſus, qui eſt deo donatus, ad ſeruiendum
ſibi humiliter & deuotè, ideo ſubditur.
† ℭ Qui inuenit aquas calidas in
ſolitudine: cum paſceret aſinos pa- 2 als equas
ſui. Pater enim talis clerici vel religioſi,
eſt ſuperior ſuus vel prælatus: cuius aſinos
paſcit quando ad eius voluntatem humi-
litatis officia libenter facit, & inuenit aquas
calidas. per quas deſignantur lachrymę
contritionis ex recordatione ſuorum pec-
catorum, & lachrymę deuotionis ex dila-
tione cęleſtium bonorum.

☞ vocantur iamim. Alij dicunt quòd equarũ greges ab aſinis primus
A fecit aſcendi, vt muli contra naturam naſcerentur. a ℂ Iſti duces. De pręcedentib⁹ ait, qui de ſeir: nõ de his quos hic incipit nũerare qui de eſau ſunt. b ℂ Reges autẽ. Sciendũ ꝙ non omnes reges commemorat, qui fuerunt antequã haberent reges filij iſraël quorum primus Saul, ſed hos oẽs tm̃ qui regnauerunt antequã moreretur moyſes. ℂ Reges aũt. Secundũ tẽpus quo viuebat ſcriptor cõmemorat, cũ autẽ ſeir, qui iſtos genuit, ibi habitaret nondum veniẽte eſau in terrã illam, ab eo vocabatur terra edom. ℂ Augu. Non mirũ: ꝙ numerantibus ab abrahã ꝑ eſau patrem gentis edom, ad quẽ ꝑ Rahuel filiũ eſau: & Chara filiũ Rahuel: et iobab filiũ Chara: cui ſucceſſit balach, qui primus fuit rex in terra edom vſq; ad vltimum regem quẽ noiare potuit moyſes, plures generationes inueniuntur, ꝙ̃ numerantur ab abrahã per iacob vſq; ad moyſen. Illic enim inueniuntur ferè .xij. Hic autem vſq; ad moyſen fermè ſeptem. Fieri enim potuit, vt iõ plures ibi noiarentur, quia citius moriẽdo plures alter alteri, ſucceſſerunt. ſic contigit vt alium ordinẽ ſequens matthæus ab abrahã vſq; ad ioſeph quadragintaduas generationes numeraret. Lucas illo ordine: non per ſalomonem ſicut ille, ſed per natham. lxxv. In illo enim ordine vbi plures numerant citius mortui ſunt quàm hic vbi pauciores. c ℂ Huſan. Hiero. Quem quidam ſuſpicant eſſe iob, vt in fine volumĩs ipſius additũ eſt. Sed hebręi aſſerunt eũ de ſtirpe nachor generatũ vt iã ſuprà dictũ eſt. ☞ Ioſeph cũ

Historice

Historice

Iob

quas calidas in ſolitudine cum paſceret aſinos Sebeon patris [a] ſui. Habuitque filium [1] Diſan: & [2] filiam Oolibama. Et iſti filij Diſan [3] Hamdan & Eſbã & Iethrã [b] & Charan. Hi quoq; filij Heſer, Balaam & [4] Zephan, & Achan. [c] Habuit autem filios Diſan, Hus, & Aram. [5] Iſti duces Horręorum, dux Lotã, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, dux Diſon, dux Eſer, [a] dux Diſan. Iſti duces horręorum, qui imperauerũt in terra Seir. Re[d]ges autem qui regnauerunt in ter[b]ra Edom[1], antequàm haberent re-

a ☞ Non qui in libro numerorum legitur conduxiſſe Balaan ariolum: ipſe enim rex Moab & filius Sephor. iſte rex in Seir, & filius Beor.

gem filij Iſraël, fuerũt hi. [6] Bâlach [e] filius Beor, nomẽq; urbis eius Denaba. Mortuus eſt autẽ Balach, & regnauit ꝓ eo Iobab filius Za[f]rę de boſra. Cumq; mortuus eſſet [c] Iobab, regnauit pro eo Huſan de terra Themanorum. Hoc quoq; mortuo regnauit pro eo Adad filius, [7] Badadi, qui percuſſit Madiã [g]

a ☞ Vel Cophim.

in regione Môab, & nomen urbis eius [8] Ahuit. Cumq; mortuus eſſet Adad, regnauit pro eo Semla de maſerecha. [9] Hoc q̊q; mortuo, regnauit pro eo Saul de fluuio [1] Roboth, Cumq; & hic obiiſſet, ſucceſſit in regnum Balanan fiius Achobor. Iſto quoque mortuo, regnauit ꝓ eo [2] Adad, nomẽq; urbis eius, [3] Phou. Et appellabatur uxor [4] illius [5] Meetabel filia Mathred filiæ amizaad: Hæc er[h]go nomina ducum Eſau in cognationibus, & locis, & uocabulis ſuis, dux Thamna, dux [6] Aluha, [i] dux Ietheth, dux Oolibama, dux [k] Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Themã, dux mapſar, dux [7] Mabdihel, dux Hirã. [l] Hi duces Edom habitantes in terra imperij ſui, ipſe eſt Eſau pater Idumæorum. [8] Habitauit autem Iacob in terra [m] Chanáan, in qua peregrinatus eſt pater ſuus. Et hæ ſunt generationes eius.

Nicolaus de Lyra.

B ☙ ſignificationem ſecuta eſt trãſlatio noſtra, & ſcd'm hoc exponit de aquis calidis oriẽtib⁹ per modũ fontis & exeuntibus de terra, vbi ſunt venæ ſulphureæ, ex quibus aqua cõtrahit calorem, cuiuſmodi fontes in pluribus terris inueniuntur. Hebręi aũt dicũt, ꝙ fecit aſcendere aſinos ſuper equas & ſic adinuenit modum generationis mularum q̃ generant ex aſino & equa, & hoc videt concordare literę ſequẽti: cũ dicitur. a ℂ Cum paſceret &c. Aliqui libri habent aſinas, ſed falſa eſt litera. b ℂ Hamdan. Iſte vocatur hamaran. j. Paralipom. c ℂ Et achan. Iſte vocatur iachan ibidem. d ℂ Reges autem. Hic reuertit ſcriptura ad enumerandum reges de ſtirpe eſau in terra edom antequam filij iſraël haberent regẽ. e ℂ Balach filius beor. Iſte nõ eſt balach qui conduxit balaam ad maledicẽdũ filios iſraël, vt habet Nu. xxij. a. qd' patet ex hoc qd' iſte dicit filius beor, ille aũt fili⁹ ſephor. Itẽ qa iſte dicit rex edõ: ille aũt fuit rex moab. f ℂ Et regnauit pro eo iobab. Auguſt. ſuper hunc locũ & Ambro, ſuper ep̃am ad Rom. dicunt ꝙ iſte iobab fuit ip̃e iob: ſed hebręi dicunt contrarium: dicentes. qd' deſcendit de nachor fratre abrahę, vt. s̃. dictũ eſt. xxij. cap. g ℂ Filius badad. j. Paralipo. vocatur badad, & nomen vrbis eius phau. & j. Paral. dicitur phau, & appellatur vxor ei⁹ neezabel filia matred filiæ amizaad. Iſta meezabel dicitur hîc filia duorum hoim̃: quia fuit filia vnius naturalis, & filia adoptiua alterius, vt ſuprâ expoſitũ eſt de oolibama h ℂ Hæc ergo nomina ducũ. dicũt hîc aliqui ꝙ reges prędicti nõ numerant, niſi illi qui regnauerũt vſq; ad tp̃s moyſi, & tacent illi q regnauerũt vltrà de ſtirpe eſau. Itẽ dicunt: ꝙ duces q numerant poſt illos reges ſcd'm veritatẽ hiſtoriæ p̃ceſſerunt, ſed poſt reges enumerant ꝑpter regiam dignitatẽ, Sed falſitas vtriuſq; dicti apparet per illud quod C habet. j. Par. j. vbi ſic dicit. Adad aũt mortuo duces ꝓ regibus in edom eſſe cœperũt. i ℂ Dux thãna &c. Ex q̃ patet ꝙ iſte adad, q vltimò nominat in regib⁹ fuit vltim⁹ rex: qa ei ſucceſſerũt duces q poſt eũ enumerant, Ex quo patet ꝙ iſti duces nõ p̃ceſſerũt reges. Dux thamna. dicũt aliq ꝙ iſta fuit cõcubina eliphaz. Et oolibama, q̃ poſt nomiatur, fuit vxor eſau: ſed nomiant inter duces ꝓpter animoſitatẽ ipſarũ, ſicut delbora noiatur inter iudices iſraël vt habetur Iudicum iiij. a. Sed iſtud procedit ex ſuppoſitione falſitatis predictę. ſ. ꝙ duces hic numerati præceſſerunt reges prænominatos qa certum eſt: ꝙ thamna & oolibama mulieres præceſſerunt p̃dictos reges, & ideo dicendũ & thamna & oolibama nõ ſunt hic nomina mulierũ, ſed [illegible]orũ: quia in hebręo benè inueniuntur aliqua nomina propria q̃ ſunt ęquiuoca ad virum & mulierẽ tamẽ ſcd'm veritatẽ hebraicã thamna, ꝓut hic deſcribit pro viro aliter punctat in hebręo. ꝙ̃ vbi ſuprà ponitur pro muliere, ſed iſta differentia nõ eſt benè perceptibilis in latino, k ℂ Dux aluha. j. Paralipo. noiatur aliha. l ℂ Dux mabdihel. Hebręi dicunt, quòd ab iſto deſcendit regnũ romanorum. m ℂ Habitauit autem iacob. Illud ſubditur ad oſtendendum ſeparationem ipſius iacob ab eſau: propter quod introductũ eſt iſtud capitulũ. ℂ In cap̃. xxxvj. vbi dicitur in poſtilla dux mabdihel.

Balach

Iobab

Habitantes, ſecũdũ ꝙ habitauerunt.

1 diſon
2 Diſon
3 Hamdan & eſeban,
4 Zauan & acan
5 Hi.
6 Bela

ADDITIO.

Dicere ꝙ regnum romanorum deſcendit â duce mabdihel qui ab eſau deſcendit: eſt manifeſtè falſum, & â iudęis fictum. falſitas enim huius patet ex hoc. nam romani, qui cethim dicuntur in hebręo ſecundũ tranſlatiõem chaldaicam deſcendunt a ianan, qui quidem ianan deſcendit a iaphet filio noe: vt habetur Geneſis. x. a. Mabdihel verò deſcẽdit ab abrahã, & ꝑ cõſequẽs â ſem filio noe, & ſic patet maxima diſtantia inter generationem mabdihel, & generationem romanorum. Q2 aũt hoc falſum ſit & a iudęis fictũ, patet ex hoc, nã ipſi cõiter fingũt ꝙ regnũ romanorum, quod eſt quarta beſtia in reuelatione danielis contẽta, eſt vnũ & idẽ cũ regno eccleſię, quod eſt falſum, vt habetur in additione ſuꝑ Danielem. vij. in reſponſione ad quartum argumentum. Similiter fingunt, ꝙ regnum eccl'ię & xp̃ianorũ deſcẽdit ab eſau. vñ in thalmudica doctrina nephãda eccl'iam xp̃i & romanũ imperiũ qd' vnũ & idẽ dicunt, cõmuniter idumęã vocãt, & iſtũ modũ nominãdi tenẽt hebręi vbicũq; ſũt: & ſic mala q̃ de idumęa dicunt & p̃noſticant in libro Abdię ꝓphetę, & in alijs, intelligunt eſſe dicta de eccleſia, qd' eſt falſum & nulli⁹ fundamenti, vt in prędicta prophetia abdiæ domino concedente declarabitur.

7 Badad
Cethim
D
8 Auith
9 Maſreca
1 Rohoboth.
2 Adar
Thalmudica doctrina
3 Phau
4 Eius.
5 Meetabel filia matred filiæ mezaab.
6 Alua.
7 Magdiel

REPLICA

In. c. xxxvj, vbi poſtillator ſolũ narrat opinionẽ hebręorũ de origine et ortu romanorũ. Burge. audacter iudęos inuadit faciẽs videri ſuã demõſtrationẽ de re multũ dubia puta de origine romanorũ q̃ ꝙ̃ dubia ſit Iſido. xv. etymo. oſtẽdit dicẽs. De authorib⁹ vrbiũ plęrũq; diſſenſio reperit, adeo vt nec vrbis q̃dem romanæ origo poſſit diligẽter agnoſci. Nã. Saluſti⁹ a troianis, Virgili⁹ ab euandro. Alij cõditã a Romulo cõtendũt, & quo ad tp̃s alij ſcribũt millenario quadringenteſimo, lxxxix, alij quarto millenario quadringẽteſimo quadrageſimoſeptimo. Si ergo tãtę ciuitatis certa rõ nõ apparet, non mirum

8 Pricipiũ capitis 34. habitauit.
Iacob terrã chanáã habitat.

E ſi in aliarum opinione dubitetur, vnde nec hiſtoricos nec commẽtatores varia dicentes imperitè condemnare debemus: quia antiquitas ipſa creauit errorem. hęc Iſido. Sed quia Burgenſis in hebræorum erroribus edoctus, per hanc additionem pro fide certare videtur contra eorum perfidiam, tranſeat, cum non ſit ſingulariter contra poſtillatorem. G

GLOS. ORDI.

Cap. XXXVII.

a ❡Christus. IOSEPH cùm a ❡Quod eſſe cœpit ante mortem Iſaac. ❡Perfectæ.ſ.uitæ & doctrinæ. ſedecim eſſet an- a ❡Euangelico pane. norum, paſcebat a ❡Oues ſibi a patre commiſſas. b ❡Apoſtolis. gregem † cum fratribus ſuis adhuc puer. Et erat cũ filijs Balæ, & Zelphæ uxorum patris ſui. Accuſauitq; fratres ſuos apud patrem cri- a Quod eſt fraternũ odiũ, uel quod cum pecoribus miſcebãtur. uel ſolum Ruben accuſauit pro concubina patris, ut per ſynecdochen partem a toto accipiamus. non enim omnes accuſauit. b ❡Deus pater. minẽ peſſimo. Iſraël autem dilige- a ❡Chriſtum. b ❡In humano genere. bat Ioſeph ſup omnes filios ſuos, a ❡Scilicet mundi incarnari feciſſet. eò q in ſenectute gẽnuiſſet eum.

Hiſtorice ☞.

IOſeph cũ ſedecim &c. Augu. Quõ poterit mors Iſaac. xvij. annorũ Ioſeph inuenire: ſicut ſcriptura videt ex ordĩe narrare? ĩuenire difficile ẽ. Si em̃ poſt mortẽ aui ſui Iſaac. xvij. annorũ fuit, qñ eũ frẽs in ęgypto vendiderũt pater ei9 Iacob. xvij ãno filij ſui Ioſeph. cxx. ãnorum fuit. Genuit em̃ eũ Iſaac cùm eſſet annorũ. lx. ſicut ſcriptũ eſt. Vixit ergo Ioſeph poſtea. cxx. annos qa centeſimo octogeſimo anno mortuus eſt. Idcirco dimiſit filios. cxx. annos habentes, Ioſeph autem xxx. annorũ fuit qñ apparuit in conſpectu Pharaõis. Secuti ſunt aũt. vij. anni vbertatis, & duo famis, donec ad eum pater cũ fratribus venit. Triginta ergo nouem annos habebat Ioſeph: qñ Iacob introiuit in ęgyptũ, qui tunc (ſicut Pharaoni dixit) centeſimũ triceſimũ annum agebat ętatis. Centũ aũt. xx. annorum erat Iacob, qñ erat Ioſeph. x. &. vij. qđ verũ eſſe nõ poteſt. Si em̃. xvij. anno Ioſeph, Iacob. cxx. agebat triceſimonono anno Ioſeph non. cxxx. ſed. cxl. duos agebat annos. Si aũt die mortis Iſaac nondum erat Ioſeph. x. &. vij. annorum: ſed aliquantò poſt mortẽ aui ad. xvij. peruenit annũ. Quo anno teſtante ſcriptura vendit9 eſt in ęgyptum: pluſq;. cxlij. annoru. n debuit eſſe pater eius, quando filium in ęgyptum ſecutus eſt. Scriptura enim, poſtq; narrauit vltimũ annum vitæ Iſaac centeſimum & octogeſimum: & eius mortem, & ſepulturam, deinde memorauit quomõ digreſſus eſt Eſau à fratre ſuo de terra Chanáan in mõte Seir et cõtexuit memorationem regum & principum gentis illius in qua ſe cõſtituit, vel qua propagauit Eſau. poſtea de Ioſeph ſic intulit. Habitabat Iacob in terra Chanáan. hęc autem procurante iacob, Ioſeph. x. &. vij. annorum erat paſcens cum fratribus oues. Deinde narrantur cauſę ſomniorum, quomodo odioſus factus ſit fratribus & venditus. Aut ergo eodem. x. &. vij. anno: aut aliquantò maior venit in ęgyptum, & quolibet modo manet quęſtio. Si enim. x. &. vij. annorum fuerit poſt mortem aui, quando pater eius centum. xx. annorum fuit: profecto anno eius. xxxix. quando Iacob venit in ęgyptum, cxlij. annum idem Iacob debuit agere: fuit autem. cxxx. Si ergo. x. &. vij. annorum Ioſeph venditus eſt, ante. xij. annos quàm moreretur auus eius venditus inuenitur. Decem enim & ſeptem annorum eſſe non potuit, niſi ante duodecim annos mortis Iſaac centeſimo & octauo anno vitę patris ſui Iacob. His enim cùm adiecerimus viginti duos annos, quibus vſq; ad aduentum patris ſui fuit in ęgypto, fient anni Ioſeph triginta & nouem, & Iacob centum triginta, & nulla erit quęſtio. Sed quia ſcriptura poſt mortem Iſaac hęc narrauit: putatur Ioſeph poſt mortem eius decem & ſeptem annorum fuiſſe. Intelligamus ergo de vita Iſaac, tanquã multùm decrepiti tacuiſſe ſcripturã cùm iã de Iacob & eius filijs loqueretur: viuo tamen Iſaac decem et ſeptẽ annorum cœpit eſſe Ioſeph. F

Ioſeph paſcens gregẽ accuſat fr̃es

Ioſeph á patre dilectus.

b Et erat cum filijs Balę &c. Ioſeph vnus ex duodecim filijs Iacob prę cęteris patri dilectus, Chriſtum ſignificauit, quẽ de9 pater ſcđm carnẽ natum cęteris fratribus ex Abrahæ ſtirpe pgenitis prętulit. Vnde amabat eum Iacob, eo quòd in ſenectute genuiſſet eũ. Seneſcente enim mundo filius dei de virgine natus fuit, tanquam filius ſenectutis. ❡Et erat cũ &c. In primitiua eccleſia nec abijciebat ſibi adhærẽtes p pdicationẽ pſeudo aplorũ. q̃s ſignificãt ancillæ Iacob, quos & noluit prohibere cùm in noĩe ei9 miracula facerent, ☞ Fecitq; ei tuni-

NICO. DE LY.

Cap. XXXVII.

IOſeph cum ſede. &c. Hîc conſequenter deſcribitur ipſius Iacob ſtatus, quantum ad deſcenſum in ęgyptum. Ad hoc enim venditus eſt Ioſeph in ęgyptum, vt fratribus & patri locus prępararetur, ſcđm quod ſcribit in Pſal. ciiij. b. Miſit ante eos virum, in ſeruum venundatus eſt Ioſeph. Et ideo primò agitur de deſcenſu in ęgyptum: quantum ad ipſum Ioſeph. Secundò quantum ad fratres eius. xlij. capi. Tertiò quãtum ad patrẽ et familiam. xlvj. ca. Adhuc primò agit de ipi9 Ioſeph venditione. Secundò de eius promotiõe cap. xxxix. Prima adhuc in duas. in partẽ principalem, & incidentalem. xxxviij. cap. Circa primum deſcribitur venditio ipſius Ioſeph, vbi primò deſcribitur venditionis occaſio. Secundò venditi conditio, ibi: Cumq; fratres illius. Tertiò venditiõis forma & ordo, ibi. Qui cum vidiſſent. Quartò facti relatio, ibi, Tulerunt autem. Circa primum ſciendum, q occaſio venditionis Ioſeph fuit triplex. Prima fuit fratrũ ſuorum accuſatio. Secũda patris dilectio, ibi Iſraël autẽ. Tertia futurorum pręuiſio, ibi, Accidit quoq;. Circa primũ pmittitur tẽpus: cùm dicit. a ❡Ioſeph cũ ſedecim eſſet annorũ. In hebręo habet. x. &. vij. annorũ, nec eſt contrarietas. Ioſeph enim tunc erat in. xvij. anno nõdum tamẽ cõpleto, tranſlatio autem noſtra numerat tantũ annos cõpletos, hebraica lingua cum hoc numerat annum incompletum. b ❡Et erat cũ filijs &c. Filij enim Liæ deſpiciebant eos, & reputabant eos, quaſi ſeruos. & ideo Ioſeph, qui erat de principali vxore faciebat eis ſocietatem ad eorũ cõſolationẽ. c ❡Accuſauitq; fratres ſuos apud pa. Videbat em̃ q ei9 correctio fraterna non valebat apud eos, maximè cùm eſſet eis iunior, ideo denuntiauit. patri, qui edoctus de exceſſu efficacius eos corrigere poterat & debebat, & ideo non peccauit fratres accuſando, cuius contrarium dicũt iudęi & malè, ſed magis fecit actũ virtutis iuſtitiæ. d ❡Crimine peſſimo. Dicũt aliqui: q accuſauit ſolum Ruben de hoc, q dormierat cũ Bala, vt ſuprà dictum eſt. xxxv. capi. ſcriptura tamen loquitur acſi accuſaſſet oẽs eo modo loquendi: quo factum vnius de communitate aliqua imponitur alijs de eadẽ cõmunitate: & tali modo loquendi vtitur ſcriptura Matth. xvj. a. vbi de vnguento effuſo ſuper caput Chriſti dicitur, Indignati ſunt diſcipuli dicẽtes: Vt quid perditio hęc? Et tamen vnus ſolus de hoc murmurauit. ſ. Iudas Scariothis, vt habetur Ioh. xij. a. Sed iſtud non eſt veriſimile, quia infrà eo. ca. dicitur, q cùm alij fratres vellent Ioſeph occidere, ſolus Ruben intendebat eum liberare de manib9 eorum, & reddere patri ſuo. Alij dicunt q accuſauit eos de coitu cum beſtijs: ſed hoc eſt turpe dicere de patriarchis, maximè cùm hebraica litera non habeat, Crimine peſſimo. ſed hic habet. Et retulit patri rixam eorum peſſimam: & iſtud cõcordat cum eo qđ dictũ eſt ſuprà, q filij Liæ deſpiciebãt ancillarũ filios, & ex hoc erat odiũ, & cõtẽtio inter eos. & iſtud in trãſlatiõe noſtra vocat crimen peſſimũ, qa ſicut fraterna charitas quid optimum dicit, ita econtrario odiũ fraternũ crimen peſſimum noĩatur. e ❡Iſraël autem. Hîc ponitur ſecunda occaſio venditionis Ioſeph. ſ. quia plus cæteris fratribus à patre amabatur, cuius cauſa ſubditur. cùm dicit. f ❡Eo q in ſenectute &c. Virtus em̃ generatiua in ſenectute debilior eſt: & ideo tunc ſolent generari pueri magis defectuoſi & imperfecti, & Ioſeph econtrario erat fratribus ſuis gratioſior morib9, & corpe, & iõ hoc videbatur ex ſpeciali dono dei pcedere: ppter qđ erat patri magis amabilis. Fecitq; ei tunicam

Cauſę venditionis Ioſeph.

Crimẽ peſſimum. H

Myſtice.

Myſtice. a ❡Ioſeph cũ ſedecim eſſet annorum &c. Ioſeph à patre prędilect9 figura fuit dñi noſtri Ieſu Chriſti: de quo dicit deus pater Matt. iij. d. Hîc eſt filius meus dilectus. † ❡Paſcebat gregem patris ſui. Chriſtus enim fideles pauit pabulo verbi. & exẽpli. Actu. j. a. Cœpit ieſus facere et docere &c. b ❡Et erat cum filijs Balę & Zelphæ, quę fuerãt ancillæ pter quod earum filij erant in gradu humiliori, propter quod per ipſos deſignantur apoſtoli cum quibus fuit Chriſtus, dicens eis Matth. xj. d. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. c ❡Accuſauit fratres ſuos apud patrem, Id eſt ſcribas ſacerdotes, & phariſæos, eorum vitia arguendo, vt patet in euangelio. Fecitq; ei tunicam

Moralit.

Moraliter. a ❡Ioſeph cum ſedecim eſſet annorum &c. Ioſeph autẽ, qui interpretat accreſcens, ſignificat iuuenẽ ſecularem vel religioſum aptum ad omne bonum, & iſte paſcit gregem cum filijs ancillarum, id eſt humilitatis officia facit, & cum humilibus c ❡Accuſauitq; charitatiuè denũtians ei q peſt, & pdeſſe pt. Fecitq; ei tunicam

A a ℭ Fecitq́ ei tu. Hiero. Pro tunica varia Aquila interpretatus eſt aſtrologon. i. talarem: Symmachus manicatam, ſiue quòd ad talos vſq; deſcenderet, & manibus artificis mira eſſet varietate diſtincta, ſiue ꝙ haberet manicas. Antiqui enim magis colobiis id eſt veſtibus ſiue manicis vtebātur. ℭ Gregorius. Quia Ioſeph inter fratres, vſq; ad finem vitę iuſtus perſeueraſſe deſcribitur, ſolus talarem tunicā habuiſſe perhibetur. Quid eſt talaris tunica, niſi actio cōſummata? Quaſi enim ꝓtenſa tunica talum corporis opit, cū bona actio ante oculos dei, vſq; ad terminos vitæ nos regit. Vnde Moyſes caudam hoſtię offerri pręcepit, vt opus bonum, quod incipim⁹, perſeueranti fine compleamus. b ℭ Vidētes autē &c. Frēs Chriſti ſcd'm carnē Iudæi, de quorū cognatiōe carnē ſuſcepit. Sed quia videbāt, ꝙ gratia virtutū in eo fiebat, quod teſtabat̄ patris p̄cipuā dilectionē, inuidebāt, nec poterant ei q̄cq̄ pacificè loqui, & ſæpius inſidias tendebāt, & patrēfamilias in Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia ej̄cere blaſphemabant. c ℭ Putabam &c. Iſid. Hoc ſp̄ūaliter in Chriſto impletū eſt. vñ: Adorabūt eum oēs reges: o. g. ſer. ei: ꝑ fidē ſcilicet bonorū operū manipulos offerentes. Ip̄e eſt, quem ſol, luna, et ſtellę adorāt, ſcd'm illud, Laudate eū ſol, & luna: lau. e. o. ſ. & lu. Ipſum enim adorat ſc̄tōrū excellentia tanq̄ ſol, et eccl'iæ claritas tāq̄ luna, & omniū pp̄lorū nūeroſitas in ſtellarū figura. d ℭ Num ego &c. Queri p̄t ſcd'm literā qñ à pr̄e adorat⁹ ſit q per ſolē, et à mr̄e, q̄ per lunā deſignat̄. Neq; em̄ Iacob, qñ deſcēdit in AEgyptū, legit̄ adoraſſe eū. Mr̄ verò iā defuncta erat, ſed ad allegoriā recurramus, q̄ in Chriſto impletur.

[margin: * ex multis licijs confectam. / * queſo / Pſal. 71. b. / Pſal. 148. a. / Queſtio.]

a ¶ All'. Tunicam polymitam. i. varietatem populorū ex omnibus gentibus congregatam in Chriſti corpore. ¶ Adhærentem ſibi eccleſiam ex omnibus gentibus.
¶ Per gratiam uirtutum.
a Fecitq́ ei tunicam pōlymitam. * a
a ¶ Iudæi ſecundum carnem.
b Videntes autem fratres eius, ꝙ à
a ¶ Deo.
pātre plus cunctis filijs amaretur:
oderant eū, nec poterant ei quicq̄
a ¶ Non eſt hic homo a deo qui ſabbatum nō cuſtodit. Iohan. ix. c.
† pācificè loqui. Accidit quoq;, ut b
uiſum ſomnium referret fratribus
ſuis, quæ cauſa maioris odij ſemi-
a ¶ Alias dixit Ioſeph fratribus ſuis.
narium fuit. Dixitq́ † ad eōs: Au- †
dite * ſomniū meum, quod uidi.
c Putabā † ligare nos manipulos in
a ¶ In reſurrectione.
agro, & quaſi cōſurgēre manipu-
lum meū & † ſtare, ueſtroſq́ ma-
a ¶ Chriſto flectit omne genu cæleſtiū, terreſtriū, & infernorū.
nipulos circumſtātes ādorare ma
nipulum meum. Reſponderunt
a ¶ Quaſi dicant Iudæi: Non habemus regem niſi Cæſarem. Iohan. xix. c.
fratres eius: Nūnquid rex noſter
eris, aut ſubijciemur ditioni tuæ?
a ¶ Quia ſibi prophetias aptabat dicens: Moyſes de me ſcripſit & prophetæ.
Hęc ērgo cauſa ſomniorum atq;
ſermonum, inuidiæ & odij fomi-
a ¶ Repetita eſt per alias imagines futurorum confirmatio.
tem miniſtrauit. Aliūd quoq; ui-
dit ſomnium, quod narrās fratri-
a ¶ Sanctorum excellentia.
bus ait: Vidi per ſomnium, quāſi †
a ¶ Eccleſiæ claritatem. b ¶ Populorū multitudinem.
ſolem, & lūnā, & ſtēllas undecim
adorare me. Quod cùm patri ſuo,
a ¶ Hęc increpatio duritiam ſignificat Iudæorū, qui Chriſtum contemnunt: quia ex ſe natum cognoſcunt.
& fratribus retuliſſet, incrēpauit
eum pater * & dixit: Quid ſibi
uult hoc ſomnium, quod uidiſti?
a ¶ Vel nunquid. b ¶ Quaſi ſol. c ¶ Quaſi luna. d ¶ Quaſi ſtellæ.
d Nūm ēgo & māter tua, & frātres c
tui adorabimus te ſuper terrā? In-
a Phariſæi.
uidebāt igitur ei frātres ſui: pater d
uerò rem tacitus conſiderabat.

[margin: † pacificū / Primum ſomniū Ioſeph / † Ioſeph fratribus ſuis / † colligare / † ſtantem / * ſuus.]

Nicolaus de Lyra.

B a ℭ Fecitq́ ei tu. po. In Hebræo habetur tunicā ſericā. Ille enim pānus ſericus de quo erat tunica, erat pluribus coloribus decorat⁹: & ideo dicit̄ illa tunica polymita. Nam πολύμιτον dicitur à πολύ multū & μίτος filium ſeu licium, quia erat pluribus licijs cōtexta. b ℭ Accidit quoq;. Hîc ponitur tertia occaſio venditionis Ioſeph. ſ. viſio oſtenſa in ſomnis: per quā p̄figurabatur, ꝙ Ioſeph deberet in poſterum dñari fratribus ſuis, & ſcd'am viſionem vidit ad hoc pertinentē, vt eſſet certū indiciū futuræ veritatis, & patet litera vſq; ibi. c ℭ Nū ego & ma. t. &c. Ex hoc aūt dicunt aliqui, ꝙ vēditio Ioſeph fuit facta matre ſua adhuc viuente, cuius mors deſcripta eſt ſuprà. xxxv. cap. q̄a ſicut frequenter dictū eſt, pri⁹ facta aliquādo poſterius ſcribunt̄ & econuerſo. Ad ꝓbationem aūt dicti ſui dicunt, & verum eſt, quòd Ioſeph venditus fuit. xiij. annis ante mortem Iſaac: quia Iſaac in vniuerſo vixit. clxxx. annis, vt ſuprà dictum eſt. xxxv. capit. Item Iſaac. lx. erat annorum, quando natus fuit Iacob, vt ſuprâ dictum eſt. xxv. capit. quibus ſubtractis de annis Iſaac, remanent. cxx. anni de vita Iſaac poſt natiuitatem Iacob. Item Iacob erat. cxxx. annorum, quando deſcendit in AEgyptū, vt habetur infrà. xlvij. capi. Ex quo patet, quòd Iacob deſcendit in AEgyptū poſt mortē Iſaac. x. annis tantùm: ſed venditio Ioſeph pręceſſit deſcenſum Iacob in AEgyptū xxiij. annis. quod patet ſic, quia Ioſeph. xvj. erat annorum, quando fuit venditus, vt habetur in principio huius cap. & xxx. erat annorum, quando fuit factus prępoſitus terræ AEgypti: vt habetur infrà xli. ca. à quibus ſi ſubtrahantur anni. xvj. qui p̄ceſſerunt eius venditionem, remanent. xiiij. vſq; ad tempus quo factus eſt prępoſitus, & inde vſq; ad deſcenſum Iacob in AEgyptū fuerunt. ix. anni, ſeptē fertilitatis, & duo famis, vt habetur infrà. xlv. cap. & ſic patet: quòd venditio Ioſeph pręceſſit deſcenſum Iacob in AEgyptū. xxiij. annis, ſed mors Iſaac pręceſſit dictum deſcenſum. x. annis tantùm. Ex quo concluditur, ꝙ Ioſeph fuit vēditus ante mortē Iſaac. xiij annis. & ex hoc volunt

[margin: Qñ venditio Ioſeph facta.]

hoc volunt iſti concludere, ꝙ venditus ſit viuente adhuc matre ſua, quando Iacob veniebat de Meſopotamia, & anteq̄ veniſſet ad patrē ſuū Iſaac. Sed iſtud videtur cōtradicere textui: q̄a infrà ca. iſto dicit̄, ꝙ Ioſeph miſſus fuit de Hebron à patre ad viſitandū fratres ſuos. Ex quo patet, ꝙ ibidē manebat Iacob, qñ Ioſeph fuit vēditus, & certū eſt, ꝙ ibidē manebat Iſaac, qñ Iacob venit ad eū rediens de Meſopotamia, vt habet̄ ſuprà. xxxv. ca. Ex quo patet, ꝙ Ioſeph fuit vēditus, poſtq̄ Iacob venerat ad Iſaac patrem ſuum, & aliquo tēpore manſerat iuxta eum, ſed mater Ioſeph mortua fuit, anteq̄ Iacob veniret ad patrem, vt habet̄ ſuprà. xxxv. ca. Ex quo patet, ꝙ Ioſeph venditus eſt poſt mortem matris ſuę. Item hîc dicitur, quòd Ioſeph vidit in ſomnis ſolem, & lunam, & ſtellas vndecim adorantes eum, & per vndecim ſtellas intelligebantur vndecim fratres eius. Ex quo patet ꝙ Beniamin, qui erat vndecimus frater ſuus, iam erat natus, & certū eſt, quòd mater Ioſeph mortua erat in partu Beniamin, vt habetur ſuprà. xxxv. ca. & ſic patet, ꝙ venditio Ioſeph fuit poſt mortem matris ſuæ. Nec valet pro dicto contrario, quòd venditus ſit ante mortē Iſaac. xiij. annis: quia ꝑ hoc non concluditur, ꝙ Rachel adhuc viueret: quia ex ſcriptura nō habetur, quot annis Iacob ſteterit cum patre, poſtquā venit ad eum, nec ex alio loco ſcripturæ poteſt concludi dictum eorū. ℭ Aliter exponitur, qd' pręd ictū eſt: Num ego & mater tua &c. Iacob enim vidēs inuidiā, & odiū filiorum ſuorū cōtra Ioſeph propter ſomnia pręd icta, volēs eos pacificare, dixit: Num ego & mater tua &c. ac ſi diceret, mater tua iam mortua eſt, & per conſequens nō poſſet te adorare, & ideo videtur ſomnium friuolum, quantùm ad iſtam partem, & eadem ratione de adoratione fratrū tuorū. d ℭ Pater verò rem tacitus cōſiderabat. Licet enim loquendo coram filiis videretur annihilare ſomnium, tamen intra ſe cogitabat, ꝙ verè eſſet præſagium dominationis ipſius Ioſeph futuræ, quia per ſolem bene pater figuratur, cū ſit principium caloris et vitę, propter quod. ij. de Anima: Sol dicitur pater virorū, deorumq́. Et per lunam, quæ habet dominiū ſuper humida, intelligitur mater, quæ eſt principiū paſſiuū in generatione, & eadē ratione per ſtellas intelliguntur filij, quia recipiunt lumen à ſole. Sed quæritur, q̃ō verum ſit, ꝙ mater eū adorauerit, cū ſcd'm expoſitionē iſtā iam mortua eſſet. Ad qd' dicēdū eſt, quòd ipſa in ſe non adorauit: ſed in prole ſua. ſ. in ipſo Beniamin, nec ſcd'm aliam expoſitionem, quā improbaui, pōt dici, ꝙ ipſa adorauerit in perſona ꝓpria, q̄a certū eſt: ꝙ nō deſcendit in

[margin: C / Alterum ſomniū Ioſeph. / Quæſtio.]

a ℭ Fecitq́ ei tu. p. Deus em̄ pater hoī Chriſto fecit veſtē animæ ex oīb⁹ donis, & chariſmatibus cōtextam. Sequitur poſtea: Vade & vi-

[margin: Myſtice.]

* a ℭ Fecitq́ ei tu. p. id eſt varietate decoratam. † ℭ Dixitq́ &c. manipulos. &c. Huius autem manipulus ſtat erectus, id eſt, eius opera bona, ſtabilia ſunt perſeuerādo: malorum verò manipuli inclinātur. Nam inſtabiles ſunt in operibus ſuis. † ℭ Vidi per ſomnium quaſi ſolem, & lunam &c. Per ſolem intelligitur ſapientia, quæ eſt cognitio de diuinis, per lunam verò prudētia, quæ eſt de agibilibus humanis: per ſtellas. xj. intelliguntur vndecim virtutes morales, q̄s ponit Philoſ. in Ethic. ſcilicet fortitudo, tēperantia, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotimia, manſuetudo, amicitia, veritas, eutropolia, iuſtitia. Hęc enim adornāt virtuoſum: quia reddunt ipſum ab aliis honorandum. Sed quoniam iſta faciūt ipſum inuidis odioſum, ideo quantū poſſunt, ſpoliāt eū tunica, imponentes ſibi falſò crimina, & vendūt ipſum per occultas machinationes. Sed virtuoſus (exēplo Ioſeph) oīa ſuſtinet patiēter, q vtiq; eſt verè bonus, & tetragonus ſine vituperio, vt dicitur Ethico. j.

[margin: Moraliter.]

E a ¶ Cumq́ fratres illi⁹ &c. Vſque renuntia mihi &c. Iſid. Iacob mittit filium, vt de fratribus curam gereret, & deus pater filium vnigenitũ, vt genus humanum peccatis languidum viſitaret. Vnde Gala. iiij. a. Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem car. pec. Miſſus eſt Ioſeph, vt videret, ſi cuncta proſpera eſſent erga oues. Et Chriſtus ait. Matth. xv. c. Non veni niſi ad oues, quæ perier. domus Iſraël.

b ¶ In Dothaim. Defectionem. In grandi enim defectione erant, qui de fratricidio cogitabant. c ¶ Ruben. Præuidēs hoc ſermo propheticus, quem Ruben ſignificat (qui interpretatur viſio filij) propheticis comminationibus deterrebat, vt innocentes ſe ſeruarent à ſanguine Chriſti fratris ſui ſecundum carnem. d ¶ Nudauerũt eum. &c. Iſid. Et Iudæi Chriſtũ per mortem expoliauerunt tunica corporali & polymita, id eſt decorata omnium virtutum diuerſitate. Reſperſerunt autem tunicam ſanguine hœdi, quia falſis teſtimoniis eum accuſantes in inuidiam peccati deduxerunt. Ioſeph mittitur in ciſternam, id eſt in lacum, & Chriſtus expoliatus carne humana deſcendit ad infernũ.

† itaq́

Myſtice

Fratres Ioſeph conſul[uer]ant de illo occidendo.

e ¶ Viderũt viatores Iſma. Auguſ. Quæritur quare Iſmaëlitas ſcriptura quibus venditus eſt Ioſeph etiam Madianitas vocat: cùm Iſmaël ſit de Agar filius Abrahæ, de Cethura verò Madianitæ. An quia ſcriptura dixerat de Abraham, quòd munera ſ. dederat filiis concubinarum ſuarũ, Agar, ſcilicet & Cethuræ, diuiſitq́ eos ab Iſaac filio ſuo in terram orientis, & ideo vnam gentem feciſſe intelligendi ſunt? An vera eſt opinio Hebræorum, qui dicũt Agar, & Cethuram vnam fuiſſe. f ¶ Extrahētes Iſido. Ioſeph de ciſterna leuatus Iſmaëlitis venditur, & Chriſtus ab inferno regreſſus ab omnibus gentibus fidei commertio comparatur. Ille per Iudæ cōſilium triginta argēteis diſtrahitur, & hîc per conſilium Iudæ Scarioth numero eodem venundat. g ¶ Vēdiderunt. Hiero. Hebraica veritas habet argēteis, neq́ enim viliori metallo dñs vēdi debuit, quàm Ioſeph

Quæſtio hiſtorica

F

* autem

Ruben eripit ipſm, ne occidatur.

† nõ habet hanc

Allegorice

Ioſeph fratrum inuidia mittitur in ciſternam.

NICO. DE LY.

† Iuda

* deſcendit in AEgyptum cum Iacob, ſed mortua fuit diu antè. Hebræi autem dicunt, quòd mater Ioſeph vocatur hîc ipſa Bala, quæ nutriuit eũ in ſinu ſuo, quæ etiã mortua Rachele vocata eſt mater ipſius Ioſeph. a ¶ Cùm que fratres illius. Hîc conſequenter deſcribitur venditi conditio. Et primò quantùm ad eius promptam obedientiam ad obſequendum patri, cùm dicitur. Præſto ſum

Iudæ conſilio venditur Iſmaëlitis. Sap. 10. c. Pſal. 104. b.

¶ Phariſæi. b ¶ Subditis ſibi populis.

a Cumq́ fratres illius in paſcendis gregibus pa- a

a ¶ Quæ interpretatur humerus: quia preſſi onere legis. b ¶ Deus pater.

tris morarentur in Sichem, dixit ad eũ Iſraël:

a ¶ Ad quos uiſitandos miſit pater filium, qui curam eorum gereret. b ¶ Preſſi onere legis.

Fratres tui paſcunt oues in Sichimis: ueni mit-

a ¶ Incarnatum. b ¶ Viſitandos. c ¶ Obediens ſine mora.

tam te ad eos. Quo reſpondente, præſtò ſum,

a ¶ Vt uideatur ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.

ait: Vade, & uide † ſi cuncta proſpera ſint erga †

a ¶ Phariſæos. b ¶ Subditos.

fratres tuos, & pecora, & renũtia mihi, q̃d agatur. Miſſus de ualle Hebron, uenit in Sichem.

a ¶ Propheticus ſermo. b ¶ Quærentem quis ſe agnoſceret, & non inuenientem.

Inuenitq́ eum uir errantem in agro, & interrogauit, quid quæreret. At ille reſpõdit: Fratres meos quæro: Indica mihi ubi paſcant greges.

a ¶ Non inuenienti Iudæos quos quærebat. b ¶ Reſpondit ſermo propheticus: Omnes declinauerunt ſimul inuti. &c. Pſal. xiij. a.

Dixitq́ ei uir: Receſſerunt de loco iſto. Audi-

a ¶ Defectionem.

ui autem eos dicētes: Eamus in Dothaim. Per-

¶ Sequens fugitiuos

rexit † ergo Ioſeph poſt fratres ſuos, & inuenit

b eos in Dothaim. Qui cùm uidiſſent eum pro- b

¶ Quia credere nolebant. a ¶ Sic Iudæi cogitauerunt Chriſtum occidere, & conſilium ſtatuerunt dicentes: Iohan. xix. a. Crucifige crucifige eum. quod & aliis uerbis dicitur. Hiere. xj. d. Mittamus lignum in panem eius, non memoretur amplius &c.

cul, antequã accederet ad eos, cogitauerunt illum occidere, & mutuò loquebantur: Ecce ſo- †

¶ Iudæi uerba Chriſti ſomnia reputant. ¶ Deleamus nomen eius.

mniator uenit: Venite occidamus eum, & mit

¶ In infernum. a ¶ Iudaica ſeuitia. unde Matth. x. b. Ecce ego mitto uos ſi. &c.

tamus † in ciſternã ueterē, dicemusq́: fera peſſima deuorauit eum. Et tũc apparebit, quid illi

¶ Vaniloquia ſua.

c proſint ſomnia ſua. Audiens * hoc Ruben, ni c tebatur liberare eum de manibus eorum, & di

a ¶ Quæ cum carne moritur.

cebat: Non interficiamus animam eius, nec ef-

¶ Veritatem. a ¶ Quia damnabilius eſt ueritatem negare, quam tacendo cælare. ¶ Taciturnitas.

fundamus ſanguinem, ſed proiicite eum in ciſternam † hanc ueterem, quæ eſt in ſolitudine, manusq́ ueſtras † ſeruate inoxias. Hoc autē dicebat, uolens eripere eum de manibus eorũ, &

¶ Chriſtus

reddere patri ſuo. Cõfeſtim igitur ut peruenit *

¶ Iudæos. a ¶ Carne aſſumpta, quæ omni uirtute perfecta.

d ad fratres ſuos: nudauerũt eum tunica talari & d

¶ In infernum.

polymita, miſerũtq́ * in ciſternam * quæ non

¶ Refrigerium.

habebat aquam. Et ſedentes ut comederent pa e

a ¶ Mundi contēptores, qui de gentibus ad fidem uenientes teſtimoniis legis & prophetarum odorifera & ſalutifera mundo languenti ſuppoſuerunt malagmata

e nem, uiderũt uiatores Iſmaëlitas uenire de Galaad, & camelos eorum portãtes aromata, &

a ¶ Gutta eſt myrrha arboris. & ipſa myrrha uocatur. ¶ Qui credentes Iudæos ſignificat qui nec morti Chriſti uult conſentire, nec tacendo ſupponere: ſed gentibus communionem fidei patenter exponere

reſinam & ſtacten in Ægyptum. Dixit ergo † Iudas fratribus ſuis: Quid nobis prodeſt, ſi occiderimus fratrem noſtrum, & cælauerim⁹ ſanguinem ipſius? † Melius eſt, ut uēdatur Iſmaëlitis, & manus noſtræ † non polluantur. Fra-

¶ Quia Iudæi Chriſtum reliquerunt, & a ſe repulerunt.

ter enim & caro noſtra eſt. Acquieuerunt fratres ſermonibus eius: & prætereũtibus Madia

a ¶ Felix negotiator, ubi ſalus emitur, & uita a morte redimitur.

f nitis negotiatoribus extrahentes eum de ciſter f

¶ Tanquam uile mancipium.

g na, uendiderunt Iſmaëlitis uiginti argenteis.

Præſto ſum. Secundò quantùm ad magnam diligentiam fratres ſuos quærendo, cùm dicitur: Fratres meos quæro, indica mihi vbi paſcant greges. Cætera patent. b ¶ Qui cũ uidiſſent eum procul. &c. Hîc conſequenter deſcribitur venditionis ordo, vbi præmittitur tractatus de ipſius morte. Secundò de venditione. ibi: Et ſedētes. Circa primum ſciēdum: quòd ex odio, quod fratres Ioſeph contra eum conceperant, ſtatim cùm viderunt eum à lõge venientem, deliberauerũt eum interficere, ne de cetero poſſet habere dominium ſuper eos. c ¶ Ruben nite. &c. Oſtēdendo fratribus horrorem fratricidij, & offenſam dei, & anxietatē patris ſui, vt dicit Ioſephus, ſed cùm videret, quòd eos flectere nõ poſſet, cœpit eos inducere, vt in foueam poneretur: ibidem fame moriturus, dicens hoc eſſe minus horrēdum, quàm ſi propriis manibus interficeretur. hoc tamen dicebat cogitans, vt poſtea occultè eum de fouea extraheret: cuius dicto cõſenſerunt. d ¶ Nudauerũt eum tu. ta. Quia pertingebat vſque ad talos, ſecundũ quod dicit Hierony. In Hebræo: tamen non habetur talari, ſed ſic habetur. Et expoliauerunt eum tunica ſua, & tunica ſerica. Ex quo videtur, quòd habebat tunicam duplicem, vnam ſimplicem, & aliam ſericam: & vtranq́ ſibi abſtulerunt. Hebræi autem per ſimplicem tunicam intelligunt camiſiam. e ¶ Et ſedētes. Hîc deſcribitur tractatus venditionis, cùm enim prope eos tranſierat ſocietas mercatorum pergentium in AEgyptum, Iudas qui erat principalior, ſuaſit fratribus, vt Ioſeph mercatoribus venderetur, & ſic abſq́ eius morte euaderēt dominium eius, ex quo eſſet tantũ ab eis elongatus, & cũ hoc de pretio venditionis reportarent emolumentũ, & in hoc cõſenſerũt alij: vñ ſubdit. f ¶ Extrahentes &c. Aliqui aũt libri

* habent. xxx.

† ¶ Vade & vide ſi. cũ. &c. Per quod ſignat, quòd Chriſtus à patre ſpecialiter fuit miſſus ad Iudæos, qui fratres eius erant ſecundũ carnē. Propter quod dicit Matth. xv. c. Non ſum miſſus, niſi ad oues quę perierunt dom⁹ Iſraël. † ¶ Ecce ſomniator venit. Scribæ nanq́ & ſacerdotes Chriſti doctrinam reputauerunt ſicut vana ſomnia falſa. d ¶ Nudauerunt eum tunica: non ſecũdũ rem, quia non abſtulerunt ab eo veſtē virtutũ, ſed ſecundũ apparentiã tm̃, imponētes e falſò crimina multa ante Pilatum. f ¶ Extrahētes eũ &c. Iſmaëlitis, Qui erant Gentiles, illa verò venditio fuit quædam occiſio. Nam ſeruitus eſt mors ciuilis, & hæc fuit figura mortis Chriſti, quē per Gētiles occiderũt Iudęi.

† pacem fratrũ tuorum & pacem pecorũ. Hebr.

† in vnam ciſternarum vel ciſternam aliquã aut foueam

H

† nemittatis in eum

* Ioſeph

* eum

* veterē ſeu vacuã

Myſtice

† venite & vēdam⁹ eum.

† ne ſint i[n]c[en]um.

A Ioſeph. a ¶ Sciſſiſq; veſtibus &c. Iſid. Iacob poſteritatis ſuę plorans diſpendia quaſi pater filiũ lugebat amiſſum, & quaſi ꝓpheta interitũ Iudęorũ. Matth. xxvj. f. Scidit veſtimẽtũ, quod in paſſiõe dñi fecit princeps ſacerdotũ. Luc. xxiij. f. Sed & velũ tẽpli ſciſſũ eſt: vt propheta & nudatũ pplm ſuũ, & diuiſum oſtẽderet regnum.

Quæſtio

b ¶ Deſcendam ad &c. Quærit quõ hoc intelligatur, vtrũ mali tantùm, an etiã boni in infernũ deſcendant? Si tantũ mali, quomodo iſte ad filiũ ſuum dicit ſe lugẽtem deſcendere velle? Non enim in pœnis inferni credibile eſt eum eſſe. An perturbati & dolentis verba ſunt mala ſua, etiã hîc exaggerãtis, an credibile eſt apud infernũ quædam loca ſecreta, & minus pœnalia ante paſsionem domini fuiſſe, ad quæ etiam ſancti deſcendebant, qa nullus paradiſum ingredi poterat, donec Chriſtus rompheã igneã amoueret. ¶ Hierony. Madianei autẽ vendiderũt Ioſeph in AEgypto Phutiphari eunucho Pharaonis archimagyro. Plærunq; ἀρχιμάγειρος archimagyros, i. cocorũ principes pro magiſtris exercitus ſcriptura ponit. μάγειρος, magyros enim græcè eſt coquus, & dicit à μαγειρεύειν, qđ eſt occidere: eò quòd coqui occidant coquẽdas pecudes. Venditus eſt igit Ioſeph principi laniorũ, nõ petefre, vt in latino ſcriptũ eſt, ſed Phutiphari eunucho. Vbi quęrit, qñ poſtea vxorẽ habere dicatur. Tradunt Hebræi emptũ ab hoc Ioſeph ob nimiã pulchritudinẽ in turpe miniſterium, & à dño virilibus eius arefactis, poſtea ereptũ eſſe iuxta morẽ gerophantarũ, i. ſacra loquentium in pontificatu Elio poleos, & huius filiam eſſe Aſenec, quam poſtea Ioſeph accepit vxorem.

Archimagyros

Magyros

a ¶ Quia doctores fidei prædicauerunt eum in mundo.
¶ Et nos cum reuertimur ad propheticum ſermonem uidemus, quia ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere.

qui duxerunt eum in AEgyptũ. Reuerſuſq; Ruben ad ciſternã, nõ
a ¶ Apertis ſacramentis legis, dicitur Iudæis, quia Chriſtus ſurrexit.

inuenit puerum, & ſciſſis ueſtibus pergens ad fratres ſuos, ait: Puer
a ¶ Quaſi, quia indignos uos feciſtis, uel exhibuiſtis uerbo dei, tranſibo ad gentes. Actu. xiij. g.

non cõparet, & ego quo ibo? Tulerunt autem tunicã eius, & in ſan-
a ¶ In ſuſpicionem peccati uitam eius blaſphemantes quantum in ſe erat duxerunt.

guine hœdi quem occiderant, tinxerunt, mittẽtes qui ferrẽt ad pa-
a ¶ Quia apud homines eum infamabãt: apud patrem quoq; infamare uolebãt, dicentes non eſſe filium dei.

trem & dicerẽt: Hanc inuenimus: uide utrũ tunica filij tui ſit an nõ.
a ¶ Teſtimonium filio perhibet pater: Hic eſt filius meus dilectus. Matth. iij. d.

Quàm cùm agnouiſſet pater, ait:
a ¶ Innocentia. b ¶ Sæuitia Iudaica.

Tunica filij mei eſt: Fera peſſima
a ¶ Zelus domus tuæ co. m. Pſal. ſexageſimooctauo. b.
b ¶ Beſtialis populus.

cõmedit eum, beſtia deuorauit Io
a ¶ Apertis ſacramentis.
b ¶ Singulis annis ex paterna traditione recordatur eccleſia triſtitiam apoſtolorum de morte Chriſti.

ſeph. Sciſſiſq; ueſtib⁹ †indutus eſt
a ¶ Planctus Iacob propheticus de morte Chriſti filij plus luget Iudæorum perditionẽ q̃ filij ſui paſſionem.

cilicio, lugens filium multo tempore. Congregatis autem cunctis †liberis eius ut liniret dolorẽ patris noluit conſolationẽ †recipere, &
a ¶ Quia poteſtas paterna per filiũ debellauit infernum.

ait. Deſcendam ad filium meum
a ¶ De cæcitate Iudæorum.

lugens in infernum. Et illo perſe-
a ¶ Indurata perfidia Iudæorum.
b Doctores ex gentibus accepto fidei pretio Chriſtum in uniuerſo mundo prædicauerunt.
¶ Alias Madianei.

uerante in fletu, Madianitæ uendiderunt Ioſeph in AEgypto †Putiphari† eunucho Pharaonis magiſtro † militum.
a ¶ Quia emit eum in diſciplinis eccleſiaſticis caſtus populus, qui ſub malis principibus Chriſtianam nouit exercere militiam.

Nicolaus de Lyra.

B habent. xxx. ſed falſa eſt litera. Scribitur Prou. xxj. d. Non eſt ſapiẽtia, non eſt conſiliũ cõtra dñm, qđ exponẽs beatus Greg. in moral. dicit, ꝙ hoĩes ꝑ aſtutias ſuas volentes impedire effectũ ordinationis diuinę, ꝑter intentionẽ ſuã promouẽt eum, & ponit exemplũ de Ioſeph, de quo de⁹ pordinauerat, ꝙ à fratrib⁹ adoraret: volentes hoc impedire fratres eius vẽdiderũt eum: vt dictũ eſt, & per hoc factum eſt, vt cogerent famis tẽpore venire ad Ioſeph, & ipm adorare. a ¶ Reuerſuſq; Rub. &c. Neſciebat em, ꝙ Ioſeph fuiſſet vẽditus, & ideo cũ eum nõ inuenit, credidit ꝙ ipſo abſente fratres ex malitia extraxiſſent eum de fouea & interfeciſſent. Sed quęrit hîc quo abierat Ruben, qñ vẽditus eſt Ioſeph? Dicendum ꝙ abierat ad quærendum meliora paſcua, vt fratres ſuos faceret elongare à fouea, in qua erat Ioſeph, vt ſic eis abſentibus melius poſſet extrahere Ioſeph & reddere patri ſuo. b ¶ Tulerunt autem &c. Hîc deſcribitur facti cęlatio per fictionem mendacem, quòd eſſet à beſtia deuoratus, & patet litera vſq; ibi: c ¶ Lugens filium multo tempore: ſcilicet. xxiij. annis, qui (vt dictum eſt) fluxerunt à tẽpore venditionis Ioſeph vſq; ad deſcẽſum Iacob in AEgyptũ: quia cùm audiuit ꝙ Ioſeph adhuc viueret, ſtatim illuc deſcẽdit, vt habetur infra. xlv. cap. d ¶ Deſcendam. &c. Hebræi exponunt in foueam vel ſepulchrum. Catholici autẽ melius exponunt, dicẽtes in infernum. i. ad limbũ ſanctorum patrũ, qui eſt ſuperior pars inferni. e ¶ Et illo &c. Et ſic iſte fletus refertur ad Iacob. In Hebræo habetur ſic: Et fleuit eum pater ſuus. Et ſecundũ Hebræos refertur ad Iſaac, qui adhuc viuebat, vt prædictum eſt. & ideo quando vidit filiũ ſuum Iacob in tanta anxietate, fleuit cum eo. f ¶ Madianitæ. &c. Ex hoc dicũt Iudæi, ꝙ Ioſeph ter fuit vẽditus, qa primò fratres ſui vendiderunt eũ Iſmaëlitis. xx. argenteis, vt prędictũ eſt. Secundò Iſmaëlitæ vendiderunt eũ Madianitis, qui erant in eadem ſocietate cum eis. Et tertiò vendiderũt Madianitæ Phutiphari in AEgypto: pretium tamen ſecundæ venditionis & tertiæ non exprimitur: tamen credendũ eſt, quòd fuit maius quàm primæ, quia huiuſmodi venditiones

Quæſtio

† poſuit ſaccum ſuper lũbos ſuos.
† filijs & cũctis filiabus.
† foſſã vel ſepulchrũ.
† vl' principi aut ſeruo
† laniorũ. id eſt qui regiis ſicariis, carnificib⁹ ac mactatoribus erat præfectus. quiq; dãnatorũ plectẽdorũ curã haberet.
Madianitæ qui Iſmaëlitæ.

C ditiones factæ ſunt pro lucro. Sed verius videtur quòd nõ fuit venditus niſi bis, ſemel à fratribus Iſmaëlitis, vt dictum eſt, & ſecũdò ab Iſmaëlitis Phutiphari AEgyptio: Vñ infrà. xxxix. ca. dicitur, quòd Phutiphar emit eum de manu Iſmaëlitarum. Ex quo patet, quòd idem homines Iſmaëlitæ & Madianitæ vocantur: & hoc concordat ei, quod ſuprà dictum eſt ca. xxv. quòd Cethura, quę fuit mater Madiam, à quo dicti ſunt Madianitæ, & Agar mater Iſmaël: à quo dicti ſunt Iſmaëlitæ, fuit eadẽ mulier numero. g ¶ Eunucho Pharaonis. Eunuchus aliquando accipitur pro caſtrato, aliquãdo verò pro miniſtro vel ſeruo alicuius principis: & vocatur talis eunuchus, eò quòd debet eſſe caſt⁹ & honeſtus, & hoc modo accipitur hîc. Vnde infrà. xl. cap. pincerna regis & piſtor vocantur eunuchi. h ¶ Magiſtro militũ. Hebræi dicunt, magiſtro carnificũ. In Hebræo em̃ ſcribitur טבאים thabbaim, & ſignificat propriè mactãtium vel laniantium, & hoc poteſt competere militibus qui, homines interficiunt in bello, & hunc ſenſum ſequitur noſtra tranſlatio. Competit etiam carnificibus, qui mactant animalia, & hunc ſenſum ſequuntur Hebræi, & quaſi in idem redit dictum Ioſephi, qui in hoc loco dicit, principi cocorum.

Eunuchus

Veſtis Ioſeph tincta in ſanguine hœdi.

ADDITIO

¶ In capite. xxxvij. vbi dicitur in poſtilla: Cùm Hebraica lingua non habet crimine peſsimo.

ADDITIO I.

In Hebraica lingua in hoc loco non eſt dictio ſignificans crimen peſsimũ nec rixam, ſed ſolùm eſt ibi dictio ſignificãs detractionem, eadem enim dictio ponitur hîc & infrà Nume. xiij. d. vbi dicitur: Detraxerunt terræ, quòd eſſet mala: quæ quidem detractio in hoc loco non eſt intelligenda ſic, ꝙ Ioſeph imponeret aliqđ falſum fratribus, nec etiam quòd in hoc malo, quod de fratribus patri denuntiabat, intenderet denigrare famam eorũ: ſed ſolùm hoc faciebat propter bonum fratrum, vt ſcilicet à patre corrigerẽtur, quod non eſt peccatum: nec etiam detractio propriè dicitur, ſed largè, vt in ſecunda ſecundæ. q. lxxiij. Vnde ex hac cauſa principaliter Iacob diligebat Ioſeph, eò quòd videbat eum cęlatorem boni erga fratres, & ideo ſequitur ſtatim: Et Iſraël diligebat Ioſeph &c. Ad intelligentiam autem huius quod ſequitur: Quoniam in ſenectute genuiſſet eum. Sciendum quòd in litera Hebraica in hoc loco non dicitur: In ſenectute genuiſſet, ſed dicit, eò quòd filius ſenectutis eſſet ſibi: quod exponens tranſlatio Chaldaica ſic dicit: Iſraël autem diligebat Ioſeph, eò quòd eſſet filius ſapiens ſibi: vnde tranſlator intendit ſibi ſenectutem in hoc ſignificare ſenſum ſenilem, iuxta illud Sapient. iiij. a. Senectus ætas venerabilis eſt &c. Quod videtur rationabiliter dictum. nam non videtur eſſe cauſa ſufficiẽs ad hoc, quòd Iſraël dilexiſſet Ioſeph plus cæteris, eò quòd genuiſſet eũ in ſenectute: nam Beniamin fuit genitus in maiori ſenectute, Iſachar autem & Zabulon non excedebant in ætate ipſum Ioſeph, niſi per annum vel modicum vltra, vt poteſt haberi ex litera: & ideo cauſa huius dilectionis potius videtur attribuenda ſapientiæ ſeu moribus ſenilibus, quæ iam quodammodo videbantur vigere in ipſo Ioſeph, ex hoc quòd licet eſſet iunior cæteris, iam tamen intendebat circa correctionem fratrum maiorum. Vnde dicit, eò quòd filius ſenectutis eſſet, id eſt ſapiens, vt dictum eſt. Quòd autem ſubdit ſibi, intelligendum eſt ex hoc, quòd iſta alijs non publicabat, niſi ſolùm patri ad quem correctio pertinebat, & ideo ſolùm patri principaliter conſtabat de ſapientia ipſius Ioſeph.

D

Iacob luget filiũ Ioſeph.
† accipere
Ioſeph venditur phutiphari
†Phutiphari

¶ In eodem capitulo. xxvij. vbi dicitur in poſtilla. Nudauerũt eum tunica talari &c.

ADDITIO. II.

F In Hebræo habetur expoliauerunt eum ſua tunica ſerica, qđ idem eſt acſi dicat, tunica ſua, ſ. tunica ſerica. Vnde ex hoc non habetur, ꝙ haberet duplicē tunicā, nec ꝙ ſibi abſtraherēt tm̄ vnā tunicā, ſ. illam ſericā, quā iā fecerat ei pater in ſignū maioris dilectiōis: & ideo de illa ſolùm fit mētio, quia erat magis ꝓtioſa & magis nota. Vnde & infrà eodem ca. dixit pater: Tunica filij mei eſt.

REPLICA

correctorij contra Burgē. In ca. xxxvj. vbi dicit: Accuſauitq; fratres crimine peſſimo: qđ Burg. volēs exponere, dicit ꝙ in Hebræo nō habet crimine peſſimo, ſed loco eius habet dictio ſignificās detractionem, & exponit de Ioſeph, qui propriè nō detraxit fratrib⁹. ſed videt Burgē. prę ſenecta delyrare, cū illud qđ dicit poni loco illi⁹ vbi nos habem⁹: Crimine peſſimo: ſe teneat ex ꝑte fratrū accuſatorū ꝑ Ioſeph, nō ex ꝑte Ioſeph accuſantis. Si igit̄ ponit̄ dictio ſignificās detractiōnē, vt dicit Bur. tūc ſenſus eſt: Accuſauit Ioſeph detractiōe, q̄ ſibiiui cē detraxerūt: & cū detractio inter fratres ꝓcedat ex odio fraterno, qđ & peſſimū gen⁹ vitij eſt: gn̄aliter igit̄ loquēdo nō debuit Burg. tranſlationē noſtrā notare, nec poſtillatorē q exponit de rixa, q̄ fuit occaſio detractiōis. Vn̄ ſn̄ia lr̄ę ſcđm expoſitionē Bur. eſt, ꝙ Ioſeph G accuſauit eos detractiōe, q̄ nō eſt intelligibilis, & habet modū delyramenti. Qđ aūt ſubdit de dilectiōe, qua Iacob Ioſeph dilexit, quaſi cauſa huius dilectiōis eſſet, quia in ſenectute eū genuiſſet, & hoc videtur imponere poſtillatori, qui tn̄ ita nō exponit, ſed dicit ſenectutem Iacob eſſe occaſionē illi⁹ dilectiōis, nō cauſam: quia ſenes communiter fragiles & defectuoſos gignūt. Ioſeph autē in ſenectute genitus nō apparuit fragilis, ſed potior alijs corpore, moribus, & ſenſu: ita quòd videbatur aliquid diuinitatis in eo relucere. Hancq; ob cauſam dixit poſtillator, ꝙ Iacob eum præ cæteris dilexit, & videt poſtillator hunc modum loquendi ex glo. ordinaria ſumpſiſſe, quę hunc paſſum de Deo pr̄e & filio in mundi ſenectute generato allegoricè exponit: à quo mō exponēdi, & cauſam dilectiōis aſſignādi, Burgen. non longè recedit, vt patet intuenti ſuam digreſſionem.

¶ In eo. ca. vbi dicitur, ꝙ expoliauerūt Ioſeph tunica ſerica: dat̄ intelligi ſecundùm poſtillatorē, ꝙ habuit plures tunicas: vbi obiicit Burg. neſcio quid: clarè enim pōt videri: Ioſeph plures tunicas habuiſſe, vnā quā tinctā in ſanguine hœdi miſerunt ad patrē: aliā cum qua vendiderūt eū. nō eſt enim veriſimile nudum eum venditum fuiſſe, ſicq; patet Burgen. ſæpe facere vim de lana caprina.

Cap. XXXVIII.

a ¶ Anteq̄ Ioſeph eſſet venditus.

Odem tempo a re deſcendens Iuda à fratribus ſuis, diuertit ad uirum Odollamiten, nomine Hiram. Viditq; ibi filiam b hominis Chananæi, uocabulo c Sue. Et uxore accepta ingreſſus eſt ad eam. c Quæ concepit & † a ¶ Principes qui nocent. peperit filium, uocauitq; nomen a ¶ Pelliceus. eius Her. Rurſumq; concepto a ¶ Principes inutiles. fœtu, natum filium nominauit a ¶ Mœror eorum. d Onan. Tertium quoq; peperit,

GLO. ORDI.

Quæſtio. Hiſtorice

Cap. XXXVIII. a Odē tēpore. Augu. Quęrit quō iſta fieri potuerūt. Si enim b poſtea ꝙ Ioſeph venit i Aegyptū, quō intra. xx. & duos annos (Nā poſt tm̄ tēporis colligit̄ in Aegyptū ad Ioſeph eos veniſſe cū patre ſuo) fieri potuit, vt filij Iudę eius ętatis poſſent oēs ducere vxores? Nā Thamar nurū ſuā, mortuo primogenito altero filio dedit, q̄ etiam mortuo, expectauit, vt creſceret terti⁹, & cū creuiſſet, nec illi dedit, timens ne & ipſe moreretur. Vnde factum eſt, vt eidem ſocero ſe ſupponeret. Quomodo hæc omnia in-

1. Par. 2. a. F

fra tam paucos annos fieri potuerunt? meritò quęritur, niſi fortè (vt ſolet) ſcriptura ꝑ recapitulationem aliquot annos ante venditum Ioſeph hoc fieri cœpiſſe intelligi velit, quia ſic poſitum eſt vt diceretur: Factū eſt autem in illo tempore. Vbi tn̄ quęritur, ſi ſedecim annorum erat Ioſeph, qn̄ venditus eſt, quot annorum potuerit eſſe Iudas quartus filius Iacob, qn̄ ipſe primogenitus Ruben vt plurimū fratrem ſuū Ioſeph. v. aut. vj. annis potuit præcedere? Euidēter autem ſcriptura dicit. xxx. annorum fuiſſe Ioſeph, qn̄ innotuit Pharaoni. Cùm ergo ipſe anno ſeptimodecimo vēditus credatur. xiij. annos in Aegypto peregerat ignotus Pharaoni. Ad hos autē. xiij. acceſſerunt. vij. anni vbertatis, & facti ſunt viginti. His adduntur duo anni famis, quia ſecūdo anno famis intrauit Iacob in Aegyptū cum filiis ſuis decē, & ſunt. xxij. quibus abfuit Ioſeph à patre & fratribus ſuis. Quo medio tēpore quomodo fieri potuerunt de vxore, & filiis, & nuru Iudæ, omnia quæ narrātur, inuenire difficile eſt, niſi fortè credamus, mox vt adoleſcere cœpit Iudas, incidiſſe eum in amorem eius, quā duxit vxorem, nondū vendito Ioſeph. b ¶ Iuda à fra. Hic ſicut cæteri patriarchæ Chriſtum ſignificat, qui deſcēdit

Allegorice.

ad baptiſmū Iohannis. Hiras enim interpretat̄ videns deū. Odollamites teſtimoniū in aqua, quia Iohannes vidēs Chriſtū veniētē ad baptiſmū, ait, Ecce agnus dei &c. Ad hoc teſtimoniū adhæſit Chri-

Iohan. 1. d.

ſto ſynagoga, quā ſignificat Sue filia Chananæi, quia ei danda erat terra humilis profeſsionis, quod interpretatur Chanaan. Hæc ergo ſynagoga primò adhæſit Chriſto, quādo Petrus, & Andreas, & cęteri Iohannis diſcipuli facti ſunt diſcipuli Chriſti, quo ordine cōpleta ſunt, ſequēs ſignificat hiſtoria, narrās quomodo Iuda intrauit ad Thamar, quæ idē ſignificat quod Sue. c ¶ Quæ conce.

Myſtice.

Genuit ſynagoga principes, qui ei tanq̄ mariti præfuerūt: quorum alij fuerūt nocētes, quos ſignificat Her, qui interpretatur pelliceus, (pellis enim mortē ſignificat) quia primi parentes pellibus induti addicti ſunt morti. Alij inutiles, quos ſignificat Onā, qui interpretat̄ mœror eorū, ideo qb⁹. ſ. nō ꝓſunt. d ¶ Tertiū. Iſi. Tertius filius q Thamar nō iungit̄, ſignificat tēpus, ex quo reges de tribu Iudæ illi populo defecerūt. Erat quidē filius Iudæ, ſed eū Thamar non accepit, qa erat tribu. Iuda, ſed de ea nemo regnabat. Vnde Sela interpretatur dimiſſio eius. Non pertinent ad hanc ſignificationem viri ſancti, qui licet illo tempore fuerunt, ad nouum pertinent teſtamentū: qui prophetādo vtiles fuerunt, ſicut Dauid. Eo ſanè tēpore, quo Iudæa cœperat ex Iuda reges nō hr̄e, non eſt cōputandus maior Herodes in regibus ei⁹: tanquā maritus Thamar, q alienigena. Hęc ei ſacramēto illo myſticę vnctiōis, tāq; cōiugali fœdere cohęrebat. Sed extrane⁹ poteſtatē à Romanis acceperat, ſicut filij eius tetrarchæ, quorum vn⁹ Herodes, q cū Pilato in paſſiōe dn̄i cōcordauit. Hi ergo alienigenę à deo nō deputabant̄ in regno myſtico Iudęorū, vt ipſi Iudęi publicè clamarēt: Nō habem⁹ regem niſi Cęſarē. Ioh. xix. c. Cū em̄ de tribu Iuda regnum defecerat, venturum erat regnum Chriſti, qui

NIC. DE LY.

Cap. XXXVIII.

H Odem tempore. Iſtud ca. ponitur incidenter iuxta vēditionem Ioſeph, quia vt dicūt Hebræi, filij Iacob videntes patrem incōſolabiliter afflictum, eò ꝙ credebat Ioſeph eſſe mortuū, cœperunt eſſe moleſti Iudæ, eò ꝙ dediſſet cōſiliū de eius venditione, dicentes ei: Si conſuluiſſes eum totaliter dimittendū, acquieuiſſemus tibi tanq̄ principaliori, maximè quia ſedata paſſione iræ in nobis, fuiſſemus ei cōpaſſi, & ſic redditus fuiſſet patri, propter quod Iuda declinās à fratribus ſuis contraxit cum alijs amicitiā, & inde accepit vxorē, & ideo primò deſcribitur Sue vxoris acceptio: & ſcđò Sue nurus impręgnatio, ibi: Euolutis autem multis diebus. Circa primū dicit̄ ſic: b ¶ Viditq;. Hebræi dicūt hois mercato- Diuiſio ris. Dictio em̄ Hebraica, q̄ hīc ponit̄ æquoca eſt ad ſignificādū aliquē deſcendentē de ſtirpe Cham, & hūc ſenſum ſequit̄ trāſlatio noſtra & ad ſignificandū mercatorē, & hunc ſenſum ſequunt̄ Hebræi. Vn̄ Prou. xxxj. d. vbi translatio nr̄a habet: Cingulū tradidi Chananęo, Hebręi dicūt mercatori. c ¶ Vocabulo Sue. Nō eſt nomē vxoris Iudæ, vt aliq credūt & malè, ſicut meli⁹ patet in Hebręo: ſed eſt nomē pr̄is illi⁹ vxoris: vt magis infrà patebit, & patet lr̄a vſq; ibi: † Fuit quoq;

Moraliter. a ¶ Eodem. Deſcendēs Iudas à fratribus ſuis, per Moraliter. quem ſignificat̄ clericus ſecularis vel religioſus deſcendens à culmine virtutis. b ¶ Viditq; ibi. Talis enim recedens à virtute, quia parum curat de deo, vult inter homines apparere. Et ideo accipit vxorem. i. eccleſiā, vel officij dignitatē ſimoniacè, quod notatur per hoc, ꝙ ipſa filia dicitur Chananæi. i. mercatoris. Chananæus enim in vna ſignificatione ſignificat mercatorē, & ſic accipit̄ Prou. xxxj. d. Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo. Et hoc modo accipitur hīc. c ¶ Vocabulo Sue. Quæ interpretatur locutio, per quod deſignat̄, ꝙ eccleſia ſimoniacè acquiſita, nō eſt illius, qui eam ſic acq̄ſiuit ſpōſare, ſed tantū noīe. † ¶ Quæ con. Ex hac enim vxore Iuda genuit tres filios: quorum primus fuit nequam, vt dicitur in textu. Secūdus faciebat rem deteſtabilē: per qđ patet, ꝙ fuerunt peſſimi. De tertio nihil dicit̄, per hoc deſignatur, ꝙ fuit inutilis. Sic promotus ad eccleſiam ſimoniacè in illa facit peſſimos filios vel inutiles, promouendo clericos ſimoniacè, ſicut eſt promotus. ſcđm enim Philoſ. iij. Methap. Vnūquodq; gn̄at ſibi ſimile: & ad eius punitionē aliqn̄ cōtingit, ꝙ eius ꝓmotio ſimoniaca declaratur, & eccleſia ſua iuſtè priuat̄, qđ ſignificat̄ cùm dicitur: ✠ Euolutis autem

Quo nato vltrà parere ceſſauit,et erat in chezib qn̄ peperit ipſa eum.

Ab eo,à domino.

Non ſibi naſci filios Lxx.ſemen nō ſuum futurum(.i. nō ſuos futuros filios qui naſcerētur.)

Moralit̃.

B

Opilio gregis,ſocius(vel amicus)ei⁹.

✻ ſuas. Theriſtrū.i. velū æſtiuale, dictio hebræa ſignificat,peplū amictūq̃ lineum.

Allegorice.

Can̄.4.a

Mutato habitu ſedit in biuio itineris,vel operuit ſe, & mãſit in oſtio Enaiim quod erat iuxta iter.

Chriſti,q nō obeſſet & multū ꝓdeſſet:vn̄.j.xlix.b.Nō deficiet prin
ceps ex Iuda,donec veniet q mittendus eſt.Illo em̄ tempore omne
magiſteriū Iudęorū & myſtica vnctio,vnde Chriſti vocabãtur,de-
fecerat,quãdo ſcd'm prophetiã Danielis venit cui repoſitum eſt: Et
vnct⁹ eſt ſanctus ſanctorū oleo exultatiõis prę participib⁹ ſuis;He-
bræorū.j.c.Nat⁹ em̄ Herodis maioris tempore;paſſus in tpe herodis tetrarchæ.Hui⁹ veniẽtis ad oues quę perierãt domus Iſraël figurã geſſit Iudas,cū iret ad tõdẽdas oues in Thãnas,qđ interpretat̃ deficiẽs.Iã em̄ defecerat priceps ex Iuda,& oē magiſteriū & vnctio Iudęorū.Venit aūt cū Hyra Odollamite,Odollamites interpretatur teſtimonium in aqua.Cum hoc teſtimonio dominus venit,habens teſtimonium quidē maius Iohanne.Sed propter infirmas oues hoc teſtimonio vſus eſt in aqua.Hyras em̄ interpretatur fratris mei viſio,vidit fratrē ſuum Iohannes.cognatæ enim erant Maria & Elizabeth.Vidit quoq; dominum,et deū ſuū,qa ſicut ait:Ex plenitudine eius accepit:vnde Matt.xj.b.Inter na.mu.nõ ſurre.ma,Ioh.bap.quia ex omnibus prænunciantib⁹ Chriſtū ipſe vidit,qa multi iuſti & ꝓphetæ voluerūt videre,& non viderunt. Matthæi.xiij.c.Salutauit ex vtero,agnouit perfectius in columba:& ideo tãq; Odollamites perhibuit teſtimonium in aqua.

a ℭ Iudas &c.De Iuda regia tribus proceſſit,quę diu p̄fuit Iudaicæ plebi,quam ſignificat Thamar,quę interpretatur amaritudo,quia amaram ſe in paſſione exhibuit Chriſto. b ℭ Thamar.Iſido.Plebs Iudaica cui de tribu Iuda reges tanq; mariti dabantur,quę amaritudo interpretatur, quia domino fellis poculum dedit.Duo genera principum non recte operantium in plebe.Vnum qđ obeſt,alterum quod non prodeſt,ſignificant̃ in filiis iudæ: quorum vnus malignus ante dn̄m,alter fundebat ſemen in terram,ne fœcūdaret Thamar.Nec ſunt amplius,q̃ duo genera hominum inutilia.Nocentes ſ.& prodeſſe nolentes, & ſi quid boni habẽt in hac vita,ꝑdunt tanq; in terra fundentes.& quia in malo peior eſt q nocet,q̃ q nõ ꝓdeſt,iõ maior dicit̃ malignus non minor,qui ſemē fundebat.Her quoq; interp retat̃ pellice⁹,qualib⁹ tunicis induti ſunt primi hoies,i pœnã dãnatiõis. Onã interp̃tat̃ mœror eorū qb⁹.ſ.nõ prodeſt cū habeat vnde proſit.Mai⁹ verò malum eſt ablatæ vitæ,quam ſignificat pellis q̃ nõ adiutæ,quod ſignificat mœror eorū: deus tñ vtroſq; occidit,quia regnum à talibus tollit. c ℭ Conſolatione ſuſce. Hiero.Et conſolatus Iuda aſcendit ad eos qui tondebant oues, ipſe & Hyras paſtor eius Odollamites.Pro paſtore in hebræo amicus legitur:ſed verbum ambiguum eſt quia iiſdem literis vtrūq; ſcribitur,ſed amicus רעה Reeh,paſtor רעה Roeh legitur. d ℭ Ad tonden.oues.Stra.Venit dominus ad oues tondendas.i.peccatis exonerandas,de quibus dicitur: Dentes tui ſicut greges tonſarum. Thamar habitum mutat.Nam & commutãs interpretatur.Mutat habitum,& nomen,& fit de ſynagoga eccleſia.Sed nomen amaritudinis manet: non in qua fel domino miniſtrauit,ſed in qua petrus amarè fleuit.Nam & Iudas cõfeſſio dicitur.Confeſſioni ergo amaritudo miſceatur,vt vera pœnitentia præſignetur. Hac pœnitentia fœcundetur in omnibus gentibus eccleſia conſtitura. Oportebat enim pati Chriſtum et reſurgere:& prædicari in nomine eius pœnitentiam,& remiſſionem peccatorum per omnes gẽtes. Habitus quoq; meretricis,cõfeſſio peccatorū eſt.Thamar

eſt.Thamar quippe eccleſiam de gentibus vocatam ſignificat,ſedēs
cum hoc habitu ad portam עינים Enaiim,quod interpretatur
fons:quia currebat,velut ceruus ad fontes aquarum,peruenire ad
ſemen Abrahæ,Illo non cognoſcente fœcundatur,ſecundum illud
Pſal.xvij.g.Popul⁹,quē nõ cognoui,ſeruiuit mihi.Accepit in occulto annulū,monile,& virgam:quia vocatione ſignatur,iuſtificatione decoratur,glorificatione exaltat̃.Ro.viij.f.Quos aūt p̄deſtinauit,hos & vocauit,& q̃s vocauit,hos & iuſtificauit:ſed in occulto, vbi cõceptio ſanctæ vbertatis fit. e ℭ Quę depoſitis &c.Notandum etiã in tẽporibus patriarcharum certa fuiſſe veſtimenta viduarum,nec qualia coniugatarum. f ℭ Sedit in biuio.Hiero.Et ſedit ad portam Enaiim quę eſt in tranſitu Thãna. Sermo hebraicus Enaiim trãſfertur in oculos.Nõ eſt igit̃ nomen loci,& eſt ſenſus.Sedit in biuio,ſiue in

C

a ℭ Dimiſſio eius,quia regnum Iudæorum poſtq̃ nocuit aut non profuit,Iudæa habere reges deſijt.

quem appellauit Sela. Quo nato parere ultrà ceſſauit. Dedit autem Iudas uxorem primogenito ſuo Her nomine Thamar. Fuit

a ℭ Quia peior eſt in nequitia nocens,q̃ non proficiẽs.

quoq; Her primogenitus Iudæ nequã in conſpectu domini,& ab

a ℭ Quia talium poteſtas deſtructa.

eo occiſus eſt. Dixit ergo Iudas ad Onam filium ſuum:Ingredere ad uxorem fratris tui,& ſociare illi, ut ſuſcites ſemen fratri tuo.

a ℭ Per hunc ſignificantur qui prodeſſe nolunt.

Ille ſciens non ſibi naſci filios, introiens ad uxorem fratris ſui ſe-

a ℭ Sic Iudæi terreno intellectu uerba legis adulterantur, ne adiutores eorum,Chriſtiani fiant.

men fundẽbat in terram,ne liberi fratris nomine naſcerentur. Et idcirco percuſſit eum dominus, quòd rem deteſtabilem faceret. Quamobrem dixit Iudas Thamar nurui ſuæ: Eſto uidua in domo patris tui, donec creſcat Sela filius meus. Timebat enim, ne & ipſe moreretur, ſicut † fratres eius. Quæ abiit, & habitauit in domo patris ſui. Euolutis autem multis dieb⁹,mortua eſt [1] Sue uxor Iudæ. Qui poſt luctum conſolatione † ſuſcepta, aſcendebat

a ℭ Chriſtus.

ad tõſores ouium ſuarum, ipſe &

a ℭ Fratris mei uiſio.i.Ioan.bap.

b ℭ Teſtimonium in aqua.

Hyrãs opilio gregis [2] Odollamita in Thamnas. Nuntiatumq; eſt Thamar,ꝙ ſocer illius aſcẽderet in Thamnas,ad tõdendas oues.✻ [3] Quæ depoſitis uiduitatis ueſti-

a ℭ Velamen eſt quo utebantur Paleſtinæ mulieres.

b ℭ De ſynagoga fit eccleſia.

bus,aſſumpſit [4] thẽriſtrū,& mutato habitu ſedit in biuio itineris, quod ducit Thãnam,eò ꝙ creuiſſet Sela:& nõ eum accepiſſet maritum. Quam cum uidiſſet Iudas, ſuſpicatus eſt eſſe meretricẽ. Operuerat enim uultum ſuū,ne agnoſceretur. Ingrediensq; ad eam,ait: Dimitte me,ut coẽam tecū: Ne- †

a ℭ Iam em̄ ꝓter præuaricatiões poſt dorſum poſuerat ſynagogã

ſciebat enim quòd nurus ſua eſſet. Qua reſpondente:Quid dabis mihi, ut fruaris concubitu

a ℭ Exprobrationem peccati,quæ pœnitenti animæ obiicit̃,dū dicit:Quē fructū habuiſtis tūc in quibus nunc erubeſcitis.

meo? Dixit:Mittam tibi hœdum de gregibus. Rurſumq; illa dicen-

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Fuit quoq; Her &c. Quę autem fuerit eius nequitia,in textu non exprimit̃,ſed dicunt hebræi,ꝙ fuit ſimilis cū nequitia fratris ſui Onan,q in coitu cum ſua vxore ſtudebat fundere ſemen in terram, id eſt extra vas muliebre. ſed hoc faciebat alio motiuo.quia iſte Her libidinoſè afficiebatur ad ſuam vxorem Thamar,& ideo cauebat ne impregnaret̃,ne ex eius imp̄gnatione eius pulchritudo minueretur, & ne eius concubitu ad tẽpus priuaret̃.ſ.cū eſſet propinqua partui,& in partu iacẽs vſq; ad purificationẽ.Onan em̄ frater ei⁹ ſiſr faciebat,ꝓpter hoc ꝙ ſciebat,ꝙ primogenitus filius aſcriberet̃ fratri defuncto,vt in litera dicit̃.Et iõ vterq; interfectus eſt à dñ̄o & identitas pœnæ ſimilitudini atteſtatur culpæ. Ex iſto etiã loco patet,verū eſſe qđ ſuprà dictum eſt,ſcilicet plura legalia eſſe obſeruata anteq; lex daretur Moyſi,quia inter illa vnum eſt de ſuſcitatione ſeminis fratris defuncti,vt habetur Deutero.xxv.b.

b ℭ Euolutis autē. Hîc conſequenter deſcribitur ſuæ nurus impregnatio, & ſecunda eiuſdē cõdemnatio,ibi: Ecce autem poſt mẽſes tres.Circa primū patet ſn̄ia exceptis aliquibus verbis exponendis.

c ℭ Mortua ē Sue.v.Eu.In hebræo habetur,Mortua eſt filia Suæ.ex quo patet quod ſuprà dictum eſt.ſ.ꝙ Sue eſt nomen patris vxoris Iudę. d ℭ Aſcenderet in Thãnas.Iudic.xiiij.a.dicitur de Samſone: Deſcẽdit in Thãnata.nõ eſt cõtradictio,qa illa villa ſita eſt in pendulo montis,et ideo ex vna parte acceditur ad eam deſcendendo,ſicut fuit de Samſone ex altera aſcendẽdo,& ſic fuit de Iuda. e ℭ Ad tondendas oues.non manu propria,ſed vt præeſſet tõſorib⁹,quia tunc dñi ouiū faciebant magnū conuiuiū ſuis paſtoribus,vt habetur.j.Reg.xxv.de Nabal. f ℭ Aſſumpſit theriſtrum.Veſtis eſt linea qua mulieres vtebantur in æſtate,& dicitur græcè θέριστρον, veſtimentum meſſoris æſtiuum.

g ℭ Eò quod creuiſſet ſela. Ex quo patet,ꝙ mouebat̃ amore prolis habendæ.

Si dederis

✻ b ℭ Euolutis aūt multis &c. Eccl'ia nãq; ſimoniaci morit̃ qñ ea priuat̃,& ideo cõuertit ſe ad tondendas oues.i.ad rapiendum bona ſimpliciū ꝑ exquiſitas malitias & fraudes.Sed quoniã abyſſus abyſſū inuocat.Pſal.lxj.b.Sequitur: † ℭ Dimitte me vt co.&c.Per hoc em̄ ꝙ vadẽs ad tõſionem ouiū cõmiſit inceſtum, deſignat̃ ꝙ declinans ad rapinam incidit frequenter in luxuriam vel peccatum aliud ita graue.

1.Sela

Her ducit vxorem Thamar.

Viduarū veſtes.

Her morit̃.

Peccatū filiorū Iudæ.

Thamar vidua moratur apud patrem.

al's† frater.

D

al's†accepta

Iudas mortua ſua vxore exit ad tondendas oues

1.Sua.

Diuiſio.

2. Odollamites.

Thamnas.

3.Theriſtrū

Inceſtus Iudæ cū Thamar nuru ſua:

Moralit̃.

Dimitte me,eia,q̃ſo

E uio,ſiue in cõpito,vbi diligẽtius debet viator aſpicere quo gradiatur. a ℭMiſit aũt Iudas. Mittitur ꝓmiſſus hœdus tanq̃ meretrici.i.exprobratio pcti,per Odolamitẽ tanq̃ increpantẽ,genimina viperarũ &c. Sed eã non inuenit peccati exprobratio, quã mutauit confeſſiõis amaritudo. In hoc facto Iudę nõ iuſtitię cernit̃ ſynceritas, ſed promiſſionis fidelitas. Si enim ſeruaret iuſtitiam ſeruando caſtitatẽ,nõ introiſſet vt opinabat̃ ad meretricẽ,ſed quod ꝓmiſit,fideliter ꝑ paſtorẽ tranſmiſit. b ℭQuę cũ duceret̃ Iſido. Poſtea vero publicis ſignis annuli monilis & virgæ vicit temere iudicantes iudæos, quos iam Iudas ſignificabat,qui hodie q̃ꝙ dicunt non hũc eſſe populũ Chriſti, nec Abrahæ ſemẽ,ſed prolatis documentis noſtræ vocatiõis,iuſtificationis,& glorificationis,cõfundũtur & nos magis q̃ ſe iuſtificatos eſſe cõfitent̃. Pignora enim ſe habere refert eccleſia,quę accuſatur à iudæis quaſi adultera legis, ſed oſtẽdit virgam ſignum paſſionis,& monile legitima legis:& annulũ pignus immortalitatis. c ℭQui agnitis &c. Hier. Cognouit autem Iudas &cæ. In hebræo habet̃:iuſtificata eſt ex me:non ꝙ iuſta fuerit,ſed ꝙ cõparatiõe illius minus malè fecerit,nõ vaga turpitudine,ſed requirẽdo filios. d ℭInſtãte aũt &c. Quod prim⁹ q dr̃ zara manũ emiſit,& obſtetrix coccinũ ligauit,& ipſo manũ retrahẽte,poſterior q vocat̃ Phares manum porrexit,& naſcendo præceſſit, ſignificauit,ꝙ Iſraël in opere legis manũ extẽderet,& prophetarũ & ipſius Chriſti cruore pollutã contraheret: Popul⁹ verò gentium poſtea prorumperet, vt eſſent primi nouiſſimi,& nouiſſimi primi. e ℭQuare diuiſa &c. Hie. Pro maceria Aqla & Symmachus diuiſionem tranſtulerunt,quod hebraicè dicit̃ phares. Ab eo igitur ꝙ diuiſerit membranulã ſecundinarũ diuiſiõis nomẽ accepit. Vñ & phariſæi,q ſe quaſi iuſtos a populo ſeparauerant, Phariſæi,i.diuiſi dicebant̃. f ℭZara interpretatur oriens. Quia primus apparuit,vel quia plurimi iuſti ex eo nati ſunt,ſicut dicit̃ in Paralypome.

Mat.23.d.

F

† 56.diſt. c. dominus

Iudas nurũ ſuam ſtupri accuſatam comburi iubet.

Nicolaus de Lyra.

a ℭSi dederis mihi ar.i.vadiũ. b ℭAnnulũ tuũ. In hebręo habet̃ ſigillũ tuũ,& in idẽ redit: quia antiquitus annulo lr̃as ſignabant, vt habetur Heſter.viij.b. c ℭHabeat ſibi, certe mendacij arguere nos nõ poterit. In hebræo habetur Habeat ſibi,vt non ſimus deſpectui. Quod exponunt hebræi ſic: Sit ſuũ quod habet de meo,et non requiras amplius eam,ne factum iſtud diuulgetur ad confuſionem meam.

d ℭEcce autem poſt tres mẽſes nuntiauerunt Iudæ dicẽtes. Hic deſcribitur ipſius Thamar cõdemnatio,cum dicitur: e ℭDixitq́ iudas. Producite. Ex hoc dicunt hebræi,ꝙ fuit filia Melchiſedech ſacerdotis: quia filia ſacerdotis fornicans debebat comburi,vt habet̃ Leuit.xxi.

Iudas agnoſcit culpam ſuam & innocentiam Thamar.

Parit Thamar geminos Matth. 1.a.

Phares.1. Para.2.a. Sacerdotis filia fornicans comburitur. Zara.

te:patiar quod uis,ſi dederis mihi arabonem,donec mittas quod polliceris. Ait Iudas: Quid uis tibi pro arabone dari? a

a ℭSignaculum ſecretorum. b ℭFidei ſponſionem.

Reſpondit: Annulum tuũ,& armillam, b & bacculũ quem manu tenes. ✱ Ad unum

a ℭIuſtitiam fidei.

a ℭQuæ ſub antiquis infœcunda manſerat,nunc Chriſto ſociata filios diuerſi generat meriti.

igitur coitum concepit mulier,& ſurgẽs abiit,depoſitoq́ habitu quem aſſumpſerat, induta eſt uiduitatis ueſtibus. Miſit

a ℭQuia tempore primitiuæ eccleſiæ multi ex Iudæis ad Iudaicas reuerſi ſunt obſeruantias.

a ℭVt plebs Iudaica ueteri uitæ renuntiaret.

a ℭChriſtus. b ℭExprobrationem peccati. Matth.xxiij.d.

autem Iudas hœdum per paſtorem ſuum Odolamiten, ut reciperet pignus,quod dederat mulieri. Qui cum non inueniſſet eam,interrogauit homines loci illius:

a ℭDicentem: Genimina uipe.&c. b ℭVt ſacramenta cõmiſſa non perderet.

a ℭQuia Iudæa poſtq̃ firmiter adhæſit Chriſto,non ſedit in biuio. nec fit mentio præteritorum delictorum.

Vbi eſt mulier quę ſedebat in biuio? Reſpõdẽtibus cũctis,nõ fuit in loco iſto meretrix:reuerſus eſt ad Iudam,& dixit ei: Non inueni eam: ſed & homines loci illius dixerunt mihi,nunquam ibi ſediſſe

a ℭQuaſi habeat pignora quæ accepit,quam confeſſio peccati immunem fecit ab exprobratione delicti.

ſcortum. Ait Iudas: Habeat ſibi. Certè c mendacij nos arguere non poterit. Ego miſi hœdum quem promiſeram:& tu nõ

a ℭPoſt cofeſſionem trinitatis accuſantur Iudæi conuerſi a non conuerſis:tanq̃ poſt deos alienos abierint,& ſemẽ Abrahæ ſe non fuiſſe mõſtrauerint.

inueniſti eam. † Ecce autem poſt tres d menſes nuntiauerunt Iudæ,dicentes: Fornicata eſt Thamar nurus tua,& uidetur

a ℭQui hic Iudaicum populum ſignificat,iniuſte condemnantem Chriſtianorum fidem.

uterus illius intumeſcere. Dixitq́ Iudas: Producite eam, ut comburatur. e

b Quæ cum duceretur ad pœnam, miſit

a ℭAccuſata a Iudæis eccleſia oñdit in ſe eſſe completa legis & prophetarum ſacramenta:quibus comprobatis liberatur ab infamia.

ad ſocerum ſuum,dicens: De uiro,cuius hæc ſunt,concepi. Cognoſce cuius ſit

c annulus,& armilla,& baculus. Qui agni

a ℭLaudatur fides eccleſiæ:cognoſcitur enim regnum Iudæorum defeciſſe.

tis muneribus,ait: Iuſtior me eſt,quia f non tradidi eam Selæ filio meo. Attamẽ

a ℭi.carnales non approbauit obſeruantias.

d ultrà non cognouit eam. Inſtante au-

a ℭFigura duorum populorum.

tem partu,apparuerunt gemini in utero,

a ℭIudaicus qui manum in exterioribus exercuit pollutam ſanguine ſanctorum & ipſius Chriſti.

atq́ in ipſa effuſiõe infantium,unus pro-

a ℭFiguram ſanguinis effundendi.

tulit manum,in qua obſtetrix ligauit coc- g cinum dicens: Iſte egredietur prior. Illo

a Quia carnalia Chriſto uiuente exercere non poterunt ſacrificia. b ℭQui gentilem populum ſignificat.

uerò retrahente manum,egreſſus eſt al-

e ter. Dixitq́ mulier: Quare diuiſa eſt pro- h

a ℭSecundinarum membranula,quam rupit cum manum emiſit,ut alter naſceretur. Miratur ergo mater de hac contentione,ꝙ primus ſit nouiſſimus,& nouiſſimus primus.

pter te maceria? † Et ob hanc cauſam uo- i cauit nomẽ ei⁹ Phares. Poſtea egreſſus eſt frater eius:in cuius manu erat cocci- k

f num,quem appellauit Zaram.

uit.xxj. Sed iſtud videt̃ falſum: quia ſuprà dixit ei Iudas: Eſto vidua in domo patris tui. Melchiſedech aũt iam diu añ erat defunctus:quia poſt natiuitatẽ Iacob nõ vixit ad pl⁹ niſi quinquaginta annis,vt ſuprà dictum eſt. xxv.capi. Iacob aũt tẽpore venditionis Ioſeph erat.cvij.annorũ,vt patet ex prædictis,capi.xxxvij. quia Iacob qñ deſcẽdit in ægyptũ erat.cxxx. annorum,& venditio Ioſeph præceſſit illum deſcenſum.xxiij. annis: & ideo dicendum,ꝙ Thamar non commiſit fornicationem ſimplicem,ſed adulterium,quia erat ligata ipſi Sela,nec poterat alteri copulari,vt patet Deuter.xxv.b. Adulteriũ autẽ morte puniebat̃, & ſic fuiſſet Thamar punita, niſi propter iniuſtitiã ſibi factã excuſata fuiſſet à tanto & ſi non à toto. vnde ſubditur: f ℭIuſtior me eſt.i.minus punienda q̃ ego,qui ſibi iniuſticiam feci,ſubtrahendo ſibi copulam filij mei tempore debito cõpleto. Iudas autẽ cũ Thamar ſimplicem fornicationem commiſit, eò ꝙ meretricẽ illã credidit nulli alligatã, quod peccatum non erat morte puniẽdũ,nec ꝑ cõſequẽs factũ Thamar. Sequitur: g ℭIn qua obſtetrix &c. id eſt filũ rubeũ:vt per hoc diſtingueret primogenitum ab alio. h ℭQuare diuiſa eſt propter te maceria.i.pellicula,in qua inuoluitur puer in vtero matris,quam ruperat alius manum protendendo. i ℭEt ob hãc cauſam vocauit nomen eius phares. Quod ſonat diuiſionem. k ℭQuem appellauit Zarã. Quod reſonat refulgentiam,ex fulgẽtia coccini in manu eius ligati.

ADDITIO.

ℭIn ca.xxxviij. vbi dicitur in poſtilla: Dixit iudas Producite eam vt comburatur.

ADDITIO.

Ex hoc autẽ quod dicit: Eſto vidua, non ſequitur ꝙ Thamar non fuiſſet filia Melchiſedech iamdiu ante defuncti:nam etiam poſtq̃ homo moritur:pręſertim ſi eſt magn⁹ ſicut Melchiſedech,adhuc domus ei⁹ ſeu familia nominatur nomine ſuo, ſicut domus Dauid pluries nominatur poſt mortem ipſius Dauid. Sed reuera nõ eſt veriſimile,quòd ſi Thamar fuiſſet filia tanti viri, ſicut Melchiſedech, quod de hoc non fieret mentio:& tamen fuit facta mentio de nomine patris vxoris Iudæ,ſcilicet Suha: ſuprà ĩ hoc ca. ſed quicquid ſit de hoc, non videt̃,ꝙ Thamar cõmiſit adulterium propriè dictum,ad hoc ꝙ morte debuiſſet puniri. mulieres enim quę erant ligatæ fratribus ſeu cognatis coniugis ſui defuncti,ſi alteri copularentur,licet illicitè feciſſent,non tamen morte puniebantur ſecundum legem,alioquin noëmi non cõſuleret ruth nurui ſuæ,vt remaneret in terra moab,& ibidẽ cũ alio cõtraheret, vt habetur Ruth.iiij. Erat enim ligata ipſi Booz,vel alteri de cognatione,nec etiam fuiſſet excuſata Thamar ab occiſione ſi adultera fuiſſet,

propter hoc

G Armillã, vox hebręa accipitur à nõnullis ꝓ quodã gne veſtis,pro pallio.

✱ Et dedit ei.

Paſtorẽ ſuum,manum amici ſui.

Mulier quę ſedebat in biuio,meretrix illa quę erat in Enaĩ iuxta viam.

Nunq̃, non.

Habeat ſibi:certe mendacij arguere nos non poterit, ſumat ſibi, ne forte ſimus in contemptum.

Maceria.

H Videtur vterus illius intumeſcere, ecce eſt grauida ex fornicationibus.

† Diuiſa eſt ꝓpter te maceria? rupiſti ſuper te rupturã (vel diuiſionem i. ſecundas. hoc eſt quare prior egreſſus eſt. heb.)

A propter hoc ꝙ nõ fuerat data Sele.nõ em̃ excuſat̃ mulier de adulterio,propter hoc ꝙ vir ſuus non vult ei reddere debitũ:dato etiam ꝙ eſſet adultera,adhuc non mereret̃ cõburi,ſed alia morte leuiori puniri.ſolæ enim filiæ ſacerdotum fornicãtes ſeu adulterantes igne debebãt cõburi,vt patet Leui.xxj.c.vñ quidã hebręorũ dicũt,& videtur rationabiliter,ꝙ iudas erat in loco quaſi princeps,& ex ore ſuo fiebãt iudicia,& ꝙ in hoc nõ ſequebat̃ aliquas leges iã factas, cũ adhuc nõ eſſent ſaltẽ diuinæ,ſed iudicabat vt princeps ſecundũ iudiciũ arbitrij ſui,qđ patet ex hoc,nã ipſe quaſi propria authoritate dicit:Producite eã vt cõburat̃.& cõſequẽter liberauit eã ſuo ꝓprio arbitrio iudiciali dicens:Iuſtior me eſt &c.quę quidẽ excuſatio nulla eſſet ſecundum legem diuinam poſtea datam.

REPLICA correctorij cõtra Burge.In ca.xxxviij. vbi poſtillator improbat opinionẽ hebræorũ dicentiũ thamar fuiſſe filiã Melchiſedech.Burgẽ. cõcordat cũ eo in cõcluſiõe,ſed rationes nõ obligant ad id ſentiendũ,ſed ſunt quędã perſuaſiones.cũ autẽ poſtillator dicit thamar adulterium cõmiſiſſe,per conſequens morte plectendã:ſed non comburendam. Burgen.nititur eam excuſare de adulterio,quia fuit iuncta alteri ꝙ̃ propinquiori prioris mariti,quod ꝙ̃uis fuit illicitum, non tamen fuit adulterium,Totum quod Burgen.hic dicit ſtaret, ſi cõiunctio & cõmixtio fuiſſet in ſpecie matrimoniali,quod nõ fuit ſed in ſpecie ſcorti:ideo fuit nota adulterij proprie dicti,ſed fuit excuſata de tanto non de toto &c. C

Cap. XXXIX.

IGITVR [a] Ioſeph duct⁹ eſt in Aegyptum, emitq́ eũ Phutiphar eunuchus Pharaonis,princeps exercitus,✱uir Ægyptius de manu Iſmaëlitarũ,à quibus perductus erat,[b] Fuitq́ domin⁹ cũ eo, [b] & erat uir in cunctis ꝓſperè agens. Habitabatq́ in domo domini ſui, q optimè nouerat dominũ eſſe cũ eo,& omnia quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Inuenitq́ Ioſeph gratiam coram domino ſuo, & miniſtrabat ei. A quo præpoſitus omnibus gubernabat creditã ſibi domum,& uniuerſa quę † tradita ei fuerant. Benedixitq́ dominus domui Aegyptij propter Ioſeph,& multiplicauit tam in ædibus ꝙ̃ in agris cunctam eius ſubſtãtiã. [c] Nec quicq́ aliud nouerat, [d] niſi panẽ,quo ueſcebatur. † Erat [e] [f] aũt Ioſeph pulchrã facie, & decorus aſpectu. [c] Poſt multos itaq́ dies, [d] iniecit dñã ✱ oculos ſuos in Ioſeph,

Interlinear: [a] Redit ad ordinẽ ſuperiorum. [a] i. Chriſtus prædicatus per mundum. [a] Precio fidei. [a] Caſtus in fide populus qui aliquãdo cogitur mundanis ſeruire principibus. [a] Quia gentes gentibus Chriſtum annũtiauerunt. [a] Pater. [b] Filio. [a] Factis uel dictis. [a] Eccleſia. [b] Dei,cuius Chriſtus ſeruus ſecundũ carnẽ. [a] Quæcunq́ faciet proſperabuntur. [a] Chriſtus ſpecioſus forma præ filiis hominum,pſal. xliiij.a, in cuius manu omnia diriguntur. [a] Sinagoga. [b] Luxuria,quæ pudicitiam infeſtare tentat,ſed uir caſtus bona ſibi collata ad memoriam reducit,& tentationem qua pulſatur, euincit.

GLO. ORDI.

Ca. XXXIX.

IGitur Ioſeph.Aug. Ad ordinẽ rẽdit ſcriptura vñ receſſerat vt illa narrãt q̃.ſ̃.geſta ſunt. [a] [b] ℭ Fuitq́ &c.Gre. Multi hũana ſapientia inflati,dũ deſiderijs ſuis diuina iudicia cõtraire aſpiciunt,aſtutè reluctare conant̃,vt ad votũ ſuũ ſupernę diſpoſitiõis vim intorqueãt.ſed inde voluntatẽ dei pagũt,vñ mutare cõtendũt,& cõſilio dei reſiſtẽtes obſequunt̃,quia hoc eius diſpoſitiõi militat:qđ ꝑ humanũ ſtudiũ reſultat:vnde:Qui comprehendit ſapiẽtes in aſtutia eorũ.Ioſeph ſomnium viderat, ꝙ manipuli fratrũ manipulũ ſuũ adorarẽt,& ſeipſum ſol & luna cũ cæteris ſtellis. Cũq́ fratres ſubijci ſe ei⁹ dñio metuerẽt,in puteum deponunt,& Iſmaelitis vendũt.Qui in ægyptum ductus,ſeruituti ſubditus,luxuriæ accuſatione damnatus,caſtitatis merito adiutus, prophetiæ iudicio ereptus, omni ægypto prælatus eſt. Per ſupernam verò ſapientiam prouidus frumenta congeſſit,& futuro periculo neceſſitatis obuiauit.Cumq́ in orbe fames inhorruit,Iacob filios in egyptũ miſit,qui frumẽtorum diſpenſationi Ioſeph præpoſitum inueniũt, quem vt alimenta mererentur, compulſi ſunt adorare.Ioſeph ab eis venditus fuerat, ne adoraretur,& adoratus eſt quia venditus:& coacti ſunt dei voluntatem peragere:quia moliti ſunt cõmutare. Iuſtus quoq́ & miſericors deus,mortalium facta diſponens,alia cõcedit ꝓpiti⁹: alia permittit iratus:& quę permittit iratus, ſic tolerat vt i cõſilij ſui vſum vertat̃.Vñ fit,vt ꝙ ſine volũtate dei agit̃, volũtati dei cõtrariũ nõ ſit,qa dũ i bonũ vſum mala facta vertũtur,ei⁹ cõſilio militãt eã q̃ repugnãt: vnde Pſal.cx.a.Magna opa dñi exq̃ſita in o.v.e. Sic em̃ opa magna ſunt: vt ꝑ oẽ ꝙ agitur, ab hoib⁹ ei⁹ volũtas exq̃rat̃.Nã ſępe ide pſi citvñ r̃pelli putat̃,vñ Pſal.cxxxiij.b.Oia q̃cũq́ voluit de⁹ fecit i cœlo & i terra.Hinc Salomõ ait Pro.xxi.d.Nõ eſt ſapiẽtia,nõ ẽ prudẽtia,nõ eſt cõſiliũ cõtra dñm.In cunctis ergo quę agimus , vim ſupernæ voluntatis inquiramus , cui cognitæ debemus famulari, & quaſi ducẽ itineris ſequi, ne etiã nolẽtes ſeruiam⁹ ei. Vitari enim vis ſupni conſilij non poteſt,ſed magna ſibi virtute hanc temperat, qui ſe ſub eius nutibus refrenat,eiuſq́ pondera leuiat,qui volens portat.

Moralit. Eunuch⁹ vel prĩceps ſeruus. ✱ ſui.

1.Cori.3.d

Habitauitq́

Exercit⁹ ſui,lanorũ vide finem cap.37.

Eo,Ioſeph

Qui,et dominus eius

Dirigi,ꝓſperari

Benedixitq́, extũc bñdixit

Multiplicauit,bñdixit(Interpres expoſuit quid benedicere ſignificet(Aliud, cum eo.

✱ ua.

Nota.

c ℭ Poſt multos itaq́ dies.iniecit domina.Gregor.Qui mundi ſucceſſibus eleuatus,luxuria ſe tẽtari ſenſit,Ioſeph ad memoriam reuocet,& ſe in arce caſtitatis ſeruet,qui ait:Ecce domin⁹ me⁹ omnibus mihi traditis ignorat &c.Vbi patet,quia bona quę aſſecutus fuerat repentè ad memoriam retulit,& malum qđ pulſabat euicit.Cũm enim voluptas tentat in proſperis,ipſa ſunt opponenda tentationi,vt eo erubeſcamus praua committere,qui nos à deo meminimus gratuita bona percepiſſe,quia enim voluptas ex proſperitate naſcitur,eiuſdem conſideratione feriatur, d ℭ Iniecit domina ſua.Iſido. Allegorice.Hæc figura eſt ſynagogæ :quę ſæpe mœchata eſt poſt deos alienos,& volebat Chriſtũ in adulterij ſui ſcelere detinere,vt negaret ſe deum eſſe,& phariſæorum magis & ſcribarum ꝙ̃ legis præcepta ſeruaret,qui illi velut maritus erat

Sed non acquieſcens illicitæ doctrinæ ſynagogæ,manu,veſte corporis apprehenſus,carne ſe exuit,& liber in cœlum aſcendit.Calumniata eſt meretrix,vbi tenere nõ potuit dicens,ꝙ tẽplũ dei blaſphemaret:& legis trãſgreſſor eſſet.Illũ aũt carcer nõ terruit,non inferna terruerunt.Vbi enim veluti puniendus deſcenderat : inde alios liberauit.

Diuiſio.

D

NIC. DE LY.

Ca. XXXIX.

IGitur Ioſeph du.Poſito incidenti reuertit̃ ſcriptura ad hiſtoriã Ioſeph,deſcribendo eius ꝓmotionẽ,& primò in domo phutipharis,ſecundò in domo regis.xli.ca. Adhuc primò deſcribit̃ Ioſeph promotio digna.Secũdò eius incarceratio iniuſta,ibi Cũq́ vidiſſet mulier,Circa primũ oſtenditur ipſius Ioſeph fidelitas;& ſcđò caſtitas, ibi:Erat aũt Ioſeph Et hæc duo faciebãt eũ dignum.Circa primũ dicit̃: b ℭ Fuitq́ &c.largiendo ſibi gratiã ſuã,& erat acceptus deo & hominibus,qđ per effectũ & exteriora ſigna cognouit dñs ſuus : ꝓpter qđ omnia quę erant in domo ſua diſpenſanda ſimpliciter commiſit gubernationi ipſius. c ℭ Benedixitq́ &c.e.in bonis temporalibus notabiliter multiplicando. d ℭ Nec qcq́ &c.ſcilicet domin⁹ Ioſeph de omnibus q̃ habebat dimittẽs curã eorum ipſi Ioſeph. e ℭ Niſi pa. &c. id eſt cibũ ſuũ q noĩe panis intelligit̃,omni em̃ ſero petebat Ioſeph à dño ſuo, quid in craſtino vellet comedere:& de hoc ſolo dominus Ioſeph diſponebat. f ℭ Erat aũt io. Hic deſcribit̃ eius caſtitas:quia cũ eſſet corpore gratioſus,& à domina ſua inſtanter pulſaretur , & quaſi continuè de fractione caſtitatis,nullo tamen modo acquieuit,ſed magis mulieri ſuaſit vt ſuam paſſionem refrenaret ; et patet litera vſq́ ibi: Accidit &c.

Venditur Ioſeph in domum pharaonis.

Deus eſt cũ Ioſeph.

De⁹ bñdicit Ipſum phutiphar ꝓpter Ioſeph † 1.re.16.b.

Moraliter. a ℭ Igit̃ Ioſeph duct⁹ eſt in ægyptũ,emitq́ &c. Ioſeph aũt vẽdit⁹ i ſeruũ,eſt exẽplũ morale cuilibet inocenti,quem aliquando deus permittit capi ad probationem ſuæ patiẽtiæ,& in ſeruũ vẽdi,propter quod debet exẽplo Ioſeph dño ſuo ſeruire fideliter & caſtè.j.Pet.ij.c.Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis,nõ tm̃ bonis & modeſtis,ſed etiã diſcholis, hæc eſt em̃ gratia &c.Et pro fidelitate & caſtitate ſeruanda,debet ſi neceſſitas occurrat,exemplo Ioſeph carcerem & aduerſa omnia ſuſtinere. Veruntamen quia deus facit cum tentatione prouentum, vt fideles ſui poſſint in aduerſitate conſolari,ideo dñs dedit gratiã ipſi Ioſeph:primò in cõſpectu dñi ſui ad cõſolandũ ipſum in labore ſeruitutis,ſcđò in cõſpectu cuſtodis carceris,ad cõſolandũ ipſum in afflictiõe recluſiõis:& de tali cõſolatione ſperare debet,q ꝓ veritate affligit̃.ℭ Aliter põt dici ꝙ ꝑ Ioſeph q interpretat̃ accreſcẽs,ſignificatur iuuenis ſecularis humiliter & deuotè ſeruiens parentibus, ſicut dominis ſuis,meliorem tñ deſiderat vitã per ingreſſum religionis, ſed amor carnalis parentum & petulantia carnis ipſum ab hoc ingreſſu retrahunt,& ad contrahendum carnale matrimonium inducunt, quod notatur per hoc quod de muliere ægyptiaca dicitur: ✱ Et ait ipſi Ioſeph

E
Moralit.

Allegorice.
Ioſeph timens deum & proximi damnum denegat dominæ ſuæ ſtuprum.
1.Deum aſs non habet† loquebatur.

2.Eius
Diuiſio.
audiſſet.
Tenebat
F
aſs † multū Ioſeph falſò accuſatꝰ ſtupriá domina ſua, incarcerat̃ Miſeretur ipſius Ioſeph deus. Pſal.140.b,
Diuiſio.
Succlamaſſem, Clamaſſem voce magna.
Quod tenebat, ſuum apud me. Et infra.
Diuiſio.
His auditis dominus et nimium credulus verbis coniugis, Cum audiſſet dominus eius verba vxoris ſuæ dicentis, hæc fecit mihi ſeruus tuꝰ.

berauit. a ❡Qui relicto &c. Sic nos tētant carnis illecebrę, & ſuccutiunt veſtē carneā: Sed vir caſtꝰ mauult oia vincula dirūpere, ꝙ̄ ſe turpitudini ſubiugare. ❡Grego. All. Qui relicto in ma. &c. Quia dū ſynagoga Chriſtū purū hominem credens adulterino cōplexu conſtringere voluit, ipſe tegimen literæ oculis eius obiecit, & ad cognoſcendam diuinitatis potentiā conſpicuum ſe gentibus præbuit. Vñ vſqꝫ hodie dum legitur Moyſes, velamen eſt ſuper oculos cordis eorum, quia ſcilicet adultera pallium retinuit, & quem malè tenebat nudum amiſit.

Nicolaus de Lyra.

a ❡Accidit &c. Dicit Ioſephus, qđ illa dies erat valde ſolennis ęgyptijs, & in ea cōgregabant̃ omnes ad phanū idoli, pter Ioſeph, q erat dei cultor, & ideo pdicta mulier tūc finxit ſe infirmam, vt remaneret domi, & haberet maiorē oportunitatē inducēdi Ioſeph ad cōcubitū ſuū: quod & fecit. Primò verbis deprecatorijs, poſtea cōminatorijs dicens, ꝙ illū accuſaret, ſicut et poſtea fecit, niſi ſibi acquieſceret: & tādem nimio libidinis ardore ducta, accepit eū ꝑ veſtimēta, vt cū importunitate nimia eum induceret ad opus nefarium. ſed ipſe dei timore, ac caſtitatis amore prædicta cōtempſit, & relicto pallio ſuo in manibꝰ mulieris foras exiuit. b ❡Cūqꝫ vidiſſet. Hîc cōſequenter deſcribit̃ eius incarceratō iniuſta, vt ꝓbaret̃ eiꝰ patientia, & quia ſecundū Apoſtolū deus facit cū tētatione prouentū ideo primò deſcribit̃ eiꝰ incarceratio. Secūdò diuina cōſolatio, ibi: Fuit aūt dñs cū Ioſeph. Circa primū pmittit̃ accuſatio eiꝰ falſa, primò erga homines de domo dñi ſui, vt patet litera. ſecūdò erga dñm, cū ſubdit̃: c ❡Ingreſſus eſt ad me &c. A cſi diceret: licet ſit ſeruilis conditiōis & alienę gētis, tñ ingratꝰ tuis bñficijs voluit tibi tantū vituperiū facere. d ❡His auditis &c. Quia abſqꝫ examinatiōe debita innocentē cōdemnauit ad carcerē. e ❡Fuit autē. Hîc ſubdit̃ diuina conſolatio erga Ioſeph, ne nimia triſtitia abſorberet̃. & primò deſcribit̃ eiꝰ cōſolatio in pœnæ mitigatiōe, ſecundò in mētis ipſiꝰ illuminatiōe. xl. ca. Circa primū dicit̃. Fuit aūt dñs cū Ioſeph, eius firmādo patientiā. f ❡Et miſertus eſt illius

GLO. ORDI.

Ca. XL.

HIs itaqꝫ &cæ. b ❡Duo eunuchi. Iſid. īuenit Ioſeph duos eunuchos in carcere .i. duos populos fideliū & infideliū, qui ſub pctō adæ tranſgreſſioni obnoxij tenebant̃. Eunuchi dicti quia caſtam acceperant regulā diſciplinæ. Pſalm. xj. b. Eloquia domini, eloquia caſta. Sed poſt trinam lucem domino ab inferis reſurgente: & legis obſcura, tanqꝫ Ioſeph, ſomnia reuelante, ſolutus eſt à peccatis, & carcere inferni credentium populi & miniſterio diuinæ legis redditus. Incredulus autem iudæorum populus, quia in cōuerſione ligno non credidit, tranſgreſſionis ligno ſuſpenditur. c ❡Pincerna regis ęgypti & Piſtor domino ſuo, &cę. Hieronymus. Vbi nos poſuimꝰ principē vinariorū: in Heb. habet̃ משקה maſqueh, illud verbū quod in nomine ſerui abrahæ dudum legimus, quod nos poſuimus more vulgi vocare pincernam: & vſqꝫ hodie apud

& ait: Dormi mecū. Qui nequaqꝫ † acqeſcēs opi nefario, dixit ad eam: Ecce dñs meꝰ, oibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo ſua, nec qcqꝫ eſt, qđ nō in mea ſit ptāte, uel nō tradiderit mihi pter te, q uxor eiꝰ es. Quō ergo poſſum malū hoc * facere, & peccare in dñm[1]
a ❡Sic incentiua libidinū frequēter impetūt caſtitatem;
meū? Huiuſcemodi uerbis ꝑ ſingulos dies † loqbat̃, * & mulier moleſta erat adoleſcēti, & ille recuſabat ſtuprū. Accidit aūt quadā die, [2] ut intraret Ioſeph domū, & operis qppiam abſqꝫ arbitris faceret,
a ❡Quia ſolitudo ſceleri oportuna uidebatur.
& illa apphenſa lacinia ueſtimenti † [2] eiꝰ, diceret: Dormi mecū. Qui relicto in manu illiꝰ pallio, fugit: & egreſſus eſt foras. Cūqꝫ uidiſſet mu [b]
a ❡Velamen literæ.
lier ueſtē ī manibꝰ ſuis, & ſe eſſe cōtēptā, uocauit * hoīes domꝰ ſuę, & ait ad eos: En introduxit uirum hebręū, ut illuderet nobis: Ingreſſꝰ eſt
a ❡Quē nō potuit cōtamiare uerisſilibꝰ cōiecturis, nitit̃ infamare.
ad me, ut coiret mecū. Cūqꝫ ego ſucclamaſſē, & audiſſet uocē meā,
a ❡Ad gentes.
reliqt palliū qđ tenebā, & fugit foras. In argumētū ergo fidei retētū [b] palliū oñdit marito reuertēti domū, * & ait: Ingreſſꝰ eſt ad me ſeruus hebręꝰ, quē adduxiſti, ut illuderet mihi. Cūqꝫ uidiſſet me clamare, reliquit palliū, & fugit * foras. [c] His auditis dñs, & † nimiū credulꝰ [d]
a ❡Deſcendit Chriſtus in infernum.
uerbis cōiugis., iratꝰ eſt ualde: trādiditqꝫ Ioſeph in carcerē, ubi uincti
a ❡Innocentem ad pœnam nocentium.
regis cuſtodiebant̃: & erat ibi clauſus. Fuit aūt dñs cū Ioſeph, & mi- [e]
a ❡Quia Chriſtus inter mortuos liber.
ſertus eſt illiꝰ, deditqꝫ ei grām in cō [f]
a ❡Sui, ſine cuius nutu nec puniuntur mali, nec coronantur boni. ❡Quia tradita eſt Chriſto poteſtas ſupernorū & infernorū.
ſpectu pricipis carceris. Qui * tradidit in manu ipſiꝰ uniuerſos uinctos q ī cuſtodia tenebāt, & qcqd fiebat ſub ipo erat, nec nouerat aliquid cūctis ei creditis. Dominus enim erat cmu illo, & omnia eius opera dirigebat.

Cap. XL.

HIS itaqꝫ geſtis [h]
a ❡Quia peccauerūt duo populi originaliter & actualiter, & iō ſunt in infernū quaſi in carcerē retruſi.
[b] accidit ut peccāret duo eunuchi, pin- [c] [i] cerna regis ęgypti & Piſtor, domino ſuo. Iratuſqꝫ
a Gentilis, qui multum dilectionis propinauit dilecto.
Pharao contra eos: (Nam alter
a ❡Iudeus, qui apud Hiere. lignū mittit in panē uitæ. Hiere. x. d.
pincernis præerat, alter piſtoribus) miſit eos in carcerē principis

illius. Ad pœnæ mitigationē. g ❡Deditqꝫ &c. Quia amouit ſibi ferramenta, & dedit ſibi meliorem dietam, vt poſſet alios clauſos in carcere viſitare & cuſtodire. * ❡Et ait. Ipſi Ioſeph. † ❡Dormi me. &c. Et aliquādo inualeſcit tentatio, qđ notatur cū ſubdit̃. † ❡Et illa apprehen. &c. Et tunc debet relinquere pallium .i. ſecularem habitum, & fugere ad ad locum religioſum, ſecundum illud Pſal. liiij. b. Ecce elongaui fugiens & manſi in ſolitudine.

NICO. DE LY.

Cap. XL

HIs itaqꝫ. Hic conſequenter ponitur diuina cōſolatio erga Ioſeph in illuſtratiōe mētis in cognitiōe occultorū: vbi primò deſcribit̃ īcarceratorū viſio ſcđò viſiōis narratio & ītertpatio, ibi: Ad qs cū introiſſet Ioſeph. & tertiò interpretationis impletio, ibi: Exinde dies tertiꝰ. Circa primū dicitur: h ❡Accidit &cæte. i. miniſtri regis. i ❡Pincerna &cę. Quid autē fecerint non dicit̃ in litera, ſed hebræi dicunt ꝙ pincerna non fuit diligens in cuſtodia potus regis, quia inuenta eſt ibi muſca. Piſtor autem in hoc, ꝙ in pane regis inuentꝰ eſt lapis paruus. ſed iſta cauſa eſt inſufficiens ad mortem hominis: quia piſtor ſuſpenſus eſt vt dicitur. j. & ideo iſtæ cauſæ videnẽ eſſe fictitiæ. & ideo magis credibile eſt ꝙ fuerint regi accuſati de infidelitate in officijs ſuis, quod frequenter accidit in regum curijs. k ❡Miſit eos in carcerem principis militum &c. Donec diligentius examinarentur accuſationes eorum.

In quo Moraliter. h ❡His itaqꝫ &cæte. Per regem ægypti, ratione regiæ dignitatis poteſt deus intelligi. per duos autem eunuchos, duo populi, ſ. gentiles & iudei, qui ambo peccauerunt omnium regi. Ro. iij. c. Omnes enim peccauerunt, & egent gratia dei. Et per pincernā qui ponit̃ primꝰ, intelligit̃ populꝰ gētilis: & ꝑ piſtorē qui ponitur ſecūdo populus iudaicus. Gentilitas enim incepit ab initio mundi, iudæa vero à tempore abrahæ, quando circuncilionē accepit, quę eſt ſignum diſtinguens iſraël à gentibus. k ❡Miſit &c. Per carcerem iſtum intelligitur pœnalitas vitæ preſentis in qua fuerunt gētiles & iudæi. Per Ioſeph autem, qui fuit cum eis propter eius innocentiam, intelligitur chriſtus, de quo dicitur Iohan. j. e. Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Ipſe verò, quātum homo fuit, in carcere pœnalitatis prædictæ, quam aſſumpſit voluntariè, ad ſatiſfaciendum pro peccatis humanæ creaturæ: & ipſe prædixit vocationem gentium ad fidem, quę per pincernam ſignificantur: & reprobationē iudæorum qui ſignificantur per piſtorem vt prædictum eſt, De vtriſqꝫ verò dicitur Matth. viij. b. Multi venient ab oriente & occidente, & recumbent cum abraham Iſaac & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Et iſta vocatio gentium per apoſtolorum prædicationem, & obſtinatio iudæorum factæ ſunt poſt tres dies, per quos tria tēpora deſignant̃. ſ. tps naturæ: & tps legis Moſaicæ, & tempus gratiæ, quod incepit à Chriſti incarnatione. Moraliter. poteſt dici, quod per eunuchos regem offendentes in-

G
Moralit.
Ignorant, non nouit mecum.
Nec quicqꝫ eſt qđ non in mea poſitū ſit poteſtate vel non tradiderit mihi. Non eſt maior me in domo hac, nec ꝓhibuit mihi quicqꝫ.
* grande.
* Ipſa ad Ioſeph.
Diuiſio.
Et mulier moleſta erat adoleſcenti.
* Ad ſe
Operis quippiā abſqꝫ arbitris faceret, vt faceret opꝰ ſuū nec eſſet quiſqꝫ ex viris domus ibi ī domo.
H
* ſuam
Moralit.
Et ſe eſſe contēptā,
* quod tenebat.
Ipſius, Ioſeph.
Sub ipſo, Ibi ipſe faciebat.
* princeps carceris.
Nouerat aliquid cunctis ei creditis, princeps carceris videbat quicqꝫ ex iis quę erāt in manu eius.
Dirigebat, ſecundabat.

Eos, ambos principes ſuos.

Moralit.

A

Cuſtos carceris, princeps laniorum.

die apud barbaros maximæ dignitatis eſt regi poculũ porrexiſſe. a ℂ Videbam coram me vitem &cæte. Hierony. Et ecce vitis in conſpectu meo, & in vite tres fundi, & ipſa germinans tres fundos, tria flagella, tres ramos ſiue propagines hebræo ſermone ſignificat, quę ab illis vocantur שריגים Sarigim. b ℂ Tria caniſ. Auguſt. Vbi in latinis codicibus tria caniſtra farinæ ſcriptum eſt, græci habent codrithon: quod interpretatur panes cibarios. Sed illud mouet, quomodo panem cibarium potuerit Pharao habere in eſcis. Dicit enim ſuperiore caniſtro omnia opera fuiſſe piſtoria è quibus Pharao edebat. Sed intelligẽdum eſt etiam primum caniſtrum habuiſſe panes cibarios, quia dictum erat tria caniſtra codrithon, & deſuper fuiſſe illa, & ex omni genere piſtorij operis in eodẽ. ſcilicet caniſtro ſuperiore.

* Eos.

c ℂ Natalitius Pharaonis. Pharao & herodes diẽ natiuitatis celebrauerunt, quia ex hora natiuitatis ſe reges fuiſſe putauerunt.

Natalis regum.

Nicolaus de Lyra.

* Ipſi Ioſeph & dixit.

a ℂ In quo &cæte. Iam erat ſine vinculis, vt prædictum eſt: dicitur tamen vinctus, quia ibi tenebatur recluſus. b ℂ Videruntq; &cæte. Hoc à deo factum eſt, vt per ſomniorum interpretationem ſapiẽtia Ioſeph oſtenderetur, & per hoc vlterius exaltaretur. c ℂ Iuxta interpret. &cæt. quia ſicut Ioſeph expoſuit, ita accidit, vt patebit infrà. d ℂ Ad quos cũ introiſſet Ioſ. Hîc ponitur viſionis narratio, præmittitur tamen interrogatio Ioſeph, cum dicitur: e ℂ Cur triſtior eſt &c. quia timebant, ne ſomnia ſua eſſent ſigna maioris mali eis futuri, quia incarcerati vt communiter formidant peius eis accidere. f ℂ Et non eſt qui interpre. Egyptij enim auguriis, & diuinationibus inſiſtebant, & erant ibi augures et malefici, qui per artes magicas talia exponebant, ad quos non poterãt recurrere, quia erãt in carcere recluſi. g ℂ Dixitq; ad eos Ioſeph, &c. improbando talem ſuperſtitionem. h ℂ Nunquid non dei eſt interpretatio. q. d. ſic, & non dæmonum. i ℂ Referte mihi. Talis enim notitia pertinet ad ſpiritũ prophetiæ, qui eſt gratia gratis data, & ideo cognita eſt ipſi habenti; & ideo Ioſeph ſciebat ſe conſecutum hoc donum à domino, ſicut & de Daniele dicitur Dañ. i. b.

B

* queſo.

Diuiſio.

* Putabã

Moralit.

* Pharaonis.

k ℂ Narrauit præpoſitus &cæ. Hic conſequẽter ponitur narratio ſomniorum cum interpretatione, & primò quantum ad ſomnium pincernę. Secundò quantum ad ſomnium piſtoris, ibi: Videns piſtorum magiſter. Primùm patet exceptis quibuſdam vocabulis. l ℂ Tres propagines paulatim in gemmas &cæ. id eſt. in botros. Eſt enim botrus illud quod primò exit de palmite. m ℂ Et poſt flores vuas mature. Senſus eſt: Videbam ex botris vuas formari, & flores produci, & poſt floritionẽ ad maturitatem procedere. Sequitur:

In Cruce, Ligno.

n ℂ Recordabitur Pharao miniſterij &

a Innocens cum nocentibus.

militum, in quo erat uinctus & Io- a

a Cuius motu omnia fiunt. b Erudiendos c Chriſto.

ſeph. At cuſtos carceris tradidit eos Io-

a uerbo ſalutis.

ſeph, qui & miniſtrabat eis. Aliquan-

a Iudæi ſub lege, gentiles ſub tutoribus & actoribus uſq; ad præfinitum tempus a patre.

tulum temporis fluxerat, & illi in cu-

ſtodia tenebantur. Videruntq; ambo b

a Non pro meritis ſuis uidetur ſomnium, ſed ut Ioſeph qui latebat manifeſtaretur & magnificaretur.

ſomnium nocte una, iuxta interpreta- c

tionem cõgruam ſibi. Ad quos cũ in- d

troiſſet Ioſeph mane, & uidiſſet eos

triſtes, ſciſcitatus eſt * dicens: Cur tri- e

ſtior eſt hodie ſolito facies ueſtra?

Qui rñderũt: Sõniũ uidimus, & nõ eſt f

a Quia clauſa fuit prophetia donec uenit Chriſtus, qui aperuit librum, & ſoluit ſignacula eius.

qui interpretet̃ nobis. Dixitq; ad eos g

Ioſeph: Nũquid nõ dei eſt interpre- h

tatio? Referte mihi qd uideritis. Nar- i k

a Quia paucis de Iuda ſaluatis, populus gentiũ ad ſalutem ꝓcucurrit.

rauit prior præpoſitus pincernarũ ſo-

a Quæ dicit, Ego ſum uitis uera in qua radicata eſt eccleſia, de qua dicitur, & uos palmites.

a mniũ ſuũ: * Videbã corã me uitẽm, in

a Coniugati, cõtinẽtes, rectores. b Eccleſia ꝓducit paulatim germen fidei, florida in neophitis, matura in perfectis, de qua etiam uinum exprimitur cum prelo paſſionis calcatur. quod Pharaoni. i. mundi poteſtatibus propinatur: cũ Chriſti paſſio eis imitãda aut credẽda ꝓdicat.

qua erãt tres propãgines, creſcere pau- l

latim in gemmas, & poſt flores uuas m

matureſcere, calicemq; Pharaonis in

manu mea. Tuli ergo uas, & expreſſi

in calicẽ quem tenebã, & tradidi pocu

lum Pharaoni. Reſpõdit Ioſeph: Hęc

a Quamuis ad Chriſtiana tempora pertinet prophetia, interpretatur tamen ſecundũ euentum rerum mox futurarum.

eſt interpretatio ſomnij: Tres propa-

gines, tres adhuc dies ſunt, poſt quos

recordabit̃ Pharao † miniſterij tui, & n

reſtituet te in gradũ priſtinũ, dabiſq;

ei calicẽ iuxta officium tuũ, ſicut face-

re antè conſueueras. Tantũ memento

mei, cũ bñ tibi fuerit, & facias * mecũ

miſericordiam, ut ſuggeras Pharaoni,

et educat me de iſto carcere: quia [1] fur

to ſublatus ſum de terra hebræorũ, &

hîc innocẽs in lacũ miſſus ſum. Vidẽs o

piſtorũ magiſter, ꝙ prudẽter ſomniũ

diſſoluiſſet, ait: Et ego uidi ſomniũ, ꝙ

a Hiero. Pro tribus caniſtris tres cophinos farinæ habetur in hebr.

haberẽ triã caniſtra farinæ ſup caput

meum, & in uno caniſtro, quod erat

excelſius, portare me * omnes cibos

* qui fiunt arte piſtoria, auesq; come-

dere ex eo. Reſpondit Ioſeph: Hæc

b eſt interp̃tatio ſomnij. Tria caniſtra p

tres adhuc dies ſunt, poſt quos aufe-

ret Pharao caput tuũ, ac ſuſpendet te

in cruce, & lacerabũt uolucres carnes

c tuas. Exinde dies tertius † natalitius

Pharaõis erat. Qui faciẽs grãde cõui

uiũ pueris ſuis, recordatus eſt inter epu q

las magiſtri pĩcernarũ & piſtorũ prin

a Qui calicem domini accepit liberari meruit.

cipis: Reſtituitq; alterũ in locũ ſuũ, ut

niſterij, & reſtituet te in gradum priſtinum &cæte. In hebræo habetur: Numerabit Pharao caput tuum. Et eodem modo infrà de piſtore vbi dicitur Auferet Pharao caput tuum: In hebræo habetur: Numerabit caput tuum, quia in ſolennitate natalis ſui ordinauit de miniſtris: & ſic in numero pincernarum fuit recordatum nomen magiſtri eorum in carcere detenti: & eodem modo de magiſtro piſtorum, inter illos qui ſeruiebant de pane. ſed primus reſtitutus eſt in officio; quia forſitan poſt examinationem ſuæ accuſationis inuentus eſt dignus liberatione, vel quia rex voluit ſibi gratiam facere. Aliter autem fuit condemnatus ex cauſis contrariis: ſicut vtriuſq; ſomnium pretendebat. o ℂ Videns piſtorum magiſter quòd prudenter ſomnium diſſoluiſſet, ait. Hîc ponitur narratio magiſtri piſtorum cum ſua interpretatione. Et patet litera vſq; ibi: p ℂ Tria caniſtra farinæ &cæte. Hebræi dicunt: Tria caniſtra foraminibus plena. videbantur enim quaſi facta de virgulis, & ideo inter complicationem virgarum videbantur quaſi quędam foramina. Sequitur: q ℂ Recordatus eſt inter epulas magiſtri pincernarum, & piſtorum principis &cætera. ſecundum literam hebraicam ſuprà poſitam vbi dicitur: Numerabit caput tuum, non eſt intelligendum quòd Pharao tunc eſſet in epulis ipſis vtendo, ſed magis ordinando.

C

Pincernæ & piſtoris Pharaonis in carcere miniſtrat Ioſeph.

Vident ſomnia.

Somniorũ interpretatio dei eſt.

Pincernæ ſomnium.

de eis & mini.

* dentes intelliguntur peccatores, qui ſunt in duplici differentia. Nam aliqui pœnitent & reuertuntur ad gratiam. & iſti ſignificantur per pincernam, de quo dicitur in litera, quòd vidit vitẽ tres propagines habentẽ: & ſignificat ipſum Chriſtũ dicentẽ Iohannis. xv. a. Ego ſum vitis vera Tres, vero ꝓpagines tres naturas ſignificãt ĩ Chriſto exiſtẽtes, ſcilicet diuinitas, anima, & corpus. Vere enim pœnitens iſta tria per fidem videt in Chriſto, quia credit ipſum verum deum & verum hominem ex anima rationali & corpore exiſtentem. Vuarum autem expreſſio, Chriſti paſſionem ſignificat, ex cuius virtute pœnitens conſequitur remiſſionem. Hebreorum. ix. f. Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. Et hæc remiſſio plenaria fit poſt tres dies, per quos ſignificantur contritio, confeſſio, & ſatiſfactio. Aliqui verò peccatores in peccatis ſuis remanent obſtinati: & iſti per piſtorem ſignificantur, qui deſcribitur oneratus tribus caniſtris, id eſt preſſus grauibus peccatis: ſecundum quod dicitur Prouerbiorum. xviij. a. Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Et tali prædicitur ſua damnatio poſt tres dies, per quos deſignantur peccati perpetratio, aſſuefactio, deſperatio. Prædicta verò denunciantur peccatoribus, per prædicatorem ſignificatum, per Ioſeph viſionum expoſitorem. nam prædicator eſt viſionum prophetalium expoſitor.

D

Ioſeph interpretatur ſomnium.

als † magiſterij.

1. ſurtim.

Somnium piſtoris

Somnium piſtoris exponit.

als † natalis Conuiuiũ Pharaonis ĩ natali ſuo.

E ⁓ de eis & miniſtris. a ¶ Vt cõiectoris &c. Ad hoc eñ immiſſa ſunt prædicta ſomnia ex ordinatione diuina, vt p eorũ expoſitionẽ prædicta ſapiẽtia Ioſeph regi manifeſtaret̃, & ſic exaltaret̃ ſicut & factũ, eſt vt patet ca. ſe. b ¶ Oblit⁹ eſt int. ſui. Dicũt hebræi, ꝙ hoc fuit qa nimis cõfiſus fuerat Ioſeph de auxilio humano.

Somniorũ interp̃tatio

Ad maiorẽ intellectũ eorum q̃ dicta ſunt in hoc ca. & eorũ quę dicent̃ in ſe. Hic quęrit̃, vtrũ iterp̃tatio ſomniorũ per ea iudicãdo de futuris ſit licita, & videt̃ ꝙ non, quia dicit̃ Deu. xviij. b. Nõ inueniat̃ in te q̃ obſeruet ſomnia. Et ſiles authoritates inueniũtur in plurib⁹ locis in ſacra ſcriptura. In cõtrariũ eſt, ꝙ Ioſeph hic interpretatus eſt ſomnia mõdo prædicto, & Daniel interpretatus eſt ſomnia Nabuchodonoſor: vt habetur Dañ. ij. & iiij. Dicendũ ad hoc, ꝙ cauſæ rerũ ſunt latẽtes, & effect⁹ earum magis noti. & ideo ducũt in cognitionẽ cauſarũ, ſicut ſigna naturaliter eas repreſentãtia. vidẽm⁹ eñ ꝙ fum⁹ exteri⁹ prorũpẽs eſt effectus ignis intra caminũ latentis: & ducit in cognitionẽ eius, ſicut ſignũ ipſum naturaliter repreſentãs. contingit eñ aliqñ ꝙ vna cauſa producit duos effectus, ordinatẽ tñ vnũ poſt aliũ, ſicut in febricitãte vigoratio naturæ eſt cauſa digeſtionis vrinæ primo, & conſequẽter, poſtea ſanitatis. & tũc primus effect⁹ nõ ſolũ eſt ſignũ ducẽs in cognitionẽ cauſæ, ſed etiã cũ hoc in cognitionẽ ſecnudi effectus, ſicut digeſtio vrinæ nõ eſt ſolũ ſignũ vigoratiõis naturæ, ſed etiã ſanitatis futuræ. Quãdo igit̃ vna & eadem eſt cauſa ſomnij & effectus, alterius conſequentis, tũc illud ſomniũ eſt ſignũ naturaliter repreſentãs effectũ futurũ, & ideo p tale ſomniũ licitẽ põt p̃noſticari de effectu futuro, ſicut medicus licitẽ p̃noſticat p conditionẽ vrinæ de ſanitate vel morte futura

Ingratus pincerna.

Somnium Pharaonis de ſeptem bobus.

Somniorũ cauſa.

F Propter qđ vlteri⁹ vidẽdũ eſt de cauſa ſomniorũ, quorũ duplex eſt cã i gñali. ſ. itrinſeca & extrĩſeca itrinſeca v̓ò duplex eſt, vna eſt mor⁹ caſualis fantaſmatũ in dormiẽdo. & talis cã nõ eſt cã alicui⁹ effect⁹ alteri⁹ ſequẽtis, & ide per talia ſomnia nihil põt prenoſticari de futuris: & quia ſomnia vt in plurimũ hoc mõ cõtingunt, ideo dicit Eccleſiaſtici. v. c. Vbi multa ſunt ſomnia, ibi plurimę vanitates. Et Cato dicit: Somnia ne cures. Alia cauſa ſomniorum intrinſeca, eſt diſpoſitio corporis, ſicut homines frigidi frequenter ſomniant, quòd ſint in glacie vel in niue: quia fantaſmata formant̃ cõformia tali diſpoſitiõi, propter quod dicit Phil. li. de ſom. & vi. ꝙ medicorũ gratioſi dicunt valde attendendũ ad ſomnia: & cõmẽtator Alb. ſuper librum illum dicit, ꝙ quidã ſomniauit, ꝙ pix nigra fundebat̃ ſuper pect⁹ ſuũ: & poſtea i vigilia ſequẽti euomuit cholerã nigrã i magna quãtitate. & iõ ex talib⁹ ſomniis põt p̃noſticari de futura ſanitate. vl̓ infirmitate ipſius ſomniantis. Cauſa autẽ extrinſeca ſomniorũ duplex eſt, vna corporalis alia ſp̃ualis corporalis eſt corpus cœleſte, & aer contines. ſicut eñ per eorũ influentiã producunt formæ diuerſæ in materia corporali: vt plantarum & mineraliũ & huiuſmodi, ita vt per eorum influentiam in virtute fantaſtica quę eſt organica cauſantur formæ ſiue fantaſmata conformia diſpoſitiõi cœleſti ad cauſandum effectum aliquem futurum, & per conſequens per talia ſomnia poteſt de futuris prænoſticari. Aduertendũ etiã, quod iſtæ cauſæ ſomniorum, ſcilicet diſpoſitiones corporis ſomniantis & influentiæ corporis cœleſtis & cõtinentis, magis habent effectũ in virtute fantaſtica dormiẽtis q̃ vigilãtis. quia in vigilia p̃pter occupationẽ circa exteriora nõ p̃cipiuntur: ſed magis effectus eorũ impediunt̃, quia motus maiores expellunt minores. Cauſa aũt ſpiritualis extrinſeca ſomniorũ duplex eſt: vna bona. ſ. deus p ſe vel p miniſteriũ angelorũ immittẽs alicui imaginarias diſpoſitiões ad ſignificandũ aliqua futura. Et hoc fit dupliciter, Vno modo ſic, qđ vni ſoli fit imaginaria viſio, alteri aũt datur intellectus talis viſionis, qđ fuit in propoſito: quia Pharao & miniſtri ei⁹ habuerũt ſolã viſionem imaginariã, ſed Ioſeph de his habuit cognitionẽ intellectuã: & ideo ipſe habuit in hoc donũ prophetiæ, nõ aũt illi: quia illuſtratio intellect⁹ requirit̃ ad prophetiã: ſecundũ qđ dicitur Dañ. x. a. Intelligentia opus eſt in viſiõe. Aliqñ aũt eiſdẽ fit imaginaria viſio & cognitio intellectiua eiuſdẽ viſiõis, ſicut Danieli factũ eſt: Dañ. x. & hoc etiam

aſs † obdormiuit.

etiã pertinet ad p̃phetiã. Alia eſt cauſa ſp̃ualis extrinſeca ſomniorũ mala. ſ. qñ à dæmonibus immittunt̃ viſiões aliq̃ imaginariæ in dormiẽdo, & talib⁹ vtũtur artes magicę, ſicut dicit̃. iij. Philic. de illis q̃ dormiebãt in ſardis, & in hiſtoria Britonũ de ſacrificãtibus idolis. His dictis dicendũ eſt ad q̃ſtionẽ, ꝙ p̃noſticare de futuris p ſomnia q̃ ſunt ſigna alicuius futuri euentus, inquãtum cauſant̃ ex diſpoſitiõe corporis ſomniantis, vel impreſſione corporis cœleſtis, non eſt illicitum cum iſtud poſſit fieri via naturali, niſi aliquis in talibus excedat limites virtutis naturæ, magis aſſerendo q̃ natura rei patiatur: quia tales effectus futuri deſignati per ſomniũ poſſunt impediri: ſicut ſanitas ægrotãtis prænoſticata per vrinam aliqñ impedit̃. Per ſomnia verò à deo prædictis modis immiſſa ad ſignificationẽ alicuius futuri poteſt aliquid futurũ certitudinaliter prædici. Ab eo tñ qui illuſtrat̃ à deo ad talia cognoſcẽdũ, & ei licitũ eſt talia exponere & p̃dicere. Per ſomnia verò à dęmonib⁹ immiſſa aliq̃d futurũ p̃dicere ſuꝑſtitioſum ẽ & illicitũ & ſic patet q̃d dictũ eſt de q̃ſtione. Patet etiã argumẽta facta ad vtrãq; partem, quia procedunt viis ſuis.

G

Cõiectoris veritas probaretur, queadmodum interpretatus fuerat ei Ioſeph. Succedẽtibus proſperis. Interpretis ſui, Ipſi⁹ Ioſeph. Nota.

a ¶ Etiã per uaſa iræ miniſtratur poculũ uitæ uaſis miſericordiæ.
b ¶ Qui in panem domini lignum miſit, per lignum periit.

porrigeret regi póculum, alterũ ſuſpendit in patibulo, ut coniectoris ueritas probaretur. Et tamen ^a

a ¶ Proſperitas ſtultorum perdet illos.

ſuccedentibus proſperis, præpoſitus pincernarum oblitus eſt interpretis ſui. ^b Cap. XLI.

a POST duos annos uidit Pharao ſomniũ. Putabat ſe ſtare ſuper ^b

a ¶ Significabat curſum labiliũ, ſuper quem ſtat, qui amorẽ temporalium calcat.

fluuium, de quo aſcendebant ſe ^c

a ¶ Gratiæ ſpirituales quę proceſſerunt ad nutriendam infantiam primitiuæ eccleſiæ.

ptem boues pulchræ, & craſſæ ni-

a ¶ Humilibus. Vnde Eſa. xj. a. Super quem requieſcet, ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & quietum.

mis, & paſcebantur in locis paluſtribus. Aliæ quoq; ſeptem emer-

a ¶ Spirituales nequitiæ.

a ¶ Nulli nutrimento aptæ.

gebant de flumine, fœdæ confectæq; macie, † & paſcebantur in †

a ¶ Tenellis mentibus.

ipſa amnis ripa in locis uirẽtibus,

a ¶ Conſumpſerunt omnem decorem uirtutum in animabus quę ſpecie tenus habebant cultum uirtutum.

deuorauerũtq; ✱ eas, quarum mira ſpecies, & habitudo corporum erat. Expergefactus Pharao,

a ¶ Geminatio ſomnij confirmatio eſt præſagij.

rurſum † dormiuit, & uidit alte-

GLOS. ORDI.

Cap. XLI.

POſt duos. a ¶ Putabat &c. Au. Sicut ſeru⁹ Abrahæ dixit Gen. xxiiij. b. Ecce ego ſto ſuꝑ fontẽ aq̃: hęc locutio ſi intelligat̃ in P̃s. vbi ſcriptũ ẽ P̃s. cxxxv. a. Qui firmauit terrã ſup aq̃s, non cogunt̃ hoĩes putare ſicut nauẽ natare terrã ſup aq̃s. Intelligit̃ eñ ꝙ alti⁹ ſit terra q̃ aq̃. Alti⁹ q̃ppe aq̃s ſuſtollit̃, vbi habitant terrena aĩalia. b ¶ De q̃ &c. Hier. Ecce de fluuio aſcẽdebãt ſeptẽ boues ſpecioſę ad vidẽdũ, & electę cornib⁹, & paſcebant̃ i ☞ achu: & i geneſi ſcriptũ ẽ i achy, & nec grec⁹ ſermo eſt nec latin⁹. Hebrę⁹ q̃q; corrupt⁹ ẽ Dicit̃ eñ i achy. i. i palude. ſed qa v ſ raapud hebręos et y ſiles ſunt, et tñ magnitudine differũt, p hahu. hahi. lxx. tráſtulerũt: et ſcđm cõſuetudinẽ ſuã ad exprimẽdũ duplicẽ aſpiratiõnẽ heth, hebraicę lr̃ę, chi græcã copulauerunt. ☞ Tunc demum

† Et paſcebantur ſtabãt iuxta vaccas quę erant. H In locis virentibus. ✱ Vaccæ fœdæ & tenues carne.

NICO. DE LY.

Cap. XLI.

POſt duos annos. ¶ Hic conſequẽter deſcribit̃ p̃motio ipſius Ioſeph in domo regis, q̃ facta eſt p hoc ꝙ ſapiẽtia ei⁹ fuit declarata: iõ primo deſcribit̃ ſapientiæ eius declaratio. Scđò ipſius promo tio, ibi: Placuit pharaoni. Tertiò dictorũ ſuorũ impletio, ibi: Venitq; fertilitas. Declarat̃ autẽ ei⁹ ſapiẽtia ex duob⁹. ſ. priò ex cognitiõe occultorũ, & ſcđò ex p̃uiſiõe agẽdorũ, ibi: Nũc igit̃. Circa primũ ſic p̃cedit̃, quia primo deſcribit̃ ſomnii viſio. Scđò expoſitoris introductio, ibi: Tunc demũ. Tertiò ſomnij narratio, ibi: Narrauit ergo. Quartò ei⁹ interp̃tatio, ibi: R̃ñdit Ioſeph. Circa primũ dicit̃ ſic: a ¶ Poſt duos annos &c. ſ. a reſtitutiõe magiſtri pincernarũ in officio ſuo. Dicunt eñ hebræi ꝙ quia Ioſeph nimis cõfiſus fuit in auxilio magiſtri pincernarum, ideo eius liberatio de carcere fuit dilata per duos annos. b ¶ Putabat ſe iſta. &c. Id eſt Nilum qui irrigat totam terram ægypti. c ¶ Septem boues. Bos eſt generis communis, & accipitur p maſculo & fœmella illi⁹ ſpeciei: ſed hic accipit̃ p genere fœminino. vñ in hebræo habet̃: Septẽ vaccę. & patet litera vſq; ibi: ⁓ In culmo

Diuiſio.

✱ Moraliter. a ¶ Poſt duos annos &c. Per ſeptem boues primas intelligunt̃ ſeptẽ virtutes, tres theologicę, & quatuor cardinales q̃ p boues ſignificant̃, eò qđ ſunt principia bonorũ operũ: ſicut boues per culturã fructificatiõis agrorum. Prouer. xiiij. a. Vbi verò multæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Quę dicuntur pulchræ, eo ꝙ animã decorant & craſſæ nimis, quia pinguedine gratiæ animã impinguãt. Pſal. lxij. b. Sicut adipe & pinguedine repleat̃ anima mea. per ſeptem verò boues deformes intelliguntur ſeptẽ vitia mortalia, & dicunt̃ fœdę: qa pulchritudinẽ imaginis deformãt. † ¶ Cõfectæq; ma. Quia gratiæ pinguedinẽ euacuãt ✱ puer heb.

Moralit̃.

A

a ℂ Tunc demum. Quia Gentilis populus tandem per exhibitionem præteritorum ſe intulit in ſpem futurorum. b ℂ Putabam me ſtare &c. Septẽ anni qui ſeptem ſpicis plenis, uel ſeptẽ vaccis pinguibus oſtendũtur, ſpiritualia dona ſignificant, quibus vbertas fidei larga pietate redundat. Septem verò ſteriles & ieiuni, veritatis & iuſtitiæ famem in nouiſſimo tẽpore. c ℂ Nunc &c. Hoc tempore gratiæ videmus impletũ, qa abundante doctrina apoſtolica ſeptiformi ſpũ miniſtrata, diuina diſpoſitiõe per ſingulas vrbes epiſcopi & doctores ordinati ſunt, q abũdantia doctrinę diuinit⁹ ſibi collatę, libros ſctõs ſcripſerũt, qbus abũdãte fame ỹbi, et deficiẽtib⁹ doctorib⁹, indigentiam nr̃am reficeremus.

Et quintam partem

* eſt ſpiritus eius, &

* ad Pharaonem.

† laniorum

† ſinguli ſecũdum interpretationem ſomnij ſomniauimus.

Nico. de Lyra.

a ℂ In culmo vno. id eſt in calamo vno. b ℂ Percuſſæ vredine. id eſt vento vrẽte. c ℂ Pauore perterritus. quia timuit, ne ſomniũ ſuũ eſſet futuri mali præſagium. d ℂ Miſit ad cõiectores. quia ſicut dictũ eſt ſuprà, AEgyptij hmõi ſuperſtitionibus vtebãtur. e ℂ Nec erat, qui interpretaretur. Dicunt Hebræi, quòd illi cõiectores dabant aliquas expoſitiones, vtpote, q rex de ꝓpinquo ſeptẽ de filiabus ſuis ſepeliret, & ſeptem alias generaret: ſed nõ quietabant animum regis; et ideo dicitur hîc: Nec erat qui interpretaret̃, ſ. regi ſatiſfaciendo, quod à deo factum eſt, vt Ioſeph vocaretur.

† Pharaoni

B

† tã turpes

* tota

f ℂ Tunc demum. Hîc deſcribitur interpretis introductio, & hoc per magiſtrũ pincernarũ dicentẽ regi: g ℂ Confiteor peccatum meum. Tum qa oblit⁹ fuerat ſicut ingrat⁹ beneficij ipſius Ioſeph. Tum quia non poterat eum introducere, niſi faciendo mentionem de hoc, quòd regem prius offenderat, propter quod incarceratus fuit, vbi Ioſeph ſomnium ſuum expoſuit. h ℂ Eductum de carcere Ioſeph totonderunt. Quia diu fuerat recluſus, & per cõſequens in capillis et barba incompoſit⁹, & indecens erat, vt ſic coram rege compareret. i ℂ Ac veſte mutata. Quia in ſordido & vili habitu non erat licitum aulam regiam introire, vt habetur, Heſter. iiij. a. k ℂ Abſque me Deus reſpondebit proſpera &c. Quaſi dicat, non eſt mirum ſi cõiectores AEgypti non potuerunt interpretari: quia hoc non eſt humanum, ſed potius diuinum, nec per me poſſem hoc facere, niſi Deus mihi oſtenderet, & in hoc tribuit gloriam Deo. l ℂ Narrauit ergo Pharao quod viderat. Putabã &c. Hîc conſequenter deſcribitur ſomnij narratio, & patet litera excepto

† hoceſt, qđ locut⁹ ſum ad Pharaonẽ, qđ De⁹ factur⁹ eſt, videre fecit Pharaonẽ

† firmę rei indiciũ eſt à Deo, & feſtinat Deus facere eam.

rum ſomnium. Septem ſpicæ pullulabant in culmo uno, plenæ atque formoſæ, aliæ quoq; a

a ❡ Spica tũ macie, uerbi Dei fames cũ refrigeſc. charitate: in fine ſeculi abũdabit iniqtas.

totidem ſpicæ tenues, & percuſſæ uredine oriebantur, deuorãtes omnem † priorem pulchritudinem. Euigilans Pharao poſt quietẽ, & facto mane pauore perterritus, * miſit ad * cõiectores Ægypti, cunctoſq; ſapientes. Et accerſitis narrauit ſomnium, nec erat qui interpreta- b c d e

a ❡ Quia myſterium quod abſconditum in Deo a ſeculis, in Deo apparente mediatore, & prædicante manifeſtum eſt.

a retur. Tunc demũm reminiſcẽs pincernarum magiſter, ait *: Confiteor peccatũ meum. Iratus rex ſeruis ſuis, me, & magiſtrũ piſtorum retrudi iuſſit in carcerẽ principis † militũ, ubi una nocte uterq; uidim⁹ ſomniũ, † prẽſagiũ futurorum. Erat ibi puer Hebræus, eiuſdẽ ducis mili † tũ famul⁹, cui narrãtes ſomnia, † audiuim⁹ quicquid poſtea rei probauit euẽtus. Ego enim reddit⁹ ſum officio meo, & ille ſuſpẽſus eſt in cru- f g

a ❡ Chriſtus reſurgens a morte tondetur, quia paſſibilitate & mortalitate, quaſi capillorum ſuperfluitate exuitur: & ueſte immortalitatis induitur.

ce. Protinus ad regis imperiũ eductũ de carcere Ioſeph totonderũt, ac ueſte mutata obtulerũt † ei. Cui ille ait: Vidi ſomnia, nec eſt q ediſ- h i

a ❡ Vel ſapientiſſime

ſerat: quę audiui te prũdẽtiſſimè coniicere. Rñdit Ioſeph: Abſq; me Deus reſpondebit ꝓſpe- k

❡ Alias ille.

ra Pharaoni. Narrauit ergo Pharao quod ui- l

b derat. Putabã me ſtare ſuper ripã fluminis, & ſeptẽ boues de amne conſcendere pulchras ni-

❡ Rotundis & plenis pinguedine.

mis & obeſis carnibus, quæ in paſtu paludis uireta carpebant. Et ecce has ſequebantur aliæ ſeptẽ boues, in tantũ deformes & macilẽtæ, ut nunq; † tales in * terra Ægypti uiderim. † Quę deuoratis et cõſumptis priorib⁹, nullũ ſaturitatis dedêre ueſtigiũ, ſed ſimili macie & ſqualore torpebãt. Euigilãs rurſum ſopore depreſſus, uidi ſomniũ. Septẽ ſpicę pullulabãt in culmo uno † plenæ atq; pulcherrimæ. Aliæ quoq; ſeptẽ * tenues & ꝑcuſſæ uredine, oriebant̃ è ſtipula, quæ priorũ pulchritudinẽ deuorarũt. Narraui cõiectoribus † ſomniũ, & nemo eſt q ediſſerat. Rñdit Ioſeph: Somniũ regis unũ eſt, Quæ facturus eſt De⁹, oſtẽdit Pharaoni. Septẽ boues pulchræ, & ſeptẽ ſpicæ plenæ, ſeptẽ ubertatis anni m n o p q

a ❡ Sic ſomnium interpretatur, ut temporum euentui & myſtico intellectui ſeruiat.

ſunt, eandẽq; uim ſomnij † cõprehendũt. Septẽ quoq; boues tenues atq; macilẽtæ, quæ aſcẽderunt poſt eas, & ſeptẽ ſpicæ tenues & uento urẽte ꝑcuſſæ, ſeptẽ anni ſunt uēturæ famis: † qui hoc ordine cõplebunt̃. Ecce ſeptẽ anni uenient fertilitatis magnæ in uniuerſa terra Ægypti, quos ſequẽtur ſeptẽ anni alij tantæ ſterilitatis, ut obliuioni tradat̃ cuncta retrò abundantia *. Cõſumptura eſt enim fames omnẽ terram, & ubertatis magnitudinẽ ꝑditura eſt inopiæ magnitudo. * Quod autem uidiſti ſecundò, ad eandem rem pertinẽs ſomnium † firmitatis indicium eſt, eò quòd fiat ſermo Dei, & uelocius im-

c pleatur. Nunc ergo prouideat rex uirum ſapientem & induſtriũ, & prẽficiat eũ terræ Ægy- r

excepto vno vocabulo ſcilicet. m ℂ Obeſis carnibus, id eſt ad eſum aptis. n ℂ Reſpondit Ioſeph &c. Hîc conſequenter deſcribitur ſomnij interpretatio. o ℂ Somnium regis vnum eſt. quantùm ad ſignificationẽ, licet ſit duplex, quantùm ad imaginariam viſionem. p ℂ Quæ facturus eſt Deus &c. Prouidentia enim diuina quodam ſpeciali modo reſpicit principes, quia præſunt communitati: & ideo aliqua futura diuinitus eis panduntur prę cæteris, ſicut patet hîc de Pharaone, & de Nabuchodonoſor, Dañ. ij. a. Intellectus tamẽ viſionum reuelatus eſt eis per Ioſeph & Danielem: vt apud eos exaltarent̃ ad dei laudem & gl'iam. Aduertendũ tñ, q Pharao non fuit oblitus ſomnium ſuum, ſed integrũ retulit ipſi Ioſeph. Nabuchodonoſor autem oblitus fuit, vt patet Dañ. ij. a. Cuius ratio eſt, quia viſio Nabuchodonoſor erat reſpectu futurorum de longe, quæ impleta ſunt poſt eius mortem, & iõ quia ſi non vidiſſet hmõi impletionẽ, non fuiſſet mot⁹ ad exaltãdũ Danielẽ, niſi retuliſſet ſibi ſomnium oblitũ. Viſio autem Pharaonis erat de futuris in ꝓximo, quorũ impletio ſtatim debebat incipere: & ideo ſufficiebat ꝓ ipſi⁹ Ioſeph exaltatione interpretatio ſomnij. q ℂ Septẽ boues &c. Fertilitas eñ contingit, & impeditur ex duobus. ſ. ex bona cultura ipſius terrę, et defectu culturę. Itẽ ex bona & conuenienti meſſione ſegetum & inepta: & ideo cõueniẽter ꝑ boues craſſas & macras, rum labore terra colit̃, deſignantur ſeptem anni fertilitatis, & vij. anni ſterilitatis, inquantum ſterilitas & fertilitas ꝓueniunt ex bona & mala cultura terrę. ſpicę aũt colligũtur tempore meſſis, & ideo ꝑ ſeptẽ ſpicas plenas, & ꝑ ſeptem tenues conuenienter deſignantur ſeptẽ anni fertilitatis, & ſeptẽ ſterilitatis, inquantũ fertilitas & ſterilitas ꝓueniunt ex bona & mala collectione meſſium. r ℂ Nũc ergo. Hîc oſtenditur ſapientia Ioſeph ex prouida diſpoſitione agendorum: & patet lr̃a vſq; ibi:

Quintã ꝑtem

*† ℂ Puer Hebrę⁹. Puer propter innocentiã vitę, et Hebręus, qui interpretat̃ tranſiens ſcilicet ad cõtemplationẽ ſacræ ſcripturæ. tales eñ debent reges & potẽtes quęrere, & ipſis in agibilibus credere, & non deceptorib⁹ fraudulentis: & ipſos honorare exemplo Regis AEgypti. Per hoc autem quod ſubditur poſtea: † ℂ Septem ſpicę pullulabãt in culmo vno plenę atq; pulcherrimæ &c. Per ſpicas idem ſignificatur, quòd per boues, vt in litera dicitur. Per Ioſeph autẽ, qui regrit̃ ad expoſitionem viſionũ, ſignificat̃ vir literatus & bonus. ideo dicit̃ in litera:

q * Aperueritq;

C

Alterum ſomnium de ſpicis.

† priorũ

* omnes

Quare pricipibus fiunt reuęlationes.

Pincerna meminit ipſi⁹ Ioſeph apud Pharaonem.

† interpretat⁹ eſt

Ioſeph educto e carcere, Pharao narrat ſomnia ſua. ꝓſa. 104. b.

Fertilitas vnde

D

† Vaccæ turpes & tenues.

* paruæ

† ſomniorum

– vbertatis

† comprehenderunt

Moralit.

* in terra AEgypti

* Quia grauis erit valde.

E ☞ a ¶ Et quintã partẽ. Notãdum, ꝙ AEgyptij quintã partẽ frugũ in horrea regis cõgregant, qa filij tenebrarũ quinq; ſenſibus dediti cęleſtia non curant: ſed veri Iſraëlitę decimas dant, quia cęleſtem patriam, cuius decima pars corruit, reformare laborant.

Myſtice.

¶ Iſid. Congregauit Ioſeph per ſeptem annos omnem frugum abundantiam .i. frumẽta fidei ſanctorũ horreis condẽs per ſeptem chariſmata, quaſi per ſeptem annos: vt cũ ſeptem anni inopię cœperint .i. cum iniquitas occurrerit, ſeptem capitalium criminum ſub antichriſto, quando fames fidei fuerit & ſalutis, tunc ſancti habeant copioſam iuſtitię frugem, ne fides eorum inopia ſermonis deficiat. b ¶ Qui ſpũ &c. Aug. Tertiò niſi fallor inſinuatur nobis in hoc libro ſpiritusſanctus. Primò vbi dictum eſt. ſuprà. j. a. Spiritus dei ferebatur ſuper aquas. Secundò vbi dicit deus. ſuprà. vj. a. Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis &c. Tertiò cùm dicit Pharao in Ioſeph eſſe ſpiritũ dei: nondum tamen legimus ſpiritumſanctum.

† oppreſſura

Sanctus ſpiritus

c ¶ Dixitq;. Iſi. Ioſeph qui typũ Chriſti gerebat, currũ meruit, & pręco pręconauit ante eũ, & cõſtituit eũ Pharao ſuper vniuerſam terrã AEgypti: & dñs noſter poſtquã diſtractus eſt à Iuda, ſicut Ioſeph à fratrib⁹, & de inferni carcere ſurrexit, aſcendit currũ cęleſtis regni, de quo dicitur Pſal. lxvij. d. Currus dei decẽ milibus multiplex. & accepit poteſtatem pręedicandi & iudicãdi à patre. vnde Phil. ij. b. Dedit ei nomen qd᷑ eſt ſuper omne nomen &c. Accepit quoq; anulum, id eſt pontificatum fidei, quo credentiũ animæ ſalutis ſigno ſignãtur, frontibuſq; & cordib⁹ noſtris per ſignum crucis figura ęterni regis imprimitur. Induitur ſtola byſſina .i. carne ſancta byſſo ſplendidiore, & ſtola immortalitatis. Accepit quoq; torquem auream, id eſt intellectũ bonum. Pręco antecedit eum .i. Iohannes baptiſta, qui ait Matth. iij. a. Parate viam domini. Habebit & alium pręconem, qa veniet in tuba angeli. d ¶ Ecce conſtitui te ſuper vni. &c. Ioſeph de carcere eductus, ſuper AEgyptũ cõſtituiť & Chriſt⁹ reſurgens accepit nomen, qd᷑ eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. Phil. ij. b. e ¶ Clamante &c. Hier. Et clamauit ante eum pręcò, & conſtituit eũ ſuper oẽm terrã AEgypti, ꝓ quo Aquila trãſtulit: Et clamauit in conſpectu eius ad geniculationẽ. Symmachus ipſum Hebręũ poſuit Et clamauit ante eum אברך abrech, id eſt genu flectite. Sed mihi videť nõ tam ꝓcatio, vel ad geniculatio, q̃ in ſalutãdo vel adorãdo Ioſeph accipi põt intelligenda, quã qd᷑ Hebręi alij tradũt, dicẽtes patrẽ tenerum ex hoc ſermnoe trãſferri, ſeu patrẽ teneri regis. אב ab quippe diciť pater, & רך rech delicatus vel tenerrim⁹, ſignificãte ſcriptura, ꝙ iuxta prudẽtiã omnium pater fuit, ſed iuxtà ętatẽ tenerrimus adoleſcens & puer. f ¶ Et voc. &c. Hie. Et vocauit Pharao nomẽ Ioſeph Zaphnath pahaneah, & dedit ei Aſſenec filiã pu. ſa. eli. Licet hoc nomen Hebraicè abſconditorũ repertorẽ ſoner, tamẽ quia ab AEgyptio poniť, ipſius lingue debet habere rõnẽ. Interpretať ergo zaphnath Pahanehã: ſiue vt. Lxx. trãſferre voluerunt, pſontũ Phanec ſaluator mũdi, eo ꝙ orbem terrę à fame liberauit. Notãdum autẽ ꝙ domini quõdam emptoris ſui filiam vxorem acceperit, qui ad id locorũ põtifex Elıopoleos erat. Neq; enim fas erat abſq; Eunuchis idoli illius eſſe antiſtites, vt vera illa Hebręorum ſuper eo qd᷑ ante diximus ſuſpicio comprobetur. g ¶ Deditq; il. vxorem &c. Aug. Quæri ſolet cuius

☞ Puthipharis

Allegorice.

† dicens quoq;

Pſa. 104. b. 1. mar. 2. f. act. 7. b.

F

Pſal. 80. a.

Ioſeph ducit vxorem.

pti, qui conſtituat præpoſitos

¶ Vel cunctas

a per ſingulas regiones, & quin a tam partem fructuum per ſeptẽ annos fertilitatis, qui iam nunc futuri ſunt, ✳ congreget in horrea, & omne frumentum ſub b Pharaonis poteſtate condatur, c ſeruetúrq; in urbibus ✳, & pręparetur futuræ ſeptem annorum fami, quæ † preſſura eſt Ægyptum, & non conſumetur terra inopia. Placuit Pharaoni con d ſilium & cunctis miniſtris eius, locutúſque eſt ad eos: Num inuenire poterimus talem uirum, b qui ſpiritu dei plenus ſit? Dixit ergo ad Ioſeph: Quia oſtendit tibi deus omnia, quæ locutus es, num quid † ſapientiorem & ſi e milem tui inuenire potero? Tu eris ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus † obediet: Vno tantúm regni f ſolio te præcedam. † Dixitq; rur c d ſum Pharao ad Ioſeph: Ecce conſtitui te ſuper uniuerſam ter

a ¶ Quod pontificatum fidei ſignificat quod eſt in poteſtate Chriſti.

ram Ægypti, tulítque anulum g de manu ſua, & dedit in manu

a ¶ Quæ ſignificat carnem Chriſti de terra uirgine aſſumptam, & ad decorem immortalitatis diuerſis paſſionibus ductam.

eius, ueſtiuítq; eum † ſtola byſſi h

a ¶ Cæleſtem ſapientiam, quæ ſicut circulus nec initio nec fine clauditur.

nã, & collo torquem auream circumpoſuit. Fecitque eum a i

a ¶ Sic Chriſtus muneribus decoratus diuinis cælos aſcendit.

b ¶ Quia tranſcendit omnem nobilitatem temporalium rerum.

ſcẽndere ſuper currum ſuum ſe

a ¶ Iohanne baptiſta, qui ait: Parate uiam domini. Matth. iij. a. Tuba angelica quæ uenientem ad iudicium præueniet.

e cundum, † clamãte pręcõne, ut k omnes coram eo genu flecterent, et præpoſitum eſſe ſcirent uniuerſæ terræ Ægypti. Dixit

¶ AEgypti.

quoque rex ad Ioſeph: Ego l ſum Pharao: Abſque tuo impe m rio non mouebit quiſquam manum aut pedem in omni terra Ægypti. Vertitq; nomẽ † illius, n

a ¶ Vt rectius gereret Chriſti ſimilitudinem: qui ſaluator nonmodo AEgypti: ſed totius mundi.

f & uocauit eum lingua Ægy g ptiaca, ſaluatorẽ mũdi. Deditq; o

¶ Ioſeph ſublimatus ducit uxorem, & Chriſtus aſcendit ad cælos ſubleuatus. ſociat ſibi eccleſiam de gentibus, quã bene ſignificat filia ſacerdotis Eleopoleos qui ſacerdos erat gentium. Eleopolis quoq; interpretatur ciuitas ſolis, de qua ſociat ſibi ſponſam, qui in ſole poſuit tabernaculum ſuum.

illi uxorẽ Aſeneth filiam Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos. Egreſſus ✳ itaq; Ioſeph ad terrã

☙ a ¶ Quintã partem. Quęriť quare non dicit medietatẽ, cùm tempus ſterilitatis ęquale fuerit tempori fertilitatis, & in tẽpore ſterilitatis nihil creuit, vt videť, qa diciť infrà xlv. ca. Adhuc reſtant anni. v. quibus nec arari poterit nec meti. Ad qd᷑ dici poteſt ꝙ tempore ſterilitatis fuit aliqua aratio & meſſio ſed modica, & ideo quaſi nulla reputatur. Vnde. ij. Phyſico, dicitur: Quod modicum eſt, quaſi nihil reputatur. veruntamen cùm illa modica meſſione ſufficiebat illa reſeruatio quintę partis de annis pręteritis, maximè quia tẽpore famis homines ſtrictius viuunt, & quia aliqui diuites pro ſuis domibus de tempore fertilitatis ſibi victum reſeruauerunt. b ¶ Et omne frumentum. qd᷑ reſeruabať. c ¶ Sub Pharaonis poteſtate condatur. ita qd᷑ non poſſit vendi & deferri ad alias prouincias, non tamen accipiebatur ab hominibus violẽter vel gratis ſed pro pretio, qd᷑ tunc erat modicũ propter magnam fertilitatem, aliter Ioſeph poſtea tẽpore famis nõ vendidiſſet licitè AEgyptijs. d ¶ Placuit Pharaoni. Hîc cõſequenter deſcribitur ipſius Ioſeph ꝓmotio, & patet litera vſq; ibi: e ¶ Nunquid ſapientiorem &c. quaſi diceret, non poſſet inueniri aliquis te ſapientior, nec etiã ęqualis in ſapientia? f ¶ Vno tm̃. & quid ſit illud vnum oſtendit dicens: Regni ſolio, id eſt dignitate regia. g ¶ Tulit anulum &c. quo ſigillabantur literę regis, vt dictum eſt. ſuprà. xxxviij. ca. & ideo tradidit illũ Ioſeph in ſignum poteſtatis ſibi cõceſſę. h ¶ Veſtiuitq; eum ſtola byſſina. Byſſus eſt genus lini candidiſſimi, ex quo fiebãt veſtes nobilium. i ¶ Fecitq; eum &c. Habebat enim rex duplicem currum, vnum ſup quẽ ipſe ſolus aſcendebať, alium quem aſcendebat quando placebat ſibi, ad illum tamen aliquãdo admittebatur ille, qui ſecundus erat à rege. k ¶ Clamante pręcone. &c. In Hebręo habetur: Et clamauerunt coram eo Abrech. אברך Abrech enim dictio eſt Hebraica, & ſecũdum doctores Hebræorũ & beatũ Hiero. li. de Hebrai. q̃ſtioni. ſignificat idem qd᷑ pater teneri, & eſt ſenſus, ꝙ clamauerunt ad cõmendationem Ioſeph, qa ipſe erat pater aliorum ratione ſapientię; licet tener eſſet ętate. l ¶ Ego ſum Pharao. qui poſſum tibi dare autoritatem. m ¶ Abſq; tuo im. &c. Hyperbole eſt, & per hoc deſignatur ꝙ nihil notabile fieret, abſq; eius diſpoſitione. n ¶ Vertitq; no. illius. &c. Loco huius literę in Hebręo ſic diciť: Et vocauit Pharao nomẽ Ioſeph Zaphnath pahaneah: qd᷑ in Hebraica lingua ſignificat occultum reuelans, ſecũdũ qd᷑ dicũt Hebręi, & Hieroni. in li. de Hebraici. queſtio. & eſt conueniens ipſi Ioſeph, qui reuelauit ea, quę erãt alijs occulta, vt patet per pręedicta. Vtrum autẽ idem nomen in lingua AEgyptiaca ſignificet ſaluatorem mundi, neſcio, niſi quantùm dicit trãſlatio noſtra, quia linguã AEgyptiacam penitus ignoro, ſcio tamẽ ꝙ cõtingit ꝙ vna dictio in diuerſis idiomatibus diuerſa ſignificat, ſicut hec dictio Iam, in Hebręo ſignificat mare, in latino eſt aduerbium temporis. o ¶ Deditq; illi vxorem &c. nomen eſt tractum de Gręco, & dicitur ab ἥλιος elios quod eſt ſol. & πόλις polis, quod eſt ciuitas: quaſi ciuitas ſolis: de qua dicitur Eſa. xix. c. Ciuitas ſolis vocabitur vna: In hebręo habeť: Sacerdotis. און On. Dicũt Hebręi & etiam Hieroni. ꝙ iſte Phutiphar cuius filiam accepit Ioſeph, erat ille de quo dictum eſt ſuprà. xxxix. capitu. ꝙ emit Ioſeph, & quia propter pulchritudinem eius

☙ intendebat

G

✳ ſoluere Iubeat terram ægypti, &

✳ In cibũ

† Intelligẽtẽ magis & ſapiẽtiorẽ te.

† armabiť. vel nutrieiſe.

H

† veſtibus byſſinis

† Et clamabũt ante eũ Abrech. (paterteuer) & præfecit eum.

Nomẽ Ioſeph

† Ioſeph Saphnath pahaneah, id eſt vt Chal Interp. vir cui abſcõdita reuelata ſunt, vel abſconditorũ expoſitor.

✳ eſt

A ☞ phutipharis al's peteſre, vt pleriq; habẽt & corruptè: vt ſuprà dictũ eſt; vtrũ illiꝰ cuiꝰ ſeruꝰ fuit an alteriꝰ? Sed credibiliꝰ alteriꝰ, nam de illo quomodo credaſ, multa ſunt, ꝗ moueant. Primũ, ꝗa ſcriptura non memorauit cũ videaſ hoc nõ poſſe ꝑterire, quod ad Ioſeph gloriã ꝑtinebat, vt eiꝰ filiã duceret cuiꝰ ſeruꝰ fuit. Deinde quõ ſpado filiã habere potuit? Sed rñdeſ, quõ vxorẽ? Poſtea em̃ crediſ abſciſus vel caſu vel ſpõte. Et ꝙ honor eius qui ſolet non memoria.i. ꝙ ἀρχιμάγειρος archymagirus fuit, quem principẽ cocorũ latini interꝑtati ſunt principẽ militię ꝗdã intelligunt, Sed etiã hic rñdeſ, duos illũ honores habuiſſe, ſacerdotiũ ſol' & militiæ principatũ. Cõgruè ãt alibi ille honor memoraſ, qui talibꝰ congruit actibꝰ. Hîc vò poſtquam in Ioſeph apparuit nõ ꝑua diuinitas, honor ſoceri eiꝰ debuit nõiari, ꝗ ꝑtinet ad diuinitatẽ nõ ꝑuã ſecundũ opinionẽ AEgyptiorũ in ſacerdotio.ſ.ſol'. Sed in oibꝰ his qbꝰ ꝓpoſitꝰ fuit cuſtodiarũ carceris, ĩcredibile eſt eſſe ꝓpoſitũ ĩ officio ſacerdotũ. Deinde nõ ſimpl'r dictũ eſt, ꝙ ſacerdos ſol' eẽt, ſed ciuitatis ſol' ꝗ vocaſ heliopolis. Abeſſe aũt diciſ pluſꝗ;.xx. milibꝰ à ciuitate mẽphi, vbi Pharaones.i. reges maximè cõmanebant. Quõ deſerto officio ſacerdotij potuit ſtrenuè regis ſeruire militiæ principatui? Accedit etiã ꝙ AEgyptij ſacerdotes ꝓhibẽſ non ſeruire niſi tẽplis deorũ, nec aliud officij gerere. Sed fortè tunc aliter fuit. Credat quiſꝗ; qđ placet, nõ eſt mihi ꝗſtio cuiꝰ exitꝰ ſit clauſus, ſiue vnus fuerit peteſres, ſiue duo. quodlibet em̃ horũ qſꝗ; exiſtimet, nõ eſt fidei ꝑiculoſum, nec contrariũ vitati ſcripturarũ. a ¶ Natiq; &c. Hie. Obſerua ꝓpter ꝗſtionem ꝗ poſt de filijs Ioſeph ꝓponẽda eſt, ꝙ añ famis tꝑs quo Iacob intrauit in AEgyptũ, duos tm̃ filios Ioſeph habuit manaſſem & Ephraim. b ¶ Aperuitq; &c. Ioſeph à penuria frumenti ſaluat AEgyptũ, & Chriſtꝰ à fame vbi liberat mũdũ. Aperuit horrea ſua Chriſtus in orbẽ terrarũ, & erogatione frumẽti ſui omnia ſubiugauit. Niſi fratres Ioſeph vẽdidiſſent, defecerat AEgyptus. Niſi Iudæi Chriſtum crucifixiſſent perierat mũdus. Ioſeph interꝑtatur augmentatio ſiue ampliatio. Sed in illo Ioſeph ampliationẽ nõ habuit niſi ſola AEgyptꝰ, in noſtro vò vniuerſus mũdꝰ. Ille erogauit triticũ, noſter dei verbum: Pſal. xviij. a. In omnem terram exiuit ſonus eorum. ☞ Dixit ſi-

[margin: * in cibũ. — Memphis — † aſflictiõis, — B — Allegoricè]

Nico. de Lyra.

* ipſe ~ intẽdebat illo abuti ad turpe vitiũ. ideo dominꝰ eũ infrigidauit, ꝓpter qđ à principatu militiæ poſtea tranſlatus eſt ad aliã dignitatẽ ſibi cõpetentẽ.ſ. ad pontificatũ helio poleos, ad quẽ nullus ꝓmouebaſ niſi caſtratus vel ſimpliciter infrigidatꝰ; tñ añ genuerat haſenet. ſed cõtra hoc videſ, ꝗa ĩ Heb. iſte Phutiphar habet vnã literã pluſꝗ; ꝓcedens in ſuo noĩe, ꝗa habet literã Ayn in fine quã nõ habet ꝓcedẽs; & iõ videſ eſſe aliꝰ hõ à ꝓdicto. Si ꝗs tñ velit ſeq dictã opinionẽ, põt diceſ ad hoc ꝙ idẽ nomẽ ꝓpriũ bñ aliqñ variaſ in Hebręo & latino, maxiè in fine ex aliꝗ additiõe vl' ſubtractiõe, ſicut ſuprà dictũ eſt c. xxxvj. a ¶ Triginta aũt. Hoc diciſ ad videndũ ꝗ̄to tꝑe Ioſeph fuit in ſeruitute & carcere, & añꝗ; exaltareſ.ſ. xiij. annis & parum plus, vt patet ex ſupradictis. xxxiij. cap. b ¶ Et circũiuit &c. Ad videndum terrã cui erat ꝓpoſitꝰ: & ad conſiderandum locaĩ quibus deberent ſeruari frumenta. c ¶ Venitq; fertilitas. &c. Hîc cõſequẽter deſcribitur interpretatiõis Ioſeph adimpletio, & primò quãtũ

[margin: † habitatores terræ. — * à Ioſeph. — † Quia inualuerat fames ĩ omni terra.]

a ¶ Hac ætate Chriſtus prædicare cœpit euangelium, antequam nemo debet aſſumi ad ſacerdotium, vel prædicationis officium.

Ægypti, Trigintã autem annorũ[a]

a ¶ In mundo ſe præſentando per prædicationem & miracula.

erat qñ ſtetit in conſpectu regis Pharaonis, & circũiuit oẽs regiones Ægypti. Venitq; fertilitas ſe[b] ptẽ annorũ, & in manipulos redacti[c][d] ſegetes cõgregatæ ſunt in horrea Ægypti. Omnis etiam frugum abundantia in ſingulis urbibus condita eſt: * Tantaq; fuit

a ¶ Innumerabilis ſcilicet ſicut arena.

multitudo tritici, ut arenæ maris,[c]

a ¶ Vſitatam.

coæquaretur, & copia menſu-

a ¶ Chriſto.

[a] r excederet. Natiq; ſunt Ioſeph[f]

a ¶ Diſceſſio a fide quam facit antichiſtus.

filij duo antequã ueniret fames, quos ei peperit Aſeneth filia Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos. Vocauitq; nomẽ primogeni[g]

a ¶ Obliuio, hic eſt Iudaicus populus dei ſui oblitus.

ti Manaſſes, dicens: Obliuiſci me fecit deus omniũ laborũ meorum, et † domum patris mei. No[h] men quoque ſecundi appellauit

a ¶ Fructificatio, quod ſignificat eccleſiam de gentibus per totum mundum dilatatam.

Ephraim, dicens: Creſcere me fecit deus in terra † pauptatis meæ.

a ¶ Tempore pacis eccleſiaſticæ finito.

Igitur tranſactis ſeptem annis ubertatis, qui fuerãt in Ægypto, cœperunt uenire ſeptem anni inopiæ, quos prædixerat Ioſeph,

a ¶ Verbi dei. b ¶ Quia non erat qui faceret bonum.

& in uniuerſo orbe fames præualuit. In cuncta autem terra Ægy

¶ Alias non erat panis.

pti erat † fames: Qua eſuriẽte, clamauit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille re-

a ¶ In anguſtia ſpiritualis famis conſilium vnicum eſt, vt recurramus ad horrea Ioſeph, id eſt ſanctas ſcripturas a ſanctis patribus nobis ad conſolationem inopiæ reſeruatas.

ſpondit: Ite ad Ioſeph, & quicquid * uobis dixerit, facite. Creſcebat autem fames quotidie in

¶ Alias omni.

[b] uniuerſa terra, aperuitq; Ioſeph †

a ¶ Venduntur frumenta verbi dei AEgyptiis cum ſe mancipant diuinis obſequiis.

uniuerſa horrea, & uẽdebat Ægyptiis: Nam & illos oppreſſe- †

¶ Verbum dei.

rat fames: Omneſq; † prouinciæ ueniebant in Ægyptum, ut emerent eſcas * † & malum inopiæ[i] temperarent.

Cap. XLII.

a ¶ Iudaicus populus.

AVdiens autem Iacob,[K]

a ¶ Euangelica doctrina prædicaretur in mũdo

quòd alimenta uenderentur in

primò ꝗ̄tũ ad fertilitatẽ, ſecũdò ꝗ̄tũ ad ſterilitatẽ, ibi: Igitur trãſactis. Adhuc primò deſcribiſ dicta impletio. ſecũdò ſubdiſ ipſius Ioſeph generatio, ibi: Natiq; ſunt. ¶ Circa primũ dicitur; Venitq; fertilitas, vt ſapientia Ioſeph ꝑ experientiã videreſ. d ¶ Et in manipulos redac. &c. Melius em̃ cõſeruatur granũ illo modo, ꝗ; poſtꝗ; excuſſum eſt de palea, ꝗa quęlibet res cõſeruaſ meliꝰ in loco ꝓprio, vt habe. iiij. Phyſi. e ¶ Vt arenę maris coæqua. &c. Hyperbolica eſt locutio, ad exprimendũ magnã ꝗ̄titatem tritici. f ¶ Natiq; ſunt. Hîc interponiſ generatio ipſius Ioſeph añꝗ; veniret fames. hoc dicitur ꝗa apđ Hebræos tꝑe cõis tribulatiõis, cuiuſmodi eſt tꝑs famis, hoĩes cõtinebant ab vxoribus propriis, vt ſuprà dictum eſt. vij. cap. g ¶ Vocauitq; nomen primogeniti Manaſſes. Qđ interpretaſ obliuio. Sequitur. h ¶ Nomẽ quoque ſecundi &c. Qđ interpretatur creſcens vel fructificans, & ratio vtriuſꝗ; impoſitionis poniſ in litera & patet: i ¶ Vt malum inopiæ tempe. Ex quo patet verũ qđ ſuprà dictũ eſt, ꝙ tꝑe illius famis ſtrictuis vixerunt hoĩes ꝗ; al's. * † ¶ Aperuitq; Ioſeph vniuerſa horrea. Deſignaſ ꝙ homo literatꝰ, cui dedit dñs gratiam docẽdi, nulli debet claudere horreũ doctrinæ ſuæ ſeu cõſilij, ſed oĩbus liberaliter aperire, quia dicit dñs Matth. x. a. Gratis accepiſtis, gratis date. Sed cõtra hoc videtur quod ſubdiſ. † ¶ Vt vendebat AEgyptijs. Propter qđ ſciendum, ꝙ huiꝰ vẽditionis ꝓtium non eſt aliud, ꝗ; labor diſcipulorũ in addiſcendo, & reuerentia ad magiſtrũ, & ſubſtentatio eius ſi indigeat ꝗ̄tum ad victum & veſtitum. Vñ legitur in chronicis, ꝙ tꝑe karoli magni duo monachi venerunt pariſios ĩ philoſophis eruditi. valde clamãtes ſi quis cupidus eſt ſapientiæ veniat ad nos: nã apud nos venalis eſt, quos ad ſe vocatos karolus interrogauit, quid pro ea peterent, reſponderunt, loca tantùm oportuna, animas ingenioſas, & alimenta, quæ ipſe libentiſſimè exhibuit: & ſic ſapientiæ ſtudium Pariſijs incepit.

[margin: C — Nota — Continentia tempore famis — j. 46. c. — Moralit' — Nota contra doctos — † domus — Monachi gratis docentes — D]

Nico. de Lyra.

CAP. XLII.

AVdiens autem. Poſtꝗ; Moyſes deſcripſit deſcẽſum in AEgyptũ, quantũ ad Ioſeph, ꝗ añ alios dei ordinatiõe miſſus eſt, hîc conſequẽter deſcribit eundẽ deſcẽſum quãtũ ad fratres ſuos, & primò quãtũ ad decẽ fratres Ioſeph primogenitos. ſecũdò quãtũ ad iuniorẽ ſcilicet Beniamin. xliij. ca. Adhuc primò deſcribitur deſcenſus eorũ in AEgyptũ, ſecũdò afflictio deſcendentiũ, ibi: Cumꝗ; adoraſſent eum, & tertiò regreſſus ad patrem ſuũ, ibi: At illi portantes. ¶ Circa primum dicitur ſic: k ¶ Audiens autem Iacob ꝙ alimenta venderentur in AEgypto. In Hebræo habetur; Vidit Iacab &c. & certum eſt, quòd non vidit oculis corporeis, cùm non deſcenderit tunc in AEgyptum, & ideo dicunt Hebræi, quòd vidit hoc per reuelationẽ ſpiritusſancti. Aliter ~ tñ põt dici

Moraliter. k ¶ Audiens autem Iacob quod alimenta vẽderentur in AEgypto. Per Ioſeph, qui in litera plenus ſpiritu dei & ſapientia dicitur, doctor bonus intelligitur. Per filios autem Iacob, qui de longe venerunt ad eum pro frumentis emendis, intelliguntur diligentes diſcipuli ad bonum doctorem venien-

[margin: Diuiſio † Pauis — Moralit']

 * tes, de ꝑibus

☞ a ¶ Dixit filijs &c. Iſido. Eſt frumentũ in AEgypto. Dicit & deus pater Oſee. xj. a. Ex AEgypto vocaui filium meum. Deſcẽdũt decem, pũctores i. Iudæi ſub decalogo conſtituti, q̃s ipſe cognoſcens, nõ eſt agnitus ab eis. Cognoſcunt Hebræi a xp̃o, & ipi nõ agnoſcũt eũ. dederũt illi pecuniã, ſed Ioſeph. i. xp̃s triticũ dedit, et argentum reddidit, quia non pecunia emitur xp̃s ſed gratia. b ¶ Per ſalu. &c. Auguſti. Quid eſt quòd Ioſeph vir ſapiens: nec ſolùm inter homines, ſed etiam ſcriptura teſte laudatꝰ ☞

Ægypto, dixit † filiis ſuis: † Quare negligitis? Audiui quòd triticum uenundetur in Ægypto. a Deſcendite & emite nobis neceſſaria ut poſſimꝰ uiuere, & nõ

a ¶ Iam de famelica litera minime gloriantur Iudæi ſub decalogo conſtituti.

conſumamur inopia. Dẽſcẽdentes igitur fratres Ioſeph decẽ, ut emerent frumenta in Ægypto: a

¶ Paulo adhuc paternis traditionibus occupato.

Beniamin domi retẽto à Iacob, b qui dixerat fratribus eius, ne fortè in itinere † quicq̃ patiatur ma-

a ¶ Humiliauerunt ſe ad intellectum eorum de quibus dictũ eſt: vt qui non vident videãt.

li, ingreſſi ſunt terrã Ægypti, † cũ aliis qui pergebant ad emen-

a ¶ Panis in terra vel intelligentiæ.

dum. Erat autem fames in ter-

a ¶ Iudæa. b Chriſtus.

ra Chanaan, & Ioſeph * princeps

a ¶ Mundi. b ¶ Alij ſermo ſcientiæ, alij ſermo ſapientiæ alij interpretatio ſermonum. j. Corin. xij. b.

Ægypti, atq; ad illiꝰ nutũ frumẽta populis uendebantur. Cumq; c

a ¶ Chriſtum adorat omnis cœtus ſanctorum.

adoraſſent eum fratres ſui, & agnouiſſet eos, quaſi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos: Vnde ueniſtis? qui reſpõderunt: De terra Chanaan, ut emamus uictui neceſſaria. Et tamen d

a ¶ Cognoſcebãtur Iudæi a Chriſto. Ipſi autem non cognoſcebant eum.

fratres ipſe cõgnoſcens: non eſt e agnitus ab eis. Recordatuſq; ſo f

a ¶ Quibus vidit, quod ſol & luna & ſtellæ adorarent eum.

mniorum, quæ aliquando uiderat, ait ad eos: Exploratores eſtis: g ut uideatis infirmiora terræ ueniſtis. Qui dixerũt: Non eſt ita domine, ſed ſerui tui uenerunt, ut emerẽt cibos: Oẽs filij uniꝰ uiri ſumus. h † Pacifici uenimus, nec † quicquã famuli tui machinantur mali. Quibus ille reſpondit. Aliter i eſt. Immunita terrę huius cõſiderare ueniſtis. Et illi: Duodecim, k inquiũt, ſerui tui † fratres ſumus, filij unius uiri in terra Chanaan: Minimus cum patre noſtro eſt, l alius non eſt ſuper. Hoc eſt, ait, m n quod locutus ſum: Exploratores eſtis. Iam nunc experimen- o tum ueſtri capiam. † Per ſa-

¶ ſubaudi omnes.

lutem Pharaonis non egredi- p

a ¶ Credat Paulus apoſtolorum minimus tanquam abortiuus.

¶ de anguſtia literæ.

mini hinc, dõnec ueniat fra- q

† qua re circumſpicitis

† moriatur

† in medio venientium

* erat

† Veraces vel recti & ſynceri

† vllas moliunt̃ inſidias

† nõ habet fratres

† 22. q. 1. c. mouet. §. ſicut etiam.

Nico. de Lyra.

☙ tamen poteſt dici iuxta trãſlationẽ noſtrã, ꝙ ibi accipit̃ videre ꝑ audire: ſicut Exo. xx. c. Ductꝰ aũt populus videbat voces &c. Sequitur. a ¶ Deſcenden. igitur fratres &c. Dicunt Hebræi, ꝙ hìc nominãtur fratres Ioſeph ſignãter, q̃a pœnitebat eos ꝙ ipſum vendiderant. & deſcenderunt in AEgyptum eo animo, vt ipſum redimerent, ſi poſſent inuenire, & ſecum ducerent ad patrem. b ¶ Beniamin domi reten. ad conſolationem patris, & q̃a erat iuuenis nõ poterat ita ſuſtinere laborem itineris ſicut alij. cætera patent. c ¶ Cũq; adoraſſen. Hìc conſequenter deſcribitur ipſorum tribulatio, vbi primò in Ioſeph erga ipſos deſcribitur ſimulatio auſteritatis. ſecundò veritas fraternæ charitatis, ibi: Auertitq; ſe parũper & fleuit. Ad huic primò deſcribitur ipſius Ioſeph ſimulata duritia. ſecundò à fratribus eius recognoſcitur diuina iuſtitia. ibi: Et locuti ſunt adinuicem. Adhuc primò deſcribitur auſteritas Ioſeph in verbis. ſecundò in factis ibi: Tradidit ergo &c. Circa primum conſiderandum, quòd cum Ioſeph vidiſſet decem fratres ſuos, & quòd Beniamin frater ſuus vterinus non eſſet cùm eis, timuit ne machinati fuiſſent contra eum in malum, ſicut fecerant contra eum: ideo vt ſcire poſſet veritatem, durè locutus eſt cum eis imponendo eis crimen explorationis terræ, & interrogans de patre ſuo & fratre & alijs circumſtantijs, vt dicitur ſe. c. Interrogauit nos homo per ordinem &c. & .ĩ. xliij. c. Interrogaſti priꝰ ſeruos tuos, habetis patrẽ aut fratrem &c. & alia plura quæ hìc ſubticentur. d ¶ Et tamen fratres ipſe cognoſcens. quia dimiſerat eos in ſtatu virili & barbatos, & ideo non erant notabiliter immutati. e ¶ Non eſt agnitus ab eis: quia receſſit ab eis puer, & poſtea barba ſibi creuerat, propter qđ eius facies erat notabiliter immutata. f ¶ Recordatuſq; ſomniorum &c. quia iam videbat ea in parte adimpleta, quia fratres ſui eum adorauerant. g ¶ Exploratores eſtis. Aliqui excuſant Ioſeph à mendacio. dicunt em̃ quòd intelligebat, quòd in veniendo explorauerunt viam meliorem & ſecuriorem, ꝑ quam poſſent tranſire: ſed iſta expoſitio videtur omnino extorta, nec per hoc excuſaretur Ioſeph à mendacio, quia quacunq; arte verborum aliquis fallat alium mendaciũ incurrit ſecundum Auguſti. nec eſt aliqua neceſſitas excuſandi Ioſeph hìc & in ſequentibus à mendacio, maximè officioſo: cùm per hoc intẽderet deuenire ad cognitionem veritatis de affectu fratrum ſuorum erga Bẽiamin fratrem ſuum vterinum: & vtrum pœniteret eos, quòd vendiderant ipſum. tale autem mendacium peccatum veniale eſt, de quo non oportet excuſari Ioſeph: q̃a apoſtoli multò perfectiores fuerunt, quàm patres ve. teſt. & tamen non excuſantur omnino à peccato veniali ſecundum quod dicit Iohã. prima canonica. j. cap. Si dixerimus ꝙ peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus &c. h ¶ Omnes filij vnius &c. Ioſeph enim, vt dicunt Hebræi, imponens illis culpam explorationis, inducebat ꝑ argumento, ꝙ videbant̃ eſſe congregati de diuerſis locis adinuicem confœderatis, vt ſic infirma terrę denuntiarent̃ pluribꝰ gentibus, & ſic cõtra AEgyptios conueniret magnꝰ exercitus. Inducebat etiã ad idẽ ſe intellexiſſe, ꝙ duo de ipſis vnũ caſtrũ deſtruxerãt in terra Chanaã. ſ. Sic Chẽ. vt ſuprà dictũ eſt. xxxiiij. d. Ad qđ rñderũt dicẽtes: Filij vniꝰ viri ſumꝰ, & ſic nõ ſumus cõgregati ex diuerſis locis, ſicut imponit̃ nobis. Contra quod arguit Ioſeph dicens. i ¶ Aliter ẽ: Immunita &c. quia illi qui veniũt pacificè ad emendũ bladũ, intendunt ſolũ negotio, ꝑ quo veniũt, ſed vos diſcurritis per vicos & plateas, ciuitatis portas & muros conſiderando, & ſecundũ veritatẽ ꝑ ciuitatẽ diſcurrerũt ad vidẽdum, ſi poſſent inuenire Ioſeph fratrẽ ſuum, vt eum redimerẽt & ſecum reducerẽt ad patrẽ, q̃a iſta intẽtione deſcenderãt in AEgyptũ, vt ſuprà dictũ eſt, & ideo ad excuſandũ ſe de illo circũitu dixerũt. k ¶ Duodecim inqui. &c. acſi dicant, ſi velis illuc mittere inuenies hoc verũ eſſe. l ¶ Minimꝰ cũ &c. ad eius conſolationẽ. m ¶ Alius nõ &c. i. neſcimus ſi viuit, q̃a perditꝰ eſt iam diu, & non cõparuit, & credimꝰ ꝙ ductꝰ fuit in AEgyptũ, & ideo circũiuimus ciuitatẽ, non ad explorandũ, ſed ad q̃rendũ fratrẽ noſtrũ & redimendũ ipſum, ſi inueniſſemꝰ. Contra qđ Ioſeph dixit: n ¶ Hoc eſt ait &c. exploratores eſtis, impoſuit em̃ eis ꝙ iſta eſſent ab eis cõficta, vt occultarẽt veritatem eis impoſitam de exploratione terræ, & ideo ſubdit̃: o ¶ Iam nunc &c. ſi vera vel ficta ſint dicta veſtra. p ¶ Per ſa. &c. Dicũt aliqui, ꝙ Ioſeph iurauit hìc ꝑ creaturã, quaſi per iuramentũ friuolũ, eò qđ ſciebat illud qđ iurabat eſſe falſum. nõ em̃ intẽdebat fratres ſuos omnes retinere. Dicunt alij & meliꝰ vt videtur, ꝙ iurauit per deum qui erat ſalus Pharaonis effectiuè, nec illi iuramento ſuberat falſum, quia intendebat ſic. Nõ egrediemini hinc. ſ. omnes ita liberi ſicut veniſtis, quia finaliter retinuit vnum. q ¶ Donec veniat frater &c. vt ꝑ hoc eſſet certificatus, ꝙ ☙

* tes de partibus longinquis, vt inde reportent alimenta bonæ doctrinæ. Vnde dicit Hiero. in epiſtola ad Paulinum de omnibꝰ ſacrę ſcripturę libris: Ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantẽ, de vltimis Hiſpanię Galliarumq; finibꝰ quoſdam nobiles veniſſe legimus, & quos ad ſui contemplationem Roma nõ traxerat, vnius hominis fama perduxit. Et bene per filios Iacob, qui ſupplãtator interpretat̃, boni diſcipuli intelliguntur, quia debent eſſe ſupplãtatores vitiorũ. Dicit̃ em̃. j. Ethi. ꝙ ſapientiæ nõ eſt auditor iuuenis ſecutor paſſionum. Dicuntur etiam filij Iacob eſſe decẽ, qui venerunt ad ſignificandum perfectionẽ diſcipulorum, quia denarius eſt numerus ꝑfectus, & in ſignũ huius retinetur Beniamin domi tanq; paruulus & imꝑfectus. Dicit aũt commentator ſuper librum Boetij de conſolatione, ꝙ Athenis antiquitꝰ primò probabãtur diſcipuli de virtute patientiæ: ita ꝙ in porta per quam intrabant iuuenes ad locũ ſtudij, ſedebat vnus ſenex, qui ſciebat optimè iuuenes ad impatientiam prouocare, & quando veniebat aliquis qui verba vituperij, & deriſiõis patienter nõ audiebat, ipſum tanquam ineptum repellebat. Et in ſignum huius filij Iacob, per quos deſignantur apti diſcipuli, primò examinantur de patientia verbo cùm dicitur eis: g ¶ Exploratores eſtis. Secundò, facto: cùm ſubditur *Et tradidit:

A ſic laudatus, iurauit per ſalutem Pharaonis, non exituros de AEgypto fratres ſuos, niſi frater iunior veniret? An etiam bono & fideli vilis fuerat ſalus Pharaonis? quanto enim magis ipſi qui eũ in tanto honore locauerat, fidem ſeruabat, ſi illi ſeruabat, qui eum ſeruũ empticium poſſidebat. Quod ſi non curauit Pharaonis ſalutem, nunquid periurium pro cuiuſlibet hominis ſalute vitare non debuit? an nõ eſt periuriũ? Tenuit enim vnum eorum, donec veniret Beniamin, & verum factum eſt quod dixit: non exhibitis donec veniat frater veſter. Ad omnes enim potuit pertinere quod dictum eſt. Nam quomodo ille venturus eſſet, niſi ad eum deducendum aliqui rediſſent? Sed qđ ſequitur magis vrget quęſtione, vbi iterum iurauit dicens: Mittite ex vobis vnum, & adducite fratrem veſtrum &c vſq; per ſalutem Pharaõis exploratores eſtis. Huic ſententiæ interpoſuit iurationem, quia ſi vera non dixiſſent, exploratores eſſent. i. exploratorum pœna digni eſſent, quos tamen vera dicere ſciebat. neq; periurus eſt quiſq;, ſi ei quem caſtiſſimũ nouit, dicat: Si hoc adulterium, de quo argueris, commiſiſti, damnat te deus, & his verbis adhibeat iurationem. Verum omnino iurat: ibi enim conditio eſt qua dicit: Si feciſti, quem tamẽ nõ feciſſe certum habet. Sed dicit aliquis, verum eſt: quia ſi fecit adulterium, damnat illum dominus. Hoc autem verum non eſt. Si autem verum non dicitis, exploratores eſtis: cum etiam ſi mentiantur non ſunt exploratores, ſed ita dictum eſt, exploratores eſtis, tanq̃ ſi dictum eſſet, exploratorũ pœna digni eſtis. Hoc eſt exploratores deputabimini merito mendacij veſtri. Eſtis autem potuiſſe dici pro habebimini, & deputabimini, innumeræ ſimiles locutiones docent. Vnde & illa locutio hæliæ iij. Reg. xviij. d. Quicunq; exaudierit in igne, erit deus, non enim erit, ſed habebitur.

† veraces. vł ſynceri, recti.

† quibus expellatis famem.

† veri probentur ſermones veſtri

B

Hiſtoricè a ℂ Neſciebant autem. Augu. Quid eſt quòd cum inter ſe pœnitentes loquerentur de Ioſeph, quòd cũ illo male egerant, & hoc eis diuino iudicio redderetur, quòd ſe periclitari videbãt, adiungit ſcriptura: Ipſi ignorabant q̃ audiebat Ioſeph. Interpres enim inter illos erat. hoc ſcilicet intelligendum eſt, ideo putaſſe eos, quòd ille non audiret, quia videbant interpretem qui inter illos erat, nihil

a ℂ Hoc impletum eſt quando miſſus eſt Ananias ad baptizandum eum.

ter ueſter minimus: Mittitẽ[a] ex uobis unum, & adducat eum.

ℂ Multa erat in uerbis ſeueritas, multa in corde tranquillitas, vt hinc doceatur quanta his beniuolentia debeatur, quos forte plus æquo corripimus

uos autem eritis in uinculis, donec probentur quæ dixiſtis, utrũ falſa an uera ſint. Alioquin per a

a ℂ Id eſt exploratorum pœna digni.

ſalutem Pharaonis exploratõ[a]res eſtis. Tradidit ergo eos cuſtodiæ, tribus diebus. Die autem tertio eductis è carcere, ait: b c

Facite † qđ dixi, & uiuetis: Deũ enim timeo. Si † pacifici eſtis, frater ueſter unus ligetur in carcere, uos autem abite & ferte frumẽta, † quæ emiſtis in domos ueſtras, & fratrem ueſtrum minimum ad me adducite, ut † poſſim ueſtros probare ſermones, & nõ moriamini. Fecerunt ut dixerat, d e

a ℂ Hæc eſt quorundam Iudæorum confeſſio, amiſſo loco & gente & apertis ſacramentis quæ prius clauſa erant in velamine literę.

& locuti ſunt adinuicẽ: † Meritõ[a] hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum, uidentes † anguſtiam animę illius, cum depre caretur nos, & non audiuimus: idcirco ueuit ſuper nos iſta tribu f

ℂ Hic ſignificat Nicodemum & Ioſeph qui non conſenſerunt conſilio & actibus Iudæorum in morte Ieſu.

latio. E quibus unus Rũ[a]ben ait: Nunquid non dixi uobis, nolite peccare in puerum, & non audiſtis me En ſanguis eius exquiritur. Neſciebant autem quòd intelligeret Ioſeph: eò quòd per in

a ℂ Id eſt uindicta fuſi ſanguinis ſumitur.

a ℂ Quaſi non intelligens linguam eorum.

terprẽ[a]tem loqueretur ad eos. g h

Auertitq; ſe parumper, et fleuit, & reuerſus locutus eſt ad eos. i k

Tollensq; Symeon, & ligans illis præſentibus, iuſſit miniſtris ut implerent eorum ſaccos tri- l m n

Nicolaus de Lyra.

tificatus, q̃ machinati non fuiſſent contra eum aliquid mali. a ℂ Alioquin per ſalutem Pharaõis exploratores eſtis. Ac ſi diceret ſi nõ vultis recipere illud quod vobis offero, manifeſtè patet, quòd excuſationes veſtræ prædictæ fictitiæ ſunt & falſæ, & per hoc concluditur, & eſtis exploratores verè. Non debet aliquis mirari, ſi in prædictis ſint aliqua interpoſita, quaſi dicta à Ioſeph, quæ non ſunt expreſſa in litera, quia multa verba dixit fratribus ſuis, & econuerſo, quæ non ſunt ſcripta per ſingula. vt patet ex prædictis. dantur tamen aliqualiter intelligi, per ea q̃ ſunt ſcripta vt viſum eſt. b ℂ Tradidit ergo eos cuſtodiæ. Hic conſequenter oſtenditur auſteritas Ioſeph in factis, cũ dicitur: Tradidit ergo eos cuſtodiæ. i. carceri. c ℂ Tribus diebus. &c. Contra tria quæ in eum commiſerant. ſ. de morte eius tractando, in foueam ipſum deponendo, & ipſum vendendo, vt patet ex prædictis. xxxvij. cap. Sequitur: d ℂ Frater veſter vnus ligetur in carcere, vos autem abite & ferte &c. In hoc temperauit pœnam prædictam. e ℂ Fecerunt vt dixerat. i. facere promiſerunt.

Quæſtio Quæritur hic, quomodo Ioſeph qui erat tam dulcis & manſuetus verbis & factis, vt hic patet & ex ſequentibus, afflixit fratres ita diu antequam ſe eis notificaret, cũ ſtatim poſſet eis remittere iniuriam ſibi factam? Dicendum, quòd licet perſona ſingularis poſſet hoc licite facere. ille tamẽ qui eſt ſuperior & iudex, cum ſit cuſtos iuſtitiæ, non debet hoc facere, maximè quãdo iniuria ſibi facta redũdat in alterum, iniuria autem facta ipſi Ioſeph redundauit in patrem ſuum, qui ex hoc inconſolabiliter fuit afflictus, vt ſupra dictum eſt. xxxvij. capi. Ioſeph autem ex ordinatiõe diuina factus erat ſuperior & iudex fratrum ſuorum, vt patet per viſiones eius ſuprà poſitas. xxxvij. cap. & erant ei iam ſubiecti actu, quia ipſum adorauerant vt dominũ. & ideo non debuit eos dimittere ſine punitione, ne dedecus culpæ omnino tranſiret ſine decore iuſticiæ, tamen in punitione ſua plus fuit de miſericordia, quam de iuſticia, vt patet infra per benignum affectum ad fratres, & multiplicem effectum bonum. C

f ℂ Et locuti ſunt adinuicem. Quoniã afflictio dat intellectum, ideo hic conſequenter poſt afflictionem fratres Ioſeph confitẽtur diuinam iuſtitiam dicentes: Meritò hæc patimur &c. Vñ & ſubditur: g ℂ En ſanguis eius exquiritur. i. vindicta de ſanguine ipſius. nam probabiliter credebant, q̃ eſſent mortuus morte corporali, ſciebant enim certitudinaliter ipſum fuiſſe mortuũ, morte ciuili, quia vẽdiderant eum in ſeruũ. ſeruitus autem mors ciuilis eſt. Patet etiam per hoc pœnitentia eorum de vẽditione Ioſeph, quã ille intẽdebat requirere. h ℂ Eo q̃ per interpretem loquetur. Dicunt Hebręi, q̃ iſte iterpres fuit manaſſes primogenit⁹ Ioſeph, qa à nutrice didiſcerat linguã AEgyptiacam, & à patre ſuo Hebraicam. Sed hic occurrit difficultas, quia Manaſſes tunc vix compleuerat actanum annum. qa à tempore quo Ioſeph factus eſt præpoſit⁹ AEgypti, quo tempore accepit vxorẽ, vſq; ad deſcenſum patris ſui in AEgyptum fluxerunt tantum nouem anni, vt ſuprà declaratum eſt ca. xxxvij. Ioſeph autem cum vxore ſua fuit per nouẽ menſes ad minus anteq̃ Manaſſes naſceretur. Item iſta interpretatio facta fuit inter Ioſeph & fratres ſuos anteq̃ Iacob deſcenderet in AEgyptum per aliqđ tempus, licet non magnũ: & ſic patet q̃ Manaſſes vix compleuerat octauum annum. Poteſt tamen ad hoc dici, q̃ ex bonitate ingenij pueri, & ex ſollicitudine patris erga eũ potuit in tanto tempore vtrunq; linguam addiſcere, quantum ſufficiebat ad intelligendum verba cõmunia inter homines, loquæbatur autem Ioſeph cum fratribus ſuis per interpretem, ne cognoſceretur ab eis. ſi Hebraicè loqueretur, & ſui cognitionẽ adhuc rationabiliter differebat, vt patet ex prædictis. i ℂ Auertitq; ſe. Poſtquam deſcripta eſt ipſius Ioſeph ſimulata auſteritas, hic conſequenter deſcribitur ipſius vera pietas, cum dicitur: k ℂ Et fleuit. Ex cõpaſſione, qa videbat eos in anxietate. l ℂ Tollensq; ſymeon. Ipſe enim fuit, vt dicunt Hebręi, qui de Ioſeph veniente ad eos dixit: Ecce ſomniator &c. et qui eum in foueam proiecit, & quia grauius cæteris fratribus deliquit, plus debuit puniri, & diligentius cuſtodiri. m ℂ Et ligans illis præſentibus. Sed in abſentia eorum iuſſit eum à vinculis abſolui, & de cibo conuenienti ſibi prouideri, in loco tamen clauſo, vt ſic pietas fraterna ſeruaretur, & tamen adhiberetur cautela ne fugeret, donec veniret Beniamin, propter quẽ iſta fiebant: vt prædictũ eſt. n ℂ Iuſſit miniſtris vt &c. Ad prouidendum patri ſuo & eius familiæ.

† quæ Quis fuit interpres Ioſeph

† verè

† anguſtias

Et reponerent

Moralit. * b ℂ Tradidit ergo eos cuſtodiæ; Ideſt carceri. Et eadem ratione ſymeon alijs dimiſſis retinetur in carcere, cum dicitur: l ℂ Tollensq; ſymeon et ligans illis &c. Sacci eorum replentur frumento, per quod deſignatur quod animi diſcipulorum per bonum doctorem replentur ſapientiæ documento. Eorum pecunia in ſaccis ſuis reponitur, ad ſignificandum quod ſapientiæ precium non eſt pecunia, ſed labor & diligentia, & gratitudo diſcipulorum ſicut dictum eſt ſuprà, & ſic poſt acquiſitam ſapientiam ad cæleſtem patriam reuertuntur.

los erat,nihil ei dicere eorum quæ loquebã‑
E tur,quem adhibitum putabant, quia eorũ neſciret linguam. Nec cura erat interpretis, ea dicere illi à quo poſitus fuerat, quæ non
Quæſtio ad illum,ſed inter ſe loquebantur. ¶ Quæritur,cur Ioſeph vir mitiſſimus fratres taliter afficere voluit in protelatione agnitiõis ſuæ,cum poſſet eis ſe innoteſcendo cito ſubuenire? Sed hoc non vltionis cauſa fecit, vt vindicaret malum quod ſibi factum fuerat, ſed vt cognoſceret, vtrum eodem ſtimulo fratrem vterinum perimerent,ſicut ipſum in exteras prouincias vendiderant.
a ¶ Apertoq́ &c. Frẽs Ioſeph dant argentum, quia Iudæi conuerſi dimittunt literam occidentem,& accipiunt ſpiritum viuificantem. reperitur tamen argentum in ore ſaccorum,quia propter fructum ſpiritualis intelligentiæ non deſeritur nitor eloquentiæ. b ¶ Singuli repererunt. Frẽs Ioſeph dederunt pecuniam in emptione frumenti,ſed eam accepto frumento receperunt,quia noſter Ioſeph non quærit noſtra,ſed nos. Gratis enim dat ſua munera, & in noſtra emptione nos ditiores facit.
c ¶ Cui reſpondit. Stra. Rubem ait: duos filios meos interfice ſi non r. &c. Nec tamen obtinuit. At Iudas dicens, reus ero peccati in patrem omni tempore, impetrauit,qa ei cõmiſſus eſt Beniamin. Plus eſt er‑
Quæſtio go reum eſſe peccati q̃ corporaliter occidi. d ¶ Deducetis &c. Aug. Quærit̃ vtrũ ideo ad infernũ,qa cũ triſticia,an etiã ſi abeſſet triſticia,tanq̃ ad infernũ moriẽdo deſcẽſurus hæc loquat̃? De inferno enim magna quæſtiõ eſt, & qd inde ſcriptura ſentiat,vbi
F cũq; hoc memoratũ fuerit,obſeruãdum eſt.

Modicum

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et repo.pecu.ſingu.duplici de cauſa,ſcilicet vt patri pecunia reportaretur, & vt fratres anxiarent̃ timẽtes ex hoc haberi ſuſpecti de furto,ſicut & poſtea accidit. b ¶ At illi portantes. Hĩc conſequẽter deſcribitur regreſſus fratrũ Ioſeph ad patrem ſuum. c ¶ Apertoq́ vnus ſacco. Iſte fuit Leui,vt dicunt Hebræi,qa decẽ filij Iacob deſcẽderãt in AEgyptũ cõbinati. Symeon aũt erat cõbinatus cum ipſo Leui, & quia ille remanſerat in AEgypto, Leui rediit ſine cõpari ſuo. Andreas dicit,q́ ſicut iſte aperuit ſaccum ſuum & inuenit pecuniam,ita omnes alij extũc eius occaſione ita fecerũt:& hoc concordat cũ eo qđ dicit̃ in fra ſequenti ca.cum veniſſemus ad diuerſorium aperuimus ſacculos noſtros & inuenimus pecuniam in ore ſaccorum &c.
d ¶ In diuerſorio.i.hoſpitio vbi diuertunt viatores ad comedendum vel hoſpitãdum.vnde in Hebræo habet̃:In Hoſpitalario. e ¶ Et obſtu.tur.&c. quia timuerunt,ne poſita fuiſſet ibi pecunia ab AEgyptijs,vt de furto notarentur. Cætera patẽt vſq; ibi: f ¶ Cum frumen.effunderent.&c. Ex hoc videtur,quòd alij filij Iacob præter vnum,non inuenerunt pecuni as ſuas donec veniſſent ad patrem ſuum. & ſecundum hoc dicendum eſſet, q́ illud qđ eſt allegatum ad contrarium de ſe.ca.dicitur hic p anticipationẽ. Si autem aliquis velit ſe qui ſententiam Andreæ prædictam, oportet dicere, q́ illud qđ hic dicit̃ de inuentione pecuniæ in ore ſaccorum,poſtquàm venerant ad patrem ſuum Iacob, dicitur per recapitulationem, quia iam aliàs inuenerant in diuerſorio. Sequitur: g ¶ Duos filios meos interfice. Irrationabiliter locutus

eſt iſte

†illum.
✱&
† mors ei.

tico,& reponerent pecunias ſingulorum in ſacculis ſuis,datis ſu pra cibariis in uia. Qui fecerunt ita. At illi portantes frumenta in b
a aſinis profecti ſunt. Apertoq́ c unus ſacco,ut daret †iumẽto pabulum in diuerſorio, contẽpla d tus pecuniam in ore †ſacculi, dixit fratribus ſuis: Reddita eſt mihi pecunia: En habetur in ſacco. Et † obſtupefacti turbatiq́ mu e tuò dixerũt: Quidnã eſt hoc, qđ fecit nobis deus? Venerunt ad Iacob patrem ſuum in terrã Chanaan,& narrauerunt ei oĩa quæ accidiſſẽt ſibi,dicẽtes: Locut⁹ eſt nobis dominus terræ durè: & putauit nos exploratores ꝓuinciæ. Cui reſpondimus: † Pacifici ſumus, nec ullas molimur inſidias. Duodecim fratres uno patre geniti ſumus,unus non eſt ſup. minimus cum patre †uerſat̃ in terra Chanaã. Qui ait nobis: Sic ꝓbabo, q́ †pacifici ſitis, Fratrẽ ueſtrũ unũ dimittite apud me: & cibaria domibus ueſtris neceſſaria ſumite & abite: Fratrẽq́ ueſtrũ minimũ adducite ad me, ut ſciam q́ non ſitis exploratores, ✱ & iſtũ q teneẽ in uinculis † recipere poſſitis, ac deinceps q̃ uultis emẽdi habeatis licentiam. His dictis, cum f
b frumenta effunderent, ſinguli repererũt in ore ſaccorũ, ligatas pecunias, Exterritiſq́ ſimul oĩbus dixit pater Iacob: Abſq; liberis me eſſe feciſtis. Ioſeph non eſt ſuper, Symeon †teneẽ in uinculis, et Beniamin auferetis. In me hæc
c mala omnia reciderũt. Cui rñdit g Rubẽ: Duos filios meos interfice, ſi nõ reduxero illũ tibi. Trade † eũ in manu mea, & ego eũ tibi reſtituã. At ille: Nõ deſcẽdet inqt filius meus uobiſcũ. Frater eius mortuus eſt, ✱ipſe ſolus remãſit: Si † quid ei aduerſi acciderit in ter h
d ra, ad quã ꝑgitis, deducetis canos
Alias dolores.
meos cũ mœrore ad †: inferos.

Cap. XLIII.

Nterim fames omnẽ terrã ueheme i ter ꝑmebat, cõſumptiſq́ cibis quos ex Ægypto detulerant, dixit Iacob ad filios ſuos: Reuertimini & emite✱ pauxillũ k eſcarum. Rñdit Iudas: Denuntia l

eſt iſte ruben hoc dicendo: quia filij ſui etiã G erant filij patris ſui. quia ſicut ſupra dictum eſt, frequẽter nepotes nominant̃ filij. Quod aũt interficeret eos Iacob, erat inconueniẽs oblatio, & ideo non acquieuit ſibi Iacob. h ¶ In terra ad quam pergitis: Ideſt ꝑgere vultis, ſeu diſponitis.
¶ In capi.xlij.vbi dicitur in poſtilla: Omnes filij vnius viri ſumus.

ADDITIO.

Quidã Hebræorũ expoſitores dicunt, q́ filij Iacob circũibant ꝑ ciuitatem diſperſi, vt forte inuenirent fratrẽ ſuũ Ioſeph. & poſtea fuerant congregati in domo ipſius Ioſeph, pro emptione panis, & ex hoc imponebat eis Ioſeph crimen explorationis, quia exploratores ſolẽt circuire per ſingula loca, vt omnia videant, & cõſequenter congregantur in vnum, vt ſibiinuicem conferant de inuentis: quod cõcordat huic quod dicitur. ſ. in poſtilla, ſcilicet q́ reddebãt ratione de hoc, q́ circumierunt ciuitatem, non cauſa explorationis, ſed vt fratrem quærerent.

NICO. DE LY.

CAP. XLIII.

Nterim fames omnẽ &c. Hĩc deſcribitur deſcenſus in AEgyptũ, quãtũ ad ipſum Beniami cũ fratrib⁹ ſuis. vbi primò notat̃ deſcẽſus ꝓſperitas, ſecũdò occurrens aduerſitas. xliiij.c. tertio manifeſtata fraternitas cap.xlv. Circa primũ deſcribit̃ itineris or dinatio, ſecũdò pauoris occaſio, ibi: Quos cũ vidiſſet, tertio ſequẽs conſolatio, ibi: At il le rñdit &c. Circa primũ deſcribit̃ de itinere diſceptatio, ſecũdò patris conceſſio, ibi: Igit̃ Iſraẽl &c. Diſceptatio autem fuit de eorum itinere, quia Iacob nolebat, q́ Beniamin cũ eis iret, & ipſi volebant: nec poterant ire ſine eo propter pactum, qđ habuerant cum Ioſeph, vt prædictũ eſt: & hoc eſt quod dicit̃. i ¶ Interim fames omnem terram vehementer premebat &c. ſcilicet cum regreſſus eorum in AEgyptum retardaretur propter Beniamin. k ¶ Reuertimini & emite pauxillum eſcarum: ideſt modicum, quantum ſufficit ad neceſſitatem, & non ad abundãtiam. ſperabat enim Iacob quòd dominus reſpiceret populum ſuum, concedendo quòd terra daret fructum. l ¶ Reſpondit Iudas. quia pater repulerat preces ipſius ruben primogeniti, Iudas qui inter cæteros erat principalior, & audacior, & rationabilior in loquendo, accepit verbum, vt Beniamin ſibi in cuſtodiam traderetur, vt patet litera vſque ibi:

Ne moriamur

Moraliter. i ¶ Interim fames omnẽ terram vehementer premebat. Eccl. xxiiij. cap. dicitur in perſona ſapientiæ. Qui edunt me adhuc eſurient. Et ideo diſcipuli iam edocti deſiderant ad doctorem reuerti, vt plenius inſtruantur. & hoc ſignificatur in reditu filiorum Iacob ad Ioſeph. per quẽ doctor ſignificatur. pro quærendis alimẽtis, ideſt ſapientiæ documentis, ſed reuerti nolunt niſi cum Beniamin minimo, per quem humilitas deſignatur, alter non proficerent, ſicut dicit ſaluator Math. xj.d. Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, ſcilicet in oculis ſuis, & reuelaſti ea paruulis.

✱Et deferte viro.

–ſuprà
†aſino.
†ſacci,
† egreſſum eſt cor eorum Heb.
Exploratio nis ꝓpriũ.
† veraces. vel ſynceri & recti.
† noſtro hodie eſt.
†veraces.
H
✱ſed veraces
† dem vobis
†non eſt,
Pauxillum emit
Moralit̃.
†ſepulcrũ ca.37.
✱nobis

ſ Alias teſtificatione.
uit nobis uir ille ſub atteſtatiõe iuriſiurãdi, dicens:
Non uidebitis faciem meã, niſi fratrem ueſtrũ mi
nimum aduxeritis uobiſcum. Si ergo uis mittere
eum nobiſcũ, pergemus pariter, & ememus tibi
neceſſaria. Si autẽ non uis, nõ ibimus. Vir enim,
ut ſæpe diximus, denuntiauit nobis, dicens: Non
uidebitis faciẽ meã, abſq; fratre ueſtro † minimo.
Dixit eis Iſraël: † In meam hoc feciſtis miſeriam, ut
indicaretis ei, & alium habere uos fratrem. At illi
reſponderunt: Interrogauit nos homo per ordi-
nem, noſtram progeniem. ſi pater uiueret, ſi habe
remus fratrem. Et nos reſpõdimus ei conſequẽter
iuxta id quod fuerat ſciſcitatus: nunquid ſcire po
teramus, quòd dicturus eſſet: adducite uobiſcum
fratrem ueſtrũ? Iudas quoq; dixit patri ſuo: Mit-
te puerum mecum, ut proficiſcamur & poſſimus
uiuere, ne moriamur nos * & paruuli noſtri: Ego a
ſuſcipio puerum: de manu mea require illum. Ni b c
ſi reduxero & † reddidero eum tibi, ero † peccati in
te reus omni tempore. Si nõ interceſſiſſet dilatio, d
iam uice altera ueniſſemus. Igitur Iſraël pater eo- e
rum dixit ad eos: Si ſic neceſſe eſt, facite quod uul
a ſ Vel fructibus.
tis. Sumite de optimis terræ frugibus in uaſis ue- f
a ſtris, & deferte uiro munera, modicum reſinæ, & g h
a ſ Species reſinæ. ſ Vel ſtiracis. b ſ Terebinthus arbor eſt cuius reſina ſimiliter vocat.
mellis, & ſtoracis, & ſtactes, & † terebinthi & amy- i
gdalarum. Pecuniam quoq; duplicẽ ferte uobiſ- k
cum, & illam quam inueniſtis in ſacculis, reporta-
te, ne fortè errore factum ſit. Sed & fratrẽ ueſtrum
tollite, & ite ad uirum. Deus autẽ meus omnipo
tens † faciat uobis eum placabilem, & remittat uo
biſcum fratrẽ ueſtrũ quẽ tenet in uinculis, & hunc
Beniamin. Ego autem quaſi orbatus abſq; liberis l
ero. Tulerunt ergo uiri munera, & pecuniã dupli
cem & Beniamin: deſcenderunt in Ægyptum, &
ſteterũt corã Ioſeph. Quos cũ ille uidiſſet, & Bẽia m
min ſimul, præcepit diſpenſatori domus ſuæ, di-
cens: Introduc uiros domũ, & occide uictimas, &
inſtrue cõuiuiũ: quoniã * mecũ ſunt comeſturi me
ridie. Fecit ille ſicut * fuerat imperatũ, & introdu- n
duxit uiros domum. Ibiq; exterriti * dixerunt mu- o
tuò: Propter pecuniam, † quam retulimus prius in
ſaccis noſtris, introducti ſumus, ut † deuoluat in
nos calũniã, & uiolenter ſubiiciat ſeruituti & nos
& aſinos noſtros. Quãobrem in ipſis foribus ac-
cedentes ad diſpenſatorem * locuti ſunt: Oramus
domine, ut audias nos. Iam antè deſcendimus, ut
emeremus eſcas. Quib⁹ emptis, cùm ueniſſemus
ad diuerſorium, aperuimus † ſacculos noſtros, &
inuenimus * pecuniam in ore ſaccorum, quã nunc
eodem põdere reportauimus. Sed & aliud attuli-
mus argentũ, ut emamus, q̃ * neceſſaria ſunt. Non
eſt in noſtra conſcientia quis eam poſuerit in † mar p
ſupiis noſtris. At ille reſpõdit: Pax uobiſcũ, no- q r
b lite timere. Deus ueſter, et deus patris ueſtri dedit
a ſ Non mentitus ſapiens diſpenſator, quia de pecunia verbi dei dicit.
uobis theſauros † in ſacculis ueſtris. Nam † pecuni
am, quã dediſtis mihi, probatã ego habeo. Eduxit s
que ad eos Simeon. Et introductis domum, attu- t
lit aquam, & lauerunt pedes ſuos, deditq; pabu- v

A ☞ a ℂ Modicum reſinę & mellis & ſtora. &c. Hie. Aliquid reſinę, & mellis, & Thymiama, & ſtacten, & terebinthũ, et nuces, ſiue vt Aquila & Symmachus tranſtulerunt, Amigdala, vbi in noſtris codicibus habetur thymiama: in Hebręo eſt נכאת nechot qđ Aquila ſtoracem tranſtulit: ex quo dom⁹ nechot, quę in Eſaia legit̃, manifeſtè cella thymiamatis ſiue ſtoracis intelligitur, eò ꝙ in illo ſunt aromata diuerſa condita. b Deus veſter & deus patris veſtri de. &c. Augu. Mendacium videtur, ſed aliquid ſignificare credendum eſt. Argentum enim, quod datur & non minuitur: qđ & probatũ appellatum' eſt, illud fortè eſt, de quo dicit̃ Pſal. xj. b. Eloquia domini eloquia caſta, argen. igne examinatum, probatum terrę purg. ſeptuplum. i. probatum perfectè. ☞ Vidit

† vt quid maleféciſtis

✱ & tu

† tradidero

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Ne moria. nos & paruuli noſtri. acſi diceret, ſi nõ vis nobiſcũ mittere Beniamin ire nõ poſſum⁹, & per cõſequens moriemur fame, qa aliũde alimenta habere non poſſumus, & ſic ipſemet Bẽiamin nobiſcum fame morietur, propter quod melius eſt, ꝙ mittas eum nobiſcum, etiam cum aliquo periculo infirmitatis vel mortis, quàm ꝙ hîc fame moriatur nobiſcum. b ℂ Ego ſuſcipio puerum. in fide mea ſeruandum. c ℂ De manu mea require illum. quia ſpondeo pro eo reducendo. d ℂ Si nõ interceſſiſſet dilatio. in retinendo Beniamin. e ℂ Igitur Iſraël pater eorum dixit ad eos. Hîc deſcribitur patris conceſſio. vidit enim ꝙ Iudas rõnabiliter loquebatur, ideo aſſenſit ordinãs de eorum via. f ℂ Sumite de optimis terrę frugibus in vaſis veſtris. i. de illis quę rarò inueniuntur in AEgypto, qa talia magis acceptantur. g ℂ Et deferte viro munera. ad placãdũ ipſum, ſic em̃ fecerat ipſe Iacob ad placandum Eſau fratrem ſuum, vt. ŝ. habet̃ xxxij. b. h ℂ Modicum reſinæ &c. ſecũdũ Iſid. & Papiã reſina generaliter dicitur gutta fluens de arboribus aromaticis, quę indurata valet ad vnguenta & medicinas. i ℂ Et ſtoracis & ſtactes, & terebinthi & amigda. etc. Nomina ſunt arborum aromaticarum, quę inueniuntur in terra Chanaan, quarum lachrymę fluẽtes & fructus ſunt pretioſi: & nomine arborum hîc intelliguntur lachrymę dictę, vel fructus earũ. Sciendũ tamen, ꝙ loco huius qđ in trãſlatione noſtra dicit̃: modicũ reſinę & ſtoracis, & ſtactes, & terebinthi, Hebręi dicunt. Modicũ tyriacę

B

✱ hodie

✱ ſibi

✱ ꝙ adducti eſſent ad domum Ioſeph

† quę reddita eſt in principio

† inuoluat nos et vt cadere faciat nos, &

✱ vnuſquiſq;

dicum tyriacę & cerę & balſami & paſſicarũ. k ℂ Pecuniam quoq; duplicẽ ferte vobiſcũ &c. qa probabiliter exiſtimabat, ꝙ pcedente fame & increſcente, bladum carius venderet̃, quàm pria vice, vl' vt pecũia reportata reſtitueretur. l ℂ Ego quaſi orbatus abſq; liberis ero &c. Quod dupliciter intelligitur. Vno modo, ꝙ eſſet quaſi orbatus vſq; ad eorum reditum, quia nullus de filijs remã ſerat cum eo. Alio modo, ꝙ reputaret ſe quaſi orbatum, ſi Beniamin moreretur, quia illum ſolum credebat habere de vxore principali & pdilecta. ſ. Rachel. m ℂ Quos cum ille vidiſſet & Bẽiamin ſimul, præce. Hîc deſcribitur pauoris occaſio, ne furtum eis imponeret̃. n ℂ Mecum ſunt comeſturi meridie. Illa enim hora reuertebatur Ioſeph de negotijs regalibus ad prandendũ. o ℂ Et introduxit viros domum: ibiq; exterriti etc. Non enim erat cõſuetudo, ꝙ illi qui veniebant ad emendum bladum, introducerentur in domum, ſed dimittebantur extrà in curia vel porticu domus: & ideo timuerunt, ne introducerẽtur propter pecuniam, quam reportauerant. Cętera patent. p ℂ At ille reſpondit. Hîc conſequẽter ponitur eorum cõſolatio, & primò ab ipſo diſpenſatore dicẽte: q ℂ Pax vobiſcum. quia nihil habeo contra vos. r ℂ Deus veſter et deus patris veſtri dedit vobis. acſi diceret, ex merito veſtro & patris veſtri data eſt vobis illa pecunia, quam inueniſtis in ſaccis veſtris. s ℂ Eduxit q; ad eos Symeõ. ad maiorẽ eorũ cõſolationẽ. t ℂ Attulit aquã. cogitãdo de eorum corporibus. v ℂ Deditq; pabulum aſinis. Curam gerens ſimiliter de eorum animalibus, vt perfectam impenderet eis humanitatem.

Igitur hoc

C

† vobiſcũ

† vel prius obuoxit ... bi

† pinę

D

† det vobis miſericordiã añ virũ

Moralit̃.

✱ g ℂ Et deferte viro munera: Id eſt doctori reuerentiam debitam & honorem', & cum hoc, ſi indigeat, ſubſidium temporale. ſic enim ſcribitur. j. Corinth. ix. b. Si nos vobis ſeminamus ſpiritualia, non eſt magnũ, ſi veſtra carnalia metamus. m ℂ Præcepit diſpenſatori domus ſuę dicens introduc viros domum. nam venientes debitè pro ſtudio ſapientię ſunt benignè recipiendi. n ℂ Quoniam mecũ ſunt comeſturi meri. cibum ſapientię, que reficit animas. n ℂ Meridie: id eſt cum feruore charitatis, aliter ſcientia non valeret. j. Corinthi. viij. a. Scientia inflat, charitas autẽ ędificat &c.

✱ domus Ioſeph

† ſaccos

✱ nobis

† ſaccis

† pecunia veſtra venit ad me

E Allegoricè a ℭ Vidit Beniamin &c. Iſt. Act. ix. a. Paulũ q̃ſi lux circũfulſit, qui paruulus, qa nondũ maturam fidei ętatem gerebat. Vñ etiam adoleſcens legitur, dũ lapidãtium Sſtephanum veſtimẽta ſeruabat. fleuit Ioſeph, cęcitas pauli, fletus eſt Chriſti. lauit faciẽ Chriſtus, cũ baptizaṫ paul⁹, per quẽ à plurimis videndus eſt Chriſtus.

tur maximè qui laborant in verbo doctina. † ℭ At ille clemẽter &c. Primò venientes ſine Beniamin, per quẽ ſignificatur humilitas vt prędictum eſt, habuerunt durum rñſum: poſtea veniẽtes cum ipſo, habuerunt manſuetum, per qđ deſignatur ꝙ ſuperbi ſunt dure increpandi, & humiles manſuete recipiendi, & in hoc eſt conformitas ad deum: Iacob. iiij. b. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam. G

Moraliṫ, ℭ Augu. Affectus boni animi ſemper ꝓcliuis eſt ad pietatem. Vñ in Ioſeph, virtutũ poſſumus cõſiderare copiam. Caſt⁹ erat, cũ ſpreuit impudicitiã dñę. Sapiens, cum diligẽti inueſtigatione fratrum animos explorabat, qualiter ſentirent de fratre ſuo vterino. Iuſtus erat, in adhibitiõe diſciplinę delinquẽtibus. Pius in conuerſione pœnitentium. b ℭ Quibus appoſitis &c. Seorſum appoſiti ſunt cibi Ioſeph quaſi aduenę, & ſeorſum fratribus, quaſi exteris natiõe: AEgyptijs quoq̧ ſeorſum, quaſi indigenis, q putabãt ꝓphanum eſſe cũ peregrinis cõuiuium. c ℭ Biberuntq̧ & inebriati ſunt &c. Aug. Solẽt ebrioſi hoc teſtimonium adhibere ſibi in patrociniũ ꝓpter Ioſeph, q valde ſapiẽs cõmẽdaṫ. Sed hoc verbũ ꝓ ſaturitate poniṫ in ſcripturis. vñ. Pſal. lxiiij. b. Viſitaſti terram & inebriaſti eam, quia in laude benedictionis hoc poſitum eſt. & donũ dei cõmemoraṫ, apparet hanc ebrietatem ſaturitatem ſignificare. Nã ita inebriari, vt inebrianṫ ebrioſi, nec ipſi terrę vtile eſt, quoniã maiore humore, q̃

(margin: als † Saluus)

lum aſinis eorũ. Illi uerò parabant munera, donec ingredereṫ Ioſeph meridie. Audierãt enim ꝙ ibi comeſturi eſſent panẽ. Igiṫ ingreſſus eſt Ioſeph domũ ſuã, obtulerũtq̧ ei munera, tenẽtes in manib⁹*, & adorauerunt* ꝓni in terrã. At ille clemẽter reſalutatis eis interrogauit* dicẽs: †Sanúsne eſt pater ueſter ſenex, de q̃ dixeratis mihi? Adhuc uiuit? Qui rñderũt: Soſpes eſt ſeru⁹ tu⁹, pr̃ noſter adhuc uiuit. Et incuruati adorauerũt eũ. Attollẽs aũt Ioſepho- a culos, uidit Beniamin fratrẽ ſuũ uterinũ, & ait: Iſte eſt frater ueſter paruul⁹ de q̃ dixeratis mihi? Et rurſum: Deus, inqt, miſereaṫ tui fili mi. Feſtĩauitq̧, qa † cõmota fuerãt uiſcera eius ſuper fratre ſuo, † & erũpebant lachrymæ. & introiẽs cubiculũ fleuit. Rurſusq̧ lota facie, egreſſus cõtinuit ſe, & b ait: ponite pães. Quib⁹ appoſitis

ℊQuaſi aduenæ. ℊQuaſi extraneis.

ſeorſum Ioſeph, & ſeorſũ fr̃ibus. †

ℊQuaſi indigenis.

Ægyptiis quoq̧, q ueſcebanṫ ſil ſeorſũ: Illicitũ eſt eñ Ægyptiis cõedere cũ Hebræis: & ꝓphanũ putãt huiuſcemõi cõuiuiũ. Sederũt* corã eo priogẽitus iuxta primogẽita ſua: & minim⁹ iuxta ętatẽ ſuã. Et mirabanṫ †nimis, ſũptis partibus quas ab eo acceperant:

ℊQuia Paulus plus omnibus laborauit.

Maiorq̧ pars uenit Bẽiamin, ita c ut qnq̧ partibus excederet. Bi-

ℊSaciati ſecundum idioma Hebraicæ linguæ.

beruntq̧ & inebriãti ſunt cũ eo. †

Cap. XLIIII.

Præcepit autẽ Ioſeph diſpenſatori domus ſuę dicẽs: Imple ſaccos eorũ frumẽto, quantũ pñt cape, & pone pecuniã ſingl'orũ in ſũmitate

ℊSplendorem diuini eloquij.

te ſacci. Scyphũ aũt meũ argẽte-

† ℭ Seorſum fratribus: AEgyptijs &c. quia ſecundũ diuerſam diſpoſitionẽ auditorum formandus eſt ſermo doctorum. i ℭ Maiorq̧ pars ve. Beniamin. Per qđ deſignatur ꝙ humiles ſunt doctinę ſapiẽtię magis capaces, vñ Augu. exponens illud Maria ſedebat ſecus pedes dñi dicit Quantò humilius ſedebat, tanto amplius capiebat: & Prouer. xxj. a. Vbi humilitas ibi & ſapientia. k ℭ Biberũtq̧. ſ. potũ ſapientię ſalutaris. † ℭ Et inebriati ſũt. Ebrietate. bona de q̃ diciṫ cãt. v. a. Comedite et bibite et ĩebri. cha.

(margin: * ſuis * eum * eos † ſupra. 29.)

Nicolaus de lyra.

a ℭ Igitur. Hĩc ſecundò deſcribiṫ eorũ conſolatio ab ipſo Ioſeph eos dulciter alloquendo, & patet litera vſq̧ ibi: b ℭ Cõmota fuerãt viſcera &c. Tũ qa ipſe ſolus erat ſibi frater vterinus. Tũ quia non fuerat F cum alijs fratrib⁹, quando vẽdiderãt Ioſeph. propter qđ magis afficiebatur ad eũ. Scđ'ò cõſolatur eos Ioſeph in amicabili recreatione, cum ſubditur: c ℭ Et ait: Ponite panes. Nomine panis in ſacra ſcriptura intelligitur omnis cibus. vñ. iiij. Reg. vj. e. vbi dicitur: Appone eis panem & aquam &c. Subditur: Et appoſita eſt eis ciborum magna prẹparatio. d ℭ Seorſum Ioſeph &c. Cuius cã ſubdiṫ cũ diciṫ: e ℭ Illicitũ eſt enim AEgyptijs &c. Cauſa huius eſt vt dicunt Hebręi, quia mactant & comedũt aliqua animalia que ab AEgyptijs coluntur. f ℭ Sederunt coram eo. Vt honoraret eos ſua pręſentia. g ℭ Primogenitus &c. Fecit enim eos ſedere ordinate ſecundũ ętates ſuas incipiens à primogenito. h ℭ Et mirabantur nimis. De hoc qđ homo, quem credebant extraneum & eos ignorantem, feciſſet eos ita ſedere, ſicut ſedebant in domo patris ſui. Si autem quęratur quõ non habuerunt per hoc aliquam ſuſpitionem, ꝙ ipſe eſſet Ioſeph, qui prędictũ ordinẽ ſciebat. Dicunt Hebręi, ꝙ hoc fuit, quia Ioſeph fingebat ſe hoc ſcire per artem diuinandi, percutiebat eñ corã eis Cyphũ ſuũ argenteũ. & poſt primam percuſſionẽ dicebat, talis qui eſt primogenitus primò ſedeat, & ſic cõſequenter de alijs. hoc videṫ concordare cũ eo qđ diciṫ ſe. cap. Cyphus quẽ furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit domin⁹ me⁹, & in quo augurari ſolet. ac ſi diceretur, ſicut vidiſtis heri in menſa. i ℭ Maiorq̧ pars venit Beniamin ita vt quinq̧ partibus excede. Voluit eñ eum honorate in hoc p̃ alijs, vt videret ſi per hoc alij fratres ipſi Beniamin inuiderẽt ſicut ei inuiderãt, eo ꝙ à patre pl⁹ amareṫ, vt p̃dictũ eſt. ſ. xxxvij. c. k ℭ Biberuntq̧ & inebriati ſunt cum eo. Hĩc accipiṫ ebrietas pro ſacietate, eo modo loquendi q̃ diciṫ Cañ. v. a. Comedite & bibite & inebriamini chariſſimi. & talis ebrietas non eſt vitioſa.

(margin: Panis; * ergo; † inter ſe & datis portionib⁹ a facie ſua (.i. de menſa ſua) maiorem portionẽ ꝓpoſuit ipſi Beniamin)

Moraliṫ. * † ℭ Illi verò parabant munera donec ingredereṫ Ioſeph. Diſcipuli enim debent eſſe parati doctorem honorare. j. Timoth. v. c. Qui bñ p̃ſunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè

NIC. DE LY.

CAP. XLIIII.

Præcepit autẽ Ioſeph diſpẽſatori Hĩc cõſequẽter circa deſcenſum ſecundum filiorum Iacob in AEgyptum deſcribiṫ occaſio aduerſitatis, quia de furto apparẽti fuerunt conuicti in Beniamin. Circa qđ conſiderandum, ꝙ Ioſeph, qui erat ſagax & aſtutus, poſtquã probauerat, ꝙ fratres ſui de ei⁹ venditione penitebãt. Itẽ ꝙ cõtra Beniamin fratrem ſuũ nihil mali machinati fuerant, & ꝙ ei p̃ ipſis honorato inuidiam non prętendebant, vt patet ex prędictis, nihilominus tẽtare voluit, vtrum ipſi Beniamin in ꝑiculo cõſtituto quãtũ poſſent ſuccurrerẽt. & ideo ſic ordinauiṫ, vt in furto apparenti deprehenderetur Beniamim, vt videret qualiter fratres ſui in hoc ſe haberent. nec mirandum ſi taliter eos probabat, quia maliciam eorum in ſeipſo expertus fuerat: & ideo in hoc cap. primò deſcribitur eorum comprehenſio. ſecundò cõfuſibilis reductio, ibi: At illi ſciſſis veſtib⁹. ℭ Circa primũ Scyphus Ioſeph in ſacco Beniamin abſcõdiṫ, reqriṫ, denegatur, & tandẽ inueniṫ. Et patet litera exceptis paucis vocabulis quę exponentur. m ℭ Scyphum autem meũ argenteum & pretium qđ dedit H

(margin: † incaluerãt miſerationes. † & q̃ſiuit locũ vbi fleret.)

Moraliter l ℭ Prece. autem Ioſeph &c. Sequitur: m ℭ Scyphũ aũt meum argenteum & p̃. &c. Secundũ ſenſum literalẽ ad hoc Ioſeph fecit abſcõdi Scyphũ in ſacco Beniamin fratris ſui vterini, & ipſum cõuinci de furto apparẽti, vt ꝑ hoc ꝓbaret ſi fratres alij verè diligerẽt ipſum: qa ſi retento Beniamin ipſi ſtatim abijſſent, ſignũ fuiſſet inuidę & odij ad ipſum, eo ꝙ pater plus alijs ipm̃ diligebaṫ, ſicut Ioſeph exptus fuerat de ſeipõ. ꝑ hoc aũt ꝙ oĩno conati ſunt eũ liberare apparuit veritas dilectionis ad ipſum. Per hoc aũt moraliter habeṫ ꝙ bonus doctor, q per Ioſeph ſignificaṫ, vt p̃dictũ eſt, nõ ſolum debet eſſe ſolicitus de diſcipulis ſuis ꝓmouẽdis in ſcientia: ſed etiam de nutriendis ipſis & cõſeruãdis in charitate mutua, exẽplo chriſti dicẽtis Io. xiij. d. Mãdatũ nouũ do vobis. vt diligatis inuicem. Et iterum ibidem: In hoc cognoſcent omnes, ꝙ diſcipuli mei eſtis. ſi dilectionem adinuicem habueritis. Et ideo ſi vnus eorum accuſetur de crimine ſicut fuit Beniamin. alij tenentur eum liberare inquantum poſſunt ſalua tamen cõſcientię puritate. ℭ Allegoricè verò ꝑ Scyphũ argẽteum in ſacco Beniamin poſitum, p̃figuratus fuit paul⁹ apl's ex tribu Beniamin naſcitur⁹, q fuit vas electiõis ſapiẽtia dei plenũ, & eloquẽtia bona, q̃ ꝑ ſonoritatẽ argẽti deſignaṫ: p̃ditũ ad portandũ nomẽ dñi noſtri Ieſu Crhiſti corã gẽtib⁹ & regibus & filijs Iſrl', vt habeṫ Act. ix. e. Per liberationẽ verò Beniamin figurata fuit liberatio pauli in Damaſco, de q̃ fratres fuerunt valde ſoliciti, vt ibidẽ habeṫ.

(margin: Moraliṫ. Allegoricè)

A ☞re humore,quã ſufficit.corrumpit̃,ſicut vita ebrioſi, qui nõ ſacietate ſe replet ſed mergit diluuio. a ℭ Scyphus quẽ furati eſtis ipſe eſt &c.Iſid.Quid ſibi vult, quòd inuentus eſt ſcyphus Ioſeph in ſacculo Beniamin, niſi quia in corde Pauli cæleſtis doctrinę iam prefulgebat eloquium, dum eſſet eruditus in lege. Sed qa ſubiectus non erat deo, intra ſaccum erat ſcyphus, doctrina intra legem. lucerna intra modium. Miſſus tamen ananias manum impoſuit, marſupiũ ſoluit, & argentum reſplenduit, & decidentibus ſquamis, quaſi vinculis ſoluto ſacco. i.depoſito legis velamine, adeptus eſt gratię libertatem,& reuelata facie ſermonis euãgelium predicat. b ℭ An ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in augu.ſcientia? Augu. Quid hoc ſibi velit quęri ſolet.

Queſtio — fecit ille vt iuſſerat

An quia non ſeriò ſed iocò dictum eſt,vt exitus docet, non eſt habendum mendacium. Mendacia enim à mendacibus ſeriò aguntur,non iocò.cùm autem quę non ſunt tanquam iocò dicuntur,non putantur mendacia. Sed magis mouet quid ſibi velit hęc actio Ioſeph: qa fratres ſuos,donec eis aperiret quis eſſet toties ludificauit: & tanta expectatione ſuſpendit, quòd licet tantò ſit ſuauius cùm legitur,quantò ſit illis inopinatius cum quibus agitur, tamen ſapientię illi⁹ grauitate,niſi magnum aliquid iſto quaſi ludo ſignificaretur, nec ab illo fieret, nec ſcriptura diceret,in qua ſanctitas eſt tanta & ꝓphetandorum intentio futurorum. Non negligenter ergo conſiderandum puto tantam miſeriam in perturbatione fratrum ſuorum, quam modò Ioſeph quãdiu voluit tenuit & quanta voluit mora,produxit:& tantò eos
B faciens calamitoſos, quantò ipſorum futurã lętitiam cogitabat.& quod agebat vt eorum gaudium differretur,ad hoc agebat, vt dilatione cumularetur tanquam non eſſent condignę paſſiones tantilli temporis ad futurã gloriam exultationis futurę cognito fratre, quem à ſe perditum exiſtimabant. c ℭ Cui Iudas &c. Augu. Multa in narratione Iudę aliter dicta ſunt,quàm cum illis egerat Ioſeph,quamuis apud eũ loqueretur, vt omnino de ſimulatione exploratorum nihil diceretur, quod vtrũ conſultò tacitum ſit,an id fecerit perturbationis obliuio non apparet Nam & illud quod dixerunt ſe à Ioſeph interrogatos de patre & fratre ſuo,ſe autem illi interroganti indicaſſe,mirum eſt, ſi vel ad ſententiam poteſt ipſa peruenire narratio, vt eam conſtet eſſe veracem,quamuis & ſi aliqua falſa in ea ſunt. falli potius per obliuionem potuit,quàm auderet mentiri. Apud eum preſertim, cui non ſicut neſcienti, ſed qui nouerat eum ſcire,vt eum flecterent, ad miſericordiam,narrationi inſerebat.

† talis vir qlis ego ſũ ſcit diuinare?

☞ Miſit

NIC. DE LYRA.

† quo iuſtificabimus nos

❧tium quod dedit tritici pone in ore ſacci iunioris.vt citò poſſet inueniri,dicit pretium,.i.ne diſpenſator crederet ꝙ ſcyphus deberet poni in ſacco iunioris loco pretij, & ideo de vtroqꝫ fecit mentionem.
a ℭ Perſequere viros & apprehenſis &c. cum multitudine armatorum,ita ꝙ nõ audeant reſiſtere. b ℭ Quare reddidiſtis ma.pro bono. committendo furtum pro dulci allocutione domini mei, & honore,quem vobis exhibuit in domo ſua.

† in pace

d ℭ Scyphus quem furati eſtis ipſe eſt in quo &c.bibit ſicut vidiſti.heri in mẽſa ſua. d ℭ Eſt in quo augurari ſolet.ſicut experti eſtis ordinãdo vos in mẽſa,

† ſicut Pharao

Peſſimam

um, & pretium quod dedit tri-
☞ Paulus qui minimus eſt apoſtolorum.
tici, pone in ore ſacci iunioris,
Factũqꝫ eſt ita. Et orto mane di-
miſſi ſunt cũ aſinis ſuis. Iamqꝫ ur
bem exierãt,& proceſſerãt pau-
lulũ,†tũc Ioſeph accerſito diſpẽ
ſatore domus,ait: Surge, inquit,
& perſequere uiros,& apprehẽ- a
ſis dicito: Quare reddidiſtis ma b
a ☞ Toties fratribus obiecta accuſatio,fraternæ venditionis expiatio eſt.
a lum pro bono? Scyphus quem c
furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit d
dñs meus,& in quo augurari ſo-
let: Peſſimam rem feciſtis. Fecit e
ille,ut iuſſerat,& apprehẽſis per
ordinem locutus eſt. Qui reſpõ-
derũt: Quare ſic loqtur dñs no-
ſter *ut ſerui tui tantũ flagicij cõ
miſerint? Pecuniã quam inueni- f
mus in ſũmitate ſaccorũ reporta
uimus ad te de terra Chanaan: &
quõ cõſequẽs eſt,ut furati ſimus
de domo dñi tui aurũ uel argen-
tũ? Apud quẽcunqꝫ fuerit inuen-
tum ſeruorũ tuorũ qđ quæris,
moriat̃: & nos ſerui erimus dñi
noſtri. Qui dixit*: Fiat iuxta ue g
ſtrã ſñiam. Apud † quẽ fuerit inuẽ h
tum,ipſe ſit ſeru⁹ meus,uos autẽ
eritis innoxij. Itaqꝫ feſtinatò de-
ponẽtes in terrã ſaccos, aperue-
rũt ſinguli. Quos ſcrutatus, inci i
piẽs à maiore uſqꝫ ad minimũ,in-
uenit ſcyphũ in ſacco Beniamin. k
At illi ſciſſis ueſtibus, oneratis l
rurſum aſinis,reuerſi ſunt in op- m
pidũ. Primuſqꝫ Iudas cũ fratrib⁹,
ingreſſus eſt ad Ioſeph. (Necdũ n
enim de loco abierat) oẽſqꝫ ante o
eum pariter in terrã corruerunt.
a ☞ Verba pro verberibus irrogat fratribus,ne remaneat impunitum fraternum ſcelus.
Quibus ille ait: Cur ſic agere uo
b luiſtis? An ignoratis ꝙ nõ † ſit ſi p q
c milis mei in augurandi ſciã? Cui
Iudas: Quid rñdebim⁹ inqt dño r s
meo,uel qd loquemur, aut † iuſtè
poterim⁹ obtẽperare? De⁹ inue- t
nit iniqtatẽ ſeruorũ tuorum. En
oẽs ſerui ſum⁹ dñi mei,& nos & v
apud quẽ inuẽtus eſt ſcyph⁹. Re-
ſpõdit Ioſeph: Abſit à me ut ſic x
agam. Qui furatus eſt ſcyphum, y
ipſe ſit ſeruus meus,uos autem a-
bite † liberi ad patrem ueſtrum.
Accedens autem propius Iudas, z
confidenter ait: Oro domine mi,
loquatur ſeruus tuus uerbum in
auribus tuis, & ne iraſcaris fa-
mulo tuo. Tu es enim † poſt Pha

e ℭ Peſſimam rem feciſtis. quia ingratitudo eſt peſſimum vitium. f ℭ Pecuniã quam inue.&c. Argumentum eſt à maiori parte,quaſi dicant,non retinuimus nec cęlauimus illud,qđ erat extra AEgyptũ & in terra Chanaan,de quo magis videretur,ergo nec hoc commiſimus. g ℭ Fiat iuxtà veſtram ſententiam. Confidẽtes eñ de ſua innocentia nimis obtulerant,qa ꝓ furto ſimplici ſecundũ leges ſcriptas nullus debet mori, ideo diſpenſator temperauit negotiũ dicens: Fiat iuxta veſtram ſententiam.i. aliquo modo ab ipſa declinando. h ℭ Apud quẽ fuerit inuẽ,ipſe ſit ſeruus meus. loquitur in perſona domini ſui.quęrebat enim ſolùm Beniamin,vt per hoc videret qualiter alij qui dimiterẽtur liberi ei ſuccurrerẽt in tali neceſſitate. i ℭ Quos ſcruta.in.a ma.ne ſi ſcrutatus ſtatim fuiſſet ſaccũ Beniamin, appareret probabiliter,ꝙ ibi abſcõdiſſet ſcyphum. k ℭ Inuenit ſcyphũ in ſac. Benia.quare non facit mentionẽ de pecunia ibi inuenta? qa iam eis ſuprà dixerat, ꝙ alia pecunia in ſaccis inuenta, erat à deo eis data, & quia eadem ratione, qua accuſaret Beniamin de pecunia,accuſaſſet omnes alios: cum pecunia cuiuslibet reperta fuiſſet in ore ſacci ſui,ipſe autem volebat ſecũdũ ordinationẽ Ioſeph calũniari Beniamin ſolũ, vt ꝑ hoc probaretur aliorũ affectio ad ipſum, vt prędictũ eſt. l ℭ At illi. Hîc cõſequẽt̃ deſcribitur eorũ cõfuſibilis reductio tanqꝫ conuictorũ de apparenti furto.& ſecũdò miſericordię imploratio,ibi: Cui Iudas. Circa primũ dicit̃ ſic: At illi &c.in ſignum triſtitię.hîc enim erat modus antiquorũ occurrente caſu magnę aduerſitatis. m ℭ Primuſqꝫ Iudas. quia inter fratres erat principalior & conſtantior, & quia apud patrem erat pro Beniamin fideiuſſor,vt prędictũ eſt ca.pręcedenti,& ideo cauſa erat magis ſua,quàm aliorum. n ℭ Necdum enim de loc. ab.ſ. Ioſeph. qui expectabat fratrũ ſuorũ reditum vt ꝑfectè ꝓbaret eorũ animũ. o ℭ Oẽſqꝫ ante eum &c. vt eius animum ad miſericordiã prouocarent. p ℭ Cur ſic agere vo.acſi diceret,illud qđ feciſtis eſt de ſe peſſimũ,& ideo nullo modo debuiſſetis hoc velle facere. q ℭ An ignoratis &c. acſi diceret, dato ꝙ habeatis peſſimam voluntatẽ, tamẽ debuiſti retrahi à tali facto,cùm ſciueritis me habere augurandi ſciẽtiam, per quã poteram vos deprehendere. r ℭ Cui Iudas. Hîc deſcribit̃ miſericordię imploratio, vbi Iudas vt facili⁹ impetret illud,qđ eſt dulcoris,primò confitetur illud quod ẽ rigoris dicẽs: s ℭ Quid reſponde.inquit &c. q.d.nihil poſſumus, qa inuentio ſcyphi erat notoria, nec fraudẽ audebant imponere familię Ioſeph,qa ſi id facerent, negotium ſuũ peiorarẽt. t ℭ Deus inuenit iniquita. ſeruorum. i. peccata noſtra aliàs occulta deus fecit inueniri. i. ad punitionem deduci per illud infortunium,quod nobis accidit.
v. ℭ En oẽs ſer.ſumus dñi mei.de rigore eñ iuſtitię non ſolùm pro furto punitur ille apud quem res furata inuenit̃,ſed etiam illi qui ſunt in eius ſocietate,et maximè quãdo ſunt fratres. x ℭ Abſit à me.q.d.nolo vobiſcum agere cum tãto rigore. y ℭ Qui fu.eſt ſcy.&c. Hoc autem dicebat vt probaret,ſi Beniamin dimitterent ſolum in ſeruitute. z ℭ Acce.autem propius. Hîc ſcđò Iudas procedit ad impetrandũ,qđ erat miſericordię & dulcoris, & primò captat ipſius Ioſeph Beneuolentiam dicens: Oro domine mi &c.ſcđò ad ſuũ propoſitũ obtinendũ inducit quadruplicem rõnem dicens:

Interrogaſti

C — † tum — * abſit — Diuiſio — * eis — † quẽcũqꝫ — D — † .22.q.2.c. ꝙ ait

E a ℭ Interrogaſti prius ſeruos tuos &c. Intendebat enim impetrare, ꝙ ipſe maneret in ſeruitute pro Beniamin, ita ꝙ Beniamin cum alijs fratribus rederet ad patrem, & ad hoc obtinendum primò inducit rationem ex parte patris ſui, qui de furto huius ſcyphi nullo modo debebat inculpari, cùm ipſe eſſet abſens & etiam iuſtus, quia pecuniam à filijs reportatam remiſerat in AEgyptum. & ideo nullo modo debebat haberi ſuſpectus de furto illo, quod factũ non fuiſſet de ſuo mandato. & tamen ſi Beniamin remaneret in ſeruitute intãtum diligebat eum ꝙ credebatur ꝓbabiliter mori prę dolorẽ, qđ videbatur valde durum & rationi abſonum. hanc autem rõnem deducit Iudas diffuſè, vt magis moueat animum Ioſeph ad cõpatiendum patri. & patet litera vſq; ibi. *(Prima ratio Iudę)*

b ℭ Vos ſcitis ꝙ duos filii. Genuerit mihi vxor. Iſta eſt Rachel q̃ fuit principalis & prima vxor eius, & etiam ſola, quantùm fuit ex petitione Iacob: quia Lia fuit ſibi cõiuncta per deceptionẽ Laban, & duę ancillæ ad petitiõem Rachelis & Lię, vt habetur ſuprà. xxix. ca. & xxx. c ℭ Egreſſus eſt vnus de ſocietate mea. d ℭ Et dixiſtis, beſtia deuorauit eũ. Videtur ꝙ Ioſeph hîc poterat arguere Iudã de contradictione ſcd'm reprehẽſionẽ ſuprà poſitã. xlij. ca. vbi excuſauerunt ſe de circũitu ciuitatis, dicẽtes ꝙ hoc fecerãt ad q̃rẽdum fratrem ſuũ perditum: & hîc dicit̃, ꝙ dixerãt patri ipſum eſſe deuoratũ à beſtia. Ad quod dicẽdũ, ꝙ licet non oporteat Iudam & frates ſuos excuſari de mendacio, tamẽ hîc nõ ſequit̃ dictorũ ſuorum cõtradictio, quia ſtatim poſſet Iudas reſpõdere, ꝙ ꝓdixerãt patri ipſũ eſſe deuoratũ

F à beſtia, poſtq; redierant ad ipſum ex AEgypto, concludentes ꝙ ex quo non inuenerant eum, reputabãt eum à beſtia deuoratum, & eodem modo poterant reſpondere de hoc, qđ dixerũt hic: Cuius vterinus frater mortuus eſt, qa hoc dixerunt poſtq; ipſum quęſierant per ciuitatem, & ex quo nõ inuenerãt eum, probabiliter eſtimabant eum eſſe mortuum. *(† malo)* e ℭ Ego propriè. Hîc inducit ſecundam rõnem ex parte ſui, qa fideiuſſor tenetur ꝓ illo ꝓ quo ſpõdet. Iudas autẽ fideiuſſor erat ꝓ Beniamin vt prędictũ eſt, ex quo concludit, ꝙ debebat remanere in ſeruitutẽ pro Beniamin, & patet litera. *(Secũda ratio)* f ℭ Manebo itaq; ſeruus tuus. Hîc ponitur tertia ratio ad idem ex aptitudine Iudę. erat eñ homo perfectior & aptior ad ſeruiẽdũ in omnibus operibus laborioſis & bellicis quã Beniamin, propter quod non debebat refutari iſta petitio. *(Tertia rõ)* g ℭ Non enim poſſum redire ad patrem. Hîc inducit̃ quarta ratio ad idem, quia iſte Iudas nullo modo poſſet videre anxietatem patris ſui, ſi rediret ſine Beniamin. & ideo ſibi erat cõdeſcendẽdũ, vt remaneret in ſeruitute ꝓ ipſo, & maximè cùm eſſet aptior illo in omnibus operibus. *(Quarta rõ)* *(† miniſterio)*

ℭ In cap. xliiij. vbi dicitur in poſtilla, An ignoratis &c.

ADDITIO.

In Hebraica litera non dicitur: An ignoratis &c. ſed ponuntur quędam verba quorum ſententia eſt: An ignoratis, quòd homo ſimilis mei poſſet ꝑ auguria talia ſcire? quod videtur magis conſonum rationi: ipſi enim non habebãt vnde debuiſſent ſcire, quòd Ioſeph eſſet maximus augurator; ſed bene poterant pręſumere, quòd Ioſeph cùm eſſet tam potẽs, poſſet habere augures quoſcunq; voluiſſet; pręſertim cùm in AEgypto eſſent

a raonem dominus meus. Interrogaſti prius ſeruos tuos, habetis patrẽ aut fratrẽ? Et nos rñdimus tibi dño meo: eſt nobis pater ſenex, & puer paruulus, q in ſenectute illius natus eſt, cuius uterinus frater mortuus eſt, & ipſum

ꝗ Quaſi hic ſolus eſt ſuperſtes de matre ſua. ſic enim opinabantur.

ſolũ habet mater ſua, pater uerò tenerè diligit eũ. Dixiſtiq; ſeruis tuis: adducite eũ ad me, et ponã oculos meos ſup illũ. Suggeſſimus tibi dño meo: non põt puer relinquere patrẽ ſuũ. Si eñ illũ dimiſerit, morietur. & dixiſti ſeruis tuis: Niſi uenerit frater ueſter minimꝰ uobiſcũ, nõ uidebitis amplius faciẽ meã. Cũ ergo aſcẽdiſſemus ad famulũ tuũ patrẽ noſtrũ, narrauimus ei omnia, q̃ locutus eſt dñs meus. Et dixit pater noſter: Reuertimini, & emitte nobis parum †tritici. Cui diximus: Ire non poſſumus. Si frater noſter minimus deſcẽderit nobiſcũ, ꝓficiſcemur ſimul, alioquin illo abſente non †audemus uidere faciẽ uiri.
b †Ad quæ ille rñdit: Vos ſcitis, ꝙ
c duos filios genuerit mihi uxor
d mea. Egreſſus eſt unus, & †dixiſtis, beſtia deuorauit eum, & huc uſq; non comparet. Si tuleritis & iſtũ, & aliqd ei in uia cõtigerit, deducetis canos meos cũ† mœrore ad inferos. Igitur ſi intrauero ad ſeruum tuũ patrẽ noſtrũ, & puer defuerit: (cũ anima illius ex huius anima pẽdeat) uideritq; eum non eſſe nobiſcũ, morietur, & deducent famuli tui canos eius cũ
e dolore ad inferos. Ego propriè ſeruus tuus ſim, qui in meã hunc recepi fidẽ, & ſpopõdi dicẽs: Niſi reduxero eũ*, peccati reus ero in patrem meũ omni tempore.
f Manebo itaq; ſeruus tuus ꝓ puero in †miniſteriũ dñi mei, & puer
g aſcendat cũ fratribus ſuis. Non eñ poſſum redire ad patrẽ abſente puero †ne calamitatis, q̃ oppreſſura eſt patrẽ meũ, teſtis aſſiſtã.

Cap. XLV.

a NOn ſe poterat ultrà cohibere Ioſeph multis corã aſtantibus, unde †ꝑcepit ut egrederent̃ cuncti foras, & †nullꝰ intereſſet alienus agni- b

pto eſſent multi coniectores, & talibus vtentes artibus: prout ex multis locis ſacrę ſcripturę poteſt hoc haberi: vnde poſſet ſcire talium veritatem. Secundum Augu. verò ꝑut ſanctus Tho. in ſecunda ſecundę. q. xcv. Ioſeph verò hoc dicebat non ſerioſè, ſed refrenans ſe ad illud, quod vulgus de eo opinabatur, quia ſcilicet credebant ipſum Ioſeph eſſe eruditiſſimũ in omnibꝰ. vnde ſuprà. xli. c. Pharao dicebat: Nunquid ſapientiorem & ſimilem tui inuenire potero? G

Replica correctorij contra Burgẽ. In ca. xliiij. vbi Burgen. mouet difficultatem de arte augurandi ipſius Ioſeph, non multùm recedit à poſtillatore, nec refert multùm in ſenſu literali an per ſe vel per alios ſe diceret auguriãdi habere peritiam, cum ſint verba curialia, ſicut multa alia in iſta hiſtoria contenta: vel quòd illud dicit̃: An ignoratis ſecundum beatum Auguſtinum referatur ad famam de Ioſeph preſumptam &c.

NICO. DE LYRA.

Cap. XLV.

NOn ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. Hîc cõſequenter deſcribitur manifeſtatio fraternitatis: vbi primò deſcribitur huius manifeſtationis modus, & ſecundò fructus, ibi: Auditumq; eſt &c. Circa primum oſtenditur vehementia dilectionis, & ſecundò clementia remiſſionis, ibi. Ad quos ille: tertiò gratia promiſſiõis. ibi, Feſtinitatẽ, q̃rtò inſtantia conſolationis, ibi: En oculi veſtri *(Diuiſio)* *(† eſcę)* *(† poſſumꝰ)*

Circa primum dicitur: a ℭ Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. ſ. quin ſe manifeſtaret: Tum quia ratio eum inducebat ad hoc: eò quòd per pręterita certificatus erat de pœnitentia fratrum ſuorum de eo ꝙ vẽdiderãt ipſum, & de bona & fideli affectione eorum ad Beniamin fratrem ſuũ vterinum. Tum quia pietas fraterna non ꝑmittebat eum amplius continere pietatis interioris ſigna. *(H)* *(†Et dixit ſeruus tuꝰ pater meꝰ nobis)* *(† dixi ꝓfecto raptꝰ eſt)* b ℭ Et nullus intereſſet alienus &c. Non quia Ioſeph vellet cęlare, quòd eſſent fratres ſui, vt patet infrà, ſed quia in ſui manifeſtatione volebat aliqd dicere, quod latere volebat AEgyptios, ne fratres ſui corã eis cõfunderent̃, vt patebit.

Eleuauitq;

Moraliter. a ℭ Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph multis coram aſtantibus vnde &c. Per hoc autem quòd Ioſeph poſtquam probauerat fratres de patientia & fideli amicitia reuelauit eis veritatem occultam, deſignatur quòd bonus doctor & magnus, qui per Ioſeph ſignificatur, vt prędictum eſt, poſtquam probauit diſcipulos de iſtis non debet eis aliquid cęlare de ſpeculabilium aut agibilium ſecretis. Vnde & ipſe deus, qui eſt doctor ſupremus, poſtquam patientiam Abrahæ probauerat in Chaldęa, vbi pro fide vnius dei fuit in ignẽ proiectus: & iterum in terra Chanaam de fidelitate, quando pro liberatione Lot cum paucis hominibus reſpectiuè pugnauit contra quatuor reges. Geneſis. xviij. cap. dixit: Num potero cęlare Abrahã quę geſturus ſum &c. vt habetur Geneſis. xviij. cap. Et ſimiliter ipſe Ioſeph, poſtquam probauerat fratres ſuos de patientia & de fideli amicitia erga Beniamin fratrem ſuum vterinum: vt patet per prędicta, manifeſtauit ſe eis dicens: *(Moralit̃)* *(* ad te)* *(† ne fortè videã malum qđ inueniet patrem meũ)* *(† clamauit)* *(† nõ remãſit quiſquã ſecũ vt oſtẽderet ſe Ioſeph fratribus ſuis.)*

* Ego ſum io-

A ☞ a ¶ Miſit me deus ante &c. Aug.

Myſtice

Quid eſt, ꝙ iuxta alia exemplaria ita legitur: Miſit eñ me deus añ vos, remanere reliqas veſtras ſuꝑ terrã, & enutrire ſemen reliquiarũ veſtrarũ magnũ: hoc eñ non vſqꝫquaqꝫ cõſonat, vt reliquias Iacob accipiamus etiã filios eius, cum oẽs ſint incolumes. an fortè illud ſignificat ſecreto myſterio, quod apoſtolus ait Ro. ix. f. Reliquiæ ꝑ electionẽ gratiæ ſaluæ factæ ſunt. ad hoc eñ occiſus eſt Chriſtus à Iudæis, & tradituſ eſt Gẽtibus, tanqꝫ Ioſeph AEgyptijs à fratribus: vñ. ij. Cor. xj. c. Nã et ego Iſraëlita ſum, vt & plenitudo gentium intraret & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. b ¶ Habita in &c. Additũ eſt. Hier. In Hebræo habetur גשן Goſen: Vñ error increuit, ꝙ terra Geſſen ĩ Arabia ſit. Porrò ſicut in noſtris codicibꝰ eſt, ꝑ extremũ, m, ſcribit̃ geſſem, quod mihi neq̃ quam placet terrã ſignificare cõplurã. Geſſem eñ in ymbrem vertit̃, vbi & in pleriſqꝫ geſſem reperitur. c ¶ Et gaui &c. Hæc verba Pharaonis quæ ab Ioſeph de Iacob & filijs eius locutus eſt, ſignificãt gaudia Gẽtile populi de cõuerſione Iudæorũ. Magna enim deuotio eſt eccleſiæ Gẽtium, ꝙ Iſraëliticꝰ populꝰ ad fidẽ veniat, qbus ſi cõuertant̃ & fidei ꝑticipes extiterint, ꝓmittit ſpũales opes ṽtutũ & grãm ſpũſſcti, quã qui accipit, indigẽtia boni non laborabit,

☞ Beniamin

clementer

✳ quæſo.

† dolore affici.

† ſit ira in oculis veſtris (. i. ne moleſtet hec res cor veſtrum.

† viuificẽt vos euaſiõe magna. i. nutriã vos in hac magna fame.

tioni mutuæ. Eleuauitqꝫ uocem ᵃ cum fletu, quam audierũt Ægyptij, omniſqꝫ domus Pharaonis, ᵇ

a Sic Iudæis Chriſtum ignorãtibus circa finem mundi innoteſcens exhibebit ſe eis placitum, qui prius eum ſenſerant iuſte iratum.

& dixit fratribus ſuis. Egoᵈ ſum Ioſeph. Adhuc pater meus uiuit? Non poterant reſpondere ᶜ fratres nimio terrore † perterriti. Ad quos ille clementer, accedite, ✳ inqt, ad me. Et cũ acceſſiſſent ꝓpè, Ego ſum ait Ioſeph, frater ueſter, quẽ uẽdidiſtis in Ægyptũ. Nolite † pauere, nec † uobis durum eſſe uideatur quòd uendi ᵈ ᵉ ᶠ ᵍ ʰ

a ¶ Niſi enim a Iudæis traditus fuiſſet Chriſtus, ſaluus non eſſet mundus.

ſtis me in his regionibus. Proᵃ † ſalute enim ueſtra miſit me deus ante uos in AEgyptum. Biennium enim eſt, quòd fames eſſe cœpit in terra, & adhuc quinque anni reſtãt, quibꝰ nec arari poterit, nec meti. Pręmiſitqꝫ me deus, ut reſeruemini ſuper terram, & † eſcas ad uiuẽdum habere poſſitis. Non ueſtro conſilio, ſed dei huc uoluntate miſſus ſum, qui fecit me quaſi patrem Pharaonis, & dominum uiuerſę domus eius, ac principem in omni terra AEgypti. Feſtinate & aſcẽdite ad patrẽ meũ, & dicetis ei: Hæc † mandat filius tuus Ioſeph. Deus me fecit dñm uniuerſę terrę AEgypti: Deſcẽde ad me ne † more † ⁱ ᵏ ˡ ᵐ ⁿ ᵒ

a ¶ Quod interpretatur propinquitas. unde patet gà etſi in AEgypto habitet Iſrael, nõ tamẽ lõge eſt a deo ¶ Alij Geſſen Arabiæ, ſed uerius Geſem dicitur.

ᵇ ris: † habita in terra Geſſẽ. Eriſqꝫ iuxta me, tu & filij tui, et filij filiorum tuorũ, oues tuę & armenta tua, & uniuerſa q̃ poſſides, ibiqꝫ te paſcam. (Adhuc enim quinqꝫ anni reſidui ſunt famis) ne & tu † pereas & domꝰ tua, & oĩa quę poſſides. En oculi ueſtri & oculi fratris mei Bẽiamin uidẽt, ꝙ os meũ loquat̃ ad uos. Nũtiate patri meo uniuerſã gloriã meã, & cuncta q̃ uidiſtis in AEgypto. Feſtinate & adducite eũ ad me. Cũqꝫ amplexatꝰ cecidiſſet in collũ Bẽiamin fratris ſui, fleuit: illo quoqꝫ flẽte ſilr ſup collũ eius. Oſculatꝰqꝫ eſt Ioſeph oẽs fr̃es ſuos, & plorauit per ſingulos. Poſt quæ auſi ſunt loq ad eũ. Audituqꝫ eſt, & celebri ſermõe uulgatũ in aula ᶜ regis: uenerũt fr̃es Ioſeph. Et † gaᵃ ᵖ ᑫ ʳ ˢ ᵗ ᵛ

a ¶ Qui typum gentilis populi gerit, qui gauiſurus eſt in fine de conuerſione Iudaici populi.

uiſus eſt Pharao atqꝫ omnis familia eius, Dixitqꝫ ad Ioſeph, ut

B *Nicolaus de Lyra.*

a ¶ Eleuauitqꝫ vo. cum fletu. ex magno affectu pietatis, quam audierunt AEgyptij, q erant de domo Ioſeph, licet enim eſſent excluſi à loco, nõ tamẽ ita lõgè receſſerãt, quin illã vocem poſſent audire, & bene volebat Ioſeph, ꝙ audirent illud quod tũc dixit, ſcilicet: Ego ſum Ioſeph, & ſubdit̃: b ¶ Omniſqꝫ do. Pharaonis. nõ ꝙ audirent vocẽ Ioſeph immediatè, ſed per relationẽ AEgyptiorũ, qui erant ꝓpe Ioſeph. c ¶ Non poterãt reſpõ. &c. Erant enim memores de malo, quod ei fecerant, & eum dñm terrę videbant, & ideo non fuit mirum, ſi fuerant valde territi.

d ¶ Ad quos &c, Hîc deſcribit̃ clemẽtia remiſſiõis. vidit enim eos territos propter malum, quod ei fecerãt, ideo voluit eos certificare de plena remiſſiõe dicẽs: e ¶ Accedite inquit ad me. &c. confidenter et ſecurè. Et cũ acceſſiſſent propè: f ¶ Ego ſum ait Ioſeph, fra. &c. iſtud volebat eis dicere ſubmiſſè: & ideo fecit eos propè venire, ne AEgyptij audirent proditionem quã fecerãt, & ſic eos deſpicerẽt. g ¶ Nolite pauere &c. acſi diceret expreſſè, totũ remitto vobis ex corde, quia certitudinaliter probaui veſtram pœnitentiam de mę, & certam amicitiam veſtrã erga Beniamin fratrem meum. h ¶ Nec uo. durum eſſe videatur ꝙ vidiſtis &c. Hoc addit ad maiorem eorum certificationem.

† depauperaeris (. i. paupertate pereas.)

i ¶ Pro ſalute enim veſtra &c. quia ſecundũ Aug. Deus adeò omnipotens eſt & bonus, ꝙ non permitteret mala fieri, niſi inde maiora bona eliceret, & ſic permiſit Ioſeph vendi propter ſalutem populi tpe famis futuræ. k ¶ Quibus nec arari &c. niſi modicum, quod quaſi nihil reputandum eſt. Iſtius autem ſterilitatis aliqui dicunt cauſam eſſe nimiam inundantiam Nili, qui cooperiebat terram AEgypti, intantum quòd non poterat conuenienter coli. Sed iſtud non videtur verum, qa iſta cauſa nõ feciſſet ſterilitatẽ in terra Chanaã, et in

Cã ſterilitatis Ioſeph.

† bonum viſum eſt in oculis Pharaõis. Heb.

alijs regionis

alijs regionibꝰ vbi nõ fluit Nilꝰ: et tñ in illis fuit ſterilitas & fames. vnde dicit̃ ſuprà. xlj. g. Omneſqꝫ prouincię veniebant in AEgyptum, vt emerent eſcas, & malũ inopiæ tẽperarent. Et ideo alij dicunt & verius, vt videtur, ꝙ dicta ſterilitas proceſſit ex nimia ſiccitate, propter quam nec in AEgypto, nec alibi terra poterat bene coli ſufficiẽter. l ¶ Nõ veſtro cõſi. &c. ſcilicet ſolũ, qa inualidũ eſſet, niſi deꝰ ꝑmiſiſſet, & ad bonũ ordinaſſet. m ¶ Fecit me &c. quia per ſapientiam quam deus dedit mihi Pharao credit mihi ſicut patri. n ¶ Feſtinate. Hîc conſequent̃ deſcribit̃ gratia ꝓmiſſiõis, quia promiſit eis prouidere de victualibus cum patre ſuo pro quo mandauit per eos dicẽs: o ¶ Aſcẽdite ad pa. meũ &c. quia terra promiſſionis in q̃ erat Iacob, altior eſt reſpectu terrę AEgypti. p ¶ Habita in terra Geſſen. Nolebat enim Ioſeph ꝙ pater ſuus & fratres venirent ad p̃ſentiam regis, donec informaſſet eos qualiter deberent ſe habere in cõſpectu eius, & ideo voluit ꝙ ſtarẽt in terra Geſſen, vbi occurreret eis ad eos informandum, quod & fecit, vt habetur ca. ſe. q ¶ En ocu. ve. Hîc deſcribitur inſtantia conſolationis, qa poſt prædicta iterum cõſolatur eos ad maiorem certificationem dicens: En oculi veſtri &c. acſi diceret: ſicut certum eſt vobis quod me videtis, ita certa ſunt omnia quæ dixi vobis ad conſolationem veſtram.

† timore.

Act. 7. b.

† vita

j. 50. c.

r ¶ Quod os meũ loquatur ad &c. Loquebatur eñ eis Hebraicè, & nõ per interpretem, ſicut antea fecerat. s ¶ Poſt q̃ auſi ſunt loqui ad eum. quia manifeſtè viderant, ꝙ verè, & non fictè loquebatur. t ¶ Audituqꝫ eſt. Hîc cõſequenter deſcribitur dictæ manifeſtationis fructus, vbi primò deſcribitur ſerenitas imperij in rege. ſecundò ſedulitas obſequii in Ioſeph, ibi: Quibus dedit Ioſeph, tertiò ſuauitas gaudij in patre, ibi: Qui aſcendentes. Circa primum dicitur ſic: Audituqꝫ eſt &c. per relationem eorum, qui ſecum erant in domo Ioſeph. v ¶ Et gauiſus eſt Phar. &c. Licet diligerent Ioſeph propter bona, quæ eis fecerat, tamẽ erat eis turpe, quòd homo qui fuerat ſeruus emptitius & eductus de carcere, haberet tantũ dominium in regno. & ideo quando ſciuerãt quòd haberet tot fratres, & taliter formatos, ꝙ bene videbãtur nobiles, & de bono loco, fuerunt ſuper hoc conſolati. & ideo pręcepit rex, vt pater & fratres & alij propinq venirent in AEgyptum, paratus eos ſuſtentare & honorare, vt patet in litera: Vnde ſubditur:

† moriaris

† et habitabis.

Omnes opes

Moralit̃.

✳ † ¶ Ego ſum Ioſeph &c. & ne timerent ꝙ ipſum vendiderant, eos aſſecurauit dicens: g ¶ Nolite pauere. & ad maiorem conſolationem eorũ excuſauit crimen eorum di. h ¶ Nec vobis durũ videat̃, quod vendidiſtis &c. & ſic bonus doctor diſcipulis probatis nõ ſolũ debet occultam veritatem reuelare, ſed etiã defectus pręteritos propter emẽdationem ſequentem indulgere. Et qm hõ q̃tũcunqꝫ fuerit exaltatus tenetur honorare parentes: ideo ſubdit: n ¶ Feſtinate & aſcendite ad patrem meum & dicetis ad eius maximam conſolationem. † ¶ Hæc ma. fi. tuus Ioſeph. & q̃tũ ad eius ꝓmiſſionẽ ſubditur: † ¶ Deſcende ad me &c. Similiter bonꝰ doctor, qui docet alios de honore parẽtum, debet hoc facere, vt nõ ſolũ ipſi Ioſeph, ſed etiã xp̃o cõformetur, de quo ſcribit̃ Act. j. a. Cœpit Ieſꝰ facere et docere,

✳ Quo audito

☞ a ℭBeniamin &c. Hiero.
E Treceti argẽtei dantur Beniamin,
Allegorice quos à Chriſto accepit, q̃ prædicat trinitatẽ, vel Chriſti crucẽ. Vñ Paulus ait. j. Corin. ij. a. Non iudicaui me aliquid ſcire inter vos, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Quinq; ſtolas accepit. i. ſapiẽtiã oĩm ſenſuum. Pręcellit ergo Paulus abũdantia meritorũ, ſed & fratres. i. alij prædicatores habẽt gratiam ſuam i. binas ſtolas, vt confiteanť Chriſtũ deũ & hominẽ. Vnde Prouer. xxxj.
† veſtrorũ c. Omnes domeſtici eius veſtiti duplicibus. i. myſtica & morali intelligẽtia. Mittunť & patri munera, & Chriſtus ꝓmiſsis muneribꝰ inuitat populũ ſuum. Munera portant aſini, id eſt Gẽtiles inutiles et laborioſi: nũc autẽ portãt vtiles in typo Chriſti munera, in euangelio munerum largitore.
Myſtice. Ioſeph dat dona fratribus ſuis b ℭQuo audi. &c. Iſi. Expauit Iacob. i. plebs incredula: ſed poſtq; geſta Chriſti cognouit, reuixit ſpũs eius, et qui mortuus videbatur, fide reſurrectionis Chriſti viuificatur. Vocatur ergo à filijs ſuis. i. à Petro, Paulo, & Iohanne populus Iudæorũ ad gratiam. Occurrit illi Iudas, qui interpretať confeſſio, quia pręcedit cõfeſſio, quos ante perfidia poſſidebat. & ſic Ioſeph. i. Chriſtus occurrit, q̃ ſenẽ iam ætate ſuſcipiat. vltimo tpe populũ Iudęorũ nõ ſecũdũ merita, ſed ſecundum electionẽ gratiæ, & imponat manũ ſup oculos eius, & cæcitatem auferat, quod diſtulit, vt poſtremus crederet, qui ante nõ putauit eſſe credẽdum. Vnde Roma. xj. ca. Quia cæ-
F
✳ & eſcas patri. citas ex parte in Iſrael facta eſt, do
☞ nec plenitu.

Ad charitatẽ hortatur eos

Nicolaus de Lyra.

Nuntiatur Iacob, Ioſeph filium viuere ☙ a ℭOmnes opes &c. i. de omnibus opibus habebitis ad ſufficientiã. Hebręi tñ dicunt, q̃ hoc dixit prophetice quodam modo: licet hoc nõ intelligeret: quia per verbũ eius ſignificabať, q̃ futurũ erat in filijs Iſraël, q̃ exeũtes de AEgypto aſportauerunt ſecũ opes AEgypti: vt habeť Exodi. xij. f. Sicut & Cayphas loquẽs de morte Chriſti, dixit: Expedit vobis, vt vnus moriatur homo
†& vniuerſa. ꝓ populo. Iohã. xj. f. Et per eius verbum ſignificabať, q̃ mors Chriſti eſſet ꝓ redẽptione generis humani, vt exponit euangeliſta ibidẽ dicens: Hoc autẽ à ſemetipſo non dixit &c. Verũtamẽ neuter ſic loquẽdo põt ꝓpheta ꝓpriè dici, q̃a ad hoc requiriť intelligẽtia, vt ſuprà dictũ eſt. xlj. c. Sic nec aſina Balaam potuit dici animal rõnale, licet verba rõnabilia portulerit, quia illa vba nõ intellexit, quod tñ requiriť ad rõnabilitatẽ, ſed fuerũt formata illa verba ꝑ angelum mouentẽ linguã aſinæ. Sequiť: b ℭQuibus de. &c. Hic oñdiť ſedulitas obſequij in Ioſeph, q̃a ſolicitè fecit edictum Pharaonis, addens etiã ſup hoc ſpecialia munera dãdo ea fratri ſuo Beniamĩ, et patri: et patet litera. c ℭNe iraſcamini &c. Hoc dixit Ioſeph, quia timebat, ne cũ fratres ab eo receſſiſſent, litigarent

a ℭChriſtus apoſtolis ſuis imperat.
imperaret fratribus ſuis, dicens: Onerantes
a ℭHæc figura fuit gentilis populi, qui ignobilis poſtea onus Chriſti ſponte ſubiit. b ℭInuitate ad fidem Iudæorum perfidiam.
iumenta ite in terrã Chanáan, et tollite inde patrem ueſtrum & cognationem, & ueni-
a ℭCopiam diuinarum ſcripturarum quibus gentes abundant.
te ad me, & ego dabo uobis omnia bona
a ℭSuauitatem ſpiritalis intelligentiæ.
Ægypti, ut comedatis medullam terræ. Præcipe etiam, ut tollant plauſtra de terra Ægypti, ad ſubuectionẽ paruulorum † ſuorum & coniugum, ac dicito: Tollite patrem ueſtrum, & properate, quantocyus ue-
a ℭVeteri teſtamento.
nientes, nec dimittatis quicquam de ſupellectili ueſtra, quia omnes opes Ægypti a
ℭFratres Ioſeph. ℭApoſtoli ſunt fratres Chriſti.
ueſtræ erunt. Fecerũt filij Iſraël, ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Ioſeph plau- b
ſtra ſecundum Pharaonis imperium, & ci-
a ℭQuia Chriſtus ordinauit his qui euangelium enuntiant, de euangelio uiuere. ℭApoſtolis-
baria in itinere. Singulariter quoq; profer-
a ℭSententiam diuinitatis Chriſti, & humanitatis prædicandam, & dilectionem Dei & proximi.
a ri iuſſit † binas ſtolas: Beniamin uerò dedit
a ℭPaulo ſcientiam trinitatis & crucis, quæ per tau literam reputatur. ccc. ſignificantem. b ℭId eſt ſcientiam & moderationem quinq; ſenſuum quæ amplior in Paulo.
trecentos argẽteos, cum quinque † ſtolis o-
a ℭPer apoſtolos mittitur Iudæis theſaurus fidei & honeſtas morum.
ptimis, † tantũdem pecunię, & ueſtium mit
a ℭDoctores ex gentibus decalogi mandatis inſtructos.
tens patri ſuo, addens ei aſinos decem, qui
a ℭOmni plenitudine ſcientiæ Iudæos imbuerent.
ſubueherent ex omnibus diuitiis Ægypti:
a ℭQuæ pſeudoapoſtolos ſignificare poſſunt, de quibus dicit apoſtolus Philip. j. c. Siue ex occaſione, ſiue ex ueritate annuntietur Chriſtus.
& totidẽ aſinas triticum in itinere, panesq;
✳ portãtes. Dimiſit ergo fratres ſuos: &
a ℭNolite contendere de temporalibus.
proficiſcentibus ait: Ne iraſcamini in uia. c
ℭApoſtoli.
Qui aſcendentes ex Ægypto, uenerunt d
in terram Chanáan ad patrẽ ſuum Iacob,
a ℭChriſtus incarnatus eſt.
& nuntiauerunt ei, dicentes: ✳ Ioſeph filius
a ℭDominus eſt orbis terrarum.
tuus uiuit, & ipſe dominatur in omni terra
a ℭAduentu Chriſti. b ℭIudaicus populus.
b Ægypti. Quo audito Iacob, † quaſi de gra
a ℭTorpore carnalis uitæ. ℭAd primam ſuaſionem.
ui ſomno euigilans, tamen non credebat
ℭAlias contra.
eis. Illi ecõtra referebant † omnẽ ordinem e
a ℭAgnouiſſet euangelij plenitudinem, & chariſmatum diſtributionem. ℭAlias uniuerſa.
rei. Cũq; uidiſſet plauſtra † & munera, quæ
a ℭQui per longam cęcitatem quaſi mortuus fuerat.
miſerat, reuixit ſpiritus eius, & ait: Sufficit mihi, ſi adhuc Ioſeph filius meus uiuit, uadam & uidebo illum, anteq; moriar.

Cap. XLVI.

PRofectuſq; Iſraël cũ omnibus, quæ habebat, uenit ad a puteũ iuramẽti, et mactatis ibi uictimis deo patris ſui
ℭNon recenti. a ℭMerito in loco pacis & cõcordiæ uideť deus, q̃ illic mãdauit Deus bñdictionẽ
Iſaac, audiuit eum per uiſionẽ nocte uocantẽ ſe, & dicẽtem ſibi: Iacob, b
Iacob. Cui rñdit: Ecce adſum. Ait illi deus: c
ℭQuia me habes adiutorem.
Ego ſum fortiſſimus deus pr̃is tui: Noli ti- d

litigarent adinuicẽ imponẽdo ſibimet vnus alteri malitiã factam contra Ioſeph. G d ℭQuia aſcen. &c. Hic deſcribiť ſuauitas gaudij in patre, ex auditu rumorum, q̃ Ioſeph adhuc viueret. e ℭReferebant omnẽ &c. ſ. quare et quomodo Ioſeph vendiderãt, & qualiter fuit ꝓmotus in AEgypto. extũc tot auditis & viſis ſignis manifeſtis de vita Ioſeph, Iacob credidit.
Moraliter ✳ † Quo audi. &c. Per patriarchã Iacob qui audita proſperitate Ioſeph filij ſui, fuit valde gauiſus, ſignificať bonus prelatus ſecularis vel religioſus, qui audita bona fama filij ſui ſpiritualis in ſciẽtia pariter & in vita, debet valde gaudere, ſicut ſcriptũ eſt. Prouerbio. x. a. Filius ſapiẽs lætificat patrem: & cũ hoc deo gratias agere, & ſacrificiũ laudis offerre pro tanto beneficio. Ideo ſubditur:

NIC. DE LY.

CAP. XLVI.

PRofectus. Hic deſcribitur deſceſus in AEgyptũ q̃tum ad Iacob & familiã eius: vbi primò deſcribiť deſcendendi modus. Secũdò deſcendentiũ numerus, ibi: Hæc ſunt autẽ nomina. Tertiò ipſius Ioſeph occurſus: ibi: Miſit autẽ Iudã. Circa primũ dicitur: a ℭVenit ad &c. i. in Berſabee, qui locus interpretať puteus iuramẽti, & fuit vocatus ille locus ſic ab illo puteo, qui eſt ibi, vbi iurauerũt fœdus inter ſe Abrahã & Abimelech, vt dictum eſt ſuprà. xxj. ca. per locũ autem illũ voluit trãſire Iacob duplici de cauſa. Vna fuit, quia erat in via eũdi in AEgyptum. Berſabee enim eſt vltima villa terrę Chanaan eundo verſus AEgyptum. Secunda cauſa fuit: quia Abraham auus ſuus ibi inuocauit dominum, vt habetur ſuprà xxj. c. Similiter Iſaac pater ſuꝰ ſuprà xxvj. c. & ideo voluit illuc ire ad deprecãdum dominũ pro ſuo itinere, ſicut & fecit, quando iuit ad Labã. tranſiuit enim per montẽ Moria, vt ibi oraret dominũ, vt ipſum dirigeret in via, vt dictum eſt ſuprà xxviij. ca. b ℭIacob, Iacob. Duplicatio nominis ſignum eſt diuinę dilectionis. c ℭCui reſpõ. &c. Paratus ad imperiũ tuũ. d ℭNoli timere. &c. Licet enim deſideraret videre Ioſeph, formidabat tamen deſcẽdere in AEgyptum, quia erat ſenex & debilis, & quia timebat in aliena terra ſepeliri extra
☙ ſepulchra pa-

Diuiſio. † mutatorias veſtes. † mutatorijs veſtibꝰ.

H † patri autẽ ſuo miſit hęc,

✳ adhuc

† vacillauit (vł debilitatũ eſt) cor eius: quia (.i. valde attonitus eſt.

† omnia verba quæ locutꝰ fuerat ad eos Ioſeph.

Moraliter. ℭProfectꝰ Iſrael cum omnibus quæ habe. &c. a ℭVenit ad puteum iuramẽti, et mactatis ibi victimis deo. Et quoniam gratitudo de beneficio accepto reddit hominẽ aptum ad aliud recipiendum. Ideo ſubditur. † ℭAudiuit eum per viſionẽ nocte vocan. &c. Nam prælatus deo gratus meretur à deo nouã illuminationẽ, & etiã populi ſui multiplicationẽ in bono, ideo ſubditur:
✳ Faciamq; te

Moraliter.

nec plenitudo gentium ſubintraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. a ℂ Cunctæq; animæ &c. Aug. Vidēdum eſt quid reſpōdeat eis, qui hoc teſtimonio cō firmant à parentibus animas cũ corporibus propagari, animas enim dictas ꝓ hominibus à parte totũ figurata locutione null⁹ ambigit. Sed quomodo ipſam partē, i. animã, cui⁹ nomine tot⁹ homo ſignificat⁹ eſt, alienam⁹ ab eo qđ dictũ eſt: Exierunt de femoribus eius, vt carnes ex illo tantũm natas (q̃uis ſolæ animæ nominentur) accipiamus, quærendi ſunt modi locutionum in ſcripturis. b ℂ Filij autem Ioſeph. Hiero. Omnes animæ domus Iacob, quę ingreſſę ſunt in AEgyptum fuere. lxxv. quia excepto Ioſeph & filijs ei⁹. lxvi. animę quę egreſſę ſunt de femoribus Iacob, introierunt in AEgyptũ nulla dubitatio eſt. Ita enim per ſingulos ſupputatus numer⁹ approbauit, vt in Hebræis voluminibus inuenitur. Quòd autem in. lxx. legimus, filij Ioſeph qui nati ſunt in AEgypto, animæ nouem. Sciam⁹ pro nouē in Hebræo eſſe duas, Ephraim quippe & Manaſſe, anteq; Iacob intraret AEgyptum, & famis tempus ingrueret, nati ſunt in AEgypto. Illud quoq; quod ſuprà legimus: Facti ſunt filij Manaſſe, quos genuit ei concubina Machir. Et Machir genuit ei Galaad. Filij autē Ephraim fratris Manaſſe &c. Quaſi per anticipationem factum eſſe deſcribitur. Neq; enim quãdo ingreſſus eſt Iacob in AEgiptum eius ętatis

A Vtrum aĩa cũ corpib⁹ ꝓpagetur?

Hiſtoricę.

† ceperũt, & greges ſuos, & ſubſtantiã ſuã quã acquiſierant

NICO. DE LY.

ſepulchra patrum ſuorum, & ideo dominus aſſecurauit eum de vtroq; dicens: a ℂ Ego deſcendam tecum illuc. q̃tum ad primum. b ℂ Et ego inde adducam te. q̃tum ad ſecundũm. quia fecit reportari corpus ſuum ad ſepeliendum in ſpelunca duplici: vt habetur. j. l. ca. Poteſt autem et hoc aliter intelligi de filijs Iſraël, quos eduxit de AEgypto, in brachio extento & manu potenti, vt habetur in Exod. c ℂ Ioſeph quoq; &c. Mos erat antiquorum, ꝙ perſona p̃dilecta claudebat oculos defuncti, per hoc autem certificat⁹ fuit Iacob, quòd Ioſeph non moreretur ante ipſum, quod ſummè deſiderabat. d ℂ Surrexit Iacob à pu. confortatus de diuina conſolatione. Sequitur. e ℂ Nepotes filiæ. Licet haberet vnicam filiam, ſcilicet Dinam, dicitur tamen in plurali, quia filiæ filiorum ſuorum eius filię dicebantur, & cum Dina hîc intelliguntur. f ℂ Hæc ſunt autem nomina. Hîc conſequenter deſcribitur numerus deſcendentium, vbi cõſiderandum, ꝙ aliquæ perſonæ hic nominatæ, alibi in ſcriptura aliter nominantur, eiſdem modis & rationibus, quæ ſupra tactę ſunt de filiis Eſau. xxxvi. capitulo. g ℂ Primogenitus Ruben. Occaſione eius enumerantur poſt eum omnes filij Liæ naturales & adoptiui ante alios filios. Et patet litera exceptis paucis vocabulis. h ℂ Iamuel: Numeri. xxvi. vocaẗ Namuhel. i ℂ Sohar. Hîc in Paralipomenon non nominatur: quia nulla progenies proceſſit de eo. k ℂ Onan. Per n, debet ſcribi in fine. Iob. j. Paralipomenon. vij. vocatur Iaſub. l ℂ Hi filij Liæ quos & cætera. Hoc videtur falſum: quia filij Iudæ ſuprà nominati non fuerũt ibi geniti, vt patet ſuprà. xxxviij. c. Dicendum

als † Iahel

✱ Ipſi Iacob.

B

als † thaggĩ

✱ Ipſi

a ℂ Securus cõtra ſpũales neqtias pugnaturus.

mere † & deſcende in Ægyptum † faciamq; te ibi in gentem magnã. Ego deſcēdam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem. Ioſeph quoq; ponet † manum ſuam ſuper oculos tuos. Surrexit Iacob à puteo iuramēti, tulerũtq; eum filij cum paruulis & uxoribus ſuis in plauſtris, quæ miſerat Pharao ad portandum ſenem, & † omnia quę poſſederat in terra Chanaan, uenitq; in Ægyptum cum omni ſemine ſuo, filij eius & nepotes, filię & cuncta ſimul progenies. Hæc ſunt autē nomina filiorum Iſraël, qui ingreſſi ſunt in Ægyptũ, ipſe cũ liberis ſuis. Primogenitus Ruben. Filij Rubē, Henoc & Phallu, & Heſrō, & Charmi. Filij Simeon, Iamuel & Iamin & Ahod & Iachin & Sohar & Saul filius Chananitidis. Filij Leui: Gerſon & Chaath & Merari. Filij Iuda, Her & Onan & Sela & Phares & Zara. Mortui ſunt autē Her & Onã in terra Chanaan. Natiq; ſunt filij Phares: Heſrō et Hamul. filij Iſſachar: Thola & Phua & Iob & Simeron. Filij Zabulon Sared & Elon & † Iahelel. Hi filij Liæ, quos genuit ✱ in Meſopôtamia Syriæ cum Dina filia ſua. Omēs animæ filiorum eius & filiarũ triginta tres. Filij Gad: Sephon & † Aggi & Eſebō & Suni & Heri & Arodi & Areli. Filij Aſer: Iamna & Ieſua & Ieſſui & Beria, Sara quoq; ſoror eorũ. Filij Beria: Heber et Melchiel. Hi filij Zelphę, quã dedit Laban Lię filiæ ſuæ, & hos genuit ✱ Iacob ſedecim anĩas. Filij Rachel uxoris Iacob, Ioſeph et Beniamin. Natiq; ſunt Ioſeph filij in terra AEgypti, q̃s genuit ei Aſeneth filia Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos, Manaſſes & Ehraim. Filij Beniamin: Bela & Bechor & Asbel, Gera & Naaman & Echi & Ros & Mophim & Ophim, & Ared. Hi filij Rachel, quos genuit Iacob, oēs animæ quatuordecim. Filij Dan: † Huſin. Filij Nephthali: Iaſiel & Guni & Ieſer & Sallem. Hi filij Bala quam dedit Laban Racheli filiæ ſuæ, & hos genuit Iacob. omnes animæ ſeptem. Cunctæq; animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in AEgyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius abſq; uxoribus filiorũ eius, ſexaginta ſex. Filij autē Ioſeph,

a ℂ Imitatricē fidei tuæ. b ℂ Quia tecum erit gloria mea

a ℂ In poteſtate mea. b ℂ Ad terram promiſſionis.

a ℂ Pluralis pro ſingulari, ſicut pro plurali ſingularis ſolet poni. unã eñ tantũ habebat filiã nomine Dinã: uel neptes filias uocauit.

ℂ Quia patres eorum ibi geniti.

ℂ Alias Iehi. Alias Ros. a ℂ Alias Oſim.

Dicendum, ꝙ hoc dicitur eo, quòd pater corum fuit genitus in Meſopotamia, ſcilicet Iudas. m ℂ Omnes animæ & cę. In hoc tamen numero non includitur Dina, vt patet ſi computentur mares. n ℂ Filij Gad. Hîc enumerantur filij Zelphæ, qui erant filij Liæ adoptiui, & patet liteta. o ℂ Filij Rachel. Hîc enumerantur filij eius. p ℂ Asbel. j. Para. viij. vocatur Iadiel. q ℂ Gera. j. Parali. vij. vocatur Ahara. r ℂ Naaman. Hîc vocatur Nohaba ibidem. s ℂ Echi. Hîc vocatur, Rapha, ibidem. t ℂ Ros. & Mophim. Duo nomina ſunt, & in aliquibus libris ſimul iũgũtur pro vno, & malè. & eodem modo defecit Remigius libro de interpretationibus, ponens ambo pro vno nomine. Remigius enim qui fecit illum librum, videtur parum ſciuiſſe de Hebraico, quia in pluribus interpretationibus defecit: propter quod beatus Hiero. frequenter eum redarguit in libro de Hebraicis quæſtiõibus, & in alijs locis. v ℂ Filij Dan. Hîc enumerãtur filij Balæ. x ℂ Huſin. Licet iſte fuerit vnigenitus ipſi Dan, tamen hîc dicit filij, quia aliq̃n in ſacra ſcriptura ponitur plurale pro ſingulari, ſicut econuerſo, vt habetur Exod. viij. f. Venit muſca grauiſſima. i. multitudo muſcarũ. y ℂ Sallem. Als Sillem. Hîc vocatur Selboan. j. Paralipomenon. viij. Si autem coniungantur ſimul filiæ Liæ. xxxiij. & pueri Zelphę. xvj. & Rachel. xiiij. & Balę. vij. faciunt. lxx. z ℂ Cunctęq; animæ, quæ ingreſſæ ſunt & cæ. Circa iſtos numeros ſequētes varij doctores variè dicunt & multipliciter, accipiam autē duos modos dicendi, qui videntur mihi probabiliores. a ℂ Sexaginta ſex. Iſte numerus eſt perſonarum, quæ egreſſæ ſunt de Iacob, & cum hoc ingreſſę ſunt in AEgyptum cum eo, vt patet in litera. Et ideo ab hoc numero excluduntur Her & Onan, qui non intrauerunt AEgyptũ, ſed mortui ſunt in terra Chanaan, vt prædictum eſt in iſto capitu. & ſuprà. xxxviij. c. Similiter excludũtur Ioſeph & duo filij ei⁹, q̃ iã erãt in AEgypto, anteq; Iacob ingredereẗ, & ſic de numero. lxx. p̃dicto remanēt cũ qb⁹ ſi ponaẗ Dina, quæ fuit excluſa à numero. xxxiij. puerorum Liæ, vt ſuprà dictum eſt, & quæ ingreſſa eſt cum Iacob in AEgyptum, ſic habemus. lxvj. perſonas hîc numeratas, cum quibus ſi addantur Ioſeph & duo filij eius, & Iochabeth filia Leui, quæ cõcepta erat ante ingreſſum Iacob in AEgyptum, nondum tamen nata, vt dicunt Hebræi, & ſic intrauit in AEgyptum, licet in vtero matris. & ſic habemus vltimum numerum, cum dicitur, Omnes animæ domus Iacob, quę ingreſſę ſunt AEgyptum, fuerunt. lxx. ſed quia ſcriptura non exprimit, quòd Leui aliquam filiã habuerit, quæ vocata ſit Iocabeth: quia illa de qua fit mentio in Exod. non fuit eius filia, vt ibi dicetur. ideo põt hic dimitti, & loco eius poni ipſe Iacob, qui cum prole ſua ingreſſus eſt, & ſic ſunt lxx. vnde & in hoc numero vltimo non ✱ dicitur:

✱ a ℂ Faciamq; te ibi in gentem magnam & cętera. Et etiam vitę præſentis quietam terminationem. Ideo ſubditur: c ℂ Ioſeph quoq; ponet manum ſuam ſuper oculos tuos. Et etiam bonum ſucceſſorem, qui ſignificaẗ ꝑ Ioſeph, cui dixit Iacob. j. eod. caplo: ✱ Iam lætus

C

† ſed

† quia inge̅tē magn. ... ciam te ...

act. 7. v.

† man⁹ ſuas

Remigius

Exo. 1. a. & 6. c.

Nu. 26. a.

Numer⁹ ingreſſorum AEgyptũ

D

Dina

Huſim

Moraliẗ.

☞ E ius ętatis erant,vt filios generarent,Vnde apparēt omnes animas, quę ingreſſę ſunt in AEgyptum de ſemoribus Iacob fuiſſe.lxx. quia.lxvj.poſt eum ingreſſæ ſunt, & repererunt in AEgypto tres, Ioſeph ſcilicet cum duobus filijs.Septuageſimus autem fuit Iacob ne videamur aduerſum autoritatem ſcripturæ loqui,Deutero.x. dictiam ſeptuaginta interpretes in Deuteronomio tranſtulerunt,quòd ingreſſus eſt Iſraël. In.lxx.animabus AEgyptum.Si quis igitur noſtrę ſcripturę refragatur,ſcripturam intra ſe cōtrariā faciet.Ipſi enim.lxx. interpretes, q lxxv.animas ꝑ prolepſim cū Iacob & poſteris eiꝰ ingreſſas eſſe dixerūt,in Deuteronomio.lxx.tantū introiſſe memorarūt.Quòd ſi opponit̃,quomodo in actibꝰ apoſtolorū dicat̃.lxxv.animas ingreſſas eſſe in AEgyptū, facilis excuſatio eſt. Non enim debuit Lucas ipſius ſcriptor hiſtoriæ in gentes actuū apoſtolorū volumē emittens contrarium ſcribere ei ſcripturę, quę iam fuerat diuulgata in gentibus,& maioris opinionis illo tempore erat,lxx.autoritas q̃ Lucas,qui,ignotꝰ & vilis.hoc autem generaliter obſeruandū,ꝙ vbicunq; apoſtoli aut apoſtolici viri loquuntur ad populos,his teſtimoniis abutuntur, quæ iam fuerāt in gentibus diuulgata,licet plerięq; tradant Lucam vt proſelitum Hebræas literas ignoraſſe. (Nota) a ℭ Miſit autem ia.&c. Hiero.Iudam verò miſit ante ſe ad Ioſeph, vt occurreret ei ad vrbem Heroum in terra Rameſſes.In Hebręo nec habetur vrbē Heroum,nec terram Rameſſes,ſed tātummodo Geſſen vel Goſen.Nonnulli Iudæorum aſſerunt Geſſen nunc Thebaiden vocari, & quod ſequit̃,dedit ei vt poſſiderēt in AEgypto terrā optimā in Rameſſe pagum Arſenoytē ſic olim vocatū autumant. (Hiſtorice) (Geſſen quę Thebaida) b ℭ Et ſunt viri pa.Augu.Commendatur in patriarchis,quòd pecorum nutritores erant a (Moralit̃. F) ☞ pueritia

qui nati ſunt ei in terra Ægypti,

a ℣Partem ponit pro toto.

animæ duæ. Omnes animæ domus Iacob,quę ingreſſæ ſunt in Ægyptum,fuere ſeptuaginta.

℣Confeſſio præmittitur ad Ioſeph,id eſt Chriſtum, quia ore fit confeſſio ad ſalutem.Ro.x.d.

a Miſit autē ✱Iudam ante ſe ad Ioſeph,†ut nūtiaret ei,& ille occur a

a ℣Non in terram Rameſſes.

b ℣Poſt confeſſionem Ioſeph occurrit,quia Chriſti miſericordia ſubſequetur.

reret in Geſſen. Quō cū puenif ſet, iuncto Ioſeph curru ſuo, aſcendit obuiam patri ad eundem b locū. Videnſq; eum, irruit ſuper collum eius,& inter amplexus fleuit. Dixitq; pater ad Ioſeph, Iam lætus moriar:quia uidi faciem tuam,& ſuperſtitem te re† linquo. At†ille locutus eſt ad omnem domum patris ſui:Aſcendam & nuntiabo Pharaoni, dicamq; ei:Fratres mei & domus patris mei,qui erāt in terra Cha b naan,uenerunt ad me,& ſunt uiri paſtores ouiū,curamq; habent alendorum gregū. Pecora ſua, & armēta,& omnia quæ† habere potuerūt,adduxerunt ſecum. Cumq; uocauerit uos & dixerit, quod eſt opus ueſtrū? reſpondebitis:viri paſtores ſumꝰ ſerui tui, ab infantia noſtra uſque in præſēs,& nos & pr̃es noſtri. Hęc au c tem dicetis,ut habitare poſſitis

a ℣Merito AEgyptij in quibus eſt figura huius ſeculi, in quo abundat iniquitas abominantur.paſtores pecorum.Abominatio eſt enim in quo uir iuſtus

in terra Geſſen,quia dēteſtantur d Ægyptij omnes paſtores ouiū.

Cap. XLVII.

INgreſſus ergo e Ioſeph nuntiauit Pharaoni, dicēs: Pater meus et fra f tres,oues eorū& armēta, & cūcta q̃ poſſidēt,uenerūt de terra Chanaan,& ecce conſiſtunt in terra g Geſſen.Extremos quoque fra h trum ſuorū quinq; uiros ſtatuit coram rege. Quos ille interrogauit:Quid habetis operis? Reſponderunt:Paſtores ouium ſu† mus ſerui tui,& nos & patres noſtri:Ad pegrinandū in terrā tuā i uenimus, quoniā non eſt herba k gregibus ſeruorū tuorum ingra

Nicolaus de Lyra.

☙dicit̃:Oēs animę q̃ egreſſę ſunt de femore Iacob,quia ipſe nō fuit egreſſus a ſeipſo,ſed dicit̃:Oēs animę domꝰ Iacob,q̃ ingreſſę ſunt in AEgyptū fuere.lxx.Et hîc modus dicendi videtur conueniētior,tamē ingreſſus ipſius Ioſeph fuit ante ingreſſum patris,& ſimiliter ingreſſus filiorū Ioſeph,q dicunt̃ hîc ingreſſi ratione patris ſui,& ſic in eo quodāmodo ingreſſi ſunt:Vnde & de perſonis hîc vltimò nominatis nō dicitur:Quę ingreſſę ſunt cum Iacob in AEgyptū,ſed quę ingreſſę ſunt abſolutè.Tranſlatio verò.lxx. hîc habet.lxxv. Sed ſcd'm Hiero.hîc cū prędictis numeraue runt quinq; filios filiorum Ioſeph,qui tamen nondū erant nati:& hoc factum eſt per anticipationem ꝓpter honorem Ioſeph,ꝓpter quē alij fuerunt recepti honorificè in AEgypto,& hanc trāſlationem ſecutus eſt Lucas, Act.vij.Quòd autē aliqui dicunt nullā mulierē hîc cōputari,patet falſum,q̃a Sara cōputatur inter filios Zelphę,aliter nō eſſent.xvj. ſed.xv.tm̄ qđ eſt cōtra textū vbi dicit̃:Sedecim animas &c.ℭ Conſiderādū etiā,ꝙ cùm dicit̃ hîc:Animę egreſſę de femore Iacob,nō eſt per hoc intelligendū,ꝙ anima intellectiua ſit ꝑ generationē,ſed accipit̃ hîc aīa pro homine,eo modo quo totū denominat̃ a parte principaliori,licet aūt homo generet̃,aīa tū̄ intellectiua nō generat̃,ſed creādo infunditur. (Paſtores abominant̃ AEgyptij.) a ℭ Miſit autē Iudā.Hîc deſcribit̃ ipſiꝰ Ioſeph occurſus,& ſecundum quod mandauerat patri ſtetit in terra Geſſen,quouſq; Ioſeph ei ibidem occurreret,ſignificās ei ſuum aduentū,& hoc eſt qđ dicit̃:Miſit autem Iacob &c.quia Iudas inter alios filios qui erāt cum Iacob,erat honorabilior & rationabilior. (Ioſeph nūtiat Pharaoni aduē tum patris, & fratres introducit) b ℭ Aſcendit ob.patri.tum vt debitam reue-

bitam reuerentiam patri exhiberet,tū vt patrē & fratres inſtrueret, quomodo cū rege loquerent̃,ideo ſequit̃:Cumq; vocauerit vos.ſ. rex,& dixerit:ꝙ eſt opus veſtrū? reſpōdebitis: Viri paſtores ſumus &c.Cuiꝰ cauſa ſubdit̃,cū dicit̃: c ℭ Hęc autē &c.quę fertilis eſt & apta animalibꝰ alēdis. d ℭ Quia deteſtant̃ &c.& ſic volūt, ꝙ habitēt ſeorſum ab eis.Cauſa autem quare deteſtant̃ eſt,quia percutiunt animalia aliqua,quę tanq; dij ab AEgyptijs coluntur. (G) ✱ † ℭ Iam lętus mo.quia vidi &cæ. Multū enim conſolatur bonus prælatus,qñ adhuc viuens ſcit ſe bonum ſucceſſorem habiturū:& ſic fuit de Moyſe & Ioſue ſibi ſuccedēte, & de beato Petro & Clemente,& de ſancto Martino & Briccio,& multis aliis ex ſpeciali diuina reuelatione. (Moraliter.) (✱ Iacob) († vt pręparaet ante ſe Geſſen .i. vt cōmonſtraret ei viā in Geſſen)

NICO. DE LY.

Cap. XLVII.

INgreſſus ergo Ioſeph.Poſtq; Moyſes deſcripſit deſcēſum Iacob in AEgyptū,hîc cōſequēter deſcribit ipſiꝰ morā & ſtatū ibidē.Et primò q̃tū ad eiꝰ inhabitationē.ſecundò q̃tum ad finem & cōſummationē,ibi:Factiq; ſunt oēs dies.Adhuc primò deſcribit̃ ipſiꝰ Iacob receptio gratioſa,ſecundò eiꝰ ſuſtētatio larga,ibi:Ioſeph verò. Adhuc primò deſcribit̃ ipſius receptio benigna in prole ſua:ſecundò in perſona propria,ibi:Poſt hoc introduxit. (Diuiſio) Circa primum dicitur: f ℭ Pater meus & fratres &cęt.Hæc nuntiauit Ioſeph Pharaoni,anteq; adduceret fratres ſuos ad præſentiam ipſius,ad probandum ſi affectio bona regis erga eos perſeueraret ſicut à principio. († Ioſeph) g ℭ Et ecce conſiſtunt in ter. Geſſen &cæte.Hoc addidit Ioſeph,quia deſiderabat,quòd illa terra eis aſſignaretur, vt patet in præcedenti ca.& ideo hoc dixit, ac ſi ei inſinuaret,ex quo vxores & familiæ & omnia bona eorum mobilia ſunt ibi,bonum eſſet quòd remanerent illic, quia labor eſſet eos aliò transferre. (H) († habēt vel ſunt eis) h ℭ Extremos quoq; fratrum ſuorum.Extremitas alicuius rei accipitur dupliciter.ſ. à parte ſuperiori,& a parte inferiori.& ſecundum hoc iſta litera dupliciter exponitur.vno modo ſic: Extremos fratrum.id eſt,minores & debiliores.& hanc expoſitionem ſequuntur Iudæi dicentes,ꝙ hoc fecit Ioſeph,ne ſi rex vidiſſet maiores & fortiores,poſuiſſet eos cum viris bellatoribꝰ.Alio modo ſic:Extremos fratrum,id eſt maiores & valentiores,vt ex hoc rex & conſiliarij ſui magis haberent acceptū dominium Ioſeph, videntes cognationem eius eſſe ita gratioſam. & iſtud magis concordat cum prædictis capi.præcedenti. (Extremus) i ℭ Ad peregrinandum &c.id eſt ad morādum ad tempus,cuius cauſa ſubditur: k ℭ Quoniam non eſt her.gre.&cę. ſed ſi nō erat in terra Chanaā herba,quomodo erat in AEgypto,vbi erat tanta ſterilitas, ſicut alibi.Et dicūt aliq hic,ꝙ tp̄e ſiccitatis ex qua cauſabat̃ illa ſterilitas,ſunt bona paſcua in AEgypto:q̃a magna inundatio Nili ex aq̃ remanēte ſuper terram plus impedit naſcen☙ tiam herbarum (Quæſtio.)

Moraliter. a ℭ Ingreſſus ergo Ioſeph &cętera.Per hoc autem, quòd Ioſeph exaltatus à rege fratres ſuos ſtuduit promouere,oſtenditur quòd quilibet exaltatus à deo maximè q̃tùm ad regimen eccleſiæ debet eſſe ſollicitus de promotione bonorum, qui dicūtur eius fratres,quia ſunt in virtute ſimiles.Frater em̄ dicit̃ quaſi ferè alter,ideo de talibus promotis ſubditur: † ℭ Paſtores ouium ſumus.& ſicut prælatus honoratur à ſubditis,ita debet prælatum ſuperiorem honorare, propter hoc ſubditur: (Moraliter.)

✱ Poſt hęc

A ☞ pueritia ſua,& à parentibus ſuis:quia hæc iuſta eſt ſeruitus,iuſta dñatio,cũ pecora homini ſeruiũt,& ipſe pecoribus dñatur. vñ Gen.j.c. Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã,et habebit poteſtatẽ piſciũ maris,& volatiliũ cæli,& omniũ pecorũ,quæ ſunt ſuper terrã.vbi inſinuat̃ rationẽ debere dñari irrationabili vitę. Seruum autẽ hominẽ homini vel iniquitas vel aduerſitas fecit. Iniquitas ſicut dictum eſt. Maledictus Chanaan,ſeruus erit fratribus ſuis. Aduerſitas ſicut Ioſeph à fratrib⁹ venditus,alienigenæ factus eſt ſeruus. Primos ergo ſeruos,quibus hoc nomẽ lingua latina dedit,bella fecerunt. Qui enim ſuperatus iure belli poſſet occidi,quia ſeruatus eſt,ſeruus appellatus eſt. Inde & mancipia, quia & manu capta ſunt. Eſt etiam ordo naturalis in hominibus,vt ſeruiãt fœminę viris,filij parentibus, quia & illic hæc iuſtitia

† fortes

eſt,vt infirmior ratione ſeruiat fortiori. Hęc igitur in dominationibus & ſeruitutib⁹ clara iuſtitia eſt, vt qui excellũt rõne,excellant dñatione,qđ cũ in hoc ſeculo per iniquitatem hoĩm ꝑturbat̃,vel ꝑ naturarũ carnaliũ diuerſitatẽ,ferunt iuſti tꝑalem aduerſitatẽ,in fine habituri ordinatiſſimã & ſempiternam felicitatem. a ❡Dies peregrinationis &c. Aug. Quid eſt ꝙ dicit Iacob Pharaoni:Dies annorũ vitę meæ quos incolo &c. Sic eñ habẽt Græci,qđ Latini habent ago vel habeo. Vtrũ ergo ideo dixit quos incolo,quia in terra nat⁹ eſt,quã nõdũ populus diuina promiſſiõe hęreditatẽ acceperat,& ibi vitã ducens,vtiq; in aliena terra erat,nõ ſolùm qñ peregrinabat̃ ſicut in Meſopotamia,ſed etiã quãdo ibi erat vbi nat⁹ eſt. An poti⁹ ſecundũ illud Apoſtoli accipiẽdũ eſt ij. Cor.v.b. Quãdiu ſum⁹ in corꝑe peregrinamur à dño. Et illud:Inquilinus ſum ego in terra,& peregrinus,ſicut oẽs patres mei. Iterũ dicit de omnibus dieb⁹ vitę ſuæ,non peruenerunt in dies annorũ patrũ meorũ: quos dies incoluerũt. Nõ eñ hîc aliud voluit intelligi,q̃ ꝙ Latini codices habent,vixerũt. Et per hoc ſignificauit hanc vitã eſſe incolatũ.i. peregrinationis habitationem. Sed hoc ſanctis conuenit,quibus ęterna patria ꝓmittit̃. Videndũ eſt ergo quomodo de impijs dictũ eſt:Incolent & abſcondent, ipſi calcaneum meum obſeruabunt. De his eñ conuenĩẽti⁹ accipit̃,qui vt abſcondant, incolunt. Nõ manẽt in domo in æternum.

† Et bñdixit vel ſalutauit Iacob ipſum Pharaonem.

Quæſtio.

✳ annorum

Pſal.28.c.

B

†ac ſi eſſent adhuc paruuli vel iuxta familiã, id eſt iuxta numerũ familiarum

Pſal.55.b.

b ❡Ioſeph vero &c. Quęrẽdũ eſt,vtrũ terra Rameſſes ipſa ſit Geſſen.hãc enim petierent,& Pharao p̃ceperat dari. ❡Iſido. Alleg. Tradidit Ioſeph patri & fratribus optimam terram Geſſen,præbens eis cibaria,quia fames terrã oppreſſerat, ſic & dñs parentibus.i.patriarchis.& ꝓphetis,ex quibus eſt ſecundũ carnẽ,ſiue omnibus ſanctis de qb⁹ in euangelio dicit Matt.ij.d. Hi ſunt fratres mei,qui faciunt voluntatem patris mei,his dat terrã optimã,de qua dicit̃ Pſal. xxvj.d. Credo videre bona domini in terra viuẽtium. c ❡Præbens cibaria ſing.&c. Metiebatur triticũ patri ſuo Ioſeph; nec tamen eum pater quando vidit,nec quando triticũ accepit, adorauit. quomodo ergo ſomnium impletum putamus, niſi maioris rei contineat prophetiam? d Adducite pecora veſtra: & dabo vobis &c. Quæritur,cùm Ioſeph frumenta colligeret,vnde homines viuerent, peccora vnde viuebant, cũ tanta fames ☞ inualuiſſet:&

Allegorice

Hiſtorice

uefcente fame in terra Chanaan: petimuſq;,ut eſſe nos iubeas ſeruos tuos in terra Geſſẽ. Dixit itaque rex ad Ioſeph: Pr̃ tuus & fratres tui uenerũt ad te: Terra Ægypti in cõſpectu tuo eſt,in optimo loco fac habitare eos, & trade eis terrã Geſſen. Qđ ſi noſti in eis eſſe uiros †induſtrios,conſtitue illos magiſtros pecorũ meorũ. Poſt hęc introduxit Ioſeph patrem ſuũ ad regẽ,& ſtatuit eũ coram eo. †Qui bñdicens illi, & interrogatus ab eo, quot ſunt dies

a ❡Sancti aduenæ & peregrini ſuper terram.

annorum uitæ tuæ? Rñdit: Dies[a] peregrinationis uitæ meæ,centũ triginta annorũ ſunt parui & mali,& non peruenerũt uſq; ad dies ✳patrũ meorũ,quibus peregrinati ſunt. Et benedicto rege egreſſus † eſt foras. Ioſeph uerò patri & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem in Ægypto, in optimo terræ ſolò[a]

a ❡Vel loco

a ❡Pars eſt Thebaidis.

Râmeſſes,ut præceperat Pharao, & alebat eos,omnemq; domũ patris ſui, præbens cibaria †ſingulis. In toto enim orbe panis deerat, & oppreſſerat fames terram, maximè Ægypti & Chanaan. E quibus omnem pecuniã congregauit pro uẽditione frumẽti,& intulit eã in ærariũ regis. Cũq; defeciſſet emptorib⁹ pretiũ,uenit cũcta Ægypt⁹ ad Ioſeph,dicẽs: Da nobis panes: Quare morimur corã te deficiẽte pecunia? Quibus il

a ❡Pecora pro frumento damus,cum beſtiales motus a nobis amputamus,vt verbo veritatis vberius vacemus.

le reſpondit: Adducite pecorâ ue-

Nicolaus de Lyra.

✤ tiam herbarum,q̃ ſiccitas. Vel aliter põt dici,ꝙ terra Geſſen, quam petebat,erat ſic diſpoſita,ꝙ non erat ibi tanta ſiccitas, quin eſſet ſufficienter paſcualis.ex quo habebãt colorẽ petẽdi eã,qa bona eorũ cõſiſtebãt principaliter in aĩalib⁹. a ❡Terra AEgypti in cõſpectu &c. Ac ſi diceret,vbicũq; placuerit tibi,fac eos habitare. b ❡Poſt hęc:Hîc cõſequẽter deſcribitur receptio Iacob in perſona ꝓpria, quia poſtq; Ioſeph expertus fuerat,ꝙ rex fratres ſuos gratioſè

os gratioſè recepat,certificat⁹ eſt de bona rec[e]ptione patris ſui. Ideo ſequit̃: c ❡Et ſtatuit eũ co.&c. Tum vt patrẽ ſuũ honoraret de acceſſu ad p̃ſentiã regis,tũ vt pater ſuus gratias redderet ipſi regi de bonis ab eo receptis pro ſe & familia ſua. d ❡Qui benedicens illi.ſ.regi,quẽ Iacob ſalutauit,& cui imprecatus fuit bona:& iſtud vocat̃ hîc bñdicere. e ❡Dies peregri.&c. Quia primò peregrinat⁹ fuerat in Meſopotamiã apud Laban:vt.ſ̃.dictũ eſt. Item peregrinatus erat in terra AEgypti,in terra etiã Chanaã habitauerat,vt peregrin⁹ ꝓ maiori ꝑte:quia nõ erat aſſecut⁹ dñium in illa niſi ĩ ꝑua portiõe. Aliter etiã exponit̃: qa tota vita humana in p̃nti,nõ eſt niſi q̃dã ꝑegrinatio reſpectu cęleſtis patrię,ſcđm qđ dicit apl̃s Heb.xiij c. Nõ habem⁹ hîc manẽ.ci.ſed fu.inq.&c. f ❡Sũt ꝑui & mali. Dicunt̃ aũt ꝑui eius dies reſpectiuè. Vnde ſubdit̃. g ❡Et nõ ꝑue &c. qa Abrahã auus ſuus vixit,clxxv.annis,vt hr̃.ſ̃.xxv.c.& Iſaac pater ſu⁹,clxxx.annis,vt hr̃.ſ̃.xxv.c.et alij patres eius priores adhuc diuti⁹ vixerũt,vt hr̃.ſ̃.xi.c. Dicũt̃ aũt dies ei⁹ mali,ꝓpter malũ pœnalitatis,ꝙ ſuſtinuit in vita ſua. priò ex ꝑſecutiõe fratris ſui Eſau.ſcđò ex longa ſeruitute apud Labã.tertiò ex violatiõe Dinę filię ſuæ.quartò ex trãſgreſſione Ruben primogeniti ſui,q fœdauit ſtratũ ei⁹.qntò ex vẽditiõe Ioſep,de qua fuit incõſolabiliter afflict⁹.ſextò ex ſterilitate terrę Chanaã vt patet ex prędictis. h ❡Ioſeph vero. Hîc deſcribit̃ ipſi⁹ Iacob ſuſtẽtatio ꝑ ipm Ioſeph reſpectu patris.& ſecundò reſpectu regis,ibi.E quibus. Circa primum dicitur. i ❡Dedit poſ.in AEgyp. prouidens patri & fratribus de loco habitationis. k ❡In op.t.&c. Eſt eñ Rameſſes in territorio Geſſen,qđ ſuprà petiuerãt. l ❡Et ale.eos: prouidens eis de victu. m ❡E qb⁹. Hîc oſtẽdit̃ ꝓuidẽtia Ioſeph reſpectu regis augẽdo ſibi fideliter theſaurũ.& ſcđò clemẽter ſe habẽs erga populũ,ibi: Dixit ergo Ioſeph. Circa primũ dicit̃ ſic. E quibus i.ex AEgypto & Chanaã & alijs terris circumadiacentibus. n ❡Oẽm pe.cõ. Nõ per exactiones,ſed ꝑ vẽditionẽ bladi iuſtã, qa tãtũ valet res q̃tũ põt vẽdi.& ideo illud qđ Ioſeph emerat ꝓ ꝑuo p̃tio tꝑe fertilitatis poterat reuẽdere eiſdẽ ꝑſonis:& multò fortius alijs pro minori pretio,maximè quia nullũ cõpulerat ad vendendũ ſibi bladum nomine regis. o ❡Addu.pe.ve.

Peregrinatio Iacob

Mali dies Iacob

Diuiſio

Diuiſio D

Nota circa venditionẽ

✤ licet enim

✳ b ❡Poſt hęc intro.&c. regẽ.ſ.cæleſtẽ q ꝑ terrenũ intelligit̃ ꝓpter regiã dignitatẽ. Dicit̃ aũt p̃lat⁹ viuẽs patrẽ ſuũ ad regẽ introducere,qñ ꝓ p̃deceſſore ſuo orat deũ deuotè,vt veniat ad cõſpectũ regis gloriæ. d ❡Qui bñ &c. Et bñdicto regę &c. Veniẽs igit̃ ad cõſpectũ dei clarũ bñdicit̃ ab eo dono glorię,qđ eſt ſumma bñdictio, & ecõuerſo ipſe bñdicit deũ bñdictiõe laudis æternæ. Pſal.lxxxiij.a. Beati q habitãt in domo tua &c. Per hoc aũt ꝙ ſubdit̃. † ❡Egreſſus eſt fo. Nõ eſt intelligẽdus receſſus à deo,ſed ſicut dicit ſaluator Ioh.x.b. Per me ſi quis introierit ſal.& ingre.& egre.& paſ.inue. Nam beati reficiunt̃ interius in aſpectu diuinitatis Chriſti,& exterius in aſpectu ſuæ humanitatis. Et hoc vocatur hîc ingredi & egredi,& nõ per aliquem receſſum à Chriſto. † Cũq; defeciſſet emp.pre.&c. Per hoc autem quòd AEgypcij bona mobilia & immobilia dederunt ꝓ alimentis,ꝑ quę ſapiẽtię documẽta ſignificant̃:vt ſuprà dictũ eſt,dat̃ intelligi,ꝙ oĩa bona tẽporalia, pro acquiſitione ſapiẽtię ſunt ꝑuipẽdẽda. Vnde de ipſa dicit̃ Sap.vij.a. Diuitias nihil eſſe dixi in cõparatione illius nec comparaui illi lapidẽ pretioſum:quoniã omne aurũ in cõparatiõe illi⁹ arena eſt exigua,& tãq; lutũ ęſtimabit̃ argentũ in conſpectu illius. Et Prouerb.xvij.c. dicitur: Quid prodeſt ſtulto habere diuitias cùm ſapientiam emere non poſſit? Et de Anaxagora legitur, quòd cùm de ſtudio ſapientię rediret ad terram ſuam,& videret ſuas poſſeſiones diſſipatas riſit. Ego non eſſem ſaluus,niſi iſtæ periſſent.

Moralit̃

Anaxagoras

E inualuiſſet,& fratres Ioſeph Pharaoni dixe=
rūt:Nō ſunt paſcua pecorib⁹ puerorū tuo
rum &c.Si ergo ea fame paſcua defecerāt ī
terra Chanaan,cur in AEgypto nō defece=
rāt,cū eadē fames eſſet vbiq;?An ſicut phi=
Paludes Nili betur ab eis,qui loca ſciunt:in multis AEgy
pti paludib⁹ poterāt paſcua non deeſſe,etiā
cū fames eſſet frumentorū,q̄ ſolent Nili inū
datiōe prouenire;dicunt illę paludes feraci⁹
paſcua gignere,qñ aqua Nilimin⁹ excreſcit.
a ¶ Emit igitur &cę.Non iniuſtitię vel
iniquitatis arguit Ioſeph,cū etiā fidelitas ei⁹
inde cōmendet,quia nulli⁹ pſonę gratiā ſuſ=
cepit,ſed iuxta emptoris pretium ęquo li=
bramine repenſauit. ¶Myſticè autem ſigni=
Myſtice. ficat omnes,qui in ſpiritali AEgypto ſunt:
& eius opes ambiunt ſeruos eſſe.Nullus eſt
enim liber AEgyptius,qui carnalis eſt & ve
nundatus ſub peccato. Pharao enim eos
ſubiecit.vnde fortaſſe dicitur Exo.xx a.Ego
ſum dñs de⁹ tu⁹,qui eduxi te de AEgypto,
de domo ſeruitutis.vnde Ro.vj.b.Non re
gnet peccatū ī veſtro mortali corpore &c.
Et ibidem.c.Serui eſtis eius cui obediſtis,ſi
ue peccati in mortē,ſiue obeditionis ad iu=
† 23.q.8.c. tributū.§. q̄uis.De īmu.eccle.c. nonminus. ſtitiam.AEgyptij autem violenter in ſerui=
tutem redacti ſunt,Hebræi verò violenter
in ſeruitiū.Vendiderūt aūt AEgyptij ſemet
ipſos,nec diſpenſatoris culpa eſt,vbi digna
repenſant pro meritis.i.Corint.v.b.Hoc&
Paulus fecit,cū illū q indignus numero ſan
ctorum vel conſortio fuit Sathanæ tradit.
Nemo ergo dicat Paulum durius egiſſe,q
hominem de eccleſia eiecit,vt expulſus,diſce
ret non blaſphemare.hominis enim volun=
tas eſt iniqua:cū amans terrena deſpicit cę=
leſtia,& propter auaritiam ſe ſubijcit diabo
F lo.Dei autem permiſſio eſt iuſta, cùm eum
Allegorice qui,ſpernens meliora,elegit peiora,dimittit
arbitrio ſuo,vt cadat. ¶Emit igitur &c.
Emptio Ioſeph, qui frugibus emit terram
AEgypti,ſignificat Chriſtum doctrina &
*a Pharaōe ſanguinis pretio redimere mūdum. Quòd
autem dicit,accipite ſemina & ſerite agros:
vt fruges habere poſſitis &c.Semen eſt ver
bum dei,agri corpora,quę vomere euāge=
lico exarata,& ſemine ſpirituali ſeminata fru
ctum virtutum germināt.Quinta pars quę
regi dabatur:quinq; ſenſuū cenſus,qui Chri
ſto regi ſoluendus. Quatuor reliquę in ſe=
mentem & cibos poſſeſſoribus permittun
tur,quia actualis vitę vſus vnicuiq; conce=
ditur,vt ſeminet virtutum opera,& fructus
iuſtitię metat in vitam ęternam,qui à Chri
ſto nobis tribuitur.Vnde Ioſeph dicitur:
Salus noſtra in manu tua eſt,quia ſalus mū=
di in poteſtate Chriſti. b ¶Pręter ter=
ram.Hoc ſignificat eccleſię terram,in qua
veri ſunt ſacerdotes,liberam eſſe à cēſu mū
dano,quę verbo diuino indeſinenter paſci
tur,nec damnū panis ſpiritualis ſuſtinebit.
Cumq; ap=

Nicolaus de Lyra.

licet enim eſſent in fame poſiti:non ta=
men tenebatur rex eis dare bladum gratis,
q̄diu haberent bona vnde poſſent emere.
a ¶ Venerunt quoq; anno ſecundo
& dixerunt &c.Dicūt Hebræi,quòd iſte
fuit ſecūdus annus famis,& q in aduētu Ia=
cob,qui venit in principio tertij anni famis
ſtatim Nilus irrigauit terrā AEgypti,ppter
merita eius,& facta eſt fertilitas,quę ſubtra=
*quasi cta fuerat per ſiccitatē,vt prędictum eſt ſe=
cūdū vnā opinionē.Sed hoc videt cōtra te
xtū.primò,quia Ioſeph p ſpiritū pphetię p̄=
dixerat famē durare p.vij.annos,ſecdò,quia
ſcđm iſtud dictū ſeqret,q Ioſeph ſuſtētaſſet
AEgyp

ſtra, & dabo uobis pro eis ci=
bos, ſi pretium non habetis.
Quæ cùm adduxiſſent, dedit
eis alimenta pro equis, & oui=
bus,& bobus,& aſinis:ſuſtēta=
uitq; eos illo anno pro commu
tatione pecorum. Venerunt a
quoque anno ſecundo, & dixe=
¶Vel domino noſtro.
runt ei: Non cælamus dominū
noſtrum,quòd deficiente pecu=
nia, pecora ſimul defecerunt.
Nec clam te eſt, quòd abſque
a ¶Aliàs corporibus.
pecoribus & terra nihil habea=
mus. Cur ergo morimur te ui=
dente?Et nos & terra noſtra tui
erimus.Eme nos † in ſeruitutem
regiā, & præbe ſemina, ne per=
eunte cultore redigatur terra in
¶Doctrina ſanguine. ¶Chriſtus.
a ſolitudinem. † Emit igitur Ioſeph
¶Corpore.
omnem terram Ægypti*, uen=
dentibus ſingulis poſſeſſiones
ſuas præ magnitudine famis,
† ſubiecitq; eam Pharaoni,& cun= b
ctos populos eius à nouiſſimis
terminis Ægypti uſque ad extre
a ¶Hinc habemus exemplum,quod poſſeſſiones eccleſiæ diſtrahi non debent,cum a regibus deo ſunt mancipatæ, & ideo in nullius bonis computandæ.
b mos fines eius, præter terrām c
ſacerdotum, † quæ à rege tradi=
ta fuerat eis: quibus & ſtatuta d
cibaria* ex horreis publicis præ=
bebantur:& idcirco nō ſunt com
pulſi uendere poſſeſſiones ſuas.
Dixit ergo Ioſeph ad populos: e
En,ut cernitis,& uos & terram
ueſtram Pharao poſſidet: Ac=
a ¶Serui facti, id eſt plene deo ſubditi frumenta ad ſemen accipimus: quia uerbum dei proximis prædicare libere poſſumus
cipite ſemina, & ſerite agros: ut
fruges habere poſſitis. Quin=
a ¶Quintam partem damus,cum pro moderatione quinque ſenſuum deo famulamur.
tām partem regi dabitis, qua=
a ¶Quatuor retinemus cum in hac vita ſecundum cuiuſque facultatem laudabiliter conuerſamur.
tuor reliquas permitto uobis
in ſementem, & in cibos fami=
lijs & liberis ueſtris. Qui reſpon
a ¶Salus mundi in poteſtate Chriſti.
derunt: † Salùs noſtra in manu
tua eſt: † Reſpiciat nos tantùm
dominus noſter,& læti ſeruie=
mus regi. Ex eo tempore uſque
in præſentem diem in uniuerſa
terra Ægypti, regibus quinta
pars ſoluitur, Et factum eſt qua=
ſi in legem abſque terra ſacer=
dotali,quæ libera ab hac condi=
tione fuit. Habitauit ergo Iſraël f
in Ægypto, id eſt in terra Geſ=

AEgyptios primo anno famis,p pecorib⁹, G
& p cōſequēs durāte adhuc fertilitate ſuſtē=
taſſet eos p pecunijs,quod videtur mani=
feſtè falſum,quia tunc emebat Ioſeph bladū
ab AEgyptijs,& non econuerſo.Et ideo di
cendum eſt,q ſecundus annus hîc intelligi
tur ab illo tempore,quo defecit eis pecunia
ad emendum,& ille fuit circa finem ſterilita
tis terrę,& maximè quia Ioſeph prędixerat
publicè,ita q erat notū p totā terrā AEgy
pti de ſeptem annis famis futurę poſt fertili
tatem.& ideo veriſimile eſt,q multi de ter=
ra AEgypti reſeruauerūt ſibi bladū,vñ po
terant ſuſtentari per aliqđ tēpus:ita q nō fu
erunt cōpulſi vēdere pro blado pecora ſua
& poſſeſſiones ſuas ita citò,ſed magis in vl
timis annis famis.Sequitur: b ¶ Subie=
citq; eam Phara.&c.In Hebręo dicit ſic:
Et fuit terra ipſius Pharaonis,& populum
trāſtulit ad ciuitates de fine terrę AEgypti
vſq; ad finē eius.Dicunt enim Hebręi ad o=
ſtēdēdū,q terra erat ipſius regis immediatè † et terram noſtram p pane & nos & terra noſtra erimus Pharaōi in ſeruos.
Ioſeph fecit tranſferre populum de vna par
te terræ AEgypti ad aliā,& ecōuerſo:vt per
talē trāſlationē quilibet oſtēderet,& pfitere
tur,quòd nihil iuris haberet in hæreditate
ſua priſtina.Cauſa aūt huius diuerſitatis in=
ter tranſlationem noſtram & literā Hebrai=
cam in hoc loco potuit eſſe ex hoc,qđ iſtæ *pro Pharaone.
duę dictiōes Hebraicę.ſ. העביר Hęebir,
& העביד Hęebid:q̄rū prima ſignificat,et
fecit trāſire,& ſecđa ſignificat,& ſubiecit ſer † Et trāſire fecit ad vrbes Heb.
uituti,nō differūt in Hebręo,niſi in vltima
lrā,q̄ in pria dictiōe eſt lrā Res,ī ſecđa lrā Da
leth.Iſtę aūt duę lrę Hebraicę,licet ī ſono ha
beant magnā diuerſitatē,tū in ſcriptura ha
bent cōueniētiā,& ideo ppter ſimilitudinē
hanc tranſlator noſter accepit vltimam di=
ctionē pro prima vel ecōuerſo. Scriptores H
Hebręorū q fuerūt poſt tempus trāſlatoris
ſcripſerūt primā p ſecunda,tū vtraq; litera †qa a Pharaone pars vel portio.
vadit ad eandē intentionem,Hebraica tamē
magis exprimit,vt patet ex prædictis.
c ¶Pręter ter.ſacerdotum.Erant em̄
deputati ad cultū deorū illius populi,& etiā Sacerdotes AEgyptij
ad ſtudiū ſciētiarū ſpeculatiuarū,ſecđm q di
cit Philoſ.j.Metaphi.quòd gens ſacerdotū
AEgypti ibi priò ſtudere cōceſſa eſt.Et Io=
ſephus in libro antiquitatū dicit,q Abrahā Ioſephus
quādo deſcendit in AEgyptū,vt habitū eſt
ſ.xij.ca.docuit ſacerdotes AEgypti Aſtro
nomiam,& ex tunc in talib⁹ ſciētijs ſtudere
cœperunt,& ideo à rege habebant victum,
vnde ſubditur: d ¶ Et ſtatuta cibaria
ex horreis publicis &cę.Et ex hoc loco
habetur,quòd illis qui ſunt deputati diuino
cultui & ſtudio, debet de victu ab his qui
habent curam regendę cōmunitatis proui= Nota
deri. e ¶Dixit ergo Ioſeph ad popu
lum.Hîc cōſequenter oſtendit clemētia Io
ſeph erga populum in hoc,q terrā AEgy=
pti quā iuſto titulo p rege acquiſierat, red
didit his,qui eam vendiderant pro quinta
parte fructuū,ex quo patet,qđ fecit eis ma=
gnā gratiā,quia alibi vbi terra nō eſt nota= † viuificaſti nos.i.autor vitę noſtrę es.
biliter fertilis,bene traditur colenda & ſemi
nāda pro media parte fructuū.terra autem
AEgypti nō ſolū eſt bene fertilis, vt referūt † Inueniamus gratiā in oculis dñi noſtri,&
illi qui eā viderunt,ſed etiā cū paruo labore
propter irrigationem Nili,qui fœcū dat ter
ram illam.Et patet litera ex prædictis.
f ¶Habitauit ergo Iſraël in AEgy
pto &c.Hîc deſcribit ſtat⁹ Iacob in AEgy
pto q̄tū ad finē ſeu cōſummationē.& priò
deſcribit ſuę ſepulturę ordinatio.ſecūdò di
ctę ordinatiōis executio.ca.l.Adhuc primò
deſcribit dicta ordinatio.ſecđò ſubdit filio=
rū bñdictio.xlviij.ca.In prima pte dicit ſic,
Actuſq;

a ❡Cumq́ appropinquare cerneret. Auguſ. Ea filium iu-
A ratione conſtringit, qua conſtrinxit abraham ſeruum: ille mandans
Moralit. vnde vxor ducat̃ filio ſuo, iſte cōmendās ſepulturā corporis ſui. In
vtraq; tñ cauſa nominata ſunt duo, q̃ magnipendēda ſunt in omni-
bus ſcripturis, miſericordia & iuſtitia, vel miſericordia & iudicium,
vel miſericordia & veritas, quia ſcriptū eſt
Ps.xxiiij.b. Vniuerſę vię dñi miſericordia
& ỽitas. Seruꝰ aūt abrahę dixit: Facite ī dñm
meū miſericordiā & iuſtitiā. Et iſte, vt facias
in me miſericordiā & veritatē. Quid aūt ſi-
bi velit tā ſollicita corpis cōmēdatio, vt nō
in AEgypto ſepeliat̃, ſed in terra Chanaā iu-
xta patres ſuos, mirū videt̃, nec cōueniēs tā-
tę excellētiæ pphetę, ſi ex hoīm cōſuetudine
metiamur: Si autē ſacra q̃ramꝰ, maioris ad-
miratiōis gaudiū inueniemꝰ. Cadaueribus
eñ mortuorū peccata ſignificant̃, cū iuben-
tur hoīes poſt eorū cōtactū tāq; ab īmun-
ditia purificari. vñ Eccſiaſtes. xxxiiij. d. Qui
baptizat̃ à mortuo & iterū tangit illū, quid
pfuit lauatio eiꝰ? Sepultura ergo mortuo-
rū, remiſſionē peccatorū ſignificat. vñ ps.
xxxj. a. Bti, quorū remiſſę ſunt iniq̃tates &c.
Vbi ergo ſepeliēda cadauera patriarcharū,
niſi in terra, q̃ ille crucifixꝰ eſt, cuiꝰ ſanguine
facta eſt remiſſio peccatorū? Mortibꝰ eñ eo-
Vel abraiſmum rū ſignificant̃ peccata hoīm. Dicit̃ aūt à loco
q Abrahamiū vocat̃, vbi cōdita ſunt eorū
corpora, abeſſe locū vbi crucifixꝰ eſt dñs, fe-
† s.25.d rè.xxx. milibꝰ paſſuū, vt ipſo numero ſigni-
ficet̃ Ieſus Chriſtꝰ, qui in baptiſmō appuit
ferè.xxx. anno. b ❡Quo iurāte. Aug.
Quod habēt latini codices adorauit ſup ca-
put virgę eiꝰ, nōnulli emēdatiꝰ habēt: Ado-
rauit ſup caput virgę ſuę vel ī capite virgę
ſuæ. vel in cacumine, vel ſup cacumē virgę
B ſuę. Et ideo meritò q̃rit̃, qd ſit qd̕ dictū eſt.
Nā facilè intelligeret̃ ſenē, q virgā ferebat ſi-
cut ſolet illa ętas, ad deū adorādū ſe īclinaſſe
ſup caput virgę ſuę, quā ſic ferebat, vt ſup
eā caput inclinādo adoraret deū. Quid eſt
ergo adorauit ſup caput vel cacumē virgę
eius, i. Ioſeph? An fortè tulerat ab eo virgā,
qñ ei iurabat, & dū eā tenet poſt verba iu-
rantis nōdū illa reddita adorauit deū? Non
eñ pudebat eum ferre tātiſper inſigne po-
† ipſi Iacob. teſtatis filij ſui, vbi figura rei futurę pręſigna-
batur. ❡Hiero. Et adorauit Iſraël cōtra
ſummitatē virgę eiꝰ. Hoc etiā in loco qdā fruſtra ſimulant adoraſſe
Iacob ſummitatē ſceptri Ioſeph: ꝙ. ſ. honorans filiū poteſtatē illius
adorauerit, cùm in Hebręo multò aliter legat̃: Et adorauit Iſraël ad
caput lectuli, quia poſtq; iurauit ei filiꝰ ſecurꝰ de petitiōe, adorauit
deū cōuerſus ad caput lectuli. Sanctꝰ enim vir & deo deditꝰ, ſenectu-
te oppreſſus, ſic habebat lectulū poſitū, vt ipſe iacentis habitꝰ abſq;
vlla difficultate adorationem eſſet paratus.

ſen, & poſſedit eam, auctuſq́ eſt a
& multiplicatus nimis, & uixit in
ea decem & ſeptē annis. Factiq́
ſunt omes dies uitæ illius centū
a quadragintaſeptē annorū. Cūm b
que appropinq̃re cerneret† mor-
tis diem, uocauit filium ſuum Io- c

a ❡Ad excitandam memoriam filiorum diligenter commendatur ſepultura patrum.

ſeph, & dixit ad eū: Si inuēni gra-
tiam in cōſpectu tuo, †pone* ma- d
nū tuā ſub femore meo, & facies
mihi miſericordiam & ueritatē,

❡In AEgypto ſepelietur, qui in profundum malorum demergitur.

ut non ſepelias me in Ægypto,
ſed dormiā cum patribus meis:
& auferas me de hac terra, cōdás- e
que in ſepulchro maiorum †meo-
rum. Cui rñdit Ioſeph: Ego fa-
ciam quod iuſſiſti. Et ille: † Iura
b ergo, inquit, mihi. Quo iurante f
†adorauit iſraël dominum, con- g
uerſus ad lectuli caput.

Cap. XLVIII.

H I Sitaq; trāſactis h
nuntiatum eſt Io- i
ſeph, ꝙ ægrota-
ret pater †eius.
Qui aſſumptis
duobꝰ filiis: Ma-
naſſe & Ephraim, ire prexit: Di- k
ctumq́ eſt† ſeni: Ecce filius tuus

❡In ca.xlvij. vbi dicitur in poſtil. Omnem pecuniam cōgregauit. C

ADDITIO.

Moraliter. Quia in emptiōe & venditiōe ęqualitas iuſtitię obſeruāda eſt, vt in
ſcd̕a ſcd̕ę. q. lxxvij. ar. j. in cor. q. Idcirco nō videt̃ dicēdū ꝙtm̃ va-
let res, q̃tū poſſet vendi. pōt enim q̃nq; res
vendi in multo maiori p̃tio, ꝙ valeat ſecū-
dū verū ſuū valorē, & hoc propter magnā
indigentiā ementis, quam habet de illa re: &
in tali caſu non eſt ęſtimādus valor rei ſecū-
dū quantitatē qua ipſa res pōt vendi, quia
ſic ſi quis rem ſuā ſupuēdit in notabili quā-
titate vltra iuſtū p̃tiū ppter magnā neceſſi-
tatē ementis, tūc vēditor videt̃ quaſi vende-
re qd̕ nō eſt ſuū, quia id qd̕ accreſcit ſup iu- † diē mortis ſuæ
ſtū p̃tiū, nō eſt ex cōditiōe rei venditę, ſed ex
cōditione emētis, vt in p̃dicta q̃ſtiōe. Ad ex- † s.24.a
cuſationē aūt Ioſeph, q vendit blada p ma- * quæſo
iori pretio ꝙ emerat, ſufficit diuerſitas tem-
poris, q̃ ſicut & diuerſitas loci magnam fa-
ciunt differentiā in vero valore rerum, vt
in prędicta quæſtione.

REPLICA

Correctorij cō-
tra Bur. In ca.
xlvij. vbi poſtillator dicit de cōtractibus Io-
ſeph quomodo fuerūt iuſti, inſtat Burg. au-
toritate ſancti Tho. ſcd̕a ſcd̕ę. q. lxxvij. art. non habet
j. in cor. q. & rñſione etiā ad vltimum arg. † meorum
aſſerēs, ꝙ in cōmutationibꝰ ęqualitas iuſti-
tię ſeruāda ſit. Sed ego cum poſtillatore ve-
rius puto: ꝙ in cōmutatiua iuſtitia ęquali-
tas ſecūdū naturā ſeruari nō poſſit, quicqd
dicat ſanctꝰ Tho. p Burg. allegatꝰ: quia to-
tū aurum mundi ſecundū naturā non valet
vnū equū, cū tñ ordine ad humanos vſus D
modicū aurū valet magnū equū. AEquali- †inclinauit ſe Iſraël
tas igit̃ in cōmutatiua iuſtitia, q̃ eſt in cōtra-
ctibꝰ nō ſeruat̃: ſed p ratione iuſtitię menſu-
ratur, vt dicit ſanctꝰ Diony. de diui. no. ca.
viij. Ratio aūt iuſtitię mēſurātis hāc ęquali-
tatē, & terminātis inęqualitatē deſcribitur à † ſuus
beato Aug. in li. lxxxiij. q̃ſtionū. q. xliij. dicē-
te: Iuſticia eſt habitꝰ animi cōi vtilitate ſer-
uata, ſuā cuiq; tribuens dignitatē. Nūc autē
tpe fertilitatis modicū aurū valet multū bla-
dum, ideo ſecundū menſurā iuſtitię tpe ſte-
rilitatis modicū bladū valet multū aurum:
ideo videtur dicendū, ꝙ tantū valet res ſe-
cūdū illā ęqualitatis menſurā, q̃tùm vendi pōt ſeruata vtilitate nō
priuata, maximè ceſſantibus dolo, metu & violenta compulſione:
ſic & in his factis Ioſeph prout poſtillator dicit. Fateor quidem ꝙ
reſpiciens ad ſolā neceſſitatem ementis: & ſic cariꝰ vendens, qa non
reſpicit ad cōmune cōferens, ſed priuatum, iuſtitię cultor nō eſt: ſed
hoc non eſt in factis Ioſeph, nec apparet ex dictis poſtillatoris.

Nicolaus de Lyra.

a ❡Auctuſq; eſt & multiplicatꝰ, in bonis ſpiritualibus, et
tpalibꝰ, & prole filiorū ſuorum. b ❡Cumq; appropinquare
&c. Ex quo patet ꝙ habuit ſpiritū pphetię. c ❡Vocauit filiū
ſuum Ioſeph. Per nuntiū: quia diſtabat ab eo negotijs regni oc-
cupatus. d ❡Pone manum tuā ſub femore meo. ſ. ad iurā-
dum per Chriſtū naſciturū de Iacob, ſicut. s. expoſitum eſt. xxiiij. c.
e ❡Condaſq; in ſepulchro maiorum. ſ. in terra pmiſſionis:
in qua erant ſepulti Abrahā & Iſaac, & nō ſolū propter illos deſide-
rabat ibi ſepeliri, ſed principaliter ppter redēptionem generis hu-
mani fiendā p Chriſtū ibi q in illa terra natꝰ eſt: & cōuerſatꝰ eſt, mor-
tuus & ſepultꝰ: & ibidem reſurrexit, & inde ad cælū aſcendit: de qui-
bus Iacob habuit fidem & notitiā aliquā: & forſitā videbat in ſpiri-
tu, ꝙ cū Chriſto reſurgēte reſurgerēt multi ſancti iā defuncti: vt ha-
betur Matth. xxvij. f. Et ſperabat cū eo reſurgere. f ❡Adorauit
Iſraël dominum, pro beneficio ſibi conceſſo. g ❡Cōuerſus
ad lectuli caput, Caput enim lectuli erat verſus terrā promiſſio-
nis, & ad illā partē adorabant Iudęi deuoti, qñ ęrant extra terrā illā,
ſicut habetur. iij. Regū. viij. & Daniel. vj. ca.
* b ❡Cumq; appropinquare ęer. &c. Per hoc aūt ꝙ Iacob
de loco ſepulturę ſuę fuit ita ſollicitꝰ, inſtruunt̃ ſapientes eſſe ſolliciti
de ſepultura ſua in loco ſacro, & vbi copia ſuffragiorum habetur.
In ca.

GLO. ORDI.

Cap. XLVIII.

H Is itaq; &c. c ❡Qui aſſumptis &c. Hiero. Et
tulit duos filios ſecum, Manaſſen & Ephraim. Ex hoc
apparet, qd̕. s. dximꝰ, quia Ioſeph ad id locorū duos
tm̃ filios habuit, Ephraim & Manaſſen. Si autem poſt
multos annos moriente Iacob duos tm̃ duxit ad benedictionem, il-
lo vtiq; tempore, cū filij eiꝰ generare nequiuerāt paruuli atq; lactā- Diuiſio
tes in ingreſſu patris & fratrum nepotes ex his habere non potuit.
Qui confor-

NIC. DE LY.

Cap. XLVIII.

H Is itaq; &c. Hīc cōſequēter ponit̃ filiorū Iacob bñdi-
ctio: & priò ipiꝰ Ioſeph ī filijs ſuis. ſcd̕ò ipſiꝰ Ioſeph ī p-
pria pſona cū alijs filijs Iacob: xlix. ca. Adhuc primò de-
ſcribit̃ filiorū Ioſeph adoptio. Scd̕ò eorū bñdictio, ibi:
Vidēs aūt. Tertiò ipiꝰ Ioſeph ſpecialis pmiatiò, ibi: Et ait ad Ioſeph.
Adhuc priò deſcribit̃ dicta adoptio. ſcd̕ò ſubdit̃ ipiꝰ Iacob excuſa-
tio, ibi: Mihi eñ: ❡Circa primū dicit̃: i ❡Nuntiatū eſt Ioſeph
ꝙ ęgro. &c. Quia nuntij frequenter currebant de ipſo ad patrem
& econuerſo, ad ſciendum ſtatum mutuum. k ❡Ire perrexit.
Hoc non eſt in Hebræo, ſenſus tamen eſt. i. ad eundū ſe diſpoſuit.

E

a ¶ Qui cōfortatus ſe. Hiero. Et confortat⁹ Iſraël ſedit ſuper lectulū. Cur. Lxx. idē verbum aliter atq; aliter ediderint, neſcio, ſed audacter dico, ꝙ idē verbū מִטָּה mittha, qđ hic i lectulū trāſtulerūt, ſuprà vbi dixit adoraſſe Iacob virgam nominauerūt. b ¶ Duo igitur filij qui nati &c. Anteq; venirem ad te in AEgypto, mei erūt. Hier. patet ꝙ. lxx. aīę igreſſę ſunt i AEgyptū, & ꝙ Ioſeph eo tpe non nouē, ſed duos tm̄ filios habuit, ſicut ipſe Iacob teſtat̄. Qđ aūt dicit Ephraim & Manaſſen ſicut rubē et Symeō: duę tribus erūt, & ex ſuis vocabulis appellabunt̄, & duos populos ꝓcreabūt. & terram promiſſionis hęreditabunt. Cum aūt dicit reliquos filios quos poſt mortem meā genueris, oſtendit necdū eſſe ꝓcreatos. Qđ verò addit: Et noīe fratrū ſuorū, vocabunt̄ in poſſeſſiōib⁹ ſuis, hoc eſt nō accipiēt terrā ſepatim nec funiculos proprios, ſed in trib⁹ Ephraim & Manaſſe quaſi appendices miſcebūt̄. c ¶ Et ſepeliui eā. Ioſeph quaſi neſciēti indicat, vbi & quando matrē ſepelierit, fortè ꝓpheticè cōmemorās ibi ſepultā eſſe matrē ei⁹, vbi erat Chriſtus naſciturus. d ¶ Cūq; tuliſ. &c. Iſi. Sicut factū eſt in Eſau & Iacob dicēte dn̄o: Maior ſeruiet minori, ita & in filijs Ioſeph, maior em̄ Manaſſes .i. obliuio pplm ſignificat Iudęorū: minor verò Chriſtianorū. Hīc

Hiſtorice

✻ Ioſeph

ſ. 48. c.

Allegorice

a Ioſeph uenit ad te. Qui † confortatus ſedit in lectulo. Et ingreſſo ad ſe ✻ ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quę eſt in terra Chanaan, benedixitq; mihi, & ait: Ego te augebo & multiplicabo, & faciam ✻ in turbas populorum: Daboq; tibi terram hanc. & ſemini tuo poſt te in poſſeſſionem ſempiternam. Duo igitur filij tui, qui nati ſunt tibi in terra Ægypti, anteq; huc uenirem ad te, mei erūt, Ephraim & Manaſſes, ſicut Ruben & Symeon reputabunt̄ mihi. Reliquos aūt quos genueris poſt eos, tui erunt, & nomine fratrū ſuorū uocabūtur in poſſeſſionibus ſuis. Mihi enim, quando ueniebam de Meſopotamia: mortua eſt Rachel in terra Chanaan † in ipſo itinere. Eratq; uernum tempus: Et ingrediebar Ephratham, & ſepeliui eam † iuxta uiam Ephrathæ, quæ alio nomine appellatur Bethleem. Videns autē filios eius dixit ad eū: Qui ſunt iſti? Reſpōdit: Filij mei ſunt, quos dedit mihi deus in hoc loco. Adduc inquit eos ad me, ut benedicā illis. Oculi enim Iſraël † caligauerant præ nimia ſenectute, & clarè uidere non poterat. Applicatoſq; ad ſe oſculatus, & circūplexus ✻, dixit ad filiū: † Non ſum fraudatus aſpectu tuo, inſuper oſtēdit mihi deus ſemen tuū. Cumq; tuliſſet eos Ioſeph de gremio patris, adorauit pronus in terram, & poſuit ✻ Ephraim ad dexterā ſuā, id eſt ad ſiniſtrā Iſraël: Manaſſen uerò in ſiniſtra ſua ad dexterā ſcilicet pr̄is, applicuitq; ambos ad eum. † Qui extendēs manum dexterā poſuit ſup caput

¶ vocabuntur filij Iſrael.

¶ Alias applicitoſq;

† ſumptis viribus vel collectis.

✻ te

† cū adhuc ſup eſſet aliquod terrę ſpatiū anteq; ꝑuenirē ad Ephratā

† in via

† graues erāt

† Et Iſraël

✻ eos

† Nō exiſtimabā vel ſperabā, futurū vt viderē faciem tuam:

✻ Ioſeph ipſum

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Qui cōfortat⁹: de aduētu filij ſui prędilecti. b ¶ De⁹ omnipotēs apparuit mihi in Luza. Iſta ciuitas vocat̄ Bethel, & Hieruſalē, & alijs nomib⁹, vt ſ. expoſitū eſt ca. xxviij. c ¶ Daboq; tibi terrā hanc, hoc dixit Iacob, vt oſtēderet, ꝙ poterat dare ꝑtem in terra illa ꝓmiſſiōis filijs Ioſeph ſicut & proprijs filijs. ideo ſubditur:

ſ. 35. c.

F

d ¶ Duo igitur filij tui .ſ. Manaſſes & Ephraim. e ¶ Mei erunt: ꝑ adoptionem. f ¶ Sicut Ruben & Symeō reputabunt̄ mihi .i. quilibet eorū ita accipiet portionē ſuā in terra ꝓmiſſiōis qn̄ diuidet̄, ſicut filij mei naturales, & ponit exēplū de Ruben & Symeō pl⁹ q; de alijs, qa erāt primogeniti. & ideo ęquipauit filios Ioſeph ipſis ꝑ cōſequens & alijs minorib⁹. g ¶ Reliquos aūt quos genueris &c. Id eſt, nō adopto eos tali modo. h ¶ Et nomine &cæ. .i. ab eis nō denominabit̄ aliqua tribus, ſed nominabunt̄ ſub tribubus Manaſſe & Ephraī, & cū eis accipiēt hęreditatē. i ¶ Mihi ē em̄ Hīc ſubdit̄ ipi⁹ Iacob excuſatio. ꝑpenderat enim per aliqua ſigna, ꝙ Ioſeph mirabat̄ de hoc, ꝙ Iacob cū tātis ſumptib⁹ volebat portare corp⁹ ſuū ad ſpelūcā duplicē in Hebrō, & maxiè qa Rachel mater ſua q̄ fuerat vxor Iacob p̄dilecta, non erat ibi ſepulta, & ideo Iacob volēs ſup hoc pacificare Ioſeph dixit: k ¶ Mortua eſt Rachel &c. q. d. neceſſitas me cōpulit ipſam ſepelire extra ſpelūcā duplicē, qa erā in itinere cū magna familia: quā nō poterā deſerere, & adhuc nimis diſtabam à loco ſepulturæ p̄dictę. l ¶ Eratq; vernum tp̄s. in quo pecora habent fœtus in vtero, propter qđ non poteram iter accelerare ne morerentur. m ¶ Et ſepeliui eam iuxta viam. vbi tranſeunt homines communiter, & ędificaui ſepulchrum, ita quòd tranſeuntes poterant videre ſepulturam eius, & memoriam eius ad alios deferre. ac ſi diceret ipſi Ioſeph: debes me excuſatum habere de hoc, quòd nō portaui eam ad ſepulchrum maiorum, quia habui legitimum impedimentum, ſed nihilominus conſtruxi ei nobile ſepulchrum. Sic exponunt doctores noſtri. Hebræi autem aliter exponunt licet ad eundem finem, videlicet ad excuſationem Iacob de hoc, quòd Rachel non erat ſepulta in Hebron, & ſecundū eos Iacob ſe non excuſat propter difficultatē portandi corpus Rachel ad locum prædictum, imò primò excludit cauſam iſtam dicens: Mortua eſt Rachel in terra Chanaan, in qua terra eſt Hebron, & ideo longitudo itineris non me impediuit, & maximè quia ſecundum deſcriptionem terræ ſanctæ Hebron non diſtat à Betbleem, iuxta quam ſepulta eſt Rachel, niſi per ſex leucas vel circiter. Eratq; vernum tp̄s, qđ eſt aptū ad itinerādum, & ideo malitia tp̄is ſimiliter me nō impediuit. Quid igitur? voluntas dei & eius ordinatio. Dicunt enim Hebræi, quòd Iacob ſciuit ex diuina reuelatione, ꝙ tempore Nabuchodonoſor deſtruēda erat Hieruſalē: vt habet̄. iiij. Reg. xv. c. & ꝙ Nabuzardā duceret pplm ei⁹ captiuū in Babylonem, & ꝙ trāſirent iuxta ſepulchrū Rachel, ꝙ eſt ſup viā illā, & tūc i trāſitu illorū ipſa Rachel de ſepulchro miraculoſè clamaret ad deum, quęrens miſericordiam eius ſup populū captiuatū, vt ſcribit̄ Hieremię. xxxi. c. Vox in excelſis audita eſt, lamētatiōis & flet⁹, & luct⁹ Rachelis plorantis filios ſuos. ideo ſubdit̄: Et ſepeliui eā iuxta viā ſecūdū diuinā ordinationē ꝓpter cauſam prędictā. n ¶ Videns aūt. Hīc ſubdit̄ ipius Ioſeph bn̄dictio ſpecialis ī filijs ſuis. o ¶ Qui ſunt iſti? Hoc quęſiuit Iacob, quia caligauerāt oculi ei⁹, vt poſtea ſubditur: & ideo licet videret eos aſtātes obſcurè, nō tamē clarè & diſtinctè. p ¶ Adduc inquit eos &c. quia ante benedictionē volebat eos amplexari & deoſculari. & ſubdit̄. q ¶ Applicatoſq; ad ſe oſculat⁹ &c. Cumq; tuliſſet eos Ioſeph de gremio patris. vbi amplexat⁹ & deoſculat⁹ eos fuerat. r ¶ Adorauit pronus in terrā. .i. diſponens ſe ad bn̄dictionem. s ¶ Et poſuit Ephraim. &c. vult⁹ em̄ puerorū & ipſius Ioſeph erāt cōtra vultū ipſi⁹ Iacob, & ideo ille qui erat ad ſiniſtrā Ioſeph erat ad dexterā ipi⁹ Iacob. Sic em̄ poſuerat eos Ioſeph, volēs ꝙ Manaſſes q erat primogenit⁹, eſſet ſub manu dextera Iacob, tanq; principalis in illa bn̄dictiōe. ſed pater fecit cōtrariū ex cā q̄ exprimit̄ infrà ibi: Benedixitq; Ioſeph

G

H

Moralit̄. † ¶ Qui extēdēs manū &c. Ex hoc habetur duplex moralitas. Vna eſt ꝙ ꝓpter maiorē ętatē nō eſt aliquis ponendus in regimine ſeculari vel eccleſiaſtico, niſi cōditiōes alię ad regendū requiſitę cōcomitentur. Hoc etiā modo Dauid Salomonē regē inſtituit reprobata Adonię īſtitutiōe. iij. Regū. j. eò ꝙ Salomon ſapiētior erat. Et ſimiliter Petr⁹ apoſtol⁹ eccleſiā regendā tradidit beato clemēti, q̄uis haberet alios diſcipulos ſeniores. ¶ Alia moralitas eſt ſecundū interp̄tationē nominū. Manaſſes enim interp̄tat̄ obliuio, & ſignificat excellentem in cōtemplatione, qui diuina contēplando obliuiſcit̄ inferiorū. Ephraim aūt interpretatur fertilitas, & ſignificat bonum actiuū in operibus cōuenientib⁹ humanę vitę fertilem. Propter quod dicit̄. vj. Ethic. ꝙ Anaxagoras & cōſimiles, ſapientes dicebant̄, quia cōſiderabant altiſſima, nō tamen prudentes, quoniam nō conſiderabant conferentia humanę vitę, de quibus eſt prudentia, quę conſiderat humanæ vitæ cōferentia. & eadem ratione boni actiui propriè prudentes dicuntur non ſapientes. Regimen autem eccleſiaſticum primò eſt circa deum, qui eſt altiſſima & prima cauſa, ſecundariò verò & ex conſequenti eſt circa temporalia, & ideo ſapientes qui per Manaſſen ſignificantur, ſunt magis apti ad regimen eccleſiaſticum, & in hoc præponendi. prudentes verò per Ephraim ſignificati magis ſunt apti ad regimen ſeculare, quod per ſe reſpicit conferentia humanæ vitæ. Et hoc fecerunt apoſtoli Act. ſexto. a. qui ſeptem Dracones ordinauerunt circa adminiſtrationem temporalium, vt ipſi liberius intenderent orationi & prædicationi, vt ibidem dicitur. Epiſcopus tamen debet habere vtranq; perfectionem: ſecundum quod dicit Gregor. in paſtorali: Sit pręſul actione præcipuus, ſit præ cęteris contemplatione ſuſpenſus. Prima tamen perfectio magis eſt attendenda in promotione ad ſtatum epiſcopalem q; ſecunda, vt ſatis patet ex prædictis.

verò Chriſtianorũ. Hic eſt Ephraĩ q̃ fœcũditatẽ ſignificat quod cõ-
A uenit pplo iuniori, q̃ eſt corp⁹ Chriſti, q̃ fœcũdat⁹ eſt in latitudi-
dine mũdi. Ioſeph q̃dẽ Ephraim ad ſiniſtrã, Manaſſen ad dexterã cõ
ſtituit. At ille cãcellatis manibus crucis myſteriũ præfigurãs trans-
latam in maiorem dexteram, in minorẽ ſiniſtrã figuraliter ſuppo-
ſuit, vt crucis ſiſitudo ſup capita eorũ nota
ta. j. Cor. j. d. Iudęis ſcãdalũ, Chriſtianis fu-
turã gloriã pſignaret, & ſeniorem p crucis
myſteriũ ſiniſtrũ futurũ de dextro, & iuni-
orẽ de ſiniſtro dextrũ. a ℭ Do tibi par-
tem vnã &c. Hier. Ego dedi tibi Sichi-
mã pcipuã ſup fratres tuos, quã accepi de
manib⁹ Amorrhęorũ ĩ gladio medio & ſa
gitta. Sichima iuxta Gręcã & Latinã cõſue
dinem declinata eſt. Hebraicè em̃ Sichẽ di-
cit, Iohãnes euãgeliſta teſtat̃, licet vitioſè Si
char legat̃. Quia igit̃ Sichen transfert̃ in hu
merũ, pulchrè alluſit ad nomen di. Ego de
di tibi humerũ vnũ, p pcipuo em̃ vnũ ſcri
bit̃ in Hebręo. Quòd aũt ſe dicit in arcu &
gladio poſſediſſe, arcũ & gladiũ iuſtitia vo
cat, p quã meruit pegrin⁹ & aduena inter-
fecto Sichẽ & Emor de pìculo liberari. Ti
muit enim ne vicina oppida & caſtella ob
euerſionẽ fœderatę vrbis aduerſum ſe con
ſurgerent. Vel ſic: dabo tibi Sichimã, quã
emi in fortitudine mea. i. pecunia, quã mul
to labore acquiſiui ſup fratres tuos. i. abſq̃
ſorte dedi eam tribui Ioſeph. Ibi em̃ ſepul-
t⁹ eſt Ioſeph & Mauſoleũ ei⁹ ibivſq̃ hodie
cernit̃. Aug. Quòd Sichimã dicit Iacob
pcipuã ſe dare filio ſuo Ioſeph, & addidit
q̃ poſſederit eã in gladio & arcu, quęritur
quõ ad literã cõueniat Geñ. xxxiiij. d. Emit
em̃ cẽtum agnis poſſeſſionẽ illã nõ cepit iu
re belli. An quia Salẽ ciuitatem Sichimorũ
B filij eius expugnauerãt, & iure belli potuit
eius fieri, vt iuſtũ bellũ cũ eis videatur, qui
priores fecerũt iniuriã, contaminãdo eius
filiã? Cur ergo non dedit eã maiorib⁹ filijs
ſuis, q̃ hoc fecerunt: deinde ſi modo de vi-
ctoria glorians dat eã Ioſeph, cur ei tũc diſ-
plicuerũt filij q̃ hoc cõmiſerunt? Cur de-
niq̃ cùm eos benediceret, id exprobrando
memorauit? Latet ergo hĩc, pphetiçũ ſacra
mentũ, q̃a Ioſeph quadã pcipua ſignifica-
tiõe Chriſtũ ſignificauit, & ei dat̃ illa terra
vbi obruit Iacob deos alienos: Ge. xxxv. a.
Vt q̃ Chriſt⁹ intelligat̃ poſſeſſur⁹ gentes dijs
patrum ſuorum

† Intelligere fecit manus ſuas q̃ Manaſſes foret priogenitus: vel ſciẽs aut de industria ſic fecit manib⁹ ſuis, q̃a Manaſſe erat primogenitus.

Allegorice.

Quõ Sichima acq̃ſita Iacob

† creſcet magis q̃ ille.

† In te bñdicet Iſraël atq̃ dicet. i. dũ ppls Iſrl volet alicui bona imp̃cari, dicet &c.

✱ Iacob

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Benedixitq̃ Ioſeph & ait: Deus &c. Quia propter eũ benedicebat
pueris ei⁹. Sequit̃: b ℭ Et inuocet &c.
Quia vocati ſunt filij adoptiui Iacob, & fa
cti ſunt capita duarũ tribuũ: ſicut alij filij
Iacob. Sequit̃: c ℭ Nõ ita cõuenit pa
ter. Hoc dixit Ioſeph, quia euent⁹ puerorũ
nõ erat ſibi reuelat⁹: ſicut & patri. licet em̃
Ioſeph haberet ſpiritũ pphetię, vt habitũ
eſt. ſ. xl. ca. & xlj. tñ bñ reuelat̃ aliqñ aliqd
vni prophetę, qd̃ celat̃ alteri, ſicut patet i
multis locis veteris & noui teſtamenti.
d ℭ Scio fili mi, ſcio. ſ. q̃ eſt primoge
nit⁹. e ℭ Sed frater ei⁹ iunior. Alias
minor. maior ille erit. In numeroſitate et
dignitate, quia Ioſue q̃ fuit dux ppli poſt
Moyſen, & fecit tot mirabilia & Hierobo
am, qui fuit prim⁹ rex Iſraël: poſtq̃ diuiſum
fuit regnũ Iſraël à regno Iuda, fuerũt de tri
bu Ephraim. f ℭ Cõſtituitq̃ Ephraĩ
ante Manaſſen. In oblatiõe primitiarũ, & in ſituatiõe tabernacu
lorũ, & motiõe eorũ & dignitatib⁹ alijs. g ℭ Et ait. Hĩc deſcribit̃
pmiatio Ioſeph ſpecialis, cũ dicit̃: h ℭ Do tibi partẽ vnã &c. Ac
ſi diceret, tu me & fratrẽs tuo tẽpore famis ſaluaſti, et me deferendũ
ad ſepulchrũ patrũ meorũ miſiſti, & ideo terrã Sichẽ ſpeciali mu
nere do tibi. i ℭ Quã tuli &c. i. ipſi⁹ Emor, q̃ fuit de gñe Amor
rhęorum

Ephraim iunioris fratris: ſiniſtrã
autẽ ſuper caput Manaſſe ✱ qui
maior natu erat, commutãs ma
nus: Benedixitq̃ Ioſeph, & ait: a
Deus in cuius conſpectu ambu
lauerunt patres mei, Abrahã &
Iſaac, deus qui paſcit me ab ado-
leſcentia mea uſq̃ in præſentem
diem, angelus qui eruit me de cũ
ctis malis, benedicat pueris iſtis
& inuocetur ſuper eos nomen b
meum: nomina quoq̃ patrum
meorũ, Abrahã & Iſaac, & cre-
ſcant in multitudinẽ ſuper terrã.
Videns autem Ioſeph, quòd po
ſuiſſet pater ſuus dexterã manũ
ſuper caput Ephraim, grauiter
accepit. Et apprehenſam patris
manũ leuare conat⁹ eſt de capite
Ephraim, & trãsferre ſup caput
Manaſſe. Dixitq̃ ad patrẽ: Non c
ita cõuenit pater, quia hic eſt pri-
mogenitus: pone dexterã, tuam
ſuper caput eius. Qui renuẽs ait:
Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidẽ erit d
in populos, & multiplicabitur:
ſed frater ei⁹ iunior, † maior illo e
erit, & ſemen illius creſcet in gen
tes. Benedixitq̃ eis in ipſo tẽpo-
re dicens: † in te benedicet Iſraël
atq̃ dicet, Faciat tibi deus ſicut
Ephraim, & ſicut Manaſſe. Con f
ſtituitq̃ Ephraim ante Manaſ-
ſen. Et ait ✱ ad Ioſeph filiũ ſuum:
En ego morior, & erit deus uo- g
biſcũ, reducetq̃ uos ad terrã pa-
trũ ueſtrorum. Do tibi partem h
unam extra fratres tuos, quam i
tuli de manu Amorrhæi in gla- k
dio & arcu meo.

Cap. XLIX.

Vocauit autem Ia
cob filios ſuos, et
ait eis: Congre-

§ Prophetice ſe oqui insinuat vel significat. Licet enim hoc ad diuiſionẽ terrę Chanaan pertinea ſpiritualiter tamẽ ad Chriſtum qui in fine ſeculi venit referenda ſunt.

gamini, ut annuntiem quæ uen
tura ſunt uobis in diebus nouiſſi-

rhęorũ. k ℭ In gladio et arcu meo. i. iure belli. Dicũt em̃ He-
bręi, q̃ depopulata vrbe Sichẽ p filios Iacob, populi q̃ erãt in circu
itu cõgregauerũt ſe, vt irruerẽt ſuper Iacob & filios ei⁹, ſed ipſe arma
uit ſe & familiã ſuã ad reſiſtẽdũ eis, cõfidẽs de diuino adiutorio, ſicut
ſibi pmiſſum fuerat à dño, vñ & timor dei. i. à deo imiſſus cecidit
ſup illos & nõ ſunt auſi inuadere eũ: vt ha-
bitũ eſt. ſ. xxxv. & ideo locũ iſtũ obtinuit
iure belli, tũ q̃a dñs dederat ſibi illã terrã, tũ
q̃a pter violationẽ dinę Digni erãt eã p-
dere Sichimitę, & ideo q̃ñ Iacob fuit ipoſ-
ſeſſiõe, vñ q̃ licite potuit eã vt ſuã retinere.
vnã etiã ptẽ emerat: vt hr̃. xxxiiij. ſed de illa
quia modica erat non facit hĩc mẽtionem.
ex tunc autem locus ille fuit ipſius Iacob.
propter quòd dictum eſt ſ. xxxvij. quòd
filij Iacob omnes pter Ioſeph & Beniamin
paſcebãt oues in Sichimis, & q̃ Iacob mi-
ſit ipm Ioſeph illuc ad ſciẽdũ ſtatũ eorũ. ex
q̃ patet, q̃ ibi morabant̃ ad tp̃s: & ideo veriſi
mile eſt q̃ haberẽt ibi domos ad habitãdũ
& caulas p pecorib⁹ tãq̃ in loco, qd̃ erat
patris ipſorũ. ℭ In cap. xlviij. vbi dicit̃
in apoſtil. Eratq̃ vernũ tempus.

C Iacob pugnauit con tra amorrheos

ADDITIO. I.

In Hebręo aũt nõ hr̃ hic aliq̃ dictio ſignifi
cãs vernũ nec tp̃s: ſed eſt ibi dictio ſignifi-
cãs mẽſurã puã terrę, & eſt ſenſus, q̃ mor-
tua eſſet Rachel in itinere in loco, a q̃ reſta-
bat modicũ ſpatiũ itineris vſq̃ ad Bethleẽ,
ſed tñ ſepeliuit eã in via, rõne q̃ declarat̃ in
poſtil. ℭ In eo. ca. xlviij. vbi dicit̃ i po-
ſtil. Dicunt enim Hebræi &c.

ADDITIO. II.

D.

Hęc expoſitio eſt falſa. non em̃ hoc q̃ legit̃
Hiere. xxxj. c. Vox i excelſis audita eſt referẽ
dũ eſt ad tp̃s captiuitatis filiorũ Iſrl̃ tpe Na
buchodonoſor, ſed potius ille clamor ſeu
vlulat⁹ Rachel referẽd⁹ eſt ad occiſionẽ In-
nocẽtũ factã p Herodẽ, vt euãgeliſta decla
rat Matth. ij. put in ca. allegato Hiere. dño
concedente plene oſtendetur.

REPLICA correctorij cõtra Bur.

In ca.
xlviij. Burg. dicit i Hebręo nõ hr̃ dictio ſi-
gnificãs vernũ tp̃s &c. ita & poſtillator in
tractatu ſuo de differẽtia trãſlatiõis noſtrę
& Hebraicę veritatis ibi exponit, vt hĩc
Burg. in propoſito aũt ſe noſtrę tranſlatio
ni coaptat, vt ſatis faciat vię vtriq̃.

NICO. DE LY.

Vocauit aũt. Ca. XLIX. Diuiſio
Iacob &c. Hĩc cõſequẽter de-
ſcribit̃ bñdictio filiorũ Iacob
gñalr̃. & priò iſtruit eos de ſta-
tu vitę mortal̃. ſcd̃'ò eos erigit ad ſpẽ vitæ
ĩmortalis, ibi: Et bñdixit eis. Circa primũ p
mittitur pfatio, in q̃ reddit eos attentos di-
cẽs, m ℭ Cõgregami &c. Quilibet em̃
attẽt⁹ eſt ad audiẽdũ futura, maxiè circa ſe
& poſteros ſuos. n ℭ Diebus nouiſſi-
mis. i. poſtq̃ filij veſtri reuerſi fuerint ad
terram promiſſionis. dixit etiam in nouiſ-
ſimis, quia aliqua dixit eis tunc de aduentu
Chriſti, cuius tempora dicuntur nouiſſi-
ma. ſecundum quod dicit Ioh. prima cano
nica. ij. capi. Nouiſſima hora eſt: quia tem-
pori ipſius Chriſti non eſt aliud tempus
ſucceſſurum, ſecundum quod dicit Apo-
cali. decimo. b. Iurauit per viuentem in ſe-
cula ſeculorum, quia tempus amplius non erit. ſicut tempus noue
legis ſucceſſit tempori veteris. ſecundò reddit eos dociles dicens,
Audite filij Ia-

Myſtice. l ℭ Vocauit autem Iacob filios ſuos, et ait Myſtice
eis: Congregamini vt annum. &c. In hoc capitulo ponitur p-
phetia Iacob de filijs ſuis. Et de Ruben dicitur.

E☞ parum ſuorum renuntiātes & in Chriſtū credētes. ℭ All. In
Allegorice. bñdictionibus Iacob hiſtoria tenēda, & allegoria inueſtigāda. hiſtoria de diuiſione terræ ꝓmiſſionis ℭ Alle. De Chriſto & eccleſia, q̄ in nouiſſimis tpibus reuelāda, prius tñ hiſtoriæ fundamēta ſunt iacienda. a ℭ Ruben. Hiero. Rubē priogenit⁹ me⁹ tu fortitudo mea & principiū filiorū meorū, dur⁹ ad ferendū, & dur⁹ ꝓcacitate & iniuria, ſicut aq̄ nō ebullias, aſcēdiſti em̄ ſup lectū patris tui: & tūc violaſti ſtratū meū cū aſcēdiſti. In Hebręo ita, Rubē primogenit⁹ me⁹ fortitudo mea & capitulum in liberis meis. Maior ad portādū & maior robore. Effuſus es quaſi aq̄, ne adijcias. Aſcēdiſti em̄ cubile pr̄is tui: & cōtaminaſti ſtratū in aſcēſu. Et eſt ſenſus, Tu es primogenit⁹ me⁹, maior in liberis, & ſedebas iuxta ordinē natiuitatis tuę, & hęreditatē q̄ primogenit⁹ debebat̃. i. ſacerdotiū & regnū accipe. Hoc qppe i portādo onere & p̄ualido robore demōſtrat̃. Sed qa peccaſti, & q̄ſi aq̄, q̄ vaſculo nō tenet̃, voluptatis effuſus es ipetu. Idcirco p̄cipio, vt vltrà
† 24.q.3.c ſi igitur. nō pecces, ſiſcꝫ in fratrū numero pœnā ex pctō luens, primogeniti ordinē perdidiſti.
Hiſtorice. b ℭ Simeō & Leui &c. Hiero. lxx. Simeon & Leui fratres cōſummauerūt iniqtatē adinuētiōis ſuę, in cōſiliū eorū nō veniat aīa mea, & in cōgregatiōe eorū nō emulet̃ iecur meū, qa in furore ſuo interfecerūt hominē, & in deſiderio ſubneruauerūt taurū. In Hebręo aūt ſic habet̃: Simeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis arma eorū. In arcanum eorū ne intret aīa mea, & in cōuētu eorū ne
F diſſoluat̃ gloria mea: qa in furore ſuo īterfecerūt virū, & ī libidine ſua ſuffoderūt murū. Significat aūt nō fuiſſe ſui conſilij, ꝙ Sichē & Hemor fœderatos viros interfecerunt, & cōtra ius pacis & amicitiarū ſanguinē fuderūt innocētē, & crudelitate q̄ſi furore rapti muros hoſpites vrbis euerterunt. Vnde: Maledictus furor eorum: quia procax, & indignatio illorum quia dura. Diuidā eos in Iacob, & diſperdam eos in Iſraël. ℭ Leui hęreditatē ꝓpriā nō accepit, ſed in omnibus ſceptris paucas vrbes ad habitandum habuit. Nec Simeon ſicut in libro Ieſu ſcribit̃, ſed de tribu Iuda quidā accepit. Quidam prophetice interfectos homines apoſtolos, & ſubneruatum taurum à Phariſeis Chriſtum occiſum interpretant̃. Per hos: Scribę & Sacerdotes intelligūtur, de Simeone em̄ Scribę, de Leui Sacerdotes, qui conſilium fecerunt vt Ieſum morti traderent. vnde addit: In conſilium eorum non veniat anima mea.

a mis. Cōgregamini, & audite filij [a] Iacob audite Iſraël patrem ueſtrū. [b]

a ☞ Iuda ieus populus cui dicitur: Iſrael primogenitus meus. Exo. iiij. f.
b ☞ Iudaico populo iure primogenituræ ſacerdotium & regnum debebatur.

Rūben primogenitus meus: Tu [c] [d]

a ☞ Quia ex Iudaico populo fundamētum fidei, & ipſe Chriſtus. b ☞ Quia deo patri ſemper iniuriam irrogauit, uertens ad eum dorſum & non faciem.

fortitudo mea, & principium do [e]

a ☞ Quia ei data eloquia dei legiſlatio & teſtamentum.
b ☞ Pro magnitudine virium: quia copioſius cæteris regnauit.

loris mei. Prior in dōnis: ma- [f] [g]

a ☞ Peccando in Chriſtum. ☞ Impetu voluptatis.

ior imperio. † Effūſus es ſicut [h] [i]

a ☞ Quæ vaſculo non continetur.
b ☞ Quia in orbem diſperſus, imminutus & abbreuiatus. c ☞ Cauſa qua hæc meruit. [k]

āqua: Non creſcas, quia aſcēndi-

a ☞ Quando corpus domini in quo quieſcebat plenitudo diuinitatis, in cruce ſuſpendiſti. ☞ Dicendo peccatorem Samaritanum & dæmonium habere.

ſti cūbile patris tui, & maculaſti [l]
b ſtratum eius. Simeon & Leui fra [m]
tres † uaſa iniquitatis bellanti[a]. †

☞ Mortis Chriſti.

In conſilium eorum ne ueniat ani [n] [o]

☞ Voluntas.

ma mea, & in cœtu illorum nō ſit [p]
gloria mea, qa in furore ſuo occi- [q] [r]

☞ Iuda te lau

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℭ Audite filij Iacob. quia filij debēt eſſe ſubiecti diſciplinę. Tertiò reddit eos beneuolos dicens. b ℭ Audite Iſraël patrem veſtrum. i. eum qui tota mente deſiderat bonum veſtrum. c ℭ Ruben. Hîc conſequenter ponitur proſecutio benedictionis per ſingulos filios, incipiēdo à filijs Lię, & patēt partes ſcd'm numerum filiorum, & primò incipit à Ruben, qui erat primogenitus dicens. d ℭ Tu fortitudo mea. acſi dicat, quia tu es primogenitus fortitudo mea, q̄tùm ad bonum virtutis & gratię, quę deberet relucere in te, ſed econtrario factum eſt, quia tu es. e ℭ Principium doloris, q.d. licet multos dolores & labores ſenſerim aliunde, tñ parui fuerunt reſpectiuè, & quaſi pro nihilo eos reputaui in cōpatione ad illū dolorem quem concepi de enormitate ſceleris tui, qd' exponitur poſtea. f ℭ Prior in donis. ſ. deberes eſſe ratione primogeniturę: ratione cuius debebatur tibi duplex portio in hęreditate ac bonis paternis reſpectu fratrum tuorū. g ℭ Maior imperio. quia debebatur tibi regnū mihi promiſſum, vt habitum eſt. ſ. xxxij. ca. & ſacerdotium, qd' ante legem datam erat primogeniturę annexum, vt ſuprà dictum eſt. xxvij. ca. h ℭ Effuſus es ſicut aqua. Aqua enim de vaſe perfectius effunditur q̄ alij liquores: quia de oleo effuſo remanet in vaſe pinguedo & humor, & de vino effuſo ſapor, ſed effuſa aqua de vaſe citò vas deſiccatur, & non remanet aliquod aquę veſtigium. & per hoc dat intelligere quòd Ruben prędicta bona totaliter perdiderat, quia primogenitura q̄tùm ad duplicem portionem tranſlata erat ad Ioſeph, vt dictum eſt ſuprà ca. præcedēti, & regia dignitas ad Iudam, vt expreſſè habetur. j. Para. v. ca. & ſacerdotium ad Leui. i ℭ Non creſcas. In Hebręo habetur. Non excedes. acſi diceret: ſufficiat tibi ꝙ tu ſis ſicut vnus de alijs fratribus minoribus, abſq; dignitatibus & priuilegijs prędictis, cui⁹ cauſa ſubdit̃ cū dicit̃: k ℭ Quia aſcēdiſti cu. pa. tui &c. qd' fuit qñ dormiuit cū Bala vxore patris ſui, vt dictū eſt ſuprà. xxxv. ca. Ex his q̄ dicūtur hîc videt̃ eſſe falſum dictū Hebręorū, q dicūt ſup locū p̄dictū, ꝓut fuit ibi allegatū, ꝙ Ruben nō cōcubuit cum Bala, ſed ſolū amouit lectum ei⁹ de camera Lię matris ſuę, qa hoc non eſſet tantū malū: vt prima facie videt̃, ꝙ propter hoc debuiſſet priuari tot bonis & dignitatibus p̄dictis. l ℭ Simeon & Leui fratres. licet enim eſſent ei alij fratres ex parte patris & matris, tñ hîc vocat eos fratres ſpecialiter, quia fuerūt cōiuncti mēte & opere in ſequentib⁹ mal'. m ℭ Vaſa iniqui bel. Hoc exponūt cōmuniter doc. noſtri de interfectiōe populi Sichē in dolo cū Sichimitę recepiſſent circunciſionē in ſignū fœderis & amicitię cū Iacob & filijs ei⁹, vt ſuprà dictū eſt. xxxiiij. ca. n ℭ In cōſiliū eorū. qd' tractauerunt occultè de p̄dicta occaſiōe. o ℭ Ne veniat aīa mea. i. nō approbo, ſed deteſtor. p ℭ Et i cœtū il. qa aggregauerunt ſibi aliud cōſortiū, vt p̄ficerēt cōſiliū ſuū. q ℭ Nō ſit glīa mea. i. de hoc nō glorior, ſed magis cōfundor. Sed cōtra hoc videt̃ qd' Iacob dixit i fi ne p̄cedētis ca. gloriādo de acqſitiōe Sichē: Do tibi partē vnā extra fr̄es tuos, quā tuli de manu Amorrhęi in gladio & arcu meo. Ad qd' dicēdū, ꝙ Iacob hoc dicēdo nō glīabat̃ de occiſiōe Sichimitarū p Simeon & Leui: ſed magis de hoc ꝙ hoīes illi⁹ terrę cōgregati ad inuicē voluerūt irruere ſup Iacob & filios eius, & Iacob confidens de dei adiutorio parauit ſe ad reſiſtendū, & terruit de⁹ ei⁹ aduerſarios & retroceſſerunt, vt dictum eſt ca. pręce. r ℭ Quia in fur. ſuo oc. vi. id eſt viros G

H Allegorice. ☙ c ℭ Rubē primogenit⁹ &c. Per Iacob patriarchā de⁹ cōuenienter pōt intelligi. nā patriarcha dicit̃ à pater & archos, qd' eſt quaſi princeps patrum, qd' proprijſſimè deo conuenit. per Ruben autem primogenitū primus angel⁹ qui eſt prima creatura eius, ideo ſubdit̃. d ℭ Tu for. m. nā dei potētia magis apparuit in illo q̄ in alijs, & quia primus peccauit ſubdit̃, e ℭ Et principium do. m. de peccatis enim dicitur deus dolere Gen̄. vj. b. Videns autem deus ꝙ multa malitia ho. eſſet in ter. &c. Sequitur: Et tactus dolore cordis intrinſecus, delebo inquit ho. &cæ. f ℭ Prior: dignitate. f ℭ In donis: naturalibus, & in ſupernaturalibus fuiſſet ſi ſtetiſſet. g ℭ Maior imperio. quia fuit ſupremus inter omnes. h ℭ Effuſus es ſi. aqua per ſuperbiam tuā. i ℭ Non creſcas. imò deſcendas de cœlo in terram. k ℭ Quia aſcen. tu. pa. t. i. gloriam ſoli deo debitam vſurpare voluiſti. l ℭ Et maculaſti ſtra. e. i. cælum empyreum, inducendo alios angelos ad peccatum. Et quoniam diabolus rex eſt ſuper omnes filios ſuperbię: Ioh. xlj. d. ideo per Ruben intelligi poteſt ſicut & omnis ſuperbus.

Moraliter. Moraliter. d ℭ Primogenitus. quia vult alios pręcellere: d ℭ Tu for. m. ſ. ſcd'm ęſtimationē ꝓpriā, qa ſe reputat alijs p̄ualere. e ℭ Et pricipiū. d. ſcd'm veritatē: qa ſupbia principiū eſt oīs pcti, de quo de⁹ dolere dicit̃ Gen̄. vj. b. f ℭ Prior i do. naturalibus & gratijs gratis datis ſcd'm ęſtimationē ſuā. g ℭ Maior impe. nā omnib⁹ vult p̄are: mod⁹ em̄ ſuperbi eſt, vt qcqd dicit p̄cipere videat̃. h ℭ Effuſus es ſi. aqua. Eccl. xx. b. Gratię fatuorum effundent̃. ℭ Nō creſcas. i. deſcēdes. Lu. xiiij. c. Omnis qui ſe exaltat humiliabit̃. k ℭ Quia aſcen. cu. pa. t. gloriam de bonis à deo datis attribuendo tibi. l ℭ Et maculaſti ſtra. eius. i. mentē tuam pctō ſupbię maculaſti, in q̄ ſicut in ſtrato de⁹ qeſcere ſuauiter quęrebat Prouer. viij. d. Delitię meę &c. l ℭ Simeon & Leui & fratres vaſa &c. Per iſtos duos in malo cōbinatos intelliguntur duo vitia ſeſe cōcomitantia, gula. ſ. & luxuria. Vnde dicit Hiero. Venter & genitalia ſunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum deſignatur vicinitas vitiorum. n ℭ Bellantia. nā ex ebrietate q̄ pertinet ad gulā ſurgūt lites & bella freqnter, vt patet ad ſenſū & ſimiliter ex luxuria. na bellū Troianū qd' fuit valde graue, & tractū tpis habuit valde magnū, ex Helenę raptu habuit ortū. Et ſic fuit de multis alijs bellis q̄ narrare nimis eſſet prolixū. p ℭ Et in cœtu il. &c. i. nunq̄ cōtingat mihi gloriari de talib⁹: ſicut faciūt guloſi & luxurioſi. r ℭ In furore ſuo occiderunt virū. Iſta nanq; vitia ſubuertūt rationem & intellectum, q dicitur vir ſecundū Aug.

✱ Et in voluntate ſua

a ℂIuda te laudabunt &c.Hiero. Quia Iuda confeſſio vel
A laus interpretat̃.Conſequenter ſcribitur:Iuda tibi cõfitebunt̃,vel te
laudabũt fratres tui,& adorabũt te filij patris tui.Catulus leonis Iu
da,ex germine fili mi aſcendiſti,ꝑcũbẽs vt leo & quaſi catul⁹ leonis.
Quis ſuſcitabit eũ?Licet de Chriſto grãde myſterium ſit,tamẽ ſe
cũdũ literã ſignificatur ꝙ reges ex Iuda per
Dauid ſtirpẽ generãtur,& ꝙ adorent eum
oẽs trib⁹.Nõ enim ait:Filij matris tuę, ſed
filij patris tui,& qđ ſequitur,ex germine,fi
li mi a.In Hebręo habet, de captiuitate fi
li mi aſcendiſti,vt oſtenderet eum captiuos
populos eſſe ductrũ,& iuxta intelligentiã
ſacratiorẽ aſcendiſſe in altũ captiuã duxiſſe
captiuitatẽ. Siue qđ melius puto,captiui
tas paſsionem,aſcenſus reſurrectionem ſi
gnificat.Alligans ad vitem pullũ ſuũ,& fu
niculo pullũ aſinę.In Hebræo ita habet:alli
gans ad vitẽ pullũ ſuũ:& in שׂוֹרֵק ſorech
fili mi aſinã ſuã:ꝙ.ſ.pullũ aſinę cui ſupſedit
Ieſus,hoc eſt gentiliũ populũ,vineę apoſto
lorũ:q ex Iudęis ſunt,copulauerit,& ad So
rech.i.ad electã vitẽ alligauerit aſinã cui ſup
ſedit,i.eccl'iam ex gentibus cõgregatã.Qđ
aũt dicit fili mi, apoſtrophen facit ad ipm
Iudã,ꝙ Chriſtus ſit hęc vniuerſa facturus.
Allegorice Qđ aũt legimus ad vitẽ pullũ ſuum,in He
bræo põt legi vrbẽ ſuã.Iuxta eundem ſen
ſum alijs verbis eccleſia mõſtratur:de q̃ di
cit Matth.v.b. Non põt ciuitas abſcondi
† ē prēda ſuper mõtẽ poſita. b ℂRequieſcens
B & cæt.Iſidor. Vel catulus leonis in ſo
mno regeuit,quia nõ neceſſitate ſed ꝑtãte.
Vñ:Poteſtatẽ habeo ponẽdi animam me
Ioh.10.d. am, & nemo tollit eam à me, ſed ego po
no eam.

† genua flexiſti &

ℂChriſtum
derunt uirum: & in uoluntate ſua ᵃ
a ℂLancea. b ℂCorpus Chriſti quod.xlvj.diebus ædificatũ eſt in vtero virginis. ℂPropugnaculum qui cuſtodit Iſrael.
ſuffoderunt murum. Maledictus †
a ℂQuia furore accenſi ad tantum ſcelus proruperunt vt Pilato Chriſtum offerrent,dicentes,Crucifige, crucifige.& indignatio,Si hũc dimittis nõ es amicus Cæſaris.Ioh.xix.b.
furor eorum: quia pertinax, & in-
ℂvt Barrabam peterent:Chriſtum crucifigendum poſtularent.Matth.27.b.
dignatio illorum: quia dura.
a ℂDiuiſi dicunur,quia ab aliis ſeparati ad fidem veniunt. b ℂDiſperſi qui vrbe temploq; ſubuerſo per orbem increduli vagantur.
Diuidã eos in Iacob, & diſpergã ᵇ
ℂHic eſt Chriſtus uerus confeſſor,qui de tribu Iuda ſecundum carnẽ natus
ᵃ eos in Iſraël. Iuda te laudabunt ᶜ
a ℂApoſtoli & alij qui per adoptionem filij dei patris. b ℂTrophea crucis & ſuos liberauit,& aduerſarias poteſtates curauit.
frãtres tui. Manus † tuæ in ceruiᵈ
a ℂQuia multi de filiis Iacob adorauerunt Chriſtum,
cibus inimicorum tuorum, adora †
ſalui per electionẽ gratiæ. a ℂParuulus natus eſt nobis.
bunt te filij patris tui. Catulus leo ᶜ
ℂVt captiuam duceres captiuitatem,in crucẽ aſcendiſti.
nis Iuda. † Ad prædã fili mi aſcen- ᶠ
a ℂIn ſepulchro,uel quando in paſſione inclinato capite tradidit ſpiritum,& velut quodam ſomno corporis requieuit.
ᵇ diſti, † requieſcens accubuiſti, ut ᵍ

Nicolaus de Lyra.

id eſt viros Sichem,& exponitur ibi ſingulare pro plurali,ſicut
Exod.viij.f.Venit muſca grauiſſima id eſt multitudo muſcarum.
a ℂEt in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Quia li
benter ſubuertiſſent muros ciuitatis Sichem,ſed non poterant,qa
ad hoc requirebatur tractus temporis & maior multitudo plebis,
quàm habuerunt. b ℂDiuidam eos in Iacob &c.Hoc de
nuntiatur in pœnam prędictorum.Vnde & trib⁹ Leui nõ accepit
partem in diuiſione terrę,ſicut alij fratres,ſed ſolũ loca ad habitan
dum,& tribus Simeon q̃tum ad vnam partem recepta eſt in ſorte
Iudæ.Hebræi autẽ aliter exponunt partẽ iſtã,ſed in hoc diuidũtur:
quia aliqui exponunt totam literam pręcedentem de malitia Si
meon & Leui contra Ioſeph.Dicunt enim,quòd iſti duo priò ma
chinati ſunt in mortem Ioſeph,ꝙ ſic declarant,quia Ruben non vi
debatur hoc machinatus fuiſſe,quia nitebatur eum liberare de ma
nibus aliorũ,& reddere patri ſuo,vt habetur ſuprà.xxxvij.d. Simi
liter nec Iudas,quia ne Ioſeph moreretur in fouea, ſuaſit fratribus,
vt eũ venderent,dicens:Caro em̃ noſtra & frater noſter eſt.Simili
ter nec quatuor filij ancillarũ ſcilicet Dan,Nephthali,Gad,& Aſer:
quia iſti cũ deſpicerentur ab alijs & reputarent̃ quaſi ſerui, Ioſeph
erat cũ eis ad eorũ cõſolationẽ,ſecundũ qđ dicitur ibidẽ:Et erat cũ
filijs Balę & Zelphe.Similiter nec Iſſachar & Zabulon,qui erant fi
lij Liæ cęteris iuniores,& ideo nõ eſt veriſimile, ꝙ ipſi aſſumpſiſ
ſent principaliter tale negotiũ,ſed fuerunt inducti ꝑ fratres ſuos vte
rinos ſcilicet Simeon & Leui,q erant ſeniores eis,& cõſequẽter alij
fratres cõſenſerunt.His ſuppoſitis exponunt literam ſic:Simeon &
Leui fratres,i.in malo cõcordes p̃ cęteris:Vaſa iniquitatis bellantia
quia fratrẽ innocentẽ occidere voluerunt.In cõſiliũ eorũ qđ inter
ſe tractauerant primò occultè.Et in cœtu illorũ,qa alios ad hoc in
duxerũt & congregauerunt. Quia in furore ſuo occiderunt virũ
id eſt Ioſeph:qui licet eſſet iuuenis ætate,erat tamẽ vir moribus &
ſapientia,occiderũt autẽ eũ q̃tum in ipſis fuit.Et in voluntate ſua
ſubneruauerũt taurũ.Hęc eſt litera Hebraica,& vocat̃ hic taur⁹ ipe
Ioſeph:ſicut etiã de eo dicit̃ Deut.xxxiij.b. Quaſi primogeniti tau
ri pulchritudo eius:libẽter enim neruos Ioſeph pręcidiſſent.Male
dictus furor eorum,quia pertinax, quia ad monitionem Ruben
noluerũt reſilire à mala voluntate ſua,vt ſuprà dictũ eſt xxxvij.ca.
propter quod ſubditur pœna,cũm dicitur:diuidam eos &c.expo
natur ſicut ſuprà:Sed addunt Hebræi de diſpoſitione Simeonis
dicentes:Nõ eſt pauper ſcriptor nec pędagogus, niſi de Simeon.
Simeon pauper hoc eſt dictum,ꝙ illi de tribu Simeon diſcurrebant per ſortes alio
rum,ad quærendũ victum ſcribẽdo vel pueros docendo,ſicut cle
rici pauperes faciunt apud Chriſtianos.Aliter etiã exponunt aliqui C
Hebręi paſſum iſtum partim de viris Sichem,& partim de Ioſeph
dicentes ſic:Simeon & Leui fratres,exponendo ſicut dictum eſt in
alia expoſitione Hebręorum,vſq; ibi:Quia in furore ſuo occi.vi.i.
viros Sichem,exponendo ſingulare pro plurali.Et in volũtate ſua
ſubneruauerunt taurum,id eſt Ioſeph,ra
tione prædicta. Maledictus furor eorum
&c.hoc dicit propter occiſionẽ virorũ Si
chem,quia licet non fecerint dolum vel in
iuſtitiam,ſecundum opinionem Hebręo
rum,vt dictum eſt ſuprà.xxxiiij.cap.tamẽ
nimis rigidè proceſſerant,& ideo nõ dicit̃
hîc:Maledicta iniquitas eorum,vel iniuſti
tia:ſed furor ꝑpter violationẽ ſororis ſuę
Dinę. Et indignatio eorum quia dura,hoc
dicit:quia indignati fuerũt nimis cõtra Io
ſeph,ꝑpter viſiones ſuas prætendẽtes eius
dominiũ ſuper fratres,& quia à patre plus
amabatur,vt dictum eſt ſuprà.xxxvij.cap.
Cętera vt prius. c ℂIuda te lau.fra.
tui.Iudas interꝑtatur cõfitens ſiue laudans.
& ideo volẽs bona dicere de eo,incipit ab
interpretatione ſui nominis dicẽs:Iuda q̃ſi
dicat bene nominatus es,quia te laudabũt
fratres tui.Tũ qa trib⁹ Iuda in exitu Iſraël
de AEgypto pria poſt Moyſen intrauit
mare rubrũ miraculoſè diuiſum,alijs timẽ † tua
tibus ibi ſequi Moyſen,vt dicit̃ in Exo.Tũ
quia poſt mortẽ Ioſue principalis fuit ad
expugnandũ inimicos filiorũ Iſraël,qui re
manſerũt in terra promiſſionis,ſecundum
qđ dicitur in principio libri Iudicũ.Iudas
aſcendit.ſ.primus cõtra aduerſarios: & ex D
his meruit tribus Iuda laudẽ prę cęteris,&
regiã dignitatẽ. d ℂManus &c.Hoc
impletum eſt in Dauid prio rege trib⁹ Iu
da,q inimicos Iſraël ꝓ magna parte inter
fecit,& alios tributo ſubiecit, cuius proceſſum deſcribit dicens.
e ℂCatulus leonis Iuda.& dicit catulus leonis,quia cũ Dauid
eſſet minimus inter fratres ſuos,tñ cõſtanter iuit ad pugnãdũ cõtra
Goliã gigantẽ,& extũc fuit poſitus ſuper viros belli ꝑ Saulẽ regẽ,
vt habetur.j.Reg.xviij.& inde mortuo Saule cõſtitutus eſt rex,vt
habetur.ij.Reg.v.a.vbi dicitur.Cũ eſſet rex Saul ſuper nos tu eras
educens & reducens Iſraël,& ſequitur ibidem: Vnxeruntq; Dauid
in regem,& extunc debellauit potenter aduerſarios Iſraël. propter
quod ſubditur. f ℂAd prædã fili mi aſ.& intantũ pręualuit
aduerſarijs Iſraël,quòd circa finem regni ſui nullus audebat inſur
gere contra eum,nec eius regnum perturbare,vt patet.j. Regum.
ij.& in principio tertij,ideo ſubdit̃. g ℂRegeſcẽs ac.vt leo.
quem aliæ beſtię nõ audent inuadere,& quia deus ꝓmiſit ei regnũ
& filiis eius in ſempiternum,vt habet̃ .ij.Reg.vij.b.ideo ſubditur:
Quis ſuſcitabit

*a ℂEt in voluntate ſua ſuffoderunt murum. auferen Moralit.
do verecundiam,quæ eſt quædam clauſura virtutum,& prohibet
aditum vitiorum,propter quod dicitur Hiere.iij.b.Frons mulie
ris meretricis facta eſt tibi,noluiſti erubeſcere. † Maledictus
furor eorum quia per.&c. Nam incentiuum vitiorum iſto
rum eſt carni intrinſecum. b ℂDiuidam eos &c. id eſt di
uidi permittã.cætera nanq; vitia aliquorum hominum ſunt pro
pria,ſicut fraus & dol⁹ mercatorum,ſimonia clericorũ,rapina po
tentum,& ſic de alijs,ſed gula & luxuria diffuſè ſunt in omni ſtatu
vitæ præſentis. c ℂIuda te laudabunt fratres tui. Per
Iudam,ad cuius tribum tranſlata fuit dignitas regia, deſignat̃ bo
nus rex ſiue princeps,ideo dicitur: te laudabunt fratres tui, id eſt
boni principes bonitatem tui regiminis audientes. d ℂMa
nus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. id eſt poteſtas
tua deſtruat illos,qui iniquè turbant vel inuadunt regnum tuum.
† ℂAdorabunt te filij patris tui. Boni nanq;, qui ſunt
filij dei patris omnium, debitam reuerentiam faciunt regiæ ma
ieſtati. primę Petri ſecundo.c. Subiecti eſtote omni humanæ
creaturæ propter deum,ſiue regi tanq; p̃cellenti,ſiue ducibus tãq;
ab eo miſſis ad vindictam malorũ laudem vero bonorũ. e ℂCa
tulus leonis Iuda. Bonus em̃ rex vel princeps debet eſſe con
ſtans, ſicut leo pro iuſtitia. f ℂAd prædam fili mi
aſcendiſti.aduerſarijs iuſtitiæ deſtructis,eorũ bona in vtilitatem
reipublicæ conuertendo. g ℂRequieſcens accubuiſti vt
leo &c. quia iuſtum regem & conſtantem nullus audet inuade
re.Vnde ſanctus Ludouicus longo tempore regnauit,& in pace.

 Quis ſuſcitabit eũ

A no eam. Qđ verò addit, & vt catulus leonis. Inde enim mortuus vnde natus. Aiunt Phyſici ꝙ catulus leonis, cùm fuerit natus, tribus diebus dormit & tribus noctibus, Deinde patris fremitu tremefactus cubilis locus excitat dormientem. Chriſtus quoqꝫ in cubili ſepulchri tribus diebus & tribus noctibus iacens, ſomnium mortis impleuit. Bene ergo Chriſtus, vt leo requieuit, qui non ſolū mortis acerbitatem ſed & imperium vicit, & vt catulus leonis, quia die tertià reſurrexit. Vnde additur: a ❡ Quis ſuſ. &c. nullus, ſubaudis niſi ipſe qui ait Ioh. ij. d. Soluite templum hoc & in triduo reſuſcitabo illud. b ❡ Non auferetur. Tandiu enim ex ſemine iudæ reges apud Iudæos fuerunt, donec Chriſtus ex virgine naſceretur. Prim⁹ em̄ in gente Iudęorum, rex alienigena fuit Herodes qn̄ iam Chriſt⁹ natus eſt. Qui ergo negat veniſſe Chriſtū, oſtēdat regē de tribu Iuda in gente iudęorū. c ❡ Pallium ſuum &c. Gentes quas ſibi ſubiūxit. Vn̄ Ezech. xviij. a. Viuo ego dicit dn̄s, niſi hos hoīes induam ſicut veſtimentum. Non em̄ Chriſt⁹ in ſanguine vuæ mundauit, qn̄ ſicut botrus in ligno crucis pependit, & ex latere ei⁹ aqua in ablutionē, & ſanguis exiuit in redēptionē. d ❡ Pulchriores oculi. Iſid. quia doctrina eorū auſteritatem veteris legis exuperat, & euāgelica præcepta clariora ſunt quā legis mandata. e ❡ Lacte. i. doctrina legis, quę carnalem populum velut paruulū lacte alebat: ſed candidiores, eccleſiæ doctores, q fortē & validū verbi cibū māducant, & diſtribuunt. Vn̄ Hebr. v. d. Perfectorum eſt ſolid⁹ cib⁹, qui bene cādidiores lacte dicū
F tur, qa candidi pueri, & ab oī macula liberi.
Zabulon

No contra Iudęos.

a ❡Vincens acerbitatem mortis & impetum.
b ❡Niſi ipſe qui ait: Soluite templum hoc &c. Ioh. ij. d.

a leō, & quaſi leena. Quis ſuſcita- a
a ❡Regnum.
b bit eū? Non auferetur ſceptrum b
❡generationibus.
de Iuda, & † dux de femore eius, c
a ❡Chriſtus. b ❡A patre.
donec ueniât qui mittendus eſt, d e
a ❡Salus expectata. b ❡Quas in ſanguine redemit.
❡Non tantum Iudæorum.
& † ipſe erit expectâtio gentium.
a ❡Vinculo charitatis & diſciplinæ, vt de illius imitatione efficiātur hæredes dei & cohæredes Chriſti. b ❡gentilem populum, cui non eſt onus legis impoſitum
Ligâns ad uineā pullum ſuum, f
a ❡Qui dicit: Ego ſum vitis uera: Ioh xv. a.
b ❡Cui ſuperſedit, eccleſiam de gentibus ſ. congregatam. ❡Synagogam tardigradam. ſ. & legis pondere preſſam.
& † ad uitēm, ô fili mi, âſinam ſuā.
a ❡Sanguine paſſionis, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.
❡Carnem uel eccleſiam.
Lauabit in uinō ſtolā ſuā, et in ſan g
c d guine uuę palliū ſuū. Pulchriores h
a ❡Apoſtoli euangeliſtæ qui ſcientiæ lumen præſtant eccleſiæ.
b ❡Auſteritatē legis. c ❡Prædicatores qui ab errore præcidunt homines, quaſi comedendo in corpus Chriſti conferentes.
c * oculi ei⁹ uinō, & dētes lacte cādi i

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Quis ſuſcitabit eum. Auferendo ſibi dignitatem regiā, quaſi dicat nullus. Vnde ſubditur. b ❡ Non auferetur ſceptrum de Iuda. id eſt dignitas regia. c ❡ Et dux de fœmore eius. Quia deficiēte regno, interfecto rege Sedechia in captiuitate Babylonica, ex tunc gubernatus fuit popul⁹ Iudęorū per illos qui erant de tribu Iuda, quia in reditu dictæ captiuitatis Zorobabel fuit dux eorum, vt habetur Zacha. iiij. & Aggæi. ij. Et poſtea ſacerdotes gubernabāt populum, vt patet tempore Machabęorū, qui etiā erant de tribu Iuda, quia trib⁹ ſacerdotalis & tribus regia erant cōmixtę, vt patet. iiij. Reg. xj. a. vbi dicitur quòd Ioſabath ſoror Ochoziæ regis Iuda tulit Ioas, & erāt cū ea ſex annis in domo dn̄i, quia ipſa erat vxor Ioiadę pontificis. Et iſtorum regimen durauit vſqꝫ ad tp̄s Herodis, q fuit alienigena. ſ. de genere idumæorū, & ipſo regnante natus eſt Chriſtus, vt habetur Matth. ij. a. Cuius regnum durabit in ſecula ſeculorū amen, & ideo ſubditur. d ❡ Donec veniat &c. i. Chriſtus qui miſſus eſt à deo patre ꝓ ſalute generis humani e. ❡ Et ipſe &c. Scd'm ꝙ dicit Aggęi. ij. b. Ecce veniet deſiderat⁹ cūctis gētibus &c̄. In Hebræo aūt habet ſic, Et erit ei aggregatio Gentiū. & hoc impletū eſt in regno Chriſti, qa poſt reſurrectionē & aſcēſionē Chriſti ad cęlos apl'is p̄dicātib⁹ fidē Chriſti Iudęi, ꝑ maiori pte remāſerūt obſtinati in infidelitate ſua, & gētes cū magna deuotione fidē Chriſti receperūt, & ſic Chriſto aggregatæ ſunt gētes, ꝓpter qđ apl'i dixerūt Iudęis, vt habet Act. xiij. g. Vobis oportebat primū loq ꝟbū dei: ſed qm̄ repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis ęternę vitę, ecce cōuertimur ad gētes. Sic em̄ p̄cepit nobis deus, Sed hāc ꝓphetiā, q̄ ſatis clare expoſita eſt de Chriſto, iudæi multipliciter nitunť ſubuertere. ❡ Ad cui⁹ intellectū cōſiderandū ꝙ in Hebręo habeť. Donec veniat Silo. hęc aūt dictio Hebraica Silo eſt ꝓpriū nomē loci, ſignificat etiā in alio ſenſu miſſionē, & ſic eſt nomē cōe, ꝓut igiť eſt nomē loci accipiūt eā hîc aliq Iudęi dicentes, ꝙ hęc ꝓphetia impleta eſt qn̄ Saul q erat de tribu Beniamin, vt habeť. j. Reg. ix. d. fuit electus in regē. & inunct⁹ fuit in Silo, vbi erat tabernaculum dn̄i & arca, & ꝑ conſequēs vnctio, vnde reges debebanť inūgi. & ſic ſceptrū qđ accipiť ꝓ quodā dn̄io & primatu, qđ fuerat in tribu Iuda vſqꝫ tūc, fuit trāslatū ad tribum Beniamin. ſed hoc dictū manifeſte contrariať textui, quia an̄ electionē Saulis arca dei iam erat remota de Silo, & erat in Cariathiarim, vt habetur. j. Reg. vij. Itē poſt Saul immediate, imo ip̄o adhuc viuēte & regnante fuit Dauid inunct⁹ ꝑ Samuelē, q Dauid fuit primus rex de tribu Iuda, & extūc reges de illa tribu ſucceſſerunt. Qđ aūt ſceptrum di-
catur auferri

catur auferri de Iuda, ideo, qa tunc incepit eſſe in ꝓpinqua diſpoſi- C
tione ad gradū perfectū, nō eſt veriſimile. Ideo alij dicunt, ꝙ iſta ꝓphetia impleta fuit in electione Hieroboā in regē, qui erat de tribu Ephraim, qa decē trib⁹ ablatę ſunt à regno Iuda, & adheſerūt Hieroboā: qn̄ Roboam die conſtituto dedit populo duram reſpōſionē. & ſic exponūt. Donec veniat Silo. i. donec veniat Hieroboā in tali loco coronandus, q diciť Silo. Sed iſta expoſitio oſtendiť falſa per textum, qa congregatio illa nō fuit in Silo, ſed in Sichem, vt habeť. iij. Reg. xij. Item non fuit ablatū regnum à domo Iuda tūc ſed ſtetit vſqꝫ ad captiuitatē Babylonicā per ſucceſſionem hęreditariā, & illi ſoli tunc dicebātur proprie reges, quia inſtituebātur per inunctionē, quia tēplum & arcam dn̄i & illa q̄ ad inunctionē requirebanť in Hieruſalē remāſerāt, q̄ erat metropolis in regno Iuda, ꝓpter qđ Iudęi accipiētes hoc nomē, Silo, ꝓut ſignificat miſſionē, dicūt ꝙ dicta ꝓphetia impleta eſt tp̄e Nabucodonoſor quando venit cōtra Hieruſalem & occidit Sedechiā regem, & ſic defecit regnum Iuda. & ideo exponūt literā p̄dictā ſic: Nō auferetur ſceptrū de Iuda donec veniat q̄ mitēdus eſt. i. Nabuchodonoſor, q propter peccata populi Iudaici miſſus fuit à deo ad deſtruēdam terrā, & ad auferēdū regē. Et erit ei aggregatio gentiū. ſ. ipſi Nabuchodonoſor, quia propter dilationē ſui imperij aggregatæ ſunt gentes ſub eius dn̄io, Sed iſta expoſitio & pręcedentes & cōſimiles ſi fiant, deſtruuntur per trāslationē Chaldaicā, quā Iudęi vocāt thargū, q̄ eſt ita autētica apud Iudęos, vt null⁹ doctor eorū auſus fuerit ei cōtradicere, imo qn̄ vetus expoſitio Hebraica eſt obſcura, recurrunt ad illā ꝓ explanatione. In illa aūt ſic habeť. Non auferet ſceptrū de Iuda &c. Donec veniat Meſſias. Nec Nabuchodonoſor autē nec aliquis p̄dictorum vocatus eſt Meſſias in ſcriptura, ſed ſolùm Chriſtus, qui promiſſus erat in lege & in prophetis: ex hoc patet clarius veritas noſtrę catholicę expoſitionis pręd ictę. f ❡ Ligans ad vineā &c. Aliqui H
doctores catholici iſtā literam cōſequenter exponūt de cōiunctiōe Iudęorum, qui deſignanť per aſinam, & Gentium, qui deſignantur per pullū in fide Chriſti qui fecit vtraqꝫ vnū, & qui vocat ſe vitem Ioh. xv. a. Ego ſum vitis vera. & ſubditur, g ❡ Lauabit in vino ſtolā ſuā. Exponūt de Chriſti paſſiōe, ſed iſta expoſitio ſaluo meliori iudicio videť mihi magis myſtica quàm literalis, & ideo aliter pōt dici, ꝙ poſtqꝫ Iacob pręd ixerat dignitatem regiā futurā in tribu Iuda, cepit prædicere conditionem terrę quā in ſortē debebat accipere, quę fuit valde fertilis in vino & lacte. & hoc eſt qđ diciť: Ligans ad vineā pullum ſuū, & ad vitem aſinā ſuam, per hoc deſignans qđ in vno ſtipite vitis poſſet de vuis onerari vna aſina vel pullus. Vn̄ in Hebræo habetur: & ad palmitem filij aſini ſui. & idem ſignificat qđ ſubditur: Lauabit in vino ſtolā ſuam. Ac ſi dicatur: tāta abūdātia vini erit ibi, ꝙ poſſent inde lauare pannos, & eſt locutio hyperbolica: ſicut etiam apud nos dicitur ad deſignandū magnam abundantiam vini tempore fertilitatis ꝙ ſatis eſt de vino ad lotionem pedum. Et ad idem facit ꝙ ſubditur. h ❡ Pulchriores oculi eius vino. In Hebręo ſic habetur. Rubicundiores vino oculi eius, quia potatio vini abundans & maximè quando vinum eſt bonum, apparet in oculis ſcintillantibus citius quam in alijs partibus. i ❡ Et dentes lacte candidiores. Per hoc deſignatur abundantia lactis futura in ſorte Iudæ, quia albedo lactis apparet in dentibus comedentium ipſum.
Zabulon. Hic præ-

Moraliť
* a ❡ Quis ſuſcitabit eū? Turbans eius regnū, quaſi dicat nullus. Ideo ſubditur. b ❡ Non auferetur ſceptrum de Iuda &c. i. regimē bonū nō auferet de talis principis terra. d ❡ Donec veniat q mittēdus eſt. i. ip̄e Chriſt⁹, q venit in morte boni principis ſibi pro bono regimine regnū cęleſte donatur⁹, dicēte illud Luc. xix. c. Euge ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſuprà multa te conſtituā, intra in gaudium domini tui. e ❡ Et ipſe erit expectatio gentiū. ſ. Chriſt⁹, qui oēs gentes eſt in fine mundi iudicaturus. f ❡ Ligans ad vineā pullū ſuum &c. Iſtud refertur ad Iudā, q ſignificat bonū regē, & ꝑ ea q̄ dicunť hîc de abūdātia lactis & vini in ſorte Iudę, ſignificať ſcd'm ſenſū literalē, & talis abūdātia repiť in regno iuſti regis & pacifici, qa tunc agri & vineę pn̄t cōpetēter coli: Prouer. j. d. Qui autem me audierit, abſqꝫ
* terrore requieſcet

† legiſlator de medio pedū. id eſt, è medio eius.

† ad illum aggregabūtur populi (vel ei auſcultabunt populi.

† ad propaginē vitis optimæ filiū aſinæ.

* ſunt

a ¶Habitaculum fortitudinis, id eſt eccleſia ad tolerandum fortiſſima.

a diores. Zabulon in littore maris a b

a ¶Ad literam Zabulon maritima poſſedit.

habitabit, & in ſtatione nauium c

b pertingẽs uſq; ad Sidonem. Iſſa d e

a ¶Populus gentium quem dominus ſanguine redemit. ¶Merces. ¶Brutus luxurioſus nulla ratione domitus, fortis, quia redemptus, & redẽptori ſubiectus. b Requieſcens in ſpe.

c châr aſinus fortis, accubans inter *

a ¶Iuxta poſſeſſionem Nephthali ¶Huius vitæ ¶Alias in terminis. b ¶AEternæ uitæ.

terminos. Vidit requiẽ, ꝙ eſſet f

a ¶Viuentium.

bona, & terram quòd optima,

a ¶Qui ad promiſſam requiem peruenire deſiderat, mandatorum onera libenter portat.

& ſuppoſuit humerum ſuum ad g

a ¶Ideo. b ¶Chriſto ſuæ fidei & operis munera offerens.

portandum: factuſq; eſt tributis h

¶Iudas dolo & malitia ſerpens cornutus.

d ſeruiẽs. Dã iudicabit populũ ſuũ, i

ſicut & † alia tribus * Iſraël. † Fiat k

a ¶Antichriſtus. ¶Veneno conſumens eos quos ad uitæ latitudinem prouocat. b ¶Cornibus poteſtatis armatus. c ¶Eis ſcilicet qui per anguſtã uiam ad patriam tendunt.

Dân coluber † ĩ uia, ceraſtes ĩ ſemi †

A a ¶Zabulon in littor &c. Vt credentibus refugium, & periclitantibus demõſtret fidei portum. Contra oẽs terminos ſeculi ſolidata expectat naufragium Iudęorũ & ꝓcellas hęreticorũ: qui circunferunt omni vẽto doctrinę. Inde etiã apoſtoli aliq aſſumpti: ibi ſępe dñs docuit. Pertingit aũt vſq; ad Sidonẽ. i. vſq; ad gentes peruenit. Vnde Eſa. ix. a. Terra Zabulon & terra Nephtali, via maris trans Iordanem &c̃. Sidon venatio: & ex eis locis ſumpti ſunt venatores, de qbus dicit Hiere. xvj. d Mittã venatores multos, & venabuntur vos in omni mõte. b ¶Iſſachar. Hiero. Bonũ deſiderauit requieſcens inter medios cleros & videns requiem, quia bona, & terram quia pinguis, ſuppoſuit humerum ſuum ad laborandũ, & factus eſt vir agricola. In Hebræo ita, Iſſachar aſinus oſſeus, recũbens in terminis, & videns reqem, quia bona, & terram quia pulchra, inclinauit humerum ſuum ad portandũ, & factus eſt in tributum ſeruiens. Quia ſuprà de Zabulõ dixerat, ꝙ maris magni littora poſſideret, Sidonẽq; & reliquas Phœnitię vrbes contingeret, ad mediterraneam ꝓuinciam redit: & Iſſachar qui iuxta Nephtali pulcherrimã in Galilea regionem poſſeſſurus eſt, benedictione habitatorẽ facit: Aſinum aũt oſſeum vocat & humerũ ad portãdum deditum, quia in labore terrę & vehendis mercibus ad mare, quę in ſuis finibus naſcebãtur, plurimùm laboraret. Regibus quoq; tributa comportans. Aiunt Hebręi per metaphoram ſignificari, ꝙ ſcripturas ſanctas die ac nocte meditans, ſtudiũ ſuũ dederit ad laborandum, & ideo ei omnes tribus ſeruiant, quaſi magiſtro dona portãtes.

† vna tribus, vel ẽ tribub⁹.

B c ¶Accubãs inter ter. &c. Accubare eſt expectato mũdi fine quieſcere, nihilq; de mũdanis quęrere, ſed vltima deſiderare. Fortis

Hiſtorice aſinus requiem vidit, & terrã optimã cũ ſimplex gẽtilitas ad robur operis ſe erexit, quia ad vitę patriam tendit. d ¶Dan iudicabit

Pſal. 118. x. populum ſu. &c. Iſi. Alij ꝑ hęc verba putant p̃dici Antichriſtũ de tribu Dan futurũ, alij de Iuda proditore hęc pronuntiant. Equitem & equum dominum cũ carne ſuſcepta intelligunt. Retrorſum autem cadere, qa in terram reuerſus vnde ſumptus. Sed qa die ter-

Eſa. 14. d. tia reſurrexit, ait: Salutare tuum expectabo dñe. Vñ Pſal. xv. c. Nõ

Allegorice derelinques aĩam meam in inferno, nec dabis ſanctũ tuũ videre corruptionem. Alij ad Antichriſtũ hęc transferunt, quẽ de tribu Dan venturũ aſſerunt, quia Dan & coluber & mordens dicit. Vñ Nũe. ij. d. Dan ad aquilonem caſtrametatus eſt, illũ ſignificans q ait: Sedebo in mõte teſtamẽti, in laterib⁹ aquilonis &c. Et Hiere. viij. f. A Dan audit⁹ eſt fremit⁹ eqrũ ei⁹: Qui non ſolũ coluber ſed Ceraſtes vocatur. Ceraſta em̃ Græcè cornua dicũtur, & hic ſerpẽs cornutus etiã perhibet, ꝑ quẽ dignè aduẽtus Antichriſti aſſerit, qui cõtra ſanctos morſu peſtiferæ prędicationis & cornu poteſtatis armabitur. Semita autem anguſtior eſt q̃ via. Eſt ergo coluber in via, qa eos ꝑ latitudinem vitę ambulare ꝓuocat, quib⁹ quaſi parcẽdo blandit: ſed in via mordet, qa tales erroris ſui veneno cõſumit. Fit Ceraſtes in ſemita, qa quos fideles reperit, & ſe ad cæleſtis itineris p̃cepta cõſtringentes, nõ ſolũ callida ꝑſuaſione impetit, ſed etiã terrore poteſtatis p̃mit, & poſt bñficia fictę dulcedinis exercet cornua poteſtatis. ¶Hiero. Dan iudicabit populũ ſuũ, ſicut vnũ de ſceptris Iſraël. Fiat Dan coluber in via, regulus in ſemita, mordens vngulas equi

Samſon & cadat aſcenſor eius retrorſum. Saluatorẽ tuũ expectabo dñe. Sãſon iudex Iſraël de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit p̃uidẽs in ſpũ oĩa, comã nutrire Samſonẽ Nazaręũ tuũ, & cęſis hoſtib⁹ triũphare, ꝙ in ſimilitudinẽ colubri reguliq; obſidẽtis vias nullũ per terrã Iſraël tranſire ꝑmittat. Si qs etiã temerarius virtute ſua quaſi eq velocitate cõfiſus, eã voluerit quaſi p̃do populari, effugere nõ valebit. Loquit autẽ per metaphorã ſerpẽtis & equitis. Vidẽs ergo ꝙ tã fortis Nazaręus ꝓpter meretricem mortu⁹ eſt, vt dicitur Iudicũ. vj. g. & morte multos occidit inimicos, putauit ipſum eſſe Chriſtum. Sed quia mortuus eſt & non reſurrexit, & rurſus Iſraël captiuus ductus, eſt alium mundi ſaluatorem & generis ſui præſtolandum intelligit, vt veniat cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium.

☞ Gad, Hierony.

Nicolaus de Lyra.

¶Zabulon. Hîc prædic̃ Iacob ſitũ ſortis ipſius Zabulõ, cũ dicit. b ¶In litto. &c. qa ſors ſua in vna pte fuit ſup mare mediterraneũ. c ¶Et in ſtatione nauium. quia in ſorte illa fuerunt aliqui portus maris, in qbus naues ſtabãt. d ¶Pertingẽs vſq; ad Si. Sidõ nomẽ eſt ciuitatis, in q̃ habitauerũt Gẽtiles. e ¶Iſſachar aſinus fortis. Hîc p̃dicit ſtatũ futurũ ipſius Iſſachar, & exponũt aliqui catholici & Hebręi dicentes, ꝙ trib⁹ Iſſachar p̃ cęteris tribubus fuit intenta ſtudio legis, & hoc eſt ꝙ dicit. f ¶Vidit re. ſ. cõtẽplationis & ſtudij in lege. g ¶Et ſuppoſuit. &c. ſ. põdus & laborẽ ſtudij. h ¶Factuſq; eſt tri. ſer. i. pro tributis. Dicũt em̃, ꝙ ad hoc, vt liberius poſſent vacare ſtudio, alię trib⁹ faciebãt eis recõpẽſationẽ ſicut & de ſacerdotib⁹ AEgypti, vt ſuprà dictum eſt, xlvij. ca. Sed hęc expoſitio videt mihi extranea. Tũ qa ꝙ ratione ſtudij vocet aſinus, qd⁹ eſt aĩal valde ſtolidũ & rude videtur extraneũ. Tum qa nõ reperit in ſcriptura: ꝙ de Iſſachar fuerint homines excellẽtes in ſciẽtia ſup alios, ſed magis de tribu Leui. Vnde & Deut. xvij. b. p̃cipit, ꝙ ſi inter iudices cuiuſcũq; ciuitatis aliquid difficile emerſerit, in quo dubitent, veniãt ad ſacerdotes Leuitici generis, & eorũ teneant ſententiam. Tum qa dicta expoſitio nõ bene cõtinuat literam, vt videtur: & ideo aliter poteſt dici, ꝙ Iacob prędixit cõditionẽ tribus Iſſachar quãtũ ad populũ & terrę ſitũ di. Iſſachar aſinus fortis, qa hoĩes illius trib⁹ erãt fortes ad ſuſtinẽdũ laborẽ corpis. Vnde & in Hebræo habet: Aſinus oſſeus accubãs. i. habitãs inter terminos, qa ex vna pte ſors ſua terminabat ad mare mediterraneũ, & ex alia ad Iordanem fluuiũ, vbi eſt mare Galilęę. i. lac⁹ magn⁹, ꝑ quẽ trãſit Iordanis fluuius. Vidit requiẽ, ꝙ eſſet bona. Viſum em̃ fuit eis, ꝙ melius erat ſtare in terra ſua, q̃ diſcurrere ꝓ mercationib⁹ ad terras longinquas, aut mare nauigare, cui⁹ cauſa ſubdit: Et terrã ꝙ eſſet optima. terra em̃ ſuę ſortis cũ ꝑuo labore reſpectiuè ad alias poterat multũ fructũ afferre, ideo magis volebãt ibi qeſcere, q̃ ad loca diſtãtia ꝓ mercimonijs diſcurrere ꝑ terrã vel per mare. Et ſuppoſuit humerũ ſuũ ad portandũ laborem in cultura terrę ſuę. Factuſq; eſt tributis ſeruiens. i. illis q quęrebant terrę naſcentia ad ſoluendũ tributa regibus, quia in ſorte illa creſcebant in abundãtia, &

C

* duos

* in

† erit

† iuxta viã

D de leui poterant inde ferri ad loca remota per mare, qd⁹ eſt coniunctũ illi terrę. In Hebręo habet: Et fact⁹ eſt cẽſui ſeruiẽs, qd⁹ põt ſic exponi, qa erant agricolę, vt viſum eſt, & ideo nõ habebãt aliud facere cum alijs, niſi reddere cẽſum debitũ ipſi regi, & decimas ipſis ſacerdotibus, q annuatim reddebant eis ꝑ modũ cẽſus. i ¶Dan. iu. po. ſu. &c. In Hebręo habet vindicabit, & exponit de Sãſone qui fuit de tribu Dan, vt habet Iudic̃. xiij. a. & ipſe iudicauit Iſraël. xx. an. vt habet Iudic̃. xvj. g. Ipſe etiã vindicauit filios Iſraël de Philiſtęis, q̃rũ multos interfecit, vt hr̃ ibidẽ. Vñ ſubdit. k ¶Fiat Dan co. in qa in dieb⁹ ei⁹ Philiſtęi nõ audebãt venire ſup Iſraël ꝑ vias & ſemitas quas cuſto-

Moralit̃ * terrore requieſcet & abundantia ꝑfruetur, terrorẽ malorũ ſublato. a ¶Zabulon in lit. ma. &c. Per littus maris qd⁹ eſt mediũ inter mare & terrã inde elõgatã, põt intelligi ſtat⁹ clericalis, inq̃tum medi⁹ eſt inter ſtatũ laicorũ huius mũdi fluctib⁹ expoſitorũ, & ſtatũ religiõis à mari mũdi hui⁹ magis elongatũ. c ¶Et ĩ ſtatiõe na. i. in portu vbi ſtãt naues. per qd⁹ ſignificat ꝙ laici currẽtes ꝑ mare huius mũdi, vbi habẽt redire ad clericos tãquã ad portũ ꝓpter receptionem ſacramẽtorũ: qa tñ aliqui ꝑ malitias exqſitas extorqre quęrũt bona tpalia laicorũ, ideo ꝓpter tales ſubdit. d ¶Pertingens vſq; ad Si. quæ venatio interp̃tatur. e ¶Iſſachar aſi. ꝑ quem põt intelligi religioſus, q tãq; aſinus ſup ſcapulas debet portare crucem mortificatiõis. Mat. xvj. d. Si qs vult poſt me ve. &c̃. † ¶Accubãs inter ter. ſ. vitę p̃ſentis in q̃ habet habitare corpe ꝓpter neceſſitatẽ vitę corpalis, & vitę cæleſtis in qua debet habitare mente. Phil. iij. d. Nr̃a aũt cõuerſatio in cęlis eſt. f ¶Vidit requiẽ: vitæ cõtẽplatiuę. f ¶Qd⁹ eſſet bona. Luc̃. x. g. Maria optimã par. ele. &c̃. g ¶Et terrã. ſ. viuẽtiũ. g ¶Qd⁹ optima: nã ibi habet ſummũ bonũ. h ¶Et ſuppo. hu. ad por. ſ. religionis onera mẽte deuota. h ¶Factuſq; eſt tri. ſ. i. regi Chriſto ſub obediẽtia, ſine ꝓprio & in caſtitate viuẽs. i ¶Dan. per Dan qui iudiciũ interp̃tatur, bon⁹ iudex ſecularis vł eccleſiaſtic⁹ deſignat, ideo dicit. i ¶Iudicabit po. &c. qa nõ debet iudicare niſi populũ ſibi ſubditum. k ¶Fiat Dan. co. &c. i. prudẽs ꝓcedẽdo ꝑ viã iuſtitię. Mat. x. b. Eſtote pru. ſicut ſer. † ¶Ceraſtes in ſe. ꝑ ſemitã q̃ rectior eſt via publica, intelligit epikeya q̃ dirigit legẽ cõem in caſu ꝑticulari, et ipſa debet eẽ in bono iudice tã eccłiaſtico q̃ ſecłari, & eſt ceraſtes ſerpẽs cornutus, ꝑ quod

a ℭ Gad. Hiero. Latrunculus latrocinabitur ante eum, & ipē
E latrocinabitur plantam. Iuxta Hebræum interpretati ſumus, ſicut vbi nos latrũculum poſuim⁹, ibi ſcriptum eſt גדוד Gedud, vt ad Gad nomen alluderet, quod ſignificantius accinctus vel expeditus exprimi poteſt. Totum illud eſt quòd ante Ruben & dimidiam tribum Manaſſe ad filios, quos trans Iordanem in poſſeſſionem dimiſerat, poſt .xiiij. annos reuertens, prælium aduerſum eos gentium vicinarum reperit, & victis hoſtibus fortiter dimicauit. ℭ Iſido Gad accinctus præliabitur ante eum. Chriſtus antè & retrò præliabitur contra Antichriſtũ,
Chriſt⁹. antè occulto aduentu humilitatis, pòſt manifeſtata gloria maieſtatis. Vnde Moyſes Deutero. xxxiij. c. Benedictus in latitudine Gad, quaſi leo requieuit; cepitq; brachium & verticem & vidit principatum ſuũ. Chriſtus enim in ſepulchro quieuit, verticem & ſuperbiam excelſorum humiliauit, & ei datus eſt principatus, & honor, & regnum.
Allegorice. b ℭ Nephthali. Hieronĩ. Virgultũ diſſolutum, dans natione pulchritudinem. In Hebrȩo ita ſcriptum eſt: Nephthali ager irrigu⁹, ſignificans φ q̃ in immortalitatis in eadem naſcũtur tribu, Siue φ ſuper lacum Geneſareth fluuio Iordanis irrigua ſit. Hebræi autem volunt propter Tiberiadim, q̃ legis videt̃ habere notitiã, agrum irriguũ & eloquia pulchritudinis prophetari. Vbi autem nos agrum irriguum, & .Lxx. thelectas id eſt virgultum reſolutum poſuerũt, In Hebrȩo legitur אילה שלוחה aialah ſeluha, qd̕ poteſt & ceruus emiſſus interpretari propter temporaneas fruges velocitatem terrȩ vberioris oſtẽdens. Sed melius, ſi ad doctrinam ſaluatoris cũcta referamus, quia ibi vel maximè docuit, vt in euãgelio quoq; ſcriptum eſt. ℭ Iſid. Nephtali ceruus emiſſus & cæ. Apoſtoli enim & prædicatores velociter exilientes ſicut cerui, tranſcendũt impedimẽta ſeculi, & excel-
F ſa meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id eſt prædicant doctrinam ſaluatoris. c ℭ Filius accreſcens &c. Hiero. Filius accreſcens ſuper fontẽ filiæ gradu compoſito incedentes ſuper murũ, & exacerbauerunt ſe, & cõtenderunt & iraſcebantur aduerſus eum habẽtes ſagittas. Sedit in forti arcus ei⁹, & dirupta ſunt vincula manuũ eius, à manibus fortis Iacob. Inde paſcet̃ lapis Iſraël à deo patris tui, quia in pleriſq; .lxx. diſſonant: ſicut in Hebrȩo habtur expreſsius. Et eſt ſenſus, ô Ioſeph, qui ideo ſic vocaris, quia adauxit te mihi dominus, vel inter fratres tuos maior futurus es & fortiſsimus. Tribus enim Ephraim fortiſſima fuit, vt in libro regnorum legitur, O inquam filij Ioſeph, qui tam pulcher es, vt te tota de muris & turribus ac feneſtris puellarum AEgypti turba proſpectet. Inuiderunt tibi & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris ſagittas, & zeli iaculis vulnerati. Verùm tu arcũ tuũ & arma pugnandi poſuiſti in deo, qui fortis eſt pugnator, & vincula tua qb⁹ te fratres ligauerũt, ab ipſo ſoluta ſunt & diruta, vt ex tuo ſemine naſcat̃ tribus Ephraim, fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris inuicta, imperans quoq; decem tribubus Iſraël.

a ¶ Quia extrema mihi ſeducere nititur. b ¶ Mundi qui per elationẽ in curſu labentiũ temporum ſpumat.

ta, mordens ungulas equi, ut ca- a

a ¶ Ignorans ad quæ ſupplicia repente ducatur. b ¶ In terrã vnde ſumptus. c ¶ Repente in uoce electorum conuertitur, quaſi non vt infideles expectabo antichriſtum, ſed verum Chriſtum redẽptorem mundi.

dat aſcenſor eius retrò. Salutare b

¶ Quia tertia die reſurrexit a mortuis. a ¶ Chriſtus qui primo aduentu ante, antichriſtũ præliaturus occurrit. ¶ In aduentu.

a tuum expectabo domine. Gad:

a ¶ Gladio uerbi. vnde Matt. x. d. Non ueni mittere pacem. ſed gladium. ¶ Latrunculus. ¶ Populum Iſrael.

† accinctus prȩliabitur ante eum c

a ¶ claritas ſecundi aduentus ſignificatur, quia cum venerit antichriſtus occurret retrorſum id eſt poſt eum vt interficiat gladio oris ſui, & quaſi latrunculus de improuiſo, quia dies domini ſi fur &c. b ¶ Reuerſus ad liberos. c ¶ Chriſtus cuius eſt altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ, qui propter nos pauper factus eſt, cum diues eſſet. ij. Corint. viij. b.

et ipſe accingetur retrorſũ. Aser: d

a ¶ Quia fertilis poſſeſſio eius. b ¶ Caro eſca. ſcilicet ſanctorum. quam ſi quis manducauerit non morietur.

pinguis panis eius, & præbebit f

in æternum. a ¶ Sapientiæ. ¶ Verbi vel ſeipſum: quia Aſer delitiæ interpretantur. b ¶ Qui bene regunt ſe: vitia comprimunt: corpora conſtringunt. c ¶ Dilatatio. Hi ſunt apoſtoli & prædicatores quorum doctrina in latitudine mundi diffuſa eſt: ex hac enim tribu fuerunt apoſtoli. vnde Pſal. lxvij. f Principes Zabulon principes Nephthali. d ¶ Quia ibi fructus velocius matureſcunt.

b delitias regibus. Nephthali cer g

¶ Prȩdicationem Chriſti.

uus emiſſus, & dans eloquia pul- h

a ¶ Virtute & dignitate ſeculi.

c chritudinis. Filius accreſcens Io i

a ¶ Specioſus forma præ filiis hominum, Pſal. xliiij. a ¶ Eccleſiæ. Pulchritudine Chriſti accenſæ, vt ſponſum accipiant, & ei oſculo charitatis adhæreant. AEgyptiorum deſiderantes videre pulchritudinem Ioſeph. hic conijcitur quanta fuerit pulchritudo eius, quam fœminæ quarum eſt propie pulchritudo, admirantur. b ¶ Soliditatem fidei.

ſeph, fili⁹ accreſcẽs † & decorus aſ †

pectu, Filiȩ diſcurrerũt ſuper mu- k

Nicolaus de Lyra.

☞ Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, & veſpere diuidet ſpolia. *ibid.*

☞ Beniamin lupatas quas cuſtodiebat. a ℭ Mordens vn. &c. Sicut eñ Ceraſtes mordens equi vngulam, facit cadere equitem abſq; eo qd̕ tangat eum, ſic Samſon amplexatus eſt columnas, & fecit cadere domum ſuper Philiſteos, & ſic plures interfecit moriens, quàm antè viuus occiderat, ſicut ibidem dicitur. b ℭ Salutare tuum expectabo domine. Ac ſi dicat, quamuis futurus ſit talis ac tantus, non tñ erit Meſsias, ſed erit adhuc expectãdus. c ℭ Gad accinctus præliabitur &c. Hoc impletum fuit quãdo filij Gad accepta ſorte circa Iordanem tranſierunt armati ante filios Iſraël, qui adhuc terram nõ acceperant, quouſq; eſſet eis hȩreditas acquiſita, ſicut habet̃ in lib. Ioſue. d ℭ Et ipē accinget̃ retrorſum. Quia redierunt ad ſortem ſuã in eodem numero, quia nullus de eis cecidit in prælio. e ℭ Aſer pinguis panis eius. Per hoc deſignatur fertilitas ſortis Aſer in victualibus, quia nomine panis omnis cibus deſignatur, vt ſuprà dictum eſt .xlij. capi. f ℭ Et G præbebit delitias regi. &c. quia in ſorte ſua creſcebant aliqua rara & precioſa, & ideo pro delitijs regibus p̃bebãtur. g ℭ Nephthali ſeruus emiſſus. Per hoc deſignatur, quòd in ſorte ſua terrænſacentia priuscreſcebant & matureſcebant, quàm in alijs ſortibus, ſicut ſeruus velocior eſt ad currẽdum alijs aialibus. h ℭ Dans eloquia pul. &c. Propter hoc enim φ terrȩnaſcientia ibi prius matureſcebant, inde fiebãt oblationes primitiuorum. Vnde ſacerdotes & leuitæ pulchras laudes deo reddebant.

ℭ Aliter exponunt aliqui Hebræi, dicentes φ Iacob hîc ꝓphetauit de bello cõtra Siſaram, in quo Barach accepit ſecũ .x. milia de filijs Nephtali, qui iuerunt promptè & expeditè quaſi ceruus emiſſus, & inde habita victoria, Delbora & Barach cecinerũt canticum domino, vt habetur Iudic̃. v. b. Ideo ſubdit̃: Dans eloquia pulchritudinis, id eſt eloquia diuinȩ laudis. i ℭ Filius accreſcens Ioſeph. In prȩdicendo ſtatũ Ioſeph incipit Iacob ab interpretatione no ĩs eius, Ioſeph eñ interpretatur accreſcens, ſicut ſuprà fecit de Iuda. & duplicatur hîc accreſcens, qiua notabiliter prȩ cæteris fratribus creuit in bonis ſpiritualibus & temporalibus, vt ſatis patet ex dictis de eo. k ℭ Filiæ diſcurrerunt ſuper murum. In Hebræo habetur: Filiæ diſcurrerunt propter aſpectũ. & in eãdẽ redit ſniam, qa dñe

† turma militũ circũdabit ipm ipſe verò oppugnabit calcaneũ (.i. vertet eos in fugam) cȩdet calcaneum ipſorum.

☞ AEgypti qñ au-

* cornutus. p qd̕ deſignatur φ bonus iudex cornu ſuæ poteſtatis debet malos impetere, vt à mal̕ reprimãtur, & alij terreant̃.

Moralit̃. a ℭ Mordẽs vn. equi. &c. p aſcenſorẽ equi vir potens intelligit̃ & ſuperb⁹, cõtra quẽ bon⁹ iudex debet cõſtãter & cautè ꝓcedere, vt deijciatur ſupbia eius, & qm̃ debet in hoc de diuino auxilio cõfidere: Ideo H ſubditur: b ℭ Salutare tuum expectabo domine. c ℭ Gad accinctus. Per Gad qui dicitur accinctus, intelligitur homo caſtus, cingulo caſtitatis præcinctus: Luc̃. xij. e. Sint lũbi veſtri præcincti. Quod exponens Grego. dicit: Lumbos enim prȩcingimus, cùm carnis luxuriam per continentiam coerceamus. d ℭ Prȩliabit̃ ante eũ. Per hoc deſignat̃, φ bellũ cõtra vitium luxuriȩ occurrit in iuuẽtute. e ℭ Et ipſe accinget̃ retrorſum. Nam deuicta cõcupiſcentia carnis per caſtitatem, debet armari contra elationem, ne ex tali victoria ſurgat, quod aliquando peius eſt. Vnde dicit Berñ. ſuper miſſus eſt, Expedit magis virginem non eſſe, quàm de virginitate inſoleſcere. e ℭ Aſer. Per Aſer qui interp̃tatur beatus, poteſt ſignificari dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui non ſolùm eſt beatus, ſed etiam beatitudo ſanctorum aliorum obiectiuè. f ℭ Pinguis panis eius. id eſt ſacramentum euchariſtiȩ, in quo datur nobis Chriſtus in nutrimentum ſpiritualis vitæ. Ioh. vj. e. Ego ſum panis viuus &c̃. g ℭ Et præbebit delitias regibus. Per reges intelliguntur cæli ciues cũ Chriſto regnantes, qui delitiantur in aſpectu Chriſti. nam interius reficiuntur in aſpectu diuinitatis, & exterius in aſpectu humanitatis. g ℭ Nephtali ceruus emiſſus. per Nephthali qui dilatatio interpretatur, cõuenienter prȩdicator diligens intelligit̃, qui per ſpirituales filios dilatat̃, q dicitur ceruus ꝓpter promptitudinem ad diſcurrendũ ꝓ p̃dicatione verbi diuini, & emiſſus: nã ab illo debet mitti. Ro. x. c. Quomodo prȩdicabunt niſi mittantur? h ℭ Et dans eloquia pul. &c. Nam p̃dicare non debet de fabul̕ & fictitijs, ſed de ſacris ſcripturis, de qb⁹ dicit̃ Pſal. xj. b. Eloqa dñi eloquia &c̃. i ℭ Fili⁹ accreſcẽs Ioſeph: fi. &c. Per Ioſeph q à iuuẽtute tm̃ zelũ habuit caſtitatis, φ ꝓpter eã ſuſtinuit pœnã carceris, cõueniẽter intelligitur iuuenis religioſus vel ſecularis habẽs zelũ caſtitatis. & dicitur bis accreſcens propter caſtitatem mentis & corporis.
† ℭ Et decorus aſpectu. Per honeſtatem conuerſationis & etiam pulchritudinem corporis. k ℭ Filiæ diſcurrerunt ſuper murũ. Ad videndum eum. Dominus eñ aliquando permittit mulieres talem iuuenem allicere aſpectibus & verbis impudicis ad probationem ſuæ caſtitatis, ſicut factum fuit de Ioſeph:

† ſup oculum, i. pulcher aſpectu, vel ſup fontem creſcens ac ꝓfluẽs pluſq̃ fons.

* Sed exaſperauerunt

A AEgpyti, quando audiebant aduentũ Ioſeph, currebãt ad feneſtras, & ſuper muros, vnde poſſent eum videre trãſeuntem propter eius gratioſitatem. a ℭSed exaſperauerũt eũ. In Hebræo habetur: Amaricauerunt eum ſcilicet fratres ſui, ac ſi di. quamuis eſſet ita gratioſus etiam alienis gentibus: tamen fratres ſui durè tractauerunt eum. b ℭEt iurgati ſunt. quia ſicut ſupradictum eſt trigeſimoſept. cap. non poterant ei quicquam pacificè loqui. c ℭInuideruntq́ illi. Hoc enim proceſſit ex inuidia fratrum contra ipſum, vt ibi dictum eſt. d ℭHabentes iacula. id eſt verba pungitiua, dicentes. Ecce ſomniator venit &c. vel ad literã. Habentes iacula, quia Simeon & Leui habuerunt iacula præparata ad iugulandum eum. Vnde dicebat: Venite occidamus eũ vt habetur ibidẽ. e ℭSedit in forti: id eſt in deo omnipotenti. f ℭArcus eius. id eſt defenſio ſua: quia à deo protectus eſt contra inſidias fratrum ſuorum

† paſcens lapides

g ℭEt diſſoluta ſunt &c. quando eductus fuit de fouea, & iterum quando eductus fuit de carcere. h ℭPer manus &c. id per virtutem illius, qui eſt potentia & virtus ipſius Iacob, id eſt per deũ non per hominem. Hebræi dicunt hîc: Et deaurata ſunt brachia manuum eius, quod exponunt Hebræi de ornamentis, quæ erant in brachijs & digitis Ioſeph, ſcilicet de armillis & anullis, quę habuit quando conſtitutus fuit ꝓpoſitus terrę AEgypti. & iſta conſecutus eſt per virtutem dei. i ℭInde paſtor egreſſus eſt. id eſt Hieroboam, qui aſcendit ad dignitatem regiam, quæ per paſtoris officium deſi-

B gnatur, quoniam habet regere populum ſibi ſubditum. k ℭLapis Iſraël. qa fuit primus rex in regno Iſraël, prout diuiditur contra regnum Iuda, vt habetur ij. Regum. xij. l ℭDeus patris tui erit & cætera. quaſi dicat: non ſolùm propter meritum tuum, ſed etiam propter meritum meum, deus adiuuit te de præterito, & adiuuabit te de futuro. m ℭEt omnipotens benedicet tibi & cæte. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo referendo ad perſonam Ioſeph. Solet aũt aliqua pſona notabilis propter excellentiam ſuæ bonitatis benedici ab hominibus dicendo de deo: Primò ſic: Benedicta ſit dies in qua natus eſt. Secundò: Benedicta ſit terra in qua natus eſt. Tertiò: Sint benedicta vbera quæ ipſum lactauerunt. Quartò: Sit benedictus venter, qui eum portauit. Et ſecundum hoc exponitur iſta litera de perſona Ioſeph. Omnipotens benedicet tibi, id eſt propter bonitatem quam dedit & dabit tibi, faciet tibi benedici ab hominibus quatuor modis prædictis, ideo ſubditur. n ℭBenedictionibus cæli deſuper. Per quod intelligit̃ primus modus qui eſt ex benedictionibus diei, quia dies eſt latio ſolis ſuper terrã, & habet principalitatem in luminaribus cæli deſuper. o ℭBenedictionibus Abyſſi &c. id eſt terræ, quæ eſt infimũ elemẽtum, & in hoc eſt ſecundus modus. p ℭBenedictionibus vberum. quantùm ad tertium modum. q ℭEt vuluę. quantũ ad quartum. Alio modo exponitur quantùm ad bona exteriora collata ipſi Ioſeph à deo ſic: Benedicet tibi omnipotens, conferendo tibi terrę naſcẽtia in abundantia, & hoc deſignatur cûm dicitur: Benedictionibus cæli déſuper, & benedictionibus Abyſſi iacentis déorſum, quia ex bona influentia cæli & bona diſpoſitione terræ talia multiplicantur. Similiter benedicet tibi conferendo bona animata, in multiplicãdo tibi filios & pecora, & hoc deſignat̃ cùm dicitur: Benedictionibus vberum & vuluæ, qa vulua deſeruit talium generationi, & vbera nutritioni. r ℭBenedictiones patris tui &c. Iſta litera multipliciter exponitur. ponam tamẽ ſolùm duos modos, qui videntur mihi magis concordare literę. Ad cuius intellectum ſciendum, quòd vbi trãslatio noſtra ſic habet: Donec veniret deſiderium collium æternorum. In Hebræo nõ eſt, veniret. Item vbi habet̃ deſideriũ, in Hebręo habet̃ תאות taęuath, & eſt dictio Hebraica habẽs duplicẽ ſignificationẽ, vno em̃ modo ſignificat deſideriũ, & hãc ſignificationẽ ſequit̃ trãslatio noſtra. ſignificat etiam terminum vel finem, & hanc ſignificationem ſequitur Rab. Sa. & alij

† fortiores fuerunt benedictionibus genitorũ meorũ vſq; ad terminũ colliũ ꝑpetuorũ erũt vel vt Chal. habet bñdictiones pr̃is tui addant̃ ſup bñdictiões qbus bñdixerunt me patres mei quas optauerũt principes q à ſeculo fuerũt erũt omnes iſtæ bñdictionesi

Sa. & alij Hebræi ſaltem moderni dicentes, quòd hæc eſt litera Hebraica vſq; ad terminum colliũ ſeculi, ita ꝙ habemus donec, dicunt vſq; ad: Et vbi habemus æternorum, dicunt ſeculi: quia dictio Hebraica quæ eſt ibi ſcilicet עולם olam, ſignificat ſeculũ, & frequenter accipitur pro æterno in ſcriptura. Item notandum, quòd deus apparens ipſi Iacob iuxta Luzam inter bona quæ ei ꝓmiſit benedicens ei, dixit: Dilataberis ad orientem & occidentem, ſeptẽtrionem & meridiem & cætera. vt habetur ſuprà vigeſimo octauo capitulo. Et in hoc (vt dicunt Hebræi) promiſit ei dominium totius mundi, quod expectant implendum in Meſſia: & nos dicimus qđ impletum eſt in Chriſto. hanc autem promiſſionem nõ fecit Abrahæ nec Iſaac: ſed ſolùm de terra Chanaan. Vnde ſuprà decimotertio. d. dixit dominus Abrahæ: Leua oculos tuos & vide à loco in quo nunc es ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidẽtẽ, ſtatim ſubdidit reſtrinẽgdo & determinando. Omnem terra, quam conſpicis, tibi dabo: per hoc deſignans, quòd ſolùm ſibi promittebat terram Chanaan quam conſpiciebat, & non aliam. Similiter capitulo vigeſimoſexto dixit Iſaac: Dabo poſteris tuis vniuerſas regiones has ſcilicet terræ Chanaan. His dictis exponunt literam ſic: Benedictiões patris tui ſcilicet Iacob. s ℭCõfortatæ ſunt benedictionib9 patrum eius, id eſt meliores & ad ſe plus extendentes, quàm benedictiones patrum ſuorum ſcilicet Abraham, & Iſaac, & ſubditur cauſa: Vſq; ad terminum collium ſeculi, quia benedictio Iacob ſiue promiſſio ſe extendit vſq; ad fines terræ habitabilis, vt prædictum eſt, & hoc deſignatur per terminum collium ſeculi, non ſic autem benedictiones patrum ſuorum. Aliter põt exponi & melius, vt videt̃ ſequendo translationem noſtram

C

Nota

† Attamẽ arc9 ei9 mãſit validus & euaſit victor: & roborata ſunt brachia manũ illius

D

a ℣Falſis teſtimonijs.

a b rum, ſed exaſperauerunt eum, & a
a ℣Nunquid rex noſter eris &c. b ℣Propter ſomnia. c Sauciati inuidia.

c d iurgati ſunt, inuideruntq́ illi hã- b c
a ℣inuidie. b ℣Firmiter. c ℣Patre cuius virtute omnis nequitia occiditur. ℣In Chriſto. d ℣Spes pugnandi & vincendi

e bẽtes Iacula: †Sedit in forti arcus d
℣Quibis vinctum duxerunt ad Pilatum: vel ſuſpenſum crucifixerunt.

f g eius, & diſſoluta ſunt uincula bra e
a ℣Potentiam.

h chiorum & manuũ illius per mã-
a ℣Dei patris in quem credidit Iacob. b ℣Ex progenie Iacob. ℣A patre egreſſus.

i nus põtentis Iacob. Inde †paſtor f
a ℣Natus. b ℣Firmitas videntium deum. ℣Lapis angularis. a ℣Pater.

k l egreſſus eſt lapis Iſraël. Deus pa g
℣Iacob cui dixit. Iacob puer meus ſuſcipiet eum anima mea.

m tris tui erit adiutor tuus, & omni h
a ℣In omnibus, b ℣Subiiciens omnia cæleſtia & terrena, vt angelis & hominibus domineris.

n potens benedicet tibi bñdictio- i
a ℣Temperie & prouentu aeris. b ℣Fertilitate terræ.

o p nibus cæli déſuper, benedictio- k l
nibus abyſſi iacentis déorſum,
a ℣Multiplicatione ſtirpis maxime propter Ephraim hoc dictũ eſt, cuius magnitudo magna nimis. b ℣Duorũ teſtamentorum: qa in altero nuntiatus, in altero demonſtratus. vel vbera Mariæ benedicta, potũ lactis dño miniſtrantia: vnde Luc. xj. d. Beatus uenter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.
c ℣Virginalis quæ dominum ædidit nobis. de qua dicitur Hiere. j. b. Anteq̃ exires de uulua ſanctificaui te.

q benedictionib9 uberũ & uuluæ. m
℣Cæleſtis.

r Benedictiones patris tui †cõfor- n o
a ℣Omnibus meritis patriarcharum & prophetarum, vt nullus comparetur tibi.

tatę ſunt, benedictionibus patrũ

Moralit̃

* a ℭSed exaſperauerunt eum & iurgati ſunt. Iſtud in ſenſu literali refertur ad fratres Ioſeph, propter qđ in ſenſu myſtico referri debet ad alios iuuenes inſolentes, qui talem iuuenem eis diſſimilem verbis exaſperant, dicentes eum mollem & nullius valoris. b ℭInuideruntq́ illi propter famam ſuæ bonitatis. c ℭHabentes iacula. id eſt verba pungitiua, vocantes eum hypocritam falſum. d ℭSedit in forti arcus eius: id eſt in Chriſto, propter quod talis nõ mouetur à ſancto propoſito. e ℭEt diſſoluta ſunt vincula brachi & cætera. id eſt pronitates ad vina ſuperflua: & venerea q̃ vocant̃ Cyprigena corrigia doloſa. vij. Ethi. f ℭPer manus potentis Iacob: id eſt per virtutes dei quæ requiruntur ad obſeruantiam perfectæ caſtitatis. Sapien. octauo. d. Et cognoui quòd non poſſum eſſe continens, niſi deus det. g ℭInde paſtor egreſſus eſt. Talis enim iuuenis aptus eſt vt ſuo tempore promoueatur ad officiũ paſtorale. h ℭLapis Iſraël. id eſt firmus & ſtabilis in ſancto propoſito. i ℭDeus patris tui erit adiutor tuus. Deus enim pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui Chriſtus eſt pater talis iuuenis ſeu prælati eſt eius adiutor in operibus ſuis, & per conſequens tota trinitas, cuius opera ſunt indiuiſa. k ℭEt omnipotens benedicet tibi: multiplicando in ſpiritualibus bonis. l ℭBenedictionibus cæli deſuper & cæ. Abyſſi ia. deorſum. Per Abyſſum intelligitur inferni pœna, & per cælum deſuper gloria ſuperna. Per hoc ergo quod dicitur: † ℭBenedictionibus &c. intelligitur euaſio gehennæ & adeptio gloriæ, quæ ſunt benedictiones magnæ. m ℭBenedictionibus vberum & vulue. Per hoc intelligitur generatio filiorũ ſpiritualiũ & nutritio eorũ in morib9 & in fide, quæ ſunt in prælato benedictiões magnę. Prouer. x. a. Gloria patris eſt filius ſapiens. n ℭBenedictiones patris tui, id eſt quas Chriſtus pater tuus dedit tibi. o ℭConfortatę ſunt benedictionibus &c. id eſt maiores ſunt & efficaciores, quàm benedictiones datę patribus antiquis ex quibus deſcendit Chriſtus ſecundũ carnem. nam illi quantũcũq; iuſti non admittebantur ad regnũ, ſed deſcendebat ad limbũ: filij verò Chriſti ꝑ baptiſmum

Cyprigena corrigia

* admittũtur

a ℭ Beniamin lupus &c. Hiero. Mane comedet prædã, E & ad veſperam diuidet eſcam. Quanquam de Paulo manifeſtiſsimè prophetia ſit, ꝙ in adoleſcentia ſua perſecutus eccleſiam, in ſenectute p̄dicator euangelij fuerit, tñ in Hebræo ſic legit: Beniamin lupus rapax ſiue capiens, in matutino comedet p̄dã, & ad veſperã diuidet ſpolia. Quod ita Hebręi exponũt: Altare in quo immolabantur hoſtiæ, & victimarum ſanguis ad baſim illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit. Hoc ergo, inquiunt, ſignificat ꝙ ſacerdotes mane immolabant hoſtias, & ad veſperã diuidebãt ea, q̃ ſibi à populo ex lege collata ſunt. lupũ voracẽ ſuper altaris interp̄tatione ponẽtes, & ſpoliarũ diuiſionẽ ſup ſacerdotibus q ſeruiẽtes altari, viuãt de altari. j. cor. ix. b. ℭ Iſid. Bẽiamin lup⁹ rapax &c. Quidã doctorũ hoc ad Hieruſalẽ retulit. Bẽiamin, inqt, fili⁹ doloris interpretať. Hic ſorte hęreditatis eũ locũ accepit, in quo eſt terrena Hieruſalẽ, quę propter incredulitatem eſt repulſa. Hęc in filijs ſuis p Beniamin deſignať, q vltim⁹ benedictionẽ cõſequiť, & ille populus vltim⁹ ſaluãdus, cũ plenitudo gentiũ intrauerit. Dicitur em̃ Beniamin lup⁹, qa ille popul⁹ ſanguinẽ pphetarũ & iuſtorum fudit. Rapax, quia ex multa fame & auiditate, ad verbum dei cucurrit, & violenter diripuit regnũ dei. Hic mane comedit prædam, quando ſolus accepit legem. Tunc enim mũdo prima lux ſciẽtię illuxit. Comedit autẽ mane, qa legẽ quã mane accepit, comedit adhuc & meditatur. Sed ſequens legem inſcitiæ, in legẽ fidei non peruenit. Ad veſperam diuidet ſpolia, hoc eſt tempus nouiſſimum quo conuertetur. Tunc diuidet eſcam, intelligens à ſpiritu literã eſſe diuidendã, qa litera occidit, ſpiritus aũt viuificat. ij. Cor. iij. b. F b ℭ Oẽs hi in tribubus &c. Quęriť cur Iacob oẽs quos de liberis & ancillis genuit, ęquali honore filios & hęredes cõſtituerit, qa ſicut Chriſtus omnium, qui per fidem corpori eius conciliantur, pari honore & gloria cæleſtia præmia largitur. Roman. x. c. Non eſt enim ibi diſcretio, an Iudęus ſit an Græcus, Barbarus an Scytha, ſeruus an liber: quia per omnia & in omnibus Chriſtus qui formam ſerui induit & p libero & p ſeruo ſeruiuit, vt oib⁹ ęq̃le donũ largiať. Quicũq; em̃ fidem dñi pmereť, nu'lis maculis carnalis natiuitatis offuſcatur. Vñ Iohelis. ij. g. Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem.

Beniamin dicitur

† 13. q. 2. c. Hebrõ. De ſepul. c. 1.

Quæſtio

a ℭ Multi reges & prophetæ uoluerunt uidere quæ uos uideris &c. Luc. x. d.

eius, dõnec uenıret deſiderium a

a ℭ Sanctorum qui magno deſiderio incarnationem Chriſti expectauerũt: qui colles dicti ſunt pro excellentia ſanctitatis, & æterni qui uitam conſequẽtur æternam. b ℭ Omnes hæ beatitudines.

collıũm æternorum. Fıãnt ın capite b

a ℭ Chriſti. b ℭ Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam barbã Aaron. Pſal. cxxxij. a. c ℭ Quia ipſe eſt caput omnium ſanctorum, quos fratres uocat, quoniam Nazaręus vocabitur.

Iõſeph & uẽrtice Nazãręi in c

a ℭ Paulus ſignificať qui de Beniamin, qui in primordio fideles perſecutus, ueſpere diuidit ſpolia, quia fidelis factus ſacra eloquia diſpenſauit.
ℭ Altare vbi hoſtiæ immolabantur.

a ter fratres ſuos. Bẽniamin lupus d

a ℭ Ignis altaris hoſtiam deuorabat.

rapax, mãne comedet prædam, e

c ℭ Quia ſacerdotes partem ſuam diuidebant veſpere.

b & uẽſpere diuidet ſpolia. Omnes f †hi in tribubus Iſraẽl duodecim. Hæc locutus eſt eis pater ſuus, be g nedixitq; ſingulis benedictioni h bus proprijs, & præcepit eis di i cens: Ego congregor ad populũ † meum: †Sepelite me cum patribus meis in ſpelunca† duplici, quæ eſt in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in poſſeſſionem ſepulchri. Ibi ſepe-

ignis: poſtea veſpere p̃tes hoſtiarũ & oblationũ remanentes p ſacerdotibus diuidebanť, & ſic exponiť hęc litera: Beniamin lupus rapax &c. quia in ſorte ſua fuit altare holocauſti, qd' deuorabat hoſtias, vt prædictum eſt. e ℭ Mane &c. & veſpere diuidet ſpolia, eò ꝙ remanentia diuidebantur ſacerdotibus, vt dictũ eſt. Sed iſta expoſitio videť multùm extranea, maximè quia rapacitas lupi vbiq; in ſcriptura alibi accipiť in malo, quod non poteſt dici hîc, quia hoſtiæ incẽdebanť in altari ad honorẽ diuinũ. ideo aliter exponiť de tribu Beniamin, quę fuit valde bellicoſa. Vnde & accepit guerrã cõtra vndecim tribus alias, & bis debellauit eas in cãpo, vt habeť Iudic. xx. Et multos ex eis occiderunt filij Beniamin: quorũ ſpolia rapiebant, & poſtea cùm rediſſent de bello inter ſe diuidebant. & ſic patet quõ Beniamin dicitur lup⁹ rapax. Item alio modo exponit Aug. de Paulo apoſtolo, q fuit de tribu Beniamin, vt habeť Phil. iij. a. Qui ante conuerſionem ſuam grauiter perſecutus eſt Chriſtianos, tanquam lupus rapax, vt habetur Act. ix. a ſed poſt conuerſionẽ ſuã fidem Chriſti publicauit verbo & ſcripto per orbem vniuerſum, qd' notať cũ dicitur. Et veſpere duidet ſpolia. i. ſententias legis & prophetarũ: quas à Iudæis acceperat, exponendo de Chriſto ad inſtructionem fidelium. f ℭ Omnes hi in tribub⁹ Iſraẽl duodecim. Iſta eſt cõcluſio reſpectu pręcedẽtium. Vnde ſubditur. g ℭ Hęc locutus eſt eis. Quę prędicta ſunt prędicẽdo ſpiritu prophetico quæ circa eos futura erant. h ℭ Benedixitq; ſingulis. Hîc conſequẽter Iacob erigit animos filiorũ ſuorum ad ſpem vitæ immortalis, primò imprecando eis bona ſpiritualia & æterna: qd' notať cũ dicitur: Benedixitq; ſingulis &cæ. Dicunt tamẽ hîc aliqui, ꝙ illud refertur ad ea quæ dicta ſunt. ita ꝙ Iacob aliter non bñdixit filios ſuos, niſi prędicendo eis futura, vt prædictũ eſt. Sed hoc non videtur verũ, quia in prędecentibus aliquibus eorũ non bñdixit, ſed magis maledixit, ſicut patet de Simeon & Leui & Ruben & tamẽ dicitur hîc ꝙ benedixit ſingulis. & ideo melius videtur dicendũ, ꝙ poſtq; prędixerat eis futura, imprecatus eſt eis bona. & ſic bñdixit eis. Sed forma benedictionis nõ exprimiť hîc, qa nõ omnia ſcripta ſunt. nõ em̃ veriſimile eſt, quin Iacob moriens imprecat⁹ ſit bona ſpiritualia & æterna ſingulis filiorũ ſuorũ, ad q̃ debet dirigi finalis intẽtio oĩm actuũ humanorũ. Scd'ò inducit eos ad fidem reſurrectionis, cũ ſubdiť. i ℭ Et p̄cepit eis. Cuius p̄ceptũ ſubdit: cũ diciť. Sepelite me &c. ſciebat enim ꝙ hoc nõ poterat ſine magnis ſumptib⁹ & labore fieri: & nihilomin⁹ hoc p̄cepit, oſtendẽs, ꝙ corpus ſuũ erat reſurrecturũ ad vitã immortalẽ per Ieſum Chriſtum, vt ſuprà dictũ eſt. xlvij. cap. Cętera patent vſq; ibi: Collegit pedes ſu-

G

† hæ trib⁹

H

†. quę eſt in agro duplici

☞ Appoſituſq;

Nicolaus de Lyra.

tionem noſtram: ℭ Ad cuius intellectũ cõſiderandum, quòd ſicut natura pcedit de minus pfecto ad magis perfectum, ita reuelationes factę patribus veteris teſtamẽti de myſterio Chriſti & futura beatitudine clariores factæ ſunt poſterioribus q̃ primis. Vnde dicit propheta Dauid pſalm̃. cxviij. n. Super ſenes intellexi. & ideo Iacob qui fuit poſterior quàm Abraham & Iſaac, clariorem notitiam habuit de prędictis quàm ipſi: quia ſibi reuelatum eſt myſterium Chriſti futurum, quantùm ad eius generationem & paſsionem per quàm aperta aſt ianua cæleſtis: vt plenius ſuprà dictum eſt. xxviij. capitul. Et ſecundum hoc exponitur litera. Benedictiones patris tui, id eſt Iacob. Confortatę ſunt benedictionibus patrum ſuorum, quoniam fortiores & clariores reuelationes de myſterio Chriſti & futura beatitudine ei factæ ſunt. Ideo ſubdiť. a ℭ Donec veniret deſiderĩũ collium æternorum. q. d. ad hoc deuenit reuelatio ſibi facta, ꝙ declarauit ei apertionem ianuę cęleſtis fiendam per Chriſtum, ad qd' deberet tendere omne deſiderĩũ noſtrũ. b ℭ Fiant in capite Ioſeph, Id eſt veniant ſuper eum omnes benedictiões prędictæ. c ℭ Et in vertice Nazarẽi &cætera. Replicatio eſt eiuſdem ad maiorem confirmationem, & eſt ſenſus: In vertice Nazarẽi, id eſt ipſius Ioſeph, qui eſt Nazarẽus, id eſt ſanctus inter fratres ſuos. d ℭ Beniamin lupus rapax. Hîc prædixit Iacob ſtatum Beniamin futurum, & exponitur vno modo ſic ab aliquibus Hebræis & aliquibus catholicis dicentibus, quòd quia templum fuit in ſorte Beniamin, & ibi erat altare holocauſti, in quo erat ignis perpetuus, in quo quolibet mane ponebant ſacerdotes ligna ad continuandum ignem, & poſtea deſuper hoſtias: quę erant concremandæ, quas deuorabat ignis; poſtea

Mora lif.

admittũtur ad regnum. Chriſtus verò veniens in mundũ p mortem ſuã ſanctos p̃res de limbo eduxit: & ad cęlũ empyreũ tranſtulit. Ideo ſubditur. a ℭ Donec veniret deſiderĩũ collium æternorum. id eſt donec veniret Chriſtus: de quo diciť Aggęi. ij. b. Et veniet deſideratus cũctis gẽtibus. Et ideo diciť deſiderĩũ colliũ ęternorum. i. ſanctorũ patrũ, q deſiderabãt Chriſti aduentũ. & dicũtur colles æterni ppter eminẽtiã ſanctitatis & durationẽ ppetuitatis à p̃te pòſt. b ℭ Fiant in capite Ioſeph & in vertice Nazarẽi inter fratres ſuos. i. in capite iuuenis dicto modo deſcripti, q eſt Nazarẽus i. ſanctus inter fratres ſuos, veniant benedictiones prędictæ. d ℭ Beniamin lup. rap. Scd'm qd' dicit Aug. per Beniamin figurat⁹ fuit Paul⁹ apoſtol⁹ q fuit de tribu Beniamin, ſicut ipſe dicit Phil iij. & ideo de ipſo ſubditur: e ℭ Mane comedet prędã. Nam in ſua iuuẽtute valde grauiter pſecutus fuit eccleſiam, vt habeť Act viij. & ix. Sed qa conuerſus fuit ad fidẽ, & ædificauit valde eccleſiam ope & doctrina, & ſic factus fuit de lupo paſtor & de prędone cuſtos. Ideo ſubdiť. f ℭ Et veſpere diuidet ſpolia &c. Quia poſt ſuã cõuerſionẽ multos valde Gentiliũ conuertit ad Chriſti fidem, qui dicunť ipſius ſpolia: nã eos de manu diaboli eripuit, & eccleſiæ Chriſti aggregauit. † ℭ Ego cõgregor ad populum meum: ſepelite me cum patribus meis &cę. Per hoc oſtenditur ꝙ bonus homo debet eſſe valde ſollicitus, vt in ſacro loco ſepeliatur: vbi ſuffragiorum copia habeatur.

a ¶Appoſitusq̃ &c. Stra. Quærendū de quo populo dicat: A Nā de patribus nulla q̃ſtio eſt. Notū eſt em̄ ꝙ ad Abrahā & Iſaac appoſit⁹ eſt, ſed popul⁹, multitudo eſt. Illi aūt tā pauci nō poterant populus dici. Intelligēdū ergo hoc etiam de angelis dici, ad q̃rū ſocietatē de mūdo trāſeūtes, apponunt ſancti. Vñ Hebr. xij. f. Acceſſiſtis ad mōtē Sion, & ad Hieruſalē cęleſtē & ad frequētiam angelorum &c̄.

lierunt eum & Saram uxorem eius. Ibi ſepultus eſt Iſaac cum Rebecca coniuge † ſua. Ibi & † Lia condita iacet. Finitisq̃ mandatis, quibus filios inſtruebat, collegit pedes ſuos ſuper [a] lectulum, & obiit, appoſitusq̃ eſt ad [b] populum ſuum.

a ¶Frequentiam angelorum.

Nicolaus de Lyra.

† ſepeliui Liam.

a ¶Collegit pe. ſuos. &c. Ex q̃ patet ꝙ obiit paſcificē & qetē. b ¶Appoſitusq̃ eſt ad po. ſuū. i. ad limbū ſanctorum patrum, ſicut ſuprà dictū eſt de Abrahā & Iſaac, tñ magiſter in ſcho. hiſt. exponit ad populū ſuum. i. ad angelos, allegās ꝓ rōne, qa Abrahā & Iſaac tā pauci erāt, ꝙ nō poſſent dici popul⁹, ſed hoc nō videtur bene dictum, quia angeli ſancti ſunt in beatitudine, & ideo nullus poteſt dici appoſitus ad eos, niſi quando transfertur ad gloriam: quod non fuit de Iacob nec aliquo alio homine ante aper- C tionem ianuæ cæleſtis per paſſionem Chriſti. Motiuum etiam ſuum non valet, quia in limbo ante mortē Iacob non ſolum recepti erant Abraham & Iſaac, ſed omnes iuſti qui mortui fuerunt ab Adam, qui pœnituit, vt habet Sap. x. vſq; ad Iacob, q fuerunt multi. ſ. Abel, Seth, & multi alij de filijs eius, qui fuerunt religioſi & iuſti: & Noē, & Melchiſedech, & multi de poſteris eorum, & mulieres ſanctę. ita quòd bene poterant dici populus, maximè cū ſecundum leges. x. homines faciāt populum: propter quod non valet dictū ſuū: & ideo exponendum eſt vt prędictū eſt: Ad populum ſuū, ideſt ad iuſtos exiſtentes in limbo.

† non habet ſua.

Iacob moritur.

ADDITIO.

¶In ca. xlix. vbi dicitur in poſtil. Dicit em̄ in nouiſſimis diebus.

ADDITIO I.

¶Sup illud verbū, In nouiſſimis diebus. Ra. Moy. gerūdeñ. in ſua gl. dicit. Nouiſſimi dies ſunt dies Meſſię, qm̄ Iacob ſignificabat illa tpa in ṽbis ſuis, cū dixit: Donec veniat Silo, & ipi cōgregabunt populi &c̄. Scd'm em̄ cōem opinionē nouiſſimi dies, dies Meſſiæ ſunt: hæc ille. Et ſunt verba notanda, licet frequenter à Iudæis malitioſè negentur. ¶In eod. ca. xlix. vbi dicit in poſtilla. Quia tu es principium doloris mei &c̄.

ADDITIO II.

¶In Hebręo in hoc loco ponit: Tu eſt principiū אוֹנִי oni & eſt dictio, q̃ qñq; ſignificat dolorē, qñq; verò fortitudinē ſeu robur & vtroq; modo pōt exponi ad cōmēdationē ipſi⁹ Ruben anteq̃ peccaſſet: cū em̄ dicit: Principiū doloris mei. i. ſollicitudinis meæ circa filios meos. & ſic exponit magiſter in hiſto. Si aūt dicat principium fortitudinis meę pōt ſic intelligi, qa in eo priò appuit virilitas ipſi⁹ Iacob in actu generādi: & redit in idē qd' pri⁹. Vel ſcd'm Ra. Moy. in hoc cōmēdat caſtitas Iacob, quia vt tradūt Hebręi, tūc nō emiſit de ſe ſemē ante cōceptionē Ruben, & ſic fuit principiū fortitudinis ſuę quo ad hoc: & eſt ſnīa planior. Dicit enim primò, oīa q̃ faciebāt ad commendationem Ruben ſcilicet, tu es fortitudo mea, vſq; ibi: Maior imperio. Et poſtea ſubdit illa, quę faciunt ad eius decremen- B tum: & hoc cum dicit: Effuſus es ſicut aqua &c̄.

¶In eo. ca. xlix. vbi dicitur in poſtilla. Nō auferet ſceptrū de Iuda.

ADDITIO III.

¶Hęc autoritas Patriarchę. ſ. nō auferet ſceptrū de Iuda, donec veniat Silo, eſt valde efficax ad vincēdū Iudęos, de hoc ꝙ Chriſt⁹ ꝓmiſſus iam venit à tpe q̃ ablatū eſt ſceptrū de Iuda &c̄. Et ideo cōtra hoc multipliciter cauillant, q̃rū cauillationib⁹ ibi bene videt reſpōderi in poſtilla. excepto vno. ſ. cū dicit, ꝙ Machabęi, q ſacerdotes fuerūt & gubernauerūt populū, erāt de tribu Iuda, qd' ipi negāt nec planè cōtra eos hoc ꝓbat. vñ inter alios, quos de hac materia vidi loquētes ſeu ſcribētes ſup Rab. Mar. in pugione ſua ſcd'a pte ca. iiij. & . v. de hoc elegāter tractat, priò exponēs hęc ṽba: Nō auferet ſceptrū, nec dux de fœmore, de collegio ſeu cōſiſtorio Iudęorū, qui dicebant Canhedrin, ad quos oēs difficultates ſeu dubia legis & fidei puenıebāt, & oīa ſumma iudicia & cōtrouerſię, q quidē reſidebant principaliter ſub regibus & ducib⁹ Iudę in Hieruſalē, & poſtea in Babylonica captiuitate dū eſſent reges vel duces de Iuda, cōſequenter aūt in reditu captiuitatis apud Hieruſalē durabat etiā poteſtas illorū, ꝓut poteſtas alicuius capituli vacāte ſede durat, q̃rū autoritas & poteſtas durauit etiam tpe Machabęorū, & vſq; ad certū tps añ deſtructionē tēpli ſecundi, qd' qdē tps concurrit cū tpe paſſionis Chriſti, & tunc ceſſauit oīno eorū poteſtas, q̃ oīa ſufficienter ꝓbat pdictus autor, & deducit per autoritates ſumptas à doctoribus autēticis Hebręorū antiqs, qbus nullo modo poſſunt Iudæi rationabiliter diſſentire, quas quidem ad euitandū prolixitatē omitto remitendo eas prædicto libro vbi plane tractantur.

¶In eodem ca. xlix. vbi dicitur in poſtilla. Ligās ad vineam. &c̄.

ADDITIO IIII.

¶Expoſitio catholicorum in hoc loco nō debet cēſeri myſtica, ſed potius literal. Iacob em̄ ꝓphetādo de filijs in hoc loco, ſępe loquit methaphoricè, ſecundū quā locutionē accipiēda eſt ſnīa literalis, ex hoc ꝙ res ſignificatę p voces vlteri⁹ aliud ſignificāt, ꝓut oſtenſum fuit in ꝓlogo hui⁹ libri. Qd' aūt hîc circa Iudā metaphoricè loquit ſatis videtur ſatis videt ex hoc qd' dixerat: Catul⁹ leonis &c̄. qd' exponit de Dauid, vt in poſtilla. q non fuit catulus leonis niſi metaphoricè. Et ſimiliter in hoc loco, cū dicit: Ligās ad vineā &c̄. Locutio metaphorica debet cenſeri, pſertim cū ſimilitudines quas in hoc loco ponit, ſint oīno cōformes ſimilitudinib⁹ in alijs locis ſacrę ſcripturę cōtentis, vbi de ſimili materia tractat. Pro q̃ attēdēdū, ꝙ vinea in ſacra ſcri- Vinea. ptura accipit ad literā ꝓ cōgregatione eorum, q ſunt ſub fide. Vñ Eſai. v. b. Vinea dñi &c̄. Similiter Chriſtus ſe vocat vitē. Ioh. xv. a. Ego ſum vitis vera &c̄. ſimiliter diſcipulos vocat palmites, vt ibidē. Per alinā verò ſignificat Criſtus populū Iudęorū, & p pullū populum Gētiliū, vt Mat. xxj. a. & Zach. ix. b. ꝓphetice hoc idē ſignatur. Per hoc aūt ꝙ dicit: Lauabit in vino ſtolā ſuā &c̄. etiā metaphoricè ſignificat ad literam paſſio Chriſti, de qua Eſai. lxiij. a. cū à Chriſto quęrit: Quare ergo rubrū eſt indumentū tuū, & veſtimēta tua &c̄. q̃ oīa ad literā intelligunt de Chriſto, & eius paſſiōe. Vñ tenenda eſt expoſitio noſtrorū doctorū in hoc loco tāquā literalis, & cōtinuat cum pcedentibus conuenienter: cū enim dixerat: Donec veniat qui mittendus eſt. ſ. Chriſtus cui erat cōgregatio ſeu expectatio gentiū: conſequenter declarat cōiunctionem harū gentiū dicēs. Ligans ad vineam &c̄. ſimiliter & paſſionem per quam ſpectabatur redēptio omnium gentiū, & hoc cū dicit. Lauabit in vino &c̄. & exponan- D tur ad literam: prout in Glo. ordi. &c̄.

¶In eo. ca. xlix. vbi dicitur in poſtil. Sed hæc expoſitio &c̄.

ADDITIO V.

¶Hęc expoſitio nō videt tāq; extranea repellēda, nō obſtātib⁹ obiectionib⁹ poſtillatoris cōtra eā. Pria em̄ obiectio nō videt valere: nā ille q nimis dat ad ſpeculationē, ſępe negligit curā tēporaliū negotiorū, intātū ꝙ iudicio cōi hoīm rudis ſeu fatu⁹ reputat ſicut Philoſoph⁹. vj. Ethi. dicit de Anaxagora & ſimilib⁹ Philoſophis, ꝙ videbant ignorātes cōferētia ſibi ipis. Secūdā ṽò obiectionē manifeſtū eſt nō valere, reperit enim in ſacra ſcriptura expſſum, ꝙ de filijs Iſſachar erāt hoies excellētes in ſciētia ſup alios. Vñ. j. Paral. xij. c. De filijs quoq; Iſſachar viri eruditi, qui nouerāt ſingula tpa ad pcipiendū qd facere deberet Iſraël &c̄. Sup qd' verbū gloſſ. doctores legis in tribu Iſſachar fuiſſe tradūtur, q ſingula tpa cerimoniarū obſeruāda docebāt, & qd facere deberet Iſraël, pſcribebāt. Hęc in Glo. Qd' etiā ipemet poſtillator in hoc loco teſtat, vbi de filijs Iſſachar ſic dicit. Erāt em̄ iſti ſtudioſi in lege, & ſciebāt optimè cōſulere qd & qūo eſſet agendū, & cęterę trib⁹ eorū cōſilijs acqeſcebāt: hęc poſtillator. Qd' aūt de tribu Leui etiā eſſent cōiter iudices & doctores populi, verū eſt, & habet Deut. peñ. a. vbi de Leui dicit: Perfectio tua & doctrina tua à viro ſancto tuo &c̄. Sed cū hoc ſtat, ꝙ Iſſachar etiā habebat excellētiā in ſciētia, vt dictū eſt, reſpectu aliorū pter Leui. Cōtinuat etiā litera ſcd'm hāc expoſitionē ſic: nā cū Iſſachar eſſet auid⁹ ad ſpeculationē ſciētię, & haberet terrā fructiferā. erat accubās inter terminos, abhorēs. ſ. labores corpales. Vñ vidēs requiē. ſ. ſpeculationē, ꝙ eſſet bona, & terrā ꝙ eſſet optima. ſ. fructifera cū modico labore, ꝓut in poſtilla, ex amore ſtudij excuſabat ſe, vt plurimū ne iret in exercitū, qa diligebat qetē & dulcorē ſapiētię, & ideo pelligebat ſoluere tributū regib⁹, poti⁹ q̃ dimittere requiē ſpeculatiōis. & hoc eſt qd' ſequit: & ſuppoſuit humerū ſuū ad portādū. ſ. qa volebat magis eſſe tributarius, quā bellicoſ⁹ ſeu militaris rōne pdicta.

¶In eo. ca. xlix. vbi dicit in apoſtilla. Dan iudicabit populū ſuū &c̄.

ADDITIO VI.

¶Dictio Hebraica i hoc loco poſita ſignificat vno mō iudicare, et alio mō vindicare, et vtrūq; poſſet itelligi de Sāſone ꝓut i poſtilla.

In eo. cap.

E ¶In eo.c.xlix.vbi dicitur in poſtil.Salutare tuũ expectabo dñe.

ADDITIO, VII.

¶Licet Samſon fuiſſet fortiſſimus in corporali robore,non tñ ab aliquo poſſet dubitari an eſſet Meſſias.fuit enim Samſon modicæ prudẽtię & diſcretiõis,nec fuit etiã propheta,nec de eo legunẽ tales ꝟtutes,quibus de hoc poſſet ſuſpicari.Vñ ꝙ pt̃riarcha dixit in hoc loco:Salutare tuũ &c̃.Meliꝰ videẽ referẽdũ ad tp̃s Antichriſti,ꝓut Grego.iij.moral.dic̃,q qdẽ Antichriſtꝰ,ꝓut cõiter ferẽ,deſcẽſurus eſt de tribu Dan,q circa tabernaculũ ad aqlonẽ caſtrametatꝰ eſt.& qa ip̃e Grego.ibidẽ ait:Iudęa erroris ſui laqueis capta,pro Chriſto Antichriſtũ ſpectat.Vñ Iacob in electorũ voce in eodẽ loco repẽte cõuerſus eſt ad deũ dicẽs:Salutare tuũ expectabo &c̃.i.non ſicut infideles Antichriſtum , qui.ſ.vẽturus eſt de tribu Dan:ſed eũ q in redẽptionẽ nr̃am vẽturꝰ eſt,fideliter expecto verũ Chriſtũ.de Chriſto em̃ vero ſuprà dixerat,Donec veniat,q mittendꝰ eſt,& hanc ſententiam expreſſè tenet tranſlatio Chaldaica.

¶In eo.cap.xlix.vbi dicitur in poſtil.Sedit in forti,&c̃.

ADDITIO VIII.

¶Nõ videẽ rõni cõſonũ,ꝙ in hoc loco inter tot bona,q̃ Iacob de ipſo Ioſeph ꝓphetauit,interponaẽ tãꝗ bonũ deſcenſus Ieroboam ex ipſo Ioſeph,cũ ipſe Ieroboam fuerit peſſimꝰ idolatra,qui nõ ſolũ peccauit,ſed etiã peccare fecit Iſrl̃.ꝓpter qđ diuina ſn̄ia fuit abſciſus à regno cũ poſteritate ſua,excepto vno filio tm̃.vt in.iij.Reg.xiiij.&.xv.c.& etiã regnũ eiꝰ licet ꝓ tp̃e à deo fuerit pmiſſum,nõ tñ gratũ.de eo em̃ legiẽ Oſee.viij.a.Ip̃i regnauerũt,ſed nõ ex me & ſimliter.xiij.c.de eodẽ:Dabo eis regẽ in furore meo.non ergo de ipſo rectè diceret,Per manũ potentis Iacob.Vñ aliter circa hoc videtur dicendũ.Ad qđ ſciẽdũ eſt,ꝙ Ioſeph duas habuit principales pſecutiões.vnã.ſ.à fratribꝰ,de q̃ intelligiẽ illud:Exaſpauerũt eum & iurgati ſunt &c̃.ꝓut diciẽ in poſtil.Aliã verò ab vxore dñi ſui.ſ.Pharaonis,vt ſuprà.xxxix.à q̃ qdẽ pſecutiõe fuit à deo ꝓtectꝰ intãtũ,ꝙ nõ fuit inclinatꝰ ad peccãdũ,licet vehemẽter incitatus ad hoc fuiſſet,vt ibidẽ patet:& de hoc exponũt qdã Hebręorũ,qđ ſeqtur ſ.Sedit in forti arcꝰ eiꝰ.ſ.appetitꝰ eiꝰ carnalis,q ſępe in hoibus modicę virtutis tẽdit ad extra ad ſuũ cõcupiſcibile,tãꝗ arcꝰ ꝓijciẽs ſagittam ad ſignũ:qđ nõ ſic fecit Ioſeph,ſed ſedit in forti.i.in fortitudine virtutis cõtinẽtię,& qa qũqꝫ aliq,q ex ductu rõnis refrenãt ſuum carnalẽ appetitũ,cũ hoc tñ moleſtanẽ à prauis cõcupiſcẽtijs,ꝓut cõtingit cõtinẽtibꝰ,Ioſeph aũt nõ ſic,ſed tanꝗ verè tẽperatꝰ vires ꝓprias carnales ſubiectas habebat rõni,ſic vt nullũ motũ ad hoc ſentiret moleſtię ſenſualitatis : ideo dicit.Et diſſoluta &c̃.ſic ꝙ ly eius referaẽ ad hoc ꝙ dicit.Arcũ ſuũ &c̃.Arcꝰ em̃ habet duo brachia,q̃

F cũ corda fortiter ſunt ligata,ad hoc vt poſsit ſagittare,quorũ qdẽ brachiorũ arcꝰ ſi vincula diſſoluanẽ,tũc arcꝰ penitꝰ eſt indiſpoſitus ad ſagittandũ:& iſto modo vires ſenſuales Ioſeph,cũ qbꝰ arcꝰ appetitꝰ carnalis ſolet ſagittare,erant diſſolutę à vinculis carnalibꝰ:idcirco in hoc cõmẽdabaẽ nõ ſolũ vt cõtinẽs,ſed tãꝗ tẽperatꝰ,& qa vitare pctm̃ p̃ſertim hoc modo in ſtatu naturę corruptę nõ poſſumus,niſi gr̃a dei auxiliãte ſcđm Aug.in lib.de pfectiõe iuſtitię,ideo ſubdiẽ:Per manũ potẽtis Iacob,qa p virtutẽ gr̃ę dei illud pctm̃ ſic vitauit.Poteſt etiã hoc,qđ diciẽ.Et diſſoluta ſunt vincula eiꝰ,aliter exponi.ſ.vt intelligaẽ de diſſolutiõe vinculorũ Ioſeph in carcere de mãdato regis,& ꝓuidẽtia diuina.Vñ de eo legiẽ in Pſal.ciiij.b.Humiliauerũt in cõpedibꝰ pedes eius.& ſequiẽ ibidẽ:Miſit rex & ſoluit eũ,qđ aũt ſequiẽ.Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſraël,videẽ aliter exponẽdũ.¶Ad cuiꝰ intellectũ attẽdẽdũ eſt,ꝙ qa poſteritas Ioſeph p Ephraim deſcẽdẽs reſceſſerat à diuino cultu:à tp̃e ipſiꝰ peſſimi Ieroboã,vt dctũ eſt,intãtũ ꝙ nõ reputabanẽ iã de filijs Iſraël ſcđm fidẽ,ſed quaſi Gentiles & alienigenę.Vñ de eis legitur Oſee.v.b.In dñm pditioſè egerũt,qa filios alienos genuerũt &c̃.Idcirco Iacob vidẽs in ſpũ,ꝙ filij Ioſeph nũꝗ eſſent deo recõciliãdi:niſi p xp̃m,q oẽs tã Hebręos ꝗ Gẽtiles vocauit ad gr̃am; ideo dicit:Inde egreſſꝰ eſt paſtor&c̃.q.d.ab ip̃o potẽte Iacob.ſ.à deo,q p̃ſeruauit Ioſeph à pctõ,vt dictũ eſt:egreſſurus eſt paſtor.ſ.Criſtus,qui tanꝗ paſtor bonus dixit:Alias oues habeo q̃ non ſunt ex hoc ouili,& illas oportet me adducere.Similiter & lapis Iſraël,ſupple inde egreſſurꝰ eſt,q qdẽ lapis Iſraël eſt ille.ſ.quẽ reprobauerũt ędificãtes,q fecit vtraqꝫ vnum.Vñ ad conſolationẽ poſteritatis Ioſeph,hoc introductũ eſt,ne per hoc,ꝙ apoſtatauerũt à lege diuina:intelligerenẽ excluſi à finali ſalute per Chriſtũ fienda.Vñ & hîc notabiliter noĩat Chriſtũ per nomen paſtoris & lapidis,quorũ vtrũqꝫ nomẽ implicat reductionẽ Gentiliũ ſeu apoſtatãtiũ ad vnũ deũ & vnam fidẽ:nec obſtat huic expoſitioni qđ dicit.Egreſſus eſt,quaſi de p̃terito,qa hoc eſt ꝓpter certitudinẽ ꝓphetię,& etiã ſecundũ expoſitionẽ poſtillatoris de futuro habet intelligi:vt patet in poſtilla.Quidam aũt exponũt hoc qđ diciẽ.Inde egreſſꝰ eſt paſtor lapis Iſraël &c̃.de Ioſue filio Nun,qui fuit de tribu Ephraim,& per conſequens de Ioſeph,& licet rationabilius poſſet de illo exponi qui fuit iuſtus rector Iſraël poſt G Moyſen;proprius tamẽ adaptanẽ hæc verba Chriſto,p̃ſertim cùm dicitur lapis Iſraël;nã etiã Ra.Moy.gerundeñ.in hoc loco dicit expreſſè:ꝙ lapis hic dictus intelligitur ille,de quo in Pſal.cxvij.Lapidem,quem reprobauerũt &c̃.In quo loquitur quaſi prophetãdo neſciens,ſicut legitur de Caypha.

Perſecutiones Ioſeph

¶In eo.ca.xlix.vbi dicitur in poſtil.Benedictiões patris tui &c̃.

ADDITIO IX.

¶Iſtę duę expoſitiões videntur inſufficiẽtes,vtraqꝫ em̃ earũ prẹſupponit falſum vel inconueniẽs:nam prima expſitio prẹſupponit,ꝙ dñs ꝓmiſerat ip̃i Iacob dñium totius mũdi,cũ ei apparuerat iuxta Luzam.de quo ſuprà.xxviij.ca.ſed hoc videtur falſum:nã in ſecũda apparitione in qua deus apparuit ipſi Iacob,in eodẽ loco.ſ.Luza:vbi iterũ benedixit eũ,& mutauit nomẽ eiꝰ in Iſraëlem,ibi legitur:Terram,quã dedi Abrahã & Iſaac, dabo tibi & ſemini tuo poſt te &c̃.Ex quo patet manifeſtè,ꝙ nõ ampliauit ſibi terminos plus ꝗ patribus ſuis.Cõſequẽter etiã Iacob ſuprà.xlviij.ca.repetẽs p̃dictã ꝓmiſsionẽ factã in Luza ſibi,ad Ioſeph ſic dicit:Deus oĩpotẽs apparuit mihi in Luza,quæ eſt in terra Chanaan,benedixitqꝫ mihi,& ait;Ego te augebo & multiplicabo,& faciã te in turbas populorũ,daboqꝫ tibi terram hanc,& ſemini tuo poſt te in poſſeſsionẽ ſempiternã.Ex quo patet manifeſtè,ꝙ promiſsio facta Iacob in Luza nõ ſe extendebat niſi ad terrã Chanaan.Quòd aũt in ca.xxviij.ſupradicto dicitur.Dilataberis ad oriẽtem & occidentẽ &c̃.intelligiẽ de orientali & occidẽtali plaga ipſiꝰ terrę ſibi promiſſę.ſ.Chanaã,quę etiã põt diuidi in quatuor plagas,ſicut tota terra habitabilis.Secũda ꝟò expoſitio prẹſupponit,ꝙ Iacob habuerit clariorẽ reuelationem de myſterio Chriſti & futura beatitudine,quã ip̃e Abrahã,qđ eſt valde incõueniẽs.Tum qa Abraham dicitur eſſe pater fidei:in cuius ſinu (ꝓut habeẽ Lu.xvi.c.) iuſti ab angelis portabãẽ.Tum quia de eo legitur,ſuprà.xviij.c.Dixitqꝫ dominꝰ:Num cẹlare potero Abrahę,quę geſturꝰ ſum &c̃.Et eadẽ ratione & fortiori incõueniens videẽ,ꝙ deus cẹlaret Abrahã de his quę ptinent ad ſalutẽ,maximè illa quę reuelaturus erat ip̃i Iacob.Tũ quia futura beatitudo reuelata fuit ipſi Abrahę,cũ lux ſancta ſemini ſuo fuerit ꝓmiſſa,vt expoſitũ fuit ca.xv.quę quidẽ beatitudo apertionẽ ianuę cẹleſtis,& cætera,quę ad hoc requirũtur,prẹſupponit.Per illud aũt,quod dicit ꝓpheta;Super ſenes intellexi,nõ eſt intelligẽdum,ꝙ ſemper poſteriores ſancti habebant clariores reuelationes,ꝗ primi,alioquin ſequitur ꝙ ſancti modernorũ tẽporũ eſſent magis illuminati de his quę pertinent ad fidem,quã apoſtoli,qui ſunt antiquiores & ſeniores,qđ eſt falſum.Vltima etiam ratio ad hoc inducta per poſtillatorem nõ ſufficit:nam licet natura(vt in pluribus)procedat de minus perfecto ad magis perfectum:Natura tamẽ ſcđm Boetiũ ſemper ſumit initiũ à perfectis,& ideo Abrahę fuit dictũ ſuprà.xvij.c.Ambula corã me,& eſto perfectꝰ &c̃.ꝓut fuit declaratũ.Aſſumit etiã hęc expoſitio benedictionem & reuelatioẽ ꝓ eodẽ,quę tñ ſunt diuerſa.nõ em̃ oẽs bñdictiões ſunt reuelationes:nec ecõuerſo;vt eſt manifeſtũ.Vñ hęc litera videẽ aliter exponẽda & planius.¶Ad qđ ſciendum,ꝙ cum Iacob benediceretur à patre ſuo ſuprà.xxvij.ca.eidem dixit ſic ; Det tibi deus de rore cæli & de pinguedine terræ &c̃ . in quo fuit benedictus ad literam de bona influentia cæleſti & de bona diſpoſitiõe terreſtri;ex qbꝰ immediatè multiplicanẽ terrę naſcẽtia.nõ tñ legiẽ ꝙ Iacob fuiſſet benedictꝰ exp̃ſſè à patre ſuo de multiplicatione ꝓpagationis hoĩm & aĩmaliũ,qđ intelligitur de benedictionibus vuluę;nec etiã de bona gubernatiõe,ſeu nutritione taliũ,qđ intelligiẽ in bñdictionibus vberũ;iſta aũt benedictio quę pertinet ad propagationem animaliũ,cõſueuit in ſcriptura ab alijs diſtingui.Vñ Deute.vij.b.dicitur:Bñdictus eris inter oẽs populos,& non erit apud te ſterilis vtriuſqꝫ ſexus,tam in hoĩbus ꝗ in gregibus tuis &c̃.Iacob ergo in hoc loco amplius benedixit ipſum Ioſeph,ꝗ ipſe Iacob fuit benedictus à patre ſuo,ꝗtum ad prędicta.& hoc eſt qđ dicit:Benedictiones patris tui.ſ.quibus te benedico:confortatę ſunt benedictionibus patrũ meorum &c̃.ſ.benedictionibus,quibus patres mei benedixerunt,vt dictum eſt. Et ſequitur in litera ſecundum Hebraicám veritatẽ:Vſqꝫ ad deſiderium collium æternorum,ſeu colliũ ſeculi &c̃ .In quo intelligitur Chriſtus deſideratus à cunctis gentibus,vt Aggei.ij.b.de quo Luc.x.d.Multi reges & prophetæ voluerunt videre,quæ vos videtis,& nõ viderunt &c̃.Et continuantur hæc verba cum præcedentibus & ſequentibus ſic:Benedictiones partis tui,quæ confortatæ ſunt benedictoinibus patrum meorum &c̃.Et ſenſus eſt,ꝙ benedictiones temporales,quibus Iacob ipſum Ioſeph benedixerat,fortiores ſeu ampliores ſunt quàm benedictiões patrum meorum,ſcilicet ipſius Iacob,vt dictum eſt vnà cum ſumma benedictione ſpirituali deſiderata à collibus æternis,ſcilicet à ſanctis & iuſtis,omnia iſta fiant in capite Ioſeph.

An Iacob clariorẽ reuelationẽ habuit quã Abraham.

H

Boetius.

In eodem ca.

A ¶In eo.ca.xlix.vbi dicit̃ in poſtil. Tñ magiſter in hiſtoria ſchol,&c.

ADDITIO VLTIMA.

Hæc expoſitio magiſtri hiſtoriarũ eſt in gloſ.interl.vbi ſuper hoc verbum ad populum ſuũ, ſuprapoſuit frequentiam angelorũ. Similiter & expoſitio Strabi q̃ in gl.ponit̃ in margine,& nõ ponitur ibi quantũ ad hoc aliqua opinio oppoſita: vñ nõ videt̃ ꝙ ſit hæc expoſitio repellẽda, ꝓſertim cũ Aug.ſup Gen.illã ponit licet nõ totaliter aſſertiuè. dixit enim ſic: Videndũ quõ dicãt ſcripturæ, q̃ aſſiduè dicunt de mortuis. Et appoſitus eſt ad patres ſuos, vel appoſitus eſt ad populũ ſuũ &c. Ecce enim de Iacob dicitur: Iam quidẽ mortuo, ſed nondũ ſepulto: & ad quẽ populũ apponat̃, non in prõptu habetur: ex illo eñ populus prior naſcit̃, q dictus eſt populus Iſrael: qui verò eum ꝓceſſerũt, tã pauci iuſti nominant̃, vt eos populũ nominare certemus. Nã ſi dictũ eſſet: Appoſit⁹ eſt ad pr̃es ſuos, nulla quæſtio fieret: an fortè eſt non ſolũ hoĩm ſanctorũ, ſed etiã angelorũ populus ciuitatis illius, de q̃ dicit̃ ad Heb.xiij.f. Acceſſiſtis ad montem & ad ciuitatẽ dei Hieruſalẽ, & ad milia angelorũ exultãtiũ. Huic populo apponunt̃, q poſt hãc vitã placẽtes deo fiũt. Tũc eñ dicunt̃ apponi qñ iã nõ remanet ſollicitudo tẽtationũ, & ꝑiculũ pc̃õrũ: qd̃ intuens ſcriptura ait: Ante mortẽ ne laudes hoĩem quẽq̃. Hæc Aug. ex qua autoritate ſoluit̃ obiectio facta ꝑ poſtillatorẽ: Nam ad hoc qd̃ dicit, ꝙ nullus põt dici appoſit⁹ ad angelos: niſi qñ transfert̃ ad gloriã. Rñdetur ſecundũ Aug. ꝙ q poſt hãc vitã placẽtes deo fiũt, dicuntur angelis apponi, inquãtũ iã in eis ceſſat ſollicitudo tẽtationũ, & periculũ pc̃õrum: ſed ſunt impeccabiles ſicut angeli, licet adhuc ſtatum gloriæ nõ attingãt. Nec etiã videt̃ incõueniẽs dicere, ꝙ cũm ſancti in hac vita exiſtẽtes ſæpe habeãt angelorũ cõſortia, ꝙ tales cũ ſint in libo ad eorũ cõſolationẽ ab angelo freqũẽter viſitent̃, & hoc videt̃ ſonare glo.interl.prædicta, cũ dicit: Frequentiã angelorũ. non enim dicit ad ſocietatẽ angelorũ, qd̃ ſonat cõtinuũ cõſortiũ, ſed dicit freqñtiã angelorũ, qd̃ magis ſonat frequẽtiã viſitatiõis. Quod autem poſtillator arguit cõtra motiuũ hui⁹ expoſitiõis, dicens: ꝙ ante mortem Iacob fuerũt recepti in limbo Adã & Abel. ¶Dicendum, ꝙ de nullo ſancto q ante Abrahã deceſſit, legit̃ ꝙ fuiſſet appoſitus ad populũ ſuũ. Cuius rõ põt eſſe, qa illi licet deceſſiſſent in gratia, tñ fortè habebãt aliqua venialia, ꝑ q̃bus oportebat eos eſſe in purgatorio ad tp̃s, & ſic ꝓpter tales nõ diceret̃ Iacob eſſe appoſit⁹ ad populũ ſuũ, cũ nõ eſſent adhuc in limbo.

Apponi ad populum

B ¶Et notandũ, ꝙ ſcriptura loquens de morte quorundã iuſtorũ, q añ paſſionem Chriſti deceſſerũt frequenter dicit̃: Appoſit⁹ eſt ad patres ſuos, ſeu ad populũ ſuũ, vt in ſupradictis patet & in alijs, vel obdormiuit cũ patrib⁹ ſuis, vt de Dauid.iij.Regũ.ij.& de alijs qd̃ idem ſonat, ſed poſt paſſionem Chriſti aliter dicit̃.ſ.obdormiuit in dño: vt Act.vij.de Stephano, & in alijs ſacris hiſtorijs & legendis ſanctorũ qd̃ multũ cõſonat catholicę veritati. Nã primi quantũcũq̃ ſancti nõ obdormiebant in dño cũ nondũ in deo requieſcerent ꝑ beatã fruitionẽ, ſed cũ patrib⁹ hęc ſpectantib⁹ apponebant̃, ſed poſtremi ſancti qui ianua cęleſti iã aperta ſtatim poſt mortem deo cõiungebant̃, dicũtur obdormire in domino, de quibus Apoc.xiiij.c. Beati mortui qui in domino moriũtur: ad quã mortem (q̃ potius vita dicenda eſt) nos perducat dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui viuit & regnat in ſecula ſeculorum.

Obdormire in domino

REPLICA

correctorij contra Burg. In ca.xlix.vbi poſtillator clarè expoſuiſſet teſtñ Iacob reſpectu Ruben. Burgen. neſcio quid cõfuſum murmurãs dicit, ꝙ nihil valet ad propoſitũ. Nã.ſ.ca.iiij.in additiõe prima ponit regulam, ꝙ ille ſenſus eſt literæ propinquior, qui extra literam pauciora ſupponit, quam regulã hĩc nõ obſeruat cum ſuo Gerundẽ. qui ſuppoñũt hĩc primò, ꝙ dolor & fortitudo de Rubẽ dicant̃ cõmendatoriè, qd̃ tamen non probant ꝑ aliquẽ textũ, nec expoſitiones ſanctorũ. Secũdò, ꝙ fortitudinis cõmendatio fundet̃ ſup turpitudinẽ videlicet actũ generãdi, qui et ſi infra limites matrimonij ſit licitus, habet tamẽ turpitudinẽ annexã, ꝑ conſequens ſpiritusſanctus hunc ſenſum nõ efflagitat. igit̃ ſecundũ beatũ Hiero. erroneus eſt. Tertiò ſuppoñũt, ꝙ act⁹ generatiõis ſit actus fortitudinis vel roboris, qd̃ eſt cõtra oẽm ꝓphetiã naturalem & moralem, nã cũ⁹ ſit actus naturaliſſimus viuentiũ pro cõſeruatiõe ſpeciei, ex ſecũdo de anima: nihil tamẽ ibi apparet fortitudinis: quia nõ eſt ꝓ conſeruatiõe ſpeciei, ſed potius de cõſtitutiõe indiuidui. Etiã minuta & debilia animalia actũ generatiõis diligẽter exercẽt, imò & homines ęgrotantes: non eſt igitur actus fortitudinis naturalis, multò minus moralis.

¶Item in eo.ca.vbi poſtillator exponit illum paſſum: Non auferet̃ ſceptrum de Iuda &c. Burgen. voluit aliquid addere, quod niſi diſtraheret à veritate literę & fidei, meritò diſſimularem. Fingit enim cum ſuo pugione quoddam conſiſtoriũ habens ſimilem vim ſicut habet capitulum, ſede vacante, per qd̃ conſiſtorium putat Burgen. concludere Iudęis male hunc paſſum exponentibus pro tempore Machabęorum, quando de tribu Iuda nec erat ſceptrum, nec principatus. Sed quia illud conſiſtorium fictũ manſit apud Iudęos vſq̃ ad deſtructionem ciuitatis, & tẽpli ſecũdi ꝑ Titũ factã anno octogeſimotertio poſt natiuitatem Chriſti. Dominus eñ Ieſus, trigintatribus annis vixit, & quinquageſimo anno poſt paſſionem deſolatio facta eſt, qui ſimul iuncti octogintatres annos faciunt. & ſic ſecũdũ Burgen. & ſuos ſenſus illius loci: Non auferetur ſceptrum de Iuda &c. Eſt ꝙ Chriſtus nõ venit ante ablationem illi⁹ conſiſtorij, qd̃ dicit habere autoritatem regalẽ, ſicut capitulũ põtificalẽ ſede vacãte. Modicũ igit̃ probare poteſt additio ſua cõtra Iudęos, nec multũ certare pro fide videtur, quia eis admittit erroris plus q̃ octoginta annos. Tum etiam quia nõ ꝓbat illud cõſiſtorium fuiſſe de tribu Iuda ſemper, imò ſecundũ opinionẽ cõmunẽ Scribę & cęteri Phariſęi q hoc cõſiſtoriũ cõſtituebãt, fuerũt de tribu Simeon & Leui, vt dicit hic gloſa interlinearis, vt habet̃ Deut.xvij. Suppletionem quoq̃ & probationẽ ſuorũ dictorũ Burge. remittit ad forũ Iulij, quia ad libros Iudęorũ, q cõiter apud nos nõ habent̃.

C

¶Item in eodem ca. vbi poſtillator adducit expoſitionem gloſę myſticã, & ad literam, aliter oſtendit exponendum illum paſſum: Ligans ad vineam &cæ. Burg. ſe opponit, volens illã myſticã expoſitionẽ fore literalem, qd̃ tamẽ nõ videt̃. Nã ſcd̃m beatum Aug. & Greg. ſuprà ſępe allegatos, ille eſt ſenſus literalis primus, q ꝑ voces vel terminos cõmuniter ſignificantes accipit̃ ſine abſurditate. Vbi aũt in eo modo exponendi hiſtoria deficeret, & ſine abſurditate ſic exponi non poſſet, tunc primũ ad myſticũ ſenſum recurrendum eſt: in expoſitione autem poſtillatoris nihil eſt abſurdũ, ſed totũ lr̃ę & rationi conſonũ: igitur ſenſus ꝑ eũ poſit⁹ eſt primò literalis, ſenſus aũt glo. ordi. & aliorũ catholicorum nõ ſolũ hĩc, ſed ſępe myſtic⁹ eſt, & vt talis recipiendus. Non valet igitur argumentum Burg. quo dicit, qa Leo hĩc accipitur metaphoricè, igitur & alia.ſ. vitis & vinea metaphoricè ſunt accipienda, qa ſępe in ſacro eloquio fit miſtio tranſſumptionum & proprietatũ, ſicut ſuprà de Ruben totũ eſt literale, tamẽ in fine miſcet̃ aquę effuſę, ita & infrà de Iſſachar ꝑ metaphorã dicitur aſinus fortis: cętera aũt ſunt literalia. Ita hĩc de Iuda fit miſtio metaphoricẽ & ꝓprietatis. Et qd̃ Burg. dicit expoſitionem gloſſę haberi ex ſimilitudinibus alibi poſitis, ꝑ hoc non plus probat, niſi quòd allegoria catholicorũ doctorum ſit bene fundata: Nam ſenſus myſticus non eſt multùm autenticus, niſi ex aliquo loco ſacrę ſcripturę poſſit perſuaderi, vt vult beatus Auguſt. de doctri. Chriſtiana vt.ſ.

D

¶Item in eodem ca. vbi poſtillator expoſitionem eorum dicit extraneam, quę dicta de Iſſachar exponunt de ſtudio ſapientię. Burgen. capta occaſione debili dicit contrarium, prętendens ſoluere rationes poſtillatoris, qd̃ tamen ſufficiẽter nõ facit, vt videt̃: nã reſponſionẽ ad primam rationem Burgen. fundat ſuper iudicio hominum indiſcreto, quo ſapiẽtes ſtulti: & ſtulti ſapiẽtes cõſueuerũt iudicari: de quo iudicio dicit̃.j.Corint.ſ.ij.iij.& iiij.per totũ. Nõ igit̃ bene infert Burgẽ. homines mundani ſapiẽtes & ſtudioſos iudicant rudes & aſinos: igitur ſunt tales. In hac autem litera vbi dicitur: Iſſachar aſinus fortis: non dicitur de iudicio hominum, ſed de prophetia ipſi Iacob iudicio diuino reuelata, ſecundum quam extraneum videtur dicere: vt arguit poſtillator, ſcd̃m reſpectum vel ſimilitudinẽ ſtudioſum fore aſinũ. Sed qd̃ Burgen. allegat Ariſt.vj.ethi. modicum facit pro eo, quia Ariſto. conſueuit antiquis detrahere. Non eñ pepercit magiſtro ſuo Platoni, multò minus alijs, vt patet in multis locis librorũ beati Auguſt. Nec tñ Ariſto. dixit Anaxagorã & alios philoſophos fore aſinos, ſi aliquãdo dixit eos ignaros, vel min⁹ bene ſentire, hoc tamẽ improperabat antiquis, nõ qa ſtudioſis: ſed quia ignorãtibus: & ſic illud allegatũ eſt cõtra propoſitũ Burgen. Pro ſolutione ſecũdæ rationis quam facit poſtillator, Burgen. aſſumit, qd̃ reperit̃ in ſcriptura homines de tribu Iſſachar fuiſſe alijs in ſcientia excellentiores, in loco tamen per eum allegato non dicitur qd̃ erant eruditi in ſcientia, ſed in tẽporum obſeruatione pro cerimonijs, & ita fortaſſe erant famuli ſacerdotum & leuitarũ, ad denuntiandũ populo huiuſmodi tẽporũ & cerimoniarum obſeruãtias ad modum ꝓconum qd̃ eſt vilis cõditionis officiũ ſicut & campaniſtrarum: dicit̃ tamen qd̃libet officium ſuos habere ſuo modo magiſtros. vilitas quoq̃ illius trib⁹ innuit̃ in lr̃a allegata ꝑ Burg. in qua cęterę tribus venientes in adiutorium Dauid, numerant̃ per milia valentium, hęc tribus Iſſachar numeratur per ducentos prædicto modo valentes. Nam reliquos omnes de illa tribu dicit pediſſequos, qui conſilia ſequebantur. q.d. ſicut aſinus ſtolidus directione egens, iſtis ducentis dem̃ptis qui erant vt pręd icitur eo modo ſtudioſi. Vnde & gloſſ. per Burgen. adducta non loquitur aſſertiue, ſed ſcd̃m aliorũ opinionẽ. Idcirco dicit glo. tradunt doctores in illa tribu fuiſſe, ſed eorum ſtudia modificat, ſicut ſuprâ dictum eſt ſolùm ad tp̃a ceremoniarum obſeruanda, & populo intimãda verbo vel ſcripto. Et ad eundem effectum poſtillatoris illum locum allegatum exponit, manent igit̃ rationes eius inconcuſſę. Burg. etiam hĩc contradicit proprię regulę, quam poſuit in proſecutione ſui prologi, videlicet qd̃ expoſitiones ſanctorum

Cõtra ariſtotelem

E nes ſanctorum debeant magis reputari: quàm infideliū. Nunc autē ex-
poſitio quā fouet, eſt Iudæorū: & illa quā improbat, eſt beati Hie-
ro. vt patet in glo. ordi. Item capitulo eodem vbi poſtillator ad in-
tentionem magiſtri hiſtor. illum paſſum: Inde paſtor egreſſus eſt

Regnum Ieroboā an à deo

&c. exponit de regno Ieroboam, qui fuit de tribu Ioſeph Burgeñ.
dicit illam expoſitionem rationi inconſonam, allegans motiua: quia
Ieroboam fuit peſſimus idolatra: regnum quoque ſuum etſi ad
tempus à deo permiſſum: nunquam tamen fuit gratum. Cætera
ibi ponit Burgeñ. per longā digreſſionē, concludens quòd prophe
tia Iacob de eo non poteſt exponi conuenienter. Sed revera moti-
ua Burgen. ſunt contra rotundum textum. iij. Regū. xi. xij. & xiiij.
vbi dicitur, prophetam ex parte dei regnū decem tribuum ei pro-
miſiſſe, & ſigno oſtendiſſe. dicitur enim ore dei ad Ieroboham. Te
aſſumam & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua, eriſque
rex ſup Iſraël; Si ſeruaueris præcepta mea ſicut Dauid, ero tecum,
& ædificabo tibi domū fidelē, quō ædificaui domū Dauid: & re-
gnum Iuda pugnare volens contra regnū Iſraël, prohibitū eſt à do
mino dicente. iij. Reg. xij. f. Non aſcendetis neque bellabitis cōtra fra-
tres veſtros, à me enim factum eſt verbum hoc: quæ omnia non ſo-
nant in regnum promiſſum, ſed ordinatum: nec conſonat Ieroboā
fuiſſe idolatram, & ſi poſt ſuſceptum regnum factus ſit peſſimus:
ante enim ſuſceptum regnum, vt dicitur. iij. Reg. xj. e. Erat Ieroboā
vir fortis & potens, videnſque Salomon adoleſcentem bonę indolis
& induſtrium, conſtituit eum prefectum ſuper omnia tributa vni-
uerſę domus Ioſeph. Et cum egrederetur Hieruſalem, occurrit ei pro-
pheta Abias, voluntatem dei prenūtians, vt patet in litera, quę non
ſonant eum fuiſſe idolatram, ſed bonum, quamuis poſt auerſionem ma
lè egerit. Burgen. dicit illud Oſee. xiij. a. Dabo ei regē in furore meo
de Ieroboam ſcriptum: ſed neutrum de eo ſcriptum eſt, vt patet in-
tuenti literam, & gloſſam ſanctorum vtrobique. Et quia Iacob vi-
dit tribum Ioſeph in perſona Ieroboam per dominum ſic exaltan-
dam in regnum Iſraël, vt dicitur. iij. Regum. xj. prophetauit, dicēs:
F Inde paſtor egreſſus eſt, preteritum pro futuro expreſſit. Et ſicut
preuidit circa Ieroboam & tribum Ioſeph dei beneficentiam: ita
preuidit ipſius Hieroboam poſt ſuſceptum regnum ſcandalum &
malitiam: ideo poſtque de eo dixit. Per manus potentis Iacob egreſ-
ſus eſt paſtor, continuò ſubiunxit: Lapis offenſionis & petra ſcan-
dali, ipſe enim fecit Iſraël peccare multipliciter, vt dicitur. iij. Regū.
xiiij. d. Stat igitur expoſitio poſtillatoris vt literalis: glo. autem &
expoſitione ſanctorum myſtica remanente. ¶ Item in eodem capi.
poſtillator illum paſſum: Benedictiones patris tui confortatę ſunt,

Reuelatio facta Abrahæ an maior omnib⁹

dupliciter exponit, primam tamen expoſitionem non multùm pō-
derans, in ſecunda reſedit, quę vult quòd confortatio benedictio-
num Iacob ſuper benedictionibus patrum ſuorum eſt quędam ex
creſcentia notitię de deo ex myſterijs fidei poſteriorum ad priores,
quia in proceſſu temporis per deum aucta eſt claritas reuelationis,
quę more benedictionis, vel cum benedictionibus facta eſt. Sed
Burgen. dicit illud valde inconuenienter dici, motus ad id rationi-
bus modici valoris. Cùm enim primò dicit Abraham eſſe patrem
fidei, ex hoc tamen non ſequitur eū habuiſſe clariorem de credē-
dis reuelationē intēſiuè extēſiuè quàm poſteriores, ſcilicet Iacob & cęte
ros prophetas, quamquam in materia obedientię, quę ad fidem pertinet fu
erit Heroicus pre alijs, quaſi pater, alij tamen in alijs non minus ad
fidem pertinentibus, eò fuerunt longè clariores, prout declarat bea
tus Gregorius in prefatione moralium poſt medium. In materia
igitur obedientię omnes verè obedientes ſunt filij Abrahæ: vt no-
tatur ad Gal. iij. d. in textu & in glo. ita in materia patientię verè pa-
tientes ſunt filij Iob: & ſic de alijs. Nec ex eo quod allegat Burgen.
quòd in ſinum Abrahæ iuſti deportabantur, Sequitur igitur: Ha-
buit credendorū clariores reuelationes quàm poſteri, Sinus enim lim-
bus patrum dicebatur propter requiē ſecundum cōmuniter loquen-
tes de hac materia: ſed quod dictus eſt ſinus Abrahę ex euentu narra-
tionis Chriſti eſt, Lucæ. xj. f. Et nuſquam reperitur in ſcriptura aliis.
Inde eccleſia aſſumpſit, vt locum quietis animarum ſinum Abra-
hæ: non propter Abrahæ ſinum de quo Chriſtus narrauit, quia il-
le erat limbus: quam requiem iam eccleſia minimè petit, ſed pro-
pter requiem æternam, quam metaphoricè tranſſumit. Ex meta-
phora igitur Burgen. nihil concludit, nec valet quod tertiò ſumit,
id videlicet: Num celare potero Abrahæ quæ geſturus ſum? Hoc
enim ſolùm eſt in materia deſtructionis Sodomæ, ex quo non ſeq-
tur, quod Burg. intendit nec quod quartò aſſumit, valet quod Abra-
hæ facta fuit reuelatio de luce æterna, & beatitudine: & de his quæ
pertinent ad eam, quia non ſequitur: igitur poſterioribus intenſiuè
vel extenſiuè facta non eſt de illis maior reuelatio & perfectior. In
propoſito enim omnem reuelationem factam Abrahæ conſtat
fuiſſe per ſenſibilia & corporalia. Iacob autem ſpirituali vi-
ſione vidit dominum innixum ſcalæ &c. Comparanti reuelatio-
nes factas Abrahæ & Iacob in hoc loco ſcriptas, manifeſtū eſt Ia-
cob extenſiuè & intenſiuè ſupgreſſum in benedictiōibus. Sed Bur- G
gen. pertractans rationem poſtillatoris factam ex autoritate Dauid
dicentis. Pſalm. cxviij. n. Super omnes docentes me intellexi, dicit id
non debere intelligi, ſic quòd poſteriores abundarent in his: quę
ſunt neceſſaria ad ſalutem ſuper priores & antiquiores: quia alias ſe
queretur quod moderni ſancti abundarent ſuper cognitione apo-
ſtolorum, quod falſum eſſe dicit Burgen. ipſe tamen exponens illū
locum Pſalm. cxviij. n. dicit: Super ſenes intellexi, intelligendum eſt
de perſona fidelium, qui per temporum ſucceſſionem plura explici
tè cognoſcunt de his quę ad fidem pertinent quàm antiqui, licet omnia
implicitè continebantur in fide antiquorum. Vnde patet quod Bur-
gen. ſibiipſi contradicit: nec Burg. debuit dicere fore falſum quod bea
tus Aug. dicit eſſe verum, loquens de conſilijs generalibus libr. j. de
vnico baptiſmo. Dicit enim priora poſterioribus emendari, & ex-
perimēto rerum aperiri quod clauſum fuerat, & cognoſci quod late-
bat. Multa enim poſt apoſtolos quę fidei ſunt, explicata ſunt per ge-
neralia concilia ſpecialiter quatuor, quę beatus Grego. venerāda di
cit, vt quatuor euangelia, prout dicitur. xv. diſtin. ca. ſicut ſancti. &
in ca. canones. Cùm Bur. igitur ſic ſentiens, neceſſariò habet dicere
illuminatiōes hierarchicas, imo & thearchicas eſſe ſimpliciter exhau
ſtas, quòd catholicum dicere non decet. Burg. etiam pertractans ra
tionem vltimam poſtillatoris inuoluit ſe in cōtradictoriis. Dicit enim
quòd natura vt in plurib⁹, procedit ex imperfectis. Et idem dicit ſe-
cundum Boetium, quòd natura ſemper ſumit initium à perfectis,
quę eſt manifeſta contradictio, niſi tolleretur cum diſtractione, vt
in principio Phyſicorum. ſcilicet de proceſſu quo ad nos & quo
ad naturam, & ſic Burg. coincidit cum poſtillatore in ratiōe per eū
facta, quam tamen Burg. dicit nō ſufficere. Sed quia Burg. putat cri
mē Lęſę maieſtatis, ſi quādoque poſtillator cōtradicit ſancto Tho. nō
debuit cōtradicere beato Greg. ex debili ratione. Dicit enim beatus
Grego. ſuper Ezechielem parte ij. omel. iij. Per incrementa temporū
creuit ſcientia ſpiritualium patrū. Plus nanque Moyſes, ſed plus apo-
ſtoli quàm prophetę in diuina ſciētia eruditi ſunt. Vnde ſcriptū eſt: Per Dañ. 12. b
tranſibunt plurimi, & erit multiplex ſcientia. Dicit enim deus ad Moy Exo. 6. a
ſen: Ego ſum deus Abraham, Iſaac & Iacob: & nomen meum ado-
nai non indicaui eis. Ecce plus Moyſi quàm Abrahæ innotuit. Item Da Pš. 118. n
uid dicit: Super ſenes intellexi: per quod teſtatur diuinam ſcientiam
ſe plus quàm Moyſes accepiſſe, & plus apoſtoli, & cętera quę vidi ibi. H
Ecce manifeſta ſancti Gregor. ſententia, cui auſus eſt contradicere
Burgen. Nec mirum, quia delirando proprię ſententiæ cōtradixit,
vt ſuprà patuit. Pro ſententia beati Grego. & poſtillatoris eſt bea-
tus Auguſti. j. retractationum. ca. xij. Vbi oſtendit fidem antiquo-
rum & modernorum eſſe vnam, & non differre niſi per minus &
plus explicitum. Explicatio igitur ad diuinam reuelationem perti-
net, quę benedictio ſupererogata, de qua hîc ſermo meritò dici po-
teſt. ¶ Itē ca. eodē, vbi poſtillator arguit contra ſcholaſticam hiſto-
riam, in eo quod dicit appoſitū Iacob ad populū. i. ad angelos: quia Poni ad populum ſuū
vt dicit, nullus ali⁹ populus pōt aſſignari, pro eo quod in limbo patrū
nō erāt tot quot popul⁹ dici poſſent: poſtillator arguit quod Iacob ad
angelos nō eſt poſitus tanque ad populū ſuū, quia angeli erāt in bea-
titudine. Iacob autem manſit in limbo vſque ad Chriſti reſurrectio-
nem: vel ſaltem mortem. Etiam dicit motiuum eius non valere: quia
ante Iacob in limbo fuerunt plus quàm decem, qui ſecundum leges po-
pulus dici poſſunt. Burg. autem nititur ſaluare motiuum magiſtri hiſto-
riarū, volens quod ſi multi deceſſerunt in gratia, venerūt tamen purgandi,
& ſic in depoſitione Iacob nō fuiſſent adhuc in limbo tot quot po
pulum facere poſſent, ſed iſta via crudelis & impia videtur, quaſi in
bis mille ducentis & amplius annis nullus fuerit ductus ad limbū
patrum, niſi Abraam & Iſaac, quod eſt valde impium, cùm ex ſcriptu
ra poſſet fieri computatio ſanctorū & ſanctarū illi⁹ tēporis, vt me-
ritò populus dici poſſet, & ſi qui venerunt purgandi, crudele eſt di
cere, quod mille vel certe centū annis quis remāſerit in purgatorio an-
te tranſlationem ad limbum: nec ſufficit id quod Burgen. de beato
Auguſti. opinatiuè loquente adducit pro concluſione, quod populus
hîc dicantur angeli. Nā angelorū habitatio nō fuit in limbo, quamuis ali-
quādo ipſum frequentabant pro patrū conſolatiōe, vt dicit glo. in-
terlinearis, & ſic angeli viſitantes potius apponuntur ad patres quàm
patres ad eos, quia ad eos angelos nemo apponitur, niſi tranſlatus
ad gloriam. Illi autem viſitauerunt iſtos ob eorum conſolationem,
& ſic propriè loquendo angeli, quo ad limbum fuerunt aduenę,
non incolę, tranſlati igitur ad limbum ad eos non poſſunt dici trāſ-
ferri quaſi ad populum incolentem, ſed aduenam, & ſi ſufficeret im
peccabilitas, vt vult Burgen. cùm dęmones ſint extra ſtatum pec-
candi, ita dicerentur transferri ad populum trāſlati ad conſortiū dę-
monum. Melior igitur & clarior eſt expoſitio poſtillatoris, qua di-
cuntur tranſlati ad populum, tranſferri ad limbum patrum expe-
ctantium tranſlationem ad ęternam beatitudinem: Ad quam nos
perducat Ieſus Chriſtus omnis populi liberator & redemptor.

Caput. L.

A ☞ QVod cernens Ioſeph ruit, & cæte. a ¶ Transſierunt quadraginta. Stra. Qui numerus pœnitentiæ & humilitati cõuenit. Vñ in lege & i euãgelio à prophetis, & ab ipſo dño obſeruatus eſt. Auguſtinus. Quadraginta dies ſepulturæ, quos memorat ſcriptura, fortè pœnitẽtiam ſignificant, qua ſepeliuntur peccata. Non enim fruſtra q̃draginta dies ieiuniorũ ſunt conſtituti, quibus Moyſes & Helias & ipſe dñs ieiunauit, & eccleſia p̃cipuã obſeruationem ieiuniorũ quadrageſimã vocat. Vñ & apud Ionam de Niniuitis ſcriptũ eſt. Adhuc q̃draginta dies & Niniue ſubuertet, vt p tot dies accõmodatos .ſ. hũiliationi pœnitẽtiũ intelligant in ieiunijs ſua fleuiſſe peccata, & impetraſſe miſericordiam. Nec tñ luctui pœnitentium hîc numer⁹ cõuenit. Quadraginta enim dies poſt reſurrectionẽ fecit dominus cum diſcipulis ſuis intrãs & exiens, manducans & bibens, qui dies lętitię fuerunt. Nec ſeptuaginta interpretes, erraſſe credẽdi ſunt qui dixerunt: Triduum & Niniue ſubuertetur. Maiore enim autoritate pręditi, q̃ſ interptũ officiũ eſt, p̃phetico ſpũ (quo etiam ore vno in ſuis interp̃tatiõib⁹, qđ magnum miraculũ fuit, cõſonuiſſe firmant) triduum poſuerũt: q̃uis nõ ignorarẽt, q̃ quadraginta dies in Hebręo legerent, vt in Chriſti clarificatione intelligerẽtur diſſolui & aboleri p̃ctã, q tradit⁹ eſt propter delicta nr̃a, & reſurrexit p̃pter iuſtificationẽ nr̃am. Clarificatio aũt dñi in reſurrectiõe & aſcẽſiõe cognoſcit. Vnde his q̃uis vnũ & eundẽ ſpiritum dedit: Primò poſtq̃ reſurrexit. Secundò poſtq̃ aſcendit. Et quia poſt triduum reſurrexit. Poſt quadraginta autem dies aſcẽdit: vnũ horũ qđ poſteri⁹ factũ eſt p numerũ q̃draginta dierũ Hebręi ſignificãt, alterũ ſ. ò de triduo qđ ad eãdẽ rẽ p̃tinet. Septuaginta memorãt, nõ interp̃tationis ſeruitute, ſed prophetię autoritate. Nõ ergo dicam⁹ vnũ horũ falſum eſſe, & pro alijs interpretibus cõtra alios litigem⁹, cũ illi qui ex Hebręo interp̃tant: p̃bẽt ſcriptũ eſſe qđ interp̃tant, & ſeptuaginta autoritas, q̃ tanto diuinitus facto miraculo cõmendat, tanta in eccleſijs vetuſtate firmet. b ¶ Septuaginta diebus. Stra. Ethnici nouem diebus mortuos ſuos flebant. Vnde & nouẽdialis, nona dies vocabatur, q̃ñ ſepeliebantur dei cultores. Septem diebus exequias celebrabant. Vnde Ecc. xxij. b. Luctus mortui ſeptem dies: luctus autem fatui omne tempus vitæ eius. Septenarius eñ requiem ſignificat. Vnde ſeptima dies ſabbatum .i. requies dicit. Celebrãt ergo ſeptimã diẽ mortuorũ, optãtes illos cũ dño requieſcere à laboribus p̃ſentis vitę. Hinc ergo dicit: Fleuit eũ AEgypt⁹ ſeptuaginta dieb⁹, q eſt decuplat⁹ ſeptenari⁹. Septies eñ deni, ſeptuaginta, ſunt. Poteſt etiam dici: quia ſicut tertia dies mortui agitur à fidelibus, vt anima q̃ eſt triplicis naturę requieſcat, ita ſeptimus dies celebratur, vt ãĩa corpori recõciliet, q̃ carne illiciẽte peccauit. In ſeptenario enim tria ſunt & quatuor: ternarius pertinet ad animã, q̃ iraſcibilis & concupiſcibilis & rationalis eſt. Quaternarius ad corpus, qui quatuor cõſtat elementis. c ¶ Et expleto plãctus &c. Aug. Qđ mandauit Ioſeph potentes AEgypti, vt dicerent Pharaoni nomine eius, Pater meus adiurauit me, dicens. In monumento, quod ego feci mihi in terra Chanaan, ibi me ſepelies. Queritur, quomodo verum ſit, cùm hęc verba patris eius cùm de ſepultura mandaret

Quadraginta dies flet⁹ Ionę.3.b.

✱queſo

lxx. interp̃tes p̃phete

✱obſecro

✱ vt ſepeliret patrem ſuum,

✱ et domus patris ſui.

B

†plãgentes.

Septimus dies exequarum

Hiſtorice todio habeat nos Ioſeph

Cap. L.

a QVod cernens Ioſeph, ruit ſuper faciem patris, flens & deoſculans eum. Præcepitq̃ ſeruis ſuis medicis, ut aromatib⁹ cõdirẽt patrẽ. Quib⁹ iuſſa explẽtibus, trãſierũt quadraginta dies. Iſte quippe mos erat cadauerum cõditorũ. Fleuitq̃ eũ Ægyptus ſeptũaginta dieb⁹. Et expleto plãctus tempore, locutus eſt Ioſeph ad Pharaonis familiam. Si inueni gratiam in conſpectu ueſtro, loquimini ✱ in auribus Pharaonis, eò quòd pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in ſepulchro meo, qđ fodi mihi in terra Chanaã, ſepelies me. Aſcẽdam igitur ✱ & ſepeliam patrẽ meum, ac reuertar. Dixitq̃ ei Pharao: Aſcende, & ſepeli patrem tuum ſicut adiuratus es. Quo aſcendente ✱ ierunt cũ eo oẽs ſenes domus Pharaonis, cunctiq̃ maiores natu terræ Ægypti: domus Ioſeph cũ fratribus ſuis ✱ abſq̃ paruulis, & gregibus, atq̃ armẽtis, quę dereliquerũt in terra Geſſen. Habuit quoq̃ in comitatu currus & equites: & facta eſt turba nõ modica. Venerũtq̃ ad areã Azãd quæ ſita eſt trans Iordanem, ubi †celebrãtes exequias plãctu magno atq̃ uehemẽti, impleuerunt ſeptẽ dies. Quod cũ uidiſſent habitatores terrę Chanaã, dixerũt: Plãctus magn⁹ eſt iſte Ægyptijs. Et idcirco appellauerũt nomen loci illius, plãctus Ægypti. Fecerunt ergo filij Iacob ſicut p̃cepat eis, & portãtes eum in terrã Chanaã, ſepelierũt eũ in ſpelũca duplici, quã emerat Abrahã cũ agro in poſſeſſionẽ ſepulchri ab Ephron Ethæo cõtra faciẽ Mambre. Reuerſusq̃ eſt Ioſeph in Ægyptũ cũ fratrib⁹ ſuis & oĩ comitatu, ſepulto patre. Quo mortuo timentes fratres ei⁹, & mutuò colloquẽtes, ne fortè †memor ſit iiurię, quã paſſ⁹ eſt: & reddat nobis malũ oẽ qđ fecim⁹ ✱ mãdauerũt ei dicẽtes. Pater tu⁹ præcepit nobis anteq̃ moreretur, ut hæc tibi uerbis illius diceremus: Obſecro, †ut obli-

a ¶ Qui numerus pœnitentiæ & humilitati cõuenit.

a ¶ Decuplato ſeptenario: quia luctus mortui ſeptẽ dies.

a ¶ vbi murmurauit poſtea populus, & diuino igne conſumptus eſt. b ¶ al's Achad.

ra mandaret, non legantur. Sed ad ſententiã verba ſunt referenda, ſicut ſuprà alia ſimiliter iterata. Voluntati enim enuntiandæ & in notitiam perferendę oportet verba ſeruire. Fodiſſe autem ſibi Iacob ſepulchrum nuſq̃ ſuperius legitur, ſed forte niſi fodiſſet non modò diceretur. d ¶ Venerũtq̃ ad aream Azad quę &cæ. Hîc locus trãs Iordanẽ eſt, & diſtat ab Hebrõ ſeptuagĩta paſſuum milib⁹. Pretergreſſi ſunt ergo ☞ locum, in quo

C

area achad

NICO. DE LY.

QVod cernẽs Ioſeph. Ca. L. &c. Hîc deſcribit executio ſepulturę ipſius Iacob. Vbi primò Ioſeph ſepulturam patris exequitur. Secundò in AEgytum reuertitur, ibi: Reuerſusq̃ eſt. Circa primum deſcribit cõpaſſio Ioſeph ad patrem defunctum: cûm dicitur: Ruit ſuper &c. Secundò honoris exhibitio in condimento corporis defuncti, cùm dicitur: Pręcepitq̃ &c. Et in fletu ſolenni ſuper mortuum ſuum, ibi: b ¶ Fleuitq̃ &c. Septuaginta dies ſcilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus. Item in impetratione licẽtię deportãdi corp⁹ patris ſui ad locũ ſepulturę valde remotum, & in honorabili deportatiõe cum comitiua valde ſolẽni. Et patet litera, exceptis paucis vocabulis, quę ſunt exponenda. c ¶ In ſepulchro & cæte. Hoc videtur falſum, quia ſpelũca duplex in qua ſepultus eſt, iã erat facta à t̃pe Abrahæ. Dicẽdũ q̃ Iacob pro ſe & Lia cõiuge ſua fecerat ibi ſpeciale habitaculum. Hebræi dicunt q̃ emit, quia illa dictio Hebraica quæ ibi ponitur, ęquiuoca eſt ad fodere & ad emere. & ſecundum hoc dicendum eſt, q̃ Iacob emit locum ſepulchri, non in ſe, ſed in auo ſuo Abraham, qui emit locũ illum pro ſe & ſua poſteritate, vt habet. ſ. xxiij ca. d ¶ Aſcẽde &c. Acſi diceret, niſi eſſet iuramẽtũ nõ dimittẽrẽ te ire, quia eius pręſentia erat valde neceſſaria pro negotijs regni. e ¶ Habuit quoq̃ &c. In Hebręo habetur: Currus & milites. f ¶ Veneruntq̃ &cæ. Hebręi dicunt quod Azad non eſt nomen proprium, ſed commune: & ſignificat genus ſpinarum, qđ gallicè vocat aiglentier, quia area illa clauſa erat in modum ſepis talibus ſpinis. g ¶ Reuerſusq̃ eſt. Hîc conſequenter deſcribit regreſſus ipſius Ioſeph in AEgyptũ, & ſecũdò eius obit⁹, ibi: Quibus tranſactis. Circa primum deſcribit quomodo amicabiliter ſe habuit erga fratres ſuos poſt mortẽ p̃ris, cũ dr̃: h ¶ Quo mortuo &c. Timebant enim propter magnitudinem ſui criminis, ne Ioſeph diſſimulaſſet vindicare, dum pater adhuc viueret, ad vitandum anxietatem patris. & ideo patre mortuo & ſepulto timebant ne vindicaret, propter quod quęſierunt veniam, cũ ſubdit: i ¶ Mãdauerũt. Per filios Balę vt dicunt Hebræi, quos inter cęteros fratres magis diligebat. k ¶ Pater tuus præcepit & cætera. Hoc finxerunt, vt amore patris Ioſeph citius ad miſericordiam flecteretur. Iacob etiam hoc non dixerat, quia

Diuiſio

ſ. 47. g.

D

† Atad

act. 7. b.

ſ. 23. d.

Moraliter. a ¶ Quod cernẽs Ioſeph &c. In hoc capitulo deſcribitur magna ſollicitudo Ioſeph de ſui patris implẽda volũtate q̃tũ ad ei⁹ ſepulturã, quam adimpleuit cũ magnis valde laborib⁹ & expẽſis, & per hoc oſtẽdit q̃ bon⁹ fili⁹ debet eſſe multùm ſollicit⁹ de vltima voluntate parentum adimplenda, cõtra illos, qui p fraudes & violẽtias ipſam nituntur multipliciter impedire.

Moraliter.

✱ ei,

† ſer pręuaricationem

i. parce

s ij ✱ Quibus ipſe

locum:in quo debebāt ſepelire eū:& poſtea tranſito Iordane redie-
E runt ad locū duplicis ſpelūcæ. Vnde queri pōt, quare hoc fecerit. Si dicit aliquis, quia bella timebant ſicut filij Iſraël circunducti p̄ deſertum quadraginta annis, donec tranſmiſſo Iordane venerūt ad terrā promiſſionis. Sed maioris ſignificantiæ cauſa factum eſt hoc. In loco eñ q̄ area Atad dicit: poſtea multitudo filiorū Iſraël murmurās contra dñm, diuino igne conſumpta eſt. Tanto ergo luctu non tā mors Iacob, q̄ ruina populi futura lugebaẗ. a ℭ Vixitq́ centū Aug. Cùm hos filios filiorū vel nepotes filiorū dicat ſcriptura Ioſeph viuendo vidiſſe, quō iungit eos ſe-
† vt ſeruis dei pr̄is tui. xagintaq́nq́ animab⁹ cū quib⁹ Iacob AEgyptum dicit intraſſe, cum Ioſeph ſeneſcēdo p̄uenit, vt eos natos videret? Cū autē Iacob ingreſſus eſt in AEgyptū, iuuenis erat Ioſeph, & eum pater moriēs quinquageſimūſextum ferè annū agentē reliquit. vnde conſtat myſte-
† ḡ.45.b. rij cauſa illū numerū, i. ſeptuagintaq́nq́ ſcripturā cōmendare voluiſſe. Scd'm hiſtoriē ſi dē Iacob cū ſeptuagintaquinq́ aīabus intrauit in AEgyptum, nō illo vno die quo venit,
† ſed ſed q̄a in filijs ſuis plerūq́ appellaẗ Iacob, id
† cogitauit eſt in poſteris ſuis, & p̄ Ioſeph conſtat eū intraſſe in AEgyptū. Introitus ei⁹ accipiendus eſt q̄diu vixit Ioſeph: per quē factū eſt vt intraret. Toto eñ illo tempore naſci & viuere potuerūt oēs illi, q̄ cōmemoranẗ, vt ſeptuagintaquinq́ animę cōpleātur vſq́ ad nepotes Bēiamin. Sicut eñ dicit, hi filij Lię, quos peperit ipſi Iacob in Meſopotamia Syrię, loquēs etiā de his qui nō erāt nati, quia illic parētes eorū ex quibus nati ſunt, pepererat, ibi eos perhibēs natos, quia cauſa qua naſceren-
F tur ibi nata eſt, id eſt parentes eorū, quos Lia ibi peperit. Ita q̄m cauſam intrādi in AEgy-
Num.32.g. ptū Iacob in Ioſeph, habuit totū tēpus quo in AEgypto vixit Ioſeph, ingreſſio erat Iacob in AEgyptū p̄ ſuā progeniē quę illo viuo ꝑpagabaẗ, p̄ quē factū eſt, vt ingrederet.
Heb.11.d. b ℭ Aſportate oſſa &c. Stra. Ioſeph ſi-
† Exod.13.d cut pater eius terrā ꝓmiſſiōis tota mente deſi-
Ioſue.24.g. derabat, & incolatum AEgypti deteſtabaẗ. Nos quoq́ moraliter inſtruit, vt q̄diu ſum⁹ in hoc mundo, terrā promiſſionis, id eſt viuentiū ſemper deſideremus, & ibi requieſcere optemus: quod bene fit, ſi numerū anno-
† 15.q.2.c. rum Ioſeph moribus imitemur. Centū eñ
hebron & decem vitę annis expletis mortu⁹ eſt. Nos
Ioſue.24.g. quoq́ ſtudeamus per decalogi obſeruantiā ad ęternā beatitudinē quā centenari⁹ ſignificat p̄uenire. c ℭ Cōditus aromatibus.
Moraliẗ. Stra. Moraliter. Felix eſt anima, q̄ aromatibus virtutū condita in loculo corpis degēs quotidie ꝓficiēdo p̄enni vitę reſeruaẗ. Siquidē in fide, ſpe, & charitate cuſtodita fuerit: p̄ gratiā Chriſti p̄uenire merebiẗ ad ſpeciē diuinę contemplationis. Cuius adoptio perfecta eſt lętitia. Vnde Pſalm. xv. c. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.

uiſcaris ſceleris fratrum tuorum, & peccati, atque malitiæ, quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus †ut ſeruo dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc. Qui- a
bus auditis fleuit Ioſeph. Veneruntq́ ad eum fratres ſui, & proni in terram adorauerunt, atque dixerunt: Serui tui ſumus. Qui- b
bus ille reſpondit: † Nolite timere. Num † dei poſſumus reſiſte- c
re uoluntati? Vos cogitaſtis de † me malū, †& deus † uertit illud in bonum: ut exaltaret me, ſicut impręſentiarum cernitis, & † ſaluos faceret multos populos. No- d
lite metuere: Ego paſcam uos, & paruulos ueſtros. Conſolatus que eſt eos, & † blandè ac leniter eſt locutus, & habitauit in Ægypto, cum omni domo patris ſui.
a Vixitq́ centum decem annis, & uidit *Ephraim filios uſq́ ad tertiam generationem. Filij quoq́ e
Machir filij Manaſſe nati ſunt in genibus Ioſeph. Quibus tranſa- f
ctis locut⁹ eſt fratribus ſuis: Poſt g
mortē meam deus uiſitabit uos,
¶ Valle lachrymarum
& aſcendere faciet de terra iſta, h
a ¶ Promiſſionis viuentium. b fides.
ad terram quam iurauit Abrahā, i
a ¶ Spes. b ¶ Charitas.
Iſaac, & Iacob. † Cumq́ adiuraſ- k
ſet eos atq́ dixiſſet: deus uiſitabit l
uos: aſportate oſſa mea uobiſcū
¶ AEgypto.
de loco iſto, mortuus eſt expletis centum decem uitæ ſuæ annis, &
¶ Virtutum.
c conditus aromatibus, repoſitus m
¶ In quo perenni vitæ reſeruatur. ¶ Huius vitæ.
eſt in loculo in Ægypto.

h ℭ Et aſcēdere &c. in mirabilibus magnis, vt contineẗ in Exo. G
i ℭ Ad terram &cæte. quę fluit lacte & melle. k ℭ Cum q́ adiuraſſet eos atq́ &c. & in ipſis poſteros eorum de ſepul- Myſtice.
tura ſua in terra promiſſionis. Vnde ſubditur: l ℭ Aſportate &cætera. Non enim adiurauit eos, quòd ſtatim poſt mortem eius portarent illuc corpus ſuum, ſicut portauerant corpus patris ſui, & ſicut portata ſunt corpora fratrum ſuorum, vt dicit Ioſephus: vt per hoc, quòd corpus Ioſeph remanebat in AEgypto, memoria beneficiorum ei⁹ diutius remaneret apud AEgyptios, & ſic ſuauius tractarent filios Iſraël inter ipſos manentes. m ℭ Repoſitus
&c. non dicit ſepultus, ſed oſſa eius dicuntur ſepulta in Sichem Ioſue. xxiiij. vbi elegerat ſepeliri. Ex quo patet, quòd talis repoſitio funeris in aliquo loco vſq́ ad tempus quo alibi transferatur ad remanendum: nō dicitur nec eſt ſepultura, & per conſequens vt videtur, de tali repoſitione non eſt portio canonica perſoluenda. Ratio autē quare Ioſeph fuit ita ſollicit⁹ adiurare filios Iſrl' de ſepultura oſſium ſuorum in terra promiſſionis, videtur fuiſſe, quia habuit ſpiritum propheticum, vt patet ex prædictis. & ideo piè creditur, quòd per ſpiritumſanctum præuidit Chiſtum moriturum & reſurrecturum in terra illa, & per conſequens multa corpora ſanctorum cum eo reſurrectura, vt habetur Matth. xxvij. f. & ideo veriſimile eſt, quòd ſperabat reſurgere cum Chriſto reſurgente. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum amen. Repoſitio cadaueris ad certum tempus † p̄ deo vel vice aut loco dei ego ſum † viuificaret. i. paſceret in die ſamis ne moreretur. † locutus eſt ad cor eorum

* b ℭ Quibus ille reſpondit: nolite timere &cætera. Hîc oſtenditur clementia Ioſeph, quam debemus imitari. Non enim ſolùm eorum nequitiam in ſe exercitatam dulciter remiſit, ſed etiā ipſam dulciter excuſauit & amicabiliter. † ℭ Vos cogitaſtis de me malum, & deus vertit illud in bonum &cætera. q.d. hoc prouenit ex diuina prouidentia, & non ſolùm eos excuſauit, ſed etiam ipſos cum ſuis familijs ſuſtentauit. ideo ſubditur: Moraliter. * Ioſeph ipſius H
d ℭ Ego paſcam vos et paruulos veſtros. Item notandum, quòd aliqui volentes diuinam impedire prouidentiā, per illam viam per quam impedire nituntur, eam implere coguntur. Fratres enim Ioſeph ipſum vendiderunt, vt eum non adorarent, ſicut oſtenſa ſibi viſio prætendebat, vt habetur. ḡ. xxxvij. cap. & per hoc coacti fuerunt ipſum adorare, vt patet ex ſupradictis, & etiam in hoc capitulo vbi dicitur: Et proni in terra adorauerunt atq́ dixerūt: Serui tui ſumus.

Nicolaus de Lyra.

dixerat, quia non diffidebat de benignitate Ioſeph. Aliter enim dixiſſet ei ore proprio ante mortem ſuam. a ℭ Quibus auditis &c. ex pietate fraterna. & in hoc oſtendit q̄ contra eos malum non cogitabat. Vnde ſubditur: b ℭ Nolite timere. & ad eorum conſolationem ſubdit: c ℭ Num dei poſſumus reſiſtere voluntati. q.d. non & ſic debetis eſſe conſolati, quia deus voluit illud fieri, vt inde maius bonum eliceret, per me multis populis prouidendo. d ℭ Ego paſcam vos. & ſic concedit eis plus q̄ petebāt q̄a petebāt, ſolū remiſſionē, & ipſe cū hoc ꝓmiſit eis victualium prouiſionem. Sequitur: e ℭ Filij quoq́ Machir. &c. id eſt tanto tempore ante mortem Ioſeph, quòd potuit eos tenere ſuper genua ſua, & blandiri eis, ſicut ſenes ſolent facere pueris filiorum ac nepotum ſuorum. f ℭ Quibus tranſactis &c. Hîc deſcribitur obit⁹ & conſummatio Ioſeph, vbi prouidè ac deuotè ordinauit de ſepultura ſua. g ℭ Poſt mortem meā deus viſitabit vos. ſecundū quod ꝓmiſſum fuit Abrahę. ḡ. xv. c.

Et aſcendere

Prothemata

in Exodum.

HAEc ſūt n. &c. ℭ Ra. In pētateucho excellit Exod⁹, in q̊ penè oīa ſacramēta, qb⁹ ecclia īſtruiẗ figuraliter, exprimunẗ. Per corpalē eñ exitū filiorū Iſrl' de AEgypto, corpalis nr̄ exit⁹ de AEgypto ſpūali ſignaẗ. Per mare rubrū & Pharaōis ſubmerſionē, atq́ AEgyptiorū, baptiſmi miſteriū & ſpūaliū hoſtiū īterit⁹. Per typici agni imolationē & Hebręorū liberationē, xp̄i agni paſſio & nr̄a redēptio. De cælo daẗ māna, & aq̄ de petra. Ioh. vj. d. Hic eſt panis, q̄ de cælo deſcē. & doctria xp̄i. In mōte dāẗ p̄cepta atq́ iudicia pp̄lo dei, vt ſupnis ſubijciamur diſciplinis. Tabernaculū & vaſa ei⁹ cōſtruunẗ, cult⁹ & ſacrificia īpanẗ, qb⁹ eccl'ię ornat⁹ & ſpūalia ſacrificia ſignificāẗ. myſtica vnctio & thymiamata cōficiūtur, quib⁹ ſanctificatio ſpūs & oratiōis odoramēta cōmēdanẗ. Hinc Paul⁹ ait: Oēs eādē eſcā ſpūalē māducauerūt, & oēs eūdē potum ſpūalē biberūt &c. j. Cor. x. a. Hinc quoq́ Ioh. Facta ſunt hęc inq̄t vt ſcriptura impleret. Ioh. xvij. c. Os nō cōminuetis ex eo. Ibidem. xix. g. Bed. ואלה שמות veelle ſemoth Hebraice: ἔξοδος exodus Grecè; exitus vel egreſſus Latinè.

Cap. I.

A HAEc ſunt no.fi.Iſraël.&c. a ℭRuben Simeon Leui &c. Vndecim filij Iacob:qui cum eo in AEgyptũ ingreſſi ſunt,imò duodecim addito Ioſeph apoſtolos ſignificãt,quibus ver⁹ Iacob ait: Sicut miſit me pr̃,&ego mitto vos i mũdũ. b ℭErãt igit̃ &c. ſeptua.ani.i.ſeptuaginta diſcipuli, cũ Iacob.i.xp̃o igrediunt̃ i AEgyptũ i. mũdũ miſſi,ſ.ad p̃dicandũ. ℭAliter, ſeptuagĩta aĩę AEgyptũ igreſſę, Myſtice Myſticè i nũero remiſſiõis accipiunt̃,vt huic.ſ.ſclõ qđ p AEgyptũ figurat̃, poſt tanta pc̃tã det̃ remiſſio pc̃tõrũ. c ℭQuo mor.&c.Iſid.Sic poſt q̃ ver⁹ Ioſeph p oĩb⁹ guſtauit mortẽ,& deſtruxit eũ q mortis ĩperiũ habebat multiplicatus eſt ppl̃s fideliũ. Niſi em̃ i terra granũ mortuũ fuiſſet ſolum manſiſſet. ℭOrig.Moralit̃. Moraliter. Si moriat̃ i te Ioſeph.i.mortificationẽ xp̃i i te ſuſcipias,& mortifices mẽbra tua pc̃tõ,multiplicant̃ i te filij Iſrl̃ ſenſus.ſ.boni & ſpũales.Si em̃ ſenſus carnis mortificent̃,ſenſus aĩę creſcũt, & moriẽtib⁹ ĩ te vitijs,v̾tutes augẽt & terra te multiplicat in opib⁹ bõis, q̃ p offm̃ corpis miniſtrant̃.Paulum multiplicauerat terra,q dicebat:Permanere aũt in carne magis neceſſariũ eſt ꝑpter vos.Dũ em̃ manet in terra i.in carne ſua, multiplicat̃ credẽdo: eccl̃ia acq̃rẽdo ppl̃m deo,& ab Hieruſalẽ vſq; ad illirycũ euãgeliũ p̃dicãdo. Allegorice d ℭSur.in.Ori.Alle.Hic eſt diabol⁹,q dixit ĩ corde ſuo nõ eſt de⁹ † familijs q gẽti ſuę.i.apoſtatis angelis dicit.Ecce ppl̃s filiorũ Iſrl̃.&c.eorũ.ſ. q pñt B mẽte deũ videre,potẽtior eſt nobis. Venite,opprimam⁹ eũ ſapiẽter.Sẽtit diabol⁹,q magn⁹ ſit ppl̃s Iſraël, & fortior ipſo,qa ſępe cõgreſſus eſt, † qui ingreſſi ſępe ſupat̃.Scit Iacob luctatũ eſſe, & adiutorio angeli obtinuiſſe contra aduerſariũ,& inualuiſſe cũ deo.Aliorũ quoq; ſc̃tõrũ luctas ſenſit ſpũalia certamina ꝑtulit, timet ne qñ eueniat bellũ & conſentiãt aduerſariis ei⁹,& deuictis eis diſcedãt de terra ſua.Videt̃ mihi ex his q̃ p̃riarchis & ꝓphetis de aduẽtu xp̃i ĩdicata fuerãt qa ſentit vẽturũ q exuat pricipatus † Impleta eſt eis terra ei⁹ & ptãtes:cũ fiducia triũphet eos, & affligat in ligno crucis.In chrõicis Hiſtorice Euſebij & Hieronymi legim⁹ q poſt igreſſũ Ioſeph i AEgyptũ,prim⁹ Amoſis regnauit ann.xxv.poſt eũ Nebron annis tredecim.Dehinc Amenophis ann.xxj. poſt hunc Mephres annis duodecim,poſt quẽ Miſphar Metuſis annis trigĩtaſex. Deinde Tithinoſis octo:poſt eum Amenophis triginta vnum,ſub quo Amrã genuit Moyſen,cũ eſſet annorũ ſeptuaginta. Omnes reges AEgyptiorũ, Pharaones prius appellabantur,ſicut nũc Ptolemæi,& Arſacidę reges pſarũ,Cæſares Auguſti Romanorũ,habebãt tñ ꝓpria uocabula,ſicut ille ſub q̃ Ioſeph i AEgypto fuit, Mephres vocatus

LIBER EXODVS,

Hebraicè ואלה שמות *ueelle ſemoth,*
id eſt, Hæc ſunt nomina: Græcè ἔξοδος, *id eſt exitus*

Cap. I.

a ℭQuæ nomina ſcripta ſunt in cælo. b ℭDeum videntium.

HÆC † ſunt nomina filiorum Iſraël,qui a

a ℭSecundum illud Pſal.xxv.a.In innocentia mea ingreſſus ſum &c. b ℭMundum c ℭChriſto duce,qui in tenebris Ægypti ſanctos illuminat. Vnde Pſal.xxvj.Dominus illuminatio mea &c. d ℭImitatoribus vel familia actuum vel cogitationum vel virtutum.

ingreſſi ſunt in Ægyptum cũ Iacob.Singu- b

a ℭPer duodecim filios Iacob,duodecim apoſtoli deſignantur. b ℭVisionis filius.

a li cum † domibus ſuis intrõierũt:Ruben,Si-

a ℭAuditio. b ℭAdditus. c ℭConfeſſio. d ℭMerces. e ℭHabitaculum fortitudinis. a ℭFilius dextræ. b ℭIudicium. c ℭConuerſio vel comparatio. d ℭIn procinctu vel felicitas. e ℭBeatus.

meon,Leui,Iudas,Iſſachar,Zabulõ,& Beniamin, Dan, & Nephthali, Gad, & Aſer.

b Erant igitur omnes animę eorũ † quę egreſ- c

a ℭVnde: In mundo erat:& mundus per ipſum factus eſt & ſui eum non cognouerunt.Iohan.j.a. ℭDiſcipuli. b ℭChriſtus.

c ſæ ſunt de femore Iacob ſeptuaginta. Ioſeph d

a ℭIn mundo. b ℭIn cruce.

autẽ in Ægypto erat. Quo mortuo & vniuerſis fratrib⁹ eius,omniq; cognatiõe ſua,filij Iſ- e

a ℭMartyribus primis. b ℭImitatoribus.

a ℭQuia mortuum granum frumenti multum fructum affert.Ioh.xij.d.

raël creuerũt,& quaſi germinãtes multiplica- f

a ℭLatitudinem mundi.

d ti ſunt,ac roborati nimis: † impleuerũt terrã. g

a ℭSapientia carnis. b ℭdiabolus qui eſt rex ſuper oẽs fi.ſu.Iob.xlj.d.

Surrexit interea rex nouus ſup Ægyptum, h

NICO DE LY.

Poſtilla ſuper Exodum incipit. Cap.I.

Lex HAEc ſunt nomina filiorũ Iſrael. Secundũ q dicit Iſid.v.li.etymo. Lex eſt nullo priuato cõmodo, ſed ꝓ cõi vtilitate oĩm cõſcripta,Ex q̃ patet,q illud qđ ĩponit̃ aliqb⁹ pſonis ſingularib⁹,nõ habet ꝓpriè rõnẽ legis:ſed illud qđ imponit̃ cõitati et ꝓ bono cõi,ex q̃ patet,q datio legis p̃ſupponit adunationẽ plebis,et ideo poſtq̃ Moyſes deſcripſit i Ge,electionẽ fidelis ppl̃i,fideles ab ĩfidelib⁹ ſeparãdo,vt patuit i ꝓceſſu illi⁹ libri,hîc cõſequẽt deſcribit dationẽ legis diuinæ, iſti ppl̃o ſub fide vni⁹ dei adunato.Et qa ex illo ppl̃o Chriſt⁹ erat naſciturus ſecundũ carnẽ,qui eſt ſanctuſſanctorum:vt dicit̃ Daniel.ix. C ideo ille ppl̃s debuit ſpeciali ſanctitate pollere.& ideo data eſt ei lex diuina ad Chriſtũ diſpoſitiua,ſcđm q dicit̃ Pſal.cxlvij.b.Nõ fecit taliter omni natiõi,& iudicia ſua nõ manifeſtauit eis.Et ad Ro.iij.a. Quid ergo ampli⁹ Iudęo,aut quę vtilitas circũciſionis?Multũ quidem p omnẽ modũ,primũ qa credita ſunt eis eloquia dei.Data eſt autẽ lex dupliciter.Primò in quodã generali q̃tũ ad p̃cepta ordinãtia ad deũ & ad ꝓximũ:& ſic data eſt in hoc libro.Secũdò magis explicãdo in ſpeciali,& ſic data eſt in alijs duobus libris ſequẽtib⁹.In hoc ergo libro ſic ꝓcedit̃,q primò deſcribit̃ fidelis populi liberatio de ſeruitute AEgypti. Scđò legis datio ĩ mõte Sinai.xix.c. Circa primũ cõſiderãdũ,q qa ſicut dictũ eſt ĩ p̃ria pte hui⁹ libri,determinat̃ de exitu ppl̃i de AEgypto,ideo iſte liber noĩat̃ Græ. ἔξοδος Exodos: qđ eſt exit⁹ Lat.ſicut & liber p̃cedẽs dr̃ γένεσις Gręc.quod eſt gñatio,la. qa in pricipio tractat̃ de generatiõe creaturę,accipiẽdo largè gñationẽ pro creatiõe & formatiõe.Vñ ibid.ij.ca. q̃ſi ꝓ recapitulatiõe dr̃:Iſtę ſunt gñatiões cęli & terrę,qñ createę ſunt &c. Hîc liber Hebraicè vocatur ואלה שמות veelle ſemoth.i. & hęc noĩa qa q̃nq; libri Moyſi noĩant̃ apud Hebręos p vocabula q̃ ſunt ĩ pricipio librorum.Liber autem iſte ſic incipit: † Ge.46.b. Diuiſio a ℭHęc ſunt n.&c.In prima igitur pte,vbi agit̃ de exitu filiorũ Iſrl̃ de AEgypto,Moyſes priò cõtinuat dicta in p̃cedẽti libro dicẽdis,in iſto ſcđo exequit̃ ꝓpoſitũ, ibi: Surrexit interea:Circa primũ ſciendũ,q Gene.xlvi.a.vbi agit̃ de deſcenſu Iacob in AEgyptũ noĩa eorũ q cũ eo deſcenderũt,ibi ſunt expreſſa in ꝑticulari,ſed hîc p modũ cuiuſdã recapitulatiõis ꝓpter cõtinuationẽ p̃dictã,exprimunt̃ tm̃ in ꝑticulari nomĩa Iacob & filiorũ ei⁹ & aliorũ tm̃ ĩ gñali cũ dicit̃: b ℭSinguli cũ d.i.cũ familijs ſuis ĩtroierũt. c ℭErãt igit̃ &c.In Heb.habet ſeptuagĩta.Qual̃r aũt iſte nũer⁹ variet̃ ĩ plurib⁹ ſcripturę locis,& cõcordãtia apparẽtis diſſonãtię dicta eſt.ſ.c.xlvj.Ge.d ℭIoſeph &c.Iſtud dicit̃:qa q̃diu vixit, b ñ fuit filijs Iſrl̃ i AEgypto:& poſt mortẽ ei⁹ q̃diu fuit memoria de bñficijs ei⁹. e ℭFilij Iſ.&c.Dicũt Hebręi,q mulieres Hebręę in quolibet ptu pariebant plures pueros,& aliqñ vſq; ad q̃tuor,aliqñ vſq; ad ſex, ideo dicit̃: f ℭEt q̃.&c.Sicut p germinationẽ vni⁹ grani naſcunt̃ ſil̃ multa grana. g ℭAc robor.&c. Hoc dicit̃ hîc ad cõtinuãdũ reſpectu ſequẽtiũ,qa talis multiplicatio fuit occaſio affligendi populũ,vt poſtea dicit̃: h ℭSurrexit.Hîc Diuiſio Moyſes exequi

Allegorice Allego. a ℭHæc ſunt no.filio.&c. Per filios Iſraël exiſtentes in AEgypto,allegoricè ſignificatur Chriſtiani degentes ſub imperio Romano.In primitiua verò eccleſia p p̃dicationem ap̃lorum aliorũq; diſcipulorũ miraculis euidẽtibus confirmatam, multiplicati valde fuerũt Chriſtiani p orbẽ,qđ notat̃ cũ dicit̃: e ℭFilij Iſraël .&c.Sed per

Moraliter. Moralietr. a ℭHæc ſunt nomina &c. Per filios aũt Iſraël manentes cum AEgyptiis,intelligi pñt virtuoſi manentes cũ uitioſis, per regẽ aũt AEgypti diabol⁹,q dicit̃ princeps hui⁹ mũdi.Ioh.xij.e. Hic autẽ rex excitat populũ ſuũ.i.malorũ collegiũ ad perſecutionem iuſtorum vt p impatientiã frangant̃,ſed freq uẽter auxiliãte deo, per hoc magis creſcunt in uirtute p meritũ patientiæ.Niſi em̃ eſſet perſecutio tyrãnorũ,non eſſet gloria martyrũ.Per obſtetrices quæ fauerunt populo Iſraël contra mãdatũ Pharaonis,intelligunt̃ boni principes & p̃lati,qui fauent bonis & iuſtis,contra voluntatem diaboli.

vocat⁹ fuit, à q̃ vſq; ad Cenchrẽ q filios Iſrael afflixit, & in mari rubro periit, multi Pharaones fuerunt. ℂ Origẽ. Mora. Primũ requirere volo, qs eſt rex in AEgypto, q ſcit Ioſeph, & q neſcit. Dum em̃ ille regnaret q ſciebat Ioſeph, nõ dicunt afflicti filij Iſrl̃, neq; in luto & latere cõſumpti, neq; maſculi eorũ necati & fœminæ uiuificatę, ſed cũ cœpit regnare qui nõ nouerat Ioſeph. Si dñs regit nos & ſenſus mẽtis vel aię noſtrę illũiatur à deo, memorãs Chriſtũ reſurrexiſſe à mortuis in AEgypto .i. in carne noſtra, ſpũs noſter regnũ cũ iuſtitia tenet & filios Iſraël .i. ſenſus rõnabiles, vel v̾tutes in luto & latere nõ cõſumit, nec curis terrenis atterit. Si horũ mẽoriã ſenſus nr̃ pdiderit, Chriſtũ neſcierit, tũc ſapiẽtia carnis, q̃ eſt inimica deo, ſuccedit in regnũ. Alloquit̃ gẽtem ſuã .i. corporeas voluptates, & vitiorũ ducib⁹ ad cõſiliũ vocatis, deliberat cõtra filios Iſraël quõ circũueniantur, opprimãtur luto & latere affligant̃, mares exponãt fœminas, alãt, ędificẽt ciuitates AEgypti & ciuitates munitas. Nec putãdũ eſt diuinos libros AEgyptiorũ geſta narrare ſine cauſa, ſed q̃ ſcripta ſunt, ad nr̃am doctrinã ſcripta ſunt. Ro. xv. a. vt q hęc audis, ſi forſitã baptizat⁹ es, & annũerat⁹ inter filios Iſraël: & ſuſcepiſti in te dñm regẽ, & poſt hęc volueris declinare & opa ſeculi agere, act⁹ terrę & lutea explere miniſteria, ſcias qa ſurrexit in te rex alius q neſcit Ioſeph, rex AEgypti, ipſe te cogit ad opera ſua: & laterẽ opari & lutũ: ipſe ſuper appoſitis magiſtris & cõpulſorib⁹ ad opa terrena flagellis agit, vt ędifices illi ciuitates, p ſeculũ diſcurrere facit: maris & terrę elemẽta p cupiditate turbare, forũ litib⁹ pulſare, & p exiguo terrę ceſpite ppiquos iurgijs fatigare, caſtitati inſidiari, decipe innocẽtiã, domi fœda, foris crudelia: intra, cõſciẽtiã flagitioſa cõmittere. in huiuſmodi ſcito te regi AEgypti militare, qđ eſt mũdi huius ſpiritu agi. a ℂ Prępoſuit itaq; eis &c. Orig. Alleg. Diabol⁹ cõuocata gẽte ſua, opprimere cupit ratiõabilem ſenſum, qui nũc figuraliter dicit̃ Iſraël: p̃ficit magiſtros operum qui cogãt eos diſcere opa carnis, ſecundũ illud Pſal. cv. f. Cõmiſti ſunt inter gentes & didicerũt opa eorũ. Docet ędificare ciuitates Pharaoni, q̃ Phithõ ſignificat os defectiõis vel Abyſſi, & Rameſſes quę eſt cõmotio tineę, & on .i. heliopolis, q̃ dicit̃ ciuitas ſolis. deficit os cũ mendacium loquit̃ à veritate & pbationibus. Ille ab initio mendax fuit, et ideo tales ciuitates vult ſibi ędificari os abyſſi, quia abyſſus pditionis ei⁹ eſt locus. Alia eius ciuitas eſt cõmotio tineę. Qui em̃ eũ ſeqtur, ibi theſaurizat, vbi tinea demolit̃, & fures effodiũt & furãt. Mat. vj. c. Ciuitatẽ quoq; ſolis ędificat falſo noĩe, quia trãſfigurat ſe in angelum lucis. In his occupat mentes quę factę ſunt, vt videãt deum. Proſpicit tamen imminere ſibi bella, & maturum gentis ſuę exitiũ. Ideo dicit gens Iſraël valet ſuper nos, vtinam & nos ſentiat valere ſuper ſe, vt ſcilicet cogitationes & concupiſcentias malas quas immittit, non ſuſcipiam, ſed iacula ignita ſcuto fidei repellam, & in omnibus quę ſuggeſſerit, dicã. Matt. iiij. b. Vade retro ſathanas. Scriptum eſt enim Deuterono. vj. c. Dominum deum tuum adorabis: & illi ſoli ſeruies. Sed & hoc quod dicit, ne fortè accidat nobis bellum, & conſentiant hi cum aduerſarijs noſtris ex propheticis vocibus præuidet ſibi venturum bellum, & derelinquendum ſe à filijs Iſraël, & ꝙ cõſentiant aduerſario eius, & adijciantur ad dominum: hoc eſt qđ Hieremias ait. Hiere. xvij. b, Clamauit perdix, congregauit quę non peperit: Fecit diuitias & non in iudicio: In dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouiſſimis ſuis erit ſtultus. Intelligit ergo perdicem ſe quę non peperit, congregaſſe, & qđ hi quos ſine iudicio congregauit, relinquent eum, & ſequẽtur Chriſtum, qui genuit. Ipſe ſtultus remanebit cũm ad factorem ſuum & parentem vniuerſa creatura confugerit: ideo indignatur, dicens: Ne expugnãtes nos exeant de terra noſtra. Non vult nos exire de terra ſua, vt ſemper portemus imaginem terreni, ne eo relicto fugiamus ad eum, qui præparauit regnum cælorum, relinquentes imaginem terreni, & ſuſcipientes imaginem cæleſtis. Ideo ſtatuit magiſtros operum, qui artes ſuas doceant, & nos artifices malitię faciant. Et quia ſunt

multi ma giſtri

Margin (left): E — Moraliter — † theſaurorum vel granaria & munitiones quaſdam — † Rameſſes — Allegorice. — F — † opere — 6. Co. II. c.

a ſDixit inſipiens in corde ſuo, non eſt deus. Pſal. xiij. a. b ſChriſtum.

qui ignorabat Ioſeph. Et ait ad a

a ſApoſtatas angelos. b ſCorporeas voluptates.

populum ſuum: †Ecce populus b

a ſSanctorum deum videntium.

filiorum Iſraël multus, & fortior c

a ſSapientia .ſ. carnis, quæ eſt inimica deo.

nobis eſt: †Venite, ſapiẽter † op d

a ſCorporaliter vel ſpiritualiter. ſNumero vel merito.

primamus eum, ne fortè multi- e

plicetur: & ſi ingruerit cõtra nos

a ſChriſti & militiæ eius. b ſNe .ſ. Chriſto & angelis ſuis vel diſcipulis.

bellum, addatur inimicis noſtris,

a ſExuens imaginem terreni hominis Vñ: Egredere de terra & de cognatione tua. Geñ. xxxj. b.

expugnatiſq; nobis, ẽgrediatur è f

a ſDæmones diuerſorum vitiorum artifices.

a terra. Præpoſuit itaq; eis magi- g

ſVt principalia vitia. ſTerrenorum.

ſtros †operum, ut affligerent ẽos h

a ſCorporis vel animæ. b ſIn quibus ſeruiãt diabolo.

oneribus: Ædificauerũtq; urbes i

a ſDiſſipatori vel malleo vniuerſæ terræ.

†tabernaculorum Pharaoni, Phi

a ſOs defectionis vel abyſſi.
b ſCommotionem tineæ vel malitiam detinentem.
c ſCum diabolus Chriſtum & Chriſtianos occidit numerus fidelium creuit. Vñ. Cum enim infirmor, tũc fortior ſum. Et uirtus in infirmitate perficitur.

thõm & †Rameſes. Quãtoq; op- k

primebãt eos, tãtò magis multi-

plicabant & creſcebãt. †Oderãtq; l

a ſSanctos deum videntes. b ſMundani.

filiõs Iſraël Ægypti, & affligebãt m

illudentes eis & inuidentes, atq; n

ad amaritudinẽ perducebãt uitã

a Lutulentis .ſ. & terrenis.

eorũ operibus duris luti, & lateris, omniq; †famulatu, quo †in terrę

Moyſes exequitur propoſitum de populi liberatiõe, & primò deſcribitur afflictio Iſraël. Secundò prouiſio ducis liberantis capit. ij. Tertiò afflictio regis cap. v. Et quartò eductio plebis ca. xij. circa medium ca. Vocauitq; Moyſes & Aaron. Adhuc pręmittitur afflictionis cauſa. Secunda afflictio ipſa, ibi: Prępoſuit itaq;. Cauſa autẽ vna afflictionis populi Iſraël fuit mutatio regni: quod fuit tranſlatum ad aliam domum, vt dicit Ioſephus. Et hoc notatur cũ dicitur: Surrexit interea rex nouus ſuper AEgyptum, & in talibus mutationibus frequenter contingit, ꝙ illi qui prius erant dilecti in regno, fiunt odioſi. a ℂ Qui ignorabat opera Ioſeph. propter dictam mutationem vel temporis longitudinem. Cauſa alia afflictionis populi fuit inuidia AEgyptiorum contra filios Iſraël, eò quòd AEgyptij luxurioſi erant & inordinatè viuentes, & ex hoc fiebant debiliores in corporibus, & minus apti ad productionem prolis, & pauperiores in temporalib⁹. Filij autem Iſraël contrario modo viuentes, erant fortiores in corporibus, & plus in prole multiplicabantur & in diuitijs, quod notatur cũm dicitur: b ℂ Ecce populus filiorum Iſraël multus eſt: ſcilicet in numero. c ℂ Et fortior nobis eſt, in robore & diuitijs. Iſte eſt modus inuidi, quòd bonum aliorum ſibi maius videatur ꝙ ſit. Licet enim filij Iſraël fortiores & ditiores eſſent vulgaribus AEgyptijs facta comparatione numeri ad numerum, tamen rex, nobiles, & potentes, fortiores erant in diuitijs & potentia, & vulgares homines multò plures ꝙ filij Iſraël. d ℂ Venite ſapienter &c. Iſte eſt modus ſuperbi quòd aſtutiam ſerpentinam ſuam putet ſapientiam, cũm tamen ſapientia non poſſit eſſe niſi reſpectu finis boni, & per medium conueniens. e ℂ Ne forte multiplicetur: ad hoc enim intendebant eos affligere laboribus, vt minus poſſent vacare amplexibus & generationi. f ℂ Expugnatiſq; nobis & cætera. in damnum noſtrum, quia filij Iſraël magnum cenſum reddebant regi annuatim, & faciebant multa opera AEgyptijs: erant enim ſubtiliores eis in artificialibus. g ℂ Prępoſuit itaq; & cætera. Hîc deſcribitur ipſa afflictio populi, & primò in occulto. Secundò in aperto, ibi: Præcepit autem. Circa primum dicit: Prępoſuit eis magiſtros operum: & iſti erant AEgyptij odientes eos. h ℂ Vt affligerent eos oneribus: id eſt corporalibus laboribus, quę licet eſſent ad vtilitatem regis, tamen principaliter intendebant debilitatem filiorum Iſraël, vt minus poſſent generare: & prolem debiliorem facerent. i ℂ AEdificaueruntq; vrbes tabernaculorum Pharaoni & cætera. In Hebræo habetur theſaurorum: quia factæ ſunt ita fortes, ac ſi deberent ibi reponi theſauri: & ibi poſuit rex AEgypti milites, ne aliquis filiorum Iſraël poſſet egredi regnum abſq; regis licentia, nec aliquis exterorum ingredi. Erant enim huiuſmodi fortalitia in extremitatibus regni. k ℂ Quantoq; opprimebant eos: tanto magis multiplicabantur. Quia non eſt conſilium contra dominum: Prouerbio. vigeſimoprimo. d. l ℂ Oderantq; filios Iſraël AEgyptij. iſtud odium oriebatur ex inuidia pręd icta. m ℂ Et affligebant illudentes eis, verbis duris & pungitiuis. n ℂ Atq; ad amaritudinem perducebant vitam eorum & cætera. Tum propter grauitatem operum, tum propter eorum vilitatem. Dicit enim Ioſephus, ꝙ cõpellebantur exportare feces & immunditias de vicis extra ciuitatem.

Dixit autem

cre. &c Sed per imperatores romanos fuerunt multùm afflicti in fodiendo arenã & deportando pro thermis ædificandis, & hoc notatur cũm dicitur: g ℂ Præpoſuit itaq; eis magiſtros operum, qui eos affligerent oneribus & cæt. Poſtea verò pręceperunt Chriſtianos in confeſſione Chriſti conſtanter pſeuerantes occidi: puſillanimes autem Chriſtum negantes in vita dimitti, quod notatur per hoc cũm dicitur.

Pręcepit ergo

Margin (right): G — Diuiſio — Nota nouus rex, noua lex. — † Act. 7. c. — † eya vel agite — † agam⁹ cũ eo, vel cõſultem⁹ de ipo — Inuidia — † tributorũ — H — † & anguſtijs afficiebantur propter filios Iſraël & ſeruire fecerũt AEgyptij filios Iſrael in ſæuitia vel rigore — Diuiſio — † agrorũ. — Allegorice

A ☞ multi magiſtri malitiæ,quos præfecit Pharao qui imperant, exigunt,extorquent terrena opera.Ideo Chriſto veniente fecit alios doctores contra illos pugnantes,qui ſubijciētes oēs principatus eorum,& poteſtates,& virtutes,defendāt à violētia filios Iſraël,& doceant Iſraëlitica opera,& mēte videre deū:relinq̄re opera Pharaōis, exire de terra AEgypti,AEgyptios mores & totū veterē hoīem cū actibus ſuis exuere, & induere nouum,qui ſec᷒m deum creatus eſt. ℂ Iſid. Allego. Iſraël populum Chriſtianū,Pharao Zabulon ſignificat,qui luti & lateris imponit grauiſſimum iugum,ſeruitutem ſcilicet terreni & lutulenti operis admiſtis paleis,id eſt leuibus & irrationabilibus factis,vt omnibus onere peccatorum oppreſſis, nemo ſit qui regnum eius diſperdat aut vincat. a ℂ Dixit autem &c.Orige. Allego. Hęc non ſolùm in mundo qui AEgyptus ſpiritualiter dicitur, ſed in vno quoq; noſtrum deprehendimus. Princeps huius mūdi nō vult viuificari maſculos,ſed fœminas.In fœmina caro & affectus carnis deſignat:vir aūt rōnabilis eſt ſenſus,& intellectualis eſt ſpūs,qui pōt cæleſtia capere,deū intelligere,q̄ ſurſum ſunt,quęrere.hūc odit princeps AEgypti,& necari cupit,cupit aūt q̄ carnis ſunt viuere,& quæ ad materiam ptinent corporalē:hęc nō ſolùm viuere,ſed augeri & excoli. Vult enim vt omnes carnalia ſapiant: tēporalia, & q̄ ſunt ſuper terrā,q̄rant: nemo leuet ad cælū oculos,nemo requirat,vn̄ huc venerit,nemo patriam paradiſum recordetur,Cùm ergo videris homines in voluptatibus vitem ducere,luxu fluitare,conuiuijs & impudicitijs operam dare,ſcito quia in his rex AEgypti maſculos necat,& viuificat fœminas.Si v᷒ò vnum de mille ad deum conuerti, oculos ſurſum erigere ,æterna quærere,odiſſe delitias & luxuriam,amare cōtinentiam:iſtum quaſi maſculum necari cupit: Pharao perſequitur , mille machinis oppugnat,odit tales,viuere in AEgypto non ſinit.Inde eſt,ꝙ in hoc mundo ſerui dei habentur contemptui,expoſiti contumelijs:inde in eos odia & perſecutiones concitantur. b ℂ Obſtetricibus Hebræorū, quarū &c. Origenes.Iſtæ etiam obſtetrices corrumpere nititur,quarum vna vocabatur Sephora.i. paſſer,altera Phua, ſcilicet rubēs vel vercunda,per has necari mares & viuificari fœminas quęrit,ſed & timebant obſtetrices deum:& non ſicut p̄cepit eis,fecerunt.Obſtetrices docuerunt antè nos quandam rationabilis eruditionis formā tenere.Obſtetrices enim medicæ ſunt,& tam maſculos naſcentes q̄ fœminas fouēt. Eruditio ergo cōis eſt rōnabilis ſciētia, & ad oēm penè puenit ſenſum,oēs inſtruit & fouet.Si quis in ea virilis animi fuerit,qui velit cæleſtia quęrere,diuina ſectari,velut medicat᷒ & fortis,per has eruditiones ad diuinorū intelligentiam paratior veniet. Eſt enim vna velut paſſer,q̄ celſiora docet,& rationabis doctrinæ pennis in altum prouocat.Altera rubens vl̓ verecūda moralis eſt, mores componit,verecūdiam docet & honeſtatem.Mihi tamen (quia dicit ſcriptura de his ꝙ timebant deum,& non fecerunt pręceptum regis AEgypti) videnī vtriuſq; teſtamenti figuram ſeruare,& Sephora, quæ paſſer interpretatur, legi quæ ſpiritualis eſt, conuenire.Phua verò quæ rubens vel verecunda indicare euangelia,quę Chriſti ſanguine rubent,& per vniuerſum mundum paſſionis cruore rutilant,Ab his ergo animæ quæ naſcuntur in eccleſia, velut obſtetricibus medicantur, quia de ſcripturis cuncta eruditionis medicamina conferuntur.Tentat tamen Pharao per has necare maſculos,cùm ſtudioſis in diuinis ſcripturis hæreſes & praua dogmata ſuggerit. Sed ſtat immobile fundamentum dei. Timent enim obſtetrices deum,id eſt timorem dei docent, qui eſt initium ſapientiæ. Sic competentius aptatur quod ſequitur, quia timebant obſtetrices deum, fecerunt ſibi domos. Quod ſecundum literam, nullam conſequentiam habet. Non enim propterea domus fit, quia timetur deus. Si autem videas quō ſcripturę noui & ve.teſtamēti timorem dei docētes domos eccl̄ię faciāt,& totū orbē domib᷒ oōnis impleāt,rōnabiliter ſcriptū videbitur.Sic ergo iſtę obſtetrices,q̄a timēt deū,id eſt timorem dei docent,nō faciunt pręceptū regis AEgypti, ſed viuificant maſculos,nec

Allegorice

Allegorice

† & videbitis ſuper ſellas, ꝓbè ſententiam reddidit interpres.

B

Moralit̄

Sephora Phua

los,nec tamē dicit:quia paruerūt fœminas viuificantes. Ego autem confidenter dico,non viuificant fœminas.Neq; enim vitia aut luxuria in eccleſia docentur,aut peccata nutriuntur,quod vult Pharao, cùm viuificari fœminas iubet.Sed ſola virtus excolit & nutrit.Verū hæc ad vnunquēq; referamus.Si times deū,non facias præceptum regis AEgypti:ille enim præcepit vt in delitijs viuas,pręſentia concupiſcas. Tu ſi times deum & exhibes officium obſtetricis,animę tuæ ſi conferre cupis, viuificas maſculos, id eſt interiorem hominem qui in te eſt medicaris & foues,& per actus & intellect᷒ bonos, vitā acquiris æternam. c ℂ Si maſculus fuerit &c.Iſido.Iubet Pharao maſculos occidi, fœminas viuere, ſic diabolus ne poſſit robur fidei præualere, interfectis virtutibus vult vitia viuere, forteſq; & viriles animi ſenſus, quib᷒ diuina ſapimus, id eſt rationem, prudentiam, conſtantiam, innocentiamq;, & fidem nititur occidere, & quòd fœmineum,imbecillū,fragile,& pronum eſt ad vitia, cupit ſupereſſe,id eſt ambitionem,vinolentiam, libidinem, iracundiā,& his ſimilia,quę fœminarū figura ſunt. d ℂ Quæ reſponderunt & cæte. Augu. Quæritur,vtrum talia mendacia approbata ſint autoritate diuina,quia ſcriptū eſt, deum benefeciſſe obſtetricibus. Sed vtrum pro miſericordia ignoſcebat mendacia,an etiam mendacium dignum præmio iudicabat deus,incertū eſt.Aliud enim faciebant obſtetrices viuificando paruulos, aliud Pharaoni mentiendo. In viuificādo opus miſericordiæ fuit. Mendacio verò pro ſe vtebantur,ne Pharao noceret illis, quod potuit non ad laudem,ſed ad veniam ☞ pertinere

C

Nota

Allegorice

D

a operibus premebantur. Dixit

a ❡Diabolus. ❡b Legi & euangelio.

b autem rex Ægypti obſtetricib᷒ Hebræorum, quarum una uocabatur Sephōra, altera Phuā,

a ❡Paſſer.i.lex ſpiritualis. b ❡Rubens vel verecunda,quia Chriſti ſanguine euangelia rubent.

❡Primæ natiuitati inſidiatur diabolus,& ſuis præcipit vt ſtatim irruant, & fluctibus ſeculi obruant.

❡Ieſus vt aſcendit de baptiſmo ductus eſt in deſertum a ſpiritu,vt tentaretur a diabolo,ſed vicit ieiunando, vt ieiunijs & orationibus ſcias eſſe vincendum:oblata ſibi mundi regna & gloriam contempſit,vt hic contemnendo ſuperes tentantem.

pręcipiens eis: Quando obſtetricabitis Hebræas,& † partus tem

a ❡Virtus robuſta.

c pus aduenerit,ſi maſculus fuerit,

b ❡Statim ne præualeant creſcentes.

b ❡Vitium fragile.

interficite illum,ſi fœminā, reſeruate. Timuerunt autem obſtetri

a ❡Timere docuerunt.

b ❡Rationalis doctrina & moralis.

d ces deum,& non fecerunt iuxta præceptum regis Ægypti,ſed conſeruabant mares. Quibus ac

❡virtutes.

a ❡Princeps huius mundi.

cerſitis ad ſe,rex ait: Quidnā eſt hoc,quod facere uoluiſtis,ut pue

d ros ſeruaretis? Quæ reſponderunt: Non ſunt Hebrææ ſicut Ægyptiæ mulieres.Ipſæ enim obſtetricandi habēt ſcientiā,& priuſq; ueniamus ad eas, pariunt.

a ❡Timore mortis ſuæ mentiuntur,quod puniendum eſt,ſed timore dei pueros ſeruauerunt, quod remunerandum eſt.

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Dicit aūt rex &c. Videns em̄ rex AEgypti,q᷑ propter grauitatem operum non impediebantur, ſed magis multiplicabantur deo hoc faciente, Hebræorum *multiplicationem voluit impedire per obſte*trices,eis præcipiendo, vt maſculos interficerent in pariendo,& fingerēt eſſe aborſum. b ℂ Quarum vna voca. &c. Dicunt Hebręi quòd prima iſtarum fuit Iocabeth filia Leui,& ſcd'a Maria ſoror Moyſi,& fuerunt binomię vt dicunt,& ſec᷒m hoc exponūt quod ſequitur infrà,& quia timuerunt obſtetrices deum,ędificauit illis domos,ſcilicet domum ſacerdotalem & regiam,quia prædicta Iocabeth fuit mater Aaron,vt dicunt, cui & poſteris eius datum eſt ſacerdotium:& Maria cōiuncta eſt Caleph in matrimonio:quæ altero nomine dicta eſt Ephrata, & ab ea denominata eſt ciuitas Bethleem,vt ſuprà dictum eſt,Gen̄.xxxv.&.xlviij.de qua ciuitate natus eſt Dauid primus rex de tribu Iuda.Sed iſtud dictum contrariatur textui p̄cedēti & ſequēti:q̄a dictū eſt pri᷒.c.iſto,ꝙ iā an̄ mortuus erat Ioſep,& oēs fratres eius & oīs cognatio ei᷒,ſcilicet quantùm ad illos qui ingreſſi fuerāt AEgyptum cùm Iacob,inter quos Iocabeth filia Leui continetur,vt dictum eſt,Gene.xxxvj.& ſic iam antè erat mortua.Item in ſequentibus cap.iſtę obſtetrices ad ſui excuſationem dixerunt: Non ſunt Hebrææ ſicut AEgytiæ mulieres. ipſæ enim habent obſtetricandi ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariunt, quæ excuſatio nulla eſſet niſi duæ obſtetrices predictæ eſſent AEgyptiæ.Item non eſt veriſimile,quòd volens occultè interficere maſculos Hebræorum, hoc exequeretur per mulieres Hebræas, & ideo dicendum,quòd non fuerunt illæ duæ prænominatę, de quibus certum eſt,quòd fuerunt Hebręę, ſed fuerunt AEgyptiæ mulieres, quas rex præfecit dicto operi nephario, vt ſuū propoſitum aſſequeretur.Tenendū eſt etiā quòd ſub iſtis duabus,quæ non ſufficerent pro tanto populo,fuerunt plures aliæ ad iſtud miniſterium, ſed de duabus principalibus tantùm fit hìc mentio,in quibus rex idem præceptum dedit alijs ſibi ſubiectis. c ℂ Si fœmina,reſeruate. Tum quia multiplicatio fœminarum non poterat rebellionē cōtra regē facere,tū quia rex volebat eis vti ad luxuriā AEgyptiorū,& ad aliqua opa, q̄ mulieres AEgyptię facere neſciebant. d ℂ Timuerūt aūt &c. Tū quia informatę fuerūt de contrario p Hebræas mulieres, oſtendètes eis offenſam dei, tū q̄a horruerūt mortē fraudulētā inocētiū.

ꝗQuia timuerunt deum.
a Bene ergo fecit de⁹ obſtetricibus
a ꝗAbundantiam.
& creuit populus, confortatusq́;
eſt nimis. & quia timuerunt ob a
a ꝗAbundantiam tibuendo.
ſtetrices deum, ædificauit illis do b
ꝗAd literam vel filios dedit.
a ꝗDiſſipans vel apertio oris vel os abyſſi.
b mos. †Præcepit ergo Pharao o- c
a ꝗDæmonibus vel iniquis hominib⁹ vel vitiis.
mni populo ſuo, dicens: Quic- d
ꝗOpus bonum ꝗVirtutum.
quid maſculini ſexus natum fue-
ꝗFluctus ſeculi.
rit, in flumen proiicite: & quic- e
ꝗVitiorum. f
e quid fœminei, reſeruate.

Cap. II.

Greſſus eſt poſt
ꝗRatio. ꝗAmram.ſ.cuius. vxor Iochabeth. a ꝗFamilia.
hæc uir de domo g
b ꝗSanctorum qui additi deo.
Leui & accepit† h

pertinere. Necq; hinc autoritas mentiendi data eſt eis, de quibus
E dicitur: Et nō eſt in ore eorū inuētū mēdaciū. Quorundā em̄ uita lō
Apo.14.b gē inferior à pfeſſiōe ſctōrū, ſi habeat iſta mēdaciorū pctā, pue-ctu
ipſo & indole ferunť, præſertim ſi bñficia nondū norunt expectare
cæleſtia, ſed circa terrena occupātur. Quorū aūt iam cōuerſatio in
cęlis eſt, nō eos ęſtimo linguæ modum cir-
ca veritatem falſitatēq; exēplo obſtetricum
debere informare. a ℂBene ergo &c.
Greg. Sūmopere cauendū eſt mendacium
quāuis ſit culpę leuioris, ſi quiſquā mentia-
Sap.1.c. tur pręſtādo beneficiū. Sed quia ſcriptū eſt:
Pſal.5 b. Os quod mētitur, occidit aīam: Et perdes
oēs qui loquūtur mēdaciū. Hoc quoq; per
fecti refugiūt, vt nec vita cuiuſlibet p̄ eorū
fallaciā defendatur, ne noceāt animę ſuę, dū
nituntť prodeſſe carni alienę quāq; hoc pec
† 22.q.2.c. quælibet cati gen⁹ facilè credimus relaxari. Nā ſi qlibet culpa ſequēti pia operatione purgatur:
quantò magis hęc facilè abſtergitur, quam
mater boni opis pietas comitať. Multi ve-
rò obſtetricū fallacia conanť aſſerere hoc ge
nus mēdacij nō eſſe peccatū, quia ædificauit
eis dñs domos: ī q̄ magis cōpēſatiōe noſcitť
qd culpa mēdacij mereať. Nā benignitatis
earū merces q̄ potuit ī ęterna vita retribui,
p culpa mēdacij in t̄renā cōpēſationē decli
nata eſt: vt in vita ſua quā mentiendo tueri
voluerūt, q̄ fecerūt bona pciperēt, & vlteri⁹
q̄ expectarēt, mercedis p̄miū nō haberent.
Nā & ſi ſubtiliter ppendať, amore p̄ſentis vi
tę mētitę ſunt, nō intētione mercedis. Parcē
do em̄ conatę ſunt infantiū vitā tegere men
tiendo ſuā. ℂAug. in lib. de locutionib⁹. Et quia timuerūt obſte-
trices deū, ædificauit illis domos: Nunqd antea domos nō habebāt,
an ad diuitias hoc verbū ptinet, vel poti⁹ ad aliquas rei familiaris ido
neas facultates? Simile em̄ videť quod ait Iacob ſocero ſuo. Nūc er-
go qñ faciā & ego mihi domū. Dixerat em̄ q̄ creuerāt pecora Labā
F ſub illo, qd ipē Labā cōfeſſus eſt, dicēs: Bñdixit mihi de⁹ in introitu
tuo. Subintelligiť ergo ſicut & tu: hoc em̄ videť valere qd ait: Et e-
Moraliť. go vt ad ipam domū faciēdā ptinere videať, qd cōſequēter à Labā
merces ſtatuēda pponiť. b ℂPręcepit &c. Orige. Moral.
AEgyptij qb⁹ hīc p̄cepit Pharao, fœminas tm̄ viuificāt, oderāt ma
ſculos. Oderūt em̄ v̄tutes, vitia nutrierūt. Nūc q̄q; inſidianť AEgy
ptij, ſi naſcať maſcul⁹ Hebręis, vt ſtatī īterficiāt, niſi caueāt, obſeruēt
& occultēt. Refert ſcriptura qd de tribu Leui, aliqs genuit maſcu-
lū, & vidit īfantē eſſe elegātē, & occultauit eū. Ne ergo iuſtitiā nr̄am
faciam⁹ corā hoīb⁹, ſed clauſo oſtio orem⁹ p̄rem nr̄m in occulto, &
neſciat ſiniſtra qd faciat dextra, ne diripiať ab AEgyptijs, inuadať, flu
ctib⁹ ſubmergať. Si facio eleemoſynā qa eſt op⁹ dei, maſculū genero,
ſed ſi laudē ab hoīb⁹ q̄ro, & nō occulto, rapiť ab AEgiptijs, in flu-
mē mergiť, & tāto labore, tātoq; ſtudio AEgyptijs maſculū genui.

Nicolaus de Lyra.

a ℂEt qa timuerūt &c. Parcēdo maſculis dei timore & fa-
Iniectio Moyſi in aquis. cti horrore. b ℂAEdificauit &c. Beat⁹ Greg. dic̄ domos ſ. tpa-
les multiplicādo eis bona tpalia. B t̄ūs aūt Hier. ſup Eſa. dicit, domos
i. virtutes p quib⁹ in cęleſtib⁹ requeſcerēt, ppter qd dicēdū, q̄ vtro
q; mō debet intelligi, qa ppter pietatē erga innocētes & timorē dei,
dñs dedit eis grām, p quā cōuerſę fuerūt ad fidē vni⁹ dei, & ritū He-
bręorū, & ſic de⁹ ædificauit eis domos ſpūales. Nec hoc abſtulit mē
daciū ipārū, qa fuit officioſum & veniale pctm̄, qd non aufert gra
tiā: ſic̄ nec mēdaciū Iudith abſtulit ei⁹ meritū exponēdo ſe piculo p
liberatione ppl̄i ſui, licet aliq̄ mō diminuerit. Fuerūt etiā illę obſtetri
ces in populo Iudęorū inter maiores pmotę, & ſic ædificauit eis do
mos tpales, ſicut in libr. Ioſue legiť factū de Raab, q̄ ſuſcepit explora
tores, q̄ cōuerſa ad fidē iūcta eſt in mr̄imonio. Salomō principi tri
bus Iudę, & in lib. Iudith de Achior quō cōuerſus eſt ad fidē Iudęo
rū, & in illo populo pmot⁹. c ℂPręcepit &c. Hīc deſcribiť affli
ctio manifeſta, vidēs em̄ rex AEgyti, q̄ p obſtetrices maſculi Hebrę
orum nō occidebanť occultè, voluit hoc facere manifeſtè. Vñ diciť:
Præcepit &c. i. AEgyptijs inter q̄s manebāt Hebræi. d ℂQuic
qd maſ. &c. Ipis Hebręis. e ℂIn flumē &c. Nō em̄ dicit iugu
latę, qa piectio intra flumē erat minus horrēda ad exequēdū AEgy
ptijs, & citò poterat fieri, qa Nilus fluui⁹ diuidiť in multis locis p ter-
ram AEgypti. f ℂQuicquid fœmi. &c. Ex cauſa p̄cedenti.
Allegorice Allegorice c ℂPræcepit ergo &c. Quicquid maſculini ſexus
natum fuerit, in flumē piicite: qcquid autē fœminei, reſeruate. Per
maſculos

maſculos enim Chriſtiani conſtātes intelliguntur, per fœminas ve- G
rò inconſtantes. ℂExodi in ca. j. vbi diciť in poſtil. Cauſa
alia afflictionis populi fuit inuidia AEgyptiorum.

ADDITIO.

ℂTanta multiplicatio filiorū Iſraël nō vide
tur attribuēda naturalib⁹ cauſis tm̄, vtputa,
qa ordinatè viuebāt, & hmōi, put in poſtil
la, ſed principali⁹ attribuēda eſt volūtati di-
uinę hoc miraculoſè agenti, vt pmiſſionē
adimpleret p̄ribus factā. Vñ Gen. xxij. diciť
Abrahæ: Multiplicabo ſemē tuū. Similiter
& alijs p̄ribus. Et hoc patet ex mō loquēdi
ſcripturę, cū dicit in hoc ca. Filij Iſraël creue
rūt q̄ſi germinātes. Ex q̄ vr̄, q̄ multiplicatio
eorū erat tāta, q̄ aſſimilabať germinatiōi ter
ræ naſcētiū, q̄ ex paucis granis multū fructū
affert: & iſto mō diciť Ezech. xvj. a. Multipli
catā q̄ſi germē agri dedi te. Idē patet ex hoc
qd ſequiť. infrà eo. ca. Quāto opprimebāt
eos tātò magis mľtiplicabāť & creſcebāt, qd
nō eſt ſcd'm curſum cōem naturalē, vt ma-
nifeſtū eſt. Vñ Deut. x. a. legiť: Ipē eſt de⁹ tu⁹
q̄ fecit tibi hęc magnalia, & terribilia q̄ vide
rūt oculi tui. Et ſequiť: In ſeptuaginta aīabus
deſcēderūt p̄res tui in AEgyptū, & ecce nūc
multiplicauit te dñs de⁹ tu⁹ ſicut aſtra cęli.

REPLICA correctorij contra Burgē. calūniatorē. Circa p̄rim Exodi poſtillator volēs
aſſignare cauſas odij AEgyptiorū ad filios
Iſraël, dicit vnā fuiſſe, qa filij Iſraël ordinatè
viuentes erāt fortiores corpore, & abūdātiores in ple &c. Inde tra
xit Burg. imponēs poſtil. q̄ p hoc voluit multiplicatiōis Iſraël cām
aſſignare ſolū naturalē, qd tū falſum eſt, qd Burg. patere potuit, ſi
plene poſtillatorē vidiſſet: ſed more tētātiū ei⁹ dicta trūcatum vide-
re voluit, & ſic ſępe occaſionē cōtradicēdi ſumpſit. Poſtillator em̄
infrà. e. c. reprobās malitiā AEgyptiorū impedire volētiū multipli H
cationē filiorū Iſraël. Dicit: Nō eſt cōſiliū cōtra dñm. Vñ patet eum
ſentire, q̄ op⁹ dñi fuit tāta multiplicatio. Et infrà. e. c. dicit: Videns
rex AEgypti, q̄ ppter grauitatē operū non impediebāť, ſed magis
multiplicabanť, deo hoc faciēte, quo nihil manifeſtius dici pōt, quā
q̄ illa multiplicatio fuit per deum naturam adiuuante.

GLO. ORDI. CAP. II.

EGreſſus eſt &c. Ra. Hinc Ioſephus ait. Metuēs autē
Amram ne captus regię irę ſuccūberet, & ipſe cū puero
deperiret, & dei puidētiā excluderet, deliberauit potius
hoc modo pueri cōſulere ſaluti, puidētiaq; latēdi hanc
eſſe iudicauit. Vas rotūdū ex vimine complicitū velut alueoli ma-
gnitudine p̄parauit, qd ſufficeret vt infans ibi ſpatioſè iaceret. Dein
de vnxerūt illud bitumine. Natura nāq; bituminis eſt, vt in viminali
bus vaſculis acceſſum poſſit aquę coërcere. Illic ergo mittētes infan
tem, & circa fluuiū ponētes, ei⁹ ſalutē deo reliquerūt. Thermut igiť Thermut filia Pharaonis.
erat filia regis: hæc dū luderet circa litus fluminis, portari à fluuio
illud vas conſpiciens, præcepit, vt ad ſe ille alueus portaretur, veni-
entibus autem qui ad hoc fuerant deſtinati cum alueo, videns in-
fantem, valde gauiſa eſt ppter magnitudinem & ſpeciē eius. Tan-
NICO. DE LY. tò enim

CAP. II.

EGreſſus eſt &c. Hīc cōſequēter poniť ducis liberātis
puiſio: Vbi priò ei⁹ cōditio deſcribiť. Scd'ò ad liberan
dū populū mittiť. iij. ca. Adhuc priò deſcribiť conditio
Moyſi tpe pſperitatis. Scd'ò tpe aduerſitatis, ibi: Audi
uitq; Pha. Circa primū deſcribiť natiuitas Moyſi. Scd'ò educatio na
ti, ibi: Ecce autē deſcende. Tertiò inclinatio adulti, ibi: In diebus illis.
Natiuitas autē Moyſi priò deſcribiť ex tribu, cū diciť. a ℂEgreſ.
eſt poſt hæc vir. de tri. le. Et iſtę fuit Amram filius Caath. Et
accepit vxorem, iſta acceptio non poteſt intelligi de acceptione in
matrimonio
Allego. g ℂEgreſſus eſt &c. Per virū q diciť à v̄tute pōt in- Allegoricè
telligi ſpūſſctūs, q Sap. vij. c. dicitur: Oīm artifex oēm hñs virtutē.
† h ℂEt acce. vx. &c. i. v̄ginē Mariā quā ſibi deſpōſauit p fidē.
Quę cōcepit
Moral. g ℂEgreſ. e. p. &c. Per quē intelligiť ſpūſſctūs rōne p̄di Moraliť
cta, cuius vxor diciť mēs bona, ſibi p fidē & deuotionē cōiuncta, q̄
cōcepit filiū. i. boni opis ppoſitū, & parit, deducēdo ad effectū, ſed
in principio debet occultari, ne per inanē gloriam valeat fruſtrari.

A to em̄ deus ſtudio circa Moyſen vſus eſt, vt ab ipſis, qui ꝓpter eius natiuitatē decreuerunt interimere oē genus Hebræorū, alimento & cura dignus haberet: iuſſitq; mulierem adduci Thermut regis filia: quæ daret infanti mamillam. Quo nō accedēte ad illius vbera, ſed euitante, & hoc in multis mulieribus faciēte, Maria aſſiſtens his, quæ fiebant, vt quaſi videret ex operib⁹ ei inter alias aſtare, ait: Fruſtra ô regia has mulieres ad nutrimentum infantis vocas, quæ nullā ad eum cognationem habēt. Si verò quandam Hebraicarū mulierū adduci ꝓceperis, puto tāq; cōtribulis ſuę poterit vbera excipere. cūq; putaret bene dixiſſe, iuſſit hanc ire vt aliquā, quę eū lactare poſſet, adduceret. Illa verò accepta hmōi poteſtate, reuerſa eſt agens matrem nulli cognitam. Infanſq; gratè quodāmodo eius acceſſit ad vbera, & ſupplicante regina, commiſſum eſt ei cum omni diligentia pueri nutrimentum. Cui ſecundū rerū euentū nomē Moyſi eſt impoſitū, eò q de flumine ſit extractus. Moyſes em̄ Hebraicè dicitur משה Moſe, à verbo משה maſa, quod extrahere ſignificat ſiue educere, vt eſt Moſes de flumine eductus. ℂ Alle. (Allegorice) Parentes Moyſi, quorum fidē & opera lex naturalis decorabat, patriarchę ſunt, à quibus ipſe Moyſes & illi, qui legem literę acceperūt, nati ſunt. Tribus ergo menſibus Moyſes in domo parentum nat⁹ occultatur, cùm lex vetus tribus temporibus in Iudaica plebe ante aduentum Chriſti lateret, hoc eſt ſub iudicibus, ſub regibus, ſub ſacerdotibus, donec venit ipſe, qui legem dedit, & per totam mundi latitudinem ſpiritualiter eā obſeruandā gentibus tradidit. Filia autem Pharaonis, eccleſia eſt de gentibus cōgregata, quę quamuis nunc vero gaudeat parente, hoc eſt deo patre, tamen antè alium quando idolis ſeruiebant, ſecuta eſt patrem. De qua ꝑ diuinā vocē in pſalmo ad ipſam dictū eſt, Pſal. xliiij. c. Audi filia & vide, & inclina aurē tuā, & obliuiſcere &c. Hęc ergo exiuit de domo patris, & venit ad aquas baptiſmi, vt lauaret à peccatis q̄ cōtraxerat in domo patris ſui, veniēſq; ad baptiſmū, ſuſcepit legē, q̄ lex tunc intra fiſcellā
B erat ſcirpeā ex multis virgultis, ſiue ex papyro cōtextā ac linitā pice & bitumine, qa vilib⁹ vtiq; & terreſtrib⁹ Iudęorū ſordebat ſepta traditionibus, vſq; quo eccl'ia ſumpſit illā de paluſtribus & luteis loculis carnalium ſenſuum, & intra ſapiētię verę aulas & regalia tecta hîc infantiam ſuam apud ſuos tranſegit, apud illos. ſ. qui ſpiritualiter eam intelligere neſciebant paruula & lactantium cibus. cùm verò ad eccleſiam venit, & per eam rite intellecta eſt, fortior efficitur. Quid igit̄ eſt, q mercedem accepit illa, quę puerum nutriebat à filia Pharaonis, niſi quòd ſynagoga apud quam lex nata & nutrita erat ab eccleſia iſtam mercedem accepit, vt vltra idola non coleret, videns eos qui ex gentibus crediderant ita conuerſos ad dominum, vt penitus reſpuerent ſimulacra, & vltrà non colerent, ipſa quoq; docetur erubeſcere idola colere. (Allegorice) a ℂ Et videns &c. Origeñ. Allego. Pharaonis filia eſt eccleſia de gentibus congregata, cui per prophetam dicitur. Pſal. xliiij. c. Obliuiſcere pplm tuū & domū pr̄is tui, qa cōcu. rex ſpe. tuā. Hęc eſt ergo, q̄ exiuit de domo pr̄is, & venit ad aq̄s vt lauaret à pc̄tis, q̄ cōtraxerat in domo pr̄is. &

ſtatim viſcera

a ſenſualitatem rationi conuenientem. b Quia patruelis. i. amita ipſius.

uxorem ſtirpis ſuæ: Quæ

a De ratione b Opus bonum.

a concepit & peperit filium: &

a Quia datum dei optimum. b Propter Ægyptios. Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Matth. vj. a.

uidens eum elegantem, abſcon b

a In menſura fidei ſanctæ trinitatis.

dit tribus menſibus. Cumq; c

iam celare non poſſet, ſum d e

a A fiſco. i. ſacco.

pſit fiſcellam ſcirpeam, & lini

a vili & tetro ſenſu Iudæorum.

uit eam bitumine ac pice, po f

Nicolaus de Lyra.

matrimonio: quia dicit̄ hîc: Poſt hæc. i. poſtq; pręceptū regis de maſculis Hebræorū ſubmergēdis, & iam ante vxor Amram pepererat ei Aaron, q natus fuit trib⁹ annis ante Moyſen, vt habetur infrà. vij. c. vbi dicit̄: Erat aūt Moyſes octoginta annorū, & Aaron octogintatriū, quando locuti ſunt ad Pharaonem. Similiter & Mariam filiam ſuā, quę in natiuitate Moyſi erat iam iuuencula ita magna, q poterat intelligere & alloqui hoies, vt conſequenter dicetur. & ideo dicit Ioſephus & doctores cōiter, q iſta acceptio intelligitur de copula carnali, quia propter edictū regis ſeparauerat ſe ab vxore quantùm ad carnalē copulā, magis eligens nō generare, cū q filij ſtatim ſubmergerentur in flumine, & intent⁹ erat orationib⁹ erga deū, vt vellet reſpicere populū ſuū tā crudeliter afflictū: & domin⁹ in ſomnis eū admonuit, q ſecurè ad vxorem ſuā accederet, & quòd ex illa generaret filiū, qui populum liberaret, & ſic eā accepit. i. matrimonialiter eam cognouit. a ℂ Stirpis ſuę. In Hebręo habet̄: Filiam Leui. Ex hoc dicunt Hebręi, q iſta fuit Iochabeth, quam Leui genuit. Itē hoc videt̄ per quādam glo. quę dicit q Amram accepit Amitā ſuā. ſ. ſororē patris ſui Chaath, & ꝑ cōſequens filiā Leui. Sed hoc videt̄ falſum, qa dictū eſt ca. ꝓcedēti, q perſonę, q̄ ingreſſę ſunt AEgyptū cū Iacob, mortuę erant ante iſtā afflictionem populi; inter quas cōputat̄ Iochabeth, etiā ſcd'm opinionem Hebręorum, vt dictum

rum, vt dictum

C rum, vt dictum fuit ſuprà Geñ. xlvj. Itē dato q adhuc viueret, oportet dicere ſecundū dicta Hebræorū, q in natiuitate Moyſi ipſa eſſet centū triginta annorū: Qd' probat̄ ſic: quia à natiuitate Iſaac vſq; ad exitum filiorum Iſraël de AEgypto fluxerunt anni quadringēti: vt dictū eſt Geñ. xv. c. ſup illud verbū: Et affligēt eos annis quadringentis. Item à natiuitate Iſaac vſq; ad natiuitatē Iacob fluxerunt ſexaginta anni, vt dictū eſt, Geñ. xv. c. vbi dicit̄: Sexagenarius erat Iſaac &c. Item à natiuitate Iacob vſq; ad deſcenſum eius in AEgyptū fluxerūt anni centum triginta, ꝓut ipſe dicit Geñ. xlvij. b. Dies vitæ meę centum triginta annorū ſunt, Et ſic patet q à natiuitate Iſaac vſq; ad deſcenſum in AEgyptū fluxerūt centum nonaginta anni: & ſic de quadringentis annis prędictis remanent ducenti decem anni: à qbus ſi ſubtrahant̄ octoginta anni quos habebat Moyſes in exitu de AEgypto, vt ꝓdictū eſt, remanent centū triginta anni, q fluxerūt à deſcenſu Iacob in AEgyptum vſq; ad natiuitatem Moyſi. Ex quo ſequitur q Iochabeth filia Leui, quę cōputat̄ inter deſcēdētes in AEgyptum cū Iacob in natiuitate Moyſi ſi viuebat, erat centum triginta annorum, & ſic tranſierat in ea tempus concipiendi, quod & concedunt Hebręi, ſed dicunt q miraculoſè factum eſt, q conciperet Moyſen: ſicut diuina reuelatione conceptus eſt, ſed hoc nō valet, quia nō ſolùm de Moyſe oportebat eos dicere miraculū eſſe factū, ſed etiā de cōceptu Aaron & Marię, qa Aaron tribus annis tantùm natus fuit añ Moyſen, vt ꝑdictū eſt, & ſic Iochabeth mater eius, erat centū vigintiſeptē annorū qñ peperit Aaron. Maria etiam ſoror Moyſi in natiuitatè eius erat iuuencula, vt dicitur in textu, & ſic ad plus habebat quindecim annos vel circiter; & ſic Iochabeth mater eius erat centū quindecim annorū quādo eā pepit ſcd'm iſtos. Ex quo patet, q in omnib⁹ iſtis tranſierat tempus cōcipiendi, maximè quia Geñ. xviij. dicit̄ de Sara, q cū eſſet nonagenaria, deſierant in ea fieri muliebria, nec poterat per naturam concipere in tali ætate, & multò fortius idē eſt dicendū de Iochabeth filia Leui, quę fuit ꝑ magnū tēpus poſtea, & ideo cōplexio mulierum debilitata erat, & ætas breuiata erat. Propter prędicta
D dicendum eſt, q vxor Amram nō erat Iochabeth de qua ꝓdictum eſt, ſed alia eiuſdē noīs, dicitur tamen filia Leui in Hebręo. i. de tribu eius, ſicut Heliſabet mater Iohannis baptiſtæ dicitur de filiabus Aaron. Luc. j. a. de qua tamē certū eſt, q eam Aaron non genuit. De glo. aūt quę inducta eſt ad contrariū, nō eſt curandū, qa contrariatur textui manifeſtè. Dicit̄ em̄ infrà. vj. ca. q Amram accepit vxorem Iochabeth patruelē ſuam. Patruelis autem alicui⁹ dicitur filius vel filia auunculi ſui. Patruelis enim eſt communis generis, & ſic patet, quòd non fuit filia Leui, ſed filia vnius filiorum ſuorum, & cognata ipſius Amram. Item matrimonium cum Amita erat illicitum ſecundum quod dicitur Leuit. xx. cap. Turpitudinem Amitæ tuæ non diſcooperies. & ſi dicatur quòd lex illa adhuc non erat data: Dicendum quòd ante legem multa quæ pertinent ad matrimonium, fuerunt obſeruata, ſicut Geñ. xxxviij. b. dicitur, quòd Iudas coniunxit Onan vxoris fratris ſui defuncti vt ſuſcitaret ei ſemen: & magis veriſimile eſt quòd tempore Amram vitabatur matrimoniū cum Amita, & per conſequens Amram, qui ſanctus homo erat, tale matrimonium non contraxit. b ℂ Abſcondit tribus menſibus. Aliquæ enim mulieres ſunt, quarum imprægnatio non multùm apparet, nec partus earum per clamorem, maximè cùm volunt cælare ſicut fuit in propoſito: & ideo potuit puerum in abſcondito ſeruare. c ℂ Cumq; iam cælare non poſſet. Contrarium videtur: quia ex quo ſeruauerat eum tribus menſibus, videtur quòd eadem ratione poſſet eum vltrà ſeruare. Dicendum quòd rex fecerat ſtatutum, quòd in tribus menſibus ſemel ſcrutarentur AEgyptij domos Hebręorum, ne pueri eſſent ibi abſconditi, & ideo non poterat cęlare vltrà. Sed quęrit̄ vlterius, quō ſaluauit Aaron, q natus fuerat añ trib⁹ annis. Dicendū qd' adhuc nō erat factū edictum regis, qñ natus fuit Aaron. d ℂ Sūpſit fiſcellam. id eſt vaſculum rotūdum ad modum fiſcellæ factum. e ℂ Scirpeam. id eſt de iunco, q ſcirpus vocatur: erat enim de materia leui, vt ſupra aquam fluitaret. f ℂ Et liniuit eam bitumine. ne aqua ingredi poſſet.

a Et expoſuit

a ℂ Quæ concepit & peperit filium. ſcilicet Ieſum Chriſtum autorem euangelij, qui bene ſignificatur per hunc filium qui fuit lator veteris teſtamenti. (Allegorice) b ℂ Abſcondit tribus menſibus. propter perſecutionem Pharaonis. Et ſimiliter Ieſus Chriſtus in AEgypto latuit propter perſecucionem Herodis. Matt. ij. c.

In diebus illis

(marginal references: j. 6. c. Nūe. 23. g. 1. Para. 23 b. — Sap. 18. b. Act. 7. c. Heb. 12. d.)

E ſtatim viſcera miſericordiæ ſuſcepit, & miſerta eſt infantis. hæc veniens in paludem, inuenit Moyſen iacentem expoſitum à ſuis, & fecit eum nutriri. Nutritur apud ſuos, ibi agit infantiam, fortior factus ducitur ad eam, adoptatur in filium. Moyſes, legem ſignificat. Veniẽs ergo eccleſia ad aquas baptiſmi ſuſcepit legem intra tibin concluſam, & bitumine linitam. Tibin ergo eſt tegminis gen⁹ ex papyro contextum & virgis, vel ex cortice arborum formatum. Iacebat ergo lex clauſa intra huiuſmodi tegmina pice & bitumine linita, vilibus ſcilicet & tetris Iudęorum ſenſibus ſordebat oblita vſq; quo eccleſia veniret ex gentibus, & aſſumeret eam de luteis & paluſtribus locis intra ſapientiæ aulas & regalia tecta. Infantiam tamen apud ſuos tranſigit, apud illos enim, qui eam ſpiritualiter non intelligunt, paruula eſt: & infans & lactantium habens cibos, cùm ad eccleſiam venit, fortior eſt Moyſes & validior, amoto enĩ velamine literæ, perfectus in lectione eius cibus inuenitur. Mercedem nutrimentorum accipit à filia Pharaonis, apud quam lex naſcitur & nutritur. Sed quid eſt, quòd ſynagoga accipit ab eccleſia? puto illud quod Moyſes dicit: Ego in non gentem in æmulationem vos inducam; in gentem inſipientem, in iram vos concitabo. Synagoga ergo de eccleſia, hanc mercedem accipit: vt vltra idola non colat. videns enim Gentiles ita ad deum conuerſos, vt vltra idola neſciant, erubeſcit vltrà idola colere. Nós quoq; ſi Pharaonem habuimus patrem, ſi nos in operibus malis genuit, cùm venerimus ad aquas aſſumamus legem dei: non nobis
F ſordeant literæ velut tegmen obſcurum, quæ parua eius ſunt & lactantia comedamus, quæ perfecta ſumamus & intra cordis tecta regalia collocemus, grandem & validum habemns Moyſen: nihil de eo paruum, nihil vile ſentiamus, ſed totum magnificum, totum egregium, totum elegans. Totum enim magnum eſt qđ ſpirituale eſt, & ſublimis intelligentię.

Myſtice a ¶ Cernenſq; in ea paruulum &c. Iſido. Moyſes id eſt Chriſtus ad flumen lauacri & aquam baptiſmi à fidelibus inuenitur. Moyſes plorabat, & Chriſtus veteris hominis quem induerat, peccata defiebat. Vnde reſuſcitando Lazarum fleuit, Iudæorum deplorans perfidiam vel miſeriam. Filia Pharaonis deſcedens ad lauacrum fluminis collegit infantem, quia de gentibus eccleſia lauacri ſalutaris ſanctificationem deſiderans, excepit à ſynagoga matre carnali Chriſtum expulſum quaſi infantem, qui tunc paruulus videbatur, cùm in homine cerneretur.

Hiſtorice Inuenit illa Moyſen clauſum in vaſculo, multis agreſtibus, virgultiſq; contexto, & eccleſia Chriſtum reconditum in cordibus ſanctorum, qui in vnitate contexti, ex multis perſonis omnes in Chriſto vnum corpus efficiuntur, & eum religioſa obſeruatione ſuſcipientes tuentur. b ¶ Adultũq; tradidit &c. Ra. Refert Ioſephus, ꝙ filia Pharaonis adultum Moyſen ad patrem ſuum adduxit, cui ille coronam ſuam impoſuit, quam ſtatim Moyſes proiecit, quoniam ibi ſculptum ſimulacrũ vidit. Vñ ſacerdos q ibi aderat, voluit interficere eũ, dicẽs, qa AEgypt⁹ eſſet ſubuertẽda per ipm, ſicut ex oraculo dęmonũ acceperat. Sed Pharaõis filia liberauit eũ. Cũ aũt pfectę eſſet ętatis, miſſus eſt à Pharaõe cõtra AEthiopes. Cũq; ſciret p deſerta ſerpentib⁹ plena ſe profecturum tulit ibides, i. ciconias AEgyptiacas, caſtraq; metat⁹ pferebat eas, vt ſerpẽtes deuorarẽt & fugarẽt: ſicq; exercitus ſecurus tranſige

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et expoſuit eum in &c. Nomen eſt loci in quo carices creſcunt
G creſcunt & ſunt herbę factæ ad modum gladij, & manum ſecant tangentis. b ¶ Stante procul &c. id eſt maria. Sed videtur quòd hîc fuerit tentatio diuina. Dicendum ꝙ non, quia homo in periculo conſtitutus, ſi non omittat ea, quæ poteſt facere ſecundum humanam prouidentiam, nõ tentat deum, nec peccat, reſiduum diuinę prouidentię committendo: ſicut dictum fuit de Abraham Geñ. xij. cap. Amram verò & vxor eius de conſeruatione Moyſi fecerant, qđ poterant via humana, & ſeruando vltrà expoſuiſſent periculo mortis, nõ ſolùm puerum, ſed etiam ſeipſos. & ideo eligentes minus malum, conuenienter expoſuerunt eum prędicto modo, bene confidentes de diuina ꝓuidentia circa puerum, quem deus prędixerat populum Iſraël liberaturum. c ¶ Ecce autem deſcendebat. Hîc conſequenter deſcribitur pueri nati educatio, & valde mirabilis à filia eius. qui mortem illius & omnium aliorum maſculorum quęrebat, cùm dicitur, Ecce autem deſcendebat de domo regia, quę erat in alto reſpectu fluminis. d ¶ Et puellę eius &c. id eſt per ripam fluminis. Et dicitur à crepo as, quia propter percuſſionem aquæ ſolent ibi fieri cõcauitates & fiſſuræ. e ¶ In papyrione. Nomen eſt loci vbi creſcit qdã iuncus, qui vocatur papyr⁹. f ¶ Vagiẽtem. id eſt plorantem. g ¶ De infantibus Hebræorum eſt hîc: Quia ſciebat patris edictũ de ipſis ſubmergẽdis. h ¶ Vis inquit vt vadam & vocem tibi Hebræam mulierem, quæ nutrire poſſit infantu. & cæte. Ex prędictis patet, ꝙ puer erat elegantis formę, imò vt dicit Ioſephus, erat ita gratioſus, quòd omnis aſpiciens eum afficiebatur ad ipſum, & ideo filia regis voluit eum nutrire, vt ſibi eum in filium adoptaret: vt patet p ſequentia. & ideo
H primò fecit ſibi porrigi mamillas plurium mulierũ AEgyptiarum, ſed ipe renuebat, & tunc ſoror pueri, q̃ aſtabat, dixit, ꝙ ſi mulier Hebræa mamillam ſibi porrigeret, forſitan ipſe acciperet, tanquam de muliere Hebræa natus, cui dicto tanq; rationabili filia regis aſſenſit, & tunc ſoror pueri ad quærendum ſe obtulit, & vocauit matrem pueri tanquã extraneã. Cætera patẽt vſq; ibi: i ¶ Quẽ illa adoptauit in locum filij. Quia naturalem filium non habebat. k ¶ Vocauitq; nomen eius Moyſen. In lingua enĩ AEgyptiaca Moys aquam ſignificat, ys ſaluatũ. Ideo ſubditur ratio nominis cùm dicitur, l ¶ Quia de aqua tuli eum. In Hebræo habetur, vocatur Moſſe, & ſignificat extractum vel eductum & ſubintelligit̃ de aqua. m ¶ In diebus illis. Hîc deſcribitur inclinatio adulti. Sicut enim ſuprà dictum eſt, ex dei prouidentia ordinatus erat ad liberandum populum Iſraël: & ideo erat inclinatus ad eos viſitandum, & pro poſſe ſuo adiuuandum & hoc eſt quod dicitur. n ¶ Vidit afflictionem eorum. Non ſolùm oculo corporis, ſed etiam mentis per compaſſionem, quod patet per effectum. Vnde & ſubditur. o ¶ Et virum AEgyptium. Iſte erat vnus de ꝑpoſitis AEgyptijs ſuper filios Iſraël, ad compellendum eos ad afflictionem laboris.

Percutientem

Allegorice ✱ m ¶ In diebus illis poſtquam creuerat Moyſes egreſſus eſt ad fratres ſuos. Quia Chriſt⁹ anno triceſimo ſuę ætatis exiuit ad prædicandum Iudæis, qui dicuntur eius fratres, eò ꝙ ſecũdum carnẽ de Iudęis fuit natus. Et in eius perſona dicit̃ Pſal. xxj. e. Narrabo nomen tuũ fratribus meis. Quod adimpleuit prædicando Iudęis. n ¶ Vidit &c. virũ AEgyptium percutientem quendã de Hebręis fratrib⁹ ſuis. Per AEgyptium, qui tenebroſus interpretatur, diabolus intelligitur, qui iaculo peccati mortalis percutere populum Chriſtianum nititur.

✱ Percuſſum AEgy-

ſuitq; intus infantulum, & expoſuit eum in carecto ripæ fluminis, ſtante procul ſorore eius, & conſiderante euentum rei. Ecce autem deſcendebat filia Pharaonis, ut lauâretur in flumine, & puellę eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cùm uidiſſet fiſcellam in † papyrione, miſit unam è famulabus ſuis, & allatam aperiens, cernenſq; in ea paruulum uagientem, miſerta eius ait: De infantibus Hebræorum eſt hic. Cui ſoror pueri: Vis, inquit, ut uadam, & uocem tibi Hebræam mulierem, quæ nutrire poſſit infantulum? Reſpondit: Vade. Perrexit puella, & uocauit matrem † ſuam. Ad quã locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, puerum iſtum, & nutri mihi, ego tibi dabo mercedem tuam. Suſcepit mulier, & nutriuit puerum, adultúmque tradidit filiæ Pharaonis. Quẽm illa adoptauit in locum filij, uocauitq; nomẽ eius Moyſes, dicens: quia de âqua tuli eũ. In dieb⁹ illis, poſtq; creuerat Môyſes, egreſſ⁹ ad fratres ſuos uidit † afflictionẽ eorũ, & uirũ Ægy-

Interlinear glosses: ¶ In paluſtribus ſolis: quia in terrenis cordibus quaſi expoſita ſordebat lex. ¶ Maria ſecundum Hebræos. a ¶ Thermut ut fertur. ¶ Eccleſia de gentibus. b ¶ Diaboli. a ¶ Vnde Pſal. xliiij. c. Obliuiſcere populum tuum. ¶ Baptizaretur. b ¶ Baptiſmi. c ¶ Vnde canti. j. a. Adoleſcentulę dilexerunt te nimis. ¶ Corda Iudæorum. ¶ Primitiua animas credentium. ¶ Legem literali ſenſu paruulos ſibi lactantem. ¶ Quia lex apud Iudæos nata & nutrita. ¶ Synagogam. ¶ Vt amplius idola non colas. ¶ Synagoga. a ¶ Iam perfecto ſenſu validos paſcentem. in primitiua eccleſia. b ¶ Expellando a ſe. c ¶ Eccleſiæ præcepta. a ¶ Suſceptum in regalem aulam cordis. a ¶ Baptiſmi. ¶ Eccleſia de gentibus Chriſtum excipit ad fontem baptiſmi. a ¶ Chriſtus. b ¶ A patre. ¶ Vel a Iudæis Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. a ¶ In mundo. b ¶ Diabolum in hac peregrinatione nobis iniurioſum.

Margin: † carecto. Forma Moyſi. † pueri. Moſſe. † onera.

ſecurus tranſigebat noctem. Cùm ergo veniſſet ad ciuitatem, quam
A expugnaturus erat, adamauit eum AEthiopũ regina, & ſecundum condictum, ciuitatem ei tradidit & nupſit: Inde eſt quòd Aaron & Maria iurgati ſunt aduerſus Moyſen ꝓpter AEthiopiſſam vxorem. a ¶ Cumq́ circumſpexiſſet huc atq́ illuc. Augu. De hoc facto Moyſi ſatis diſputauimus in illo opere, qd᷑ de vita patriarcharũ aduerſus Fauſtũ ſcripſim⁹, vtrũ indoles in eo laudabilis fuerit qua hoc peccatum admiſerit, ſicut vber terra ante vtillia ſemina quædã herbarum inutilium ferocitate laudatur: an ipſum factum iuſtificandũ ſit? Qd᷑ ideo non videtur, quia nullã adhuc legitimã poteſtatem gerebat, nec diuinitus acceptam, nec humana ſocietate ordinatã: & tamẽ ſicut Stephan⁹ ait, vt in Actib⁹ apoſtolorũ, putabat intelligere fratres ſuos: quyd per

† Act.7.d. eum deus daret ſalutem illis, vt per hoc teſtimonium videatur Moyſes iam diuinitus admonit⁹ (qd᷑ ſcriptura eo loco tacet) hoc audere potuiſſe. ¶ Iſid. Alleg. Moyſes, id eſt Chriſtus, AEgytum id eſt diabolum nobis in hac pegrinatione iniurioſum nos defendendo occidit: & in arena obruit occiſum. Latet enim in eos qui ſtabile non

† ꝑfectum habent fundamentum. Eccleſiam verò in petram ædificat, & eos qui verbum eius audiunt & faciunt prudẽti viro comparat, q ædificauit domũ ſuã ſupra firmã petrã. Alios verò ſtulto cõparat, q ſuprã arenã ædi-

† profecto nota eſt res ficat b ¶ Et egreſſus die alte. In hoc Moyſes figuram Chriſti geſſit, qui duorũ populorũ diſcordiam in ſe angulari lapide pacificare ſtuduit, qui iniuriam facit & reconciliatorem contempſit, Iudaicus eſt q ꝑdicationẽ Chriſti recõciliantis repulit, & credentis populi hoſtis ꝑſtitit. Vnde Ioh.

B ix. f. Tu diſcipulus illius ſis, nos diſcipuli Moyſi. c ¶ Timuit Moyſes & cæ. Augu. Si ſic diuulgatum eſt verbum hoc. Duo ſunt in hac locutione attendenda, qa pendet ſcilicet ſententia, & ſic dimiſſa eſt: Deinde quia verbum pro facto poſuit.

ptium percutientem quendam [a]
a ¶ Qui feſtinanter tranſeunt viam huius ſeculi. b ¶ Omnes in Chriſto fratres ſumus vnum patrem deum habemus.
de Hebræis fratribus ſuis, † Cúm [b]
¶ Diſcrete omnia proſpiciendo, quia in ſapientia vicit ſuperbum, non potentia.
que circumſpexiſſet huc atque illuc: & nullum adeſſe uidiſſet:
a ¶ Morte ſua. b ¶ Diabolum.
percuſſum Ægyptium abſcon- [c]
¶ In fluxis & aridis mentibus.
dit ſabulo. † Et egreſſus die alte- [d]
ro, conſpexit duos Hebræos ri- [e]
xantes, dixitq́ ei qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui reſpondit:
Quis te conſtituit † principem & [f]
iudicem ſuper nos? Num occi- [g]
dere me tu uis, ſicut heri occidiſti
Ægyptium? Timuit Moyſes, & ait: † Quomodo palã factum
eſt uerbum iſtud? Audiuitq́ [h]
¶ Diabolus.
Pharao ſermonẽ hunc, & q̃rebat [i]
a ¶ In membris. b ¶ Chriſtum. c ¶ In apoſtolis ad gentes.
occidere Moyſen. Qui fugiens [k]
a ¶ Iudaico populo, i. ſpirituali Ægypto.
de conſpectu eius, moratus eſt
a ¶ Quæ contradictio vel reſponſio interpretatur. gentes enim prius contradixerunt poſtea pie reſpondentes obedierunt.
in terrã Madian, & ſedit iuxta
a ¶ Diabolo.
puteum. Erant autem ſacerdoti [l]
a ¶ Quia ante Gentilium ſuperſtitioni ſubiectæ. b ¶ Eccleſiæ de gentibus ſeptiformi ſpiritu illuſtratæ.
Madian ſeptem filiæ, quæ uene- [m]
a ¶ Baptiſmi vel doctrinæ cæleſtis.
rant ad hauriendam aquam: &
a ¶ Legis ſcientiam vel mundanam.
impletis canalibus adaq̃re cupie [n]
a ¶ Populos.
bãt greges patris ſui. Superuene [o]
a ¶ Philoſophi gentium Scribæ & Phariſæi Iudæorum vel ſacerdotes idolorum. ¶ Locutione. b ¶ A morte.
re paſtores: & † eiecerunt eas. Surrexitq́ Moyſes: & defenſis puel-
a Chriſtus. a ¶ Aqua ſapientiæ b ¶ Simplices animas.
lis adaquauit † oues earum. Quę [p]
a ¶ Qui & Raguel & Cineus dicitur. ¶ Raguel paſtio dei vel amicus eius deus.
cùm reuertiſſent ad † Iethro pa-
a ¶ Miratur diabolus gentes ad deum conuerti citius q̃ ad ſe cum quo fuerant diu.
trem ſuũ dixit ad eas: Cur uelociuſ uenìſtis ſolito? Reſpõderũt: Vir Ægyptius liberauit nos de manu paſtorũ, Inſup & hauſit aquã nobiſcũ: potumq́ dedit ouibus.

Nicolaus de Lyra. Quæ pepe

a ¶ Percutientẽ quendam de Hebræis. Dicunt Hebręi, ꝙ iſte fuit maritus Solomith, quæ erat pulchra valde, de qua habetur inferius, & ideo iſte AEgyti⁹ in aurora fecerat ſurgere maritũ eius occupando eũ in labore, & tunc rediјt ad vxorem eius, q̃ recepit eũ credens eſſe maritum ſuum, & cùm maritus poſtea cognouiſſet rem geſtam, arguebat inde AEgyptiũ, ꝓpter qd᷑ AEgyptius ꝑcutiebat eũ, & graui⁹ affligebat. b ¶ Cumq́ circũſpexiſſet

Quæſtio. &c. in quo apparet prudentia Moyſi. c ¶ Percuſſum AEgyptiũ. id eſt inter-

† depulerũt eos ſubaudi greges fectũ. d ¶ Abſcondit ſabulo. quod de facili poteſt fieri in terra ſabuloſa. Sed quæritur hîc quomodo Moyſes hoc fecit, cùm non eſſet conſtitutus iudex eorum. Item dato quòd eſſet iudex, videtur pœnã iniuſtam intuliſſe, vtpote pro percuſſione ſimplici mortem, cùm tamen ſola repercuſſio deberetur ſecundum legem talionis in

Exod.21.c. qua dicitur, dentẽ pro dente, vulnus pro vulnere. Ad primum dicẽdum, quòd Moyſes ex diuina electione ad liberationem Hebræorum habebat autoritatem vindicandi iniurias eis factas, & hoc ſciebat per reuelationem diuinam. Et hoc eſt qd᷑ dicitur Act. vij. cap. Exiſtimabat autem cognoſcere fratres, quòd per manum ipſius deus dare ſalutem illis. Ad ſecundum dicendum quòd interfecit AEgyptium nõ ſolùm propter recuſſione Hebræi, ſed etiã ꝓ adulterio cõmiſſo fraudulenter, vt prædictũ eſt, qd᷑ fuit notũ Moyſi ꝑ hoc ꝙ audiuit cãm ꝑcutionis in contentiõe ꝓ dicto adulterio.

adulterio. Notandum ꝙ Ioſephus. ij. lib. antiquitatum dicit, quòd C
Moyſes duxit exercitum AEgypti contra AEthiopes, & ibi accepit vxorem filiam regis, de quo pleni⁹ dicetur ſuper librum Nũe. xij. e ¶ Cõſpexit du. &c. Hebræi dicunt, ꝙ iſti duo fuerunt Dathan & Abiron. f ¶ Quis te conſtituit principẽ pro bono pacis, ad quod illos inducebat, reddidit verbum pungitiuũ, g ¶ Nũ occi. me tu vis. ac ſi dicat. bene apparet, ꝙ tu es vnus homicida & malus hõ. h ¶ Audiuitq́ Pharao. Hîc conſequenter deſcribitur conditio Moyſi tempore aduerſitatis, vbi primò deſcribitur ei⁹ perſecutio. Secundò diuina conſolatio, ibi: Erant au-

† 23.q.3.c. nõ inferẽda & de peni. diſt.2.c. vt cognouerunt. §. oponit.

tem. Circa primũ dicit᷑. Audiuitq́ Phara. ſer. hũc. videlicet ꝙ Moyſes vnum occiderat de prępoſitis regis, ad vindicandum vnum ex Hebręis quos exoſos habebant. i ¶ Et q̃rebat oc. Moy. Tum qa interfecerat ꝑpoſitũ eius, qd᷑ redũdabat in iniuriã regis. Tum quia ſecundũ qd᷑ dicit Ioſephus circa tp̃s quo nat⁹ fuit Moyſes, quidam ſacerdos AEgyptiorũ diuinationibus intentus, dixerat regi ꝙ circa pueros Hebræorũ attenderet, ꝙ vnus naſci debebat de Hebræis, q populũ Iſraël de AEgypto educeret, & regnũ AEgypti humiliaret, & ideo cũ audiuit factũ Moyſi cęlãtis tñ pro Hebręis etiam in iniuriã regis: exiſtimauit quæd eſſet ille de quo ille ſacerdos dixerat. k ¶ Qui fugiens &c. Dicunt Hebręi quòd Moyſes fuit captus & adductus coram rege vt decapitaretur, ſed euaſit miraculoſe, vt plenius dicetur infrà. iiij. capitu. l ¶ Erant autem. Hîc deſcribitur Moyſi fugientis conſolatio, & priò ex ſuſceptiõe eius curiali. Secundò ex morte ſui aduerſarij, ibi: Poſt multum. Circa primũ dicitur: Erant aũt ſacerdoti Madiã ſcd᷑m Hebęos,
Sacerdos hîc accipitur pro maiore vł magnate, ſicut dicitur. ij. Reg. viij. Filij Dauid ſacerdotes erant. m ¶ Septem filię: nec mirandum, ſi filię magnorum habebãt curam de gregibus alẽdis, quia iſtę erant diuitię antiq̃rũ. n ¶ Et impletis Cana. Per adiutoriũ Moyſi, vt infrà dicitur: o ¶ Supue. pa. &c. quia forſitan erat cõſuetudo, ꝙ prius congregarentur greges oẽs anteq́ biberent, ſicut dicit᷑ Gẽ. xxix. c. ſed per adiutoriũ Moyſi ꝑuenerant horam hauriendi aquã, & ideo eas defendit à paſtoribus. p ¶ Quæ cũ reuertiſſent &c. id eſt auũ, vt dicũt aliqui. Melius tamẽ videt᷑ dicendum cũ alijs, ꝙ fuerit pater qui vocatus ſit pluribus nominibus, ſcilicet Raguel & Iethro, Cyneus, & Obab. Et dicũt Hebræi, ꝙ vocatus eſt Iethro, qd᷑ ſignificat adijciẽs, quia addidit legi vnum capitulum ſcilicet de ordinatione populi per tribunos & centuriones, quinquagenarios & decanos, vt habeur infrà. xviij. Vocatur autem

† greges

Obab vt dicunt. i. diligẽs, quia dilexit legẽ, & conuerſus fuit ad Iudaiſmum, vt habetur ibidem. xviij. ca. Et patet litera vſq́ ibi: Iurauit ergo

† Raguel Moralit.

* c Percuſſum AEgy. &c. Chriſtus enĩ diabolũ ꝑcutit, virtutẽ eius reprimẽdo & aliquãdo in inferno retrudẽdo. Vñ Lu. viij. e. dicit᷑, ꝙ dęmones rogabant eum ne mitteret eos in abyſſum. d ¶ Egreſſus die &c. faciebãt iniuriã. De mutuis enĩ iniurijs legitur Chriſtus frequenter Iudęos in ſuis ſermonibu increpaſſe. e ¶ Audiuitq́ Pharao ſermonem &c. Per quod deſignatur, ꝙ diabolus per Iudęos quæſiuit Chriſti mortem. f ¶ Qui fugiens &c. Per fugam Moyſi ad ſacerdotẽ Madian intelligit᷑ aſcẽſio Chriſti ad patrẽ, qui nomine ſacerdotis intelligitur: eò ꝙ ſacra dans etymologizatur.

E a ℭ Quæ peperit &c. All. Chriſtus eccleſiam de gentibus ſibi copulauit, quæ munere ſpiritus ſeptiformis vna eſt in fide catholica. Vnde: Vna eſt columba mea, quæ gignit filium qui vocat̃ aduena, & alterũ qui dei adiutorium. Aduenæ enim ſunt ſancti ſuper terram, ſed dei adiutorio nũquam carent. b ℭ Poſt multũ vero tp̃is &c. Alle. Poſtquã Moyſes in terra Madiã duxit vxorem, mortus eſt rex AEgypti, quia cũ Chriſt⁹ in orbe terrarum gẽtes ad fidẽ conuertit, deſtructus eſt principatus diaboli. c ℭ Ingemiſcẽtes. Moraliter Niſi moriatur in te rex AEgypti, nõ cognoſcis te opprimi ſeruitute AEgypti, & operibus luti & lateris, nec corde ingemiſcis, nec vociferaris ad dominum vt liberet te.

Allegorice Can. 6. b.

Allegorice

Moralit̃

At ille: Vbi eſt, inquit? Quare dimiſiſtis hominẽ? Vocate eum, ut comedat panem. † Iurauit ergo Moyſes, quòd habitaret cum eo. Accepitque Sephoram filiam eius, *quæ peperit ei filium, quem uocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum uerò peperit, quem uocauit Eliezẽr, dicens: De⁹ enim patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis. Poſt multum uerò temporis mortuus eſt rex Ægypti. Et ingemiſcentes filij Iſraël, ꝓpter ôpera uôciferati ſunt. Aſcẽditꝙ clamor eorum ad deum ab ôperibus, & audiuit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepigerat cum Abraham, Iſaac & Iacob. Et reſpẽxit dominus filios Iſraël, & cognouit eos.

℥ Pulchritudo vel placans. ℥ Aduena. a ℥ Dei mei adiutorium. ℥ Pœnitentes. a ℥ Carnis. b ℥ Corde & ore. ℥ Oculi domini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eorũ. Pſal. xxxiij. c. a ℥ id eſt pro operibus. a ℥ Propter merita patrum. ſ.

† placuit ergo Moyſi habitare.

* vxorem – Alterum vero pepit quẽ vocauit Eliezer dicẽs; deus eñ patris mei adiutor me⁹ & eripuit me de manu Pharaonis

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Iurauit ergo Moyſes ꝙ &c. Poſt multa verba q̃ fuerunt inter Iethro & Moyſen fecit pactũ cũ Iethro de remanẽdo cũ eo, & illud pactum iuramento firmauit. b ℭ Accepitꝙ Sephorã. Vidẽs em̃ eũ Iethro virũ valentẽ & induſtriũ, dedit ei filiã ſuã. c ℭ Quẽ vocauit Gerſam. Gerem̃ Hebraicè, idem eſt qđ aduena vel peregrinus latinè. Et cauſa nominis ſubditur: Aduena fui in terra &c̃. d ℭ Alterum vero pe. quẽ vocauit Eliezer. qđ interpretatur dei mei adiutoriũ, in hoc recognoſcens diuinũ bñficium in liberatione ipſius de manu Pharaonis, & in profectu ipſius in terra aliena. e ℭ Poſt mul. Hic ponit̃ Moyſi conſolatio ex morte aduerſarij, cũ dicitur: f ℭ Mortuus eſt &c. qui perſequebat̃ Moyſen, & mors ei⁹ fuit reuelata Moyſi à deo in terra Madian, vt habet̃. iiij. c. ad ei⁹ cõſolationem. g ℭ Et ingemiſcẽtes fi. Iſraël. Quia veniẽte rege illo, non audebant oſtendere palam anxietatẽ animi, ne grauius tractarent̃. Et audiuit gemitũ eorum, loquit̃ ſcriptura de deo, ſecũdum modũ humanum. Tũc enim dicitur aliquis clamorẽ alicui⁹ audire, cũ incipit eũ adiuuare. h ℭ Ac recor. eſt. Non quia obliuio cadat in deo, ſed quia ad modũ recordantis ſe habuit, prębendo filijs Iſraël auxiliũ ꝓpter merita patrũ. i ℭ Et reſpe. do. fi. &c. oculo miſericordię. k ℭ Et cognouit eos .i. ad modũ cognoſcentis ſe habuit oſtẽdendo dilectionem circa eos.

G

ADDITIO.

ℭ In ca. ij. vbi dicit̃ in poſtil. Filiã Leui.

ADDITIO I.

ℭ Scđm Hebraicę literę veritatẽ oportet dicere, ꝙ Iochabeth mater Moyſi fuit filia Leui: Tũ quia infrà. vj. ca. vbi trãſlatio noſtra habet: Amram accepit vxorẽ Iochabeth patruelem ſuã, Hebraica lingua habet: Accepit Amram Iochabeth auiã ſuã in vxorem. Vñ F glo. quã reprobat poſtillator veriſſima eſt, nõ obſtantibus obiectionibus poſtillatoris. Nam qđ priò obijcit, ex eo qđ Iochabeth fuit mortua ante afflictionẽ populi, nullam habet neceſſitatem ex litera. In vera em̃ conputatione aĩarũ, quę ingreſſę ſunt cũ Iacob in AEgyptũ, quã approbat poſtillator ſuper Gen̄. xlvj. nõ cõputabat̃ Iochabeth, licet quidã Hebręi hoc voluerint dicere ſine fundamento, vt ſuprà patet in poſtilla in dicto cap. Qđ aũt obijcit ſcđò di. ꝙ dato, ꝙ adhuc viueret, oporteret dicere, ꝙ ipſa Iochabeth eſſet in natiuitate Moyſi centum triginta annorũ, ꝓut largè deducit̃ in poſtilla, nõ eſt verũ, niſi ꝑ̃ſuppoſito ꝙ Iochabeth cõputaretur inter ꝑſonas, q̃ ingreſſę ſunt AEgyptũ cũ Iacob, qđ quidẽ ꝑ̃ſuppoſitũ in litera nullũ habet fundamentũ, vt dictum eſt. Vnde ad hanc obiectionem poſtillatoris tollendã, poteſt dici ꝙ Leui genuit Iochabeth, ꝑ magnũ tp̃s poſt ſuũ ingreſſum in AEgyptum, vt puta ꝑ ſexaginta annos ferè, q̃bus ſubtractis à numero ducentorũ decẽ annorũ, q̃bus fuerunt in AEgypto ꝓut deducitur in poſtilla, remanẽt centũ quinquaginta, à quib⁹ ſi retrahant̃ octoginta anni, quos habebat Moyſes in exitu de AEgypto, ꝓut infra. vij. ca. remanẽt ſeptuaginta anni, in qua ętate erat Iochabeth, cũ genuiſſet Moyſen, qđ non eſſet ad miraculũ cõputãdum, cũ Leui pater ipſi⁹ Iochabeth vixit cẽtũ trigintaſeptẽ annis, & totidẽ ferè Chaath frater ipſius Iochabeth. Similiter & Amram vir eius, vt patet infra vj. ca. Cũ igit̃ tunc tp̃is homines illi⁹ cõgregatiõis. ſ. ipſius Leui attingebant cõiter ętatẽ centũ triginta ſeptẽ annorũ. Nimirũ ſi fœmina illius cognationis cõcepiſſet cũ eſſet ſeptuagenaria, & multò minus mirãdũ de cõceptiõe Aaron & Marię, q̃ fuerant cõcepti antequã Moyſes, & ꝑ cõſequẽs in minori ętate. Sara aũt erat nonagenaria, & deſierant ei fieri muliebria, vt ſuprà Gen̄. xviij. & ideo nõ eſt accipiẽda in argumentũ cõtra ꝑ̃dicta. ℭ Dicẽdum eſt igitur, ꝙ vxor Amram fuit Iochabeth ſoror Chaath, ꝓut dicitur in glo. prędicta. Et idẽ dicit̃ in tranſlatiõe Chaldaica: cui litera Hebraica (vt dictum eſt) oĩno cõſonat, licet nõ idẽ dicat trãſlatio noſtra. Nec põt cõtra ꝑ̃dicta obijci, ꝑ hoc ꝙ Leui nõ eſſet in ętate generandi in anno ſexageſimo poſt ingreſſum AEgypti. Nam Leui in ingreſſu AEgypti erat quadragintaquinꝙ annorũ ferè. Qđ ſic patet. Nã Iacob ſtetit in domo Labã ꝑ ſpatiũ viginti annorũ, vt ſuprà Gen̄. xxxj. ca. a. q̃bus ſi ſubtrahant̃ ſeptem anni quib⁹ ſeruiuit Iacob anteꝙ accepit Liam, & tres anni fere, quib⁹ nati ſunt Ruben, Symeon, & Leui ſucceſſiuè, vt ſuprà Gen̄. xxix. remanẽt decẽ anni ferè à natiuitate Leui vſꝙ ad finẽ viginti annorũ ꝑ̃dictorũ, à quib. ſi ſubſtrahant̃ ſex anni quibus ſeruiuit

ADDITIO.

quibus ſeruiuit Iacob in domo Labã ꝓ gregibus nato iam Ioſeph, vt in prędicto cap. reſtat, ꝙ à natiuitate Leui vſꝙ ad natiuitatẽ Ioſeph fluxerunt quinꝙ anni ferè, Ioſeph autem cũ Iacob & filij ei⁹ ingrederent̃ AEgyptũ, erat. xxxix. ann. Nã cũ priò ſtetiſſet corã Pharaone erat. xxx. an. & poſtea fluxerũt ſeptẽ anni fertilitatis: vt & duo ſterilitatis, vt ſuprà Gen̄. xlv. Seqtur ergo ꝙ Leui in illo ingreſſu erat quadraginta quinꝙ annorum ferè, vt dictũ eſt, quibus ſi addant̃ ſexaginta anni vſꝙ ad natiuitatẽ Iochabeth, ſequitur ꝙ Leui erat centumquinꝙ annorũ cũ eam genuit, ꝙ nõ eſt contra curſum naturę. Leui enim vixit centum trigintaſeptem annis, vt infrà. vj. ca. & ſic tempore generationis Iochabeth adhuc remanebat quarta pars ferè ætatis ſuę tranſeunda. Conſtat autem quòd modernis temporibus licet duratio cõiter menſuret̃ in ſeptuaginta annis iuxta poſtillã, adhuc homines tñ generant cũ ſint ſexaginta annorũ, & vltrà, cũ ꝗuis nõ remaneat niſi octaua ſeu ſeptima pars ętatis ferè. Ad illud autẽ qđ obijcit dicens, ꝙ mr̃imoniũ cũ auia illicitũ erat ſcđm legem, & ꝙ multa quæ ꝑtinent ad mr̃imoniũ, fuerãt obſeruata ante legem, qđ intẽdit ꝓbare ꝑ hoc ꝙ Iudas cõiunxit Onan filiũ ſuũ vxori fratris ſui defuncti, vt Gen̄. xxxviij. Ad hoc dicẽdũ, ꝙ añ legẽ ſi aliq̃ obſeruabantur de his q̃ pertinẽt ad mr̃imoniũ, hoc erat caſualiter, nõ aũt ex obligatione. Obligatio em̃ legis nõ ſe extẽdit ad pręterita. Vñ manifeſtũ eſt ꝙ Iacob habuit duas ſorores in vxores, quòd tamen prohibitũ eſt in lege: Leuiti. xviij. c. Thamar etiã ſcđm legẽ inceſtũ cõmiſit ſciẽter cũ ſocero ſuo Iuda, & tñ Iudas eã iuſtificauit, dicens: Iuſtior me eſt, ſuprà Gen̄. xxxviij. Ex q̃b⁹ patet ꝙ mr̃imonia q̃ erãt illicita tẽpore legis, nõ erant illicita añ legẽ. Si autẽ cõtra hoc dicat̃, qđ Iacob illas habuit ex Iuſſu ſeu inſtinctu diuino, ſimilr̃ & Thamar ꝓpter fructũ, qui ex prędictis matrimonijs ſecutus eſt, ſimiliter poteſt de Amram dici. notabilis enim fructus fuit ſecutus ex illo matrimonio: ſcilicet Moyſes legislator & redemptor populi, & Aaron ſanctus, à quo linea ſacerdotalis in iſta lege incepit. H

ℭ In eodem ca. ij. vbi dicitur in poſtilla: Percuſſum AEgyptium id eſt interfectum.

ADDITIO II.

ℭ Non eſt neceſſarium dicere, qđ Moyſes interficiendo AEgyptium proceſſerit, vt iudex, ſed poti⁹, vt pars. Ex debito enim charitatis q̃libet tenetur repellere iniuriam à proximo, ſi poteſt. Hæc Amb. ℭ Item qui non repellit iniuriam à ſocio ſi poteſt, tam ipſe eſt in vitio, quàm ille qui facit: vt in. ij. ij. q. xl. arti. vlti. in reſponſione ad ſcđm arg. Et quia hoc non poterat facere Moyſes per aliquam percuſſioem, niſi AEgyptius moreretur, imminebat enim ſibi periculum, ſi AEgyptius de hoc quòd Moyſes percuteret eũ, reclamaret ad regem: idcirco oportuit, vt Moyſes AEgyptium occideret ad liberationem proximi. Vnde non oportet in hoc allegare adulterium AEgyptij, de quo nulla fit mentio in ſacra ſcriptura.

In eodem caph.

A In eo.ij.cap.vbi dicitur in poſtil.Iurauit ergo Moyſes.

ADDITIO. III.

Vbũ qđ hîc poniť in Hebræo frequẽtať in ſacra ſcriptura,& qñq;
in trãſlatiõe noſtra interpretať incipe,vt in libro Ge.Abrahã allo-
quẽns deo dicebat.Ecce nũc incepi loq; et Deu.j.a.Incepit Moyſes ex
planare legẽ.In alijs vo locis interpretať qñq; iurare,vt in hoc lo-
co,&.iiij.Re.v.f.vbi diciť de Giezi:Et iurauit,ſed ſecũdũ Hebraicã
veritatẽ vbũ illud vniuocũ eſt,& nihil aliud ſignificat vbicũq; po-
niť,niſi actũ volẽdi:itaq; eſt,cũ diciť:Incepitq; Moyſes explanare.
ſiľr.iiij.Re.v.f.Naamã dicebat Giezi,q vellet recipe duo talẽta nul
la mentiõe facta de iuramẽto.vñ in hoc loco nihil aliđ diciť niſi q
Moyſes voluit hitare cũ viro &c.ſ.cũ Ietro nllo iterpoſito iuro.

REPLICA

correctorij contra Burg.mendacẽ. In
c.ij.vbi poſtillator improbat opinio-
nẽ Hebræorũ dicẽtiũ matrẽ Moyſi fuiſſe Iochabet filiã Leui rõnib⁹
in Hebræorũ opinionib⁹ fundatis:ad q̃s Bur.nõ rectè rñdet. Bur.
tñ volens magnificare fimbrias certamẽ aſſumit pro ſuis Hebræis,
ſuſtinẽs concluſionẽ quã poſtillator rõnabiliter improbauit. Dicit
nãq; Burg,q vbi tranſlatio noſtra habet.j.vi.c. Accepit Amram
vxorem Iochabet patruelẽ ſuam,in Hebræo habeť vt dicit, auiam
Auia ſuã;ſed per hoc nõ cõcludit ppoſitũ ſuũ:quia auia ſecundũ canoni
ſtas & legiſtas diciť mater matris,quã auiã nõ duxit vxorẽ. Tũ qa
vetula.tũ qa in linea aſcẽdente ppinqua,& ſi lex mrĩmonij nondũ
eſſet poſita,vt dicit Burg.naturæ tñ honeſtas docuit quædam in
matrimonio vitãda,vbi neceſſitas nõ erat,imò videtur legi naturę
repugnare,plẽ nubere parenti vel ecõuerſo,& ſic qđ allegat Bur.
contra primum argumentũ poſtillatoris de ætate,q videlicet per
ſexaginta annos poſt ingreſſum Iacob in AEgyptum,Leui genuit
Iochabet,ex litera haberi non põt,nec pbat per aliquã autoritatẽ.
ea igitur facilitate contẽnitur qua pbať ſecundũ Hier.ſiľr & alia q̃
Bur.adducit ad ſuum ppoſitũ perſuadẽdũ nõ ſunt fundata:etiam
dato ſed nõ conceſſo q Iochabet fuiſſet auia Amrã,adhuc nõ ha-
beť q Burgẽ.intẽdit;q fuerit filia Leui. ¶ Pro quo notandum q
quidã libri habẽt Amita, vbi Bur.dicit haberi auia, quo dato qa
amita

amita & ſi ſecundũ legiſtas ſit ſoror patris,eſt tamẽ cõmune nomẽ C
ſignificãs non ſolùm propinquam ex cognatione,ſed etiam ex ad-
optione:quibus ſic ſtantibus nõ habetur q iſta Iochabet fuerit fi-
lij Leui ſoror Caath,nec ex litera trahi poteſt.ſufficit em̃ q Iocha-
bet mater Moyſi fuerit filia Leui,ideſt de tribu Leui,prout dicitur
in poſtilla. Item capitulo eodem vbi poſtillator nititur excuſare
Moyſen occidentem AEgyptium à peccato,quaſi autoritate in-
ſtinctus diuini feciſſet,prout ſanctus Stephanus exponere videtur:
Act.vij.c.vbi Burgen,inſtat dicẽs,quòd debeat excuſari quaſi fece
rit ex debito charitatis & ſocietatis prout tenebatur, allegans ad
hoc beatum Ambro.ſanctum Tho.ſecũda ſecundæ.q.lx.Sed huic
ſententiæ opponitur ex eo,quia idem ſanctus Thomas dicit: Hoc
debitum charitatis intelligi debere cum moderamine inculpatæ tu
telæ, ſed occidere pro percuſſione (prout in propoſito) non fuit
moderamen inculpabile igitur &c. Quod excuſare nititur Bur-
gen.dicens,quòd Moyſes ideo potuit excedere moderamen: quia
repercutiendo citra occiſionem,ipſe percuſſus accuſaſſet Moyſen
& incurriſſet periculum.Simile perſuaſum eſſet furibus,vt occide-
rent vim paſſos,ne per eos accuſari valerent,q horrerent piæ au-
res. ¶ Item in eodem capitulo,vbi poſtillator dixit Moyſen feciſ
ſe cautionem iuratoriam propter noſtram tranſlationem.quæ di-
cit.Iurauit Moyſes. Burgẽ.redarguit noſtram tranſlationem di-
cens,quòd in Hebraica litera non ponitur aliquid pertinens ad iu
randum,ſed quicquid ſit de litera Hebraica de quo non iudico, ni-
ſi quòd puto ſoli Burgen.contra beatum Hieroni.& omnes alios
non eſſe credendum,præſertim vbi ratio videtur militare in con-
trarium,rationabiliter enim æſtimandum non eſt,hominem poten
tem ſicut Ietro deſcribitur,ad ſolam & nudam expreſſionem volũ-
tatis ſine alia adhibita cautiõe homini aduenę,cuiuſmodi fuit Moy
ſes tradere filiam in matrimoniũ,& eum facere diuitiarum ſuarum
participem.ſed nulla legitur hîc appoſita cautio niſi iuratoria, p̄-
ſumendum eſt igitur pro beato Hieroni.in tranſlatione noſtra &
alijs,quòd verbum hîc poſitum ſignificet iuramentum allegatiõe
Burgen.non obſtante. D

GLOS. ORDI.

Cap. III

B Moyſes autem &c. a ¶ Appa
ruitq; ei.Iſi.Alleg.Erat flãma
in rubo & nõ cremabať. Rubus
ſpinæ peccatorũ Iudæorũ.flam
ma in rubo verbũ dei.i.lex data illi populo.
Sed & flãma rubũ nõ comburit,qa lex data
peccata eorũ nõ cõſumit.Alij in rubo flãmã
te eccľam intelligũt,q̃ pſecutionib⁹ inflãmať,
q̃ loquẽte ſe dño nõ crema̋. Quòd domin⁹
Moyſi ĩ rubo apparuit,oſtẽdit, qa in eccľia
apparet fidelib⁹,nec alibi.Aiũt Hebræi ideo
in rubo deum apparuiſſe Moyſi,ne poſſent
ſibi inde idolum ſculpere Iudæi.Semper em̃
deus idolatriæ occaſionem recidit, ¶ Gre-
Moraliť go.Moraliter.Moyſes admiſtus AEgyptijs
quaſi vigilabat mũdo, ideo vocem domini
non audiebat.Sed extincto AEgyptio poſt-
quàm in deſertum fugit,dũ illic.xl.annis degit,à terrenis tumultib⁹
obdormiuit,& ideo diuinam vocem percepit.Cùm em̃ mẽs ab ex
terioribus ſopitur, verbum dei penetrat veracius. Aurẽ quippe
cordis turba terrenarũ cogitationũ perſtrepẽs claudit.Nõ em̃ pfe-
ctè homo ſufficit ad vtraq; diuiſus,qa ſi exteri⁹ auditũ apit,interi⁹
obſurdeſcit.

Cap. III.

Moyſes autem a
paſcebat oues
a ¶ Al's ſoceri ſui.
Iethro cogna-
ti ſui ſacerdo-
tis Madian.
Cũq; minaſſet gregẽ ad interio- b
ra deſerti, uenit ad montem dei c
a Horeb. Apparuitq; ei † dñs in d
¶ verbo dei. ¶ Iudaici peccati.
flamma ignis de medio rubi. & †
a ¶ Quia per legẽ non ſunt cõſumpta peccata populi.
uidẽbat q rubus arderet & non f

Nicolaus de Lyra.

Moyſes aũt.Hîc cõſequẽť deſcribiť miſſio CAP.III.
Moyſi ad liberationem populi,& primò deſcribiť ſibi
facta cõmiſſio,ſecũdò commiſſionis executio.j.iiij.ca.
Abijt moy.&c.Adhuc primo deſcribiť apparitio di-
nina.ſecundò cõmiſſio ſibi facta, ibi: Cui ait dñs.tertiò inſtructio
circa agẽda,ibi:Dixitq; Moyſes. Circa primũ notať apparitionis
locus,cũ diciť: b ¶ Cũq; minaſſet &c.Tũ quia ibi erãt meliora
paſcua.Tũ ad elongãdum ſe à terra culta,ne greges paſcerenť aliena
blada. c ¶ Venit ad &c.Ille eſt mõs Sinai,q p̄diciť,hic mõs dei
rõne euent⁹ futuri,qa ibi deus datur⁹ erat legẽ.deſcribiť etiã mod⁹
Oreb apparendi cùm dicitur: d ¶ Apparuitq; ei.In Hebr. hŕ:Appa
ruit ei angelus dñi.Angelus em̃ ille apparebat et loq̃batur in pſona
dei,& ideo aliqñ angel⁹,aliqñ dñs noiať,ſecũdũ qđ dicit beat⁹.Gre.
ſicut Eſa.vj.b.Angel⁹ q purgauit labia Eſaiæ cum calculo ardenti
vocať Seraph rõne inflãmatiõis,licet nõ eſſet de ordĩe Seraphico.
e ¶ In flã.&c.Erat ei popul⁹ Iſraël ad idolatriã pn⁹,& iõ apparu
it in flãma,q̃ nõ põt imagine figurari,& ĩ rubo ſiue vepre,vt in He
bræo diciť:quia

bræo diciť qa in talibus nõ põt imago fieri,
ne populus Iſraël q ventur⁹ erat ad locũ illũ
rõne dictæ apparitionis aliquid faceret ad
idolatriam pertinens. f ¶ Et videbat q
&c.quia flãma occupans rubum rubi viri-
ditatẽ nõ minuebat,licet eſſet materia cõbu-
ſtibilis,per hoc autẽ deſignabať,q labor af-
fligens q per

Allegorice. a ¶ Moyſes autem &c.
Allegoricè,per moyſen ſignificatur Iohan-
nes baptiſta paſcens fideles Chriſti cognati
ſui.Nam mater eius cognata fuit Marię ma † angelus domini
tris Chriſti.vt dicitur Luc.j.d.Et ecce Eli-
ſabeth cognata tua &c.Iohãnes enim prædi
cationis pabulo fideles Chriſti pauit,vt di-
cunt quattuor Euãgeliſtæ. b ¶ Cumq;
minaſſet gregem ad inte.deſerti.i.ad
aſperitatem pœnitentiæ,quam prædicauit
verbo & opere. c ¶ Venit ad montem dei. Id eſt ad Chri-
ſtum,qui diciť mons.Dañ.ij.g.Lapis qui pcuſſerat ſtatuã factus eſt
mons magnus,& impleuit vniuerſam terrã. A hunc montẽ venit
beatus Iohãnes Chriſtũ pſonaliter cognoſcẽdo ac etiam baptizan-
do. d ¶ Apparuitq; ei dñs in flãma ignis: Id eſt in plenitu-
dine ſpiritusſancti.nam in baptiſmo Chriſti Iohannes vidit ſuper
eum ſpiritumſanctum deſcendentẽ in columbæ ſpecie:ad denotan
dũ in Chriſto plenitudinem ſpiritusſancti. † ¶ De medio ru-
bi.Per rubum ſpinoſum,intelligitur ſimilitudo carnis peccati,quę
fuit in homine Chriſto. f ¶ Et videbat,quòd rubus arderet
& non combureretur.Per quod ſignabatur,quòd mortali-
tas carnis non abſorbebatur in Chriſto ex præſentia diuinitatis.
Vadam & videbo viſio

Moraliter. ¶ Moyſes autem &c.Per Moyſen oues paſcen-
tem intelligitur prędicator verbo & exemplo paſcens dñi gregem.
b ¶ Cumq; minaſſet gregem ad interiora deſerti.i.ad ple
niorẽ cognitionẽ morum & fidei. c Venit ad montem.i.ad
altitudinẽ comtẽplationis & orationis exẽplo Chriſti.de quo diciť
Matth.xiiij.c.Dimiſſa turba aſcẽdit in mõtẽ ſol⁹ orare. d ¶ Ap-
paruitq; ei dominus in flamma ignis.Illuminãdo pleni⁹ ei⁹
intellectũ & inflãmãdo affectũ,eo tñ mõ quo cõpetit animę carni
mortali vnitæ.Ideo ſubdiť: † De medio rubi. Per quẽ mortaľ
infirmitas deſignatur.Et quia talis contemplatio excitat deſide-
rium ad amplius cognoſcendum:Ideo ſubditur:

t Vadam & videbo

E ☞ obſurdeſcit. a ℭ Cernens aũt &c. Gre. Angelus, q Moyſi apparuiſſe deſcribitur, modò dominus, modò angelus memoratur. Angelus, quia exterius loquendo ſeruit: Dominus, quia interiꝰ p̄ſidens loquendi efficaciam tribuit. Cùm enim loquens ab interiore regitur, & per obſequium angelus, & per inſpirationem dominus memoratur. b ℭ Vocauit eum de medio &c. Greg. Sæpe ſimili terrenis & cæleſtibus ſubſtantijs per angelos loquitur deus, ſicut hîc cùm ignem rubumq́ꝫ ſociauit, atq́ꝫ aliud ſuperius, aliud inferius iunxit. Qđ tunc ſolùm agitur, cùm aliqđ magnum ex coniunctione ſignatur. Nam per ſuccenſum rubum moyſen alloquens oſtendit, qa doctor populi fieret qui & legis flammam perciperet, & peccati, ſpinam non vitaret, vt qđ ex illo populo exiret, qui igne deitatis carnis noſtræ peccata quaſi rubi ſpinam acciperet, & in conſumptã humanitatis ſubſtantiã ĩ ipſa diuinitatis flamma ſeruaret. c ℭ Solue calceamentũ &c. Iſi. Quia nullus. ſ. dignè conſiſtere vel deum videre poteſt. niſi cũcta terrena & mortalia vitia deponat. Aliter veterum conſuetudo erat, vt ſi ſponſus ſponſam repudiaret, in ſignum repudij diſcalcearetur. Ideo moyſes diſcalceari iubetur, ne ad eccleſiam quæ in rubo ſignificatur q̃ſi ſpõſus accedat calceatus, hoc enim Chriſto ſeruandum qui verus eſt ſponſus. De quo Iohannes ait: Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti eius. Iohannis. j. d. d. ℭ Vidi afflictionẽ &c. Greg. Moraliter. Sparſis foris mentibus ad ſeipſum redire cuiq́ꝫ difficile eſt. Quia praua itinera ſemel captos tantò delectabiliter tenent, q̃tò F qđ libuerit non licet. Quia cum diſciplinæ munus non obuiat, nulla retributionis proſpicitur pœna que terreat. Sed clauſis oculis cordis p̄cipitatur anima. & tantò ſecurius mala temporalia penetrat, quantò durius bona æterna deſperat. Sed iſta reproborũ nequitia electorum vitam quaſi grana à paleis ſeparat, & dum affligit expedit: qa dum violenta ingerit, feſtinare ad ſuperna compellit, qđ in Iſraelitico populo moyſe vocante, & Pharaone ſęuiente ſignatur. moyſes enim ad vocandum miſſus eſt, cũ Pharao duris operibus vrget, vt alius vocando traheret, alius ſæuiendo impelleret, vt plebs in ſeruitio turpiter fixa vel vocata vel impulſa moueretur. hoc quotidie agitur, dum p̄dicatis cæleſtibꝰ pręmijs ſæuire in electos reprobi permittũtur: vt quos AEgyptus. i. vita p̄ſens oppreſſit blandiens, adiuuet p̄mens, vt dum deus prouocat, cruciatus impellat. e ℭ Et educã de terra &c. Greg. Rudi populo de p̄ſenti vita aliquid promittendum fuit, vt poſſet in futuro robuſtius ſolidari. Si enim parua non acciperet, magna non crederet. Deus ergo largiendo terrena ſuadet & cæleſtia, vt percipiens qđ videbat, ſperaret qđ non videbat: f ℭ In terram bonam & ſpacioſam, in terra quæ fluit lacte & Greg. Præſens proſperitas aliquãdo datur, vt ad meliorem vitam prouocet, aliquando vt in æternum plenius damnet. hinc Iſraëliticis terra Chanaan promittitur, vt quandoq́ꝫ ad æterna ſperanda prouocentur ☞

† j. de. pe. di. j. c. ſunt q Deu. 24. a.

† 32. q. 4. c. recurrat

† aſpicere

comburerετur. Dixit ergo Moy-
¶ vel tranſibo ſecundum. Lxx. quod competit: tranſitori enim talis congruit viſio.
ſes: Vadam & uidebo uiſionem † hanc magnam, quare non com-
a buratur rubus. Cernens autem dominus, quòd pergeret ad uidẽ-
b dũ, uocauit eũ de medio rubi, & ait: Moyſes Moyſes. Qui r̃ndit: a
¶ Vel non.
Adſũ. At ille: Ne appropies, in- b
¶ Opera mortua.
c quit huc. † Solue calceamẽtum c
a ¶ Affectibus. b ¶ Eccleſia ad quam nemo accedit calciatus.
de pedibus tuis. Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Et ait: d
¶ Merita parentum bonorum ſæpe filius ſubueniunt.
Ego ſum deus patris tui, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Ia-
a ¶ Inclinando.
cob. † Abſcõdit Moyſes faciem e ſuam: non enim audebat † reſpicere contra deum. Cui ait domi- f
¶ Miſertus vt liberem.
d nus: Vidi afflictionem populi g mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter † duritiam eorum, qui præſunt operibus, &
a ¶ Compatiendo præſentialiter liberando.
ſciens dolorem eius, deſcendi ut liberem eum de manibus Ægy- h
a ¶ Terrena dat vt ſuadeat ad cæleſtia, & qui viſibilia percipit diſcat ſperare inuiſibilia.
e f ptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & ſpatioſam, i k in terram quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi & Hethæi l & Amorrhæi & Pherezæi & Heuæi & Iebuſæi. m Clamor ergo filiorum Iſraël uenit ad me, uidiq́ꝫ
a ¶ Corporalem & ſpiritualem.
afflictionẽm eorum qua ab Æ-
a ¶ Dæmonibus vel iniquis hominibus. b ¶ Incarnatus propria uoluntate.
gyptiis opprimuntur. Sed * ueni, n
a ¶ Diabolum reprimendum.
mittã te ad Pharaonẽ, ut educas
a ¶ Prædeſtinatione.
populũ meũ filios Iſraël de Ægy-
a ¶ De tenebris peccati
ptõ. Dixitq́ꝫ Moyſes ad Deum: o

† Exatores eius.

* nunc

Nico. de Lyra.

☞ fligens qui per ignem deſignatur filios Iſraël in quibꝰ erat humana infirmitas non conſumeret nec deleret: ſed magis mirificè liberarentur: ad qđ exequendum per moyſen dominus apparebat moyſi: & ideo talis apparitio facta eſt ſecundum cõuenientiam negotij ſicut & aliæ apparitiões hmõi communiter fiũt. a ℭ Moyſes moyſes. Iſta duplicatio ſignificat dilectionem: & excitat vocati attentionem. b ℭ Ne appropies inquit huc. acſi diceret humana fragilitas non præſumat arcana dei inquirere curioſè: qa ſcriptum eſt Prouer. xxv. d. Qui perſcrutator eſt maieſtatis opprimetur a gloria, c ℭ Solue calceamentum: quia modus erat antiquorum & ſpecialiter Hebræorum non ingredi ſancta loca pedibus calceatis: et inde eſt quòd Saraceni non audent intrare locum orationis niſi diſcalceati. d ℭ Terra ſancta eſt: proter diuinam apparitionem ibidem. e ℭ Abſcondit Moyſes fa. ſ. propter diuinã reuerentiam f ℭ Cui ait dominus. Hîc conſequenter deſcribitur cõmiſſo facta moyſi ad liberatiõem populi, cũ dicitur: g ℭ Vidi afflictionem populi m. oculo compaſſiõis ad ipſum liberãdum: & in hoc dominus aperuit moyſi prædictæ viſionis mirabilis intellectum: quia licet diuina non ſint p̄ſumptuoſè inquirenda: tamẽ p diuinam reuelationẽ ſunt humiliter ſuſcipienda: & ideo qñ moyſes curioſè ſe non ingeſſit ſed humiliter faciem ſuam abſcondit, tũc dominus ei reuelauit: quia abſcondit talia à ſapientibus & prudentibus: & reuelat ea paruulis: vt habetur Matth. xj. d. h ℭ Deſcendi. ſ. per effectum: quia deus in ſe deſcendere non poteſt. i ℭ In terram bo. qđ oſtenditur cum ſubditur: Quæ fluit lacte & melle. q. d. cùm paruo labore facit magnum fructũ. k ℭ Et ſpatioſam. qđ patet ex hoc quia habitant ibi multæ gentes: quæ exprimuntur cũ ſubditur: l ℭ Ad loca Chananæi & Hethæi. tacent autẽ hîc Gergezæi: & in pluribus alijs locis vbi cæteri nominantur: quia vt dicunt Hebræi non reſtiterunt filijs Iſrael per bellum ſicut alij: ſed de terra receſſerunt ante ingreſſum filiorum Iſraël. m ℭ Clamor ergo. propter occiſionem paruulorum innocentium & propter iniuſtam afflictionem laborantium: qa occiſio innocentium dicitur clamare ad deũ, Gene. iiij. b. Ecce vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Similiter afflictio vel defraudatio laborantium. Iaco. v. a. Clamor eorum in aures domini Sabaoth &c̃. n ℭ Sed veni, mittã te. licet enim eſſet præſentialiter coram eo: tamen dixit veni: per hoc ſignificans vt deberet eſſe promptus ad ſuſcipiendum mandatum dei mente & voluntate, ſicut erat præſens corpore. o ℭ Dixitq́ꝫ Moyſes. Hîc conſequenter deſcribitur ipſius moyſi inſtructio & confortatio, quæ requirebatur ad tantum officium ſuſcipiendum: & primò inſtruitur ☞ & confortatur ibi

G

† Io. 5. d. Act. 7. d.

H

☞ † ℭ Vadam & videbo viſionem hanc magnam: quare non comburatur &c. Volebat enim plenius cognoſcere myſterium incarnationis. b ℭ Ne appropies inquit &c. quaſi dicat: talis cognitio quã tu quæris, in vita p̄ſenti non habetur. iõ ſequitur: c Solue calceamentũ &c. acſi diceret: prius oportet te carnẽ mortalẽ deponere: ſicut dicit dominus Exo. xxxiij. d. Non videbit me hõ & viuet: n ℭ Sed veni, i. ad limbum patrum qui eſt in parte inferni, ad denuntiandũ ſanctis patribus eorum liberationẽ ꝓpinquam. Greg. homel. ij. Quẽ em̃ p̄currens naſcẽdo mũdo nuntiauerat, hunc moriendo & ad inferos præcurrebat.

* † ℭ Vadam & videbo viſionẽ &c. Sed quoniam talis contemplatio pro neceſſitate fraterna debet aliquãdo interrumpi: ideo ſubditur: n ℭ Sed veni, & mittam te. ad liberandum populum meum de ſeruitute diaboli, qui per Pharaonem deſignatur, per tua conſilia & hortamenta. Aliter poteſt exponi. † ℭ Vadam & videbo &c. quia contemplatio viæ excitat deſiderium contemplationis patriæ, quæ aliquando retardatur propter neceſſitatem populi. Exemplum de beato Iohanne euangeliſta, qui dixit Chriſto ſibi apparenti prope ſuam morteem: Quotiens rogaui te vt venirem ad te, & dixiſti mihi: Expecta vt liberes populũ mihi crediturum. Et de beato Martino legitur: Scimus quidem deſiderare te Chriſtum, ſed ſalua ſunt tibi tua præmia, nec dilata minuentur, noſtri potius miſerere quos deſeris.

A ☞ da prouocentur: quia rudis populus promiſſionibus non crederet, niſi â promiſſore aliquid in vicino perciperet. Non ergo ſolùm ſpe ad res, ſed rebus quandoque ad ſpem trahitur. vnde Pſal. ciiij. d. Et dedit illis regiones gentium & labores populorū poſſederūt, vt cuſtodiant iuſtificationes eius, & legem eius requirant. a ¶ Qui eſt miſit me ad voc &c. Mittitur Moyſes ad Pharaonem puniendum & tandem occidendum. miſſa eſt lex ad diabolum deſtruendum. ¶ Hierony. Scribens ad Marcellam de decem nominibus dei, ſexto loco ponit nomē אהיה ehieh quod in Exodo legitur: Qui eſt, miſit me ad vos. Deus enim ſolus, qui exordium nō habet: verę eſſentiæ nomen tenet, quod per angelum dictum eſt Moyſi nomen eius quærenti, quia in eius comparatione qui verè eſt: quia incommutabilis eſt, quaſi non ſunt, quæ mutabilia ſunt. quod enim dicitur fuit, non eſt: & quod dicitur erit, nondum eſt. Deus autem tantùm eſt qui non nouit fuiſſe vel futurum eſſe. Solus autem pater cum filio & ſpirituſancto verè eſt, Cuius eſſentiæ comparatum noſtrum eſſe, non eſt. Vnde & dicimus: Viuit deus, quia eſſentia diuina vita viuit, quam mors non habet. b ¶ Ad terram fluen. lacte & melle &c. Auguſti. Vtrum hoc ſpiritualiter accipere debemus, quia ſecundum proprietatem non hæc erat terra, quæ data eſt Hebræis. An modus locutionis eſt, q̃ vbertas & ſuauitas terrę laudat. ☞ Non exibitis

†facietis cultū deo vel ſeruiet̃ d'o, aut adorabitis deū.

a ¶ Quaſi dei eſt, non hominis hoc facere. Vnde: Gloria mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Ioh. vij. b.

Quis ego ſum, ut uadam ad Pharaonem: & educam filios Iſraël a

a ¶ Diuinitas cum humanitate.

de Ægypto? Qui dixit ei: Ego ero tecum: & hoc habebis ſignū, b c

quòd miſerim te: Cùm eduxeris d

populum meum de Ægypto,

a ¶ In eminentia virtutum debet eſſe qui vult deo immolare.

†Immolari facies.

†immolabis deo ſuper mōtem iſtum. Ait Moyſes ad deum: Ecce ego uadam ad filios Iſraël, & dicam eis: Deus patrum ueſtrorum miſit me ad uos. Si dixerint e

mihi, quod eſt nomen eius, quid

¶ Vel deus.

dicam eis? Dixit dominus ad

a ¶ Nemo alius. b ¶ proprie immutabiliter.

Moyſen: Ego ſum qui ſum. Ait: f

a ¶ Vel filiis b ¶ Sine omni mutatione ſtabiliſq; manens dat cuncta moueri.

a Sic dices ad filios Iſrael: Qui eſt, g h

miſit me ad uos. Dixitq; iterum

deus ad Moyſen: Hæc dices fi- i

¶ Non recedens.

liis Iſraël: Dominus de⁹ patrum

a ¶ Cui atteſtantur tres probati & examinati teſtes, quorum teſtimonium uerum eſt.

ueſtrorum, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob miſit me ad uos. Hoc nomen mihi eſt in

a ¶ Quia hi teſtes uiuunt in æternum.

eternum, & hoc memoriale meum in generatione & generatio-

¶ Apoſtolos, primitiuam eccleſiam.

nem. Vade; congrega ſeniores k

Iſraël: & dices ad eos: Dominus

a ¶ Abſconditus a ſeculis & generationibus.

deus patrum ueſtrorū apparuit mihi, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob, dicens: Viſitās l

a ¶ Geminatio confirmatio.

¶ Peccator infirmos.

uiſitaui uos: & uidi omnia quæ acciderunt uobis in Ægypto, & dixi: ut educam uos de afflictione

a ¶ Mundi. b ¶ Quam ſ. poſſidebant vitia per has gentes figurata.

Ægypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Phereſæi, & Heuæi, & Iebuſæi, & ad

a ¶ Eccleſiam. b ¶ Doctrina infantium. c ¶ Dulcedinę ſuauitatis diuinę.

b terram fluentē lacte & melle, &

a ¶ Obedientes.

audiet uocem tuam. Ingredieris m n

a ¶ Principes eccleſiæ. b ¶ Principem mundi.

que tu & ſeniores Iſraël ad regē Ægypti: & dices ad eū: dn̄s deus

a ¶ Tranſitorum qui non habent hic manentem ciuitatem qui cupiunt exire de AEgypto.

b ¶ Tam interius quam exterius.

Hebræorū †uocauit nos. Ibimus o

a ¶ Chriſtum qui die tertia reſurrexit. b ¶ Remoti a ſtrepitu mundi. ¶ Sacrificium laudis.

uiam triū dierum in ſolitudinem,

¶ Qui non ingreditur ciuitatem

ut immolemus domino deo no-

a ¶ Meum tamen eſt monere ut inexcuſabilis ſit.

ſtro. Sed ego ſcio, quòd non di- p

a ¶ Filios lucis. b ¶ Tenebroſorum b recedentes a tenebris.

mittet uōs rex Ægypti, ut eatis

a ¶ Potentiā apertam. b ¶ Ad feriendū

niſi per manum ualidā. Extēdam q

B

Nicolaus de Lyra.

& confortatur verbis, ſecundò ex ſocijs adiūctis. ibi: Ingredierisq; tu & ſeniores Iſraël, tertiò ex mirabilibus ſignis, in principio capituli. iiij. Circa primum ponit Moyſi ſtupefactio dicentis: a ¶ Quis ego ſum? Acſi diceret, omnino ſum inſufficiens ad tantum negotium. Et ideo domin⁹ conſolatur eum dicēs: b ¶ Ego ero tecum, qui ſum ſufficiens & potens ad te protegendum & dirigendum. c ¶ Et hoc habebis ſignum, quòd miſerim te. Secundum Hebræos hoc refertur ad præcedentia. acſi dicatur: viſio quam tibi oſtendi in rubo, eſt tibi pro ſigno, quòd ego mitto te. ſecūdum catholicos refertur ad ſequentem literam, cùm dicitur: d ¶ Cum eduxeris populum meum de AEgypto, immolabis deo ſuper montem iſtum Ait Moyſes ad deum Ecce ego va. Acſi dicatur: Ego prædico tibi, quòd poſt eductionem populi mei immolabis deo ſuper montem iſtum, & cum hoc tibi acciderit, erit tibi certum ſignum, quòd fui tecum in eductione populi de AEgypto. Erit etiam tibi ſignum de futuro, quia dominus dixerat Moyſi duo, ſcilicet eductionem populi de AEgypto, & inductionem eius in terram lacte & melle fluentem. & ideo ſicut immolatio prædicta erat ſignum reſpectu præteriti, liberando eos mirabiliter de ſeruitute AEgypti, ita eſſet ſignum reſpectu futuri, ſcilicet quòd eos introduceret mirabiliter in terram promiſſam. e ¶ Si dixerint mihi. quod eſt nomen eius: quid dicam eis. Moyſes enim in hoc expreſſè quæſiuit de nomine mittentis, & tacitè de eius conditione: & domin⁹ reſpondet primò de ſecundo, ſcilicet de

† occurrit nobis

cet de conditione mittentis ipſum dicens: f ¶ Ego ſum qui ſum. Ait: In Hebræo habetur: אהיה אשר אהיה ehieh aſer, ehieh, Ero qui ero. per vtranque tam̄ literam idem ſignificatur, ſcilicet neceſſitas eſſendi & æternitas & immutabilitas per omnem modum, quæ eſt conditio propria & ſingularis ipſius dei. omnia enim alia eo ipſo quòd ſunt, de nihilo habent principiū ſui eſſe: & ſunt vertibilia in nihil: quia ſubtracta manutenentia diuina, caderent in nō eſſe & ideo non eſſe conuenit, eis quantùm eſt ex ſe, ſed eſſe habent, à deo, ſecundum quod dicitur Eſa. xli. f. Ecce vos eſtis ex nihilo, & opus veſtrum ex eo quòd non eſt. g ¶ Sic dices ad filios Iſrael. Acſi diceret; ſi quæratur â te; quis miſit te? Reſpondebis: h ¶ Qui eſt miſit me ad vos. Id eſt ille qui habet ex ſe neceſſitatem eſſendi, & plenitudinem abſquæ reſtrictione & determinatione aliqua. i ¶ Dixitq; iterum deus ad Moyſen: Hæc dices filijs Iſraël. Acſi diceret, ſi quærunt ſecundo de nomine mittentis ta. Reſpōdebis: Dominus deus patrum veſtrorum: deus Abraham & deus Iſa. &c. hoc nomen mihi eſt in eternum, et hoc memoriale meum &c. & ſequitur: k ¶ Vade congrega ſeniores Iſrael. Non intelligitur hoc de omnibus ſenibus populi: quia cùm in populo illo eſſent ſexcenta milia peditum: vt habetur infrâ xij. f. Omnes ſenes populi non poſſent de facili congregari. ſed per ſeniores hîc intelligūtur iudices, qui habent populum regere. l ¶ Viſitans viſitaui vos. Hoc modo loquendi vſus eſt: quia Ioſeph moriens ſic prædixerat: Poſt mortem meam deus viſitabit vos & aſcendere faciet de terra iſta, vt habetur Gene. l. d. m ¶ Et audient vocem tuam. Erant enim homines prudentes, & ſcientes promiſſionem factam Abrahæ. Gene. xv. d. vbi dicitur: Quarta generatione reuertentur huc. Et ideo videbant, quòd tempus ſuæ liberationis inſtabat, & ideo verbis Moyſi crediderunt antequam faceret ſigna, de quibus dicetur ſequenti capitulo. n ¶ Ingredierisq; tu et ſeniores Iſrael ad regem AEgypti, et dices ad eum: domin⁹ Hîc ponitur inſtructio & conſolatio Moyſi ex ſocietate ſibi adiuncta ad loquendum regi AEgypti, cùm dicitur: Ingredierisq; tu & ſeniores Iſraël &c. o ¶ Ibimus viam trium dierum in ſolitudinem vt immolem⁹ domino deo noſtro. Non dicit vnius diei aut duorum, quia nō eſſent ſufficienter elongati ab AEgyptijs, qui lapidarent eos, ſi ſcirent eos immolare animalia quæ ipſi colebant tanquam deos: nec dicit ſex vel octo. quia videretur, quòd non quærerent deo immolare, ſed magis fugere. & ideo dicit trium dierum, non plus exprimendo, vt ſic quantò petitio eſſet magis rationabilis, tantò rex AEgypti eſſet magis inexcuſabilis de inobedientia ad deum. Sciebat enim dominus quòd illam petitionem non exaudiret & ſic mereretur à deo flagellari, intantum quòd inuitus maiora concederet. ſ. totalem exitum, & non ſolùm concederet, imò ad exitum de terra compelleret, vt dicitur. i. xij. ca. vnde ſubditur: p ¶ Sed ego ſcio quòd nō dimittet vos rex AEgypti. vt eatis. Ad mandatū meum ſimplici verbo factum. Ideo ſubditur: q ¶ Niſi per manum valida. Id eſt per virtutē meam ipſum cū pp̄lo ſuo grauiter affligentē, ſicut patebit ī ſequētib⁹.

C

Seniores

D

f ij Daboq; grām

E a ¶ Nō exibitis &c. Aug. Qđ mandauit dominus Hebræis, vt acciperent ab AEgyptijs vaſa argentea & aurea & veſtē, atq; addidit, & prædabimini eos, mandati huius non pōt eſſe iniuſtū iudiciū. Mandatū em̄ dei eſt, de quo nō iudicandū, ſed obtemperandū fuit. Ipſe enim nouit q̄ iuſtè mandauerit, ad ſeruum pertinet obedienter facere quod mandauit.

Moralit

b ¶ Vaſa argentea. Argentū & aurum ab AEgyptijs petim⁹, vñ tabernaculū deo fabricem⁹, cū poetas & philoſophos legim⁹, vt diuinam ſcripturā ſapienti⁹ & facundius legamus.

enim manum meam, & percutiā
Mundum & principem eius.
a ¶ Plagis.
Ægyptum in cunctis mirabili-
a ¶ Que nemo alius facit. b ¶ Vt omnes uideant ne poſſint excuſari,
bus meis, quæ factur⁹ ſum in me
a ¶ Victus plagis.
dio eorum. poſt hęc dimittet uos,
¶ Gratis. ¶ Nouo. ſ.
daboq; gratiam populo huic co
rā Ægyptiis. Et cū egrediemini,
a ¶ Non eſt inhoneſtum, quod deo præcipiente eſt factum.
nō exibitis uacui: ſed poſtulabit
a ¶ Sollicita anima, vt eccleſia. b ¶ A concellanea ſua. c ¶ Poetæ & philoſophi quodāmodo ſunt nobis vicini.
mulier à uicina ſua, & ab hoſpi-
ta ſua, uaſa argentea & aurea ac
a ¶ Morum & operum honeſtates. b ¶ Ornando, eru diendo. c ¶ maiores.
ueſtes, ponetisq; eas ſup filios & fi
¶ Minores. ¶ Auferendo quæ tabernaculo dei vtilia ſunt.
lias urãs, et ſpoliabitis Ægyptū.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Daboq; gratiā. Dicunt Hebręi, q̄ in exitu populi de AEgypto dominus dedit eis tantā gratiā, q̄ liberaliter offerebant & dabant eis iocalia pretioſa, ſed hoc non videtur concordare literæ ſequenti vbi dicitur: b ¶ Poſtulabit mulier à vicina ſua. &c. Poſtea etiam ſubditur: Et ſpoliabitis

G c ¶ Et ſpoliabitis AEgyptum. Quod non videretur verū, ſi AEgyptij eis dediſſent, & ideo dicendū q̄ ab AEgyptijs receperūt per modū mutui, & ſic ſecum portauerunt bona AEgyptiorum, qui erant intenti ad ſepeliendum mortuos ſuos: quia nulla erat domus AEgyptiorum, in qua non iaceret mortuus, vt habetur infrà xij. c. ideo obliti ſunt repetere. Nec tñ Hebræi cōmiſerunt furtū, q̄a volūtate & autoritate dñi hoc fecerūt, vt patet hîc, q̄ eſt dñs ſimpl'r omniū rerū: & ſine iniuria & iniuſtitia quacūq; pōt vni auferre, & alteri dare ꝑ ſua volūtate. Cōſiderandū etiā, q̄ ex cōſideratiōe perſonarū iſta dei ordinatio fuit rationabilis, q̄a Hebręi in multis valde & grauibus ſeruierant AEgyptijs, nec habuerāt recompenſationē laboris ſui, nec violētiæ ſibi factæ: nec pro ſubmerſione paruulorū ſuorū habuerāt emendam vel recompēſationē, & ideo AEgyptij eis in multis tenebant. His dictis patet litera.

ADDITIO.

¶ In c. iij. vbi dicit in poſtilla. Moyſes aūt.

ADDITIO.

In hoc c. j. Exo. iij. cōtinet exordium redēptiōis ppl̄i dei ab AEgyptiaca captiuitate, ſicut in euāg. miſſus eſt angel⁹ Ga. Lu. j. c. exordiū humani generis cōtinet. vñ ſic & in illo nomē ꝓpriū xp̄i redēptoris exprimit. ita et hoc nomē ꝓpriū dei pricipalit liberātis oſtēdit. Et quia poſtil. i hoc. c. nimis breuiter ſe expediſſe videt, cū tñ magna in ea cōtineant rōne ꝑdicta: iō certa q̄dā i hoc ca. cōtēta, vlteri⁹ aliq̄ attēdēda ſeu declarāda vident ſpāliter: quorū primū eſt q̄ nō videt neceſſariū dicere in hoc loco, q̄ q̄a angel⁹ q̄nq; loq̄bat in pſona dei iō de⁹ noiet. Nā ſecūdū ſeriē literæ, ꝓut etiā v̄ba planè ſonāt, pōt dici, q̄ ille q̄ apparet in forma ignis, erat angel⁹ apparēs ad excitādū mētē Moyſi, vt cernēs miraculū accederet ad au-
F diēdū vocē et v̄ba diuina. Sed cū ſequit: Cernēs aūt dñs &c. hec v̄ba et etiā v̄ba ſequētia imediatè pñt intelligi ab ipſo deo dicta ꝓut ſonāt. Secūdò poſſet q̄s admirari, quō Moyſes illā angelicā viſionē vidēdo & verba dei audiēdo, nō legit adoraſſe: Mos em̄ ſanctorū erat i hmōi viſionibus ſeu apparitionib⁹ adorare. vñ Gen. xviij. a. legit de Abraham, q̄ tres vidit, & vnum adorauit: & de Ioſue legit Ioſue. v. d. q̄ cū ſibi dixiſſet angel⁹: Ego ſum princeps exercitus dñi &c. q̄ cecidit ꝓn⁹ i terrā adorās: qđ itelligit de adoratiōe duliæ reſpectu āgeli: ſed hîc nō videt fieri mētio de aliq̄ adoratione. Ad qđ videt dicēdū, q̄ hoc & q̄dā alia in hoc ca. cōtenta faciūt ad cōmendatiōnē hūilitatis ipſi⁹ Moyſi: de quo legit. j. Nu. xij. a. Vir autem Moyſes erat hūilis valde. Cui⁹ rō eſt, q̄a non ęſtimabat ſe dignū ad adorādū ſed poti⁹ ad modū publicani, cui⁹ humilitas à dño cōmēdat Lu. xviij. c. q̄ ex magna hūilitate nolebat ocl'os ad cęlū leuare, ſei pſum viliſicādo: ſic & Moyſes i hoc loco legit em̄: Abſcōdit Moyſes faciē ſuā, nō audebat ei aſpicere cōtra deū, qđ maiorem oſtēdit humilitatē q̄ adoratio corpalis: nihilomin⁹ tñ Moyſes corporaliter adorauit. i hoc em̄ q̄ dicit: Abſcōdit faciē ſuā, etiā adoratio corporalis intelligit, nā ſup hoc v̄bo abſcondit gl. dicit inclinādo tm̄ vultū hūilitatis v̄ſus terrā, vt facies ſua eſſet abſcōdita ne aſpiceret contra deū. et ſic patet q̄ cū interiori hūilitate adorauit. Tertiò cū dicit in litera, Quis ego ſum, oſtēdit hūilitas ipſius Moyſi in v̄bo, quæ pri⁹ oſtēſa fuerat in actu interiori mētali, & etiā exteri⁹ in corpali, vt dictū eſt, per hæc em̄ v̄ba hr̄, q̄ ad neutrū eorū q̄ ſibi à dño iniūgebant, ęſtiabat ſe dignū. ſ. nec ad hoc, vt iret ad Pharaonē, etiā ꝓ modica re, cùm Pharao eſſet magnus rex: & de hoc dicit: Quis ego ſum, vt vadā ad Pharaonē? Pro ſecūdò nec etiā ęſtiabat ſe dignum ad educēdū ppl'm Iſraël de AEgypto: licet nō eſſent in ptāte Pharaonis, cū ducat⁹ tāti ppl̄i regrebat virū magnæ prudētiæ & v̄tutis. Et nota q̄ nō dixit, nō ſum ego dign⁹ ad hoc vt vadā, ſed q̄s ſum ego? qđ denotat maiorē hūilitatē: ſentiebat em̄ ſe nō inhabilē ſolū ad ꝑdicta, ſed etiā cōtēptibilē: qđ ſonant v̄ba: Quis ego ſum? q. d. vil' ſum. Conſequent q̄rtò dicit in litera: qui dixit ei: Ego ero tecū. Circa hęc v̄ba ſunt multæ et variæ expoſitiōes, quare duę cōiores ponunt in poſtilla, & tñ neutra eorū videt ſufficere. Illa em̄ q̄ dicit q̄ hoc qđ dicit: Et habebis ſignū: refert ad viſiōem factā Moyſi in rubo, q̄ q̄dem viſio (vt dicunt) fuit data Moyſi ꝓ ſigno q̄ de⁹ mittebat eū, eſt expoſitio quorundā Hebræorū, licet nō oīno videatur cōtinere v̄itatē: Tū quia Moyſes non petiuit tale ſignū, vt patet in litera, ſed ſolū oſtēdit deo fragilitatem ſuam di. Quis ſum ego? vt di
ctū eſt: Tū

ctū eſt: Tū q̄a ex hoc videret, q̄ Moyſes eēt modicę fidei, q̄ etiam vidēs ſignū miraculoſum manifeſtè, & audiēs diuina v̄ba, dubitaſſet vtrū illa v̄ba eſſent ſibi diuinit⁹ dicta: q̄ ſi ita eſſet, reputaret ſibi ad culpā, ſicut de Zacharia legit lu. j. b. Eo q̄ nō credidiſti v̄bis meis, qđ tñ nō legit in hoc loco: nec aliquid ſimile. Secūda v̄ò expoſitio q̄ dicit q̄ cū dicit: Hoc hēbis ſignū, refert ad immolationē futurā, q̄ facta fuit à populo dei ſuper montē Sinai: q̄ quidē immolatio debebat eſſe ſignū certificās Moyſen de duob⁹, quorū vnū erat ꝑteritū. ſ. q̄ deus fuerat cum Moyſe in eductione populi de AEgypto. Aliud erat futurū. ſ. futura inductio populi in terrā ꝓmiſſam, q̄ quidē expoſitio videt incōueniens, quò ad vtrāq; partē. De primò patet. nā q̄ñ immolatio facta fuit in monte, oīno ſuperfluū erat ſignū ad certificandū, q̄ de⁹ mirabiliter liberaſſet populū de ſeruitute AEgypti, cū hoc eſſet cūctis manifeſtiſſimū per experientiam. De ſecundo verò patet. nā (vt cōſtat ex litera) nō fuerat Moyſi cōmiſſa introductio populi de AEgypto ad H
terrā ꝓmiſſam, ſed eductio populi de AEgypto. dicit em̄: Mittā te ad Pharaonē, nō faciēs mētionē de introductione ad aliā terrā: vñ ſaluo meliori iudicio aliter iſte locus videtur exponendus. Ad qđ ſciendum, q̄ Moyſes in hoc loco nō fuit locut⁹ deo aliqua v̄ba incredulitatē ſonantia, vt ex hoc reqreret aliqđ ſignū certificās ipſum Moyſen, ſed ſolū expoſuit deo hūilitatē ſuā ad tantū officiū qđ ſibi cōmittebat di. Quis ego ſū vt vadā? i quo intelligebat tacitè q̄ rōnabili⁹ debuiſſet mitti ali⁹ apt⁹ ad h̄: vñ dñs rñdet ad primū: Ego ero tecū. q. d. & ſi tu nō es ſufficiēs ex te, meo auxilio eris ſufficiens. Ad ſecundū dicit: Et hoc hēbis ſignū, q̄ miſerim te, cū eduxeris populū de AEgypto. Pro quo ſciēdū, q̄ ſicut de⁹ in noua lege ꝑ paupes & impotētes voluit inducere fidē ſuā ꝑ orbē, vt ex hoc magis luceret v̄tus & potētia diuina, iuxta illud. j. Cor. j. d. Infirma mundi elegit deus, vt fortia quęq; cōfundat: pari rōne voluit in antiqua lege per Moyſen (qui modicæ reputatiōis erat, intātū q̄ in ætate. lxxv. annorū gregē paſcebat, vt patet in litera) fieret liberatio ppl̄i, & ei⁹ eductio de AEgypto, vt ſic tota v̄t⁹ & potētia hui⁹ liberatiōis ſoli deo attribueret, & ppl's induceret ad immolādū deo in recognitionē ſui bñficij & nulli alteri. & hoc ſonat litera cū dicit: Hoc hēbis ſignū, q̄ miſeri te, cū eduxeris ppl'm de AEgypto: vt id qđ dicit: hoc habebis ſignū: referat ad inhabilitatē ipſi⁹ Moyſi ad tm̄ officiū: & eſt ſēs⁹ ꝓpter hoc ego elegi te, nō potētē nec fortē: q̄a hoc erit ſignū q̄ miſerim te. ſ. q̄ nō v̄tute ꝓpria hoc feciſſes ſed mea v̄tute et potētia: q̄ rōne tu & ipſe ppl's imolabitis deo ſup montē iſtū: & ſic inhabilitas ſeu debilitas moyſi quā deo oſtendebāt ad excuſationem ſuam erat intēta à deo, vt eſſet ſignū manifeſtū de hoc q̄ iſta eductio fuiſſet à ſolo deo, & qđ ſibi ſoli erat imolandū in recognitionē ſui bñficij. Quintò ſequit in litera: Ecce ego vadam. ſi dixerint mihi: qđ eſt nomē ei⁹? quid dicā? In quo loco ad literā fiūt q̄dā obiectiones. Primò em̄ obijcit ſic: aut nomē dei erat notū Moyſi añ reuelationē hmōi, aut nō erat ei notū antea: ſi ſic, ſuperfluè q̄rebat hoc iterū ſcire: ſi aūt nō, quare q̄rebat hoc in pſona filiorū Iſrael, & nō potius in ſua pſona di. Notū fac mihi nomē tuū. Si autē dicat, q̄ hoc nomen erat ei notū añ hmōi reuelationē: ñ tñ erat notū filijs Iſrael: et ideo q̄rebat à deo, vt poſſet eis indicare nomē dei vt ipſi crederent Moyſi in dicendis. Cōtra hoc obijcit Ra. Moy. in prima pte de directione cap. lxxij. vbi de hac materia ꝓlixè tractat di. q̄ aut filij Iſrael hoc nomē ſciebant añq; à Moyſe audirent illud, aut nō: ſi ſic, ſupfluè eis iſtud
nomē notificaret

quæſtio q̄re moyſes non adorauit

A nomẽ notificaret,cũ iã ipſi ſcirẽt ſicut et ipſe,ſi aũt ipi non ſciebant
antea,ſequeret̃ ꝙ ex hoc ꝙ ſibi notificaret̃ à Moyſe nõ magis crede-
rẽt ei:cũ ipi neſcirent vtrũ hoc eſſet nomẽ dei vel nõ.Itẽ cõtra hãc
ĩterrogationẽ moyſi obijcit̃ à qbuſdã.Nã filij Iſrael ĩ AEgypto exi
ſtẽtes añq̃ eis mitteret̃ moyſes,aut erãt fideles.ſ.hñtes fidem vnius
veri dei,aut nõ habebãt fidẽ de deo vero.Nõ eſt dicẽdũ filios Iſrael
non habere fidẽ de deo vero:qa tũc nõ eſſent ppl's dei,nec de eis di
xiſſet deus:Vidi afflictionẽ populi mei in AEgypto.Nullus eñ re-
putat̃ dei populꝰ ſeu de ppl'o dei,ſi ſit extra verã fidẽ Si autem erãt
fideles.ſ.verã fidẽ habẽtes de vero deo:nõ requirebat̃ alia noĩatio
dei.ſufficiebat eñ ꝙ Moyſes dixiſſet eis:Ille enim quem vos credi-
tis eſſe deum,ille miſit me ad vos.p̃ſertim cùm eis inſuper declaraſ-
ſet: Deus Abrahã &c.ſicut dictũ fuerat moyſi in prima allocutiõe.
Oẽs eñ erãt de ritu circunciſionis,q̃ fuerat data Abrahę in ſigna-
culũ fidei.Geñ.xvij.b.qđ patet.ĩ.iiij.c.vbi ꝓpter incircũciſionẽ
filij moyſi volebat deꝰ ĩterficere eũ.Ad quorũ declarationẽ videtur
vlteriꝰ aliqd dicendũ.¶Circa qđ attẽdẽdũ eſt,ꝙ ex his q̃ dixerat
dñs moyſi ſuper ſua miſſiõe videt̃ oriri duo,q̃ ab ipſo moyſe me-
ritò erãt inquirẽda:Quorũ primum eſt,ꝙ licet dñs exp̃ſſè dixiſſet
moyſi,ꝙ deſcẽderat vt liberaret pplm Iſrael de manibꝰ AEgyptio
rũ:ad qđ volebat mittet̃ moyſen ad Pharaonẽ,vt educeret pplm
&c̃.nõ tñ eidẽ declarauit vtrũ hoc volebat facere ꝑ aliq̃s vias oc-
cultas,vtputa inclinãdo cor Pharaõis & ſuorũ ad dimittẽdũ pplm
ſeu ꝑ aliq̃s plagas occultas,q̃ etiã ſecũdũ curſum naturalẽ fieri pñt,
ſicut fecit ĩ facto Sarai vxoris Abrahę,Ge.xx.a. Siſr de Abimelech
Geñ eodẽ.c.q etiã ipſam Sarã dimiſit ꝓpter reuelationẽ diuinam,
quã habuit ĩ ſomnis.Similiter & Labã dimiſit Iacob cũ gregibus
ſuis,ꝓpter monitionẽ diuinã eidẽ in ſomnis factã:qđ indubiè po
tuiſſet etiã ĩ hoc caſu fieri ꝑ volũtatẽ diuinã,cui nemo põt reſiſte-
re.Aut fortè deꝰ voluit populũ educere cũ ſignis & ꝓdigijs ſuprà
naturæ curſum cõem publicè factis,ꝓut ĩ effectu fuit oſtẽſum.hoc
eñ ꝑtinebat ad moyſen ſcire,qa fortè ſi deus primo mõ voluiſſet
educere populũ,moyſes reputaſſet ſe aptũ ad hoc, qa hoc fieret
ſine cõtentiõe & cõtradictione,ꝓut ĩ p̃dictis geſtis patet. Secꝰ aũt
ſi ſecũdo mõ:qa tũc reqrebant̃ magnę inſtãtię & cõtrouerſię,ſicut
cõtigit in caſu ad ꝙ nõ reputabat ſe moyſes dignũ,vt iã dixerat.Sin
hęc inqſitio ꝑtinebat ad eũ ex ꝑte filiorũ Iſraël,eò ꝙ fortè faciliꝰ &
B ſuauiꝰ venirẽt ad credẽdũ diuis ꝓnoſticis & mãdatis ꝑ internã in-
ſpirationẽ ſeu monitionẽ diuinã,q̃ꝫ ꝑ miracula vel ſuaſionẽ moy-
ſi.vñ ꝓpter hoc petebat moyſes nomẽ dñi ſub quo debebat filijs
Iſrael iſta annũtiare:Nã noĩa diuina cõiter ĩponunt̃ deo ſecundum
Nota de diuinis noibꝰ opatiões,q̃ ab eo ꝓcedũt.ſicut cũ dicit̃:Dñs q̃ſi vir pugnator oĩpo-
tẽs nomẽ eiꝰ.ĩ.xv.a.& Eſa.lv.d.Et erit dñs noĩatꝰ in ſignũ ęternũ.
& ſic ex hoc ꝙ ſibi reuelaret̃ nomẽ diuinũ:ſub quo iſta liberatio de
bebat fieri,moyſes hr̃et certificationẽ de hoc q̃ſito. In q̃ quidẽ in-
terrogatiõe videt̃ moyſes tenere modũ quodãmodo beatę v̾ginis
interrogãtis:Quõ fiet iſtud,Lu.j.d.Nõ eñ dubitabat de efficacia
diuinæ volũtatis,ſed q̃rebat modũ.¶Secundũ qđ ex dictis dñi o-
riebat̃,inquirẽdũ ipſi moyſi eſt hoc.nã dñs dixerat ei, ꝙ ipſe & po-
pulꝰ ĩmolarẽt deo ſuꝑ mõtẽ p̃dictũ:vñ volebat moyſes ſcire nomẽ
Deus ꝓpriũ diuinũ,ſub q̃ talis ĩmolatio debebat fieri.Hoc eñ nomẽ deꝰ
verè intellectũ,licet nõ ſit cõicabile alicui creaturę ſecundũ rẽ,eſt tñ
cõicabile ſecundũ ꝑticipationẽ,vt dij dicant̃,q ꝑticipãt aliqđ diui-
nũ ꝑ ſilitudinẽ.iuxta illud Pſal.lxxxj.a.Ego dixi dij eſ.&c. Similiter
eſt cõicabile ſecũdũ opinionẽ.vñ ſuꝑ illud ad Gal.iiij.a.His q natu-
ra nõ ſunt dij,ſeruiebatis.Gl.nõ ſunt dij natura:ſed ſecundũ opinio
nẽ hoim.Et qa ſacrificare ſeu ĩmolare eſt actꝰ ſoli deo vero debitꝰ,
vñ.ĩ.xxij.ca.Qui ĩmolat dijs occidet̃,niſi ſoli dño.idcirco moyſes
q̃rebat aliqđ ꝓpriũ nomẽ diuinũ,qđ eſſet oibꝰ modis incõmũica-
bile,vt ſic ppl's ille q ꝓnus erat ad idolatriã,ſecũdũ quã leuiter vo-
cabant creaturã noĩe dei:vt.ĩ.xxxij.c.de vitulo dicebant:Hi ſunt dij
tui Iſraël,vt ĩ hac immolatiõe ſeu ſacrificio nõ deuiaret à via recta.
Qua qdẽ expoſitiõe ſic poſita ceſſant obiectiões p̃dictæ.¶Nã ad
primã obiectionẽ dicẽdũ,ꝙ hoc nomẽ diuinũ,qđ moyſes q̃rebat,
nec erat notũ ꝓ tunc moyſi nec etiã filijs Iſrael,ꝓut infrà dicet̃.q̃re
bat autẽ hoc moyſes in ꝑſona filiorũ Iſraël,& nõ in ſua ꝑſona ex q̃-
dã hũilitate & reuerẽtia.videt̃ eñ quodãmõ temerarium ſeu pre-
ſumptuoſum, p̃ſertĩ viro tã hũili dicere deo:Qđ eſt nomẽ tuũ: nõ
eñ erat moyſes ignarꝰ,ꝙ Iacob petẽti nomẽ angeli fuit rñſum q̃ſi
ĩcrepatiuè:Cur petis nomẽ meũ ſuprà Gene.xxxij.g.& ideo moy-
ſes petebat in ꝑſona populi cui mittebat̃,de quo p̃ſumebat̃, ꝙ ſal-
tẽ aliq eorũ hoc peterẽt.¶Ad ſecundũ dicẽdũ,ꝙ moyſes nõ pete-
bat cognitionẽ huiꝰ nois,vt ꝑ hoc filij Iſrael crederẽt ei,ſed hoc q̃re
bat ꝓpter rõnes ſupradictas.¶Ad tertiũ dicendũ, ꝙ licet filij Iſrael
& à fortiori moyſes hr̃et fidẽ de deo vero,q eſt deꝰ Abrahã &c̃.nõ
tñ hęc notitia ſeu cognitio ſufficiebat ad certificãdũ moyſen de alijs
ſupradictis.¶Cõſequẽter ſexto dicit̃ in lr̃a ſecũdũ trãſlationẽ nr̃am:
Dixit dominꝰ ad moyſen:Ego ſum q ſum, Ait:Sic dices filijs Iſrael:
q eſt miſit me

qui eſt miſit me ad vos &c.quã quidẽ tranſlationẽ,doctores noſtri C
ſequẽtes cõiter tenẽt ꝙ hoc nomẽ q eſt,maxĩè eſt nomẽ ꝓpriũ dei,
prout ſctũs Tho.in prima ꝑte.q.xiij.ar.xj.in cor.q.vbi ad hoc aſſi-
gnat quaſdã rõnes:q̃rũ vna eſt Hiero.ad marcellã de decẽ dei nomi
nibꝰ.& Aug.in.v.de tri.q̃ quidẽ rõ talis eſt,qa in hoc noĩe ſignatur
immutabilitas ꝓpria diuini eſſe,qđ nõ nouit p̃teritũ nec futurum.
Cætera eñ q̃ mutabilia ſunt,q̃ſi nõ ſunt.Qđ eñ dicit̃ fuit,iã nõ eſt,
& ꝙ dicit̃ erit,nondũ eſt.& ideo de deo maxĩè ꝓpriè dicit̃ q eſt in
pñti.Quæ qdẽ expoſitio,licet ſecundũ trãſlationẽ nr̃am ſupradictã
& ex autoritate ſctõrũ locũ habeat,nõ tñ videt̃ hr̃e locũ ſecũdũ He-
braicę lr̃ę veritatẽ: vbi ſic habet̃.Dixit dñs ad Moyſen: Ero q ero.
Ait:Sic dices filiis Iſraël,q erit miſit me ad vos &c.Ponit̃ eñ hic in
q̃libet loco vbi dicit̃: Ero.hæc dictio אהיה ehie:q̃ ꝓpriè eſt verbũ Ehie
ſubſtãtiuũ futuri tpis primę ꝑſonę indicatiui modi,q̃ qdẽ dictio fre
quẽtiſsimè ponit̃ in ſacra ſcriptura,& nullã aliã ſignificationẽ nec ę-
quocationẽ habet:vñ ſecũdũ hãc lr̃am nõ eſt dicẽdũ,ꝙ deus in hoc
loco oñdit moyſi nomẽ ꝓpriũ ſuũ.nã ꝑ hoc ꝙ dicit̃ q erit,nõ ſigni
ficat̃ æternitas,ĩ q̃ nulla eſt ſucceſſio,nec etiã immutabilitas,cũ ĩ hoc
ꝙ dicit̃ q erit,ſignificat̃ à nõ eſſe in eſſe vel ſaltẽ ab eſſe pñti,vel p̃teri
to,in futurũ:Nec etiã neceſsitas eſſendi hic oñdit̃,cũ illa q̃ erũt non-
dũ ſunt,ut patet ꝑ autoritates ſanctorũ allegatas.Vñ valde miran
dũ uidet̃ de poſtillatore,q in hoc loco veritatẽ Hebraicã allegat mõ
p̃dicto,& tñ ex hoc qđ dicit:Ero q ero:intẽdit cõcludere ęternitatẽ
& immutabilitatẽ dei & hmõi,qđ eſt manifeſtè cõtra rõnẽ,& etiam
cõtra mẽtẽ ſctõrũ,q iſta nõ cõcluſerũt,niſi ex verbo ſubſtãtiuo pñ-
tis tpis:nõ aũt futuri vt dictũ eſt.vñ locꝰ iſte ſecũdũ Hebraicę literæ
veritatẽ aliter videt̃ exponẽdꝰ.Ad qđ ſciẽdũ,ꝙ in verbis p̃dictis.ſ.
cũ dñs dixit ad moyſẽ:Ero q ero &c.nõ oñdit dñs moyſi aliqđ no Ero q ero
mẽ diuinũ de nouo,ſed potius oſtẽdit ei,ꝙ nõ erat ĩterrogatio ſua
neceſſaria de hoc.Cuiꝰ rõ eſt.nã ſufficiebat filiis Iſraël & etiam ipſi
moyſi,ꝙ deꝰ patrũ ſuorũ ſcilicet Abrahã,Iſaac,& Iacob, quẽ ipſi ꝑ
fidẽ cognoſcebãt eſſe † vnũ deũ volebat eſſe cũ eis ad educẽdũ eos †verum
de ſeruitute,ſiue hoc fieret ꝑ miracula potẽtia ſiue aliter. & hoc eſt
qđ dicit:Ero q ero.& eſt ſenſus:Ero cũ eis,q ero tecũ:ſtatim eñ ſu
prâ dixerat moyſi:Ego ero tecũ &c.acſi diceret:Ego dixi tibi,ꝙ ero
tecũ in hac liberatiõe.ſilr̃ dico,ꝙ ero cũ eis,Et qa vtrũ erat ſuꝑ eo- D
dẽ ſctõ,idcirco tm̃ ſemel cõcludit:Qui erit miſit me ad vos.q.d.de-
betis vos curare quõ,ſed ſufficiat vobis ꝙ ero vobiſcũ.ſ. cũ moyſe
& cũ populo ad implendũ p̃dicta:in quo deus ſatiſfaciebat moyſi
etiã de ſecundo motiuo ſuæ interrogationis.ſ.ꝙ ad immolãdũ deo
ſufficiebat populo immolare vero deo,quẽ pr̃es coluerũt, q etiam
deus redimebat eos â ſeruitute AEgyptiaca,etiãſi aliqđ nomẽ diui
nũ eis nõ ĩnoteſceret:qa hoc qđ eſt eſſe deũ Abrahã Iſaac,& Iacob,
q educeret pplm Iſraël de AEgypto,ñ eſt cõicabile alicui creaturę.
¶Et nota ꝙ antiq Hebręorũ nõ expõebãt hoc qđ dicit̃:Ero q ero,
de aliq̃ noĩe diuino,ſed dicũt ꝙ deꝰ in rñſione offerebat ſe populo
ſeu ꝓmittebat eis,ꝙ eſſet cũ eis in hac tribulatiõe AEgyptiaca, & ĩ
alia qñ cõtigiſſet.Et notãdũ ꝙ hæc dictio,ehie q̃ ĩ hoc loco אהיה
ponit̃,q̃ ſignificat ero.vt dictũ eſt,nũq̃ꝫ in tota ſacra ſcriptura poni
tur ꝓ noĩe diuĩo:vñ ſi nomẽ diuinũ eſſet, rõnabile eſſet,vt alicubi
deꝰ hoc noĩe noĩaret̃.¶Sequi.in lr̃a ſeptiò,Dixitq̃ꝫ iterũ deꝰ ad moy
ſen, Hec dices filijs Iſrael:Dñs deꝰ patrũ vr̃orũ &c̃.miſit me ad vos.
Hoc nomẽ mihi eſt ĩ ęternũ:& hoc mẽoriale meũ in generatione et
generationẽ &c Hæc ĩ lr̃a.Suꝑ qbꝰ v̾bis,licet nõ modicę attentiõis
ſunt,nihil videt̃ ſcripſiſſe poſtillator,niſi ꝙ vbi dicit̃. Dixitq̃ꝫ iterũ
deꝰ ad moyſen,li iterũ exponit vt referat̃ ad † interrogationes acſi di-
cat:ſi quęrãt ſecũdò de noĩe mittẽtis te.rñdebis,Deus patrũ veſtro- †interrogãtes
rũ,deꝰ Abrahã &c.q̃ qdẽ expoſitio mãifeſtè deuiat à veritate lr̃ę &
hiſtoriæ.Primũ patet,qa cũ dicit:Dixitq̃ꝫ iterũ deꝰ ad moyſen,ma-
nifeſtè habet̃,ꝙ li iterũ determinat id qđ dicit̃.Dixitq̃ꝫ deꝰ.& eſt ſen
ſus,ꝙ deꝰ nõ ſolũ ſemel dedit moyſi rñſionẽ dicẽs:qui eſt ſeu q erit
miſit me ad vos,ſed etiã dedit ſibi iterũ aliã rñſionẽ.ſ.dominꝰ deus
patrũ veſtrorũ &c.qđ ſonat planè illud qđ dicit̃:Dixitq̃ꝫ iterũ. Se-
cũdũ patet:qa vt hiſtoria teſtat̃,nec moyſes nec filij Iſrael ſecũdò q
ſierũt de noĩe mittẽtis:& ſic moyſes ñ debuiſſet ſibi nomẽ à deo re
uelatũ ꝓpalaſſe ppl'o,cũ deꝰ cõditionaliter iuſſiſſet moyſi:ſi q̃rãt ſe-
cũdũ.ſ.de noĩe mittẽtis,rñdebis ſecũdũ expoſitiõẽ poſtillatoris. vñ
aliter videt̃ dicẽdũ.ſ.& cũ deꝰ in pr̃ia rñſione.ſ.cũ dixit:Ero q ero.
nõ reuelauerat moyſi aliqđ nomẽ diuinũ de nouo:ſed potiꝰ ei oſtẽ
derat,ꝙ nõ erat ſibi neceſſarium hoc petere,vt dictũ eſt:mõ q̃ſi ex
ſuꝑabũdãti voluit ſibi notificare nomẽ diuinũ in quo moyſes cer-
tificaret̃ de p̃dictis de qbus certificari volebat.& de hoc dicit: Di-
xitq̃ꝫ iterũ deꝰ ad moyſen.q.d.licet prima rñſio ſuffeciſſet, gratioſè
tñ volo tibi dare iteratã rñſionẽ,ꝑ quã nomen nouũ mihi ꝓprium
notifices filijs Iſrael.vnde dicit:Dixitq̃ꝫ iterũ dominus ad moyſen.
Circa qđ nomen,moyſi ĩ hoc loco nouiter reuelatũ pl'a occurrũt De nomine diuino
cõſiderãda ad ſenſũ lr̃alẽ ꝑtinẽtia ſpãliter.xij.¶Primũ.ſ.quõ nomẽ
diuinũ hĩc reuelatũ moyſi ſcribit̃ ĩ Hebraica lr̃a,& qualiter ab He-
 bræis pronuntiat̃

Ebræis ꝓnūtiaẗ,& quō in alijs linguis trāſferaẗ. Secūdū.ſ.an prædi-
ctū nomē.ſ.tetragrāmatō ſignificet verū deum. Tertium.ſ.an præ
dictū nomē ſit ꝓpriū vel appellatiuū. Quartū.ſ.an p̄dictum nomē
ſit maxīe proprium nomē dei. Quintū.ſ.an hoc nomen ſignificet
naturaliter vel ad placitū ſeu ex inſtitutione. Sextū an ſit aliq̄ rō q̄rē
da de hmōi inſtitutiōe. Septimū an deo ſecundū ſignificationē huiꝰ
noīs pricipaliter ꝑtineat miracula facere. Octauū an deo ſecundū ſi
gnificationē huiꝰ noīs ꝓpriè ꝑtineat īmolari ſeu ſacrificari. Nonū
an ſub p̄dicto noīe ꝓpriè ꝑtinebat pplm ſub lege à deo data cul-
tui diuino applicari. Decimū.ſ.an hoc nomē habeat ſpecialē effica
ciā inter alia noīa diuina. Vndecimū.ſ.de ſolēnitate huiꝰ noīs apud
Hebræos. Duodecimū.ſ.quō ſunt ītelligenda hæc v̄ba.ſ. Hoc no-
men mihi eſt in æternū,& hoc mēoriale meū in generatiōe & gene
ratione. ¶ Circa primū dicendū,ꝙ vbi ī trāſlatiōe nr̄a diciẗ in hoc
loco: Dn̄s deꝰ patrū vr̄orū &c. in Hebraica lr̄a eſt vnū nomen ex
† dicitur q̄tuor lr̄is cōpoſitū,qđ cōiter † dicūt nomen dei tetragrāmaton: à
tetra,qđ eſt q̄tuor,& grāma qđ eſt lr̄a, id eſt nomen q̄tuor litera-
rū: q̄ qdem literæ in Hebraico ſunt iſtę יהוה prima ſcilicet.i.ſecūda
h.tertia.u.q̄rta.h.& ſic hoc nomē ſcribiẗ apđ eos ſic; ſcilicet i h u h.
Iſtud aūt nomē ſic ſcriptū cū p̄dictis q̄tuor lr̄is nūq̄ ꝓnūtiatur ab
Hebræis cōiter ꝓut in lr̄a iacet; ꝓferri tamen pōt Iehouah, vn̄ &
Iouē dixere pagani: ſed loco illiꝰ vbicūq̄ ī ſacra ſcriptura poniẗ ꝓ-
ferūt legētes adonai,qđ ē alid̓ nomē diuinū cōpoſitū ex q̄tuor lr̄is:
q̄rū pr̄a eſt.a.ſecūda.d.tertia.n.q̄rta.i.& ſic hoc nomē ſcribiẗ apud
eos ſic.ſ. אדני: q̄ qdē q̄tuor lr̄ę ſic ī Hebræo ſyllabizanẗ,ꝙ propria
noīs ex eis cōpoſiti ꝓnūtiatio eſt adonai: qđ qdē nomē adonai ſi-
gnat planè dn̄m cū additiōe mei vel nr̄i vel nr̄m. Primū aūt nomē
ſ.tetr agrāmatō nō eſt trāſferibile ī aliud nomē ſeu etiā planè expōi-
bile ſicut adonai & alia noīa diuina: & iō trāſlatores tā Chaldęi q̄
Latini & etiā Arabici poſuerūt loco illiꝰ dn̄m: q̄ eſt q̄ſi trāſlatio ſecūdi
noīs p̄dicti.ſ.adonai,nō tn̄ eſt trāſlatio primi noīs tetragrāmaton
ſup̄dicti. Circa ſecūdū.ſ.an p̄dictū nomē diuinū.ſ. tetragrāmatō ſi-
gnificet verū deū: dicendū ꝙ ſic. hoc em̄ teſtaẗ deꝰ dicens Moyſi in
hoc loco de hoc noīe: Hoc nomen mihi eſt in æternū: & Eſa.xlij.b.
Ego dn̄s,& hoc eſt nomē meū: in q̄ loco vbi diciẗ dn̄s,poniẗ in He-
bræo nomē p̄dictū: et ſic ī pl̄ibꝰ alijs locis. Circa tertiū.ſ.an nomē
p̄dictū ſit ꝓpriū vel appellatiuum: dicēdū ꝙ eſt ꝓpriū, qđ patet ex
hoc: nā huic noī cōpetūt oēs ꝓprietates ꝓpriorū noīm; q̄rū vna
F q̄ principalis eſt & cōis in oībꝰ linguis eſt,nō hr̄e pluralē nūerū. Cuiꝰ
rō eſt: nā nomē ꝓpriū ſignificat ſubſtātiā nō cū q̄litate cōi ſed pro-
pria, vt grāmatici dicūt. vn̄ ex p̄dicti noīs natura nō ītueniẗ plurale ī
lingua Hebraica,ſicut repiẗ de alijs diuīs noībꝰ,vt de hoc noīe deus
vel dn̄s & hmōi; & adhuc ampliꝰ,ꝙ ſecundū formā iſtiꝰ noīs in He
braico ſcriptā,nō poſſet ex eo fingi aliqđ plurale; ſicut verbi gr̄a de
hoc noīe Simō, poſſumꝰ fingere plurale, vt dicēdo Simones ꝓ mul
tis: quorū quilibet appelleẗ Simō,talē em̄ fictionē pluralitatis nullo
mō patiẗ p̄dictū nomē ſecundū formā,in q̄ forma poniẗ in lingua
Hebraica,vt patet in ea eruditis. Sunt aūt alię ꝓprietates noīm pro
priorū in lingua Hebraica,q̄ non faciliter in lingua noſtra expone-
renẗ,q̄ qdem ꝓprietates oēs adaptanẗ prædicto noī.ſ. tetragrāma
ton, ꝓut Ra. Abēhazra (qui maximꝰ fuit grāmaticꝰ inter Hebręos)
in hoc loco plenè exponit, vn̄ manifeſtū eſt hoc nomen eſſe ꝓpriū.
Circa quartū.ſ.an p̄dictū nomē ſit maximè propriū nomē dei: di-
cendum ꝙ ſic: nā inter oīa noīa, quæ in ſacra ſcriptura de deo dicun
tur, cōiter teneẗ ꝙ hoc nomen ꝗ eſt, eſt maximè proprium nomen
dei: ꝓut ſanctꝰ Tho. prima p̄te.q.& ar. allegatis deducit, q̄ quidem
opinio licet (vt dictū fuit) fundeẗ in trāſlatione noſtra q̄ habet: Qui
eſt miſit me ad vos: q̄ quidē tranſlatio deuiat manifeſtè à veritate
Hebraica, vt ſuprà oſtēſum eſt, tn̄ ſuppoſito ꝓpter reuerentiā ſan-
ctorum,ꝙ hoc nomē ꝗ eſt, ſit ꝓpriū nomē dei,adhuc vlteriꝰ videẗ
manifeſtè dicēdum,ꝙ nomē tetragrāmaton,eſt magis ꝓprium q̄
hoc nomē,ꝗ eſt. Ad qđ ſciēdum ꝙ nomē tetragrāmaton,licet nō
ſit ī aliq̄ alio noīe ſeu ꝑ aliud nomē trāſferibile ſeu ꝓpriè exponibi-
le vt dictum eſt, ex literis tn̄ ex qbꝰ cōponiẗ,pōt ītelligi tā eſſe q̄ eſſē
tia: nihil aliud cōnotādo nec limitando, qđ maxīe cōpetit eſſentiæ
ſeu eē diuio. Forma etiā in q̄ poniẗ ſecūdū grāmaticā Hebraicā cō-
ſiderata: nec eſt ꝓpriè cōcreta nec abſtracta, nec aliqđ t̄ps ī ſui ſigni
ficatiōe īcludit, cū ſit ꝓpriè ꝓpriū nomē: vn̄ oēs rōnes ex qbꝰ ſcti do
ctores dicūt,ꝙ hoc nomē ꝗ eſt, maxīe eſt ꝓpriū nomē dei: ꝓut i.q.
& ar. allegatis habeẗ, ꝑamplius cōpetūt huic noī tetragrāmaton q̄
huic noī,qui eſt: qđ ſic patet: nā vna rō ſumiẗ ex hoc,ꝙ qui eſt,non
ſignificat formā aliquā: ſed ipſū eē,& diciẗ eſſe maxīe ꝓpriū nomē
dei,cuiꝰ ſoliꝰ eē ē ſua eēntia: q̄ qdē rō magis cōpetit noī tetragrāma
tō qđ ſignificat tā eē q̄ eēntiā, nihil alid̓ cōnotando, ſeu limitando
vt dictū eſt, q̄ huic noī ꝗ ē, qđ ſolū ſignificat ipſum eſſe: nō expri-
mēs aliquā eſſentiā q̄ ſit eadē cū ſui eſſe. Manifeſtū eſt em̄,ꝙ de quo
libet ente (etiā ſi non ſit idem cū ſua eſſentia) eſt verū dicere, qđ eſt:
vnde dicēdo ꝗ eſt vel qđ eſt: de aliquo ente nō intelligitur ꝙ ſua eſ-
ſentia ſi
ſentia ſit ſuum eſſe. Alia verò ratio, quæ aſſignaẗ ad hoc, ꝙ hoc no- G
men qui eſt, eſt maximè ꝓpriū dei, eſt talis.ſ. ꝙ quātò aliqua nomina
ſunt minus determinata & magis communia & abſoluta, tantò ma
gis dicuntur de deo: ex quo cōcludiẗ ꝙ hoc nomē ꝗ eſt: qđ ſe habet
indeterminatè ad oēs modos eſſendi nomīat ipſum pelagꝰ ſubſtātię
infinitū dictū à Damaſceno: q̄ quidē rō cōcludit,ꝙ hoc nomē tetra
grāmaton eſt magis ꝓpriū q̄ hoc nomē, ꝗ eſt: minus ei determīatē
& cōius & abſolutiꝰ eſt nomē ſignificās eſſentiā ſeu rem ſubſiſtentē
abſolutè & abſtractè à q̄cūq̄ cōcretione ſeu limitatiōe: qđ magis ꝑ-
tinet ad nomē tetragrammaton: qđ vt dictum eſt ſignificat eſſe ſeu
eſſentiā, non cōcretiuè nec abſtractiuè, nec cū t̄pe q̄ hoc nomē, ꝗ eſt:
qđ nō ſolū ſignificat cū t̄pe, q̄a eſt verbū p̄ſentis t̄pis, ſed etiā cōcre-
tiuè: nā hoc verbū eſt, in ſui ſignificatiōe includit eſt ens: ſicut alia ver
ba in ſui ſignificatione includunt ſua participia. Cōſtat autē ꝙ ens ſi
gnificat cōcretiuè: & per conſequēs intelligiẗ cū cōpoſitione, quod
non cōpetit deo. Alia autē ratio ſumiẗ ex cōſignificatione ſic: nā hoc
nomen qui eſt, ſignificat eſſe in præſenti, qđ maximè cōpetit deo: cu
ius eſſe non nouit præteritū nec futurū: quæ quidē ratio manifeſtè
concludit,ꝙ non ſolū nomē tetragrāmatō, ſed etiā hoc nomē deus
magis propriè diciẗ de deo q̄ hoc nomē ꝗ eſt. nam ſicut æternitati
non competit præteritū nec futurū, ita nec nunc t̄pis, qđ eſt mediū
inter p̄teritū & futurū. Cōſtat autē ꝙ ꝑ hoc verbū eſt, cōiter intelli-
gunt loquētes nūc t̄pis ſeu tēpus ꝓpinquū t̄pi p̄ſenti, p̄teritū diſtin-
guēs à futuro, quorū neutrū cōpetit deo, vt eſt manifeſtū. nomē aūt
tetragrammaton nihil ſignificat cū t̄pe, ſed ſolū eſſe, ſeu eſſentiā ab-
ſtractā à quacunq̄ temporis ſignificatione. Si cōſideretur etiam no-
men p̄dictū quātùm ad illud à quo imponiẗ, manifeſtū eſt, quòd eſt
magis proprium nomē dei, quā hoc nomen qui eſt: nec hoc nomen
deus impoſitum eſt ei ab ipſo eſſe, non prout eſſe in creaturis, ſeu per
creaturas cognoſciẗ, ſed prout eſt in mēte diuina: ꝓut declarabitur
in articulo ſequēti. Si ſr̄ eſt magis ꝓpriū q̄tū ad modū ſignificandi:
nō enim habet modū ſignificādi prout creaturis cōpetit. talis em̄ mo
dus ſignificandi in nominibꝰ ſemꝑ eſt cōcretiuꝰ vel abſtractiuꝰ, qđ
nō cōpetit huic noī, vt iā dictū eſt. Significat em̄ hoc nomen ꝗ eſt
cōplexè, vt patet: nomen aūt tetragrāmaton incomplexè omnino.
Si autem cōſidereẗ hoc nomen, q̄tùm ad hoc † quo imponiẗ ad ſi- † ad quod
gnificādum, manifeſtum eſt, ꝙ nomen tetragrāmaton eſt magis ꝓ
priū q̄ nomē deꝰ; vel nomen qui eſt. impoſitū em̄ eſt ad ſignifican H
dū ipſam dei ſubſtātiā alteri incōicabilem, & vt ſic liceat loq̄ ſingu-
larem, vt ī.j.par.q.allegatę.ar.xj.in r̄nſione ad primū ar. Ex quo pa
tet,ꝙ hoc nomē eſt oībꝰ modis incōicabile alicui creaturæ, quia ſi-
gnificat q̄ſi vt ſingulare ſeu indiuiduū. Nullū aūt nomē ſignificans
indiuidualiter eſt cōicabile multis niſi metaphoricè tm̄. licet aūt ī ali
qbꝰ locis ſcripturæ † dicaẗ hoc nomē aliqbꝰ creaturis communica- † videatur
ri, vt infrà.xvij.d. de altari ædificato à Moyſe diciẗ. Vocauit nomē
eius: Dn̄s exultatio mea, vbi poniẗ hoc nomē: hoc tn̄ eſt aliter intelli
gendū, vt in ſuis locis exponeẗ. Circa quintum ſcilicet an hoc no-
men ſignificet ad placitū, ſeu ex inſtitutione ſeu naturaliter, dicendū
ꝙ hoc nomē ſicut & cætera noīa vocalia ex inſtitutione ſignificat,
nō aūt naturaliter. Differēter tamen, q̄a cætera nomina cōmuniter
& vt in plurimum ex inſtitutiōe humana ſignificant: hoc nomen
verò ex inſtitutiōe diuina tantū. Si enim ex inſtitutiōe humana ſi-
gnificaret, notum eſſet hoc nomen ſaltē illis, qui nouerant linguam
Hebraicam: cuius oppoſitū patet ex hoc ꝙ Moyſi q̄renti de nomi
ne dei tanq̄ ipſum nomē ignoranti deus dixit. Dic filijs Iſrael. Et ſe-
quiẗ: hoc eſt nomen meū. Ex quo patet, ꝙ nec Moyſes, nec ipſi fi-
lij Iſrael hoc nomen nouerant ante huiuſmodi reuelationem: hoc
etiā patet. ī.vj.cap. vbi diciẗ: Nomē meū adonai nō indicaui eis: vt
ibidē oſtendetur. Dico aūt,ꝙ cætera nomina, vt cōiter & in pluri-
mū ex inſtitutione hūana ſignificāt, ꝓpter hoc ꝙ q̄dā pauca nomi
na leguntẗ à deo eſſe inſtituta ad ſignificandum: ſicut ſuprà. Gen̄.j.
Vocauit deus lucē diem, & ibidem: Vocauit deus firmamentū cæ-
lū & hmōi, & ſic de aliquibus ſingularibus paucis in primordio re
rū cōtentis: quæ quidē vocatiōes ſeu inſtitutiōes cōformes ſunt cō-
ceptionibꝰ hūanis, quæ de his rebus habētur, vt patet cōſideranti.
De hoc verò nomīe diuino aliter eſt ſentiendū.ſ.ꝙ excedit omnem
cōceptū humanū. Ad cuius euidentiā attendendū eſt, ꝙ ſicut apđ
nos voces ſignificātes res ſunt ſigna earū, quæ ſunt in anima paſſio
num notæ, vt in.i. Peri her. q̄ q̄dē paſſiones aīæ res ſignificant na-
turaliter, cū ſint eædē apud oēs: voces tamen quæ ſunt earū ſigna
nō naturaliter ſed ad placitum ſignificant: vnde ſunt diuerſa apud
diuerſos. Sic ſuo modo conſiderare poſſumus apud deum duplex
nomen ꝓprium. vnum.ſ. mentale ſignificans naturaliter deum, &
hoc modo filius dicitur nomen patris: vnde ſuper illud Eſa.xxx.f.
Ecce nomen domini veniet de longinquo. Gloſ. nomen domini.i.
filius ꝗ eſt nomen patris. Cuiꝰ rō eſt: nā ſecundū ſanctū Tho. in ſcri
ptis ſuprà primū.di.xxij.ar.j. Deꝰ ꝗ ſeipſum cōp̄hendit, ipſe ſolꝰ ſe-
ipſum noīat ꝑfectè (vt ita dicam) verbū coęquale ſibi generando.
hæc ille

A Hæc ille. ¶ Aliud verò nomẽ ꝓpriũ diuinũ ſignificans ad placitũ,
ſ. ex inſtitutione diuina dei ſubſtantiã incõicabiliter & adęquatè eſt
nomẽ p̃dictũ, de quo agit. Quòd aũt hoc nomẽ ſignificet dei ſubſtã
tiã incõicabiliter, patet ex p̃dictis: quòd aũt adęquatè patet ex hoc.
nã ſecundũ ſanctũ Thò. vbi ſuprà, cũ voces ſint ſigna intellectuũ
ſecũdũ Philoſophũ, idẽ iudiciũ eſt de cognitiõe rei et noiatione ei⁹:
vñ ſicut deũ imp̃fectè cognoſcim⁹, ita et imp̃fectè noiam⁹: & quaſi
balbutiẽdo, vt dicit Greg. Ex q̃ ſequit, q̃ cũ de⁹ p̃fectè ſe cognoſcit,
& ip̃e ſol⁹ p̃fectè ſe nominat mẽtalit, vt dictũ eſt, ſic et ip̃e ſol⁹ p̃fectè
ſeip̃m noiat p voces ab eo inſtitutas, quę ſunt ſigna ſui intellect⁹ ad
placitũ inſtituta: vñ de hoc noie tetragrãmaton ſic a deo inſtituto
† infinitæ veri⁹ dicit, qd̓ noiat pelag⁹ ſubſtãtię † ifinitũ à Damaſceno dictũ: nã
cũ cętera noia diuina determinãt ſeu ſignificant q̃dãmodo modũ
eẽndi diuinũ, ꝓut cognitio noſtra q̃ finita eſt, & à cognitiõe creatu
rarũ accepta attingit: hoc tñ nomẽ nullũ modũ eſſendi diuinũ de-
terminat, niſi ꝓut eſt in mẽte diuina hoc nomẽ inſtituẽte: et ad hoc
tẽdit illud Ra. Moy. de directiõe ꝑplexorũ. qd̓ allegatur à poſtill. ꝗ.
vj. c. Cõſtat autẽ q̃ illud eſſe abſolutè cõſideratũ eſt infinitum ſim-
pliciter, & ſic pelag⁹ ſubſtãtię infinitæ dicẽdũ. Nec mirandũ, ſi aliq̃
dictio vel nomẽ finitũ ꝓpriè ſignificat ſubſtãtiã infinitã, quia inter
voces ad placitũ ſignificantes & res p eas ſignificatas, non eſt ꝓpor
tio aſſignãda ſecundũ naturã, ſed ſolũ ad placitũ Hęc enim dictio
mũd⁹, q̃ eſt q̃dã breuis dictio, ſignificat totũ vniuerſum: & hoc no
mẽ ifinitũ, licet ſit finitũ ſecũdũ vocẽ, ſignificat tamen infinitũ ſecũ-
6. quæſtio. dũ rẽ. ¶ Circa ſextũ. ſ. an aliq̃ rõ ſit quęrẽda de hmõi inſtitutiõe: Di
cendũ, q̃ cũ hoc nomẽ ſit ad placitũ diuinũ inſtitutũ, vt dictũ eſt,
nõ eſt ad hoc q̃rẽda rõ q̃ſi naturalis vel neceſſaria, cũm etiam mul-
ta noia ab hoib⁹ ad ſignificandũ inſtituta, vt puta primitiua, quæ à
† ſolum nullo alio noie deriuantur, nõ habẽt rõnẽ ſuę inſtitutiõis, niſi † ſecũ
dũ beneplacitum inſtituentiũ: & à fortiori de beneplacito diuino,
quod eſt maximè liberũ, nõ eſt cauſa q̃renda: nihilominus tñ quæ-
dã rões pñt aſſignari ꝑtinẽtes ad cõgruentiã hui⁹ ſignificationis,
ſicut cõtingit in ſacramẽtis, quæ licet ex volũtate diuina habeãt ef-
ficaciã, nõ ex natura rerũ: tñ ſunt aliquæ rõnes, quibus cõſideratᷣ ali-
qua cõgruẽtia inter ſacramẽta & res, quas ſignificãt ſeu efficiũt: vt
puta cũ p ablutionẽ exteriorẽ, q̃ fit in baptiſmo, congruè ſignificatᷣ
ablutio interior. ſ. quã ſignificat ſeu efficit. Quę quidẽ rões in hoc
B noie à diuerſis diuerſæ aſſignantur, & ſpecialiter inter expoſitores
Hebræorũ eſt in hoc magna diuerſitas. Quidã enim eorũ aſſignãt
rões ex natura literarũ in hoc noie cõtẽtarũ, q̃ quidẽ literę omnes
ſunt vocales. Literę aũt vocales ſunt magis abſtractæ a materia, q̃
cæterę, & ideo aptiores ad ſignificãdũ diuinã ſubſtãtiã, q̃ magis ab
ſtracta ęſt à quacũq; cõditione materiali Alij verò hmõi rõnẽ aſſi-
gnãt ex p̃te nũerorũ p has literas ſignificatorũ, Vnicuiq; em̃ literæ
aſſignatᷣ cert⁹ numer⁹ ſecundũ Hebræos numeri aũt appropriati
iſtis literis, hñt p̃fectiões ſingulares inter alios. Sed hoc non videtur
cõueniẽtᷣ dictũ: quia literæ nõ ſignificant numeros, niſi ex inſtitu-
tione humana, quod hîc non habet locũ. Quidã verò eorũ dicunt,
q̃ ratio inſtitutionis huius nois eſt ineffabilis: & penitus incompre
hẽſibilis ab hoibus, & hoc videtur ſatis rõnabiliter dictũ: quia ꝓ-
ut dictum eſt, hoc nomen ſignificat diuinã ſubſtantiã, ꝓut eſt in di
uina mẽte: quod eſt incõprehenſibile ab intellectu creato. nihilomi
nus tamẽ rões aſſignatæ ſuprà in articulo quarto videntur con-
gruere, prout fragilitati noſtræ intellectus videtur competere.
7. quæſtio ¶ Circa ſeptimũ ſcilicet, an deo ſecũdũ ſignificationẽ hui⁹ nois pro-
priè ꝑtineat miracula facere, dicẽdũ q̃ licet ad deũ, ꝓut eſt oipotẽs,
ꝑtineat miracl̓a facere, ex hoc em̃ dicitᷣ oipotẽs, q̃a põt oia poſſibi-
lia abſolutè. & ſic eius potentia extẽdit ſe ad oẽ id quod habet vel
põt habere rõnem entis, cui nihil opponitᷣ, niſi quod implicat in ſe
eſſe & nõ eſſe ſimul: quia tñ rõ diuinę omnipotẽtię fundatᷣ in eſſe di
uino, ſecundũ qd̓ eſt infinitũ nõ limitatũ ad aliquẽ modũ entis: ſed
pręhabens in ſe totius eſſe p̃fectionẽ, ꝓut ſuprà dicit in prima parte
q. xxv. ar. iij. in cor. q. Conſtat aũt ex ſupradictis, q̃ nomẽ tetragrã
maton ſignificat ſubſtantiã diuinã, ꝓut eſt pelagus ſubſtãtiæ infi-
nitę, ſequitᷣ quòd ad deum ꝑtinet omnipotentia: & per conſequens
facere miracula, prout conſideratur ſignari per dictum nomen.
8. quæſtio. ¶ Circa octauũ. ſ. an deo, ſecundũ ſignificationẽ hui⁹ nois ꝓpriè ꝑti
neat imolari ſeu ſacrificari: Dicẽdũ q̃ ſic. nã ſacrificia ſeu immola-
tiones cõiter fiũt deo ꝓ expiatione ſeu mundatiõe à peccatis, iuxta
illud. j. Reg iij. c. Non expietᷣ iniquitas dom⁹ eius victimis & mu-
nerib⁹: ſed cũ oipotẽtia diuina parcẽdo maximè & miſerando ma
nifeſtetᷣ. p hoc em̃ oſtẽditᷣ deũ habere ſumã † potentiã q̃ liberè p̃ctã
† ꝑtãtem dimittit. Ei⁹ em̃ quia ſupioris legi aſtringitᷣ, nõ eſt liberè peccata cõ-
donare, ꝓut in q. & ar. ſupradictis. vñ eadem rõne dicendum eſt, q̃
ſacrificari & immolari ſoli deo ꝑtinet, prout conſideratur prædicti
nois ſignificatio. et inde eſt, q̃ in Leuitico, vbi de omnibus ſpecieb⁹
ſacrificiorũ ſingulariter agitᷣ, nunq̃ aliud nomẽ imponitur, niſi ſo-
lùm nomẽ prædictũ. ſimiliter & iij. Reg. xviij. d. vbi agitᷣ de Helia
contra idolatra

cõtra idolatras dicit: Si dñs eſt deus, ſequimini eum. vbi ex p̃te He- C
liæ ſup prædictũ nomẽ noiatᷣ, & ſic de ſimilib⁹. ¶ Circa nonũ. ſ. an 9. quęſtio.
ſub p̃dicto noie ꝓpriè ꝑtinebat ad populũ ſub lege à deo data cul-
tui diuino applicari: dicẽdũ q̃ ſic: Cuius talis rõ aſſignatᷣ à quibuſ-
dã expoſitorib⁹ Hebræorũ nã diuinę ꝓmiſſiões in lege cõtẽtę, oẽs
ſunt miraculoſę ſ ſuprà facultatẽ naturæ factæ. ſ. q̃ pluuiæ tempo-
raneę deſcẽdãt populo exiſtẽte iuſto, & detineantᷣ populo p̃ccãte,
vt patet Deut. xj. b. & in locis quamplurimis veteris teſtamẽti. Cõ-
ſtat em̃ q̃ hmõi bona tp̃alia & mala, ſecundũ curſum cõem naturæ
ſimiliter ſe habẽt ad bonos & malos, ſecundũ illud Eccle. ix. a. Vni-
uerſa æque eueniũt iuſto & impio, imolãti victimas & ſacrificia cõ
tẽnenti: vñ q̃ talia ſequantᷣ bonitatẽ vel malitiã populi, hoc nõ ęſt
ex curſu cõi naturæ, ſed ſupnaturali p̃tãte diuina. Ex quo ſequuntᷣ,
q̃ lex diuina debuit ꝓpriè dari ſub illo noie, ſecundũ qd̓ ad deũ ꝑti
net miracula facere. & inde eſt, q̃ in principio decalogi hoc nomen
fuit exp̃ſſum cũ additiõe eductiõis de AEgypto, in q̃ miracula diui
na fuerũt potiſſimè manifeſtata: & hoc cũ dicit. ꝗ. Exo. xx. a. Ego do
min⁹ deus tuus, q̃ eduxi te de terra AEgypti &c̃. vbi em̃ dicitᷣ dñs,
ponitᷣ p̃dictũ nomẽ: Similiter p totũ decalogũ in q̃ p̃ricipalia legis
traduntᷣ, hoc nomẽ exprimitᷣ, nõ aũt in creatiõe mũdi, in opibus em̃
ſex dierũ nunq̃ hoc nomẽ reperitᷣ, ſed ſolũ de⁹: licet em̃ creatio à ſo
lo deo fuerit, tñ in creatiõe ſecũdũ Aug. ordo naturæ principaliter
q̃ritᷣ ¶ Circa decimũ. ſ. an hoc nomẽ habeat ſpecialẽ efficaciã inter 10. quęſtio.
alia diuina nomĩa: dicendũ q̃ licet diuina inuocatio efficax ſit cum
ſuis debitis circumſtãtijs, q̃ in oratiõe efficaci requiruntᷣ, iuxta illud
Pſal. cxliij. d. Prope eſt dñs omnib⁹ inuocãtibus eũ in veritate. De
iſto tñ noie legitᷣ in ſpeciali, Nume. vj. d. Ponãt nomen meum ſup
filios Iſraël, ego autẽ benedicã eis. Ex quo patet, q̃ ad hoc q̃ bñdi-
ctio ſacerdotalis in veteri lege cõtenta efficaciã haberet, requirebatᷣ
impoſitio p̃dicti nois ſup populũ, quod ibidẽ ter exprimitᷣ. Vñ ſe-
cũdũ Hebręos et eſt ſatis cõſonũ literę, ad efficaciã bñdictiõis ſpũa-
lis ibidẽ cõtẽtæ exp̃ſſio p̃dicti nois reqrebatᷣ. dicitᷣ em̃ ibi: Dic Aarõ
& filijs ſuis, Sic bñdicetis filijs Iſraël. dicite eis: Bñdicat te dominus.
¶ Circa vndecimũ. ſ. de ſolẽnitate huius nois apud Hebræos. dicẽ- 11. quæſtio.
dũ, q̃ hoc nomen. ſ. tetragrãmaton nulli erat licitũ pronũtiare, niſi
ſolũ ſacerdotib⁹ cũm bñdicebant ſolẽniter populũ in templo, vt. ꝗ.
Nume. vj. d. Sed loco illius vbicunq; ponitᷣ ꝓferebãt legentes hoc D
nomẽ adonai, vt dictũ eſt ſuprà. in. j. ar. quod eſt nomẽ ſignificans
maieſtatẽ ſeu ſummũ dñiũ & p̃tãtẽ. Quæ quidẽ mutatio videtᷣ rõ-
nabiliter fieri ꝓpter duo. Primũ, vt p̃dictũ nomẽ à deo inſtitutũ in
maiori reuerẽtia haberetᷣ. Secundũ, quia veritas p̃dicti nois. ſ. tetra-
grãmaton nõ eſt nobis cognoſcibilis, niſi p ſummã p̃tãtẽ diuinã in
effectibus ſuis relucẽtẽ: quod ſignificatᷣ p hoc nomẽ adonai, vt di-
ctũ eſt. & ideo valde rõnabiliter ſe habuit beat⁹ Hier, in ſua tranſla-
tione circa hoc. nam vbicũq; inuenit p̃dictũ nomẽ, loco illi⁹ poſuit
hoc nomẽ domin⁹, quod eſt trãſlatio huius nominis adonai, nõ au
tẽ tetragrãmaton. Additᷣ aũt in loco hoc huic nomini, de⁹ Abrahã,
de⁹ Iſaac, de⁹ Iacob, eo q̃ hæc reuelatio facta moyſi, ad impletionẽ
ꝓmiſſorũ p̃dictis patrib⁹ factorũ fuerat ordinata. ¶ Circa duode-
cimũ. ſ. quõ intelligẽda ſunt hęc verba. ſ. hoc nomẽ mihi eſt in ęter- 12. quæſtio Hoc nomẽ
nũ, & hoc memoriabile meũ in generatiõe et generationẽ: Dicẽdũ, mihi ĩ ęter-
q̃ licet hæc verba pręteremittantᷣ in poſtilla. quaſi ſint vnius & eiuſ- nũ &c̃.
dẽ replicatiua: vlteri⁹ tñ videtur dicẽdũ, q̃ referantᷣ ad p̃dicta duo
noia, quorum vnũ eſt, quod ſcribitᷣ. ſ. tetragrãmaton ſupradictum:
quod eſt ꝓpriũ nomẽ dei, vt dictũ eſt: Et de hoc nomine. ſ. tetragrã
matõ dicit: hoc nomẽ eſt mihi in æternũ. quia anq̃ã eſſent creatu-
ræ, hoc nomẽ ꝑtinebat deo ſecundũ ſuã eſſentiã abſq; aliq̃ relatiõe
ad creaturas, ꝓut expoſitũ eſt. Secũdũ verò nomen eſt, non quòd
ſcribitᷣ, ſed quòd legitᷣ. ſ. adonai: de q̃ intelligẽdũ eſt qd̓ dicitᷣ: Et hoc
eſt memoriale meũ in generatiõe et generationẽ. Ad innuẽdũ q̃ pri
mũ nomẽ nõ erat cõiter memoriale cũ labijs, ſed nomẽ ſecundũ. ſ.
adonai. noia em̃ q̃ ꝓferuntᷣ, dicuntᷣ memorialia, iuxta illud Pſal. xv.
b. Nec memor ero noĩm eorũ p labia mea. & q̃a hoc nomẽ. ſ. ſecũ-
dũ ĩplicat habitudinẽ. ſ. ad effect⁹, ideo nõ dicitᷣ eſſe nomẽ dei ĩ ęter
nũ ſed in generatiõe & generationẽ. qd̓ denotat ſucceſſionẽ creatu-
rarũ, quarũ reſpectu dicitᷣ adonai, vt dictũ eſt. Pñt etiã p̃dicta v̓ba Nota de nomine Ieſus.
aliter exponi. ¶ Ad quod ſciendũ, q̃ p̃dictũ nomẽ tetragrãmatõ eſt
conforme huic nomini Ieſus, in q̃ etiã ſunt q̃tuor literæ, q̃rũ prima
& tertia ſunt eędẽ cũ prima, & tertia alteri⁹ nois ſcilicet. i. & v. Secũ
† cõformes da v̓ò & q̃rta ſunt etiã † cõſiles in ſcribẽdo, q̃a vtrobiq; ſcribuntᷣ cũ
h, ſed in legẽdo eſt differẽtia: quia in primo noie, cũ aſpiratiõe legũ
tur. In ſecundo v̓ò noie loco aſpiratiõis vtriuſq; legitᷣ. ſ. q̃ põt eſſe
duplici cauſa. Vna eſt, q̃ latini nõ ita ꝓferũt aſpiratiões nec literas
gutturales ſicut Hebræi. Alia cauſa eſt, quia cũ primũ nomẽ ex li-
teris ſignificantib⁹ eſſe ſeu eſſentiã cõponitᷣ, vt dictũ eſt: q̃ quidẽ lite
ræ in latino nõ ſignificant eſſentiã, idcirco loco vtriuſq; poſitæ ſue
rũt duę literæ. ſ. s. q̃ quidẽ litera s, † dicit in ꝓferẽdo eſſe, & vt ſic re- † dicitur
dit in eandẽ ſententiã, vnde de hoc nomine dato ip̃i Chriſto pro-

 priè põt in

E prīe poteſt intelligi illud ad Philip.ij.b.Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.Nam iſtud ſolùm nomē diuinū inter cætera noīa diuina eſt incōicabile oībus modis,vt dictū eſt,& ideo ꝓpriè dicit̄ ſuꝑ oē nomē.Fuit aūt hoc nomē datū Chriſto inq̄ntū eſt verꝰ deꝰ,fuit etiā huic noī Ieſus additū in Hebræo hęc litera † eyn,q̄ eſt maxiè gutturalis:& ideo nō ꝓfert̄ à latinis:qđ quidē nomē ꝓpriū diuinū cū interpoſitiōe huiꝰ literę ſuꝑ additę ſignificat ſaluationē, vt ſic nō ſolū deꝰſed etiā ſaluator noīet̄.vñ Mat.j.d.Angelus dixit ad Ioſeph:Et vocabis nomē eius Ieſum:ipē enim ſaluum faciet populum ſuū &c.Et quia illud nomē ꝓpriū diuinū.ſ.primū abſcōditū erat,eò ꝙ nō legebat̄ à populo vt dictū eſt,ꝓpter populi impfectionē:nomē verò ſecundū.ſ.Ieſus,qđ eſt primi noīs memoriale, ꝓpalandū erat oībꝰ tpe Chriſti,ſicut & ipē deꝰ,qui in ſe inuiſibilis eſt,ꝑ incarnationē erat viſibiliter cognoſcendus:ideo ille euāgelicꝰ ꝓpheta Eſa.loquēs de aduētu Chriſti,lij.b.dicit Propterea cognoſcet populus meus nomē meū in die illa,quia ego ipē,q̄ loquebar in die illa,ecce adſum.Cuiꝰ ſenſus eſt.ſ.ꝓpter hoc populꝰ meus cognoſcet nomē diuinū antea ſibi abſcōditū,& hoc in die illa.ſ.tempore Chriſti:Cuiꝰ rōnem reddit dicens,qa ipē deꝰ,qui loquebat̄ priꝰ in ꝓphetis,de q̄ dicit:qa ego q loq̄bar, † principaliter, p̄ſentialiter,ac viſibiliter aſſiſteret:de quo dicit,ecce adſum. Et qa notitia vtriuſq; nomīs p̄dicti erat maximè deſiderabilis iuſtis aduentū Chriſti ſpectātibꝰ,ideo in pſona taliū ipē Eſa.xxvj.b.dicit : Dñe ſuſtinuimꝰ te, nomē tuū,et memoriale tuū in deſiderio animæ.q.d.deſideramꝰ notitiā, nō ſolū noīs tui.ſ.primi nobis aliq̄liter ignoti,ſed etiā memorialis tui.ſ.memoriale primi noīs,qđ eſt nomē Ieſus vt dictū eſt:qđ quidē deſideriū Chriſtus adimplens dicit, Ioha.xvij.a.Pater manifeſtaui nomē tuū.Et qa ad p̄dicti noīs verā notitiā p̄ſertim,quo ad myſteria in eo incluſa,populꝰ rudis nō erat capax,idcirco cū dixiſſet:Hoc nomen mihi eſt in æternū,ſtatim ſubdit: Vade congrega ſeniores Iſraël,& dices ad eos:Dñs deus patrum veſtrorū apparuit mihi &c̄.hoc eſt dicere:licet toti populo hoc nomen ſit intimādū, tñ in ſpeciali hoc habes annūtiare ſeniorībꝰ,qui de hoc melius pñt erudiri.vñ & de iſtis ſenioribus dicit in eodem contextu paucis interpoſitis:Et audient vocē tuam:quod intelligendum eſt nō ſolùm per obedientiā,ſed etiā intelligēdo.iuxta illud Lu.viij.a. Qui habet aures audiēdi,audiat.Cōſequent̄ dicit.Dñs deus apparuit mihi,vt in hoc oſtēderet̄ altitudo gradus ꝓphetiæ ipſius Moyſi. Altior em̄ gradꝰ prophetię eſt,ſi ille qui loquit̄,videat̄ in ſpecie dei repſentatiua,ſecundū illud Eſa.vj.a.Vidi dñm ſedentē &c.quàm ſi videatur in ſpecie angeli vel hominis, vt in ſecūda ſecundæ. q. clxxxiij.articulo.iij.in cor .q.Cætera autem exponantur ſicut in poſtilla.

† ayn

† nō habet principalit̄,

F

REPLICA correctorij cōtra Bur.delyrātē.In. c. iij.Bur.poſtillatorē redarguit de breui literę expeditiōe,ꝓmittēs multa addere, & implet totū vnū quinternū:ſed quàm vtilia,& vera, & ad expoſitionē literæ neceſſaria patebit.j.¶ Priò em̄ cōtra poſtillatorē dicētē angelū fuiſſe locutū in ꝑſona dei:ideo aliq̄n angelꝰ,aliq̄n deꝰ eſt noīatꝰ,inuehit̄ p̄ter rōnē,dicēs deū in ꝓpria pſona fuiſſe locutū nō ꝑ angelū: Hoc aūt eſt cōtra beatū Greg.& Gl.interli.ſumptā a beato Greg.dicentē: Angelus qui moyſi deſcribit̄ apparuiſſe,modò dñs.modò angelꝰ memorat̄.Angelꝰ,qa exteriꝰ loquēdo ſeruit.Dñs,quia interius p̄ſidēs loquēdi efficaciā tribuit:Cū enim loquens ab interiori regit̄,& per obſequiū angelꝰ,& ꝑ inſpirationē dñs nuncupat̄. Sed & datio legis fiebat per angelos in manu mediatoris,vt dicit apl's ad Gal.iij. vbi litera videt̄ clariꝰ loqui q̄ in ꝓpoſito:& ſnīa beati Aug.in diuerſis locis eſt,quòd nunq̄ locutus ſit ſenſibiliter creaturis,niſi in ſubiecta creatura:vnde patet quàm vtile ſit Bur.iſta mouiſſe.

¶ Itē ſecundū qđ mouet Bur.in hoc.c.eſt ꝙ miratur, q̄re moyſes videns angelū & audiēs dñm nō legit̄ adoraſſe:Et rñdet ſuæ admirationi,ꝙ moyſes adeò humilis fuit,ꝙ æſtimauit ſe ad adorādum indignū:& ponit exemplū de publicano,ſed videtur delyramentū dicere tantā humilitatē alicuius eſſet,vt ſe reputet indignū actiua adoratiōe.Nō em̄ videt̄ humilitas ſed fatuitas,ꝙ qs nō ſit dignꝰ bñ facere,ſaltē optimo genere virtutis,q̄ eſt pietas et theoſebia, cuiuſmodi eſt dei adoratio.Humilitas em̄ ꝓmouet orationē,non diſtrahit nec impedit,qa oratio humilitatis ſe penetrat cælos.Eccl .xxxv. c.Eſt em̄ dei adoratio omībꝰ cōis & neceſſaria, iuxta illud Matth. iiij.b.Dñm deū tuū adorabis,& illi ſoli ſerues,cui humilitas impedimentum p̄ſtare nō pōt.Philoſophi em̄ virtutum poſuerunt cōnexionē,& hic Burg.ſeparat humilitatē à pietate,q̄ ad oīa valet,vt dicit̄.j.ad Tim.iiij.ca.Nec valet exēplū de publicano quē & euangeliū Lu.xviij.b.& Aug.nō obſtāte humilitate oſtēdūt adoraſſe et dixiſſe:Deꝰ,ꝓpitiꝰ eſto &c.Eius em̄ humilitas ſolū ad hoc tendebat, ꝙ reputabat ſe indignū leuare oculos in cęlū,cū hoc tamē ſtat adoratio ꝑcutiendo pectus ſuū.Ita & moyſes in ꝓpoſito,& ſi ex humilitate abſcōderit faciem ſuā,non minus adorauit et corporaliter & mentaliter vtidē Bur .dixit,poſt p̄dictū delyramentū meliꝰ recollectus

Humilitas non impedit adorationem.

lectꝰ.¶ Item tertium qđ mouet Burg.in hoc ca. eſt de ſigno dato Moyſi,qđ cùm poſtillator dupliciter expoſuiſſet Bur.vtrāq; expoſitionem reprobat,& propriā ponit.Primò igit̄ rñdendū eſt ſuis obiectionibꝰ.ſecūdò ſua expoſitio ꝑtractāda.Improbat aūt primā expoſitionem ex duobꝰ,primò,qa Moyſes nō petebat ſignū.ſ. ſecūdò,qa Moyſes fuiſſet modicę fidei,ſi ſignū petiuiſſet.Pro ſolutione vtriuſq; notādū,ꝙ deꝰ ſignū dedit ſępe nō petentibꝰ,imò aliquādo petere nolēti,ſicut patet de Achac Eſa.vij.b.Et in hora natiuitatis Chriſti paſtoribꝰ ſignū nō petentibꝰ dixit angelꝰ:Et hoc erit vobis ſignum.Lu ij.b.Moyſi igit̄ nō petenti nec dubitāti,ſed in ſufficientiam ſuam recognoſcenti dat̄ ſignum pro ſui cōfortatione. Improbat etiam ſecundā expoſitionem ex duobus. Primò, ꝙ immolatio ſuꝑ mōtem illum nō potuit eſſe ſignū eductiōis populi,q̄ tpe illius immolatiōis fuit p̄terita,qm̄ fruſtra poneret̄ tale ſignū.Secundò qa non potuit Moyſi eſſe ſignū futuræ introductiōis in terrā promiſſam,quia ipē eā nō intrauit.¶ Reſpōdeo ad primū, ꝙ argumentū fundat̄ ſuꝑ falſa imaginatiōe.ſ.ꝙ ſignū ſemꝑ debeat p̄cedere ſignatū,qđ falſum eſt:vt patet ſuper illo Eſa. vij.b. ſ.Pete tibi ſignū &c. Etiā pōt dici,put catholici expoſitores,ꝙ immolatio ſuper mōtem fuit duplicis effectꝰ duplex ſignū.Fuit em̄ ſignum rememoratiuum exitus de AEgypto,& pronoſticū ingreſſus ad terrā promiſſiōis. vt ſit ſenſus:Hoc habebis ſignū &c.ꝙ ſicut ꝑ immolationem erunt rememorando grati de exitu,ita ꝑ fidem erūt certi pronoſticè de ingreſſu.Hūc ſenſum iuuat qđ dicit̄.ſ.xiij.b.Erit quaſi ſignum in manu tua,& quaſi qd appenſum añ oculos tuos:eò ꝙ eduxit te dominꝰ in manu forti &c.vbi manifeſtè patet ſignū rememoratiuū et ſi non ſit ꝓnoſticū.Sed qđ ſecūdò obijcit Burg.ꝙ nō fuit Moy.ſignū,qa nō introduxit pplm.Rñſio ꝙ illa immolatio fuit Moyſi ſignū remēoratiuū ſolū,ſed pplo vtroq; mō.Etiā fuit Moyſi ſignū ꝓnoſticū,nō ad introducendū,ſed ad diſponendū & regēdū populi ingreſſum:vt patet in Deut̄.¶ Quo ad articulū principalem ſecūdū videri pōt,q̄ntū valeat expoſitio Bur.qa ponit duo: Primum, ꝙ Moyſes erat modicæ reputationis,eò ꝙ paſcebat Gregē. Secundum ꝙ hoc fuit ſignū de quo ſermo,ꝙ ꝑ eū q modicꝰ fuit deꝰ voluit magna facere,& nō ꝑ potētes,vt alteri non imponeret̄ niſi ſoli deo,nō homini.Sed primū dictū videt̄ falſum,qa Moyſes fuit tam elegans in exordio natiuitatis,vt per filiā Pharaōis adoptaretur,vt patet in principio Exodi.Fuit etiā tā fortis & anīoſus in ꝓgreſſu. vt AEgyptiū occideret.& tā excellēs vt Ietro vnꝰ de potioribꝰ ſacerdotibꝰ Madian ei fugitiuo;filiā ſuā cōiugio traderet. Nec ꝓbatio Bur.valet,ꝙ quia fuit paſtor gregis,ideo fuit modicæ reputationis:Paſcere em̄ gregē in veteri lege non fuit vile officium,ſed officium patriarcharum,iuxta illud Gene.xlvj.& xlvij.Paſtores ouiū ſumꝰ nos & patres noſtri.Nec ſecundū dictū valet,qa cū opa ſunt ſupra humanā facultatē,cuiuſmodi fuit eductio filiorū Iſraël,nemo ſic decipit q̄n deo vero vel falſo aſcribant̄:non igit̄ oportuit fidelibꝰ ob id dare ſignū,vt Moyſes vel populꝰ crederet deū illorū mirabiliū auctorē,qui facit mirabilia ſolus.¶ Item quartò mouet Bur. cōtra poſtillatorem exponentē noſtrā tranſlationem quæ dicit:Sū qui ſum:& Hebraicā literam q̄ ſonat:Ero qui ero,dicens vtrāq; literā idem importare.ſ.dei neceſſe eſſe æternum, & immutabile. & dicit Bur.illā expoſitionē eſſe cōtra rōnem & intentionē ſanctorū. Sed in vtroq; fallit̄ Bur.penſando v̄ba poſtillatoris.vult em̄ dicere ꝙ ꝑ hoc modꝰ eſſendi ipſius dei eſt neceſſariꝰ,æternus, & immutabilis:qa ſine diſtinctiōe & differentia ex pte dei de deo verè dicit̄ v̄bum p̄teriti tpis ſicut futuri vel p̄ſentis,qa omnes differentię tpis æternitati īmutabili & indiuiſibili coexiſtūt:ideo beatꝰ Hier.in ſua trāſlatione poſuit p̄ſens verè,& Hebraica veritas futuri verè.Et diuiniſſimꝰ Iohānes exprimere volens æternā & neceſſariam verbi diuini generationem,vtit̄ verbo p̄terito dicens:In principio erat verbū: Et in Apo.vtit̄ oībus differentijs temporū dicens:Qui eſt, q erat,& qui venturꝰ eſt:Secꝰ eſt in creaturis & mutabilibus,in qbꝰ nihil eſt niſi pñs:& de his ꝓcedit rō Bur.ſumpta ex autoritate beati Hiero.& Aug.dicentiū,quæ erūt nondum ſunt,qui modus loquendi in deo locum nō habet:imò ſecundū verā & ꝓpriā rōnem nec pñs tp̄s de deo dicit̄,vt ꝑ hoc poſſit dei æternitas pſuaderi:nā ſicut futurum nōdum eſt,ita pñs aliq̄n nō fuit:& citò non erit,quæ ad diuina nō ptinēt.Rō igit̄ poſtillatoris bona eſt,qua modum eſſendi dei dixit ęternū et immutabilem,qa indifferenter omne tp̄s de deo dicit̄,eſt,fuit,& erit,nō rōne ꝓpria,ſed rōne qua coexiſtūt ęternitati:veriꝰ æternitas īmutabilix fluxui tpis & oībus eius differentijs coexiſtit.Ait em̄ beatꝰ Aug.ꝑ Burg.allegatꝰ:Eſſe veriſſimè cōpetit deo, qa īmutabilis eſt,& illa q̄ ſunt mutabilia pfectè non ſeruāt eſſe.Si igit̄ futurum in deo diſtingueret̄ à pñti,verè mutabilis eſſet.Ex oppoſito em̄ p̄dicati infert̄ oppoſitū ſubiecti,qa deꝰ eſt immutabilis:ideo in deo nō differt pñs à futuro.Et hæc fuit intentio poſtillatoris cōiūgentis pñs nr̄æ tranſlatiōis,futuro Hebraicę veritatis:Eiuſdem ſnīæ beatus Augu.xj.de ci.dei.capi.xxi.dicens:Deus p̄terita,futura

G

Deus aliq̄n dat ſignum petentibus: aliquando nō petentibus.

H

A preterita,futura,& pſentia cõprehẽdit,quãuis pterita iam nõ ſint,futura nondũ ſunt.Si igiť in dei ſciẽtia illę differentiæ temporũ nõ diſtinguunť,igiť nec in eius eſſentia & modis eſſendi, cũ dei ſcientia ſit eius eſſentia et ecõuerſo.Et nota ꝙ in hoc loco Bur.recedit à ſancto Tho.cuius dicta omnia in ſuo prologo niſus eſt deificare. ¶ Item in quinto moueť Bur.cõtra poſtillatorẽ imponẽs ei cũm diciť:Dixit q̃;iterũ dñs,poſtillator exponit ly iterũ de q̃rentibus,ſed cõſiderãdo ea,quę premiſit poſtillator,manifeſtũ erit ꝙ ei Burg.falſum imponit;pdixerat.eñ ꝙ Moyſes hĩc duo fecit,q̃ſiuit eñ de nomie mittẽtis expreſſè,ſcd'ò de cõditiõe mittẽtis tacitè,& ꝙ dñs ad ſecũdum priò rñderit ſcd'm Hebraicã trãslationẽ,dicẽs:Ero q ero.ſcd'm noſtrã trãslationem, Sum qui ſum. p quę ad q̃ſtionẽ expreſſè de noīe querẽtem nõ eſt reſpõſum,qa p illã rñſionem nullũ nomẽ dei ſignificať,vt etiã ipſe Bur.fateť cõtra ſanctũ Tho.ſignificať tamẽ cõditio & modus eſſendi,q̃ eſt ęternitas et imutabilitas,put in pcedẽti puncto expoſita eſt. Sed ad expreſſam quęſtionẽ quęrẽtem de nomine reſpõdeť ſcd'ò cũ diciť:Dixitq; iterũ dominus.vt ly iterũ referať ad ſcd'am reſpõſionẽ,q̃ reſpicit quęſtionẽ expreſſam,prius factã,nõ repetitã,vt fingit Bur.cõtra poſtillatorẽ. ¶ Itẽ ſextò moueť Bur. contra poſti.quaſi diminutè ſe habuerit circa nomẽ diuinũ,qd' non eſt modicę attẽtiõis.Mouet igiť de illo noīe.xij.q̃ſtiões; de qb' magnũ facit tractatũ,ad expoſitionẽ literę modicũ facientẽ,vt patet in earũ ptractatiõe:poſtillator aũt planę expoſitiõi literę intẽdẽs,huiuſmodi q̃ſtiões et inq̃ſitores earũ ad librũ beati Dio.de di.no.et alios remittit:eſt eñ ſui ppoſiti nõ tractat' ſcribere,ſed breuiter lrę immorari.

Prima igiť q̃ſtio Burg.eſt:Suppoſito ꝙ nomẽ,de quo hĩc ſermo ſit tetragrãmaton:quęriť quõ hoc nomẽ ſcribať & pnunciet?Et reſpondendo dicit,ꝙ ſcribitur quatuor literis,& ideo diciť tetragrãmaton.à τέτρα tetra, qd' eſt quatuor, & γράμμα gramma litera.Tranſeat hoc,qa ſatis vulgatũ:ſed ex hoc nõ habeť literalis ſenſus,qa nõ exponit illud nomẽ ſignificatiuè,ſed tantũ materialiter,vt ſcriptũ:& ita hoc nomẽ deus, ſcribiť quatuor literis, & ſic põt dici eadem rõne tetragrãmaton.Et infrà in eadẽ digreſſiõe,dicit hoc nomẽ tetragrãmaton nõ eſſe trãsferibile nec exponibile,Sed manifeſtũ eſt hoc falſum eſſe,ſi vniformiter accipiť ſicut hĩc.ſ.materialiter, qa Burgen.ipſemet exponit dicens: tetragrãmaton dicitur a tetra,qd' eſt quatuor,& gramma litera.i.nomen ſcriptũ quatuor literis;& cũ omnes literę Hebraicę ſint ſignificatiuę,vt dicit cõmuniter ,ipſum nomen ſecũdum omnes partes ſuas poteſt exponi,niſi dicat ꝙ quãuis componentia poſſint exponi non tamẽ cõpoſitũ:et ſic oportet eũ cõcedere cõpoſitũ dicere tertiã entitatẽ diſtinctã à ſuis partib', qd' quãuis verũ ſit,eſt tñ cõtra ſuũ magiſtrũ ſcilicet ſanctũ Thomã.

B *Secunda* quæſtio eſt,vtrum tetragrãmaton ſignificet verũ deũ? & reſpondeť ꝙ ſic.Sed mirũ dictũ videtur ſcd'm ipſum Burg.illud nomen ſcribitur quatuor literis,quę apud latinos ſunt ib.h, h. quæ nullũ ſonũ humana lingua formabilẽ faciunt, igiť ab homine pferri nõ pñt,& ſi ſic homo nõ põt habere ĩ animo vocis cõceptũ,qa vox nõ eſt formabilis,quid igiť põt apud Bur. ſignificare? niſi materialiter,vt dixit in prima quęſtione. Nec pbat ppoſitũ ſuum p hoc qd' allegat ex litera: hoc nomen eſt mihi inęternũ, qa hoc diciť de' patrũ noſtrorũ,Abrahã,Iſaac,et Iacob, vbi loquiť de hoc toto complexo,quod videť ſatis exponibile & transferibile.

Tertia quęſtio eſt: an illud nomẽ ſit propriũ vel appellatiuum? & reſpõdeť ꝙ ſit propriũ,& prima ratio ſui dicti & principalis vt dicit,omnibus linguis cõmunis eſt, qa non habet pluralem numerũ;imò vt dicit,nõ poteſt fingi pluralis numer' huius nominis,ſicut fingimus de noīe Simon Simones.Sed quicquid ſit de cõcluſione,rõnes modicũ cõcludũt.Prima eñ ratio reduciť contra faciẽtem ſic:Nõ habẽs pluralem,eſt nomẽ propriũ,nõ appellatiuũ, ſed ſol,de' &c.eſt huiuſmodi,qd' nõ habet pluralẽ numerũ:igiť &c. Cõſequens eſt falſum,igiť aliqua pmiſſarũ,nõ minor,ergo maior,q̃ eſt Bur.Et ſi qs dixerit p illud qd' addit,ꝙ non põt fingi plurale, ſicut de ceteris cõibus & proprij,hoc videť fruſtra dictũ,quia poſſumus fingere tetragrãmatones ſicut Simones.Nec illę ſunt potiſſimę rationes, quare aliquid eſt proprium,quas Burg. adducit. Eſt eñ potiſſima rõ proprietatis & ſingularitatis ſecundum grammaticos vniuocè plura ſignificare nõ poſſe,ęquocè aũt pñt ęquiuocatiõe à caſu vel cõſilio:nunc autem deus ita eſt nomen propriũ,ꝙ vniuocè non ſignificat plura, nec poteſt vniuocè plura ſignificare,quamuis ęquiuocè, ſicut vnum ſignificare per eſſentiã plura p participationem: vel vt magis propriè dicam, vnum ſubſtantialiter plura nuncupatiuè: cũ hoc tamen ſtat,ꝙ deus non ſit nomen ſignificans, ita propriè,quin ſit tribus pſonis cõmune.Sed de tetragrammaton voce ſignificãte nõ debet eſſe altercatio,cum res ſignificata ſit nota: nunc autem nulla res diuina ſignificata,ſiue ſit ſubſtantia ſiue ſcd'm ſubſtantiã eſt propria,quin ſit cõicabilis tribus citra relationes originis,nec aliq̃ vox ſignificãs ſic erit ppria,quin ſit tribus cõis, niſi quis velit dicere, ꝙ tetragrammaton ſignificet pprietatẽ originis incõicabilem incõicabilẽ: tunc qua rõne ſignificat vnam proprietatẽ eadẽ rõne qualibet aliã,& ſic ſignificabit plura, & per cõſequẽs nõ ita ppriũ, vt fingit Bur.Ea q̃ de rerũ diuinarũ cõicabilitate & identitate: vbi non obuiat relationis oppoſitio dicta ſunt,habentur ex dictis beati Diony.de di.no. & eius commentatoris Vercellenſis, & Augu. de tri.Et ſi quis cultor ineptiarum Burg.refugere voluerit ad vltimam abſtractionem,& dicere ꝙ tetragrammaton ſignificat diuinã eſſentiam ſine omni comparatione & reſpectu ad perſonas.&c. Et tũc ſecũdũ ſcholã philoſophorũ et theologorũ res q̃cũq; nec eſt ppria nec cõmunis. Hĩc enim eſt modus loquendi Auicennę.v.ſuę metaphy.equinitas & equineitas, nec eſt ſingularis,nec vniuerſalis: ſed eſt equineitas tantum:etiam hanc fugam tollit idem Burg.infrà dicens,ꝙ ſignificat eſſentiam diuinam, prout eſt ſecundum modũ loquẽdi Damaſceni pelagus ſubſtantię infinitum:ſic enim nõ ſignificatur cum tali abſtractione,ſed cum vnitiua continentia omnium perfectionum ſimpliciter. C

Quarta quęſtio eſt:an tetragrammaton ſit maximè propriũ nomen dei?& dicit ꝙ ſic:in cuius concluſionis deductione, quia intricatus eſt,reduco factũ eius ad ſeptẽ dicta. Quorũ primũ eſt, ꝙ ſanctus Tho.prima parte.q.xiij.ar.xi.qexponit qui eſt, fore proprium nomen dei deuiat ab Hebraica veritate.Secundũ dictũ, ꝙ trãslatio noſtra cui ſanctus Tho.innititur,ſimiliter deuiat ab Hebraica veritate.Tertium dictum,ꝙ ſignificatio nominis tetragrammaton dependet ex ſignificatione literarum,ex quibus cõponitur. Quartũ dictũ,nomẽ tetragrammaton magis indeterminatè & cõmuni' ſignificat diuinã eſſentiã,quã qui eſt.Quintũ dictũ,q ẽ,eſt pprium dei,ſed ſignificãs cum tempore & cõcretiuè.Sextũ dictũ,qa concretiuè ſignificat,ergo dicit cõpoſitionem, ideo nõ cõuenit alicui dicto de deo.Septimũ dictũ,pręſens tempus conuenit deo,non pręteritũ nec futurũ,quia nec ęternitati. Hęc ſeptem dicta clarè habentur in determinatione huius quartæ quæſtionis.In quorum primò improbat ſuum(quẽ prę cũctis magnificat)magiſtrũ.In prologo enim ſui corruptorij nitiť dicta eius canonizare, aſſerens ea igne charitatis examinata,& naturalis rationis dictamine multipliciter purgata.Sępe enim pręfert ipſum beato Hiero. Aug. & alijs, & tamen eum hĩc audet improbare,imò dicit eum delyrare. Sed D vt videť in ſecũdo dicto nitiť illam reſponſionem moderare, quaſi ſanctus Tho.deuiãs ſit a noſtra tranſlatione ſeductus, quã etiã dicit ab Hebraica veritate delyrare,qd' non videť,quia translatio noſtra ponit pręſens, vbi Hebraica litera ponit futurũ:illa ponit, ſum qui ſum;iſta ero,qui ero.& hoc non eſt delyrare, ſed potius concorditer diuini eſſe ęternitatem oſtendere:& immutabilitatem cũ pręten dãt indifferenter dicere de deo eo modo,quo declaratũ eſt in quarto correctorio huius tertij cap.Fundať hĩc modus dicendi in ſacra ſcriptura,quę de deo dicit.Apoc.j.b.Qui eſt,qui erat,& qui venturus eſt &c.& ita poſtillator exponit.nullũ eñ nomen exprimiť per ſum qui ſum,nec per ero q ero,ſed ſolùm modus eſſendi. Quòd ſi beatus Tho.vt Bur.intellexiſſet,ex tranſlatione noſtra non recepiſſet occaſionem deuiandi, prout Burgen.ei imponit,& hoc patet ſuprà in.v.huius ca.correctorio.Per tertium autẽ dictum videtur Burg contradicere reſponſioni huius quartę quęſtionis:quia dicit nomen tetragrammaton ſignificatiuum ſignificatione literarũ, ex quibus componitur,& ita videť accipi materialiter. Nullum autẽ nomen materialiter acceptum,poteſt eſſe maximè propriũ nomẽ dei,ſed nomen tetragrammaton eſt huiuſmodi,vt dicit Burg. Sed et quartũ dictũ repugnat reſponſioni tertię quęſtionis,vbi diciť ꝙ hoc nomen tetragrammaton ſit proprium, & nullo modo appellatiuũ,hĩc autẽ dicit, ꝙ indeterminatius & communius ſignificat: hęc autẽ eſt cõditio nominis appellatiui nõ proprij.In quinto autẽ dicto ptractãs opinionem ſui magiſtri dicit, q eſt,eſſe nomen proprium,ſed nõ ſicut tetragrãmaton,quia primũ ſignificat cũ tẽpore et cõcretiuè,et declarat hoc modo loquẽdi Priſcian',cui' regulę ſacra ſcriptura ſubijci nõ debet,vt dicit beatus Hiero.Etiã & ſi verba propriè ſignificãt tẽpus & cũ tẽpore applicata trãſitorijs,applicata aũt diuinis nõ ſignificãt tẽpus mẽſurãs,ſed ęternitati coexiſtens, put declaratũ eſt ſuprà.in quarto huius ca.correctorio.Sextũ aũt dictũ brocardicũ eſt, qa cõcretiuè dictũ ſignificat cum cõpoſitione,ideo nihil taliũ cõpetit deo.Ens enim deum inquantum eſt,cõcretiuè ſignificat,qa identicè includit rationem ſui formalẽ,& formaliter dicitur de deo:tamen nullã dicit compoſitionẽ,ſicut nec vnitiua cõtinẽtia omniũ pfectionũ ſimpliciter, cõcretiuè & abſtractiuè,p huiuſmodi delyramẽtum huius ſenis ceſſaret diſputatio Scoti & aliorum de ſubiecto theologię,& ratione formali ſubiectiua:q̃ ſe habẽt ſicut concretum & abſtractum,& ita dicitur cõmuniter deum eſſe ſubiectum theologię ſub formali ratione deitatis, & ita nomen tetragrammaton non pertineret ad theologiam, quia nec pertinet ad ſubiectum,nec ad rationem formalem ſubiecti,pro eo ꝙ Bur. ſuprà dicit ipſum nec concretũ nec abſtractum.Et ſi dicat quis fau

E tor Burgē.ꝙ nõ pertinet ad theoligiam noſtrā,ſed dei & beatorũ. Quid igitur Burgeñ.laborat circa id qđ ad nos non pertinet:imò apud nos intelligibile, ineffabile,& inſyllabicabile eſt,& ꝑ cõſequēs ad ſenſum literalē impertinens.Septimũ dictũ eiꝰ,ꝙ ſcilicet deo cõuenit pñs tēpus, nõ preteritũ,nec futurũ,ſicut verũ eſt de ꝑterito & futuro,ꝙ deo nõ cõueniat,ita de pñti.tps em̃ pñs,quantũ eſt rõne tēporis,aliqñ nõ fuit,ita citò nõ erit,tale etiā deo nõ cõuenit,et ſi cõuenit deo,hoc eſt ideo,q̄a pñs eſt ęternitati coexiſtens,ſic ſimili modo cõuenit deo ꝑteritũ &futurũ,ꝓut ſuprà q̃rto correctorio dictũ eſt.

Quinta queſtio eſt.Vtrũ tetragrāmaton ſignificet ad placitum & non naturaliter? Rñdet dicēs primò,ꝙ ſignificat ad placitum ex inſtitutione diuina non humana.Secundò dicit, ꝙ ex illa inſtitutione ſignificat ſubſtātiā dei incõicabiliter & adęquatè. Primo dicto ſtāte,ſecũdũ videt̃ falſum:Quod ſic patet primò . nā ſi illud nomē ſignificat eſſentiā diuinā adęq̃tè,tunc ſignificat eā ſicut eſt,ſed nõ eſt,nec eſſe põt incõicabile nec incõicabiliter:igit̃ illud nomē nõ ſignificat eā ſic , niſi falſè ſignificaret,& aliter q̃ ē,licꝫ nõ adęquatè.Nec valet dicere , ꝙ intelligit de incõicabilitate ad extra,q̄a multa nomina ſic ſignicāt diuinā eſſentiā, ſicut indepēdēs,infinitũ, cauſa prima &c.q̃ predicata nõ ſunt ad extra cõicabilia.Scđ'ò probat̃ idē ſic:Id nomē ſignificat eſſentiā diuinā,ꝓut eſt in mēte diuina,vt dicit Bur.ſed in mēte diuĩa circa relatiões originis,nihil eſt incõicabile nec incõicabiliter,igit̃ &c.Itē tertiò, illud nomē ſignificat eſſentiā dei adęquatè,vt dicit Bur.igit̃ omnibus modis,quibꝰ intelligibile ē: patet cõſequētia ex rõne adęq̃tiõis inter ſignificās et ſignificabile,& inter intelligēs & intelligibile,q̄a voces ſunt notę earũ,q̃ ſunt in aĩa paſſionũ.j.Peri herme.Ex cõſequēti arguit̃ ſic:Significat eā omnibꝰ modis,qbꝰ ſignificabil̃ et ĩtelligibile ē,ſed intelligibilis eſt cõicabilis & cõicabiliter,igit̃ ſignificat eā cõicabilit̃.dicit aũt Burg. ꝙ incõicabiliter,ſi ſic,igit̃ incõicabiliter & cõicabiliter, quę eſt contradictio cõſurgēs ex adęquatione:& ſic pria pars illiꝰ cõtradicit ſecũdę eiuſdē dicti.& neſcio quõ ſtāt ſimiliter:tetragāmatõ ſignificat eſſentiā diuinā, ꝓut ſolũ eſt in mēte diuina,vt dicit Burgē. et ꝙ idē Burg.ipſum ſic vel ſic dicit ſignificare, cùm latuerit eum, quõ fuerit et ſit in mente diuina,cũ excedat vt dicit,oēm humanũ cõceptũ, niſi fortè Burg.ꝑſumat ſe è cælo lapſum, & magni conſilij angelũ.

F Addit etiā in hoc loco,ꝙ ſicut deus ſeipſum ꝑfectè ſolũ nominat mētaliter,ſic & ipe ſolꝰ ſeipſũ noĩat ꝑ voces ꝑfectè ab eo inſtitutas quę ſunt ſigna ſui intellectꝰ ad placitũ inſtituta.cętera aũt nomina diuina ſignificāt ſolũ modũ eſſendi diuinũ,prout cognitio nr̃a,quę finita eſt , & à cognitione creaturarũ accepta attingit:vñ ſequit̃,ꝙ nulla creatura põt hoc nomē exprimere,nec eſſe capax illiꝰ nominis perfectè,cũ tamē ipſum nomē ſit creatura à deo inſtituta.Oĩs autē creaturę creatura capax eſt,etiā ſi ſũma ſit, ideo dicimꝰ aĩam Chriſti ſummę gratię fuiſſe capacē. Nec videtur valere differentia,quā ponit inter illud nomen,& cętera nomina diuina,quia ęternitatem infinitatem,independentiam &c.nõ poſſumꝰ attingere per cognitionē noſtram acceptam à creaturis, niſi argutiuè,& ſic poſſumus ſignificationē tetragrammaton ſimiliter accipere,arguēdo aliquid eſſe q̃le ſignificat illud nomē,ſicut & Burg. in hac digreſſione facit. ſequit̃ etiā fidei Chriſtianę nõ bñ ꝓuiſum,cũ nõ habeat ſibi tale nomen reuelatũ,qđ ita ꝑfectè ſignificet deum , ſicut tetragrāmaton.

In ſexta queſtiõe querit, vtrũ huius inſtitutionis ſit aliqua ratio querenda? Reſpondet ꝙ non: in eadem tamen digreſſione , vt chartas more ſuo repleat, ab inquiſitione inutili neſciuit abſtinere.

In ſeptima queſtione dicit Burgeñ. ꝙ factio miraculorum conuenit deo ſub ratione ſignificationis tetragrammaton:Sed hoc videtur manifeſtè falſum:nam facere miracula,eſt operatio dei ad extra,quę communis eſt tribus perſonis:ad quas ſignificatio tetragrammaton ſe non extendit,vt patet ex correctorio qrtę q̃ſtionis.Et qđ addit,ꝙ deꝰ facit miracula ſub rõne omnipotentię fundatę in ſignificatiõe nominis tetragrāmaton,videt̃ fruſtra dictũ,q̄a eadē rõne & fortiori ſub ſignificato eius gneraret & ſpiraret,q̄a rõ & principium generandi & ſpirandi fundatur in eſſentia diuina ſignificata ꝑ nomē tetragrāmaton,nec aliq̄d cogitari poterit,quin ſub noĩe tetragrāmaton et eius ſignificatiõe fiet.et illa curioſitate Bur.fauere videt̃ erroribus ſuꝑſtitioſis,coniurationibus exorciſtarum & diuinorũ,quæ cum crucibus ac characteribꝰ ſæpe repetunt adonai:aglan,& tetragrāmaton,quæ ꝓculdubio lagini & chriſtiani,à ꝑfidis Iudęis didicerunt. Vnde ſic dicēdo Bur. videt̃ multũ Iudaizare:nā ſancti multi noui teſtamenti dei virtute miracula plura fecerunt,nomē tetragrammaton,eius ſcripturam vocē,& ſignificationē penitus ignorantes . Petrus in nomine Ieſu Chriſti Nazareni claudũ ambulare fecit,& reliq̃ .Et in veteri teſtamento cùm nomē illud nõdũ fuiſſet impoſitum & publicatũ,facta ſunt miracula:& abſurdiſſimũ videt̃,creaturā inſtitutā à deo,cuiuſmodi eſt hoc nomē,aſſignare ꝓ rõne,ſub qua ꝓpriè fiāt miracula.

Audiui q̃ſdam

Audiui quoſdā Iudęos cõuerſos cõfitentes, ꝙ apud Iudęos eſt ille G error,ꝙ Ieſus virtute nominis tetragrāmaton(qđ ipe ſciebat) fecit ſua miracula,& ꝙ hodie quilibet ſciens illud nomen faceret miracula,quæ apud Chriſtianum malè ſonant.

Octauæ queſtiõis rñſio etiam error videt̃:Dicit nanqꝫ,ꝙ deo ſub ſignificatione illius nominis propriè pertinet immolari & ſacrificari,quia vt inquit ſemper, vbi in ſacra ſcriptura fit mētio de ſacrificijs & oblationibus,fit interpoſitio huius nominis:ex quo ſequitur,ꝙ nos Chriſtiani etiam veriſſimum ſacrificium agni immaculati Ieſu Chriſti offerētes,non propriè ſacrificamus,quia nunquam in Criſtianorum ſacrificijs mentio fit de hoc nomnie.

Nonæ etiā q̃ſtiõis rñſio videt̃ inepta,cũ dicit populũ fidelē diuino cultui ſub ſignificatione illius nominis applicari & aſcribi.Applicatio em̃ populi Chriſtiani,& aſcriptio ad cultum diuinũ fit in baptiſmo generaliter,in cõfirmatione,& ſacrorũ ordinũ collatiõe ſpãliter,in quibus omnibꝰ illius noĩs tetragrāmaton nulla fit mētio.Si igit̃ ſolũ ſub illo nomine aſcribit̃ q̄s diuino cultui,ſequit̃ Chriſtianũ populũ nõ legitimè aſcriptũ,qđ eſt deſtruere fidē noſtrā,imò nec Iudaicus populus ſic fuit aſcriptꝰ.Ante em̃ inſtitutionē & publicationē huiꝰ noĩs multi ſunt dei cultui applicati,ſicut Abel,Noe,Abraham,& cęteri , quibus hoc nomen non fuit indicatum,vt dicitur infrà.vj.huius,

In decima queſtione dicit de efficacia huius nominis:vtrũ illa eſſet ex inſtitutione vel ex deuotione vtētis.Nõ primũ, quia eius ſignificatio iuxta inſtitutionē eſt ſine quocunqꝫ reſpectu extrà vel intrà ſine cõcretione,& abſolutione,vt Burg. dicit.Non ꝑtinet ergo eius ſignificatio ad talē efficaciā ex inſtitutiõe , quę etiā nõ legitur in ſcriptura.Reſtat igit̃,ꝙ ex vſu,& deuotione vel autoritate,ſicut in noſtra lege oratiões & manus impoſitiões, ſanctorũ inuocatiões &c.quę efficacia plus reſpicit illo modo opus operatũ ex deuotione,q̃ꝫ ex inſtitutione nominis cuiuſcunqꝫ vel orationis.

In undecima queſtione dicit ſolennitatem huius nominis fuiſſe tantam,ꝙ nõ licuit niſi ſolos ſacerdotes pronunciare in benedictionibꝰ. Sed hoc videt̃ implicare,q̄a vt ſuprà dictũ eſt in queſtione prima,hoc nomē ſcribitur quatuor literis,quę nõ poſſunt facere ſonũ lingua humana explicabilē.Sequit̃ ergo, ꝙ nec ſacerdotes poterāt ꝓferre;Dicit igit̃ Burg . ꝙ ſacerdotes loco eius ſemper ꝓtulerunt nomē Adonai,qđ etiā vulgus proferre potuit. H Illa igit̃ explicatio ad ſolēnitatē nominis tetragāmaton pertinere nõ videt̃:Cęterũ verba cõſecratiora diuiniſſimę Euchariſtię ſunt maioris ſolēnitatis & efficacię,q̃ꝫ ly tetragrāmaton, non obſtāte tamē ea ſolennitate,cuilibet Chriſtiano cõcedit̃ legere epiſtolam Pauli, vbi illa v̾ba ſũt expreſſa.pręterea lędit fidē noſtrā, ꝙ in Iudaiſmo fuerit nomē tātę ſolennitatis,qđ apud Chriſtianos nullius eſt repudiationis,ꝑſertim cũ ſit tale ſecundum Burg.ſub cuius ratione Deus rite colitur,& fidelis populus diuino cultui applicat̃.Demũ mirãdũ de beato Hiero.ꝙ de hoc nomine nullā in ſua trãſlatione fecit mētionem.fuiſſet em̃ autoritatis maioris in eccl'ia,q̃ꝫ Burgē.ad ſcribendũ talia ſi q̄d veritatis aut vtilitatis habuiſſet,& apoſtolus huius nominis ꝑ Burg.prędicata magnalia diſſimulās,dixit.j.Cor.ij.a. Nihil iudicaui me ſcire inter vos,niſi Ieſũ Chriſtũ,& hũc crucifixũ . Ex quibus omnibꝰ recollectis patet quantũ iſta Bur.digreſſio ad literalem ſenſum pertineat:et meritò ꝓbatur iſte Bur.ſuperfluus,vbi poſtillator ſufficiens eſt,non diminutus,vt Burgen.auſus eſt dicere.

In duodecima igitur queſtione Burgen. volens ex omnibus dictis concludere expoſitionem illius loci : hoc nomen mihi eſt in ęternum,fingit ſine autoritate ſcripturę , ꝙ illud dicatur hîc de duobus nominibus dei.ſ.tetragrammaton,& Adonai. Primum dicit nomen domini ęternum, quia anteqꝫ eſſent creaturę,hoc nomen pertinebat deo ſecundùm eſſentiam . Sed penſando dicta ſua priora non videt̃ hoc dictũ verũ,q̄a ſuprà dixit, circa queſtionē ſuā quintā,ꝙ nõ eſt nomē vocale in ſignũ diuinę intellectiõis ad placitũ inſtitutũ.cõſtat aũt nullā vocē eſſe ęternā,nullumqꝫ inſtitutum eſſe æternũ,nec aliqđ ꝓductũ ꝑter verbũ & ſpiritũ ſanctũ, nec illud nomē vocale prius fuit inſtitutũ q̃ꝫ publicatũ, ſed publicatio eius eſt tꝑalis,igit̃ & inſtitutio.eſt igit̃ inſtitutio,& publicatio, & ſcriptura quatuor literis tēporale.nõ põt igit̃ ſic dici, eſt nomē ęternum,niſi ſecũdũ ideam in mēte diuina.ſic aũt nõ dicit̃ inſtitutũ,ſed in eſſentia diuina relucēs, vel ab ea pullulās,q̃ ſunt alterius ſpeculationis.De ſecũdo aũt nomine videlicet Adonai dicit:dici memoriale eius,q̄a exprimit̃,vbi tetragrāmaton ſcribit̃,nõ habent rõnem,vt ſit ex imperfectiõe populi, ꝙ illud loco illius ꝓfert̃,q ꝑ proferri nõ poteſt,Eſt igit̃ vnum & idē nomen, qđ apud nos dicit̃ deus, qđ eſt ęternum & memoriale,non ratione vocis nec ſcripti, ſed ſignificati.Hîc dicit:Deus Abrahā &c.ad maiorem declarationem faciēdā filijs Iſraēl.Cætera, que Burgen.addit de comparatione huius nominis Ieſu & tetragrammaton tranſeant,quia quamuis inuolutiones ſententiarũ ſint,non ſunt tamen contra fidem & poſtillatorem.

CAP. IIII.

A R Eſpondens &c. a ¶ Quid eſt qđ &c. Greg. Moyſes, Iudaicus popul⁹. v̄ga, diuinitatis ptãs. Serpẽs, xp̄i mortalitas: q̄a em̄ per ſerpentem mors: ꝑ ſerpẽtem mortalitas ſignať, vľ q̄a ſcriptũ eſt Mat. x. b. Eſtote prudẽtes ſi. ſer. & q̄a ſũma prudẽtia. i. dei ſapia icarnata eſt: rectè ei⁹ mortalitas ĩ ſerpente figurať. vñ Io. iij. b. Sicut exaltauit Moyſes ſerpẽtẽ ĩ deſerto, ita exal. opor. fi. ho. Moyſes v̄gã tenuit: q̄a Iudaic⁹ populus añ redẽptoris aduẽtum in dei poteſtate confiſus eſt. In terrã ꝓiecit, q̄a ꝑ patriarchas & prophetas deũ incarnandũ nũtia uit. v̄ga in colubrum vertiť, q̄a Chriſtus de⁹ ĩ ſe ꝑmanẽs, mortalis eſt in hoĩe factus. Sed & Moyſes colubrum cõſpiciẽs ꝑtimuit & fugit, q̄a Iudaicus ppľs dũ Chriſtũ mortalẽ vidit: deũ credere expauit. Cui iubeť vt caudã teneat, q̄a populus q̄ modo credere recuſat: in extrema corporis dñici parte, i. poſteriore tp̄e eccľię ſcilicet in fine mundi ſeſe ad fidẽ colliget, colubri caudã tenẽs, q̄a eũ quẽ mortalẽ añ deſpexerat, in vltima p̄te eccľię redẽptorẽ ſuũ cõfitebiť. Mox ſerpẽs in virgã redit, q̄a vt Iudaic⁹ popul⁹ in Chriſtũ crediderit, mox ad iudiciũ ĩ poteſtate diuinitatis ſuę apparebit: vt iã ſerpẽs virga ſit: q̄a q̄ in terra homo deſpectus eſt, de cælo veniẽs ſup̄ angelos videbiť deus.

Allegoricè ¶ Iſid. Allˀ. Serpẽs ꝑſuaſit homini mortẽ. Mors ergo à ſerpente, virga in ſerpẽte, Chriſtus in morte. Expauit Moyſes & fugit. mortuo em̄ Chriſto expauerũt diſcipuli, à ſpe in qua fuerũt recedentes. apprehendit caudã. i. poſteriora, & factus eſt virga: quia primò occiſus, poſtea patratis omnibus, ad id qđ B fuerat reſurgẽdo reuerſus eſt: vbi per vitam morte conſumpta, nihil in eo ſerpentis apparuit. vel cauda ſerpenis finis ſeculi, quia ſic mortalitas eccleſię ꝑ lubrica tempora voluiť (Alij eũt, alij veniũt) ꝑ mortẽ tãq̄ ꝑ ſerpẽtẽ, ꝑ quẽ mors ſeminata eſt: ſed in fine ſeculi, tanquam cauda redimus ad manũ dei, & apprehenſi reparabimur: & nouiſſima inimica morte deſtructa, reſurgẽtes in dexteram dei virga regni erimus. b ¶ Mitte manum tuam &c. Iſid. Manus alba. i. immũda, albor enim in cute lepra ẽ non candor. Ipſa enim hęreditas dei. i. populus, foras ab eo miſſus factus eſt immũdus. vñ pſal. lxxiij. b. Vt q̄d auertis manũ tuã & dexterã tuã de &c. Sed reuocata ẽ man⁹ in ſinũ, & reuerſa ad colorẽ ſuũ: ſic plebs Iudaica alienata à ſinu dei, foras immunda remanſit. Sed reuocata redibit ad priſtinum colorem: cùm agnouerit ſaluatorem. Roma. xj. capi. Cæcitas enim ex parte contingit in Iſraël.

☞ Sume aquam

R Eſpondẽs Moyſes ait: Non cre-

a Chriſto quoq̄ non crediderunt Iudæi.

dẽnt mihi, neque

a ¶ Vnde quis credidit auditui noſtro.

audient uocem meam, ſed dicent: non apparuit tibi domin⁹. Dixit * ergo ad eũ: a Quid eſt, quod tenes in manu b tua? Reſpondit: Virgã. Dixitq̄ dominus: Proiice † illam in terram. Proiecit, & uerſa eſt in colubrum, ita ut fugeret Moyſes.

a Diuina poteſtas quam Moyſes tenebat, dum plebs Iudaica ante aduentum redemptoris in ea confidebat. Vel Chriſtus, quẽ Moyſes. i. lex p̄dicabat.

a ¶ Cum per prophetas deum incarnandum nuntiauit.
b ¶ Deus in ſe permanens mortalis factus eſt homo.

a ¶ Id eſt mortem, quia initium mortis per ſerpentem.
b ¶ Quia dum mortalem vidit, deum credere expauit.
c ¶ Iudaicus populus.

* ad Moyſen

† Dixitq̄ dominus: Extende manum tuam, & apprehẽde caudam eius. Extendit, & tenuit: uerſaq̄ eſt in uirgam. c Vt credant, inquit, q̄ apparuerit tibi dominus deus patrum † tuorum, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob: Dixit * dominus rurſum. b Mitte manum in ſinum tuum. Quam cùm miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar niuis. d Retrahe, ait, manũ in ſinum tuum. Retraxit, & protulit iterum: & † erat ſimilis carni reliq̄. Si non crediderint inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris: credẽt uerbo ſigni ſequẽtis. Qđ ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neq̄ audierint uocẽ

a ¶ Quia populus qui modo credere recuſat, in extrema parte dominici corporis. ſ. in fine mundi ſeſe ad fidem colliget.

a ¶ Credendo. ¶ Quia eum quem mortalem deſpexit redemptorem in vltima parte eccleſiæ confitebitur.
b ¶ Quia mox redemptor noſter in iudicio cum poteſtate diuinitatis apparebit. ¶ Quia Chriſtus deuicta morte ſurrexit.

¶ Quia populus a deo remotus factus eſt immundus.

¶ Hoc implebitur cum omnis Iſrael ſaluus fiet.

† ſuorum

* q̄ ei

† reuerſa eſt

NIC. DE LYRA.

CAP. IIII.

Diuiſio R Eſpondens Moyſes ait &c. Hîc conſequenter deſcribitur inſtructio & confortatio Moyſi per ſigna diuinę virtutis oſtenſiua: & primò ponitur dicta inſtructio, et ſecũdò Moyſi obſecratio, ibi: Ait Moyſes. Circa primum premittitur cauſa ſignorum cùm dicitur: a ¶ Reſpondẽs Moyſes ait: non credent mihi. &c. Quamuis enim Moyſes eſſet certificatus per verbum domini, qđ ſeniores populi verbis eius crederent vt dictum eſt, ſciebat tamen q̄ in populo illo erãt multi rebelles & increduli, qui non acquieſcerent verbis, niſi viderent ſigna diuinę virtutis, & de talibus loquitur hîc Moyſes dicens: Non credent mihi, propter quod dominus dedit ſibi poteſtatem faciendi ſigna in tribus. ſ. in virga, in manu, & in aqua fluminis. ¶ Ad cuius intellectũ conſiderandũ, q̄ iſta ſigna erant ordinata ad hoc, q̄ filij Iſraël crederent Moyſi, quantùm ad exitũ de terra AEgypti de mãdato domini. & ideo iſta ſigna fuerunt proportionata ad hoc deſignandum, ſicut in p̄cedẽti ca. fuit dictum de viſione rubi. Status autem filiorũ Iſraël in AEgypto põt cõſiderari, quãtùm ad ingreſſum populi in AEgyptũ, qđ fuit ꝑ dominiũ ipſius Ioſeph ĩ AEgypto. & ad hoc p̄ĩcipaliter referť ſignũ v̄gę, ꝑ quã deſignať p̄ĩcipat⁹ ipſi⁹ Ioſeph. vñ Gẽ. xlvij. g. vbi tranſlatio noſtra habet: Adorauit Iſrľ deũ cõuerſ⁹ ad lectuli caput. Trãſlatio. Lxx. habet, adorauit Iſrľ faſtigiũ virgę eius. qđ exponunt aliqui doc. noſtri de virga vel ſceptro Ioſeph, qđ portabat in ſignum dominij: ſuper qđ ſceptrũ Iacob innixus adorauit deũ. iſta autem virga fuit ĩ terrã proiecta, quãdo poſt mortẽ Ioſeph filij eius cum populo Iſraël fuerũt cõpulſi ad opus terrenũ in luto & latere: & tunc cõuerſa eſt in colubrum, qđ eſt aĩal venenoſum & homini inſidiatiuũ. vñ Gẽ. iij. c. dixit dñs ſerpenti: Tu aũt inſidiaberis calcaneo eius, q̄a rex AEgypti filijs Iſraël impoſuit, q̄ venenũ malitię cõcepiſſent cõtra eius regnum, & qđ inſidiabanť q̄liter ſe poſſent iungere aduerſarijs AEgyptiorũ, vt debellatis AEgyptijs egrederenť de AEgypto, vt dictũ eſt. ſ. j. ca. ſed apprehenſa cauda colubri verſa eſt iterũ in virgã, per qđ deſignabať q̄ finaliter filij Iſrľ egrederẽtur de illa vilitate ad magnã libertatẽ & dignitatẽ, ſcđm qđ diciť Deu. iiij. a. Nec eſt alia natio tã grandis &c. Scđò cõſiderať ſtatus populi quantũ ad egreſſum de AEgypto ſub cura ipſi⁹ Moyſi. & ad hoc referť ſignũ man⁹, q̄ primò poſita ĩtra ſinũ facta eſt leproſa, & ſcđò ibi repoſita ſanata eſt. ꝑ qđ deſignabať q̄ filij Iſraël q̄ñ primò ſuppoſiti ſunt curę Moyſi, q̄ cura ꝑ ſinũ deſignať. vñ Nu. xj. g. Porta eos in ſinu tuo. per hoc fuerunt magis abominabiles AEgyptijs, & quaſi ĩ cõſpectu eorũ fœtidi. vñ dixerť Moyſi: Fœtere feciſtis odorem nrm̃ co. pha. & ſe. eo. vt hr̃. ſ. v. d. Sed ꝑ man⁹ ſanationẽ ĩ ſequẽti repoſitione deſignabať cõſolatio eis futura ꝑ curã Moyſi, ſicut patuit ĩ trãſitu maris rubri, & alijs bñficijs ꝑ orõnẽ Moyſi à deo ſibi collatis. Status autem populi intermedius fuit poſt D mortẽ Ioſeph, & anteq̄ Moyſes curã ppľi ſuſciperet: & ĩ aliq̄ p̄te illius tp̄is ĩtermedij fuit illud edictum crudele de pueris maſculˀ Hebrçorũ ſubmergendis in flumine, & ad hoc referť tertiũ ſignũ de aq̄ fluminis v̄ſa ĩ ſanguinẽ, ꝑ qđ deſignabať q̄ deus regreret ab AEgyptijs in grauib⁹ plagis ſanguinẽ puerorũ ĩ flumine extinctorũ. His dictis patet litera paucis exceptis vocabulˀ. b ¶ Quid eſt &c. nõ q̄rit ex ignorantia, ſed vt cõuenienti⁹ iferat qđ ſeq̄ť. c ¶ Extẽdit & te. in q̄ apparet obedientia Moyſi, q̄ ſtatim cum manu nuda accepit colubrũ ad v̄bum dñi. d ¶ Protulit le. &c. cãdor lucens ort⁹ in cute eſt ſignum leprę, vt hr̃ Leui. xiij. a. Albedo autẽ niuis habet q̄ndã lucẽ: & q̄ñtũ ad hoc tenet ſiĺitudo, nõ autem q̄ñtũ ad omnia.

C

* deus

† cum

De hęre. c. ex iniũcto. † De cõſc. diſ. 2. c. reuera.

☞ Effunde eã ſuper

Morali. ¶ Rñdẽs &c. Hîc agiť de miſſione Moyſi in AEgyptũ, per quem deſignatur p̄dicator miſſus ad p̄dicandũ: ĩ quo debẽt cẽ tria. Primũ eſt carnis mortificatio. j. Co. ix. d. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne fortè &c. quia tamen debet eſſe menſurata ratione, ſecundum illud Ro. xij. a Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. & hoc ſignificatur per virgam in colubrum conuerſam. nam per virgam quę correctionẽ ſignificat, intelligitur carnis caſtigatio; & per colubrum prudẽtia, quę eſt recta rõ agibiliũ. Matt. x. b. Eſtote ergo prudẽtes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbę. ¶ Scđm eſt diſcretio ad diſcernendum inter leprã & nõ leprã, & hoc deſignať ꝑ manũ Moyſi, quę leproſa atq̄ munda de ſinu profertur. ¶ Tertium eſt paſſionis Chriſti meditatio. j. Corin. ij. Non iudicaui me aliquid ſcire inter vos niſi Ieſum Chriſtũ, & hũc crucifixum: & hoc ſignificať ꝑ aquam in ſanguinem cõuerſam. p̄dicator tñ ſic diſpoſitus inſufficientem ſe reputare debet. ideo ſubdiť:

Moraliť.

* Obſecro dñe non

E a ¶ Sume aquam &c. Iſid. Aqua populum ſignificat vñ Apo. xvij. d. Aq̃s quas vidiſti populi ſũt & gẽtes. Ppl's ergo vertit̃ in ſanguinẽ. i. in ſanguinis chriſti fidẽ. b ¶ Obſecro dñe &c Augu. Quod ait Moyſes ad dñm: p̄cor dñe nõ ſũ eloquẽs ante heſternum, neq; ante nudiuſtertianũ diẽ, neq; ex quo cœpiſti loqui famulo tuo, intelligitur ſcredere poſſe fieri dei voluntate ſubitò eloquentem cũ dicit; neq; ex q̃ cœpiſti loqui famulo tuo, tãq; oñdẽs fieri potuiſſe, vt qui ante heſternum & nudiuſtertianũ diẽ eloquẽs non fuiſſet, repente fieret, ex quo cùm illo dñs loqui cœpit.

Hiſtori.

Allego. ¶ Orige. All'. Dum eſſet Moyſes in AEgypto & erudiret̃ oĩ ſapiẽtia Aegyptiorũ, nõ erat gracili voce, nec tardus lingua, nec ꝑfitebat̃ ſe ineloquentẽ. Erat enim quantũ ad AEgyptios ſonorę vocis, & eloquẽtię incõparabilis. Vbi aũt dei vocẽ audiuit & eloquia dñi ſuſcepit, ſentit vocẽ ſuã gracilẽ & exilẽ tardãq; & impeditã linguã, & ſe ꝑnũtiat mutũ, cũ incipit cognoſcere verũ verbũ, qđ erat in principio apud deũ: Ioh. j. a. Mutis eñ aĩalibus c̃ꝑuis indoctus hõ cõparetur, eloquens videbitur. Si verò eruditis & eloquentibus, ſtultus & mutus. At ſi quis dei verbũ & diuinã reſpiciat ſapientiã multo ampli⁹ c̃ꝑ apud nos pẽdes: apud deum mutũ ſe aĩal profitebitur. vñ Pſal. lxx. ij. d. Vt iumentũ factus ſum apud te. Quia igit̃ ĩ id intelligẽtię ꝑfecit: vt ſe cognoſceret qđ eſt magna pars ſapientię, remũerauit cũ diuina dignatio dicẽs: Apiam os tuũ &c. Beati quorũ os deus aperit, vt loquantur. vñ pſal. lxxx. b. Dilata os tuum. & ego implebo illud. Smiliter Paul⁹ dicit ad Eph. vj. d. Vt det̃ mihi ſermo in apertione oris mei: Eorũ ergo qui ỽba loquunt̃, os deus aperit.

Apire deũ os alicuius Matth. 10. c Eorũ qui loquunt̃ mẽdaciũ, falſum teſtimoniũ, ſcurrilitates, turpitudines, ſuſurronũ quoq; & detractorũ. & eorũ qui ocioſa loquunt̃ diabolus aperit os. De Iuda refert̃ Ioh. xiij. c. Qui a introiuit in illũ Sathanas, & miſit in cor eius vt traderet eum.

F Os ergo eius aperuit, vt loqueretur cum Phariſęis quomodo eum traderet accepta pecunia. Non eſt autẽ paruę gratię diſcernere os qđ aperit deus, & qđ aperit diabolus. Aperit etiã deus aures ſanctorũ ad audienda verba diuina. Vñ domin⁹ apiet mihi aurem, apiet oculos ſicut aperuit oculos agar: & vidit puteũ a quę viuę. Vnde Heliſęus. iiij. Reg. vj. d. Aperi domine oculos pueri tui, vt

cccſc. 45. a videat, quia plures ſunt nobiſcum. Auris verò quę p̄ eruditionem domini aperitur, aliq̃ñ aperta eſt, aliquando clauſa. vñ Ne recipias auditum vanũ. ſi dicunt̃ vana, prophana, turpia. Qni nouit eruditionem domini claudit aurem & dicit Pſal. xxxvij. c. Ego aũt ſicut mutus, qui non aperuit os ſuum, & ſicut ſurdus non audiebam. Si verò ad vtilitatem animę pertinent quę dicuntur, ſi de deo ſermo eſt, ſi mores docet, ad virtutes inuitat, vitia reſecat. aures pateãt, & tota animę ianua. ¶ Notandum autem, quia ſumma moderatiõe vſa eſt lex, vt diceret, non recipies auditum vanum nõ dixit, nõ audies, ſed non recipies. Nam vana ſępe audimus. Martiõ enim & Valentinus & omnes contra creatorem diſputantes, vana loquuntur, frequenter tamen audimus, vt contradicamus, ſed non recipimus, q̃a illorum os diabolus aperit. Dignetur dominus aperire os nr̃m, vt poſſimus contradicẽtem reuincere, & obturare os quod diabolus aperit. c ¶ Quis fecit os &c. Augu. Sunt qui deo calũnientur, vel potius ſcripturę veteris teſtamenti, quia dixit deus ꝙ fecerit mutum. Quid ergo dicunt de Chriſto apertè dicente. Ioh. ix. g. Ego veni, vt qui non vidẽt videãt, & qui vident cęci fiant. q̃s autem niſi inſciens crediderit aliquid homini ſecundùm vitia corporalia poſſe accidere quòd deus nolit? Sed eum iuſtè totum vel nemo ambigit. d ¶ ¶ Perge igit̃ &c. Augu. Alle. Quòd dicit dñs ad Moyſen, ſed nunc vade tu, & ego aperiam os tuũ & inſtruã te q̃ locuturus es. Apparet nõ tm̃ inſtructionẽ oris, ſed etiam ipſam apertionẽ ad dei gr̃am pertinere. Nõ eñ ait, aperi os tuũ & ego inſtruã te, ſed vtrũq; ꝑmittit aperiã & inſtruã. In Pſalmo aũt lxxx. b. Dilata os tuũ. & ego adimplebo illud. Vbi ſignificat in hoĩe volũtatem accipiendi, quod deus donat volenti, vt ad voluntatis exordiũ pertineat. Dilata os tuũ, ad dei autẽ gratiã, & ĩplebo illud. e ¶ Irat⁹ dñs in Moyſen ait etc. Aug. Videt̃ tanq̃ diffidenti nõ dediſſe

C ti non dediſſe pleniſſimã facultatẽ, quã daturus erat, & per duos agi voluiſſe, qđ per vnũ poſſet ſi crediſſet. Sed ſi diligenter cõſideres non videt̃ dñs iratus ꝑ vindicta dediſſe Aarõ. Sic enim dicit: Nõne ecce Aarõ frater tuus leuites. Scio q̃a loquẽs loquet̃ ipſe: Quib⁹ verbis oſtẽdit̃ poti⁹ increpaſſe, q̃a timeret ire q̃ſi minus idone⁹, cũ haberet fratrẽ p̄ quẽ poſſet loq̃ ad populũ, qđ vellet. Quia erat gracilis vocis et lingue tardioris, q̃ꝑuis de deo totũ deberet ſperare. Deniq; etiam iratus dixit quę ante ꝓmiſerat. Dixerat enim: Aperiã os tuũ & inſtruã te. Nũc autem

a ¶ Hoc in ſequentibus exponetur. a ¶ Populum. c ¶ De fluxu. ſ. huius ſeculi.

a tuam, ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridã: & †quicquid hauſeris de fluuio, uertetur

a ¶ Sanguinis Chriſti fidem.

b in ſanguinem. Ait Moyſes: Obſecro domine, non ſum †eloquẽs

a ¶ Tui comparatione, vt iumenta, factus ſum apud te. ¶ Quamuis inſtructus, omni ſapientia AEgyptiorum

a ¶ Ex quo. ſ. Verum dei verbum noſcere cœpi, quod erat in principio apud deum.

c ab heri & nudiuſterti⁹: & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, †impeditioris & tardioris linguæ ſum.

a ¶ Secundum Hebræos gracilem & tenuem vocem habuit & neceſſe erat clamoſa voce vti, quia regio faſtu prope accedere non permittebatur.

a ¶ Eloquentiæ.

c Dixit dominus ad eũ: Quis d fecit ôs hominis, aut quis fabri f catus eſt mutum & ſurdum, uidẽtem & cæcum? Nonne ego? Per g h ge igitur, & ego ero in ore tuo, docebo q; te q̃d loquaris. At ille: Obſecro inquit domine, mitte✱ i quem miſſurus es. Iratus domin⁹ k in Moyſen ait: Aaron frater tu l us Leuites, ſcio quòd eloquẽs ſit.

a ¶ Exterius vel interius.

¶ In re uel ſpiritu.

a ¶ Quaſi qui hæc feci tibi vſum horum dare poſſum.

¶ Nolite cogitare quid loquamini. &c. Mat. x. b.

b ¶ Vt aperiam.

a ¶ Spiritus. ſ. docebit omnem veritatem.

¶ Humiliter ſe excuſat.

a Aliquem digniorem. ſ.

b ¶ Non irrationabili perturbatione ſicut homo.

† aqua quã

† vir ỽborũ. hebraiſ.

† grauis ore & grauis linguæ

✱ per manum illius

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Effunde eã ſup aridam. Ex quo patet, qđ nõ cõuertebat̃ ĩ ſanguinẽ donec effuſa eſſet ſuper terrã b ¶ Ait Moyſes. Hîc cõſequẽter ponit̃ Moyſi deprecatio, vidẽs eñ Moyſes ꝙ oportebat eũ exeq̃ dei mãdatũ, & ſentiebat ſe minus eloquentẽ ad tale officiũ, ideo petiuit ſocietatem alicuius magis loquentis, & intendebat hoc de fratre ſuo Aaron. Tum quia erat eloquentior, vt. j. dicet̃. Tũ quia erat ſenior trib⁹ annis, vt. ſ̃. dictũ eſt. cap. ij. Cãm autem ſuę inſufficiẽtię ad loquendum exprimit Moyſes dicens: c ¶ Non ſum &c. Acſi diceret: licet à iuuentute non ſim multũ eloquens (q̃a ſicut dicũt Hebrei, habebat vocẽ) tamẽ poſtq; apparuiſti mihi, & locutus es mecũ, impeditioris lingue fact⁹ ſum ad loquendũ: q̃a fragilitas humana ex p̃ñtia diuina vel angeli. a aliquando ſtupeſit, ſecundum qđ dicit̃ Dañ. x. d. Dñe in viſione tua diſſolutę ſunt compages meę, & nihil in me remanſit virium, & per allegationem huius impedimenti inſinuat Moyſes petitionẽ ſuam de ſocietate loquentis viri. d ¶ Dixit dñs ad eum. Oſtendẽs qđ poſſet ſupplere eius defectũ, cũ ſubdit̃: e ¶ Quis fecit os hominis? Acſi diceret: Ego qui feci os hominis, poſſum ibi dare eloquentiam.

Diuiſio

H

f ¶ Aut quis fa. &c. Acſi diceret: Ego q̃ oĩum cõditor ſum poſſũ de cęco facere videntem, & de ſurdo & muto audientem & eloquẽtem. hoc inducit̃ ad oſtẽdẽdũ ꝙ poſſet ſupplere allegatum defectũ Moyſi. Aliter exponunt Hebręi dicentes, ꝙ cũ Moyſes fuiſſet accuſatus Pharaoni de interfectione AEgypti, vt dictum eſt. ſ̃. ij. ca. Moyſes fuit captus de pręcepto regis, & adductus corã eo, vbi Moyſes valde conſtanter locutus eſt dicens, ꝙ iuſtè fecerat. vnde de eo dicitur Heb. xj. e. Non veritus animoſitatem regis, & tunc de pręcepto regis poſitus eſt ad decapitãdũ: ſed ſpiculator fuit percuſſus acriſia, q̃ eſt cęcitas q̃ nõ videt̃ illud quòd homo vult videre, licet alia videat, ſicut dictum fuit Geñ. xix. c. de illis qui volebant frangere oſtium Lot. & ſic quando debuit ꝑcutere Moyſen, eum nõ vidit, & ſic Moyſes effugit Pharaone vidente. ſicut ſcribitur ſuprà. ij. cap. Qui fugiens de conſpectu eius &c. qui etiam à deo factus ẽ ita ſtupidus acſi eſſet ſimpliciter ſurd⁹ & mutus. ita ꝙ non potuit verbo vel ſigno ſignificare ſuis ſeruis ꝙ Moyſes caperetur. & ſic exponunt prędictam literam. Quis fecit os hominis. id eſt te loqui ita conſtanter coram Pharaone. Aut quis fabri. &c. i. Pharaonem ita ſtupidum vt dictum eſt. g ¶ Videntem & cęcum. i. ſpiculatorem qui factus fuit cęcus te non videndo, & videns cętera videndo. h ¶ Nonne ego? Acſi diceret: Sicut talia mirabilia feci tibi, ita tanta & maiora poſſum facere. i ¶ Obſecro inquit domine &c. licet Moyſes de verbo domini non dubitaret, tamen quia Aaron frater ſuus erat eo ſenior & eloquentior deſiderabat eum habere ſocium ſibi à domino aſſignandum, ideo hanc petitionem replicauit. k ¶ Iratus dominus in Moyſen. &c. non ꝙ peccauerit mortaliter ſed nimis puſillanimis videbatur in ſuſcipiẽdo dei commiſſionem. ſi eñ mortaliter peccaſſet, nõ eẽt ỽiſimile, ꝙ de⁹ petitionẽ ei⁹ exaudiſſet qđ tñ fecit. vñ ſequitur. l ¶ Aarõ fra. &c. Et patet lr̃a vſq; ibi: Tu autẽ eris ei

Moralit. ✱ b ¶ Obſecro dñe &c. Sic dixit Hieremias: Hiere. j. b. A a a domine deus, ecce neſcio loqui. debet etiam deſiderare adiutores in verbi dei prędicatione. ideo ſequit̃: i ¶ Obſecro, inquit dñe mitte quẽ miſ. Vnde ſaluator dicit Luc. x. a. Rogate dominũ meſſis vt mittat operarios in meſſem ſuam. Et quia tali prędicatori ✱ à deo miſſo

A ☞ te. Nunc aūt dicit: aperiā os tuum & os eius, & inſtruam vos quę faciatis, ſed quia addidit: & loquetur ipſe tibi ad populū. Videt oris apertio pręſtita, quia dixit Moyſes linguę ſe eſſe tardioris. De vocis autem gracilitate nihil ei pręſtare dominus voluit, ſed propter hoc adiutorium fratris adiunxit, qui cōuenienti voce ſufficeret populum docere. Quòd autem ait, & dabis verba mea in os eius. oſtēdit q ea loquendo eſſet daturus. Nam ſi tantùm audiendo ſicut populo in aures diceret, deinde quod poſtea ait: Et loquetur ipſe tibi ad populum, & ipſe erit os tuum: & hîc ſubauditur ad populum. & cùm dicit, tibi loquetur ad populum, indicat in Moyſe principatum, in Aarō miniſteriū. Quòd autē ait: Tu aūt eris illi in his quę ad deum, magnum forſitan quęrendum eſt ſacramentum, cuius figurā gerat velut medius Moyſes inter deum & Aaron, & Aaron inter Moyſen & populū.

a ℭ Et ego ero in ore tuo & in &c. Orige. Non ſolùm Moyſi pmittit aperiri os à dño, ſed & Aaron. Dicit eñ: ego aperiam os tuum & os illius, & inſtruā vos quę faciatis. b ℭ Dixit ergo dominus &c. Augu. in libro locutionū: Poſt dies autem multos mortuus eſt rex AEgypti. Dixit autem dominus ad Moyſen ī Madian: vade perge in AEgyptum &c. Multa in his verbis notanda ſunt genera locutionis. Primò enim inquit: vade, perge in AEgyptū, tanq non ſufficeret alterū, deinde mortui ſunt omnes, qui q̄rebāt animam tuā, cū ſolū regē ægypti ſcriptura mortuū dixerit: de quo ſolo antea dictum fuerat, qđ Moyſen q̄rebat occidere: an ipſe poſt alios inimicos vltimus mortuus eſt. Quòd ſi ita eſt, non locutio ſed ſenſus eſt. c ℭ Tulit ergo Moyſes &c. Augu. Quòd dictū eſt, qa Moyſes vxorem & infantes ſuos impoſuit vehicul' vt in AEgyptū iret. Poſtea

Historicè.

✱ Et † tibi p ore, tu autē eris ei pro deo

B verò Iethro ſocer ei' illic cum eis occurrit, cū eduxiſſet populum de AEgypto intelligendū eſt. Poſt illā quę ab angelo futura erat interfectionē, Moyſi vel infantis vxorē reuerſam fuiſſe cum paruulis. Nam quidā putauerunt propter hoc angelum terruiſſe, ne ad impedimentum miniſterij diuinit' impoſiti fœmineus ſexus cōmittaretur.

d ℭ Occurrit ei dñs &c. Augu. Alia litera: Et factū eſt in via ad refectionē. obuiauit ei angelus, & quęrebat eum occidere: & aſſumpto Sephora calculo circūcidit pputium filij ſui, & procidit ad pedes eius & dixit: Stetit ſanguis circunciſionis infantis mei. & receſſit ab eo propter hoc q dixit: Deſijt ſanguis circūſionis. Primùm quęrit quem volebat angel' interficere. vtrū Moyſen: qa dictum eſt, occurrit ei angel' & quęrebat eum occidere. Nam cui putatur occurriſſe, niſi ei qui omnibus pfuerit: an puerum quęrebat occidere, cui mater circūcidendo ſubuenit: vt intelligat occidere voluiſſe infantem, quia non erat circūciſus, vt hac ſeueritate pceptum circunciſionis ſanciret. Quòd ſi ita eſt, incertū eſt prius de quo dixerit: q̄rebat eū occidere: ſed ex cōſequētibus aperit. Mira. ſ. & inuſitata locutio eſt, vt prius diceret occurrit ei, & quęrebat eū occidere, de quo nihil añ dixerat. Simile eſt illud Pſal. lxxxvi. a. Fundamēta ei' in montibus ſanctis, diligit dominus &c. Pōt autem intelligi fundamenta domini vl' Sion, quia hoc pronomen quod, eſt eius, omnis generis eſt. Sed illud potius eſt quęrendum, qd ſibi velit. ideo receſſiſſe angelum ab interfectione cuiuſlibet eorum, quia dixit mulier: ſtetit ſanguis circunciſionis infantis. nō eñ ait receſſit ab eo, qa circuncidit infantē: ſed qa ſtetit ſanguis circūciſionis, nō quia cucurrit, ſed qa ſtetit, magno niſi fallor ſacrō.

†cū reuerſ' fueris ī ęgyptum.

Quęſtio

☞ Spōſus ſanguinum

ſ Sacerdos occurrit legi & collętatur.

Ecce ipſe egrediet in occurſum

ſ Non ore

tuum, uidenſq te, lętabitur cor

a ſ Quaſi mediator. b ſ Quaſi magiſter.

de. Loquēre ad eum, & pōne uer

a ſ Vt dicat populo quaſi miniſter. b ſ Non enim vos eſtis qui loquimini &c.

a ba mea in orē eius, & ego ero in ore tuo & in ore illius, & oſtendam uobis quid agere debeatis. ✱ Ipſe loquetur pro te ad popu

ſ Tanquam maior.

lum, & erit † os tuum: tu autem a eris ei in his quæ ad deum pertinent. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna. Abiit Moyſes, & reuer b

ſ Alias ſocerum.

ſus eſt ad Iethro cognatum ſu c um. Dixitq ei: Vadam & reuer d tar ad fratres meos in Ægyptū, ut uideam ſi adhuc uiuant. Cui b ait Iethro: Vade in pace. Dixit e ergo domin' ad Moyſen in Madian: Vade & reuertere in Ægyptum. Mortui ſunt enim omēs,

ſ Tollere.

qui quærebant animam tuam.

ſ Eccleſiam.

c Tulit ergo Moyſes uxorem ſu

Et ſingulos ſanctos.

am & filios ſuos, & impoſuit eos f

a ſ Vt ſtultitiam & laſciuiam carnis opprimerent. b ſ Super ſeipſum qui eſt aſinus fortis qui peccata noſtra portauit.

ſuper āſinum, reūerſúſque eſt in Ægyptum, portans uirgam dei in manu ſua. Dixitq ei dominus g †reuertenti in Ægyptum: Vide, h ut omnia oſtenta quæ poſui in i

ſ In poteſtate.

manu tua, facias coram Pharao

ſ Indurari permittam.

ne. Ego indurabo cor eius, & nō k

ſ Niſi coactus. ſ.

dimittet populum. Diceſq ad

ſ Cuius tu ſeruus.

eum: Hæc dicit dominus: Filius l

a ſ Quia primitiua eccleſia de Iudæis. ſ Quia in patriarchis primus electus eſt ad cultum vnius dei.

meus primogenitus Iſraēl. Dixi

ſ Peccatis irretitum.

tibi: Dimitte filium meum, ut ſeruiat mihi, & noluiſti dimittere eum. Ecce ego interficiam fi m lium tuum primogenitū. Cúmque eſſet in itinere in diuerſo n o d rio, occurrit ei dominus, & uole p

a Moyſen vel infantem incircunciſum. b ſ Quaſi cognoſcens quare interficere vellet.

bat occidere eūm Tūlit illico Se q

a Tu autem eris ei in his &c. i. accipies ordinationem meā & leges à me immediatè, & ipſe eas per te ſibi relatas denuntiabit populo. C

b ℭ Abijt Moyſes. Hîc cōſequēter deſcribitur cōmiſſiōis Moyſi factę executio, primò reſpectu termini à q Moyſes receſſit, ſecūdò reſpectu ſpatij p qđ inceſſit, ibi: Cūq eſſet, in itinere, tertiò reſpectu termini ad quē acceſſit, ibi: Veneruntq ſimul. Circa primū dicit: Abijt moyſes, reuertēs de mōte Sinai. c ℭ Ad Iethro nolebat eñ recedere abſq licētia eius, tū qa iurauerat māere cū eo, tum qa nō poterat ſecū ducere vxorē & filios ſine volūtate eius.

d ℭ Cognatum ſuū. i. affinitate coniunctum. vnde & in Hebręo habet: Socerum ſuum. e ℭ Cui ait Iethro. vade in pace. erat eñ homo rationabilis. & ideo noluit eum impedire. Iacob autem receſſit à Laban licentia non petita, quia ſciebat eū eſſe hominem fraudulentum, ſicut dictum fuit Gene. xxxi. f ℭ Et impoſuit eos ſuper aſinum. Dicunt Hebręi, qđ iſte eſt aſinus, qui portauit ligna holocauſti, quando Abraham voluit immolare Iſaac: de quo habetur Gene. xxij. & q eundem aſinū equitaturus eſt rex Meſſias quando veniet: de quo habet Zach. ix. c. Ecce rex tuus veniet ti. &c. & ideo poterat tantū on' portare: ſed iſtud apparet omnino fictitiū, iō dicendū q ibi accipit ſingulare p plali. Super aſinū. i. aſinos, qa vnus nō ſufficeret ad portandum tot perſonas. g ℭ Portans vir &c. ſic autē nominabatur: Tū qa ex pręcepto dei erat portanda: Tū qa per eā erant miracula dei fienda. h ℭ Dixitq ei dñs reuertenti &c. i. ad reuertēdū ſe diſponenti. i ℭ Vide vt oīa &c. i. mirabilia oſtēſione digna. k ℭ Ego indurabo &c. Hoc prędixit dñs futurū, vt non admiretur Moyſes quando videbit effectū. Sciendum D tamen q dominus non eſt cā obduratiōis cordis inquantū eſt peccatū, ſed hoc modo eſt à libero arbitrio. dñs aūt ē cauſa indurationis, inquātū eſt quędā pœna, qa in pœnā peccati ppetrati ſubtrahit gratiam: cui' eſt cor mollificare. & ideo ea ſubtracta ſequitur induratio cordis humani in malo ſuo.

j. 7. a

An dñs cā induratiōis Pharaonis

l ℭ Filius me' primo. Iſraēl. id eſt dignior in populis, & cui maiora bona reſeruant, & maximè. qa vnigenit' dei fili' q eſt primogenit' oīs creaturę, vt dicit Col. j. b. Erat de Iſraēl ſecūdū carnē naſciturus. m ℭ Ecce ego interficiam filiū tuū. primo. iſta fuit vltima pœna AEgyptijs inflicta: & tamē denunciat hîc primò: qa illa q ſūt priora ī intētiōe, ſunt poſteriora in executione. n ℭ Cūq eſſet in itinere. Hîc cōſequēter deſcribit receſſ' Moyſi, quātū ad ſpatiū p qđ inceſſit cū dicit: cumq eſſet in itinere, reuertēdo in AEgyptū. o ℭ In diuerſorio. i. in hoſpitio ad qđ diuerterat pro refectione vel quiete nocturna.

p ℭ Occurrit ei dñs: & volebat occi. eum. Illud eñ, ſecundū aliquos refertur ad Moyſen, quem volebat dominus occidere eo qđ ducebat ſecum Eliezer filiū ſuū in circunciſum. Gerſan autē circūciderat in terra Madian. Alij autem dicunt, q refertur ad Eliezer, quē volebat occidere, eò qđ erat incircunciſus: & tamen ducebat ī AEgyptum ad morandū inter filios Iſraēl, qui erant circuncisi. Sed iſtud non videt cōuenienter dictū, qa ille puer nōdū venerat ad ętatem adultā. et ideo nō erat in culpa ex dilatione nimia ſuę circunciſionis, nec puniēdus: ſed pater qui habebat eius curam, ſicut fuit declaratum Gene. xvij. & ideo primum dictum melius videtur. ſ. quod refertur ad Moyſen. q ℭ Tulit illico Sephora acutiſſi. pe. &c. Hebręi dicunt: Aciem vel

☞ nouaculam

E a ¶Spõſus ſanguinũ tu &c. Sec̃m hiſtoriã mater Gẽ-
Myſtice. tilis admirãs nouitatẽ rei, potuit dicere Moyſi, ſpõſus ſanguinũ tu mihi es, quaſi ritus tuę gentis cogit me fundere ſanguinem filij mei, quod alijs gentibus nõ eſt moris. Myſticẽ autem Sephora eccleſiã de gẽtibus ſignificat, quę p̃putium filij ſui. i. Gentilis populi acutiſſima petra. i. ſpiritusſancti doctrina, vel illa petra de qua dicitur. ij. Cor. x. b. Petra autem erat Chriſtus. Expoliat, vt mundetur ab omni inquinamẽto carnis & ſpũs: & exuat veterem hominem cum actib⁹ ſuis. Col. iij. b. Stat enim ſanguis circunciſionis quando corruptibile hoc induet ĩcorruptionẽ.

Moralit. b ¶Dixitq́ dñs. Orige. Occurrit Aarõ Moyſi & exiuit de AEgypto. Sed intereſt vbi occurrat Moyſi, cuius os aperiẽdum eſt à dño. occurrit aũt in montẽ dei. Meritò os eius aperit̃, q occurit in montem dei. Petrus, Iacobus, & Iohãnes in mõte, & transfiguratum dñm Ieſum videre meruerũt: & Moyſen & Heliã cum ipo in gloria. Tu quoq; niſi aſcẽderis montẽ dei, & ibi occurreris Moyſi. i. niſi excelſum legis aſcenſum aſcenderis, niſi ſpiritalis intelligentię
Mar. 9. a. cacumen inuaſeris, non eſt oſtium apertũ à domino. Si in humili loco literę ſteteris, non occurriſti Moyſi in montem dei: non os tuum aperuit deus: neq; inſtruxit quę te oporteat loqui, niſi Aaron Moyſi in mõte occurriſſet, niſi eius ſenſum vidiſſet arduum, non ei loqueretur verba dei, neq; virtutem ſignorum tradidiſſet, neq; participem tanti myſterij conciuiſſet.

a ¶Petra autem erat Chriſtus.
phora acutiſſimam pẽtram, & cir- a
a ¶Angeli vel ſanguis effluens pedes pueri.
cuncidit præputium filij ſui. Te- b
a ¶Angelo hoc blandiendo dicit quaſi ſicut carnaliter nupſi Moyſi: ita tibi effuſione ſanguinis filij mei
a tigitq́ pedes eius, & ait: Spõnſus c
a ¶Irata. ſ. circunciſo puero: reuerſa eſt in Madian ad patrem ſuum. vnde poſtea legitur, q̃ Ietro occurrerit Moyſi in deſerto dicẽs: En ego & vxor tua & pueri tui.
ſanguinum tu mihi es. & dimiſit d
a ¶Paruulum circunciſum, vel Moyſen
eũm poſtquam dixerat: ſponſus
¶Factam.
ſanguinum tu mihi es, ob circun
a ¶Inſpirando vel per aliquem exterius monendo.
b ciſionem. Dixitq́ dominus ad e
a ¶Quibuſlibet ſanctis qui ſunt membra ſummi ſacerdotis b ¶Legi.
Aarõ: Vade in occurſum Moy-
¶vt in ſolitudine melius intelligat legis myſterium.
ſi in deſertũ. Qui perrexit ei ob- f
a ¶Eminentiam virtutum & ſpiritualis intelligentiæ.
b ¶Quia cum talibus lex pacem habet, eos qui morantur in humilitate literæ odit & horret.
uiam in montem dei, & oſculatus eſt eum. Narrauitq́ Moy-
a ¶Lex.
a ¶Vero montano. i. ſpirituali viro.
¶Lex tantum quæ dei ſunt loquitur.
ſes Aaron omnia uerba domini,
pro quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat. Vene- g
a ¶Lex & ſacerdos.
runtq́ ſimul, & congregauerunt h
a ¶Vt maioris autoritatis eſſet.
¶Quorum viget conſilium & ſapientia.
cunctos ſeniores filiorum Iſraël.
a ¶Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam &c. Malachiæ. ij. b.
Locutusq́ eſt Aaron omnia uerba, quę dixerat domin⁹ ad Moyſen: & fecit ſigna coram popu- i
a ¶Domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Marc. xvj. d.
lo, & credidit populus. Audie- k
runtq́, quòd uiſitaſſet dominus filios Iſraël, & quòd reſpexiſſet
¶Humiles corde & corpore.
afflictionem eorum, & proni adorauerunt. l

Nicolaus de Lyra.

nouaculã. a ¶Et circũcidit p̃putium filij ſui. Quia per verbum Moyſi
F vel angeli volentis occidere Moyſen, cognouit q̃ illa inuaſio angeli erat, propter hoc q̃ filius eius non erat circunciſus.
b ¶Tetigitq́ pedes eius. i. filij ſui circunciſi, ad cuius pedes manauit ſanguis ex inciſione. c ¶Et ait: Sponſus ſanguinũ tu mihi es. i. ferè propter te ſponſus meus Moyſes fuit occiſus. Aliter exponitur, vt ſi eius referatur ad Moyſen, ad cuius pedes proiecit pręputium filij ſui abſciſum dicens: Spõſus ſanguinum tu mihi es i. propter te q es ſpõſus me⁹, ne te angel⁹ occideret, ſanguis filij mei effuſus eſt, & iſta expoſitio ſecunda magis concordat literę ſequenti, cùm dicitur: d ¶Et dimiſit eum poſtquam dixerat, ſponſus. Quia indignata receſſit à Moyſe, & redijt ad patrem ſuum cum filijs ſuis: vt patet ex eo quod habetur infrâ. xviij. cap. ſ. q̃ Ietro venit ad Moyſen in deſerto, adducens ſecũ vxorem Moyſi & filios eius, placuit etiam Moyſi, q̃ ipſa rediret cum filijs, quia percepit tunc q̃ non eſſet niſi oneri, quantũ ad negotium pro quo ibat. e ¶Dixitq́ dñs ad Aaron. Ex hoc patet, q̃ Aaron tanquam propheta habuit reuelationem domini: hoc etiam patet ex eo quod dicitur. j. Re. ij. c. ad Heli: Hęc dcit dñs: nunqd non apertè reuelatus ſum domui patris tui cùm eſſet in AEgyto &c. Heli enim deſcendit de Aaron. f ¶Qui perrexit ei obuiã in montẽ dei &c. i. in montem Sinai, qui vocat̃ mõs dei rõne prędictà. iij. ca. g ¶Veneruntq́ ſimul. Hîc conſequenter deſcribitur acceſſus Moyſi ad terminũ ad quẽ, vbi manifeſtauit cauſam aduentus ſui. primò ſenioribus populi, cùm dicit̃: h ¶Et congregauerunt cũctos ſeniores, Id eſt populi iudices. vt dictum eſt ſuprà. iij. cap. et poſtea Aaron, qui erat eloquentior, vt habebat vocem magis audibilem, verba quę dixerat dominus Moyſi propoſuit coram populo. & hoc eſt quod dicitur: Locutuſq́ eſt Aaron &c. i ¶Et fecit ſigna. prędicta in principio huius capi. non tamen per ſeipſum, ſed per Moyſen cuius erat facere ſigna prędicta coram populo Iſraël, q̃ patet per ſignum manus ſuę factę leproſę, & iterum ſanatę, quod non poteſt dici de Aaron k ¶Et credidit populus. Viſis

populus. Viſis ſignis. l ¶Et proni adorauerunt. Pro gratiarum actione.
G Moralit.
* a deo miſſo credendum eſt. Ideo ſequitur in fine capituli.

ADDITIO I.

Nõ videtur rationabile, quòd Moyſes dubitaſſet, q̃ deus poſſet ſupplere defectum ſuum. verba enim domini ad Moyſen in hoc capitulo videntur melius exponi conformiter ad prędicta in pręcedenti capitulo. Dixerat enim dominus ad Moyſen in ſententia, q̃ ideo elegerat eum impotentem & inſufficientem, vt eſſet ſignum, q̃ liberatio populi fiebat virtute diuina tantum vt fuit expoſitũ in additione ſuper illud verbum: Hoc habebis ſig. &c. Nunc autem pari ratione reſpondit ad defectum eloquentię, quem Moyſes allegabat ad excuſandum ſe ab officio ſibi iuncto. q. d. Tu ſcis, quòd ego ſum, qui feci os hominis. vnde ſi vellem te facere eloquentem & diſertum in locutione, poſſem, ſed hoc non expedit, ne liberatio populi attribuatur humanę perſuaſioni. — acutiſſimam

¶In eodem ca. iiij. vbi dicitur in poſtilla: Obſecro inquit domine &c.

ADDITIO II.

Quidam Hebręorum ſpecialiter Ra. Sa. aliter exponunt hunc paſſum. ſ. Mitte quem miſſurus es. dicunt enim, quòd Moyſes nõ erat introducturus populum in terrã promiſſionis, prout in prima eius reuelatione facta dictũ fuit. ſimiliter & credebat q̃ alius erat à deo mittẽdus in redemptionẽ finalẽ, & ideo petebat q̃ alter illorũ mittendorũ mitteret̃, q̃rũ vtrũq; digniorẽ ſe ęſtimabat: & q̃a in hoc videbat̃ cõtra p̃ordinationem diuinã petere, idcirco ſequit̃: Iratus dñs in Moyſen. & ſec̃m hanc expoſitionem videtur, q̃ Moyſes peccauerit: vñ nec dñs petitionẽ ſuã in hoc exaudiuit. fuit tñ eius peccatũ dignũ venia, q̃a magis ꝑcedebat ex magna humilitate q̃ ex incredulitate ſeu inobedientia. H

¶In eo. cap. iiij. vbi dicit̃ in poſtilla: Aliter exponitur, vt ſi eius referat̃ ad Moyſẽ &c.

ADDITIO III.

Non videtur bene exponi illud verbum. Et dimiſit eũ de Sephora: prout in poſtilla. nã legit̃. j. xviij. cap. de Ietro, q̃ tulit Sephorã vxorẽ Moyſi, quam remiſerat. Ex quo patet q̃ vxor Moyſi non dimiſit eum, ſed econtra. ſ. Moyſes remiſit vxorem. Ratio autem huius remiſſiõis habetur in glo. ibidem. ſ. vt expeditior eſſet in opere dñi. vñ per hoc q̃d dicitur hîc: Dimiſit eum, intelligitur q̃ Moyſes dimiſit filium ſuum nouiter circunciſum: vt expeditior eſſet in officio ſibi commiſſo vt dictum eſt: & ne periclitaretur in via: & per conſequẽs dimiſit matrẽ, eò q̃ ei cura nutritiõis p̃cipaliter incũbebat.

Replica correctorij contra Burgen. In cap. iiij. vbi poſtillator exponit illud: Dimiſit eum Sephora vxor Moyſi indignata: hic locus breuitate obſcurus eſt, vt dicit beatus Augu. per magiſtrum hiſto. allegatus: ideo multipliciter à multis exponitur. Sed cùm poſtillator elegit expoſitionem glo. interlinearis, Burgen. eum reprehendit ex debili argumento, quod fundat in eo quod infrà. xviij. cap. dicitur: Moyſes Sephoram remiſiſſe, arguens ex hoc, quòd Sephora hîc Moyſen non dimiſerit ſed potius econtra. Sed hoc argumentum modicum videtur concludere, quia poteſt vtrunq; ſtare, & quòd ſephora dimiſit Moyſen, & quòd Moyſes remiſerit Sephoram. Moyſes ſentiens iram vxoris & voluntatem dimittendi eum, non reliquit eam ſolam vagari cum filijs ſuis reuertendo in terram Madian: ſed aſſignauit familiam reducentem: & ſic remiſit eam ne pateretur eius iurgia, & vt eſſet in negotio cõmiſſo expeditior. & tangit glo. loci allegati. Nota quare vxor dimittẽda

CAP. V.

A Allegoricè. POſthæc ingreſſi &c. a ¶Dimitte populum meum. Orige. Alle. Non vult Moyſes, vt popul⁹ in AEgypto poſitus ſeruiat deo, ſcilicet vt exeat in deſertũ & ibi ſeruiat. Dũ em̃ qs in tenebroſis ſeculi actib⁹ manet, & in negotiorũ obſcuritate verſat̃, non poteſt ſeruire deo. Nõ enim poteſtis ſeruire deo & mammonę. Matth. vj. c. Exeũdum eſt ergo de AEgypto. relinquẽdus eſt mundus, non loco ſed animo, ſi volum⁹ ſeruire dño. Inde Iohãnes ait. j. Ioh. ij. b. Filioli nolite diligere mundũ, neq; ea quę in mundo ſunt.

Myſtice. b ¶Quis eſt dñs. Superbiam diaboli exprimit, qui ſubdi deo contemnens ait Eſa. xiiij. d. Similis ero altiſſimo. & quaſi de domini natiuitate dubitans, dicit Matth. iiij. a. Si filius dei es, dic vt lapides iſti panes fiãt. Poſtea verò quaſi coactè dęmones clamauerũt: quid veniſti ante tempus torquere nos? Matth. viij. d. Scimus qa es filius dei. poſt tormenta ſciunt quę ante ſcire noluerant. Pharao quoq; verberatus pro ſe ſupplicari ad dominum rogat. Exod. v. a. Quis eſt dominus, vt audiam vocem eius &c. Vides quid agit cruda ſuperbia: videbitis paulò poſt quantùm proficit in flagellis: quantũ melior verberatus efficitur, qui modò dicit, neſcio dominum, verberatus dicturus eſt: Orate ꝓ me dominũ. Nemo ergo ita ineruditus ſit diuinę diſciplinę vt flagella diuina perniciem putet, & pœnalẽ interitum. Ecce etiã Pharao duriſſimus proficit verberatus. ante em̃ verbera dominum neſcit, ꝟberatuſq; pro ſe rogat ſupplicari. & proficiens in pœnis ſcit agnoſcere cur puniatur. Neſcio, ait, dominũ.

† feſta celebret

† vel occurrit nobis: quęſo

B In euangelio verberatus emendat hanc vocem, quia dęmones clamauerũt: Scimus te qui ſis, Tu es filius dei viui. Poſt flagella etiã Iſraël dimittet. & etiam vrgebit exire. ij. Corint. vj. c. Nulla enim ſocietas luci ad tenebras, nulla pars fideli cum infideli.

Queſtio c ¶Deus Hebręorum vocauit nos &c. Augu. Quęritur, quomodo populo dicatur, ꝙ mandauit deus educturũ ſe eos de AEgypto in terram Chanaã. Pharaoni autem dicitur, quòd trium dierum iter exire vellent in deſerto immolare deo ſuo ex mandato eius. Sed intelligendum eſt, quamuis deus ſciret quid eſſet facturus, quoniam pręſciebat Pharaonem non cõſenſurum ad populum dimittendum. Illud primùm dictum eſſe, quòd primò fieret ſi ille dimitteret, vt enim ſic fierent omnia quomodo ſequens ſcriptura teſtatur. Pharaonis contumacia & ſuorũ meruit. Neq; enim mendaciter deus iubet. quod ſcit nunquam facturum cui iubetur, vt iuſtum iudicium conſequatur. ¶Orige.

Moralit. Moraliter. Iter tridui de AEgypto proficiſcimur, ſi ita nos ab omni inquinamento animę & corporis ac ſpiritus conſeruemus, vt integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus, in diem Chriſti ſeruetur. ¶Orige. Tridui iter proficiſcimur de AEgypto, ſi rationabilem, moralem, naturalem ſapientiam de rebus mundialibus auferentes, ad inſtituta diuina conuertimus. Tridui iter de AEgypto proficiſcimnr, ſi purificantes in nobis dicta, facta, vel cogitata (Tria ſunt enim hîc per quę homines peccare poſſunt) efficiamur mundi corde, vt deum videre poſſimus. Princeps verò AEgypti vbi videt ſe vehementius vrgeri, vt dimittat populum dei, ſecundo loco cupit impetrare vt non longius abeant, ne totum triduum proficiſcantur, dicens: Nõ longè abeatis. Non vult longe à ſe fieri populum dei. Vult enim ſi non in facto, vel in ſermone peccare, ſi non in ſermone, vel in cogitatione. Non vult vt totum triduum à ſe proficiſcantur. Vult in nobis vel vnum diem vl' in alijs duos. In alijs totũ triduũ poſſidere. Beati illi qui ab eo totum triduum recedunt. d ¶Viam trium dierum in ſolitudinem & ſacrificemus deo &c. Iſid. Viam trium dierum ambulamus exeuntes de AEgypto, vt ad locum perueniam⁹, vbi immolare debemus dño. Hęc via Chriſtus eſt, qui ait Ioh. xiiij. a. Ego ſum via veritas & vita. Qui enim confeſſus fuerit Chriſtum ore, & crediderit corde, quòd deus illum ſuſcitauit tertia die, ſaluus erit, perueniens ad locum in quo immoletur ſacrificium laudis. ¶Strabus Viam triũ dierũ in ſo. &c. Tertia menſione, poſtquã tranſierunt mare rubrum, peruenerunt Ethan, qui locus etiam Mara vocatur

Mara vocatur propter amaras aquas. Vel trium dierũ, id eſt triũ menſiũ, quia C

Cap. V.

a POſthæc ingreſſi b ſunt Moyſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit domi- c nus deus Iſraël: Dimitte populũ

a ¶Non in AEgypto. Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt. j. Iohã. v. b.

meũ, ut † ſacrificet mihi in deſer

¶Non vult tenebrarum harum rector te abſtrahi a tenebris ſuis, & ad ſcientiæ lumen adduci.

¶Hoc reſpondet, dum in laboribus hominum non eſt, & cum hominibus non flagellatur, ideo tenuit eum ſuperbia. paulopoſt, quaſi emendatus flagellis dicet: Orate pro me ad dominum.

b to, At ille reſpõdit: Quis eſt do- d minus, ut audiam uocem eius, &

a ¶Sic reſpondet cruda ſuperbia. ¶Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial. ij. Corinth. vj. c.

dimittam Iſraël? Neſcio domi- e num, & Iſraël non dimittam. Di- f

¶Tranſitorum quorum vnus dicit: aduena ſum apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei.

c xerũt: Deus Hebræorum †uo- g

¶Chriſtum, qui die tertia reſurrexit. In fide trinitatis verum ſacrificium offertur.

d cauit nos, ut eamus uiam trium h

a ¶In quiete & ſilentio lex diſcitur.

dierum in ſolitudinem: & ſacri-

a ¶Immola deo ſacrificium laudis.

ficemus domino deo noſtro, ne fortè accidat nobis peſtis i k

r ¶Princeps tenebrarũ harum.

aut gladius. Ait ad eos rex l

NICO. DE LYRA.

CAP. V.

POſt hæc. Poſtquam deſcripta eſt prouiſio ducis populum Iſraël de AEgypto educentis, hîc conſequenter deſcribitur flagellatio regis populũ detinentis: & quia illa punitio iudiciaria eſt, ideo pręmittit̃ monitio ex verbis. ſecundò monitio cum ſignis additis in principio. vij. ca. & tertiò ſubditur punitio in decem plagis, circa medium eiuſdem cap. ibi: Dixit autem dominus ad Moyſen: ingrauatum eſt &c. Circa primũ. primò ponitur monitio, & regis dura reſponſio, & ſecundò populi aggrauatio. ibi: Dixitq; Pharao. Circa primũ dicitur ſic: a ¶Poſt hęc. id eſt poſtq; populus Iſraël crediderat Moyſi de eius liberatione, vt dictum eſt in fine pręcedentis cap. Diuiſio

b ¶Ingreſſi ſunt Moyſes & Aaron &c. Sed quęrit̃ hîc, vbi erant ſenes populi Iſraël, de quibus dixerat dominus ꝙ ingrederentur cum Moyſe ad regem AEgypti, vt dictum eſt. ſ. iij. cap. Dicunt Hebręi, ꝙ remanſerunt ducti timore regis, & propter hoc impediti ſunt accedere ad dominũ cum Moyſe, vt habetur infrà. xxiiij. cap. Sed hoc videtur falſum, quia Aaron qui hîc ingreſſus eſt cum Moyſe, eodem modo tũc impeditus fuit: qa ſol⁹ Moyſes accedere iuſſus eſt, vt ibidẽ dicit̃: & ideo meli⁹ dicitur ab alijs, ꝙ ſenes ingreſſi ſunt ad regem ſicut dixerat dominus, ſed ſolùm ſcriptura facit mentiõem de Moyſe & Aaron, quia erant principales, & quia eis erat commiſſum negotium. Quęſtio D

c ¶Hęc dicit do. in ſua munitione autoritatem domini pmittunt, vt ſit efficacior ad regem inclinandũ: ſed rex ecõtrario rñdit cõtẽptibiliter dicẽs: d ¶Quis eſt dominus vt &c. acſi diceret: non eſt tantę autoritatis, ꝙ debeã ei obedire. Reſpondit etiam infideliter dicens: e ¶Neſcio dñm. licet em̃ deum eſſe (ſecundum Anſelmum) ſit ꝑ ſe notũ, & ꝑ cõſequẽs eius notitia inſerta eſt naturaliter mẽti humanę, hoc tñ eſt inquantũ mens humana deũ eſſe cogitat, id qđ ęſtimat maximũ in entibus, ſed ſub iſta determinatione, ꝙ ſit deus populi Iſraël ꝑ fidẽ & cultũ ſpecialẽ, ꝑut ſonabãt verba Moyſi, deũ eſſe nõ eſt naturaliter notũ, & ſic reſpondet rex: Neſcio dñm, qa AEgyptij infideles & idolatrę exiſtẽtes, colebãt aĩalia tãq; deos. Reſpõdit etiã inobediẽter dicẽs: Et Iſraël nõ dimittã. f ¶Dixerunt exponẽtes cauſam pdictę monitionis. g ¶Deus Hebræorũ voca. nos: cui tenemur obedire. h ¶Vt eamus viam triũ. Iſtud eſt. ſ. expoſitum. iij. ca. Addũt tñ aliq, ꝙ ꝑ tres dies intelligũtur tres mẽſes. qa in tertio mẽſe ab exitu de AEgypto venerũt ad mõtẽ Sinai, vt habet̃. ĩ. xix. ca. et ibi ſacrificauerũt dño. in ſacra enim ſcriptura aliqñ accipit̃ dies ꝑ anno: vt Ezech. iiij. & eodẽ modo dicũt, ꝙ accipit̃ hîc ꝑ mẽſe. i ¶Ne fortè accidat no. &c. q ꝑuenit ex corruptiõe aeris. k ¶Aut gladius. q ꝑuenit ex inuaſiõe hoſtis. l ¶Ait ad eos rex. ſicut durè reſpõderat loquẽdo cõtra dñm, ita durè rñdet loquẽdo cõtra Moyſen & Aarõ dicens:

Quare Moyſes

Moralit. Moraliter a ¶Poſt hæc ingreſſi ſunt Moyſes & Aarõ. & dixerunt Pharaoni. Per Moyſen qui interpretatur extractus de aquis, conuenienter poteſt intelligi ſtatus religionis extractus de delitijs mũdanis. Per Aaron Pontificem intelligitur ſtatus clericalis. exiſtentes autem in hoc duplici ſtatu à domino deſtinãtur vt ꝑ eorũ vitã, doctrinã, & orationẽ populus à ſeruitute diaboli liberet̃. h ¶Vt eamus viã triũ dierũ in ſolitudinem: & ſacrificemus domino. Per hoc autẽ intelligũtur contritio, cõfeſſio & ſatiſfactio, & ſic offert̃ deo ſacrificiũ acceptum: ſeruitus autẽ diaboli conſiſtit in luto, per quod intelligit̃ concupiſcentia carnis, & fornace laterum: per quã intelligitur concupiſcentia oculorũ. Vñ dicit Boetius li. de cõſo. Sęuior ignib⁹ Ethnę, ardet amor habendi. & palea, per quam intelligitur ſuperbia vitę, eò ꝙ rapiatur à vẽto.

Nequaq; vltrâ

b ¶Propheticus & ſacerdotalis ſermo.
a Ægypti: Quare Moyſes & Aaron †ſol a
¶Mundanis.
licitatis populum ab operibus ſuis? Ite ad b
a ¶Terreni laboris.
b ¶Inuidet diabolus, quia creſcit dei populus.
onera ueſtra. Dixitq́ Pharao: * Multus eſt c d
populus terræ: † Videtis quòd turba ſuc- e
creuerit, quantò magis ſi † dederimus eis re
a ¶Vt non exerceatis eos in operibus terrenis.
quiē ab operibus? Præcepit ergo in die f
a ¶Dęmonibus qui præſunt diuerſis vitiis. Quia vi ſæpe mala facere compellunt ſi blanditiis nequeunt.
illo prefectis operum, & exactoribus po-
a ¶Paleæ dabantur, vt admiſtione earum tenacius fieret opus, vel vt ex eis lateres coquerentur, ideo autem maxime in AEgypto lateres fiebāt vt inde ciuitates fierent, quia ibi lapides non abundant.
¶Vilem & paruum victum
puli dicens: Nequaquam ultrà dabitis pa- g
a ¶Fidelium.
b ¶Opera luti & carnis.
leas populo ad conficiendos lateres ſicut
¶Vt undecunq́ acquirant uictum. ¶Quali opera mala non minus faciant.
prius, ſed ipſi uadant & colligant † ſtipu-
lam, & menſurā laterum, quam prius fa-
¶Vt operibus ſuis opprimantur
ciebant, imponetis ſuper eos, nec minue- h
a ¶Gratis habentes victualia.
tis quicquam. Vacant enim, & idcirco uo-
a ¶Recedendo a diabolo. Non enim poſſunt deo ſeruire & mammonæ. Matt. vj. d.
ciferantur dicentes: Eamus ſacrificemus
¶Vt obliuiſcantur deum ſuum.
b deo noſtro. Opprimantur operibus & ex-
a ¶Princeps AEgypti quicquid contra ſe dicitur mendacium dicit.
pleant ea, ut non acquieſcāt uerbis mendā
a ¶Ad tentandum.
c ¶Audítis præceptis magiſtri.
cibus. Igitur egreſſi prefecti operum & ex-
a ¶Dæmones vel iniqui homines.
b ¶Latenter ſuggerendo.
actores ad populum, dixerunt: Sic dicit
a ¶Ipſo nomine terrent.
b ¶Non ingratis amplius benefaciam.
Pharaō: Non dō uobis paleas: Ite & colli-
gite, ſicubi inuenire poteritis, nec minuetur
¶Etiam inuiti de more ſeruietis mihi.
quicquam de opere ueſtro. Diſperſusq́ eſt
populus per omnem terram Ægypti, ad
colligendas † paleas. Præfecti quoque ope-
¶Quaſi ex debito vrgent pro conſuetudine.
rum inſtabant dicentes: Complete opus ue
¶Difficile eſt a conſuetudine recedere.
ſtrum quotidie, ut prius facere ſolebatis,
a ¶Diuerſis perſecutionibus & olim & nunc præpoſiti populi dei afflicti ſunt.
c quando dabantur uobis paleæ. Flagella- i
tiq́ ſunt, qui præerant operibus filiorum
a ¶Dæmonibus vel iniquis hominibus.
Iſrael † ab exactoribus Pharaonis dicenti-
bus: Quare non impletis menſuram la-
terum ſicut prius, nec heri, nec hodie? Ve-
neruntq́ præpoſiti filiorū Iſrael, & uocife- k

E menſiū, qa tertio menſe poſtq́ de AEgypto exierunt puenerunt Sina vbi ſacrificauerunt & legē acceperunt, vbi erectū ē & tabernaculū. ¶Orige. Nūc quoq́ Moyſes, quē habemus nobiſcū: habemus em̄ Moyſen & pphetas .i. lex dei vult te educere de AEgypto, ſi audias eū, vult te longè facere à Pharaone, eruere de ope luti & palearum; ſi tamen audias & ſpiritaliter intelligas. non vult te in carnis & tenebrarum actibus pmanere, ſed exire ad Heremum, ad locū ſ. perturbationibus & fluctibus ſeculi vacuum, & ad quietē ſilentij. Verba enim ſapientię in ſilentio & quiete diſcuntur. In hoc loco poteris domino immolare legem dei & virtutē diuinę vocis agnoſcere. Ideo cupit Moyſes te ejcere de fluctibus negotiorum & ſtrepitu populorum, & de AEgypto .i. de tenebris ignorantię, vt legem dei audias, & lucem ſcientię capias. (Moralit.) a ¶Quare Moyſes & Aaron ſollici. &c. Orige. Dū ſecum eſt populus & lutū aut laterē operat, dū in paleis occupat, nō putat eſſe puerſum, ſed rectè incedere. Si verò dicat, volo ire dierū triū viam & ſeruire domino, puerti populum dicit per Moyſen & Aaron. Hodie quoq́ ſi Moyſes et Aaron .i. propheticus & ſacerdotalis ſermo animam ſollicitet ad ſeruitutem dei, exire de ſeculo: renuntiare omnibus quę poſſidet, attendere legi & verbo dei: continuò audies vnanimes & amicos Pharaonis dicentes: Videte quomodo ſeducuntur homines, & F peruertuntur adoleſcentes, ne laborent, ne militent, ne agant aliquid q́ proſit, relictis rebus neceſſarijs ineptias ſectani et otium. Quid eſt ſeruire deo? laborare nolunt, & otij occaſiones quęrunt: hęc erant tunc verba Pharaonis, hęc & nunc amici ei9 loquuntur, nec ſolùm verbis: ſed & verberibus perſequuntur: flagellari iubet ſcribas Hebręorum, paleas non dari, opus exigi, hęc paſſi ſunt patres & nunc dei populus patitur. Qui ſe ex integro principi huius mūdi tradiderūt, proſperè agūt, omnia, vt putant feliciter eueniunt. Serui autem dei, etiam victus paruus & humilis non ſuccedit. Hę ſunt enim paleę, quę dabantur à Pharaone. vñ quidam fatigati dicunt ad Pharaonem, quid tu affligis populum tuū? Superati enim verberibus à fide cadunt & confitentur ſe eſſe Pharaonis populum. non enim omnis qui ex Iſraël, hi ſunt Iſraëlitę. (Myſtice.) b ¶Opprimantur operibus & expleāt ea etc. Ex quo loqui cœpit Moyſes ad Pharaonem, magis affligitur populus dei, ex quo in animam ſermo dei peruenit. Diabolus acrius inſurgit, & maiora vitia immittit. Prius enim quàm ſermo dei veniret qui argueret vitia, in pace durabant. At vbi venit, turbatio magna conſurgit. c ¶Flagellatiq́ ſunt q etc. Filij Iſraël grauius attriti ſunt, poſtquam de AEgypto egredi ſtatuerunt, quia qui mundo & prauis operibus renuntiare volunt, ſęuioribus tentationibus à diabolo impugnantur. ⁓ videat dominus &c.

Nicolaus de lyra.

⁓ a ¶Quare Moyſes & Aaron ſollicitatis populum? Imponēs eis q

Imponens eis q velint mouere ſeditionē, & ſic agere contra regiā maieſtatem. G b ¶Ite ad onera veſtra. Ex quo patet q erat eius intentio, vt affligerentur oneribus, ſicut & alij: ſed populus eis & alijs ſenibus parcebat de labore manuali. Numerus enim determinatus laterum imponebatur populo per ſingulos dies vt patet ex ſequentibus, & communis populus maiori labori ſe ſupponebat, ad reddendum numerum prędictum, vt Moyſes & alij prędicti eſſent à tali labore liberi. († ceſſare facitis) c ¶Dixitq́ Pharao. Hîc deſcribitur aggrauatio regis: (Diuiſio) & primò ſuper populum in generali. ſecundò ex hoc conſequenter oſtenditur afflictio Moyſi, ibi: Occurreruntq́. (* Ecce iam) Circa primum tangitur cauſa aggrauationis, cùm dicitur. d ¶Multus eſt populus terræ .ſ. filiorum Iſraël. (Queſtio) e ¶Videtis q turba ſuccreuerit. Sed quęritur quomodo hoc poteſt eſſe, quia edictum fuit à rege de maſculis ſubmergendis: († & adhuc ceſſare facitis ab oneribus ſuis) vt prędictum eſt .j. cap. Dicendum, q illud edictum tanquam nimis crudele fuerat reuocatum. († dederitis) e ¶Quanto magis ſi dederitis eis requiem ab operibus. Acſi dicerent: ex hoc lucidè patet, quòd ſunt magis operibus affligendi, vt ſic minus poſſint vacare generationi. f ¶Pręcepit ergo in die illo præfectis operum et exactoribus populi dicens. († ſtipulas) Hîc dicit Andreas, quòd exactores & pfecti erāt idē homines & idem officium habentes: H ſed hoc patet falſum ex hoc quod ſequitur poſtea: Flagellatiq́ ſuntqui præerant operibus filiorum Iſraël ab exactoribus Pharaonis. Non eſt veriſimile, quòd flagellarentur ab AEgyptijs, ſi eſſent AEgyptij. & ideo dicendum, quòd pręfecti erant de filijs Iſraël, & erant conſtituti vt populum ad laborem inducerent, vt numerum laterum exactoribus redderent qui erant AEgyptij. (Moralit.) g ¶Nequaquam vltrà dabitis paleas populo ad conficiendos lateres. De ſumptu regis ſicut prius ad conficiendos lateres. Paleę enim dicuntur quicquid remanet de meſſe excuſſo grano, & talia commiſcebātur cum luto, vt lateres fortiores eſſent. ex talibus autem fiebant ędificia in AEgypto, quia rari lapides ſunt ibi. († quiſquilias pro palea) h ¶Nec minuetis quicq́. De magnitudine laterum nec multitudine, prius impoſita. i ¶Flagellatiq́ ſunt qui præerāt operib9. qa non poterant reddere nūerū conſuetum exactorib9. k ¶Vociferati ſūt. Cū clamore magno & miſerabili, vt regē flecterūt ad pietatē. Et iniuſtè ⁓

* g ¶Nequaquam vltrà dabitis paleas etc. (Moralit.) Diabolus enim exaſperatus contra volentes exire de ſeruitute eius, aliquando ſubtrahit paleam .i. vanam gloriā, vt per hoc aggrauet ſuam ſeruitutem .ſ. inquantū hęc gloria impedit aliquando grauius peccatum, ſicut gloria de fama († quos conſtituerāt ſuper eos exactores Pharaonis dicētes) honeſtatis impedit vitiū fornicationis, vt habetur in collationibus patrū collatiōe Serapionis abbatis. & ideo ſubtracta dicta glia, per hoc q hō nō curat de fama honeſtatis vel eā parū reputat, labit̄ in peccatū fornicatiōis vel adulterij qđ p infamiā facit odorē fœtidū. ideo poſt ſubtractionē palearū ſubdit̄: Fœtere feciſtis odorem nr̄m.

A Moralit. ☞ ¶ a Videat do.&c. Greg. Mo. Cū lux diuina cor humanum illuſtrat, mox à diabolo ſuccreſcunt tentamenta, vt plus tentatiōibus ſe vrgeri ſentiat, q̄ cùm lucis internę radios neſciebat, vnde Iſraëlitę poſtquam vocati ſunt contra Moyſen decreſcente labore conqueruntur dicentes: Videat dn̄s &c. Volentibus em̄ ex AEgypto diſcedere paleas Pharao ſubtraxerat, & eiuſdem menſurę opera requirebat. Quaſi ergo contra legem mēs ſubmurmurat, poſt cuius cognitionem tentationum ſtimulos acriores portat. & in eo q̄ aduerſario diſplicet, videns ſibi creſcere labores, quaſi fœtere ſe in oculis Pharaonis dolet.

Allegorice. b ¶ Quoniam fœtere &c. Orig. Verum dicunt, q̄uis neſciant; Sicut Cayphas qui ait: Expedit vt vnus moriatur pro populo, quid diceret, neſciebat. (Ioh. xi. f.) Sicut em̄ apoſtolus ait: Chriſti bonus odor ſumus, alijs in vitam alijs in mortem. (2. Co. 2. d) Ita propheticus ſermo ſuauis odor eſt credentibus, dubijs verò & incredulis, et qui fatentur ſe populum Pharaonis, odor execrabilis efficitur. Ipſe quoq̄ Moyſes dicit domino. Ex quo locutus ſum cum Pharaone, afflixiſti populum tuum, quia anteq̄ ſermo dei audiat, non eſt tribulatio vel tētatio, ſed vbi ſignum belli tuba p̄dicationis oſtēderit, tribulationum pugna conſurgit. Ex quo ergo loqui cœpit Moyſes & Aaron ad Pharaonē, affligit ppl̄s dei. Ex quo in animam tuā ſermo dei p̄latus eſt: certamē intra te virtutibus cōtra vitia ſuſcitat, quę prius intra te in pace durabāt. Sed vbi facere cœpit ſermo dei cuiuſq̄ diſcrimen, turbatio magna conſurgit, & ſine fœdere naſcitur bellum: quia iniuſtitia iuſtitię non conuenit, nec ſobrietati ebrietas, vel veritati mēdacium. Ideo non turbemur, ſi videmur odor execrabilis Pharaoni. Execratio enim vitij dicitur virtus.

B Sed ſicut ſtetit Moyſes ante Pharaonē, ſtemus & nos nō flectamur: (Eph. 6. c.) ſuccincti lumbos in varietate, & calciati pedes in pręparatione euangelij pacis. Stamus autem confidenter ſi dominum deprecamur, vt ſtatuat pedes noſtros ſuprà firmā petram, ne moueantur pedes noſtri. Stemus autem .i. obſiſtamus, ſecundum illud .j. Petr. v. c. Cui reſiſtite fortes in fide: vt citò conteratur Sathanas ſub pedibus noſtris. Quantò enim nos conſtanter & fortiter ſtamus, tantò Pharao infirmius. Si autem infirmi vel dubij eſſe cœperimus validior fiet. Cùm enim eleuaret Moyſes manus, vincebatur Amalech, cùm quaſi laſſas dejceret, inualeſcebat. (Exo. 17. c.) Nos ergo in virtute crucis Chriſti extollamus brachia, & leuemus in oratione ſanctas manus, vt dei auxilium mereamur. Hinc Iacobus ait. Iacob. iiij. Reſiſtite diabolo & fugiet à vobis. Agamus ergo vt non ſolùm fugiat, ſed conteratur ſub pedibus noſtris extinctus in profundo abyſſi. Nos autem ſi recedamus de AEgypto vitiorum, fluctus ſeculi, tanq̄ iter ſolidum euadimus per Ieſum Chriſtum. c ¶ Domine cur afflixiſti populum iſtum? Auguſt. Non ſunt hęc verba contumacię vel indignationis, ſed inquiſitionis & orationis, ſicut ex his apparet, quę dominus reſpondit. Non enim arguit infidelitatē eius, ſed quid ſit facturus, aperuit.

Margin: † peccātum populi tui .i. vt Chal. peccat ſup eos populus tuus, vel punitur populus tuus. — † q̄ affligerentur, vel q̄ nō melius ageret cum eis. — * ſuper nos

rati ſunt ad Pharaonem dicentes:
a ¶ Victi verberibus dicunt ſe eſſe populum Pharaonis qui ad tempus credunt & in tempore recedunt tentationis.
Cur itā[a] agis contra ſeruos tuos?
Paleæ non dantur nobis, & lateres ſimiliter imperantur.
a ¶ Famulos ſe fatentur, ne torqueantur.
En fā[a]muli tui flagellis cędimur, ēt † in[a]iuſtè [a] agitur cōtra populum tuū.
a ¶ Quaſi parce populis tuis.
a ¶ Ab exactoribus.
Tanq̄ dicat beneficiū ſubtraho: quia non agnoſcitis.
Qui ait: Vacatis otio *: idcirco dicitis: Eamus & ſacrificemus domino. Ite ergo & operamini. Paleæ non dabuntur uobis, & reddetis conſuetum numerum laterum. Videbántque ſe præpoſiti filiorum Iſraël in malo: † eò quòd diceretur eis: Non mi[a]nuetur q̄uicquā de lateribus per ſingulos dies. Occurrerūtq̄ Moy[b]ſi & Aaron, qui ſtā[a]bāt ex ad[b]uerſo, egredientes à Pharaone. & dixerunt ad eos. Videat dominus* [d] & iudicet, quoniam fœtere feci[e]ſtis odorem noſtrum corā Pharaone & ſeruis eius, & prębuiſtis [f] ei gladium, ut occideret nos. Re[g]uerſusq̄ Moyſes ad dominū, ait: [c] Domine, cur afflixiſti populum [h] [i] † iſtum? Quare miſiſti me? Ex eō [k] enim, quo ingreſſus ſum ad Pharaonem, ut loquerer ex nomine tuo, afflixit populum tuum: & non liberaſti eos.

a ¶ Continue vult diabolus & miniſtri eius opera mala fieri, vt vſu & cōſuetudine trahatur q̄ſq̄.
a ¶ Immobiles in tentatione. ¶ Quaſi contrarij puſillanimitati eorum. b ¶ Quia nolunt eſſe cum Pharaone viri Iſraelitæ.
¶ Sermo propheticus & ſacerdotalis incredulis, & qui ſunt populus Pharaonis odor execrabilis efficitur. ¶ Odioſos nos feciſtis.
¶ Cauſam occaſionis.
a ¶ Ex quo in animam tuam ſermo dei prolatus eſt certamen intra te virtutibus contra vitia ſuſcitatur.

Nicolaus de Lyra.

te a ¶ Et iniuſtè agitur contra populum tuum. Non dixerunt iniuſtè agis, ne regem offenderent, vel honori regio detraherent, ſed dicunt: Iniuſtè agitur: ſcilicet ab actoribus tuis, & contra intentionem tuam, ſed per hoc non inuenerunt aliquam gratiam, & patet litera. b ¶ Occurreruntq̄ Moyſi. Hic conſequenter oſtenditur afflictio Moyſi & Aaron in ſpeciali. & primò ponitur dicta afflictio. Secundò diuina conſolatio, in principio. vj. ca. Afflictio aūt Moyſi oſtēditur conſequēter ex afflictiōe populi, cùm dicitur: Occurrerūtq̄ Moyſi. ſcilicet prępoſiti filiorum Iſraël. (Diuiſio) c ¶ Qui ſtabant ex aduerſo &cæ. Dicunt aliqui, q̄ poſtq̄ Moyſes & Aaron fecerūt monitionē pręd ictam egrediebantur à Pharaone, & Pharaone, et præpoſiti tūc ingrediebantur. & ſic ex aduerſo veniebant iſti obuiam illis & ſic ly egredientes à Pharaone, refertur ad Moyſen & Aaron, ſed hoc videtur falſum: quia poſt monitionem factam à Moyſe Pharao aggrauauit iugū populi: et flagellati fuerūt præpoſiti p̄dicti eò q̄ nō reddebāt numerū impoſitū, p̄pter quod iuerunt ad clamandum cum Pharaone, vbi durum reſponſum habuerunt, ex quibus patet, q̄ inter monitionem factā p Moyſen & Aaron, & acceſſum prępoſitorū ad clamandum corā Pharaone fluxerunt plures dies. & ideo li egredientes à Pharaone, non refertur ad Moyſen & Aaron, ſed ad prępoſitos pręd ictos, quorū egreſſum à Pharaone Moyſes & Aaron expectabant, ſtantes extra domum regis, vt ſcirent quale reſponſum habuiſſent, tanq̄ curam habentes de bono populi. & ideo quando ſciuerunt, q̄ prępoſiti filiorum Iſraël iuerunt ad Pharaonem, ipſi ſecuti ſunt eos expectantes extra domum regis exitum illorum, vt ſcirent regis reſponſum. (C) (* et) d ¶ Videat dominus & iudicet. id eſt puniat malum, qđ feciſtis nobis. e ¶ Quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrū. & cæt. id eſt nos abominabiles & odioſos reddidiſtis. f ¶ Et prębuiſtis ei gladium, id eſt occaſionē affligendi nos laboribus vſq̄ ad mortem. g ¶ Reuerſusq̄ Moy. &c. Vbi apparet patientia Moyſi, qui q̄uis eſſet ſuperior dictis prępoſitis, tamen verba eorum dura & pungitiua patienter ſuſtinuit, quia videbat eos in paſſione poſitos, ex quo habent ſuperiores exemplum ceſſandi à correctione ſubditorum in paſſione poſitorum, donec tranſeat paſſio, niſi periculum in mora probabiliter timeatur. (Nota, dum furor incurſu eſt currē ti cede furori.) h ¶ Domine cur afflixiſti, id eſt, affligere permiſiſti. i ¶ Populum iſtum. Ex quo apparet charitas Moyſi, quia non ſolum pungentibus eum non reſpondit, ſed etiam pro eis orauit: (D) k ¶ Quare miſiſti me? Quaſi diceret, ad liberandum eos me miſiſti, & ipſi econtrario magis q̄ prius, ſunt afflicti.

ADDITIO

¶ In ca. v. vbi dicitur in poſtilla: Hęc dicit dominus, in ſua monitione autoritatem domini pręmittunt.

ADDITIO

Verba Pharaōis dicētis: Quis eſt dominus? Ab expoſitoribus Hebręorum non intelliguntur contemptibiliter, ſed ſolùm interrogatiuè dicta, & eſt ratio. Nam ipſi propoſuerunt Pharaoni nomen domini. Tetragrammaton, vbi em̄ dicitur: Hęc dicit dn̄s, ponitur illud nomē. Pharaoni verò pręd ictū nomen erat penitus ignotū: cū etiam ipſi Moyſi fuerat nouiter reuelatū, vt dictū eſt: vnde dicit: Neſcio dn̄m nec Iſraël dimittā, quaſi diceret: Loquimini mihi ex parte cuiuſdam ignoti: vnde & nō faciā quę petitis. Ipſi verò reſponderunt proponentes, non primum nomē, ſibi ignotū, ſed aliud nomē qđ ſibi innoteſcebat: & hoc cùm dicit: Deus Hebręorū vocauit nos. genus enim Hebręorū notū erat apud AEgyptios. Dicebat enim filia Pharaonis de pueris Hebręorū: De infantibus Hebręorū eſt hic, ſuprâ. ij. ca. & ſic ſciebat etiam eos habere ritum circunciſionis, & per conſequens habere deum ſeparatum à dijs AEgyptiorum, qui colebāt animalia tanq̄ deos: & ideo cum Pharao rationabiliter quęſiuiſſet: Quis eſt dominus? ignorans penitus hoc nomen: ipſi congruè ſatiſfaciebant ei dicentes: Deus Hebręorum vocauit nos, quaſi dicerent, licet non cognoſcas deum ſub primo nomine, ſaltem cognoſcas ſub ſecundo ſcilicet deus Hebręorum: ſed doctores noſtri communiter exponunt pręd icta verba Pharaonis contemptibiliter dici & inobedienter, quod magis conſonat literę. Nam poſt ſecundam propoſitionem, in qua nomen ſibi quodammodo notum propoſuerunt, magis & magis induratus eſt aggrauans populo onera: vt infrâ continetur. († tuum)

Caput. VI.

E Dixit dñs ad Moyſen: a ¶ Nō indicaui eis. Sicut tibi. p ſucceſſiones em̄ ętatū creuit diuinę cognitiōis augmētū. Apparuit dñs Abrahæ, locut⁹ eſt facie ad faciē cū Moyſe. Dauid verò ait, Pſalm. cxviij. n. Super ſenes intellexi & cæte. Apoſtoli dei filium præſentem cernebant, & quicquid volebant interrogabant, quibus etiam dicitur Lucæ. x. d. Multi reges & prophetæ & cætera.

De ergaſtulo

Cap. VI.

Dixit dominus ad [a] Moyſen: Nunc [b] uidebis quæ facturus ſum Pha- [c] raoni. Per manum enim fortem [d] dimittet eos, & in manu robuſta [e] eiiciet illos de terra ſua. Locutúſque eſt dominus ad Moyſen di- † cens: Ego dominus, qui apparui [f] Abraham, Iſaac, & Iacob in deo omnipotente: & nomen meum † Adonai non indicaui eis. Pepigique cum eis fœdus: ut darem illis terram Chanaan, terram peregrinatiōis eorū: in qua fuerūt aduenę. Ego* audiui gemitū filiorū [g] Iſraël, q̄ Ægyptij ōppſſerūt eos, [h] & recordat⁹ ſum pacti mei. Ideo

¶ Mirabilia.

a ¶ Potentiam diuinam. ſ. filiū q eſt virtus & ſapientia patris.

a ¶ Quia nulla conuentio iuſtitiæ cum iniquitate. ¶ Perſequendo de ciuitate in ciuitatem.

a ¶ Antiquæ promiſſionis facit mentionem tanquam in proximo completurus.

a ¶ Quod interpretatur generaliter dominus: & eſt ſeptimum in decem dei nominibus. b ¶ Sicut tibi.

a ¶ Terram viuentium, ſcilicet quam ſignificat terra Chanaan.

¶ Exaudiui.

a ¶ Id eſt dæmones. ¶ Rectores tenebrarum harum vel iniqui homines.

¶ Promiſſionis.

NICO. DE LY.

Caput. VI.

Dixit dñs ad Moyſen. Hic cōſequēter deſcribit ipi⁹ Moyſi cōſolatio. Et primò circa eū oſtēdit dei cōſolatio benigna. Scd'ò deſcribitur ipſius Moyſi genealogia, ibi: Iſti ſunt principes domorum. Adhuc circa primū primò p̄mittit diuina conſolatio. Secūdò eiuſdē cōſolationis relatio, ibi: Narrauit ergo Moyſes. Circa primum conſiderandū q̄ dñs videns Moyſen afflictum, tum ex grauamine populi; tum ex eo qd' imponebat ſibi, conſolatur eum dicens: b ¶ Nunc videbis. i. citò. c ¶ Quę factur⁹ ſum Phar. ſ. mirabilia aliàs inaudita. d ¶ Per manum enim fortem, id eſt per potentiam meam eum fortiter flagellantē. e ¶ Dimittet eos. ſ. filios Iſraël, quos nunc fortiter retinet, & violenter, & nō ſolùm dimittet, ſed etiā eijciet eos de terra ſua. qa AEgyptij de morte primogeniti territi cogebant filios Iſraël exire, vt habet. j. xij. ca. f ¶ Ego dñs qui apparui Abra. &c. nō indicaui eis, quia dñs volebat conſolari Moyſen, vt dictū eſt, inſinuat ei q̄ ſit ei datur⁹ clariorē ſui cognitionē, q̄ patribus p̄teritis. Iſtud F tū variè exponit à doctoribus catholicis & Hebręis. Dicunt igit aliqui doctores catholici, q̄ hoc nomē Adonai, ſignificat generale dominium: licet aūt patribus p̄cedentibus Moyſen oſtenderit ſe dominū totius creaturę, nō tū ita pfectè ſicut Moyſi p trāſmutationē creaturarū, vt virgę in ſerpentem & econuerſo, & fluminis in ſanguinem, & alijs ſignis mirabilib⁹, in quibus oſtenditur dñium dei ſuper creaturas obediētes ei ad nutū contra naturę curſum: ſed hoc non videt ſufficienter dictum, quia ipſi Abrahę oſtendit ſimilia conuertēdo vxorem Lot in ſtatuam ſalis, & in deſcenſione ignis contra naturā ſuper Sodomam & Gomorrā: vt habetur Gen. xix. f. & in multiplicatiōe aquarum. xv. cubitis vltra cacumina montium tēpore diluuij, & in creatione mūdi de nihilo; quę omnia notificata fuerunt Abrahæ ab ipo deo. Item hoc nomē Adonai, qd' ſignificat generale dñium, nō ponitur hic in Hebræo, cū dicitur: Nomē meum magnū &c. ſed ibi eſt nomen dñi tetragrammaton. Veruntamen, quia iſtud nomē apud Hebręos tantę ſanctitatis reputat, q̄ nō debeat nominari niſi à ſummo ſacerdote, & ſolū in benedictiōibus fiendis in templo, ideo loco illi⁹ nois pronuntiat hoc nomē Adonai, ſicut ſi apud nos hoc nomē de⁹, ppter ſui ſanctitatē nō eſſet licitū nominare: & loco illius vbicūq; inueniret ſcriptū, pnūtiaret hoc nomē dñs. & hoc modo trāſlatio noſtra hic habet hoc nomen Adonai, loco nominis domini tetragrāmaton. nomē autē domini tetragrāmaton nō ſignificat dominium, vt videbitur: & ideo p̄dictus modus dicendi pcedit ex ignorātia idiomatis Hebręi, quia accipit nomen, qd' pronuntiatur loco illius quod ſcribitur. Sciendum igitur, quòd ad videndum quid dicendum ſit de ſignificatione nominum Hebraicorum: videtur recurrendum ad doctores Hebræos antiquos. Dicit enim Ra. Moyſes loquēs de diuinis noib⁹, q̄ in veteri teſtamēto cōtinent, q̄ aliq̄ noīa de deo dicunt p reſpectū ad creaturas: vt creator dominus & ſimilia. Alia aūt dicunt de deo per modū qualitatum circa diuinā eſſentiā, vt ſapiens, bonus, omnipotens, & ſitia, & alia p modum quātitatū, vt immēſus, incircūſcript⁹, & per modū aliarū proprietatū, licet tranſeant in diuinā ſubſtantiā, quantū ad rem ſignificatam, ſed nomē dñi tetragrāmaton ſignificat diuinā eſſentiam purā & nudam, prout in ſe exiſtit, circumſcripto omni alio, & ideo eſt nomen incōmunicabile appropriatum ſoli deo, quia ſignificat veritatem diuinę eſſentię in ſe. Hoc igitur ſuppoſito dicit Ra. Sa. Hebrę⁹, quòd hoc nomen ſignificat veritatem diuinę naturę, ad veritatem autem pertinet

Diuiſio

Adonai

Rabi Moyſes loquens de diuinis nominibus

autē pertinet impletio dicti ſui vel pmiſſi, ideo dicitur hic: Nomen meum magnū, ſcilicet tetragrāmaton, qd' veritatē importat, non indicaui eis: quia in diebus eorū nō impleui pmiſſum, qd' eis feci de terra Chanaan ab eis poſſidēda, quia nō habitauerunt in ea, niſi tanq̄ peregrini: ſed nunc ad hoc te miſi, vt impleā illud promiſſum, et G ſic oſtendam me eſſe veracem in promiſſis implendis. & litera ſequēs huic expoſitioni cōcordat, quę facit mentionē de dicto promiſſo & de eductiōe populi Iſraël de AEgypto: & introductione ipſius in terram patribus promiſſam: vt patet literam intuenti. Sed iſta expoſitio adhuc non videtur ſufficiēs, quia veritas prout importat impletionem diuini promiſſi non ſignificat diuinā naturā in ſe: ſed magis ſecundū reſpectū ad creaturā. vnde ſic accipit pro fidelitate ad aliū, inquātū implet promiſſum ei factum: & iſta expoſitio non accipit ſignificationē nominis dei tetragrammaton, prout Ra. Moyſes eā exponit. Itē dictum promiſſum patribus factū de terra Chanaan poſſidenda à filijs Iſraël, non fuit impletum tempore Moyſi, quia illā non intrauit morte præuētus, vt patet Deut. vlti. b. & ideo aliter dicūt alij, q̄ dominus apparēs patribus pręcedētibus Moyſen, nō nominauit ſe eis ſub noīe dñi tetragrāmatō, ſed hoc patet falſum Ge. xv. b. vbi dominus apparens Abrahę dixit ei: Ego ſum dñs qui eduxi te de Hur Chaldęorū. In Hebręo loco huius nominis dñs, habetur nomē dñi tetragrāmatō. Propter qd' aliter dicendū. Suppoſita ergo ſignificatione nominis dñi tetragrāmaton p̄dicta, dicēdū q̄ deus indicauit hoc nomē Moyſi, non ſolū quantùm ad vocē, ſed etiā quantū ad ſignificatū, qd' eſt pprię īdicare nomē aliqd': & hoc primò indicauit Moyſi, quādo dixit ei: Ego ſum, q ſum, vt dictū eſt ſuprà. iij. ca. qa p hoc nomē ſignificat neceſſitas & ſtabilitas eſſendi & plenitudo ipſius eſſe, qa per hoc importat quoddā pelagus ſubſtantię infinitū, vt dicit Damaſcen⁹. & hoc eſt ppriū diuinę eſſentię, & cōpetit ei circūſcripto oī alio: nec ſignificatur per modum cuiuſdam diſpoſitionis diuinę eſſentię, ſicut ſapientia & potentia & ſimilia. Secundo oſtendit ei clari⁹, quando in raptu ei conceſſum eſt videre diuinā eſſentiā nudè & clarè, ſcd'm qd' dicit Aug. xij. ſup Ge. & ad Paulinā in li. de vidēdo deū. Hoc etiā videt p hoc qd' dicit Num. xij. b. de Moyſe, palam & nō per ęnigmata & figuras deū videt. Neutro autē prędictorū modorū legit de⁹ loquēs patrib⁹ pręcedentib⁹ Moyſen, ſignificatū nominis dñi tetragrāmaton ſic indicaſſe, ſed vſus eſt nomine vel potius ſignificato nois importāte reſpectū ad creaturam, ſicut Gene. xlvj. a. dixit Iacob: Ego ſum fortiſſimus deus patris tui. & Gene. xv. a. dixit Abrahæ: Ego dominus omnipotens: ambula corā me. &c. vnde & Gen. xv. b. qn̄ loquendo Abrahæ vſus eſt nomine dñi tetragrāmaton, vt prędictū eſt, nō tū ſignificatū propriū expſſit, ſed magis p nomē importās reſpectū ad creaturā determinauit dicēs: Ego dominus q eduxi te de Hur Chaldęorum. Similiter nulli eorū oſtendit eſſentiā ſuā clarè ſicut Moyſi. & ideo bene dicit hic: Apparui eis in deo omnipotente. i. indicaui me eis ſub nomine importāte reſpectū ad creaturā. Et nomē meū Adonai. i. tetragrāmatō, non indicaui eis ſicut Moyſi, modis prędictis. g ¶ Ego audiui ge. &c. oppreſſerunt eos. id eſt cōſideraui afflictionem, qua AEgyptij fecerunt eos gemere. h ¶ Et recor. ſum pacti mei: id eſt ad modum recordantis me habui: quia obliuio non cadit in deo nec recordatio, ſed modus obliuiſcentis fuit in eo, anteq̄ iuuaret eos: & modus recordantis, quando cœpit eos adiuuare.

Adonai יהוה magnū eſt dei nomen ineffabile.

* etiam H

Educam vos de

Moraliter. Dixit dñs ad Moyſen. † ¶ Locutuſq; eſt dominus &c. per quem figuratur prædicator euangelij. Nam ſicut lex vetus fuit figura no. teſt. j. Corin. x. c. Omnia in figura contingebant illis. Ita Moyſes legiſlator prædicatorem euangelij figurauit. f ¶ Ego do. qui appar. &c. Sequitur: † ¶ Et nomen meū &c. Per qd' deſignatur q̄ deus clariorē ſui cognitionē dedit apoſtolis, qui fuerunt prędicatores euāgelij, q̄ patrib⁹ ve. teſta. Lucę. x. d. Multi reges & prophetę voluerunt videre quę vos &c. Nā myſterium incarnationis & redemptionis ab antiquis patribus fuit multùm deſideratum, ſed apoſtolorū tempore fuit impletū. Sequit

Moraliter.

† Ego dñs qui

A ¶a De ergaſtulo. Ergaſtulũ & ergaſteriũ idẽ eſt opatoriũ.i.vbi rei ad opera faciẽda religabant. b ¶Nõ acquieuerũt &c. Nota dei clemẽtiã, nõ creditur à filijs Iſraël, & tñ mouere nõ ceſſat. Cõtẽnit à Pharaõe, & lõganimiter expectat. c ¶Ecce filij &c. Aug.lxx. Ecce ego grarili voce ſum: & quomodo exaudiet me Pharao. Nõ videt tñ ꝓpter multitudinẽ populi excuſare ſe de vocis gracilitate, ſed etiã ꝓpter vnũ hominẽ. Miri ſi tam gracilis vocis fuit, vt nec ab imo poſſet audiri. An forte regi⁹ faſtus nõ ꝯmittebat eos de proximo loq. d ¶Iſti ſunt principes. &c. Aug. Volens ſcriptura originẽ Moyſi demõſtrare, quod eius actio expetebat, à primogenito Iacob.i. Ruben cœpit, inde ad Simeon, inde ad Leui vltrà progreſſum non eſt, quia ex Leui Moyſes. Hi autem commemorantur, qui iam memorati fuerant in illis.lxxv.in quibus Iſraël intrauerit in AEgyptum. Nõ enim primam vel ſecundam, ſed tertiam tribũ.i. Leuiticam voluit de⁹ eſſe ſacerdotalem. ¶Gilbert⁹. Nõ primã tribũ vel ſecũdam, ſed tertiam elegit deus in ſacerdotium: quia in nomine ſanctę trinitatis cõſecrati ſunt ſacerdotes: vt fidẽ trinitatis in ſe ſeruare & alios student docere: & quia numero deus impari gaudet. e ¶Amram. Stra. Amram interpretatur pater excelſus, qui ſignificat Chriſtum. Iochabet dei gratia, quę ſignificat eccleſiam. Ex Chriſto & eccleſia naſcitur Moyſes.i. lex ſpiritualis, & Aaron ſcilicet verum ſacerdotiũ. ☞ Accepit autem

Margin: Ergaſtulũ. Nota. † oneribus & infrà. Virgili⁹ in bucco. B † ſeruitutẽ duram.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Educam vos de ergaſtulo. Ergaſtulum locus eſt, vbi coguntur captiui operari & laborare: & dicitur ab ἐργάζομαι, quod eſt operor, & ad ſimilitudinẽ huius, locus vbi filij Iſraël cogebantur laborare in luto & in latere vocabatur ergaſtulum. b ¶Ac redimam in brachio excelſo. Ac ſi diceret, non in pecunia pro redemptione veſtra dãda, ſed per ſigna virtutis meę oſtenſiua. c ¶Et iudicijs magnis: id eſt plagis iuſto iudicio meo AEgyptijs infligẽdis. d ¶Et aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter deus. Quod factum fuit, quando dedit eis legem & ipſi receperunt eam. e ¶Et ſcietis. Per experientiam beneficiorum meorum. f ¶Qui eduxerim vos de ergaſtulo AEg. & cæte. Et induxerim vos in terram ſuper quam leuaui manum meam, id eſt iuraui. g ¶Vt darem eam Abraham. De quo iuramento habetur Gene.xxij.c. vbi dicitur Abrahæ, Per memetipſum iuraui dicit dominus & cætera. h ¶Narrauit. Hîc ponitur dictę conſolationis diuinę relatio, cũ dicitur: Narrauit ergo Moyſes omnia prædicta domini verba. i ¶Filijs Iſrael. Ad eorum conſolationem. k ¶Qui non acquieuerunt ei. Hoc non eſt intelligendum de ſenſibus populi, ſed de populo communi, qui magis attendebat afflictionem laboris præſentis ꝙ verba Moyſi conſolãtis. l ¶Ecce filij Iſraël non me audiunt & cætera. Locus eſt à maiore negando. m ¶Præſertim cũm

a ¶Spiritualiter vel ad literam.

dic filijs Iſraël: Ego dominus, qui edu- a

a ¶A tentationibus mundi, in quibus tribulantur ſancti. b ¶Mundo vel corpore humano, quod cuiuſq; animæ ergaſtulum eſt.

a cam uos de † ergaſtulo Ægyptio-

a ¶Corporali vel ſpirituali. b ¶Pretioſo ſanguine filij.

rum, & eruam de ſeruitute*: ac redi- b

a ¶Potentia manifeſta incarnato filio. b Alias extento.

mam in brachio excelſo, & iudicijs c

¶Dato pretio.

magnis, & aſſumam uos mihi in po- d

a ¶Fidelem obedientem. b ¶Iuſtus miſericors. c ¶Experimento cognoſcetis.

pulum, & ero ueſter deus. Et ſcie- e

tis, quòd ego ſum dominus deus ueſter, qui eduxerim uos de ergaſtulo f

¶Viuentium.

Ægyptiorum: & induxerim * in ter- †

a ¶Leuatam oſtendi. Exaltaui in cruce filium. b ¶Potentiam.

ram, ſuper quam leuaui manũ meam:

a ¶Iurando patribus. b ¶Fidelibus Abrahæ imitatoribus. c ¶Rectam ſpem tenentibus: quam ſignificat Iſaac. d ¶Charitatem amplectentibus, quæ in Iacob ſignificatur.

ut darem eam Abraham, Iſaac, & Ia- g

a ¶Gratis b ¶In æternum.

cob: daboq; illam uobis poſſidendam

a ¶Quaſi facere poſſum, quod promitto. b ¶Medius inter deum & populum.

ego dominus. Narrauit ergo Moyſes h

a ¶Nihil de mandatis dei prætermittendum eſt.

b omnia filijs Iſraël, qui non acquieue- i k

a ¶Bellum vitiorum ſignificat.

runt ei propter anguſtiam ſpiritus, &

a Nihil durius ꝙ dæmonibus in operibus carnis ſeruire.

† opus duriſſimum. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Ingredere, & loquere ad Pharaonem regem Ægy

a ¶Deum videntes b ¶Carne vitiis dedita, vel conuerſatione mundana.

pti: ut dimittat filios Iſraël de terra

¶Sancti coram domino loquuntur, alij retro, quia non audiuntur.

ſua. Reſpondit Moyſes corã domi-

a ¶Qui debent tanq; filij dei. b ¶Auribus cordis.

no: Ecce filij Iſraël non me audiunt: l

a ¶Qui ſemper aduerſatur.

& quomodo audiet Pharao, præſer- m

a ¶Circunciſio ſpiritualis omnium membrorum vitia abſcindit.

tim cùm ſim incircuncíſus labijs? Locu n

a ¶Per eos. Lex enim & prophetæ docent populum quæ facienda vel fugienda ſunt & increpant diabolum.

tuſq; eſt dominus ad Moyſen & Aarõ: & dedit mandatum ad filios Iſraël, & o ad Pharaonem regem Ægypti, ut p educerent filios Iſraël de terra Ægy-

d pti. Iſti ſunt principes domorum per q familias ſuas. † Filij Ruben primoge- r niti Iſraël: Henoch & Phallu, Heſron & Charmi. Hæ cognationes Ruben. Filij Simeõ, Iamuel, & Iamin, et † Ahod

¶Alis Saber ¶id eſt Chananæi.

& Iachĩ, & Sohar, & Saul fili⁹ Chananitidis. Hæ progenies Simeõ. Et hæc noĩa filiorũ Leui per cognatiões ſuas, Gerſon, & Caath, & Merari. Anni aũt uitę Leui fuerũt cẽtũ trigintaſeptẽ. Filij Gerſõ: Lobni, & Semei ꝑ cognatiões

e ſuas. † Filij Caath: Amrã, & Iſaar, & Hebrõ, & Oziel. Anni quoq; uitę Caath cẽtũ trigintatres. Filij Merari: Mooli,

Margin: †Abod

cũm ſim incircuncíſus labijs &c. Incircuncíſus labijs propriè dicitur q verbis ſuperfluis vtitur, quod non eſt credendum de Moyſe, ſed largè accipiẽdo trahitur ad deſignandum quenlibet defectum eloquentiæ, & ſic dicitur de Moyſe ex vocis gracilitate, vt ſuprà dictum eſt iiij.capitulo. n ¶Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen & Aaron & cætera. Vt non deſiſterent à negotio incepto ex hoc quòd populus Iſraël non acquieſcebat eis. o ¶Et dedit mandatum ad filios Iſraël & cætera. de monendo & conſolando eos, quia bonus prælatus non debet talia omittere circa ſubditos, ſi in principio non audiunt eum. Vnde dicit Paulus.ij. ad Titum.iiij.a. Prædica verbum, inſta oportunè, importunè. p ¶Et ad Pharaonem regem AEgypti & cætera. Comminando pœnas & infligendo, ſi ſtaret in rebellione. q ¶Iſti ſunt principes &c. Hîc deſcribitur Moyſi & Aaron genealogia, vt ſciretur in poſterum, qui & quales fuerunt, & ne per identitatem nominis facta ſequentia alijs attribuerentur: r ¶Filij Ruben primogeniti Iſraël: Henoch & cætera. Incipit autem genealogiam iſtam deſcribere à Ruben, tum quia erat primogenitus reſpectu Leui, de cuius tribu fuerũt Moyſes & Aaron, tum quia Iacob qui eum genuit Gene.xlix.ca. dixerat mala de Ruben, Simeon, & Leui, vt patet ibidẽ literam intuenti, ideo hîc deſcripſit genealogiam eorum breuiter repetendo, ne viderentur à deo reprobati, nec proceſſit in genealogia vltra tribum Leui, tum quia de alijs tribubus ſequentibus mala non dixerat, ſaltem talia vel tanta ſicut de iſtis tum quia iſta genealogiæ narratio fit hîc propter Moyſen & Aaron, qui erant de tribu Leui, & ideo ibi ſtetit: non vltrà ꝓgreſſurus ☙ Accepit autem

* a ¶Ego dominus qui educam vos de ergaſtulo AEgyptorum & cætera. Per quod deſignatur infernus. Nam ergaſtulum dicitur ab erge, quod eſt labor: & ſtolon, quod eſt miſſio: & ſignificat locum ad quem mittebantur damnati ad laborandum. b ¶Ac redimam in brachio extento & cætera. id eſt in brachijs extentis accipiendo ſingulare pro plurali, quod frequenter fit in ſcriptura. Exo. viij.f. Venit muſca grauiſſima, id eſt multitudo muſcarum. Chriſtus enim per extenſionem brachiorum ſuorum in cruce redemit nos a diaboli ſeruitute. d ¶Et aſſumam vos mihi in populum & cætera. Per ſacramentum baptiſmi, quod virtutem habet à paſſione Chriſti: & induxerim in terram ſcilicet viuẽtium. h ¶Narrauit ergo Moyſes omnia filijs Iſraël. Nam iſta per prædicatorem euãgelij ſunt fidelibus prædicanda. k ¶Qui non acquieuerunt &c. Nam pauci fidelium comparatiuè recipiunt prędicationem verbi dei cum effectu meliorationis vitę. l ¶Ecce filij Iſraël nõ me audiunt &c. Per quem intelligit infidelis. hoc em̃ poſſet dicere ille, qui mittitur ad prędicandum infidelibus: eò ꝙ pauci fideles per prædicationem emendantur.

Margin: C. Incircũciſus. * eorum. † Promittit deus liberationẽ, & terrã Chanaã. * vos. D. Moraliter. † Gẽ.1.a. & Gene.46.b & Nu.26.a. & 1. Par.5.a.1. Pa.4. † 1. Par.23.a Numer.3.c & Nu.26.g

E ¶a Accepit aũt &c. Hęc de tribu Iuda fuit ſoror Naaſon, qui fuit prĩceps trib⁹ Iudę in deſerto. nõdũ em̃ p̃ceptũ erat, vt quiſq; de tribu ſua vxorẽ acciperet. Ideo aũt hę trib⁹. i. leuitica & regalis iam tũc cõiungebant̃, vt intelligeret̃ xp̃s rex & ſacerdos futurus ex eis.

Quæſtio. † 8. 2. a. & Nu. 26. g.

b ¶ Filij quoq; &c. Quęrit̃ cur Core quẽ ꝑ iniq̃tate terra viuũ abſorbuit, in genealogia iuſtorũ ſcript⁹ ſit? Sed hęreticos cum catholicis in eccleſia ſignificat futuros. c ¶ Iſte eſt Moyſes. Stra. Hoc ex ſuo addit Eſdras qui omnem Bibliothecam poſt captiuitatem Babylonicam, cunctis libris à Nabuchodonoſor ſuccenſis, reparauit, vel ipſe Moyſes de ſe tanq̃ de alio loquit̃.

Nota de reparatione Bibliæ.

& Muſi. Hæc cognationes Leui per fa-
a milias ſuas. † Accepit autem Amram a
uxorem Iochabed † patruelẽ ſuã, quæ
peperit ei Aaron & Moyſen & Ma-
riam. Fueruntq; anni uitę Amram cen
tum triginta ſeptem. Filij quoq; Iſaar
Core, & Nepheg, & Zechri. Filij q̃q;
Oziel: Miſael, & Eliſaphan, & Sethri.
Accepit autem Aaron uxorem Eliſa- b
beth filiam Aminadab ſororem Naa-
ſon, quæ peperit ei Nadab, & Abiu,
b & Eleazar, & Ithamar. Filij quoq; Co
re, Aſer, & Elcana, & Abiaſaph. Hæ
¶ A Core.
ſunt cognationes Coritarum. At uerò c
Eleazar filius Aarõ, accepit uxorẽ de
filiabus Phutiel, quæ peperit ei Phi-
nees. Hi ſunt principes familiarum Le
¶ Vel cognationes.
uiticarum per generationes ſuas. Iſte d
eſt Aaron & Moyſes, quibus præce-
pit dominus, ut educerent filios Iſraël
de terra Ægypti per turmas ſuas. Hi
a ¶ Diabolum. b ¶ Principem tenebrarum harum.
ſunt qui loquũtur ad Pharaonẽ regẽm
¶ Deum videntes.
Ægypti, ut educat filios Iſraël de Æ-
a ¶ Tenebris mundi.
b ¶ Sermo propheticus. c ¶ Sacerdotalis.
¶ In die loquitur deus ad ſuos, non in nocte; quia in eo tenebræ non ſunt vllæ.
c gypto. Iſte * Moyſes & Aarõn, in die
qua locutus eſt dominus ad Moyſen
in terra Ægypti. Et locutus eſt domi-
¶ Cuius dicere facere eſt, cui nemo reſiſtere poteſt.
nus ad Moyſen dicens: Ego dominus:
Loquere ad Pharaonem regem Ægy
pti, omnia quæ ego loquor tibi. Et ait
Moyſes coram domino. En incircun- c
¶ Alij gracili voce.
ciſus labijs ſum, quomodo audiet me
Pharao?

† ſororẽ patris ſui.
– & Mariã

a ¶ Accepit autem Am. &c. id eſt filiam patrui ſui: vt ſuprà dictum eſt. ij. c. b ¶ Accepit autem Aaron vxorem Elizabeth filiam Aminadab ſororem Naaſon. quę erat de tribu regia, quia propter dignitatem ſacerdotalem tribus regia & ſacerdotalis fuerunt commixtę. c ¶ At verò Eleazar filius Aaron &c. iſte fuit Iethro vt dicũt Hebræi. d ¶ Iſte eſt Aaron & Moyſes &c. quãdo cõbinantur, aliquãdo Aaron prępoñit̃, vt hîc: tum ratione primogeniture, tum quia deus prę ui derat & elegerat eum in ſummum ſacerdotem. Aliquando econuerſo Moyſes prępon itur: tum quia ſibi commiſſum eſt principaliter educere filios Iſraël de AEgypto: Tum quia verba domini immediatè recipiebat ab eo, & per Aaron tanq̃ per interpretem tradebat populo. e ¶ Et ait Moyſes &c. Poſtq; genealogiam Moyſi & Aarõ interpoſuerat, hîc redit ſcriptura ad id quod ſuprà dixerat ante dictam genealogiam. G

ADDITIO

¶ In ca. vj. vbi dicitur in poſtilla: Apparui Abraham Iſaac & Iacob.

ADDITIO I.

Expoſitio poſtillatoris de hoc qđ dicit̃: Nomen meum Adonai nõ indicaui eis, nõ videt̃ cõſona ratiõi, nã ad ſuam rationem confirmandam aſſignat duas rationes minus ſufficientes. Quarum prima eſt, q̄ nomẽ tetragrammaton fuit patribus oſtenſum, quantũm ad vocem tantùm; non autem quãtùm ad ſignificatũ. Moyſi verò non fuit ſolùm oſtenſum quantum ad vocem, ſed etiam quantùm ad ſignificatũ, quod videtur incõuenienter dictũ: nam indicare nomen ſcđm vocem tm̃ & nõ ſignificatũ modicę ſeu nullius vtilitatis eſt, cũ nomina ad ſignificãdum ordinantur, & ſic ſecundũ eos patres inutiliter cognouiſſent hoc nomen. Ratio autem ſecunda quam aſſignat ad hoc dicens, quòd hoc nomen tetragrãmaton fuit oſtenſum Moyſi & nõ patribus, ex hoc q̄ fuit ei conceſſum videre diuinam eſſentiam nudè & clarè, non autẽ patribus, nõ videtur facere ad propoſitum: Tum quia aliud eſt cognoſcere nomen proprium dei, & aliud videre diuinam eſſentiam. poteſt enim quodlibet illorum ſine alio haberi, vt patet: tũ quia Moyſes quando fuit ſibi dictum: Apparui Abraham &c. nõdum fuerat ſibi conceſſa viſio diuinę eſſentię. nam infrà. xxxiij. ca. hoc petebat à deo dicẽs: Oſtende mihi gloriam tuam. Vnde circa hoc videtur aliter dicendum. Ad cuius declarationem ſunt quędam pręmittenda: Primum ſcilicet quòd ſecundum Thomam tertia parte. queſtio. xliij. articulo. j. in cor. q. diuinitus conceditur homini miracula facere, principaliter ad confirmandam veritatem quam aliquis docet: vt dum aliquis facit opera, quę ſolus deus poſſet facere, credatur ei quòd ea quę facit vel docet ſint à deo, vt ſuprà. iiij. ca. Si nõ crediderint, inquit, tibi, neq; audierint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis: & Iohan. x. g. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Secundum, quia licet ante tempus Moyſi deus fecerit aliqua ſupernaturalia, ſcilicet non ſecundum curſum communem naturę, vt de conuerſione vxoris Lot in ſtatuam ſalis, & in ſubuerſione Sodomorum, & huiuſmodi, nunq̃ fuit tamen conceſſum alicui antiquorum, qđ poſſet miracula facere in noîe diuino, vt crederet̃ ei in dicendis, ſicut Moyſes cui hoc fuit conceſſum à deo, vt in hoc ca. & in cæ pluribus ſequentibus. vnde licet ſancti patriarchę cognouiſſent omnipotentiam diuinam, eò quòd multa à deo facta ſupra curſum naturę viderant viſibiliter, vel ſaltem per fidem cognouerant, de quo dixit, Apparui Abraham, Iſaac, & Iacob in deo omnipotẽte. id eſt nota fuit ſibi omnipotentia mea, non tamen deus eis notificauit hoc nomen Adonai, ſcilicet concedendo eis poteſtatem mirabilia facere in hoc nomine ſicut Moyſi. Ratio autem huius differẽtię talis eſt; Nã per Moyſen ex diuina ordinatione lex dei erat dãda; vnde Iohan. j. b. Lex per Moyſen data eſt. Ad cuius confirmationem oſtendit miracula facienda, vt crederetur legiſlatori; vnde infrà Exod. xiiij. g. Viſo miraculo facto in mari rubro legitur. Vidit

F

Facere miracula

ADDITIO

dit Iſraël manum magnam, & ſequit̃: Et crediderunt domino, ſed conſtat q̄ deo ſecundũ ſignificationẽ huius nominis. ſ. tetragrãmatõ principaliter pertinet miracula facere, vt patet ex dictis in additione ſuprà ca. iij. in arti. vij. Similiter ſub eodem nomine pertinet populum ſub lege à deo data applicari cultui diuino: vt patet in eadem additione articu. ix. & ideo Moyſi fuit conceſſum facere miracula modo prędicto, nõ autem patrib⁹. & ſic intelligendum eſt qđ dicitur: Nomen meum Adonai non indicaui eis, ſcilicet concedendo eis miracula facere, q̄ ad deum pertinet ſecundum ſignificationem huius nominis, ſicut & tibi conceſſi: nec etiam inconuenienter diceretur, q̄ nomen tetragrammaton etiam ſecundum vocem non fuit patribus reuelatũ. H * eſt Quod autem obijcit̃ à poſtillatore de hoc qđ habetur Gen. xv. b. vbi dicitur: Ego ſum dñs qui eduxi te de Hur Chaldęorum: vbi in Hebręo loco huius nominis dominus ponitur tetragrãmatõ, non valet. Nam illa ſunt verba Moyſi ſcribentis ea que tranſierunt inter deũ & Abrahã, quẽ deũ Moyſes cognoſcebat ſub nomine tetragrãmaton, & ideo ſic eũ nominabat, nõ aũt Abraham ſub nomine dei qui eũ eduxerat de Hur Chaldęorũ, Cõtinuant̃ aũt hęc verba. ſ. Apparui Abrahã &c. & nomẽ meũ Adonai nõ indicaui eis, cũ p̃cedentibus & ſequẽtibus ſcđm hãc expoſitionẽ ſic: Conquerebat̃ em̃ Moyſes deo de hoc q̄ Pharao peius ſe habebat circa populum poſt eius miſſionem q̃; antea. & hoc cum dicitur in fine prędentis ca. Ex eo em̃ quo ingreſſus ſum ad Pharonem, vt loquerer in nomine tuo, afflixit populum &c. ad qđ deus reſpõdit: Nũc videbis quę facturus ſum Pharaoni. Per manum enim fortem dimittet eos, q. d. Obduratio Pharaonis & eius rebellio, de quatu moleſtaris erit occaſio, q̄ ego non ſimpliciter per viam quaſi naturalẽ, ſed potius per potentiam meam potentem, miraculoſèq; operantẽ eos educam: intantum q̄ ipſemet eijciet eos de terra ſua, quapropter indicaui tibi nomen meum, ſub quo pertinet ad me miracula facere, quod non feci patribus, quę quidem eductio miraculoſè erat à deo intenta: vt ſic populum informaret de potentia & prouidentia diuina, vt eſſent apti ad hoc, vt aſſumerentur in populum dei, & hoc eſt qđ dicit paucis interpoſitis in eodem contextu, ideo dic de filijs Iſraël: Ego dñs qui educã vos de ergaſtulo AEgyptiorum in brachio extento & iudicijs magnis, & aſſumã vos mihi in populum, & ero veſter deus, ſcietiſq; q̄ ego ſum dñs de⁹ veſter. Ex quibus patet q̄ de⁹ q ſcđm Aug. eſt adeo bon⁹ q̄ etiã ex malis eliciat bona. ex ꝑteruia em̃ & obſtinatiõe Pharaonis hoc bonũ elicuit: ſcilicet vt ex hoc eliceret̃ q̄ de⁹ magna miracula faciẽs oſtẽderet̃ in liberatiõe populi. & ex hoc popul⁹ cognoſceret deũ, & aſſumeret̃ i ei⁹ ꝑplm; & ꝑ hũc modũ de⁹ ſatiſfecit quęſtionib⁹ ipſi⁹ Moyſi. Quòd autem obduratio

A aūt obduratio Pharaonis eſſet rō, vt magna ſigna diuīa fierēt cōtra AEgyptios: ita vt ex hoc ſeqret̄ ꝙ ppl's Iſraelitic⁹ ápli⁹ cognoſceret deū, patet ī multis locis, ſpeal'r. j. x. c. vbi dr̄: Ingredere ad Pharaonē, ego eīm induraui cor eius & ſeruorū illi⁹: vt faciā ſigna magna: hec narres in auribus filij tui, & nepotū tuorū q̄ties cōtriuerim AEgyptios, & ſigna fecerim in eis, & ſciatis qa ego dn̄s, ex qb⁹ verbis expreſſe hr̄ intētū. Qual'r aūt dicat̄ de⁹ induraſſe cor Pharaonis, pōt dupl'r intelligi, vel ꝑ ſubtractiōem gr̄ę in pœnā pctōrū p̄cedētiū: vel ſecūdū glo. or. obſtinatior fiebat mal⁹ anim⁹ ꝓ eo ꝙ de⁹ patiēter eū ſuſtinebat. ¶ In. e. c. vj. vbi dicit̄ ī poſ. Et recordat⁹ ſū pacti mei &c.

ADDITIO II.

Sicut obliuio & recordatio nō cadūt in deo, ſic eadē rōne nō videt̄ dicēdū ꝙ iſta ſilitudo referat̄ ad effect⁹ à deo ꝓcedētes tm̄. ſ. ꝙ de⁹ ꝓduxit erga filios Iſrl' effect⁹ ſil'es effectib⁹ recordātis, et hoc qn̄ cœpit eos adiuuare poſtq̄ lōgo tp̄e eos nō adiuuerat. & de hoc vī. s̄. Gen. vj. in add. iiij. ¶ In. e. c. vj. vbi dr̄ in poſ. Et īcircūciſus ſum labiis &c.

ADDITIO III.

Incircunciſus labiis magis ꝓpriè videt̄ dicēdus, q habet in labijs aliquod impedimētum corporale vtputa aliquā carnis ſuperfluitatem & huiuſmodi; quia prolatio verborū, q̄ labijs ꝓferūtur impedit̄. vn̄ ſicut. s̄. c. iiij. cōquerebat̄ Moyſes de impedimēto locutionis ex ꝑte oris & linguę: nūc etiā addit ex parte labiorū: vt ſic oñderet, ꝙ organa corpea, qb⁹ verba ꝓferunt̄ erāt in eo inepta ad loquēdū: & ex hoc nō erat vir eloquēs. vt. s̄. dixit. De vocis aūt gracilitate ſeu tenuitate nulla fit mētio in litera, nec oportet fingere p̄ſertim cùm in vltima ſenectute ſua legatur: ꝙ loquebatur omnib⁹ filijs Iſraēl ſimul, vt patet Deut. j. &. xxxj. quod non poſſit eſſe cum tenuitate vocis.

REPLICA

Correctorij cōtra Bur. fabulā. In. c. vj. poſtillator exponēs illū paſſum: Et nomē. ma. i. tetragrāmatō nō īdicaui eis: dicit īter cętera ꝙ illud nomē tetragrāmatō īdicauit Abrahę ꝓbās ꝑ illud Gene. xv. b. Ego dn̄s qui edu. &c. & ꝑ alios tex, ſed vt oſtēdat poſtil. veritatē pręſentis loci, dicit ꝙ q̄uis indicauit patrib⁹ ante Moyſen hoc nomē, nō tn̄ ſecundū eius ſignificatum propriū ſicut Moyſi. Illud bene dictum ęgreferens Burgen. dicit irrationabile, volēs ꝙ Abrahę nomē tetragrāmaton non ſit

nō ſit reuelatū, dicens illud Geñ. allegatū eſſe v̄bū Moyſi ſcribentis, C nō dei loquētis, ſed ſi Bur. fuiſſet memor dictorū ſuorū in additiōe penul. Gen. vl. c. nō improbaret hîc cōcluſionē poſtillatoris. nitebatur eīm ibi oſtēdere ꝙ Abrahæ factę ſunt plures reuelatiōes q̄ patribus poſteriorib⁹, allegās ad hoc illud Gen. xviij. c. Nū cęlare potero Abrahę quę geſtur⁹ ſum? Habuit enim ibi pro incōuenienti, ꝙ Iacob in illuſtrationib⁹ ſupra Abrahā abundaſſet. Quid mirū igit̄ ſi deus nomen tetragrāmaton Abrahæ reuelaſſet ſecundū ſuā concluſionē ibi intentā, & hîc pro incōueniēti reputatā. Sed & nota, ꝙ Bur. poſtillatorē malè reportauit, q̄ſi voluiſſet talē rationē differētię īter reuelationē Abrahę & Moyſi, ꝙ Abrahę reuelatū eſſet ſolū nomē nō ſignificatū nois: quia hoc poſtillator nō dicit, vt patet intuēti ſcripta ſua, nec poſtillator dicit ꝙ pro ſecūda ratione eidē imponit, nec videt̄ inutile quēadmodum Bur. arguit primū aliquē inſtrui in noie, & poſt ī nominis quiditate: imò eſt ver⁹ ordo docēdi nec abſonū ꝙ vn⁹ doceat̄ cognoſcere herbas & lapides p̄tioſos: & alter cū tali cognitiōe doceat̄ cognoſcere vires earūdē: nec bene ſoluit Bur. motiuū poſtillatoris dicēs tetragrāmatō à Moyſe ibi ſcriptū. nō à deo dictū: nam ſi Moyſes verè refert verbū & factū domini habetur ꝓpoſitū, ſi aūt Abrahę nomen tetragrāmatō nō expreſſit, falſè refert Moyſes & ſcribit, qd' nō eſt dicendū. vnde Bur. aliter exponēdo inuoluit ſe. s̄. correctis, iij. ca. huius quomodo ſub nomine illo fiunt mirabilia &c. q̄q̄ vera ſint & vtilia patet ibidē. ¶ In eo. ca. cū poſtillator defectū eloquentię Moyſi exponeret vocis gracilitatē: Bur. extra literam fingit fuiſſe aliquā carnis ſuperfluitatē in labijs Moyſi excreſcentē, qd' videt̄ fictū, nec valet argumentū eius contra poſtillatorem factū ex eo qd' dicitur Deut. j. &. xxxj. Quomodo Moyſes locut⁹ eſt corā omni multitudine, vt dicit poſtillatorem gracilitatē vocis finxiſſe. nā reuera docentibus ſępe dat deus gratiā & donū linguę, qd' natura negauit, iuxta illud: Aperi os tuum & implebo. Pſal. lxxx. b. & illud: Dominus dabit verbum euangelizātib⁹. Pſa. lxvij. c. Et. s̄. dicit̄: Loquētē & mutū qs fecit? nōne ego? Potuit igit̄ loqui Moyſes vniuerſo ppl'o intelligibiliter gracilitate vocis non obſtāte, nec illa gracilitas ficta eſt, prout dicit Bur. quia ponitur in glo. interli. ſuper verba impeditioris linguę. s̄. iiij. capit. ponitur etiam hoc diſputatiuè per beatum Aug. in glo. margi.

GLOS. ORDI.

Caput. VII.

B Dixitq̄ dn̄s ad Moyſen &cę. a ¶ Ecce cō. &c. Aug. Notādum, ꝙ cū ad ppl'm mitteret̄ nō ei dictū eſt: Ecce dedi te deū populo, & frater tu⁹ erit tu⁹ ꝓpheta, ſed frater tu⁹ loquet̄ tibi ad populū. Dictū eſt etiam, erit os tuū, & tu illi in his q̄ ad deū. nō dictū eſt, tu illi deus. Pharaoni aūt dicit̄ Moyſes datus de⁹ ſcd'm analogiā: propheta Moyſi eſt

Analogia datus Aaron. ſed ad Pharaonē hîc inſinuat̄

† loquere nobis ea loqui ꝓphetas dei quę audiunt ab eo, nihilq̄ aliud eſſe prophetā dei, niſi enunciatorē verborū dei hoib⁹, q deū vel nō pn̄t vel nō merent̄ audire. ¶ Greg. Aliqn̄ de⁹ nūcupatiuè, aliqn̄ eſſētialiter dicit̄. Nūcupatiuè, vt hîc: Cōſtitui te deū Pharaōis. Et alibi:

†Pharaōis. Applica illū ad deos. Et alibi: Deus ſtetit in ſynagoga deorū &c. Eſſentialiter ſicut hîc:

j. 22. b. Ego ſū de⁹ Abrahā, de⁹ Iſaac, & de⁹ Iacob,

Pſ̄. 81. a quod volēs paul⁹ diſcernere ait. Ex qb⁹ xp̄s ſecundum carnem natus eſt, qui eſt deus benedictus in ſecula. Nuncupatiuè enim dicitur deus inter omnia. Eſſentialiter autem ſuper

Moraliter omnia, vt ergo oſtenderet Chriſtum naturaliter deum, non tantū deum, ſed deum ſuper omnia eſſe memorauit. Iuſtus enim quilibet deus eſt, ſed inter omnia, quia nuncupatiuè. Chriſtus autem ſuper omnia, quia naturaliter deus. b ¶ Sed ego indurabo &cæt. Auguſt. Aſſiduè dicit deus: Indurabo cor Pharaonis. & velut cauſam infert cùm hoc faciat. Indurabo cor Pharaonis, & implebo ſigna mea & portenta mea in AEgypto, tanq̄ neceſſaria fuerit obduratio Pharaonis, vt ſigna multiplicarentur vel implerentur. Vtitur ergo deus bene cordibus malis ad id quod vult oſtendere bonis, & quod facturus eſt bonis. Et q̄uis cuiuſcunq̄ cordis in malitia qualitas, id eſt quale cor habeat ad malum, ſuo fiat vitio quod inoleuit ex arbitrio, ea tamen qualitate mala, vt huc moueatur vel illuc: tum ſiue huc ſiue illuc malè mouetur, cauſis fit quibus animus hominis propellitur: quę vt exiſtant vel non, non eſt in hominis poteſtate, ſed veniunt ex occulta prouidentia dei iuſtè & ſapienter omnia, quæ creauit diſponentis & adminiſtrantis. Vt ergo tale cor haberet Pharao, quòd patientia dei non

Cap. VII.

a Dixitq̄ dominus a ad Moyſen: Ec b ce cōſtitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit prophe c ta tuus. Tu †loqueris ei omnia, quæ mando tibi: ille loquetur ad Pharaonē, ut dimittat filios b Iſraēl de terra ſua: ſed ego indu d rabo cor †eius, & multiplicabo e

a ¶ Vt quicquid volueris præcipias ei ſicut deus imperat creaturæ ſuæ: ſancti enim adoptione dij ſunt: quāuis non natura. ¶ Nuncupatiue.

¶ Interpres.

a ¶ Mundi concupiſcentia. b ¶ Oſtenſis ſignis & portentis vel quam durum ſit demonſtrabo.

a ¶ Ita ſcilicet. b ¶ Vel implebo.

NICO. DE LY.

Caput. VII.

Dixitq̄ dn̄s ad Moyſen &cę. D Poſtq̄ Moyſes & Aarō monuerāt Pharaonē v̄bis, hîc cōſequēter deſcribit̄ eiuſdē monitio ī mirabilib⁹ ſignis. & primò deſcribit̄ hui⁹ monitiōis īpoſitio. & ſcd'ò executio, ibi: Ingreſſi itaq̄. Circa primum dicit̄ ſic: b ¶ Ecce &c. nō dicit deū abſolutè, ſed Pharaonis: qa deitas nō eſt cōicabilis creaturę: tn̄ aliq̄ ſilitudo & ꝑticipatio ipſi⁹ bn̄ cōicat̄ ei, ſicut dicit̄ Pſa. lxxxj. b. Ego dixi dij eſtis. Qd' exponens ſaluator Ioh. x. illos ad quos fact⁹ eſt ſermo dei dixit deo, & eodē modo. j. xxij. Applicabit̄ ad deos. i. ad iudices. & hoc modo Moyſes dict⁹ eſt hîc de⁹ Pharaōis. i. potēs ſup eū in plagis dei virtute & ei⁹ iudicio infligēdis. Sciēdum tn̄ ꝙ ī Hebreo habet̄. Cōſtitui te אלהים elohim Pharaōis: qd' nomē ſcd'm proprietatem Hebręi ſermonis eſt pluralis numeri, ſicut patet in duabus autoritatibus pręallegatis, in quibus ponitur hoc nomen elohim, ſicut hîc. & tranſfertur in plurali numero. & ideo trāſlatio noſtra eſſet magis ꝓpria, ſi haberet ſic: Ego cōſtitui te deos Pharaōis. i. tm̄ timēdū, & ampli⁹, q̄ illos quos colit tāq̄ deos, qa nō poterāt eū ſic affligere ſicut Moyſes. hoc aūt dixit dn̄s Moyſi, vt eſſet cōſtās corā Pharaone. c ¶ Et Aarō frater &c. Propheta aliquādo accipit̄ ꝓpriè, & ad hoc requirit̄ ꝙ habeat reuelationē à deo. Vn̄ dicit̄. j. Reg. ix. b. Qui hodie dicit̄ ꝓpheta, olim appellabat̄ vidēs. Aliqn̄ accipit̄ largè ꝓ eo qui verba dei denūtiat vel exponit: licet ea nō habeat à deo immediatè: & talis magis ꝓpriè dicit̄ interpres vel ꝓlocutor: & hoc modo dicit̄ hîc Aarō ꝓpheta, ad quod deſignandū dicit̄: Propheta tu⁹, & nō dicit̄ ꝓphetę dn̄i. Hoc aūt dictū eſt Moyſi, quia dixerat ſe excuſando: En incircūciſus labijs ſum. Sciendum tamen, ꝙ licet Aaron non dicatur propriè propheta ex iſto loco, aliunde tamen poteſt dici, quia habuit reuelationem à deo immediatè, vt dictum eſt. s̄. iiij. cap. d ¶ Sed ego indurabo &c. Qualiter autem deus ſit cauſa induratiōis, dictum eſt. s̄. iiij. e ¶ Et multiplicabo ſigna &cæter. i. oſtenſione digna propter magnitudinem & multitudinem ipſorum. Et

Diuiſio

Moyſes quomodo deus Pharaonis

Propheta

a ¶Minora. b ¶Maiora.
ſignã, & oſtẽnta mea in ter-
¶Induratus.
ra Ægypti: & non audiet uos.
¶Potentiam vel filium.
Immittámque manum meam
ſuper Ægyptum,& educam ex-
¶Quos in agone huius mundi exerceo.
ercitum & populum meum, fi-
a ¶Qui deum vident non debent remanere in tenebris b ¶Contra Pharaonem facta.
liõs Iſraël de terra Ægypti, pẽr
a ¶Quaſi miſericordia eſt quod putatur ira: vt.ſ.ſciant Ægyptij quia ego ſum dominus. ¶Experimento hoc.
iudicia maxima. Et ſciẽnt Ægy- a
ptij, ꝙ ego ſum dominus†, qui
a ¶Quãdiu contraxi. ¶Potentiam.
extenderim mãnum meam ſuper
a ¶Filios tenebrarum.
Ægyptũm:& eduxerim filios Iſ-
raël de medio eorum. Fecit itaqꝫ
¶vel præceperat.
Moyſes & Aaron, ſicut præce-
a pit dominus, ita egerunt. Erat b
autem Moyſes octoginta anno-
b rum,& Aaron octogintatrium,
quando locuti ſunt ad Pharao-
nem. Dixitqꝫ dominus ad Moy-
c ſen & Aaron: Cùm dixerit uo- c
bis Pharao, oſtendite ſigna: di- d
a ¶Crucem.
ces ad Aaron: Tolle uirgãm tuã, e
a ¶In fide audientium.
& proijce eam corãm Pharaone,
a ¶Sapientiam.
ac uertetur in colũbrum. Ingreſſi f
itaqꝫ Moyſes & Aaron ad Pha-
raonẽ, fecerũt ſicut pręceperat do
d minus, † Tulitqꝫ Aaron uirgam g
coram Pharaone & ſeruis eius:
a ¶Hoc eſt primum ſignum. ¶Prædicatio crucis ſtulta videbatur: ſed poſtquã venit ad fidem hominum ſapientia intelligitur.
e f quæ uerſa eſt in colũbrum. Vo h i
cauit autem Pharao ſapientes

nõ moueretur ad pietatem, ſed potius ad impietatem vitij proprij fuit, quòd verò ea facta ſunt, quibus cor ſuo vitio tam malignum E reſiſtere iuſſionibus dei, hoc eſt enim quod dicitur induratum: quia non flexibiliter cõſentiebat: ſed inflexibiliter reſiſtebat, diſpẽſationis diuinæ fuit, qua tali corde euidenter iuſta pœna parabatur, qua timentes deum corrigerentur. ꝓpoſito enim lucro (verbi gratia) propter quod homicidium cõmittatur, aliter auarus, aliter pecunię contemptor mouetur ille, ſ. ad facinus ꝑpetrandum, hic ad cauendũ. Lucri tamẽ ꝓpoſitio in eorũ poteſtate nõ fuit: ita cauſę veniũt malis, quę non ſunt in eorum poteſtate ſed hoc de illis faciunt, quales iam inuenerũt factos proprijs vitijs ex propria voluntate. Põt & ſic accipi: Indurabo, id eſt, ꝙ durũ ſit demonſtrabo. a ¶Erat autẽ Moyſes octo. &c. Strabus. Propter circunciſionẽ ſcilicet quę octaua die celebrari iuſſa eſt: eandem enim ſignificationem habet octogenarius, quàm & octonarius infrà eum minor. Erat autem Moyſes octo an. Quando Moyſes & Aaron locuti ſunt ad Pharaonẽ Moyſes erat octogenarius: Aaron verò octogintatrium annorum. quia lex per prædicatores ad gentes oblata, circunciſionem ſpiritualem docuit, & ipſi perfectè mundari ſtudebant, & ſic fidem ſanctę trinitatis ꝑdicabãt. b ¶Et Aaron octo. Gilber. Quia verus montanus .i. Chriſtus verã circunciſionem in ſe octaua die, reſurrectionis impleuit, & fide trinitatis triumphato diabolo mundum repleuit. c ¶Cum dixerit vobis &c. Augu. Hîc non erat opus voce pro cuiꝰ gracilitate videbatꝰ Moyſi datus Aaron, ſed virga erat proijciẽda vt draco fieret. Cur hoc ergo Moyſes ipſe non fecit, niſi quia mediatio Aaron inter Moyſen & Pharaonem magnę fidei figuram gerit.
F Hoc quoqꝫ notãdum, ꝙ ſcriptũ eſt: Proiecit Aarõ vͥgã ſuã, fortè ſi dixiſſet ꝓijce vͥgã, nulla q̃ſtio eſſet ꝙ vͥò addit ſuã, cũ eã Moyſes dederit, nõ fruſtra forſitã dictũ eſt: an erat vtriqꝫ illa virga communis, vt cuiuſlibet eorum diceretur. Strab. Virga Moyſi Chri-
Myſtice ſtum ſignificat, qui ex regali ſtirpe carnem ſumpſit. Vnde eadem virga in colubrum conuerſa, omnes virgas maleficiorum deuorauit, quia mors Chriſti mortem noſtram
† 26.q.5.c. nec mirum conſumpſit. ¶Origenes. Apoſtolus dicit j. Corint. xiiij. a. AEmulamini meliora dona aliàs ſpiritualia: magis autem vt prophetis. Tentemus & nos ęmulationem bonorum ſuſcipere, à domino verò plenitudinem muneris expectare. Pro hoc enim dicitur Pſal. lxxx. b. Aperi os tuum & implebo illud. Pro illo verò punge oculum, & producit lachrymam punge cor: & producit ſenſum. Puto ergo quòd Moyſes ad AEgyptum veniens & virgã ferẽs, qua caſtigat & verberat AEgyptum decem plagis, lex dei ſit, qua mundum decem plagis, id eſt decem mandatis decalogi corripiat & emendet. Virga qua hęc geruntur & AEgyptus ſubigitur, & Pharao ſuperatur, crux Chriſti eſt, per quam mundus & princeps mundi ſuperatur .i. diabolus cũ principibus & poteſtatibus. Virga proiecta fit draco vel ſerpens & deuorat AEgyptiorum magorum ſerpentes. Serpens verò pro ſapientia vel prudentia poni ſolet. vnde Matth. x. b. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes &cę. Et Gene. iij. a. Serpens erat prudentior cunctis animalibus. &c. Crux ergo Chriſti cuius prędicatio ſtulta videbatur, quam Moyſes .i. lex continet, ſecundum illud Iohan. v. g. De me enim ille ſcripſit: poſtqꝫ in terra proiecta eſt, id eſt ad fidem hominum venit: conuerſa eſt in ſapientiam: & in tantam quę omnem ſapientiam AEgyptiorum, id eſt huius mundi, deuoraret. Intuere enim quomodo ſtultam deus fecit ſapientiam huius mundi. Poſtqꝫ manifeſtauit Chriſtum crucifixum eſſe dei virtutem & ſapientiam: & vniuerſus iam mundus comprehenſus eſt ab eo, qui dixit j. Cor. iij. d. Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. d ¶Tulitqꝫ Aaron &cætera. Iſido. Tulitqꝫ virgam coram Pharaone & ſerpens facta deuorauit ſerpentes AEgyptiorum, ſignificans quòd verbum caro fieret, & ſerpentes diri veneni vacuaret per remiſſionem peccatorum

onem peccatorum. Virga eſt enim verbum directum, regale, plenum poteſtatis, inſigne imperij. Virga ſerpens facta eſt, quoniam G qui erat filius dei ex deo patre natus, factus eſt filius hominis ex virgine natus: qui quaſi ſerpens exaltatus in cruce medicinã vulneribus infudit humanis, vnde Iohan. iij. b. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto &c. Virga enim Moyſi in draconem verſa, magorum abſorbuit virgas, & Chriſtus poſt glorię ſuę dignitatẽ factus obediens vſqꝫ ad mortẽ, per ipſam mortem carnis conſumpſit aculeum mortis ſecundum illud Oſee. xiij. d. Ero mors tua ô mors &cætera. e ¶Quę verſa eſt &cætera. Lex Moyſi quaſi inſipida erat vt virga, ſed verſa in colubrũm, id eſt in ſpiritualem intelligentiam, potabilis effecta eſt & delectabilis. f ¶Vocauit autem Pharao ſapientes &cæ. Sciendum quia vel diabolicis figmentis ſpectantium oculos deludebant, vt res in ſua natura manentes aliud

Nicolaus de Lyra.

a ¶Et ſciẽt AEgyptij, ꝙ ego ſum dominus qui extendi manum meam ſuper AEgyptum &cætera. Per experientiam plagarum quas infligam eis. † tunc cùm extendero.
b ¶Erat autem Moyſes octoginta annorum: & Aaron octogintatrium, quando locuti ſunt ad Pharaonem. Hoc dicitur ad oſtendendũ quòd non mouebantur ex paſſione iuuenili, ſed ex magna maturitate. c ¶Cum dixerit vobis Pharao, oſtendite ſigna &cætera. diuinæ virtutis declaratiua, quia aliter reputaret eos mendaces, niſi de ſua legatione poſſent ſigna oſtendere. d ¶Dices ad Aaron. hoc autem factum eſt, quia Moyſes diu fuerat abſens de AEgypto, ideo credere poterant AEgyptij H quòd tunc fuiſſet imbutus magicis artibus, & ideo ſi manu ſua proieciſſet virgam, quę verſa eſt in colubrum, potuiſſent hoc imputaſſe magicis artibus, ſed Aaron in iuuentute manſerat in AEgypto, vbi artes magicas addiſcere non potuiſſet, niſi de voluntate & ſcitu AEgyptiorum. & ideo non poterant eum ita ſuſpectum habere. e ¶Tolle virgam tuam, & proijce eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum. † proiecit Iſta virga aliquando dicitur virga dei, quia de pręcepto dei fuit apportata in AEgypto, & quia in ea fiebant ſigna virtutis dei oſtenſiua. Aliquando dicitur virga Moyſi: tum quia eam tenebat Moyſes quãdo dominus apparuit ei in rubo: tum quia Moyſes in ea fecit multa ſigna. Dicitꝰ etiam aliquando virga Aaron, vt hîc patet, quia in ea per manum Aarõ facta ſunt ſigna aliqua. f ¶Ingreſſi itaqꝫ Moyſes & Aaron ad Pharaonẽ. Hîc cõſequẽter deſcribitur ꝑdictę monitiõis executio, cùm dicitur: Ingreſſi itaqꝫ: conſtanter ad exequendum dei mandatum. g ¶Tulitqꝫ Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius: vt viderent manifeſtè, ꝙ nõ erat factum Moyſi, cui artem magicam imponebant: h ¶Quæ verſa eſt in colubrũ. nõ ſcd'm apparẽtiã tm̃, ſicut virgę magorũ, vt diceꝰ infrà, ſed ſcd'm veritatem. Conuerſio enim virgę Aaron, quę facta eſt ad declarationem diuinę virtutis, debuit eſſe diſſimilis cõuerſioni virgarum ipſorũ magorũ, non ſolũ quantũ ad virtutẽ facientẽ, ſed etiã q̃tùm ad rei factę veritatem. i ¶Vocauit aũt Pha. ſapien. i. philoſophos, quia qui modò dicunꝰ philoſophi, antiquitus ſapientes vocabantur. Pythagoras enim primus fecit hanc nominis mutationem. cùm enim arrogãtiſſimum ſibi videretur, quòd ſe diceret ſapiẽtẽ, inquiſitus de ſua

Allegorice g ¶Tulit Aaron virgã ſuã &c. Per virgã doctrina ſignificaꝰ, eò ꝙ antiquitus in ſignum doctrinę à doctoribꝰ portabatur. h ¶Quę verſa eſt in colubrũ. ſ. verũ ſcd'm Aug. & ideo ꝑ hãc virgam ſignificaꝰ doctrina ſacra, quę merã continet veritatem. Per virgas autem magorum quę verſę ſunt in dracones, non veros, ſed apparentes tantùm, ſignificantur doctrinę falſæ & ſuperſtitioſæ. Sed deuorauit

A ☞nentes aliud viderent. Vel ſecũdum Aug. Dæmones q̃uis mali naturam ſuã nõ amiſerunt, ideo dũ per incantationem eorũ maleſici aliquid efficere conantur, diſcurrũt per mũdum, & ſubitò ſemina eorum, de quibus hoc agitur, afferũt. Sicq; ex illis permittẽte deo nouas rerum ſpecies producunt. a ℂ Similiter. Im prima plaga dicit cùm aqua vertitur in ſanguinem: & in ſecunda, cùm ranæ ebulliunt: & in tertia cũ ciniphes ingruunt: in quarta, cùm cynomia educitur: in quinta, cùm manus domini fit ſuper pecora AEgyptiorum dicuntur ſimilia. b ℂ Dracones. Apotoy dorce dicuntur .i. videre, quia vident acutius cæteris animalibus. c ℂ Sed deuorauit &c. Augu. Si dictum eſſet, Abſorbuit draco Aaron virgas eorum. Intelligeretur verus draco Aaron fantaſtica figmenta non abſorbuiſſe, ſed virgas. Hoc enim potuit abſorbere quòd erant, non quòd videbantur & non erant. Sed quia dixit abſorbuit virga Aaron, virgas illorum: draco potuit abſorbere virgas, non virga: ſed eo nomine dicta eſt res. Vnde verſa eſt, quia in id etiam reuerſa eſt. Ideo hoc vocari debebat quod principaliter erat. Quid ergo dicendum eſt, de virgis magorum? An veri dracones facti fuerant, ſed ſimili ratione virgæ dicuntur? An potius videbant eſſe quòd nõ erant ludificatione venefica? Cur ergo ex vtraq; parte virgæ dicuntur & dracones, vt de figmentis illis nihil differat loquendi modus? Sed monſtrare difficile eſt. Quoniam etiam ſi veri dracones facti ſunt ex virgis magorum, nõ fuerunt tamen creatores draconum, nec magi nec angeli mali, quibus miniſtris illa fiebant. Inſunt enim rebus corporeis per omnia elementa mundi quædã occultæ ſeminariæ rationes, q̃bus cũ data fuerit oportunitas tẽporalis, atq; cauſalis, prũpũt in ſpecies debitas ſuis ſcilicet modis & finibus. Nec dicuntur qui faciunt iſta, animalium creatores, ſicut nec agricolæ ſegetum vel arborum vel huiuſ
B modi, q̃uis p̃bebãt quaſdã viſibiles oportunitates & cauſas naſcẽdi. Quòd autẽ iſti faciunt viſibiliter, hoc angeli inuiſibiliter. Deus verò ſolus creator eſt verus, qui cauſas ipſas & rationes ſeminarias rebus inſeruit. d ℂ Induratumq; &c. Indurauit de⁹ cor Pharaonis, q̃a diabolũ ita indurauit poſt pctm̃, vt pœnitẽtię cõpũctiõe nũq; emolliat̃, ſicut in Iob. xlj. c. dicit̃. Cor eius indurabit̃ q̃ſi lapis.

Marg.: † locutus fuerat — De virgis magorum

☞ Ecce egre

a & maleficos, & fecerunt etiam b ipſi per incantationes Ægyptias
(Dæmonum.)
c & arcana quædã ſimiliter. Pro d iecerunt q; ſinguli uirgas ſuas,
(Aſtutias mundi. — Minores ſerpentes; ſpeciem ſcilicet pro ſpecie poſuit.)
quæ uerſæ ſunt in dracones:
(Crux Chriſti, qui eſt ſacerdos in æternum. — Sapientia mundi, quæ inimica eſt deo, Roma. viij. b.)
e Sed deuorauit uirga Aaron, uirgas eorum. f Induratúmque eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, ſicut † præceperat dominus.
g Dixit autẽ dominus ad Moyſen:

Nicolaus de Lyra.

❧ quiſitus de ſua conditione, non reſpondit ſe eſſe ſapiẽtem, ſed philoſophũ, id eſt ſapientię amatorem. a ℂ Et maleficos. id eſt magicis artibus imbutos. b Et fecerunt etiã ipſi p incã. AEgy. licet fierent virtute dæmonum, vocantur tamen AEgyptiacæ: tum q̃a in AEgypto docebãt: tum quia AEgyptij talibus vtebantur. c ℂ Et arcana q̃dam &c. qđ dicitur: tum quia tales incantationes in ſilentio proferuntur: tum quia effectus earum ex virtute occulta procedunt. Iſti autem talia facientes fuerunt Iamnes & Mãbres, vt dicit apoſtolus .ij. ad Timot. iij. b. Sicut Iamnes & Mãbres reſtiterunt Moyſi &c. d ℂ Proiecerunt q; ſinguli virgas ſuas: quæ verſæ ſunt in dracones. non ſecundum veritatem, ſed ſecundum apparentiam tantùm, vt videbit̃. e ℂ Sed deuorauit virga Aaron virgas eorum. & illud fuit ſecundum ſignum. Dicunt autem doctores catholici, q̃ iſta deuoratio fuit antequam virga Aaron rediret ad naturam virgę, quia virgæ non competit deuorare, ſed magis ſerpenti. vocatur tamen virga, licet tunc eſſet ſerpens, quia prior ei⁹ natura erat virga, & q̃a ſerpẽs ille erat reducendus ad naturam virgæ. Hebræi autem magis innitentes literæ, dicunt q̃ fuit poſtquam illa redierat ad naturam virgæ, quia dicitur ſic in textu: Deuorauit virga Aaron &c. Certum eſt autem q̃ vtroq; modo potuit fieri, quia illud fuit factum diuina virtute, quæ poteſt indifferenter quodlibet corpus maximè corruptibile in aliud conuertere, licet dubitant aliqui eodem modo de corpore cæleſti, dicentes q̃ non poteſt etiam diuina virtute in corpus corruptibile conuerti. hoc tamen diſcutere non eſt præſentis negotij. Quòd autem dicitur q̃ deuoratio virgæ non competit, verum eſt propriè loquendo, quia deuorare pertinet ad vim nutritiuam, tamen ſimilitudinariè & largè loquendo conuenit rei inanimatæ. ſicut dicitur quòd ignis deuorat ligna, & hoc modo potuit dici de virga Aaron, ſi aliquid fuit conuerſum in ipſam poſtq; redierat ad naturã virgę ſecũm dictũ Hebręorũ, primus tñ mod⁹ dicẽdi videt̃ p̃babilior. f ℂ Induratũq; eſt cor Pha. &c,
Quæſtio quia imputauit factum illud artibus magicis. Ad maiorem intellectum
C prædictorum q̃ritur vtrum virtute dæmonum, qua magi vtuntur, potuit fieri conuerſio virgarũ in dracones? & videtur q̃ nõ, quia aut hoc eſſet ſecundũ veritatẽ, aut ſecundũ apparentiam tm̃: nõ primo modo, quia materia corp̃alis nõ ſubeſt virtuti dęmonis quantùm ad tranſmutationem ipſius ad formã, ſecũm qđ dicit Aug. iij. de trinitate, dicens: Non eſt putandum iſtis tranſgreſſoribus angelis ad nutum ſeruire hanc viſibilium rerum materiam, ſed ſoli deo. Nec ſecundo modo, quia ſenſus naturaliter & ordine naturæ immutatur à ſenſibilibus, ſed dęmon vel angelus nõ poteſt propria virtute naturę ordinem immutare, quia tunc poſſet facere vera miracula, qđ eſt falſum ergo &c. Reſponſio virtute dęmonũ nõ potuerũt conuerti virgæ in dracones ſecundũ veritatẽ, cui⁹ ratio eſt, q̃a in cõpoſitis ex materia & forma, materia nõ fit per ſe nec forma, ſed totũ compoſitũ, & ideo totum trãſmutatur in totũ, vt ex toto aëre fit totus ignis, q̃n aër cõuertitur in ignem, vt dicitur in libro de generatione: effectus autem aſſimilatur agenti, & in ipſo præexiſtit ſaltem virtualiter: & ideo cõpoſitum ex materia & forma naturali non poteſt produci niſi ab agente compoſito ex materia & forma, vel niſi habeat totum compoſitum in virtute ſua: angelus autem eſt forma ſimplex non habens materiam partem ſui, nec etiam habet eam in virtute ſua, ſed ſolus deus poteſt eam producere, & ideo virtute dęmonis non poteſt aliquod compoſitum ex materia & forma produci, licet in eo remanſerint naturalia integra: conuerſio autem virgæ in ſerpentem includit compoſitum ex materia & forma naturali productione ergo &c. Potuit tamen prædicta conuerſio fieri ſecundum apparentiam: quia licet materia corporalis non ſubijciatur virtuti angelicæ quãtùm ad tranſmutationem predictam ſubijcitur tamen ei quantùm
D ad motum localem, vt ab omnibus conceditur, & ideo dæmones p̃pria virtute dimiſſi potuerũt virgas à magis p̃iectas p totũ localem imperceptibiliter ſenſui humano tollere: & loco earum ſerpentes aliunde apportatos, vel ibidem generatos, non virtute dæmonis, ſed agentis naturalis (ſicut dicetur infrà) ſupponere. Videmus enim quòd aliqui mimi per ſubtilitatem manuum & localem motum aliqua ſic tranſmutant, quòd homines non percipiunt, & multò fortius dæmones, quorum ſubtilitas & celeritas in motu locali maior eſt quaſi incomparabiliter, hoc poſſunt & multa maiora. Itẽ q̃a abeũtib⁹ ſenſibilib⁹ remanẽt fantaſiæ & imaginationes: vt dicitur .ij. de anima. inde eſt, quòd ex motu locali formarum ſenſibilium remanentium in virtute fantaſtica cum humoribus in quibus ſunt vt in ſubiecto, apparent aliqua quæ non ſunt, Vnde dicit Philoſoph⁹ lib. de ſom. & vigi. quòd deſcendẽte plurimo ſanguine ad principium ſenſitiuum, ſimul deſcendunt formæ imaginatæ, & ſic videntur aliqua quæ non ſunt, ſicut accidit ſomniantibus, & iſto modo poſſunt dæmones commouere humores interiorum ſenſuum & exteriorum, & ſic poſſunt ad organa ſenſuum aliquas formas reducere, ac ſi venirẽt ab extra, nõ ſolùm in dormientibus, ſed etiam in vigilantibus: & ſic videntur eis aliqua eſſe extrà, quæ tamen non ſunt, & hoc modo poterant facere, quòd viderentur virgæ conuerſæ in dracones, & tamen de hoc nihil eſſet extrà ſecundum veritatem. Tertium autem modũ addunt aliqui dicentes, quòd dæmones per motum localem poſſunt applicare actiua naturalia paſſiuis, & ſic frequenter effectus naturales, ſicut applicatis lignis ad ignem per manum hominis generatur ignis in materia lignorum, illa tamen generatio eſt ab igne, ſicut ab agente proprio, ab applicante ligna miniſterialiter tantùm, ſed licet hoc ſit verũ, tñ non habet locum in propoſito, quia licet ex virgis poſſent generari ſerpentes per agens naturale, hoc tamen eſſet per multas tranſmutationes, & longo tempore, non ita ſubitò. Poterant tamen dæmones materiam exiſtentem in propinqua diſpoſitione ad formam ſerpenti ſupponere proprio actiuo, & ſic citò generarẽtur, & in loco virgarum per dæmones ſupponerentur. Ex prædictis patet ad illud quod obijciebatur, quia per modos prædictos dæmones non tranſmutant materiam ad formam naturalem, nec mutant naturæ ordinẽ. g ℂ Di- Diuiſio
xit autem dominus ad Moyſen & cætera. Præmiſſa regis monitione, hîc conſequenter deſcribitur inflictio pœnę, &

❧ diuiditur in decem

❧ e ℂ Sed deuorauit virga Aaron virgas eorũ. Per qđ Allegorice
ſignificatur, quòd doctrina ſacra condemnat doctrinas falſas & ſuperſtitioſas: & quicquid in doctrinis alijs ſibi contrarium reperit̃.

 ❧ Percuſſit aquã

☞ a ¶ Ecce egreditur &c, Origeñ.
E Primò quidem non intràt Moyſes ad Pha
Moralit̃. raonẽ:ſed occurrit ei exeũti ad aquas:poſt=
ea verò intrat: poſt hæc nec intrat,ſed ac=
cerſit⁹ accedit:q̃a ſiue nobis in verbo dei,
& aſſertiõe religiõis certamẽ eſt cũ Phara=
one, ſiue obſeſſas ab eo aĩas eripere cona=
mur:& eſt in nobis in diſputatiõe luctamẽ
non priò fronte ingredi debemus ad vlti=
ma quæſtionũ loca:ſed occurrendũ eſt no
bis aduesario,& ad aquas ſuas.i.autorita=
tes gẽtiũ philoſophorũ,vt ipos priò argua
mus & erraſſe doceamus, deinde ingredi=
Matt.12.c. endũ ad interiora certaminis. Dicit enim
dominus.Niſi quis prius alligauerit fortẽ,
non poteſt intrare in domum eius & vaſa
eius diripere. Prius ergo ligandus eſt for=
tis,& queſtionum vinculis cõſtringendus,
† Ɉ.8.a. & ita introeundũ ad diripienda vaſa,& li=
berandas animas quas deceptione & frau=
de poſſederat.Quod cũ ſepius fecerimus,
& ſteterimus cõtra ipſum ſuccincti.ſ.lũbos
in veritate,& ſtantes in domino,&viriliter
agentes,artifex antiquus & callidus victum
ſe ſimulabit & cedere, vt negligentiores
nos faciat ad certamen.Pœnitẽtiã quoq; ſi
mulabit,deprecabit̃ nos diſcedere: ſed non
longè vult nos aliqua parte ſibi eſſe vici=
nos. Sed niſi ab eo longius recedamus,
& mare tranſeamus, & dicamus cogitati=
one,locutione,& opere,quãtũ diſtat ortus
ab occidẽte,tantũ fecit à nobis iniquitates
noſtras, ſalui eſſe non poſſumus. Oremus
F ergo miſericordiam dei, vt & nos eripiat
de terra Agypti,de poteſtate tenebrarũ,&
† Ɉ.15.a. Pharaonem cũ exercitu ſuo tanquã plũbũ
demergat in aqua vehementiſſima.Nos au
tem liberati cũ gaudio & exultatione hy=
† fœtebũt mnum cantemus domino. Glorioſè enim
honorificat⁹ eſt &c. b ¶ Ecce percutiã
virga &c.Iſido.Plagæ in AEgypto cor
poraliter geſtę ſunt, ſed in nobis ſpũaliter
geruntur.AEgyptus em̃ ſeculi forma eſt.
c ¶ Aquã fluminis,& ver. &c.Stra.
Aqua in ſanguinẽ verſa mundanã ſapien=
tiã ſignificat, in qua oĩs q̃ manſerit necat̃,
ſicut in ſanguine piſcis. Mundana enim ſa=
pientia ſtultum putat,deũ ꝓ hoĩbus mori,
huic ergo q̃cunq; adhęſerit viuere nõ pote
rit. ¶ Orige. Aqua fluminis vertitur in
Mat.23.d. ſanguinẽ,cui Hebræorũ pueros tradide=
rant necandos,vt autorib⁹ ſceleris poculũ
redderet ſanguinis:&cruorẽ polluti gur=
gitis quem parricidali cęde maculauerant,
Allego= portãdo ſentirent.Alleg.quoq; aq̃ AEgy
rice pti,erratica & lubrica philoſophorum do=
† De cõſe. gmata ſunt,quæ paruulos ſenſu & intelli=
diſ.2.c.reue gentia deceperũt.at vbi crux Chriſti lumẽ
ra ℣. curre veritatis oſtẽdit,neci ſuorũ in pœnas & re
bant. atum ſanguinis exiguñ.Vnde:Oĩs ſanguis
qui effuſus eſt ſuper terram, requiretur à
Myſticè generatione hac. d ¶ Quæ verſa &c.
Crede in Raba.Primũ præceptũ de colendo vno
vnũ deum deo nõ erunt tibi dĳ alĳ pręter me,prima
plaga aqua in ſanguinẽ verſa. Cõpara pri
mũ p̃ceptũ primę plagę,aqua de qua gene
rant̃ oĩa, ſignificat vnũ deum, ex quo oĩa.
Sãguis,carñẽ mortalẽ.Aqua ergo verſa eſt
in ſanguinẽ, quia cõmutauerunt gloriam
dei incorruptibilis in ſimilitudinem imagi
† Ro.1.c. nis corruptibilis hoĩs,& hęc quidẽ cõmu=
tatio fit in corde impiorũ. e ¶ In ſan=
guinẽ &c.Quia q̃ in reũ cauſis carnaliter
ſentiũt,hmõi correptionib⁹ arguuntur,vt
ex qualitate pœnarũ agnoſcãt ſuũ errorẽ.
f ¶ Et induratũ eſt cor Pharaonis.
Aug.Videt̃ propterea cor Pharaõis indu
ratũ fuiſſe,q̃a incãtatores AEgyptiorũ ſilĩa
fecerunt,

¶ Cui debuit emoliri. ¶ Vnde:Et cor eius
indurabitur quaſi lapis. Iohan.xij.c.
Ingrauatum eſt cor Pharao= a
nis, non uult dimittere popu=
a ¶ Studioſe,& quaſi primo mane aggre-
diendus eſt diabolus.
a lum: Vade ad† eum mãne. Ecce b c
a ¶ Ad populos decipiendos.
b ¶ Reſiſtes.
egredietur ad aquãs. Et ſtãbis d
¶ Non in.
in occurſum eius ſuper ripam e
a ¶ Secularis. ¶ Fidem crucis.
fluminis,& uirgam quæ conuer
ſa eſt in draconem, tolles in ma=
¶ Opere.
nu tua, dicesq; ad eum: Domi=
nus deus Hebræorum miſit me
a ¶ Prædeſtinatum
ad te,dicens: † Dimitte põpu=
a ¶ Immola deo ſacrificium laudis,
Pſal.xlix.c.
lum meum, ut †ſacrificẽt mihi in
¶ In quiete & ſilentio.
deſerto, & uſque ad præſens
¶ Obedire. ¶ Quaſi in arbitrio tuo fuit
vel tenere,vel dimittere.
audire noluiſti. Hęc igitur dicit
¶ Experieris.
dominus: In hoc ſcies, quòd do f
¶ Cui reſiſtere nemo poteſt.
b minus ſim: Ecce percutiam uir= g
a ¶ In qua enecaue-
c ga, quæ in manu mea eſt, ã=
runt paruulos Hebræorum: vt bibant ſangui-
nem quem fuderunt.
†quam fluminis, & uertetur in
ſanguinem: Piſces quoque qui
ſunt in fluuio, morientur: &
† computreſcent aquæ, & †affli=
gentur Ægyptĳ, bibentes a=
quam fluminis. Dixit quoque
dominus ad Moyſen: Dic ad A=
aron: Tolle uirgam tuam, & ex=
¶ Manifeſta potentiam.
tende manum tuam ſuper aquas
Ægypti,& ſuper fluuios eorum,
& riuos ac paludes, & omnes
lacus aquarum: ut uertantur in
ſanguinem, & ſit cruor in omni
terra Ægypti,tam in ligneis ua=
ſis, quàm in ſaxeis. Feceruntq;
ita Moyſes & Aaron, ſicut præ=
ceperat dominus. † Et eleuans
a ¶ Crucem. b ¶ Philoſophorum
dogmata.
uirgãm percuſſit ãquam flumi= h
a ¶ Vnde Matth.xxiij.d.Omnis ſanguis qui
effuſus eſt ſuper terram requiretur a ge-
neratione hac.
nis cõram Pharaone & ſeruis
¶ Mortem bibentium.
d e eius: Quæ uerſa eſt in ſangui= i
a ¶ Homines. b ¶ Philoſophico
dogmate.
nem, & piſcẽs qui erant in flũ= k l
mine,mortui ſunt:computruitq;
fluuius, & non poterãt Ægyptĳ †
bibere aquam †fluuĳ, & fuit ſan
guis in tota terra Ægypti. Fece= m
rũtq; ſimiliter malefici Ægypti=
f orũ incãtationibus ſuis. Et indu=
ratum eſt cor Pharaonis, nec au=

fecerũt.Sed ſeq̃ntia docẽt quanta fuerit illa G
obduratio etiã cũ incãtatores defecerunt.
☞ Foderunt

Nicolaus de Lyra.

☙ diuidit̃ in.x. p̃tes ſcd'm numerũ.x.pla=
garũ AEgyptĳs inflictarũ,partes patebũt
proſequendo. Conſiderandum etiam q̃ † Pharao=
Sap.v.d.dicit̃:Armabit creaturam ad vltio nem
nem inimicorum,& ideo iſtę plagę inflictę
ſunt à deo miniſterio quaſi omnis generis
creaturarum ſcilicet quatuor elemẽtorum
corporũ cęleſtiũ,hoĩm,& angelorũ,vt pa=
tebit proſequendo.Duę aũt priæ factę ſunt
in elemẽto aquæ,& quantũ ad priam pręs=
mittit̃ cõminatio, & ſubditur inflictio,ibi:
Dixit quoq; dñs.Circa primum dicitur ſic.
a ¶ Ingrauatũ eſt cor &c. Ac ſi dica
tur,ex quo contempſit monitionẽ, proce=
dẽdũ eſt ad pœnę inflictionem. b ¶ Va
de ad eum mane. Quia illa hora ho=
mines ſunt magis diſpoſiti ad accipiendum † ſeruiant
ea quæ rationabiliter dicuntur,vt ſic mi
nus ſit excuſabilis Pharao mandatum me=
um repellendo. c ¶ Ecce egredietur
ad aquas. In egreſſu autem de domo re
gia poterat magis haberi acceſſus ad regẽ.
d ¶ Et ſtabis in occurſum eius. Cõ
ſtanter & intrepidè. e ¶ Super ripam
fluminis. Quia pœna infligenda erat
per flumen. f ¶ In hoc ſcies quod
dominus ſim. Per experientiam pœnæ Quare Aa
inflictę à me. g ¶ Ecce percutiam &c. ron p̃cuſſit
Non dixit percutiam manu mea, quia illa flumen.
percuſſio facta fuit per manum Aaron, ſi=
cut patet infrà,cùm dicitur:Dic ad Aaron:
Tolle virgam tuã. Cauſa autem quare fa=
ctum eſt illud per manũ Aaron,ſupradicta H
eſt:q̃a non poterat ſic haberi ſuſpectus de † labora=
arte magica ab AEgyptĳs,ſicut Moyſes. bũt AEgy=
Aliam cauſam aſſignant Iudæi, dicentes, ptĳ vt bi=
quòd quia Moyſes fuit ſaluatus & extra= bãt.i.q̃ vir
ct⁹ de flumine,ideo nõ debuit manu ꝓpria tute.lxx.nõ
percutere flumen, conuertendo in ſangui= poterunt
nem. h ¶ Percuſſit aquã &c. Vt vi AEgyptĳ
derẽt q̃ pœna eſſet à deo inflicta eo modo bibere aquã
quo fuerat prædicta. i ¶ Quę verſa fluminis
eſt &c. Et ſic pœna correſpondet culpę,
qua pueros extinxerant in flumine.Anima
enim omnis carnis in ſanguine eſt,vt dicit̃.
Leuiter.xvij.d. k ¶ Et piſces q̃ &c.
Quia non poſſunt viuere in ſanguine.
l ¶ Cõputruitq; fluuius. Fœtor em̃
intolerabilis exhalabat inde propter mor=
tem piſcium. m ¶ Fecerũtq; & cæte.
Sed quęritur vnde habuerunt aquã cõuer Quęſtio an
tendam in ſanguinẽ:Dicũt Hebræi q̃ non oĩs aqua in
oẽs aquę AEgypti fuerũt cõuerſę in ſangui ſanguinem.
nem,ſed ſola aqua fluminis,& q̃ inde mana
bat ad riuos & paludes,& quæ inde hauſta
fuerat in vaſis,preter hanc autem erant ali=
quę aquę fontiũ in AEgypto,quę nõ erant
conuerſę in ſanguinem:& inde fuit appor=
tata magis:ſed hoc videt̃ contrariari textui
☙ pręcedẽti vbi
Allegorice. h ¶ Percuſsit aquam Allegoricè
&c. Per hanc aquam ſignificatur ſapien=
tia Scribarũ & Phariſæorũ,quæ totaliter
verſa fuit ad Chriſti ſanguinẽ effundẽdum.
† ¶ Et non poterant AEgyptĳ bibe
re aquã &c. per AEgyptios aũt qui te=
nebroſi interpretant̃
Moraliter. g ¶ Ecce p̃cuſ. virga Moralit̃
&c. Per aquam in ſanguinẽ verſam intel
ligi põt ſap̃ia malignãtiũ,quę Iac.iĳ.d.dicit̃
terrena aĩalis & diabolica:& iſta tota con=
uertitur ad innocẽtiũ ſanguinẽ extrahẽdũ
per malitias & fraudes exquiſitas.

A a ¶ Foderunt autẽ &c. Quia gentilitas confuſa de meditatione ſecularis philoſophiæ, cùm videt nihil vitale nec ſalubre eſſe in illa: ſtudet inueſtigando circunquaq; quærens hauſtum ſapientiæ, nec inuenit: donec perueniat ad eum qui ait, Iohã. vij. f. Qui ſitit, veniat ad me & bibat.

Nicolaus de Lyra.

† locutus fuerat

† ſuum ad hoc. i. nec mouebat eum tantũ periculum

præcedenti, vbi dicitur: Extẽde manum tuã ſup aquas AEgypti &c. Ex quo videt̃ ꝙ oĩs aqua AEgypti cõuerſa fuit in ſanguinem. Itẽ infrà dicitur: Foderũt AEgyptij ꝑ circumitum fluminis aquã vt biberẽt: non tñ inueniebãt niſi ſanguinẽ, vt dicit Ioſephꝰ. Si autem habuiſſent fontes aquas potabiles, non eſt veriſimile, ꝙ fodiſſent iuxta fluuiũ in ſanguinem conuerſum. Doctores autem noſtri cõmuniter dicunt, ꝙ fuerit apportata de terra Geſſen, vbi habitabant filij Iſraël, & ꝙ prædicta plaga non fuit ibi. Sed hoc eſt cõtra hoc qđ hîc dicit Ioſephꝰ. ꝙ ille fluuius ita ibi conuerſus fuit in ſanguinẽ, ſicut & alibi

diuit eos, ſicut † præceperat dominus: Auertitq; ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor a † etiam hac uice. Foderũt autem omnes Ægyptij per circumitum fluminis aquam ut biberẽt. Nõ enim poterant bibere de aqua fluminis. Impletiq; ſunt ſeptem a dies, poſtquam percuſſit dominus fluuium.

& alibi: & hoc videtur verũ, quia aliter AEgyptij, qui cũ Hebræis C manebãt in terra Geſſen, nõ fuiſſent afflicti in illa plaga. Quòd autẽ AEgyptij manerẽt cũ Hebræis, videt̃ ex hoc quod dicit̃ infrà. xij. c. Quòd acceperũt vaſa aurea & argẽtea mutuò à vicinis. erat tamen aqua potabilis filijs Iſraël, quia ſtatim cũ hauriebant, reuertebatur ad naturam propriã, & ideo melius videt̃ dicẽdũ, ꝙ miniſterio dęmonũ fuit apportata ipſis magis de terra, q̃ eſt extra terram AEgypti, qđ poſſunt facere mira celeritate. a ¶ Impletiq; ſunt ſeptem dies poſtq; ꝑcuſ. &c. quibus durauit plaga illa anteq; fluuius ad naturam propriam reuerteretur.

nebroſi interpretãtur, dęmones ſignificant̃, q fuerũt afflicti ex effuſione ſanguinis Chriſti, eò ꝙ ꝑ hoc ſancti patres de inferno fuerũt liberati, ſimiliter Iudęi in ſua malitia obtenebrati, propter dictam effuſionem fuerunt grauiter afflicti. Nam in vindictam mortis Chriſti fuerunt per Romanos ꝑtim occiſi, & ꝑtim captiuati. Allegorice

¶ In ca. vij. vbi dicitur in poſtilla: Dices ad Aaron.

ADDITIO I.

¶ Ratio quã aſſignat poſtillator ad hoc ꝙ in hoc ſigno. ſ. virgę verſę in colubrũ, Aaron ꝓiecit virgã & nõ Moyſes, nõ videt̃ ſufficiẽs. Tum q̃a licet de Moyſe ꝓbabiliꝰ ſuſpicaret̃, ꝙ eſſet artibꝰ magicis imbutꝰ, q̃; de Aaron, nihilominꝰ poterãt ſuſpicari ꝙ Moyſes inſtruxiſſet ipm Aaron de ipa eiectiõe ꝑ artẽ magicã, quã ſic diceret̃ nouiſſe. Tũ q̃a in alijs plagis legit̃ ꝙ Moyſes extẽdit virgã & nõ Aaron, vt patet in ſeptima plaga. ſ. de grãdine infrà. ix. c. ꝙ nõ debuiſſet facere Moyſes, ſed Aaron, ſi p̃dicta rõ poſtillatoris valeret. Sed circa hoc videt̃ q̃dã p̃dictorũ ſeries attẽdenda. Pro q̃ ſciendũ, ꝙ tanta humilitas erat Moyſi, ꝙ nõ poterat ſentire, ꝙ ipe eſſet idoneus nũtius ad iſtã liberationẽ. Vñ de hoc nũq; p̃buit aſſenſum, aſſignans defectũ ſuę eloquẽtię, donec deꝰ aſſignauit ſibi Aarõ frẽm ſuũ in ſociũ, ſic, vt Aaron loq̃ret̃ pplo, nõ aũt Moyſes, vt patet ſuprà. iiij. c. B cõſequẽter tñ deꝰ mãdauit ipi Moyſi, ꝙ loq̃ret̃ filijs Iſrl' certificãdo eos de redẽptiõe ſua, qđ nõ fecit ſine interpoſitiõe ipſiꝰ Aaron, cuiꝰ Moyſi dictis nõ crediderũt ex anguſtia ſpũs vt ſuprà. vj. c. Cõſequẽter aũt in eodẽ deꝰ mãdauit Moyſi, ꝙ loq̃ret̃ Pharaoni de hac materia: q rñdit more ſolito ſe excuſando. Ecce filij Iſrl' nõ audierũt me, & q̃uo audiet me Pharao &c. arguẽs à fortiori, & tũc deꝰ cõmiſit illã liberationẽ Moyſi et Aarõ ſil', vt patebit ibidẽ. Circa qđ introduxit genealogiã vtriuſq;. q. d. ꝙ Aarõ eſſet ęq̃lis ipi Moyſi in hoc officio explẽdo, & hoc, vt Moyſes nõ excuſaret ſe, ſed magis inaĩaret̃ ad acceptãdũ. Vñ genealogia expleta ſtatim ſubdit̃: Iſte eſt Aarõ & Moyſes, q̃bꝰ deꝰ p̃cepit, vt educerẽt filios Iſraël de terra AEgypti &c. & q̃a cõſequẽter in fine iſtiꝰ ſeptimi ca. dñs ad Moyſen ſingulariter loquẽs, ait: Loq̃re ad Pharaonẽ regẽ AEgypti oĩa q̃ loq̃r tibi. nõ faciẽdo mẽtionẽ de Aaron, ſtatim Moyſes allegat defectũ ſuũ ſicut ſuprà. Vñ dic̃ Moyſes corã dño: En incircũciſꝰ labijs ſum: q̃uõ audiet me Pharao. q. d. q̃uõ mittis me ſine ſocio p̃dicto, cũ ſim inhabilis. ad qđ deꝰ q humilia reſpicit, & humilibꝰ dat grãm, cõtinuè declarauit. ꝙ illa humilitas Moyſi merebat̃ exaltari. Vñ ſequit̃ in prin. vij. ca. Ecce cõſtitui te deũ Pharaonis, & Aaron frater tuꝰ erit ꝓpheta tuꝰ. q. d. nõ p̃termitto Aaron, eò ꝙ nolim eũ mittere tecũ, ſed volo ꝙ in altiori gradu ſis. Vñ ſicut ꝓphetę annũtiãt verba de hoĩbꝰ q deũ nõ pñt vel nõ mererent̃ audire, vt in gl. ſic, vt cõſtitui te deũ Pharaõis. ſ. ꝙ Pharao cõiter nõ audiat ꝟba tua, ſed ipſiꝰ Aarõ interp̃tis ſeu ꝓphetę tui. Vñ ſeq̃t: Tu loq̃re oĩa q̃ mãdo tibi, ille. ſ. Aarõ loquit̃ ad Pharaonẽ, & eadẽ rõne infrà eo. ca. dicit: Cũ dixerit vobis Pharao: oſtẽdite nobis ſigna, dices ad Aaron: Tolle virgã tuam &c. hoc eſt dicere: Tu mãdabis Aaron nõ ſolũ verba q̃ dicturꝰ ſum: ſed ſigna q̃ etiã ſunt fienda, fient ꝑ eũ ſicut ꝑ ꝓphetã fiũt miracula à deo ordinata. Et nota, ꝙ ex p̃dicto ꝓceſſu inter deũ & Moyſen habent̃ duo. Primũ, magna humilitas ipſiꝰ Moyſi, q̃ maximè ꝑtinet ad illũ q dicit̃ eſſe rector populi, iuxta illud Matt. xx. d. Quicũq; voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter. Scđm verò eſt, ꝓuidentia diuina q̃ cõiter exaltat humiles. ¶ In ca. vij. vbi dicit̃ in poſt. Ad maiorẽ intellectũ p̃dictorũ q̃rit̃ vtrũ virtute dęmonũ.

ADDITIO II.

¶ Nullꝰ illorũ modorũ, q̃s poſtillator aſſignat, cõſonat literæ: nã ſi magi Pharaõis ſerpẽtes aliũde ꝟtute dęmonũ apportauerũt, vl' ibi dẽ gñatos nõ ex ꝟgis, ſed ex alijs rebꝰ ſuppoſuerũt, tũc ꝟgę eorũ nõ fuerũt verſę in dracones, qđ tñ litera ꝓteſtat̃, dicẽs: Proiecerũtq; ſinguli

ADDITIO.

ſinguli ꝟgas ſuas, q̃ ꝟſę ſunt in dracones. Siĩr ſi illi ſerpẽtes erãt tm̃ ſcđm appẽtiã & nõ ſcđm rẽ, nõ eſt ꝟũ ꝙ ꝟgę fuerũt ꝟſę ĩ ſerpẽtes Vñ mleiꝰ vr̃ dicẽdũ ꝙ dęmões deo ꝑmittẽte ſubito talia ſemĩalia rerũ adhibuerũt, ꝑ q̃ ꝟgę ſine multis trãſmutatiõibꝰ & ſine tpis mora ꝑceptibili ꝟterent̃ in dracones: & hoc ꝟtute naturali taliũ ſeminaliũ rerũ à q̃bꝰ talis cõuerſio ſic̃ ab agẽte ꝓprio creat̃, à dęmõe tñ applicatiuè & miſterialiter tm̃: & ſic eſt verũ qđ lr̃a ſonat. ſ. ꝙ ꝓiectę ꝟgę ſingulorũ. ſ. magorũ ꝟſę ſunt in dracones. Si aũt dicat̃, ꝙ nõ reperit̃ in creaturis aliq̃ virtꝰ natural', q̃ virgã cõuertat in ſerpẽtẽ, ſine multis trãſmutatiõibꝰ intermedijs, q̃ req̃rũt magnã morã tpis. Ad hoc dicẽdũ ſcđm ſctm̃ Tho. in. j. ꝑte. q. cx. art. vl. in rñſiõe ad. ij. ar. ꝙ nõ oĩs virtꝰ naturę createę eſt nobis nota. & ideo cũ aliq̃d fit p̃ter ordinẽ naturę createę nobis notę ſicut in hoc loco mõ p̃dicto, miraculũ poſſet dici nõ ſimplr̃, cũ nõ ſit cõtra ordinẽ totius naturę createę nobis notę, ſed quo ad nos q hmõĩ virtutes in elemẽtis mũdi latentes ignoramꝰ: & hoc videt̃ ſentire Aug. q in hoc loco in glo. ſic dicit, ꝙ D dęmões dũ ꝑ incãtatiões eorũ malefici aliq̃d efficere conant̃, diſcurrunt ꝑ mũdũ & ſubitò eorũ ſemina de q̃bꝰ hoc agit̃ afferũt, ſicq;, ex illis permittẽte deo nouas rerũ ſpecies ꝓducũt. hęc ille. Si aũt cõtra p̃dicta dicat̃, ꝙ ex hoc tolleret̃ efficacia miraculorũ ad veritatẽ fidei cõfirmãdã, qđ eſt cõtra Mar. vlt̃. d. Dño cooperãte, & ſermonẽ confirmãte, ſequẽtibus ſignis. nã illa q̃ ꝑ dęmones fiũt p̃ter naturã nobis notã, ſic ſunt miracula q̃ ad nos, ſicut illa q̃ fiũt virtute diuina. Ad hoc dicẽdũ ſcđm Aug. in li. lxxxiij. q. ꝙ cũ talia faciũt magi q̃lia ſancti, diuerſo tñ fine & diuerſo iure fiũt. iſti em̃ faciũt q̃rẽtes gloriã ſuã, illi ꝟò q̃rẽtes gloriã dei. Sĩr iſti faciũt ꝑ q̃dã priuata cõmercia, illi aũt publica adminiſtratiõe & iuſſu dei cui cũcta creatura ſubiecta eſt, & de hac materia vide in. j. parte queſtione. cxiiij.

¶ In eo. ca. vij. vbi dicitur in poſtilla: Dic ad Aaron.

ADDITIO III.

¶ Hæc ratio quã aſſignat poſ. ad hoc ꝙ hęc ꝑcuſſio fuit facta ꝑ manũ Aaron, & nõ ꝑ manum Moyſi fuit improbata ſuprà in additiõe. j. huiꝰ ca. vbi fuit alia ratio q̃ verior videt̃ aſſignata, vide ibi. Alia verò ratio q̃ aſſignat̃ à Iudæis. ſ. eò ꝙ Moyſes fuit ſaluatus de flumine, nulla eſt, nã tertia plaga fuit etiã facta ꝑ Aaron, & nõ ꝑ manum Moyſi, licet illa plaga non pertinebat ad fluuiũ, vt patet de ſe.

REPLICA

correctorij cõtra Burg. volẽtẽ apparentia eſſe ꝟa. In ca. vij. vbi poſtillator reddit rationẽ quare prima ſigna facta ſunt ꝑ Aaron, & nõ ꝑ Moyſen: quia videlicet Moyſes potuit haberi ſuſpectus de magica arte, non Aarõ: Bur. opponit primò, ꝙ Aarõ ſimili mõ potuit hr̃i ſuſpectꝰ, quaſi eã à Moyſe didicerit. Secũdò, quia Moyſes vltima ſigna fecit nõ Aarõ, qđ nõ debuerit ſi ſuſpectꝰ haberet̃. & ſi rõ poſtilatoris valeret. Rñdeo hîc ad primũ, ꝙ Moyſes & Aarõ nõ fuerũt diu ſiml' cõuerſati. cõſtetit em̃ AEgyptijs Aarõ ſemꝑ in AEgyto educatũ, Moyſen aũt foris. docere aũt artẽ magicã vel addiſcere req̃rit tẽpꝰ: ideo probabilit̃ Aaron non potuit eſſe ſuſpectꝰ ꝙ à Moyſe didiciſſet, cũ quo non fuit diu cõuerſatus: vt patet in lr̃a. Ad ſecũdũ dico, ꝙ poſt ſex plagas poterãt AEgyptij ꝓbabiliter intelligere artem magicam non interueniſſe. quia in tertia plaga etiã digitũ dei recognouerũt malefici Pharaõis, vt dicit̃. viij. cap̃. Extũc ergo potuit Moyſes ſine ſuſpicione vti eadẽ virga et Aaron indifferẽter. ratio aũt Burgen. quam adducit nõ eſt ad laudem Moyſi, ſed potius ad vituperium. dicit nãq; ꝙ Moyſes ex puſillanimitate priò ꝑ ſe nõ fecerit ſigna, ſed ꝑ mediũ Aarõ: q̃a dicit cũ aſſueſceret ſtare corã Pharaõe q̃ſi prius timuiſſet: ꝙ nõ ſonat ĩ ꝟtutẽ Moyſi habẽtis dñm ꝓ autore, ſub cuiꝰ

nutu nemo

E nutu nemo virtuoſe timet hominẽ quencũq;. ¶ In eodem cap. vbi poſtillator diſputat de conuerſione virgarũ in ſerpẽtes, videtur inclinari ad hoc, ꝙ cõuerſio virgæ magorum fuit ſolùm apparẽs non exiſtens. Burgẽ. contradicit: ſed rõnibus poſtillatoris non ſatisfacit. & ratio, quã ipſe Burg. adducit, non valet. arguit eñ ſic. ſi virgę magorũ ſolũ ſecundũ apparentiã uerſæ ſunt in ſerpẽtes: igiť nõ eſt verũ qđ dicit̃ in litera: Cõuerſæ ſunt virgę in dracones. R̃ndeo ꝙ verum eſt, qđ dicit̃ in lr̃a: ideo ſtãt bñ ſil': verũ eſt virgas verſas in ſerpẽtes, ſed nõ verè, ſed apparẽter. hunc modũ dicẽdi videt̃ innuere text⁹ dicens: Fecerũt aũt malefici ꝑ incãtationes AEgyptiacas & arcana quadã ſili: ſed nõ dicit̃ ſilr̃, vt innuatur mod⁹ ſimilitudinis in apparẽtia: ſed nõ ſimilitudo in exiſtẽtia: nõ eñ ſemper litera eſt falſa, q̃ narrat apparentiã nõ exiſtẽtiã. Luc. xxiiij. dicit̃ quõ dñs Ieſus nõ pegrin⁹ exiſtens, peregrinus apparuit exiſtens in ſpecie propria, apparuit in aliena: nec tamẽ ſuffuit falſum propter myſteriũ, ſicut nec in fictione quãdo fingebat ſe longius ire, cũ Burgen. etiã ſentiẽdo magnam partẽ ſcripturę falcificaremus, q̃ eſt de apparitionib⁹ angelicis & diuinis. deus enim ignis corporalis non exiſtens & columba, apparuit in igne & columba, & ſic de alijs. Quid igitur mirum, ſi dei permiſſione hęc mutatio virgarum in ſerpentes apparuit: q̃ tamen ſcđm rem mutatio nõ fuit ꝓpter rationes poſtillatoris & aliorum doctorum à Burgenſi non ſolutas. G

GLO. ORDI.

CAP. VIII.

DIxit quoq; dominus ad Moyſen. a Ranis. Stra. Tria ſunt genera ranarũ. Vnũ fluuiale & vocale. Alterũ ei⁹ q̃ calamita dicitur, de qua fert̃, ꝙ ſi in os latrantis canis proijcitur ſtatim obmuteſcit. Tertiũ eius, quæ rubeta dicit̃, eò ꝙ in vepribꝰ agat. Orig. Ranę ſignificãt carmina poetarũ, quæ inani & inflata modulatiõe vel ranarum ſonis & cantibus mundo deceptionis fabulas intulerunt. ad nihil enim animal illud vtile eſt, niſi ꝙ ſonũ vocis improbis, & importunis clamoribus reddit. Rab. Secũdũ pręceptũ: Nõ accipies nomen dei tui in vanũ. Nomẽ dei veritas eſt. Ipſe eñ ait: Ego ſum veritas. qui loquitur veritatem de deo loquitur, qui enim loquit̃ mendaciũ de ſuo loqtur. Veritatem eñ loqui eſt rõnabiliter loqui. vanitatẽ loqui ſtrepere eſt. Secundũ ergo pręceptũ eſt de dilectione veritatis, cui contraria eſt dilectio iniquitatis. Loquit̃ veritas: perſtrepit vanitas. Huic contraria eſt ſecũda plaga ranarũ abũdantia, quarũ loquacitas vanitatẽ ſignificat. Amatores veritatis nõ accipiũt nomẽ dei in vanum, quia à veritate in vanitatẽ nõ recedunt. Qui autẽ veritati cõtradicunt, & vanitate decepti decipiũt, ranę ſunt, tędiũ inferentes aurib⁹, nõ cibũ mentibus. Audi homines rationabiliter loquẽtes. Pſal. xviij. a. Nõ ſunt loquelę neq; ſermone, quorũ nõ audient̃ vocẽ eorũ. Audi ranas, Vana locuti ſunt vnuſq́ſq; ad ꝓximũ ſuũ &c. b Fecerunt autem &c. Augu. Quęritur vnde ſi iam vbiq; factum erat. Sed ſimilis

Ranarũ genera

Poetæ per ranas

Ĩ. 20. b. Ioh. 14. a. Ioh. 8. f.

F

† 37. diſ. c. legimus. §. hinc etiam. Pſal. 11. a. Quæſtio

Cap. VIII.

a DIxit quoq; dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit dominus: Dimitte populum meum, ut ſacrificet mihi. Si autem nolueris dimittere, ecce b

¶ Elegans locutio: vt ipſæ ranæ plagæ intelligantur.

ego percutiam omnes terminos a tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, c quæ aſcendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratum d tuum, & in domos ſeruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in † reliquias ciborum tuorum, & ad te, & e ad populum tuum, & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ. Di- f xitq; dominus ad Moyſen: Dic g ad Aaron: Extende manum tuam * ſuper fluuios, & ſuper riuos ac paludes, & educ ranas ſuper terram Ægypti. † Extendit Aaron manum ſuper aquas Æ-

a ¶ Carmina poetarum.

gypti, & aſcenderunt ranæ, ope- b ruerũtq; terram Ægypti. Fecerunt autem malefici per incantationes ſuas ſimiliter, eduxeruntq; ranas ſuper terram Ægypti.

a ¶ Flagellatus reſipiſcit, qui ante dicebat neſcio dominum.

Vocauit autem Pharao Moy- h ſen & Aaron, & dixit eis: Orate dominum, ut auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum, ut ſacrificet domino. Dixitq; Moyſes † Pharaoni: Cõ- i

a ¶ vt noſtra oratione non fortuito caſu intelligantur receſſiſſe ranæ ab Ægypto.

ſtitue mihi, qñ deprecer pro te & pro ſeruis tuis, & ꝓ populo tuo, ut abigant̃ ranę à te, & à domo † tua, & à ſeruis tuis, & à populo

NICO. DE LY.

CAP. VIII.

DIxit quoq; dominus ad Moyſen. Hîc deſcribitur ſecunda plaga, cuius pręmittitur comminatio. Secũdò ſubditur inflictio, ibi: Dixit quoq; dñs. Et tertiò eiuſdem remotio, ibi: Vocauitq; Pharao. Circa primũ dicitur: b ¶ Ecce ego percutiã &c. Diuerſi generis, inter quas aliquę fuerũt venenoſę. c ¶ Et ebulliet &c. i. in magna abundantia emittet, qđ ſignat nomẽ ebullitiõis. Ex quo patet, ꝙ iſta plaga fuit facta in elemento aquæ, ſicut & prima. & correſpondet culpæ puerorum ibidẽ ſubmerſorum, quia hoc modo in terficiebantur, vt cum minore tumultu & ſtrepitu extinguerentur, vt dictum eſt ſuprà capit. primo. propter quod iuſto dei iudicio inde exiuerunt ranę in maxima multitudine AEgyptios infeſtantes ſua importunitate, loca oĩa AEgyptiorũ ſubintrãtes & eos cruciãdo inqetantes. d ¶ Sup ſtratũ tuũ & in domos ſer. &c. In hac ꝑcuſſiõe priò nominat̃ rex, q plus peccauit, & pòſt populus ſubditus qui ſibi cõſenſit. e ¶ Et ad te & ad populũ tuũ & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ. Dicũt Hebręi, ꝙ nõ ſolũ intrabãt ranę loca AEgyptiorũ, ſed etiã corpa eorum, vt

rum: vt per os quando dormiebant ore aperto, & per alios meatus, per quos poterant introire. f ¶ Dixitq; domin⁹ ad Moyſen. Hîc deſcribitur huius plagę inflictio, cũ dicitur. g ¶ Dic ad Aaron extende manum tuã ſuper fluuios &c. Iſta plaga ſicut & præcedens facta fuit per manum Aaron, & non per manum Moyſi ex eiſdem cauſis, quibus dictum eſt de prima. h ¶ Vocauit autem Pharao Moyſen & Aaron & dixit eis Orate dominum vt auferat ranas a me & a populo meo. Hîc deſcribitur prædictæ plagæ remotio, rege ſimulante petitioni Moyſi & Aaron ſe acquieſcere, cùm dicitur: Vocauit autem Pharao Moyſen & Aaron &c. Sed quæritur quare non vocauit eos ad amotionem primæ plagæ? dicendum ꝙ hoc fuit, quia magis fuit afflictus de ſecunda, quia ipſe & alij potentes habebant vinum & alios liquores, quos poterant bibere ſeptem diebus, quibus durauit illa plaga, ſed ab importunitate, & fœditate ranarum non poterãt ſe defendere. Item iſta ſecunda plaga plus durauit quàm prima, & ideo coactus fuit vocare Moyſen & Aaron, qui prius non permittebantur ingredi, & rogare eos, qđ fuit magna pœna ſibi cùm eſſet ſuperbiſſimus. i ¶ Dixitq; Moyſes Pharaoni: Conſtitue mihi quando deprecer ꝓ te & ꝓ ſeruis tuis & ꝓ populo tuo, vt abigantur ranæ a te & a domo tua & a ſeruis tuis & a populo &c. Videtur ꝙ Moyſes hîc tentauerit dominum ponendo tempus determinatum, ſcđm quod

† maſſas tuas vox hebręa etiam ſignificat qcqd ſicci in vaſis relinqtur & nõ effluit

H

* cũ virga tua

Moraliter. a ¶ Dixit quoq; dominus ad Moyſen. Hîc agitur de tribus plagis AEgypti. Prima eſt plaga ranarum, de qua dicitur. b ¶ Ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis. Per ranas verò quæ morantur in aquis immundis, ſcilicet in paludibus & foſſatis, & ſua crocitatione inquietãt, ſignificant̃ & aduocati in delitijs carnis immundè viuentes, & ſua loquacitate prolongando cauſas, mundum qui per AEgyptum ſignificatur inquietant multipliciter & perturbant, & exemplo ſuę immunditiæ multos fœdãt, ſed per Moyſen ducem & per Aaron pontificem reſtringuntur, qđ notat̃ cũ ſubdit̃. Cõſtitue mihi qñ deprecer &c. Sequitur. † Vt abigantur ranę a te & a domo tua & a ſeruis tuis &c. Per qđ deſignatur, ꝙ principes & p̃lati in ſuis curijs debent reſtringere aduocatorũ loquacitatẽ. Secũda plaga eſt ſignificũ, q̃ ꝓpter ſui ſubtilitatẽ vix videri pñt, & tñ acriter pũgũt, & ſignificãt detractores, q vix pñt cognoſci, eò ꝙ in pñtia vngũt, & in abſentia grauiter pũgũt. Per ipſos aũt affligitur AEgypt⁹, i. mũd⁹ qa ꝓuocãt odia, rixas, & bella. Eccl. xxviij. b. Suſurro & bilinguis maledict⁹, multos eñ turbauit pacẽ habẽtes. Tertia plaga eſt muſcarũ diuerſi generis, de qua dicitur: Ecce ego

Moraliter

† ad Pharaonẽ

– & à ſeruis tuis & à ppl'o tuo

Sed ſimilis queſtio eſt. Vnde aquã in ſanguinem verterint, ſi iã tota
A aqua AEgypti in ſanguinẽ verſa fuerat. Sed intelligendũ eſt regionem, vbi filij Iſraẽl habitabant talibus plagis non fuiſſe percuſſam, & inde potuerũt incantatores haurire aquam, quã in ſanguinẽ verterent, vel ranas educere ad oſtentationẽ magicę potentiæ, quãquã potuerunt, etiã poſtq̃ illa completa ſunt facere: ſed ſcriptura narrando cõiunxit qđ poſtea fieri potuit. a ℭ Vidẽs autem &c. Augu. Hĩc apparet nõ ideo tm̃ Pharaonem obduratũ, ꝙ incãtatores ſimilia fecerunt, ſed etiã propter ipſam dei patiẽtiã qua parcebat, quę ſecundũ corda hominũ quibuſdam vtilis eſt ad pœnitẽdũ, qbuſdã inutilis ad reſiſtẽdum deo, & in malo pſeuerandum, nõ tñ per ſeipãm inutilis eſt, ſed ſcđm cor malũ, ſcđm illud Ro. ij. a. Ignoras qa patientia dei ad pœnitentiã te adducit? Scđm; aũt duritiam cordis tui & cor impœnitẽs theſaurizas tibi iram &c̃. Nam cũ apoſtolus diceret. ij. Corin. ij. d. Chriſti bonus odor ſumus in omni loco, adiunxit in his q ſalui fiunt, & in his qui pereũt. Nõ dixit Chriſti bonũ odorẽ ſe eſſe his qui ſalui fiũt, malum aũt his q pereũt, ſed tm̃ bonum odorẽ ſe dixit. Illi verò tales ſunt, qui bono odore pereunt ſcđm cordis ſui qualitatẽ, q̃ mutãda eſt bona voluntate in dei gratia, vt incipiãt ei ꝓdeſſe iudicia dei, quę malis cordibus nocent. Vnde ille mutato corde in meli⁹ cantabat: Pſal. cxviij. y. Viuet anima mea & lau. te. & iu. t. ad. m. e. non dixit munera vel præmia, ſed iuſtitia tua.

† propter ranas quas poſuerat

Myſtice b ℭ Extende virgã &c. Moyſes virga caſtigãs AEgyptũ, legẽ ſignificat, q̃ mundũ decẽ plagis mãdatorũ corripit. Virga q̃q; per quã AEgypt⁹ corrigiť, & Pharao ſuperatur, crux Chriſti eſt, per quã mũdus vincitur: & diabolus ſuperať vľ triumphať. Virga ꝓiecta fit ſerpẽs, qui ſapientiã ſignificat ſecundũ illud Matth. x. b. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes &c. Virga ſerpẽtes magorũ deuorauit, & crux Chriſti, cuius prędicatio videť ſtultitia, oẽm ſapientiã mũdi ſuperat. Vnde, de me em̃ ille ſcripſit: Virga in terrã ꝓiecta verſa eſt in ſerpentẽ, quia cũ myſterium crucis ad fidem hoĩm venit, ſapiẽtiã mundi ſtultã fecit. c ℭ Et ſint cini. &c. Orige. Hoc animal pennis ſuſpendiť per æra volitãs, ſed ita ſubtile & minutim, vt oculi viſum niſi acutè cernẽtis effugiat. Corp⁹ tamẽ cũ inſederit, acerbiſſimo terebrat ſtimulo, vt quẽ volantẽ videre qs nõ valet, ſentiat ſtimulantẽ. Hoc ergo animal arti Dilecticę cõparať, q̃ minutis & ſubtilib⁹ verborũ ſtimulis aĩas terebrat, & tanta calliditate circũuenit, vt decept⁹ nec videat nec intelligat, vñ decipiatur.

† locutus fuerat

B

Iohã. 5.

Moraliť ℭ Raba. Tertium p̃ceptũ. Memẽto diẽ ſabbati ſanctificare. Quo inſinuať vacatio & tranquillitas mentis, quam bona cõſcientia facit. Ibi ſanctificatio, qa ibi ſpũs dei. Vñ ſuper quẽ requieſcet ſpiritus meus niſi ſu. hu. & quie. &c. Inquieti ergo â ſpirituſancto reſiliunt, prouocatores rixarum, amatores calumniarum, nec admittunt quietem ſabbati ſpiritualis. Eſto ergo manſuetus, non ſit tumultus in corde tuo volitantib⁹ per corruptionẽ fantaſmatib⁹ & pũgẽtib⁹ te. Audi deũ dicẽtẽ Pſal. xlv. b. Vacate, & videte quoniam ego ſum deus. Tu per inquietudinem vacare non vis, & cæcatus exigis videre, qđ non potes. Attende enim contrariam plagam ciniphes: nati ſunt in terra AEgypti de limo muſcæ ſcilicet minutiſſimæ, inquietiſsimæ, inordinatæ volantes, in oculos ruentes, & negantes hominibus requiem, dum abiguntur redeunt, ſic fantaſmata inquietorum. Præceptum tene, plagam caue. d ℭ Erantq; ciniphes. Sanguis eſt doctrina philoſophorum. Ranæ figmenta poetarum. Ciniphes ſophiſmata Dialecticorum, quæ omnia mundum deceperũt. ℭ Digitus dei & cætera. Iſido. In tertio ſigno magi deficiunt di-

centes digitus

a ¶ In fluxu. ſ. cœna mundi.

tuo, & tantùm in flumine remaneant. Qui reſpondit, Cras. At ille: Iuxta uerbum tuum, inquit, faciam: ut ſcias †, quia non eſt ſicut dominus deus noſter: & recèdẽt ranæ à te & à domo tua, & † à pueris tuis, & à populo tuo, & tantùm in flumine remanebunt. Egreſſiq; ſunt Moyſes & Aaron à Pharaone, & clamauit Moyſes ad dominum † ꝓ reſponſione

¶ Pepigerat.

ranarum, quam condixerat Pharaoni. Fecitq; dominus iuxta uer-

¶ Deleta poetarum figmenta.

bum Moyſi, & mortuæ ſunt ranę de domibus, & de uillis, & de agris. Congregaueruntq; eas a † in immenſos aggeres, & † computruit terra. Videns autẽ Pharao, quòd data eſſet requies, ingrauauit cor ſuum, & non audiuit eos, ſicut † præceperat dominus. Dixitq; dominus ad Moyſen: b Loquere ad Aaron: Extende uirgam tuam, & percute pul-

¶ Dyalecticæ argutiæ, vel hæretici qui dyalecticis ſyllogiſmis indoctos decipiunt.

c uerem terræ, & ſint † ciniphes in uniuerſa terra Ægypti. Feceruntq; ita. Et extendit Aaron manum, uirgam tenens: percuſſitq; puluerem terræ, & facti ſunt ciniphes in hominibus & iumentis. Omnis puluis terræ uerſus eſt in ciniphes per totam terram Ægy-

a ¶ Facere conati ſunt extendendo ſcilicet manus virgas tenentes.

pti. Fecerunt[a]q; ſimiliter malefici incantationibus ſuis, ut educerent ciniphes, & non potuerunt. d Erãtq; ciniphes tam in hominibus q̃ in iumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digi-

a ¶ Operatio. ¶ Spiritus qui dat diuiſiones gratiarum b ¶ Praua qualitate infectum. ¶ Non emendatũ ¶ Quãuis deficiant magi.

tus[a] dei eſt † hic. † Induratum[b]q; eſt

ſecũdũ qđ diciť Iudih. viij. b. Et q eſtis vos qui tẽtatis dñm? Nõ C
eſt iſte ſermo q miſericordiã ꝓuocet, ſed potius qui iram excitet, & furorem accẽdat. Et poſuiſtis tempus miſerationis dñi &c. Item promiſit qđ non erat in poteſtate ſua, quod videtur factum & prę ſumptuoſum. Dicẽdũ, ꝙ nõ fuit ibi tentatio dñi, qa Moyſes à principio per reuelationẽ dei fuit certificatus quòd talia fierent ad nutũ eius. Vñ dixit ei: Ego cõſtitui te deũ Pharaonis ſuprà. vij. c. & ꝑ hoc patet, ꝙ nõ fuit ꝓmiſſio indiſcreta vel p̃ſumptuoſa. Itẽ quæriť, quare Moyſes poſuit hoc in arbitrio Pharaonis dicẽs: Cõſtitue mihi qñ dep̃cer ꝓ te &c. Dicendũ ꝙ hoc fuit ad excludendũ ſuſpicionem, q̃ poſſet haberi cõtra eũ faciẽdi talia artibus magicis vel virtute alicuius cõſtellationis determinatę. a ℭ Qui rñdit: Cras. Quęriť q̃re Pharao in craſtinũ diſtulit cũ maxima neceſſitate vrgeretur? Dicẽdum quòd credebat, ſi arte magica eſſent adductæ ranæ: maleficium illud per ſe deficeret: & ideo hoc aliquantulùm experiri voluit, non tamen multùm diſtulit propter neceſſitatem vrgentem. b ℭ Egreſſiq; ſunt Moyſes & Aaron a Pharaone & cæte. Non em̃ voluerũt ipo p̃ſente orare, quia in domo ſua erant idola, & hoĩes dedit idolatrię. c ℭ Congregaueruntq; eas in immenſos aggeres. Per hoc videtur ꝙ Moyſes non impleuerat promiſſum quia dixerat: Et tantùm in flumine remaneant. Dicẽdum quòd non promiſerat eas reducere ad fluuium, ſed quòd vltrâ de flumine nõ exirent, & ꝙ ille q̃ exierẽt, amplius ipm nõ infeſtarẽt. d ℭ Et computruit terra, ex cadauerib⁹ ranarum. e ℭ Videns autem Pharao quod data eſſet requies ingrauauit & cæ. ſic faciũt multi q cũ in afflictiõe poſiti ſunt, multa deo promittunt, ſed extra periculum poſiti retractant. f ℭ Dixitq; dominus ad Moyſen. Hĩc deſcribitur tertia plaga, & non præmittitur hĩc comminatio ſicut in duabus præcedẽtibus, quia Pharao ſic induratus dignus eſt percuſſione abſq; præcedenti cõminatione: & ideo ſtatim ponitur huius plagæ inflictio: cùm dicitur: g ℭ Extende virgam tuam & percute puluerem & cætera. Fuit enim illa plaga producta ex elemento terræ, & correſpondet culpæ AEgyptiorum, qua afflixerunt filios Iſraẽl in operibus terrenis ſcilicet luti & lateris. h ℭ Et ſint ciniphes & cæter. Muſcę ſunt ſubtiles & minutę, & tamen corp⁹, cui inſident acerbiſſimo terebrant ſtimulo, vt dicit Origenes. Hebræi autem & Ioſephus dicunt pediculi, qui in tanta multitudine creuerunt ſuper homines & beſtias, ꝙ nullo medicamine eis poterat ſubueniri. i ℭ Fecerũtq; ſimiliter malefici. Id eſt facere conati ſunt. k ℭ Et non potuerunt. Cauſam huius aſſignant aliqui Hebræi dicentes, quòd dæmones, quorum virtute vtuntur magi, non habent poteſtatem ſuper aliquod corpus, quod eſt minus grano hordei, quod apparet irrationabiliter dictum. quod enim habet poteſtatem ſuper maius, habet poteſtatem ſuper minus, ſed nõ econuerſo: & ideo cauſa huius eſt, quia dæmones nihil poſſunt, niſi quantùm permittit voluntas diuina, in hoc autem â deo fuerũt impediti, vt magi qui Moyſi reſiſtebant, eſſent magis confuſi in hoc, quòd rem minimam facere non potuerunt: vnde & dixerunt. l ℭ Digitus dei eſt hic. Id eſt virtus diuina nos impediens: vnde coacti ſunt recognoſcere diuinam virtutem, & hæc expoſitio eſt communis apud catholicos & Hebræos. Sed quia dicti magi non ceſſauerunt propter hoc reſiſtere Moyſi & aſtare Pharaoni, vt habetur ſequenti cap. ideo poſſet aliter exponi ſine præiudicio tamen, ꝙ non con-

Quæſtio

† quoniã

† à ſeruis

Quæſtio

† in aceruos, per aceruos, ſiue aceruatim

† fœtuit

D

† pediculi

† hoc

† j. 9. c.

feſſi ſunt virtutem

centes: digit⁹ dei eſt: q typum hęreticorum & aĩoſitatem habuerũt.
E vnde, Sicut Iannes et mambres reſtiterũt Moyſi: ita & hi reſiſtũt ve-
ritati, homines mente corrupti: reprobi circa fidẽ &c. Hi aũt qui per
2.Tim.3.b. mentis corruptionem inquieti fuerũt in tertio ſigno defecerunt, fa
tentes ſibi aduerſum ſpiritumſanctũ, qui erat in Moyſe. Tertio enim
ponitur loco ſpiritus, qui eſt digitus dei qui ſicut placatus requiem
præſtat mitibus & humilibus corde, ita ira
tus immites & ſuperbos per inquietudinem
exagitat, quam muſcæ grauiſſimæ ſignifi-
cauerunt, ſub quibus magi defecerunt, di-
centes: Digitus dei eſt hic, ne intelligant. Vñ
decipiantur. ¶ Strab. Notandum, quia
tertio ſigno victi ſunt magi, quia omnis per
fidia & mundana ſapientia vel philoſophia
fide trinitatis vincitur. Cùm enim philoſo-
phiam inuenerint & de machina totius mun
di diſputauerint, ad cognitionem trinitatis
peruenire nequiuerunt, per digitum ſpiri-
Hiſtorice tusſanctus intelligitur, non q̃ minor ſit pa
tre & filio, ſed quia in digito plurimę diui-
ſiones ſunt, & per ſpiritũſanctũ datur diui-
ſio gratiarum. August. Quod dixerunt
magi ad Pharaonem: Digitus dei eſt hic.
Quia non potuerunt educere Ciniphes ſen
Luc.11.c. ſerunt (cùm artium nephariarum ſcirent
potentiam) non talibus artibus tanquam
potentior eſſet in eis Moyſes ſe fuiſſe fru-
ſtrato, ſed digito dei, qui operabatur per
Moyſen, qui eſt ſpiritusſanctus. Quòd em̃
alius euangeliſta ait: In digito dei alius ex-
† Et ſepara poſuit dicens, in ſpiritu dei. Cùm ergo ma-
bo. gi faterentur (in quorum potentia Pharao
confidebat) digitũ dei eſſe in Moyſe, in quo
ſuperantur eorum veneſitia, induratum eſt
tamen cor Pharaonis. Cur autem in ter-
tia plaga magi defecerunt, ſentire & expli-
care difficile eſt. Poterant enim in primo
F ſigno deficere, vbi virga verſa eſt in ſerpẽ-
Queſtio. tem, & in prima plaga vbi aqua verſa in
ſanguinem, & in ſecunda de ranis, ſi hoc vo
luiſſet digitus, id eſt ſpiritus dei. Quis enim
dixerit digito dei in hoc ſigno potuiſſe ma-
gos impediri, & non in ſuperioribus? Cer
ta eſt ergo cauſa, quare hucuſq; facere per-
miſſi ſunt. Commẽdatur enim fortaſſe tri-
Sap.16.b. nitas, & quod verum eſt, ſummi philoſo-
phi gentium quantùm in eorum literis in-
dagatur, ſine ſpiritusſancto philoſophati
ſunt, quamuis de patre & filio non tacuerunt. a ¶ Hæc
dicit do &c. Raba. Quartum præceptum: Honora patrem
tuum & matrem tuam. Huic contraria eſt quarta plaga ſcilicet
cynomia id eſt canina muſca, caninum eſt parentes non agnoſcere.
Vnde catuli eorum cæci naſcuntur. b ¶ Omne genus.
Muſca Iſido. Quarto loco AEgyptus muſcis percutitur. Muſca au
Miſtice tem inſolens & inquietum animal eſt in qua inſolentes curę car-
nalium deſideriorum figurantur. AEgyptus verò muſcis per-
cutitur, quia corda eorum, qui ſeculum diligunt, deſideriorum
inquietudinibus feriuntur. Lxx. cynomiam, id eſt muſcam cani-
nam poſuerunt. Per quam canini mores ſignificantur, in qui-
bus humanæ mentis voluptas & libido carnis arguitur. Poteſt
etiam forenſis eloquentia hominum ſignificari per muſcam cani-
nam, qui velut canes alterutrũ ſe lacerent. ¶ Orige. Cynomia
hæreticorũ ſecta, q ad reliquias deceptiõis improbitates volupta-
tem & libidinẽ ſummum p̃dicant bonum. Qm̃ igitur p hęc ſingula
prius decept⁹ eſt mũdus, merito adueniens ſermo & lex dei hm̃oi
correptionib⁹ arguit, vt ex qualitate pœnarũ qualitates ꝓprij co
gnoſcant erroris. c ¶ Faciamq; mirabilẽ &c. Aug. Hoc in
prioribus ſignis intelligendũ eſt factũ eſſe, vt terra in qua habitabat
populus dei nullis talibus plagis vexaretur. Oportunum autem
fuit, vbi hoc apertè poneretur. Vnde iam incipiunt ſigna, quibus
magi ſimilia non conati ſunt facere. Pro certo eſt enim, quia
vbiq; fuerant ciniphes in regno Paraonis, non autem fuerant in
terra Geſſen vel Geſen: Ibi conati ſunt magi ſimilia facere nec
potuerunt, quouſq; ergo deficerent, nihil de illius terræ ſepa-
ratione dictum eſt. Sed ex quo cœperunt ea fieri, quæ illi nec
auderent conari. d ¶ Et venit muſca grauiſſima &c.
Aug. Muſca pro multitudine muſcarum poſita. Neſcio em̃ quõ
per loquendi cõſuetudinẽ imbutis ſenſib⁹ hoĩm ſępe plus videtur
q̃d ſingulariter

cor Pharaonis, & nõ audiuit eos
ſicut pręceperat dominus. Dixit a
quoq; domin⁹ ad Moyſen: Con b

a ¶ Reſiſtite diabolo & fugiet a vobis, Ia. iiij. b, Fortis Immobilis.

ſurge diluculo, & ſtã coram Pha c

a ¶ Fluxum ſeculi, ſ. quem amat Pharao, vel populos quos facile decipit.

raone: Egredietur em̃ ad aq̃uas, d
a & dices ad eũ: Hæc dicit domi-
nus: Dimitte populum meũ, ut
† ſacrificet mihi. Quòd ſi non di-
miſeris eum, ecce ego immittam e
in te, & in ſeruos tuos & in popu f
b lum tuũ, & in domos tuas omne g h
genus † muſcarũ, & implebuntur
oẽs domus Ægyptiorũ muſcis
diuerſi generis, & uniuerſa terra
c in qua fuerint. † Faciãq; mirabilẽ i

¶ Propinquitas interpretatur.

in die illa terrã Geſſen, in qua po
pulus meus eſt, ut nõ ſint ibi mu-
ſcę, ut ſcias quoniam ego domi-
nus in medio terrę, ponamq; † di k
uiſionem inter populũ meum &

¶ Orationibus.

inter populũ tuũ. Cras enim erit
ſignũ iſtud. Fecitq; dominus ita.

a ¶ Multitudo muſcarum ¶ Impetus & turba cogitationum, quæ maxime orationibus occurrũt.

d Et uenit † muſca grauiſſima in l
domos Pharaonis, & ſeruorum

¶ Terrenos.

eius, & in omnem terrã Ægypti.

quod ſingularit̃ q̃ quod pluralit̃, dicitur (verbi grã) Eſt illic miles
q̃ ſunt milites illic, eſt illic piſcis plus ſignificat quã ſunt illic piſces.

Nicolaus de Lyra. Abominationes.

feſſi ſunt virtutẽ diuinã dicentes: Digitus dei eſt hic, ſed virtu-
tem alicuius dæmonis ſuperioris impedientis per artem magicam
operationem inferioris, ſicut Phariſęi impo
nebant Chriſto expulſionem dæmonum ꝑ
principem eorum dicentes: In Beelzebub
principe dęmoniorum eijcit dæmonia. Lu
ce. xj. c. & ſic non confitebantur Moyſen dei
ſeruum, ſed magũ. Et ſcd'm ꝓceſſum textus
videtur ad hoc tendere intentio ipſorum &
Pharaõis, q̃ crederetur Moyſes facere ſigna
artibus magicis quæ faciebat. a ¶ Dixit
quoq; domin⁹ &c. Hîc ponitur quarta
plaga, cuius p̃mittitur comminatio, & ſub-
ditur inflictio, ibi: Et venit muſca. Circa pri-
mum dicitur Moyſi. b ¶ Conſurge di
luculo. In quo notatur q̃ homo debet eſ-
ſe ſollicitus de implendo mandatum dei. † ſeruiat
c ¶ Et ſta coram &c. Conſtanter & in
trepidè. d ¶ Egredietur enim &c. Et
ſic de facili poteris ad eam accedere. Quæri
tur hîc, quare ita frequenter Pharao egre- † ferarum,
diebatur ad aquas hora matutina? dicunt vox hebręa
aliqui q̃ erat cauſa ſpatiandi. Hebręi autem ſignificat
dicunt, quòd erat cauſa idolatrãdi: quia Ni- oẽ genus
lus fluuius fœcundabat ſua irrigatione ter- beſtiarũ no
ram AEgypti: ideo ipſum colebat ei reue- xiarũ ſerpẽ
rentiam exhibendo. Alij autem dicũt, quòd tes q̃q; ac
hoc erat cauſa idolatrię, ſed aliter, ſ. Api, qa ſcorpiones
Apis quod apud AEgyptios maximum nu & infrà.
men reputabatur, aliquando ibi apparebat H
in ſpecie tauri de flumine conſurgentis.
Aliter autem poteſt dici, quòd erat cauſa
purgationis. credebat enim fortè quòd ſic † redẽptio
aqua purgat feces corporales, ita & menta- nem
les. Vnde & de filia Pharaonis dictum fuit,
ij. cap. quòd deſcendebat vt lauaretur in flu
mine: cuius cauſa potuit eſſe eadem. Ad hoc
autem eſt argumentum, quia Sarraceni, qui
modò terram AEgypti inhabitant, talibus
ablutionibus vtuntur ad emundationẽ pec
catorum: & fortę tenẽt hoc ex ritu antiquo † oẽ beſtia
AEgyptiorũ, ſicut & aliqui Chriſtiani in- rũ noxiarũ
clinant in ortu ſolis ſe verſus illam partem, genus
retinentes in hoc modum paganorum, qui
eos in eadem terra præceſſerunt, ſecundum quod dicit Leo papa.
e ¶ Ecce ego immitam &c. Principaliter qui rebellas mihi.
f Et in ſer. &c. Qui aſſiſtunt tibi. g ¶ Et in &c. Tũ quia Miſtice
tibi aſſentiũt, tum qa propter peccatum principis bene punitur po
pulus. h ¶ Omne genus muſca. &c. Quarum aliqui habe-
bant aculeos venenoſos. In Hebræo habetur: Commiſtionem. Et
dicunt Hebræi & Ioſephus, quòd per iſtam commiſtionem non
intelligitur multitudo muſcarum, ſed multitudo animalium diuer-
ſorum generum, quæ erant terribilia aſpectu & nociua morſu, ita
quòd homines & animalia domeſtica interſiciebant, & ſecundum
hoc iſta plaga fuit ex elemento terræ, quia talia animalia de cauer-
nis terræ exibant, ſcd'm aũt primã expoſitionẽ fuit ex elemento æris
ex cui⁹ corruptiõe generant̃ muſcę diuerſi generis & reſpõdet iſta
plaga ex multitudine diuerſarũ muſcarũ, vel diuerſorũ aĩaliũ. Cul-
pæ AEgyptiorũ, qua afflixerãt Hebręos in multis modis ſeruitiorũ
vilium, qa nõ ſolũ afflixerũt eos in lateribus faciẽdis, ſed etiã in im-
mũditijs extra villas deportãdis, & in foſſatis fiẽdis circa villas, ne
fluui⁹ inũdans ſubintraret, & vt eſſent fortiores cõtra aduerſarios
inuadẽtes. i ¶ Faciãq; mi. &c. Quia AEgyptij habitãtes ibi cũ
Hebræis fuerũt afflicti dicta plaga, non aũt Hebræi. ideo ſequitur.
k ¶ Ponãq; di. &c. Dicũt Hebręi, q̃ nõ ſolũ determinauit ei diẽ
ſed etiã horã diei, ad oñdẽdũ certitudinẽ v̾bi dei. l ¶ Et ve. &c.
Hîc ponit̃ plagę iflictio eo mõ, q̃ p̃dicta eſt. In Hebræo aũt habet̃,
Et venit cõmiſtio grauiſſima, & exponit̃ ſicut pri⁹ ſcd'm Hebræos.
Corruptaq; eſt Moralit̃
* e ¶ Ecce ego immit. in te & in ſer. te &c. Per quas ſi-
gnificant̃ cõuẽticula infidelium & hęreticorũ & ſcd'm Hebręos in-
ter iſtas muſcas aliquę erãt venenoſę, p quas ſignificant̃ hęreſiarchę,
q venenũ ſui hęreſis ſtudent effundere in ſimplices ignorantiæ tene
bris inuolutos, propter quod per AEgyptios deſignantur.

a ¶ Abominationes. peruerſi abominantur bona: AEgyptij, A
id eſt ciues huius ſeculi abominantur oues, id eſt ſimplicitatē bonorum. Sicut enim boni abominantur mala, ita mali bona. Vnde abominantur boni virū impiū, & impij eos, qui in recta ſunt via. Aug. Oues AEgyptij edere dedignantur, ſed qđ abominant̄ AEgyptij, hoc Iſraelitę deo offerunt: quia ſimplicitatem conſcientię, quā iniuſti velut infimam abiectamq́ꝫ deſpiciunt, iuſti in virtutis ſacrificium vertunt: & excolentes recti puritatem ac manſuetudinem deo immolant, quam abominantes reprobi fatuitatem putant. ¶ Aug. In eremum dicebat Moyſes ſe velle ire, vbi AEgyptij non viderent abominationes ſuas. Hoc autem intelligendum eſt myſticè ſignificari, quod de paſtoribus diximus, qui erant AEgyptijs abominabiles: & ideo ſeparatam terram Iſraëlitæ receperunt in AEgypto. Sic enim ſacrificia Iſraëlitarum abominationes ſunt AEgyptijs, ſicut iniquis vita iuſtorum.

Hiſtoricè

†eſt rectum vt faciam⁹ ſic

Hiſtoricè ¶ Stra. AEgyptij abominantur oues, & eas adorant propter Iouem Hammonē, qui cum capite arietino pingitur. Idē: bouem colunt AEgyptij, qui conſecratus eſt Api, ſicut vacca Iſidi. Apis enim erat maximum numen AEgyptiorum, qui ſemel in anno certo tempore apparebat ſacerdotibus eorum. Illi verò cum hymnis & laudibus eum proſequentes, quaſi lymphatici ꝓphetabant. ¶ Gregorius. AEgyptus muſcis percutitur. Nihil laborioſius, quā terrenis deſiderijs æſtuare. Nihil quietius, quàm in ſeculo nihil appetere. Ideo Iſrael cuſtodiam ſabbati accipit in munere. AEgyptus percutitur muſcarum multitudine. Qui enim deum ſequitur, accipit ſabbatum, id eſt requiem mentis, vt non
B fatigetur appetitu carnalis deſiderij. AEgyptus verò, id eſt mundus muſcis percutitur: id eſt deſideriorum curis inſolentibus. Eccl. x. a. Vnde muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti, quia cogitationes ſuperfluæ, quæ aſſiduè in animo carnalia cogitante naſcuntur & deficiunt, ſuauitatem, qua quiſque intus per ſpiritum vnctus eſt, perdunt, quia integritate eius frui non ſinunt. Vnde cùm eiecta eſſet turba, intrauit & tenuit manū eius, & ſurrexit puella. Foras ergo turba eijcitur, vt puella ſuſcitetur, quia prius ſecreti cordis expellitur multitudo curarum, & ſic anima quæ intrinſecus iacet mortua, ſurget. Dum enim ſe per innumeras quiſq́ꝫ deſideriorum cogitationes ſpargit, ad cognitionem ſui non colligit ſe, nullus enim ſapientiam quæ deus eſt, plenè recipit, niſi qui ab omni ſe carnalium cogitationum fluctuatione retrahit. Vnde Eccl. xxxviij. cap. Sapientiam ſcribe in tempore otij, & qui minoratur actu, percipit eam. Et Pſal. xlv. b. Vacate & videte, quoniā ego ſum de⁹. C

†abominationes AEgypti

Moralit̄

†à populo tuo

†omne ferarum genus

Mar. 5. d.

b ¶ Et ingrauatum eſt &c. Augu. Cùm oblata eſſet locuſta, dictum eſt de Pharaone. Alia litera: Ingrauauit Pharao cor ſuum etiam in hoc tempore, & noluit dimittere populum. Certè nunc non dictum eſt, ingrauatum eſt cor Pharaonis, ſed ingrauauit Pharao cor ſuū. Sicut vtiq́ꝫ in omnibus plagis à voluntate hominis eſt origo vitiorum. Mouētur ergo cauſis corda hominum, alia ſic, alia verò ſic, etiam nō diuerſis cauſis, ſæpe diuerſo modo ſecundum proprias qualitas, quæ ex voluntatibus veniunt.

¶ Terreni.
Corruptaq́ꝫ eſt terra ab huiuſce- a
¶ Caninis moribus, importunis cogitationibus.
modi muſcis. Vocauitq́ꝫ Pharao b
Moyſen & Aaron: & ait eis: Ite, c
a ¶ AEgypto. ſ. nolebat eos ire quo dicebant, ne longe a ſe recederent.
ſacrificate deo ueſtro in terra hâc.
¶ AEgyptij enim oues dedignan tur edere.
Et ait Moyſes: Non † poteſt ita
a fieri. Abominationes enim Æ- d
gyptiorum immolabimus domino deo noſtro? Quòd ſi ma- e
ctauerimus † ea quæ colūt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum per- f
gemus in ſolitudinem, & ſacrificabim⁹ domino deo noſtro, ſicut pręcepit nobis. Dixitq́ꝫ Pharao: Ego dimittam uos, ut ſacrificetis domino deo ueſtro ī deſerto: ueruntamen longius ne abeatis: Rogate pro me. Et ait Moyſes: Egreſſus † à te orabo dominum, g
& recedet † muſca à Pharaōe, & à h
ſeruis ſuis, & à populo eius cras. Veruntamen noli ultrà fallere: ut non dimittas populum ſacrificare domino. Egreſſusq́ꝫ Moyſes à Pharaone, orauit dominū. Qui fecit iuxta uerbū illius, & abſtulit muſcas à Pharaone & à ſeruis, & à populo eius. Non ſuper-
b fuit ne una quidē. Et ingrauatū eſt cor Pharaonis, ita ut ne hac quidē uice dimitteret populum.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Corruptaq́ꝫ eſt terra &c. id eſt habitantes in ea. b ¶ Vocauitq́ꝫ Pharao Moyſen & Aaron. Hîc ponitur dictæ plagæ ablatio ad regis petitionē dicentis: c ¶ Ite, ſacrificate deo veſtro in terra. Sed Moyſes oſtendit hoc impoſſibile eſſe, dicens: d ¶ Abominationes enim AEgyptiorum immolabimus deo &c. Hebræi vocant abominationes illa quæ coluntur ab idolatris. AEgyptij autem colebant Apin in ſpecie tauri, & Iouem in ſpecie arietis, vnde et pingitur cum capite arietino. Talia verò animalia erant ab Hebræis immolanda, quod nō permiſiſſent AEgyptij in terra ſua: & iō D
ſubditur: e ¶ Quòd ſi mactauerim⁹ ea q̄ co. AEgyptij coram eis, lapidib⁹ nos obruent. f ¶ Viam trium die. Quod conſenſit Pharao, licet fictè. g ¶ Egreſſus à te orabo &c. Quia p̄ſentibus idolatris nolebat orare. h. ¶ Et recidit &c. Hebręus habet: Et recedet cōmiſtio. Cætera patent ex p̄dictis.

ADDITIO.

¶ In ca. viij. vbi dicit̄ in poſtilla: Fecerunt ſimiliter malefici &c̄.

ADDITIO I.

Hebræi dicentes, ꝙ dæmōes nō habent poteſtatē ſuper aliqđ corpus, qđ eſt min⁹ grano hordei ſeu lenticulę, hoc intelligūt de corpore animalis, ſicut ciniphes, de quibus hîc agitur. Quorum ratio eſt, quia cùm in corpore animalis requirunt̄ multa organa corporaliter diſtincta ad diuerſa & varia opera ſenſus & motus exercenda, vt patet, per Gale. in libris de vſu partium. Idcirco ſecūdū hāc cōſiderationem maior potentia requirit̄ actiua ad formādum vnū animal in quantitate modica ſeu minima, q̄ꝫ in aliqua quātitate ad hoc competenti, ſicut maior poteſtas requiritur ſcriptoris in ſcribendo literam tam tenuē, vt cōtineat̄ totū pſalteriū in vno folio, q̄ꝫ ad ſcribendum eū in multis folijs ad hoc ſufficientibus. Vnde ratio poſtillatoris dicentis contra eos, ꝙ potentia actiua, quæ poteſt in maius, poteſt & in minus: non ſufficeret, niſi coaddat̄, ꝙ dęmones non producunt aliquam formam, niſi applicando actiua paſſiuis. Ex quo ſequitur, ꝙ cùm mouere poſſint magna actiua ad producēdum magna animalia, ꝙ etiam poſſint mouere parua ſeu minima ad producendum minima: & ſic ratio eorum non videtur habere fundamentum. Vlterius circa hoc qđ magi dixerunt: Digitus dei eſt hic, conſiderandum eſt, ꝙ in hoc confeſſi ſunt virtutē diuinam, prout doctores catholici exponunt: non tamen ſic intelligendo, ꝙ ipſi crederēt, vt Adonai, quem profitebatur Moyſes, eſſet de⁹. Nō enim dixerunt: Digitus domini eſt. ſ. ſub nomine tetragrammatō, ſed digitus dei: licet enim omnes crederent eſſe aliquam cauſam primam ſeu ſuperiorē ſup omnes, & ꝙ illa eſſet de⁹, nō tamē ex hoc ſequitur, ꝙ ipſi credidiſſent, ꝙ ille Adonai, cuius nuntium ſe dicebat eſſe Moyſes, eſſet illa ſuperior cauſa. Itē notandum, ꝙ illud qđ dicit poſtillator, ꝙ dicti magi non ceſſauerunt poſtea reſiſtere Moyſi, eſt minus verum. Nam vt patet ex decurſu literæ, nunq́ꝫ in aliqua ſeptem plagarum ſequentium fit mentio de magis, niſi tantùm in ſeptima plaga. ſ. de vlceribus & veſicis: vbi dicitur: Nec poterant malefici ſtare coram Moyſe propter vlcera, quæ in eis erant. Vbi non dicitur, ꝙ fuerūt malefici conati facere ſimilia, ſicut dicitur in tribus primis plagis: ſed ꝙ verecundia vel horrore non comparuerūt. Vnde dicendū, ꝙ in tertia plaga fuerunt magi omnino victi à deo: quæ quidem plaga fuit facta per manum Aaron, qui erat minor in gradu, eò ꝙ reputabat̄ tanq́ꝫ ꝓpheta ipſius Moyſi: ꝓut dictū fuit ſuprà. Aarō frater tuus erit propheta tuus: & in hoc magis oſtendebatur diuina potentia, inq́ꝫtum per minorem ſeruū vincebat maleficos. Item notandū, ꝙ ſi conſiderent̄ effectus harum plagarū in conuincendo AEgyptios, poteſt in eis talis ordo attendi. ſ. ꝙ plagæ inflictæ per Aaron. ſ. tres primæ attingerent ad conuincendum magos, qui in tertia plaga dixerunt: Digitus dei eſt hic: non tamen attingunt ad mollificationem cordis Pharaōis in toto, nec in parte. Dicit̄ enim ib i: Induratumq́ꝫ eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos. ſ. maleficos profitentes diuinam virtutem eſſe, vt dictum eſt. Sex verò plagæ ſubſequentes factæ per Moyſen attigerunt ad hoc, vt deuincerent omnes ſeruos Pharaonis, qui in octaua plaga dixerunt ei: Vſquequo patiemur hoc ſcandalū: dimitte eos vt ſacrificent deo ſuo, quorū cōſilio nō acquieuit Pharao, niſi in hoc tm̄, ꝙ dimitteret viros remanentibus familia & pecoribus. In nona verò plaga per Moyſen inflicta condeſcendit Pharao ad hoc, vt irent cum familia, non tamen cum armentis & ouibus. Decima verò plaga à deo inflicta. ſ. primogenitorum attingit ad vltimum effectum ſcilicet vt to-

E taliter eos dimitteret,& etiam compelleret exire, vt.infrà. Exo.xj.a. Adhuc vna plaga tangã Pharaonẽ & AEgyptũ,& poſt hoc dimittet eos,& exire compellet,in qbus ordo diuinæ ꝓuidentiæ relucet, q per minores facit minora,& ꝑ maiores maiora, & ꝑ ſeipſum qđ vltimũ & perfectũ eſt:in cuius reſpectu pręcedẽtia licet diſponãt,tñ quodãmõ quaſi nihil reputãtur,iuxta illud.j.Cor.iij.b. Nec q plantat nec qui rigat eſt aliqd,ſed q incrementũ dat. Secundũ quã conſideratione plaga decima primogenitorũ AEgyptiorũ fuit à deo immediatè inflicta,ꝓut Hebræi tenẽt:qđ planè ſonat litera ĩfrà.xij.b.vbi dicit:Trãſibo ꝑ terrã AEgypti nocte illa,ꝑcutiãꝗ oẽ primogenitũ in terra AEgypti &c.licet tñ ſecũdũ doctores nr̃os hæc plaga ꝑ angelũ fuerit facta,qđ etiã in eo.ca.habet vbi dicit. Et nõ ſinet ꝑcuſſorẽ ingredi domos vr̃as. Ex q̊ patet ꝙ percuſſor immediatus nõ erat ipſe deus,ſed angelus deo ſubditꝰ,qđ põt etiã intelligi de malo angelo,qa ſecundũ gl.mali angeli tales peſtes facere ſolẽt ꝑmiſſione dei.Vñ de hac materia dicit Pſal.lxxvij.e.Miſit in eis irã indignationis ſuæ &c.immiſſiones ꝑ angelos malos,nihilominꝰ tñ appropriatur hæc plaga decima immediatiꝰ deo q̃ alię,quia in ea mediator erat inuiſibilis,non aũt in aliis,vbi moyſes & Aaron erant miniſtri,qua rõne hæc plaga appropriatur deo tanq̃ immediato actori:& etiam quia erat completiua intenti.ſ.de liberatione populi. ¶In eo.ca.viij.vbi dicitur in poſtilla:Ad hoc autem eſt argumentum,quia Saraceni &c.

ADDITIO II.

Qđ Saraceni ablutiõibus vtant ex ritu antiquo AEgyptiorũ,nõ videt rõnabiliter dictũ:Tũ qa à tpe de quo hîc agit vſq; ad Mahometũ q ſectã Saracenorũ incepit,fluxerũt plus q̃ mille & ſeptingẽti anni in qbus in AEgypto multa & varia dominia interuenerũt,ſicut in alijs ꝑtibꝰ mũdi,vt puta Chaldæorũ,medorũ,Græcorũ,Romanorũ,et hmõi:in qbus veriſile eſt ꝙ nõ ſeruabat hmõi ritus,ſicut nec in alijs nationibus:Tũ quia Saraceni nõ ſolũ habitantes in terra AEgypti,ſed etiam habitãtes circa mare meridianũ vſq; in ꝑtes orientales mundi ablutionibꝰ hmõi vtuntur.fundamentum autem eorum in hmõi ablutionibꝰ licet falſum & erroneũ,aliud tamẽ eſt.

Saracenorũ ritus

¶Pro quo ſciendum,ꝙ ipſi p̃cipiunt à ſuo pſeudo ꝓpheta.ſ.Mahometo cuſtodire legem.ſ.Moſaicã & euãgelicã,vt in ſuo alchorano expreſſe cõtinetur:ipſi verò ſimulãdo obſeruationem Moſaicę legis,in qua p̃cipit,vt qlibet maſculus circũcidat:qđ quidem præ-

F ceptum eſt initium totius obſeruãtię legalis,circuncidũt ſe,erroneè tamen,quia non in octaua die ſicut Geñ.xvij.b.& Leuit.xij.c.pręcipitur,ſed poſt lapſum cuiuſcũq; tpis indifferẽter.Simulando etiã obſeruationem euangelij in quo primum ſacramentum eſt baptiſmus,ipſi ſe baptizant ſeu abluunt,erroneè tamen in multis,ſpecialiter in hoc,ꝙ ille falſus baptiſmus iteratur apud eos & frequentatur multoties ad libitum:in qua iteratiõe ſequũtur multos alios errores ſuos & ſpecialiter duos.Vnus eſt,quia non credũt mortem Chriſti.Nos autem credentes ꝙ vna Chriſti mors vnum baptiſma cõſecrauit,vt in glo.ad Hebr.vj.baptiſmum non iteramus:ipſi verò hanc mortem negãtes baptiſmum frequentant.Secundus error eorum circa hoc eſt,quia nõ credũt originale peccatũ eſſe,ſed peccata actualia tantùm.Et qa iſta.ſ.actualia pctã multoties iterantur,ideo ipſi ſua baptiſmata ſeu ablutiones frequẽtant:nos verò credẽtes ꝙ per vnius delictũ omnes homines dãnationẽ incurrerunt, vt patet ad Ro.v.d.cõtra qđ delictũ.ſ.originale principaliter fuit baptiſmus ordinatꝰ,tm̃ vnũ baptiſma ꝓfitemur:& licet iſta ad expoſitionẽ literæ nõ requirant,interponunt tñ hic ad inſtructionẽ fideliũ,qui qñq; cũ Seracenis de ſilibꝰ diſputãt ſeu rõcinant. vnde ſi eis imponeret ꝙ hmõi ablutiões haberent ex ritu Pharaonis & aliorũ AEgyptiorum tantę antiquitatis,verteretur eis in deriſum.

REPLICA

correctorij cõtra Burgeñ.In cap. viij. poſtillator rep̄hẽdit Iudæos aſſerẽtes, ꝙ dæmones nõ habẽt poteſtatẽ ſup aliqđ corpꝰ minꝰ grano milij, arguens:Quicqd põt in maiꝰ,põt in minꝰ &c.Burgeñ.dicit illã rõnem nõ ſufficere,niſi ſuppoſito ꝙ dęmones nõ ꝓducant aliquam formam,ſed ſolùm applicent actiua paſſiuis. Sed videtur Burgen. hîc peccare in logica,philoſophia,& theologia.In logica nanq; argumentum per locum à maiori conſtructiuè valet,p̃ſertim in materia motiua vel tranſlatiua,de qua logici exemplificant,ꝙ potens portare mille libras,põt etiam portare decẽ:& ita potens applicare ad magnũ effectũ corpora,põt etiã ad minorẽ effectũ. Item ſecundum philoſophos dato addito Burgeñ.rõ nõ valeret. Põt em̃ qs ꝓducere formã maiorẽ,qui nõ minorem: Põt em̃ hõ generare hoiem magnum,ſed nõ põt generare muſcã paruã: & ideo ſtante addito Burgeñ.videlicet ꝙ dæmones nõ ꝓducerent formas ſicut non faciunt,tunc non valet rõ,quam cũ ſuo medio putat valere. Nõ enim ſequitur:dæmones nõ ꝓducentes formas, faciũt effectus maiores,igitur minores.Patet inſtãtia de hoie in argumento logico ſuprà.Quinimo ſuppoſito & cõceſſo ꝙ dæmones nõ ꝓducãt formas

formas nouas,ſed ſolùm applicent actiua paſſiuis, adhuc argumen- G tum eſt formale:Dæmones poſſunt in maius,igitur in minꝰ q̃ tum ad propoſitũ:qa ſecũdũ ſanctũ Tho.nõ poſſunt niſi ꝑmittant.Permittere igit deus poterit,ꝙ facient maius nõ potẽdo minꝰ & ecõuerſo.Vñ patet,ꝙ theologicè cõcedendũ eſt,ſi deus permiſerit ꝙ dæmonens ſiue ꝓducant ſiue non,adhuc poſſunt in minꝰ & non in maius,& ecõuerſo.Argumentũ aũt poſtillatoris tenet ꝑ locũ à maiori conſtructiue, quo ad motum exteriorẽ & potentiã motiuam de cõmuni lege,videlicet.ſi Dæmones poſſunt mouere & applicare actiua paſſiuis ad generationẽ vel ꝓductionem maioris:ſequitur & minoris,nec requirit ad valorem cõſequẽtiæ,an producant formas vel non,vt patet ex dictis. ¶Itẽ in eod.cap.hoc dicit poſtillator,ꝙ magi poſt tertiam plagam non ceſſauerũt reſiſtere Moyſi.Burgeñ.dicit eſſe minus verũ,ſed ad hoc non adducit rationem niſi ab autoritate negatiuè,qđ nõ valet:ſed poſtillatoris eſt bona ratio fundata in litera.In ſequenti em̃ ca.dicit de magis,ꝙ in ſeptima plaga vulnerũ & veſicarũ turgentium non poterant ſtare corã Moyſe.Ex qua litera patet ꝙ vſq; ad illud tẽpus ſteterunt corã Moyſe non ad iuuãdũ,ſed ad reſiſtendũ:qa alś iniuſtè fuiſſẽt puniti illa ſeptima plaga: q̃uis em̃ poſt tertiã plagã propter confuſionem,qa nõ poterant facere ſilr de cætero nõ attentauerunt reſiſtere Moyſi ꝑ facere aliqd ſilr,tñ aſtiterũt Pharaoni prauis conſilijs propter q̃ puniti ſunt.Si em̃ in tertia plaga cõfeſſi fuiſſent dei Iſraël diuinitatem,vt dicit Burgeñ.deſtitiſſent vtiq; à malo, & regi bonum perſuaſiſſent:& ſic ſeptima plaga puniti nõ fuiſſent.Exemplũ huius habetur in eo.cap.ix.j. de plaga grandinis, quã euaſerunt hi ſerui Pharaonis qui timuerunt verbũ dñi,& fecerũt cõfugere ſeruos ſuos & iumenta in domos.Qui aũt verbum dñi neglexerunt, plaga grãdinis interierunt:ita deus ꝓnior ad miſerandũ q̃ ad ꝑdẽdum maleficis in ſeptima plaga peperciſſet,ſi in tertia confeſſi diuinitatem dei Iſrael vel ab iniquis reſiſtentijs abſtinuiſſent. Falſum igit eſt ꝙ Burg.dicit:in tribꝰ primis plagis magos cõuictos ad cõfitendum deitatem.Nam primo in ſeptima ſunt conuicti, qñ præ vulneribus corã Moyſe ſtare non potuerũt.Itẽ idem Burgeñ. pro cõfirmatione dictarũ ſuarũ ineptiarũ ponit cõꝑationes plagarum factarũ per Aarõ & Moyſen,& deũ immediatè dicẽs in eis relucere ordinẽ diuinæ ꝓuidentię,cũ ꝑ minores facit minora,& ꝑ maiores maiora,& maxima per ſeipſum:q̃ dicit in decima plaga conſiſtere.Sed hic ordo Burgẽ.multipliciter deficit.Primò quia dicit decimam plagam factam à deo ſine aliquo medio:Cuius oppoſitum patet ex litera,dicente eam factã à percuſſore.Dicitur em̃.j.xij.d.de domino:Et nõ ſinet ꝑcuſſorẽ ingredi domos veſtras et lędere.Vñ patet ꝙ illa decima plaga ſit facta à deo mediante percuſſore,ſicut

H aliæ mediante Moyſe & Aaron.Et hęc eſt ſententia ſanctorũ doctorũ & cõiter catholicorũ,ſicut prius idẽ Burgeñ.dicit.Secundò deficit, quia diſtinguit primas plagas factas ab Aaron tanq̃ minores,& ſequentes factas à Moyſe tanq̃ maiores.& decimam tanq̃ maximam factã immediate à deo.Secundũ hęc dicta,q̃rta nõ diſtingueret à decima:qa nõ legit in ea Aaron vel Moyſen aliquid feciſſe,ſed dicitur in hoc.viij.c.dñs fecit.Et venit muſca grauiſſima:nec videtur catholicè dictũ deum ĩmediatè talia ſigna non feciſſe effectiuè q̃ per moyſen & Aaron & angelos tanq̃ per inſtrumenta fecit.Nã inſtrumenta creata ad tales effectus ſupnaturales ſe non extendunt effectiuè,quia nõ oriuntur ex potẽtia naturali,ſed obediẽtiali,qua qđlibet põt fieri ex quolibet,q̃ ſolũ dñm reſpicit ꝓ immediatè efficiente.Sententia em̃ eſt beati Augu.ix.ſup Geñ.& iij.de tri.ca.vij.Nã & ſi ſancti ſicut moyſes & alij dicant ſigna facere,hoc catholicè intelligendum eſt,ꝙ deꝰ ꝑ eos q per ſeipſum.Tertiò deficit,quia ſi minora ꝑ minores &c. ſequit dæMones tanq̃ maiores debent moyſi & Aaron p̃ferri.Nã decimã plagam, quam reputat Burgeñ,maximam fecit deus miniſterio dæmonum,vt etiam Burgeñ.ponit autoritate ſanctorum doctorum:et tales etiam plagę in ſcriptura dicuntur immiſſiones per angelos malos:Cùm igitur illa maxima ſit ꝑ eos facta nõ per moyſen nec Aaron,ſequitur eos eſſe potiores moyſe & Aaron,non ſolũ natura qđ verũ eſt,ſed & ꝑtãte et autoritate qđ falſum eſt.Et ſi verũ eſt,peſtes et mala pœnę infligi miniſterio malorum angelorũ,ꝓbabile eſt dicere, ꝙ omnes plagas AEgyptiacas deꝰ fecerit miniſterio eorũ,q̃uis ad nutũ & ad exteriorem deſignationem moyſi & Aaron eleuatio & ꝓiectio virgæ facta eſſe dicant.Non em̃ virga nec eius eleuatio ſe extenderent ad eruptionem ranarum, muſcarum & cæterorum tam ſubitò,niſi miniſterio angelorum dictorum per deum deputatorũ ad deſignationem & pręnuntiationem moyſi & Aaron cõcurrente.Fruſtra igitur Burgeñ.hîc ſe fatigauit.¶In hoc autem,in quo Burgenſis poſtillatorem notat vltimò.ſ.an ablutionem Pharaonis imitentur adhuc Saraceni,vel an habeant eam à mahometo,non eſt magni ponderis,nec ad literam exponẽdam,vel ad conferendum cum Saracenis,multùm importat.

CAp. IX.

A Dixit autem dominus ad Moy. &c. Origē. Quinto loco animalium nece vel pecudum AEgypt⁹ verberatur. In quo væcordia vel ſtultitia mortaliū arguitur, q tanq̄ irrationabilia pecora cultū & vocabulū dei impoſuerūt figuris, nō ſolū hoim ſed pecudū, ligno & lapidib⁹ impreſſis: Hammonē ioue in ariete venerantes: Anubim in cane, Apim in tauro &c. porteta deorū, q AEgyptus imitatur, vt qbus cultū credebāt eſſe diuinū, in his viderēt miſerādū ſupplicīū. ℭ Rab. Quintū p̄ceptū eſt: Non mœchaberis: Quinta plaga mors in pecoribus. Cōparem⁹ hęc. Da hoēm mœchari volentē, cōiugio nō cōtentum. Appetitū carnis deuitare nō vult nobis pecoribuſq; cōmunē. Coire em̄ & generare, etiā pecudū eſt. Ratiocinari & intelligere hominū eſt. Ratio ergo q p̄ſidet, mot⁹ inferiores tāq̄ regina, frænare debet, nō īmoderatē laxare. Ideo pecorib⁹ ī natura datū eſt, vt certis t̄porib⁹ tm̄ ad coitū moueanť, interim nāq; motus ipſe torpeſcit. Homo autē ſemper moueri poteſt, qa refrænare motū poteſt. Tibi dominationem rōnis creator dedit, tibi p̄cepta cōtinentiæ tanq̄ ī beſtias inferiores lora cōceſſit. Tenes quod pecus non poteſt, & ſperas, quod non poteſt. Laboras in cōtinendo, nō pecus. Gaudebis in æternitate, non pecus. Si opus fatigat, merces conſolať. Debes interiorem motū frænare, non tanq̄ pecus in omnia laxare. Quòd ſi cōtēpſeris, & imaginem dei q in te eſt, poſthabueris, victus cupiditate tanq̄ dimiſſo homine, pecus eris. Cōtra illud: Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus nō eſt intellectus. Sed fortè eligis libera libidine vagari: nulla lege refrænari. Attende plagam, ſi pecus es: ſaltem mori time. b ℭ Ingrauatumq; eſt &c. Augu. Si pecora Iſraelitarum morerentur, videretur cauſa cōpetens, q̄re cor ei⁹ grauareť ad † p̄ceptum dei: tanq̄ ſi magi eius, pecora Iſraelitarum occidiſſent, ſed vñ debuit ad timendū vel credēdū moueri: ingrauatū eſt, † et illa gratio etiā hucuſq; progreſſa eſt. c ℭ Tollite plenas &c. Augu. Alia litera: Sumite plenas manus vobis fauillæ de fornace, & aſpergat Moyſes &c. Superiora ſigna virga fiebant, quam non Moyſes, ſed Aaron extendebat ſup aquā, vel ad terrā percutiebat. Nūc verò interpoſitis duob⁹ ſignis de cynomia ſcilicet, et mortibus pecorum, vbi nec Aaron nec Moyſes aliquid manu operanť, diciť vt Moyſes fauillā ſpargat in cælum, ambo iubenť ſumere, ſed ille ſpargere: nō eſt in terrā, ſed in cęlum tanq̄ Aaron (qui dat⁹ erat ad populū) terram percutere deberet, vel in aquam vel in terrā manū extendere. Moyſes verò qui erat in his, quæ ad dominum iubenť, fauillam iubetur ſpargere. Quid duo illa ſuperiora ſigna, vbi nec Moyſes nec Aaron aliquid manu operantur, quid ſibi vult ipſa diuerſitas? ℭ Rab. Sextum p̄ceptum: Non occides. Sexta plaga puſtulę in corpe, veſicæ bulliētes & ſcatētes, incēdia vulnerū, & fauillę fornacis. Ardent em̄ homicidæ ira, inſania. Si poſſes videre animas homicidarū, pl⁹ plāgeres eas, quàm putreſcētia corpa vlcerato rum. d ℭ Origeñ. Vulnera & veſicę cum ferbura in ſexto verbere p̄ducunť. In vlceribus

Margin: Non mœchaberis — Moraliť — † pecudes tuas, q ſunt in agro — Pſal. 31. c. — † contēptū — B — † id eſt — Hiſtoricē — † fauillæ fornacis — Non occides — † vlcera

Cap IX.

Dixit autem dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit dominus deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut † ſacrificet mihi. Quòd ſi adhuc renuis & retines eos: ecce manus mea erit ſuper † agros tuos, ſuper equos & aſinos, & camelos, & oues, & boues peſtis ualde grauis. Et † faciet dominus mirabile inter † poſſeſſiones Iſraël & † poſſeſſiones Ægyptiorum: ut nihil omnino pereat ex his, quæ pertinent ad filios Iſraël. Conſtituitq; dominus tempus, dicens: Cras faciet dominus uerbum iſtud in terra. Fecit ergo dominus uerbum hoc altera die.

a Vt cultores animalium confundantur.

Mortuaq; ſunt omnia † animantia Ægyptiorum. De animalibus uerò filiorū Iſraël nihil omnino periit. Et miſit Pharao ad uidendum, nec erat quicquam mortuum de his, quæ poſſidebat Iſraël. Ingrauatumq; eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum. Et dixit dominus ad Moyſen & Aaron: Tollite plenas manus † cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cælum coram Pharaone, ſitq; puluis ſuper omnem terram Ægypti. Erunt enim in hominibus & iumentis uulnerā, & † ueſicæ turgētes in uniuerſa terra Ægypti. Tulerūtque cinerem de camino: & ſteterunt coram Pharaone: & ſparſit illum Moyſes in cælum. Factaq; ſunt † uulnera ueſicarum turgentium in hominibus & iumentis: nec poterant malefici ſtare coram Moyſe propter † uulnera

a Qui deum colunt non animalia. — a Doloſa & purulenta malitia. — a Inflata ſuperbia. — a Qui erat in his quæ ad deum. — a Rationalibus ſicut videbatur. — Fatuis.

Nico. de Lyra.

CAP. IX.

Dixit autē dñs &c. Hīc cōſequēter deſcribiť qnta plaga: Cuius primo p̄mittiť cōminatio. Et ſecūdò ſubdiť inflictio, ibi: Fecit ergo dominus. Circa primū dicitur: b Hæc dicit dominus &c. Licet enim ſit deus & dñs oim̄, diciť tamen hīc de⁹ & dñs Hebræorum dñs Hebræorū in ſpeciali, p̄ verā fidē & ſpecialē cultū, & vt videret Pharao, quantū dñs diligebat ppl'm illū. Subditur: c ℭ Ecce manus mea. Non dicit, manus Moyſi, qa iſta plaga ſicut & præcedens facta eſt à deo abſq; miniſterio Moyſi & Aaron. In tribus autē primis diciť Aaron extendiſſe manū. d ℭ Sup agros &c. Peſtis valde grauis. Ex quo patet, q̄ illa peſtis fuit ſolū ſuper animalia q erant in cāpis. Qualiter autem fuerit illa peſtis in textu nō exprimiť, nec Ioſephus de hac peſte loquiť. Et ideo dicit Andreas, q̄ fuit ex voluntate diuina, non per corruptionē aēris. Alij autem dicunt, q̄ fuit ex corruptione aëris diuinitus cauſata cadente ſuper paſcua. Et ideo aīalia paſcentia corrupta ſunt, & ſecundū hoc dicit peſtis illa à paſtu. e ℭ Et faciet dñs &c. Quòd in eiſdē cāpis aīalia AEgyptiorum ſūt mortua, & aīalia filiorum Iſraël ſaluata. f ℭ Cras faciet dñs. Dicunt Hebræi, q̄ Moyſes fecit lineā in pariete, dicens: Craſtina die cū ſol attingetlineā iſtā, fiet plaga iſta. Et hoc eſt factū ad oſtendēdū certitudinē diuinę p̄uidētię. g ℭ Fecit ergo dñs. Hīc cōſequēter deſcribiť p̄dictę pœnę inflictio, eo modo quo p̄dicta eſt. h ℭ Et miſit Pharao. Quæriť: Quare nō miſit ad videndū de alijs p̄dictis plagis, ſicut de iſtā? Dicendū q̄ nō poterat, qa in plaga præcedenti immediatē nūtij nō poterāt ire propter muſcas quæ erant in itinere, vel propter animalia, quæ erant horribilia ſecundū aliā opinionē. ſimiliter dicendū de ciniphibus & ranis. Et correſpōdet plaga iſta culpę AEgyptiorū qua affixerūt Hebręos, nō ſolū in p̄prijs corpibus, ſed etiā in eorū aīalib⁹, ſupponendo eis onera grauia portanda. i ℭ Et dixit dñs. Hīc deſcribitur ſexta plaga q fuit cōmunis hominibus & iumentis, cùm dicit: k ℭ Tollite plenas manus cineris de camino. Ex quo patet q̄ iſta plaga facta eſt ex elemento ignis, quia cineres illi accepti ſunt de camino ardenti, vt magis ſonat in Hebræo, & correſpondet plaga iſta culpę AEgyptiorū, quā affixerant Hebręos in decoctione laterum in igne fornacis. l ℭ Et ſpargat illum ſcilicet cinerē ardentē. m ℭ Moyſes. Et nō Aaron, quia iſta ſparſio cineris facta eſt verſus cælum. Aaron em̄ erat ordinat⁹ in his quæ pertinebant ad populum. Moyſes autē in his quæ pertinebant ad deū, & ideo manu propria iuſſus eſt ſpargere cinerem, q ſpargendus erat v̄ſus cælū. n ℭ Erunt em̄ in hoibus & iumentis &c. Primò em̄ fuerunt in eis veſicæ turgentes, id eſt calefactionē pungentem cōtinentes, & poſtq; ruptæ ſunt veſicæ, fuerunt in eis vulnera. o ℭ Nec poterant malefici &c. Ex q patet, q̄ ex p̄cedentib⁹ ſignis nō deſtiterunt Moyſi reſiſtere, p̄pter quod iſta plaga fortius in eis

Moraliter. a ℭ Dixit autē dñs ad Moyſen. In hoc capı̄o agiť de trib⁹ plagis AEgypti. Prima eſt peſtis, de qua diciť: c ℭ Ecce manus mea erit ſup agros tuos &c. Per hæc animalia bruta intelliguť homines voluptuoſē viuentes vita beſtiali. Vnde. i. Ethi. vita voluptuoſa diciťur vita pecudum. Super iſtos autē venit peſtis valde grauis, qa primò venit ſup eos mors culpæ, & poſtea mors gehēnę. Secūda plaga eſt veſicarū, de q diciť: n ℭ Erūt enim &c. AEgyptus interp̄tatur tenebra p̄pter qđ hoies AEgypti dicuntur, qui ſuū ſtudiū applicāt ad exercēdū pctā q ſunt tenebrarū. Eſa. xxix. c. Vę q p̄ſundi eſtis corde, vt abſcōdatis à dño cōſiliū: qrū ſunt ī tenebris opa: et diciť: qs videt nos? Iumēta v̄ò diciť q ī talib⁹ opib⁹ p̄ſtāt auxiliū, cōſiliū, et fauorē. Diciť ei iumēta q̄ſi iuuamēta, et ſup iſtos etiā cū alijs veniēt veſicę turgētes. i. p̄ūgētes, p qs ītelligiť vermis cōſciētię, quæ p̄petuò

Margin: C — Quæſtio — † ſeruiat — † diuideť — dominus — † pecudes. — D — † pecora — Moraliť — † vlcera — † vlcera

x ij

E vlceribus doloſa prurulētaq; malitia arguiť in veſicis tumens & inflata ſuperbia. In ferburis iræ & furoris inſania. a ℭ Indurauitq; dñs cor &c. Origen. Nota q̄a in ſexta plaga non dicitur, Induratū eſt cor Pharaonis, ſed aliquid terribilius additur. Scriptum eſt enim: Quia indurauit dominus cor Pharaonis &cæ. Rurſus in ſeptima cū grādo & ignis AEgyptum vaſtat, induratur quidē cor Pharaonis, ſed non à dño. In octaua verò vbi locuſta pducitur, dicitur dñs indurare cor

†ij. &c.

Pharaonis. Et in nona cū tenebræ palpabiles fiunt, tandē verò cum extinctis primogenitis, Iſraelitæ diſceſſiſſent; Ita dicitur: Et indurauit domin⁹ cor Pharaonis regis AEgypti & ſeruorum eius, & inſecutus eſt eos. Sed & cū Moyſes de terra Madian ad AEgyptum mittitur & præcipitur ei facere prodigia. Additur, Facies ea in conſpectu Pharaonis: Ego autem indurabo cor Pharaonis &c̄. Hinc primum dictū eſt à domino: Ego indurabo cor Pharaonis &c̄. Secundò quoq; enumeratis principib⁹ Iſrael dicitur: Ego indurabo cor Pharaonis &c̄. Non fruſtra facta eſt iſta varietas, vt nunc dicatur dominus induraſſe cor Pharaonis, nūc ſponte eſſe induratum. Video Paulum tanq; intelligentem, quid differat, induratum eſſe cor Pharaonis, & induraſſe dominum cor Pharaonis, dicere Ro. ij. a. An diuitias bonitatis eius, & patiētiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit &c̄. hīc ſine dubio eum qui ſpōte induratus eſt, culpat. Alibi verò velut q̄ſtionē ſup hoc proponens dicit: Ergo † cui⁹ vult, miſereť, & quē vult, indurat &c̄. Addit etiam his: O homo tu quis es q reſpondeas deo. Ro. ix. d. Per qđ de eo qui à domino dicitur induratus, non tam quæſtionis ſolutione, quàm apoſtolica autoritate reſpondit pro incapacitate auditorum, ſicut alibi ait. ij. Cor. xij. a. & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Vnde in ſequentibus eum qui non tam ſtudiorū merito, quā ſciendi cupiditate, ſecretiorib⁹ ſe quæſtionibus † curioſius immergit, deterret dicens Ro. ix. d. O homo tu quis es qui reſpōdeas deo. ℭ Rab. Septimū pceptū: Non furaberis. Deut. v. d. Septima plaga, grando in fructibus. Nemo em̄ habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, dum furaris, acquiris veſtem, amittis fidē, lucrum viſibile, damnum inuiſibile, lucrum de tua cæcitate, damnū de domini nube. Qui em̄ malo deſiderio forinſecus furantur, dei iudicio intrinſecus grandinanť, & ager cordis eorum deuaſtatur. b ℭ Idcirco autem po. &c. Augu. Hęc verba apoſtolus poſuit, vbi & hæc ait: Si autē volens deus oſtēdere iram, & demonſtrare potentiam ſuā, ſuſtinuit in multa patientia vaſa ire, parcendo ſcilicet his, quos malos futuros eſſe præſcierat, quæ vaſa dicit perfecta in perditionem, & vt (inquit) notas faceret diuitias gloriæ ſuę, in vaſa miſericordiæ, † quæ dicūt. Pſal. lviij. b. Deus meus miſericordia eius p̄ueniet me. Nouit ergo deus bene vti malis, nō tū humanā naturam ad malitiam creat, ſed pfert eos patienter quouſq; ſcit oportere nō inaniter, ſed ad admonitionē vel exercitationem bonorum. Ecce em̄ vt annuntietur nomē domini in vniuerſa terra, vaſis miſericordiæ prodeſt, ad eorum vtilitatē ergo Pharao eſt ſeruat⁹. c ℭ En pluam cras &c. Origen. Hucuſq; per errorum ſuorum figuras mundo ſupplicia temperantur: poſt hæc veniunt verbera de † ſupernis. d ℭ Mitte ergo iam nunc &c. Augu. Hoc non tam indignanter quàm miſericorditer præmonere videtur deus: qui etiam iraſcens temperat pœnam. Sed mouet, quibus nūc pecorib⁹ conſulatur, ſi omnia mortua fuerant ſuperiori plaga? Vbi ſcriptum eſt, q diſcreuit deus inter pecora Hebræorum & AEgyptiorū, vt omnia ſcilicet morerenter pecora AEgyptiorum, nullū verò Hebręorum. An

*& -omnes · † cui · F · † curioſus · Non furaberis · † domini · † quæ · † ſuperius

G bræorum. An eo ſoluitur quæſtio, q prædixerat moritura quę in campo fuiſſent, vt hæc accipiantur omnia. Intelligantur aūt euaſiſſe quæ in domibus erant, quæ collegerunt & tenuerent qui dubitabant, ne fortè verum eſſet qđ Moyſes prædixerat dominū facturum, & ex his eſſe in campis iterum poterant, quæ modò iubētur congregari in domos, ne grandine pereant, cū ſcriptura dicit: Qui timuit verbum domini de ſeruis Pharaonis &c̄. Hoc ergo fieri potuit, qm̄ mortē pecorū minatus eſt de⁹

† omnibus AEgyptijs

quæ in illis erant, & in † omni terra Ægypti. Indurauitq; dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos ſicut locutus eſt dominus ad Moyſen. † Dixitq; dominus ad ^a Moyſen: Mane conſurge, & ſta coram Pharaōe: & dices ad eum: Hæc dicit domin⁹ deus Hebræorum. Dimitte populum meum, ut † ſacrificet mihi, quia in hac ui ^b ce mittam omnes plagas meas ſuper cor tuum, * ſuper omnes ſeruos tuos, & ſuper populum tuum: ut ſcias quòd non ſit ſimilis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum, percutiam te & populū tuum peſte, peribiſq; ^c ^b de terra. Idcirco autem poſui ^d

ſ Vaſis miſericordiæ.

te, ut oſtendam in te fortitudinem

a ſ Ad admonitionem & correctionem bonorum.

meam, & narretur nomen meum ^e

a ſ Solita malitia.

in omni terra. Adhuc retines populum meum, & non uis eum di- ^c mittere? En pluam cras hac ipſa ^f

ſ per quam tenera adhuc, vaſtantur naſcentia vitiorum.

hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto à die ^g qua fundata eſt uſque in præſens ^d tempus. Mitte ergo iam nunc, ^h & congrega iumēta tua, et omnia quæ habes in agro. Homines enim & iumenta & uniuerſa, quæ

ſ Eccleſiam.

inuenta fuerint foris, nec congre-

ſ Agreſtium moribus.

gata de agris, cecideritq; ſuper ea

ſ Duritia infidelis cordis.

grando, morientur. Qui timuit ^i uerbum † dei de ſeruis Pharaonis, fecit confugere ſeruos ſuos & iumenta in domos, qui autem † ne- ^k glexit ſermonem domini, dimiſit ſeruos ſuos & iumenta in agris. Et dixit dominus ad Moyſen: Extende manum ^l

Nicolaus de Lyra.

tius in eis, deſęuit, q̄ in alijs AEgyptijs. a ℭ Dixitq; Dominus. Hic deſcribitur ſeptima plaga, cuius primò pmittitur comminatio. Secundò ſubdiť inflictio, ibi: Et dixit dominus ad Moyſen. Tertiò eiuſdem remotio, ibi: Miſitq; Pharao. Circa primum diciť ſic: b ℭ In hac vice mittam oēs plagas meas. Ex quo patet q hoc non intelligiť ſolùm de iſta plaga, ſed etiam de ſequentibus, quia dominus præuidebat Pharaonis obſtinationem, & eius flagellationē futuram. Vnde ſubditur: c ℭ Peribiſq; de terra: quod factum fuit quando perſequens filios Iſrael, ſubmerſus fuit in mari rubro. d ℭ Idcirco autem poſui te, vt oſtendā in te fortitudinem meā: flagellando te multipliciter. hoc tamen nō eſt ſic intelligendum, quòd deus indigeat malitia hominum ad declarationem ſuæ fortitudinis eos flagellando, quia per multas vias poteſt ſuam fortitudinem hominibus oſtendere, ſed pro tanto hoc dicitur, quia deus eſt adeo potens & bonus, quòd ex malis hominum ſcit & poteſt bona elicere, & ideo talia permittit, vt inde bona eliciat, & ſic ex malitia Pharaonis elicuit declarationem ſuæ iuſtitiæ & virtutis. Vnde li vt: tenetur ibi conſecutiuè, & non cauſaliter. e ℭ Et narretur nomen meū in omni terra: quia per declarationem talis iuſtitiæ manifeſtatur alijs diuina virtus & iuſtitia, vt cum timeant, & non obdurētur in peccatis ſuis ſicut Pharao. f ℭ En pluam cras hac ipſa hora grādinem multam nimis. Prędeterminat tempus & horam ad oſtendendum ſuæ prouidentiæ certitudinem, & ſuæ virtutis magnitudinem, quę nec in modico poteſt impediri. g ℭ Qualis non fuit in EAgypto à die qua fundata eſt vſq; in præſens. In illa enim regione quæ eſt verſus auſtrū paucæ pluuiæ & grādines fiunt, & paruæ quantitatis: ſed tunc fuit grando ita magna in multitudine & quantitate & maior, ſicut fieri ſolet in partibus Borealibus. h ℭ Mitte ergo iam nūc & congre. Hoc dicitur ad oſtendendum, q cum iuſtitia diuina ſemper currit miſericordia. i ℭ Qui timuit verbum dei, de ſeruis Pharaonis fecit cōfugere ſeruos ſuos & iumenta &c. iſte timor non fuit filialis procedens ex amore, ſed ſeruilis procedens ex formidine pœnę. k ℭ ℭ Qui autem neglexit. Quia nec ſeruilē timorem ex nimia obſtinatione habuit. l ℭ Extende manū tuā in. quia Moyſes erat in his q̄ pertinebāt ad dñm, Aarō aūt ſuprà iuſſus eſt extendere manum

† ſeruias · H · † non portabat ad cor Heb.

* quæ perpetuò manebit in damnatis. Eſaię. lvj. g. Vermis eorum nō morietur. Tertia verò plaga eſt ignis & grandinis, de qua dicit: † ℭ Grando & ignis miſta pariter fereban. Per quam intelligitur illa pœna damnatorum, de qua dicitur Iob. xxiiij. ca. Ab aquis niuium tranſibūt ad calorem nimium. Per hoc aūt q dicitur in textu: i ℭ Qui timuit verbum dei. &c. per iumenta, quę fuerunt ſaluata, ſignificatur q peccatores refugientes ad domum eccleſię per opera verę pœnitentiæ euadunt pœnam gehennæ.

Moralis

tus eſt deus, ꝙuis id ſcripturæ tacuerit.
A a ℭ Extenditq́ Moyſes &c. Orige. Illud quoq; notandum, ꝙ quædã vbera inferre dicitur Aaron Pharaoni vel AEgypto, q̃dã Moyſes, quędã vˀò ipſe dominus. In prima em̃ plaga vbi aquas vertit in ſanguinem, eleuat Aarõ virgam, & ꝑcutit aquam. In ſecunda percutit aquas: & educit ranas. In tertia extendit manum & percutit virga puluerem terræ, & fiũt ciniphes. In quarta dicitur dominus feciſſe, vt veniret cynomia. In quinta q̃q; cùm extinguũtur pecora, dicitur feciſſe verbum hoc. In ſexta verò Moyſes aſpergit fauillam, & fiunt vlcera & veſicæ. In ſeptima eleuat manum in cælum, & fiunt voces & grando ſcilicet &c. In octaua ſimiliter extendit manꝰ in cælum, & dominus inducit ventum, & adducit locuſtas. Sed & in nona extendit manum in cælũ & fiunt tenebræ & caligo. In decima vˀò finis & perfectio totius operis miniſtratur à domino. Sicut em̃ dicit: Et dominꝰ percuſſit omne primogenitum in terra AEgypti. ℭ Origeñ. Eſt alia obſeruanda differentia. In prima enim plaga cũm aqua vertitur in ſanguinẽ, nondũ dicitur Moyſi, vt intraret ad Pharaonẽ, ſed vade in occurſum eius &c. In ſecunda verò cõſtanter & fideliter miniſtrata prima dicitur ad eum: Intra ad Pharaonem &c. In tertia verò ciniphes inferuntur, magi cedunt confitentes, quia digitus dei eſt hic. In quarta verò vigilare iubetur Moyſes mane, & ſtare contra Pharaonem ꝓcedẽtem ad aquas, cũm cynomia replentur
B AEgyptiorum domꝰ. In quinta cũ pecora delentur ad Pharaonẽ intrare iubetur. In ſexta contemnit Pharao, nec dicitur ꝙ intrauerit Moyſes & Aarõ ad eum, quia facta ſunt vlcera & veſicæ cũ feruore etiã ſuper maleficos, & non poterant reſiſtere moyſi. In ſeptima vigilare iubetur valde mane, & ſtare contra Pharaonem, cũm grandinem & ignem producit & voces. In octaua intrare præcipitur ad eum cũ locuſta producitur. In nona rurſus cõtẽnitur Pharao, & † Moyſi pręcipit ad cęlũ extendere manus, vt fiant tenebræ palpabiles: nec intrat, ſed vocatur ad Pharaonem. Similiter in decima, cum primitiua delent, & cogitur cum feſtinatione exire de AEgypto. b ℭ Et dominꝰ dedit tonitrua &c. Origeñ. Allego. Vide tẽperamentum diuinæ correctionis, nõ cũ ſilentio verberat, ſed dat voces & doctrinam cęlitus mittit, per quam poſſit mundus caſtigatus culpam ſuam agnoſcere. Dat grandinem per quã tenera vaſtãtur adhuc naſcentia vitiorum. Dat & ignẽ, ſciens eſſe ſpinas & tribulos, quos debebat depaſci, de quo dicit dominus Luc. xij. f. Ignem veni mittere in terram. Per hunc ignem incentiua voluptatis & libidinis cõſumunt. ℭ Origeñ. Sunt alia multa obſeruanda, in quibus diuina indicat ſapientia. Primò em̃ non flectitur Pharao cùm aqua in ſanguinem vertitur. In ſecũdo parum molliri videtur. Vocauit em̃ Moyſen & Aaron, dicens: Orate pro me dominũ &c. In tertio magi cedunt, dicentes: Digitus dei eſt hic &c. In quarto per cynomiam verberatus, dicit: Euntes immolate domino deo &c. In quinto † vbi nece pecudum cæditur, nõ cedit, ſed amplius induratur. Similiter in ſexto ſuper plaga vlcerum. In ſeptimo verò cùm grãdine vaſtatur & ignibꝰ, vocauit Moyſen & Aaron

Nota
† Pſal. 77. e. & 104. c.
† agri
† moyſes
Allegoricè
Luc. 12. f.
† tetendit
Hiſtoricè
† vbi neces pecudũ eſſe dicũt: ñ &c.

a ❡Non in terram. b ❡Sicut ſuperius de fauilla.

tuam in cælum, ut fiat grando in uniuerſa terra Ægypti, ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem herbam agri in terra
a Ægypti. Extenditq́ Moyſes uir
b gam in cælum, & dominus dedit a

a ❡Non cum ſilentio verberat, doctrinam cælitus mittit, per quam caſtigatus culpam ſuam agnoſcat mundus. ❡Terrorem comminationis ❡Septuaginta: voces, doctrinam ſcilicet.
b ❡Increpationem malorum.

tonitrua & grandinem, ac † diſcur b c

❡Miracula.

rentia fulgura ſuper terram. † Pluitq́ dominus grandinem ſuper ter

❡De quo dicitur Luc. xij. f. Ignem veni mittere in terram.

ram Ægypti, & grando, & ignis † miſta pariter ferebantur. Tantæq́ fuit magnitudinis, quanta ante nunquam apparuit in uniuerſa terra Ægypti, ex quo gens illa condita eſt. Et percuſſit grando in omni terra Ægypti cuncta, quæ fuerunt in agris ab homine uſque ad iumentum. Cunctam * herbam agri percuſſit grando, & omne lignum † regionis confregit: Tantùm * in terra Geſſen, ubi erant filij Iſraël, grando non cecidit. Miſitq́ Pharao, & uocauit Moyſen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiam nunc. Dominus iuſtus, & ego & populus meus impij. Orate dominum, ut deſinant tonitrua dei, & grando, ut dimittam uos: & nequaquam hîc ultrà maneatis. Ait Moyſes: Cùm egreſſus fuero de d urbe, extendam palmas meas ad dominum, & ceſſabunt tonitrua, & grando non erit: ut ſcias quia
c domini eſt terra. Noui autem e quòd & tu, & ſerui tui necdum timeatis dominum deum. Linum ergo & hordeum læſum eſt, eò f quòd hordeum eſſet uirens, & li g h num iam folliculos germinaret. Triticum autem & far non ſunt i læſa, quia ſerotina erant. Egreſ k ſusq́ Moyſes à Pharaone ex urbe † extendit manus ſuas ad dominum, & ceſſauerunt tonitrua & grando, nec ultrà ſtillauit pluuia * ſuper terram. Videns autem Pharao quòd † ceſſaſſet pluuia & grando & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauatum eſt cor eius & ſeruorum illius, & induratum * nimis, nec dimiſit filios Iſraël, ſicut † præceperat dominus per manum Moyſi.

& Aaron, dicens: Peccaui etiam nunc, do C minus iuſtus, ego autem & populi mei iniqui &c. In octauo cùm locuſtꝰ vrgeretur, feſtinanter vocauit Moyſen & Aarõ dicẽs, peccaui ante dñm deum veſtrũ et in vos. Suſcipite peccatũ meum, etiam nũc orate ad dominũ deum veſtrũ. In nono cũm tenebris ſuffunditur, vocat Moyſen & Aaron, dicẽs: Ite & ſeruite dño deo veſtro. In decimo cùm primitiua extinguũtur, vocat eos nocte, & dicit: Surgite, exite de populo meo vos & filij Iſraël &c. Et adiungit: Benedicite aũt & me. Non poſſunt hęc explicari, niſi eodẽ ſpiritu quo geſta ſunt, quia ſecundũ apoſtolũ ſpiritus prophetarũ prophetis ſubiectus eſt, nõ ergo quibuſcunq; ad explanandũ dicta ꝓphetarũ, ſed prophetis dicũtur eſſe ſubiecta. c ℭ Noui autẽ ꝙ & tu & ſerui &c. Aug. in libro quæſtionum ſup Exo. De fragore cæli & grãdine exterritꝰ erat Pharao. Vñ rogabat Moyſen, vt oraret ꝓ eo, cõfitens iniquitatẽ ſuam, & populi ſui. Sed Moyſes alium timorem quęrebat. Facilè enim eſt pœnam timere: ſed non eſt hoc deum timere, illo ſcilicet pietatis timore, de quo Iacob dicit: Niſi deꝰ patris mei Abrahã. & timor Iſaac affuiſſet mihi, nunc me inanem dimiſiſſes.

† diſcurrebat ignis.
1. Cor. 14. a
† 1. q. 4. c. eccleſia. §.
it ꝑ ctõ AEgyptiorũ
Gen. 31. f.
* q;

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et dominus dedit tonitrua. Ad terrendũ AEgyptios: b ℭ Et grandinem. Ad conſumendũ terrenaſcentia & etiã homines & animalia, quæ erant in D agris. c ℭ Ac diſcurrentia fulgura ſup terrã. Ad percutiendũ ea quæ grãdinẽ euadebãt. Patet etiã ex hoc, ꝙ iſta plaga fuit ex tribꝰ elemẽtis. ſ. aq̃ rõne grãdinis, q̃ eſt aqua congelata, aëre ex commotione eiꝰ vehemẽti rõne tonitrui, & igne ex fulgure diſcurrẽte. Correſpõdet etiam iſta plaga, per quã terrenaſcẽtia fuerũt cõtrita, & in modum palearũ redacta, culpę AEgyptiorũ, qua Hebræos afflixerũt in palearũ congregatione vt dictũ eſt ſuprà v. caplo. d ℭ Cũ egreſſus fuero de vrbe. Erat enim plena idolatria, ideo prius egreſſus eſt anteq; oraret. e ℭ Noui autem &c. necdũ timeatis, Timore filiali, ſed tm̃ ſeruili, vt pœna ceſſet. f ℭ Linũ ergo & hordeũ lęſum. id eſt cõtritũ & corruptum à grandine: Cuius cauſa ſubditur: g ℭ Eò ꝙ hor. eſſet virẽs &c. In Hebræo habet: Eò ꝙ eſſet primitiuũ. & ideo iam tm̃ creuerat, ꝙ illud quod poſſet creſcere poſt percuſſionẽ grandinis eſſet infructuoſum & inutile. h ℭ Et linum iam folliculos &c. In Hebræo habet: Et linũ iam tuellos fecerat. Et ideo quia tuelli fuerunt fracti, vlterius erat inutile. Ex prædictis patet, ꝙ tria iſtam plagã euaſerunt. ſ. illa quæ erant in domibus: qa in agris tm̃ fuit iſta peſtilentia, vt patet ex prædictis in textu. Item illa quæ non erãt primitiua, quę nõ intantũ protunc creuerunt, ꝙ renaſcentia eſſet inutilis. Item illa quæ erant dura vt lignea, quę non fuerũt fracta: & eadẽ ratione illa quæ non erant in tuellis, quia non reſiſtebãt grãdini, ſed cedebant percuſſioni. i ℭ Triticũ autem & far nõ ſunt læſa. In Hebreo habetur: Triticum & ſpelta non ſunt læſa. Cuius cauſa ſubditur: k ℭ Quia ſerotina erant. Et illud quod natum et nouitium erat, cedebat percuſſioni grandinis. Cætera patent ex prædictis.

* q;
* & grãdo
† ceſſaret
* eſt
† locutus fuerat

E ¶In ca.ix.vbi dicitur in poſtil.Et miſit Pharao ad uidendum.

ADDITIO I.

Eſt alia rō cōſona lrǽ,quā qdā Hebręorū aſsignāt ad hoc ꝙ de iſta plaga miſit ad vidēdū ſpecialiter,& tñ ī pcedēti:qa.ſ.mirabili⁹ erat ꝙ ex aīalibus AEgyptiorū & Hebræorū, q̄ in eiſdē cāpis paſçebanť, morerenť illa q̄ erant AEgyptiorū,nō aūt q̄ erāt Hebræorū: ꝗ ꝙ terra Geſſen eſſet īmunis ab aliqua plaga,non aūt alia terra AEgypti.Hoc etiā ſonat lrā,q̄ in pcedenti plaga dicit:Faciāꝗ mirabilē in die illa terrā Geſſen,in q̄ ppl's me⁹ eſt: vt nō ſint ibi muſcæ:i hac v̄ð plaga.ſ.peſtis dicit:Mortuaꝗ ſunt oīa aīantia AEgyptiorum,& de aīalib⁹ filiorū Iſrael nihil oīno perijt.ſ. vbicūꝗ eſſent,etiā in terra AEgyptiorū qđ eſt mirabili⁹:&p cōſequens digni⁹ inqſitiōe.In primis v̄ð duab⁹ plagis,qa magi fecerūt ſilia,nō curauit Pharao ingrere diſtinctionē † plagarū.In tertia v̄ð nō legiť talis diſtinctio. † ppſiorum

¶In eo,ca.ix.vbi dicitur in poſtil.Idcirco poſui te,vt oſtendā in te fortitudinem meā.

ADDITIO II.

Licet cōcedēdū ſit,ꝙ deus nō indigeat malitia hoīm ad declarationē ſuæ fortitudinis eos flagellādo,qa p multas alias vias pōt ſuā fortitudinē oñdere,put poſtillator dicit,nō tñ ex hoc ſequiť,ꝙ cū diciť: Vt oñdā in te fortitudinē meā,li vt,nō teneať ibi cauſaliter,put ipē vult inferre.Pro q̄ cōſiderādū eſt,ꝙ ex diuīa puidētia nō ſolū diſponiť q effect⁹ fiāt,ſed etiā ex qb⁹ cauſis,& q̄ ordine pueniāt, inter q̄s qdē cauſas ſunt etiā q̄rundā effectuū cauſę act⁹ hūani,vñ in talibus oportet homies agere aliq̄,vt per ſuos act⁹ īpleanť qdā effect⁹ ſecūdū ordinē à deo diſpoſitū,put i.ij.ij.q.lxxxiij. & ideo in talib⁹ tales act⁹ medij rōnē habēt cauſalitatis reſpectu effectus à deo diſpoſiti: vñ in p̄ſenti materia,quia de⁹ ex pposito ſuæ volūtatis diſpoſuerat,ꝙ per malitiā Pharaonis à deo toleratā & permiſſam ſua potētia,iuſtitia & lōganimitas,hoīb⁹ declararetur:idcirco hmōi malitia ſic à deo permiſſa,habet rōnem cauſalitatis reſpectu hmōi declarationis à deo intentæ,nō tñ hæc cauſalitas eſt principalis,& abſoluta, ſed eſt ſecundaria,& ex ſuppoſitiōe diuini ppoſiti vt dictū eſt. vñ patet ꝙ li,vt,cū dicitur:Vt oſtēdā in te,teneť cauſaliter put ſonat, & nō indiget aliqua reſolutiōe.Vñ & doctores ſctī illā dictionē vt, in hoc loco in ſua ppria ſignificatiōe relinquūt,vt patet in gl.bñ intuēti.Sicut eñ cū diciť de deo in Pſal.ciij.b.ꝙ pducit herbā ſeruituti hoīm,vt educat panem de terra:non excluditur qn deus p multas alias vias poſſet educere panem de terra,ſine hoc ꝙ herbā prius pduxiſſet,ſed ꝙ de⁹ voluit inſtituere iſtū modū determinatū pducendi & ſic eductio panis de terra habet cauſalitatē reſpectu productionis herbę.Vñ li,vt,teneť cauſaliter ibi:ſicut & in hoc loco. G

REPLICA

correctorij cōtra Burgeñ.ſemihereticū.In.c.ix.Burgeñ.notat poſtillatorē dicentē li vt,nō teneri cauſaliter,ſed cōſecutiuè,cū diciť:Idcirco poſui te,vt oſtendā in te fortitudinē meā,obijciēs & allegans mira,putās ea eſſe cōtra poſtillatorē:qđ tñ nō eſt,ſed poti⁹ p eo,vt patet diligēter intuēti.Nihil eñ pōt eſſe deo cauſa motiua ad extra,& in rōne finis,nec formæ,niſi cōſecutiuè,& hoc eſt qđ intēdit poſtillator. Sequiť eñ cōſequētia legali:Pharao fuit malitia iudurat⁹ cōtra dominū,ergo de⁹ voluit in eo oſtēdere fortitudinē ſuā, & ſic malitia nō fuit cauſa niſi occaſio cōſecutiōis ex lege per deum ordinata, vt de⁹ eū flagellaret:& in eo ſuam potentiā oſtenderet,& ad hoc valet exēplum de pductiōe panis de terra,qa ita ordinē naturæ inſtituit, ꝙ pri⁹ terra germinaret,& gramen pdiret in granū, vt fieret panis conſequenter ex ordīe inſtituto.Sed & illud qđ Burgeñ. ex dictis ſancti Tho.ij.ij.q.lxxxiij.applicat propoſito,videť minus catholicè dictū,videlicet ꝙ ex ordinatione diuina oportet homines agere,vt effectus à deo inſtituti impleantur: Nam ex eo ſequitur in materia præſenti,ꝙ Pharaoni peccatum obſtinationis imputari nō debet: quia ſecundū hoc oportuit eū eſſe cām diuinæ glorificationis ſi cauſaliter teneri debeat,vt vult Burgē.In his autē q̄ oportet fieri,ſicut in naturalibus & neceſſarijs,non laudamur nec vitupamur, teſtib⁹ philoſophis & theologis.Sequiť etiā illā obſtinationem fuiſſe nō ſolùm ex diuina pmiſſione,ſed etiam inſtitutione & ordinatione,qđ nō ſonat theologice:cū doctores ſancti & magiſter ſentētiarū hmōi obſtinatiōis,ſicut nec aliorū malorū culpæ non velint eſſe cauſam poſitiuā,ſed defectiuā.Doctrina eñ Scoti eſt, ꝙ in reprobatione, deus nullū actum poſitiuū habet circa reprobatū,ſed ſolùm negatiuū,non ordinando ad gloriā & gratiā.Vñ licet dictū ſancti Tho. veritatē habere poſſit in poſitiuis ordinatis per deum,in ppoſito aūt,put Burgeñ.applicat,nō videť cōſonare.

GLOS.

F ☞ ET dixit dñs ad. CAP.X.

a ¶Ego enim indura.&c. Aug.in eodē.Hæc ita dixit,tanꝗ op⁹ habeat de⁹ cuiuſꝗ malitia,ſed ſic intelligēdum eſt acſi diceret: Ego patiēs fui ſup eū & ſeruos ei⁹,vt nō eos auferrē,vt ordine ſuperueniāt ſigna mea ſup eos,quia eñ patientia dei,obſtinatior fiebat mal⁹ animus,p eo,qđ eſt, patiēs in eo fui,diciť,ingrauaui cor eius.Plagæ AEgyptiorū, eruditio eſt filiorū Iſrael,ne ſiſr indurenť,& ſimilia patianť:Mulctato peſtillēte ſapientior erit puulus. ¶Origeñ.Pñt decē plagæ,quibus AEgyptus p Iſraelitas verberať,Romani regni cōpari tpibus, qa hæc in figura nrī facta ſunt.Chriſtianus & Iſraeliticus popul⁹ vnius dei eſt,vna vtriuſꝗ cauſa ſubdita fuit, ſynagoga AEgyptijs, eccleſia Romanis. Perſecuti ſunt & AEgyptij,perſecuti ſunt & Romani.Ibi decies cōtradiciť Moyſi,hīc decē edicta cōtra Chriſtū.Diuerſæ ibi plagę AEgyptiorū,diuerſę hīc calamitates Rōanorū. Ibi primū ſanguis de puteis & fluminib⁹ manat, hīc prima ſub Nerone plaga, vt vbiꝗ morietium ſanguis eſſet,vel morbis in vrbe corrupt⁹, vel bellis in orbe pfuſus.Ibi ſecūda plaga ranæ in penetralibus,inedia, penè habitatores extinxit, hīc ſub Domiciāo ſatellites effrænati iuſſu cruēti principis,& inopia penè oēs Romanos ciues diſperſit.Ibi tertia plaga ciniphes,muſculę ſęuiſſimę,q̄ media eſtate p loca ſqualida gregatim volāt,capilliſꝗ hoīm,ſetiſꝗ pecudū vrēte morſu iſerunť, hīc tertia plaga ſub Traiano Iudæos excitauit,q cū añ diſpſi, q̄ſi nō eſſent,qeſcerēt,repētino calore pmoti, graſſati ſūt.Præterea multę vrbes iſdē tpib⁹ corruerūt terręmotu. Ibi q̄rta plaga muſcę caninę,aſīnę,putredis,vermiū mr̄es, hīc ſub Marco Anthonio lues multis infuſa puincijs,Italiā & vrbē Romā, exercitūꝗ Romanorū p diuerſa hiberna diſperſum,morte diſſolutū, putredini & v̄mib⁹ dedit.Ibi qnta plaga pecorū & iumētorū , hīc ſub Seuero pſecutore ciuilib⁹ bellis ppria viſcera & adiumēta rei publicæ , id eſt plebes puinciarū & legiones militū,cōminutę ſunt.Ibi ſexta plaga veſicæ turgētes,vlceraꝗ manātia, hīc plaga q̄ poſt Maximi perſecutionem fuit,qui ſpecialiter epōs & clericos, omiſſa turba populari,eccl̄iarum primates cruciari impauerat,ītumeſcēs crebrò ira & pfidia nō p vulgi cędē,ſed p vulnera morientiū principū & potentiū exaltata eſt.Ibi ſeptima plaga,coacta in aëre grādo, q̄ hoīb⁹ & iumētis fuit exitio , hīc ſub Gallo & voluſiano,q Decio pſecutori ſucceſſerūt, peſtis infuſa eſt,p oīa ſpatia romani regni:& oē ppe gen⁹ hūanū dedit neci.Ibi octaua correctio,excitatę vndiꝗ locuſtæ,hīc excitatę vndiꝗ gētes,Romanū orbē cędib⁹ & incēdijs vaſtauerūt.Ibi nona plaga, tenebræ tractabiles pl⁹ piculi cōminātes,ꝗ faciētes, hīc Aureliano pſecutore decernēte, diris turbinib⁹ terribile fulmen ſub ipſi⁹ pedib⁹ ruit, oñdēs qd faceret tant⁹ vltor,niſi patiēs eēt, ꝗꝗ intra ſex mēſes tres interfecti ſunt imꝑatores,Aurelian⁹,Tacit⁹,& Florian⁹. Ibi decima & vltima plaga primogenitorū interfectio, hīc oīm pditio idolorū, q̄ primitus facta in primis amabāt.Ibi rex potentiā dei pbauit,& ſenſit & timuit:et populū dei liberū dimiſit, hīc quoꝗ hæc oīa fecit,& etiā credidit. ¶Idem. Ibi popul⁹ dei nō eſt ad ſeruitutē retract⁹,nec hīc poſtea ad idolatriā coact⁹.Ibi AEgyptiorū vaſa p̄tioſa Hebręis tradita ſunt,hīc eccl'ię Chriſtianorū,p̄tioſa paganorū tēpla ceſſerunt.Idē.AEgyptiis poſt decē plagas dimiſſos Hebræos pſequētib⁹ maris irruit iterit⁹: nos quoꝗ pegrināntes pſecutio Gētiliū manet,donec mare rubrū, id eſt ignem iudicij.Chriſto duce & iudice tranſeamus. Qui verò Chriſtianos pſequūť,cū rege ſuo Antichriſto,in ſtagno ignis æterni ſubmergentur. ¶Rab.Octauum p̄ceptum.Falſum teſtimonium ☞ nō dices.

Prou.21.b. Allegoricè

Decē plagę romanorū

H

ORDI.

Cap. X.

ET dixit dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem.Ego eñ a [Patienter ſuſtinui.] induraui cor eius, & ſeruorum illius, ut faciā ſigna mea hæc in eo,& narres in auribus filij tui , & nepotū tuorum, † quoties cōtriuerim Ægyptios, & ſigna mea fecerim in eis,& ſciatis qa ego dominus deus. Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonē,& dixerunt ad eum: Hæc dicit domin⁹ deus Hebręorū. Vſꝗquo † nō uis ſubijci mihi?

† quæ feci i AEgypto.

Nota

† renuis humiliari coram me?

NI. DE LY.

ET dixit dñs.Hīc deſcribiť octaua plaga. CAP. x. Et primò p̄mittiť ei⁹ cōminatio,Secūdò ſubdiť ei⁹ inflictio,ibi:Dixit autē dñs:Circa primū,patet lrā vſꝗ ibi: ✠Ecce ego

Moraliter. a ✠ ¶Et dixit dominus.Hīc agiť de duabus plagis AEgypti.Prima eſt locuſtarū viridia corrodentium:de qua diciť: ✠Ecce ego

Moraliť

A ☞ non dices. Octaua plaga, locuſta
† ȝ.7.c. animal.ſ.dente noxiū. Falſus enim te
8.a.9.a. ſtis nocet mordendo, & cōſumit mē-
Gal.5.c. tiendo. Vñ: Si mordetis & conſumi-
tis, videte ne ab inuicē conſumamini.
Moralit̃ a ¶ Ecce ego inducā. Origeñ. Pu
to p hoc gen⁹ plagę diſſidētis ſemp
à ſe & diſcordātis hūani generis incon
ſtantiam confutari. Locuſta enim cū
regē nō habeat, ſecundū ſcripturā or-
dinatū, ducit exercitū. Hoīes verò cū
rōnales facti ſunt, neque ſe regere or
† vobis à grādnie dinatè potuerunt, neq; dei regentis
patienter moderamina pertulerunt.
¶ Stra. Per locuſtam quę regem nō
habet, ſignificatur temeritas illorum,
q licet diuerſis pœnis mulctati, ſemp
† habet hāc ruinā ſiue hunc laqueum in duritia ſua manent, tanquam nul-
lum habeant rectorem. b. ¶ Ad lo
cuſtā Iſi. Locuſtæ p mobilitate leui-
tatis accipiuntur tanquam vagæ &
ſalientes animæ pro voluptate ſeculi.
Myſticè. c ¶ Et extendit Moyſes virgā.
Quędam prodigia fiunt per Moyſen,
quædam per Aaron, quędā verò per
ipſum dominum, vt cognoſcamus in
quibuſdam per ſacrificia ſacerdotum
& obſecrationes pontificum nos eſſe
† nobis purgandos, quos Aaron perſona de
ſignat. In quibuſdam per ſcientiam le-
B gis emēdandos quod Moyſi deſignat
Allegoricè officium. In difficilioribus autem ip-
✶ videte qa malū cōtra faciem veſtram. lxx. videte q ſce l⁹ vobis p poſitū eſt, id eſt quis poteſt videre vos aliquid mali moliri. ſius domini virtute egemus. d ¶ Vē
tus vrens leuauit locuſtas. Greg.
Exhibitæ cælitus AEgypti plagæ, exi
gentibus meritis corporaliter illatæ
ſunt, ſed quæ mala quotidie prauas
mētes feriāt, ſpūaliter ſignauerūt, qb⁹
exteriorū pcuſſiōe AEgypt⁹ afflicta, cō
mota mens, dolenſq; ppenderet, quæ
☞ vaſtationis

Nico. de Lyra.

❧ a ¶ Ecce ego inducam cras
locuſtam in fines tuos. i. multitu-
† orientalē dinem locuſtarum, ſicut dictum eſt ſu
prà. viij. ca. Venit muſca grauiſſima. i.
multitudo muſcarum, per talem mo-
dum loquendi dicitur ſyllogiſmus
eſt oratio. i. congeries orationum.
b ¶ Quæ operiet ſuperficiem
terræ. Non quòd totaliter ſit oper-
ta, ſed pro magna parte. c ¶ Nec
quicq; eius appareat. ſ. de his quæ
pertinent ad eius ornatum; ſicut ſunt
herbæ & cætera viridia. Et iſte ſenſus
† & obſcurata eſt terra. patet per hoc quod ſubditur: Sed co
medatur qd̓ reſiduum fuit grā.
&c. d ¶ Et implebit domos.
Quia non ſolùm infeſtæ erant terrę
naſcentibus, ſed etiam hominibus.
e ¶ Auertitq; ſe & egreſſus eſt à
Pharaone &c. Quia percepit per
ſigna obſtinationem regis, & indigna
tionē ei⁹ cōtra ipſum, & ideo dedit irę
Scādalum locum. f ¶ Vſq; quo patiemur.
Scādalū eſt impactio pedis q̄ facit ho-
minē cadere, & ſic illud malum qd̓ eis
imminebat vocabant ſcandalum.
g ¶ Reuocaueruntq; Moyſen.
de volūtate regis. h ¶ Cum puu-
lis noſtris: Cui⁹ cauſa ſubdit̃. Eſt em̄
ſolennitas. ſ. generalis, in qua oēs tam
maſculi q̄ fœminę debēt eſſe. Oportet
etiā nos ſacrificare, & neſcimus q̄ vel
quot, iō oportet nos ducere aīalia ad
immolandū, ſiſr iumēta ad portan-
dum mulieres & paruulos. i ¶ Sic
ſit dñs vo-

† Dimitte populum meum, ut † ſacrificet
mihi. Si autē reſiſtis, & non uis dimitte-
a ¶ Nota locutionem. ¶ Contra hominum inconſtantiam.
a re eum, ecce ego inducā cras lōcuſtā in fi- a
nes tuos, quæ operiet ſuperficiē terræ: nec b
quicquā ei⁹ appareat, ſed comedatur qd̓ † c
reſiduū fuit † grandini. Corrodet enim o-
mnia ligna quæ germinant in agris, & im- d
plebit domos tuas & ſeruorū tuorum &
omnium Ægyptiorum, † quantū nō uide
runt patres tui & aui, ex quo orti ſunt ſup
terrā uſq; in pręſentē diem: Auertitq; ſe & e
egreſſus eſt à Pharaone. Dixerunt autem
ſerui Pharaonis ad eū: Vſq; quo patiemur f
† hoc ſcandalū? Dimite homines, ut ſacri-
ficēt domino deo ſuo. Nōne uides q per-
ierit Ægyptus? Reuocauerūtq; Moyſen g
& Aaron ad Pharaonē, qui dixit eis: Ite,
ſacrificate domino deo ueſtro. Quinam
ſunt qui ituri ſunt? Ait Moyſes: Cum par- h
uulis noſtris & ſeniorib⁹ pergemus, cum
filiis & filiabus, cum ouibus & armentis.
Eſt enim ſolennitas domini † dei noſtri. Et
reſpondit Pharao: Sic dominus ſit uobiſ- i
cum: Quomodo ego dimittā uos & par-
uulos ueſtros? † Cui dubium eſt quòd peſ- k
ſimè cogitetis? Non fiet ita, ſed ite tantùm l
uiri & ſacrificate domino. Hoc em̄ & ipſi m
petiſtis. Statimq; eiecti ſunt de conſpectu
Pharaonis. Dixit † autē dominus ad Moy n
ſen: Extende manū tuam ſuper terram o
b Ægypti ad locuſtam, ut † aſcendat ſuper p
eam, & deuoret omnem herbam quæ reſi
c dua fuit grādini. Et extendit Moyſes uir
gam ſuper terram Ægypti, & dominus in q
duxit uētum † urentem tota die illa & no-
a ¶ Calidus auſter. ſ. vt putant. ¶ Suggeſtio diabolica.
d cte. Et mane facto, uentus urens leuauit
a ¶ Adulantium linguas. ¶ Diſſidentem a ſe, & diſcordantem
locuſtas. Quæ aſcenderunt ſuper uniuer-
humani generis inconſtantiam. ¶ Ciues mundi.
ſam terram Ægypti, & ſederunt in cun-
a ¶ Adulantes enim non ſunt digni numero.
ctis finibus Ægyptiorum innumerabiles,
quales antè illud tempus non fuerunt, nec r
poſtea futuræ ſunt: Operueruntq; uniuer s
a ¶ Opera.
ſam ſuperficiem terræ † uaſtantes omnia.
a ¶ Fauoribus elata. ¶ Verba
Deuorata eſt igitur herba terræ, & quic- †
¶ Operum. ¶ Fortibus.
quid pomorū in arboribus fuit, quæ gran
do dimiſerat. Nihil quoque omnino uirēs
relictum eſt in lignis & herbis terrę, in cun
cta Ægypto. Quamobrem feſtinus Pha- t v
rao uocauit Moyſen & Aaron, & dixit e-
is: Peccaui in dominum deum ueſtrum, & x
in uos. Sed nunc dimittite peccatum mihi
etiam hac uice, & rogate dominum deum
ueſtrum, ut auferat à me mortem iſtam. y
Egreſſusq; eſt Moyſes de conſpectu Pha- z
raonis, & orauit dñm: Qui flare fecit uen- a
tū ab occidēte uehemētiſsimū, & arreptā b

dñs ſit vobiſcū. Ironicè dicit̃ hoc. C
k ¶ Cui dubiū eſt q peſ. co. Ac † ſeruiat
ſi dicat, patet q rebellare intēditis ſub
p̄textu ſacrificādi. l ¶ Ite tantum
viri. q. d. ad viros ſacrificare pertinet
& non ad alios. m ¶ Hoc em̄ &
ipſi. Non veret̃ mētiri, qa hoc nō pe
tiuerant. n ¶ Dixit autē dñs. Hīc
deſcribitur plagę inflictio, & ſecundò
eius remotio, ibi: Quāobrem. Circa
primū dicit̃: o ¶ Extende manū
tuam. Licet Moyſes eſſet executor or ✶ quātam
dinat⁹ in his q̄ pertinēt ad deū pptr
qd̓ in p̄cedentib⁹ iuſſus eſt extendere
manū verſus cælū, tñ hīc iubet̃ exten-
dere manū ſuā ſuper terrā, ad oſtendē
dum, q qui poteſt in maius, poteſt
in minus, quando poteſtates ſunt or-
dinatę, ſicut in ppoſito, ſed non ecō-
uerſo. & ideo Aaron qui fuit conſtitu
tus in his q̄ pertinent ad pplm, vt pa-
tet in prędictis extendit manū verſus
terrā, ſed non verſus cælū. p ¶ Ad
locuſtam: id eſt ad multitudinem lo
cuſtarū. q ¶ Et dñs induxit vē-
tum. i. calidum & ſiccum, qui facit ad
gñationem locuſtarū, et fortificationē
ipſarū vt poſſint volare. r ¶ Qua
les añ illud &c. In multitudine &
magnitudic. s ¶ Nec poſtea &c.
Contrarium videtur dicere Iohel p-
pheta. Dicendū q nō loquit̃ de locu-
ſtis ad literam ſicut hīc, ſed ſub ſimilitu
dine locuſtarū loquit̃ de gētib⁹ q̄ va-
ſtauerūt terrā filiorum Iſrael ſecundū
aliquos. Secundū v⁹ò alios dicentes q
Iohel loquit̃ de locuſtis ad lrām. Dicē- † Pſal. 104.
dum q iſtæ locuſtæ fuerūt grauiores c. Sap. 16. b.
intēſè, ſed nō extēſè, qa modico tpe du Iohel. 1. a.
rauerūt, ſed ille diuti⁹, vt ibidē pleni⁹ D
dicet̃ dño concedēte. t Quāobrē: † deſcendat
Hīc deſcribit̃ p̄dictæ plagæ remotio,
v ¶ Feſtinus Pharao. Quia neceſ
ſitate vrgebatur. x ¶ Peccaui in Et
dominum. Simulat pœnitentiam vt
euadat pœnam. y ¶ Vt auferat à
me. Vocat illam plagam mortē, quia
ad eam diſponit ex corroſione terrę
naſcentium, & correſpondet iſta pla-
ga culpæ AEgyptiorum, qua pduxe-
rant vitā Hebræorū ad amaritudinē,
vt dictū eſt. j. c. & ideo vocat̃ mors q̄
nihil amari⁹ dicit̃. z ¶ Egreſſuſq;
eſt. Quia in conſpectu idolatræ no-
luit orare. a ¶ Qui flare fecit &c.
ad debilitandum locuſtas, ſicut vent⁹
calidus flans ex oppoſito eas generat
& fortificat, vt dictum eſt. b ¶ Ve
hementiſſimum. Vt locuſta
non poſſet reſiſtere impetui eius.
❧ Dixit autem
✶ a ¶ Ecce ego indu. cras locu- Moralit̃
ſtam. Locuſtę ſaltantes ad corroden-
dum viridia, ſignificant dæmones fe-
ſtinantes ad deſtruēdū bonorū operū
initia, vt ſic ſequens fruct⁹ ipediatur.
Ipſi verò torquēt dānatos ī inferno,
qa ſicut pctōres eis fuerūt ſubiecti in
culpa, ita ſubijciunt̃ in pœna: ideo ſub
ditur: † ¶ Comedat̃ qd̓ reſiduū
fuit. Quia dæmones ſupplent reſi-
duum pœnarū inferni. Ideo ſubditur:
† ¶ Deuorata eſt igit̃ her. ita q
nihil remanſit viride, per qd̓ deſignat̃
q damnatis in inferno nihil remanet
conſolabile, ſed ſempiternus horror
inhabitans. Secunda verò plaga eſt te
nebrararū palpabilium, de qua dicit̃:

E vaſtationis damna interius negligens toleraret. Per locuſtas enim, quæ plus ꝗ cætera minuta animãtia frugibus nocent, linguę adulantium figurantur, quæ terrenorum mentes aliqua bona proferentes immoderatius laudando corrumpunt, fructus enim AEgyptiorum opera cenodoxorũ, quæ locuſtæ exterminant, dũ adulantes linguę ad appetendas laudes tranſitorias cor operantis inclinant. Herbam locuſtæ comedunt, quãdo adulatores verba loquentium fauoribus extollunt. Poma arborum deuorant, cũ vanis laudibus quorundã iã quaſi fortiũ opera eneruãt. a Nõ remanſit &c. Augu. Beneficium certè dei commemorauit ſcriptura, quo abſtulit locuſtas, & proſecuta dixit induraſſe dominum cor Pharaonis, beneficio. ſ. ſuo, & patientia qua illa fiebat obſtinatio, dum ei par ceretur. Sicut omnia mala corda hominũ patientia dei malè vtendo dureſcunt.

b Extende manum &c. Augu. Tertiò dicitur ad Moyſen: Extende manum tuam in cęlum, vt fieret etiam plaga tenebrarum. Nunꝗ autẽ dictũ eſt ad Aaron, vt extenderet man⁹ in cęlũ. Quòd ergo dictũ eſt ad Moyſen, extẽde manũ tuam ſup terram AEgypti, & aſcendat locuſta ſuper terrã, credo id ſignificari, etiã minus poſſe ꝗ plus poteſt, ſed nõ cõuerti. Orig. Nona plaga tenebrę ſunt, vt mentis eorũ cæcitas arguatur, velut intelligant diuinæ diſpenſationis & prouidẽtiæ obſcuriſsimas eſſe rationes. Poſuit enim deus tenebras latibulũ ſuum: quas illi audacter & temere perſcrutantes, & alia ex aliis aſſerentes, in craſſas & palpabiles errorum tenebras deuoluti ſunt.

Sap. 17. a.

*Trib⁹ diebus

Sap. 18. a.

Strab. Per tenebras inſipientia † eorum oſtenditur, qui affligebãtur & ignorabant ad quem finem eorũ pœnæ deuenirent. Etiam vel per tenebras arcanum diuini iudicij ſignificatur, quo iuſtos miſericorditer ſaluat, impios iuſtè condẽnat. c Oues tantum &c. Græcus habet, præter oues & boues relinquite, & eſt inuſitata locutio, niſi poſt diſtinctionẽ inferatur, relinquite: & ſubaudiatur iſta, vt ſit ſenſus: Ite pręter oues & boues, & relinqte iſta. Solet eñ talis eclipſis fieri crebrò in locutionib⁹ ſcripturarum. Ra. Nonũ præceptũ: Non concupiſces vxorem ꝓximi tui: Deut. v. c. Nona plaga, dẽſę tenebrę. Eſt eñ quędam mœchia etiã in appetẽdo vxorẽ alienã qñ cuiuis nõ ſufficit ſua, etiã alienã tẽtare. Verè denſæ ſunt tenebre. Nihil enim tam dolet patiens, nihil tam nolit pati faciens. Qui hoc facit verè cæcatur furore horribili.

† Iudæorũ

F

Allegoricè

Non concupiſces

ADDITIO.

In ca. x. vbi dicitur in poſtil. Vbicunꝗ autẽ habitabãt filij Iſrael, lux erat.

ADDITIO.

Non videtur neceſſariũ dicere, ꝙ iſta plaga. ſ. tenebrarũ facta fuerit mediantib⁹ cæli luminaribus. Sufficit eñ ꝙ fuerit ſolùm in aëre, & vbi AEgyptij habitabãt tñ: vñ aër ille fuit ingroſſat⁹ & denſatus virtute diuina, intantũ ꝙ ꝑdidit diaphaneitatem, ſic vt nõ eſſet capax lucis: Qđ patet manifeſtè ex hoc qđ dicit: Tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum. Nam ſi aër fuiſſet capax luminis, potuiſſent ſe videre adinuicẽ cum lucernis ſeu lampadibus igneis, quibus homines cõmuniter illuminantur, etiã in nocte ꝗtuncunque obſcuriſſima: hoc etiam videntur ſonare verba quæ dicuntur de his tenebris ſcilicet, vt palpari queant. Ex q̃ quidẽ groſſitie tam palpabili contingebat qđ dicitur: Nemo mouit ſe, quia tanta erat groſſities, ꝙ impediebat motum. In ſola enim obſcuritate ꝗtuncunꝗ careat luce, homines mouentur, præſertim in locis ſibi notis. Vnde etiam in nocte obſcuriſſima nonnulli † ꝓficiſcunt: & iõ oportet ꝙ hui⁹ qđ dicit. Nemo mouit ſe, cauſa fuerit palpabil' groſſities aëris tenebroſi: vñ in hac plaga cæli luminarib⁹, ſuo more influentibus, aër AEgyptiorũ nõ recipiebat lumẽ rõne ꝑdicta. Aër vero Hebręorũ illuminabatur, vt ſolebat. eſt enim hæc expoſitio

† itinerant

locuſtã proiecit in mare rubrum. a Non remanſit, nec una quidem in cunctis finibus Ægypti. Et indurauit domin⁹ cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſraël. Dixit † autem dominus ad Moyſen: Extende manum tuam † in cælũ, & ſint a b

a Arguentes cæcitatem mentis, vel oſtendentes diuinæ diſpenſationis & prouidentiæ obſcuriſſimas eſſe rationes. b Hyperbolice. Tenebræ enim palpari non poſſunt, ſed magnitudinẽ tenebrarũ ſignificauit.

tẽnebræ ſup terrã Ægypti tã dẽnſæ, ut palpari queãt. Extenditꝗ Moyſes manum in cælũ, & factæ ſunt tenebræ † horribiles in uniuerſa terra Ægypti. Tribus diebus † nẽmo uidit fratrem ſuum, c d

a Græcus habet, & non vidit vllus fratrem ſuum.

a Non quod penitus non moueretur, ſed quia de loco in locum migrare non poterant.

nẽc mouit ſe de loco, in quo erat. *Vbicũꝗ autem habitabant filij Iſraël, lux erat. Vocauitꝗ Pharao Moyſen & Aarõ, & dixit eis: Ite, † ſacrificate domino: Oues tantùm ueſtræ & armenta remaneãt: paruuli ueſtri eant uobiſcũ. Ait Moyſes: Hoſtias quoque & holocauſta dabis nobis, quę offeramus domino deo noſtro. Cuncti greges pergẽt nobiſcum, non e f g c h

a Quaſi abductis pecoribus poſſet vngula remanere, ſed ſic intelligendum eſt, nec vngulam relinquemus.

remãnebit ex eis ungula, † quę neceſſaria ſunt in cultũ domini dei noſtri, prȩſertim cùm ignorem⁹, quid debeat immolari*, donec ad ipſum locum perueniamus. Indurauit autẽ dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos. Dixitꝗ Pharao ad Moyſen: Recede à me, & caue ne ultrà uideas faciem meam. Quocunq; die apparueris mihi, morieris. Reſpondit Moyſes: † Ita fiat, ut locutus es: Non uidebo ultrà faciem tuam.

a Dixit aũt dñs. Hîc deſcribit nona plaga, cùm dicitur: b Sint tenebræ &c. Dicũt eñ aliqui, ꝙ aër fuit ita ingroſſatus vaporib⁹ humidis & groſſis, ꝙ cũ tactu poterat percipi, quia tenebra ipſa cùm ſit priuatio lucis, non eſt tactu perceptibilis. G

c Et factæ ſunt tenebræ horribiles: quia in illis tenebris fiebãt eis viſiones imaginariæ horribiles.

d Tribus diebus nemo vidit fratrem ſuũ: id eſt alium hominẽ. e Nec mouit ſe, timore ductus. f Vbicũꝗ autẽ habitabãt filij Iſraẽl, lux erat. Ex q̃ patet ꝙ iſta plaga facta eſt mediantibus cæli luminaribus, deo ad nutum obedientib⁹ non influendo lumen AEgyptijs, & communicando illud Hebręis. Et iſta plaga correſpondet cæcitati mentis, q̃ fuit in AEgyptijs, q poſt tot ſigna manebãt in obſtinatione ſua. g Vocauitꝗ Pharao Moyſen: non ꝗdiu fuerũt tenebræ, quia tunc nullus AEgypti⁹ de loco ſuo ſe mouit, ſed poſtꝗ redierat lux, timebat eñ de alia percuſſione maiori. Dicunt autẽ Hebręi ꝙ ꝑdictæ tenebræ triũ dierum nõ ſolũ fuerũt ad percutiendũ AEgyptios, ſed etiam propter filios Iſrael, inter quos erãt aliqui mali & increduli, nec volebãt de AEgypto recedere: & illi mortui ſunt in illis trib⁹ dieb⁹ & ſepulti, ita ꝙ AEgyptij nõ viderunt. Si eñ vidiſſent, ſic dixiſſent inter ſe, ita percuſſi ſunt filij Iſrael, ſicut & nos. h Hoſtias quoꝗ & holocauſta dabis nobis: id eſt permittes ꝙ ducamus animalia ad ſacrificia. i Cuncti greges pergent nobiſcum: quia neſcimus q̃ & quanta velit, & in hoc Moyſes non dixit falſum, quia dixerat illi dominus: Immolabis deo ſuper montẽ iſtum, vt habet ſuprà. iij. ca. ſed non determinauerat ſibi quæ vel quot deberẽt immolari, nec oportebat ꝙ Moyſes diceret expreſſè. & vellẽt de ꝓcepto dei omino de AEgypto abſꝗ reditu recedere, licet eñ falſum nõ debeat dici, veritas tñ pro loco & tpe põt taceri. & ideo de duob⁹ à deo ſibi dictis, vnum dixit, aliud tacuit.

† ꝗ

† ad

† caliginoſę vel denſę

† non videbat alter alterum

† ſeruite

H.

* a Dixit aũt dñs ad Moyſen: Extende manus: ꝑ quas ſignificantur illæ tenebræ, de quibus dicit Matth. viij. b. Ejciẽtur in tenebras exteriores. ſ. illi qui vitam AEgyptiorum ſequuntur & errores.

Moralit

† quia accipiemus ex eis.

ADDITIO.

*domino.

hæc expoſitio magis cõſona rationi, quia ſecundũ Philoſophũ: Fruſtra fit per plura qđ poteſt fieri ꝑ pauciora: & eadem rõne: qđ põt fieri per minora, non requiritur ꝙ fiat ꝑ maiora: & ideo nõ oportet dicere ꝙ de⁹ in hac plaga influẽtiã cæleſtiũ luminariũ mutauerit, ſicut nec litera hoc dicit: ſed ſolùm fuit mutatio in natura aërea elementari modo prædicto.

Philoſoph⁹

REPLICA correctorij cõtra Burg. rura

lẽ. In. c. x. Burg. notat poſtil. dicentẽ plagã nouã q̃ erat tenebrarũ fuiſſe mediãtib⁹ luminarib⁹ cæli, in qb⁹ de⁹ ſuſpẽdit actũ ſecũdũ, ſcilicet illuminare, nulla mutatiõe facta in eorũ natura q̃ ad actũ primũ q eſt lucere: ſicut etiã dicit ſup Danielẽ de igne triũ puerorũ, in q̃ fuit ſuſpẽſus, ſecũd⁹ act⁹ q eſt calefacere & cõburere: primo actu. ſ. calere manẽte. Quem modũ dicẽdi rõnabilẽ & itelligibilẽ Bur. hîc nitit corrũpe, dicens ꝙ illa plaga. ſ. tenebrarũ ſit facta ꝑ cõdẽſationẽ aëris tñ, vt ꝑderet diaphaneitatẽ: & hoc ꝓbare nitit: ex eo qđ dicit i lr̃a, ꝙ trib⁹ dieb⁹ nemo vidit fratrẽ ſuũ, aſſerẽs ſi aër fuiſſet diaphan⁹ & capax lucis, potuiſſent accẽdere lucernas, & ſic ſe mutuò videre. Itẽ ſecundò ex eo ꝙ tenebræ in lr̃a dicũtur palpabiles, qđ cõtingebat ex hmõi ingroſſatiõe, q̃ tanta fuit vt etiam motũ impediret: qa dicit in lr̃a, ꝙ nemo mouebat ſe de loco: & confirmat factũ ſuũ duplici rõne. Prima, qa fruſtra fiunt ꝑ plura quæ pñt fieri per pauciora. Secũda rõ, qa fruſtra fit ꝑ maiora qđ per mĩora fieri potuit, cuiuſmodi eſt aër reſpectu lucis Sed hæc videt groſſa

† rectè

A deſ groſſa & ruralis imaginatio militans cōtra rōnē & naturā rerū: nā deſtruit naturā, rōnē, & nomē plagę. Ipa em̄ plaga dicit̄ ī lr̄a tenebra. Tenebra aūt ē priuatio lucis ī ſubiecto apto nato, q̄ priuatio imaginatiōe Bur. locū nō habet, qa nihil aptū ē illumiari niſi diaphanū, q̄lis nō erat aër AEgyptiorū ꝓ tunc ſcd'm Bur. & ſic ſcd'm eū nō pōt dici plaga tenebrarū, ſed cōdēſationū, qd' ē cōtra lr̄am. ſcd'ō deſtruit naturā & rōnē aëris: nā aër de ſua natura ē corp⁹ īterminatū terminis ꝓprijs, & iō diaphanū: cōdēſatiōe igit̄ Bur. poſita ꝙ aër nō ſit diaphan⁹, ſequit̄ aërē nō eſſe corp⁹ īterminatum, & ſic ſeqt̄ aërem nō eſſe aërē. Tertiò deſtruit motū naturalem, qa poſita tali dēſitate aëris vt ipediſſet motū aïalē, etiā īpediſſet motū naturalē, & iō in tali aëre graue poſitū non moueret̄ deorſum, nec leue ſurſum, nec apud AEgyptios trib⁹ dieb⁹ fuiſſet in tali aëre inſpiratio & reſpiratio: & ſic nouo miraculo ſine ſpiraculo trib⁹ dieb⁹ vixiſſent, & multa alia icōueniētia cōtingunt ſic groſſè imagināti: Nec ratiōes eū mouētes ad ſic dicēdū cogūt. Nā prima qa ſupponit cōtra lr̄am ꝙ potuiſſēt accēdere lucernas: nā in lr̄a dicit̄, ꝙ nemo ſe mouebat de loco tēpore illarum tenebrarū, ideo nemo poterat accēdere lucernam. Et breuiter poteſt dici ꝙ eodem miraculo, quo deus ſuſpendit actū ſecundum luminariū cęli, quo ad AEgyptios, ita etiā luminariū q̄rūcūq;. & ſic nec ignis nec cādela illūmiatiōis offm̄ habuiſſent, ſed remāſiſſent ī ſuis naturis & actib⁹ primis, nec oporteret ibi aſſignari ſcd'm miraculum. Nec ſcd'a ei⁹ rō mouēt, dicit tenebras fuiſſe palpabiles, hoc em̄ dicit̄ Hyperbolicè ſcd'm gl. iterli. qa tenebrę palpari nō pn̄t, ſed ſignificat magnitudinē tenebrarū. Scd'm em̄ ꝟtutē ſermōis ſi talis aër denſat⁹ p lr̄am p̄tēderet̄, poti⁹ diceret̄ tenebroſū palpabile q̄ tenebra ſcd'm: aūt illā poſitionē aër tenebroſ⁹ pōi nō p̄t, qa cū nō eēt diaphanus, nō fuiſſet capax lucis: igit̄ nec priuatiōis oppoſitę, ſicut lapis nō pōt dici cęc⁹, qa nō eſt capax viſus &c. Cōfirmationes aūt huius poſitiōis ſunt cōtra ponētē. qn̄ em̄ priò dicit̄: Fruſtra fieri p plura &c. maifeſtū ē ex dictis ꝙ oportet apud Bur. plura aſſignare miracl'a. Apud poſtillatorē aūt vnicā ſuſpēſionē act⁹ ſecūdi cuiuſcūq; lucis: innitit̄ igit̄ paucioribꝰ qd' ſcd'ō addit̄, Fruſtra fieri p maius &c. cōtra eū eſt, qa p aërē & ei⁹ dipoſitionē tenebrę fieri nō p̄n̄t luce p̄ſente ſcd'm oēm ſui actū. Dēſitas em̄ aëris ſic facit nubilū, nō tenebrā, vt patet tpib⁹ nebuloſis. In exordio nāq; mūdi an̄ lucis creatione dicit̄: tenebrę aūt erāt ſup faciē abyſſi. poſt creationē aūt lucis nūq; legim⁹ tenebras niſi luce deficiēte ſcd'm actū ſcd'm. ſ. illumiare, per actum autem primum nunq; deficit lux, quin in ſeipſa luceret.

GLO. ORDI.

CAP. XI.

ET dixit &c. a ℂ Dices ergo oī plebi Augu. Non debet hinc q̄ſq; exēplū ſumere, nec ſic ꝓximū ſpoliare: Hoc em̄ de⁹ iuſſit q nouerat qd quęq; oporteat pati. nec Iſraëlitę furtū fecerūt, ſed deo iubēte miniſteriū p̄buerūt, ſicut cū miniſter iudicis occidit eū quē iudex p̄cipit. Sed ſi id ſpōte faciat, homicida ē, etiā ſi cū occidat, quē ſcit à iudice occidi debuiſſe: ſed ſi ſeorſum habitabāt Hebręi ī terra Geſſen vbi nec plagę fiebāt, quō petit q̄ſq; a ꝓximo vel à ꝓxia aurū, argētū, veſtē, p̄ſertim qa vbi primū hoc mādat per Moyſen, ſic poſitū ē, & mulier à vicina ſua, & cōcellaria vel cōcellanea ſcd'm aliā literam. Vn̄ intelligēdū ē etiā ī terra Geſſen nō ſolos Hebręos habitaſſe, ſed eis aliquos AEgyptios cohabitaſſe, ad quos potuerūt merito Hebręorū etiā illa diuina bn̄ficia ꝑuenire, vt eos diligerēt, & qd' petebāt, facilè cōmēdarēt, nec tn̄ de⁹ iudicauit illos ita alienos fuiſſe ab iniurrijs & contritionibus quas popul⁹ dei ꝑtulit, vt nec iſto dāno ferirētur, q alijs plagis ꝑcuſſi non erant.

*hinc † cūq; dimiſerit vos oīno ꝓijci et vos hinc Ecc. 45. a.

& veſtem

* Moyſes

B

b ℂ Vt po. vir. &c. Grego. Mētes vſui vitę carnalis īhęrētes, euelli ab īſimis nō p̄n̄t, niſi gradatim ducta p̄dicatiōe ꝑficiāt. Hinc ē ꝙ ī AEgypto poſitis, pio ꝓ moderamie latēti cōcupiſcētię cōdeſcēdit̄, vt vicinorū vaſis aureis & argēteis ſublatis diſcedere iubent̄, q ad Sina mōtē ducti, accepta lege mox audiūt: Nō cōcupiſces rē ꝓximi tui. Hinc ēt ī lege Deut. xix. d. oculū ꝓ oclo, dēte ꝓ dēte p̄cipit̄ exigere. Qn̄q; tn̄ reuelare grā ꝑcuſſi, maxillā alterā iubent̄ p̄bere, qa em̄ plus ſemp ira vindictā exigit q̄ iniuriā accipit, dū diſcūt mala non multiplicius reddere, qn̄q; diſcernerēt ea, & multiplicata ſponte tolerare. Hinc rudē pp̄l'm à qbuſdā ꝓhibuit, q̄dā in vſu priſtino ſeruauit, & ipa ī melioris vitę figurā. Bruta nāq; aïalia ī AEgyto idolis mactabāt. Iō aïaliū mactationē retinuit, ſed idolorū cultū vetuit, vt dū de vſu aliqd amitterēt, ī cōſolationē etiā aliqd haberēt, qd' tn̄ mira diſpēſatiōe ī figurā ſpūs cōuertit. Sacrificia em̄ illorū aïaliū, extinctionē nr̄ę carnalis vitę ſignificāt. vn̄ ergo ībecillati pp'li rudis cōdeſcēdit̄, inde ei p obūbratas allegoriarū ſpecies, maior fortitudo ſpūs nūciat̄. c ℂ Corā &c. Qui. ſ. habitāt cū Hebręis ī terra Geſſen, & ꝓ ipis nouē plagis Lęſi nō erant nō erāt: ideoq; eos diligebāt. decia autem ☞ plaga

Cap. XI.

ET dixit dominus [a] ad Moyſē: Adhuc [b] una plaga tangam Pharaonem & Ægyptū: & poſt hæc dimittet uos*, †& exire cōpellet. Dices ergo omni [c] plebi, ut poſtulet uir ab amico ſuo, & mulier à uicina ſua uaſa ar [d] [e] gentea, & aurea, & ueſtem: dabit [f] autē domin⁹ gratiam populo ſuo coram Ægyptiis. Fuitq; Moyſes [g] uir magnus ualde in terra Ægy [h] pti coram ſeruis Pharaonis & omni populo. Et ait*: Hæc dicit [i] dn̄s: Media nocte †īgrediar Ægy [k]

NIC. DE LYRA.

CAP. XI

ET dixit &c. Hîc deſcribit̄ decima plaga Et primò ponit̄ ipius cōmiatio. Scd'ō ei⁹ inflictio. xij. cap. ibi: Factū ē aūt. Pria ī duas, in ꝑtē pricipalē & icidētalē. Scd'a ī principio. xij. ca. Circa primū pœna īflligēda dicit̄ Moyſi & ſcd'ō Pharaoni, ibi: Fuit aūt Mo. Circa primū dicit̄: a ℂ Et dixit do. &c. ſ. anq; recederet à Pharaōe, qa dixerat ei qd' poſt ſuū receſſū amplius non videret faciē ei⁹. Bene enim fiunt reuelationes diuinę ꝓphetis, etiā corā hoībus malis, ſicut patet de Michęa corā Achab. iij. Reg. xxij. c. b ℂ Adhuc &c. regē principaliter, quia principalis fuit ī peccādo, & pp'l'm ſecūdario, qa peccauit regi cōſētiēdo.

Dices ergo

Nicolaus de Lyra.

c ℂ Dices ergo &c. vir ab amico ſuo. Viri enim q per terrā diſcurrunt aliquādo amicitias cōtrahūt, etiā in lōginquis ꝑtibus, ſed mulieres q̄ ſic nō diſcurrūt, contrahunt tm̄ à vicinis, ideo ſubdit̄: d ℂ Et mulier à vicina ſua. non tn̄ peccauerunt in hoc, vt dictū eſt. ſ. iij. cap. e ℂ Vaſa argētea & aurea. nō dicit pecuniā, qa rōne ſolennitatis imminētis honeſtius petuntur talia q̄ pecunia. f ℂ Dabit autē dn̄s gratiam. qualiter aūt hoc ſit itelligendū. ſ. dādo vel accōmodādo, dictum eſt ibidem. g ℂ Fuitq; Moyſes. Hîc denūtiatur p̄dicta plaga Pharaoni, prędicitur tamen de Moyſe. h ℂ Vir magnus valde. i. reuerendus & timendus, propter qd' corā Pharaōe loquebat̄ conſtanter & abſq; timore. i ℂ Et ait, Hæc dicit do: pronuntiādo diuinam ſententiam ſibi reuelatam antequam recederet à Pharaone. k ℂ Media nocte ingrediar AEgyptum. dicunt aliqui ꝙ hoc fuit in medio noctis immediatè ſequentis, & ſecundum hoc oporteret dicere qd' ea quę dicuntur ca. ſe. de immolatione agni paſchalis, & de pręparatiōe populi ad receſſum, quę non poterant fieri in tam breui tempore, fuiſſent dicta populo ab ipſo Moyſe ante pronuntiationem iſtius ſententię coram Pharaone, & ſcripta eſſent pôſt per modum recapitulationis. Alij autem dicunt, & probabilius, vt videtur, quòd poſt receſſum Moyſi à Pharaone dicit Moyſes populo ea quę ſequuntur in. xij. cap, & tunc oportet dicere, quòd mors primogenitorum non fuit in nocte immediatè ſequenti, ſed ad minus inter receſſum Moyſi à Pharaone & percuſſionem primogenitorum AEgypti fluxerunt. xiiij. dies, in quibus populus ſe pręparauit ad paſcha celebrādū, & ad recedendum de AEgypto.

& AEgyptum

†, ſ. 3. g. & ǰ. 12. e. Pſa. 104. d.

D

† egrediar

A primogenito

Moral. a ℂ Et dixit dn̄s ad Moyſen. In hoc capitulo indicitur à domino ſpoliatio AEgyptiorū, cū dicit̄: c ℂ Dices ergo oī plebi vt poſtu. vir ab amico &c. Et hoc voluit dn̄s in aliquā recōpēſationē loboris quo pp'ls Iſraël fuerat iniuſtè afflictus ab AEgyptijs. Acceperūt aūt ab eis aurū, p qd' deſignatur ſapiā, q̄ eſt notitia de diuinis: & argētū qd' ſignificat ſcientiā q̄ eſt notitia de creaturis & arma, vt habet̄. ǰ. ca. xiij. vbi dicit̄, ꝙ armati aſcenderūt filij Iſraël de terra AEgypti. & certum eſt qd' non habebāt arma ꝓpria, cū timeret̄ de eorū rebellione & fuga: ſed AEgyptij libenter accōmodauerunt, vt à latronibus poſſent defendere alia pretioſa ab AEgyptijs ſibi accōmodata. per hoc aūt ꝙ filij Iſraël AEgyptios talibus ſpoliauerūt, ſignificat̄ ꝙ q̄cūq; ſunt in libris Gentiliū accommoda fidei nr̄ę ſiue morib⁹, ad eorū declarationē, cuiuſmodi ſunt ſciētię reales, ſiue ad defenſionē eorū cuiuſmodi ſūt ſciētię ſermocinales q̄ docēt modū loquēdi, arguēdi, & reſpōdēdi ab eis, tāq; ab iniuſtis poſſeſſorib⁹ ſunt accipiēda. ℂ Augu. de doctri. Chriſtiana. Si qua vera dixerūt philoſophi nō ſolū formidanda nō ſunt, ſed ab eis tāq; ab iiuſtis poſſeſſorib⁹ ī vſum nr̄m vēdicāda: Scd'ō agit̄ de morte primogenitorū AEgypti, de q̄ dicit̄. i ℂ Hęc dicit &c. AEgypt⁹ interpretat̄ tenebra: ꝓpter qd' p primogenita AEgypti intelligūtur hoīes mali ī tenebris ignorātię & culpę nutriti & obſtinati, & tales in inferno grauiſſimè punient̄. Per hoc autem qd' ſubditur:

Moralit.

z v *Apud oēs

E ☞ plaga afflicti ſunt,cū diſceſſiſſent Hebræi ab eis. a ℂ Morieť primogenitū.Origen.Ad vltimū primitiuorū ‘infertur interitus in quo fortaſſis eſt aliquid ſupra noſtrā intelligeniā,qď cōmiſſum ab AEgyptijs videatur in eccleſiā primitiuorū,q̄ aſcripta eſt in cælis.Vnde etiam exterminator angelus ad hoc miniſterium mittitur, qui parcit illis tantùm, q vtroſq; poſtes agni ſanguine ſignatos habuerunt. Delentur

7.12.d. Pſal.77.d. &.134.f. iterum primogenita AEgyptiorum: ſiue eos principat⁹ & poteſtates,& mūdi huius rectores tenebrarum dicamus;quos aduentu ſuo Chriſtus traduxit.i.captiuos duxit & captiuauit, cum in ligno crucis triūphauit;ſiue autores & inuētores falſarum religionum quas Chriſti veritas cum ſuus extinxit autoribus. ℂ Principatus & poteſtates & rectores tenebrarū harum, primogenita ſunt AEgiptiorū qď in vltima plaga cū ſcilicet finis mundi aduenerit:cūm ſeparabit oues ab hœdis;grana à paleis:dānabūtur,amiſſa vagandi & tentandi licentia.

Moraliť. ℂ Orige.Moraľ.Anima dum in hoc mūdo in erroribus viuit;ignorantia veritatis; in AEgypto poſita eſt: ſi appropinquare cœpit lex dei: aquas in ſangunem cōuertit.i.fluidam & lubricam iuuentutis vitam cōuertit ad ſanguinē veteris vel noui teſtamēti. Deinde educit lex ex ea vanam & inanem loquacitatem aduerſum dei prouidētiam, ranarum querelę ſimilem. Purgat etiam malignas cogitationes eius: & cinifium mordacitati ſimiles calliditatis,acu leos diſcutit. Libidinum quoq; morſus cynomię ſpiculis ſimiles depellit: ſtultitiamq; & intellectum pecudibus ſimilem per quā homo cùm in honore eſſet,nō intellexit,ſed

Pſal.48.c. comparatus eſt iumentis inſipientibus &c. Arguit vlcera peccatorum:arrogantię tumorem: & feruorem furoris extinguit.Ad

F hibet poſt hęc voces filiorum tonitrui: id ē euāgelicas & apoſtolicas doctrinas, & caſtigationem grandinis vt luxuriam, voluptatesq; coerceat:& ſimul ignem pœnitentię,vt dicat: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis.Lu.xxiiij.e. Nec nō locuſtarū ab ea ſubducit exempla: quibus depaſcantur omnes inquieti,& turbidi motus eius, vt diſcat omnia ſecundum ordinem facere. Vbi verò ſufficienter fuerit caſtigata ꝓ mo

ſ.8.e. ribus, cùm autorem verberum ſenſerit. confitens: quia digitus dei eſt: & parum agnitionis acceperit:tunc pręcipuè geſtorū ſuorum tenebras videt: & errorum caliginem:& tunc merebitur,vt extinguantur in ea primogenita AEgypti.Oīs em̄ aïa cū ad ſupplemētū ętatis venerit:& velut naturalis lex cœperit in ea iura ſua defendere:primos motus ſcďm deſiderīū carnis ꝓducit:quos ex cōcupiſcētię,vel irę fomite, vis incētiua cōmouerit.Vñ q̄ſi priuilegium ſingulare de Chriſto ꝓpheta dicit.

Eſa.7.e. Butyrū & mel māducabit;priuſq; faciat aut ꝓferat maligna, eliget bonū:qm̄ priuſq; ſciat puer bonū aut malū,reſiſtet malitię, vt eligat qď bonū eſt.Dauid autem de ſe dicit:Delicta iuuentutis meę &

Pſal.24.b. ignorātias meas ne memineris.quia ergo hi primi animę motus ſecūdū carnē ꝓlati in peccatū ruunt:meritò in morali loco primogenita AEgyptiorū primitiua ponūtur:qa extinguūtur:ſi reliquę vitę cōuerſatio emēdatiorē dirigat curſum.Sic ergo in aïa quā lex diuīa ab errorib⁹ ſuſceptā caſtigat:priogenita AEgytiorū delētur niſi poſt hęc oïa ī ifidelitate ꝑdurās:noluit iūgi iſraēliticę plebi,vt exeat de ꝓfundo,et euadat īcolumis:ſed in iniq̄tate ꝑmaneat:et deſcē

Zacha.5.c. dat tāq; plūbū i aquā validiſſimā.Iniq̄tas em̄ ſcďm Zachariā ſedet ſup talētū plūbi:& ideo q ꝑmanet in iniq̄tate:tāq; plūbū demergiť in ꝓfundū. b ℂ Apud oēs &c.Aug.In libro locutionum Elegātiſſima locutio eſt:ꝑ canē quippe extremū ſignificauit,vľ hominū,vel pecorū:ita cōmēdauit q̄ta ī Hebręis quies futura eēt,AEgyptijs acerba orbitate clamātib⁹: c ℂ Non audiet vos Pharao &c.Aug. Tāquā opus fuerit Pharaōis inobediētia, vt ſigna illa multiplicarentur:quę vtiliter fiebāt ad terrēdū populū dei: atq; ipſa diſcretione ad pietatem informandū. Sed hoc fuit dei: malitia illius cordis bene vtentis, non Pharaonis patientia malè abutentis.

☞ Menſis.

---

a ptum,& morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorū,à pri- a mogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius,uſq; ad primogenitū ancillę,quę eſt ad molā,& omnia primogēita † Ægyptiorū. Eritq; b clamor magnus in uniuerſa terra c Ægypti,qualis nec antè fuit,nec b poſtea futurus eſt.Apud oēs au- d tem filios Iſraël nō † mutiet canis ab homine uſq; ad pec⁹,ut ſciatis quāto miraculo diuidat dn̄s Ægyptios & Iſraël. Deſcēdentq; oēs e ſerui tui iſti ad me,& adorabunt f me,dicentes: Egredere tu & oīnis populus,q † ſubiectus eſt tibi.Poſt hæc egrediemur.Et exiuit à Pha- g

a ¶ Non perturbatione mentis,ſed pro duritia Pharaonis,qui tactus tot pœnis non reſipuit,ſtupebat & admirabatur.

raone irātus nimis. Dixit autem c dn̄s ad Moyſen:Non audiet uos h Pharao, ut multa ſigna* fiant in terra Ægypti.Moyſes autem & Aaron fecerūt omnia ſigna & oſtenta, quæ ſcripta ſunt coram Pharaone, & indurauit domi- i nus cor Pharaonis,nec dimiſit filios Iſraël de terra ſuā.

Cap. XII.

D Ixit quoque do- k minus ad Moyſen & Aaron † in terra Ægypti:

---

a ℂ A primogenito &c.quia ipſo adhuc viuēte filiū ſuū coro- G nauerat.Vľ dicēdū ꝙ hîc accipiť ī ſolo ſeſſio ꝓ iure ſedēdi:qa ſibi debebať poſt mortē patris. b ℂ Eritq; clamor.etc. Ex ſubita morte primogenitorū. c ℂ Qualis nec &c.Quia plagę p̄cedētes reputabāť modicę reſpectu huius,maximè qa oēs timebāt ſubitò mori poſt primogenitos:vt habeť ſequēti ca.vñ dicebāt:oēs moriemur. d ℂ Apud oēs etc. mutiet Mutire, eſt in ſilētio loqui q̄tū ad hoīes: & latrare q̄tū ad canes.Et eſt ſenſus,Tanta erit pax & quies in hoībus & animalib⁹ populi Iſraël,ꝙ etiā canis q de facili fortiter latrat:etiā tūc baſſe nō latrabit. Mutire

e ℂ Deſcēdētq; oēs etc. Rex em̄ nō deſcendet:qa ſicut p̄dixit Moyſes nō erat eum amplius viſurus. f ℂ Et adorabūt etc. De hoc qď tu renuis modò. g ℂ Et exiuit etc.Iſta ira nō fuit pc̄tm̄:qa ꝓcedebat ex zelo amoris diuini:& ex deteſtatione rebellionis regis AEgypti cōtra deū. h ℂ Nō audiet etc. Iſtud vt nō accipiť hîc cauſaliter,ſed cōſecutiuè;qa ex obduratiōe eius cōſecuta ē multiplicatio ſignorū:ſcilicet mors primogenitorū:diuiſio maris rubri:& ſubmerſio AEgyptiorū. i ℂ Et indurauit etc.Qualiter autem de⁹ ſit cauſa obdurationis,dictū fuit.ſ̄.iiij.ca. vel anhelabit vt faciūt carnes fatigati aut ſitibundi

* d ℂ Apud omnes autem &c. Significatur ꝙ diabolus (qui per canem intelligitur) nocendi fidelibus in bono perſeuerantibus non habet poteſtatem. Moraliť. † eſt in pedib⁹ tuis héb.

ℂ In ca.xj.vbi diciť in poſtilla: Nō audiet vos,vt multa ſigna fiant.

ADDITIO.

Iſtud vt cū dicitur,vt multa ſigna fiant,pōt accipi cauſaliter eo modo quo accipitur.ſ̄.ca.ix.vbi dicitur:Idcirco poſui te vt oſtendam in te for. &c. vt ibidē fuit declaratum in additione vltima. * mea

Replica correctorij contra Burg.in cap.xj.Burg.notat poſtillatorē de li vt,tento cōſecutiuè,nō cauſaliter, ſed ſuprà c.ix.huic obiectiōi reſponſum eſt Et ab hoc loco vſq; ad ca.xiiij.multa ponit Burg.quę ꝓ additionibus dimitto. Et ſi aliquando videantur poſtilla.notare,faciliter tamen euacuari poſſunt. H

† in terra AEgypti

NIC.DE LYRA.

CAP. XII.

D Ixit quoq; dominus ad etc. Hîc inter comminationem mortis primogenitorum,& eius executionem, interponitur pręceptum de celebratione paſchali: quia illa celebratio inſtituta eſt in memoriam percuſſionis primogenitorum AEgypti,& ſaluationis filiorum Iſraël,nocte ſequenti diem quartamdecimam menſis primi, & in craſtino exiuerūt filij Iſraël de AEgypto.Vbi notandū,ꝙ circa immolationē agni paſchalis & alia ſacrificia,duo ſunt attēdēda.Vnū eſt de p̄ſenti.ſ.ſtat⁹ ppľi exeūtis de AEgypto.Scďm eſt figuratio agni, q̄ deſignabat paſſionē xp̄i,q̄ ī illis p̄figurabať,qa ſcďm ꝙ Apl̄s dicit.j.Co.x.c.oīa ī figura cōtingebāt illis.& Rab.Sa.dicit,& antiq̄ doctores He- Immolatio agni paſcha

Mora. k ℂ Dixit quoq; etc. In hoc capl̄o & ſequēti,agiť de imolatiōe paſchalis agni,de q̄ ponūtur qnq;,tn̄ itricate; ꝓpter qď nō intēdo ordinē ſeq l̄rę,ſed materię.Primū eſt imolatę rei cōditio. Secundū,temporis determinatio. Tertium, comedentium diſpoſitio.Quartum comedendi modus.Quintum comeſtionis locus. Circa primū diciť ꝙ res imolāda ſit agn⁹: in q̊ notať xp̄i māſuetudo.Hiere.xj.d.Ego q̄ſi agn⁹ māſuet⁹ qui portať ad victimā. Et qď ſit ſine macula.ſ.pc̄ti.j.Pet.ij.d.Qui pc̄tm̄ non fecit,nec inuentus eſt dolus ī ore ei⁹.Et maſcul⁹ ꝑ qď deſignatur perfectio hoīs Chriſti rōne ſexus perfecti.Ipſe enim ab inſtāti cōceptionis fuit homo ꝑfect⁹ in ſcientijs & virtutib⁹.Annicul⁹.i.vnius anni.Et accipiť iſte annus ab octaua die natiuitatis.Nā añ nō poterat offerri,& ſic patet ꝙ erat adhuc tenellus,& per hoc ſignificať in xp̄o pietatis teneritudo. Moraliter.

* Iuxta quem

a ℭ Menſis &c. Rab. Hîc ē Aprilis q apud Hebręos Niſan, apud Macedones, xandic⁹ dicit. & dicit aprilis q̄ſi aperilis: qa tūc aperit terra ꝓ ferēdis virgultis, herbis ac florib⁹, vel aprilis à venere, q̄ſi Aphrodis. Ven⁹ em̄ Gręcè aphrodite dicit. Hūc Hebręi primū habēt, qa xv. Kalēdarū ei⁹, prima dies ſeculi fuit. Quartadecima verò, dies ſecūda. xiij. tertia. xij. q̄rta: qua ſol & luna cōdita ſunt, & tūc primū ęqnoctiū fuit. Sol em̄ in oriēte, luna ī occidente, ſpherā mūdi ex ęquo diuidebāt. ℭ Stra. Hîc eſt Niſan, ſcd'm Hebręos, in q factus ē mūd⁹, cuius plenilunium poſt ęqnoctiū vernale ſemp eſt attēdendū: in quo ppl's Iſraël à ſeruitute AEgypti liberat: & genus hūanū ſanguie Chriſti à poteſtate diaboli eripit. ℭ Decima die mēſis tollit agnus, q̄rtadecima immolat, qa in lege paſſio Chriſti figurat, euāgelij gratia coruſcāte implet. Denarius em̄ ꝓpter decalogum legē ſignificat. Quaternari⁹ verò, quatuor euāgelia. b ℭ Erit au. &c. Anniculus erit vobis alia litera. Aug. Mouere pōt illa locutio quaſi agnus poſſit eſſe, nō maſculus neſciētē, q̄ neceſſitate ita ſit traſlatū. Ouis em̄ trāſferri debuit, qa Gręcus πρόβατον habet, qd' ī Gręco generis neutri eſt: & potuerūt oīa q̄ ſequunt, cōuenire. Acſi diceret, pecus pfectū maſculū anniculū erit vobis. potuit em̄ dici Latinè maſculū pecus, quō dicit maſcula thura neutro genere. Ouis em̄ maſcul⁹ dici nō poſſet, qa fœmininū tm̄ eſt. Itē ouis maſcula ſi diceret, eſſet abſurdius, pecus verò ſi poneret etiā aliud intelligeret: nec ſeruaret ſacramētū, ꝙ cū de oue loquat, pōſt dicit: Ab agnis & hœdis accipietis illud: in q Chriſt⁹ ſignificat. Quare em̄ moueremur ouē v'l agnū ab agnis vel hœdis accipiendū, niſi ille figuraret, cuius caro ex iuſtis & peccatorib⁹ aſſumpta eſt, ꝙuis conentur Iudęi intelligere etiam hœdum accipiendum ad celebrandū paſcha. Tanquam ſi diceretur: vt ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum, ſi illud deſit ſumi oportere apparet tamē in Chriſto rebus cōpletis, quid illo p̄cepto figuratū ſit.

Nota · *patrum. · † familia q̄ꝫ · probaton · B

a Menſis iſte vobis principium ^{b} menſium, primus erit in menſibus anni: ^{c} Loquimini ad uniuerſum cœtum filiorum Iſraël, & dicite eis: Decima die menſis huius ^{d} tollat unuſquiſq; agnum per familias* & domos ſuas. Sin autē minor eſt † numerus, ut ſufficere poſſit ad ueſcendum agnum, aſſumet uicinum ſuum, ^{e} qui † cōiunctus eſt domui † eius iuxta numerum animarū, ^{f} quæ ſufficere † poſſunt ad eſum agni. ^{g} Erit aūt agn⁹

ℊ Maximus. ℊ De grege. ℊ Quia ſola gens Iudæa non ſufficit. a ℊ Singulariter, quia cum vnuſquiſq; tolleret, omnes tamen eum ſignificabant, qui ſingularis hoſtiam futurus erat. a ℊ Gentilem. ℊ Vicinum ſcilicet ſingulare pro plurali. Non enim vnū, ſed quot ſufficiunt, vult intelligi. a ℊ A parte totum intelligendum eſt. ℊ Prædeſtinatarum. a ℊ Chriſti, cuius corpus manducamus & ſanguinem bibimus. b ℊ Qui tollit peccata mundi. Ioh. j. d.

Nicolaus de Lyra.

Iuxta quē res Hebr. ꝙ oēs ꝓphetę nō ꝓphetauerūt niſi ad dies Meſſię, & iō cū Moyſes fuerit maxim⁹ ꝓpheta, totū qcqd ſcripſit, ordinat ad xp̄m, & iō ī immolatiōe agni paſchalis duplex eſt ſēſus. Vn⁹ eſt ſtatus ppl'i exeūtis de AEgypto, & eſt l'rālis & primus, & hūc intendo priō proſequi. Alius eſt p̄figuratio Criſti paſſuri ꝓ tunc, & hūc ſenſum ī fine breuiter tāgā: qa licet ſit vltim⁹ ī proſecutiōe, eſt tū prim⁹ in intētiōe, ſicut finis reſpectu eorū q̄ ſunt ad finē ordinata. Sciēdū etiam qd' prima celebratio Paſchę, & alię ſequentes temporibus alijs non ſunt vniformis conditionis in omnibus, vt patebit proſequendo. Nec etiam celebratiōes ſacramētorū nouę legis ſunt vbiq; vniformes. Nec etiā omnib⁹ temporibus, quātū ad ea q ſunt de ſolennitate, vnde in primitiua eccleſia baptizabant in nomine Chriſti, nō autē mōdo: & in multis alijs variatiōes factę ſunt ex cauſis emergentibus. Circa primū ſic procedit, qa primò pręceptū datur Moyſi: & ſecūdò ab eo diuulgatur ſenioribus populi, ibi: Vocauit autem Moyſes. Adhuc primò deſcribitur ſacrificiū agni paſchalis.

Diuiſio — Secundò modus comedendi, ibi: Sic autem comedetis. Tertiò imponitur ritus reſpectu temporis futuri, ibi: Habebitis autem hanc diem. Circa primū dicitur: dixit quoq; dominus &c. Hoc autē dixit eis ſecūdū aliquos, antequam Moyſes denuntiaret Pharaoni plagam decimam: ſecundū alios, qd' verius videt. dixit ei pōſt, vt expoſitum eſt cap. pręcedenti. a ℭ Menſis iſte etc. ſ. Martius qui apud Hebręos vocatur ניסן Niſan Ego puto ꝙ menſis Aprilis Niſan vocat.

Prim⁹ menſis — b ℭ Vobis princip. Et dixit vobis: quia apud Latinos Ianuarius eſt primus: ſimiliter & apud Gręcos. Ianuarius em̄ apud Gręcos dicitur πρῶτος protos, qd' idē eſt ꝙ primus. Similiter etiā apud Hebręos ſcd'm cōmuniorē opinionē Septēber eſt primus ſimpliciter, qa in eo creat⁹ fuit mūdus, & vſq; ad illud tp̄s vocabat prim⁹ apud Hebręos. Sed ex iſto notabili būficio. ſ. exitu de AEgypto tā mirabili, quē deus eis pſtitit in iſto menſe, vocat⁹ ē de cetero primus menſis anni. Et hoc notat cū dicit: c ℭ Primus erit &c. acſi daretur per hoc intelligi ꝙ antē, primus non fuerit, ſicut plenius expoſui ſuprà Geñ. vij. cap. Quòd autem aliqui doctores chatolici dicūt Aprilē eſſe primū menſem, apud Hebręos ſtare nō poteſt, vt videt: qa ſecūdū oēs September ē ſeptim⁹ mēſis apud Hebręos in quo fiebat feſtū expiationis, vt habetur Leui. xxiij. a. & Numeri. xxix. a. Septēber verò nō eſt ſeptim⁹ ab Aprili ſed à Martio: & ideo

† feſtū expiationis menſe Septembri

C — tio: & ideo Martius primus eſt apud eos, & vocatur Niſan. Sciendū tamen ꝙ frequenter cōcurrit cū Aprili nr̄o, qa Iudęi faciūt menſes p lunationes. Annus aūt ſolaris, q cōtinet in duodecim mēſibus nr̄is cōtinet duodecim lunationes & vndecim dies: & ſic ī tertio anno Iudęi faciunt tredecim mēſes, vt fiat adęq̄atio anno ſolari, & hoc modo fit in quolibet anno emboliſmali, q habet. xiij. lunatiōes. Tunc em̄ mēſis אדר Adar q ē. xij. apud eos, duplicat: & ſic ſecūdus q apud Hebręos evocat Veadar. i. & Adar q̄ſi adiūct⁹ p̄cedēti, cōcurrit cū Martio nr̄o, & p cōſequēs Niſan q eſt prim⁹ apud Hebręos, cōcurrit cū Aprili nr̄o et fortè ſic erat qñ filij Iſraël exiuerunt de AEgypto, & ꝓpter hoc dixerūt doctores nr̄i p̄dicti, ꝙ Aprilis eſt primus mēſis apud eos. ſciendū tñ, ꝙ ſcire p certitudinē & ī pticulari quō annis diuerſis primus mēſis Hebręorū q vocat Niſan, plus & minus cōcurrit cum Martio & Aprili, ptinet ad Aſtrologos & cōpotiſtas. ſufficit aūt hoc groſſè & breuiter tangere, prout ſpectat ad expoſitionem literę: Tamē eſt ſciēdū ꝙ hoc eſt regulariter verū, ꝙ primus menſis Hebręorum ſemp incipit à principio lunationis ꝓpinquioris ęquinoctio vernali, ſiue principiū dictę lunationis ſit ante ęquinoctium, ſiue poſt ſiue ibidē. Dictum autem ęquinoctium eſt ꝓpinquius principio Martij q̄ fini, quia eſt xij. die Martij ſecundū veritatem, licet aliter ſignet in Kalēdarijs nr̄is. Ex q patet verum qd' dictū ē. ſ. ꝙ primus mēſis Hebręorū magis correſpōdet Martio, q̄ Aprili. & ſicut dictū eſt de concurſu primi mēſis Hebręorū cū Martio & Aprili, ita & ſeptim⁹ mēſis eorū q dicit tyſser cōcurrit cum Septembri & Octobri vario modo in diuerſis annis.

Lunatiōes Iudęorum · † iunctus · † ſuę · † poſſins

d ℭ Decima die &c. Ex iſta litera & ex ea q̄ ſequit. j. Iuxta quē ritum tolletis & hœdum, & ſeruabitis eū vſq; ad quartūdecimūdiē mēſis huius: Immolabitq; eū vniuerſa multitudo &c. Dixerūt aliq, ꝙ p iſta intelligit duplex immolatio. Vna agni q ī molabat decima die in qualibet domo. Alia hœdi, quia à decima die ſeruabatur vſq; ad quartamdecimam diem, in qua ad veſperū immolabat: nō in ſingulis domibus, ſed a tota multitudine filiorū Iſraël. Sed hoc patet falſum, quia de immolato, quartadecima die dicitur, ꝙ debebant filij Iſraël comedere carnes aſſas, & in ſingulis domibus: & de ſanguine immolati ponere in ſuperliminari, & ſup vtrumq; poſtem, vt patet ex textu ſeq. Certū eſt autem qd' carnes vnius hœdi & ſanguis nullo modo ſufficerent ad prędicta. Item vbi translatio noſtra habet: Iuxta quem ritum tolletis & hœdum: vnde ꝓceſſit hęc opinio: In Hebręo habet ſic. De arietibus vel de capris accipietis illum. & refertur li illum, ad id qd' immediatè pręponitur, vbi dicit: Erit autē agnus ſine macula maſculus anniculus. Illa enim dictio Hebraica q̄ ibi ponit pro agno. ſ. שה ſeh. aliquando accipit pro hœdo. Ex quo patet ꝙ nō erat alia immolatio agni: & hœdi, ſed vna quę debebat fieri, de agno ſi poterat haberi bono modo: & ſi non poterat fieri de hœdo & hoc etiam dicūt doctores Hebręi. Agnus tñ vel hœdus q̄rtadecima die imolādus in ſingulis domib⁹ p̄cipit hîc accipi à decima die mēſis, & ſeruari vſq; ad quartādecimā diem duplici de cauſa. Vna eſt, qa filij Iſraël erāt occupati in pręparando ſe ad receſſum de AEgypto cum omnibus quę habebant: in qua pręparatione requirebatur magna ſollicitudo & diſtractio ideo ne hoc darent obliuioni, accipere agnum vel hœdum in die immolationis pręceptum fuit tunc quòd acciperent per quatuor dies antè. Secunda cauſa fuit vt in illis quatuor diebus viderent per experientiā, ſi in illo agno vel hœdo accepto eſſet aliqua macula id eſt defectus, propter quod nō deberet immolari, & ſic de alio ſibi prouiderent & ideo dicunt Hebręi, ꝙ talis pręacceptio per quatuor dies non obligabat in futurum: nec fuit obſeruata in annis ſequentibus, qa prędictę cauſę ceſſauerant, quod manifeſtè patet de ſollicitudine ꝓ exitu. Similiter etiā de cognitione maculę, qa p aſſueſactionem iugis ſacrificij quo quotidie immolabat vnus agnus ſine macula mane & alius veſpere, ſtatim de facili poterant cognoſcere, ſi in animali accepto eſſet macula vel impedimentum prędictę immolationis. e ℭ Aſſumet vicinum ſuum. ſ. Iudęū. Gentilis em̄ vicin⁹ Iudęi nō poterat ad hoc aſſumi, quia nullus admittebatur, niſi circūciſus: vt. j. dicitur. f ℭ Iuxta numerum animarum &c. Excipiunt infirmi, q nō poſſunt comedere carnes ſine piculo ſaltē ad q̄ntitatē oliuę: vt dicit Rab. Sa. g ℭ Erit autem agnus abſq; macu. macula quę eſt in varietate pellis, nō intelligitur hîc

D Duplex immolatio

a ¶Qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius:Eſa.liiij.c. b ¶Fortis. c ¶Vnius anni,de quo dicitur.Pſal.lxiiij. c.Benedices coronę anni benignitatis tuæ.

†abſq; mâcula,maſcûlus ânnicu- a b lus.†Iuxta quem ritum tolletis & † hœdum, & ſeruabitis eũ uſq; ad c

a ¶Quartamdecimam lunam:quia Iudæi ſecundum cur ſum lunæ computant dies & menſes.

quârtamdecimam diem menſis

a ¶Quia a Iudæis in fine ſeculorum pro nobis immolatus eſt.

huius.Immôlabitq; eum uniuer- d ſa multitudo † filiorum Iſraël †ad

a ¶Quia in fine ſeculorum Chriſtus immolatur. a ¶Chriſti

b uêſperam,†& ſument de ſanguî- e f

¶Oris & cordis.

ne eius,ac ponent ſuper utrunq; g

¶Intentionibus ¶Mentium

poſtem,et in ſuperliminarib⁹ do h morum in quibus comedent il- i

a ¶Sacramentum dominici corporis.
b ¶Huius ſeculi,dum adhuc alterutrum conſcientias non videmus.
c ¶Roboratas

c lum.Et êdent carnes nocte illa âſ- k l

¶Paſſionis. a ¶Sine corruptione vanæ gloriæ.
b ¶Bona opera.

d ſas igni, & âzimos panes cum m n

a ¶Fletu & pœnitentia peccatorum,

†lâctucis agreſtibus . Non co- o

a ¶Purum hominem exiſtimantes.

medetis ex eo † crudum quid,

a ¶Humana ſapientia.
b ¶Spirituſſancti.

nec coctum âqua , ſed âſſum p

E a ¶Iuxta quem rit.&c.Quia de iuſtis & peccatoribus Chriſtus carnem aſſumpſit,vt nemo de venia deſperaret.Vel quia Chriſtus Iudæis hœdus erat,dicentibus:Hic homo peccator eſt,nobis autem agnus abſq; macula.Vel quia in ſimilitudine carnis peccati apparuit & pro peccato mortuus eſt,cùm peccatum non haberet. ¶Strab. (Ioh.9.e. 1.Pe.2.d.)

Allegoricè. Decima die aprilis Hieroſolimam venit, ſequenti verò die exceptus eſt à turbis cũ Ramis palmarum & diuinis laudibus,Tribus reliquis cuſtoditus eſt à Iudęis vſq; ad quartamdecimã diẽ.i.vſq; ad quintã feriã , qua cum apoſtolis cœnauit,& poſt traditus eſt.

Myſticè. b ¶Et ſument de &c.Grego.Sanguis ponitur,quãdo non ſolũ ore corporis ſed etiam ore cordis haurit̃,& ad imitationẽ intenta mẽte cogitat̃.Nã qui ſic redẽptoris ſanguinem accipit,vt imitari paſſionem illius necdum velit,in vno poſte ſanguinem poſuit,qui & in ſuperliminaribus domorũ ponendus eſt.Domus enim mentes noſtrę ſunt,in quib⁹ per cogitationem habitam⁹. Superliminare verò intentio eſt , quę pręeminet actioni,Qui igitur intentionem cogitationis ad imitationem paſſionis Chriſti dirigit,in ſuperliminaribus domus agni ſanguinem ponit.Vel domus noſtrę corpora ſunt in quibus habitamus,dum viuim⁹, & in ſuperliminari domorum agni ſanguinẽ ponim⁹:quia crucẽ paſſionis eius in fronte portamus (†De conſe. diſ.2. qd ſit ſanguis)

Moralit. c ¶Et edent carnes &c. Grego .Nocte agnum comedimus , quia modò in ſacramento dominicum corpus accipimus,quando adhuc inuicem noſtras conſcientias non videmus , quę tamen carnes aſſatę ſunt:qa ſcilicet q carnes aq̃ coqt, diſſoluit.Ignis verò ſine aq̃ excoquẽdo roborat.

F Carnes verò agni ignis coxit , qa cũ vis paſſionis ad reſurrectionẽ valẽtiorẽ reddidit atq; ad incorruptionẽ roborauit.Sed ſola redemptoris ſacramẽta percepta ad verã ſolennitatẽ mẽtis nõ ſufficiunt,niſi bona opera iungant̃.vñ ſubdit:Et azymos panes cum lactucis agreſtibus.Panes ſine fermẽto comedit , qui recta opera ſine corruptione vanę glorię facit , qui mãdata miſericordię exhibet ſine admiſtione pct̃i,ne peruerſe diripiat qd̕ q̃ſi rectè diſpẽſat.Vñ icrepãdo dicit̃:& ſacrificate de fermẽto laudẽ.De fermẽto enim laudẽ immolat̃, qui deo ſacrificium de rapina parat. d ¶Cũ lactucis &c.Lactucę agreſtes valde amarę ſunt:carnes verò agni cum lactucis agreſtibus ſunt edendę:vt dũ corpus redemptoris accipimus,pro peccatis flendo affligamur.vt amaritudo pœnitẽtię abſtergat à mẽtis ſtomacho humorem peruerſę vitę.vñ ſubdit̃:Non comedetis ex eo crudũ qd,nec &c.Ipſa verba hiſtorię , hiſtoricũ ſenſum excludũt. Nunquid in AEgypto cõſueuerunt comedere agnũ crudũ,vt lex dicat non comedetis ex eo crudũ qd .& addit̃,nec coctũ aq̃.Aqua humanã ſapientiã ſignificat.Vñ:Aquę furtiuę dulciores ſunt.Carnes agni crudę, inconſiderata & ſine reuerentia cognitionis relicta illius diuinitate,humanitas.Oẽ qd̕ ſubtiliter cogitamus:q̃ſi mẽte coquimus.Sed agni caro nec cruda edẽda eſt ,nec cocta aq̃ , qa redẽptor nr̃ nec purus hõ ęſtimãdus , nec per humanã ſapientiã q̃liter deus incarnari potuit, cogitandus.Oĩs enim q purũ hominẽ credit,carnẽ agni crudã comedit,q̃s coquere p diuinitatis intelligentiã noluit.Qui incarnationis myſteria hũana ſapĩa diſcutit , carnẽ agni aq̃ coqt , & myſteriũ diſpẽſationis p diſſolutã ſciam penetrare appetit. Aſſas ergo agni carnes comedat , vt diſpenſari oĩa per ſpirituſſancti potẽtiã ſciat. (Prou.9.d.)

Nicolaus de Lyra.

Caput cum intelligit̃ hîc,qa nõ impediebat immolationẽ , ſed illa quę erat ex defectu alicui⁹ partis corporis, a ¶Maſculus.Quia fœmella immolari non poterat in hoc ſacrificio,ſed requirebat̃ ad hoc ſexus maſculin⁹,q eſt pfectus;quia ea q̃ ſunt pfecta; debẽt deo immolari, a quo emanat omnis humana perfectio.tamen in aliquib⁹ hoſtijs pacificis & p pct̃õ, bene immolabant̃ fœmellę. b ¶Anniculus.i.infrâ annũ primũ.Ab octaua enim die natiuitatis,& nõ ante,vſq; ad cõpletionẽ anni.& nõ pòſt poterat immolari . Ratio autem quare immolabat̃ agnus magis q̃ aliud aĩal,erat ad deteſtationem idolatrię AEgyptiorũ,qui Iouem colebant in ſpecie arietis vel agni.Similiter hircos venerabantur , quia aliquando dęmones in tali effigie eis appebant. ideo deficiente agno immolabat̃ hœdus.

Et ſeruabitis

c ¶Et ſeruabitis eũ &c.Quia talis immolatio erat quędã diſpoſitio ad exitũ de AEgypto q fuit.xv.die ĩ mane,vt patebit.ĩ.& ideo expectabat̃ immolatio illa vſq; ad veſperã immediate pręcedẽtem diem exit⁹. d ¶Immo.eũ &c.Multitudo enim non tenet̃ hîc collectiuè,ſed magis diuiſiuè.i.quęlibet dom⁹ multitudinis vnũ niſi quãdo domus erat ita parua qd̕ nõ ſufficeret pro eſu agniculi , & tunc perſonę de duabus domibus ſimul cõiũgebant̃ vt dictũ eſt. e ¶Ad veſperam.ſcd̕m doctores Hebręos veſpera prout hîc accipit̃ , incipit à ſeptima q̃rtadecimę diei,qa extunc ſol incipit tẽdere ad occaſum,& ab illa hora,vſq; ad principiũ noctis poteſt immolari Phaſe ſcd̕m eos.immolabat̃ autẽ ad veſperam, qa illa hora iã pertinebat ad diẽ ſequentem ſolẽnem in qua exiuerunt de AEgypto. f ¶Et ſu.&c.ſ.agni immolati. g ¶Ac ponẽt i.ſuper duo ligna intrà quę clauditur oſtiũ ſecundum longitudinem ſuã. h ¶Et in ſuperli. &c . Superliminare dicitur lignũ tranſuerſale , quod eſt ſuper poſtes oſtij ,& vocatur limen ſuperius : i ¶Domorũ in quib⁹ &c.In domibus enim in quibus non habitabãt homines , ſicut eſt grangia, vbi reponitur fœnũ & ſimilia,& ſtabulum vbi habitabant animalia,nõ erat ſanguis ponendus. Cauſa autem quare ſanguis in domibus ponebat̃.ĩ.exprimit̃. k ¶Et edẽt carnes.Ex hoc dicũt Hebręi, q non eſt eis licitum comedere oſſa vel cartilagines & neruos agni pręducti. l ¶Aſſas igni. Immolatio enim illa ſignificabat diſpoſitionem populi ad recedendum de AEgypto velociter,& ideo illo modo pręcipiũtur carnes decoqui , quo expeditius poteſt fieri. m ¶Et azymos panes. Eadẽ ratione, quia ſtatim poſſunt fieri ex cõmiſtione aq̃ & farinę. n ¶Cũ lactucis &c . In Hebręo habet̃:Cum amaritudinibus.Et p hoc intelliguntur herbę amarę indifferenter nec plus fuit pręceptum de lactucis q̃ de alijs herbis,vt dicunt Hebręi . Hoc autem fiebat ad deſignandum amaritudinem,quam filij Iſraël ſuſtinuerunt in ſeruitute AEgypti. o ¶Nõ comedetis &c . In Hebręo habetur, ſemicoctũ.Et hoc ad deteſtationẽ idolatrię pręcipiebat̃. Aliqui em̃ idolatrę ĩmolata idolis taliter cocta comedebant. p ¶Nec coctum &c.Ratione pręducta ſcilicet,quia non ita expeditè fit, ſicut aſſando.

(G; †perfect⁹.i. in quo non ſit defectus & vitiũ aliquod; Veſpera.; † de agnis & capris accipietis eũ; † cœtus; †inter duas veſperas.; † amaris.i. cũ amarulẽtis ſiue ſub acerbis herbis.; H; † ſemicoctum)

Caput cũ

† ¶Iuxta quẽ &c.Nã quando nõ habebat̃ talis agnus poterat accipi hœdus eiuſdẽ temporis & cõditionis cũ agno.& p hoc ſignificabatur in Chriſto ſimilitudo carnis peccati.Ro.viij.a . De⁹ filiũ ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati . ¶Circa ſcd̕m ſciẽdũ q decima die primi mẽſis erat aſſumẽdus.per qd̕ ſignificabatur q in lege per decalogum intellecta Chriſtus fuit pfiguratus & pręnũtiatus.Vñ Rab.Sa.Hebręus dicit ſuper Zachariã:Omnes pphetę locuti ſunt de diebus Meſſię.Et quartadecima die immolandus , per quod ſignificabatur paſſio Chriſti complenda tempore euangelij quadrupliciter deſcripti. Ad veſperam q̃ ſcd̕m Hebręos incipit ab hora ſeptĩa.Chriſtus autem circa horam nonam expirauit,vt habetur Marc.xv.d.Et Luc. xxiij.f.Et de nocte comedendus ſicut dicit̃ in textu . k ¶Et edẽt &c.Per qd̕ ſignificabat̃,q Chriſtus nõ eſt ĩ Euchariſtię ſacramento modò viſibili,ſed per fidẽ(quę eſt de non apparentib⁹)credit̃.& per charitatem ſuggerit̃ virt⁹ huius ſacramenti. ¶Circa tertiũ eſt ſciẽdũ , q comedentes debebant eẽ circũciſi in figura:qa ad ſacramentum Euchariſtię non admittũtur niſi baptizati,ſicut circũciſio fuit figura baptiſmi . Et accincti renibus.i.caſti & mundi.Luc.xij.d.Sint lũbi veſtri pręcincti.Quod exponẽs Gre.di.Lũbos enim pręcingimus cùm carnis luxuriã per cõtinentiã coartamus. Et calciati,ad ſignificandũ q ſumẽtes Euchariſtię ſacramentũ debẽt eẽ pati ad ambulãdum in via morũ.Et tenẽtes baculos ĩ manib⁹.i.pfitẽtes ſe eẽ pegrinos in hoc mũdo.ij. Cor. v.b.Dũ ſum⁹ ĩ hoc corpore,pegrinamur à dño.Circa q̃rtũ ſciẽdũ, q de agno paſchali non debebat aliqd crudũ comedi,q̃a ſacr̃m Euchariſtię nõ debẽt ſumere dubitantes in fide. p ¶Nec coctũ. i.ſine deuotiõis feruore. † ¶Sed aſſum tm̃ .Nam in fide charitate formata debet ſumi. n ¶Cũ lactu.&c . Hebręus habet cũ amaritudinib⁹.i.cũ peccatorũ cõmiſſorũ dolorib⁹.Eſa. xxxviij. c.Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animę meę. (Myſticè)

Caput cum

A a ¶Caput cũ pedibus &c.Greg.Caput Chriſti deus j.cor.xj.a.Caput ergo agni vorare,eſt diuinitatem illius fide percipere.Pedes vorare,veſtigia humanitatis amando & imitando perquirere.Inteſtina verborum Crhiſti,occulta & myſtica mandata,quę voramus cùm auidè ſumimus.In vorationis verbo pigritia noſtra reprehẽdit, qui verba ei⁹ atq; myſteria nec p nos ipos requirimus,& dicta ab alijs inuiti audim⁹.Nõ remanebit ex eo q̃cq̃ v.m.qa ei⁹ dicta magna ſunt diſcutiẽda ſollicitudine,vt anteq̃ dies reſurrectionis appareat,in nocte pręſentis vitę oĩa mandata ei⁹ intelligẽdo penetrent.Sed qa hoc valde difficile eſt, rectè ſubdit: Si qd reſiduũ fuerit &c.quod ex agno remanet,igni cõburim⁹: quando hoc qd de myſterio incarnationis eius intelligere & penetrare non poſſumus, ptãti ſancti ſpiritus humiliter reſeruam⁹,vt nõ ſupbe qs audeat vel cõtẽnere vel denũtiare qd nõ itelligit,ſed igni tradat.i.ſpũiſancto relinquat;qa ergo qualiter edẽdũ ſit paſcha,cognouim⁹.à qbus debeat edi,pſequamur.Sic aũt comedetis illũ.Renes veſtros accingetis &c.In renibus carnis delectatio accipit.vñ Pſa.xxv.a. Vre renes meos &c.m. Et Iob.xl.b.de diabolo dicitur;Ptãs eius in lumbis eius.Qui ergo paſcha comedit, iure renes accingit, vt qui ſolẽnitatẽ reſurrectionis & incorruptionis agit,corruptioni per vitia nulla ſubiaceat,voluptatem domet,luxuriã refrẽnet.Hęc quidẽ dura ſunt, ſed anguſta eſt porta q̃ ducit ad vitã: & habemus multa exẽpla pręcedentium.Vnde ſubdit.

† crurib*us*

b ¶Calciamẽta &c.Pedes,opera ſunt. Calciamẽta ſunt pelles mortuorũ animaliũ. Calciamẽta pedes muniũt.Aĩalia mortua ex quorũ pellib⁹ nři pedes muniũtur,antiq patres ſunt:q nos ad ęternã patriã pceſſerunt, quorũ dũ exẽpla cõſpicimus,opis noſtri pedes munim⁹.Calciamẽta ergo i pedib⁹ habere,eſt mortuorũ vitã cõſpicere,& nřa veſtigia à peccati vulnere cuſtodire. c ¶Tenẽtes &c.Grego.Baculus paſtoralis cuſtodia.Et notandũ q prius pręcipiũtur renes accingere,poſt baculos tenere:qa illi debẽt paſtoralẽ curã ſuſcipere,q iã in corpore ſuo ſciunt fluxa luxurię domare, vt cũ alijs fortia prędicãt,mollib⁹ deſiderijs non ſuccumbãt.& comedetis feſtinanter mandata. ſ.dei,myſteria redemptoris, gaudia patrię cęleſtis cum feſtinatione cognoſcite, & pręcepta vitę implete,qa hodie bene licet agere ſcimus, vtrũ cras liceat,ignoramus. Feſtinãter ergo paſcha comedite.i. ad ſolẽnitatẽ patrię cęleſtis Anhelate. Nemo in huius vitę itinere torpeat,ne in patria locum perdat.

B

Moralit.

* in

Paſcha

d ¶Phaſe Hebraicè eſt פסח Peſah, Gręcè πάσχα paſcha. id eſt tranſitus: quia à filijs Iſraël ex AEgypto † migrãtibus primũ celebratũ eſt:nobis quoq; migrãdũ ẽ de trãſitorijs ad ęterna,de terrenis ad cęleſtia. e ¶In cũctis dijs &c. Ferunt Hebręi, quia omnia idola AEgypti confracta ſunt nocte illa & templa,vł motu terrę,vel fluminis Nili inundatione.Allegoricè verò nobis egredientibus ex AEgypto errorum idola corruunt, & omnis peruerſorum dogmatum cultura quatitur.

† gradiẽtib⁹

Allegoricè

f ¶Habebitis autẽ hanc diem &c.Augu. Et facietis diem hãc i progenies veſtras legitimũ,ęternũ vł ęternalẽ,qd Gręcè dicitur eoon. Non ſic accipiendum eſt, tanquam poſſit iſtorum pręſentium dies vllus eſſe ęternus,ſed illud ęternum eſt quòd iſte ſignificat dies, velut cùm dicimus deum ęternum. Non iſtas duas ſyllabas ęternas dicimus, ſed quòd ſignificant, quanquam diligenter ſcrutandum ſit, quomodo ſcriptura ſoleat appellare ęternum, ne fortè ita dixerit ſolenniter ęternum † quod nephas habeant pręrmittere, aut ſponte mutare. Aliud eſt enim quod pręcipitur quouſq; fiat, ſicut pręceptum eſt, vt ſepties muros Hiericho circumiret arca. Aliud cum pręcipitur ſic obſeruari aliquid, vt null⁹ termin⁹ pręfiniatur.Aut ergo ſic appellauit ęternũ,qd nõ ſponte audeat ptermittere.Aut nõ ſigna rerũ, ſed res q̃ ſignificantur. g ¶Septem diebus Azy.&c.Septenarius pro vniuerſitate ponit:quia vniuerſum tẽpus per ſeptem dies voluitur. ſeptẽ diebus azy.

AEternum

† quem

C

a ¶Diuinitatem. b ¶Veſtigiis humanitatis.

a tantum igni.Caput cũ † pedibus

a ¶Verborum & mandatorum myſteriis. b ¶Auide ſumentes

eius & inteſtinis uorabitis,nec re b

a ¶Indiſcuſſum. b ¶Reſurrectionis.

manebit quicquam ex eo uſq; mane.

a ¶Oſſa.ſ.de quibus dicitur:Os non comminuetis ex eo:Iohan.xix.g.¶Oſſa agni prohibentur frangi:quia non ſunt fracta in cruce oſſa domini. b ¶Quod non poſſit intelligi. c ¶Spirituiſancto reſeruabitis.

ne.Si quid reſiduum fuerit, ignẽ comburetis.Sic autem comedetis illum: c

a ¶Carnis delectationem. b Prius: ¶Cingulo continentiæ.

Renes ueſtros accingetis, d

a ¶Exempla mortuorum patrum.

b & calciamenta * habebitis in

a ¶Operibus. b ¶Poſt. c ¶Paſtoralem cuſtodiam.

c pedibus*, tenentes † baculum in

a ¶Mandata dei & myſteria Chriſti. b ¶Quia neſcitis quandiu liceat. ¶Quia in itinere erant.

manibus, & comedetis † feſtinanter. e

Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus domini. f

d Et tranſibo per terram

a ¶Nota quia nocte percutiuntur primogenita AEgyptiorum.

Ægypti nocte illa, percutiamq; omne primogenitum in terra

a ¶Qui uidetur rationalis. b ¶Simplicem.

Ægypti ab homine uſq; ad pecus, h

e et in cũctis diis Ægypti faciã iudicia,ego domin⁹. g

Erit autem h i

a ¶Quia ſanguinis Chriſti memoria Chriſtianos ab exterminatore conſeruat.

ſanguis uobis in ſignum in ædibus,

a ¶Mentibus vel corporibus.

in qbus eritis: & uidebo ſanguinem, k

¶Non percutiam.

& tranſibo uos, nec erit l m

¶AEterna.

*uobis plaga diſperdens, quando

¶Ciues huius ſeculi.

f percuſſero terrã Ægypti. n

Habebitis autẽ hanc diem in monimentum, & celebrabitis eã ſolennem domino in generationibus o

g ueſtris cultu ſempiterno. p

Septem diebus azyma comedetis. q

Nicolaus de Lyra.

a ¶Caput cũ &c. in Hebręo non eſt vorabitis:& ſic iſta lřa ſecũdũ Hebręos non refert ad comeſtionẽ, ſed ad aſſationẽ,de qua immediatẽ pdicitur. Sed aſſum tm̃ igni.Et ſequit;Caput cum pedibus.Et eſt ſenſus,q caput de corpore abſciſum vel pedes non debebant per ſe aſſari, ſed caput iunctũ corpori,& pedes ſimiliter, Inteſtina autem amouebantur vt lauarent, & lota reponebantur aſſanda cum corpore.Et os eius non confringetis.Hoc non eſt in Hebręo hîc, ſed poſtea eodem capitulo eius ſentẽtia ponit. b ¶Nec rema.&c. ad deſignandum qd in mane ſine reddita de AEgypto debebãt recedere. c ¶Sic autem &c.Hîc deſcribitur modus comedendi cũ dicitur: d ¶Renes ve.&c.Iſta tria quę hîc exprimuntur, deſignant q debebant eſſe parati ad exeundum de AEgypto. e ¶Et come.&c. Per quod deſignatur q deberent ire expeditè & velociter non deſidioſè. f ¶Eſt enim phaſe.&c. i.tranſitus.Iſtud.i. trãſitus nõ eſt in Hebręo ſed eſt expoſitio huius nominis phaſe, quę addita eſt a trãſlatore.Dicit autẽ hoc feſtum phaſe qd ſignificat tranſitum,qa tũc filij Iſraël receſſerunt de AEgypto,vt tranſirẽt ad terrã pmiſſionis.Item qa illa nocte dñs trãſiens per AEgyptum,percuſſit AEgyptios, & ſaluauit Hebręos. & hoc eſt qd dicit; & trãſibo per terrã AEgypti &c. g ¶Et in cunctis &c.Dicũt enim Hebręi q illa nocte omnia idola AEgypti lignea ſubitò fuerunt putrefacta,& omnia metallica reſoluta & fuſa in terram: & omnia lapidea comminuta in deteſtationem idolatrię.ideo ſubdit: h ¶Ego dñs.q.ſolus latria ſum colendus. i ¶Erit aũt Hîc aſſignat rõ eius qd.ſ̃.dictum eſt.Et ponẽt de ſanguine ſuper vtrũq; poſtẽ.per hoc enim diſtinguebant dom⁹ Hebręorum à domib⁹ AEgyptiorũ: qa ſicut erant diſtincti interius per fidẽ verã ab AEgyptijs,ita volebat dñs q aſperſio ſanguinis eſſet q̃ſi ſignũ diſtinguẽs exteri⁹, & proteſtatio fidei interioris. k ¶Et vide.&c.viſione approbationis inquantũ eſt ſignum fidei vt dictum eſt. l ¶Et tranſibo &c. qa cũ domus Hebręorũ eſſent inter domos Aegyptiorũ,qñ angel⁹ percutiebat exiſtẽtes in domo AEgptij manentis iuxta Hebręum trãſibat domũ Hebręi abſq; lęſiõe, pcedens vltra ad pcutiẽdũ domũ AEgyptij vltrà manentis,& hoc ẽ qd ſubdit: m ¶Nec erit. Nõ ẽ hîc itelligẽdũ q dñs ĩmediatẽ p ſeipm̃ pcuſſerit ægyptios,ſed p angelũ. ¶Quid aũt ſentiẽdũ ſit de ãgelo pcutiẽte,vtrũ fuerit bon⁹ vł mal⁹ dicet. n ¶Habebitis &c.Hîc cõſequẽter deſcribit q̃liter phaſe ſit celebrãdũ reſpectu tẽporis futuri,cũ dicit:Habebitis autẽ hãc diem in monimẽtũ.i.in memoriã ęternã.dicit enim monimẽtũ quaſi monẽs mentem. o ¶Et celebrabitis &c.in futurũ propter beneficiũ hac die vobis exhibitũ. p ¶Cultu.ſemp.i.abſq; determinatione tpis,qa tpe no.te.perfectius ſeruat iſta ſolẽnitas q̃ tpe ve.te.qm̃ veritas pcellit vmbras & figuras,qa ea q̃ fuerunt i ve.te. fuerunt vmbrę & figurę reſpectu eorum quę fiunt in no.te. q ¶Septem diebus azyma come.&c.Dicit Rabi Sa. Hebręus ſuper locum, ſtum,qd iſtud pręceptũ de comedendo azyma ſeptẽ dieb⁹,non habuit locũ in prima celebratione phaſe,qñ filij Iſraël egreſſi ſunt de AEgypto,ſed in ſequẽtib⁹ celebratiõib⁹ poſtea, & hoc videtur per illud qd dicit,infrà eo. cap. qd filij Iſraël exẽtes de AEgypto

* veſtra

* veſtris.

† baculos

† feſtinãtes

D

* a ¶Caput &c. Per caput deitas,per pedes humanitas,per inteſtina plenitudo gratię latens intrã ſignificantur. eſt igitur ſenſus: Caput cũ pedib⁹ &c. i.diuinitatẽ cũ hũanitate plena gratię i hoc ſacramẽto eſſe credẽdo p fidẽ incorporabitis. e ¶Et co.&c.i.p virtutem huius

Moralit.

E ☞ diebus azyma comedenda ſunt, id
eſt omni tempore p̄ſentis vitę, ſimplicitas
Myſticè ſeruanda, malitia cauenda. a ℂ Primo
menſe quartadecima &c. Ra. Ve-
ſpera quartidecimi diei, primi menſis, in q̄
paſcha celebratur, & agni immolatio p̄fi-
cit, depoſitionē veteris hominis ſignificat,
Gal. 3. d. & initiū noui, qui i baptiſmo Chriſti mor
tem figurante inchoatur. Vnde, Quicunq;
baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortē
ipſius baptizati ſumus &c. A veſpera er-
go quartidecimi diei, primi mēſis vſq; ad
veſperam viceſimiprimi integram. ſ. ſepti
† iubent manam, azyma † iubemur comedere, q̄a
à perceptione baptiſmi vſq; ad finem vitę,
ſimpliciter, & ſine dolo debemus viuere.
Vnde Petrus: Deponentes omnem mali-
tiam, & omnem dolū, & ſimulationem, ſi-
cut modò geniti infantes &c. j. Pe. ij. a.
b ℂ Seniores. Nota q̄d non pueris, nō
iuuenibus, mandata dei primò communi
Nota p̄ ſenibus cat, ſed ſenioribus, quia in ſenibus eſt ſapi-
entia, & in multo tempore prudentia.
c ℂ Faſcilumq; hyſſopi &c. Stra.
Hyſſopus herba eſt humilis, naſcens in pe
tris, purgans pectus & pulmonem. Et ſi-
gnificat veram humilitatem, cuius exem-
plum Chriſtus nobis in ſemetipſo p̄buit.
Faſciculum ergo hyſſopi ſanguine tingi-
mus, quando memores humilitatis Chri-
ſti, eū imitari ſtudemus. d ℂ Tingite
ſanguinem &c. Augu. Quęrit quem
ſanguinem dicat iuxta oſtiū, cùm illius ſan
guinē velit intelligi, cuius immolatione pa
Quęſtio ſcha fit, an p̄cipit eo modo cōſequenter fi
eri, q̄uis hoc tacuerit, vt idem agnus iuxta
oſtium occidatur, an (quod eſt credibi-
lius) ideo dixit ex ſanguine, qui eſt iuxta o-
F ſtiū, quia ille qui liniturus eſt vas ipſum, in
quo ſanguinem excipit, iuxta oſtium poſi
* quia turus eſt, vt ad manū habeat, dum tingit.
☞ Et non ſi-

Nicolaus de Lyra.

☙ de AEgypto in craſtino immolatio-
nis agni paſchalis, non poterant fermenta-
re cogentibus eos exire AEgytijs. Ex quo
videtur manifeſtè: q̄d cauſa quare comede
runt tunc azyma, non fuit propter ob-
ligatiōem pręcepti: ſed quia nō habebant
tempus fermentandi. Itē ſuprà dicitur: Et
edent carnes noctè illa aſſas igni & azy-
mos panes. Ex quo dicit, nocte illa, videt̄
q̄d obligatio de azymis non extendebat
ſe, niſi prima die ad veſperam, quando co
medebātur carnes agni. Et ratio hui9 fuit:
† pecora quia erant in itinere poſiti: propter quod
non erat eis prohibitum comedere fermē
tatum ſi haberent, niſi in veſpera immola
tionis agni, vt dictum eſt. Multa enim fue
runt eis licita tempore illius itineris, quę
aliás non eſſent, vt poſtea videbit̄ magis.
a ℂ In die primo &c. Prima dies hîc
accipitur ab hora ſeptima diei quartęde-
cimę, in qua debebat amoueri omne fer-
mentum de domibus Hebręorū ante ho-
ram ſeptimam eiuſdem diei, quia extunc
poterat immolari agnus, vt ſuprà dictum
eſt. Vnde dicitur. j. xxiij. c. Nō immolabis
ſuper fermentum ſanguinem victimę tuę,
id eſt noli immolare agnum paſchalē, de
cuius ſanguine debent liniri poſtes oſtij, fer
mēto exiſtēte in domo tua. Ex quo patet,
q̄ ante tempus immolationis agni paſcha
lis, debebat auferri fermentum. b ℂ Qui
cunq; comederit &c. Dicit anima, vt
per hoc det intelligere, q̄ ille qui erat carēs
vſu rationis, ſi comederet fermētatum, hāc
poenam nō

a ℂ Qui dicitur paſcha. Reliqui enim dies dicuntur azy-
morum. b ℂ Malitiæ & nequitiæ.
In die primo non erit fermentum a
in domibus ueſtris. Quicunque co b
mederit fermentatum, peribit ani-
a ℂ De cœtu ſanctorum deum videntium.
b ℂ A principio ſcilicet vitæ vſque ad finem.
ma illa de Iſraël, à primo die uſque c
a ℂ Initium fidei.
ad diem ſeptimum. Dies prima d
a ℂ Honore paſſionis & reſurrectionis Chriſti.
† erit ſancta atque ſolennis, & dies
ſeptima eadem feſtiuitate uenera-
ℂ Seruilis.
bilis. Nihil operis facietis in eis, e
a ℂ Scilicet ſtudiis ſanctarum ſcripturarum & bonorum
operum quæ parant refectionem æternam. b. ℂ Paſcha.
exceptis his quæ ad ueſcēdum per
a ℂ Synceritatis & veritatis.
tinent, & obſeruabitis azyma. In
a ℂ Ad terram viuentium.
b ℂ Exercitatos bonis operibus
eadem enim ipſa die educam exer-
a ℂ De mundo.
citum ueſtrum de terra Ægypti:
a ℂ Vel generationes.
& cuſtodietis diem iſtum in gene- f
ℂ veſtras. a ℂ Quia æternam requiem ſignificat.
rationibus ueſtris ritu perpetuo.
a ℂ Quando Chriſtus cum diſcipulis cœnauit, cor-
pus & ſanguinem dedit.
a † Primo menſe, quarta decima die
a ℂ Vel veſperum.
menſis, ad ueſperam comedetis a-
zyma, uſque ad diem uiceſimam-
primam eiuſdem menſis, ad ueſpe-
a ℂ Tota præſenti vita.
b ℂ Corruptio peccati.
ram. Septem diebus fermentatum g
nō inuenietur in domibus ueſtris.
a ℂ Dolo, errore doctrinæ.
* Qui comederit fermētatum, peri
a ℂ In æternum. b ℂ Sanctorum.
bit anima eius de cœtu Iſraël, tam h
a ℂ Qui extra eccleſiam nutriti, & in ipſa poſtea ſunt
recepti. b ℂ Qui intra eccleſiam nutriti.
c ℂ Eccleſiæ quæ a deo compluitur & colitur vt fructificet
de aduenis, quàm de indigenis ter-
ræ. Omne fermentatum non co-
ℂ Eccleſiis vel diuerſis ordinibus.
comedetis. In cunctis habitatio-
nibus ueſtris edetis azyma. Vo- i
b cauit autem Moyſes omnes ſenio-
res filiorum Iſraël: & dixit ad eos:
a ℂ Eccleſias vel diuerſos gradus.
Ite tollentes † animal per familias k
c ueſtras, immolate Phaſe. Faſcicu- l
a ℂ Fidei ſ. quæ comparatur grano ſinapis, quæ humili de-
uotione ſuſcepta, omnes animæ affectus purgat.
d lumq; hyſſopi tingite ſanguine, qui
a ℂ Quia ſanguis iſte eſt nobis ianua vitæ.
b ℂ Intentione mentis vel fronte corporis.
eſt in † limine, & aſpergite ex eo ſu m
ℂ Vt ſupra.
perliminare & utrunq; poſtem.
a ℂ Hoc poſtea obſeruatum eſt, tunc enim non poterant
quia in tranſitu erant.
b ℂ Iuxta vel intra clauſtra mentis debemus conuerſari
dum paſcha celebramus, ne foras ſicut Dina uagemur,
& cum diabolo fornicemur.
Nullus ueſtrum egrediatur oſtium n
a ℂ Diem iudicij.
domus ſuæ uſq; mane. Tranſibit
enim dominus percutiens Ægy-
a Fidem paſſionis Chriſti & munitionem.
ptios. Cumque uiderit ſangui-
a ℂ Mentis & corporis. Vnde Pſal. iiij. b. Signatum eſt
ſuper nos lumen vultus tui domine.
nem in ſuperliminari, & in utroq;

poenam nō incurreret. c ℂ A primo G
die vſq; ad &c. Incluſiuè. Et eſt iſte di
es ſeptimus viceſimus primi menſis, & lo-
quitur de celebratiōe Phaſe, in annis ſequē
tibus. vt dicit Ra. Sa. d ℂ Dies prima
erit ſancta. In cultu diuino, & in amictu
honeſto, & in cibo delicato ſecundū poſſi
bilitatem cuiuslibet. Vnde Neemie. viij. c.
dicit: Comedite pinguia, & bibite mul-
ſum, dies enim domini ſanctus eſt.
e ℂ Nihil operis facietis. &c. Non † vocabit
ſolùm manibus proprijs, ſed nec per ma-
nus Gentilium licebat eis operari, exceptis
his quę ad veſcendum pertinent. Talia em̄
in ſolennitate paſchali poterant facere,
& illa quę ad hęc ſunt neceſſaria, ſicut ac-
cēdere ignem, haurire aquam, & ſcindere
ligna, & ſimilia, ſecundū q̄d dicit Rab. Sal.
excepta tamen die ſabbati, quia ſi feſtum
cadebat in die ſabbati, non licebat hoc fie
ri, & quantùm ad hoc ſabbatum ſtrictius
ſeruabatur, q̄ alia feſta. f ℂ Et cuſto-
dietis diem &c. Ex hoc dicit Ra. Sal. q̄
obligatio huius pręcepti fuit ſuſpenſa,
q̄diu filij Iſraël fuerunt in deſerto, ante
ingreſſum terrę promiſſionis, nec fecerūt
filij Iſraël aliquod Phaſe poſt exitū de AE-
gypto, niſi ſemel. ſ. anno ſecundò egreſſio-
nis de AEgypto, & ideo dicitur hîc: In ge
nerationes veſtras, quę intrabunt terram † Le. 23. a.
promiſſionis, quia omnes illi qui egreſſi Nu. 28. c.
ſunt de AEgypto, mortui ſunt in deſerto
pręter Caleb & Ioſue, vt habetur Nume-
ri. xxvj. b. Nec mirandum eſt, ſi obligatio
huius pręcepti fuit ſuſpenſa quandiu fue-
runt in itinere, quia etiam pręceptum de
circuncilione fienda actaua die (q̄d fuit eis
impoſitum ſub poena mortis: vt habetur
Gene. xvij. b.) toto illo tēpore fuit ſuſpen-
ſum: quia pueri illo tempore nati nō fue-
runt circuncili, donec fuerunt in terra p̄-
miſſionis, vt habetur Ioſue. v. b. g ℂ Se H
ptem diebus &c. Quia non ſolùm fuit
prohibitum comedere fermentatū, ſed etiā
in domo retinere: & iſtud fuit pręceptum
ad memoriam eius, q̄ filij Iſraël exeuntes
de AEgypto, non poterant fermentare,
& coacti ſunt azymis vti. h ℂ Qui
comederit fermētatum peribit &c.
Aduenę dicuntur qui erant conuerſi de
Gentilitate ad ritum Iudęorum. i ℂ Vo-
cauit autē Moyſes &c. Hîc conſequē-
ter mandatum domini, de agno paſchali
diuulgatur ſenioribus populi, vt det̄ exe-
cutioni. Vnde dicit̄: k ℂ Ite tollentes
aīal. In Hebręo habetur: Emitte accipite,
& eſt ſenſus, qui habet gregem, inde acci-
piat: & qui non habet, emat. Aīal. i. agnū
ſi poſſit haberi, vel hœdum ſi non poſſit,
vt ſuprà dictū eſt. & ad hoc denotādū, di-
cit̄ hîc aīal in gn̄ali. l ℂ Faſciculumq;
hyſſopi. &c. q̄a nō dixerat ſuprà, cū quo † vaſe
inſtrumento deberēt liniri poſtes ſangui-
ne agni, ideo hîc exprimitur, q̄ debet fieri
cū faſciculo hyſſopi: & ad hoc requirūtur
tres calami ſimul ligati. m ℂ Qui eſt in
li. In Hebręo habet̄: בסף baſaph, id eſt in
pelui. Eſt enim vas argenteum, in quo reci
pitur ſanguis agni immolati. & hoc expri
mitur hîc, quia ſuprà non fuerat expreſ-
ſum, quo modo ſanguis debebat recipi, q̄a
tamen iſte bacinus erat prope limen oſtij,
q̄n debebat fieri aſperſio, ideo forſitā trāſ
lator poſuit in limine. n ℂ Null9 ve.
&c. Iſtud fuit dictū, eò q̄ angelus diſper-
dēs, illa nocte tranſiuit per AEgyptū. pro
pter q̄d illud nō fuit obſeruatū ſequētibus
alijs tp̄ibus, quia tunc etiam cauſa ceſſauit.
☙ Et non ſinet

A — Percuſſor ægypti qs angelus — Nõ cõcupiſces rẽ pxĩmi

a ¶ Et non ſinet percuſſorem ingredi &c. Stra. Vtrũ percuſſor bonus angelus, an malus fuerit, nõ neceſſe eſt inquiri, q̃cũq; em̃ fuit, precepto dñi obediuit. ¶ Sciendum tamen ꝙ tales peſtes, mali angeli facere ſolẽt, ꝑmiſſione dei. Decimũ p̃ceptum eſt. Deuter. v. c. Nõ cõcupiſces rem proximi tui &c. Huic contraria eſt decima plaga. Mors primogenitorum. Alio precepto furtum prohibetur, quo & rapina damnatur. Peius enim eſt eripere violenter quã latenter. Auferre ergo volens apertè vel occultè preceptum ſuum habet: concupiſcere autem rem proximi, etiam ſi iuſta ſucceſſione queras, non licet. Qui enim volunt res alienas tanquam iuſtè poſſidere, & heredes querunt morientibus illis eſſe. Cùm laudas rem relictam quaſi iure poſſidẽtem, de⁹damnat iniuſtè cupientem. Qui enim queris ab aliquo heres fieri, non vis vt habeat heredes, in quibus nihil carius primogenitis eſt. Iure ergo ĩ primogenitis tuis puniris, qui cupiendo res alienas, quaſi iuris vmbrã perquiris, & que meliora ſunt cordis primogenita perdis. Primogenita quidem fides eſt. Nemo enim bona facit, in quo fides non preceſſit. Omnia opera bona ſunt filij ſpirituales, ſed inter hos primogenita fidẽs. Quiſquis ergo rem occultè cupis alienam, interius fidem perdis. Seruis enim non charitate, ſed fraude, velut amans eum quẽ mori deſideras, vt ſuccedas.

†rem iſtam vel morem iſtum pro ſtatuto

† quid ſibi vult ſeruitiũ iſtud qđ facitis?

b ¶ Neq; enim erat domus in qua non iaceret &c. Augu. Cùm primogeniti tantũ morerentur, quomodo nulla erat domus, in qua non eſſet mortuus? An & hoc diuinit⁹ fuerat procuratum, vt in omnibus domibus eſſent primogeniti, in quibus percuterẽtur AEgyptij, etiam qui habitabãt in terra Geſſen? Hominum quippe erant hìc, vel animalium, non terre, id eſt homines & animalia primogenita moriebantur, occulto & angelico percuſſu: non aliquid in terra vel in celo factum erat, ſicut rana vel locuſta vel tenebre. A talibus enim plagis cum terra Geſſen fuiſſet aliena, perueniebat beneficiũ ad AEgyptios, qui in ea cùm Hebreis morabãtur: hac verò omnes percuſſi ſunt.

B

Myſticè — ✻ ipſe

c ¶ Cõſperſam farinam antequam &c. Augu. Sine fermento proficiſcũtur filij Iſraël de AEgypto, vt exeuntes de hoc ſeculo abijciamus fermentum malitie & nequitie, & epulemur in azymis ſynceritatis & veritatis.

Et petierunt

poſte: tranſcẽdet oſtium domus, a & non ſinet percuſſorem ingredi domos ueſtras, & lædere. Cuſtodi †uerbum iſtud, legitimum tibi, & filiis tuis uſq; in æternum. Cumq; introieritis terram, quam b dominus deus daturus eſt uobis ut pollicit⁹ eſt: obſeruabitis †cere monias iſtas. Et cùm dixerint uobis filij ueſtri: †que eſt iſta religio? dicetis eis: Victima tranſitus domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſraël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos noſtras liberans. Incuruatuſq; c que populus adorauit. Et egreſſi d filij Iſraël, fecerunt ſicut præceperat dominus Moyſi & Aaron. †Factum eſt autem in noctis me e dio, percuſſit dominus omne pri f mogenitum in terra Ægypti: à primogenito Pharaonis, qui ſedebat in ſolio eius uſq; ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Surrexitq; Pharao nocte, ✻ & omnes ſerui eius, cunctaq; Ægyptus: & ortus eſt clamor magnus in Ægypto. Neq; g enim erat domus, in qua non iaceret mortuus. Vocatiſq; Pharao h Moyſe & Aaron nocte, ait: Sur i gite, egredimini à populo meo, k & uos & filij Iſraël. Ite & †immolate domino ſicut †dicitis, oues ueſtras & armenta aſſumite, ut petieratis, & abeuntes benedicite l mihi. †Vrgebántque Ægyptij m populum †Iſraël de terra exire uelociter, dicentes: Omnes moriemur. Tulit igit̃ populus conſper n ſam farinam, anteq; fermentare

¶ Mentes vel corpora. a ¶ Mundo. b ¶ Corporaliter vel ſpiritualiter. ¶ Ab exterminatore vel a ſeruitute Ægypti. ¶ Humiliatus. ¶ Gratias agens. ¶ A ſeruitute. ¶ Ergaſtulo. ¶ Gratias agite. ¶ Expurgate vetus fermentum vt ſitis noua conſperſio. j. Corint. v. b.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et nõ ſinet percuſſorẽ ingredi. Ex quo patet, ꝙ iſta percuſſio non fuit facta immediatè à deo, ſed per angelum. Si autem queratur, vtrum fuerit bonus vel malus angelus? Dicendum, qđ nulli eſt dubium quin deus potuerit facere per bonũ vel malum angelum indifferenter. Leguntur etiam tales percuſſiones facte per bonos & malos angelos, quia deus vtriſq; vtitur ad executionem ſue iuſtitie. Subuerſio enim Sodomorum facta fuit per bonum angelum, vt dictum fuit Gene. xix. quod patet ex hoc, qđ ille angelus fuit aſſociatus bono angelo, qui ſaluauit Lot. Fuit etiam vnus de angelis ſanctis, qui apparuerunt Abrahe. Gene. xviij. a. Vnde dicunt Hebrei, quòd fuit Gabriel, qui interpretatur fortitudo dei, vt ibidem dictũ fuit. Percuſſio aũt animalium & paſtorum & liberorum ipſius Iob fuit per malum angelum, vt patet Iob. j. b. Veruntamen volunt aliqui dicere, quòd percuſſio AEgyptiorum fuit per bonum angelum, q̃a ex diuina iuſtitia angeli boni percutiunt malos, ſicut mali angeli ex permiſſione dei flagellant bonos, vt patet per exempla poſita de ſubuerſione Sodomorum per bonum, & flagellatione ſancti Iob per malũ. Ad qđ dicendũ, ꝙ licet exempla poſita ſint vera, tamen illud qđ dicunt, non ſemper currit: ſed aliquando legunt̃ boni & mali flagellati à malo angelo, ſicut patet de Saule. j. Reg. xvj. c. qui erat mal⁹, de quo dicitur: Spiritus domini receſſit à Saul, & exagitabat eum ſpiritus neq;. Item Paulus apoſtolus qui fuit ſanctus à malo angelo fuit flagellatus, prout dicitur. ij. Corin. xij. c. Datus eſt mihi ſtimulus carnis mee angelus Sathane, qui me colaphizet. Similiter leguntur boni & mali à bono angelo flagellati. De primo habetur exemplum. ij. Reg. xxiiij. c. de angelo percutiente populum, qui tamen erat innocens, ſecũdum qđ dicitur ibidem: Iſti qui oues ſunt, quid fecerunt? Quòd autem angelus iſte eſſet bonus, patet ex hoc ꝙ Dauid edificauit altare in loco apparitionis illius angeli, quod non feciſſet ſi fuiſſet malus angelus. De ſecundo iam ſuprà poſitum eſt exemplum de ſubuerſione Sodomorum per bonum angelum, & ideo dictum eorum non habet efficaciam. Dicendum igitur ſine preiudicio, quòd percuſſio AEgyptiorum facta fuit per malum angelum, q̃a hoc magis videtur concordare ſcripture ſacre. Dicitur enim Pſal. lxxvij. e. Miſit in eos iram indignationis ſue, indignationem & iram & tribulationem, immiſſiones per angelos malos. Et certũ eſt ꝙ ſcriptura loquitur ibi de percuſſione AEgyptiorum, vt patet per literam precedentem & ſubſequentem. Hoc etiam videtur per hoc quòd hìc dicitur de domino: Et non ſinet percuſſorẽ ingredi domos veſtras & ledere: per quod videtur litera innuere, quòd angelus percuſſor libenter intraſſet, & percuſſiſſet Hebreos, ſi fuiſſet à deo permiſſus: & ſic videtur quòd fuerit malus angelus. b ¶ Cumq; introieritis terram quam &c. Ex hoc videtur verum, quod predictum eſt, ſcilicet quòd filij Iſraël poſt exitum de AEgypto non fuerunt obligati obſeruare ceremonias paſchales, quouſq; venerant ad terram promiſſiõis. Sequitur: c ¶ Incuruatuſq; populus adorauit &c. reddendo deo gratias de tanto beneficio. d ¶ Et egreſſi filij Iſraël fecerunt ſicut, &c. Ex quo patet obedientia eorum ad deum & ad Moyſen. e ¶ Factum eſt autem. Poſtquam deſcripta fuerat plage decime comminatio & interpoſita fuerat paſchalis obſeruatio: hìc conſequenter ſubiungitur predicte plage inflictio, cùm dicitur: Factum eſt autẽ in noctis medio, ſcilicet illius noctis, in cuius veſpera filij Iſraël immolauerant agnũ paſchalem. f ¶ Percuſſit dominus omne primogenitum &c. ſ. xj. cap. dictũ fuit. Vſq; ad primogenitum ancille que erat ad molam, & idẽ eſt, quia captiui & captiue cogebantur operari in carceribus. g ¶ Neq; enim erat domus in qua &c. quia deo ordinante ſic acciderat, qđ in qualibet domo AEgyptiorum erat aliquis primogenitus. h ¶ Vocatiſq; Pharao. Hìc cõſequenter deſcribitur populi Iſraël eductio de terra ægypti. Et primò deſcribit̃ receſſus ppli. Secundò eiuſdẽ ꝓceſſus. xiij. c. ibi: Igitur cũ emiſiſſet. Adhuc circa primũ premittit̃ receſſus populi. Secundò ſubdunt̃ q̃dam mãdata dei, ibi. Dixit dñs ad Moyſen. Circa primũ dicit̃ ſic: Vocatiſq; Pharao Moyſe & Aaron nocte. pre timore em̃ mortis non expectauit diem. i ¶ Ait. Per nuncios miſſos Moyſi & Aaron, quia. ſ. x. cap. dixerat Moyſes qđ eius faciem amplius non videret. k ¶ Surgite, egredimini &c. non tamen egreſſi ſunt de nocte, quia preceptum eis erat, vt non egrederẽtur oſtiũ domus vſq; mane, vt predictum eſt: tamen ante diem ꝑparauerũt ſe ad egreſſum. l ¶ Et abeũtes. id eſt orate ꝓ me vt nõ moriar in iſta peſte. m ¶ Vrgebãtq; AEgy. timore mortis ducti, q̃a ex morte primogenitorũ timebãt ſibi. n ¶ Tulit igi. Per aque cõmiſtionem, vnde in Hebreo habetur בצק Bazeq, id eſt paſtam.

Dedit aũt dñs

† ſeruite — † dixiſtis

C — † ſeruitium iſtud

† Pſal. 77. f. Pſal. 104. d. Pſal. 134. b.

D

† ſ. xx. a. r. Reg. 6. b.

† non habet Iſraël

a ❡Ne difflueret. b ❡Operum ornamentis vel fidei munimentis. c ❡In exercitatione operũ.

tur,& ligans in palliis poſuit ſu-
per humeros ſuos. Feceruntq́ʒ fi
lij Iſraël ſicut † præceperat domi
nus Moyſi,& petierũt ab Ægy

a ❡In auro & argento & veſtibus AEgyptiorum,ſignificantur quædam doctrinæ,quæ ex ipſa conſuetudine gentium vtiliter inquiruntur,vel animæ pretioſæ cũ corporibus ſuis,quæ de gentibus populo dei adiunguntur.

ptiis uaſa aurea & argentea,ue-
ſtemq́ʒ plurimã. † Dedit autem
dñs gratiam populo ſuo coram
Ægyptiis,ut commẽdarent eis:
& ſpoliauerunt Ægyptios. Pro

a ❡Thebaida vt aiunt.

fectiq́ʒ ſunt filij Iſraël de Rameſ-

a ❡Tabernacula. ❡Commotio tineæ.
b ❡Perfecti in operibus bonis. c ❡Quia gloria perfectorum eſt principium.

ſe in Socoth ſexcenta ferè milia

a ❡Pugnatorum. b ❡Infirma non ſunt digna numero,quia nec apta bello.

peditum uirorum abſq́ʒ paruulis
& mulieribus. Sed & uulgus pro

a ❡Multiplicati ſunt ſuper numerum, quia multi vocati,pauci verò electi. Matt.xx.b.

miſcuum innumerabile aſcen-

a ❡Innocentes. b ❡Quia ſi pugnare nõ poſſunt,pugnantibus tamen auxilio ſunt.

dit cum eis: oues,& armenta,&
animantia diuerſi generis mul-

a ❡Igne ſpirituſſancti aſtringentes.

ta nimis. Coxeruntque farinam,

a ❡Vt eſſent noua conſperſio & azimi.

❡Mundo.

quam dudum cõſperſam de Æ-

❡In humilitate.

gypto tulerãt,& fecerunt ſubci-
nericios panes azymos: neque

a ❡Ipſe mundus compellit ad deum & ſathanas ſathanam expellit,ne corrumpamur fermẽto peccati.

enim poterant fermentari cogen
tibus exire Ægyptiis,& nullam

a ❡Vrgent AEgyptij,ne euangelij ſapore auſteritatem legis,vel mundani dogmatis condiamus.

facere ſinentibus moram, nec
pulmenti quicquam occurrerat

❡Ex quo Abraham exiuit de terra ſua,vt habitaret in terra Chanaan vſque ad exitum de AEgypto,quando facta eſt lex in monte Sina.

præparare. Habitatio autem

E a ❡Et petierũt &c. Augu. Hoc iam factum fuerat añ mortes primogenitorũ. Sed nũc p recapitulationẽ reperit,nõ narratũ ẽ qñ factũ eſt. Modò enim quõ poſſet fieri,vt in tanto luctu iſta accõmodarentur:niſi fortè quis dicat,etiam iſta plaga non fuiſſe percuſſos AEgyptios,qui cũ Hebręis habitabant. b ❡Vaſa aurea &c. Hęc doctrinas ſignificant, quę ex ipſa cõſuetudine gentium non inutili ſtudio diſcuntur, vel animas pretioſas ex gentibus, tanq̃ vaſa aurea & argentea cum veſtibus, id eſt corporibus,quę ſe adiungunt populo dei,vt ſemel de hoc ſeculo tanquã de AEgypto liberẽtur. c ❡Profectiq́ʒ ſũt &c. Orige. Qui de AEgypto parat proficiſci, qui cupit obſcuros mundi actus, & errorũ tenebras relinquere. Primò ei ex Rameſſe proficiſcendum eſt,quę interpretatur cõmotio tinee. Si vis venire in hoc, vt deus ſit tibi dux, & pręcedat in columna nubis, & ſequatur petra,quę eſcam ſpiritualem & potum tribuat, exi de Rameſſe, ne theſaurizes,vbi tinea exterminat, & fures effo. & ſ. Quaſi:Si vis perfectus eſſe,vade & vende omnia quę habes,& da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni ſequere me,hoc ẽ proficiſci de Rameſſe,& ſeq Chriſtũ. d ❡De Rameſſe i Socoth,&c. Origeñ. Videamus quis ſit caſtrorũ loc⁹ ad quem vẽitur de Rameſſe. venerũt in Socoth,quod interpretatur tabernacula. Cùm ergo relinquens AEgyptum, diſcuſſeris tineas totius corruptelę,& vitiorum incitamẽta reieceris,habitabis in tabernaculis,quibus. ſ. nolumus expoliari ſed ſuperueſtiri. Habitatio autem tabernaculorum expeditum indicat eſſe eum,qui feſtinat ad deum. Sed nec in hoc ſtandum eſt, mouenda ſunt etiam caſtra de Socoth:& feſtinãdum eſt in F Othon, quod interpretatur ſigna eis, quia hîc. ſ. audies quòd deus antecedebat eos p diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, non hoc in Rameſſe:nec in Socoth,quę ſecunda ſunt caſtra. Tertia ſunt in quib⁹ fiunt ſigna diuina, hoc erat triduũ, ad quod feſtinabat Moyſes & Aaron,& cõtradicebat Pharao,dicens: Non eatis lõgius. Nolebat ad locum ſignorum peruenire filios Iſraël,vt poſſent tertij diei frui myſterijs. vnde Oſee.vj.a. Reſuſcitabit nos deus poſt biduum,& in die tertia reſurgemus,& viuemus in conſpectu eius. Prima dies nobis Chriſti paſſio. Secunda qua in infernũ deſcendit. Tertia qua reſurrexit. Ideo in tertia die antecedebat eos per diem in columna nubis: per noctem verò in columna ignis:Ro.vj.a. Neceſſarium eſt ergo, vt qui baptizantur in Chriſto,in morte ipſius baptizentur,& cum ipſo ſepeliantur,& die tertia reſurgant,quos. ſ. ſecum ſuſcitauit,& fecit conſedere in cęleſtibus. e ❡Sexcenta ferè milia &c. Augu. Quęritur,vtrum ad tantum numerum peruenerunt Hebręi per eos annos in AEgypto quos oſtẽdere cõſideratus in ſcripturis numerus poteſt, qui quot fuerint, non parua quęſtio eſſet. Dicit enim Deus Abrahę antequam non ſolùm Iſaac,ſed & Hiſmael natus eſt:Gene.xv.c. Peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua,& in ſeruitutem redigent eos, & nocebunt illis quadringentis annis. Si ergo quadringentos annos intelligam⁹ eos fuiſſe cum AEgytijs,nõ paruum ſpatium fuit quo ita popul⁹ multiplicaretur,ſed tot annos non fuiſſe ſcriptura apertè teſtatur. Quidam eñ putãt quadringẽtos triginta annos accipi debere:ex quo Iacob intrauit in AEgyptum,vſquequo Moyſes populum liberauit: quia in Exodo ſcriptum eſt:Incolatus filiorum Iſraël, quem incoluerunt in terra AEgypti & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum anni quadringenti triginta. Seruitutis autem eorum eſſe quadringentos annos:quia ſcriptum eſt Geñ.xv.c. In ſeruitutem redigent eos,& nocebunt illis quadringẽtis annis. Sed quia ſeruitutis anni computantur poſt mortem Ioſeph (Illo eñ viuo nõ ſeruierũt) Nõ poſſunt quadringẽti triginta anni in AEgypto cõputari. Ingreſſus eſt enim Iacob anno filij ſui tricesimonono,q̃a triginta annorum erat Ioſeph,cùm apparuit in conſpectu Pharaonis, G & regnare cœpit ſub illo. Tranſactis autem ſeptem annis vbertatis ſecũdo anno famis venit Iacob in AEgyptũ cum filij ſuis, triceſimũ nonum annum agente Ioſeph,qui impletis vitę ſuę centum & decẽ annis mortuus eſt. Vixit autem poſt aduentum patris ſeptuaginta vnum,quos ſi retraxeris a quadringentis triginta, remanebunt ſeruitutis anni non quadrenginti. ſed trecenti quinquaginta nouem. Si autem computauerimus ex quo Ioſeph ſub Pharaone regnare cœpit, vt quodam modo dicatur Iſraël intraſſe in AEgyptum,cũ ibi filius ſuus ſublimat⁹ eſt:ſicut etiam trecenti quinquaginta erunt, q̃s Ticonius vult accipi quadringentos, vt à toto pars intelligatur,id eſt à centenario quinquagenarius. Et probat hac loquendi regula ſolere vti ſcripturam. Si verò,quod probabilius eſt,dicamus Iſraël intraſſe in AEgyptum, quando illic Ioſeph venditus eſſe cœpit, detrahimus adhuc annos tredecim, vt trecentos trigintaſeptem annos pro quadringentis accipiamus. Sed cum ſcriptura dicat Caath filium Leui auum Moyſi, cum auo ſuo Iacob intraſſe in AEgyptũ, & dicat eum vixiſſe annis centum triginta, filiũ verò eius patrem Moyſi Amram centum trigintaſeptem. Moyſen verò octoginta annorum fuiſſe,dum de AEgypto populũ liberauit. Etiam ſi genuiſſet Caath patrem Moyſi,quo anno mortuus eſt. Ille quoq́ʒ vltimo vitę ſuę anno genuiſſet Moyſen,computati anni centum triginta,& centum trigintaſeptem, & octoginta, trecentos quadraginta ſeptem annos faciunt,nõ quadringẽtos triginta. Quòd ſi quis dicat extremo H anno vitę Ioſeph natum fuiſſe Caath filium Leui,ſeptuaginta ferme anni poſſunt accedere illi ſummę: quia ſeptuaginta vnum annũ vixit Ioſeph ĩ AEgypto poſt ingreſſum patris ſui. Sunt etiam ſic ſeptuaginta anni vitę Ioſeph ab ingreſſu Iacob in AEgyptum,vſq́ʒ ad natiuitatem Caath,ſi tunc natus aſſeratur,& centum triginta anni ipſius Caath,& centum trigintaſeptem filij eius Amram patris Moyſi:& octoginta ipſius Moyſi quadrĩgentos decem & ſeptem annos faciunt, non quadringentos triginta. Vera ergo videtur computatio Euſebij in chronica hiſtoriarũ. Ab illa enim promiſſione, computat quadringentos & triginta annos, qua vocauit deus Abraham, vt exiret de terra ſua in terram Chanaan, quia & apoſtolus cum fidem Abrahę commendaret, in ea pmiſſione qua promiſit ei de⁹, q̇ benedicerẽtur in eo omnes tribus terrę. Hoc autem dico,inquit,teſtamentum cõfirmatũ à deo, q̃ q̃ poſt quadrigentos & triginta annos facta eſt lex,nõ irritũ facit. In Exodo quoq́ʒ ſatis hoc ſignificatur. Non enim dixit incolatus filiorum Iſraël, quem incoluerunt in terra AEgypti anni quadringenti triginta, ſed apertè dixit, quem incoluerunt in terra AEgypti,& in terra Chanaan,ipſi & patres eorum.

†36.diſ.c. legimus.§. ſed econtra Matt.6.c.

Queſtio de numero filiorũ Iſraël

† dixerat Moyſes

– et mulieribus

Patet ergo

Nicolaus de lyra.

a ❡Dedit autem dominus gratiam populo coram &c. Ex quo patet, quòd acceperunt iſta ab AEgyptijs per accõmodationem, & non ex dono, vt ſuprà dictum eſt. iij. cap. b ❡Et ſpoliauerunt AEgyptios. Nec in hoc peccauerunt, vt dictum fuit ibidem. Sequitur: c ❡Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis oues &c. id eſt vtriuſq́ʒ ſexus, quia multi de AEgyptijs viri & mulieres videntes ea, quę dominus fecerat pro Hebręis,iunxerunt ſe eis conuerſi ad Iudaiſmum, & ſic iuerunt cum eis. d ❡Coxeruntq́ʒ farinam, quam dudum conſperſam &c. In Hebręo dicitur paſtam. e ❡Habitatio autem filiorum Iſraël &c. Non ſecũdum totum tempus,quod ſubditur,ſed ſecundum partem magnam, à qua frequenter denominatur totum.

Fuit qua-

filiorum Iſraël, qua manſerunt in [a] Ægypto, fuit quadringentorũ triginta annorum. Quib⁹ expletis, [b] eadem die egreſſus eſt omnis exercitus domini de terra Ægypti. Nox iſta eſt obſeruabilis †domini [c] quando eduxit eos de terra Ægypti. Hãc obſeruare debent* omnes filij Iſraël in generationibus ſuis. Dixitque dominus ad [d] Moyſen & Aaron: †Hæc eſt re- [e]

a ❡Gentilis, Iudæus, vel ab eccleſia excommunicatus, non debet communicare ſacramentis dominici corporis. ❡Qui ante ſeruiuit idolis, ſed redemptus eſt ſanguine Chriſti.

ligio phaſe: Omnis alienigena [f] non comedet ex eo. Omnis autẽ [g]

a ❡Ab originalibus peccatis in baptiſmo.

ſeruus emptitius circũcidẽtur, &

a ❡Corpus Chriſti. ❡Exutus veterem hominem; & indutus nouum. b ❡Qui nuper venit ad fidem nec adhuc firmus eſt. c ❡Qui pro lucris temporalibus Chriſto ſeruit.

ſic cõmedet. Aduena & merce- [h]

†domino

*domino.

†hoc ſtatutum phaſe, i. hic debet eſſe rit⁹, hec obſeruantia hoc more celebrãdũ phaſe

A Patet ergo etiã computandũ eſſe tẽpus patriarcharũ Abrahã, Iſaac, & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abrahã in terra Chanaan. i. ab illa promiſſione in qua fidẽ eius laudat apoſtol⁹, vſq; q̃ ingreſſus eſt Iſrael In AEgyptum, toto eñ illo tẽpore peregrinati ſunt patres in terra Chanaan, & poſtea ſemẽ Iſrael in AEgypto, & ſic cõpleti ſunt quadringẽti triginta anni à ꝓmiſſiõe vſq; ad exitũ Iſrael de AEgypto, qñ facta eſt lex in mõte Sina, quę nõ facit irritũ teſtamentũ dei. Septuageſimo quinto anno vitæ ſuæ Abrahã (ſecundũ ſcripturã) ingreſſus eſt in terrã Chanaan, & genuit Iſaac cũ eſſet annorũ centũ. Fiunt ergo anni vigintiqnq; à ꝓmiſſione vſq; ad natum Iſaac, his addunt oẽs anni vitæ ei⁹ id eſt, centũ octoginta; & fiunt ducẽti qnq;. Tũc erat Iacob annorũ centũuiginti. Nati ſunt eñ ſexagenario patre gemini iṗe & Eſau. Poſt decem verò annos intrauit Iacob in AEgyptũ, cũ eſſet annorũ centũtriginta. Ioſeph autem trigintanouẽ. fiunt ergo anni à ꝓmiſſione vſq; ad ingreſſum Iacob in AEgyptũ ducenti qndecim. Ioſeph aũt poſtea vixit. lxxj. Omnes aũt anni ei⁹ centũ & decem. Cũm ergo ad ducẽtos & quindecim annos acceſſerit ſeptuagintaunus, fiunt anni ducenti octoginta ſex. Reſtãt ergo centũquadragintaqtuor vł quinq;, qbus ſeruiuit Iſrael in AEgypto poſt mortẽ Ioſeph. His annis quãtũ multiplicari potuerint, ſi fœcũditas hominũ conſideret, adiuuãte deo, qui eos multiplicari voluit, reperitur nõ eſſe mirũ ꝙ in ſexcẽtis milib⁹ peditum de AEgypto egreſſi ſunt. Quòd ergo dicit deus Abrahæ, in ſeruitutem redigerent eos, & nocebũt quadringẽtis annis, non intelligẽdum eſt ꝙ in illa ſeruitute dura quadringentos annos ſeruierunt, ſed quia ſcriptum eſt: In Iſaac vocabitur tibi ſemen. Ab anno natiuitatis Iſaac vſq; ad annum egreſſionis computantur anni quadringentiquinq;.

Geñ. 15. c.

Ro. 9. b.

B Cũm ergo de quadringentis triginta detraxeris vigintiquinq;, qui ſunt à promiſſione vſq; ad natum Iſaac, non mirum eſt, ſi quadringentos & quinque annos ſumma ſolida quadringentos dixit ſcriptura, quæ tempora ita ſolet computare, vt quod de ſumma perfectionis numerum paululum excreſcit aut infrà eſt, non computetur. non ergo quod ait, in ſeruitutem redigẽt eos, & nocebunt illis, ad quadringentos annos referendum eſt, tanquam per tot annos ſeruierint. Sed referendi ſunt quadringenti anni ad id quod dictum eſt Gene. xv. cap. Peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria, quia vel in terra Chanaan vel in AEgypto peregrinum fuit ſemen antequam promiſſam hæreditatem ſuſciperent egreſſi de AEgypto, vt hyperbaton hĩc intelligatur, & ſit verborum ordo: ſciens quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria quadringentis annis. Illud autem interpoſitum, in ſeruitutem redigent eos & nocebunt illis, ad quadringentos annos non pertineat. In extrema enim parte annorum ſummæ huius. i. poſt mortem Ioſeph dura ſeruitute oppreſſi ſunt.

❦ Nec os

Nicolaus de Lyra.

a ❡Fuit quadringentorum. &c. Non enim poteſt eſſe verum, quòd à deſcenſu Iacob in AEgyptum vſq; ad exitum filiorum Iſraël de AEgypto fluxerũt. cccc.xxx. anni, quod probatur ſic. Caath deſcendit in AEgyptum cum Leui patre ſuo & Iacob auo ſuo, vt habetur Gene. xlvj. b. Itẽ Caath vixit centum triginta trib⁹ annis, & Amram filius eius centuntrigintaſeptem, vt habetur Exo. vj. cap. Item Moyſes filius Amram erat. lxxx. annorũm in exitu de AEgypto, vt habetur Exo. vij. b. qui anni ſimul coniuncti faciũt cccl. annos tantùm, & adhuc ſi volumus habere præciſè numerum annorum à principio deſcenſus in AEgyptum vſq; ad exitũ oportet ſubtrahere à prædictis. cccl. annis, omnes annos quibus vixit Caath, antequam deſcenderet in AEgyptum, & annos quibus vixit poſtq̃ genuit Amram, & annos quibus vixit Amram poſtq̃ genuit Moyſen. Ex quo patet, ꝙ nõ mãſerunt in AEgypto q̃dringentis triginta annis, ſed iſte numer⁹ incipiẽd⁹ eſt ſecundũ doctores catholicos à tp̃e quo Abraham receſſit de Aran ad veniẽdum in terram Chanaã, in q̃ ipſe & filij ei⁹ habitauerũt vt pegrini vſq; ad deſcenſum in AEgyptũ. & ſic exponẽdũ eſt quod dicitur: Habitatio aũt filiorũ Iſrael, qua manſerũt in AEgypto. ſ. cũ illo tp̃e quo manſerũt in terra Chanaã & AEgypti & Philiſtinorũ vt pegrini, fuit. cccc.xxx. ãnorũ, et iõ tota mãſio denoiãt ab AEgpyto: qa fuit diuturnior & vltima, & à fine denominaĩ res. Scd'm Hebræos incipit ab illo tẽpore quo dñs apparuit Abrahæ, dicens ei: Peregrinum erit ſemen tuũ in terra nõ ſua annis. cccc. vt habetur Gen. xv. c. ſed vtrunq; dictũ videtur repugnare ei quod dictum fuit Gene. xv. ſcilicet ꝙ à natiuitate Iſaac vſq; ad exitũ de AEgypto fluxerũt. cccc. anni. quia Iſaac erat. lx. ãnorũ quãdo natus fuit Iacob, Geñ. xxv. d. Iacob autem erat centũ triginta annorum quando deſcendit in AEgyptum, Geñ. xlvij. b. et inde vſq; ad exitũ de AEgypto fluxerũt. ccx. ãni. qui ãni ſimul iuncti faciunt annos. cccc. ſed inter natiuitatẽ Iſaac & exitũ Abrahæ de Aran fuerũt tñ vigintiqnq; anni, quod ꝓbaĩ ſic: qa Abrahã ſeptuaginta qnq; annorũ erat qñ exiuit de Aran, vt habeĩ Geñ. xij. b. & centũ annorũ qñ natus eſt Iſaac, Geñ. xxj. a. & ſic numero p̃dicto. ſ. cccc.xxx. annorũ deficiũt anni qnq; ſecundũ dictũ doctorũ noſtrorũ, & ſecundũ dictũ Hebræorum deficiũt adhuc plures: qa poſt exitũ Abrahã de Arã ꝑ plures annos illa apparitio fuit facta ſibi, qa tp̃e intermedio venit in terrã Chanaã, & inde iuit in AEgyptũ, & rediјt in terrã Chanaã; & ſepauit ſe à Lot, & reges debellauit, vt patet inſpiciẽti textũ. Dicẽdũ ꝙ iſte numerus. ſ. cccc.xxv. annorũ accipitur ꝑ partes; qa colligiĩ ex annis pluriũ hominũ ſimul aggregatis, vt patet ex ſupradictis: in talib⁹ aũt numeris partialibus, numerantur tantũm anni cõpleti & dimittuntur incompleti (verbi gr̃a, cũ diciĩ. lxxv. annorũ erat Abrahã qñ egreſſus eſt de Aran, intelligendum eſt. lxxv. annorũ completorum: & dimittitur ſeptuageſimus ſextus, quia erat incomplet⁹, licet fortè tres partes illius anni tranſiſſent, & eodem modo in alijs numeris partialibus, qui fuerunt plures fortè q̃ ſuprâ ſit expreſſum: ita ꝙ talis omiſſio annorum incõpletorũ bene aſcendit ad quinq; annos completos, qui ſupplentur in numero totali. cccc.xxx. annorum. & ſic verificatur dictũ doctorum noſtrorũ, de verificatione autem dicti Hebręorũ ad p̃ſens ſupſedeo. b ❡Quib⁹ expletis eadẽ die egreſſus eſt. Li eadem die, non refertur ad egreſſum AEgypti, ita ꝙ eadem dies reuolutis tñ annis prædictis fuerit ingreſſus & exitus ſed referĩ ad egredientes, quia omnes ſimul egreſſi ſunt eadem die. qđ fuit ſatis mirabile in tanta multitudine, & ideo tenendum eſt, ꝙ fuerit ex ſpeciali dei adiutorio, qđ & factum eſt, quia illi qui remãſiſſent poſt alios fuiſſent in periculo. c ❡Nox iſta eſt obſeruabilis domini. i. deputata diuino cultui, quando eduxit eos de terra AEgypti: hoc dicitur, non quia ne nocte exiuerint, ſed de die, vt p̃dictum eſt, ſed quia in nocte illa p̃parauerunt ſe ad exeũdum, vt patet ex p̃dictis. d ❡Dixitq; dñs ad Moyſen. Hĩc interponunĩ aliqua dei p̃cepta, & primò q̃tũ ad paſchę celebrationẽ. ſecundò q̃tũm ad primogenitorum ſacrificationem. xiij. ca. Circa primum dicit: e ❡Hæc eſt religio phaſe. Religio diciĩ à religando, qa per cultũ diuinũ homines religanĩ deo, ꝓpter quod cultus feſtiuitatis paſchalis vocaĩ religio. repetiĩ aũt hĩc iſte cultus paſchalis vt magis mentibus filiorum Iſrael imprimeretur, vt & aliqua adderentur, quæ non ſunt ſuperius expreſſa. f ❡Omnis alienigena non comedet ex eo. Vocatur hĩc alienigena oĩs qui eſt extra ritum Iudæorum, ſiue ſit Gẽtilis ſiue Iudæus baptizatus, vt dicit Rab. Sa. ſicut ad euchariſtiam nullus admittendus eſt, niſi catholicus. g ❡Aduena & mercenarius. Aduena dicitur qui ex aliena gente veniebat ad manendum inter Iudæos. Mercenarius dicitur Gẽtilis ſeruiẽs in domo Iudæi pro mercede, ꝙ ne crederetur quòd propter talem cohabitationem cum Iudęis poſſent recipi ad eſum agni paſchalis, ideo ſpecialiter excluduntur. & hoc intelligitur q̃diu extra fidem & ritum ſunt Iudæorum.

Regio

h ❡Omnis autem &c. Hoc dupliciter intelligitur ab Hebræis. Vno modo, vt hoc referatur ad dominum ſerui. ſic intelligẽdo ꝙ Hebræ⁹ habẽs ſeruũ Gẽtilẽ emptitiũ, nõ poſſit comedere de agno paſchali, donec ſeruus emptitius fuerit circũciſus: qa cũ ſit quædã res dñi ſui ei imputari debet defectus circũciſionis. Alio modo, vt referatur ad ſeruum, ſic intelligendo, ꝙ q̃uis ſit res dñi Hebræi, tamen ex hoc non eſt admittẽdus ad comeſtionẽ agni paſchalis, donec fuerit circunciſus: & vtrũq; requirebaĩ. De ſecundo patet, quia nullus incircunciſus erat admittendus, ſimiliter de primo, quia dñs non debebat admitti donec omne maſculinum eius eſſet circunciſum, vt poſtea ſubdiĩ de tranſeunte ad coloniam Iudæorum.

E a ¶Nec os illius &c. Os Chriſti in cruce non eſt confractum, quia videntes eũ iam mortuum non fregerũt eius crura. vel robur diuinitatis in carne per blaſphemiam non corrumpitur, quia non eſt purus homo, ſed verus deus.

Nicolaus de Lyra.

C a ¶In vna domo comedet &c. in memoriã huius, ꝙ quando primò comederũt agnũ paſchalẽ, filij Iſrael erant in tanta ſollicitudine præparandi ſe ad exitũ, ꝙ nõ vacabat eis diſcurrere de domo in domũ, nec mittere encenia adinuicem. b ¶Nec os illius confrin. eadem ratione, quia non vacabat eis frangere oſſa ad accipiendum medullam. c ¶Om̃is cœtus filiorum &c. Hoc non dicitur collectiuè, ſed diuiſiuè. i. quælibet domus per ſe, niſi quando domus ita parua eſt in perſonis, ꝙ vna domus non ſufficit ad eſum agni, quia tunc adiunguntur perſonę de alia domo. d ¶Quod ſi quis peregrino. &c. i. illorũ qui nõ ſunt de lege & ritu veſtro. e ¶In veſtrã voluerit tranſi. co. i. cultum & fidẽ. f ¶Circuncidetur prius omne maſc. Non enim ſufficit ꝙ in perſona ſua ſolùm circũcidatur ad hoc ꝙ admittatur ad eſum agni, ſed oẽs maſculi ad eum pertinẽtes debẽt prius circũcidi, & hoc mõ pręceptũ circuncisionis datũ fuit Abrahę, vt habet. Ge. xvij. b. g ¶Eritq́ ſicut indige. ter. &c. Indigena eſt ille, qui natus eſt in terra illa, & per hoc intelligitur hîc quicunque eſt de populo Iſrael. h ¶Si quis autem circũciſus &c. Iſta lex non eſt ad excludẽdum Gẽtiles incircunciſos, qui iam ſuprà ſunt excluſi ſed

† Nu. 9. b. Iohã. 19. g.

excluſi, ſed ad excludendum filios Iſrael, qui timore infirmitatis vel mortis non erant circunciſi, quia aliqui Iudæi nimis in ordinatè amantes pueros ſuos dimittebant eos incircunciſos, timentes ne ex circunciſione mors vel infirmitas eis accideret: & iſti non debebãt accedere ad eſum agni, ꝗuis in alijs eſſent Iudæi. Cætera patent. G

narius non comedent ex eo. In ^a una domo cõmedetur, nec efferẽtis de †carnibus eius forâs, nec os ^b †illius confringetis. Omnis cœtus ^c filiorũ Iſraël faciet illud. Quòd ^d ſi quis pẽregrinorum in ueſtram ^e uoluerit trãſire cõloniam, & facere phâſe domini, circuncidatur ^f prius omne mâſculinum eius, & tũnc ritè celebrabit, eritque ſicut indigẽna terræ. Si quis au^g tem circunciſus non fuerit: non ^h

a ¶Eccleſia catholica non in conuẽticulis hæreticorum.
b ¶Vel comedetis. c ¶Quia nec Iudæi nec pagani nec hæretici, nec omnino qui extra eccleſiã ſunt, ad hanc communionem admittuntur.
a ¶. i. extra catholicam eccleſiam, ne impiis & peccatoribus cõicent, quia catholica eccleſia priuantur.
b ¶Diuinitatem. ſ. propter humanitatẽ non minuetis.
¶Catholica eccleſia.
a ¶Non aliorum. ¶Infidelis & peregrinus a cultu Chriſtianorum.
a ¶Gentilium vel Iudæorum.
a ¶Cultum religionis.
a ¶Celeberrimum tranſitum de mundo ad eum.
b ¶Vt deponat veterem hominem cum actibus ſuis.
a ¶Fortis enim eſt & vir qui poteſt circuncidi ſuperfluitate originalis & actualis corruptionis.
a ¶Non ante. qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bi. j. Co. xj. g.
b ¶Sociatus conuiuiis cæleſtibus.
a ¶Nutritus in eccleſia. ¶Nobilitate catholica.
b ¶Quia nulla pars immunditię cum munditia quæ omnia mundat.

*tutem huius ſacramenti feſtinabitis ad patriam paradiſi: propter quod dicitur viaticum. Hebr. iiij. c. Feſtinemus ingredi in illam requiẽ. b ¶Nec os illius confringetis. i. robur diuinitatis per carnẽ aſſumptam, debilitatẽ eſſe falſò non æſtimatis: nec corpus Chriſti in hoc ſacramento frãgi, vel dentibus atteri, in eo quod ſolis conuenit ſpeciebꝰ. Circa quẽtũ dicit: a ¶In vna domo come. Per ꝙ ſignificat, ꝙ ſacramentum euchariſtiæ ſumendum eſt in eccleſia q̃ eſt vna. Cañ. vj. c. Vna eſt columba mea &c̃. Licet eñ plures agni fuerit & i pluribꝰ domibꝰ, tñ oẽs agni vnũ Chriſtũ figurabãt: & oẽs domꝰ vnã eccleſiam in qua ſumendũ eſt euchariſtiæ ſacramẽtum, & non in conuẽticulis hæreticorũ. † ¶Nec effe. de car. eius fo. id eſt ſpeciebus euchariſtiæ nõ vtemini ad ſortilegia ſeu quæcũq; alia, ad q̃ non ſunt ordinatę. Supliminare & poſtes liniebant agni ſanguine. Per duos poſtes intelliguñt vete. ac no. teſta. patres: & per ſupliminare ipſe Chriſtꝰ ſupereminẽs vtriſq; patribus Per dictam igitur linitionem ſignificabat ꝙ patres veteris & noui teſtamenti erant Chriſti ſanguine redimẽdi, & ꝙ Chriſtus foret in cruce ſuo ſanguine rubricatus.

Moralit̃

† in eo

F

ADDITIO.

¶In ca. xij. vbi dicit in poſtilla; Mẽſis iſte ſ. Martius, q apud Hebræos vocat Niſan &c̃.

ADDITIO I.

Menſis q apud Hebræos vocat ניסן niſan ꝓpriè loquẽdo nõ eſt Martiꝰ nẽ neq; Aprilis; nã cũ ipſi cõputant mẽſes ꝑ lunationes, raro cõtingit ꝙ prima dies lunæ cõcurrat cũ prima die Martij, ſed freqñter & vt in pluribꝰ venit in alijs diebꝰ ſequentibꝰ primã diẽ Martij, ex quo ſequit ꝙ mẽſis, niſan, cõcurrit frequẽter & vt in plurimũ cũ Aprili ſcd'm aliquã partẽ ſui. vñ opinio doctorũ catholicorũ dicẽtiũ Aprilẽ eſſe primũ mẽſem apd' Hebręos, vera eſt ſcd'm ſanũ itellectũ. ſ. vt frequẽter. & vt in pluribus mẽſis Aprilis cõcurrit cũ prio mẽſe apud Hebræos ſecundũ aliquã ptẽ ſui, & de hoc multũ inq̃rere magis videt curioſum q̃ vtile, cũ ad expoſitionẽ lrę hoc non ſit neceſſariũ ſcire; ſed qđ magis videt hîc cõſiderandũ ſeu inq̃rẽdũ eſt hoc qđ dicit: Mẽſis iſte erit vobis principiũ mẽſiũ. videt eñ cõtradicere huic qđ dicit. j. Exo. xxiij. b. vbi de tribꝰ ſolẽnitatibꝰ agni agit, ibi eñ habet ꝙ ſolẽnitas tertia. ſ. tabernaculorum q̃ cõiter eſt in menſe Septẽbri eſt in exitu anni. dicit eñ ſic: Solẽnitatẽ quoq; ſupple cuſtodies in exitu anni qñ congregaueris oẽs fruges tuas de agro: vñ qa cũ annꝰ eſt circularis, ipſiꝰ exitꝰ habet attingere ſuũ principiũ, ſequit ꝙ principiũ anni eſt in mẽſe Septẽbri qñ cõgregãtur fruges de agro, nõ aũt in mẽſe Martio, q eſt mẽſis nouarũ frugum: hoc idẽ patet. j. Exo. xxxiiij. c. vbi de ſolẽnitate tabernaculorum dicit: Qñ redeũte anni tpe cuncta condunt. ex quo patet ꝙ tpe quo cuncta cõdunt, qđ eſt verè in menſe Septẽbri, tũc eſt reditus anni. ſ. ad ſuũ principiũ. Ad cuiꝰ declarationẽ q̃renda ſunt tria attẽdenda. primũ. ſ. ꝙ licet inter Hebręos ſit diſceptatio de mẽſe quo creatꝰ eſt mũdꝰ, an. ſ. eſt ille in quo cõiter eſt æquinoctiũ vernale, q eſt Martius apud nos, vel ille in quo eſt æquinoctiũ autũnale q apud nos eſt Septẽber. nunq; tñ legitur in ſcripturis ſacris ꝙ Hebræi aliqñ computauerint à creatione mũdi, vt patet diſcurrendo ꝑ totã bibliam; ſed potius inuenit ꝙ cõputatio cõis añ legem erat ſumpta ab ętatę hominum de quorũ geſtis principaliter agit: cõſtat eñ ꝙ diluuiũ fuit vnũ de maximis euentibus mundi narratione dignis: & tñ cùm in ſcriptura fit mentio de initio ipſius diluuij Geñ. vij. b. non cõputat eũ à creatione mũdi: q a nõ dicit: In tali anno poſt creationẽ mundi cõtingit diluuiũ &c̃. ſed dicit: In anno vitę ipſius Noe & mẽſe ſcd'o computando à vita ipſius, Noe: nõ aũt à mũdi creatiõe. Silr in alijs geſtis q buſcũq; vbi de tẽporũ cõmutatione agit, nunq; fit mentio de creatione

Quo menſe creatus mundus

ADDITIO.

H

de creatione mundi. Cuius rõ videt eſſe: nã licet mundũ fuiſſe creatum à deo habeamꝰ certitudinaliter ꝑ fidẽ in ſacra ſcriptura contentam: ꝓ cuiꝰ fidei ꝓteſtatione ſeptem dies hebdomadę nõ habebant noĩa ꝓpria ſicut apud gentes, ſed denominabant & numerabant à ſabbato, in quo bñficiũ creationis recolit: & hoc dicẽdo prima ſabbati, ſecunda ſabbati. non tñ ex tali fidei certamine habemꝰ mũdũ fuiſſe creatũ in tali mẽſe vel in tali: & ideo de hoc iueniunt diuerſæ opiniones ſine fidei p̃iudicio: vñ in hoc qđ dicit: Menſis iſte eſt vobis principiũ, nõ eſt arguendũ ꝙ antea populus Iſrael habuiſſet alium mẽſem ꝓ primo, cũ nullũ talẽ haberẽt; ſed ex hoc dat intelligi ꝙ modò dabat eis ordo cõputandi menſes annorũ. ſ. vt ſumerent initiũ ab illo menſe primò vernali propter bñficium redẽptionis. ¶Secundò ne æquiuocè procedatur in noibꝰ menſiũ, attẽdẽdũ eſt, ꝙ apud Hebræos antiquos menſes noĩabant ſecundũ ordinẽ numeralẽ tñ. ſ. primus menſis, ſecũdus mẽſis &c̃. ſine aliquo noĩe ꝓprio: & hoc durauit inter eos vſq; ad captiuitatẽ Babylonicã, vbi per conuerſationem cũ Chaldæis receperũt noĩa Chaldaica mẽſium, ſecundũ quã computationẽ primus menſis. ſ. nouarũ frugũ in quo paſcha celebrat, qui etiam concurrit ſecundũ ptes cum Martio & Aprili: vt dictũ eſt, vocatur Niſan Chaldaicè. Similiter menſis ſeptimꝰ in quo feſtũ tabernaculorum celebrat, qui etiã concurrit cũ mẽſe Septẽbri & Octobri ſecũdũ partes vocat תשרי tiſri Chaldaicè: et hoc eſt manifeſtè verũ: quia in tota ſacra ſcriptura nõ inueniũtur iſta noĩa noua mẽſiũ añ prædictã captiuitatẽ, ſed pòſt. ſ. in libris Eſdre, Heſter, & Machabe. vnde doctores antiqui Hebræorũ dicũt ꝙ noĩa mẽſiũ aſcẽderũt cũ eis de Babylonia: ad quã variationẽ nominatiõis menſiũ aſſignãt cãm ſatis rõnabilẽ. Dicũt eñ, ꝙ ſicut ob memoriã redẽptionis AEgyptiacæ receperũt mẽſes principiũ & noĩationẽ â menſe in quo fuerũt redẽpti, vt dictũ eſt, & ita in qualibet nominatione cuiuſcũq; menſis implicabatur memoria ipſiꝰ redẽptionis dicẽdo: primꝰ, ſecũdus &c̃. pari rõne poſt redẽptionẽ à Babylonica captiuitate, vt etiam facerẽt mentionẽ de ſecunda redemptione, acceperũt nomina Chaldaica ſuperaddita noĩbus numeralibus p̃dictis: vt patet Heſter. ij. c. vbi dicit: In mẽſe decimo ipſe eſt menſis Thebeth: & Heſter. iij. d. dicit: In menſe duodecimo: ipſe eſt menſis Adar. Thebeth aũt & Adar ſunt noĩa Chaldaica: vñ ꝑ iſtam cõputationẽ ſic cõpoſita implicabat memoria vtriuſq; redemptionis. ſ. AEgyptiacæ in hoc ꝙ fiebat cõputatio à primo menſe, in quo fuerat redẽptio prima & principalis eis facta. Similiter implicabatur memoria redemptionis Babylonicæ, inquantum ſuperaddebant nominibus menſium numeralibus

A ſium numeralib⁹ prædictis nomina Chaldaica, quæ de nouo rece perant p cõuerſationem cũ Chaldæis. q.d. Sup flumina Babylonis ſedim⁹, & inde dñs nos liberauit. ¶ Et notandũ ꝗ alia nomina q̃rundã menſiũ q̃ qñq; legunt̃ in ſcripturis: vt cũ dicit̃. iij. Regũ. viij. de mẽſe ſeptio: qđ eſt mẽſis Ethanim: & ſic de aliis paucis q̃ inueniunt̃ nõ fuerũt noĩa cõia apđ totũ pplm: vñ nec remãſerũt ĩter eos tales nominationes ſicut p̃dictæ Chaldaicæ & numerales noĩationes vt dictũ eſt. Tertiò verò ad propoſitũ ſciendũ eſt, ꝗ duo principia annorũ diuerſa apud Hebræos eſſe ex ſacra ſcriptura cõprobant̃: quorũ vnũ eſt principiũ mẽſis primi q erat mẽſis prim⁹: vt in hoc ca. cõtinet̃: à q̃ principio ſolẽnitates cõputabant̃: qa in mẽſe tertio .ſ. à primo fiebat feſtũ hebdomadarũ, & in menſe ſeptimo feſtũ tubarũ. Similiter ab iſto principio cõputabant̃ magna facta, q̃ contingebãt, vt ædificatio tẽpli p Salomonẽ, de q̃. iij. Reg. vj. dicit̃. Factũ igit̃ eſt. cccclxxx. anno egreſſiõis filiorũ Iſraël de terra AEgypti &c. AEdificauit Salomõ domũ dñi. Scđm v̓ò principiũ eſt in mẽſe ſeptio qñ redeũte anni tp̃e cũcta cõdunt̃: ꝑut dicit̃. j. Exo. xxxiiij. c. ab iſto em̃ principio cõputabant̃ anni q ꝑtinebãt ad ſabbatũ terræ: de q̃bus Leu. xxv. a. Sex annis ſeres agrũ tuũ &c. ſeptio aũt anno ſabbatũ erit terræ requietiõis dñi: à quo .ſ. pr̃icipio etiã cõputabat̃ annus Iubilæi, q poſt. vij. hebdomadas annorũ celebrabat̃. vñ ibidem dicit̃: Nũerabis quoq; tibi octo hebdomadas annorũ &c. & ſequit̃: Sc̃tificabiſq; annũ q̃nquageſimũ & vocabis remiſſionẽ cunctis habitatorib⁹ terræ. & ipſe em̃ eſt Iubilæ⁹. Qđ aũt hęc cõputatio Iubilæi habeat principiũ nõ in mẽſe primo ſed ĩ mẽſe ſeptimo, ibidẽ oſtẽdit̃ cũ dicit̃: Clãges buccina in mẽſe ſeptimo, & decima die mẽſis in die ꝓpitiatiõis &c. Rõ aũt q̃re hæc computatio ſabbatorũ terrę nõ ſumebat principiũ à primo mẽſe, aſſignat̃ à doctorib⁹ Hebræorũ talis: Nã in ſeptio anno cuiuſlibet hebdomadę non licebat ſerere agros, neq; colligere, niſi ea q̃ ſpõte naſcebant̃: & ipſa erãt cõia omnibus hoĩbus pecorib⁹ & iumẽtis & hmõi, vt in ca. prædicto Leuit̃. hr̃. vñ ſi talis cõputatio inciperet à mẽſe primo, illa q̃ in eodẽ menſe naſcerent̃ ſemĩata in præcedẽti anno nõ colligerẽt̃ à ſuo dño tanq̃ ꝓpria, ſed eſſent cõia. Silr̃ in autũno, & hyeme ſeq̃ntib⁹ eiuſdẽ anni nõ licebat ſeminare aliq̃d, cũ eſſet in anno ſabbati: & ſic duo fruct⁹ eſſent ĩpediti in q̃libet hebdomada ãnorũ: qđ valde difficulter poſſet ſupportari: ſed cũ initiũ hmõi cõputatiõis ſumebat̃ in mẽſe ſepti

B mo fruct⁹ hui⁹ ãni tm̃ erat ſub ſabbato, qđ erat magis tolerabile. ¶ In eo. c. xij. vbi dicit̃ ĩ poſtil. Ex iſta lr̃a & ea q̃ ſeq̃t̃. j. Iuxta quẽ ritũ tolletis & hædũ, & ſeruabitis eũ vſq; ad decimãquartã diẽ &c.

ADDITIO II.

Hæc ĩmolatio paſcahlis ſecundũ Hebræos doc. p̃cipuos de agno debebat fieri, nõ aũt de hędo, qđ cõgruit tã cauſę lr̃ali hui⁹ ſacrificij, q̃ etiã figurali. Primũ patet. nã ſecundũ Ra. Mo. gerũdẽ. & alios p̃cipiebat̃ agn⁹ occidi ĩ primo mẽſe, qa ſignũ arietis ẽ tũc ĩ potiſſimo ſuo ſtatu, & tũc ſol eſt cõiter in eodẽ ſigno, & qa AEgyptij arietẽ venerabant̃, ĩ hoc de⁹ volebat oñdere, ꝗ nõ ſolũ AEgyptios, ſed etiã deos eorũ ĩdicabat. vñ. j. c. c. Et ĩ cũctis dijs AEgypti faciã iudicia, q̃ qdẽ rõ nõ hrẽt locũ ĩ hædo. hęd⁹ em̃ habet ſignũ ꝓpriũ nõ in ariete, ſed ĩ capricorno, qđ eſt decimũ ſignũ in q̃ ſol eſt cõiter ĩ decimo mẽſe cõputãdo à prio. Secũdũ patet. ſ. ſecũdũ rõnẽ figuralẽ. nã xp̃s ĩ ſua paſſiõe p agnũ ſignificat̃, non p hędũ tã apud ꝓphetas: vt Eſa. liij. c. Tãq̃ agn⁹ corã tõdẽte &c. q̃ apud pluſq̃ ꝓphetã. ſ. Ioãnẽ baptiſtã, q Chriſtũ oñdẽs & ſuã paſſionẽ p̃noſticans dixit: Ecce agn⁹ dei, ecce q tollit pc̃tã mũdi. Iohã. j. d. Chriſtus etiã de extremo iudicio loq̃ns, vbi iuſti ſepabunt̃ ab iniuſtis, p agnos iuſtos, p hędos iniuſtos ſignificauit. Mat. xxv. c. Valde igitur inconſonũ eſſet rõni figurali hui⁹ ſacrificij ꝗ hędus immolaret̃. Quòd aũt in trãſlatione noſtra habet̃: Iuxta quẽ ritũ tolletis & hædum, nõ cõſonat Hebraicæ v̓itati. v̓itas em̃ Hebraica ſic habet: De arietibus & capris accipietis eũ, ꝑut poſtil. dicit: & eſt ſenſus ꝗ agnus ille immolandus accipiẽdus erat de aliquo grege ĩ quo eſſent arietes & capræ, ꝑut cõit̃ ſolent aſſociari, qđ cõgruebat rei figuratę. ille em̃ verus agnus qui mũdi pc̃tã abſtulit, à iuſtis q per agnos, & à pc̃tõrib⁹ q p hædos denotant̃, deſcẽdit, ꝑut doc. tradũt Matt. j. & Lu. iij. vbi de genealogia xp̃i agit̃. vñ & Gl. ſup illud: Iuxta quẽ ritũ &c. quia de iuſtis & pc̃tõribus xp̃s carnẽ aſſumpſit, vt nemo de venia deſparet. Nec obſtat ꝗ aliq̃ñ p hædũ xp̃s intelligi poſſit: vt. j. Leui. xvj. de illo hirco cuius ſors exijt dño. Similiter ibidẽ de alio hirco, qui portabat oẽs iniq̃tates ppl̃i in terrã ſolitariã: qa de his & ſimilib⁹ intelligit̃ xp̃s, ſecundũ ſil̃itudinẽ carnis pc̃ti, vñ & in illis nõ addit̃ ſine macula, ſicut hĩc in agno paſchali, hic em̃ figurat̃ xp̃s ſub rõne manſuetudinis & innocẽtię.

Qđ agnus & non hædus immolabatur.

C

¶ In eo. c. xij. vbi dicit̃ in poſtil. Habebitis aũt: Hĩc cõſequenter deſcribitur qualiter phaſe ſit celebrandum.

ADDITIO III.

Iſte mod⁹ declarãdi hui⁹ qđ dicit̃: Cultu ſempiterno, quẽ ponit poſtillator. Augu. ponit ſub diſiũctiõe, ꝑut ponit̃ in glo. vbi ſic: Aut ergo ſic appellauit ęternũ ꝗ nõ ſpõte audeat p̃termittere, aut non ſigna rerũ ſed res q̃ ſignificant̃: hęc ĩ gl. Vidẽdũ eſt ergo ſecundũ primũ modũ ĩtelligẽdi q planior eſt, quõ põt ſaluari, ꝗ hoc p̃ceptũ de paſchæ celebratiõe nõ obliget ſempiternalr̃, ꝑut lr̃a ſonat. Ad qđ ſciẽdũ, ꝗ in Hebraica lr̃a vbi nos hẽm⁹ ſempiterno, ponit̃ hæc dictio עולם hholã, qđ idẽ ſignificat ꝓpriè qđ apud nos hæc dictio ſeculũ. vñ ſenſus ꝓpri⁹ hui⁹ lr̃æ in Hebraico eſt: Celebrabitis hãc diẽ ſolẽnẽ in generatiõib⁹ vr̃is in ſeculũ. Seculũ aũt apud Hebræos ſicut & apud nos Latios ponit̃ p q̃libet ſpatio tp̃is determinãtis alicui⁹ vitę duratiõnẽ: vt. j. 21. c. dicit̃: Et erit ei ſeru⁹ vſq; in ſeculũ, vbi li ſeculũ nõ ſignificat ꝑpetuitatẽ ſeu æternitatẽ duratiõis ſimplr̃, ſed ſignificat totũ ſpatiũ vitæ illi⁹ ſerui, q p totã vitã ſuã debebat eſſe in ſeruitute. vñ & in ſcripturis ſacris duratio p̃ntis vitæ vocat̃ ſeculũ & duratio futuræ aliud ſeculũ p ſe. & ſic intelligit̃ illud. Pſal. xl. c. Bñdict⁹ dñs à ſeculo & vſq; in ſeculũ. Silr̃ & in ſymbolo dicimus: Vitã venturi ſeculi. Qua rõne antiq Hebræorũ totũ tẽpus duratiõis Moſaicæ legis vnũ ſeculũ vocant, & tp̃s Meſſię aliud ſeculum propter diſtinctiõnẽ eorũ q̃ ad vitã ſp̃ualẽ pertinẽt ĩ vtroq; ſeculo. vñ cũ in p̃ceptis hmõi p̃ſertim cerimonialib⁹ obſeruãdis additur, in ſeculum, intelligi debet ꝓ toto ſpatio duratiõis legis Moſaicæ, q̃ eſt vſq; ad aliud ſeculũ. ſ. ſeculũ xp̃i: & iſte eſt mod⁹ rñdendi propri⁹ Hebræis: cũ de euacuatione cerimonialiũ, in quib⁹ ſæpe dicit ꝗ ſeruãda ſunt in ſeculũ, nos arguũt, ſ. ꝗ intelligit̃ ꝓ ſpatio durationis legis Moſaicæ, qđ eſt quoddã ſeculũ diſtinctũ, à ſeculo cõprehẽdẽte ſpatiũ duratiõis legis Meſſiæ, q quidẽ mod⁹ loquẽdi de duplici ſeculo cõiter tenet̃ etiã à Talmudicis in varijs locis

Seculum æternum

D

¶ In eo. c. xij. vbi dicit̃ ĩ poſtil. Ite tollẽtes aĩal. In Hebræo hr̃: Emitte accipite.

ADDITIO IIII.

In Hebręo in hoc loco nõ dicit̃: Accipite aĩal, ſed eſt ibi q̃dã dictio, q̃ qñq; ſignificat ouẽ ĩ ſingulari, qñq; oues ĩ pl̃ali, & qñq; ſignificat gregẽ vñ Geñ. xxvij. vbi dicit̃: Vade ad gregẽ, ponit̃ eadẽ dictio ſicut hĩc: & eſt ſenſ⁹ ꝗ Moyſes monebat ppl̃m hr̃e gregẽ ſeu greges ĩ q̃ ſolẽt eſſe arietes & capræ: vt ĩde accipẽt agnũ paſchalẽ, q accipiend⁹ erat de grege, ĩ quo eſſent arietes & capræ, vt dictũ fuit ſuprà in eo. c. additis. ij.

¶ In eo. c. xij. vbi dicit̃ ĩ po. Hec ẽ religio Phaſe. &c.

ADDITIO V.

Dictio q̃ ponit̃ ĩ Hebręo ĩ hoc loco vbi trãſlatio nr̃a habet: Hęc religio nõ ſignificat ꝓpriè religionẽ nec cultũ: ſed ceremoniã vl̓ legitimũ vt ſatis notũ eſt ſciẽtib⁹ ꝓprietatẽ hui⁹ linguę: qđ magis poſſet appropriari ritui paſchalis feſtiuitatis, q p̃cipuè fuit figuratiu⁹, & ceſſauit aduenĩẽte re figurata, ſicut & alia ceremonialia & legalia.

GLOS. ORDI.

a ¶ Sanctifica &c. Quia occidi omnia primogenita AEgyptiorum in liberatione veſtra.

CAP. XIII.

Et erit

a ¶ qa nõ eſt acceptor pſonarũ deus, nec eſt diſtictio Iudæi & Græci.

veſcetur ex eo. Eãdẽ lex erit indigenæ

a ¶ Qui receptus eſt in eccleſiæ coloniam.

& colono, qui peregrinatur apud uos. Fecerunt omnes filij Iſraël, ſicut p̃ceperat dominus Moyſi & Aaron, & eadẽ die eduxit domin⁹ filios Iſraël de terra

a ¶ Diuerſos ordines: ſexus: profeſſiones.

Ægypti per tũrmas ſuas. Ca. XIII.

L Ocutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens, †Sanctifica mihi omne primõgenitum, quod aperit uul

a ¶ Operis boni principiũ

NI. DE LY. / NIC. DE LYRA.

CAP. XIII.

L Ocutuſq; eſt dominus. Hĩc conſequenter exprimit̃ mandatum de ſanctificatione primogenitorũ & priò Moyſi iniungitur, ſecundò p Moyſen pplo dicit̃, ibi: Et ait Moyſes. Circa primũ ſciendũ ꝯſiderandũ

j. 22. d. & 34. a. Nu. 3. b. & 8. c. Luc. 2. d.

Moralit̃

Moraliter. a ¶ Locutuſq; eſt dñs. Præter illa q̃ dicta ſunt. xij. ca. de agno paſchali, adhuc tria ponunt̃. ſ. primogenitorũ Iſr̃l ſc̃tificatio, et oſſiũ Ioſeph aſportatio, & p colũnã ignis et nubis ppl̃i deductio. Per primũ intelligit̃ p̃pollẽs ſc̃titas, q̃ debet eẽ in clericis ſecularib⁹, & religioſis ad dei cultũ deputatis. Hier. ad Nepotianũ: Clericus q ſeruit eccl̃iæ priò vocabulũ ſuũ interpretet̃, & nitat̃ eſſe qđ dicitur. κλῆρος, Cleros em̃ Græcè, ſors Latinè dicit̃. Igit̃ clerici dicũt̃, eò ꝗ ſunt de ſorte dñi, & qa dñs ipſe eſt ſors vel hæreditas clericorũ. Tales igit̃ ſe exhibere debent, vt et ipſi poſſideant dñm, et à dño poſſideant̃. Per ſecundũ oñdit̃ quãta diligentia debet adhiberi in

† de voto c. magnæ

E Quæſtio

a ¶ Et erit &c. Aug. Quid eſt ꝙ ait cū de paſcha p̄cipet, Erit tibi in ſignū ſup manū tuā. An intelligi voluit ſup opa tua.i.qđ p̄ferre debeas opibus tuis. ptinet em̄ paſcha ꝑpter occiſionē ouis ad fidē Chriſti, & ſanguinē quo redēpti ſumus. Hæc aūt fides operib⁹ p̄ponenda eſt, vt ſit quodāmodo ſuper manū cōtra illos qui in operibus legis gloriant̄, vn̄ Apl's ſic fidē operib⁹ anteponit, vt ex illa pendeāt opa bona & p̄ueniant̄, nō ipſa meritis operū bonorū retribuat̄. Illa em̄ ad gratiam pertinet. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non eſt gratia.

Primogenitū

Nicolaus de Lyra.

conſiderandū ꝙ ſanctificatio ꝓpriè accepta eſt applicatio alicui⁹ ad diuina: & hoc modo trib⁹ Leui fuit dn̄o ſanctificata. Alio mō accipit̄ ſc̄tificatio magis largè ꝓ redemptione ei⁹ quòd eſt dn̄o obligatū: & ſic accipit̄ hîc: qa primogenita debebant redimi per pretiū datū ſacerdoti, cui⁹ ratio ſubdit̄: a ¶ Mea ſunt enim oīa. Ex hoc em̄, ꝙ deus pcuſſit primogenita AEgyptiorū ſaluās primogenita Hebræorum, primogenita Hebræorum fuerūt ſibi obligata.

b ¶ Et ait Moyſes ad po. Hîc conſequenter Moyſes denuntiat populo p̄dictū mandatū: p̄mittit tn̄ aliqua de ſolennitate paſchali, ſecūdò ſubdit de ſanctificatiōe primogeniti, ibi: Cūq; introduxerit. Circa primum dicit̄. c ¶ Mementote diei hu.i. ſolennitatis paſchalis in qua egreſſi eſtis: ſcilicet. xv. die menſis primi. d ¶ Vt non come. fer. pa. vij. diebus, vt prædictum eſt. Et dicit Ra. Sa. quod preceptum non obligat ad comedēdū azyma, niſi pria die qn̄ comedebatur agnus: ſed ſufficit in alijs diebus abſtinere à fermēto & fermentato. e ¶ Hodie egredi. menſe no. fru. quod eſt tempus valde aptū ad ambulandum: & dicitur nouarum frugum, qa in illo menſe fiebat oblatio de primitijs nouorum fructuum.

Diuiſio

F

f ¶ Cūq; introduxit. &c. Licet enumeret hîc quinq; gentes tantùm, aliç tn̄ ſubintelliguntur nomine Chananęi, qa omnes habitores terræ promiſſionis vocabantur Chananæi generaliter, licet aliqui cum hoc haberent nomē ſpeciale, vt Amorrhæi & Iebuſæi, & cæteri. g ¶ Quam iura. pa. tu. ſ. Abrahæ pro filijs ſuis, vt habetur Gene. xxij. ca. h ¶ Celebrabis hūc &c. ſacra hîc dicuntur obſeruantiæ paſchales ad honorem diuinum. i ¶ Et in die ſep. erit ſo. domini. qa dies ſeptima erat æquè celebris ſicut & prima, vt dictum eſt ca. prece. & ideo erat celebrior alijs diebus intermedijs. k ¶ Non apparebit &c. Iſtud frequenter repetitur ad imprimendum memoriæ eorum. l ¶ Narrabiſq; fi. tuo. ex quo patet quòd patres tenentur filios ſuos erudire per ſe vel palium, de his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem. m ¶ Et erit quaſi ſig. in manu tua &c. Iudæi occaſiōe huius ſcribūt hoc in ſchedula, & ligant in manu ſiniſtra, & ſimiliter in capite. ſed patet ꝙ illud quod precipit̄ hîc nō eſt niſi ad fortiter imprimendū memoriæ. quando enim quis vult alicuius rei recordari, pro ſigno recordationis ligat

a ¶ Corporis vel mentis, dat enim deus velle & perficere pro bona voluntate.
b ¶ Deum videntibus, c ¶ Rationabilibus & doctis.

uām in filiis Iſraël, tam de hominibus

a ¶ Irrationabilibus indoctis. b ¶ Quia initium omnis boni a deo, cuius miſericordia preuenit & ſequitur.

quàm de iumentis. Mea ſunt enim omnia. Et ait Moyſes ad populum: Me a b c

a ¶ Memoriter tenete quanta fecit vobis dominus b ¶ Vnicæ. ¶ Qua vera lux mundo effulſit. ¶ Liberi.

mentote diei huius in qua egreſſi eſtis

a ¶ De tenebris huius mundi. b ¶ De familia diaboli. c ¶ Diabolicæ.

de Ægypto, et de domo ſeruitutis: quo

a ¶ In filio qui eſt virtus & ſapientia patris. b ¶ Inuincibili. c ¶ Seruos d ¶ Qui poteſt.

niam in manu forti eduxit uos domi-

a ¶ Horrendo. b ¶ In malitia & nequitia.

nus de loco iſto, ut non comedatis fer- d

a ¶ Sed ¶ Cœli verbum dei.

mentatum panem. Hodie egredimi- e

a ¶ Vt nouos cibos edatis.

ni menſe † nouarum frugum. Cumq; te f

a ¶ Quam. ſ. ante tenebant gentes vitiorum.

introduxerit dominus in terrā Chananæi, Hethęi, & Amorrhæi, & Heuæi,

a ¶ Firmiter promiſit ne quis dubitaret. ¶ Carne vel fide.

& Iebuſæi, quam iurauit patribus tuis, g

a ¶ Præſentem eccleſiam vel futuram patriam. b ¶ Paruulorum doctrina.

ut daret tibi terram fluentem lacte &

a ¶ Dulcedine cęlica. vnde Eſaiæ. vij. c. Butyrum & mel comedet. b ¶ Spiritualiter, quia non prodeſt extra celebrare, niſi vera celebritas agatur in mente. c ¶ Non alium.

melle, celebrabis hunc morem ſacro- h

a ¶ Notabili myſtico. b ¶ Toto tempore vitæ præſentis.

rum menſe iſto. Septem diebus ueſce-

a ¶ Synceritatis & veritatis. b ¶ Finito labore operandi c ¶ Vera requies animarum.

ris azymis, & in die ſeptimo erit ſolen- i

nitas domini. Azyma comedetis ſeptē

a ¶ Etſi ſit non regnet peccatum in corpore mortali.

diebus. Non apparebit apud te aliquid k

a ¶ Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. b ¶ Terminis eccleſię.

fermentatum, nec in cunctis finibus tu-

¶ Diſcipulo cuilibet minori.

is. Narrabiſq; filio tuo in die illo di- l

¶ Notabile inſigne.

cens †: Hoc eſt quod fecit dominus mihi, quando egreſſus ſum de Ægypto.

a ¶ Fidei profeſſionis. b ¶ Operæ magis fortaſſe ſenſus eſt quam locutio.

Et erit quaſi ſignum in manu tua, & m

a ¶ Intentionis tuæ quia ſi oculus tuus fuerit ſimplex: totum corpus tuum lucidum erit. Matth. vj. c. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Pſal. cxviij. c. ¶ Cordis ne obliuiſcaris.

quaſi monimentum ante oculos tuos:

a ¶ Meditationes legis. ¶ Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Pſal. j. a. b ¶ Cordis vel corporis.

& ut lex domini ſemper ſit in ore tuo. In manu enim forti eduxit te dominus

a ¶ Diligenter. b ¶ Præſcriptum ne te excuſes, cui religio. præſcripta eſt.

de Ægypto: Cuſtodies huiuſcemodi n

a ¶ A deo. b ¶ Donec corruptibile hoc induet incorruptionem, & peruenias ad angelorum ſocietatem.

† cultum ſtatuto tempore à diebus in

a ¶ Exponit quomodo ſacrificet primogenita.

dies. Cumq; introduxerit te dominus o

in terram Chananæi, ſicut iurauit tibi

a ¶ Quorum meritis introduceris. b ¶ Gratis.

& patribus tuis, & dederit eam tibi, ſe- p

a ¶ Ad hominem.

parabis omne quod aperit uuluā domino, & quod primitiuū eſt in pecoribus q

tionis ligat in manu ſua filum, vel ponit ante oculos aliquid in ſignum recordationis, & hoc non loquitur hîc ſcriptura. n ¶ Cuſtodies huiuſce. &c. id eſt ab anno in annum. Poſtq; dictum eſt de agno paſchali, q̄tū ptinet ad primum ſenſum, q historicus eſt, hîc aduertēdū breuiter de eo in q̄tum fuit figura Chriſti paſſi, ſecundum qđ dicit Apl's. j. Cor. v. b. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Sanguis verò agni linitus ſuper vtrunq; poſtē eſt memoria paſſiōis Chriſti, corde ꝑ fidem, & ore ꝑ cōfeſſionē ſecundū ꝙ dicit̄ Ro. x. b. Corde creditur ad iuſtitiā, ore aūt fit cōfeſſio ad ſalutem. Et in ſuperliminari, q̄tū ad ſpem cæleſtium. & hîc ſanguis ſic poſitus liberat ab exterminatore, quia paſſio Chriſti prædicto modo credita liberat à dæmonis ptāte. Comeſtio autē carnium agni, ſignificat ſumptionem euchariſtiæ ſacri. Aſſatio in igne ſignificat, quòd Chriſtus paſſus eſt maxima charitate. Nec ad eſum huius ſacramenti debet quis accedere cū cōſciētia mortalis pc̄ti, qđ excludit charitatem. Panes azymi cū quib⁹ cōedebat̄, ſignificāt puram cōuerſationē fidelium ſecundū illud. j. Co. v. c. Itaq; epulemur: nō in fermento malitiæ & nequitię, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Succ⁹ herbarū agreſtiū, ſignificat pœnitentiā fidelium, q̄ neceſſaria eſt ſumentibus corpus Chriſti. Nec os frangebāt, in ſignum ꝙ crura Chriſti in cruce nō fuerūt fracta, ſicut exponit Iohānes euāgeliſta ca. xix. Accinctio renū in comedētib⁹, ſignificat caſtitatē, ſecundū qđ dicit Greg. Lūbos p̄cingimus, cū carnis luxuriā ꝑ cōtinentiā coarctam⁹. Baculi in manib⁹ ſignificāt fidē crucis, q̄ debet eſſe non tm̄ in ore, ſed etiā in ope, quod ꝑ manus ſignificatur. Calciamēta in pedibus quæ ſunt de pellibus mortuorum animaliū, ſignificant exempla ſanctorum patrum imitanda, qui in fide Chriſti paſſi mortui ſunt. Debebat autem agnus in vna domo comedi: per qđ deſignatur vnitas eccleſiæ, in qua debet euchariſtia aſſumi, & nō in cōuenticulis hereticorū. o ¶ Cumq; introduxerit &c. Hîc explicat Moyſes mandatum de ſanctificatione primogenitorum. p ¶ Separabis omne quod aperit vuluam domino: id eſt quod primò naſcitur: ſeparabis ab alijs tanquam domino obligatum ad immolādum ſibi. q ¶ Et quod primitiuū eſt in pecori. tuis. Hoc additur ad reſtringendum illud quod erat generaliter dictū de primogenitis: quia non eſt intelligēdum niſi de animalib⁹ mundis, & quæ ſunt maſculini ſexus, ideo ſubdit̄: Quicquid habueris maſculini ſexus &c.

G

† Abib. i. menſis aprilis in q̄ oīa noua fiunt.

H

† obid

Primogenitum

Moralit

exhiberi in obſeruatione iuramenti. nā Moyſes erat ſupramodum occupatus in eductione tanti populi, & non omiſit aſportare oſſa Ioſeph eò ꝙ populū Iſrael de hoc adiurauerat, Ge. vl. d. Per tertiū. ſ. columnā populum deducentē intelligitur Chriſtus: qui per exempla patientiæ in humanitate ſua oſtenſa fidelibus ad terram viuentiū ꝓficiſcentibus refrigerat æſtū tribulationis, & ſuę deitatis luce depellit tenebras noctis ignorantiæ atq; culpę.

† ſtatutum ſuo tempore quo tannis

A
Moralit̃
a ¶ Primogenitũ &c. Grego. Aſin⁹ immũditiam, ouis inocẽtiã ſignificat. Aſini ergo primogenitũ oue mutare ẽ im mũdæ vitæ primordia innocẽtiæ ſimplicitate cõuertere, vt poſtq̃ pctõr illa egit, quæ
†erit
vt immunda dñs reſpuit, ea iã agendo proferat, quæ dei ſacrificio imponat. Oẽs enim in pctõ nati ſumus, & ex carnis delectatione concepti, culpam originalem nobis contraximus. Vñ etiam voluntate noſtra peccatis implicamur. Sed & q poſt malitiã carnis ad innocentiã cõuertit̃ cordis, primogenitum aſini mutat oue, malitiã. ſ. prioris vitæ. Qui enim qualis prius fuit, deſinit eſſe, & apprehenſa carnis munditia innocentiam cuſtodit, in oblationem dei primogenitum aſini oue mutauit. b ¶ Et quaſi appenſum. Hoc malè intelligentes Iudæi pictatia vel philateria capitibus circunligabant, in quibus decem verba ſcripta ante oculos habebant. c ¶ Igitur cum emiſiſſet &c. Grego. Moraliter. Sæpe cõuerſi in ipſo auditu ſuæ, conuerſionis trãquillitatem car
Moralit̃
nis, dona prophetiæ, prædicamenta doctrinæ, ſignorum miracula, vel gratiam curationum accipiunt. Poſtea duris tentationũ probationibus fatigantur, à quibus liberos ſe eſſe credebant: quia ſi in principio tentationum amaritudo pulſaret, facilè ad vitia redirent, à quibus non longè receſſerunt. De AEgypto ergo exeuntibus è vicino bella ſubtrahuntur, quia relinquentibus ſeculum quædam prius tranquillitas oſtenditur, ne in ipſa teneritudine & inchoatione turbati, ad hoc, quòd reliquerant, redeant. Prius ergo ſuauitatem ſecuritatis ſentiunt, prius pacis quiete nutriuntur. Poſt cognitam verò
B
dulcedinem tantò tolerabilius tentationum certamina ſuſtinent, quantò in deo altius cognouerunt quæ ament. d ¶ Non eos duxit &c. Augu. Hîc oſtenditur omnia fieri debere, quę conſilio rectè fieri poſſunt, ad euitanda ea quæ aduerſa ſunt, etiam cùm deus apertiſſimè adiutor eſt. e ¶ Et armati aſcenderunt filij &c. Hieroni. Aquila qui non contentioſus, vt putant, ſed ſtu-
Aquila cõ mendatur
dioſus verbum interpretatur ad verbum. Vbi. Lxx. poſuerunt: quinta autem generatione aſcenderunt filij Iſrael de terra AEgypti, tranſtulit: Et armati aſcenderunt filij Iſrael de terra AEgypti, licet pro eo ꝙ nos armati diximus, ſecundũ Græci ſermõis ambiguitatẽ inſtructi vel muniti ꝓpter ſupellectilẽ qua AEgyptios expoliauerũt, poſſit in-
†eduxit
telligi. Sed vbi. Lxx. qnta generatiõe poſuerũt, q Hebręorũ libros diligẽter inſpexerũt, nõ qnta, ſed qnq; ſcriptũ aſſerũt, vt ſit ſenſus: qnq; aũt aſcenderunt filij Iſrael de terra AEgypti, qđ quia minus videbatur intelligi, adiũcta generatio eſt. Aqla verò & in cęteris & in hoc p̄cipuè loco ꝓpriè tranſtuliſ-
† dicebat enim deus.
ſe dicit̃, ſicut ſynagogarũ cõſonant vniuerſa ſubſellia. ¶ Augu. Quinta autẽ ꝓgenie. a. ſ. i. d. &c. Vtrũ ꝓgeniẽ in centũ ãnis vult cõ-
Progenies q̃ntũ duret
putare, & ideo quinta ꝓgenie, qa poſt quadringentos. xxx. ãnos egreſſus, an per hominum generationes hoc poti⁹ intelligendum eſt ab ipſo Iacob q intrauit in AEgyptum vſq; ad Moyſen, qui cũ populo egreſſus eſt. Iacob enim primus. Secund⁹ Leui. Tertius Caath. Quartus Amrã. Quintus Moyſes inuenitur. Has autẽ dicit ꝓgenies Latinus interpres, q̃s γενεάς geneas vocãt Græci, quę in euãgelio generatiões appellãtur & nũerant̃ per ſucceſſiões hoĩm, nõ p nũerum annorũ. Alij aũt nõ à Iacob per Leui vſq; ad Moyſen, ſed per tribũ Iudæ numerãt, q̃ regi lis fuit: ita vt à Phares filio Iudæ, qui cum Iuda

a ¶ vtilis & perfecti operis. b ¶ Non fœminini, quem diligit Pharao & nutrit.

tuis, quicquid habueris maſ-

a ¶ Non tibi: fœminea enim & mollia deputanda ſunt nobis, non deo.

culini ſexus, †conſecrabis domino. Primogenitum aſini mu-

a ¶ Primordia immundæ vitæ.

a ¶ Innocentia ſequentis vitæ.
b ¶ Pretio emendatæ uitæ.
¶ Id eſt, ſi ita infirmus es, vt ad veram innocentiam non poſſis peruenire, confitere ſaltem & damna peccatum tuum.

tabis oue: quòd ſi non redemeris, interficies. Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes. Cúmque interrogauerit te filius tuus

a ¶ Secundum illud Deut. xxxij. a. Interroga patres tuos, & dicent tibi. &c. Et ſpiritualium & carnalium patrum eſt legem ſcire, & fidem docere.

a In futuro conſueta locutio.

crãs, dicens: Quid eſt hoc? Reſpondebis ei: In manu forti eduxit dominus nos de terra Ægypti, de domo ſeruitutis.

¶ Sponte vel a domino.

Nam cùm induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occîdit dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à pri-

a ¶ Vt ſupra.
b ¶ Qui doctus putatur.

mõgenito hõminis uſque ad primogenitum iumentorum.

a ¶ Stultorum.
a ¶ Memor beneficij.
¶ Vel immolabo.
b ¶ Primordia boni operis & cogitationis.

Idcirco immòlo dominò omne quod aperit uuluam maſculini ſexus, & omnia primogenita filiórum meorum rẽdimo.

a ¶ Operum vel cogitationum.
b ¶ Corrigendo vel in melius mutando.

a ¶ Operatione.
b ¶ Vel enim.
c ¶ Memoria beneficij.

Erit igitur quaſi ſignum in manu tua, & quaſi appẽſum quid, ob recordationem inter oculos tuos, eò quòd in manu forti †eduxerit nos dominus de Ægypto. Igitur cùm emiſiſſet

¶ Memoriam æternam.
¶ Cordis quibus videntur miracula legis.

a ¶ Adhuc rudes inchoantes.
b ¶ Ad terram promiſſionis.

Pharao populum, non ẽos duxit dominus per uiam terræ Philiſthiim, quæ uicina eſt, †reputans ne fortè pœniterẽt †eum, ſi uidiſſet aduerſum ſe bellâ conſurgere, & reuerteretur in Ægyptũm: ſed circũnduxit ✳ per uiam deſerti, quæ eſt iuxtâ mare rubrum. Et ârmati aſcẽn derunt filij Iſraël de terra Ægy-

a ¶ Egreſſum de AEgypto.
a ¶ Vitiorum dæmonum.
a ¶ Seculum quod adhuc vicinum & prope.
b ¶ Quaſi ſuauitate ſecuritatis fouens.
a ¶ Baptiſmum ſanguine Chriſti conſecratum: cui eſt vicina via deſerti, quæ eſt Chriſtus.
a ¶ Virtutibus. b ¶ De valle AEgypti.

a ¶ Primogenitum aſini &c. De primogenitis aĩaliũ imũdorũ, q̃ licet ĩmolari nõ poſſent, tñ erant deo obligata, inter q̃ etiã cõtinetur primogenitũ aſini, de quo dicit̃ Nu. xviij. c. ꝙ debet redimi. v. ſiclis argẽti. quare hîc ergo p̄ cæteris dicit̃ hîc redimi oue immolanda loco ipſius? Ad hoc rñdet Ra. Sa. ꝙ aſini fuerunt in magno adiutorio filijs Iſrael exeuntibus de AEgypto, portando mulieres & paruulos & alia onera: & idõ q̃tùm ad aliquid primogenitum aſini fuit poſitum cũ aĩalibus mũdis nõ ꝙ immolaretur dño, ſed ꝙ loco ipſi⁹ offerret̃ ouis ĩmolanda. b ¶ Omne aũt pri. &c. Scilicet quinq; ſiclis, vt habet̃ Nu. iij. ſed qñ nũerabat̃ ppl's quilibet dabat dimidiũ ſiclũ, vt habet̃ infrà. xxx. cap. ſequitur: c ¶ Idcirco immolo dño &c. Ex quo videt̃ verũ, qđ p̄dictũ eſt. ſ. ꝙ ſctificatio primogenitorum aĩaliũ intelligit̃ tñ de aĩalib⁹ mũdis, q̃ ſunt immolatiria, hoc tamẽ eſt intelligẽdũ, ſi accipiat̃ ſctificatio ꝓpriè, q̃ eſt applicatio alicuius rei ad cultũ diuinũ. ſi autem accipiat̃ largè, prout ſe extendit ad ſuſtẽtationem miniſtrorum cultus diuini, ſicut doctrinæ vel hmõi. ſic etiam primogenita aĩaliũ immundorum ſctificabant̃ dño inq̃tũ redimebantur, vt habet̃ Nu. xviij. b. Et p̄tiũ erat ſacerdotũ, excepto primogenito canis, qui non redimebat̃, vt dicit̃ cõiter: ſed interficiebat̃. d ¶ Igitur cum emiſiſſet. Poſtquam deſcript⁹ eſt egreſſus filiorum Iſrael de AEgypto, hîc cõſequẽter deſcribitur eorum progreſſus. Circa qđ primò oſtendit̃ mod⁹ ꝓcedendi, ſecũdò remotio ĩpedimenti. c. xiiij. Tertiò cõtinuatio itineris incepti. xv. c. ibi: Tulit autem Moyſes. Modus autem procedendi deſcribitur q̃tũ ad tria, primò q̃tùm ad viã, cũ dicit̃: e ¶ Non eos duxit do. &c. ſcilicet terræ Ægypti, & ideo facilis ad reuertendũ, cuius cauſa ſubdit̃: f ¶ Ne forte pœniteret eum. i. populũ. g ¶ Si vidiſſet ad ſe &c. A Philiſtheis qui erãt multi & fortes bellatores. vnde Ioſue & filij Iſrael non potuerunt eos debellare. i ¶ Et reuerteretur in AEgyptum. Timore ducti & ꝓpter facilitatem reuertẽdi. i ¶ Sed circunduxit per viam deſerti. Quæ lõga eſt & difficilis ad reuertendum, & tamen nihilominus filij Iſrael territi verbis exploratorum dixerũt: Cõſtituamus nobis ducẽ & reũtamur in AEgyptum, vt habet̃ Nu. xiiij. a. Et multò forti⁹ hoc feciſſent territi à Philiſtheis: ſed cõtra hoc videt̃: qa dñs poterat eos ſolo nutu defendere: & Philiſtheos delere: ſicut factũ eſt de AEgyptijs. Dicendũ ꝙ Philiſthei nondũ demeruerant ita puniri ſicut AEgyptij: nec de terra ſua expelli ſicut Chananęi: & ideo noluit domin⁹ ꝙ irent p viã terrę Philiſthijm ſic habuiſſent bellum cõtra eos priò: quos dñs delere nolebat adhuc. k ¶ Iuxta. Non ꝙ aq̃ ſint rubeæ de natura ſua, ſed qa terra in ripa eſt rubea & cõmiſceret̃ aq̃, & ſic videt̃ aqua rubea maximè prope littus. Dicitur aũt in Hebręo: Mare ſuph. i. iunceũ vel canoſum, qa abundabant in littore maris iũci vl' cannę. Scđô deſcribitur mod⁹ ꝓcedẽdi q̃tũ ad filios Iſrael, cũ dicit̃: l ¶ Et armati a. Sed q̃ritur: vñ habuerũt arma, quia cũ eſſent oppſſi ſeruitute ne multiplicarẽt & rebellarẽt AEgyptijs, vt ſuprà dictũ eſt. j. c. nõ ẽ veriſile ꝙ AEgyptij pmitterẽt eos arma hr̃e. Dicendũ ꝙ habuerũt p accõmodationẽ ab AEgyptijs. ſicut em̃ ꝓmptè & liberaliter accõmodauert̃ eis vaſa aurea & argẽtea, ita accõmodauerũt etiã arma ad defendẽdũ p̄tioſa, quæ eis accommodauerãt, à prædonibus ſi occur-

C
Quæſtio
Aſini
Diuiſio
D
Rubrũ mare
† populũ ſi videret
Quęſtio an filij Iſrael fuerint armati
✳ populum

E ... cū Iuda patre ſuo ingreſſus eſt in AEgyptū vſq; ad Salmon, qui in ipſa tribu Iuda dux in terrā ꝑmiſſionis intrauit, ſint quinq; generationes. Phares enim genuit Eſrom. Eſrom aūt genuit Aran. Aram genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſon. Naaſon genuit Salmon. a ¶ Dominus autē præce. Orige. Cùm à te tertiæ diei myſteriū fuerit receptum, incipiet te deducere deus & viam ſalutis oſtendere. ¶ Greg. In igne terror, in nube viſionis lene blandimentum. Dies vita iuſti, nox peccatoris. Vñ Ephe. v. b. Fuiſtis aliquādo tenebrę, nunc aūt lux in dño, &c. In die per nubē colūna mōſtrata eſt & in nocte per ignē, quia omnipotēs de⁹ & blandus iuſtis, & terribilis apparebit impijs. Hos ad iudiciū veniēs, per lenitatis manſuetudinem mulcet, illos per iuſtitiæ diſtrictionē terret. Aliter columna nubis in heremo ppl'm ꝓibat, & ſplendore ignis nō in die, ſed in nocte radiabat, qa Chriſt⁹ cōuerſationis ſuę exemplo ducatū ſequētibus præſtās, de iuſtitia ſua cōfidētibus nulla luce claruit, peccatorū verò tenebras agnoſcentib⁹ igne ſui amoris infulſit. Chriſt⁹ nubes & colūna, qa rectus & firmus & fulciēs infirmitatē noſtrā, qa nocte lucens, per diē nō lucēs, vt qui non vidēt videant, & qui vident ceci fiāt. Chriſti quoq; ſacramentū tanq; in die manifeſtum eſt in carne velut in nube. In iudicio verò tanq; in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio, tanq; ignis lucebit iuſtis, & ardebit iniuſtis.

Moralit. | † Ioſ. 24. g. | Allegoricè | Pſal. 104. d. | Iohā. 9. g. | Nee. 9. d.

a ¶ De quibus dicit Ieſus filius Sirach, quod poſt mortem prophetauerunt: quia ſ. Ioſeph, quod poſt mortem ſuā futurum erat filiis Iſrael prophetauit: Eccle. xlvij. d.

pti. Tulit quoq; Moyſes oſſa Io-[a]
ſeph ſecum, eò quòd adiuraſſet fili-[b]
os Iſraël, dicēs: † Viſitabit uos deus,
efferte oſſa mea hinc uobiſcū. Pro
fectiq; de Socoth, caſtrametati ſunt [c]

a ¶ Signa eis. b ¶ In confinio AEgypti & deſerti, vbi ſolitudo poſt finitam AEgyptum incipit.

in Ethām, in extrēmis finibus ſo-

a ¶ Deus & protector.

litudinis. † Dominus autem præce-[d]

a ¶ Cœleſtis patriæ.

debat eos ad oſtendendā uiam, per

a ¶ Vitam iuſtorum. b ¶ Lenis blandimenti. c ¶ Vitam peccatorum

diēm in columna nubis, & per nō-[e][f]

a ¶ Quia terribilis iniuſtis.

ctē in columnā ignis, ut † dux eſſet

a ¶ Tradunt Hebræi, quod per quadraginta annos columna nubis in die protecti ſunt, ne calore ſolis vrerentur.

itineris utroq; tēpore. Nūnquam

a ¶ Obſcuritas veteris teſtamenti.

defuit columna nubis per diem, ne-

¶ Lux euangelij.

que columna ignis per noctem coram populo.

Nicolaus de Lyra.

...rerent. Tertiò deſcribit modus procedēdi ꝗtū ad id qđ ſpecialiter portabant, cùm dicitur: a ¶ Tulit quoq; Moyſes oſſa Ioſeph. qui in

F AEgypto remanſerant ex cauſis ſupradictis Geñ. vlti. b. b ¶ Eo quod adiuraſſet filios Iſrael. Licet enim Moyſes & alij ſibi contemporanei adhuc nondum eſſent nati, tamen in iuramento patrum ſuorum fuerūt obligati. Dicūt autē hîc aliqui, ꝙ Nilus pl⁹ ſolito inūdauerat, & ſic locum vbi erant oſſa Ioſeph, operuerat: ſed Moyſes vt inueniret locū ſcripſit nomē domini tetragrammaton in lamina aurea, & illa ꝓceſſit ſup aquas quouſq; ſtetit ſuprà ſepulchrū Ioſeph. Alij aūt dicunt, ꝙ ouis natādo & loquēdo miraculoſè oſtendit ei locū, ꝓpter qđ vocata eſt ouis Ioſeph. ſecūdū qđ dicit Pſal. lxxix. a. Qui deducis velut ouē Ioſeph. Sed iſta videntur fictitia, tū quia nec gloſę Hebraicæ nec Ioſephus talia dicunt, licet iponat eis ab illis qui libros eorū non viderūt. Tū quia vna de cauſis, quare oſſa Ioſeph remanſerunt in AEgypto, fuit vt ꝑ eius ſepulchrū memoria beneficiorū ei⁹, apud AEgyptios diuti⁹ remaneret: & ſic populus Iſrael mitius tractaretur, vt ſuprà dictum fuit Geñ. vlti. & ideo non eſt veriſimile, ꝙ oſſa Ioſeph eſſent repoſita in pratis vel campis, vbi aqua poſſet inundare: ſed in loco valde ſolenni & celebri. vbi aqua non poſſet inundare, maximè cū tēpore ſuæ mortis eſſet potentiſſimus, & à rege AEgypti & populo dilectiſſim⁹, nec id quod aſſumitur de Pſal. lxxix. valet pro eis, quia li Ioſeph non eſt genitiui caſus, vt determinet li ouem, ſed eſt accuſatiui caſus. c ¶ Caſtrametati &c. id eſt in cōfinio terræ habitabilis vel fructiferæ AEgypti & deſerti. Quartò deſcribitur modus procedendi ꝗtùm ad itineris directionē, cū dicitur: d ¶ Dñs aūt ꝓce. eos. ſcilicet per angelū, qui ꝓcedebat exercitū Hebræorū, vt habet ſe. ca. e ¶ Per diē in co. &c. quæ non ſolū oſtendebat viā, ſed etiā ꝓtegebat eos ab ardore ſolis, cui⁹ calor eſt multū intemperatus in terra illa. f ¶ Et per noctē &c. Dicunt aliqui, ꝙ eadem fuit columna quæ obūbrabat per diē, & illuminabat ꝑ noctem vocat tamē duplici noīe propter duplex officium. Hebræi autē dicunt, ꝙ fuit duplex, vna per diem, quæ in veſpero recedebat peracto officio, & tunc columna ignis ſubintrabat. quid autē verius ſit, non bene apparet de textu: certum eſt tamen ꝙ vtroq; modo potuit eſſe, quia totum illud fiebat diuino miraculo.

G Oſſa Ioſeph quō inuenta | † 13 q. 2. c. hebron Geñ. 50. d. | † luceret eis ad ambulādum die & nocte | Columna ignis | H

ADDITIO

¶ In ca. xiij. vbi dicitur in poſtilla: Circa primum conſiderandum, quòd ſanctificatio propriè accepta.

ADDITIO I.

Sctificatio

Sanctificatio neq; ꝓpriè neq; largè videt accipi ꝓ redēptiōe alicui⁹ ſctificati ſeu deo obligati, ꝓut videt velle poſtil. imò redemptio excludit ſanctitatē à re ſctificata quę ꝑrio redimit, ꝑ qđ res deo als ſctificata reddit ꝓphana, vt patet eodē ca. de redēptione primogenitorū hoīs, & de mutatione primogeniti aſini in ouē: & fortè in hoc loco vitiū ſcriptoris interuenit in poſtilla; qa vbi dicit: Alio modo accipit ſanctificatio magis largè ꝓ redemptione ei⁹ qđ eſt dño obligatum, debuiſſet dicere: ꝙ alio modo accipit ſanctificatio magis largè ꝓ applicatione ſeu obligatione alicuius ad diuina tali modo quòd poſſet redimi pretio ſicut hîc.

¶ In eo. ca. xiij. vbi dicit in poſtil. Poſtq; dictū eſt de agno paſchali ꝗtùm ꝑtinet ad primū ſenſum, qui hiſtoricus eſt &c.

ADDITIO II.

Ratio ſacrificiorū ve. teſt.

Circa ſenſum ſpūalem hui⁹ ꝓcepti. ſ. de agno paſchali multa notabilia tradunt à doctorib⁹ ꝑter illa q̄ hîc in poſtilla tradunt. ſed illa ꝑ magna pte tradunt in gl. cōi, iō hîc ꝑtermittunt. Vnū tñ videt notādū ꝙ īter cætera ve. le. ſacrificia hoc ſacrificiū videt ꝓcipuum. Ad qđ ſciēdū, ꝙ ꝓut cōiter doctores tradūt, triplex eſt rō ſacrificiorū ve. le. quarū vna eſt ad deteſtationē idolatrię. Secūda eſt, vt ille popul⁹ ſecundū illi⁹ ſtat⁹ cōgruentiā ī dei cultū ordinaret. Tertia eſt, vt myſteriū xp̄i figuraret, ſicut et cętera eorū geſta, ſcđm illđ. j. ad Co. x. c. Oia in figura cōtingebāt illis. ſcđm aūt quālibet ꝓdictorū triū rōnū ſacrificiū agni paſchalis videt eſſe ꝓcipuū. Primū patet: nā in hoc ſacrificio primò celebrato maximè fiebat deteſtatio idolatriæ, cū Iſraelitici adhuc in captiuitate AEgyptiorum exiſtentes arietē, quē AEgyptij colebāt publicè, immolabant, qđ erat maximè abominabile AEgyptijs vñ ſuprà. viij. ſ. Abominatiōes em̄ AEgyptiorū imolabim⁹ deo nr̄o. Scđm patet, nā ſcđm ſctm̄ Tho. j. ij. qō. ij. arti. v. rñdēdo ad. q. ſicut ꝑ circūciſionē inſtituebat ppl's ad colēdum deum, ſine qua nullus admittebatur ad aliquod legalium, ſic per eſum agni paſchalis primò populus habuit vſum eorum, q̄ ad diuinum cultum ꝑtinebant, ad quē quidē eſum nullus incircunciſus admittebatur vt ſuprà. c. vij. Tertiū patet, nā ſecūdū ſctm̄ Tho. iij. pte. q. lxxiij. ar. vi, in corpe. q. in ſacramēto euchariſtiæ, in quo Chriſtus continet, & memoria paſſionis eius ꝓcipuè recolitur, tria cōſiderare poſſumus. ſ. illud qđ eſt ſacr̄m tm̄. ſ. panis & vinū, & in hoc potiſſima figura fuit Melchiſedech oblatio, qui obtulit panē & vinum. Secundū illud qđ eſt res & ſacr̄m, cui⁹ figuræ fuerunt oīa ſacrificia ve. le. & ꝓcipuè feſtū expiationis, qđ erat ſolenniſſimū. Tertiū eſt effectus hui⁹ ſacramenti, cuius ꝓcipua figura fuit māna inq̄tum habebat in ſe omnis ſaporis ſuauitatē, vt habetur Sap. xvj. c. Sicut & gratia huius ſacr̄i ꝗtùm ad omnia reficit mentem. agnus autem paſchalis ꝗtùm ad hęc tria figurabat hoc ſacr̄m. ꝗtū enim ad primum, quia māducabatur cū panibus azymis, vnde Exo. xij. b. Edēt carnes & azymos panes. ꝗtū verò ad ſecundū, quia immolabat ab omni multitudine filiorum Iſrael. xiiij. luna, qđ fuit figura paſſionis Chriſti in. xiiij. luna primi menſis celebratæ, qui ꝓpter innocentiam dicit agn⁹. Quātū em̄ ad effectum: quia per ſanguinem agni paſchalis ꝓtecti ſunt filij Iſrael à deuaſtante angelo, & educti de AEgyptiaca ſeruitute: & ſic ponitur figura huius ſacr̄i ꝓcipua agni paſchalis: quia ſecundū oīa eam repn̄tat: hęc ille. Et notandum ꝙ luna. xiiij. hîc ꝓfigurat tam tempus paſſionis Chriſti q̄ tempus inſtitutionis huius ſacr̄i, licet in effectu fuerint ab inuicem quaſi ꝑ vnā diem naturalem diſtantia, vt plenius domino concedente tractabitur ſup Matt. in q̄dā additiōe, vbi agitur de cœna dñi &c. Itē notandū, ꝙ hoc ꝓceptū ſacrificij agni paſchalis eſt primū ꝓceptū Moſaicę legis. ſ. in ordine ꝓceptorum populo Iſraelitico à deo per Moyſen iniunctorum. Similiter & primum ſacrificium à toto populo Iſraelitico celebratū: vnde quia ſecundū philoſophū in. x Metaphiſices. Primū in quolibet genere eſt menſura oīm q̄ ſub illo genere cadūt: ideo illud ſacrificiū videt eſſe quaſi q̄dā mēſura aliorū ſpecialr ſub rōne figuratiua, nā ſicut ad album ꝑ acceſſum & receſſum cęteri colores mēſurant, vt dicit Philoſoph⁹ vbi ſuprà, Sic cętera ſacrificia ꝑ acceſſum et receſſum ad iſtud ꝗtū ad ꝓfigurationē myſterij Chriſti menſurantur, vt patet ex iam dictis. Item notandum ꝙ ſicut

A dum, ꝙ ſicut iſtud ſacrificium fuit primū á populo in illo ſtatu celebratum, & á deo acceptum, ſic etiam fuit vltimū ſacrificium in illo ſtatu celebratū & deo acceptū, & hoc. ſ. p christū ĩ cœna, ĩ q̄ qdē cœna figurā & figuratū ſiſ xps celebrabat, dās terminū figuris, & incipiens vera myſteria: qđ erat quid deſideratiſſimum ad humanam ſalutem

ſalutē, & ideo Luc. xxij. b. dixit: Deſiderio deſi. hoc pa. man. vo. Et notandum, qđ quia primum & vltimū in qualibet re habet excellētiā ſinglarē: principiū em̄ eſt quaſi dimidiū totius, vt patet ĩ. j. Eth. vltimū aūt habet rōnē finis, & p cōſequēs optimi: iō ſcđm hāc cōſideratiōnē hoc ſacrificiū inter cetera excellētiā obtinet ſingularem. C

GLO. ORD.

CAP. XIIII.

LOcutus eſt. a ¶ Phihahiroth q̄ eſt inter mag. &c. Orige. Videam⁹ q̄ via pcipitur eligenda, de Othō inqt, cōuerſi iter facite iter Epāleū & Magdalū, qđ ē cōtra Beelſephō &c. Epāleū aſcēſio tortuoſa. Magdalū turris. Beelſephō aſcēſio ſpecule, vel hn̄s ſpeculā interpretar. Credebas forſitan, ꝙ oſtēderet de⁹ planum iter & molle, ſed aſcēſio eſt & tortuoſa. Nō em̄ pcliue iter eſt, q̄ tēdit ad v̄tutes, ſed aſcēdit anguſtè & difficulter. vn̄ Matth. vij. b. Arta eſt em̄ & auguſta via q̄ ducit ad vitā. Eſt ergo iter q̄ incedit aſcenſio tortuoſa, & aſcēſio ſpecule, vł hn̄s ſpeculā. Aſcenſio ad act⁹ ptinet, ſpecula ad fidē. Oñdit ergo, qa & ĩ actib⁹ & ĩ fide mlta ē difficultas, multus labor, multę em̄ tētatiōes nobis occurrunt, multa offendicula volētib⁹ agere q̄ dei ſūt. Deinde ĩ fide multa ĩuenies tortuoſa, plurimas q̄ſtiōes, obiectiones hæreticorū, contradictiones infideliū: hoc ergo iter agēdū ē ſequētib⁹ dn̄m. Sed & turris ē ĩ hoc itinere, de q̄ dicit Luc. xiiij. f. Quis v̄rm volēs turrĩ ędificare, nō prius ſedēs cōputat ſumpt⁹, ſi habet vn̄ pficiat? Iſta ē ergo turris ex his ardua et excelſa v̄tutib⁹, qđ vidēs Pharao di. Errāt iſti apud Pharaonē, q deū ſeqt, errare dicit: qa iter ſapię tortuoſū, multas hn̄s difficultates & anfract⁹. Si cōfitearis vnū patrē ĩuiſibilē, & vnū vnigenitū ei⁹ Ieſum xp̄m, & vnū ſpm̄ ſctm̄: tortuoſum difficile & ĩcredibile videt hoc ĩfidelib⁹. Si dicis deū maieſtatis crucifixū filiū hōis eē, q de cælo deſcēdit, tortuoſa vident hęc & difficilia q̄ audit (niſi cū fide audiat) dicit qa errāt iſti. Sed tu fixus eſto ĩ hac fide, ſciēs quia de⁹ oñdit tibi hāc viā fidei. Qui ait tollētes de Othon caſtra collocate inter Epāleum & Magdalū.

Moraliter. † confuſi vel oberrātes † reuerſū eſt B

b ¶ Fugiſſet. Orige. Fugiēs AEgyptū venis ad aſcēſionē opis & fidei, & ad ędificiū turris: venis ad mare, et occurrūt tibi fluctus tētationū. vn̄. ij. Timot. iij. c. qui em̄ volūt piè viuere ĩ xp̄o pſecutionē patiūtur, qa tētatio vita nr̄a ē ſup terrā. Sed ſi Moyſen. i. lcgē dei ſequeris, AEgypti⁹ te ĩſectat. Sed vide qd fiet. Leuauit, inqt, angel⁹ dn̄i, q antecedebat caſtra Iſrł, & abijt poſt illos. Eleuauit & colūnā nubis à facie eorū, & ſtetit poſt illos, & intrauit inter caſtra AEgyptiorū & Iſraēliticorū. Hęc columna nubis pplo dei efficit mur⁹: AEgyptijs ĩponit tenebras: nō transfert colūna ignis ad AEgyptios, vt videant lucē ſed nubis vt in tenebris maneāt: qa dilexerunt tenebras, non lucē. Et tu ergo ſi ab AEgyptijs recedas, ſi de poteſtate dęmonū fugias, vide quāta tibi preparant auxilia, dūmodo ĩ fide fortis pmaneas: nec AEgyptiorū eqtat⁹ & q̄drigę pterreant. nec reclames cōtra dei legē. i. Moyſen. di. tanq̄ nō eſſēt ſepulchra ĩ AEgypto, ita eduxiſti nos.

† ſup vniuerſos populos † eos † Iuxta † ante

☞ Forſitan

Cap. XIIII.

LOcutus eſt aūt dominus ad Moyſen, dicēs: Loqre filiis Iſraël: reuerſi ca-a ſtrametent̄ è regiōe Phihahiroth,

¶ Os nobilium. ¶ Locus in deſerto.

a ¶ Turris ciuitas in confinio Ægypti, ad quam Iudæi in captiuitate Babilonica tpe Hieremiæ confugerunt.

quæ eſt inter Māgdalū & mare

a ¶ Locus in deſerto.

contra Beelſephoni. In cōſpectu eius caſtra ponetis ſuper mare. Dicturuſq; eſt Pharao ſuper filiis c

a ¶ Ioſephus dicit quod ex vna parte mons intranſgreſſibilis, ex altera mare coartabat.

Iſrāël: †Coārtati ſunt in terra, con d cluſit eos deſertum. Et indurabo e cor eius, ac perſequetur uos, & f

¶ Vt ſupra. ¶ Glorioſus apparebo. ¶ Demerſo.

glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, ſcientq; Ægyptij, qa ego ſum dn̄s. Feceruntq; ita. Et nuntiatū eſt regi Ægyptio g b rum, ꝙ fugiſſet populus, †immu h tatumq; eſt cor Pharaonis & ſeruorū eius ſuper populū, & dixerunt: Quid uoluimus facere, ut dimitteremus Iſraël ne ſeruiret

¶ Superbiam volubilis ſeculi.

nobis? Iunxit ergo currū, & oēm i populum ſuū aſſumpſit ſecum:

a ¶ Contra fidem ſanctæ trinitatis pugnaturus. b ¶ Alias ſexcentos. c ¶ Egregios militia.

Tulitq; trecētos currus electos, k & quicquid in Ægypto currū

¶ Maiores. ¶ Militiæ diaboli.

fuit: & duces †totius exercitus. In durauitq; dn̄s cor Pharaōis regis

a ¶ Corporaliter vel ſpiritualiter. ¶ Qui volunt piè viuere in Chriſto perſecutionem patiuntur, vt retrahantur. ij. ad Timo. iij. c. b ¶ Sanctos.

Ægypti, & pſecutus eſt filios Iſraël. At illi ęgreſſi erāt in manu ex- l m celſa. Cumq; perſequerentur Ægyptij †ueſtigia præcedētiū, repe

a ¶ De Ægypto. b ¶ Inſuperabili potentia. a ¶ Fidei. b ¶ Fluctus tentationum.

rerunt eos in caſtris ſuper mare. †Omnis equitatus, & currus Pharaonis & uniuerſus exercitus erant †in Phihahiroth †cōtra Beelſephō. Cumq; appropinquaſſet n Pharao, leuātes filij Iſraël oculos uiderunt Ægyptios poſt ſe: Et timuerunt ualde. Clamaueruntq; ad dominū, & dixerunt ad Moy- o

¶ Acrius tentando.

NIC. DE LYRA.

CAP. XIIII.

Diuiſio.

LOcutus eſt autem. a Hic conſequēter deſcribitur remotio impedimenti, vbi ſic pceditur: quia primò deſcribitur Pharaonis inſecutio: ſecundò populi Iſraël trepidatio ibi: Cumq; appropiquaſſet. tertiò Moyſi aſſecuratio, ibi: Et ait Moyſes. quartò populi ſaluatio, ibi: Tollenſq; ſe angelus. quintò AEgyptiorum ſubmerſio, ibi: Iāq; aduenerat vigilia. Circa primū dicit: b ¶ Reuerſi caſtra. aliquātulum reuerſi ſunt verſus AEgyptum de precepto dei, vt Pharao & eius exercitus crederent eos errare in itinere, maximè quia poſuerunt caſtra in loco valde periculoſo eis, vt prima facie videbatur, vt ſic Pharao eos fortius inſequeretur, & inſequens ipſe cum exercitu ſuo ſubmergeretur. vnde ſubditur: c ¶ Dicturuſq; eſt. miſerat enim exploratores ad ſciēdum qualiter procederent: & ſic omni die ſciebat ſtatum eorum, & ideo cùm audiuit qđ poſuerant caſtra in illo loco, dixit: d ¶ Coartati ſunt in ter. Cui⁹ cām reddit Ioſephus dicēs, ꝙ ex vna parte habebāt mare, & ex alio latere montem magnum & aſperrimum, & ſic non patebat eis fuga, niſi ex illa parte, per quam venturus erat Pharao cum exercitu contra eos. e ¶ Et indurabo cor eius. hoc expoſitum eſt. ſ. iiij. cap. f ¶ Et glorificabor in Pha. Gloria ſecundum Tullium eſt longè latèq; patens pręconium. Ex ſubmerſione autem Pharaonis in mari rubro virtute diuina pconium dei diffuſum eſt longè: quia vſq; ad iſta tempora, & latè: quia per orbem vniuerſum, vbi habetur notitia huius facti. D

g ¶ Et nūtiatū eſt regi AEgyp. ab exploratoribus ſuis ꝙ fugiſſet pplus. quia cū viderunt exploratores, ꝙ vltra trium dierū viam procedebant, cognouerūt ꝙ nō ibāt ſolū ad ſacrificandum, ſed ad totaliter recedendum. h ¶ Immutatumq; eſt cor pha. &c. qa coegerant eos exire, vt dictum eſt ſuprà. xij. cap. & modò volebant eos cogere ad redeundū. i ¶ Iunxit ergo cur. non per ſeipſum, ſed per miniſtros.

k ¶ Tulitq; trecentos cur. Sed queritur, vnde habuerunt equos, cùm iumēta eorum mortua fuerint? vt ſuprà dictum eſt ix. ca. Dicendū, qđ illa mortalitas fuit tantū ſuper animalia quę erant in campis, vt ibidē dictum fuit, equi aūt fortiores & pretioſiores in domibus ſeruabantur. multi etiam de populo Pharaonis fecerunt confugere ſeruos ſuos & animalia in domos ad ſaluandū eos, vt ibidem dicitur. l ¶ At illi. ſ. filij Iſraël. m ¶ Egreſſi erant in manu excelſi. i. in poteſtate diuina, vt patet ex predictis. n ¶ Cūq; appropinquaſſent. Hic cōſequeter deſcribitur ppłi Iſrł trepidatio, qa videbant ſuper ſe venire valde magnam multitudinē, & bn̄ armatam & doctam ad pliū, nec patebat eis fuga, vt patet ex pdictis. o ¶ Et dixerunt &c. timore turbati.

Queſtio † Ioſ. 24.

☞ Forſitan non

¶ Moral. a ¶ Locutus &c. In hoc ca. agit de Pharaonis & ſui exercitus inſecutiōe poſt ppłm Iſrł de ſeruitute emiſſū, vt ipſum reduceret ad priſtinam ſeruitutem, per quē ſignificatur diabolus cum angelis ſuis, qui exeuntes de ſeruitute ſua, in peccatis enormibus trāſeuntes, ad meliorem vitam toto conatu nititur ad priſtinam reducere vtilitatem. immittēdo eis fortiores tētationes & concitando contra eos tribulationes, vt talibus fracti, iterū ei⁹ ſe ſubijciāt ſeruituti, ſicut filij Iſrł territi dicebāt Moyſi:

Moralit.

 ※ Recede à nobis

¶Verba deſperantium & intentione laſſeſcentium.
a ſen. Forſitan non erant ſepul- a
chra in Ægypto, ideo tuliſti nos
ut moreremur in ſolitudie. Quid
hoc facere uoluiſti, ut educeres
¶Poteſtate ſathanæ.
nos ex Ægypto? Nonne iſte eſt b
ſermo, quem loquebamur ad te
in Ægypto, dicētes: Recede à no †
bis, ut ſeruiam⁹ Ægyptiis? Mul
¶Tentationis & fragilitatis verba ſunt, alioquin falſa ſunt. Melius eſt enim bonum incipere, etſi non poſſis perficere, quam a diabolo non recedere.
tò enim melius † eſt ſeruire eis,
¶Non peruenientes ad terram promiſſionis.
quàm mori in ſolitudine. Et ait c
¶Lex dei.
a ¶Quaſi: nolite timere puſillus grex.
Moyſes ad populum: Nolite ti- d
b ¶In fide viriliter agite.
¶Oculis corporis & mentis
mere: Stāte & uidete † magnalia e f
¶In tempore gratiæ.
domini, quæ facturus es hodie.
¶Rectores tenebrarum.
b Ægyptios enim, quos nunc uide g
a ¶Quia princeps huius mundi eiicietur foras. Iohan.xii.e.
¶Viuos. ſ. mortuos enim poſtea uiderunt.
tis, nequaquā ultrà uidebitis uſq; h
¶Qui poteſt ſolus.
in ſempiternum. Dominus † pu- i
¶Contra aereas poteſtates. ¶Quieſcetis.
gnat pro uobis, & uos tacebitis.
Dixitque dominus ad Moyſen: k
¶Poſtulante ſpiritu inenarrabili gemitu.
c Quid clamas ad me? Loquere
filiis Iſraël, ut proficiſcantur. Tu
a ¶Verbum legis. ¶Hæc eſt virga, in qua fiebant mirabilia, quæ dicitur Moyſi & Aaron, qa p illā opabant.
autem eleua uirgām tuam, & ex-
a ¶Fluctus contradicentium
tende manum tuam ſupēr mare,
a ¶Legitimis diſputationum lineis rectum iter fidei ſequendo.
& diuide illud, ut gradiantur filij
Iſraël in medio mari per ſiccum.
¶Vt ſupra.
¶Non tantum Pharaonis.
Ego autem indurabo cor Ægy-
ptiorum, ut perſequantur uos,
a ¶Glorioſus apparebo.
b ¶Submerſo.
& glorificabor in Pharaone, &
¶Volubili gloria.
in omni exercitu eius, & in curri-
¶Superbis.
¶Scire coguntur
bus & equitibus illius. Et ſcient l
¶Non alius. a ¶Non Pharao.
Ægyptij, quia ego ſum domi-
nus, cùm glorificat⁹ fuero in Pha
raone, & in curribus atque in e-
¶Doctores.
d quitibus eius. Tollénſque ſe m
a ¶docendo & verbo & exemplo.
angelus dei, qui præcēdebat
a ¶Eccleſiam contra hoſtes munitam. Cañ.vj.d. Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata.
b ¶Se opponendo periculo.
caſtra Iſraël, abiit poſt eos, n

E a ¶Forſitan nō &c. Orige. Hęc fatiſcētis in tētatione animi v̄ba ſunt: beatus eſt qui ſic tētationes excipit, vt nulla ei cogitatio ambiguitatis obrepat. Petro etiam dicitur Matth.xiiij.d. Modicę fidei quare dubitaſti? Tentationis & fragilitatis hęc verba ſunt. Nota Alioquin falſum eſt. Melius eſt enim in heremo mori, quàm AEgyptijs ſeruire. Qui enim in heremo moritur, hoc ipſo ꝙ ſeparat⁹ eſt ab AEgyptijs. i. rectoribus tenebrarū, & a poteſtate ſathanę habuit aliquē ꝓfectū, etiam ſi ad integrum nō potuit peruenire. Melius eſt em̄ perfectam vitā quęrēti in itinere mori, q̄ȝ nec proficiſci. Vñ eorū videtur falli opinio, qui dum arduum & piculoſum iter virtutis exponūt, nec incipiendū iudicant. Melius eſt, enim in itinere mori, q̄ȝ inter AEgyptios necari, & falſis atq; amaris fluctibus obrui. b ¶AEgyptios enim quos nunc &c. Auguſt. Sicut enim vidiſtis AEgyptios hodie, non apponetis amplius videre eos in æternum tempus. Queſtio Quomodo autem ſunt accipiēda hęc verba, cùm viderint poſtea Iſraëlitę AEgyptios? † erat an quia iſti qui tunc videbant, non eos vlterius viderunt, quia & illi mortui ſunt qui ſequebantur, & iſti omnes quiſq; die mortis ſuę. Poſteri verò eorum viderūt poſteros illorum: An non eos videbitis ſicut hodie, intelligendum eſt, non ſicut hodie perſequentes & inimicos, vt nulla ſit q̄ſtio: nec de ęterno tempore quod hîc poſuit, quia & ſi videbunt ſe vtriq; tempore reſurrectionis, nō ſic vt hodie. c ¶Quid clamas ad me &c. Greg. Voces apud aures dei non faciunt verba noſtra, ſed deſideria. AEternam enim vitam ſi ore petimus, nec corde deſideramus, clamantes tacemus Si vero corde deſideramus, ore tenem⁹ tacētes clamam⁹. Vnde in heremo cū populus vocibus perſtreperet, & Moyſes à ſtrepitu verborum taceret, ſilēs auditur, & F dicitur ei: Quid clamas ad me? In deſiderio Quō ſancti clamāt ſine voce ad deū enim clamor ſecretus non peruenit ad aures humanas, diuinas replet. ¶Orige. Nulla vox Moyſi auditur, & dominus dicit: Quid clamas ad me? velim ſcire quomodo ſancti clamant ſine voce ad deum. Apoſtolus ad Gal. iiij.a. dicit: Quia dedit deus ſpiritum filij ſui in cordibus noſtris clamantem abba pater. Et addidit ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Et iterum Roma.viij.e. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus. Sic ergo poſtulante ſpirituſancto Hiſtoricè p ſilentiū clamor ſctōrū audit. Iubet Moyſes virga percutere mare, vt ingrediente populo dei cedat, & aquę quę timebantur dextra leuaq; murus effectę non ſolùm perniciem neſciant, ſed etiam munimen exhibeant. ſoliditatem recipit liquor, & ſolū maris areſcit in puluerem. Bonitatem creatoris intellige, ſi voluntati eius obtēperes, ſi legem eius ſequaris, elementa tibi cōtra naturā ſeruire cōpellit. Audiui à maioribus traditum, ꝙ ſingulis tribubus ſingulę aquarū diuiſiones factę ſunt, & propria vnicuiq; via. Idq; oſtenditur ex eo qđ dicitur Pſalmo.cxxxv.b. Qui diuiſit mare rubrum ī diuiſiones &c. Et alibi. lxvij. f. Ibi Beniamin minor in ſtupore. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Nephthali: proprius vnicuiq; tribui enumerari videtur ingreſſus. Apoſtolus baptiſmum in Moyſe conſummatum dicit in nube & ī mari, vt & tu qui baptizaris in Chriſto in aqua & in ſpiritu, ſcias te inſectari AEgyptios & ad ſeruitium reuocare rectores, ſcilicet mundi & ſpirituales nequitias, qbus ante ſeruiſti. Sed tu deſcendis in aquam, & euadis incolumis, & nouus aſcendis peccatorū ſordi-

torum ſordibus ablutus, paratus ad cantandum nouū cāticū. AEgyptij in ſequentes mergunť in abyſſum, & ſi rogare vidētur Ieſum ne eos iterū mergat in abyſſum. G ¶Orige. Aliter ſi AEgyptū fugias. i. ignorantię tenebras, ſi ſequaris Moyſen. i. dei legē, occurrat Moralit. autē mare. i. cōtradicētiū fluct⁹, ꝑcute & tu obluctātes vndas v̄ga Moyſi. i. v̄bo legis & vigilātia ſcripturarū. iter tibi diſputando ꝑ aduerſarios pande, & cedent, vnde victori, mirātibuſq; & ſtupore defixis, qui ante cōtradicebant, legitimis diſputationum lineis rectum fidei iter ſecabis, & tantū doctrinę v̄bo ꝓficies, vt auditores tui quos tu in v̄ga legis erudiſti, iam contra AEgyptios velut fluct⁹ maris inſurgāt, nec ſolū ipugnēt ſed & ſuperēt & extinguāt. Extinguit enim AEgyptū, q non agit opa tenebrarum, qui nō carnaliter, ſed ſpiritualiť viuit: qui cogitationes ſordidas vel corde expellit, vel omnino non recipit, ſcđm illud Eph.vj.c. Aſſumentes ſcutū fidei, vt poſſitis omnia maligni ignita iacula extinguere. hoc ergo modo poſſumus etiā AEgyptios hodie videre mortuos & ipſum Pharaonē, ſi tāta fide viuamus, vt de⁹ conterat ſathanā ſub pedib⁹ noſtris velociter per Ieſum Chriſtum. d ¶Tollēſq; ſe. Stra. Angelus qui nuntius interpretať, ſignificat doctores qui nobis pręcepta vitę annuntiant, & cū nube. i. ſciētia ſcripturarū caſtra Iſraël. i. eccleſiam ꝓcedūt, qa cū † ſalutē dñi quam

Nicolaus de Lyra.

a ¶Forſitan nō &c. hoc dixerūt ironicè deſpātes ſe poſſe euadere. b ¶Nōne iſte. Hoc em̄ dixerūt ſibi aliqui de pplo, vt ſatis videtur ex v̄bis p̄poſitorū filiorum Iſraël dicētiū Moyſi & Aarō. ſ. v. ca. Fœtere feciſtis odorē noſtrū, videat deus & iudicet &c. c ¶Et ait. Hîc cōſequēter ponit H Moyſi aſſecuratio, dicentis: d ¶Nolite † pugnabit ti. &c. quia auxiliū dei, qđ eſt fortius adeſt nobis. e ¶State, ſecuri. f ¶Et videte: id eſt facta eius magna & inaudita. g ¶AEgyptios. ſ. quales nunc videtis. ſ. viuos. h ¶Nec q̄q;. ſed bene poſtea viderunt eos mortuos ſuper litt⁹ maris, vt habetur. ī. eo. cap. i ¶Dñs pug. Ita qđ nec pugnare, nec etiā loqui neceſſe erit vobis. k ¶Dixitq; dñs &c. Ex quo patet, qđ licet Moyſes eſſet aſſecurat⁹ de dei adiutorio, nō tñ̄ ceſſabat ab orōne, qa deus adhuc vult rogari à ſctis ad eorū meritū de his q̄ vult facere. Quòd aūt dicitur hîc: Quid cla. ad me: nō eſt ꝓpter hoc itelligēdū, qđ eius orō deo diſpliceret, ſed vt oñderet exaudita, vnde ſubditur: Loquere filijs Iſraël, vt ꝓficiſcant. Sequit: l ¶Et ſciēt. Per experientiam flagelli. m ¶Tollēſq; ſe. Hîc cōſequēter deſcribitur populi Iſraël ſaluatio, & primò ab ingreſſu aduerſariorū, cū dicit. n ¶Abijt poſt eos. Ita ꝙ angelus poſuit ſe iter exercitum AEgyptiorū & filios Iſrl.

Et erat nu-

✱ † ¶Recede a nobis vt ſeruiam⁹ AEgptijs? Multo melius enim eſt Moralit. ſeruire q̄ȝ mori in ſolitudine. Sed contra hoc ſubdit: c ¶Et ait &c. Per Moyſen q interpretatur extract⁹ de aqs: intelligi pōt iterior hō extract⁹ a fluxu carnis: q reprimit terrorē ſenſualitatis, cōfidens de auxilio diuinę virtutis: q̄ ſolet aſſiſtere in caſibus deſperatis: iō ſubdit: m ¶Tollenſq; ſe. per quē intelligit Chriſtus, q Eſa.ix.b. dicit Nec.9.b. magni cōſilij angelus ſcđm tranſlationem ſeptuaginta interpretū. Nā ipſe apponit ſe diabolo & exercitui eius: ſecūdū qđ dicitur j. Cor.x.c. Fidelis deus q̄ nō patietur vos tētari ſupra id qđ poteſtatis ſed faciet cū tentatione ꝓuentum: vt poſſitis ſuſtinere

✱ Et cum e

A prçcedũt,quia cũ ſcientia ſcripturarum pſident. Superuenientibus AEgyptijs retroſum abijt,quia tẽpore pſecutionis opponũt ſe ꝓ ſubiectis. Nubes verò tenebroſa erat AEgyptijs, lucida Hebrçis. a ℂTota nocte &c. Quia toto tempore huius vitç,quam nox ſignificat,ſpiritusſcti grã,aq̃s baptiſmi fidelibus meabiles facit,vt de ſpirituali AEgypto in terram ꝓmiſſionis tranſeant,hoſtium verò ſuffocat exercitũ. ℂIſid. Mare rubrũ, baptiſmum Chriſti ſanguine conſecratum ſignificat: hoſtes à tergo ſequentes cùm rege moriuntur, quia peccata prçterita in baptiſmo delentur,& diabolus ſuffocatur: pſmũt AEgyptij vſq; ad mare & peccata vſq; ad baptiſmũ,poſt trãſitum maris rubri cantat ppl's ſubmerſis hoſtibus,& fidelib⁹,& fideles de lauacro aſcẽdẽtes extinctis peccatis hymnum decantãt dicentes:Cantemus domino:glorioſè enim &c.

† Chald.interp.clarius ſic vtit,Nubes & obſcuritas AEgyptijs,Iſraël autem erat lux tota nocte

Myſtice

† orientali

Nicolaus de Lyra

a ℂEt erat nubes tene. ex parte AEgyptiorum. b ℂEt illuminãs noctẽ: ex pte Hebrçorũ. & hoc faciebat illa columna ſecundũ diuerſas ſui partes, ſecundũ illos q dicunt ꝙ fuit vna tantũ: ſed ſcd'm Hebrços,qui dicunt illã fuiſſe duplicem,colũna nubis adueniente nocte non receſſit,ſicut conſueuerat:ſed remanſit adueniente columna ignis: ita ꝙ erat nubes ex parte AEgyptiorũ & colũna ignis ex pte Hebrçorum. c ℂAbſtulit illud dñs flan. vẽto vehemẽti. non eſt intelligendũ, ꝙ ventus ille diuiſerit mare,ſed dominus: ventus tamẽ ille fundũ maris diſcoopertum aquis deſiccauit,vt filij Iſrael mundi⁹ & ſuauius incederent. ideo ſubditur: d ℂEt vertit in ſiccum. ſ. maris fundum.

B

Diuiſiones maris

† conturbauit vel infremuit,et terrorẽ immiſit ſuper

e ℂDiuiſaq; eſt aqua, & ingreſſi ſunt filij Iſraël. Dicunt aliqui doctores catholici,qđ fuerunt ibi.xij.diuiſiones,ita ꝙ quçlibet trib⁹ intrauit diuiſionem ſuam,adducentes ad hoc illud Pſa. cxxxv.b. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones. Hebrçi autem dicũt,ꝙ vna fuit tantũ diuiſio: quod videtùr probabile, ſecundum illud quod dicitur cõmuniter ab Hebrçis & catholicis. ſ. qđ filij Iſrl' formidabãt intrare mare poſt Moyſen, & tunc tribus Iuda quç erat conſtãtior primò intrauit poſt Moyſen,& aliç conſequenter conſecutç ſunt, & qđ tribus Iuda ibi meruit regnum. Si autem quçlibet tribus habuiſſet ſuam diuiſionem, magis formidaſſent intrare,maximè illç quç non habuerunt Moyſen in ſua diuiſione prçſentem. Probabile eſt etiam quòd Moyſes intraſſet cum tribu Leuitica,& non cum tribu Iuda. Ad illud aũt quod opponitur de Pſal. poteſt dici ꝙ ibi accipitur plurale pro ſingulari. ſ. diuiſiones pro diuiſione, quia in Hebrço aliquando fit hoc: ſicut Genç.xlvj.c. dicitur: Filij Dan,& tamẽ habuit vnicum filiũ tm̃,vt ibidẽ habet. Potuit etiam illa diuiſio dici diuiſiones, tum propter ſui magnitudinẽ, tũ ſecũdũ diuerſas ſui partes f ℂErat enim aqua quaſi murus. i. ſtans & erecta in altum ad ſimilitudinem muri. g ℂPerſequẽteſq; AEgyptij. cũ em̃ filij Iſrl' iã eſſẽt multùm elongati à littore, columna ignis & nubis,q̃ ꝓhibebat AEgyptios accedere ad Hebrços,receſſit & tũc AEgyptij viden

† et duxi eos in grauitatẽ vel cũ pondere.

Myſticè

† ante lucẽ ad fortitudinem ſuam

a ℂScientia ſcripturæ quæ eſt ſuſtentamentum eccleſiæ.

& cum eo pariter columna nubis prio† ra dimittẽs,poſt tergum ſtetit,inter ca

ℂPerſecutorum.

ſtra Ægyptiorum,& caſtra Iſraël. Et e- a

a ℂÆgyptiis. b ℂHebræis.

rat† nubes tenebroſa & illuminans no b

a ℂObſcuritatẽ pſentis vitæ dũ videmus p ſpeculũ in ænigmate.

ctem,ita ut ad ſe inuicẽ toto noctis tempore accedere non ualerent. Cumq; ex

a ℂDemonſtrando. ſ. in aquis effectum diuinæ potentiæ.
b ℂLex dei. c ℂPotentiam corrigendi & conuincendi perſecutorum. ſ. contradictionem.

tendiſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud dominus flante uento ue c

a ℂId eſt ſpirituſancto mundanam ſapientiam exſiccante.
b ℂAduerſitatis vel ignorantiæ præſentis.

a hementi & † urente tota nocte,& uertit d in ſiccum. Diuiſaq; eſt aqua,& ingreſ- e ſi ſunt filij Iſraël per medium maris ſic-

ℂDefenſio.

ci. Erat enim aqua quaſi murus † ad de- f xteram eorum & læuam: perſequen- g

ℂPeccata.

teſq; Ægyptij ingreſſi ſunt poſt eos,

a ℂScilicet. b ℂDiaboli. c ℂCurrus dei ſunt omnes electi de quibus dicitur Pſal.lxvij.d. Currus dei decem millibus &c. Currus diaboli omnes reprobi & ſpirituales nequitiæ.

& omnis equitatus Pharaonis, currus

a ℂDæmones.

eius,& equites per mediũ maris. Iám- h

a ℂLuce fidei clareſcente,& deo populum ſuum illuminante tranſmiſſis tenebris ignorantiæ. b ℂVt vigilaret deus ad cuſtodiam populi,qui ante videbatur dormire.
ℂQua Chriſtus ab inferis reſurrexit.

que aduenerat uigilia matutina, & ec-

a ℂReſpicere deus dicitur,cum aliquod nouum & inſigne facit.

ce reſpiciẽs dominus ſuper caſtra Ægy- i

a ℂSpiritualium nequitiarum. b ℂQ i fulſit pios,obruit ipſos.
c ℂQuia terribilis impiis.
d ℂQuia blandus ſuis.

ptiorum per columnam ignis & nu- k

a ℂVitia,potentiam malorum.

bis, † interfecit exercitum eorũ,& † ſub l

a ℂStrepitum & volubilitatem reproborum. b ℂAb iniquitate ſua.

uertit rotas curruum, † ferebanturq; in

a ℂAbyſſi. b ℂViſa dei potentia. c ℂVel quoq;.
d ℂDæmones vel quilibet perſecutores.

profundum. Dixerunt ergo Ægyptii:

a ℂNon inſequamur. b ℂPopulum deum videntem
c ℂCuius iræ nemo reſiſtere poteſt.

Fugiamus Iſraëlem: dominus enim pu

a ℂLiberandis. b ℂOpprimendos.

gnat pro eis contra nos. Et ait dominus ad Moyſen: Extende manum tuam ſuper mare: ut reuertantur aquæ ad Ægyptios ſuper currus & equites eorum. Cumq; extendiſſet Moyſes manum cõtra mare,reuerſum eſt † primo diluculo ad priorẽ locum. Fugientibuſq; m Ægyptiis occurrerunt aquæ,& inuoluit eos dñs in mediis fluctibus. Reuerſæq; ſunt aquæ,& operuerũt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis,qui

a ℂQua oĩa in baptiſ.pctã dimiſſa & potentia diaboli ſubmerſa.

ſequẽtes ingreſſi fuerãt mare, † nec un⁹ quidẽ ſuperfuit ex eis. Filij autẽ Iſraël perrexerũt p mediũ ſicci maris,& aquç †

a ℂDefenſione. b ℂProſperitate. c ℂAduerſitate.

eis erãt quaſi ꝓ muro à dextris & à ſiniſtris. † Liberauitq; dominus in die illa Iſ

ℂTempore baptiſmi.

a ℂPopulum baptizatũ. b ℂDe poteſtate. c ℂDçmonũ vitiorũ.

raël de manu Ægyptiorum, & uide- n

a ℂDçmones vel vitia. b ℂDeiectos. ſ. potentia baptiſmi amiſſa potentia.

runt Ægyptios mortuos ſuper littus

ptij videntes qđ filij Iſraël receſſerunt,ſecuti ſunt eos per eandem viam credentres tranſire ſicut & ipſi. Nec eſt mirum ſi diuino iudicio intantum fuerunt excçcati, ſi conſiderentur facta eorum prçcedentia. h ℂIamq; aduene. Hîc conſequenter deſcribitur AEgygptiorum ſubmerſio: i ℂReſpiciens dominus &c. rebellionem & indurationem eorũ. k ℂPer columnã ignis & nubis. ex qua generata ſunt tonitrua & fulgura. l ℂInterfecit exercitũ eorum. i. magnam partem exercitus,& tunc AEgyptij voluerunt fugere & reuerti. & patet litera vſq; ibi. m ℂFugiẽtibuſq; AEgyp. oc. aquæ. Ex timore enim erant ita turbati & ſtupefacti, qđ non cucurrerunt ad littus,ſed magis cõtra aquas ſuper ſe venientes. Sequitur: n ℂEt viderunt AEgy. &c. Ex hoc dixerunt aliqui doctores, ꝙ filij Iſraël tranſeuntes per mare, non venerunt ad littus oppoſitum,ſed ad littus per quod intrauerãt;ita qđ mare fuit eis diuiſum quouſq; tranſierunt montem aſperum, de quo ſuprà dictum eſt,quia pro magna parte intrabat mare:& tunc diuiſio maris per modum ſemicirculi redijt ad litt⁹,tamen vltra montem. Cuius rationem aſſignant,quia natura maris eſt eijcere mortuos ad littus propinqui⁹. AEgyptij autem fuerũt ſubmerſi prope litt⁹, vnde intrauerant: quia non fuerũt multũ elongati a littore: vt dicunt iſti, & ex hoc concludunt qđ filij Iſraël redierunt in idem littus,quia dicitur hîc qđ viderunt AEgyptios mortuos ſuper littus maris. Ad hoc aũt inducunt illud quod habetur Nume.xxxiij.a. qđ poſt tranſitũ maris rubri filij Iſraël fuerunt in deſerto Ethan:& illud deſertum erat ad littus quod eſt ex parte AEgypti,vt dictum ẽ cap. prçcedenti. Ioſephus autem dicit expreſſè contrarium. ſ. qđ filij Iſraël trãſierunt ad terram contrapoſitam,& hoc videtur magis ꝓbabile,q̃a non eſt veriſimile, qđ deus reduceret eos ad terram aduerſariorum. Quod autẽ dicitur de mortuis, non valet, quia non habeť de textu ꝙ eſſẽt ꝓpinquiores vni littori q̃; alteri. Itẽ q̃a ſicut dicit Ioſeph⁹,dei ordinatiõe factũ eſt vt eijcerẽtur ad litt⁹ oppoſitũ ad conſolationẽ filiorũ Iſrl',ita ꝙ de cçtero eos non timerẽt, cũ viderent eos mortuos

C

† a dextera eorũ & lçua

D

Iudit.9.b.

† Impediuit

† ℂEt cũ eo pariter colum. nubis. & ipſa etiã erat columna ignis. vnde ſubditur: a ℂEt erat nu. te. & illu. noctem. Per colũnam igitur nubis intelligitur humanitas Chriſti: in qua dedit fidelib⁹ exempla patientiç, ex quorũ cõſideratione accipit homo in tentationibus & tribulationibus virtutem cõſtãtiç: per columnam aũt ignis diuinitas Chriſti illuminans hominẽ luce ſuç grãç, & ſic fideles trãſeunt mare prçſentis ſeculi ſine lçſione mortalis peccati: ideo ſequitur: † ℂEt aquæ eis erant quaſi ꝓ muro. quia tribulationes contra eos concitatç fiunt eis materia gaudij ſecundũ illud Act.v.g. Ibant apoſtoli gaudẽtes a conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. n ℂEt viderunt &c. Per quod deſignatur ꝙ tranſito mari pſentis ſeculi beati vident pœnam dçmonum,quç dicitur mors gehennç.

Moralit.

† Sap.10.d.

† 52.q.5.c ſ quid ergo

Pſal.105.g.

Eſa.11.d.

E mortuos,&vt haberent arma eorũ ad
defendendum ſe contra hoſtes inſurgentes,
ad ſcd'm põt dici ꝙ deſertum Ethã de quo
fit ſermo Nu.xxxiij. nõ ẽ illud,de quo dicit
cap.pręcedenti qđ eſt ex pte AEgypti, qa
poſt trãſitũ maris non legunť filij Iſraël ap-
propinquaſſe AEgypto.vñ ca.ſe.dicit: tulit
aũt Moyſes Iſrl' de mari rubro,et igreſſi ſũt
deſertũ Sur

a ¶Potentiam ineffabilem.
maris,& manum magnã, quam
exercuerat dominus contra eos.
a ¶Viſo miraculo. ¶Initium ſapientiæ timor domini. Eccleſia.j.b. b ¶Cuius probauerat potentiam.
Timuitq́ populus dominum,&
a ¶Fidem in promiſſo intellexerunt.
crediderunt domino, & Moyſi
ſeruo eius.

deſertũ Sur,& non dicit deſertũ Ethã:& tñ C
ſi egreſſi fuiſſent ad ripã AEgypti, ingreſſi
fuiſſent deſertũ Ethã,vt patet ex dictis,& iõ
Ethan de quo fit ſermo Nu.xxxiij. eſt aliud
deſertum eiuſdem nõis, ſicut in ve.te. fre-
quẽter diuerſę ciuitates & loca eodem no-
mine nominanť. a ¶Et manum mag.
i. iuſtitię ſuę poteſtatẽ. Cętera patent.

ADDITIO

¶In cap.xiiij.vbi dicit i poſtil.Et viderũt AEgyptios mortuos.

ADDITIO.

Opinio Ioſeph i hoc loco nõ videť tenẽda:nã ſcd'm eã optet dicere
ꝙ deſertũ Ethã ẽ duplex:vnũ circa mare rubrũ,& aliud vltrà,qđ nõ
hr̃ ex tex.ſed plani⁹ lr̃a ſonat,ꝙ idẽ eſt deſertũ Ethã,in q̃ fuerũt ſtati
poſtq́ receſſert de Socoth, & deſertũ Ethã i q̃ fuerũt poſt tranſitũ
maris,vt patet lr̃am bñ intuẽti.Quòd aũt poſtil. ãpprobãdo p̃di-
ctã opinionẽ dicit nõ eẽ veriſile,ꝙ de⁹ deduceret eos ad terrã aduer
Mare rubrũ q̃tũ ſariorũ,cõcedẽdũ ẽ,ſed ex hoc nõ cõcludit ſuũ intẽtũ:nã mare rub.
erat i ptibus propinqs terrę AEgypti,vt patet ex hoc ꝙ i trib⁹ die
bus acceſſerũt ad eã filij Iſrl',licet feſſi & oneroſi, & extẽdebať vſq́
ad terrã ꝓmiſſiõis,terminãdo eã ſcd'm plagã oriẽtalẽ:vt hr̃. ĵ .xxiij.
ca.in textu & in poſtil.& ſic filij Iſrl' trãſeũtes p litt⁹ maris ſcd'm ei⁹
lõgitudinẽ ſemp elõgabanť ab AEgypto,& appropinquabãt terrę
ꝓmiſſiõis: & ſic verum ẽ ꝙ poſt trãſitũ maris filij Iſrl' nõ appro-
Deſertum ethan pinquauert ſe AEgypto,ſed magis elõgauerũt ſe.Vñ deſertũ Ethã
itelligẽdũ ẽ eẽ idẽ vt dictũ ẽ,& totũ exiſtẽs citra & ꝓpe mare rubrũ:
& ẽ magnũ deſertũ,cui⁹ vna ps ẽ ꝓpe AEgyptũ, i q̃ pte igreſſi ſũt
mare: & alia ps eſt remotior ab AEgypto,i q̃ pte cõtineť deſertũ
ſur,tãq́ q̃dã pticula i quodã toto:& iõ dicit i ſequẽti ca.ꝙ egreſſi de
mari rubro igreſſi ſunt deſertũ Sur.& Nu.xxxiij.a.ꝙ cũ trãſiſſent
per medium maris rubri iuerunt in deſertum Ethan.

Replica correctorij cõtra Bur.i ca. xiiij.
poſtil.diſputat materiã de igreſ-
ſu & egreſſu maris rubri, quibuſdam di-
centibus, ꝙ ex eadem parte qua ingreſſi ſunt egrediebantur, alijs
dicẽtibus ꝙ ingredientes ex vna parte à parte oppoſita egreſſi ſũt.
Primam opinionem acceptat Burgẽ.ſecundam poſtilla. cum Io-
ſepho:& poſtillator ſoluit rationes factas pro opinione contraria:
ſed Burg,non ſoluit rõnes Ioſephi & poſtil.Opinio Burgen. ten-
dit ad duo ſatis dubia: vnum ꝙ mare rubrum non diuidat inter
AEgyptum & terram promiſſionis,ſed ſint ſitę in vno & eodem
littore:& puto Ioſepho ibi nato & noto cõtrarium ſentiẽti de hoc
melius ſtare q̃ Burg.qui nũq́ fuit ibi.Secundũ dubium,ꝙ filij Iſ-
raël nunq́ mare rubrum pertranſierunt in latum, quamuis in eo
per aliquod ſpatium longitudinis ambulaſſent, quicquid tamẽ ſit,
moralitas Glo. ordin.huic ſenſui cũ Burgen.non videtur conue-
nire.Glo.nanq́ ordinaria mare rubrum baptiſmum dicit: AEgi-
ptios ſequens vſq́ ad mare peccatum dicit.Fugiẽtes igitur ad ma-
re rubrũ relictos à tergo vident mortuos,qa per baptiſmũ p̃teri-
ta peccata delẽtur:pręũt Aegyptij vſq́ ad mare:& peccata vſq́ ad
baptiſmũ &c.q̃ i glo.cõtinenť. ſi igiť ingreſſi mare regreſſi ſunt ad
eandẽ partẽ littoris,ad literã accedẽtes,ad baptiſmũ reuſi ſunt ad
pctm̃ p moralitatẽ:& ſic filij Iſrl' poſt trãſitũ maris figurarẽt ad vo
mitũ redeuntes,qđ tamẽ nõ videtur conueniens, quia hi & illi di-
cũtur tranſito mari cantaſſe hymnum deo glorioſè, hęc in glo. in
effectu.

CAP. XV. GLO.

TVnc cecinit.&c.Orig.Mul-
ta cãtica legimus in ſcripturis,
ſed hoc primum omnium eſt,
Cãtica multa quòd AEgyptiis & Pharaone
ſubmerſo poſt victoriã cantatur. Mos eñ
ſanctorum eſt,vbi aduerſarius vicitur (qa
ſciunt non ſua virtute, ſed dei gratia victo
F riam factam) hymnum deo glorificationis
offerre. accipiunt tamen canẽtes tympana
in manibus,ſicut de Maria & Aaron refer-
tur.Et tu ergo ſi mare rubrum tranſieris, ſi
AEgyptios ſubmergi videris,& Pharao-
nem præcipitari in abyſſum,potes hymnũ
Pſal.117.b. deo gratanter canere, & dicere: Cantemus
Eſa.12.a. domino glorioſè &c. Dignius autem hoc
dices,ſi habueris in manu tua tympanum
id eſt,ſi carnem tuam crucifixeris cum vi-
tiis & concupiſcentiis. b ¶Glorioſe
enim &c.Idẽ.Non ſufficit glorificat⁹ eſt.
Glorificari & gl'oſè gl'ificari drñt aliud eſt enim glorificari,aliud glorioſè glo
rificari.Cùm enim Chriſtus carnẽ pro no
bis ſuſcepit,glorificatus eſt,qui venit quæ-
rere quod perierat, non tamen glorioſè,
quia non habebat ſpeciem neq́ decorem.
Glorificatus eſt cũ venit ad crucem & pertulit mortem.vnde Ioh.
xvij.a.Pr̃ venit hora,clarifica filiũ tuũ &c.Erat ergo ei gloria paſſio
crucis vbi & gl'ificat⁹,nõ gl'ioſè q̃dẽ,ſed hũiliter.vñ Phil,ij.a. Humi
liauit ſemetipſum factus obdiens vſq́ ad mortem,mortem autem
crucis.Et Sap.ij.d. Morte turpiſſima condemnemus eum. In his
ergo glorificatus eſt, ſed humiliter non glorioſè.vnde Lucę.xxiiij.
d.Quia oportebat pati Chriſtum, & ſic intrare in gloriam ſuam.
Cùm venerit in gloria patris & angelorum iudicare terram,& ve
rum Pharaonem id eſt diabolum interficiet ſpiritu oris ſui, cũ re-
fulgebit in maieſtate patris, tunc glorioſè glorificabiť,cũm omnes
honorificabunt filium ſicut honorificant patrem. c ¶Magni
ficatus eſt equum &c.in ſignis AEgypti.Sed glorioſè magni-
ficatus eſt,quia Pharaonem & exercitum eius ſubmerſit. Vel ma-
gnificatus eſt,miracula ante paſſionem faciendo,prędicando,in cru
ce moriẽdo,ſed glorioſè magnificat⁹ eſt,cũ reſurrexit victor victo
Myſticè diabolo,ſpoliato inferno. d ¶Equũ &c.Orige. Hoies q nos
inſequũtur,eq ſunt,& oẽs q i carne nati ſunt,figuraliter eq ſunt, &
habẽt aſcẽſores ſuos. Sũt q̃s dñs aſcẽdit & circũeũt oẽm terrã, de
quib⁹ dicit Abac.iij.b.Equitat⁹ tu⁹ ſalus.Alios aſcẽdit diabolus &
angeli eius.

Cap. XV.

a ¶Submerſis hoſtibus
a TVnc cecinit a
Moyſes & filij
Iſraël carmen
hoc domino: et
a ¶Se inuicem hortantes.
b ¶Ore,corde,opere.
¶Hymnum victori.
dixerunt: † Cantemus domino, b
b c †glorioſè enim magnificat⁹ eſt: c
a ¶Quenlibet malum. b ¶Diabolum.
d equum & aſcenſorem deiecit in
a ¶In infernum. b ¶Qui per eum fortis ſum & laudabilis.
mare. Fortitudo mea & laus d e
a ¶Non alius. b ¶Homo.ſ.
mea dominus: & factus eſt mi-
a ¶Creator.
hi in ſalutem. Iſte deus meus f

ORDI.

angeli ei⁹.Iudas equ⁹ erat,& cũ aſcẽſorẽ ha
buit dñm, de eqtatu ſalutis erat.cũ cęteris
eñ apl'is miſſ⁹ ægrotis ſalutẽ & lãguẽtibus
p̃ſtitit ſanitatẽ,vbi diabolo ſe ſubſtrauit, q
poſt bucellã i eũ itrauit,equ⁹ ſathanę factus
& illius habenis ductus cõtra dñm equita- H
uit.oẽs ergo pſecutores eq ſũt hinniẽtes,ſed
hñt angelos malos qb⁹ agũtur,aſcẽſores,&
ideo feroces ſunt.Si videris pſecutorẽ tuũ
nimis ſęuiẽtẽ,ſcito qa ab aſcẽſore pungeť,&
ideo ſęuus ẽ & truculẽtus. ¶Iſte de⁹.
Orige.Hîc ergo & de⁹ erit me⁹ & de⁹ pa- † cantabo
tris mei. Pr̃ nr̃ q nos fecit & genuit, xp̃s eſt †magnificè
q dixit Ioh.xvj.b. Vado ad patrẽ meũ &c.
Si ergo agnoſcam, ꝙ deus meus ſit, glorifi-
cabo eum, ſi etiam quòd patris mei, exal-
bo eum.

NIC. DE LYRA.

TVnc cecinit Moyſes.Hîc cõ
ſequenter poniť gratiarũ actio
ꝓ tãto bñficio,& priò q̃tũ ad
viros,ſcd'ò q̃tũ ad mľieres,ibi:
Diuiſio Sũpſit ergo maria.Circa primũ p̃mittiť dei
laudatio,ſcd'ò ſubdiť cã vl' rõ,ibi:Dñs q̃ſi vir pugnator.Circa pri-
mũ diciť: b Cãtemus dño. Per hoc deſignať ꝙ inuicẽ ſe iuita-
bãt ad dei laudẽ. c Glorioſe &c.Ex ſubmerſiõe eñ AEgyptio
rũ longè latèq́ diffuſũ ẽ p̃coniũ ſuę magnitudinis. d ¶Fortitu
do &c.ſ.effectiuè. e ¶Et laus &c. ſ.materialiť,qua ex ei⁹ facto
habuerũt materiã laudis. f ¶Iſte de⁹.Dicũt Hebręi,ꝙ li iſte,fa-
cit demõſtrationẽ ad ſẽſũ,qa filij Iſrl' videbãt deũ,& oñdebãt cũ di
gito ſup mare rubrũ,i aliq tñ ſilitudine viſibili, qa deitas nõ põt ſic
videri.vñ dicũt,ꝙ clari⁹ tunc vidit deũ ppl's q̃ ꝓphetę poſtea, ſed
iſtud de ſcriptura nõ habet autoritatẽ.ideo eadẽ facilitate cõtẽniť q
ꝓbať,maxiè cũ ppl's parũ añ cõtra Moyſen acriť & iiuſtè murmu-
raſſet:nec ẽ viſile ꝙ ſcriptura tãtã dei cõdeſcẽſionẽ tacuiſſet. iõ di-
cẽdũ,ꝙ ẽ ibi demõſtratio ad itellectũ, accepta tñ ex effectu viſibili.
ex hoc
Moraliter. Mora. b ✻ ¶Cãtem⁹ &c.Hîc poniť gr̃arũ actio ꝓ dei bñficio
p̃ſtito i AEgyptiorũ ſubmerſiõe,& ppl'i Iſrl' liberatiõe:nec ẽ hîc q̃-
rẽdus ali⁹ ſenſ⁹ myſtic⁹,niſi ꝙ p hoc docemur deo gr̃as agere de bñ
ficijs acceptis:& qa talis gratitudo ẽ diſpoſitio ad alia bñficia à deo
recipiẽda,iõ i eodẽ cãtico ſubdiť ꝓphetia de habitatorib⁹ terrę Cha
naã terrẽdis & debellãdis cùm dicitur. ✻ Aſcenderũt

A tabo eū. Altior em̄ intellectus eſt quō Chriſtus, vt vnius dei cōſtringat & vniat veritatē, deū ſuū dicit, quē natural patrē nouit.
a ℭ Dn̄s quaſi vir pugna, &c. Orige. Alia lr̄a: Domin⁹ conteret bella. Amos. ix. b. Dn̄s nomē eſt illi. Non modò pugnas viſibiles conterit, ſed eas etiā quę nobis ſunt aduerſus principatus, & prātes, & rectores tenebrarum harum. Dn̄s enim nomen eſt illi, & non eſt vlla creatura, cuius dominus non ſit. Quadrigas Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. Electos aſcenſores terniſtratores demerſit ī mare rubrum. Pharao velut potentior in malitia, & regnum nequitię tenens, quadrigas ait, non illi ſatis eſt vnum equum aſcendere ſed plures ſimul agit, et torto verbere cogit, quos cùm videris in luxuria turpiores, in credulitate ſęuiores, in auaritia tetriores, ſcito de quadrigis eſſe Pharaonis, quas currui ſuo ſubiugat: in ipſis fertur & volitat per apertos ſcelerum campos, effuſis habenis. Sunt alij aſcenſores electi. ſ. ad malitiam.

† vel tabernaculū faciā ei, aut hoſpitio ſuſcipiā & orabo

Treniſtratores

ℭ Orige. Terniſtratores ideo dicūtur, qa triplex eſt hominibus peccandi via. In facto enim, in dicto, & in cogitatione peccant. Ideo terniſtratores per ſingulos dicuntur, quia iſtas tres in nobis poſſident vias peccādi, & ſemper ſpeculantur & agunt inſidijs, vt aut ille ex miſero homine ſermonem malum eliciat, aut ille iniquū opus extorqueat, aut ille cogitationem peſſimam rapiat. Denicꝫ ſemen verbi dei vbi cadit & deperit, triplex deſcribitur locus, ſecus viam, in ſpinis, in petroſis. Econtrario terra bona aſſerri triplicē fructū, ſexageſimum, cēteſimū, triceſimū. Matth. xiij. a. Triplex enim eſt etiā bene agendi via, quia vel opere, vel cogitatione, vel verbo aliquid boni agitur, vnde ait Apl̄s. j. Cor. iij. b. Qui ędificat ſupra fundamentum argentum, aurum, lapides precioſos, triplicem bonorum indicans viam. Viam malorum dicens ligna, fœnum, ſtipulā. Iſti ergo terniſtratores ſunt angeli nequā, qui in his vijs obſeruāt, vt quēlibet agāt in peccatum, quos īmerget domin⁹ ī mari rubro, & ignitis fluctib⁹ tradet in die iudicij, & pœnarum pelago teget. b ℭ Deſcenderunt &c. Orige. Quia ſi tales non erāt lapides de quib⁹ ſuſcitarentur filij Abrahę. Sed qui amarēt ꝓfūdū & liqdū elementū. i. amaram & fluxam prēſentium voluptatem. Vnde de ipſis dicitur: Demerſi ſunt q̄ſi plumbum in aqua validiſſima. Peccatores graues ſunt, & iniquitas ſuper talentum plumbi legitur ſedere. Inde iniqui merguntur in profundum quaſi plumbum. Sancti verò ambulant ſuper aquas, quia leues ſunt, & peccati pondere non grauantur. Chriſtus ſuper aquas ambulauit, qui verè peccatum non fecit. Ambulauit & Petrus, ſed paululū dubitauit: habuit enim aliquid plumbi, propter quod dicitur ei Matth. xiiij. Modicę fidei quare dubitaſti? Omnes ergo per ignem ſaluantur, vt ſi fortè de ſpecie plumbi quicquam fuerit admiſtum, ignis decoquat & reſoluat, vt efficiantur omnes aurū optimum, quia aurum terrę illius optimum quam habituri ſunt ſancti. & ſicut fornax probat aurum, ita homines iuſtos tribulatio. Veniēdum ē ergo omnibus ad conflatorium. Mat. iij. a. Sedet enim deus & conflat & purgat filios Iuda. Si quis multa opera bona & parum iniquitatis attulerit, illud parum tanquam igne reſoluitur & purgatur, & totum remanet aurum purum. Si quis plus plumbi attulerit, plus exuritur vt amplius decoquatur, vt & ſi parū, tamē aliquid auri purgati reſideat, qui verò totus plumbeus venit, demergitur quaſi plumbum in aqua validiſſima. c ℭ Miſiſti iram tuam quę deuorauit ſicut &c. Augu. Alia litera: Miſiſti ſpiritum tuum & cooperuit eos mare & cętera Ecce iam quinto cōmemoratur ſpiritus dei, vt in hoc numero accipiamus etiam illud quod dictum eſt. Exod. viij. e. Digitus dei eſt hic. Primò ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. Sec̄dò nō permanebit ſpūs me⁹ in iſtis hominibus, quoniā carnes ſunt Tertiò vbi Pharao dicit ad Ioſeph: qm̄

† confregit

† deſtruxiſti vl' conquaſſaſti

B

† ſteterūt ſicut aceruus vnde fluxę

† implebit ex eis. i. voluptatē capiā ex nececorum

Spūs dei

qm̄ ſpūs dei eſt in te. Quartò vbi digitus dei eſt hic. Quintò in hoc cantico: Miſiſti ſpiritū tuū, & cooperuit eos mare. Notemus autem ſpm̄ dei non ſolū ad beneficia, ſed etiam ad vindictam memorari, vn̄ ſuprà p ſpm̄ irę tuę diuiſa eſt aqua. Spūs ergo dei, ſpūs irę fuit AEgyptijs, quibus aquarum diuiſio nocuit, vt intrātes poſſent aquis redeuntibns obrui. Filijs Iſraēl, quibus profuit aqua diuiſa, non fuit ille ſpiritus irę dei. Vnde ſignificatur per diuerſas operationes & effectus ſpiritum dei diſſimiliter appellari, cùm ſit vnus & idem qui etiam ſpiritus in vnitate trinitatis accipitur, non arbitror alium, ſed eundem ſignificari, vt dicit Apoſtolus, Roma. viij. ca. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis ī timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater: quia eodem ſpiritu dei. i. digito quo lex in tabulis lapideis ſcripta eſt, timor incuſſus eſt eis, qui gratiam nondum intelligebant, vt de ſua infirmitate & pecatis per legem conuincerētur, & lex fieret illis pedagogus, quo perducerentur ad gloriam, quę eſt ī fide Ieſu Chriſti. De hoc autem ſpiritu adoptionis & gratię id eſt de hoc opere ſpiritus dei, quo impartitur gratia & regeneratio in vitam eternam dicitur. Spiritus autem viuificat, cùm ſuprà diceretur: litera occidit id eſt ſcriptura tantùm

C

† יהוה Iehouah dominus

a ꝗDictis, factis. b ꝗNon me. c ꝗChriſti, qui ait: Vado ad patrem meum & patrē veſtrum. Ioh. xiiij. d.

a & † glorificabo eum, deus patris

a ꝗIdeo. ꝗNon modo glorificabo.

a mei, & exaltabo eum. Dn̄s qua- b

a ꝗHoſtes. ſ. viſibiles & inuiſibiles expugnans pro nobis.
ꝗQuia non eſt qui reſiſtat voluntati ſuæ.

ſi uir pugnator, † omnipotens no- c

ꝗAlij quadrigas. ꝗVt ſupra.

men eius: Currus Pharaonis & d

exercitū eius proiecit in mare. E-

ꝗAlij, terniſtratores. ꝗCapitalia vitia, vel dæmones illis vitiis præſidentes.

lecti principes eius ſubmerſi ſunt

ꝗInferni.

in mari rubro, abyſſi operuerunt e

b eos, & deſcenderūt in profundū,

a ꝗQuia duri & lapides adorabant.

ꝗPater.

quaſi lapis. Dextera tua domine f

magnificata eſt in fortitudine, de

ꝗPotentia Vel filius. ꝗPater.

tera tua domine † percuſſit inimi

a ꝗDiabolum. ꝗQuia inde multū glorioſus apparuiſti.

cum: & in multitudine glorię tuę

ꝗSolo ſuperbiæ. ꝗDiabolum & vitia. ꝗVel meos.

† depoſuiſti aduerſarios † noſtros. g

c Miſiſti iram tuam, quę deuora- h

uit eos ſicut ſtipulam, & in ſpiri- i

tu furoris tui congregatę ſunt a-

a ꝗContra naturam.

quæ †. Stetit unda fluens, congre- k l

gatæ ſunt abyſſi in medio mari.

ꝗDiabolus.
a ꝗDe Ægypto recedentes.

Dixit inimicus: Perſequar & cō- m

a ꝗDomeſtica ſibi temeritate & ſuperbia loquitur hæc.
b ꝗDiuerſis vitiis vel tortoribus.
c ꝗSanctos a Chriſto ereptos.

prehendam, diuidam ſpoliā, † im- n o

a ꝗVoluntas. b ꝗAperiam.

plebitur anima mea. Euaginabo

a ꝗOmnes modos fallendi. b ꝗSpiritualiter.

gladium meū: interficiet eos ma- p

a ꝗPotentia vel multitudo exercitus.
b ꝗIndignationis, vel ventus vrens.

nus mea. Flauit ſpiritus tuus, q

a ꝗInundatio pœnarum.

& operuit eos mare: ſubmerſi r

a ꝗPondere peccatorum grauati. b ꝗAmara & fluxa voluptate præſentium, vel inferni voragine.

ſunt quaſi plumbum in aquis

Nicolaus de Lyra.

ex hoc em̄ ꝙ videbāt factū ſoli diuinę virtuti poſſibile, intelligebant dei prēſentiā adeſſe. a ℭ Deus patris mei. &c. Hoc additur ad oſtendēdum ꝙ per merita ſanctorum patrum deus fecit eis illud beneficium: b ℭ Dominus quaſi &c. Hîc ſubditur laudis rō. & primò ꝓpter bn̄ficiū p̄teritū, ſec̄dò ꝓpter futurū, ibi: Et portaſti eū &c. Circa primū dicitur: Dn̄s quaſi vir pu. id eſt fortis pugnator, qa tamen eius fortitudo incōparabiliter excedit oēm fortitudinem creatam, ideo ſubdit: c ℭ Oīpotens no. &c. qd' patet p effectū multiplicē ſequētē, cū dicit: d ℭ Currus Pha. &c. eos fulminib⁹ feriēdo, & rotas curruū ſubuertēdo, vt dictū eſt p̄cedēti ca. e ℭ Abyſſi eos &c. i. aquę ꝓfundę ex dei p̄cepto ſup eos reuerſę, vt p̄dictum eſt. f ℭ Dextra tua &c. i. Pharaonem caput exercitus. g ℭ Depo. &c. i. AEgyptios eum ſequētes. In Hebręo habetur: Aduerſarios tuos & eſt eadē ſentētia. erāt em̄ aduerſarij ipſi⁹ dei & ppl̄i Iſraēl. h ℭ Miſiſti irā &c. i. ita faciliter ſicut ignis ſtipulam deuorat. i ℭ In ſpiritu furo. tui congre. &c. videtur qd' deberet dicere: In ſpiritu dulcoris tui, quia ex dei gratia aquę congregatę ſunt quaſi muri hinc & inde, vt filij Iſraēl poſſent tranſire. dicendum quòd idem effectus eſt dulcedinis Hebręis, & furoris AEgyptijs. Congregatio enim aquarum prędicta gratioſa fuit Hebręis, prębēs eis tranſitū, ſed dura fuit AEgyptijs: tum quia filij Iſraēl tranſitum habuerunt eis inuitis, & quia propter dictam congregationem, ſecuti ſunt Hebręos & ſubmerſi. k ℭ Stetit vnda fluens, id eſt aqua de natura ſua fluida ſtetit cōtra naturam ſuam, ſicut murus erecta. l ℭ Congregatę ſunt abyſſi in medio &c. Per hoc enim ꝙ retraxerunt ſe aquę, vt pręberent medium iter, eleuatę ſunt aquę in altum in medio mari, quia ex tali congregatione non exierunt ripas maris. m ℭ Dixit inimicus perſequar &c. in corde ſuo & ore n ℭ Diuidā ſpolia cùm rediero victor. o ℭ Implebitur anima mea euaginabo gladium meum, id eſt voluntas mea. p ℭ Interficiet eos manus mea. id eſt poteſtas exercitus mei. Hęc cogitabat Pharao, ſed vulgariter dicitur. Multum remanet de cogitatione fatui: ideo ſequitur: q ℭ Flauit ſpiritus tuus & Quia ſicut ad flatum vēti palęę mouentur, ita ad nutum dei mare reuerſum eſt ſuper eos. r ℭ Submerſi ſunt &c. Per grauitatem plūbi intelligitur ꝙ erāt pc̄tis valde aggrauati, & ſubmerſiōe digni.

† tuos

D

Prouerbiū

Quis ſimilis

ſcriptura tantũmodo iubens ſine adiutorio gratię. a ℂQuis ſi
E milis &c.Orige.Nõ ſimulachris gentium cõparat deum,nec dę-
monibus qui ſibi falſò nomen deorum aſciſcunt,ſed dicit illos deos
qui per gratiam & participationẽ dei appellantur,ſecũdum illud Pſal.
lxxxi. b.Ego dixi dij eſtis.Et ibidem.lxxx.j.a.Deꝰ ſtetit in ſynagoga
deorum.Sed hi quãuis capaces ſint dei: & hoc nomine per gratiam donari videantur, nullus ei ſimilis in potentia vel natura,quòd autem dicitur, ſimiles ei erimus, ſimilitudo hęc,nõ ad naturam,ſed ad gratiam reuocatur, ſicut pictura eſt ſimilis ei,cuiꝰ imago in ipſa exprimit̃,q̃tũ ad gratiã,ſed lõgè diſſilis q̃tũ ad ſubſtãtiã. Illa em̃ ſpecies carnis eſt, & decor viui corporis,iſta colorũ fucus & cęra tabulis ſenſu carentibꝰ ſuppoſita,nullꝰ ergo in dijs ſimilis domino, inuiſibilis ſcilicet,incorporeus,incõmutabilis, ſine initio & ſine fine.Nullꝰ creator oĩm niſi pater creans oĩa per filiũ, & in ſpũſctõ omnia ſctificãs.
Allegoricè b ℂExtendiſti &c.Orige. Monet me qđ ait:Extẽdiſti dexterã tuam,& deuorauit eos terra, quaſi vt deuorarentur à terra,cauſa fuerit qđ dexteram extendit. Si conſideres quomodo exaltatus dñs in cruce tota die extendit manũ ad populũ nõ credentem,ſed cõtradicentẽ,& quõ infidelẽ populũ q clamauit Ioh.xix.a.Crucifige crucifige eũ,mors iniquitatis oppreſſit,inuenies quomodo extẽdit dexterã,& deuorauit eos terra, non tñ omnino deſperandũ.Si em̃ q deuoratus eſt,reſipiſcat,põt euomi ſicut Ionas. Omnes nos aliquãdo terra deuorabat & ĩ inferni penetralibus retinebat, iõ xp̃us deſcẽdit,nõ ſolũ ad terras,ſed etiã ad inferiora terrę:& ibi inuenit nos deuoratos, & ſedẽtes ĩ vmbra mortis.Inde educẽs nos non ſolũ terrę,ne iterum deuoremur,ſed regnũ properat cælorũ. c ℂDeuorauit eos.
F Orig.Impios etiam hodie terra deuorat,q ſemper de terra cogitant,terrena faciunt,de terra loquũt,litigãt,terrã deſiderãt, ĩ ea ſpẽ ſuam ponunt,ad cælum non reſpiciunt,futura non cogitant, iudicium dei non metuunt, nec promiſſa eius deſiderant. talem cũ videris,dicito:qa deuorauit eum terra. & ſi quẽ videtis luxurię & voluptatibꝰ corporis deditum,ĩ quo nil animꝰ valet,ſed totũ libido poſſidet,dicito,qa deuorauit eum terra.
Hiſtorice d ℂAſcenderunt &c.Orige. Audierũt gentes & iratę ſunt, dolores apprehenderunt habitatores Philiſtijm &ce.
Myſticè ℂOrige.Quantũ ad hiſtoriã nullum de his gentibus interfuiſſe mirabilibus conſtat; quomodo ergo terrore territę vł iratę Philiſtijm & Moabitę,& Edõ,& reliquæ q̃s enumerat natiões?Sed ſpiritualiter inuenies quia Philiſtijm,id eſt cadentes poculo: & Edõ.ſ. terrenus,trepidant:& eorum principes curſitant & pauent conſtricti doloribus: cũ vident regna ſua quę in inferno ſunt penetrata ab eo,qui deſcendit in inferiora terre,vt eriperet eos qui poſſidebãtur à morte,hinc timent & tremunt, qa ſenſerunt magnitudinem brachij eius.hinc etiam tabuerunt habitatores Chanaam.i.mutabiles & mobiles,cũ viderũt moueri regna ſua,& alligari fortem. Veniat ergo ſup eos timor, & tremor.tremũt & timẽt dęmões crucẽ xp̃i,in qua triumphati ſunt,& exuti principatus eorũ & poteſtates.Timor ergo & tremor cadent ſuper eos,cũ in nobis ſignum crucis fideliter fixum viderint,& magnitudinem brachij quem dominus expãdit in cruce, ſicut dicit Eſa.lxv.a. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem &c.Non te aliter timebunt,nec tremor
Gal.6.d. tuus irruet ſuper eos,niſi viderint in te crucem xp̃i, vt dicas: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.
e ℂFiant im.&c.Orig.Fieri tanquam lapidem non eſt natu-
Fieri tanq̃ lapis. ra eẽ lapidem.Nõ em̃ fieret niſi qđ nõ erat.Hoc ꝓpter illos diximꝰ, q malę naturę Pharaonẽ vł AEgyptios dicũt fuiſſe,nec ex libertate arbitrij in hoc eẽ deductos:& qui creatorẽ deum accuſant,tãq̃ ſęuũ,q hoĩes ꝟtat ĩ lapides:nõ dixit,fiãt tãq̃ lapides & tacuit: ſed tp̃s ſtatuit & menſuram dñatiõis.ſ.donec pertranſeat ppl̃s tuus.Prior populꝰ q fuit añ nos,factꝰ ẽ tãq̃ lapis durꝰ & incredulꝰ,nõ vt lapidis natura manea,ſed donec ptrãſeat populus, quẽ dñs acquiſiuit. G
vnde Ro.xj.c. Cęcitas em̃ ex pte cõtigit in Iſraël,donec plenitudo gẽtiũ intraret,& tũc Iſraël ſaluus fieret, q p ĩcredulitatẽ factus ẽ tãq̃ lapis. vñ Mat.iij.b.Potens eſt em̃ deus de lapidibꝰ iſtis ſuſcitare filios Abrahę,Sed cûm creator ſit omnium, quõ acquiſiſſe dicit̃ qđ ſuũ eẽ dubiũ nõ ẽ? Dicit̃ em̃ ĩ cantico Deut. Deu.32.a.
Nõne hic ipſe dñs deꝰ tuus,q fecit & creauit te,& acq̃ſiuit te.Videtur em̃ vnuſquiſq̃ illud acquirere,qđ nõ fuit ſuũ. Vñ hęretici de ſaluatore dicunt, qa non erant ſui quos acq̃ſiuit. dato em̃ pretio mercatꝰ eſt hoĩes q̃s creator fecerat,& certũ eẽ aiunt vnũquẽq̃ emere qđ ſuũ nõ eſt.Apl̃s em̃ ait.j. Cor. vij.d.Pretio empti eſtis. Sed audi prophetam Eſa.l.a.Peccatis veſtris venundati eſtis, & pro iniquitatibꝰ veſtris dimiſi matrem. ☞ veſtram

ℂIn ſubſtantia potentia
a uehementibus. Quis ſimilis tui a
ℂVel diis de quibus dicitur Pſal.lxxxj.Ego dixi dij eſtis &c.
in fortibus † domine? Quis ſimi-
a ℂSanctorum.
lis tui? Magnificus in ſanctitate, b
a ℂimpiis. ℂIuſto iudicio b ℂMisericorditer parcendo.
terribilis atq̃ laudabilis, faciens c d
ℂMiracula a ℂIn cruce. b ℂTota die expandi manus meas ad populum non credentem. Eſa.lxv.a.
b mirabilia. Extendiſti manum e f
a ℂAqua terræ cognata,& vbiq̃ terra contenta.
ℂTerrena voluptas vel mors admiſſi ſceleris.
b. ℂConſolando,docendo,fouendo.
c tuã,& deuorauit eos terra. Dux g h
a ℂEmpto a diabolo vili mercede peccati.
fuiſti in miſericordia tua populo ✱ i
a ℂPretioſo ſanguine in lauacro regenerationis.
ℂConſolatione ſpiritusſancti. b ℂQuaſi bonus paſtor ouem poſitam in humero.
quẽ redemiſti: Et † portaſti eum k
a ℂVirtute inſuperabili. ℂTerram viuentium.
in fortitudine tua, ad habitaculũ l m
ℂTerram promiſſionis. ℂInſurgentes.
d ſanctum tuũ. † Aſcenderunt po n
puli, & irati ſunt, dolores obti- o
a ℂDæmones qui in eis habitant,qui poculo peruerſitatis & luxuriæ ſæuiebant. b ℂPotione cadentes.
nuerunt habitatores Philiſtiim.
a ℂVidentes regna ſua,quæ in inferno ſunt,ab eo qui deſcendit in inferiora terræ penetrari.
Tunc conturbati ſunt principes p
a Qui interpretatur terrenus. b ℂQui ex patre, quibus ſcilicet dicitur Ioh.viij.f.Vos ex patre diabolo eſtis &c.
Edom, robuſtos Moab obtinuit
a ℂChriſti infernum ſpoliantis. b ℂVidentes fortem alligari,& omnia vaſa eius diripi.
tremor, † obriguerunt omnes ha q
a ℂDæmones. b ℂQui interpretatur mutabilis & mobilis.
bitatores Chanaan. † Irruat ſuper r
a ℂCrucis in qua triumphati ſunt.
b ℂPotentia inſuperabili.
eos formido & pauor, in magni s
a ℂIn cruce extenſi. ℂAd fidem.
e tudine brachij tui. † Fiant immo t
a ℂDuritia incredulitatis:Potens eſt enim deus ſuſ.de la.iſ.ſi.Matth.iij.b. ℂNon vere.
biles q̃ſi lapis, donec † pertrãſeat v

Nicolaus de Lyra.

a ℂQuis ſi &c.q.d. nullus, qa finiti ad iſinitũ nulla ẽ cõparatio. b ℂMagnificus &c. Facta autem hominũ aliq̃n licet ſint magna,tamen frequẽter ſunt mala, ſed dei facta nõ p̃nt eẽ niſi ſctã. c ℂTerribilis.ſ.AEgyptijs. d ℂAtq̃ lau.i.Hebręis. e ℂFaciẽs:in vtriſq̃,ſed in AEgyptijs ĩ eorũ deſtructionẽ,ĩ Hebręis ad eorũ ſaluationẽ. f ℂExtẽdiſti ma.i.manũ iuſtitię tuę ad vindicãdũ,q̃ cũ ceſſat à punitione malorũ,videt̃ eſſe cõtracta. g ℂEt deuorauit: nõ q̃ ĩtricauerit viſcera terrę, ſed qa deſcẽderũt ad terrã, q̃ erat in fundo maris ita opti ac ſi fuiſſent à terra abſorpti. h ℂDux fu.p angelũ pręcedẽtẽ,& p colũnã ignis & nubis viã die noctuq̃ oſtendẽtẽ,vt patet ex p̃dictis. i ℂPopulo &c. nõ auro vel argẽto, ſed mirabilibꝰ ſignis.
H k ℂEt por.Hîc cõſequẽter ſubdit̃ rõ laudis ex bñficijs futuris, & eſt hîc ꝓphetia cũ laude.& priò ponit̃ bñficiũ,qđ erat vltimũ in executione,ſed primũ ĩ intẽtiõe.ſ.ĩtroductio filiorũ Iſraël ĩ terrã ꝓmiſſionis, & ſpecialiter ĩ Hierl̃m,vbi ędificãdũ erat tẽplum ad diuinũ cultũ, qđ vocat̃ habitaculũ ſctm̃ dei,& hoc ẽ qđ dicit̃;Et portaſti eũ.i.portabis,loq̃tur em̃ ſcriptura de futuro per modũ pręteriti propter certitudinẽ ꝓphetię p̃deſtiatiõis,qa illud qđ ẽ p̃ordinatũ à deo fieri,eſt ita certum ac ſi iam eſſet factum. l ℂIn fortitudine. Quia p ſigna diuinę ꝟtutis,deduxit eos dñs ad terrã ꝓmiſſiõis. vt patet ĩ Iordanis ſiccatiõe,& ĩ regũ fortiſſimorũ debellatione,& ĩ ſubuerſione ciuitatis Hiericho,& ſimilibꝰ. m ℂAd habitaculum.i.ad locũ vbi poſtea fundatum eſt tẽplũ. n ℂAſcẽderũt&c.Quia Amelechitę & populi q erãt eis cõfœderati,audientes q̃ filij Iſraël trãſierãt mare rubrum & eſſent in deſerto eis propinquo,irati ſunt timẽtes ne inuaderent terrã eorum.& ideo antequã eſſent magis fortificati voluerunt eos delere:& aſcenderũt ad pugnãdũ cũ eis, vt habetur infrà.xvij.cap. o ℂDolores ob.ex ꝓſperitate filiorũ Iſraël, tũ quia antiquitus fuerant moleſti primi eorum Iſaac,vt habetur Ge. .xxvj.cap.tum quia habitabant infra terminos terrę eis promiſſę. p ℂTunc conturbati &c.ne filij Iſraël inuaderent eos,tamen fruſtra timuerunt,quia dominus inhibuit filijs Iſraël ne pugnarẽt contra eos. q ℂObriguerunt &c.Cùm enim audierunt,qđ dominus ſiccaſſet aquas Iordanis ante eos vt intrarent ad terram Chanaan,timor nimius irruit ſuper eos,ſecũdũ qđ Raab meretrix dixit exploratoribus filiorum Iſraël.Ioſue.ij.b.Pertimuit & elãguit cor noſtrum,nec remãſit in nobis ſpiritus ad introitũ vr̃m.& hoc deſignatur cùm dicitur hîc: Obriguerunt, quia tremor magnꝰ facit membra exteriora rigeſcere. r ℂIrruat ſuper &c. interius. s ℂEt pauor.exterius. t ℂFiant immo.ita q̃ nõ poſſint ſe defendere. v ℂDonec ptrã.ad locũ vbi fundatum eſt tẽplum. Introduces

Moralit. ✱ n ℂAſcenderũt.Dolores obtinuerũt habitatores Philiſtijm. Et ſequitur: q ℂObriguerunt omnes &c. Et per hoc docemur p gratitudinẽ de beneficijs p̃teritis ſperare de futuris accipiendis. Subditur autem dulcoratio aquarum Marath, cùm dicitur: ✱ Qui oſtendit ei

✱ huic
† dijs
† dux fuiſti ei vł duxiſti eum
† Audierũt
† liquefacti ſunt ſeu defluxerunt
† cecidit
† tacuerint
† tranſierit

A ☞ veſtram.Dei ergo creaturæ omnes ſumus,ſed peccatis ſuis q̃ſq; venditur,& à creatore diſcedit.Dei ergo ſumus, ſecundũ quod ab eo creati ſum⁹:effecti verò ſerui diaboli,ſecũdũ qđ peccatis noſtris venũdati ſumus.Veniẽs aũt Chriſtus redemit nos ſeruiẽtes diabolo,cui nos peccando vẽdidimus,& ita videt̃ ſuos recepiſſe, quos creauit,& alienos acquiſiſſe,q alienum dñm peccãdo acq̃ſierãt.Sed rectè nos redemiſſe dicit̃,q ꝓ ꝑtio nr̃o ſanguinẽ ſuũ dedit. Sed qd tale vt nos mercaret̃ diabol⁹,dedit:Homicidiũ pecunia diaboli eſt:Ille em̃ ab initio homicida eſt:feciſti homicidiũ diabolo ,pecuniã accepiſti.Idem dicendũ eſt de adulterio,ſacrilegio,furto,falſo teſtimonio,& huiuſmodi.hac pecunia em̃ emit & efficit ſibi ſeruos oẽs,q de huiuſmodi cenſu ei⁹ quãtũcũq; ſuſceperint. a ¶Introduces eos & plã.&c.Orige.Nõ vult nos dñs ĩ AEgypto plantare,nec in deiectis & humilibus locis,ſed in monte hęreditatis ſuę.de hac plantatiõe ꝓpheta dicit Pſal.lxxix.b.Vineam de AEgypto trãſtuliſti,eieciſti gentes& plantaſti eã,dux itineris fuiſti in cõſpectu ei⁹,& plãtaſti radices ei⁹,& repleuit terram.Operuit montes vmbra eius,& arbuſta eius cedros dei.Aduertis quomodo plãtat de⁹ & vbi. Nõ plãtat in vallib⁹,ſed in mõtib⁹,in excelſis & in ſublimib⁹ locis.Quos em̃ educit de AEgypto.i.ſeculo ad fidẽ,nõ vult iterum in humilibus locare,ſed cõuerſationẽ eorum ſublimẽ eſſe,& in montib⁹ habitare & in ipſis nõ p terrã repe.Non vltrà vult vineam ſuã in humili deiectos habere fruct⁹,ſed palmites ſurſum duci,ĩ alto locari,traduces fieri:& traduces nõ in humilib⁹ arborib⁹,ſed in excelſis & ĩ altiſſimis cedris dei ꝓphetis. ſ. & apoſtolis:quib⁹ ſi nos adiungamur,vitis quam tranſtulit deus de AEgypto,& p ramos eorũ noſtri palmites diffundantur,& ipſis innexi traduces efficiamur charitatis ad

B inuicem vinculis nexi fructum plurimum afferemus.Matth.iij.c. Nã omnis arbor,q̃ nõ facit fructũ bonũ,excidet̃ & in ig. mittetur. b ¶Firmiſſimo ha.&c.Orige. In pręparata habitatione quã ꝑparaſti dñe. Vide clemẽtis bonitatẽ dñi,nõ vult te inducere ad laborem,non vult vt ipſe facias tibi habitaculũ,iã te ad pręparatã inducet habitationẽ.vnde Ioh.iiij.e. Alij laborauerunt & vos in labores &c. c ¶Sanctuariũ tuum &c.Orige.Sanctimoniũ tuũ dñe. &c.Sanctimoniũ dicit̃ tabernaculũ dei vel templũ,eò q ſanctificat accedentes.Hebręo. ix.c.Hoc nõ dicit̃ manu hominũ factũ ſed manu dei.propter te ergo deus & plãtat & ędificat:agricola efficit̃ & ſtructor,ne tibi aliqd deſit.vnde ap̃ls.j.Corinth.iij.c.Dei agricultura,dei ędificatio eſtis. Quid eſt ergo hoc ſanctimoniũ nõ manu hominũ,ſed dei ꝑparatũ. Prouer.ix.a.Sapiẽtia ędificauit ſibi domũ.i.carnẽ Chriſti nõ manu hominis.i.nõ ope humano tẽplũ carnis ędificat̃ in virgine,ſed lapis ſine manib⁹ exciſus creuit & fact⁹ eſt mõs magn⁹.hoc eſt ſanctimoniũ carnis aſſumptę,& ſine manib⁹ & ſine ope hominũ de mõte humanę naturę & ſubſtãtia carnis exciſum. d ¶Domin⁹ regnabit &c.Origen.Dñe qui regnas in ſeculũ & in ſeculũ & adhuc.Quoties dicit̃ in ſeculũ lõgitudo q̃dẽ tp̃is,ſed eſſe aliquis finis indicat̃,& ſi in aliud ſeculũ dicat̃,aliquid lõgi⁹ indicat̃,ſed tñ finis ponit̃.Et quoties ſecula ſeculorũ noĩant̃,fortaſſe licet ignot⁹ nobis,tñ à deo ſtatutus aliquis termin⁹ indicatur.Quòd verò hîc addidit & adhuc,nullum ſenſum termini alicui⁹ aut finẽ relinquit,quodcũq; em̃ cogitaueris in quo finẽ putes cõſiſtere,ſemper dicit tibi ſermo ꝓphetic⁹ & adhuc,velut ſi tibi dicat,putas in ſeculum ſeculi dominum regnaturum,& adhuc:putas in ſecula ſeculorum?& adhuc,& quodcũq; dixeris de regni eius ſpatijs,ſemp dicit tibi ꝓpheta:& adhuc. e ¶Filij autem Iſraël &c.Orige.Et tu ſi filius es Iſraël,potes ambulare per ſiccum in medio maris.Si fueris in medio nationis praue & peruerſę,ſicut lumen ſolis in medio peccatorum incedens,non te infundet humor peccati , & per hunc mundum tranſeuntem nulla libidinis vnda reſparget,nullus cupiditatis ęſtus verberabit. Qui AEgypti⁹ eſt & ſequit̃ Pharaonẽ,vitiorũ fluctibus mergitur. Qui verò ſequit̃ Chriſtũ,& ſicut ille ambulauit,ambulat:aqua ei fit murus dextra

murus dextra leuaq;.Ipſe autẽ media via incedit,per ſiccũ nõ declinat ad dexteram neq; ad ſiniſtrã,vſquequo exeat ad libertatẽ & hymnum victoriæ domino canat dicens:Cãtem⁹ dño &c. C f ¶Tympanũ Stra.Secundũ Hiero.eſt genus tubæ in ſummo hñs ſtipulã vel fiſtulam,p quam vocem reddit ſonorã.Chorus ſecundũ eundẽ pellis ſimplex cũ duab⁹ cicutis,p alterã inſpirat̃,per alterã ſonum reddit.per vtrũq; ergo anguſta intelligẽtia veteris legis deſignatur. Quã em̃ breue ſit & minimũ inde oſtendit̃ q̃a manu mulieris portat̃.ſcđm Caſſiodorũ tympanũ eſt pellis extẽſa inter duo ligna:p qđ maceratio carnis deſignat̃. Chorus autẽ eſt multitudo ſimul canentiũ,& dicit̃ chorus:quaſi coęuorũ cãt⁹.Quòd ergo ĩ choro ęqualiter oẽs voces reſonãt p eũ charitas ſignificat̃,quę omnes in Chriſto vnũ ſumus. Quicũq; ergo deo in iubilũ laudes reddit, ĩ choro hoc eſt ĩ charitate hoc agat,& ĩ tympano.i.in mortificatione carnis.vnde Pſal. cl.a.Laudate eum in tympano & cho.&cę. ☞ Tulit aũt Moyſes

Ioh.8.f.

† loco habitatiõis tuę, quem

† vel equus Pharaonis.

Allegorice.

Sanctimonium

Dan.2.c.

Seculum

Tympanũ

a ¶Gentilis.
populus tu⁹ domine,donec pertranſeat populus tuus iſte,quem
a ¶Vel acquiſiſti ſanguine redimendo:quem diabolus emerat peccato.
b ¶In terram promiſſionis.
poſſediſti. Introduces eos, &
a ¶Non in valle. b ¶Quod nõ moueatur.
plantabis in mõnte hæreditatis tuæ, †firmiſſimo habitaculo tuo,
a ¶Tu non homo. ¶Ne oporteat eos laborare.
b ¶Humanitas Chriſti,vel ſanctimonium tabernaculum.ſ.dei.vel tẽplum quod ſanctificat accedẽtes.
quod operãtus es domine: Sanctuarium tuum domine, quod
a ¶Quia non humano opere generata eius humanitas. b ¶Non hominis.
firmauerunt mãnus tuæ. Dominus regnabit in æternũ & †ultrà.
a ¶Vt nunquam ſit finis. ¶In ſeculum.
b ¶Alij adhuc.
a ¶Satellites diaboli.
Ingreſſus eſt enim †ẽques, Pharao
¶Quia multos iungit currus in quibus ſedeat & perambulet orbem & diſcurrat.
cũ curribus & equitibus eius in mare:& reduxit ſuper eos dominus aquãs maris. Filij autem Iſraël ambulauerunt per ſiccum
a ¶Humorem peccati. ¶Chriſtum ſequentes.
a ¶Humore peccati non infuſi.
a ¶Non declinantes ad dexteram vel ad ſiniſtrã.
b ¶Alias eius.
in mẽdio mãris. Sumpſit ergo
¶Vel prophetiſſa.
Maria prophetes ſoror Aaron
a ¶Mortificationem carnis. b ¶Opere.
c ¶a delectatione carnis.
tympãnum in mãnu ſua, ẽgreſſæq; ſunt omnes mulĩeres poſt
a ¶Sanctæ animæ.
a ¶Prophetiã,quæ per Mariam ſignificatur.
b ¶Mortificatione carnis.
c ¶Concordia charitatis.
eãm cum tympãnis & chõris, quibus præcinẽbat, dicens:
a ¶Quaſi magiſtra.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Introduces eos & plantabis.i. radicare facies intantũ,q non poſſint inde auelli virtute humana. b ¶In monte &cę.i.in terra promiſſiõis,quę eſt montuoſa. c ¶Firmiſſimo ha.tuo.i.tẽplo ibi fundando. d ¶Quod opatus &c. Sicut principalis actor,ſed Salomõ operat⁹ eſt in hoc ſicut miniſter dei.&loquit̃ per modum ꝑteriti de futuro ex cauſa ſupradicta,cũ dicitur:Qđ opat⁹ es,q̃a nõdũ erat factũ tẽplũ. Cõſiderandũ autẽ,q ſicut dictũ fuit Gene. xv.vbicũq; in ſacra ſcriptura pro operibus virtutũ ꝓmittunt̃ bona tẽporalia,illa non ſunt principaliter intellecta,q̃a finis ſemp debet eſſe melior eis q̃ ſunt ad finẽ.ꝓmiũ aũt finis eſt opis qđ ordinat̃ in illud.& ideo ſubillis bonis tp̃alib⁹ ꝓmiſſis q̃ ſunt minora bona q̃ opa virtutũ,intelligunt̃ illa bona ſpũalia principaliter intẽta.Sicut ſub promiſſiõe terrę ꝓmiſſiõis,intelligit̃ terra viuẽtiũ.i. ciuitas cæleſtis ꝓmiſſa,& ita hîc ſub ꝓmiſſione tẽpli materialis intelligit̃ principaliter ꝓmiſſa dom⁹ cæleſtis:vel templũ vbi de⁹ colit̃ nõ p ſpeculũ in ęnigmate,ſed per iugem laudẽ,& in apta viſiõe ſcđm q dicit̃ Pſalm. lxxxiij.a.Beati q habitãt in do.t.dñe &cę.& hoc dicit Ra.Sa.in loco iſto.& ei⁹ dictũ cõſonat fidei nr̃ę:& ſic intelligit̃ qđ dicit̃ hîc: Firmiſſimo habitaculo tuo qđ opatus es dñe &c.q̃a cælũ empyreũ qđ eſt hîc tẽplũ vel loc⁹ beatorũ eſt factũ à principio creatiõis mũdi,& ei⁹ actor & artifex fuit de⁹ ſolus. Notãdũ etiã,q̃a qđ.ſ̃.dixit p modũ ꝑteriti ꝓpter certitudinẽ prophetię,hîc replicat p modũ futuri,cũ dicit̃.Introduces eos&c.q̃a futurũ erat q introducerent̃. e ¶Dñs regnabit in ęter.& vl.In Hebręo habet̃: לעלם ועד leolam vaed, in ſeculũ & vltrà.Seculũ aũt ꝓpriè ſignificat tp̃s.i.annorũ:ſed qñ addit̃ ei & vltrà, ſignificat ęternitatẽ.& bene dicit̃ hîc:Regnabit,q̃a nõ regnauit ab ęterno ſicut nec fuit creator ab ęterno,nec dñs,q̃a talia noĩa & verba conſignãt creaturã ſubiectã,q̃ nõ fuit ab ęterno. f ¶Ingreſſus eſt em̃. Iſtud qđ fuit dictũ in principio cãtici.Hîc repetit̃ in fine,ſicut ſolet fieri in cantilenis. g ¶Sumpſit ergo Maria.Hîc cõſequẽter deſcribit̃ gr̃arũ actio,quãtũ ad mulieres,cũ dicit̃:Sumpſit ergo Maria ꝓphetiſſa.Qđ em̃ habuerit ſpm̃ ꝓphetię,patet ex lib. Nume.xij.a. vbi ipſa & Aarõ dixerunt:Et nobis ſicut & Moyſi locutus eſt deus. h ¶Soror Aarõ.Et q̃re nõ d ſoror Moyſi,ſicut & ſoror Aarõ? Hebręi aſſignãt duplicẽ cauſam.Vna eſt,q̃a añ natiuitatẽ Moyſi,cũ adhuc nõ haberẽt fratrẽ niſi Aarõ,prophetauit mr̃i ſuę q paritura erat filiũ q liberaret Iſrl̃.Alia cauſa eſt,q̃a Aarõ oſtẽdit ſe multũ cęlare ꝓ ea qñ fuit ꝑcuſſa lepra,vt habet̃ Nume.xij. i ¶Tympanũ in manu ſua. Cognouerat em̃ p ſpm̃ prophetię anteq; exiret de AEgypto,q de⁹ eſſet collaudãdus ꝓ bñficijs exhibẽdis Iſrl̃ poſt exitũ de AEgypto.ideo ſecũ portauit tympanũ de AEgypto ad cãtãdũ laudes diuĩas,& fecit apportare ſiſr p alias mulieres.vñ ſequitur: k ¶Egreſſęq; ſunt &c.Quib⁹ ꝑcinebat.ſ.q oportebat fieri, & alię rñdebãt ſicut ſolet fieri ĩ tympanis & choris.& eodẽ modo fecit Moyſes reſpectu

† in perpetuum

Nota.

D

Seculum

Maria ſoror Aaron

z

E a ¶ Tulit autē Mo.&c. Baptizati p̄ mundū quaſi p̄ deſertum poſt trāſitū maris rubri ducūtur nōdum habētes p̄miſſam patriā, ſed ſperātes & expectātes p̄ patiētiā, dū laborioſa & periculoſa tētatione fatigantur. Sed ne reuertant̄ corde in AEgyptum, nec ibi Chriſtus deſerit, nā & illa colūna nō recedit. b ¶ Et venerūt &c.

Myſtice

Orig. Poſt trāſitū maris rubri, poſt choros & tympana, poſt triūphales hymnos venit̄ ad Mara aquā.ſ. amarā: quā ppl's bibere nō poterat: venit̄ ad p̄iculū ſitis. Sed clamauit Moyſes ad dn̄m, & oſtēdit ei lignū, q̄ dulcis facta eſt aq̄, & ibi poſuit deus illi iuſtitias & iudiciū, vbi.ſ. amaritudo, vbi ſitis, & qd' gra ui⁹ eſt in abundātia aq̄rū, ali⁹ nō erat loc⁹ dignior & aptior. Preterea qd' dixit, oſtēdit illi lignū de⁹, & miſit illud in aquā, & facta eſt dulcis, q̄ſi nō poſſet ſine ligno aquam facere dulcē re de⁹: aut Moyſes lignū neſciret. Sed ſi lex ſcd'm literam accipiat̄ amara eſt, & ipſa Mara. Quid eīm tā amarū, q̄ vt puer octauo die circūciſiōis vuln⁹ accipiat, & rigorē ferri tenera patiat̄ infantia. Amarū eſt em poculū legis vt ppl's dei, nō q̄ in Moyſe baptizat⁹ eſt in nube & ī mari, ſed q̄ in ſpū & aq̄ nō poſſit bibere & guſtare, nec hoſtiarū ferre amaritudinē, nec ſabbati obſeruantiā. Sed ſi deus oſtendat lignū qd' mittat̄ in hāc amaritudinem, dulcis fit aqua legis & potabilis. Prouer.iij.c. Sapiētia lignū vitę eſt omnib⁹ amplectentib⁹ eā. Si ergo lignū ſapiētię xp̄i miſſum fuerit in lege, oſtēdēs quomodo debeat intelligi circūciſio, ſabbatū, lex lepre & huiuſmodi, amaritudo legis vertit̄ in dulcedinē intelligētię ſpūalis: vt ppl's bibere poſſit q̄ idola reliq̄t, & ad deū cōſugit. Si audiat legē de ſacrificijs docēte, cōtinuō refugit & bibere nō pōt. In hāc ergo amaritudinē i. literā legis poſuit deus iuſtitias & teſtimonia, velut. ſ. in vaſculo quodā ſapiētię ſuę &

F ſciētię theſauros† cōcludit: vñ, habem⁹ theſaurū iſtū in vaſis fictilibus. Vt ergo poſſit hęc aq̄ bibi, oſtendit de⁹ lignū qd' mittat̄ in eā, vt q̄ biberit nō moriat̄, nō ſentiat amaritudinē. Si q̄s ergo ſine ligno vitę.i. ſine myſterio crucis, ſine fide xp̄i, ſine intelligētia ſpirituali biberit, amaritudine morietur. vñ: Lr̄a occidit.i. aq̄ Mara, ſi bibat̄, non mutata & in dulcedinē verſa. c ¶ Qui oſtēdit ei.&c.

† condidit
† aquis
2.Cor.3.b.

Aug.Gen⁹ ligni erat iſtā habēs vim. In q̄libet ligno facere poterat de⁹, q̄ tāta mirabilia faciebat. Videt̄ tñ ſignificare qd' dictū eſt: oſtendit ei tāq̄ iā tale eſſet. Niſi forte locus erat, vbi ligna omnino non inueniebant̄, vt hoc ip̄m eſſet diuini adiutorij, q̄ ei dn̄s lignū oſtēdit vbi nullū erat, & ip̄ lignū aq̄s dulces fecit, p̄figurās gloriā & gratiā crucis. Sed ī tali etiā ligno q̄s niſi creator & demonſtrator laudand⁹ eſt. d ¶ Ibi conſtituit ei p̄.&c.

Origen. Quare addidit: Poſtq̄ poſuit illi deus iuſtitias & iudicia, ibi tentabat eum di. Si audieris vocem domini dei tui. Videtur exponere quare iuſtificationes & iudicia dedit, vt ſcilicet tentaret eos, ſi audirent vocem domini dei, & mandata eius cuſtodirent. Nam quantum ad priorem populum quid eis boni aut perfecti murmurantibus & contradicentibus mandaretur, qui paulō pōſt mirabilium dei obliti ad idola conuertuntur. Dantur ergo pręcepta in quibus tententur. Vnde dedi vobis pręcepta & iuſtificationes non bonas in.q. non v. Tentati enim in pręceptis non inueniuntur fideles, ideo inuentum eſt eis mandatū eſſe ad mortem qd' erat ad vitam. Idem enim, ſi ſeruet̄ vitā, ſi nō ſeruet̄ mortē generat. Non ſeruātib⁹ ergo dicunt̄ mādata nō bona, & in quib⁹ nō viuāt. Sed admiſſo ligno crucis in dulcedinem verſa & ſpiritualiter intellecta & ſeruata ſunt mandata vitę. Cunctū languorē quē poſui in AEgypto nō inducā ſuper te. Videt̄ dicere q̄ ſi quis ſeruet mādata nullā ęgritudinem patiat̄.i. nec febres nec alios dolores corporeos. Sed omnino Iob iuſtiſſimus & omni pietate plenus a capite vſq̄ ad pedes replet̄ vlcere peſſimo. Sed iuſti nō habent illas infirmitates q̄s AEgyptij. AEgypt⁹ ei mund⁹. Diligere ergo mundū, & q̄ in mūdo ſunt AEgypti⁹ lāguor eſt: obſeruare mēſes, t̄pa, ſtellarū curſib⁹ adhęrere ſeruire carni, luxurię operā dare, & delitijs vacare, AEgypti⁹ ¶ languor

Ezech.20.b

Iob.2.b.

a ſHymnos victoriæ b ſTriumphatori.
†Cantemus domino: ᶠGlorioſe
ſVt ſupra.
enim magnificatus eſt, equum &
a aſcenſorem deiecit in mare. Tu a
lit autem Moyſes Iſraël de ma
ri rubro, & egreſſi ſunt in deſer b
ſIn fide & cognitione trinitatis ambulandum eſt.
tum Sur. Ambulaueruntq̄ tri
a ſDeſertum huius vitæ.
bus diebus per ſolitudinem, & c
a ſDoctrinam quæ reficeret animam.
b noninueniebant aquam. Et ue d
a ſLocum.ſ. qui iam propter amaritudinem aquarum ſic vocabatur, vel per proleptim dictum eſt.
nerunt in Mara: nec poterant bi
a ſLiteram legis. ſIntolerabiles, vt circuncitio & huiuſmodi.
bere aquas de Mara, eo quod
eſſent amaræ. Vnde & congru e
a ſConfirmauit forſitan vel nomen impoſuit.
um loco nomen impoſuit, uo
cans illud Mara, id eſt amaritu
ſAd fidem veniens.
dinem. Et murmurauit populus f
ſDoctores eccleſiæ.
contra Moyſen, dicens: Quid
ſDeſiderio cordis
bibemus? At ille clamauit ad do g
ſCrucis ſapientiæ Chriſti.
c minum, qui oſtendit ei lignum:
a ſLiteram legis.
Quod cum miſiſſet in ᶠaquas in
a ſIntelligentiæ ſpiritualis.
b ſIn litera legis quaſi in vaſculo.
d dulcedinem uerſæ ſunt. Ibi con i
ſtituit ei †præcepta atq̄ iudicia: & k
a ſVtrum mandatis obediret.
b ſPopulum Moyſi ſubiectum.
ibi tentauit eum, dicens: Si au
dieris uocem domini dei tui:
ſBeneplacendo.
& quod rectum eſt coram eo
feceris, & obedieris mandatis e
ius: cuſtodierisq̄ omnia præce
ſmundana vitia.
pta illius, cunctum languorem l

Moyſes reſpectu virorū. a ¶ Tulit autem &c. Poſtq̄ deſcripta eſt remotio impedimenti, hīc cōſequenter deſcribitur continuatio itineris incepti. Ad hoc aūt tria requirunt̄. primū eſt, puiſio alimēti, ſecundū eſt repreſſio aduerſarij, tertiū ordinatio populi ſubiecti. Et ſcd'm hoc diuiditur in tres p̄tes. Secūda incipit in medio.xvij.ca. ib: Venit aūt Amalech. Tertia in principio xviij.ca. Circa primū deſcribit̄ puiſio alimēti quātū ad qualitatē, ſcd'ō quātū ad ſubſtātiā c.xvj. Alimētū aūt cōſiſtit ī cibo & potu. habebāt aūt adhuc filij Iſrl' de cibo quē apportauerāt de AEgypto. & ideo de hoc hīc nō fit mētio, ſed de potu tm̄ quātū ad qualitatē, q̄a aq̄ amarę dulcoratę ſunt. dicit igit̄: Tulitq̄ aūt Moy.i.ſ. de ma.ru. & dicit̄ tulit, q̄a cū quadā violētia & importunitate fecit eos inde recedere. erāt em̄ cupidi, & ideo erāt nimis intēti ad ſpolia AEgyptiorū ſubmerſorū colligēda q̄a ſcd'm q̄ dicūt Hebręi, iſta ſpolia fuerūt maiora & p̄tioſiora, q̄ illa quę aſportauerāt de AEgypto p̄ accōmodationē, de q̄ dictū eſt, xij.ca. b ¶ Et egreſſi &c. de littore maris rubri. c ¶ Et nō inue.&c. ſ. ad ſufficientiam pro ſe & animalibus ſuis. d ¶ Et venerunt &c. hoc dicit̄ p̄ anticipatione: q̄a loc⁹ ille adhuc nō vocabat̄ Mara: ſed ſic poſtea vocatus fuit à filijs Iſrl' propter amaritudinē aq̄ ſecūdum qd' ſubditur: e ¶ Vnde & con.&c. ſcilicet ppl's Iſraël. f ¶ Et murmu.&c.i. vulgares homines, qui nō cōſiderabāt niſi pręſentia: ſapientes verō q̄ cōſiderabāt dei beneficia pręterita, patienter portabāt, ſperātes de diuino auxilio. g ¶ At ille cla.&c. oſtendēs q̄ boni rectores nō debent omittere bona ſubditorū procurare propter eorū murmurationem. h ¶ Qui oſtendit &c. Dicunt aliqui, q̄ iſtud lignū de natura ſua erat amarū, & ſic fuit ibi maius miraculū, inquātū p̄ eius immiſſionē dulcoratę ſunt aquę, & factę potabiles. Cōtrariū aūt videt̄ mihi p̄ illud Eccle. xxxviij.a. Nōne à ligno īdulcorata eſt aqua &c, nā ibi loquit̄ ſcriptura de naturalib⁹ p̄prietatib⁹ terrę naſcētiū ad vtilitatē hoīm. i ¶ Ibi conſ.&c. di. hīc Ra.Sa. q̄ domin⁹ videns filios Iſraël otioſos, ne p̄ otium, qd' eſt ſentina oīm vitiorū, declinarēt ad peiora dedit eis duo p̄cepta legis, vt ſtuderēt in eis ad ſciēdū & ad opandū.ſ. p̄ceptū de obſeruatiōe ſabbati, qd' cōtinet plures obſeruantias. Et præceptum de vacca rufa, de cuius cineribus cōmiſtis aquę, fiebāt aquę illuſtrationis, per quām purgabantur immundi, vt habetur Numer.xix. Tradidit etiam eis aliqua capitula de pertinentibus ad iudicialia, vt ſcirent qualiter deberent ad inuicem iuſtè & pacificè conuerſari. k ¶ Et ibi tentauit eum & cætera. ſcilicet populum, vt per experientiam ſeruandi præcepta vel negligendi, appareret obedientia eius ad deum vel inobedientia: nō tñ ſic intelligendo q̄ deo appareret aliquid de nouo, ſed alijs. & hoc modo tentauit Abraham, vt eius obedientia alijs eſſet nota, ſicut dictum fuit Gene.xxij. l ¶ Cunctum languorem quē poſui in AEgypto nō inducā ſuper te, ſi obedieris mihi. vñ dicit̄ Pſal.ciiij.d. Et nō erat in tribub⁹ eorū infirm⁹, qd' eſt intelligendū de illis q̄ obediebāt deo: q̄a rebelles fuerunt à deo p̄cuſſi pluries, vt patet in multis locis infra ſicut pro adoratione vituli, & pro concupiſcentia carnium, & pro rebellione contra Moyſen, & ſimilibus.

G Diuiſio

† cātate
† magnifice

Id eſt amaritudinem. Iudit.5.c.

H

Ecc.38.a

† ſtatuta
Otium

Ego eīm dn̄s

Moraliter

g ¶ Qui oſtendit ei lignum &c. Per aquas amaras ſignificātur tribulationes vitę pręſentis. Eſa.viij.d. Ecce adducet dn̄s ſuper eos aquas fluminis fortes & multas regem Aſſyriorum &c. Per lignū aūt intelligit̄ crux.i. paſſio Chriſti, q̄ ſi mittat̄ p̄ fidē charitate formatam in cor hominis repletum aquis tribulationis, vertit illas in dulcedinem per virtutem patientiæ & ſpem retributionis ęternæ. Matth.v.a. Cum vos oderint homines & ſeparauerint, & perſecuti vos fuerint: & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me, gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.

A ☞ langor eſt. a ¶ Venerunt autem &c. Orige. Non antè in
Allegorice Elim ducitur populus, vbi erāt .xij. fontes aquarū, quibus nil inerat amaritudinis, ſed amœnitas plurima ex denſitate palmarū. Sed pri⁹ ductus eſt ad aquas ſalſas & amaras, quibus per lignū à dn̄o mōſtratum dulcoritatis, venit ad fontes. Si hiſtoriā ſolā ſequamur, nō multū nos ędificat ſcire ad quē locū primò venerint, ad quē ſcd'ò. Primò autē ducit pp̄ls ad lr̄am legis, aq̄ dū ꝑmanet in amaritudine ſua, recedere nō pōt. Cū ergo per lignū vitę
† ſum deus ſaluator. fuerit īdulcorata, & ſpūaliter intellecta, de veteri teſtamēto trāſit ad nouū, & ad duodeci apſ̄icos fontes, vbi repiunt arbores .lxx. palmarū. Nō em̄ ſoli .xij. apl̄i fidē xp̄i p̄dicauerūt, ſed & alij lxx. p q̄s palmas victorię xp̄i mūd⁹ agnouit. Nō ſufficit ergo pp̄lo dei aquā
* filij Iſraël Mara bibere, q̄uis ſi dulcoratā ꝑ lignū vitę, ſolū vet⁹ teſtm̄ nō ſufficit ad bibēdū, veniēdū eſt em̄ ad nouū, de q̄ ſine ſcrupulo & difficultate potat. Iudęi etiā nūc apud Mara ſunt i. ad aq̄s amaras, Nōdū em̄ oſtēdit eis de⁹ lignū de quo dulceſcūt, q̄a niſi crediderint nō intelligent. Eſa. vij. a.

a ¶ Poni permiſi. b ¶ Mundo.

quem pōſui in Ægyptō non inducam ſuper te. Ego enim † dominus ſanātor tuus. Venerunt

a ¶ Verus medicus non modo curator. ¶ Animæ tuæ.

¶ Poſtq̄ aquæ amaræ verſæ ſunt in dulcedinē. a ¶ Doctrina duodecim apoſtolorum.

autem in Elim*, ubi erant duōdecim fontes aquarū, & ſeptuaginta palmę, & caſtrametati ſunt* iuxta aquas.

¶ Lxx. diſcipuli quorum prædicatione palmas Chriſti victoriæ mundus agnouit. ¶ Omnis ordo doctorum ſeptiformi gratia in decalogo perfectorum.

Cap. XVI.

Profectiq; ſunt de Elim, & uenit omnis multitudo filiorū Iſraël in deſertum Sin: quod eſt inter Elim & Sinai quintodēcimo die menſis ſecundi, poſtquam egreſſi ſunt de terra Ægypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſraël contra Mōyſen, & Aāron in ſolitūdine. Dixeruntq; ad eos filij Iſraël: Utinam mortui eſſemus per manū

¶ Quando ſcilicet Paſcha celebratur.

a ¶ Ne murmuretis ſicut quidam eorum murmurauerunt &c.

a ¶ Deum.

a ¶ Sacerdotes dei. b ¶ Præſentis vitæ.

¶ Ingratus populus deſiderat Ægyptum, qui Ægyptios videt extinctos.

Nicolaus de Lyra.

☙ a ¶ Ego em̄ dn̄s &c. q.d. ſi propter pctm̄ te ꝑcuſſero, ꝑpter penitētiā verā te ſanabo, ſcd'm qd' ſcribit Iob. v. c. Ipe vulnerat & medet &c. b ¶ Venerunt autē &c.
Diuiſio Hīc deſcribit ꝓuiſio alimēti q̄tū ad ſubſtātiā. & priò quātū ad cibū. ſcd'ò quātū ad potū .xvij. ca. Circa primū p̄mittit defect⁹ cibi. ſcd'ò ſubdit ꝓuiſio dei, ibi: Dixit aūt dn̄s ad Moyſen. Circa primū dicit: Venerūt aūt in
B Elim, vbi erāt .xij. fontes ſcd'm numerū .xij. tribuū. & ſic q̄libet tribus habuit fontē ſuū per ſe: ne ex hauſtu cōi inter tribus diſſenſio oriret. c ¶ Et ſeptuaginta pal. In ſignū q̄ habituri erant .lxx. iudices ſub Moyſe. d ¶ Et caſtrame. ſunt &c. Vt recrearētur potu & palmarū fructu. ¶ In .c. xv. vbi dr̄ ī poſtilla: Fortitudo mea. ſ. effectiuè &c.

ADDITIO I.

Sicut fortitudo mea ītelligit effectiuè ſic & laus mea effectiuè ītelligi poteſt. vnde ſup illud verbū: Fortitudo mea & laus. &c. glo. inter. quia per eam fortis ſum & laudabilis.

¶ In eo. ca. xv. vbi dicitur in poſtilla. Aſcenderūt populi & ira, &c.

ADDITIO II.

Paſſio irę non conſurgit ex timore, ſed ex alijs paſſionibus, ſcilicet ex triſtitia illata cum deſiderio & ſpe vlciſcendi ſecundum Philoſophū ij. Rhetoricę. vnde nō videtur dicēdum q̄ Amalechitę irati ſunt ꝓpter timorem, ne inuaderent terram eorum, prout in poſtilla, ſed potius ira eorum ex triſtitia procedente ex proſperitate filiorum Iſrl' intelligēda eſt vna cū deſiderio & ſpe vindicandi ſe, qd' ex odio antiquo, qd' habebat Eſau erga Iacob ꝓceſſit, de quo. ſ. Gen. xxvij. g. Amalech em̄ de ꝓſapia Eſau fuit, vt. ſ. Ge. xxxvj. b. De Philiſthęis autem & alijs non dicit q̄ fuerunt irati, ſed dicit: Dolores obtinuerunt habitatores Philiſthijm, timentes ne inuaderent terrā eorum.

¶ In eo. ca. xv. vbi dicitur in poſtilla. Ibi conſtituit ei pręcepta.

ADDITIO III.

Antiqui Hebręorum cōmuniter tenent, q̄ pręceptum de obſeruatione ſabbati & quędam iudicialia fuerūt data populo Iſraelitico in hoc loco. non aūt p̄ceptū de vacca rufa, vt dicit Ra. Sa. qd' rationabilius dicitur: nam de pręcepto ſabbati ſatis patet cum. ſ. xvj. ca. ante dationem legis habeatur: Videte quia dominus dedit vobis ſabbatum. De iudicialibus autem ſatis videtur neceſſarium: vt eis darent aliqua iudicialia p̄cepta: nō em̄ tāt⁹ populus potuiſſet durare vſq; ad dationē legis, niſi habuiſſet aliquas conſtitutiōes quib⁹ regerent in iudicialib⁹. p̄ceptū autē de vacca rufa erat omnino ſupfluū & inutile ꝓ tunc, donec tabernaculum fieret & alia ſacra: ad quorū ingreſſum ſeu tactum requirebatur purgatio per aquam luſtrationis prout in ca. Num. allegate per poſtillatorem &c.

REPLICA correctorij cōtra Bur. In. c. xv. cū poſ. exponeret illud: Aſcenderunt pp̄li & irati ſunt timētes ne inuaderēt terrā eorū. Burg. notat eū, q̄ velit dicere iram illā ex timore originari, qd' non eſt verum; ſed poſtillator vult iram cum timore concurrere vt videlicet timētes futurum eius C
malum ſub ſpe tn̄ euadendi & impediendi illud, aſcenderunt irati ad pugnandum contra filios Iſraël.

GLOS. ORDI.

Caput. XVI.

Profectiq; ſunt. b ¶ Quintodecimo die &c. Orig. O ingratus pp̄ls deſiderat AEgyptum. Qui AEgyptios videt ex- Cōtra murmurationē
tinctos, & carnes AEgypti, qui AEgyptiorum carnes videt, & piſcibus datas & volatilibus, murmurat aduerſus Moyſen, imò deum, ſed primò ignoſcit, & ſecundò, & fortaſſis tertiò. Sed ſi non deſinant, ſed perſiſtant, audi quid ſequitur: In libro numerorum refertur. Nume. xxj. b. & idem apoſtolus retexit dicens. j. Corinth. x. c. Neq; murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerūt, & a ſer. p. Scripta ſunt hęc propter * ibi
nos, in quos fines ſe. de. Sed ſi non deſinimus murmurare & conqueri cōtra deum, incurremus ſimile offenſionis periculum vel exēplum. Cū enim de cęleſti intēperie, fructuū infœcunditate, imbrium raritate, & de proſperitate aliorum, & aliorum improſperitate cauſamur, contra deum murmuramus. Sed hęc primò ignoſcūtur, impſiſtentes grauiter vindicantur, q̄a mittētur in eos ſerpentes. i. immundis & veneficis ſpiritibus tradētur, qui occultis morſibus penetralia cordis depaſcantur. ¶ Orige. Propter correctionem legentiū indicatur populi peccatū: q̄a murmurauerit & īgrat⁹ fuerit bn̄ficijs diuinis, cū cæleſte manna ſuſceperit. Scd'o mēſe quintadecima die mēſis, qd' nō ſine ratione ſcriptum eſt. Nume. ix. c. Recordare de legibus paſchę q̄ dicta ſunt, & inuenies ibi hoc eſſe tempus qd' ſtatuit ad ſecundum paſcha
faciendū his qui immundi in anima fuerint, Primū & ſecūdū paſcha
vel occupati negotijs peregrinis. Qui non D
fuerant immundi in anima, vel non longè peregrinabantur. quartadecima die primi menſis fecerūt paſcha. longè verò peregrini & immundi ſcd'm paſcha in hoc tp̄e faciūt, in quo māna de cælo deſcēdit. In die quo primū paſcha fit, nō deſcēdit māna, ſed in quo ſcd'm. Primū paſcha populi Iudaici eſt, Scd'm nr̄m. Nos em̄ fuim⁹ in aīa immundi, q̄ colebam⁹ idola, & peregrini & longinqui fuim⁹ hoſpites & peregrini teſtamētorū dei &c. Eph. ij a. Sed dat māna de cælo, nō in die quo primū paſcha fit, ſed quo ſcd'm. Ioh. vj. d. Panis enim qui de cælo deſcendit, nō venit ad illos q̄ primā ſolēnitatē celebrabāt, ſed ad nos q̄ ſuſcepim⁹ ſcd'am j. Corint. v. b. Etenim paſcha nr̄m immolat⁹ eſt Chriſt⁹, q̄ ver⁹ homo panis de cælo deſcēdit. Videam⁹ interim, q̄d in hac die geſtū monſtretur, quartadecima die menſis ſecundi murmurauit populus &cæt.

☞ Sedebamus ſuper

NICO. DE LY.

Caput. XVI.

Profectiq; ſunt. q.d. quia ille fruct⁹ fuit citò cōſumpt⁹. Sequit: f ¶ Et mur. omnes cō. q̄a .xv. die mēſis ſcd'i defecerūt victualia q̄ apportauerāt de AEgypto. Ex q̄ patet q̄ .xxx. dieb⁹ de illis vixerūt non cōmedēdo Nō omnes murmurabant.
ad ſaturitatē, ſed ad famē tpandā. ſed quō dicit hīc q̄ ois cōgregatio murmurauit, q̄a ibi erāt Ioſue & Caleb & plures alij boni homines de quib⁹ credendū eſt, q̄ patiēter portabāt defectū victualiū ſperantes diuinū auxiliū: Dicēdū q̄ illi erāt valde pauci reſpectu multitudinis. Qd' autē modicū eſt, q̄ſi nihil reputat, vt dicitur. ij. Phyſi. & propter hoc ſcriptura nō dimiſit loq̄ gn̄aliter, q̄a hīc eſt cōſuet⁹ modus loquēdi in talib⁹. g ¶ Vtinam mor. per &c. i. ꝑ plagā ab eo immiſſam cum primogenitis AEgyptiorū, quia illa mors fuit breuis.

☙ Qn̄ ſedebamus

Moraliter. e ¶ Profectiq; ſunt &c. In hoc capitulo agitur de murmuratione populi contra Moyſen & Aaron pro defectu cibi, cū dicitur: f ¶ Murmurauit ois &c. Per qd' ſignificat murmuratio religioſorū, q̄ ꝑ Iſrl' ſignificant cōtra bonū p̄latū, ꝓpter paupertatē vict⁹. † ¶ Dixeruntq; &c. in AEgypto. i. vſq; ad mortē māſiſſemus in ſeculo per AEgyptum ſignificato, eò q̄ interpretat tenebra; Seculum autem tenebroſum eſt ignorantia & culpa. Moraliter

 * Qn̄ ſedebamus

E a ℂ Sedebam⁹ ſup &c. Greges ouium habebāt & armēta
Hiſtorice boum, de qb⁹ comedere poterāt, ſed deſiderio piſciū & auiū qbus
AEgypt⁹ abūdat, ęſtuabāt. b ℂ Ecce ego &c. Orige. Vellē priò
Rom.3. ſup hāc ſcripturā cū Iudęis habere ſermonē; qb⁹ credita ſunt eloqa
dei: qd illis videaẗ de eo qd' dicit, ſex diebus continuis colligetis: die
aūt ſexta duplū. Apparet ergo ſextū diē no-
Sabbatum. minari qui ante ſabbatum ponitur: ſabba-
Quæſtio. tum autem ſeptimus dies eſt. Quęro er-
† compare go qua die cœpit manna dari? & vo lo † cō
parari dñicā noſtram cū ſabbato Iudeorū.
Ex ſcriptura em̄ appet, qa die dñica primū
daẗ māna ſex dieb⁹ cōtinuis collectū, ſeptima
q̄ eſt ſabbatum ceſſaẗ. Quia ergo ī die dñica
pluit de⁹ māna, & nō in ſabbato, ītelligāt Iu
dęi iā tūc p̄latā eſſe dñicā nr̄am ſuo ſabbato
istud & īdicatū eſt, ꝙ nō ī ipo dei gr̄a ad eos deſcē
derit de cęlo, & panis cęleſtis, q eſt ſermo dei
ad eos nō puenerit. vn̄ Oſe. iij. b. Dieb⁹ mul
tis ſedebūt filij Iſrl' ſine rege, ſine principe, ſi-
ne hoſtia, ſine ſacrificio, ſine ſacerdote. In nr̄a
†manna aūt dñica ſemp dn̄s pluit māna, i. cęleſtia ṽ-
ba q̄ nobis lęta ſunt. Illi infelices ſuſpirant
Eſa.6.b. etiā māna ſicut p̄res eorū, & nō mereni̇ acci
† ſufficiant pe. nō em̄ pn̄t māducare qd' eſt minutū, ſi-
cut ſemē coriādri, & cādidum ſicut pruina.
Nihil em̄ in ṽbo dei minutū ſubtile & ſpi-
rituale ſentiunt: ſed totū pingue & craſſum.
Incraſſatū eſt em̄ cor ppl̄i hui⁹. Interp̄tatio
quoq; nōis hui⁹ hoc ſonat. Māna em̄ interp̄
taẗ qd eſt hoc. Ipſa vis nōis ad diſcēdū inui
tat, vt cū audis legē dei recitari ingras ſemp
& dicas doctoribus, quid eſt hoc? Tu ergo
ſi vis māducare māna & ſuſcipe ṽbū dei ſci
to minutū eſſe & valde ſubtile, ſicut ſemē co
F riādri. habet em̄ aliqd oleris q̄ nutrire & re-
creare poſſit infirmos. Infirm⁹ em̄ ol⁹ mari-
ducat, Ro. xiiij. a. Habet em̄ aliqd & rigoris,
& ideo vt pruina, cādoris aūt & dulcedinis
plurimū. Quid eſt cādidi⁹, ſplendidius eru-
ditione diuina: qd dulcius, ſuauius eloquijs
dei, q̄ ſunt ſup mel & fauum? c ℂ Panes.
Māna. ſ. locutio eſt, qa panis p alimēto po-
niẗ. amat aūt ſcriptura pluraliter magis pa-
† muſſitaſtis. nes, q̄ ſingulariter dicere panem. d ℂ Vt
tentē. Tētatio iſta: pbatio eſt, nō ad peccatū
ſeductio, nec ideo pbani̇ vt deus nō noue-
Sexta dies rit, ſed ipſos ipſis oſtēdit q̄ humiliores fiant
ad petendū adiutorium, & ad noſcendā dei
grām. e ℂ Die autē ſe. &c. Orig. In die
† repoſitione. ſexto duplū colligatur in † repoſitionē quā
tū ſufficiat etiā ſabbato. Sexta dies hęc vita
in q̄ nūc ſum⁹. vn̄ in ſex dieb⁹ fecit de⁹ hūc
mūdū. In hac ergo die tm̄ reponere debem⁹ quātū ſufficiat ī futuro.
Si qd em̄ hīc bōi opis acqras, ſi qd iuſtitię miſericordię & pietatis,
recōdas, hoc tibi in futuro erit cib⁹. Qui em̄ acquirit hīc decē talēta:
Lu. xix. d. ibi accipiet. x. ciuitates, & q̄ ſemiauerit homo hęc & metet:
Gal. vj. b. Diuites hui⁹ ſeculi ea recōdunt q̄ in hoc ſeculo, imò cū hoc
ſeculo corrumpuntur: bona autem recondita permanent vſq; in
craſtinum. Scriptum eſt autem: Qui infideles fuerunt ſeruauerunt
de manna, & ebullierunt ex eo vermes & computruit. qd' autem
pro die ſabbati reponebatur, permanſit integrum. Et tu ergo ſi
propter pręſentem vitam & amorem ſeculi theſaurizas, conti-
nuò vermes ebulliunt, de quibus dr̄ Eſa. lxvj. g. Vermis eorum non
moritur, hos generat auaritia & diuitiarum cęca cupiditas his qui
habent pecuniam & videntes in neceſſitate fratres ſuos claudunt vi
ſcera ſua ab eis. Vnde apoſtolus. j. Tim. vj. d. pręcipit diuitibus nō
ſublime ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarum &c. nec aliunde
fiunt vermes in nobis niſi ex manna id eſt verbo dei. Vnde Iohan.
xv. d. Niſi veniſſem & lo. eis fuiſſem &c. Poſt ſuſceptum ergo ver-
Ad veſperam cognoſcitur dn̄s bum dei ſi quis peccat, efficitur ipſum verbum vermis qui eius cō-
ſcientiam ſemper fodiat, & arcana pectoris rodat. f ℂ Veſpere
ſci. &c. Orige. Ad veſperam ſcietis quia ego dominus. Mane au
tem videbitis maieſtatem domini. Reſpondeant mihi Iudęi, quo-
modo ad veſperam cognoſcitur dominus, & mane videatur ma-
ieſtas eius? Vbi agnitus eſt ad veſperam, & eius maieſtas viſa eſt ma
ne? Sed non intelligitur hoc niſi in euange. in quo veſpere ſabbati
Mat.28.a quę luceſcit in prima ſab. ve. Ma. Mag. & altera Maria ad ſepulchrū
& inuenerunt lapidem reuolutum à monumento, terremotum fa-
ctum

G ctum, & monumenta aperta eſſe, & centurionem & cuſtodes ſepul
chri di. Verè hīc filius dei erat. Agnitus eſt in hac veſpera dominus
quia ipſe dominus erat. Agnitus eſt in virtute reſurrectionis, & ma
ne gloria eius viſa eſt. Cùm veniſſent alię mulieres prima ſabbati
valde mane; inuenerunt angelos cū ingenti claritate ſedentes ad ſe-
pulchrum & dicentes: Non eſt hīc, ſed ſur-
rexit à mortuis: Lu. xxiiij. a. Venite & vi. lo-
cum &c. Viſa eſt ergo maieſtas eius mane,
quia & per angelos reſurrectio nuntiata eſt.
g ℂ Nos vero quid &c. Aug. Non ex
hoc tantùm ſe valere quantùm deus volue
runt. dixerunt enim, quid ſumus nos: nec ta-
lis erat illa ſententia vbi petrus dixit Ananię
Actuū. v. a. Auſus es mētiri ſpiritui ſancto,
non hominibus mentitus es, ſed deo. Non
enim ait: auſus es mentiri mihi. Non mihi
mentitus es, ſed deo, quòd ſi dixiſſet ſimile
fuiſſet, neq; enim ita dixit. Auſus es
mentiri ſpiritui ſancto, non ſpiritui ſancto
mentitus es.

a ℂ Mundo.
domini in terra Ægypti, quan- a
a ℂ Delectati quieſcentes. b ℂ Multimodas refectiones carnalium voluptatum.
a do ſedēbamus ſuper ōllas carniū,
a ℂ Qui vertitur in fel aſpidum intrinſecus.
& comedebamus pānem in ſatu
ritate. Cur induxiſtis nos in de- b
a ℂ Laborem præſentis vitæ & periculum.
ſertūm iſtud, ut occideretis o- c
a ℂ Traductam per mare rubrum, i. baptiſmum. Carnalium voluptatum.
mnem mūltitudinem fame? Di- d
xit autem dominus ad Moyſen:
a ℂ Verbum dei panem qui de cælo deſcēdit.
b c Ecce ego pluam uobis † pānes de e f
cælo. Egrediatur populus, & col g
ligat quæ † ſufficiunt per ſingu- h i
d los dies, ut tentem eum, utrū am-
e bulet in lege mea, an non. Die k l
a ℂ Hac præſenti vita.
b ℂ Reponant. ſ. vnde in futuro viuant.
autem ſextā pārent quod inferāt:
a ℂ Vt ſufficiat præſenti vitæ & futuræ.
& ſit dūplum quàm colligere ſo m
lebant per ſingulos dies. Dixe- n
runtq; Moyſes & Aaron ad o-
ℂ In aduentu Chriſti qui eſt in fine ſeculi.
ℂ Sabbati q̄ luceſcit in prima ſab. Mat. xxviij. a.
f mnes filios Iſraël: Veſpere ſcie- o
tis ꝙ dominus eduxerit uos de
a ℂ Quoniam angeli ad ſepulchrum nuntiauerunt gloriam reſurrectionis.
terra Ægypti, & māne uidebitis p
gloriā domini. Audiuit em̄ mur q
ℂ Non contra me.
g mur ueſtrū contra dominū. Nos
uerò dn̄s ſum⁹, quia † muſſitatis r s
contra nos? Et ait Moyſes: Da- t
a ℂ Mundi quo verbum caro factum eſt.
bit uobis uēſpere carnes edere, & †
a ℂ verbum dei. b ℂ Animæ.
mane pānes in ſaturitāte, eò quòd

Nicolaus de Lyra.
Pſ.77.c. a ℂ Qn̄ ſe. &c. i. qn̄ nobis ſedētibus
Sap.16.e quiete & pacificè, ollę plenę erant carnium
Ioh.6.d. ad ignem pro nobis. b ℂ Cur. indu.
&c. vbi nihil cōeſtibile creſcit. c ℂ Vt
oc. o. m. fa. i. lōgo cruciatu: q peior eſt bre
ui morte. d ℂ Dixit aūt do. Hīc conſe- Diuiſio
quenter deſcribitur domini prouiſio, vbi
primò ponitur cibi promiſſio. ſecundò eiuſ
dem exhibitio, ibi: Factum eſt ergo. Tertiò
cōſeruatio, ibi: Dixit autem Moyſes. Adhuc
promiſſio cibi primò dicitur Moyſi à do-
mino. ſecundò per Moyſen ipſi populo, ibi
Dixeruntq;. Circa primū dicitur: e ℂ Ec
ce e. p. i. eſt ad modum pluuię abundan- H
ter tribuam. f ℂ Panes de cęlo. id eſt
cibus: quia nomine panis intelligitur omnis
cibus, vt ſuprà dictum eſt. ij. ca. Ipſe autem
dedit eis manna & coturnices & vtrunq;
de cælo aëreo. vnde & aues cæli nominan-
tur, eò ꝙ per aërem volitant. g ℂ Egre-
dia. po. &c. col. quolibet pro ſe & familia
ſua ſecundum ęſtimationem ſuam. h ℂ Per
ſin. die. quia nihil de manna debebat reſer-
uari in craſtinum, vt dicitur. j. i ℂ Vt tē.
&c. cuſtodiendo mandata mea de manna,
quę mandata. j. explicabuntur. k ℂ An
non. id eſt tranſgrediendo illa. qualiter autē
deus tētet hōies iā dictū eſt. qa hoc nō eſt vt
accipiat p experiētiā de aliq quòd ignoret, cū
oīa nuda & apta ſint oculis ei⁹ ēt anq; fiāt: ſed
vt obediētia vel ībediētia ppl̄i ad deū eſſet
nota alijs p euidētiā facti. l ℂ Die au. ꝙ ītelligit de māna &c. m ℂ Et
ſit du. nō p hoc ītelligiẗ, ꝙ colligerēt die ſexta pl⁹ q̄ ī alijs dieb⁹, ſed
illud collectū qn̄ mēſurabaẗ ī domo inueniebaẗ duplū: vt dicetur. j.
n ℂ Dixerūtq;. hīc cōſequēter pmiſſio dicta diuulgaẗ pplo cū dr̄: Manna
o ℂ Veſpere &c. p hoc ꝙ dabit vobis mirabil'r abūdātiā carniū.
p ℂ Et ma. vi. &c. i. deſcēſu mānę ṽtute gl'ioſa ipi⁹. Sciendū aūt ꝙ
māna aliqn̄ eſt neutri generis & īdeclinabile, aliqn̄ aūt iueniẗ fœmi.
generis & p̄rię declinatiōis. ſ. māna nę aliqn̄ tertię declinatiōis, vt mā
na natis. & ideo nō eſt vis ſi accipiaẗ modò ſcd'm vnā declinationē
modò ſcd'm aliā. q ℂ Audiuit em̄ &c. ꝙ eduxit vos de AEgy-
pto ī hāc ſolitudinē, qa de p̄cepto ei⁹ factū eſt. r ℂ Nos ve. &c. q.
d. ſum⁹ tm̄ ſerui ei⁹ denūtiātes vobis ei⁹ volūtatē: & ideo nō eduxi-
m⁹ vos p̄ncipal'r ſicut īpoſuiſtis nobis, ſed ip̄e de⁹. s ℂ Quia &c. i.
murmuraſtis. murmur tn̄ vr̄m eſt cōtra dn̄m p̄ncipal'r. t ℂ Dabit &.
eò ꝙ audierit mur-

Moraliter
a ℂ Qn̄ ſe. &c. hoc autē frequēti⁹ dicūt cōqrēdo illi q fuerunt
paupiores ī ſeculo, & fuiſſent ibi cōtēti illis q̄ adminiſtraniẗ ſibi. Reli
gioſi verò mēdicātes talia dicētes multū deberēt confundi, cū in in-
greſſu religiōis nihil ſibi pmiſſum fuerit niſi paupertas. Sed ſecun-
dum dictū Prophetę cōfuſiōe nō ſunt confuſi, & erubeſcere neſcie-
runt, & ideo frōs mulieris meretricis facta eſt eis. Sed qm̄ dn̄s multa
bn̄ficia p̄ſtat ingratis, ideo ſequiẗ: t ℂ Dabit do. &cę. Iſtę carnes
fuerunt coturnicum, vt ſubditur in textu, per quas ratione volatus
intelligitur cęleſtium meditatio, ad quā inducuntur mali religioſi p
exhortationem boni pręlati. † ℂ Et mane. &c. & iſti panes fuerūt
manna, per quā figurata fuit euchariſtia: ſicut & poſtea, cum ſubdit
hoc cibo

mentitus es ſed deo.Ita em̃ loq̃ns negaret ſpm̃ſctm̃ eſſe deũ.Nunc
A verò cũm ita dixiſſet:auſus es mentiri ſpũiſctõ, cùm ille putaret ſe
hoibus eſſe mẽtitũ.Ille ſpm̃ſctm̃ deum eſſe mõſtrauit ſubiũgẽs Act.
v.a.Non hoibus mentitus es,ſed deo. a ❡Veſpere come-
Moraliter detis car. Origen.Moraliter. Intelligere poſſumus,quòd vni-
cuiq; noſtrum mane eſt & initium diei,tem
pus quo primũ illuminamur,& ad lucẽ fi-
dei accẽdimur.In hoc tpe carnes verbi non
poſſumus edere.i.perfectę doctrinę capa-
ces nondum ſumꝰ:ſed poſt longa exercitia,
poſt profectũ plurimum,cũ iã ꝓximi ſumꝰ
ad veſperã.i.perfectionis fidẽ,tunc ſolidio-
ris cibi capaces efficimur. feſtinemus ergo
mãna ſuſcipere,qđ prout vult quiſq; ſapo-
rem reddit in ore.vñ Matth.ix.c.Fiat tibi ſe
cundum fidem tuam.Et tu ergo ſi verbum
dei qđ in eccleſia p̃dicaẽ,tota fide & deuoti-
one ſuſcipias,fiat tibi qđcunq; deſideras.Si
tribularis,conſolatur te dicens.Pſal.l.d.Cor
contritum & humiliatum deus nõ ſpernit.
Si lętaris pro ſpe futura,cumulat tibi gau-
dia dicens,Pſal.xxxj.c.Lętamini in domino
& exultate iuſti.Si iracundus es: dicit Pſal.
xxxvj.b. Deſine ab ira & derelinque ĩdigna
tionem.Si in doloribus ſis,ſanat te dicens:
Matt.iiij.d.Dominus ſanat languores tuos
omnes.Si paupertate conſumeris,conſolan
do dicit,Pſal.cxij.a.Dominus alleuat de ter
ra inopem,& de ſtercore erigit pauperẽ.Si
quis tamen infideliter ſuſcipit nec comedit,
ſed abſcondit:vermes ex eo ebulliunt. Nec
turberis ſi ad hoc ducitur verbum dei: vt
putetur fieri vermis.Ipſe enim ait,Pſal.xxj.
b.Ego ſum vermis,& non homo. Lucę.ij.
e.Sicut enim ipſe eſt qui ſit alijs in ruinam:
alijs in autem reſurrectionem,ita & ipſe
eſt qui in manna fidelibus dulcedo mellis,in
fidelibus vermis efficitur. Ipſe eſt enim ſer-
B mo dei,qui iniquorum mẽtes arguit,& cor
† deſcendit rectionum ſpiculis conſcientiam terebrat.
Ipſe eſt enim qui efficitur eis,quibus aperit
†deſcendiſſet ros ſcripturas ignis.Qui dicunt Lu.xxiiij.e.Nõ
ne cor noſtrum ar.e.in nobis &c.Alijs ignis
eſt,quibus cremat ſpinas de terra mala,id eſt
malas cogitationes in corde conſumit:&
ideo peccatoribus neq; vermis arguens vn-
quam moritur, neq; ignis exurens extin-
guitur. Iuſtis autem & fidelibus perma-
net dulcis & ſuauis.vnde dicitur Pſalm.xxxiij.b. Guſtate & vide-
te &c.❡Orige.Alia litera.Veſpere manducabitis carnes, & ma-
ne replebimini panibus.dicant Iudęi quę conſequentia ſit:vt veſpe
re carnes ſine panibus comedant,aut mane panes ſine pulmento:
quid in hoc diuini muneris,quid temperamenti gratię cęleſtis o-
ſtẽdiẽ.Hoc eſt in q̊ agnoſcere deũ poſſunt,qui carnes ĩ veſpera ſine
panibus comedũt,& maieſtatẽ dei apparere dicunt. Si rurſum pa-
nes ſine carnibus comedanẽ,ſeruẽt ſibi iſta,his qui acquieſcentes in
coturnicibus putãt agnoſci deum,nos aũt quibus in fine ad veſpe-
ram mundi verbũ eſt caro factũ.In illa tãtũm carne agnoſci dicimꝰ
deum,quẽ ſuſcepit ex virgine.has enim verbi dei carnes neq; mane
neq; meridie q́s manducauit,ſed ad veſperã:vnde pueri nouiſſima
hora eorũ,Mane inq́t,replebimini panibꝰ.Nobis ergo panis ver-
bum dei eſt,Ioh.vj.f.Ipſe eſt panis viuꝰ,qui de cælo deſcẽdit,& dat
vitam mũdo.Sed quia dicit mane dari hũc panem,cũ incarnatꝰ ſit
ad veſperam?Sic intelligendum eſt,ꝙ ad veſperã mundi & prope
finem dñs venerit,ſed aduentu ſuo cũ ſit ſol iuſtitię,nouũ mane cre
dentibus reſtaurauit nouũ.ſ.ſcientię lumẽ:in quo replenẽ panibus q
ſuſceperũt p̃cepta eiꝰ,nec mireris q́a verbũ diciẽ,& caro dei & pa-
nis & lac diciẽ & olera,& ꝓ mẽſura credentiũ & poſſibilitate ſumẽ
tiũ diuerſè nominaẽ.vel poſt reſurrectionẽ mane factam credentes
repleuit panibus,q́a libros legis & ꝓphetiarũ prius ignotos ad in-
ſtructionem eccleſię conceſſit,& ipſe ſit panis in euangelio,cęteri ve
rò libri legis & prophetarum vel hiſtoriarum plures panes dican-
tur,quibus repleantur credẽtes ex gentibus.Vnde aſcẽdẽt in mon-
rẽ,& bibẽt vinũ,vnguẽto vngenẽ.Sic ergo cõpetenter carnes ad ve
ſperã accipimus & panibus mane replemur,q́a nec poteramus ma
ne carnem edere.Nondum enim erat tempus,nec meridie, vix em̃
angeli edunt carnes meridie,& illi fortaſſis ordini meridianum tem
pus conceditur. ❡Tale q́d in Helia ſignificaẽ,cũ ei alimenta coruus
afferret.Fortè carnibus ad veſperam,& mane panibꝰ ille ſignificaẽ. C
Rom.iiij.d. Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit
propter iuſtificationem noſtram ad veſperã quippe mortuꝰ eſt ex
infirmitate ſepultus eſt.mane autẽ apparuit diſcipulis quia reſurre-
xit in ꝟtute. b ❡Et ma.Nono die q̃n xp̄s ſol iuſtitię aduẽtu ſuo
credẽtibꝰ reparauit perdita. c ❡Cotur-
nix &c.Iſido. Per volucrum eſcas figura-
tur prędicatio diuinitus miſſa,quę tranſcur
rit per verba ſonantia,quaſi per aërem vo-
latilia pennata,quibus per fidem paſcuntur,
qui ad patriam cæleſtem proficiſcuntur.
Vel veteris legis eloquia,quę plebem carna
lem tanq; carne alebat,per verba diuinitus
miſſa quaſi per volatilia. Vnde & veſpere
dantur,quia cuncta carnaliter illis conceſſa
finem erant habitura.Manifeſto autem lu-
mine fidei datur manna,quod eſt Chriſtus,
Iohan.vj.f.Panis ſcilicet viuus qui de cælo
deſcendit,qui per nubes euangelicas vniuer
ſo orbi pluitur:non iam murmuranti & tẽ
tãti ſynagogę,ſed credenti & ſperãti eccleſię
In ſimilitudine

ꝗ Quẽ nihil latet. ꝗ Cognouerit.ſ.ola & ſi nõ ſtatim punit.
audierit murmurationes ueſtras
quibus murmurati eſtis cõtra e-
ꝗ Qui nos miſit,qui in nobis operatur-
um.Nos enim quid ſumus? Nec
contra nos eſt murmur ueſtrum,
ꝗ Quia ſacerdotum eſt legem & dei volũtatem populo annunciare.
ſed cõtra dñm. Dixitq; Moyſes
ad Aaron:Dic uniuerſę cõgrega
ꝗ Beneplacentes.
tioni filiorum Iſraël: Accedite a
a ꝗ Qui omnia audit.
coram dño. Aũdiuit enim mur- b
mur ueſtrũ.Cumq; loquereẽ Aa-
ron ad omnẽ cœtum filiorum Iſ
raël,reſpexerũt ad ſolitudinẽ.Et c
ꝗ Carne aſſumpta.
ecce gloria dñi apparuit in nube.
Locutus eſt autẽ dñs ad Moyſen,
a ꝗ Cognoui.
dicens: Aũdiui murmurationes
filiorum Iſraël.Loquere ad eos:
a ꝗ Veſpere enim Chriſtus mortuus eſt & ſepultus.
a b Veſpẽre comedetis carnes, &
a ꝗ Quia mane ſurrexit.
mãne ſaturabimini panibus,ſcie-
tiſq; quòd ego ſim dñs deus ue-
ſter. Factum eſt ergo ueſpere,& d
ꝗ Græce ortogometra. ꝗ Hæ ſunt promiſſę carnes.
e aſcendens coturnix operuit ca-
a ꝗ Manna.ſ.panis promiſſus.
ſtra,mane quoq; rõs † iacuit per e
circumitũ caſtrorum.Cumq; † o-
peruiſſet ſuperficiem terræ,appa f
a ꝗ Subtile.quia humanis ſenſibus incognitum incarnationis myſterium.
ruit in ſolitudine minũtum, & g

Nicolaus de Lyra.

Eò qđ audierit murmuratiões veſtras:a
liq̃n murmurãtibus dat deus ſuũ deſideriũ,
ſed hoc eſt ad malũ ipſorũ,ſicut habeẽ Nu.
xj.g.de populo q deſiderauit carnes, quos
interfecit dñs,cũ adhuc carnes eis datæ eſ-
ſent in dẽtibus eorũ. a ❡Accedite corã
dño.i.corã colũna nubis,vel ſecundum ali-
os corã tabernaculo ꝑuo vbi dñs loq́batur
Moyſi,anteq; factum eſſet magnũ taberna-
culum,de quo habetur.ĩ.xxxiij.ca.ꝙ Moy-
ſes tetendit illud extra caſtra. b ❡Audi-
uit enim mur.ve.Ne credatis,ꝙ facta ve
ſtra abſcõdita lateãt ipſum. c ❡Et ecce
&c.i.quidam fulgor inſolitus reprę́ſentati-
uus diuinę prę́ſentię ad arguendũ ppl̃i mur
murationẽ:vnde ſubdiẽ:Audiui murmura D
tiones &c. d ❡Factum eſt ergo &c. Diuiſio
Hîc cõſequẽter deſcribiẽ cibi ꝓmiſſi exhibi-
bitio:& ſecundò ſubdiẽ vſus determinatio,
ibi:Hîc eſt ſermo. Circa primum dicitur:
Factum eſt ergo veſpere:& aſcendens ope-
ruit caſtra.Coturnix autẽ eſt auis pinguis&
ſapida:& accipitur hîc ſingulare pro plura
li.Coturnix.i.multitudo coturnicum,ſicut Coturnix
frequenter dictum eſt in ſimili.dicitur autem hîc aſcendere cotur-
nix,quia de terra oppoſita deſerto,in qua magna multitudo taliũ
auium inuenitur aſcenderũt in aërem voluntate diuina,& volaue-
runt vſq; ad caſtra filiorum Iſraël,& ibi deſcenderũt,ita ꝙ poterãt
eas capere pro ſua voluntate.Quęritur hîc quare dedit eis carnes
in veſpere,& panes in mane ſequenti,quia magis conueniens eſſet Quæſtio.
fieri modo contrario.Ad hoc reſpondetur,quòd filij Iſraël cõque-
ſti fuerunt primò de defectu carnium.& ſecundò de defectu panũ
dicentes:Vtinam mortui eſſemus,quando ſedebamus ſuper ollas
carnium,& comedebamus panes in ſaturitate.& ideo eodem ordi-
ne quo petierunt datus eſt eis cibus.Alia ratio aſſignatur ex conue
nientia rei datę,quia coturnices ex volatu diurno erant fatigatę,&
ideo circa veſperam erat conueniens tempus vt deſcenderent ad
terrã quaſi ad requiem.Panes autem qui dati ſunt mane ſequenti
fuit manna,quę vocatur panis materialiter,quia decoquebatur &
inde formabantur panes,deſcendebat autem per modum roris,&
ſtatim ſubditur:Hora autem matutinalis conueniens eſt tali deſcẽ-
ſui:vnde ſubditur: e ❡Mane quoq; ros iacuit.id eſt manna
quę erat ad modum roris congelati.vnde infrà dicitur,quòd habe
bat ſimilitudinem pruinę,quę eſt ros congelatus. f ❡Apparuit
in ſolitudine min. Sicut granula congelata,quę aliq̃n deſcende-
runt in pruina. g ❡Et quaſi pilo tuſum.i.ſicut granũ frumẽ-
ti à quo cortex ex ꝑcuſſiõe pili eſt amotꝰ,& ſic apparet albũ.Iſta ex-
poſitio doctorũ catholicorũ ſcđm quã mãna ĩmediatè cadebat ſu-
ꝑ terrã,& ꝑ rorẽ vel pruinã hîc ĩtelligiẽ mãna,vt patet ex dictis.Ra.
Sa.exponit locũ iſtũ aliter & ſubtilꝰ,dicens ꝙ p̃io cadebat pruina
ſuper terram,& poſtea mãna deſup,& poſtea ros aliquãtulũ con-
gelatꝰ deſup.ita ꝙ manna erat intermediũ quaſi mũdè cuſtoditũ &
repoſitũ inter duo ſtramẽta.ſ.pruinę & roris,& ſic exponit textum
q aliq̊ modo aliꝰ eſt ĩ Hebręo,vbi habeẽ ſic,Mãnę q̊q; fuit opimẽtũ

E a ¶In ſimilitudinē pruinę ſuper terram. Pruina q̄ xp̄m ſignificat. Mãna enim dñico die primũ datum eſt,& xp̄s dñica die reſurrexit. b ¶Tuſum.i.mũdiſſimũ. Sicut enim frumentũ vel milium, vel aliud tale in mortariolo pilo terit̃ & folliculis exuit̃, ſic corpus Chriſti p̄ tribulationem paſſiõis,& pilo crucis mortalitate exutũ eſt. Vel minutum mãna ſubtilitas cęleſtis doctrinæ, quæ pilo tundit̃, vt lr̃alis ſenſus exuat̃. c ¶Mã hu. Greg. Quid p̄ manna filijs Iſraël deſuper datũ, niſi admiratio ſupernę dulcedinis deſignat̃: dulcis enim cib⁹ q̄ de ſupnis accipitur, Man hu vocat̃, qd̓ interpretatur quid eſt hoc: qd̓ dicimus, qñ cernimus qd̓ neſcientes admiramur. Supernũ igit̃ mãna aĩa percipit, cũ per vocē cõpunctionis eleuata nouam ſpeciē ęternæ refectionis obſtupeſcit, vt diuina dulcedine repleta iure reſpõdeat, quid hoc eſt: quia dũ ab infima cogitatiõe ſuſpendit̃, ea q̄ de ſupernis cõſpicit & inſolitē mirat̃. Et cũm p̄ hanc vocē torporis noſtri ſurditas rumpit̃, vetuſtæ vitæ vſus mutatur, vt aĩa ſupno ſpiritu afflata, & in ſupmis appetat qd̓ contēpſerat,& contēnat in infimis qd̓ appetat. d ¶Iuxta nu.&c. Sæpe ſcriptura hoĩes animas appellat à parte totum: non facilè aũt carnes p̄ hoibus, ſed carnē: ſicut ibi Pſal.lv.a. Nõ timebo quid faciat caro: qd̓ apertius in pſal̃. eodē ait: qd faciat mihi homo. nõ aũt dicet, ſecundũ numerum carniũ veſtrarũ, ſicut dixit ſecundũ numerũ aĩarũ veſtrarũ. e ¶Iuxta id qd̓ &c. Quia in p̄ſenti vita quilibet debet diſcere quantum poteſt, ne qd indiſcuſſum relinquat, ne cũm non poſſit, diſcere incipiat. f ¶Mane. Principium alterius vitę in qua non licebit vacare doctrinæ, ſed manna cõputreſcet,& vermibus ſcatebit.i. pœnã eis F ęternam generabit. g ¶Cumq́ incalu. &c. Quia tunc oĩs ſcripturæ intellectus patebit, quia nunc videmus per ſpeculum in ęnigmate, tunc autē videbimus facie ad faciem.i.Corinth.xiij.d. h ¶Cibos dupl. Neceſſaria.ſ.animæ & corpori. Nam in ſeptima quæ mortuorũ ætas intelligitur, ſcilicet null⁹ erit operãdi locus. i ¶Requies ſabbathi. Audiēdo verbum dei & faciendo, vel beneuiuēdo & alijs miſericordiã pſtãdo qd̓ reponebatur p̄ ſabbatho, non corrũpebatur: quia bona p̄ futura rege facta, in futura vi-

Man hu

Myſticè

† De cõſe. diſt.2.c.vbi pars.

Nota cõtra iuuenes

Moraliter

† De conſe. diſ 4.c. nec quę.

Nicolaus de Lyra.

roris in circuitu,& aſcendit operimētũ roris,& ecce in ſolitudine minutum diſcoopertum. Pręmittit tñ expoſitioni hui⁹ textus illud qd̓ de deſcenſu mannę dicit̃: Nu.xj.b. vbi dicitur ſic: Cũq́ deſcēderet ros ſuper caſtra, deſcēdebat pariter & manna, vbi in Hebręo habetur: Deſcendebat ſuper eũ manna. ex quo accipit q̄ primò cadebat ros congelat⁹, q̄ eſt idē qd̓ pruina,& poſtea mãna deſup quaſi ſup ſtramētũ. Ex hoc aũt qd̓ dicit̃ hic: Manna quoq́ fuit operimentum roris, accipit q̄ illud qd̓ erat deſuper erat ros cõgelat⁹ qui erat operimentũ mannę. & qñ ſubdit̃: Et aſcendit operimentum roris, ſic exponit, q̄ ros parum congelatus qui erat ſup mãna, oriēte ſole reſoluebatur & aſcendebat in vapores,& tunc apparebat manna diſcoperta, ideo ſubditur: Et ecce in ſolitudine minutũ diſcoopertũ.i. mãna q̄ habebat ſimilitudinē granorũ rotũdorũ paruorũ appebat diſcoopta, vt à populo colligeret̃,& ſcd̓m iſtã expoſitionē mãna differebat à rore cõgelato ſiue pruina quãtũm ad ſitũ, vt patet ex dictis. Itē quantũm ad figu

† quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinę ſuper terram. Quod cùm uidiſſent filij Iſraël, dixerunt adinuicem: Man hu, quod ſignificat quid eſt hoc? Ignorabant enim quid eſſet. Quibus Moyſes ait: Iſte eſt panis, quem dedit uobis dominus ad ueſcendum. Hic eſt ſermo, quem præcepit dominus. Colligat unuſquiſque ex eo, quantum ſufficit ad ueſcendum, Gõmor per ſingula capita. Iuxta numerum animarum ueſtrarum, †quæ habitant in tabernaculo ſic tolletis. Feceruntq́ ita filij Iſraël,& collegerunt, alius plus, alius minus: & menſi ſunt ad menſuram Gomor. †Nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: ſed ſinguli iuxta id quod ēdere poterant congregauerunt. Dixitque Moyſes ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audierunt eum, ſed dimiſerunt quidam ex eis uſque mane,& ſcatere cœpit uermibus atque computruit. †Et iratus eſt contra eos Moyſes. Colligebant autem mãne ſinguli quantum ſufficere poterat ad ueſcendum. Cumq́ incaluiſſet ſol, liqueſiebat. In die uerò ſexta collegerunt cibos duplices, id eſt duo Gomor per ſingulos homines. Venerunt autem omnes principes multitudinis,& narrauerũt Moyſi. Qui ait eis: Hoc eſt quod locutus eſt dominus: Requies ſabbathi * ſanctificata eſt domino. Cras quodcunque †operandum eſt, facite:& quæ coquenda ſunt,

(Interlinear glosses: a ¶Quia corpus Chriſti a feruore vitiorum refrigerat. — a ¶viuus qui de cælo deſcendit, Iohan.vj.d. — a ¶Menſura quinque ſextariorum, quam Ioſephus aſſarium vocat. — ¶Pro capacitate intelligentiæ. — a ¶Qua vnicuique captus intelligentiæ ſi maneat in fide ſufficit ad ſalutem. — a ¶Intelligere. — a ¶Malum auaritiæ notatur: cui qui ſtudet vermibus conſumendus traditur. — a ¶Chriſtus vel lex quæ hoc prohibet dicens: Matt.vj.c. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra. — a ¶Studioſe ſicut ſtudioſus operator mane incipit operari. — a ¶In die iudicij. ¶Manifeſtius apparens. — ¶Chriſtus. ¶Præſenti vita. — ¶vt alterum ſeruetur in ſabbathum. — ¶Vt illi ſoli vacetis. — ¶Paraſceue ante ſabbathum. — a ¶Eſui corporali vel ſpirituali præparanda.)

ad figurã. qa mãna habebat figurã rotundã ſicut granũ coriãdri, vt.j̃. dicit̃: ros aũt cõgelat⁹ retinebat figurã cõem. Itē qñtũ ad ſaporē, qa habebat ſaporē dulcē & delectabilē: vt.j̃. patebit. nõ ſic aũt ros cõgelat⁹ vel pruina. a ¶Qd̓ cũ &c. Mã hu: duę ſunt dictiones,& ſignificãt qd hoc,& ſubintelligit̃ eſt & ſic exponit Ioſeph⁹. Ra.Sa.& Hebręi moderni dicũt, q̄ mã nõ ſignificat qd, ſed ſignificat p̄parationē, vel magis, p̄priè rē p̄paratã ad eſum,& ſcd̓m hoc diuerſi filij Iſraël: Mã hu.i.p̄paratũ hoc.ſ.ã deo p̄ nr̃a ſuſtētatiõe. qa tñ neſciebãt determinatè naturã ei⁹, nec p̄ cõſequēs q̃liter deberet p̄priè nominari, ideo ſubditur. Ignorabãt eñ quid eſſet. ſequit̃: b ¶Iſte eſt pa. qa tũc Moyſes eis declarauit ipſi⁹ naturã & efficaciã. c ¶Hic eſt ſer. Hic cõſequēter determinat̃ qualiter hoc cibo debebãt vti in colligēdo & ſeruãdo,& primò quãtũ ad ſex dies hebdomadę. Scd̓ò q̃tũ ad ſabbathũ, ibi: In die verò ſexto. Circa primũ dr̃. Hic eſt ſer.&c. ideo obligat tranſgreſſores ad mortale pctm̃. d ¶Colligat &c.& q̄ ſit mēſura ſufficiēs oſtēdit dicēs. e ¶Gomor &c. ſed hoc videt̃ falſum qa nõ eſt idē mediũ oĩb⁹ ſicut dicit̃.ij. Eth. q̄ nõ eſt idē mediũ Miloni: de q̄ dicit cõmētator, q̄ comedebat in die bouē integrũ,& alijs hoĩb⁹.& ideo illud qd̓ eſt cib⁹ cõueniēs, vni, alteri plus indigēti eſt deficiēs,& minus indigēti eſt ſupabũdãs. Dicendũ q̄ ſicut iſte cib⁹ dabat̃ diuino miraculo, ita eodē modo fiebat vt plurimũ indigēti ſufficeret,& à minus indigēti cõſumi abſq́ ſupfluitate valeret. Dicit aũt Ioſeph⁹: q̄ ex diuina p̄uidētia factũ eſt hoc, ne ex cupiditate & guloſitate, illi q̄ fortiores eſſent plus debito vellent colligere,& ſic debiliores debito alimēto priuarent.& in p̄plo ſeditio orirer̃. f ¶Nec qui &c.ſ. q̄ Gomor per ſingula capita domus ſuę. g ¶Nec q̄ mi. colligendo. h ¶Reperit minus. q̄ Gomor p̄ ſingula capita. i ¶Sed ſingu.&cæ. ex quo patet verũ qd̓ dictũ eſt.ſ. q̄ mēſura Gomor ita ſufficiebat multũ comedēti, ſicut & parũ comedēti. k ¶Null⁹ &c. qd̓ factũ eſt ex cauſa p̄dicta ne guloſi & cupidi plus debito colligerēt ad reſeruãdũ. l ¶Sed dimi.&c.iſti fuerunt Datam & Abiron, vt dicũt Hebręi. m ¶Et ſca.&c. hoc nõ cõtingit ex natura mãnę, qa ſeruari poterat, ſicut patet de die ſexta, ĩ q̄ colligebat̃ p̄ ſequēti die.& ēt fuit p̄ceptũ q̄ ĩpleret vnũ vas mãna,& ſeruarēt ĩ futuras gñatiões, vt dicit̃.j̃. ſed q̄ ſic putreſcebat erat ex volũtate dei, ne aliq̄ ex cupiditate & guloſitate vellēt pl⁹ debito colligere ad reſeruãdũ, qd̓ eſſet occaſio malorũ, vt p̄dictũ eſt. n ¶Et ira eſt cũ.ſ. ira q̄ eſt p̄ cęlũ & nõ vitiũ. o ¶Cũq́ in &c. Hora eñ cõiũgēdi erat poſt ortũ ſolis, eleuato rore, q̄ erat ſup mãna per vapores: vt p̄dictũ eſt.& durabat vſq́ ad horã ſextã: & tũc ĩcipiebat liqueſieri ad modũ pruinę, ad ignē verò indurabat̃ & formabant̃ inde panes. p ¶In die vero ſext.&c. ſcd̓m qd̓ dicũt Hebręi nõ colligerũt plus in illa die q̄ in alijs pręcedentibus: ſed cũ venerũt ad domũ inuenerũt mēſurã duplicē p̄ miraculum,& hoc videt̃ ex lr̃a ſecũ dicit̃: q ¶Venerunt &c. Ex miraculo enim facto de nouo moti fuerunt ad veniendum & narrandum Moyſi qd̓ acciderat. r ¶Qui ait eis. reddēs rationē p̄dictę duplicationis. s ¶Requies ſabbathi ſan. eſt dño: id eſt dedicata eſt cultui diuino,& ideo nihil eſt agendũ in eo. vnde ſubditur: t ¶Cras qd̓cunq́.i. illud qd̓ vel letis cras facere facite hodie. v ¶Et q̄ coquenda ſunt: ſcilicet p̄ die craſtina, hodie coquite ſcd̓m

G † rotundũ minutum.

Man hu – qd̓ ſignificat quid eſt hoc.

Diuiſio – per ſingula capita

† ſinguli p̄ ijs qui ſunt in tabernaculo ſuo. Milo croto mates

H

* ſancti

† coquendum eſt, coquite,& qd̓ lixaturi eſt lixate.

A in futura vita manẽt integra, alioquin ebulliebant vermes & computreſcebat quod ſeruabatur. Qui enim propter præſentem vitam & amorem ſeculi theſaurizant, illis ebullit vermis qui non moritur. a ℂEt repone coram &c. Aug. Queri poteſt vbi Aaron reponeret ante dominum, quando nec vllum tabernaculum fuit, nec arca teſtamenti iam fuerat conſtituta. An fortè de futuro, ideo dixit repone, vt intelligatur tunc ante dominum poſſe reponi quãdo futura arca erat: an potius ante dominum dictum eſt, quod fit ipſa deuotiõe offerendi, in quocunq; loco poneretur. Vbi enim non eſt Deus? Sed quod adiungit, & repoſuit Aaron ante teſtimonium ad reſeruandũ, priorem magis ſenſum aſſerit. Hoc enim modo ſcriptura dixit per prolepſim qđ poſt factum eſt, cùm eſſe cœpit tabernaculum teſtimonij. b ℂFilij autem Iſraël mãdu. &c Aug. Alia litera. Filij autem Iſraël ederũt mãna quadraginta annis quoaduſq; venirent ad terram quę habitabať. Significat autem ſcriptura in hoc loco per prolepſim memorando quod poſtea factũ eſt, non ediſſe filios Iſraël manna niſi in heremo: hoc eſt enim quod ait vſq; ad terram quę habitabatur, id eſt quę iam nõ eſt heremus: non quia cõtinuò, vt venerunt ad terram habitabilẽ deſtiterint veſci manna: ſed quia non antè. Traiecto enim Iordane ſignificatur manna ceſſaſſe, vbi manducauerũt panes terrę. Ingreſſi verò in terram habitabilem anteq; tranſirent Iordanem, vel tantùm manna veſci, vel vtroq; cibo potuerunt. hoc enim intelligi poteſt, quia ceſſaſſe manna non dicitur niſi Iordane traiecto. B Cur autem in heremo etiam carnes deſiderauerint, cùm de AEgypto cũ multis pecoribus exierint magna quæſtio eſt: niſi fortè dicatur, quia in heremo non erant paſcua: & ideo minor pecorum fœcunditas & peperciſſe pecoribus, ne omnibus deficientibus, etiã ſacrificijs neceſſaria deeſſent: vel ſi quid aliud dici poteſt vnde iſta quæſtio ſoluatur. Congruentius tamen creditur non eos carnes deſideraſſe, quas de pecoribus habere poterant, ſed quę deerant ex aquis ſcilicet quas in heremo inueniebant. Vnde illis ortogometra data eſt, id eſt aues quas coturnices multi Latini interpretantur, cùm ſit aliud genus auium ortogometra, q̃uis coturnicibus non vſq;quaq; diſſimile. Nouerat enim deus quid deſiderarent & ex quo genere carnis ſatiaret eos.

c ℂMãducauerũt mãna quadraginta annis. Corpus Chriſti: ſcilicet verbum dei quod percipimus nunc in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. d ℂDonec venirent in terram habitabilem &c. Auguſt. Alia litera: Quouſq; venirent in partem Phœnicis, per repetitionem exponit, quam terram dixit habitari: ſed tunc illam terram credendum eſt ſic appellatam non modò. Alia eſt enim quę Phœnice dicitur regio Tyri & Sidonis, quam illos tranſiſſe non legitur: quam ſcriptura fortaſſe potuerit terram Phœnicis appellare, vbi palmarum arbores iam eſſe cœperant, poſt heremi vaſtitatem, quia palma Græcè ſic vocatur. in initio enim profectionis ſuæ inuenerunt locum vbi ſeptuaginta palmæ erant, & duodecim fontes. ſed pòſt excepit eos heremus, vbi nil tale fuit, quouſq; venirent ad loca quæ colebantur. ſed ille ſenſus eſt probabilior, vt credamus ſic appellatam fuiſſe tunc terram. multarum enim terrarum, locorum, fluminum, & vrbium nomina certis cauſis mutauit antiquitas. C

[Margin: † & repoſuerũt illud vſq; mane. — Quæſtio. — ✱ q; — Quouſq; filij Iſraël mãna mãducabant — Quæſtio. hiſtorica — † generationes veſtras i. poſteros veſtros — Phœnicis terra]

coquite. Quicquid autem reliquum fuerit, repònite uſq; in mane. † Feceruntq; ita ut præceperat Moyſes: & non computruit, neq; uermis inuentus eſt in eo. Dixitq; Moyſes: Comedite illud hodie, quia ſabbathum eſt dominò: Non inuenietur hodie in agro. Sex diebus colligite: In die autem ſeptimo ſabbathum eſt domino: idcircò non inuenietur. Venit* ſeptima dies & egreſſi de populo, ut colligerent, non inuenerunt. Dixit autem dominus ad Moyſen: uſquequo non uultis cuſtodire mandata mea, & legem meam? † Videte quòd dominus dederit uobis ſabbàthum, & propter hoc tribuerit uobis die ſexto cibos dùplices. Manèat unuſquiſq; apud ſemetipſum, & nullus egrẽdiať de loco ſuo die ſeptimo, & ſabbathizauit popul⁹ die ſeptimo † Appellauitq; domus Iſraël nomen eius Man, quod ẽrat quaſi ſemẽ coriandri ãlbum, guſtuſq; eius quaſi ſimilæ cũ melle. Dixit autẽ Moyſes: Iſte eſt ſermo quem præcepit dominus: Imple Gomor ex eo, & cuſtodiatur in † futuras retro generationes, ut nouerint panẽm quò alui uos in ſolitudine, quando educti eſtis de terra Ægypti. Dixitque Moyſes ad Aaron: Sume uas unum & mitte ibi Man quantùm poteſt capere Gomor, & repone coram domino ad ſeruandum in generationes ueſtras, ſicut † præceperat dominus Moyſi. Poſuitq; illud Aaron in tàbernaculo reſeruandum. † Filij autẽ Iſraël mãducãuerũt Man qũadraginta annis, donec uenirẽt in tẽrram

[Interlinear glosses: a ℂVnde viuatis in ſabbato. ſ. quãdo nõ licet operari. — a ℂVel domini. b ℂQuia non licebit poſt hanc vitam operari. — ℂTota præſenti vita. — a ℂQuia poſt hanc vitam non licebit operari. — a ℂQuia non licebit in eo operari — a ℂPræſentis vitæ & futuræ. b ℂId eſt quieſcat nec egrediatur ad opus. — a ℂAd operandum. — a ℂQuia verbum dei habet aliquid oleris vnde infirmitas nutriatur. — a Quia verbum dei quod caro factum eſt purum & lucidum manet. — a ℂVel panes — a ℂVel quibus. b ℂPræſentis vitæ deſerto. — ℂDe ſeruitute diaboli. — ℂMenſura trium modiorum. — a ℂSacerdotes Aaron. b ℂEccleſia. — a ℂIn memoriam æternam. b ℂViſionis diuinæ. — a ℂVel comederunt. b ℂToto tempore præſentis vitæ quo ſecundum nouum & vetus teſtamentum viuimus. quater enim decem quadraginta fiunt. — a ℂViuentium vbi in quiete habitant ſancti tranſmiſſo deſerto huius ſeculi.]

Nicolaus de Lyra.

a ℂCoquite. Scđm Hebręos iſtas obſeruãtias de die ſabbathi dixerat eis prius in Mara, ſed hìc replicantur occaſiõe dùplicationis mannę. b ℂQuicquid autẽ reliquum fuerit. ſ. de mãna collecta die ſexta. c ℂReponite vſq; in mane. diei ſabbathi, cuius cauſa ſubdiť: d ℂDixitq; Moyſes comedite illud hodie. Ad hoc enim fuerat reſeruatum. e ℂVenit ſeptima dies &c. non inuenerũt. Exiuerunt enim guloſitate ducti, vt haberent nouũ cibũ ſicut & alijs dieb⁹: & etiã cupiditate & curioſitate ad vidẽdũ, ſi Moyſi verbũ foret verũ. f ℂVſq;quo nõ vultis cuſtodire mãdata &c. Scilicet de obſeruatione ſabbathi & de mãna de qua fuerũt octo mãdata dei. ſcđm qđ dicit Andreas. primũ vt mane colligerẽt. ſecũdũ qđ ad ſufficiẽtiam, ſcđm ęſtimationẽ ꝓpriã. tertiũ vt comederẽt mẽſuram Gomor & nõ plus. quartũ vt non relinquerent in craſtinũ. quintũ vt die ſexta haberent duplũ. ſextùm vt reſeruarent vnũ Gomor ꝓ ſabbatho. ſeptimũ vt illud comederẽt in die ſabbathi. octauũ vt implerẽt vas cõtinẽs Gomor, ad reſeruãdũ in futuras generationes, vt hř. j. g ℂManeat vnuſquiſq; apud ſemetipſum. cogitãs de diuinis beneficijs & gratias agens.
h ℂAppellauitq; domus Iſraël &c. Id eſt cibum pręparatũ à deo: vt ꝑdictum eſt. i ℂQuod erat quaſi ſemẽ coriãdri. Quãtũ ad quãtitatẽ & figurã, nõ tñ quantũ ad colorẽ. vnde ſubdiť: k ℂAlbum. Semẽ aũt coriãdri nigrũ eſt. l ℂGuſtuſq; eius quaſi ſimilę cum melle. Simila farina tritici eſt delicatiſſima: ſapor igiť illius mannę erat quaſi ſapor panis facti de ſimila & cõmiſtiõe mellis: Sap. xvj. c. j. diciť q; habebat omnẽ ſaporis ſuauitatẽ: ſed hoc eſt intelligendũ, q; nõ erat ex natura mãnę: ſed ex merito ſc̃tõrũ hoim q eã comedebant: qb⁹ ſapiebat, ſicut deſiderabant. vñ ibidem ſubdiť: Quod eñ quiſq; volebat ad hoc cõuertebať, malis aũt hoib⁹ ex eorũ demerito deſipiebat. vnde Nu. xj. b. diciť: Nihil vident oculi noſtri niſi man, qm̃ nauſeat aĩa nr̃a ſup cibo iſto leuiſſimo. Hìc autẽ deſcribiť ſapor ipſi⁹ naturalis. Generabať aũt in aëre, & propter hoc vocabať alibi panis de cælo, qa in cęlo aëreo eſt gñat⁹, & à deo dat⁹ & formatus, non virtute naturæ. Diciť autem panis angelorũ, qa in deſcẽſu mãnę cooperabanť angeli. nõ eñ diciť panis angelorũ: quia ipſo veſcerenť, quia nõ indigent cibo corporali. m ℂDixit autẽ Moyſes. Hìc conſequẽter ponitur ipſius mannę reſeruatio in futuras generationes in memoriam tanti beneficij, & patet litera vſq; ibi: n ℂEt repone coram domino: Id eſt in illo tabernaculo paruo. de quo pręd ictum eſt. Hebræi autem dicunt q; hoc dicitur de tabernaculo magno, qđ poſtea factum eſt. & q; iſtud pręceptũ non fuit datũ ante completionem tabernaculi, ſed pòſt: & quod hìc dicitur eſt per anticipationẽ. o ℂFilij autem Iſraël &c. do. ven. in terram. i. in terram Chanaan quę eis promiſſa erat ad habitandum. Nec tñ defecit mãna ſtatim cũ intrauerunt terrã illã, qa trãſito Iordane fecerunt circuncißionẽ in Galgalis: & poſtea celebrauerunt paſcha: & in craſtino paſchę defecit manna: vt habeť Ioſue. v. ſed ſatis citò poſt ingreſſum terrę Chanaã defecit, vt patet ex dictis.

[Margin: Mandata plura circa manna — Ezech. 20. b — Simila † Nu. xi. D — Sapor mãnę — † pręcepit — † Iudit. 5. c Nee. 9. d.]

E a ❡Gomor &c. vtrũq; eſt nomen mẽſuræ quantũ autẽ teneat Gomor nõ habetur ex ſcriptura: ſed Ra. Sa. dicit ꝙ cõtinet quãtitatem .xlij. duorũ, ephi decies tñ. Alij aũt dicunt ꝙ ex dictis Papiæ & Iſi. de mẽſuris habetur, ꝙ Gomor cõtinet quantũ quarta & dimidia Pariſiẽ. i. tantũ de blado vel alia re arida, & ſic mẽſurabili quãtũ vnũ vas factũ ad mẽſurandũ talia: qd' eſſet quantitatis quartę & dimidię Pariſien. cõtineret. Credo tñ ꝙ taliũ quantitas eſt nobis incerta, quia mẽſurę eodẽ noĩe noĩatę variant in diuerſis regionib⁹ & ciuitatib⁹, ſicut modius Pariſiẽ. alteri⁹ quãtitatis eſt q̃ Rothomagẽ. vel alteri⁹ loci. Et ſimiliter eſt de menſuris liquidorum, vt vini & olei &c.

Moraliter ✻ † ❡Hoc cibo &c. terrę. ſ. ꝓmiſſiõis, ꝑ qd' figuratũ fuit ꝙ euchariſtię ſacr̃m cib⁹ eſt ſp̃ualis fideliũ q̃uſq; veniãt ad terrã viuẽtiũ. Nã & illi q ſunt ĩ purgatorio reficiũt hoc ſacro.

❡In ca. xvj. vbi dicit in poſtil. Dicit autẽ alibi panis angelorum.

† habitabilem. Hoc cibo aliti ſunt
a ❡Prædicto.
a ❡Exponit quam terram dixerit. Lxx. quo adusq; in partem Phenicis venirent.
uſquequo tangerent fines terræ
a Chanaan. Gomor autem decima pars eſt Ephi.

ADDITIO.

Inter Hebręos magnę autoritatis antiq̃s fuit diſceptatio ſup̃ mãna in quodã lib. Talmudico, q dicit Ioma. q̃dã enĩ eorũ q dicitur Ra. Agla, aľs Rab. Bagba. expoſuit illud verbũ. ſ. panis angelorũ, ſicut ſonat, dicens, ꝙ hõ Iſraëlita mãducauit panẽ, quẽ angeli comedunt: ali⁹ v̄ò q dicebat Ra. Iſmaël ꝓbauit eũ dicẽs, ꝙ angeli nõ comedũt cibũ corporalẽ. Moderni v̄ò vt Ra. Moyſes Gerũdeñ. & alij ſuſtinent opinionẽ Ra. Bagba, dicẽtes ꝙ angeli reficiunt in lumĩe diuĩo, & ꝙ mãna erat de iſto lumĩe: qd' q̃dẽ lumẽ fuit incorporatũ ex volũtate diuina & factũ mãna, & ſic angeli & Iſraëlitæ ex eadẽ re reficiebant. ſ. angeli ex lumĩe diuino, & Iſraëlitæ ex illo lumĩe incorporato: & ſic intelligũt iſti qd' dicit Pſal. lxxvij. c. panẽ ange. mã. hõ, vt habet in glo. p̃dicti. Ra. Moy. in hoc cap. Et licet hoc nõ verè dicat figuratũ de illo manna, eſt tñ valde applicabile ad noſtrũ verum mãna. ſ. ſacr̃m euchariſtiæ, in quo eſt verũ lumẽ diuinũ ex volũtate diuĩa incorporatũ, ex q̃ ſcilicet lumĩe diuino angeli in cælo reficiuntur, & fideles ĩ deſerto hui⁹ vitæ ex eodẽ lumĩe incorporato paſcuntur: Qd' ſi ſic intellexiſſẽt, ceſſarẽt murmuratiões eorũ cõtra p̃dictũ ſacr̃m, dicẽtes ꝙ penit⁹ eſt ĩpoſſibile & implicãs cõtradictionẽ. Vñ de ſimilib⁹ ĩtelligit illud Pſal. xxxv. a. Noluit ĩtelligere, vt bñ ageret. Multa enĩ ſiĩa de hoc manna ab eis dicunt, q̃ cã breuitatis omitto.

GLOS.

Cap. XVII.

Igitur pro. &c. Orige. Oẽs q volũt piè viuere in Chriſto, perſecutionẽ patiunt, ab hoſtibus impugnant: agẽsq; iter huius vitæ ſemp̃ debet eſſe patus & ſtare in caſtris. Vñ ꝓfecta eſt oĩs ſynagoga filiorũ Iſraël de deſerto Sin ſcd'm caſtra ſua. per verbũ dei eſt vna q̃dẽ ſynagoga dñi, ſed in quatuor caſtris diuidit, q̃ deſcribunt in nũeris circa tabernaculũ dñi poſita. Armatus ergo in caſtris dñi militãs ne ſimplices te ſecularibus negotiis, & ĩ caſtris dñi ſemp̃ excubias agas, vt de te dicat: qa ꝓfectus † eſt ꝑ v̄bũ dñi de deſerto Sin, & venis in Raphidim: Sin autẽ tẽtatio interp̃tat. Raphidim ſanitas iudicij, q bñ exit de tẽtatione, venit ad ſanitatẽ iudicij. In die enĩ iudicij ſan⁹ erit. vñ Apoc. ij. b. Qui vicerit, dabo ei de ligno vitæ qd' eſt in pa. d. m. Venit ergo ad ſanitatẽ iudicij qui bene diſponit ſermones ſuos in iudicio.

† es

F

Sin. b ❡Sin. Hic ſpecialiter Sin vna mãſio accipit ex his quę q̃ fuerunt à mari rubro vſq; ad montẽ Sina, quas Ioſephus noĩatim deſcribit. Gñaliter enĩ omne deſertũ illud Sin vocatur ſicut & Raphidim.

Raphidim. c ❡Raphidim. Hier. Et locus in deſerto iuxta montem Oreb. Sciendũ eſt autẽ ꝙ oĩs Eremus vſque ad montem Sinai Sin vocatur, & ex tota prouincia etiã locus vnius mãſionis nomẽ accepit, ſicut & Moab tam orbis q̃ prouinciæ nomẽ eſt. In hac ſolitudine quinq; ſunt mãſiones Zuph & Eremus, Sin, Al⁹, Dephe ca, Raphidim. Vnde bene dicitur: quia profecta eſt omnis multitudo filiorum Iſraël de Eremo Sin per mãſiones ſuas iuxta os dñi, & venerũt in Raphidim. Vnde patet plures mãſiones vnius regionis vocabulo demõſtrari.

Sitis varia. d ❡Sitiuit erg. &c. Orig. Alia litera: Sitiuit, inquit, populus aquã: & murmurabat aduerſus Moyſen. Sufficit dicere: quia ſitiuit: quid opus fuit addere aquam. Non eſt ſuperflua adiectio. Sunt ergo diuerſę ſites: & quiſq; habet propriam. Qui boni ſunt eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Mat. v. a. Alij quoque dicunt: Sitiuit anima mea ad te deus, Pſal. xlj. a. Qui verò ſunt peccatores, patiuntur non ſitim aquæ: non famen panis, ſed audiendi verbum dei. Sitiit ergo populus aquã, qui debuit ſitire iuſtitiam. Sed deus eruditor infantiũ, magiſter inſipientiũ, corrigit culpas, & emẽdat errores dicẽs ad Moyſen, vt ſumat virgam, & percutiat petrã, & educat aquas: Vult enim eos iã de petra bibere & ꝓficere, &

Myſtice ad interiora myſteria venire. Murmurauerũt enim aduerſus Moyſen, ideo iubet dominus, vt oſtẽdat eis petrã de qua bibãt. Si quis enim eſt qui legens Moyſen murmurat aduerſus eũ, & diſplicet ei lex ſecũdũ literã: quia in multis nõ videtur habere cõſequẽtiã: oſtẽdit ei Moyſes petrã quę eſt Chriſt⁹, vt inde bibat & ſitim reficiat. Sed hęc petra non dat aquas niſi percuſſa: percuſſa verò fontes producit. Percuſſus enim Chriſtus & in cruce mactatus, no. teſta. fontes produxit. Vnde Zach. xiij. c. Percutiã paſtorem & diſpergent oues gregis. niſi enim fuiſſet ꝑcuſſus, & exiſſet ſanguis & aqua de latere eius, oẽs ſitim verbi dei pateremur. vnde: Bibebãt autẽ de ſpiritali, conſeq̃nẽte eos petra: petra aũt erat Chriſtus. ❡Iſido. Sitiens popul⁹ pro aqua murmurauit cõtra Moyſen, ideo iubet de⁹ vt oſtẽdat eis petrã ex q̃ bibãt. Si qs aũt legẽs Moyſẽ murmurat aduerſus eũ, & diſplicet ei lr̃a legis: oñdit ei Moyſes petram 1. Cor. 10.

Cap. XVII.

a Igitur profecta omnis multitudo filiorum Iſraël de deſerto
❡Quod interpretat tẽtatio.
b Sin, per manſiones ſuas iuxta ſermonẽ domini
❡Sanitas iudicij.
c caſtrametati ſunt in Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo. Qui iurgatus contra
a ❡Legem.
Moyſen ait: Da nobis aquam
a ❡Aľs vt bibamus. b ❡Aľs quibus reſpõdit Moyſes.
ad bibendum. Quibus iratus Moyſes ait: Quid iurgamini cõtra me? cur tentatis dominum?
a ❡In deſerto. b ❡Qui debet eſurire & ſitire iuſtitiam.
d Sitiuit ergo ibi populus prę aquę penuria, & murmurauit contra Moyſen, dicẽs: † Cur feciſti nos exire de Ægypto, ut occideres nos & liberos noſtros, ac iumenta ſiti? Clamauit autẽ Moyſes ad dominũ dicẽs: Quid faciã popu
❡Aľs paululum.
lo huic? Adhuc pauxillũ & lapidabit me. Ait domin⁹ ad Moyſen:

NI. DE LYRA.

Cap. XVII.

Igitur profecta omnis. Poſt quã deſcripta eſt ꝓuiſio alimẽti ſicci qd' eſt cibus, hic cõſequentes deſcribit ꝓuiſio alimẽti humidi, qd' eſt potus, & primò oñdit aq̃ penuria. ſcd'ò circa hoc dei prouidẽtia, ibi: Et ait dominus. Circa primũ dicitur: a ❡Igitur profecta omnis multitudo filiorum. Notandum ꝙ in hoc itinere vſq; ad montẽ Sinai & etiã poſtea filij Iſraël fecerunt aliq̃s manſiones, quę magis ſerioſè exprimuntur, Nume. xxxiij. hic autem ſolũ nominantur illæ in q̃bus factũ eſt aliq̃d notabile. b ❡Iuxta. ſ. d. non eſt intelligendũ ꝙ aliqua vox ſenſibilis à deo emiſſa oſtẽderet locũ in quo deberẽt manere, ſed colũna nubis pręcedẽs hoc indicabat, faciens in hoc officiũ vocis vel ſermonis. c ❡Vbi non &c. Sed quęrit hic, quare dñs eduxit eos per talẽ viã, vbi paterentur tot defect⁹ cibi & pot⁹? Dicendũ ꝙ hoc fuit, vt ex frequẽti neceſſitate oporteret eos recurrere ad dñm, & ſic ſub timore dñi retinerent. ꝑ hoc etiã bonorũ patiẽtia & malorũ impatiẽtia declarabat. d ❡Qui iurga. &c. hoc intelligit de impatiẽtib⁹ tantũ. e ❡Quid iurga. cũ. quaſi obliti bñficiorũ dei, q vobis ꝓuidit in maiori neceſſitate. f ❡Et cur tẽ. do. Videt tñ ꝙ non fuerit ibi tẽtatio dei, qa non habebant quid agerent humano conſilio. Dicendũ, ꝙ tentabãt deum in hoc ꝙ experiri volebant: vtrum deus poſſet eos potare in deſerto, vel quia volebant experiri: vtrum ex ſuis meritis deus deberet eis dare potum miraculoſè. vnde dicebãt: Eſt ne deus in nobis an non? vt poſtea ſubditur: g ❡Clamauit autem Moyſes ad dominum: in nullo retardatus de bono procurando eis propter iniuriam eorum contra ipſum. h ❡Adhuc pauxillũ &c. hoc nõ dicebat Moyſes ductus timore naturali ſui, q bene cadit in perfectũ virũ, ſed magis hoc dicebat timore populi, ne eo interfecto à dño recederet per idolatriã. i ❡Ait dñs ad Mo. Hic conſequenter deſcribitur dei ꝓuidentia cũm dicitur: Antecede populum

H Diuiſio
† Nume. 20. b.
Quæſtio

Moraliter a ❡Igitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſerto & cæte. Hic agitur primò de eductione aquæ de petra ad refocillãdum populum ſitibundũ, ſicut ſcribitur: ✻ Percutieſq; petram

Moraliter

A ☞ Moyſes petrã q̃ eſt Chriſtus,& ducit ad ipſam,vñ bibat,& ſitim reficiat. a ℭ Antece.non ſolũ Moyſes ducit pp̃l'm ad aquas, ſed & ſeniores pp̃li. Non enĩ ſola lex Chriſtũ annũtiat,ſed & prophetæ & p̃riarchæ & oẽs maiores natu. b ℭ Et vir &c. Augu. Aarõ non Moyſes legitur flumen virga pcuſſiſſe. Moyſes enim eadem virga mare diuiſit, non flumen. Quid ergo ſibi vult: Accipe virgã in qua percuſſiſti flumen: an fortè mare appellauit flumẽ? & quęrẽdum eſt exemplum hui⁹ locutionis: an qđ Aarõ fecit Moyſi poti⁹ attributũ eſt, quia p Moyſen iubebat deus quæ faceret Aarõ: & in hoc autoritas, in illo miſterium. Vñ, erit tibi ad populũ, tu aũt illi in his q̃ ad deũ. c ℭ Percutieſq; petram. Chriſtum q in cruce à Iudæis percuſſus eſt: cui acceſſit virga. i. lignum paſſionis vt fidelibus manaret aqua. d ℭ Venit &c. Stra. Amalec fuit filius Iſmael à quo Amalecitæ: qui & Iſmaelitę ſunt: ipſi ſunt Saraceni. Interpretatur autem bibens vel lambẽs ſanguinem, & ſignificat diabolum qui ſanctos de AEgypto exeuntes, & ad terram promiſsionis tendentes, ſemper impugnat, & aĩarũ ſanguinem bibere deſiderat. ℭ Orige. Deſcribitur bellum cũ Amalecitis factum: populus dicitur pugnaſſe & viciſſe, antequã mãducaret panem de cælo & biberet de petra. Non dicitur pugnaſſe populus: ſed dicit̃ ad eũ: Dñs pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Eſt ergo qñ domin⁹ pugnat p nobis, nec pmittit tẽtari ſupra id qđ poſſum⁹, nec impares virib⁹ ſinit ad fontẽ venire cõgreſſum. Iob quoq; certamen tẽtationis ſuę iã pfectus impleuit, & tu ergo cũ cœperis manducare manna, panem cęleſtem verbi dei, & bibere aquam de petra. Cũq; ad interiora doctrinę ſpiritualis acceſſeris, expecta pugnam, præpara te ad bellum. e ℭ Dixitq; Moyſes &c. Orige. Alia litera dixit Moyſes ad Ieſum: elige tibi viros &c. Hucuſq; beati nominis Ieſu nunquam facta eſt mentio. Hîc primùm vocauit Moyſes Ieſum & dixit ei, elige viros tibi ipſi. Moyſes vocat Ieſum, lex inuocat Chriſtum, vt eligat ſibi viros potentes de plebe: non poterat Moyſes eligere, ſed ſolus Ieſus qui ait Ioh. xv. c. Non vos me elegiſtis, ſed ego vos ele. Ipſe eſt electorum dux & potentium princeps. Ipſe confligit cum Amalec. Ipſe enim intrat in domum fortis, & alligat fortem & vaſa eius diripit. f ℭ Ego ſto. Origeñ. Aſcendit, inquit, Moyſes non in verticem montis, ſed in verticem collis. Seruabatur enim ei tunc aſcendere in verticem montis, cùm aſcenſurus erat Ieſus, & cum ipſo Moyſes & Helias. & ibi transformandus in gloria. Nunc ergo velut nondum glorificatus de transformatione Ieſu non aſcendit in verticem montis, ſed in verticem collis: & cùm eleuaret Moyſes manus ſuperabat Iſraël. Moyſes eleuat manus, non extendit, Ieſus qui totum mundum exaltatus in cruce conplexus eſt, dicit: Exendi manus ad populum non cre. Eleuare manus, hoc eſt actus leuare ad deum vt non habeat actus deiectos & humi iacentes, ſed deo placitos & ad cęlum erectos. Eleuat ergo manus qui theſauriſat in cælo. Vbi enim theſaurus, ibi oculus, ibi manus. Eleuat manus qui dicit: Eleuatio manuũ me. ſa. ve. Si ergo eleuentur actus noſtri vincitur Amalec. Vñ Eſa. xxxv. b. Remiſſas manus & genua debilia erigite. Si ſeruat populus legem, eleuat Moyſes man⁹ & aduerſari⁹ vincit̃. Si nõ ſeruat legẽ, inualeſcit Amalec. Qđ igitur nobis pugna eſt aduerſus principes & ptãtes & mundi huius rectores tenebrarũ, ſi vis vincere, eleua man⁹. i. act⁹, cõuerſatio tua nõ ſit in terris ſed in cęlis. Eleua & tu man⁹ in cęlũ ad deũ, imple mãdatũ apli: Sine intermiſſione orate, & tũc fiet qđ ſcriptũ eſt, qa ſicut ablingit vitul⁹ in cãpis herbã virẽtẽ, ita ablinget ppl's hic pplm, q ſup terrã eſt, vbi inducit̃: qa ppl's dei nõ tã manu & armis q̃ voce & lingua pugnabat, & oratiõe inimicos pſternebat. eleua ergo act⁹: inſta orõni, hęc Chriſtiani pugna eſt, † qua ſuperat inimicũ. Puto autem p hãc figurã duos populos ſignificari, quorũ vnus ex gẽtibus eleuat manus Moyſi, & in ſublime tollit ea q̃ ſcripſit, & intelligentiam eorũ, vt ſic vincat. Alius verò. i. Iudaic⁹ popul⁹ nõ eleuat manus Moyſi a terra, nec altum aliquid nec ſublime in eo intelligit: & ſic ab aduerſarijs vincit̃. g ℭ Habens &c. Aug. Nunc virga dei dicitur, quæ

Margin: ẽ.4.d. — Allegorice — † Maſſa & Meriba .i. tentatio & iurgium — ẽ.14.d. — B Ieſus vocat̃ — Matt.12.c. — Matt.27.a. — Eſa.65.a. — Pſal.140.a — 1.Teſſa.5.d. — Myſtice — † quæ

dicitur, quę primùm dicta eſt Aaron, poſtea dicitur Moyſi. Sicut C ☞ enĩ ſpiritus

a Antecede populum, & ſume te- a
b cum de ſenioribus Iſraël, & uir- b
a ¶ Lxx. in qua, pro de qua, celeberrima locutio in ſcripturis.
gam q̃ua percuſſiſti fluuium, tol- d
le in manu tua, & uade. † En ego e
ſtabo coram te ibi ſupra petram f
a ¶ Mons qui & Sina.
c Oreb, percutieſq; petram, & ex-
a ¶ Aperto latere Chriſti exiuit ſanguis & aqua. Iohan. xix. f.
b ¶ Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. j. Cor. x. a.
ibit ex ea aqua, ut bibat populus.
Fecit Moyſes ita coram ſeniori-
bus Iſraël. Et uocauit nomen lo g
ci illius † tẽtatio, ppter iurgiũ filio-
rum Iſraël, & quia tẽtauerũt do- h
minũ dicẽtes: Eſt ne † dñs in nobis
a ¶ Diabolus intercludens viam patriæ cęleſtis.
d an nõ? Venit aũt Amalec, & pu- i
gnabat cõtra Iſraël in Raphidim.
e Dixitq; Moyſes ad Ioſue: Elige k l
uiros, & egreſſus pugna contra m
a ¶ Firmus, immobilis. ſecundũ illud Pſal. cxxxiiij. a. Qui ſtatis in do. dñi &c. b ¶ Tanq̃ vicinus cælo, & non in valle. vnde: Leuaui oculos meos ad eum, qui habitat in cælis. &c. Pſal. cxxij. a.
f Amalec cras. Ego ſtabo in uerti- n
a ¶ Quam dedit deus vt verberentur hoſtes.
g ce collis, habens uirgam dei in o
a ¶ Poteſtate vel opere.
manu mea. Fecit Ioſue, ut locu-
tus erat Moyſes: & pugnauit p
a Diabolum. b ¶ Lex quam dedit deus.
contra Amalec. Moyſes au
a ¶ Mõs fortitudinis ¶ Chriſtus. b ¶ Ignis ſpũſancti.
tem & Aarõn & Hur aſcenderũt

Nicolaus de Lyra.

❧ a ℭ Antecede. &c. ac ſi diceret dñs: tu times ne populus lapidet te, egredere ante eos, & videbis ſi potero te protegere. b ℭ Et ſu. te. &c. vt ſint teſtes q ibi antea non fuerũt fontes, vel aquę, & p hoc appareat euidens miraculũ. c ℭ Et virgã. Dicit Ra. Sa. q aliqui de populo Iſraël erant ita maligni q dicebãt, q miniſterium illius virgæ ſolũmõ ſe extendebat ad mala infligenda, ſicut patuit in plagis AEgyptiorum, ſed nõ ſe extẽdebat ad conferendũ bona, & ideo dñs pręcepit Moyſi vti virga illa in eductiõe aq̃ de petra, vt manifeſtè videret̃, q nõ ſolũ erat inſtrumẽtũ diuinæ iuſtitię, in malis pœnæ inferendis: ſed etiã diuinę miſericordię in bonis cõferẽdis. d ℭ Qua pcuſsiſti fluuiũ. Suprà. vij. ca. videtur dici cõtrarũ. ſ. q Aaron pcuſſit & nõ Moyſes. Dicendũ q Aaron percuſſit autoritate & mãdato Moyſi, vt dicitur ibi, & qa ille dicitur rem facere cuius autoritate fit, ideo dicit̃ hîc q ipſe Moyſes pcuſſit. e ℭ En ego ſta. corã te. parat⁹ ad implẽdũ petitionem tuam. f ℭ Supra pe. Oreb. nõ eſt intelligẽdũ, q illa petra eſſet in monte, Oreb, qui eſt idẽ qđ mons Sinai, quia adhuc diſtabant ab illo loco, ſed eſt alius locus eiuſdê nominis. Sequitur. g ℭ Et vocauit &c. uius cauſa ſubditur. h ℭ Et quia tentauerunt &c. qualiter aũt tentauerunt dominũ, iã dictum eſt. i ℭ Venit autem Amalec. Deſcripta prouiſione alimenti, hîc deſcribit̃ repreſſio aduerſarij, & primò deſcribitir pugna, ſecundò gratiarũ actio pro victoria ibi: AEdificauitq;. Circa primum dicitur: Venit autem Amalec & pugnauit contra Iſraël. Cauſa huius dicta eſt. xv. cap. quantùm eſt ex parte ipſius Amalec. Alia cauſa aſſignatur ex parte populi Iſraël. Ad hoc enim pmiſit dñs bellũ iſtud cõtra eũ inſurgere, vt ex victoria ſequenti eſſent audaciores de cętero cõtra aduerſarios inſurgentes, & de ſpolijs Amalec eſſent muniti armis, & alijs neceſſarijs quæ fugientes dimiſerunt. k ℭ Dixitq; Mo. &c. vidit enĩ in ſpũ pphetico ipm fore ducẽ Iſraël, & ideo fecit eũ capitaneũ exercitus. l ℭ Elige vi. i. ſtrenuos bellatores. m ℭ Et egreſſus &c. nõ enĩ voluit, q expectaret̃ exercitus Amalec, ſed q iret̃ ſibi obuiã, ne pueri & mulieres & timidi qui remanſerunt in caſtris, nimis terrerent̃ & fugerent, & ſic daretur maior audacia aduerſarijs. n ℭ Ego ſta. ad pugnandum precibus contra aduerſarios. o ℭ Habẽs vir. &c. vt victoria deo aſcribatur. p ℭ Moyſes autẽ &c. Dicunt Hebræi & aliqui doctores catholici, q iſte Hur fuit filius Mariæ & Caleb, ❧ cõfirmãtes p illud

✳ f ℭ Percutieſq; petram &c. Per hanc petram ſignificatur Chriſtus qui in cruce fuit lancea percuſſus, & inde exiuit ſanguis & aqua, Ioh. xix. f. ex q̃bus virtutẽ hñt eccleſię ſacramẽta, in q̃bus cõfert̃ aq̃ grę ſalutaris q̃ refocillat̃ ppl's Chriſtian⁹. j. Cor. x. a. Bibebãt aũt de ſpũali conſequẽte eos petra, petra. aũt erat Chriſt⁹. Scđò agit̃ de pugna Ioſue cõtra Amalec, de q̃ dicit̃. k ℭ Dixitq; Moyſes &c. Elige viros & egreſſus pu &c. Per Amalec qui interpretat̃ gens bruta ſignificat̃ caro, qa p eã hõ cõuenit cũ animalibus brutis, ppter qđ. j. Eth. vita voluptuoſa dicitur vita pecudum. Ipſa verò pugnat cõtra ſpm̃, q per Iſraël ſignificatur, eò q ſpũs natus eſt videre deũ, hîc per fidẽ, & in patria facie ad faciẽ. De hac autem pugna dicitur Gal. v. c. Caro concupiſcit aduerſus ſpm̃, & ſpũs aduerſus carnẽ. Caro verò debellat̃ p Ioſue gladiũ, q gladius eſt ſacræ ſcripturæ ſtudiũ, ſecundũ qđ dicit Eph. vj. c. Et gladiũ ſpũs qđ eſt verbũ dei, & de hac debellatione dicit Hiero. ad Ruſticum monachum: Ama ſanctarum ſcripturarum ſtudia, & carnis vitia non amabis. Sed vt de carne habeatur plena victoria, requirit̃ cum hoc oratio deuota, quæ ſignificatur per orationem Moyſi Ioſue pugnante, & virga dei in manu, per quã ſignificat̃ caſtigatio carnis q̃ ſi remittat̃, caro contra ſpm̃ roborat̃, & hoc ſignificatur cũ dicitur.
z v ✳ Sin aũt paululũ

Margin: 1.Cor.10.a — † De cõſe. diſ. 2. c. reuera. & c. in calice. — Pſal.77.b. — † deus — D — Diuiſio Quare dñs permiſit Amalec pugnare — Hur — Moralit̃

E [ ]em ſpūs Helię,q eſt ſpūs dei, cuius ꝑticeps Helias dicit̃,& dei iuſtitia q̄ noſtra eſt. Vnde ignorātes dei iuſtitiā,volētes ſuā ſtatuere,id eſt tanq̄ à ſe ſibi ꝑparatam. a Cumq́ leuaret &c. Stra.
Myſtice Quia cū lex myſticè intelligit̃,paſſio Chriſti ſpūaliter pēſatur,diabolus vincit̃ & fugat̃.Cū autem remittuntur manus,i.ꝑcepta legis,minus ſtudioſè exercent̃,hoſtis victor inſequitur.
Allegorice b ❡ Sumētes igit̃ la &c.Greg.
36.di.c.ſi. Moyſes ſedit in lapide ,cū lex requieuit in eccleſia:ſed hęc manus graues habuit,q̄a peccātes nō miſericorditer pertulit,ſed ſeuera diſtrictione ꝑcuſſit.Aaron mōs fortitudinis,Hur interpretat̃ ignis.Mōs fortitudinis Chriſt⁹ eſt,de quo dicit̃ Eſa.ij.c.Erit in nouiſsimis dieb⁹ ꝑparatus mōs domus dñi in vertice mōtis.Ignis verò ſpūſſanctus,quem Chriſtus venit mittere in terrā.Aarō ergo & Hur graues man⁹ Moyſi ſuſtinendo leuiores reddūt,q̄a mediator dei & hoīm cū igne ſpūſſancti aduenięs mādata legis grauia(q̄ dū carnaliter tenerētur portari non poterāt)tolerabiliora nobis ꝑ ſpūalē intelligentiā oſtēdit,quaſi em̄ man⁹ Moyſi leues reddidit,q pōd⁹ mādatorū legis ad veritatem cōfeſſionis retorſit, ſcd'm illud Ezech.xxxiij.c.Nolo mortē pctōris,ſed vt ma.cō.& vi.Hinc peccatrici aīæ dicit̃ .Hieræ.iij.a.Si reliquerit vir vxorē ſuā,& illa recedēs duxerit alterū,nūq̄d reuertet̃ ad eū vltrà?
†Iudic.4.c. b.ap.11.a. Nūquid nō polluta erit & cōtaminata mulier illa?Tu aūt fornicata cū amatorib⁹ multis,tñ reuertere ad me dicit dñs. Ecce paradigma turpis mulieris dedit,oſtendēs q̄ poſt turpitudinem recipi nō poſsit:ſed ipm paradigma ꝑ miſericordiā vincit,cū dicit fornicātē mulierē recipi nō poſſe,& tñ fornicātē animā,vt recipiat,expectat.Penſem⁹ pōdus tantæ pietatis;dicit qd' fieri nō pōt, & demōſtrat q̄ hoc ipm cōtra morem facere
F pōt.Ecce vocat etiā quos inquinatos denūtiat,hos etiā amplecti q̄rit,à q̄bus ſe eſſe deſertū q̄rit̃.Inflexit ergo ad miſericordiā duritiā legis,quos etiā iuſtè illa dānat ,ipſe miſericorditer liberat. c ❡ Delebo em̄ &c. Ra.In hoc ſignificat̃ q̄ oīpotēs de⁹ ꝑ legē (quā ſignificat Moyſes & de Chriſto ꝓnūtiat) deleat memoriā ſpūalium hoſtiū. vnde Pſal.ix.b. Perijt memoria eorū cū ſonitu. d ❡ AEdificauit Moyſes altare: & vo.&c.Oēs diaboli victores in cordibus ſuis debent aras fidei ædificare,in qua ſpirituales hoſtias offerant. † dñi

a ſuper uerticem collis†. Cumq́ a leuaret Moyſes b manus,uincebat Iſraël:ſin autem paululum† remi† ſiſſet,ſuperabat Amalec. Manus b autem Moyſi erant graues . Sumentes igitur a lapidem poſuerūt ſubter eum in quo a ſedit. Aaron † autem & Hur a ſuſtentabant manus eius ex utraq; parte. Et factum eſt,ut manus ipſius non laſſarentur uſq; ad occaſum ſolis. † Fugauitq; Ioſue a Amalec,b & pō c pulum eius in a ōre b gladij. Dixit c autem a dominus ad Moyſen:Scri d be hoc ad monimentum in libro, & trade auribus Ioſue. Delebo e f enim memoriam a Amalec ſub d cælo. Ædificauitq; Moyſes alta g re;& uocauit nomen eius Domi h nus a exaltatio mea,dicens: Quia i manus a † ſolij b domini & bellum k dei erit contra a Amalec,à b genera tione in generationem.

a ❡In ſpeciem crucis in qua triumphantur inimici. b ❡Cum operatione debemus orare ſi volumus hoſtes vincere & pro cæleſti premio, non pro terreno lucro.
a ❡Quia remiſſis operibus bonis.i.ad terrena conuerſis hoſtis victor inſequitur.
a ❡Eccleſiam vel Chriſtum. ❡In quo ſunt ſeptem oculi qui etiam lapis adiutorij.
a ❡Requieuit
a ❡Quia lex in Chriſto & ſpiritusſancto ſpiritualiter impleta eſt.
❡Finem mundi.
a ❡Chriſtus. b ❡Diabolum. c ❡Dæmones,vitia vel quoſlibet perſecutores.
a ❡Locutio eſt. b ❡verbi dei.
a ❡Vel ergo.
a ❡Hic per ſanctos & omnino in iudicio perit memoria eorum cum ſonitu.
a ❡Populus brutus vel lingens ſanguinem.
a ❡Non homo.
a ❡Fortitudo.❡Quia exaltatus a terra omnia trahit ad ſeipſum. Iohā.xij.e.
a ❡Potentia b ❡Vnde omnia opera noſtra operatus eſt in nobis.
a ❡Malignos ſpiritus. b ❡Iudæorum.
❡Gentium. ❡vſq; in finem:tunc enim vere implebitur . vnde Oſee.xiij.d.Ero mors tua o mors &c.

Nicolaus de Lyra.

[ ] cōfirmantes per illud qd' ſcribitur.j.Paral.ij.c.q̄ mortua Azuba vxore Caleb,ipſe accepit vxorē quę vocabat̃ Ephrata,q̄ peperit ei Hur.Dicunt autem q̄ iſta Ephrata fuit Maria ſoror Moyſi,q̄ erat binomia:ſed iſtud videtur falſum, quia Maria ſenior erat ipſo Moyſe,q̄ patet ex hoc quod ſuprà dictum eſt.ij.ca.ſcilicet q̄ Moyſe expoſito in flumine ipſa iuit ad videndum quod accideret de puero,& dixit filiæ Pharaonis: Vis vt vocem tibi mulierem Hebręam,quę nutrire poſſit infantulum? Ex quo patet,q̄ in natiuitate Moyſi iam erat puella.xij.annorum vel amplius:Moyſes autem añ exitum de AEgypto iam erat.lxxx.annorum,vt dictum eſt ſuprà.vij.ca.& per conſequens tunc erat Maria.xcij.annorum vel circiter.De Caleb autem ſcribitur Ioſue xiiij.b.q̄ erat.xl.annorum tantū quando iuit ad explorandum terram,qd' fuit poſt exitum de AEgypto.ſi igitur Maria fuit vxor eius ſecunda,non videtur,q̄ acceperit eam anteq̄ iret ad explorandum:tum quia non ita citò accipiebant vxores illo tempore,ſed expectabant ætatem perfectam ad generandum:tum quia oportet dicere,q̄ per aliquod tempus fuerit cū prima , maxime quia ex ea habuit prolem,vt habetur.i.Paralipo.ij.b.Ex quo videtur,q̄ non potuit accipere Mariam,cū iam eſſet.xl.annorum vel parum min⁹ & tunc ipſa Maria erat xcij.annorum vel parum minus. Ex quo ſequitur inconueniens , vt videtur , ſcilicet quòd domina ſic antiqua & tantæ ſanctitatis , quia erat prophetiſſa : vt ſuprà dictum eſt,cōtraxiſſet matrimonium & maximè cum homine tam iuuene. Item dato

G Item dato q̄ cōtraxiſſet in tali ætate,nō tñ potuiſſet cōcipere.Item dato q̄ cōcepiſſet de Caleb:tñ ille puer in exitu de AEgypto non poſſet eſſe ita magn⁹,q̄ aſcēdiſſet cū Moyſe in mōtē & ſuſtentaſſet manus eius,vt hîc dicitur de ipſo Hur.Ex quo manifeſtè patet , q̄ nō fuit filius Caleb & Marię.Item de ipſo dicit̃ infrà.xxiiij.ca. Habetis Aaron & Hur vobiſcū,ſi q̄d natū fuerit q̄ſtionis, referetis ad eos. Ex quo patet q̄ in exitu filiorū Iſraël de AEgypto,Hur iā erat magnę prudētię & magni cōſilij,& reputatus inter ſeniores:& ideo ille Hur de q̄ eſt hîc ſermo nō potuit eſſe filius Caleb,q̄ adhuc erat ſatis iuuenis,vt prædictū eſt,& ideo ſi dicat̃ q̄ fuerit fili⁹ Mariæ,oportet dicere q̄ ſit de alio viro,nec illa Ephrata de q̄ dictū eſt,potuit eſſe eadem cū Maria,vt ſatis patet ex dictis:& ille Hur filius Caleb † remittebat eſt alius ab iſto de q̄ hîc loquit̃ ſcriptura.Et ideo mihi videt̃ melius dicere cū antiq̄s doctorib⁹,q̄ iſte Hur fuit marit⁹ Marię:& idē dicit Ioſeph⁹.iij.li.antiq̄tatū, & iō cū Moyſe aſcēdit in mōtē& ſibi cū Aarō cōmiſſum Ioſephus eſt regimē ppl'i in abſentia Moyſi,q̄a erat vir antiqu⁹,ſapiēs & exꝑtus. a ❡ Cūq; le.&c.Per hoc oſtēdit̃ ſuæ orōnis efficacia,& vt deo aſcriberet̃ victoria.Manus aūt Moyſi erāt graues:ꝑ qd' deſignat̃ q̄ in ppl'o ſibi ſubdito erant aliq̄ pctīs aggrauati,q̄a ſecundum qd' dicit Greg.ſecūdum qualitatē ſubditorū diſponunt̃ acta regētiū. b ❡ Fugauitq; Ioſue ama. In Hebręo habetur. Debilitauitq;,qd' exponunt Hebręi dicētes † cōtriuitq; q̄ omnes fortes de Amalec, fuerunt interfecti in bello illo & nō effugerunt niſi timidi & parū valētes. c ❡ In ore gla.id eſt acie vel acumine gladij. d ❡ Scribe hoc &c.i.ad memoriā ꝑpetuā. e ❡ Et trade auribus Io. Per hoc deſignauit dominus, q̄ erat Ioſue introducturus filios H Iſraël in terram promiſſionis,& non Moyſes. f ❡ Delebo em̄ memoriam Amalec. Hoc enim factum eſt tēpore Saulis,vt habet̃.j.Reg.xv.a.Sciendū q̄ gloſa quędā ſuper locum iſtum quæ dicit̃ eſſe Strabi,dicit q̄ Amalec fuit filius Iſmaelis, à quo dicti ſunt Amalecitæ & popul⁹ Amalec.Qd' Amalec autē.j.Paral'.j.dicitur q̄ Eliphaz primogenitus Eſau genuit Amalec , dicunt ſequentes dictam gloſ.quòd fuit alius,& ſunt duo eiuſdē nominis:hoc dictū de ſacra ſcriptura nō habet autoritatē,ſed magis cōtrarietatē, vt videt̃;q̄a Geñ.xxxvj.b.&.j.Paralipo.j.c. dicitur expſſè q̄ Amalec fuit filius Eliphaz primogeniti Eſau,nec ali⁹ Amalec legitur. Item Ioſephus.ij.li.an.dicit, q̄ ab Amalec filio Eliphaz dicti ſunt Amalecitę,hoc etiā habetur ex.ij.Regum.j.b.vbi dicit̃ q̄ filius Doech Idumęi venit ad Dauid nūtians illi mortem Saulis,licet enim non exprimat̃ ibi q̄ fuerit fili⁹ Doech,tamen omnes expoſitores cōcorditer hoc dicūt,cū interrogaretur à Dauid quis eſſet,reſpondit:Filius hominis aduenæ Amalecitę ego ſum.Ex quo videtur q̄ Amalecitæ ſunt Idumæi,&c.non deſcenderunt ab Iſmaele,ſed ab Eſau.De gloſ.autem Strabi vel alterius niſi ſit doctor autenticus,vt Auguſt. & Hieroni.& huiuſmo.non eſt multùm curandum , maximè quando videtur à textu diſcrepare. g ❡ AEdificauitq;:Mo.&c. Hîc deſcribitur gratiarū actio pro victoria,cū dicitur:AEdificauitq; Moyſes altare,ad offerendū deo hoſtias pro gratiarum actione. h ❡ Et vo. &c. non quia nomē dñi conueniat ipſi altari,ſed denominatū eſt ab effectu ipſius domini exaltātis populū Iſraël,& Amalec deprimētis: propter qd' ſubdit̃: i ❡ Quia ma. ſo.&c.i.poteſtas throni eius. k ❡ Et bellum dei erat contra Amalec &c.

† ſup thronū dñi, Hebræi exponūt iurauit dñs ꝑ thronū ſuū ſic etiā Cald. interpre

Moraliter. * † ❡ Sin aūt paululum remiſiſſet,ſuperabat Amalec. Sed q̄m iſtorum continuatio difficilis eſt,ideo dicit̃ q̄ man⁹ Moyſi erant graues: propter qd' ſubdit̃. † ❡ Aaron aūt & Hur &c. Per Aaron q montanus interꝑtat̃ & meditatio cęleſtiū ſignificat̃. Per Hur qui interpretat̃ ignis,intelligit̃ feruor charitatis.igitur iſta duo manus graues ſuſtentant ,q̄a nō eſt aliq̄d adeò graue,qd' non faciunt illa leuę,& ſic de carne habet̃ plenitudo victoriæ.

CAP. XVIII.

A Moralit̃ Cumq; audiſſet Ie. &c. Qđ Moyſes liberatur⁹ filios Iſraël dimiſit vxorẽ & filios quos poſtea in deſerto recepit, ſignificat q̄a p̄dicatores cõmittunt̃ ad opus p̄dicatiõis, debent ſe à ſolicitudine t̄pali exonuſtare, cū verò poſtea ad ep̄atū vel ad aliā dignitatẽ aſſumunt̃, tūc ꝓ ſibi ſubiectis ſollicitudinẽ tā in ſp̄ūalib⁹ q̄ꝫ t̄palib⁹ gerere debẽt. b ℂVenite. &c. Orige. Alia litera: Poſt hæc venit ad mõtẽ dei Moyſes, & Iethro ſibi occurrẽti exijt obuiā de caſtris, nec ducit eū ad mõtẽ dei, ſed ad tabernaculū ſuū. Nõ em̄ poterat ſacerdos Madiā aſcendere in mõtẽ dei ſed nec in AEgyptū deſcẽdere, nec vxor Moyſi, ſed nũc ad eū venit cū filijs. Nõ em̄ poterat deſcẽdere in AEgyptū, & ſubire agones AEgyptiorū, niſi athleta ꝓbabilis, & q̄ in agone cõtẽdens ab oib⁹ ſe abſtinet. Moyſes q̄a magnus & potens athleta deſcendit in AEgyptū ad agones & exercitia virtutū & Abrahā. Iacob quoq; qui ip̄o nomine athleta eſt, cū deſcẽdiſſet in AEgyptū, fact⁹ eſt ſicut ſtellæ cęli in multitudine: alijs in cõtrarū cedit deſcẽdiſſe in AEgyptū. Scio Hieroboā fugientẽ à Salomone deſcẽdiſſe in AEgyptū & ſcidiſſe & corrupiſſe populū dei, q̄a deſcendẽs in AEgyptū accepit à Suſachim rege vxorẽ Tethimenẽ vxoris eius ſororem. c ℂObtulit er. &c. Aug. Et ſumpſit Iethro ſocer Moyſi holocauſta &c. Sumpſit ꝓ obtulit poſuit: an fortè ſenſus eſt nõ locutio, vt ea ſumpſiſſe intelligat̃ obtuliſſe, q̄ꝫuis Moyſes nõ legatur ſacrificaſſe nec Aaron,
B nec q̄ſq; Hebræorū qui educti ſunt de terra AEgypti: ſed tamẽ ſuperi⁹ dictū eſt, ꝙ altare cõſtituit Moyſes. Iethro aūt legimus ſacerdotẽ fuiſſe Madiā. i. gentis Madiā. Mirū eſt aūt ſi ad ei⁹ aduẽtū cepit ſacrificare Moyſes, & non potius ipſe qui ſacerdos erat.

Veneruntq;

(Margin: † ſocer, vbiq; in hoc capite lege ſocer, non cognatus. — Deſcendere ī AEgyptū — † & Moyſes)

NICO. DE LY.

CAP. XVIII.

Diuiſio Cumq; audiſſet Iet. Poſtquā deſcripta eſt prouiſio alimenti, & repreſſio aduerſarij, hîc conſequẽter deſcribit̃ gubernatio populi: & primò deſcribitur aduent⁹ cõſulentis, ſcđ'ò aſſenſus pręſidẽtis, ibi: altera aūt die. Prima in tres, q̄a priō deſcribit̃ aduentus Iethro amicabilis, q̄a ex bonis q̄ dominus fecerat Iſraëli, motus fuit ad veniendum & cõgaudẽdū, & hoc eſt qđ dicit̃. a ℂCūq; audiſſet Ie. iſte habuit plura nomina, vt dictum eſt ſuprà. ij. ca. b Sacerdos Madiā. id eſt maior, vt dictū fuit ibidem. c ℂCognatus Moyſi. id eſt affinis. vnde in Hebræo habetur חותן hoten, Socer Moyſi & ſimiliter in ſequentib⁹, vbi cognoīatur cognatus. d ℂOmnia quę fecerat dominus Moyſi &c. ſcilicet in AEgyptiorū flagellatione, & in maris diuiſiõe & in Amalec debellatiõe &c. e ℂTulit Sephorā vxo. &c. Dictum fuit ſuprà iiij. ca. ꝙ ipſa dereliquit eū. dicendum ꝙ fuit de voluntate Moyſi, quia aduertit ꝙ vxor ſua & filij nõ eſſent ſibi niſi oneri in negotio, pro quo ibat in AEgyptum: & ideo hîc dicitur ꝙ remiſit eam. f Venit ergo Iethro cognatus Moyſi. Dicunt aliqui Hebræi, quòd non venit ante legem datam, nec primò anno egreſsionis de AEgypto, ſed anno ſecundo poſt legem datam, & ꝙ dicitur hîc veniſſe, hoc eſt per anticipationem. Alij autem dicunt, ꝙ venit ante legem datam & primo anno, & hoc videtur probabile, quia terra ſua non longè erat à monte Sinai, vt patet per illud qđ dictum eſt ſuprà. iij. ca. ꝙ Moyſes paſcens oues Iethro, minauit gregem ad interiora deſerti & venit ad mõtem dei Horeb, qui eſt mõs Sinai, & ideo audita magnificentia Moyſi generi ſui, nõ eſt veriſimile ꝙ tardaſſet per annum venire ad ipſum. g ℂEt mandauit Moyſi. ſ. aduentum ſuum, non em̄ voluit ſubitò intrare caſtra Iſraël, vt ip̄e & filia ſua & nepotes honeſtius reciperentur, maximè, quia honor iſte in Moyſen reuerrebatur. Secundò deſcribitur eius honorabilis receptio, cùm dicitur. h ℂQui egreſſus in occurſum cognati ſui &c. & non eſt dubium qđ maiores de populo ierunt cum eo ad honorandum ſocerū ſuū & vxorem. i ℂSalutauerūtq; ſe mutuo pacificis verbis. id eſt amicabilibus quia inter eos non erat antè diſcordia. k Cumq; intraſſet in tabernaculum &c. honeſtius enim & magis ſerioſè dixit ſibi in domo q̄ꝫ dixiſſet in via. l ℂVniuerſum laborem. pro defectu victualium & inſultu Amalec. Tertiò deſcribitur ipſius Iethro deuotio laudabilis, cū dicit̃. m ℂLętatuſq; eſt Iethro ſuper omnibus. Ex quo patet, ꝙ habebat fidem vnius dei veri. Vnde ait. n ℂBenedictus dominus qui liberauit vos de manu AEgyptiorum &c. Nunc cognoui quia magnus domin⁹ ſuper omnes deos. per mirabilia em̄ audita totius naturæ creatæ virtutem tranſcendentia cognouit, qđ ipſe eſt ſolus deus verus: & non ſolùm confeſſus eſt fidẽ ſuam ore, ſed etiam opere, vñ ſubditur. o ℂObtulit ergo Iethro cognatus Moyſi holocau. victimę ſunt quæ totaliter incenduntur ad honorem diuinum. p ℂEt hoſtias deo ſcilicet pacificas, quarum vna pars incendebatur, altera erat ſacerdotis, altera ab offerentibus comedebatur. vnde ſubditur.

Veneruntq; Aaron

(Margin: ✻ q; — C — † deus — † ẽ. 2. d. — D)

Myſtice Myſtice. a Cumq; audiſſet Iethro ſacerdos Madian cognatus Moyſi & cætera. Per Iethro qui erat Gentilis & honorabilis interpretatur, ſecularis virtuoſus intelligitur, talis enim eſt honorabilis: nam honor eſt præmium virtutis. iiij. Ethicorum. Talis autem audiens bona, quæ facit dominus exeuntibus de ſeculo per religionis ingreſſum, qui ſignificatur hîc per egreſſum de AEgypto, & ingreſſum deſerti, concipit aliquando ꝓpoſitū ſimiliter faciendi, ꝓpter qđ venit ad Moyſen. i. ad illi⁹ religiõis ſup̄iorẽ, volẽs accipere ſtatū illū, ſicut Iethro de Gẽtilitate cõuerſus fuit ad Iudaiſmū. Et quoniam talis eſt charitatiuè recipiendus, ideo ſubditur, quòd Moyſes, id eſt religionis prælatus occurrit ei & oſculatus fuit eum, & ꝙ narrauit ei vniuerſum laborem, qui accidiſſet eis in itinere. Prælatus enim accipiens aliquem ad religionem, omnia grauia religionis ſibi debet exprimere, & ſi fuerit promptus ad ſuſtinendum recipitur eius ſacrificium quod facit de ſeipſo per religionis ingreſſum, ſecūdum illud Roma. xij. a. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiā &c. Et hoc ſignificatur cùm dicit̃. o ℂObtulit ergo Iethro cognatus &c. id eſt ſibi fraternitate religionis coniunctus. p ℂHolocauſta & hoſtias deo. Per hoc autem quod ſequitur poſtea.

✻ Moraliter aūt

(Margin: † & quòd)

Cap. XVIII.

a Cumq; audiſſet Iethro ſacerdos Madian † cognatus Moyſi omnia quę fecerat † dominus Moyſi & Iſraël populo ſuo, quòd eduxiſſet dominus Iſ- a b c d
a ℂVicto Amalec. b ℂEccleſiam.
raël de Ægypto, tulit Sephoram e
a ℂChriſti vel prædicatorum. b ℂvt expeditior eſſet in opere domini.
uxorem Moyſi, quam remiſerat,
ℂvtrunq; populum.
& duos filios eius, quorum unus uocabatur Gerſan, dicente pa-
a ℂQuia ſignificat eos qui dicunt: Aduena ego ſum apud te & peregrinus ſicut omnes patres mei. Pſal. xxxviij.
tre: † Aduena fui in terra aliena. alter uerò Eliezer. Deus enim
a ℂQuia ſignificat eos qui dicunt: Adiutor meus & liberator meus es tu domine ne mo. Pſal. lxix.
ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis.
b Venit ergo Iethro cognat⁹ Moyſi, & filij eius & uxor eius ad Moyſen in deſertum, ubi erat caſtrametatus iuxta montem dei, & mandauit Moyſi dicens: Ego cognatus tuus Iethro uenio ad te, & uxor tua, & duo filij tui cū ea. Qui † egreſſus in occurſum cogna- f g h
a ℂVeneratus eſt.
ti ſui, adorauit, & oſculatus eſt eum, ſalutauerūtq; ſe mutuò uerbis pacificis. Cumq; intraſſet ta- i k
a ℂPrimi prædicatores. ℂGentili populo, vel prædicatoribus de gentibus.
bernaculum, narrauit Moyſes cognato ſuo cuncta quæ fecerat
a ℂDiabolo. b ℂvel miniſtris diaboli.
deus Pharaoni & Ægyptijs pro-
a ℂSanctos deum videntes. b ℂQuem refert Paulus ſibi accidiſſe, cum in infirmitatibus ſuis gloriatur. ij. Cor. xj. g.
pter Iſraël, uniuerſum ✻ laborem, l
a ℂQuo tranſitur de mundo ad cælum.
qui accidiſſet eis in itinere † quo
a ℂQuia fidelium cor vnum & anima vna. Act. iiij. f.
liberauerat eos dominus. Lætatuſq; eſt Iethro ſuper omnib⁹ bonis quæ fecerat dominus Iſraëli, eò ꝙ eruiſſet eū de manu Ægy- m
ℂCui omnia aſcribuntur non nobis.
ptiorū, & ait: Benedictus dñs qui liberauit uos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populū ſuum de manu n
ℂIn hoc miraculo,
Ægypti. Nūc cognoui quia ma-
a ℂGentiliū quos colebāt; vel ſuper ſanctos qui participatione beatitudinis bene dicuntur dij.
gn⁹ dominus ſup̄ oẽs deos, eò ꝙ
ℂPanem manducauit.
ſuperbè egerit contra illos. Ob-
c tulit ergo Iethro cognatus Mo- o
a ℂSacrificiū deo ſpiritus contri. &c. Pſal. l. d.
b ℂQuando licite vtuntur mandatis. ℂQuando ex toto mundum relinquunt.
yſi holocauſta & hoſtias deo: p

a ❡Sacerdotalis ordo. b ❡Primitiui populi.
a †Veneruntq́; Aãron & omnẽs ❡Verbi. seniores Iſraël,ut comederent pa ❡Ad honorem domini.
b nem cũ eo coram †domino. Al- b c
a ❡Quaſi magiſter. ❡Doctores legis qui ſeden tes.i.quieſcentes mẽte iudicãt tumultũ populi.
tera autem die ſedit Mõyſes, ut
a ❡Quaſi iudicandi,docendi.
iudicaret populum,qui aſſiſtẽbat d e
a ❡A principio mundi vſq; ad finem. nunquam enim defuit lex naturalis vel deſcripta.
Moyſi de mãne uſque ad ueſpe-ram. Quòd cùm uidiſſet cogna-tus eius omnia ſcilicet,quæ age-bat in populo,ait: Quid eſt hoc f
a ❡Alias agis in populo.
quod facis in plebe? Cur ſolus ſe des,& omnis populus præſtola-tur,mane uſq; ad ueſperam? Cui reſpondit Moyſes: Vẽnit ad me populus, quærens † ſententiam dei. Cumq́; acciderit eis aliqua di ſceptatio,ueniũt ad me ut iudicẽ
e inter eos & oſtendam præcepta dei & leges eius. At ille: Non bo g nam,inquit,rem facis: †Stulto la-bore conſumeris, & tu & popu-lus iſte qui tecum eſt: ultra uires tuas eſt negotium: ſolus illud nõ
d poteris ſuſtinere. Sed audi uerba h mea atq; cõſilia, & erit dominus
e tecum. Eſto tu populo †in his q̃ i ad deum pertinẽt: ut referas quæ k dicuntur ad eum, oſtendasq́; po l pulo ceremonias & †ritum colen m di, uiamq́; per quam ingredi de- n beant, & opus quod facere de- o
f beant. Prouide autem de omni p q
❡Alias ſapientes.
plebe uiros †potentes & timen- r s tes deum, in quibus ſit ueri- t v
a ❡Formam boni iudicis præſcribit.
tas: & qui ŏderint auaritiam:

E ☞ a ❡Veneruntq́; &c. Orig. Alia litera: Venerũt,inquit,pre
Moraliť ſbyteri Aaron, & omnis Iſraël mãducare panẽ cũ ſocero Moyſi in conſpectu dei.nõ oẽs mãducãt panẽ in cõſpectu dei,ſed qui preſby teri ſunt,qui ſeniores.i.qui perfecti ſunt in meritis,pbati,qui ſiue mã ducant,ſiue bibũt,ad gloriã dei faciũt. Omne ergo quod faciũt ſan-cti,in cõſpectu dei faciũt. pctõr à cõſpectu dei fugit. Adã poſtq; peccauit,fugit à con-
† de peni. diſ.1.c. ve-nit. ſpectu dñi,& interrogat⁹ rñdit. Gen.iij.b. Audiui dñe vocẽ tuã,& abſcõdi me,qa erã nudus. Cain exiuit à facie dñi,qa indignus
† deo erat cõſpectu dei,pterea q pleniorẽ ſcientiã dei accipiũt,ſi malũ faciũt, corã deo faciũt. Vñ Pſal.l.a. Tibi ſoli pecca.&c. Qui malũ coram deo facit,cõtinuò pœnitet,& dicit peccaui. Qui deſcendit à cõſpectu dei,neſcit cõuerti:& pctm̃ pœnitẽdo purgare. hoc er go intereſt inter malũ corã deo facere, & à cõſpectu dei diſcedere. ❡Orig. Nõ fruſtra venit Iethro ad Moyſen,nec fruſtra mãdu cauit panẽ cũ ſenioribus ppl'i in conſpectu dei,dat Moyſi cõſiliũ,pbabile & vtile,vt e-ligat viros,& cõſtituat principes ppl'i deũ colẽtes,potẽtes,& odiẽtes ſupbiã. Tales em̃ oportet eſſe q ſupbi nõ ſint & ſupbiã ode-rint.i.vt non ſolũ ipi abſq; vitio ſint,ſed in malis oderint vitia:nõ hoies dico,ſed vitia. b ❡Corã d. &c. Aug. Quęriť vbi,qñ-
Quęſtio q dẽ nec tabernaculũ fuit, nec arca teſtamẽ ti,q̃ poſtea ſunt inſtituta: neq; hoc de futu-ro dictũ accipere poſſumus, ſicut dictũ eſt de mãna qđ poſitũ eſt in vaſe.ſ.aureo. Er-go id ante deũ debem⁹ accipere factũ,qđ in honorẽ dñi factũ eſt. c ❡Oſtẽdã pcepta
Quęſtio &c. Quęri põt quõ hîc Moyſes dixit. Cùm lex dei adhuc nulla eſſet ſcripra,niſi quia lex
F dei ſempiterna eſt,quã cõſulũt oẽs piè viuẽ tes: vt qđ in ea inuenerint vel faciãt vel iu-beãt vl' vetẽt,ſcđm qđ illa icõmutabilis, ve ritas pcepit. Nũqd em̃ Moyſes,q̃uis cũ illo loquereť de⁹,p ſingula credẽdũ eſt,q cõſule re ſoleret dominũ.ſi qd eſſet in diſceptatio nibus tantę multitudinis,q̃ illũ in iudicandi negotio à mane vſq; ad veſperã detinebat, & tñ niſi pſidẽtẽ mẽti ſuę dñm cõſuleret, & legẽ æternã attẽderet,iuſtè iudicare nõ poſ-ſet. d ❡Sed au.&c. Aug. Pria q̃ſtio eſt,
Quęſtio cur de⁹ famulũ ſuũ,cũ quo tãta & talia lo-quebať,ab alienigena paſſus eſt admoneri. in quo ſcriptura nos admonet,p quẽlibet deť cõſiliũ veritatis nõ debere cõtẽni. Vidẽ dũ etiã,ne fortè ibi voluerit de⁹ ab alienige na moneri,ſ. Moyſen,vbi poſſet tẽtari ſup bia. Sedebat in iudiciaria ſublimitate. hunc em̃ ſenſum indicat ipſe Iethro,cũ iuſſit eos eligi ad iudicãdũ,q odiſſent ſupbiã: deinde q̃ ſit obſeruandũ qđ alibi ſcriptura dicit: Eccle.xj.b. Fili ne in multis ſint act⁹ tui,ſa-tis hîc apparet. Verba quoq; Iethro cõſide randa ſunt. dicit enim: Nũc ergo itaq; audi me,cõſiliũ dabo tibi,& erit deus tecũ. Vbi mihi videtur ſignificari,nimis intentum humanis actionibus ani-mum deo quodammodo euacuari: quò ſit tantò plenior quan-tò in ſuperna & æterna liberius extenditur. e ❡Eſto tu popu
Hiſtorice lo &c. Idem. Qđ verò adiungit: Eſto tu populo in his quę ad deũ pertinent,& referes verba eorum ad deum,& teſtaberis eis pręce-pta dei & legem eius, & demonſtrabis eis vias in quibus ambula-bunt in eis,& opera quæ faciunt cum populo vniuerſo. Hæc agen da eſſe demonſtrat. non enim ait: Vniuſcuiuſq; verba refer ad deũ, ſed verba eorum,cùm ſuprà dixiſſet: Eſto tu populo in his quæ ad deum ſunt. Poſt hæc admonet,vt ſingulorum negotia quę inter ſe habebant deferantur electis ſcilicet potentibus viris deum colen-tibus,iuſtis qui oderũt ſuperbiam,quos conſtituerat ſuper milenos, alios ſuper centenos,alios ſuper quinquagenos, alios ſuper denos, ſic à Moyſe remouit periculoſas occupationes. Nec iſtos grauauit cũ mille haberent; vnum ſuper ſe,& ſub illis alios .x.& ſub eis.xx.& ſub eis alios .c. vt vix aliquid ad ſingulos præpoſitos perueniret, qđ iudicari neceſſe eſſet. Inſinuatur etiam humilitatis exemplum, quòd Moyſes,cùm quo deus loquebatur, non faſtidiuit,neq; con-tempſit alienigenę conſilium,q̃uis & ipſe Iethro, cũ Iſraëlita non ☙ fuiſſet,vtrũ inter viros vnum deum colentes religioſéq; ſapientes habendus ſit,ſicut Iob,meritò quæritur, imò credibilius habetur. Ambiguè enim poſita fiunt verba,vtrum ſacrificauerit deo, vero in populo eius,quãdo vidit generũ ſuum,vel vtrũ eum adorauerit ipſe Moyſes,q̃uis de adoratione ſi expreſ-ſè poſitũ eſſet,honor videreť ſocero reddi-tus,ſicut ſolet hominib⁹ honorificẽtię cauſa exhiberi. Quos aũt dicit grãmatoyſagogas, q̃s decuriões,nõ facilè ſcire põt,qñ hoc no-mẽ in nullo vſu habem⁹, vl' officiorũ vel ma giſtrorũ. Nã qdã doctores interptati ſunt literarũ q ſcilicet introducãt in literas ſicut Græcũ vocabulũ ſonat. Hîc ſanè ſignificať ante legẽ datã Hebręos literas habuiſſe,quę quãdo cœperit neſcio vtrũ valeat indaga-ri. Quidã putant eas à primis hoĩbus cœpiſ ſe,& perductas eſſe ad Noë,atq; inde ad pa rẽtes Abrahę,deinde ad populũ Iſraël: ſed vnde hoc pbari poſſit,ignoro. f ❡Pro-uide aũt &c. Ad cuſtodiã humilitatis ab alienigena inſtruitur, ne qui tot arcana dei ab ipſo deo diſcebat extolleretur,& putaret ſe humano cõſilio non egere. Præfiguraba tur etiã q doctrina gentium Iudęorũ ſcien tiã & ſuperbiã ſuparet,& q̃ in lege deerãt fideles ex gẽtib⁹ cõplẽda ſuggererent, & ſpi ritualem intellectum ad legem dei afferrẽt. Sciebat quoq; Moyſes,quia hunc populũ lex audiret,& faceret quęcũq; diceret, legis quoq; diminutio ſuggerẽte euãgelio fieret. † deum

Qñ literæ inceperint

Nicolaus de Lyra. ☞ Et cõſtitui

☙ a ❡Veneruntq́; Aaron &c. Vt ho norarent eũ,maximè qa erat de nouo con-uerſus ad fidẽ & ritũ Hebręorũ,vt in fide magis ſolidareť.p panẽ aũt hîc intelligiť oĩs cib⁹ vt frequẽter dictũ eſt. b ❡Coram dño.i. corã illo puo tabernaculo,de q̃ di-ctũ eſt,ſuprà.xvj.c. vel corã altari vbi obtu lerat holocauſta. c ❡Altera aũt die. de-ſcripto aduentu cõſulẽtis,hîc cõſequẽter de ſcribiť aſſenſus pſidẽtis,vbi pmittiť cõſulta tiõis occaſio,cũ dr: Altera aũt die.ſ. poſt o-blationẽ Iethro. d ❡Sedit mo.&c. De bet em̃ iudiciũ fieri in trãqllitate rõnis,nõ in motu paſſionis,& hoc deſignatur p ſeſſionẽ ppter qđ iudices debẽt dare ſñiam ſedẽdo. e ❡Qui aſ.&c. ppter negotiorũ multi-tudinẽ. f ❡Quid eſt &c. Ac ſi diceret nõ eſt bon⁹ pcedẽdi modus. Vñ ſequitur. g ❡Nõ bo.&c. Nõ eſt intelligẽdũ,q res eſſet de ſe mala, imò bona: ſed melius fieri poterat,vt oſtẽdiť infrà,min⁹ aũt bonũ,cõ-patũ ad mai⁹ bonũ,habet rõnẽ defect⁹ & p cõſeqns mali aliq̃liter,ſicut min⁹ malũ cõpa tũ ad mai⁹ habet rõnẽ eligibilis,& p cõſeqns rõnẽ bõi,aliq̃ mõ. Scđò ppõť ipa cõſultatio cũ diciť. h ❡Sed au.ver.&c.i. meli⁹ gu bernabis populum à deo tibi cõmiſſum. i ❡Eſto tu &c. accedendo ſcilicet ad deum pro populo & vo luntatem ipſius audiendo pro ppl'i directiõe. Ideo ſubdiť. k ❡Vt referas ſcilicet pplo. l ❡Oſtendaſq; &c. quãtũ ad celebratio nem dierũ ſolennium. m ❡Et ritum colendi. quantũ ad actũ offerendi & ſacrificandi. n ❡Viãq; per quam ingre.de. quã tũ ad credenda. o ❡Et opus qđ fa.de. quãtũ ad mores & agẽ da. p ❡Prouide aũt. Cum magna diligentia & deliberatione. q ❡De omni ple. abſq; pſonarũ acceptiõe. r ❡Viros. qa mulieres non debent dominari nec regere ppter defectum diſcre-tionis & cõſtãtię. s ❡Potẽtes.ſ. iudicare p ſuã ſapiẽtiam & expe rientiã. Vñ & alia trãſlatio habet ſapiẽtes vbi nos habem⁹ potẽtes. t ❡Et timentes deũ,magis q̃ hoĩes. v ❡In quibus ſit ve-ritas.ſ. vitę, iuſtitię,& doctrinę. x ❡Et qui oderint,auari. qa homines cupidi propter munera de facili deflectuntur à iuſtitia.

† cadẽ do cades.i.huic graui one-ri ſuccum bes
H
† corã deo vt referas li tes eius ad deum, c.ſi.de re.iu di.lib.6.
† leges indi ciaq; eis viã
† fortes
Cõtra mu-lierũ regi-men

☙ Et cõſtitue ex eis Moraliť

Mora. aũt p verbũ Iethro. d. p ❡Prouide &c. Inſtruũtur prin cipes & plati pmouere ſine pſonarũ acceptiõe viros aptos,p regimi ne ſcđm cõditiões hîc poſitas i ſeſu lřali q ẽt moral' eſt,vt patet itu:ti

✱ Quibus auditis

A Moraliť. a ¶ Et cōſtitue &c. Origeň. Ordinabis, inqt, eos tri. &c. Et iudicabunt populum omni hora, verūtamē qď graui⁹ fuerit, referent ad te, audiant principes ppľi, & pſbyteri plebis, q debent omi hora ppľm iudicare, ſemp & ſine intermiſsiōe ſedere in iudicio, dirimere lites, & recōciliare diſſidentes, in gratia reuocare diſcordes. Diſcat vnuſquiſq ex ſcripturis ſctis officiū ſuū. Moyſes, inqt, vt ſit in his q ad deū ſunt & verbum deiediſſerat ppľis. Cęteri verò principes quos appellauit tribunos, qa tribui pſunt. Vel cēturiōes vel quinqgenarij q pſunt minorib⁹ iudicijs, q ad ſingulos ptinent dirimētes. Quā figurā etiā in futuro ſeculo ſeruādā puto. Vñ Mat. xix. d. Cū ſederit ſi. ho. ſup thronū maieſ. ſuę, ſede. & vos ſup. ſedes. xij. &c. Vides ergo quia nō ſolū dñs iudicat, cui oē iudiciū dedit pr̄. Ioh. v. d. Sed cōſtituit principes q iudicēt de minorib⁹ cauſis. verbū aūt qď graui⁹ fuerit, referāt ad ipm. Ideo dicit dñs de quodā Matt. v. c. qa re⁹ erit cōci. de alio aūt ibidē. xij. c. Re⁹ e. ge. ig. Sed & de oī ỽbo otioſo dicīť reddere rōnē. Et iō nō dixit eſt, qa deo pſtabim⁹ rōnē, ſicut de piurio. Reddes aūt dño iuramēta tua, Mat. xij. d. Regina quoq auſtri ſurget in iu. cū vi. gene. hui⁹ & cōdē. c. Ecce aliud genus iudicij. Matth. xiij. f. Qui habet au. audi. hęc em̄ oīa vmbra ſunt cęleſtiū & imago futurorum. ¶ Orige. Sicut ſcriptū eſt. Eccl. j. b. Nō ſatiabiť oculus viſu, nec au. au. nec nos ſatiari poſſum⁹ conſiderando q ſcripta ſunt qb⁹ nos ędificēt, q̄ntis nos modis iſtruāt. Cū em̄ cōſpicio, ꝙ Moyſes, ppheta deo plenus, cui deus facie ad faciē loqbať, cōſiliū accepit à Iethro ſocero ſacerdote Madiā, admiratione nimia obſtupeſco. Audiuit em̄ Moyſes vocē ſoceri ſui, & fecit q̄cūq dixit ei. Non dixit, qa de⁹ mihi loquiť qd agere debeā: quō ab hoie cōſiliū accipiā, & ab hoie Gētili alieno à populo dei, & nō qs dicat, ſed qd dicať auſcultat. Nos ergo ſi inuenimus aliqd ſapiēter à Gentilibus dictū, nō cū autoris noīe ſpnamus & dicta, nec qa legem dei tenem⁹ cōuenit nobis tumere ſupbia & ſpernere prudentiū verba, ſed oīa, pbantes qď bonū eſt, teneamus. Qui aūt hodie ppľis pſunt, non dico ſi iā eis aliqua à deo reuelata ſunt: ſed ſi in ſcia legis aliqd meriti habent, cōſilium dedignanť inferioris, etiā ſacerdotis, nedum laici, nedum Gētilis: ſed Moyſes qui erat manſuetus ſuper omnes homines accepit cōſilium inferioris, vt principibus daret formā humilitatis, & ſignaret imaginē futuri ſacramēti. Sciebat qīq futurū, vt Gētiles bonū cōſiliū pferrēt, apud Moyſen bonū & ſpūalē intellectū afferentes ad legem, & audiret eos lex faciens oīa q diceret. Nō enim pōt facere lex ſicut Iudęi dicūt, qa infirmať lex in carne, i. in litera, & nihil pōt ſcďm literam. Nihil enim ad pfectū adduxit lex. Hebr. vij. c. ſcďm hoc aūt cōſilium qď nos afferim⁹ ad legē, poſſunt oīa ſpūaliter fieri, & ſacrificia offerri, q mō carnaliter nō pñt, pōt lex leprę ſpūaliter ſeruari. Sicut ergo intelligim⁹, ſentim⁹ & cōſiliū dam⁹, oīa facit lex: ſcďm literā ỽo nō oīa, ſed pauca. b ¶ Moy. ſe. &c. Vir deo familiaris ſapiētiſsim⁹, nō erubeſcēs à minori & Gentili doceri, formā doctoribus pbuit ne à qbuſlibet erubeſcāt erudiri. c ¶ Quicqd &c. Alij verbū, aut graue referebāt ſup Moyſen. ſic em̄ habet Gręcus ſermo. qď Latini interptati ſunt, ad Moyſen. Illa ſanè locutiōe ipſa etiā cura figuratur, qua dictū eſt ſup Moyſen, velut onus ſignificať ei impoſitū. Verbum aūt graue dictum eſt pro quæſtione graui.

Matth. 5. c.

præcepta eius poteris ſuſtētare

Moraliť.

Exod. 33. c.

B ✱ dñi

† ergo

Nūe. 12. a.

Nota

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et cōſti. ex &c. Tribun⁹ eſt qui pēſt mille hominibus. b ¶ Et centu. Cēturio pēſt cētum. c ¶ Et qn &c. qnqgenarius eſt q pēſt. l. & decanus. x. in populo aūt Iſraël erāt ſexcenta milia peditū, vt ſuprà dictū eſt. xij. ca. Ex quo cōcludiť, ꝙ ibi fuerūt ſexcēti tribuni, & centuriōes ſex milia, & qnquagenarij. xij. milia, & decani lx. milia. d ¶ Si hoc fe. &c. ordinatè gubernādo populū tibi cōmiſſum à deo. e ¶ Et oīs &c. reuer. hora debita negotijs expeditis. f ¶ Cū pace ad loc. ſ. per hoc em̄ ꝙ honores à pſidente cōmunicanť alijs ſcďm grad⁹ ſuos eſt maior pax in pplo. g ¶ Quibus au. &c. Hīc tertiò poniť cōſultatiōis adimpletio, cū dicitur. Fecit omnia

a ¶ Qui ſibi ſubiectis bona tribuunt: qui Græce ✱ chiliarchi, Latine dicuntur millenarij.

a Et conſtitue ex eis tribunos & b centuriones, & quinquagenari- c os, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit, referāt ad te, & ipſi minora tantūmodo iudicent, leuiusq tibi ſit, partito in alios onere. Si hoc feceris, d implebis imperiū † dei, & pcepta ei⁹ poteris † ſuſtinere, & oīs hic populus re- e uertetur cū pace ad loca ſua. Qui- f bus auditis Moyſes fecit omnia g quæ ille ſuggerat. Et electis uiris h ſtrenuis de cūcto Iſraël, cōſtituit i eos principes populi, tribunos, centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicabant ple- c bem ✱ omni tēpore. Quicquid autem grauius erat, referebant ad eum, faciliora tantūmodo iudicātes. Dimiſit † ꝙ ✱ cognatū ſuū, k qui reuerſus abijt in terrā ſuam.

a ¶ Qui Græce ✱ hecatōtarchi. b ¶ Qui & ✱ pētecōtarchi.

a ¶ Qui ſuper denos. ¶ Qui Græce ✱ decarchæ. b ¶ Priuatas cauſas populi.

a ¶ Beati qui cuſtodiunt iudicium & faciunt iuſtitiam in omni tempore. Pſal. cv.

¶ Graues quæſtiones & communes.

¶ Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Cap. XIX.

d ¶ Iunio.

Menſe tertio egreſ- l ſionis Iſraël de terra Ægypti,

h ¶ Fecit omnia quæ ille ſug. Ex quo datur exemplum ꝙ bonum cōſilium inferioris nō eſt cōtemnendum. Moyſes enim qui erat dux populi, & ita deo propinquus ꝙ loquebať ei ſicut homo ad amicum ſuum, tamen fecit ipſius Iethro cōſilium. i ¶ Et electis viris &c. Deut. j. dicitur, ꝙ populus elegit iſtos. dicendum, ꝙ Moyſes hanc electionem populo commiſit, quia p experientiam cohabitationis cognoſcebāt melius conditiones vicinorum ſuorum, illā etiam electionem Moyſes approbauit, & ideo dicitur hīc elegiſſe, qa autoritate eius electio illa facta fuit & approbata; & patet litera vſq ibi. k ¶ Dimiſitq co. ſu. id eſt ſocerū ſuum: qui reuerſus abijt in terrā ſuā. Illi qui dicunt ꝙ Iethro venit ad Moyſen primo anno egreſſiōis de AEgypto, qď eſt probabili⁹ vt dictum eſt, dicunt ꝙ non redijt ad terrā ſuam vſq ad annum ſequentē: ita ꝙ fuit cū populo Iſraël per annum, & ideo ei⁹ redit⁹ poniť hīc per anticipationē, & hoc eſt magis pbabile: tum quia erat nouiter ad fidē conuerſus, vt prædictum eſt: & ideo debebat plenius inſtrui, & maximè quia illo anno erat lex danda à deo: tum quia videns generum ſuum in tanta gloria, & per conſequēs filiā ſuā & nepotes ſuos, non eſt veriſimile, quòd ita citò recederet ab eis. g ¶ Quibus audi. &c. oſtendiť ꝙ qn prudētes & literati homines veniunt ad religionem, conſilium eorum, ppter nouitatē nō eſt cōtēnendū, ſed grauiter accipiēdū. ¶ In. cap. xviij. vbi dicitur in poſtilla: Tulit Sephorā vxorem Moyſi.

C

Nota

✱ χιλιάρχοι

✱ ἑκατοντάρχοι

✱ πεντηκοντάρχοι

✱ δεκάρχοι

† dñi

† ſuſtētare

ADDITIO.

¶ Qualiter ſit intelligēdū qď diciť hīc: Tulit Sephorā vx. Mo. quam remiſerat, dictum fuit ſuprà. iij. ca. in additione. iij.

† Moyſes ſocerum

GLO. ORDI.

CAP. XIX.

D Hiſtoriçe.

MENSE tertij &c. Origeň. Alia litera. Mēſis aūt tertij exit. filiorū Iſraël de terra AEgypti hac die venerūt in eremū Sina, & pfecti ſunt ex Raphidim, & venerunt in eremū Sina, & applicuit ibi Iſraël cōtra mōtē: & Moyſes aſcēdit in mōtē dei, & vocauit eū dñs de mōte dicēs: Hęc dices domui Iacob, & nūtiabis filijs Iſrl̄ &c. & paulopoſt, deſcēde & cōteſtare populo, & purificabis illos hodie & cras, & lauēt veſtimenta ſua, & ſint parati in diē tertiā. Tertia em̄ die deſcēdet dñs in mōtē Sina corā oī populo, hoc die reperiť dari lex, q in tabulis lapideis ſcripta eſt digito dei, ſicut ſequētia docēt. Dies aūt iſte terti⁹ appet tertij menſis ab exitu filiorū Iſraël de AEgypto, Ex q die paſcha fecerūt. i. agnū immolauerunt & die menſis

NICO. DE LY.

CAP. XIX.

Diuiſio

MENSE. tertio. Poſtq deſcripta eſt eductio populi Iſraël de AEgypto, hīc cōſequēter deſcribiť legis datio, vbi priò pmittiť præparatio plebis, ſcďò ſubdiť datio legis. xx. c. Adhuc priò diſponiť pparatio populi p mūditiā, ſcďò p reuerētiā ibi: Iā aduenerat. adhuc priò induciť popul⁹ ad mūditiā mētis, ſcďò ad mūditiā corporis, ibi: Ait enim dñs, iam nūc veniā ad te. Circa primum diciť. l ¶ Menſe tertio egreſsionis. in die hac. id eſt prima

Moraliter. ¶ Menſe tertio egreſsionis Iſraël de terra AEgypti. In hoc capitulo agitur de diſpoſitione populi ad legem domini recipiendam, quæ data fuit quinquageſima die ab egreſſu populi de AEgypto, propter quod ſignificat dationem ſpiritusſancti per quē radicať lex euangelica in fidelium cordibus, & facta fuit apoſtolis & alijs diſcipulis exiſtentibus cum eis quinquageſima die à domini reſurrectione, p quā tanq de AEgypto exiuimus, ſ. de tenebris culpę & ignorantiæ. Ad receptionem verò ſpiritusſancti quatuor diſponunt, ſcilicet diuinorum beneficiorū gratitudo, obedientię promptitudo, conuerſationis ſanctitudo, cōtinentię pulchritudo. Primum ſignificatur cùm dicitur.

Moraliť.

✱ Voſipſi vid. &c.

molauerunt & ederunt,qui fuit quartuſdecim⁹ primi mẽſis,vſq;
E ad iſtum quo lex dat.dies.l.nũerant.xvij.ſ.primi mẽſis,reliq ab ipſo xiiij.Deinde oẽs.xxx.ſecũdi mẽſis q fiũt.xlvij.& tertius tertij mẽſis q à ſolennitate occiſi agni qnquageſimus eſt,ac per hoc in iſta vmbra futuri ſcdm agni imolatione die feſtũ,qa qnquageſimo die lex data eſt,ſcripta digito die:Ita in ipſa veritate

Num.33.c. noui teſtamẽti à feſtiuitate ĩmolati agni Ieſu Chriſti.l.dies numerantur vbi ſpũſſanctus de altiſſimis datus ſit,qui eſt digitus dei.

a ¶In die hac &c. Quadrageſima ſcilicet ſeptima die poſtquã egreſſi ſunt de AEgypto prima die.ſ.Iunij peruenerũt ad mõtẽ Sina,vbi cũ pactis duobus dieb⁹ qb⁹ ſctificati ſunt.tertio.i.qnqgeſimo,legẽ acceperũt:& hęc eſt Pẽtecoſtes. Rab.In Sina vna manſio fuit,ſed inter omnes maxima. Ibi enim lex accepta, tabernaculum erectũ. Ibi Exodus & maxima ps Leuitici oẽſq; libri legis penẽ cõſcripti ſunt. b ¶Moyſes aũt &c.Greg.Alia litera:Moyſes aũt aſcendit in mõtem, & dñs deſcendit ad eũ.

Moralit. Mons altitudo contẽplatiõis eſt, in quem aſcendim⁹,vt ad ea quæ vltra infirmitatem nr̃am ſunt,intuẽdo ſubleuemur.Sed dominus deſcẽdit,qa ſctis multũ ꝓficiẽtib⁹:† parũ aliqd de ſe apit. Allegori. c ¶Alas aquilarum. vocat doctrinas duorũ teſtamentorum,quę nos ab infimis ad cęleſtia portãt. d ¶Regnũ &c. Mẽbra.ſ. ſummi ſacerdotis in regnũ cęlorũ venturi.

† paruum

Allegorice

non e ¶Expoſuit oẽs &c.Greg. Notandum,ꝙ lex nõ incautis vel neſcientib⁹ ingerit;ſed expoſitis ꝓmiſſis q̃ debentur ſeruantibus,& bñficiis ꝓteritis q tã expti ſunt,& mirabilibus,cũ ſponte ſe legi ſeruandæ deuoueant, lex petentib⁹ dat:vt ſcdm. ꝓmiſſionẽ ſuã quaſi voti rei qui violauerint iudicent,nec de violentia ſibi illata cenſentur.

F

Preparatio ad Chriſti cœnam f ¶Vade ad populum.Orige.Deſcẽde & proteſtare pplm, & purifica illũ hodie & cras,& lauent veſtimẽta ſua, & ſint parati in diem tertiũ &c.Qui vult venire ad verbum dei,audiat qd̃ pcipit dominus. Sanctificatus venire debet & lotis veſtib⁹. Si enim ſordida attuleris veſtimenta, dicetur tibi Matth.xxij.b. Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? Nemo ergo põt audire verbũ dei,niſi pri⁹ ſanctificat⁹.i.ſctũs corpore & ſpũ,& lotis veſtibus.Ingreſſur⁹ eſt ei pauloport ad cœnam nuptialẽ,manducaturus de carnibus agni,& potaturus poculum ſalutis.Nemo intrat ad cœnã hãc ſordidis veſtib⁹. Vnde Eccl'.ix.b.In omni tpe ſint veſtimenta tua munda.Lota ſunt enim ſemel veſtimenta tua gratia baptiſmatis.ij.Cori.vij.a.Purificatus es corpore,mundatus ab omni inqnamento carnis & ſpiritus.Act.xj.b.Quæ ergo deus mũdauit,tu immunda ne feceris. Audi ſanctificationis genus.ne acceſſeris inquit,ad mulierẽ hodie & craſtino,vt die tertio audias verbũ dei,hoc eſt qd̃ ait apl's j.Corin.vij.a.Bonũ eſt hoi mulierem non tangere,ſaluo tñ infirmis remedio nuptiali.j.Corin.vij.c,Sed qa tps breue eſt,ſupeſt,vt q hñt vxores,ſint tanq̃ nõ habentes. Sanctifica illos

Nicolaus de Lyra.

die menſis tertij. a ¶Venerunt in ſolitudinem Sinai.Vbi lex erat danda. b Caſtrametati ſunt .i.terram menſurauerunt in qua ponenda erant caſtra,quia ſecundũ ordinationẽ illorũ q erãt deputati ad hoc,aſſignabat cuilibet capitaneo familię locus maior vel minor,ſecũdũ q̃titatẽ tentorij ſibi neceſſarij, & familiæ ſuæ c ¶Ibiq; Iſraël fixit ten.ſecũdum quod erat

Caſtrametari

a in die hac uenerunt in ſolitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes uſ-
a ¶Rubus vel tentatio.
que in deſertum Sinai, caſtrametati ſunt in eodem loco: ibiq; Iſraël fixit tentoria è regione
a ¶Proprium eſt ſanctorum mõtes diligere & incolere, quorum conuerſatio eſt in cælis.Phil.iij d.
b montis. Moyſes autem aſcendit in montem ad deum. Vocauitque eum dominus de monte, & ait, Hæc dices domui
a ¶Actiuis.
Iacob, & annuntiabis filijs Iſ-
a ¶Contemplatiuis.
raël. Voſipſi uidiſtis quæ fe-
¶Pœnas Ægyptiorum commemorat, & quæ populo ſuo præſtitit beneficia, vt timeant omnipotentem,& diligant benefactorem.
cerim Ægyptijs, quomodo
a ¶Velociſſime.
b ¶Moyſi & Aaron.
¶Sicut aquila prouocans pullos ad volatum &c.Deute.xxxij.b.
c portauerim uos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi.
a ¶Antequam legem det,promiſſis allicit vt libenter accipiant.
b ¶Aure cordis.
Si ergo audieritis uocem me-
a ¶Diligenter.
b ¶Quaſi pacis actum.
am, & cuſtodieritis pactum
a ¶Specialis populus. quos paſcam defendam, & ſicut gregem proprium nutriam.
meum, eritis mihi † in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra, & uos
a ¶Vnde Petrus:Genus electum,regale ſacerdotium,gens ſancta,populus acquiſitionis.ij.Pet.ij.b.
d eritis mihi in regnum ſacerdotale,& gens ſancta. Hæc ſunt uerba quæ loqueris ad filios Iſraël. Venit Moyſes, & conuocatis
e maioribus natu populi, expoſuit omnes ſermones, quos mandauerat dominus. Reſpon-
a ¶Vel omnis.
ditq; uniuerſus populus ſimul: Cuncta quæ locutus eſt dominus, faciemus. Cumq; retuliſ-
a ¶Vota ſubditorum referunt prælati ad dominum,cum eorum bona ipſi attribuunt, & eum in omnibus benedicunt.
ſet Moyſes uerba populi ad dominum,ait ei dominus: Iam nũc
a ¶Obſcura ſcientia legis.
ueniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquẽtem
a ¶Non ad populum qui non poteſt me intelligere.
ad te, & credat tibi in perpetuum. Nuntiauit ergo Moyſes uerba populi ad dominum. Qui di-
f xit ei: Vade ad populum, &

qd̃ erat diſpoſitũ ab illis q habebãt ordinãdi officiũ. d ¶E regione montis. Ad pte orientalẽ,vt ſic adorarent dñm deſcendentẽ ſup montẽ Sinai,qa Iudęi adorãt verſus occidẽtẽ.Vnde & tabernaculũ & tẽplũ ſic fuerũt diſpoſita,vt ingreſſus eſſet à pte oriẽtali, vt ad ptẽ oppoſitã adorarẽt ſacerdotes, ſicut & ſtellæ cæli ab oriente mouentur in occidẽtẽ quaſi adorãtes ad partẽ illã.Vnde Neemie.xix.b.dicit.Exercitus cęli te adorat. e ¶Vocauitq; eũ dominus &c. Nõ em̃ audebat aſcẽdere ad ſuperiorẽ ptẽ mõtis,niſi vocat⁹ à deo qa dictum fuit ſibi in rubo:Ne appropies huc &c.vt dictũ eſt ſuprà.iij.ca. f Voſipſi vi.&c. Flagellando eos,& ſubmergendo pro vobis. g ¶Quõ por.vos &c.i.citò & expeditè educẽdo vos de AEgypto,ſicut aqla inter aues al's citiſſimè volat,quia oẽs eadẽ die egreſſi ſunt,vt dictum eſt ſuprà.xij.a,Dicit hĩc Ra.Sa.ꝙ mod⁹ aqlæ eſt quãdo portat pullos de loco ad locũ, ꝙ portat eos ſup dorſum,ita ꝙ ſi ꝓijciatur ſagitta ad inferi⁹,ipſa recipiat ſagittã,& nõ pulli.ideo domin⁹ cõparat ſe aqlę,qa cũm voluit trãsferre filios Iſraël p mare rubrũ, angel⁹ q pcedebat caſtra Iſrl'i hoc pſonã domini rep̃ſentãs,poſuit ſe cũ colũna nubis inter AEgyptios & Hebræos,ne AEgyptij poſſent impetere Hebręos machinis vl' ſagittis,vt hr̃.ſ.xiiij.c.Prędicta aũt bñficia debebãt mouere Hebræos ad ſeruiẽdum deo prompta volũtatẽ & mũda mẽte,Ideo ſeq̃t. h ¶Si ergo &c.nõ tñ aure corpis,ſed & mẽtis.i ¶Et cu.pa.i.legẽ vobis dãdã ope ad implẽdo. k ¶Eritis mi.&c.Peculiũ vt hĩc accipit,eſt pu⁹ cẽ ſus extra hęreditatẽ de q põt filiusfamilias facere qd̃ vult,ſine licẽtia pr̃is,& ideo eſt qd ſibi ſpãliſſimũ.& p hoc itelligit ꝙ Iſrl'iter oẽs pplos ſit magis appropriat⁹ & ſpãl'ipi deo,ſi legẽ obſeruet & hoc magis patet ĩ Hebręo,vbi hr̃ ſic.Eritis mihi amicabilitas de cũctis pplis.i.q excellẽt delictũ,ꝙ ſignificat p nomẽ abſtractũ ſic dr̃ de aliq̃ excellẽter liberali,ꝙ nõ ſolũ eſt liberal',ſed ipa liberalitas. l ¶Et vos &c. i.maximũ,qa noĩe ſacerdotij aliqñ maiori tas itelligit,ſic.ſ.dictũ eſt de Iethro.ij.c.& .ij Reg.viij.dr̃ Filij Dauid ſacerdotes erant.i. maiores & pmi poſt regẽ. m ¶Et g.ſã.i. ad dei cultũ applicata:ſic & veſtes ſacerdotales dicũt ſanctę,qa ad dei cultũ applicatæ. ex hoc em̃,ꝙ Chriſt⁹ q eſt ſctũſſctõrũ,naſcitur⁹ erat ſcdm carnẽ de pplo Iſrl',iõ debebat ſpãli ſctitate pollere p̃ cęteris pplis terrę. n ¶Et cõ &c.illis em̃ priõ expoſuit vba dñi,& illi pplo,& tunc ois ppls conſenſit. o ¶Cũq; re.&c.Hĩc cõſeqnter diſponit ppls p mũditia exteriorẽ, tñ pmittit relatio r̃ſiõis ppl'i dño p Moyſẽ,cũ dr̃.Cũq; retu.&c.Nõ qa dñs ignoraret cũ ſciat oĩa,cetiã añq̃ fiãt,ſed vt bõa volũtas ppl'i pñtarẽt dño tãq; ei placita,ſic & angeli bona hoim opa offerunt corã dño,put Raphael dixit Tob.xij.c.Ego obtuli memoriã orõnis tuę &c. p ¶Iã nũc &c.p hoc deſignat,ꝙ ĩ pñti nõ habem⁹ niſi cognitionẽ ęnigmaticã de diuis,ſcdm qd̃ dic apl's.j.Cor.xiij.d.Videmus nũc p ſpeculũ in ænigmate.&.ij.Metaphy.dr̃ ꝙ intellect⁹ nr̃ ſe habet ad diuina ſic ocul⁹ noctuę ad luce ſolis,& ꝑpter hoc apparuit dñs in caligine,qa tales appitiones ſiunt cõiter ſcdm diſpoſitionẽ illorũ qb⁹ fiũt. q ¶Vade ad &c.Hĩc accipit ſctificatio pro mũditia:quia ※ f ¶Voſipſi vi. &c.q.d.vos debetis eſſe grati,qa gratitudo de bñficijs acceptis eſt diſpoſitio ꝓ alijs recipiẽdis.Ideo ſubdit. h ¶Si ergo &c.Sequit: l ¶Eritis mi hi in.&c.Scdm tãgit cũ dicit † ¶Rñditq; vni.po.&c. Tertium notatur ibi. ※ Lauentq; veſti-

G

Aquilę natura

Peculium

H

† in peculium præ, vl' theſaur⁹ dilect⁹,præ

† ſp̃ia.

Moraliter.

a ℭSctifica il.&c.Ra.Qui ad cõſpectum dei deſiderat venire:
A ſanctificet ſe fide & conuerſatione,& lauet veſtimenta.i.opa hodie
Moralit̃ & cras,in pñti ſcilicet & in futuro, vt ad gloriã reſurrectiõis pueni
Hiſtorice at,quã tertius dies inſinuat. b ℭIn die &c. Hac die data eſt lex
in tabul' lapideis ſcripta digito dei.hic eſt tertius dies tertij menſis
ab exitu filiorum Iſraël de AEgypto.A die
ergo q̃ paſcha fecerũt.i.q̃rtodecimo primi
mẽſis,vſq; quò lex data eſt qnquaginta dies
numerãt̃,decẽ & ſeptẽ.ſ.primi mẽſis Reliq
à q̃rtodecimo & oẽs.xxx.ſcd'i q ſunt.xlvij.
& tertiꝰ tertij mẽſis, q eſt ab occiſione agni
qnq̃geſimꝰ,ſicut à paſſiõe Chriſti,vſq; q̃ dat̃
ſpũſſanctꝰ qnquaginta dies numerant̃:digi
tus em̃ dei ſpm̃ſctm̃ ſignificat. ℭ Iſi.Quin
quageſimo die poſt paſcha,lex Moyſi data
eſt quinquageſimo die poſt paſſionẽ dñi,
quã paſcha illud figurabat,datus eſt ſpiritꝰ
ꝓmiſſus deſcẽdẽs ſup apoſtolos,& q cũ eis
erãt in.cxx.Moſaicę ętatis numero cõſtituti,
& diuiſis linguis credẽtiũ totꝰ euãgelica p̃di
catione mũdꝰ impletꝰ eſt. Dicit̃ illic ſcripta
lex digito dei:& dñs Luc.xj.c.de ſpũſancto
dicit:In digito dei.eij.dęmo.Aſpicit cũctꝰ
ppl's voces,lãpades,mõtẽq; fumigãtẽ,toni-
trua,fulgura,& clangorem buccinę perſtre
pentem.In vocibus & tonitruis blandiciæ
promiſſionis,vel terror in pręedicatione in-
telligũtur :in lãpadibꝰ claritas miraculorũ:
in ſonitu buccinę fortis pręedicatio ſancto-
rũ, q̃ oĩa in aduẽtu ſpũſancti cõpleta ſunt,
qñ diſcipuli in varietate linguarũ p̃ceptis
& ſignis intonuerũt.Interp̃tat̃ autem Sinai,
rubus qđ ſignificat eccl'iam,in qua domi-
nus Moyſi loquit̃.Qđ aũt daturus legem
dñs in igne fumoq; deſcendit,ſignificat ꝙ
fideles ſuæ claritatis oſtẽſione illuminat,&
in fideliũ oculos fumo erroris obſcurat.Vi
B detur etiam in caligine:quia impij qui ter-
rena ſapiunt,eũ deſcẽdentẽ.i.in humilitate
naſcentẽ pre caligine malitiæ nõ cognoue-
runt,vel qa veritatẽ legis infidelibus per ca
Eſa.6.c. liginẽ dixit,vt videntes non videant,& au-
† ꝓlixum dientes non intelligant. c ℭ Cauete
tonitruum ne &c.Ra. Prius ꝓhibẽt populũ in mõ
dederit. tem aſcendere,mortẽq; minat̃:nunc iubet
vt clãgente buccina aſcẽdãt in mõtẽ,huma
nam.ſ.compeſcens aud aĩã,& ad obediẽn-
dũ inuitãs:qa ad pręedicationis vocem debe
mus nos ad ſupna erigere,nec ſacramẽtorũ
inueſtigatiõe ſpõte p̃ſumere,ſed dei voca-
tionẽ ſeq,d ℭBuccina. quaſi vocina:à
voce vl'à vocãdo vel à bucca. e ℭ Cũq;
lauiſ.&c. Non ſufficit ad virtutẽ cõtem
plationis emũdare opa penitẽtię lachrymis,
niſi ſequat̃ caſtitas mẽtis & corporis.Vnde
Mat.v.a.Btĩ mũ.cor.&c.Et Sapien.j.a.In
maliuolã animam non in.ſa. f ℭ Totus
Moralit̃ autẽ mons.Grego. Legẽ daturus dñs
in igne fumoq; deſcẽdit qa humiles p clari
tatẽ ſuæ oſtẽſionis illuminat,& ſupbos p ca
liginẽ erroris obſcurat,poſt igitur mens ab
appetitu gloriæ

Nicolaus de Lyra.

pro mũditia,qa ſanctũ in vna ſignifica
tione idẽ qđ mundũ. a ℭ Conſtitueſq;
ter.&c. ne irreuerenter,ſeu curioſè ſe in-
gerant ad diuina. b ℭ Lapidi &cæ.
Iac.In Hebręo habet̃ ſagittis.taliter em̃ in-
terficit hõ alõge,& p talẽ mortẽ deſignat̃
quòd non debuerant appropinquare,ſed
delõge ſe tenere. c ℭ Cum clã.ce.&c.
qđ exponũt doctores nr̃i dicẽtes, ꝙ p hoc
nõ licẽtiãt̃ trãſcẽdere terminos prædictos,
ſed ꝙ añ clãgorem hm̃oi debebãt ſe tenere
longè,etiã à terminis p̃fixis,& in ipſo clan-
gore appropinquare eis,& hoc vocat̃ aſcẽ
dere,qa illi termini erãt aliquãtulũ in acceſu
montis.In

mõtis.In Hebrę.habet̃.In ꝓtractu buccinę aſcẽdãt.Et dicit Ra.Sa. C
ꝙ erat quidã modꝰ clãgendi ꝓtenſus,& erat ſignũ receſſus deita-
tis de monte,& per hoc erãt licẽtiati trãſire terminos cõſtitutos, &
aſcendere in montẽ. d ℭ Deſcenditq; &c. Ad exequendum
dñi mãdatũ. e ℭEt ſan.eũ. denũtiãdo ꝙ mũdaret. f ℭ Cũq;
la.ve.ſ. Si quęrat̃,quare nõ acceperũt no Quæſtio
ua.Dicendũ ꝙ nõ fuit niſi ad commẽdan-
dum dei miraculum,per quod ab exitu de
AEgypto vſq; ad ingreſſum terræ promiſ
ſionis veſtimẽta eorum nõ ſunt attrita,nec
vetuſtate cõſumpta, vt dicit̃ Deut.xxix.a.
g ℭ Eſtote parati in diem tertiũ. Hic
eſt dies ſextus menſis tertij, quarto em̃ die
eiuſdem menſis dixit eis Moyſes iſta,vt di-
cit Rab.Sa.& in ſexto die fuit lex data,ex
quo concludit̃ ꝙ fuit data.l.die à die exitus
de AEgypto excluſiuè, quia menſes apud
Hebręos accipiunt̃ p lunationes,ita ꝙ duo
menſes faciunt.lix.dies:quibus ſi de tertio
menſe addant̃ ſex dies vſq; ad dationẽ legis
faciunt.lxv.à quibus ſi ſubtrahantur .xiiij.
dies primi menſis qui præceſſerunt exitum
de AEgypto q fuit.xv.die, vt habet̃ ſuprà
xij.ca.remanent.lj.dies. h ℭ Et ne ap- Actꝰ matrĩ
propinquetis vxoribus veſtris. licet monialis
enim actus matrimonialis ſit licitus,tamen
habet annexam quãdã turpitudinẽ,quam
oportet excuſari p bona matrimonij. Ha-
bet etiam annexam depreſſionem mẽtis ꝓ-
pter vehementiam delectatiõis carnis.Vn-
de dicit Gregorius: Tantò mens à ſuper-
no amore diſiungit̃, quanto inferius dele-
ctatur:& ideo ante ſuſceptionem legis per
duos dies fuit prohibitꝰ,qa ad ſuſceptionẽ D
legis requirebatur magna mundicia & ele-
uatio mẽtis. i ℭ Iamq; aduenit dies
tertius. Hic conſequenter diſponitur po
pulus per reuerentiam ad deũ,quę ex timo
re conſurgit,& ideo antè prolationẽ legis
ſigna terribilia apparuerunt. Alia etiã cau
ſa eſt ad hoc,quia lex vetus fuit lex timoris,
ſicut lex noua dicit̃ lex amoris.vñ dicit Au
guſt.Breuis differentia legis & euangelij,ti
mor & amor.Cuius ratio eſt,qa illa lex da-
bat̃ hominibꝰ imperfectis,q per terrorem
inducendi ſunt ad opa virtutũ,lex aũt no-
ua data eſt p̃fectis,q magis inducunt̃ ad ta
lia p amorẽ,vñ dicit poeta Horatiꝰ: Ode- Horatiꝰ in
rũt peccare mali formidine pœnę:Oderũt epi.
peccare boni virtutis amore. Et ideo ſicut
lex noua data eſt in quiete & tranquillitate
à Chriſto,prout dicitur Matth.v.a .Cùm
ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius.
Et aperiens os ſuum docebat eos dicens:
Btĩ pauperes ſpiritu ,quoniã ipſorũ eſt re.
&c.ita lex vetꝰ data eſt cũ terroribꝰ,& hoc
eſt quòd dicitur hic. k ℭ Cœperũt au
diri tonitrua ac micare fulg.&c.clã
gorq; buccinæ vehementiꝰ perſtre-
pebat.Audiebatur enim cũ prædictis ter
ribilis ſonus quaſi tubę,& hoc fiebat mini-
ſterio angelico.Fabulantur autem Iudęi,ꝙ
ille clangor vel ſonus fiebat in quodã cor-
nu quod fuit acceptum de ariete immola-
to pro Iſaac. l ℭ Et timuit populus
propter prædicta. m ℭ Cũq; eduxiſ-
ſet eos Moyſes.cũ quadam importuni-
tate,eò ꝙ non audebant exire. n ℭ To-
tus autẽ mons Sinai &c.nubes em̃ den
ſiſſima,vt prædictũ eſt, operuerat mõtem
Sinai,& Moralit̃.
✱ Lauantq; veſtimenta. per veſtiũ lo
tionẽ intelligit ſanctã & mũdã cõuerſatio
nem.Quartũ tãgit ibi. h ℭ Et ne appro
pinquetis vxoribus veſtris. Cõpletis
aũt quatuor dictis infundit̃ ſpũſanctus in
nobis,inuiſibiliter,ſicut in ſigno viſibili da
tus fuit apoſtolis.

a ❡Præcipe vt ſanctificentur.
b ❡In præſenti.ſ.& futura vita.
c ❡A peccatis

a ſanctificã illos hodie & cras, lã-
a ❡Corpora quibus animæ veſtiuntur. ❡Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua,ne nudus ambulet.
uentq; ueſtimenta ſua : & ſint
a ❡Per ſcientiam legis naturalis.
b ❡Quaſi legem & cultum ſanctæ trinitatis accepturi.
b parati in diem tertium . In die
a ❡Scientiam legis daturus. ❡Humanæ fragilitati condeſcendens.
enim tertio deſcendet dominus
❡Vt ſciant legem a deo dari non ab homine.
coram omni plebe ſuper mon-
a ❡Ne quis vltra intelligentiam ſuam ad montem ſacræ ſcripturæ audeat conſcendere.ſed contentus ſit menſura ſua ſecundũ donũ quod accepit a deo.
tem Sinai. Conſtituesq; termi- a
nos populo per circumitum, &
c dices : Cauete ne aſcendatis in
montem, nec tãgatis fines illius.
a ❡vltra vires. b ❡Altitudinem ſcripturæ.
Omnis qui tetigerit montem,
a ❡Æterna. b ❡Lapſus in hæreſim vel blaſphemiam in deum c ❡Id eſt nemo imitabitur inſaniam eius.
morte morietur. Manus non
a ❡Duris eccleſiæ ſermonibus coartabitur.
tanget eum, ſed lapidibus op- b
a ❡verba ſapientium quaſi ſtimuli. ❡Quaſi acerrimis obiurgationibus.
primetur, aut confodietur iacu-
a ❡Stultus iumentis comparatur
b ❡Sapiens reputatione ſua.
lis. Siue iumentum fuerit ſiue ho
a ❡Vel morietur.
mo, non uiuet. †Cùm clãgere cœ- c
❡Prædicationem ſignificat.
d perit buccina, tunc aſcendant in
montem. Deſcenditq; Moyſes d
de monte ad populum & ſancti- e
e ficauit eum. Cumq; lauiſſent ue f
ſtimenta ſua, ait ad eos : Eſtote g
❡Fidem ſanctæ trinitatis.
parati in diem tertium, & ne ap- h
a ❡Cuilibet carnali voluptati, vel mundanæ ſollicitudini.
propinquetis uxoribus ueſtris,
a ❡Quo fides ſanctæ trinitatis illuceſceret.
Iamq; aduenerat dies tertius, & i
a ❡Principium lucis.
mane inclaruerat, & ecce cœpe- k
❡Sonitus prædicationis. ❡Miracula.
rũt audiri tonitrua, ac micare ful
❡Idem per nubem & fumum ſignificatur.
gura: & nubes denſiſſima operi-
re montẽ. Clangorq; buccinę ue-
a ❡Initium ſapientiæ timor domini
hementiꝰ perſtrepebat, & timuit l
e ❡Militiæ dei.
populus qui erat in caſtris. Cũq; m
a ❡Promouendo vel producendo ad maiora & meliora.
❡Occurrit deus occurrenti ſibi.per liberum enim arbitrium ad deum mouemur, ſed non promouemur niſi miſericordia eius preueniat & ſequatur.
eduxiſſet eos Moyſes in oc-
curſum dei de loco caſtrorum,
❡Tanquam vicini altitudini.
ſteterunt ad radices montis;
a ❡Quia lex obſcura infidelibus.
f Totus autem mons Sinai fu- n

E apetitu gloriæ tẽporalis,& ab omni cõcupiſcẽtia carnali tergenda eſt,& tũc ad aciẽ cõtẽplationis erigẽda. Vnde cũ lex accipitur populꝰ ad montẽ appropinquare ꝓhibet, vt q̃a adhuc infirma mẽte terrena deſiderat, ſublimia nõ ꝓſumat. vñ rectè dicit̃: Si beſtia tetigerit montẽ, lapidabit̃. Beſtia em̃ tãgit mõtẽ cũ mẽs irrationabilibus deſiderijs ſubdita, ad contẽplationis alta ſe erigit, ſed lapidibus ꝑcutit̃: q̃a ſumma non ſuſtinẽs, ſuꝑni põderis ictibꝰ necat̃. Qui igit̃ culmẽ perfectiõis appꝛ̃hẽdere nitunt̃, cũ cõtẽplatiõis arcẽ tenere deſiderant, prius ſe in cãpo opis ꝑ exercitiũ ꝓbẽt, vt ſollicitè ſciãt ſi nulla iã mala ꝓximis irrogant, ſi irrogata ęquanimiter tolerãt, ſi ſubiectis bonis temporalibꝰ mẽs lętitia nõ ſoluit̃, & ſubtractis nõ nimio dolore ſauciat̃. ac deinde ꝑpendãt ſi cũ ad ſe intus redeũt, in eo ꝙ ſpũalia rimãtur, nõ ſecũ corꝑaliũ rerũ vmbras trahunt, vl' fortè tractas manu diſcretiõis abigũt, ſi in circũſcriptũ lumẽ videre cupiẽtes, cũctas circũſcriptionis ſuę imagines deprimũt: & in eo ꝙ ſuper ſe attingere appetũt, vincũt quod ſunt. ¶ Greg. Sacra eloq̃a in exordio narrationũ q̃litates exprimunt, terminoſq; cauſarũ aliq̃n à poſitione loci, aliq̃n à poſitiõe corꝑis, aliq̃n à q̃litate aëris, aliq̃n à q̃litate tꝑis ſignificant q̃d de vẽtura actiõe ſubijcient. A poſitiõe em̃ locorũ exprimũt ſequẽtiũ merita fineſq; cãrũ, ſicut de Iſrl' dicitur, ꝙ verba dei in mõte audire nõ potuit, ſed p̃cepta in cãpeſtribꝰ accepit, ſequẽtẽ infirmitatẽ ppl'i indicãs, q̃ aſcẽdere ad ſumma nõ valuit, ſed ſe in infimis negligẽter viuẽdo laxauit. A poſitiõe corꝑis, ſicut in actibus apoſtolorũ Stephanꝰ Ieſum, q̃ à dextris virtutis ſedit, ſtãtẽ ſe vidiſſe manifeſtat. Act. vij. g. Stare em̃ adiuuãtis eſt, & rectè ſtare cernit̃ q̃ in bello certaminis opitulat̃. A q̃litate aëris, ſicut cũ p̃dicãte dño euãgeliſta nullos ex Iudæa tũc credituros diceret p̃miſit. hyems aũt erat, ſcriptũ eſt em̃ Mat. xxiiij. d. Abundabit iniq̃tas & refrigeſcet charitas multorũ. Hyemis ergo curauit tp̃s exprimere, vt in auditorũ cordibꝰ malitię frigꝰ indicaret. Negaturo quoq; Petro p̃mittit̃, q̃a frigus erat, & ſtãs ad prunas calefaciebat ſe. Ioh. xviij. b. Iam em̃ à charitatis ardore torpuerat, & ad amorẽ p̃ñtis vitę quaſi ad pſecutorũ prunas, infirmitate ęſtuãte ſe calefaciebat. A q̃litate tꝑis ſicut nõ rediturus ad veniã, ad traditionis pfidiã nocte Iudas exiſſe ꝓhibetur. Cũ egrediente illo ab euangeliſta dicatur: Erat aũt nox. Et iniquo diuiti dicit̃: Hac nocte repetũt aĩam tuã à te. Luc. xij. c. Salomon quoq; nõ pſeueraturus in ſomnis, & in nocte ſapientiã accepiſſe dicit̃: hinc eſt ꝙ angeli ad Abraham meridie veniũt, punituri aũt Sodomã veſpere veniſſe memorãtur. a ¶ Deſcenditq; dominus &c. Grego. Moyſes aſcendit in montẽ & dominus deſcendit: mons cõtemplationẽ ſignificat, in quẽ aſcẽdimus, vt ad ea q̃ vltra infirmitatẽ noſtrã ſunt vidẽda ſubleuemur. Sed in hanc dñs deſcẽdit, q̃a à nobis multũ ꝓficiẽtibꝰ parũ de ſe aliq̃d noſtris ſenſibus apit: ſi tñ in illo parũ vl' aliq̃d dici põt: qui vnus ſemꝑ & idẽ ꝑtialiter intelligi nõ poteſt: & tñ à ſuis fidelibꝰ ꝑticipare dicitur, cùm in eius ſubſtantia pars nullatenus admittatur. ſed quia hunc exprimere perfecto ſermone non poſſumus, humanitatis noſtræ modo quaſi infantiæ imbecillitate præpediti, eum aliquatenus balbutiendo reſonamus.

Sacra ſcriptura varias q̃litates conſiderat

F

mabat, eò ꝙ deſcendiſſet dominus ſuper eum in ignẽ, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace. Eratq; mons omnis terribilis, & ſonitus buccinæ paulatim creſcebat in maius, & prolixius tẽdebatur. Moyſes loquebatur, & dominus reſpondebat ei. Deſcenditq; dominus ſuper montem Sinai in ipſo mõtis uertice, & uocauit Moyſen in cacumen eius. Quò cùm aſcendiſſet, dixit ad eum: Deſcende & conteſtare populum, ne fortè uelit tranſcendere terminos ad uidendum dominum, & pereat ex eis plurima multitudo: Sacerdotes quoque qui accedunt ad dominum, ſanctificentur, ne percutiat eos. Dixitque Moyſes ad dominum: Non poterit uulgus aſcendere in montem Sinai. Tu enim teſtificatus es, & iuſſiſti dicens: Pone terminos circa mõtem, & ſanctifica illũ. Cui ait dominus: Vade, deſcende. Aſcendeſq; tu & Aaron tecum. Sacerdotes autem & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad dominum, ne fortè interficiat illos. Deſcendit Moyſes ad populum, & omnia narrauit eis.

a ¶ Tanquam lum eniuſtis, vel quia ignea lex.
a ¶ Interrogando.
a ¶ Docendo.
a ¶ Aliquid de ſe in contemplatione oſtẽdens.
¶ vt per contemplationem proficeret.
a ¶ Ab altitudine contemplationis: ſecundũ illud. ij. Cor. c. v. Siue mente excedimus deo, ſiue ſobrij ſumus vobis.
a ¶ Magna diſcretione opus eſt, ne velit quis diuinam naturam rimari vltra q̃ poteſt. Vnde ꝓuer. xxv. d. Qui perſcrutatur maieſtatem opprimitur a gloria: & mel inueniſti: comede quod ſufficit tibi.
b ¶ Oblitꝰ fragilitatis ſuæ.
¶ Capacitatis ſuæ.
a ¶ Hereſi vel quolibet errore ſeducta.
b ¶ Quia pauci contemplationi & diuinæ uiſioni idonei.
¶ mente & corpore.
a ¶ Corporali plaga vel ſpirituali.
¶ Pro debilitate intelligentiæ.
a ¶ Poſitos oſtendit
b ¶ Sanctificatum oſtende, ne non ſanctificati accedere præſumant.
¶ Lex & ſacerdotium.
a ¶ Minores minus intelligentiæ capaces, & ſecreta ſcripturæ non penetrantes.
¶ Si indigni acceſſerint.

ſuã, q̃ vbiq; eſt de neceſſitate. & ꝑ cõſequẽs nõ põt aſcẽdere nec deſcẽdere ſed in effectu ipm̃ repꝛ̃ſentantre. a ¶ Et vocauit Moyſen in cacumen eius. Quia accedere ꝓpè nõ p̃ſumpſiſſet, niſi vocatus. b ¶ Deſcende & cõteſtare populũ. Licet hoc iã añ feciſſet, tamen p̃cipitur iterũ fieri imminente hora ad maiorẽ certitudinem ꝓpter ꝑiculũ euitandũ. c ¶ Sacerdotes quoq; &c. Adhuc non erãt inſtituti ſacerdotes: & ideo dicũt aliq̃, ꝙ hoc hîc dicit̃ ꝑ anticipationẽ: & eſt ſenſus, Sacerdotes futuri ſanctificentur q̃n accedẽt ad miniſtrãdũ corã dño. Ra. Sa. dicit ꝙ hoc intelligit̃ de primogenitis principũ duodecim tribuũ, q̃ obtulerũt ſacrificiũ: vt habet̃ infrà. xxiiij. c. a. primogeniti em̃ vſq; ad inſtitutionẽ ſacerdotij Aaron faciebant ſacerdotale officium, vt dictum fuit Gen. xiiij. & xxvij. cap. & iſti tẽpore oblationis debebant præ alijs ſanctificari. Cętera patent.

G

† valde cõmotus

¶ In ca. xix. vbi dicit̃ in poſtilla, E regione montis &c̃. ad partem orientalem.

* in voce

ADDITIO. I

¶ Non eſt neceſſariũ dicere, ꝙ omnes filij Iſraël caſtrametati eſſent ad partem orientalẽ montis Sinai tm̃, ſicut dicit Ra. Sa. quẽ poſtillator in hoc ſequitur: nam ratio quã ad hoc aſſignat, non valet: Iudæi enim adorabant verſus occidentem, cùm eſſent in tabernaculo vel in templo in quibus arca teſtamenti & propitiatorium vbi reſponſa diuina dabantur, erant in parte occidentali tabernaculi vel templi, ita ꝙ ſi eſſent extra templum in parte occidentali reſpectu ipſius templi adorabant ad orientem: ſi em̃ ſic exiſtentes adoraſſent verſus occidentem, terga verterent ad templum quòd eſſet eis magnum inconueniens. Vnde hodie Hebræi exiſtentes in partibus Europę q̃ eſt in occidentali plaga reſpectu Hieruſalem, non orant ad occidentem, ſed ad orientẽ, iuxta illud. iij. Regũ. viij. e. vbi propriè agitur, de hac materia legit̃. Et adorauerint te cõtra viam terræ ſuæ, quã dediſti patribus eorum & ciuitatis quam elegiſti, & templum q̃d ædificaui nomini tuo exaudies &c. Ex quo patet ꝙ cùm ſunt extra templum verſus tẽplum debent orare, vnde in hoc loco melius videt̃ dicendum, ſcd'm alios expoſitores. ſ. caſtrametati ſunt filij Iſraël è regiõe montis Sinai circũquaq; vt ſic vnuſquiſq; adoraret ſuo modo dominum deſcendentem ſuper mõtem Sinai ſ. aliq̃ verſus oriẽtẽ & aliq̃ ꝟſus occidentem, ſecundum ritum ſuum: ſecundum q̃d cõſonat huic q̃d dicitur infrà Nume. ij. a. Singuli per turmas &c. caſtrametabantur filij Iſraël ꝑ gyrũ tabernaculi fœderis.

Quõ Iudæi orant

H

† diuiſionẽ faciat vl' cõminuat dominus

¶ In eo. ca. xix. vbi dicitur in poſtilla: Eritis mihi in peculium cũctis populis &c̃.

ADDITIO II.

¶ Dictio quę hîc ponitur in Hebraico vbi nos habemꝰ peculiũ vel amicabilitas, ſignificat ꝓpriè rem q̃ ſic diligit̃ ab hñte q̃d nulli alteri eam daret: q̃d cõpetit ppl'o, qui verè deo coniungitur per ſuſceptionẽ ſuæ legis per quam ſuſceptionem deus ſe habet ad talẽ populũ, ſicut ſpõſus ad ſpõſam, q̃ nullo mõ daret eã alteri: vnde ſuꝑ illud Oſee. ij. d. Spõſabo te mihi in iuſtitia & iudicio. Glo. Deſpõſauit em̃ deus ppl'm Iſraël in mõte Sinai, dãs ei ꝓ ſpõſalibꝰ legis iuſtitiã & iudiciũ. Vñ p̃dicta dictio ꝓpriè appropriat̃ in hoc loco ſcd'm hũc intellectum &c̃. ¶ In eo. ca. xix. vbi dicit̃ in poſtilla: Iam nũc veniã ad te in caligine nubis &c.

Nicolaus de Lyra.

Sinai, & ex parte ſuperiori montis egrediebatur fumus & ignis de medio nubis: facta eſt autem talis apparitio in nube & igne, quæ non habent figuram ſtabilem, ne populus ad idolatriã ꝓnus haberet occaſionem faciẽdi ſibi imagines, vt dicunt Hebræi. Nec eſt intelligendum, ꝙ dominus deſcenderit ibi ſecundum naturam ſuam, quæ

ADDITIO III.

¶ Licet verum ſit quòd in præſenti non habemus claram cognitionem de diuinis ſcilicet ænigmaticam, tamen ſi hoc tantũ voluiſſet lr̃a hîc innuere ſuffeciſſet dicere, iã nũc veniã ad te ĩ nube: nec erat addendum in

A addendū in caligine nubis. vidētes enim in nube non clarè, ſed per
ſpeculū vidēt. vñ circa hoc vlteri⁹ videt̃ dicendū. ſ. ſecūdū grad⁹ hu
manæ cognitiōis ænigmata clari⁹ vel min⁹ clarè apponunt̃: & ideo
de Moyſe q clariorē notitiā habebat de diuinis ꝙ ppl's cōiter dicit̃:
Deſcēdit dñs ī nube &c. vt. ſ. Nu. xij. b. & in aliis locis, ſed pplo qui
nō attingebat ad tā clarā notitiā ſicut Moyſes, reqrebat̃ ꝙ deus ve-
niret nō in nube clara, ſed in caliginoſa nube. & hoc eſt qđ dicit lr̃a:
Iā nūc veniā ad te &c. q. d. Si venirē, vt tu ſolus audires me, non o-
porteret me venire ī caligine nubis, ſed ſolū ī nube: ſed qa venio vt
audiat ppl's, iō venio ī caligie nubis. & hęc ē rō q̄re ī datiōe legis vbi
totus ppl's cōuenit, ſit mērito de caligine. tā. ſ. xx. d. q̄ȝ etiā Deut. v. c.

REPLICA correctorij cōtra Bur. Iudaizantē. In
ca xix. Burg. ęgrè tulit ꝙ poſtillator di
xit Iudæos adoraſſe ad plagā occidentalē: & ꝙ iō oportuit fingere
tabernacula & caſtra è regione mōtis Sinai ad plagā oriētalē, vt ver
ſus diuinā apparitionē orarēt, q mons reſpectu deſerti in quo fue-
runt Iudæi, protunc fuit ad occidentem. ait em̄ Burgē. ꝙ adoratio
ad occidentē erat Iudęis neceſſaria qñ erāt in tabernaculo vl' tēplo,
ſed exiſtētes extrà debebāt adorare verſus Hieruſalē & tēplū iuxta
illud. iij. Re. viij. e. Adorabūt cōtra viā ciuitatis & tēpli &c. ſed i hoc
videt̃ Burg. Iudaizare, quaſi id qđ allegat hodie ſit obſeruandum,
cùm tamen
cū tñ per Chriſtū ſit ablatū, vt patet Iohā iiij. c. vbi dixit Samarita- C
næ: Venit hora & nūc eſt qñ veri adoratores, neq; in mōte hoc, ne
q; in Hieroſolimis, ſed orabunt patrē, ī ſpiritu & veritate. vñ illđ ce
remoniale abolitū eſt ſicut & ſacr̃ale circūciſionis. ait em̄ Apl'us ad
Gal'. v. a. Si adhuc circūcidamini, Chriſt⁹ vobis nō ꝓderit, illum aūt
errorē ſuū ꝙ Iudæi debent adorare nō ad occidētē, ſed vnuſquiſq;
ſecundū ſitū ſuū cōfirmare volens Burg. dicit ꝙ filij Iſrael caſtrame
tati ſunt è regiōe mōtis Sinai circunquaq;, vt vnuſquiſq; adoraret
v̓ſus mōtē, vbi dñs appuit; vn⁹ ad orientē, ali⁹ ad occidentē ſcđm
ſitū vniuſcuiuſq;: allegās ad hoc illud Nu. ij. a. Singuli ꝑ turmas ca-
ſtrametabāt̃ filij Iſrael ꝑ gyrū tabernaculi fœderis. Sed hæc ſua con-
firmatio videt̃ eſſe cōtra rōnē, & mōtis Sinai diſpoſitionē: nā mōs
Sinai magn⁹ & long⁹ eſt, cui⁹ ps eſt mons Oreb: vt dicit Ioſeph⁹. ij.
& iij. antiquitatū: imò ſecundū quoſdā lr̃aliter exponentes illud ad
Gal'. iiij. d. Sina mōs eſt ī Arabia, q cōiūct⁹ eſt ei q̄ nūc eſt Hier'lm
&c. mōs ille ſe cōtinuò extēdit ſcđm lōgitudinē vſq; ad terrā ſanctā:
vñ patet ꝙ in circūitu illius mōtis nō poterāt caſtra locare, ſed è re-
gione mōtis in pte oriētali cōtra mōtē in plaga occidentis ſitū, ma-
ximè qa ppl's accedere ad montē ꝓhibet̃. ſ. ca. xix. Cōcordantia per
Bur. de Nume ij. adducta nulla eſt, nō em̄ ibi dicitur: Caſtrametati
ſunt ꝑ gyrū mōtis, ſed per gyrū tabernaculi, qđ erat fixum in pla-
no ad radicem montis.

GLOS. ORDI.

Cap. XX.

Locutuſq; † eſt [a] dominꝰ cūctos ſermones hos†:
a ¶ Non eſt hoc mādatū: ſed dicit cui⁹ mādatū ſit.
Ego ſum do- [b] minus deus tu- [c] us, qui eduxi te de terra Ægy- [d] [e]

☞ Locutuſq; eſt &c. CAP. xx.
a ¶ Ego ſum dñs deus tu-
us. Orige. Qui comtemnit p̄
ſens ſeculū. ſ. AEgyptū, & per
verbū dei tranſlatus nō inuenit̃, qa ad futu
rū ſeculū feſtinat, de eo dicit de⁹: Ego ſum
dñs deus tuus &c. Nō ad illos tantùm, qui
de AEgypto ꝓfecti ſunt, ſed ad eos qui vl-
trà AEgyptijs ñ ſeruiūt, de AEgypto edu-
cti de domo ſeruitutis. Negotia ſeculi, act⁹
carnis, dom⁹ ſeruitutis eſt ſicut reliquere ſe-
cularia, & ſecūdū deū viuere, dom⁹ libertatis eſt. vñ Ioh. viij. d. Si ꝑ
māſeritis in ſermōe meo, agnoſcetis v̓itatē: & v̓itas liberabit vos.
ergo AEgypt⁹ eſt dom⁹ ſeruitutis. Iudęa & Hier'lm dom⁹ liberta-
tis. vñ Gal'. iiij. d. Quæ ſurſum eſt Hier'lm, libera eſt. Sicut ergo ter-
rena AEgyptus filijs Iſrael dom⁹ dicitur ſeruitutis ad cōparationē
B Iudææ & Hier'lm, q̄ eis eſt dom⁹ libertatis: ita ad cōparationē cæle
ſtis Hier'lm, q̄ eſt mater libertatis, tot⁹ mūdus & quę in eo ſunt, do
mus dicitur ſeruitutis. & qa de paradiſo libertatis per pc̄tm̄ ventū
eſt ad ſeruitutē mūdi, primus ſermo decalogi de libertate eſt: Ego
ſum domin⁹ de⁹ tuus, qui eduxi te de terra AEgypti &c. hanc vocē
in AEgypto audire nō poteris. Et ſi tibi iniūgat̃ vt facias paſcha, ac
cingas lumbos, accipias ſandalia in pedib⁹, virgam teneas in manu,
& azyma cum amaritudine comedas. Sed nec in prima manſione,
nec in ſecunda, nec in tertia: nec cùm tranſieris mare rubrum, etiam
ſi ad mare veneris, & fuerit tibi amaritudo in dulcedinem verſa,
nec in Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta
arbores palmarum: etiam ſi Raphidim p̄terieris, cęteroſq; profect⁹
aſcenderis, nondum idoneus iudicaris, ſed cùm veneris ad montē
Sina. Vix ergo mereberis aliquando ſuſcipere pręcepta libertatis,
& audire: Ego ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra AEgy
Quæſtio pti, de domo ſeruitutis: hìc tñ nō eſt ſermo mādati, ſed qs ſit q man
dat oñdit. primū mādatum ergo eſt: Non erūt tibi dij alij p̄ter me.
¶ Aug. Quęrit̃, quō decē p̄cepta legis diuidēda ſint. Vtrū ſint q̄-
tuor vſq; ad p̄ceptū de ſabbato q̄ ad deū ꝑtinēt. Sex aūt reliq̄ q̄rum
primū eſt: Honora patrē tuū & matrē. q̄ ad hoīem pertinēt. An po
tius illa tria ſunt, & iſta ſeptē. Qui em̄ dicunt illa q̄tuor eſſe, ſeparant
id qđ dictū eſt, Deut. xxxij. f. Non erunt tibi dij alij præter me, vt
aliud p̄ceptum ſit: Non facies tibi idolum &c. Leui. xxvj. a. vbi fi-
gmēta colenda eſſe prohibentur. Vnū autē volunt eſſe: Non cōcu-
piſces vxorem ꝓximi tui, non concupiſces domum ꝓximi tui, &
oīa vſq; in finē. Qui verò illa tria eſſe dicunt, & iſta ſeptē, vnū vo-
lunt eſſe quicquid de vno deo colēdo p̄cipit̃, ne aliqđ p̄ter illū pro
deo colat̃. Hæc autē extrema in duo diuidunt̃, vt aliud ſit, non con
cupiſces vxorem proximi tui. aliud, nō cōcupiſces domum ꝓximi
tui. Decē tñ eſſe p̄cepta neutri ambigūt, qa hoc ſcriptura teſtatur.
Mihi aūt cōgruentius videt̃ accipi illa tria, & iſta ſeptē: Quia & tri-
nitatem videntur illa quæ ad deū pertinēt inſinuare, & quod dictū
eſt: Non erūt tibi dij alij p̄ter me. hoc ipſum ꝑfecti⁹ explicatur, cùm
ꝓhibent̃ colenda figmenta. Cōcupiſcentia verò vxoris alienæ, & cō
cupiſcentia dom⁹ alienæ tm̄ in peccādo differūt, vt illi quo dictum
†ſint eſt: Non cōcupiſces domū ꝓximi tui, adiuncta † fuerint alia, dicente
ſcriptura: Neq; agrū ei⁹, neq; ſeruum ei⁹, neq; ancillā eius, neque bo
ues eius &c. Diſcreuiſſe autem videretur concupiſcentiam vxoris
alienæ de concupiſcentia cuiuſlibet rei alienæ, qñ vtrunq; ſic cœpit.
Non concupiſces:
Nō concupiſces vxorē ꝓximi tui, nō con- †deus.
cupiſces domū ꝓximi tui, & huic adiunxit
cætera. Nō autē cū dixiſſet: Nō cōcupiſces
vxorē ꝓximi tui. huic cōnexuit alia dicens: †Deu. 5. a. Pſal. 80. b.
Neq; domū ei⁹, neq; agrū &c. ſed oīa appa
rēt hæc eſſe cōiūcta quaſi vno p̄cepto cōtē
ta, & diſcreta ab illo quo vxor noīata eſt. Il
lud aūt vbi dictū eſt: Nō erūt tibi dij alij p̄-
ter me. patet hui⁹ rei diligētē executionē eſſe
in his q̄ ſubiecta ſunt: quo em̄ pertinet. Nō
facies tibi idolū, neq; vllū ſimulacrū &c. niſi
ad id qđ dictū eſt: Nō erūt tibi dij alij p̄ter me. ¶ Iſi. Dat de⁹ Moy
ſi legem innocētiæ noſtræ & agnitiōis ſuæ, q̄ in decē v̓bis conſiſtit,

NICO. DE LY. ☞ ſcriptā in ta-

Locutuſq; eſt dñs. Deſcripta diſpoſitio- CAP. XX. Diuiſio D
ne populi ad legis ſuſceptionē, hìc cōſequēter deſcribit̃
legiſdatio. & primò q̄tū ad p̄cepta moralia. ſcđ'ò q̄tū
ad iudicialia. xxj. ca. tertiò q̄tū ad ceremonialia. ca. xxv.
Sciendū tñ ꝙ iſta diuiſio nō eſt ita p̄ciſa, quin inter moralia conti-
neant̃ aliqua ceremonialia, et ſimiliter inter iudicialia aliqua ceremo
nialia & moralia, ſic & de tertiò. ſed hæc diuiſio accipit̃ ſcđm maio
rē ptē. ¶ Circa primū, p̄mittunt̃ p̄cepta data pplo à deo immedia
tè. ſecūdò data ab ipſo mediante Moyſe, ibi: Cūct⁹ aūt popul⁹. Ad- Tria præcepta ad deū
huc primò ponunt̃ p̄cepta ordināta ad deū, ſecūdò ad ꝓximū, ibi:
Honora patrē tuū. ¶ Circa primū ſciendū ꝙ doc. noſtri ponūt tria
p̄cepta tm̄ ordinantia ad deū. Cuius rō ſumit̃, quia homo debet fide
litatē deo, reuerētiam, & debitū famulatū ad recognitionē ſui domi
nij. Infidelitas aūt ꝓhibet̃ primo p̄cepto, cùm dicitur: Nō habebis
deos alienos. Irreuerētia ſecūdò, cū dicit̃: Non aſſumes nomen dñi
dei tui in vanum. Et per iſtas negationes intelligūtur oppoſitæ af-
firmationes. ſ. colere vnū deum, & ei reuerentiam exhibere. Debitus
autem famulatus p̄cipitur tertiò, cū dicit̃: Memento vt diem ſabba
ti ſanctifices. & ſecundum hoc illud qđ p̄mittitur, cū dicit̃: Ego ſum
dñs deus tuus. nō eſt p̄ceptū, ſed eſt quoddam p̄ambulū ad p̄cepta,
acſi diceret̃: b ¶ Ego ſum dñs: per generalem mundi guberna-
tionem. c ¶ Deus per creationem: Tuus: per ſpecialem ap-
propriationem præ cæteris populis. vt dictum eſt cap. præcedēti.
e ¶ Qui eduxi te de terra AEgypti. De ſeruitute humana
valde dura comparata ad ſeruitutem diuinam, quæ eſt ſuauis &
gratioſa. & ideo propter iſta debes recipere mandata mea, non tā-
tùm aure corporis ſed etiam mentis, & ad impletionem ope-
ris. & tunc ſequitur primum præceptum, cùm dicitur:
✠ Nō habebis deos
Moraliter. Locutuſq; eſt dominus &c. Hìc primò dantur Moralit̃
decem legis præcepta, quæ ſunt moralia. propter quod non eſt hìc
alia moralitas requirenda, niſi in præcepto de obſeruatione ſabba
ti, quod eſt ceremoniale quātùm ad determinationem tēpis. ſ. diei
ſabbati. Quòd em̄ homo ceſſet aliquādo ab operibus ſeruilibus, &
intendat diuino cultui, morale eſt de dictamine iuris naturalis, ſed
determinatio diei ſabbati fuit figularis. Et ſecundū ſenſum allego-
ricum figurauit quietē corporis Chriſti in ſepulchro. Secundum
verò ſenſum moralem ſignificauit quietē hoīs in deo & ceſſationē
à pc̄tō. Scđ'ò v̓ò ſenſum anagogicū figurauit quietē beatorū ī pa-
tria cæleſti. Secundò ponuntur quædam alia cùm dicitur:
A ✠ Nō facietis deos

E †ſcriptā in tabul'lapideis digito dei. Tria ſunt q̄ ptinent ad dilectio-nē & cognitionē trinitatis,ſeptē ad dilectionē ꝓximi, quib⁹ hūana ſocietas nō lædit̄. Primū ptinet ad deum patrē: Dn̄s de⁹ tuus deus vn⁹ eſt, vt hoc audiēs vnū deū colas patrē, & in multos fictos deos, fornicationē non effundas. Scd'm ad filium: Nō aſſumas no.d.t.in va, id eſt non putes creaturā eſſe Chr̄m dei filiū, q̄a oīs creatura vanitati ſubiecta eſt, ſed æq̄lem patri, deum de deo, lumē de lumine.

†ſcripta
Myſticè

a ¶ Nō ha.deos alie.&c. Orige. Primū mandatū eſt, Nō erunt tibi dij alij p̄ter me, & ſequit̄: Nō facies tibi idolū: neq; vllā ſilitudinem &c. hæc oīa q̄dem ſil' putāt eſſe vnū mandatū: q̄ ſi ita computet̄, nō cōplebit̄ numer⁹ decē mandatorū. Eſt ergo primū mandatū: Non erūt tibi dij alij p̄ter me. Scd'm, Nō facies tibi idolū neq; vllā ſilitudinē &c. Incipiam⁹ ergo à p̄rio mādato: Non erūt tibi dij alij p̄ter me. Si dixiſſet, non ſunt, abſolutior ſermo videret̄. ſed quia dicit, non erunt, nō negauit quia ſint, ſed ne illi ſint cui hæc p̄cepta dant̄, inhibuit. hinc Paulū ſumpſiſſe puto. j.Co.viij.b. Siquidē ſunt q dicūtur dij ſiue in cæ. ſiue in terra. In aliisq; locis inuenies deos noīari, ſicut ibi: Rex mag. ſup oēs deos, & de⁹ deo. lo. &c. De dn̄is idē Apl's dicit: Siue throni ſiue dn̄atiōes &c. Col'.j.c. Dn̄ationes verò nō aliud ſunt, quā ordo q̄dā dn̄orū & multitudo. In quo videtur ſenſum legis aperire Apl's: Ac ſi dicat, Licet ſint dn̄i multi q alijs gentib⁹ dn̄ent̄, & dij multi, qui ab alijs colant̄: ſed tn̄ vnus deus eſt nobis & vnus eſt dn̄s. vn̄ Deut̄. xxxij.a. Cū diuideret excel. gē. & diſp. fi. Adā, ſtatuit termīos gē. ſcd'm numerū angelorū dei. Angelos ergo q̄b⁹ gētes cōmiſit excelſus, dominos vl' deos appellat ſcriptura. Deos quaſi à deo datos, & dominos à dn̄o ptātem ſortitos. Vn̄ eis dicit̄ Pſal. lxxxj.b. Ego dixi dij eſtis, & fi. ex. oēs. Vos autē ſicut homines mo. & ſicut vn⁹ de prin. ca. Imitātes. ſ. diabolū: q princeps oīm factus eſt ad ruinā. Vn̄ conſtat q̄ execrabiles fecit eos præuaricatio, nō natura. Tibi ergo

†1.q.4.c.
homi.

F ô Iſrael, qui pars dei & funiculus ei⁹ es, nō erūt, inquit, tibi dij alij p̄ter me: quia verè deus: vnus eſt deus, & verè dn̄s, vnus eſt dn̄s: cæteris verò ab ipſo creatis contulit hoc nomē nō natura, ſed gratia. Nō hæc tantū dicunt̄ ad Iſraēl ſecundū carnē, im ò ad te q Iſraēl effectus es mēte deū vidēdo, & circuncíſus corde non carne. Si tn̄ ita agas, vt dignus ſis eſſe pars dei, & in funiculo hæreditatis ei⁹ metiri. alioquin exemplo tibi ſint qui ad hoc vocati fuerant, vt eſſent pars dei, & exigentibus peccatis diſperſi ſunt per omnes gētes, & educti de domo ſeruitutis iam nō AEgyptijs ſolis, ſed oībus gentibus ſeruiūt. Qui enim peccat, ſeruus eſt peccati, Ioh. v.d. b ¶ Non facies tibi ſculpt. Orige. Nō facies tibi ipſi idolum neq; oēm ſilitudinē &c. aliud ſunt idola, aliud dij. De dijs enim dicit Apoſtol⁹. i. Cor. viij.b. Siquidē ſunt dij multi & dn̄i multi &c. De idolis verò, quia nil eſt idolum in mundo. De ſimilitudinibus aūt nō addidit, quia nil ſunt, hîc autē dicit̄: Non facies tibi idolum neq; ſimilitudinem omniū. Aliud eſt ergo facere idolum, aliud ſimilitudinē (verbi †cauſa): Siquis in auro & argento, ligno vel lapide faciat ſpeciem quadrupedis vel ſerpentis vel auis, & ſtatuat adorandum, nō idolum ſed ſimilitudinem facit. Qui verò facit quod non eſt, ſpeciem ſ. quam oculus non vidit, ſed animus ſibi fingit: vt ſi quis humanis membris caput canis aut arietis formet, vel in vno hominis habitu duas facies, aut humano pectori poſtremas partes equi aut piſcis: qui hoc facit non ſimilitudinem, ſed idolum facit. facit enim q̄ non eſt, nec habet aliquid ſimile ſui. Ideo dicit Apoſtolus, quia idolum nihil eſt in mundo. Non enim aliqua ex rebus conſtantibus aſſumitur ſpecies, ſed †quam mens otioſa & curioſa reperit. Similitudo verò eſt, cùm aliquid ex his quæ ſunt vel in cælo vel in terra vel in aquis formatur: ſed non ſicut † ex his que in terra ſunt vel in mari ſimilitudinibus promptum eſt pronuntiare. Ita etiam de cæleſtibus, niſi quis dicat de ſole & luna & ſtellis hoc poſſe ſentiri, quorum formas exprimit gentilitas. Sed Moyſes eruditus omni ſapientia AEgyptiorum, etiam quæ apud illos erant in occultis prohibere cupiebat, ſicut hecaten aliaſq; dæmonum formas, quæ Apoſtolus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus vocat, Ephe. vj. b. de quibus fortè dicitur: Inebriatus eſt gladius meus in cælo, Eſa. xxxiiij.a. His enim formis & ſimilitudinibus inuocabant dæmonia ad repellenda vel vitanda mala. ¶ Sciendum tamen quia cùm decreueris hoc ſeruare mandatum, & habere vnum tantùm deum & dominum, hoc eſt bellum denuntiare omnibus alijs quibus in baptiſmo renūtiaſti, ſolū deū confitēs patrē & filiū & ſpiritūſanctū. Sed hoc confitentes niſi toto corde diligamus dn̄m deum noſtrū, tota aīa, tota

Differunt idola et dij
†gratia
.i.Cor.8.a.
†q̄d
†de

a ¶ Diabolicę.

a pti, de domo ſeruitutis. Non

b ¶ Etſi ſint dij multi et domini multi, alij non erunt tibi dij præter me.j.Cor.viij.b. ¶ primū mādatū.

habebis deos alienos coram

a ¶ ſcd'm ¶ Idolū qd' nihil eſt, q̄a ex nullius rei exiſtētis ſimilitudine ſumptum, ſed otioſe confictum.

b me. Nōn facies tibi ſculptile:

a ¶ Rei exiſtentis quæ nōnihil eſt.

neq; omnē ſimilitudinem, quę

a ¶ Sicut ſolis & lunæ & huiuſmodi.

eſt in cælō deſuper, † & quæ in

¶ hominis, bouis & ſimilium.

terra deorſum, nec eorum quę

¶ Piſcium.

c ſunt in aq̄s ſub terra. Nō ado-

d rabis, ea neq; coles. Ego ſum

a ¶ non ferens animam mihi ſponſatam aliqua ſuſpicione notari.

dn̄s deus tuus fortis zelotes,

anima, tota v̄tute ei adhærētes, nō ſum⁹ effecti pars dn̄i, ſed in cōfinio poſiti illos patimur offenſos quos fugim⁹, & ad quē fugimus, ꝓpitiū nō efficim⁹, quib⁹ ꝓpheta dicit: Ve duplici animo, Eccl'. 2.d. Et iterū: Vſq; quo claudicatis vtroq; pede? iij. Reg. xviij. d. Ab illis ergo quaſi fugaces cædimur, & à dn̄o noſtro q̄ſi inſtabiles non defendimur. vnde Hiere. iiij.g. Amatores tui inimici facti ſunt tibi. Multi ſunt animę amatores capti decore eius, cum quibus meretricata eſt, dicēs Oſee. ij.a. Poſt amatores meos ibo, q dāt mihi vinū meū &c. Hos offendit reuerſa ad virum priorē. niſi ergo tota fide pmaneas cū viro tuo, p ſceleribus q̄ cōmiſiſti, ſuſpect⁹ es oēs mot⁹ tuos, aſpectus, et inceſſus notat, nil vltrà in te laſciuum videre, nihil diſſolutū vel ꝓdigum pōt. Si ergo acceptam gratiā negligis, & implicas te ſecularibus negotijs, continuò immundus ſpūs redit cū ſeptē nequioribus, ne iterum expelli poſſit, & fiunt nouiſſima peiora priorib⁹. Nulla ergo ſocietas tēplo dei cū idolis. Si dei ſumus, tales eſſe debemus in quibus habitet & inambulet deus. vnde Eſa. lij.c. Qui portatis vaſa domini, exite, & immundū nolite tangere, & ego recipiā vos &c. dicit ergo: Nō erunt tibi dij alij præter me. c ¶ Non adorabis &c. Aliud eſt colere, aliud adorare. Poteſt quis inuitus adorare vel adulando regibus idolatris vel tormentis vict⁹, cùm ſciat quia idolū nil eſt. Colere verò eſt toto his affectu & ſtudio mancipari. Vtrūq; ergo reſecat, vt nec affectu colas, nec ſpecie adores. d ¶ Ego ſum dominus &c. Vide benignitatē dei, vt nos doceat & perfectos faciat fragilitatem humanorum affectuum non recuſat, omnia agit & patitur propter nos, notis & vſitatis nobis loquit̄ affectib⁹. ¶ Orige. Omnis mulier aut ſub viro eſt, & ſubiecta eſt legib⁹ viri, Eph. v.e. aut meretrix eſt, & vtitur libertate peccandi. qui ingreditur ad meretricem, ſcit q̄ ad ꝓſtitutam, & cunctis patentem ingreſſus eſt. ideo de alijs indignari non poteſt. Qui legitimo vtitur matrimonio, non patitur vxorē peccare: ſed accendit̄ zelo ad ſeruādam caſtitatē matrimonij, vt poſſit legitimus fieri pater. Sic omnis anima aut ꝓſtituta eſt cū dæmonibus, & habet plures amatores vt intrēt ad eam, modò ſpiritus fornicationis, modò auaritiæ: poſt hunc veniet ſpiritus ſuperbiæ, & alij plurimi. Alter tamē alteri non inuidet nec dicitur †zelotypia mouet̄, ſed ſeſe inuicē inuitāt. Vn̄ adducit ſecum alios ſeptē ſpiritus nequiores ſe &c. Luc. xj.d. Sic nullam zelotypiam amatorū ſuorū patit̄ anima, quæ dæmonibus eſt proſtituta. Si verò cōiuncta fuerit viro legitimo, i. Chriſto, etiā ſi aliq̄n fuerit peccatrix, vltra eam peccare non patitur, nec ferre poteſt vt alludat adulteris, excitatur ſup eā zelus ei⁹, & defendit coniugij caſtitatem. Si autem viderit eam temerantē cōiugij iura, & occaſionem quærere peccandi, dat ei libellū repudij. vn̄ Eſa. l.a. Propter iniquitates veſtras dimiſi matrē veſtrā. Hæc q loquit̄ & zelans eſt & zelo cōmot⁹ hoc dicit. Eſt etiā nouū gen⁹ hoc bonitatis ei⁹, vt etiā poſt adulterium reuertentē & toto corde pœnitentem ſuſcipiat. Vnde.

Nunquid mu-

G
Matt.12.d.
Adorare
Colere
Nota
H
†zelotypia

Nicolaus de Lyra

a ¶ Non ha.d.ali. dicit Ra.Sa. q̄ dij alieni hîc intelliguntur generaliter ꝓ omni idolatria quę alienat à vero deo. Doc. autē noſtri dicunt q̄ hic primò ꝓhibet̄ idolatria in ſpeciali. Sed diuidunt̄ in hoc, q̄a aliq dicūt q̄ ꝓhibet̄ hîc idolatria q̄ fit ſine q̄cūq; imagine. vn̄ dicit Varro q̄ antiq Romani diu coluerāt deos abſq; ſimulacris. Alij dicunt: q̄ ꝓhibet̄ p hoc idolatria rerū q̄ ſunt cōfictæ, ſicut ſi corpi hūano inſerat̄ caput arietis & alæ ad volandū: ſicut pingebat̄ imago Iouis, & in tali figura credebant Iouem eſſe: & ideo dicuntur dij alieni. ſ. à rerum natura. b ¶ Corā me. i. in nullo loco vel tēpore habebis, quia p̄ſens ſum omni tēpore & loco. Conſequenter ꝓhibetur idolatria in imaginib⁹ rerū quæ ſunt, nō tamē ſunt dij, cū dicit̄: c ¶ Nō fa.&c. qd' fit per dolaturā in ligno vl' lapide vl' alijs q̄ ſculpi poſſunt, nec aliquā ſilitudinē per mēſurā vel picturā vel quocūq; alio mō. d ¶ Neq; &c. id eſt rei q̄ eſt in cælo, quia aliqui impendebāt cultū latriæ ſoli, & lunæ, & ſyderibus. e ¶ Et quę &c. quia aliqui colebant beſtias: vt ſuprà dictū eſt de AEptijs. viij.ca. f ¶ Nec eorū &c. quia idolum Dagon qd' colebat̄ à Philiſthęis, habebat caput piſcis, ideo vocatur Dagon: quia Dag piſcem ſignificat in Hebræo. g ¶ Non &c. ita q̄ finaliter ſtructuram & culturā idolorum generaliter prohibet, cuius cauſa ſubditur, cùm dicitur: h ¶ Ego enim ſum dominus, & non alius. i ¶ Fortis zelotes. zelus ꝓpriè ſignificat amorē viri ad

Varro

vxorem

A Nunqd mulier ſi exierit â viro, & dormierit cum alio viro,
Hiere.3.a. reuertens reuertet̃ ad virum ſuum? &c. Et alibi. Et poſtq̃ fornicata
es in his omnib⁹, dixi: Reuertere. &c. hîc ergo de⁹ zelãs ſi requirit &
deſiderat aĩam tuã ſibi adhærere, ſi ſeruat, corripit & indignat̃ velut
zelotypia quadam erga te vſus, ſpem tibi eſſe ſalutis agnoſce. Si
Ezec.16.c. verò correptionem contemnis, diſcedit â
te zelus eius ſecundum illud: Propterea
diſcedit zelus meus à te &c. Vide miſeri
cordiã & pietatem dei, quando vult miſe
Hier.6.f. reri, indignari ſe dicit & iraſci; ſicut ꝑ Hie-
remiã dicit; Dolore & flagello caſtigaberis
Hierl̃m, vt non abſcedat anima mea à te.
Heb.12.b. Flagellat enim omnẽ filium quem recipit.
hoc aũt terribile, hoc extremũ, ſi nõ corri
pimur ꝓ peccatis. Cũ em̃ modũ peccãdi
excedimus, auferetur â nobis etiã zel⁹ dei,
Quõ deus pctã patrũ imputat filijs — nec vltrà iraſcitur. a ℭ Viſitãs iniqui-
tatẽ &c. Origeñ. Reddens peccata pa-
trũ in filios &c. Aiunt hæretici, ꝙ non bo
ni dei ſermo ſit, qui pro peccatis alterius
alterum dicat plecti, deum tamen legis iu-
ſtum dicunt. Nec poſſunt oſtendere quo-
modo iniuſtus ſit, ſi alium alio peccante
punit. Sed interior hõ noſter aut dicitur
habere deum patrem, ſi ſecundum deum
viuit aut diabolum, ſi voluntatem illius
facit. vnde Iohã. viij. f. Vos de patre dia-
bolo eſtis, & deſideria patris veſtri facere
vultis. Sicut ergo ſemen dei in nobis eſt,
cùm verbum dei ſeruãtes non peccamus,
ſecũdum illud. j. Ioh. iij. b. Qui ex deo eſt,
non peccat; quia ſemen dei manet in eo:
ita cùm â diabolo ſuademur ad peccandũ
ſemen eius ſuſcipimus, cùm facimus qđ
ſuadet, iam genuit nos. Naſcimur enim
eius filij per peccatum. Sed quia ferè ſine
adiutorio non peccamus, ſicut adulteriũ
nemo ſolus cõmittit, neceſſe eſt adulteram
conſortem fieri, & ſi nõ plures, neceſſe eſt
aliquem vel aliquam miniſterio ſceleris
adiungi; qui omnes velut vnus ex altero
ſecundum perſuaſionis ordinem, generati
ex diabolo progeniem ducunt: Velut in
B traditione domini diabol⁹ intrauit in cor
Iudæ, & primum filium peccati genuit,
qui ſolus hoc facere nõ potuit. abijt ergo
ad Scribas & Phariſæos & Põtifices. Na
ſcit̃ ergo ex Iuda gñatio tertia & q̃rta pec
cati. Videamus ergo quomodo peccata patrum reddit deus in
filios in tertiam & quartam progeniem, & non in ipſos. De patri-
bus enim nihil dicitur. Diabolus ergo quia iam peccandi modum
† cõſectũ excesſit, tanq̃ veſtimentum † concretum ſanguine non erit mun-
dus in hoc ſeculo: non flagellatur pro peccato: omnia enim ei ſer-
uantur in futurum. vnde Matth. viij. d. Quid veniſti ante tempus
torquere nos? Redduntur autem peccata in filios, quos genuit per
peccatum, qui in carne poſiti flagellantur; quia non vult de⁹ mortẽ
peccatoris, ſed vt ma. conuertatur & viuat: Ezechie. xxxiij. c. Miſe-
ricors ergo reddit peccata patrum in filios, quia diabolus & an-
geli eius, qui etiam peccati patres efficiunt̃; indigni ſunt ꝙ in præ-
ſenti corripiantur filij eorum: & qui per ipſos ad ſocietatem pecca-
ti aſciti ſunt, & recipiunt in p̃ſenti qđ geſſerunt, vt purgati: diabo-
lo in pœna ſocij non efficiantur. Vnde Pſal. lxxxviij. e. Viſitabo in
virga iniquitates eorum &c. miſericordiam aũt meam non auferã
ab eis. Deus enim zelans eſt, & animam quã ſibi deſpondet in fide,
nõ vult in contaminatione peccati ꝑmanere: ſed citò purgari. Si au
tem noluerit purgari, in interitu eorũ ridebit, dicens eis Matt. xxv.
d. Diſcedite â me maledicti in ignem æternum &c. Sciamus ergo
nos in pręſenti corripi, vt in futuro quieſcamus. Vnde cũ caſtiga-
mur à domino, corripimur, ne cũ hoc mũdo damnemur. ℭ Ori-
ge. In hoc ſermone ſolent nos hęretici ſuggillare ꝙ nõ ſit boni dei
ſermo, qui pro peccatis alterius alium iudicat. Sed qui deũ legis mã
dantem hæc, dicent nõ bonũ, iuſtum tamen dicunt. Nec ipſi qui-
Nota dem poſſunt oſtendere, quomodo iuſtitiæ videatur conuenire, ſi
alio peccante alius puniatur. ℭ Iſidorus. Primum mandatum
prohibet ſurreptionem. Secũm errorem. Tertium interficit ſeculi
amorem. Quartum impietatem. Quintum crudelitatem. Se-
xtum fornicationem. Septimum rapacitatem. Octauum peri-
mit falſitatem. Nonum mundi cupiditatem. Decimum adulterij
cognitionem.

a Poſtquam peccatum enim dicit: Audi filia & vid. & in. au. &c. Pſal. 44. c, tanquam miſericors pater & medicus.
b Diaboli & angelorũ eius. c Non in patres qui correctionse indigni. Eos. ſ. cui ſuggerente diabolo & angelis eius peccauerunt.

a uiſitans iniquitatem patrum in fili- a
a Quia peccantibus hominibus ſocij aſciſcuntur.
os, in tertiam & quartam genera- b
tionem eorum qui oderunt me, & c
a Quia correctione non indigent, qui diligunt: non enim peccant. b In omnes. Finitum pro infinito.
faciens miſericordiam in milia his
a Non qui oderunt. b Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Ioh. 14. c. Et perfecta charitas foras mittit timorem. 1. Iohan. 4. d.
qui diligunt me, & cuſtodiunt præ
a Iurando pro nihilo nomen domini. Chriſtum putando tantum eſſe creaturam.
cepta mea. † Non aſſumẽs nomen d
domini dei tui in uanũ. Nec em̃ ha e
Etſi homines habeant. Iudex iuſtus.
bebit inſontem dominus eum, qui
aſſumpſerit nomen domini dei ſui
a Tertium mandatum pertinens ad ſpiritum ſanctũ cuius dono requies æterna promittitur & ſanctificatio perficitur.
fruſtra. Mẽmento ut diem ſabba- f g
a Sex milibus annorum quibus laboratur.
thi ſanctifices. † Sex dieb⁹ operabe h
In requie beati regni: De ſabbatho Iudæorum dicitur. Sabbatha veſtra odit anima mea. Eſa. 1. d.
ris, & facies omnia opera tua: Septi i
mo autẽ die ſabbathũ domini dei
Quia poſt hanc vitam vera requies.
tui eſt. Non facies omne opus in
a Carnalis & ſpiritualis. nullus ſexus excluditur, nulla ætas nec vlla conditio.
eo, tu & filius tuus & filia tua, ſer- k
Idiota.
uus tuus & ancilla tua, iumentum l m
a Qui nouiter acceſſit ad legẽ. b Septa eccleſiæ.
tuum, & aduena q eſt intra portas n
a Significans quia in perfectione ſenarij ſunt nobis opera facienda, vt poſtea fruamur requie æterna.
tuas. † Sex enim diebus fecit deus o

vxorem, in qua nõ patitur alium cõicare, & hoc modo dicit̃ C
deus zelotes, quia non vult, ꝙ homo fornicetur cũ dijs alienis per
idolatriam. a ℭ Viſitans iniquitatem patrum in filios.
Qđ intelligitur dupliciter. Vno modo pœna temporali qua iuſtè
puniunt̃, & maximè à deo filij pro iniquitate patrũ, quia in hoc pu
niunt̃ pr̃es, ideo ſubdit̃. b ℭ In tertiam
& quartã generationẽ. Quia vſq; ad
tot generationes vident aliquando mali
homines pueros ex eis exeũtes. Alio modo
de pœna ęterna, quę infligitur filio pro ini-
quitate patris, inquantũ eſt imitator pater-
ni ſceleris, ideo ſubditur, Vſq; ad tertiam &
quartam generationẽ, quia ſicut dictum eſt,
aliquando mali homines vident filios ſuos
vſq; ad tot generationes: & ſic informãt eos
ſuis malis exẽplis, vel illi immitẽtur qđ vide
runt in patribus. c ℭ Et faciens mi. &c.
quia magis prolongat̃ eius miſericordia &
bonitas, dando bona filijs ꝓ bonitate patrũ
quã eius iuſtitia in puniẽdo filios ꝓ mali-
tia patrũ. Hebræi dicunt ꝙ in p̃dictis ſunt
duo pręcepta, ita ꝙ primũ incipit ibi. Ego † 22. q. 4. e. neceſſe eſt.
ſum domin⁹ deus tu⁹, per qđ præcipitur af
firmatiuè ꝙ ille habeatur pro vero deo, q
eduxit filios Iſraël de AEgypto in tot ſignis
mirabilibus. Secundum incipit ibi: Non
habebis deos alienos &c. in quo prohibe-
tur negatiuè, ne cult⁹ latrię alteri impẽdat̃.
d ℭ Non aſſumes &c. Hîc prohibetur
falſa iuratio: & etiam illa quæ eſt ſine cauſa
debita, quia per vtranq; fit irreuerentia ipſi
deo aſſumendo nomen eius ad confirma- † 25. q. 1. c. ideo permittẽte. ꝟ. his ita
tionem falſitatis vel fruſtra. Dicunt aũt ali-
qui Hebræi, ꝙ etiam hîc prohibetur prola
tio nominis domini tetragrãmaton inde-
bita. ſolũ enim erat licita ſacerdotibus non
vbiq;, ſed ſolùm in templo quando benedi D
cebant populum, & non al̃s. Cauſa autem
huius ꝓhibitiõis ſubdit̃ cu dicit̃. e ℭ Nec
em̃ habebit inſontẽ dñs. id eſt innocẽtẽ
vel ſine pœna euadentẽ. f ℭ Memẽto vt
diem ſab. &c. Poſtq̃ remouit impedimẽ
ta cultus diuini, ſ. idolatriam per primũ præ
ceptũ, & irreuerentiã diuini nominis per ſe-
cundũ: hîc conſequẽter dat p̃ceptũ de cultu
debito ipſi deo exhibendo, & patet ordo, † Geñ. 2. De ferijs. c. 2 Eccle. 20. b.
quia prius ſunt remouenda impedimenta
alicuius rei inſtituendæ quã ꝙ inſtituatur.
Dicit igitur: Memẽto. Dicũt Hebręi ꝙ hoc ponit̃ in principio hu-
ius pręcepti, qa in oĩ re pretioſa debet hõ habere memoriã de ſab-
batho, vt ſi habeat nouã veſtẽ vel iocale pulchrũ licet aliqd hmõi,
debet expectare diẽ ſabbathi, vt priò tũc vtat̃ ipſo. g ℭ Vt diem
ſabbathi ſanctifices. i. diuino cultui totaliter applices de diuinis
beneficijs meditãdo & gratias exhibendo. h ℭ Sex diebus o-
peraberis. Illa quę ſunt neceſſaria pro vita humana ſuſtentanda.
i ℭ Septimo autem die &c. quia etiã illa quę erant neceſſaria Quæ licita in ſabbatho
ꝓ victu nõ erat licitũ coquere vel parare, vt dictũ eſt ſuprà. xvj. ca.
licitũ tñ erat operari, illa quę nõ poterant bono mõ differri nec an
ticipari die pręcedẽti, ſicut animalia adaquare, & pabulũ eis p̃bere,
& in caſualibus remedium adhibere, quando nõ poterant bono
modo differri: ſicut bouem in foueã lapſum inde leuare & ſimilia.
Et hoc modo Machabæi pugnauerunt cõtra inuadentẽ eos die ſab
bathi: vt habet̃. j. Mat. ij. ca. k ℭ Tu & filius tuus &c. Nõ loqui
tur de adultis q iã ſciebant legẽ ſabbathi; quia prohibiti ſunt ſimul
cũ parẽtib⁹: ſed hoc addit̃ ꝓ pueris ignorãtib⁹ legẽ q nõ debebãt ꝑ
mitti à parẽtibus aliquid operari in die ſabbathi. vt accẽdere ignẽ,
vel extinguere lampades & hmõi, vt dicit Ra. Sa. l ℭ Seruus &
ancilla tua. intelligitur hoc de illis qui non erant Iudęi, quia per
p̃cedentia ſeru⁹ & ancilla de gente Iudęorũ erant ꝓhibiti. m ℭ Iu
mẽtũ tuum. quia nõ erat eis licitũ cõducere vel accõmodare Gẽ-
tili ad op⁹ ſuũ faciendũ, ſed dimittebat̃ ſimpliciter q̃eſcere & refici
pabulo cõueniẽti. n ℭ Et aduena. Iſte eſt Gẽtilis cõuerſus ad ri
tum Iudęorũ, qui ſimili mõ tenebat̃ obſeruare ſabbathũ. o ℭ Sex
em̃ dieb⁹ &c. Hoc inducit̃ tanq̃ cauſa & ratio hui⁹ p̃dicti mãda
ti: & patet litera. ℭ Circa iſtud p̃ceptum quod ergo expoſui ſecũm
intentionẽ Hebręorũ, qbus fuit priò datũ, conſiderãdũ ꝙ partim
eſt morale, & partim ceremoniale. Morale eſt em̃ quantũ ad hoc
ꝙ homo tenet̃ vacare diuinis; Ceremoniale eſt, quãtũ ad determi-

† cognitionẽ. ¶ Et notandum, ꝙ ſic decem plagis percutiunt AEgyptij, ſic decem præceptis ſcribuntur tabulæ, quibus populus dei regatur & dæmones occidantur. In duabus enim tabulis ſcripta eſt lex propter duo teſtamenta ſignificãda, vel quia ſunt præcepta duo dilectionis dei & proximi. In quibus tota lex pendet & prophetæ: Matth. xxij. d. In vna enĩ tria præcepta, q̃ ad dilectionẽ dei ꝑtinẽt. In altera verò ſeptem, quæ ad ſocietatẽ ꝓximi. Lapideæ verò fuerunt tabulæ, qa cor Iudæorũ erat lapideũ, & inſenſibile, durũ & ſtolidũ. vnde Ezechi. xxxvj. e. Auferã cor lapideum, & dabo eis cor carneũ. Et Apoſtolus ait. ij. Cor. iij. a. Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibꝰ quæ ſentiant. ſ. & intelligãt. a ¶ Honora pa. &c. Hoc eſt primum ſeptẽ mandatorum quæ pertinent ad proximum. Bene autẽ ſeptem ſunt. Septenarius enim ex ternario conſtat & quaternario. Ternarius verò animæ congruit, quæ eſt iraſcibilis, concupiſcibilis, & rationalis. Quaternariꝰ corpori. b ¶ Non occides &c. Auguſt. Et quòd dictum eſt, non occides. Non putandum eſt fieri cõtra hoc præceptum ꝙ lex occidit, vel occidi aliquẽ deus iubet. Ille enim facit qui iubet quod miniſtrum negare non licet. c ¶ Non mœchaberis. Auguſt. Quæritur quoq; quò differat non mœchaberis ab eo quod paulopoſt dicitur: Non concupiſces vxorẽ proximi tui. In eo enim quod dictum eſt, non mœchaberis, poterat & illud intelligi, niſi fortè in illis duobus præcepis non mœchandi & non furandi ipſa opera notata ſint. In his verò extremis cõcupiſcentia ipſa q̃ tantũ differũt, vt aliqñ mœchetᷣ q non concupiſcit vxorẽ proximi: cùm aliqua alia cauſa ipſi miſceatur. Aliquando verò concupiſcat nec ei miſceatur pœnam timens: & hoc fortaſſe lex oſtendere voluit, quòd vtraq; peccata ſunt. ¶ Auguſt. Itẽ quęri ſolet, vtrũ nõie mœchię etiã fornicatio teneatur: hoc enim verbum Græcum eſt, quo iam ſcriptura vtitur pro Latino μοιχός, mœchus enim Græce dicitur Latinè adulter. Sed lex non ſolùm viris, ſed etiam fœminis data eſt. Nec; enim quia dictũ eſt, Non concupiſces vxorem proximi tui, nil ſibi hîc præceptum fœmina putet: tanquã licitè concupiſcat virum proximę ſuę. Si ergo hoc ex eo quod dictum eſt viro, non concupiſces vxorem proximi tui, intelligitur etiam quòd ad fœminam pertinet, quantò magis ex eo quod dictum eſt, non mœchaberis vterq; ſexus aſtringitur, cùm & ipſum pręceptum poteſt ad vtrunq; referri, ſicut non occides, non furaberis, & alia quę ſimiliter non expreſſo vno ſexu vtriq; ſonare videntur communiter: quia honoratior exprimitur, id eſt maſculinus. Ac per hoc fœmina mœchata eſt habens virum concumbẽdo cũ eo q vir eiꝰ non eſt, etiã ſi ille nõ habeat vxorẽ. Vir quoq; mœchus eſt, cõcũbẽdo cũ ea, q̃ vxor eius nõ eſt etiã ſi illa nõ habet virum. Sed vtrũ ſi faciat vir q vxorẽ non habeat cum fœmina quę virum non habet, ambo præcepti huius tranſgreſſione teneantur meritò quęritur. Si enim non tenetur: non eſt prohibita in decalogo fornicatio, ſed ſola mœchia id eſt adulteriũ, q̃uis omis mœchia fornicatio ſit. Vnde quicunq; dimiſerit vxorem ſuam excepta cauſa fornicationis facit eã mœchari. Hîc enĩ fornicationẽ appellauit, ſi cũ alio peccet quę virũ habet, quòd eſt mœchia. i. adulterium. Sed vtrum omnis fornicatio mœchia dici poſſit in ſcripturis, non mihi occurrit locutionis exemplum. Sed ſi non omnis fornicatio mœchia dici poteſt, vbi ſit in decalogo prohibita fornicatio, quã faciunt viri qui vxores non habent, cum fœminis quæ viros vel maritos non habent, vtrum inueniri poſſit, ignoro. Sed ſi furti nomine bene intelligitur omnis illicita vſurpatio rei alienæ. Non enĩ rapinam permiſit, qui furtũ prohibuit. Sed à parte totum intelligi voluit, quicquid illi. itè rerũ ꝓximi aufertur. Et nomine mœchię omnis illicitus concubitus, atq; illorum mẽbrorum non legitimus vſus prohibitus debet intelligi. d ¶ Non furtũ facies. Iſido. Sed rurſum quęritur, quò differat, non furtum facias, ab eò quod paulopoſt dicitur de non concupiſcendis rebus proximi. Non quòd omnis qui concupiſcit rem proximi furatur: Sed omnis qui furatur rem proximi concupiſcit. Poterat in illa generalitate, vbi de non concupiſcenda re proximi pręcipitur, etiam illud quod ab furtum pertinet contineri.

Margin: E † cogitationem. Septẽ p̃cepta ad ꝓximum. Deute. 5. b. Matth. 15. a. †. 86. diſ. c. ceterum. Queſtio. † .23. q. 5. c. 1. & c. ſi nõ licet. §. item in ſctis. c. qs enĩ. §. ſi ergo. F Queſtio inter fornicationem & mœchiam.

a ¶ Ad literam vel ſpiritualiter.
cælum, & a terram, & mare, & o-
¶ In nobis.
mnia, quæ in eis ſunt: & requie-
a ¶ Quia benedicet nobis perfectè, cum requiem æternam dederit.
uit die ſeptimo: Idcirco a bene-
dixit dominus diei ſabbathi, &
a ¶ Primum eſt hoc in altera tabula, vt filij honorent parentes officio pietatis. nam qui parentibus honorem non defert, quibus parere poteſt?
a ſanctificauit eum. † Honora pa- a
trem tuum & matrem tuam:
a ¶ Viuentium vel præſentem.
ut ſis longeuus ſuper a terram, b
quam dominus deus tuus dabit
a ¶ Manu, vel mente, vel ſubtrahendo auxilium vel conſilium vitæ ei cui potes vel debes dare.
¶ Iudex non occidit reum, ſed lex quæ iubet.
b ¶ Id eſt ne cuilibet miſcearis excepto fœdere matrimonij. per partem enim totum vult intelligi.
b tibi. † a Non occides. b Non mœ- c d
a ¶ Quantlibet rei vſurpationem, quod vitium eſt rapacitatis.
d chaberis. † Non furtum fa- e

☞ Non loqueris

NICO. DE LYRA.

☞ nationem tpis, qa requies diei ſabbathi figurabat requiẽ dñi in ſepulchro, in quo

ſepulchro, in quo iacuit ꝑ totã diẽ naturalẽ ſabbathi, & qa ceremoniæ legis veteris ceſſant adueniente veritate euãgelij, ideo in noua lege nõ obſeruatur dies ſabbathi, qa eſt determinatio tẽporis, ſed loco eius obſeruatᷣ dies dominica, & etiã ꝓpter memoriã dñicæ reſurrectionis die dñica factæ. Et qa opus peccati eſt maximè ſeruile. ſ. ſeruitute diaboli, & maximè ĩpedit vacare diuinis, ideo maximè intelligitᷣ eſſe ꝓhibitũ ꝑ dictũ p̃ceptũ, ita ꝙ q adulteratᷣ illa die eſt trãſgreſſor duplicis p̃cepti. ſ. mœchię, & diei ſabbathi: qđ nõ intelligebãt Iudęi, vñ dicit Augu. lib. de decẽ cordis. Melius faceret Iudęus in agro ſuo aliquid vtile quã in theatro ſeditioſus exiſteret, & meliꝰ fœminę eorum die ſabbathi lanam facerent, quã tota die in neomenijs ſuis impudicè ſaltarẽt. ¶ Sciendum tamen, qđ non obſeruatur cum tanto rigore vacatio ab operibus manualibus ſicut in vete. le. quia pñt parari cibaria, & aliqua alia fieri die dominica, quę nõ erant licita in ſabbatho, qa illa vacatio partim figuralis erat ſicut totus ille ſtatus. j. Corin. x. c. Omnia in figura contingebant illis. A figura enĩ quãtũcunq; modico ſubtracto mutatur tota ſignificatio, ſicut vna litera ſubtracta ab hoc nomine lapis, mutatur tota ſignificatio. Circa verò totam rem ipſam lapideis poſſunt aliqua addi & ſubtrahi abſq; mutatione ſubſtantię. a ¶ Honora patrem tuum. Hîc conſequenter ponuntur pręcepta ordinãtia ad proximum, & priò ponitᷣ pręceptũ circa operationem boni, cũ dicitur; Honora patrẽ tuum, quia intelligitur non ſolùm de honore qui conſiſtit in reuerentia exteriori, ſed etiã in prouiſione quãtùm ad neceſſaria vitæ ſi indigeant. Et ſecundum doctores noſtros nomine parentum intelligitur oĩs proximus in neceſſitate poſitus cui eſt prouidendum. Vñ dicit Auguſt. Paſce fame morientem: ſi non pauiſti, occidiſti. Verũtamẽ exprimũtur hîc parentes tñ, qa iſta decẽ pręcepta ſunt quaſi q̃dã cõcluſiones immediatè ſequentes ex principijs iuris naturalis, quæ ſtatim capiuntur etiam à parum intelligentibus: & talia erant ꝓponẽda toti populo in cõmuni, cui ꝓpoſita ſunt iſta decẽ p̃cepta. Illa aũt quæ ſubintelliguntur quaſi concluſiones quædã magis remotę, explanatæ fuerunt in alijs pręceptis, quę ſunt quaſi quędã determinationes decẽ præceptorum; quia oĩa ceremonialia reducunᷣ ad pręceptũ de obſeruatione ſabbathi, & omnia iudicialia & moralia ad alia p̃cepta. Ordinatᷣ autẽ iſtud pręceptũ de honore parẽtum cõuenienter poſt p̃cepta ordinantia ad deũ & immediatè, qa ſicut deus eſt principiũ omniũ, ita parẽtes habẽt rationẽ principij reſpectu filiorum. b ¶ Vt ſis lõgeuus ſuper ter. Cũ enĩ filius accipiat vitã à parentibus condecens eſt, vt prolongetᷣ vita illius qui bene ſe habet ad eos, & econuerſo ꝙ breuietur vita illorũ qui malè ſe habent, verũtamen aliqñ aliter contingit, quia bona temporalia inter quę cõputatur corporalis vita ordinãtur ad ſpũalia bona & æterna, & ideo aliqñ cõtingit ex diuina ordinatiõe nobis occulta, ꝙ honorãtes ꝑ arẽtes parũ viuũt & dehonorãtes: diu tamen totũ ordinatᷣ à deo ad augmentationẽ pręmij bonorũ, & pœne malorũ. c ¶ Non occides. Cõſequẽter ponunᷣ p̃cepta iudicialia, quę ordinantur ad proximũ quantũ ad vitationẽ mali: & qa maximũ nocumẽtum circa conſiſtentiã perſonæ eſt occiſio, ideo hîc ꝓhibetᷣ primò cũ dicitᷣ: Nõ occides. Et ſcđm doctores catholicos ꝑ hoc intelligitᷣ ꝓhibitũ omne nocumentũ in ꝑſona hõis, vt mutilatio, verberatio, & ſimilia, quæ ſunt cõtra charitatẽ proximi. Dicit Ra. Sa. ꝙ ꝑ hoc p̃ceptũ ꝓhibetᷣ homicidiũ tñ, ꝓpter qđ imponitᷣ pœna mortis. Cæteræ verò læſiones corporis ꝓhibenᷣ alijs pręceptis iudicialibꝰ. Scđò prohibetur nocumentum inferendũ ꝓximo rõne ꝑſonæ ſibi cõiunctæ. cũ dicitᷣ. d ¶ Nõ mœchaberis. Mœchia enim eſt copula carnalᷣ cũ vxore alterius viri, q̃ reputatᷣ vna caro cum ipſo. Dicunt tamen doctores nři ꝙ ꝑ hoc ꝓhibetᷣ oĩs cõcubitꝰ q eſt pręter legẽ matrimonij. Hebręi aũt dicũt, ꝙ ꝓhibetᷣ ſola mœchia. Alij cõcubitus inordinati alijs pręceptis ſunt ꝓhibiti. e ¶ Non furtũ facies. Hîc cõſequẽter prohibenᷣ alia nocumenta, & primò illa quę inferũtur facto, cũ dicitur: Nõ furtum facies, per quod intelligitur prohibita omnis cõtractio rei alienę: vel retẽtio iniuſta ſcđm qđ dicũt doct. noſtri. Ra. Sa. dicit ꝙ per hoc intelligitᷣ prohibitum furtum hominis tñ, pro quo imponitᷣ pœna mortis, ꝓut habetᷣ capi. ſequenti: pro alijs autem furtis non imponit lex pœnam mortis, ſed reſtitutionẽ in duplũ, vł aliter ſcđm qđ determinãtᷣ in iudicialibꝰ p̃ceptis. Cõſequenter ꝓhibetᷣ nocumentũ qđ infertur verbo, cùm dicitur:

☞ Non loquaris

Margin: G Nota. †. 6. diſ. c. nõ eſt pctm̃ §. his itaq;. Parentes quõ honorandi ſunt. H Mœchia.

a ¶ Nō loquerís cōtra ꝓximū &c. Aug. In eo eſtā ꝙ dictum
A eſt: Falſum teſtimoniū non dices aduerſus ꝓximū tuū: qn ſolet vtrū ꝓhibitū ſit omne mēdaciū, ne forte nō ſit hoc ꝑceptū aduerſus eos, qui dicūt tūc eſſe mētiēdū, qn̄ illud mēdaciū ꝓdeſt alicui, & nil obeſt ei cui mētiris. Tale em̄ non eſt aduerſus proximū tuum: vt ideo hoc videať addidiſſe ſcriptura, quę poſſet breuiter dicere, falſum teſtimoniū nō dices: ſicut non occides, non mœchaberis: nō furaberis. Sed hinc magna quęſtio eſt, nec citò explicari pōt, quomodo accipiendū ſit: Per
Pſ.5.a. des omnes qui loquuntur mendacium: &,
Eccl.7.b. Noli velle mentiri omne mendaciū & huiuſmodi. b ¶ Cunctus autem popul⁹
Videre, vo videbat voces &c. Aug. Solet qri quō
cem ppl's videbat vocē, cū vox nō ad viſum ſed ad auditū pertinere videatur. Sic, videre, ſolet ꝓ generali ſenſu corpis & animæ poni. vnde Gene.xlij.a. Cūm vidiſſet Iacob, quia ſunt eſcę in AEgypto: vnde.ſ. abſens erat: q̄uis nōnulli videre vocē nil aliud eſſe q̄ intelligere putauerunt, qui viſus mentis eſt. Cūm verò hīc breuiter dicendū eēt, ꝙ ppl's audiebat vocē, & lāpades, & vocem tubę, et montem fumantem, quęſtio maior oritur, quomodo audiebat lāpades & montē fumantē, qď ptinet ad ſenſum videdi: Niſi qs dicat nec tā breuiter dicendū fuiſſe, vt non totū diceret, audiebat vocē & videbat lampades, & audiebat vocem tubę, & videbat montem fumantē. Duo enim genera vocis erant, & de nubib⁹, ſicut tonitrua & tuba: ſi tñ ipſam dixit vocē quę de nubibus edebatur, ac p hoc melius in his quę ad ſenſum audiendi pertinebant, generalis ſenſus eſt poſitus.i. videdi: cūm breuiter totū vellet ſcriptura complecti, q̄ vt in his quę pertinent ad ſenſum videndi ſubintelligeretur auditus, quo more nos nō loqui ſolemus. Nam
B vide quid ſonet, ſolemus dicere: audi quid luceat, non ſolemus dicere. c ¶ Loquere
Myſtice tu nobis &c. Significatur ad vetus teſtamentum timorem potius pertinere ſicut ad nouum dilectionem, q̄uis in veteri nouum lateat, & in nouo vetus pateat: Quomodo autem tali populo tribuatur videre vocē dei ſi hoc accipiendum eſt intelligere, cūm ſibi loqui deum timeant, ne moriantur non ſatis elucet. d ¶ Nolite timere &c. Auguſti. Sic illi cohibendi erant à peccatis, timendo ſcilicet, ne pœnas ſenſibiles paterētur, qa nondū poterāt amare iuſtitiā, & tētabant à dño: vt appareat cuiuſmodi eſſent nō vt deo noti fieret, qualeſcūq; eſſent, quem nō latebat, ſed vt inter ſe & ſibimetipſis. e ¶ Stetitq; pop. & cæ.
Nota de hiſtoria & allegoria. Greg. In quibuſdā locis ſcripturę hiſtoria ſeruāda eſt, & allegoria. Et ſępe ſola allegoria qrēda eſt, aliqn̄ ſola hiſtoria tenēda, vt tardiores paſcant per hiſtoriā, & velociores ingenio per allegoriā. Vnde cū Ap's loquente deo, lāpades ſonitū buccinę, & montē fumantem cerneret, territus petijt: vt ſibi per Moyſen loqueretur dominus, & ſtetit delonge. Moyſes acceſſit ad caliginem in qua erat de⁹, quia populus non valet caliginem allegorię penetrare. valde enim paucorū eſt ſpiritualem intellectum rimari. Quia enim mentes carnalium ſola ſæpe hiſtoria paſcuntur, loquente deo longè populus ſtetit: quia verò ſpirituales allegorię nubem penetrant: vt ſpiritualiter verba dei cognoſcant. Moyſes acceſſit ad caliginem, in qua erat deus.

a ¶ Quod eſt crimen mendacij & falſitatis.
a cies. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. a
† Non concupiſces domū proximi tui: b
a ¶ Etiam voluntatem adulterandi vetat. aliud eſt enim facere, aliud deſiderare. vnde duo præcepta ſunt, non mœchaberis, & non concupiſces vxorem proximi tui.
Nec deſiderabis uxorem eius, non ſeruū, nō ancillam, non c bouem, nō aſinū, nec omnia quæ
b illius ſunt. Cunctus autem popu d
a ¶ Viſus, quia primatum obtinet in ſenſibus, intermiſcetur omnibus. ſic enim dicimus, audi & vide: olfac & vide, palpa & vide. ¶ Nos quoq; doctorum voces audientes oculum mentis dirigere debemus.
lus uidebat uoces, & lampades, e & ſonitum buccinæ, montemq; fumantē: & perterriti ac pauore f
a ¶ Quaſi indigni accedere. ¶ Formam boni auditoris deſcribit, q promittit ſe præcepta magiſtri auditurum & impleturum.
concuſſi ſteterunt procul, dicen g
a ¶ Quaſi doce nos.
e tes Moyſi: Loquere tu nobis, & h i
a ¶ Id eſt obedie mus. b ¶ In die iudicij dicens: Ite maledicti &c.
audiemus: Non loquatur nobis k
a ¶ Cito poteſt contingere. b ¶ Morte perpetua.
dominus, ne fortè moriamur. Et l
d ait Moyſes ad populum: Nolite m
a ¶ Vobis vel alijs: non ſibi qui omnia nouit.
b ¶ Per ſigna & mirabilia.
timere. Vt enim probaret uos ue n
a ¶ Initium ſapientiæ timor domini.
nit deus, & ut terror illius eſſet in
a ¶ Si no amore ſaltem timore coarciti.
e uobis, & non peccaretis. Ste o
titque populus delonge. Moyſes p
a ¶ Vbi.ſ. expreſſiora ſigna fiebant quibus noſcebatur deus. Nam quomodo in nebula erat, cui cæli cælorum non ſufficiunt
autem acceſſit ad caliginem, in qua erat deus. Dixit præterea

Non facietis de.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Nō loque. &c. Et ſcd'm doctores noſtros nō ſolū intelligit ꝓhibitū falſum teſtimonium in iudicio, vt dicūt Hebręi: ſed etiā extra iudiciū, & omnis detractio & mēdaciū cōtra proximū, & qdcūq; nocumētū qď pōt inferri ꝓximo v̄bo, dū tñ ſit cōtra charitatē. b ¶ Nō cōcu. Vltimò ponunť ꝑcepta ꝓhibētia cōcupiſcētiā inordinatā reſpectu alienę rei, & hęc nocumenta ſunt in animo. & ſcd'm doct. nros ſunt duo ꝑcepta. Vnū quo ꝓhibeť concupiſcētia vxoris alteri⁹, in q̄ ſcd'm eos ꝓhibeť oīs cōſenſus in carnalē actū extra legē matrimonij, & hoc ꝓhibeť cū dicit: Nec deſiderabis ei⁹ vxorē. Aliud quo ꝓhibeť cōſenſus accipiēdi rē alteri⁹ quocunq; modo indebito, cū dr̄: Nō cōcupiſces domū ꝓximi tui &c. & qď ſubdit, Non ancillam

c ¶ Nō ancillā. Nō intelligiť de cōcupiſcentia ad carnalē actum, C
qa iſta eſt ꝓhibita ꝑ ꝑcedēs ꝑceptū, ſed itelligiť de cōcupiſcentia eius ad ſeruitiū, qď eſt bonum vtile. Ratio aūt q̄re duo ꝑcepta ponūtur ad repſſionē cōcupiſcētię eſt, qa bonū diuidiť ꝑ vtile & delectabile: ita ꝙ eſt alia rō boni vtilis & delectabilis, ita ꝙ aliqn̄ contingit vt aliquis habens ꝓnitatē ad vnū, nō habeat ꝓnitatem ad aliud, imò aliqn̄ abominationem, ſicut aliquis concupiſcit vxorem alterius, q tamē nō concupiſcit alias res ipſius, quia abominatur furtū vel rapinā. & ideo
† 32.q.4.c. meretrices. ad reprimendā iſtam cōcupiſcentiā duplicem, debuit aſſignare duplex pręceptū. He-
&.q.6.c nō mœchaberis brei aūt dicunt, ꝙ eſt vnum pręceptum tātūm, quòd neceſſe habēt dicere ſecundum
32.q.7.c. ſi de rebus. pdicta, quia expreſſè habeť infrà, ꝙ in tabulis fuerunt ſcripta decem verba, quę fuerūt decem pręcepta data à deo immediatè. Si autem de repreſſione concupiſcentię eſſent duo pręcepta, ſequeretur ſecundū eos, ꝙ eſſent vndecim præcepta: videlicet quatuor ordinantia deū prout ipſi dicūt, vt patet ex prædictis, & ſeptem ad proximū. propter quod ſicut ipſi ponūt quatuor pręcepta ordinantia ad deum, vbi doctores noſtri non ponunt niſi tria, vt prędictū eſt: ſic erga ꝓximum ponūt tantùm ſex, vbi doctores noſtri ponunt ſeptē. & ideo coniungunt duo vltima in vnum. Et ad hoc facit apparentia literę, quia ſub eodem verſu vtraq; concupiſcentia prohibetur. Non tamen variatur ſententia, ſiue ſit vnum ſiue duo pręcepta, q̄tūm ad intellectum noſtrum: ſed variatur multùm in hoc ſiue ſit vnum ſiue duo pręcepta intellectus Hebręorum: quia dicunt ꝙ per hoc non prohibetur concupiſcentia niſi aliqualiter prorumpat in actus exteriores: ſicut eſt cūm ex concupiſcentia vxoris alienę aliquis mouetur ad tangendum eam impudicè, vel ſollicitandum eam verbis vel muneribus. Et ſecundum hoc dixerunt ali- D
qui doctores noſtri, ꝙ lex vet⁹ prohibebat manum & non animum, vt habetur in glo. ſuper epiſtolam ad Philip.iij. Hoc etiam
Ioſephus. dicit Ioſephus.xij. antiquitatum, improbās Polybium hiſtoriographum Perſarum di-
Antiochus q̄re mortu⁹. centem, qď Antioch⁹ illuſtris miſerabiliter mortu⁹ fuit, eò ꝙ voluit ſpoliare templum Dianę, cōtra quem dicit ſic Ioſephus: Nam qui nullatenus egit peccatū, ſed tantū cogitauit, nullo reatu teneť. & ideo cōcludit ibidem, ꝙ mortuus fuit propter peccata q̄ fecerat in Hieruſalē. Sed dicere ꝙ actus interioris voluntatis nullus ſit reatus, niſi aliquo modo prorumpat in actum, eſt multùm irrationabile, cūm ratio peccati magis accipiatur à mala voluntate interiori, q̄ ab actu exteriori. quia ſi nullo modo eſt voluntarium, nullo modo etiam eſt peccatum, vt patet in amentibus & pueris. d ¶ Cunctus autem populus. Hīc conſequenter ponuntur præcepta data à deo mediante Moyſe: quia populus non poterat amplius verba domini loquētis ſuſtinere. & hoc eſt quod dicitur: Cunctus autem populus videbat voces. hīc accipitur videre pro audire. Senſus enim viſus certior eſt auditu. & ideo quia verba domini penetrabant aures & corda eorum ita ſenſibiliter, quòd ſuſtinere non poterant: ꝓpter hoc vtitur tali modo loquendi, ſcilicet viſu pro auditu. e ¶ Et lampades, id eſt micantia fulgura, vt dictum eſt cap. pręcedenti. f ¶ Et perterriti ac pa. concuſſi: propter ſigna terribilia quæ videbant. g ¶ Steterunt procul. Retrocedentes etiam à terminis conſtitutis. h ¶ Loquere tu nobis: ea quę dominus dicet tibi. i ¶ Et audiemus, id eſt obedie mus tanq; dei verbis. k ¶ Nō loquatur nobis dominus: immediatè. l ¶ Ne forte moriamur. Quia ex fragilitate humana dominum loquentem non poterant ſuſtinere. m ¶ Nolite timere. q.d. non moriemini propter hoc. n ¶ Vt enim probaret vos ve. deus. Nō eſt ſic intelligēdum ꝙ probaret eos ad hoc vt ſibi manifeſtaretur aliqď ignotum: ſed vt per hoc appareret ipſis Iudæis & alijs, quòd timerent eum. o ¶ Et non peccaretis. Quia per timorem dñi declinat omnis à malo, vt dicitur Prouer.xv.d. p ¶ Moyſes autem acceſſit ad caliginem: in vertice montis: vt audiret mandata ab eo, & referret populo: quia populus plus audire non poterat: vt dictum eſt.

E a ¶ Non facietis deos &c. Repetit̃ qđ in prĩo p̃cepto di ctũ eſt, & p̃ argẽtea & aurea oĩa ſimulacra intelligunt̃. ſicut in Pſ. c. xiij. b. Simulacra gẽtiũ argẽtũ & aurũ, & opa manuũ hoĩm. b ¶ Altare de terra &c. Oſtendit ideo interdictis ſimulacris altare de terrena materia concidi, vt vni deo hoſtia & ſacrificia in eo offerant̃. ¶ Greg. Altare de terra deo facere, eſt incarnationẽ Chriſti ſpare. Tunc em̃ à deo nr̃m mun⁹ accipit̃, cũ in hoc altari noſtra humilitas. i. ſup dñicę incarnatiõis fidẽ poſuerit qcqd opat̃. In altari ergo de t̃ra oblatũ mun⁹ ponim⁹, ſi act⁹ nr̃os, dñicę incarnatiõis fide ſolidam⁹. c ¶ De ſectis. Iſid. Secti lapides ſunt qui vnitatem ſcindunt, & ſeipſos diuidunt à ſocietate fratrũ. hos ĩ corp̃e ſuo nõ recipit Chriſt⁹, cui⁹ corp̃is figurã, altaris cõſtructio ſignificat. Lapides nõ ſecti ex qbus altare conſtrui iubet̃, ſunt q p̃ fidẽ in vnitate ſolidantur: de qbus dicit̃. j. Pe. ij. a. Vos eſtis lapides viui, coædificati in domos ſpirituales. his non eſt iniectũ ferrum, qa incorrupti ſunt & iacula maligni ignita non receperunt, Omnes vnũ altare faciũt in vnitate fidei & concordia charitatis.

Allegorice

† ſum

† Deu. 27. a

dominus ad Moyſen: Hæc dices filiis Iſraël: Vos uidiſtis, quòd de cæ-[a]
[a] lo locutus† ſim uobis: Non facietis*[b]
deos argenteos, nec deos aureos
a ¶ Id eſt fidem incarnationis filij mei habebitis. ¶ Fidem. b ¶ Humanitate Chriſti.
[b] facietis uobis. Altare de terra facie-[c]
tis mihi, & offeretis ſuper eo holo-[d]
a ¶ Virtutum opera. b ¶ Simplicia.
cauſta & pacifica ueſtra, oues uras [e] [f]
a ¶ Fortia & perfecta. b ¶ Eccleſia. ſ. generali, non in hæreticorum conuenticulis.
& boues in omni loco in quo me-[g]
a ¶ Occulta inſpiratione.
moria fuerint† nominis mei. Veni-
a ¶ Corporali benedictione & ſpirituali.
am ad te & benedicam tibi. Quòd [h]
ſi altare lapideum feceris mihi, non
a ¶ Id eſt non per hæreſim & ſchiſmata deum coles. ¶ Hæreticis ſchiſmaticis.
[c] ædificabis illud de ſectis lapidibus.
¶ Corruptionis vel ſciſſionis.
Si enim leuaueris cultrum tuum ſu
a ¶ Id eſt gradus in trinitate non facies, ſicut Arrius, qui dicit maiorem patrem: minorem filium: minimum ſpiritumſanctum docuit.
per eũ, polluetur. Non aſcẽdes per [i]
gradus ad altare meum, ne reuele-[k]
¶ Infidelitatis
tur turpitudo tua *.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Vos vidi. &c. in creatura tamẽ ip̃m repręſentante, & accipit̃ hîc cælũ p̃ cælo aëreo, qa in cacumine mõtis Sinai illa vox formabat̃. b ¶ Non fa. &c. licet ſuprà p̃hibuerit idolatriã, tñ hîc repetit & in plurib⁹ locis aliis, vt magis imprimeret̃ hęc p̃hibitio cordib⁹ eorũ, qa ſciebat eos pronos ad idolatriam. c ¶ Altare de ter. &c. hoc p̃cepit in deteſtationẽ idolatrię, quia idolatrę faciebãt altaria valde ſolennia de marmoribus & metallis, & intelligit̃ hoc de altari holocauſti, vbi cremabantur hoſtię, quia altare incenſi fuit de lignis Sethim & opertũ auro, vt habetur infrà. xxx. ca. ideo ſequitur: d ¶ Et offe. ſuper eo holocauſta. i. victimas, quę totaliter incẽdebantur ad honorẽ dei. e ¶ Et pacifica veſtra: id eſt hoſtias quę offerebantur pro aliquo beneficio dei obtento vel obtinẽdo, quarũ vna pars incendebatur, altera erat ſacerdotum, & alia offerentiũ vt comederent corã dño. f ¶ Oues veſtras & boues. de iſtis enim animalib⁹ vt plurimũ fiebant ſacrificia. g ¶ In omni loco &c. Iſte locus ſacrificij non poterat eſſe niſi vnus ad vitandum periculum idolatrię, ad quã populus Iudæorum erat pronus, ad quam declinaſſent de facili ſi vbicq̧ potuiſſent ſacrificare. Si aũt aliqui ſancti ſacrificauerunt alibi, hoc fuit ex cauſa ſpeciali & diuina reuelatione, ſicut Dauid ex iuſſu Gad prophetę in Monte Moriia, antecq̧ templũ ibi fundaret̃, p̃pter apparitionẽ angeli ibi factã, vt habet̃. ij. Reg. xxiiij. c. Et Helias in mõte Carmeli ad conuincendum prophetas Baal; vt habetur. iij. Reg. xviij. c. Locus autem deputatus diuino ſacrificio poſt ingreſſum filiorum Iſraël in terram promiſſionis primò fuit in Sylo, vbi fuit tabernaculum poſitum & altare holocauſtorum. & deſtructa Sylo tranſlatum eſt in Nobe: & deſtructa Nobe, per Saulem tranſlatum eſt in Gabaon: poſtea in Hieruſalem, vbi fuit fundatum templum, tamen in ſingulis vrbibus erant loca quę dicebantur ſynagogæ, vbi conueniebant ad laudandum deum & ad audiendum legem. h ¶ Quòd ſi al. lapi. fece. mi. Poterat enim eſſe de terra, vt dictum eſt, vel de lapidibus non dolatis tamen, quod fuit in deteſtationem idolatrię, vbi fiebant altaria de marmore ſculpto & polito, & ne per talem ſculpturam inducerentur paulatim ad ſculpendum imagines. Quòd autem dictum eſt hîc, qđ altare holocauſtorũ debeat eſſe de terra vel lapidibus non ſectis, nõ eſt cõtra illud qđ dicit̃. ĩ. xxvj. ca. qđ altare holocauſtorũ p̃cipit̃ fieri de lignis Sethim opertis ære, quia illud altare fuit de terra, vt videbitur qñ erimus ibi. i ¶ Non aſcẽdes per gra. ad al. meum. Fiebat tamen vt dicit Rab. Sa. quidam aſcenſus abſq̧ gradibus paulatim aſcendendo, qm̃ altare erat ita altum, q̧ ſacerdotes ſine aſcenſu non poterant ibi miniſtrare. k ¶ Ne reue. tur. tua. Vſus enim femoralium adhuc nõ erat introductus, ſed poſtea fuit iniunctus ſacerdotibus quando miniſtrarent, vt habetur. ĩ. xxviij. cap. Dicunt etiam aliqui qđ hoc fuit dictum in deteſtationem idolatrię, quia in ſacris Priapi ſacerdotes aſcendebant per gradus ad altare, & tunc in alto poſiti vnde poterãt à circumſtantibus videri, diſcooperiebant verenda ſua. Priapus em̃ fuit quidam iuuenis, qui à Gentilibus reputatus fuit inter deos, p̃pter magnitudinem inſolitam virilis membri. Omne enim quod erat inſolitum erat inſolitũ reputabant Gentiles qd diuinũ. Et dicebatur iſte Priapus deus hortorũ p̃pter fœcũditatẽ, q̃ ſignat̃ in mẽbro gñationis. Iudæi enim p̃ni erant ad idolatriã, & ideo in hoc & ĩ aliis q̃ p̃tinẽt ad cultũ dei & obſeruantias ceremoniales elõgantur à ritu idolatrarum: cõtrarios modos p̃cipiẽdo, & modos idolatrarũ inhibẽdo, vt videbitur in ſequentibus.

Iof. 8. f.

F

Femoralia

G Priapus

Moralit̃

* b ¶ Non facietis &c. Hoc em̃ faciũt cupidi & auari, q totã ſpẽ ſuã in talib⁹ ponũt, qđ ſanct⁹ Iob excludit à ſe & ſibi ſimilib⁹ di. c. xxxj. ca. Si putaui aurũ robur meũ, & ſi obrizo dixi fiducia mea &cę. & ponit̃ hîc ſi p̃ non. c ¶ Altare &c. Per terrã q̃ eſt infimũ elemẽtũ, humilitas deſignat̃, in qua deo facta oblatio acceptatur. Dañ. iij. d. In aĩo cõtrito & ſpiritu humilitatis ſuſcipiamur. h ¶ Quòd ſi al. &c. Per firmitatẽ lapidũ firmitas fidei deſignatur, & qm̃ ſunt plures articuli fidei, ideo dicit̃ lapidib⁹ in plurali: & quia ſunt integrè tenendi, ſicut tenet eccleſia abſq̧ ſciſſione heretica vel ſchiſmatica, ideo dicitur: Nõ ędificabis illud de ſectis lapidibus, cui⁹ cõtrarium faciũt heretici & ſchiſmatici.

* mecũ

¶ In ca. xx. vbi dicitur in poſtilla: Circa primum ſciẽdum, q̧ doctores noſtri &c.

ADDTIO I.

Circa expoſitionẽ decalogi poſtillator nimis breuiter videt̃ ſe expedire: Doctores tñ noſtri p̃ter myſticas expoſitiões, de qb⁹ plurima in glo. cõi habentur, multa notabilia, & magnę attentiõis ad ſenſum literalẽ p̃tinentia in hac materia tradunt, vt patet in prima ſcđę. q. c. in qua multi articuli de hac materia habent̃. ſimiliter in ſcđa ſecũdę. q. cxxij. p̃ totũ. vnde q de hoc cap. vult pleni⁹ inſtrui, videat ibidem. Ad pręſens tñ circa ea q̃ de hac materia in poſtilla dicunt̃, occurrũt quędã quibus videt̃ aliquid rationabiliter addendũ. Quorum primũ eſt, q̧ poſtillator recitat opinionẽ doctorũ noſtrorum, dicentium q̧ (nõ habebis deos alienos) eſt primũ pręceptũ decalogi. Similiter recitat opinionem Hebręorũ dicentium, q̧ primum pręceptum eſt: Ego ſum dominus deus tuus &c. Secundũ verò pręceptum apud eos eſt, Non habebis deos alienos. Quas opiniones ponit indiſtinctè, acſi vtraq̧ illarum poſſet rationabiliter teneri, quod non videtur conuenienter dictum: ſcilicet vt in numeratiõe decalogi in quo præcepta legis principalia cum tanta ſolennitate à deo traduntur, doctores noſtri à ratione deuiaſſent. ¶ Ad cuius declarationem attendenda ſunt duo. Primum eſt, quòd planus ſenſus literę concordat manifeſtè opinioni doctorum noſtrorum. Secundum quòd motiua Hebræorum contrarium aſſerentium non valent. Primũ patet: nam in hoc quod dicitur: Ego ſum dominus deus &cę. nullũ verbum pręceptiuum ſeu imperatiuum ponitur, ſed ſolùm ſunt q̃dam dicta denuntiatiua, quibus deus denuntiat populo, quòd ipſe qui loquitur eſt deus, qui eos eduxit de captiuitate, nihil in hoc eis præcipiendo, vt patet manifeſtè intuenti In cæteris verò decalogi præceptis manifeſtè ponuntur verba mandatiua, vt patet in negatiuis cùm dicitur: Non habebis deos alienos. Non adorabis ea, necq̧ coles, Non occides, Non mœchaberis &c. In affirmatiuis verò cùm dicit, Memento, vt diem ſabbathi ſanctifices. Honora patrem tuum &c. In hoc autem quod dicitur: Ego ſum dominus deus tuus, nihil horum ponitur. vnde illa verba non ſunt præceptiua nec imperatiua, ſed ſolùm denuntiatiua, vnde non debent inter præcepta numerari. Secundum patet, nam motiua ſeu rationes eorum quibus nituntur mutare ſententiam prædictorum verborum, quæ eſt planę denuntiatiua in ſententiam præceptiuam ſunt duo. Vnum eſt, q̧ ad omnia pręcepta diuina obſeruanda oportet p̃ſupponere vt dicũt, & rationabiliter, vt videt̃: q̧ credat̃ abſq̧ dubietate, qđ ille qui loquebatur ſeu p̃cipiebat, erat deus ſuus qui eos eduxerat &c. q̃ quidem credulitas ſeu fides erat potiſſima ratio obligandi eos ad ſeruanda eius pręcepta. vnde cùm dicitur: Ego ſum dñs de⁹ tu⁹ &c. præcipit̃ ſecundũ eos affirmatiuè, vt dicũt, q̧ hoc firmiter credatur ſcilicet q̧ ille qui loquebatur ſeu pręcipiebat, erat deus qui eduxerat &cę. Quam quidem rationem ponit Abenhazra in ſua gl. & videt̃ habere fundamentum, iuxta illud Apoſtoli ad Heb. xj. b. Accedentẽ ad deum oportet credere, quia eſt &c. Alij verò dicunt, qđ in hoc qđ dicit̃: Ego ſum dñs de⁹ tu⁹, pręcipitur affirmatiuè, quia ille deus qui loquebatur, ſcilicet qui eos eduxerat de ſeruitute AEgypti, haberetur

* ſup illum

H

A bereᷣ ab eis in deum, ita vt mādata eius tenerētur obſeruare: quod quidē p̄ceptum dicunt debere neceſſario p̄cedere oīa alia p̄cepta.

Exēplum ¶ Ad qđ ponūt tale exemplū. Ponatᷣ ꝙ aliq̄s rex de nouo veniret ad aliquam ꝓuinciam: indecens eſſet, ꝙ in ea faceret leges & conſtitutiões anteq̄ꝫ in regem reciperetᷣ. vñ dicūt ꝙ cū dicitᷣ: Ego ſum dominꝰ deus tuꝰ &c. p̄cipitᷣ ꝙ recipiatᷣ ab eis iugū regni cæleſtis, ſcilicet obediētia diuinorū mādatorū, qđ eſt p̄ceptū primū ad oīa mādata diuina. Et hęc eſt rō aliquorū Talmudiſtarū, ꝓut latè Ra. Moy. gerūdeñ. recolligit ex dictis eorū in ſua gl. ſup Exo. in hoc ca. Quæ tñ rōnes licet q̄tū ad aliquid obtineāt veritatē, nō tñ intentum in propoſito cōcludūt. Nā filij Iſrael anteq̄ꝫ ad recipiēdū legē deuenirent, crediderūt in deū, vt lr̄a in multis locis teſtatᷣ. Dicitᷣ em̄. s̄. ca. iiij. Credidit ppl̄s &c. Silr̄. s̄. xiiij. poſt trāſitū maris de ipſis legitᷣ: Crediderunt dn̄o & Moyſi ſeruo eiꝰ. Ex quibꝰ patet, ꝙ fidem habebant anteq̄ꝫ ad recipiēdum legem acceſſiſſent. Nec de hoc, ꝙ eſt credere deū ſeu deo, requirebatᷣ vt eis daretᷣ aliud p̄ceptū exp̄ſſum, p̄ſertim cū hoc p̄ſupponatᷣ ad p̄cepta decalogi tāq̄ꝫ ꝑ ſe notū ei q̄ habet fidē: & ideo nec indiget alia ꝓmulgatione, niſi infuſione fidei, vt in prīa ſecūdę. q. c. ar. iiij. in rn̄ſione ad primū ar. & de hoc intelligitur illud Ap̄li ad Heb. xj. b. Accedentē ad deū op̄tet credere &c. & ſic ceſſat prima rō. Silr̄ dicēdū eſt ad ſecundā: nā iugū obediētiæ diuinæ manifeſtè acceperunt filij Iſrael. s̄. xix. c. cū Moyſij ꝓponēti ex p̄te dei: Si audieritis vocē meā &c. Sequitᷣ: Rn̄ditq̄ꝫ ppl̄s ſilr̄: Cuncta q̄ locutus eſt dn̄s, faciemus. Nō ergo requirebatᷣ alia receptio generalis ad obedientiā p̄ceptorū. vñ manifeſtū eſt, ꝙ in hoc ꝙ dicitᷣ: Ego ſum dn̄s deꝰ tuꝰ, nihil eis p̄cipitᷣ niſi ſolū ꝙ intimatᷣ eis, q̄s eſſet ille qui loquæbatᷣ. ſ. ꝙ erat dn̄s deꝰ ſuus, q̄ eos eduxerat &c. ꝓut verba planè

† propriū ſonāt: q̄ quidē denuntiatio ſeu notificatio fuit valde neceſſaria ſeu oportuna tāq̄ꝫ † primū p̄ambulū ad p̄cepta, ꝓpter q̄tuor q̄ in litera poſſunt fundari. Primū eſt, vt Moyſi de cætero firmiꝰ & certiꝰ crederetᷣ: vñ. s̄. xix. b. Iā nūc venio ad te in caligine nubis, vt audiat me ppl̄s loquētē ad te, & credat tibi in ꝑpetuū. Scđm, vt magis timerēt cōtraire diuinis p̄ceptis q̄ à deo ipſo dicēte. Ego ſum dn̄s deꝰ tuus, erāt ſibi iniuncta. vñ. j. eo. ca. de hac materia dicitᷣ: Vt error illius eſſet in vobis &c. Tertiū, vt eis oſtenderetᷣ, ꝙ ſub noīe diuino. ſ. tetragrāmatō qđ hic ponitᷣ, cū dicitᷣ: Ego ſum dn̄s deꝰ tuꝰ, propriè deo ꝑtinet ppl̄m ſub lege à deo data cultui diuīo applicari. vñ ī toto decalogo vbi dicitᷣ, dn̄s, ponitᷣ nomē p̄dictum & non aliud, ꝓut

B fuit. s̄. in additione ſup. iij. ca in arti. ix. ſatis expoſitum. Quartū, vt ipſi firmiter crederent eſſe poſſibile, ꝙ deus loqueretur homini in hac vita: qđ antea nō erat eis ſic notū: vñ. j. Deut. v. ca. in perſona ppl̄i t̄pe dationis legis dicitᷣ: Ecce oſtēdit nobis dn̄s deꝰ noſter maieſtatē & magnitudinē ſuā &c. Sed cōtra hoc videtᷣ qđ Ap̄ls ad Galath. iij. c. dicit: ꝙ lex fuit data ꝑ angelos. Idem patet Act. vij. e. Ad quod dicēdū, ꝙ verū eſt: nā ꝓut ad Heb. j. c. in nouo teſta. locutus eſt nobis deꝰ in filio. in veteri aūt factꝰ eſt ſermo ꝑ angelos, ſed quia ille angelꝰ qui loquebatᷣ ppl̄o ī datione legis, non ſolū exteriꝰ loquēdo ſeruiebat, ſed etiā interiꝰ p̄ſidēs loquēdo efficaciā miniſtrabat: inde eſt ſcđm Greg. ꝙ mō angelꝰ mō dn̄s mēoratᷣ. Et etiā q̄a ſcđm opinionē ppl̄i ſcđm quā ſæpe loquitᷣ ſcriptura, putabatᷣ Moyſes ore ad os loqui cū deo, cū tñ ꝑ angelū loq̄retᷣ. qđ ſatis inſinuatᷣ per modū loquēdi ſcripturæ in p̄ceptis decalogi: Nā in p̄ambulo & in primo p̄cepto ille q̄ loq̄batᷣ, memoratᷣ vt deus in ꝓpria ꝑſona, dicit enim: Ego ſum dn̄s deꝰ tuus &c. ſilr̄: Nō habebis deos alienos corā me. Et ego ſum dn̄s deꝰ tuꝰ fortis & zelotes & hmōi. In ſcđo verò p̄cepto nō dicit: Non aſſumes nomē meū in vanū, quaſi loquēs vt deus ī prima ꝑſona: ſed dixit: Nō aſſumes nomē dn̄i dei tui in vanū: quaſi ille q̄ loq̄retᷣ, nō eſſet deꝰ: & ſic in cęteris decalogi p̄ceptis, in q̄bus īſinuatᷣ ꝙ ille q̄ loq̄batᷣ nō erat deꝰ, ſed loq̄batᷣ vt deꝰ, vt dictū eſt. Et ſcđm q̄ſdā Hebræorū expoſitores antiq̄s ille angelꝰ erat tātę eminētiæ circa eſſentiā diuinā, ꝙ poſſet nominari angelꝰ faciei, de q̄ Eſa. lxiij. c. Angelꝰ faciei eiꝰ ſaluabit eos, & iō de Moyſe cū iſto angelo loquēte dicitᷣ: Loq̄batᷣ dn̄s ad Moyſen facie ad faciem. Prædictis igitᷣ modis intelligēdū eſt hoc qđ dicitᷣ: Ego ſum dn̄s deus tuus &c.

† propriū eſſet † primū p̄ambulū ad p̄cepta. Omiſſis aūt mł̄tis, q̄ circa hæc p̄cepta q̄runtᷣ et ſoluuntᷣ ſcđm doct. nr̄os, vnū videtᷣ ſtatim aīm̄ pulſare. ſ. cur inter p̄cepta decalogi nō ponuntur p̄cepta charitatis quæ ſunt prima & maxima mādata, & in quibꝰ tota lex pendet & ꝓphetæ: vt Matth. xxij. d. habetᷣ.

Præcepta charitatis quare inter p̄cepta decalogi. Ad hoc dicēdū ſm ſanctū Tho. in prima ſcđę. q. c. arti. iij. in rn̄ſione ad primū argu. ꝙ illa duo p̄cepta ſunt prima & cōia legis naturæ, q̄ ſunt ꝑ ſe nota rōni humanæ ꝑ naturā vel ꝑ fidē: & ideo oīa p̄cepta decalogi ad illa duo referuntur, ſicut concluſiones ad principia cōia. Hæc ille. Idē etiā de eodē in. ij. ij. qō. xliij. ar. j. in rn̄ſione ad. iij. arg. ſic dicit, ꝙ oīa p̄cepta decalogi ordināꝰtur ad dilectionē dei & ꝓximi: & ideo p̄cepta charitatis nō fuerunt cōnumerāda inter p̄cepta decalogi, ſed in oībus includuntur. Hæc ille. Quod nō videtᷣ ex toto ſatiſfacere q̄ſtioni. nam per eaſdem rationes præcepta charitatis non debuiſſent poni inter cætera p̄cepta

p̄cepta legis diuinæ. non em̄ minus illa q̄ ſunt per ſe nota debent

C poni inter p̄cepta decalogi, q̄ꝫ inter alia præcepta legis. qđ patet ex hoc: nam inter p̄cepta decalogi ponūtur p̄cepta, q̄ ſtatim per ſe ratio naturalis cuiuſlibet hominis diiudicat eſſe facienda, vel nō faciēda: ſicut, Honora patrē tuū &c. Non occides, & hmōi: vt in prima ſecundæ. q. c. ar. j. in cor. q. Sed præcepta charitatis ponuntur inter alia p̄cepta legis: vt patet Deut. vj. a & Leuit. xix. c. ergo potius debuiſſent poni inter p̄cepta decalogi quæ ſunt magis ꝑ ſe nota. Similiter cùm nō ſolùm p̄cepta decalogi, ſed etiam omnia p̄cepta legis diuinæ ordinātur ad dilectionem dei & ꝓximi, iuxta illud Ap̄li j. Timoth. j. a. Finis p̄cepti eſt charitas. eadē ratione deberent prætermitti hæc duo p̄cepta ne ponerētur inter p̄cepta legis, ſicut nec in decalogo: cùm omnia p̄cepta diuinæ legis referātur ad illa duo: ſicut concluſiones ad principia: cuius oppoſitū eſt manifeſtum ex hoc, ꝙ inter cætera p̄cepta diuinæ legis expreſſè ponūtur hæc duo pręcepta, vt dictū eſt. Ad quod videtᷣ ſaluo ſemper meliori iudicio aliquid vlterius addendum. ¶ Ad cuius declarationem conſiderādum eſt, ꝙ ſicut in ſcientijs ſpeculatiuis ex notioribus & confuſis

Philoſophꝰ proceditur ad minꝰ nota & magis determinata: vt in primo Phy. ita etiam oportet ✱ eum qui vult inducere hoīem ad virtutem per

✱ vt obſeruantiam p̄ceptorum, ex illis eū mouere incipiat quæ ſunt notiora & faciliora: Vnde in decalogo faciliora & communiora p̄cepta ponuntᷣ, tam in his q̄ ordinant ad deum q̄ꝫ in his quæ ad ꝓximum. Facilius em̄ homo poteſt abſtinere ab idolatria, q̄ā ab alijs ſpeciebꝰ ſup̄ſtitioſis, q̄ intelliguntur ꝓhiberi in hoc qđ dicitur: Nō habebis deos alienos. quod patet ex hoc: nam idolatria penitus eſt in vniuerſo poſt aduētū Chriſti & prædicationē apoſtolorum ſaltem in publico eradicata, iuxta illud Eſa. ij. d. Et idola penitus conterentur. Superſtitio autē diuinationum et hmōi adhuc remanet in multis locis intra populum Chriſtianum, p̄ſertim apud eos qui nō cognoſcunt hmōi eſſe ſuperſtitioſa ſeu pc̄tā. Ex quo patet, ꝙ faciliꝰ eſt ab idolatria abſtinere, q̄ꝫ ab alijs ſup̄ſtitiōibus ſub ea incluſis: vñ de idolatria fuit datum p̄ceptum tanq̄ꝫ de faciliori & notiori. Silr̄ homo faciliꝰ cognoſcit homicidium eſſe peccatum, & facilius pōt abſtinere ab occidendo proximum q̄ꝫ ab alijs iniurijs ſeu læſionibꝰ in ſua perſona inferendis: multò em̄ plures ſunt iniuriatores ſeu læſores ꝓximorum q̄ꝫ occiſores. Idē dicēdum de adulterio & furto

D reſpectu eorum, q̄ ſub eis includuntᷣ: vñ patet ꝙ de facilioribus & notioribus dantᷣ p̄cepta decalogi: nō autem de difficilibus. Præceptum autē de dilectione dei ꝓut in lege traditur eſt difficillimum. ſ. vt deꝰ diligatᷣ ex toto corde, ex tota anima & ex tota ſubſtantia: qđ importat interiorem motum animi cum magna ꝓmptitudine, qđ

Philoſophꝰ eſt difficillimum ſeu impoſſibile nō habenti charitatē. vnde Philo. v. Eth. Opari ea q̄ iuſtus operatur facile eſt, ſed eo modò quo iuſtꝰ operatᷣ, difficile eſt nō habēti iuſtitiā. vñ Aug. exponēs illud. j. Ioh. v. a. Mandata eius grauia nō ſunt. dicit: Nō ſunt grauia amanti, ſed nō amanti ſunt grauia. Dilectio etiā ꝓximi ꝓut in lege traditᷣ. ſ. vt diligatᷣ ꝓximus ſicut homo diligit ſeipſum, non modicæ difficultatis eſt, p̄ſertim non habenti charitatem. Importat enim ꝙ homo ponat vitā corporalem ꝓ ſalute ſp̄ūali ꝓximi, iuxta illud. j. Iohā. iij. c. Debemus ꝓ fratribus animā ponere. Silr̄ & diligere plus vitā cor-

† facultatis poralē ꝓximi, q̄ꝫ omnia bona ꝓpria t̄palia qđ non modicæ † difficultatis eſt, vt ſatis patet quaſi ꝑ experientiā: Quā pauci em̄ ſunt & rariſſimi qui etiā omnia bona ſua exteriora ad redimendū vnū captiuū de morte corꝑali, & fortè etiam à ſp̄ūali largirentᷣ. Et inde eſt ꝙ qui implet mandatū de dilectiōe ꝓximi, totā legem implet, iuxta illud ad Rom̄. xiij. f. Qui diligit ꝓximum, legem impleuit & infrà: Plenitudo enim legis eſt dilectio. & gloſa ibidem: Vbi em̄ charitas eſt, quid eſt quod poſſit deeſſe, vbi autē non eſt, quid eſt quod poſſit ꝓdeſſe: Conſtat autem ꝙ maior difficultas eſt in actu virtutis, in quo tota lex impletur, q̄ꝫ in alio quocunq̄ꝫ in quo non implētur niſi aliqua ſingularia p̄cepta legis. Dilectio etiam dei quæ in lege p̄cipitᷣ tantæ perfectiōis eſt, ꝙ nō poteſt ꝑfectè impleri in hac vita ſecundū Aug. in li. de ꝑfectiōe iuſtitiæ. Ex quibꝰ patet, ꝙ q̄a lex dabatᷣ populo rudi & impfecto: ideo in primis p̄ceptis non oportebat vt explicaretur p̄ceptum charitatis, ſed hoc fuit rationabiliter reſeruatum ad tempus vltimum totius doctrinæ Moſaicæ, ſcilicet in quadrageſimo anno poſt exitum de AEgypto, in quo tempore legitᷣ: Cepit Moyſes explanare legem. Deut. j. a. Eodem em̄ tempore quo repetijt p̄cepta decalogi in. v. ca. conſequenter in cap. ſequenti: ſcilicet in. vj. propoſuit eis tanquam iam aliqualiter prouectis præceptum de dilectione dei per extenſum præmittens eis aliud maximū præceptum de credendis circa diuinitatem dicens: Audi Iſrael &c. cum præambulis ad iſta pertinentibus de quibus ibidem amplius eſt dicendum. ¶ Notandum tamē quòd licet in hoc loco, ſcilicet in datione legis non eſſet hoc præceptum plenè explicandum propter rationes iam dictas, nihilominus tamen in primò p̄cepto decalogi non prætermiſit facere mentionem de dilectio-

E ne dei:& hoc nõ in forma p̄cepti, ſed q̄ſi imponendo modũ p̄ceptis Dicit em̄ in fine primi p̄cepti ꝓmittẽs p̄mia obſeruantibus. Et faciẽs miſericordiã in millia his q diligũt me. in q̄ oñdit manifeſtè ꝙ p̄mia q̄ à deo dant̃ ꝓpter eius p̄cepta obſeruãda, dant̃ pricipaliter ꝓpter dilectionẽ dei. & ſic ſatis oſtẽdit, ꝙ in dilectione dei principaliter cõſiſtit meritũ aliorũ p̄ceptorũ. Siſi mõ dicendũ eſt de p̄cepto dilectionis ꝓximi. ſ. ꝙ fuit reſeruata eiꝰ explicatio ad alium locũ, vbi de difficilioribꝰ actibꝰ virtutũ circa ꝓximos exercẽdos ageret. ſ. Leuit. xix. vt ibidẽ eſt dicẽdũ. Itẽ circa hoc vlterius attendẽdũ eſt, ꝙ licet primũ p̄ceptũ decalogi ſit principaliter negatiuũ, cũ dicit: Nõ habebis deos alienos: tñ includit quodãmõ affirmatiuũ, in hoc em̄ qđ ſequit̃: Corã me, ſcđm gl. interlineare intelligit̃ p̄ter me. Idẽ oĩno habet̃ in tranſlatione Chaldaica. vñ in hoc qđ dicit̃: Nõ habebis deos alienos p̄ter me. manifeſtè includit̃, me habeas in deũ & nullũ alium. Ex quo vt credo, inſurgit apud ſimplices cõis enũeratio p̄ceptorũ decalogi, in qua primũ ponitur: Deũ cole, affirmatiuè. Notãdũ etiã ꝙ cũ dicitur: His qui diligunt me, ſtatim ſubiungitur: Et cuſtodiũt p̄cepta mea, † conformiter ad euangelium Ioha. xiiij. c. Qui diligit me, ſermonem meũ ſeruabit &c.

† cõformat̃

¶ In eo. c. xx. vbi dicit̃ in poſt. Ita ꝙ fieri ſculp. &c. videt̃ addẽdũ.

ADDITIO II.

Quòd ſm Hebręos facere imaginẽ ſeu ſilitudinẽ cuiuſcũq; creaturæ ſpecialiter aiatę, vel cuiuſcũq; cæleſtis corpis, q̄ cõiter opinãtur eſſe aiata, etiã nõ intẽtione colẽdi eas nec adorãdi, eſt ꝓhibitũ: patet ꝑ hoc qđ dicit̃: Nõ facies tibi ſculptile, nec oẽm ſilitudinem &c. qđ ſatis videt̃ cõſonare literæ: ſed ex hoc credũt nos eſſe trãſgreſſores huiꝰ p̄cepti, inq̄tũ ꝑmittimꝰ fieri imagines & ſimilitudines hoim & angelorũ. Sic etiã ſilr̃ nos credũt eſſe trãſgreſſores illiꝰ p̄cepti: Nõ adorabis ea neq; coles. in hoc ꝙ imagines Chriſti & ſanctorũ adoramus. Sed bñ aduertẽti primũ eſt manifeſtè falſum: nõ em̄ ꝓhibent̃ imagines creaturarũ fieri, niſi adhibeat̃ eis cultꝰ deo debitꝰ. Qđ ex hoc patet: nam hoc p̄ceptũ: Nõ habebis deos alienos, apud oẽs eſt vnũ p̄ceptũ tm̄: licet in eo diuerſi actꝰ ꝓhibeant̃, eò ꝙ oẽs illi actus ꝓhibent̃ ad eũdem finẽ. ſ. ad remotionẽ idolatriæ: Si igit̃ ſculptile facere eſſet ꝓhibitũ, etiã ſine intẽtione colẽdi ſeu adorãdi, talis ꝓhibitio non ꝑtineret ad iſtud p̄ceptũ, niſi fortè ceremonialiter. ſ. ad remouendũ occaſionẽ idolatrandi, & ſic talis ꝓhibitio eſſet ceremonialis, & nõ obligaret tp̄e gratiæ. Secunda etiã credulitas eſſet falſa & erronea: nã imagines ſctõrũ nõ adorant̃ à fidelibꝰ adoratione latriæ ſed duliæ. Imago aũt Chriſti adorat̃ adoratiõe latriæ rõne rei ſignificatę, q̄ eſt ipſe Chriſtꝰ verus deꝰ. Eadẽ em̄ adoratione adorat̃ imago repſentãs inq̄tũ talis, & res per eã repſentata. ꝓut. in. ij. ij. q. Et circa hoc eſt attẽdendũ vlteriꝰ, ꝙ in veteri lege licet imagies creaturarũ fieri ꝓhiberent̃, tñ ĩtra ſancta ſanctorũ duo Cherubĩ qui erãt imagines iuuenũ ſupra ꝓpitiatoriũ ponebant̃, vt patet. ſ. xxv. c. Ex quo patet ꝙ imagines fieri nõ erat ꝑ ſe malũ, ſed ꝓpter ꝓnitatem ppl̃i inducti ad idolatriã. Cuiꝰ ſignũ manifeſtũ eſt, ꝙ intra ſctã ſctõrũ, vbi ſoli ſũmi ſacerdotes miniſtrabãt, de qbꝰ nõ erat talis ꝓnitas p̄ſumenda, nõ ſolũ ꝑmittebant̃, ſed etiã p̄cipiebant̃ fieri tales imagines. ſ. Cherubin, q angelos repſentabãt, vt taliũ intuitu ĩ cõtẽplatiõe cæleſtiũ mẽs ſummi ſacerdotis eleuaret̃. Cùm autẽ venit plenitudo tp̄is ſcilicet tp̄e gratiæ, qñ ppl̃s cõiter idola reſpuit, nec ad ea habet ꝓnitatẽ, nõ immeritò fiũt imagines ſctõrũ, qbus repſentant̃ eorum opa meritoria, & etiã miracula ꝑ eos diuinitꝰ facta: vt in eis ſimplices, ſicut in libro, hiſtorias eorũ legãt: ex quibꝰ diſcãt bonorum operũ imitationẽ, q ꝑ libros hoc facere nequeunt: quibꝰ imaginibꝰ. ſ. ſanctorũ honor debet̃ ex rõne perſonæ repſentatæ, cui hoc debet̃ tanq̃ p̄miũ virtutis, vt habet̃. j. Ethi. & à fortiori vinculo imagies Chriſti de virgine nati, & in cruce pendẽtis, & de ſepulchro reſurgẽtis & aſcẽdẽtis in cælũ, & hmõi tã in eccleſijs q̃ ĩ altaribꝰ meritò depingunt̃ vel ſculpunt̃, vt fideliũ mẽtibꝰ geſtorũ Chriſti in quibꝰ noſtra ſalus conſiſtit, memoria tenaciꝰ infigat̃, quibꝰ. ſ. imaginibus † adoratio latriæ debetur rõne rei ſignificatæ, vt dictum eſt.

Imagines an permiſſę

F

Philoſophꝰ

† adorationis latria.

¶ In eo. ca. xx. vbi dicit̃ in poſtil. Cauſa aũt huiꝰ ꝓhibitionis &c.

ADDITIO III.

Quòd cauſa huiꝰ ꝓhibitiõis. ſ. cũ dicit̃: Nõ aſſumes nomẽ dei tui in uanũ, eſt ꝓpter † reuerẽtiã dei, ꝓut etiã poſtillator dicit manifeſtũ eſt. Sed hoc qđ ſequit̃: Nec em̄ inſontẽ habebit, ĩportat cõminationẽ pœnæ huiꝰ p̄cepti trãſgreſſoribus. Coactio em̄ legis eſt ꝑ metũ pœnę, vt ĩ. x. Ethicorũ. vñ incõueniẽter videt̃ dici, ꝙ hęc cã ſit huiꝰ ꝓhibitiõis, ſed potiꝰ pœnę trãſgreſſoribꝰ debita ſeu cõminata &c.

† irreuerentiam.

Philoſophꝰ

¶ In. c. c. xx. vbi dicit̃ ĩ poſtilla: Dicit igit̃: Memẽto, dicũt Hebręi. &c.

ADDITIO IIII.

Quòd qa p̄ceptũ de ſabbathi obſeruatiõe fuerat datũ eis. ſ. xvj. c. ĩ prio deſcẽſu mãnę, idcirco p̄ponit̃ nũc huic p̄cepto. Memẽto. q. d. hoc p̄ceptũ nõ datur tibi de nouo, quia iam habuiſti, ſed habeto memoriã de eo: vñ nõ debuit poſtillator recurrere ad expoſitiões Hebræorũ in talibꝰ, p̄ſertim cũ habeãt in hoc falſum fundamentũ. Credũt em̄ ꝙ p̄cipua ſanctificatio ſabbathi cõſiſtat ĩ corꝑalibꝰ delectatiõibꝰ. & ideo introducũt in ſabbathi obſeruatione iſta q̄ nihil valẽt. Silr̃ter etiã tradũt, ꝙ tenet̃ quilibet in die ſabbathi ter mãducare. ſ. vnũ prandiũ, & duas cœnas, aſſerẽtes ꝙ oẽs hoc obſeruãtes ſunt ſecuri à iudicio gehẽnæ. vt in libro de ſabbatho exp̄ſſè habet̃ qđ eſt valde ridiculoſum. artior enim via eſt q̄ ducit ad vitam ſeu paradiſũ, ſcđm catholicã veritatẽ, q̃ comedere ter in die feſto. &c.

G

¶ In eo. c. xx. vbi dicit̃ in poſtilla: Et ſm docto. nr̃os noĩe parẽtũ &c.

ADDITIO V.

Hæc autoritas Aug. ſecundũ quã ille q nõ pauit eſurientẽ dicit̃ eũ occidere, verius & planiꝰ corrñdet q̄nto p̄cepto, vbi dicit̃: Nõ occides: ꝑ qđ ꝓhibet̃ occiſio cuiuſcũq; ꝓximi. & ꝑ cõſeq̄s ille qui poſſet aliquẽ fame morientẽ paſcere & nõ paſcit, occidit. & ſic eſt manifeſtè tranſgreſſor iſtius quinti p̄cepti.

¶ In eo. c. xx. vbi dicit̃ in poſtilla: Dicit Ra. Sa. ꝙ per hoc p̄ceptum prohibetur &c.

ADDITIO VI.

Quòd licet ex plano ſenſu literæ ꝑ hoc p̄ceptum: Non occides: tm̄ homicidiũ videt̃ ꝓhiberi, tñ ex cõſeq̄nti intelligunt̃ cętera nocumẽta in pſona hoĩs facta eſſe ꝓhibita pari rõne: nã rõ q̄ homo peccat in occiſiõe ꝓximi eſt, qa facit cõtra charitatẽ vel etiã contra iuſtitiã, cõtra q̄s etiã facit q alias lęſiões infert, licet nõ ita grauiter peccet: qa pœna mortis nõ infligit̃ ꝓpter al̃s lęſiões, ſicut ꝓpter homcidiũ: tñ in alijs p̄ceptis iudicialibꝰ talia ꝓhibent̃, vbi pœnæ eorum taxant̃.

¶ In eo. ca. xx. vbi dicit̃ in poſtilla: Sed variat̃ multùm in hoc ſiue ſit vnum p̄ceptum ſiue duo intellectꝰ Hebræorum.

ADDITIO VII.

Quòd multi Hebręorũ expoſitores dicũt, ꝙ ĩ hoc p̄cepto ꝓhibet̃ concupiſcẽtia vxoris alienæ & hmõi, etiã ſi nõ prorũpat in actꝰ exteriores, vt patet ꝑ Ra. Abẽhazra ĩ ſua gl. et in hoc loco. Quòd aũt dicit̃ à qbuſdã doctoribꝰ noſtris, ꝙ lex vetꝰ ꝓhibebat manũ & nõ animũ, nõ eſt ſic intelligẽdũ, vt ꝑ legẽ veterẽ nunq; ſint ꝓhibiti aliq actus interiores, qui in aĩo conſiſtunt: hoc em̄ eſſet manifeſtè contra textũ. Legitur em̄ infrâ, Leuit. xix. d. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, in quo manifeſtè prohibet̃ odium cordis, qđ eſt in animo. Similiter Deut̃. ix. a. Ne dicas in corde tuo, cùm deleuerit eos dñs deus tuus in cõſpectu tuo, propter iuſtitiam meã. in quo manifeſtè ꝓhibet̃ ſuperbia ſeu p̄ſumptio etiã in corde tm̄ exiſtẽs. vñ dicta doctorũ noſtrorũ in hoc, ſeu gl. in poſtilla allegatę aliter ſunt intelligẽda, ſ. ꝙ in lege veteri cũ aliquis actus exterior expreſſè prohibet: nõ intelligit̃ ꝑ hoc ꝓhiberi ex vi illius præcepti actus interior, huic exteriori correſpondens. vnde ex vi huius p̄cepti: Non occides: nõ iudicatur reus ille qui vult etiam ex ꝓpoſito deliberato occidere hoiem, licet fortè ſit reus trãſgrediendo aliud p̄ceptũ, ſcilicet Non oderis fratrẽ tuum. Lex verè noua ꝓhibẽdo peccata, nõ ſolũ ꝓhibet manũ, ſed etiam animum. vnde ſaluator Matth. v. a. Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ꝙ omnis qui viderit mulierẽ ad cõcupiſcẽdũ eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

H

REPLICA

Correctorij cõtra Bur. In ca. xx. Bur. notat poſtillatorẽ q̄ſi diminutũ, dicẽs eum expoſitionem decalogi breuiter tranſiſſe, cùm tamen propoſitum poſtillatoris non fuerit ſummas neq; tractatus ſcribere, ſed planè literalem ſenſum inquirere, quod & facit, vt patet cuilibet intuenti. Reliqua per Burgen. in hoc capitulo mota modicum imò nihil faciunt contra poſtillatorem. Multa autem per Burgen. per modum digreſſionis poſita bene pertractatione indigerẽt, ſed non eſt p̄ſentis ꝓpoſiti cõtra Burgeñ. facere, niſi vbi videtur poſtillatori irrationabiliter obuiare. Notat tñ in hoc capitulo incidentaliter poſtillatorem, dicens comminationẽ pœnæ fore cauſam obſeruantiæ p̄ceptorum &c. volens Burgeñ. ꝙ reuerentia dei ſit cauſa. Sed ex hoc nõ ſequit̃, ergo cõminatio nõ eſt cauſa: ſtat̃ em̄ eiuſdẽ rei plures eſſe cauſas in eodem genere cauſæ, quãuis non totales. Vñ quẽ amor & dei reuerentia nõ mouet ad præceptorũ obſeruantiã, ſaltẽ mouet timor & metus pœnæ. Eſt igitur ſicut promiſſio, ita eſt & cõminatio cauſa motiua obſeruantiæ mandatorum & maximè in veteri lege, quæ fuit lex timoris, vt patet in epiſtola ad Gala. per totum. Cæterùm poſtillator non exponit li memento vt ſabbathũ &c. approbãdo errores Iudæorum, ſed magis reprobãdo, vt patet per ea quæ de expoſitione Hebræorũ traxit, cętera reijciendo: Ita & Burgeñ. ſępe nũero facit. & ſic in quo poſtillatorem in hac parte iudicat, ſeipſum condemnat: Quõ accipi debeat, legem cohibere manum nõ animũ, quod hîc à Burge. tractat̃: vide ſupr à Geñ. iij. correctorio. j.

Cap. XXI.

a HÆc ſunt iudicia,[a] quæ propones
a ¶Seruitio dei mancipaueris.
b eis. †Si ẽmeris ſer[b]
a ¶Qui mente ab hoc ſeculo tranſit, b ¶Perfectione actiuæ vitæ.
c uum Hebræũ, ſex annis ſer[c]
a ¶In contemplatione.
b ¶A ſeruitute mundi.
uiet tibi, in ſeptimo egredietur[d]
a ¶Quia & hoc gratiæ dei tribuitur.
b ¶Non in deterius mutata.
¶Intentione bene operandi.
liber gratis. †Cũ quali ueſte intra[e]
a ¶Perdurans vſq; ad finem.
uerit, cum tali exeat. Si habens[f]
a ¶Bonam operationem
b ¶In contemplatiua non deſeratur.
uxorẽ, & uxor egredietur ſimul.[g]

A HAEc ſunt iu. Diſtinctiꝰ amodo explicanẽ Ca. XXI. ea quæ ad ꝓximũ ptinẽt. Notanda locutio cũ dictũ ſit Moyſi: Hæc ſunt iudicia quæ ꝓpones eis. cætera ad populũ dicunẽ. b ¶Si eme. ſer. he. &c. Auguſt. Ne Chriſtiani hĩc flagitarẽt à dñis ſuis, apoſtolus iubet dñis ſeruos eſſe ſubditos, ne nomẽ dñi & doctrĩa blaſphemetur.

1.Pet.2.c. Illud em̃ inde cõſtat in myſterio eſſe pręceptũ, qa pertundi ſubula eius aurem ad poſtem præcepit deus, qui libertatẽ recuſaſſet.

Allego. ¶Greg. Alle. Sciendũ, quia cùm actiua & contẽplatiua vita ex dei gratia ſint, vna nobis in neceſſitate eſt, altera in voluntate. Nemo enim cognoſcẽs deũ ad eius regnum ingreditur, niſi prius bñ opereẽ. Sine contẽplatiua verò ingredi pñt, q bona q̃ pñt operari, nõ negligunt. Inde per Moyſen dicẽ: Si emeris ſeruũ Hebræũ &c. Hebræus tranſiens interpretaẽ, & ſeruus Hebræꝰ emiẽ, quãdo qui iã ab hoc ſclõ mẽte trãſit, ſeruitio dei ſubdiẽ: ſic Moyſes trãſiuit, vt videret viſum. Et Dauid inquit Pſ. xxxvj. d. Tranſiui & ecce non erat. Hic ſeruus emptus ſex annis ſeruire pręcipiẽ, ita vt in ſeptimo liber exeat gratis. Senarius enim perfectionem actiuæ vitę ſignificat, ſeptenarius cõtemplationem. Sex ergo annis ſeruit, in ſeptimo liber egreditur, quia ꝑ actiuã quã ꝑfectè exhibuit, ad cõtemplatiuæ vitæ libertatẽ trãſit.

†ſi cũ corpore ſuo ingreſſus fuerit cum corpore ſuo egredieẽ, Hebraiſmus eſt, quẽ ſic vertit Chal. interpres ſi ſolus intrauit, ſolus egredietur.

Nota ¶Et notandũ ꝙ gratis liberi egrediunẽ, q poſtq̃ oĩa fecerint, dicũt ſe ĩutiles ſeruos, ergo eis ſicut actiua fuit ex munere, ita ex grã erit cõtẽplatiua. Cũ q̃li veſte ĩtrauerit cũ tali exeat, qa neceſſe eſt, vt qſq; in hoc qđ cœpit ꝑſeueret vſq; ad finẽ opis, in ea intẽtione q̃ ichoauit. Ille em̃ ad cõtẽplatiuã bñ trãſit, q ĩ actiua ĩtẽtionis ſuæ veſtẽ ad deteriora nõ mutauit. Et ſunt nõnulli q priuſq; dei ſeruitio ſocienẽ opari diligũt. Aliꝫ poſt q̃ ad ſeruitiũ dei venerit, bñ opari diſcũt. Qui priꝰ bona opera ſtuduit hr̃e, Hebręꝰ ſeruꝰ cũ vxore emptꝰ eſt, & plerũq; põt ad cõtẽplatiuã vitã trãſire, actiuã tñ vitã nõ deſerere. vñ ſubditur: Si habẽs vxorẽ, & vxor egrediaẽ ſimul. Cũ eo em̃ ad libertatẽ egrediẽ vxor, qñ actionẽ bonã q̃ ꝓſit aliis nõ relinqt. Si autẽ dederit illi vxorem dñs, & peperit filios & filias, mulier & liberi eius erunt dñi ſui. Ipſe verò

B exibit cũ veſte ſua. Seruo empto dñs dat vxorem, cùm prædicator

4.Reg.2.a. eum quẽ deo mãcipauerit bonę actioni cõiungit, ꝑ̃dicatores autem dñi vocanẽ. Sicut Heliſæo de prędicatore ſuo dicẽ: Scis ꝙ dñs tuus tollatur à te. Vxor ſerui emptitꝫ filios & filias parit, quãdo ei bona actio fortes & teneros fructus generat. Sed mulier cum filiꝫs dño remanet, & ſeruus erit cũ veſtitu ſuo, qa bona actio & fructus eius ꝑ̃dicatori in mercedẽ reputaẽ. Ipſe verò in deſiderꝫ intentione ꝑdurans, ꝑ dei grãm ad cõtemplationẽ egrediẽ. Quòd ſi dixerit ſeruus: diligo dñm meũ &c. Seruꝰ dñm ſuũ diligit, qñ prædicatoris verba ſollicita mẽte cuſtodit. Vxorẽ quoq; amans, & liberos, liber egredi recuſat, qñ actiuam vitã eiuſq; fructus diligens, trãſire ad contemplatiuã non vult: qa bona ſui miniſterꝫ opa ſe habere ſeruitute cõſiderãs, ad libertatis quietem tranſire renuit: ſed offerat eum dñs diis, & appliceẽ ad oſtiũ & poſtes, & perforet aurẽ eius ſubula, vt ſit ſeruus in ſecula. Qui em̃ in actiua diſpoſuit vita perdurare, à dño diis offertur qñ à prędicatore ſuo antiquorũ patrũ dictis imbuiẽ, q nobis in via dei ſacerdotes fuerunt. Ad oſtium quoq; & poſtes tabernaculi duciẽ, vt de ingreſſu tabernaculi æterni aliqd audiat, & tremẽdi iudicꝫ diẽ ſubtiliẽ agnoſcat, ne ꝑ bõa opa q̃ facit placeẽ hoĩbꝰ appetat. Sicq; auris eius ſubula ꝑforaẽ. i. mẽs timoris dei ſubtilitate vt verbi acumine tranſfixa, per oẽ qđ agit, nouerit ingreſſum regni attendere, & q̃ſi ab oſtio & poſte tabernaculi ꝑforatã aurẽ portare. Et erit ſeruus in ſecula, vt eſſe poſt ſeculũ liber poſſit: qa & ipſa creatura liberabiẽ à ſeruitute corruptionis in libertatẽ glorię filiorum dei. tunc em̃ nobis vera libertas erit, cùm ad gloriam filiorum dei adoptio noſtra ꝑuenerit. nũc verò nõ ſolũ actiua vita eſt in ſeruitute, ſed ipſa cõtẽplatio q̃ ſuꝑ nos rapimus, libertatẽ mẽtis ꝑfectę non obtinet, ſed imitaẽ: qa illa qes intima ĩ ęnigmate videẽ.

Allego c ¶Sex annis. Iſid. Alle. In ſex ætatibus huiꝰ ſeculi ſeruientes, ſeptimo die i. æterno ſabbatho liberabimur, ſi tamen voluerimꝰ eſſe liberi dum in hoc ſeculo ſeruimus pctõ. Si autem noluerimus, ꝑforabitur auricula in teſtimoniũ inobedientię, & cũ vxore & filiis nr̃is quos ꝑ̃tulimus libertati. i. cũ carne & operibꝰ eius pctõ ſeruiemus in æternũ.

☞ Si quis &c.

NI. DE LYRA.

Cap. XXI.

Diuiſio HAEc ſunt iudicia. Hĩc conſequẽter ponũtur iudicialia præcepta. & primò lex q̃tũ ad iudicialia ponitur. ſecũdò ꝓplus ad obſeruãtiã legis induciẽ in medio. xxiꝫ. cap. ibi: Ecce ego mittam. Circa primum ſciendũ ꝙ præcepta moralia decẽ de qbus dictũ eſt ca. pcedẽti ſunt quædã cõcluſiones immediatè elicitæ à dictamĩe iuris naturalis, ſiue ex eius principiis: & ideo manẽt in noua lege, qa ius naturale eſt immutabile. Pręcepta verò iudicialia & ceremonialia euacuata ſunt ꝑ nouã legẽ, aliter tamen & aliter. quia ceremonialia ſic euacuata ſunt, ꝙ ea obſeruare poſt ꝓmulgationẽ euangeliꝫ eſt mortiferũ, vnde dicit Apoſtolus ad Gal. v. a. Si circũdamini, Chriſtꝰ nihil vobis proderit. Et hoc eſt etiã intelligẽdum de aliis ceremonialibꝰ. Cuius ratio eſt, quia ceremoniæ erãt quædã figuræ & ꝓteſtationes Chriſti venturi & no. teſta. & ideo eas obſeruare poſt euangeliũ ꝓmulgatũ, eſt dicere ꝙ tẽpus aduẽtus Chriſti ac no. te. nondũ eſt impletũ, nec veritas figurarũ impleta eſt per Chriſtũ, qđ eſt hæreticũ. Thurificatio tamẽ quę erat de ceremonialibꝰ ve. teſta. remanet in no. lege, qa nõ figurabat directè aliqd futurũ, ſed deuotionẽ populi deũ colẽtis q̃ maior eſt in no. te. q̃ in veteri. Præcepta verò iudicialia ſic ſunt euacuata, ꝙ nõ obligãt in lege noua, ea tamẽ obſeruare nõ eſt mortiferũ, vtpote ſi aliqs princeps Chriſtianꝰ ea inſtitueret in terra ſua. Cuius ratio eſt, quia iudicialia erãt inſtituta ad conſeruandũ ſtatũ illius populi in pace ꝑ opa iuſtitię, ita ꝙ nõ erãt de ſe vel ꝑ ſe figurę alicuius futuri in no. le. ſed tm̃ per accidẽs inq̃tũ ſtatꝰ illiꝰ ppl̃i erat figuralis reſpectu ſtatꝰ no. te. & iõ pñt obſeruari tpe no. te. inq̃tũ de nouo teſtamẽto inſtituta, vt dictũ eſt, ſi tñ ſeruarenẽ tãq̃ ex lege veteri obligatoria, eſſet mortiferũ, qa hoc eſſet aſſerere ꝙ adhuc maneret ſtatꝰ ppl̃i ve. te. His p̃miſſis circa iudicialia p̃cepta ſic ꝓcediẽ, qa primò ꝑ ea ordinaẽ hõ q̃tũ ad ptẽ iraſcibilẽ. ſcđò q̃tũ ad partẽ cõcupiſcibilẽ. xxiꝫ. ca. tertiò q̃tũ ad rõnalẽ circa mediũ eiuſdẽ ca. ibi: Qui immolat diis, occideẽ. Iraſcibilis autẽ tẽdit in bonũ ſub rõne ardui, & in malum ſub rõne vindicatiui, qa ira eſt appetitus vindictę, & ideo primò regulaẽ iraſcibilis in dñatiõe q̃ eſt qd arduũ. ſcđò in alterius læſiõe, q̃ eſt qd vindicatiuũ, ibi: Qui ꝑcuſſerit hoĩem. Circa primũ diciẽ ſic: Hæc ſunt iudicia q̃ ꝓpões eis. nõ dicit impones, qa ĩpoſita ſunt à deo, & autoritate eiꝰ ꝑ Moyſen ꝓpoſita pplõ. b ¶Si emer. ſer. He. Dicit Andreas ꝙ hoc ĩtelligiẽ de Hebræo, q iã erat ſeruꝰ hoĩs Gẽtilis, à q̃ Hebræus emiẽ eũ. Ra. Sa. dicit & melius vt videẽ, ꝙ intelligiẽ etiã de ſeruo empto ab Hebræo, qđ põt fieri tripliciter. Vno mõ à iudicibꝰ, qa ſi Hebræus cõuincaẽ de furto, & non habeat vnde reſtituat, de mãdato iudicũ debet vendi ad reſtitutionem faciendã, vt habetur ca. ſe. Alio mõ qa pauꝑtate cõſtrictus Hebręꝰ põt vẽdere ſemetipm ſecundũ qđ diciẽ Leu. xxv. Si pauꝑtate cõpulſus vẽdiderit ſe tibi frater tuus &c. Tertio mõ ſi dñs Hebræus, nõ indigeat ſeruo illo quẽ emerat propter mutationẽ fortunæ, põt vẽdere alteri Hebræo ſeruũ ſuũ Hebræũ ꝓ annis, qui reſtãt vſq; ad ſeptimũ annum remiſſionis. c ¶Sex an. ſer. ti. i. vſq; ad ſeptimum annum remiſſionis, qa ſi tẽpus emptionis minus diſtet à ſeptimo anno, q eſt annꝰ remiſſionis, non ſeruiet ſex annis, quia illo anno debet egredi liber. Ratio autẽ huius fuit, qa deus redemit filios Iſrael de ſeruitute AEgypti, vt eſſent eius ſerui, & ideo noluit ꝙ vẽderenẽ ſimpl̃r, ſed ſolũ ad tps. & ideo nõ erãt ſerui ꝓpriè: ſed q̃ſi mercenariꝫ locati ad tps. e ¶Cũ quali ve. intra. cum. i. inæquè bona vel meliori. in Hebræo habetur: In pãno ſuo venit, in panno ſuo exeat. qđ exponunt Hebræi. i. ſi venit ſolus. ſ. ſine vxore, ſolus exibit: & eſt ſimilis modꝰ loquẽdi, ſicut habeẽ Gen. xxxiꝫ. c. In baculo meo trãſiui Iordanẽ iſtũ. i. ſolus, ſicut fuit ibi expoſitũ. & hoc conſonat literæ immediatè ſequẽti, vbi capiẽ aliud mẽbrũ, cũ diciẽ. f ¶Si habens vxorem & vxor egredietur ſi. & eadem rõne liberi: quia partus ſequitur ventrem.

Sin autem

Moraliter. b ¶Si eme. ſer. He. &c. Prædicator verbi diuini ſeruũ emit, quando ad dei ſeruitutẽ peccatorem adducit. Sed tunc dicitur Hebræꝰ q interp̃taẽ trãſiens, quãdo ꝑ vitæ p̃ſentis viam bñ viuẽdo tranſit ad patriam. c ¶Sex an. ſer. i. in perfectione vitæ actiuæ q̃ ꝑfectio ꝑ ſenariũ numerũ deſignaẽ, eò ꝙ deus in ſex diebus mundi machinã ꝑfecit, Gen. j. Exercitiũ verò vitæ actiuæ diſponit ad contemplatiuã. Gregor. vj. Moral. Qui contemplationis arcẽ tenere deſiderant, prius neceſſe eſt, vt in campo actionis ſe per exercitium ꝓbẽt, & ideo exercitatus in vitę actiuæ operibus, diſpoſitus eſt vt tranſeat ad contemplationem. propter quod ſubditur. d ¶In ſep. egre. i. trãſibit ad cõtẽplationis quietẽ, q̃ ſignificaẽ ꝑ libertatẽ f ¶Si ha. i. habens ſapiam, de q̃ diciẽ Sap. viꝫ. a. Hãc q̃ſiui mihi ſponſam aſſumere. g ¶Et vx. e. ſi. i. tm̃ vel plus, ſapientia q̃ diciẽ eius vxor erit ſibi neceſſaria ĩ cõtẽplatiõe, ſicut fuerat in actiõe.

Sin autem

Thurificatio

†Deut. 15. c. Hier. 34. c. diſt. in ſum.

Diuiſio

D

Moraliter

E Hiſtorice

a ¶ Si quis vē. &c. Aug. Non abibit ita, vt recedūt ancillę. Quòd ſi nō placuerit dño ſuo, qa nō annominauit eā, remunerabit eā; genti aūt exteræ nō debet dñs vēdere illā, qm̄ ſpreuit eā. Qđ ſi filius annominauerit eā ſecd'm iuſtificationē filiarū faciet illi. Qđ ſi aliā accipiet, ei q̄ opus ſunt, vt veſtē & cōuerſationē ei⁹ nō fraudabit. Si autem hęc tria nō fecerit ei, exibit gratis ſine pretio. Obſcuriſſimū locū inuſitatę locutiões fecerunt. Sed aperiā vt potero. Si quis vendiderit filiā ſuā in famulā, i. vt ſit famula (quam οἰκέτιν vocant Græci, non abibit ita vt recedunt ancillæ. Intelligēdum eſt, non ſic recedet, quomodo recedūt ancillæ Hebrææ poſt ſex annos. Eam enī oportet etiam in fœminam Hebræā legem datā intelligi quæ ſeruatur in marib⁹. Cur ergo iſta non ita recedet, niſi quia in famulatu ita intelligitur humiliata, quia ei dominus ſe miſcuit? Vnde ſequitur: Quòd ſi nō placuerit domino ſuo, quia iam nō annominauit eam, id eſt non eam fecit vxorem, remunerabit eam, hoc eſt quod ſuprà dixit: Non abibit ita, vt recedūt ancillæ. Iuſſa eſt enim aliquid accipere, quia humiliata eſt: quia non ei ita ſe miſcuit, vt faceret eam vxorem, id eſt vt agnominaret eam ſibi. Genti autem exteræ non poteſt dominus vendere illam, quoniam ſpreuit eam: id eſt quia ſpreuit, non tantū dominatur, vt exteræ genti licitè vendat. Idem eſt autem ſpreuit in ea, & ſpreuit eam. Spreuit autē, id eſt humiliauit concumbendo nec vxorem faciēdo. Quòd ſi filius annominauerit eam iuxta iu. f. f. il. Id eſt, ſi filio cōiunxerit eam vxorem, ſicut filiæ dotem apponet. Quòd ſi aliam accipiet ei, id eſt nō iſtā deputauit vxorem filio, quæ opus ſunt, & veſtē & cōuerſationem eius nō fraudabit: qm̄ nō māſit vxor filio eius, queādmodū daret ſi eā ſibi non agminaſſet. Quòd autē nos dixim⁹ cōuerſationē ei⁹ nō fraudabit, Græc⁹ habet ὁμιλίαν homeliā. i. locutionē, ſic honeſtius cōcubitū appellās, hoc eſt, p cōcubitu mercedem dabit. Sicut & Daniel concubitū ſignificans ait: Dañ. xiij. f. Sub qua arbore vidiſtis eos loquētes. Et ibidē g. Ille timentes loquebātur vobis. Si autē tria hæc non fecerit ei: exibit gratis, id eſt ſi eā ipſe cōcubitu nō humiliauerit, neq; filio ſuo coniunxerit, neq; alia à filio ducta, iſtā eiecerit, abibit gratis, i. ſufficiet ei nō teneri in ſeruitute, abibit nihil accipiēs, vt ſeruus Hebræus, non enim licebit domino copulare illā viro non Hebræo, quam non licet exteræ genti tradi. Si autem ſeruo Hebræo eam copulauerit, intelligitur quòd cum eo gratis exibit: non à marito ſeparata.

* quando quidem F

Moraliter

b ¶ Vendiderit filiam. Strab. Filia eſt ſubiectio deuota à bona voluntate genita, quæ ſe cōmittit alicuius doctoris magiſterio, quam doctor debet aut per ſe docere: aut charo diſcipulo multis p̄ceptis ornatā, quaſi dotatā tradere docendā. Si neutrum facere voluerit, dimittat eā liberā, nec vēdat genti alienę. i. hęreticis.

Qui autem non eſt

¶ Prædicator.
Sin autem dominus dederit illi u- a b
a ¶ Bonam operationem. b ¶ Fortes & teneros fructus.
c ¶ Bona operatio & fructus eius imputabuntur p̄dicatori.
xōrē, & peperit filios & filias, mu- c
¶ Vel liberi.
lier & filij eius erūt domini ſui, ipſe d
a ¶ Ad contemplationem. b ¶ Cum intentione deſiderij.
uerò exibit cū † ueſtitu ſuo. Quòd e
a ¶ Verba prædicatoris. ſ. ſollicita mente cuſtodio.
ſi dixerit ſeruus: Diligō dominum
a ¶ Actionem. b ¶ Fructus.
meum, uxōrem, ac liberos: nō egre- f
a ¶ Id eſt ad contemplationem non tranſibo. b ¶ Antiquorum patrum, qui ſacerdotes dei fuerunt, dictis imbuat.
c ¶ Prædicator.
diār liber, offerat eum dōmin⁹ † diis, g
a ¶ Vt de ingreſſu æterni tabernaculi aliquid audiat.
& applicabitur ad oſtiū & poſtes: h
a ¶ Mentem. ſ. ſubtilitate diuini ſermonis: ne in his quæ agit placere hominibus, quærat.
perforabitq; aurem eius ſubula, & i k l
a ¶ In actiua ſeruiendo hominibus. b ¶ Vt poſt ſeculum liber ſit.
a b erit ei ſeruus in ſeculum. Si quis uē- m
a ¶ Alia lex eſt ancillæ, alia filiæ, quia maiori neceſſitate venditur filia quam ancilla.
diderit filiam ſuam in famulam,
a ¶ Hebrææ poſt ſex annos. ſ. quia humiliata eſt.
non egredietur ſicut † ancillæ exi- n
¶ Humiliata.
re conſueuerūt. Si diſplicuerit ocu o
lis domini ſui, † cui tradita fuerit, di- p
a ¶ Liberam. b ¶ Gentilibus vel hæreticis.
mittet eam: populo autem alie- q
¶ Vel poteſtatem.
no uendendi non habebit licentia,
† ſi ſpreuerit eam. Sin autē filio ſuo r s
a ¶ Firmo matrimonio. b ¶ Dotando eam.
deſponderit eam, iuxta morem fi
¶ Iſta repudiata.
liarum faciet illi. Quòd ſi alterā ei t
a ¶ Humiliatæ a filio.
acceperit, prouidebit puellę † nupti v x
¶ Ablatæ.
as & ueſtimēta, & † p̄tium pudicitię

NICO. DE LYRA.

a ¶ Sin autem do. ſ. ſuus. b ¶ Dederit illi vxo. ſ. vnā de ancillis ſuis, alterius gentis; quæ eſt ſerua ſimplr, non ad tempus. c ¶ Mulier & filij &c. Quia partus ſequitur ventrem, & ideo qa vxor erat ſerua ſimpliciter, ipſa cū filiis debet remanere apud dñm. Si autē ipſa ſit Hebræa, cū habeat libertatē exeundi ſeptimo anno, & liberi cum ea egrediēt. d ¶ Ipſe vero exi. cū &c. ſ. ſeruus exibit cū quali veſte intrauit ſecd'm trāslationē noſtrā ſecd'm Hebræos ſic intelligit in veſtitu ſuo. i. ſolus, vt patet ex prædictis. e ¶ Quod ſi dixerit ſer. &c. Amore vxoris & liberorū inductus ad remanēdum. f ¶ Non egrediar liber. Quaſi renuntians iuri ſuo. g ¶ Offerat eum dñs diis. id eſt iudicibus. h ¶ Et applicabitur ad oſtiū: de mandato iudicum. i ¶ Perforabitq;: ſcilicet dominus. k ¶ Aurē eius ſubula. Hæc pœna & verecūdia fit ei, eò q non vult vti libertate à deo ſibi data: & perforat auris magis q̄ aliæ p̄tes, qa p illā p̄tē intellexit vel intelligere debuit legem de libertate. l ¶ Et erit ei ſeruus in ſeculū. i. vſq; ad annum iubileum ſiue parum diſtet ſiue multū. m ¶ Si quis vendi. fi. ſu. Dicit Ra. Sa. quòd lex iſta loquit̄ de filia Hebræi parua, quę nō attigit adhuc. xij. annos, & diē. n ¶ Non egre. ſicut ancillæ. ſ. de gente aliena, quæ erāt ſeruę ſimplr. nō ſic aūt ancillę Hebrææ, qa in hoc eadē libertate gaudebāt q̄ & viri, & adhuc maiori, vt videbit̄. Ancillæ autē q̄ erāt de aliena gēte, nō exibāt liberæ niſi per fractionem dētis vel erutionē oculi, vt habet̄. j. e. c. qđ nō habebat lòcum in ancilla Hebræa. imò dñs in tali caſu reddet oculū p oculo, dentē p dente. Ad hoc enim vendebat̄, vt dñs experiretur eius mores, & ſic acciperet eā in vxorē vel filio ſuo daret, niſi contrarios mores inueniret, ſecd'm qđ dicit Ra. Sa. Ideo ſubditur: o ¶ Si diſpl. &c. qa non vult eā habere vxorē. p ¶ Dimittet &c. ante annum vij. In Hebræo habet̄: Redimet eā. i. dabit ei locū ad redimendū ſe. Mod⁹ aūt talis eſt, vt dicit Ra. Sa. qa ſi emerat eā p ſex annis ſex libris, & vellet aliqs eā redimer̄, cōputabant annos, verbi gratia: ſi ſeruiuit tribus annis, dabātur ſibi tres libræ tantū, nec poterat renuere: & in hoc ponebat de ſuo, qa ſeruitiū puellæ triū annorū primorū non tantū valebat quantū aliorū triū ſequētiū, quia tunc erat maior & fortior. q ¶ Populo &c. id eſt aliquis q nō eſſet de gente Iudęorū, nō poterat facere talē ēptionē & redēptionē. r ¶ Si ſpr. eā: nolēdo eā accipere vxorē. Aliq expoſi. nr̄i ſic exponunt: Si ſpre. eā. ſ. nolēdo eā hr̄e cōcubinam, qa ad hoc vendebat̄ vt ſeruiret ſibi in lecto, vt dicūt: & ſic ex conſequēti de cōcubina faceret vxorem: ſed hoc improbatur. j. s ¶ Sin autē fi. &c. fa. il. ſ. dando ei dotē & alia pertinētia ad nuptias, hoc excepto q parētib⁹ puellæ nihil dabit pro munere ſicut erat conſuetū apud Heb. vt hr̄ Gen. xxiiij. f. de parētibus Rebeccę, qa pecunia quā dederat parētib⁹ eius p ſeruitio puellæ, cōputat̄ hîc p tali munere. t ¶ Quod ſi al. &c. iſta priore abiecta. v ¶ Prouide. puel. i. iſti ſic abiectæ ppter aliā ductā. x ¶ Nuptias & ve. &c. ſecd'm arbitriū iudicū dabit ei pecuniā de hoc q humiliata eſt à filio ſuo, i. deflorata, & cū hoc prouidebit de nuptiis cū alio & de veſtimētis. Ita expo. doc nr̄i ſecd'm trāsl. noſtrā, q̄ multū diſcrepat hîc ab Heb. lr̄a, qa ī Heb. hr̄. ſic: Quòd ſi alterā ei acceperit, expenſas & coperturā ſuā, & horā ſuā nō diminuet, qđ exponit Ra. Sa. ſic: Si alterā ei acceperit. i. filio ſuo aliā acceperit cum ancilla prius accepta in vxorē. Expēſas. i. victū ſufficientē & coopert uram ſuā. i. veſtitū conuenientē, & horā ſuam, id eſt tempus reddēdi debitum non diminuet ſubtrahendo vel defalcando ab ipſa propter aliā vxorē ſuperinductā. poterant enī habere plures vxores ſiſ.

Si tria iſta

† corpore ſuo. Heb. i. ſolus

† ad iudices

H † ſeruæ

† quia non deſpōſauit eam

† alimentū † tempus nō diminuet ei, vel cōcubitū eius nō prohibebit lxx. coniugio ſiue congreſſu non priuabit,

Moraliter

* a ¶ Sin autē &c. id eſt ſi prædicator q emit eū modo p̄dicto docuerit eū ſapientiā: mulier & liberi eius erunt dñi ſui. i. meritū illius ſapiētiæ & fructus ſequēs q per liberos deſignat̄ ad meritū doctoris cedēt: qa tn̄ p hoc diſcipulus non priuat̄ merito pprio: ideo ſubdit̄: d ¶ Ipſe vero. p veſtitū enī meritū ſignificat̄: eò q p p̄ctm̄ glīæ veſtis acqrit̄. e ¶ Quod ſi dix. i. nolo trāſire ad libertatē cōtēplatiōis: ſed volo māere in ſeruitute actiōis, ſicut aliqn̄ cōtingit: eò q talis actiu⁹ magis credit pficere in actiua vita q̄ in cōtēplatiua. g ¶ Offerat. i. p̄dicator licet doctor q emerat eū mō p̄dicto recōmēdet eū angelis ſctis q dicunt̄ dij pticipatiōe. h ¶ Et ap. i. ad xp̄m: q debet Io. x. b. Ego ſum oſt. h ¶ Et poſ. i. apl̄os q ſunt poſtes eccleſiæ. p hāc applicationē intelligit̄ recōmēdatio q̄ p̄dicator ſuū diſcipulū ī actiua vita remanet̄ volētē recōmēdat xp̄o angelis & apl̄is, orādo deuotè ne ex hūana laude, q̄ ſurgere ſolet ex opib⁹ actiuę vitæ inſoleſcat: ideo ſubdit̄: i ¶ Perfo. tūc ei auris boni actiui pforat̄: qn̄ nō ppter laudē hūanā, ſed ppter deū bn̄ opat̄. m ¶ Si qs. p filia hois opatio ei⁹ bona de gn̄e ītelligit̄: q̄ bn̄ fieri pt & malè: ſicut dare eleemoſynā ppter xp̄m licet ppter laudē hoīm: ſed tūc in famulā vēdit̄ qn̄ ſpe mercedis æternæ in deū ordinat̄: iō ſubdit̄: n ¶ Non egre. qa finis ei⁹ nō eſt malus: ſicut eleemoſynę datę ppter laudē hūanā: ſed eſt valde bonus ppter qđ egrediet̄ libera: qđ notat̄ cū dicitur p ¶ Dimittet eā. ſcilicet liberā.

* nā p talē operationē

a ℭ Qui aũt non eſt inſi.&c.Ra.Homicidis nõ ſpontaneis,ſex ciuitates refugij decernunt;Cades in Galilea mõtis Neptalim,& Sichem in mõte Ephraim,& Cariatharbe,ipſa eſt Hebrõ in mõte Iuda,& trãs Iordanẽ cõtra orietalẽ plagã Hiericho. Boſor q̃ eſt in cãpeſtri ſolitudie de tribu Rubẽ;& Ramoth in Galaad de tribu Gad: & Gaulõ in Baſan de tribu Manaſſe.Hę cõſtitutę ſunt filijs Iſrael & aduenis,ne moriatur in manu proximi effuſum ſanguinem vindicare cupienti, donec ante populum exponat cauſam ſuam. Myſtice.Si quis ꝑ inſidias aut odium mucrone malitiæ aliquem percuſſerit,& in mortem animæ ſeduxerit,æternæ morti obnoxius erit. vnde Matt.xviij.a.Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei vt &c.& qui odit fratrem ſuum,homicida eſt. & ſcimus quoniam omnis homicida non habet vitam æternam:hîc ab altari dei auelli iubetur, qa indignus ſacramentis dñicis à cõione meritò remouet̃. Qui autẽ per incuriã aut ignorantiã aliquem læſerit, habet vrbem refugij eccleſiam.ſ.catholicã, vbi pœnitẽs per omne tp̃s p̃ſentis vitæ bonis ſtudeat opibus,& ſi ſpem ſuã in morte ſummi pontificis.i.xp̃i poſuerit: ſaluꝰ erit. ℭ Aug.Si autẽ nolens,ſed deus tradiderit in manꝰ eius &c.Ita hoc dicit̃ quaſi & ſi nolens occiderit, poſſet occidere vbi deus traderet in manꝰ eius.Intelligit̃ ergo tm̃mõ deũ feciſſe,& ꝑ hoc tm̃modo, qa deus id fecit,dictũ eſt,ſed deus illũ tradidit in manũ eius.Cũ verò volẽs occidit,& ipſe occidit, & qa deus tradidit in manũ eius. hoc ergo intereſt ꝙ illic tantũmõ deus fecit, hîc autẽ & deꝰ et homo ꝑpter volũtatẽ faciẽtis.Sed nõ ſicut deꝰ ſic hõ. Deꝰ eñ iuſtè, homo aũt pœna dignus;nõ quia illum occidit,quem deus nollet occidi, ſed qa ꝑ iniquitatẽ.Nõ enim miſterium præbuit deo iubenti,ſed ſuæ malitiæ cupiditate ſeruiuit. In eodem igitur facto deus de occulta æquitate laudat̃,& hõ de ꝑpria iniqtate punit̃.non eñ qa deꝰ ꝑprio filio ſuo nõ pepcit,ſed ꝑ nobis oibꝰ tradidit illũ,& Iudas iõ iuſtè tradidit.

Si rixati fuerint

A Hiſtoricè

Myſticè

†15.q.1.c. nec his

†tradidit vł fuit cauſa vt veniret

B

†& inuentus fuerit in manu eius

a ¶Nec ipẽ.ſ.humiliauerit nec filio vxorem affixerit, nec alia ſuperducta a filio eam abiecerit.

non negabit. Si triaᵃ iſta non fece- a

a ¶Sufficiet in ſeruitute non teneri. b ¶Sicut ſeruus

rit, egrẽdietur gratis abſqꝫ pecu- b

Hebræus. a ¶Materiali gladio vel ſpirituali. b ¶Iniqua

nia† Qui percuſſerit hoiem† uo- c

voluntate. a ¶In anima vel in corpore. b ¶Corpali vel ſpirituali.

lens occidere, mõrte moriatur. d

a Qui autem non eſt inſidiatus, e

¶Occulta æquitate.

†ſed deꝰ †tradiderit illũ in manus f

eius, cõſtituã tibi locũ, †quò fuge g

¶volens ſcilicet

re debeat†. Si quis ꝑ induſtriam h

a ¶Scandalizando vel in hęreſim inducendo.

b ¶Sicut de Ioab legitur.

occiderit proximũ ſuum, & per i k

a ¶A communione corporis Chriſti ſeparabis.

inſidias, ab altari meo auelles eũ,

a ¶Corporaliter vel ſpiritualiter affligendo.

b ¶Carnalem vel ſpiritualem.

ut moriat̃. Qui percuſſerit patrẽ m

a ¶Æterna vel pœnitens tali peccato.

ſuum aut matrẽ, mõrte moriatur. n

a ¶Contradicendo verbo vel facto vel malum imprecando. ¶Blaſphemando. b ¶Deo.

Qui maledixerit patri ſuo, aut o

a ¶Eccleſiæ vnitatem ſciendo.

b ¶Seducendo a veritate.

matri, morte moriatur. Qui †fu- p

a ¶Diabolo obnoxium fecerit.

ratꝰ fuerit hoiem, & uẽdiderit eũ, q

¶Æterna.

†cõuictus noxę, morte moriat̃. † r

Nicolaus de Lyra

a ℭ Si tria iſta non fe.qđ exponunt docto.noſtri ſic;Si nullum prædictorum fecerit.i.nõ acceperit ſibi vxorem, nec filio ſuo & ſpreuit eã,nolens eã retinere pro concubina. b ℭ Egrediet̃ gratis;libera ab eo.Dicunt enim ꝙ non erat ei vendita, vt ſeruiret vt ancilla,ſed ſicut concubina,vt ſic poſtea de concubina faceret eam vxorem. & ſic emere ad concubitum & vendere fuit Iudæis permiſſum propter eorum libidinem, ſicut dare ad vſuras extraneis propter eorum cupiditatem.Sed quia talis permiſſio nullo loco in lege inuenitur ſic conceſſa,ſed magis prohibita,ſecundum qđ dicitur Deut̃.xxiij.cap.non erit meretrix de filiabus Iſrael;ideo aliter dicitur ſecundum Rab.Sa.Si tria iſta non fecerit quæ prædicta ſunt.ſ.quòd non accepit eam vxorem non de concubina ſed de ancilla,nec filiõ ſuo,nec iuuit ad eius redemptionem modo prædicto,egredietur gratis.Non ſolùm anno.vij.remiſſionis, ſed etiam antè ſi in ea appareant ſigna pubertatis,quæ ſunt ortus pilorum & menſtruorum:quia tunc eſt apta ad concipiendum.& ſic patet qđ prædictum eſt.ſ.quòd puellæ habebant plures vias exeundi de ſeruitute quàm maſculi, qui ſolùm exibant anno.vij.remiſſionis. c ℭ Qui percuſſit.&c.Hîc conſequenter regulatur iraſcibilis in leſionibus quæ habent rationem vindicatiui,& primò in perſona ſua:ſecundò in re ab eo poſſeſſa,ibi: Si bos cornu per. ℭ Circa primũ dicitur: Qui percuſſerit hominẽ &c.Hîc accipit̃ pcuſſio ꝑ occiſione,quia ſi nõ occideret pcutiendo q̃tũcũqꝫ vellet occidere, non ꝑpter hoc puniret̃ morte,ſed alia pœna.vñ in Hebręo habet̃: Percutiens hominẽ & morit̃.ſ.percuſſus. d ℭ Morte mori.ſ. percutiens.Sed li volẽs in ꝑpoſito noſtræ tranſlationis determinat modũ percutiendi, cũ.ſ. fit à ꝑpoſito & nõ à caſu,ꝑpter qđ de caſuali ſubditur: e ℭ Qui autẽ nõ eſt inſidia.ſ.quærẽs mortem percuſſi:quia erat amicus eius. f ℭ Sed deus tradiderit illum in &c.i.ex cauſa nobis occulta deus permiſit eum interfici caſualiter.& ideo pręter intentionen occdentis, g ℭ Conſtituam tibi lo.quo.&c.ne interficiatur ab amicis occiſi,& ibi manere debebit vſque ad mortẽ ſummi põtificis.Ad hoc aũt fuerũt ordinatę ciuitates refugij,vt habet̃ Ioſue xx. h ℭ Si quis per induſtriam occi.per hoc excludunt̃ à pœna ſequẽti pueri & amẽtes;q non hñt induſtriã. i ℭ Proximum ſuum .i. Iudæum,qui eſt de lege ſua. & ideo de Iudæo occidẽte Gentilẽ non intelligit̃ lex iſta,vt dicit Ra. Sa. k ℭ Et per inſidias.per hoc excluduntur illi,qui licet occidunt,bonum intẽdũt,ſicut magiſter verberando diſcipulũ, & pater filium,& medicus medicando infirmum. l ℭ Ab alta.meo.auel.&c. etiam ſi fuerit ſacerdos,vt dicit Ra.Sa.niſi inceperit officium miniſtrandi in altari, in quo caſu erat expectandum complementũ miniſterij,quo pacto trahebat̃ ad mortem. ꝑpter reuerentiã enim ſacri loci erat ibi refugiũ in aliquibꝰ caſibus,inter quos erat homicidiũ Gẽtilis:vt dictũ eſt,ſed non Iudæi. ꝑpter qđ Ioab ibi cõfugiẽs nõ euaſit mortem,qa per induſtriã et inſidias interfecerat duos Iudæos.ſ.Abner & Amaſam, vt habet̃.iij.Reg.ij.c. m ℭ Qui percuſſe.&c. ſecundũ docto.noſtros & Hebraicos non intelligit̃ de pcuſſione leui,qa ꝑpter ipſam filiꝰ nõ debebat mori, ſed aliter puniri.vñ dicit Ra.Sa.ꝙ niſi ex percuſſione fiat effuſio ſanguinis vł liuor,nõ incurritur pœna mortis.intelligit̃ etiã de pcutiente à ꝑpoſito,nõ à caſu, nec etiã ex ioco. p ℭ Qui furatus &c.ita ꝙ ad incurrendũ pœnam mortis vtrũqꝫ requirit̃.ſ.furtũ & venditio ſecũdũ expoſitores noſtros.qa ſi inueniat̃ anteqꝫ vendiderit,pœna furis eſt,vt reddat duos hoïes ad ſeruiendũ, vt dicunt.& hoc non accipiũt de loco iſto,ſed de hoc qđ habet̃ in ca.ſequẽti,vbi dicit̃,ꝙ ꝑ furto aliarum rerũ reſtituit̃ duplũ.& ſic concludunt hîc à ſilij.Ra.Sa.dicit ꝙ etiã pro ſolo furto hominis incurrit̃ pœna mortis,& hoc trahit aliqualiter ex textu,quia vbi tranſlatio noſtra dicit ſic: Qui furatus fuerit hoïem, & vẽdiderit eũ,cõuictꝰ noxę morte moriatur.In Hebræo habet̃ ſic:Fur hoïs & vendens eũ,& inuẽtus in manu eius morte moriatur.Dicit enim ꝙ ſi inuentus in manu eiꝰ ad vtrũqꝫ refert̃.ſ.ad furẽ,& tunc eſt ſenſus,Si eſt ĩuentũ per teſtes cõtra eum ꝙ furatus fuerit,& vendiderit,morte moriatur. & ad hominẽ furto ſublatũ,& tũc eſt ſenſus:Et homo furto ſublatus ſi inuẽtus fuerit in manu furis,id eſt apud eum non vẽditus,adhuc morte moriatur,ſcilicet fur ille.Ratio huius dicti eſt,quia homo eſt ad imaginem dei factus,& ideo ratione tantæ dignitatis pro eius furto imponitur pœna mortis.& hoc videtur rationabilius ſecundũ intentionẽ legis. o ℭ Qui ma.&c.Iſta pœna nõ incurrit̃ ꝑ vno ſolo maledicto,qa ꝑ percuſſione leui patris vel matris nõ incurrit̃ pœna mortis, vt p̃dictũ eſt. & cũ pcuſſio ſit qđ grauius q̃ maledictum,ſed aſſuefactio ad maledicendũ meretur pænam prædictam.

Si rixati

C

†Leu.24.c.

†ita vt moriat̃

†in quem

†De homicidio.c.1.

D

† furatur

†De fur.c.1.

Moralit̃

✱ nam per talem operationem gloriæ libertas acquiritur, de qua dicitur Ro.viij.d. Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorũ dei. c ℭ Qui percuſſerit hominem volens occi.Hoc moraliter facit,qui ad mortale peccatum verbo vel facto inducere proximum intendit, ideo ſubditur: d ℭ Morte moriatur.ſcilicet culpæ & poſtea gehennę, niſi verè pœnituerit. e ℭ Qui autem non eſt inſidiatus,ſed deus illum in manus &c. Aliquando verò contingit, quòd ex verbo vel facto alicuius malè intellecto,alius incidit in mortale peccatum:ideo dicitur,quòd deus tradidit illum.i.propter ſuam malitiam permiſit eum cadere. g ℭ Conſtituam tibi locum quo fugere debeat.ſ.ſacramentum pœnitentię;quia quãuis nõ ſit conſcius,quòd fuerit proximo cauſa ruinę:debet de hoc tamen ſibi timere. h ℭ Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias,ab altari &c.nam eccleſia nõ debet eũ tueri,vt videt̃ per hoc qđ habetur extra de homici.Si quis. Põt & aliter exponi. l ℭ Auelles &c.i.repelles eũ à ſacra cõione,& eccleſiaſtica ꝑmotione. m ℭ Qui percuſſerit &c.i.prę latum vel eccleſiam ſeu religionem ſcandalizauerit. n ℭ Morte moriatur.ſ.culpæ & gehennę. o ℭ Qui maledixerit patri ſuo aut ma.i.blaſphemauerit Chriſtũ vel eccleſiam p ℭ Qui furatus fuerit homi.&c.ipſum à fide ſeducendo. q ℭ Et vẽdiderit eum, diabolo. r ℭ Morte mo.ſ.culpæ & gehennæ.

✱Et percuſſerit qui

E ☞ a ¶ Si rixati fuerint &c. Ra. Idem eſt ſi quis cũ ꝓximo cõtẽdens, duritia mẽtis, vel ꝑcitate, ſpernẽdo. ſ. vel nõ cõſulendo exaſperauerit, & ille infirmatus triſtitia à feruore dilectionis lãguerit, reus ꝑ confeſſionẽ, operã pniẹ & ĩpẽſã ꝓmiſſẹ emẽdationis in medicos. i. doctores impẽdat, q̃ infirmũ baculo conſolationis erigant, & fomẽtis p̃dicationũ in priſtinum dilectionis † ſtatum reſtituant. In correctione neceſſaria eſt diſcretio, ne qui corrigere debet, occidat vel in deſpationem vel odium mittat.

† gradum

De iniurijs. c. I.

Myſticẽ ¶ Si rixati fuerint &c. Ra. Si quis alicuius aĩam poſt conceptum verbi per ĩcuriam vel fraudẽ lẹſerit, vt vitale germen boni operis ſanũ ꝓferre non poſſit, etiamſi ĩpa adhuc in fide viuẽs ꝑſtiterit, vt dãnum illatũ per pniam reſtituat, ſecũdum euãgelij miniſteriũ neceſſe habebit. Si aũt ipſa anima per errorẽ necata, poſt prolatum abortiuum, hoc eſt opus mortiferũ, in infidelitate perſeuerauerit: ſine dubio ſeductor illi⁹ quaſi verus homicida ẹterna morte reus erit.

¶ Augu. Quòd nõ formatũ ꝑuerperium noluit ad homicidiũ pertinere, profectò nec hominẽ deputauit: hĩc de anima queſtio eſt. vtrũ qđ formatũ non eſt, nec aĩatũ quidem poſſit ĩtelligi: & iõ non ſit homicidium, q̃a nec exanimatum dici põt, ſi adhuc animam nõ habet. Seqtur em̃ & dicit: ſi autẽ formatum fuerit, dabit aĩam ꝓ aĩa. i. morieṫ, ſcđm illud: Oculũ ꝓ oculo, & dentem pro dente & ſimilia, talionis. ſ. ẹquitate, q̃ lex ideo conſtituit, vt mõſtraret quẹ vindicta debeatur. Aliter em̃ neſcireṫ q̃d venia relaxaret, vt dici poſſit: Dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos di. &c. Matth. vj. d. Debitores ergo lege monſtrantur, vt quãdo ignoſciṫ, appareat q̃d dimittaṫ: aliter enim non dimitteremus. Si ergo illud informe puerperiũ iã quidẽ fuerit, ſed adhuc quodãmodo ĩformiter aĩatum, qm̃ magna de aĩa q̃ſtio, non eſt p̃cipitanda, ideo lex noluit ad homicidiũ

F pertinere, q̃a nõdũ dici põt aĩa viua in corpore qđ ſenſu caret. ſi talis eſt in carne nondũ formata: & ideo nõdũ ſenſibus prẹdita.

Occidens nõ formatũ ¶ Orige. Quòd ſi litigabunt duo viri, & ꝑcuſſerint mulierẽ prẹgnãtem, & exierit infans eius nondũ formatus, detrimentũ patieṫ, q̃tũ indixerit vir mulieris, & dabit pro anima ſua. quòd ſi format⁹ fuerit, dabit animã ꝓ aĩa, oculũ pro oc̃lo &c. Primũ videamus de eo, q̃ nondũ formatus exierit, quõ iubetur damno pecuniẹ percuti vnus ex litigãtibus, cũ duo dicãtur. Quid etiam hoc ꝙ vir mulieris imponit ei & nõ eis, & dabit & non potius dabũt. Quòd ſi infans iã formatus exierit, aĩam dare pro anima facilè intelligimus: morte. ſ. vindicetur peccatum. q̃ autẽ ſequunṫ, operepretiũ eſt explicare. Nec em̃ videṫ etiam infans formatus calce litigantis percuſſus, oculũm in ventre perdidiſſe, dentes verò omnino non habuit. Si enim hoc ad matrem referamus, quomodo abortiens mulier oculum perdit aut dẽtes dolet? Sed eſto aut ĩ oculo aut in dẽte percuſſa abortiuit, liuorem vel vulnus accepit, quid etiam combuſturam dicimus pro combuſtura? Nunquid litigantibus viris aſſiſtens mulier comburi potuit, vt combuſtura pro combuſtura ſoluaṫ. In Deuteronomio quoq; hẹc facilè explicari non queunt. In ſcripturis tamen ijſdem vocabulis & officijs membra animẹ nominantur, quibus vtuntur vel appellantur membra corporis. vnde Matth. vij. a. Vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem que in oculo tuo eſt, non vides? Et Mat. xiij. b. Qui habet aures audiendi audiat. Et quã ſpecioſi pedes euãgelizantium pacem. Roma. x. c. Ne nos ergo vocabulorum ſimilitudo conturbet. Sunt ergo duo litigantes, duo diſputantes de dogmatibus vel queſtionibus legis, & rixantes circa verborũ pugnas. vnde Apoſtolus. ij. Timoth. ij. c. Nolite contendere verbis &c. Et ibidem. d. Queſtiones legis deuita: ſciens quòd generant lites. Quia ergo iſti in queſtionibus litigant ad ſubuerſionem audientium, percutiunt mulierem pregnantem, & eijciunt infantem formatũ vel adhuc informẽ. Mulier pregnãs dicitur aĩa, q̃ nuꝑ cõcepit verbũ dei.

a ¶ i. ſi contenderint duo ſapientes. b ¶ Vt a fide exorbitet commouerit. ¶ Exaſperauerit.

a Si rixati fuerint uiri, & percuſſe- a

a ¶ Duritia mentis vel non miſericorditer conſulendo.

rit alter proximum ſuum lapide,

a ¶ Scrupuloſis quæſtionibus.
b ¶ A fide penitus non deuians.

uel pugno, & ille mortuus non

Læſa charitate in eo.

fuerit, ſed iacuerit in lectulo, ſi ſur- b c

rexerit & ambulauerit foris ſup

a ¶ Charitatem quæ non penitus extincta.
b ¶ Mundus a crimine.

baculum ſuum, innocens erit qui d e

percuſſerit: ita tamen ut † operas

eius & impenſas in medicos reſti

a ¶ Diſcipulum ſibi commiſſum.

tuat. Qui percuſſerit ſeruum ſu- f

a ¶ Plebem ſubiectam. ¶ Correctione nimia

um uel ancillam uirga, & mortui

¶ In cuſtodia,

fuerint in manibus eius, † crimi-

nis reus erit: Sin autẽ uno die uel g

duobus ſuperuixerint, non ſubia

cebit pœnæ, q̃a pecunia illius eſt. h

a ¶ Diſputantes ad ſubuerſionem audientium.

Si rixati fuerint uiri, & percuſſerit i

a ¶ Animã infirmã verbũ dei cõcipientẽ. b ¶ Verbo dei.

quis mulierem prægnantem, &

a ¶ Verbum conceptum perdiderit.
b ¶ Non in fide omnino mortua.

abortiuum quidẽ fecerit, ſed ipſa k l

a ¶ Quia quos potuit deo lucrari, neglexit.

uixerit, ſubiacebit damno quan-

a ¶ Chriſtus vel doctor eccleſiæ.

tum expetierit maritus mulieris,

¶ Eccleſiæ prælati.

& † arbitri iudicauerint. Sin autẽ

a ¶ Vt poſt ſathanam abierit.
b ¶ In die iudicij puniendã, vel laborabit vſq; ad mortem vt reparet eam ad fidem.

mors ei⁹ fuerit ſubſecuta, reddet n

a ¶ Intellectum.

animã pro anima, oculũ pro ocu o

a ¶ Intellectu turbato. b ¶ Quo comminuitur & ſubtiliatur verbum dei, quia male comminuit & diuidit.
c ¶ Qua male operatur.

lo, dentem pro dente, manum

¶ Virtute & actu. a ¶ Quia offendiculum præbuit. b ¶ In igne inferni.

pro manu, pedẽ pro pede, adu-

G ☙ a ¶ Si rixati fuerint viri, & ꝑcuſ. al. proximũ ſuũ la. vel pug. & ille mor. non fuerit. Statim vel citò põſt. b Sed iacuerit in lectulo: ex percuſſione illa. c ¶ Si ſurre. & ambula. fo. ſuper bacu. ſuum. Ita qđ non eſt adhuc ita perfectè curatus, ꝙ poſſit ꝑ ſe ambulare. d ¶ Innocẽs erit. ſ. à pœna mortis. e ¶ Qui percuſſe. Dato qđ poſtea moriatur, etiam anteq̃ ſit perfectè curatus. Ita dicunt expoſitores noſtri & aſſignãt duplicẽ cauſam. Vna ẽ ex p̃te ꝑcutiẽtis, q̃a dicitur: Qui percuſſerit lapide vel pugno, nõ dicit gladio. ex q̃ videṫ ꝙ nõ habebat intẽtionẽ interficiẽdi eũ, q̃a non attulit ſecũ arma. & ſic diminuetur pœna de grauitate facti. Alia ẽ ex parte percuſſi, quia ex quo tantũ cõualuit, qđ potuit cũ baculo ambulare, nõ eſt certũ ꝙ mortu⁹ fuerit ex percuſſiõe, imò magis probabile eſt qđ mortu⁹ fuerit ex negligentia cuſtodiendi ſe, vel alia occaſione. ſed tamẽ impedimẽtũ ſuorũ operũ & expẽſas in medicos ipſe ſoluet, nec ad plus teneṫ, etiã ſi moriaṫ mõ prẹdicto. Ra. Sa. dicit qđ detinẽdus eſt ꝑcuſſor à iudicibus, quouſq; videatur ſi ꝑcuſſus moriaṫ: q̃a ſi moriṫ ãñq̃ ſit reſtitutus perfectẹ ſanitati, percuſſor debet mori. & ꝙ videtur eſſe cõtra hoc qđ diciṫ: Si ſurrexerit & ambulauerit ſuper baculũ ſuũ, ĩnocẽs erit. ſ. ꝑcuſſor. ip̃e exponit dicẽs, ꝙ eſt locutio metaphorica, ita qđ ꝑ baculũ cui hõĩ ĩnitiṫ, plena ſanitas & fortitudo intelligiṫ, ſicut diciṫ Ezech. iiij. c. Conteram baculum pa. &c. i. fulcimentũ virtutis. Et ſimilis modus loquendi. ſ. metaphoric⁹ eſt in lege ſcđm ipſum in pluribus alijs locis: q̃ & tũc exponenṫ, q̃ñ erimus ibi dño cõcedẽte, & tunc percuſſor non eſt cõdẽnãd⁹, niſi ad opa ꝑcuſſi & expẽſas in medicos. f ¶ Qui ꝑcuſſit ſeruũ ſuũ vel an. Iſta lex loquitur de ſeruo vel ancilla Gentilib⁹. & multò fortius in tali caſu incurritur pœna mortis pro interfectione ſerui Hebrẹi vel ancillẹ.

† dãnũ ceſſatiõis

† vindictã patietur; Deut. 19. d. Mat. 5. f. 23. q. 3. c. Lex differentiẹ & q. 4. c. hẹc aũt. 3. ex his

H

g ¶ Sin autẽ vno die vel duob⁹ ſu. non ſub. pe. ipſe ꝑcuſſor. h ¶ Quia pecu. illius. eſt. ſ. ipſe ſeruus. Ex quo patet ꝙ loquiṫ tm̃ in hoc caſu de ſeruo Gẽtili: q̃a cũ ſit ſeruus ſimpl'r & empt⁹ ad ſeruiendũ ſemꝑ eſt pecunia dñi ſui Hebrẹi. non ſic aũt ſeruus Hebreus, q̃ magis eſt mercenarius q̃ ſeruus, vt prẹdictum eſt. & ideo occiſiõi ſerui Hebrẹi debeṫ pœna mortis ſicut aliorũ. i ¶ Si rixati fuerint viri, & percuſſe. q̃s mu. prægnam. intẽdẽs percutere maritũ eius. k ¶ Et abortiuũ q̃dẽ fe. Abortiuũ ꝓpriè diciṫ ſcđm Hebrẹos fœt⁹ conceptus ante animationem deſtructus.

† Iudices.

Abortiuus

l ¶ Sed ipſa vixerit, ſub damno q̃tũ expe. mari. mu. Hoc non eſt intelligẽdũ ꝙ hoc ſit taxandũ ad voluntatem eius, ſed ꝙ eius rationes audiendẹ ſunt à iudicib⁹, & ſecundũ allegata hĩc & inde taxabunt. m ¶ Sin autem mors eius fuerit ſubſe. ſ. mors mulieris vel pueri iam animati, & poſſit hoc probari, cũ iam ſit in ſpecie humana. n ¶ Reddet animam pro anima. i. morietur. Aliqui verò doctores Hebrẹi dicunt ꝙ non per hoc intelligitur pœna mortis, eò qđ non intendebat percutere mulierem vel fœtum eius animatum interficere, ſed ſolũ incurret pœnam pecuniẹ ſecundũ taxationem iudicum. Sed hoc videtur irrationabiliṫ dictum, cùm vxor ſit vna caro cùm viro, quem intendebat percutere. & ideo prima expoſitio videtur melior, qđ intelligitur pœna mortis, cùm dicitur: Reddet animam pro aĩa. o ¶ Oculum ꝓ oculo. Poſtq̃ egit de pœna occiſionis, hĩc agit de pœna mutilationis & alterius lẹſionis, quia ſi aliquis eruat oculum proximi ſui, debet erui oculus eius, & ita de alijs mutilationibus, & non ſolũ de mutilationib⁹, ſed etiam de alijs lẹſiõibus corporalib⁹. Iõ ſubdiṫ

☙ Vulnus ꝓ vulnere:

Moraliṫ.

* k ¶ Et percuſſerit quis mulierem pregnantem: Id eſt perſonam rationalem à conceptione boni propoſiti auerterit.

m ¶ Subiacebit domino quantum expetierit maritus. Id eſt punietur à domino ſecũdũ quantitatem boni qđ impediuit.

* Si quis aperuerit

A pit verbum dei.vnde,A timore tuo domine in vtero concepim⁹ & peperimus.Qui ergo cōcipiūt,& ſtatim pariunt,non mulieres exiſtimandę ſunt,ſed viri & perfecti.vnde alibi:Si peperit terra in vna die,& nata eſt gens die vna ſimul.Iſta eſt ergo generatio perfectorū, quę in die eadem concipitur & naſcitur.pariunt autem viri ſecundum illud Gal.iiij.c. Filioli mei,quos iterum parturio,donec formetur in vobis Chriſt⁹. Perfecti ergo & veri ſtatim pariunt.i. conceptum fidei verbum in opera perducunt. Anima autem quę concipit & in ventre retinet & non parit,mulier dicitur.vnde Eſa. xxxvij.a.Dolores partus aduenerunt ei,& virtus pariendi non eſt in ea.Hęc ergo inter ſe duobus litigantibus,& ſcandala proferētibus percutitur & ſcandalizatur:vt verbū fidei qd' tenuiter conceperat nondum formatum abijciat.Eſt enim in aliquibus formatum verbum,in aliquibus non formatū: vnde:Donec formetur in vobis Chriſtus. Chriſtus enim eſt verbum dei. Damnum ergo patietur,qui excuſſit. De damnis ergo doctorum dicit Apoſtolus.i.Corin.iij.c.Si cuius opus arſerit,damnum patietur &c.Et ipſe dominus in euangelio,Matth.xvj.d. Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur animam autē ſuā pdat:Vnde videt̄ oſtēdi,ꝙ quędā peccata ad damnum pertinent,non tñ ad interitū,quia qui dānū paſſus fuerit ſaluari dicitur,licet per ignem. vnde Iohānes dicit quędam peccata eſſe ad mortē,q̄dā nō,q̄ aūt ſint ad mortē,quę non ad mortē:non facile diſcerni poteſt.Delicta enim quis intelligit:Pſal.xviij.d.Sed cùm referuntur ſuper quinq; mnas acquiſitę aliæ quinq;,& ſuper duas duę,qui mercedem huius acquiſitionis perdit,damno dicitur percuti,ſicut qui cauſam ſcandali infirmiori & muliebri animę præbuit.Dabit autem ſecūdum quod indixerit vir eius,& dabit cum honore animæ diſcentis. Vir magiſter eſt Chriſtus,vel qui pro Chriſto animarum doctor eſt.Patietur ergo damnum qui contendit ad ſubuerſionem audientium pro anima quę nondum habuit infantem formatū.qd' pōt de ſcandalo cathecumini accipi. Poteſt etiam fieri vt qui lęſit,inſtruat & reparet animę quę perdidit,& cum honore & cum modeſtia ſcilicet cum manſuetudine,nō cū lite,ſicut cùm ſcandalū intulit.Sed cū formatus infans fuerit dabit animā ꝓ anima,formatus infans pōt videri ſermo dei in corde animę,quę ſuſcepit gratiā baptiſmatis,vel q̄ euidentius & clarius verbum dei ſuſcepit. Reddet ergo qui pcuſſit animā ꝓ anima in die iudicij.ſ.apud eum iudicē,q̄ poteſt animā & corpus perdere in gehennā. Velut q̄ ſibi conſcius fuerit tanti ſcandali,ponat animam ſuā pro anima ſcandalizati,& vſq; ad mortem det operam quomodo ad fidē reſtituat̄.Ponat oculū pro oculo,ſi oculū aīæ lęſit,i.intellectū eius turbauit,auferat̄ ocul⁹ eius ab eo qui pręeſt ecclęſię,id eſt intellectus.Si dentem lęſit,qui ſuſcipiens cibum verbi dei comminuere vel molaribus terere ſolebat,vt ſubtilem ad ventrem animæ tranſmitteret ſenſum. Si hunc dentem ille vexauerit & euulſerit,vt contritione eius non poſſit anima ſubtiliter & ſpiritualiter ſuſcipere verbum dei,auferetur dens eius,qui non bene cibos verbi comminuit & diuidit.propter hoc enim fortaſſe de domino dicitur:Dentes peccatorum contriuiſti. Et alibi:Molas leonum confringet dominus.Sic ergo per membra dicitur lędi anima & percuti.Manum quoq; pro manū,& pedem pro pede depoſcit.Manus animæ,virtus qua tenere aliquid & conſtringere poteſt,vt actus eius & fortitudo,& pes quo incedit ad bona vel ad mala.Quia ergo ſcandalizata anima non ſolùm in fide ſed etiam in actibus deijcitur,qui per manus ſignificantur.manus auferuntur illius quibus non bene operatur,& pedes quibus non bene incedit. Recipiet etiam combuſturam,quia combuſſit & gehennæ tradidit animam.Per ſingula hęc oſtenditur,vt percuſſor truncatis omnibus membris à corpore eccleſiæ excidatur,vt ceteri videntes timorem habeant,& nō ſimiliter faciant.Ideo Apoſtolus cū doctorē deſcribit ecclię,inter cetera pcipit nō percuſſorē: ne pcutiēs prægnātes mulieres.i.aīas inſipiētes,ponat animam ꝓ anima,oculū ꝓ oculo:dentē ꝓ dente &c.de qualib⁹ dicit̄,Matt.xxiiij. b.Ve prægnantibus & nutrientibus in illis diebus in quibus ſcandalizabuntur,ſi fieri poteſt etiam electi.Sciēdum tamen ꝙ non eſt perfectorum ſcandalizari,ſed mulierum,aut paruulorum.vnde Matt.xviij.a.Si quis ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis &c. a ¶Quod ſi bos cornupeta &c. Ra.Hoc eſt ſi ſuperbum motum animi dominus:id eſt ſpiritus non †conſtringit,& animabus interitū,vel corporibus ingerit incommodum,reatus redundat in cuſtodem.vnde Prouerbiorum decimoſexto capitulo. Cor hominis erudiet os eius,& labijs illius addet gratiam. Triginta

Mystice Eſa.26.c. Eſa.66.c. Gal.4.c. 1.Ioh.5.d. Luc.19.c. B Mat.10.c. Pſ.3.a. Pſal.57.a C 1.Timo.3.a † cōſtringit

a ¶Quia animam gehennæ tradidit. b ¶Læſionem animæ qualiſlibet.

ſtionem pro aduſtione, uulnus[a] pro uulnere,liuorem pro liuore.

¶Minorem læſionem.

a ¶Intuitum recti intellectus auditoris.

Si percuſſerit quiſpiam oculum[b] ſerui ſui aut ancillę,& luſcos eos

a ¶Tanquam indignus regere quos læſit.

fecerit,dimittet eos liberos,pro[c]

¶Diſcretionis qua ſcriptura in paſtum animæ comminuitur.

oculo quem eruit.Dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo uel ancillæ

a ¶Alteri magiſtro.

ſuę,ſimiliter dimittet eos liberos.

a ¶Quodlibet animal quod vulnerare poteſt,a parte totum. b ¶Effrenato ſermone vel actione.

c ¶Cuiuſlibet doctoris diſcipulum.

Si bos cornu percuſſerit uirum[d] aut mulierem,& mortui fuerint:

a ¶Duris comminationibus corrigetur. ¶Id eſt nemo imitabitur eum.ille enim carnes mortui animalis comedit,qui mortua opera imitatur.

lapidibus obruetur*,& nō comedentur[e] carnes eius, dominusq;[f] bouis innocens erit. Quòd ſi[g]

¶Cuiuſlibet doctoris diſcipulus.

a ¶Hoc pro tempore præterito ponit partem pro toto more ſcripturæ.

bos cornupeta fuerit, ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt[h]

¶Qui vident vel læduntur.

¶Corrigendo, refrenando.

dominum eius,nec recluſit *eum,[i]

a ¶Verbo vel exemplo. b ¶Fortiorem. c ¶Infirmiorem.

occideritq; uirum aut mulierem,[k] & bos lapidibus obruetur, &[l]

a ¶Magiſtrū. b ¶Ab eccleſia eiiciendo ¶Occiſum monſtrabunt.

dominum illius occident. Quòd[m]

a ¶Pœnitentia ſatiſfactionis.

ſi prętium ei fuerit impoſitum,

¶Redimenda.

dabit pro anima ſua quicquid

a ¶A deo vel a prælatis eccleſiæ. ¶Diſcipulum.

fuerit poſtulatum. Filium quoq;[n]

¶Diſcipulam.

& filiam ſi cornu percuſſerit ſi[o]-

a ¶Quemlibet deo vel prælato ſuo tanq; ſeruum obedientem,vel adhuc timore pœnę ſeruientē. ¶Qui pro temporalibus deo ſeruit tantum,& hæreditatem cæleſtis patriæ negligit.

mili ſententiæ ſubiacebit. Si ſer-[p]

Nicolaus de Lyra.

a ¶Vulnus pro vul.Et eſt vulnus percuſſio cum effuſione ſanguinis; Liuor autem quando ſanguis non effunditur : ſed intra cutem denigratur & idem intelligendum eſt de alijs læſionibus conſimilibus prędictis,ꝙ actor debet ſimiliter lædi.ita exponunt doctores noſtri.R.Sa.dicit,qd' eruenti oculum alterius,non eſt eruēdus oculus, vt videntur ſonare verba legis,ſed pretium pro oculo ſecundum taxationem iudicum eſt ſibi imponendum,& eodē modo de alijs læſionibus.Ioſephus autem dicit medio modo,ſcilicet ꝙ eruendus eſt oculus eius ſi exoculatus ab ipſo voluerit ,ſed ſi magis vult habere pecuniam recipiet ſecundum taxationem iudicum. b ¶Si percuſſerit &cę. luſcos.i.inepotes ad videndum. c ¶Dimittet eos libe. Et intelligitur iſta lex de ſeruo Gentili & ancilla,quia ſi mutilaret ſeruum Hebręum vel ancillam,incurreret pœnam talionis prędictam.Dicit autē hīc Ra. Sa.ꝙ iſta ſunt membra ex quorum mutilatione ſeruus Gentilis debebat exire liber,decem digiti manuum,& decem pedum,oculus,aures,naſus,virga virilis,& dentes,ſic intelligendo ꝙ pro vno dente vel digito exibat liber. d ¶Si bos.Hic conſequenter ponuntur læſiones puniendę pro re poſſeſſa cùm dicitur:Si bos cornu percuſſerit virū aut mulierem,& mor.fuerint lapi.obrue*. non quia brutum animal peccare poſſit,ſed propter horrorem facti:& quia eſſet horribilis de cętero ad videndum inter homines. e ¶Et non co.&c.Nō ſolùm à Iudęis, q̄ nō poterāt comedere animal interfectū taliter,ſed nec à Gentilib⁹ quibus nō poterat vendi,ſed dimittebant putreſieri : tū propter horrorem facti: tū quia per hoc dānificabatur dominus bouis ad cautelam ſui & aliorū circa animalia ſua periculoſa. f ¶Dominuſq; bouis innocens erit.ſcilicet ab alia pœna ſibi imponēda. g ¶Quod ſi bos cornupet.Ita ꝙ non ſolùm ſemel,ſed bis ad minus viſus fuiſſet impetere cornibus,vt dicit Ra.Sa. h ¶Et conteſtati.i.illi qui viderunt dixerunt dño bouis. i ¶Nec reclu.Ad dictū teſtiū. k ¶Occideritq; &c.Sicut iā dictum eſt. l ¶Et dominum.Quia fuit in culpa,eò ꝙ neglexit recludere bouem ſuum. m ¶Quod ſi pretium.In hoc ei cōdeſcendebatur,quòd ſi amici mortui vellēt accipere ptiū ꝓ morte amici ſui,per hoc poterat euadere mortem:ſed ſi feciſſet manu propria,non poterat ſic euadere mortē,q̄a maior eſſet culpa & ſibi plus imputāda Dicit aūt hīc Ra. Sa.ꝙ cū dicitur hīc:Si ptiū ei fue.im.&c.hīc tenet̄ li ſi pro quia,ſic enim debebat fieri,nec poterat ſibi denegari,quin poſſet ſe redimere per pretiū ſi haberet,vel per venditionem ſuę perſonæ ſi non haberet. n ¶Filium quoq; &cę. Quantuncunq; ſint paruuli. o ¶Si cornu per.&c.in caſu pdicto. p ¶Si ſeruū an.&c. Intelligitur autē iſta lex de ſeruo Gentili,qui eſt pecunia dñi ſui vt prędictū eſt;q̄a ſi interficeret ſeruū Hebręum vel ancillā,eſſet ſententia *eadem ſicut

*bos D e iniurijs. c.3. *dominus D

B

E a ¶ Triginta ſiclos. Hoc eſt ſecũdũ legis mandata per fidẽ & ſpem & charitatẽ emendabit. b ¶ Argenti. Nitorem diuini verbi, quo in fide trinitatis & ſcientia decalogi inſtructi erant compenſabit. c ¶ Si quis apperuerit &c. Ciſternã aperire eſt valido intellectu ſcripturæ ſacræ arcana penetrare. per bouem verò & aſinũ mundũ animal & immũdũ, fidelis vel infidelis accipit. Qui ergo ciſternas fodit, operiat ne illic bos vel aſinus ruat, id eſt qui ſcripturæ alta intelligit, ſublimes ſenſus non capientibus per ſilentium tegat, ne per ſcandalũ mentis aut fidelẽ paruulũ, aut infidelẽ q credere potuiſſet interimat. ex morte enĩ iumentorũ debet ꝓtiũ, qa illud amiſiſſe conuincitur. Vñ ad agendã pœnitentiã reus tenet, Quiſqs enim ad alta ſapiẽtiæ fluenta pueniens, cũ hoc apud bruta audientium corda nõ cõtegit, pœnæ reus addicit: ſi per verba eius ſcandalũ munda vel immunda mens capiat. Operienda eſt ergo ciſterna coram paruulis, i. tegenda eſt alta ſcientia. d ¶ Si bos alienus. &c. Non hoc in ſolo boue ſeruandũ eſt, ſed in omni pecore, à parte enim totum intelligitur. Sed hoc de carnibus occiſi pecoris fieri non poteſt, quæ non veſcuntur.

Myſtice.

† de iniuriis

a uum ancillamq; inuaſerit: trigin-
b ta ſiclos argenti dabit domino,
a ¶ Duris correctionibus cõpenſabit vel arguetur.
bos uerò lapidibus † opprimetur. a
a ¶ Profunditatem ſcientiæ,
c † Si quis aperuerit ciſternam & b c
a ¶ Alta ſcientiæ penetrando.
b ¶ Tegendo coram paruulis.
foderit, & non operuerit eam, ce- d e
a ¶ Scandalizata mens munda.
b ¶ Immunda. ¶ A parte totum. locutio viitata.
ciderit q; bos uel aſinus in eam,
a ¶ Scrutator profundorum.
¶ Percondignam pœnitentiam.
reddet dominus ciſternę pretium
iumentorum: quod autem mor- f
¶ .i. imputabitur ei. b ¶ Diſcipulus.
d tuum eſt, ipſius erit. Si bos alie- g
a ¶ Socium ſuum in agro domini ſecum laborãtem.
b ¶ Seduxerit.
nus, bouem alterius uulnerauerit,
a ¶ In errore vel delicto lapſus. b ¶ Pœnitẽtiæ ſ. & pœnæ ſubiicient.
rit, & ille mortuus fuerit, uendent
a ¶ Id eſt compatientur ſibi inuicem & dignam pœnitentiam agent.
bouem uiuũ, & diuidẽt pretium:
cadauer autem mortui, inter ſe
a ¶ Pœnitenti condolendo. vñ ij. Cor. xj. g. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur & ego non vror?
diſpertient. Si autem ſciebat ꝙ h
a ¶ Corruptor fratrum.
bos cornupeta eſſet ab heri & nu
a ¶ Correxit. b ¶ Magiſter.
diuſterti⁹, & nõ cuſtodiuit eũ do-
a ¶ .i. eum qui deceptus fuit ſano intellectu reformare ſtudeat. b ¶ .i. omnem pœnitentiã in ſe transferat: quia error diſcipuli culpa eſt magiſtri.
minus ſu⁹, reddet bouẽ ꝓ boue, i
& cadauer integrum accipiet. k

Nicolaus de Lyra.

eadem ſicut de aliis Hebræis.

a ¶ Bos vero lapidib⁹ opprimetur. propter horrorẽ homicidij, qd' eſt horrendum etiã in Gentilibus. Dicit autem hîc Ra. Sa. ꝙ illud qd' dictum eſt hîc de impetitione bouis cum cornu, intelligendũ eſt etiã ſi per recalcitrationẽ vel morſum & conſimilia interfecerit, ſed ſcriptura ſolũ exprimit illud qd' cõmuni⁹ accidit. ſ. ꝙ interficiat cum

F cornibus. Dicit etiã ꝙ idẽ eſt intelligendũ de aliis animalibus domeſticis ſi interficiãt. b ¶ Si quis ape. id eſt diſcooperuerit ciſternam prius factam. c ¶ Et foderit, ipſam profundando vel aliam de nouo fodiendo. d ¶ Et non operuerit eam, non reponendo operculũ in ciſterna quã diſco operuerat, & non faciendo operculũ in ea quã de nouo foderat. e ¶ Cecideritq; bos vel aſinus &c. Et dicit Rab. Sa. quod iſta lex eſt intelligẽda de ſouea facta in loco, ad quẽ cõiter vadũt homines vel animalia: nõ autẽ de illa, ad quã nõ ſolet eſſe talis acceſſus. f ¶ Quod autẽ mor. ſcilicet dñi ciſternæ. dicit tñ Ra. Sa. ꝙ ſi per aliũ foderit imponendũ eſt foſſori: & qd' dictũ eſt de boue & aſino cadẽte in foueã, intelligẽdũ eſt etiã de aliis animalibus. g ¶ Si bos alienus bouẽ alte. &c. dicit. Ra. Sa. ꝙ lex iſta intelligenda eſt de bobus æqualibus in valore. aliter enĩ dñs bouis interficientis aliũ, reportaret inde lucrũ aliqũ, qd' eſſet contra rationẽ, verbi grã: Si coriũ & carnes bouis interfecti valerẽt ſex libras, (qa licet Iudæis eſſet illicitũ comedere carnes illas, poterant tñ eas vendere Gentilibus ad comedẽdum, quibus nõ erãt prohibitæ,) & bos interficiens valeret duas, ſi vterq; dñs haberet medietatem vtriuſq; pretij, ſequeretur ꝙ ille cuius bos valebat ſolũ duas libras, reportaret quatuor, ſed qñ boues ſunt æquales, medietas dãni qd' accidit ex occiſione bouis, eò ꝙ minus valet mortuus q̃ viuus, ponit̃ ſuper vnũ, & alia medietas ſup alium, verbi gratia: Si bos occidens valebat ſex libras, & occiſus ſex dũ viueret, ſed mortu⁹ valet quatuor tñ, diuiſo vtroq; pretio quilibet reportabit. v. libras: & ſic damnũ duarũ librarum, quod accidit, diuiditur per æqualia ſuper vtrunq;. Ex hoc autẽ habet̃ regula quid agendũ ſit quando boues ſunt inæquales: quia reſpiciendũ eſt ad damnũ quod accidit: & medietas dãni debet poni ſuper vnũ: & alia medietas ſuper alterũ cæteris nõ mutatis. h ¶ Si autẽ ſciebat. ſcilicet dñs bouis occidentis ꝙ bos cornupeta eſſet &c. Sequitur. i ¶ Reddet bouem pro. i. valorem bouis occiſi dũ adhuc erat viu⁹.

k ¶ Et cadauer integrum accipiet. ad faciendum vtilitatem ſuam. H

G

† obruetur

* b ¶ Si quis aperuerit ciſternam. i. ſacræ ſcripturæ profunditatẽ indiſcretè. e ¶ Cecideritq; bos vel aſinus: Id eſt per hoc fuerit occaſio ruinæ ſimplicib⁹. f ¶ Reddet pretium iumentorum: id eſt à deo punietur ſecundum ſuum delictum.

Moraliter

ADDITIO.

Maledicens patrem

¶ In cap. xxj. vbi dicitur in poſtilla: Qui maledixerit patri ſuo. *Additio.* Licet percuſſio ſimpliciter conſiderata ſit grauior q̃ maledictio, tamẽ ſcd'm Hebræos maledicenti patrem debetur maior pœna ꝓpter duo. Primũ, qa facili⁹ cõmittit, & ideo durius proceditur, ſicut contingit in aliquibus legalibus punitionibus, quòd illa quæ frequẽtius veniunt in vſum, acrius puniuntur. Vnde dicunt legiſtæ, ꝙ graſſantibus multis opus eſt exemplo. Secundum eſt, quòd in maledictione aſſumitur nomen dei. Maledicere enim communiter intelligitur ille qui malum imprecatur alicui à deo, iuxta illud. iiij. Regum. ij. d. de Heliſæo: Maledixit eis in nomine domini: quod etiam Gentiles obſeruabant ſcilicet maledicere in nomine deorum ſuorum, vt patet. j. Regum. xvij. f. de Golia maledicente Dauid in nomine dei ſui. & ideo aggrauatur peccatum eius inquantum non ſolùm offendit patrem vel matrem, ſed etiã deum cuius nomen in hoc peccato aſſumit: vnde ſecundum ipſos acriori morte punitur maledicens patrem quàm percutiens, prout Ra. Moy. gerun. iſta largè tractat in ſua expoſitione. Illud autem quod præſupponit poſtillator, quòd maledicẽs non intelligitur niſi aſſuefaciens maledictionem, non video vbi habeat fundamentum.

Replica correctorij contra Burgen. In cap. xxj. vbi poſtillator expoſnit illud: Qui maledixerit patri &c. dicens intelligi debere de aſſuefactione. cùm enim percuſſio ſit grauior quàm maledictio, homines tamen quia ſunt proniores ad maledicendum quàm percutiendũ parentes, ideo pœna tam grauis imponitur. Sed Burgen. volens notare poſtil. dicit, quòd huius dicti nõ videt fundamentum: & tamẽ ipſemet ponit allegans ad id leges ciuiles dicens, quòd illa quæ frequenter veniunt in vſum arctius puniuntur &c. Oportet enim reſtringere ea ad quę homines magis ſunt inclinati, vt probat poſtil. infrà. xxij. ca. de reſtitutione quinq; boum pro vno, & quatuor ouium pro vna, & de non nocendo viduæ & pupillo. Inde Burgen. videre potuit vnde poſtil. fundamentum ſic dicendi ſumpſit. Sed ratio aggrauationis quam ponit hîc Burgen. modicæ apparentiæ eſt. non enim maledictiones ſemper fiunt in nomine domini. Exempla quæ Burgen. ponit illa ſunt de aduerſariis, non inter prolem & parentem: nam in gloſ. interlineari ſuper verbo maledixerit, dicitur blaſphemando, contradicendo verbo vel facto &c. quæ omnia vt frequenter non fiunt cum inuocatione nominis domini, ſed potius ſpiritus maligni.

GLO. ORDI.

Cap. XXII.

SI quis furatus fuerit &c. Strab. Secundum literam quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue redduntur. Quia bos quinq; vtilitates habet, ouis quatuor. Bos enim immolatur, arat, paſcit, lactat, & corium diuerſis vſibus miniſtrat,

Cap. XXII.

¶ Ab eccleſia ſubtrahendo.
a SI quis furatus fue- a
a ¶ Sapiẽtẽ in agro domini laborantem.
rit bouem aut
a ¶ Simpliciter. b ¶ Fidẽ in eo. ſ. omnino extinxerit.
ouem, occide-

NI. DE LYRA.

Cap. XXII.

Diuiſio

SI quis furatus fuerit. Hîc conſequenter ordinatur concupiſcibilis. Et primò in concupiſcentia rei vtilis. Secundò rei delectabilis, ibi: Si ſeduxerit quis virginem. Circa primũ reprimitur primò illicita cõtrectatio rei alienæ ſibi non cõmiſſę. Secundò rei

A Allegoricè

Eſa.53.c.

miniſtrat. Ouis verò immolat & paſcit, lac & lanā tribuit. Allegoricè verò per bouem Iudæus qlibet intelligit, quē ſi quis Iudæus vēdiderit, pœnæ legis ſubiacebit, q̄ continet in qnqꝫ libris Moyſi. Per ouē Chriſtianus q Chriſtū imitat, de quo dicit: ſicut ouis ad occiſionē duct⁹ eſt. Si qs hāc vēdiderit, q̄tuor oues reddat. i. ſcd'm inſtitutionē q̄tuor euāgeliorū pœnitentiā agat.

Occidēs furē nocturnum.

a ❡Si effringens fur do. ſiue ſuffodiens. Augu. Si perfodiens inuentus fuerit fur & percuſſus mortuus fuerit, non eſt illi homicidium. Si autē orietur ſol ſuper eum reus eſt &c. Intelligitur ergo nō pertinere ad homicidium, ſi fur nocturnus occiditur; ſi autem diurnus, pertinere. hoc eſt em̄ qđ ait: Si orietur ſol ſup eū &c. quia poterat diſcerni ꝙ ad furandum, non ad occidendum veniſſet: & ideo non deberet occidi. hoc & in antiquis legibus ſecularibus (quibus tn̄ iſta eſt antiquior) inuenit, impunè ſcilicet occidi nocturnū furē quoquo modo. Diurnū autē ſi ſe cū telo defenderit: iam em̄ pl⁹ eſt q̄ꝫ fur.

† nō ei ſanguis. i. non poteſt actio homicidij in eū conſtitui, vel non erit, morti obnoxius] † ſanguis ei reddendo reddet. i. erit morti obnoxius, vel vt interpres noſter cum Chaldæo interprete vertit homicidiū ꝑpetrauit, vl' actio homicidij conſtituetur in eum, & rependet, ſiue paria faciet

b ❡Si egreſſus ignis &c. Ignem ſuccēdimus, cùm correctionē ſubditis ꝑparamus, vt ſpinas vitiorum cōſumamus. Sed videndum eſt, ne cùm vitia perſequimur, virtutes lædamus, & eis qui fructū bonorū operū ꝓferre cœperant, ante maturitatē noceamus. Qui hoc ergo cōmiſerit, dignam pœnitētiā gerat: & qđ ꝑ inertiā læſit ſtudioſè reſtituat.

c ❡Spicas. Teneros auditores non

dum ad

a ❡Hæreticis vel dæmonibus.
b ❡Quanto maior in poſſeſſione commoditas, tanto maior in amiſſione dolor.
❡Senſus corporis pœnitentiæ ſubiiciet.

rit, uel uendiderit, quinqꝫ boues a

a ❡Quæ enim iuſtitia eſt ad literam, vt pro boue quinque, pro oue quatuor reddantur.
b ❡Id eſt omni tempore vitæ ſuæ, quæ quatuor temporibus agitur, pœnitentiam agat: vel quod quatuor elementis & quatuor humoribus conſtat pœnitendo affligat.

pro uno boue reſtituet, & quatuor oues pro una oue. †Si effrin

a a ❡Hæreticus. b ❡Eccleſiam.
❡Latenter euertens.

gens fur domum ſiue ſuffodiens fuerit inuentus, & accepto

a ❡Anathematizatus.

uulnere mórtuus fuerit percuſ- b

a ❡Nulli culpæ ſubiacebit.

ſor † non erit rêus ſanguinis.

a ❡In pectore eius.
❡Veritatis.

Quòd ſi orto ſolē hoc fecerit, c

a ❡Criminis reus erit.

† homicidium perpetrauit: &

a ❡Æterna morte.
b ❡Aliquid ſcilicet ſanæ doctrinæ qua ad fidem Chriſti conuertatur.

ipſe morietur. Si non habue- d

a ❡Id eſt poteſtati diaboli & omnibus tormentis tradetur.

rit quod pro furto reddat, *uenundabitur. Si inuentum fue- e

rit apud eum quod furatus eſt

a ❡Id eſt a fide non penitus diſcedens.

uiuens, ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue f

a ❡vt ſupra.
b ❡Corpore & animo pœnitebit.

ue ouis, duplum reſtituet. †Si g

a ❡Inuadendo. b ❡Epiſcopus vel ſacerdos.
c ❡Alterius parochiam.

læſerit quiſpiam agrum uel ui-

a ❡Carnalem appetitum, quo alterius dignitatem inuadere quærit.

neam, & dimiſerit iumentum h

a ❡Vaſtet auaritiæ cauſa.

ſuum, ut depaſcatur aliena,

a ❡Id eſt quicquid in parochia ſua laboris & vtilitatis impendit, pro huiuſmodi inuaſione perdit, vt ad damnum reſtaurandum tribuet.

quicquid optimum habuerit in agro ſuo, uel in uinea pro da-

b mni æſtimatione reſtituet. † Si i

a ❡Modum. ſ. excedens.
❡Caſtigatio acerrima vel immoderata.

a egreſſus ignis inuenerit † ſpi-

a ❡Conuentus iam prouectorum.

cas, & comprehenderit aceruos

a ❡Adhuc creſcentes, ad maturitatem tendentes.

frugū, ſiue ſtātes ſegetes in agris

a ❡Pœnitendo & ſi poterit in priſtinum ſtatum reſtaurando.

reddet damnum qui ignem ſuc k

❡Prædicator.
❡Docendo.

cenderit. Si quis commenda- l

a ❡Diuini verbi fidei.
b ❡Libros antiquorum patrum qui vaſa dei ſunt.

uerit amico † pecuniam, uel uas

❡Rectæ fidei & boni operis.

in cuſtodiam, & ab eo, qui ſuſce-

a ❡Fraudulentia hæreticorum.

perat furtò † ablata fuerint, ſi inue-

Nicolaus de Lyra.

Secundò rei ſibi cōmiſſæ, ibi: Si quis cōmendauerit. Circa primum dicit: Si quis fura. fu. bo. aut ouē, & occidit vel vendi. Iſtis duobus concurrentibus. ſ. furto cum venditione, vel furto cū occiſione. a ❡Quinqꝫ boues &c. Quæritur hîc q̄re ꝑcipit tanta reſtitutio, cum in alijs rebus ſufficiat reddere duplum? Ad qđ reſpondet quædam glo. ſup locū iſtū, ꝙ hoc eſt propter qnqꝫ vtilitates bouis. ſ. quia immolatur deo, arat terrā, paſcit de carnibus ſuis, dat lac, & corium ad plures neceſſitates valet. & propter quatuor vtilitates ouis, quia immolat, veſtit de lana ſua, paſcit de carnibus ſuis, & lac miniſtrat. Sed hęc ratio nō videt multùm valere, quia idem poſſet dici de auro qđ valet ad medicinas, & ad pecuniam inde fiendam, & ad vaſa pro miniſterio, & ad iocalia pro ornatu, & ſic de multis alijs. Et ideo aliter dicēdum. Puniuntur enim aliqua peccata grauius, nō ſolùm propter maiorē peccati grauitatem, ſed ꝓpter ꝓnitatem reprimendā, ne homines nimis ad talia ſe laxent. Res autem quæ in domo cuſtodiunt, vt aurum & argētum & ſimilia, nō ita de facili furto pn̄t ſubtrahi, ſicut oues quæ paſcuntur in cāpis. & quia facilitas accipiendi rem alienam inducit ad commiſſionem furti: ideo pro furto ouis imponunt q̄tuor reſtituēdę: qa facilius pōt ſubtrahi furto q̄ꝫ aliæ res q̄ ſeruantur in domo, & quinqꝫ boues pro vno boue: qa adhuc difficilius cuſtodiuntur, quia nō ita gregatim & ſil'ſe tenent in paſtu ſicut oues. Dicit autem Ioſe. ꝙ idem eſt iudicium de alijs animalibus domeſticis, q̄ paſcuntur in campis, ſicut capræ & conſilia. qa ſecundū maiorem vel minorē difficultatē cuſtodiēdi, reducunt ad legem bouis vel ouis, ſed illud ſcriptura ſolùm exprimit, qđ communius accidit, ſcilicet de bobus & ouibus. Si autē apud furē fuiſſet inuentum animal, anteq̄ꝫ occidiſſet vel vendidiſſet, nō reſtituebat niſi duplū, ſicut in alijs rebus: quia præſumebatur ꝙ erat inclinatus ad reddendū ex quo non vēdiderat vel occiderat. ❡Si effrin. fur. &c. Sequitur. b ❡Percuſſor non erit re⁹ ſanguinis.

Quæſtio B

† dederit ꝓximo

C

reus ſanguinis. Quin præſumptio eſt cōtra furē, ꝙ non ſolùm veniebat ad furandum, ſed etiam ad occidendum, ſi inueniret reſiſtentiam, & ideo erat debitor mortis. c ❡Quod ſi orto ſole hoc fecerit. Hîc accipiunt doctores noſtri ortū ſolis ad literā, dicentes: ꝙ pœna mortis ꝑcuſſori imponit: qa de die clara poterat videre, ꝙ fur non veniebat ad occidendū, ſed tantū ad furandum: & ſic dicunt ꝙ lex immediatè præcedēs intelligit tantū de fure nocturno. Sed hoc nō videt ſufficienter dictū, qa non ſolùm de nocte, ſed etiā de die veniunt inſidioſè homines ad occidendū, ſicut patet de latronibus qui interfecerunt Iſboſeth, ij. Regum. iiij. b. Et cōſimile frequēter inuenit. & ideo dicit Ra. Sa. ꝙ lex illa non ſolū intelligitur de fure nocturno, ſed etiam diurno: dū tn̄ poſſit haberi ſuſpicio, ꝙ veniret ad occidendū, & ideo qn̄ ſubdit: Si autē orto ſole hoc fecerit &c. qđ videt eſſe ad contrariū, dicit ꝙ hæc locutio eſt metaphorica. & eſt ſenſus: Si clarum ſit ſicut dies eſt clara, ꝙ ille veniebat non ad occidendum: vtpote ſi ſit pater dn̄i domus, vel frater, vel ita amicus eius ꝙ luce clarius eſt, ꝙ non venit ad occidendū eum, ſed ſolùm ad furandū ꝓ indigētia ſua ſupplenda: in tali caſu percuſſor eſt reus homicidij, & debet mori. d ❡Si non ha. quod &c. Hoc refert ad legem ſuprà poſitam de eo qui furatus eſt ouem vel bouem & occidit cū hoc vel vendidit: qa ſi nō habet vn̄ reſtituat quinqꝫ boues vel q̄tuor oues, debet vēdi, vt de pretio eius fiat dicta reſtitutio. e ❡Si inuētum fuerit apud eum quod furatus eſt. Non tenetur reddere niſi duplum, quia poteſt haberi aliqua præſumptio quòd vellet reſtituere. ex quo reſeruabat apud ſe, vt dicitur. f ❡Siue bos ſiue aſinus, ſiue ouis. Ex quo enim hîc ponitur aſinus ſimul cum oue & boue, patet verū qđ ſuprà dictū eſt, ſcilicet quòd idē iudiciū eſt de furto aliorum animalium paſcentiū in cāpis, ſicut de boue & oue quātùm ad reſtitutionem furti. g ❡Si læſerit quiſpiam agrum. Conculcando cum quadriga vel pedibus animalium ſuorū ibi trāſeuntiū vel alio modo. h ❡Et dimiſerit iumentum ſuum, vt depaſcitur aliena. de optimo fructu q erit in agro ſuo reſtituet damnū ſecundū æſtimationem iuſtam. Et dicitur de optimo, vt per hoc ipſi & alij corrigantur à talibus. Et quod dictū eſt hîc de agro & vinea, intelligendum eſt ſimiliter de olieto & horto & ſimilibus, ſi fiat ibi damnū. i ❡Si egreſſus ignis &c. Etiam præter intētionem accēdentis ipſum inuenerit ſpicas &c. Sequitur. k ❡Reddet damnum qui ignem ſuccenderit. Quia non cuſtodiuit ignem ſuum ſicut debuit, & ideo ſi non eſſet aliqua negligentia in eo de cuſtodia ignis, videtur quòd nō teneret reſtituere, ſi etiā aliquod animal vt cattus vel huiuſmodi portaret ignem, non teneretur reſtituere damnum ſequens, quia dicitur hîc: Si egreſſus ignis, ſcilicet à ſeipſo. l ❡Si quis commendauerit. Hîc reprimitur contrectatio indebita rei alienæ ſibi commiſſæ. hæc autem cōmiſſio fit quadrupliciter. Vno modo per modum depoſiti, de quo dicitur hîc, quòd ſi fuerit ablatū furto, fur reddat duplum ſi inueniatur: etſi non inuenitur, cuſtos depoſiti erit liber

per iuramen-

Ortus ſolis

Pœna furis

† De homici. c. 3.

* ipſe

D

† De iniuriis. c. 14.

† De iniuriis. c. 5.

† ſpinas

Contrectatio rei alienæ

Moraliter

Moraliter. i ❡Si egreſſus ignis, id eſt zelus hominis indiſcretus. k *❡Inuenerit ſpicas, & cōprehenderit aceruos &c. Per ſpicas perſonæ ſingulares. Per aceruos communitates intelliguntur. quas, ſi quis per zelum indiſcretum ſcādalizauerit, à domino punietur ſecundū q̄ꝫtitatē delicti.

† ablatum fuerit, ſi inuentus fuerit

B ij * Decimas

E dum ad maturitatem fructus pertin gentes:quorum vitia qui acerbè & indiſcretè reprehēdit,quaſi ignem in ſpicas im mittit, nec ad maturitatem peruenire ſinit. a Qui à proximo &cæ. A pro ximo mutuum poſtulamus, cùm pro æterna remuneratione curam dominici gre gis ſuſcipimus. Sed ſi timorem dei, quaſi pecuniam exigentis ſemper ante oculos cordis ponimus, quaſi in præſentia eius ſemper ſumus.vnde.ij. Corin.v.b. Scientes timorem domini hominibus ſuademus.Et alibi.ij.Corint.xij.f. Quaſi coram deo in Chriſto loquimur. Mors ergo,aut debilitas pecoris paſtori non imputatur, ſi eius curā ſtrenuè geſſit,& quaſi deo præ ſente,aliter damnum reddere cōpellitur. vnde Matth.v.d. Non exibit inde, donec reddat nouiſſimum quadrantē. b Dotabit eam. Senſus ſententiæ hiſtoricus, de qua naſcitur oratio. Si ergo hiſtoricus ſenſus regnum charitatis ædificat:cupiditatis diſſipat:non eſt neceſſe allegoricè exponi. lector tamen ſententiam dote rectæ fidei honorare debet & intactam ſua expoſitione relinquere. c Maleficas non patieris. Qui præſtigiis magicæ artis & diabolicis figmentis agunt: vel hæreticos: qui à conſortio fidelium qui verè viuunt excommunicandi ſunt, donec maleficium erroris in eis moriatur. Aduenam

† reddet Mutuum poſtulare à proximo
† Iudices
† pro omi re amiſſa, quā dixerit quod hæc ipſius ſit
† is quē iu dices

Nicolaus de Lyra.

F per iuramentum ſuum quòd nō commiſit fraudem in illo depoſito. Si tamen deponens habeat teſtes,quòd iſte peiorauit:Cauſa. a Ad deos,id eſt iudices. b Perueniet, etſi teſtes inueniantur veri iudices eum condemnabunt ad reſtituendum duplum:Et eadem ratione ſi teſtes inuenti ſint falſi,cogendi ſunt ad reſtituendum duplum ipſi depoſitario. Secundò committitur res aliena ad cuſtodiendum pro mercede:vt animal paſtori: & de hoc loquitur hîc, cùm dicitur: Si quis commendauerit proximo ſuo bouē & cætera. c Et mortuum fuerit aut debil. &c. nulluſq; hoc viderit:Qui poſſit teſtificari pro cuſtode: erit liber à reſtitutione per iuramētum ſuum, quòd non fecit ibi fraudem vel negligentiam. Cuius ratio eſt:quia non poterat præcauere morti vel debilitationi: quia contingunt ex cauſa naturali: & ſimiliter captioni hoſtium non poterat reſiſtere. d Quod ſi fur ablat. fuerit reſti. dam. domino. Cuius ratio eſt: quia pro cuſtodia habet mercedem: & ideo debet reſtituere quod ablatum eſt furto: & non eſt liber per ſuum iuramentum ſicut depoſitarius,qui gratis ſeruabat. e Si comeſtum a beſtia deferat. ſcilicet ipſe cuſtos. f Ad eum. ſcilicet ad dominum. g Quod occiſum eſt. In Hebræo habetur: Adducet teſtimonium. Et hoc poterat eſſe dupliciter. Vno modo quia afferebat cadauer animalis occiſi,vel aliquam partem eius. Alio modo quòd adducet homines, qui vidiſſent in caſu in quo nihil poterat eruere de animali occiſo de ore beſtiæ occidentis. Dicit tamen hîc Rabbi.Sa. quòd ſi eſſet occiſum ab animali paruo, cui cuſtos poterat reſiſtere vt a catto vel vulpe vel huiuſmodi: tenebatur reſtituere, nec valebat ſibi teſtimonium. Si autem à leone vel ſerpente

† mutuò
† De adulteris.c.1.36. q.2.c.tria. Beſtia occidens aīal
† 23.q.5.c. reos ſangui.

a Hæreticus. Non homo.
b Corpore & anima pœnitebit, vel in æternum punietur.

nitur fur, duplum † reddat. Si latet

a Magiſter qui pecuniam cuſtodiendam ſuſcepit.

dominus domus applicabitur ad a

a Sacerdotes, vel catholicos doctores.
b Propria nequitia.

† deos, & iurabit quòd non extenderit manum in rem proximi ſui,

a Subuertendo aliquem de grege domini.
Vt ſupra.

† ad perpetrandā fraudem tam in

a In fatuo. b Virtutum operum.

boue q̄ in aſino, & oue, ac ueſtimēto: & † quicqd damni inferre poteſt,

a Accuſantis & accuſati.

ad deos utriuſq; cauſa perueniet, † & b

a Vt ſupra. Fidem, ſ. & confeſſionē plene exoluet, vt qui minus intelligens aberrauit, plene inſtructus per omnia fidelis ſit.

ſi illi iudicauerint duplum reſtituet

a Chriſtus vel maior prælatus

proximo ſuo. Si quis cōmendauerit

a Epiſcopo vel ſacerdoti b Immundū. c Mundū d Simplicem.

rit proximo ſuo aſinū, bouē, ouem,

a Brutum. b Spiritualem.

& omne iumentū ad cuſtodiam: & c

a Omnino a fide diſceſſerit. b In aliquo ſcādalizatū.

mortuū fuerit, aut debilitatum, uel

a Deceptū. b Hæreticis, dæmonibus c Quia latenter factum. a Pro ſuſpicione purganda.

captū ab hoſtibus, nulluſq; hoc uiderit, iuſiurādum * erit † in medio, q̄

Qui commendauit.

nō extēderit manū ad rē proximi

Deuotionē, ſed & ſtudiū bonū reſtituet eū in vitā æternā.

ſui, ſuſcipietq; † domin⁹ iuramentū,

a Quia innocens.

& ille reddere nō cōgetur. Quòd ſi d

a Dormiēte patrefamilias. b Quia cuſtodire debuit.

furtò ablatū fuerit, reſtituet dānum

a Diabolo incorporatum. b Ne totum deuoretur. Statim preces pro eo fundat, eumq; moneat & curare ſtudeat.

domino: Si † cōmeſtū à beſtia deſferat ad eum quòd occiſum eſt, & nō f g

a Dominum.
a Quia quod potuit fecit. b Velut ſi epiſcopus alterius clericum vel parochianum vitiauerit.

a reſtituet. Qui à proximo ſuo quicq̄ horū † mutuū poſtulauerit, & de i h

a In parte. b In toto. c Qui mutuū ſuſcepit.

bilitatum, aut mortuū fuerit, dōmino non præſente, reddere cōpelletur. Quòd ſi † in præſentiarum do- l k

Negligente.ſ.
a Quia diligentiā adhibuit quam potuit.

minus fuerit, nō reſtituet † maximè m

ſi conductū † uenerat pro mercede n

a Iuxta ſenſum partium exponendo. Scientiam canonicam nondum ab alio expoſitam.

operis ſui. † Si ſeduxerit quis uirginem necdum deſponſatā, dormie-

a Quia niſi per fidem catholicam acquiſierit: copula eius frui non licebit

b ritq; cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam uirgines accipere conſue- o p q r s

a Cooperatores & adiutores diaboli.

c uerunt. † Maleficas non patie- t

a Quaſi viuos in eccleſia eſſe. b ſ.i. vitijs ſtulti & inſenſati miſtus fuerit. cuius ſocietas a deo ſeparat & diabolo ſociat quæ eſt fornicatio peſſima.

ris uiuere. Qui coierit cum iu- v

a Æterna. b Idolatra. ſ. c Corporaľr vel ſpūaľr.

mēto, morte moriatur. Qui immō x

vel ſerpente vel huiuſmodi, ſibi valebat: etſi eſſet in loco deſerto, vbi non poterat habere teſtimonium hominum: debebat eſſe liber per iuramentum ſuum, niſi ex indiſcretione ſua poſuiſſet gregem in tali loco periculoſo ſine conſenſu domini. Tertio modo poterat fieri commiſſio per modum mutui: & de hoc loquitur cùm dicitur. h Qui à proximo ſuo quicquam horum mutuo poſtulauerit &c. ſcilicet animal aliquod ad opus illius qui acceperit. i Et debilitatum aut mortuum fue. reſtituet dānum. Cuius ratio eſt:quia tota vtilitas animalis in illo opere erat ſua. k Domino non præſente. Hoc additur ad excipiendum caſum iſtum:ſcilicet ſi dominus animalis eſſet preſens in opere illo ad cuſtodiam animalis ſui. Quarto modo fit commiſſio rei alteri traditæ per locationem: & tunc minus tenetur de cuſtodia animalis, ille cui locatur. quia locans ſiue committens reportat mercedem animalis: & ideo non tenetur ad reſtitutionem mortui vel debilitati:niſi feciſſet illud animal nimis laborare:& hoc eſt quod dicitur: l Quod ſi impræſentiarum dominus:ſcilicet animalis fuerit. m Non reſtituet, quia dominus animalis poterat videre ſi animal nimis grauaretur,& poterat impedire. n Si ſeduxerit quis virginem &cæ. dormieritque cum ea. Hîc conſequenter reprimitur concupiſcentia inordinata circa delectabile carnis:& primò quæ eſt ſecundum naturam,cùm dicitur: Si ſeduxerit quis virginem verbis vel donis inducendo eā in conſenſu copulæ carnalis. o Dotabit eam. ſcilicet dote vxoris:vnde ſubditur. p Et habebit eam vxorem. & hoc exprimitur: quia alius eſt modus dotandi vt ſtatim ſubditur. q Si pater virginis dare noluerit: quia puella eſt nobilior & ditior:vel alia de cauſa. r Reddet pecuniam. ſcilicet ille qui decepit eam. s Iuxta modum dotis,quam virgines accipere. & eſt quinquaginta ſiclorum argenti:vt habetur Deutero. xxij. b. de virgine corrupta ab aliquo antequam ſit alicui affidata: ita quòd duplex eſt ibi dos: Vna quæ datur vxori: alia quæ datur patri. t Maleficas non patieris viuere. Qui. In Hebræo habetur Sortilegam non patieris viuere: Et licet exprimat mulierem tantùm,tamen intelligitur de homine ſortilego:ſicut exprimit tranſlatio noſtra,ſed ſcriptura exprimit illud, quod communius accidit:ſcilicet quòd mulieres ſint ſortilegæ. Ex hoc etiam patet quòd cùm dicitur: Maleficos non patieris viuere. intelligitur ſpecialiter de maleficio quod conſiſtit in ſortilegiis. Ponitur autem iſta lex inter eas,quæ reprimunt concupiſcentiam carnalem;quia ſortilegia frequenter fiunt in his quæ pertinent ad actum carnis. v Qui coierit cum iumento, morte moriatur. Per hoc reprimitur concupiſcentia quæ eſt contra naturam. Debet etiam iumentum interfici in deteſtationem facti, vt alibi dicitur: & ne alius exemplo præcedentis facti attentaret, idem facere cum illo animali. x Qui immolat diis. Hîc conſequenter ordinatur rationalis. Et primò quantùm ad perſonas ſimplices. Secundò quo ad iudices. xxiij. capite, Tertiò quò ad ſacerdotes: circa medium. xxiij. ibi: Sex annis

G
-iurabit
† ſup omni re præuaricationis,i.ſi aliquis accuſauerit alterū in aliq̄ quacunq; tranſgreſſione. Hęc genera liſeſt quędā ſententia interiecta.
* domini
† inter vtrunq;
† dn̄s (ſubaudi ſubſtātiæ) &
H
† & raptū fuerit adducet in teſtē, qđ dilaceratum eſt.
† cum eo
† ſi mercede cōducti venit. i. vt Chald.interpretatur.
Diuiſio

A ☞ a ❡Aduenã non cõtriſtabis. Dilectionẽ ꝓximi † ꝑ miſericordiæ cõpaſſione cõmendat, ne furoris aut auaritiæ ſtimulo commoti, ius naturę negligam⁹. Sed quę volumus vt faciãt nobis homines, eadem illis faciamus: & quæ nolumus nobis fieri, non faciamus. b ❡Si pecuniam mu. &c. Prædicatores euangelij monet, ne ſuperfluitatem appetant, ſed habentes victum & veſtitũ his contenti ſint, ſcdꝫ illud Matth. x. a. Gratis accepiſtis, gratis date. c ❡Si pignus. Auguſt. Genus pro ſpecie poſuit: ſic enim dictum eſt, acſi de omni veſte pignus dederit, cũm de illo ſe ſpecialiter dicere ex conſequentibus ſcriptura teſtatur, qui non habet niſi eam veſtem vnde nocte operiatur. ❡Gregor. Pignus peccati confeſſio. Proximus enim debitor noſter efficitur, cũm in nos aliquid peccat, quia peccata debita vocãtur, ſecundũ illud: Omne debitũ dimiſi tibi, quoniam rogaſti me. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimit. debi. noſt. A debitore ergo pignus accipimus, cũm ab eo qui in † nos peccauit peccati confeſſionẽ tenem⁹, ꝓ quã relaxare pctm̃ poſtulamur. Qui em̃ peccatum fatetur & veniam petit: iam quaſi ꝓ debito pignus dedit, qd ante ſolis occaſum reddere iubemur: quia prius ꝙ per dolorẽ cordis nobis ſol iuſtitię occidat, debemus confeſſionem veniæ reddere, à quo confeſſionem accepimus culpæ, vt qui ſe deliquiſſe in nos meminit, à nobis mox relaxatum ſentiat qd deliquit. d ❡Diis non detrahes &c. Augu. Deos non maledi. Quæritur quos dixerit deos, vtrum qui iudicant populum, ſicut dictum eſt Moyſi qui datus fuerat deus Pharaoni, vt per expoſitionem dictum ſit quod ſequitur, & principẽ populi tui nõ maledices: An ſecundũ illud apoſtoli: Nam etſi ſunt q dicunt dij ſiue in cælo ſiue in terra, ſicuti ſunt dij multi, & dñi multi: addẽdo enim ſicuti ſunt, deos intelligi voluit qui digne etiam dicuntur: quibus tñ λατρεία, id eſt ſeruitus quæ ad religionem pertinet non debetur, ſed vni vero deo qui nobis eſt deus. Illi autem ꝓhibiti ſunt maledici, non iuſſi ſacrificiis, vel latriæ obſequiis honorari. ❡Decimas tuas & pri. Iſid. Per primitias frugum vel primogenitorum † primitiua bonorum operum oſtẽduntur, vel bona voluntas quæ prior eſt opere, quãm Pelagiani ſibi tribuendo offendunt. Deus autem dum ſibi à nobis illa iubet offerri, indicat ad gratiam ſuam pertinere. In ☞ decimis verò

Margin: † per miſericordiæ cõpaſſionẽ — Matt. 7. b. — Pignus accipere — Matth. 18. d — Matth. 6. b — † nobis — Diis nõ detrahendum — 1. Cori. 8. b — B — latria — Myſtice — † principia — Pelagiani

Nicolaus de Lyra.

☞ annis. Circa primũ ordinatur rõnalis. primò circa deum, cũ dicitur: Qui immolat diis. i. idolis q reputantur dii ab idolatris: & per immolationem hîc prohibitam ſub pœna mortis, intelligitur prohibita oblatio, libatio, & thurificatio, & talia q fiebant in tẽplo ipſi deo directè, vt dicit Rab. Sa. & hoc notatur cũ ſubditur. a ❡Præterquam domino. Si aũt Iudæus ſcoparet tẽplũ idoli vel ornaret, vel alia ſimilia q ſunt pambula ad oblationes & ſacrificia faceret, non eſſet puniendus morte ſcdꝫ eum, ſed alia pœna. ſcdò ordinat rationalis erga ꝓximũ, cũ dicit. b ❡Aduenã non. Cuius cã ſubditur, dicitur. c ❡Aduenæ enim & ipſi. Acſi dicat, illud quod ibi ſuſtinuiſtis, debet vos inducere ad hoc quòd dulciter eos tractetis. Dicit autem aduena, q aliunde venit ad manendum in regione aliqua. d ❡Viduæ & pu. &c. Iſta lex intelligenda etiam eſt, de aliis qbus nõ eſt nocendum, ſed lex exprimit illud ꝙ frequẽtius accidit, ſcilicet afflictio talium, eò ꝙ nõ poſſint reſiſtere. Ex hoc tñ aggrauat pctm̃, & accelerat vidicta diuia. vñ ſubdit: Vociferabunt ad me, & ego exaudiam. e ❡Si pecu. mutuam &c. Dicit. Ra. Sa. ꝙ iſtud ſi-

Margin: † Iudicibus — † plenitudi nẽ & lachrymã tuam. i. primitias fructuũ, ſiue ſementis terræ, & primitias oim liquorũ, vt vini, olei, & reliquorũ iſtar lachrymæ deſcendentiũ ẽ torculari

[Text]

☞ Dæmonibus: quia dij gentium dæmonia ſunt. Pſal. Lxxxix. b.
a ☞ Excommunicetur ab eccleſia vel in æternum puniẽtur. b ☞ Adora dominum deum tuum, & illi ſoli ſerui es. Deut. vj. c.

lat dijs occidẽtur, † præter domi- a no ſoli. Aduenam non contri- b ſtabis, neq; affliges eum. Adue- c næ enim & ipſi fuiſtis in terra Æ- gypti. † Viduæ & pupillo non d nocebitis. Si læſeritis eos, uo- ciferabuntur ad me, & ego au- diam clamorem eorum, & indi- gnabitur furor meus: percutiãq; uos gladio, & erunt uxores ue- ſtræ uiduæ, & filii ueſtri pupilli. b Si pecuniam mutuam dederis e populo meo pauperi, qui habi- f g tat tecum, nõ urgebis eum, qua- h ſi exactor, nec uſuris opprimes. i Si pignus à proximo tuo acce- k l peris ueſtimentum ante ſolis oc- caſum redde ei. Ipſum enim eſt ſolum, quo operitur indumen- tum carnis eius, nec habet aliud m in quo dormiat: Si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia mi- ſericors ſum. † Dijs non detrahes, n & principi populi tui non male- o dices. † Decimas tuas & pri- p mitias * non tardabis † offerre.

[Interlinear glosses:]
a ☞ Qui ad patriã cæleſtem tendit. ☞ Aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Pſal. xxxviij. c.
a ☞ In mundo.
a ☞ Quæ in die iudicij expectat Chriſtum, quem modo non habet præſentem. c ☞ Cui mortuus eſt mundus pater, & Babylonia mater.
a ☞ Corde.
a ☞ Qui ſum defenſor eorum.
a ☞ Iudicando, alias vindicando.
a ☞ Spirituali vel materiali. b ☞ Actiones.
a 3 ☞ Fructus, vel ad literam.
a ☞ Materialem vel ſpiritualem. ☞ Scientiam legis.
a ☞ Fideli. ☞ Gentili. b ☞ Spiritu. c ☞ In eadem fide.
a ☞ Immoderate fructum committi vel diuini verbi exigendo.
a ☞ Aliqua ſuperabundantia, quia poſt perceptionem gratiæ ad obſeruantiam legis non debet retorqueri, quia Chriſtus finis eſt legis. Roma. x. a.
a ☞ Confeſſionem peccati. b ☞ Qui in te peccauit.
a ☞ Scilicet quo operit contra frigus impietatis. b ☞ Antequam occidat tibi per dolorem cordis ſol iuſtitiæ.
a Securus laxato peccato. ☞ Te non condonante.
a ☞ Volens vitam peccatoris non mortem. b ☞ Sacerdotibus doctoribus, qui eccleſiæ principantur, cum enim omnis detractio pernicioſa ſit: in illos eſt pernicioſior.
a ☞ Ad literam vel Chriſto, cuius factus eſt principatus ſuper humerum eius. Eſa. ix. b.
a ☞ Perfectiones operum.
a ☞ Initialem faciendi voluntatem b ☞ Hilarem datorem diligit deus. Eccli. xxxv. b. c ☞ Diuinæ gratiæ conſecrare.

[Lyra, continued]

iſtud ſi, accipit pro qa: debet em̃ mutuare ꝓximo exiſtenti in neceſſitate. C f ❡Populo. Per hoc qd dicit pplo meo, nõ excludit Gentilem, vt dicit Ra. Sa. ſed dat ibi intelligere ꝙ prius, & in minori neceſſitate debet Iudæus mutuare Iudæo quàm Gentili. per hoc etiã quòd dicit pauperi, non excludit diuitẽ, cui etiam mutuandũ eſt ſi indigeat, ſed prius mutuandũ eſt pauperi. ꝑ hoc qd etiã ſubdit. g ❡Qui habitat. Nõ excludit à mutuo ille qui habitat in alia ciuitate, cui eſt mutuandũ, etiamſi eſt in neceſſitate, ſed prius ſuccurrendum eſt neceſſitati vicini. vñ iſta lex dicit gñaliter, ꝙ q̃tò aliquis eſt propinquior, tantò prius ſuccurrendum eſt eius neceſſitati. h ❡Non vrgebis eum quaſi exactor &c. Repetens debitũ cũ auſteritate nimia, quandiu eſt impotens ad ſoluendum. i ❡Nec vſuris opprimes &c. In Hebræo habetur: Nec morſum pones ſuper eum, & per morſum intelligitur vſura. Cuius ratio eſt vt dicit Rab. Salomo. quia ſicut ſerpens mordens in ſilentio parum percipitur vel ſentitur in principio, ſed poſtea inflatur homo, & diffunditur effectus illius morſus parui per totum corpus: ſic vſuræ malum non ſentitur in principio, ſed poſtea aſcendit ad magnam ſummam, & deuorat totam hominis ſubſtantiam. Patet etiam per prædictam expoſitionem Ra. Sa. ꝙ vſura non eſt licita Iudæis, etiam cum illis qui non ſunt de lege ſua: quia de mutuo dixit in principio, ꝙ non excluditur Gentilis, licet prius dandũ ſit Iudæo. & ſuper illud Pſal. xiiij. b. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram: vbi dicit glo. Hebraica, etiam Gẽtili, & ideo ꝙ conceditur Iudæis dare ad vſuram extraneis. Deute. xxiij. cap. eſt permiſſio minoris mali ad maius euitandum ſcilicet ne Hebręos grauarent vſuris: ſicut dicunt doctores noſtri. D k ❡Si pignus a proximo tuo. id eſt Iudæo. l ❡Acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum redde ei. In Hebræo habetur: Vſque ad occaſum ſolis reddes ei: & vtrunq; eſt verum: quia ſi ſit veſtimentum ſibi neceſſarium de die debet reddi ſibi in mane, & pòſt reſumi in veſpere. ſi autem ſit veſtimentum neceſſarium de nocte debet ſibi reddi veſpere, & pòſt reſumi in mane, & quantum ad hoc ſubditur. m ❡Nec habet aliud in quo dormiat &c. Si autem quæratur quare accipiebatur pignus ita frequenter, & reſtituebatur, dicit Ra. Sa. quòd hoc erat ad imprimendum cordibus hominum dei miſericordiam, qui quotidie peccãtibus quotidie relaxat cũm clamant ad ipſum. Ioſephus dicit, quòd hoc erat ne debitor daret obliuioni & fieret negligens in ſolutione debiti. n ❡Diis non detrahes, id eſt iudicibus te punientibus propter peccatum tuum, qa in hoc tenent locum dei. o ❡Et principi populi tui non maledices. Quia maledicceres tibiipſi, cũm ſit caput populi, cuius tu es pars. p ❡Decimas tuas &c. In Hebræo habetur: Plenitudinem tuam, & lachrymam tuam non tardabis reddere. & ſecundum quod dicit Rab. Sa. per plenitudinem intelliguntur primitiæ in aridis, ſicut eſt triticum & hordeum: & per lachrymam in liquidis, ſicut eſt vinum & oleum & huiuſmodi: quæ debent reddi tempore ſtatuto à lege, & non retardari. ☞ Primo.

Margin: † pterquã — † Zach. 7. c — Vſura — † Actu. 23. a — De hęre. c. cũ ex iniũcto — † 13. q. 1. c. ecclesias. §. his ita. — De deci. c. tua. 2. — * tuas † reddere

Moraliter

* p ❡Decimas & primitias non tardabis offerre. &cæ. Per primitias intelliguntur initia bonorum operum, per decimas perfectiones eorũ, eò ꝙ denarius numerus perfectus eſt & limes numerorũ, vt dicit. iij. Phy. & ꝑ hęc duo intelliguñ media bonorum operũ: hæc em̃ oĩa deo ſunt attribuenda, tanq; oim bonorũ auctori. Eſa. xxvj. c. Omnia opera noſtra operatus es in nobis domine.

E ☞ decimis verò denarius perfectionem ſignificat: quia vſq; ad ipſum numerus creſcit. Ideoq; ſicut in primitijs principia voluntum, ita in decimis conſummationes noſtrorum operũ ad deum referre pcipimur, à quo & boni operis ĩitiũ & pfectiõis donat effect⁹.

a ¶Principium. b ¶Operum ſcilicet.
Primogenitum filiorum tuo- a
¶Fortibus operibus & ſimplicibus.
rum dabis mihi. De bob⁹ quoq; b
a ¶Tota præſenti vita: in qua generare debemus opera bona, quæ offeramus domino in reſurrectionis octaua.
& ouibus ſimiliter facies. Septem c
a ¶Eccleſia ¶Reſurrectionis.
diebus ſit cum mâtre ſua, die octa
¶Exigenti a ¶Remoti ab omni actione ſeculari.
uo reddes illum mihi. Viri ſancti d
a ¶Omne ſuffocatum prohibetur. ¶Hæretico-rum libros dæmonijs conſecratos, vel quoſlibet carnales idolatria vel hæreſi vitiatos. ¶Vel humanam conuerſationem.
b ¶Non eſt communicandum menſæ dæmoniorum fidelibus. ¶Hæreticis vel dæmonibus.
eritis mihi. † Cârnẽ quæ * à beſtijs e
a ¶Decepta. b ¶Membris Chriſti incorporãdo-
fuerit prægũſtata, non cõmede-
a ¶Societati immundorum contra eccleſiam latrantium. vnde: Sit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Matth. xviij. c.
tis, ſed proijcietis cânibus. f

Cap. XXIII.

¶Conſentiendo. ſ. vel loquendo.
NON † ſuſcipies g
uocem menda-
a ¶Te illi ſociando.
cij. † Neciunges h
a ¶Operam.
mânum tuam, ut pro impio di- i
a ¶Teſtis falſus non erit impunitus.
b ¶Quaſi non te defendas, quia cum pluribus peccas, vel ideo non eſſe peccatum dicas.
cas falſũm teſtimonium. Nõn † ſe k
a ¶Populum, ſed doctores ſcilicet, qui pauciores licet ſint, ſunt tamen ſaniores conſilij.
queris turbâm ad faciendũ malũ,
¶Dum iudex reſides.
nec in iudicio plurimorũ acqeſces l
a ſententię, ut à uero deuies. † Paupe m
a ¶Dum iudex reſides
ris quoq; nõn miſereberis in iu-

Nic. Lira de Lyra.

a ¶Primogenitũ filiorum &c. quia conſecrati erãt dño, eò q percutiens dñs primogenita AEgyptiorũ ſaluauit primogenita Hebræorũ, vt ſuprà dictum eſt xiij. ca. b ¶De bobus quoq; & oui. ſilr facies. ſ. offerendo dño. primogenita tamen hoĩm redimebantur. v. ſiclis argenti. Dicit autem hîc Ra. Sa. quòd quilibet ſiclus valet quinq; ſolidos, tamen non dicit cuius monetę. & ideo melius videtur dicendum, quòd valor determinatus eſt nobis incertus: qa ſicut frequenter dictum eſt, Monetæ & pondera auri & argẽti multùm variãtur ſcdm tẽpora & varias regiones. Quòd aũt dicitur hîc de primogenito ouis & bouis, intelligendum eſt etiam de
† humana cõuerſatiõe primogenitis aliorũ aĩalium, quæ poterãt immolari. De aĩalib⁹ autẽ alijs primogenitum aſini debebat redimi oue. Et alia redi-
Leui. 22. b. mebantur, vt ſuprà dictum eſt. xiij. capitu.
Ezec. 44. g. c ¶Septem diebus ſit cũ matre ſua. quia ante octauam, diem eſt res nimis tenera & imperfecta: & tales nõ debent offerri deo. Ra. Sa. aliter exponit literam iſtam ab illo loco: De bobus quoq; & ouibus ſilr facies: dicens q li ſilr, refert ad literã præce-
† ſuſcipietis dentẽ immediatè, quę loquit de primoge-
† 2. q. 7. c. nito hominis, q debebat redimi poſt. xxv.
accuſatio. 2. dies, & ita dicit quòd primogenitũ bouis
† Non debebat ſeruari apud dñm ſuum. xxx. diebus & tunc dari ſacerdoti: primogenitum autem ouis quinquagita dieb⁹. Quòd aũt ſubdit: Septem diebus ſit cum matre ſua. Dicit q hoc non refert ad literã precedentem, vt dirigatur hoc mãdatũ ad illos qui F
Eccl. 16. offerebant primogenita, ſed ad ſacerdotẽ, qui non debebat aliqd aĩal immolare ante octauã diem dño. Quòd autem ſubditur: d ¶Viri ſancti eritis mihi. ad omnes generaliter dirigit, vt ſint mundi non tm mẽte ſed etiã corpe. ideo ſubdit. e ¶Car-
† 23. q. 4. c. nem q̃ a beſtijs &c. In Hebræo habet:
ne amiſſo. Quæ à beſtijs fuerit lacerata vel diſſipata. quia non ſolùm erat ipſis prohibitum comedere carnes, quarum vnam partem comederant beſtiæ, ſed etiam carnes animalis occiſi, à quacunq; beſtia ſyluestri vel domeſtica, etiam ſi nihil de occiſo comediſſent, vt dictum eſt ſuprà, de boue occiſo à boue cornupeta. Sciendum etiam quòd lex iſta loquit de carnibus quæ aliâs eis erant licitę. f ¶Sed proijcietis canibus. Dicit autem Ra. Sa. quòd vendere poterãt
Gentiles Gentilib⁹ quos Iudæi reputãt ſicut canes. & vocant Gentiles omnes, qui non ſunt de lege Iudęorum.
Moralit. * e ¶Carnem quę a beſtijs fue. &c. i. doctrinã in qua nutriti fuerunt ſuperſtitioſi, vel hæretici, non comedetis eam acceptando. f ¶Sed proijcietis canib⁹. illã dimittẽdo infidelib⁹ obſtinatis, qui dicuntur canes. Matthęi. vij. a. Nolite ſanctum dare canibus.

¶In ca. xxij. vbi dicitur in poſtil. Et ideo dicit Ra. Sa. Lex illa.

Additio Longè videt à ſenſu literali dicere, q in hoc quod dicitur. Si autem orto ſole hoc fecerit, intelligitur metaphoricè, quia in iudicialibus quæ tractant de actibus humanis inter partes iudicandis, non eſt opus metaphoricis locutiõibus, cùm poſſint plano modo dici. Vnde meli⁹ videt dicendũ cũ docto. noſtris, qbus etiã concordãt qdam Hebræorũ. Obiectio aũt poſtilla. cõtra eos non videt valere: nã licet aliqñ contingat, q aliqui inſidiõſe interficiant hoĩem in domo ꝓpria, hoc tñ eſt de raro contingentibus, de quibus lex non curat, niſi de his q̃ frequenter contingunt.

Replica correctorij contra Burgeñ. In ca. xxij. vbi poſtillator ſequens Ra. Sa. dicit metaphoricè dictum, quòd ſi orto ſole fecerit. vt patet in poſtilla: Burgeñ. inſtat dicens, quòd in iudicialibus actibus debet fieri plana locutio, non metaphorica: cuius oppoſitum etiam fit & fieri poteſt quaſi in terminis huius literæ. dicit enim & ſcribitur luce clarius id ꝓbari literis, inſtrumentis &c. hoc Burgeñ.

hoc Burgeñ. ſatis facit arguendo poſtilla. Nam non eſt rarum fures in die irruere in domos hoĩm, rapere, occidere, & homines de domibus effugare: quos ſi qs occideret, reus non eſſet. eſſent eñ tales aliquid plus q̃ fures. Hæc eſt ſentẽtia beati Augu. poſita in gl. ordi. vnde & ſi ſecundum beatum Augu. ſint aliquid plus q̃ fures, ſunt tamen verè fures, quia vſurpatores rei alienæ inuito domino. in caſu igitur poſtillatoris & Rab. Sa. litera planius exponitur. G

GLOS. ORDI.

Cap. XXIII.

a ¶Pauperis quoq; nõ miſere. &c. Ne. ſ. contra iuſtitiã paupi faueas cã miſericordię. Bona eſt miſericordia: ſed non debet eſſe contra iudicium. Iudicium autem dicit ſcriptura, quod iuſtum eſt. Ne quis autem propter hanc ſnĩam deũ putet prohibere miſericordiam: oportunè ſequitur ☞ Si occurreris boui

NI. DE LYRA.

Cap. XXIII.

NOn ſuſcipies &c. Hîc ordinat rõnalis q̃tũ ad iudices, & primò erga ptes q̃ debẽt in iudicio aliqd ꝓponere, vt nõ audit vna ps ſine alia, qa qñ vna audit in abſentia alteri⁹, ſolẽt multa mẽdacia immiſcere ad iuſtificationẽ ſuę cauſę. & hoc eſt qd dicit: Nõ ſuſcipies vocẽ mẽdacij: Scd'ò regulat circa teſtes, cũ dicit. h ¶Nec iũges manũ tuã. i. nõ facies pactũ vel ꝓmiſſum & vtit tali mõ loquendi, qa in pactis & in ꝓmiſſis iungit manus vni⁹ cũ manu alterius ad cõfirmationẽ. In Hebræo habetur: Non leuabis manum, & eſt eadẽ ſnĩa: quia apud aliquos, ille q ꝓmittit aliqd, leuat digitũ vel manũ ad confirmandũ ꝓmiſſum. H * In agro.
i ¶Vt ꝓ impio &c. In Heb. habet. Cũ impio vilis teſtis falſis. & iſtud poteſt referri ad eũ qui ꝓmittit impio. ſ. vt pro eo promittat ſe falſum teſtificari: & ſic accipit † ſequaris.
trãſlatio noſtra. Alio mõ poteſt referri ad ipſum impiũ vt. ſ. ſit teſtis in cã falſa: & hoc mõ exponit Rab. Sa. & rõnabiliter. qa ſic refert ad iudices iſtud pręceptũ, q qdẽ iudices hîc informant, vt p̃dictũ eſt: & ſic eſt ſenſus pr ędicti mandati: Non leuabis manum cum impio, aſſecurando eum donis, vel promiſſis, vt ſit teſtis falſitatis, ſicut fecerũt iudices Samariæ, ad mandatum Iezabelis ſubmittentis falſos teſtes contra Naboth, vt occideretur, vt habetur. iij. Re. xxj. cap. Tertiò informatur q̃tùm ad formam iudicij, cum dicitur: k ¶Non ſequeris turbam ad &c. quia iudex nõ debet dare ſnĩam iniuſtã ad ſatiſfaciendũ turbæ, vel multitudini, ſicut fecit Pilat⁹ cõtra Chriſtũ, volẽs ſatiſfacere pplo, vt habet Mat. xxvij. c. & Marc. xv. b. l ¶Nec ĩ iudicio &c. vt ſi maior ps iudicũ declinet ad ſnĩam iniuſtã, nõ ꝓpter hoc debet aliqs de iudicibus cõformiter ipſis de iudicio rñdere: ſed veritatẽ tenere. Aliter exponũt Heb. paſſum iſtũ: qa in Heb. habet: Nõ declinabis poſt רבים Pauperẽ nõ honorabis. Rabbim
rabbim. i. mltos ad malũ: & nõ rñdebis ĩ iudicio ad poſt declinãdũ rabbĩ. i. magſtros vel magnos ad peccãdũ. Hęc dictio Heb. רבים rabbim ęquoca eſt, qa ſignificat idẽ qd mltos, & ſic accipit ĩ prima pte autoritatis. & eſt ſenſus q ꝓpt maiorẽ ptẽ iudicãtiũ declinãtẽ ad iudiciũ ĩiuſtũ, aliqs de iudicãtib⁹ nõ debet ſeq dictũ eorũ. Itẽ ſignificat idẽ qd magnos vl magiſtros, & ſic accipit ĩ ſcd'a pte autoritatis, cũ dicit: Et ñ rñdebis ĩ iudicio pp magnos vl magiſtros ad peccãdũ. & eſt ſenſus qa ſicut nõ eſt declinãdũ à vitate ꝓpter maiorẽ ptẽ iudicãtiũ ibi declinãtẽ, ita declinãdũ nõ eſt ꝓpter illos, q ſunt maioris auctoritatis in iudicãdo. & pp hoc, ſtatuerũt ſapiẽtes Iudęorũ, q qñ in iudicio reqrit ſnĩa, tũç dictũ iudicãtiũ debet incipi ab illis, q ſunt minoris auctoritatis, & vltimò à maiorib⁹, ne mĩores formidẽt decliare à ſnĩa maiorũ, qd poſſet eſſe ſi maiores primò dicerẽt. Et hũc modũ tenẽt in vniuerſitate Pariſieñ theologi ĩ deliberatiõib⁹. ſ. incipiẽdo ab illis q ſunt minores ĩ magiſterio. Quartò ĩformant iudices q̃tũ ad cõditionẽ pſonarũ veniẽtiũ ad iudiciũ, cũ dicit. m ¶Pauperis quoq; nõ &c. in cauſa falſa intuitu ſuę paupertatis eũ ſuſtinendo: quia ſanctum eſt præhonorare veritatem, vt dicitur. j. Ethi. Philoſophus

☞ Si occurreris boui

A a ¶Si occur.bo.&c.Fac miſericordiã etiam erga inimicos
tuos cũ poteſtas eſt à iudicando libera.Nõ eñ cũ reducis errãtẽ bo
Act.10.c. uẽ inimici,& reddis inter aliquos iudex reſides. b ¶Mendaciũ
fugies. Veritatẽ & iudiciũ amat dñs.& ad hęc exequenda populũ
ſuũ hortat̃,qa non eſt perſonarũ acceptor. c ¶Sex ann.ſe.ter.
Quæſtio Aug.Querit̃ quid colligãt pauperes,ſi in ſe
ptimo anno ita parcitur terrę,vt nec ſemi-
netur? Non enim ad vineam & oliuetũ pti
net qđ dictũ eſt:Edẽt pauperes gentis tuæ,
qa de terra nõ ſeminata nihil põt ſumere, v-
bi ſegetes naſci nõ põt.De vinea eñ & oliue
to poſtea dixeſſit ſimiliter eſſe faciẽdũ,ideo il
lud de aruis intelligit̃,q̃ frumẽtis ſeruiunt.An
ſic accipiẽdũ:Sex annis ſeminabis & colliges
fructũ ei⁹,hoc eſt ſex annis ſeminabis & colli
ges:ſeptimo vero nõ colliges,vt itelligat̃ ſemi
nabis,etiam ſi dictum non eſt,vt ad ſex an-
† inflectes ſiue puertes nos ſeminare & colligere pertineat: ad ſe-
iudiciũ vel ptimũ verò dimittere quod fuerit ſemi-
ius paupis natum:Nam quid inde habebũt pauperes,
tui in cauſa quorum reſiduũ etiã feris beſtijs dedit eis.ſ.
eius. quæ illis frugibus veſci poſſint id eſt apris,
1.Cor.9.b. ceruis,& huiuſmodi?Quod tamẽ non dice
† nõ iuſtifi retur niſi alicuius ſignificationis gratia. De
cabo.i.nõſi bobus enim non eſt cura deo. Quod non
nã inultũ ſic intelligitur,quaſi non paſcat ea quæ non
ſeminant,neq; metunt: ſed qa ei curę nõ eſt
pręcepto monere hominem,quomodo bo
ui ſuo conſulat.q̃tò ergo minus ei cura eſt
de feris beſtijs pcipere,cũm eas ipſe paſcat di
uitiis naturæ, qui etiam eas paſcit per alios
ſex annos cũ colliguntur,quæ ſeminantur.
Myſtice c ¶Sex annis ſemina.ter.tu.& cæ.
In ſenario perfectio operum, in ſeptenario
requies aĩarum exprimitur.Bene ergo ſex an
nis ſeminare terram noſtram & congregare
fruges eius pręcipimur,quia in pręſenti vita
quę ſex ętatibus conſtat, terram carnis nr̃æ
B exercere & virtutũ ſemina in ea ſerere debe-
mus,vt in futuro vitam ęternã accipiam⁹.
Qđ aũt populi pauperes & beſtię agri co-
medere iubent̃,quę in ſeptimo anno de nr̃o
labore pterito creſcunt,ſignificat̃ q̃ per ele-
emoſynarum & charitatis obſequiũ,merces
in futuro pat̃,quã etiã vinea & oliuetũ.i.grę
& miſericordię opa pparãt.Si ergo nõ tm̃ amicis ſed etiã beſtijs.i.ini
inicis bñfici ſumus:in futuro,cũ iã nõ erit tp̃s operãdi, præmia cõ-
ſequemur

a ¶Hæc per ſe ſic patent,vt expoſitione obſcurentur. ¶Quaſi dicat:Lu.vj.d. Diligite inimicos veſtros.

a dicio.† Si occurreris boui inimi- a
ci tui,aut aſino erranti: reduc ad

¶Benefacite his,qui vos oderunt.

eum.Si uideris aſinum odientis b

¶Negligendo.

te † iacere ſub onere,nõ pertranſ
ibis:ſed ſubleuabis cum eo. Non c

a ¶Accipiendo perſonam.
b ¶Recte iudicate filij hominum.

† declinabis in iudiciũ pauperis.

a ¶Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Pſal.v.b.

b Mendacium fugies. † Inſontem d e

a ¶Quia dominus ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur.

& iuſtum non occides,quia † auer f g

a ¶Non iuſtum. b ¶Beatus qui excutit manus ſuas ab omni munere.Eſa.xxxiij.c.
¶In iudicio vel teſtimonio.

ſor impiũm.† Nec accipias mune- h

a ¶Interiori cæcitate.
¶Eccli.x.b. Auaro nihil eſt ſceleſtius,nihil iniquius q̃ amare pecuniam.

ra,quæ excæcant etiam pruden- i

a ¶Vt putatur.

tes,& ſubuertunt uerba iuſtorum. k

a ¶Qui dum eſt in hoc ſeculo peregrinatur a domino.

Peregrino moleſt⁹ non eris. Sci- l

¶Quomodo.ſ.facile contriſtentur non habentes vnde ſe conſolentur.

tis enim aduenarũ animas, quia

a ¶Ex conditione ſua quiſq; perpendat quomodo alijs miſereatur.vnde,Dimittite & dimittetur vobis.Lu.vj.f.

& ipſi peregrini fuiſtis in terra
c Ægypti.Sex annis ſeminabis ter- m

NICO. DE LYRA.

a ¶Si occurreris.Iſtud ponit̃ hĩc ex incidẽti:qa ex litigiis,de
qb⁹ immediatè locut⁹ eſt,ſolẽt hoĩes inimici fieri,ideo ſubdit:Si oc
curreris &c.Iſtud pcipitur duplici de cauſa.ſ.p aĩali errãti, nę à fe-
ris deuoret̃.Iudęi eñ erãt crudeles:& ideo lex induxit eos ad pieta-
tem,etiam circa bruta aĩalia:vt p hoc ad maiorẽ pietatem circa ho
mines inducerent̃.Itẽ pro dño aĩalis,qa p talẽ reductionem induce
bant̃ ad amicitiã reducẽtis,& qđ hĩc eſt dictũ de boue & aſino er-
ranti,intelligendũ eſt de omni aĩali domeſtico. b ¶Si videris
aſinũ &c. Iſtud etiã dicit̃ pro aĩali,& etiã pro dño,ſicut dictum
eſt in lege immediatè pcedẽti,& qđ hĩc dicit̃ de aſino, intelligendũ
eſt de oĩ aĩali onerato. c ¶Nõ declinabis in iu.pau. Reuer
titur ad informandum iudices:quia ſicut ſuprà informauit eos de
non ſuſtinendo pauperes in cauſa iniuſta,ita econtrario docet eos
q̃ non declinant à iuſtitia eorum ſuſtentanda in fauorem diuitis vł
potentis. d ¶Mendacium fugies. licet eñ ſit fugiendũ ab
oib⁹:maximè tñ à iudicib⁹ q ſunt in ſtatu & officio cõſeruãdę veri
Innocẽs nõ cõdẽnẽbus tatis e ¶Inſontẽ & iu.&c. Dicit inſontẽ.i.innocentem,q̃tũ
ad illũ qui p falſos teſtes cõuincitur:quem iudex non debet interfi-
cere,ſi ſciat ei⁹ innocẽtiã ſecretè,ſed debet teſtes diligẽtius examina-
re,vt eorum fallitas deprehendatur.& ſi ſic non poteſt deprehẽde-
re,debet iudiciũ ad ſuperiorẽ remittere:& ſi non põt,qa non habet
ſuperiorẽ iudicem,dicit Tho.de aquino ſcđa ſcđę.q.lxiiij.arg.vj.
in reſpõſione ad tertiũ argu.q̃ in hoc caſu iudex non peccat feren-
do ſentẽtiã mortis cõtra eum,quia nõ interficit ipſum,ſed illi q ac-
cuſant.Saluo tñ meliori iudicio videt̃ contrarium,qa dicit Aug.li.
de li.arbi.Quõ apud diuinã puidẽtiã à peccato liberi ſunt, q p his
rebus quas cõtẽni oportet,humana cęde poluti ſunt:q.d.nullo mõ.
† in vita & p res cõtemnẽdas intelligit Augu.oĩa illa quæ homines † inuiti
amittere poſſunt:inter quas eſt vita corporalis & multò fortius di- C
uitiæ & dignitas tẽporalis quęcunq;,& poteſtas iudicãdi ſecundum
quod dicit̃ Iob.ij.g.Cũcta quę habet homo,dabit pro anima ſua.i.
p corporali vita tuẽda.& ideo ſi iudex quãtũcũq; ſuperior nõ poſ-
ſit inuenire viã liberãdi innocentẽ à morte,debet prius dignitatẽ &
officium iudicãdi dimittere,quàm ſententiã
mortis contra innocentem ferre,aliter pec-
catum nõ euaderet,vt videtur.Dicit autem:
f ¶Iuſtum. propter illum qui iuſtus eſt
iudicio hominum,quãuis fortè ſit debitor † Deu.22.
mortis apud deum,& talem non debet iu-
dex occidere,q̃uis ſecretè ſciat ipſum morte
dignum:quia non eſt licitum ei,vt eſt perſo
na ſingularis,ſecundum qđ dicit Auguſt.j. † iacentẽ
de ciuita.dei. Qui ſine aliqua publica ad-
miniſtratione maleficum interficit, velut
homicida iudicabitur: & tantò amplius,
quantò ſibi poteſtatem à deo non conceſ-
ſam vſurpare non timuit.Nec etiam vt eſt
perſona publica,quia vt ſic non habet viã
ad occidendum eum.Nec eſt ſimile de con-
demnatione innocentis ad mortem,& de di † Dan.13.f.
miſſione illius qui eſt morte dignus,pp̃ter
qđ non valet,ſi arguatur per te. iudex non
poteſt condemnare quẽ ſcit innocentem:er
go per oppoſitũ nec põt dimittere quẽ ſcit
dignum morte:quia vt eſt perſona publica
põt renuntiare dignitati & officio iudican †Deu.16.d.
di:ſed vt eſt perſona ſingularis non habet Eccle.20.d.
viã vel poteſtatẽ aliquam occidendi.Aliter
autẽ exponit Ra.Sa. paſſum iſtũ dicens q̃
innocẽs hĩc accipitur ille,qui exit de domo
iudicij condemnatus ad mortem pro crimi
ne ſibi impoſito:tamen eſt innocens ſecun-
dum veritatem: quia ſi tunc appareat
aliquis qui velit eius innocẽtiam declarare,
debet reduci ad iudicium:vt audiatur ille q
vult eum innocentem oſtendere,& ſic factũ
fuit de Suſanna,vt patet Dañ.xiij.f.ad cuius
ſcilicet Danielis dictum fuit reducta ad iudi
cium,& à morte liberata. Per iuſtum hĩc
intelligitur ille qui exit de domo iudicij,tan D
quam innocẽs à crimine ſibi impoſito,licet
ſecũdum veritatẽ ſit reus,& tũc ſi appareat
aliquis,q velit eum probare reum de dicto
cri mine,non eſt audiẽdus contra eũ:quia licet euadat manum ho-
minis,remanet tñ in manu dei puniẽdus.ideo ſubditur p cauſa hu
ius dicti: g ¶Quia aduer.impi.ac ſi dicat de⁹ ppter hoc talẽ
nõ debes occidere,qa licet manũ tuã exeat,remanet tñ in manu mea
ad pniẽdũ:& poſſum eũ interficere multis viis, qa nõ dimitto im
piũ impunitũ. h ¶Nec ac.mu.etiã pro iudicio vero.nõ eñ de
bet vẽdere iudex iuſtitiã ſuã,qa ſi ſit iudex inferior,debet eſſe contẽ
tus de ſtipẽdijs ſibi datis à ſuperiori.Si aũt ſit ſupior,debet eſſe cõ
tentus reditibus ſuis, qui ſunt ſtipendia ſibi cõceſſa à cõmunitate
pro obſeruatione iuſtitię. i ¶Quę excęcant etiam pruden
tes. quia ſi accipiat iudex munera pro iuſtitia defendenda,ex tali
aſſuefactione inclinabit̃ ad accipiendum pro iniuſtitia ſuſtinenda
& ſic excæcabitur. ideo ſequitur. k ¶Et ſubuertunt ver-
ba iuſtorum,quia qui pri⁹ loquebãtur pro veritate iuſtitię,poſt-
ea loquuntur ad contrarium. l ¶Peregrino moleſtus non
eris.Peregrinus hĩc dicitur tranſiens per terrã alienam,quẽ iudex
non debet moleſtare retardando ſibi facere iudiciũ de iniuria ſibi
facta,vt iter ſuũ poſſet exequi. m ¶Sex annis. Hĩc cõſequen
ter informantur ſacerdotes:quia hĩc agitur de feſtis & ſolennitati
bus,q̃ licet debeãt obſeruari à toto populo,tñ in hoc debẽt dirigi
per ſacerdotes Moralit̃
Moraliter. a ¶Si occurreris boui inimici tui,aut aſino
& cęte.i.ſi videris aliquem de ſubditis prælati vel curati odientis
te ab eius obedientia irrationabiliter recedentem,per bonũ cõſiliũ
& exhortationem,debes eum reducere ad obediẽdum debitè,non
obſtãte odio dicti pręlati vel curati cõtra te. b ¶Si videris
aſinũ odientis te ia.ſub one.&c.Aſini pręlatorũ poſſunt dici
archidiaconi, decani,curati,quia ſupportant eorum onera. Ille
igitur qui videt aliquẽ de illis oppreſſum onere,curæ ſibi impoſi-
tę,& ſcit & põt ipſum ſubleuare,nõ debet hoc dimittere propter
odiũ prælati erga ſe. m ¶Sex annis ſemina. ter tuam &c.
Per terrã colendã intelligit̃ cor humanũ qđ eſt ſeminandũ ſemine
virtutũ Sex annis.i.toto tp̃e vitę pñtis,q̃ per ſenariũ deſignat̃,eò q̃
 eſt numerus

E ☞ ſequemur. vnde: Qui ſeminat in benedictionibus, de benedi.
2. Cor. 9. b. & metet. a ℂEt per nomen externorum deorũ &c. Per
nomen ſuum iurare ꝑmittit, nõ ꝙ bonũ ſit iurare, ſed quia ſciebat
homines pronos ad iurandũ eſſe, nõ vuult vt iurent per noĩa exte
Iurare per nomen dei: rorũ deorũ, & frequẽti iuramẽto inducantur ad cultũ eorum. Sic
& hoſtias, non approbat deus: mauult tamẽ
ſacrificari ſibi quàm idolis. b ℂTribus
vicib⁹. Fidem. ſ. ſanctę trinitatis. in paſcha
enim immolatur filius. in pentecoſtẽ datur
ſpiritusſanctus. in ſcenophegia paternę ma
Myſtice: ieſtatis potentia declaratur. ℂTribus vi
cibus per ſingulos annos & cæ. Hoc
eſt omni tp̃e p̄ſentis vitæ & in ſanctę trini-
tatis confeſſione, per fidẽ & ſpẽ & charita-
tem bonorũ operũ obſeq̃a à deo creatori
veſtro exibebitis. Paſcha em̃ celebram⁹ mẽ
ſe nouorũ cũ per ſanguinẽ agni immacula-
ti ab AEgyptia ſeruitute liberati. Per ſpiri-
tuales aquas de veteri homine in nouũ trã-
ſimus, nõ in vetuſtate literę, ſed in nouitate
ſpirit⁹, quo in terrã ꝓmiſſionis ꝑ gratiam
Chriſti peruenimus. Solennitatẽ verò men
ſis primitiuorum celebram⁹, cũm operum
noſtrorum voluntatum & ſermonũ pri-
mitias dño cõſecramus. Solennitatem quo-
q; in exitu anni, quãdo cõgregatis frugib⁹
id eſt virtutum fructibus ad finem vitæ &
introitũ regni cęleſtis peruenire contendi-
mus, in tabernaculis ſeptem diebus com
morantes, quia per omne tempus vitę prę-
ſentis ꝑegrinos nos eſſe agnoſcim⁹: nec regẽ
hĩc ſed in futuro reqrim⁹, ſeduló curãtes, ne
in conſpectu dei vacui appareamus.
☞ Solennitatẽ

ram tuam, & congregabis fruges
a ❡Seminabis quidem, ſed non colliges.
eius: anno autem ſeptimo dimit a
tes eã, & requieſcere facies, ut co-
medant pauperes populi tui: Et
quicquid reliquum fuerit, edent
❡Apri, cerui.
❡Putabis. ſ. & excoles, ſed fructũ nõ colliges.
beſtię agri. Ita facies in uinea, & in b
❡Omni tempore præſentis vitæ, quo laborandum eſt.
oliueto tuo. Sex dieb⁹ operabe- c
a ❡In quiete animę ſolutæ a corpore.
ris, ſeptima die cẽſſabis, ut requie-
a ❡Qui fortiter operandi laborem ſuſtinuit. ❡Diſciplinatus. b ❡Hæres. ❡De quo dicitur: Iſachar aſinus fortis ſuppoſuit humerum ad portandum: Geñ. xlix. b.
ſcat bõs & ãſinus tu⁹, ut †refrigere
a ❡Eccleſiæ, quæ nobis quaſi ancilla ſeruit, vel ſynagogæ, quæ ſeruit cum filijs ſuis. multi enim Iudæi ad dominum conuerſi ſunt.
b ❡Gentilis de oleaſtro aſſumptus eſt bonæ oliuæ inſertus: vel qui in mundo fuit quaſi aduena, & peregrinus.
tur filius ãncillæ tuæ, & aduẽna.
Omnia quæ dixi uobis, cuſtodi- d
❡Sed per nomen meum.
a te: & † per nomen externorum e
a ❡In euangelio interdicitur omnino iuramentum.
deorum non †iurãbitis, neq; au- f g
a ❡In Aprili, ſcilicet in Iunio, & in Septembri.
b dietur ex ore ueſtro. Tribũs ui- h
cibus per ſingulos annos mihi
a ❡Paſcha, Pentecoſten, Scenophegia.
❡Qua Chriſtus immolatur.
feſtã celebrabitis: Solennitatem i
azymorum cuſtodies. Septem
diebus comedes azyma, ſicut
❡Aprilis quando ſecundum Ioſephum colligebant ſpicas, & eas igni torrentes & manibus confricantes offerebant primitias domino, de quibus parum imponebatur ſacrificio, reliquum erat ſacerdotis. quo facto cuiq; metere licebat.
præcepi tibi. Tempore menſis k
†nouorũ, quando egreſſus es de
Ægypto †nõ apparebis in cõſpe l
a ❡A bonis operibus b ❡Hæc erat in Iunio, quando panes primitiarum offerebantur.
ctu meo uãcuus. Et ſolennitãtem m
meſſis primitiuorum operis tui, n

Nicolaus de Lyra.

❧ per ſacerdotes. & priò agiť de ſeptimò
anno, q erat quaſi tot⁹ ſolẽnis, eò ꝙ erat an
nus remiſſionis; & hoc eſt qđ diciť: Sex an-
F niſ ſemi. ter. tuã &c. ꝓ victu tuo & familiæ
tuę. a ℂAnno aũt &c. dicit Aug. ꝙ ſe-
ptimo anno, bñ erat ſeminandũ ſed nõ col-
ligendũ à ſeminantibus. ſed erat dimitten-
dũ pauperib⁹, vt ſubditur: Vt comedent
pauperes &c. Ioſephus autem & Hebręi di-
cũt, ꝙ ſeptimo anno nõ erat ſeminandũ nec
colligendũ à dñis terrę: ſed debebãt dimitte
re illa q̃ ſpõte naſcebanť pauperibus, & hoc
† . J. 35. a. Deu. 16. d. magis cõcordat literę cũ diciť. anno aũt ſe-
Eccl. 25. a. ptimò dimittet eã & requi. facies. ita ꝙ li re
De cõſ. diſt. quieſcere facies, referať ad hoc ꝙ terra non
1. c. oĩs Chri exerceať per culturam: & li dimitte, referať
ſtianus ad hoc ꝙ dñs campi ea q̃ ſpõte naſcebanť,
illo anno paupib⁹ dimitteret. b ℂIta fa
cies in vinea &c. Quia ſicut nil collige-
bat domin⁹ in poſſeſſione ſua, ita nec in illis
q̃ erant ſupcãpũ. Scđ ò agiť de celebratiõe
ſabbathi, cùm dicitur. c ℂSex diebus operaberis, ſepti-
ma die ceſſabis vt requieſcat bos & aſinus tuus.
Et iſtud eſt expoſitum ca. xx. repetitur tamen hĩc iſtud pręceptum
propter hoc ꝙ locutus eſt immediatè de ſeptimo anno, qui erat
totus requiei, & ideo ex hoc fortè crederet aliquis, ꝙ in illo an-
no ſeptima dies non eſſet obſeruãda, niſi ſicut aliæ dies hebdo-
madæ, propter quod ad huiuſmodi errorem tollendum fit me-
moria de obſeruatione ſabbathi, quæ eſt eadem in ſeptimo an-
no ſicut & in alijs: q̃ autẽ ſit illa obſeruatio expoſitum eſt, ſuprà
xx. cap. d ℂOmnia quæ dixi vobis cuſtodite. Hoc
intelligitur ſpecialiter de pertinẽtibus ad obſeruationem ſabbathi,
quæ ſunt plura. Ra. Sa. dicit quòd hoc dicitur ad ſubintelligen-
dum vaſa Hebræorum, de quorum requie non fecerat mentionem
q̃ tamen debẽt requeſcere etiam die ſabbathi: nec licitum eſt eis ea lo
care vel accommodare Gentilibus ad faciendum opera ſua vt ſecu
rim ad ſcindendum ligna & ſimilia. e ℂEt per nomen exter
Iuramentũ quare intro ductum. norum deorũ. i. idolorũ. f ℂNon iurabitis. Iuramentum
enim introductũ eſt ad cõfirmationẽ veritatis de re aliqua, de qua
poterat dubitari, inq̃tũ ꝑ iuramentũ inuocatur deus teſtis illius rei
de qua iuratur. ꝓpter qđ iurans ꝓfitetur deum eſſe infallibilis veri-
tatis ad cõfirmãdũ omnia dubia, & ideo iurare eſt actus latrię pro-
ter qđ

pter quod per falſos deos nõ eſt iurandũ, eò ꝙ non poſſunt eſſe te- G
ſtes veritatis: & quia actus latriæ nullo modo eſt eis exhibẽdus, vt
dictũ eſt ſuprà. c. xx. g ℂNeq; audietur. Quod exponit Rab.
Sa. dicẽs ꝙ nõ eſt licitũ Iudæis dicere vel facere aliqua cũ Gẽtilibus
propter quę Gẽtiles iurãt per nomẽ idolorũ. & eſt ſenſus: Neq; au-
dieť ex ore tuo, id eſt ex ore tuo non exibit
verbum, per quod audiatur iuramẽtum ꝑ
idola etiã factum à Gentilibus. Beatus verò
Aug. ſcribẽs ad Publicolam dicit, ꝙ licet
non ſit licitum Gentilẽ inducere ad iurãdũ
per idolũ, ſi tamẽ Gentilis habeat aliqua pa
cta cũ Chriſtianis, & offerat ſe ad cõfirman-
dum illa iurando per idolum, licitũ eſt Chri
ſtianis tale iuramentum recipere. Ponitur
aũt hĩc iſtud pręceptũ iuxta obſeruationem
ſabbathi, quia vtrũq; pertinet ad reueren-
tiam deo exhibẽdã. Conſequenter agitur de
tribus ſolennitatibus notabilibus quę fiebãt
per annum, cũ dicitur. h ℂTribus vi-
cibus. Inter quę primũ eſt feſtum paſchæ
& hoc notať cũ dicitur. i ℂSolennita-
tem azymorũ &c. Quia ſeptem diebus
debebant veſci azymis, ſicut ſuprà expoſi-
tum eſt. xiij. cap. k ℂTempore menſis
nouorum quando &c Menſis enim pri Paſcha
mus in q̃ celebrabať paſcha q̃ndecimo die † requieſcat
huius menſis dicitur menſis nouorum, quia anima
in craſtino eiuſdem diei fiebat oblatio de
nouis fructibus, qui matureſcebant ante
alios, vt ſi homo intrans campum vel hor
tum ſuum videret ibi aliquas ſpicas vel ficũ
in ficulnea appropinquantes ad matura-
tionem, ante alias debebat colligere, & ap-
portare ad templum in ſolennitate paſcha- † nominis
li. l ℂNon apparebis in conſpe-
ctu meo. id eſt in loco ſacrificij. m ℂVa † recordabimini
cuus. id eſt ſine oblatione vel ſacrificio. Se-
cundum feſtum eſt pentecoſtes, quod cele- Pentecoſtes
brabatur quinquageſima die à die paſchæ
in memoriam beneficij dei in datione legis, H
q̃ data eſt in monte Sinai quinquageſima
die ab exitu filiorum Iſraël de AEgypto. q
egreſſi ſunt die paſchæ ſcilicet die quintade
cima primi menſis, vt dictum eſt ſuprà. xij.
ca. & xiij. & hęc ſolennitas tangiť cũ dicitur.
n ℂEt ſolennitatem meſſis primiti-
uorum. Quia in illa ſolennitate offerebant
panes de nouis frugibus, ſicut in ſolennita-
te paſchali offerebantur primitiua in ſpicis.
Spicæ tamen illę igni torrebantur & excu- Tabernaculorũ feſtum
tiebantur grana, & ſic fiebat ſacrificium,
vt habetur Leuiti. ſecundo & vigeſimo- † Abib. i.
tertio. Tertium feſtum erat tabernaculorũ, mẽſis aprilis in quo
quòd celebrabatur eò quod dñs habitare noua oĩa
fecit filios Iſraël in tabernaculis in deſerto, q̃ in eo
& de loco illo deduxit eos ad terrã delitio-
ſam, & ideo in hoc feſto debent habere ra-
mos virides & fructus arborum pulcherrimos. Celebrabatur
aũt hoc feſtũ menſe ſeptimo ſcilicet Septẽbri, & hoc notať cũ diciť.
❧ Solennitatem

Moraliť

⁎ eſt numerus perfectus reſultãs ex ſuis ꝑtib⁹ quę ſunt vnũ, duo,
tres. a ℂAnno autem ſeptimo dimittes eã, & requieſce
re facias, vt comedant pauperes populi tui. Septimus
autem annus apud Hebręos requiei erat, vt patet per dicta. Per
hoc igitur ꝙ illo anno ſine labore fructus oriebanť, ex quibus pau
peres & agri beſtiæ ſuſtentabãtur, deſignatur ꝙ ſancti qui ſunt in
quiete cęleſti, orant pro ſibi deuotis quãtuncũq; ſimplicibus & ab-
iectis. h ℂTribus vicibus per ſingulos annos mihi fe-
ſta celebrabitis. Primum feſtum celebrabatur propter bene-
ficiũ exitus de AExypto, & fuit figura reſurrectionis Ieſu Chriſti ꝑ
quem exiuimus de tenebris culpæ & ignorantiæ. Secundum fe-
ſtũ celebrabať ꝓpter beneficiũ legis datæ: quod notatur cùm diciť
m ℂEt ſolennitatem meſſis primitiuorum operis tui:
Tunc enim fiebat oblatio de nouis panibus & fuit figura dationis
ſpiritusſancti quinquageſima die à domini reſurrectione. Tertiũ
fuit feſtũ tabernaculorum qđ celebrabať in memoriã, qđ dñs habi
tare fecit filios Iſraël in tabernaculis in deſerto, & notať cũ dicitur:
⁎ Solennitatem

A ☞ a ℭSolennitatem quocꝫ &c. maturis.ſ.frugibus quando fructus totius anni collectũ ſunt in Septẽbri.ſ.quem Hebręi Chaldaico vocabulo תִשְׁרִי thiſri, Macedones itheneos vocant. In cui⁹ principio Iudæi feriantes ampli⁹ tuba canũt, q̃ in ceteris menſibus, & plura offerũt, in quo dies expiationũ, & dies ſcenophegię. xv. die q̃ eſt ſolẽnitas tabernaculorũ. b ℭNõ coques hædum & cæ. Auguſt. Quomodo intelligatur ad verborum proprietatem neſcio vtrum poſſit reperiri. Si enim alicuius ſignificationis cauſa prohibitum acceperimus agnum in lacte coqui, nullus vſus eſt ita coquendi. Si autẽ in diebus qb⁹ lactatur q̃s Iudęorum hoc vnq̃ ſeruauit, vt agnum non coqueret, niſi ſugere deſiſteret? Quid eſt aũt in lacte matris ſuę, quaſi poſſet, etiam ſi hoc intelligeretur, ſine hui⁹ præcepti tranſgreſsione coqui: ſi eo nato mortua matre eius, ab oue alia lactaretur? cũm alicuius profectò rei ſignificantię cauſa eſſe præceptum nemo ambigat. Sed etiam illa quę poſſunt obſeruantia factitari, non ſine cauſa ita ſunt pręcepta. Significant enim aliquid. Hoc verò quomodo obſeruetur ad proprietatem verborũ, aut nõ eſt aut non elucet. Intellectũ tñ de Chriſto approbo, qui in hac prophetia pręditus eſt, non occidendus à Iudæis infans: quando Herodes quęrens eum occidere, non inuenit: vt coques, quod dictum eſt, ꝑtineat ad ignem paſſionis id eſt tribulationem. Illud quocꝫ forſitan non abſurdum eſt, qd' alij dicunt, id ſcilicet eſſe pręceptum per prophetiam, ne ſe boni Iſraëlitæ ſociarent Iudęis malis, à quibus Chriſtus paſſus eſt tanq̃ agnus in lacte matris ſuę id eſt eo tempore, quo conceptus eſt. Dicuntur em̃ fœminæ ex quo conceperint, lac colligere: Chriſtus autem nono menſe completo, decimo inchoato, natus eſt octauo Kalendas Ianuarias, & primo menſe conceptus eſt, ſcilicet octauo Kalendas Aprilis: qđ tempus B etiam paſſionis eius fuit in lacte matris ſuæ, id eſt in die quo conceptus eſt: vel paruulis adhuc & lactantibus nõ immittes paſſionẽ, tanq̃ Chriſto dictum ſit, qui talibus adhuc diſcipulis pepercit. Vnde ait Ioh. xviij. b. Si ergo me quęritis, ſinite hos abire. Vnde addit euangeliſta: Vt ſermo impleretur, quem dixit. Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Vnde apparet eos ſi tũc paterentur fuiſſe perituros: poſtea verò paſſi ſunt non agni in lacte, ſed arietes in grege. ℭStra. Moraliter. Hædus id eſt peccator non eſt in lacte matris coquendus, id eſt blanditiis diſſoluendus, ſed aſperè increpãdus & redarguẽd⁹. c ℭEcce ego mittam ange. &c. Raba. Ioſue ſignificat ducem populi, qui ideo angelus dicitur, quia ad voluntatem domini annuntiandam mittitur, ἄγγελος angelus enim Græcè nũtius dicitur.

☞ Inimicus ero

Agnũ in lacte coqui

⁎ collectionis.

Matt. 2. c

† quãdiu ſugit lac

† coram te

† exacerbes eum

Moralit̃

Vel ſeminaueris.

a quæcunq̃ ſeueris in agro: ſolennitatem quocꝫ ⁎ in exitu anni, quando † congregaueris omnes fruges tuas de agro. † Ter in anno b

a ℭFœminina enim debent occultari.

apparebit omne maſculinum tuum coram domino deo. Non c

o ℭId eſt purum ſacrificium ſine corruptione offeres. b ℭMalitiæ & nequitiæ.

immolabis ſuper fermento ſanguinem uictimæ tuæ, nec rema- d

a ℭPinguedo bonorum operum & fœcunditas virtutum, vel ſpiritualis intelligentia.

nebit adeps ſolennitatis meæ

a ℭDiem iudicij, quia tunc non erit locus operandi, virtutibus ſtudendi, vel ſcripturam perſcrutandi.

b ℭBonorum operum initia.

uſq; mane. † Primitias frugum e

a ℭQuia non eſt locus veri ſacrificij extra catholicam eccleſiam.

terræ tuæ deferes in domum

a ℭIoſephus dicit ante octauum diem non licere interfici. ℭPaſſione punias. ℭO Herodes & o Iudæi.

b domini dei tui. Non coques f

a ℭChriſtum qui eſt hædus Iudæis, agnus nobis. ℭLxx. agnum.

b ℭIn infantia vel tempore cõceptionis.

c hædum † in lacte matris ſuæ. Ec- g

ℭIoſue.

ce ego mittã angelum † meum, h

qui præcedat te, & cuſtodiat in i

uia: & introducat ad locũ, quem k

a ℭVnde ſicut obediuimus Moyſi ſic obediemus tibi.

paraui. Obſerua eũ & audi uocẽ l

eius, nec † cõtemnẽdũ putes: quia n m

nõ dimittet ⁎ cũ peccaueris, & eſt

a ℭQuia ex filijs Iſrael, qui vir videns deum interpretatur, vel quia Ieſus dictus eſt. Myſtice vero ſaluator, & redemptor noſter poteſt intelligi, qui eſt angelus magni conſilij, & ſuæ & paternæ voluntatis nuntius, in quo nomen dei vel veraciter eſt, quia verus deus eſt.

nõmẽ meum in illo. Quòd ſi audieris uocẽ eius, & feceris omnia

Nicolaus de Lyra.

✠ a ℭSolennitatem quoq; &c. hoc eſt immediatè poſt exitum anni, quia September eſt primus mẽſis ſimpliciter in anno, licet Martius ſit primus q̃tũ ad feſta ſicut dictũ eſt ſuprà. xij. ca. & Gen. vij. b ℭTer in anno apparebit &c. ſ. in paſcha, & in pẽtecoſte, & in feſto tabernaculorũ: tamẽ cũ illis qui erant remotę à Hieruſalẽ, aliquãdo diſpenſabať de duabus vicibus. ſ. in pentecoſte & in feſto tabernaculorum. c ℭNõ immolabis &c. Alia litera, ſed minus correcta habet, victimę tuę: & loqtur de victima agni paſchalis, quę nõ debebat immolari, donec fermentũ fuiſſet amotum de domibus Iudęorũ, vt dictũ eſt ſuprà. xij. ca. & hoc eſt qđ dicitur hîc: Nõ immolabis ſup fermẽto. i. fermẽto exiſtẽte in domo tua. d ℭNec remanebit adeps &c. vſ. ma. ſ. diei ſequẽtis, poterat tamen cremari ſup altare tota nocte. e ℭPrimitias frugũ terræ &c. q̃uis hoc pręceptũ ſuprà poſitũ ſit: tamẽ hîc repetitur ad oſtẽdẽdũ ꝙ obligat anno ſeptimo ſicut in alijs, qa em̃ ſuprà mẽtionem faciens de primitiuis addidit. Quęcunq; ſeminaueris in agro tuo ideo poſſet aliquis credere, ꝙ non obligaret anno ſeptimo, eò

C mo eò ꝙ illo anno non ſeminabatur terra, nec colligebãtur fructus naſcẽtes à dominis terrę: qđ nõ eſt verũ: quia & ſi nõ poterãt colligere ad vſus ſuos, debebãt tñ fructus prę alijs maturantes accipere, & deferre ad domũ domini in ſolennitate paſchali. f ℭNon coques hædum in &c. Cuius ratio eſt, quia lex intendebat inducere Iudæos ad pietatem erga proximos: & ſic inhibuit eis ea quę videbãtur eſſe crudelia, etiam circa bruta animalia: inter quæ hoc erat, quòd agnus coqueretur & pararetur ad eſum aliorum in lacte, qd' erat vitæ ſuæ ſuſtentamentum. Dicit autem Andreas ꝙ hoc etiam intelligitur de carnib⁹ aliorum animalium quæ nutriuntur lacte: non autẽ de carnibus auium, quia nõ nutriuntur lacte ſed de materia oui: & licet hîc dicať de lacte matris, tamẽ intelligitur de omni lacte. Alia etiã ratio fuit ad hoc. ſ. in deteſtationem idolatrię: qa aliqui idolatrę ſic coquebãt carnes idolis immolatas. g ℭEcce ego mi. &c. Pręmiſſa legis promulgatione, hîc cõſequẽter inducit ppl's ad eius obſeruantiã. & priò ponit dicta inductio, ſcd'ò legis receptio. ca. xxiiij. Circa primũ inducit ppl's ad legis obſeruantiã ex bonorũ promiſſione. & primò q̃tũ ad terrę Chanaan facilem acqſitionẽ. ſecundò q̃tũ ad eius felicẽ habitationem, ibi: Non adorabis deos eorũ. Ad acqrendũ aũt terrã, tria erant neceſſaria: directio in via: & q̃tũ ad hoc dicit. h ℭMittã ange. &c. viã oñdẽdo: Et ꝓtectio ab hoſtib⁹, ideo ſubdit: i ℭEt cuſto. in via. Et introductio ad locũ promiſſum, & hoc notať cùm dicitur: k ℭEt ĩtroducat &c. Sed qa iſta ꝓmittũť ex ſuppoſitiõe obedientiæ ad deum in legis & mãdatorum ipſius obſeruatione. ideo ſubdit: l ℭObſerua eũ &c. i. diligẽter attende, vt ei obedias: cuius ratio ſubdit: n ℭEt eſt no. &c. Ac ſi dicatur, qui obedit ei, obedit & mihi, & qui rebellat ei, rebellat & mihi, ſecũdum qđ dicit ſaluator, Luc. x. c. Qui vos audit me audit, & q vos ſpnit me ſpernit. Notandũ aũt, ꝙ iſtud exponitur dupliciter, vno modo de Ioſue qui vocatur hîc angelus, i. à deo miſſus & ordinatus ad ducẽdũ filios Iſraël ad terrã ꝓmiſſionis: & ad debellãdũ aduerſarios eorũ, & ad ponẽdũ eos in poſſeſſione terrę, vt habeť in li. Ioſuę. Cui populus debebat obedire tanq̃ nuntio dei, & vices eius gerẽti, & qđ ſubditur: Et eſt nomẽ meũ in illo. hoc patet ex nomĩs interpretatione, quia Ioſue interp̃tatur ſaluator, qđ eſt propriũ dei. Alio modo exponitur de angelo qui pręcedebat caſtra filiorum Iſraël oñdẽdo eis viã ꝑ colũnã ignis & nubis vt dictũ eſt. ſ. xiij. ca. Et eos ꝓtegebat ab aduerſarijs. Vñ poſuit ſe inter caſtra AEgyptiorũ & Hebręorũ ad ꝓtegẽdũ Hebręos: vt dictũ eſt. ſ. xiiij. c. & eo cẽ mõ ꝓmittiť hîc de futuro, ꝙ debeat eos ꝓtegere, & qđ ſubdit: Et eſt nomẽ meũ in illo: hoc dicit qa angel⁹ ille loqbať ĩ ꝑſona dei, & iõ aliqñ angel⁹, aliqñ dñs noiať. ſcd'm qđ dicit btũs Greg. m ℭQuia nõ. &c. quia non eſt in poteſtate nũtij aliquid agere propria autoritate, ſed ſecundum voluntatem mittẽtis: & hęc expoſitio eſt magis cõſona literę. Loquiť etiã hîc dominus Moyſi in ꝑſona toti⁹ populi.

✠ Non adorabis

† cõgregabis

† De u. 16. c

– tuum

Diuiſio

† . j. 3. 4. d.

Deu. 14. c.

Angel⁹ p̃cedens Iſraël.

D

⁎ te

Moraliter

⁎a ℭSolẽnitatẽ q̃q; &c. qa celebrabať qntadecima die ſeptimi mẽſis ſcd'm ordinẽ feſtorũ, & vltim⁹ mẽſis erat ſcd'm acta hoĩm, ſic em̃ accipiẽdo ann⁹ nou⁹ incipit in lunatiõe ꝓpinqori ęqnoctio autũnali, & illud feſtũ figura fuit ſolennitatis omnium ſanctorum. Iſtę enim tres ſolennitates, reſurrectionis, pentecoſtes, & omnium ſanctorum in eccl'ia ſunt ſolennes. f ℭNon coques hædum &c. Per hædum peccator intelligitur. Matth. xxv. c. Statuet oues à dextris, hædos autem à ſiniſtris. Hædus igitur in lacte matris coquitur quando adulatorum blanditiis peccator delinitur, ſecundum illud Pſalm. ix. d. Laudatur peccator in deſideriis animę ſuę, & iniquus benedicitur. g ℭEcce ego mittam an. &c. Per angelum domini p̃latus bonus ſecularis vel religioſus intelligitur. Malachie. ij. b. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex eius ore requirent. angelus em̃ domini exercituum eſt. Et ip̃e ſubditos ſuos pręcedere debet in via morũ, verbo pariter & exemplo.

⁎ Nõ erit in fœcũda

E a Inimicus ero &c. Grego. Radix cuncti mali ſupbia
eſt, de qua dicit̃. Eccl'.x.b. Initiũ oĩs peccati ſuperbia. Sunt aũt eius
ſoboles ſeptem principalia vitia, inanis gloria, inuidia, ira, triſtitia,
auaritia, ventris ingluuies, luxuria. Et quia his ſeptem ſuperbiæ
vitijs nos captos doluit redemptor noſter, ad ſpirituale liberatio-
nis prælium ſpiritu ſeptiformis gratiæ plenus venit. b ℭ Pre-
Myſtice cedetq́ te angelus. Rab. Ioſue populum Iſraëliticum in terram
promiſsionis induxit, ſeptem gẽtes eijciens
idolaq́ & aras eorũ deſtruens. Myſticè ve-
† deus rus † Ieſus has gẽtes cùm ſimulacris ſuis ex-
terminat, cũ ſeptem principalia vitia & o-
mne idolum inimici de cordibus noſtris
ſ.12.g. expellit, vt naturę noſtræ terram ſecurè poſ-
ſideamus. c ℭ Quos ego conteram.
Iohannes Chryſo. Habet vnumquodq́ vi-
† corpore tium in † corde noſtro propriam mãſionẽ:
quã ſibi vendicans, in animæ noſtræ receſ-
ſu exterminat Iſraëlem, id eſt rerum ſumma-
rum contemplationem, & aduerſari non de-
ſinit. Nõ eñ poſſunt virtutes cũ vitijs mo-
rari. ſed cũ ab Iſraelitis. i. a virtutibus fuerint
vitia ſuperata, locum quẽ concupiſcentiæ
vel fornicationis ſpiritus poſſidebat, caſti-
tas obtinebit. Quem furor ceperat, patien-
tia vendicabit. Quem triſtitia mortem ope-
rans occupauerat, ſalutaris & plena gaudio
† acedia lętitia poſſidebit. Quem † acidia vaſtauit,
excolit fortitudo. Quem ſuperbia conculca-
bat, humilitas honeſtabit. Itaq́ ſingulis vitijs
expulſis, eorum loca. i. effectus virtutes con-
trariæ poſſidebunt: quæ filij Iſraelis. i. ani-
mæ deum videntis nuncupantur: qui cùm
Deut.7.c. vniuerſas cordis expulerint paſſiones, non
† rapuiſſe tam alienas poſſeſſiones † parauiſſe q̃ pro-
prias recuperaſſe credendi ſunt: quia ſecun-
dum veterem traditionem, terram Chana-
neorum filij Sem in diuiſione orbis ſortiti
ſunt, quam Chananæi violenter poſſederũt.
F Vnde iuſto iudicio dei expulſi ſunt. Volun-
† terrorẽ tas quoq́ domini poſſeſſionem cordis no-
ſtri non vitijs ſed virtutibus deputauit, quę
† expulſę poſt pręuaricationem Adæ inſoleſcentibus
vitijs quaſi Chananæis à propria regione
† depulſæ ſunt. Cùm verò per dei gratiã
diligentia noſtra & labore noſtro reſtituun-
tur, non tam alienam terram occupant quã
recipiunt propriam. d ℭ Benedicam
panibus tuis &c. Auguſt. Alia litera:
Benedicam panem & vinum tuum & cæ.
Quãuis hę promiſsiones poſſint & ſpiritua-
liter intelligi, tamen cùm ſecundum hoĩm
tẽporalẽ felicitatem intelligunt̃ ad vetus te-
ſtamentum ptinẽt: vbi quãq́ p̃cepta exce-
ptis his quæ in ſacramento aliquid ſigni-
ficant, eadem ad mores bonos pertinentia
reperientur, promiſsiones tñ carnales atq́
terrenę ſunt. In futuro autẽ dabuntur præ-
mia ad nouum teſtamentum pertinentia,
† eas quæ impij non accipient. e ℭ Emittens
Emittere crabrones &c. Augu. Emittam ve-
veſpas ſpas &c. Hoc promittit deus, & liber ſapiẽ-
Sap.12.a. tiæ dicit eſſe impletũ, vbi ait: Et miſit ante-
ceſſores exercitus ſui veſpas. Non autem
legim' factum, neq́ Moyſi tẽpore, neq́ ſub
Myſtice Ieſu, neq́ ſub iudicibus, neq́ ſub regibus.
† intelligẽdę Ideo fortaſſe veſpæ aculei timoris † intelli-
gendi ſunt, qb' agitabant̃ memoratę gẽtes,
vt cederent filijs Iſraël. De' enim loquitur in
* in manus vestras cuius ſermone ſi figuratè aliqd dicatur, qd'
ad proprietatem nõ ſit impletũ, non impe-
† tuis dit hiſtoriæ fidem, in q̃ pſpicit̃ veritas narra-
tionis. Sicut nec euãgeliſtarũ narratio ſcd'm
proprietatẽ impedit̃ ſi aliqd à Chriſto figu-
ratè dicit̃. Lxx. Alia litera. Emittam veſpas
ante te, & eijciet Amorrhęos &c. A plurali
ad ſingularem numerum ſe cõuertit. Intel-
ligitur aũt eijciet Amorrhęos veſpa. ſ. ſicut
Deute.7.a. locuſta, ſicut rana, nõ q̃ vna ſit, ſed per ſin-
gularem intelligitur pluralis. f Non eijciam eos a facie &c. G
Myſtice Stra. Gentes iſtæ vitia ſignificant, quę nec ſimul nec vno tempore
in ſanctis extinguũtur, ne monſtra terrę multiplicent̃. i. ne in ſupbi-
am erigantur, & vanã gloriam & huiuſmodi. Nam cũ ſancti cõtra
maiora vitia pugnant & vincunt, relinquuntur minora, & permit-
tuntur dñari, ne p elationem grauius corruant. Vnde Paulo datus 2.Cor.12.c.
eſt ſtimulus carnis ad cuſtodiam humilitatis.

a quæ loquor, inimicus ero inimi-
cis tuis, & affligam afflig̃etes te.
b Præcedetq́ te angelus meus,
& introducet te ad Amorrhæũ,
& Hethæum, & Pherezæum,
Chananæumq́, & Heuæum, &
c Iebuſæum: quos ego conteram.
Non adorabis deos eorum, nec a b
coles eos. Non facies opera eo- c
a ℭ vt omnis memoria eorum deſtruatur.
rum, ſed deſtrues eos, & cõfrin- d e
ges ſtatuas eorum. Seruietiſq́ f
a ℭ Etenim benedictiones dabit legiſlator: ibũt de virtute in virtutem: videbitur deus deorũ in Sion. Pſal. Lxxxiij. b.
d domino deo ueſtro, ut benedi- g
a ℭ Verbi dei. ℭ Doctrinæ.
cam panibus tuis & aquis, & h
ℭ Peccati. ℭ Corde.
auferam infirmitatem de medio
a ℭ Sine fructu virtutum & operum.
ℭ Propter peccata hominum ſterilitas mulierum & animalium, & ipſius terræ ſæpe contingit.
tui. Non erit infœcunda nec ſte- i
a ℭ Corpus. b ℭ Viri impij non dimidiabunt dies ſuos. Pſal. Liiij. d.
c ℭ Non noctium vt moriaris. ſ. ſenex & plenus dierum.
rilis* terrã tua. Numerum dië- k
a ℭ In ſtabilitate. ſ. æternitatis.
rum tuorum implebo.† Timo- l
ℭ. i. ante te ad terrendũ populum.
rem meum mittam in præcur-
ſum tuum, & occidam omnem
populum ad quem ingredieris:
cunctorumq́ inimicorum tuo-
ℭ Non ad literam ſed terrores inimicorum ſignificat, quibus deus hoſtes eorum exagitat.
e rum coram te terga uertã emit- m
tens crabrones † prius, qui fuga- n
bunt Heuæum, & Chananæum,
& Hethæum anteq́ introeas.
ℭ Noluit deus ſimul delere omnes gentes, ne terra redacta in ſolitudinem ſæuius contra eos beſtiæ ſeruirent.
f Non eijciam eos à facie tua anno o
uno, ne terra in ſolitudinem redi-
gatur, & creſcant cõtra te beſtię. p
Paulatim expellã † eos de conſpe-
ctu tuo, donec augearis & poſſi-
deas terram. Ponã autem termi- q
a ℭ Quod eſt in oriente.
nos tuos à mari rubro uſque ad r
a ℭ Mediterraneũ. ſ. qd' eſt mare magnũ & mare Tyrrhenũ.
b ℭ Poſt Bethleem vna tantum eſt ciuitacula, quæ Thecue, alias Theone dicitur: poſt illã ſtatim ſequitur vaſtitas deſerti.
mare Palæſthinorũ, & à deſerto s
a ℭ Euphratem.
uſq́ ad fluuium. Tradam † mani- t
a ℭ Dæmones vel vitia.
bus ueſtris habitatores terræ, &
ℭ Ne audeant reſiſtere.
eijciam eos de conſpectu ueſtro.
ℭ Nulla pars iuſtitiæ cum iniquitate: nec templo dei cum idolis.
Nõ inibis cũ eis fœdus, nec cum v

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Nõ adorabis. Hìc conſequen-
ter promittitur terrę felix habitatio. Pri-
mò tamen remouetur huius impedimẽtum
qd' eſt idolatria. cũ dicit̃: Nõ adorabis deos
eorum ſcilicet exhibendo eis reuerentiam ex-
teriorem. b ℭ Nec coles eos, quantũ ad
interiorem. c ℭ Nõ facies opera eorũ.
id eſt actus qui fiunt in veneratione idolo-
rum. Per hoc eñ qd' dixerat: Nõ adorabis,
prohibuerat eis exhibere illos actus latrię, q
exhibentur deo, & ideo addidit: Non facies
opera eorum, ad excludendum etiam actus
qui exhibent̃ idolis. d ℭ Sed deſtrues
eos. Templa eorũ diſſipando. e ℭ Et con-
fringes &c. Cõminuendo fruſtratim ne re-
maneat aliqua memoria eorũ. f ℭ Seruie-
tiſq́ do. d. v. Quia p hoc feliciter habitabi-
tis in terra vobis promiſſa. ideo ſubditur.
g ℭ Vt benedicam panibus tuis. id eſt
cibis tuis & potibus, qui nomine panis & a-
quę deſignant̃, vt pluries dictũ eſt. ſ. h ℭ Et
auferam infirmitatem de medio tui.
Conferendo tibi bonam aiæ diſpoſitionem.
i ℭ Non erit infœcunda nec ſteri-
lis terra tua. Dicitur infœcunda quæ par-
uam prolem habet & nullius aut modici va-
loris. Sterilis quæ nullam habet, & in hoc
deſignatur multiplicatio populi & fortitu-
do. k ℭ Numerũ dierum tuorum * in
implebo. id eſt vita tua non breuiabitur
infirmitate, peſte, fame, aut gladio.
l ℭ Timorem meum mittam in &c. H
Quod fuit impletum, Ioſ. v. a. vbi dicitur:
Diſſolutum eſt cor eorũ, nec remanſit in eis
ſpiritus. & in hoc tãgitur pacifica poſſeſſio
terræ. m ℭ Emittens crabrones. id eſt
anxietates animi eos pungentes ſicut acu-
lei. Iudęi enim crabrones dicunt ad literam,
id eſt muſcas de cadaueribus exortas, haben-
tes aculeos venenatos. n ℭ Qui fuga- † ante
bunt Heuæum. Quia multi de habi-
tatoribus terræ Chanaan fugerunt de ter-
ra illa ante ingreſſum filiorum Iſraël.
o ℭ Non eijciam. Cuius ratio ſubdit̃:
Ne terra redigatur in ſolitudinem: in quo o-
ſtenditur ſpatioſitas terræ, quæ non poſſet
ſufficienter habitari à filijs Iſraël, donec eſ-
ſent in maiori numero: & tamen iam erant
ſexcenta milia. p ℭ Et creſcant contra
te beſtiæ. Quæ te grauius infeſtarent
quàm aduerſarij. q ℭ Ponam autem
terminos tuos a mari rubro. Ex parte
orientis. r Vſq́ ad mare Palęſthino-
rum. A parte occidentis, & hoc eſt ma-
re mediterraneum. s ℭ Et a deſerto.
ſcilicet AEgypti, quod contiguatur ter-
ræ promiſsionis à parte auſtrali.
t ℭ Vſq́ ad fluuium. id eſt Euphra-
tem à parte aquilonis, tamen iſtam terram
totam non habuerunt vſq́ ad tempora Sa-
lomonis. v ℭ Non inibis cum eis
fœdus. Per amicitias vel connubia. Cæ-
tera patent.
Moraliter * i ℭ Non ierit in fœcunda nec ſte-
rilis in terra tua. Per hoc deſignatur
quòd in congregatione religioſorum ſeu
aliorum bonorum non debet eſſe aliquis bo-
nis operibus ſterilis.

A ¶ In ca.xxiij.vbi dicit in poſtilla: Et primò erga partes quæ debent in iudicio aliquid proponere.

ADDITIO I.

Audire vnã ptẽ i abſentia alterius.

¶ Incõueniẽs videt dicere, q ſit ꝓhibitũ à lege diuina, q iudex audiat vnã ptẽ in abſentia alteri⁹, licet talis ps multa mẽdacia imiſceat ad iuſtificationẽ ſuę cauſę. Nã rect⁹ iudex ꝑ hoc nõ inclinabit ad aſſentiẽdũ ſibi donec audiat aliã ptẽ, & hoc cõiter fit in multis iudiciis.ſ. q vna pars in abſentia alterius proponit multa mendacia, ſed poſtq̃ auditur pars aduerſa negotio diſcuſſo deuenitur ad rectitudinem iuſtitię. vnde videtur aliter dicendũ. Ad quod ſciendum, q vbi dicitur in trãſlatione noſtra: Non ſuſcipies, habetur in Hebręo vnũ verbũ quaſi ęquiuocũ ad multa.ſ.ad ſuſcipiẽdũ, leuandũ, ferendũ, & multa alia. Et vbi in trãſlatiõe nr̃a dicit: Vocẽ mẽdacij: in Hebræo habet, Auditũ vanitatis. vñ in hoc qđ dicit: Nõ feras auditũ vanitatis, intelligit ꝓhiberi, ne qs ferat ſeu leuet infamiã falſam contra proximũ, quod eſt ꝓpriè auditus vanitatis: & ſic refert ad quãcunq̃ perſonã. & ſi legatur: Nõ ſuſcipies, poteſt referri ad iudicem prohibẽdo eũ, ne per famã vanã moueatur ad condẽnandũ aliquẽ.

¶ In eo.c.xxiij.vbi dicit in poſtilla. Inſontẽ & iuſtũ nõ occides &c.

ADDITIO II.

¶ Autoritas Auguſt. allegata per poſtillatorẽ nõ cõtrariat determinationi ſancti Tho. nã ferre ſententiã mortis cõtra eũ qui cõuincit in iudicio, per teſtes dilıgẽter examinatos nõ eſt peccatũ, licet ſciat à iudice †innocẽter cõdẽnari: vnde propter hoc nõ eſt dimittẽda dignitas tpalis nec aliqd huiuſmodi. Qđ aũt ſentẽtiã ferre contra talẽ nõ ſit pctm̃, declarat ſufficiẽter a ſctõ Tho. in pte allegata.q.lxvij.ar.ij.in cor.q.vbi dicit ſic: Qđ qa iudicare ptinet ad iudicẽ ſecũdũ qđ fungit publica ptãte, ideo informari debet in iudicio, nõ ſecundũ illud qđ ipſe nouit tanq̃ priuata pſona, ſed ſecundũ illud qđ ſibi innoteſcit in cõmuni.ſ.ꝑ leges publicas diuinas vel humanas: cõtra q̃s nullas ꝓbationes admittere debet. in particulari verò ꝑ inſtrumenta & teſtes & alia legitima documẽta, quæ debet ſeq iudicãdo magis q̃ illud qđ ipſe nouit tanq̃ priuata pſona: licet ex hoc adiuuari poſſit, vt diſtrictius diſcutiat ꝓbationes inductas, vt poſſet earũ defectus inueſtigare, q ſi eas nõ poſſit de iure repellere, debet eas in iudicãdo ſequi. Solius enim dei eſt, qui ſecundũ ꝓpriã poteſtatẽ iudicat, informari in iudiciis ſecundũ veritatẽ quã ipſe cognoſcit: nõ ſecundũ hoc qđ ab aliis accipit. & ideo de Chriſto q eſt ver⁹ deus & homo, ꝓphetice legit. Eſa.xj.a. q nõ ſecundũ viſionẽ oculorũ iudicabit, nec ſecundũ auditũ auriũ arguet, qđ nõ ptinet aliis iudicibus. Si autẽ dicat, q iudex in prędicto caſu facit cõtra cõſcientiã, inquantum facit contra ſcientiã veritatis quam habet, & ſic peccat, iuxta illud ad Rom.xiiij.d. Quod non eſt ex fide, peccatũ eſt, prout communiter exponitur. dicendũ ſecundũ ipſum vbi.ſ. q homo in his quę ad ꝓpriã pſonã ptinẽt, debet informare cõſciẽtiã ſuã ex ꝓpria ſciẽtia, ſed in his q̃ ptinẽt ad publicã ptãtem, debet informare cõſciẽtiã ſuã ſcđm ea q̃ in publico iudicio ſciri pñt. Vñ Aug. ſuꝑ Pſal. Bon⁹ iudex nihil arbitrio ſuo facit; ſed ſcđm leges & iura ꝓnũtiat.

† Innocentia cõdemnati.

C

REPLICA

correctorij cõtra Burgẽ. in ca.xxiij. poſtillator exponit illud: Nõ ſuſcipies vocẽ mendacij de iudice, q non debeat audire vnam partem ſine alia: Burgen. dicit inconuenienter dictum, q diuina lege ſit prohibitum audire vnam partem in abſentia alterius. Et ponit caſus in quibus licitè iudex poteſt illi diuinæ legi contrauenire. Sed videtur ſuis caſibus Burgen. non cõcludere propoſitum, quinimo ex illa lege quæ videtur habere ortum à natura, & rectę rationis dictamine, repertum eſt, q ad inſtantiam vnius partis in omni iudicio bene recto: debet fieri citatio partis aduerſæ, niſi eſſet iudicium aliqđ poteſtate publica cõſtitutum, nõ ad inquirẽdũ, ſed ſolũ in notorijs ꝓcedẽdũ, vt dicitur de iudicio Vueſtphaliæ, qđ vulgò dicit. Secretum iudiciũ: nõ ratione cauſę quę eſt notoria, ſed ꝓceſſus qui ſecretus eſt ſine ſtrepitu inquiſitionis. In tali enim iudicio lex iſta locum non habet, ſed in omni alio iudex iuxta hanc legem ad inſtantiam partis tenetur decernere citationem, qua legitimè inſinuata poterit ſine tranſgreſsione huius legis vna pars audiri alterius ptis contumacia non obſtante: poterit etiam iudex vnam ptem audire altera non citata, ſed non iudicialiter, quia aliàs eſſet auditio vanitatis, prout exponit Burgen. iuxta Hebraicam literam. vt dicit: & in his caſibus vadunt inſtantię Burgen. In eodem cap. vbi poſtillator circa illum textũ: Inſontẽ nõ occides, tenet cõtra ſanctũ Tho. dicens, q iudex ſciens aliquẽ innocẽtem non peccat ferendo ſententiam ſcđm allegata & ꝓbata cõtra eundem. Sed Burgen. cõiter ꝓ ſancto Tho. certamẽ aſſumẽs hîc nõ plus dicit q̃ ſanctus Tho. in locis allegatis per ipſum & poſtil. Sed ad autoritatem beati Auguſt. per poſtillatorem allegatã minus conuenienter dicit, nam ſecũdum declarationẽ poſtillatoris manifeſtè cõcludit cõtra poſitionẽ ſancti Tho. & cõiter iuriſtarũ: q̃uis em̃ in cõiter accidẽtibus iudicãdum ſit ſecũdũ allegata & ꝓbata, nullo tñ iure cautũ eſt, imò diuino iure ꝓhibitũ iudicare cõtra agnitã veritatẽ. Nec videre meo valet illa diſtinctio, q iudex duplicẽ pſonã dicit.ſ. priuatam & publicã. Nã ſi priuata peccat, publica nõ eximit: niſi ſit manifeſta lex q̃ eã excuſet. Nõ eſt aũt lex puto, humana nec diuina, q̃ dicat iudicãdũ cõtra veritatẽ agnitã: nõ videt igit aliq̃ lex excuſans ſic iudicantẽ. Tutius eſt igit cõſiliũ poſtil. & multorũ doctorũ, dimittere pſonę publicę reſpectũ, q̃ damnare pſonã priuatam, ꝓut ſonat autoritas beati Auguſt. quã Burgen. tranſit cõniuentibus oculis ad eam nihil rationabiliter dicendo, ſed ad alium locum differendo.

Iudiciũ ſecretũ Vueſtphalię.

GLO.

CAP. XXIIII.

B M Oyſi quoq̃ di. a ¶ Aſcende ad dñm tu & Aaron &c. Augu. Vſq̃ reſpõdit populus vna voce dicẽtes: Oĩa verba dñi quę locut⁹ es, faciemus & audiem⁹ vſq̃ ad hũc locũ ſcripturę, iuſtificatiões intelligunt, q̃ datę ſunt populo ad obſeruandum. Incipiunt autẽ q̃tùm ipſa verba ſcripturæ indicant. Vnde hoc nomen iuſtificationum exorſum eſt, à ſeruo Hebræo, cui auris ad poſtem pertunditur: In quibus omnibus iuſtificationibus conſiderandum eſt, quæ inde ad agendam vitam, & bonorum morum conuerſationem duci poſſint. Multa enim in eis ſunt ſacramenta, ſignificantia potius aliquid quàm vitam noſtram inſtruentia. Iuſtificationes verò Latini eas eſſe dicunt quæ Græci *δουλεύσης dicunt. b ¶ Tu & Aaron &c. Stra. Moyſes & Aaron & Nadab & Abiu. Per hos quatuor viri euangelici ſignificantur, qui ſcilicet euangelica pręcepta ſequuntur. Per ſeptuaginta verò (qui conſtat ex ſeptenario decies ſcilicet ducto, vel ex denario ſepties multiplicato) ſignificantur illi, qui ſpirituſſancti gratia adiuti, adimplentes denarium legis tendunt ad contemplationem conditoris. Vel ad literam de quibus dicitur Nume.xj.ſ. Aſſume tibi ſeptuaginta viros &c. de quibus Heldad & Meldad fuerunt.

Soluſq̃

* δουλεύσης.

a ¶ Idolis vel dæmonibus.
b ¶ Corpore vel anima a deo culta.

dijs eõrum. Non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant

¶ Græcus habet * duleuſis, non latreuſis, vnde intelligitur quia & dulia debetur deo tanquam domino: latria vero non niſi deo tanquã deo.

in me, ſi ſeruieris dijs eorũ, quod tibi certè erit in ſcandalum.

a ¶ Animæ.

Cap. XXIIII.

¶ Non dominus ſed angelus qui in figura dei cum Moyſe loquebatur.

M Oyſi quoq̃ dixit: Aſcende ad dominum tu & Aaron, Nadab

¶ Quatuor.ſ.in quibus viri euãgelici ſignificãtur.
a ¶ Qui gratia ſpirituſſancti adiuti implent denariũ legis & aſcendũt ad contemplationem cõditoris.

& Abiu, & ſeptuaginta †ſenes ex

a ¶ Quia ſola eccleſiæ vnitas deũ videre meretur.

Iſraël, & adorabitis procul. Solusq̃

a ¶ Altitudinem contemplationis perſcrutaturus & ſententiam ſupernæ voluntatis.

Moyſes aſcendet ad dominum, & illi nõ appropinquabũt,

a ¶ Infirmi auditores qui terrenis implicantur. tales enim ſententiã diuinę legis nõ poſſunt attingere.

nec populus aſcendet cum eo. Venit ergo Moyſes, & narrauit

ORDI.

c ¶ Soluſq̃ Moyſes aſcendet ad domin. Rab. Prius pręcipitur, vt Moyſes & Aaron Nadad & Abiu, & ſeptuaginta ſeniores

D

NICO. DE LY.

CAP. XXIIII.

M Oyſi quoq̃ dixit. Pręmiſſa legiſlatione & inductiõe ad eius obſeruãtiã, hîc cõſequẽter deſcribit eius receptio: & primò verbo. ſcđò facto, ibi: Scripſit autem Moyſes. Circa primũ pmittitur inſtructio Moyſi de deſcenſu ad pplm̃, vt legẽ reciperet, & in reaſcẽſu ad deũ pro facti cõfirmatione: & hoc eſt qđ dicit. a ¶ Moyſi quoq̃ di. ſcilicet dñs. b ¶ Aſcende ad dñm tu & Aaron.ſ. poſtq̃ deſcenderis & ppls legẽ receperit. c ¶ Soluſq̃ Moy. &c. in cacumẽ montis. alij aũt aſcẽderũt ad aliquã partẽ montis inferiorem. d ¶ Venit ergo Moy. deſcendẽdo ad populũ. e ¶ Et nar. ple. oĩa veſt. do. Hebræi dicunt, q iſtud qđ habetur in ca. iſto vſq̃ ad illum locum. Dixit dominus ad Moyſen, aſcende ad me in montem &c. fuit factum anteq̃ dñs loqueretur populo decem pręcepta decalogi, de qbus dictum fuit.xx. capit. ita q quarta die tertij menſis ab exitu filio-

† ſeniores

Morali. a ¶ Moyſi q̃q̃ dixit &c. d ¶ Venit ergo Mo. &c. Per Moyſen ꝓmulgatorem

Moralit.

E ☞ niores, aſcendāt ad dominum. Et ſtatim ſubiūgitur, ꝙ ſolus Moyſes aſcēdat ad dñm, cæteri nō appropinquēt, ſed adorēt ꝓcul.
Moralitˀ Vbi moraliter inſtruimur vires nr̄as ꝑpēdere, nec vltra poſſe nr̄m arcē cōtemplationis attingere, ſed q̄tū diuina clemētia vocat, & regula ſcripturæ ꝓuocat. Grego. Moyſes, vt ſublimia dei præcepta ꝑcipet, alta cōſcēdit, & vt interna penetret, ab externis tumultibꝰ occultatˀ, qa viri ſancti q exteriorıbꝰ officijs deſeruire neceſſitate cogunˀ, ſtudioſè ſemper ad cordis ſecreta cōfugiunt. Ibiq; cogitationis intimę cacumē aſcēdūt, & legē q̄ſi in mōte ꝑcipiūt, dū poſtpoſitis tumultibꝰ actionū tꝑaliū ı̄ cōtēplationis ſuę vertice ſupnę voluntatis ſententiā ꝑſcrutanˀ. a ¶ Faciemꝰ. Aug. Notādū ꝙ iterū ppl's reſpōdit. Oīa q̄ locutꝰ eſt nobis dñs, faciemus, & audiemus. Cū videaˀ ordo poſtulare audiemꝰ & faciemꝰ. Sed mirum eſt, niſi aliquis ſenſus hı̄c latet. Nam ſi audiemus pro eò poſitum eſt qđ intelligimus, priꝰ oportet v̄bis dei reddere faciēdi ſeruitutem, vt ad intelligentiam eorum quę ipſo pręcipiēte fiunt merito deuotionis ꝑducat. Sed videndum vtrū iſte populus illi filio ſit ſimilis qui patri iubenti dixit: Ibo in vineam, & non iuit, Matthæi .xxj.c. Gentes enim quæ deum penitus contempſerunt, poſtea per vnius obedientiam iuſtificatę, quę nō ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam. b ¶ Tulit itaq; &c. Aug. Notandum eſt nunc primùm ſacrificaſſe Moyſen euidenter ſcripturam dicere, ex quo de AEgypto eductꝰ eſt populus. Primū em̄ de Iethro dictum eſt, q̄uis ambi-
Myſticè guè. Et aduertendū librū teſtamēti cum ſanguine hoſtiæ recitari, in quo iuſtificationes ſcriptæ erant. Nam decalogum in tabulis lapideis fuiſſe ſcriptū poſtea patet. c ¶ Crateras. Cratera ſiue crater, dicitur ἀπὸ τȣ κρατεῖν, qđ eſt capere, eò ꝙ ſit multi vini capax ☞ Sub pe-

plebi omnia uerba domini atq; iudicia. Reſponditq; cunctus po-[a] pulus una uoce: Omnia uerba do-[b]

a ¶ Lxx. Faciemus & audiemus.

[a] mini quæ locutus eſt, faciēmus.[c] Scripſit autē Moyſes uniuerſos[d][e]

a ¶ Non decem præcepta quæ in tabulis ei ſcripta tradita ſunt, ſed alios.

ſermōnes domini, & mane cōſur-[f]

a ¶ Intelligitur ex duodecim lapidibus altare ædificatum, ſignificaſſe ipſum populū eſſe altare dei, ſicut eſt templum dei.

gēs ędificāuit altare dño ad radi-[g]

a ¶ Forte duodecim altaria. In alia vero trāſlatione legiˀ ꝙ ex duodecim lapidibus vnum altare cōſtructū ſit.

ces mōtis: & duodecim titulos p[h]

a ¶ Qui vicerunt malignum. ¶ Non pueros non ſenes quorum alios leuitas, alios præpedit debilitas. ¶ Forte Nadab & Abiu, quia nondū electi erāt ſacerdotes de Leuitica tribu.

duodecim tribꝰ Iſraël. Miſitq; iu-[i] uenes de filijs Iſraël, & obtulerūt

a ¶ Se ex toto immolantes, ideo omnino ſeculo renuntiantes.

holocauſta, immolāuerūtq; uicti-

¶ Significantes duodecim apoſtolos qui orbem mugitibus prædicationis impleuerunt: vel vnum Chriſtum qui fide trinitatis quatuor mundi partes impleuit.

mas pacificas domino, uitulos[k] [b] duodecim. Tulit itaq; Moyſes[l] dimidiam partem ſanguinis, &

a ¶ Quia ſanguine Chriſti vaſa eccleſiæ. i. apoſtoli & ſequaces redempti & conſecrati ſunt.

[c] miſit in cratēras, partem autem[m]

a ¶ Vt ſignificaret nullum ſacrificium deo placere, niſi in fide paſſionis Chriſti offeratur & per ipſam conſecretur.
b ¶ Eccleſiam quæ eſt altare dei & templum.

reſiduam fūdit ſuper altāre. Aſ-

a ¶ Quia legis ius in eo ſcriptum quod populo expoſitum eſt vt obſeruet, continetur.
b ¶ Legis qua fœderamur deo.

ſumenſq; uōlumen fœdēris, legit audiente populo. Qui dixerunt: omnia quę locutus eſt dominus,

a Lxx. faciemus & audiemus. non aliter etiam in tertio reſpondent.

feciēmus, & erimus obedientes. Ille uerò ſumptum ſan-[n]

a ¶ Significans ſanguine Chriſti populum eſſe abluendum.

guinem rēſperſit in populum,

a ¶ Omne teſtamentum in morte teſtatoris confirmatur, euangelium quoque in Chriſti ſanguine eſt confirmatum.
b ¶ Quaſi morte Chriſti, quæ in hoc ſanguine ſignificatur teſtamentum confirmabitur.

Et ait: † Hic ēſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus uobiſcum ſuper cunctis ſermonibus † his. AſcēndeRūntque[o] Moyſes, & Aaron, Nadab, & Abiu, & ſeptuaginta de

a ¶ In quaternario quatuor euangelia ſignificantur, & quatuor partes orbis per euangelia credituræ.

¶ Qui ad ſpiritum ſanctum pertinent.

ſenioribus Iſraël, & uiderunt[p]

F

Nicolaus de Lyra.

⁓ ab exitu filiorū Iſraël de AEgypto dñs dixit ad Moyſen, quòd deſcenderet ad populum, ad denuntiandum eis pręcepta eius de pręparatione populi ad recipiendum legem ore dei promulgandam: & ad hoc qđ poneret terminos circa montem, de qbus dictum eſt ſuprà .xix. ca. & ad denuntiandum populo pręcepta iudicialia prædicta, quæ Moyſes recepit à domino. Et quinta die prędicti menſis Moyſes ædificauit altare, & aſperſit ſanguinem victimæ ſuper populum in ſignū profeſſionis legis: & Moyſes cū Aaron & ſenioribus aſcendit ad dominum ad facti cōfirmationem. Et ſexta die q̄ erat quinquageſima à die exitus de AEgypto dominus audiente populo locutus eſt decem præcepta, licet ſcribantur priꝰ data:
1 Heb. 9. a. nam in ſacra ſcriptura aliqua prius facta, frequēter ſcribuntur poſterius. Doctores autē noſtri dicūt cōiter, ꝙ illud quod continetur in cap. iſto fuit factum poſtq; dominus decem legis præcepta dederat ore proprio: quia cū populus dominum loquentem nō poſſet ſuſtinere, rogauit Moyſen vt acciperet legem à dño & eis referret, vt dictū eſt
† iſtis ſuprà .xx. ca. & tūc pplo redeunte ad caſtra Moyſes aſcendit ad dñm, & accepit ab eo iudicialia ꝑcepta, & tūc deſcēdit ad populū ad denūtiādū, & tunc facta ſunt iſta q̄ ſcribūtur in iſto. c. & hoc dictū magis videˀ cōcordare lr̄æ. a ¶ Rn̄ditq; cun. ſ. poſtq; audierat relationē Moyſi. b ¶ Omnia v̄ba dñi &c. lo. eſt. ſcilicet tibi. c ¶ Faciemus. Ac ſi ipm loquētē audiſſemꝰ. d ¶ Scripſit au. Hı̄c cōſeqnter poniˀ receptio legis ſcđō, & ſcđò receptiōis cōfirmatio, ibi: Aſcēderūtq; Moyſes &c. Circa primū dr̄: Scripſit aūt Moyſes ad memoriā futurā. e ¶ Vniuerſos

uerſos ſer. do. ſ. pręcepta iudicialia ꝑdicta quæ retulerat populo. Ra. Sa. dicit ꝙ cū hoc ſcripſit à principio Gen̄. vſq; ad decē verba dñi, q̄ fuerūt ſcripta in tabulis, & hoc eſt à principio Gen̄. vſq; ad xx. ca. Exod. ſed hoc videˀ fictitiū, quia ſcđm ipm oportet, ꝙ fuerit factū infra vnā dieˀ, qa ſtatim ſubdiˀ. f ¶ Et mane. Qđ ipſe expo- G
nit ꝑ mane craſtinę diei, niſi qs velit dicere ꝙ ibi fuerit miraculū vel ꝙ ſcripſit multū velociter vltra humanū modū. g ¶ AEdifica. &c. montis. ſ. Sinai ad grāṫ actionē & legis receptionē ꝑfectā, vt poſtea ſubdiˀ. h ¶ Et duo ti. Aliq dicūt ꝙ fuerunt .xij. Duodecim tituli
altaria Alij aūt ꝙ fuerunt .xij. lapi. ex quibus conſtruxit vnū altare, ad deſignādum oblationē .xij. tribuū, & hoc videtur veriꝰ: tū qa magis conſonat literæ cū dicatur hı̄c: AEdificauit alta, & non altaria: tū quia ſimile habetur, iij. Regū. xviij. de altari ædificato ab Helia, vbi diciˀ ꝙ tulit .xij. lapides iuxta numerum .xij. tribuum filiorum Iacob. i ¶ Miſitq; iuue. Dicunt aliqui, ꝙ iſti fuerunt Nadab & Abiu filij Aaron, qui futuri erant ſacerdotes. Alij aūt dicunt, ꝙ fuerūt primogeniti .xij. principū Iſraël. & hoc videˀ verius, qa vſq; ad ſacerdotiū Aaron, qđ nōdū erat inſtitutū ſacerdotiū pro tunc erat annexū primogeniturę, vt dictum fuit Gen̄. xiiij. ca. & .xxvij. k ¶ Vitulos duo. Li duodecim nō eſt in Hebræo. & ideo videtur ꝙ fuerūt tantū duo, quia pluralis numerus abſq; determinatione alicuius numeri, in Hebræo ſignificat cōiter binarium. l ¶ Tulit itaq; Moyſes. &c. crateras. i. ſcyphos magnos habentes anſas. m ¶ Partē aūt reſiduā &c. Iſte ſanguis erat ſignum receptionis legis à populo, & – duodeci
fœderis inter ipm & deū. Deus autem ſpiritus eſt, & nō pōt aſpergi ſanguine. & ideo loco eius aſperſit altare, vt dicit Rab. Sa. & poſtea populū. Vn̄ ſubdiˀ. n ¶ Ille vero ſum. ſan. Fuit etiā iſta aſperſio facta in H
ſignum, ꝙ trāſgreſſorū legis ſanguis deberet effundi. o ¶ Aſcenderuntq; Moyſes. Hı̄c ponitur prædictæ receptionis cōfirmatio, ꝑ hoc ꝙ deꝰ immediatè poſt ꝑdicta oñdit ſe eis gratioſè. Vnde ſubditur. p ¶ Et viderunt. Non in eſſentia ſua, ſed in ſimilitudine repſentāte ipm, & videˀ ꝙ fuerit humana, per hoc quod ſubditur: ⁓ Sub pedi-

* ſeu promulgatorem veteris teſtamenti Moraliter.
allegoricè Chriſtus ſignificatur, qui fuit promulgator noui. Ipſe verò exiens à patre venit in mundum, ad annuntiandum hominibus ſanctum euangelium. b ¶ Omnia verba dñi quæ locutus eſt &c. Per hoc intelliguntur illi qui veraciter recipiunt legem Chriſti, & hoc verbum, oīa q̄ locutꝰ eſt &c. bis hı̄c ſcribiˀ, ad ſignificandū ꝙ lex Chriſti dupliciter eſt recipiēda. ſ. in corde ad credendum, & in ore ad cōfitendum. Ro. x. b. Corde creditur ad iuſtitiam &c. g ¶ AEdificauit altare ſ. ſeipſum in cruce, quia ipſe eſt altare nr̄m & hoſtia, & in fide eius offerimus oīa, & .xij. titulos. i. apoſtolos q poſt ipm dicuntur eccleſiæ fundamenta. Apo .xxj. i ¶ Miſitq; iuuenes de filijs Iſraël. Per iſtos intelliguntur Martyres qui dicuntur iuuenes propter eorum animoſitatē ad conſequendū martyrij palmā, & ipſi obtulerunt holocauſta. Dicebatur enim holocauſtū ſacrificiū ad honorē dei totaliter incenſum. Martyres verò in feruore charitatis obtulerunt ſe holocauſtum domino medullatū.

l ¶ Tulit itaq; Mo. Per hoc autem, ꝙ ſanguis iſte partim ſup altare fuit effuſus, & partim ſup pplm reſpſus, ſignificatur ꝙ ſanguis Martyrū fuit effuſus ad honorē Chriſti, q eſt altare nr̄m, & ad ſanctificationē ppli Chriſtiani. o ¶ Aſcenderūtq; &c. Sequiˀ
* Et viderunt

a ℭ Sub pedibus. Deus non loco cõtinetur,nec ſitu corporis
A membra ponit:ſicut eſt noſtri corporis ſedere,& iacere,ſtare, & hu
Iohan.4.d. iuſmodi,quæ tantũ corporis ſunt.deus autẽ ſpirit⁹ eſt. Qđ ergo ſe
oſtẽdit ſpecie corporali vel ſignis corpaliter expſſit,nõ ſubſtãtia ei⁹
apparet q̃ eſt qđ ipſe eſt,ſed aſſumptio formarũ viſibiliũ ei⁹ oipo-
tẽtię ſubiacet. b ℭ Aſcẽde ad me &c.
Bed,Locuturi de figura tabernaculi vaſo-
rũ & vtenſiliũ,primũ loci ſitum & circum-
Lex i mõte datur ſtantias rerum attentè inſpiciamus.Oia eñ
in figura contingebant illis &c. Scripta
† Ad principes ſiue electos filiorum .i. vt Chald. iterpret,principib⁹ Iſrael nullũ incõmodũ fuit. i.videndo deũ nõ terruit eos ſua potentia
ſunt antem propter nos &c.j.Corinthi.
x.b.Datur⁹ ergo dñs legẽ Moyſi, primũm
illũ inuitat in verticẽ montis,vt in alto ſecũ
moratus liberius audiat ,quæ ad inferiora
rediens doceat,& ex altitudine loci colligat
q̃ excelſa,q̃ue ab humanis doctrinis ſecre
ta ſit lex quam accipit,& ab illis tantùm in-
telligi vel cuſtodiri poſſit,q ſe à terrenis cõ
tagijs ſublimius viuendo ſeparauerunt. vn
de populũ in inferiori expectare iubet,do-
nec redeat,vt inſinuet,quia cæleſtia ſunt ar
cana legis,& tantùm capienda perfectis;nec
tamen infirmi deſperent,ſi maiorib⁹ auſcul
tauerint,ſecundum illud Pſal.xxxv.b.Iuſti-
tia tua ſicut montes dei,In euangelio quoq̧
prȩcones gratiæ dominus in montem con
uocauit & inſtruxit. poſt reſurrectionem
eiſdem in monte apparens,& ad p̃dicandũ
Matt.28.d. toti mundo mittens.Euntes,inquit, docete
oẽs gentes &c.Sed quia lex tñ vni populo
cõmittẽda:euangelij gr̃a oĩbus p̃dicãda,ad
accipiẽdã legẽ ſolus Moyſes aſcẽdit.Doctri
nã v̓ò euangelij, ſimul oẽs apl̓i in mõte cũ
dño poſiti auſcultãtib⁹ etiã turbis audierũt.
Aduentũ quoq̧ ſpũſſancti,q̃ nũc v̓itas euã
gelij manifeſti⁹ data eſt nõ ſolũ apl̓i,ſed plu-
Act.2.a rima turba fideliũ in cœnaculo mõtis Sion
B ſuſcepit variarũ diuiſione linguarũ,vt eccle
ſia p orbẽ cunctarũ gẽtiũ linguis locutura
deſignaret. c ℭ Daboq̧ tibi.Beda.Huic
Matt.28.d. ſimile eſt illud:docentes eos ſeruare omnia
quȩcunque mandaui vobis.Nõ ergo Moy
ſes, nõ apoſtoli, vel q̃libet alia debet doce-
re q̃ quæ dominus docuit,& cõſilij decre
to obſeruanda p̃ſcripſit,in quibus vitam ę-
ternam nos habere voluit,ſicut de his prę-
termitti quicq̧ non oportet : ſed omnia q̃
mandauit auditorib⁹ cõmittere neceſſe eſt.
d ℭ Surrexerunt Moyſes & Ioſue.
Ioſue non cõmemoratus in illis quatuor
ſubitò cum Moyſe apparet,& cũ illo aſcen
dit ad accipiendas tabulas legis , & ſubitò
rurſus abſconditur.i.tacetur. & Moyſes ac
cipit legem,& cum eo iterum apparet,for-
tè ſignificat nouũ teſtamentum abſconditũ
eſſe in lege, & aliquando intelligẽtib⁹ appa
rere.Quòd verò Ieſus iã vocat̃,cũ in libro
Nume.qñ hoc nomẽ acceperit ſcriptura
dicit,q̄ iã ꝓpè eſſent,vt terrã ꝓmiſſam iã intrarẽt:p ꝓlepſim.i.p̃oc
cupationẽ anticipat ſcriptura,qđ poſtea factũ eſt.Oia eñ iſta poſt-
quã facta ſunt,ſcripta ſunt:& ideo qñ factũ eſt qđ mõ memorat̃,nõ
Myſticè dũ vocabat̃ Ieſus,ſed qñ ſcriptum eſt.ℭ Bed.Ioſue Chriſtũ noĩe
Matt.5.b. & actiõe ſignificat,q miniſter Moyſi dicitur quia Chriſt⁹ nõ venit le
gem ſoluere,ſed adimplere.Moyſi veſtigia in omnibus ſeq̄tur,quia
in cũctis q̃ ſcripſit Moyſes typicè deſignat̃, quaſi comes indiuiduus:
ſi bñ q̃ritur, ĩuenit̃.vñ Io.v.g.Si crederetis Moyſi,forſitã crederetis
& mihi.ℭ Be.Aarõ אהרן mons fortitudinis,Hur חור interpre
tat̃ ignis vel lumẽ.Aarõ ergo Chriſtũ,Hur ſpiritũſctm̃ ſignificat:de
hoc dicit Eſa,Erit in nouiſſimis dieb⁹ p̃paratus mõs do.d.&c.Eſa.ij.
a.Et ille ſuper apl̓os in lumine ignis apparuit.Aſcendens ergo Moy
ſes ad dñm mõtem fortitudinis & lumẽ ignis in cãpeſtrib⁹ ad regẽ-
dum ppl̓m reliquit.Nos ergo ſi doctores ad cõtẽplationẽ ſeq̄ non
poſſumus,curem⁹ ne aliqua tẽtatione à vicinitate mõtis dei retraha
mur:ſed ꝓ poſſe v̓tutũ operib⁹ inſiſtamus, inhęrẽtes ſtabilit̃ ſacr̃is
Chriſti,q̃bus imbuti ſum⁹,& gr̃am ſpũs quo ſignamur,intemeratã
cõſeruemus.Et ſiqua q̃ſtio pulſauerit, inuocem⁹ adiutoriũ redem-
ptoris,q p donũ ſpũſſctĩ ꝓtegere ab omnib⁹ malis ac liberare con-
ſueuit.Nec dubitãdum.quia ſi p̃ſtitim⁹, p mõtem fortitudinis hũili
tas & infirmitas noſtra exaltetur,& cũctis hoſtib⁹ fortior efficiatur. C
per lumẽ quoq̧ ſancti ſpũs illuſtrat̃ ignorãtia noſtra,& ad dilectionẽ
conditoris anim⁹ inardeſcit. e ℭ Cumq̧ aſcendiſſet.Beda.Si
cut mons altitudinem perfectionis q̃ in lege ſcribẽda erat, deſignat:
ita nubes qua mons tegitur,gratiã diuinę ꝓtectionis inſinuat : qua
tantò quiſq̧ fruit̃,quantò ad ſcrutanda mi-
rabilia legis reuelatis oculis cordis aſcendit.
Nam nec montẽ ſolũ q̃ Moyſes aſcẽdit, nu
bes operuit;ſed & populum p deſerta gra-
dientẽ q ad altiora nõ potuit aſcẽdere, obũ
brauit.Vnde Pſal.ciiij.d. Expandit nubem
in prote.e.&c.Quia dominus omnes timẽ
tes ſe puſillos cum maioribus cæleſti bene-
dictione ꝓtegit

a deum Iſraël.Et ſub pedibus eius a
a ¶ In quo vita cæleſtis ſignificatur.
quaſi opus lapidis †ſaphyrini, & b
† ſaphyri
quaſi cælum cùm ſerenum eſt.
Nec †ſuper eos,qui procul re- c
Sap.6.b.
a ¶ Id eſt,non ſe abſcondit eis.ponere enim manum eſt deo ſe,ne videatur abſcondere: vnde Moyſi dicit, Ponam manum meam donec pertranſeam &c.
ceſſerant de filijs Iſraël,miſit mã- d
num ſuam. Videruntq̧ deum & e
a ¶ In loco dei manducant & bibunt, ſuauitatem ſaturitatemq̧ ſignificantes in regno æternitatis.Beati enim.qui eſuriunt & ſi.in.&c.Matt.v.a.
comẽderunt ac biberunt. Dixit f
a ¶ Quia lex tantũ a perfectioribus capitur, & vni genti prædicatur.
b autem dominus ad Môyſen. A- g
a ¶ Quia excelſa lex ab humanis doctrinis ſecreta. b ¶ Altitudinem legis.
c ¶ Commemorare. ¶ Vt mecum moratus liberius audias quod inferius doceas.
ſcendẽ ad me in montẽm & eſtò h
† infrà.31.d 32.d.
a ¶ Quia fortibus fixa intentione cuſtodienda,quorum exempla cum nobis imitanda proponuntur, quaſi ſcripta in lapide lex oſtenditur.hinc eſt quod Daniel vidit lapidem exciſum ſine manibus . Daniel.ij.g. & Petrus ait:Vos tanquam lapides vi.&c. j.Petri.ij.a.
c ibi,daboq̧ tibi tâbulas lapideas, i
& legem,ac mandata , quæ ſcri-
¶ In eis.
a ¶ Per hoc certum eſt Ioſue interfuiſſe illis qui montem aſcenderunt.
d pſi,ut doceas † eos. Surrexerunt k
a ¶ Chriſtus. b ¶ Qui non venit ſoluere legem Moyſi ſed adimplere.
c ¶ Legis
Môyſes & Iôſue miniſter eius ,
aſcendenſq̧ Moyſes in montem l
a ¶ In campeſtribus,qui ſcilicet non poteſtis in montem aſcendere.
dei , ſenioribus ait : Expẽctate m n
hîc donec reuertamur ad uos. o
a ¶ Montem fortitudinis Chriſti.
¶ Fidem incarnationis Chriſti.
b ¶ Conſolationem ſpiritusſancti.
¶ Ignem vel lumen.i.ſpiritumſanctum.
Habetis Aâron & Hũr uobiſ- p
a ¶ Si qua ſcilicet aduerſitas vel tentatio pulſauerit.
cum : ſi quid nâtum fuerit quę- q
r ſtionis, referetis ad eos. Cúm- r s
que aſcendiſſet Moyſes,operuit t

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Sub pedibus.& per hoc deſi-
gnabatur,q̄ erat aſſumpturus naturã hu-
manam. b ℭ Quaſi opus lapidis ſa.
In Hebrȩo habet̃:Quaſi opus lateris ſaphy
rini,ita q̄ figura lateris reducebat eos ad me
moriam anxietatis,quam ſuſtinuerant faciẽ
do lateres in AEgypto.& color eius qui e-
rat quaſi color cæleſtis,deſignat eorum li-
bertatem ſuam quam conſecuti erant,& io
cunditatẽ diuinę apparitionis, quia oppo-
ſita iuxta ſe poſita magis eluceſcũt.c ℭ Nec
ſuper eos. Aliqui libri habẽt hîc, non in-
terpoſitũ ſic;Nec non ſuper eos & c.ſed nõ
eſt de textu:quia nõ eſt in Hebrȩo,nec in an
tiquis libris.& eſt ſenſus:Nec ſuper eos qui
procul receſſerant .i. populũ de quo dictũ
eſt ſuprà,q̄ non debebat aſcẽdere cũ Moy-
ſe & alijs ſenibus , ſed longè remanere.
d ℭ Miſit manum ſuam.occultando ſe
eis,ſicut dicitur infrâ. xxxiij.d. Moyſi: Pro- D
tegam te dextra mea donec tranſeam, tol- † filios Iſrael
lamq̧ manum meam,& videbis poſteriora
mea.Ex quo patet,q̄ poſitio manus dei ſu
per aliquid deſignat hîc occultationem ſui,
& ſubtractio manus reuelationẽ. ideo ſub-
ditur: e ℭ Videruntq̧ deum & co-
mederunt ac biberunt.ſ. in lętitia ma-
gna poſt talem viſionẽ.Hebrȩi aũt dicunt
q̄ hîc eſt textus verus:nec ſup duces filiorũ
Iſrael miſit manũ ſuã &c.& ſecũdũ hoc po
pulus cõis nõ vidit deũ,ſed tñmõ illi q erãt
principales in ppl̓o.ſ.Moyſes,& illi q erant
cũ eo,& principes tribuũ. f ℭ Dixit au
tẽ.Poſt dationẽ moraliũ p̃ceptorũ & iudi-
cialiũ,hîc cõſequẽter ponit̃ datio ceremoni
aliũ q̃tũ ad ſtructurã tabernaculi & ordi-
nationẽ miniſtrorũ,vbi ſic ꝓcedit̃:quia pri
mò deſcribit̃ Moyſi vocatio,ſcđò dictorũ
ceremõialiũ traditio.xxv.c.Circa primũ dr̃:
g ℭ Aſcende.ſ.ſolus. h ℭ Et eſto.per
hoc deſignauit , q̄ Moyſes deberet ibi diu
remanere, tñ nõ determinauit q̃diu p̃ciſè.
i ℭ Dabo tibi tabu. &c.dicunt Hebrȩi, q̄ erant de ſaphyro.
k ℭ Surrexerunt.qui iuit cum eo vſq̧ ad terminos montis, &
ibi fixit tabernaculũ ſuũ ad manẽdũ quouſq̧ rediret Moyſes de ca
cumine montis;& p hoc eñ q̄ infrà.xxxij.d.dixit Ioſue ad Moyſen
de cãtãtibus corã vitulo cõflatili:Vlulat⁹ pugnæ audit̃ i caſtris &c.
patet q̄ nõ habitauerũt in caſtris,qñ fecerũt vitulũ & adorauerunt.
l ℭ Aſcendẽſq̧.i.aſcendere volens. m ℭ Senioribus.& hoc
fuit qñ ipſe & Ioſue receſſerũt de caſtris.iõ ſubdit̃: n ℭ Expecta
te hic.intendentes ad regimen populi. o ℭ Donec reuerta.
ſ.ego & Ioſue. p ℭ Habetis Aaron & Hur.vo.Iſte Hur fu-
it maritus Marię ſororis Moyſi: vt dictum eſt ſuprà. xvij. capite.
q ℭ Si quid natum fuerit quȩſtionis.id eſt aliquid quod vi-
deatur vobis difficile & ambiguũ. r ℭ Referetis ad eos.ad
determinandum,ſicut referretis ad me,ſi eſſem p̃ſens. s ℭ Cumq̧ Moraliter
aſcendiſſet Moyſes &c. dimiſſo Ioſue in loco ſupradicto .
t ℭ Operuit nubes mõtem.quæ erat ſignum diuinę p̃ſentiæ.
Tegens illũ nube
ℭ Et viderunt deum Iſrael . p hoc ſignificat̃, q̄ viſio dei
clara & fruitio pfecta,p Chriſti ſanguinẽ & martyrũ eius donan-
dæ ſunt populo Chriſtiano.

E diɛtione protegit. a ℭEt habitauit gloria dñi. Beda. Non modò ſublimitas, ſed & nomē mōtis in quo data eſt lex, perfeɛtionem ſignificat. Sina enim interptatur mēſura mea, vel amphora mea. Diuinitus ergo ꝓcuratū eſt vt ſic vocaret, vt ipſo vocabulo ſignificaret deus, ꝙ lex ſua perfeɛtam viuendi regulā omnibus promulgaret: & vnicuiq; ſecūdū opera ſua redderet iuxta illud Luc. vj. f. In qua menſura menſi fueritis, reme. vo. Bñ aūt dicit ꝙ, Moyſe aſcēdente nubes & gloria dñi ſex diebus montem operuit: & ſeptimò illū ad altiora montis vocauerit. Sex enim diebus in lege operari, in ſeptimo quieſcere iubemur. b ℭTegens illum nu. Beda. Sex dieb⁹ nube & gloria dñi tegitur; quia qui mādata dñi iuſtis operibus exequit, diuina ꝓteɛtiōe dign⁹ habet. Dñs em̄ q aſcendere iuſſit, nube ſua & claritate circūdedit: quia q donū bene opandi tribuit, ipſe bene opantes ne deficiant, illuſtrat: & ne tentamentis diaboli quaſi feruoribus ſolis exurant, ꝓtegit. Septimo die vocauit ad altiora: qa poſt operū perfeɛtionē, lex ꝓmittit ęternā requiē: vt qui in altitudine reɛtę aɛtionis domino adſiſtimus, ad eius viſionem & colloquium aſcendamus: ſecundum illud pſalmo. lxxxiij. b. Etenim bñdiɛtionē dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutē: videbitur deus deorū in Sion. In hac etiam vita poſt aɛtiuę vitę perfeɛtionē, ad diuinę ſpeculationis gratiā qdā aſcendunt, qualis & quātula adhuc mortalib⁹ dari poteſt. Vñ de Moyſe diɛtū eſt, quia locutus ſit cū dño facie ad faciē, ſicut hō cū amico ſuo. De illo ergo ſpecialiter intelligitur,
† ſ. 34. b. d. ꝙ ſex diebus in monte nube & gloria dñi
De renū. c. ſit ꝓteɛt⁹; ſeptimò ad altiora conſcendit ad
niſi, añ finē. colloquiū dñi vocat⁹: quia per opa q̄ à deo accepat magis & magis illuſtrari, & ab oībus malis meruit obūbrari: vt ad ſublimiora diuinę viſionis & collocutionis dona pueniret.
Myſticè c ℭErat autē. Bed. Quaſi ignis ardens ſpēs glię dñi apparuit. quia corda eleɛtorū & dono ſcientiæ cæleſtis illuſtrat: & ardore ſuæ charitatis inflāmat. In nube ergo apparet glia dñi: quia nos ab æſtu tentationū protegit. In caligine: quia potentia maieſtatis eius à nullo pōt integrè compre
Philip. 4. b. hēdi. Pax enim dei exuperat oēm ſenſum. In igne ardēte: quia mētes fideliū ſupernorum cognitione irradiat: & ſpe ac dileɛtione incendit. Hāc gloriā filij Iſrael delōge & ab inferioribus aſpiciūt. Moyſes aſcēdēdo penetrat: quia myſteria diuina pfeɛti ſubtiliter vidēt. Nos vò nrę memores fragilitatis & inertię, ſi intrare cōprehendendo neqmus, credēdo & ſperando & diligēdo in ꝓximo aſpeɛtare curemus. Filij em̄ Iſrael à longe oculos ad mōtē dñi & ad cōſpeɛtū glię hñt, cū infirmi deū videre deſiderantes, oculos mentis figūt in memoria ęternę claritatis; qbus in vicinio mōtis dei, in quē Moyſen aſcendiſſe nouerūt, cōmorātes cū eo moderamine viuendi ſe coercēt: vt nunq̄ greſſum operis ab imitatione ſummorū virorū abſtrahant, tametſi plenè illos ſequi non
Moraliter valeant. d ℭIngreſſuſq; Moyſes &c. Beda. Moyſes medium nebulę ingreſſus aſcēdit in mōtem: cū pdicatores diuinę legis,
† infrà. 35. a. in qbus ipſe eximius eſt, ad intuenda ſublimiter occulta ſapiētię dño ducēte penetrāt. Fuit aūt cū dño. xl. diebus & xl. noɛtibus: vt hoc numero diſceret, ꝙ illi ſoli decalogum legis quē cū populo ſuo acceperat, poſſent iplere, quos euāgelij gra q̄tuor libris cōſcribēda iuuaret. Quater em̄ deni q̄draginta faciunt, vel ꝙ quandoq; eadem præcepta decalogi in notitiam cunɛtarum gentium, quæ in quatuor partibus orbis continentur, diuina gratia panderentur: vt per eorum obſeruantiam ad ſalutem veniant æternam.

a ¶Diuina proteɛtio.

a nubes montem, & habitauit

a ¶Illuſtratio.
b ¶Amphoram meam vel menſuram meam, quia lex dei eſt perfeɛta regula viuendi & vnicuiq; ſecundum opera reddit.
c ¶A tentatione diaboli.

b gloria † domini ſuper Sinai, te- a

a ¶Diuina proteɛtione
b ¶Quia in lege dei ſex diebus operari iubetur.
c ¶Quia poſt perfeɛtionem operum lex æternam requiem promittit.
¶Quia in ſeptimo iubemur requieſcere.

gens illum nube ſex diebus. Se-

a ¶Quia Moyſi & cæteris mundo corde diuina reſerante gratia obſcuritas cæleſtium ſacramentorum eſt acceſſibilis. vnde: Pſal. xxxiij. a. Accedite ad eum & illuminamini.

ptimo autem die uocauit eum

a ¶Obſcuritatis. ſ. ſacramentorum.
¶In deo nullæ ſunt tenebræ, ſed lucem habitat inacceſſibilem, quam nullus videre poteſt.

dominus de medio caliginis.

c Erat autem ſpecies gloriæ do- b

¶Quia mentes fidelium cognitione ſupernorum irradiat & dileɛtione accendit.

mini, quaſi ignis ardens ſuper uerticem montis, in conſpeɛtu

a ¶Qui deum videre deſiderantes in memoria claritatis eius mentis oculos figunt.

d filiorum Iſraël. † Ingreſſuſque

a ¶Prædicatores. b ¶Occulta diuinæ potentiæ vel ſapientiæ.
c ¶Sublimi intelleɛtu.

Moyſes medium nebulæ, aſcen-

a ¶Sapientiæ altitudinem.
b ¶Etiam Moyſes.

dit in montem, & fuit ibi qua- c

a ¶Quia illi ſoli decalogum implent, quos euangelii gratia iuuat.

draginta diebus & quadraginta noɛtibus.

Cap. XXV.

e Locutuſq; eſt d dominus ad Moyſen dicēs: Loquere filijs e Iſraël, ut tol- f lant mihi † pri-

a ¶Initia. ¶Pelagiani primitias bonorum deo non offerunt, ſed ibi imputantes aliquid boni ſe habere dicunt abſq; gratia dei.

mitias: Ab omni homine qui g

a ¶Hilarem enim datorem diligit deus &c. ij. Corin. ix. b.
b ¶Non ex triſtitia aut ex neceſſitate.
c ¶Vnde Pſal. xxxiij. b. Voluntarie ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum eſt. ¶Pretioſa in argento & auro & ſerico, & cæteris rebus quibus vaſa tabernaculi fiant.

offert ultroneus accipietis eas. h

f Hęc ſunt autē quæ accipere debe- i

a ¶Claritatem veræ ſapientiæ.
b ¶Nitorem ſacræ eloquentiæ.
c ¶Oris cōfeſſionem ad ſalutem. ¶Fidei publicam prædicationem vel confeſſionis.

tis. † Aurum & argentum & aes, k

a ¶Corda ſurſum eleuata. ¶Cæleſtem conuerſationem. b ¶Corporis paſſionē ad quam pro Chriſto parati eſſe debemus.
c ¶Dei & proximi dileɛtionem ardentem.

hyacinthū, & purpurā, coccumq; l

a ℭTegens illū nube. Non quòd receſſerit ſeptimo die nubes, ſed per illos ſex dies accipit mora Moyſi in mōte anteq; dominus cū eo loqueret. ideo ſubdit: Septimo aūt die vocauit eū &c. G
b ℭErat autē ſpecies gloriæ domini quaſi ignis. de ſupiori em̄ parte nubis quæ mōtem operuerat, videbat quaſi ignis aſcendere in altū, ita ꝙ videbat de caſtris. c ℭEt fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta &c. abſq; cibo & potu.

ℭIn capi. xxiij. vbi dicit in poſtilla: Fuit etiam iſta aſperſio.

ADDITIO.

Cū non ſolùm de ſenſu literali, ſed etiā de figuratiuo agat poſtillator in hoc loco: non videt eſſe pretermittēdū illud quod in glo. hr ſuper illud verbum: Hic eſt ſanguis fœderis dicēs: quia morte Chriſti, quę in hoc loco ſignificat. Cōfirmatur teſtamētū: Hęc in gloſſa. Qui quidē ſenſus figuralis bene cōtinuat cū ſequētibus, cū dicit: Viderūt deū Iſrael. Nam tm̄ populus ille qui in ſanguine teſtamenti Chriſti cōfirmatur, deū Iſrael videt, nunc per fidē & ſacramentum: & in futuro per eſſentiam.

GLO. ORDI.

Cap. XXV.

Locutuſq; eſt domin⁹ ad Moyſen dicens: Loque. &c. primitias. Bed. Primitias bonorū deo offerimus, cùm bonum quod agimus, to- Myſticè
tum diuinæ gratiæ tribuentes, & toto corde ꝓfitentes, ꝙ nec initium bonę aɛtionis vel cogitationis niſi à domino poſſumus habere. Mala verò ſemp à nobis diabolo inſtigante, & cœpta & cōſummata nec niſi domino donante laxanda. f ℭHęc ſunt. Beda. Cuncta quæ ſibi dominus ad faciendum ſanɛtuarium materialiter offerri præcepit, nos quoque qui ſpirituales filij Iſrael, id eſt imitatores deum videntis populi eſſe cupimus: ſpiritualiter offerre debem⁹, vt p has oblatiōes volūtarias ipſi ſāɛtuariū in nobis faciam⁹ vt ipſe habitare in nr̄o corde, & ſibi māſionē conſecrare dignetur. H

Lapides onychinos

NIC. DE LY.

Cap. XXV.

Locutuſq; eſt dominus. Hic cōſequēter traditur deſcriptio tabernaculi & pertinentiū ad ipſum, & primò circa hoc ponit domini pceptum, ſecundò interuenit impedimentū. xxxij. capi. Tertiò amoto ipedimento deſcribitur operis executio. xxxv. capi. Et quartò tabernaculi ereɛtio. xl. cap. Circa primum primò oſtenditur materiæ pręparatio, ſecundò deſcribitur tabernaculi & ptinentiū ad ipſum forma & diſpoſitio ibi; Facietq; mihi ſan. Circa primū dicitur: e ℭLoquere filijs Iſrael. quia de oblationibus eorum debebat fieri tabernaculum. f ℭVt tollant mihi primitias. In Hebręo habetur תְּרוּמָה terumath, id eſt ſeparationē, quia oblata ſeparabant à communibus vſibus, quibus nō poterāt vltrà applicari, ſed tantùm diuino cultui. g ℭAb omni. i. ſpōtaneus. h ℭAccipietis. & nō aliter. i ℭHęc ſunt. pro diɛtis operibus, k ℭAurum & argen. Hyacinthū. i. lanam & ſericum talis coloris ſicut eſt lapis hyacinthus, cui⁹ color aſſimilat ſaphyro. l ℭCoccumq; bis. i. lanā & ſericum coloris rubei, & bis tingebatur vt color eſſet intenſior.

Diuiſio † oblationē

Et byſſum

Moraliter. d ℭLocutuſq; eſt dominus ad Moyſen &c. In hoc capitulo deſcribitur conſtruɛtio arcæ teſtamenti, cū dicitur

Arcā de lignis;

a ℂ Lapides onychinos &c. Beda. Hęc offerimus cùm miracula ſanctorum, quibus cogitationes deo deuotas & opera virtutum ornauerũt, digna laude prędicam⁹, & in adiutoriũ fidei noſtrę cùm opus eſt, aſſumimus: quia enĩ in humeris onera geſtamus, per ephod. i. ſuphumerale, opa iuſtorũ & labores inſinuant, qȓ verò in pectore cogitationum eſt ſedes, ĩ rõnali qđ eſt habitus ſacerdotalis pectoris, mundę electorũ cogitationes exprimunt. Lapides ergo onychini & gẽmę ornant ephod & rõnale, cũ ſanctorũ patrũ actibus & cogitationibus etiã miracula inſigniunt. Vel in onychinis lapidibus, q ſanguinei coloris eſſe ferunt: addita bonis operibus martyrij merita ſignant. b ℂ Facientq́ mihi ſanctuarium. Bed. Oſtẽdit dñs Moyſi tabernaculũ in monte, & vaſa in cultu eius cõſecrata: qa ſecũ tã diu moranti aptè mõſtrauit quãta humilitate, pietate, munditia, virtutes angelicæ gaudeant obedire, q̃ ſunt tabernaculũ pfectũ eius q in eis ſemper habitauit. Quorũ etiã nobis in reſurrectione ſimilitudo vitę & cõis ante deũ cõuerſatio ꝓmittit: quocunq́ modo eorum vitã imitari ſtudemus laudãdo. ſ. & diligẽdo deũ & ꝓximũ. Inimicos etiã ꝓuocando ad deum, quibus dicit:

Roma. 8. b. Vos aũt fratres nõ eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Tabernaculũ ergo Moyſi in monte mõſtratum, cæleſtis patria eſt, q̃ nunc de ſolis angelis extitit, ſed poſt aſcenſionẽ Chriſti p̃clarã multitudinẽ ſanctarũ aĩarum recepit. c ℂ Iuxta omnem. Bed. Imitari debemus angelos diligendo deũ & ꝓximum. Subueniunt & illi miſeris, & ſi nõ angelis, q omnes beati certè hominib⁹. Humiles ſũt, mites ſunt, paccati diuinis obediunt præceptis. Imitare hos quantũ vales, vt ſanctuariũ dño iuxta templum qđ in mõte monſtratũ

B eſt, in te ædifices: vt & nũc in te deus habitet, & poſt hanc vitam in illud tabernaculũ quod imitaris, introducat. d ℂ Omniũ vaſorum. Bed. Vaſa tabernaculi ſingulæ pſonæ angelorum, ex quibus Ieruſalem mater omnium noſtrum in vera pace & vnitate conſiſtit. e ℂ Sicq́ facietis illud. Arcam. Be. Arca fieri p̃cipit, in qua Chriſti incarnatio figurat, in qua oẽs theſauri ſapientię & ſcientiæ abſcõditi. Hęc de lignis ſetim cõpingit, quæ leuia & imputribilia parum à qualitate albæ ſpinæ diſtant, quia corpus Chriſti conſtat ex mẽbris ab omni vitio mundis. Hæc ligna ſunt ſimilia ſpinis, quia non in carne peccati, ſed in ſimilitudine carnis peccati venit. f ℂ Cuius longi. Bed. Quęrit cuius quantitatis ſit iſte cubit⁹, quem Moyſes in tabernaculo, Noe in arca poſuerit, ſecũdũ Ioſephũ, nõ eſt putandum hoĩem Iudæum ingenio prẽditũ in ſcripturis diuinis & ſecularibus doctiſſimum hoc potuiſſe latere. Ait ergo: Facta eſt arca longitudinis quinque palmorum, latitudinis trium. Vnde patet: quia illum deſignat cubitũ quẽ duo palmi faciũt. g ℂ Latitudo. Be. Vni⁹ cubiti latitudo ꝑ diſpẽſatiõe dñicę charitatis, q̃ electos in deo adunare curauit, vñ: Vt ipſi in nobis vnũ ſint. & paulo poſt: Vt dilectio qua me dilexiſti in ipſis ſit, & ego in ipſis. Habet & ſemiſſem, quia in hac vita nec perfectè deum diligere, nec dilectionem quam erga nos habet, comprehendere ſufficimus: quia ex parte diligimus, ſicut ex parte cognoſcimus. Habet ergo arca cubitum vnum & dimidium, quia dñs vnica nos pietate ſibi ac patri ſociãdos diligit, & dilectionis noſtrę capacitatem, qualis in hac vita eſſe poteſt, ęquè pia benignitate cõplectitur, donec ad eius viſionem vbi eum toto corde diligamus, intremus. ℂ Beda. Miſticè. Longitudo arcæ longanimitatẽ Chriſti, & patientiã q̃ inter hoĩes conuerſatus eſt, inſinuat. Latitudo amplitudinem charitatis, qua ad nos venit, & nobiſcũ habitauit. Altitudo ſpem futurę ſublimitatis, qua ſe poſt paſſionẽ glorificandũ, vel nos glorificaturũ eſſe p̃uidit. Vnde longitudo duorũ cubitorum ꝓpter doctrinã. ſ. & opa qbus ☞ in mundo ful

Margin: Miſticè — † taxorum — † oleũ vnctionis — Roma. 8. b. — Moraliter — Coloſſ. 2. a. — • illud — Quęſtio de cubito — † habebit — † ſemiſſem — Ioh. 17. c. — Myſticè

a ℂ Carnis caſtitatem.
b ℂ Pœnitentiæ habitum & luctum.

bis tinctum, & byſſum, pilos

a ℂ Doctores dominici gregis proprio ſanguine baptizatos.
ℂ Pelles arietum offerimus, cum corpora noſtra incorruptibilia futura & glorificanda credimus.

caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelleſq́ † ianthinas, & li-

a ℂ Has offerimus, cum nos poſt mortem ſpiritualia in cælis habituros corpora ſperamus.

a ℂ Ligna ſetim offerimus, cum expurgatis peccatorum ſpinis, & munda carne & anima ſoli deo ſeruimus.
b ℂ Sanctorum firmitatem, qui nullo vitio corrumpuntur.
c ℂ Fulgentes fructus charitatis & miſericordiæ.

gnã ſetim oleũm ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris

a ℂ Componenda.
b ℂ Opinionem boni operis ad exẽplum bene viuendi longe lateq́ ſpargendo.

a ℂ Miracula.
b ℂ Opera virtutum & miraculorum, quibus ephod, & rationale, i. opera & cogitationes ſanctorum exornantur.

lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod ac rationale. Facientq́ mihi ſanctuarium,

a ℂ Opera.
b ℂ Cogitationes.
a ℂ De ſeipſis. b ℂ Tabernaculum.
ℂ Communis omnibus.

& habitabo in medio eorum, iuxta omnẽm ſimilitudinem tabernaculi, quod oſtendam tibi, & omnium vaſorũ in cultũ ei⁹. Sicq́

a ℂ Non ex parte; quia ſi angelorum conſortia cupimus, debemus vitam eorum in terris quantum non noxia corpora tardant, imitari.
a ℂ Patriæ cæleſtis, ad cuius ſimilitudinem eccleſia iubetur conſtrui.
a ℂ Singulorum angelorum.

facietis illud. Arcãm de lignis ſetim compingite, cuius lõngitudo

a ℂ Corpus Chriſti quod nulla contagione peccati corruptum: cuius longitudo fuit tolerantia paſſionis.
b ℂ Membris puriſſimis: quamuis in ſimilitudinem carnis peccati.
a ℂ Longanimis patientia.

† habeat dũos & † ſemis cubitos, lãtitudo, cubitum & dimidiũm,

a ℂ Doctrinam & operationem Chriſti: quorum alterum ſine altero non fuit.
b ℂ Plenum cubitum non habemus, quia eius opera ad plenum imitari nõ valemus.
ℂ Quia tarditatem diſcipulorum longanimiter ferebat.
a ℂ Amplitudo charitatis quæ vna ſed, in duo mandata diuiſa. ℂ Charitatis qua ſuos adunare curauit.
b ℂ Quia in hac vita nec deum perfecte diligere: nec quantum diligat nos comprehendere ſufficimus.

a ℂ Et byſſum. Byſſus eſt genus lini cãdidiſſimi. Iſta enĩ fuerunt neceſſaria ad faciendũ arcam & propitiatoriũ & alia, quorum aliqua erant de auro, aliqua de argento, aliqua de ære, & aliqua de ære & argento. & ad faciendum cortinas tabernaculi quæ erant de prędictis, vt patebit infrà. b ℂ Pilos caprarum: de quibus facta ſunt ſaga. c ℂ Et pelles arie. rubri. dicit Ioſephus, q̃ lana pellium erat tincta rubeo colore. Ra. Sa. dicit q̃ erant frunitæ, gallicè tennées dictæ, & ex hoc erant rubeę. d ℂ Pelleſq́ ianthi. i. tali colore tinctas ſecundum Ioſephum. In Hebræo habetur: Pelleſq́ taxorum vt dicit Ra. Sa. & ſũt animalia habentia pelles, varias multis coloribus, & de pellibus dictis factũ fuit opimentum tabernaculi. e ℂ Et ligna ſetim. ad faciendũ tabulas tabernaculi & arcæ & mẽſę & aliqua alia, vt videbitur infrà. Si q̃ratur vñ in deſerto habuerunt ligna ſetim, cũ ibi non eſſent tales arbores: R ñdet Rabi Sa. dicens q̃ Iacob vidit in ſpiritu ſancto, q̃ filij ſui erãt facturi tabernaculũ in deſerto poſt exitum de AEgypto, & ſecum portauit in AEgyptum ſemina & radices talium arborum, & ibi plantauit & nutriuit, p̃cipiẽs filijs ſuis, vt exeuntes de AEgypto ſecũ portarent. aurũ aũt & argentũ habuerunt de AEgypto, quam ſpoliauerunt, & lapides pretioſos &c. f ℂ Oleum ad lumi. id eſt p̃paranda, vt poſſint ardere. g ℂ Aromata vt. ad faciendum vnctionem ſacerdotũ & vaſorum & cõpoſitionis cremandæ in altari incenſi. h ℂ Lapides onychinos & gen. ad. or. ephod. in quo requirebantur duo lapides onychini. i ℂ Ac rõnale. &c. in quo requirebãtur. xij. lapides, quorũ vnus eſt onychinus. ℂ Facientq́ mihi ſanctua. Hîc ponitur tabernaculi & vaſorum & miniſtrorum deſcriptio, ſecundò artificũ electio. xxj. cap. Adhuc primò p̃mittit deſcriptio tabernaculi & vaſorum, ſecũdò ordinatio miniſtrorũ. xxviij. c. Circa primum ponit primò deſcriptio eorum q̃ erant intra tabernaculũ, ſcđò ipſius tabernaculi in ſe. xxvj. ca. tertiò agit de his q̃ erant extra ca. xxvij. Circa primũ loquitur primò gñaliter dicens: k ℂ Facientq́ mihi ſan. i. tabernaculũ, quod poſſit portari de loco ad locum. l ℂ Et habitabo in medio eorum. ita q̃ non oporteat eos pro ſacrificijs redire ad montem iſtum. m ℂ Iuxta omnem ſimilitudinem tabernaculi &c. Oſtendit enim dominus Moyſi viſione imaginaria tabernaculũ cũ omnibus ad ipſum pertinentibus, & ſecundum hanc ſimilitudinem Moyſes explanauit & deſcripſit artificibus. n ℂ Arcam de lignis ſetim compingite: cuius lo. Hîc deſcribit in ſpeciali, & primò ea q̃ erãt intra ſcĩm ſcõrum. ſecundò q̃ erãt intra ſancta, ibi: Facies & mẽſam. Circa primũ dicit: Arcã. ſ. teſtamenti, q̃ erat quaſi ſcriniũ ſine pedibus. o ℂ De lign. ſetim. quæ ſunt imputribilia, vt dicit Ioſephus. p ℂ Cuius longitudo habeat duo. & ſemis cubi &c. id eſt duos cubitos & dimidiũ.

☞ Et deau.

Margin: C — Byſſus — Taxus — Queſtio — D — Diuiſio

Moraliter

✱ n ℂ Arcam de lignis ſetim compingite &c. Per arcam iſtam figurata fuit virgo Maria, in qua repoſitus fuit ſanctus ſanctorum Ieſus Chriſtus, qui eſt rex & ſacerdos & cibus fidelium. Et hę tres conditiones figuratæ fuerunt per tria in arca repoſita, ſcilicet tabulas cõtinẽtes legem, & ſignificant regiam dignitatem, ad quam ſpectat ferè legem: & virgam Aaron, quæ ſignificat ſacerdotium: & manna quæ ſignificat cibationem fideliũ viatorum in ſacramento euchariſtiæ & beatorum in propria ſpecie. Facta verò fuit hæc arca de lignis ſetim, quæ ſunt imputribilia, ad ſignificandum puritatem beatæ virginis Mariæ, quæ fuit puriſſima mente & corpore, & etiam poſt mortem conſeruata à corporis putrefactione.

in mundo fulgebat.Vnde:Quæ cœpit Ieſus facere & docere.Et ali-
E bi:Vnde huic ſapientia hęc & virtutes. Quòd verò arca ſemiſſem
Act.1.a. habebat in longitudine,humanæ fragilitatis tarditatē poteſt ſignifi-
Matt.13.g. care,quæ dicta vel opera Chriſti ſublimia dignè capere non vale-
Iohã.12.b. bat.Vñ:Hęc non cognouerunt diſcipuli eius primùm &c.facta.ſ.
Lucæ.18.f. eius.Et alibi:Et erat verbum iſtud abſcōdi-
tum ab eis &c.Habebat ergo arca duos cu
bitos lōgitudinis:quia vbo & facto clarus
in carne apparebat. Dimidiũ verò cubiti,
quia tarditatem diſcipulorũ longanimiter
ferebat. a ¶Altitudo cubito.&c. Bed.
Habet arca cubitũ in altitudine, quia Chri
ſtus pleniſſimè nouerat cũ eſſet incorrupti-
bili carne,q̃ta vel ſibi vel membris gloria
eſſet futura.Habet & dimidium,quia deuo
tionē noſtrę carnis libenter in ſe ſuſcepit: q
pia intentione patriã futurã diligimus,ſed
nōdũ pfectè q̃ ſit ei9 felicitas capim9,& hoc
†tãtulum †tantulũ non niſi ab illo habemus. b ¶Et
quatuor.Grego.Arca eccleſia. Quatuor
circuli aurei per quatuor angulos, quatuor
euangelij libri,qbus per quatuor mundi p
tes pdicatur. Vectes de lignis ſetim, qui
ad portandum inſeruntur circulis,fortes &
perſeuerantes doctores,qui ſacris libris ſem
per inhęrentes eccleſię vnitatem denuntiãt.
† doctoribus Vectibus verò arcam portare eſt bonis
†doctrinis eccleſiam ad rudes fidelium mē
tes pdicando deducere. Hi auro iubentur
operiri:vt cũ alijs pdicant ſcientiæ fulgore
ſplendeant.Hi ſemper erunt in circulis nec
vnq̃ extrahenẽ,vt q ad officiũ pdicationis
excubant,à lectionis ſtudio nunq̃ recedãt.
Ad hoc enĩ vectes in circulis ſemper eſſe iu
F benẽ:vt cũ arca portãda fuerit de intromit
tendis vectibus nulla tarditas generet,quia
cùm ſpũale aliquid à paſtore quærit,igno-
minioſum eſt ſi tunc quęrat diſcere, cùm q̃
*vectes ſtionem debeat enodare,ſed circulis vectes
inhęreant,vt doctores ſemper eloquia dñi
1.Petri.3.c. meditantes teſtamẽti arcã ſine mora ſeuent,
& qcquid neceſſe eſt, doceant. Vñ Petrus:
Parati ſemper ad ſatiſfactionem omni po-
ſcenti rõnem, & de ea quæ in vobis eſt &c.
c ¶Duo.Bed.quia in figura quatuor a-
nimaliũ:duo,q p hominē & vitulũ ſignant
paſſionē & mortem eius ſignauerũt.duo q
p leonē & aquilam,victoriã q̃.ſ.mortē de-
ſtruxit.hõ enĩ deus p incarnationē mortalis
factus apparuit. Vitulus vò oblatus p no
bis in altari crucis extitit.Itē leo,mortē ſupe
rãdo,aqla fact9 eſt aſcẽdẽdo. Duo ergo cir-
culi ſunt i latere vno,& duo i altero,qa duo
euangeliſtę aſſumptionem in dño humanę
fragilitatis:& duo victoriã q̃ de aſſumpta
fragilitate & morte triumphauit,inſinuaue
runt.Quaſi enĩ ſeuũ latus duos habuit cir-
culos,cũ duo euãgeliſtæ incarnationē Chri
ſti & paſſionem figurarũt. Dextrum quoq̃
duos cũ duo alij reſurrectionem & aſcēſio-
nem,quæ ad futurę vitæ gloriam pertinēt,
Hebrę.9.a. expreſſerunt. d ¶Teſtificationem
quam dabo.Be.de qua Apoſtolus:Poſt velamentum aũt,inqt, ſe
cũdũ tabernaculũ,qd dr ſctãſanctorũ,aureũ hñs thuribulũ, & arcã
teſtamenti circũtectã ex oĩ pte auro:in q̃ vrna aurea hñs manna, &
virga Aaron q̃ fronduerat & tabulę teſtamenti. Vrna ergo aurea
in arca hñs manna,ſctã aĩa eſt in Chriſto,hñs in ſe omnē plenitudi-
nē diuinitatis.Virga Aarõ q̃ exciſa frondu erat, poteſtas ſacerdotij
Hebre.1.c. inuicta:de q̃ dr:Virga ęqtatis vga re.t.q̃ ad tempus morte ſucciſa
mane reſurrectiõis viua refloruit,& ppetuò inuiolabilis & imarceſ
Rom.6.b. bilis pmãſura innotuit.Chriſtus enĩ reſur.ex mor.iã non mo. Ta-
bulę teſtamẽti in arca oēm in Chriſto ſciam paternorũ ſecretorum
& potētiã deſignãt iudiciorum. In illis enĩ & fides erat inſcripta
diuinitus q̃ mũdũ crearet ac regeret,& mandata qbus deo ſeruire o
portet & diſcretio iudicij q̃ ſe odientes damnaret,diligētes remune-
raret.Hęc eſt ergo teſtificatio quam dñs Moyſi in arca ponendã de
dit,cũ nobis cõfitēdã in Chriſto ſignificauit vitatē carnis & aĩæ &
vbi,ipſamq̃ carnē poſt paſſionē & reſurrectionē glorificatam, &
ęterna regis

ęterna regis ac pōtificis dignitate ſublimatã mõſtrauit,& ipſum tñ G
paternorũ conſciũ ſecretorũ quaſi eiuſdē cũ patre maieſtatis iudi- Propitiatorium.
cem oĩm docuit ſeculorum. e ¶Facies. Be.Propitiatoriũ tabula
erat aurea eiuſdē menſuræ cuius arca ſic dicta,qa ibi de9 Moyſi ap-
parens,& cum eo loquens propitiabatur populo,& miſericordiã
ſignificat,vnde bene ſuper arcam erat quia
miſericordia eius ſuper omnia opera eius.

¶Propter vnicam ſpem,qua futuræ reſurrectionis gloriæ præſtolãmur aduentum, vel quia nos inter aduerſa propter præmia futura gaudere admonet.

a altitudo cubitum ſimiliter ac ſe-
miſſem,& deaurabis eam auro a

¶Quia humanitas intus virtute plena eſt: & foris ſpirituſſancti opera præmonſtrabat.

mundiſſimo intus & foris: Fa- b

¶Quia expectauit quando pro nobis ſuſceptam mortem cum mortis aũt ore ſuperaret,& ad patrem victor aſcenderet gloria & honore coronatus.

cieſq̃ ſuprà coronã auream per

a ¶Quatuor euangeliorum libros,qui circulis comparantur,quia æterna dei ſapientia quam prædicant,nec incipiens nec deſinens quam homo accepit.

b circumitum, & *quãtuor circu- c

a ¶Claritate ſapientiæ.

los ãureos,quos pones per qua-

a ¶Quia ſacramenta incarnationis per omnes mundi plagas dilatantur, & euangelium prædicatur.
b ¶Iohannes & Matthęus qui Chriſto prędicanti adhæſerunt.
¶Quia duo euangeliſtæ in carne prędicanti adhærebant,duo alij poſt reſurrectionem & aſcenſionē Chriſto adhęſerũt.

c tuõr arcæ angulos. †Duõ circuli d

a ¶Dextro. b ¶Marcus.ſ. & Lucas, qui poſtea credentes,diſcipuli apoſtolorũ facti ſunt. c ¶Siniſtro.

ſint in latere unõ & dũo in ãlte-

a ¶Doctores,qui deũ prædicando circunferũt.

ro. Facies quoque uẽctes de li-

a ¶Quia puri & fortes eſſe debent. ¶Sapientia.

gnis ſẽtim, & operies eos auro:

¶Euangelia. ¶Accingentes eã ſcilicet.

Induceſq̃ *per circulos qui ſunt

¶Eccleſiæ.

in arcæ lateribus,ut portetur in

a ¶Vt nunq̃ a lectione ceſſent ¶Quia neceſſe eſt, vt qui alijs cęleſtia prędicãt,nunq̃ mentem a memoria ſacrę ſcripturę,vel manus ab obſeruatione mandatorum contineant.

eis qui ſempẽr erunt in circulis,

a ¶Quia illa tantum de incarnatione loqui & credere debemus, quæ nobis ipſe dominus per autores ſacræ ſcripturæ reuelare dignatur.

nec unquam extrãhentur ab eis. e
d Ponéſque in arca teſtificatio- f
e nem quam dabo tibi. Facies g

a ¶Tabulam.ſ.quæ arcam tegere ſufficiat.
¶Superexaltat miſericordia iudicium. vñ: Suauis dominus vni. & miſe.&c. Pſal.144.b.
¶Propitiatorium Chriſtus,de quo apoſtolus,Quem poſuit propitiationem per fidē in ſanguine ipſius. Roma.iij.d.

& propitiãtorium de auro †mun-
diſſimo. duos cubitos & dimi-
dium tenebit lõgitudo eius, & cu-

Nicolus de Lyra. Duos quoq̃

a ¶Et de aura.non per modũ pi-
cturæ,ſed laminis aureis opiendo. vñ infrà
xxxv.c.dicitur. Veſtita auro.& idē tenendũ Corona quadrata
de oĩbus illis q̃ dicunẽ in opere iſto deaura-
ta. b ¶Facieſq̃ ſupra coronam au.
Iſta corona nõ erat rotunda, ſed quadrata.
Erat enĩ quoddã labiũ in pte ſuperiori arcę
in circũitu eleuatũ,quaſi ſpatio duorũ digi-
torũ vl' q̃tuor ſuper opculũ arcę, ſicut fit in
marginib9 ſcacciorũ:dicit tñ corona, quia
erat p totũ circũitũ arcę. c ¶Et quatu-
or cir.ſecũdum Ioſephum iſti circuli ſic e-
rant diſpoſiti in quatuor angulis:ita q erãt
verſus ſupiorē partē arcę ſub corona, & q Aſundes d
vectes intrãtes p circulos irẽt ſecũdũ lõgitu
dinē arcę,& in hoc vr̃ cõcordare text9,quia
ibi dr̃: d ¶Duo circuli ſint.lat9 aũt arcę
cõmuniter dicit ſecũdũ longitudinem, & ſe
cũdũ hoc ſpatiũ inter duos vectes erat tñ
vnius cubiti & dimidij ſecundũ latitudinē
arcę,quæ erat inter duos vectes.Ra. Sa.di-
cit,q circuli ſic erant diſpoſiti in angulis,q †36.di.c.q ecclſiaſticis.
vectes tranſibant ſecũdũ latitudinē arcæ,&
ſic inter duos vectes erat ſpatiũ duorũ cubi
torũ & dimidij ſecũdũ longitudinē arcæ,q̃ H
continebaẽ inter duos vectes, & hoc videẽ
rõnabilius:quia ad hoc ponebanẽ vectes,
vt per illos arca portareẽ à ſacerdotibus,
qñ caſtra mouebantur, quia oportebat q
ſacerdotes deportarẽt eã proprijs humeris:
& propter pondus arcę & cõtentorũ in ea
reqrebantur ad minus quatuor homines,
duo añ,& duo retrò.Duo aũt hoies melius
pñt aptari ad ſuſtinendũ vectes. vnus iuxta
alium in ſpatio duorum cubitorum & di-
midij: quàm in ſpatio vnius cubiti & di
midij quia videretur nimis breue ad hoc q
duo hoies lateraliter ſimul incedētes porta
rẽt illã arcã. Nec illud obſtat qd hr̃ in litera:
Duo circuli ſint in latere vno;quia in qua-
drato qd eſt altera parte lõgi9,lineę breuio
res ita vocanẽ latera q̃drati,ſicut & longio-
res,& eodē mõ dicẽdũ de laterib9 arcę.quia
erat quaſi quoddã q̃dratũ altera pte lõgius.
e ¶Nec vnquã.quia vectes ſemel im-
miſſi non poterãt de circulis amoueri, niſi
pro reparatione,ſi eſſet ibi aliqd diſſipatũ
in alijs aũt portandis cũ vectib9,vectes erãt
in circulis tantùm tempore deportationis.
f ¶Poneſq̃ in arca teſtificati. id eſt †puriſſimo
tabulas ſcriptas digito dei, quæ erant te-
ſtes inter deum & pplm,q recepiſſet à deo
illa pcepta. g ¶Facies & propitiato-
rium.Ra.Sa.& Hebræi dicunt,q iſtud propitiatoriũ erat opercu
lũ arcæ:tũ quia de alio opculo eius nõ fit mētio: tũ quia deſcribitur
eiuſdē lõgitudinis & latitudinis ſicut & arca. Aliqui alij doctores
dicũt,q nõ erat opculũ arcę,ſed erat tabula aurea ſuperius eleuata,
q̃ſi portareẽ ab ipſis cherubin,q erant in extremitatibus arcæ, ita
q eſſet q̃ſi ſedile ipſius dei,& arcę opculũ eſſet q̃ſi ſcabellum illius ſe
dis,ſecũdũ illud: Qui ſedes ſup cherubin.i. ſuper ppitiatorium ab Pſal.79.a.
ipſis cherubin ſuſtẽtatũ.Dicebaẽ aũt ppitiatoriũ.quia de illo loco
audiebãẽ rñſa diuinę pietatis. ſecũdũ vò dictũ Ra.Sa. opculũ arcæ
erat quaſi ſedes dei: & pauimentum tabernaculi quod erat ante
arcã,erat quaſi
a ¶Et deaurabis eam auro mundiſſimo intus.p charita-
tis feruorē. b ¶Et foris.p cõuerſationis honeſtatē. b ¶Facies
q̃ ſupra coronam au.nã cæteri ſancti etiã ſupremi angeli ſunt in Moraliter
cælis ſicut dei miniſtri,ipſa verò ſicut cælorum regina. g ¶Facies
& propitiatorium.Ipſa nãq̃ pcibus ſuis deũ facit nobis ppitiũ.
Duos quoq̃ cherubin

☞ a ℭDuos quoqꝫ cherubin &c. Propter ſocietatem angelicæ pacis,quæ minus q̃ inter duos haberi nõ poteſt. Cherubin autẽ angelicã militiã ſignificat.Angeli verò ſumma cõcordia & quiete chriſtũ cõtemplantur.Vnde verſis ad inuicẽ vultibꝰ ꝓpitiatoriũ reſpiciũt:qa illã beatitudinẽ ſe habere dei gratia intelligunt.

ℭGregor. Duo cherubim qui plenitudo ſcientię dicuntur, duo teſtamenta ſunt, quorum vnus à ſummitate vna propitiatorij, alter ab altera ſtat. quia quod vetus de incarnatione Chriſti cœpit prophetando promittere: nouum perfectè narrat completum. Ex auro mundiſſimo fiunt, quia vtraque teſtamenta pura & ſimplici veritate deſcribuntur.Expandunt alas, & oracula operiũt,quia nos qui dei oraculum ſumus à culpis imminentibus ſcripturę ſacrę eruditione protegimur:quam dum ſollicite aſpicimus, ab errore ignorantię eius alis velamur. Mutuo ſe reſpiciunt, verſis vultibus in propitiatorium:quia teſtamenta in nullo diſcrepant, & inuicem ſe aſpiciunt:quia quod vnum promittit,aliud exhibet.Et propitiatorium id eſt mediatorem dei & hominum inter ſe poſitum vident: facies enim à ſemetipſis auerterent, ſi aliud promitteret quod aliud negaret. ℭBeda: Numero ſingulari כרוב cherub plurali autem כרובים cherubim dicitur. Sed gręca conſuetudo neutri generis cherubin poſuit, in litera in n. mutata. Hiero. autem & maſculino genere poſuit duos cherubim aureos &c.Non duo cherubim aurea. Interpretatur autẽ ſcientię multitudo, vel ſciẽtię intellectus quod recte angelis conuenit, qui ab omni impulſu impurę cogitationis alieni inhęrent conditoris viſioni.

1.Tim.2.b.

† & pones propitiatoriũ ſuper arcam.

* domini.

† teſtificabor tibi(.1. notumꝰ tibi faciam quod tecũ ſim.

a ¶Duo teſtamenta:quorum vnum futuram incarnationem:aliud factam clamat.

bitum ac ſemiſſem latitudo. Duos a
¶Propter ſapientiam.
quoqꝫ cherubim aureos,& produ- b
ctiles facies ex utraqꝫ parte oraculi. c
Cherub unus, ſit in latere uno: &
a ¶Velut intuentes propitiatorium obumbrant:quia felicitatem ſuam gratię dei deputant:a quo nihil mali velle poſſunt,acceperunt.
alter in altero. Vtrunqꝫ latus pro-
a ¶Quia omnem naturę ſuę potentiam qua in altis habitare:& illius patrię loco leui & lęto itinere penetrare meruerunt:in obſequium conditoris offerunt.
¶Eruditionis & protectionis.
pitiatorij tegant, expandentes alas d
a ¶Sanctos. b ¶Quia concorditer prędicant.
& operientes oraculum:reſpicient e
qꝫ ſe mutuo uerſis uultibus in pro- f
a ¶Cui totam felicitatem ſuam attribuunt.
pitiatorium †,quo operienda eſt ar
ca * in qua pones teſtimoniũ quod
b dabo tibi: Inde† pręcipiam & lo- g
a ¶Quia per gratiam propitiationis hominibus poſt pręuaricationis errorem:apparet:& viam docet.
quar ad te† ſupra propitiatorio ſcili
a ¶In viſione:ſcilicet angelica non in propria ſubſtantia. b ¶Teſtamentorum.
cet ac dẽ medio duorum cherubim h
a ¶Eccleſiam cui teſtatur deus voluntatem ſuam.
qui erunt ſuper arcã teſtimonij,cuncta quę mãdabo per te filijs Iſrael.

rubim &c.Ioſephus dicit quòd habebant ſimilitudinem quarũdam auium quæ nunqꝫ viſæ ſunt ab hominibus: ſed moyſes viſione imaginaria vidit tales ſimilitudines in ſede dei. Ra. Sa. & alij doctores dicunt ꝙ habebant ſimilitudinem puerorũ vel iuuenum habentium alas. b ℭEt productiles &c. quia non erant facti opere fuſorio ſed cum martello aurum deducebatur ad talem figuram. c ℭEx vtraqꝫ parte ora. &c. id eſt propitiatorij quod dicebatur oraculum: quia per orationes impetrabatur diuinum reſponſum quod inde audiebatur. d ℭExpandentes alas,ſuas in altum nõ directe:ſed oblique:& ſic operiebant aliquo modo propitiatorium. e ℭReſpicientqꝫ ſe mutuo &c. nõ directe ex aduerſo,ſed vertentes aliquãtulum vultus ſuos ad latus: vnus cõtra alium.ideo ſubditur: f ℭVerſis vultibus in propi.quo operienda eſt arca.quia ſecũdum Ra. Sa. propitiatoriũ erat operculum arcę:ſecundum verò aliam opinionem hoc nõ dicitur, quòd eſſet operculum arcæ: ſed eleuatum altius vt prędictum eſt: & pro tanto dicitur hic operiri arcam. g ℭInde præcipiam ſuper pro. quia ſicut dictum eſt erat quaſi ſedes dei loquẽtis cũ moyſe. h ℭAc de medio duorum cherubin &c. qui erant ſuper arcã. Ex hoc dicit Ra. Sa. quod duo cherubim ſtabãt ſuper operculũ arcæ in extremitatibus eius. Alij autem doctores de quibus facta eſt mentio dicunt quod erant poſiti ſuper pauimentum tabernaculi in extremitatibus arcæ:Dicuntur tamen hic eſſe ſuper arcam:quia eleuabantur in altum vltra altitudinem arcæ. ℭVt autẽ prędicta facilius capiantur deſcripſi ea in figura: verũtamen quia non poſſunt

† ſuper propitiatoriũ.

Alas autem in figura cherubim Moyſes facere iubetur,quod etiam pictorum licentia imitatur: vt in alto angeli ſedem habere, & leui volatu quolibet diſcurrere ſignentur. Quod nobis quoque poſt reſurrectionem ſpirituali corpore veſtitis indubitãter promittitur.Duo cherubim mutuo ſe reſpiciunt,quia duo teſtamenta in atteſtatione veritatis quam prędicant, in nullo diſcrepant.Vertũt vultus in propitiatorium,quia miſericordiam dei in qua vnica eſt ſpes mundi valde commendant.Et ideo ſunt ex vtraque parte oraculi, quia prędecentia ante incarnationem tempora & ſequentia, prędicatione ſpiritualis ſcientię replent: quibus etiam nomen ſcientię multiplicare conuenit, quia ſcriptura ſpirituali ſcientia plena eſt,quę ex quo fieri cœpit augetur & multiplicatur.vnde Daniel. xij.b. Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Moyſes nanque ampliorem patriarchis habuit ſcientiam.Vnde ſupra.vj.a.Ego qui apparui abrahę Iſaac & Iacob, & nomem adonai non indicaui eis, ſubaudis, ſicut tibi. Dauid quoque ait: Super omnes docentes me intellexi. Et alibi:Incerta & occulta ſapientię tuę manifeſtaſti mihi. Apoſtolos quoque maiora prophetis noſſe declarat dominus dicens:Multi prophetę & iuſti voluerunt videre quę vos videtis, & non vide. &c. Et eis poſt aſcenſionem maiorem ſcientiam promittit. Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non po. &c. In futuro quoque maius ſe reuelaturum promittit dicens: Et manifeſtabo ei meipſum.Rectè ergo cherubim multiplicata ſcientia dicitur,quia in vtroqꝫ teſtamento magis & magis ex tempore cognitio veritatis fidelibus innoteſcit.Recte cherubin obũbrare propitiatorium dicũtur,quia teſtamenta creſcente & multiplicata ſcientia propitiationẽ ſaluatoris prędicãt,& gratis ſemper vocibus quaſi expãſis ad volandum alis honorare non ceſſant,qa enim verba colloquentiũ quaſi volando per aerẽ ab ore dicẽtiũ ad cor ꝑueniũt audiẽtiũ,bene expãſis alis advolãdũ aptatis deſignãtur. b ℭInde pręcipiã &c.ſuper ꝓpitiatoriũ.Beda.Super ꝓpitiatorio,qa ꝑ gratiã ꝓpitiatiõis dei factũ eſt quod hominibꝰ ꝑ p̃uaricationẽ apparere,& viã ṽitatis poſt errorẽ mõſtrare dignatus eſt.Et de medio cherub in loqtur,qa ꝑ angelicã viſionẽ,& non in ſua ſubſtantia apparuit ei,& locutꝰ eſt moyſi:
☞ Vnde lex

Pſal.118.n.
Pſal.50.b.
Mat.13.b.
Ioh.16.c.
Ioh.14.c.

perfecte figurari in plano oportet quod imaginatio inſpicientis ſuppleat illud quod non poteſt figurari hoc modo. ℭPræmiſſa deſcriptione arcæ propitiatorij & duorum cherubim: conſequenter ponitur ratio prædictorum & quãtum ad precioſitatem materiæ,& ſpecioſitatem formæ eadem ratio eſt in iſtis & in futuris operibus.ſ. quia deo cuius pulchritudinis & bonitatis non eſt finis, deputandum eſt ad eius cultum & miniſterium illud quod in humanis inuenit precioſiſsimũ & pulcherrimũ. Vnde Leui.xxj.ꝑcipit ꝙ ſacerdotes nullã maculã habeant.Quãtum autẽ ad diſpoſitionẽ prædictorũ cõſiderandũ,ꝙ totum tabernaculum qđ erat longitudinis.xxx. cubitorum &.x.latitudinis,diuidebatur in duas partes inęquales,quia ꝑs occidentalis continebat decẽ cubitos per quadrũ,& dicebat̃ ſanctũſanctorum vel tabernaculũ interiꝰ.Alia pars ṽſus oriẽtẽ cõtinebat .xx. cubitos in longũ,& decẽ in altũ, & dicebatur ſanctũ vel ſancta, ſiue tabernaculũ exterius,& diſtinguebant̃ iſtæ partes vno velo intermedio,vt diffuſius poſtea videbit̃.Per tabernaculum exterius figurabat̃ inferior pars orbis,quæ eſt viſibilis,ſcilicet cælũ ſidereũ & elementa,vt videbitur poſtea.Per tabernaculũ interiꝰ repręſentabatur ſuperior pars orbis, quę eſt nobis occulta, vbi eſt locus beatorum.Ibi autem ſunt tria quæ figurabantur per tria prædicta,quæ erant intra tabernaculum interius poſita.Per propitiatorium enim qđ erat quaſi ſedes dei,vt prædictũ eſt,repręſentabat̃ ip̃e deus præſidẽs oĩbus,q licet ſit vbiqꝫ ꝑ eſſentiam, præſentiam & potentiã,tñ ſpeciali modo eſt in loco beatorũ per aptam viſionẽ & fruitionẽ.in illa aũt ſede nõ erat aliqua imago domini ip̃m repręſentãs,ad deſignãdum ꝙ ip̃a deitas cuiꝰ ſedes erat ꝓpitiatoriũ nullo mõ eſt figuralis,ſecũdũ qđ eſt in loco beatitudinis.Eſt aũt ibi natura angelica,quę per cherubin rep̃ſentabat̃. Erãt autẽ duo ad deſignãdũ angelorũ multitudinẽ, & verſis vultibus ſe reſpicientes,ad deſignandũ eorũ concordiã, ſecundum quod dicit̃ Ioh.xxv.a.Qui facit cõcordiã in ſublimibꝰ ſuis.Erãt aũt ſtantes ex vtraqꝫ parte ꝓpitiatorij ſecundũ vnã deſcriptionẽ: ſecũdũ aliã verò nõ ſolũ aſsiſtẽtes,ſed etiã ꝓpitiatoriũ ſuſtẽtãtes ad deſignãdũ aſsiſtẽtiã angelorũ circa thronũ dei ſecũdũ qđ dicit̃ Apoc.vij.c.Et oẽs angeli ſtabãt in circuitu throni tanqꝫ miniſtri ad obſequiũ patri. Tertium,qđ eſt in illo loco beatorum,ſunt rõnes nobis occultę oĩm effectuum viſibiliũ:quia nihil fit in cre-
aturis viſibilibus

(Tabernaculi diſpoſitio.

Nicolaus de Lyra.

arcam erat quaſi ſcabellum ſedentis. a ℭDuos quoque cherubim

* a ℭDuos quoque cherubim aureos &c. per quos deſignatur aſſiſtentia angelorum huic virgini famulantium.

Moraliter

C iij * Facies & men

Figura arcę & ꝓpitiatorij: ſecundum doctores catholicos

Figura arcę ꝓpitiatorijq́ ſm Rabi ſalomonem

Gloſsa ordinaria.

E Vnde lex propter tranſgreſsionem poſita eſt, ordinata per angelos, &c. Itē de medio cherubim loquitur, quia per verba vtriuſq; teſtamenti conſona voce erudit, vel quia per filium qui in medio duorũ teſtamentorum in carne apparuit, paternam voluntatem oſtēdit. Vnde Abacuk ait: In medio duorum animalium innoteſces. ℂ Beda. Poteſt in archa eccleſia figurari, quæ de lignis imputribilib⁹.i. ſanctis animalibus ædificatur, & in fide euāgelij per quatuor mundi partes diſtenta, coronam vitæ à deo expectat: habens in ſe tabulas teſtamenti in continua meditatione legis: & vrnam auream cum manna, in fide incarnationis domini, & virgam Aaron quæ fronduit in participatione regni & ſacerdotij dominici. Vnde .j. Pet. ij. b. Vos autem genus electum regale ſacerdotium. Habet propitiatorium deſuper, vt cũcta bona à diuina gratia ſe accepiſſe cognoſcat. Et cherubim gloriæ in propitiatorio, angelica .ſ. prȩſidia quibus adiuuatur deo propitio. Vel teſtamenta quibus qualiter viuat, & viuendi auxilium à deo quærat inſtruitur. Sic autem ſunt cherubin ſupra propitiatorium quomodo ciuitas .i. eccleſia ſupra montem .i. Chriſtum dicitur conſtituta, non illo altior, ſed ꝙ proficit eius ſuſtentata prȩſidio. Cherubin ſupra propitiatorium habet arca, quia angelica myſteria vel eloquia diuina eo veraci⁹ eccleſiam iuuant, quo ipſa in fundamento ſummæ veritatis ſtabilita conſiſtunt. a ℂ Facies & menſam &c. Beda. Menſa de

F Myſticè. Lignis ſetim, ſcriptura eſt de fortibus verbis patrum factisq; cōpacta: quæ dum æterna gaudia, & quomodo ad ipſa perueniatur oſtendit, cibum vitæ ſuggerit. Longitudinem habet, cùm perſeuerantiam cœptæ religionis inſinuat. Latitudinem cùm amplitudinem charitatis, altitudinem cum ſpem † reſurrectionis. Longitudo duorum cubitorum, quia actiua conuerſatio duabus maximè virtutibus conſiſtit, munditia .ſ. & innocētia. Vnde: Religio munda & immaculata apud deum & patrem: hæc eſt, Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorũ, &c. In eo enim ꝙ ait: Viſitare pupillos & viduas, &c. cuncta quæ indigentibus proximis miſericorditer debemus oſtēdit. In eo verò quòd addit, & immaculatatũ ſe cuſtodire ab hoc ſeculo, omnia quib⁹ caſtè viuere oportet, exprimit. Vnde Lu. xij. c. Sint lumbi veſtri præcincti, & lu. &c. Quòd verò ſequitur: Et vos ſimiles hominibus expe. dominum ſuum, &c. altitudinem menſæ, i. ſpem futuræ retributionis ſignificat. Quòd menſa vnum cubitum in latitudine habet, vnitatē charitatis quā totum vetus & nouũ teſtamentum prædicat, oſtēdit. Vna enim eſt charitas & ſimplex, qua deũ & proximũ & inimicos amare

Iaco. j. d.

† remunerationis.

Mat. 25. d.

a ℂ Scripturā, quæ nullam fallaciæ corruptionem recepit. b ℂ Fortibus verbis & factis patrum.

a Facies & menſam de lignis ſetim,

a ℂ Munditiam & innocentiam, quæ ſcriptura docet habenda.

b ℂ Perſeuerantiæ.

habentem duos cubitos longitudinis, & latitudine cubitum, & in

a ℂ Amplitudine charitatis. ℂ Quia vna charitas & ſimplex.

a ℂ Spe & futuræ retributionis.ſ. b ℂ Vnitatem ſpei cȩleſtis. c ℂ Initium contemplationis.

altitudine cubitorum ac ſemiſſem,

ℂ Quia ſcriptura ſenſu cæleſtis ſapientiæ refulget, & qui eam condidere prȩclari fuerunt vita & ſermone

& inaurabis eam auro puriſsimo b

Gloſsa ordinaria.

G cos amare iubemur, q̃uis recta diſtantia deum primo loco, inimicos vltimo: pro differentia quoque meritorum proximis diſpar eſt modus impendendus amoris. Iacob nanq; omnes filios, ſed Ioſeph merito innocētiæ præ cæteris diligebat. Vñ Cañ. j. a. Introduxit me rex in cellam vinariam: & or. in me cha. b ℂ In altitudine cu. &c. Beda: Qd' altitudo cubitũ & ſemiſſem habet. Cubti⁹ ſicut in altitudine vnitatē ſpei cȩleſtis ſignificat: qua expectamus dñm de cȩlis remuneraturũ. Nā & ſi ꝓ diuerſitate meritorũ multæ māſiones in domo patris ſint, vnũ tamē eſt regnũ cȩli, in quo oēs recipiunt electi. Semis verò initiũ

Geñ. 17. a

Nico. de Lyra.

creaturis viſibilibus quod nō egrediatur de aula ſummi imperatoris, vt dicit Aug. Rationes igitur huiuſmodi ſunt ibi clauſæ, ſicut & rationes effectuum in cauſis efficientibus. & hoc deſignabatur per arcam quæ erat clauſa, intra quā tria continebātur .ſ. māna, virga Aaron & tabulæ, ad repræſentandũ tria quæ in humanis cȩlitus collatis ſunt præcipua, ſcilicet vita quæ per māna deſignabatur: Tum propter eius dulcedinē, quia omnibus appetibile & dulce eſt viuere: Tum quia data fuit à deo ad ſuſtentandā vitā filiorũ Iſrael exiſtētiũ in deſerto. Scd'm eſt poteſtas regiminis. quia vbi non eſt gubernator populus corruet, vt dicitur Prouer. xj. b. & hoc figurabatur per virgā Aaron. Tertiũ eſt ſapientia, per quā vita & poteſtas regiminis diriguntur, & hoc figurabatur per tabulas in quibus præcepta decalogi erāt ſcripta. Hȩc enim eſt ſapiētia noſtra & intellectus corā populis, vt dicit Deu. iiij. a ꝑ quā dirigimur in agēdis. a ℂ Facies & men. Hîc cōſequenter agit de his quȩ erāt in exteriori tabernaculo .ſ. menſa & cādelabro. de primò dicit: Facies & mēſam .i. vnā tabulā, cui⁹ lōgitudo erat duorũ cubitorũ: latitudo vni⁹ cubiti: De ſpiſsitudine autē ei⁹ nō fit mētio, ſed dicũt aliqui, & eſt ſatis ꝓbabile, ꝙ erat quatuor digitorũ. Altitudo aũt eius erat cubiti & dimidij, quod eſt ſic intelligendũ, ꝙ ꝑ quatuor pedes poſitos in quatuor angulis prædictȩ tabulȩ eleuabantur in altũ ꝑ cubitũ & dimidiũ. b ℂ Et inaurabis eā. non pictura, ſed laminis aureis vndiq; circũtegendo eā & pedes eius: & eodē modo accipiendum eſt hîc ſicut in alijs vbi dicit deaurabis. Faciesq́ illi la.

H

Moraliter.

a ℂ Facies & mē. &c. ꝑ hāc mēſā ꝓpitiatiōis ſignificat eccl'ia, in qua ꝓponit panis vitæ in ſacramēto euchariſtiæ, & figurat ꝑ duodecim panes poſitos in hac mēſa, ſicut vnũ ꝑfectũ figurat ꝑ plura imꝑfecta. b ℂ Et inaurab. eā au. pu. i. feruēti charitate. Vñ Canti. j.

A

verò initium contemplationis, quo quidam ſanctorum etiam in carne poſiti meruerunt frui, quibus non ſolùm ſperare cęleſtia, ſed etiam videndo partim pręguſtare donatum eſt, in quibus menſa tabernaculi, i. diuina ſcriptura, qua eccleſia ſemper reficitur, ſuper cubitum communis ſpei ſemiſſem in altitudine adiungit: quia gaudia illis pręmonſtrata antequam reddita pręſignat: qa qđ raptim & in tranſitu fit, per dimidium non per plenum cubitum figuratur.

Myſticè.

a ℭ Facieſq; illi labium &c. Beda: Labium aureum fit in menſa per circuitum, quia doctrina ſacri eloquij per munda prædicatorũ ora miniſtratur. neq; illorũ locutio qui diuina arcana tradiderũt humanę cõfabulationis ſermonibus contaminari conſentiebant, ſed otioſa verba grauiter ferebant & redarguebãt. Vel labium aureum fit mẽſę per circumitum, quia ſancta ſcriptura ex omni parte locutionis cùm rectè intelligitur, claritatem cęleſtis ſapientię ſonat. Labio corona additur, quia lingua pręedicantium auditoribus gloriã vitę ęternę promittit Corona quatuor digitis alta fieri pręcipitur, quia altitudo perennis coronę per quatuor euangelia oſtenditur. Vel quia per cuſtodiã euangelicę fidei & operationis ad coronam vitę oportet peruenire. Bene autẽ per digitos libri ſignantur, quia tabulę legis digito dei ſcriptę, & in euangelio dominus diſtrictionẽ legis temperaturus digito ſcribebat in terra dicens, Iohã. viij. a. Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illã lapidẽ mittat. Digit⁹ dei ſpiritus domini. Vnde quòd Matthę⁹ in digito dei, lucas quaſ[i e]xponendo dixit in ſpiritu dei. Igitur labio menſę aureo corona aurea quatuor digitis alta ſuperponitur, quia puriſsima pręedicatorum eloquia ſpem ſupernę beatitudinis expectant, quę in myſterio ſancti ſpiritus in quatuor euangelij libris cõtinetur. Nec ſolùm ipſi pręmium laboris in cęlis accipiunt, ſed obtemperantibus ſibi eandem vitæ coronam certa euangelicę veritatis autoritate promittunt. Corona verò interraſilis, quia æternum regnum omnib⁹ indifferenter datur, ſed pro qualitate accipiẽtium ſingulis diſtribuitur. Non eſſet autem interraſilis, ſi claritas futuræ retributionis ęqualis omnibus panderetur. Sed ſtella differt à ſtella in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum, corona diſtincta varijs ſculpturis, ſed competẽter ordinatis appoſita eſt. Vna enim vita omnibus iuſtis promittitur, ſed multiformis pro diuerſitate meritorum gloria ſingulorum. b ℭ Coronam &c. & ſuper illã alte. co. Beda: Corona aurea additur, cùm per euangelium his qui mandata cuſtodiunt: vita æterna promittitur. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Non homicidium facies. Nõ adulterabis &c. huic corona aureola ſuperponitur, cũ dicitur. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quę habes, & da pauperib⁹. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum quod virgines tãtùm coronam agno concinunt, & qui ſequuntur agnum quocunq; ierit. Vel corona aurea labio menſę apponitur, cũ in ſcriptura diſcimus, egredientes de corpore animas in cælis ęterna recipere pręmia. Huic aureola ſuperponitur, cùm in ſcriptura dicitur, ꝙ ei ſublimior gloria in receptione corporum ſeruetur.

Margin: † clauſuram vel marginẽ ꝑ circũitũ — B — 1 Co. 15. f. — † ſcutellas eius & cochlearia ꝗ eius. — Matt. 19. c — Apo. 14. a.

Quatuor ſenſus ſacrę ſcripturæ.

c ℭ Per ſingulos &c. Beda: Menſa tabernaculi quatuor pedes habet, quia verba cæleſtis oraculi vel hiſtoricè vel allegoricè vel tropologicè, i. moraliter, vel anagogice accipiuntur. Hiſtoria eſt, cùm res † quando ſecundum literam vel dicta vel facta plano ſermõe refertur, ſicut populus ex Aegypto ſaluat⁹, vel tabernaculum in deſerto factum. Allegoria cũ rebus vel verbis myſticis pręſentia Chriſti & eccleſiæ ſacramenta ſignãtur. Verbis ita: Egredietur virga de radice Ieſſe &c. quod eſt apertè dicere: Naſcetur virgo Maria de ſtirpe Dauid, & Chriſtus de ſtirpe eius. Rebus, vt populus de AEgypto per ſanguinem agni ſaluatus, eccleſiam ſignificat paſsione Chriſti à diaboli dominatione liberatam. Tropologia, id eſt moralis locutio ad inſtitutionẽ & correctionem morum apertis vel figuratis verbis reſpicit. Apertis ita: Filioli mei non dili. &c. Figuratis ita: Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo nõ deficiet. Anagogia, id eſt ad ſuperiora ducens locutio eſt, quæ de præmiis futuris & de vita futura in cælis, myſticis vel apertis verbis diſputat. Apertis ſic: Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. Myſticis ſic: Beati qui lauant ſtolas ſuas, vt ſit poteſtas illis in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatẽ, acſi patenter dicat: Beati qui mundant cogitationes & opera, vt poſsint deũ videre, qui ait: Ego ſum via veritas & vita, & per doctrinam & exempla præcedentium, intrent in regnum cęlorum.

Margin: † quomõ — Eſa. 11. a. — C — 1. Iohã. 3. d — Eccle. 9. b. — Mat. 5. a — Apoc. 22. c — Iohã. 14. a

Myſticè

d ℭ Vt mittãtur vectes ꝑ eos. Beda. Per circulos mittũtur vectes ad ſubuehendã menſam, quia doctores vt verbis ſacræ ſcripturę auditores reficiant, neceſſe eſt vt mentem in euangelica lectione figant, vt ad fidem & ſenſum illius omnem interpretationis & doctrinæ ſuæ intentionẽ dirigant, ne aliquid aliud agendum & ſperãdum amandũue in ſcripturis doceant, quàm in quatuor libris euangelij inuenitur, qui dũ omnia ſcripturæ verba ad fidem & dilectionẽ euangelij referunt, quaſi totã domini mẽſam cũ panibus & vaſis in ꝗtuor circulis portãt. e ℭ Parabis & acetabula ac phialas. Beda: Varia vaſa quę fiũt ad offerenda libamina, variæ verbi diſtinctiones ſunt pro capacitate auditorum. quia non omnibus omnia cõueniunt. aliter ſapientes, aliter inſipientes, aliter pauperes, aliter diuites, aliter ſani, aliter infirmi, aliter ſenes, aliter iuuenes, aliter viri, aliter fœminæ, aliter cœlibes, aliter coniugati, aliter prælati, aliter ſubditi, docendi ſunt. quę tamen vaſa omnia ad menſam ſcilicet tabernaculi, & ad offerenda libamina pertinent.

Margin: E — † marginẽ

a ℭ Quia doctrina verbi per munda prędicatorum ora datur nobis. b ℭ Quia omnia nociua & otioſa redarguunt.

a Facieſq; illi labium aureum per circuitum, & ipſi labio † coronã interraſilem, altam quatuor digitis, & ſuper illam alteram coronam aureolam. Quatuor quoq; circulos aureos pręparabis, & pones eos in quatuor angulis eiuſdẽ menſę, per ſingulos pedes. Subter † coronam erunt circuli aurei, ut mittantur uectes per eos, & poſsit menſa portari. Ipſos quoque uectes facies de lignis ſetim, & circundabis auro ad ſubuehendam menſam. Parabis & † acetabula ac phialas,

a ℭ Quia prędicatores corona vitę remunerabuntur. ℭ Quia lingua prędicatorum ipſis auditoribus promittit gloriam ęternę vitę. b ℭ Pro diuerſitate meritorum, quia ſtella a ſtella differt in claritate.

a ℭ Quia altitudo ęternę coronę per quatuor euangelij libros oſtenditur. b ℭ Quatuor digiti totidẽ euangelia ſignificãt, quia digitis ſcribimus, & digitus dicitur ſpiritus, quo euãgeliũ ſcriptũ eſt. c ℭ Super cõmunem omnium retributionem.

a ℭ In hac figuratur remuneratio eorum ſui in doctoribus excellunt. b ℭ Perfectionis vitę. ſ. & oblationis voluntarię.

ℭ Euangelij libros per quorum fidem omnis ſcriptura ſancta per totum mundum legitur & intelligitur.

a ℭ Mundi. b ℭ Scripturę. c ℭ Quia quadriformiter diuinam ſcirpturam diſtinguimus.

a ℭ Quia qui libris euangelij in hac vita vtimur, coronã vitę in cęlis ſperamus.

a ℭ Libri euangelij. b ℭ Fixam ſcilicet teneant mentem in lectione euangelij.

a ℭ Prędicatores. b ℭ Scriptura. c ℭ Ad corda auditorum.

a ℭ Quia prędicatores fortes nulla putredine corruptibiles.

a ℭ Fulgore ſapientię.

a ℭ Mordacem prędicationem, quę. ſ. mordet vitia. ℭ Quibus acetum ferebatur. ℭ Varia vaſa varię diſtinctiones verbi pro capacitate auditorum. b ℭ Vberem doctrinam. ℭ Phialas quaſi hialas, quia hialim vitrum dicitur.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Facieſq; illi labium aureũ ꝑ circumitũ. Iſtud labium erat quædã lamina aurea latitudinis duodecim digitorum, quę erat affixa ſpiſsitudini tabulæ mẽſæ per circumitum, ſicut fit in ſcacerijs, quę habẽt labiũ ex vtraq; parte, quando ex vna parte pingitur ludus ſcacorum, ex alia parte ludus alearum. Latitudinis autem prædicti labij quæ erat duodecim digitorum, ſpiſsitudo tabulæ cui erat affixum occupabat quatuor digitos medios per circumitũ, & quatuor digiti ſuperiores eleuabantur ſuper tabulam, & alij quatuor erant ſub tabula operientes partem ſuperiorem pedum menſæ in circumitu. & hoc eſt quod dicitur: b ℭ Et ipſi labio coronã interraſilem altam quatuor digitis. quia altitudo quatuor digitorum inferiorum vocatur corona quæ erat in circumitu, licet non eſſet in figura rotunda, ſed quadrata. c ℭ Et ſuper illam alteram coronam aureolam. In Hebræo habetur auream, & loquitur de latitudine quatuor digitorum ſuperiorum, quę eleuabatur ſuper tabulam in circumitu. Dicitur autem opus interraſile, quod habet aliquas ſculpturas & ſpatia intermedia plana quaſi raſa. d ℭ Quatuor quoq; circulos aureos pręparabis, & pones eos &c. qui erãt infixi in quatuor pedibus menſæ verſus partem ſuperiorem pedum immediate ſub corona inferiori. e ℭ Parabis & acetabula: id eſt vaſa in quibus examinabatur incenſum & ſimilia, de quibus fiant panes ad videndum, ſi. talia eſſent apta ad ſacrificium. f ℭ Ac phialas. in quibus examinabatur vinum & alia liquida.

Acetabula

Thuribula &

Moraliter

✱ Vnde Cã. j. a. dicitur in perſona eccleſię: Ordinauit in me charitatem. a ℭ Facieſq; illi labium æneum &c. Per labium in circũitu & coronã interraſilem & coronã aureolã intelligũtur tres coronę reddẽdæ virginibus, doctoribus, & martyrib⁹ eccleſiæ. f ℭ Parabis & acetabula ac phialas &c. Per hmõi vaſa diuerſa ſignificantur perſonæ in diuerſis officijs & ſtatibus eccleſiæ, quæ per miſericordiam dei ſunt vaſa gratiæ contẽtiua.

 ✱ Facies & cande-

E Quæcunq; enim diuerſa pro diuerſitate audientium dicũtur, in regula ſacræ ſcripturæ inueniuntur, & ad offerenda domino vota bonorum operum excitant corda auditorum. Vnde: Quiſputas eſt fidelis diſpenſator & prudens: Luc. xij. e ¶ Grego. Parabis acetabula &c. Quid per phialas & cyathos niſi menſura prędicatiõis accipitur, vt ſingulis. ſ. iuxta capacitatem ingenij cõferatur. Debet enim ſubtiliter qui docet † proſpicere, ne plus ſtudeat ꝙ ab auditore capitur prædicare. Debet & infirmitati audientiũ ſeſe cõtrahere, ne dum paruis ſublimia, & ideo non profutura loquitur, ſe magis curet oſtendere ꝙ auditoribus prodeſſe. Iubẽte autem domino non ſolum phialæ ad menſam tabernaculi, ſed etiam cyathi ꝑparantur. In phialis larga prædicatio. In cyathis minima & tenuis ſignificatur. In menſa ergo domini phialæ & cyathi, qa in doctrina ſacri eloquij non ſolum exhibenda ſunt magna & arcana quæ delectent, ſed etiam parua & ſubtilia, quæ quaſi per guſtum notitiam pręſtẽt. ¶ Idem Grego. Alius doctrina veritatis plenus auditores inebriat, & quaſi phialam porrigit. Alius explere quod ſentit nõ valet, ſed etiam quia vtcunq; denunciat, per cyathum guſtum præbet. Qui ergo per doctrinã ſapientię miniſtrare phialas non poſſunt, quantum pro diuina largitate ſufficiunt, propinent proximis cyathos verbi. a ¶ Et pones ſuper menſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper. Ioſephus dicit duodecim panes ex ſimila fieri, ſingulos ex duabus decimis, qui ſabbathũ ſuper menſam ſex hinc & ſex inde ponebãtur: ſuper quenq; patena aurea cũ pugillo thuris, & ſic ſeruabantur vſq; ad aliud ſabbathũ in quo thus cremabatur: panes verò ſacerdotes comedebant, calidos cum thure reponẽtes. ¶ Beda: Et pones ſup men. &c. Bene panes ꝓpoſitionis vocant̃, qa ſemper debet patere ſermo ſalutis cũctis fidelib⁹, nec vnquã deeſſe oportet in eccleſia verbũ ſolatij: quod dominus ꝑ præcones veritatis mũdo proponens in cõſpectu ſuo apparere, & vſque in finẽ his q eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam inceſſantur abundare voluit. G Eph. I. d.

☞ Facies & candelabrum

Marginal notes: † ꝑſpicere — † vel patellam aut cantharum. — Hiſtorice — Panes propoſitionis.

a ❡ Qui ſcilicet ad orandum prędicando excitent. thus enim orationem ſignificat. b ❡ Anguſtam ſcientiam. ❡ Deo.

† thuribula & cyathos in quibus offerenda ſunt libamina ex auro puriſſimo: & pones ſuper mẽſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper.

a ❡ Bonorum operum vota. ❡ Sapientia.

a ❡ Apoſtolos: vel omnes doctores ſuccedentes. ❡ Doctores ſpũales qui in lege meditantur die ac nocte & cunctis eccleſiam intrantibus refectionem verbi offerunt.

a ❡ Quia ſemper in propatulo debet eſſe cunctis ſermo ſalutis. b ❡ Beneplacito.

Nicola. de Lyra.

a ¶ Thuribula & cya. &c. duo vaſa erant, in quibus ponebatur incenſum examinatũ ſuper panes ꝓpoſitiõis, vnũ ſup ſex panes poſitos vnum ſuper alium in mẽſa, & aliud ſuper alios ſex. Dicebatur autem mẽſa propoſitiõis, & ſimiliter panes ꝓpoſitionis, eo quod ſic diſponebantur ſuper menſam. In Heb. autẽ habet̃: Panes facierum, quia ſecundum quod dicit Ra. Sa. erant facti in figura quadrata altera parte longiore, & illa pars longior in vtraque extremitate replicabatur in altum ſicut fit aliquando in ſimenellis, niſi quod in ſimenellis fit talis replicatio in circũitu per modum coronæ. in panibus vero propoſitionis fiebat tantum in duabus partibus ſibi oppoſitis. & illæ duæ replicatiões vocabant̃ duę facies. Aliter dicit̃ & ꝓbabilius qd' illi panes erãt rotũdi. Sed dicebãtur panes facierũ, quia ex vtraq; parte erant omnino ſimiles, non enim coquebãtur in furno, ita quod ex pauimẽto furni pars panis ſibi iuncta contraheret aliquam diſſimilitudinem ab alia, ſed coquebantur ſicut coquuntur hoſtiæ ad celebrandum, niſi quod vaſa illa in quibus coquebantur panes propoſitionis erant aurea, & tantæ magnitudinis quod panis tenuis tantum, in eo poterat decoqui: & erant illa vaſa, ſic facta quod panem interclusum faciebant omnino ſimilem ex vtraque parte: & ideo dicebantur panes facierum. Menſa ꝓpoſitionis I

Facies & candelabrum

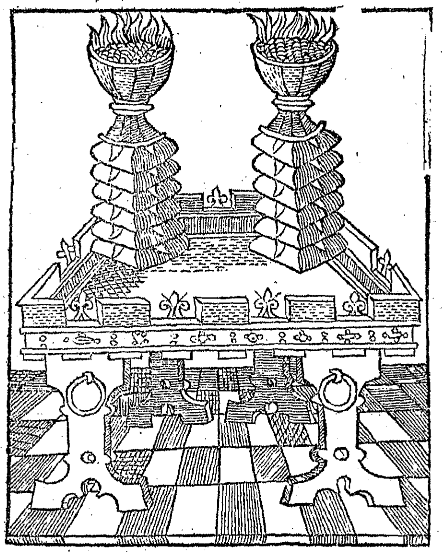

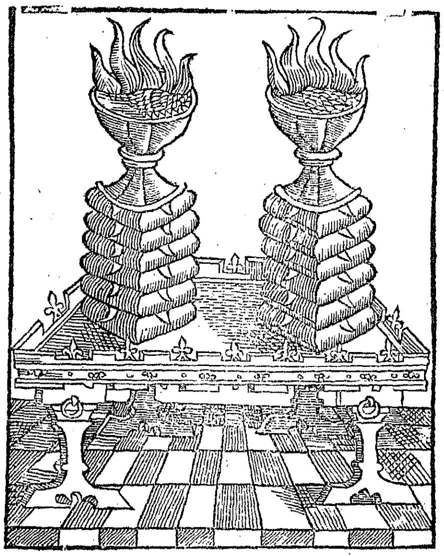

F

a ¶ Facies & can. &c. Greg. Candelabrum Chriſtus eſt, in quo natura humanitatis fulſit lumine deitatis: vt mundi candelabrum fieret cuius lumine peccator tenebras ſuas agnoſceret. Ex auro puriſſimo, quia noſtram naturam ſine culpa ſuſcepit. Ductile autem feriendo producitur, quia Chriſtus ex conceptione & natiuitate perfectus deus & homo extitit, ſed tamen paſſionum dolorem pertulit, & ſic ad reſurrectionis gloriam peruenit, & ſecundum corpus per paſſionis contumelias ad immortalitatem profecit Nam iuxta animę meritum quo potuiſſet ꝓficere omnino nõ habui. In mẽbris autem quæ nos ſumus, quotidie paſſionibus proficit, quia dum tundimur & proficimus, eius corpus eſſe meremur. Ipſe proficit de cuius corpore dicitur: Haſtile eius & calamos &c. Haſtile enim eccleſia eſt quę eſt corpus eius, quia inter tot aduerſa libera ſtat. Calami qui de haſtili procedunt, prædicatores ſunt, qui dulcem ſonum mundo ediderunt, id eſt canticum nouum. Cyphi ora doctorum qui nos vino ſcientiæ inebriant: vt oblectamenta mundi quæ amauimus obliuiſcamur. Sphærula prædicationis volubilitas. ſphæra enim omni † parte voluitur, & prędicatio nec aduerſitate tardatur, nec proſperitate eleuatur, inter aduerſa fortis inter proſpera humilis, nec timoris habet angulum, nec elationis ſupercilium. Bene autem poſt cyphos & ſphærulas lilia deſcribuntur quia ☞ poſt prædications

Marginal notes: Myſticè — † ductibile — † tempore

a ❡ Eccleſiam, quæ lucem verbi prędicando & faciendo oſtendit. ❡ Chriſtum.

a Facies & candelabrum † ductile, de auro mundiſſimo.

a ❡ Malleis paſſionis. b ❡ Fulgore ſapientię. c ❡ Quia naturam noſtram ſine culpa ſuſcepit

H

b ¶ Facies & candelabrum ductile: de auro mundiſſimo: id eſt cum martello, & non opere fuſorio.

Haſtile

¶ Facies, & cãdelabrũ &c. ꝑ qd' ſignificat̃ Chriſtus q dicit Ioh. viij. b. Ego ſum lux mũdi. c ¶ De auro mũdiſsimo. in q deſignat̃ puritas a peccato. j. Petri. ij. d. Qui peccatũ nõ fecit &c. d ¶ Ductile: idẽ factũ cũ martello, ꝑ qd' ſignificat̃ auſteritatis tribulatio, in qua fuit Chriſtus à principio vitæ vſq; ad finem. Moraliter

Spherulaſq; ac

A poſt prędicationis ebrietatem & volubilitatem, illa virens patria ſequitur, quę animabus ſanctis.i.floribus vernat ęternis. Scyphi ergo & ſphęrulę ad laborem pertinent, lilia ad retributionem. ℭ Bed.

Allegoricè Facies & candelabrum ductile de auro mundiſſimo. Candelabrũ tabernaculi ſicut menſa, vniuerſalem pręſentis temporis eccleſiam ſignificat. Ideo nanq; ſunt ante velum, intra quod arca poſita, quia nondum ad viſionẽ redemptoris meruit intromitti. Menſa eſt: quia his qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, victum quotidie cæleſtem, ne deficiant impẽdit. Candelabrum eſt, quia iter lucis errantibus oſtendit.i.lucernam verbi, cui lucernæ dum ſe humiliter ſubijcit, ad agẽda ſcilicet, quæ ſermo dei pręcipit, à voluptatib⁹ abſtinens ad ſperanda quæ promittit, à viſibilibus gaudijs ſe ſuſtollens, quaſi candelabrũ efficitur: quia ſuis per omnia voluptatibus imperium cæleſte præponit, & claritatem verbi omnibus prædicãdo & faciendo oſtendit. a ℭ Et calamos ſcyphos & ſphęrulas.

Myſticè Bed. Scilicet prędicatores de haſtili procedentes, qui à domino inſtituti dulcẽ ſonum, id eſt canticum nouum mundo ediderunt. Calami ſunt etiam omnes eccleſiæ filij, qui dicente propheta: Cãtate domino canticum nouum &c. obtemperantes reſonant in laudibus dñi: Direxit greſſus meos: & immiſit in os meum canticum nouum &c. Per ſcyphos verò, qui vino replentur, auditores ſignantur, qui ad vocem prædicantium vino ſcientiæ replentur, & quia vino internæ dilectionis corda inebriata infatigabili deſiderio ad deum tendunt, poſt ſcyphos ſphærulæ fiunt. Sphæra enim omni parte voluitur, & mentes electorum nec aduerſitate nec proſperitate corrumpuntur:

†ex Eſa.42.b. Pſal.39.b.

B ſed per ſancta deſideria proficiunt in omnibus. Bene autem poſt calamos & ſcyphos & ſphęrulas in calamo lilia deformantur, quia poſt gratiam prędicationis, poſt inebriationem potus ſpiritualis, poſt irreuocabilem curſum ſanctæ operationis virens patria ſequitur, quę animabus ſanctis.i.floribus vernat ęternis. b ℭ Sex calami &c. Beda. Senarius in quo factus eſt mundus perfectionem deſignat, tres calami de vno latere egrediuntur, & tres de altero, quia fuerunt doctores ante aduentum domini, qui fidem trinitatis myſticè deſignarent, & quantùm rudes capere poterant, prædicarent. vnde: Verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris &c. Sunt & modò qui apertè prędicant, ita vt omnes qui ad Chriſtum pertinent, eandem fidem conſequantur, ſecundum illud: Baptizãtes eos in nomine patris &c. Vnde Paulus: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti & charitas dei, & commu. ſancti ſpiritus ſit ſemper cum omni. vo. c ℭ Tres ex vno. Grego. Tres calami ex vno latere, & tres prodeũt ex altero, quia ante & poſt incarnationem trini fuerunt in eccleſia gradus fidelium, cõiugatorum, & continentium: & rectorum. Vnde Ezechiel tres tantùm viros Noe.ſ. & Daniel & Iob liberandos prędixit. In Noe enim qui arcam rexit in vndis, ꝑpoſitos eccleſię. In Daniele qui continenter vixit, cõtinentes vel virgines. In Iob verò qui in coniugali vita exemplar patientię prebuit, bonorum coniugatorum vitam oſtendit. Hi ſunt qui ſecundum euangelium in lecto, in agro & in mola reperientur in die iudicij, quorum ſinguli aſſumentur, ſinguli relinquentur. In lecto enim quies continentium. In agricultura induſtria prędicantiũ. In gyro molę labor coniugatorum. Et quia in omnibus quidam eligendi ſunt, quidam reprobandi, de ſingulis dicitur, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Sed quia ſublimius eſt meritum prędicantium, quàm continentium, & continentium quâm coniugatorum ſummi calami qui hincinde exeunt, doctores ſignificant. Inferiores verò continentes, infimi coniugatos, diuerſis ergo locis de haſtili procedunt: omnes tamẽ ſuo loco & ordine reflexi, in altum ad vnã perueniunt ſummitatem, vti conſeruent lucernarum æqualem ſuper ſe poſitionem, quamuis meritorum gradibus diſcreti, vna tamen fide veritatis imbuti, ad vnam in cælis veritatis lucem peruenturi: & quantò quis in hac vita Chriſto adhęſit, tantò vicinior viſione eius fruetur. ℭ Beda. Qui vino ſapientię deſiderantes repleri, & ad exemplar pręcedentium ſe informant, quos inuiſibilium bonorum dulcedine & dilectione plenos eſſe nouerunt tres ſcyphi, ſphęrulę, & lilia, per ſingulos calamos tria tempora ſignificant, quibus electi ante incarnationem & poſt deo deuotè vixerunt, ante legem, ſub lege, & prophetarum tempore. Poſt aſcenſionem quoq; congregata eſt primitiua eccleſia de Iſrael, non de gentibus, in fine de reliquijs Iſrael. Calamus primus in vno latere habet tres ſcyphos, ſphęrulas, & lilia: quia pars doctorum ante incarnationem habuit tres ordines eorum: qui hauſtũ gratię quaſi ſcyphi ſitirent, vel in via dei quaſi ſphærulæ currerent, vel ſupernę donum retributionis quaſi candorem & odorem liliorum expectarent. i. ante legem, ſub lege & ſub prophetis. Secundus calamus quoque eadem habet, quia continentes illius temporis tres ordines ſanctorum eadem diſtinctione temporum habuerunt. d ℭ In nucis. Nux eccleſiam ſignificat. vnde: Deſcendi in hortum nucum. Nux enim dulcẽ fructum habet intus, qui niſi fracta teſta nõ oſtenditur intus. Sic ſanctorum vita ſuauitatem gratię in corde conſeruat, quę non cognoſcitur exterius niſi ſoluto carnis domicilio animę, in cęleſti luce ſeſe cõſpiciant: ℭ Beda. Tertius ſimiliter calamus tres ſcyphos, & ſpærulas & tria habet lilia, quia multi coniugati ante legem, ſub lege & ſub prophetis erant, qui verbum domini audire, & viam eius currere bonorum operum pręmia expectare gauderent. ℭ Beda. Itẽ ex alio latere primus calamus ſecundus & tertius: tres ſchyphos & ſpęrulas, tria quoque habebat lilia: quia in vtroq; teſtamento in doctoribus, in continentibus, & in cõiugatis deo deuotis tres fuerunt ordines tẽporum diſtantia. In primitiua ſcilicet eccleſia de Iſrael, in noſtra electione de gentibus. In vltima collectione reliqarũ Iſrael, q oẽs ſuo tẽpore ṽbo vitę inebriari, in via pacis ꝓperare candorẽ ꝑpetuę lucis videre deſiderãt.

Pſal.22.b. Matt.28.d. 2.Cor.13.e. Ezec.14.c. Matt.24.d. Moraliter

C Miſticè Cant.6.b. *cãdelabri *ſimul D

In ipſo

a dissimo, haſtile eius & calamos

a ¶ Eccleſia quæ inter aduerſa libera ſtat. b ¶ Hic eſt Chriſtus eccleſiæ caput, mediator dei & hominum, ex quo totum corpus cõſtructum creſcit in augmentum dei. ℭ Qui cantant canticum nouum.

a ¶ Quia auditores vino ſcientię inebriant. b ¶ Qui ſemper voluuntur, nec proſperitate nec aduerſitate tardantur. ¶ Æternam retributionem. c ¶ Quia poſt omnia ſequitur patria quæ floribus animarum vernat.

ſcyphos & ſphęrulas, ac lilia ex †

a ¶ Quia omnis virtus & gloria ſanctorum a deo eſt. b ¶ Senarius perfectionem ſignificat.

b ipſo procedentia. Sex calami e-

¶ Propter tria tempora, ante legem, poſt legem ſub gratia. ¶ Qui fidem ſanctæ trinitatis prædicarent. ¶ Noe Daniel & Iob.

c gredientur † de lateribus*: Tres

¶ Qui poſt incarnationem eandem fidem apertè prædicant.

ex uno latere, & tres ex altero.

¶ Qui in lecto, qui in agro, vel in mola in die iudicij reperientur.

d Tres ſcyphi quaſi in nucis modum per calamos ſingulos ſphęrulæq; ſimul & lilia, & tres ſimiliter ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphęrulæq;* & lilia. Hoc erit opus ſex calamorum,

a ¶ Quia dominus poculum ſapiẽntiæ propinauit. curſum bonæ operationis oſtendit & dedit, & cæleſtis patriæ aditum patefecit.

qui producendi ſunt de haſtili.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Haſtile eius.i.ſtipes candelabri qui procedebat directè in altum inferius habens tres pedes, & ſurſum habebat ſex calamos egredientes de haſtili. tres ex vno latere, & tres ex alio tendentes ſurſum obliqui quouſq; pertingerent ad altitudinem haſtilis. vnde infrà.xxxvij.c. dicitur: AEquũ erat opus ſex calamorũ.i. ęqualiter tendens ſurſum. In haſtili verò erant quatuor ſcyphi. & in quolibet ſex calamorũ erant tres ſcyphi, id eſt.xxij. ſimul. b ℭ Sphęrulęque ſimul & lilia. In Hebręo habetur: Pomellus & flos. Sed cuiuſmodi flos fuerit, non habetur ex textu. Et ex hoc ꝙ dicitur in ſingulari, pomellus & flos quantùm ad ſex calamos laterales, dicit Ra. Sa. ꝙ in quolibet illorum non erat niſi vnus pomellus & vn⁹ flos. In haſtili verò quinq; pomelli ſecundum ipſum, tres ſub ſex calamis orientibus de haſtili hinc & inde, ſicut dicitur in litera: Sphęrulę.i. pomelli ſub duobus calamis per tria loca. Itẽ duo alij, vnus ſuper calamos in ſuperiori parte candelabri, & alius ſub calamis in inferiori parte candelabri. Similiter erant ibi duo flores tantùm, & hoc dicit, quia loquendo de haſtili habet in Hebr. pomelli ei⁹ & flores: & plurale numerus indeterminatè acceptus binariũ ſignificat ſecundũ ipm: ſed qa ſcyphi pomelli & flores nõ erãt in candelabro niſi ad decorem ſecundum omnes doc. catholicos & Hebræos. Ideo dicunt alij & melius, vt videtur, ꝙ inter duos ſcyphos erat vnus pomellus & ſimiliter vnus flos, & ſic opus candelabri eſt decentius. Et quod in Hebręo habetur in ſingulari, pomellus & flos refertur ad quenlibet ſcyphum, prout exprimitur in tranſlatione noſtra, cùm dicitur: c ℭ Inſtar nucis. Ex hoc dicunt aliqui, ꝙ iſti ſcyphi erãt pomelli, ita ꝙ duo ſcyphi poſiti vnus contra alium faciebant vnũ pomellum, per modum hîc in margine figuratum, ſed hoc non eſt verum, quia vbi tranſlatio noſtra habet ſphęrulas, in Hebręo habetur pomellos. Ex quo patet ꝙ ſcyphi non erant pomelli. Item vbi tranſlatio noſtra habet: Scyphi in nucis modum, in Hebr. habetur: Scyphi figurati, gallicè neelles. qm̃ non erant de opere plano, ſed cũ aliquibus figuris ad decorem, & ideo motiuũ ꝑdictũ non valet, & iõ dicit Ra. Sa. ꝙ iſti ſcyphi erãt oblongi habentes pedes & erãt ſic diſpoſiti in candelabro, quaſi calamus tranſiret per medium ſcyphi.

Sphęrulę & lilia

In ipſo

*† ℭ Sphęrulas ac lilia egredientur de lateribus. Tres ex vno latere, per quę perfectiõis & caſtitatis opera deſignantur. Moraliter

*Facies & lucernas

a ❡Chriſto de cuius gratia omnes accipiunt.
❡Medio.ſ.ſtipite.

a In ipſo autem candelabro erunt a

❡Euangelici libri:qui nobis vinum ſapientiæ propinant ad curſum boni operis nos inſtruunt:vt lilia.i.remunerationem æternam conſequamur.

quatuor ſcyphi in nucis modũ, b
b ſpherulæq́ per ſingulos & lilia. c

❡Quia corda ſanctorum,donis, mandatis, & promiſſionibus dominicis ſuſtentantur.

Sphærulæ ſub duobus calamis
per tria loca,qui ſimul ſex fiunt,
c procedentes de haſtili uno. Et

a ❡Quia omnes ſpirituales gratiæ & donationis eccleſię de Chriſto ſunt.

ſphærulæ igitur & calami ex

a ❡Chriſtus & imitatores eius.
b ❡Malleis tribulationum extenſa.

ipſo,erunt uniuerſa ductilia, de

a ❡Quia ipſe Chriſtus immunis a peccato & iuſtitiæ operibus clarus,quem imitantur pro ſuo modo membra.
b ❡Dona ſpirituſſancti,quæ in nocte huius ſeculi tenebras cæcitatis illuſtrant.
c Lampades.ſ.vbi oleum accendebatur.

d auro puriſſimo. Facies & lucer- d
nas ſeptem, & pones eas ſuper

a ❡Vnde ſpiritus domini ſuper me.
❡Vnde:vt mederer contritis corde & prædicarem captiuis.

candelabrum, ut luceant ex ad- e

a ❡Menſa in ſeptentrionali parte vel plaga erat poſita:candelabrum autem e regione in auſtrali parte non recte,ſed oblique.
❡Ad illuſtrandum tabernaculum.
❡Forcipes.ſ.quibus ellychnia emungebantur vt melius lucerent.
❡Verba diuina.

e f uerſo. Emunctoria quoque,& f g

a ❡Vaſa.ſ. quæ ſunt corpora ſanctorum & corda.

ubi * quæ emuncta ſunt extin-

a ❡Quia tunc carnaliter agebãtur quæ nunc ſpiritualiter diuinam claritatẽ habent.
❡Quia verba diuina & dei gratia illuſtrant corda ſanctorum.

gantur,fiant de auro puriſſimo.

---

a ❡In ipſo autem candelabro &c.Bed.Diximus ipſum cãde
E labrum.i.ſtipitem candelabri medium de quo calami procedunt ſi
Iohan.15.a. gnificare Chriſtum,de cuius gratia iuſti quicquid habent boni,ac-
ceperunt.vnde: Ego ſum vitis ,vos palmites &c.Quaſi :ego ſum
candelabrum vos calami.Sicut calamus non poteſt ſe erigere ad
ſupportandum lucernam,niſi fixus in can-
delabri ſtipite,ſic & vos niſi in me manſe-
ritis,lucem veritatis & fidei ferre non va-
letis.In candelabro quatuor ſcyphi, quia
in quatuor libris euangelij de domino ſcri
ptis guſtum vini noui,id eſt doctrinæ in-
uenimus,quòd non vtres veteres, id eſt ter
Matt.7.b. renę adhuc mentes,ſed innouata per ſpiritũ
corda capiunt. b ❡Sphærulæq́ per
ſingulos & lilia. Spherulæ ſub duo-
bus calamis &c. Beda. Sunt per ſin-
gulos ſcyphos ſphærulæ ſimul & lilia: quia
idem dominus qui poculum ſapientiæ ſpi-
ritualis propinauit,curſum quoque opera-
tionis inoffenſum oſtendit, & vt habere
poſſimus, donauit :& ne in vacuum cur-
ramus ,claritatem patriæ cæleſtis promiſit,
& aditum eius,gratia ſua nobis patefecit.
Vel quia ſub duobus calamis per tria loca
ſcyphi,ſphærulæ,& lilia fieri mandantur:
poſſumus dicere,quia tribus fidelium gra-
dibus coniugatorum,continentium,virgi
num,doctrinam veritatis aperuit ,curſum
operationis impetrauit,& hæreditatis im-
marceſſibilis benedictionem promiſit & do
nauit.Aptè quoque ſcyphi,ſphærulæ & li-
lia non ſuper calamos,ſed ſub calamis eſſe
iubentur, quia corda prædicantium , imò
F electorum omnium ne ad infima labant,do
nis,mandatis,& promiſſionibus dominicis
ſuſtentãtur,& ad amanda cæleſtia ſubleuan
Can.2.b. Myſticè tur.Vnde: Leua oculos ſub capite meo,&
dextera eius ample.me. ❡Beda.Scyphi,
ſphærulæ,& lilia ſub duobus calamis ſunt,
quia in vtroque teſtamento fidelibus q̃uis
ceremonijs diſtantibus eadem domino ſer-
uiendi mandata,eadem regni cæleſtis eſt cõ
ſeruata gloria. Quartus autem ſcyphus,
*ea ſphæra, lilium,quæ ſuper omnes calamos
iuxta ſublimitatem fuere candelabri , pro-
priè ad Chriſtum pertinent,qui nõ ſolùm
electis virtutum ſcientiam & operationem
†ex & remunerationem tribuit , ſed etiam in
ſeipſo figuram ſcyphi oſtendit,cùm ſe ple-
num ſpiritu ſancto eſſe oſtendit.Et ſphæru
Pſal.18.b. la,cùm exultauit vt gigas ad cur.vi.Lilium quoquę,cùm aſcendens
ad cælos apud patrem clarificatus eſt. Bene hîc ſcyphus, ſphærula,
& lilium altior calamis eminet,quia dona quæ Chriſto deus contu
lit,omnem tranſcendunt modum humanæ capacitatis.Vnde:Vni
Eph.4.b. cuiq́ enim noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donatio-
Coloſ.2.b. nis Chriſti.In ipſo autem inhabitat,omnis plenitudo diuinitatis cor
Allegoricè poraliter, c ❡Et ſphærulę igitur & cala.Bed.Omne opus can
delabri.i.ſtipes & calami ex ipſo procedẽtes cum omni ſuo ornatu
de auro fiunt:quia ipſe Chriſtus immunis à peccato,& iuſtitię ope
ribus clarus apparuit in mundo : cuius innocentiam & iuſtitiam
membra eius in hac vita pro poſſe imitant̃,in futuro ipſi adhæren
do veraciter perficient,Ipſe aurum ductile fuit.Ductile enim ferien
do producitur,& redemptor noſter ex conceptione & natiuitate
perfectus deus & hõ paſſionum ictus pertulit,& ſic ad reſurrectio-
2.Tim.3.c. nis gloriam peruenit.& omnes qui volunt piè viuere in illo,perſe-
cutionem patiuntur,ictibus paſſionum ad immortalitatis gloriam
Pſal.4.a. dilatandi.Vnde:In tribulatiõe dilataſti mihi &c. d ❡Facies.Bed.
Lucernæ ſeptẽ,ſeptem ſunt dona ſpirituſſancti,q̃ in Chriſto ſemp
manſerũt,& fidelib⁹ ſcd'm volũtatem ei⁹ diſtributa ſunt.hę ſup cã-
Eſa.11.a. delabrũ ponunt̃,quia requieuit ſup eũ ſpũs ſapientię & intellectus.
Eſai.61.a. e ❡Vt luceant &c.Beda.Vnde:Vt mederer contritis cor-
de, & prædicarem captiuis indulgentiam &c.Lucernæ candela-
bri ex aduerſo tabernaculum illuſtrabant , cùm Chriſtus plenus
gratia & veritate omnibus tribuebat de ſua plenitudine.Manſuetis
& pauperibus verbum euangelij committens,pœnitentibus mede
lam indulgentiæ conferens. Nunc tempus eſſe parcendi in futuro
vniuerſalis iudicij tempus affirmans. f ❡Emunctoria quoq́.
& vbi quæ.Beda.Diuina verba,quibus manifeſtè ſignatur in
plurimis

non legis literam,ſed ſpiritualem ſenſum eſſe ſeruãdum.vnde:Si cir G
cuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. ❡Beda.Emuncto- Gal.5.a.
rium,& vaſa vbi quę emuncta ſunt extinguuntur,fiunt de auro pu Emũctoria
riſſimo:quia diuina ſunt verba quibus ceſſio ceremoniarum prędi Myſticè
catur,& gratia dei ſunt illuſtrata corda,in quibus legis vmbra finẽ
accepit, vt ſuccedens euangelij veritas cla-
rius luceat. Conſtat enim apoſtolos ante
paſſionem ſoluiſſe ſabbathum,& poſt aſcẽ
ſionem domini,& aduentum ſpirituſſancti
finem penitus impoſuiſſe legalibus hoſtijs.
In his ergo ellychnia emuncta extinguebana-
tur:In quibus literalis obſeruantia comple
ta,exordium gratię mũdo clarius exhibuit.
Item finita mortali vita,& ſuccedente im-
mortali, ceſſabunt ex parte maxima opera
vel dona lucis quibus nunc vtimur,vt ſe-
quantur præmia æternæ lucis in præſentia
diuinæ viſionis.ſ.ſcriptura quæ hæc futu-
ra teſtatur.Emunctoria ſunt aurea,ſpe futu
ræ claritatis eximia vaſa,in quibus quę emũ
cta ſunt extinguuntur corpora & corda ſan
ctorum immortalia,& ideo auro ſimilata:
In quibus hęc mutatio fiet,vt poſt tempo-
ralia dei beneficia perueniant ad ęterna,qua
ſi emunctoria & vaſa aurea prębet Apoſto
lus de differentijs pręſentium & futurorum
bonorum dicens;Siue prophetiæ euacua- 1.Cor.13.c.
buntur,ſiue linguæ ceſſabunt &c. ❡Beda.
Emunctoria quoq́ &c.Sunt quædã in ſcri
pturis præcepta,& in hac vita & in futura
perpetuò obſeruanda(verbi gratia) Non
habebis deos alienos.Et diliges dominum Deuter.5.a.
deum tuum &c.Sunt alia quæ toto tempo
re huius vitæ obſeruari iubentur,vt in fu- H
turo merces retribuatur,ſecundum illud:
Facite vobis amicos de mamnona ini- Lucę.16.c.
quitatis &c.Sunt alia, quæ in veteri teſta-
mento iubente domino ſeruata, iam coru-
ſcante euangelio,non iuxta literam,ſed my-
ſticum ſenſum obſeruantur,ſicut ſabbathũ
ritus hoſtiarum,& huiuſmodi,quę ſuo tem
pore cuſtodita ſunt à populo dei: quibus
quaſi ellychnia in lucernis cãdelabri ardebãt
infuſa oleo deuotionis ,incenſa igne verbi
cæleſtis. Cùm verò ab apoſtolis prædica-
batur hęc omnia eſſe finita, & ſpiritualiter
tantùm eſſe ſeruanda, emungebant̃ ellych-
nia candelabri,vt reparata melius lucerent, Leuit.26.b.
quia ſublimius intellecta lucem doctrinę ſa-
lutaris p̄bent de reparatiõe lucernarũ,id eſt Apo.21.b.
ſcripturę ĩtelligẽtia ſublimiori dicit̃:Comedetis vetuſtiſſima veterũ,
& vetera nouis ſupuenientib⁹ abijcietis.Et alibi:Ecce noua facio oĩa.
Omne

Nicolaus de Lyra.

a ❡In ipſo autem candelabro.id eſt haſtili candela-
bri,quod vocatur hîc candelabrum,quia eſt principalior pars can
delabri. b ❡Quatuor ſcyphi in nucis modum ſphęrulę
quę per ſingulos.per ſingulos ſcilicet ſcyphos. c ❡Et li-
lia.Sphęrulę ſub duobus calamis per tria loca , qui ſi-
mul.& eodem modo intelligendum eſt de ſcyphis exiſtentibus in
ſex calamis lateralibus. d ❡Facies & lucerna.ita q̈ vltimus
ſcyphus q erat in ſummitate cuiuſlibet calami,erat ſedes lucernæ.
e ❡Vt luceant.Sic enim erat dipoſitum ellychniũ cuiuſlibet
lucernæ,q̈ flamma erat ex illa parte lucernæ quæ reſpiciebat lucer-
nam mediam,& ſic flãma trium lucernarũ vnius lateris reſpiciebat
ex aduerſo flammam trium lucernarum alterius partis. f ❡Emũ Emũctoria
ctoria. inſtrumẽta ſunt cũ q̃bus amouebat̃ illud qd' erat cõbuſtũ
de ellychnio,& reſiduũ ellychnij aptabat̃ ad incẽdẽdũ.g ❡Et vbi.
vaſa erãt plena aq̃,vbi ponebant̃ illa q̃ erat emũcta,ne faceret fumũ.
Omne

*d ❡Facies &c.per quas intelliguntur ſeptẽ dona ſpirituſſancti Moraliter
in Chriſto,ſicut p̄dixit.Eſa.xj.a.Et requieſcet ſup eũ ſpiritus dñi, ſpi
ritus ſapiæ & intellect⁹,ſpũs conſilij & fortitudinis,ſpũs ſcientiæ &
pietatis.& replebit eũ ſpiritus timoris dñi.Hec eñ autoritas ad lite
ram de Chriſto loquit̃ ſecundum doctores Hebraicos & Latinos.
*Sequitur figura

¶Vel opus ¶Chriſti. ¶Electis. b ¶Quod eſt maximum in ponderibus & ſignificat perfectionem Chriſti & eccleſiæ.

a Omne pondus cãndelabri cum uniuerſis uaſis ſuis, habebit t[b]alentum [a]

a ¶Multifaria Chriſti & eccleſiæ ſacramenta. ¶Angelicam conuerſationem & ſpontaneæ ſeruitutis humilitatem.

b auri † mundiſſimi. Inſpice & fac ſecundũ exemplãr, quod tibi in monte monſtratum eſt.

† puriſſimi

FIGVRA CANDELABRI.

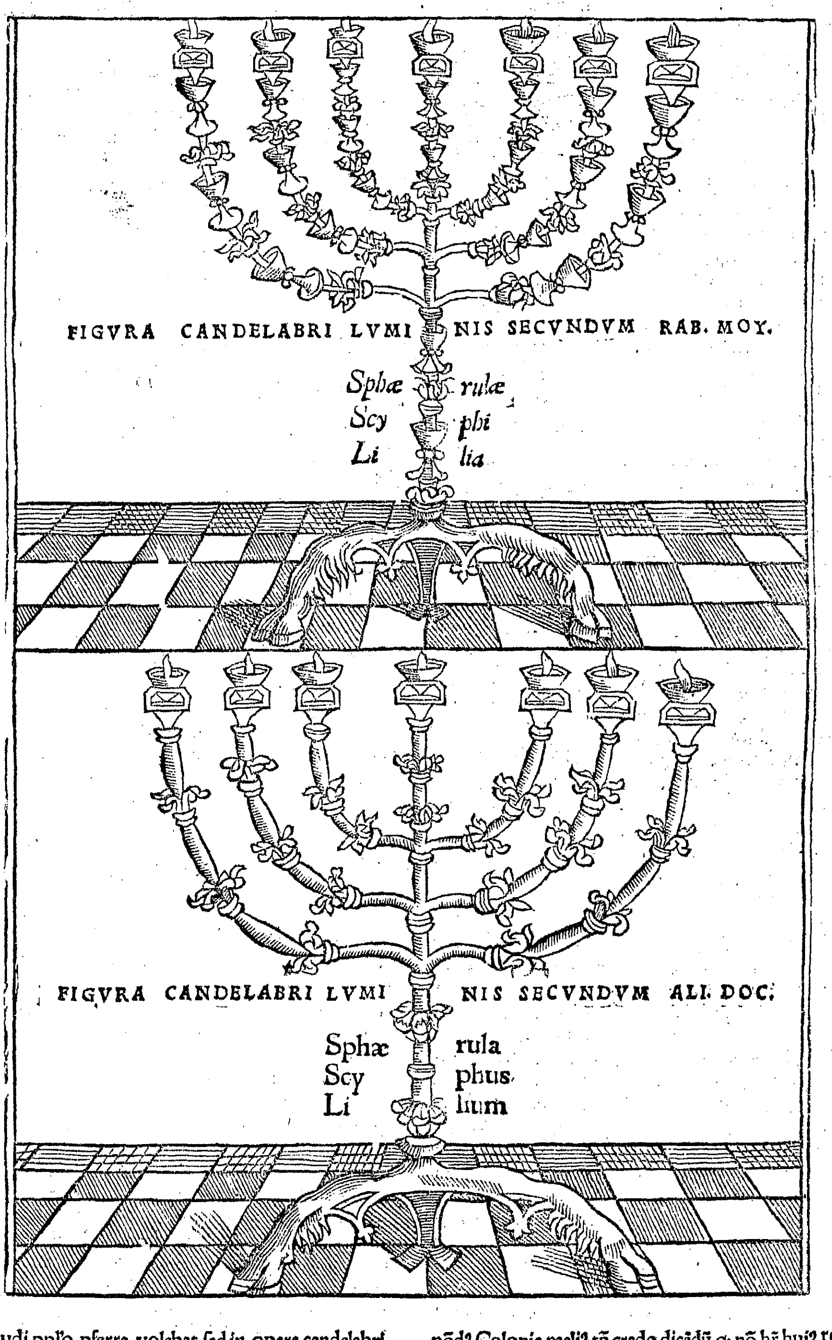

a ¶Omne. Bed. Hoc eſt corpꝰ Chriſti cũ ipſo, ſcilicet oẽs electi, à ſummo vſq ad infimũ, qa oẽs q̃uis i diuerſis gradibꝰ, ætatibꝰ, ſexibꝰ, vni eidẽq autori ꝑpetuæ lucis, tempore ſuo & loco quaſi candelabro aureo, fixamẽte inhęrẽt, vt eiuſdem lucis ꝑticipes fiãt. Talẽtum põdus plenũ & ꝑfectũ eſt, qa iuſtꝰ dñs in oĩbus vijs ſuis, & qui gratiã fidelibus ſuis vt bene operẽtur tribuit, & coronã iuſtitiæ reddit, reprobisquoque iuxta opera reſtituit: Qui verò in B ſtar auri bonis operibus fulgent, in cãdelabrum domini profiſciũt, quia gloriæ conditoris participes fiunt. Qui autem peccatis graues, tanq̃ plumbum in iudicio apparent, merguntur tanq̃ plũbum in aquis vehemẽtibꝰ, q merito ſcelerum in abyſſum grauãtis pœnę decidũt. b ¶Inſpice. Oſtenſum eſt Moyſi in mõte exemplar cãdelabri qđ faceret: quia in altitudine contemplationis didicit multifaria Chriſti & eccl'iæ ſacramẽta, q̃ non apertè rudi ppl'o ꝓferre volebat, ſed in opere candelabri & vaſorũ eiꝰ ſignabat, donec Chriſtus veniret, q ſenſum figurarũ reuelaret, vnde moriendo velũ tẽpli ſcidit, & arcana ſanctorũ, q̃ tecta fuerant patefecit: Diſcipulis quoq ſenſum aperuit, vt intelligerẽt ſcripturãs. Oĩs enim ſcriba doctus in regno cęlorũ cũ ea q̃ in l'ris ſanctis de fide catholica & actiõe pia didicerit, ipſe facere & alios docere ꝑcipit, inſpicere & facere ſcđm exẽplar qđ ſibi in mõte mõſtratũ eſt, iubet. Inſpicit eñ diligenter exẽplar, ſcilicet mõſtratũ, & ſcđm hoc ad inferiora rediẽs facit, cũ q̃ ꝑ ſublimitatem diuini ſermonis intus credẽda & agẽda intelligit, ſedulo corde ſcrutat & horũ exẽplar auditoribꝰ executiõe operis & verbo doctrinæ oſtẽdit. C

Matt. 27. f.

Ni. de ly.

a ¶Omne pon. In Hebręo habet: Centenariũ auri. & ſimiliter in ſequentibus ad tabernaculũ ꝑtinẽtibꝰ, vbi tranſlatio nr̃a habet talẽtũ. Hebręi dicũt, Centenariũ. Quãti aut ſit põderis, neſcitur determinatè, certũ eſt tñ ꝙ reqrebatur magnum põdus auri ꝓ tãto ope. Ra. Salo. dicit ꝙ erat põdus cẽtũ & viginti librarũ, ſcđm põdꝰ Colonię, meliꝰ tñ credo dicẽdũ, ꝙ nõ hr̃ huiꝰ rei certitudo, qa põdera auri & argẽti multũ variant ſcđm tpa diuerſa & varias regiões. ¶Viſis aũt prędictis figuris & inſpectis mẽſæ & candelabri, ꝓut poſſunt i plano figurari, põt textꝰ ſnĩę ꝑdictę de facili applicari.

¶In ca. xxv. vbi dicitur in poſtilla; Erant autem duo ad deſignandum angelorum multitudinem.

ADDITIO.

Licet in hoc qđ de cherubin mutuò ſe reſpicientibus intelligat angelorũ cõcordia, in hoc tñ qđ dicit: Verſis vultibus, deſignat ꝙ angeli ſemp habent intuitũ ad deũ, q repręſentabat ꝑſidẽs in ꝓpitiatorio, quod erat quaſi ſedes dei, vt in poſtilla: & ſic deꝰ repręſentabat eſſe in medio cherubin, ad quẽ angeli ſemp vultum vertunt. Vnde: Matth. xviij. b. Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei &c.

E

Cap. XXVI.

Mystice T Abernaculum vero ita fiet &c.Beda.Taberna- culum quod fecit Moyſes in ſolitudine,& templum quod fecit Salomon in Ieruſalem,ſtatum vniuerſalis ec- cleſiæ ſignant,quæ partim regnat cum domino in cęlis, partim peregrinatur à domino in terris.Ta bernaculum ædificium eccleſiæ quæ in la- boribus exercetur,templum futuræ quietis ſignificat,quod quotidie animabus illuc mi grantibus perficitur,quia Moyſes taberna- culum † populo dei,dum iret ad terram promiſſionis,condidit.Salomon verò tem plum in terra promiſſionis regno potius conſtruxit,Moyſes in ſolitudine,Salomon in Ieruſalem,quæ interpretatur viſio pacis, quia hîc eccleſia in labore labentis vitæ,in ſiti & eſurie regni ędificatur,illic in viſione & perceptione veræ pacis conſummatur.

(† nõ habet populo)

3.Reg.6.a. Vnde in conſtructione templi dictum eſt, q̃ malleus & ſecuris,& omne ferramentum non ſunt audita,pręparatis extra Ieruſalem lapidibus & lignis & decenter aptatis,quæ ibi facillimè ſuo loco reddita aut cæmen- to necterentur aut clauis,quia in pace bea- titudinis non eſt fides tribulationibus exa- minanda aut vita probanda,ſed quæ hîc ca ſtigata,& ſedibus cæli aptata eſt,ibi glutino & vinculis mutuæ charitatis nunq̃ diſſol- uenda in conſpectu conditoris & regis ad inuicem copulanda .nam cùm in hac vita

Act.2.f. multitudinis credentium fiat cor vnum & anima vna,& ſint illis omnia communia, quadrantur lapides viui in ædificium futu- rę domus domini:vt abſq; labore tarditatis ſuis ordinibus inſerantur,& copula diuinæ & propriæ dilectionis iungantur. ¶ Be- da.Poteſt figura vtriuſq; ſanctuarij ita di-

F ſtingui,vt opus tabernaculi tempus ſyna- gogæ,opus templi eccleſiam ,quæ poſt in carnationem ad fidem venit,ſignificet:quia Moyſes tabernaculum cum ſola Hebræo-

3.Reg.5.c. 2.Para.2.a. rum plebe fecit . Salomon verò templum cum proſelytorum multitudine fecit,adiu uãte Hira rege cum ſuis artificibus,qui nec natura,nec profeſſione Iudęus,priori enim

†vniuerſæ cortinæ populo dei doctores tantùm ex ſua gente fuerunt,eccleſiæ verò primùm de Hebręis, poſtea creſcenti & dilatatæ etiam de genti- bus,ſicut Lucas,Timothe⁹,Titus.Vtriuſq; verò domus ędificatio totius pręſentis ec- cleſię ſtatum,quæ ab initio mundi vſq; ad vltimum iudicium ædi ficari non deſinit,& futuræ gloriam vitæ,qua nunc ex parte fruitur & poſt finem ſeculi in omnibus membris ſuis fruitura eſt in æter- num,mirabili figurarum varietate depingit. b ¶ De byſſo retorta & hyacintho ac purpura coccoq; bis tincto uaria. Beda,In his quatuor cortinarum coloribus,quatuor iuſtificatiões exprimuntur.In byſſo retorta,caro caſtitate renitens.In hyacintho mens ſuperna cupiens.In purpura caro paſſionibus ſubiacens. In cocco bis tincto,mens inter paſſiões,dei & proximi dilectione pręfulgens.Byſſus retorquet in cortinas tabernaculi,quia lumbi carnis & mentis reſtringendi ſunt,vt caro à laſciuis motibus,& cor refrę netur à cogitationibus.Hyacinthus aërei & cęleſtis coloris,mentes eorũ qui toto deſiderio cęleſtia colũt,ſignificat.Purpura ſanguine, coloris & de conchiliorum ſanguine tincta deuota deo corda figu rat,& pro deo mori parata. c ¶ Longitudo cortinæ vnius

Cortinę lõgitudo habebit uigintiocto cubitos,latitudo quatuor &c.Beda. Si ab vno vſq; ad ſeptem omnes in ordine numeros pleno ordine numerauerís,viginti octo cõplebis.Vnũ eñ & duo & tria quatuor & quinq; & ſex & ſeptem,fiunt vigintiocto.quia ergo in partibus ſeptenarij numeri vigeſimus octauus inuenitur,meritò in eo corti narum longitudo continetur:quia fides ſanctorum & patientia vir tutum varietate diſtincta,in omnibus quę agit aut patitur,non hu mani gloriam fauoris,ſed ſupernæ quietis beatitudinem expectat. Hinc eſt q̃ ,xxviij. pſalmus de conſummatione tabernaculi inſcribi tur,qui de perfectione eccleſiæ cantatur. Vnde pſal.28.a. Adorate dominum in atrio ſancto eius,& in templo eius omnes dicent glo riam:quia in hoc perfectio eſt peregrinantis eccleſiæ, vt per fidem & opera bona ad requiem tendat. d ¶ Vnius menſure &c. Beda,

Beda.Et ſi variante pictura cortinę differebant,vna tamen erant omnes longitudinis & latitudinis menſura temperatę, quia etſi do nationes habent electi differentes:vnus tamen dominus,vna fide s, vnum baptiſma,vnus deus & pater omnium. e ¶ Quin- que cortinę ſibi &c.Beda.Narrat Ioſephus,quòd tabulę teſta- G

menti

Cap. XXVI.

¶ Tabernaculum fit diuerſi coloris corti nis,quia vniuerſalis eccleſia ex multis perſonis,multis ec- cleſiis & virtutibus varijs.

¶ Eccleſia in qua deus habitat.

a T Abernacu- a lum uerò ita

a ¶ Quia omnis perfectio eccleſiæ in ſola dei & proximi dilectione,quæ in decalogo legis comprehenſa eſt ſubſiſtit,nec eſt eccle ſiæ membrum,qui non diligit per quem æ- dificatur:& in quibus,id eſt deum & ele- ctos eius.

¶ Fidelium mentes.

b ¶ Decore virtutum : vnde Apocal.xix.b. Byſſinum enim iuſtificationes ſanctorum ſunt.& Prouer.xiij.c.Byſſus & purpura in- dumentum eius.quia enim de terra oritur ſed longo exercitio gramineum perdit, & candidum colorem recipit, ſignificat cor- pora caſtitatis decore nitida.de quibus di- citur: Neſcitis quoniam membra veſtra templum eſt ſpiritusſancti.j.Cor.vj.b.

b fiet.Decem[a] cortinas de byſſo[b] re b torta & hyacintho ac purpura c

a ¶ Amore dei & proximi.

b ¶ Ardente ſanctorum dilectione.

c[a]ccoque bis tincto[b] , † uariatas d e

a ¶ Diſtinctione virtutum.

b ¶ Longanimis eccleſia patientia.

c opere[a] plumario facies. Longi- gitudo cortinæ unius habebit

¶ Amplitudo charitatis quæ etiam inimi cum diligit.

uigintiocto cubitos,latitudo[a] qua

a ¶ Quia quatuor ſunt euangeliorum libri in quibus exemplis & verbis Chriſti chari- tas tenenda docetur,& quatuor virtutes, quarum operatione exercetur.

b ¶ Vnus dominus,vna fides;licet diuerſæ ſint virtutes ſanctorum.

d tuor[a] cubitorum erit. Vnius[b] men f ſuræ fient † uniuerſa tentoria .

a ¶ Sancti veteris teſtamenti.

b ¶ In erectione tabernaculi,vt vnum o- perimentum fiat.

e Quinque cortinæ[a] ſibi iungentur[b] g

NIC.DE LY.

Cap. XXVI.

T Abernaculũ vero ita fiet: Decem cortinas &c.Deſcri ptis his quæ erant intra taber- naculum , hîc deſcribitur i- pſum tabernaculũ.& primò quãtũ ad eius operimentum vel tectum, ſecundò q̃tùm ad parietes,ibi:Facies & ta.ſtan.Tertiò quã tùm ad vela,ibi:Facies & velum. Operi- mentum autem tabernaculi quadruplex erat.Primum erat de cortinis factis ex qua tuor coloribus,& q̃tũ ad hoc dicit:Corti nas de byſſo &c.Sequitur:d ¶ Variatas. floribus & picturis ibi factis. e ¶ Ope- re plumario facies.quia illæ picturę erãt factæ cum acu in cortinis,ſecundum Augu ſtinum.in Hebræ.habetur: Opere artis,& dicunt Hebræi,quòd illa varietas erat facta per texturam ſicut & cortinæ.f ¶ Vnius mẽſurę fient vniuerſa tento.id eſt cor tinæ prædictæ,quia ex illis operiebatur ta- bernaculum p modũ tentorij. g ¶ Quin- que cortinę ſibi iungentur mutuo. per futuram,ita quòd illæ quinque cortinæ faciebant vnam cortinam magnam longi- tudinis.xxvij.cubitorum,& latitudinis.xx. cubitorum,& alię quinq; cortinę ſimiliter. Diuiſio

† cherubin

H

Anſulas

Moraliter. a ¶ Tabernaculum vero ita fiet.Per tabernaculum ſignifica- tur eccleſia,quæ eſt tabernaculum dei. Hu ius autem tabernaculi primò deſcribuntur operimenta quæ fuerunt quatuor ſcilicet cortinæ , ſaga,pelles rubricatę,& deſuper pelles hyacinthinæ.Per hæc operimenta quæ protegebant interiora tabernaculi ab intemperie aëris, ſignificantur defenſo- res eccleſiæ qui ſunt in quadruplici genere . Nam eccleſia contra hæreticos defenditur per doctores,qui per cortinas ſignificantur quæ factæ fuerunt de quatuor coloribus , ſcilicet: b ¶ De byſſo retorta & hyacintho ac purpura coccoque bis tincto variatas opere plumario facies. Longitudo &c. Per byſſum quæ eſt genus lini candidiſſimi,caſtitas figuratur.Per hoc autem quòd dicitur retorta,repreſſio carnis intelligitur.Pro- pter quod Paulus doctor gentium dicebat primæ Corinth.ix.d. Caſtigo corpus meum,& in ſeruitutem redigo,ne fortè cùm alijs prædicauerim ,ipſe reprobus efficiar. c ¶ Et hyacintho . qui eſt coloris cæleſtis,propter quod ſignificat meditationem cæle ſtium Philipen.iij.d.Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. Moraliter

c ¶ Ac purpura.per quam ſignificatur deſiderium martyrij vel ſaltem meditatio Chriſti paſſi. j.Corinthior.ij.a.Non iudicaui me aliquid ſcire inter vos,niſi tantùm Ieſum, & hunc crucifixum. e ¶ Coccoque bis tincto uariatas opere plumario fa- cies.Longitudo cortinæ.per quem ſignificatur gemina cha- ritas,ſcilicet dei & proximi. Gregorius homi.xxxix. Qui charita- tem erga alterum non habet,prædicationis officium nullatenus ſu- ſcipere debet.Hæc autem quatuor eſſe debent in doctoribus eccle- ſiæ,qui ſunt eius contra hæreticos defenſores ¶ Contra tyrannos verò,defenſores eccleſiæ ſunt martyres,quorum aliqui pro defen- ſione fidei mortem ſuſtinent corporalem : & iſti figurantur per pelles rubricatas.Aliqui verò ſuſtinent ſeruitutem,quæ eſt mors ciuilis:& iſti figurantur per ſaga cilicina , quæ ſunt aſpera ,& per hoc ſignificatur duritia ſeruitutis.Aliqui verò exilium,& iſti figu rantur per pelles hyacinthinas,quæ ſunt coloris cæleſtis.nã qui de terrena patria ſunt expulſi,debent cæleſtem patriam meditari.

Facies & tabula

A ☞ ſtamenti ita fuerint decalogo legis conſcriptæ, vt vtraq; tabula contineret quina verba. Vñ & cortinæ decē q̃ pulchritudinem tabernaculi iunctæ complebant, ita tēpore cōgruo diſiungebātur, vt quinq; in vtraq; parte ſimul permanerēt, vt hæc intuētes miniſtri ſanctorū cum populo admonerenť ſemp̃ obſeruādæ legis, quæ decē verbis in duab⁹ tabulis erat cōprehēſa, ſed quinario nūero p̃ vtrāq; diſtincta.

Myſtice ℭ Beda. Vel priores quinq; q̃ frontē & primā tabernaculi partē ꝓtegebant, antiquū dei populum ſignauerūt, q; decreta legis in ſacramēto circūciſionis, hoſtiarū, & ceremoniarū ſcd'm literā legis implebat. Sequētes verò quinq; q̃ poſteriora tegebāt, nos deſignauerunt, q poſt aduentum dñi ſacramēta legis ſpiritualiter ipſo reuelante ſeruamus. Omnes cortinæ vni⁹ operis, & eiſdē depictæ colorib⁹, ſed quæ ſibi cōiunctæ, qa omnes vtriuſq; teſtamēti cultores in vnū deū credebāt, & vni⁹ pietatis & caſtitatis operib⁹ ſeruiebāt: ſed in celebratione ſacramētorū, ſuas vterq; popul⁹ partes agebat. Nā paſſionis ſacramentū, per quā vtriq; redēpti ſum⁹, illi in carne et ſanguine victimarū, nos in oblatione panis & vini celebram⁹. Illi venturā natiuitatē, paſſionē, reſurrectionem credebant & cōfitebanť. Nos iam facta, nec vlterius facienda. Sed cū tabernaculū erigebať, oēs adinuicem cortinæ nectebanť, qa cū vniuerſa eccleſiæ pulchritudo ab initio vſq; ad finē ſeculi perpēdiť, quaſi vna decē cortinarū cōnexione tabernaculū decoratur.

[margin: †anſas †vna †cortinas iūges Anſas]

Anagogi. a ℭ Anſulas hyacinthinas in la. &c. Beda. Anſulis hyacinthinis cortinæ inuicē copulanť, cùm ſpes ſupernæ beatitudinis † vnita omniū ſanctorū corda vna deuotiōe coniūgit. Quę anſulę aptæ dicunť, quia nō ſolū in laterib⁹, ſed etiā in ſummitatibus, i. in extremis angulorū terminis fiebant, qa non tantùm vita & opera ſanctorū, cōmuni ad pfectionē itinere rectæ intentionis ꝓperant, ſed initiū bonę cōuerſationis qđ per cōfeſſionē fidei & ſacramentorū cęleſtium pceptionē geritur, nō abinuicē diuerſum, ſed pari veritatis gratia omnes habent cōnexum. terminū quoq; huius vitę eiuſdē ſpei, cū ita oculos in morte claudunt, vt percepto prius viatico myſterij cęleſtis citius ad verā vitā vēturos, & in ea ſe perpetuò manſuros confidunt. ℭ Beda. Præceptum eſt quoq; fieri fimbrias p̃ angulos palliorum & vittas hyacinthinas, quia electi qui deum videre deſiderant, ita ſe operib⁹ iuſtitię induunt, vt non ab hominibus, ſed à deo mercedem requirant. Vnde ibi additur, quas cùm viderint recordentur mandatorum dei: ne ſequantur cogitationes ſuas &c. Cortinę quoque hyacinthinis cōiunctę anſulis, vt qui viderint recordentur mandatorū cæleſtium, & nos ita legentes nouerimus, qa hîc viuentes filij promiſſionis æternę, temporibus & locis diſtamus, ſed in cæleſti patria à quatuor ventis collecti, indiuiſibili ſocietate coniungemur.

[margin: †vnica B †cortinas è pilis caprarū]

b ℭ Quinquagenas &c. Beda. In quinquageſimo anno .ſ. iubilęo. i. dimittente vel initiato, ſcd'm legē omnis populus ab omni labore terrę quieſcebat, & omnium ſoluebantur debita. In nouo quoque teſtamento ſpirituſſancti gratia die pentecoſtes in quinquageſimo dñicę reſurrectionis. ſ. die, in apoſtolos venit, & initia eccleſię ſuo aduentu cōſecrauit. In hoc ergo numero, vel gratia ſpirituſſancti, vel futurę gaudiū beatitudinis ad quā p̃ eundē ſpiritū peruenitur, & in cuius pceptiōe veraciter quieſciť & gaudeť rectè figurať. ℭ Beda. Quinquaginta anſulas habēt cortinę, qa dono ſpirituſſancti agiť, vt in ſocietate pacis † quę eſt vinculū pfectiōis ſibi inuicē, copulenť electi, futurę quoq; ſpes & mēoria ſocietatis & pacis, q̃ in hac vita habeť, tpib⁹ vel locis diſcretos, vna facit pietate cōcordes. ℭ Beda. Cortinę in vtraq; parte habent anſas, vt proximas ſibi vtrinq; cortinas ſingulę quaſi extenſis hincinde brachijs amplectantur, quia neceſſe eſt, vt fideles qui nos in Chriſto pręceſſerunt, & q ſecuti ſuns obuijs pietatis vlnis † amplectamur, & qui nos erudiebāt in Chriſto, & quos erudiuim⁹, vno omnes in Chriſto veneremur affectu. Sic em̄ ad faciē creatoris debemus bene viuendo ꝓperare, vt currentē nobiſcū nō deſeramus ꝓximū, ſed vna peruenire ſtudeamus, quia & cortinę ſingulę ita per adminicula tabularū ad ſuperiora † aſcendebant, ita intus & in ſuperioribus vario picturę florę fulgebant, vt non eas quæ ſecum in altum ferebantur, vel in alto poſitę fulgebant, cortinas dererent. Sic ergo

ꝓficiente

[margin: †qđ †amplectātur †tendebāt]

C proficientes nobiſcum in † omni ſeruitio fideles non deſeramus, ſed digna veneratione tractemus. Anſa ergo contra anſam venit: vt alteri aptetur altera, cum iuſti concordi virtutū qualitate fœderātur. ℭ Facies & quinquaginta circu. Beda. Hoc plenius explicatur, cùm dicitur: Quinquaginta fudit circulos aureos &c. Quinquagenarius requiē in ſpirituſancto deſignat. Circulus nec initiū habet nec finē. Aurum cæteris metallis claritate p̄tioſius. In quinquaginta ergo circulis aureis ppetua claritas & clara perpetuitas ſummę quietis exprimiť. Mordēt cortinarū anſas circuli, vt vnū ex oībus tabernaculū fiat, cū gloria ſuperni regni fideliū mentib⁹ ſe infundit, vt tali glutino inſpiratiōis vna ex vtroq; populo, imò ex omnib⁹ electis Chriſti eccleſia perficiať. d ℭ Facies & ſaga &c. Beda. Hoc in ſequētibus ita reperiť: Fecit & ſaga vndecim de pilis caprarū &c. Saga quibus operiť tabernaculū, rectores ſunt, quorū induſtria & labore decus eccleſiæ ꝓtegiť ſemp & muniť, ne vita & fides ſanctorum ab hæreticis corrumpať, vel falſorū catholicorū improbitate fœdeť, vel vitiorū ſorde cōtamineť, ne inopia tēporaliū cōtriſteť. Qui quātò attētius tentationum violentias ſuſtinent & repellūt, tantò ſubditis dño ſeruiēdi libertatē tribuūt: & quaſi intus fulgēdi cortinis copiam pręſtant, dū quaſi ſaga foris tempeſtates tolerant. ℭ Saga cilicina, groſſas hominū mentes ſignificant, quæ occulto dei iudicio q̃uis durè pręferuntur, quia ſeruire curis temporalibus nō timent, vt † tentatione ventos & pluuias portent. ℭ Beda. Faci☞es & ſaga

[margin: †dei · Circuli aurei · †dictio Hebręa ſignificat nodos quib⁹ duo pāni ſimul iunguntur · Saga cilicina · †tētationū]

a ¶ Sancti, noui teſtamēti. b ¶ Eadem pietate & caſtitate:

mutuò, & aliæ quinque nexu ſimi-

a ¶ Virtutes ſanctorum quibus inuicem nectuntur.
b ¶ Hyacinthus aerij coloris, cæleſtia ſignificat.

a li cohærebunt. † Anſulas hyacinthi-

a ¶ Vita communi & operatione ſanctorum. b ¶ Quia terminum vitæ temporalis habemus omnes eiuſdem ſpei certitudinem communem tenemus.

nas in lateribus ac ſummitatibus

facies cortinarum, ut poſſint inui-

a ¶ Propter gratiam ſpirituſſancti, vel gaudium futuræ quietis ad quam tendunt.

b cem copulari. Quinquagenas

a ¶ Vlnas charitatis b ¶ Ad eos qui nos præceſſerunt vel ſecuturi ſunt.

† anſulas cortina † habebit in utra-

a ¶ Cum iuſti concordi virtutum multitudine vel charitate iunguntur.

que parte, ita inſertas, ut anſa

contra anſam ueniat, & altera

a ¶ Quia virtutes ſanctorum ſibi congruunt, vt caſti cum caſtis & miſericordes cum miſericordibus.

c alteri poſſit aptari. Facies & b

a ¶ Perpetuam claritatem & claram perpetuitatem ſummę quietis inſinuat in circulis aureis, quia circuli nec initium nec finis inuenitur.

quinquaginta circulos aureos,

quibus † cortinarum uela iun- c

a ¶ Vt ſalutari inſpiratione ex omnibus ſanctis vna fiat eccleſia.

genda ſunt, ut unum tabernacu- d

a ¶ Rectores quibus ab imbre & calore defenduntur cortinæ. b ¶ Quia humiliter ſe peccatores confitentur.

d lum fiat. Facies & † ſaga cilicina e

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℭ Anſulas hyacinthinas in lateribus ac ſummitatibus facies cortinarū &c. Id eſt in vno latere vnius illarū cortinarum magnarū, & ſimiliter in vno latere alterius, ita q̄ ille duæ magnę cortinæ poſſent ſimul iungi per torques affixas in anſulis p̄dictis, & ſic ex illis duabus cortinis magnis fieret vna maior in duplo habens quadraginta cubitos in longitudine, facta de latitudinę decem cortinarum partialium, quælibet particularis cortina erat quatuor cubitorum de latitudine. Decies quatuor ſunt quadraginta, & ſic longitudo facta eſt generalis de latitudine partialium. Vel non variando ſententiam poteſt dici, & fortè melius, q̄ latitudo erat quadraginta cubitorum: & longitudo viginti octo. Et iſto modo de latitudine non fiet longitudo, nec econuerſo. & viginti octo in latitudine ſecundum longitudinem cortinarum partialium. b ℭ Facies & quinquaginta circulos aureos. Iſti circuli ſunt torques p̄dictæ. c ℭ Quibus cortinarum vela iungenda ſunt. Vela cortinarū dicunť hîc illæ duę magnæ cortinę p̄dictæ, quę iungebantur ſimul per torques p̄dictas. d ℭ Vt vnum tabernaculū fiat. id eſt vnum operimentū totius tabernaculi. Qđ ſic patet: quia paries tabernaculi ab oriente in occidentem erat triginta cubitorum, & paries ab aquilone in meridiem qui faciebat latitudinem tabernaculi, erat decem cubitorū, & erat à parte occidentis; à parte autem orientali non erat paries, ſed erat ibi velum loco parietis. Parietes autem tabernaculi habebant decem cubitos in altitudine. Et ſic patet, q̄ linea ꝓtracta à pede parietis tabernaculi, & tranſiens per ſummitatem eiuſdē parietis ad ſummitatem alterius parietis oppoſiti, & inde deſcendens vſq; ad terram, erat triginta cubitorum: quia qlibet paries habebat decē cubitos altitudinis, & ſpatium inter parietes erat decem cubitorum latitudinis: & ſic habentur triginta cubiti. Omnes autē cortinę faciebant ſimul iunctæ vnum tētoriū, vel cortinā quadraginta cubitorū longitudinis, vt p̄dictum eſt: & per conſequens ſecundū longitudinē iſtā operiebat tectū tabernaculi ſecundū longitudinē ſuā, qđ erat triginta cubitorū, & decē cubiti pendebant retro pietē occidentalē, & ſecūdū latitudinē ſuā pēdebat retro pietes tēpli laterales nouē cubitis ex vtraq; pte, ita q̄ nō pertingebat vſq; ad terrā ſpatio vnius cubiti hinc & inde. Scd'm opimentū tabernaculi erat de cortinis factis de pilis caprarū, qui filabantur & texebanť. Et iſtud optorium erat ſup cortinas p̄dictas factas de diuerſis coloribus. De iſto ſecundo operimento dicitur: e ℭ Facies & ſaga cilicina vndecim. Saga cilicina vocantur hîc

D ☙ cortinę factę

E ☞ es & ſaga &c. Cilicium pœnitentiũ eſt. Vñ Dauid. Ego autẽ
Pſ,34.b. cùm mihi moleſti eſſent, induebar cilicio. i. habitu pœnitẽtiæ & hu
militatis, quo furorẽ perſequentiũ aut leuius ferrẽ placidus aut mi-
tigarẽ. Nã ſi capræ pili vel pelles caprarũ ſemp̄ ſignificarẽt fœtorẽ
pœnitentiũ, non ipſum animal inter munda cõputaretur, nec in lau
de ſponſi diceret: Canti. iiij. a. Capilli tui ſi-
cut grex caprarũ &c. Saga ergo q̃ ſanctos
prædicatores ſignificant, cilicina ſunt & vn
decim ſunt, q̃a quo ſtudioſius corda purifi
cant, plura inueniunt quibus ſeipſos repre
Iab.2.a. hendãt. Vnde humiliter fatent, q̃a in multis
offendimus oẽs. Et ſi dixerimus q̃a peccatũ
non habemus, ipſi nos ſeducimus &c. j. Io.
j. d. quorũ tñ corda quãtę ſint perfectionis,
declarat cũ dicit: Lõgitudo ſagi vnius &c.
¶ Beda. Saga cili. Vel de pilis caprarũ, &
vndecim ſunt. Prædicatores enim quò al-
tiores merito, eò humiliores animo: Iuxta
illud Eccle. iij. c. Quantò maior es, humilia
te in omnibus. Vndenarius q̃ denariũ tranſ
it, nec ad duodenariũ p̄uenit. i. apoſtolicum
numerũ, trãſgreſſionẽ ſignificat decalogi.
In vndecimo quoq; pſalmo propheta con
queritur, dicens: Saluum me fac dñe, q̃m de
fecit ſanctus, q̃m di. &c. Hoc numero tacitẽ
deſignãs q̊ huiuſmodi homines duplicis linguæ & cordis, nec de-
calogi præcepta cuſtodiãt, nec apoſtolicã gratiã p̄cipiant. ¶ Au-
gu. Vndecim ſunt vela capillacea. i. cilicina. In peccatis enim tranſ
greſſio eſt, q̃ in vndenario ſignificat, qui denariũ, id eſt legẽ tranſ-
Vndenarius numer⁹ gredit. ideo vndecim p̄ ſeptẽ multiplicata, faciunt ſeptuagintaſeptẽ
in quo dñs ſignificauit omnẽ remiſſionẽ peccatorũ, dicens: Non
dico tibi ſepties, ſed vſq; ſeptuagieſſepties, quot generationes re-
Mat.18.c. periuntur, cũ Lucas à baptiſmo domini numerans ſurſum verſ⁹
F principiũ aſcendit, & per Adam vſq; ad deum peruenit. Ad hoc
enim ſignificatio peccatorũ fit in his velis, vt per confeſſionem ex
primantur, & per gratiam q̃ data eſt eccleſię, aboleant & tegantur.
Vnde Pſal. xxxj. a. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quo-
rũ tecta ſunt peccata. a ¶ Ad operiendum. ſ. ne interiora tene
ra, clara qualibet aduerſitate turbẽt, alioquin nec byſſus fulget, nec
coccus coruſcat, nec hyacinthus ceruleo colore decorat. nõ debẽt
ergo qui in eccleſiæ ſinu proficiũt præpoſitos deſpicere, ſi vacare
eos rebus exterioribus vident. b ¶ Longitudo ſagi vnius.
Beda. Longitudo habet denariũ numerum, & hunc triplicatum,
quo indicatur vir tus eorũ, qui decalogum legis in fide ſanctæ tri-
nitatis q̃ per dilectionem operatur, perficiunt, qua perfectione in
hac vita nulla põt eſſe ſublimior. Latitudo q̃tuor cubitorũ † quo
†quam †quæ in euangelio amplitudo ſynceræ charitatis † q̃ſi in ſigno cõmendatur, exprimit.
Operiunt ergo tectum tabernaculi ſaga vndecim, & de pilis ca-
prarum. Sic in longitudine triginta cubitos, in latitudine habent
quatuor, quia ſummi illi prædicatores qui vitam fideliũ exhortã-
do, & intercedẽdo, q̃tidiana ſollicitudine, vigilijs, ieiunijs & ſua nu-
ditate protegunt, qui ſe contẽplata ſupernæ puritatis excellẽtia pec
catores confitentur, ſed ſecundum humanæ perfectionis modum
Myſticè inter homines ſublimantur. c. ¶ AEqua erit menſura. Beda.
Quia vna eſt fides in qua tota ſaluatur eccleſia, & vna vita æterna
Mat.20.a. ad quã feſtinat. Vnde qui in vineam domini diuerſo tempore ad
operandum intrauerunt, omnes vno denario remunerantur. Di-
uiſio ergo ſagorũ in quĩque & ſex intelligi poteſt, vt ſuprà de cor
tinis in quinq; & quinq; diuiſis expoſuimus, quia doctores vtriuſ
q; teſtamẽti ſignificant ſic. Quinq;. ſ. ſaga antiqui populi dei magi
ſtros qui Moſaicę tantũ legis ſacramenta p̄dicabãt, vel quia in q̃n
q; ętatibus mũdi vitã ducebãt. Sex autem magiſtros noui teſtamẽ
ti, q̃a oĩa quę diuina ſcriptura in ſex ætatibus ſeculi facta vel dicta
refert, in adiutoriũ & exemplũ prędicationis ſuę aſſumunt, & paſ-
ſionẽ Chriſti p̄ quã mundus ſexta ſabbathi redẽptus eſt, palã audi-
toribus credendã & cõfitendã p̄nunțiãt, & p̄ eam tm̃ ſalutem eſſe
teſtant. Vñ pręcipit in fronte tecti ſextũ ſagum duplicari, p̄pter cõ
feſſionẽ. ſ. & imitationẽ dñicæ paſſionis. Non eñ ſufficit creden-
tes in cõfeſſione mortis dñi & reſurrectionis baptizari & cõſecra
ri, niſi baptizatus quiſq; p̄ poſſe ſtuduerit ſimilitudini mortis dñi
viuendo & patiendo ſimilari, vt fiat p̄ticeps reſurrectiõis. Siquidẽ
ad literã frontẽ tecti ingreſſum tabernaculi dicit, vbi non tabulæ,
ſed colũnæ & vectis ab angulo tabularũ vſq; ad angulũ p̄tentus
ponebat q̃tũ verò ad formã operis p̄tinet, ibi magis opus erat ge
minato ſagorum munimento, vbi ſolida parietis firmitas aberat.
¶ Beda. Intuere etiam menſurã cortinarum quibus tegit dom⁹,
qualiter p̄fatis poſſint cõuenire mẽſuris. Decẽ erant cortinæ habẽ-
tes ſingulæ longitudinis vigintiocto cubitos, latitudinis quatu-
or, q̃ ſimul

a ¶ Tanquam nec præcepta decalogi cuſtodiãt, nec apoſtolicã gratiam percipiant. b ¶ Induſtria & labore. c ¶ Decus

undecim, ad operiendum tectum

a ¶ Eccleſiæ. ¶ Sed tamen.

tabernaculi. Lõgitudo ſagi unius

a ¶ Quia decalogum legis in fide ſanctæ trinitatis perficiunt.
b ¶ Amplitudo ſynceræ charitatis quæ commendatur in quatuor euangeliis.

habebit trigintã cubitos, & latitu-

a ¶ Quia fides una qua ſaluatur eccleſia, & una uita æterna ad quam feſtinat.

do q̃tuor. Æqua erit mẽſura ſago

a ¶ Magiſtros, ſcilicet antiqui populi, qui fuerunt in quinq; ætatibus mundi.

rum omniũ. E q̃bus quinq; iunges

a ¶ Doctores noui teſtamenti, qui omnia quæ in ſex ætatibus mundi dicta uel facta ſunt, in adiutorium prædicationis aſſumunt, uel in ſexta ætate politi, omnia ſpiritualiter interpretantur.

ſeorſũ, & ſex ſibi mutuò copulabis,

or, quæ ſimul iunctæ, & in vnũ compoſitæ tabernaculũ implebant G
latitudine ſua cubitos quadraginta. Suſpẽde ergo cortinas quæ ha
bent ſingulæ longitudinis vigintiocto cubitos, & pone in domũ
cuius menſura eſt in tranſuerſo triginta cubitorũ: & videbis quia
cortinę habebũt in æqualitate quę eſt inter parietes cubitos denos:
in aſcẽſu autẽ vel deſcenſu q̃ eſt iuxta parie-
tes, habebunt cubitos nouenos. Sicq; fit vt
ſummitas cortinarũ terrã tangere non poſ-
ſit: ſed mẽſura vnius cubiti à terra altior ab
ſit. Item videbis q̊ cortinæ habẽt in æqua
litate per lõgitudinẽ domus cubitos trigin-
ta. In aſcẽſu aũt vel deſcẽſu, quod eſt in ori-
entali vel occidẽtali latere domus cubitos
quinos. ideoq; eadẽ lateralis ſummitas cor-
tinarũ nõ vſq; ad terrã pertingit, ſed qui-
nis cubitis abeſt à terra altior. Vñ neceſſe
fit, vt quini cubiti cortinarũ qui ceſſantib⁹
parietibus ſuperſunt, inducãtur adinuicẽ
in occidẽtali latere & oriẽtali: ſibiq; mutuò
iungãtur: & ſic fiat vt vndiq; domũ corti-
næ excepto vno cubito iuxta terrã conte-
gant. Hæc de cortinis. ¶ Beda. Saga trice
nos habẽt cubitos longitudinis: quaternos
latitudinis. Et quia vndecim erant: coniun-
cta in inuicẽ per latera q̃dragintaquatuor
cubitos implebãt. Pone ergo hæc in domo. Et quia concordat lõ
gitudo ſagorũ cũ funiculo quo domum metiebaris in tranſuerſum:
fit vt ſummitas eorũ ad terrã vſq; p̄tingat. Habebãt eñ denos cubi
tos æqualitatis inter parietes denoſq; aſcenſionis vel deſcenſionis
ĩ vtroq; latere: et hoc eſt qđ ait: q̃a cubit⁹ ex vna parte pẽderet: alter
ex altera: qui plus eſſet in ſagorũ longitudine: vtrũq; lat⁹ tabernacu
li p̄tegens. Tabernaculũ eñ propriè vocat ipſam cortinarũ factu-
ram vel coniũctionẽ, quas vno cubito trãſibãt ſaga ab auſtrali par
te vel latere domus: altero à ſeptẽtrionali. Ideoq; ad terram p̄uenie-
bant, q̃a hæc triginta cubitos lõgitudinis, illę duos minus habebãt.
Itẽ menſura ſagorũ per lõgitudinem domus quadragintaquatuor
cubitis tendebat: triginta. ſ. cubitos in ęqualitate habẽs à frõte dom⁹ H
vſq; ad ſummitatẽ tabularũ in plaga occidẽtali: & ſeptẽ cubitos de-
pendẽtes, in plaga orientali; & ſeptẽ ſimiliter dependẽtes in plaga oc
cidentali. Sicq; fuit vt menſura ſagorũ in occidentali latere duobus
cubitis excederet menſurã cortinarũ: q̃a cortinæ deſuper venientes,
quinq; cubitos eiuſdẽ occidentalis p̄tis tegebãt: & quinq; relinque-
bant intactos: & hoc eſt qđ nunc dicit. Qđ autẽ ſuperfuerit in ſa-
gis q̃ parãtur tecto. i. ſagũ vnum: qđ amplius eſt ex medietate eius,
cooperiens poſteriora tabernacula. Medietas enim ſagi ĩ latitudine
duo ſunt cubiti: qua medietate operiebantur poſteriora taberna-
culi. i. cortinarum: quæ propriè tabernaculum dicuntur: q̃a duob⁹
cubitis eas ad inferiora tendens ſagum vltimum tranſibat. Itẽq; ſaga
deſuper venientia, ſeptem tantũ cubitos occidentalis partis operie-
bant: nec tamen tres reliqui qui remanſerant, vſq; ad terram nudi tẽ
peſtatum iniurijs patebant: ſed adductis ad inuicem ab vtroq; latere
ſagis ſeptenorum cubitorum, qui deficientibus parietibus ſuper
erant his poſteriora domus firmiſſimè vſq; ad terram tegebantur:
neq; hæc tantùm adinuicem pertingere: Et inſtar cortinarum ſeſe in
medio parietis contingere poterant. Sed q̃a ſeptenorum erant cubi
torum medium parietis in vtraq; parte duobus cubitis excedebãt,
ac ſibi inuicem ſuperpoſita iungebantur: qđ eodem modo per oĩa
de orientali parte domus intelligendum putamus. Ideoq; ſuprà prę
cipitur, vt ſextum ſagum in fronte tecti duplicetur. ¶ Allegoricè ſa
Allegoricè ga cortina deſuper & infrà & ex omni latere protegebant, & vt illę
intus libera facie venuſtatis fulgerent, hæc ab omni iniuria tempeſta
tum, pluuiarum, & caumatum foris defendebãt: quia præpoſiti ita
vitam ſubditorum ſolerti cura circumſpiciunt, vt nec ſubſidia car
nis, nec vitæ ſpiritualis auxilia deſint, & dogmata hæreticorum &
prauorum exempla catholicorum abſint: adſit doctrina ſaluta-
ris, qua confortati malè docentes repellant, & mala illata pa-
tienter ſuſtineant, adſit vita ipſorum qua ſemper quaſi in via lecti-

Nicolaus de Lyra.

☞ one vtantur ↪ cortinę factę de pilis caprarum. a ¶ Longitudo ſagi &c.
& ſic erant longiores duobus cubitis, quã cortinæ factæ varijs co-
loribus, ex quibus factũ eſt primum operimentũ. b ¶ Et latitu-
do quatuor. & ſic quodlibet ſagum erit eiuſdem latitudinis cum
qualibet particulari cortina. c ¶ E quibus quinq; iunges ſeor
ſum. ſ. ſimul conſuendo quaſi ad faciendũ vnũ ſagũ viginti cubito-
rum latitudinis: longitudinis triginta. d ¶ Et ſex ſibi mutuo co
pulabis. q̃a ſex alia ſaga ſimul conſuebant ad faciendũ quaſi vnum
ſagum vigintiq̃tuor cubitorũ latitudinis, & triginta longitudinis.
↪ Ita, vt ſextum

one vtantur. Sed quia inter prædicatores illi maximo honore di-
A gni ſunt, qui excepto quòd officio prædicationis & populorũ re-
gimini deſeruiunt: etiã pro Chriſto ſanguinem fund unt: rectè ſub-
ditur: Facies & operimentum aliud tecto &c. a ℭ Sextum ſa-
Myſtice gum in fr. Myſticè verò, in fronte tecti ſextũ ſagum duplicatur: cũ omnes qui ſanctam intrãt eccleſiam, ita fide & ſacramento dominicæ paſſiõis initiant, vt huius quoq; imitatione ſemp ſibi viuendũ eſſe intelligãt. Quaſi em̃ in ingreſſu ſextum ſagũ duplicat: vt dominicæ paſſionis ſacramenta cõſequamur, & exẽplis
1.Pe.1.a. inſtruamur. De ſacramẽtis ait Petrus: Qui regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. Dicit
1.Pe.4.a. & de imitatione poſſionis. Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini. b ℭ Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi vnius. Beda. vt hæc ſuprà in cortinis expoſuimus, etiã hîc intelligi poſſunt: quia ſcilicet recordatio ſupernæ quietis, quæ quinquagenario ſolet exprimi, corda ſanctorum adunat
† circulos vl' vncinos vinculo pacis. Sed quia ſaga humilitatem ſublimium deſignant, qui magis ſuorum meminiſſe delictorum quã virtutes prędicare cupiunt: & plus de eis quas nondum habent virtutes compungi, quã de habitis ſtudent gloriari, quinquagenario anſarum vel fibularum numero: compunctionis eorum humilitas deſignatur. Quinquageſimus enim pœnitentiæ Pſalmus eſt: quia donum pœnitentię non niſi ſpirituſancto largiente conceditur: & donum veniæ pœnitentibus eius tautùm gratia inſpirante tribuitur. Et bene quinquaginta anſæ
B vel fibulæ ſaga inuicem nectunt: quia nulla virtus magis quàm fidelis humilitas in vnam charitatis copulam ligat, quia quantò quis infirmiorem ſe conſpicit: tantò auxilium proximi quo cõfortetur, inquirit. c ℭ Aeneas, quibus iungãtur anſæ, vt vnum ex omnibus operimẽ. &c. Beda. Bene autẽ fibulæ ſunt ęneę, de vocali. ſ. metallo factę, quia magnã vocem habet apud deũ humilis cõſcientia iuſtorum. Vñ pauper Dauidicus cũ anxiatus eſſet, & nõ in auribus ho-

a ℭ In ingreſſu eccleſiæ.

a ita ut ſextum ſagum in frõnte tecti a

a ℭ Decem ſagis operiebatur tabernaculum: undecimum duplicatum ponebatur in fronte, ne ui uentorum lucernæ extinguerentur.
ℭ Per confeſſionem, ſcilicet & imitationem dominicæ paſſionis.
ℭ Contra uiolentiam uentorum.

b duplicẽs. Facies & quinquaginta b

a ℭ Humilitatem compunctionis ſignificat, quæ ſpirituſancto largiente conceditur.
b ℭ Nulla uirtus magis quam fidelis humilitas in unam charitatem ligat.

ãnſas in ora ſagi unius, ut coniũgi cum altero queat, & quinquaginta anſas in ora ſagi alterius, ut cum altero copuletur. Facies &

a ℭ Quibus. ſ. ſonus confeſſionis & prædicationis ſignificatur.

c quinquaginta † fibũlas æneas, quibus iungãntur anſæ, ut unũ ex o- c

a ℭ Magnam uocem apud deum habet humilis conſcientia iuſtorum.

d mnibus operimentũ fiãt. Quod d autem ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tecto, id eſt † unum ſagum e

a ℭ Medietas ſagi in latitudine duo ſunt cubiti, ex qua medietate operiebantur poſteriora tabernaculi, id eſt cortinarum quæ proprie dicuntur tabernaculum.

quod amplius eſt, ex mẽdietate eius operies poſteriora tabernacu- f

lo (verbi gratia) à baſi tabulæ vnius meridiani lateris vſque ad baſim tabulæ quæ eſt è regione in latere ſeptentrionali, conſtat eundem funiculũ triginta cubitorum longitudinis eſſe debere, vt haberet ſcilicet decem dubitos, aſcenſionis in meridiano latere parietis, decem alios æqualitatis inter parietes. Decem tertios deſcentionis in ſeptẽtrionali pariete. Itẽ ſi ſuper longi- C

tudinẽ

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Ita vt ſextum ſagum in fronte tecti duplices. Quoniam medietas eius, id eſt duo cubiti latitudinis vnius ſagi in parte orientali tabernaculi ponebatur replicata, vt capita columnarum quæ erant in introitu tabernaculi, tegerentur, quæ tenebant vnum cubitum, & vt operimentum factum de ſagis fortius teneretur ſuper tabernaculum. Alij autem duo cubiti erant in parte oppoſita tabernaculi, vt infrà habetur, & ideo qđ dicitur hîc: Vt ſextum ſagum in fronte tecti duplices. Et qđ poſtea ſubditur: Ex medietate eius operies tabernaculi poſteriora, non eſt intelligendum de eodem ſago in numero: quia idem ſagum numero non poterat eſſe in fronte tabernaculi, & in poſteriori parte eius: ſed intelligendum eſt per æquiualentiam, quia ex omnibus ſagis fiebat vnum operimentum tabernaculi & duo † dimidiũ cortinæ cubiti. Primi ſagi erant in fronte tabernaculi, & duo cubiti vltimi ſagi erant in poſteriori parte tabernaculi. Et iſti quatuor cubiti diuerſorum ſagorum æquiparabantur vni ſago integro. b ℭ Facies & quinquaginta anſas &c. Quia iſta D duo magna ſaga iungebantur ſimul per anſas & torques æneas, ſicut de alijs cortinis prædictum eſt. c ℭ Vt vnum ex omnibus operimentum fiat. Quia p talem coniunctionem fiebat vnum operimentum totius tabernaculi. d ℭ Quod aũt ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tec. &c. id eſt ad tegendum tabernaculum. e ℭ Id eſt vnum ſagum quod amplius: ſcilicet vltra numerum cortinarum factarum de varijs coloribus, de quibus prę-

Prima Cortina, & minor.

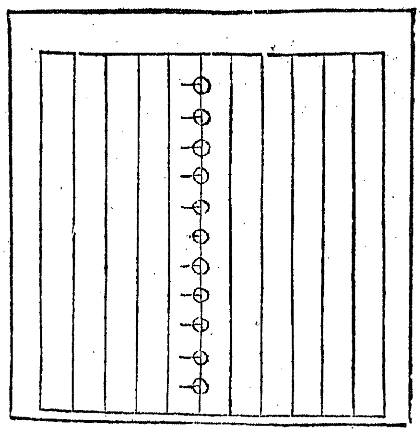

Secunda Cortina, & maior.

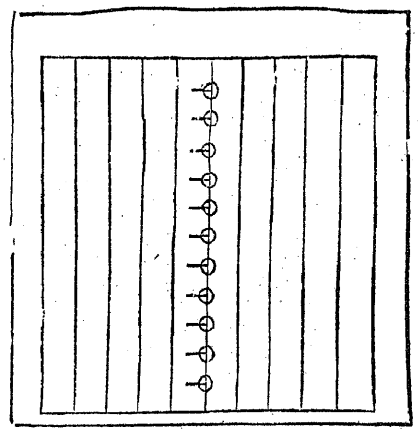

Pſal.101.a. auribus hominũ ſed in in conſpectu dei orationem ſuam effunderet: Dñe (inquit) exaudi orationẽ meã, & clamor meus ad te veniat. d ℭ Quod autem ſu. &c. Beda. Hæc vt plenius intelligant, de tota tabernaculi poſitione diſputare neceſſe eſt. Diximus parietes tabernaculi q ex tabulis & columnis conſtabant, longitudinem habuiſſe triginta cubitorum, latitudinem decem, altitudinem ſimiliter decem. Si quis ergo vellet domũ in altitudine cingere funiculo (verbi

quibus prædictũ eſt, q erãt tantũ decem. Et de ſagis dictũ eſt q erãt vndecim, & de illo vndecimo oſtendit quid debeat fieri, dicens: f ℭ Ex medietate eius operies poſteriora tabernaculi. Quia pendebat retro parietem occidentalem duobus cubitis vltra operimentum primũ de cortinis variatis, & duo cubiti erant replicati in fronte tabernaculi, vt iam dictum eſt. Et iſti quatuor cubiti faciunt ſagum integrum per æquipollentiam, vt dictum eſt.

E tudinem domus extendatur funiculus.i. à baſibus columna-
rum ſurſum,& per longitudinē totius domus ad occidētalē partē,
& deinde ad baſes eius deorſum,habebit funiculus cubitos longitu
dinis quinquaginta,decē ſcilicet aſcēſſionis iuxta colūnas, triginta æ-
qualitatis ſecundū lōgitudinē domus,decē rurſus deſcēſionis iuxta
Hiſtoricè orīetalis parietis tabulas. a ¶ Et cubit⁹.
Quia cortinas vno cubito trāſibant ſaga
ab auſtrali latere dom⁹,altero à ſeptētriona
li:ideoq; ad terrā pueniebāt;qa hęc trigita
cubitos lōgitudinis, illæ duos minus habe
bāt. b ¶ Facies & opimēt. Stra.Pri
mū erat opimentū cortinarū ex byſſo,pur
pura,& cocco.Secundū ſagorū vndecim.
Tertiū ex rubricatis,i.particis pellibus arie
tū,poſtremū erat hyacinthinarū pellium.
Cortinæ aūt ita opiebant,vt ad latera de-
ſcenderāt: ad terram tñ non ptingerēt.Sa-
ga aūt tectū & latera operiebāt,& ad terrā
ptingebāt.Pelles verò rubricatæ vel ianthi-
næ,tectū tñ operiebāt,nec ad latera decli-
Myſtice nabāt. c ¶ De pellib⁹&c.Bed.Arietes
Pſal.28.a. ſunt doctores gregis dñici duces. Vñ: Af
ferte dño fi.dei:afferte &c.Quaſi, ô angeli
huic officio mancipati,afferte domino in
cælos imitatores apoſtolorū. Hinc quoq;
ſexta manſio ppl'i de AEgypto egreſſi he-
lim.i.arietes nominať, in q̄ erāt duodecim
fōtes & ſeptuaginta palmę,vt.ſ.noīe & ſpe
cie figurā apoſtolorū teneret. d ¶ Ru-
Allegoricè bricatis.Bed.Rubricanť pelles arietū ad
operiendū tectū tabernaculi, cū apoſtoli & apoſtolici viri vſque
ad martyriū docere non deſinūt:vt tuti⁹ ſubiectos à tentationū pi
culis protegāt,dū perſecutionē vſq; ad mortē patiūtur ppter iu-
ſtitiā,& operiunt tabernaculū pelles arietū rubricatę,& à tempeſta
tibus defendūt,cū pdicatores exēplo paſſionis & patientiæ corda
F infirmorū,ne inter pſſuras deficiāt,muniunt. e ¶ De ianthinis
Moraliť pellibus.Bed.Hyacinthus, cæleſtis eſt coloris:pellis:mortui ani-
malis pars & indiciū.Per pelles ergo ianthinas exprimiť virtus eo-
rum qui mortificatis illecebris carnis,cęleſtē vitā gerunt in terra,&
inter homines poſiti,angelicā puritatem imitanť,quia neq; nubēt,
Mat.22.c. neq; nubenť. Hi ſunt qui cū mulieribus nō ſunt coinquinati, virgi-
Apo.14.a. nes enim ſunt &c.,Meritò ergo pelles ianthinæ ſupremum tenent
locum,& color cæleſtis cælo proximū,vt virginales chori ſpeciali
vicinia agnum ſecuturi,& hymnorum laudes ei deſignentur canta
turi.Bene autem de velis cortinarum & ſagorum dicitur,q etſi in
alto poſita,ad terram demiſſa penderent,q̄uis cortinæ vſq; ad ter-
ram nō peruenerint.Colūnæ quoq; & tabulæ in altum erectæ,ba-
ſes in imo poſitas habebāt.De rubricatis verò & ianthinis pellib⁹,
q in alto tectū operiūt diciť,ſed nō q ad terram deflexę:quia virtu
tū cæterę ſpecies cū his qui in terra ſunt,aliquid commune habent:
certamen verò martyrij & decus virginitatis à terrenis ſuſpenſum,
ciuibus ſupernis eſt coniunctū.Martyr enim in tormentis poſitus,
omnia mūda & ipſum mūdum relinquere, & ad videndum mun-
di cōditorem, & q̄ vltra mundū ſunt ad gaudia puenire deſiderat.
Cælibes quoq;, dū cōmunē legē quę diciť, Creſcite & multiplica-
Gen.1.c. mini & replete terram,intuitu maioris præmij trāſcendūt, altiorē
cęteris fidelibus & ipſo mūdo,ſedē eligunt. Vnde:Hi empti ſunt ex
hominib⁹ primitiæ deo & agno,q Latinè rectè virgines,quaſi vir-
Apo.14.a. tute inſignes,vel cælibes quaſi cælo beati nominanť.i.cęli,vitā imi-
Myſticè tantes. f ¶ De lignis ſetim.Bed.Hę tabulæ apoſtolos & ſuc-
ceſſores,p quorū ſermonē eccleſia dilatata eſt,ſignificant.Latitudo
enim,dilatatio fidei eſt & ſacramentorū eius,q̄ prius in Iudæa tm̄
nota.Quāuis in latitudine tabularum dilatatio cordis ſanctorum
poſſit intelligi,qua mūdū deſpiciunt,ad cæleſtia petenda accenſi,&
2.Cor.6.c. amicos in deo,& inimicos diligunt propter deū. Vnde: Os noſtrū
patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrū dilatatum eſt. De illa quoq;
dicit Paulus qua ad profectum tabernaculi,id eſt eccleſiæ vti ſole-
Rom.15.d. bat,ita vt ab Ieruſalem per circūitum vſque ad Illiricum impleue-
rim euangelium Chriſti.Factæ autem ſunt tabulę de lignis ſetim,id
eſt ſpinarum quæ curas ſeculi,delitias, voluptates, vel etiam pun-
Prou.26.b. ctiones peccatorū ſignificant. Vnde;Spinę naſcuntur in manu te-
mulenti,id eſt peccata in operibus ſtulti. Quia ergo prędicatores
à punctionibus vitiorum ſe expurgare, & hominibus mundi cu-
ris, ac delectationibus exuere ſtuduerunt , vt libera mente in a-
morem dei & proximi dilatari , & ad prædicandum verbum
longè lateq; poſſent diſcurrere , rectè dicitur , quia de lignis
ſpinarum tabulæ tabernaculi factæ ſunt ſcilicet quę omnes acu-
leos ſpinoſos exurant , & ſolo candore niteant . Sancti enim in
peccato pri

a li,& cubitus ex una parte pende-
bit, & alter ex altera , qui plus eſt
in ſagorum longitudine, utrunq;
b latus tabernaculi protegens. Fa
¶ Defenſionem.
¶ Eccleſiæ.
cies & operimentum aliud tecto
a ¶ Doctorum qui duces gregis. Vnde Pſal.28. Afferte do-
mino fi.dei.afferte do.fi.ari. ¶ Aries rubricatus,Chri-
ſtus ſanguine paſſionis cruentatus:ſignificantur etiam
martyres,quorum orationibus propitiatur deus pecca-
tis populi. b ¶ Martyrio.
c d de pellibus arietum rubricatis, &
a ¶ Rubricatis ſuperponuntur ianthinæ,in quibus figu-
ratur vita æterna.
ſuper hoc rurſum aliud operi-
¶ De his,ſcilicet quorum conuerſatio in cælis eſt,& morti-
ficata carnis concupiſcentia
e mentum de †ianthinis pellibus.
¶ Situm tabularum oſtendit.
a ¶ Perſeuerantes.
Facies & tabulas ſtantes ta-
¶ Sanctos exemplo & doctrina eccleſiam munientes.
f bernaculi de lignis ſetim , quæ

a ¶ Et cubitus ex vna. Ad intellectum huius literæ quæ in G
tricata eſt,conſiderandū, quòd ſicut dictū eſt,ſaga particularia erāt
longiora cortinis variis duobus cubitis. In operimēto autem to-
tali facto ex omnibus cortinis variatis,lōgitudo illius operimēti e-
rat ex latitudinibus cortinarum ſimul iunctis.& eodē mō dicendū
de totali operimēto facto ex oībus ſagis.&
ideo qñ illa duo operimenta erāt extēſa ſu
per totū tabernaculū,lōgitudo cortinarū
partialiū trāſibat ex trāſuerſo tabernaculi:
& ſic diſtabat à terra vno cubito in latere
auſtrali,& alio cubito in latere aquilonari:
& per cōſequēs lōgitudo ſagorū partialiū,
q̄ erat maior duobus cubitis, attingebat
vſq; ad terram pendēs in vtroq; latere ta-
bernaculi vno cubito vltra cortīas. & hoc
eſt qđ dicitur:Et cubitus.ſ.ſagi. b ¶ Ex
vna parte pendebit.ſ.vltra cortinas.
c ¶ Et alter.ſ.cubitus ſagi. d ¶ Ex al-
tera.ſ.pte tabernaculi pēdebit. e ¶ Qui
plus eſt in ſa.longitudine. i.qui exce-
dit longitudinē cortinarū ex vtraq; parte:
& ſic ſunt duo cubiti ſagorum pendentes
ad terrā vltra cortinas. Vnus ex vna parte †de ianthinis è taxorū
tabernaculi,& alter ex altera. Et hoc eſt qđ
dicitur: f ¶ Vtrūq; la.ta.protegens.
Et prædicta patēt in figura quātùm ad cō
iunctionē cortinarū & ſagorum. Modus
autē operiendi tabernaculū non poteſt in
plano figurari,ſed de facili imaginari pōt.
¶ Figuras cortinarū videas in alio latere.
g ¶ Facies & operimentū aliud tecto de pellib⁹ &c. Di-
cunt aliqui doctores, q iſta duo operimenta de pellibus erant tan-
tūmodo ſuper tectū tabernaculi. Alij autē dicūt & probabilius vt
videtur,q deſcendebāt ad terrā,nō ſolū in tribus partib⁹ taberna-
culi ſicut cortinę,& ſaga q̄ non operiebāt frontē tabernaculi,vt pa H
tet ex ſupradictis,ſed iſta de pellibus pendebāt ante velū,qđ erat in
introitu tabernaculi,vt dicit Ioſephus Ad hoc enim erāt vt repel-
lerent vim imbriū & ventorū,& ideo erant neceſſaria vt videtur,
non ſolū ſuper tectū tabernaculi, ſed etiā in lateribus circunquaq;.
Sciendū etiam,q iſta operimenta de ſagis & pellibus erant fortiter
affixa terræ cùm funibus & paxillis, ne à ventis & imbribus mo-
uerentur. h ¶ Facies & tabulas. Hîc conſequenter deſcribitur
tabernaculum quātùm ad eius parietes,qui erāt de tabulis ſurſum
erectis,& in latere aquilonari erant viginti tabulæ,quarum quæli-
bet habebat decem cubitos longitudinis & cubitū & dimidium la
titudinis,& ideo erectæ ſurſum vna iuxta aliam faciebāt parietem
decē cubitorū altitudinis,& triginta cubitorū longitudinis. Spiſſi-
tudo autē huius parietis erat eadem cum ſpiſſitudine tabularū,quę
non exprimiť in textu:& ideo variè hîc dicunť doctores. Dicit Ra.
Sa.q ſpiſſitudo tabularū erat vnius cubiti. Sed hoc non videť ve-
rum,quia eſſent nimis ponderoſæ ad portandum de loco ad locū,
& ad erigendū ſuper baſes & ad ſtandum ibi:quia propter pond⁹
poſſent de facili à baſibus declinare. Item ſi hoc eſſet verum,latitu-
do tecti eſſet duodecim cubitorum, & cortinæ in lateribus taber-
naculi diſtarent à terra duobus cubitis. Cuius contrarium ipſe di-
cit ſcilicet quòd vno cubito tantùm diſtabant.& ideo Ioſephus di
cit,& probabilius,q ſpiſſitudo tabularū erat tātū quatuor digito
rū,& ſic paries aquilonaris erat ſpiſſitudinis quatuor digitorum.
Paries autē auſtralis conſimilis erat per omnem modū in longitu-
dine,latitudine,& ſpiſſitudine:paries autem occidentalis habebat
decem cubitos in altitudine,ſicut præcedentes,& quatuor digitos
in ſpiſſitudine:in longitudine verò habebat decem cubitos ſecun-
dum latitudinem interiorem tēpli & cū hoc habebat quatuor di-
gitos in longitudine, vt cū parietibus aquilonari & auſtrali iūgere
tur in angulo recto,& ideo in pariete occidentali erant tantū octo
tabulæ,ſex habentes quęlibet in latitudine cubitum & dimidium,
& ſic faciebant parietem longitudinis nouē cubitorum:aliæ verò
duæ tabulæ habebant latitudinis dimidium cubitū & quatuor di-
gitos,& erant iſtæ duæ tabulæ in pariete occidentali hinc & inde,
vbi iungebantur cum parietibus tabernaculi lateralibus,ita q q̄li-
bet claudebat dimidiū cubitum,& reſiduum latitudinis quod erat
quatuor digitorum iungebatur cū pariete laterali hinc & inde, ad
angulum

h ¶ Facies & tabulas ſtantes tabernaculi &c. Hîc ſecun Moraliť
dò agitur de lateribus tabernaculi,quę fuerunt de tabulis ſtantibus
ſub operimentis prædictis,& per eas ſignificantur fideles ſimplices
in fide ſtantes ſub diſciplina ſanctorum doctorum & pa-
tientia marty-

A peccato primę pręuaricationis concepti & nati ſunt, ad quos etiã generalis damnatio illa pertinet: terra tua ſpinas & tribulos germinabit tibi. (Gene.3.c.) Sed Chriſti gratia ſpinis peccatorum exuti, digno virtutum exercitio in ſtructuram domus ſunt aptati. Quia impu tribilia, candore eximia, leuia, non multùm ab alba ſpina niſi magnitudine diſtãtia, quę difficilè inueniuntur, niſi in terris Arabię, vbi factum eſt tabernaculum: nec translatum eſt nomen Hebręum, quia vix apud alios inuenitur hoc lignum. a ¶ Singulæ denos cubitos habebant in longi. in latitud. †cubitũ ac ſemiſſem. (Myſticè †cubitos) Bed. Longitudo verò altitudo eſt, quę decẽ cubitos habebat, quia doctores per obſeruantiam decalogi ad perfectionem tendunt pro denario diurno in vinea Chriſti laborantes, ideo. ſ. doctrinæ inſiſtentes: vt imaginẽ ſui conditoris & regis, quam Adam peccante perdiderunt, reſtaurẽt, & nomẽ eius quod peccando amiſerant, rectè viuendo recipiãt. Solet enim in denario regis nomẽ & imago contineri. Denarius quoq; ex eo dicitur, quod decem numis cõpletur, & noſtra beatitudo vera dilectione dei & proximi perficitur. Deus enim ternario ſæpe numero propter eam quæ ipſe eſt, trinitatem figuratur. Homo ſeptenario, quia corpus habet ex quatuor elementis. Animæ verò ſubſtantia, triplici ſolet in ſcriptura diſtantia comprehendi. Hinc eſt quod (Deute.6.a.) deum diligere toto corde, tota anima, tota virtute pręcipimur. Decem ergo tabulæ cubitos habent altitudinis, quia rectores eccleſiæ hac intentione deo ſeruiunt, vt ipſum in æternũ videre mereantur, & ad hoc auditores verbo & opere prouocare, quaſi ſuſpendere contendunt. Quòd tabulæ ſingulos cubitos & ſemiſſem in latitudine habebant, plenus cubitus perfectionem operis, dimidius inchoationem diuinę cognitionis oſtendit. quia iuſti perfectè eleemoſynis, orationibus & ieiuniis & huiuſmodi poſſunt operam dare. Deum verò interim fide cognoſcimus, ſed plenam eius cognitionem in futuro ſperamus. B Vnde: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolũ & verũ deum, &c. (Iohã.17.a.) Et alibi: Ex parte enim cognoſcim⁹, & ex parte prophetamus. (1.Cor.13.c.) Non ait: ex parte laboramus, & ex parte pręedicam⁹. Implebitur autem cubitus domino promittente: Eripiam eum & glorificabo eum, & oſtendam illi ſalutare meum. (Pſal.90.b.) b ¶ In lateribus. Beda. Incaſtraturę in lateribus tabularũ, humilitatẽ ſignificant in mentibus iuſtorum, per quam maximè ſibi fraterna charitate iungãtur. Dum enim corde contrito & humiliato receptaculum in ſe proximorum dilectioni parãt, & ſe diligendos pietate & deuotione exhibẽt, quaſi omnes tabulę tabernaculi in alterutrum per incaſtraturę nexum copulantur. Erecto quidem tabernaculo & regulariter ordinata antè compage tabularum, figura incaſtraturę nõ cernitur, ſed quanta virtute tabulas adunauerit, parietis ſtabilitas oſtendit, quia humilitas ſanctorum quæ ſibi foris fœderantur, videri non poteſt, ſed ex ſtatu eccleſiæ pacatiſsimo quid intus operetur, patet. Per quam diſpenſationem diuinæ gratiæ agitur, vt nos eos qui in principio ſeculi fuerunt fideles, ſyncerè diligamus, ſicut illos quos in præſenti videmus, ſinu amoris ſuſcipimus, & nos ab illis ſuſcipi credimus. c ¶ Quarum viginti erunt in latere meridiano. Beda. Quanta fuerit longitudo tabernaculi, non exprimitur ſpecialiter, ſed ex eo inuenitur quòd parietes viginti tabulis compacti ſunt, quæ ſinguli ſingulos cubitos & ſemiſſem latitudinem habent. Viginti enim cubiti & vigies ſemis cubiti triginta faciunt, quam fuiſſe tabernaculi longitudinem Ioſephus ſcribit. Bene autem hoc numero tabernaculi longitudo comprehenditur, quia tres ſunt virtutes, quibus principaliter eccleſiæ perfectio conſiſtit, fides, ſpes & charitas

a ſingulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitu-

a ¶ Perfectionem boni. b ¶ Initium diuinæ cognitionis.

b dine ſingulos † ac ſemiſſem. In lateribus tabulæ duæ incaſtraturæ † fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur. Atque in hunc modum cunctæ tabulæ * parabuntur.

a ¶ In proſperis, & in aduerſis iura inuiolata charitatis, vt maiores & minores qui nos in Chriſto præceſſerunt, vel ſecuti ſunt, vlnis & eiſdem charitatis brachiis tenentes, ad perfectionis faſtigia tendamus.

a ¶ Quater quini viginti fiunt: lex autem quinq; libris, gratia noui teſtamẽti quatuor euangeliis continetur, & doctores miro veritatis conſenſu, completa in euãgelio legis arcana manifeſtant, & pręfigurata in lege euangelij ſacramenta.
b ¶ Iudaico populo: quia Notus in Iudæa deus & cæt. Pſal.75.a.

c Quarũ viginti erũt in latere meri-
d diano, quod uergit ad auſtrũ, quibus * quadraginta baſes argẽteas fundes, ut binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubiiciantur.

a ¶ Pro nitore cæleſtis verbi. ¶ Eloquia domini eloquia caſta. ar. ig. &c. Pſal.11.b.

a ¶ Propter conſenſum propheticæ atteſtationis, & euangelicæ prædicationis.

(*viginti tabulis)

& charitas, quæ per decem multiplicantur, vt tricenarius impleatur, dum virtutibus mentis opera iunguntur: quæ decalogo continentur, ne quis ſibi virtutes ſine opere putet ſufficere. C d ¶ Quibus quadraginta baſes argenteas &c. Beda. Baſes quibus tabulæ ſuſtentabantur, verba ſunt & libri legis & prophetarum, quibus apoſtoli & euangeliſtæ quæ ſcribere & prædicare volebant, vera eſſe & diuina probabant. Vnde: Tunc adimpletum eſt, quod dictum eſt per prophetas. Et alibi: Hoc autem totum factum eſt, vt adimplerentur ſcripturæ prophetarum. (Matt.21.a.) Et Petrus ait: Habemus firmiorem propheticum ſermonem. (2.Petri.1.a.) ¶ Beda. Gregorius. Per tabularum baſes argenteas ordo prophetarum ſignificatur, qui dum primi de domini incarnatione locuti ſunt, quaſi baſes à fundamento ſurrexerunt, & ſuperpoſitæ fabricæ pondera ſuſtinuerunt, & tabulas, id eſt apoſtolicam pręedicationem in mundo dilatata, quaſi firmi & fuſiles ſuſtinent: quia apoſtolorum vita prædicatione eorum inſtruitur, & autoritate ſolidatur. (†fians) Vnde baſes binæ coniunctæ, ſingulis tabulis ſupponuntur, quia dum prophetæ in verbis ſuis de Chriſti incarnatione concordant, ſequentes prædicatores ædificant, vt quo à ſemetipſis non diſcrepant, illos robuſtius figant. Ex argento fundi iubentur. D Argenti enim claritas ex vſu ſeruatur, ſine vſu in nigredinem vertitur. Prophetarum verò dicta ante Chriſti aduentum in vſu ſpiritualis intelligentiæ non erant, dum conſpici per obſcuritatem non poterant, & ideo quaſi nigra permanebant. Sed poſtquam Chriſtus veniens ea ante oculos noſtros incarnationis manu terſit, quicquid lucis in eis latebat, claruit, ſenſuſq; patrum præcedentium in vſum dedit, quia verba rebus expoſuit. ¶ Beda. Bene ſingulis tabulis binę baſes ſupponuntur, vt conſenſus propheticæ atteſtationis, in omnibus quæ apoſtoli dixere, monſtretur. Vel binæ per duos angulos ſubiiciuntur, vt bene ſuffultis angulis tota rectè poſſit conſiſtere tabula, quia omnis apoſtolici & euangelici ſermonis in propheticis libris initium præſignatur, & finis omnis apoſtolorum & ſucceſſorum vita ab initio fidei vſque ad finem vitæ præſentis myſticis, veteris teſtamenti inſerta eſt †tabulis. (†paginis) ☞ In latere quoq;

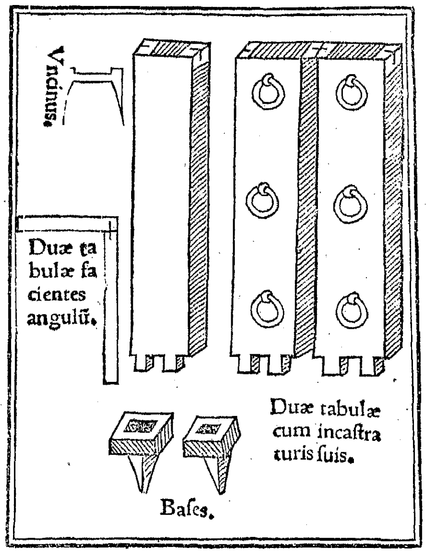

Nicolaus de Lyra.

angulum rectum, per modũ protractum in margine. ¶ Sequitur figura pro tabulis & baſibus terrę infigendis. Et de iſtis duab⁹ tabulis facit ſpecialẽ mentionẽ poſt alias, cũ dicit: Duabus quoq;

* tientia martyrum. a ¶ Binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubiiciantur. (Moraliter) Et iſtæ baſes fuerunt argenteæ, vt dicitur in textu. Per hoc autem deſignatur, quòd fides cuiuslibet Chriſtiani innititur teſtamento nouo & veteri, quaſi duabus baſibus argenteis. Vnde dicitur Pſal. xj. b. Eloquia dñi eloqua caſta, argentũ igne examinatum & cæter. Duo verò teſtamenta, ſunt eloquia diuina. Iſtæ verò tabulæ iunctæ fuerunt ſuperius vncinis, per quam iuncturam ſignificatur charitas dei, & in medio iunctæ fuerunt vectibus & annulis, per quod ſignificatur charitas proximi: hac enim duplici charitate debent fideles ad inuicem coniungi.

 * Facies & velum

ℱGentiles,qui tenebris & frigore infidelitatis vſque ad aduentum Chriſti,torpebant.

a In latere quoq; ſecundo tabernaculi b quod uergit in aquilonem, uiginti tabulę erunt,quadraginta habentes ba c ſes argenteas. Binæ baſes ſingulis d tabulis ſupponentur. Ad occidenta

a ℱQua finis bonorum operum ſignificatur. ℱQuæ ſignificat finem cuiuſque vel generalis eccleſiæ.

lem uerò plagam tabernaculi facies

a ℱPropter perfectionem operis, quia in ſenario deus mundi ornatum conſummauit. ℱSanctos, qui fuerunt per ſex ſeculi ætates. b ℱPropter ſabbathum,id eſt,requiem animarum poſt mortem,& reſurrectionis gloriam vtrique populo communem & interminabilem.

e ſex tabulas, & rurſum alias duas quę in angulis erigantur poſt tergum f tabernaculi.Erúntque ſibi coniunctę

a ℱQuia vna charitas electorum ad cæleſtia tendit,& ad eundem finem peruenit.

à deorſum uſque ſurſum, & una o g mnes compago retinebit. Duabus a quoque tabulis,quæ in angulis po

a ℱQuia futuræ quietis,& immortalitatis gloria noſtræ conuerſationi per fidem,ſpem & charitatem firmiter connexa eſt.

nendæ ſunt, ſimilis iunctura ſeruabitur. Et erunt ſimul tabulæ octo,

a ℱQuia hæc omnia ad confirmationem euangelicæ, & apoſtolicæ prædicationis conſona voce futura eſſe prædixerunt.

baſes earum argenteæ ſedecim, duabus baſibus † per unam tabulam ſup h putatis. Facies & uectes de lignis ſe b

a ℭIn latere quoq; ſecundo. Latus meridianum quod vergit E ad auſtrum,antiquam dei plebem ſignificat, quæ dudum lucem ſcientiæ legis accipiens,amore dei feruebat. Latus ſecundũ quod vergit ad aquilonem,gentes ſignificat:quę vſq; ad tempus incarnationis,tenebris & frigore infidelitatis torpebant,de quarũ vo-
Ia.43.a. catione dicit: Dicã aquiloni da: & auſtro,noli prohibere. Quaſi,dicã populo gentiũ diu ſine fide algenti, de filijs tuis veniãt ad fidẽ meæ cõfeſsionis & amoris,qui & plebi † Iſraeliticæ quæ (margin: † Iſraelitæ) iã meæ cognitiõis lumine fruit,noli prohibere gentes in ſortẽ electionis recipi. b ℭViginti tabulæ. Beda. Vnius ãt numeri & mẽſurarũ,& facturæ, tabulas vtrũq; lat⁹ habuit,quia vna & eadẽ fides,ſpes & charitas vtriq; populo per apoſtolos prædicat,& ad terrã vtrique regni cæleſtis promiſſam vocatur.
Mar.16.d. De vtroq; generale præceptũ accipiũt. Euntes in mundũ vniuerſum prędicate euangeliũ omni creaturę. i. preputio & circũciſioni. Et abſq; vlla differẽtia ſubinfertur: Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit. c ℭBinæ baſes.
Ibidem Baſis eſt fundamentum à Græco,
Baſes βασίω, id eſt fundo. Per baſes pro
Baſeio phetæ ſignificant,quorum autoritati apoſtoli & oẽs doctores innitunt. Binę aũt dicuntur propter concordiã prophetarũ, qui omnes vnum ſenſerunt.
Myſticè d ℭAd occidentalem &c. Beda. Occidentalis plaga quæ vtrunq; parietẽ ſuſcipiens,ædificiũ tabernaculi cõſummat impletionẽ eccleſiæ in fine mundi ſignificat,quouſq; fides & operatio vtriuſq; populi perſeueratura, quaſi gemini latitudo parietis ptingit. Nunquam enĩ vel ante incarnationẽ defuerunt,qui ex gentibus crederẽt,nec vnquã de populo Iudæorũ quãuis dãnato aliqui deſunt fideles. Siquis tamen (margin: † ſubter) hoc negare præſumpſerit, dicamus quòd F ſpirituales vtriuſq; teſtamenti docto-
Matt.13.b. res,qui proferunt de theſauro ſuo noua & vetera,vſq; ad finem ſeculi ſunt in eccleſia permãſuri. ℭBe. Ad occidẽtalem verò plagam &c. Bene in occidẽtali plaga tabernaculũ cõſummatur,quo dies clauditur,& aſtra occidunt, propter obitũ. ſ. cuiuſq; electi, vel generalẽ mundi terminum. Et enĩ quaſi ſol occidit,qui ab hac luce p tenebras trãſitorię mortis ad gaudia lucis & vitæ migrat ęternę. Occidit omni eccleſię ſol in occidẽte: vt veri⁹ in oriẽte, pteritis tenebris oriatur cum finita in aduentu domini vita pſentis ſeculi,mox dies vera æternitatis apparebit. Et quia iuſtis cum domino regnantibus reprobi in æternum pereunt: de hac plaga tabernaculi in ſequentibus dicitur quod mare reſpiciat: mare. ſ. ru
Infrà.26.c. brũ,in quo demerſus exercitus Pharaonis: & Iſrael ſaluatus ad montem Sina vbi tabernaculũ fecit,aſcendit. Reſpicit mare hæc plaga cum eccleſia poſt bonorum operum perfectionem coro-
Iſa.66.g. nata liberè intuetur vitia vel impiorum pœnas quas Chriſto iuuante euaſit. Vñ: Egredientur & videbũt cadauera virorũ,qui prę uaricati ſunt in me,&c. Maris enĩ fluct⁹ profundi turbulenti amari peccata ſignificant,quibus reprobi malè delectati in baratrum perditionis merguntur. Nec prętereundum,quòd cùm tabernacuculũ ædificaretur in Sina,mare rubrum habuit ad occaſum: & introductum per Ieſum in terram promiſsionis & collocatum in Silo in eadẽ plaga mare magnum habuit: quia ſancti in hac vita dño ſeruiẽtes: & in ſe tabernaculũ faciẽtes ſupbã ĩpiorũ iactãtiã q̃ſi citò caſurã fixa mente deſpiciũt: & in futura patria cũ dño poſiti ppetuã eorũ pœnã ſine vlla felicitatis minutiõe reſpiciũt: vt maiores
Infrà.36.c. ei grates referant: non ſolũ pro bonis quæ donauit,ſed etiã p malis à quibus liberauit. ℭBeda. Bene plaga occidentalis quę mare reſpicere dicta eſt,ſex tabulis conſtat: quia in ſenario boni operis conſummatio notatur: qa in illo mũdi ornatũ dñs cõſummauit. In illo hominẽ in principio creauit: in illo genus humanũ ſua paſsiõe reſtaurauit. Vel qa ſex ſunt ætates ſeculi,qb⁹ oportet nos bonis operibus perfici,vt ad requiẽ ęternã & reſurrectionis gloria pueniam⁹. e ℭEt rurſum alias duas. Beda Quia rurſum alię duę tabulę exceptis ſex primis: in angulũ iubent erigi poſt tergum tabernaculi: quæ veniẽtẽ ab orientali plaga parietem excipiunt: & occidentalis plagæ parieti coniungũtur ad remunerationẽ futuræ vitę pertinet: quæ poſt labores & tẽpora hui⁹ vitæ ſecura vel

ſecura vel ſecutura: eſt diuiſa in ſabbathiſmum,id eſt requiem ani G marum poſt abſolutionem corporum, & gloriam reſurrectionis vtrique populo communis,nullo fine terminanda. f ℭEruntq; ſibi coniunctæ. Beda. Quia omnis electorum vita vna fide & charitate ad cæleſtia tendit,& in vnum finem viſionis diuinę peruenit,& in vna voce recti dogmatis omnis ſanctorũ prædicatorũ ſermo cõuenit. Recederet enim ab inuicem cõpago tabularũ: quòd ſi vn⁹ propheta aut apoſtolus dixiſſet,alius negaret. g ℭDuabus quoque tabulis &c. Beda. Angulares tabulæ tabulis parietũ per omnia ſunt coniũctæ,quia futurę quietis & immortalitatis gloria, præſentis vitę cõuerſationi per fidẽ,ſpem, & charitatẽ firmiſsimè cõnexa eſt, imò idẽ ſtabilis & incõcuſſa noſtra cõuerſatio perdurat,quia futurã † conuerſationem credit,ſperat & diligit, quia crebro ſupernorũ ciuiũ adiutorio ne flatib⁹ turbulentis dæmonũ decidat,cõtinet. (margin: † retributionem) Hæ autẽ tabulæ quæ pfectionẽ boni opis vel futura pręmia deſignãt, binis ſingulæ baſibus ſuſtẽtant,qa hęc quoq; omnia ad cõfirmationẽ euãgelicæ & apoſtolicę pdicatiõis, pphetę cõſona voce futura eſſe pdixerũt. ℭHîc nõ dicit mẽſura baſiũ: ſed Ioſeph⁹ dicit,quòd quatuor digitis tabulę diſtabãt à terra: p qd' intelligitur baſes quatuor digitorum fuiſſe. ℭHiſtori. Ioſe- (margin: Hiſtoricè) phus ſcribit,quòd tabernaculũ decẽ cubitos habuit latitudinis, & tabulæ eius menſura quatuor digitorũ à terra ſuſpenſę fuerint. ex quo velle videt intelligi,quòd tantæ altitudinis fuerint baſes tabularum. Qui rurſus de hoc qd' ppoſuimus capitulo & de vectib⁹ tabularum ait: Poſterioris autẽ parietis nouem cubitos ſex tabulæ faciebant, qb⁹ cõiunctę ſunt alię duę tabulæ ex medio cubito ſectę,quas angulares poſuerunt ad inſtar maiorũ tabularũ. Singulę verò tabulæ annulos habent aureos,per exteriorẽ frontẽ eminẽtes,velut quibuſdã radicib⁹ per ordinem ad inuicẽ fixos,per circumitũ reſpicientes,& per eos deaurati vectes ĩmiſsi, vnoquoq; habente magnitudinẽ cubitorũ qnq; erãtq; ad cõiunctiones ta- H bularũ,intrabatq; vectis caput vniuſcuiuſq; in alio vectis capite velut ĩ modũ cocci: † ppter tergũ parietũ ĩ lõgitudine poſitorũ: (margin: † poſt) Vn⁹ erat ordo p tabulas oẽs vadẽs,q̃ p vncinos, vtriuſq; parietis latera cõtinebãt incaſtrationib⁹ ad inuicẽ factis,& immiſsis ad inuicẽ: qd' ſic exq̃ſitũ eſt,vt nec à vẽtis moueret,neq; alia cauſa tabernaculũ cõturbaret,ſed ĩmobile ſecura qete ſeruaret. h ℭFa. & vectes de lignis &c. Be. Quinq; vectes q tabulas tabernaculi cõtinẽt, ſunt quinq; libri legis, quorum munimine eccleſia ab ☞ oĩ impulſione

Nicolaus de Lyra.

a ℭDuabus quoque tabulis &c. Quia nõ erãt tantæ latitudinis ſicut alię tabulæ,ſed erãt ęqualis lõgitudinis & ſpiſsitudinis. Prędictę verò tabulę in parte inferiori iungebãtur vna iuxta aliã per baſes,quæ erant quadratę in parte ſuperiori,& acutæ inferi⁹ & oblongę vt figerentur intra terram. In parte autem ſuperiori (margin: Incaſtraturæ) quęlibet habebat vnũ foramen quadratum,vbi intrabant incaſtraturę tabularum: quas incaſtraturas Ioſephus vocat cardines, & duæ baſes erant ſub qualibet tabula correſpondentes duabus incaſtraturis cuiuſlibet tabulę,& eas ſuſcipientes intra ſe,ſicut in margine deſcribitur. Et quia prædictæ baſes erant fortiter fixæ intra terram, & ordinatè poſitę vna poſt aliam, & per conſequens tabulæ eis infixę à parte inferiori, erant fortiter coniunctæ. In ſuperiori verò parte iungebantur vncinis, quorum quilibet iungebat duas tabulas ſimul,intrans ſummitatẽ vtriuſq; tabulę. Vnde vbi translatio noſtra habet: Eruntq; coniunctæ à deorſum vſque ſurſum, & omnes vna compago retinebit. In Hebręo habetur ſic: Erũt coniũctę ſuper caput vncino vno, ſicut deſcribitur in margine. Hoc excepto,quòd capita tabularum erant cõcauata ſecundũ ſpiſsitudinem vncinorũ,ita quòd vncini nõ excedebãt capita tabularũ,ſed ĩplebãt illã concauationẽ. b ℭFacies & vectes. Iſti aũt vectes † nõ erãt ad cõiũgẽdum tabulas ĩter ptẽ ſuperiorẽ & ĩferiorẽ ĩparũ: & idẽ ĩ tabulis erãt annulli (margin: als non habet † non affixi)

A ☞ omni impulſione ſuſtentaẽ:& hoc in vtroq; latere: quia non
ſolũ priorẽ dei pplm lr̃a legis erudiuit ad fidẽ & opa bõa,ſed & nos
in nouo teſtamẽto deo ſeruiẽtes eadẽ lr̃a ſpũalit intellecta, maioris
gratia dulcedinis in præſenti ad fidẽ & virtutũ operationẽ inſti-
tuit,& in futuro ad ſpem ppetuę remunerationis accẽdit. Eiuſdem
quoq; numeri vectes ad occidentalẽ plagã
ſunt,qa ipſam cõplexionẽ boni opis qñ ad
futura p̃mia de carne egredimur,lex nobis
bene intellecta p̃dicat,vt interrogãti diuiti:
Magiſter qd boni faciã,vt habeã vitã ęter
Mat.19.c. nã:R ñdit magiſter bonus:Si vis ad vitam
ingredi,ſerua mandata:nec alia q̃ legis mã
Moraliter data ſubdidit. a ℂ Ipſas quoq; tabulas
deaurabius. Beda. Tabulæ deauratæ ta-
bernaculi pręfulgent,cũm omnis ſermo p̃
dicatorũ lumen cæleſtis ſapĩæ & beatitudi
nem p̃mõſtrat,quę ,ppter gloriã claritatis
auro,q̃ ,ppter ęternitatẽ circulo cõparaẽ.
2.Tim.4.b. Vnde: Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ.
Quinq; circulos ſingulæ habent tabulę,nõ
quia qnq;ptita eſt diſtictio cęleſtis patrię,
ſed qa perpetua claritas regni illius in Ge-
neſi,in Exodo,in Leuitico,in libro Nũero
rum,& eadẽ in Deuteronomio ſcripta cõ-
tinenẽ.& qnq; ãnuli aurei ſingulis taberna
culi tabulis erãt infixi, qa corda iuſtorum
multũ dilatata per amorẽ in oĩbus libris le
gis nõ ſolũ correptionẽ operum,ſed etiam
ſupernę retributionis lucem legunt.
b ℂ Quos operies laminis. Beda. La-
minis aureis vectes operiuntur, cum ver-
bis diuinę legis q̃ iuxta literam fortia videẽ
tur,& ad cõfirmandã vitã fideliũ apta ſu-
perior intellectus claritate euãgelica fulgi-
Gẽn.7. dus ineſſe monſtraẽ. Cũ eñ legimus dilu-
uiũ ĩpios deleuiſſe,Noe cũ ſuis in arca ſer-
B uatum fuiſſe,patet ꝙ deus diligat iuſtitiã,
2.Pe.2.b. & odio habeat iniquitatẽ.pios de tentatio
ne eripit, & impios iuſta vltione punit:ta-
liſq; lectio inſtar vectiũ imputribiliũ taber
naculũ domini cõtinet,qa mentes fideliũ ab incurſu tentationũ prę
munit.Sed vectes lignei,laminis aureis veſtiuntur, cũ ſpiritualis in-
telligentia myſterijs plena oſtẽdiẽ. c ℂ Eriges tabernaculum.
Bed. Exemplũ tabernaculi in monte monſtratũ eſt Moyſi,quia mo
Myſtice ratus in ſecreto cũ domino vidiẽ ſublimẽ angelicæ puritatis & im-
mortalitatis vitã:ad cuius inſtar humanam cõuerſationem q̃tũm
imitari poſſibile fuit,inſtituere iuſſus eſt,vt cum exemplo angelorũ
Luc.20.f. diuinæ laudationi,vnanimi paci,ſyncerę caſtitati,cæteriſq; virtuti-
bus in terra, vacaremus,cõſortes in cęlis eſſe meremur. Vnde,ęqua
les ſunt angelis,& filij dei,cũ ſint filij reſurrectionis.Exemplum er-
go angelicæ conuerſationis,quam in monte cõtemplationis vidit,
præceptis legalibus oſtendit:quibus obſeruatis ad angelorũ con-
ſortium perueniamus tn cælis.Exemplũ quoq; vitę perfectioris &
beatę retributiõis in figura tabernaculi & miniſterij ſacerdotalis ac
Leuitici præbuit.Erigitur autẽ tabenaculũ iuxta exemplum in mõ
te monſtratum,quãdo electi ad imitationem angelicę puritatis q̃
contemplari Moyſes meruit,opus animũq; componunt. d ℂ Fa-
cies & velum. Bed. Etiam iuxta literam pulchritudini cęleſtis vi-
ſionis hoc congruit.Si enim decorẽ flãmaſq; aſtrorum multifariã
nubium ſpeciem,& ipſam irim conſideras mille trahentem, & va-
Hiſtoricè rios auerſo ſole colores,multò plures et pulchriores quàm in velo
tabernaculi in cælo picturas notabis. ℂ Beda. Facies & velum.
&c. Velum hoc quo tabernaculum diuidebatur medium,dicit Io
ſephus ita poſitum eſſe:vt viginti cubiti longitudinis ad priorem
domum,decem verò pertinerent ad ſecundam. Quod per omnia
3.Reg.6. menſuris Salomonici tẽpli conuenit,qd̕ cũ eſſet ſexaginta cubito-
rum longitudinis,viginti latitudinis,tertiam longitudinis partẽ.i.
viginti cubitos ad interiorẽ domum.i. ſanctũſanctorum habebat
ſeparatã,ita vt longitudo & latitudo eiuſdẽ domus interioris vna
eſſet.Sic tabernaculi pars interior lõgitudinẽ & latitudinẽ ſimilẽ.i.
denorũ habebat cubitorum.De myſtico autem ſenſu huius veli di
cit Apoſtolus,exponens quare in priori tabernaculo ſemper in-
troirent ſacerdotes,ſacrificiorũ officia conſummãtes.In ſcd̕o autẽ
ſemel in anno ſolus pontifex nõ ſine ſanguine. Velũ hoc,cęlũ ſigni
†ſtatum ficat.In priori tabernaculo quotidie per annum introibant cũ ſa-
crificijs ſacerdotes,qd̕ huius vitæ† ætatem ſignat,vbi ſancti domi
no ſemper famulãtes,quotidiana peccata ſine qbus in hac vita eſſe
nõ poſſũt,quotidianis operũ victimis,& lachrymarũ libaminibꝰ,
☞ quaſi ſacerdotes

a ❡Quinque libros Moyſi,quibus mirabiliter munitur ecclesia. b ❡Ne vacillarent vi ventorum.

tim,quinq; ad continendas tabu-
las in uno latere tabernaculi,& qn

❡Propter quinque libros legis,quibus omnibus idem præcipitur. a ❡Quia non ſolum priorem dei populum ad fidem & opera lex erudiebat,ſed etiam nos in nouo teſtamento ſpiritualiter intellecta. b ❡Quia per ipſam completionem boni operis,quando ad futura præmia de carne egredimur.lex nobis bene intellecta prædicat.

que ãlios in altero,& eiuſdem nu-
meri ad occidentalem plagam qui

❡Scilicet tabernaculi.

mittentur per medias tabulas à
a ſummo uſque ad ſummum. Ipſas

❡In hoc ſignificatur puritas & munditia ſanctorum. ❡Quia ſermo prædicatorum lucem cæleſtis ſapientiæ & beatitudinis præmonſtrat. a ❡Quia æterna beatitudo & fulgida.

quoq; tabulas deaurãbis,& fũdes

b ❡Qui ſignificant coronam ſummæ beatitudinis, quæ ſanctis reddetur pro inſtantia laboris.

in eis annulos aureos,per quos ue

a ❡Vectes per annulos aureos tabulata continẽt,cum verba prædicationis per promiſſionem regni cæleſtis ſtatum eccleſiæ conſummant,ne perturbationes mundi timeant.

b ctẽs tabulata contineant,quos o-

❡Spirituali intelligentia.

c peries laminis aureis. Et eriges ta

❡Mentes electorum.

bernaculum iuxta exẽplar,quod

❡Angelicæ puritatis.

tibi in monte monſtratum eſt.
d Facies & uelum de hyacintho

C ☞ affixi,per quos trãſibant vectes. Erãt autẽ qnq; vectes in latere
aquilonarij,& qnq; in latere auſtrali,& qnq; in occidẽtali, vt habeẽ
in textu. Et hoc exponiẽ dupliciter. Dicũt aliq,quòd p qnq; vectes
intelliguntur qnq; ordĩes vectiũ,& ſic in qualibet tabula erãt annu
li quinq; ordinatẽ diſpoſiti,vt vectes poſſent per illos rectẽ trãſire.
Ra.Sa,dicit ꝙ non erant ibi quinq; ordĩes
vectiũ,ſed tãtũm tres ordines,& ſic in qua
libet tabula erãt tantũm tres annuli,p quos
vectes tranſibant,erãt tamẽ tantũ quinq; ve
ctes in q̃libet latere tabernaculi, qa vectis
ille qui trãſibat per annulos fixos & in me-
dio tabularum erat vnus & continuus à
principio parietis vſque ad finẽ. Per annu
los verò qui erant verſus partẽ orientalẽ
ſuperiorẽ & inferiorẽ trãſibãt duo vectes:
Vnus qui mittebatur per vnã partem pa
rietis,& alius p partem oppoſitam, & cõ-
iũgebanẽ in medio,ita ꝙ caput vnius ve-
ctis intrabat caput alteriꝰ facientes vnum
vectem cõtiguum,ſicut fit in baculis ep̃orũ
qui ſunt in pluribꝰ partibus p talem mo-
dum cõiuncti. Et ſic patet ꝙ in vno parie
te erãt quinq; vectes, duo ſuperius,& duo
inferius,& vnus in medio. Vectes tamẽ q
erant in parte occidẽtali, erant breuiores
alijs, quia paries ille habebat tantũ decem
cubitos & octo digitos in longitudine. &
ſic vectis medius habebat tantũ decem cu
bitos & octo digitos longitudinis,duo au
tem ſuperiores quinque cubitos & qua-
tuor digitos,& inferiores ſimiliter. Scien-
dũ autem ꝙ annuli prædicti & vectes erãt
in exteriore pte tabernaculi,& vectes vniꝰ
parietis cõiungebantur cum vectibus alte
rius parietis in angulo communi vtrique
parieti cũ fortibus vncinis,vt tabernaculũ
firmiter ſtaret contra impulſum ventorũ.
ℂ Ad maiorem autẽ intellectum deſcribi
tur hĩc vnus paries tabernaculi, per quem
poſſunt faciliter imaginari alij duo. Non
enim poteſt totum tabernaculum ſimul ,put erat erectum in plano
figurari. a ℂ Facies & velum. Hĩc deſcribitur tabernaculum
quãtũm ad vela quę erant duo. Vnum erat diuidens partem tem-
pli,q̃ erat ſanctũſctõrũ,ab alia q̃ dicebaẽ ſanctũ vel ſancta.& de illo
loquiẽ hĩc:Facies & velũ de &c. Erat enim de conſimili opere cũ
cortinis,de quibus prædictum eſt. Et ideo hĩc exponatur ſicut ibi:
☞ Qd̕ appẽdes
*a ℂ Facies & velũ de hyacintho & purpura. Hĩc tertiò
agitur de velo, qd̕ erat ante ſc̃tm̃ſanctorũ,& fuit figura humanita-
Moraliẽ tis Chriſti,quæ fuit velamentum diuinitatis. Vnde dicitur Heb.x.
d. Initiauit nobis viã nouã & viuẽtem,p velamentũ.i. carnẽ ſuam.
*Pulchra varietate

*Sequitur figura unius lateris taber-
naculi,quantum ad tabulas &
baſes quibus infiguntur.*

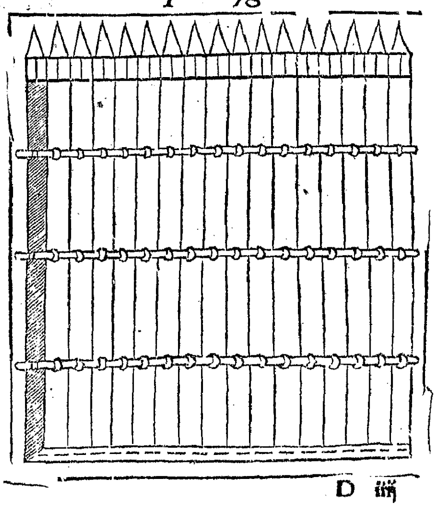

E quaſi ſacerdotes dei expiant. Summum verò ſacerdotem qui ſemel in anno in ſanctaſanctorum cum ſanguine victimarum
Pſal.10.b. ingrediebatur, illum intellige cui dicitur: Tu es ſacerdos in ætern. ſecundũ or. Mel. qui ſemel oblatus pro peccatis noſtris, ipſe ſacerdos & hoſtia per propriũ ſanguinem cælum intrauit, vt appareat vultui dei ꝓ nobis. ¶ Facies & velũ de hyacintho & purpura coccoq́ bis tincto & byſſo retorta. Hactenus de pariete meridiano ſeptentrionali & occidentali expoſitum eſt. In ſequentibus orientale latus qualiter compoſitum ſit, monſtratur: ſed prius de medio pariete, qui ſanctaſanctorum à priore tabernaculo diuidit, dicendum eſt, quo. ſ. diſtinguitur ſanctuariũ & ſanctuarij ſanctuarium, qd' Apoſtolus cælum interpretatur dicens, ꝙ poſt velamentum erat ſecundum tabernaculum,
Heb.9.a in quo ſemel in anno ingrediebatur ſolus
Myſticè pontifex, ferens ſanguinem in manu. Velũ ergo cælum ſummus pontifex Chriſtus, q reſurgens cælum aſcẽdit in ſanguine paſſionis. Bene autem per hoc velum cælum innuitur, in quo ſimilitudo colorum quibus diſtinguitur cęlum. Serenum enim hyacinthinum eſt, & ſiderum flammas continet & diuerſitatem planetarum, quorum alij ignei vt Mars, alij candidi vt Iupiter, alij cerulei vt Saturnꝰ, & iris mille trahit auerſo ſole colores. a ¶ Quod appen. ante quatu. &c. Bed. Quatuor autẽ columnæ ante quas appenſum eſt hoc velũ, poteſtates cęli ſunt, quatuor eximijs virtutibus p̃clarę. i. fortitudine, temperantia, prudẽtia, iuſtitia, quæ aliter in cęlis ſeruant' ab angelis & animabꝰ ſanctis. Ibi enim ſubditũ eſſe deo iuſtitię eſt, nullũ deo p̃ponere bonum vel æquare prudẽtiæ, deo fortiſſimè cohęrere fortitudinis, nulla re noxia delectari tẽperantię. Hîc autem iuſtitia in ſubueniẽdo miſeris, prudentia in p̃cauendis inſidijs, fortitudo agit' in pferendis moleſtijs, tẽperan-
F tia in coercendis delectationibus prauis, hoc ibi non erit vbi nihil omnino mali. b ¶ Quæ ipſe quidem deau. Beda. Deauratæ ſunt colũnę ante quas appendit' velũ, quia poſitæ intra velum cęli virtutes angelorum, ſummę claritatis gratia veſtitę ſunt. Capita habent aurea, quia mentem qua reguntur præſentia diuinę cognitionis & viſionis habent illuſtratã. ¶ Beda. Habent columnę baſes argenteas, quia oĩs natura eorum in hoc quaſi fundamẽto ſubſiſtit, vt laudes decantent ſuo conditori, & voluntatem eius nobis adhuc peregrinantibus, quaſi extra velũ poſitis conciuibus narrent: vnde & ipſi gratulantes eorum in laudibus exhortando dicimus: Benedicite
Pſal.102.d. domino omnes an. &c. Auro enim ſapientię ſplendor, argento verborũ nitor oſtenditur. ¶ Gre. Quatuor columnarũ baſes iubet eſſe argenteas: In argento enim claritas diui
Pſal.11.b. ni verbi accipitur. vnde: Eloquia domini eloquia ca. ar. exa. Baſes ergo argento veſtitæ, quatuor columnas ſuſtinent, quia prędicatores ecclefię diuino eloquio decorati, vt in cunctis ſe exemplum p̃beant, quatuor euangeliſtarum dicta ore & opere portant. c ¶ Inſeretur autem. Beda. Quia in æterno conſilio diuinitatis erat quando mundus crearetur. In quo primum locum habet cęleſtis natura, vel quia firmamentum cęli ita factum eſt, vt nunquã diſſoluatur. Nam qd' dominus ait, Cęlũ & terra tranſibunt, de aëreo
Matt.24.c. accipiendum eſt. De quo Hieremias: Miluus in cęlo cognouit tem
Hiere.8.c. pus ſuum. Illud enim cęlum in iudicio igne periturum eſt, quod conſtat in diluuio perijſſe. Vnde Petrus: Cęli erant prius & ter-
2.Pet.3.b. ra de aqua, & per aquam conſiſtens verbo dei, per quem tunc mundus aqua inundatus perijt. Cęli autem qui nunc ſunt, eodem v̄bo repoſiti ſunt igne reſeruati in die iudicij. d ¶ Intra quod pones arcam teſt. &c. Intra hoc velum poſita eſt arca teſtamenti, quia Chriſtus paternorum arcanorum conſcius, poſt paſſionẽ & reſurrectionem cęlos cęlorũ aſcẽdens, ſedet ad dexteram patris. e ¶ Diuidentur Beda. Quia eccleſia quæ ex angelis & hominibus conſtat,

partim peregrinatur in infirmis, partim regnat in ſu G
pernis, adhuc ciues ſuos dirimente velo cęli habet ab inuicem ſegregatos. f ¶ Menſamq́ extra. Beda Menſa & candelabrum tabernaculi temporalia dei beneficia ſignificant, quibus in præſenti reficimur & illuminamur, vt his confortati & adiuti creſcente gratia meritorum, ad panem angelorũ in cęlis manducandũ, & ad veram mundi lucem intrare valeamꝰ. Hęc ſunt ambo extra velum, qa in hac vita tm̃ ſcripturis & doctoribus, vel cęteris noſtræ redẽptionis ſacramentis indigemꝰ. In futuro autẽ, vbi Chriſtus palã patrem annuntiabit nobis, & vi- 1.Ioh.3.a.
debimus ſicuti eſt, nõ opus erit nobis externo adminiculo, cũ habitãt in electis ſuis deus ſicut lux illuſtrat, & ſicut panis vitę ſatiat, quos introducẽs in gaudiũ regni perpetua beatitudine ſublimat. Diximus qa latꝰ tabernaculi meridianum antiquam dei plebem ſignat, q̃ prior lucem diuinæ cognitionis, & feruorem diuinę dilectionis accepit: pars verò ſeptẽtrionalis cõgregatã de gentibus eccleſiam, quę ſedebat in tenebris. Recta ergo diſtinctione candelabrum qd' in parte auſtrali locat', gratiam priori populo datam ſignat: Menſa verò quæ ſtat in parte aquilonis, data nobis dei beneficia. Et rectè candelabrum contra menſam ponitur, quia ſcriptura legis & prophetarum ad euangeliũ reſpicit, teſtimonium perhi-
bẽs ei. g ¶ Facies & tento. Be. Expo- Allegoricè
ſita narratiõe de velo, qd' ſanctuariũ & ſanctuarij ſanctuariũ diuidebat, redit exponere de orientali latere ſanctuarij qd' intermiſit, cũ cętera latera eius auſtrale. ſ. ſeptẽtrionale & occidentale deſcriberet. Tẽtorium ergo in introitu tabernaculi pulchra varietate cõtextũ, primitiuã ſignat eccleſiam, di-
uerſis virtutum floribus cõtextam. Vnde: H
Multitudinis credentium erat cor vnum Act.4.f.
& anima vna &c. Inerat hyacinthus: quia cæleſtia cogitabat, cæleſtem vitam in terris ducebat. Inerat purpura, quia pro Chriſto mori parata. Inerat coccus bis tinctus, quia dei & proximi dilectione flagrabat. Inerat byſſus retorta, quia continentia carnis & animi gaudebat. ¶ Beda. Erat ad literam tabernaculum domus deo cõſecrata, habens longitudinis cubitos. xxx. latitudinis. x. & altitudinis æq̃. x. tectũ habens æq̃le per totum, quõ in AEgypto & in paleſtina domus ædificantur, cuius quidẽ tres pa
rietes

¶ Hæc varietas pulchritudinis cælo congruit.
& purpura, coccoq́ bis tincto,
& byſſo retorta opere pluma-
rio, & † pulchra uarietate conte†
¶ Angelicos ſpiritus, qui quatuor principales virtutes colunt plenarie, quos pro modulo noſtro imitamur
a xtum, quod † appendes ante qua a
a ¶ Quia angeli incorruptibiles & non mortales conditi, vel quia intemeratam ſuæ conditionis puritatem cuſtodiunt.
tuor columnas de lignis ſetim,
a ¶ Gratia ſummæ claritatis veſtitæ.
b quæ * ipſæ quidem deauratæ e-
a ¶ Mentes præſentia ſuæ viſionis illuſtratas.
runt, & habebunt capita aurea,
a ¶ Quia in laude conditoris quaſi in fundamento ſubſiſtunt quam inceſſanter perſoluunt. b ¶ Pro æterno conſilio diuinitatis, in qua erant quando crearetur mundus, vel quia firmamentum cæli non poteſt diſſolui.
c * ſed baſes argenteas. Inſeretur b c
a ¶ Æternitatem conſilij. b ¶ Scilicet velum.
d autem uelum per circulos, intra d
a ¶ Chriſtum Ieſum ſec retorum conſcium.
quod pones arcam teſtimonij,
¶ Velo.
† & quo ſanctuarium & ſanctua- e f
e rij ſanctuaria diuidentur. Pones g
a ¶ Propitiationem pro peccatis. ¶ Quia Chriſtus a patre datus eſt, vt eſſet propitiatio pro peccatis noſtris. vnde Ro.8.f. Qui mortuus eſt & reſurrexit, qui eſt ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis. ¶ Chriſtum.
& propitiatorium ſuper arcam
teſtimonij in ſanctaſanctorum,
a ¶ Temporalia dei beneficia. quibus in præſenti reficimur & illuminamur ſignificat. ¶ Quia in hac vita tantum indigemus vt perueniamus ad panem angelorum & veram mundi lucem.
f menſamq́ extra uelum, & con- h i
a ¶ Quod antiquam dei plebem ſignificat, quæ prior lucem diuinæ cognationis & feruorem dilectionis accepit diuinæ.
tra menſam candelabrum in la
¶ Scriptura.
tere tabernaculi meridiano. Mẽ
ſa enim ſtabit in † parte aquilo-
a ¶ Primitiuæ eccleſiæ decus, quod ornabatur diuerſis virtutum floribus.
g nis. Faciès & tentorium in in- k
a ¶ Quia cæleſtia cogitabat.
troitu tabernaculi de hyacintho
a ¶ Quia pro Chriſto mori parata.
b ¶ Quia dilectione dei & proximi flagrabat.
& purpura, coccoque bis tin-
¶ Munditia cordis & mentis.
cto, & byſſo retorta opere plu-

† facies illũ cum figuris cherubin

† pones ſup

* & Myſticè

* ſuper qua

† quo &

† quo &

Nicolaus de Lyra.

a Quod appẽ. ante quat. Iſtæ quatuor columnę erãt intra tabernaculũ inter ſanctũ et ſctm̃ ſctõrũ. Ex quibꝰ patet, ꝙ iſtud velum habebat. x. cubitos in quadrum, qa altitudo tabernaculi erat. x. cubitorum, & latitudo. x. b ¶ Sed baſes. Iſtę baſes erãt fixę in terra & in ſuperiori pte habebant vnũ foramen, ita ꝙ pes columnę intrabat foramẽ illud, vt ſolidè ſtaret erecta. c ¶ Inſeretur autem velum per circulos. Vt mediantibus illis poſſet velũ trahi & retrahi. d ¶ Intra quod po. ar. teſtimonij. ſcilicet vltra velum intra ſanctumſanctorum: & ideo ſubditur: e ¶ E quo. ſ. velo. f ¶ Sanctuarium & ſanc. ſan. Diuidentur, qd' ſuprà vocatũ eſt ſanctum, hîc dicit' ſanctuariũ, ita ꝙ iſta diuiſio intelligit' inter ſanctum & ſctm̃ ſanctorũ. g ¶ Pones et propitia. ſuper. Modus ponendi expoſitus eſt ca. pręce. h ¶ Mẽſamq́ extra velũ. ſ. in parte illa tabernaculi quę dicitur ſanctum. i ¶ Et contra mẽ. cã. in la. tabernaculi. Quod dicitur ſanctum, meridiano &c. k ¶ Facies et tentorium in introitu tabernaculi. Hîc cõſequenter deſcribit' velum qd' pendebat in introitu tabernaculi loco parietis, & fuit ſi-
mile q̃tum

Moralit'

* † ¶ Pulchra varietate cõ. Per hoc in homine Chriſto intelligit' varietas omnium chariſmatũ & donorũ. a ¶ Quod appendes añ qua. co. Per quos euãgeliſtę quatuor deſignant': qui Chriſti vitam & opera deſcripſerũt. k ¶ Facies et. Quod fuit figura
* Iohannis baptiſtę

A ☞ rietes,auſtralis ſeptentrionalis & occidẽtalis, cõpacti ſunt de tabulis ligneis ab vtroq; latere deauratis.Ex oriẽtali parte vnus vectis erat,vnde introitus fuit ꝙ per medias tabulas ab angulo vſq; ad angulũ perueniret,id eſt à ſummitate vltima huius parietis vſq; ad parietis alterius ſummitatẽ,cui cortinæ tabernali & tectũ incumbuere,vbi & tentoriũ erat qnq; columnis ſuſpẽſum. Tegebat autẽ domꝰ deſuꝑ, & vndiq; cortinis mira varietate cõtextis,decem,ꝙ ꝓpriè tabernaculũ vocabant.Tegebat etiã hoc vndiq; ſagis cilicinis vſque ad terrã ꝑtingẽtibꝰ.Sed & aliud opimẽtũ tecto de arietũ pellibꝰ rubricatis factũ eſt, & ſuꝑ hoc aliud opimentũ de hyacinthinis pellibꝰ.Erat em̃ velũ ope plumario variatũ,colũnis ꝗtuor appẽſum, ꝙ ſanctuariũ,& ſanctuarij ſanctuariũ diuidebant, intra qđ poſita erat arca teſtamẽti,& cõtra arcã extra velũ altare thymiamatis. Itẽ in medio ipſiꝰ ſanctuarij candelabrũ. In ꝑte auſtrali altare holocauſti.Foris añ ingreſſum ſanctuarij labiũ ęneũ inter hoc altare & tabernaculũ,& circa omnia atriũ tabernaculi,longitudinis habẽs cubitos centũ, latitudinis qnquaginta.

Moralit. a ℭ Et quinq; columnas.Beda.Colũnæ quibꝰ tẽtoriũ ſuſpẽdit ſunt doctores,quorũ mẽs quãtò robuſtiꝰ ad ſuꝑna erigit,tantò firmiꝰ docendo alios ad amorẽ ſuꝑnorũ attollitur. Sicut em̃ apl'i & apl'ici viri,per tabulas ſignant ꝓpter latitudinẽ doctrinæ,qa ĩ vniuerſo mũdo ꝑdicãt euãgeliũ oĩ creaturæ. Vel quia charitatẽ extendunt,etiã ad inimicos,ita propter inexpugnabile mentis robur & intentionẽ ſemper ad cęleſtia erectam vocabulo & factura columnarum figurantur.

Gal.2.b. Vnde Iacobus & Cephas & Iohannes,qui videbantur columnæ eſſe &c.Columnæ ſunt quinque propter quinque libros Moyſi,quibus doctores prędicationem ſuam muniunt,maximè ꝙ primitiuam inſtruere eccleſiam,quæ ex Hebręis congregata,ſolam legis auctoritatem nouerat,nondum patefacta euangelica ſcriptura.
b ℭ Lignorum ſetim.Beda. Columnæ de lignis ſetim iubentur fieri & auro operiri,quia prędicatores firmitate cordis intꝰ integri in nullo deficientes,& operum claritate foris debent eſſe perſpicui.Vel quia fortitudinem ſuæ actionis docent diuino adiutorio ꝓtegi,cũm in omnibus gloriam pr̃is quęrunt,qui eſt in cælis,

Matt.6.b. 2.Cor.4.a. & in omnibus quæ loquunt Chriſtum prędicant.Vñ,nõ em̃ noſmetipſos prędicamꝰ,ſed Ieſum Chriſtum.

B c ℭ Quarum erunt capita aurea.Beda.Aurea capita Chriſtum ſignificãt, qui eſt caput corporis eccleſiæ,principium,primogenitus ex mortuis.Nec incongruè ꝑ quinque capita columnarum vnum caput eccleſiæ ſignificat.Tot em̃ fuere capita quot columnæ,quia Chriſtus omniũ ſanctorũ caput in ſe ſemper manens indiuiſibilis,ſingulis grãm ſpiritus ꝓ ipſorum capacitate diuidit.De quo dicit:Nunc exaltauit caput meum ſuꝑ inimicos meos.Capita columnarum non deaurata vt columnæ & tabulæ,ſed aurea eſſe iubentur, quia omnes ſancti participãt ſpiritu & gloria cęleſti.Ipſe autem plenus gratiæ & veritatis,cui non ad menſurã dat deus ſpiritum:pater enim diligit filiũ.

Pſ.138. Habent columnæ tabernaculi baſes ęneas,habent aurea capita,qa apoſtoli & apoſtolici viri verbis ꝓphetarum in fide ſunt firmati, & ad videndã faciem conditoris deſiderio erecti.Item capita aurea ſed baſes habent ęneas,quia quęcunque cęleſti auctoritate ſibi data perceperunt, ꝓphetico eloquio prędicta eſſe ſacramenta didicerunt.Quia de plaga orientali loquimur, memorandum eſt aliquid de expoſitione illius vectis ſingularis, quem ab angulo tabularum vſque ad angulum alterius parietis porrectum eſſe,& totam parietũ conſtantiã,ne vi & impulſu ꝓcellarum huc illucq; flectat,continere diximus Scriptum eſt in ſequentibus, vbi Moyſes imperata expleuiſſe narrat:Fecit ergo alium vectem,qui ꝑ medias tabulas ab angulo vſque ad angulum ꝑueniret.Hic ergo vectis à prima tabularum ſummitate,vſque ad alterius lateris ſummitatem,ꝑ decẽ cubitos latitudinis tabernaculi ꝓtentus eſt vtroque capite firmiter tabulis impoſitus:vt per hoc & ea tabernaculi plaga, quæ non tabulis ſed columnis conſtabat,non minus fixa quàm cęteræ vento licet impellente perſiſteret. Hic vectis Chriſtum ſignificat, qui ab angulo vſque ad angulum peruenit,quia à plebe Iudaica quã priꝰ ſaluandam ęlegit,ad gentes ſe propitiatus extendit. Vnde ſicut in

Eſa.28.d. ꝓphetis lapis angularis.In lege quoque vectis angularis poteſt dici lapis angularis,propter † tabernaculum quod de lapidibus viuis deo conſtruitur,vectis verò angularis propter tabernaculũ,quod ei de lignis imputribilibus,id eſt electorum animabus corruptione carentibus ædificatur.

† templum

¶ Quinque libros Moyſi,quorum autoritate omnis eccleſia roboratur. ¶ Doctores de quibus dicitur Act.4.g. Virtute magna reddebant apoſtoli teſtimonium re.

a marij,& quinq; columnas † deaurabis lignorũ ſetim, ante quas ducetur tentorium,quarum erunt

¶ Quia prædicatores firmitate cordis intus integri,

a ¶ Quia Chriſtus omnia in omnibus,alij de plenitudine eius accipiunt. b ¶ Non deaurata,quia Chriſtus plenus gratiæ & veritatis.
c ¶ Propter inſuperabilem fiduciam,vel quia ſermo eorum ſeneſcente mundo nulla vetuſtate conſumitur,quia non venit legem ſoluere aut prophetas,ſed adimplere. ¶ Prophetæ per quos apoſtolorum ſermo firmatur.

capitã aureã & bãſes æneæ✻.

Cap. XXVII.

Facies & altâre de lignis ſetim,quod habebit quin

¶ Holocauſti,ſcilicet proprie, ¶ Corda electorum quæ ad offerenda ſacrificia operum a domino conſecrata ſunt.
a ¶ vt omnes ſenſus in longitudine pãtientiæ, & latitudine charitatis in ſeruitio dei exerceantur.

NICO. DE LY.

C ⁓ mile quantũ ad materiam & formam & quantitatem,velo prędicto,qđ diuidebat ſanctũ & ſctm̃ſctõrũ, hoc excepto ꝙ illud pendebat in quatuor columnis,iſtud aũt in qnq;,& in hoc qđ baſes columnarũ illius veli erãt argenteæ, iſtius autem ęneę,& patet litera. Rationes autem ꝑdictorum ſic accipiunt, ſicut in ca.ꝑcedenti dictum fuit.Per partẽ tabernacula, quę dicebat ſanctumſanctorum, figurabat alia pars orbis nobis inuiſibilis, vbi eſt locus beatorum. & ſcđm hoc fuerunt aſſignatæ rationes eorum quæ erãt iuxta ſanctumſanctorũ, ſcilicet arcæ ꝓpitiatorij & ipſorũ Cherubin.Per partẽ verò tabernaculi quę dicebat ſanctũ,figurabatur alia pars orbis nobis viſibilis quæ eſt â cælo ſidereo & infrâ.& ſcđm hoc aſſignãdæ ſunt rõnes eorũ,quę erãt in illa ꝑte tabernaculi.Per cortinas verò diuerſorum colorũ & multipliciter variatas,quę immediatè tangebant tabernaculũ,figurabatur cælum ſidereũ ſtellis varijs decoratum.Per ſeptem lucernas quæ erãt in candelabro,figurabant ſeptem planetæ,& iõ candelabrũ intra tabernaculũ poſitũ erat in parte auſtrali,qa motꝰ planetarũ ab oriente in occidentẽ in hemiſpherio nr̃o declinat ab ęquinoctiali circulo vergẽs verſus auſtrũ,Operimẽtũ verò de pellibꝰ rubricatis,figurabat elementum ignis,operimentum de pellibus hyacinthinis elemẽtum aëris, operimentum verò de ſagis elementum aquæ, tabulæ verò parietum & baſes quæ erant de lignis & metallis,figurabant elementum terræ,quia ligna ſunt terræ affixa,& metalla generantur in terra. Et ſic per tabernaculum quod figurabat orbem vniuerſum,vt prędictum eſt,deſignabat ꝙ erat deputatũ cultui veri dei,qui dñatur toti orbi.Mẽſa aũt & ꝓpoſitionis panes,qui erãt intra tabernaculũ in ꝑte aqlonari,& ex aduerſo cãdelabri,deſignabãt ꝙ ſacerdotes & Leuitæ,qui erãt deputati in miniſteriũ tabernacl'i,debebãt viuere de ſacrificijs & oblatiõibꝰ populi, ſcđm qđ dicit Apl's.j.Cor.ix.Qui altari deſeruiũt,cũ altari participãt.Erãt aũt duodecim panes ſuꝑ menſam,ad deſignandum duodecim tribus Iſraël.

† de lignis ſetim facies ipſi tabernaculo quas deaurabis

– ante quas ducetur tentorium

✻ quicq; fundetur ei

Moralit. D ✻ Iohannis baptiſtæ qui fuit initium noui teſtamenti;ꝓpter quod hoc velum fuit poſitum in introitu tabernaculi:& fuit etiã veteris teſtamenti finis:ſcđm quod dicit Mat.xj. Lex & ꝓphetæ vſque ad Iohãnem:ideo ſubdit.a ℭ Quinque columnas deaurabis lignorum ſe.Per quas quinque libri Moyſi deſignant.Fuit autem hoc velum factum de hyacintho & purpura,coccoq; bis tincto & byſſo retorta:per quæ quatuor ſignificantur in Iohanne baptiſta. Per hyacinthum cælorum ingreſſus ab eo denuntiatus,Matth.3.a. Pœnitentiam agite:appropinquabit enim regnum cælorum. Per byſſum retortam,eius virginitas cum auſteritate vitæ,Per purpuram eius martyrium.Per coccum bis tinctum,in Iohanne feruens dilectio dei & proximi deſignatur.

GLO. ORDI.

Facies & altare de li. Bed.ſ.gamũ- Ca.XXVII. da & incorrupta decet eſſe corda ĩ qbꝰ ſp̃ ũſſctũs hitat.

NYC.DE LY.

☞ Et tres cu-

Facies & altare.Deſcripto taberna Ca.XXVII. culo et his ꝗ erãt ĩtra tabernaculũ,hĩc cõſequẽter deſcribunt illa ꝗ erãt extra tabernaculũ,ad ipm̃ ĩñ ꝑtinẽtia,& priò deſcribit altare holocauſtorũ,ſcđò atriũ tabernaculi in ꝗ erat altare ꝑdictũ,ibi:Facies & atriũ.Circa primũ dicitur.
b ℭ Facies & al.Quę ſicut ſunt ĩputribilia,vt ꝑdictũ eſt,ita ſunt ⁓ incremabilia

Moralit. Moraliter.b ℭ Facies & altare de lignis ſetim. Hĩc deſcribitur altare holocauſtorum,in quo carnes offerebantur animalium,& ſignificat pœnitentiam,in qua caro propria immolatur.
c ℭ Habebit quinque cubitos in & cætera. Per quos ſignificantur quinque ętates, in quibus debet pœnitentia durare, ſcilicet adoleſcentia,iuuentus,ſtatus virilis,ſenectus,& ſeniũ.In pueritia verò & ætate decrępita pœnitentiæ auſteritas nõ habet locum.

 ✻ Et totidem

E a ❡Et tres cubitos. Beda. Tanta ferè eſt ſtatura hominis,
quomodo ergo miniſtrabatur altari, quod alibi gradꝰ habere pro-
hibetur, ne pudēda reuelētur. Sed illud dictū eſt de altari, quod de
terra vel de lapidibus cōſtruit, vbi gradus ipſi coædificati ad gradꝰ
altaris pertinerēt, nunc verò de tabulis fieri præcipitur Quòd ſi ap
ponatur aliquid ad horā miniſtrationis,
in quo ſtet miniſter ad altare nō pertinet.
b ❡Cornua autem. Bed. Quatuor an
Myſticè gulos habet altare holocauſti, quia ꝑ qua-
tuor mundi plagas dilatat eccleſia, quę ꝓ-
pter cor vnū & animā vnā credentis mul-
Act.4.f. titudinis, in figura vniꝰ deſignat altaris. ex
quo quatuor cornua ſunt, cū quatuor vir
tutibus muniunt corda iuſtorū, de quibꝰ
Sap.8.b. dicit: Sobrietatē & prudentiā docet iuſti-
tiam & virtutē, quibꝰ vtilius nihil eſt in vi
ta hominū. Hæc cornua ex ipſo altari pro
ducunt, cū munimēta virtutum fideles nō
ad oculū oſtēdūt, ſed ex cordis radice deo
teſte generātur. Cornua quatuor, per qua
tuor angulos altaris fiunt, cū in oibꝰ mun
di terminis eccleſia virtutū potētia ſpiri-
tuali, cunctis hoſtiū inſidijs inuiolabilis, i-
mò fortior perſiſtit. c ❡Facieſq; in v-
ſus eius lebetes. Bed. Vaſa altaris diuer
ſa, diuerſas fideliū perſonas per multifarias
eorum actiones ſiue cogitationes in famu
latum conditoris diſpoſitas accipimꝰ, pri
mū lebetes ad ſuſcipiendos cineres face-
re pręcipitur. Cinis aūt hoſtiarū in magno
Num.19.a myſterio accipitur, ſicut teſtatur cinis vi-
Eph.9.d. tulæ rufæ aſperſus (q ſcdm Aplm) inqna
tos ſanctificat ad emundationē carnis, in
quo ſacramentū dñicæ paſſionis vel pfe-
F ctionis virtutis iuſtorum ſacrificia intelliguntur. Meritò ergo ci-
nis ſacramentorum in conſummationem dominicæ paſſionis, vel
perfectionis virtutis iuſtitiæ, cùm toti in ſeruitio dei per ignē ſpiri-
tusſancti oblati opera bona finire, & ad percipienda pręmia, in æ-
Leuit.6.b. ternam vitam rapi meruerunt. Vnde Moyſes: Hæc eſt inquit lex
holocauſti: Cremabitur in altari tota nocte vſque ad mane. Ignis
†erit ex eodem altari †exiet: Veſtietur ſacerdos tunica & feminalibus li-
neis, tollenſq; cineres quos vorans ignis exuſſit: & ponens iuxta al-
tare, ſpoliabitur prioribus veſtimentis. Indutuſq; alijs, efferet eos
extra caſtra, & in loco mundiſſimo vſque ad fauillam conſumi fa-
ciet. Ignis autem in altari ſemper ardebit. Holocauſtum ergo crę
matur in altari, cùm in corde electi qui ſe totum in carne. ſ. & cor-
de deo deuouit, opus bonum feruente charitatis igne paratur, qđ
fit tota nocte vſque mane. i. toto tempore huius vitæ, vſque mane
futuri ſęculi. Ignis ex eodem altari erit, quia ex illa ſolùm charitate
Leuit.10.a. quam eccleſiæ dominus per ſpiritum tribuit, ardere debemus. De-
nique filij Aaron quia ignem alienum deo offerre, & nō eum qui
de cęlo ſemel datus eſt voluerūt, igne cęleſti perempti ſunt: quia qui
opera cęleſtia nō cęleſtis intētione mercedis, ſed temporalis fauoris,
aut commodi faciunt, ſententia iræ cęleſtis feriuntur. Veſtietur er-
go ſacerdos tunica & feminalibꝰ lineis. i. Chriſtus qui in nobis ignē
ſuæ charitatis accendere, & per hunc hoſtias noſtræ actionis bene
acceptabiles facere conſueuit. Veſtitur lineis, quia vt nos ad opera
virtutum excitet, exempla ſuæ incarnationis puritatis & mortis ꝓ
ponit, quæ per linū ſignificatur. Tollit ſacerdos cineres quos ignis
exuſſit, & ponit iuxta altare, cùm dominus finem laborioſis operi-
bus imponit, neque iuſtos de hac vita raptos, vltrà pro æterna vi
ta certare, ſed coronam iuſtitiæ, in vita æterna iubet accipere. Po-
nens cineres iuxta altare, ſpoliatur prioribus veſtimentis, cū ad me-
moriam iuſtis bona quæ fecerunt reducēs, non eis amplius habitū
paſſionis imitandum oſtendit: ſed induitur alijs veſtimentis, de q-
Luc.12.e. bus dicit: Pręcinget ſe & faciet illos diſcumbere. i. ad æternam retri
butionem, faciet illos in æterna quiete refoueri. Indutus ergo alijs
veſtimentis, efferet cineres extra caſtra, cùm paratus ad remune-
randum laborem electorum quicquid boni geſſerant, in illa faciet
vita videri hinc ablatum. Locus extra caſtra, vitæ perpetuæ ingreſ
Ioh.10.b. ſum ſignificat. Vnde: Per me ſi quis introierit ſaluabitur, & ingre-
Pſ.120.b. dietur, & egredietur &c. Et alibi: Dñs cuſtodiat introitum tuum &
exitum tuum &c. Introitum. ſ. in hanc eccleſiæ vitam: Exitum in il-
lam, vbi paſcua inueniuntur æternæ ſatietatis. Locus ergo extra
caſtra poſitus in illa vita intelligitur, cùm mundiſſimus eſſe di-
catur, qui in hac vita non reperitur. Locus ergo mundiſſimꝰ extra
caſtra, animus eſt iuſtorū, ex hac vita ſublatorum, & in alia gauden
tiū, in quo holocauſti cinis vſq; ad fauillā cōſumitur, cū ibi bonorū
operum merces

operū merces ita redditur, vt omnis labor ad integrū conſumma- G
tur. Vnde: Abſterget deus omnē lachrymam ab oculis iuſtorū. Et Apoc.21.a
quia ceſſante labore operū, charitas per quā fiebant, nunq; ceſſabit:
ſed flagrantior erit, cùm eùm videbit in æternū quem diligit, rectè
ſubditur: Ignis autem in altari ſemper ardebit. Et paulopoſt: Ignis Leuit.6.b.
eſt iſtę ꝑpetuus, qui nunq; deficiet de alta-
ri. Cōſummato ergo vſque ad fauillā ho-
locauſto ignis deficiet, de altari. ſ. quia aſ-
ſumpto omni genere laborādi, charitas nū
quam extinguenda flagrabit. d ❡Forci-
pes. Bed. Forcipes, ſunt pręedicatores, qui
ignē charitatis in nobis, quaſi in altari dei
exhortando accendere ſolent: Et velut ge-
mino dente vtūtur, cùm nos conſonis v-
triuſque teſtamēti paginis inſtruūt, & ver-
ba charitatis in corde quibus ad ęterna de
ſideria inflammantur, collocant. Vel for-
cipe, id eſt duplici ferramento ignem alta-
ris emundant, cùm geminæ charitatis vir
tutem infundunt, & huius gratia nos arde
re & lucere pręcipiunt. e ❡Atque fuſci
nulas &c. Bed. Fuſcinulæ quę Gręcè vo
cantur κρεάγρε in miniſterio altaris habe Creagrę
bantur, vt carnes victimarum per eas de
chaldarijs coctæ proferrentur, & ad eſum
reficiendorum efferrentur: quarum vſus
prædicatoribus congruit, quorum mini-
ſterium eſt animas fidelium verbo refice-
re, rudibus lac ſimplicis doctrinæ adhibe- †ſerpas &
re, perfectioribus ſolidum cibum miniſtra crateras
re. Qui enim ſacramenta Chriſti cogno-
ſcunt & ad imitationem ſuſcipiunt, quaſi
carnibus hoſtiæ ſalutaris ſatiantur. Et qa
doctorum eſt cuique perſonæ miniſteriū
cum diſcretione cōmittere, rectè fuſcinulas iubetur Moyſes facere H
ſacerdotibus, quibꝰ carnes hoſtiarum prout oportuerit, cōponāt,
& alia quidē omnibꝰ edenda †offerāt, alia ignibus altaris conſumē †efferant
da relinquant. Sunt enim in verbo dei quędam, quæ ad noſtræ re-
fectionis epulas cōceſſit. Quædā verò tantæ profunditatis, vt ſpiri
tui ſancto tm̄ pateant, noſtræ verò capacitatis menſuram tranſcen
dant. f ❡Ignium receptacula. Ad hoc deputata ſunt, vt per
hæc ignis ſanctus ab altari holocauſti ad altare thymiamatis ve-
ſpere & mane, ad incenſum ponendum deferrētur, quia doctores
tanquam ignem de altari holocauſtorum, ad altare thymiamatis de
ferunt, cùm auditores de virtute in virtutem prouehunt docen-
do, & meritis creſcentibus ad altiora & diuinæ viſionis arcana
interiora. Qui etiam feruentia pietate corda proximorum imi-
tantur, receptacula ignium fiunt, quia flammam cęleſtis ſacrificij,
quam in fraternis mentibꝰ conſpiciunt, in ſuis accendere ſatagunt.
Craticulamq;

que cubitos in lōgitudine, & totidē [a]
a Hæc quadratura quinq; cubitorum in vtraque parte ſignificat patres vtriuſque teſtamenti, qui quinque corporis ſenſus in omni puritate cuſtodire ſtuduerunt, ſecundum præcepta legis & euangelij. b Quia corda electorum per fidem ſpem & charitatem ad cæleſtia tendunt.
[a] in latitudine, id eſt quadrū, & tres [b]
a Quatuor virtutes vel quatuor euangelia, quibus munitur eccleſia.
[b] cubitos in altitudine. Cornua autē [c]
a Plagas mundi. b Ex intima radice cordis electorum.
per quatuor angulos ex ipſo erūt,
a Quia cœpta fidelium virtus fideliter vſque ad finem tenetur. Æs enim longo tempore incorruptibile perſeuerantiam deſignat.
[c] & opies illud ærē. Facieſq; in vſus [d]
a Ollas ergo æneas quibus cineres arulæ & carbones holocauſti cremati recipiebantur. Fideles qui exēpla dominicæ paſſionis ſua mente retractant, vel exitum præcedentium iuſtorum, qui conſummato agone ſine fine lętantur.
eius lebētes ad ſuſcipiendos cine-
a Ad emendandum ignem altaris. b Battilla quibus ignis & carbones ab altari holocauſtorum ad altare thymiamatum transferebantur.
[d][e] res, & †forcipēs atque fuſcinulas & [f][g]
a Corda proximorum charitatē imitanda. b Quia perſeueranter obediunt, & clara voce alios inſtruunt. Æs enim durabile eſt & ſonorum.
Sanctorum corda.
ignium recēptacula. Omnia uāſa

Nicolaus de Lyra.

incremabilia. Aere ēt cooperiebantur, eò ꝙ ignis erat ſemper
in altari; & nihilominus illud altare interius & exterius erat opertū
laminis ęneis. Erat autem iſtud altare quadratum ſecundum longi-
tudinem & latitudinem. ſ. quinq; cubitorum. Altitudo autem alta-
ris erat trium cubitorum: & erat factum ad modum arcæ quadra
tæ carentis fundo & operculo, ita ꝙ habebat ſuperficiem terrę ꝓ
fundo, & interius concauum erat. c ❡Cornua autem &c. In ſu
periori parte altaris erant iſta cornua. d ❡Facieſq; in vſus &c.
Qui amouebantur de altari & portabant extrà. e ❡Et forcipes.
id eſt tenaculas ad faciendum ignem in altari. Hebręi dicunt baci-
nos ſcilicet ad recipiendum ſanguinem animalium quæ immolabā
tur. f ❡Atq; fuſcinulas: ſcilicet ad extrahendum carnes de chal-
darijs, & ad ponendū ſuꝑ altare ea q̄ ibi cremabant. g ❡Et igniū
receptacula. i. vaſa in quibus de altari holocauſti accipiebantur
carbones viui, vt deferrentur intra tabernaculum ad cremādum
thymiama

* a ❡Et totidem in latitudine. Quia quīque ſenſus exteriores Moralit
debent in pœnitētia exerceri. b ❡Et tres in altitudine. ꝑ quos
ſignificantur tres partes pœnitentiæ, quæ ſunt, contritio, confeſſio
& ſatiſfactio. c ❡Cornua autem per quatuor angulos
ex ipſo erunt. Per cornua verò ſurſum tendentia, intelligun-
tur cęleſtis patriæ deſideria, quæ ſunt in vera pœnitentia. d ❡Fa
cieſq; in vſus eius lebetes ad ſuſcipiendos cineres. Per hu
iuſmodi vaſa intelligunt inſtrumenta pœnitentiæ vel exercitia quę
ſunt ieiunia, vigiliæ, parcitas victus, aſperitas veſtitus, & ſimilia
* Craticulamq;

☞ a ¶ Craticulāq; in modum &c. Beda. Altare totum concauū fieri præceptum eſt,ſicut in ſequentibus patet,ſed & in medio habēs craticulam per totum in modum retis diſtinctam,in qua victimarum carnes comburendę ponebantur: & ſubter eam arulam, in qua cōpoſitis lignis,ignis arderet ſemper, ad deuoranda holocauſta paratus. Erat autē contra arulam hoſtium in parte orietali altaris,quo ligna ad alendū ignem mitti, & carbones vel cineres poſſent egeri, ſicut in pictura Caſſiodori ſenatoris(cui⁹ ipſe in expoſitiōe pſalmorū meminit) expreſſum vidim⁹, in qua etiā vtriq; altari,& holocauſti ſcilicet,& icēſi quatuor pedes fecit:qđ verū que eū ſicut tabernaculi & tēpli poſitionem à Iudęorū doctorib⁹ didiciſſe putamus. b ¶ Subter aru. Beda. Habet altare arulā ſubter craticulā, in qua ligna & holocauſtorū ignē ſuſcipit,quia eadē electorum corda in ſe cęleſtia verba ſuſcipiunt,quibus calefacti & inflāmati per donū ſpiritusſancti,grata deo vota piarum cogitationū reddūt. Ligna enim arulę altaris ſacerdos imponit, cùm doctor deſiderantibus fideliū mentibus teſtimonia ſcripturarū,quibus in fide & dilectione cōfirmātur, ingerit. Addit ignē lignis, cùm intellectum verbi, & efficaciam operationis à deo quęrendam edicit. Ardent ligna in altari,cùm charitas dei diffunditur in cordibus noſtris. Et hoc igni ſuperpoſitum conſumitur holocauſtum cū omnia,quę bene agere diſponimus,donante gratia ſpiritusſancti per virtutē dilectiōis acceptabilia reddūtur. Vñ craticula quę holocauſta gerit,tanq; rete fieri pcipitur: vt per crebras illi⁹ aperturas ignis ſuppoſitus,ad conſumendas omnino hoſtias liberè penetret. Neceſſe eſt enim ,vt gratię dei aperiamus corda noſtra,& quaſi plurimis patefactis ianuis ſedulò depſcemur, vt per ſingula quæ inchoamus bona, quaſi per ſingula victimarum eius fruſtra ſua nos miſericodia illuſtrare, & in amorē ſuum accendere dignetur. Pelagiani enim qui ſine gratia dei ſe aliquid perficere præſumunt,in altari cordis craticulam inſtar retis non

☞ ſuperponunt

Hiſtoricè — Myſticè — †quam

a ¶ Ad ſuſcipienda holocauſta paratam.quia parant electi locū domino in intimo corde ſuo, vbi deuotas ei cogitationes collocent. ¶ Vt per crebras aperturas ignis ad deuorandam hoſtiam libere exeat.

a ex ære fabricabis. Craticulamq; in a

a ¶ Vt eccleſiā per quatuor mundi plagas diffuſam verba dei & veritatis confirment.

modū retis ęneā,per cuius quatu-

a ¶ Euangeliorum libri qui auditoribus ſuis perpetuę vitę coronam promittunt. b ¶ Quia in omnem

or angulos erūt q̄tuor annuli ęnei,

terram exiuit ſonus eorum.Pſal.18.a. ¶ Vt animas humilium munimine ſuę conſolationis alleuent.

b †quos pones ſubter† arulā altaris* b

B

Nicolaus de Lyra.

thymiama mane & veſpere ſuper altare incēſi, de quo habetur infrà.xxx.ca. a ¶ Craticulamq; in modum re. Iſtud exponitur vno modo ſic, quòd iſta craticula erat ad modū retis facta & quadrata, & in quatuor angulis habebat quatuor catenas, & in fine catenarū quatuor annulos,qui ponebātur in quatuor cornib⁹ altaris ad hoc aptatis per quandā recuruationem,& ſic illa craticula ab illis cornibus dependebat intra concauitatem altaris, vſque ad altaris medium, ſcilicet per cubitum & dimidium, & inferius in arula verſus terram fiebat ignis deſubtus,per quandam feneſtram, quæ in vno latere altaris ad hoc erat facta,& ignis aſcendens de arula per foramina prędictæ craticulæ tranſiens, illa quæ erant ibi poſita,cremabat. Et patet litera ſecūdū hoc vſq; ibi: b ¶ Quos pones ſubter arulam altaris. Arula enim eſt vas, vbi ponitur ignis,prout Iere.xxxvj.c.dicitur. Et ſic iſta litera videtur manifeſtè contradicere prędictis,quia quod dicitur hîc: Quos pones ſubter arulam,loquitur de quatuor annulis prędictis:quia in altari holocauſtorum nō ponuntur,niſi quatuor annuli tam in iſto loco,quàm infrà.xxxviij.ca. Iſti autem annuli ſecūdum prędicta poſiti erant in cornibus altaris, quæ erant in ſummitate eius. Arula autem erat inferius.& ideo dicunt aliqui,quòd textus eſt hîc corruptus vitio ſcriptorum,quia vbi dicitur,ſubter arulam,debet dici ſuper arulam. ſed hoc non eſt verum, quia in libris antiquis &

in He

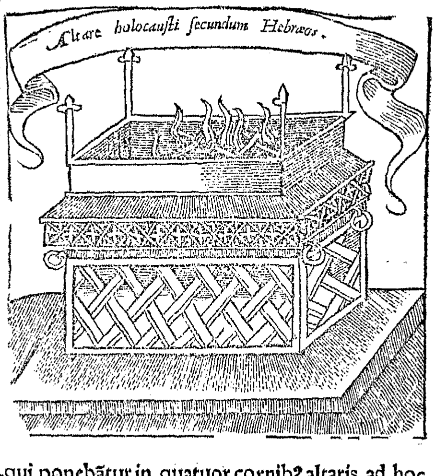

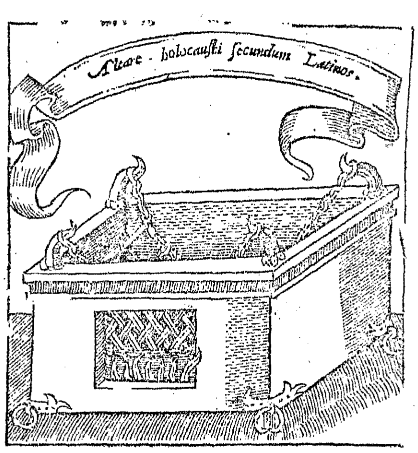

in Hebræo vbi recurrendum eſt pro veritate textus habenda, habetur ſubter,& non ſuper. Et ideo ſi quis velit ſequi dictam expoſitionem,quam plures expoſitores ſequūtur, oportet dicere,quòd in altari erant octo annuli:quatuor in ſuperiori parte,cum quibus craticula depēdebat ex cornibus:& quatuor in inferiori parte ſub arula, in quib⁹ mittebātur vectes ad portandū altare. Sed hoc nō bene cōſonat textui huic,& infrà.xxxviij.a.vbi dicit: Fuſis quatuor annulis,p totidē retiaculi ſummitates ad immittēdos vectes ad portandū. Ex quo patet,quòd annuli quatuor,quib⁹ immittebantur vectes ad portandum altare, erant in ſummitate retiaculi. Et certum eſt ,quòd retiaculum hîc non poteſt dici ſecundum trāſlationem noſtram,niſi craticula ad modū retis facta. Ideo aliter exponit Rab. Salo. Ad cuius intellectum primò ponenda eſt litera,prout habetur in Hebræo,quæ talis eſt: Et cribrū in modum retis æneum:per cuius quatuor angulos erūt quatuor annuli ærei, quos pones ſuper ambitū altaris. Eritq; cribrum vſq; ad altaris medium. Cribrum hîc dicitur quoddam opus æreum, ad modum retis factum. Et ideo vocatur cribrum,quia ſicut cribrum habet multa foramina,ſic & iſtud, quia factum eſt ad modum retis, & circumibat altare exterius , attingens à parte inferiori vſque ad medietatem altitudinis altaris. Ambitus autem dicitur hîc quædam eleuatio in circumitu altaris per modum zonæ, & erat iſte ambitus ſuper cribrum,& annuli erant poſiti in angulis altaris ſub iſto ambitu & ſuper cribrum, per quos annulos mittebantur vectes ad portandum altare. Cornua autem quæ erant in ſuperiori parte altaris,in angulis non erant recurua,ſed rectè tendentia in altum , quaſi quidam pomelli ad decorem altaris. Concauitas autem altaris,quando ſituabantur caſtra,& altare implebatur terra vſque ad ſummum , & ſupra ſuperficiem illius terræ intra tabulas altaris incluſæ fiebat ignis, & offerebantur & cremabantur hoſtiæ, ſecundum quod dictum fuit ſuprà.xx.d. Altare de terra facietis mihi. Et quando mouebantur caſtra, amouebatur altare prædictum de tabulis factum, & remanebat terra. Et iſta expoſitio concordat literæ ,quæ ad hoc poteſt de facili applicari. ¶ Ad maiorē autē intellectum deſcripſi figuram ſecūdum vtranque expoſitionem. Sciendum tamē,quòd vnum lat⁹ tātùm altaris hîc figuratur apparēs directè: Tū quia alia tria nō poſſunt figurari in plano. Tum quia per imaginationem inſpicientis lat⁹ vnū,alia tria poſſunt de facili capi, cùm ſint per omnem modum ſimilia,hoc excepto, quòd in figura primæ expoſitionis deſcribitur illud latus, in quo erat feneſtra: alia autem tria nullam feneſtram habebant. ¶ Rationes autem prędictorum ſic aſsignantur. Altare enim iſtud vocabatur altare holocauſti: non quia hoſtię holocauſtorū ibi tantummodo offerentur,ſed etiam cum hoc hoſtię pacificę & pro peccato. Sed quia hoſtia holocauſti dignior erat,vtpote quia tota incēdebatur ad honorem diuinum:alię verò non, ideo denominatur altare holocauſti tanquam à digniori. Item iſtud altare non erat intra tabernaculum,ſed extrà in atrio tabernaculi: Tum propter munditiam tabernaculi ſeruandam: Tum quia non poſſent hoſtię ibi cremari,ſed inflammarentur cortinæ quæ erant ſuper tectum,cùm non diſtarent à pauimento tabernaculi, niſi per

decem cu-

C — †ambitū ✕inferne — Cribrum — D — Altare holocauſti

✕ a ¶ Craticulamq;. In qua comburebantur carnes impoſitę: & ſignificat feruorem dilectionis, virtute cuius aduruntur motus carnis. Vnde dicitur Pſal.xxv.a. Vre renes meos,& cor meum. — Moralitè

✕ Sed inane

†Eritq́ craticula uſque ad altaris me[a]dium. †Facies & ue[a]ctes altaris de lignis ſetim d[a]uós, quos operies laminis æ[a]neis, & indu[b]ces per circulos, eruntq́* ex utroq́ latere altaris ad portandum. †Non ſolidum, ſed in[a]ane & cõca[b]uum [a] [b] intrinſec⁹ facies illud, ſicu[a]t tibi in mon[c]te[a] monſtratum eſt. Facies & atri[b]um ta[h]bernaculi, in cuius plaga auſtrali contra meridiem, erunt tentoria de byſſo[a] [d] retor[a]ta. Centum cubitos unum latus [e] tenebit in longitudine, & columnas ui[f]ginti cum ba[a]ſibus totidem æneis, quæ capita cum † cælaturis ſuis habebunt argentea. Similiter & in latere

a ¶Doctores qui eccleſiam quodãmodo portant, dum fidem & ſacramenta veritatis vel neſcientibus prædicant, vel ſcientibus quæ acceperunt, confirmantes roborant.

a ¶Vt vtriq́ populo, Iudæorum ſcilicet & gentium, verbum prædicent.

a ¶Propter ſonum & inſtantiam prædicationis. b ¶Vectes vt portari queat altare, mittuntur in circulos, cum doctores corda fidelium per verba euangelij, quæ cælo & terra tranſeuntibus non præteribunt, exhortando erigunt.

a ¶Si vis eſſe altare dei, abiice omnia contagia, fac cor tuum ſpatioſum, vt capias ligna verborum cæleſtium & hoſtias virtutum, & ignem ſpiritusſancti. b ¶Vacuum ſcilicet, & omni iniquitate & temporali ſolicitudine.

a ¶Sicut ſcilicet angelis & ſanctis hominibus conſtat.

a ¶Contemplationis. b ¶Rudimentum inchoantium.

a ¶Quia incipientibus prius fuganda eſt carnis & ſpiritus illecebra, vt mundentur ab omni inquinamento carnis & ſpiritus.

a ¶Centenarius, qui a leua tranſit in dexteram, cæleſtem ſignificat vitam.

a ¶Baſes, timor domini, qui eſt initium ſapientiæ.

¶Non argentata.

☞ ſuperponunt ſacro igni, ſed quaſi pariet, ſolidũ inter ſe & ignem
E ſpiritusſancti, ne charitate caleſiant, interponunt. Non ſolidum, ſed inane &c. vt copioſum ſcilicet locum haberet, vt ignem ſanctum, & ligna ad ignem, vel holocauſta igne conſummenda reciperet. Tu quoq́ ſi vis eſſe altare dei, exinani teipſum ab omni contagio mundanorum: vt in te ligna verborum cęleſtium, & hoſtiæ virtutum locum habeat ſpatioſum: capiasq́ flãmã ſpiritusſancti, quo eędem hoſtiæ domino conſecrentur, & ad finem perfectionis perducantur. ¶ Beda. Si quem mouet iuxta literam, quomodo ligna altaris tanto igne vicino incombuſta permanere poterunt, accipiat Hieronymi reſponſum. Altaris (inqt) ligna quæ de lignis paradiſi ſunt, non cremãtur igne vicino, ſed puriora redduntur. Nec mirum hoc de ſanctuario & interioribus templi & altaris & thymiamatis credere, cũ etiam anchiton ligni genus vel ligno ſimile, quãtò pl⁹ arſerit, tantò mundius inueniatur. a ¶Facies & vectes. Doctores ſcilicet qui Iudęam ſcilicet & Gentilitatẽ in vnam fidei gratiam conſono ore & opere vocent. Vel ex vtroq́ latere altaris ad portandum erunt vectes, cũ prædicatores mẽtes fidelium in proſperis & in aduerſis conſtantiam virtutum tenere docebunt. b ¶Sicut tibi in mõte. Beda. Omnia quæ nobis myſticè in altaris & tabernaculi cõſtructiõe Moyſes facienda deſignauit, prius in illa cæleſti conuerſatiõe in qua cũ domino q̃draginta diebus fuit, facta in ſupernis ciuibus perenni obſeruatione vicit.
F Non enim dubium eſt eũ potuiſſe ante ſolium dei illud altare vidiſſe, quod vidit Eſaias veris carbonibus internæ claritatis pleniſſimum. & forcipes ſanctos quos idem propheta vidit, quorum vno tulit angelus carbonem de altari, quo eius labia purgauit. eiuſdem namq́ ſpiritus gratia qua angeli inflammantur ad amandum deum ſemper in cælis, & hominibus in terra peccata dimittuntur, & virtutum dona conceduntur. Altare ergo concauum & inane fieri præcipitur, ſicut Moyſi in monte mõſtratum eſt. Quia ſicut angeli & ſpiritus iuſtorum in cælis vacui à peccatis, & pleni ſunt pietate & iuſtitia: ita & nos in terra declĩare à malo & facere bonum debemus. Quòd ſicut exhortationib⁹ verbi cæleſtis, ita myſticis tabernaculi & vaſorum figuris & ceremoniarum ſemper agere iubemur. c ¶Facies & atrium. Beda. Sicut ſanctaſanctorum quæ in cęlis eccleſiæ partẽ deſignat, & pri⁹ tabernaculum perfectam vitam fidelium in hoc ſeculo, ita atrium tabernaculi quod exterius erat, † prima inchoantium rudimenta. Vnde tentoria eiuſdem atrij erãt de byſſo retorta, quia primò incipientibus, cura eſt impendenda, vt carnis ſimul & ſpiritus refrenent illecebras. Vnde: Mundemus nos ab omni inquinamẽto carnis & ſpiritus. Byſſus enim de terra viridis oritur, ſed eruta ſiccatur, tunditur, coquitur, torquetur: & magno longoq́ exercitio ad candidum perducitur colorem, ſic caro noſtra vt ad virtutem decoremq́ perueniat caſtitatis, neceſſe eſt vt oret, ieiunet, vigilet, & omni continentia laboret, vt delectationes ingenitas ſiccet, & ad eã dignitatẽ virtutis quam deſideramus, aſcendat. Retorquetur autem byſſus, ne facilè ſoluatur, cũ non ſolũ carnis luxuria reſtringitur, ſed tota ei⁹ memoria ab intimo corde eradicatur. d ¶Centum cubitos. Beda. Conſtat centenarium qui in computo digitorum à leua tranſit ad dexteram, ſępe in ſcripturis celibem ſignificare vitam, quia ſicut dextera leue, ita cæleſtis præfertur præſenti vitę. AEdificationem arcę Noe centeſimo anno compleuit, qa eccleſiam in hac vita ædificat, dominus in futuro perficiet. Abrahæ centenario naſcitur Iſaac filius promiſſionis, quia bñdictio hæreditatis q̃ in ſemine eius oĩb⁹ familijs terræ promittit, ĩ futuro & cęleſti patria reddet. Cẽtũ annos pegrinat̃ ipẽ ĩ terra promiſſiõis, quia qui filij Abrahæ p fidẽ efficimur, in ſpe ſupnę hęreditatis debemus ĩ pręſenti peregrinari. Senuit Iſaac ĩ Geraris, quod ĩterpretat̃ incolatus: & inuenit in ipſo anno centuplum, qa qcũq́ pmiſſionis filij in hac vita peregrinantes, bona operamur, mox egreſſi de corpore, in cæleſti vita recipimur. Centum ergo cubitos habet latus tabernaculi in longum, quia omnes qui ad eccleſię membra pertinent

Et erit

†36. diſ. c. q eccleſia ciſ. §. ecce.

Hiſtoricè

duos

Anchiton

† Cõcauũ exturbat⁹.

Myſticè

Eſa. 6. a.

Ibidẽ. b.

† vel filis eas cingentibus

† primò

2. Cor. 7. a.

Centenarius numerus

Gene. 6.

Gene. 21. a.

Gene. 35. d.

bra pertinent, neceſſe eſt pro æterna in cælis vita laborem pœnitentiæ & continentiæ temporalis aſſumant. e ¶Et columnas viginti. Bed. Columnę quibus tentoria ſuſpenduntur, doctores ſunt qui corda auditorum à terrenis ad cæleſtia ſuſtollunt, & quaſi veſtes domini diligenter extendunt, ne quid duplicitatis remaneat, ſed ſimplici & mũda intentiõe coram domino velut tentoria byſſina niteant. Fuerunt autem columnæ æneæ, ſed argento veſtitę, ſicut in ſequentib⁹ declaratur: AEneæ quidem propter pſeuerantiam virtutis, vel ſonoritatem prędicationis. Argento autem veſtitę, quia non aliud quàm verbum dei ſonant. f ¶Cum baſibus. Beda. Baſib⁹ columnarum æneis initium ſapientiæ, id eſt timor domini ĩtelligitur, de q̃ Ieſus filius Syrach ait: Radix ſapientiæ, timor domini. Et pulchrè ſubiunxit: Et rami eius longęui. quia germina virtutum multifaria quę de timore domini tanq́ opus, & cælaturæ columnarũ de baſibus prodeũt, nũq́ fructu mercedis carebũt. g ¶Argentea. Beda. Capita non argentata, ſed tota argentea, quia doctores totos ſe diuinæ ſcripturę ſubijciunt, verba diuina meditando & p̃dicãdo mãcipant animã & corpus. Sicut enim mẽbra ſine capite viuere nequeũt, ſic illi eloquia diuina vitã ſuã exiſtimãtes hęc nũq́ obediẽdo portare, & ſe humiliãdo exaltare deſiſtunt. h ¶Similiter & ĩ la. Bed. Eadẽ de latere aqlonis repetunt, q̃ de latere auſtrali pręmiſſa ſunt, quia vtriuſq́ teſtamẽti p̃cones conſono ore ad cęleſtia nos erigũt: tñ etſi ſacra habuerũt p tpe differentia imò hoc in tpe noui teſtamenti qcũq́ de vtroq́ populo ad ſalutem pertigũt, non ſolùm eãdem fidem, confeſſionem & operationem, ſed & ſacramenta habent eadem in emundatione peccatorum, & perceptione cæleſtis vitę in gratia dei per Ieſum Chriſtum.
☞ Colũnę viginti

G

Prouẽ. 1. a.

※ vectes

Vnum

H

Nicolaus de Lyra.

decẽ cubitos. Tũ ne fierẽt ſimiles idololatris, qui immolabant & offerebãt victimas ſuper altaria, quæ erant in templis idolorum. a ¶Facies & atrium. Hîc conſequenter deſcribitur atriũ, quod erat circa tabernaculum. Erat autem hmõi atriũ q̃dã platea magna ſub diuo habens in longitudine centũ cubitos ab oriẽte ĩ occidentẽ, & in latitudĩe quinquaginta ab auſtro verſus aquilonẽ, & erat clauſa columnis quinque pedum altitudinis, in quibus pẽdebant cortinæ vſque ad terram, vbi cũ paxillis & funibus figebantur, ne à ventis mouerentur. In latere verò aquilonari ipſius atrij erant viginti columnæ, & in latere auſtrali viginti, & in latere occidentali decem, & in latere orientali decem: & erant omnes de ære, ſecundum quod habetur infrà. xxxviij. ca. Et erant infixę baſibus æneis, eo mõ ſicut dictũ eſt de alijs colũnis exiſtentib⁹ ĩ tabernaculo. Cortinę verò habebãt ĩ latitudine qnq́ cubitos ſcd'm lõgitudinẽ colũnarũ, & erãt factę cũ acu reticulato ope, vt dicit Rab. Sa. ita qd' vulg⁹ q erat extra atriũ, p foramina cortinarũ poterat videre ſacrificia

※ a ¶Sed inane & cõ. per quod ſignificatur qd' verè pœnitens debet eſſe vacuus à terrenorum cupiditate. b ¶Facies & atriũ. Per hoc atriũ ĩ quo fuit tabernaculũ & altare ĩ miniſteriũ ſacerdotũ & Leuitarũ, figurata fuit dilatatio fidei Chriſtianæ vſq́ ad terminos terrę habitabilis: Cui⁹ lõgitudo ſcd'm Philoſophũ ĩ li. Metheororũ accipitur ab oriẽte in occidentẽ, & latitudo à meridie in aquilonem. Et ſicut dicit ibidẽ, longitudo excedit latitudinẽ, plus quàm quinq́ excedunt tria, quod eſt ferè ĩ medietate. Quod autẽ modicum eſt, non computatur. ij. Phyſicorum. Ideo dicitur hîc qd' longitudo atrij ab oriente in occidentem fuit centum cubitorũ, & eius latitudo quę accipitur à meridie in aquilonem quinquaginta cubitorum. Per columnas huius atrij ſignificantur eccleſiæ prælati, qui dicuntur ænei, & capita eorum argẽtea. Per eos ãt intelligitur fortitudo patientię, & per argẽtum honeſtas eloquẽtię, q̃ debẽt eſſe in prælatis. Per cortinas in colũnis appenſas intelliguntur p̃dicatores ex poteſtate pręlatorũ diſcurrẽtes ad informãdũ populũ verbo prædicationis, & exemplo bonę cõuerſationis.
※ Præcipe filijs.

Atrij deſcriptio.

Moraliter

Philoſophus

A ☞ a ℭ Columnæ vigin. Quare vigin:i fuerunt columnæ atrij ſuprà dictum eſt, vbi eiuſdē nūeri tabulæ in vno tabernaculi latere fieri præcipiuntur. b ℭ In latitudine ver. Beda. Latitudo
Myſtice atrij quod reſpicit ad occaſum ſolis, vbi terminato labore diurno noctis ſopora gratia ſuccedit, tempus ſignificat, quo ceſſante poſt mortem actuali vita, quies ſequit̃ electorū, & merces ęterna. In vinea quoq; patrisfa-
Mat.20.a. milias cū ſero eſſet factum, operarij pcepe laboris pręmium: quia ſinguli iuſtorū in fine huius vitæ ſortiūtur ingreſſum vitę æ-
Apoc.14.c terne. Vñ: Beati mortui qui in dño moriūtur. amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcāt à laboribus ſuis &c. Ideo occidētale lat⁹ atrij tētoria habet p quinquaginta cubitos, & decē columnas, quia qnquagenarius ge- tem ſignificat, propter quinquageſimū annum qui libertati & quieti & remiſſiōi deditus erat: vñ & iubile⁹ dicit̃. Hebraicè em̃
† quinquaginta cubitorum יובל iobel eſt cornu arietis, eò q̄ āno qnquageſimo ad libertatem cornu arietino clangebatur. Denari⁹ quoq; ſuperna pmia deſignat, vbi humana natura in vtraq; ſubſtantia ſua immortaliter ſubleuata, † in diui-
† & næ viſionis pręſentia lętat̃. De⁹ em̃ trinitas eſt, corpus noſtrū ex quatuor elemētis ſubſiſtit. Interior homo ternario numero. Cū
Deut.6. ergo ex toto corde, tota anima, tota mente deum diligere iubemur, & ſeptenariū noſtrum viſioni ſanctæ trinitatis in ęternum
Pſ.72.d. iunget̃. Iuxta illud: Mihi autē adhęrere deo
Mat.20.b. bonum eſt &c. Hic eſt denarius, quē cultores dominicæ vineæ cōſummatis laborib⁹ pro mercede accipiunt. Quia ergo nobis ſancti pręddicatores finita hac vita, pręſentiā conditoris & requiem ęternā pmittunt, & ſic deſideria noſtra, ab infimis ad cęleſtia q̄renda erigunt, quaſi in occidētali latere atrij tentoria quinquaginta cubitorū latitu-
B dinis decem colūnæ ſubleuantes extollunt. c ℭ In ea quoq; atrij. Be. Latitudo atrij orientem reſpiciens, initium bonæ cōuerſationis quæ à fide incipit, ſignificat: q̄ propter primam cęleſtis gratiæ perceptionem
Luc.1.g. orientem reſpicere dicit̃. Vñ: Viſitauit nos oriēs ex alto: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedēt. In hac plaga qnquaginta cubiti, quia in ipſo ingreſſu conuerſionis omnes qui cathezizantur remiſſionem peccatorum, & requiē ſperare docentur, quinquagenarius ad remiſſionem
Pſ.50.a. pertinet. Vñ in pſal. eiuſdem numeri pœnitentia & confeſſio & remiſſio peccatorum deſcripta eſt, ita vt q domino peccauerat, & malum coram eo fecerat, cognoſcendo iniquitatem ſuam, ab ipſo ſit ablutus, & ſuper niuem dealbatus, rurſumq; lætitiam ſalutaris dei. i. Chriſti quem offenderat, recœperit: & ſpiritu illius principali, ne vltrà labe retur, confortatus fuit. Habet ergo latitudo orientalis atrij quinquaginta cubitos, cūm prima fidei confeſſio remiſſione peccatorum, & ſpe futuræ quietis gaudet & pacis. In ſymbolo quoq; apl'orum confitemur nos credere ſanctā eccleſiam, remiſſionem peccatorū, & carnis reſurrectionem: quod poſt-
Eph.4.a. ea vniuerſalis ſynodus plenius expreſſit, dicens: Confiteor vnū baptiſma in remiſſionem peccatorum, ſpero reſurrectionē mortuorum & vitam futuri ſeculi. d ℭ Quinquaginta cubiti erunt. Bed. Quinquaginta cubitis plagæ orientales generaliter initia credentium ſignantur, quia in remiſſione peccatorum, & ſpe fu-
† refertur turæ beatitudinis celebrantur, quorum ſpecialis diſtinctio † ſubinfertur, quæ ad eundem finem bene conſiderata ſubinfertur. Sequitur enim: e ℭ In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæq; tres &c. Quindecim nanq; qui ſeptenario & octonario cōſtat, ęternæ vitę gaudia deſignat, q̄ à ſabbathiſmo incipiēs animarū, pficitur in reſurrectiōe corporum. Nam dñs ſeptima ſabbathi in ſepulchro quieſcens, octaua die. i. poſt ſeptimā ſabbathi reſurrexit. Quòd aūt in latere vno quindecim cubitorū fuerunt tres columnæ cū totidē baſib⁹, figurat pręddicatores fide, ſpe, & charitate pemineētes, & mentē in ſtabili tate timoris

tate timoris firmantes. Ingreſſurus ergo atrium tabernaculi habet
C ab vtroq; latere tētoria quindecim cubitorum ternis ſuſpēſa, colūnis, quia quicūq; ingreſſurus eccleſiam ſacramenta fidei diſcere propoſuerit, ſiue ad eccleſiā gentiū, ſiue ad ſynagogā intuitū mētis conuerterit, in vtraq; parte fidelium doctores inueniet, fide fortes, ſpe ſublimes, charitate feruentes, & in timore dei fundatos auditoribus requiem animarum, & reſurrectionem corporum pmittere, qui velut tentoria de byſſo retorta, in
Coloſ.3.a. 1. Theſ.5.d. ſe ſuſpendūt, cū eos exemplo ſuo docent q̄ ſurſum ſunt quęrere, nō quę ſuper terram, & integrum ſpiritū, & animam, & corpus ſine querela in diē dñi cuſtodire. f ℭ Columnasq; habebit &c. Bed. In introitu atrij quatuor ſunt columnę, quia nō niſi p fidem & ſacramenta euangelij quæ in quatuor libris continent̃, vnitatē eccleſiæ ingredimur. Vñ cathezizandis, quatuor euāgeliorum principia recitāt̃, & de figuris & ordine eorū in apertione auriū ſolerter erudiuntur, quo ſciant exinde & meminerint qui & quot ſint libri, quorum verbis maximè in fide trinitatis debeāt erudiri. In quo introitu fit tentorium viginti cubitorū, qui eſt quaternarius quinquies ductus, qnque aūt corporis ſenſus ſunt. Bene ergo in introitu atrij tentoriū viginti cubitorū in quatuor columnis ſuſpēditur, quia omnes qui eccleſiam intrant, ad regulā euangeliorum fidem pariter & actus cōponere debent, vt cōtinentes ab illecebris carnis oēs † e
ſenſus corporis, diuinis ſubigant imperijs. Non ſolū enim hoc tentoriū quatuor columnis ſubleuatur, ſed & ipſum in longitudine ſua numerū quinariū multiplicatū habet, cū quilibet humiles & pij auditores ad fidem veniētes: nō ſolū euangelij verbis imbui, ſed etiam euangelicam vitā agere deſiderantes, oēs corporis ſenſus in † obedien- D
tia charitatis expendūt. g ℭ Ex hyacintho. Beda. Rectè in hoc introitu atrij ten- † Et
torium nō ſicut in reliquo atrio fit de byſſo retorta, ſed de quatuor nobiliſſimis coloribus, hyacintho ſcilicet & purpura, coccoq; bis tincto & byſſo retorta. Ope plumarij, quia his qui cathezizantur, eccleſiæ facies exterius fulget, ſed clarior virt⁹ & dignius apparet his qui eam per ſacramenta baptiſmi ingrediuntur. Nemo enim repēte fit ſummus, ſed gradatim à minorib⁹ ad perfectiora tendim⁹, hyacinthus ſpem cęleſtium bonorum, purpura tolerantiā temporalium malorū, coccus bis tinctus ardorem perfectæ dilectionis, byſſus retorta ſignificat cōtinentiā carnis. Qui colores ope plumarij inuicē ſunt variati, quia quæque virtus fideliū vicinarum ſibi virtutū ſocietate velut conſanguinitate creſcit, q̄uis ſinguli colores ſingulis poſſent conuenire electis. Qui enim altius cęleſtia ſpeculatur, hyacinthus eſt, qui plura ppter iuſtitiam patitur, purpura eſt, qui feruentiore in deum & proximum charitate flammeſcit, coccus bis tinctus, qui ſpiritualiter virginali integritate carnis albeſcit byſſus retorta, & cū iuſti in eadem fide & pietate, euāgelica de ſuis alterutrū virtutib⁹ cōgaudēt, q̄ſi in introitu atrij dñi, tētoriū decorāt pulchra colorū varietate cōtextū. Diuiſio

☞ Omnes columnæ

aquilonis per longum, erunt tentoria centum cubitorū, columnæ

a ¶ Vt ſupra.

viginti, & baſes æneæ eiuſdem numeri: & capita earum cum cælaturis ſuis argentea. In latitudine verò

a ¶ Quia occidit actualis vita & quies ſequitur & merces æterna.

atrij quod reſpicit ad occidentem,

a ¶ Qui numerus quietem ſignificat, & remiſſionem quā expectant ſancti per opera bona. Iobel enim interpretatur remiſſio.

erunt tentoria † per quinquaginta

a ¶ Quia ſeptenarium noſtrum viſioni ſanctę trinitatis in æternum iungetur. Vnde: Mihi autem adhærere deo bonum eſt. Pſal. 72.d.

cubitos, & columnę decem, baſeſque totidem. In ea quoq; atrij latitudine, quæ reſpicit ad orientem,

a ¶ In principio conuerſationis bonæ.

a ¶ Fidem.

a ¶ Quia in ipſo ingreſſu qui cathezizantur remiſſionem peccatorum & requiem ſperare debent.

quinquaginta cubiti erunt, † in quibus quindecim cubitorum tentoria lateri uno deputabūtur, columnæque tres, & baſes totidem.

a ¶ Quia conſtat ex ſeptem & octo. Septenarius ſignificat præſentem vitam, quæ ſeptem diebus voluitur. Octonarius, futuram quæ eſt reſurgentium, ad quam per hanc venitur.

a ¶ Prædicatores qui tentoria in ſe ſuſpendunt, dum auditores docent quærere quæ ſurſum ſunt, non quæ ſuper terram.

a ¶ Propter ſpem, fidem, & charitatem.
b ¶ Qui in timore dei fundati.

Et in latere altero erunt tentoria cubitos obtinētia quindecim, columnæ tres, & baſes totidem. In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpurā, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta opere plumarij, columnaſque habebit quatuor cum ba-

a ¶ In quo requies animarum & reſurrectio corporum ſignificatur.

a ¶ Eccleſiæ.

a ¶ Qui eſt quinarius quater ductus: quinq; autem ſunt corporis ſenſus, quos qui eccleſiam ingreditur, diuinis debet ſubiacere imperijs. b ¶ Spe cæleſtium.

a ¶ Tolerantia temporalium. b ¶ Ardore perfectæ charitatis.

a ¶ Continentia carnis. b ¶ Quia conſanguinea ſocietate mutuam claritatem ſibi tribuūt virtutes ipſę.

¶ Quia qui eccleſiam intrant, ad regulam euangeliorum fidem & actionem componere debent.

Nicolaus de Lyra.

✠ videre ſacrificia, & oblationes q̄ fiebant in atrio p ſacerdotes, & erant oēs de eadem materia. ſ. de byſſo retorta, vt fila eſſent bene fortia, & per cōſequens eiuſdē coloris, hoc excepto q̄ in introitu atrij, qui erat in pte oriētali lōgitudinis qnquaginta cubitorū, vt iā dictū eſt viginti cubiti medij claudebant̃ cortina facta de q̄tuor coloribus. ſ. hyacintho & purpura coccoq; bis tīcto & byſſo retorta: & illa cortina poterat trahi & retrahi p ingreſſu & egreſſu eorū q intrabāt atriū. Decē aūt cubiti q erāt ex vtraq; pte introitus, claudebantur, cortinis de byſſo factis, ſicut & aliæ quæ erāt in circumitu.

✠ Omnes columnæ

ſDoctores.
a ſibus totidem. Omnes columnæ a
ſCæleſtis.
atrij per circumitũ ueſtitę erunt ar
a ſEloquia domini elo.caſta ar.ig.&c.Pſal.11.b.
ſObſeruantia & annuntiatione diuinorum verborum.
b ſMentibus.ſQuia ſubiicere ſe debent diuinis præceptis quaſi argenteo capiti. ſQuia corpore & mente labori prædicationis inſiſtere debent.
gẽteis laminis, capitibus argente
a ſQuia in timore domini ſunt ſtabiliendi. b ſQuia vlnas leuat propter vitam æternam ad bona opera.
b is, & baſibus æneis. In longitudi-
ſEcclesia.
ne occupabit atrium cubitos cen-
a ſQuia requiem ſperat in ſpiritusſancti gratia.
tum, in latitudine quinquaginta,
a ſPropter quinque ſenſus corporis, quia in corpore recipiemus quod in corpore geſſimus.
altitudo quinque cubitorum erit,
a ſCaſto ſcilicet corde & opere,
fietq́ de byſſo retorta, & habebit
a ſFixas, ſcilicet in timore dei. b ſSanctos diuerſis meritis & gradibus ſeruientes.
c baſes æneas. Cuncta uaſa taberna b
ſEccleſiæ.
culi in omnes uſus & ceremonias,
a ſLinguas prædicatorum quæ audientium corda prædicando tangunt, & ſubleuant tangendo.
tam † paxillos eius quàm atrij
a ſVt inter aduerſa perſeuerare: & fidem ſonare meminerint. b ſSanctis auditoribus.
d ex ære † facies †. Præcipe filiis Iſ- c d
ſDeuotionem mentis.
e raël, ut afferãt tibi oleum de arbo-

E a ℭOmnes columnæ. Beda. Quæ dixerat, diligentius inculcat:
Moraliter vt ſedulò lectorem admoneat, neminẽ inter doctores veritatis co-
lumnas ſcilicet atrij cæleſtis poſſe cõputari, qui nõ inſtar æris inuin
cibilẽ inter aduerſa patientiã habere didicerit, niſi ſeſe cæleſtiũ obſer
uantia & annũtiatione verborũ velut argẽti laminis vndiq; muni-
endo exornauerit, niſi ſe oĩ ſubiectiõe prę
ceptis diuinis q̃ſi argẽteo capiti ſuppoſue
rit, & timore dei velut ęnea baſi ſtabilierit.
Myſticè b ℭIn longitudine &c. Beda. Centũ
cubitos longitudinis habet eccleſia, q̃ vl-
nas eleuat ad bona opera ꝓpter vitã ęter-
nã. Quinquaginta latitudinis, q̃a requiem
ſperat ſempiternã in grã ſpiritusſcti, quam
ſpũſſanct⁹ q̃nquagenario voluit ſignifica
ri, cũ pẽthecoſten. i. q̃nquageſimũ diẽ pa-
ſchalis feſtiuitatis, ſuo aduentu cõſecrauit.
Altitudo q̃nq; cubitorũ eſt iuxta numerũ
ſenſuũ corpis, q̃a tunc recipiet vnuſquiſq;
2. Cor.5.b. ꝓpria corpis ſui ꝓut geſſit, ſiue bonum ſi
ue malũ. Sed in atrio dom⁹ dei eorũ tm̃ fi
gura exprimitur, q bonũ in corpe fecerũt,
ꝓ quo in requiẽ vitę pennis merent̃ intro
duci, q nũc in opibus iuſtitiæ, q̃ caſto cor-
pore & corde agũt, q̃ſi byſſus retorta ni-
tẽt, & tũc in eodẽ corpe imortalitatis glo
ria ſublimato pceptis iuſtitiæ prę miis. In
Matt.25.a. euãgelio verò vtriuſq; ptis mẽtio eſt, vbi
q̃nq; virgines cũ opib⁹ lucis ſtatim cũ ſpõ
ſo ad nuptias intrant. Quinq; verò, q̃ opa
caſtitatis nõ caſto aĩo fecerãt, repulſæ cum
†clauos ſuis tenebris. Quinq; eñ erant, & q̃nq; q̃a
vtręq; ſcd'm ea q̃ in carne geſſerãt, iudica-
F tæ ſunt. Tota ergo lõgitudo & latitudo a-
†facietis trij p cẽtenos & q̃nq̃genos cubitos diſtin
cta eſt. Quinq; habet cubitos altitudinis,
q̃a neceſſe eſt, vt q ꝓmiſſionẽ habem⁹ qe-
tis, & patriæ cęleſtis, mundemus nos ab
omni inquinamento carnis & ſpiritus, &
perficiamus ſanctificationem in timore dei, vt apparente hora ꝓ-
miſſæ retributionis, in ſpiritu & carne lętemur in amore dei, ꝓpter
vtriuſque noſtræ ſubſtantiæ, i. animæ & carnis emundationem in
timore dei. Quod ſuprà dictum erat: & repetitur vt firmius me-
moriæ cõmendetur, fietq́ de byſſo retorta &c. c ℭCuncta va-
ſa &c. Beda. Hæc vaſa, homines ſunt in eccleſia diuerſis meritis &
gradibus domino ſeruientes, quę iubentur fieri ęnea, vt quiſque in
aduerſis perſeueret in finem, ne promiſſam ſibi ſalutem deſidia per-
dat, vel vt fidem quam didicit, inimicis oppugnantibus palam cõ-
fiteri non metuat, & amicis dona quæ percepit, ſonare nõ deſiſtat.
Aes enim ſonorũ & durabile eſt. Paxilli autem tabernaculi vel atrij
ad hoc facti ſunt, vt infixi columnarum ſummitatibus foris emine
rent, & impoſitis velorum vel tentoriorum funibus ſic ea leuan-
tes, à terra ſuſpenderent. Quorum factura & poſitione doctorum
lingua ſignatur, quæ prędicando audientium corda tangit, & tan-
Eccl.4.c. gendo ſubleuat Funibus enim ſolet ſcriptura ſignari. Vnde, Funi-
culus triplex difficile rumpitur, quia ſcriptura quæ hiſtorico & al-
legorico, moralive ſenſu interprętari conſueuit, nulla hęreticorum
vel paganorum peruerſitate corrumpitur. Tentoria verò vel vela
vt funes reciperent, habebant in ſuperioribus ſuis anſas vel circu-
los quibus funes immitterentur. Tu quoque ſi vis tentorium dei
fieri, prępara in corde tuo receptaculum ſermonis, vt poſſis ad ſu-
perna ſuſpendi. Imponantur verò paxillis columnarum funes ten-
† elata toriorum, vt ſic expanſa, atque in altum † eleuata, pulchritudinem
tabernaculi compleant, committant prędicatores cordibus fideliũ
eloquia diuina, per quæ ad exemplum ſui ab infimis erigant, vt ex-
tenſa funibus & ſubleuata vela vel tentoria operis ſui decus mirifi-
cum, quod inuoluta nequibãt, longè lateq; demonſtrent, oſtendãt
fideles amplitudinem boni operis, pulchritudinem mentis & inter
Pſ.83.a. næ gratiæ, vt alij videntes glorificent patrem qui in cęlis eſt, dicen-
tes, Quàm amabilia ſunt tabernacula tua domine virtutũ, cõcupi
ſcit & deficit anima mea in atria dñi. d ℭPræcipe filijs Iſrael
&c. Beda. Diſpoſitio omni ornatu tabernaculi, conſequenter lu-
men lucernæ prouidetur, vt decor eius mirabilis ſicut in die, lumi
ne ſolari, ita noctu, lucernalibus flammis illuſtretur, ne vnquam in
Myſticè. domo dei tenebræ vel vmbra poſſit eſſe. ℭMyſticè. In domo dei
lucerna, ſunt opera iuſtorum, quæ mentes intuentium exemplis il-
luminant. Deligentius verò intuendum, q vt lucerna ſemper in ta
bernaculo dei poſſit ardere, filij quidem Iſrael offerre oleum. Aarõ
verò & filij eius ipſam lucernam collocare iubentur, quia fideles
& dilecti

& dilecti auditores prompta ad obediendum fidei corda afferunt. G
Doctores verò ignem cæleſtis verbi quo illuminẽtur ad cognoſcen
dum & inflammentur ad diligendũ deum, prædicãdo miniſtrant.
Per olei nanq; pinguedinẽ qua laſſi & infirmi recreant̃, & gratia lu
minis præſtat̃ interna dilectio mẽtis, & opus miſericordię deſigna-
tur. Vñ: Ego autẽ ſicut oliua fructifera in Pſ.51.b.
domo dei &c. q̃ſi q̃a miſericordiæ fructũ
indigẽtib⁹ exhibui. Mihi quoq; in æternũ
à deo repẽdendã miſericordiæ gratiã ſpe
raui. Filij ergo Iſraël offerãt oleum. Aarõ
verò & filij eius allato igne componãt lu-
cernam, quę ardeat in tabernaculo dei, au
ditores. ſ. deuotionẽ mẽtis, & doctores do
ceant eos arcana ſciẽtiæ cęleſtis, quibus in-
ſtituti in conſpectu dei igne charitatis ar-
deant, & hoĩbus † lumẽ bonæ actionis o- † lucem
ſtendãt. e ℭDe arboribus oliuarum.
Beda. Notãdum q filij Iſraël iubent̃ offer Nota
re oleum, ſed cũ diſtinctione de arboribus
oliuarum. Et additur: Puriſſimum, piloq;
contuſum. Solet eñ fieri oleũ myrthinũ,
raphaninum, de nuce, de lino & de diuer-
ſis ſpeciebus, ſed nullum offerre licet in ta-
bernaculo domini, niſi quod de oliuis fit:
ſicut nec ignis alius q̃ qui de cęlo deſcen-
dit, vel in lucernis ardere, vel in altari dei
debet accendi. Spiritus enim ſanctus, diſci Sap.1.b.
plinæ fugiet fictũ. Offerant ergo filij Iſraël
oleum ad lucernas dei, non quodlibet, ſed
de oliuis, puriſſimum, piloq; contuſum.
Offerant auditores doctoribus conſcien-
tiam puram, charitatis gratia fœcundã, &
pilo ſedulę ꝓbationis ab omni nequitiæ H
commiſtione mundatam: cui ſola intẽtio- †21.diſ.§.1.
ne placendi & ſeruiendi deo verba audire in prin.75.
delectet. Offerat Aaron cum filijs nõ ignẽ diſ.cap.1.in
alienum, ſed deſuper miſſum, & ad accen- ver.Moyſi.
dendam lucernam, ſicut ad conſumẽda ho
locauſta, & adolenda thymiamata. Prędicent doctores verbũ non
ſuum, ſed domini, ſecundum illud.ij.Corin.iiij a. Non ſumus ſicut
plurimi adulterantes verbum dei &c. Hoc igne vtãtur ad † illuſtrã- † illuſtran-
da, cognitione fidei, auditorum corda, ad perficienda & conſecran dam cogni
da holocauſta operũ ſuorum, ad incẽdẽda thymiamata orationũ. tionem
☞ Et collocabunt

Nicolaus de Lyra

a ℭOmnes columnæ atrij per circumitum &c. In He-
bręo habetur ſic: Omniũ columnarũ atrij per circumitũ cincturæ
earum & vncini de argento, & vocantur hîc cincturę quidã circu
li argentei circundãtes columnas, vt dicit Ra. Sa. Vtrum tñ eſſent
in medio columnæ per modũ cuiuſdam pomelli, vel in ſuperiori
parte per modum capitelli, nõ determinat. Rationabilius tñ videt̃,
q eſſent per modum capitellorum in ſuperiori parte, quia erãt ad
decorem, qui magis debent poni in capite columnæ. Vncini autẽ
dicuntur vbi cortinæ pendebãt à columnis, & ſcd'm hoc columnę
dictæ nõ erant veſtitæ laminis argẽteis, ſed tm̃ in capitibus earum
erant quidã circuli argentei. b ℭCuncta vaſa tabernaculi in Vaſa
omnes &c. ſ. cauillæ, martelli & cætera hmõi, quæ erãt neceſſaria
ad erigẽdum columnas & cortinas. c ℭEx ære facies. Inſtrumẽ
ta enim cuiuſcunq; artis ſcd'm modũ loquendi Hebraicũ vaſa vo-
cantur. Diſpoſitionem autem atrij q̃tũm ad columnas & cortinas
hîc nõ deſcripſit: tum q̃a per ea q̃ dicta ſunt à quolibet de facili po-
teſt capi: tũ q̃a in fine libri ponetur, quãdo aget̃ de erectione taber
naculi. Ratio autẽ huius atrij circa tabernaculum accipitur: tum
propter reuerentiam tabernaculi, ne populares ad ipſum nimis ap
propinquarent: tũ vt ſacerdotes & Leuitę liberius facerent officia
ſua circa altare holocauſti, multitudine populi exterius exiſtente.
d ℭPręcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arbori
bus. Hîc conſequenter agitur de illo qd' erat neceſſarium ad illu-
minationẽ templi: tũ propter decorẽ: tũ vt ibi de nocte poſſet cla-
rè videri, cũ dicit: Præcipe filijs Iſrael, vt afferãt tibi oleum
de arboribus oliuarum: id eſt de fructu oliuæ expreſſum. Iſtud
enim propriè oleum dicitur. Oleum autem nucum & alterius ma-
teriæ cuiuſcunq; dicitur tantũ oleum participatiuè & diminutiuè.
Puriſſimum, id eſt Moralit
d Præcipe filijs Iſrael &c. Per filios Iſrael intelliguntur Chri
ſtiani, qui debẽt offerre oleũ. i. pietatis fructum, q ſcd'm qd' dicit̃. j.
Timoth. iiij. c. valet ad oĩa, ꝓmiſſionẽ hñs vitæ q̃ nũc eſt & futurę.
Piloq; contuſum

A ☞ a ℂ Et collocabunt. Beda. Non eſt enim omniũ ſacramen
ta fidei populo prędicare, ſed eorũ tantũ qui caſtitate fidei & exer-
citio operis ad filios ſummi ſacerdotis dei ꝓbantur pertinere. Qui
enim à puritate fidei prauo dogmate aberrat, vel integritatẽ fidei,
operum prauitate maculat, & ſi ſacerdotis nomine præeminet, vel
perſona, audiat à dño: Quare tu enarras iu
Pſ. 49. e. ſti. me. &c. Qualibus Iacobus dicit: Noli-
te plures magiſtri fieri fratres mei &c. Ia-
co. iij. a. b ℂ Perpetuus erit &c. Beda.
Hæc clauſula: ſicut quę de tabernaculo, va
ſis, & vtẽſilibus eius ſunt dicta, ſpũaliter,
non carnaliter intelligẽda eſt & exponen-
✱ ꝓ lumina da. Quõ enim ꝑpetuus erit cultus ſacerdo
ri vel ad lu- talis officij, cũ ipſum ſacerdotium & ta-
cendum bernaculum in quo gerebaẗ, & popul⁹ cui
gerebaẗ iamdudum ceſſauerit: In ſancta er
go eccleſia hoc compleẗ, vbi ſuccedentib⁹
ſibi ꝑ ordinẽ doctoribus cũ veritatis au-
ditoribus nunq̃ deerũt ſpũales filij Iſrael,
† diſponet qui in domum dñi dona pietatis offerãt,
apparebit & filij Aaron. i. ſacerdotes noſtri veri, qui
eis lucem verbi impendãt, donec impleto
huius ſeculi ſtatu & toto tabernaculo, id
eſt electorum multitudine ad cælum tranſ
lata, non ſint hoĩes vltrà, qui ab homini-
1. Cor. 15. d. bus erudiantur, cũ ſit deus oĩa in oĩbus.

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Puriſſimum: id eſt ſine amurca.
b ℂ Piloq; cõtuſum: quia iſtud eſt pu-
rius q̃ illud qđ teriẗ inter molas. c ℂ Vt
ardeat lucerna. i. lucernæ, accipiẽdo ſin
gulare pro plurali, ſicut ſuprà. viij. f Venit
muſca grauiſſima. i. multitudo muſcarũ.
d ℂ Semper. i. qualibet nocte. Ioſephus
autem dicit, ꝙ etiam de die tres ardebant,
& omnes ſeptem de nocte, nec licitũ erat
ibi ardere aliud oleum. e ℂ Et col. eam.
B Hoc enim nõ erat licitũ niſi ſacerdotibus.
Moraliẗ ✱ b ℂ Piloq; contu. i. pilo rectæ inten-
tionis à glĩa vana repreſſum. Matth. vj. a.
Te autem faciẽte eleemoſinã, neſciat ſini-
ſtra tua quid faciat dextera tua. c ℂ Vt
ard. lucerna. i. operatio bona ad hono-
rem dei, & ędificationem populi.

a ℊ Non quodlibet. b ℊ Ab omni inquinamento. c ℊ Sedulæ probationis.

ribus oliuarũ puriſſimum, piloq;

a ℊ Quia in Eccleſia nunquam debet abeſſe lux prædicationis, uel humilitas auditorum pura, quæ libenter excipiat uerbum dei. b ℊ Opera iuſtorum quæ aliis in exemplum lucent. vnde: Vt luceat lux ueſtra coram hominibus &c. Matth. 5. b.

contuſum, ✱ut ardeat lucerna ſem

a ℊ Eccleſia. b ℊ Quia intra uelum cæli non eſt neceſſaria ſcripturarum lucerna ubi eſt arca domini & cherubin gloriæ propitiatorium obumbrant. i. agmina militiæ cæleſtis gloriã incarnati filij, quem poſuit deus propitiationem pro peccatis noſtris conſona uoce laudant,

per in tabernaculo teſtimonij ex-
tra uelum, quod † oppãſum eſt te-
ſtimonio, & † collocabunt eã Aa-

a ℊ Non alij, ſed qui fulgent caſtitate fidei & executione operis tanquam ueri ſacerdotes Chriſti.
b ℊ Quia tranſacta nocte huius ſeculi mane futuri clarebit, de quo dicitur: Mane aſtabo tibi & uidebo &c. Pſal. 5. a. In quo lucerna librorum neceſſaria non erit, apparente & illuſtrante uera luce mundi, quia timentibus nomen domini orietur ſol iuſtitiæ, Malach. 4. a.

rõn & filij eius, † ut uſq; mane lu-
ceat coram domino. Perpetuus e-

a ℊ In eccleſia, non in tabernaculo. b ℊ Prælatorum & ſubditorum.

rit † cultus † per ſucceſſiones eo-
rum † à filiis Iſraël.

Cap. XXVIII.

ℊ Moyſes legem. Aaron ſacerdotes ſignificat. quos lex ſibi applicat. quia ſacerdotes ſemp in meditatione legis debent perſiſtere. ℊ Familiarius cæteris.

Pplica quoq; ad te

a ℊ Chriſtum. b ℊ Gratia legi, nouum teſtamentum debet coniungi ueteri. ℊ Doctores tantum debẽt diuinæ legi ſtudere, ut germana cognatione coniungi uideantur. ℊ Apoſtolis.

Aaron fratrem tuum cum filiis ſu-

a ℊ Vt alios electos excellant.

is de medio filiorum Iſraël, ut ſa-
cerdotio fungantur mihi Aaron,

Pplica quoq;. Deſcripto Cap. XVIII. G
tabernaculo, hĩc conſequẽter agitur de miniſtris ad cul- Diuiſio
tum tabernaculi deputãdis. Et primo de ornatu eorum
ſeu cõpoſitione. Secũdò de ipſorũ cõſecratiõe ca. xxix.
Tertiò de officij executione, ibi: Mundabis. Ad euidentiam primi
primò ponã ſub quodã cõpendio orna-
menta, ſeu veſtimenta ſacerdotũ ꝑ ordinẽ:
Et intendo in hoc ſequi Ioſephũ, quia fuit Ioſephi ve-
de genere ſacerdotali, & manſit in Ieruſalẽ ritas com-
tempore quo adhuc ſtabat tẽplũ & ſacer- mendatur.
dotum miniſteriũ, & ideo pluries potuit
videre, & vidit veſtes & ornamenta ipſo-
rum, & iõ certius potuit ſcribere talia q̃
Ra. Sa. & alij qui fuerunt poſtea ꝑ magnũ
tempus, qa ſcđm Hiero. in eplã ad Deſide
rium: Aliter viſa, aliter audita narranẗ, &
ideo ille q vidit, certi⁹ ſcribere potuit. Se
cundũ aũt ipſum decẽ erãt ornamẽta ſum
mi ſacerdotis, quorũ quatuor inferiorib⁹ Veſtimẽta
ſacerdotibus cõicabanẗ. Primũ eſt femina ſacerdotũ
lia linea, ad operiendũ carnẽ turpitudinis † appẽſum
ſuæ. Scđm eſt tunica de byſſo facta, & du-
pla ꝑ totũ. Eſt aũt byſſus genus candidiſſi
mi lini. Tertiũ eſt baltheus. i. cingulũ de di
uerſis colorib⁹ factum, latitudinis q̃ſi qua-
tuor digitorũ, cui⁹ extremitates pẽdebãt
in pte anteriori ſacerdotis, habẽs fimbrias
de auro & alijs colorib⁹ cũ pulchra varie-
tate. Quartũ eſt tiara ſiue mitra de byſſo
in capite ſacerdotis poſita, tendens ſupius † vel mos ſi
in acutũ: & cum cinctura ſiue bendello li- ue ſtatutũ
gabaẗ ſub mentone, ita ꝙ nuditatẽ colli te † &
geret, & mitrã fortiter teneret, ne caderet † gñatiões
de capite ſacerdotis miniſtrantis. Alia ſex † coram
erãt appropriata ſummo ſacerdoti: Quo
rum primũ erat tunica dicta poderis vel
hypodiſis, id eſt talaris hyacinthina q̃ ha- D
bebat circa collũ & in extremitatib⁹ mani
carum oras contextas fortiter ex diuerſis
coloribus, & lapidib⁹ pretioſis, in margi-
ne inferiori habebat malogranata facta de
hyacintho, purpura, & vermiculo, & byſ
ſo retorta, & tintinnabula aurea intermi-
ſta, ſic ꝙ inter duo malogranata erat vnũ
tintinnabulũ, & ecõuerſo inter duo tintin
nabula vnum malogranatũ. Secundum
erat ſuperhumerale, quod ponebatur ſu-
per dictam tunicam, & quantũ ad materiã erat de panno cõtexto
quinq; generib⁹ filorum, ſcilicet filis factis de auro & hyacintho, de
purpura coccoq; bis tincto, & byſſo retorta, cum pulchra varie-
tate; ita tamen quòd non erant ibi aliqua animalia figurata, ſed
flores & cõſimilia. Quantũ ad formã verò erat veſtis quadrata al-
tera parte

GLO. ORD. Ca. XXVIII.

☞ Myſtice Pplica quoque ad te &c. Beda. Quo modo taber
naculum cum ornatibus ſuis & vaſis ſignificat eccle-
ſiam, pulchra virtutum & perſonarũ varietate diſtin-
ctam, ita ſummus tabernaculi ſacerdos, Chriſtum ve
rum pontificẽ q ſemetipm obtulit ꝓ nobis. Qui bñ diciẗ fraẗ Moy
ſi, qa fraterno fœdere grã legi, nouũ teſtamẽtũ cõnectiẗ veteri, cùm
ipſe Moyſes de eo dicat, Deut. xviij. c. Prophetam de fratribus ve-
ſtris ſicut me ſuſcitabit vobis dñs. Et paulopoſt ex perſona dñi.
Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorũ ſimilẽ tui, cui⁹ ope
ribus admirandis q̃ nemo alius fecit, habit⁹ Aaron mira varietate
inſignis comparaẗ. Vel veſtes Aaron multifarię omnẽ electorũ cœ
tum mira operũ meritorumq; diſtãtia Chriſto adhęrentem ſignifi
cant. Vñ Gal. iij. d. Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum
induiſtis. Filij Aaron in ſacerdotiũ iuncti figurant aplos Chriſti &
Ordinatio cunctos ecclĩæ magiſtros. ℂ Beda. Applica quoq; &c. Deſcripta
ſacerdotũ. factura tabernaculi, congruè ſacerdotes q in eo miniſtrent ordinã-
tur, quorũ ordinatio & habit⁹ eccleſiæ ſacerdotib⁹ cõgruit; vt oẽ
quod illic in ornatu veſtiũ clarũ extrinſec⁹ fulgebat, intellectũ ſpũa
liter in ſacerdotũ nrorum mẽtib⁹ intus emineat, & in eorũ actibus
prę cęteris glĩoſum clareſcat. Iõ p̃cipiẗ Moyſi vt applicet ad ſe fra-
trem ſuũ Aarõ, cũ filijs de medio filiorũ Iſrael, ad fungẽdũ ſacerdo-
tio corã dño. Neceſſe em̃ vt q ad maiorẽ gradũ ꝓmouẽdi ſũt, ma-
iore mẽtis ĩduſtria ſe ad legẽ dei applicẽt. i. diuinorũ mãdatorũ ob-
ſeruationẽ. Hoc eſt em̃ q ſacerdotio functuri ſunt, de medio filiorũ
dei ad Moyſẽ applicari, p̃ſules & doctores ecclĩę cõem electorũ vi
tã ſinglari mẽtis culmĩe trãſcẽdere, & familiari ĩſpectiõe qđ lex gñali
Num. 16. e ter ꝑfectis loq̃ẗ attẽdere, vt altiori excellẽtia meritorũ ad altiora ꝑ-
ueniãt p̃mia. Frẽm ſuũ Moyſes cũ filijs i ſacerdotiũ ordĩare p̃cipiẗ,
qa oẽs q officiũ doctoris ſortiunẗ, tãto ſtudio & amore debẽt legi
adhęrere, vt germana videaẗ cognatiõe cõiũgi: primi filiorũ Aarõ
poſt ordĩationẽ ignẽ alienũ offerẽtes, cęleſti igne perierunt, qa qdã
☞ loco ſacerdotum

Moraliter. f ℂ Applica quoque ad te &c. In hoc capitulo Moraliẗ
agitur de ornamentis Aaron & filiorum eius, per quæ deſignan-
tur virtutes miniſtrorum eccleſiæ. Fuerunt autem quatuor orna-
menta communia Aaron & filijs eius. Primum fuit feminalia linea
ad cooperiendum turpitudinem carnis ſuæ, & per hoc ſignificaẗ
caſtitas. Secundũ, tunica linea, ꝑ quam ſignificaẗ cõuerſationis ho-
neſtas. Tertiũ, baltheus ſiue cingulum veſtes reſtringẽs, ꝑ quod de-
ſignatur moderatio rõnis, ſupflua reſtringentis. Quartũ fuit mitra
in capite, ꝑ quam deſignaẗ rectitudo intẽtionis. ſ. vt omnia fiãt ad
gloriam dei. j. Cor. x. g. Omnia in gloriã dei facite. Iſta quatuor eſ-
ſe debent in omnibus eccleſiæ miniſtris generaliter. Præter hæc
autem, fuerunt quatuor ornamenta Aaron pontificis, per quę ſi-
gnificantur quatuor quæ ſpecialiter debent in epiſcopis refulgere.
Primum fuit lamina aurea pendens ſuper frontem, in qua fuit
ſculptum nomen domini tetragrammaton, per quam intelligitur
iugis memoria domini. Secundum ſuperhumerale, per quod in-
telligitur ꝙ pontifex debet infirmitates ſubditorum ſupportare.
Heb. v. a. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, ꝓ hominibus
conſtituitur. Sequitur: Qui condolere poſſit his qui ignorant &
errant. Tertium, rationale iudicij, per quod intelligiẗ poteſtas &
ſcientia iudicandi. Quartum, tunica hyacinthina quæ erat coloris
cęleſtis: ideo ſignificat conuerſationẽ cęleſtem, ſcđm qđ diciẗ Phil.
3. d. Nrã aũt cõuerſatio in cęlis eſt. In hac aũt tunica erãt tintinabu
la aurea & mala punica: ꝑ q̃ ſignificaẗ ſana doctria cũ bona vita qa:
Cui⁹ vita deſpiciẗ, reſtat vt ei⁹ p̃dicatio conteñaẗ: Gre. ho. xxviij.

E ☞ loco ſacerdotũ poſiti,dum ignem cupiditatis igni ſupernę di
Myſticè lectionis anteponũt,igne ſupernæ vltionis abſumuntur. a ℭ Fa-
cieſq; veſtem ſan. Beda. Veſtes ſanctę Aaron quas illi Moyſes fe
cit,opera ſunt iuſtitiæ & ſanctitatis,quæ ſcriptura ſacræ legis recto
ribus habenda cõmendat,quorũ in Chriſto exẽpla imitanda oſten
dit.Sapientes corde quos ad faciendas veſtes repleuit deus ſpiritu
prudentiæ,pphetæ ſunt & apſi & cæteri
doctores,qui quõ ſacerdotes debeãt viue
re & altari miniſtrare,facto & verbo oſtẽ
Ad Titum dunt. vñ, Oportet epm ſine crimine eſſe,
I.d. & dei verbi diſpẽſatorẽ.b ℭ Hæc autẽ.
Veſtimẽta Quõ hæc ſingula facta ſint,plenius in ſeqn
ſummi ſa- tibus explicat. Rationale,pectoris habitꝰ.
cerdotis. Superhumerale,eſt humerorũ tunica.Et li
nea ſtricta.i.camiſia totũ corpus operit.
Cidaris caput ornat.Balthe9 vtranq; tuni
cam ſimul & ſuphumerale arctiꝰ ad corpꝰ
aptat,quibꝰ ſex indumẽtis, inferiꝰ ſeptimũ
† prudẽtiæ iungitur & octauũ, feminalia.ſ.linea ad
operiendã turpitudinẽ,& lamina aurea ſu
per cidarim,quæ titulo nominis dñi oibꝰ
altior eminebat. Linea verò ſtricta corpi
adhęrebat ita arcta aſtrictis manicis,vt nul
la ineſſet ruga,deſcẽdens vſq; ad crura.Vñ
Gręcè ποδήρης poderis.i.talaris dicit.His o
cto generibꝰ veſtiũ pontifex tpe ſacrificij
induebat,quarũ quatuor minoribꝰ ſacer
dotibus cõceſſa, feminalia.ſ.lineaq; tuni
ca,balthe9 & cidaris.Decet em̃ vt qui ma
ioris eſt gradus,pluribꝰ virtutũ actibꝰ mi
randus fulgeat. Cuncta aũt ſunt de auro,
pretioſiſq; coloribꝰ,quia nihil vile ac ſor
didũ in ſacerdotis ore vel opere debet ap
parere:ſed cũcta q̃ agit,loquit,cogitat, co
coram hoïbus, pręclara & interni arbitri
conſpectui oportet eſſe glorioſa. ℭ Gre
go.Iubet ſacerdos in vtroq; humero ve
lamine ſuphumeralis aſtringi,vt cõtra ad
Moralit. uerſa & pſpera virtutũ ſemp ornamento
muniatur,vt per arma iuſtitię à dextris &
à ſiniſtris gradiens:cũ ad ſola interiora nititur,in nullo delectatiõis
F infimæ latere flectatur,non eleuẽt pſpera,nõ turbent aduerſa,non
blanda ad voluptatem mulceãt,nec aſpera in deſperationẽ pmãt,
vt dũm nullis paſſionibus intentionẽ mentis humiliat,quãta in hu
mero vtroq; ſuperhumeralis pulchritudine tegatur,oñdat.Quòd
ex auro,hyacintho, purpura,coccoq; bis tincto & byſſo retorta
fit,vt quanta virtutũ diuerſitate clarere debeat, demonſtret.In au
ro intellectus ſapientiæ demonſtrat,cui addit hyacinthus,vt quod
intelligit,non ad fauorem infimum,ſed ad amorem cęleſtiũ ſurgat,
nedum laudibꝰ capitur,veritatis intellectu vacuetur.His purpura
pmiſcet,vt cor ſacerdotis cũ ſumma q̃ pdicat,ſperat:in ſe etiã vitia,
regia poteſtate reprimat:nobilitatẽ intimæ regñationis aſpiciẽs,&
cęleſtis regni ſemp ſibi aditũ moribꝰ defendẽs. Vñ.j.Pet.ij.b. Vos
eſtis genꝰ electũ,regale ſacerdotiũ, gens ſancta.De ptãte em̃ qua vi
tia ſubigimꝰ,Iohãnes ait:Dedit eis ptãtem filios dei fieri.Ioh.j.a.Et
Pſ.138. Dauid:Nimis cõfortatus eſt principatꝰ eorũ.His bis tinctus,coc
cus adiungit, vt ante dei oculos omnia virtutũ bona ex charitate
decorentur,& quæ hominibus rutilant flamma intimi amoris ac
cendantur.Charitas em̃ dum deum & pximũ diligit,quaſi duplici
☞ tinctura ful

ℭ In pleriſq; additur Eleazar & Ithamar.
a ℭ Opera iuſtitiæ ſanctitatem uirtutum ornamenta.
a Nadab & Abiu. Facieſq; ueſtem a
a ℭ Chriſto in quo hæc præceſſerunt.
ſanctam Aarõn fratri tuo in glori b
am & decorem. Et loqueris cun-
a ℭ Qui hanc ueſtem compoſuerunt,quia primi uirtutibus ſtu duerunt,& aliis exempla prębuerunt. ℭ Prophetis, apoſtolis & aliis doctoribus ueritatis, qui docent uerbo & facto quomodo uiuant miniſtri altaris.
ctis ſapiẽntibus corde, quos reple
ℭ Omne datum optimum,& omne donum perfectum de ſurſum eſt deſcen.&c.Iaco.i.c.
ui ſpiritu †ſapiẽntiæ,ut faciant ue-
ſtes Aaron, in quibus ſanctifica- c
b tus miniſtret mihi. Hęc autem e- d e
ℭ Vel ſunt.
runt ueſtimenta quæ facient: †Ra
a ℭ Pectoris,quod Græce,logion.
ℭ Humerorum,quod Hebraice ephot
ℭ Hæc duo totum corpus operiunt.
ℭ Camiſiam quam interius induebatur.
tiõnale & ſuperhumerale, tunicã, f
a ℭ Hæc caput ornat. ℭ Pilleum.
& lineam ſtrictam, cidãrim & g h
a ℭ Cinctorium ſcilicet. ℭ Qui utranq; tunicam & ſuperhumerale aſtringit corporis.
balthẽum. Facient *ueſtimenta
ſancta Aaron fratri tuo & filiis e-
ℭ Aliter non debent fungi.
ius,ut ſacerdotio fungantur mihi.
a ℭ Nihil uile uel ſordidum in ſacerdotis ore uel opere debet apparere.
Accipiẽntque aurũm & hyacin-

Nicolaus de Lyra.

☙ tera pte longior habẽs in medio apturã p quã intrabat caput
ſummi ſacerdotis,& latitudo illiꝰ veſtis tãgebat hũeros.Lõgitudi
nis aũt ipſiꝰ vna ps pẽdebat retrò operiens dorſum vſq; ad renes:
& altera pẽdebat ante operiẽs pectꝰ.Latera aũt vtriuſq; ptis iunge
bantur in lateribꝰ ſacerdotis nodulis aureis.Sup humeros autẽ ha
bebat hæc veſtis duos lapides onychinos magnos,in quibus erant
ſculpta nomina filiorũ Iſraël,ſex in vno lapide, & ſex in altero:& e
rant nomina ſeniorũ ſup humerũ dextrũ, aliorũ verò ſup ſiniſtrũ.
habebat ẽt in medio pectoris foramẽ quadratũ magnitudinis vniꝰ
palmi in longũ & latũ,& dimittebat ille locꝰ vacuꝰ ad hoc ꝙ pone
retur ibi tertiũ ornamẽtũ qđ vocat rõnale,cuius pannꝰ erat de ea
dem materia cũ ſuphumerali, in quo erãt duodecim lapides ptio
ſi ſcđm q̃tuor ordines diſpoſiti,in qbꝰ erãt ſculpta noïa duodecim
filiorum Iſraël,ita ꝙ noïa ſeniorũ erãt ſculpta in lineã ſupiori ſcđm
ordinem natiuitatis ſuæ,& ſic cõſequenter de alijs.Habebat autem
magnitudinẽ vnius palmi in quadrũ,ita vt impleret pciſè locũ di
miſſum vacuum

miſſum vacuũ in in ſuperhumerali,& in quatuor angulis habebat G
quatuor ãnulos aureos,quibus correſpõdebãt quatuor alij ãnuli ex
iſtentes in ſuphumerali,& per ãnulos iſtos ſtringebãtur ſimul rõna
le & ſuphumerale cũ ligaminibus hyacinthinis p ãnulos tranſeunti
bus adhuc tñ ad maiorẽ firmitatẽ duo erãt ãnuli aurei in parte ſu
periori rõnalis,in quibus immittebant catenæ aureæ,& per fiſtulas
aureas in ſuphumerali exiſtẽtes trahebant
ſurſum,& iungebant cũ ſuphumerali cum
vncinis aureis circa ſcapulas ipſiꝰ ſacerdo
tis.In iferiori verò pte rõnalis,erãt alij duo
ãnuli cõſimiles in vtroq; latere eiꝰ,& i pte
poſteriori ſuphumeralis erãt duo ãnuli au
rei eis correſpõdentes,quibꝰ ſimul ſtringe
bantur rõnale & ſuphumerale in vtroque
latere ſacerdotis p ligaturã hyacinthinam
tranſeuntem p ãnulos prędictos. In rõnali
verò erat doctrina & veritas ſcđm trãſla
tionẽ noſtrã.In Hebręo habet אוּרִים & Vrim
תּוּמִּים Vrim & Thũmi,& i idẽ redit V
ri em̃ ſignificat manifeſtationẽ qđ ptinet
ad doctrinã: Thũmi ſignificat integritatẽ, Thummim
qđ pertinet ad veritatẽ.ſ.ꝙ integret ver
ba ſua.Scđm Ioſephũ iſta doctria & veri
tas,ſiue Vrim & Thũmim erat qdã fulgor †40.di.c.
procedẽs de lapidibꝰ rõnalis,q deſignabat 1.36.di c.
deum placatũ,& rñſum proſperũ,& ꝙ ſic q eccleſiaſti
impleret in effectu,ſicut à pontifice peteba cis.§. ecce.
tur.Dicit etiã Ioſephꝰ ꝙ iſte ſplẽdor ceſſa
uit p ducẽtos annos anteq; ſcriberet librũ Nota
antiquitatũ,quẽ ſcripſit Titi & Veſpaſia
ni tpe.Ra.Sa.dicit,ꝙ Vrim & Thũmim ſi
ue doctrina & veritas erat nomẽ dñi tetra *ꝗ
grammatõ poſitũ in rõnali ſub lapidibus,
virtute cuiꝰ manifeſtabat veritas de inter
rogatis ipſi ſacerdoti qñ conſulebat dñm.
Quartũ ornamentũ erat balthe9 ſiue cin
gulum factũ de quinq; coloribꝰ ſicut ſup
humerale & rõnale pulchra varietate fa
ctum,cuiꝰ extremitates ſunt decenter fim
briatæ,dependebãt in anteriori pte ſacer
dotis,ſtringẽs ſuperhumerale cum mitra hyacinthina poſita in ca
pite ſummi ſacerdotis ſuper aliam mitram byſſinam & alijs inferio H
ribus veſtimentis. ℭ Quintum ornamẽtum erat mitra hyacinthi
na poſita in capite ſummi ſacerdotis ſuper aliã mitram byſſinã,ha
bens in inferiori parte ſemicirculũ aureum pulchrè fabrefactũ,pro
cedẽtem ab occipite vſque ad vtranq; aurem. ℭ Sextum aũt erat
lamina aurea,pendens in fronte ſummi ſacerdotis ligata cũ mitra
filis hyacinthinis,in qua erat nomẽ domini tetragrammaton inſcri
ptum:nec erat facta ad modum Lunę corniculatæ,vt dicũt aliqui,
habentis cornua ſuperiꝰ,& cõuexũ inferiꝰ:ſed erat facta ad modum
coronæ,vñ & corona vocat in lr̃a,nõ tñ erat corona pfecta ſed ſo
lũm ptendebat ab aure in aurẽ,trãſiẽs ſup frontẽ,vt dicũt Ioſephꝰ
& Rab.Sa.ita ꝙ ipſa cũ ſemicirculo prędicto qđ erat in pte poſte
riori capitis,faciebat quaſi coronã pfectã.Et vt meliꝰ dicta capian
tur:deſcripſi prędicta in figura, qua inſpecta & cõſideratis pdictis
pater lr̃a,paucis exceptis. ℭ Applica quoq; &c.Hîc agitur de Expoſitio
veſtimẽtis ſacerdotum.Et primò in generali.Scđò in ſpeciali,ibi: literalis.
Hæc autẽ erunt.Circa primũ dicit: Applica.ſ.ad diuinũ cultũ per Diuiſio
conſecrationẽ in ſacerdotiũ,de quo agit ca.ſe.a ℭ Facieſq; ve
ſtem ſanctã.i.ad miniſterium diuini cultꝰ deputatã Sanctũ em̃
in vna ſignificatione idẽ eſt qđ diuino cultui deputatũ.Nam non
erat licitũ ſacerdotibꝰ talibus veſtibꝰ vti, niſi in cultu tabernaculi.
b ℭ In gloriam.Quia hoc cedebat ad gloriam dei principaliter,
& ſecundariò ad honorẽ Aaron & filiorũ eius,inq̃tũm erant me
diatores inter deum & populũ. c ℭ In quibus ſanctificatꝰ.id
eſt conſecratus.d ℭ Miniſtret mihi.Quia ante conſecrationem
ipſe non miniſtrauit,ſed Moyſes,vt habetur ca.ſe.e ℭ Hæc autẽ.
Hîc agitur de veſtimentis ſacerdotum in ſpeciali.Et primò de illis Diuiſio
quæ erant ſpecialia ſummo ſacerdoti. Secũdò de his quæ erant cõ
munia ſibi & alijs ſacerdotibꝰ inferioribꝰ, ibi: Facies & feminalia.
Adhuc primò enumerat q̃ ſunt ſpecialia ſummo ſacerdoti. Scđò
pſequitur de ſingulis,ibi:Faciẽt aũt.Circa primã ptẽ patet lr̃a vſq;
ibi:f ℭ Tunicam &c.In Hebręo habet:Tunicã fimbriatã.Et lo
quitur de tunica hyacinthina, quæ erat pulchrè fimbriata,vt præ
dictum eſt.g ℭ Lineam. Quæ idem eſt quòd tunica ſtricta,de
qua ſuprà dictum eſt,qđ erat veſtimentũ cõmune ſummo ſacerdo
ti & alijs.& ideo eius enumeratio non habet hîc locũ ſed inferius.
h ℭ Cidarim &c.id eſt mitram cum lamina ſancta ſibi alligata.
☙ Facient autem

A tinctura fulgeſcit. Sed cū mens ad pręcepta charitatis extenditur, reſtat vt per abſtinentiam caro maceretur. Vnde cocco bis tincto torta byſſus additur, quę cādentem corporalis munditiæ ſignificat caſtitatem, quæ ſcilicet torta pulchritudini ſuperhumeralis innectitur, quia tunc caſtimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cùm per abſtinentiam caro fatigatur. Cumq́ꝫ inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit quaſi in diuerſa ſuperhumeralis ſpecie byſſus torta candeſcit. a ℭ Facient autem ſuperhumerale de auro & hyacintho ac purpu. Be. Quia in humeris onera portamus, ſuperhumerale pontificis labores bonorum operum, quæ iugiter coram domino ferre debet, oſtendit. Quod bene primo faciendum præcipitur. Qui enim ad ſacerdotiū magiſteriumq́ꝫ populi dei promouentur, primùm eius opera cognoſcantur, vt dū hoc quod foris patet omnibus irreprehenſibile patuerit, integritas cordis & ſynceritas fidei ꝓbetur. Superhumerale ergo ſignificat euangelicum

Matt.11.d. onus, de quo dicitur, Iugum enim meum

Luc.9.c. ſuaue eſt, & onus meum leue. Et alibi: Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Fit autē ſuperhumerale de auro, hyacintho, & purpura, byſſo retorta, coccoq́ꝫ bis tincto. De auro ſcilicet vt ante omnia in habitu ſacerdotali intellectus ſapientiæ principaliter emicet. Cui hyacinthus aereus adiungitur, vt quod intelligendo penetrat, non ad fauorem infimum, ſed ad amorem cęleſtium ſurgat, nedum ſuis paſcitur laudibus, veritatis intellectu priuetur. B

Auro quoq́ꝫ & hyacintho purpura permiſcetur, vt ſacerdotis cor cum ſumma quę prædicat, ſperat: in ſe ipſo & ſuggeſtiones vitiorum reprimat, eiſq́ꝫ regia poteſtate contradicat, vt cæleſtis regni aditū ſuis morib⁹ defendat. In purpureo tamen colore poteſt effuſio ſanguinis pro Chriſto, vel diuerſarum tolerantia preſſurarum intelligi. Hæc eſt enim crux, quam poſt dominum portamus. Talis ergo ſpecies in humero ſacerdotis refulget: vt cum doceat ad patiēdum eſſe paratum. Auro aūt hyacintho & purpura bis tinctus adiungit̄ coccus, vt ante interni iudicis oculos omnia virtutū bona ex charitate decorent̄. Vt quæ hominibus rutilant, in conſpectu dei flamma intimi amoris accēdat, quæ ſcilicet charitas qua deum & proximum diligit, quaſi ex duplici tinctura fulgeſcit. Sed cùm mens ad pręcepta charitatis dilatatur, reſtat vt per abſtinentiā caro maceretur. Vn̄ bis tincto cocco retorta byſſus adiungitur, id eſt mūditiæ corporalis caſtitas, quæ torta pulchritudini ſuperhumeralis innectitur, quia tunc caſtimonia ad perfectum mūditiæ candorem ducitur, cùm per abſtinentiam caro fatigatur. b ℭ Coccoq́ꝫ bis tincto &

Moraliter byſſo retorta, opere polymito.

Be. Coccus ignis ſpecie refulget, & fortaſſis bis tinctus fieri præcipitur, quia ignis duplicem vim habet, vrendi ſcilicet, & lucendi: cuius naturam præſulem doctrinæ ſalutaris imitari oportet, vt lucem ſcientiæ deſiderantibus aperiat, & rubiginem peccatorum in contemptoribus increpando comburat. Cùm enim auditoribus dulcia ſcripturarū arcana miracula & parabolas euangelicas exponit: velut in habitu ſuo fulgorem lucis oſtendit.

† & cingulum ipſum ſuper humeralis qđ eſt ſup ipm̄ eodē opere fieri debet, & eadē materia

Cùm verò

Cùm verò memorat æterna vltione ſuperbos percutit, quaſi C terrorem flammæ vorantis oſtendit. Qui enim ſermonem facit ad populum, nec ſolùm increpandis reatibus, nec ſolùm reſerandis ſcripturarum ſecretis debent inſtare: ne tantùm de correctione peccatorum diſputans minus audiatur, vel myſteriorū tantùm ſecreta reſerans minus proſit. Tēperet ergo ex vtroq́ꝫ ſermōem, vt cęleſtium ſecretorum pandat ſuauitatem, & morum correctionem quaſi bis tinctum in ſuo habitu coccum demonſtrans. c ℭ Duas oras iunctas habebit in vtroq́ꝫ latere ſummitatum vt in vnum redeant. Be. De hoc in ſequentibus dicitur. Fecit igitur ſuperhumerale de auro, hyacintho, & purpura. Et paulopoſt: Duas quoq́ꝫ oras ſibi inuicē copulatas in vtroq́ꝫ latere à ſummo vſq́ꝫ deorſum, ita vt dimidium veſtis intuentiū oculis foris apperet: dimidiū verò aliud interius lateret: ſed orę vtræq́ꝫ cōiunctæ vſq́ꝫ ad extremos angulos ad inferiora deſcenderent; in quo typicè intelligitur, vt Myſtice cùm bona foris opera proximis oſtendimus: eadem intus coram domino integra ſeruemus, ne caſtitatem puræ cogitationis minor actionis perfectio ſequatur: vel perfectionem actionis imperfectior mentis intentio, ſed quaſi duæ oræ ſuperhumeralis ſibi intus pura & ſimplici intentione iungantur in vtroq́ꝫ latere ſuperhumeralis: vt inter aduerſa & proſpera concordi actione domino ſeruiamus. Deſerit nanq́ꝫ ora, vt breuior latiorem & diſcordante menſura in vnum redire nequeūt; ſi cùm extrinſecus bona facere pro ęterna retributione cernimur: intentione placendi hominibus in ſecreto mētis implicamur; humaniq́ꝫ fauoris magis quàm vitę inuiſibilis p̄mia requirim⁹. d ℭ Ipſa D quoq́ꝫ textura & cuncta operis varietas erit ex auro & hyacintho ac purpura, coccoq́ꝫ bis tincto, & byſſo retorta. Sumeſq́ꝫ. Bed. Non in vna parte aurum, in altera hyacinthus vel alij colores fuerūt, ſed omnes per omnia cum auro contexti; quia in actione ſacerdotis nec ad horam aliqua magnarum virtutum debet intermitti: ſed auro ſapientiæ iungatur ſpei hyacinthus in ſuperna erectus; & purpura regni cęleſtis contra vitiorū bella magnanimis ſuper cocco bis tincto geminæ dilectionis: & byſſo retorta, id eſt caſtitate carnis ſacerdos debet eſſe nitidus. e ℭ Duos la. &c. Vt ſacerdos fidem & vitam patriarcharum imitetur: & duodecim tribuum in ſacrificijs & orationibus memor ſit, & populus intuens non aberret à patriarcharum meritis.

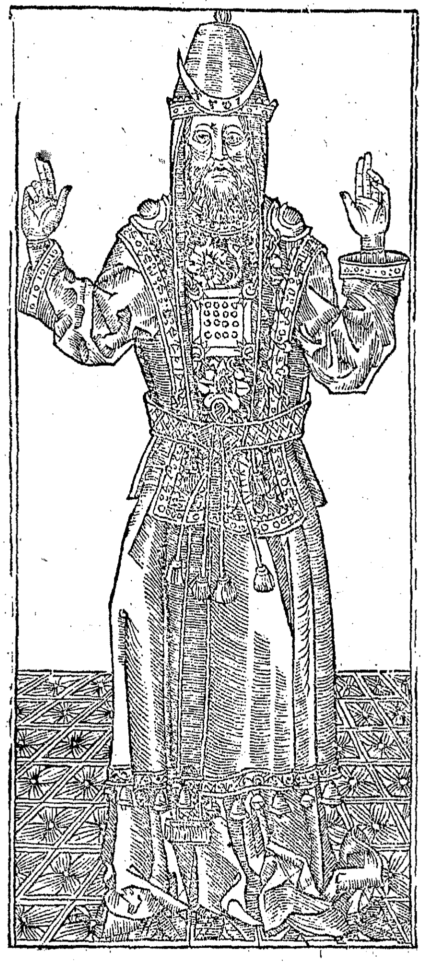

thum & purpuram, coccumq́ꝫ bis tin

a ¶ Primo .ſ. quia prius debent opera eius cognoſci: qui promouetur ad officium ſacerdotis.

a ctum, & byſſum. Facient autem a

a ¶ Labores operum quos debet coram domino iugiter ſacerdos præſentare.

¶ Superhumerale hoc dicitur fuiſſe in modum cucullæ ſine manicis pileum habens rotundum, & quadratam in pectore aperturam vbi rationale ponebatur.

b ¶ Vt intellectu ſapientię emicet.

c ¶ Vt per hoc quod intelligit ad amorem cœleſtium ſurgat.

ſuperhumerale de auro & hyacintho,

a ¶ Vt vitiis regia poteſtate contradicat.

b ¶ vt deum & proximum ſimul diligat.

b ac purpura, coccoq́ꝫ bis tincto, &

a ¶ Candore corporalis munditiæ.

b ¶ Maceratione carnis.

c ¶ Varietate virtutum & operum.

byſſo retorta, opere † polymito. b

a ¶ Operationem & intentionem.

b ¶ Proſperitatis & aduerſitatis.

c Duas oras iunctas habebit in utroq́ꝫ c

¶ Vt concorditer deo ſeruiant.

latere ſummitatum, ut in unum re-

d deant: † ipſa quoque textura & cuncta operis uarietas erit ex auro, & hyacintho, ac purpura, coccoq́ꝫ bis tincto, & byſſo retorta. Sumeſque

a ¶ Quia in pretioſo & mundo corde debent opera ſanctorum retractari.

c duos lapides onychinos, & ſculpes

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Facient aut. Hîc proſequitur in ſpeciali de ornamentis ſpecialibus ſummi ſacerdotis. & diuiditur ſecundum numerum ornamentorum: & patebunt partes proſequendo. Primò ergo proſequitur de ſuperhumerali, cùm dicit: Facient autem &c. b ℭ Opere polymito. id eſt pluribus filis & coloribus & figuris variato, & dicitur à πολὺ quod eſt multum, & μίτος filum. c ℭ Duas oras iunctas habebit. Quia oræ latitudinis iunctæ erant in lateribus ſacerdotis, vt prædictum eſt cum vncinis: & ſic anterior & poſterior iungebantur ſimul.

† plumarij

E c Incluſos

rum meritis a ℭ Incluſos auro &c. Be. Aptè lapides includi auro atq; circundari iubentur, auro nãq; intellectus vel charitas inſinuatur: quia ſicut aurũ metallis, ita charitas p̄ſtat virtutibus cęteris. Includuntur verò lapides pretioſi & circundantur auro, cùm operatio virtutum puro vndique intellectu circumſpicitur, vt nihil vitiorum latere, nihil ſordis permittatur remanere, & ipſe virtutes ita vinculo charitatis continentur, vt nulla rerum mutabilitate à ſtatu ſuo decidere, vel de habitu ſacerdotis torpente cuſtodia mentis valeant prolabi. b ℭ Portabitq; Aaron nomina eorum coram domino ſuper vtrunque humerum ob recordationem. Quia ſacerdos diligenter omni hora præcedentium ſanctorum vitam perpendens in aduerſis & proſperis virtutum ornamento debet muniri, vt per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris gradiens in nullo delectationis infimæ latere flectatur. ℭ Beda. Tribus cauſis Aaron nomina patriarcharum inter ſacrificia ſemp in humeris ſicut & in pectore portabat, vt ipſe ſcilicet fidem vitamq; patriarcharum meminiſſet imitari, vt duodecim tribuum, quæ de his natæ ſunt in orationibus & ſacrificijs memor eſſet, vt populus ſcripta in veſte præſulis patrum nomina videns ſedulò curaret, ne ab illorum meritis diſcedens ad errorum contagia declinaret. vnde: Et pones in vtroq; latere ſuperhumeralis memoriale filijs Iſraël. Nunc quoque pontifex in ſuperhumerali nomina patriarcharum geſtat, cùm doctor vel præſul eccleſiæ in omnibus quæ agit præcedentium patrum facta conſiderat, atque ad eorum imitationem dirigere vitam, & onus euangelicæ perfectionis ſatagit ferre. Nomina verò patrum bene in lapidibus pretioſis ſculpuntur. Lapides pretioſi, opera virtutum ſpiritualium ſunt. Habetq; ſacerdos in humeris lapides pretioſos, & in eis nomina patrum ſcripta: cum claritate bonorum operum cunctis mirandus extiterit, & eandem claritatem non à ſe nouiter inuentam, ſed antiqua ſibi patrum autoritate traditam docuerit. Duplici autem ratione hæc in humeris portat, vt & ipſe præceptis domini humiliter ſubditus incedat, & auditoribus ſuis ſemper cęleſtia ſiue ſua ſiue patrum exempla quę ſequantur, proponat. c ℭ Facies & vncinos ex auro, & duas catenulas auri puriſſimi ſibi inuicem coherentes quas inſeres vncinis. Beda. Vncini iſti in ſupremis erant angulis ſuperhumeralis fabrè affixi, catenulæ autem non in ſuperhumerali, ſed in rationali, id eſt in ſuperioribus eius angulis. Per anulos aureos videntur fuiſſe annexæ, vt dum indueretur pontifex, catenulæ quæ de rationali pendebant, poſſint etiam vncinis ſuperhumeralis annecti, vt vtraque ſibi firma poſitione cohęrerent. Vnde apertius in ſequentibus fecerunt in rationali catenulas ſibi inuicem cohęrentes de auro puriſſimo, & duos vncinos totidemq; anulos aureos. Porrò anulos aureos poſuerunt in vtroque latere rationalis, è quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inſeruerunt vncinis qui in ſuperhumeralis angulis eminebant, de quorum figura melius in rationalis expoſitione tractabitur. Hi erant in oris ſuperhumeralis, quibus catenę rationalis coniungebantur ſuperhumerali, quia bona opera & cogitatio munda inuicem per charitatem & bonam intentionem ſunt nectenda. d ℭ Rationale quocq; iudicij facies opere polymito, iuxta texturam ſuperhumeralis ex auro hyacintho & purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta. Gregorius. Præcipitur, vt in pectore Aaron rationale iudicij vittis ligantibus imprimatur, ne cor ſacerdotale fluxæ cogitationes poſſideant: ſed ratio ſola conſtringat, ne indiſcretum vel inutile cogitet, qui ad exemplum conſtitutus grauitate vitæ ſemper debet oſtendere quantam rationem portet in pectore. In rationali duodecim nomina patriarcharum deſcribuntur, patres præſcriptos ſemper in pectore ferre eſt antiquorum vitam ſine intermiſſione cogitare. Nam tũc ſacerdos irreprehẽſibiliter graditur, cùm pręcedentiũ patrum exempla

E Moraliter

Sap. 18. d.

† ſculptura eorũ qui ſigilla ſculpunt

✻ cum

Cauſa q̃re Aaron nomĩa patriarcharũ portabat.

F

Hiſtoricè

Myſtice

trum exempla ſemper intuens cogitationes illicitas deprimit: ne pedem tendat extra limitem ordinis. Rationale, iudicij dicitur: quia debet rector ſubtili examine bona malaq; diſcernere, & quę vel quibus, quando, & qualiter congruant ſtudioſè cogitare: nihil propriũ quęrere, ſed ſua commoda propinquorum bona deputare. Vnde: Pones autem in rationali iudicij doctrinam & veritatem &c. Sacerdos enim iudicium filiorum Iſraël in pectore geſtat in conſpectu domini, cùm ſubiectorum cauſas pro ſola interni iudicis intentione diſcutit, vt nihil humanitatis admiſceat, in hoc quòd diuina poſitus vice diſpenſat, ne correctionem priuatus dolor exaſperet. Cumq; contra aliena vitia emulator oſtenditur, quæ ſua ſunt exequatur: ne tranquillitatem iudicij aut latens inuidia maculet, aut præceps ira perturbet. Sed dum conſideratur terror eius qui ſuper omnia præſidet, id eſt iudicis intimi non ſine magno timore regantur ſubiecti. ℭ Beda. Rationale quoq; iudicij facies opere &c. Sicut in ſuperhumerali operum perfectio, ita in rationali iudicij quo pectus ſacerdotis tegitur & ornatur cordis & cogitationum eius caſtitas exprimitur. Et bene poſt humerale rationale iudicij ſequitur, vt cùm ante homines quis innocens manibus apparuerit: multò magis in conſpectu ſummi iudicis mundus corde aſſiſtere contendat, omnia agens de induſtria, vt quicquid foris erga proximos agit aut iudicat, totum ex regula internæ rationis probatum & ſuo conditori placitum fulgeat. Item rationale iudicij ſacerdos in pectore ferre præcipitur, quia debet rector ſubtili examine bona malaq; diſcernere, quæ & quibus, quando vel qualiter congruant ſtudioſè cogitare. e ℭ Duplex. Beda. factum eſt rationale, vt facilius pondus lapidum ſuſtineret. Typicè autem nos admonet, vt rationem noſtri examinis inuiſibilis arbiter probet, nec humana foris exiſtimatio meritò condemnat. Vel dulpex ferimus in pectore rationale iudicij, quando ea quæ de fide veritatis & vita inuiſibili loquimur, aut cogitamus, fixa ratione ſubſiſtunt. Et quæ viſibiliter agimus aut agere diſponimus, iudicio diſcretionis librata ſunt. Quòd autem menſuram palmi habebat per quadrum, piæ intentionis conatum infatigabilem & perpetuum oſtendit. Qui enim palmo aliquid metitur, ſummo conamine expanſis digitis manum extendit, vt poſſit menſuram quam quærit, plenè & certè tenere. Vnde ſicut per manum operatio, ita per palmum exprimitur inflexibilis operationis intentio, & bene idem rationale tam in longitudine quã in latitudine habet menſuram palmi: q̃a ſiue in longitudine vitæ æternæ deſideriũ mẽtis erigat, ſiue in latitudĩe charitatis ad curã p̄ximi inclinet affectum, neceſſe eſt per oĩa cor ſacerdotale nõ deſidioſum eſſe, ſed ardẽte deſiderio extendi, vt cõprehẽdat brauiũ ſupnę vocatiõis dei.

Ponesq; in

G

† lapides memoriæ

✻ facies ea opere plectili. i. ad ſimitudinem ramorum arboris cõdenſè ſe inuicẽ cõplectentium

Myſtice H

in eis nomina filiorum Iſraël, ſex
¶ Lapides pretioſi ſunt opera virtutum.
nomina in lapide uno, & ſex reliqua in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorũ, opere ſculptoris, & † cælatura gemmarij. Sculpes eos ✻ nominibus filiorum Iſraël,
a ¶ Quia omnis actio & intentio pontificis munditia & nitore ſapientiæ debet vallari.
b ¶ Intellectu ſapientiæ & charitate.
a incluſos auro atq; circundatos, & pones in utroque latere ſuperhumeralis † memoriale filijs Iſraël.
a ¶ Vt videntes patrum memores ſint.
¶ vt ſcilicet eorum imitetur facta & exempla, quorum portat nomina, & ſit memor eorum inter preces ſacras.
b Portabitq; Aaron nomina eorũ coram domino ſuper utrũque humerũ ob recordationem.
c Facies & uncinos ex auro, & duas catenulas auri puriſſimi ſibi inuicem cohærentes ✻ quas inſeres uncinis.
¶ In quibus charitas ſignificatur.
a ¶ In quo cordis & cogitationum ſacerdotis caſtitas exprimitur cuius pectus rationali tegitur & ornatur.
d Rationale quoque iudicij facies opere polymito, iuxta texturam ſuperhumeralis ex auro, hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta.
a ¶ vt omnia diſcrete faciat.
b ¶ varietate ſcilicet virtutum. ¶ multifario.
a ¶ Quia cogitatio debet conuenire operi.
¶ Sapientiæ. ¶ Spei ſupernæ.
¶ Carnalis munditię.
a ¶ Quia in vtraq; parte menſuram palmi habebat.
b ¶ Vt examen ſacerdotis deo placeat & homo non contemnat.
¶ vt fortiter pondus gemmarum ſuſtineat.
e Quadrangulum erit & duplex: Menſuram palmi habebit,
a ¶ Infatigabilem piæ intentionis conatum.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Incluſos auro atque circundatos, & pones in vtroq; latere ſuperhumeralis, memoriale &c. Id eſt ſituatos in auro per circumitum partis interioris iuxta pãnum ſuperhumeralis, vbi lapides erant ſituati ſicut ſituantur in anulis. b ℭ Facies & vncinos ex auro, & duas catenulas &c. qui erant poſiti in ſuperiori parte ſuperhumeralis circa ſcapulas. c ℭ Rationale quocq;. Hîc proſequitur de rationali, & dicitur rationale iudicij: quia in ipſo iudicabat ſummus ſacerdos, conſulens dominum quid eſſet agendum. d ℭ Quadrangulum erit: ratione ſupradicta. e ℭ Et duplex: Menſuram. id eſt de panno duplicato duplici cauſa. Vna eſt: vt pondus lapidum ibidem ſituatorum melius ſuſtineret. Alia eſt ſecundum Rab. Salo. vt inter illos duos pannos nomen domini tetragrammaton includeretur.

In primo verſu

A a ℭ Poneſq́ʒ in eo. Be. Hęc poſitio diuerſarũ gēmarum in rationali, multiplicem variarũ virtutũ gratiã oſtendit, quę concordi

Moraliter ſerie in corde ſacerdotis debet ſemper apparere. Singuli aũt lapides ſingulis patrũ nominibus inſcribunt, dũ ſanctorũ vitã rector inſpiciēs, q maximèqbus virtutũ operibus floruerint, ſollicitè ſcrutat, & hæc cuncta in ſecreto pectoris colligit, & operando prodit. Magno enim ſacramento vtraq́ʒ veſtis lapidibus pretioſis redimitur, & patrũ nōibus inſignibus inſignitur. Ipſa quoq́ʒ nōia, in ſuphumerali duob⁹ lapidibus eiuſdem generis. In rationali verò duodecim diuerſi generis ſculpta ſunt. Quòd autē patres lapidibus pretioſiſſimis & non diuerſi coloris ſculpti ſunt, ſignificat quòd vna fides in deum, & vna charitas & ſpes vitæ cę-

† Sap. 8. d. leſtis, omnium patrum corda repleuerit.

Quòd diuerſi generis lapidibus ſcripti ſunt, multiplex eſt varietas, & gratia bonorum operũ, quib⁹ ſanctorũ fides, ſpes, & charitas confirmata refulget, In rationali quatuor erant ordines lapidum, & ſinguli habuere tres lapides, vt ſcilicet quatuor principalib⁹ virtutibus, fidē trinitatis non fictã teneamus. Quatuor em̃ ordines gemmarum habet in pectore ſacerdos, cũ omne qđ cogitat, prudentia circumſpectũ, fortitudine firmũ, iuſtitia eximiũ, temperantia à malis omnibus fuerit ſegregatũ. Sed ijdem ordĩes, ternas habēt gēmas cum prudentia, fortitudo, iuſtitia & tēperantia, trinitatis fide & recta operatiõe conſiſtit. Aptè ergo ſacerdos, vt ope fulgeat quatuor in pectore verſus gēmarũ baiulat. vt verò cũ opib⁹ fidei ſynceritate ſit caſtus, ternas in ſingulis verſibus habet gēmas, vt oĩbus verę fidei cõfeſſionē, & imitandã actionem oſtēdat, vt & illi mēbra ſummi ſacerdo-

Myſtice tis mereantur effici. ℭ Beda. Poſſumus in vario decore lapidum, nõ ſolùm claritatem

† cogitationis multifariam ſacerdotalis actionis & † cognitiõis: ſed etiã ſpiritualiũ accipere dona virtu-

B tum, & miracula ſanitatum. De quibus dici-

Matt. 10. a. tur: Infirmos curate &c. Et alibi: Signa au-

Mar. 16. d. tem eos qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia ejcient. Quicquid autem deſignent, rectè duodenarius in rationali fieri præcipitur, vt eorum actus, & miracula, qui apoſtolicæ fidei & charitatis virtutem ſequuntur, acceptos deo etiam nouerimus. Si quis aũt loquitur linguis ange-

1. Cor. 12. b. lorum, & facultates ſuas diſtribuerit paupe-

* opere plectili vide paulò ſuprà ribus, corpuſq́ʒ tradiderit, vt ardeat ſi vnitatem catholicæ charitatis non habuerit, nihil illi prodeſt. b ℭ Onychinus. Beda.

† ambos Rectè autem duo lapides onychini, in ſuphumerali eodē nũero patrũ inſculpti ſunt, vt doctrinã fidēq́ʒ apoſtolorũ vtriq́ʒ pplo,

† funiculos aureos Iudęorũ. ſ. & gentiũ pfuturam deſignarent. Onyx rubri coloris circulos habens, albis cingentibus zonis, charitatis ardorē vel ſciæ

† ipſorum duorũ funiculorũ lucem ſignificat comitante zona caſtitatis: hmõi lapidibus inſcripta patrum vocabula geſtat ſacerdos, cũ pcedentium iuſtorũ imitandę charitati, caſtitati, humilitati, doctrinę, cæteriſq́ʒ virtutũ opibus iuge ſtudium impendit, & hoc in vtroq́ʒ pplo, vt Iudæus & Gētilis claritatē veritatis & pietatis, ĩ docto-

† vnũ è regione alteri⁹ re aſpiciat, p quam ipē ad meliora proficiat.

Hiſtorice c ℭ Facies in rationali &c. Bed. Ordo opis quantũ nobis videt̃ hîc fuit. Duo erant vncini ſuprà in duobus ſuperhumeralis angulis poſiti, & duo cõtra anuli ĩ duob⁹ rõnalis angulis ſurſum, è qb⁹ pēdebãt duæ catenæ aureæ, quę in tpe induendi inſerebant̃ vncinis, q in ſuphumeralis angulis eminebãt: vt in ſequētib⁹ aptius ſcriptũ eſt, vt ſuphumerale & rõnale mutuò necterent̃, quorũ ſupior cõnexio hucuſq́ʒ deſcripta eſt. Sequit̃ aũt de inferiori, quę erat ſubtus aſcellas, ſcriptura ita ſubijciēs: Facies & duos anulos aureos, quos pones in ſummitatibus rõnalis & in oris q̃ è regione ſunt ſuperhumeralis & poſteriora eius

riora ei⁹ aſpiciũt. Quòd dicit in oris q̃ è regione ſunt ſuphumeralis, C

non ſignificat in oris ſuperhumeralis: ſed in oris illis quæ è regione ſunt ſuperhumeralis, id eſt in oris rõnalis q̃ è regione ſuperhumeralis ſunt. Anuli enim qui in vltimis & infimis erãt angulis rationalis, habebãt cõtra ſe in vtroq́ʒ latere ſuphumeralis ęq̃ anulos alios, quibus ipſi vittis ligantibus iungerent̃, de quibus ſequitur, necnon & alios duos anulos aureos, qui ponendi ſunt in vtroq́ʒ latere ſuperhumeralis deorſum, quod reſpicit contra faciem iuncturæ inferioris, vt aptari poſſit cũ ſuperhumerali: quia de iunctura ſuperioris q̃ erat ſuper ſcapulas, antè dixerat. Inter quas, ſcilicet iũcturas hoc diſtabat, quòd ſuperior catenulis, inferior vittis erat facta ligantibus. Vnde ſubdit̃: Et ſtringetur rationale anulis ſuis cum anulis ſuperhumeralis vitta hiacynthina, vt maneat iũctura fabrefacta, & à ſe inuicem rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari. Non autem putandum eſt vtrunq́ʒ indumentum ſimul eſſe terminatũ. Nã rationale qđ menſurã palmi in altitudine, & latitudine & añ & retrò habuit, nõ multũ amplius q̃ʒ pectus texit. Superhumerale verò vſq́ʒ ad cingulũ peruenit, ſicut in poſteriorib⁹ planè oſtenditur, cùm dicit̃: Hæc & antè & retrò ita conueniebat ſibi, vt ſuphumerale & rationalę necterent̃ mutuò ad baltheũ ſtricta & anulis fortius copulata, quos iungebat vitta hyacinthina, ne laxa fluerent, & à ſe inuicem mouerentur.

Allegoricè ℭ Beda. Superhumerale conſummationem bonorum operum, rationale ſignificat mũditiã cogitationũ. Connexi autem mentis induſtriã, qua doctorũ intellectus & fides cum operatiõe iungitur. Manet em̃ iunctura fabrefacta: vt rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari: qñ tanta eruditione, tanto operum ſtudio pręeminet rector, vt nihil ex his quę facienda cognouerit, imperfectum relinquat, & quod fecerit, virtute re- D

† Duodecim ſcđm nōia ipſorũ ſculpta a ſculptore ſingulorum ctitudinis non priuet incuria. Defluũt enim indumenta pontificis, & ab inuicem mouentur: ſi decus operis minor cuſtodia cordis ſordidat, vel caſtitatem cogitationis integritas non ſequitur actionis. Sed ne diſſoluantur habet ſacerdos in ratiõali duas catenulas ex auro puriſſimo, id eſt continuationem caſtæ, & non fictæ dilectionis cordi firmiter

† anulos affixam, quæ nũq̃ʒ manũ & linguã ab ęqtate puri ſenſus diſſentire pmittat. Et bene duas vt etiã in his q̃ ad cultũ dei, & in his quæ ad fraternę ſubſidiũ neceſſitatis ptinēt, ornat⁹ incedat. Bñ autē opus charitatis per catenulas aureas ſignatur, quia ſicut catenula ex plurimis auri virgulis cõtexitur, ita charitas ex multifaria virtutum operatione perficit̃. Quas virgulas apoſtolus exponens ait. Charitas patiens eſt, benigna eſt, charitas non

1. Cor. 13. b. ęmulatur &c. Habet ſacerdos anulos aureos è quibus catenæ pendent, id eſt iugem memoriam, nunq̃ʒ finiendæ claritatis in cælis, ex qua ſolùm memoria fit, vt maneant nobis continua vincula charitatis. Habet duos vncinos ſuphumeralis eminētes: qb⁹ inſerantur catenæ, id eſt in exordio boni operis habeat firmã intētionē deo placēdi, q̃ p omnia apta ſit ſuſcipiendæ & cõtinendæ in ſe dilectioni dei & proximi quos

a ❡ Æternæ vitæ deſiderandæ.
b ❡ Charitatis gratia ad curam proximi.

tam in lõgitudine q̃ʒ in latitudine.

a ❡ Poſitio diuerſarum gemmarum, multifaria gratia virtutum, quæ concordi ſerie debet in corde ſacerdotis apparere.
b ❡ In quatuor ordinibus tantum ſunt terni lapides. i. in principalibus virtutibus trinitatis fides.

a Põneſq́ʒ in eo quatuor ordines lapidũ. † In primo uerſu erit lapis

a ❡ Qui vt aiunt rubræ terræ ſimilis vulgo corneolus dicitur. b ❡ Topazius pretioſiſſimus omnium colorum & maxime aurei. vnde topazion dicitur quaſi topadion. i. omnium colorum. c ❡ Viridiſſimus.

ſardius, & topazi⁹, & ſmaragdus:

a ❡ Qui nocte lucere dicitur, & circa ſe omnia illuſtrare.
b ❡ Sereno cælo ſimilis.

In ſecundo carbunculus, ſapphirus, & iaſpis: In tertio ligyrius, achates, & amethyſtus: In quarto chryſolitus, onychinus, & beryllus.

a ❡ Obtuſi viroris qui contra phantaſmata dicitur opitulari.
b ❡ Qui hyacinthini coloris fertur & inuenitur in renibus bouis.

a ❡ Ab Achate fluuio Siciliæ vbi inuenitur: & fertur eſſe nigri coloris habens candidos in ſuperficie ramos.
b ❡ Purpurei & violacei coloris.

a ❡ Totus aureus.
b ❡ Onyx græce, vnguis latine: vnde onychinus lapis qui humani vnguis habet colorem.

a ❡ Aquatici coloris, qui non poteſt ſculpi, vt aiunt.

Incluſi auro erunt per ordines ſuos, habebuntq́ʒ nomina filiorum Iſraël. † Duodecim nominibus cælabuntur ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus. Facies in rationali † catenas ſibi inuicem cohærentes *ex auro puriſſimo, & † duos anulos aureos, quos pones in utraq́ʒ rationalis ſummitate, † catenaſq́ʒ aureas iunges anulis, qui ſunt in marginibus eius: & † ipſarum catenarum extrema duobus copulabis uncinis in utroque latere ſuperhumeralis, † quod rationale reſpicit. Facies & duos anulos aureos, quos pones in ſummitatibus rationalis,

a ❡ Vt ſacerdos inſpiciens viam ſanctorum quibus floruerint virtutibus, meditetur & operando imitetur.

a ❡ Quod cogitationum munditiam ſignificat.
❡ Induſtriam mentis quæ doctorum intellectum cum operatione coniungit: ne valeant ſeparari.

a ❡ Iugem memoriam perpetuæ claritatis in cælis.

a ❡ Angulo. ſ.

a ❡ Dilectionem dei & proximi.

a ❡ Firmæ. ſ. intentionis deo placendi, quæ omnino apta ſit ſuſcipiendæ dilectioni dei & proximi: ſiue in pſperis ſiue in aduerſis.

a ❡ Bonæ actionis.

a ❡ Munditiam cogitationis.

❡ Duobus angulis.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ In primo verſu. id eſt ordine.
b ℭ Facies in rationali catenas ſibi in co. id eſt ope plectili. Iſtę ſunt eędē catenę, q̃ ſuprà dicunt̃ ĩſertę vncinis ſuphũeralis, ſcđm ptē ſupiorē catenarũ: ſed ps inferior erat inſerta anulis ipſi⁹ rõnalis: & iõ de iſtis catenis fit mētio in vtroq́ʒ ope. ſ. ſuphũeralis & rõnalis.
c ℭ Facies & duos anulos &c. in ſum.ra. i. parte exteriori, quę eſt ſupior reſpectu illi⁹ q̃ eſt magis ppĩqua corpori ſacerdotis.

 Et in oris

a ¶In oris.ſ.rationalis.

† in oris, quæ è regiõne ſunt ſuperhumeralis, & poſteriora eius aſpiciunt, necnon & alios duos anulos aureos, qui ponendi ſunt in utroq; latere ſuperhumeralis déorſum, quod reſpicit contra faciem iuncturę inferioris, ut aptari poſſit cum ſuperhumerali, ut ſtringatur rationale anulis ſuis, cum anulis ſuperhumeralis, uitta hyacinthina, ut maneat iunctu

¶Ingenioſe vel artificioſe, faber enim quilibet artifex dicitur

ra fabrefacta, & à ſe inuicem rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari. Portabitq; Aaron nomina filiorũ Iſraël in rationali iudicij ſuper † pectus ſuũ quando ingreditur ſanctuarium, † memoriale coram domino in æternum. Pones autem in rationali

¶Vt ſtudeat ſacerdos doctrinam & veritatem inquirere & docere.
¶In rationali doctrina & veritas vel literis impreſſa, vel nomini tantum ſancto impoſita erant.

iudicij † doctrinam & ueritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram do-

a ¶Vt cauſas ſubditorum pro ſola dei intentione diſcutiat, nihil ſimultatis admiſcens.

mino, & geſtabit iudicium filiorum Iſraël in pectore ſuo in con-

a ¶Deo beneplacens.

ſpectu domini ſemper. Facies

a ¶Opus cæleſte vſq; ad finem vitæ.
¶Firmiſſimam. ¶Supremam.ſ.

& tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam, in cuius me-

a ¶vt primordium boni operis forti radice timoris dei ſubnixum & contra inſidias diaboli ſit munitum.

dio ſuprà erit capitium, & ora per gyrum eius textilis: ſicut fieri

a ¶Conſummatione.ſ.operum.

ſolet in † extremis ueſtium parti-

---

dei & proximi, vt ſiue pſpera ſiue aduerſa occurrerint, nũꝙ ſaluberrima pię deuotionis retinacula laxet. Hoc eſt enim ſacerdotem in vtroq; humero vncinos qui catenulas rationalis excipiant habere, in proſperis & in aduerſis deo fixum placendi ſtudium gerere, & huius intentione in dei & proximi amore firmari. Inſerunt ergo ſe vncinis ſuperhumeralis catenulę aureæ, quę de rationalis ſummitatibus efferuntur. Cũque enim mens, quæ rationabiliter de internæ lucis claritate deguſtat: mox alacritatem bene operandi amplectendo ſuſcipit, ne forte habitus rationalis pulcherrimus à pectore ſacerdotis relabatur: ſi non eum accelerans bonæ actionis vncinis contineat. (E)

† in ora eiꝰ in latere ſuperhumeralis intrinſecus

¶Beda. Quod ſuperhumerale ſtrictũ erat baltheo, de quo in ſequẽtibus dicitur: & deſuper ſuperhumerale impoſuit: quod ſtringens baltheo aptauit rationali, aperte oſtendit: quia cuſtos bonorum operum eſt continentia: de qua dicitur. Sint lumbi veſtri præcincti & lucernæ ardentes &c. Lumbi, ſcilicet pręcincti per cõtinẽtiã: lucernę ardentes per virtutum operationem. a ¶Vitta hyacinthina &c. Bed. Vittę hyacinthinę quibus vterq; ſacerdotis habitus copulatur, ligaturæ ſunt deſiderij cæleſtis, quæ anulis aureis innexæ ſuperhumerale cum rationali ſtringunt cum agnita luce pennis patrię in illam gloriã ſuſpiramus, & vt intrare mereamur concordi fide, & vita, & opere, & profeſſione in tabernaculo præſentis eccleſiæ ſeruire ſtudemꝰ. b ¶Portabitq; Aaron nomina filiorum Iſraël in rationali iudicij ſu. &c. Be. Noĩa filiorũ Iſraël Aaron ſuper pectus memoriale corã domino portat in ęternum, qñ præſul nũꝙ ſubditorum curam intermittit, ſed vitam eorum conſolando, increpando, exhortãdo confortat: & tuendam dño crebris orationibus ſatagit commendare. ¶Grego. Sacerdos quãdo tabernaculum ingreditur, duodecim lapides in pectore portare iubetur ſculptos nominibꝰ filiorũ Iſraël. hic eſt redẽptor noſter qui ſemetipſum p nobis ſacrificiũ offerens, dum fortes in exordio predicatores habuit, duodecim lapides ſub capite in prima ſui corporis parte portauit. ¶Oportet ſacerdotem memoriam patrum ferre in pectore, maximè cùm miniſtrat altari, vt in quo ſacratius eſt miniſterium, ſolertius ſe toto ſtudio, tota induſtria mentis exornet & corporis, exempla ſanctorum reſpiciens vt eorum ſedulus imitator aptum ſe diuinis pręſentet aſpectibus. c ¶Pones autem in rationali iudicij &c. Beda. vt ſcilicet meminerit ſacerdos ſe ſtudijs doctrinæ & veritatis inquirendis, non curandis ruminandisq; ſecularibus negotijs, per acceptum ſacerdotium fuiſſe conſecratũ. Sed vt quod exterius typicum in veſte pręſulgebat, intus in corde veraciter expreſſum coruſcaret. Item doctrina & veritas in rationali erant poſitę, vt monſtraretur quia veſtis illa non ſolùm legalem induebat pontificem: ſed & euangelicum prænuntiabat, ſcilicet ipſum Chriſtum: de quo dicitur: Lex per Moyſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum patefacta eſt. Vel apoſtolos & omnes gratię nouę pręcones. Geſtat autem iudicium filiorum Iſraël in pectore ſuo in conſpectu domini, cùm ſubditorum cauſas pro ſola interni iudicis intentione diſcutit, vt nihil ſimultatis admiſceat in eo quod diuina vice diſpenſat. ¶Auguſtin. Pones autem in ra. &c. In quali re vel metallo ponatur demonſtratio & veritas ſuper rationale (quia talia dicit fieri in veſte ſacerdotis quę corporaliter fiunt) inuenire difficile eſt. Fabulantur tñ lapidem fuiſſe, cuius color ad aduerſa vel proſpera mutareť, qñ ſacerdos intrabat in ſancta. Et hoc eſt qđ ait: Et afferet Aaron iudicia filiorum Iſraël ſuper pectꝰ ſuũ, oſtendẽs.ſ. in illa demonſtratione & veritate quid de illis iudicauerit dominus, quis intelligi poſſit demonſtrationem & veritatem literis impoſitã ſuper λογίον d ¶Facies & tunicam &c. Beda. Tunica talari tota hyacinthina veſtitur ſacerdos, vt admoneatur opus cęleſte non modò inchoãdũ, ſed vſq; in finẽ eſſe ducendum omnibus

Luc. 12. e.

† 16. di. c. q eccl'iaſticis. §. ecce. (F)

† Vrim & Thummim i. lumen & plenitudinem

Hiſtoricè

† ora loricę vel collarij

Ioh. 1. b.

Moraliter

cendũ omnibus q ſalui eſſe volunt. Tunica enim hyacinthina vſq; ad pedes veſtiri, eſt bonis operibus vſq; ad finem vitæ inſiſtere ſecundũ illud. Eſto fidelis vſq; ad mortẽ: & dabo tibi coronam vitæ. Et quia ita ſolummodo ad perfectionem boni operis infatigabili propoſito perueniemus, ſi hanc fixa intentione ſupernę remunerationis incipimus, rectè additur. e ¶In cuius medio ſupra erit capitium & ora per gyrum eius textilis: ſicut ſi. &cæ. Capitium tunica hyacinthina firmiſſimum habet: & oram ex ſeſe textam, ne facilè rumpatur, cùm primordium boni operis forti radice timoris domini ſubnixum, & contra omnes inſidias antiqui hoſtis probatur eſſe munitum. Talis ora collum ſacerdotis per gyrũ veſtit & ornat, quando rectori fiduciã prędicãdi cęleſtia prębet: hoc cꝗ nõ ſolùm in vitę curſu rectè vixerit, ſed exordium quoq; à rectitudie ceperit, ſicut Samuel, Hieremias Iohannes, qui ab ipſa infantia ſpirituali gratia repleti, & in doctorum ordine ſunt ſeparati. Quia enim vox in collo eſt, per collum rectè loquendi vſus exprimitur, ſicut fieri ſolet in extremis veſtium partibus: ſicut veſtibus opera, ita extremis veſtium partibus operum conſummatio figuratur. Vel extremę veſtium partes vltimæ ſunt noſtrę ſollicitudines, quibus fideles cùm finire vitam cogũtur, intẽtius ab omni labe malorum ſe expurgare contẽdunt cùm metu & pauore curantes ne ante diſtrictũ iudicem producti pro ſordido vitiorũ habitu expellãtur in tenebras exteriores, ſed appareant induti, ſicut electi dei viſcera miſericordiæ benignitatem, modeſtiam, patiẽtiam & charitatem, quod eſt vinculum perfectionis. Tunica ergo hyacinthina habet oram in capitio textilem: ſicut in extremis veſtium partibus ſolet fieri: cùm doctor egregius à tanta perfectione opus virtutum inchoat, ad quantam alius longo labore vix aliquando perueniat & cum tanto timore famulatus omni hora cum deo ſuo ambulat, quantùm alius vix moriturus: & ad iudicium vltimum ingreſſurus habere ſufficiat: ſed quia tota perfectio ſacerdotis in operibus & doctrina veritatis conſiſtit, ſecundum illud: Cœpit Ieſus facere & docere: rectè ſubiungitur: Deorſum verò ad pedes eiuſdem tunicę. ¶Beda. Facies & tunicam &c. Tunicam ſuperhumeralis dicit cuius pars ſuperhumerali tegebatur: ad diſtinctionem tunicę quę erat interius linea: quarum meminit ſuperius dicens: Hæc autem erunt veſtimenta quæ facient rationale & ſuperhumerale tunicam & lineam ſtrictam &c. Interior autem erat linea byſſina: quod lini eſſe genus nobiliſſimum conſtat. Exterior verò tunica tota hyacinthina nihil alterius coloris admittens: cuius ſpecie vniformi qualis eſſe debeat: vita ſacerdotis docetur † ſuperni.ſ. deſiderijs intenta: conuerſationẽ habens in cælis, & ſaluatoris expectans aduẽtum: quę ſicut & byſſina ad pedes pertingebat. Vnde vtraq; Grecæ ποδήρης dicta eſt: vt oſtendatur in ſacerdotali vita nihil infirmũ ac ſordidũ remanere: ſed omne quod agit quaſi æthereo colore pretioſiſſimum vniuerſa membra eius à capite vſque ad pedes gratia virtutum tecta eſſe debere.

Deorſum verò

G

Apoc. 2. c.

† in memoriam

H

Coloſ. 3. b.

Act. 1. a.

1. Cori. 5. c.

† ſuperius poderis

Nicolaus de Lyra.

a ¶In oris quæ e regione ſunt &c. Id eſt ex oppoſito correſpondentes. b ¶Pones autem in rationali iudicij doctrinam & veritatem &c. Id eſt lapides per quorum fulgorem manifeſtabitur ſacerdoti diuinum beneplacitum: & hoc ſcđm Ioſephum: ſcđm verò Rab. Sa. nomen domini tetragrammatõ fuit incluſum modo pdicto c ¶Facies & tunicam. Hîc pſequitur de tunica hyacinthina. d ¶In cuius medio ſupra erit capitium. id eſt apertura per quam intrabat caput ſacerdotis. e ¶Et ora per gyrum eius textilis, ſicut &cæ. Id eſt opere plectili.

Facies &

a ¶Vt ſacerdos ad tantam excellentiam conuerſationis perueniat, vt nihil in illo niſi ſplendor & gratia floſqꝫ varius bonorum operum appareat, & horum tantum ſonum ſuauiſſimum proferat.

a bus, ne facilè rumpatur. Deorſum uerò ad pedes eiuſdem tuni-

¶Multifariam virtutum operationem vno charitatis munimine circundatam.

cæ per circumitum quaſi mala punica faciès ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, &

a ¶Vt nec opus ſacerdotis diſcrepet a verbo, nec verbum ab opere.

byſſo retorta, miſtis in mèdio

a ¶Vt omnis ſermo ſacerdotis claritatem ſupernæ lucis reſonet.

tintinnabulis, ita ut tintinnabulum ſit aureum, & malum punicum. †Rurſumqꝫ tintinnabulum

¶Operatio charitatis.

aliud aureum, & malum punicum. Et ueſti.·ur ea Aaron in

b officio miniſterij, ut audiatur ſo

¶Prædicationis.

nitus quando † ingreditur & egreditur ſanctuarium in conſpe-

a ¶Morietur enim ſi non prædicauerit vt audiatur a deo & ab hominibus.

ctu domini, & non mòriatur.

a ¶Hoc ſupremum & excellens omnibus ornamentis.

c Facı̈ ✕ laminam de auro pu- a

¶Prc ..uditia cordis & corporis in qua myſteria redemptionis recondimus & portamus.

riſſimo, in qua ſculpes opere cæ-

d e latoris*, ſanctum domino. Li- b

¶Spe cæleſtium præmiorum.

gabiſqꝫ eam uitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram imminens c

a ¶Vnde: Habentes nomen eius & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. Coloſ. iij. b.

b ¶Auferet docendo ad pœnitentiam prouocando: & pro pœnitentibus ſupplicando.

frònti pontificis. Pòrtabitque d

a ¶Tantæ induſtriæ, tantiqꝫ meriti debet eſſe ſacerdos vt cuncta populi peccata portare poſſit.

Aaròn iniquitates eorum quæ

a ¶Domino. ¶Pro peccatis. ſ. oblata.

b ¶Dignis pœnitentiæ fructibus.

¶Omnia oblata ſancta ſunt.

† òbtulerint, & †ſanctificàuerint

☞ a ¶Deorſum vero &c. Greg. Cũ rector ſe ad loquẽdũ ꝑparat,
A quã cautè loquaẽ attẽdit, ne inordinatè loquẽs corda audientiũ errare faciat, & ſapiẽs videri deſiderãs vnitatis cõpagẽ iſipiẽter ſcindat.
Mar. 9. g. vñ: Habete ſal in vobis, & pacẽ habete inter vos. Qui enim ſapienter loqui nititur, timeat ne eius eloquio vnitas confundatur. vnde:
Ro. 12. a. Nõ plus ſapere ꝙ̃ oportet ſape &c. Hinc eſt qđ tintinnabulis mala punica coniunguntur. Per mala enim punica fidei vnitas ſignificatur, qa ſicut in malo punico vno cortice multa interius grana muniuntur, ita innumeros populos eccleſiæ vnitas fidei contegit, quos intꝰ diuerſitas meritorum tenet. Bñ ergo dicĩ: Habete ſal ĩ vobis, & pacẽ habete inter vos &c. acſi per habitum ſacerdotibus dicatur, mala punica tintinnabulis iungite: vt per omne qđ dicitis, vnitatẽ fidei cauta obſeruatione teneatis. ¶Beda. Deorſum ad pedes tunicę fiunt quaſi mala punica & tintinnabula ꝑ gyrum, quando ad tãtam excellentiã deuotę cõuerſationis ſacerdos ꝑuenerit, vt nihil in eo, niſi ſplendor & gratia floſqꝫ varius bonorũ operũ videatur, nihil aliud cũ os aperiet ꝙ̃ ſuauiſſimꝰ horum ſonus audiatur. Quia enim in malo punico multa interius grana vno cortice teguntur: rectè per mala punica multifaria virtutum operatio vno charitatis munimine vndiqꝫ tecta ſignatur. Fit autẽ malorum effigies de hyacintho, purpura, coccoqꝫ bis tincto, & byſſo retorta, quibus quatuor coloribꝰ quę virtutũ varietas ſignetur, ſupradictũ eſt. His verò in medio tintinnabula ꝑmiſcenĩ, vt neque opus ſacerdotis ab eo qđ loquiĩ diſcrepet, neqꝫ à rectitudine operis linguæ ſonus
B aberret. Vnde pulchrè addiĩ, ita vt tintinnabulum ſit aureum & malum punicum. Rurſumqꝫ tintinnabulum aliud aureũ & malum punicum. Aurea enim tintinnabula hyacinthinę tunicę inſeruntur & vndiqꝫ circundãtur, cũ omnis ſermo eius claritatẽ ſupernę lucis reſonat, & inde ſonitus velut hyacinthi-
*ſigillorum næ tunicę firmè infixus; operũ quoqꝫ ipſius ſublimitate audientiũ mentibꝰ cõmendatur. Fiuntqꝫ bina mala circa ſingula tintinnabula, cùm omnia quę loquiĩ bonis confirmanĩ actibus, & in auditorũ artius corde figunĩ: & vniuerſa q̃ agit quã ſint rõnabilia, diſcreto
† produnt ſermonis ſonitu † producunĩ. ¶Beda. Poſſumus in duodenario gemmarũ rõnalis intelligere, ꝙ ſol iuſtitię cũcta noſtra tpa, cũctas orbis plagas ſua luce repleret ſicut ſol inuiſibilis, qui per menſes duodecim ſigniferũ circulum luſtrare, & totum ambire cõ-
† obtulerũt ſueuit. Nã & hoc ꝙ quatuor ordines in rõ-
Annus nali ternos lapides habent, congruit anni
Eſa. 61. a. vertentis ordini qui per ternos menſes in q̃-
Pſal. 64. c. tuor tpa diſtinguiĩ. Annꝰ aũt in ſcripturis ſolet vocari totũ tps nrę ſalutis, quo ꝓ ęterna retributione certamus. Chriſtus eñ ſcđm Eſaiã miſſus eſt ꝑdicare annũ dñi acceptũ: & diẽ retributiõis. De eodẽ anno & Dauid dicit: Bñdices coronę anni benignitatis tuę. ¶Bed. Vel ſicut ſuprà dictũ eſt, duodecim gẽmas, id eſt ter quaternas geſtabat, vt admoneret oẽs doctores opa iuſtitiæ q̃ quatuor principalibꝰ virtutibꝰ cõtinenĩ, cũ fide trinitatis hr̃e, & diſcipulis cõmendare. Portabat & ſeptuagintaduo tintinnabula aurea cũ totidẽ malis punicis, vt oſtenderet, ꝙ eadẽ fides & opatio iuſtitiæ vniuerſum mũdũ ab errorũ & vitiorũ tenebris, ad verã lucem duceret. Tres enim dies & noctes hñt horas ſeptuagintaduas, quibus ſuprà infràqꝫ luſtrando ſol tribꝰ vicibꝰ mundum circumit. Bene ergo hîc nũerus tintĩnabulorũ & malorũ diuerſitatẽ coloris tunicæ pontificis indutꝰ eſt, qa ſol iuſtitiæ Chriſtus vniuerſum orbẽ eſſet illuminaturꝰ, & verã fidẽ q̃ eſt in agnitiõe trinitatis & cõfeſſione daturꝰ & opationẽ bonã, q̃ eſt in variarum ſplẽdore virtutũ.
Moraliter b ¶Vt audiatur &c. Grego. Sacerdos ingrediẽs vel regrediens moritur, ſi de eo ſonitꝰ nõ audiaĩ, qa irã cõtra ſe occulti iudicis ꝓuocat, ſi ſine prædicationis ſonitu incedit. Aptè verò tintinnabula veſtimentis illiꝰ inſerta ſcribunĩ. Sacerdotis eñ veſtimẽta ſunt recta
Pſal. 131. b. opa. vñ: Sacerdotes tui indu. iuſti. Veſtimentis ergo tintinnabula inhęrẽt, vt vitę viã cum linguę ſonitu ipa quoqꝫ opa ſacerdotis clament. ¶Beda. Vt audiatur &c. Sacerdos ingrediẽs & egrediens moritur, ſi de eo ſonus nõ audiaĩ, quia irã cõtra ſe occulti iudicis ꝓuocat, ſi ſine prędicatiõis ſonitu incedit. Quòd ſi Ioſephi verbis intendere volumus, qui dicit mala ſeptuagintaduo fuiſſe & eiuſdem numeri tintinnabula, cõgruit huic myſterio, vt diſcipulorũ ſeptuagintaduorũ circa pedes numerum habeat ſignatũ. Sicut eñ duodenariꝰ apoſtolorũ numerꝰ epalis dignitatis gradum inchoauit. Sic diſcipuli ſeptuagintaduo qui & ipſi ad prædicandum miſſi ſunt gradũ minoris ſacerdotij q ꝑbyteratus diciĩ, ſignificãt. Vñ horũ nũerꝰ in vltima pte: ſacerdotalis habitꝰ ille in prima figuraĩ. Si qs yò nũeros vtriuſqꝫ ordinis myſticè velit interptari, duodecim gẽmas Aaron in pectore ꝑferebat, vt ſignificaret tempus inſtare, quo fides trinitatis in omnibꝰ quadrati orbis partibus prędicaretur. c ¶Facies & laminã &c. Bed. Lamina aurea in fronte pontificis, in qua ſanctũ dño vel ſctm̃ domini (vt in ſequẽtibꝰ diciĩ) ſculptũ eſt, ſacratius eſt cęteris indumentis, quia ſicut diuina potẽtia oibꝰ creaturis ſupereminet, ita oportet vt nomẽ eiꝰ cęterũ pontificis ornatum tranſcẽdat, & velut cuncta ſanctificans eximiã ſedem teneat. Significat autẽ profeſſionis noſtrę fiduciã quã in fronte portamus: dicẽte Apoſtolo: Mihi ꝗ̃ ãtabſit gloriari, niſi in cruce dñi nr̃i Ieſu Chriſti. Rectè autem hoc ſolùm in toto pontificis habitu de ſolo auro eſt, vt munditiã cordis vel corporis in quo myſteria noſtræ redẽptionis recondere vel geſtare debemus, oſtenderet: Vel auro inſcriptum ſctm̃ dñi in fronte ſacerdos portat, oſtendens qđ ita paſſionem dñi qua redempti ſumus, venerari & amplecti debemus: vt claritatẽ in ipſo diuinæ maieſtatis, ꝑ quã creati ſumus pariter confitendã eſſe ſciamus: ita mortem aſſumptæ humanitatis confitentes, vt eandẽ reſurrexiſſe fateamur. d ¶Sanctum dom. &c. Bed. Quòd in lamina ſculpi iubetur nomen ſctm̃ & venerabile, ſignificat qđ apud Hebręos quatuor literis vocalibus ſcribitur. ſ. יהוה ioth, he, vau, he, qđ interptaĩ ineffabile: nõ qa dici nõ põt, ſed qa diffiniri ſenſu & intellectu creaturæ non põt, ſcđm illud, Pax dei quę exuperat oẽm ſen. &c. Et alibi Magnus dñs & lau. &c. Bñ autem in fronte põtificis quatuor literis ſcribiĩ ſignificãs totidẽ partes dñicæ crucis, quam in fronte portamꝰ. ¶Ineffabile nomen dñi quatuor literarũ cõſtãs: he. ſ. qđ interpretaĩ iſte: ioth, qđ eſt principium: he, quod eſt paſſionis: vau, hoc eſt vitę. Quod totum ſonat: iſte principium paſſionis vitę: qa Chriſtus eſt principiũ vitę in Adã amiſſę, quã reparauit ſua paſſiõe. ¶Idẽ. Sanctũ dñi auro ſculptũ in fronte portamꝰ, qñ expurgati à ſordibus vitiorũ: q̃ ex primo parẽte habuimus, imaginẽ & ſimilitudinẽ cõditoris ad quã creati ſumus recipimꝰ: nec cellamus: ſed factis & dictis ꝓmulgamꝰ. Iuxta illud. Sicut portauimus imaginẽ terreni, ſic portemꝰ ima. cę. Vñ & alibi: Expoliantes veterẽ hoĩem cũ actibꝰ ſuis; induite nouũ, q renouaĩ ſcđm imaginẽ eiꝰ qui creauit eũ. Et Iohannes ait: Habẽtes nomẽ eiꝰ, & nomẽ patris eiꝰ ſcriptũ in frontibꝰ ſuis. Cũ ergo oẽs agnũ ſequẽtes ipſa ꝓfeſſionis fronte debeant hoc nomẽ habere, quantò magis ſacerdotes gregem dñi ducẽtes, qui omnibꝰ debẽt exemplũ virtutis oſtendere. e ¶Ligabiſqꝫ eam. Ligaĩ lamina quę ſanctum dñi † continet vitta hyacinthina cum tiara pontificis, quæ ſpe cęleſtium pręmiorũ quam hyacinthus ſignificat, in fide confortamur, & eò artius ſacramenta nr̃æ redemptionis, vel imaginẽ ac ſimilitudinẽ cõditoris ac redemptoris nr̃i intemeratã ſeruamꝰ; quo nullũ aliud eſſe ſalutis iter cognouimꝰ. De tiara ſuo loco diceĩ. f ¶Portabitqꝫ Aaron. Portat ſcilicet ☞ ſacerdos ini-

C
Myſtice Ioſephus
† F c. 45. h. 43. diſ. c. ſit rector. §. ſacerdos erho.
Gal. 6. d.
D
† ingrediet & egrediętur.
Ineffabile tetragrammaton
Phil 4. b.
Pſal. 95. a.
† ſanctificauerunt
1. Cor. 15. f.
Col. 3. b.
Apo. 14. a.
† quia

Nicolaus de Lyra.

a ¶Facies & la. &c. Hîc ꝓſequitur de lamina ſctã pẽdẽte in fronte. b ¶Sctm̃ dño. i. nomẽ dñi tetragrammaton. c ¶Et erit ſuꝑ tia. i. mitram. d ¶Portabit Aaron ini. orando vt di

☞ ſacerdos iniquitates in muneribus & donarijs q̃ obtulerunt dom
E no,& ſanctificauerunt filij Iſrael,cùm pro fructibus dignæ pœnitē
tiæ,id eſt eleemoſynis cæteriſq; operibus iuſtitiæ quæ faciunt pœ-
nitentes à reatu ſcelerũ abſoluit. Hæc quidē ita gerenda inſtitutio
diuina in habitu pontificis figurauit, & verbis manifeſtè docuit.
Proh dolor autem quidam donaria accipi-
unt,imò exigunt,& iniquitates populi non
aſportant nec caſtigant, cùm ob hoc ſolùm
debeant ſumere carnalia, quia miniſtrant
ſpũalia. Sed quia pro ſubditis poteſt efficaci
ter laborare,p̃dicare,& domino ſupplicare,
cuius animus diuini nõis memoria ſemper
eſt præditus,aptè ſubiungitur: Erit autē la-
mina ſemper in fronte eius &c. a ¶ Erit
aũt lamina &cę. Beda. Si lamina nomine
dei ſcripta ſemper fuerit in fronte Aaron,
placabitur dñs filijs Iſrael,qa cũ doctor fide
† ei liter ſe diuino ſeruitio pura mente ſubdide-
rit,ſubditi exemplis illi⁹ & monitis accenſi,
rectè viuere & gratiam interni iudicis pro-
mereri feſtinant. b ¶ Stringeſq; tuni-
cam. Beda. Quare linea dicta ſit ſtricta vel
byſſo ſtringi præcipiatur,ſuprà expoſitum
eſt. Nunc verò adijciendum,quia ſolent mi-
Camiſię militares lites habere lineas,quas camiſias vocant, ſic
aptatas membris & ſtrictas: vt expediti ſint
dirigendo iaculo,tenēdo clypeo,enſe libran
do,& quocunq; traxerit neceſſitas, qualem
2.Re.20.c. & Ioab legitur habuiſſe quando Amaſam
interfecit,ſtrictam ſcilicet ad menſuram ſui.
Ergo & ſacerdotes parati in miniſterium
dei vtuntur hac tunica,vt habentes pulchri-
tudinem veſtitorum, diſcurrant celeritate
nudorum. Hæc tunica ſicut hyacinthina ad pedes vſq; pertingit,&
Podiris ipſa Grecę ποδήρης, id eſt talaris dicitur: Cuius ſignificatio in prom
ptu eſt. Cùm enim cõſtet lino vel byſſo continentiam & caſtitatem
corporis ſignari ſtrictam habent lineam vel tunicam de byſſo ſacer
dotes,cùm propoſitum continentiæ non eneruitur & fluxa mente
F cuſtodiunt,ſed tanta inſtantia vt bellũ non gerat caro contra ſpiri-
tum,nec ſpiritus contra carnem. ¶ Lineam habent ſtrictam cùm
concupiſcit & deficit anima eorum in atria domini, & cor eorum
& caro ſocia germanitate exultant in deum viuum. Hæc linea non
ſolùm ſtricta,ſed etiam poderis,id eſt ad pedes vſq; deſcendēs: cùm
cõtinētia nõ cuilibet mēbro violēter impoſita: ſed in toto corpore
eſt delectabiliter cõſummata. Hęc enim linea debet ſtringere manus
& brachia ſacerdotis,ne quid inutile faciat: pectus, ne quid innane
cogitet: ventrē,ne guloſus ſit. Subiecta ventri membra,ne laſciuien
do,totã ſacerdotalis habitus pulchritudinem corrumpant. Genua
ne ab orationis inſtantia torpeant. Tibias & pedes,ne ad malũ cur-
rant. Induatur ergo ſacerdos primò linea ſtricta, vt corpus ab ini-
quis opibus,& mētē cõpeſcat à prauis cogitationib⁹. Accipiat de-
inde tunicã hyacinthinã,vt p̃ter deſcriptionē continentiæ ſalutaris:
æquè corpus & animũ ſpiritualiũ virtutũ habitu venuſtet. Sed qa
ſunt quinq; corpis ſenſus,quorũ quatuor ꝓpriè capitis, q̃ntus toti
corpi cõis: Tunica hęc quã dixim⁹ vtraq; ꝓpriè cõtinētiæ actum &
iuſtitiã deſignat. Cõſequēter verò & aliorũ quatuor ſenſuum q̃ ſit
curãda innocentia vel ſanctificatio,põtificis habitu demonſtrat̃, cũ
Hiſtoricè de pilleo dicit̃. Et tiarã byſſinã facies &c. ¶ Beda. Qualiter hęc facta ſit, Io-
ſephus dicit ſic: Suprà autē geſtat pilleum in modũ puuli calamen-
ti aut caſſidis,qđ extēdit̃ ſupra ſummitatē capitis: & ĩ modico verti
cis medietatē excedit,& tale eſt vt videat̃ ex lini textura confectum
habēs vittas,quę cõuolutę ſæpi⁹ connectunt̃,ne facilè dilabatur. Di-
cit etiã huic pilleo ſuperadditũ aliud velamē,quod totam capitis ſu
perficiē cellaret,aptatum profectò ne laborante ſacerdote circa ſa-
crificia corruat,qđ tñ cuius eſſet coloris non oſtendit. Hęc qdē de
minoribus ſacerdotibus. De pontificis verò tiara ſic ait: Pilleum
aũt ſil̃r operatum habebit pontifex ſicut reliqui ſacerdotes, aliudq;
conſutum ex hyacintho variato. Circundatur aũt ei & aurea coro
na trib⁹ vicibus facta: ſupra quã ſurgit in medio fronte quaſi cauli
† iuſquiamum culus qdã aureus ſimilis herbę,quę apud nos achano nuncupatur,
quã Gręci † voſſamũ dicũt. Et paulopoſt deſcripta eius mirabili va
† plantaginis rietate ſubdidit. Habet aũt florē ſimilē † plãtagini, & per circuitum
tota corona his floribus eſt cælata ab occipitio vſq; ad vtrunque
tempus. In fronte hoc non habet: ſed lamina eſt aurea,quę ſacris lit-
teris dei nomē habet inſcriptũ. Hęc qdē de ſecundo velamine & co
ronis põtificũ aureis ſcriptura tacere videt̃. Coronarũ verò breui-
ter in ſequētib⁹ ſic meminit: Fecerũt & tunicas opere textili Aaron
& filijs eius, & mitras cũ coronulis ſuis ex byſſo,ſed de qua materia
ſint non dixit.

ſint nõ dixit. Cùm enim dicat mitras cum coronulis ſuis ex byſſo, G
poterat intelligi vtraque ex byſſo facta eſſe,niſi Ioſephus coronas
aureas diceret eſſe, qui ſtante adhuc templo & legali obſeruantia,
cùm eſſet de genere ſacerdotali potuit omnem modum ſacerdo-
talis indumenti non tantùm legendo,ſed & videndo cognoſcere.
Sed ſiue byſſinæ ſiue aureæ ſint coronulæ,
conſtat eas cum mitris factas eſſe. ¶ Nunc Mitra
dicamus breuiter de figura. Mitras cum co-
ronulis habent ſacerdotes ex byſſo, qui ſic
viſum,auditum,guſtũ, olfactum in caſtimo
nia cuſtodiunt,vt coronam vitæ inde acci-
pere ſperent. Qui enim ſic continentiæ vel
bonis operibus ſtudet,vt pręmia retributio
nis negligat,mitram byſſinam habet ſine co
rona, quia ſpem virtutis quaſi coronam
hominibus pręfert,ſed mercedem à dño nõ † ad bñplacitũ eis coram dño., vt ipſos recõciliet domino
habet. Siue ergo coronulæ fuerint aureę, cla
ritatem perpetuæ lucis ſignificant,vel byſſi-
næ perennem corporis immortalitatem. re-
ctè verò ſacerdos cum ſtolis byſſinis coro-
nas ſuperadditas portauit,vt in continentia
æterna p̃mia meditet̃,& ĩ p̃dicatiõe cõtinētię
vel opatiõis bonę gaudia ſupnę beatitudinis
ꝓmittat,ne ſine ſpe retributiõis pond⁹ labo
ris ĩponat,& iugũ Chriſti ſuaue & on⁹ leue,
auditoribus aſperũ reddat & durũ. c ¶ Et
tiaram &c. Beda. Tiara quę cidaris & mi-
tra vocat̃, caput tegebat & ornabat ponti- Tiara
ficis, vt admoneretur omnes capitis ſenſus
deo conſecratos habere,ne vel oculi vanita-
tem viderent,vel aures opprobrium proxi
mi acciperent,vel os abundaret malitia, do- † ac
lum cõcinnaret lingua, ne cor grauaret cra-
pula & ebrietas,vel olfact⁹ aſpſum myrrha & aloe & cinnamomo
lectum meretricis amplecteretur: Sed oculi viderent ęquitatem,au-
res inclinarentur ad verba prudentiæ: Dulcia eſſent faucibus ei⁹ elo Pſal.118.ſ.
quia dñi,donec ſupereſſet halit⁹,ne loqueret̃ iniquitatē,pollutũ non
tangeret,ſed mũdat⁹ ab omni ĩquinamēto carnis,& ſpũs ſctificatio-
nem in timore dei perficeret. d ¶ Et baltheum &c. Beda. De fa Hiſtoricè
ctura balthei ſcriptum eſt: Cingulum fecerunt de byſſo retorta hya H
cintho,purpura ac vermiculo bis tincto,opere plumarij. Hoc cin-
gulum ſicut Hiero. ex Ioſepho ſcribit in ſimilitudinem pellis colu-
bri,que exuitur in ſenectute,ſic in rotundo textũ eſt vt marſupium
longum putes textum autem ſubtegmine cocci purpuræ hyacin-
thi & ſtamine byſſino ob decorē & pulchritudinē,atq; ita polymi
ta arte diſtinctum vt diuerſos flores & gemmas artificis manu non
textas,ſed additas arbitreris. Habebatq; latitudinē quatuor digito-
rum,quo cingulo propriè pontifex vtebatur,& eo tunica hyacin-
thina ſimul & ſuperhumerale ſtringebat̃. Nam in ſequētib⁹ aptè de
cõiunctione ſuperhumeralis & rationalis dictũ eſt. Hæc & antè &
retro ita conueniebant ſibi,vt ſuperhumerale & rõnale mutuò ne-
cterent̃,ſtricta ad baltheum,& anulis forti⁹ copulata,quos iungebat
vitta hyacinthina,ne laxę fluerent & à ſe inuicem mouerentur. Nul
li aũt dubiũ quin baltheus & cingulũ cui ſuperhumerale aſtringeba
tur tunicam hyacinthinam q̃ & ſuperhumeralis vocatur, cingeret.
¶ Cuncta em̃ quę huc vſq; dicta ſunt,pontificis habitum pertinēt.
Sequunt̃ aũt filiorũ eius balthei & cætera indumenta,cùm dicitur. Miſtice
e ¶ Porro filijs Aaron tunicas para. line. &c. Dicendum eſt
autem de baltheo pontificis,qui de quatuor illis coloribus nobiliſ-
ſimis deo dignis factus eſt, quia bene talem habet pontifex, quem
ſingulari virtutum decore ſemper oportet accingi. Bene vario flo-
re fulgentium colorum incedebat accinctus, quia ſicut neceſſe eſt
vt alius induſtria continentię præcingatur,ne caro repugnãs ſpiri-
tui internã mentis quietē turbet. Ita pontifex domita iã omni cõcu-
piſcētia corporis & animi,ipa debet virtutũ gloria circũdari,vt iu-
xta exemplum illius floris qui egreſſus eſt de radice Ieſſe.i. Chriſti ſit
iuſtitia cingulum lumborum eius: & fides cinctorium renum eius. Eſa.11.b.
f ¶ Tunicas parabis &cæt. Tunicas habent ſacerdotes line
☞ as cùm totum

filij Iſraël in cunctis muneribus
a ¶ Angu. Hæc ſignificat fiduciam bonæ vitæ quam qui vere perfecteq; non ſignificatione ſed veritate ſacerdos habet,ſolus poteſt peccata auferre.
a & donarijs ſuis. Erit autem lãmi-
a ¶ Vt totus ſubditus ſit diuino ſeruitio.
¶ Memoriam paſſionis Chriſti debet omnis Chriſtianus habere præ oculis;quanto magis ergo ſacerdos & pontifex.
na ſempēr in frõte eius, ut † placa-
a ¶ Subditis qui doctoris exemplis attendunt & monitis.
b tus ſit † eis dominus. Stringeſq; a
a ¶ Hæc eſt linea ſtricta qua induitur ſacerdos cum propoſitum continentiæ ita cuſtodit, vt caro non concupiſcat aduerſus ſpiritum nec ſpiritus aduerſus carnem.
b ¶ Vt omnes ſenſus capitis deo conſecrati ſint.
c tunicam byſſo,& tiaram byſſi-
a ¶ De cuius factura in ſequentibus dicitur plenius. Cingulum vero fecerunt de byſſo retorta &c.
¶ Quo tunica hyacinthina quæ ſuperhumeralis dicta eſt cingebatur.
d nam facies, & balthēum opere b
¶ Minoribus ſacerdotibus.
e f plumarij. Porrò filijs Aaron tu- c
nicas lineas parabis, & baltheos
ac tiaras in gloriam † & decorem:

Nicolaus de lyra.

mittant̃. a ¶ Stringeſq; &c.i. factã de byſſo. vñ in Hebręo
habet̃. Tunicã byſſinã,& loquit̃ de tunica iferiori, quæ etiã erat cõ-
munis alijs ſacerdotib⁹,& cingebat̃ quodã baltheo, q erat etiã cõis
alijs ſacerdotib⁹, vt ſuprà dictũ eſt. b ¶ Facies & baltheum.
Loquitur de baltheo ſuperiori quo cingebatur ſuperhumerale.
c ¶ Porro filijs Aaron. Hic conſequenter agit̃ de veſtimentis
communibus

[a] Veſtiesq; his omnibus Aaron fratrem tuum & filios eius cum
[a] ¶Vt conſecrata ſint omnia opera ſacerdotum. ¶Oleo vnctionis, vt per gratiam ſpirtus conſecratio perficiatur,non tamen priora ſine eius gratia:ſed qui plus conſcendit & plus præfertur, maiori gratia eget.
eo, & cunctorum conſecrâbis
[a] ¶Vt ſancti ſint qui domino ſeruiunt vel miniſtrāt.
manus:ſanctificâbisq; illos,ut ſa
¶Aliter ſacerdotes eſſe non poſſunt.
[b] cerdotio fungantur mihi. Fa
¶Brachas non pertingentes ad talos.
cies & feminalia linea, ut operiant carnem turpitudinis ſuæ à re
[a] ¶Spontanei non coacti.
nibus uſq; ad femora, & utêntur
[a] ¶Pontifices. [b] ¶Presbyteri. ¶Si non ſemper.ſaltem quando ingrediuntur tabernaculum.
eis Aâron & filij eius,quando ingredientur tabernaculum teſtimonij, uel quando appropinquant ad altare, ut miniſtrent in
¶Luxuriæ. ¶Morte animæ vel corporis.
ſanctuario,ne iniquitatis rei mo [a]
¶Quia res ſignificat æternas.
riantur. †Legitimum ſempiternū [b] erit Aarō,& ſemini eius poſt eū.

as cûm totum corpus candori caſtitatis dedicant.Baltheis tuni A cas cingūt,cûm eandem caſtimoniā vigilāti mentis cuſtodiā circūſpiciunt, ne cōſciētia illius deſidiores erga bona opera fiant,ne per iactantiam caſtimoniæ ipſius etiā meritū minuant.Qui eñ tunica talari induitur,ſi ſine cingulo incedit,tunica defluit,& relicto corpore,ventis & frigoribus aditū tribuit & prępeditis greſſibus retardat vſum incedēdi;vel calcantes ſe cadere facit. Sic & caſtimonia carnis ſępe caſtimoniam mentis adimit,dum ſegnius bonis operibus inſiſtunt, quādo minus proſpiciūt:quia caſtimonia abſq; alijs bonis non valet,quibus adiunctis gloriā & decorem acquirit. Virginib⁹ Matt.25.a. ſtultis non ꝓfuit caſtitas carnis,quibus defuit lumen internæ puritatis.Accingantur ergo tunicis lineis,vt caſtitatem habeant. Accingātur baltheis,ne caſtitas remiſſa ſit, ne vento elatiōis aditū pandat,ne charitatē frigere faciat,ne iactātia pręſumptiōis bona opera impediat,ne prępedito virtutum curſu ipſa cōcupiſcētię ſordibus polluta vileſcat:& tandē ad ruinā ſuperbiēdo impellat.Accincti verò accipiāt tiaras in capitibus,vt pręter vigilantē corporeę caſtitatis cuſtodiā viſus,auditus,guſtus,& olfact⁹ dignè deo cuſtodiantur. a ¶Veſtieſq; his &c.Beda.Oībus his veſtiend⁹ erat Aaron & filij ei⁹ ſed diſtinctè,vt ipſe qdē oībus his vtereť:filij autē vltimis tribus q̄ eis propriè aſcripta ſunt,cū diciť:Porrò filijs Aarō tunicas parabis lineas &c. b ¶Facies &c. Feminalia Beda.Feminalia quę ad operiendā corporis vel carnis turpitudinem fiunt,illam ca- †ſtatutū vel mos ſtimonię portionē quę à copula coniugali B cohibet propriè deſignāt,ſine qua nemo vľ ſacerdotium ſuſcipere vel ad altaris miniſterium cōſecrari poteſt.Id eſt,ſi nō aut uirgo permanſerit,aut vxorię coniunctionis fœdera ſoluerit,quod nulli Matt.19.b. neceſſariò imperatū,ſed voluntariè deo offerendū,vñ:Nō oēs ca- Ibidem.d. piūt verbū iſtud,& q̄ pōt capere capiat.Et paulopoſt,his q̄ vxorē vel alios cognatos & impedimēta mūdi ꝑpter ipm reliquerint,cētupliū in hoc ſeculo ꝓmittit,& in futuro vitā ęternā.Vñ nō iubeť Moyſes hoc veſtimēto induere Aarō & filios ei⁹,ſicut de priorib⁹ Moraliter diciť:Veſties in his oībus Aarō fratrē tuū &c.Sed; facies feminalia linea,vt operiāt carnē turpitudinis ſuę &c.Tu feminalia pontifici & filijs eius facies:Tu caſtitatis regulā docebis;Tu abſtinēdū ab vxorio amplexu his q̄ ſacerdotio fruituri ſunt, intimabis:nulli tñ violētū huius cōtinētię iugū impones,ſed quicūq; ſacerdotes fieri & altari ſeruire volūt,ſpōte ſua deſiſtāt ſerui eſſe vxorū.Qđ vbi ꝑfecerint,vt ſuſcepto ſemel cōtinētiæ ꝓpoſito miniſtros ſe ſanctuarij & altaris fore conſenſerint,aderit lex diuina q̄ velut reliquū habitū ſacerdotib⁹ cōgruū imponēs qūo viuere aut docere debeant abundanter inſtituat,cōgaudenſq; ſpontaneę deuotiōi dignum ſacerdotio dec⁹ ſapiētię,patiētię,manſuetudinis,zeli ſpūalis,humilitatis,miſericordię,timoris dñi,cæterūq; hmōi ornatū ſupaddat.Alioqn iniquitatis rei moriant̃,ſi.ſ.luxurioſè viuentes ſacerdotalē gradū vſurpāt.Qui ſenſus ſequentibus verbis affirmatur,cū diciť:Cumq; patrem laueris

trem laueris &c.vſq; erunt ſacerdotes mihi religione perpetua. C Nam neq; hîc de feminalibus à Moyſe accipiēdis quicq; ꝑcipiť: vnde cōſtat q̄ hoc genere veſtimēti ipſe Aaron & filij eius ſe pri⁹ induerāt,& ſic ad manū Moyſi lauādi, induēdi,vngēdi,& cōſecrādi intrabāt.vbi notādum q̄ cōſecraturus Moyſes eos primò lauit Hiſtoricè aqua,& ſic habitū ſacerdotis impoſuit,qa neceſſe eſt vt qui ad officiū altaris promouēdus eſt,maiorib⁹ ſolito fluctis lachrymarū vel cōpūctiōis tpe dedicatiōis ſe abluat: vt quò mūdior ad gradū accipiēdū acceſſerit,eò ꝑfectius acceptū cōſummet.Hæc ad Aaron & filios eius pertinent.Sicq; fit vt Aarō oībus octo veſtibus induať feminalib⁹ lineis,tunica,linea hyacinthina ſuphumerali,rationali, baltheo,tiara,petalo aureo.Filij eius quatuor tantū, feminalibus ſcilicet linea ſtricta cingulo & tiara.

Nico.de Lyra.

¶ cōibus ſummo ſacerdoti & alijs,& patet litera ex ſupradictis vſq; ibi; a ¶Ne iniquitatis &c.quia aliter modo indebito accederent & irreuerenter. b ¶Legitimum.i.lege firma & ſtabili firmatum.Rationes aūt prędictorū ſic accipiuntur in generali,ad hoc enim habebant ſacerdotes veſtes pretioſas & ſpeciales,vt haberentur in maiori reuerētia à populo,& quia iſtud cedebat ad honorē diuinū,cū eſſent medij inter deū & populū.In ſpeciali verò rationes accipiuntur ſic ſcđm ſenſum literalem.Per ornamēta enim ſummi ſacerdotis figurabatur quaſi tot⁹ orbis. Tunica eñ linea figurabat terrā,quia linū naſcitur de terra.Baltheus cingens illam tunicam figurabat oceanū,qui circundat terram.Tunica hyacinthina rōne coloris figurabat elementū aēris,in qua inſerebātur tintinnabula,quia in aēre generant̃ tonitrua. Baltheus aūt cingēs illā tunicam figurabat elementum ignis,q amD bit aērē.ſuperhumerale cū rationali ſibi coniuncto figurabat cælū ſydereū,qđ ex multis colorib⁹ & picturis erat adornatū,ad deſignādū pulchritudinem ſtellarū.Duo aūt lapides onychini in ſuperhumerali poſiti ſignificabāt duo magna luminaria.ſ.ſolem; & lunam. Duodecim gemmę in rationali poſitæ figurabāt.xij.ſigna zodiaci: & ideo dicebatur rationale:quia terrenorū rōnes ſunt in cęleſtib⁹: qa ab ipſis emanāt terreſtria,ſcđm qđ diciť Iob.xxxviij.d.Nunqd noſti ordinē cæli & pones rōnes &c.Per mitrā verò figurabatur cælū empyreū;& ꝑ laminā aureā ſupra mitrā poſitā,ipſe deus ꝑſidēs oīb⁹ creaturis;ꝑpter qđ in illa lamina nomē dñi tetragrāmatō erat inſculptū:qđ appropriať ipſi creatori oīm.Per hoc aūt q̄ nomina filiorū Iſrael erāt ſculpta in duob⁹ onychinis ſuperhumeralis: & in.xij.gēmis exiſtentibus in rōnali oñdebať q̄ ſummo ſacerdoti erat impoſitū on⁹ populi;& ipm debebat hr̃e in pectore iugis mediatiōis orādo ꝓ ipſo dñm,& ꝑpter ꝑdicta de ipō Aarō ſcribitur Sap.xviij.d.In veſte podiris quā habebat:totus erat orbis terrarū: & parētū magnalia in q̄tuor ordinib⁹ lapidū erāt ſculpta,& in diademate capitis illius magnificētia tua dñe ſcripta erat.Et vocať hîc magnificētia nomē dñi tetragrāmatō,qđ diciť nomē eius magnū, vt dictū eſt ſuprà.vj.ca.qa eſt ſoli creatori oīm appropriatū. Rōnes aūt myſticas ꝑdictorū cauſa breuitatis omitto. Cętera patēt.

ADDITIO.

¶In ca.xxviij.vbi dicitur in poſtilla:Ad euidentiam primi &c.

ADDITIO I. Ioſephus non eſt tenendus in hoc loco,etiā ſi ſit de genere ſacerdotali.contradicit enim manifeſtè literæ:nā veſtes pontificales ſunt tantummodo octo,prout ponuntur in prima ſcđę.q.cij.art.v.in rñſiōe ad.ix.ar.Quarum quidem prima veſtis linea,ſcđa tunica hyacinthina cū tintīnabulis,tertia ſuperhumerale cū duobus lapidibus onychinis,quarta rationale quadratū,in quo erāt.xij.lapides cū nominibus filiorum Iſrael,in quo etiā mādabať poni doctrina & veritas,q̄nta erat baltheus ſeu cingulus,ſexta tiara ſeu mitra, ſeptima lamina aurea in fronte,in qua erat nomē domini,& de iſtis ſeptem tantùm fit mentio.j.Leuiti.viij:qñ Moyſes primò induit ipſum Aaron in pōtificalibus.octauo aūt eſt femorale ad operiēdū turpitudinē carnis,de qua veſte octaua nō fit ibidē mentio,qa nō debebat indui per Moyſen ex honeſtate,ſed per ipſum & ſacerdotem.fit tamen de ea veſte expreſſa mentio communiter.Leuit.xvj.

¶In eodem ca.xxviij.vbi dicitur in poſtilla:Dicit etiā Ioſephus q̄ iſte ſplendor ceſſauit &c.

ADDITIO.

ADDITIO II. In toto tpe tēpli ſcđi nō fuit illa veſtis pōtificalis,q̄ dicitur rationale iudicij,ſicut nec arca teſtamēti:& q̄dam alia q̄ ibi defecerunt,prout oēs hiſtoriæ Hebraicæ teſtant̃,qđ etiā facit ꝓ fide noſtra:de quo tractādū eſt dño cōcedente in ꝓphetiā Aggæi.ij.ſup illud verbū,Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ pluſquā primæ.vnde nō eſt dicēdū q̄ ſolùm per.cc.annos ante tempus Titi ceſſauerunt,cùm in toto tēpore templi ſecundi defuerunt.

REPLICA Correctorij cōtra Burg.In ca.xxviij. vbi poſtil.dicit materiā veſtiū ſacrarū & numerū debere accipi & diſtingui ſcđm dicta Ioſephi:q ſcripſit ex experientia:qa de genere ſacerdotali,& qa videť &c. Burg. dicit Ioſephum non eſſe tenendū,quia ſcđm literę veritatē(vt dicit)ſunt tm̃ octo veſtes,& allegat ad hoc ſanctum Thomam.Sed mirū videtur,q̄ Burgeñ.proferat dicta ſancti Thomæ in hac materia quæ in facto conſiſtit;quod nec ſanctus Thomas,nec Burgē.

E vnq; vidit,ſicut Ioſeph⁹.nec eſt cõtra literã,quia litera bene inſpe-
cta numerat plus q̃ octo veſtiũ noĩa.Nec eſt mirũ q̃ Leuiti.viij.
non fit mentio de femorali:quia nec fit mentio de zona linea,q̃ cin
gebat̃ tunica linea inferior:quę communis erat pontifici & alijs ſa-
cerdotibus:nec fit ibi mentio de cidari linea,q̃ erat mitra pontifici
& alijs ſacerdotibus,de quibus manifeſta fit mentio Leuit.xvj.qui-
bus adiunctis ad alias octo enumeratas per Burgen.fiunt decem:
prout vult Ioſephus,quẽ hĩc Burgen.improbare nititur.nec põt
dicere Burgen.cũ Tho.q̃ mitra linea,quã dicit litera cidarim,ſit
eadem cum tiara,quia tiara quę ſolius pontificis mitra eſt hyacin-
thina fuit:nec eſt veriſimile eãdem fuiſſe mitrã ſacerdotũ & ponti-
ficis:ſed q̃ ſacerdos habebat mitrã byſſinam tm̃ ad modum birre
ti,pontifex

ti:pontifex aũt ſup hmõi habuit tiarã hyacinthinã:nec põt dicere G
eundem fuiſſe cingulũ lineum & baltheum:quia cingulo lineo cin-
gebatur tunica byſſina,quod fuit communis pontifici & ſacerdoti
bus:baltheo autem cingebatur & ſtringebatur tunica hyacinthina
cũ ſuperhumerali:quę erant pontifici ſpecialia:nec eſt veriſimile tu
nicam lineam & hyacinthinã vnico cingulo ſtringi,anteq̃ hyacin-
thina põtifex indueret̃.vñ patet q̃ Ioſepho in his reb⁹ experto cre-
di oportet. ¶In eo.ca.vbi poſtillator allegat Ioſephũ dicentẽ,q̃
fulgor qui procedere cõſueuerat à rationali,ceſſauit tp̃e tẽpli ſcd'm
Bur.dicit toto illo tp̃e rationale nõ fuiſſe,ſed hoc nõ videt̃,quia tẽ
pore Alexãdri magni viſus eſt ſummus ſacerdos in eo,vt patet in
ipſius hiſtoria:nam ille fuit principalis decor in ſummo ſacerdote.

Nico.de Lyra.

GLOS. ORDI.

Cap. XXIX.

Sed & hoc fa.&c.Be.Hactenus Aaron & filiorũ eius habitus qualis eſſe debeat,deſignat̃. Sequit̃ mod⁹ cõſecratiõis: quo ipſos vel tabernaculum cum omni ſupellectili dedicari oporteat,oblatis.ſ.domino vitulo & duob⁹ arietibus,panibus quoq; triticeis,nõ ſolũ azymis,ſed oleo cõſperſis,addito oleo vnctionis:q̃ cũcta bonorũ operũ deuotionẽ,& fidei mũditiã,vel diuinę illuſtrationis gratiã,q̃bus cõſecrari oportet ſacerdotes,figuratè demonſtrãt. b ¶Tolle vitulum.Stra. Quiſq; põtifex vel ſacerdos taurum debet offerre. i.paſſionem Chriſti firmiter credere & imitari.Et duos arietes,vt credat eundem Chriſtum ex corp̃e & anima conſtare.Et panes azymos i.mũditiã vitę,& oleo conſperſos,vt inter oẽs virtutes nõ negligat op̃a miſericordię, vel nõ à ſe,ſed à dono gratię ſe credat habere.c ¶Et cruſtulã.Be.Cruſtulã oleo cõſperſam ad cõſecrationẽ noſtrã domino offerimus,cũ oĩa q̃ facim⁹ per internam ſpũs gratiã in cordis deuotione pingueſcũt.Lagana oleo lita cũ foris ſpiritualia eſſe q̃ agimus indubitanter in exẽplum viuendi oſtẽdimus,q̃bus oblationibus conſecratio noſtra p̃ficit̃,dum p̃ bona opera & cogitationes puras meritum nobis ſanctimonię deo donante,acquirimus. d ¶Cumq; laueris pa.&c.Beda.Prius lauari iubentur:deinde ornari veſtibus:quia quicũq; ſacerdotij officium aſſumit,vnda lachrymarum ſe abluere debet,vt ad miniſterium diuinum dign⁹ approximet. ¶Beda.Poſſet in hoc lauacro baptiſma ſacri fontis itelligi,ſi cõſequeretur,vt quis in ſacerdotium electus, tunc primũ aqua baptiſmatis in remiſſionẽ peccatorum ablueret̃,& nõ contradiceret Ap̃ſus dicens:Nõ neophitum,ne in ſuperbiam elatus,in iudicium incidat diaboli. e ¶Indues Aaron &c.Beda.Notandũ q̃ cũ in Exodo Aarõ octo veſtibus induẽdus aſſeueret̃,in Leuitico non addi videtur, baltheus.ſ.quo linea tunica ante indutã hyacinthinam p̃cincta erat:ſic enim ſcriptũ eſt: Cumq; lauiſſet eos,veſtiuit pontificem ſubucula linea accingẽs eũ baltheo,& induẽs tunica hyacinthina deſuper humerale ipoſuit:qd' ſtringẽs cingulo aptauit rationali. ¶Beda. Notandum q̃ quatuor colores eximij,quibus factus eſt habitus ſacerdotis totidẽ mũdi elemẽtis cõgrua cõparatiõe aptant̃.Byſſus vl' linũ terrę:q̃a ex ea naſcit̃ purpura,aq̃s q̃ de marinis tĩgit̃ cochleis.Hyacinth⁹ & cocc⁹ aëri & igni ob ſil'rudinẽ coloris.

Coccus bis

[Margin: Allegoricè — †placẽtas — Myſticè — F — †conſperſę ſunt — †etiam — 1.Tim.3.b. — *& Hiſtoricè Exodi.20. — Leuiti.8.a — Colores quatuor habitus ſacerdotis]

Cap. XXIX.

a Sed & hoc facies ut mihi in ſacerdotio cõſecrẽtur. Tolle b

a ¶Immolationẽ Chriſti & aſperſionem ſanguinis eius.hæc animalia immolata demonſtrant,per quam a peccatis abluendi & in bonis operibus ſumus viuificandi.

b ¶Patriarcharum.

uitulum de armento & arietes c

a ¶Quia Chriſtus immolatus eſt pro vtroq; populo.

¶Genus panis abſq; fermento in ſimilitudinem cruſtulæ duratus oleo conſperſus,oleum autem pinguedinem gratiæ vel vnctionem ſpiritus vel miſericordiæ ſignificat.vnde.1.Co.5.c.Itaq; epulemur non in fermento veteri,neq; in fermento malitiæ & nequitiæ ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.

duos immaculatos,paneſq; azy d

c mos,& †cruſtulam abſq; fermen e f

¶Vt ſacerdotij opera non ſolum à fermento malitiæ & nequitiæ caſtigata:ſed etiã pinguedine charitatis diuinis cõſpectibus ſint digna.

to,quæ †conſperſa ſit oleo,laga- g h

na quoq; azyma,oleo lita.De ſi- i k

mila triticea cuncta facies,& poſi l

a ¶Vt paſſionem Chriſti firmiter credat.

ta in caniſtro offeres: †uitulum

a ¶Quia in Chriſto verum corpus & vera anima. b ¶Pontifices.

†autem & duos arietes,& Aaron

a ¶Presbyteros imitatores pontificis.

ac filios eius applicabis ad †o- m

ſtium tabernaculi teſtimonij.

a ¶Quia abſoluendi ſunt aqua lachrymarum qui conſecrandi ſunt.

d Cumq; laueris patrem cum filijs n

e ſuis aqua,indues Aaron ueſti- o

¶Hæc ſupra expoſita ſunt.

a ¶Continentia corporali.

b ¶Hyacinthina.ſ.ſpe cæleſti.

mentis ſuis, id eſt †linea & tuni-

a ¶Pondere operis.

b ¶Sapientia mentis.

ca *ſuperhumerali, & rationa-

a ¶Domita omni concupiſcentia.

li, quod conſtringes baltheo,

a ¶Vt quatuor ſenſus diſcrete cuſtodiantur, & ad deum dirigantur.

& pones tiaram in capite eius &

¶In qua nomen domini ineffabile.quod omnia decorat & protegit.

laminam ſanctam ſuper tiaram,

NICO. DE LY.

Cap. XXIX.

Diuiſio. Sed & hoc facies.Hĩc cõſequẽter agit̃ de cõſecratiõe ſacerdotũ,vbi p̃mittunt̃ ea q̃ ſũt neceſſaria.ſcd'ò deſcribit̃ cõſecratio ipſa ibi:Cũq; laueris patrẽ.&c.Illa aũt q̃ neceſſariò reqrebant̃ ad eorũ cõſecrationẽ, erãt q̃dã aĩalia in eorũ cõſecratiõe immolãda,& diuerſorũ panũ genera offerẽda,quę nominant̃,cũ dicit̃:b ¶Tolle vitulum de ar.in memoriã expiatiõis peccati Aarõ p̃ fabricatione vituli. c ¶Et duos arietes.vnũ in memoriã obediẽtię Abrahã,q̃ obtulit arietẽ p̃ Iſaac,cui⁹ obediẽtię ſacerdotes debebant imitatores eſſe,& maximè ſummus ſacerdos:& aliũ in memoriã agni immolati ĩ exitu populi Iſrael de AEgypto p̃ cuius immolationẽ fuerũt liberati ab angelo exterminatore,& AEgyptiorũ ſeruitute.d ¶Immaculatos.Iſtud nõ ſolũ refert̃ ad arietes(vt credũt aliqui)ſed etiã cũ hoc ad vitulũ,q̃a nullũ aĩal habens maculam debebat immolari,maximè in ſacerdotum cõſecratione. e ¶Paneſq; azymos.ad denotandum q̃ ſacerdotes debebant eſſe abſq; fermento corruptiõis malitiæ & nequitię,ſed debebant deo ſeruire in azymis ſynceritatis & veritatis,vt dicit Apoſtol⁹.i.ad Cori.v.c.Itẽ q̃a ſacerdotes idolorũ offerebant panes fermẽtatos,& ideo in deteſtationẽ hui⁹ p̃cipiunt̃ hĩc offerre ſacerdotes dei panes azymos. f ¶Et cruſtulam. Modic⁹ eſt panis & valde tenuis,ita q̃ quaſi totũ eſt cruſta,vnde in Hebręo habetur. חלות halloth,id eſt cruſtulas. g ¶Quę cõſperſa.Quia in piſtatione farinæ non ſolũ ponebat̃ aqua,ſed cũ hoc oleũ. h ¶Lagana quoq;.Dicũt aliq̃,q̃ erãt panes frixi in patella.Iſta expoſitio nõ põt ſtare:q̃a tũc diceret̃ oleo linita,nõ lita.Vide ſummã Britonis,vbi exponit lino & linio.Ra.Sa.dicit ſuper Leuit.q̃ erat paſta cocta in aqua calida:& talẽ modũ cibi vocãt Lombardi lagana. i ¶Oleo lita.Iſta linitio ſecundum expoſitionẽ primã erat frixio ĩ oleo,ſcd'm Ra.Sa.erat figura quędã p̃tracta ſuper lagana cum digito in oleo tincto,& erat illa figura ſimilis caph כ Gręco. k ¶De ſimila.Eſt autẽ ſimila farina tritici delicatiſſima. l ¶Et poſita.Ad hoc autem in hac oblatiõe ponebant̃ tot genera panũ,quia talia erãt accepturi poſtea ſacerdotes à populo.Sequitur: m ¶Applicabis ad oſtium tabernaculi.i.in atrio vbi erat altare holocauſtorũ. ¶Cumq; laueris. Hĩc cõſequent̃ deſcribit̃ cõſecratio ip̃a q̃ cõſiſtit in ornatu ſacerdotũ & vnctione & immolatiõe.& primò agit̃ de ornatu eorũ & vnctione ſummi ſacerdotis.ſcd'ò de imolatiõe,ibi,Poſtq; initiaueris.Circa primũ dicit̃. n ¶Cũq; laue.&c.i.cõſecratione eorũ ip̃orũ iſta lotio aq̃ erat primũ,& vt dicit Ra.Sa.nõ itelligit̃ de lotione manuũ & pedũ ſolũ,de q̃ habet̃ ĩfrà,ſed intelligit̃ etiã de lotione totius corporis. o ¶Indues Aaron.Modus autem induendi & ornandi

[Margin: Kcis — H — † vitulam — †aditum — † tunica & pallio ſuper humerali — Diuiſio]

Moraliter.b ¶Tolle vi.&c.Hĩc agit̃ de cõſecratiõe Aarõ & filiorũ ei⁹,p̃ quã fuit figurata ordinatio miniſtrorũ eccl'ię. n ¶Cũq; laueris pa.Per qd' itelligit̃,& ordinãdi in eccl'ia primò debent lauari aqua cõtritiõis ad ablutionẽ p̃cedẽtiũ peccatorũ,& aquis deuotiõis ad deſideriũ ſupernorũ. o ¶Indu.Aaron,p̃ q̃ deſignant̃

virtutes de

Coccus bis tinct⁹,qa ignis eſt gemine virtutis:lucet enim & vrit.
A Aiunt Hebręi q̄ pontifex figuram oīm elementorum in habitu geſtauit,qa p toto mūdo immolans rogare debet,qbus nos fortè addere poſſumus, q̄ in omni hoīe figura oīm elementorum continetur.Ignis in calore,aëris in halitu,aquarum in humore ,terræ in membrorū ſoliditate.Vnde homo Græcè microcoſmus.i.minor mundus vocatur. Aurum verò in eodē habitu rationalē virtutē hominis interioris ſignificat.Vnde in
Eph.3.d. eo pprie ſanctū dn̄i ſcriptū eſt,qa tm̄ p hāc ad cognitionē cōditoris aſcēdit.vn̄:In interiori homine habitare Chriſtū p fidē in cordib⁹ nr̄is.Ideoq; ſcriptura nobis pontificē vete.teſta.ſic veſtitum oſtendit,vt ſciat pōtifex noſtri temporis ſe pro toto humano genere:maximè aūt pro his q cognouerūt veritatem,& ſignum fidei in frontibus por
1.Tim.2.a. tant,intercedere debere.vnde:Obſecro primū omniū fieri obſecrationes,oratiōes,poſtulationes,gratiarum actiones pro omnibus hominibus,p regibus & qui in ſublimitate ſunt.Quòd ſi in pontifice quē cōſecrat Moyſes,Chriſtū intelligim⁹,iure in habitu toti⁹ mūdi figurā ſimul & hominis ha
Iohā.1.d. bet:portat enim oīa vbo virtutis ſuę.Et eſt agnus q tollit peccata mūdi,& ſacerdos in ęternū omni ſanctitatis ornatu pclarus: nō quē natus in carne p exercitiū laboris accepit,ſed quem in vtero virginis incarnat⁹
Hebr.7.b. preueniēte gr̄a ſpirituſſancti totū ſimul habuit:de cui⁹ ſacerdotio dicit Apl̄s:Hic aūt eò q̄ maneat in ęternū ſempiternū habet ſacerdotiū &c.Indumēta quoq; & ornamēta virtutū ei⁹ commēdās ait:Talis decebat vt nobis eſſet pōtifex ſanct⁹,innocēs,impollut⁹ &c.Hic vò habuit laminā i capite ſuo aureā,& i ea ſanctū dn̄i ſculptū,qa venit in
Io.14.b. noīe patris dicēs:Ego in patre & pr̄ in me
B eſt:& qui vi.me vi.& pa. a ¶ Poſtq̄ &c.
Quęſtio Auguſt.Alia litera:Quid eſt:& conſummabis manus Aaron & filiorum eiu͛.An per manus poteſtatem ſignificant,vt etiam aliquid ipſi ſanctificare poſſent.Poteſtas autē ipſa ſanctificatione cōſummabat̄,qua pręcepti ſunt.ſ.ſanctificari à Moyſe.b ¶ Applicabis &c.Aug.Alia litera:Et adduces vitulum ad oſtiū tabernaculi:& ſuperponēt Aaron & filij eius manu͛ ſuas &c.Ecce vn̄ dictū eſt cōſummandas eē man⁹ eorū.i.pſiciēdā ptātē,vt etiā ipſi ſanctificarēt,qūo ſit cū ponūt man⁹ ſuas ſup vitulū immolādū.
†altari. Oblatio

ciū p peccato.ſecūdò ſacrificiū holocauſti,ibi:Vnū quoq; arietē. C tertiò hoſtia pacifica,ibi:Tolles quoq; alterū.quartò oſtenditur q̄ huiuſmodi ritus in cōſecratiōe ſacerdotū ſeptē diebus cōtinuis debebat replicari,ibi: Omnia quę pcepi tibi.Circa primum dicitur: Poſtq̄ initiaueris &c.In Hebręo habetur, Poſtq̄ impleueris.hoc enim pręcedebat ſacrificium,& talis initiatio vel impletio erat applicatio eorum ad ſacerdotale officium.d ¶ Applicabis & vitulum: pro peccato immolandum.
e ¶ Coram taber.te.in atrio:vt prędictum eſt.f ¶ Imponentq; Aaron & filij eius&c.quaſi cōfitentes q̄ vitulus in terficiebat̄ pro peccato eorū,& q̄ ex rigore iuſtitiæ erant digni morte,ſed ex diuina miſericordia mors in animal transferebatur.Item per talem impoſitionem manus accipiebant poteſtatem offerendi de cætero hoſtias pro peccato. g ¶ Et mactabis eum.Mactare enim hoſtiam pertinet ad ſacerdotis officiū,quod quidem officiū faciebat Moyſes in conſecratione Aaron & filiorum eius,& ideo ſibi dicitur:Mactabis eū, ſumptumq; de ſanguine vituli pones ſuper cornua altaris.Dicit Ra.Sa.q̄ †ſtatuto hęc poſitio fiebat tantùm in duobus cornibus altaris cōtradictoriè ſe reſpicientibus: & ſic ſanguis ibi poſit⁹ reſpiciebat ad qua- †Leui.1.b. tuor partes altaris,quia quilibet angul⁹ cō &.3.a. munis eſt duabus partibus in ipſo concurrentibus. i ¶ Reliquū autē ſan.fun.&c.Erat enim circa pedem altaris quidam canalis vbi effundebatur ſanguis,in quo erant quędā foramina,per quę ſanguis intrabat terram.k ¶ Sumes & adipem totum.Voluit enim ipſum dn̄s ſibi offerri & incendi,ita q̄ nō comederetur ex eo,ad excludendū modum idolatrarū,qui adipes victimarū ſuarū comedebāt:ſcd'm qd' dicit̄ Deute.xxxij.b.De quorū victimis comedebant adipes &c.Item ad deſignandum, q̄ pinguedo gratiæ & virtutis nobis collata ſoli deo eſt attribuenda. l ¶ Et reticu- † quatuor lum.i.quędā pinguedo facta ad modum D retis. m ¶ Iecoris.In Hebræo habetur epatis. n ¶ Ac duos re.i.renunculos,vt habetur Leuitic.viij.vbi ponitur executio huius oblationis quę hîc pręcipitur.
o ¶ Carnes vero vituli &c.ad denotandū q̄ peccatū & ei⁹ circūſtantię & occaſiōes debēt elōgari à ſacerdotibus,quorū officiū eſt p remiſſiōe peccatorū populi offerre & orare.p ¶ Vnum quoq; arietem. hîc agit̄ de hoſtia holocauſti. q ¶ Sup cuius ca.&c.In hac em̄ oblatione faciebat Moyſes officiū ſacerdotis,vt dictū eſt,& iō Aaron & filij ei⁹ erāt offerentes Moyſi vel potius deo p Moyſē,ſicut pſtus poſtea debebat offerre Aarō & filijs ei⁹.Populares verò offerētes ſacerdoti aïal ad imolādum ponebāt man⁹ ſup caput beſtiæ imoladæ, vt habetur Leui.j.ij.& alijs pluribus locis, ad denotandū q̄ renuntiabant totaliter illi aïali,& in domū trāſferebāt,& eadē rōne Aaron & filij eius ponebāt hîc manus ſuper caput beſtię huius & ſequētis.Item vt per talem impoſitionem acciperent poteſtatem offerendi hoſtias holocauſti.
Et fundes

a ¶ Spirituſſancti,vnde:vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.Pſal.xliiij.b.
& oleum unctionis fundes ſuper
a ¶ Caput viri Chriſtus,caput Chriſti deus.
¶ Mentē vt interior homo conſecretur. ¶ Tunc.
caput eius,atq; † hoc ritu conſe
a ¶ Presbyteros vel Chriſti vicarios
crabitur.Filiós quoq; illius appli
a ¶ vt remotia populo adhæreant deo.
b ¶ Continentia caſtitatis.
cabis,& indues tunicis lineis,cin
a ¶ vt ſit iuſtitia cingulum lumborum eius,& fides cinctorium renum eius.
gesq; baltheo Aaron ſcilicet &
a ¶ Hæc omnia facit Moyſes,id eſt lex ſecundum cuius inſtitutionem omnia fiunt.
b ¶ Cuſtodiam omnium ſenſuum.
liberos eius,& impones eis mi
¶ Sic conſecrati.
tras,eruntq; ſacerdotes mihi † re
a ¶ Quia perpetuam religionem,id eſt Chriſtianam ſignificat.
ligione perpetua. † Poſtquam
a ¶ Conſecraueris.
b ¶ Vt omnia bona operentur,& nulla mala.
¶ Quibus contrectent ſancta.
initiaueris manus eorum, appli
¶ Quia ſicut prædixerat lex,Chriſtus immolatus eſt.
cabis & uitulum coram taberna
a ¶ Quia peccata noſtra portauit.
culo teſtimonij. Imponētq; Aaron & filij eius manus ſup caput
¶ Quia oblatus eſt deo in odorem ſuauitatis.
illius,& mactabis eum in conſpectu domini iuxta oſtium tabernaculi teſtimonij, ſumptumq; de ſanguine uituli pones ſuper † cor
a ¶ Super quatuor iuſtos nitentes virtutibus.
¶ Quatuor principales virtutes.
¶ Id eſt ſpirituiſancto,qui omnes replet chariſmatibus ſuis ¶ Quia virtus dei eſt.
nua altaris digito tuo, reliquum autem ſanguinem fundes iuxta
a ¶ Inferiores in eccleſia.
b ¶ Carnalia deſideria.
¶ Hæc in Leuitico expoſita plene inuenies, quæ prætermittimus ad aliam feſtinantes.
baſim † eius. Sumes & adipem totum,qui operit inteſtina & reticulum iecoris ac duos renes,& adipem qui ſuper eos eſt,& offeres incenſum ſuper altare:carnes uerò uituli,& corium,& fimum
¶ Extra ciuitatem paſſus eſt Chriſtus.
cōbures foris extra caſtra,eò q̄
a ¶ Chriſtum ducem & paſtorem ouium.
pro peccato ſit. Vnum quoq; arietem ſumes,ſuper cuius caput
a ¶ Quia Chriſtum morti ſacerdotes tradiderunt.
ponēt Aaron & filij eius manus:

Nico.de Lyra.

Vnctio ſacerdotum & ornādi ipm plenius eſt expoſitus ca.pręce. a ¶ Et oleū vnctionis &c.Alij autem ſacerdotes inferiores non vngebantur in capite,ſed ſolùm ſummus ſacerdos, ad denotādū q̄ poteſtas offerendi ab ipſo deriuabatur ad alios.Dicūt tn̄ aliqui q̄ manus eorum vngebant,ſed hoc nō habetur ex textu,& patet in ſequētibus:nec eſt veriſiſe q̄ non fuiſſet expreſſum hîc vel Leuiti.viij.vbi ponit̄ executio cōſecrationis ſacerdotū,q̄ hîc pdicit̄ fieri,cū talis vnctio eſſet quid notabile: ſed circa eos de vnctione non fit aliqua mentio hîc vel Leuitici viij.niſi q̄ de oleo vnctionis & ſanguine hoſtię fiebat quędā miſtio,qua ipſi & veſtes eorū aſpergebantur, & ſi alicubi dicantur vncti,poteſt de hac aſperſione exponi. Materia aūt huius vnctiōis infrà deſcribit̄,ſed figura vel forma nō habet̄ ex textu.Dicit aūt Ra.Sa.q̄ erat i figura caph Gręci,incipiēs à capite & deſcendens verſus palpebras & fiebat cum digito ipſius conſecrantis in vnctione tincto. b ¶ Filios quoq; illius applicabis,& indues tunicis line.balth.&c.Modus autē induendi & ornandi ipſum,plenius expoſitus eſt capitulo pręcedēti.
Diuiſio c ¶ Poſtq̄ initiaueris.Hîc conſequenter agit̄ de immolatione quæ requirebat̄ in ſacerdotū conſecratione:& pri mò ponit̄ ſacrificium pro peccato

Moraliter virtutes deſcriptę ca.pręce. d ¶ Applicabis & vitulum:per quē ſignificat̄ Chriſtus paſſus in cruce,cui⁹ virtute cōſecrant̄ miniſtri eccleſiæ. h ¶ Sūptumq; &c.p hoc q̄ de ſanguine vituli ponebat̄ ſup q̄tuor cornua altaris,ſignificabat̄ q̄ fides Chriſti paſſi dilatāda erat ad q̄tuor ptes orbis. k ¶ Sumes &c.p hoc q̄ adeps cremabatur ſup altare,ſignificatur q̄ paſſio Chriſti acceptiſſima deo futura eſſet ex plenitudine gratiæ eius:Iohā.j.b.Vidimus eū quaſi vnigenitū à pa.ple.gra.& ve.Quę plenitudo p adipē deſignatur. o ¶ Carnes vero &c.Per qd' ſignificabat̄,q̄ Chriſtus extra Hieruſalē erat paſſur⁹. p ¶ Vnū quoq; arietem &c.Sequit̄ poſtea:
Tolles quoq;

E
Odor ſua uitatis.

a ℭOblatio eſt domino. Aug. Odor ſuauitatis dño ſępe dicit̃ ſacrificiũ de victimis pecorum,nõ ꝙ de⁹ delectet̃ fumi odore,ſed ꝙ his ſignificat̃ ſpiritaliter,deũ delectat,cùm ſpiritaliter exhibetur ſicut,odor dei ſpiritaliter intelligit̃. Nõ enim ſicut nos odorẽ corporeis naribus ducit. b ℭEt qui ingrediet̃. Augu. Q̃uo ergo ꝓpriũ dicit huius vni⁹ eſſe,ĩtrare ĩ tabernaculũ teſtimonij,deſeruire in ſanctis:cũ & illa q̃ ſunt extra velũ, quo velant̃ ſanctaſanctorũ,ſancta appellentur, & tabernaculũ teſtimonij etiã illud vocetur,vbi ſunt ſancta .i.mẽſa & cãdelabrũ:vbi cũ deſeruiãt etiã ſequẽtes ſacerdotes ad menſam & candelabrum & ip̃m altare:q̃uo dicit vnum ſucceſſorem Aaron,q̃ intret in tabernaculũ teſtimonij deſeruire in ſanctis:Si enim dixiſſet deſeruire in ſanctiſſanctorũ:nulla quęſtio eſſet. Ad hęc em̃ vbi eſt arca teſtimonij,ſolus vn⁹ intrabat ſumm⁹ ſacerdos,niſi fortè eo ipſo ꝙ vnũ dicit intrare in tabernaculum teſtimonij,deſeruire in ſanctis ,nõ vult vtiq; intelligi niſi in ſanctiſſanctorũ, q̃a & ipſa vtiq; ſancta dicunt̃.non enim oĩa q̃ ſancta ſunt,etiã ſanctaſanctorũ dici poſſunt, ſed quæ ſanctaſanctorum vtiq; ſancta ſunt.Iſte autem vnus qui ſemel in anno introibat in ſanctaſanctorum Chriſtũ ſignificat.Quod autẽ p̃figuratũ eſt in ſanctaſanctorum

† occiſas
† eius
† 21.diſt.§.1 in prin.

Nico. de lyra.

a ℭEt fundes circa altare.Non in parte ſuperiori:ſed magis circa baſim, nec fiebat cum digito,ſicut de pręcedẽti dictũ eſt,ſed magis cũ bacino argẽteo,vt dicit Ra.Sa. b ℭEt offeres totũ &c. Propter hoc enim dicitur hoſtia holocauſti,quia tota cremabatur ad honorẽ diuinũ p̃ter ſanguinem qui effundebat̃ modo p̃dicto,& pellem quę erat ſacerdotis.

† eleuatiõis Heb.
† placẽtam panis vnã

F c ℭOblatio eſt domino odor.Nõ q̃a deus delectaret̃ in fumo carniũ crematarũ,ſed in obediẽtia & fide & deuotione offerentiũ;& maximè q̃a tales oblatiões & victimę erãt quędã figurę & ꝓteſtationes Chriſti immolãdi pro ſalutè mundi. d ℭTolles quoq;.Hîc agit̃ de hoſtia pacifica,quę offerebat̃ ꝓ gratiarũ actiõe de bono pręterito,vel pro impetratione boni futuri.& vtraq; cã hîc cõcurrebat: quia Aarõ & filij ei⁹ debebãt gratias agere deo,de hoc ꝙ p ip̃m ꝓmouebant̃ ad dignitatẽ ſacerdotalem, & ſupplicare vt deus daret ipſis gratiã exercendi illud officiũ dignè. e ℭSuper cui⁹ &c.Vt illã victimã deo totaliter darẽt,& vt offerẽdi hoſtias pacificas acciperent p̃tãtem. f ℭSumes de ſanguine.Intingẽdo digitũ. g ℭEt pones &c.Ad denotandũ, ꝙ debebãt habere aures apertas ad p̃cepta domini,& etiã obedientes,quod deſignabat̃ p extremũ auriculę,qd' eſt molle,& tenerũ,& non reſiſtẽs. h ℭEt ſup &c.Dicit Ra.Sa.ꝙ fiebat ſup iũcturam mediã pollicis ad denotandũ ꝙ debebãt eſſe prompti,& expediti in oblatione ſacrificiorũ. i ℭFundeſq; ſangu.&c. Dicit Ra.Sa.ꝙ fiebat tm̃ in duob⁹ locis cõtradictorijs,& ſic ſanguis reſpiciebat ad quatuor p̃tes altaris,q̃ p̃ficiunt altaris circũitũ. k ℭCũq; tuleris &c.Ex q̃bus fiebat q̃da miſtio,vñ aſp̃ſi ſunt ſacerdotes,& eorũ veſtes in memoriã deuotiõis Iacob fundẽtis oleũ ſup lapidem,vt habet̃ Ge.xxviij.d.Et ſanguinis immolati in exitu

† conſecrationis
† eleuatio eſt,eritq; eleuatio à filijs Iſrael
† veſtes

quem cũ mactaueris,tolles de ſanguine eius, & fundes † circa altare:ipſum a autem arietem ſecabis in fruſta, lotáque inteſtina eius ac † pedes pones ſuper † conciſas carnes, & ſuper caput illius:& offeres totum arie b tem incenſum ſuper altare. † Obla c tio eſt domino, odor ſuauiſſimus uictimæ domini. Tolles quoque d arietem alterum ſuper cuius caput e Aaron & filij eius ponunt manus. Quem cùm immolaueris,ſumes de f

a Quia immolatione Chriſti purgatus eſt,& innouatus auditus Iudaici populi.

ſanguine † ipſius,& pones ſup extre g mum dextræ auriculæ Aaron & fi

In quo ſignificantur opera purgata.

liorum eius:& ſuper pollices manus h

vt inceſſus ſint dextri & puri. Animalium.

eorum ac pedis dextri,fundeſq; ſan i guinẽ ſuper altare per circumitum. † Cumq; tuleris de ſanguine, qui eſt k ſuper altare,& de oleo unctionis, aſperges Aaron & ueſtes eius, filios & ueſtimenta eorum.Conſecratiſq; ipſis & ueſtibus,tolles adipem de a l

a Vt conſummatur & perficiatur ſacrificium.

riete & caudam,& aruinam quæ operit uitalia,ac reticulum iecoris, & duos renes, atq; adipem, qui ſuper eos eſt,armumq; dextrum, eò quòd ſit aries † conſecrationis,tortamq; pa † nis unius † cruſtulam conſperſam oleo,laganũ de caniſtro azymorum, quod poſitum eſt in conſpectu domini: ponesq; omnia ſuper manus m Aaron & filiorum eius,& † ſanctificabis eos eleuans coram domino. Su n o ſcipiesq; uniuerſa de manibus eorum,& incendes ſuper altare in holo p cauſtum,odorem † ſuauiſſimũ in cõſpectu domini,quia oblatio eius eſt.

Vt omnis eius ſenſus & cogitatio conſecretur domino.

Sumes quoque pectuſculum de arie

Hoc enim pertinet ad ſummum ſacerdotem.

te quo initiatus eſt Aaron, † ſanctificabiſq; illud eleuatum coram domino,& cedet in partem ſuam: † San q ctificabiſq; & pectullũ † cõſecratum & armũ quẽ de ariete ſeparaſti, quo initiatus eſt Aaron & filij eius, ce r dentq; in partẽ Aaron & filiorũ eius iure perpetuo à filijs Iſraël: quia † primitiua ſunt,& initia de uictimis eorum pacificis, quæ offeruntur domino. † Veſtẽ autem ſanctã, qua s

vt religionem & ſanctitatem eius ſucceſſores imitentur.

utitur Aaron, habebunt filij eius poſt eum,ut unguãtur in † ea,& cõſe t

a Opera. b Continuis.ſ.quibus ſacerdotiũ dedicatur.

crentur manus eorũ.Septem diebus

a Summus.ſ.quibus non poterat eſſe niſi vnus.

utetur illa,qui pontifex ꝓ eo fuerit b conſtitus de filijs eius,& qui ingre

in exitu de AEgypto,per quem fuerunt liberati. l ℭTolles adipẽ &c.Hoc dicit̃ ꝓ tanto,quia non legitur aliâs armus dexter cremat⁹ de hoſtijs pacificis ,ſed cedit in partem ſacerdotis.& ſequit̃. m ℭPoneſq;,omnia.Quia erãt quędam portiones de oblationibus eorum. n ℭEt ſanctificabis. In Hebręo habetur,Et vẽtilabis corã domino.Dicit Ra.Sa.ꝙ iſta vẽtilatio fiebat per talẽ modũ,ꝙ Moyſes ſuponebat manus ſuas manibus Aaron & filiorum eius tenentiũ prædicta , eleuans primò ſurſum,poſtea retrahẽs deorſum: & deinde deducẽs verſus orientẽ,& verſus occidẽtẽ ad aquilonẽ & meridiẽ, ad deſignandũ ꝙ illa offerebantur deo,qui dominat̃ cælo,& terrę,& quatuor partibus orbis.Patet etiam ꝙ predicta deductio ſeu ventilatio fiebat in modum crucis,in quo figurabat̃ ꝙ Chriſtus futurus erat offerendus in cruce ꝓ mundi ſalute. o ℭSuſcipieſq; vniuerſa.Quia faciebant ſacerdotis officiũ,vt prędictum eſt. p ℭEt incendes ſup altare .Erat em̃ hoſtia pacifica:& ideo vna pars incendebat̃ ad honorẽ diuinum,alia autem pars erat ipſius ſacerdotis,ideo ſubdit:Sumes quoq; pectuſculũ.& ſubditur:q ℭEt cedet in partẽ ſuam.Quia agebat vices ſacerdotis.Tertia aũt pars erat offerẽtiũ, quam comedebant corã domino,& iſta fuit Aaron & filiorum eius in hac oblatiõe quia erant offerẽtes:de qua parte dicet̃ pòſt:ſed interponuntur quędam alia. & primò de his quæ debent accipere ſacerdotes,cùm dicit̃;Sanctificabiſq; & pectuſculũ &c.& ſequit̃:r ℭCedentq; in partem &c.Non eſt intelligendũ ꝙ pectuſculũ huius hoſtię & armus dexter fuerit Aaron & filiorum eius;quia pectuſculum cedebat in partẽ Moyſi,vt dictũ eſt, & armus dexter uit crematus ſuper altare:vt ſimiliter dictũ eſt;ſed eſt intelligendum ꝙ iſtæ duę partes debebant cedere in partem ſacerdotum de ſacrificijs poſtea fiendis à populo.Secundò interponitur de ſucceſſiõe cõſecrationis,cùm dicit̃: ſ ℭVeſtẽ aũt ſanctam &c.filij &c. Qui ſcilicet ſuccedẽt ei ĩ officio ſummi ſacerdotij.vnde Nume.xx.d.dicit̃ ꝙ Aarõ fuit nudatus veſtib⁹ ſuis,& Eleazar filius eius ei ſuccedens in officio illis fuit indutus. t ℭVt vnguantur in ea:id eſt ad ſacerdotium promoueantur,& conſecrentur ſcd'm modũ determinatum hîc.

Arietẽ autem

d ℭTolles quoq; arietem alterũ. Per iſtos duos arietes immolatos intelliguntur Petrus & Paulus duces Chriſtianæ plebis,ſicut arietes ſunt duces gregis, quorum martyrio conſecrata eſt eccleſia Romana.xx.diſt.quamuis.& per conſequens aliæ eccleſiæ.Iſtorum autẽ aries vnus totus incẽſus ſignificat Paulũ amore Chriſti totum incenſum.Alius aries de cui⁹ ſanguine tingebat̃ extremũ auriculę & pollices manus ac pedis dextri,figurauit Petrũ.Nã eccleſię Romanę obediẽdũ eſt in his quę ſunt fidei:quę eſt ex auditu, Roma.x.c.& hoc ſignificat̃ p tinctionem auriculę.Similiter in his q̃ ſunt morũ:qd' ſignificat̃ p tinctionẽ manus ac pedis dextri:q̃a man⁹ ẽ organũ organorũ,ꝓpter qd' ſignificat op̃ationẽ bonã de genere & pes dexter affectionẽ rectã,& vtrunq; requirit̃ ad bonũ moris. † ℭTortamq; panis &c.Tres modi panũ offerebant̃ † in conſecratione

G
† ſuper altare i circuitu
Hoſtia pacifica
† crura
Ventilatio
† De conſe. diſ.2.c.non oportet.
† eleuabis illud eleuationẽ Heb.
† quetis [illegible] eſt vt Chal. Interpr. [illegible] ſuſcipian[illegible] cum bin[illegible] cito
† eleu[illegible] illud eleuatio nem
Moraliter.
† Hebręa ſic habent ad verbum & ſanctificabis pect⁹ eleuationis,& armum eleuationis q̃ eleuatus eſt eleuatus in quam ex ariete conſecrationũ cedẽt q̃ &c
† eis

A eſt in ſanctaſanctorũ, vt ſup arcã quę legẽ habebat, eſſet propitiatoriũ, vbi dei miſericordia ſignificatur, intelligẽdũ eſt ꝙ propiti⁹ ſit peccatis eorũ, q legẽ non implẽt. Hoc mihi videt̃ etiã in ipſa veſte ſacerdotis ſignificari: Nã & ipſa ſacramenta eccleſię ſignificat: ꝙ in λογίον .i. rationali in pectore ſacerdotis poſito iudicia conſtituit. In lamina verò ſanctificationẽ & abolitionem peccatorũ tanq̃ rationale ſit in pectore ſimile arcę in qua lex erat, & lamina in fronte, ſimilis propitiatorio quod ſuper arcam erat: & vtrobiq̃ ſeruaretur qđ ſcriptũ eſt: Superexaltat miſericordia iudiciũ. Iacob. ij. c.

logio

† conſecrationum

a dictur tabernaculum teſtimonij, ut miniſtret in ſanctuario. Arietem autem † conſecrationis tol-
b les, & coques, carnes * in loco
c ſancto, quibus ueſcetur Aaron & filij eius. Panes quoq̃ qui ſunt
d in caniſtro, in ueſtibulo taberna-
e culi teſtimonij † comedent, ut ſit placabile ſacrificium, & ſanctifi-

a ¶ Gentilis, vel hæreticus, vel cuius vita ab eccleſia alienatur.

f centur offerentium manus. Alienigena non ueſcetur ex eis, quia † ſancti ſunt. Quòd ſi remanſerit de carnibus conſecratis ſiue

a ¶ Si quid reſiduum fuerit, igni comburetur.

de panibus uſque mane, combures

¶ Spirituſſancti.

reliquias igni: non comeden-
g tur, qa ſanctificata ſunt. Omnia quæ præcepi tibi facies ſuper A-

a ¶ Vt omni tempore ſint opera eorum munda.

h aron & filijs eius. Septẽm diebus
i conſecrabis manus eorum, & uitulum pro peccato offeres per
k ſingulos dies ad expiandũ. Mun-

a ¶ Quod eſt extra velum.

dabiſq̃ altãre cùm immolaueris expiationis hoſtiam, & unges il-
l lud in ſanctificationem. Septem

¶ Quod eſt extra velum.

diebus expiabis altare & ſanctifi-

¶ Per vnctionem.

m cabis, & erit ſanctumſancto-
n rum. Omnis qui tetigerit illud, ſanctificabitur. Hoc eſt quod fa- o
cies in altari: Agnos anniculos p
duos per ſingulos dies iugiter, unum agnum mane, alterum ue- q r
ſpere, decimam partem ſimilæ s t
conſperſæ oleo tuſo, quod ha- v
beat mẽſuram quartam partem hin, & uinum ad libandum eiuſ- y
dem menſuræ in agno uno. Alterũ uerò agnum offeres ad ueſperam iuxta ritũ matutinę oblationis, & iuxta † ea quę dixim⁹ in odorem † ſuauitatis: ſacrificium eſt z
domino, oblatione perpetua in

Nicolaus de lyra.

† comedẽt ea quibus propitiat⁹ eſt vel recõciliatio facta eſt, vt cõſecrentur manus eorum ſanctificenturq̃

† ſanctificata

a ¶ Arietem aũt cõſecra. Hîc iterpoſitis prædictis ponit tertiam partem hoſtię pacificę, quę erat offerentium: & in hoc caſu erat Aaron & filiorum eius. b ¶ Et coques car. in loco ſancto. i. in atrio. c ¶ Quibus veſcetur Aaron & fi. eius. quia erãt offerentes. d ¶ In veſtibulo taber. In Hebręo habet̃: In oſtio tabernaculi: & in idem reuertitur, quia erat in atrio, quod quidem atrium erat ante tabernaculi oſtium e ¶ Comedent vt ſit pla. &c. ſicut in humanis oſtendit̃ dominus placatus alicui, quando admittitur ad mẽſam eius. f ¶ Alienigena. nõ veſ. ex eis. i. qui non eſt de filijs Aaron. g ¶ Omnia q̃ pręcepi tibi. Hîc oſtenditur qualiter conſecratio ſacerdotum ſit cõſummãda, dicẽs: Omnia quæ præcepi tibi, fa. &c. Dicit Ra. Salo. ꝙ hoc dicit̃ ad oſtendendũ, ꝙ prædicta erant de neceſſitate ſacramenti in ordinatione ſacerdotum: & ideo ſi aliquid deeſſet, illa conſecratio eſſet nulla, & miniſteriũ illorum eſſet pollutũ. h ¶ Septem dieb⁹ conſe. man⁹. In Hebręo habetur: Implebis manus eorum: quę quidem impletio refertur ad ea, quę ponebantur ſuper manus Aaron & filiorum eius, vt ventilarẽtur coram domino, vt prędictum eſt. i ¶ Et vitulum pro peccato ſuo &c. & ſic patet ꝙ duo ſacrificia reiterabantur ſeptem diebus continuis. ſ. hoſtia pacifica, & pro peccato, & idem intelligendum eſt de hoſtia holocauſti, & de annexis eiſdem. Dicit autem Ioſephus, ꝙ omnia prædicta circa Aaron, & filios eius ac eorum veſtes reiterabantur ſeptem diebus. k ¶ Mundabiſq̃ altare &c. Poſtquam egit de conſecratione ſacerdotum: hîc conſequenter agitur de exercitio officij ipſorum. & primò oſtenditur dictum exercitium: ſecundò quid ad hoc erat neceſſarium ante medium. ca. ſequen. ibi, Locutuſq̃ eſt domin⁹ ad Moyſen. Ad huc primò oſtenditur prędictum exercitiũ in altari holocauſti, ſecundò in altari incenſi in principio ſequentis ca. Adhuc primò deſcribitur conſecratio altaris predicti, ſecundò quid debeat ſuper illud offerri, ibi: Hoc eſt quod facies in altari: tertiò vtilitas huius ſacrificij, ibi: Ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram dño. Circa primum dicit ſic: Mundabiſq̃ al. &c. Dicit Ra. Sa. quòd hæc hoſtia non erat alia, niſi illa quæ offerebatur pro peccato Aaron & filiorum eius ſeptem diebus conſecrationis ſuæ: poſt cuius oblationem ſuper altare mundabatur ipſum altare, & poſtea vngebatur vnguento quod deſcribitur ca. ſequenti. l ¶ Septem diebus expiabis altare & ſanctificabis. quia hæc conſecratio altaris ſeptem diebus replicabatur. m ¶ Et erit ſanctumſanctorum. Hîc accipitur ſanctumſanctorum ęquiuocè, & prout dicitur de parte templi in qua erat arca teſtamenti, quia de illa parte dicitur tanq̃ proprium nomẽ eius vt dictũ eſt. ſ. ca. xxvj. De altari verò holocauſti dicit̃ denominatiuè reſpectu eorum q̃ veniũt in communẽ vſum hominũ. n ¶ Omnis qui tetigerit. i. ſacerdotes ad miniſtrandum ibidem accedentes, debent prius mundari & ſanctificari. Ra Sa. dicit

B

Diuiſio

† libamen facies ei

† quietis oblationem. i. vt Chald. interpre. vt oblatio ſuſcipiatur coram domino

Sanctumſanctorum

C dicit, ꝙ hîc eſt textus verus: Omne tangens illud ſanctificabitur. Dictio enim Hebraica quæ ibidem ponit̃ eſt omnis generis, & indifferenter idẽ ſignificat, qđ omnis vel omne: & ſcđm ipm refert̃ ad ea q̃ offerunt̃ ſuper altare: qa ſi aliquid eſſet ineptũ ad offerendũ ſuper altare, ex tactu altaris efficeret̃ aptũ. nõ tñ intelligitur hoc de omni inepto, ſed ſolũmõ de eo qđ poterat offerri ſcđm legẽ, ſed poſtq̃ erat adductum vel apportatum ad exedram tabernaculi, vbi reſeruabantur offerenda, fiebat ineptum ex tactu alicuius rei immundę vel aliquo huiuſmodi: & tale ſi poneret̃ ſuper altare, non erat auferendum ſed offerẽdum: quia ex tactu altaris erat emundatum. o ¶ Hoc eſt quod facies in altari. Hîc conſequẽter oſtenditur quid per ſingulos dies debeat fieri ſuper altare: ſcilicet iuge ſacrificiũ, cùm dicitur. p ¶ Agnos anniculos duos per ſingulos dies iugiter &c. Et per hoc intelliguntur aliæ oblationes & ſacrificia quæ fiebant in altari: ſed ſolùm exprimit iuge ſacrificium, quod erat principalius, & offerebatur in holocauſtum, vt habetur Numeri. xviij. Dicitur autem agnus anniculus ab octaua die natiuitatis ſuę, antequam non debet offerri vſq̃ ad completionem anni. q ¶ Vnũ agnum mane: Id eſt ante ortum ſolis, vt dicit Ioſephus. r ¶ Alterum veſpere: Id eſt ante occaſum. s ¶ Decimam partem ſimilæ, cuius menſurę ſit decima pars non exprimitur hîc, ſed eſt intelligendum ꝙ ſit decima pars ephi, vt habetur Numeri. xviij. De quantitate iſtius menſuræ, & decima eius parte dictum eſt ſuprà xxvj. ca. t ¶ Conſperſæ oleo, quia in piſtatione eius infundebatur oleum. v ¶ Tuſo, Id eſt trito cũ pilo. Illud enim oleum erat purius illo, quod terebatur in molis. & ideo in hoc ſacrificio quod erat ſanctius alijs, eo qđ figurabat æternitatẽ agni immaculati Ieſu Chriſti, ſecũdum qđ dicit Apoſtolus, ad Hebrę. xiij. b. Ieſus Chriſtus heri & hodię, ipſe & in ſecula: requirebatur oleum tuſum. In alijs autem ſacrificijs poterãt vti oleo trito in molis. x ¶ Quod habeat menſuram quartam partẽ hin. ſecundum Papiam eſt duplex hin, maius quod cõtinet quaſi quatuor quartas Parisienſes cum dimidia, & minus quod continet duas quartas. Credo tñ melius, ꝙ q̃titas huius menſurę & aliarum q̃ ponunt̃ in ſcriptura ſacra eſt nobis incerta: quia menſurę liquidorum & aridorum multùm variantur ſecundum loca & tempora diuerſa. y ¶ Et vinum ad libandum eiuſdem menſurę in agno vno, Id eſt effundendum ſuper altare. Et notandum ꝙ ſacrificium propriè dicitur de rebus viuẽtibus. Oblatio autem de non viuentibus: aridis tamẽ: vt de pane, & ſimila, & huiuſmodi. Libamen autem, ſeu libatio de liquidis, vt de vino & oleo, cum agno vero iugis ſacrificij offerebatur ſimila & vinum vt dictũ eſt. z ¶ Sacrificium eſt domino &c. quia nulla debebat dies intermitti, quin iſtud ſacrificium offerretur & mane & veſpere. Alia autem ſacrificia non ſic continuabantur.

¶ Ad oſtium

* eius

Anniculus

D

Hin

Sacrificiũ

Oblatio

Libamen

* in conſecratione ſacerdotum, qui omnes erant de ſimila tritici, & ideo ſignificabant euchariſtiam quæ conficitur in pane tritico, ſicut plura imperfecta figurant vnum perfectum. euchariſtia verò ſolenniter offertur in ordinatione miniſtrorum eccleſię. l ¶ Septem diebus conſecrabis manus eorum: & vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum. Per qđ ſignificatur, ꝙ miniſtri eccleſiæ debent eſſe ſancti toto tempore vitæ ſuæ, quod per dierum ſeptenarium deſignatur, Exodi. xix. d. Sacerdotes qui accedunt ad me ſanctificentur.

Moralit̃

E a ℭAd oſtium &c.Hĩc cõſequẽter oſtẽdit vtilitas ſacrificij p̃dicti,cũ dicit,Ad oſtiũ tabernaculi &c.Ex ſacrificijs em̃ ritè celebratis merebantur audire diuina reſponſa. b ℭIbiq; pręcipiã filijs Iſrael.Per ſummum ſacerdotẽ,eis p̃cepta mea referentem. c ℭEt ſctificabit altare.Et loquit hĩc de altari holocauſtorũ,ſuper quod deſcẽdit ignis à deo miſſus,vt habetur Leuitici.ix.d. d ℭSanctificabo tabernaculum &c. Quia inde audiebatur diuinũ reſponſum quaſi ꝓcedens de propitiatorio,qđ erat quaſi ſedes quaſi ſedes loquentis dei:vt dictum eſt ſupra.xxv.ca. e ℭEt Aaron cum filijs ſuis.Per conſecrationẽ,quę licet iam eſſet deſcripta,tñ nõ erat adhuc in executiõe poſita.f ℭEt habitabo in medio filiorũ Iſrael.Per ſpeciales illuminationes & condeſcenſiões & beneficia, vt patet in multis locis veteris teſtamenti. g ℭEroq; eis deus.s.per ſpecialem cultũ. h ℭEt ſcient Per experientiã beneficiorũ.i ℭQuia ego dominus deus eorum.Habens ſpecialẽ curam de regimine & conſeruatione ipſorum.Cætera patent. G †vel conueniã vobiſcum †conueniã eum †ſuis

generationes ueſtras, ad oſtium a tabernaculi teſtimonij coram domino, ubi cõſtituam, †ut loquar ad te.Ibiq; præcipiã† filijs Iſraël, b & ſanctificabitur altare in glo- c ¶Solus.ſ.ego & non alius. ria mea. Sanctificabo taberna- d culum teſtimonij cum altari, & e Aaron cum filijs †eius, ut ſacerdotio fungantur mihi. Et habi f tabo in medio filiorum Iſraël, eroq; eis deus, & ſcient quia ego g dominus deus eorum, qui eduxi h i eos de terra Ægypti, ut manerem inter illos, † ego dominus deus ipſorum.

ADDITIO.

ℭIn ca.xxix.vbi dicitur in poſtilla: Tolle vitulum de armento in memoriam &c.

ADDITIO I

Memoria nõ eſt futurorũ,ſed p̃teritorũ.Vñ cũ peccatũ Aarõ,qñ hoc fuit dictũ Moyſi, nõdũ eẽt ꝑpetratũ,nec expiatũ,incõuenienter videt dici,qa hic vitul⁹ erat in memoriã expiatiõis peccati Aaron,pręſertim ſcđm eos qui Aaron excuſant à peccato:vt.ĩ.videbitur.Vnde in iſtis ſi figuralẽ rõnẽ quęrimus, meli⁹ videt dicẽdũ,ꝙ p̃figurabãt myſteria Chriſti: q fuit finis toti⁹ legis,& de quo oẽs ꝓphetæ ꝓphetauerũt,put etiã Hebręi fatentur Vñ gl.in hoc loco:Quicũq; pontifex,vel ſacerdos taurũ debet offerre.i.paſſionẽ Chriſti firmiter credere & imitari.Et duos arietes, vt credat eũdẽ Chriſtũ ex corpe & anima cõſtare.Et panes azymos .i. mũditiã vitę &c.Item in alia glo.per duos arietes immaculatos, Chriſtus immolandus pro vtroq; populo deſignatur. † & eſſem deus eorũ

Replica Correctorij cõtra Burg.In ca.xxix.vbi poſtillator illum paſſum:Tolle vitulum de armento.expoſuiſſet de memoria expiationis peccati Aaron:Burgen.obijcit,quia memoria eſt pręteritorum

REPLICA.

eſt p̃teritorũ,nõ futurorum:ſed peccatum Aaron quando hoc dicebatur,non fuerat p̃teritum:igitur non potuit conuenienter dici in memoriã expiatiõis ipſius.Sed Burgen.videt deficere:qa reprobat ſenſum literalẽ poſtillatoris,& aliũ non aſſignat:q tñ primò fundãd⁹ eſt,niſi litera abſurdè ſonaret,vt Iudi.ix.b.ierũt ligna &c.qm̃ ſcđm be.Greg.& alios ſuprà allegatos,recurrẽdũ eſt primò ad ſenſum aliũ:nũc aũt in hoc paſſu ꝑ poſtillatorẽ ad literam expoſito nihil apparet abſurditatis, niſi ꝙ Burg.arguit de pc̃õ Aarõ nõdũ p̃terito.Hĩc rñdeo.Burg.ex litera ꝓbare nõ põt peccatũ Aarõ nõdũ p̃teritũ.poterat eñ pro tũc eſſe perpetratũ,nã breui tpe fieri nõ potuit,qñ Aarõ Hur occiſo metu mortis populo malè petenti ceſſit, inaures & p̃tioſa petijt,& ppls tradidit furnũ & folles &c.i arte fuſoria neceſſaria ordinauit,& cętera ad formationẽ vituli ptinẽtia,& altaris conſtructionẽ fecit.vide de hoc poſtil.xxxij.ca.peccatũ igitur Aarõ diu ante adorationẽ vituli perpetratũ fuit,de quo tñ de⁹ Moyſi nõ dixit,ſed ei⁹ expiationẽ p̃noſticè ordinauit dicens:Tolle vitulũ &c.in memoriam peccati Aaron ſic expiandi.

GLO. ORDI.

F Acies quoq; altare &c.Beda.Expletis mãdatis conſecratiõis Aarõ & filiorũ eius, redit ſcriptura p̃cipere ẽt de factura altaris incẽſi,in quo Aarõ quotidianũ adoleret thymiama,Si verò in altari holocauſti de quo ſuprà dictũ eſt,gñaliter vita ſignificatur iuſtorũ,q carnẽ ſuã quotidie crucifigũt cũ vitijs & cõcupiſcẽtijs,atq; in hoſtiã viuentẽ offerũt,qd hoc altare in adolendũ thymiama factũ,niſi ſpecialẽ vitã iuſtorum p̃ſectorũ deſignat.Neq; enim fruſtra in illo carnes animaliũ incẽdebant,in hoc incẽſum adolebat,ſed in illo figurabant illi qui non ſcđm carnis ambulant deſideria,ſed quaſi hęc domino immolantes,oẽs corporis ſenſus ꝑ ignẽ ſpũs dedicant volũtati ei⁹.In iſto autem figurant illi qui maiore mẽtis perfectiõe extinctis illecebris carnis, ſolida dño orationũ vota offerũt,nihil de carne qđ repugnet;nihil de cõſcientia peccati ꝙ turbet †habẽtes,dulciũ p̃ effuſiõe lachrimarũ,optãtes venire & apparere ante faciem domini, Vnde hoc altare intus in vicinia veli & arcæ,illud ante tabernaculum foris poſitũ eſt,qa illi in cõſpectu eccleſię cũctis in exemplo virtutũ pręfulgẽt.Iſti altioris ardore deſiderij cõtẽplationi futurę beatitudinis etiam in corpore appropinquant. b ℭAltare.Beda.Aptè etiã altare Thymiamatis q̃tũ metalli fulgore pręcellebat,tãtò quãtitate minus erat:quãtò em̃ ſanctiores,tãtò pauciores. c ℭDe lignis ſetim.Be.Aptè de lignis ſetim albę ſpinæ ſimilibus & incorruptibilib⁹ vtrũq; altare fieri pręcipitur, quia vna eſt verę fidei firmitas,qua oĩm corda electorũ p̃muniri & ad ſuſcipiendum ignẽ dilectiõis & offerẽdũ deo vitulum libamina debent p̃parari.Omnib⁹ eñ generaliter dicit Apl̃s.Mundemus nos ab inquinamẽto carnis & ſpũs pficiẽtes ſanctificationem in timore dei,quaſi auferamus à nobis ſpineta vitiorum,& titillantiũ aculeos punctionũ,quos terra corporis noſtri ex peccato primæ pręuaricatiõis nobis germinauit:& quaſi ſecuri caſtigatiõis incidẽtes interiorẽ & exteriorẽ hominẽ noſtrũ excolam⁹,vt digni ſim⁹ accepto igne ſpiritusſancti hoſtiã vtutũ in cõſpectu dei offerre. aptè vn⁹ nec diſpar ignis in hoc victimas,in illo thura incẽdebat,qa vn⁹ eſt ſpũs,qui oĩm mẽtes fidelium varia donationũ gratia viuificat, Habens cubitum

Myſticè

†mentes

† ex illo

2.Cor.7.a. Moralit̃

Cap. XXX.

F Acies quoque a altare a ¶Spiritualem perfectorũ vitam deſignat altarẽ †ad ado- a ¶Orationũ uota. lendum † thymiama de li- b a Electorum cordibus veræ fidei firmitate munitis. b ¶Longanimitatem patientię ſicut in expoſitione altaris holocauſti dictum eſt. c d gnis ſetim,habens cubitum lon- a¶Perſeuerantiam ſanctorum in bono opere. b ¶amplitudinem dilectionis. gitudinis,& alterum latitudinis, a ¶Vt vndiq; ſtabile & firmum. b ¶Spe cęleſtiũ pręmiorum animę ſ.& corporis. ¶quia interim.eſt requies animarum:in reſurrectione beatitudo etiamcorporum. e id eſt q̃drãgulũ,& duos cubitos c a ¶Eminentiam virtutum & fidei ſignificant. quibus diaboli certamina ſuperamus dicentes: In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. Pſal.xliij.b. f in altitudĩe.Cornua †ex ipſo ꝓce d

GLOS. ORDI.

d ℭHabens cubitum.Be.Vni⁹ cubiti eſt lõgitudo altaris & latitudo:qa p̃fecti ſolo intuitu ꝑpetuę retributiõis mala tpalia tolerant,& ꝓximis q̃ poſſunt ꝑ charitatẽ bona ĩpẽdũt.Itẽ qa charitas patiens eſt,& benigna,patiẽs vt illatã iniuriã à proximo toleret: benigna vt iniurioſo etiam officiũ pietatis impendat. e ℭQuadrãgulum. Be.Rectè altare thymiamatis in longitudine & latitudine quadrãgulũ fit,qa p̃fectorũ aĩa fœderatis ad inuicẽ virtutib⁹ q̃tũ diligere fratrẽ tm̃ & ferre ſufficit,& q̃tũ ferre tãtũ diligere.duos aũt habet cubitos ĩ altitudine:qa duplex p̃miũ in futuro ſe accepturos electi ſperãt,vnũ animarũ aliud corporum.vñ:In terra ſua poſſidebũt duplicia,lætitia ſempiterna erit eis.f ℭCornua Be.Cornua eminẽtiã fidei & virtutis ſignificãt:ſicut eccl̃ia bella vitiorũ:vñ Pſal.xliij. ☞ Et omnia H 1.Cor.13.b † ſuffumigabit ſuffitus, ad incendẽdũ incẽſum ſuper illud † thymiamata Eſa.61.c

NIC. DE LY.

Cap. XXX.

F Acies quoque altare.Hĩc cõſequẽter agit de altari thymiamatis qđ erat intra tabernaculũ,& primò agit de ei⁹ conſtructione, ſcđò de thymiamatis oblatione, ibi:Et adolebit incenſum.Primò igitur oſtẽdit materiã dicti altaris,cũm dicit: De lignis ſetim, ſcđò formã dicens:Habẽs cubitum longitudinis &c. d ℭCornua.Dicunt expoſitores noſtri cõiter,ꝙ in angulis altaris ſuperioribus erant q̃dã ligna ꝓminẽtia ad modum cornuũ recurua, in quibus pendebat craticula aurea in modũ retisfacta,in qua ponebant carbones viui,in qbus ſuccẽdebat thymiama.Hebræi autẽ dicunt ꝙ erant quaſi q̃dã pomelli in angulis ſolummodo ad decorem,nec erat ibi aliqua craticula: ſed in Diuiſio

Moraliter a ℭFaces quoque altare.Hĩc deſcribitur altare incenſi,ꝑ quod ſignificat cor hoĩs deuoti:in quo cremat incẽſum orationis deuotæ,ſcđm illud Pſal.cxl.a.Dirigatur oratio mea ſicut incẽſum in cõſpectu tuo dñe. b ℭDe lignis ſetim.Quæ ſunt ĩputribilia,ꝓpter qđ ſignificãt puritatẽ,q̃ requirit ĩ aĩa deuota. c ℭQuadrangu.ſignificat q̃draturã q̃tuor vtutũ cardinalium. Moraliter

*Veſtiſq;

a dent, ueſtieſq; illud auro puriſſi- a
b mo, tam †craticulam eius q̃ pa- b
rietes per circuitum *& cornua;
c Facies quoq; ei coronam aureo- c
d lam per gyrum, & duos annulos d
aureos ſub corona per ſingula
latera, ut mittantur in eos uectes,
& altare portetur. Ipſos quoque
uectes facies de lignis ſetim, &
inaurabis. Poneſq; altare †con- e
tra uelum, quod ante arcam f
pendet teſtimonij coram pro- g
pitiatorio, quo tegitur teſtimo-
e nium, ubi loquar tibi, & adole- h i
bit incenſum ſuper eo Aaron,

a ❡Quia perfectæ internæ ſapientiæ luce refulgent, & in omnibus quæ agunt ſplendorem charitatis ſibi ineſſe oſtendunt: & ante omnia regnum dei & iuſtitiam eius, & ſe cogitare & quærere.

a ❡Fiducia fortitudinis iuſtorum.

a ❡Vt ſancti pro bonis quæ ſe feciſſe meminerint, præmia preſtolentur æterna.
❡Vt omnia cæleſti mercede digna doceantur, nec remaneat quod poſt abſolutionem carnis purgatorio igne corrigatur.

❡Dilectionem dei & proximi quæ nunquam excidit.

a ❡Præcedentium patrum dicta quibus ſubleuati a terra promouentur ad cæleſtia.

a ❡Quia intentio iuſtorum dirigitur ad cæli ingreſſum.

a ❡Cælum quod dominus deuicta morte penetrauit.
❡Id eſt Chriſtum.

a ❡Quia ſancti quotidie Chriſtum contẽplantur.
❡Stat altare coram propitiatorio, quo tegitur teſtimonium, cum ſancti viſioni dei appropiant puritate mentis, qui quamuis in mortali corpore, conuerſationem habent in cælis.

a ❡Ad orationem inſtigando.

a ❡Orationem, vnde Dirigatur oratio mea ſicut incenſum, in conſpe. Pſal. xiiij. a.
b ❡Chriſtus vel ſacerdotes noſtri ordinis.

A ☞Et omnia cornua peccato cõ. &c. Vñ in lege cornuta tm̃ animalia mũda eſſe & comeſtabilia decernuntur. Quę enim ruminãt, & vngulã findunt, cõſtat eſſe cornuta; quia illi tm̃ eccl'ię dei ſpũali coniũctione poſſunt incorpari, q̃ fortitudine fidei & virtutis contra bella vitiorũ ꝓbantur inuicti. Procedunt aũt cornua ex ip̃o altari thymiamatis, cũ opera virtutũ electi non ad faciem hoĩm ſpecie ten⁹ oſtẽdũt, ſed ex interna mẽtis radice fixo & immobili exercent affectu. At cõtra hypocritę cornibus aliunde mutuatis, ſpeciem pietatis hñtes virtutem eius negant. a ❡Veſtieſq; illud &c. Beda. Aptè verò illud ęre hoc veſtiri auro pręcipitur. æs em̃ alijs metallis magis ſonorũ & durabile, aurũ verò q̃tũm ſono vincitur, tantò ſplendore vincit cętera metalla. vnde rectè ęneũ altare, in quo carnes incendebantur, & fundebatur ſanguis victimarũ, illos ſignificat, qui edomitis & velut deo immolatis voluptatibus carnis, perſeueranter viã quam inchoauere, peragunt, & hanc proximis incendendã, crebro ſermone prędicatiõis inſonãt. Porrò aurum illos ſignificat, qui ampliori gratia ſupernæ claritatis illuſtrant: ſed minus alijs quæ in ſecreto de internæ ſynceritate guſtant aperiunt, minus eructuare ſufficiũt: q̃ta dulcedine dei in abſcondito vultus reficiant. b ❡Tam craticulam &c. Beda. Bene craticula altaris, parietes, & cornua auro veſtiuntur. Craticula enim intus in medio altaris erat parata ad ſuſcipiẽda thymiamata. Parietes verò foris patebant. cornua quoq; foris patentia ſpeciali faſtigio altius eminebant. Deaurat verò craticula, cùm in interiori homine p̃ fidẽ Chriſti gratia reſplendet. Deaurantur parietes, cùm eadem gratia dominicę dilectionis per bona opera exterius dilatat. Deaurantur cornua cũ fiducia fortitudinis iuſtorũ, qua aduerſarios veritatis vel p̃ patiẽtiã fortiter ferre: vel p̃ prudentiam ſapienter repellere vel corrigere didicerũt: internæ lucis in omnibus fulgore coruſcat: &
B quia tales dicere poſſunt, Bonũ certamen certaui, curſum cõ. &c. rectè ſubdit: Facieſq; coronã aure. &c. c ❡Facies quoq; ei coro. &c. Beda. Altare incẽſi coronã habet p̃ gyrũ: in his qui minores ſunt meritis, nec palam proteſtari audent boni certaminis & ſeruitutis & fidei ſibi repoſitã eſſe mercedẽ: cũcta tñ agũt intentiõe bene placendi deo: ſed ſpe percipiẽdæ mercedis. d ❡Et duos annulos &c. Bed. Poſſunt ĩ his annulis quatuor euãgelij libri accipi, quorũ fide & doctrina portantur ſancti, & à terrenis cogitatiõibus ſubleuati p̃ eremũ huius vitæ quotidianis operũ fructibus ad cęleſtẽ patriã feruntur, ſicut in altari holocauſti, & in arca, & in mẽſa expoſitũ eſt. Sed ibi quatuor circuli. Hìc verò duo per ſingula latera fieri dicunt. Ibi ergo apertius euãgeliſtarum numerus: hìc verò aliud myſteriũ qđ reſpicit ad dilectionẽ dei & proximi. Per ſingula em̃ latera annulis aureis circũdat altare, quia cor electorum hinc inde dei & ꝓximi dilectione firmatur. Quę cõparatur annulis, q̃a cũ prophetia & ſcientia & linguæ ceſſauerint, charitas nunquã ceſſabit. Duo ſunt annuli p̃ ſingula latera: q̃a vtrũq; charitatis mandatum gemina virtute diſtinguitur. charitas enim ſynceritate fidei
Heb. 11. b. & vitæ mũditia ꝑficitur. Sine fide em̃ impoſſibile eſt placere deo,
Iac. 2. d. & fides ſine operibus mortua eſt. Vnde: Iuſtus autem meus ex fide
Abac. 2. a. ſua viuit. i. qui opera iuſtitiæ cũ fide veritatis habet, ad vitã perue-
1. Co. 13. b. nit. Fraterna quoq; dilectio patiẽtia & benignitate conſiſtit. Vnde,
Lucę. 6. f. Charitas benigna eſt, patiens eſt &c. Et alibi: Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. His annulis immittũtur vectes inaurati, vt altare portetur; cũm tales parato mentis ſinu clara patrum ſuſcipiunt exempla & dicta: quibus à terrenis ſuſpẽſi ad amorem rapiuntur æternorum. Quòd autem merito & animo cæleſtibus ꝓpinquãt, ſequẽtia demonſtrãt Poneſq; altare &c. e ❡Et adolebit incenſum &c. Be. Incẽſum vel thymiama orationẽ ſi-
Pſal. 140. a. gnificat: ſecũdũ illud. Dirigat oratio mea: ſicut incẽſum in cõſpectu
Apoca. 5. c. tuo. Et alibi: Phialas aureas plenas odoramentorum quę ſunt orationes ſanctorũ: & q̃a Aaron vt ſuprà dictũ eſt, ſummũ ſacerdotẽ id eſt Chriſtũ ſignificat, & ſacerdotes noſtri ordinis: adolebit Aaron in altari incenſum ſuaue fragrans mane; cũm Chriſtus illuſtrata fidelium

C ta fideliũ corda nouę gratię ſplẽdore ad dulcedinẽ orationis inſtigabit, vel participes ſacerdotij ipſius ſedula exhortatione fideles ad deprecandam faciem ſui conditoris. Incendit thymiama ſacerdos non ſolùm mane, ſed & veſpere. Mane enim thymiama incenditur, vt in principio omnis boni, quod deo inſpirante facere diſponimus: illius auxiliũ quo ꝑficiamus, inuocemus. Ad veſperũ verò: vt cùm bene cœpta complemus, illi à quo incipimus, gratias reddam⁹. ❡Beda. Et adolebit incenſum &c. Mane orto ſole† clarè omnia circunquaq; videmus, veſpere caligamus, ideoq; lumine lucernę indigemus. Per mane ergo illa redẽptoris ſacramẽta vel dicta accipimus, quæ liquidò iuxta ordinẽ humanæ rõnis ꝓ mo*dulo noſtro dinoſcere ſufficimus, & quaſi in die conſpicimus. In quibus aũt humana ratio deficit, & ſcripturæ ſola autoritas eſt quærenda, ibi velut in nocte oculus intelligentię caligat. Sed lucerna verba dei pedes noſtros ne fortè offendant, & à via veritatis exorbitent, adiuuat. Vnde Petrus: Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco. ☞Mane quando

†clara
* eius
2. Pe. 1. d.

Nico. de Lyra.

☞ticula: ſed in patella de altari holocauſtorum apportabantur carbones viui, vbi ſupponebatur thymiama, & cremabatur in eodem inſtrumẽto ſuper altari poſito: & hoc videt rationabilius, quia ſi eſſet ibi talis craticula vt alij dicũt, per eius foramina caderẽt cineres ſcintillæ, & huiuſmodi ſup̃ altare aureum; & ſic oporteret illud emundari à cineribus, de quibus nulla ſit mentio in ſcriptura. a ❡Veſtieſq; illud &c. operiendo laminis aureis. b ❡Tam crati. &c. In Hebræo habetur, Tectũ eius i. partẽ ſuperiorẽ. & dicit hoc ad differentiã altaris holocauſti qđ non habebat tectũ, q̃a tota cõcauitas altaris erat ĩpleta terra, vt ſu-
D prà dictum eſt. c ❡Facies quoq; &c. id eſt labium in circumitu aliquantulũ ſupereminẽs tecto altaris, ſicut ſuprà dictũ eſt de arca teſtamenti & menſa propoſitionis.
d ❡Et duos annu. &c. ſ. p̃ duo latera oppoſita. Tertiò agitur de poſitione altaris, cũ dicit. e ❡Poneſq; altare contra velum &c. Dicit Augu. q̃ ponebatur intra ſanctũſanctorũ, ex hoc quod dicit Apoſtolus ad He. ix. a. vbi habetur ſic, Poſt velamentũ aũt ſcđm tabernaculum qđ dicit ſanctũſanctorũ aureũ habẽs thuribulũ. Dicit enim Augu. qđ altare incenſi vocabat ibi thuribulũ aureũ. Hiero. autem & oẽs doctores Hebræi dicunt contrarium & hoc rationabiliter, quia hoc videtur expreſſè haberi ex textu vltimi capi. huius libri ſicut videbitur. Quod aũt inducit Auguſt. non videtur valere; quia thuribulum aureum non vocatur ibi altare incenſi, ſed erat ibi quoddam thuribulum intra ſanctumſanctorum, vbi ſummus ſacerdos cremabat incenſum quãdo intrabat ſanctũſanctorum, vt nebula inde conſurgens operiret aſpectum ꝓpitiatorij, vt habetur Leuitic. xvj. & ideo dicendũ cùm alijs doctoribus, q̃ altare incenſi erat in illa parte tabernaculi, quæ dicit ſanctum vel ſancta ante velum, qđ diuidebat ſanctum & ſanctũſanctorũ. & hoc eſt quod dicitur hìc: Poneſq; altare contra velum, quòd ſcilicet velum; f ❡Ante arcam &c. ita q̃ velum erat medium inter altare & arcã. g ❡Corã propitiatorio &c. Teſtimonium hìc accipitur pro tabulis quę erãt intra arcam. Qualiter autem propitiatoriũ tegebat arcam illam: ſecundum duplicem expoſitionem dictum eſt ſuprà. xxv. b. h ❡Vbi loquar tibi. q̃a ſicut dictum eſt frequenter propitiatorium erat quaſi ſedes dei loquentis cum Moyſe. i ❡Et adolebit. Hìc conſequenter agit de oblatione incenſi ſup̃ altare, cũ dicitur: Et adolebit incẽſum &c. vt habetur. j. eo. ca. Illud enim altare erat appropriatũ ſacerdotibus ☞Suaue fra-
*a ❡Veſtieſq; illud auro &c. per quod ſignificatur charitas quæ maior eſt cæteris virtutibus. j. Cori. xiij. d. Maior aũt horum eſt charitas. Sicut aurũ inter metalla eſt pretioſius. Thymiama verò qđ in hoc altari cremabat, ex quatuor ſpecieb⁹ aromaticis cõfi-
F *ciebatur, per

†ante
Altare incenſi
Teſtimonium
Moraliter

a ¶Deo b ¶Quia compunctis dulcedo eſt lachrymari & orare.
c ¶In principio boni operis auxilium dei inuocando.

a ſuauē frāgrans. †Mãne, quando a b
a ¶Verbi dei. b ¶Admonitione.
componet lucērnas, incēndet illud, & quando †collocat eas ad c
a ¶Conſummationem.
¶Quia neceſſe eſt, vt animus poſt orationem & fletum, otioſa verba vel facta caueat, & ſe in eodem virore deuotionis etiam finita oratione cuſtodiat: ſicut de Anna dicitur, ſcilicet vultus eius non ſunt amplius in diuerſa mutati. j. Reg. j. c.
uēſperum, uret thymiama ſempiternum coram domino in generationes ueſtras. d
b Non offeretis ſuper eo thymiama compoſitionis alterius, nec ōblationem e
¶Non eſt in oratione petendum, niſi quod deus iuſſit & ſe daturum promiſit.
a ¶Quæ ad incipientes pertinent in quibus adhuc ſunt carnalia mactanda.
f
a ¶Vini, quæ poculum doctrinæ, vel calicem paſſionis vel dilectionis feruorem ſignificant.
& uictimam, nec libabitis libāmina. g h
¶Faciet deprecari. ¶Chriſtus.
c Et †deprecabitur Aaron i
a ¶Virtutes electorum.
b ¶Quotidie ingrediebatur ſacerdos in ſanctaſanctorum ad adolenda thymiamata. Semel autem in anno cum ſanguine quo aſpergebat cornua altaris.
ſuper cōrnua †altaris ſemēl per k l
¶Suo. a ¶Patri.
annū in ſanguine †qui ōblatus eſt
a ¶Humani generis.
b ¶Per ſanctorum iuſtitiam.
¶Dominum
d pro peccāto, & *plācabit ſuper eo in generationibus ueſtris. Sanctuſſanctōrum erit dño. †Locutuſq́ m eſt dominus ad Moyſen, dicens:
¶De Chriſto naſcituro virgini matri dicitur: Spirituſſanctus ſuperueniet in te &c. Lucæ: j. d.
e

a ¶Mane quādo cō. &c. Bed. Mane Aaron incenſum ſup altare adolet, cū Chriſt⁹ corda fideliū in his ſacramētis q̄ intelligere pñt,
E
Allegoricè gratia cōpunctionis inflammat. Adolet etiā ad veſperū, quādo collocat lucernas, cū etiā ex his q̄ necdū capere poſſunt: qa ſcītā & diuina eſſe nō ambigit, ad amorē cęleſtiū vbi oīa pateſiūt, informat: fragrat ſuaue thymiama, cū ſubita cōpunctiōe diuinit⁹ tacti lacrhymis ſolū & p̄cib⁹ vacare delectant. b ¶Nō offeretis. Be. In ſequētib⁹ de qb⁹ aromatib⁹ hoc thymiama cōponi debeat, nominatim deſignat: ſtacte ſ. & onycha: galbano boni odoris, & thure lucidiſſimo, quę cuncta ad ſignificationem ęternorum bonorū à dño pricipaliter q̄rēdorū cōſtat ptinere. Nō eſt ergo offerendū
†collocabit
Quę ſint offerenda domino
ſup altari aureo thymiama cōpoſitionis alterius q̄ dn̄s ſtatuit: quia orantes non debemus à dño quærere niſi qd̄ ipſe iuſſit, qui ſe daturū promiſit, nec aliud de illo credere q̄ ipſe docuit. ¶Beda. Non eſt offerenda ſuper eo victima; nec liba fundenda: hęc enim omnia ad altare exterius ptinent, quę incipiētiū & in ,pfectu poſitorū vitā deſignant. Tātæ em̄ ſublimitatis eſt vita pfectorū, vt nihil in ea carnale inueniatur quod dño mactetur. Libamina verò vini gratiæ ſpiritualis, deſignāt virtutē, vl' poculū. ſ. doctrinę, vel calicē paſſiōis, vel p̄cipuè feruorē dilectiōis, vel ipſam pfectionē ſpirituſſancti vel aliquid huiuſmodi. Sed quoties vinū libaminū cū carnibus offertur hoſtiarū, ſanctimoniā deſignat eorū, q adhuc de carnalibus cōcupiſcentijs, ali qd hñt qd̄ puritati
†expiabit ſpiritus aduerſet, & igne ſpirituali ī āra cordis accēdatur. Perfecti verò qui dicere poſ
Pſal. 72. d. ſunt: Defecit caro mea & cor meum &c. Ceſſantibus victimarū libaminibus quod
†eius ad altare ęneū exterius poſitum pertinet, ſola int⁹ in aureo altari aromata deſiderij cæleſtis offerūt: quia de remiſſione peccatorū ſecuri pro dilatiōe regni perennis tm̄ lugēt, & dulcibus lachrymarū fluentis ſtratū ſuū
F
p ſingulas noctes irrigant. ¶Beda. Poſ
Myſticè ſumus hęc altaria interp̄tari, vt ęneū in quo carnes cōburunt, & ſanguis hoſtiarū funditur, omnē huius tp̄is eccleſiā accipiamus: in qua null⁹ eſt abſq; peccato, etiā infans vnius diei: nullus eſt q nō ex pręuaricationis peccato natus neceſſe habeat in Chriſto renaſci, & ſpiritus eius igne mūdari. Aureū verò altare Chriſtum ſignificat, q ineffabiliter ita verā carnē traxit de Adam, vt à peccato carnis Adę eſſet īmunis, quō vtrūq; altare ex eodē ligni gñe factū, ſed non vtrūq; auro coopertum. In hoc altari quoq; nihil carnale offerebat, ſed aromata tantùm offerebantur: qa Chriſtus & preces & lachrymas nō pro ſuis erratib⁹, ſed pro noſtra ſalute effudit. Sicut enim arca intra velū poſita hominē deū ſedentē ad dexterā maieſtatis ſignificat, ita altare extra velū, ſed prope introitū eius poſitū
Bar. 3. d. eūdē mediatorē dei & hoīm pōt exprimere inter hoīes humanitate cōuerſantē, ſed potētia diuinitatis cælorum interiora penetrantē.
Ioh. 1. b. Stabat altare incenſi in ſanctuario, vbi cādelabrū & mēſa, quia verbū caro fa. eſt & ha. in nobis. Stabat arca intra velū: quia Chriſtus
Mar. 16. d. poſt paſſionē & reſurrectionē ſuā aſſumptus eſt in cælum, & ſedet ad dexterā dei: ſuper cuius cornua altaris deprecat Aaron in ſanguine qui oblat⁹ eſt pro peccato, & placat ſup eo, quando rogātes ,p populi vel ſua ignorantia, ſacerdotes per filium dei ſeſe adiuuandos: & p ſacramentū paſſiōis ipſius confidunt eſſe ſaluādos. vñ per ipſum ergo ſēper offeramus hoſtiā laudis deo. i. fructum labiorū confitentium nomini eius, quod de omnibus electis membris ſcilicet ſummi ſacerdotis, q in ſpiritu & veritate orant patrem pōt acci
Allegoricè pi. c ¶Et depreca. &c. Be. Quia Chriſtus ſacerdos noſter ſemel in anno obtulit ſanguinē ſuū pro peccatis oīm cū p̄dicauit. ſ. annū acceptū dño: hoc eſt totū tp̄s quo ſibi eccleſiā copulare dignat. Semel etiā vnicuiq; credentiū lauacrū baptiſmi in myſteriū ſanguinis
†abolenda ſui ad †abſoluēda peccatorū vincula donauit. Et pulchrę ſemel per annū in ſanguine oblatiōis ſuper cornua altaris deprecari, quotidie aūt thymiama ſup eo incēdere iubet: qa Chriſtus qui quotidie fideles gratia internæ cōpunctionis accēdens renouat, ſemel eos hoſtia ſui ſanguinis ſuperata morte redemit. Ipſi quoq; fideles, q quotidiana peccata

quotidianis precibus abluūt: & lachrymis ſemel in ſacramē G
to eius paſſionis gaudēt ſe eſſe abſolutos à peccatis omnibus. Deprecabit Aarō ſup cornua altaris, qa Chriſtus non ſolū inter hoīes Bar. 3. d.
conuerſatus pro hominibus orauit, ſed & nunc ad dexteram patris Roma. 8. f.
ſedēs interpellat ,p nobis. In cordib⁹ quoq; electorum p fidē habitās, dū eos ad dep̄candū excitat, rectè dep̄cari dicitur. Dep̄catur Aaron ſup cornua altaris cū electos patri, p memoriam earum quas fecere virtutū cōmendat. Deniq; quaſi cornua tāgēs altaris aurei de diſcipulorū deuotione loquitur. Quos dediſti mihi de mūdo tui erāt, & mihi eos dedi, & ſer. me. &c. Et adiecit: Ego ,p eis rogo, nō ,p mūdo. Et quia ,ppter merita & interceſſiōes ſublimiū virorū noſtrę infirmitatis dn̄s miſeret, rectè ſubiūgit: d ¶Et placabit &c. Bed. Placat Aaron ſup altare incēſi qñ ,ppter iuſtitiā ſanctorū, quā īterceſſorē & patronū q̄rim⁹, nobis ,ppitiat de⁹. Vñ Ezechię dicit: Ciuitatē hāc ſaluabo: & ,ptegā eā ,ppter te, ,ppter Dauid ſeruū meū. ſic Moyſes ,p pp̄lo intercedēs patrū fecit memoriā, & quaſi ſup cornua altaris deprecans dn̄m placare curabat di. Eſto placabilis ſup neqtiā pp̄li tui, & recordare Abrahā Iſaac & Iſrl &c. e ¶Locutuſq; &c. Deſcripto altario incēſi, reſtat deſcriptio labij ęnei in quo lauarēt man⁹ & pedes īgreſſuri tabernaculū ſacerdotes, ſed
†ſingulo mane
Ioh. 17. a.
4. Re. 19. g.
☞ vnum man=

Nicolaus de Lyra.

Suaue fragrās. qa erat cōpoſitū ex q̄tuor ſpeciebus valde aromaticis, vt dicit in fine hui⁹ ca. b ¶Mane qñ &c. Septē em̄ lucernę cādelabri ardebāt de nocte, in mane verò extinguebant quatuor. & tūc cremabatur incenſum. c ¶Et qñ &c. quia reaccendebantur tūc quatuor, d ¶Vret &c. Dicūt aliq q thymiama & incenſum differunt, quia thymiama eſt aliquid pretioſius incēſo: & ideo cōburebat veſpere, ſicut & agn⁹ pinguior tūc offerebat quē in mane non licebat offerri. Sed neutrū habet ex ſcriptura, nec Hebræi de hoc aliqd dicunt. & vbi trāſlatio noſtra habet īcēſum, & vbi habet thymiama, ī Hebræo habet eadē dictio. ſ. קטורת quetoreth: & ſignificat idē qd̄ thurificabile: & iō dicēdum, q thymiama & incēſum ī hoc loco penit⁹ idē ſignificāt: qd̄ patet ex eo qd̄ ſubdit: e ¶Nō of. &c. Ex quo patet, q vna ſola cōpoſitio, q̄ infrâ deſcribit in altari incēſi offerebat, & dicit thymiama à thymo herba odorifera, qua in aliqbus locis vtunt loco incēſi. f ¶Nec obla. de aridis. g ¶Et victi. de animalib⁹ vel de auib⁹. h ¶Nec libabi. offerēdo oblationē de liqdis. Iſta em̄ fiebāt ī altari holocauſtorū. i ¶Et deprecabit. Id eſt innitēs cornibus ei⁹, vel extēdendo man⁹ ſup cornua. k ¶Semel p &c. ſcilicet in die expiatiōis, q̄ eſt dies decima ſeptēbris. l ¶In ſan. Quia tūc de ſanguine hirci & vituli oblati pro peccato populi ponebat ſup cornua ipſius altaris. & quia illa die ſummus ſacerdos intrabat ſanctoſanctorū, crediderūt aliqui, q altare incēſi eſſet intra ſanctaſanctorū, in hoc ſequētes Aug. Sed hoc nō valet, qa Leui. xvj. dicit, q hęc poſitio ſanguinis fiebat à ſummo ſacerdote in cornib⁹ altaris incēſi poſtq; exierat de ſanctaſanctorū. m ¶Locutuſq;. Hîc cōſequēter agit de his q̄ erāt neceſſaria ad p̄dicta exercenda, quorū vnū erat pecunia ,p expenſis: ſcd̄m erat lauatoriū ,p ſacerdotibus abluēdis: tertiū vnguentū ſacrę vnctionis: quartū cōpoſitio thymiamatis, de qbus agitur per ordinem, & ptes patebūt ,pſequēdo. Circa primū cōſiderādum, q ſacrificia quæ fiebāt à ſingularibus perſonis fiebāt de expenſis eorū
†qd̄ oblatum
H
*ſemel in anno
†Nu. 1. a.
Thymiama
Diuiſio
proprijs: ſed illa
Moraliter
*ciebat, p quas quatuor cōditiones in oratione deuota ſignificant ſcilicet vera humiliatio. Oratio humiliātis ſe nubes penetrat. Et ſalubris poſtulatio. Oratio nāq; deuota eſt de illis q̄ ptinēt ad ſalutē. Si qd petieritis patrē in noīe meo dabit vobis. Qd̄ exponēs Gregor. dicit: Nō petit in noīe ſaluatoris, niſi qd̄ ptinet ad ratiōnē ſalutis. Tertia cōditio eſt mentis attentio, quia ſicut Damaſ. dicit: Oratio eſt aſcenſio mentis in deum. Orabo ſpiritu, orabo & mente. Quarta eſt debita continuatio. Sine intermiſſione orate.
Eccle. 35. c.
Io. 16. c.
1. Co. 14. c
1. Thel. 5. d
*Quando tuleris

vnum mādatum prȩmittitur: a ℭQuando tuleris. Bed. Hu-
A ius prȩcepti oblit⁹ eſt Dauid, quādo populū numerauit, ideoq́; pla-
1. Re. 22. g. gam numerādo ipſi populo cōciuit. ℭMyſticè aūt. Sūma filiorum
Myſtice Iſraël ſummā oīm electorū ſignificat, quorū noīa ſcripta ſunt in cȩ-
Luc. 10. c. lo, & ſinguli dāt pro aīabus p̄tiū dn̄o, cū ſedulò ſeruiūt ei in op̄ibus
bonis, alioquin plagā incurrent numerati,
q̄a vltio p̄petua manet eos q̄ fideliū nume-
ro nomine tenus ſociati non offerūt domi-
no p̄fecta opera fidei. De talibus dicit: Non
Pſal. 48. b. dabit deo placationem ſuam, nec pretium
redemptiōis animȩ ſuȩ. Redēptio enim ani
Prou. 13. b. mȩ viri propriæ diuitiæ ſuæ. b ℭDimi-
dium ſicli. Bed. Id eſt decem obolos, ob
ſeruātiā. ſ. decalogi & fidē Ieſu Chriſti. Qui
† redem-ptionem enim hunc rectè intelligit, omnem in eo &
fidei & operis multitudinem, & futuræ re
tributiōis promiſſionem ineſſe cognoſcit.
Deniq́; in tribus primis dilectio dei: in ſe-
ptem ſequentibus dilectio continetur p̄xi-
Rom. 13. c. mi, & teſte Apoſtolo: Plenitudo legis eſt di
lectio. Nomen quoq́; Ieſu apud Hebræos
iod iotha à יהוה, iod, & apud Græcos à ιωτα iotha inci
Decē oboli pit q̄d vtrunq́; nota eſt denarij numeri. De
† ſnumerū cēq́; obolos in pretiū aīæ offerūt, qui in Ie-
ſum Chriſtū credentes ſignū noīs eius q̄d
†ſiclū ſan-ctuarij à denario nūero incipit, in fronte & pro-
feſſione proferunt. Fortè ideo dictum eſt,
Matth. 5. b. vnum iotha de lege nō prȩterire poſſe, q̄a
virtus decalogi quȩ ibi cōtinet, & fides no-
minis quod ibi ſignatur, nulla pōt infideliū
perturbatione corrūpi. c ℭQui habet
Vicenari⁹ numerus in numero &c. Vicenarius vtriuſq́; teſta
mēti coniūctionem ſignificat, legis. ſ. quæ in
q̄nq́; libris, & euangelij, q̄d in quatuor ſcri
ptum eſt, quater em̄ quini faciunt viginti.
A viginti ergo annis habet quiſq́; in nūero
populi dei: quia ille electorū tm̄ cōſortio di
gn⁹ eſt, q̄ decreta legis ſpritualiter intellecta
B p̄ gratiam adiutus euāgelij, p̄ menſura ſua
& capacitate perficit, & æterna prȩmia re-
promiſſa expectat in cȩlis. d ℭDiues nō
addet &c. Beda. Quia ſiue magnus eſt q̄s
meritis & perfect⁹, ſeu paruus, & in proue
ctu virtutum poſitus, cūctis æquè lex deca
logi qua deū & proximum diligāt, impo-
nitur. e ℭSuſceptamq́; pecu. &c. Bed.
*in Hoc fit, cū quicquid agimus boni in ȩter-
na conditoris & iudicis noſtri memoria cu
ſtodit, vt ex his quæ illi obtulimus, bonorū
fructibus fiat nobis propitius. Seruat ea-
dem pecunia in vſum tabernaculi, cùm ex
iuſtorū operibus ſequentiū fidelium & mo
res confirmantur & actus: & tales fieri mi-
nores contēdūt, quales fuiſſe eos quos cum
dn̄o regnare audiūt, agnoſcunt. Notandū
Nota ſanè q̄ pecunia non iuxta vulgi ȩſtimatio-
tionem ſed iuxta menſurā tēpli erat danda.
Mēſura templi diſpoſitio eſt diuinæ legis,
quam in eccleſia ſua dominus ſeruare p̄ce-
pit, & obſeruantibus æterna præmia promittit. Si quis autē iuxta
placitū humanæ volūtatis deo ſeruire nitit, quia iuxta mēſurā tēpli
pecuniā deuotiōis non obtulit, reprobata oblatione plaga diſtrictȩ
Myſtice vltionis feriet. f ℭLocutusq́; eſt dominus &c. Beda. Poteſt
in hoc labio vel labro (vtrūq́; enim dicitur) aqua baptiſmatis intel
ligi, cuius lauacro neceſſe eſt vt purgent, qui eccleſiȩ ianuas ingredi
untur. Sed q̄a inter tabernaculū teſtimonij & altare holocauſti pō
ſitum eſt, & quia bis quotidie idem ſacerdōtes. i. mane & veſpere
cùm ingrederentur ad altare thymiama oblaturi, in eo iubent la-
uari: aqua autem baptiſmi ſemel tantùm ablui, conuenientius hoc
labrū compunctiōis ablutionē & lachrymarū accipimus: qua ſem
per indigemus, maximè cū myſterijs cæleſtibus miniſtraturi accedi
mus. Quia em̄ altare holocauſti, in quo carnes victimarū domino
incendebant, extinctionē ſignificat carnaliū cōcupiſcentiarum per
ignē ſpiritusſancti. Altare verò thymiamatis puritatē eorū qui ſo-
pitis omnino carnis illecebris, ſola expectatiōe & deſiderio intro-
itus cȩleſtis lachrymas fundūt amoris. Rectè p̄pe altare holocauſti
labrum ponitur, in quo abluti ſacerdotes ingrediuntur taber-
naculum, & thymiama domino incendunt. Duobus enim mo-
dis lachry-

dis lachrymarū & cōpunctionis ſtatus diſtinguit: quia primò q̄ſq́; C
cōuerſus p̄ peccatis lachrymādo veniā p̄catur, q̄d cū dignis pœni-
tētiȩ fructib⁹ diu p̄fecerit, ſecur⁹ de venia, deſiderijs hiantibus optat
affore tēpus, quo ad videndā faciē creatoris ingrediat: nec abſq́; la-
chrymis huius vitȩ lōgitudinē, vel illius tolerat dilationem dicens:
Heu me, quia incolatus meus prolon. eſt
&c. Et alibi. Sitiuit anima mea ad deū fon- Pſal. 119. a.
tem viuum &c. Et paulopoſt: Fuerunt mi Pſal. 41. a.
hi lachrymȩ meȩ, p. d. ac no. &c. Igitur al-
tare holocauſti lachrymas ſignat pœniten-
tium, altare incenſi gaudentium de bonis
quæ deo iuuante fecerunt, & præmia deſi-
derantium, quæ ſe confidunt accepturos.
Qui fletus priori p̄cellit, q̄tū ȩramento au-
rum: q̄tū ſanctū ſanctorū, vbi erat arca dn̄i,
priori tabernaculo, in quo candelabrum
erat & mēſa dn̄i. Prope altare holocauſti
labrū erat poſitū, in quo lauarent q̄ ad alta
re incēſi intrabāt, q̄a nemo repente fit ſum
mus, ſed p̄ficientibus meritis debet quiſq́;
primò vitiorū bella deuincere, & ſic à deo
cōpunctionē lachrymarū impetrare, vt p̄
ingreſſu regni dulces fundat lachrymas, qui
pro timore pœnarum fudit amaras. ℭ†La- †Labrum
bium erat vas in quo lauabantur ingreſſu-
ri templum dei, & ſacrificaturi, & veſtes ſan †Leui. 27. c
ctas accepturi, & ſuas depoſituri, ſimiliter Nu. 5. g.
& egreſſuri. factū y ò erat de ſpeculis mulie Ezec. 45. d.
rū, q̄ excubabāt ad ingreſſum tabernaculi. ſuprà. 38. a.
Cum baſi ſua

a ❡Id eſt cum numeraueris eos pergens in expetitionem. ❡Aug. Hoc in Dauid vindicatum eſt, quia deus non iuſſerat.
b ❡Electorum omnium, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ.

a Quandò tuleris ſummam filio- a b
rum Iſraël, iuxta numerum da- c
a ❡Sedulæ ſeruitutis obſequium.
būt ſinguli † prētium pro anima- d
❡Quia perpetuo damnantur qui numerum fidelium ſortiuntur tantum nomine.
bus ſuis domino, & non erit pla- e
ga in eis cùm fuerint recenſiti.
Hoc autem dabit omnis qui
a ❡Ad familiam, nominabantur enim illi qui tranſibant. ❡Scriptum in cælo.
b ❡Id eſt decem obolos: obſeruantiam ſcilicet decalogi & fidem Ieſu Chriſti.
b tranſit ad † nomēn dimidium ſi-
a ❡Non pro offerentis voluntate.
b ❡Diſpoſitionem legis.
cli iuxta † menſuram templi. †Si- f
clus uiginti habet obolos. Me-
dia pars ſicli offeretur domino.
❡Vere. a ❡Populi dei.
c Qui habetur in numerō à uigin- g h
a ❡Legem ſpiritualiter intelligens, & gratia euangelij adiutus perficiens.
ti ānnis & ſuprà, dabit † pretium.
❡Magnus meritis & perfectus.
d Diues non addet ad medium ſi-
a ❡Paruus & imperfectus.
b ❡Cunctis æque decalogus imponitur.
e cli, & pauper nihil minuet*. Su-
❡Quicquid boni agimus. ❡Deo.
ſceptamq́; pecuniam, quæ colla-
❡Iuſtis. ❡Futurorum fidelium.
lata eſt à filijs Iſraël, tradēs in u-
ſus tabernaculi teſtimonij, ut
a ❡In memoriam dei, vt dignetur propitius fieri.
ſit * mōnimentum eorum co-
ram domino, & propitietur
f animabus eorum. Locutūs- i
que eſt dominus ad Moyſen di-
a ❡Hoc lauacrum poſuit Moyſes, quia lex dei cunctis fidelibus prædicauit gratiam compunctionis. ❡Ablutionem compunctionis, & lachrymarum indeficientem, qua crebro ſacerdotes & omnes ſancti debent lauari. ❡Lauabo per ſin. noc. lec. m. lachr. Pſal. vj. b.
cens: Faciēs & labium æneum

Nico. de Lyra.

proprijs: ſed illa quæ fiebant pro cōmu †oblationē
nitate, fiebant de expenſis totius populi, & domino
æqualiter hoc expendebāt diuites & paupe
res, ne diuites ſanctiores ſe pauperib⁹ repu-
ta rent, vel magis participare de diuinis. p̄ D
hoc etiam q̄ æqualiter ponebant ſinguli. ſ. * de dimi-
medietatē ſicli, ſciebatur numerus virorū dio ſiclo
per computationem dimidiorum ſiclorū, qui dat in
& hoc eſt q̄d dicitur: a ℭQuando tule- oblationē
ris. i. acceperis. b ℭSummā filiorum dn̄o pro
Iſrael &c. Id eſt quando volueris ſcire nu p̄pitiatiōe
merū eorū, nō numerabis p̄ capita, ſed per animarum
hoc q̄: c ℭDabunt ſinguli pretium. veſtrarum
Id eſt dimidium ſiclum. d ℭPro anima i. vt recōci-
bus ſuis. quia ſacrificia de illis expenſis fa- liet vobis
cta proficient animabus eorum. e ℭEt
non erit plaga &c. Id eſt numerati mo-
do prȩdicto. ſi autem aliter, erit plaga, ſicut
factum eſt tpe Dauid, vt habetur. ij. Regū.
xxiiij. c. f ℭIuxta menſuram templi.
hoc dicit, q̄a aliud erat pōdus quo vtebant
communiter, & quo vtebant in templo. Si
clus aūt quo vtebantur in templo, habebat
quatuor drachmas ſecundum Ioſephū, &
q̄libet drachma q̄nq́; obolos. g ℭQui
habetur in numero. ſ. virorum procedētiū ad bellum. h ℭA
viginti annis & ſupra dabit pretium. Ex quo patet, q̄ illi qui
erant minoris ætatis, non computabantur inter viros, nec cogebā
tur ire ad prælium. Cȩtera patēt ex dictis. i ℭLocutusq́; eſt do
minus ad Moyſem dicens. Hîc conſequenter agitur de lauato
rio, cùm dicitur: k ℭFacies & labium æneum. Iſtud vas alibi
vocatur & luter vt dicit Rabe. Sal. quod erat factum ad modum
mammillȩ magnȩ, groſſum inferius, & in ſuperiori parte ſtrictum,
habens in lateribus duos canales, per quos effundebatur aqua.
Cum baſi ſua
* a ℭQuando tuleris ſummam filiorum Iſrael &c. p̄ hāc Moraliter
populi numerationē, electorū numerus deſignat, & cuilibet nume
ratorum dimidius ſiclus qui continet decem obolos imponitur,
per quod ſignificatur, q̄ omnes ad obſeruationem decalogi ſimili
ter obligantur. k ℭFacies & labium ȩneum &c. in quo laua
bantur pedes & manus ſacerdotum, quando debebāt in altari mini
ſtrare: propter quod fuit figura ſacramenti confeſſionis, in quo ſa
cerdotum manus, id eſt opera, & pedes, id eſt affectiones debent la
uari, quando ad offerendum ſacrificium euchariſtiæ ſunt acceſſuri.

a ℭ Cum baſi ſua. Be. Baſis in qua labrũ
erat poſitũ deſiderium cæleſtis vitę ſigni-
ficat, cuius cã tãta eſt, vt pfecti viri ſe quoti
dianis diluãt lachrymis, & gaudiũ internæ
ꝗetis, qđ videdo nõ valẽt ſuſpirãdo degu-
ſtãt. Qđ em̃ hoc lauacro (qđ inter taberna
lũ & altare poſitũ eſt) lachrymę perfectorũ
figurent, hæc ỽba teſtant, & miſſa aqua la-
†j.40.d. uabũt in ea Aarõ & filij ei⁹ manus ſuas &c.
Nemo de plebe ibi lauari p̃cipit, ſed pon-
tifex & filij ei⁹ .i. ſacerdotes minoris gradus,
ꝗa magnorũ virorũ ſicut vita pfectior, ita
cõpũctio ſublimior, nõ aũt ſolis miniſtris al
taris hęc cõpunctio cõuenit. Ait em̃ Petrus
1.Pe.2.a. cũctis fidelibus: Et ipſi tãꝙ lapides viui ſu-
peredificamini in do. ſpi. ſacerdotiũ ſanctũ,
offerẽtes ſpirituales hoſtias. Et Ioh. Beatus
Apo.20.a. ꝗ habet ptẽ in re. pri. In his ſecũda mors nõ
habet poteſtatẽ. Quas etiam victimas of-
Ro.12.a. ferre debeãt Paulus oſtendit d. Obſecro
vos per miſeri. dei vt exhi. cor. veſtra. &c.
b ℭ Lauandũ &c. Chriſt⁹ quoꝗ hui⁹ la-
bri aqua eſt lotus, priuſꝗ ad altare oblatu-
† thymia-mata rus itraret, & † thymiama ſacri corporis ꝑ
ſalute noſtra ĩ ara crucis incẽderet; ꝑ noſtro
enim amore lachrymas fudit, ſicut in reſur-
rectione Lazari. c ℭ Ne forte mo. Bed.
Mors em̃ timẽda eſt ęterna, ſi ꝗs ad miniſte
riũ altaris electus thymiama orationũ non
reddit, ſed ſacroſancta myſteria ſine ablutio
ne cõpũctiõis intraret, & ſanctã dñi mẽſam
cõibus manibus tractare p̃ſumit; lauẽt ergo
manus & pedes in aqua labri ęnei, & ſic ad
altare accedãt, abluãt lachrymis actus & in-
ceſſus; deinde manus ad cõtingẽda dei my-
ſteria pferãt, & ĩgreſſum pedũ in atrio dñi
ponãt; illis quoꝗ hîc p̃cipit ꝗ ſacramẽta p
ticipãt, vt actus ſuos & cogitatus diſcutiãt
1.Cor.11.f. & cõpũctiõis lachrymis abluãt. Qui em̃ mã
F du. & bi. ind. m. ſi. mã. & bi. &c. d ℭ Sume
ti. Stra. σμύρνα Græcè, Latinè dicitur myr
rha, ꝗ eſt arbor in Arabia quinꝗ cubitorũ,
cuius virgulta Arabes exurũt vt meli⁹ pul
*ſiclos lulent & fructificẽt. Ex quorũ nidore ĩcura
†quoꝗ biles morbos cõtraherẽt, niſi fumo ſtoracis
occurrerẽt. Huius arboris gũmi ꝓprié ſta-
Stacte cte vocatur, abuſiuè etiam myrrha.
e ℭ Calami. cinnamomi eſt virgultũ, & in
India vel AEthiopia naſcit̃ duorũ tm̃ cubi
Cinnamo-mum torũ. Dicit̃ aũt cinnamomũ, ꝗa in modũ cã
nę ſubtiles & replicatos habet calamos, ci-
nerei vel nigri coloris, ꝗ fracti viſibile ſpi-
ramẽtũ reddũt, & ſubtile quidẽ carũ, groſ-
ſum verò vire & deſpectũ. Calam⁹ aroma-
†j.40.b. tica ſpecies iuxta libanũ. ℭ Myrrhæ cin. ca-
Moraliter la, caſ. Hę quatuor ſpecies ſignificant quatu
Calamus or principales ỽtutes, quib⁹ oleo vnctiõis
i. gratia miſericordię dei eccleſia dedicãda
eſt & ſanctificãda. f ℭ Et erunt &c. Aug.
cũ. ſ. vncta fuerint. Quid ergo diſtabit iã in
ter illa interiora ꝗ velo tegunt̃. g ℭ Qui
teti. Similiter de altari ſacrificiorũ ſuperi⁹
dictũ eſt, quod ſic intelligendũ eſt, vt liceat
pplo tãgere tabernaculũ qñ offerebãt ho-
ſtias vl' ꝗlibet dona, & tãgẽdo ſanctificabãt
ꝓpter illud oleũ quo cũcta perũcta ſunt, nõ
ſicut ſacerdotes ꝗ etiã, vt ęterno ſacerdotio
fungerẽtur

Nico. de Lyra.

a Cũ baſi ſua. In Hebr. habet̃, Cũ ſede
ſua, ĩ qua erat cõcauitas ad recipiẽdũ aquã.
b ℭ Poneſꝗ il. ſ. holocauſtorũ, nõ directè
inter illa duos ſed aliquantulum ad latus.
c ℭ Et miſſa. i. ꝑ effuſionem aquę ex ipſo
Aarõ & filij eius man⁹ & pedes &c. ex quo
patet quod ingrediebantur nudis pedibus
tabernaculum d ℭ Qñ ingreſ. portãdo
ibi de ſanguine hoſtię immolatę ꝑ peccato
totius populi, vt habetur Leui. 4. c. e ℭ Et
qñ &c. & hoc fiebat oĩ die, in hoc em̃ erat
conſummatio ſacrificij, ꝗa ſicut pręd ictum
eſt, ſacrificia veteris legis non erant accepta
niſi ex fide & deuotione offerentium; deuo
tio autem ꝑ thurificationem deſignabatur;
& ideo in hoc ſacrificium conſummabat̃,
ſecũdũ qđ dicit̃ ad He. ix. b. In priori quidẽ
tabernaculo, i. in anteriori parte tabernacu
li, i, vbi erat altare incenſi, intrabant quoti-
die ſacerdotes ſacrificiorum officia cõſum
mantes. f ℭ Ne forte moriantur. le-
gitimum &c. indebitè incenſum offeren
do ſicut mortui ſunt Nadab & Abiu, vt ha
bet̃ Leuiti. x. g ℭ Locutuſꝗ eſt dñs. Hîc
agit̃ de ſacra vnctione cùm dicitur: h ℭ Su
me tibi &c. i. ſpecies redolentes, quæ di-
cuntur aromata, quia implent aerem ſuo Myrrha
odore. i ℭ Primę myr. Myrrha eſt no-
men arboris aromaticæ, & inde procedit
duplex gutta. Vna per modum ſudatiõis,
& iſta eſt prima & melior, & vocatur myr
rha prima. Alia per inciſionem corticis, &
hæc vocatur myrrha ſecunda, & eſt minus
efficax, & ideo ad differentiã huius dicitur
hîc myrrhæ primæ. k ℭ Et cinna. In He- † in generationib⁹ eorum
bræo habetur, Et cinnamomi aromatici
modium eius. ccl. ſiclos, quod exponit Ra.
Sa di. & duplex eſt cinnamomum, vnum
quod parũ aut nihil habet de odore: aliud
aromaticum, & de illo dicitur hîc: Cinna-
momi aromatici, ad differentiam alterius.
l ℭ Modium. i. ccl. ſiclos. huius enim cin-
namomi cortex pretioſior eſt quàm lignũ,
& ideo vtrunꝗ per ſe ponderabatur: & po
nebat̃ in hoc vnguento de vtroꝗ. ccl. ſicli.
m ℭ Calami. arbor eſt aromatica gracilis Calamus
& nodoſa ad modum calami, qui eſt ſtipes
ſegetis, ideo ſic nominatur. n ℭ Caſię. ſe- H
cundum Papiã eſt nomẽ arboris aromati Caſia
cę. ſecũdũ Iſi. eſt nomẽ herbæ odoriferæ, &
debet ſcribi per ſimplex. ſ. & corripitur me
dia ſyllaba. o ℭ In põdere. ad differen-
tiam põderis cõis. p ℭ Oleũ. ad differen
tiam alterius olei, videlicet nucum & huiuſ
modi, quod nõ debebat in hoc vnguento
poni. q ℭ Menſuram hin. de quantitate
huius menſuræ iã dictum eſt præcedẽti ca.
r ℭ Facieſꝗ vn. per commiſtionem
omnium iſtorum. s ℭ Ope vng. i. artifi-
cis prudẽtis in compoſitione vnguentorũ.
t ℭ Et vn. ex quo patet quòd non erant vn
genda iſta per totum, quia quantitas prędi
cti vnguenti non ſufficeret ad viceſimam
partem, ſed in quolibet angulo cum digito
intincto in vnguento fiebat quędã figura
ad modũ tau τ Græci. v ℭ Et erunt. i. re-
ſpectu eorũ ꝗ communibus vſibus homi
nũ applicant̃ c ℭ Qui teti. i. miniſtri tan
gentes prædicta debent prius ſanctificari.
Ra. Sa. dicit ꝙ hîc eſt textus: Omne tangẽs
ea ſanctificabit̃, & ſecũdũ eũ exponit̃ ſicut ca.
præcedẽti dictum eſt de tactu altaris holo-
cauſtorum. y ℭ Aarõ & fili. Aliter tñ & Vnctio ſacerdotum
aliter, quia Aaron vngendus erat in capite
& manibus, filij autem eius in manibus tm̃, *et labium & baſim eius
vt dicũt aliq. Alij verò dicunt ꝙ manus ſa
cerdotum minorũ nõ vngebantur, ſed tan
tùm quadã miſtione facta de oleo vnctio-
nis & ſanguine arietis conſecrationis, ipſi
& veſtes eorũ aſpergebant̃, vt habetur ſu- † illos
prà. xxix. ca & Leui. viij. & iſti vident̃ ꝓba
bilius dicere, vt dictũ fuit ſuprà. xxix. capi.
z ℭ Hoc oleum vnctionis ſanctum
erit mihi in generationes veſtras. Id
deputatum diuino cultui modo dicto.
a ℭ Caro hominis non vng. exceptis
regibus & ſacerdotibus, qui quantùm
ad officium

a ℭ Deſiderio cæleſtis vitæ.
b ℭ Lauabo per ſingulas noctes lectum meum &c.
cum baſi ſua ad lauandum, po-
a ℭ Quia duo ſunt genera compunctionis lachrymoſæ, pro peccatis ſcilicet & deſiderio patriæ cæleſtis.
neſꝗ illud inter tabernaculum te
ſtimonij & altare. †Et miſſa aqua
a ℭ Quia nemo repente fit ſummus.
b ℭ Summus ſacerdos. c ℭ Minores.
lauabunt in ea Aaron, & filij eius
a ℭ Opera. b ℭ Affectus.
manus ſuas ac pedes, quando
ℭ Ad miniſtrandum.
ingreſſuri ſunt tabernaculum te-
ſtimonij, & quando acceſſuri
ſunt ad altare, ut offerant in eo
a ℭ Oratiões. b ℭ Si immũdi acceſſerint. ℭ Æternaliter.
thymiama domino, ne forte mo-
a ℭ Deſtructum eſt labrum, Aaronꝗ ſacerdotium, ſed ſignificatum manet in æternum. In vita fidelium manet altare & incenſum, ſicut alia plura, quæ lex iuſſit perpetuo celebranda.
riantur. Legitimum ſempiter-
ℭ Id eſt omnibus ſanctis: quia Chriſtus non venit ſoluere legem: ſed adimplere. Matt. v.b. ℭ Id eſt credentibus in eum in quem Aaron credidit: hoc eſt enim ſemen cui benedixit dominus.
num erit ipſi & ſemini eius †per
ſucceſſiones. Locutuſꝗ eſt do-
minus ad Moyſen, dicens: Su-
a ℭ Præcipuæ mortificationis. ſ. quę pura intentione pro deo tantum fit facta. vnde: Manus meæ diſtil. myr. &c. Canti. v. b.
me tibi aromata primæ myrrhę
& electæ quingentos ſiclos, &
ℭ Quod eſt cinerei coloris, & ſignificat humilitatem, quo nos cinerem eſſe & in cinerem reuerſuros intelligimus.
cinnamomi modium, id eſt du-
centos quinquaginta ſiclos, cala-
mi ſimiliter ducentos quinqua-
a ℭ Hæc in aquoſis naſcitur & in immenſum creſcit: & bonum odorem reddit, & ſignificat fidem quæ per baptiſmum creſcit.
ginta*, caſiæ †autem quingentos
a ℭ Iuſta ſit & recta menſura.
b ℭ Quia ſecundum regulam eccleſiaſticam omnia ſunt facienda.
ſiclos in pondere ſanctuarij: ole-
ℭ Sextarij.
um de oliuetis menſuram hin.
ℭ Chriſma quo vngitur. ſ. tabernaculum: id eſt fidelis populus eccleſiæ. id eſt in quibus diuinitas tanquam in tabernaculo habitat. poſſunt etiam per vnguentum intelligi virtutes ſanctorum vel odor iuſtitiæ longe lateꝗ diffuſus.
†Facieſꝗ unctionis oleum ſan-
ctum, unguentum compoſitum
ℭ Vnguentarij ſunt apoſtoli & doctores, qui vnguenta cõponunt quibus dedicatur eccleſia.
opere unguẽtarij, & unges ex eo
a ℭ Hæc omnia ſupra expoſita ſunt.
tabernaculũ teſtimonij & arcam
teſtamẽti, mẽſamꝗ cũ uaſis ſuis,
candelabrũ, & utẽſilia eius, alta-
ria thymiamatis & holocauſti,
& uniuerſam ſupellectilem, quæ
ad cultum eorum pertinent, *ſan
ctificabiſꝗ omnia, & erunt ſan-
cta ſanctorum. Qui tetigerit ea
ſanctificabitur. Aaron & filios
eius unges, ſanctificabiſꝗ †eos
ut ſacerdotio fungantur mihi. Fi
lijs quoꝗ Iſraël dices: Hoc ole-
um unctionis ſanctum erit mihi
Quia carnis voluptatem amantibus non conueniũt iſta
in generationes ueſtras. Caro
hominis non ungetur ex eo,

A fungerẽtur, vngebant ex illo. a ℂ Onychen. Oniche oſtreola fertur eſſe paruula ſuaue redolens, magnitudine humani vnguis. vñ & oniche Grece dicit, qa ὄνυξ onyx Grece dicit vnguis. b ℂ Galbanũ. Galban⁹ ſucc⁹ ferulę eſſe dicit, & naſcit in Syria optimũ cartilaginoſum eſt, & min⁹ lignoſum, cui⁹ odore fugant ſerpẽtes. c ℂ Et thus. Thus Grece libanũ Latine dicit, a Libano mõte Arabię. alius em liban⁹ eſt Phenicis, in quo ſunt cedri. ℂ Thus optimũ, ſ. quod maſculinũ dicit, qa in modũ humani teſtis rotũdũ, cui⁹ arbor naſcit in Arabia ad aceris qualitatẽ, pplexo & intorto vimine. ℂ Myſtice autẽ hę quatuor ſpecies ſignificãt ſanctarũ virtutũ ſpecies. d ℂ Facieſq̃ thymi. &c. Grego. Thymiama ex aromatibus cõpoſitũ facim⁹, cũ in altari boni operis virtutũ multiplicitate redolem⁹, qđ miſtũ & purũ fit, qa q̃tũ virtuti virt⁹ iũgit tm inceſum boni odoris ſyncerius exhibet. vnde bñ ſequitur. Cũq̃ in tenuiſſimũ puluerẽ vniuerſa cõtuderis, pones ex eo corã tabernaculo teſtimonij. In tenuiſſimum puluerẽ aromata cõterimus: cũ bona opera quaſi in pyla cordis occulta diſcuſſione tũdimus, & vt veraciter bona ſint, ſubtiliter retractamus. Aromata ergo in puluerẽ redigere, ẽ virtutes recogitãdo terere, & vſq̃ ad ſubtilitatẽ examinis occulti retractare. Et notandũ q̃ de eodẽ puluere dicit: Pones ex eo corã teſtimonij tabernaculo, qa tũc bona noſtra veraciter in cõſpectu iudicis placẽt, cũ hæc mẽs ſubtilius cogitãdo cõterit: & quaſi de aromatibus puluerem reddit, ne groſſum durũq̃ ſit bonum qđ agit, qđ
B niſi retractatio cõminuat, odorẽ de ſe ſubtilius nõ aſpergit. ℂ Iſi. Inceſũ qđ ex quatuor odoratiſſimis generib⁹ i maximã ſubtilitatẽ cõminutis, i. ſtacte, onycha, galbano, & thure cõponit, orationes fideliũ ſignificat, q̃uis quatuor elemẽta hęc quatuor videant ſignificare: vt thus qđ lucidũ eſt aëri cõparet, ſtactes aqs, galbanus & onyx terrę & igni, vt p hęc † oĩa q̃ in cælo & infra cęlũ & ĩ terra, & in aqs ſunt placitũ deo icẽſum ſit. e ℂ Opere &c. Aug. Nõ debem⁹ putare vnguentũ fieri, ſed thymiama vel incenſum qđ imponit illi altari incenſi vbi nõ licebat ſacrificari, & erat † intra in ſanctaſanctorũ. f ℂ Talẽ &c. Raba. Quia. ſ. pcib⁹ & laudib⁹ diuinis nõ debem⁹ vti in adulatiõib⁹ humanis. Soli em deo ita ſeruiẽdũ eſt vt ſuprã phibet, ne caro hoĩs vngat ex eo.

Onyche | Myſtice | † ſuffimentũ aromaticum | † ſanctificatio eſt. lxx. opus ſanctũ. Chald. inter. in ſanctificationẽ | † omnium | † apparuero | † intus | † tale ſuffimẽtum

& iuxta cõpoſitionem eius non [a] facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit uobis. [b] Homo quicunq̃ tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo. [c] Dixitq̃ dominus ad Moyſen: [d] Sume tibi aromata, [e] ſtacten & [f] onychen, [g] galbanum boni odoris, & [h] thus lucidiſſimum. [i] Æqualis põderis erunt omnia. Facieſque [k] † thymiama compoſitum opere unguentarij, miſtum diligenter & purum, & † ſanctificatione digniſſimum. Cumq̃ in tenuiſſimum puluerem uniuerſa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo teſtimonij, [l] in loco quo [m] † apparebo tibi. Sanctumſanctorum erit uobis thymiama. [n] † Talem compoſitionem non facietis in uſus ueſtros, quia ſanctum eſt domino. Homo quicunq̃ fecerit ſimile, ut odore illius perfruatur, pibit de populis ſuis.

a ℂ Soli deo. a ℂ Sanctificans. a ℂ Quia ſancta non ſunt danda canibus. b ℂ Hæretico, vel Gentili, vel Iudæo. a ℂ De cœtu ſanctorum, cui iungi debebat. ℂ Guttam myrrhæ arboris. a ℂ Vt omnes virtutes conueniant. a ℂ Virtutum orationem. b ℂ Varietate virtutum, & operum, & orationum. a ℂ Chriſti & diſcipulorum eius. b ℂ Omnes hæ ſpecies in vnum miſcebantur, & fiebat thymiama quod Hebraice * quetoreth. a ℂ Syncerae debent eſſe orationes ſanctorum: vt nihil corpulentum retinere: ſed tantum cœleſtia quærere. ℂ Pyla examinationis. a ℂ Vbi ſcilicet erat arca. ℂ Sic factum. ℂ Operum vel orationum. a ℂ Dedicatum. a ℂ Scilicet ſoli deo. a ℂ Vt cultum diuinum ſibi velit impendi. b ℂ Delectatione.

C a ℂ Et iuxta &c. i. ex eiſdẽ reb⁹, & in eadẽ ꝓportiõe: ſed ex alijs rebus, & etiã ex eiſdẽ in altera ꝓportiõe nõ erat phibitũ. b ℂ Homo quic. &c. qa nõ ſolũ vtẽs, ſed et faciẽs vnguẽtũ pdictũ ad alios vſus erit debitor pœnę. c ℂ Dixitq̃ &c. Hic cõſequẽter agit de thymia mate, cũ dicit: d ℂ Sume ti. &c. ſpẽs redolẽtes. e ℂ Stacten. ſcđm Iſidorũ & alios doctores, idẽ eſt qđ myrrha pria, q̃ indurata terebat in puluerẽ i hac cõpoſitiõe. f ℂ Etony. ſcđm aliquos eſt parua oſtreola valde redolẽs, magnitudine vnguis humani: iõ dicit onyche, ὄνυξ onyx em Grece vnguis dicit Latine: ſcđm Papiã ẽ herba aromatica. g ℂ Galbanũ &c. ad differẽtiã illi⁹ galbani, qđ ex antiqtate vł alia cã amiſit odorẽ ſuũ. Eſt aũt galbanũ ſuccus herbæ aromaticæ albus ad modũ lactis, & dicit a Gala, qđ ſignificat lac vł albũ: poſtq̃ em indurat⁹ erat hic ſucc⁹, terebat i puluerẽ. h ℂ Et thus &c. Id eſt puriſſimũ ad differẽtiã thuris, cui admiſcet reſina, p quam obſcurat ei⁹ color. i ℂ Æqlis &c. hoc dicit ad differẽtiã vnguẽti pdicti, in quo nõ oĩa poſita ſunt ęqualis põderis. k ℂ Cõpoſitũ ope. nõ qa thymiama ſit vnguẽtũ, ſed qdã cõmiſtio puluerũ aromaticorũ: Sed qa ad idẽ officiũ pertinet facere talẽ cõmiſtiõe & vnguenta. l ℂ Corã teſti. &c. Id eſt in altari incẽſi, qđ eſt cõtra tabernaculũ interius in quo erat arca teſtimonij: & illa pars tẽpli vocat tabernaculũ teſtimonij. m ℂ In loco &c. quia ibi audiebatur diuinum reſponſum, quaſi procedens de propitiatorio, vſq̃ ad altare incẽſi. n ℂ Talẽ &c. ſcilicet ex eiſdẽ reb⁹ & ĩ eadẽ ꝓportiõe, ſicut prædictũ eſt de vnguento.

Stacte | קטורת

ADDITIO

ℂ In ca. xxx. vbi dicit i poſtil. Dicit aũt Au. q̃ altare incenſi ibi vocat thuribulũ aureũ.

ADDITIO. Licet verũ eſt, q̃ altare incenſi erat in parte illa tabernaculi, q̃ dicit ſanctum vel ſancta: nõ aũt in illa pte interiori, quæ dicebat ſanctumſanctorũ vt litera teſtat: tñ ipſum altare incẽſi ſanctumſanctorũ reputabat, vt expreſſe habet. ſ. eo. ca. vbi dicit de hoc altari. ſ. incenſi & deprecabit Aaron ſup cornu altaris ſemel per annũ: Et cõcludit ibidẽ de eo dẽ altari: Sanctumſanctorum erit dño. Ex quo patet q̃ licet altare incẽſi eẽt extra ſanctaſanctorũ ſcđm locũ, reputabat tñ ſanctumſanctorũ ſcđm dignitatis gradũ, cui⁹ rõ põt eſſe, qa in hoc altari incenſi bis in die incẽſum cremabat, vt habet in hoc ca. qđ fiebat p ſimplices

D plices ſacerdotes, licet intra ſctãſctõrũ nõ eſſet licitũ itrare niſi ſemel in anno: & iõ optebat q̃ hoc altare eſſet extra ſctãſctõrũ ſcđm locũ, ſed qa ipſius altaris excellẽtia erat tãta, q̃ in ipſo fiebant ſemel p annũ in ſanguine diſtillatiões p ſummũ ſacerdotẽ, vt. ſ. Leui. xvj. c. Idcirco reputabat intra ſanctaſanctorum ſcđm dignitatẽ: & ſic videntur intelligenda eſſe ṽba Aug. ſ. q̃ loquit de altari incenſi, ſecundum ſuę dignitatis gradũ, non aũt ſcđm dignitatẽ loci i quo erat. nõ em p ſumẽdũ ẽ de ſctõ Au. q̃ literę cõtradiceret.

REPLICA.

Replica correctorij contra Burgen. In cap. xxx. vbi poſtilla, declinat dictum beati Auguſtini de altari incenſi: & hoc autoritate beati Hieronymi & aliorum, imò & rotundæ literæ. Burgen. nititur ſaluare dictum beati Auguſtini, ſed potius inuoluit. Nam Burgen. allegando textum ſequentẽ pſentis capituli, dicit ipſum altare incenſi fore ſanctumſanctorum ſecundum dignitatis gradũ: cũ tamen beatus Auguſt. ſolũm velit ipſum altare fore intra ſanctumſanctorum ad modũ aurei thuribuli. Textus autẽ allegatus per Burgen. nõ loquitur de altari, ſed de exercitio ſummi ſacerdotis in ipſo altari: videlicet de poſitione manuum, & poſitione ſanguinis. hoc enim exercitium vocat litera ſanctumſanctorum: quia ſi quotidiana poſitio thymiamatis per communes ſacerdotes dicitur ſancta, hęc poſitio ſanguinis ſemel in anno facta in hoc altari dicenda eſt ſanctaſanctorum, & ſic ęquiuocatio eſt de ſanctoſanctorum quò ad locum, & quò ad actum in loco

GLOS. ORDI.

Pſal. 62. d. g ℂ Beſeleel &c. qui interptat in vmbra dei. q. d. Dñs illumiatio mea & ſal⁹ mea quẽ ti. Ab hoc dicit Dauid duxiſſe originẽ, & po lymitarij

NIC. DE LY.

L Ocutuſq̃ eſt do. Deſcripta forma tabernaculi & conſecratiõis ſacerdotum, hic conſequẽter agitur de electione artificum. & quoniam agens & finis

Cap. XXXI.

g Locutuſq̃ eſt dñs ad Moyſen dicẽs: [o] Ecce uocaui ex no [p] mine Beſeleel

ℂ Tanquam mihi charum & notum.

Nicolaus de Lyra.

finis ſibi correſpondent, ideo primò agitur de cauſa efficiẽte ipſius tabernali, ſecundò de cã finali, ibi: & locutus eſt. Primò igit exprimit efficiẽtẽ principalẽ dicẽs: o ℂ Ecce vocaui. ad opus tabernaculi. p ℂ Ex nomine Beſeleel filium &c. Quoniam ... vno in Moraľr. o Ecce vo. ex. Hic agit de artificib⁹ tabernacli. Tabernaculũ verò eccleſiã

Diuiſio | Moraliter

 ſignificat

E lymitarij nomen,quia Beſeleel opere poly-
mito tabernaculum cōſtruxit. a ℭEt
Quæſtio imple.Au.Vtrū ſpiritusſancti dono opa
iſta tribuēda ſunt ꝗ ptinere videnť ad opi-
ficiū,an hoc etiā ſignificatiuè dictum eſt,vt
ea ptineāt ad diuinū ſpiritū ſapiētię & intel
lectus & ſciētię,ꝗ his rebus ſignificanť. Tū
etiā hîc cū ſpiritu repletus dicať iſte diuino
ſapiētiæ & ſcientiæ,nōdū legiť ſpūſſanctus.
b ℭOoliab,ꝗ interpᵣtať,ptectio mea,tan
Pſal.26.a. quam noīe dicat,Dn̄s ꝓtector vitæ meæ à
quo trepidabo.Bene aūt tabernaculū cō-
ſtruūt,ꝗ tā cōſtāter in dn̄o cōfidūt. ℭStra.
Allegoricè Notandū ꝙ in cōſtructione taberculi my-
ſterium trinitatis oſtēdiť ,ſicut in baptiſmo
Matth.3.d. & in trāſfiguratiōe.In baptiſmo em̄ in vo-
Matt.17.a. ce ſonuit pr̄,& fili⁹ baptizatus eſt.In ſpecie
colūbę ſpiritus apparuit. Ooliab quoq; ꝗ
interpretať ꝓtectio mea pater,pr̄is pſonā.
✳corde Beſeleel quoq; ꝗ in vmbra dei ſignificat p-
†fiant ſonā ſpiritusſancti,de quo diciť. Et virt⁹ al-
tiſſimi obū.ti.Virtus em̄ altiſſimi ſpiritus-
Lucę.1.d. ſanct⁹ intelligiť. Vn̄ dn̄s dicit:Ego noui vir
tutē de me exiſſe.Iuſſio aūt,id eſt ✳bū quo
Lucę.8.g. tabernaculū fieri iuſſum eſt,fili⁹ eſt p quē pr̄
in virtute ſpiritusſancti oīa operať. c ℭVi
dete &c.Fruſtra gloriant̄ Iudęi de legali
obſeruatione.A prē em̄ diciť ꝗa ſignū eſt fu
turę.ſ.quietis,& beatitudinis,vł quietis ſan
ctorum in præſenti, qua quieſcunt à tu-
multu mundialium operum & vitiorum.
☞Duas tabulas

Nico.de Lyra.

†De ſa.vn-
ctione.c.
vnico in fi. vno incōuenīēti dato plura alia ſequunť.iō
Ra.Sa.qui dicit ꝙ Hur auus iſtius Beſele-
el fili⁹ fuit Marię & Caleb.& cōſequenť ha
bet dicere ꝙ iſte Beſeleel fuit ꝓnepos ipſi-
us Caleb,& ideo cùm dicit in glo. ſuper.j.
F Paralip.ij.ꝙ Caleb cū eſſet octo annorum
cepit Azubam vxorē,de qua habuit ꝓlem
qua & anno ſequenti mortua accepit Ma-
riam ſororē Moyſi,ꝗ altero nomine voca-
ta eſt Ephrata:de qua anno.x. Caleb natus
eſt Hur: &.xx. anno Caleb Hur genuit
ſuprà.20.b. Vri,&.xxx.anno eius.ſ. Caleb.Vri genuit
Beſeleel,& Beſeleel.x.annorū erat quando
incepit tabernaculū:ꝗa Caleb tunc non ha
bebat niſi.xl.annos, vt habetur Ioſue.xiiij.
& hæc videnť incōueniētia manifeſta.ſ.ꝙ
Caleb. viij.annorū generaſſet de Azuba,
& ꝙ.xx.anno ætatis ſuæ generaſſet Hur
de Maria, quæ iam erat nonagenaria vel
amplius,vt declaratum eſt ſuprà. xvij.cap.
Item ꝙ alij duo.ſ.Hur & Vri.x.ætatis ſuæ
† morietur anno genuiſſent,& ꝙ Beſeleel.x.annorum
eſſet artifex ſapiens ad faciendum taberna-
culum.Et ideo dicēdum,ꝙ iſte Beſeleel fuit
nepos Mariæ & Hur mariti eius ſicut decla
ratum eſt,ſ̄.xvij.ca.& p conſequēs dicēdū,
ꝙ Hur qui.j.Paralipo.ij.dicitur filius Ca-
leb & nepos eius,& Beſeleel pronepos eius
fuerunt alij ab iſtis hîc nominatis: fuerunt
tn̄ eorūdem nominum & eiuſdē tribus:in
vna em̄ tribu erant multæ cognationes.&
nullū eſt incōueniēs ꝙ in duabus cognatiōi
b⁹ inueniant̄ pater & fili⁹ & nepos ſimiliū
nominū.a ℭEt imple.quia oīs ſapiētia à
dn̄o deo eſt,ſiue ſit acquiſita ſiue infuſa:&
Faber iſte vtrāq; habuit. b ℭAd exco.i.ſubtili
ter & artificioſè.faber em̄ eſt nomē genera-
le artificis,& ſpecificať p adiūcta,ſicut diciť
†Gen̄.2.a. faber ferrarius,faber lignarius &c.& inde
diciť fabrè aduerbiū.Cōſequēter noīat,ar
†ſuprà.24. tifices ſibi adiūctos,dicens:Deditq; ei ſociū
7.32.d. Ooliab &c. c ℭVt fa.qualiter autē iſta
Deut.9.b. fieri debeāt,patet ex pdictis cū ageret de ſin
gulis in

filium Vri filij Hur de tribu Iu-
ꝗDonis ſpiritualibus.
a da,& impleui eum ſpiritu dei,ſa- a
pientia, intelligentia, & ſcientia
in omni opere ad excogitan- b
ꝗArtificioſe.
dum † fabrè quicquid fieri pote-
a ꝗSapientia. b ꝗEloquentia.
c ꝗStabilitate & ſonoritate
prædicationis.
rit ex aurō, & argēnto, & ærē,
a ꝗFortitudine indefeſſa.
mārmore, & gemmis, & diuer-
a ꝗSanctorum,quibus conſtrui-
tur tabernaculum.
ſitate lignōrum,dediq; ei ſocium
ꝗProtectio mea pater.
b Ooliab filium Achiſamech, de
tribu Dan. Et in corde ✳ homi-
nis eruditi ✳ poſui ſapientiam, ut c
† faciant cuncta,quę præcepi tibi,
tabernaculum fœderis,& arcam
teſtimonij, & propitiatorium
quod ſuper eam eſt, & cuncta
uaſa tabernaculi, menſamq; &
uaſa eius, candelabrum puriſſi-
mum cum uaſis ſuis, & † altaria
thymiamatis & holocauſti, &
omnia uaſa eorum: labium cum
baſi ſua, †ueſtes ſanctas in mini-
ſterio Aaron ſacerdoti, & filijs
eius,ut fungantur officio ſuo in
ſacris: oleum unctionis, & thy
miama aromatum in ſanctua-
rio. Omnia quæ præcepi tibi,
facient. Et locutus eſt dominus d
ad Moyſen, dicens. Loquere
c filijs Iſraël & dices ad eos. Vi- c
dete ut ſabbathum meum cuſto-
diatis, quia ſignum eſt inter me f
a ꝗPer omnes generationes.
& uos in generationibus ueſtris,
ut ſciatis, quia ego dominus,qui
a ꝗIn obſeruatione ſabbathi.
ſanctificō uos. Cuſtodite ſabba-
thum meum. Sanctum enim eſt
a ꝗTurbando animæ quietem.
uobis. Qui pōlluerit illud,mor g h
a ꝗAnimæ & corporis.
tēa † moritur. Qui fecerit in eo o- i
a ꝗSeruile.ſ.peccatum.
pūs, peribit anima illius de me- k
ꝗSanctorum. ꝗIn præſenti vita.
dio populi ſui. Sex diebus facie-
tis opus,in ſeptimo ſabbathū eſt
requies ſancta dn̄o. Omnis qui
fecerit opus in hac die,morietur.
Cuſtodiāt filij Iſraël ſabbathum,
& celebrēt illud in generationib⁹
ſuis.Pactum eſt ſempiternū inter
a ꝗFilios promiſſionis ſcilicet,& viſuros deum facie ad
faciem ſicuti eſt.
me & filiōs Iſraël ſignumq; per-
a ꝗSignificans prius bona opera conſummare
debere:& poſtea in æternum quieſcere.
petuū † Sēx enim dieb⁹ dominus
fecit cęlum & terram: & in ſepti-
mo ab omni opere ceſſauit. † De- l
dit quoq; dn̄s Moyſi completis m

gulis in ſpeciali. d ℭEt locutus eſt. Hîc
agiť de cā finali.ad hoc enim fiebat taberna
culum,vt deputareť diuino cultui,qui pro
magna pte cōſiſtebat in obſeruatiōe ſabba-
thi,de qua ſuprà dictū eſt.xx.ca.verūtamen
hoc replicať duplici de cā.Vna eſt,quia poſ
ſent credere filij Iſrael,ꝙ licitum eſſet facere
opus tabernaculi etiā ī die ſabbathi,eò ꝙ ta † quicquid
bernaculū ordinabatur ad cultū dei: ideo fabrè fieri
ad hoc excludendū repetiť hîc p̄ceptū de ob poteſt
ſeruatione ſabbathi. Secūda cā eſt ad adden
dū firmitatē p̄cepti,ꝗa hîc exprimitur pœ-
na tranſgreſſionis,quę prius nō erat expreſ
ſa.Dicit igiť: e ℭVidete vt &c.vacādo
diuinis. f ℭQuia ſignū.videlicet ꝙ ſitis
mihi peculiaris populus,meo cultui ſpāli-
ter applicat⁹,& ego veſter deus. g ℭQui
pollue.faciēdo opera pter illa ꝗ ſuprà de-
terminata ſunt.xx. ca. h ℭMorte &c.ſi ✳omnis
fuerint teſtes eum conuincentes. i ℭQui
fe.in eo opus:de quo nō poſſet cōuinci.
k ℭPeribit anima illi⁹:ꝗa puniet̄ gra-
uius à deo in futuro,niſi pœnituerit & ſatiſ
fecerit in vita p̄ſenti.Cętera patent ex ſupra
dictis vſq; ibi: l ℭDedit quoq; &c.dicit
Ra.Sa.ꝙ præceptum domini de fabricati- Qn̄ fabrica
one tabernaculi & cæteris ei annexis,fuit da tū taberna-
tū Moyſi poſt fabricatiōem vituli:licet ſcri culum.
tū ſit prius,ꝗa non oīa ſcribunť eo ordine
quo facta ſunt.Dicit igiť ꝙ poſt fabricatio †altare
nē vituli Moyſes aſcēdit ad dn̄m ad dep̄cā
dū ꝓ remiſſiōe tāti peccati,vt habeť ſe.ca.&
qn̄ dn̄s fuit placat⁹ per eius p̄ces,tūc in ſi-
gnū hui⁹ dixit Moyſi, ꝙ faceret tabernacu
lū de oblationibus populi,quas acceptabat
quaſi emēdā ſui delicti,& ſcd'm ergo illud H
qd' hîc diciť: m ℭCōpletis &c.nō referť
ad ea ꝗ dicta ſunt de fabricatiōe tabernaculi
& alijs annexis,ſed ſolū ad illud qd' dictū eſt
vltimo de obſeruatiōe ſabbathi.vn̄ & ī He
bręo nō habetur huiuſcemodi ſermonib⁹,
ſed hoc ſolū:Cū cōpleſſet loqui cū Moyſe.
ſcd'm ✳ò doctores nr̄os,p̄ceptū de fabrica-
tiōe tabernacli & alijs p̄dictis datū fuit Moy
ſi ſicut ſcriptū eſt an̄ fabricationē vituli:ſed
ꝓpter hmōi pctm̄ īpeditū fuit op⁹,quouſq;
dn̄s fuit eis
✳ſignificat,vt.ſ̄.dictum eſt:ꝓpter qd' ſtru Moraliter
ctores tabernaculi ſignificant ædificatores
ecclesię ſub Chriſto tn̄ principali actore:&
iſti fuerūt apoſtoli,ſpecialiter Petrus & Pau
lus.j.Cor.iij.b.Adiutores dei ſum⁹.& Gal.
ij.b.Qui operat⁹ eſt Petro in apoſtolatum
circūciſiōis operat⁹ eſt & mihi inter gentes.
Et conuenienter ſignificanť p noīa princi-
paliū artificū,quorū primus vocatus fuit
Beſeleel,ꝗ interpretatur vmbra dei:& bn̄ ſi
gnificat Petrū.Nā ad tactum vmbræ eius
virtute diuina ſanabantur infirmi,Act.v.
Scd's vocatus fuit Ooliab,ꝗ interpretatur
habitatio mea pater:& bn̄ ſignificat Pau-
lum,ꝗ mēte habitabat in deo patre omniū
ſicut ipe dicit Phi.iij.d.Nr̄a cōuerſatio ī cę
lis eſt. l ℭDedit quoq; &c. in qb⁹ ſcri
pta erat decē p̄cepta decalogi digito dei:ꝓ
pter qd' ſignificāt intellectū hominis & affe
ctū,in quibus lex noua ſcripta eſt p fidē &
charitatē ope ſpiritusſācti,ꝗ dicit̄ digit⁹ dei
ſuprà.viij.ca.De hac aūt deſcriptiōe nouæ
legiſ diciť Hiere.xxxj.f.Poſt dies illos dicit
domin⁹:Dabo legem meam in viſceribus
eorum:& in corde eorum ſcribam eam.Et
quòd loquatur de lege noua patet ibidem
per literam præcedentem, vbi dicitur: Fe-
riā domui Iſrael & domui Iuda fœdus no-
uum,non ſecundum pactum quod pepigi
cū patrib⁹ veſtris in die qua apprehēdi ma
nū eorū,vt educerē eos de terra AEgypti.

a ℂDuas tabulas. Cùm multa locutus ſit deus, duæ tãtũ tabulæ dantur Moyſi lapideæ, quę dicuntur tabulę teſtimonij, quia cætera omnia quę p̃cepit de⁹, ex illis decẽ p̃ceptis, q̃ in duabus ſcripta ſunt tabulis pendere intelliguntur, ſi diligenter quęrantur, & bene intelligantur, ſicut ipſa decẽ ex duobus, dilectione, ſ. dei & ꝓximi: in quibus ſcilicet tota lex pendet & ꝓphetæ.

A Duę tabulæ Moyſi.

Matt. 22. d.

Cap. XXXII.

b ℂFac nobis &c. Deos pluraliter, cùm vnus tantùm vitulus factus ſit ad ſimilitudinem, ſ. bouis Apis quẽ in AEgypto coluerunt, ſed qui idolatriã colit omnibus vitijs ſubijcit ſe, & quaſi tot dijs & dæmonib⁹ quot vitijs ſeruit. c ℂDixitq; ad &c. Auguſti. Intelligit Aaron difficilia præcipere, vt hoc modo eos ab illa intẽtione reuocaret. Factum eſt tamen illud ipſum difficile, vt eſſet aurum ad faciendum idolam: quod propter eos notandum putaui, q cõtriſtantur ſi quid tale propter vitam ęternã diuinitus fieri, vel æquo animo tolerare iubeantur. d ℂEt ſedit populus comedere &c. Eſus potuſq; ad luſum impulit, luſus ad idolatriã: quia ſi vanitatis culpa nõ cautè cõpeſcitur: ab iniquitate mẽs incauta deuorat. Vnde: Qui modica ſpernit, paulatim decidit. Si enim curare parua negligim⁹ īſenſibiliter ſeducti, ẽt maiora audẽter ꝑpetram⁹.

Moraliter

Eccle. 19. a.

Iſti ſunt

huiuſcemodi ſermonibus in monte Sinai duas tabulas teſtimonij lapideas, ſcriptas digito dei.

a ¶Pro dilectione dei & proximi.

a ¶Quia lapideo dabantur populo.

b ¶Spirituſancto.

Cap. XXXII.

Videns autem populus, quòd moram faceret † deſcẽdendi de mõte Moyſes, congregatus aduerſus Aaron ait: Surge, * fac nobis deos, qui nos præcedant. Moyſi enim huic uiro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit ei. Dixitq; ad eos Aarõn: Tollite inaures aureas de uxorum filiorúmque, & filiarum ueſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecitq; populus quod iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Quas cùm ille accepiſſet, formauit opere fuſorio, & fecit ex eis uitulum conflatilem. Dixeruntq;: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Quod cùm uidiſſet Aarõ, ędificauit altare corã eo, & pręconis uoce clamauit, dicẽs: Cras ſolennitas domini eſt. Surgenteſq; mane, obtulerunt holocauſta & † hoſtias pacificas, & ſedit populus † comedere † & bibere, & ſurrexerunt ludere.

¶Putauit eum interiiſſe aut aliquid accidiſſe, vt non poſſet redire.

a ¶Non eſt auſus reſiſtere, quia ſciebat populum pronum ad occidendum.

a ¶Quia hoc aurum purius & charius.

¶Rem difficilem præcipit, vt ab intentione reuocet.

¶Etiam ſi difficile.

a ¶Quia bouem adorauerunt in Ægypto aliud forſitan idolum non ſuſciperent.

† deſcẽdere

* &

† victimas

† mãducare

† ac

1. Co. 10. b.

Nico. de Lyra.

Dominus fuit eis placatus. & ſic li huiuſcemodi ſermonibus, refert ad omnia pręditã à principio. xxv. ca. vſq; ad locũ iſtum. a ℂDuas tabu. teſti. la. ſcriptas. ſecundũ doc. noſtros in vna tabula erant ſcripta tria præcepta, in alia ſeptem, ſecũdum Hebręos in qualibet tabula erãt quinq; ſcripta vt patebit capi. ſeq. b ℂDigito dei. i. opere eius, & non opere humano.

B Cap. XXXII.

Diuiſio

Vidẽs aũt populus. Poſt præceptũ de cõſtructione tabernaculi: hîc cõſequenter deſcribit ſuperueniẽs impedimẽtũ ex peccato populi: & primò ponit populi tranſgreſſio. ſecũdò Moyſi deprecatio, ibi: Facto autẽ die altero. Circa primũ primò ponit peccati ꝑpetratio, ſecũdò perpetrati cognitio, ibi: Locutus eſt autẽ. tertiò cogniti examinatio, ibi: Arripienſq; &c. quartò examinati punitio, ibi: Vidẽs ergo Moyſes. Circa primũ dicit ſic: c ℂ Vidẽs aũt po. Dicit Ra. Sa. q̧ iſti fuerũt AEgyptij cõuerſi ad Iudaiſmũ, q aſcẽderũt cũ Iudęis de AEgypto, vt dictũ eſt ſuprà. xij. ca. & iſti quia erãt nutriti in idolatria, ad eã incitauerũt magnam partẽ de filijs Iſrael. d ℂQuod morã &c. Dicit Rab. Sa. q̧ Moyſes recedẽs de caſtris, volẽs aſcẽdere ad dominũ dixit ſe rediturũ quadrageſima die circa horam ſextam. Populus autem intellexit, q̧ dies ſui receſſus eſſet de numero illo: ſed non erat: quia Moyſes intelligebat de diebus naturalibus integris, dies autem illa non erat integra: quia tota nox iam præceſſerat & aliqua pars diei artificialis. Triceſimonono autem die, quem populus credebat eſſe. xl. ſathan turbauit aërem, & oſtendit ſimilitudinem feretri, dicẽs quòd mortuus eſſet Moyſes, & tunc populus concitatus fuit ad fabricandum idolum, cuius nutu deducerentur loco ducatus Moyſi. Sed hoc dictũ patet ex textu eſſe confictum, quia ſubditur: f ℂMoyſi enim huic viro qui &c. Si enim vidiſſent mortis eius ſigna prædicta, magis dixiſſent quòd fuiſſet mortuus: quia hæc eſſet cauſa rationabilis & efficacior ad quærendum aliũ doctorẽ. Aliter etiam patebit falſitas huius dicti per ſequentia. e ℂCongregatus aduerſus Aarõ &c. Quare hîc nõ fit mẽtio de Hur, quẽ conſtituerat Moyſes ad regimen populi cum Aaron, vt dictum eſt ſuprà. xxiiij. ca. dicit. Rab. Sa. quòd populus interfecerat eum, eò quòd ipſum argueret de tanto ſcelere. g ℂDixitq; ad eos Aaron. timore mortis aſſentiens eis, licet non ex corde. h ℂ Tollite inaures aureas. Credebat enim Aaron, quòd vxores filij & filię grauiter ferrent, ſi acciperentur eorũ ornamẽta. & ſic ex hoc & ex cupiditate Iudęorũ credebat impedire conatum populi, vel ſaltem retardare vſque ad aduentum Moyſi, qui populũ reprimeret. i ℂ Fecit populus quæ iuſ. deſe. &c. Ex quo patet magna voluntas idolatrandi, nõ ſolùm in viris, ſed etiam in vxoribus & liberis, qui ita promptè ornamenta ſua pretioſa tradiderũt. k ℂFormauit opere fuſorio &c. In Hebræo habetur: In ſtilo quod exponit Ra. Sa. dicens, quòd Aaron primò depinxit cum ſtilo in tabula formam vituli, & tradidit artificibus, vt facerent ad ſimilitudinẽ illius, qa Apis quod reputabatur maximum numẽ AEgypti, apparuerat eis in AEgypto in ſpecie tauri, vt dictum eſt ſuprà. viij. cap. l ℂDixeruntq; &c. ex quo patet magna inſania populi, qui mirabilia inaudita à deo facta in exitu eorũ de AEgypto attribuebat idolo, & licet eſſet vnum idolum tantùm, tamen dixerunt: Hi ſunt dij ad reuerentiam idoli, ſicut magnæ perſonę de ſe loquuntur in plurali ad magnificentiam, vt nos præcipimus, nos volumus, & huiuſmodi. m ℂQuod cùm vidiſſet Aarõ &c. dicit. Ra. Sa. q̧ vidit ſpiritum vitæ in vitulo, ſicut dicitur. Et mutauerunt gloriã ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnũ. Sed patet manifeſtè, q̧ hæc eſt fictio & ſcripturæ perverſio. Si enim in vitulo fabricato ſpiritus vitæ fuiſſet, ſcriptura non dixiſſet, in ſimilitudinem vituli, ſed in vitulum. Et ideo aliter dicendum, q̧ Aaron vidit tantam volũtatem immolandi victimas idolo in populo, q̧ nõ poterat reſiſtere, ideo ſequitur: n ℂAEdificauit altare coram eo: & pręco. &c. ad retardandũ immolationem, quia ſtatim ſine altari immolaſſent. Vl' dicit: AEdificauit ſcilicet ipſe & non populus, vt tardius fieret, vt dicit Rab. Sa. quia ſi dixiſſet q̧ facerent in momento ſic fuiſſet factum ꝑ manus multorũ. o ℂCras ſolennitas. nõ hodie: qd' dixit ad retardandum immolationem, ſi fortè interim veniret Moyſes & impediret eam. p ℂSurgentesq; mane. antequam veniret Moyſes, qui tamen venit eadem die. Ex dictis patet falſitas, prædictæ fictionis. ſ. q̧ populus fuit excitatus ad idolatriam, eò q̧ altera die pręcedẽti hora. vj. viderant ſigna mortis Moyſi, vt p̃dictũ eſt, qa ad hoc ſeqt̃ q̧ ab illa hora vſq; ad horã veſperarum oĩa iſta fuerãt facta ſucceſſiuè ꝑ ordinẽ. ſ. ꝓuocatio AEgyptiorũ cõuerſorum, deceptio Iudęorum, occiſio Hur eos arguẽtis, aſſenſus Aarõ timore mortis petitio inauriũ, apportatio earũ etiã ab extremitatibus caſtrorũ, q̃ occupabãt magnũ terrę ſpatiũ, cũ eſſent ibi ſexcenta millia virorũ abſq; mulierib⁹ & paruulis. Itẽ formatio vituli, cõſtructio altaris, & ꝓclamatio craſtinæ ſolennitatis: q̃ nullo mõ potuerũt fieri ſucceſſiuè in tã breui tp̃e. Et ex hoc patet q̧ plurib⁹ dieb⁹ antequã complerentur. xl. dies prædicti inceperũt tractare iſtud negotium. q ℂEt ſedit populus man. de immolatis coram idolo. r ℂEt ſurre. ludere. i. chorizare & cãtare, vt patet ex ſequẽtibus. & hoc faciebãt in venerationem idoli, qd' ꝑtinet ad idolatriam. vñ in Hebręo habetur: Et ſurrexerunt illudere, qa idolatria eſt illuſio diuina.

Quõ populus ſeduct⁹ fuerit

C

Vitul⁹ q̃ñ factus

Quæ facta fuerint ante aduentum Moyſi.

Locutus eſt

Moraliter. Videns autem populus. ſecũdũ qd' dicit Grego. ꝓ qualitatibus ſubditorum diſponunt̃ acta regentiũ: vñ ſæpe fit, vt ꝓculpa gregis, verè boni delinquat vita paſtoris. Et ponit exemplũ de Dauid, qui pro culpa populi ꝑmiſſus fuit à deo peccare in eius numeratione. ij. Reg. xxiiij. propter quod Dauid nõ fuit punitus in perſona, licet hoc peteret à domino, vt habet̃ ibidẽ, ſed populus fuit grauiter punitus. Similiter credendũ eſt, q̧ Aarõ ꝓpter malitiã populi petẽtis ſibi deos fieri, ꝑmiſſus fuit peccare in vituli conflatilis fabricatiõe: ꝓpter qd' Aarõ in ꝑſona ꝓpria nõ fuit punit⁹ ſed populus: & in hoc Aaron figurã tenuit boni principis, vel p̃lati qui ꝓpter malitiã ſubditorum aliquando ꝑmittit̃ in peccatũ labi.

Moraliter

 * Ite & redite

a ¶ Iſti ſunt dij tui. Aug. Dominus indicans Moyſi, quid fecerit
E populus de vitulo & de idolo quod ex auro ſuo fecerant, dicit eos
dixiſſe: Hi ſunt dij tui Iſrael q̃ te eduxerunt de terra AEgypti. Quod
eos dixiſſe non legitur: ſed animum eorum hunc fuiſſe deus oſten-
dit, horum quippe gerebant verborum in corde ſñiam, quæ deũ la
tere non poterat. b ¶ Dimitte me &c.
Myſtice Grego. Quid eſt ſeruo dicere, dimitte me,
Precatio iuſti niſi deprecandi auſum prębere: quaſi pen-
ſa quantùm apud me valeas: & cognoſce
✳ dicens quia obtinere poteris quicquid pro popu
Iob. 9. b. lo exoras. In Iob tamen dicitur: Deus cuius
iræ reſiſtere nemo poteſt, cùm iræ dei reſti
terit Moyſes, qui supernę percuſſionis im
petum mortis ſuæ oblatione reſtrinxit di-
cens: Dimitte eis hanc noxam, alioquin de-
le me de libro tuo quem ſcripſiſti. Aaron
quoq; ignem diuinæ animaduerſionis in-
cenſi fumo temperauit: & Phinees luxuriã
Nu. 24. c. tes cum alienigenis trucidans, zelum ſuum
diuinæ indignationi obtulit, & furorem
gladio placauit. Dauid angelo ferienti ſe of
ferens, placatiõis gratiam ante tempus pro-
poſitum exegit. Sed reſiſti iræ dei non po
teſt, cũ ſeſe (vt ita dixerim) medullitus mo-
uet: nec ſe vtiliter alicuius deprecatio obij-
cit, cũ ſemel deus aliquid ab intimis iraſcen
Nu. 20. b. do diſponit. Hinc eſt enim q̃ Moyſes, qui
reatũ totius populi precibus ſuis terſit, &
diuinæ iracundiæ vim placauit, ad petram
Horeb veniens, pro aquæ exhibitione diffi
dens, terram promiſſiõis ingredi domino
† 45. diſ. c. iraſcẽte non potuit: & ſe hac de re affligit,
diſciplina & deſiderio turbat, & diſpoſitę vltionis ira
cundiam repellere à ſe nõ valuit, qui volen
2. Re. 24. c. te domino à populo amouit. Hinc Dauid
ꝓſtrata plebe angeli gladium prece compe
2. Reg. 15. f. ſcuit, cùm prius plorans & eiulans nudis
F pedibus filium fugeret, & quouſq; perpe-
trati facinoris vltionem ad plenum recipe
ret, iram dei non valuit pro ſeipſo tempe-
rare. ¶ Grego. AEdificare lectorẽ iuxta
hiſtoriam poteſt, ſi perpendat quomodo
bonis rectoribus miſta ſit regendi autori-
tas & conſolandi benignitas. Diſciplina eñ
vel miſericordia multùm deſtituitur ſi vna
ſine altera teneatur. Sed circa ſubditos de
bet ineſſe doctoribus vel rectoribus, &
iuſtè conſolans miſericordia, & piè ſæ-
uiens diſciplina. Vide enim Moyſen piè
amantem & diſtrictè ſęuientem. Cùm enim
diceret: Deſcende, peccauit populus tuus,
quaſi qui in tali peccato lapſus eſt, iam meꝰ
non eſt, & adderetur: Dimitte me vt iraſcaẽ
furor meus contra eos &c. Sæpe ſe iræ dei
† eos de opponens ait: Aut dimitte eis hanc noxã,
aut dele me de libro tuo. Penſemus quibus
viſceribus populũ amauit, pro cuiꝰ vita ſe
deleri petiuit, & quãto zelo rectitudinis, cũ
veniam obtinuiſſet, ad populũ veniẽs ait:
Ponat vir gladium ſuper femur ſuum &c.
Ecce qui vitam omniũ cũ ſua morte peti-
uit, paucorũ vitã gladio extinxit, intus igni
bus amoris, foris accenſus eſt zelo ſęuerita-
tis, ſic amauit quibus prębuit, vt pro eis nõ
parceret ſibi: delinquẽtes ſic perſecutus eſt,
vt etiã domino parcente proſterneret vtro
biq; legatus fortis cauſam populi apud deũ
precibus cauſam dei apud populum gla-
dijs allegauit. Intus amans, diuinæ irę ſup-
plicando obſtitit, foris ſęuiẽs culpã ferien-
do conſumpſit. Succurrit citius omnibus
in offenſa paucorum. Sed idcirco deus
eum citius audiuit agentem pro populo,
q̃a vidit q̃d ſuper populum acturus eſſet
pro deo. In regimine ergo populi vtrun-
q; Moyſes miſcuit, vt nec diſciplina deeſſet
miſericordię, nec miſericordia diſciplinæ.
c ¶ Recordare Abrahã Iſaac. &c. Pa
tres qu
tres qui diliguntur, inducit pro filijs qui offendũt, nec merent̃ audi G
ri, quia bona ſanctorum patrum ſæpe ſubueniunt filijs. d ¶ Pla Malitiam
catuſq; eſt dominus ne faceret mal. Aug. Malitiam hîc pœ- deũ facere:
nam intelligi voluit, ſicut eſt illud: AEſtimata eſt malitia exitus illo Sap. 3. a.
rũ. Scd'm hoc dicit̃ & bonũ & malũ eſſe à deo, nõ ſcd'm malitiã qua
homines mali ſunt. Malus enim deus non
eſt, ſed malis ingerit mala: quia iuſtus eſt.
Iratuſq; val.

Locutus eſt autem dominus ad a
Moyſen ✳: Vade deſcende, † pec b c
a ¶ Iam non meus.
¶ Cognatione carnis, vel affectu ſollicitudinis.
cauit populus tuus quem eduxi-
ſti de terra Ægypti, receſſerunt d
a ¶ Quaſi leues & inſtabiles.
b ¶ Qua itur ad deum.
c ¶ Ante.
citò de uiâ quam † oſtendiſti eis:
¶ Coegerunt fieri.
Feceruntq; ſibi uitulum confla-
tilem, & adorauerunt atq; im-
a ¶ In corde ſuo.
molantes ei hoſtias dixerunt:
a ¶ Quaſi beneficium meum idolo imputauerunt.
a Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te edu-
xerunt de terra Ægypti. Rur- e
ſumq; ait dominus ad Moyſen:
a ¶ Indomabilis ſuperbiæ.
Cerno quòd populus iſte duræ f
a ¶ Sancti iræ dei obuiant, cum ab ipſo accipiunt vt ſe opponant, alioquin iræ dei nihil reſiſtit.
b ceruicis ſit: † Dimitte me, ut ira- g
ſcatur furor meus contra eos, &
¶ Generationem
deleam eos, faciamq; te in gen-
ſanctorum.
tem magnam. Moyſes autem
orabat dominum deum ſuum,
a ¶ Ex miſericordia ſuppliciter orat pro populo: poſt ex diſciplina ſæuere vindicat pro deo.
dicens: Cur domine iraſcitur fu- h
¶ Non meum.
ror tuus contra populum tuum,
¶ Quem creaſti, fouiſti multis beneficijs.
quem eduxiſti de terra Ægypti
in fortitudine magna & in ma-
nu robuſta? Ne †, quæſo, dicant i
a ¶ Quia aliter delere non poterat.
Ægyptij: callidè eduxit eos, ut
interficeret in montibus, & dele-
ret † è terra. Quieſcat ira tua, & k
eſto placabilis ſuper nequitia po
c puli tui. Recordare Abraham, l
Iſaac, & Iſraël ſeruorum tuorum,
a ¶ Firmiter promiſiſti, nõ licet mutari.
b ¶ Quem homines non audent peierare.
¶ Quia maiorem non habuiſti.
quibus iuraſti per temetipſum, m
dicens: Multiplicabo ſemen
ueſtrum ſicut ſtellas cæli, & uni-
uerſam terram hanc, de qua lo-
cutus ſum, dabo ſemini ueſtro,
¶ Significatum eius.
d & poſſidebitis eam ſemper. Pla- n
catuſq; eſt dominus, ne faceret
a ¶ Afflictionem.
malũ, quod locutus fuerat aduer
a ¶ Ad regendum populum & corrigendum.
ſus populum ſuum. Et † reuerſus o
a ¶ Contemplationis.
eſt Moyſes de monte, portans p

Nico. de Lyra.

¶ Locutus eſt. Conſequenter poni-
tur peccati perpetrati cognitio, & primò
ꝑ diuinam reuelationem, ſecundò ꝑ ſenſus
experientiã, ibi: Et reuerſus eſt Moyſes. Cir
ca primũ pręmittitur peccati reuelatio, ſe
cũdò pœnę cõminatio, ibi: Rurſumq;. Cir
ca primũ dicit: a ¶ Locutus &c. reuelãs
populi tranſgreſſionem dicens. b ¶ Va-
de deſcen. q̃a ad pręlatum ꝑtinet peccata
ſubditorũ manifeſta corrigere. Aliter expo
nit Ra. Sa. dicẽs: Deſcende. ſ. à tua dignitate
& gloria: quia ſicut dignitas & gloria præ-
lati conſiſtit in bonitate ſubditorum, ſecun
dum q̃d dicit Ioh. iij. cano. b. Maiorem ho
rũ non habeo gratiam, quã vt audiã filios
meos in veritate ambulantes, ita deiectio
ſui honoris eſt in eorũ ꝑuerſitate. c ¶ Pec
cauit populus &c. q. d. iam non eſt meꝰ,
quia me per idolatriã abnegauit. d ¶ Re-
ceſſerunt cito &c. tanq; inſtabiles in bo
no, & ꝓni ad malũ. e ¶ Rurſumq;. Hîc
conſequenter ponitur pœnę comminatio
cùm ſubdit̃. f ¶ Cerno q̃ populus. du-
cer. &c. i. non recipiens correctionem.
g ¶ Dimitte me &c. Loquit̃ mõ huma
no, cũ filius offendit patrem, & pater tenẽs
gladium quaſi ad iugulandum ipſum, dicit
alicui exiſtenti iuxta ſe: ne retineas me à per H
cuſſione, per hoc magis inſinuãs cõtrariũ,
ſcilicet quòd velit retineri, & ex hoc accepit
Moyſes audaciã orãdi ꝓ populo ad retinẽ
dũ dei vindictam dicẽs: h ¶ Cur dñe &c.
quẽ reputas ſpecialem filium, ſicut dictũ eſt
ſuprà. iiij. f. Filius meꝰ primogenitus Iſrael.
i ¶ Ne quæſo dicant AEgyptij cal-
lide eduxit &c. q. d. Iſtud reuerteretur
in blaſphemiam contra te. Allegat etiam ad
hoc dei pietatem dicens: k ¶ Quieſcat
ira tua & eſto &c. q. d. tibi propriũ eſt † forte
parcere & miſereri & non iraſci. Allegat
etiam conſequenter merita patrum dicens:
l ¶ Recordare Abraham Iſaac & Ia
cob &c. q. d. Si populus iſte meruit mori Nota
per incendium, ecce Abraham pater eorũ
ꝓpter amorem tuũ proiectꝰ fuit in ignem
Chaldęorum. Si ꝑ gladium, ecce Iſaac fuit
paratus pro te immolari. Si meruerunt exi
lium, ecce Iſrael tanquam exul fugit in Me-
ſopotamiam obediens patri ſuo & tibi.
m ¶ Quibus iuraſti per temetipſum
dicens: Multiplicabo ſemen &c. qui
es omnino immutabilis: & ideo iuramen-
tum tuum debet inuiolabiliter teneri de ter
ra Chananęorum danda ſemini eorum, q̃d
tamen fruſtraretur, ſi deleres populũ tuum
de terra. n ¶ Placatuſq; eſt dominus
ne faceret malum ſuum &c. Non q̃
pœnam omnino dimitteret: vt patet ex ſe
quentibus, ſed ne omnino deleret ſicut di-
xerat: Dimitte me vt deleam eos. o ¶ Et re
uerſus eſt Moyſes de monte. Hîc con
ſequenter ponitur peccati cognitio per ex-
perientiam, ſcilicet ſenſus, viſus, & auditus,
ꝓmittitur tñ reuerſio Moyſi ad caſtra, cũ di
citur: Et reuerſus eſt Moyſes de mandato
domini, vt patet per predicta. p ¶ Portãs † aſpexit & deſcendit
duas tabulas: quas dominus ſibi tradi-
derat, vt patet ex fine præcedentis capituli
Scriptas ex vtraq;.

Margin: † corrupit ſub viam ſuam — Diuiſio — † pręcepiſti

duas tabulas teſtimo
ſOpere.
nij*mãnu ſua ſcriptas a
ex utraq; parte,& fa-
ctas opere domini:
ſPræcepta diuina.
Scriptura quoq; dei b
erat ſculpta in tabu-
lis. Audiens autem c
Ioſue tumultum po-
puli uociferantis di-
xit ad Moyſen: Vlu- d
latus pugnæ audi-
tur in caſtris. Qui
reſpondit: Non eſt
a ſContra diabolum vel peccatum.
clamor † adhortan-
tium ad pugnam, ne-
a ſQuæ moneat vitia fugere, ſecundum illud: Fugite fornicationem &c j.Cor.vj.d.
que uociferatio com-
pellentium ad fu-
gam, ſed uocem can- e
ſAnte idola.
tantium ego audio.
Cúmque appropin-
quaſſet ad caſtra, ui- f
ſLudentium & canentium.
dit uitulum & cho-
a ros: Iratúsque ual-
a ſQuia iudicauit indignos, quibus legerentur præcepta dei.
de, proiecit de ma-
nu *tabulas, & con g
fregit eas ad radi-
b ces †montis. Arri- h
a ſCorpus diaboli: id eſt idolatras.
piẽsq; uitulum quem
a ſIgne cæli & ſpiritusſancti.
fecerant, combuſſit
a ſAcie verbi vel maleo.
& contriuit uſque ad
puluerem, quem ſpar
ſBaptiſmi.
a ſit in aquam, & de- i
a ſVt colere erubeſcerent, quem in ſeceſſum mitti viderent.
a ſEuangelij prædicatoribus.
dit ex eo potum filiis

A a ℭIratuſq; valde. Auguſti. Iratus Moyſes, tabulas teſtimonij digito dei ſcriptas fregiſſe videtur. Magno tamen myſterio figurata eſt iteratio teſtamenti noui, quia vetus fuerat abolendum, & nouum conſtituendum. Notandũ ſanè, quanta pro populo ad deum ſupplicatione laborauerit, qui tam ſeuerus in eos vindicando fuit.

Nota

Quare tabulæ confractæ

ℭAuguſtinus. Queritur, cur tabulæ quas dominus ſcripſit, & fecit confractæ fuerint. Quæ verò manu hominis dolatæ fuerunt, perdurauerunt? Sed in hoc ſignificatur, quòd deus primum hominem ratione & ingenio decorauit, cor ſapiens & intelligens dedit, vt ſine difficultate & errore ſcire & implere poſſet. Hoc ergo faciendo quaſi tabulas quaſdam ſcripſit & dolauit: ſed eas homo confregit cum diabolo ac-

*in

† victorum neq; eorũ q victi ſunt: Sed

Figura Tabularum ſecundum Hebræos.

GLOS. ORDI.

diabolo acquieuit: & ſe illa gratia indignum reddidit. Iubetur ergo iterum tabulas dolare, id eſt latitudinem cordis præparare ad ſuſcipienda mandata dei, & quia liberum arbitrium ita violauit, vt iam ſine dei gratia bonum per ſe agere non poſſit, enitatur laborare ad virtutes. Adam enim in delitijs victus fuit. Iob in ſterquilinio diabolum vicit. b ℭArripienſq; vitulum quem fecerant. Iſidorus. Diaboli corpus ſignificatur in vitulo, id eſt homines in omnibus gentibus quibus ad hæc ſacrilegia caput, id eſt auctor eſt diabolus. Aureus vitulus, quia videntur idolatriæ ritus inſtructi à ſapientibus, de quibus dicitur: Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriã incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis cor. &c. Et hac ſapientia iſte vitulus aureus qualia ſolebant etiam Ægypriorum ſapientes adorare figmenta. In vitulo ergo ſignificatum eſt omne diaboli corpus, id eſt omnis ſocietas Gentilium idolatriæ deditorum. Hanc ſacrilegam ſocietatem Chriſtus combuſſit igne, de quo ait: Ignem veni mittere in terram &c. Et alibi: Non eſt qui ſe abſcondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica forma ſoluitur: deinde corpus comminuitur, id eſt ab illa malè conſpirationis collatione † diſcuſſum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Iſraëlitæ, id eſt euangelij prædicatores ex baptiſmo in ſua membra, id eſt dominicum corpus transferant. vnde Petro dicitur: Macta & manduca, cùm ſimiliter dici potuit: Concide & bibe. Ita vitulus per ignem cęli, & aciem verbi per aquam baptiſmi ab eis potius quos abſorbere conabatur abſorptus eſt.

Gen.3.b.
Iob.2.c.
Miſtice
B
Roma.1.c.
Luce.12.f.
Pſal.18.b.
† diſciſſum
Act.10.b.

c ℭEt dedit ex eo potum filijs Iſraël. Tradunt Hebræi, quòd filijs Iſraël bibentes aquam vituli puluere infectam qui commiſerant idolatriã in barbis puluerem auri præferebant, quo etiam ☞ ſigno

C a ℭScriptas ex vtraque parte & factas opere domini. Dicit. Ra. Sa. quod vnica ſcriptura erat ibi, quę tamen erat legibilis indifferenter ex vna parte ſicut ex altera: quod erat mirabile: quia litera ex vna parte figurata ordine recto, in parte oppoſita apparet eius figura modo oppoſito. Vel poteſt dici abſq; miraculo tali, quòd literæ erant duplices, ita quòd præcepta erant ſculpta ex vna parte, & ſimiliter ex altera. Vnde ſubditur: b ℭScriptura quoque dei erat ſculpta in tabulis. ſecundum Auguſti. verò in vna tabula erant tantùm tria præcepta: ideo dicuntur præcepta primæ tabulæ: quia ordinant hominem ad deum. In alia autem tabula erant alia ſeptem quæ ordinant ad proximum: ideo dicuntur præcepta

Quãtũ ſcriptũ in q̃libet tabula.

Figura tabularum ſecundum doctores aliquos.

NICO. DE LY.

tur præcepta ſecundæ tabulæ. Secundum Rab. Sa. & doctores Hebraicos quinq; erant ſcripta in vna tabula, & quinq; in alia. Aliter tamen diſtinguunt præcepta, quàm Auguſtinus vt dictum eſt ſuprà xx. ca. Vt autem iſta melius intelligantur, expreſſi ea hîc in figura. c ℭAudiens autem Ioſue. Hîc conſequenter ponitur cognitio peccati per ſenſum auditus, cùm dicitur: d ℭVlulatus pugnę auditur in caſtris. Ex hoc patet quòd Ioſue non fuerat ibi, ſed remanſerat iuxta montem expectans Moyſen: vt dictũ eſt ſuprâ. xxiiij. ca. e ℭVocem cantantium ego audio. Hoc autem melius cognouit quàm Ioſue: tum propter viuacitatem ſenſus: quia cùm eſſet. cxx. annorum, vt dicitur Deutero. vl. c. nõ caligauit oculus eius &c. & idem intelligitur de alijs ſenſibus: tum quia idolatria populi erat ſibi reuelata: ideo melius potuit cognoſcere clamorem idolatrantium. Conſequenter deſcribitur cognitio per viſum, cùm dicitur: f ℭVidit vitulum & choros. quia magis mouent animum viſa quâm audita, & ideo licet fuiſſet iratus ex auditu peccati, magis tamẽ ex viſu. g ℭProiecit de manu tabulas; & confregit eas ad radices montis. reputans quòd populus eſſet indignus recipere legem dei digito ſcriptam. Hæc autem fractio tabularum ſignum fuit euacuationis legalium in aduentu Chriſti. h ℭArripienſque vitulum quem fecerant, combuſſit, & contriuit vſq; ad puluerem quem ſparſit in aquam. Hîc conſequenter deſcribitur peccati examinatio, quod debuit fieri ante punitionem: quia non omnes culpabiles erant nec ęqualiter. Fit ergo primò examinatio per ſignum, cùm dicitur: i ℭEt dedit ex eo potum filijs Iſraël. Dicit Rab. Salomon quòd iſtę aquę potatæ erant nociuæ culpabilibus cauſando in eis inflationem & languorem, per

*ſua
† radicem
† 76. diſ. c. ieiuniũ q̃rẽ tu.
D

 ☞ quem poterant

☞ ſigno rei vel imunes ſceleris apparebant, & rei interficiebantur.

E a ℭ Et dederunt mihi &c. Auguſtinus. Cōpēdioſē locutus eſt, nō dicens, ꝙ ipſe formauerit, vt exiret vitulus fuſilis: an excuſationis cauſa timendo mentitus eſt, tanꝙ in ignem periturū aurum proiecerit, atq; ipſo non id agente forma vituli exierit? Quod ideo non eſt credendum, quia nec latere Moyſen poſſet. verùm cum quo deus loquebatur, & fratrem de mēdacio non redarguit. b ℭ Spoliauerat enim eum Aaron in ignominiam ſordis & inter hoſtes &c. Notandum qđ illud totū malū qđ ppłs fecit, ipſi Aaron tribuit, qa conſenſit ad faciendū qđ malè petiuerat. Magis enim dictum eſt, nudauit eos Aaron, qa ceſſit eis, ꝙ nudauerūt ſe ipſi, qui tātùm malū flagitauerunt. Ornamētis quibus fabricatum fuerat idolum, vel qa malā voluntatē prius latentem oſtenderat, vel auxiliū & protectionē dei pdiderat. c ℭ Ponat vir gladium &c. Greg. Gladium ſuper femur ponere, eſt pdicationis ſtudiū voluptatib⁹ carnis anteferre, vt cùm ſancta quis ſtudet dicere, curet neceſſe eſt ſuggeſtiones edomare. De porta vſq; ad portam ire, eſt à vitio vſq; ad vitium, per quod ad mentē culpa ingredit, increpando diſcurrere. Per mediū verò caſtorū tranſire eſt tanta æqualitate intra eccleſiam viuere, vt qui delinquentum culpas redarguit, in nullius reſideat fauore. Vnde ſubditur:

Totū pctm̄ Aaron tribuitur

† malus ſit.

Myſtice Gladiū ſup femur ponere

d ℭ Occidat vnuſquiſque fratrem ſuum & cæte. Hos interficit, q cū puniēda inuenit ab increpationis gladio, nec eis quos per cognationem carnis diligit parcit. Si ergo ille dei dicitur, qui ad ferienda vitia zelo diuini amoris excitatur, profectò eſſe ſe dei negat, qui ꝗtùm ſufficit vitam carnalium increpare recuſat. e ℭ Feceruntꝗ &c. Auguſti. Plurale pro ſingulari poſuit, ſicut ibi: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxe. &c. Sed hęc locutio non reperitur, niſi vbi etiā de plurib⁹ dici vel intelligi poteſt. Non enim quia vitulus vnus erat, ideo plures fieri non poterant, aut ideo cum multis idolis ſimilis fuerat. hac locutione dictum eſt, latrones inſultaſſe dn̄o, cùm vnum hoc feciſſe ſcriptura teſtetur: ſed non ſolus fuerat latro: quin etiam cùm iſta locutio ſit per propria nomina (qualiter eam in diuinis ſcripturis nondum factam comperim⁹) plures illic intelliguntur. ſicut Phedras & Medeas quidam dixerunt, cum fuerit vna Phedra & vna Medea, ſed Phedras & Medeas appellauerunt omnes ſimiles Phedræ & Medeæ. Ita non ſine cauſa, nec paſſim ſicut ab imperitis vitioſē fit: ſed certo modo, certisꝗ regulis iſtę locutiones interponuntur.

† ad iſamiā inter hoſtes eorum. lxx. quę res futura erat gaudio hoſtibus eorū

F

Nu. 25. a.

☞ Aut dimitte

Iſraël. Dixitque * ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, ut induceres ſuper eum peccatum maximum? Cui ille reſpondit: [b] Ne indignetur dominus meus. [c] Tu enim noſti populum iſtum, [d] quòd †pronus ſit ad malum. Dixerunt mihi: [e] Fac nobis deos, qui præcedant nos. Huic enim Moyſi, qui nos eduxit de terra Ægypti, neſcimus quid acciderit. Quibus ego dixi: Quis ueſtrum habet aurum? [f] Tulerunt [a] & dederunt mihi, & proieci il- [g]

¶ Compendioſe locutus eſt.

lud in ignem, egreſſusꝗ eſt hic uitulus. Videns ergo Moyſes [h] populum, quòd eſſet nudatus: [b] ſpoliauerat enim eum Aaron [i]

¶ Id eſt propter.

†in ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum conſtituerat: Et [k]

¶ Sęcuritate iuſtitiæ.

ſtans in porta caſtrorum, ait: Si [l] quis eſt domini, iungatur †mihi. [m] Congregatiꝗ ſunt ad eum omnes filij Leui. [n] Quibus ait: Hęc [c] dicit dominus deus Iſraël: †Po-

¶ Fortis ſtrenuus. a ¶ Prædicationis. b ¶ Voluptates carnis.

nat uir glādiū ſuper femūr ſuum.

¶ Increpando diſcurrite

a ¶ De vitio vſq; ad vitium, per quod culpa intrat ad mentem.

Itē & redite de portā uſꝗ ad portam per mēdium caſtrorum: & [o]

a ¶ Æqualiter vt nulli parcant. b ¶ Eccleſiæ.

a ¶ Increpationis gladio nec eis quos per cognationem.

[d] ōccidat unuſquiſꝗ fratrem & a- [e] micum & proximum ſuum. Feceruntꝗ filij Leui iuxta ſermonem Moyſi: Ceciderunꝗ in die

a ¶ Hoc numero triplicem formam indicat peccatorum: omne enim peccatum aut facto aut verbo aut cogitatione cōmittitur.

illo quaſi uiginti triā milia hominum. Et ait Moyſes: †Conſecraſtis man⁹ ueſtras hodie domino, [p]

¶ Nec proximis.ſ.parcendo.

unuſquiſꝗ in filio & *fratre ſuo, [q]

Nicolaus de Lyra.

– viginti

† implete.i. conſecrate Chal. inter. obtuliſtis oblationes veſtras hodie corā domino

☙ quem poterāt ab eis diſcerni: alijs autem erant dulces, & vtiles. ſicut aquæ in ſacrificio zelotypię oſtendebant per effectum culpam mulieris, vel eius innocentiam, vt habetur. Alij autem doctores dicunt, quòd color auri remanſit circa ora eorum, qui erant culpabiles ita quod barbæ eorum videbantur aureæ, & ſic ab alijs diſtinguebantur. ſecundò fit examinatio peccati per hominis reſponſum, cùm dicitur: a ℭ Dixitꝗ Moyſes ad Aaron & cæt. acſi diceret, prius debuiſſes ſuſtinere mortem. b ℭ Cui ille reſpondit. humiliter dicens: c ℭ Ne indignetur dominus meus. quia reſponſio mollis frangit iram. d ℭ Tu enim noſti populum iſtum & cæte. per multas experientias malitiam huius populi. e ℭ Dixerunt mihi: ſub communicatione mortis ſicut interfecerant Hur. f ℭ Quis veſtrum habet aurum? & cæte. acſi diceret, propter eorum auaritiam ex petitione auri credidi eos à ſuo impetu retardare.

Proie

G g ℭ Proieci illud in ignem: egreſſusꝗ eſt hic vitulus. Dicunt aliqui ꝙ Aaron proiecit aurum in ignem, vt ibi periret, non vt idolum fieret, ſed opere diaboli formatus eſt inde vitulus. Alij autē dicunt contrarium. vnde ſuprà dictum eſt, ꝙ primò depinxit imaginem in tabula, & videtur hoc verius: quia timore mortis petiuit ab eis aurum ad faciēdum idolum, & ſi proieciſſet in ignem, vt periret, ex hoc fuiſſent magis prouocati ad eum interficiendum, quia priuati fuiſſent auro & idolo. Item ex hoc, quòd ſtatim ędificauit altare & ſolennitatem in craſtinum proclamauit: ideo videtur quòd dixerit mendacium dicens: Egreſſusꝗ eſt hic vitulus, inſinuās quòd hoc eſſet pręter intentionem ſuam. Nec oportet eum excuſari de mendacio, cùm incomparabiliter peiora fecerit: vt patet per prędicta: non tamen fuit punitus morte: quia non fecit ex corde, ſed ductus mortis timore. ℭ Videns ergo Moyſes populum qđ eſſet nudatus. Hîc conſequenter deſcribitur peccati examinati punitio, cùm dicitur:

* Moyſes

h ℭ Videns ergo Moyſes populum, quod eſſet nudatus. à pretioſis iocalibus, cuius cauſa ſubditur: i ℭ Spoliauerat enim eum Aaron in ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum conſtituerat. Id eſt fabricationem vituli, quod nomine ſordis & ignominię appellatur in ſcriptura veteris teſtamenti. Aliqui exponūt iſtam denudationem populi propter ſceleris manifeſtationem. vnde factum apertum dicitur denudatum. k ℭ Et ſtans in porta caſtrorum. quia in portis ciuitatum antiquitus dabantur ſententiæ & iudicia. l ℭ Ait: ſi quis eſt domini. Id eſt habens cælum ad vindicandum eius opprobrium. m ℭ Iungatur mihi. ad faciendum vindictam de peccatoribus.

Denudatio populi

n ℭ Congregatiꝗ ſunt ad eum omnes filij Leui, & cæt. Ex hoc dicit Ra. Sa. quod nullus de filijs Leui erat culpabilis in fabricatione vituli. Sed hoc non bene conſonat literæ: tum quia Aaron qui erat principalis in illa tribu poſt Moyſen, non fuit omnino ſine culpa, vt viſum eſt: tum quia ſubditur: o ℭ Ite & redite de porta ad portam per medium caſtrorum &c. diligenter quærendo tranſgreſſores per ſigna prædicta. Et occidat vnuſquiſꝗ fratrem ſuum &c. Item infrà ſubditur. p ℭ Conſecraſtis manus veſtras hodie & cæt. ſcilicet faciendo vindictam zelo dei. q ℭ Vnuſquiſꝗ in filio & fratre ſuo. Ex quibus videtur quod aliqui de Leuitis fuerunt interfecti tunc ſicut tranſgreſſores in peccato vituli, & ideo aliter poteſt dici, quòd cùm dicitur: Omnes filij Leui, eſt vſitatus modus loquendi, quo accipitur maior pars pro toto: ſicut dicitur totum collegiū facere, qđ maior ps facit: ſacra em̄ ſcriptura frequenter vtit̄ modis loquēdi inter hoīes vſitatis. vn̄

† mecum H

† 45. diſ. c. diſciplina 23. q. 4. ca. guiliſarius & c. qd crudele.

☙ Iudicum.

* o ℭ Ite & redite de porta vſque ad portam per medium caſtorum & occidat vnuſquiſque fratrem & amicum ſuum. Per quod patet, quòd cōtra deum amico quantuncunꝗ proximo non eſt parcendum, & Philoſo. dicit. j. Ethicorum. Quòd ambobus exiſtentibus amicis ſanctum eſt pręhonorare veritatem. Item notandum quòd moram faciente Moyſe cum domino. xl. diebus, populus ſuus ad idolatriam declinauit, propter quod multò plus prælati qui non ſolùm quadraginta diebus ſed annis pluribus moram cōtrahunt in curijs regum, timere debent ne propter eorum abſentiam populus ſibi commiſſus ad ignominioſa crimina dilabatur, & eis imputetur, ſicut periclitatio nauis imputatur nautæ abſenti, qui tenetur eam gubernare.

* in Moraliter

a ¶Aut dimitte eis &c. Augu. Securus quidem hoc dixit, vt à conſequentibus ratiocinatio cōcludatur, id eſt, vt quia deus Moyſen nō deleret de libro ſuo, populo peccatum illud remitteret. Aduertendum verò quantum malum in peccato proſpexit Moyſes, quòd tanta cæde credidit expiandum, qui eos ſic diligebat, vt pro eis illa verba deo funderet.

A

Nicolaus de Lyra

Quem fecit

Iudic. xx. a. dicit: Cōgregati ſunt omnes filij Iſraël quaſi vir vnus, & tamē nō fuerunt ibi viri Iabes Galaad, vt ibidem ſubditur ca. xxj. Qui tamen vult ſequi dictum Rab. Sal. poteſt ſoluere prædicta, ſicut ipſe ſoluit dicens, quòd frater hîc accipit ex parte matris tātùm. mortuo enim Leuita vxor ſua potuit cōtrahere cum viro alteri⁹ trib⁹, & fili⁹ inde natus nō erat Leuita; quia denominatio tribus accipit ex parte patris, & tñ erat frater Leuitę. ſ. filij prioris viri. ſilr hîc dicitur filius nepos Leuitæ, q erat fili⁹ filiæ ſuæ cōiunctæ viro alterius tribus: & ſic non erat Leuita. Fecerunt filij Leui. obedientes Moyſi cælo dei: Cecideruntq́ in die illo quaſi. xxiij. milia. In Heb. habetur tria milia quam diuerſitatem aliqui ſic concordant dicentes, ꝙ in Hebræo numerantur tantùm illi qui fuerūt principales in tranſgreſſione, & ad trāſgrediendum alios inducentes, ſed cū iſtis de alijs tot fuerunt occiſi, ꝙ aſcendebat numerus ad xxiij. milia. Aliter etiam concordatur ſcd'm dicta Ra. Sa. vt videbitur in fine huius capi.

† expiare pctm̄ veſtrū vel pro peccato veſtro

† deum

† in me

ut detur uobis benedictio. Fa[a]
cto autem die altero, locutus
eſt Moyſes ad populum: Pec[b]
caſtis peccatum maximum. A[c]
ſcendam ad dominum, ſi quo[d]
modo quiuero † eum depreca
¶Qod tantum eſt.
ri pro ſcelere ueſtro. Reuerſuſ
que ad † dominum, ait: Obſe[e]
cro, peccauit populus iſte pecca
tum maximum: Feceruntq́ ſi
bi deos aureos. † Aut dimitte[f]
a ¶Securus quidem hoc dicit, quia non delebitur.
eis hanc noxam, aut ſi non facis,[g]
dele me de libro tuo quem ſcri
pſiſti. Cui reſpondit dominus.[h]
a ¶Quaſi te non delebo, quia non peccaſti.
Qui peccauerit † mihi, delebo[i]
eum de libro meo. Tu autem ua
de, & duc populum iſtum quò lo
cut⁹ ſum tibi. † Angelus me⁹ prę[k]
a ¶Romanæ captiuitatis, vel generalis iudicij.
cedet te. Ego autē in die † ultionis[l]

a ¶Facto autem die al. Hîc conſequenter ponitur Moyſi deprecatio, & ſecundò domini reſponſio, ibi: Cui reſpondit dominus circa primum, primò oſtendit populo grauitatē peccati perpetrati dicēs: b ¶Peccaſtis peccatum ma. ſicut enim in humanis ille qui honorē regiū attribuit altari maximè peccat in dignitatē regiā, quia quātū eſt in ſe ſubuertit totū regnū, ita qui honorem latriè ſoli deo debitum attribuit idolo, maximè peccat cōtra deum.

† ſupra. 23. c De pe. diſ. 4. c. pctm̄ qd'. §. hinc etiā dominus.

B

Queſtio

¶Sed quærit hîc quō Moyſes dixit pplo: Peccaſtis, cū peccatores iā eſſent exterminati? Dicendum ꝙ licet illi qui fuerūt principales & idolatrātes ex corde & eis cōſentiētes fuiſſent occiſi, nō tñ oēs cōſentientes timore, ac etiā illi qui potuiſſent ipſis reſiſtere & non reſtiterunt, quibus tñ pctm̄ imputat. Pōt etiā aliter dici, ꝙ pctm̄ ꝑpetratū a parte alicuius cōitatis, bñ imputat toti cōitati ꝗtū ad pœnā infligendā, vel ꝗtū ad boni ſubtractionē. & hoc timebat Moyſes, ne ꝓpter pctm̄ multitudinis aliq innocētes punirent, & diuina bñficia à toto pplo ſubtraherent. c ¶Aſcēdā ad dñm. Ex quo patet ꝙ prædictā occaſionē nō præcepit, niſi ex zelo iuſtitiæ & honoris diuini. d ¶Si quo modo &c. ne ſcilicet ꝓ ipſo deleat vos vel ſubtrahat ſua bñficia. licet em̄ prius dictū ſit, ꝙ placatus erat dñs in hoc ꝙ nō deleret totū pplm ſimul & ſubitò, nō tñ erat aſſecurat⁹ Moyſes quin deleret ꝑ partes. e ¶Obſecro peccauit &c. In oratione ſua primò confitetur peccatum, quia confiteri culpā via eſt ad veniam. f ¶Aut dimitte eis hanc noxā. non ſolùm remittendo culpam, ſed etiam cōferēdo beneficia à te prius inchoata ſcilicet in deductione huius populi ad terram promiſſionis, & reparatione legis quæ facta erat in tabulis. g ¶Aut ſi non facis dele me de libro tuo. Dicit Ra. Sa. ꝙ iſte liber intelligitur lex quæ denominatur à Moyſe, eò ꝙ fuit eius miniſter. Vnde dicitur Deutero. xxx. iij. a. Legē præcepit vobis Moyſes. Et Ioh. 1. b. lex per Moyſen data eſt. Eſt igit ſenſus ſcd'm eum: Dele me de libro. ſ. vt lex non denominetur nomine meo, niſi populus iſte tibi reconciliet. Sed hæc expoſitio non conſonat literæ ſequenti, cùm dicitur, Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Et Pſal. lxviij. f. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribentur. Ex quo patet ꝙ prædicta deletio intelligitur de omnibus peccatoribus, & tamen ab eis non eſt lex denominata. & ideo per librum illum non intelligitur lex, ſed liber vitæ, de quo delentur peccatores & iniqui. Sed tunc occurrit duplex difficultas. Prima eſt, qualiter aliqui delentur de libro vitæ, cùm ſit idem quod diuina prædeſtinatio, quæ eſt immutabilis &c. Ad quod dicēdum, quòd in libro vitæ dicuntur aliqui ſcribi dupliciter. Vno modo ſimpliciter, inquantum prædeſtinati ſunt in notitia diuina, vt ordinati ad vitam ęternam ex dei prædeſtinatione & ſic ſcripti nunq̄ delentur. Alio modo dicuntur ſcripti ſecundum quid ſcilicet nō ſecundū diuinā prædeſtinationē ſeu ordinationē, ſed ſcd'm diſpoſitionē in eis actu exiſtērē. ſ. ſcd'm præſentē iuſtitiā

Deleri de libro vitę

Queſtio

C

ſentem iuſtitiam, quia exiſtētes in gratia ex hoc ſunt digni vita ęterna: & ad eam ordinati ſecundum diſpoſitionē quæ actu eſt in ipſis. ſed quia aliquando cadunt à gratia, ſic dicuntur deleri, ita ꝙ iſta deletio non refertur ad diuinam notitiam, ita quòd aliquid ignoret quod prius nouerat, ſed ad mutationem de gratia ad culpam in hominibus exiſtentem. Secunda dubitatio eſt, quomodo Moyſes potuit petere deleri de libro dei, niſi domin⁹ remitteret peccatū populi: quia ſi accipiatur ſcribi ſimpliciter in illo libro, impoſſibilis eſt deletio vt viſum eſt. Super impoſſibile autem non cadit appetitus, nec per conſequens petitio: cùm Moyſes ſciret talem impoſſibilitatem. Si autem accipiatur ſcribi ſecūdū quid, deletio eſt ei oppoſita per hoc quòd aliquis ꝑ peccatū mortale cadit à gratia, & ſic Moyſes qui erat ſanctus, elegiſſet deum offendere per peccatum mortale, niſi peccatum mortale populo remitteretur, quod eſt inconueniens, cùm ſit contra charitatem. Dicunt igitur aliqui, quòd Moyſes hoc dixit ex impetu paſſionis, non ex deliberatione rationis. Sed hoc non videtur conuenienter dictum: quia ſequeretur, quòd Moyſes acceſſiſſet ad loquēdum cum deo, vbi requiritur trāquillitas mentis, qui ſecundā eos fuit paſſionib⁹ perturbatus. ideo aliter dicit Auguſti. quod Moyſes hoc dixit ex confidentia & familiaritate diuina, vt ſit ſenſus: Sicut certus ſum, quòd non delebis me de libro tuo, ita pero, vt certifices me, quòd remittas noxam iſtam populo. Hæc autem expoſitio videtur aliquantulum extranea à litera, & ideo aliter poteſt dici, qd' verbum Moyſi prædictum eſt ipſius rationis proponentis diſpoſitionem partis inferioris animę: licet nō eſſet ita in volūtate rationē ſuperiorē ſequente: ſicut ſaluator petiuit transferri calicē paſſionis ab eo: licet ſimpliciter vellet pati: ita Moyſes volēs oſtendere magnū affectū ad remiſſionem peccati populi dixit: Aut dele me &c. licet ſimpliciter nullo mō vellet deleri. Et hoc modo cōtingit in humanis, ꝙ aliquis petēs ab alio aliquid cū magno deſiderio dicit: Aut facias hoc vel auferas mihi vitā, licet magis vellet carere nō ſolū in illo quod petit, ſed etiā multis alijs q̄ vita. Et tali modo loquēdi q dicit hyperbolicus, vtit frequēter ſacra ſcriptura. Nec eſt ibi falſitas, quia talibus locutionibus vtitur, nō ad ſignificandū illud qd' per orationē importat quātùm ad plenum ſignificatum: ſicut Iudicū. xx. b. dicitur de filijs Beniamin quòd fundis ita ad certū iaciebāt locum, vt capillum poſſent percutere, & nequaq́ in alteram partem ictus deferret lapidis. per quod intelligitur quòd erant boni fundibularij notabiliter & non plus. h ¶Cui reſpondit. Hîc ponit dñi reſponſio: & primò breuiter in generali, ſecundò magis explicitè & in ſpeciali, in principio ſequentis ca. Circa primum dñs in ſua reſponſione primò remouet alteram partem diſiunctiuè, quam propoſuerat Moyſes dicens:

Quæſtio

† 23. q. 4. c. qd crudele

† Viſitationis

Lucę. 22. e.

D

i ¶Qui peccauerit in me delebo eum. quaſi diceret: Non te delebo, quia non peccaſti. Secundò reſpondet ad petitionem dicens: Tu autem vade &c. ſequitur: k ¶Angelus meus præcedet te. ducendo ad terram promiſſionis. Iſta tamen reſponſio magis explicatur ſequenti ca. l ¶Ego autem in die vltionis viſitabo, & hoc peccatum eorum. Ex quo patet quod nolebat dimittere abſq́ punitione, volebat tamen diminuere & differre, ita quod non deleret populus totaliter & ſimul. Ex hoc autem dicit Ra. Sa. quòd in omni infortunio, quod poſtea accidit Iudæis ſolutum eſt aliquid de pœna debita pro peccato illo, & in hoc etiā conueniunt aliqui expoſitores noſtri, dicentes quòd per diem vltionis intelligitur hîc captiuitas Babylonica vel Romanorum. Sed hoc non videtur conſonare ſcripturæ veteris teſtamenti ac noui, quia ſequenti ca. dicitur: Qui reddis iniquitatem patrum filijs in nepotibus in tertiam & quartam generationem, & in plurib⁹ alijs locis veteris teſtamenti idem habetur: ita quod videtur ad nō plus ſe extendere vindicta dei niſi reſpectu alicuius peccati determinati. Captiuitas autem Babylonica fuit longè poſt quartam generationem, quia à fabricatione vituli vſq́ ad captiuitatem Babylonicam fluxerunt nongenti anni vel circiter, & vita humana iam erat reducta ad centum annos, vel centum viginti ad plus, & in paucis hominibus, & multò plures fuerunt anni vſq́ ad captiuitatem factam per Romanos, quę fuit anno. xlij. poſt paſſionem Chriſti. Item Lucę. xix. f. Saluator loquens de iſta captiuitate futura per Romanos ſecundum omnes

Dies vltionis dominá

a ¶ Quē fecit Aaron. Aug. Queritur cū ſuperius populum nu- E
daſſe dictus ſit Aaron, cur in ipſo non eſt vindicatum, neq; cū Moy-
Quare Aaron occiſus ſes pręcepit interfici omne quod occurriſſet armatis à porta vſq; ad
portā neq; poſtea cū pcuſſit dn̄s populū ppter facturā vituli, quem
fecit Aaron, nec dictū eſt, quē fecerunt, ſed quē fecit Aron, & tamen
non eſt percuſſus Aaron. Quid etiam illud
Nota quod de ſacerdotio eius ante peccatū pcipie-
bat deus impletum eſt, ſed iuſſit illum & fi-
lios ablui, & ſic ordinati ſunt in ſacerdotio.
Ita nouit ille cui parcat vſq; ad commuta-
tionem in melius, & cui parcat ad tps: q̄uis
eum præſcierit in melius non mutari, & cui
non parcat vt mutetur in melius: & cui non
parcat, vt nec mutationem eius expectet, &
Rom. 11. d. hoc totum ad id redit, quod Apoſtolus di-
cit exclamans: Quàm inſcrutabilia enim ſunt iudicia ei⁹: & in. &c.

uiſitabo & hoc peccatum eorum. Percuſſit ergo dominus [a] populum pro reatu uituli, quem fecit Aaron.

b ¶ Non tamen Aaron percuſſus eſt: parcitur ei vt in melius commutetur.

Nicolaus de lyra.

nos ſecundū omnes expoſitores dicit: Vidēs ciuitatē fleuit ſup
illā. & ſubditur: veni t dies in te & circūdabunt te inimici tui vallo,
& coanguſtabunt te vndiq; & ad terrā proſternent te, & filios tuos
qui in te ſunt. Cuius cauſa ſubditur: Eò q̄ nō cognoueris tēpus vi-
ſitationis tuę. ſ. per Chriſtū tibi prędicantē, ita q̄ captiuitatis factæ G
per Romanos cauſa fuit malitia Iudęorū Chriſtū nō recipiēdo, ſed
ipſum crucifigēdo. Et ideo dicere, q̄ cauſa hui⁹ captiuitatis fuit pec-
catum vituli, nō bn̄ cōſonat veritati euāgelij: ideo aliter dicendū, q̄
dies vltionis hîc accipit̄ p mortalitate quā induxit dn̄s ſuper pplm
Iſraël poſt occiſionē factā p Leuitas. vn̄ ſtati
ſubdit̄. a ¶ Percuſſit ergo dn̄s &c. vn̄ Triplex mors pro adoratione vituli
dicit Rab. Sa. q̄ ppl's poſt adorationē vituli
fuit punitus triplici morte. Prima fuit in po-
tu aquæ, de quo facti fuerunt morbidi & in-
flati, & etiam aliqui ſtatim mortui. Secun-
da fuit gladio Leuitarum. tertia fuit mortali-
tate à deo immiſſa: De qua dicitur. Percuſſit
autem dominus populum. Et per hoc vno
modo ſoluit̄ cōtrarietas pdicta de trib⁹ mili-
bus & de vigintitrib⁹ milib⁹, vt dicat̄ qđ gladio Leuitarū ceciderūt
tria milia. Alijs aūt punitionib⁹ tot ceciderunt, q̄ in vniuerſo bene
aſcenderunt ad vigintitria milia. Poteſt etiam dici aliter: quòd dies
vltionis hîc accipitur iudicium futurum, quod in pluribus locis ſa-
cræ ſcripturæ vocatur dies vltionis. non enim omnia punit deus
in præſenti, ſed multa reſeruat extremæ vltioni, & ſic pars illius pu-
nitionis vſq; tunc reſeruatur.

ADDITIO

¶ In ca. xxxij. vbi dicitur in poſtilla: Videns autem populus.

ADDITIO I. Nō fit mētio in litera de hoc quod dicit Ra. Sa. ſ. q̄ AEgyptij q aſcen-
derūt cū Iudęis de AEgypto, icitauerūt filios Iſraël ad idolatriā, ſed
pplo hoc cōiter attribuit: cū tn̄ ſcriptura cōſueuit exprimere ſimiles
incitatiōes cū cōtingūt. vn̄ Nu. xi. g. vbi agit̄ de pctō ppli i loco qui
vocat⁹ eſt: Sepulchra cōcupiſcētię, qđ qdē pctm̄ fuit incitatum per
AEgyptios inter eos miſtos. dicit̄ in litera: Vulg⁹ qppe pmiſcuum
qđ aſcēderat cū eis, flagrauit deſiderio carnium &c. quod etiam in
propoſito expreſſiſſet ſi ſimiliter contingeret, & ideo dictum Rab.
Salo. in hoc loco nullum habet fundamentum.

¶ In eo. c. xxxij. vbi dicit̄ i poſt. Quare hic nō fit mētio de Hur &c.

ADDITIO II. Ex hoc quod hîc nō fit mētio de Hur non ſequit̄ q̄ fuit inter-
Hur quō mortuus fect⁹ à pplo, eò q̄ ipſum argueret de ſcelere. poſſibile em̄ eſt, qđ p-
uent⁹ fuiſſet morte naturali vel aliter impedit⁹, ſic vt nō iteruenijſſet F
in illo actu. Nō em̄ eſt veriſimile, quòd ſcriptura prætermiſiſſet ex-
primere actū tā vtuoſum & narratiōe dignū & exemplarē. Aaron
etiā hoc retuliſſet Moyſi i ſuā excuſatiōnē. Silr & Moyſes redarguiſ-
ſet pplm de homicidio tā nephādo: nullū tn̄ iſtorū legit̄. vnde dicta
Ra. Sa. i hoc loco ſunt fictitia, nec ſequunt̄ eū in hoc alij expoſitores
Hebręorū. ¶ In eo. c. xxxvij. vbi dicit̄ i poſ. Qđ cū vidiſſet Aaron.

ADDITIO III. Licet inſania ppli circa cultum iſti⁹ idoli & ei⁹ veneratione ma-
xima fuerit, nō tn̄ veriſimile eſt, q̄ quātūcūq; appetit⁹ in eis corrū-
peret̄, q̄ iudicū rōnis tātū in ſe extinctū fuiſſet, q̄ iudicaſſet rē penit⁹
inaiatā fuiſſe deū, niſi i eo apparerēt aliq̄ ſigna mōſtruoſa, vel quaſi
miraculoſa. vn̄ qdā dicūt & veriſilr, qđ ille vitul⁹ videbat̄ exercere
q̄dā opa ſilia opib⁹ vitę, ſicut eſt comeſtio & hmōi, qđ potuit eſſe
opatione dęmonū, q in vitulo fabricato hoc faciebāt vt eos attrahe-
rēt ad idolatriā, ſicut ſolēt facere, dādo rn̄ſa in idolis, vt hoīes deci-
piāt: put cōiter tradit̄ in legēdis ſanctorū, & ſic ille vitulus aure⁹ nō
erat ver⁹ vitul⁹, ſed incętum videbatur comedere fœnū. Dicitur in
Pſal. cv. c. fuiſſe i ſilitudinē vituli comedētis fœnū. Ad hoc etiā facit
illud qđ Aarō dixit Moyſi. Egreſſus eſt vitul⁹ iſte &c. vt. j. patebit.
¶ In eo. ca. xxxij. vbi dicit̄ i poſ. ſcđm Ra. Sa. & alios doctores Heb.

ADDITIO IIII. Scđm doctores Hebręorū tm̄ q̄tuor pcepta erāt i pri-
ma tabula, primū. ſ. Ego ſum dn̄s. ſcđm: Nō erūt tibi dij alie. tertiū:
Nō aſſumes nomē dn̄i tui i vanū. q̄rtū: Memēto vt diē ſabbati ſcti-
fices. Cętera vò ſex in ſcđa tabula, q̄rū primū ē: Honora patrē &c.
¶ In eo. ca. xxxij. vbi dicit̄ in poſtil. Hæc autem fractio tabularum.

ADDITIO V. Fractio tabularū nō videt̄ eſſe ppria ſignificatio euacuationis
legaliū in aduētu Chriſti. principalia em̄ q̄ in tabulis cōtinebant̄ erāt
moralia & valde ppinqua iuri naturali, q̄ nō ſunt euacuata in ad-
uentu Chriſti: Sed melius videt̄ dicēdū, q̄ fractio tabularū ſignificat
trāſlationē legis, de qua ad Heb. vij. b. Tranſlato ſacerdotio, neceſſe
eſt vt legis trāſlatio fiat. Vn̄ primę tabulę ſignificabāt legē veterem
imperfectam, quā irritauerunt tranſgreſſores, ſecundæ verò tabulæ
quæ factæ ſunt poſt recōciliationem: ſignificant legem nouam: per
quam populus eſt deo reconciliatus. ¶ In eo. ca. xxxij. vbi dicit̄ in
poſ. Ideo videt̄ quod dixerit mendacium. d. Egreſſus eſt hic vitulus.

ADDITIO VI. Licet qdā Hebręorū expoſito. teneāt, q̄ Aarō nō pec-
cauit in facto vituli, introducentes quaſdā excuſationes friuolas, ad
quarū euacuationem ſufficit autoritas ſcripturę. j. Deu. ix. c. vbi de
hac materia tractās dicit: Aduſum quoq; Aaron &c. ex quo patet Quō Aarō peccauerit
manifeſtè Aaron in hoc caſu grauiter peccaſſe: nō tn̄ videtur dicen-
dū (put qdā voluit) q̄ peccaſſet pctō idolatrię: qđ qdē pctm̄ eſt ma-
ximū ſimpliciter inter pctā, vt habet̄ in glo. Leui. xv. Aaron em̄ nō
legit̄ adoraſſe nec coluiſſe vitulum: nec alios ad hoc induxiſſe, ſed ſo-
lùm feciſſe & fabricaſſe vitulū, & qa in hoc facto min⁹ recto occa-
ſionē dedit alijs idolatrādi, idcirco pprie cōmiſit peccatum ſcādali
actiuè, inq̄tū ex tali facto inordinato alijs prębuit occaſionē ruinę.
Circa qđ attendēdū, q̄ talis ruina populi nō fuit ab eo intenta. qđ
patet ſic: Nam ppl's ab Aaron nō petiuit, vt faceret ſibi deos quos
colerēt, ſeu adorarēt, ſed dixerūt: Surge fac nobis deos, qui nos pce-
dāt &c. ſ. ad ducatum itineris, vt nubes vel angelus ſolebat eos pce-
dere in via, quibus nō debebat̄ diuin⁹ cultus: ex pnitate tn̄ ppli ad
malū, facto vitulo, & apparētibus in eo operationibus diaboli ali- H
quibus ſimilitudinib⁹ operū vitę, vt ſuprà dictū eſt, ſtatim adoraue-
runt & dixerūt: Hi ſunt dij tui Iſraël: & ſic idolatria ppli fuit omni-
no pter mentē Aaron ſecuta, ſicut nec in prima petitione populi
hoc includebat̄ vt dictū eſt. Et huic ſententię conſonat planus ſenſus
literę. nam cùm Moyſes dixiſſet ad Aaron: Quid tibi fecit hic popu-
lus, vt induceres ſuper eum peccatum magnum? In quibus verbis
videbat̄ Moyſes attribuere ipſi Aaron, q̄ induxiſſet pplm ad idola-
triā, qđ eſt ſimpliciter peccatum magnum, vt dictum eſt. Ad hoc
reſpondit Aaron excuſans ſe ab hoc, qđ populum ad idolatriam
induxiſſet dicens: Tu enim noſti populum iſtū, q̄ pnus ſit ad ma-
lum &c. quibus verbis bene cōſideratis Aaron nō excuſauit ſe per
timorē dicens: timui populum: ſicut Saul. j. Re. xv. f. ſed ex pnitate
populi ad malū. q. d. hoc peccatū tam magnū ex pnitate eorum ad
malum pceſſit, nō ex inductiōe nec intentiōe mea. Qđ Aaron pba-
uit ex hoc qđ ſequit̄: Dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos pręce-
dāt &c. id eſt nō petierāt à me deos ad colendū vel ad adorādū. ab-
ſit enim à me q̄ hoc facerem: & ſequitur: Egreſſuſq; eſt vitulus iſte:
ſcilicet in tali ſimilitudine vitę q̄ pplm inclinauit ad idolatriā, vt di-
ctū fuit ſuprà eo. ca. in additione. iij. Nec curauit Aaron exprimere
qđ ipſe formaſſet opere fuſorio vitulum, qa hoc nō fuit motiuum
principale erroris populi, ſed ſimilitudo vitalis quę in eo erat, & ſic
compendioſè narrauit ea quę ipſe fecerat, vt in glo. Ex q̄bus patet
q̄ Aaron excuſauit ſe à peccato idolatrię, qđ eſt maximū nō tamen
à pctō ſcādali actiui, qđ quidē ſcandalum fuit per accidens, non per
ſe, eò q̄ fuit pręter intentionē: vt dictū eſt. Nec etiā mendacium lo-
cut⁹ eſt Moyſi. eſſet em̄ abſurdū, q̄ p mendacia excuſaret ſe à Moy-
ſe q à deo nouerat veritatē facti. vnde Aug. in hoc loco put in glo.
Cōpendioſè locut⁹ eſt Aaron, nō dicēs q̄ ipſe formauerit vt exiret:
an excuſatiōis cauſa timēdo mentitus eſt, tanq; in ignem periturum
aurum proiecerit, atq; ipſo non id agente forma vituli exiuit, quod
ideo nō eſt credendū, qa nec latere Moyſen poſſet verum, cum quo
deus loquebat̄, & fratrē de mendacio non redarguit. Hæc ille. Patet
ergo ex ſn̄ia Augu. quod nō eſt dicendum, q̄ mendaciter fuit locu-
tus Aaron: tum quia loquebat̄ cum illo qui ſciebat veritatem à deo
ſcilicet Moyſe: tum qa nō fuit redargutus de mēdacio &c. Si autem
querat̄, quid intēdebat Aaron in fabricatione vituli, cùm ipſe ſcie-
bat q̄ vitulus ille nō poſſet deducere populum, nec etiam intende-
bat, vt adoraret̄ vel coleretur vt deus. Ad hoc pōt dici q̄ fortè in-
tendebas

A tendebat illudere populū,qui ipſum Aaron incitabat ad faciēdum illud quod manifeſtè excedebat potentiā ſuā,ſcilicet facere deos qui eos p̄cederent,qđ videtur ridiculū.Et iſto modo legiť de Helia: qui illudēdo prophetas Baal,vt patet.iij.Reg.xviij.co.dicebat eis: Clamate voce maiori:deꝰ em̄ veſter in diuerſorio eſt: forſitā loquitur aut certè dormit,vt excitetur.Sciebat enim Helias,ꝙ iſta quæ dicebāt de Baal nō erāt vera,& tamē vt exſtimationē prophetarū Baal oſtenderet eſſe fatuā & inanē,ſic illudebat eos.Siľr in ꝓpoſito, cùm Aaron ſciuiſſet ipſum nō poſſe facere qđ petebāt:finxit ſe tamē hoc attentare ſeu facere,formādo vitulū quem ſciebat inutilem ad hoc qđ petebāt ipſi,vt ęſtimationē eorū vanā eſſe oſtēderet: quo qđem fabricato,qa per oꝑationē diaboli in eo appuerunt aliqua oꝑa ſiſia opibꝰ vitę,vt dictū eſt,ppl'us ex ſui ꝓnitate ad malum adorauerūt. Vñ licet intētio Aaron in hoc nō fuerit peruerſa,factū tamē eiꝰ fuit minꝰ rectū tanꝗ habēs ſpem mali à quo eſt abſtinendum iuxta doctrinā Apl'i.j.Theſ.v.d.Ab omni ſpe.mali abſtinete vos &c.pręſertim cū ipſe nouiſſet ꝓnitatē populi ad malū, & ſic Aaron peccauit pc̄tō ſcādali,quia per ſuū factū minꝰ rectū p̄buit ppl'o occaſionē ruinę.Nec eſt ſimile de verbis Heliæ ad ꝓphetas Baal.Dicta em̄ Heliæ prędicta non p̄buerūt occaſionē ruinæ ꝓphetis Baal, quia iam ipſi erāt peſſimi idolatræ:ſed hoc factū Aaron licet nō p̄buerit cām ꝑfectam idolatrādi,p̄buit tñ occaſionē,in quo manifeſtū eſt,ꝙ grauiter peccauit,nō pc̄tō idolatriæ vel mēdacij,ſed pc̄tō ſcandali actiui vt dictū eſt:quod quidē peccatum Aaron nō celauit à Moyſe, ſed cōfeſſus eſt cùm reſpondit:Ne indigneť dñs meus,q.d.licet merear indignationē ex facto inordinato,tñ factū ſic contigit.Tu enim noſti.exponatur vt ſuprà.vnde & Moyſes nō replicauit redarguendo eū de mandacio nec de peccato magno idolatriæ, ſed orauit deum pro ipſo ſeorſum à ppl'o,& nō cū tanta inſtātia orationis, vt patet. Deutero. ca.allegato,eò ꝙ lōgè minꝰ peccauerat ꝗ̄ populꝰ.Si enim à peccato à Moyſe ſibi impoſito ſe per mendacia excuſaret,ꝑuerſius ſe haberet ꝗ̄ populꝰ qui vindictā diuinā à Moyſe illatā patiēter ſuſtinuit,de quo non legiť ppl'm reſtitiſſe nec murmuraſſe. Ex qua quidē expoſitiōe literę cōſona tolliť quędā obiectio malitioſa, quā

B quidā nō bñ ſentiētes in hoc loco inducūt dicētes: quòd Aarō qui idolatrare fecit ppl'm:nec pc̄m̄ ſuū cōfeſſus eſt,ſed potius per mendacia ſe excuſauit,ſtatim fuit aſſumptus ad ſummum ſacerdotium, nulla mētione facta de pœnitētia interpoſita. Quæ quidē obiectio manifeſtè aſſumit falſum,vt patet ex dictis. Nec tamen peccatum Aaron debet multùm aggrauari ex magnitudine nocumenti quod in populo fuit ſubſecutū:qa euentus ſequens nō addit ad malitiam ſeu bonitatē actus,niſi ſit pręuiſus & intētus ab agente,vt in prima ſecūdæ.q.xx.ar.v.in cor.q.quod nō fuit in ꝓpoſito, vt dictum eſt. Cōcordat etiā huic ſentētiæ,qđ immediatè ſequitur: Videns ergo Moyſes populū ꝙ nudatus eſſet &c.ſpoliauerat em̄ eū Aaron &c. Circa qđ cōſiderādū,ꝙ ſi populus ex inductione Aaron peccaſſet, vt contrarium opināntes dicunt, populus fuiſſet excuſabilis ſaltem à tanto,cū in abſentia Moyſi ipſi Aaron debebant obedire tanquam rectori:& ſic principalitas huiꝰ peccati erat attribuēda ipſi Aaron, tāꝗ principali actori & īductori.ppl'o verò ex cōſequēti: ſed qa ſic nō cōtigit in facto,vt dictū eſt,ideo hmōi peccatū principaliter fuit in ppl'o,cui etiam principaliter pœna debebať:qua ratione Moyſes tanꝗ iudex rectus primò inquiſiuit, vtrū Aaron induxiſſet ppl'm ad peccandū dicēs:Quid fecit tibi populus,vt induceres ſuper eum peccatū magnū:poſtꝗ verò certificatꝰ eſt de oppoſito ꝑ reſpōſionem Aaron modo ſuprà expoſito,ſtatim miſit manū ad exercendā vindictā in trāſgreſſoribus.vñ ſequiť:Stās in porta caſtrorū. vnde verba p̄dicta cū diciť: Vidēs ergo Moyſes ppl'm,qđ eſſet nudatus &c.intelligenda ſunt de manifeſtatione ſceleris,prout in ſecunda expoſitione poſtillatoris,& eſt ſenſus,quòd vidit Moyſes per inquiſitionē ſupradictā, qđ huiuſmodi ſcelus manifeſtè ſeu apertè erat in populo.vñ qđ dicit:Nudauerat em̄ eū Aaron:intelligiť de hoc qđ Aarō apuit Moyſi facti veritatē vt dictū eſt.Si aūt dicať ꝙ Moyſes nō debuiſſet credere Aaron in hoc facto,eò ꝙ loquebatur ꝓ ſe.Dicendū ꝙ Moyſes rationabiliter cōfidebat Aaron in hoc,ꝙ ſi fortè illud peccatū magnū ex fragilitate vel aliâs cōmiſiſſet, non illud celaret,ſed potiꝰ cōfitereť & peteret veniā pręſertim Moyſi quem ſciebat eſſe verū ꝓphetā dñi,vt dictū eſt.Licet em̄ quādoꝗ contigit vt ſancti viri incurrāt magna pc̄tā,tñ cū à deo vel eius nūcio reqruntur,ſtatim confitentur,vt legitur de Dauid.ij.Reg.xij.d.

An oēs Leuitę īculpabiles

¶ In eodem ca.xxxij.vbi dicitur in poſtilla:Ex hoc dicit Rab. Salo. quod nullus de filijs Leui.

ADDITIO VII. Hęc opi. Ra.Sa.ē cōmunis apud oēs expoſitores Hebręorū antiquos,nō ſic intelligēdo, ꝙ nullus de Leuitis fuit culpabilis ī facto vituli,qa fortè multi eorū nō reſtiterūt colētibus ſeu adorantibꝰ,in quo erāt culpabiles,nō tñ idolatrauerūt cōſenſu mentis,nec facto exteriori, ꝓut clarè & determinatè.Ra.Moy.AEgyptius tradit in ſuo Directore neutrorū. dicēs de idolatria.ca.j.

C Quòd licet populꝰ Iſraëliticus pluries idolatraſſet ſeu ad idolatriā declinaſſet, Leuitæ tñ nūꝗ idolatrauerunt.vnde nō valet qđ obijciť de Aaron. Nā licet in fabricatione vituli non fuerit ſine culpa,nō tñ dicēdū eſt qđ idolatrauerit,vt in pręcedēti additione oſtenſum eſt.Similiter videť tenēdū circa peccatū occiſiōis Chriſti ſcilicet ꝙ Leuitę ꝓut à ſacerdotibꝰ diſtiguunť,nō fuerūt ꝓcipes in illo crimine peſſimo,in ꝗ cęteri ſtatꝰ Hebręorū fuerūt rei, vt plenius deo duce eſt tractandū in quadam additiōe ſuꝑ Ioh.xj. ¶ Ad hoc autem quod obijcitur,de hoc quod dicit: Occidat vnuſquiſꝗ fratrem ſuum,ſatis reſpondetur in poſtilla.

¶ In eo.ca.xxxij.vbi diciť in poſ.Sed tūc occurrit duplex difficultas.

ADDITIO VIII. Scđm ſanctū Tho.in prima pte.q.xxiiij.in reſponſiōe ad primū argu.Liber vitę poſſet dici tripliciter ſicut & liber militię.Primo em̄ mō pōt dici liber vitę,ſcriptio eorū qui ſunt electi ad vitā ęternā,ſicut liber militię pōt dici in quo ſcribunť electi ad militiā.Scđo mō pōt dici liber vitæ,in quo ſcribunť ea ꝗ ducūt ad vitā ęternā:ſicut liber militiæ pōt dici in ꝗ tradiť ars militaris,& iſto mō nouū & vetꝰ teſtamētū dicunť liber vitę:ꝓut in glo. ſuper illud Eccl.xxiiij.c.Hæc oīa liber vitæ ſunt. Tertio mō pōt dici liber vitę illa vis diuina qua fiet,vt cuilibet ī memoria reducanť facta ſua, ſicut & liber militię dici pōt in ꝗ recitanť facta militū,& iſto mō ītelligiť illud Dañ.vij.d.Libri apti ſunt. Quarto etiā modo diciť liber iuſtorum,vt in.ij.Reg.j.ca.In quo libro facta exemplaria iuſtorum vel ſanctorum intelliguntť ſcribi ad memoriā futuram:vñ in ꝓpoſito licet à libro vitę primo modo vel tertio modo intellecto Moyſes nō petiuiſſet deleri,petiuit tñ deleri à libro vitę ſcđo & q̄rto modo intellecto.petebat em̄ Moyſes,ꝙ lex nō denoīareť noīe ſuo: nec etiā ꝙ geſta ſua in eductione ppl'i de AEgypto & in alijs ſimilibꝰ in memoriā reducereť ex ꝗ ppl's pp quē laborauerat erat ꝑpetuò cōdēnādꝰ.Qđ aūt diciť in pſal.lxviij.f.Deleanť de libro viuentiū &c.ītelligiť de libro vitę primò modo intellecto,eò ꝙ in libro ſic ītellecto dicunť ſcribi aliq ſcđm qđ prout in poſtilla,ſcđm iſtā expoſitionē Moyſes nō petiuit aliq impoſſibile,nec cōtra charitatē, vt patet cōſiderāti,& qa etiā talis deletio à libro ſcđo & q̄rto modis accepto videť habere rōnem pœnę,ideo reſpōdet dñs:Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.q.d.tu qui nō peccaſti, non debes deleri. D

Liber vitæ

¶ In eo.ca.xxxij.vbi diciť in poſtilla:Ex hoc aūt ꝙ dicit.Ra.Sa.ꝙ in omni infortunio.

ADDITIO IX. Ratiōabiliter obijcit poſtillator cōtra aſſerētes,ꝙ ꝑ diē vltionis intelligiť hîc captiuitas babylonica vel Romanorū,prout in poſtilla. Pōt etiam vlterius confirmari prima ratio poſtillatoris,quæ ſumitur ab autoritate veteris teſtamenti ſic: Nam ratio quare deus reddit iniquitatem patrū filijs ac nepotibꝰ in tertiā & quartā generationē, cōmuniter ſumitur ex hoc ꝙ filij & nepotes pluries inueniuntur imitatores paterni ſceleris:qđ nō habet locū in peccato vituli:qđ peccatū omnes cōmittētes dimiſerūt,& pro eo ſuſtinuerūt diuinā vltionē patienter vt patet expreſſè in hoc ca.ſimiliter in ſequenti ca.habetur, qđ ppl's luxit,& in ſignū triſtitię & cōtritionis depoſuerunt ornamenta ſua. Poſtremi etiam eorum vſꝗ in p̄ſentē diē hoc peccatū, ſcilicet vituli deteſtanť,vt eſt manifeſtum.vnde dicere,qđ deus exercet in eis vindictā ꝓpter hoc peccatū etiā hodiernis temporibus, videtur dicere cōtra diuinā miſericordiā, ꝗ nunꝗ pœnitentibus & dimittētibus, peccata dimittere denegat.Itē circa hoc attendendū eſt,ꝙ hęc expoſitio Ra.Sa.in hoc loco nō eſt ſolū falſa, ſed etiā malitioſè fabricata. Nituntur enim cellare, qđ deſtructio ciuitatis Ieruſalē per Titū & Veſpaſianū facta quę fuit acerbiſſima,ſimiliter & captiuitas eorū hodierna ꝗ excedit cæteras in duratione & ignominia & hmōi, fuerūt ſicut & ſunt in vltionem occiſionis Chriſti ab eis inductæ, & ideo volūt iſta attribuere peccato vituli,qđ nullū habet fundamētū,ꝓut deo duce videbitur, vbi propriè de hac materia fuerit tractādum.

An vitulus fecerit aliꝗ opera vitę.

REPLICA correctorij cōtra Bur.fingentē. In ca. xxxij.cū poſtillator exponeret illū locū. Qđ cū vidiſſet Aaron ædificauit corā eo altare,per hunc modum, quod Aaron videns ppl'i maximā pronitatem ad vituli adorationem,nitebatur impedire per dilationes, ſperans reditum Moyſi,& ſic ędificauit altarę, ędificato altari fecit proclamationem ſolennitatis in craſtinum &c.Hîc Burgen. dicit, quòd veriſimiliter viſus eſt populo vitulus ille exercere quędam opera ſimilia operibus vitæ,ſicut eſt comedere & cętera huiuſmodi:quod fieri potuit illuſione dæmonū, & cętera quę ibi ponit.Hæc autem Burgen.cum fingentibus fingit, vt excuſet inſaniam populi Iudaici, cū aliquando Iudęus fuerit,quaſi iudiciū rōnis in eis nō fuerit ſic abſorptum, vt crederēt rem penitꝰ inanimatā eſſe deum.Simile ar.pōt fieri,ſi vitulum viuum crederet eſſe deum, & multò fortius conflatilem comedentem fœnum crederet eſſe deum.non enim oportet hîc dubitare de oppreſſione iudicij rōnis ꝑ malitiā populi abundantem & fortiſſimam cōplacentiam

E mam cōplacētiā ad idolatrandū. Quid em̄ dubitabit iudiciū ratio-
Queſtio nis abſorptū, vbi tradunť obliuioni ea etiā quę in vacuis mentibus
herēt: de qb⁹ diciť Pſal. cv. d. Obliti ſunt deum qui ſaluauit eos, qui
fecit magnalia in AEgypto, mirabilia in terra Chanaā, terribil a in
mari rubro. Vbi videatur gloſa magiſtralis de extrema illius popu
li obcęcatione: vnde ad eorū inſaniā palliādā non oportet fingere
Nota vitulum illū comediſſe. Nam beat⁹ Aug. primo mirabilium ſacræ
ſcripturę ca. xv. vult ꝙ filij Iſraël in deſerto cū adorare idolū vellēt,
nō aliā ſtatuā ꝗ̄ vitulū fecerūt, quia vitulus in AEgypto iuxta ſepul
chrū Ioſeph ſculptus adorabatur ab AEgyptijs, à quib⁹ Iudæi didi
cerūt. vide ibi beatū Augu. Idem dicit gloſ. interli. infrà ſup verbo:
Fecit eis vitulū &c. & tamen in AEgypto illū vitulū cōedere nō vi-
derūt, nec p̄dicta figmēta ſunt ad ꝓpoſitū literę p̄ſētis, cū diciť: Qđ
cū vidiſſet Aaron, ędificauit corā eo altare &c. Nā hîc nō diciť po-
pul⁹ in vitulo aliqd vidiſſe, ſed ſol⁹ Aaron quē conſtat circa vitulū
deceptū nō fuiſſe, quaſi ꝑ opationē diabolicā inclinat⁹ fuiſſet ad vi-
tulū colēdū: quia & ipſe Burgeñ. nullū malū imponit ipſi Aarō ni-
ſi factū ſcandali actiui: & cū ſufficeret ad illā infamiā populi malitia
& ꝓnitas ad idolatrādū, nō eſt theologicè dictum, ꝙ diuina permiſ
ſio acceſſerit, ꝑmittēdo dęmōēs, vt ꝑ huiuſmodi exercitium vitæ in
vitulo populū ſic peculiariter deductū ſeducerent, & alia ꝑs excu-
ſatiōis illi populo remaneret, quaſi ſeduct⁹ eſſet deo ꝑmittēte. ꝓpte
rea ſimilitudo de paganis recipientib⁹ reſpōſa in idolis, & iſtis peſſi
mis Iudęis quā Burgeñ. adducit non valet, nec probat vitulum cō-
flatilē apparēter comediſſe, ꝑ hoc qđ adducit de Pſalmo: In ſimili
tudine vituli comedētis fœnū: qa nō vult litera Pſalmi, qđ cōflatile
comeſtionē exercuerit, vel aliqđ aliud opus ſimile opi vitæ, ſed qđ
verus vitulus comederit fœnū, cui iſtud idolū fuit ſimile in figura
& forma artificiali, nō in actu comedēdi: ideo diciť eos mutaſſe glo-
riā dei nō in vitulū, ſed in ſimilitudinē. i. idolū & imaginē veri vitu-
li comedētis fœnum. Nec ideo dixit Aaron: Egreſſus eſt hic vitulus
quaſi greſſus ille vituli aliqd operis vitæ oſtenderit, qa egreſſus ille
fuit ope fuſorio, ꝓut probat beatus Auguſ. & glo. ſuprà preallega.
¶ In eo. ca. vbi poſtillator dicit fractionem tabularum ſignificare
legis veteris euacuationē tempore euāgelij. Burgeñ. dicit ſignificare
trāſlationē, vtrūq; pōt ſtare ſecundum diuerſam applicationē. Al-
legoricè neutrū tñ ad literalem ſenſum videtur pertinere. ¶ In eo.
ca. ponit Burgeñ. digreſſionē modicū facientē ad literæ veritatem,
quia multa extra literā p̄ſupponit cōtra quādam ſui ipſi⁹ regulā p̄-
tenſam poſitā in queſtiōe ſua p̄ambula. Supponit enim, ꝙ vitulus
ſit viſus à populo exercere opa vitę, vt comedere & hmōi, qđ ex li-
tera nō habeť, vt ſuprà oſtēſum eſt in correctorio primo huius ca.
Item ſupponit ꝙ populus non petiuit deos vt coleret, ſed vt habe-
ret eos ductores, ꝙ etiā ex litera nō ſequitur: imò ex litera iūcta glo-
ſa habeť oppoſitum, qa diciť in gloſa interli. ſuper verbo: Fecit eis
vitulū: bouē in AEgypto adorauerūt, & fortaſſis aliud idolū nō ſuſ
cepiſſent. vñ patet ꝙ ppl's petijt deos quos coleret, imò vt ducto-
F res eos nemo expeteret, niſi eis cultum exhiberet propoſuiſſet, à quo
enim

em̄ qs petit in ea neceſſitate conductus beneficiū, reſtat vt ei debitū G
exhibeat cultū ad deū verum, cum non habuiſſet recurſum ad deos
poſtulatos habebat animū inclinatum vt videtur, nec petierunt eos
vt colūnam vel angelū, qa hmōi in ſcripturis deos vocari non eſt
cōſuetū. Supponit Burgeñ. tertiò, ꝙ Aaron coram Moyſe ſe non
excuſauit ꝑ timore, quaſi populū ꝓnū ad occidendū timuiſſet, qa
ꝓnitatē populi ad malū, ad ſolā idolatriam reſtringit. Sed hui⁹ ſup-
poſitiōis oppoſitū patet ex litera iūcta glo. interli. ſup verbo: Tolli-
te inaures &c. Ibi em̄ diciť: Nō eſt auſus reſiſtere, quia ſciebat popu-
lum pronū ad occidendum. Item Burgeñ. nititur Aaron excuſare
à mēdacio quaſi Moyſi q cū deo locut⁹ fuit, mētiri nō poſſet, & qa
Moyſes eū de mendacio non redarguit: Sed ille rationes non ſunt
ſufficiētes: deus em̄ loquendo ꝓphetis nō loquiť ſemꝑ de omnibus
imò quędam cellat, ꝓut dixit Heliſęus. iiij. Reg. iiij. Dominus cellauit
à me, & non indicauit mihi. In ꝓpoſito em̄ patet ex litera, qđ deus
Moyſi pctm̄ Aaron nō ſpecificauit, qa eum redarguit quaſi pplm̄
ad idolatriam induxiſſet, de quo ſe excuſauit, vt dicit Burgeñ. in
eadem digreſſione. Patet igitur primā rationē nō valere: Nec ſcđa
valet, quia non ſequiť: Moyſes non redarguit Aaron de mendacio:
igiť mētit⁹ nō fuit: fortaſſe mandaciū eius nō attēdit, ſed deo ſuppli-
cando commiſit. Cętera quæ in hac digreſſione ponit, tranſeant vt
addita, cū contra poſtillatorē militare non videantur. ¶ Item in eo.
c. vbi poſtillator exponit, quomodo Moyſes ſe petijt deleri de libro
vitæ &c. Burgeñ. addit quaſdam inuolutiones dicens: Librum vitę
accipi tribus modis. Primo modo ꝓ inſcriptione ad vitam æternā,
& illo modo dicit Moyſen non petiſſe ſe deleri. Sed hoc dictum eſt
contra beatū Augu. & glo. dicentes: Securus quidem hoc dixit, vt
à ſequētib⁹ ratiocinatio cōcludať, id eſt vt qa deus nō deleret Moy
ſen de libro ſuo, populo illud pctm̄ remitteret &c. vñ patet librū vi
tæ hîc accipi ꝓ inſcriptiōe ad vitā ęternā. de alijs enim acceptiōibus
libri quas ponit Burgeñ. non eſſet talis cōſequētia ad propoſitum.
Quid enim magnū ſi Moyſes non ſcriberet in biblia quā dicit Bur.
librū vitę ſcđo modo dictū: Ad ꝓpoſitū cōſequētiæ quā bea. Aug.
intendit & glo. eſt ꝙ vi diuina ad memoriā reducantur facta cuiuſ-
libet, quā dicit librū vitæ tertio modo dictum: quia hęc diuina vis
eſt liber apertus, & erit tam bonis vel malis, vt dicitur in glo. Dañ.
vij. Similiter de libro quarto mō dicto, qa ille nō diciť ſimpliciter li-
ber vitę ſanctorū, in quo ſcripta ſunt facta exēplaria iuſtorū, nō em̄
magnū eſt in illo libro nō ſcribi: qa multorū ſanctorū geſta nō ſunt,
imò & multa geſta ſanctiſſanctorū ſcripta nō ſunt, vt diciť Ioh. vlti.
Cum illa igiť diſtinctiōe Burgeñ. modicū facit ad veritatem literę:
nec reſpondet rōnibus poſtillatoris, quę faciūt cōtra queſtionē prin
cipalē, ſed nec concluſio Burgeñ. pōt eſſe vera, qua dicit ꝙ Moyſes
ſolùm petiuit deleri de libro vitæ, ſecundo & quarto modo dicto,
quia ad petitionem Moyſi dominus reſpondit. Qui peccauerit mi-
hi, delebo eum de libro meo. certum tamen eſt multos ſanctos qui H
domino fuerunt grati in libro ſecundo & quarto modo dicto non
ſcribi: quia nec in libro ſcripturæ, nec in libro vitæ ſanctorum.

GLOS. ORDI.

Cap. XXXIII.

Locutuſq; &c. Vade &c. Aug. Deus irat⁹ videť dicere: Tu & popul⁹ tuus quē eduxiſti, alioquin dixiſſet: Tu & populus meus quem eduxi. Sed quādo idolum popoſcerūt, ita locuti ſunt: Moyſes hic homo, q eduxit nos de terra AEgypti &c. liberationem ſuam in hoīe cōſtituēdo. Hoc eis mō replicať, cū diciť: Tu & popul⁹ tuus, quē eduxiſti de terra AEgypti: qđ illis crimē eſt, nō Moyſi. Volebat em̄ Moyſes, vt in domino ſpē ponerēt, & in ei⁹ miſericodia, ſe ab illa ſeruiture liberatos crederēt: cui⁹ tñ apud deū erat tm̄ meritū ꝑ dei gratiā, vt ei diceret: Sine me, † vt iraſcar cōtra eos. Qđ vtrūq; iubētis ſit, cū ait: Sine me, aut quaſi petētis, vtrūq; videť abſurdū: Nā ſi de⁹ iubebat, famul⁹ iobediēter nō parebat, & deū hoc à ſeruo ꝓ bñficio petere nō decebat, q poterat eos etiā ipō nolēte terere. Significat ergo his vbis deus velut plurimū ꝓdeſſe apud ſe illi populo, ſic ab illo viro diligi, quē ſic dñs diligebat, vt eo modo admoneremur cū merita noſtra nos grauāt ne diligamur à deo, releuari nos apud eū illorū meritis poſſe quos verè diligit. Nam cū à deo diciť homini, Sine me & cōteram eos, hoc eſt, cōtererē eos, niſi diligerenť à te: Quaſi, noli eos diligere: & cōterā eos: quia ne id faciā, dilectio tua intercedit. Obtēperādum eſſet dño dicēti: Noli eos diligere, ſi hoc iubēdo dixiſſet, & nō potius admonēdo & exprimēdo, quid illū ab eorū ſupplicio reuocaret; nec tñ etia illo intercedēte, ſine flagello diſciplinę populū dere-
liquit.

† & iratus cōterā eos Gen. 22. g.

liquit. Neſcio em̄ q̄ mō, vt ſic eos diligeret ipſe Moyſes, deus illos occulti⁹ diligebat, qui manifeſta voce terrebat. a ¶ Vade &c. Aug. Continuò tanquā ad ipſum Moyſen, adhuc loquatur occulta cōuerſione q̄ Grēcè ἀποστροφή dicitur, ait ad populū: Mittā angelū meū ante te &c. Magna & mira ſacramēti ꝓfunditas, tanꝗ̄ maiorē miſericordiā poſſet angelus habere, quàm dominus, qui populo duræ ceruicis parceret, & tamen per angelum

- ꝗ̄

* &

Cap. XXXIII.

Locutuſq; eſt[a] dominus ad Moyſen dicens: Vade,[b] *aſcende de loco iſto, tu &[c] populus tuus quē eduxiſti de terra Ægypti, in terrā quā iuraui A-[d] braham, Iſaac, & Iacob dicēs: Se-

a ¶ Non meus. b ¶ Non ego ¶ Sicut ſupra dictum eſt.

a ¶ Hic oſtendit ſe pro patribus hoc facere non quia illi ſint digni.

NICO. DE LY.

Cap. XXXIII.

Locutuſq; eſt dñs ad Mo. Hîc cōſequēter poniť dñi reſpōſio in ſpāli & magis explicita, & primò quātū ad aliquid quod videbať durum. ſecūdò quantū ad id quod eſt gratioſum, ibi: Dixit aūt Moyſes. Adhuc primò ponitur dicta reſponſio. ſecūdò populi increpatio, ibi: Dixitq; dñs. Petitio aūt Moyſi includebat, ꝙ dñs deduceret eos ad terrā ꝓmiſſam, & dominus reſponderat ꝙ daret eis angelum ducem, ideo hîc explicatur qualiter intelligitur, cū dicitur. b ¶ Vade aſcende de lo. Hoc dicitur, quia terra promiſſionis altior eſt ꝗ̄ deſertum in quo erant. c ¶ Tu & populus tu⁹ quē edu. de ter. & non addiť hîc tuus, quia dñs iam incipiebat illi populo recōciliari. d ¶ In terram quā iur. Abra. Iſaac, & Iac. di. vt habeť Gen. xxij. g. Quia feciſti hanc rē, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam & multiplicabo ſemen tuū ſicut ſtellas cęli &c.

Diuiſio

Gen. 12. c

Et mittam

A per angelũ ſe quodammõ abſente qui nuſq̃ abeſſe põt, implere ſe dicit, qđ patrib⁹ eorũ iurauit, tanq̃ & hîc oſtẽdẽs ſe hoc facere, q̃a patrib⁹ ꝓmiſit, nõ ꝙ iſti eſſent digni. Quid ergo ſignificat: niſi fortè ideo ſe nõ eſſe cum eis q̃ durę ceruicis ſunt, quia nõ eũ ꝓpitiũ & ſalubrẽ niſi hũilitas & pietas capit. Eſſe autẽ deũ cũ duræ ceruicis hominibus, nihil eſt aliud, q̃ vindicando adeſſe atq̃ puniendo. vñ: Auerte faciẽ tuã à peccatis meis: q̃a ſi aduerterit, euertit. Sicut eñ fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie dñi.

Pſal. 50. c.
Pſal. 67. a.
Nota quõ de⁹ adeſt hominibus

a ℭ Mittam prçcurſorem. Aug. Deus cum iuſtis eſt viſitando, miſerẽdo, & cõfortando: cum impijs verò, vlciſcendo & puniendo. Et eſt ſenſus: Cũ his nõ poſſum eſſe propter te, vt vindicẽ & puniã, nec propter eos vt viſitẽ & confortem, mittã angelum meum ſaltem.

† in medio tui

b ℭ Tollens tabe. &c. Hoc ꝑ prolepſim accipiẽdũ, ſi de illo tabernaculo accipit̃, qđ Moyſi in monte monſtratũ eſt, & fabricatũ præcipiente dño, à Beſeleel & Ooliab. Vel aliud tabernaculũ fuit, ad qđ iã conueniebãt ad iudicandum.

c ℭ Cumq̃ egrederet̃ &c. Grego. Hebręus popul⁹ de AEgyptiaca ſeruitute liberatus, cũ loquẽte deo colũnã nubis cerneret, vnuſquiſq̃ in tabernaculi ſui forib⁹ ſtabat & adorabat. Vñ dicit̃: Cumq̃ egrederet̃ Moyſes &c.

Myſtice

Quid eſt eñ populũ columnã nubis aſpicere, & in tabernaculi ſui forib⁹ ſtare & adorare, niſi q̃a cũ mens humana illa ſuꝑiora & cæleſtia vtcunq̃ in ęnigmatę cõſpicit, iã clauſtra corpeę habitationis ꝑ ſubleuatã cogitationẽ exit, & illũ hũiliter adorat, cui⁹ ſi ſubſtãtiã videre nõ valet, iã tñ eius potentiã per illuminationẽ ſpũs mirat̃.

† momẽto vno vł vno impetu

Et cùm Moyſes tabernaculum ingredit̃, eius terga populus aſpicit, & in papilionũ ſuorũ

B oſtio conſiſtit: q̃a prędicator cũ alta de deo loquitur, ſupernæ habitationis iã vtcunq̃ tabernaculũ ingredit̃, cuius p̃dicationis officiũ & virtutem, ſi infirmi plenè penſare nõ pñt, tamẽ velut terga aſpiciũt, q̃a poſtrema q̃ valent per intellectũ ſequunt̃, ſed in ipſis minimis q̃ capę ſufficiunt, iam de ſuis papilionib⁹ quaſi exeũt & in oſtijs ſtãt, q̃a habitacula carnis relinquere, & ad illa ęternæ vitæ gaudia, quę audiũt progredi conant̃.

d ℭ Aſpiciebantq̃ &c. Stra. Moyſes tenet figurã legis. Moyſi ergo tergũ ppłs Iudaicus aſpiciebat, q̃a nihil myſticum nihil ſpũale in lege voluit intelligere, ſed ſuꝑficiẽ tm̃ literę. Ideo eius facies abſcondita erat, i. vera & mera cognitio. Ingreſſo illo tabernaculum, deſcendebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium. Alia tranſlatio dicit, quòd Moyſi volente ingredi tabernaculũ, opponebat ſe nubes antè & ꝓhibebat eũ. Hîc aũt dicit̃, ꝙ illo ingreſſo loquebat̃ nubes ante hoſtiũ cũ eo. Sciendũ ergo ꝙ aliquã partem ingrediebat̃ atriũ. ſ. & tũc anteq̃ intraret i tabernaculũ, opponebat ſe nubes, hoc ergo loco ſignificat eos q̃ min⁹ ſunt perfecti ſcientia, &

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et mittã prçcu. &c. ſuprà. xxiij. d. dicit̃. Scabrõnes. Dicẽdũ ꝙ oĩa q̃ fecerunt ad eiectionẽ populorũ de terra Chanaã, fuerunt facta miniſterio angelico.

Deut. 7. c.
ſuprà. 23. c.

b ℭ Et intres in terrã &c. Per hoc intelligit̃ abũdantia lactis & mellis in terra ꝓmiſſionis, quia in pluribus locis eſt multũ paſcualis. Apes etiã ibi mellificant abſque ſollicitudine humana.

c ℭ Non eñ &c. id eſt nõ ero ductor vel comes tui itineris ꝑ meipſum, hoc ſuperi⁹ in ſua reſponſione nõ expſſerat, iõ hîc explicat: vt ſic intelligat̃ angelus ductor, & nõ dñs cũ eo. Sciendũ tñ, ꝙ cũ de⁹ ſit vbiq̃, nõ ſic intelligendum eſt,

a mini tuo dabo eam. † Et mittam a

a ℭ Quem Chriſtum poſſumus intelligere qui eſt angelus magni conſilij, qui præſentia carnis humanum genus viſitauit, & peccata dimiſit.

præcurſorem tui angelum, ut eijciam Chananæum, & Amorrhæum, & Hethæum, & Phereſæum, & Heuæum, & Iebu-

ℭ Eccleſiam ſimplici & perfecta doctrina abundantem.

ſæum, & intres in terram fluen- b tem lacte & melle. Non enim c

ℭ Quia indigni gratia mea & præſentiæ meæ conſolatione.

aſcendam † tecum, quia populus d duræ ceruicis es, ne fortè diſper- e

ℭ Populum tuum.

dam te in uia. Audiens popu- f

ℭ Mœſtiſſimum.

lus ſermonem hunc peſſimum,

ℭ Quia deum offenderat.

luxit, & nullus ex more indu- g

ℭ Vt habitu quoque pœnitentiam demonſtraret.
ℭ Miſertus eſt & dilecti ſui.

tus eſt cultu ſuo. Dixitq̃ domi- h

ℭ Miſertus ſcilicet lugentibus.

nus ad Moyſen: Loquere filijs

ℭ Indomitæ ſuperbiæ.

Iſraël: Populus duræ ceruicis i

a ℭ Babylonicam captiuitatem vel Romanam, vel vltimi iudicij vindictam minatur.

es, † ſemel aſcendam in medio k tui, & delebo te. Iam nunc de- l m

a ℭ Manifeſtam dei præſentiam qua illi populo per angelum apparebat, vel quod infra caſtra erat in medio eorũ quo orationis conſulendi gratia confluebat populus.
b ℭ Id eſt ſcire faciam te quantum mali perpetraueris, quo mea præſentia & angelica viſitatione priuaris. Nam ab illo die non ita manifeſte apparuit deus illi populo.

pone ornatum tuum, ut ſciam n quid faciam tibi. Depoſue- o runt ergo filij Iſraël ornatum ſuum à monte Horeb. Moy- p b ſes quoque tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra pro- q cul, uocauitque nomen eius r tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui † habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad tabernaculum fœde- c ris extra caſtra. Cúmque e- s

a ℭ Prædicator alta loquendo.
b ℭ Supernæ habitationis.

grederetur Moyſes ad taberna-

a ℭ Voluntate.

culum, ſurgebat uniuerſa plebs, t

a ℭ In egreſſu: id eſt corporeæ habitationis.

& ſtabat unuſquiſque in oſtio

a ℭ Papilio eſt tentorium a ſimilitudine volatilis ſic dictum.
b ℭ Alias reſpiciebant.

d papilionis ſui, aſpiciebántque

a ℭ Sequentes ſcilicet per intellectum poſtrema quæ poſſunt.

tergum Moyſi, donec ingre-

ℭ Cæleſtis habitationis.

deretur tentorium. Ingreſſo autem illo tabernaculum fœ-

a ℭ Illuminatio ſpiritusſancti.

deris, deſcendebat columna v

ligendũ eſt quin eſſet cũ eis ꝑ eſſentiã, potentiam, & prçſentiã: ſed ꝙ non adeſſet eis ꝑ miraculorum operationem ſicut ante fuerat.

C
† Ioſe. 24. c.

d ℭ Quia populus &c. & ideo indignus talibus bñficijs diuinis.

e ℭ Ne forte &c. non eſt per hoc intelligendũ, quòd angelus de quo dixerat, ꝙ eſſet eis ductor, eſſet miſericordior ipſi deo: ſed ꝙ ſi adeſſet dei p̃ſentia modo prędicto, ex hoc rebellio populi eſſet grauior, & per cõſequens grauius puniẽda.

f ℭ Audiens populus &c. ſcilicet quòd de⁹ nõ adeſſet eis in adminiculis ſicut antea.

g ℭ Luxit &c. id eſt honeſtioribus veſtimentis in ſignũ triſtitiæ.

h ℭ Dixitq̃ do. Hîc conſequenter ad aggrauationem ponitur increpatio populi, cùm dicitur.

i ℭ Populus duræ ceruicis es. id eſt ſuperioribus rebellis & contumax in malis.

k ℭ Semel aſcen. &c. non ad conſolandum, ſed ad puniendum propter tuam duritiam.

l ℭ Et delebo te. ita qđ nõ remaneat memoria tui. Iſta comminatio dei, ſicut & aliæ in ſacra ſcriptura communiter poſitæ, intelligitur ſub cõditione ſcilicet niſi pœniteas & corrigas te, ſicut dicit̃ de Niniuitis, Ione. iij. b. Adhuc q̃draginta dies & Niniue ſubuertetur: quę tamen non fuit ſubuerſa, eò quòd pœnitentiã egerunt: & ſic fuit in propoſito.

Cõminationes dei ad delendum

m ℭ Iam nunc depone ornatũ tuum. Dicũt aliqui quòd iſte ornatus erat paruum tabernaculum, in quo cũ Moyſe cõueniebãt ſenes ad tractandum negotia populi, & ibi offerebant̃ oblationes ante conſtructionem magni tabernaculi. Sed hoc non videtur verum: quia poſt depoſitionem ornamẽti hîc dicti, ſtatim ſubditur de amotione illius tabernaculi, vt patet in litera, & ideo dicit Ra. Sa. ꝙ ꝑ ornatũ hîc dictũ nõ intelligunt̃ p̃tioſa veſtimẽta, quę iã depoſuerãt, vt prędictũ eſt: ſed intelligunt̃ coronæ quas ſibi principales populi impoſuerant in die dationis legis quando dñs locutus eſt eis decẽ verba, vt dictum eſt ſuprâ. xx. ca. Tunc eñ populus fuit deo deſponſatus ꝑ ſuſceptiõem legis, & ideo fuerunt coronati ad modũ ſponſę, & has coronas nõ depoſuerãt, ad oſtendẽdum quòd volebant eſſe ſubiecti legi, ſed quia peccauerant per idolatriam, & tabulæ legis erãt fractę, ideo ad eorũ confuſionẽ & humiliationẽ p̃cepit dñs eas deponi.

Ornatũ deponere
D

n ℭ Vt ſciam quid fa. tibi. id eſt pro te: ſi videro te hũiliatũ, nec intelligendũ eſt per hoc ꝙ de⁹ aliq̃d cognoſcat de nouo: ſed q̃a ex mutatione populi de ſuꝑbia in humilitatẽ apparet q̃d illi populo cõdecens ſit fieri à deo.

† quęrebat dñm Chal. interp̃. qui q̃rebat doctrinã à facie dñi

o ℭ Depoſuerunt ergo filijs Iſraël ornatũ &cæ. id eſt coronas eis impoſitas iuxta montem Horeb in datione legis.

p ℭ Moyſes q̃q̃ tollens tabernaculum. in quo conueniebant ad eum ſenes, vt dictum eſt.

q ℭ Tetendit extra caſtra procul. ſcilicet duobus milibus cubitis longe à caſtris, vt dicit Ra. Sa. & hoc etiã factũ eſt ad hũiliationem ppłi, ſicut de coronis dictũ eſt, q̃a ſicut deus reddebat ſe elongatũ à filijs Iſraël, dicens qđ non aſcenderet cũ eis, ita & Moyſes, qui erat medi⁹ inter populum & deũ, ſe elongauit à caſtris.

r ℭ Vocauitq̃ nomen eius tabernaculũ fœderis &c. Tum q̃a dñs ibi cũ eo familiariter loquebat̃, vt habet̃ infrà: Tũ q̃a ibi decidebant̃ cauſę q̃ poterãt eſſe cã contẽtiõis & diſcordię in pp̃lo. ideo ſubdit̃: Et omnis ppłs qui ha. ali. q̃ſti. &c.

s ℭ Cũq̃ egre. Moyſes. ſ. de caſtris vt iret ad tabernaculum.

t ℭ Surgebat vni. &c. ad faciẽdũ reuerẽtiã Moyſi tanq̃ p̃lato & ſuꝑiori.

v ℭ Deſcendebat columna nubis. ad deſignandum dei præſentiam ſpecialem.

Et adorabant

E perfecti ſciẽtia & ope, nec valẽt intima ſcripturarũ penetrare. Alibi aũt quãdo medium nebulę ingreſſus eſt, perfectorũ figurã tenuit ſcilicet, qui myſticorũ ſenſuũ arcana inueſtigãt. a ℂ Loquebať autẽ do. Secũdum opinionẽ populi loquiť ſcriptura, qui putabat Moyſen ore ad os loqui cũ deo, cũ per ſubiectam creaturam, i. per angelũ & nubẽ ei loquereť & appareret. Nã eius ſubſtantiã nec hoĩm nec angelorũ (ſicut eſt) quiſquã videre potuit. vñ: Regi aũt ſeculorũ immortali, inuiſibili &c: Et alibi: Lucẽ habitat inacceſſibilem &c. b ℂ Si ergo inue. gratiã &c. Aug. His verbis oſtendit Moyſes, quod nõ ita videbat deũ familiari cõſpectu, vt deſiderabat; quia oẽs illæ viſiones dei, quæ mortaliũ pręberanť aſpectibus, & ex quibus fiebat ſonus quo mortalis attingereť auditus, ſic exhibebanť aſſumpta, ſicut deus volebat ſpecie quã volebat: vt non in eis ipſa vllò ſenſu corpis ſentireť diuina natura, quę inuiſibilis vbique tota eſt, & nullo cõtinetur loco. Et quia in duobus pceptis dilectiõis, ſ. dei & proximi tota lex pẽdet, ideo Moyſes in vtroque ſuũ deſideriũ demonſtrabat. In dilectione. ſ. dei, vbi ait: Si inueni gratiã in cõſpectu tuo, oſtẽde mihi teipſum &c. In dilectiõe aũt pximi, vbi ait, & vt ſciã quia populus tuus eſt gens hæc &c. ℂ Pręmiſſum eſt, inueniſti grãm ĩ cõſpectu meo. iterũ poſtulat vt gratiam inueniat. Sanctis eñ non ſufficit vna gratia. Eſt enim grã quę pręcedit, vt deũ cognoſcant & diligãt. Eſt quę ſequiť, vt ſe mũdos & inuiolatos cuſtodiant & pficiãt. c ℂ Et teipſum noui &c. Au. Quoniã ſcio te p̃ oibus &c. Nunquid deus plus aliquẽ ſcit & aliquẽ minus? an ſecundum quod in euãgelio diciť quibuſdã: Nõ noui vos. Secundum hãc ſcientiã qua deus diciť ſcire quẽ illi placent, neſcire quæ diſplicent, nõ quia ignorat ea, ſed quia non approbat? Sicut ars rectè diciť neſcire vitia cũ improbet, & pręoibus Moyſen deus ſciebat, quia deo pręoibus placebat. Notãdũ eſt quod ipſe Moyſes prius dixerat deo, dixiſti mihi: Scio te pręoibus, quòd illi deus poſtea quàm hoc ipſe dixit, legitur dixiſſe, antè autẽ nõ legiť: vt intelligamus nõ oĩa eſſe ſcripta quæ cũ illo deus locutus eſt: ſed diligentius requirẽdũ eſt in prioribus ſcripturę partibus an verè ſit ita. d ℂ Ego oſtendã. Aug. Cùm dixiſſet Moyſes ad dñm: Oſtẽde mihi gloriã tuã. Reſpõdit: Ego trãſibo ante te in gloria mea, & vocabo in nomine dñi coram te: & miſe. &c. cũ paulo ante dixiſſet ipſe: Antecedam te, & requiem tibi dabo, quod Moyſes videť ſic accepiſſe: Antecedã te, tanquam nõ populo in itinere pręſens futurus eſſet, & ideo ait: Si nõ tuipſe veneris nobiſcum, ne me educas hinc &c. Deus autem neque ei hoc negauit, dicens: Et hoc tibi verbũ quod dixiſti faciã. Quõ ergo cũ dixiſſet ei Moyſes: Oſtende mihi gloriam tuã, Itẽ tanquam pceſſurus & nõ ſimul cũ eis futurus videtur dicere: Ego tranſibo ante te: niſi quia hoc aliud eſt. Ille enim intelligitur dicere: Tranſibo ante te, de quo diciť: Cùm veniſſet hora, quod tranſiret Ieſus de hoc mundo ad patrem &c. Qui tranſitus paſcha diciť, ipſe ante oẽs ſctõs tranſijt ad patrẽ de hoc ſeculo parare mãſiones, quas dabit eis in reſurrectiõe mortuorum, quia tranſiturus ante omnes primogenitus factus eſt à mortuis. Gratiam verò ſuã valde cõmendat cùm dicit, & vocabo nomen

Margin: 1. Timo. 1. d — 1. Timo. 6. c — † ante — † ſurgebant quod — † ſinguli in oſtio tabernaculi ſui — † 8. q. 1. ca. Moyſes de pe. diſt. 2. §. opponitur — Matt. 22. d. — Quæſtio — Mat. 25. a. — F — † viam — † facies tua pręcedet — † diuidamur ſiue ſeparemur — Ioh. 13. a. — Ioh. 14. a.

a ℂ Quia conſpicit populus cæleſtia vtcunque in ænigmate.

nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebaturque cum Moyſe, cernentibus vniuerſis, quòd columna nubis ſtaret † ad oſtium tabernaculi. † Stabantque ipſi, & adorabant † per fores tabernaculorum ſuorum. † Loquebatur autem domi-

ℂ Manifeſta viſione.

nus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut loqui ſolet homo ad amicum ſuum. Cumque ille reuertere-

a ℂ Chriſtus cum eccleſia ſua eſt vſque ad conſummationem ſeculi, & ſemper pronuntiabatur in lege, quamuis occultus.

tur in caſtra, miniſter eius Ioſue filius

a ℂ Quia ſi ad neceſſaria corporis ſecedebat ſtatim redibat.

Nun puer non recedebat de

a ℂ Non quod remaneret in tabernaculo, ſed in quolibet loco atrij ſibi conſtituto.

tabernaculo. Dixit autem Moyſes ad dominum: Pręcipis ut educam populum iſtum, & non indicas mihi quem miſſurus † es mecum, præſertim cùm dixeris:

ℂ Approbaui.

Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me. Si ergo inueni gratiam in cõſpectu tuo, oſtende mihi † faciem tuam, ut ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: Reſpice † populũ tuum gentem hanc. Dixitque dominus:

ℂ Vitam æternam.

Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyſes: Si non † tuipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto. In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inueniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi ambulaueris nobiſcum, ut † glorificemur ab omnibus populis qui habitant ſuper terrã? Dixit autẽ dominus ad Moyſen: Et uerbũ iſtud quod locutus es, faciã. Inueniſti enim gra-

ℂ Proprie & ſpecialiter placuiſti mihi.

tiam coram me, & teipſum noui ex nomine. Qui ait: Oſtẽde mihi gloriam tuam. Reſpondit: Ego

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Et adorabant. ſcilicet deitatẽ in ſigno viſibili apparentem. b ℂ Loquebatur autem &c. id eſt valde familiariter. ideo ſubditur: c ℂ Sicut loqui &c. non eñ tunc vidit diuinã eſſentiã, quia cũ peteret hoc, dixit ei dñs. Non poteris videre faciem meã, vt infrà habetur. d ℂ Cumque ille re. &c. ad viſitandũ populũ poſt collocutionẽ cũ deo: e ℂ Miniſter &c. i. iuuenis reſpectu Moyſi tñ non erat ita iuuenis quin iam fuiſſet factus dux exercitus in plio cõtra Amalech, vt dictũ eſt. ſ. xvij. c. Accipiť hîc ẽt puer. i. miniſter, ſicut & in pluribus alijs locis ſcripturę. f ℂ Dixit aũt Moyſes. Hîc cõſequẽter ponitur domini reſponſio gratioſa, & primò quãtùm ad deductionẽ populi ad terram promiſſionis. ſecũdò quãtùm ad reparationẽ legis in principio ſequẽtis cap. Adhuc primò poniť domini reſpõſio gratioſa, reſpectu Moyſi & populi coiť. ſecundò reſpectu Moyſi ſingulariter ibi: qui ait: Oſtẽde mihi gloriã tuã. Circa primũ pręmittitur inſinuatio Moyſi dicentis dño: g ℂ Præcipis vt educã po. iſtum. ſcilicet de loco iſto. Dixerat enim ei dominus ca. pręc. Vade, & duc populũ &c. h ℂ Et non indi. mi. quẽ miſſurus &c. qui. ſ. ſit ad pacẽ meã & populi. licet enim dñs dixiſſet ei, quod mitteret angelum cum eis, hoc tamen non ſufficiebat Moyſi, niſi dñs aſſiſteret ei modo prædicto. i ℂ Præſertim cum dixeris noui te. & cæt. quod eſt ſignum magnæ dilectionis tanti domini ad ſeruum ſuum: & per hoc inſinuat Moyſes, quod non debebat eſſe contentus alio ductore, niſi ipſe dominus cum hoc eos duceret, vt patet ex ſequẽtibus. ideo cõcludit. k ℂ Si ergo inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciẽ tuam: id eſt te mihi familiarem, ſicut ante fabricationẽ vituli deducendo me & populũ iſtũ p teipſum. vñ in Hebręo habeť: Oſtende mihi דרכך derachecha, id eſt viam tuam. Ex quo patet quod adhuc nõ petebat Moyſes viſionẽ diuinę eſſentię, ſed in petitiõibus ſuis pcedebat ordinatè à minoribus ad maiora, put inueniebat ſibi deũ ppitium in reſponſionibus. vñ ſubditur: l ℂ Dixitque domi. Facies mea pręcedet &c. i. egomet deducã te ſicut tu petis. Veruntñ quia iſta reſponſio non ſe extẽdit expreſſè niſi ad Moyſen, ideo petit vltrà Moyſes, quòd ſe extendat ad populum dicens: m ℂ Si non tuipſe pręcedas. non ſolùm me, ſed etiam populum. n ℂ Ne educas nos de loco iſto. Prius enim ſingulariter dixerat: Oſtende mihi faciem tuam, ſed hîc ponit populum ſecum loquendo pluraliter: quaſi dicat: Ne educas nos niſi ſis ductor noſter, Cuius ratio ſubditur: o ℂ In quo enim ſcire pote. &c. niſi tu deduxeris nos in ſignis mirabilibus, ſicut ante peccatum vituli, & ſubditur conceſſio domini dicentis: Et verbum iſtud quod locutus es, faciã. cuius cauſa ſubdiť: p ℂ Inueniſti enim gratiã corã me. id eſt faciã hoc propter meritum tuum: non propter meritum populi. q ℂ Qui ait. Hîc ponitur reſponſio domini gratioſa reſpectu Moyſi ſingulariter. Sicut enim in humanis ſeruus videns dominũ voluntarium ad concedendum, accipit audaciam plus petendi, ita Moyſes videns petitionem ſuam exauditã pro ſe & pro populo gratioſè, accepit audaciam petendi viſionem diuinæ eſſentiæ dicens. r ℂ Oſtende mihi gloriam tuam. i. teipſum ſicut videris in gloria tua. s ℂ Reſpondit: Ego oſtendam & cæte. In Hebræo habetur. Ego faciam tranſire omne bonum ante te, & refertur ad illud quod poſtea ſubditur: Cumque tranſierit gloria mea & cæt. ſecũdum Rabbi Sa.

Et vocabo

Margin: G Diuiſio — † eſt — H — † quod populus tuus eſt gens hęc — Moraliť

* ℂ Moraliter. In hoc capitulo dicitur: b ℂ Loquebať dominus ad Moyſen. &c. Per quem ſignificatur homo quicunque perfectus in contemplatione pręſentis vitę quæ cõſiſtit in oratione, & ſcripturę ſacrę meditatione. Nam in oratione homo cum deo loquitur, & in lectione ſacræ ſcripturæ deus loquitur cum homine, & quoniã talis cõtemplationẽ patriæ cæleſtis deſiderat, ſubditur. r ℂ Oſtende mihi gloriam tuam. ſcilicet per apertam viſionem, veruntamen propter bonum populi aliquando talis detinetur in vita præſenti, ſicut Paulus apoſtolus ſcribens ad Philipenſes primo. d. dicit de ſeipſo: Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto, manere autem in carne neceſſarium propter vos; Ideo tali dicitur à domino:

* Locus eſt

a ❡Requiem æternam in qua eſt omne bonum in viſione dei,ſicut Pſalmiſta ait: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Pſa.xvj.b.

a oſtendam omne* bonũ tibi, & a

a ❡Per prædicatores & apoſtolos meos inuocabor. b ❡Filij mei, cuius incarnationem prædicabunt.

uocabo in nomine domini co-

a ❡O plebs Iudaica. ❡Gratuita & ſpontanea eſt omnibus dei miſericordia, cum enim miſeretur gratia eſt,cum indurari permittit, iuſtum iudiciũ eſt,quamuis occultum.

b ram te,†& miſerebor cui uolue- b

ro, & clemens ero in quem mi-

c hi placuerit. Rurſumq́ ait: Non c

❡Ipſam vim diuinæ eſſentiæ.

poteris uidere faciem meam.

a ❡Per incircumſcriptam eſſentiam. b ❡Mortali carne.

d Non enim uidebit me homo, d

e & uiuet. Et iterum. †Ecce,in- e

a ❡Eccleſia. b ❡Quia ex ſola catholica eccleſia veritas cõſpicitur,apud ſe dicit eſſe locum de quo videatur.

quit,locus eſt apud me, & ſtabis f

❡Firmiter. ❡Me ipſum ſcilicet. ❡De mundo ad patrem.

ſupra firmam petrã. Cũq́ trãſi- g

A ☞ cabo nomen domini in conſpectu tuo tanquã in conſpectu populi Iſraël,cuius Moyſes cũ hæc audiret typũ gerebat. In cõſpectu eñ illius gẽtis vbiq́ diſperſę vocat̃ dñs Chriſt⁹ in oĩb⁹ gẽtib⁹ a ❡Et vocabo. Aug. Vocabo aũt dixit,non vocabor,actiuũ verbũ pro paſſiuo ponẽs,genere locutionis inuſitato, in quo fortè ſignificare voluit ſeipm̃ hoc facere.i.gratia ſua fieri,vt vocet̃ dñs in oĩb⁹ gentib⁹. b ❡Et miſerebor &c. Au. Quòd addidit:Et miſerebor cui miſertus ero,& miſericordiã præſtabo cui miſericordiã p̃ſtitero. Expreſſius oſtendit vocationẽ,q̃ vocauit nos in regnũ ſuũ & gl'iam ſuã,nõ pro meritis noſtris, ſed ꝑ miſericordia ſua. Qm̃ enim ſe gentes introducturũ pollicebatur dicens: Vocabo nomen dñi ĩ cõſpectu tuo,cõmẽdauit hoc ſe miſericorditer facere. vñ: Dico eñ Chriſtũ Ieſum miniſtrũ fuiſſe circũciſiõis ꝓpter veritatẽ dei ad cõ.ꝑ.p.&c. hoc ergo p̃dictum eſt. Miſerebor cui miſert⁹ ero &c. Quibus ỽbis ꝓhibuit hoĩem velut de ꝓpriarũ ỽtutũ meritis gl'iari, vt q gl'iat̃ in dño,gloriet̃. Nõ eñ ait,miſerebor talibus vel talib⁹, ſed cui miſericors fuero,vt neminẽ p̃cedẽtibus opib⁹ vel meritis miſericordiã tãtę vocationis meruiſſe ſe demonſtret. etenĩ Chriſt⁹ ꝑ impijs mortu⁹ eſt. Sed vtrũ hoc idẽ repete revoluerit,cũ addidit:Miſericordiã p̃ſtabo, cui miſericordiã p̃ſtitero,vel ſicut alij interp̃tati ſunt,cui miſericors fuero: an aliqd interſit,neſcio. poteſt eñ iſta repetitiõe firmitatẽ miſericordię ſuæ de⁹ mõſtrare, ſicut dicit̃:amẽ amẽ,& fiat fiat, & repetitio ſomnij Pharaõis, pluraq́ ſimilia aut ĩ vtriſq́ ppl'is gẽtib⁹.ſ.& Hebręis,ſic de⁹ ꝓnũtiauit miſericordiã ſe eſſe facturũ. c ❡Nõ pote. &c. Au. Poſt miſericordię ſuæ cõmẽdationẽ rñdet ad hoc ꝙ ei dictũ fuerat: Oñde mihi gl'iam tuã,vel oſtẽde mihi teip̃m. Nõ poteris,inquit,videre faciem meam. Nõ eñ videbit homo faciẽ meã & viuet, oſtẽdens huic vitę corruptibilis carnis deum ſicuti eſt apparere nõ poſſe, i. ſicuti eſt videri. In illa enim vita poteſt, vbi vt viuatur, huic vitæ moriendum eſt.

*meum

Rom. 15. b

2. Co. 10. d.

Roma. 5. a.

B

Moraliter

Ioh. 1. b.

d ❡Non enim &c. Grego. Iohannes quoq́ ait: Deum nemo vidit vnq́. Quãdiu eñ hîc mortaliter viuit̃,videri per quaſdam imagines deus poteſt,ſed ꝑ ip̃am naturæ ſuæ ſp̃em nõ põt. Hinc eſt qđ Moyſes qui cũ deo facie ad faciẽ loquebat̃, ſicut loqui ſolet homo cum amico ſuo,dicit:Si inueni gratiã in conſpectu tuo,oſtende mihi teip̃m manifeſtè. Si enim deus nõ eſſet,cũ quo loquebatur,oſtende mihi deũ diceret, nõ oſtende teipſum. Si autem deus erat,cur petebat videre quẽ videbat? Sed eum ſitiebat per incircumſcriptæ naturę claritatẽ cernere,quẽ iã cœperat ꝑ quaſdã imagines videre. Viderũt ergo patres veteris teſtamẽti deum,& tñ deũ nemo vidit vnq́:quia in hac carne viuentibus videri potuit per circũſcriptas imagines,& videri nõ potuit per incircumſcriptũ lumẽ ęternitatis. Sin verò quibuſdam in hac carne viuentib⁹ ſed inęſtimabili virtute creſcentibus contemplationis acumine poteſt ęterni dei claritas videri. Non tamẽ videbit eum homo & viuet,qa q ſapientiã q̃ de⁹ eſt, videt, huic vitæ funditus moritur, ne eius amore teneat̃. Fuerunt autem qui dicerẽt etiam in illa regione beatitudinis in claritate ſua deũ cõſpici,ſed in natura non videri. Sed non eſt aliud claritas,aliud natura,ſed ipſa natura claritas eſt. Ipſa autem promitti dilectoribus ſuis dicens: Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum,& manifeſtabo ei meipſum,quaſi qui in veſtra natura me cernitis,reſtat vt in mea natura me videatis. Et alibi: Beati mundo corde,quoniam ipſi deum videbunt. Hinc Paulus ait: Videmus nunc per ſpeculum in ęnigmate,tunc aũt facie ad faciẽ &c. Sed qa Petrus ait: In quem deſiderant angeli proſpicere. Sunt qui nec angelos deum videre ſuſpicantur,cũ dñs dixit:Angeli eorum in cęlis vident ſemper faciẽ patris mei,ſed angeli deum vidẽt,& videre deſiderant. Si enim ſic videre deſiderant,vt deſiderio non perfruantur, deſiderium ſine fructu anxietatem habet, & anxietas pœnam: ſed angeli ab omni pœna alieni ſunt, quia nunq́ pœna & beatitudo conueniunt. Rurſus cùm eos dicimus dei viſione ſatiari ſecundum illud: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Conſiderandum eſt,quia ſatietatem ſolet faſtidium ſequi. Sed ne ſit in deſiderio anxietas,deſiderantes ſatiantur:ne autem ſit in ſatietate faſtidium ſatiari deſiderant: deſiderant ſine labore,quia deſiderium ſatietas comitatur, & ſatiantur ſine faſtidio,quia ſatietas ex deſiderio ſemper accenditur.

Ioh. 14. c.

Mat. 5. a.

1. Co. 13. d.

1. Pe. 1. c.

Mat. 8. b.

Pſal. 16. d.

e ❡Ecce,inquit,locus eſt apud me ſtabis ſupra &c. Auguſtinus. Item interpoſito articulo dicente ſcriptura,& ait dñs. Sequitur: Ecce locus penes me. Quis locus eſt q nõ penes deũ eſt, qui nuſq́ abeſt: Sed eccleſiam ſignificat,tanq́ tẽplũ ſuũ cõmendans. Et ſtabis,inquit,ſupra petrã:quia ſupra hanc petram (ait dñs) ædificabo eccleſiam meã,ſtatim vt tranſiet gl'ia mea,ſtabis,ſ.ſupra petram, puta poſt trãſitũ Chriſti.i.paſſionẽ & reſurrectionẽ ſtetit populus fidelis ſupra petrã. ❡Gregorius. Eſt locus apud me &c. Locus, eccleſia. Petra dominus. Moyſes Iudaica plebs quæ dño p̃dicãte in terra non credidit. Ipſa ergo in petra ſtetit terga domini trãſeuntis aſpiciens, qa.ſ.poſt paſſionẽ,aſcenſionẽq́ domini intra eccleſiã deducta ꝑ fidẽ, Chriſtum percipere meruit,& cuius p̃ſentiã non vidit, eius poſteriora cognouit. ❡Grego. Eſt locus apud me &c. Eccleſia. ſ.de qua ſola veritas cõſpicit̃,ſacrificium accipitur, ſola ꝓ errãtibus fiducialiter intercedit. vñ de agni hoſtia pręcipitur ſuprà.xij.g. In vna domo comedite,nec efferetis de carnibus eius foras, quia in vna catholica eccleſia vera hoſtia redemptoris immolat̃, nec canibus ſanctũ dat̃. Sola eſt in qua opus bonum fructuoſè agit̃. Vñ & mercedem denarij ſoli qui intra vineã laborauerũt acceperunt, ſola eſt quæ intra ſe poſitos valida charitatis compage cuſtodit. Vñ aqua diluuij arcam quidẽ ad ſubliminora ſuſtulit, oẽs autẽ quos extra arcam inuenit extinxit. ❡In petra Moyſes ponitur,vt faciem dei contempletur. Qui eñ nõ tenet ſoliditatẽ fidei diuinam p̃ſentiã non agnoſcit. De qua ſoliditate dicit̃: Sup hanc petram ędificabo eccleſiam meam.

C

Mat. 16. c.

Myſticè

†ad ro. 5. c.

Mat. 20. b.

Gene. 7. c.

†24. q. 1. c. qa ex ſola. s

☞ Et ꝓtegã

Nico. de Lyra.

D

a ❡Et vocabo &c. Alia litera habet ſic: Et legã in nomine dñi &c. Dictio tñ Hebraica קרא quara,vocare potius ſeu clamare ſignificat. Vñ & alta voce legens, Hebræis dicit̃ clamare. Dicit igit̃ Ra.Sa.ꝙ in trãſitu glorię q̃ hîc exprimit̃, intelligit̃ apparitio dei facta Moyſi ſub ſĩitudĩe hoĩs,quẽ Moyſes vidit tm̃ à parte poſteriori,& vidit ibi ſcripturã,in q̃ cõtinebant̃ tredecim modi impetrãdi pietates diuinas,abſq́ allegatiõe meritorũ Abrahę & aliorũ patrũ. Eſt igit̃ ſenſus ſcđm ip̃m:Et legã.i.legere te faciã. ſicut,Ge.22.c. dixit dñs:nũc cognoui &c.i. cognoſcere feci. In noĩe dñi corã &c.i. habebis recurſum ad ip̃etrãdũ dei pietatẽ abſq́ meritis patrũ. b ❡Et miſerebor cui voluero &c. Acſi dicat,non defecerunt pietates meæ,imò ſicut fuerunt ad Abraham & ad alios patres, ita erũt ad te & ad populum iſtum, ita quòd non indigebis allegare merita ipſorum patrum,ſicut prius allegaſti. c ❡Non poteris videre faciem meam &c. id eſt in apparitione qua apparebo tibi,non dabo tibi licentiam videndi faciem meam. d ❡Non enim videbit me homo & viuet: id eſt talis viſio non conceditur in vita præſenti. Aliter exponit̃ ſecũdũ doctores noſtros ab illo loco:Ego oſtendã omne bonum tibi,id eſt vitam beatã, licet non modo. Et vocabo in nomine domini coram te, id eſt vocatiõem electorum in notitia mea exiſtentem manifeſtabo tibi:& miſerebor cui voluero. Acſi diceret,ſi quæras quare aliqui ſunt vocati,& non alij: ſcias quòd hoc dependet ex ſola voluntate mea. vñ dicit̃ Ro.ix.d. Cuius vult miſeretur,& quem vult indurat. Non poteris videre faciem meam,quia hoc excedit facultatem humanam. Ideo ſequitur: Non videbit me homo & viuet. talis enim viſio non conceditur in pręſenti vita,vbi eſt locus pugnæ & meriti,ſed in futuro vbi talis viſio conceditur pro pręmio,ſecũdum quod dicitur. Ioh.xvij.a. Hæc eſt vita ęterna. Sciendum tamen,quòd licet viſio diuinæ eſſentiæ non fuerit hîc conceſſa Moyſi:tamen aliâs fuit ſibi conceſſa in vita pręſenti,ſecundum qđ dicit Auguſtinus libro de videndo deũ ad Paulinam. & de hoc habebitur ſuper libro Nume. vbi magis habet locum. e ❡Ecce inquit locus eſt apud me. Id eſt in monte Sinai, vbi conſueui tibi loqui. Dicebatur enim mons ille mons dei,vt dictum eſt ſuprà.iij.capi. f ❡Et ſtabis ſupra petram. In Hebręo habetur,ſup rupem. g ❡Cũq́ trãſibit gloria mea. id eſt ſpecies glorioſa. diuinæ enim eſſentiæ non competit trãſitus.

Ponam te in foramine

Moraliter

* e ❡Locus eſt apud me. Per quem intelligitur eccl'ia militãs, Mat.vlt.d. Ecce vobiſcũ ſum oĩbus dieb⁹ vſq́ ad cõſummationẽ ſeculi. f ❡Stabis ſupra &c. id eſt firmus in fide. j. Co.x.d. Petra aũt erat Chriſtus. g ❡Cũq́ tranſibit gloria mea. id eſt eſſentiæ meæ viſio clara,q̃ dicit̃ in hac vita trãſire ab hominib⁹,eò ꝙ nõ datur eis ſicut pręedicit̃ in hoc cap. Non videbit me homo & viuet.

G *Ponam te in fo-

a ❡ Et protegam. Au. Et tegã manu mea ſuper te, donec trãſeã
E & auferã manũ meã, & tunc videbis poſteriora mea; facies aũt mea nõ videbitur tibi. Cũ dixiſſet ſtabis ſupra petrã, ſtatim ait, trãſiet gloria mea, vbi intelligitur poſt trãſitũ ſuis ꝓmiſiſſe ſup petrã ſtabilitatem, quõ accipiendũ eſt quod ait: Ponã te in cauerna petræ, & tegã manu mea ſup te donec trãſeã, & auferam manũ meã, & tũc videbis poſteriora mea: quaſi iam illo in petra cõſtituto tegat manum ſuã ſup eũ, & deinde trãſiet, cũ eſſe in petra nõ poſſit, niſi poſt eius trãſitũ? Sed recapitulatio intelligẽda eſt rei prætermiſſæ, qua ſæpe vtiť ſcriptura: poſtea em̃ dixit qđ ordine tpis pri⁹ eſt. Qui ordo ita ſe habet: Tegã manu mea ſup te donec trãſiet & tũc videbis poſteriora mea. Nã facies mea non videbiť tibi, & ſtabis ſupra petrã, ſtatim vt trãſiet glĩa mea, & ponã te in cauerna petrę. Hoc em̃ factũ eſt in eis quos tunc ſignificabat Moyſes. i. in Iſraëlitis, qui in Chriſtum poſtea crediderũt. i. ſtatim vt trãſiet gloria eius, quia cũ reſurrexit à mortuis, & aſcẽdit in cælũ, miſſo ſpiritu cũ linguis oibus apl̃i loquerenť, cõpũcti ſunt ex eis multi q Chriſtum crucifixerũt. Cęcitas em̃ ex parte facta eſt in Iſraël, ſicut dictũ erat tegã manu mea ſup te donec trãſeã. Vñ Grauauata eſt ſup me man⁹ tua. die. ſ. qñ Chriſtus diuina miracula faciebat, nocte qñ ſicut homo moriebať. Poſtea verò, cõpuncti corde dixerũt, quid faciemus? & iuſſi ſunt ab apl̃is agere pœnitentiam: antè verò excæcati erãt, vt nõ cognoſcerẽt. Si em̃ cognouiſſent, nũquã dominũ gloriæ crucifixiſſent. Hanc etiã prophetiam fuiſſe ipſa res indicat; quia de petra vel cauerna eius, & de manus ſuppoſitione & poſteriorum viſiõe nihil viſibili opere ſubſecutum legitur. Mox enim adiungit ſcriptura: Et dixit dñs ad Moyſen, cũ etiã ſuprà dicta loqueretur, deinde contexit quid dominus poſtea dicat: Excide tibi duas tabulas lapideas &c. G

Rom. 11. c.
Pſal. 31. a.
Act. 2. f.
1. Cori. 2. b.

a ❡ Et ponam te in cauerna petræ, munimentum firmiſſimum ſignificat.

bit gloria mea, ponam te in forã- a

❡ In fide paſſionis filij ſolidabo te.
❡ Firmiſſimo munimine.
a ❡ Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua &c. Pſal. xxxj. a.
❡ Velamen. ſ. ponam ſuper oculos tuos, ne myſterium incarnationis cognoſcas.

a mine petræ, & prõtegam † manu b

a ❡ Ad cælos aſcendam. ❡ Poſtquam tranſiero.
b ❡ Auferam velamen a corde tuo.

mea, donec trãſeãm. † Tollamq́ c

a ❡ Incarnationem. ſ. credes.

manum meam, & uidẽbis poſte- d

a ❡ Præſentiam in carne.

riora mea: faciẽm autem meam e

a ❡ Superpoſita cæcitate.

uidẽre non poteris.

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Ponam te in foramine petrę. In Hebręo habeť in cauerna rupis. b ❡ Et protegam manu mea do. tranſeam. i. non videbis me trãſeuntẽ in ſimilitudine me rep̃ſentãte donec trãſiero. d ❡ Et vide. po. me. i. cõcedã tibi cognitionẽ mei, impfectã tñ, ſicut aliqs vidẽs hoiem a parte poſteriori cognoſcit ipſum eſſe hoiem non tñ cognoſcit qs ſit. ſ. Socrates vel Plato vel huiuſmodi. e ❡ Faciem aũt vi. nõ po. Per hoc em̃ ꝙ nõ vidit tũc faciã illius ſimilitudis, intellexit, ꝙ tũc nõ cõcedereť ſibi viſio dei pfecta & clara: tales em̃ apparitiones ſenſibiles vel imaginariæ fiũt cõiter ad denotandum illud quod vel fit vel fieri debet intellectiuę cognitioni. † operiã te vola † auferãq́

Moraliter
a ❡ Ponã te in fo. &c. & protegam. id eſt adhuc retinebo te in contẽplatione Chriſti paſſi quę eſt per fidem: quia tamen talibus datur aliquando maior cognitio q̃ ſimplicis fidei: ſicut data eſt prophetis, & maximè apoſtolis, ideo ſubditur: c ❡ Tollamq́ ma. me. & videbis. ſcilicet maiori cognitione q̃ per fidẽ ſimplicem: minori tñ q̃ ſit clara viſio dei: ideo ſequitur: d ❡ Et videbis poſteriora mea. Qui em̃ videt hominẽ à parte poſteriori cognoſcit ꝙ ſit homo: nõ tamen cogoſcit determinatè ſi ſit Sortes vel Plato, ideo ſubditur: Faciem autem meam videre non poteris.

ADDITIO

❡ In ca. xxxiij. vbi dicitur in poſtil. Non enim aſcendã tecum &c.

F
ADDITIO I.
Non videť cõuenienter dictũ vt intelligať illud qđ diciť hĩc: Non em̃ aſcẽdã tecũ. i. ꝙ nõ adeſſet eis p miraculorũ opationẽ ſicut ante fuerat. Nã impoſſibile erat eis eijcere illas gẽtes, niſi p potẽtiã diuinã miraculoſè opantẽ. vñ. ſ. Deute. vij. c. Si dixeris ĩ corde tuo &c. Ex quo patet ꝙ ſcđm curſum cõem nõ erat poſſibile eis, niſi p miracula facta ꝟtute diuĩa, delere aduerſarios ſuos, ſicut nec ab Aegyptijs euadere aliter poterãt. vel aliter videť intelligendũ hoc qđ diciť hĩc: Nõ aſcẽdã tecũ. Pro q̊ ſciẽdũ, ꝙ ſuprà. xix. a. volẽs de⁹ inducere pplm ad obſeruãtiã p̃ceptorũ q̃ eis datur⁹ erat, † ꝓmiſit eis: Si cuſtodieritis pactũ meũ, eritis mihi in peculiũ inter oẽs gẽtes, & vltrà eritis mihi in regnũ ſacerdotale, & gẽs ſctã &c. in quorũ executiões ſuprà. xxv. a. dixit: Faciẽt mihi ſanctuariũ, & habitabo inter eos: in qua cohabitatione mãdauit fieri arcã & ꝓpitiatoriũ cũ cherubin, inter q̃ locutur⁹ erat deus cũ Moyſe illa de qbus mãdatur⁹ erat populo, vt in. eo. ca. declarať. in qbus ſic ordinatis manifeſtè oſtẽdebať reſidẽtia dei inter pplm Iſraël, tanq̃ inter pplm peculiarẽ & gentẽ ſctãm, cũ tñ nõ fecerit taliter omni natiõi. de qua reſidẽtia intelligiť illud Deu. iiij. b. Quæ eſt gẽs magna, q̃ habeat deos appropinquãtes ſibi, & multa ſimilia. Nũc aũt rõne pcti cõmiſſi, qa irritũ fecerũt pactũ dñi, meritò debebãt amittere hmõi excellẽtiã ſeu p̃eminentiã, q̃ eis fuerat cõceſſa ſingulariter ĩter gẽtes. & hoc eſt qđ diciť, Nõ em̃ aſcẽdã tecũ, ſeu ĩ medio tui, ꝓut in Hebræo. i. nõ ponã tabernaculũ meũ in quo habitatio mea & reprę́ſentať, & reſpõſa mea diuinitus danť & ſacrificia mihi oblata acceptanť, & hmõi, in medio tui. & iõ ſequiť: Quia populus duræ ceruicis eſt: & iõ indignus ad p̃dictã cohabitationẽ diuinã mõ p̃dicto, p̃ſertim cũ ex hoc poſſet eis imminere maximũ piculũ, eò ꝙ grauius peccarẽt, ſi deũ haberẽt p̃ſentẽ mõ p̃dicto. & hoc eſt qđ diciť: Ne fortè diſpdã te ĩ via. Cõſonat ꝓpriè huic expoſitiõi qđ ſequiť. ſ. Moyſes quoq́ tollẽs &c. Non enim legiť Moyſen habuiſſe aliud mandatum à deo, vt hoc feciſſet, niſi ex hoc qđ audiuit à deo: Nõ aſcendã tecũ. i. cũ filijs Iſraël. vñ & ppl̃s adorabat de longè deum deſcendentẽ in colũna nubis ad Moyſen extra caſtra. Similiter deus loquebať cum Moyſe facie ad faciẽ extra caſtra nõ in caſtris, vt patet in lr̃a: q̃ oĩa denotat, ꝙ reſidẽtia diuinæ p̃ſentiæ in medio populi q̃ fuerat cõceſſa eis añ pctm̃, poſt peccatũ ſubtrahebať ab eis. & hoc eſt qđ diciť: Nõ aſcẽdã tecũ, ſeu in medio tui, mõ prius expoſito. vñ ex his ꝟbis intelligebať ꝓhibitio fabricatiõis tabernaculi, & oĩm ad hoc ptinẽtiũ: qđ ad magnũ ppl̃i cedebat detrimẽtũ: tum qa ex hoc iudicabanť indigni gratia dei & p̃ſentia diuinæ conſolationis, ꝓut in gloſſ. interli. tum qa ex tali cohabitatiõe deus opabatur, tanq̃ ambulans in medio caſtrorum, ad defenſionẽ eorũ, & inuaſionẽ inimicorũ: & ſic eorũ caſtra fuerunt ſanctificata. vnde &

Quare dñs noluit cum populo Iſraël aſcendere

† præmiſit

ADDITIO.

ſanctificata, vnde & Deu. xxiij. c. Dñs em̃ deus tuus ambulat in medio caſtrorũ tuorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos &c. prout ſequiť in litera. H
❡ In eo. ca. xxxiij. vbi dicitur in poſtilla: Semel aſcendam in medio tui &c.

ADDITIO II.
Hoc ꝙ diciť: Semel aſcendã in medio tui, & delebo te, põt intelligi nõ ſolũ cõminatoriè, ſed ꝓpheticè. ſ. referendo iſta verba ad ea q̃ poſtea in aduentu Chriſti in carnẽ in mediè eorũ cõtigerũt. Semel em̃ aſcẽdit de⁹. ſ. filius dei incarnat⁹ in medio eorũ, & ꝓpter hoc ꝙ erat ppl̃s duræ ceruicis, deleuit eos, ita ꝙ iã de cętero eorũ ſtatus nõ remãſit ſub prima forma: & ex hoc deus innuebat pplõ, ꝙ propter duritiã ceruicis eorũ nõ expediebat eis habere tantã adhęrẽtiã ſeu familiaritatẽ cũ deo, vt in medio eorum ambularet, ne ex hoc pctã eorũ aggrauarenť, iuxta illud Ioh. xv. d. Si ego nõ veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent &c.
❡ In eodem ca. xxxiij. vbi dicitur in poſtilla: Ideo dicit Rab. Salo. quòd per ornatum hĩc dictum non intelligitur &c.

ADDI. III.
Per hoc qđ diciť: Iã nunc depone ornatũ tuũ, ſcđm quoſdã Hebręorũ expoſitores nõ intelligiť ꝙ de⁹ de nouo p̃cipet eis, vt deponerẽt ornatũ, qa iã hoc fecerãt, ſed intelligiť p modũ cuiuſdã approbationis. q. d. ex quo eſtis ppl̃s durę ceruicis, & ĩcurriſtis tãtũ pctm̃, cõueniẽs eſt vt deponatis ornamẽta vr̃a in ſignũ cõtritiõis & pniæ. Nec oportet ꝙ hoc referať ad coronas aureas quas recepant in datiõe legis: vt dicit Ra. Sa. hoc ęſt em̃ manifeſtè fictitium, cũ nulla mẽtio de hoc fiat in ſcriptura, ſed planè eſt intelligẽdũ, ſicut nr̃a trãſlatio dicit ſ. ꝙ null⁹ ex more ĩdut⁹ eſt cultu ſuo. vñ ſeqtur: Vt ſciã. qd faciã tibi ſ. cũ videro te hũilitatũ. & hoc. ẽ qđ diciť: Sciã, ĩtelligẽdũ ẽ ꝓut ĩ po.
❡ In eod. ca. xxxiij. vbi dicitur in poſtilla: Dixit autem Moyſes. Hĩc conſequenter ponitur reſponſio &c.

ADDITIO IIII.
Circa plurima de his quę cõtinenť in hoc capitulo ab hoc loco: Dixit aũt Moyſes vſq́ in finẽ. Siſr in ſeq̃nti ca. multæ varietates ĩter expoſitores inueniunť tã Hebręos q̃ Latinos: quarũ repetitio eſſet magis faſtidioſa q̃ vtilis. vnde meli⁹ videť, vt illis varietatibus p̃termiſſis, quandã expoſitionẽ, q̃ ſaluo meliori iudicio videť magis cõſona literę & rõni ꝓponã, q̃ licet in aliquib⁹ cõcordat cum poſtilla. in multis tñ ab ea deuiat, & ſic diſcretus lector eligat ſibi meliorem. In primis autẽ q̃rendum videť cur Moyſes petijt à deo habere maiora ſeu perfectiora poſt peccatũ vituli q̃ antea. nõ enim legitur antea petiuiſſe quẽ angelum volebat deus mittere cũ populo, ſuprà. xxiij. c. qñ ei dixit deus: Ecce ego mitto angelũ meũ &c. Similiter nec legiť quæſiuiſſe, ꝙ deus oſtenderet ſibi vias ſuas: nec gloriã ſuã & hmõi ante peccatũ, ſed tm̃ poſt, vt in hoc loco: qđ videtur dignum

A videtur d ignũ admiratione.nã prout ſuprà.xxxij.c.dictũ fuit in po
ſtilla:Ex peruerſitate ſubditorũ ſequitur deiectio honoris ſui p̄lati,
magis q̄ ſui profectu s.Ad quod dicendũ,ꝙ licet Moyſes creden-
dus eſt fuiſſe in magna perfectione poſtq̄ vocatus eſt à deo, & ſpe-
cialiter tempore dationis legis,quando fuit ſequeſter inter deum &
An Moyſes in ꝑfectione ꝓfecerit. populũ:vt habetur Deuter.v.nihilominus tamẽ tenendum eſt eum
poſtea profeciſſe,tam in vita contemplatiua q̄ actiua.De contẽpla-
tiua patet ſaltẽ ꝑ ieiuniũ,ĩ quo ꝑſeuerauit ꝑ.xl.dies,vt ſuprà Exo.xx-
iiij.c.reſidẽs in conſortio diuino ſemꝑ.Legit̃ em̃:Fuit ibi cũ domi-
no.xl.diebus & .xl.noctibus,panẽ nõ comedit &c.Per ieiunium au-
tem mens liberius eleuatur ad ſublimia contẽplanda: vt ſecundum
Dañ.4. Aug.ieiuniũ mentẽ eleuat,& ideo de Daniele legitur ꝙ poſt ieiuniũ
triũ hebdomadarũ reuelationẽ accepit à deo.Ex quo ſequit̃ ꝙ in tan
to ieiunio & cum tanta ſeparatione à mundanis & corporalibus,&
cum continua adhærentia ad deũ,mens ipſius Moyſi maximè eleua-
retur in diuina contemplatione.In vita actiua etiam legitur maxi-
mè profeciſſe poſt lapſunm populi in peccatũ. Primò in vltiõe quã
exercuit contra idolatras ex zelo iuſtitiæ præcipiens ſuis.ſ.Leuitis.
Occidat vnuſquiſq̄ fratrem & amicum ſuũ &c.in quo maximè de-
monſtrauit non ſolùm ſe habere iuſtitiam quæ maximè pertinet ad
vitam actiuam,ſed etiam eſuriem iuſtitiæ,de qua ſaluator Matt.v.a.
Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam &c.vnde in ſecunda ſecundæ
q.cxxxix.arti.ij.in cor.quęſtio.ꝙ aliquis non ſolùm virtuoſa opera
faciat quæ cõmuniter dicuntur opera iuſtitiæ,ſed ꝙ faciat ea inſatia-
bili quodammodo deſiderio:quod poteſt ſignificari per famem &
ſitim iuſtitiæ.vnde & facta vltione dixit Leuitis oſtendens ſe viſce-
raliter approbare prædictam vltionẽ diuini honoris. Conſecraſtis
† & in ęternaliter hodie manus veſtras domino &c.Oſtendit etiam ſe charitatem pro
ximorum † & inæternalem habere, cùm ſtatim facta vltione reuer-
ſus ad dominum ait:Exo.xxxij.g.Aut dimittę eis hanc noxam : aut
dele me de libro quẽ ſcripſiſti.Ex quibus manifeſtè patet quòd licet
popul⁹ poſt peccatũ cõmiſſum meruerit amittere ornatũ ſuũ quod
pertinet ad detrimentũ dignitatis ſeu ꝑfectionis eorũ qualitercũq̄ ex
ponatur.Moyſes tamẽ meruit maiora & potiora,q̄ prius, rõnibus
ſuprà dictis,& iõ poſt p̄dicta,& nõ antè,de eo legitur ſtatim ſuprà:
B Loquebatur dominus ad Moyſen facie ad faciẽ.ſ. manifeſta viſione
prout in gloſ.ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuũ,quod nõ legit̃
de aliquo patriarcha ſeu propheta.Quod em̃ legit̃ de Iaçob Gene.
xxij.g.Vidi dominũ facie ad faciẽ:& intelligit̃ ad literã de angelo lo-
quẽte cũ Iacob,vñ ibidẽ vbi dicit̃ de⁹,habet̃ in Heb.אלהים heloim
qđ eſt nomẽ cõmunicabile angelis & iudicib⁹.hîc aũt vbi dicit̃ dñs
ponit̃ nomẽ tetragrãmaton incõicabile,qđ etiã legitur infrà, Deu-
tero.v.a.Facie ad faciem locutus eſt vobis dñs &c.hoc intelligitur
ſcđm Aug.ꝓpter rerũ euidentiã,& quodãmõ diuinę maieſtatis p̄-
ſentiã,de qua dubitari nõ poſſit:nõ tñ ibi dicit̃:Sicut loqui ſolet hõ
ad amicũ ſuũ,ſicut hîc:ſed potius cõtrarium.Dicit enim : Timuiſtis
em̃ ignẽ & non aſcẽdiſtis in montẽ:Moyſi verò ſic familiariter de⁹
loquebat̃,ꝙ quocũq̄ terrore impediente ſublato, conceptus ſuos
deo exprimeret,& eius reuelatiões manifeſtè haberet, vt in propo-
ſito ſatis apparet,quã tamen ꝑfectionem nõ legitur prius habuiſſe.
¶ Pręſupponẽdũ eſt etiã ad expoſitionẽ literę,ꝙ Moyſi nõ fuit cõ-
miſſum ante ieiuniũ,& alia p̄dicta quæ poſt ieiuniũ ſunt ſecuta, vt
duceret pplm̃,ſed ꝙ duceret̃ ipſe Moyſes & populus ꝑ angelũ. vñ
ſuprà.xxiij.c.Ecce ego mittã angelũ &c. cui quidem angelo Moy-
ſes & ppl̃s tenebant̃ obedire. Dicit̃ enim ibi:Obſerua eum,& audi
vocem eius &c.Nunc aũt poſtq̄ Moyſes fuit ad maiorẽ perfectio
nem ſubleuat⁹(vt dictũ eſt)cõmiſſus fuit ſibi quaſi ſingulariter du
cat⁹ ppl̃i.vñ ſuprà.xxxij.g.Tu aũt vade & duc populũ iſtũ.cũ hoc
etiã fuit dictũ ſibi,ꝙ haberet angelum p̄cedẽtem ſe. vñ dicit:Ange
lus meus p̄cedet te, q quidem angelus videbat̃ mitti vt præcurſor
ſpecialiter ad expellẽdos aduerſarios.vñ ſuprà eo. ca. Mittã p̄curſo
rem tuũ angelũ,vt eijciat &c.qa tñ non exprimebat̃ an iſte angelus
de quo modò loquit̃ p̄curſor eſſet tm̃,an p̄curſor & p̄ceptor, ſicut
de primo angelo dictũ fuit in.xxiij.ca.ſuprà dicto , idcirco rõnabili
ter petebat Moyſes hui⁹ dubij declarationẽ dicens : Dixit aũt Moy
ſes &c.q.d.ex quo p̄cipis mihi de nouo educere pplm̃ iſtũ , vellem
vt indicares mihi quẽ miſſurus ſis mecum.ſ.an angelum præcepto
rẽ & p̄curſorẽ cui ego debeã obedire in regimine ppl̃i, an angelum
p̄curſorẽ tm̃ & ad expellẽdas gẽtes miſſum nõ tñ ad regimẽ ppl̃i.
Et ſequit̃:Pręſertim cũ dixeris noui te ex nõie,& ĩueniſti grãm corã
me &c.In qb⁹ verbis rõnem ſuæ dubitatiõis fortificat.q.d.ex quo
metu approbaſti,qđ intelligitur ꝑ hoc qđ dicit̃:Noui te ex nõie,&
ſil'r teſtaris ꝙ inueni grãm corã te:nõ immerito ęſtimare poſſum ꝙ
nõ mittas angelũ mecũ,vt mihi p̄cipiat in regimine ppl̃i,ſed ꝙ à te
ſolo & immediatè ꝓcedã in hmõi regimine. vñ in p̄miſſis intelligit̃
Moyſes implicitè petiuiſſe ꝙ regimẽ ppl̃i eſſet ſibi à deo cõmiſſum
ſine alicuius angeli p̄ſidẽtia . Si autem quęrat̃ quãdo dixit dominus
ad Moyſen:Noui te ex nõie &c.Dicẽdũ,ꝙ licet hoc nõ legatur fu-
iſſe dictũ antea Moyſi , tamen ſufficit autoritas ſcripturæ ad hoc, C
vt credat̃ ſibi fuiſſe dictum,ſicut in multis alijs locis ſacræ ſcripturę
hoc contingit.Vel dicendum,quòd licet p̄dicta ꝟba ſub eadẽ for-
ma non fuiſſent dicta Moyſi,ęquiualenter tamen ſeu interpretatiuè
intelliguntur ſibi fuiſſe dicta:& hoc cùm ſuprà.xxxij. c.legit̃ deũ di-
xiſſe Moyſi:Dimitte me vt iraſcatur furor meus cõtra eos, faciamq̄
te in gẽtẽ.In hoc em̃ ꝙ dicit:Dimitte me vt iraſcatur furor meus,ſa
tis dat̃ intelligi Moyſen † meruiſſe gratiã apud dñm. vñ Greg. ſuꝑ † inueniſſe
his verbis quaſi in ꝑſona dei loquens Moyſi ſic ait:Penſa quantum
apud me valeas,& cognoſce quòd obtinere poteris q̄cquid ꝓ po-
pulo exoras.Hæc ille.In hoc autẽ quòd ſequit̃: Faciamq̄ te in gen-
tem magnã.ſ.in generationẽ ſanctorum,prout in glo. ſatis oſtendit̃
Moyſen fuiſſe notũ ſingulari modo apud deũ , cùm generatio ſan-
ctorum,quę ab Abrahã deſcenſura erat,ab ipſo Moyſe ſi voluiſſet
deo diſponẽte deſcendiſſet.¶ Vlterius autẽ ſequit̃ in litera: Si ergo
inueni grãm in cõſpectu tuo &c.ꝓut ꝟitas Hebraica habet. ¶ Cir
ca qđ attendendũ eſt,quomõ iſta ꝟba cõtinuant̃ in ſentẽtia p̄cedẽti
bus.Ad qđ ſciẽdũ,qđ ad hoc ꝙ hmõi officiũ ſcilicet regimẽ popu
li cõuenienter Moyſes exequeret̃,oportebat vt Moyſes eſſet à deo
competenter informatus de † his quibus deus regit rationalem † vijs
creaturam.& hoc ꝓpter duo.Primũ,vt regimẽ ipſius Moyſi con-
formaret̃ quantũ poſſibile eſſet diuino regimini,qđ eſt optimum.
Secundũ,vt cùm aliqua occurrerent in populo,ſuper quibus opor
teret, vt Moyſes deũ oraſſet , fuiſſet ip̄e inſtructus de his quæ erant
dęo beneplacita,vt oratio ſua eſſet efficax , iuxta illud quòd eccleſia
orat in quadam collecta dicens:Vt petentibus deſiderata concedas
fac nos quæ tibi ſunt placita poſtulare. Idcirco dicitur: Si ergo in-
ueni gratiam in conſpectu tuo ſcilicet vt hoc regimen mihi com-
mittas modo prędicto,oſtẽde mihi vias tuas, vt ſciã te : Cuius ſen-
ſus eſt:nam vniuerſæ viæ dñi quibus mundum regit, miſericordia
& veritas ſcilicet,& iuſtitia ſunt ſcđm Pſal. Quę q̄dẽ vię licet nobis
ad plenum inueſtigabiles non ſint , Iuxta illud ad Roma.xj. d. Inue
ſtigabiles viæ eius:tamẽ participatiuè ab hominibus (p̄ſertim per-
fectis)cognoſcunt̃.vñ qui eas diuino munere cognoſcit , deum di-
citur noſſe: Iuxta illud Hierem̃. ix.g.In hoc glorietur qui gloriatur
ſcire & noſſe me &c.& hoc eſt qđ dicit̃: Oſtẽde mihi vias tuas &c.
ſcilicet vt poſſim te imitari in hmõi regimine.Et in hoc inuit Moy
ſes primã rationem ſuæ petitionis ſuprà dictam. Nec talis imitatio
debet impoſſibilis ęſtimari.Nam ſaluator dicit Lu.vj.e.Eſtote mi- D
ſericordes &c.& ſequit̃ in litera:Et inueniã gratiã ante oculos tuos,
ſcilicet impetratiõe eorũ ꝓ q̄bus orabo:& in hoc innuit ſecundam
rõnem ſuæ petitiõis,& q̄a iſta petebat Moyſes ꝓpter bonũ ppl̃i q
maximè indigebat bono regiminæ,& ꝙ oratio Moyſi ꝓ eis cũ oc
curreret neceſſitas haberet efficaciam impetrãdi.Ideo ſequitur:Re-
ſpice pplm̃ tuũ gentẽ hanc.q.d.non peto q̄ mea ſunt , ſed quæ tua
ſunt:nã gens iſta populus tu⁹ eſt.Ad qđ reſpõdet deus: Facies mea
præcedet te,& requiẽ dabo tibi:cuius ſenſus eſt,quòd ipſemet deus
volebat deducere ipſum Moyſen abſq̄ aliquo medio ſicut petebat,
& ſic daret ſibi requiẽ ſcilicet ſufficientiã eorum quæ deſiderabat.
vnde in hoc ſolũ videtur deus reſpondere ad primam petitionem
implicitam ipſius Moyſi,in qua volebat ꝙ nullus angelus interpo
neretur in regimine populi:nõ autem per hoc fuit reſponſum ad ſe
cundã.ſ.illã in qua dixit; Oſtende mihi vias tuas &c. Quæ quidem
reſpõſio fuit hîc p̄termiſſa,eò quòd Moyſes nõ ſolùm deſiderabat
requiẽ ſuã ꝓpriã,habẽdo diuinã gubernationẽ immediatã quò ad
ſe,ſed etiã quò ad pplm̃,ſic qđ deus ambularet cũ eis per cohabita
tionẽ in tabernaculo in medio ppl̃i,ꝓut fuerat ante pctm̃ ꝑ deum
ordinatũ ſupra.Exo.xxxiij.vñ ſequit̃: Ait Moyſes: Si nõ tu ipſe p̄ce
das &c.Qualiter aũt ip̄e petebat, ꝙ deus eos præcederet, ſtatim de
clarat dicens:In quo em̃ ſcire poterimus ego & populus tuus inue
niſſe nos gratiam in cõſpectu tuo,niſi ambulaueris nobiſcum &c.
In quo petebat vltra prædicta in ſignum diuinę placatiõis,ꝙ taber
naculum fœderis,in quo deus facie ad faciẽ loquebat̃ Moyſi: quòd
tũc erat ꝓpter pctm̃ ppl̃i elongatũ extra caſtra,vt ſuprà eod. ca. re
duceretur intra caſtra in quo ſciretur,ꝙ nõ ſolũ Moyſes ,ſed etiam
ppl̃s inueniſſet grãm in cõſpectu dñi,vt ſic glorificaret̃ ab omnibus
populis,ꝓut litera immediatè ſequẽs declarat, ad qđ ſequit̃ reſpon
ſio dñi.ſ.Dixit aũt dñs ad Moyſen &c.Ex q̄bus ꝟbis videtur deum
conceſſiſſe Moyſi duo.Vnũ em̃ implicitè qđ etiam implicitè Moy
ſes petierat.ſ.ꝙ regimẽ populi eſſet ꝑ deum,& nõ ꝑ angelũ . Scđm
aũt,ꝙ deus ambularet cũ populo ꝑ cohabitationem in tabernacu
lo p̄dictã : quorũ primũ patet in executione : tum quia non legitur
in toto proceſſu Moſaicæ vitæ,ꝙ fiat mentio de angelo loquente
cum Moyſe vel ei apparente poſt hoc ſicut antea : tum quia de Io-
ſue immediatè ſucceſſore ipſius Moyſi legitur Ioſue .v.d. quòd ap
paruit ei angelus in ꝑſona viri cum gladio euaginato dicens : Ego
ſum princeps exercitus domini,nũc veni.q.d.ꝓut exponit̃ ab anti
quis:Ego ſui impeditus tẽpore Moyſi magiſtri tui,ſed nunc venio.

Cui Ioſue in.

E Cui Ioſue inclinatus in terrā dixit:Quid dominus meꝰ loquitur cū ſeruo ſuo? Ex quo patet ꝙ ſubiectio p̄ſidentis populi Iſraëlitici ad angelū incepit à Ioſue,nō autem tēpore Moyſi.Facit etiā ad hoc ꝙ legit̄ Deu.xxxij.b.vbi agit̄ de deductiōe ppl̄i ꝑ deſertū,dicit: Dominus ſolus dux eſt eorū,& nō fuit cū eo deus alienus &c.vnde in hoc quod dicitur,Dn̄s ſolꝰ,intelliguntur excludi angeli à ducatu illiꝰ populi.In hoc aūt quod ſequit̄:& nō fuit cū eo deꝰ alienꝰ,intelliguntur excludi dæmones.Executio aūt ſecūdi cōceſſi.ſ.de habitatione diuina in medio populi,patet manifeſtè,cū poſt p̄dicta ſtatim fuit mandata executioni fabricatio tabernaculi:ſicut prius ante peccatum fuerat ordinatum,& ideo dn̄s durante hac collocutione cum Moyſe mandauit p̄cidi duas tabulas,vt ſuꝑ eis ſcriberentur verba in primis tabulis ſcripta:in quo manifeſtè demonſtrauit,ꝙ volebat tabernaculum fieri:in quo arca teſtamenti cum prædictis tabulis erat principalis:& ꝑ conſequēs recōciliatio populi ad deū fuit in hoc conceſſa. Cōſequenter autem quia p̄dicta tam gratioſa deꝰ cōceſſerat populo ex meritis ipſius Moyſi,dicit ei reddēs cauſam huiꝰ cōceſſionis:Inueniſti enim gratiā corā me &c.q.d.iſta non concedo intuitu populi: nec etiā per merita patrū:ſed quia inueniſti &c.Ideo Moyſes accepit quodāmodo audaciā vlteriꝰ petendi ſummū bonum quod ab homine ſuꝑnaturaliter poteſt attingi.ſ.claram viſionē diuinæ gloriæ: q̄ idē eſt cū eſſentia diuina.vn̄ ait:Oſtēde mihi gloriā tuā.Circa quā petitionē ꝗdam Hebręorū ſpecialiter Rab.Moy.AEgyptius in ſuo libro de directione pte.ij.magnam mouet difficultatem,dicens magnū inconueniēs eſſe,ꝙ Moyſes petiuiſſet à deo illud quod eſt impoſſibile in hac vita.infrà em̄ dicit̄:Nō videbit me hō & viuet : Sed hoc dubiū nō videt̄ eſſe difficilis ſolutiōis:tū ꝗa volūtas ſecūdū Philoſophū eſt impoſſibiliū.petitiones aūt ſunt eorū q̄ hō vult: tū quia licet ſit hoc impoſſibile ſecūdum naturā,nō tn̄ eſt impoſſibile apud deū,q eſt ſupra naturā.vn̄ & hęc viſio fuit cōceſſa Moyſi ſcd'm Auguſti.de vidēdo deū,licet nō in hoc loco,vt patet ꝑ literā dicentem: Nō poteris videre faciē meā. ¶ Sequit̄ i litera: Ait.ſ.dominus:Ego oſtēdā omne bonū tibi.vbi in Heb.habet̄ ꝓut in poſtilla:Ego tranſire faciā omne bonū meū ante te.Ad cuiꝰ intellectū attēdendū eſt,ꝙ Moyſes de duabꝰ ſuis petitiōibus petebat reſpōderi à deo.Vna ſcilicet in qua petiuerat ſcire vias dn̄i,cū ſuprà dixit: Oſtende mihi vias tuas,vt ſciā te &c.Alia verò in qua petiuit videre gloriā dei, ſcilicet diuinā eſſentiā,cū dixit:Oſtēde mihi gloriā tuam.vt dictum eſt. Ad quas duas petitiones deus ſibi reſpondit ab iſto loco vſq; ad finem

F ca.Quę ꝗdē reſpōſio diuidit̄ in tres ptes ſecundū tria diſtincta quæ deꝰ Moyſi ſucceſſiuè reſpondit.Primū.ſ.cū dicit:Nam ego tranſire faciā omne bonū &c.Secundū cū dicit:Rurſumq; ait:Non poteris &c.Tertiū cū dicit:Et iterū:Ecce,inquit,locus eſt apud me &c.Circa primū ſciendū, ꝙ bonū diuinū pōt dupliciter intelligi.Vno mō pro ip̄a bonitate diuina,q̄ eſſentialiter eſt ip̄e deus,qui eſt ſummum bonū increatū.Alio mō ꝓ bono vniuerſi, qd' ad primū bonū ordinat̄,ſicut bonū exercitꝰ ordinat̄ ad bonū ducis,ſcd'm Philoſophū in.xj.Metaphy.vn̄ ꝑ hoc ꝙ dicit̄:Trāſire faciā &c.intelligēdum eſt, vtrūq; bonū p̄dictū.Nō em̄ dixit: Trāſire faciā bonū meū corā te, ſed omne bonū,qd' vtrūq; cōprehēdit.Bonū aūt vniuerſi creatum maximè videt̄ cōſiſtere in bonitate diuinæ ꝓuidētiæ ,qua mundus gubernat̄ prout ordinat̄ in ip̄m deū,vt dictū eſt.In qua ꝗdē gubernatiōe creaturæ rōnales ſingulariori mō regunt̄ à deo q̄ aliæ. vnde Ap̄lus.j.Corin.ix.d.Nūquid de bobus cura eſt deo? qd' non eſt ſic intelligendum,vt boues totaliter ſubtrahant̄ à cura diuinæ gubernatiōis,ſed ſolū ſubtrahūtur à mō gubernatiōis,q ꝓpriè cōpetit rōnali creaturæ,quæ nō ſolū gubernat̄ à deo ꝑ hoc ꝙ mouent̄ ab ipſo deo in eis interiꝰ operāte,ſed etiā ꝙ ꝑ hoc à deo inducunt̄ ad bonū, & retrahunt̄ à malo ꝑ præcepta & ꝓhibitiōes p̄mia & pœnas, ꝓut in.j.pte.q.ciij.argu.v.in rn̄ſiōe ad.ij.argu.Et iſtæ ſunt viæ dn̄i quas Moyſes petebat ſibi à deo oſtēdi,cū dixit:Oſtēde mihi vias tuas &c. ſcilicet vt cognoſceret quomodo deus ꝑ miſericordiā & veritatē ſeu iuſtitiā, quæ ſunt viæ dn̄i,& quodāmō vident̄ oppoſita creaturam rōnalē regebat,ad quē aūt finē Moyſes iſta petebat dictū eſt ſuprà. In hoc igit̄ ꝙ dixit deus:Ego trāſire faciā oē bonū meū ante te,conceſſit Moyſi ꝙ vtrūq; bonū prædictū faceret trāſire ante Moyſen,ſ. in ſpecie glorioſa,ipſum deū repræſentāte & etiā diuinam gubernationē prædictā. ¶ Sequit̄ in litera:Et vocabo in noīe dn̄i coram te. Quod verbū exponit̄:in poſtilla de vocatione electorū in notitia diuina exiſtētiū,quod nō videt̄ cōuenieter dictū: tū quia nō conſonat literæ:tū ꝗa nō legitur ꝙ Moyſes hoc petiuiſſet,nec etiā fuiſſet ſibi oſtēſum:tū ꝗa hoc eſſet cōtra autoritatē eccleſię quæ in collecta dicit:Deꝰ cui ſoli cognitus eſt numerus electorū.vn̄ dictū verbū videtur exponēdū:cōtinuādo ip̄m ad præcedētia ſic:Dixerat enim deus Moyſi ſtatim ſuprà: Ego trāſire faciā oē bonū meū an̄ te &c. quod intelligit̄ ꝑ ſpeciē rep̄ntātē:vt dictū eſt:& ꝗa intelligētia opꝰ eſt in viſiōe:vt habet̄ Dan̄.x.Idcirco ſubdit:Et vocabo &c.vbi in Hebræo ponit̄ vnū verbū quod indifferenter ſignificat vocare,clamare, ſeu legere,& eſt ſenſus,ꝙ ea q̄ ꝑ illā ſp̄ēm glorioſam tranſeuntē repræſentabant̄,declarentur ipſi Moyſi,ꝑ hoc ꝙ deus coram ipſo Moyſe vocaretur ſeu legeret nomen ſuū.ſ.diuinum, ipſum ſic exprimendo,vt Moyſes intelligentiā haberet p̄dictorum,qd' totū fuit impletum prout in ſequēti ca.cōtinet̄,vbi dicit̄:Quo trāſeunte coram eo &c.ꝓut ibidē exponet̄.Et ꝗa viæ dn̄i quæ oſtēſæ fuerūt Moyſi pro maiori & notabiliori parte vidētur ſonare miſericordiam & pietatē ſeu remiſſionē peccatorū & hm̄ōi.& cū dicit̄:Miſericors & miſerator &c.ne fortè ex hoc Moyſes putaret ꝙ iſta reſpectu cuiuſcūq; delinquentis intelligerentur,idcirco ſubdit : Miſerebor cui voluero.hoc eſt dicere prout in glo.Gratuita & ſpontanea eſt omnibus dei miſericordia.cū enim miſeret̄,gratia eſt:cùm verò indurari permittit,iuſtū iudiciū eſt,quāuis occultum:Hæc in gloſſ. ¶ Sequitur ſecūda pars reſpōſionis,cùm dicit̄:Rurſumq; ait:Nō poteris videre faciē meā &c.cuius ſenſus cōtinuat̄ ad p̄dicta ſic : Quia deus ſtatim dixerat ſuprà Moyſi:Ego tranſire faciā &c. quod intelligitur etiam de bono increato, vt dictum eſt: ne ex hoc fortè Moyſes putaret ſibi cōceſſum eſſe,videre ipſam dei faciem ſeu eſſentiam prout petiuerat.idcirco expreſſit ꝙ in hoc non cōcedebatur ſibi talis viſio, ꝗa non ꝑtinet exiſtētibus in hac vita.vn̄ Grego. in Homil. Quandiu enim hîc mortaliter viuit̄,videri per quaſdam imagines deꝰ poteſt, ſed ꝑ ipſam naturæ ſuæ ſp̄ēm non poteſt videri. ¶ Sequitur tertia pars reſponſiōis,vbi dicit̄:Ecce,inꝗt, locus eſt apud me &c.in quo deus declarat Moyſi id qd' de ſuis petitionibus aſſecuturus eſſet, & primò aſſignando ſibi locum,cùm dicit: Ecce,inquit,locus eſt apud me &c.exponat̄ prout in poſtilla.Secundò oſtendendo ſibi modū quo prædicta eſſent ſibi oſtendenda,& hoc cū dicit: Cūq; tranſibit gloria mea.vſq; ibi:Faciem autē meam videre non poteris &c.Ad cuius intellectū ſciendū,quòd ſecundū ſanctū Tho.in.j.pte.q.j.ar. ix.in cor.q.Et eſt cōmunis opinio ſanctorū doctorum,in ſacra ſcriptura tradunt̄ nobis ſpiritualia ſub metaphoris corporaliū. vnde in hoc loco duo metaphoricè ſunt intelligenda.Vnū eſt cùm dicit: Protegā te dextera mea &c.quod intelligitur ad ſimilitudinem hominis q nō pōt videre aliū tranſeūtē corā ſe, ꝓpter hoc ꝙ ꝓtegit̄ ꝑ manū eius ne ipſum videat,& poſt trāſitum,alio auferente manum ſuā,videt poſteriora illiꝰ tranſeūtis,nō aūt faciē eius,q iā tranſiuerat ab ipſius oculis.Aliud metaphoricū eſt,ꝙ ꝑ faciē dei in hoc loco ſicut & in multis alijs intelligitur metaphoricè diuina eſſentia.per poſteriora verò intelligunt̄ in hoc loco effectus diuinæ prouidentię in creaturis, quia effectus eſt poſterior ſua cauſa. Vnde in hac tertia H parte deꝰ cōceſſit Moyſi ꝙ tranſeunte gloria ſua ante eū,ſcilicet per ſp̄ēm glorioſam,ip̄m bonū increatū,& bonū creatū ab ipſo procedēs reprę́ſentantē:ꝓut in prima pte reſpōſionis dixerat:Ego trāſire faciā &c.ꝙ tūc videret poſteriora eiꝰ ſcilicet effectus diuinæ gubernatiōis q ſunt ꝓpriæ viæ dn̄i,quas Moyſes primò ſcire petiuit, ſed cū hoc tn̄,faciē dn̄i nō videret,rōne tacta in ſecūda pticula reſpōſionis. Sed circa hoc notādū,ꝙ nō ſolū hîc fuit cōceſſum Moyſi ſcire vias dn̄i q̄ ſunt eiꝰ poſteriora,ſed etiā qualiter iſta emanāt à ſua cauſa q̄ eſt facies dei ſeu diuina eſſentia:licet ipſa eſſentia diuina à Moyſe non videret̄:qd' innuitur in hac metaphora : nā tam facies q̄ poſteriora corā Moyſe tranſierunt modo p̄dicto:ſed notitiam poſteriorū habuit pfectā,ꝓut dicit:Et videbāt poſteriora mea. Ille enim qui poſteriora alicuiꝰ videt,ſcit illa eſſe poſteriora illius, licet faciem eius nō videat.Qualiter aūt iſta intelligant̄ declarata fuiſſe Moyſi in ſe.ca.vbi iſtæ promiſſiones fuerunt impletæ,amplius ſunt declaranda in illo loco ſcilicet vbi dicitur:Quo tranſeunte &c.

REPLICA correctorij cōtra Bur.delirātē. In.cap. xxxiij. vbi poſti.exponit illud:Nō aſcēdā tecū.ꝙ videlicet intelligat̄ de miraculorū operatiōe.Burgē.dicit illud inconuenienter dictū,quia poſt eiectionē gentium miraculoſè deus operabatur.vn̄ dicit ꝙ debeat exponi de cohabitatione dei in medio populi in tabernaculo & propitiatorio. Sed tunc argumentum Burgen.valet cōtra ſe,ſicut cōtra poſtillatorem, quia poſt per omnem modum cohabitabat,reſponſa dabat & ſacrificia acceptabat &c.quemadmodum Burgen.enumerat. Reſpondeo igitur ad argumentum pro concordia vtriuſq;,quòd hoc dictum,Nō aſcendam tecum.conditionem ſubintelligit.ſ.niſi pœnitueris, prout etiā Burgen.dicit:ſed quia populus pœnituit de peccato vituli, & hodie Iudæi hoc peccatum deteſtantur,idcirco aſcēdit cum eis, & per miraculorum operationem quò ad expoſitionem poſtillatoris,& per cohabitationē quò ad expoſitionē Burg. ¶ Item in eodē. cap. Burg.facit longā digreſſionem,in quo tāgit aliqua q̄ apud multos probabilia non ſunt, tranſeo tn̄ ea niſi vbi notat poſtilla. In primis vt poſtillator ſeruet ordinem eccleſiaſticæ hierarchiæ ad angelicam hierarchiam exponit hoc cap. ꝙ ducatus populi fuerit commiſſus Moyſi ſub directione angelica potiſſimè principis ſynagogæ. Burgen.autem vult quòd Moyſes petierit à domino populi ducatum immediatè ſine alicuius angeli p̄ſidentia,& quòd deus conceſſerit ei

immediatum

Philoſo.

Philoſo.

G

A immediatū regimē pp̄li abſoluendo Michaelem à principatu vſqꝫ ad tp̄a Ioſue, q̄ facta ſunt ꝓpter Moyſi pfectionē, quā habuit poſt peccatum vituli, put latè declarare nitit̄ Burgē. in ipſa digreſſione. Sed ſaluap ace grandipendētium deliramenta Burg. iſtud dictum nullū habet fundamentū ex autētica ſcriptura, nam quòd Michael princeps ſynagogæ fuerit abſolutꝰ à ſuo principatu, & impeditus vſqꝫ ad tp̄a Ioſue, aut hoc fuit ex culpa principis, aut ſubiectorum, aut perfectiōe Moyſi. Prima duo dici nō p̄nt, quia princeps ille in beatitudine cōfirmatꝰ peccare non poſſet, & culpa ſubiecti populi fuit punita, & p pœnitentiā remiſſa, vt dicit Bur. in additione vltima circa illud ca. Si igitur deī tertium ꝙ tantæ perfectionis fuerit Moyſes, ꝙ nullus fuerit ei cuſtos & cooperator, vt videtur ſentire Bur. hoc videt̄ phantaſticum & modicū fauere fidei Chriſtianæ: nā nemo ſanæ mētis dicere audebat Chriſtum nō p̄cellere Moyſen in natura & gr̄a: & tñ de Chriſto hoīe ſcriptum eſt Pſal. xc. c. Angelis ſuis deus mandauit de te, vt cuſtodiant &c. Vſus eſt em̄ Chriſtus miniſterio angelorū in multis, nō ꝙ indigeret, ſed propter hierarchicā inſtitutionē, quā declarat ſanctus Diony. capitu. ix. Angelicæ hierarchiæ, dicēs: Equidē diuini luminis diſtributio à deo indita eſt oībꝰ hierarchijs angelicis & humanis ordinatiſſimè ſuperueniens ad cōicandū oībus pſonis hierarchicis. Burgē. igit̄ p hanc phantaſiam excludit ſolū Moyſen ab eccleſiaſtica hierarchia: Nec qs fidelis audebit dicere eccleſiam ſanctā minus gr̄a p̄ditā ꝙ̄ ſynagogam cū ſuo Moyſe, tñ eccl̄iam totā & ſingulas eius ptes ſcd̓m actus hierarchicos angelico miniſterio dirigi, purgari, illuminari, & perfici credimus, vt ſancta ſancti Dionyſij tradit autoritas, vbi ſuprà. Ponit̄ etiā à ſanctis ſanctus Michael fore princeps eccleſiæ tranſlatus à principatu ſynagogæ: ideoqꝫ ſub nomine eius oēs angelos eccleſia venerat̄. nec puto fauere fidei noſtræ dicere Moyſen ductorem ſynagogæ potiorē ꝙ̄ Petrū paſtorē eccleſiæ. Quot aūt & quibus modis Petrus in regimine eccleſiæ ſit directus adiutus & cuſtoditus ab angelis, nō niſi actus apoſtolorū ignorans ignorat. Error igitur videtur ꝙ hîc imaginatur Bur. Nec motiua eius ad id valent, extorta eſt enim expoſitio illius Ioſue. v. q̄ dicit angelum tēpore Moyſi impeditū fuiſſe, qa tranſitus colūnæ ignis & nubis fuit miniſterio an-
B gelico. Si enim datio legis fuit facta per angelos in manu mediatoris, vt dicitur ad Gal. iij. multò rationabiliꝰ motio columnæ & cætera omnia, q̄ noīe dñi facta ſunt, p miniſteriū angelorū facta intelligunt̄, dño tñ īmutabiliter p̄nte & p̄ſidēte. hęc eſt ſnīa beati Gre. vt patet ſuprà correctorio primo. iij. ca. Nec allegatum Bur. ex Deu. ꝓbat qd̓ intēdit. Cū enim dicit̄: Dn̄s ſolus dux eiꝰ fuit: dictio excluſiua non excludit eſſentialiter ordinata ordine hierarchico, in quo ordine angeli includunt̄, vt patet p beatū Dionyſiū vbi ſuprà: & iō nō ſequit̄: Tm̄ homo currit, igit̄ aīal nō currit, ꝓpter ordinē eſſentialē inter hoīem & aīal. Talis aūt ordo eſt inter hierarchiā ſupcæleſtē & terrenā ex inſtitutiōe nō ex rerū formatione, qa ſcd̓m actus
Philoſo. hierarchicos ſe debito ordine p̄ſupponunt. vñ dicit̄. xij. Metaphyſi. Entia nolūt malè diſponi, ſcd̓m quā optimam diſpoſitionem influxus à primo p media ꝓcedūt in inferiora. Qd̓ aūt excludit̄ cū dicit̄: Dn̄s ſolus dux eius fuit. cōtinuò ſubinfertur, & non erat cū eo deus alienus. Solus enim deus ductor populus exiſtēs angelicam ſeruitutē ſibi ordine eſſentiali ſubordinatā nequaqꝫ excludit, ſed potiꝰ includit ſcd̓m doctrinā beati Dio. vbi ſuprà. Et ſi qs obiecerit dicēs: Deus ad oīa ſufficit ſpecialiter in genere cauſæ efficiētis, vt patet per Proclum de cauſis. igit̄ miniſteria angelorū in hoc ducatu nō erant neceſſaria. Reſpōdeo: hęc obiectio valet de miniſterio hoīm ſicut & angelorum, igit̄

angelorū: igit̄ nec Moyſi ducatus fuit neceſſarius, iuxta allegatum C
Burg. Deuter. dn̄s ſolus dux eius fuit. Qua ratione enim dictio ex- Deut. 32. b
cluſiua excludit miniſteriū angeli, eadē rōne & hominis. Ad aſſumptū igit̄ autoris de cauſis dico, quòd deꝰ ſolus ſufficit ad omnia ſine medio ſufficiētia thearchica, ſed non hierarchica, & tantum valet dicere: Deꝰ immediatè ſufficit ad oīa potētia abſoluta, ſed non ordinata. Ordinē enim hierarchicū deus à principio cōditionis naturæ inſtituit, vt vult btūs Diony. vbi ſuprà & ſic eas cōdidit: vt eos ordine ſacro ſuos motꝰ habere ſinat ſcd̓m btm̄ Aug. Gubernat em̄ deꝰ eccleſiaſticā hierarchiā p mediū hierarchiæ cæleſtis, & inferiora p media, & media per ſuperiora deus regi inſtituit ſua voluntate, cuiꝰ cauſa q̄rēda nō eſt: & ſi qn̄qꝫ hmōi ordinem potentia ſua abſoluta ſuſpendit & immediatè aliqua facit huiꝰ eſt magna cauſa, quam tp̄e Moyſi Burg. fingēdo rationabiliter nō aſſignat, niſi Moyſi pfectionē, cuiꝰ tñ pfectio tāta eſſe nō potuit quāta principis glorioſiſſimi Michaelis, cuiꝰ principatū dicit tp̄e Moyſi impeditū, per conſequēs & eius meritū: qa miniſterio eccl̄iaſticæ hierarchiæ angeli merent̄ vſqꝫ in finē mūdi aliqd̓ p̄miū accidētale, vt habet̄. ij. ſentētiarū. ¶ Itē in eadem digreſſione Burg. notat poſtillatorem exponentem hoc verbū dñi ad Moyſen. Vocabo nomē dñi coram te. de vocatiōe electorū i notitia diuina exiſtētiū: quā expoſitiōem dicit Burg. incōuenietē ex tribꝰ, qa vt dicit nō cōſonat literę, & qa nō legit̄ Moyſen id petiuiſſe: etiā qa nō fuiſſet ei oſtenſum cōtra autoritatem eccleſiæ dicentis in collecta: Deus cui ſoli cognitus eſt numerus electorum &c. ſed certè iſtæ obiectiōes Burgē. nihil videntur valere. Non prima, qa expoſitio poſtillatoris ad intētionē etiā aliorū literę bene conſonat: qd̓ ſic patet: nā cū Moyſes petiſſet ſignū miſerationis diuinæ, dicēs: In quo poterimꝰ ſcire gr̄am apud te inueniſſe &c. & cū iā fiducialiter ſubiūgeret: Oſtēde mihi gloriam tuam, q̄ nō ſolū cōſiſtit in viſiōe verbi, ſed etiā reducētiū in ꝩbo: ideo intelligitur Moyſes petiſſe cognitionē vocationis electorū in notitia diuina exiſtentiū. Ad quā petitionē ſic intellectā reſpondit deꝰ quo ad viſionem dei: Oſtēdā tibi omne bonū: q̄ aūt ad relucētiā in deo, ſubdit: Et vocabo, vel legā ſcd̓m Hebraicā veritatē corā te. ſ. exaratū in noīe dñi, vt ſupple videre & cognoſcere poſſit ſignū miſerationis quod petis nō eſſe ex p̄cedētibus meritis: ſed à ſola mea volūtate. Ideo ſequitur: Cui volo miſerebor &c. Hæc igit̄ expoſitio poſtillatoris optimè cōſonat lr̄ę cōtra primā obiectionē Burg. & ipſe Burg. videtur cum iſta expoſitiōe quā improbat poſtea coincidere, cū dicit ꝙ ſen- D
ſus illorū verborū, & legā corā te in nomine dñi, eſt ꝙ Moyſi ꝓmitteret deus dare intelligētiā eorum q̄ in glorioſa ſpecie tranſeunte repręſentabantur. illa aūt relucentia ſunt in eſſentia diuina, quę ipſam repręſentāt. vñ patet Moyſen hęc petiſſe cōtra ſcd̓am obiectionem. Burgē. Tertia etiam obiectio Burgen. nihil valet: quia ꝙ̄ poſſibilis eſt petitio, vt oſtendat̄ viſio dei, tā poſſibilis eſt petitio viſionis relucentium in eo: & ꝙ̄ poſſibilis eſt collatio primi, tam poſſibilis eſt & ſecundi. Apud Burg. aūt & alios poſſibilis eſt collatio primi, igitur & ſecūdi, ſed & illud qd̓ adducit de collecta eccleſię nō vrget, qa & ſi oſtendant̄ alicui relucētia in deo, nō oportet ꝙ oſtēdantur omnia nec numerus omnium: ideo ſtat aliquē videre electionem diuinam eſſe ex gratia, & videre aliquam certam gentem, puta Iſraëliticam ex huiuſmodi electiōe inueniſſe gratiā, qui tamen nō videret numerū electorum omnium: quòd ſolius dei eſt iuxta collectam allegatā: Et videtur illa tertia obiectio tendere ad vnum errorem Pariſijs dānatam, videlicet quòd omnis verbum videns & relucentia in verbo, videt omnia quæ verbum, error eſt.

Cap. XXXIIII.

AC deinceps, [a] præcide, ait, tibi [b] duas tabulas lapideas, inſtar priorū, & ſcribam ſu- [c] per eas uerba quæ habuerunt tabulæ quas fregiſti. Eſto pa- [d]

a ¶In initio boni operis.

ratus manē[a], ut aſcendas ſtatim

a ¶Spiritualem ſcilicet intelligentiam legis.

in montem[a] Sinai. Stabiſque

a ¶Sine me nihil poteſtis facere. Iohan. xv. a.

b ¶Eminentiam contemplationis.

mēcum[a] ſuper uerticem[b] montis.

NICO. DE LY.

Cap. XXXIIII.

Diuiſio AC deinceps. Hîc conſequēter ponit̄ rn̄ſio de repatione legis. vbi priò ponit̄ ad hoc pria diſpoſitio, ſcd̓ò legis repetitio, ibi Obſerua, & tertiò eius cōſcriptio, ibi: Dixit dn̄s ad Moyſen. q̄rtò legis iteratę ꝓmulgatio, ibi: Cūqꝫ deſcēderet. Circa primū p̄mittit̄ diſpoſitio materialis. ſcd̓ò ſpūalis, ibi: Cūqꝫ deſcēdiſſet diſpoſitio material' fuit dilatio tabularū, de q̄ dat̄ dñi mādatū, cū dicit̄: b ¶Pręcide ait ti. d. ta. ad inſtar. i. ſiles alijs prius fractis ī materia & quātitate. de q̄ aūt lapide fuerit nō habet̄ ex tex. Dicit autē Ra. Sa. ꝙ fuerūt de lapide ſaphiri, & ꝙ dn̄s oñdit Moyſi maſſā talis lapidis formatā de nouo ꝩtute diuina: de qua Moyſes dolauit duas tabulas, & dolaturę ſupfluæ fuerūt, ſuę & ide ditatꝰ fuit valde. & iō dictū ē: P ręcide ait tibi. In He. habet̄: Dola tibi. i. ad vtilitatē tuam.

Nico. de Lyra.

tuam. ſed iſtud videt̄ fictitiū: qa tm̄ vel plus fuiſſet ditatꝰ de fragmētis tabularū priꝰ fractarū. Itē qa Ioſephꝰ nō dicit de q̄ lapide fuerūt: q tñ lōgè fuit an̄ Ra. Sa. iō videt̄ melius dicēdū: ꝙ de hoc nō hr̄ certitudo. c ¶Et ſcribā. In primis em̄ tabulis Moyſes nihil fecit: in ſcd̓is ꝩò ip̄e diſpoſuit materiā dolādo vt viſum eſt: qa ſicut alias fregerat, iuſtū fuit ꝙ iſtas dolaret: ſed dn̄s ſcripſit ibi decē ꝩba. d ¶ Eſto. qa talis hora eſt cōueniētior ad

Moraliter. a ¶Ac dein. &c. Per primas tabulas q̄ fractæ fuerūt, ſignificatū fuit vetꝰ teſtamētū qd̓ p nouū euacuatū ē modo q ſequit̄. Nā à tp̄e publicatiōis euāgelij ceremonialia ſunt mortifera: iudicialia ꝩò nō obligāt niſi de nouo fuerint īſtitura: moralia ꝩò remanēt inquātū cōtinēt dictamē iuris naturalis. & hoc notat̄ cūm ſubditur: c ¶Et ſcribam ſuper eas &c. Sequitur Moraliter

 * Nullus aſcen-

a ¶ Qui reddis iniquitatē patrum
E filijs ac nepotibus in tertiam & quar
Ezech. 18. a. Hiere. 31. e. Patres comederunt vuā acerbā — tam &c. Grego. Cùm ſcriptum ſit: Quid eſt ꝙ inter vos parabolam vertitis in prouerbium iſtud in terra Iſraël, dicentes: Partes comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt. viuo ego dicit dominus. Si erit vltrà vobis parabola hæc in prouerbium in Iſraël, vt anima patris ita & anima filij mea eſt. anima quę peccauerit, ipſa morietur. Quid eſt quòd dicitur: Qui reddis ini. p. f. ac nepo. Peccatum originale à patribus trahimus, & niſi per gratiā baptiſmi ſoluamur, etiam parentum culpam portamus, quia vnum adhuc cum illis ſumus. Reddit iniquitatem patrum in filijs, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur prolis. Et rurſum non reddit iniquitatem patrum in filijs, quia cum ab originali culpa per baptiſmū liberamur nō iam parentum culpas, ſed quas ipſi cōmittimus habemus. Aliter: Qui praui parētis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto cōſtringitur. Qui autē non imitatꝰ, delicto eiꝰ non grauatur. Vnde fit, vt iniquus filius iniqui patris non ſolùm ſua quę addit, ſed etiam peccata patris perſoluat, † cùm iratum deum non ignorans malitiam ſuam adiungere non formidat. Et iuſtum eſt vt qui ſub diſtricto iudice vias patris iniq nō timet imitari, cogatur etiam culpas eius pſoluere. Vn̄ anima patris mea eſt, anima filij mea eſt. Anima quę peccauerit, ipſa morietꝰ: quia in carne nonnunq̄ filij etiam ex patris peccato perimuntur. Deleto autē originali peccato, ex parētū nequitia in anima nō tenentur. Quid eſt enim qꝺ paruuli filij plerunq̄ à dæmonibus arripiuntur, niſi quod caro filij ex patris pœna mulctatur? In ſemetipſo enim percutitur pater iniquus & contemnit: percutit ergo in filijs, vt acrius
F vratur, & dolor patris ꝑ carnem filiorum redit, vt filiorum pœna mens patris iniqua puniatur. Cùm verò non paruuli ſed iam perfectiores filij, & parentum culpa feriuntur, illorum etiam pœnas luunt quorum facta ſecuti ſunt. Vnde rectè dicitur, vſq; ad tertiā & quartā ꝓgeniē, qa em̄ vſq; ad tertiā & quartā ꝓgeniē eam quā imitentꝰ filij parentū vitā poſſunt videre, vſq; ad eos vltio extenditur, qui viderūt qꝺ malè ſequerentꝰ. b ¶ Dn̄s zelotes. Augu. Dominus deus em̄ zelans, eiꝰ nomē deꝰ zelator eſt, id eſt nomen ipm̄ qꝺ dn̄s deus dixitꝰ zelans eſt, quia deꝰ zela-

Nicolaus de Lyra.

tior ad loquendum cum deo. a ¶ Nullus aſcendat tecum: Quia alij non ſunt digni accedere ad me. b ¶ Nec videatur quiſpiam per totum modo &cæ. Ob reuerentiam deitatis ibi deſcendentis in ſigno viſibili. c ¶ Excidit ergo &c. Exequēs mandatū dn̄i promptè. d ¶ Cumq; deſcen. Hîc ponitur diſpoſitio ſpiritualis quę fuit oratio Moyſi, cū dicitur: e ¶ Stetitq; Moyſes cū eo inuocans nomen do. &c. ſcilicet in nube glorioſa eū repræſentante. f ¶ Ait dominator. Hîc exprimitur forma orationis, cū dicitur: Dn̄ator, ſcilicet in populi gubernatione. g ¶ Domine. in legis datione. h ¶ Deus. in cultus veri inſtitutione. i ¶ Miſericors. miſerijs hominum compatiēdo. k ¶ Et clemens. offenſas remittendo. l ¶ Patiens. emendationem peccantium expectando. m ¶ Et multæ miſeratio. effectus tuæ pietatis impendendo. n ¶ Ac verax: id eſt iuſtus, quia miſericordia ſine iuſtitia eſt pusillanimi

Left margin: † mane; * duas; * lapideas; † tardus ad iram; † De pœ. di. 4. ca. qd eſt qꝺ dicitur. † Deu. 7. a; &

¶ Indignus.

Nullus aſcendat tecum, nec ui- a b
deatur quiſpiam per totum mon
a ¶ Terrenis curis implicati. b ¶ Simplices imperiti. c ¶ Paſcua ſanctæ ſcripturæ & contemplationis virorē.
tem, bóueſq; & oues non paſcan
tur econtra. Excidit ergo duas c
tabulas lapideas, quales antea fue
a ¶ Ab humana obſcuritate tranſit in montem ſpiritualis intelligentiæ.
rant, † & de nocte conſurgens a-
ſcendit in montem Sinai, ſicut ei
præceperat dominus, portans ſe
a ¶ Non poteſt mens humana deum contemplari niſi condeſcendat ei.
cū * tabulas *. Cumq; deſcendiſſet d
dn̄s per nubē, ſtetit * Moyſes † cū e
eo inuocans nomen dn̄i. Quo
traſeūte corā eo, † ait: Dn̄ator do f g
mine deus, miſericors & clemēs, h
† patiens, & multę miſerationis, i k
ac uerax, qui cuſtodis miſericor- l m
diam in milia, qui † aufers iniqui- n o
tatem & ſcelera atq; peccata, nul p q
luſq; apud te per ſe innocens eſt. r
a ¶ Originalem. ¶ Quanlibet.
a Qui reddis iniquitatem patrum s
¶ Non baptizatis. a ¶ Imitantibus. ſ. b ¶ Vſq; ad eos vltio extēditur, qui viderūt ꝙ male ſequerentur.
filijs ac nepotibus in tertiam &
quartam progeniem. Feſtinuſq; t
a ¶ Se terram & cinerem eſſe intelligens.
Moyſes incuruatus eſt pronus
in terram, & adorans ait: Si inue- v
ni gratiam in conſpectu tuo do- x
¶ Clemens & propitius.
mine, obſecro ut gradiaris no-
biſcū: populꝰ enim durę ceruicis y
a ¶ Puniendo & ignoſcendo. b ¶ In proximum.
eſt: & auferas iniquitates noſtras z
a ¶ In noſipſos. b ¶ Tanquā hæreditatem tuam.
atq; peccata, noſq; poſſideas. a
Rn̄dit dn̄s: Ego inibo pactū † ui- b
¶ Hoc nunq; eſt a Iudæis datū ad literā: de die ergo iudicij accipiēdū eſt, in quo facturꝰ eſt deꝰ q̄ nunq; viſa fuerūt.
dētibus cūctis ſigna faciā, q̄ nunq; c
ſunt uiſa ſup terrā, nec in ullis gēti
bꝰ, ut cernat ppl̄s iſte, ī cuiꝰ es me
dio, opꝰ dn̄i terribile qꝺ facturus
ſum. Obſerua cūcta q̄ hodie mā d
daui tibi. Ego ipſe eijciā an̄ faciē e
a ¶ Per has gentes ſeptē vitia deſignantur, cum quibus ſocietatem iungere prohibemur.
tuā Amorrhęū Chananęū & He
thęū, Pherezęū q̄q;, Heuęūq; & Ie
buzæū. † Caue ne unq; cū habita- f
toribꝰ terrę illiꝰ iūgas amicitias, q̄
a ¶ Ne quis incipiat colere.
tibi ſint ī ruinā: ſed & arās eorū de g
a ¶ Vt nulla monimēta idolatriæ remaneāt.
ſtrue, cōfringē ſtatuas, lucoſq; ſuc h
cide. Noli adorare deū alienum.
b Dn̄s zelotes nomē eiꝰ, deꝰ eſt æ- i
mulator. Ne ieas pactū cū hoībꝰ
illarū regionū, ne cū fornicati fue
rint cū dijs ſuis, & adorauerint ſi-
mulachra eorū uocet te qſpiā & k
cōedas de īmolatis *. † Nec uxorē l
de filiabꝰ eorū accipies filijs tuis:
ne poſtq; ipē fuerit fornicatę, for- m n

pusillanimitas, & iuſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas. & ideo in omnibus operationibus diuinis ſemper ſimul relucent veritas & miſericordia & iuſtitia ſecundum illud Pſal. xxiij. c. Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Vel aliter: Ac verax, iuſtis pręmia reddēdo. ideo ſubditur: o ¶ Qui cuſtodis miſericordiam &c. Reddendo bona, non ſolùm operātibus, ſed etiam deſcēdētibꝰ ex eis abſq; numero. p ¶ Qui aufers iniquita. id eſt peccata commiſſa in proximum remittis verè pœnitentibus. q ¶ Et ſcelera. id eſt peccata cōtra deum facta. r ¶ Atq; peccata. Quę facit homo in ſeipſum. Nulluſq; apud te per ſe innocēs eſt, quia homines contrahūt peccatum originale & cum hoc actuale, ſaltem veniale ſi perueniant ad ętatem adultam. s ¶ Qui reddis &c. Hoc expoſitū eſt ſuprà. xx. ca. t ¶ Feſtinuſq; Moyſes incuruatus eſt &c. exhibens reuerētiam deo. v ¶ Et adorans ait. actu interiori corde & etiam ore. ideo ſubditur ait. x ¶ Si inueni &c. Licet em̄ iā dn̄s Moyſi cōceſſiſſet ꝙ ipē etiā ductor eorū in itinere, timebat tn̄ ne ſuperueniret impedimentū propter peccatū populi, quē ſciebat eſſe pronū ad malum: ideo orabat vt iſtud impedimētū nō ſuperueniret. vnde ſubditur: y ¶ Populus enim duræ &c. & ideo quia tu es miſericors indigemus præſentia tua. z ¶ Vt auferas iniquitates noſtras. præterita remittendo. a ¶ Noſq; poſſideas. à futuris pręſeruando. b ¶ Reſpondit dn̄s: Ego inibo pactum: id eſt fœdus amicitiæ vobiſcum. c ¶ Signa faciā &c. Sicut poſtea fecit quando terra Dathan & Abiron degluriuit, & in ſiccatiōe Iordanis, & in ſubuerſiōe ciuitatis Hiericho ſonātibus tubis. d ¶ Obſerua cuncta. Hîc conſequenter ponitur legis repetitio. breuis tamen & per modum epilogi, cùm dicitur: Obſerua
H cuncta quę ego hodie mandaui tibi. repetēdo quę ſuprà ꝑcepit â. xx. ca. vſq; ad xxij. capit. licet non omnia ſint hîc ſcripta iterum. e ¶ Ego ipē &c. Amorrhæū. Nō nominat hîc Gergezæum: quia ille populus receſſit de terra eis promiſſa ante aduentum filiorum Iſraël. f ¶ Caue ne vnquam cum habitatoribꝰ &c. Quia ex diuina ſententia debebant interfici, & ne inducerent populum Iſraël ad idolatriam, ſi contraherent cum eis amicitiam. g ¶ Sed aras eorum &c. vt non remaneat memoria idolatriæ. h ¶ Lucoſq; ſuccide. Circa templa enim idolorum erant luci, vbi exercebant carnalem laſciuiam. i ¶ Dominus zelotes &c. Hoc eſt expoſitum ſuprà. xx. ca. k ¶ Vocet te quiſpiam &c. in veneratione idoli, & ſic trahat te ad idolatriam. l ¶ Nec vxorem de filiabus eorum accipies filijs tuis. cuius cauſa ſubditur: m ¶ Ne poſtquam ipſe fuerint fornicatæ. per idolatriam, quæ eſt fornicatio ſpiritualis. n ¶ Fornicari faciant: id eſt ad idolatriam pertrahant, Deos confla-

Moralitas
* a ¶ Nullus aſcendat tecum &cæ. Quia ſolus Chriſtus per Moyſen ſignificatus ſeu figuratus, accepit nouum teſtamentum à patre, & alijs publicauit. Quòd autē ſubditur poſtea, ꝙ Moyſes velata facie loquebatꝰ ad populū, fuit ad ſignificandum ꝙ ea q̄ tradunꝰ explicitè ī nouo teſtamēto fuerunt ſub velamento figurata in veteri teſtamento, & ꝙ tempore noui teſtamenti velamen remaneret ſupra corda Iudęorū pro maiori parte. Qꝺ autem ſubditꝰ de Moyſe, * quòd ingreſſus

Right margin: G Miſericordia; * ibidem; † coram; † clamauit; † fers; † coram populo tuo; * ſuis; † 3. Reg.

deus zelator eſt. Quod nõ humanæ ꝑtur
A bationis vitio facit deus, ſemper & omni
no incommutabilis & trãquillus, ſed hoc
verbo indicat non impunè plebẽ ſuam
† Ductum per alienos deos fornicaturam. †Dictum
eſt enim hoc verbum tropicè à zelo ma
ritali, qui caſtitatem cuſtodit vxoris, &
perdit omnẽ qui fornicat̃ à ſe. a ¶Pri-
†aprilis mogenitũ aſini &c. Iſid. Per aſinũ im
munditia, per ouem innocentia deſigna-
tur. Aſini ergo primogenita oue mutare
eſt immundę vitę primordia ad innocen
tiæ ſimplicitatẽ conuertere, vt poſtq̃ il-
la peccator egit, quæ vt immunda domi
nus reſpuit, ea iam agendo proferat, quę
dei ſacrificio mũda imponat. b ¶Die
Hiſtoricè ſeptimo. Auguſt. Cũ de ſabbatho præ-
ciperet, qd eſt quod adiũxit de ſatiõe &
meſſe: Videt̃ em̃ dicere tempore ſationis
& meſſis. An fortè ita obſeruandã requiẽ
ſabbathi pręcepit, vt nec illa tempora ha
beant excuſationem quæ agricolis valde
ſunt neceſſaria propter victum & vitã.
†Iuſſum †Iuſtum, eſt ergo etiam tempore ſationis
& meſſis, quando multùm vrget opera-
tiò, vt requieſcatur in ſabbatho, & ſic per
hæc tempora quæ opus plurimum flagi
tant; ſignificatum eſt omni tempore ſab-
bathi debere ceſſari c ¶Nullus inſi
dia. Auguſt. Quòd dixit: Non concupi-
ſcet quiſq; de terra ſua &c. Hoc vult in-
telligi, vt ſecurus quiſq; aſcenderet, nec de
†ceſſa terra ſua ſollicitus eſſet, deo promittente
cuſtodiam, ꝙ nemo inde aliquid concu-
piſceret, propter illum qui aſcẽdit, ne ſuã
inde timeret abſentiam. Et hoc ſatis oſten
Suprà, 23.c. dit quid ſuprà dixerit. Non apparebis in
conſpectu dei tui inanis: quia in illo loco
dixit, vbi tabernaculum vel templũ deus
fuerat habiturus. d ¶Non immola.
Augu. Quid eſt quòd ait: Non occides,
ſuper fermentum ſanguinem immolato-
rum meorum. An illa hoc loco dicit im-
† dominatoris molata ſua quæ per paſcha occiduntur,
& præcepit ne tunc ſit in domo fermen
B tum, quando ſunt dies azymorum.
e ¶Non coques hædum in lacte.
Augu. Nõ coques agnum in lacte matris
ſuæ. Ecce dixit iterum, quod quemadmo
dum intelligi poſſit, ignoro. Magna tamẽ
eſt de Chriſto prophetia etiam ſi fieri ad
literam poſſit, quantò magis ſi non po-
teſt. In ſermõibus em̃ dei nõ ſunt ad pro
prietatem operum omnia reuocanda, ſi-
cut nec illud de petra & cauerna eius &
manus ſuperpoſitione. Sed planè de fide
narrationis hoc exigendum eſt, vt quæ di
cit facta eſſe, verè facta ſint, & quę dicit di
cta eſſe, verè dicta ſint, quod exigitur etiã
†meę à narratoribus euangelij, cùm Chriſtum
narrent quædam dixiſſe, quæ in parabo
Ieiuniũ .xl. dierum cõſecratum. lis dixit, tamen hoc eum dixiſſe non para
bola, ſed hiſtorica narratio eſt. f ¶Qua
draginta dies &c. Iſid. Moyſes quadra
ginta diebus ieiunauit, & Helias, & ipſe do
minus. Præcipitur enim nobis ex lege, ex
prophetis, & euangelio. Quod teſtimo-
nium ex his habet. Vnde in monte inter
vtranq; perſonam medius ſaluator efful
ſit, vt ab omnibus mundi illecebris auidi
†quia cauſa verborũ iſtorum tatem noſtram tanquam ieiunio tempe-
rantiæ refręnemus, quandiu perfectio de
calogi per quatuor eiuſdem mundi par-
Moyſes tes, id eſt toto orbi prædicatur, vt decem
quater ducta quadragenarium numerũ
ſignent. g ¶Et ſcripſit in tabulis &c.
Hiſtoricè Auguſti. De Moyſe dictum eſt ꝙ ipſe ſcri
pſit, cui & de⁹ paulò ante dixit: Scribe tibi
verba hæc

nicari faciãt filios tuos in deos ſuos.
¶A parte totum ¶Paſcha.
Deos conflatiles non facies tibi. So-
lẽnitatem azymorũ cuſtodies. Septẽ
¶Tota pręſenti vita.
a ¶Synceritatis & veritatis.
diebus ueſceris àzymis, ſicut præce-
pi tibi in tẽpore menſis† nouorum.
Mẽſe enim †uerni tẽporis egreſſus es
a ¶Principium, ſ. bonorum tam corporalium q̃ ſpiritualium.
de Ægypto. Omne quod àperit uul
a ¶Virilis, ſ. & fortis.
uam generis mâſculini, meum erit.
a ¶Fortibus patientibus.
De cunctis animãtibus, tã de bôbus
a ¶Simplicibus innocentibus.
b ¶Primum opus immunditiæ.
a q̃; de ouibus, meũ erit. Primogenitũ
a ¶Simplicitate innocentiæ.
aſini redimes ôue: Sin aũt nec pretiũ
a ¶Quia mens immunda ſi nõ fuerit in melius mutata, necabitur morte perpetua.
pro eo dederis, ôccidetur. Primoge-
nitum filiorum tuorum redimes, nec
a ¶Tabernaculo, ſ. quod eccleſiam ſignificat. b ¶Oblatione bonorum operum & virtutum.
apparebis in cõſpectu meo uacuus.
a ¶Toto tẽpore, ſ. vitæ tuæ, quia homo naſcitur ad laborem & militia eſt vita hominis ſuper terram.
b. ¶In quiete, ſ. animarum.
b Sex diebus operaberis, die ſeptimo
¶Pentecoſten.
†ceſſabis arare & metere. Solennita-
tem hebdomadarum facies tibi in
primitijs frugum meſſis tuæ triti-
a ¶Tabernaculorum, ſ. quæ ſcenophegia dicitur.
ceæ, & ſolennitâtem quando rede-
a ¶Quia in fide trinitatis ſanctæ omnia bona noſtra offerre debemus.
unte anni tempore cuncta † condun
¶In vere, ſ. in æſtate, in autumno.
tur. Tribus temporibus anni appa-
rebit omne maſculinũ tuũ in cõſpe-
ctu †omnipotẽtis domini dei Iſrael.
¶Vitia.
Cũ enim tulero gentes à facie tua, &
a ¶Excluſa omni anguſtia mentis & corporis.
b ¶Hoc ad literam nunq̃; contigit Iudæis.
c dilataûero terminos tuos, nullus †in
¶Hoc in futura vita complebitur, quando nec viſibilis hoſtis, nec inuiſibilis ſanctis nocere poterit.
ſidiabitur terræ tuę, aſcendente te &
apparente in conſpectu domini dei
a ¶Quia ſacrificiũ purũ & ſine omni corruptione debet eſſe.
d tui ter in anno. Non immolâbis ſu-
a ¶Malitiæ & nequitiæ.
per fermentô ſanguinem hoſtiæ
a ¶De carnibus, ſ. agni; qui immolabatur in paſcha. ¶Quia ſic ſacrificia noſtra in præſenti debemus complere, ne in futuro iudicio incipiamus ſacrificare, cum non erit tempus operandi, ſed mercedem recipiendi.
†tuę, neq; reſidebit †mane de uictimis
a ¶Principia omnium bonorum aſcribe deo non tibi.
ſolennitatis phaſe. Primitiâs frugũ
¶Eccleſia.
terræ tuæ offeres in dômo domini
e dei tui. Non coques hædum in lacte
matris ſuæ. Dixitq; dominus ad b
a ¶Quod ante dixerat, quando tabulas accepit, quas fregit, hoc etiam modo repetit non recapitulando quod factum eſt, ſed iterum factum eſſe commendans.
Moyſen: Scribe tibi uerba hæc, c
†quibus & tecum & cum Iſraël pepi-
gi fœdus. Fuit ergo ibi cum domino d
f Moyſes quadraginta dies & quadra
a ¶Corporalem, ſ. ¶Nomine panis omnem cibum ſignificat a parte totum, ſicut & nomine aquæ omnem potum.
ginta noctes. Pânẽ nõ comedit, & a-
g quam nõ bibit, & ſcripſit in tabulis e

verba hæc. Cũ verò primũ legẽ accepit, C
cui⁹ tabulas abiecit & fregit, nec ipſe exci-
diſſe dict⁹ eſt, nec ei dictũ eſt vt ſcriberet,
nec eas ſcripſiſſe narratur, ſicut modo di
citur. Scripſit in tabulis verba teſtamenti
&c. Sed tunc dictum eſt, & dedit Moyſi
ſtatim vt ceſſauit loqui ad eum in monte
Sinai duas tabulas teſtimonij, tabulas la- † aprilis in quo omnia renouãtur
pideas ſcriptas digito dei, & paulopoſt:
Cõuerſus, inquit, Moyſes deſcẽdit de mõ
te, & duæ tabulæ lapideę, & tabulæ opus
dei erant, & ſcriptura dei ſcripta in tabu-
lis. Magna ergo queſtio oritur quomodo
illę tabulę quas erat Moyſes domino pr
ſciente factu

Nicolaus de Lyra.

a ¶Deos conflatiles nõ facies Diuiſio
tibi. Per hoc etiam intelligunt̃ prohiberi
idola per ſculpturã facta, vel quocunq;
mõ. Dicit tamen cõflatiles, quia de nouo
ſibi fecerãt vitulũ cõflatilẽ. Conſequẽter
repetit aliqua quę pertinent ad verũ dei
cultum, & primò de ſolennitate paſchali
dicens: Solennitatem azymorum &c. Se-
cundò de redemptione primogenitorũ,
cùm dicit: Omne quod aperit vuluã &c.
Tertiò de obſeruatione ſabbathi, cùm di
cit: Sex diebus operaberis &c. Quartô
de ſolennitate pentecoſtes, cùm dicitur:
Solennitatem hebdomadarum. Quintô
de ſolẽnitate tabernaculorum, cùm dicit̃:
Et ſolennitatẽ, qñ redeunte anni tempore ſuprà, 23.b.
&c. ſcilicet in principio ſeptembris. Sextô Deut. 16.d
iterum addit de ſolennitate paſchali, cùm
dicitur: Non immolabis ſuper fermento,
& exponantur omnia iſta ſicut expoſita † colligunt
ſunt ſuprà .xij. capi. & .xxiij. b ¶Dixit
q; dominus ad Moyſen. Hîc ponitur
iteratæ legis conſcriptio cùm dicitur:
c ¶Scribe tibi verba hæc. Hoc vide
tur eſſe contrarium ei quod dominus ſu-
prà dixit in principio ca. Et ſcribam ſup
eas. Ad hoc dicũt aliqui, ꝙ dominus ſcri
pſit autoritatiuè & dictando, ſicut Au- D
guſti. dicitur ſcripſiſſe librum de ciuitate
dei, vel huiuſmodi, ſed Moyſes ſcripſit mi †concupi-
niſterialiter & figurando. Sed hoc non vi ſcet terram
detur verum: quia cùm illæ tabulæ eſſent tuam
lapideæ, literæ fuerunt ibi figuratæ per
ſculpturam: non autem eſt veriſimile, ꝙ
Moyſes aſcendens in montem ad oran-
dum dominum, & vacandum contem-
plationi, portaret ſecum inſtrumenta ad
ſculpendum cum ſonitu & malleatione.
Et ideo dicendum, quòd dominus illas li
teras figurauit, vt prædictum eſt. Et ideo
ꝙ hîc dicitur: Scribe, intelligendum eſt ꝙ †vſq; mane
Moyſes ſcripſit illa verba non in tabulis
lapideis, ſed poſtea in libro. Poteſt etiam
aliter dici, ſcilicet ꝙ Moyſes manum ad ta
bulas appoſuit, ſed dominus tunc literas
miraculoſè formauit, ſicut ad impoſitio-
nem manuum Apoſtolorum dabatur
ſpiritusſanctus, non quòd illa impoſitio
in recipiẽtibus ſpiritumſanctum aliquid
faceret. & tunc redit in hoc quòd prædi
ctũ eſt, ſcilicet quòd deus illas literas figu
rauit. d ¶Fuit ergo ibi cum domi-
no Moyſes quadraginta dies. alios
ſ. quadraginta à præcedentibus. e ¶Et
ſcripſit in tabulis. Hoc refertur ad do-
minum, vt dictum eſt. Si autem refertur
ad Moyſen, exponendum eſt modo præ
dicto immediatè. Aliter etiã exponũt ali
q, dicẽtes Scripſit, i. ſcriptas à deo recepit.

a uerba fœderis decẽ. Cumq́ꝫ † de- a
ſcenderet ✳ de monte Sinai, tene-
bat duas tabulas teſtimonij, & b

a ❡Facies Moyſi glorificata, lex diuinis my
ſterijs illuſtrata.
❡Quibuſdam radijs ſplendoris quos hu-
manus viſus ferre non poterat.

ignorabat, † quòd cörnuta eſſet
facies ſua ex conſortio ſermonis

❡Quia cum domino ſ. tandiu locutus fuerat.

b domini. †Videns autem Aaron

a ❡Duobus. ſ. teſtamẽtis, quæ erant in facie
Moyſi. i. in lege vetus. ſ. aperte, nouũ occulte.

& filij Iſraël †cörnutam Moyſi fa

a ❡Quia lucem diuiniorum myſteriorum
Iudæi non intelligunt, ſed abhorrent in lege.

ciem, timuerunt propè accedere. c
Vocatique ab eo reuerſi ſunt d
tam Aarõ, quàm principes ſynago
gę, & poſtq̃ꝫ locutus eſt, ✳uenerunt
ad eum etiam omnes filij Iſraël,
quibus p̃cepit cuncta quę audierat e

☞ ſciente facturus, nõ hoīs opus eſſe dicuntur ſed dei: nec ab homine
E ſcriptæ, ſed digito dei: poſteriores verò diu manſuræ, & in taberna
culo & in tẽplo dei futurę iubẽte deo, tã ab homine exciſę ſunt, q̃ꝫ ab
hoīe ſcriptæ. An in priorib⁹ gratia dei ſignificabatur, nõ hoīs opus
qua indigni facti ſunt reuertẽtes corde in AEgyptũ, & faciẽtes idolũ.
vñ illo beneficio priuati ſunt, & propterea
Moyſes tabulas fregit. His ṽò tabulis poſte
rioribus ſignificant̃, q de ſuis opibus gloriã
Rom. 10. a. tur. vñ Apſus: Ignorantes dei iuſtitiam: &
ſuã volẽtes cõſtituere iuſ. dei nõ ſunt ſub. &
ideo tabulæ humano ope ſcriptæ ſunt, quę
cũ ipſis manerẽt, ſignificantes eoſdem ſuis
operibus gloriaturos, non de digito dei id
† ſplẽderet eſt de ſpũ dei. Certè ergo repetitio legis no
cutis faciei uũ teſtamentum ſignificat. Illud autem ve-
ſuæ tus ſignificabat: vnde confractum & aboli
†videntes tum eſt: Maximè quia cum ſecundo datur
lex, nullo terrore datur, ſicut illa in ſtrepitu
ighium, nubium, & tubarũ: vnde tremefa-
ſuprà. 10. a. ctus populus dicit: Nõ loquatur dominus
† quòd re- ad nos ne moriamur. Vnde ſignificatur ti-
ſplẽdere cu mor eſſe in veteri teſtamento, in nouo dile
tis faciei ctio. Quomodo igit̃ hæc ſoluitur quæſtio:
Moyſi quare ille opus dei, iſte opus hoīs, & illæ
Quæſtio ſcriptæ digito dei, iſtæ ſcriptæ ab homine?
An fortè ideo magis in prioribus vetus ſi-
gnificat̃ teſtamentũ: quia deus ibi pręcepit
ſed homo nõ fecit? Lex em̃ poſita eſt in ve-
teri teſtamẽto, q̃ cõuinceret tranſgreſſores,
q̃ ſubintrauit vt abũdaret delictũ. Non em̃
Roma. 5. d. implebat̃ timore, q̃ non impletur niſi cha-
ritate, Et ideo dicitur opus dei, quia deus legem conſtituit, deus ſcri
pſit, non opus hominis: quia homo deo non obtemperauit, & cũ
potius reũ lex fecit. In ſecũdis aũt tabulis hõ per adiutoriũ dei tabu
Matt. 5. b. las fecit, vñ dicit dominus: Nõ veni ſoluere legẽ, ſed adimplere. Et
Rom. 13. c. Apoſtolus: Plenitudo legis Charitas. Factũ eſt ergo homini facilè
in nouo teſtamẽto, qđ in veteri difficile fuit habenti fidem, quæ ꝑ
dilectionẽ operat̃: atq́ꝫ illo digito dei. i. ſpũ dei intus eã in corde ſcri
bẽte, nõ foris in lapide. Vñ nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cor
2. Cor. 3. a. dis carnalibus, qm̃ charitas dei qua veraciter impletur præceptũ,
diffuſa eſt in cordibus noſtris ꝑ ſpiritumſanctum qui datus eſt no
bis. Hęc eſt ergo prima lex data, vbi ſignificat̃ vetus teſtamẽtũ, qđ
F eſt opus tm̃ dei, & ſcriptũ digito dei: vnde Apoſtolus dicit: Itaq́ꝫ
Ro. 7. c. lex qdẽ ſancta & mandatũ ſanctũ & iuſtũ & bonũ. Lex ergo ſancta
& bona dei opus eſt, vbi homo nihil agit: qa nõ obtẽperat: ſed rea
tu potius premit̃ lege minãte & dãnãte. Beatus aũt hõ eſt cùm hoc
mãdatũ ſanctũ & iuſtũ & bonũ facit, hoc etiã opus ei⁹, ſed ꝑ gratiã
dei. a ❡Cũq́ꝫ deſcẽderet. Iſido. Aſcẽdit Moyſes denuo in mon
tẽ, iterumq́ꝫ dat ei legem de⁹ in alijs tabulis ad inſtar priorũ exciſis.
Sed quas primũ accepit ſine mora confregit, quæ imaginem gere
bant priſcæ legis, q̃ nõ pot longo interuallo ꝓ populi peccato ceſ-
ſauit. Illæ verò ad inſtar, priorũ exciſæ nouũ ſignificabant teſtamen
tũ, q̃ nõ ſunt fractæ, quia nouũ teſtamẽtũ manet in ęternũ. vnde me
ritò decẽ verbis ſignant̃, vt ꝑ ipſum numerũ figura crucis exprime
ret̃, quẽ ſignificat x litera quę in ſpecie crucis format̃. Chriſtus em̃
nõ venit legem ſoluere, ſed adimplere per paſſionem. ſ. crucis cuius
imago fuit in tabulis. ❡Iſido. Deſcẽdẽte Moyſe cum tabulis facies
Miſticè eius glorificata videtur, ſed tamen velamine tegitur in quo ſignifi-
cabat legem myſtico velamine eſſe coopertam, & infidelibus occul
tam. Sermo em̃ legis habet ſcientiam gloriæ, ſed ſecretam: habet &
cornua duorũ teſtamẽtorum, quibus contra dogmata falſitatis in
cedit armata. Cũ em̃ Moyſes legit̃ velamẽ eſt poſitũ ſuper cor eorũ
& manifeſtè dũ legis & prophetarũ ſcripturã carnaliter accipiunt
infideles: tota facies Moyſi quodã velamine tegit̃, vt non poſſint lo
quentis legis gloriã ſuſtinere: ſed ſi conuerſi fuerint ad deũ, auferet̃
velamen: occidẽs litera morietur: viuificans ſpiritus viuificabitur.
Iohã. 4. d. dominus em̃ ſpiritus eſt, & lex ſpiritualis eſt, vnde: Reuela ocu. me
Pſal. 118. c. os & cõſiderabo mirabilia de lege tua. b ❡Vidẽs autem Aa-
ron. &c. Orig. Scriptum eſt quia vidit Aarõ & omnes filij Iſraël
Allegoricè Moyſen, & erat glorificata facies eius & color vultus eius & timue
runt accedere ad illum. Et poſt pauca ponebat Moyſes ſuper fa-
ciem ſuam velamen. Cũ autem introiret in conſpectu domini, vt
loqueretur ei, auferebat velamen. Quod ediſſerens Apoſtolus ait:
Quia ſi miniſterium mortis in literis formatum in lapidibus fuit
2. Cor. 3. b. ad gloriam, ita vt non poſſent intendere filij Iſrael in faciem Moyſi
propter gloriam vultus eius, quæ aboletur, quomodo non magis
miniſtratio ſpiritus erit in gloria. Et paulopoſt: Et nõ ſicut Moy-
ſes ponebat velamen ſuꝑ faciem ſuã, vt non intenderent in faciem
vultus eius

vultus eius filij Iſraël. Obtuſi enim ſunt ſenſus eorũ &c. Quis nõ per G
timeſcat notã obtuſi cordis? Glorificata eſt facies Moyſi, ſed nõ pñt
intendere filij Iſraël in faciem eius. Nõ poteſt populus ſynagogę in-
tendere. Si quis aũt vitã habet eminẽtiorem q̃ꝫ vulgus ille poteſt. Et
nunc enim velamen poſitũ eſt in lectione veteris teſtamenti: & Moy
ſes glorificato vultu loquitur. Sed gloriam
non poſſumus intueri, quia adhuc popu- † deſcendiſ-
lus ſumus, & nihil ſtudij, nihil meriti, plusq̃ꝫ ſet
reliqua plebs habemus. Cùm autem quis ✳Moyſes
conuerſus fuerit ad dominum, auferetur ve
lamen: conuerſio ergo noſtra cauſa eſt au-
ferendi velaminis. Dum ergo legentes diui-
nas ſcripturas non intelligimus, dum ob-
ſcurę ſunt & clauſę, nondum conuerſi ſu-
mus. Conuerſis enim ſtatim auferetur vela
mẽ. Omnis qui, cũ recitant̃ verba legis, cõ
munibus occupatur fabulis, auerſus eſt, &
qui de negotijs ſecularibus de pecunia, de
lucris, de poſſeſſionum curis, & diuitiarum
cupiditate ſollicitus eſt, qui gloriæ & ſeculi
mundi honoribus ſtudet auerſus eſt. Qui
etiam ab his videtur alienus: adſiſtit autem
& audit verba legis vultu atq́ꝫ oculis inten
tus: corde tamen & cogitatione vagatur,
auerſus eſt. Quid ergo eſt conuerti? Si his
omnibus terga vertamus, vt ſtudio, acti- ✳ad eos
bus, mente, & ſollicitudine, verbo dei ope-
ram demus. In lege enim die ac nocte medi-
temur omiſſis omnibus, deo vacemus &
exerceamur in teſtimonijs eius: hoc eſt con
uerſum eſſe ad dominum. Quis autem no-
ſtrum tanto labore & ſtudio diuinas quærit literas, quanto quæſi-
uit humanas? Aliqui vt recitari audierint quæ leguntur ſtatim diſ-
cedunt, nulla de his quæ lecta ſunt adinuicem inquiſitio, nulla col-
latio: non interrogant patres ſuos vt dicant ſibi, nec preſbyteros
vt annuntient. Alij nec patienter expectant vſq́ꝫ dum lectiones in Deut. 32. a.
eccleſia recitentur. Alij nec ſi recitentur ſciunt, ſed in remotioribus
eccleſiæ locis ſecularibus fabulis occupantur: quibus iam non ve-
lamen ſuper cor, ſed paries & murus poſitus eſt. Si enim qui adeſt H
audit, intendit, & quæ audit retractat & diſcutit, percunctatur &
diſcit: vix poteſt ad libertatem ſcientiæ peruenire: qui abſcondit au
res ſuas ne audiat, & terga in faciem legentis obuertit, quomodo di
cendus eſt velamen habere ſuppoſitum cordi, ad quẽ nec ipm̃ qdẽ
velamen literę quo ſenſus velatur, q eſt ſonus vocis acceſſit. Glorio
ſa ergo efficitur facies Moyſi, habent enim gloriam ea quæ loqui-
tur, ſed tegit̃ & occultatur, & omnis gloria eius intrinſecus. ❡Ori
ge. Illud quoq́ꝫ intuere ꝙ in lege vultus Moyſi glorificatur, licet
velamine contegatur. Manus intra ſinum miſſa leproſa facta eſt. In
quo mihi videtur forma totius legis pleniſſimè deſignari. In vultu
enim ſermo legis, in manu oꝑa ſignantur: quia ergo ex operibus le
gis & nullus erat iuſtificandus, nec aliquem ad perfectum poterat
ducere lex, manus leproſa fit, & in ſinum reconditur: tanquã nihil
ꝑfecti oꝑis habitura. Facies quoq́ꝫ glorificat̃: ſed velamine tegit̃: qa
ſermo eius habet ſciẽtię gloriã ſed occultã. vñ: Incerta & occulta ſa Pſal. 50. b.
piẽtię tuę manifeſtaſti mihi. Facies ergo Moyſi habet gloriã, manus
cõtumeliã. Deniq́ꝫ ſoluere iubet̃ calciamẽtum ſuum, ſic nulla gloria
☞ erat in pedibus

Nicolaus de Lyra.

a ❡Cumq́ꝫ deſcenderet &c. Hîc conſequenter deſcribit̃
legis iteratæ promulgatio. vbi præmittitur publicantis conditio,
cùm dicitur: b ❡Et ignorabat &c. Erant enim quidam radij Cornua
miſſi ſplendoris procedentes in altum ad modum cornuum, quos Moyſi
Apoſtolus vocat gloriam vultus Moyſi, ij. Cor. iij. d. vnde in He-
bræo habetur: Et non cognouit ꝙ cornuta eſſet lux faciei ſuæ. Sed
quare non habuit antè, cùm locutus fuiſſet cum domino diu in mõ
te, Dicunt aliqui ꝙ non habuit tunc ita lympidam cognitionem de
deo ſicut poſtea, ad quod denotandum apparuerũt tales radij. Alij
dicunt ꝙ hoc factum eſt vt populus qui per idolatriam peccaue-
rat, magis eum timeret & haberet in reuerentia. Rab. Sal. dicit ꝙ
hoc fuit ex hoc ꝙ dñs poſuit manũ ſuam ſuper faciem eius, vt ha-
betur in fine præcedentis capituli. Sequitur: c ❡Timuerunt
prope &c. Propter dicti ſplendoris reuerentiã. d ❡Vocatiq́ꝫ
ab eo reuerſi ſunt. Ex reuerentia enim retroceſſerant, & ex obe-
dientia redierunt. e ❡Quibus præcepit cuncta quæ au
dierat a domino. Publicando ea quæ à domino audierat.
Impletiſq́ꝫ ſermonibus

A erat in pedib⁹ eius,licet hoc fieret nõ ſine myſterio. Nouiſſima em̄
pars hominis pedes ſunt.Oſtēdebat̃ ergo ꝙ in nouiſſimis tpib⁹ ſol-
ueret calciamētū ſuū Moyſes,vt alius acciperet ſponſam,& illa voca
Deut.25.c. retur dom⁹ diſcalciati vſq; in pſens.Nihil ergo in lege glorioſum ha
bet Moyſes niſi ſolā faciē.In euangelio aūt totus glorificatur.vnde:
Matt.17.a. Apparuerunt Moyſes & Helias in gloria lo
quentes cum eo.Hîc non dicitur,quia vul-
tus eius glorificatus eſt,ſed quia tot⁹ appa-
ruit in gloria loquens cū Ieſu,vbi cõpletur
qđ ei promiſſum eſt in mõte Sinai , poſte-
riora mea videbis.Vidit em̄ q̃ in poſterio-
rib⁹ dieb⁹ facta ſunt,& gauiſus eſt:q̄a nõ ſo
Deut.18.c. lū vultu glorificat⁹ de mõte deſcēdit, ſed to
tus glorificatus aſcēdit ex mõte, & eum de
quo dixerat:Prophetā ſuſcitabit vobis de⁹
veſter ex fratribus veſtris,ſicut me &c.nunc
adeſſe cernebat & fidem facere ſermonibus
Mar.3.d. ſuis.Et ne cunctaret̃ in aliquo audit patrem
dicentē : Hic eſt filius meus dilectus in quo
mihi bene compla.ipſum audite,Moyſes di
xit:Illum audietis.pater dicens:Ipſum audi-
te,pręſentē oſtēdit.Gaudet etiā Moyſes q̄a
& ipſe nunc quodāmodo velamē deponit
cõuerſus ad dñm, cū euidēter q̃ pdixit im-
plentur:etiā cū tēpus aduenit vt p ſpm̄ quę
obtexerat reuelentur. Sed videamus q̄d di
cat Apl's:Dñs autē ſpūs eſt,vbi autem ſpūs
2.Cor.3.d. domini,ibi libertas.Puto ꝙ verbū dei pro
Ioh.14. co ꝙ auditoribus intereſt,nunc via:nunc veritas, nunc vita, nunc
reſurrectio nominat̃,nunc etiā caro,nūc verò ſpiritus.Quāuis em̄
2.Cor.5.c. verè ex virgine ſubſtātiā carnis accepit,in qua crucē pertulit,reſur
rectionē initiauit:dicit tn̄ Apoſtolus:Et ſi cognouimus Chriſtum
ſcđm carnē,ſed nūc iā nõ nouimus.Quia ergo nunc ſermo eius ad
ſubtiliorē intelligentiā ꝓuocat,& vult nos nihil carnale in lege ſen
tire dicit:vt qui vult auferre velamen, conuertatur ad dominum:
non quaſi ad carnem,ſed quaſi ad ſpiritum,vt de carnalibus ad ſpi
ritualia veniat:& de ſeruitute ad libertatē.vbi em̄ ſpiritus domini,
1.Cor.2.a. ibi libertas.Alibi aūt dicit:Nihil iudicaui me ſcire inter vos,niſi Ie
B ſum Chriſtum,& hunc crucifixum.Iſtis nõ dicebat,quia dominus
ſpiritus eſt & dei ſapientia qua nõ poterant agnoſcere Chriſtum ſe
cundum hoc qđ ſapientia eſt,ſed ſecundū hoc ꝙ crucifixus eſt. Illi
aūt quibus dicebat:Sapiētiā loquimur inter pfectos,nõ huius ſeculi
1.Cor.2.b. ſed dei ſapientiā in myſterio abſcõditā,nõ indigebāt verbo dei ſecū
Iohan.1.b. dū hoc verbū caro factū eſt,ſed ſcđm hoc ꝙ ſapiētia in myſterio
Iohan.4.d. abſcondita eſt.His ergo q̄ ad ſpiritualē intelligentiā ꝓuocant̃,dicit̃:
Dñs aūt ſpiritus eſt,vbi aūt ſpiritus dñi,ibi libertas:qua.ſ.conuerſi
ad dominū,de ſeruitute ſeculi liberati libertatem ſcientiæ requira-
mus. a ℭ Et tunc loquebatur ad filios Iſraēl omnia quæ
ſibi fuerant &c .Aug. Poſtq̃ deſcēdit Moyſes de monte,opera
mādant̃ tabernaculi cõſtruēdi,& veſtis ſacerdotalis,de q̄bus facien
dis anteq̃ aliq̄d pciperet,locut⁹ eſt ad populum de ſabbathi obſer-
uatiõe.Vbi meritò mouet,cū decem verba legis acceperat in tabu
Queſtio lis,quas ipſe excidit & ſcripſit,cur de ſolo ſabbatho poſtq̃ deſcēdit
populum monuit?Si enim propter eadē legis præcepta,ſuperfluū
erat vt populus iterū audiret:cur nõ & hoc ſuperfluū:cūm in eiſdē
decē præceptis legat̃.An & hoc ſimile eſt velamēto,quo faciem te-
xit:quia ſplendorē vultus eius filij Iſrael nõ poterant intueri:Nā ex
decē pceptis hoc ſolū populo præcepit,qđ ibi figuratè dicit̃.Alia
em̄ nouē ſicut ibi,etiā in nouo teſtamento obſeruanda nõ dubita-
mus.Illud aūt vnū de ſabbatho adeò velatū & in myſterio pceptū
fuit ,vt hodie à nobis nõ ſeruet̃.Sed ſolū ſignificatū intueamur. In
Gal.5.b. illa autē requie,vbi opera ſeruilia iubent̃ ceſſare,magna eſt altitudo
Iohan.4.d. gratiæ dei.Tūc em̄ fiūt cū requie opera bona,cū fides per dilectio-
Rom.5.a. nem operat̃,timor autem tormentū habet,& in tormento quæ re
quies:vnde timor nõ eſt in charitate,Charitas aūt diffuſa eſt in cor
dibus noſtris p ſpiritumſanctū,q̄ datus eſt nobis.Ideo ſabbathum
requies ſancta dño dicit̃,dei.ſ.gratiæ tribuenda,nõ nobis velut ex
nobis.alioq̄n noſtra opa ſic erunt,vt ſint humana,aut cū peccato,
aut cū timore,nõ cū dilectiõe,& ideo ſeruilia ſine requie ſempiterna
ſunt.Nõ em̄ fruſtra inſtitutū eſt ſabbathū,& ſabbathū ſabbathorū.
Superius qn̄ prius locutus eſt deus de tabernaculo vngendo ,dixit
eadē vnctiõe ſanctificari illa oïa & fieri ſanctaſanctorū.Altare aūt
holocauſtomatū eadē nõ ſanctificatū vnctiõe,dixerat ſanctūſancti.
Et hoc intereſſe videbat̃,ꝙ nihil eorum dixiſſet ſanctaſanctorū,niſi
qđ tm̄ velo ſeparabat̃ à ſancto.vbi.ſ.erat arca teſtamenti & altare
incenſi.Nunc cùm eadem repeteret,dixit de tabernaculo vncto &
his quæ in illo eſſent,ꝙ eadem vnctione ſanctificarentur & fierent
ſancta.Altare verò holocauſti qđ prius dixerat fieri ſanctūſancti.ea
dem vnctione

dē vnctiõe nūc dixit fieri ſanctaſāctorū.Vñ intelligit̃ idē eſſe ſanctū C
ſancti & ſanctaſanctorū,ac per hoc illa oïa vncta.i.totū tabernacu-
lum,& q̃cunq; in eo eſſent,quę prius appellauit ſanctaſanctorū, tm̄
valeret qđ nūc ait ſancta,nec vnūquodq; eorū dici tātūmodo poſt
illā vnctionem ſanctūſancti,ſed etiā ſanctūſanctorū,ſicut altare ho-
locauſti,vt iā nihil q̃tū ad hāc appellationē
attinet,inter illa q̃ intra velū fuerāt,vbi ſcili
cet erat arca teſtimonij, & cætera quæ fo- †2.Cor.3.c
ris ſunt niſi ꝙ iſta interius ita dicebantur ſan
ctaſanctorū,vel ſanctumſanctorū:vt etiam †qui
aū vnctionē ſic dicerent̃.cętera verò vnctio
ne ſanctificata ſunt,vt hoc nomen acciperāt.

à domino in monte Sinai . Im- a
pletiſque ſermonibus † poſuit
a ℭ Quia vſq; hodie dum legitur Moyſes,velamen poſitum eſt ſuper corda Iudæorum.
velamēn ſuper faciē ſuam,†quod b
ingreſſus ad dominum & lo-
a ℭ Quia conuerſis ad dominum aufertur velamen.
quens cum eo , auferēbat donec
ℭ Velata facie.
a exiret,& tunc loquebatur ad fi-
lios Iſraēl omnia quę ſibi fuerant
imperata . Qui uidebant faciem
egredientis Moyſi eſſe † cornu-
a ℭ Plenitudo huius ſabbathi erit in æterna beatitudine.
†donec ingrederet̃ ad loquēdum cum eo
tam,ſed operiēbat rurſus ille fa- c
ciem ſuam †,ſi quando loqueba-
tur ad eos.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Impletiſq; ſermonibus po-
ſuit velamen ſuper faciem ſuam.Quā
do cognouit faciem ſuam eſſe cornutam p
aliorum inſinuationem. c ℭ Sed ope-
riebat rurſus ille fa.&c.In Hebręo habet̃
Et reponebat velamē ſuper faciē ſuā donec
veniret ad loquendum cū eo,id eſt cū deo. †reſplendē tem
b ℭ Quod ingreſſus ad dominū, Moraliter
& loquens cum eo &c.ſcilicet velamen
ſignificat ꝙ in patria nõ remanebit velamē
figuratum veteris teſtamēti,nec & ænigma
noui:quia ſicut dicit Apoſtolus.j.Cor.xiij.
d.Videmus nunc per ſpeculum in ænigma
te,tunc autem facie ad faciem.

ℭ In ca.xxxiij.vbi dicitur in poſtilla:Præcide tibi.

ADDITIO

Cõſequēter ait dñs Moyſi:Pręcide tibi duas tabulas &c.in quo de⁹
oſtendebat ſe iam placatū populo volens vt fierent aliæ duę tabulę
teſtamenti,q̃ ponendę erant ſub propitiatorio:& p cõſequens ta-
bernaculū erat,ſicut prius fuerat diſpoſitū,ædificandū: & ſic deus
ambularet inter eos,prout Moyſes petiuerat.Et exponat̃ litera vt Deſcenſus dei in igne
in poſtilla,vſq; ibi:Nec videatur quiſpiā per totū montē &c.Vbi viſibili
attendendū eſt ꝙ iſta prohibitio nõ fuit ſolū facta ob reuerentiā di D
uinitatis in mõtē deſcendētis in ſigno viſibili,ꝓut dicit poſtillator:
quia ſæpe deus apparuit in ſigno viſibili,tam in monte Sinai,q̃ in
alijs locis præſente populo:& tn̄ nõ fit ſimilis prohibitio,niſi ſolū
in datione legis.ſ.xix.capi.vbi populus fuit prohibitus ne aſcende
ret in montē:nec ipſum tangeret .Sed prohibitio hîc de hoc facta,
eſt maioris reſtrictiõis q̃ ibi:quia ibi ſolū videt̃ ꝓhiberi,ne q̄s aſcen
deret in montē:nec tāgeret eū.hîc autē ꝓhibetur ne quiſpiā videa
tur per totum montē,quod eſt maius.Similiter ibi præcipiebatur
Aarõ aſcendere cū Moyſe:vt dicitur in litera,hîc autē dicitur :Nul
lus aſcendat tecum.Ex quibus patet,ꝙ iſta deſcēſio dei in ſigno vi-
ſibili hoc tempore facta erat maioris ſolennitatis,quâm illa quę fuit
datione legis.Cuius ratio eſt,quia ibi proponebantur præcepta
cõmunia toti populo:hîc autem oſtendebantur Moyſi arcana dei
quæ alijs non licebat,vt ſic oſtenderentur:& inde eſt ꝙ poſt hanc
reuelationem in facie Moyſi apparuerunt radij miri ſplendoris,vt
patet infrâ in fine huius capituli,quos tamen non legit̃ habuiſſe in
datione legis,nec in alijs apparitiõibus ſeu collocutionibus cū deo
ante hoc factis.ℭ Sequit̃ in litera.Cū deſcendiſſet.ſ.deus mõ prędi
cto,ſtetit Moyſes cùm eo.ſ.deo.Fuerat em̄ ſibi præceptū expreſſè:
Stabiſq; mecū.& ſequitur in litera:Inuocās nomē dñi.ſ.Moyſes ,q̄
inuocabat dominū.quaſi diceret:Aſſume domine:quia vocaſti me.
Et ſequitur in litera ſecundum tranſlationem noſtram:quo tranſeū
te corā eo ait:Dominator domine deus &c.Quę quidem verba ex
ponuntur communiter,vt in poſtil.ſic.ſ.Cūm tranſiſſet dominus
ante Moyſen in nube glorioſa,vt dictū eſt:Moyſes ait.ſ.adorando:
Dominator domine deus &c.& ſic cùm dicit̃:Dominator domine
&c.exprimit̃ forma orationis ipſius Moyſi:Sed bene intuenti He-
braicā veritatē,& alia pcedentia & ſequētia quę ad intellectū huius
loci pertinent:manifeſtè patet,ꝙ prædicta verba non ſunt Moyſi
orantis,ſed potius verba dei docentis Moyſen vias ſuas,prout ab
eo in præce.ca.petierat,vnde hęc tria nomina diuina,q̃ primò po-
nuntur ſunt indeclinabilia in Hebræo:& non ſunt intelligenda in
ſenſu vocatiui caſus,quaſi Moyſes vocaſſet deum per illa tria nomi
na ipſum orando:ſed intelligenda ſunt in ſenſu nominatiui caſus,
ſic vt intelligat̃ deū clamaſſe ſeu legiſſe coram Moyſe omnia diuina
nomina quæ hîc continentur,tam ſubſtantiua quàm adiectiua, in
quibus viæ domini ſupradictę declarantur,vnde Hebraica veri-
tas ſic habet in hoc loco:Et tranſiuit dominus coram eo,& voca-
uit ſeu clamauit vel legit:Dominus deus &c.Verbum enim quod
hîc ponitur

E hîc ponit̃ quodlibet iſtorũ triũ ſignificat indiſtinctè.ſ.vocare,legere,
vel clamare,ſicut ſuprâ cũ dicit̃ in p̃ce.c.Et vocabo in noĩe dñi corã
te. quodlibet illorũ triũ intelligit̃,vnũ em̃ & idẽ verbũ ponit̃ hîc &
ibi.vñ in hoc cũ dicit̃:Et trãſiuit dñs,implet̃ illud quod promiſerat:
Ego tranſire faciam &c.In illa em̃ ſpecie glorioſa trãſeũte ante Moy
ſen repręſentabat̃ deus,qui eſt ſummũ bonũ increatũ,quod hîc deſi-
gnatur ꝑ faciẽ:& etiã bonũ creatũ â deo in creaturis ꝑ diuinã pro-
uidentiam ꝓcedẽs.vtrũq; em̃ bonũ p̃dictũ includebat̃ in hoc quod
dixit:Ego tranſire faciam &c.vt dictũ eſt.In hoc aũt quod ſequitur:
Et vocauit ſeu clamauit vel legit dñs deus &c. impletur illud quod
deus p̃dixerat in præce.c.Et vocabo ſeu clamabo vel legam nomen
domini &c.eadẽ enim verba ponunt̃ vtrobiq;,niſi ꝙ in primo loco
illud verbũ qđ dicit̃:Vocabo vel legam,eſt futuri tẽporis,qa hoc ꝓ-
mittebat eſſe fiendũ.in hoc aũt loco ponit̃ idẽ verbũ p̃teriti tẽporis
quia hîc adimplebat promiſſionem p̃dictã,in qua quidẽ clamatiõe
ſeu electione diuini nominis deus oſtẽdit Moyſi vias ſuas,prout ab
ipſo petierat.Circa quod licet tenendũ ſit,ꝙ iſta prout ſunt arcana
dei,Moyſi tanq; fideliſſimo in tota domo domini fuerũt altiori mo
do declarata,q̃ noſtra fragilitas capere poſſit:qa tamẽ ſecũdũ Apo
ſtolũ,Rom.xv.a.Quæcũq; ſcripta ſunt,ad noſtrã doctrinã ſcripta
ſunt.inſiſtendũ videt̃ circa ſingula in hac clamatione ſeu electiõe no-
Dominus minis diuini cõtenta,prout modulus noſtrę fragilitatis attingere va
let,vt inde ſenſus literalis ſaltẽ planus,aliqualiter elucidetur.¶ Vnde
notandũ ꝙ in hac clamatione ſeu lectione primò ponitur nomẽ ꝓ-
prium diuinũ,& hoc cũ dicit̃:Dominus:in cuius loco eſt in Hebrȩo
nomẽ tetragrãmaton,qđ ꝓpriè ſignificat infinitatẽ diuini eſſe,quã
Damaſcenus pelagũ ſubſtãtiæ infinitę nominat:in qua infinitate fun
dãtur cætera attributa diuina,prout ſuprà in addi.ſuper Exo.iij.ca.
ar.v.tractantur.Secundo vero loco repetitur idẽ nomẽ,ad deno-
tandũ oĩpotentiam diuinã,quę fundatur in eſſe diuino ſecundũ qđ
eſt infinitũ,ꝓut in p̃dicta addi.ar.vij.habet̃.¶ Per hoc aũt qđ ſeq-
Deus tur,Deus,intelligitur ꝙ ille dñs p̃dictus ſua bonitate ꝑfecta habet ꝓ
uidentiã vniuerſalẽ de reb᷑.vñ Diony.xij.ca.de di.no. Deus eſt qui
videt oĩa prouidẽtia & bonitate ꝑfecta:quę quidem prouidẽtia p̃-
cipuè cõſiſtit in miſerationibus diuinis erga creaturas.vnde in Pſal.
cxliiij.b.Miſerationes ei᷑ ſuper oĩa opera eius. Omnipotẽtia verò
diuina ꝓut eccl'ia in collecta cantat,parcẽdo maximè & miſerando
manifeſtatur,& iõ illa q̃ ſequunt̃,q̃ ꝑtinẽt ad vias dñi oſtẽdẽdas,ma
F ximè & p̃cipuè tendũt ad miſericordiã,in quib᷑ tñ ſemꝑ ſaluatur rõ
iuſtitiæ ſeu veritatis:quod ſic patet,per hoc em̃ quod dicit̃: Miſeri-
cors,intelligitur deus,ꝓut regit vniuerſum ſcđm ſuã miſericordiã
abſolutè ſumptã,q̃ creationẽ rerũ includit:in qua rõ diuinę miſeri
cordiæ relucet,inquantũ res de non eſſe in eſſe ꝓducit,qđ ſoli deo
cõpetit:& eſt primus modus diuinæ miſericordiæ erga creaturas
in ordine naturæ,in qua qdẽ miſeratiõe ſaluat̃ etiã rõ veritatis ſeu
iuſtitiæ,inquantũ ſic deus res in eſſe ꝓducit,ſcđm qđ cõuenit diui
nę ſapiẽtiæ & bonitati,ꝓut in.j.ꝑte.q.xxj.ar.iiij.in cor.q.¶ Sequit̃
Clemens in litera noſtra:Et Clemẽs:vbi in veritate Hebraica habet̃: Gratui-
tus ſeu gratificus.Nomẽ em̃ adiectiuũ qđ in Hebræo in hoc loco
ponit̃ à nullo alio deriuatur,niſi â noĩe grã gratificãte:ꝑ qđ intelli-
git̃ ꝙ ſupra naturã quã de᷑ creat qñq; infundit ſeu dat gratiã ſup-
additã naturę:& hoc ſiue intelligat̃ de grã,ꝑ quã ꝑticipatio diuinæ
ſimilitudinis eſt in creatura q̃ dicit̃ gratia gratũ faciẽs,ſiue de alijs
gratijs q̃ gratis dant̃ â deo ipſis creaturis.ꝑ vtrãq; em̃ deus mouet
ſeu gubernat creaturã rationalẽ ſcđm ꝓpoſitũ ſuę volũtatis,in quo
etiã ſaluatur rõ miſericordię & veritatis mõ p̃dicto.¶ Per hoc aũt
qđ ſequit̃:Patiẽs,& in alijs locis,longanimis:videt̃ quidam effectus
Patiens intelligẽdus diuinæ miſeratiõis circa creaturas rationales,delinquẽ-
tes à vita ſalutis,quarũ defectus qñq; diſſimulat vt pnię locus det̃.
Diſſimulãs vñ Sap.xj.d.Diſſimulãs peccata hoĩm ꝓpter pniam.Cuius exem-
plũ habetur ſuprâ,Gene.vj.in prima ætate diluuio condemnata
de᷑ cõceſſit dilationẽ pœnæ ꝑ.cxx.annos,vt ſpatiũ poſſent habere
pœnitentiæ,in quo ſicut miſeratio diuina relucet pœna differendo
ſic eius iuſtitia manifeſtat̃ pœnas in pœnitentib᷑ inferendo.Per hoc
aũt ꝙ ſequit̃:Et multæ miſericordiæ,intelligitur ꝙ deus multifariè
multiſq; modis creaturis rõnabilibus ſuã impedit miſericordiam.
Deus em̃ qñq; releuat miſerias hoĩm,nõ intuitu meritorũ vł deme
ritorũ:ſed ſolũ intuitu tribulatiõis ſeu oppreſſiõis quas patiunt̃. In
quo videt̃ quodãmodo hr̃e ſe erga hoĩes,ſicut ille qui miſerijs alio-
rum cõpatit̃,vt dicit̃ in Pſal.cv.g.Vidit cũ tribularent̃ &c.& ſic in
multis alijs,in qb᷑ nulla exprimit̃ rõ,quare de᷑ talib᷑ miſeret̃,niſi ſo
la tribulatio & afflictio miſerorũ.Qñq; etiã releuat miſerias ſeu de-
fectus hoĩm nõ intuitu meritorũ,ſeu demeritorũ:nec etiã afflictio-
nis ſeu tribulatiõis,ſed tm̃ ex ſola gratuita diuina voluntate,cuius
exẽplũ habet̃ in Paulo,Act.ix.de quo nulla rõ miſerationis diuinæ
ex ꝑte meritorũ erga eũ aſſignari poteſt,cũm nulla merita in eo p̃-
ceſſerunt,imò demerita,ſicut ipſe teſtatur.j.Tim.j.c. Blaſphemus
fui & perſecutor &c.Nec etiam ex hoc affligebat̃ ſeu tribulabatur
ſed potius

ſed potius alios affligebat & opprimebat,vt patet Act.ca.pręalle. G
ideo de ſeipſo dicebat.j.ad Cor.xv.b.Gratia dei ſum id quod ſum.
Ex hoc em̃ qđ alibi dicit.j.Tim.j.c.Quia ignorãs feci in increduli
tate mea,iõ miſericordiã cõſecut᷑ ſum,nõ habet̃ ꝙ de᷑ ex ſuis meri
tis miſert᷑ eſſet ſui,ſed qa ſua demerita non eſſent ſic grauia,vt ſi ex
certa malitia peccaſſet.Qñq; aut releuat miſerias & defectus homi
num inquantũ ſunt aliqbus iuſtis viris coniuncti,ne fortè eradicen
tur cum malis,vt patet.ſ.Gen.xviij.d.de Sodomitis,vbi deus con
ceſſit Abrahæ,ꝙ ſi fortè ibi inuenirent̃ decẽ iuſti,qđ parceret,ſeu
tolerarec peccata aliorũ.Qñq; verò miſeret̃ de᷑ fidelibus peccatori
bus ne det̃ infidelib᷑ occaſio blaſphemãdi ſeu detrahẽdi de diuina
omnipotẽtia,ſicut.j.Nũe.xiiij.d.Moyſes deprecãs ꝓ populo quẽ
volebat deus delere ꝓpter peccata eorũ dicebat:Et dicẽt.ſ.gentes,
qa non potuit.ſ.dñs introducere in terrã ꝓ qua iurauerat:idcirco
occidit eos in ſolitudine,vñ ad iſtã deprecationẽ Moyſi deus rñdit:
Dimiſi ſcđm vbũ tuũ.Idcirco Pſal.in pluribus locis ad impetrãdã
diuinã miſericordiã,nullã aliã rõnẽ allegat niſi:Ne fortè dicãt gen-
tes,vbi eſt de᷑ eorũ,& hmõi.Aliqñ verò de᷑ ꝓpitiat̃ multitudini
delinquẽti ꝓpter vnũ iuſtũ q ex zelo iuſtitiæ & honoris diuini fer
uenter inſurgit in vindictã malorũ,ſicut.j.Nũe.xxv.c.de Phinees
legitur:Auertit irã meã â filijs Iſraël &c.Aliqñ verò & frequenter
deus miſeretur hoĩbus,aſpiciens eorum fragilitatẽ & pronitatem
ad inclinationem fomitis peccati ſibi connaturalis.vnde Pſal.cũm
dixiſſet:Quõ miſeretur pater filiorũ &c.ſubiũgit,reddẽs rationem:
Qm̃ ipſe cognoſcit figmentũ noſtrũ.Et qa iſti modi miſerendi ſunt
multi,& quaſi nobis innumerabiles,iõ ſummariè concludit dicens: Multæ miſericordiæ
Et multæ miſericordiæ:vñ Dauid.ij.Reg.xxiiij.c.dicebat: Incida-
mus in manu dñi.multæ enim ſunt miſeratiões eius.q.d.miſeratio-
nes eius ſunt plures,q̃ nos poſſumus cogitare.Huic autem quod
dicitur:Et multæ miſericordiæ.ſubiungitur:Et verax,qa in oĩbus
p̃dictis q̃ ꝑtinẽt ad diuinã miſericordiã,ſaluatur rõ diuinę veritatis
& iuſtitię,inquantũ ſic miſeretur,ſcđm qđ cõuenit diuinę ſapiẽtiæ
& bonitati,ꝓut in.j.ꝑte.q.xxj.ar.iiij.in cor.q.ſequit̃:Qui cuſtodit
miſericordiã in milia,hoc eſt quia diuina miſericordia tãtæ latitu-
dinis eſt,vt ſe extẽdat ad deſcendẽtes vſq; ad longiſſimam ſucceſſio
nẽ:qa cũ dicit̃,mille,accipit̃ numerus determinatus pro indetermi-
nato,& hoc patet.j.Leuit.xxvj.g.vbi dicitur:Memor ero pa.&c.
& loquitur ibi de temporibus nouiſſimis quæ ſunt valde diſtãtia à
tẽporibus patrũ.Intelligitur tñ talis miſericordia erga illos qui nõ H
ponunt obicẽ,ſed cõfitent̃ peccata ſua,vt ibidẽ habet̃.Si enim dicat̃
ꝙ iſte modus miſerendi põt includi ſub illa clauſula generali,q̃ ha-
betur immediatè ante.ſ.Et multę miſericordię.& ideo non opor-
tebat,vt ꝑ ſe ſingulariter poneretur.Ad hoc dicendum,ꝙ iſte mo
dus eſt generalis,ꝙ cõprehẽdit totum ſtatũ veteris teſtamenti,cui
pluries deus miſertus eſt ꝓpter merita patrũ,vt patet in autori-
tate Leuit.ꝓal.& adhuc amplius cõprehẽdit ſtatũ noui teſtamen
ti,in quo de᷑ miſert᷑ eſt generi humano,mittẽdo filiũ ſuum ſalua-
torẽ noſtrũ ex recordatione miſericordiæ quẽ patribus ꝓmiſerat.
Vñ virgo glorioſa in cãticis de hac materia dicit Lu.j.c.Recorda-
tus eſt miſericordiæ ſuæ,ſicut locutus eſt ad patres &c. Sequitur:
Qui aufert iniquitatẽ,ſcelera atq; peccata.In quo oſtenditur,ꝙ mi
ſericordia diuina ſe extẽdit ad oẽs modos peccãdi,ſiue ſit pct̃m per
infirmitatẽ,qđ ꝓpriè põt dici iniquitas,qa cõmittit̃ ex eo ꝙ appeti
tus inferior ſuperat ſuꝑiorẽ:qđ eſt manifeſtè cõtra ęqtatẽ cõditiõis
naturalis humanę,ſiue ſit peccatũ ex ꝓpria malitia,qđ intelligit̃ per
hoc qđ dicit̃:Et ſcelera.Dictio enim hîc poſita in Hebræo ſæpe
ſignificat peccatũ ꝓditiõis:Extẽdit ſe etiã ad peccatũ ꝑ ignorantiã,
cũ dicit̃:Atq; pctã.vnde.j.Leui.iiij.a.Aĩa q̃ peccauerit ꝑ ignorã-
tiã:licet em̃ p̃dicta tria vocabula qñq; ſumunt̃ largè vnũ ꝓ reliquo
ꝓpriè tñ ſumpta habẽt p̃dictas ſignificatiões iuxta Hebraicã verita
tẽ.¶ Sequitur in litera ſcđm trãſlationẽ verã.Nullũq; innoxium
derelinquẽs:eadẽ em̃ verba ponunt̃ hîc & Nume.xiiij.vbi de hac
materia tractat̃.& eſt ſenſus,ꝙ licet in p̃dictis maximè appareat di-
uina miſericordia,nõ tñ totaliter diuina iuſtitia dimittit̃. Quãdoq;
em̃ non totã pœnam relaxat,ſed pœnã æternã in tꝑalẽ cõmutat:vt
ij.Reg.xxiiij.c.& ſic ille cui dimittit culpã,nõ relinquit̃ totaliter in-
noxi᷑.Qñq; verò etiã dũ culpã & pœnã relaxat,hoc facit ꝓpter di
lectionẽ quã tñ ipẽ miſericorditer ĩfundit,vt patet de Magdalena:
Lu.vij.g.Dimittunt̃ ei peccata multa.Pœnas etiã quandoq; relaxat
non totaliter eas remittendo,ſed reddendo iniquitatem patrum fi-
lijs ac nepotibus,vt ſic pœnę quorũdã alleuientur per pœnas alio-
rum ab eis deſcendentium,in quibus anteceſſores puniuntur vſq;
ad tot generationes,in quibus aliquando homines vident ſucce-
dentes ſuos.Et ideo ſubdit:Qui reddit iniquitatem patrum filijs &
nepotibus &c.In tot enim generationes contingit primogenito-
res notitiam habere deſcendentium.¶ Sequitur:Feſtinuſq; Moy
ſes curuatus eſt & adorans ait. Circa quod notandum quòd
cũm dominus Moyſi vias ſuas reuelaret modo prędicto,non cur
uatus nec

A uatus nec ꝓnus ſed ſtãs legiť fuiſſe,ſicut dictũ fuit prius.Stetit Moy
ſes coram eo,mos em̃ erat inter eos audire doctrinã ſeu legẽ diuinã
ſtãtes.vñ.ş.xx.d.in datiõe legis diciť:Stetitqꝫ populus.Similiter &
Nee.viij.b.habeť,ꝙ cũ aperuiſſet Eſdras librũ dñi ad legẽdũ popu
lo,ſtetit oĩs populus,ſed lectiõe ſeu ꝓclamatiõe diuina finita,ꝑ quã
Moyſes vias dñi ſibi mõ p̃dicto reuelatas didicit ſeu percepit,me=
rito feſtinus ex ferueñti deuotione curuatus eſt in terrã,reputans ſe
puluerẽ ſicut Abraham,Gene.xviij.reſpectu tãtę miſericordię ſibi
reuelatæ:in qua curuatiõe nõ immemor charitatis ꝓximorũ,quo
rũ curã habebat q hmõi miſeratiõibus maximè indigebãt, adorãs
ait:Si inueni gratiã in cõſpectu tuo &c.& eſt ſenſus,licet propter
duritiã populi dixiſſes.ş.Exo.xxxiij.Nõ aſcẽdã in medio tui, quia
populus duræ ceruicis eſt,ne fortè &c.tanta tñ eſt excellẽtia tuę mi
ſericordię,ꝙ te ſolo indigemus ductore,vt auferas iniquitates no=
ſtras atqꝫ peccata,ad q̃ ſumus maximè ꝓni,non em̃ angelus poſſet
hoc facere,vt.ş.Exo.xxxiiij.Noſqꝫ poſſideas.i.tanqꝫ propriã hęre=
ditatẽ immobiliter nos habeas.vñ licet in p̃ce.ca.iã fuiſſet ſibi cõceſ
ſum,ꝙ deus gradereť cũ eis,cũ ſibi fuiſſet reſpõſum:Et iſtud verbũ
qđ locutus es faciã.iterũ tñ hoc ipſum petit ſub alia ratione,ſcilicet
qa duræ ceruicis eſt,& auferas &c.Et notandũ ꝙ Moyſes non fecit
mẽtionẽ niſi de duobus modis peccãdi.ſ.de iniquitate & peccato,
nõ autem de ſcelere,licet deus de tribus fecerit mentionem,dicens:
Auferam iniquitatẽ & ſcelera atqꝫ peccata,qđ cõcordat ꝓdictis.
Nã cũ ſcelus ꝓpriè ſumptũ ſit peccatũ cõmiſſum ex certa malitia vt
dictũ eſt,qđ ꝑtinet ad ſummũ modũ peccãdi.Moyſes de eo nõ fe=
cit mẽtionẽ:tum qa videreť magna audacia:tũ ne populum vide=
retur tãtę duræ ceruicis æſtimare,vt eũ ad peccatum ſceleris pro=
nũ iudicaſſet.Huic autẽ ſñiæ ſcđm quã teneť,ꝙ illa verba diuinas
miſeratiões exprimentia.ſ.cũ diciť:Dñs deus miſericors & clemens
&c.Nõ ſunt verba Moyſi orãtis,ſed dei notificãtis vias ſuas Moy
ſi,cõſonat qđ legiť.ĵ.Nume.xiiij.c.vbi Moyſes orans deum pro
populo dicebat:Magnificetur ergo fortitudo dñi ſicut locutus es.
d.Dñs patiẽs & multę miſericordiæ:auferẽs iniquitatẽ prout ibidẽ
deo dante declarabiť.Conſonat etiã prædictæ ſñię illud Pſal.cij.b.
vbi diciť:Notas fecit Moyſi dñs vias ſuas.in quo dať intelligi ꝙ ſi=
cut filijs Iſrael deus notificauit volũtates ſuas.i.volũtates p̃cepti &
ꝓhibitionis.& hoc in lege data ꝑ Moyſen.p̃cepta em̃ & ꝓhibitio=
nes hmõi,volũtates dei dicũtur,vt in primo ſñiarũ. diſ.xlv .ca.vij.
ſic vias ſuas notificauit Moyſi.Quę aũt ſunt illę viæ ſtatim ſubiun
git dicẽs:Miſerator & miſericors dñs,longanimis & multũ miſeri=
B cors:q̃ ſunt verba ſatis cõformia p̃dictis.Cõcordat autem prędictę
ſñię,ꝙ patriarchę,ſeu ſancti qui fuerunt ante Moyſen,nõ leguntur
ꝓclamaſſe miſericordias dñi:etiã in caſu in quo multũ videbanť re
quiri,vt.ş.Gene.xviij.c.Cũ Abrahã interceſſiſſet pro Sodomitis,
non legiť imploraſſe miſericordias diuinas,ſed eius iuſtitiã dicens:
Abſit à te vt rẽ hãc facias,& occidas iuſtũ cũ impio,q iudicas oẽm
terrã &c.In quo manifeſtè ꝓclamabat iuſtitiã diuinã,nõ autem dei
miſericordiã.Cuius rõ videť eſſe,qa huiuſmodi viæ dñi oſtẽdẽtes
ipſius miſeratiões,prius fuerũt notificatæ ipſi Moyſi,qꝫ alicui alteri.
& iõ Pſal.dicit.Notas fecit vias ſuas Moyſi. Pſal.cij.b.,vt dictũ eſt
ş.nõ aũt patribꝰ,ſicut nec etiã nomẽ dei magnũ non patribus,ſed
Moyſi fuit notificatum,vt.ş.Exo.vj.Nomen meum adonai non
indicaui eis.poſt Moyſen verò multi ſanctorum eius doctrinam ſe
quentes leguntur imploraſſe diuinas miſerationes,vt patet de Da
uid,de Ezechia,& Daniele,& de multis alijs.Quęrere aũt rationem
iſtius differentiæ,fortè eſſet ſcrutari maieſtatẽ,cũ deꝰ diſtribuat do
na & reuelatiões ſuas ꝓut vult:ſed ſalua ſemper ſecretorũ reuerẽtia
pro modulo fragilitatis noſtrę poſſet rõ aſſignari.Pro quo ſcien=
dũ,ꝙ miſericordia videtur importare aliquid qđ deo non cõpetit
p̃ſertim apud illos q minꝰ bñ ſunt exercitati de his q̃ de deo dicunť.
Miſericordia em̃ videtur importare relaxationẽ iuſtitiæ.nõ em̃ di=
ciť aliqs miſereri eius cui dat qđ ſibi debeť.relaxatio aũt iuſtitię nul
lo mõ vř deo ꝑtinere.de quo legiť:Iuſtus dominus in omnibꝰ vijs
ſuis.Similiter rectus,& abſqꝫ vlla iniquitate.& iõ in primordijs pa
trũ iſta non fuerũt publicata,ne ex hoc timor dei ſeruilis nec initialis
diminuereť ꝑ cõfidẽtiã relaxatiõis iuſtitię & hmõi,ſed tp̃e legis qñ tã
magnꝰ populus fuit adunatus in cultu vnius dei,oportebat iſta pu
blicari:tũ vt regimen iſtius populi quodãmodo ꝑticiparet perfe=
ctionẽ diuini regiminis,ĩ quo miſericordia nõ cõtra iuſtitiã exerceť,
ſed aliqd ſuprà iuſtitiã operať,vt in.j.pte.q.xxj.arti.iij.in reſpõ.ad
ij.ar.Tũ qa duritia iſtiꝰ populi,& eiꝰ magna ꝓnitas ad peccandum
maximè indigebat multitudine miſerationũ diuinarũ,& ꝙ Moy=
ſes de hoc eſſet inſtructus à deo,vt frequenter pro eis poſſet miſeri
cordias domini implorare.ſimiliter & alij ſancti qui Moyſi in regi
mine populi ſucceſſerunt,prout patet pluries in geſtis eorum.Se=
quitur in litera:Reſpondit dominus:Ego inibo pactũ, videntibus
cunctis ſigna faciã &c.Circa qđ attẽdendũ,ꝙ dominus non reſpõ
dit ad petitionem factam per Moyſen dicentem:Obſecro vt gra
diaris

diaris nobiſcũ,quia iam hoc ſibi fuerat conceſſum,vt dictum eſt in C
præce.ca.ſed ad hoc quod dixerat Moyſes in petitione ſeu oratione
ſua:Et auferas iniquitates noſtras,noſqꝫ poſſideas:& rõ eſt, ꝙ deus
cõceſſit Moyſi,ꝙ nõ ſolũ ſe haberet erga populũ miſericordẽ & piũ
&c.prout vię domini explicatæ requirũt,ſed etiã cũ hoc, vidẽtibus
cunctis ſigna faceret,quæ nunqꝫ ſunt viſa ſup terrã . ꝑ quæ quidem
ſigna terribilia populus deberet retrahi à peccato. Et ſic dupliciter
deus ſe obtulit ad iuuandũ populũ:Vno modo auferendo iniqui=
tates &c.pro loco & tẽpore,quas viæ domini ſupradictæ requirũt.
Alio modo ad faciẽda terribilia in conſpectu populi , vt ab errore
retraherẽtur.Quę autẽ ſint illa ſigna,declaranť in poſtil. præter vnũ
de quo propriè agiť in hoc loco.ſ.ꝙ ex facie Moyſi cũ deſcẽdiſſet de
monte procedebant radij miri ſplendoris in altũ ad modũ cornuũ:
quod non legitur de aliquo alio patriarcharũ ſeu prophetarum.&
de hoc videť intelligendũ quod ſequitur in litera.ſ.Vt cernat popu
lus in cuius medio es opus domini terribile ,quod facturus ſum te=
cum.ſ.in ꝑſona tua.Per hoc aũt ſignũ ſingulariſſimum,quòd Apłs
vocat gloriã vultꝰ Moyſi.ij.Corinth.iij.ſignificabať ſecundũ gloſſ.
ibidẽ ꝙ Moyſes clarè videbat id ad quod illi nõ poſſent accedere.
nam Eccleſi.viij.a.Sapientia hominis lucet in vultu eius.vnde pro=
babile videtur,ꝙ hoc ſingulare habuit Moyſes per viſionem diui=
næ eſſentię,ſecũdum quã ex lumine animę in faciẽ,vbi maximè no=
titia viget humana,radij illi ſplendidi redundabant. Si aũt teneatur
quòd pro tunc non vidit deum:dicendum tamẽ videť ꝙ fuit ibidẽ
ex conſortio diuino intantũ diſpoſitus ad hoc ꝙ prędictũ ſignum
miriſſimum in eo apparuit,quòd ad vtilitatẽ populi ſpiritualẽ ce=
debat.ſ.ad retractionem eorum à peccato:habebant enim eũ in ma=
iorem reuerentiam & obedientiam.Vnde ſequitur,videntes autem
Aaron & filij Iſraël cornutam Moyſi faciẽ,timuerũt ꝓpè accedere.

REPLICA correctorij contra Burgen. Item Bur=
gen.continuans ſuam digreſſionem cir
ca ca.xxxiiij.ingreditur conflictum ad modum Iſmaelis,non modò
contra poſtil,ſed & contra omnes corrumpentes noſtram tranſla=
tionem,& dicens eſſe diuinam clamationem vel relationem in no=
minatiuo caſu,cũ dicitur:Dominator domine deꝰ miſericors & cle=
mens &c.cũ tamẽ & litera noſtra & omnes catholici expoſitores di=
cãt illã eſſe orationẽ Moyſi in vocatiuo,quia poſt prædicata diuina
ſequitur:Qui cuſtodis miſericordiam in milia, qui aufers iniquita=
tem,nullus apud te per ſe innocens eſt,& cætera quę ſequuntur quę
omnia ſonant in vocatiuo caſu & ſecũda perſona,nõ in noĩatiuo ca D
ſu & tertia perſona.Et mirandũ bene eſt de hoc ſene,ꝙ hîc nititur de
clinare nomẽ domini tetragrãmaton,& dicere ipſum hîc eſſe nomi
natiui caſus,cũ ſuprà circa.ca.iij.dixit ipſum ineffabile,nõ humanę,
ſed diuinę impoſitionis,nec cõcretũ,nec abſtractũ,nec abſolutũ, nec
reſpectiuum:quæ ibidẽ ſatis latè tractantur & retractãtur:ideo hîc
non repeto dimittẽs hîc per Burgen.dicta tanqꝫ ficta & aliena,prę=
ſertim quia prædicata diuina ſubſtantialia ſicut deus &c.dicit ſigni=
ficare vias dñi quas deus Moyſi oſtẽdit.Nam cũ viæ dñi ſint reſpe=
ctus ad extrà & nõ niſi quandã ſuæ virtutis imitationẽ ſignificant
prædicata perfectionalia maximè ſubſtãtialia,ſicut Burgen .dicit,te
tragrãmaton vias domini ſignificare non poteſt.Deo em̃ non ſunt
aſſignandę viæ per quas ipſe incedat ſecundũ deitatem , quæ vbiqꝫ
eſt,niſi per extrinſecũ reſpectum,vt illæ dicantur viæ dei:in quibus
nos oporteat ambulare & placere deo,vt dei imitatores in dilectio
ne ambulantes,vt ſi velimus ad deum peruenire , oportet ingredi
per viam mandatorum.dei & hę ſunt viæ quas dominus oſtendit,
Moyſi,renouans tabulam præceptorum,nec alias Moyſes hîc pe=
tijt,niſi illas prius datas reformari,quatenus populus qui per pecca
tum vituli ab illis vijs declinauerat,ad eaſdem reduceretur.vnde di
cit:Oſtende mihi viam tuam.& reſpondit dominus: Facies mea
præcedet te.ſecundum beatum Grego.Per faciem vnuſquiſqꝫ co=
gnoſcitur.Per faciem igitur dei ipſius cognitio denotatur.q.d.do
minus reſpondendo Moyſi:Tu petis tibi oſtendi viam: cognoſce
me,& cognoſcendo dilige.hæc eſt enim via in qua vniuerſa lex pẽ
det & prophetæ.ſ.in cognitione & dilectione dei,quæ per faciem
ipſius deſignatur.Confirmationes quas Burgen . adducit pro in=
tentione ſua modicum valent.Non prima de.xiiij.capitulo Num.
quia literam malè & extortè exponit.vide ibi poſtil.& malè addu
cit,quia ibi ſcribitur,non ſicut dixiſti,ſed ſicut iuraſti.In tota autem
ſacra ſcriptura non reperitur deum iuraſſe illa quæ ibi ſequuntur
ſcilicet dñs deus &c.Nec oportuit eũ doctrina viarũ ſuarũ iuramẽ
to firmare,ſi doctrina eſt vt Burg.vult.Iuramenta enim dei ſolùm
in cõmunicationibꝰ & ꝓmiſſionibus interponi conſueuerũt. Nec
ſcđa confirmatio eſt ad ꝓpoſitũ.Vię em̃ dñi notificatæ Moyſi,&
voluntates eius ſunt p̃cepta data Moyſi ꝓ populi directione.Nec
magiſter ſñiarũ(quẽ hîc allegat)ita exponit hos verſus,Pſal. Quaſi
viæ dñi ſint dominator dñs patiẽs & miſericors,ſed potius diſtin
guit verſum ſequẽtẽ à verſu p̃cedẽte:Nec illud huic ſñię Burgen.
concordat.

E concordat qđ de patrib⁹ ante Moyſen allegat:quaſi primū reuelata ſit Moyſi de miſericordia,& nulli añ eū nota.Nã à principio Cain cū ſciret dei miſericordiã,de ea deſpauit dicẽs:Maior eſt iniqtas mea q̃ vt veniã merear,Gen.iiij.b.Nūquid Noe inuenit gratiã coram deo.Ibidẽ .vij.Nūqd effect⁹ miſericordię dei fuit,poſt exercitiū ſęuerisſimę iuſtitię p diluuiū,ſtatuere fœd⁹ cū hoïe,& dare ſignū fœderis,vt patet ibidẽ.ix.c.Et in alijs,effect⁹ miſericordię añ tpa Moyſi erãt notisſimi,quia de⁹ multa bona cõtulit hoïb⁹ p̃ter merita,imò vltrà:& puniuit citrà ſicq; pmiſſa facta Abrahę,Iſaac & Iacob,ſup miſericordia principaliter fuerūt fundata:Nūqd & miſericordię & miſerationis op⁹ excellẽtisſimū fuit eductio filiorū Iſrael de AEgypto G & pertinẽtia ad eam.Et q̃q; in Gen.añ Moyſen nõ ita cõis mentio fiat de miſericordia dei ſicut in Exo.& infrà hoc nõ eſt iõ:qa miſericordia ei⁹ fuerit ignota:ſed iõ qa cult⁹ vni⁹ dei fuit valde reſtrictus ſicq; nõ fuit niſi in vna familia,puta in domo Abrahę poſt Iſaac,deinde Iacob.Tpe aūt Moyſi qa erat ĩ gẽte magna,euidẽtior facta eſt dei miſericordia,& ei⁹ effect⁹ & exercitiū,qa pctm̃ poſt datã legẽ pl⁹ abūdauit,vt dicit Apſs.iõ miſericordia fuit magis neceſſaria.Nec añ pctm̃ vituli nomẽ miſericordię Moyſi fuit adeò cõe ſicut poſt,& ad illū itellectū tẽdit rõ B u.quã reddit finalr̃ poſt ſuã extẽſã digreſſionẽ. Roma.5.d.

Cap. XXXV.

Igitur congregata omni turba filiorum Iſraël, dixit ad eos: Hæc ſunt quę iuſſit dominus fieri: Sex diebus facietis opus: Septimus dies erit uobis ſanctus, ſabbathum & requies domini. Qui fecerit opus [ſeruile.] in eo,occidetur. Non ſuccendetis ignẽm [a Cupiditatis,vel libidinis,vel iræ.] in omnibus hâbitaculis [a Mentibus vel corporibus vel quibuſlibet conueniẽtibus.] ueſtris per diem ſabbathi.Et ait Moyſes ad omnem caterua m filiorum Iſraël: Iſte eſt ſermo quem præcepit dominus [a Lxx.Sumite a vobiſipſis,quia hęc omnia *ſcilicet intra nos ſunt.] a dicẽs:Sêparate [a Cætera ſcilicet ſint vobis.] apud uos †primitiâs [Hilarem enim datorem diligit deus.ij.Cor.ix.b.] b domino.Omnis uolũtarius b & prono animo offerat eas dño, c d †âurũ,& ârgẽtũ,& ães,hyâcinthũ [a Fidem, b Confeſſionem. c Interpretationem de lingua in linguam. d Qui refertur ad aerem. Noſmetipſos.ſ. offerre iubemur,qui de quatuor elementis conſtamus.]

GLOS. ORDI.

Cap. XXXV.

☞ Igitur.a ℭSepa.Orig.Alia litera:Sumite à vobis ipſis redẽptionẽ dño.Ois q cõcepit corde,offerat initia dño.Non vult Moyſes vt aliqd offeras deo,qđ extra te eſt. A vobis ipſis inquit,ſumite:& initia offerte dño,put vnuſqſq; corde cõceperit aurū,ar- Moraliter gẽtū &c.Spūalis lex aurū reqrit ad tabernaculū,& alias materias quas intra nos habemus,& de nobis pferre posſum⁹.Dicit em̃ Rom.10.b. ſcriptura:Quia ppe eſt verbū in ore tuo,& in corde tuo.Quia ſi cõfeſſus fueris dñm Ieſum,& credideris in corde tuo,q đñs illū ſuſcitauit à mortuis,ſaluus eris.Si ergo credideris in corde tuo,cor tuum & ſenſus tuus aurū optimū eſt. Obtuliſti ergo aurū ad tabernaculū fidẽ cordis tui.Si confeſſus fueris ſermonẽ cõfeſſionis,argentū:Hęc intra te ſunt,hęc ẽt ſi nudus ſis,hr̃e potes.Sed & qđ addit:vnuſquiſq; ſicut cõcepit corde,huc reſpicit.Nõ em̃ poteris aliqd de ſenſu tuo offerre deo vel de v̄bo:niſi prius q̃ ſcripta ſunt,corde cõceperis:niſi intẽt⁹ fueris & diligẽter audieris,nõ põt aurū tuū pbatū eſſe:nec argẽtū.Reqritur em̃ vt pbatū ſit.vñ: Pſal.11.b. Eloqa dñi eloqa caſta:argẽtū igne exa.pro.ter.pur.ſep.Si ergo q̃ ſcripta ſunt corde cõceperis,erit aurū tuū.i.ſenſus.pbatū,& ar- F gentū tuū.i.ſermo tuus pbatū.ℭOrige. Nota verbum dei negligere. Noſtis q diuinis myſterijs intereſſe cõſueuiſtis,quõ cū ſuſcepiſtis corpus dñi cū cautela & veneratiõe ſeruaſtis,ne ex eo paruū qd decidat.Si em̃ decidat,reos vos creditis,& †ſuprà.25.a rectè creditis,quõ putatis minoris eſſe piaculi v̄bū dei neglexiſſe q̃ corp⁹.Initia ergo iubemur offerre.i.primitias.Qui offert q primū eſt,neceſſariò habet ipſe qđ reliquū eſt.Vide q̃tū nos oportet abūdare auro,vel argẽto,& reliqs oïb⁹,q̃ iubenť,vt & dño offeramus,& nobis ſuperſint.Primò em̃ ſenſus meus debet intelligere deū,& ipſi offerre primitias intellectus ſui,vt reliqua cõſequenter agnoſcat:hoc etiã ſermo faciat,hęc omnia q̃ in nobis ſunt faciant. b ℭOis.Orig.Alia litera:Vnuſqſq; veſtrū,inqt,ſicut corde cõcepit,offerat initia dño.Quęro q̃ ſunt initia auri,vel primitiæ argẽti: Quæſtio Quõ aūt de byſſo,cocco,& purpura videnť cõſeruari primitię,aut quõ ſicut corde cõceperit,debet qſq; offerri.Sunt q cõcipiunt corde q̃ lecta ſunt.Sunt qui omnino non concipiunt intẽti operibus ſeculi,aut ſupputationibus lucri.Mulieres tantùm garriunt,fabulis perſtrepunt,nec ſinunt eſſe ſilentiū:de infantibus ſuis,aut de lana,aut de neceſſarijs cogitant,diſcunt circumire domos,non ſolùm verboſè,ſed curioſè loquentes quæ non oportet.Quomodo ergo concipiunt:Non concipit corde,niſi qui vacat corde,mente liber,& totus intentus aliter nõ põt deo offerre.Iuſtum eſt autem vt in tẽplo dñi inueniať quiſq; habere portionẽ ſuã.Non enim latet dominū,qđ qſq; offerat.Quã glorioſum eſt tibi,ſi dicať in templo domini aurū iſtud quo arca teſtamenti tegitur,illius eſt.argẽtū ex quo baſes & colūnę ſunt,illius eſt.vel æs de quo annuli etiã labrū & q̃dã colūnarū baſes factæ ſunt,vel lapides humeralis & logij,vel purpura qua ornať põtifex,& coccus illius eſt:& cætera queq; per ſingula.Quã indecorū,q̃ miſerū,ſi dñs viſitãs tabernaculū,nihil muneris tui inueniat,& nihil à te oblatū cognoſcat.Sic indeuotus,ſic infidelis vixiſti,vt nihil memoriæ tuæ in templo domini poſueris.Si- Ioh.14.d. cut em̃ princeps huius mūdi venit ad vnūquẽq; quęrẽs ſi inueniat quippiã de actibus ſuis in nobis:& ſi inuenerit nos vendicat ſibi. Ita ſi veniens dñs inueniat aliqd tuū in tabernaculo ſuo,ſibi te defendit & ſuū dicit. c ℭ AEs.Orige.p fortitudine poni videť:puto etiam

Gloſ.ordina.

pro voce accipi poſſe.Aliud eſt em̃ ſermo,aliud vox.Sermo em̃ dicit loquela ratione ſubnixa.Vox verò eſt,ſi Latinè,ſi Grecè dicať,ſi eleuati⁹,ſi depreſſius.Vñ:Factus ſum velut æs ſonãs,aut cymbalū tinniens.1.Co.5.d.Loq ergo linguis,& interpretari ex alia 1.Cor.13.a. in aliam linguam æris oblatio eſt,neceſſe eſt em̃ habere oïa tabernaculū domini,& nihil deeſſe in domo dei.Eſt igitur æris oblatio vox,quæ alterius ſenſum in alteram linguã vertat.Sermo verò eſt q ſenſum pprium profert.Oïa ergo offerantur deo,ſenſus ſermo & vox. d ℭHyacinthum.Orig.Videamus cętera hyacinthū,purpurã,coccū duplicatū,& byſſum retortã.Hęc ergo quatuor elemẽtorū ex qbus mūdus conſtat,& corpus humanū,tenent figurã.i.aëris,ignis,aquę,terrę.Hyacinthus ad aërẽ referť,qđ indicat ipſe color.Et coccus ad ignẽ.Purpura ad aquã:quia de aquis accipit ſuccū.Byſſus ad terram de qua oritur.Habem⁹ ergo & nos hęc oïa in nobis,quia ex his domino primitias iubemur offerre.ideo dicit:Sumite ex vobiſipſis,& offeretis primitias dño.

☞ Coccumq; bis tin.

NICO. DE LY.

Cap. XXXV.

†oblationẽ

Igitur cõgrega.Remoto impedimẽto qđ ſuperuenerat in adoratiõe vituli,hîc cõſequenť Diuiſio H deſcribiť executio de conſtructiõe tabernaculi:& primò repetiť qđ ſuprà.xxv.ca.dictū eſt de materiæ p̃paratiõe. Secũdò de artificum electione,ibi:Dixitq; dñs.Tertiò agiť de operis executiõe in principio ſe.ca.Circa primū præmittiť repetitio de obſeruatiõe ſabbathi,ne credereť q infringi poſſet ppter op⁹ tabernacli.exponať ſicut.ſ̃.xvj.&.xx.cõſequẽter repiť materię p̃paratio cū diciť:Et ait Moyſes &c.& patet expoſitio de his q̃ dicta ſunt ſuprà.xxv.capi.

Moraliter. a ℭIgitur congregata omni turba &c.Hîc agiť de oblationibus populi pro conſtructione tabernaculi,& aliorum pertinentium ad ipſum,de qua ſubditur: b ℭOmnis voluntarius &c.Non enim placent domino ſacrificia coacta.propter hoc dicitur:Omnis voluntarius & prompti &c.Per ea quæ fuerunt oblata ad conſtructionẽ tabernaculi corporaliter,intelligūtur ea quæ faciunt ad ędificationẽ eccleſiæ ſpiritualiter.Per aurum enim intelligitur fulgor ſapientiæ,quam offerunt doctores.Per argentum verò puritas conſcientię,quam offerunt innocentes.Per æs ſonoritas eloquentiæ,quam offerunt prædicatores.Per hyacinthum qui coloris eſt cæleſtis,intelligitur meditatio cæleſtium quã offerunt contemplatiui.Per purpuram recordatio dominicæ paſſionis,quam offerunt Chriſto capiti compaſſiui.Per coccum bis tinctum geminæ charitatis incendium,quod offerunt charitatiui. Moraliter Per byſſum,honeſtas conuerſatiõis,quã offerunt honeſtate decorati.Per pilos caprarū,ex quibus fiunt cilicia,aſperitas pœnitentię quã offerunt propriã carnẽ macerãtes.Per pelles arietū rubricatas,deſiderium martyrij,qđ obtulerunt martyres.Per pelles hyanthinas,quæ ſunt coloris cæleſtis,vita confeſſorum quã offerunt ipſos imitantes.Per ligna ſetim,quæ ſunt imputribilia,firmitas in bono,quam offerunt perſeuerantes.Per oleum pietatis ſuauitas,quam offerunt miſericordes.Per lapides onychinos exempla ædificatiua quæ offerunt homines bona exempla præbentes.Per gemmas generaliter ſumptas intelliguntur quæcūq; bona in fide vel moribus eccleſiam ædificatiua.

A ☞ a ❡ Coccumq; bis tinctũ. Orige. Videamus quare coc-
cus duplicatur. Color iſte ignis indicat elementũ, qui duplicem ha-
Myſtice. bet virtutem, vnam qua illuminat, aliam qua incendit. Hæc hiſto
Lucę.12.f. riæ ratio eſt. ❡ Myſticè quoque ignis duplex eſt. Ignis enim in hoc
ſeculo eſt & in futuro. Dicit dominus: Ignem veni mittere in terrã,
Mat.25.d. iſte ignis illuminat. Dicet in futuro: Ite in
Ioh.1.a. ignem æternum &c. Ille ignis incẽdit: Hic
autem quem venit mittere, illuminat omnẽ
hominem venientem in hunc mundum.
habet tamen aliquid quod incendat. vnde,

a ❡ Quę ad aquam b ❡ Qui ad ignem duplicis naturæ.
a purpurã coccũq; bis tinctum.

Lucę.24.e. Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum aperiret nobis ſcri-
pturas. Neſcio autẽ ſi ille ignis in futuro ſeculo qui incendit, habeat
aliquid qđ illuminet. Sed quõ offerre poſſumus iſtũ ignẽ duplica-
tum, videamus. Si doctor es, et ſtruis tabernaculũ.i. eccleſiã dei. & di
Hiere.5.d. citur tibi: Ecce dedi verba m ea in os tuum ignem. Si ergo docẽs &
ædificans eccleſiam dei, increpes tantũ, arguas & caſtiges, & pecca-
ta populi exprobres, nihil autem conſolationis proferas de diuinis
ſcripturis, nihil obſcurum explanes, nihil intelligentiæ ſacrioris ape
rias, obtuliſti coccum, ſed non duplicatum. Ignis enim tuus incen-
dit tantummodo, non illuminat. Item ſi docens myſteria legis ape-
rias, arcana diſcutias, peccantem verò non arguas, negligẽtem non
corripias, ſeueritatem diſciplinæ non teneas, coccum obtuliſti, ſed
non duplicatum. Ignis enim tantùm tuus illuminat, non incendit.
Qui ergo rectè offert, & rectè diuidit, coccum offert duplicatum:
vt cum ſcientiæ lumine igniculum ſeueritatis admiſceat. ❡ Ori-
ge. Si quis dignè intelligat exitum Hebræorũ de AEgypto, & trãſi
tum maris rubri, & omnem viam q̃ agitur per deſertũ, & ſingulas
manſiones caſtrorum, vt etiã legem dei ſuſcipiat ſcriptã non atra-
mento, ſed ſpiritu dei viui; & in his intelligat augmenta virtutũ, &
ſingula in ſe impleat, poteſt ad intelligentiam tabernaculi peruenire.
Heb.9.a. de quo dicit apoſtolus: Tabernaculum factum eſt primum, in quo
erat candelabrum, & propoſitio panum, quod dicitur ſancta: poſt
velamentũ autẽ ſecundũ tabernaculũ, qđ ſanctaſanctorũ, habẽs au-
reũ thuribulũ, & arcã teſtamẽti, & intra eam duas tabulas & mãna,
& virgã Aaron quæ fronduerat. Sed quod addit, de quibus nõ eſt
modò dicendũ per ſingula. Quidam ad illud tẽpus referũt quo He
B bræis ſcribebat. Aliis videt̃ quòd pro magnitudine myſteriorũ o-
Lu.11.b. mne tẽpus præſentis vitæ ad hoc neget eſſe idoneũ. Sed more ſuo
Heb.9.c. aperit pauca de multis, vt clauſum negligentibus ſit. Inueniatur au-
Heb.10.d. tem quærẽtibus, & aperiatur pulſantibus. Vnde rurſum dicit: Nõ
enim in manufacta ſancta ingreſſus eſt Ieſus exemplaria verorum,
ſed in ipſum cælum, vt appareat nunc vultui dei per velamen, id eſt
carnem ſuam. Quòd ergo velamẽ interioris tabernaculi carnẽ Chri
ſti interpretatus eſt, ſancta autẽ ipſa cælum vel cælos. Chriſtũ verò
pontificẽ quem dicit introiſſe ſemel in ſancta æterna redemptione
inuenta. Ex his paucis ſi quis intelligere nouit ſenſum Pauli, magnũ
Pſ.41.a. nobis intelligentiæ pelagus patefecit. Dauid quoq; ait: Ingrediar in
Pſ.14.a. locum tabernaculi admirabilis vſq; ad domũ dei. & alibi: Domine
quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſan
cto tuo. Qui ingreditur ſine macula, & operat̃ iuſtitiam &c. Num
eſt iſtud tabernaculum, quod propheta deſiderat ex pellibus, & cor
tinis, & operimentis cilicij, cęteriſq; noſtri vſus materiis? Quomodo
autẽ verũ eſt, ꝙ nõ habitet in hoc tabernaculo, niſi innocens mani-
bus & mundo corde, cùm in materiali tabernaculo ſæpe habitaue-
1.regis.4.b. runt ſacerdotes peſſimi, peſtilentiæ filij, & arca teſtamenti ab Allo-
filis capta ſit & detenta? Oportet ergo innocentem manibus, & mũ
do corde, eſſe habitatorem tabernaculi, quod fixit deus & non ho-
mo. Dñs quoq; nõ vnum tabernaculũ ſed plura, nec tẽporalia ſed
æterna memorat dicens: Vt cũ defeceritis, recipiant vos in æterna
tabernacula. Et apoſtolus: Tabernaculũ veſtrũ qđ de cęlo eſt ſuper-
Luc.16.c. indui cupiẽtes. Sequere ergo relicta tẽpora ꝓpheticũ & apoſtolicũ
2.Corĩ.5.a ſenſum, et quod magis eſt Chriſti verbum, & tota mente aſcendas in
cælum; ibiq; æterni habitaculi vel tabernaculi magnificentiã quæ-
Heb.8.b. ras, cuius figura per Moyſen adumbratur in terris. Cui dominus:
Vide, inquit, omnia facito ſecundũ figurã quæ tibi in monte oſten
ſa eſt. Iubetur ergo vniuerſus populus quiſq; pro viribus cõferens
facere tabernaculũ: vt omnes quodammodo vnum ſint tabernacu
lum: collatio verò non fit neceſſitate, ſed ſponte. Facies, inquit, mihi
ſanctificationem, & inde videbor vobis. Vult ergo deus vt facia
mus ei ſanctificationem: promittit enim: Quia ſi fecerimus ei ſancti
Heb.12.d. ficationem, videbitur nobis. vnde Apoſtolus: Pacem ſequimini
& ſanctificationem, ſine qua nemo videbit deum. Qui autem ſan-
ctificatus fuerit corpore & ſpiritu, per cordis & corporis purita-
tem videbit deum. Faciamus ergo ſanctificationem domino, &
Eph.5.f. oẽs vnã & ſinguli vnã. Oẽs enim facimus vnã.i. eccleſiam: quæ eſt
Gal.2.b. ſancta nõ habẽs maculã aut rugam, ſed columnas. ſ. habeat docto-
res & miniſtros ſuos, de quibus dicitur: Petrus, & Iacobus, & Iohã-
nes qui videbantur columnę eſſe, dextras mihi dederunt: & Barna

bæ ſocietatis. In tabernaculo columnæ ſeris interiectis iunguntur. C
In eccleſiis doctores datis ſibi dexteris ſociãtur. Sed columnę iſtę in-
argentatę ſunt & baſes earum. Binę autem baſes columnis ſingulis
deputantur, vna quę caput dicitur & ſuperponit̃, alia quæ verè ba
ſis dicitur, & colũnę pro fundamẽto ſubiicitur. Inargentatæ ſunt
columnę † quę verbũ dei prædicãt, & acci † quia
piunt per ſpm̃ſanctũ. Eloquia dñi eloquia Pſa.11.b.
caſta: arg. ig. exa. Hi autem p̃dicatores, baſes
habent ꝓphetas. Super fundamentũ enim
apoſtolorũ & ꝓphetarũ eccleſiã collocãt,
quorum teſtimonijs † vtẽtes fidẽ Chriſti cõfirmãt. Caput verò colũ † intentis
narũ eſt, de quo dicit Apoſtolus: Caput viri Chriſtus. Per tentoria 1.Cori.11.a.
quæ anſulis inſita, & circulis ſuſpenſa atq; innexa funibus ad mo-
dum cortinarũ. xxviij. cubitis in longũ, & in latum quatuor cubitis
diſtendunt̃, habet̃ plebs credentiũ qui hęret & pendet funibus fidei.
Funis enim triplex non rũpit̃: que eſt fides trinitatis, ex qua pendet Eccl.4.c.
& ſuſtinetur eccleſia. Viginti aũt & octo cubitis in longum diſten-
ditur, & quatuor in latũ atrij vni⁹ menſura, in quo lex inſerta qua-
tuor euangelijs ſignatur. ſeptenari⁹ enim legem ſignificat: qui cum
quatuor ſociat̃, quater ſeptem viginti octo fiunt. Decem ſunt hęc
atria vt integrum ꝑfectionis numerũ teneant, & legis decalogum
ſignificent. Iam vero hyacinthi & byſſi & purpuræ ſpecies multa
& diuerſa opera explicant. Inde tentoria. Inde velum exterius & in-
terius. Inde tota ſacerdotalis & pontificalis veſtis auro & gemmis
confecta, per quæ ſpecies virtutũ poſſum⁹ intelligere, quibus orna-
tur eccleſia. Fides auro cõparatur, ſermo prędicationis argento, æs
patiẽtię, lignis imputribilibus ſcientia, quæ per lignũ venit, vel in-
corruptio caſtitatis quæ non veteraſcit, byſſo virginitas, cocco cõ-
feſſiõis gloria, purpura caſtitatis fulgor, hyacintho ſpes regni cęlo-
rum. Quæ verò ſint vel qualia ſacerdotiũ indumenta, ꝓpheta pro-
nuntiat dicẽs: Sacerdotes tui induãtur iuſtitiam &c. Et Apoſtolus, Pſa.131.b.
Induite vos viſcera miſericordiæ, & nobiliora deſignat indumen- Coloſ.3.b.
ta: Induite vos dominũ Ieſum Chriſtũ, & carnis curam ne feceritis. Ro.13.d.
❡ Grego. In conſtructione tabernaculi, vt columnę argenteę in-
terius ſtent, paxilli ærei fieri per circumitũ exterius iuſſi ſunt, in qui-
bus religatũ tabernaculum teneretur. De quibus ſcriptũ eſt: Facies Exo.38.c.
paxillos tabernaculi & atrij cũ tunicis ſuis. Patres veteris teſtamenti
qui ab incarnatiõe Chriſti per interualla temporũ longius cõſtite-
rũt, foris eſſe viſi ſunt. A ſanguine verò Abel paſſio cœpit eccleſiæ:
& vna eſt eccleſia electorum præcedentiũ & ſequentium. Sed quia Mat.13.d.
diſcipulis dicitur: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ Lucę.10.d.
vos videtis, & non viderunt. Antiquis patribus quaſi foris ſtetiſſe,
eſt redemptoris præſentiã corporaliter non vidiſſe. Exteri⁹ igit̃ ſed D
nõ diuiſi ab eccleſia fuerũt, quia mente & ope prędicationis eccleſię
celſitudinẽ tenuerũt, quam nos non pręſtolando ſed habendo con-
ſpicimus. Sicut nos enim in pręterita paſſione; ita illi per fidẽ in ea-
dem venturi ſaluati ſunt. Illi ergo foris non extra myſterium, ſed ex-
tra tẽpus. Vnde in cõſtructione tabernaculi, vt columnæ argenteæ
interius ſtarẽt, paxilli ærei exterius ꝑ circumitũ fixi ſunt, in q̃bus re-
ligatũ teneretur tabernaculũ, & in paxillis funes ligati ſunt, vt fixum
maneret tabernaculum: quia vt apoſtoli in luce ſermonis ſui ſolidi
ſtarent, & totũ tabernaculũ, id eſt eccleſia fidei integritate conſiſte-
ret, tanq; paxilli patres veteris teſtamenti & prophetæ exterius fixi
ſunt; vt verborũ ſuorũ funib⁹, mẽtib⁹ noſtris fidem alligarẽt: et hoc
dei † tabernaculũ incõcuſſum maneret. Añ tẽpus ergo hui⁹ eccleſiæ † habitaculum
fuerũt, ſed tñ ligãt eos qui in ipſa ſunt; quia dũ cęleſtia myſteria ven-
tura prędicũt poſtq; oſtenſa ſunt, credibilia oibus fuerũt. Vt ergo
intus columnę immobiles ſtent, foris paxilli funes cõtinent, quia vt
ſcti apoſtoli ꝑfectè myſteriũ vitę crederẽt, illorũ p̃dicatio obtinuit,
qui hoc priuſq; fieret, & videre & p̃dicare potuerũt. Colũnæ argen
teæ paxilli ærei facti ſunt, q̃a qđ apoſtoli clarè p̃dicãt, hoc prophe-
tæ ſub myſtico intellectu obſcurè locuti ſunt. Rectè ergo per æs ſi-
gnati ſunt, q̃a clari in p̃dicatiõe nõ fuerũt. Apoſtoli verò q̃a in my-
ſterio redẽptoris lucẽ p̃dicatiõis habuerũt, argẽteis colũnis expreſſi
ſunt. Et notãdũ ꝙ argẽtũ ſonat & lucet: æs verò ſonat & nõ lucet,
quia p̃dicatores noui teſt. aptè locuti ſunt. Quę etiã mõſtrare potue
rũt; p̃dicatores verò vet. te. q̃a ꝑ allegoriarum vmbras de cęleſti my-
ſterio obſcura dixerũt, quaſi ſine luce ſonitũ dederunt. ❡ Orige.
Poſt hęc viri acceperũt à mulieribus ſuis omnes quibus viſum eſt
ſenſu: & attulerunt gemmas, & inaures, & anulos, & diſcriminalia, &
dextralia. Hæc quoq; illi offerunt dona deo, qui intellectum corde
concipiunt, qui mentem deditã & intentam habẽt ad verbum dei.
Et offerunt viri à mulieribus ſuis inaures & gemmas & dextralia.
Mulier caro accipitur, vir rationalis ſenſus; Bonæ ſunt iſtæ mulie-
res quæ obediunt viris. Bona eſt caro que iam ſpiritui non repu-
gnat, ſed obtemperat & conſentit. Ideo ſi duobus vel tribus in vo-
bis conuenerit ex quacunq; re petieritis, fiet vobis, dicit dominus.
Offerunt ergo inaures à mulieribus ſuis, cùm dño offertur audit⁹.

☞ & dextralia opera.ſ. bona,quæ per
E carnẽ gerunt,hęc offert domino rõ
nalis ſenſus.Et diſcriminalia,qui be
ne ſcit diſcernere qđ agẽdum ſit,qđ
vitandũ;quid deo placeat, quid uẽ
diſpliceat,quid iuſtũ ſit,qđ iniuſtũ.
hęc ſunt diſcriminalia quę deo offe-
rũt,qa ſunt mulieres ſapientes. Ve-
nerũt,inquit,mulieres ſapientes , &
fecerũt quæcũq; neceſſaria fuerant
ad indumẽta põtificis. Illę vẽrò mu-
lieres,quę inaures ſuas obtulerunt,
vt fieret vitulus,inſipientes erant,
2.Tim.4.a que à veritate auditum auerterunt,
ad fabulas autem & impietatẽ per-
uerterunt,& ideo obtulerunt inau
res ſuas,vt fieret caput vituli. Sed
Iudic.8.f & in Iudicum libro, idolum inue-
nimus ex mulierum inauribus fa-
ctum . Iſtæ ergo beatæ mulieres,
beata caro: quę dño offert inaures
ſuas, & dextralia, & anulos & oĩa
opera manuum ſuarum, quæ in
mandatis domini agit,& apud quẽ
inuenta ſunt ligna imputribilia,ob-
tulit domino. Si quis diligit Chri-
ſtum in incorruptione,lignum im-
putribile offert deo. Beatus ergo
apud quem inueniuntur ſenſus incor-
† baſim ruptus, vel corpus incorruptum,
& hoc offert deo.Vnde & benedi-
xit, apud quem inuenta ſunt ligna
imputribilia: non enim apud o-
mnes inueniuntur. De auro non
dixit neq; de argento apud quem
inuentũ eſt, põt enim apud oẽs in-
ueniri ſenſus & ſermo. Sed nec de
quatuor coloribus. Omnium eſt
ex quatuor elementis ſecundũ cor-
F pus cõſtare,lignũ autem †incorru-
† imputribilia ptibilia.i. incorruptionis & virgi-
nitatis gratia apud raros inueniri
poteſt: vnde: Non omnęs capiunt
verbum iſtud, ſed quibus datum
Mat.19.b. ad eſt. a ℭ Piloſq; caprarum.
Orige. Pili caprarum offeruntur.
Hoc genus pecudis pro peccato in
Leui.5.b † eſt lege iubetur offerri. Pilus verò ſpe-
cies emortua,exanguis,& exanimis.
Hanc qui offert, oſtendit in ſe iam
mortuum ſenſum peccati: nec in
membris vltrà viuere & regnare
peccatum. b ℭ Et pelles
arie. &c. Orige. Pelles quoque
offerũtur arietũ,quas ante nos qui
dam ꝓ furore poſuerunt: & qa pel
lis mortui animalis indicium eſt,
oſtendit in ſe furorẽ mortuũ q dño
offert pelles arietum. c ℭ Quic-
quid ad cultũ &c. Grego. In or-
namẽto tabernaculi viri cum mu-
lieribus dona offerũt,qa in explena-
do cultũ ſanctę eccleſię,& fortiũ fa-
cta ſublimia & infirmorum opera
extrema numerantur. Quid autem
per armillas, q̃ lacertos aſtringunt
Myſtice niſi prępoſitorũ validè laborantiũ
opa demonſtrantur? Per inaures
ſubditorum obedientia exprimitur.
Per anulos ſignaculũ ſecretorum.
plerũq; enĩ magiſtri ſignant quod
ab auditorib⁹ nõ poſſe capi conſi-
derant.Per dextralia primæ opera-
tionis ornamenta. Per vas aureum
in donaria domini ſeparatum di-
uinitatis intelligentia, quæ tantò ab
inferiorum amore diſiungit, quan-
tò ad ſola æterna amanda ſuble-
natur

a ¶Quæ ad terram refertur,quia de terra oritur. ¶Retortam.ſ. non luxu & delitijs reſolutam. vnde: Macero corpus meum, & in ſeruitutem redigo.j.Cor.ix.g. b q ¶Mortificationem peccati. ¶Quæ oſtendunt in offerente furorem mortuum.

a b & byſſum,piloſq; caprarum, & pelles arie-
tum rubricatas & † ianthinas , ligna ſetim,

¶vt ſupra.

& oleũ ad luminaria concinnanda,& ut con-
ficiatur unguentum & thymiama ſuauiſſi-
mum,lapides onychinos,& gemmas † ad or-

¶Vel ornandum. ¶Vel ſuperhumerale. ¶Vel rationale.

natum ſuperhumeralis & rationalis. Quiſ-

¶Sacrificium ſine ſale ſapientiæ non ſuſcipitur. a ¶Sponte

quis ueſtrum eſt ſapiens, ueniat & faciat
quod dominus imperauit,tabernaculum ſci a
licet & †tectum eius,atq; operimentum,anu- b
los & tabulata cum uectibus, † paxillos, &
baſes;arcam & uectes,propitiatorium,& ue
lum quod ante illud †oppanditur,mẽſam cũ
uectibus & uaſis,& ꝓpoſitionis panibus,cã- c
delabrũ ad luminaria ſuſtentanda,uaſa illius
& lucernas & oleum ad nutrimẽta igniũ, al-
tare thymiamatis,& uectes, oleũ unctionis,
& thymiama ex aromatibus,tẽtorium ad o-
ſtium tabernaculi,altare holocauſti,& crati
culam eius æneã cum uectibus & uaſis ſuis,
labrũ & †baſes eius,cortinas atrij cum colũ-
nis & baſibus,tentorium in foribus ueſtibu-
li,paxillos tabernaculi & * atrij cum funicu-
lis ſuis,ueſtimenta quorum uſus eſt in mini- d
ſterio ſanctuarij,ueſtes Aaron pontificis ac
filiorum eius,ut ſacerdotio fungantur mihi.
Egreſſaq; omnis multitudo filiorum Iſraël

a ¶Non uult deus coacta ſeruitia;amore ſeruitur ei non timore: mente non corpore. b ¶In qua ſunt hæc omnia.

de conſpectu Moyſi † obtulerunt mente
promptiſſima atq; deuota primitias domi-

¶Eccleſiæ ſcilicet.

no,ad faciendum opus tabernaculi teſtimo-
c nij. Quicquid ad cultum & ad ueſtes ſan-

a ¶Senſus ſcilicet rationalis cum carne obedientiæ ¶Fortes.
b ¶Infirmis,ſed nec talium opera vel vota deus deſpicit.

ctas neceſſarium † erat,uiri cum mulieribus

a ¶Quæ ab armo dictæ aſtringunt enim brachia: & ſignant fortia virtutum opera,quæ ſancti doctores offerunt.
b ¶Obedientiam.ſ.ſubditorum. ¶Auditum bonum.
c Arcana præceptorum,quæ doctores ſignant, & ſuo tempore proferenda reponunt:dum minus eruditi capere non ſufficiunt.

præbuerunt,armillas & inaures, anulos, & e f g

a ¶Bona opera,quæ per carnem geruntur.
b ¶Mens bene ſenſata.

dextralia. Omne uas aureum in donaria do- h

¶Ab vſibus terrenis. ¶vt ſupra.

mini ſeparatum eſt. Si quis habebat aurum,
hyacinthũ,& purpurã coccũq; bis tinctum,
byſſum & pilos caprarũ,pelles arietum ru-

¶Sermonis. ¶Vocis.

bricatas & ianthinas, auri & argenti ærisq;

a ¶Incorruptionem.ſ. & virginitatem.

metalla obtulerunt domino , lignaq; ſetim

a ¶Caro ſubdita animæ. b Sunt enim indoctæ de quarum in auribus factus eſt vitulus & idolum in libro Iudicum.

in uarios uſus. Sed & mulieres doctæ * dede- i

a ¶Opera manuum.

runt quæ neuerant hyacinthum , purpuram,

a ¶Coccum.ſ. b ¶Mortificationem peccati.

& uermiculum, ac byſſum, & pilos capra-

a ¶Non ex triſtitia aut ex neceſſitate.

rum *, ſponte propria cuncta tribuentes.

a ¶Qui intantum profecerunt vt populis præeſſe mereantur.

d Principes uerò obtulerũt lapides onychinos

a ¶In qua bonũ opus ſignificatur. b ¶In quo rationalis ſenſus.

& gemmas * ad ſuperhumerale & rationale,

uatur. Per hyacinthum ſpes cæle- G
ſtium. Per purpuram cruor,& to-
lerantia paſſionum, amore perpe-
tui regni exhibita. Quid per bis tin-
ctum coccum, niſi charitas, quæ
pro perfectione bis tingitur, quia † Pelles ta. xorum
dei, & proximi dilectione decora-
tur? Quid per byſſum niſi imma-
culata carnis incorruptio? Quid
per pilos caprarum, ex quibus cili- † plenitudinum,i.lapides icluſos, & qui impleant cęlaturas q̃ ſũt in ſuperhumerali
ciorum aſperitas texitur, niſi dura
penitẽtium afflictio ſignatur? Dum
igitur alij per armillas & anulos
forte magiſterium exercent: per in-
aures & dextralia. Alij deuotam
obedientiam, rectamq; operatio-
nem exhibent: Alij per ſeparatum
vas aureum, præclaram ſubtilio- † tentorij
rémque intelligentiam tenent. Alij † Colũnas
per hyacinthum , purpuram & † appendit
coccum, audita cæleſtia ſperare &
credere non deſinunt, etiam quæ
adhuc ſubtiliori intellectu minimè
cognoſcunt. Alij per byſſum in-
corruptionem carnis offerunt. Alij
per caprarum pilos deplorant a-
ſperè, quod libenter commiſerunt,
quaſi ex vno figmento opificis co-
adunata donariorum myſteria, in
tabernaculo domini, id eſt eccleſia
prout ipſe dederit , proferuntur. H
d ℭ Principes vero obtule-
runt la. &c. Orige, Principes ob- * paxillos
tulerunt dona ſua;gemmas ſcilicet
lapides ſmaragdinos, lapides reple-
tionis, & lapides ad humerale. La
pides repletionis dicuntur,qui po-
nuntur in logio , id eſt qui in pe-
ctore pontificis locantur,inſcriptis
nominib⁹ tribuum iſraël λογίον [illegible]
verò.i. rationale, quod in pectore † & venerunt vnuſquiſq; quẽ eleuauerat cor eius.i. quẽ incitauerat cor eius, & oĩs cuius ſpontaneus erat ſpiritus & obtulerunt oblationẽ
pontificis locatur, formam habet
rõnalis ſenſus qui in nobus eſt. In
hoc poſiti ſunt lapides repletionis,
☞ q coherent

NI. DE LY.

Suprà.xxv.ca.& ca.ſe.paucis
verbis exceptis, quæ diſcurrentur.
a ℭ Tabernaculũ.ſ.& tectum.
Tabernaculum hîc dicũtur parie-
tes tabernaculi, qui erant de tabu-
lis. Tectum hîc dicitur operimen-
tum de cortinis,qđ erat immediatè
ſuper tabulas. b ℭ Atq; operi-
mentum. ſ.de ſagis & pellibus.
c ℭ Candelabrum ad lu. ſuſ-
tẽtanda.nõ erat ibi alia luminaria
quam lucernę ardentes. d ℭ Ve-
ſtimenta q̃rũ &c. Erant enĩ qdã
panni in qbus inuoluebantur arca
teſtamenti, & ꝓpitiatoriũ qñ mo-
uebantur caſtra, vt habetur Nu
meri.iiij. Non enim poteſt hoc in-
telligi de veſtibus ſacerdotum, ali- * corde
ter eſſet nugatio, quia de ipſis ſub-
ditur: Veſtes Aaron &c.
e ℭ Armillas: id eſt torques:
ſecundũ Hugui. f ℭ Et inaures:
ornamenta ſunt auriũ. g ℭ Anu-
los: digitorum. h ℭ Et de-
xtralia. brachiorum prope ma- * quos neuerant
num i ℭ Sed & mulieres do-
ctę dederunt quæ neuerant: * plenitudinem
id eſt filauerant , & dicitur à neo
nes, net, quod ſignificat filare.

A qui coherēt & cōnexi ſunt ad lapides hūeralis,vtq̧ ex ipſis cōtinuetur aſtricti hūeralꝭ ornatꝰ,i quo eſt indiciū bonorū actuū.Actꝰ ergo cū rōne & rō cū actibꝰ ſociaꝭ,vt ſit cōſonātia in vtroq̧.Qui fecerit

Matth.5.e & docuerit,hic magnꝰ vocabiꝭ in reg.cę.Sit ergo i nobis ſermo de actibꝰ pēdēs,& ſermonē actꝰ exornet,& hic em̄ eſt pōtificis ornatꝰ: ſed ad hæc explēda principes reqrunꝭ. Iſte ornatꝰ eorū eſt q in tantū ꝓfecerunt,vt p̄eſſe popu'is mereanꝭ. ℭ Orige. Offerūt etiā principes oleū lucernis & Chriſmati profuturū,debet enim lucerna eorum qui populis p̄ſunt,nō abſcōdi, aut ſub modio poni:ſed ſuper cādelabrū,vt luceat omnibus qui in domo ſunt.Incēſi quoq̧ cōpoſitionē principes offerūt,q̄ cōponaꝭ ꝑ Moyſen in odorē ſuauitatis dn̄o,vt & ip̄i dica-

2.Corū.2.d tur,qa Chriſti bonꝰ odor ſumꝰ. ℭ Ori-

Moraliꝭ. ge.Moraliter.Pōt in ſeipſo quiſq̧ tabernaculū cōſtituere. Si enim vt ante nos qdā dixerūt,tabernaculū hoc,totius mundi tenet figurā,& ſinguli imaginē mundi habere poſſunt,cur nō etiā tabernaculiꝭ Debet ergo quiſq̧ ſibi aptare columnas virtutū,colūnas argēteas .i.patiētiam rationabilē:Videꝭ enim eſſe patiētia quæ rationabilis nō eſt.Qui enim non ſentit iniuriam, & ideo non reddit,patiēs videtur ſed non eſt rōnabilis.Iſta patiētia habet columnas, ſed non argenteas. Quòd verò propter verbum dei fortiter patitur,columnis argēteis decoratur.Pōt in ſe atria diſtendere cor ſuū dilatādo.Vnde dilatamini & vos. Poteſt ſe ſeris munire, dilectionis ſcilicet

* & ferro vnanimitate aſtringere.Poteſt ſuper baſes argenteas ſtare,cū ſuper ſtabilitatem verbi dei,v̄bi ꝓphetici & apoſtolici collocaꝭ. Pōt habere in colūna deauratum caput,i.

2.Cori.11.a fidē Chriſti.Oīs enim viri caput Chriſtus

B eſt.Decē verò atria poteſt in ſe diſtendere, cū nō in vno tm̄ verbo legis dilataꝭ, neq̧ duobꝰ aut tribꝰ,ſed in toto decalogo legis

Galꝭ.5. ſpiritualis intelligētiæ dilatare amplitudinem poteſt, aut cū fructum ſpiritusſancti ſcilicet gaudiū, pacē,patiētiā,benignitatē, bonitatē, modeſtiā, fidem,continentiam, adiecta charitate, quę oīm maior eſt,protulerit. ℭ Orige.Moraliter.Habeat in ſe

† carpentarij vel cuiuſcūq̧ artificis aut fabri

Moraliꝭ. defixum altare, in quo orōnum hoſtias, & miſericordiæ victimas offerat, in quo cōtinētię cultro ſuperbiā quaſi taurū immolet,iracundiā quaſi arietē iugulet,luxuriam & omnem libidinem tanq̧ hircos &

† ſacerdos hædos litet.Sciat tamen ex his † ſacerdotibus ſeparare brachium dextrum,id eſt opera bona,opera dextra, ne ſiniſtrum quid reſeruetur:& pectuſculum integrum,id eſt correctum: & mentem deo

Luce.12.e ſacratam,& maxillas ad verbum dei loquendum. Sciat ſibi in ſan-

Matth.6.c ctis candelabrum luminis eſſe locandum,vt ſint ei lucernæ ſemper

Moraliter ardentes,& lumbi ſuccincti,vt ſit tanq̧ ſeruus,q expectat dominū ſuum redire à nuptijs.De his lucernis dicitur:Lucerna corporis tui

Moraliter eſt oculus tuus. ℭ Orige.Moraliter.Candelabrū quoq̧ in auſtro collocet,vt ad aquilonē reſpiciat.accenſo enim lumine,id eſt vigilanti corde,debet ſemꝑ ad aquilonē reſpicere, à quo accenduntur

Hiere.1.c mala vniuerſę terrę.Vigilans ergo & ſollicitus & ardens intueatur ſemper contra aſtutias diaboli, & vnde ſit ventura tentatio, vnde

1.Pe.5.c irruat hoſtis,vnde latenter obrepat qui tanq̧ leo rugiēs circūit q̄-

Moraliter rens quem deuoret. ℭ Moraliter.Habeat in penetralibus pectoris

2.Cori.2.d altare incenſi,vt dicat,Chriſti bonus odor ſumus deo. ℭ Orige. Moraliter.Menſa quoq; ꝓpoſitionis habēs duodecim panes loceꝭ in parte aquilonis reſpiciēs ad auſtrū.Panes apoſtoli ſunt, quorum ſermone indeſinēter vti debet,& reſpicere ad auſtrū vnde dominus venit.Moraliter.Habeas arcā teſtamenti in qua ſint tabulæ legis, vt

Moraliter in lege dei meditemur die ac nocte,& memoria eius arca & bibliotheca efficiaꝭ librorū dei.Intra ipſum quoq̧ ſit vrna mannę repoſita:intellectus ſcilicet verbi dei ſubtilis & dulcis.Sit & virga Aaron, id eſt doctrina ſacerdotalis & florida ſeueritas diſciplinæ. Supra omnem verò gloriam ſit ei pontificalis ornatus. Poteſt em̄ intra ſe agere pontificatum,pars illa quę in eo pretioſior eſt oīm,qđ qdam p̄cipale cordis dicūt,alij ratiōalē ſenſum aut ītellectualē ſubſtantiā, vel quolibet modo dicatur,portio nr̄a ꝑ quā dei capaces ſumꝰ,velut quidam

lut qdā pōtifex exorneꝭ in nobis indumētis & monilibꝰ p̄tioſis podere byſſino,qđ indumētū vſq̧ ad pedes duciꝭ,tegens totum cor- C
pus in quo ſignificatur vt primo omniū totus ſit caſtitate veſtitus.

ℭ Moraliter.Poſthęc accipiat humerale gēmarū in quo fulgor Moraliter
operū,vt vidētes opa bona glorificent patrē veſtrum,q in cęlis eſt Matth.5.b

ℭ Moraliter.Accipiat logiū,quod rōnale dici poteſt pectori ſuperpoſitū, quaterno lapidū ordine diſtinctū.Aurea q̧q̧ lamina in fronte reſplendeat, qđ petalum dicitur: in quibus vtriſq̧ veritas & manifeſtatio dicitur locata.Ego in his quę in pectore locantur ſermonē euāgelicū ſentio, q q̄druplici ordine veritatē fidei nobis & manifeſtationē exponit trinitatis,cuncta referens ad caput †:id eſt vnius dei naturam.In his ergo omnis veritas eſt, & oīs manifeſtatio veritatis,Igiꝭ ſi vis rectè pontificatum gerere, euangelicus ſermo & trinitatis fides ſemper tibi habeanꝭ in pectore,cui conuenit apoſtolicꝰ ſermo tam virtute q̄ numero,tantū vt nomē dn̄i ſemper habeaꝭ in capite,& ad vnum deum cuncta referantur. Moraliter

* & † deo

ℭ Moraliter.Habeat etiā interius pontifex operimenta ſua,habeat pudenda tecta: & corpore ſit ſctūs & ſpū,& cogitatiōibꝰ, & opibꝰ purus. ℭ Moraliꝭ.Habeat etiam ꝑ indumenti circumitū tintinnabula,vt ingrediens in ſctā ſonet,nec cum ſilentio intret,& in extremo veſtimenti poſita, vt de extremis tꝑibus & fine mundi nūq̧ ſileat. Inde ſonet,diſputet,& loquaꝭ, vt memor nouiſſimorū ſuorū, nō peccet. Sic ergo interior hō exorneꝭ,vt nō ſolū in ſctā intret: ſed & i ſctā ſctōrū,vbi ꝓpitiatoriū & cherubim:vn̄ eis deꝰ appear.Sctā poſſunt eſſe ea,q̄ in p̄nti ſeclo pōt hr̄e cōuerſatio ſctā. Sctā verò ſctōrū in q̄ ſemel tm̄ intratur,ad cœlū trāſitū eſſe puto,vbi eſt ꝓpitiatoriū & Cherubī, vbi mūdis corde appꝫt deus. Ego ſicut intelligo Abrahā habitaſſe in tabernaculis Iſaac, & Iacob,quę intra ſe cōſtituerāt deo:qui ſe tātis ac talibus v̄tutum ſplendoribꝰ adornauerūt. Fulgebat in eis regia purpura,vn̄ Abrahę dictū eſt à deo: In nobis rex tu es.Splēdebat coccus,dum prompta ad iugulandū deo Iſaac vnicum dextra fuit. Et hyacinthus cū cælū ſemper intuens, cæli dn̄m ſequebatur. In cæteris quoq̧ ſimiliter ornabatur. Sic mandatur in lege,vt exeat populus certa die anni, & faciat diem feſtum tabernaculi habitans in tabernaculis,habens ramos palmarum & frondes ſalicis ac populi, &ramos frondoſæ arboris id eſt myrthi.Palma ſignum eſt victoriæ belli,quod inter ſe caro & ſpiritus gerunt.Arbor autem populus,& ſalix tam virtute q̄ nomine virgulta ſunt caſtitatis, quam ſi integrè cōſerues:habere potes nemoroſę & frondentis arboris ramos,q̄ eſt ęterna & beata vita,cū te dn̄s in loco viridi collocauerit ſuꝑ aquā refectionis. a ℭ Beſeleel.vmbra diciꝭ:Hur,ignis:Vri, lux mea:Iudas,confeſſio:Ooliab,protectio mea,pater:Achiſamech fratrem meum roborans:Dan iudicium interpretatur,vel iudicans.Quia doctores ſancti qui prædicatione ſua domum dei fabricant,in dei defenſione confidunt. vnde:In vmbra alarum tuarum &c.Et zelo ſpirituali accenſi lumen fidei & ſciētiæ auditoribus infundunt & Pſal.56.a

Moraliter
* mente
Moraliter
Ecclеſ.7.d
D
* & doceri
Gen.23.a
† &
Leui.23.f

a ¶ Vt dicant Chriſti bonus odor ſumus deo.ij.Corin.ij.d. b ¶ Quia lucerna eorum quos populis præfixit non debet abſcondi,ſed ſuper candelabrū poni,vt luceat omnibus q in domo ſunt.

arōmataq̧,& oleum ad luminaria concinnanda,& ad prēparandum unguentum, ac thymiama odoris ſuauiſſimi * componendum. Omnes uiri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria,ut fierent opera quæ iuſſerat dominus per manum Moyſi.

¶ Cor meum & caro mea&c.Pſal.Lxxxiij.a.

a ¶ Nullus eſt filius Iſrael qui non aliquid offerat in tabernaculo, b ¶ Non ſuſcipitur in hoc tabernaculo oratio coacta.

Cuncti filij Iſraēl uōluntaria* domino dedicauerūt.Dixitq̧ Moyſes ad filios Iſrael: Ecce uocauit dominꝰ ex nomine Beſeleel, filium Vri,filij Hur,de tribu Iuda: impleuitq̧ eum ſpiritu dei ſapientia,& intelligentia, & ſciētia, & omni doctrina ad excogitandū & faciendū opus in auro & argēto,& ære,& ferro, ſculpēdiſq̧ lapidibus, & opere carpentario. Quicquid fabre adinueniri poteſt * dedit in corde eius.Ooliab quoq̧ filium Achiſamech de tribu Dan,ambos erudiuit ſapientia:ut faciant opera † abietarij,polymitarij † ac plumarij,de hyacintho,ac purpura, coccoq̧ bis tincto,& byſſo,& texant omnia,ac nōua quæque reperiant.

¶ Als,ſpiritu dei ſapientiæ & intelligentiæ &ſcientiæ.

¶ Hoc enim donum dei eſt.

a ¶ Quæ ſignificent nouum hominē nō veterē.

NICO. DE LYRA.

a ℭ Dixitq̧ Moyſes.Hīc cōſequēter agiꝭ de electiōe artificum cū diciꝭ: b ℭ Vt faciāt opa abiectarij.i.carpētarij.Abies Abietarij
em̄ eſt genꝰ ligni,& inde diciꝭ abietarius artifex operās in tali ligno. & inde tractū eſt hoc nomē ad illos artifices lignorū,& ſic accipitur hīc:qa de ligno abietis nō fit hīc mētio in cōſtructiōe tabernaculi, ſed de lignis Sethim. c ℭ Polymitarij.nomen eſt artificis qui per texturam varias figuras operatur,& dicitur à πολὺ qđ eſt multum Poly mitos
& μίτος filum. d ℭ Ac plumarij.qui tales varietates facit cum acu. e ℭ Et texant omnia. ſ. quæ ab alijs ſunt inuenta. f ℭ Ac noua queq̧ reperiāt,ſapientia à deo ſibi collata.Cætera patēt ex dictis c.xxxj.

fundunt, & cōfeſſionis normā
E oñdūt, ꝓtectionē q̄q; dei pa-
tris hñt in iuſtitia & iudicio
frēs ſuos exhortādo roborāt.

Cap. XXXVI.

FEcit ergo Beſeleel &c. Ra. Notādū ꝙ nō ſolū de tribu regali, ſed q̄ de ancilla nat⁹ eſt, ad magiſteriū operū dei eſt elect⁹. Beſeleel nāq; de tribu Iuda, q̄ fuit Lię filii⁹. Ooliab de tribu Dan q̄ fuit Balę fili⁹ ancillę Rachelis, q̄a ēt ignobiles ad dignitatē & regimē ecclię eligunt̄. Non eſt em̄ ꝑſonarū acceptor de⁹. Pōt ēt in hoc ſignificari, ꝙ nō ſolū ex Iudęis, ſed etiā ex gentib⁹ ecclię doctores aſſumunt̄. Vñ in libro Nūeri: Iudas ab oriēte caſtra circa tabernaculū metatus eſt, & Dā ab aquilōe. In oriēte em̄ primū dñs ex Iudęis ecclīā cōſtituit: poſtea de gentibus q̄ de regno illius erāt, q̄ ait: Ponā ſedem meā ad aquilonem. Has enim eccleſiaſticā dignitatē ꝑcipere, ad corporis ſui vnitatē voluit pertinere. b Cumq; vocaſſet eos &c. Orige. Et poſtq̄ obtulit populus vocauit, inquit Moyſes, omnem ſapientē ad fabricandū & architectū, vt cōponerēt ſingula q̄ ſcripta ſunt. Sed & mlieres, inquit, ſapientes vocauit, vt facerent quæ conuenirēt in tabernaculo dñi. Vides ergo omnia quæ fiunt à ſapientibus fieri, & mulieres ſapientes & viri ſapientes. Omnia enim opera domini in ſapientia fiunt. Nō ſufficit nobis ſi offeramus tātùm opus eſt, vt cum ſapiētia ea quę in nobis ſunt, operemur. Sciamus miſcere aurum F byſſo, & coccū duplicare vel miſcere cum purpura. Quid enim tibi ꝓdeſt, ſi habeas hoc, & vti neſcias, neque cognoſcas, quomodo vnunquodq; in ſuo tempore & in ſuo loco aptare debeas & proferre? c ℂ Et qui ſpōte &c. Auguſti. Et omnes qui ſponte vellent ire ad opera, vt cōſummarent ea &c. Commemorauit Moyſes quoſdam, quib⁹ dixit ſpiritū diuinitus datū, quo illa efficere poſſent, & tamē multi intelliguntur ſponte ad eadem opera veniſſe quib⁹ neq; imperatū eſt, neq; nomina eorū memorata ſunt â domino dicta Moyſi. Non ergo illi ſoli hoc munus diuinit⁹ habuerūt, qui noīatim cōmemorant̄, ſed fortaſſe pręcipuè atq; excellētius. Laudandus eſt autē in his oībus nō attractus ad opus ſeruiliter anim⁹, ſed liberaliter & ſponte deuotus. d ℂ Vnde artifi. &c. Auguſ. Nota quia ſapientes effectores operum, ſancti etiam moribus erāt: poterāt autē ſi vellent multa auferre, ſed modeſtia prohibuit, vel religio terruit.

Myſtice. — fieri — & ſciētiā
Actu. 10. c. Nume. 2. d. † ſpōtanea ✻ ad opus quod dñs iuſſit fieri. † prohibit⁹ eſt ꝑpłus † ex iis qui faciebant
† Chald. interꝑ. cū figuris Cherubim
— vt contra ſe inuicē venirēt anſæ, & mutuò iungerētur
Eccl. 39. d.
† necterent † vncinos vel circulos † &. † velamen † taxorum
✻ ſub eis
Nota
Nota
† per ſub

Cap. XXXVI.

a FEcit ergo Beſeleel & Ooliab & omnis uir ſapiens, ✻quibus dedit dominus ſapientiam & intellectum, a
¶ Artificioſe.
ut ſcirent fabrè operari quæ in uſus
¶ Eccleſiæ.
ſanctuarij neceſſaria ſunt, †& quæ præcepit domi-
b nus fieri. Cumq; uocaſſet eos Moyſes & omnem
a ¶ A ſapientibus in tabernaculo omnia fiunt, quia omnia opera domini in ſapientia.
eruditum uirum, cui dederat dominus ſapientiam
c & ſcientiam, & qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus, tradidit eis uniuerſa donaria filiorū
a Studioſe tanquam filij diei, non filij noctis & tenebrarum.
Iſraël✻. Qui cùm inſtarent operi quotidie, mâne b
d †uota popul⁹ offerebat. Vnde artifices uenire compulſi, dixerūt Moyſi: Plus offert populus q̄ neceſ- c
ſarium eſt✻. Iuſſit ergo Moyſes pręconis uoce can- d
tari. Nec uir nec mulier, quicq̄ ultrà offerat in opere ſanctuarij. Sicq; †ceſſatū eſt à munerib⁹ offerēdis, eò ꝙ oblata ſufficerēt & ſuperabūdarent. Feceruntq; omnes corde ſapiētes †ad explendū opus tabernaculi, cortinas decē de byſſo retorta & hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, †opere uario & arte polymita. Quarū una habebat in longitudine uiginti-octo cubitos, & ī latitudine quatuor. Vna mēſura erat omniū cortinarū, Cōiunxitq; cortinas qnq; alterā alteri, & alias qnq; ſibi inuicē copulauit. Fecit & anſas hyacinthinas in ora cortinæ unius ex utroq; latere, & in ora cortinæ alterius ſimiliter, ut cōtra ſe inuicē uenirēt anſę, & mutuò iūgerētur. Vñ & quinquaginta fudit circulos aureos q̄ †morderēt cortinarū anſas, & fieret unū tabernaculū. Fecit & †ſaga undecim de pilis caprarū ad operiēdū tectū tabernaculi. Vnū ſagū in lōgitudīe habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor. Vnius mēſurę erāt omnia ſaga. Quorū quīq; iunxit ſéorſum, & ſex alia ſeparatim. Fecitq; anſas quinquaginta in ora ſagi uni⁹, & qnquaginta in ora ſagi alterius, ut ſibi inuicē †iungerentur, & †fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectū, †ut unū pallium ex omnib⁹ ſagis fieret. Fecit & opertoriū tabernaculi de pellib⁹ arietū rubricatis, aliudq; déſuper †uelamētum de pellibus †ianthinis. Fecit & tabulas tabernaculi de lignis ſetim ſtantes. Decē cubitorū erat longitudo tabulæ unius, & unum ac ſemis cubitum latitudo retinebat. Binæ incaſtraturæ erant per ſingulas tabulas, ut altera alteri iungeretur. Sic fecit in omnibus tabulis tabernaculi. E quibus uiginti ad plagam meridianam erant contra auſtrum, cum quadraginta baſib⁹ argēteis✻. Duę baſes ſub una tabula ponebātur ex utraq; angulorum parte, ubi incaſtraturæ laterum in angulis terminātur. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ reſpicit ad aquilonem, fecit uiginti tabulas cum quadraginta baſibus argenteis, duas baſes per ſingulas tabulas. Contra † occidentem uerò, id eſt ad eam partem tabernaculi: quæ mare reſpicit, fecit ſex tabulas: & duas alias per ſingulos angulos tabernaculi retrò, quæ iunctę erant †à déorſum uſque ad ſurſum: & in unam compaginem pariter ferebātur. Ita fecit ex utraq; parte

Cap. XXXVI.

FEcit ergo Beſeleel. Hîc cōſequēter agit̄ de opis executione. iſta tñ executio nō ponit̄ hîc totalr̄ eodē ordīe quo ſuprâ deſcriptū eſt op⁹ à Moyſe. Primò ergo ponit̄ executio opis q̄tū ad ip̄m tabernaculū. Scd'ò q̄tū ad ea q̄ erāt intra ip̄m. xxxvij. c. Tertio q̄tū ad atrium. ca. xxxviij. Quartò q̄tū ad veſtes ſacerdotū. xxxix. c. Circa primū primò oſtēdit̄ populi offerentis vltra neceſſitatē deuotio. ſcd'ò operis executio, ibi: Feceruntq;. Et primò q̄tū ad operimenta tabernaculi de cortinis, & ſagis, & pellib⁹. Secd'ò quātū ad parietes tabernaculi, ibi: Fecit & tabulas tabernaculi. Sequitur: ℂ Contra occidentē vero. quod aūt ſequitur: e ℂ Id eſt ad eam partē tabernaculi &c. Non eſt in Hebręo. ~ Fecit quoq;

Moraliter. Fecit ergo Beſeleel &c. Poſita præcedenti ca. determinatione offerendorum pro conſtructione tabernaculi: hîc conſequenter ponitur executio, cùm dicitur: b ℂ Quotidie mane &c. Per hoc inſtruit̄ popul⁹ Chriſtianus & multò fortius clerici principes & prælati: vt ſingulis diebus intendāt diuino cultui, anteq̄ ad opera propria manum mittant. c ℂ Plus offert populus quā neceſſe. Hoc enim poſſumus diebus iſtis dicere qd' populus Chriſtianus & principes tot & tanta obtulerūt prælatis & miniſtris eccleſię ſaltem in pluribus terris, quòd aſcendunt vltra neceſſitatem: imò etiam contra vtilitatem propter abuſum inde ſequentem. Nam multi bonis eccleſiæ datis nimis abutuntur ad pompam terrenam, & amicorum ſuorum carnalium exceſſiuā ditationem: vt de aliis verecundioribus taceamus d ℂ Iuſſit ergo Moy. pręco. vo. cā. nec vir nec mu. quic. vl. offe. &c. Sic exemplo Moyſi ſuperiores in eccleſia deberent, vt videtur finem imponere tp̄aliū augmētationi: ſaltem in illis locis, vbi talis augmentatio nō prodeſt, ſed multùm obeſt: eò qd' multis miniſtris eccleſię prębet occaſionem multiplicis ruinæ. Sed ſicut ſcribit̄ Prouer. xxx. b. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicētes ſemp: affer, affer. Et iſtę ſunt, amor inordinatus ꝓpriæ excellentiæ: & inordinatus zelus carnalis parentelæ: quę non ſolùm clamant: affer, affer: ſed aufer aufer. tolle vi, tolle fraude: propter quod Grego. papa diſpoſuit in hoc ponere modū: vt dicit dominus Hug. cardinalis ſuper locum iſtum.

G Diuiſio
✻ omnes
† ſecūdum omnia
✻ quę dederāt ad opus miniſterii ſanctuarii vt illud facerent.
Eſa. 14. d. ſecūdū aliā literam.
Moraliter
Nota mane orandū
† cōiungerēt cortinas alteram ad alterā anſis
† vela
Sic creuit pōpa ecclię
H
Nō intelligunt hoc religioſi.
† occidentalem

A Cap. XXXVII.

FEcit autem Beſeleel arcam. Iſi. In arca teſtamenti fuit vrna aurea, tabulæ q̄q; & virga Aaron. Arca .i. eccl'ia habet duas tabulas lapideas .i. duplicis teſtamenti perpetuā firmitatē, & vrnam aureā .i. carnē Chriſti puram & ſyncerā, quę reconditū in ſe māna ꝑpetuę diuinitatis conſeruat, & angelici panis perennē gerit dulcedinē, & virgam Aaron .i. veri pontificis noſtri vexillum ſalutare immortalis memorię ſemp viriditate florētē. b ℭ Coronā auream &c. Quia in eo ꝙ eccleſia per quatuor mūdi ꝑtes dilatatur, quatuor ſancti euāgelij libris accincta prędicat̄, quæ tamen intra vnius coronę ambitum, id eſt intra eiuſdem fidei firmitatē, id eſt vnitatē cōcluditur. c ℭ Vectes quoq; Iſidorus. Quia fortes ꝑ euerātesq; doctores velut imputribilia ligna quęrendi ſunt, qui inſtructiōi ſacrorū voluminū ſemꝑ inhęrentes eccleſię vnitatē denuntient, & quaſi intromiſſis circulis arcā portent, qui auro quoq; iubent̄ opiri, vt cū ſermōe alijs inſonāt, ipſi etiā vitę ſplēdore fulgeſcant. d ℭ Fecit & ꝓpitiatoriū &c. Iſi.

Allegorice. Nu.17.d. Heb.9.a.

† fuſis baſibus earum argenteis

Moraliter

† quas & opuit auro

Myſtice B Propitiatoriū ſuꝑ arcam teſtamenti poſitū Chriſtus eſt, qui inter deū & hominē medi⁹ ꝓpitiator interuenit. Vnde: 1.Tim.2.b. Quē poſuit deus propitiationem ꝑ fidē in ſanguine ipſius. Roma.3.d. Hoc ꝓpitiatoriū arcę ſupponit̄, q̄a Chriſt⁹ eſt eccl'ie caput. Fecitq;

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Fecit quoq; vectē alium. De hoc vecte nō fecit ſuprà mentionē. Iſte enim erat in latere orientali tabernaculi, ita quòd capita eius erāt inſerta capitibus duarū tabularū, q̄ erāt iuxta introitū tabernaculi, vna in latere aquilonari ipſius tabernaculi, & altera in auſtrali: & quia tranſibat per ſpiſſitudinē ipſarū tabularum, ideo dicit litera, ꝙ tranſibat per medias tabulas ab angulo vſq; ad angulū, ſcilicet ab angulo cōiungēte parietē aquilonarē & oriētalē tabernaculi vſq; ad angulū cōiūgentē parietē auſtralem & oriētalē ei⁹. Cętera exponantur ſicut ſunt expoſita ſuprà ca.xxvj.

Cap. XXXVII.

FEcit autē & Beſe. Hîc ponit̄ executio operis quātūm ad ea quæ erant intra tabernaculum. & primò illorū q̄ erāt ītra ſancta ſctōrum. ſ. arcę ꝓpitiatorij & ipſorū cherubim. g ℭ Cherub vnum in ſum. &c.

† ſcutelas eius

† cochlearia eius

Summitas

per angulos, ut octo eſſent ſimul tabulę, & haberet baſes argenteas ſedecim, binas ſcilicet baſes ſub ſingulis tabulis. Fecit & uectes de lignis ſetim quinq; ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi, & quinq; alios ad alterius lateris tabulas coaptandas: & extra hos quinque alios uectes, ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. Fecit quoq; uectē aliū, qui per medias tabulas ab angulo uſq; ad angulū perueniret. Ipſa autem tabulata deaurauit. & circulos eorum fecit aureos, per quos uectes induci poſſint, quos & ipſos laminis aureis operuit. Fecit & uelum de hyacintho, purpura, uermiculo, ac byſſo retorta, opere polymitario † uarium atq; diſtinctum, & quatuor columnas de lignis ſetim, quas cum capitibus deaurauit, fuſis baſibus earum argenteis. Fecit & † tentoriū in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, uermiculo, biſſoq; retorta, opere plumarij: & † colūnas quinq; cum capitibus ſuis, quas operuit auro * baſesq; earum fudit æneas, quas & operuit auro. Cap. XXXVII.

a ℭ Eccleſiam.

a FEcit autem Beſeleel & arcam de

ℭ Sanctis mente & corpore, qui habent interius duas tabulas teſtamenti, id eſt obſeruantiam legis.

lignis ſetim habentem duos & ſemis cubitos in longitudine,

ℭ Alterum. ſ.

& cubitum ac ſemiſſem in latitu-

ℭ vel vnius. ℭ vel cubiti. vel dimidij.

dine. Altitudo quoque uno cubito fuit & dimi-

a ℭ Quia eccleſia quaſi aurum radiare debet tam interius vitæ ſplendore, q̄ exterius ſapientiæ & doctrinæ claritate.

dio: Veſtiuitq; eā auro puriſſimo intus ac foris: Et

b fecit illi coronam auream per gyrum, conflās quatuor anulos aureos per quatuor angulos ei⁹: Duos

c anulos in latere uno, & duos in altero. Vectes quoque fecit de lignis ſetim, quos ueſtiuit auro, & quos miſit in anulos qui erant in lateribus arcę ad portan

a ℭ Chriſtum.

d dum eam. Fecit & propitiatorium, id eſt oraculum b

a ℭ Quia Chriſtus peccatum non fecit, qui eſt ſapientia patris.

de auro † mūndiſſimo, duorum cubitorum & dimi- c dij in longitudine, & cubiti ac ſemis in latitudine.

a ℭ Duo teſtamenta.

Duos etiam cherubim ex auro ductili, quos poſuit d e f

a ℭ Cherub interpretatur plenitudo ſcientiæ, dilectio. ſ. dei & proximi.

ex utraq; parte propitiatorij: cherūb unū in ſum- g mitate unius partis, & cherub alterum in ſummitate partis alterius. Duos cherubim in ſingulis ſum-

a ℭ Quia vetus & nouū teſtamētum tam Chriſti ſacramēta, q̄ eccleſiæ myſteria ſub ænigmatū figuris operiūt. a ℭ Quia duo teſtamenta cōcorditer Chriſti ſacramēta prædicant.

mitatibus propitiatorij extendentes alas & tegen- h i tes propitiatorium, ſeq; mūtuò & illud reſpicientes.

a ℭ In qua paſcimur alimentis ſcripturarum.

Fecit & mēnſam de lignis ſetim in lōgitudine duorum cubitorū, & in latitudine unius cubiti, q̄ habebat in altitudine cubitū ac ſemiſſem, circūdeditq; eā auro mūdiſſimo, & fecit illi labiū aureū ꝑ gyrū, ipſiq; labio coronā aureā interraſilē q̄tuor digitorū & ſuꝑ eandē alterā coronā aureā: Fudit & q̄tuor circulos aureos, q̄s poſuit in quatuor angulis ꝑ ſingulos pedes mēſę contra coronā, miſitq; in eos uectes ut poſ- k ſit mēſa portari: Ipſos quoq; uectes fecit de lignis ſetim, & circūdedit eos auro, & uaſa ad diuerſos uſus menſæ, † acetabula, † phialas, & cyathos, & † thuribula ex auro † puro, in quibus offerenda ſunt libamina.

Summitas hîc accipit̄ pro ꝑte ſuperiori ſcd'm opinionē Ra. Sa. dicentis, ꝙ cherubim erant poſita ſuꝑ operculū arcę: qd' erat ꝓpitiatorium ſcd'm ipm. ſcd'm aliam opi. ſummitas hîc accipit̄ ꝓ extremitate, q̄ dicit, ꝙ cherubim ſuſtentabāt extremitates propitiatorij, vt dictū ē ſuprà xxv. c. Scd'ò ponit̄ executio q̄tū ad ea, quę erant extra ſctm ſctōrū cōtra velū in illa ꝑte tēpli, q̄ ſctm vel ſancta noiatur, cū dicit̄: Fecit & menſam. k ℭ Cōtra coronā .i. immediatè ſub corona, vt expoſitum eſt ſuprà xxv. c. Conſequenter agitur de candelabro quod erat ibidem, cùm dicitur: Fecit & candelabrum. C

† fecit ea cū cherubim

AEquum erat

Moraliter. a ℭ Fecit Beſe. &c. vſq;. b ℭ Fecit & propitiatorium .i. oraculum. Per quod deſignatur eccleſia, in qua fiunt laudes & ꝑces, ad ꝓpitiationē dn̄i procurandā. c ℭ De auro mundiſſimo: Nam eccleſia non debet habere maculam neq; rugam. d ℭ Duos etiam cherubim &c. Per quos ſignificantur eccleſię prelati. nam cherubim interpretat̄ plenitudo ſciētiæ, q̄ debet in ꝑlatis eſſe. Debent em̄ ſcire vet⁹ & nouū teſtamentū. ꝑ hoc aūt ꝙ dicitur duos, gemina charitas dei & ꝓximi deſignat̄, quæ debet in ꝑlatis euidētius feruere, cùm ex officio ꝓ ſalute populi ſui corporalem vitā exponere, ſi caſus neceſſitatis occurrerit, teneātur. Ioh.x.b. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. ideo ſubdit̄: e ℭ Ex auro ductili. Fuerunt enim facti cum martello, per qd' deſignat̄ qd' eccleſię prelati debēt ſemꝑ eſſe pati ad ſuſtinēdū ꝑſecutiones pro ſalute gregis ſui. f ℭ Quos poſuit. Per qd' deſignatur, qd' prelati ſemper debent intēdere ſuarū eccleſiarum regimini, & nō ſtare ī curijs regū vel principum, niſi in caſu neceſſitatis, & ad hoc vocati. h ℭ Extēdentes alas. id eſt intellectū ſuū et affectum applicātes cōtēplatiōi diuinorū, & nō ad habēdū longā comitatiuā equorū & domicellarum. i ℭ Et tegentes &c. id eſt per opus actiuę vitæ intēdentes ad eccleſiæ ſubſidium verbo & exemplo informātes populum ſibi cōmiſſum. Grego. in paſto. Sit pręſul actione pręcipuus, & præ cæteris in contēplatione ſuſpēſus. Sicut in ſcala Iacob angeli aſcendebant & deſcendebant. Sed alij qui eorū ſunt ſicut milui, q nō deſcendunt niſi ad cadauera rapienda, ſic iſti ad bona temporalia quærenda, quæ tamen Paulus apoſtolus arbitratur vt ſtercora, Philipen.iij.b.

† vel aulęū

Moraliter

† eius quinque & vncinos earū

* & fila eas cingentia, Chal. inter cælaturas earū ex auro

Quid ſcire debet ꝑlat⁹ D

† puriſſimo

† patellas aut cantharos

† mundiſſimo

E ℂ Fecitq; cādelabrū &c. qd̄ ſpm̄ſctm̄ ſignificat, qui ſeptiformi grā illuſtrat eccleſiā in vnitate fidei cōſiſtētē: Vel Chriſtū portātē eccleſias ſeptē, in qbus ſeptiformis ſpiritus ſplendor emicat. b. ℂ Cum emunctorijs. Quę in Eſaia forcipes appellantur, duo teſtamenta.ſ. quibus pctā purgantur, quęq; intra ſe ſctiſpiritus vnione ſociant. Eſa.6.a.

Nicolaus de Lyra.

a AEquū erat opus ſex cala.&c. Qd̄ exponitur dupl̄r. Vno mō, q licet aliq calami orirēt de haſtili inferiꝰ alijs, tñ ī pte ſupiori ęqualiter aſcēdebant. Aliter ſic: AEquū erat &c.i. vniforme in forma, & figura. Cętera exponunt̄ ſicut. ſ. expoſita ſunt ca.xxv. Cōſeqnter agit̄ de altari thymiamatis, cùm dicitur: b ℂ Fecit & alta.&c. Qd̄ altare erat inter mēſam & cādelabrū, & exponat̄ qd̄ hîc dicit̄ ſicut. ſ. xxx.c.

GLOS. ORDI.

Cap. XXXVIII.

c ℂ Fecit & labrū ęneū &c. Greg. Labrū ęneū Moyſes ponit, in quo ſacerdotes lauent̄ ſctāſctōrū ingreſſuri, qa lex dei priꝰ lauari nos p cōpūctionē pcipit, vt nr̄a immūditia ad penetrādam ſecretorū dei mūditiā nō obſiſtat. Fit aūt labrū de ſpeculis mulierū, q̄ ad oſtiū tabernaculi indeſinenter excubant. Specula enim mulierū ſunt pcepta dei, in qbꝰ ſanctę aię ſemp aſpiciūt, & ſi q̄ in eis ſunt fœditatis maculæ, deprehēdunt, cogitationū vitia corrigūt, & quaſi renitentes vultus ex reddita imagine componunt. Quia dum preceptis dn̄icis ſolēniter intendunt in eis qd in ſe cęleſti viro placeat vl' diſpliceat, agnoſcūt, q̄ q̄diu in hac vita ſunt, ęternū tabernaculū ingredi nō poſſunt. Sed tñ ad oſtium tabernaculi mulieres excubant, quia ſanctę aiæ etiā cū infirmitate carnis grauant̄, amore tñ continuo ingreſſum interni introitus obſeruant. Moyſes ergo ſacerdotibus labrum de ſpeculis mulierū fecit, qa lex dei lauacrū cōpunctiōis pctōrū nr̄orū maculis exhibet, p q̄ ſāctę aiæ ſupno ſponſo diſplicuerūt. Intuēda nobis cęleſtia pcepta pbet, qbꝰ ſi diligērer intēdimꝰ, internæ nr̄ę imaginis maculas videmꝰ. Vidētes aūt maculas, ī pœnitētię dolore cōpūgimur. Cōpūcti v̄ò, q̄ſi ī labro de ſpeculis mulierum lauamur. Tūc ergo de nobis verè cōpūgimur, ſi ſtudioſè pcedentiū patrū facta penſamꝰ, vt cōſpecta illorū gl̄ia in oculis noſtris vita noſtra ſordeſcat. Tūc v̄ê cōpūgimur, cū pcepta dei ſtudioſè pſcrutamur: vt p hęc pficere cōtēdamꝰ p q̄ pfeciſſę cognouimꝰ, quos veneramur.

Labrū ęneū
Myſtice.
F † 36. diſ.ſ. ecce ī prin.
† 1. Paſ.l.a.
Nota qui verè compungatur.
† ęneis

Paxillos

Nicolaus de Lyra.

Cap. XXXVIII.

FEcit & alta.&c. Hîc cōſeqnt̄ ponit̄ executio opis, q̄tū ad ea q̄ erant extra tabernaculum, & primò q̄tū ad altare holocauſtorū, ſecundò

† 36. diſ.ſ. ecce in fine.

a Fecit & candelabrum ductile de auro puriſſimo. De cuiꝰ uecte, calami, ſcyphi, ſpherulę, ac lilia pcedebant. Sex in utroq; latere. Tres calami ex parte una, & tres ex altera. Tres ſcyphi in † nucis modum, per calamos ſingulos, ſpherulæq; ſimul & lilia: & tres ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſpherulęq; ſimul & lilia. Æquum erat opus ſex calamorum, a qui pcedebant de ſtipite candelabri. In ipſo autem uecte erant quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæq; per ſingulos & lilia, & ſphærulæ ſub duobus calamis, per loca tria, qui ſimul ſex fiunt calami procedentes de uecte uno. Et ſphærulæ igitur & calami ex ipſo erant, uniuerſa ductilia ex auro puriſſimo.
b Fecit & lucernas ſeptem cum emunctorijs ſuis, & uaſa ubi ea quæ emuncta ſunt, extinguantur de auro mundiſſimo. Talētum auri appendebat candelabrum, cum omnibus uaſis ſuis. Fecit & altare thymiamatis de lignis b ſetim, habens per quadrum ſingulos cubitos, & in altitudine duos, è cuius angulis procedebant cornua: ueſtiuitq; illud auro puriſſimo cum †craticula ac parietibus* & cornibus. Fecitq; ei coronam aureolā per gyrū, & duos anulos aureos ſub corona per ſingula latera, ut mittātur in eos uectes, & poſſit altare portari. † Ipſos autē uectes fecit de lignis ſetim, & operuit laminis aureis. Compoſuit & oleum † ad ſanctificatationis unguētum, & thymiamata de aromatibus mundiſſimis opere pigmentarij. Cap. XXXVIII.

a Corpus Chriſt, vel quoſlib et ſanctos in quibus ardet ſemper diuinus ignis & ſemper caro conſumitur.

a ❡ Gratiam ſpiritusſancti habentem in ſe pacē & miſericordiā per ſaluatoris aduentū. vnde in cordibus noſtris lumen veritatis accenditur.

FEcit & altare holocauſti c de lignis ſetim, quinq; cubitorū * per quadrum, & trium in altitudine, cuius cornua de angulis procedebant. Operuitq; illud † ęreis laminis: Et in uſus eius parauit ex ære uaſa diuerſa, lebetes, forcipes, fuſcinulas, uncinos, & igniū receptacula. Craticulāq; eius in modū retis fecit æneā, † & ſubter eā in altaris medio arulā fuſis quatuor ęneis anulis p totidem † retiaculi ſummitates, ad immittēdos uectes ad portandū. Quos & ipſos fecit de lignis ſetim, & operuit laminis ęneis: induxitq; in circulos, qui in altaris lateribus eminebant. Ipſum autem altare non erat ſolidum, ſed cauum ex tabulatis, & intus uacuum.

a ❡ Compunctionem vehementem. b. ❡ Timore dei.

c Fecit & labrum æneum cum baſi ſua, de d ſpeculis † mulierum, quæ excubābāt in oſtio c

a ❡ Præceptis diuinis b ❡ Sanctarum animarū. c ❡ Continuò amore ingreſſum regni æterni obſernantes ❡ In introitu.
❡ Non manufacti.

d tabernaculi. † Fecit & atrium, in cuius auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta cubitorum centū: Columnę æneæ uiginti, cum baſibus ſuis, capita columnarū, & tota ope-

ſcd̄o q̄tùm ad labrū ęneū, cū dicit̄. d ℂ Fecit & labrū &c. Dicunt expoſitores nr̄i cōiter, q iſtæ erant mulieres deuotę, q̄ veniebāt frequēter ad oſtiū tabernaculi rōne cultus diuini, et in ſignū q nolebāt ampliꝰ ītēdere ornatui exteriori, obtulerūt ſpecula ſua; quorū capſæ erāt æneę, & de illis factū eſt vas pdictū. Rab. Sa. dicit q hîc ē tex. verꝰ: de ſpeculis mulierū exercituātiū, vel circūeūtiū ad oſtiū tabernaculi. et ſcd̄m primā ſignificationē exponit dicens, quòd mulieres Hebreę qn̄ Pharao voluit impedire multiplicationē ppl̄i per generationē opprimendo viros laboribus, ne vacarent amplexibus, vxores eorū cōponebant ſe ad ſpecula, vt prouocarent viros ſuos ad actū matrimonii, nō libidine ductę ſed prolis amore. & ſic pcreauerūt exercitū filiorū Iſraël, q̄rū principes tribuū (in qbꝰ quodāmō cōtinebat̄ totū negotiū populi) cōſiſtebāt ad oſtium tabernaculi, vbi manebant Moyſes & Aaron, ad tractandū cū eis de negotijs populi. Scd̄m verò aliam ſignificationē exponit de mulieribus deuotis, q̄ manebant in caſtris circa latera, & poſt tergum tabernaculi, quas optebat circūire veniendo ad oſtiū tabernaculi, cā oblationis faciendę. Aliter autē exponūt doctores aliqui, q circa labium ęneum erant ſpecula affixa, vt ſacerdotes viderent maculas abluendas, & illa ſpecula fuerunt oblata à mulieribus deuotis, & ſic qd̄ dicitur: ℂ Fecit & labrum ęneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum. Hîc accipitur facere, pro aptare vel ornare, & ſic aliquādo accipitur in Hebræo, vt dictum fuit Geneſis.i.ca.

Capita colum-

Moraliter. Fecit & altare &c. Illud qd̄ in prin. huius ca. ponit̄, ſuperiꝰ expoſitū eſt Myſtice; ppt̄ hoc hîc dimitto, & plura alia dimiſi, & dimittam eadem ratione. d ℂ Fecit & labrū ęneū cūba. ſu. &c. Per ſpecula mulierum ſignificātur diuina pcepta: in quibꝰ aię deuotæ ſpeculantes & meditantes, vident quid amouere debēt à ſeipſis.ſ. maculas vitiorū, & quid ſibi apponere.ſ. ornamēta virtutum. hęc enim duo diuina pcepta manifeſtè oſtendunt quę docent duas partes iuſtitiæ.ſ. declinare à malo & facere bonum. e ℂ Quæ excubabant in atrio tabernaculi. Per tabernaculū hîc intelligit̄ ipſum cælum, quod animæ deuotæ non poſſunt ingredi durante vita præſenti, ſed diligenter attendunt qualiter poſſint intrare poſt finem pſ̄entis vitę. Per hoc igitur qd̄ labrū ęneum, in quo pedes & manꝰ ſacerdotum debebant lauari, factum eſſe dicit̄ de ſpeculis mulierum, ſignificabatur practica notitia diuinorū pceptorum, ex qua quidem notitia pcedit aqua verę contritiōis & deuotiōis, in qua pedes & manus ſacerdotum, id eſt affectiones & opa eorū q miniſtraturi ſunt i eccleſia, debēt lauari p cōtritionē et cōfeſſionē anq; accedant ad miſſarū celebrationem.

G Speculum mulierum.
† amigdali
† tecto eiꝰ
H
* In circuitu
† vnctionis ſctificationem Chal. ſanctę vnctionis
Moralit.
* erat longitudo ipiꝰ & quinq; cubitorū latitudo eius
† ſubter ambitū eiꝰ infernè vſq; ad medium eius
† craticulæ æneæ
† conueniētiū q̄ cōueniebant Chadd. Interp. mulierū q̄ veniebāt vt orarent

A a ¶ Paxillos quoq; Stra. Paxilli ſecundum literam erant in ſummitate columnarum fixi, quibus funes religabantur: qui cortinas à terra ſubleuabant, firmati ſuperioribus quibuſdam anſulis, inferius verò religati ad prædictos paxillos cortinas extendebant, ne rugam contraherent ¶ Myſticê

Myſtice

verò funes, ſignificant ſanctã ſcripturam: de qua Salomon ait: Funiculus triplex difficile rumpitur.

Eccleſi. 4. c.

Quia ſancta ſcriptura, hiſtoria, moralitate & allegoria conſtans, nullis hæreticorum dogmatibus poteſt dirumpi. Paxilli in modum linguæ facti, linguas doctorum ſignificant, qui ſcripturam exponunt. Cortinas etiam à terra ſubleuant & extendunt, quia ſubiectos docent ſequi, & imitari cæleſtia, nullamq; mali operis vel fraudis rugam contrahere.

Epheſ. 5. d.

† cubitorũ colũnæ eorum tres.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Capita colũnarum, & tota operis cælatura argẽ. In Hebræo habetur: Vncini columnarum & cincturæ earum de argento. & eodẽ modo infrà. vbi ĩ. ponuntur conſimilia verba. b ¶ Ipſas columnas atrij veſtiuit argen. In Hebræo habetur: Capita columnarũ liniuit vel operuit argento. & exponantur iſta ſicut ſuprà. xxvij. c ¶ Hæc ſunt inſtrumenta. In Hebræo habetur: Hi ſunt computi vel numeri, & videtur hoc melius dictum, vt patet ex litera ſequenti, quia nominantur & etiã numerant̃ pondera metallorũ, de quibus facta ſunt opera tabernaculi: d ¶ In ceremõias Leuitarũ: id eſt obſequias eorũ, qa ad eos pertinebat portare tabulas tabernaculi, & baſes, & operimenta, & plura alia: ſimiliter deponere tabernaculũ in motione caſtrorum, & erigere ipſum in loco poſitionis caſtrorum. e ¶ Per manum Itha. id eſt ſecũdũ ordinationẽ ei⁹ & præceptũ. f ¶ Omne aurum. Hîc ponitur numerus auri. g ¶ Quod expenſum eſt in op. &c. viginti & nouem talẽ. In Hebræo habetur, vigintinouem centenariorum. Dicit autẽ Ra. Sa. quòd centenarius continet ſexaginta mnas. Mna autẽ ſanctuarij duplex erat reſpectu cõis. & ſic centenarius cõtinebat. cxx. mnas, & mna. xxv. ſiclos: & ſic centenari⁹ ſanctuarij cõtinebat tria milia ſiclos. h ¶ Oblatum eſt autem ab his &c. In Hebræo habetur ſic: Argentũ autem numerationis populi fuit centum centenarij: & mille ſeptingenti, & lxxv. ſicli ad pondus ſanctuarij, dimidius ſiclus per ſingula capita omnium tranſeuntium ad numerum à. xx. annis & ſuprà de ſexcentis & tribus millibus & quingẽtis quinquaginta viris. & ſecu͂m hoc nũeratio ppl̃i non eſt referẽda ad numerũ auri p̃dicti, ſed magis ad nũerũ argẽti, cuius ratio eſt, qa in nullo loco inuenit̃ ſcriptũ quòd in nume-

† clauos

B

† iſti ſunt nũeri vel hę ſunt nũerationes, aut hæc eſt nũc ſumma ĩ miniſteriũ

† ſecũdum ſiclum

* argentũ aũt nũeratę cõgregationis centum talẽta mille ſeptingenti ſeptuaginta quinq; ſicli, ſecundũ ſiclũ ſanctuarij. Singula capita obtulerunt dimidiũ ſicli iuxta põd⁹ ſicli ſanctuarij

ris cælatura argentea. Æquè ad ſeptentrionalem plagam, tentoria, columnę, baſesq;, & capita columnarum eiuſdem mẽſuræ, & operis, ac metalli erant: In ea uerò plaga, quæ ad occidentem reſpicit, fuerunt tẽtoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cũ baſibus ſuis æneæ, & capita colũnarum, & to- a
ta operis cælatura argẽtea. Porrò cõtra oriẽtem quinquaginta cubitorũ parauit tẽtoria, è qbus qndecim † cubitos colũnarũ triũ cum baſibus ſuis, unũ tenebat latus, & in parte al-

a ¶ Eccleſiæ quæ in eremo huius vitæ conſtituitur.

tera: quia inter utraq; introitum tabernaculi fecit quindecim ęquè cubitorũ erãt tentoria, columnæq; tres, & baſes totidẽ. Cuncta atrij tentoria byſſus retorta texuerat. Baſes columnarum fuere ęneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis ſuis argentea. Sed & ipſas columnas atrij ueſtiuit argẽto, & in in- b
troitu eius opere plumario, fecit tentoriũ ex hiacyntho, purpura, uermiculo, ac byſſo retorta, quod habebat uiginti cubitos in longitudine: altitudo uerò quinq; cubitorum erat iuxta mẽſuram, quã cuncta atrij tentoria ha-

a ¶ Quatuor ſunt euangeliſtæ firmitate fidei ſolidati.

bebant. Columnæ autem in ingreſſu fuere quatuor cum baſibus æneis, capitaq; earũ &

a ¶ Claritate diuini eloquij.

a cęlaturę argenteæ: † Paxillos quoq; tabernaculi & atrij per gyrũ fecit æneos. † Hæc ſunt c
inſtrumẽta tabernaculi teſtimonij, q̃ enumerata ſunt iuxta præceptum Moyſi: † in cere- d
monias Leuitarum per manum Ithamar filij e
Aaron ſacerdotis, quæ Beſeleel fili⁹ Vri filij Hur de tribu Iuda, domino per Moyſen iubente compleuerat, iuncto ſibi ſocio Ooliab, filio Achiſamech de tribu Dan, qui & ipſe artifex lignorũ egregius fuit, & polymitarius atq; plumarius, ex hyacintho, purpura, uermiculo & byſſo. Omne aurum quod expen f
ſum eſt in opere ſanctuarij, & quod oblatum g
eſt in donarijs, uiginti & nouem talentorum fuit, & ſeptingentorum triginta ſiclorum †
ad menſuram ſanctuarij. * Oblatum eſt au- h
tem ab his qui tranſierunt ad numerum à uiginti annis & ſuprà, de ſexcentis tribus milibus & quingẽtis quinquaginta armatorum. Fuerunt pręterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ ſunt baſes ſanctuarij, & introitus ubi uelum pendet. Centum baſes fa- i
ctæ ſunt de talentis centum: ſingulis talentis k
per baſes ſingulas ſupputatis. De mille autẽ l
ſeptingentis & ſeptuagintaquinq; ſiclis, fecit capita columnarum, quas & ipſas ueſtiuit argento. Æris quoq; oblata ſunt talenta ſeptuagintaduo milia, & quadringenti ſuprà ſicli, ex qbus fuſæ ſunt baſes in introitu tabernaculi teſtimonij, & altare ęneũ cũ craticula ſua, omniaq; uaſa quę ad uſum eius pertinẽt, & baſes atrij tam in circũitu, q̃ in ingreſſu ei⁹ & paxilli tabernaculi atq; atrij per gyrum.

in numeratione populi numerati ſoluere debeant vel offerre aliquã quantitatem auri ſed argenti: ſcilicet quilibet dimidium ſiclum, vt dictum eſt ſuprâ trigeſimo capit. Etſi conſideretur numerus argenti hîc expreſſus, correſpondet numero virorum accipiendo pro quolibet dimidium ſiclum. vnus enim centenarius valet tria milia ſiclos, vt viſum eſt. & per conſequens centum cẽtenarij valent trecenta milia ſiclos integros: & per conſequens valent ſexcenta milia dimidios. Item mille ſeptingenti ſeptuaginta quinque integri valent tria milia quingentos quinquaginta dimidios, & ſic habetur numerus prædictus virorum, ſcilicet ſexcẽtorum trium milium & quingentorum quinquaginta. i ¶ Cẽtum baſes factæ ſunt de talentis centum. Quadraginta enim erant in latere aquilonari, & tot in auſtrali, & xvj. in occidentali ſub tabulis tabernaculi, & quatuor ſub quatuor columnis in quibus appendebat velum diuidens ſanctum & ſanctumſanctorum. k ¶ De talentis centum. In Hebræo habetur: De centenariis centum. l ¶ De mille autem ſeptingentis & ſeptuagintaquinque &c. In Hebræo habetur: De mille ſeptingentis ſeptuagintaquinque ſiclis fecit vncinos columnarum, & liniuit capita earum argento, & hæc videtur verior litera: quia hîc loquitur de columnis atrij, quæ erãt. lx. per circumitum. Argentũ autem hîc enumeratum non aſcẽdit ad quãtitatem vnius cẽtenarij ferè de medietatibus. In qualibet autem baſe fuit vnus centenarius integer, vt dictum eſt. & ſic in vna ſola baſe plus fuiſſet ferè in duplo de argento, quàm in omnibus columnis atrij, quod videtur abſurdum. & ideo non videtur poſſibile, quòd capita earum fuerint argentea: nec ipſæ veſtitæ argento, ſed vncini tantùm fuerunt argentei, & capita earum linita vel operta argento, ſicut ſuprà expoſitum eſt. xxvij. cap. Cætera patent. ¶ In capitulo. xxxviij. vbi dicitur in poſtilla: Fecit labium æneum cum baſi ſua de ſpe. & cætera.

C

Numerus virorum Iſraël

D

ADDITIO.

Vltima expoſitio, quæ ponitur in poſtilla videt̃ verior, qa magis cõſonat literę. Textus em̃ ver⁹ in Hebræo nõ dicit de ſpeculis mulierũ: vt ſic illa ſpecula itelligãtur eſſe materia labij ſeu baſis: ſed dicit ſic: Fecit labrũ æneũ cũ baſi ſua cum ſpeculis mulierum, vel in ſpeculis mulierum &c. & eſt ſenſus quòd fecit labium æneũ, cum baſi ſua, vt ſcilicet fuerat ſibi p̃ceptũ: & etiam cum ſpeculis mulierum circunquaq; poſitis ad ornatum, vel fecit labium æneum in ſpeculis mulierum. ſ. contentum. & ſic non oportet q͂ ſi fecit, hîc accipiat̃ niſi ſecu͂m cõmunem ſui ſignificationem &c.

-armatorũ

-ſuprà

Cap. XXXIX.

DE hyacintho uerò & purpura, uermiculo, ac byſſo a
fecit ueſtes, quibus indueretur Aaron quãdo mini-
ſtrabat in ſanctis, ſicut præcepit dominus Moyſi.
Fecit igitur & ſuperhumerale de auro, hyacintho,
& purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta ope
re polymitario. †Inciditq; bracteas aureas & †extenuauit in fila, ut b
poſſent torqueri cũ priorũ colorũ ſubtegmine, duasq; oras ſibi in-
uicẽ copulatas in utroq; latere ſummitatũ, & baltheũ* ex eiſdẽ colo
ribus ſicut pręceperat domin⁹ Moyſi. Parauit & duos lapides ony
chinos aſtrictos, & incluſos auro, & ſculptos arte gẽmaria nomini-
bus filiorũ Iſraël. Sex nomina in lapide uno, & ſex in altero, iuxta
ordinẽ natiuitatis eorũ. Poſuitq; eos in lateribus ſuperhumeralis in
monimentũ filiorũ Iſraël, ſicut pceperat dñs Moyſi. Fecit & ratio- c
nale opere polymito iuxta op⁹ ſuphumeralis, ex auro, hyacintho,
purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta: quadrãgulũ duplex,
mẽſurę palmi*, & poſuerũt in eo gẽmarũ ordines quatuor. In prĩo
uerſu erat ſardi⁹, topazius, ſmaragdus. In ſecũdo carbũcul⁹, ſapphi
rus, & iaſpis. In tertio ligirius, achates, & amethiſt⁹. In quarto chry
ſolith⁹, onychin⁹, & beryll⁹: circũdati & incluſi auro p ordines ſuos.
Ipſiq; lapides duodecim ſculpti erãt noĩb⁹ duodecim tribuũ Iſraël,
ſinguli p noĩa ſingulorũ. Fecerũt in rõnali & catenulas ſibi inuicẽ co
hęrẽtes de auro puriſſimo, & duos uncinos, totidẽq; anulos aureos.
Porrò anulos poſuerũt in utroq; latere rõnalis, è qbus pẽderẽt †duæ
catenæ aureę, quas inſeruerũt uncinis, q in ſuphũeralis angulis emi-
nebat*. †Hæc & antè & retrò ita cõueniebãt ſibi: ut ſuphumerale &
rõnale mutuò necterent, ſtricta ad baltheũ, & anulis forti⁹ copula-
ta, quos iũgebat uitta hyacinthina, ne laxa fluerẽt, & à ſe inuicẽ mo-
uerent, ſicut pceperat dñs Moyſi. Fecerũt q̃q; tunicã ſuphũeralis*
totã hyacinthinã, & capitiũ in ſupiori pte cõtra mediũ*: oráq; p gy-
rũ capitij textilẽ: deorſum aũt ad pedes mala punica ex hyacintho,
purpura, uermiculo, ac byſſo retorta, & tintinabula de auro puriſſi
mo, q̃ poſuerũt inter mala granata in extrema parte tunicę p gyrũ:
tintinabulũ* aureũ, & malũ punicũ. Quibus ornat⁹ incedebat põti-
fex qñ miniſterio fungebaẽ, ſicut pręceperat dñs Moyſi. Fecerũt &
tunicas byſſinas opere textili Aarõ, & filijs ei⁹, & mitras, cũ coronu
lis ſuis ex byſſo, fœminalia q̃q; linea byſſina: cingulũ uerò de byſ-
ſo retorta hyacintho, purpura, ac uermiculo diſtinctũ arte pluma-
ria, ſicut pcepat dñs Moyſi. Fecerũt & laminã †ſacrę uenerationis de
auro puriſſimo, ſcripſerũtq; ĩ ea ope gẽmario ſctm̃ dñi, & ſtrinxerũt
eã cũ mitra & uitta hyacinthina, ſicut pcepat dñs Moyſi. Perfectũ
eſt igitur omne op⁹ tabernaculi, & tecti teſtimonij. Fecerũtq; filij Iſ
raël cũcta q̃ pręceperat dñs Moyſi, & †obtulerũt tabernaculũ & te-
ctum, & uniuerſam ſupellectilẽ, anulos, tabulas, uectes, colũnas, ac
baſes, opertoriũ de pellib⁹ arietũ rubricatis, & aliud operimẽtũ de
†ianthinis pellibus, uelũ, arcã, uectes, ꝓpitiatoriũ, menſam cũ uaſis
ſuis, & ꝓpoſitionis panibus, cãdelabrũ, lucernas, & utẽſilia earũ cũ
oleo, altare aureũ, & †unguentũ, & thymiama ex aromatib⁹, & ten-
torium in introitu tabernaculi, altare æneũ, retiaculũ, uectes, & uaſa
eius omnia, labrum cum baſi ſua, tentoria atrij, & columnas cũ ba-
ſibus ſuis, tentorium in introitu atrij, funiculoſq; illius & paxillos.
Nihil ex uaſis defuit quæ in miniſteriũ tabernaculi & in tectũ fœde-
ris iuſſa ſunt fieri. Veſtes quoq; quibus ſacerdotes utuntur in ſan-
ctuario Aaron ſcilicet & filij eius, †obtulerũt filij Iſraël, ſicut præce-
perat dominus. Quæ poſtq̃ Moyſes cuncta uidit completa, bene-
dixit eis.

Cap. XL.

a ¶Aprili. ſ. quo paſcha Iudæi celebrant. ¶Secundi anni.

LOcutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Mẽſe d e

a ¶In principio gratiæ.

primo, die prima menſis, eriges † tabernaculum

E Cap. XXXIX.

Diuiſio

DE hyacitho. Hic ponit executio operis q̃tũm ad veſtes ſacerdotũ. Et primò de ſuperhumerali. b ¶ Inciditq; bracteas. id eſt lamĩas tenues, vt ex illis poſſent fieri fila. Scd'ò de rõnali, ibi: Fecit & rõnale. Tertiò de tunica hyacinthia, ibi: Fecerũt quoq; tunicã. Quartò de veſtibus byſſinis, ibi: Fecerunt & tunicas & mitras cũ coronulis &c. Erant enĩ circuli in mitris illis in parte inferiori, q vocantur hic coronulę. Quintò de lamina ſacra, ibi: Fecerunt & laminam ſacrę vnctionis. Cæ-tera patent ex dictis ſuprà. xxxviij. ca.

† extenderuntq;

* tam in lõgitudine quàm in latitudine

F

Moralit. c ¶ Fecit & ratiõa &c. Per rationale iudicij in quo oſtendebaẽ qd agi deberet aut dimitti, poteſt intelligi bonus princeps aut prælatus ſecularis vl' religioſus, per cui⁹ iudiciũ debẽt agi vel dimitti opera ſubditorũ. In hoc autẽ rõnali fuerunt q̃tuor ordines lapidũ ptioſorũ, & in quolibet ordine tres lapides ptioſi. Igiẽ p q̃tuor ordies intelligunẽ quatuor virtutes cardinales cũ adiũctis ſibi virtutib⁹, q̃ debent eſſe in iudicib⁹ bonis ſecularib⁹ aut religioſis. Primus

Moralit.

* contra faciem eius. i. quos rõnale reſpicit

† fecerũt & duos anulos aureos quos poſuerũt in duob⁹ angulis pectoralis (ſiue rationalis) q erãt in ora eius ad lat⁹ (vel è regione) ſuphumeralis itrinſec⁹. Fecerũt & duos anulos alios ex auro, quos poſuerũt in duob⁹ angulis ſuper hũeralis inferné cõtra faciem eius (i. vnũé regione alteri⁹) vbi copulaẽ ſuphũerale ad baltheũ. Et cõiunxerũt pectorale ex anulis ſuis ad anulos ſuphumeralis.

Allegoricè.

GLO.OR.

Cap. XL.

LOcutuſq; ẽ dominus ad Moyſen dicens, Mẽſe prim'. &c. Stra. Primus anni mẽſis ipſe ẽ niſan, q & aprilis, in q Iudęi paſcha celebrabãt, & tabernaculũ erectũ ẽ. Allegoricè ãt prim⁹ mẽſis ſignat initiũ gratiæ, qñ tabernaculũ dei. i. eccleſia erecta eſt cum Chriſt⁹. ſ. crucifixus de latere ſuo pduxit myſteria ſanguinis & aq, qb⁹ eccl'a dedicatur & cõſecraẽ.

Et notan-

ſis. Primus ordo ptinet ad prudẽtiã, q̃ eſt auriga virtutũ, et ſcd'm Tulliũ ipius prudẽtię ſũt tres partes. ſ. memoria reſpectũ pcedẽtiũ, itelligẽtia reſpectu pſentiũ, & prouidentia, reſpectu futurorũ. Secundus ordo pertinet ad iuſtitiã, cuius ſcd'm Philoſophũ v. Ethicorũ ſũt tres partes, ſcilicet iuſtitia diſtributiua pœnarũ & honorum ſcd'm demerita & merita hoĩm, & commutatiua q̃ eſt propriè mercatorum, & epikeia, q̃ eſt ꝓpriè iudicum dirigens eos in caſu particulari ad legiſlatoris intellectum. Tertius ordo pertinet ad fortitudinem, quę reſpicit pericula bellorum pro republica ſuſtentãda: & ad eam requiritur animoſitas ĩ aggreſſu, conſtantia in progreſſu, & ſequitur victoria in egreſſu. Quartus ordo pertinet ad temperantiam, cuius ſunt tres partes, ſcilicet tẽperantia particularis, quę eſt repreſſiua venereorũ extra legem matrimonij in coniugatis & ſimpliciter ĩ alijs, & abſtinentia quæ eſt repreſſiua ciborũ, & ſobrietas potuũ. ſcd'm tñ modũ & regulã rectæ rõnis.

G

~ opere polymitario

† abſcidit fila

* cinguli ei⁹ qd' erat ſuper illud

† duo funiculi aurei quos

H

* ope textorio

* ſicut os loricę

* autem

† coronæ ſanctificationis

Nico. de Lyra.

Caput. XL.

LOcutuſque ẽ domin⁹ ad &c. Poſtq̃ deſcripta eſt tabernaculi cõſtructio, hic cõſequenter deſcribitur ei⁹ erectio, vbi præmittitur præceptũ domini, cũ dicitur: d ¶ Menſe primo. ſ. ſecundi anni ab exitu de ęgypto. Scd'o ponit executio Moyſi, cũ diciẽ: Fecitq; Moyſes oĩa q̃ pceperat dñs. Et primò quãtũm ad ipſum

Moralit. e ¶ Mẽſe primo die &c. Et hoc ſcd'm ſuas partes deſcriptas ſuperius & expoſitas, tamen p hoc tabernaculum

Diuiſio

† attulerũt ad Moyſen

† taxorum

† oleum vnctionis

† fecerunt

Moralit.

† habitationẽ tabernaculi

A ☞ Et notandum, quia hîc primus menſis ſecundi anni fuit. primus enim annus ante legem fuit, ſecundus annus ſub gratia euangelij cui dominus benedixit. Vnde: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Annus eñ benignitatis fuit, quo ſalus humani generis ꝑ humanitatẽ Chriſti apparuit, hoc ergo anno tabernaculũ dei erectũ eſt, id eſt eccleſia fundata & exaltata. ¶ Rab. Primus annus oẽ tp̃s legis añ incarnationẽ Chriſti. Scd's ab aduẽtu eius vſq; ad cõſummationẽ ſeculi. Quaſi primo menſe, prima die menſis tabernaculũ erigiť, cũ in principio gratiæ ſuę ꝑ Chriſtũ eccleſię ornatꝰ conſtruitur, & decor nouæ Hieruſalem fidelibus demonſtrať. & ſicut in primo anno ꝑparatꝰ eſt ſumptꝰ futuro opi; ita omniũ electorũ ab initio mundi vſq; ad aduentũ dñi ſermo vel opus ad inſtructurã eccleſię conueniẽs ꝑ ſcriptores veteris teſtamẽti colligiť, vt doctores euãgelij his vtanť in cõfirmatione fidei. a ¶ Vnges tabernaculũ &c. Stra. Tabernaculũ cũ vaſis ſuis vnctionis oleo cõſecrať, quia ſ ctã eccl'ia quicquid agit cũ virtutibus ſuis, debet dedicare & conſecrare gratiæ ſpiritusſancti. Oleũ quippe vnctionis ſpirituali gratię comparatur, qua omnium virtutum opera domino conſecrãtur. b ¶ Applicabiſq; Aar. &c. Stra. Fores tabernaculi, id eſt ſanctę eccleſię, ſunt apoſtoli ꝑ quos debet aulam cœli ingredi, ad hos applicandi ſunt Aaron & filij eius. i. omnis cœtus ſanctorum, & maximè præpoſitorum, vt eos imitentur
B & eorum veſtigia ſequantur.
c ¶ Et vectes. Vectes non ſolũ parietes nectit, ſed & columnas introitus cõfirmat ne corruant, aut à recto ſtatu deflectãt, qa dominꝰ & vtrũq; pp̃lm in vna fide dilectionis ſociauit, & eorum doctores, vt in fide & † amore & ꝑdicatiõe ꝑſeuerẽt, confortat. Nec mirum ſi & per capita ipſa, & per vectẽ capita ipſa continẽtem Chriſtus accipiť: quia cuiuſq; electi regendo caput eſt. Vnde caput viri Chriſtus eſt. Et quia nõ ſolũm ſingulos ad quęrenda cæleſtia erigit, ſed etiam omnes continet, & ne à recto ſtatu deflecti, nec ab inuicem diſcordando poſſint ſeparari, vinculo pacis confirmat. Cui ſimile eſt ꝙ dominus dicitur & agnus & paſtor & oſtium, cũm paſtor agnũ paſcat, & ambo intrent per oſtium: cũm propriè ſit verbum in principio: horum verò nullum ſit propriè ſed figuraliter. Paſtor, quia ducit ad paſcua vitæ. Oſtium quia non niſi per illum peruenitur ad patrẽ. Agnus, quia ab AEgypto ſaluat. Sic & hîc per capita figurať propter † regnum, quo ſingulis pręeſt, & ꝑ vectem, ob generalem prouidentiam: † quia omnes confirmat. ¶ Beda. Sic anima pro diuerſis actionibus diuerſa nomina ſortitur: Dum viuificat corpus anima nominatur; dum vult, animus eſt: C dum ſcit, mẽs eſt; dum recolit, memoria eſt: dũ iudicat, rõ eſt: dũ ſpirat, ſpiritus eſt: dũ ſentit, ſenſus eſt.

(Margin: † ſuſpendeſq; — Pſal. 64. b. Annus benignitatis — † poneſq; atriũ in circuitu & tentorium ad portã atrij — † De cõſeſ. diſ. 1. in pri. — Myſtice — † eris eis in generationes eorum — Allegoricè — * & texit arcã teſtimonij — † actione — 1. Cor. 11. a. — Ioh. 1. d. — Ioh. 10. c. — † 8. 30. c. — † regimen — † qua — Anima)

teſtimonij, & pones in eo arcam † dimittéſque ante illam uelum, & illata menſa pones ſuper eam, quæ ritè præcepta ſunt. Candelabrum ſtabit cum lucernis ſuis, & altare aureum, in quo adoletur incenſum coram arca teſtimonij. Tentorium in introitu tabernaculi teſtimonij pones, & ante illud altare holocauſti. Labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. † Circundabiſq; atrium tentorijs & ingreſſum eius.

a ☞Gratia ſpirituali. b ☞Eccleſiam.

a Et aſſumpto unctionis oleo, unges taber-

a ☞Sanctorum. i. ſingulis perſonis, quæ ſunt vaſa in honorem. vnde Paulus vas electionis dicitur. Act. ix. c.

naculum † cum uaſis ſuis: ut ſanctificentur altare holocauſti & omnia uaſa eius, labrum cum baſi ſua. † Omnia unctionis oleo conſecrabis, ut ſint ſanctaſancto-

a ☞Præpoſitos. b ☞Subditos. ☞Apoſtolos.

b rum. Applicabiſq; Aaron & filios eius ad

a ☞Eccleſiæ vel regni cæleſtis. a ☞Compunctionis.

fores tabernaculi teſtimonij, & lotos aqua

a ☞Ne nudi ambulent, & appareat turpitudo eorum. b ☞Virtuoſis operibus. c ☞Digni facti.

indues ſanctis ueſtibus, ut miniſtrent mihi, & unctio eorum in ſacerdotium † proficiat ſempiternum. Fecitq; Moyſes omnia quæ præceperat dominus. Igitur menſe primo anni ſecundi, in prima die menſis collocatum eſt tabernaculum. Erexitq; illud Moyſes, & poſuit tabulas, ac
c baſes, & uectes, ſtatuitq; columnas, & expandit tectum ſuper tabernaculum, impoſito deſuper operimento, ſicut dominus imperauerat. Poſuit & teſtimonium a
in arca, ſubditis infrà uectibus, & oracu- b
lum deſuper. Cumque intuliſſet arcam in tabernaculum teſtimonij, appendit ante eam uelum*, ut expleret domini iuſſionem. Poſuit & menſam in tabernaculum teſtimonij ad plagam ſeptentrionalem extra uelum, ordinatis coràm propoſitionis panibus, ſicut præceperat dominus Moyſi. Poſuit & candelabrum in tabernaculo teſtimonij, è regione menſæ, in parte auſtrali, locatis per ordinem lucernis*,
iuxta præceptum domini. Poſuit & al- c
tare aureum ſub tecto teſtimonij contra d
uelum, & adoleuit ſuper eo incenſum a- e
romatum, ſicut iuſſerat dominus Moyſi. Poſuit & tentorium in introitu taber
naculi teſtimonij, & altare holocauſti in ue- f
ſtibulo teſtimonij offerens in eo holocau- g
ſtum & ſacrificia, ut dominus imperauerat.
† Labrum quoq; ſtatuit inter tabernaculum h
teſtimonij, & altare implens illud aqua. La- i
ueruntq; in eo Moyſes & Aaron, ac filij eius manus ſuas, ac pedes, cùm ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare, ſicut
præceperat dominus Moyſi. Erexit & atri- k
um per gyrum tabernaculi & altaris, ducto

☞ Nec poterat

Nicolaus de Lyra.

ipſum tabernaculũ &c. cũ dicit Collocatũ eſt tabernaculũ. Scd'ò quãtũ ad ea q̃ erãt intra ſanctũſanctorũ, ibi: a ¶ Poſuit & teſtimoniũ in arca. i. tabulas q̃ erant in teſtimonium fœderis inter deũ & populum. b ¶ Et oraculũ de ſup: id eſt propitiatoriũ. Tertiò q̃tũm ad ea quę erãt extra ſanctũſanctorũ in tabernaculo, cũ dicit: Poſuit & mẽſam in tabernaculum teſtimonij ad plagã ſeptentrionalẽ &c. c ¶ Poſuit & altare aureũ ſub tecto teſtimonij: id eſt tabernaculi, qa vocabať tabernaculum teſtimonij. d ¶ Cõtra velũ. Diuidẽs ſanctũ & ſanctũſanctorũ. Et ꝑ hoc qď dicit: Contra velũ, & non intrà, patet qď ſuprà dictũ eſt. xxx. c. ſcilicet ꝙ altare incẽſi qď eſt idẽ qď altare aureũ, non erat intra ſanctũſanctorũ, ſed extrà, inter mẽſam ꝓpoſitiõis & candelabrũ. e ¶ Et adoleuit ſup eo incenſum: ſcilicet ipe Moyſes, qa faciebat officium ſacerdotale quouſq; Aarõ & filij eiꝰ eſſent cõſecrati, ſecũdũ illos q dicũt, ꝙ cõſecratio ſacerdotũ non erat cõpleta die erectionis tabernaculi ſcd'm alios, q dicunt ꝙ illa dies fuit dies octaua cõſecratiõis ſuæ, nõ ſolũm Moyſes obtulit illo die, ſed etiã Aarõ & filij eius, vt habeť Leuiti. ix. De his opinionibus diceť, Numeri. vij. Cõſequẽter agitur de erectione eorum D quę erãt extra tabernaculũ in atrio, cũ diciť. f ¶ Et altare holo. in veſtib. i. in atrio. g ¶ Offerens. ſ. Moyſes & etiã Aaron & filij eiꝰ ſcd'm aliquos rõne dicta. h ¶ Labrum quoq; ſtatuit inter &c. Num. 7. a. ſcilicet holocauſti: nõ tñ directè inter vtrũq;, ſed aliq̃ntulũ a latere. i. lauerũtq; i eo Moyſes & Aarõ, ſ. qñ fuerũt cõſecrati, & poterãt accedere ad tabernaculũ teſtimonij. k ¶ Erexit &c. eſt colũnas & cortinas claudẽtes atriũ ꝑ gyrũ tabernaculi: nõ tñ ęq̃le erat ſpatiũ atrij in circũitu tabernaculi: qa añ oſtiũ tabernaculi, Moralit' * naculum dñi cõueniẽter põt anima fidelis intelligi: nã in ea dominus ꝑ grãm inhabitat. Apoc. xxj. a. Ecce tabernaculũ dei cũ hoĩbus &c. Hoc aũt tabernaculũ ſurſum erigiť ꝑ ſpẽ bonorũ cęleſtiũ, ex meritis & grã ꝓueniẽtẽ: & figiť ſeu ſtabiliť ꝑ firmã fidẽ eorũ, q̃ tenet & docet ſctã mr̃ eccl'ia, & dilatať ꝑ dei & ꝓximi charitatẽ: & iſta fiũt prio mẽſe pria die mẽſis. i. in initio vitæ pñtis: & hoc q̃tũ ad pueros baptizatos: ſcd'm habitꝰ dictarũ virtutũ q danť diuinitꝰ i baptiſmo, ſed actꝰ earũ tũc apparẽt qñ incipiũt habere vſum rõnis, vt ſic cũ grã opeť liberũ arbitriũ ad cõſecutionẽ verę beatitudinis. Quã nobis concedat Ieſus Chriſtus, q cũ patre &c.

(Margin: † & oĩa q̃ in eo ſunt & ſanctificabis illud & oĩa vaſa eius, & erit ſanctũ, vnges & altare holocauſti & omnia vaſa eius, & ſanctificabis altare: & erit altare ſanctiſſ. catio ſanctificationum i. omniũ ſãctiſſimũ vnges etiã labrũ & baſim eius, & ſanctificabis illud — * corã dño)

in introitu eius tentorio. †Poſtq̄ [a] cunctă[a] perfecta ſunt, operuit nubes tabernaculum teſtimonij: & gloria domini impleuit illud: [b] [a] Nec poterat Moyſes ingredi [c] tĕ[a]ctum fœderis, nu[b]be operiente omnia, & maieſtate domini †coruſcante, quia cuncta nubes operuerat. Si quando nubes tabernaculum deſerebat, proficiſcebantur filij Iſraël per turmas ſuas: ſi pendebat deſuper †manebāt in eodem loco. Nubes quippe [d] domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, ui[e]dentibus cunctis populis Iſraël †per cunctas manſiones ſuas.

a ¶vel omnia. ¶Populus Iudaicus. a ¶Secreta ſcripturarum b ¶Profunditate ſcripturæ.

E ☞ a ¶Nec poterat Moyſes &c. Stra. Moyſes ergo in hoc loco ſicut in alijs pluribus figuram tenet Iudaici populi. Moyſes ergo nube obſtante in tabernaculum non poterat intrare: quia Iudaicus populus nunq̄ ſacramēta ſcripturę valuit penetrare. Nubes enim domini per diē incubabat tabernaculo, & ignis in nocte. Hoc loco ignis diuinorum myſteriorum ſcientiam ſignificat. Scriptura enim ſancta ſanctis, & ignorātiam ſuam fatentibꝰ lumē eſt. Iniquis verò & ſcientiā iactantibus nubes, q̄a excęcat eos. b ¶Auguſti. Notanda eſt res mirabilis multùm, quòd nube deſcēdente et implente tabernaculum (quæ tamē gloria domini dicitur) non poterat Moyſes intrare in tabernaculum, qui in mōte Sina quando legē primitꝰ accepit, intrauit in nubem vbi erat deus. Aliam ergo ꝑſonā tūc figurabat, aliā nūc. Et tūc eorū q̄ principes ſiunt intimę veritatis dei. Nūc autem Iudæorum quibus gloria domini qui in tabernaculo eſt (quod eſt gratia Chriſti) tanquā nubes opponitur non eam intelligentibus: et ideo nō intrāt in tabernaculū teſtimonij. Et hoc credendm eſt ſemel factum, mox vt cōſtitutū eſt tabernaculū ſignificationis huiꝰ cauſa vel alicuius alterius. Neque enim ſemper ſic erat nubes ſuꝑ tabernaculū vt Moyſes intrare non poſſet: quandoquidem non remouebatur nubes niſi cùm eis dabat̃ hoc ſignū diſiungendi, id eſt caſtra mouendi ex eo loco vbi erāt, et accedēdi quo nubes ducebat per diem, flamma per noctē. Quę duo viciſſim etiam ſuper tabernaculun manebāt vbi caſtra poſuiſſent, nubes per diem, flamma per noctem.

Scriptura ſancta

Nō potuit Moyſes ingredi nubē

†nō ꝓficiſcebant vſq̄ ad diē qua recedebat

† q̄diu ꝓficiſcebantur

¶In tabernaculo domini erant tabulæ, quarū annulis erant infixi vectes de lignis Sethim, quibus poſſent leuari & portari de manſione ad manſionem, quæ omnia myſterijs plena ſunt. Per tabernaculum intelligimus eccleſiam pręſentē, in qua ſunt tabulæ. ſ. ſancti hu-

F militate pleni, quibus quinq̄ vectes ſunt affixi, i. ſpiritualis notitia v. librorū Moyſi ꝑ quā ſe & alios ſuſtollant ad claritatē ęternę beatitudinis. Per vectes ergo vt diximꝰ, v. libros Moyſi intelligimꝰ, q̄ ſunt Geneſis, Exodꝰ, Leuiticꝰ, liber Numerorū, & Deuteronomiū: in quibus cōtinet̃ principiū mūdi & mediū & cōſummatio. In Geneſi deſcribit̃ creatio mūdi: & in Exodo recreatio: in Leuitico ſacramētorū ecclię adminiſtratio: in libro Numerorū euāgelica p̄dicatio: in Deuteronomio vltima bn̄dictio. Vn̄ & in bn̄dictiōibꝰ terminat̃. Eſt itaq̄ in Geneſi ordo creatiōis: in Exodo myſterium recreatiōis: in Leuitico ſctitas eccl̄iaſticę adminiſtratiōis: in libro Numerorū cōſolatio euāgelicę p̄dicatiōis: In Deute. cōſummatio æternæ benedictionis. Inter hos aūt. v. libros Moyſi excellit Exodus, quem nūc ad manus habemus. In eo em̄ & q̄ filijs Iſraël in figura cōtingebāt, & myſteria plenè cōtinent̃ Chriſti & eccleſię. Hîc tn̄ primū de exitu actuali carnaliū filiorū Iſraël, de hiſtoriali AEgypto agit̃, in q̄ ſignificat̃ ſpūalis exitus ſpūaliū Iſraëlitarū de vera AEgypto. ſ. de tenebris vitiorū. Agit̃ etiā de trāſitu maris rubri, & ſubmerſiōe Pharaonis & exercitu eius, & de liberatione populi dei. In quo figurat̃ baptiſmus ſanguine Chriſti conſecratus, in quo diaboli vitia ſubmerguntur, & aīæ fidelium liberantur. Agit̃ etiā de pugna Iſraëlitarum cū Amalech, in quo victoria Chriſti & ſuorū & cōfuſio diaboli figuratur. Tandem catalogo manſionum deſcripto agitur de lege data in monte Sina, in quo nobis innuitur, vt à terrenis ſubleuati diſcamꝰ ſubijci cæleſtibus diſciplinis. Agit̃ iterū de cōſtructione tabernaculi & vaſorū eius, de veſtibus ſacerdotum & vnctione, in quo intelligitur p̄ns eccl̄ia, & diuerſæ perſonæ fidelium diuerſis officijs deputatę, ſicut vaſa diuerſis vſibꝰ deputata erant vel offcijs & ſacramētorū & orōnū ſacratarū ſuauiſſima odoramenta. De his hactenꝰ nūc dicēdū eſt, ꝙ ſcd'm ordinē hiſtorię, & ſcd'm allegoriā, cōgruè in Pētateucho, ſcd's eſt liber iſte, poſtq̄ enim in Geneſi egit de creatione cæli & terrę, & de introitu filiorū Iſraël in AEyptū, cōgruit: vt cōſequēter de exitu eorū agat. Ecce ꝙ iuxta ordinē hiſtorię cōgruit: iuxta allegoriam quoq̄ nō incōgruè factū eſt. Nam poſtq̄ dixit de carnali ḡnatiōe, q̄ ꝑ pctm̄ primi hoīs naſcimur filij diaboli, cōgruit vt ſtatim ſubdat de regeneratiōe ſpūali, qua ꝑ iuſtificationē ſecūdi hoīs. i. Chriſti renaſcimur filij dei. Liber aūt iſte vocat̃ Ἔξοδος Græcè, ואלה שמות ve elle ſemoth Hebraicè: Exitus vel egreſſus Latinè. Ideo q̄a de exitū filiorū Iſraël de AEgypto agit. Sed q̄ri pōt cur liber iſte dicat̃ Exodꝰ, q̄a de exitu illorū agit cū in principio non de exitu, ſed de ingreſſu illorū agatur. Ad qd' dici pōt, q̄a q̄uis ſpecialiter

Pētateuchū

Allegoricè

Exodus

ſpecialiter de exitu illorū agere intendat, tn̄ quia multū tempus ꝓfluxit inter exitū de quo hîc agit, & ingreſſum in quo primꝰ liber terminat̃ vel terminauerat, vt cōpetentiꝰ iūgat narrationē ſuam breuiter, prius repetit de introitu, & ita melius deſcendit ad exitū. Sic & nos in noſtris ſermonibus facta longa interpoſitione, dicturi alia repetimus ſuperiora, vt melius dicta cōtinuemus. His conſideratis, vidēda eſt materia, quę eſt corporalis exitus filiorum Iſraël de AEgypto, & ſpūalis exitus ſanctus ſanctorum de mundo. Intentione admonet nos ſpiritualiter exire de conformitate mundi, ſicut illi q̄ corporaliter exierūt de AEgypto, vt ſicut fuimus conformes ſeculo, ita ſimus conformes deo. Modus talis eſt, breuiter tangens de introitu filiorum Iſraël in AEgyptum, agit de eorum multiplicatione, deinde de nouo rege, qui ignorauit Ioſeph, & cepit affligere populū. deinde de plagis AEgypti, tandem de exitu illorum & de tranſitu maris rubri & ſubmerſione AEgyptiorum. Tandem peruenit ad mōtem Sina, in quo lex data eſt, & agit de tabernaculo & vaſis eius, & de veſtibus ſacerdotum & vnctione, & ſic terminatur. ¶Nota quòd cùm eadem ſit & indiuiſa hiſtoria, quam propoſuit ſibi Moyſes deſcribendam; tamen per capitula & partes ſiue per libros eam diſtingunt, vt lectoribus faſtidium auferatur, ſicut viator viam, quæ eſt indiuiſa diuidit per dietas, vt labor minuatur, & abſit faſtidium.

G

†Nūe. 9. b. 3. Reg. 8. b.

† replente tabernaculum

Nota q̄re libri diſtincti.

Nicolaus de Lyra.

bernaculi, quod erat in parte orientali ſpatium atrij habebat quinquaginta cubitos in quadrum: in alijs autem tribus partibus habebat viginti cubitos latitudinis excepta ſpiſſitudine parietum tabernaculi. a ¶Poſtq̄ cuncta perfecta ſunt operuit &c. in ſignum diuinæ acceptationis & p̄ſentię ſuę. b ¶Et glo. &c. i. nubes glorioſa q̄ erat ſignū pręſentiæ eius nō ſolū ſupra tabernaculum, ſed etiam intrà. c ¶Nec poterat Moyſes ingredi. ſcilicet propter reuerentiam præſentiæ domini. & habetur ſimile. iij. Reg. viij. b. vbi dicitur ꝙ non poterant ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulā, non quia obſcuraret eorum aſpectum, ſed quia erat diuinæ præſentiæ ſignum. Vnde ibi ſubditur: Impleuerat enim gloria domini domum domini, & ideo nō poterant ibi ſtare, propter dei reuerentiam, ſicut & Moyſi volēti appropinquare ad rubum dictum eſt: Ne appropies, inquit, huc. Cum autem nubes receſſit de medio tabernaculi ſtans ſupra tabernaculum, ſignum fuit quod Moyſes tunc poterat ingredi ad miniſtrandum: ſed quando nubes tabernaculum deſerebat, ita ꝙ non ſtabat ſupra tabernaculum immediatè erat ſignum motionis caſtrorum, & ſequēbantur nubem, & vbi quieſcebat nubes, ibi ponebant caſtra. d ¶Nubes quippe incubabat per diē. ad refrigeriū æſtus ſolis. e ¶Et ignis in nocte. ad præſtandum beneficium lucis. Vt autem prædicta melius intelligantur, expreſſi in figura ſitum tabernaculi, & atrij, & eorum quæ erant intra ipſa: prout in plano figurari poſſunt, ſed oportet multa ſupplere per imaginationem. Circuli parui in circūitu huius ſpatij poſiti ſignificant columnas atrij, lineę verò procedentes à circulo in circumitu ſignificant cortinas ad columnas pendentes & atriū claudentes. Totū ſpatiū aūt intra cōtentum debet intelligi cētū cubitorū longitudinis & quinquaginta latitudinis, & medietas huius ſpatij ab oriēte vſq̄ ad tabernaculū intelligenda eſt quadrata ęquilatera. ſ. q̄nquaginta cubitorū lōgitudinis ab oriente in occidētē: & quinquaginta latitudinis. ſ. ab aq̄lone verſus meridiē: & in hoc ſpatio ante tabernaculū debet ſituari altare holocauſtorum. In alia verò medietate totius ſpatij debet ſituari tabernaculum, habens. xxx. cubitos longitudinis, &. x. latitudinis à poſteriori parte tabernaculi vſq̄ ad cortinas atrij verſus occidētē ſpatiū xx. cubitorū latitudinis: & à latere tabernaculi aquilonari vſq̄ ad cortinas ſpatiū viginti cubitorū, & ſimiliter à latere eius meridionali vſq̄ ad cortinas ſpatium viginti cubitorum. & ſic patet quòd medietas ſecūda intra cortinas cōtēti totiꝰ ſpatij q̄nquaginta cubitos habet lōgitudinis, & quinquaginta latitudinis. & defectū pictoris in hoc intellectus ſuppleat inſpectoris. In orientali verò parte tabernaculi ſituandum eſt candelabrū, menſa ꝓpoſitiōis & altare incenſi. In occidētali verò parte eius ſituāda eſt arca, duo Cherubin, & propitiatorium in locis infrà deſcriptis,

H

LIBER LEVITICVS,

Hebraice ויקרא *Vaiiqra.*

Cap. I.

a VOCAVIT autem Moyſen, a [¶Lxx. Reuocauit.]

a Cælo vel ſcriptura.in qua imagines & figuræ myſteriorum in futurarum rerum teſtimonium ſunt.

& locutus eſt ei dominus de tabernaculo

a ¶Iudæis. ¶Carnalis vel ſpiritualis.Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt: nec quæ palam in carne eſt circuncilio, ſed quæ in occulto,cuius laus non ex hominibus ſed ex deo eſt.Ro.ij.d.

teſtimonij,dicens:Loquere filijs Iſraël:& di-

A Eſcius.Querēdū eſt quare iſte liber Leuitic⁹ dicatur:
Quare Leuiticus qa.ſ.in hoc noie toti⁹ libri argumentū manifeſtaī. Tribus Leui tabernaculi miniſteriū ſortita eſt,in quo ſacrificia,& primitias,& priogenitorū oblatiões offerri pceptū eſt,qa oia ſicut cætera ad Leuitas ptinēt.A qb⁹ liber iſte cōgruū ſortitus eſt nomē,qbus hęc oia digerit p ordinē.
Numer.18. ¶Vaiiqra Hebraicè,Leuitic⁹ Grecè:& Latinè offertorius vł ſacrificatiuus dicit:quia de ſacrificijs & ceremonijs agit.Hic bene poſt Exodū ponit.In eo eñ tabernaculū ordinaī,in hoc ea cōtinent quę dñs Moyſi de tabernaculo loquebaī,& tabernaculi ceremonię.
Quare libri legis diuiſi ¶Eſi.Si qs q̄rat,quare libri legis diuiſi ſunt:cū hiſtoria tpe indiuiſa ſit? Rñdēdū eſt: vt faſtidiū.ſ.lectori auferret librorū diuiſio,ſicut & vię ſpatia diuidit viator,tanq̄ diuiſus minuatur labor.
Raban⁹ vñ collegerit ¶Gilb.vel Rab.ab Eſicio Hieroſolymorū epo(q Leuiticū ſatis plenè expoſuit)multa collegit,& ab alijs quoque patribus,qui eius aliquas ſentētias expoſuerūt,q̄dā operi ſuo appoſuit,et ex cōfuſo ſentētiarū ordine quendā expoſitiōis ordinē multorū doctorū ſñias alternādo cōpoſuit.
¶Eſicius.Pręoibus neceſſe eſt interpretationē legis ad anagogē trahi,& ſpūalem intelligentiā in lra pſcrutari.Hoc eñ nō cōtradicit legi ſed eā defendit,Spūalē quippe intellectū diligēter eē inquirēdū etiā ipſe
Matt.13.d Chriſt⁹ oſtendit,qui in pabolis ſuis agrū,mūdū:agricolā,ſeminātē:ſemē bonū,iuſtos:zizania,malignos:meſſores quoq̄ angelos:& inimicū ſupſeminantē,diabolū appellauit.Quis ergo vetat bouē eū q opaī iuſtitiā appellare,ſicut ouē ſimplicē & innocentē colūbā & turturē ſublimi⁹ agētes & cōtēplatiōi vacantes?Nūqd nō Ezechiel Hierlm leęnā dixit,& catulū ei⁹ Eliachī,q du-
Ezech.19.c ctus eſt in AEgyptū,& aliū catulū Ioachim in Babylonē ductum. Nō ſolū quę in parabolis dicta ſunt,ſed & quę ſcd'm hiſtoriā ſunt, ad ſublimiorē ducēda eſſe intellectū Paulus oſtēdit,dicens:Scriptū
Gal.4.c eſt,qm Abraam ha.duos filios &c.poſt q̄ addidit,q̄ ſunt ſecūdum
B allegoriam dicta.Hęc eñ ſunt duo.t.&c.Fortaſſis autē noxia erit litera ſpoliata ſpirituali itelligētia,& varijs reprehēſiōibus obnoxia. Vnde p Ezechielē & bonā legē & nō bonā dñs appellat,dicēs:Dedi
Ezech.20.d eis p̄cepta mea,& iudicia mea oſtendi eis,q̄ faciat homo & viuat in eis.Et alibi:Dedi eis mādata nō bona,& iudicia in qbus nō viuant. Patet ergo bona eſſe & non bona,& in quibus viuant & in qbus nō viuant.Qui enim cuſtodit ſcd'm ſpiritum,viuit in eis.Qui aūt ſcd'm carnē,moriī:qa vitā nō cognoſcit in eis.Deinde legiſlator nō ſemp,ſed certo tpe voluit cuſtodiri legis ſuperficiem:vt reprimeret durā Iudęorum ceruicē,vñ,Scio q̄ populus iſte durę ceruicis ſit.
Exo.32.c. Oſee autē vocat Iudęos vitulā cōternantē,que.ſ.nullo mō domaī.
Oſee.10.c. Et alibi:Ephraim vitula docta diligere triturā,tranſiui ſup pulchritudinē colli eius,in quo obediētia ſignificaī.Iugū enim legis impoſuit vt humiliati libenter ſuſciperent leue & ſuaue iugum euangelij.
Matt.12.d. ¶Orige.Si ſcd'm quoſdā etiā noſtrorū ſimplicē intellectū ſequamur,& abſq̄ vlla(vt ipſi nos ridere ſolēt)ſtropha verbi & allego-
Pſal.118.c. rię nubilo vocē legiſlatoris excipiamus,ego eccleſiaſticus ſub fide Chriſti viuēs,& in medio eccleſię poſitus,ad ſacrificādum vitulos vel agnos,& ad offerēdā ſimilā cum thure & oleo diuini p̄cepti au-
1.Cor.15.d. toritate cōpellor.ipſe ergo dñs,ipſe ſpirituſſanctus deprecādus eſt, vt oēm nebulā peccati,q̄ viſū cordis noſtri obſcurat,auferre dignetur,vt ſpūalem intelligentiā intueamur,ſcd'm illud:Reuela oculos meos & cōſi.&c.
1.Cori.15.f. ¶Iſi.Omnis hoſtiarum diuerſitas,Chriſti hoſtiā pręfigurabat.Vñ veritate oblata ceſſauit vmbra,verū ſacrificiū veri & ęterni ſacerdotis pręfigurans.Ideo aūt hoſtijs animaliū ppter emundationē oblatis,vna vera hoſtia Chriſti pmittebaī,in qua fie-
Roma.8.a. ret remiſſio peccatorū:de carne & ſanguine cōtractorū,q regnum
1.Timo.2.b dei nō poſſidebūt,quia ſubſtantia corpalis in cęleſtē mutabiī qualitatem.Chriſtus in vitulo propter virtutē crucis offerebaī,in agno propter innocentiam,in ariete propter principatum,in hirco propter ſimilitudinē carnis peccati,in turture & colūba:quia deus & homo.Mediator eñ dei & hominū in duarū ſubſtātiarū cōiūctiōe monſtrabaī,in ſimilaginis cōſperſiōe,credentiū per aquā baptiſmi collectā eē eccleſiā.i.corp⁹ Chriſti oſtēdebatur.Nos aūt moraliter
1.Cor.5.c. offerimus vitulū cū carnis,ſuperbiā vincim⁹:Agnū cū irrōnabiles motus

C motus corrigimus:Hædū,dum laſciuiā ſuperamus:Colūbā,dum ſimplices ſumus:Turturē,dū caſti ſum⁹,vel dū caſtitatē ſeruamus: Panes azymos,cū nō i fermēto maliti,ſed in azymis ſynceritatis & veritatis epulamur.¶Rab.Hiero.Singulaę ſacrificia,imò ſinglas penè ſyllabas,& veſtes Aaron,& totū Leuiticū ordinē cæleſtia dicit ſpirare ſacramēta ¶Orige.quoq̄ ait:Quia ſicut in nouiſſimis diebus verbum dei ex Maria virgine carne veſtitū pceſſit in mundū,cuius caro carnem veſtiens
ab omnibus videbaī,diuinitas paucis & electis cognita tegebaī,ſic verbū dei p pphetas pfertur ad hoies,ibi carnis,hîc literę velamine tectū. Litera tāq̄ caro aſpicitur:ſpiritualis ſenſus,tanq̄ diuinitas ſentitur.

GLOS. ORDINA.

VOcauit autē Ca.I. Moyſes &c. Eſicius Per cōiunctionē ſequentia iungit pręcedentibus initium.ſ.libri huius cū fine pręcedē-
tis.Vnius enim & eiuſdē diei opus Hiſtoricè
in vtroq̄ continetur.Liber quoq̄ Numeri,quia nihil habet medium
inter ſe & Leuiticum ſimile ſortitur Nume.1.a
proęmium,hoc eſt:Locutuſque eſt dñs ad Moyſen in deſerto Sinai &c. Nihil ergo poſt hiſtoriā Leuitici aū hiſtoriā Numeri ppl's egit,neq̄ eñ locum mutauerat:qa necdū tabernaculū dedicauerat,nec multū tpis pręterierat,In primo qppe menſe ſcd'i anni,eiuſdē mēſis initio agere cœperūt.In Exodo aūt & Geneſi,qa multū tpis mediū,mortis Ioſeph & egreſſionis filiorū Iſrael fluxerat,cōiūctio nō obtinet pricipiū,ſed opportunū dispenſationi eorum

NI. DE LYRA.

VOcauit autem. Sicut dictū fuit i pricipio Exodi,lex Dupliciter datur lex
diuia q̄ dāda eſt pplo adunato,ſub cultu vni dei dupliciter daī.Vno mō gñaliter & ſuccinctè,& hoc mō ei⁹ datio deſcribiī in Exo.a.xx.ca.& citrà:& hoc quātū ad p̄cepta moralia,iudicialia,& ceremonialia:vt ibidē fuit declaratū. Alio mō daī magis pticulariter & explicitè,& hoc mō daī in hoc libro & ſequēti,q ſic adinuicē diſtinguunī,qa oia p̄cepta legis diuię D
ordinanī ad dilectionē dei & pximi ſcd'm qđ dicit Apl's.j.Tim.j. a.Finis p̄cepti eſt charitas.Et ſaluator.Mat.xxij.d.dicit q̄ in duob⁹ p̄ceptis charitatis.ſ.dei & pximi tota lex pēdet & pphetę.Et in hoc libro ponunī in ſpēali p̄cepta ordinātia ad deū.In libro vò Numerorū ponunī illa q̄ ordināt ad pximū.Iſta tñ diuiſio nō eſt ita pciſa,qn in hoc libro ponanī aliq̄ etiā ordinātia ad pximū,& i illo aliqua ordinātia ad deū.Nec mirū,qa dilectio dei mouet ad dilectionē pximi,& dilectio pximi ad dilectionē dei finaliter ordinaī:& ſic illa q̄ ordināt ad deū & pximū,ſup ſe inuicē reflectūtur.Quātū vò ſpectat ad pſentē librū,cōſiderandū q̄ hō ordinaī ad deū p debitū latriæ cultū,q cultus principaſr cōſiſtit in actu interiori mētis,ſecūdū qđ dicit Aug.i enchi.Fide,ſpe,charitate coliī de⁹.Secūdariò vò cōſiſtit in qbuſdā actib⁹ exteriorib⁹,q ſunt q̄dā pteſtatiões interioris cult⁹:& de talibus tractaī in hoc libro,videlicet de ſacrificijs & oblationibus,quę debebāt deo fieri in recognitionem fidei & dilectionis ad ipſum propter quod vocaī iſte liber Leuiticus,quia talia offerre ad ſacerdotes,Leuitici generis pertinebat.Hmōi vò ſacri-
ficia in veteri lege fuerunt multa,& hoc triplici ratione.Prima eſt, Sacrificia
quia fuerūt inſtituta ad reuocandū Iudęos ab idolatria,ad quā pni veteris te-
erāt,& iō rōnabl'r fuerūt multitudie ſacrificiorū onerati,vt eis non ſtamēti q̄re
vacaret idolis īmolare.Et ppter eādē rationē ſcilicet vt ab idolatria inſtituta
elongarentur,fuerunt eis impoſita ſacrificia alia à ſacrificijs idolorum,& frequenter contraria:vt patebit in ſequentibus.Secunda eſt,quia fuerūt inſtituta vt Iudęi in cultu vni⁹ dei exercerenī,& p tale frequens exercitiū habitus in eis generareī,quo ad dei cultū delectabiliter adducerentur.Tertia rō eſt:quia ſacrificia ve.le.fuerunt figura vnius veri ſacrificij no.le.ſ.Chriſti in ara crucis immolati. Illud aūt quod eſt pfectū p vnū vel pauca impfecta nō pōt ſufficiēter repręſentari,& iō ſicut pfectio diuīa vnica exiſtēs in pfectionib⁹ creaturarū variè & multipliciter repręſentaī,ſic decēs fuit vt ſacrificium noſtrum pfectiſſimū p multa & varia ſacrificia in veteri lege figuraretur

¶Moraliter. a ¶Vocauit aūt Moyſen &c.In hoc libro
principaliter agitur de ſacrificijs offerendis dño,inter quę princi- Moraliter
palius eſt holocauſtum:igitur de ipſo agitur primò,cùm dicitur:
Si holocauſtum

E dispēſationi eorū diſpēſat exordiū.Hęc ſunt noīa filiorū Iſraël, q ingreſſi ſunt AEgyptū. ℭEſi.Vocauit&c.Scd'm lxx.Reuocauit. Sicut ſcd'm eos reuocauit deus Beſeleel ex noīe,qū pręcepit fieri tabernaculū ſcd'm figurā,quę oſtēſa eſt in mōte:ergo & nūc quādā ſacrificiorū intelligibiliū imaginē deſcribere præcepit. hæc reuocatio quippe quandam diſpenſationem rerū vel verborum ad ſuperiora reſpicentiū innuit.

Sacrificiorū inſtitutio — ℭOrige. Vocauit autem &c. In principio leges ſacrificiorū & munerum promulgans ait:Si homo munus offert deo, offerat de bobus vel pecoribus.i.agnis vel hædis. Si verò ex auibus, turtures vel pullos columbarū.Si autem nō homo, ſed anima offerat munus deo, ex ſimila offerat azymos panes coctos in clibano, vel ſimilā ex ſartagine conſperſam oleo aut ex craticula. Deinde dicit,quia fermentatū non oportet offerri,ita q ſuper altare ponatur,neq mel ſacrificiis admiſceri,ſed ſale omne ſacrificiū vel munus ſalliri.Secundò primitiarum ſacrificia recentia & purgata offerri iubet. Poſt hæc ſub eadem legis continentia de ſacrificiis ſalutaribus annectit. primò ex bobus,ſecundò ex ouibus,oſtēdens in quibus liceat vel in agnis vel in hædis mares vel fœminas offerri. Nihil antè pręter hæc de ſacrificiis ſalutaribus offerendum decernit. Videndum verò quid ſit qd' dicit:Homo ex vobis &c.tanq poſſit non homo offerre,cū ſi quis ex vobis offerat ſuffeciſſet dicere.In ſequētibus autē dicit:Si autem anima offerat munus.In poſterioribus, cū ſecūdò ad Moyſen loquit' deus de ſacrificiis pro peccato offerēdis,adiūgit: Si pontifex peccauerit,offerat illud,vel illud.*Si autem omnis ſynagoga*,ſi princeps,ſi anima vna peccauerit,mandat' quid offerāt ſinguli.Nō putemus hanc diſtinctionē perſonarū vel rerū inanē. Beati enim oculi, qui abiecto velamine literæ, ſpiritū poſſunt videre: & beati qui ad hæc audiēda interiores aures afferunt mūdas. ℭOrige. Vocauit autē &c,Quòd nō diligat deus Iudæorū ſacrificia,Eſaias oſtēdit dicens:Quò mihi multitudo victimarū veſtrarū dicit dominus? Plenus ſum,holocauſta arietū & adipē pinguiū & ſanguinē vitulorum & arietū & hircorū nolui. Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Quòd ergo pręceperat,abnuit,vnde Amos.Nunquid victimas & ſacrificia veſtra obtuliſtis mihi in deſerto? Frequenter tamen obtulerant,ſed quę grata non habebat,quaſi non oblata refutabat.Hinc Hieremias,Comedite carnes,quia nō locutus ſum patribus veſtris, & nō præcepi eis de verbo holocauſtomatū.Sed negat idē qui mādauerat,quia intentionem datoris qui acceperant,pręteribāt. Erat enim ſubtilis lex,& ſub literę abſconſa velamine,vt eam perſcrutantes,& ſeſe emendarent & futura intelligerent.Rationabilium ergo & intelligibilium ſacrificiorum imago deſcribitur,& apertè hęc vocatio diſpenſationem verborum vel rerum reſpicientium ad ſuperiora innuit.

Allegoricè — a ℭHomo qui obtulerit &c.Orige. Allego.Hominem quem primò poſuit ad offerendum domino,genus humanum intelligit,qui vitulum offert ſaginatum.ſ.quem pater p filio regreſſo,qui omnem ſubſtantiam ſuam dilapidauerat, iugulauit,magnū conuiuium fecit & lętitiā habuit,vt letarentur in cælo angeli ſup vno peccatore pœnitentiam agēte.Iſte quia nō habuit propriam ſubſtantiam quam offerret,quia omnia diſſipauerat, obtulit vitulum cælitus miſſum de armēto.i.de patriarcharum genere maſculum,nihil fęmine fragilitatis habentem,immaculatum qui peccatū nō fecit,nec inuētus eſt dolus in ore eius.Ad oſtium tabernaculi,nō intrā,quia in propria venit,& ſui eum non receperunt,Ad oſtiū quoque oblatus eſt,quia extra caſtra.i.extra ciuitatē paſſus eſt.Mali enim coloni filium patriſfamilias extra vineam eiecerunt & occiderūt.Hic ergo offertur ad oſtium tabernaculi teſtimonij acceptus contra dominum.Quid enim tam acceptū deo quàm hoſtia Chriſti qui ſeipſum obtulit? Ponet manum ſuper caput,quia peccata humani generis poſuit ſup corpus ſuū:Ipſe eſt em̄ caput corporis eccleſię.Fortaſſis verò nō ſine cā fit quod ſupradictū eſt,ad oſtiū tabernaculi teſti.Et infrà ad altare,quod eſt ad oſtiū tabernaculi teſtimonij.Quaſi nō eundē locum ſemel deſignaſſe ſufficeret:ſed fortaſſe intelligi voluit, q ſanguis Chriſti non ſolùm in Hieruſalem effuſus eſt,vbi altare & baſis eius & tabernaculum teſtimonij,ſed & ſupernū altare qd' eſt in cælis,vbi eſt eccleſia primitiuorum aſperſit:ſcd'm illud:Pacificauit p ſanguinē crucis q in terra ſunt,& quę in cęlis.Qd' autē duplex hoſtia fuerit,Paulus ad Hebręos dicit,dum per velamen.i.carnē ſuā.Et iterum:interius velamē *cælum interpretat'* qd' penetrauit Ieſus.Si ergo duo velamina velut pōtifex ingreſſus eſt.Sacrificiū quoq duplex eſt qd' & terreſtria & cęleſtia ſaluet. ℭOrige.Alleg.Hō qui obtu.&c.Hō quia.. imaginē dei & ſimilitudinē factus, rōnabiliter viuit,moraliter offert vitulum

Left margin: Sacrificiorū inſtitutio; [illegible]; [illegible]; Allegoricè; Luc.15.c.; Mat.21.d.; Col.[illegible]; Hebr.[illegible]; Allegoricè.

a ¶Genus humanum. ¶Ho minis.i.rationabile eſt deum offerendo placare. quia non placet hoſtia ſine ratione. ¶Eſicius. Poſſibile eſt eundem hominem appellari,& quæ ſunt iumentorum agere. vnde:Homo cum in honore eſſet non intellexit.Pſal.xlviij.c.

b ¶Voluntarie.

a ces ad eos. Homo qui obtule- a

a ¶Hoſtia dicitur ab hoſte,vel ab hoſtio quo adducebatur,vel quia ante bellum immolabatur,poſt victoriam vero victima.

rit ex uobis hoſtiam domi-

a ¶Actiuæ vitæ operibus,de quibus hic agit.De contemplatione vero in ſequentibus vbi de auibus mandatur. ¶Quaſi quales ſunt talia offerunt.

b ¶Pietatis operibus.

b no de pecoribus, id eſt de bo-

a ¶Innocentiæ ſimplicitate. ¶Ouium nominé etiam caprarum genus incluſit.

bus,& ouibus offerens uicti-

a ¶Opus.ſ.omnino perfectum.

c mas ſi holocauſtum fuerit eius b

fert vitulū, ouē, hædū,par turturū,aut duos pullos colūbarū cū caſtū coniugiū ſeruauerit,& myſteriū intellexerit,quo oculi ſponſę ſicut colūbę dicunt' ad plenitudinē aquarū,& collū eius ſicut turturis. G — Can.7.b.

b ℭDe bob' & ouibus.Eſici'.Simplicē deſignat hoīem,q nihil acuminis vel ad malitiā habet vel ad virtutē:ſed ab alio trahit'. Hęc em̄ animalia māſueta & trahētes facilē ſequentia.Vn̄ Iudęorū tm̄ hęc poſſunt eſſe munera,qui ſi virtutis aliqd nō operātur, ſufficit mala nō facere.De qb',Hoies & iumēta ſaluabit dn̄s.Primus ordo hominib' datur,iumentis etiā ſalus cōcedit'. — Myſtice; Pſal.35.b.

c ℭSi holocauſtū fuerit eius.Eſicius.Moral'. Sacrificiū de' exigit vt nobis pficiat nō ſibi. vn̄:Obſecro vos,vt exhibeatis corpa veſtra hoſtiā viuā,ſanctā,deo placentē,& rōnabile obſequiū veſtrū &c.Placēs ē ergo ſacrificiū deo corporū nr̄orū mortificatio,q & à peccatis abſti- — Rom.12.a.

Nicolaus de Lyra.

figuraret':qa illa erāt impfecta,ſcd'm qd' dicit Apl'us ad Hebręos.vij.c.Nihil ad pfectū adduxit lex.Igit' liber iſte,q eſt de oblationibus & ſacrificijs,diuidit' in quatuor partes principales.In prima agitur de ſacrificijs & oblatiōibus.In ſecūda de ipſis offerētibus.ſ.ca.viij.In tertia de offerēdi tpibus,videlicet.xxiij.ca.in quarta de votorū ſolutionib' & redēptiōib',q ſunt qdā oblatiōes ſpāles ca.xxvij.Circa primū agit' priō de ſacrificiorū & oblationū actu.ſcd'ò de eorū vſu ca.vj.ibi:Hęc eſt lex ſacrificij &c. ℭCirca primū ſciendū,q aliqua offerebant' interpolatè,de qb' primò agit'.Aliqua verò cōtinuè.i.omni die,cuiuſmodi erat iuge ſacrificiū,de quo agit' in principio.vj.ca.Circa primū ſciēdū,q aliqua offerebant' ex mera deuotiōe,de qb' agit'.j.&.ij.ca.Aliqua aūt p beneficij impetratiōe, de qbus agitur.iij.ca.Aliqn̄ aūt fiebat oblatio p peccati remiſſiōe, de qua agit'.iiij.ca.Circa primū ſciēdū,q aliqn̄ fiebat oblatio de viuētib',& talis oblatio vocat' pprie ſacrificiū,de qua primò agitur. Aliqn̄ aūt fiebat de nō viuētib',vt de pane,farina,& cōſimilib':& talis oblatio retinebat ſibi nomē cōe oblatiōis,de qua agit'.ij.ca.Circa primū adhuc notādū,q viuētia hîc accipiūtur aīalia greſſibilia, de quorum oblatione agit' primò:& volatilia:de quibus agitur.ij.ibi.Si aūt de auibus.Adhuc circa greſſibilia primò agit' de oblatione maiorum,ſecundò minorum,ibi:Quòd ſi de pecoribus. Circa primū dicit' ℭVocauit aūt Moyſen &c.ad oſtendendū,q leges iſtę nō fuerūt a Moyſe inuētę,ſed a deo datę. a ℭHō q ob. ex mera deuotiōe b ℭSi holocauſtū.Dicit' holocauſtū ſacrificiū totaliter incēſum ad honorē diuinū.& dicit' ab ὅλον qd' eſt totū:& καῦμα, qd' eſt incēdiū,& p hoc deſignabat',q aīa offerētis debebat totaliter reſolui ſeu referri ad honorē diuinū: ſcd'm qd' dicit Deu.vj.a.Diliges dominū deū tuū ex toto corde tuo,& ex tota aia tua. Ac de ar — Diuiſio; H Expoſitio literalis; Holocauſtum Holon Cauma

b ℭSi holocauſtum.Holocauſtū verò dicebat' ſacrificium incenſum totaliter ad honorem diuinum, ppter quod moraliter ſignificat opus bonum de genere factum ex charitate propter deū. Et ſi tale opus ſit prelatorum eccleſię vl' doctorum,ſignificatur per holocauſtum de armento.i.de bobus.Boues enim ſunt animalia in agro laborantia, ppter quod ſignificāt prelatos & doctores, qui laborāt in agro dominico.Propter qd' dicit Paulus.i. Corin.iij.c. Dei adiutores ſum',dei agricultura eſtis.Si verò bonū opus ex charitate procedēs ſit ſimplicium Chriſtianorū,ſignificat' per holocauſtum de ouibus & capris,eò q ſunt animalia ſimplicia:propter qd' ſignificat ſimplices Chriſtianos:ſecūdum qd' dicitur.j.Para.xxj.c. Iſte autem grex quid commeruit.Si verò bonum opus ex charitate ſit religioſorū vel clericorum,ſignificatur per holocauſtum ex auibus.Nā religioſi vel clerici deputati ſunt ad cultum dei:& ſic intendere debent diuinę contemplationi.Propter quod ſignificantur per aues volātes.Dicitur autē in textu,q aues iſtę debēt eſſe turtures aut colūbę.Per turtures qui gemitū habēt pro cantu, intelliguntur pprie religioſi,qui gemere debēt p peccatis pprijs & etiam populi.vn̄ dicit' in Decre.xvj.q.j.Monachus nō docētis ſed plāgentis habet officiū.Per colūbas verò clerici deſignant'.nā in eorū cōuerſatione debet columbina ſimplicitas refulgere. ℭAlleg.verò poteſt totū hoc exponi de Chriſto.nam immolatus fuit p nobis ex maxima charitate dei patris.Io.iij.b.Sic deus dilexit mūdum,vt filiū ſuū vnigenitū daret.Ipſe etiā Chriſt' ex maxīa charitate mortē ſuſtinuit.Eſa.liij.c.Oblat' eſt,qa ipſe voluit.Et ſic patet,q Chriſt' pfectiſſimè fuit holocauſtū: ppter qd' figuratus fuit in triplici holocauſto pdicto.ſ.de bobus,ouib',& auibus. Dicit' em̄ bos rōne laboris:quē in mūdo ſuſtinuit,& ouis ppter innocētiā quā ſemp tenuit. Dicit' etiā turtur rōne caſtitatis:& colūba rōne ſimplicitatis. — Moraliter; Allegoricè

a ❡De ſtirpe patriarcharum.
b ❡Criſtum nihil fœmineæ fragilitatis habentem. ❡Fortia & virilia opera.

a oblatio ac de armẽto, maſculũ a b

a ❡Qui peccatum non fecit:nec inuentus eſt dolus in ore eius.2.Pet.2.d.
b ❡Quia extra portam paſſus eſt,& in propria venit,& ſui eum non receperunt.
❡Apoſtolicam doctrinam iuxta quam nobis viuendum eſt, & operandum.

immaculatũ offeret ad oſtium c d

a ❡Factus eſt enim maledictum, vt nos a maledicto liberaret. Lxx.acceptum contra dominum.

tabernaculi teſtimonij † ad plã= e

a ❡Peccata noſtra poſuit in corpore ſuo ſuper lignum.
❡Offerens qui non deſignatur ex nomine.

b candum ſibi dominum. Ponet= f

a ❡Operationes.
b ❡Initium bonæ cogitationis,vt ſtatim ſequatur perfectio operis.
❡Ipſe eſt caput corporis eccleſiæ.

que manus ſuper caput hoſtiæ,

❡Deo.

& acceptabilis erit atq; in expia=

a ❡Fidem mortis Chriſti habebit in mente.
❡Franget carnis petulantiam.

c tionem eius proficiens . †Immõ g

a ❡Qui alacer lætitiam ſignificat ſpiritualem, hilarem enim datorem diligit deus.
b ❡Animi imperio,vbi deus videt.

labitq; uitulum coram domino,

❡Electi ſunt membra veri ſacerdotis.i.Chriſti. vnde.ij.pet.ij.b.Vos eſtis genus electum regale ſacerdotium:populus acquiſitionis.&c.

& offerent filij Aaron †ſacerdo= h

a ❡Sic.
❡In hac fide mundante corda.

d tis ſanguinem eius fundentes i

a ❡Ori.Quia non capit prophetã perire extra Hieruſalem.

†per altaris circumitum,quod eſt

a ❡Apoſtolicam doctrinam.

ante oſtium tabernaculi. De=

a ❡Orige.a ſacerdotibus.
❡Eli.i.diuitijs pro Chriſto diſperſis.
b ❡Velamine literę.
c ❡Verbi dei.
d ❡Omnes ſenſus corporis domino conſecrando,vel certa diſcretione ſingula examinando.

e tractaq; pelle hoſtiæ , artus in

A tis abſtinem⁹,& virtutes acquirim⁹ hoc alij pleniſſimè, alij faciunt ex p̃te,qui ſe omnino mortificãt & ſeculo renuntiãt:holocauſtum fiũt,dũ ſe totos p̃ intelligibilem charitatis ignem deo offerunt, non iam terreni,ſed cęleſtes effecti . Si ergo talis iuſtitiam legis fecerit, †quia quæ eſt ſecundũ literã,bos cõgruè noiãt,†qui portat iugum terrenorũ operũ legẽ ſuſtinẽs,quaſi iugũ de quo

Act.15.c. Petrus ait: Quid tẽtatis deũ, imponere iugum ſuper ceruices&c.Paulus quoque ait:

1.Cor.9.b. Non alligabis os bouis triturantis Quod exponit ſic:Nũquid de bob⁹ cura eſt deo? an propter nos hoc dicit?quia debet in ſpe qui arat, arare.Maſculũ debet eſſe munus, ne operator legis vllatenus effœminetur. Immaculatum, ne labem iniquitatis vel ſimulationis admiſceat ad oſtium tabernaculi teſtimonij.

Philip.3.d. In cælo enim debet eſſe noſtra conuerſatio.In conſcientia quoque cogitationes habitant,quę tandem pro nobis aut contra nos teſtimonium dicant. Ad placandum dominum:Iuxta Lxx.autẽ hoc acceptum dicit offerenti.ſ.Si enim acceptũ nobis verè ſit, & cor noſtrum rectè iudicans,nulliq; adhærens paſſioni, munus ad ſuſcipiendum dignum probauerit,tunc orare in conſpectu domini.i.remiſſionẽ poſſumus obtinere.Vnde coram ipſo ſuadebimus corda noſtra, quia ſi reprehenderit nos cor noſtrũ,ſcimus quia mâior eſt deus corde nr̃o,& cognoſcit oĩa &c. b ❡Ponetq; manus ſuper caput hoſtiæ &c.

carpoma Quod nos hoſtia dicimus, Gręcè καρπώμα dicit.in quo intelligibile holocauſtũ ſignificatur.Spiritualiter enim fructificat,qui per ſpiritualẽ conuerſationẽ efficit holocauſtũ: propter qđ qui offert, manũ in caput hoſtię ponit:quod ſignificat initium predictę conuerſationis,quã qui offert, ipſe ſibi cauſa promiſſionis eſt.Spõte enim offert,quia donum eſt, & omne donũ volũtarium eſt.

B Si enim promiſſionem ſuã trangreſſus fuerit,ſeipſum accuſat, cũm pœnas luerit. Sic †ſup altare in circũitu autem acceptabilis erit, & ad expiationem ſuam proficiens,cum poſitione manus manifeſtauerit,quia ſponte non neceſſitate obtulerit. a ❡De armento ma. &c. Iſi.

Allegorice Alleg.Primum ſacrificium eſt vitulus,id eſt Chriſtus,de armento,id eſt de patriarcharum ſtirpe progenitus,qui aratro ſuæ crucis terram carnis noſtræ perdomuit:& ſpirituſſancti ſemen virtutum fruge ditauit.

Moralit ❡Orige.Vitulus ſuperb⁹ caro nr̃a:hãc offerimus dũ caſtã cuſtodimus.Ad oſtiũ tabernaculi,vbi diuinorũ ſuſcipiet auditũ Maſculum ſit munus,fœmineã neſciat concupiſcentiã, fragilitatẽ, diſſolutionem,& molliciẽ fugiat. Ponit manus ſup hoſtiã vt domino ſit

1.Cor.9.d. accepta,frenũ.ſ.cõtinẽtię & manus diſciplinę, ſecũdũ illud:Macero corpus meũ,& ſeruituti ſubiicio,ne cũ alijs prædico,ipſe reprobus efficiar.Iugulat cõtra dominum,dũ mortificant mẽbra.Filij Aaron ſcilicet ſacerdotis offerũt ſanguinẽ.Sacerdos in te eſt,& filij ei⁹ mẽs & ſenſus eius,q ſoli intelligũt dñm,& capaces ſciẽtię eius ſunt,Vult

Rom.12.a. ergo vt rationabilẽ ſenſum & carnẽ tuã caſtã offeras deo.Vñ hoſtiã viuã,ſanctã,deo placẽtem,rationabile obſequiũ veſtrũ. Hoc eſt enim per ſacerdotẽ vel filios ei⁹ offerri ſanguinem ad altare,cũ quis corpore & ſpiritu caſtus efficit.Sunt enim qui carnẽ offerunt in holocauſtum,nõ per ſacerdotis miniſteriũ.Nõ enim ſcienter nec ſecundũ legẽ quæ in ore ſacerdotis corpore caſti,animo inceſti. Aut em̃

Malac.2.b. concupiſcẽtię gloria maculãtur,aut cupiditate:aut auaritia polluũtur,aut aliis vitiis vexãtur.Nõ eſt em̃ in eis cõſiliũ & prudentia,quę

Matt. 25.a. ſacerdotio funguntur apud deũ,ſed quaſi ſtultæ virgines ſunt quæ corpore caſtæ fuerũt:oleũ autẽ charitatis & pacis & aliarũ virtutũ

Moraliter nõ habuerunt. c ❡Immolabitq; vitulum &c.Eſi. Nõ ſolùm em̃ p̃priã cõſcientiã & cõuerſationẽ deo offerre debemus,ſed etiam ſicut placet ei,mortificãdo corpus nõ ad inferiora,ſed ad ſuperiora tendẽtes,hoc eſt em̃ corã domino,filij Aaron occidũt& ſanguinem offerũt,qui autẽ offert,nõ deſignat ex nomine.Oblationẽ enim qlibet adducere,i.p̃mittere poteſt:implere aũt p̃miſſa quaſi bouẽ occidere & ſanginem effundere,filij Aaron ſoli pro dignitate ſacerdotij.Aaron verò arcanus vel mõtanus interpretatur .Quiſquis ergo tẽplũ dei & excelſum virtutibus ſe ædificauerit,filius Aarõ debet dici & ſacerdo

ci & ſacerdos.Sacerdos enim vnctione efficit, & omnes ſacerdotes C

ſumus,q myſticę vnctionis dignitatẽ ſeruamus.vñ Iohannes: Vos 1.Iohã.2.c.

vnctiõis habetis à ſctõ. Et Petrus : Vos aũt genus electum , regale 1.Pe.2.b.

ſacerdotum &c.Hi ſanguinẽ fundũt,id eſt aię nõ parcũt,illud audiẽ Matt.10.d.

tes:Qui perdiderit animam ſuam propter me &c . Sanguis nanq; animã ſignificat,ſecundũ illud:Anima car= Leuit.17.c.

nis in ſanguine eſt.In circũitu altaris.i.dominici corporis,quia ſicut ſuper altare ſacrificium ponitur,ſic omnem animę virtutem ſup corpus Chriſti.i.ad imitationem eius operant ſacerdotes.vñ:Altare de ter= Exod.20.d.

ra fa.Chriſti em̃ corpus de terra noſtra eſt. Et alibi:Si altare lapideũ feceris mihi,non Ibidem.d.

ędificabis illud de ſectis lapidibus. Si enim cultrũ ſuper illud leuaueris,polluetur.Chriſti enim caro non ſecta nec dolata manu hu †ſecũdũ voluntatẽ ſuã in cõſpectu domini.

mana ad oſtium tabernaculi in circũitu,vt in omnibus eum imitetur.Per oſtium autem tabernaculi ap̃licam doctrinam intelligimus,per quam introimus in cęleſte tabernaculum, in quo habitat deus. Vnde Eſa.53.d.

Eſaias.Reſpice domine de cælo.Sicut Chri Iohã.10.b.

ſtus oſtium appellatur,ſic doctrina ap̃lica quã largitur. ❡Filij Aaron &c. Orige. De genere Aaron erãt Anna & Caiphas & alij qui Chriſtũ p̃nũtiauerũt eſſe reũ mortis ,& effuderunt ſanguinẽ eius ad baſim altaris,ibi enim eſt occiſus:vbi altare erat & baſis eius,vnde:Nõ capit prophetã perire †Exo.19.b. j.3.a.

extra Hieruſalem. e ❡Detractaq; pel Luc.13.g.

le &c.Orige.Allegorice.Sacerdos pellem Allego.

detrahit,qua teguntur membra:qui velamen literę à verbo ſeparat,& interna ſpiritualis intelligẽtię membra denudat:nec ponit in loco humili,ſed in altari . Indignis enim & terrenis myſteria non pandit, ſed † ſacerdotes

his qui ſunt altare dei,in quibus ſemp̃ ignis diuinus accendit, & caro cõſumit.Mẽbratim vitulũ diuidit,qui p̃ ordinẽ diſtinctè explanat qs ſit p̃fectus Chriſti fimbriam contigiſſe,qd pedes lachrymis lauiſſe & capilis D

extерſiſſe,& q̃tò poti⁹ caput vnxiſſe,& qd habeat p̃rogatiuẽ

NICO. DE LY.

a ❡Ac de armento.Armẽtũ eſt cõgregatio boum, ſicut grex eſt congregatio ouium,& ſic patet q̃ hîc loquitur de oblatione boum,quę ſunt maiora animalia immolatitia.b.❡Maſculum:qa fœmina eſt mas occaſionat⁹,& qd imperfectum reſpectu maſculi:& iõ offerri non poterat in holocauſtũ qđ eſt ſacrificiũ p̃fectiſſimũ.poterat tñ offerri in hoſtijs pacificis,vt hr̃.j.ca.iij. c ❡Immaculatum.i.abſq; defectu mẽbrorũ,& etiã carẽs alijs q̃ reddebãt aĩal maculatũ & ineptũ ad ſacrificium domini,ſicut eſt aĩal lãguidũ & debile & cõtaminatũ ex cõcubitu cũ aĩali alteri⁹ ſpeciei,vel ex cõtractu rei immũdę poſtq; venerat ad vnã exedrã tẽpli,vbi reponebantur animalia mũda quouſq; eſſet tẽp⁹ & hora offerẽdi. d ❡Offeret ad oſtium tabernaculi.Dicunt expoſitores noſtri cõmuniter,q̃ p̃ hoc intelligit oſtiũ atrij ſacerdotũ,vbi p̃babant aĩalia,vtrũ eſſent apta ad offerẽdũ anteq; introducerent in atriũ. Hebręi autẽ dicũt q̃ non p̃babantur ibi,ſed extra atriũ totaliter in vna exedra ad hoc parata,& iõ qđ dicitur hîc:Ad oſtium tabernaculi,exponũt de loco qui erat extra atriũ:& ille loc⁹ erat ante oſtiũ tabernaculi,in quo erat arca & propitiatoriũ &c.& hoc magis cõcordat lr̃ę in qua addit. e ❡Teſtimonij:qa arca teſtamẽti in qua cõtinebant tabulę,vocatur teſtimoniũ. f ❡Ponetq; ma.ſup ca.ho.ad denotandũ,q̃ offerẽs animal renũtiabat iuri qđ habebat in eo. g ❡Immolabitq; vi.Oſtẽſo qd debebat facere laic⁹ offerẽs aĩal in holocauſtum,hîc conſequẽter oſtendit qd p̃tinebat circa hoc ad ſacerdotis officiũ.ſ. immolare,ſanguinẽ offerre,excoriare,& incendere.& hoc notat cũ dicitur: h ❡Filij Aaron &c.ipi em̃ erãt minores ſacerdotes ſub patre miniſtrantes.vnde in Hebręo habetur:Filij Aaron ſacerdotes. i ❡Fundentes per altaris circũitum.Dicit Ra.Sa.q̃ ponebãt de ſanguine in duobus angulis altaris contradictoriè oppoſitis.quilibet autem angulus reſpicit duo latera in eo cõiuncta: & ſic talis poſitio ſanguinis reſpiciebat totum circumitum altaris.

Et ſubijcient

E habeat prærogatiuè in pectore eius recubuiſſe, horũ cauſas
diſſerere. Alia incipientibus, alia proficiẽtibus in fide Chriſti coap-
ptare. Alia verò iã ꝑfectis ſciẽtia & charitate, vituli dimẽbratio eſt.
Qui etiã nouerit, quę ſunt principia legis oſtendere, quis ꝑfectus in
†olere prophetis, quę ꝑfectio in euangelijs, quo lacte allant̃ paruuli, quo
†oleo foueãtur infirmi, quo ſolido cibo im
pinguent̃ athletæ Chriſti. Holocauſtũ vi-
tuli per diſcreta mẽbra conuenienter diſ-
ponit, ligna ſubiicit altari quo ardeat ignis:
qui non ſolùm virtutes corporales Chri-
ſti, ſed aliquatenus diuinitatẽ oſtẽdit. Dèſur
ſum eſt enim Chriſti diuinitas, quo ignis i-
ſte feſtinat. Conueniẽter ergo omnia quæ
in corpore ſaluatoris geſta ſunt, cæleſtis i-
gnis abſumpſit, & ad diuinitatis eius natu-
ram cuncta reſtituit. Lignis tñ adhibitis i-
ſte ignis ſuccẽdit, vſq; ad crucẽ enim paſſus
eſt. vbi autẽ in ligno ſuſpenſus eſt, diſpen-
ſatio carnis finita eſt. Reſurgẽs enim à mor
tuis aſcendit in cælum, quod iter eius ignis
2. Cor. 5. c. natura oſtendit. vñ: Si cognouimus Chri
ſtum ſecundũ carnem, ſed iam nunc nõ no
uimus. Holocauſtum nanq; carnis eius per
lignum crucis oblatum, terrena cæleſtibus
Moraliter & diuinis humana ſociauit. Moraliter. Inte-
ſtina cum pedibus iubet aqua dilui in ſi-
gnificationem baptiſmi. Inteſtina lauat, qui
conſcientiam purgat: pedes abluit, qui con
ſummationem ſuſcipit ſacramenti. Qui e-
nim mundus eſt, non indiget vt pedes la-
uet, ſed eſt mundus totus, nec quiſq; po-
teſt habere partem cum Ieſu, niſi lauerit pe
Moralit̃ des eius. ¶ Eſici. Moraliter. Detractaq; &c.
Pellis detrahitur cùm diuitiis & quibuſcun
que ſecularib⁹ expoliamur. vnde: Pellẽ pro
pelle, & vniuerſa quæ habet homo dabit
F pro anima ſua. Membra conciduntur: dũ
ſingulorum conuerſatio in augmentũ cor
poris in menſura cuiuſq; membri ædifica-
tur, Filij Aaron ignem, ſubiiciũt dum ſpi-
ritum accendunt, componentes ſtruem li-
gnorum, meditationes .ſ. & doctrinas ſcri-
pturarum, quibus ſpiritus dei nutritur, &
Theſ. 5. d. continuè accenditur, vt nullis turbinibus
extinguatur, vnde: *Spiritũ nolite extingue-*
re: prophetias nolite ſpernere &c. Cõciſio-
nes verò, animam & corpus intelligimus.
Cùm enim vnius ſint animalis, inuicem ad-
Gal. 5. c. uerſantur ſibi. Caro concupiſcit aduerſus
ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem
&c. Caput autem mentẽ ſignificat. Vnde
Eſaias: Omne caput languidum, & omne cor merens. Hęc enim ſi-
bi compati *inuicem dicuntur*, & *rationabile noſtrum in vtroq;* ha
bitans, in vtriuſq; ſalute fouetur. Caput non diuidit̃: quia mens per
Phil. 4. b. diuerſa non debet vagari, ſed à pace dei cuſtodiri, ſecundum illud:
Pax dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cu. &c. Cuncta quæ adhæ-
rent iecori: vel adeps, iuxta Lxx. quo .ſ. deſideriorũ appetitus mo-
uentur. Superiacet enim renibus, & inguinibus, quæ ſunt organa
coitus. Hæc autem offerimus, cum deſideriis non corporaliter, ſed
ſpiritualiter vtimur. Super altare ignis ſuppoſitis imponimus, vt
ſcripturis ſpiritualibus quæ de *alteri dominici corporis* dictæ ſunt,
coaptemus. Inteſtinis .i. abditis cogitationibus, lotis aqua baptiſmi
vel pœnitentiæ lachrymis, & pedibus .i. actionibus, ſuper altare in
holocauſtum & ſuauem odorem do. Sacrificium noſtrũ holocau
ſtum fit domino & odor ſuauitatis, quando omnia ſuper intelligi-
bile altare offerimus, Chriſtum imitãtes ſicut poſſumus. ¶ Greg.
Moraliter. Detractaq; &c. Pellem hoſtię detrahimus, cùm ab oculis
Moraliter mentis ſuperficiem virtutis amouemus. Artus in fruſtra concidi-
mus, dum diſtinguentes ſubtiliter membratimq; *intima eius cogita*
mus. Sed idcirco nõnunq; impulſu illicitæ cogitationis affligimur,
quia in quibuſdam terrenæ cogitationis actibus q̃uis licitis liben-
ter occupamur, cùmq; vel in minimis terrena actio per deſiderium
tãgitur, creſcente diaboli fortitudine mẽs noſtra tẽtatiõe inqnatur.
vñ mẽbra hoſtię fruſtratim cõciſa, caput & q̃ circa iecur ſunt, iubẽt̃
ignib⁹ cremari. Pedes verò & inteſtina, pri⁹ aq̃ dilui. Nos eñ ipſos
ſacrificiũ deo offerimus, cũ vitã noſtrã ei dicam⁹: Membra hoſtiæ
fruſtratim cõciſa ſup ignẽ ponim⁹, cũ vitę noſtrę opa v̾tutib⁹ diſtin
guẽtes immolam⁹. Caput & quę circa iecur cõtinent̃ incẽdim⁹, cũ
in ſenſu nro, quo omne corpus regit̃, & in occultis deſiderijs flãma G
diuini amoris ardemus. Et tñ pręcipit̃, vt pedes & inteſtina lauent̃.
Pedibus eñ terra tangit̃, inteſtinis ſtercora geſtant̃, qa plerũq; iã ex
deſiderio in æternitate ſuccẽdimur, & toto ſenſu deuotionis ad ap-
petitũ noſtrę mortificationis inhiam⁹, ſed qa adhuc aliquid terrenũ
per infirmitatẽ egemus, multa etiã q̃ iam
ſubegimus illicita, in corde tolleram⁹. Cũq;
cogitationes noſtras immũda tentatio in-
quinat, inteſtina hoſtię ſtercus portant, ſed
vt cõburi debeant, lauantur: quia immun-
das cogitationes fletus diluit, quas in acce
ptione ſacrificij ſupernus amor incendat
& qcquid mens, vel in experto certamine,
vel de priſtinę conuerſationis memoria pa
titur lauatur, vt tantò ſuauius in cõſpectu
dei ardeat, quantò cùm aſſiſtere cœpit, ni-
hil terrenum, nihil lubricum in† arca ſuæ †ara
orõnis imponat. a ¶ Qđ ſi de pecori
bus. Eſic. Paucis immutatis eadem di-
cit. Et notandũ quia non ſolùm de bob⁹ †cõpoſita
ſed & de ouibus pręcipit Iſraẽlitã offerre.
Holocauſtum ergo efficitur non ſolùm
bos qui operatur mandata, ſed & ouis .i.
ſimplex & ſine legis † malitia. Vnde Hie- †macula
remias: Ego quaſi agnus manſuetus q por Hiere. 11. d.
tatur ad victimam &c. De capris quoq; o-
blatio ſit. Poſſibile eſt enim peccatorẽ ope
ram dare ſimplicitati, & quaſi ouem factũ
holocauſtũ cõuerſatiõis ſuę deo offerre iu
bẽti: q̃uis hoc nõ putarẽt Iudæi putãtes fi
liũ hereditare pctm̃ pr̃is. Vñ: Fili⁹ nõ por- † Cruribus
tabit iniqtatẽ patris &c. b ¶ Anniculũ. Eezech. 18. c
Iſido. Allego. Agnus oblatus, Chriſtus in- Allego.
nocens crucifixus. Vnde: Ecce agnus dei, Ioh. 1. d.
ecce qui tollit peccata mundi. Bene hædus † holocau-
offertur, quia per mortem Chriſti iugula- ſtũ eſt obla
tur diabolus autor peccati. c ¶ Immo tio in odo-
labitq; ad latus. Eſicius. Hoc de bobus rem quietis
non præcepit, ſed coram domino immo- dño Chald.
lari. Vnde verba contrarietatem & differẽ interp. ho-
tiã habere vident̃ cũ vtrũq; ſit holocauſtũ, locauſti ob-
ſed habeant differentẽ locũ. Secundum li- latio eſt quę
terã ergo vtriſq; eũdem locũ dedit. Altare ſuſcipit̃ cũ
enim holocauſtomatũ, ante tabernaculum bñplacito
ex ianuę latere conſtitutũ erat, vt miniſtran- corã dño &
tibus nõ obſtrueretur, ſanctiſanctorũ† in- infrà.
troitus. Sicut in Exodo dicit̃: Et impoſuit † Aditus
velum ianuæ tabernaculi teſtimonij, & arã Exod. 40. c
holocauſtomatum poſuit circa hoſtiũ ta- H
bernaculi. Quæcũq; ergo ad ſacrificiũ alta
ris offerebant̃ ex altaris latere † ab aquilo- †ad aqlonẽ
ne ſtabãt: & ſic corã dño celebrabat̃ ſacrificiũ .i. in conſpectu, ſancti
ſctõrũ. facies eñ dei ſanctũſãctorũ dr̃, qa in ipſis gl̃ia dei habitabat.
Vñ in ipſa ſemel in anno ſacerdotẽ intrare iubebat. Verborũ ergo Hiſtoricè
differentia contemplationi fuit neceſſaria. Altare enim Chriſtus,
oues ſimplicitati ſtudentes. Non abſolutè ergo oblatio ouium Miſticè
offertur in directum intelligibis altaris ſicut bo um, ſed ex latere.
In directum enim offert, qui mandata perficit, ex latere autem
qui abſtinet

a ¶ Orige. Oſtendendo quid vnicuiq; conue-
niat quis ſingulorum profectus.
b ¶ Tanquam fideles diſpenſatores.
c ¶ Intermiſcentes ſermonem diuinitatis.

fruſtra concident, & ſubijciẽt in a
a ¶ Spirituſſancti, quo opera & vota excoquẽda
ſunt & examinanda.
b ¶ Exemplis patrum, ad quorum imitationem
omnia facienda. ¶ vſq; ad lignum crucis paſ-
ſio Chriſti, ibi finita eſt diſpenſatio carnis.

altari ignẽm, ſtrue lignorum an-
tè compoſita, & membra quæ
a ¶ Non infimis & indignis communicantes.

cæſa ſunt dèſuper ordinantes,
a ¶ Principale mentis & intelligentiæ, & quod
præcipue domino conſecrandum eſt.
¶ .i. mens, quæ corporis & animæ ſalute fouę-
tur, & in vnum vtriuſq; motus colligit, non
debet diuidi.

càput uidelicet, & cuncta quæ
a ¶ In quo ſecundum Phyſicos eſt initium omnis
deſiderij, & ſedes caloris quo excoquũtur cibi.
omnis autem intentio noſtra & deſideria do-
mino ſunt deuouenda.
b ¶ Cogitationibus immundis. conſcientia.
c ¶ Puluereis actibus, quia vix ſine peccato aliquid
agimus.
¶ Aliter non ſunt offerenda.
¶ Conſummatione ſacramenti ſuſuſcepta.

adhærẽt iẽcori, inteſtinis, & †pẽdi b
a ¶ Compunctionis lachrymis.

bus lõtis aqua, adolebitq; ea ſacer c
¶ Chriſtum.

dos ſuper altare †in holocauſtum,
¶ Quia ſuper altare.

& ſuauem odorem domino. d
¶ Adhuc actiuam vitam inſtruit.

a **Quòd ſi de pecorib⁹ oblatio eſt,** e
a ¶ Simplicibus. ¶ Quibus innocentia & ſim-
plicitas ſignificatur. b ¶ Peccatoribus.
¶ Aſperrimis caprarum pilis pœni-
tentiæ habitus ſignificatur, qui domi-
no offerendus eſt.
c ¶ Moraliter perfectum opus offerre debet
ille qui pœnitet.

de ouibus, ſiue de càpris, holõ-
a ¶ Chriſtum, qui oblatus eſt in anno placabili
domino. vnde Pſal. xliiij. c. Benedices coronę
anni benignitatis tuæ. Et alibi: Erit autem
agnus abſque macula agni. maſculus an. &c.

b **cauſtum agnum ànniculum, & ſi-** f
¶ Quia peccatum non fecit.

c **ne macula offeret, immolabitq;** g

Nicolaus de Lyra.

a Et ſubiiciẽt. Nõ eſt intelligẽdum, ꝙ apportarẽt ignem a-
liũde qa Nadab & Abiu offerẽtes ignẽ alienũ, ſtatim interfecti fue-
rũt à dño: vt habet̃ .j. x. c. & ideo qđ dicit̃ hĩc: Et ſubiiciẽt ignẽ, intelli †agnum
git̃ de lignis q̃ iponebãt ad nutritionẽ & cõtinuationẽ ignis de cęlo
dati, vt habet̃ .j. ix. c. b ¶ Inteſtinis &c. lotis. Quia inteſtina cõti
nẽt ſordes, & pedes calcãt lutũ. c ¶ Adolebitq; ea &c. i. cõbu-
ret in holocauſtũ. d ¶ Et ſuauẽ odorẽ dño. Nõ intelligẽdũ, ꝙ
odor inde progrediẽs eſſet ſuauis ſeu acceptus dño ex re oblata, ſed
ex obediẽtia & fide offerentiũ, inq̃tũ illa ſacrificia figurabãt Chriſtũ
pro ſalute humani generis immolãdũ. e ¶ Qđ ſi de pecorib⁹
Hĩc cõſequẽter agit̃ de oblatione holocauſti in animalib⁹ minori-
bus, qđ notat̃ cũ ſubſequẽter dicit̃: ¶ De ouibus ſiue de capris
&c. Sequit̃ f ¶ Anniculũ. Iſta litera vitio ſcriptorũ vel alio mo
do videt̃ falſificata: Tũ qa hęc lr̃a refert̃ ad ſpeciẽ ouis vel caprę, fœ-
tus autẽ caprę nõ poteſt dici agn⁹: Tũ qa in holocauſtũ offerebant̃
aliqñ arietes magni, & nõ ſolũ vni⁹ anni, vt patet in pluribus locis.
vnde in Hebræo habetur: *Maſculum & abſque macula offeret.*
g ¶ Immolabitq; ad latus al. ſ. holocauſti quod erat in atrio
ſub diuo

A qui abſtinet à malis,ſicut in aulā regiam melius eſt per oſtiū rectū ingredi,bonum tamē etiā ex latere introire,Deo enim quolibet modo offerre bonū eſt.Ad aquilonē neceſſario addidit,Nebuloſa eñ ferè ſemp̱ hęc pars eſt.Obſcurant ſiquidē nebula.i.ignorantia qui ſe oīno innocētię tradūt,ꝓpterea holocauſtū dicitur etiam ſine operatione iuſtitiæ. a ℭ Ad latus alta.ad &c.id eſt Gentilitatē altare reſpicit.qa ꝑ gētibꝰ celebrata eſt paſſio Chriſti. Nos verò ad aqlonarē ptē altaris ſacrificiū offerimus,dum memoriter paſſionē Chriſti pro gentibus factā credimus. b ℭ Oīa ado.&c.Hæc oīa ſuper altare offerentē ponere iubet,vt omnem noſtrū hominē ſpiritualibus ſcripturis que de intelligibili altari dominici corporis dictæ ſunt coaptemus, & ad imitationē eius viuere ſtudeamus. c ℭ Et odo.&c.Qñ ſacrificiū nr̄m holocauſtum fit,& offerimus omnia ſuper intelligibile altare,tāq̄ imitatores Chriſti cōuerſationem vitę nrę cōformantes ei,tūc offert dño odor ſuauiſſimus. d ℭ Si aūt de auibus. Iſido.Alleg. Turtur caro Chriſti

Allego. ſecundum illud Salomonis: Pulchræ ſunt

Cañ.I.c. genæ tuę ſicut turturis: Columba ſpiritūſanctum ſignificat.Vnde:Super quem vi-

Iohan.c.I. deris ſpiritum deſcendentem ſicut columbā,hic eſt filius meus.Turtur ergo & colūba caro Chriſti eſt ſpiritui ſociata.hæc tria ſacrificia offert hō.i.Chriſtus de bobus ſcilicet pecoribus & auibus. ℭ ℭ Eſicius.

-ſuper Admirabilis verborum ſubtilitas non ſolùm quia differentias conuerſationū deſcribit:ſed quia quaſdā ſecundū legē:quaſdā ſignificat ſupra legē. Scd̄m legē enim ſunt boum & ouiū oblationes,q̄uis ſpontaneę dicantur,qa & ſi offerre in poteſtate ſit of-

B ferentis,homo eñ eſt liberi arbitrij,non tñ quale offerat. Neceſſe eſt ergo aut bouem offerre aut ouē.i.aut iuſtitiam operari,aut abſtinere à malis. Vnde ſuprà: Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiā domino de pecoribus,id eſt de bobus & ouibus offeret victimas.Prędictę autē oblationi nō ſunt volatilia cōnumerata. Perfectius enim & maius eſt hoc ſacrificium & paucorū. Volatilia enim ſunt homines cōtēplationi vacātes,

Mat.6.d. qui ſi neceſſitate terrenis negotijs ſe immiſceant,mox ad cęleſtia reuolant.Vnde:Nō ſeminant neq̄ metunt, & pater cæleſt.pa. illa. Talis de turturibus & columbis offerat,id eſt in ſcientia & manſuetudine ſpirituali,vt cognitio legis nō excedat in vanis

Hiere.8.c. occupata.Turtur nanq̄ cognitionem ſignificat.Vnde Hieremias:Turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tēpus aduentus ſui:populus autem meus non cognouit iudicium domini.Colūba autē mūda & ſimplex ſpiritūſctm̄ ſignificat & annuntiat q̄les

Eza.38.c. eſſe debēt qui ſcripturis ſanctis cōtēplādis ſtudent.Vnde Ezechias:Meditabor vt colūba.Vnus ſacerdos offert,nō multi:quia cōtēplatio paucorū eſt,vnū offert ad altare, cū cætera ad tabernaculum teſtimonij of-

Moraliter. ferantur.Contēplatiui enim poſtponūt terrena,cōtēplant & ſapiunt cęleſtia,vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. e ℭ Retor

†quod ap- to ad columnā &c. Moraliter. Caput

paret.lxx.ro ad colū retorquet, & nō abſcindit,cū caro

ſtrum ita afficit ieiunijs.& vigiliis macerat: vt nō

Ro.12.a. penitꝰ vita rūpat.Vñ dicit Apl's:Hoſtiā viuētē ſctām deo &c f ℭ Ac ru.&c.Abrupta.ſ.pelle q̄ ſupiacet collo,nō valde ſepata à corpore,non præcipit vt auis occidatur, ſed abrumpatur vel refringatur. Paulatim enim caput,id eſt mens diuidenda eſt à pelle.i.à carne.Vnde nō effunditur ſanguis,ſed decurrit. g ℭ Ad orientalem plagā. &c.Primę cōditiōis nrę reminiſci debemꝰ.
Primus eñ

Primus enim pater ad orientalē plagā *in felicitate paradiſi* factus C
eſt, ſed exigente peccato in miſerias huius vitæ deuolutꝰ, factus eſt vermis & cinis:dum hoc cogitamus & nos eſſe tales perpendimus, quaſi veſiculā & plumā in loco cinerū ꝓiicimus.i.ſi mētis diſcretionē,qua nos felicitatē amiſiſſe,& in cineres redituros nō dubitamus.
Et nō ſecabit

a ¶Si non per directum.
b ¶Chriſti. ¶Memoriam dominicę paſſionis.in qua omne ſacrificium offerendum & omne bonum peragendum.

a ad lātus altāris quod reſpicit ad

a ¶Quia hæc pars nebuloſa.
¶Sanctos timore frigidos.verentur enim omnia opera ſua incerti ad quem finem perducantur, & quomodo apud deum penſentur.
b ¶Id eſt animas domino conſecrabunt,ſedes enim animæ in ſanguine eſt.
¶Animam:vnde anima carnis in ſanguine eſt, huic non debemus parcere,ſed pro Chriſto ponere.

aquilōnem coram domino. Sān-guinem uerò illius fundent ſu-

a ¶Chriſtum. ¶Vt omnes actus ſuos memoria paſſionis conſecrent.
b ¶Montani vel Areani.

per altāre filij Aāron per circui-

a ¶Diſcernendo.
¶Omnes ſenſus vel vim contemplationis certa diſcretione component.
b ¶Mentem.

tum,diuidentq̄ membra, cāput,

¶In quo deſiderium.

& omnia quæ adhærent iecori,

a ¶Patrum exempla.

& imponent ſuper lignā,quibus

a ¶Vt fundamentum omnis boni.
¶Spiritusſancti.
b ¶Latentes cogitationes quæ aliquando fimo peccati ſordent.

ſubijciēndus eſt ignis. Intēſtina

a ¶Actiones quæ ſæpe terram contingunt.
b ¶Baptiſmi vel compunctionis.

uerò & pēdes lauabunt aquā: &

a ¶Deo patri.
b ¶Igne ſpiritusſancti.

b oblāta omnia adolēbit ſacerdos

¶Chriſtum.

c ſup̱ altare in holocauſtū, & odo-

d rem ſuauiſſimū domino. Si au-

¶Contemplatiuæ vitæ inſtructio incipit.
¶Contemplatiuis.

tem de auibus, holocauſti ob-

a ¶Caſtimoniæ ſanctitate.

latio fuerit domino: de tūrturi-

a ¶Scientia.ſ.& manſuetudine ſpirituali.
b ¶Simplicitate.

ribus & pūllis cōlumbæ offeret*

a ¶Vnus non multi paucorum enim eſt contemplatio. b ¶Dominicum corpus.
c ¶Chriſtus,qui eſt noſtrum caput nunquam eſt a corpore ſuo.i.eccleſia auulſus.

e eam ſacērdos ad altāre, & †retōr-

¶.ſ.pelle.

f to ad collū capite, ac rupto uulne-

¶vel collo a ¶Lxx.Excolet.vt per partes.ſ.& perfecte curas deſpiciat præſentis vitæ, qui totam ſuam animam vult deo offerre.

ris loco, decurrere faciēt ſangui-

a ¶Alij baſim .i. euangelium,in quo oportet nos maxime deſpicere præſentem vitam.
¶Chriſti.

nem ſuper crēpidinem altaris:

a ¶Inflationem. ¶Vt inflationem & ſuperfluam omnino inquiſitionem deponat; vnde:ſcientia inflat.
¶Altiora te ne queſieris. Eccle.iij. c.
b ¶Superbiam.
¶Leuitatem,inſtabilitatem.

†uēſiculam uerò gutturis & plū-

a ¶Quia non neceſſaria ſed ſuperflua,noxia.
b ¶Quia inquiſitio ſublimium ad orientem videtur eſſe.

g mas prōijciet, ꝓpe altare ad ōriē-

a ¶Vt cognoſcat quia hæc digna ſunt cinere & in terra manere,non in cælum aſcendere.

talem plagam in lōco in quo cine-

a ¶Quia membra oportet conterere & affligere.

res effundi ſolent. †Cōnfringetq̄

Nicolaus de Lyra.

ſubdiuo,vt dictum fuit Exod.xxvij. Cætera patent ex prædictis. a ℭ Si autem de auibus &c. Hic conſequenter agit de oblatione holocauſti facta ex deuotione in volatilibus.voluit eñ lex,imò dominus in lege prouidere deuotioni pauperum,vt qui non haberent animalia maiora, poſſent offerre minora:& qui non haberēt minora,poſſent offerre auiculas,& hoc eſt

quod dicitur: b ℭ De turturibus & Turtures.

pul.co.Et dicit de turturibus,quia maiores turtures ſunt meliores & pinguiores. Econuerſo autē eſt de columbis,quoniam minores plus valent. c ℭ Ac rupto vulne.Io.Dicit Ra.Sa.q̄ talis ruptio debebat fieri cum vngue,non cum ferro d ℭ Veſiculam vero guttu.vbi congregatur cibus. e ℭ Et plumas proijciet.Dicit Rab.Sa.q̄ hoc erat,quia volauerant ad capiendum cibum de alieno:& per hoc deſi-

gnabatur q̄ ſacrificium de rapina nō pla- Queſtio

cet deo.Cętera patēt ex dictis. ℭ Circa hoc Sacrificiū

ca.quęritur,quare fiebat deo ſacrificium de de tribꝰ ſpe

tribus ſpeciebus animalium tantùm.ſ.bo- ciebꝰ aīaliū

uis,ouis,& caprę:de duabus ſpeciebus auiū ſ.turturis & columbę.Item quare non fiebat de piſcibus ſicut de alijs viuentibus: Ad ſolutionem autem iſtorum & conſimi-

lium conſiderandum quòd ſicut prædi- D

ctum eſt:Sacrificia veteris legis fuerunt inſtituta ad tria.ſ.ad reuocandum Iudęos ab idolatria,& ad inducendū eos ad colēdum deū,& ad figurandū Chriſti verū ſacrificiū. & ex hac triplici ratione conueniens fuit ſacrificiū fieri de tribus ſpeciebus aīaliū p̄dictis.Propter primā,qa idolatrę AEgyptij, inter quos Iudęi fuerant cōuerſati,prędicta aīalia colebant vt deos.Agnū vel arietem ſacrificari iuſſit deus. quia talis forma quantùm ad aliquid ipſius Iouis fingebatur: vñ & cum capite arietino pingebat. Bouem: que Api qd̓ maximū numen apud AEgy-

ptios reputabat,in ſpecie tauri apparebat. * oblatio-

Hircum, quia dęmon aliqñ apparebat eis nem ſuā,&

in ſpecie hirci:& ideo nephas reputabant di- offeret

cta animalia immolare.ꝓpter quod Moyſes dixit Exo.viij.g.Si mactauerimꝰ ea q̄ co-

lūt AEgyptij corā eis,lapidibꝰ nos obruēt. † & vngue

& ideo per oppoſitum dominus pręcepit ſecato ca-

iſta animalia ſibi immolari.Similiter ꝓpter pite ipſius.

ſecundam rationem:tunc enim homo debitè deum colit,qñ bona quę habet,ab eo ſe habere recognoſcit,& de eis oblationem ei facit,ſcd̄m illud qd̓ dicit Dauid.j.Par.xxix. d.Tua ſunt omnia:& quę de manu tua accepimus,dedimus tibi.& ideo cōuenięter ordinauit dominus ſibi ſacrificiū fieri de illis animalibus,quę cōmunius veniūt in eſum hoīs,quę ſunt tres ſpecies prędictę.Cętera aūt aīalia vel ſunt ſylueſtria quibus hoīes cōmuniter non vtuntur,vel ſi ſunt domeſtica ſunt immunda,vt porcus & ſimilia,quę nō debent deo offerri.Similiter ꝓpter tertiam rationē:quia bos ſignificat Chriſti fortitudinē,ouis eius innocentiā,capra vł hircus ſimilitudinē carnis peccati. De turturibꝰ vł ò & pullis colūbę fiebat ſacrificium,qa ſunt in magna abūdātia in terra ꝓmiſſiōis & cadūt

frequēter i eſum hoīs,ſunt ēt mūdi nutrimē- † fundet eā

ti.Cętere vł ò aues vel ſunt magis ſylueſtres. in alis ipſius

vel ſi ſunt domeſtice

E ☞ a ¶Et nõ ſecabit, nec ferro diuidet eã. Nõ faciet aũt ſicut bouẽ aut ouẽ per diuiſiones. Cõtẽplatiuꝰ enim tñ cęleſtibus inhęret, nec caro eius cõcupiſcit aduerſus ſpm̃, nec ſpũs aduerſus carnem. vñ: Cor meũ & caro mea exultauerunt in deũ viuũ. Integer enim ſuper intelligibile altare, & ſuper ligna quibꝰ ignis ſubijcitur, offertur. Aliter ſacrificiũ nõ accipitur niſi meditatione legis condiat. Sic aũt in holocauſtum & odor ſuauiſſimus domino efficit: quia ſacrificiũ noſtrũ odorat, ſi cuiuſq; vita & cõuerſatio ſecundũ legẽ ſibi offeratur.

Galat.5.c. Pſal.83.b.

a ¶Aſcellæ a motu dictæ, in his enim brachia mouentur, nam cillere mouere dicimus.
b ¶Lxx. ſicut bouem vel ouem. integer enim ſpiritus & anima & corpus ſine querela cõſeruetur.
c ¶Nihil ferro hæreticę prauitatis ſecandum, ſed boni operis manu faciendum.

a aſcellas eius, & non ſecabit, neq; ferro diuidet eam, & adolebit ¶Doctrinæ. ¶Spiritusſancti. ſuper altare, lignis igne ſuppoſito. ¶Totum incenſum. Holocauſtum eſt & oblatio ſuauiſſimi odoris domino.

vel ſi ſunt domeſticę, veſcunt immũdo nutrimẽto, vt gallinę & anates & cõſimiles. Itẽ quia turtur ſignificabat Chriſti caſtitatem, colũba, quę felle caret, eius dulcedinẽ ſeu mititatẽ. De paſceribꝰ verò fiebat oblatio tñ in emũdatione leproſi, de qua dicet infrà .xiiij. ca. De piſcibus aũt nõ fiebat ſacrificiũ, quia nõ habitãt inter homines, ſed latent in aquis. Itẽ quia extracti de aqua citò moriuntur. & ideo nõ poſſent viui deferri ad tẽplum: oblatio autẽ nõ fiebat de mortuis. Item quia aliqui idolatrę vtebantur piſcibus in ſuis ſacrificijs. G

ſecabit neq; ferro

ADDITIO.

¶Sequitur additio .i. Pauli Burgen. in primum capitulum.

ADDITIO I.

¶Licet verũ ſit, q; ſacrificia ve. le. principl'r figurabant ſacrificium Chriſti pfectiſſimũ; & ideo fuerũt multa, vt in poſtilla dr: ſcd'ariò tñ tãta ſacrificiorũ multitudo, & ſub tot modis ſacrificandi põt intelligi fuiſſe figuratiua mltitudinis ſacrificiorũ martyrũ, q amore Chriſti & in ſuę fidei teſtimoniũ multipl'r ſanguinẽ ſuũ fuderũt: ita tñ q; ſacrificia illa, q̃ p totã multitudinẽ offerebant, vt agnus paſchalis & iuge ſacrificiũ vel hmõi, ad ip̃m ſacrificiũ Chriſti ſolũ referant, cuiꝰ meritũ ad totũ genꝰ humanũ redimẽdũ fuit ſufficiẽs. Sacrificia vò pticularia, q̃ p qbuſdã ſingularibꝰ pſonis offerebãt, nõ ſe extẽdẽtes ad totiꝰ ppl'i expiationẽ, referãt ad figurãda ſacrificia martyrũ, quorũ merita nõ attingũt ſufficiẽtiã vniuerſalis expiatiõis. Vñ in rõne figurali multitudinis ſacrificiorũ ve. le. ſicut Chriſtꝰ caput pricipl'r figurat, ſic ẽt mẽbra, ſic ſtatꝰ pfectorũ figurat i holocauſtis, & ſtatꝰ pficiẽtiũ i hoſtijs pacificis, vt i pria ſcd'ę. q. ij. ar. iij. i rñſiõe ad. viij. argu. ¶In eo. ca. vbi dicit in poſtil. Ponetq; manus ſup caput hoſtiæ.

ADDITIO II.

¶Per hãc manuũ impoſitionẽ potiꝰ videt denotari: q; hõ offerẽs illud aĩal, eſſet dignꝰ occiſiõe p ſuis pctis, & q; loco illiꝰ illud aĩal oblatũ uel ĩmolatũ occideret, vt in pria ſcd'ę. q. cij. ar. iij. in rñſione ad. v. ar. Vnde r. Vñ. 8. Gẽ. xxij. c. dicit de Abrahã, q; obtulit arietẽ loco filij, quẽ deꝰ pceperat imolari &c. ¶In eo. c. vbi dicit in poſt. Circa hoc capitulũ q̃rit q̃re fiebat deo ſacrificiũ de tribꝰ ſpeciebꝰ animalium.

ADDITIO III.

¶Oĩa q̃ in hoc capl'o & in ſequẽtibꝰ à poſtillatore ponũt, de his q̃ ptinẽt ad pticulares rõnes ſacrificiorũ ve. le. cũ multis alijs ad rõnẽ hmõi ſacrificiorũ tã l'ralẽ q; myſticã ptinẽtibꝰ, tradũtur ad plenũ in prima ſecũdę. q. cij. Vnde q̃ de his plenè vult inſtrui, videat ibi.

REPLICA

Correctorij cõtra Burg. ad ſaluãdũ poſtillatorẽ in. c. prio. ¶In prio. c. Leui. cũ poſtillator exponeret impoſitionẽ manuũ offerentis ſup caput hoſtię, p ſpõtaneã ſui iuris reſignationẽ: Burg. allegãdo ſctm̃ Tho. dicit illã impoſitionẽ potiꝰ debere intelligi, q; hõ offerens ſe ptеſteт p peccatis ſuis dignũ morte, & q; p occiſionẽ aĩalis p ipſum oblati vita eius redimetur. Sed iſta expoſitio eſt falſa & contra gloſſam ordi. dicentẽ q; manus impoſitio ſignificat, q; ſponte fiebat oblatio. Hęc em̃ oblatio, de qua hĩc dicit, erat ex mera deuotiõe, nõ pro pctõ: ideo nõ eſt neceſſariũ, vt ſic offerẽs pteſtet ſe morte dignũ, qa deuotio ſic iudicari nõ debet: ſed tranſgreſſio ſic iudicat, quãdo fit oblatio pro peccatis, de qua infrà cap. iiij. dicetur. Nec exemplũ quod Burgen. adducit de Iſaac eſt ad propoſitum, quia Iſaac & ſi fuit immolandus propter obedientiam, non tamen propter peccatum, neq; fuit dignus morte.

GLOS. ORDI. CAP. XI.

☞ F Nnima &c. A meliori parte totum hominem ſignificat: requirit enim ſpũalẽ & pfectũ auditorẽ, quia aĩa eſt ſapientiæ capax, non caro. ¶Iſid. Aĩa &c. Quartum ſacrificiũ offert aĩa. Simila eccleſiam ſignificat, quę de multis perſonis quaſi granis eſt collecta, legis & euangelij mola inter literam & ſpiritum ſeparata, per aquam baptiſmi adunata, chriſmate puncta, & ſolidata ſpirituali igne, p humilitatẽ fit accepta hoſtia. ¶Orige. Anima: Quæ ſcilicet nec vitulũ habet, nec ouẽ, nec hædum, nec par turturum, aut duos pullos columbarum: hic eſt animalis homo, qui ſi peccatis non vrgetur, nec per vitia pręcipitatur: nõ tamen habet aliquid in ſe ſpũale, vel figuraliter carnes verbi dei. Vnde: Animalis homo non percipit ea quę ſunt ſpiritus dei: ſpiritualis autem omnia diiudicat. Hic ergo qui anima nominat, non poteſt offerre omnia, quia nõ poteſt examinare omnia. Sed ſolã ſimilam & panes azimos, id eſt communẽ hanc vitã in agricultura, & in cęteris vitę vſibꝰ. offert tamẽ ſimilam oleo conſperſam. Omnis enim anima eget oleo diuinę miſericordię vel gratię. ¶Myſti. Anima cũ obtulerit &c. Anima totum hominem ſignificat, ſicut ibi: Cunctę animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in AEgyptum &c. Lucas autem ait: Eramus autem omnes animę in naui ducentæſeptuagintaſex. forſitan per animam Gentilem ſignificat. Suprà enim filijs Iſaël pręcepit, vt ſacrificia offerrent cũ ſanguine. Hic autem qui eſt ſine lege, offerre pręcipiẽs, nõ dicit homo, ſicut ſuprà, ſed anima. Aĩalis erat Gentilis, nõ intelligens ea q̃ ſunt dei, ſed vocat ad oblationẽ miſericordia dei, vt pcipiat ſalutẽ, cũ pro peccatis ſacrificia diſponit, qui nec habet ouẽ nec caprã, turturẽ vel columbam offerre præcipit. qui nec habet illud, ſimilã. Non enim iam ex operibꝰ, vt paupert† virtutibus, ſed ſola cognitione dei ſaluatur, quę licet principiũ ſit ſalutis: tñ thus & oleũ ſupponẽdũ, vt gratia de eleemoſynis & orõnibꝰ miſceatur. Vnde angelus ad Cornelium ait; Orationes tuæ & eleemo- ☞ ſynæ tuę

Allegorice. 1. Cor. 2. d. Myſtice Gene. 46. c. Act. 27. f. †turturibus. Act. 10. a.

Cap. XI.

¶Tria ſacrificia offert homo, i. Chriſtus, quartum anima i. eccleſia. ¶Pauper quis. ¶Nõ homo. ¶Eccleſia. ¶Gentilis.

a Nima cùm obtulerit oblationem ſacrificij domino,

a ¶Simila quæ eſt delicatiſſima farina, ex qua fit panis optimus, hæc eſt ſapientia inter dona dei optima: & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, Eſa. xj. a.
¶Sapientia. ¶Cognitio dei.

ſimilã erit eius oblatio: Fundetq;

a ¶Quicquid ſapit, gratiæ ſpiritus imputando.
b ¶Eleemoſynam. c ¶Orationem.
¶vt ſapientia augeatur coram deo. vnde Iaco. Qui indiget ſapientia, poſtulet a deo. Iac. j. a.

ſuper eã oleum, & ponet thus, ac

NI. DE LYRA. CAP. XI.

Nima cum ob. &c. Hĩc conſequenter agitur de oblationibus factis ex rebus non viuentibus. voluit em̃ deus puidere deuotioni pauperum, vt qui nõ haberẽt animalia vel aues, poſſent offerre farinam crudam vel coctã vel ſpicas. & ideo primò agitur de oblatione farinæ crudæ. ſecundò de oblatione farinę coctę, ibi: Cũ autem obtuleris. Tertiò interponuntur aliqua in omni ſacrificio obſeruãda, ibi: Oĩs oblatio. Quartò de oblati one ſpicarũ, ibi: Si autẽ obtuleris &c. In pria pte dicit: Aĩa cũ obt. &c. Dicit hĩc Rab. Sa. q; hĩc vbi agitur de oblatione pauperũ, conuenienter dicitur. a ¶Anima cũ ob. &c. quia oblatio pauperis apud deũ reputatur acſi obtuliſſet animam ſuam. i. vitã. Et ſimilẽ ſententiã dicit ſaluator Mat. duodecimo. d. de vidua paupere quæ obtulit duo minuta. b ¶Oblationem ſacrificij domino. Sicut dictũ fuit ca. pce. ſacrificiũ pprìe eſt de viuẽtibꝰ, ſed hĩc accipit largè p oblatiõe qualibet. c ¶Simila &c. Simila eſt farina tritici purgata & delicata, qa de melioribꝰ debet fieri oblatio deo. Memoriale

H Diuiſio. Simila

Moraliter. a ¶Anima cũ obtulerit. In hoc cap. deſcribitur oblatio facta de panibus, & qbuſdẽ alijs, quę reducuntur ad panem. ſ. farina, quę eſt materia panis propinqua, & de granis adhuc exiſtentibus in ſpica, quæ ſunt materia panis magis longinqua. Moraliter igitur per panẽ intelligit verbũ dei. Deu. viij. a. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo dei qđ procedit de ore dei. Igit farinã, quę eſt materia panis propinqua, offerũt dño ſcholares theologi, qui ad hoc ſtudent, vt de propinquo competenter valeãt prędicare verbum dei. Panes coctos in clibano offerunt docentes ſacram ſcripturam in ſcriptis ex charitate, occupati in ſtudio quaſi in clibano clauſo. Panes coctos in ſartagine, id eſt frixos offerunt docentes in ſcholis ex charitate. nam friguntur magna ſolicitudine * proponendi:

Moralit

a deferet ad filios Aaron ſacerdotes.
a ¶Chriſtus qui nos offert deo. b ¶Fidem.
b Quorum unus tollet pugillum ple
a ¶Miſericordiæ & charitatis. b ¶Quia ſemper oportet, orare. vnde ſine intermiſſione orate. 1.Theſ.5.d.
c num ſimilæ, & olei ac totum thus,
d & †ponet †memoriale ſuper altare a
a ¶Dei notitiam, ſecundum illud: Odorem notitiæ ſuæ mani. per &c. 2.Corint. 2.d. ¶Vnde: Chriſti bonus odor ſumus in his qui ſal. 2.Corinth. 2.d.
in odorem ſuauiſſimum domino.
a ¶Secretum myſterij quod vulgus capere non poteſt. ¶Scientiæ in Chriſto abſconditę.
e Quod autem reliquum fuerit de ſa
a ¶Eius. ſ. q alta poteſt intelligere, & legē dei quaſi arcana continere, alta recondens myſteria donec oportune auditoribus proferat. b ¶Imitatorum.
f crificio, erit Aaron & filiorū eius, b
a ¶Omnem ſcientiam ſuperans.
ſanctum ſanctorū de oblationibus
a ¶Credendo, prædicando, venerando.
g domini. Cùm autem obtuleris ſa- c
a ¶Chriſtum. b ¶Virginis vtero. ¶De clibano offerimus cum de Chriſti incarnatione diſputamus.
h crificium coctum in clibano (de ſi-
a ¶Dei notitia. b ¶Apoſtolorum verba. ¶Euangelicam doctrinam, quæ ſolida & perfecta. c ¶Seculari ſcientia.
milā, panes ſcilicet †abſq; fermento
a ¶Abundanter. b ¶Chriſti miſericordia. c ¶Prophetarum præconia.
i conſperſos oleo, & lagana azyma
a ¶Quia qua charitate Chriſtus incarnatus eſt & paſſus annūtiat. b ¶Nō conſperſa. c ¶Diſpenſatio paſſionis.
k oleo lita. Si oblatio tua fuerit de ſar
a ¶Cruce. b ¶Notitiæ dei. c ¶Quia gratia dei pro nobis miſerando, guſtauit mortem.
l tagine † ſimilæ conſperſæ oleo &
a ¶Exterioris doctrinæ. b ¶Singulas partes paſſionis diſtinguendo proditionem, ſcilicet ſputa, colaphos, coronam ſpineam &c.
m abſq; fermento, diuides eam minu-
n a ¶Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vt ſequamur veſtigia eius. 1.Pe.2.d.
o tatim, & fundes ſuper * oleum. Si
a ¶De craticula ſacrificium offerimus, cum mortis Chriſti pie reminiſcimur. ¶Morte & ſepultura. In clibano enim natiuitas, in ſartagine paſſio, in craticula deſignatur mors.
p autem de craticula fuerit ſacrifi-

A ☞ ſynę tuę aſcenderunt ad dñm. In thure interiores curantur paſſiōes, & fumo eiꝰ ſanant oculi ex infirmitate lachrymātes. Orō quippe aię paſſiones ſanat, oculos interiores curat ab ignorātia, lachrymas ex egritudine pcti accedētes fugat. a ¶Filios. miniſtros ecclię, qa quicqd offerimus cū ſanctis ecclię doctoribꝰ cōferre debemꝰ. Vñ Paulꝰ cū apl'is cōtulit euāgeliū ne in vacuū cucurriſſet. b ¶Quo. Vnitas eccleſiæ pugillū ſilæ tollit, qa ꝑ capacitate ſenſus vnuſqſq; fideli ſcripturę ſciētiā debet appetere. Vnde: Nō plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem.

Gal.2.a.

Ro.12.a.

Moralit. Moraliter Quorum vnus &c. Notādum ꝙ pugillus ſimilæ & olei: totū verò thus offerri iubet, quia ſapiā q̃ in ſimila, & charitas vl' miſericordia q̃ i oleo ſignat, i hac vita non poſſunt eſſe plena. Vñ: Videmus nunc ꝑ ſpeculū in ænigmate: Et nūc cognoſco ex pte &c. Olei quoq; ps offertur, qa miſericordia nūq; implet: qa & ſi miſerearis q̄tū potes, plus tñ debes velle. Charitas etiā q̃ oleo figurat, in præſenti inchoatur, in futuro ꝑficietur. Thus autem totum crematur, qa ſuper orationi inſiſtitur. c ¶Similæ. ſcientiæ vel cognitionis dei. Accepta em̄ eſt ſcientia à deo, quā fides cōphendere pōt, & ſicut qui pugillo vult plus cōphendere, nihil ꝑficit: totum quippe decurrit. Sic fides eſt mēſura ſcientiæ dei. Credere em̄ oportet accedētē ad deum. & qđ nōn eſt ex fide, pctm̄ eſt. d ¶Memoriale &c. cognitionis dei perfectā ſcientiā, cuiꝰ memores erimus, q̃ nūq; deſtruit: & eā q̃ nūc eſt nō vt cōtrariā deſtruit, ſed ptem minimā eſſe ꝑ plenitudinē ſuā oſtendit. Cū em̄ venerit qđ ꝑfectū eſt, euacuabit qđ ex pte eſt. e ¶De ſacrificio &c. Eſicius. De illa. ſ. pfecta & in cælis abſcondita, in Chriſtoq; repoſita ſcientia, in q̃ ſunt oēs theſauri ſapientię & ſcientiæ abſcōditi. f ¶Aarō, mōtanus interptat. i. altiora de deo intelligens, vel arcanꝰ quaſi in ſe legē dei & eloquia habēs: Hîc† tale ſacrificiū offerre pōt. Sctm̄ ſanctorū eſt de oblationibꝰ dño: partile em̄ eſt qđ reliquū eſt, oēs tñ ſcientias ſuperās & ad pfectionē exaltās. g ¶Cū obtuleris ſacrificiū &c. Eſiciꝰ. All'. Sacrificiū Chriſtꝰ ꝑ nobis immolatꝰ. h ¶Coctū in clibano. virginis. ſ. vtero. Clibanꝰ em̄ panē ſuſcipit & ignē, ſic vterꝰ virginis panē vitæ, i. dei verbū, & ignē ſpiritusſancti de cælo ſuſcepit. Vnde: Spiritusſanctꝰ ſuperueniet in te &c. Si ergo offers munus incarnationis Chriſti, q̃ facta eſt in ventre virginis, non eſt acceptum deo niſi de ſimila. i. de ſciētia vel notitia dei fiat. De hac re ſiquidē locutionem ab apoſtolis & à prophetis ſuſcipimꝰ. Verba apoſtolorum ſunt panes, lagana prophetarum. Quātò enim panes laganis, ad nutriēdū aptiores, tantùm præcellunt verba apoſtolorum verbis prophetarum. Vtriq; autem azymi ſine fermento ſcientiæ ſecularis. Vtraq; tamen in oleo fiunt, concorditer enim ab illis de Chriſti miſeratione ſcriptum eſt, quia apoſtoli & ꝓphetæ ſcripſerunt, ſed apoſtoli plenius ſcripſerunt, qui completū oſtenderunt, qđ illi nuntiabant futurum. i ¶Lagana. Panis latꝰ & tenuis, qui prophetiam & legem ſignificat, quantùm enim diſtat inter ſoliditatem panis & tenuitatem lagani, tantùm inter euāgelium & verba legis & prophetarum. hæc tamē oleo lita: quia lex & prophetia charitatem Chriſti prædixerunt, qua in ſalutem humani generis venit. k ¶Si oblatio tua fuerit &c. Eſici. All'. Oblatio de ſartagine diſpenſatio paſſionis de cruce. ſartago igne non conſumitur, cibos ſuperpoſitos aut ſtatim aut longo interuallo eſui reddit aptos. Crux quoque ſuper omnia fortis, omnē creaturam crucifixo ſubiecit, & carnem eius quæ ante paſſiōem eſui videbatur non apta, poſt aptam fecit Si enim non fuiſſet crucifixus, ſacrificium corporis eius non comederemus, qđ modò in memoria paſſionis eiꝰ facimꝰ. Vñ ad Ezechielē dicit: Sume tibi ſartaginem ferream, & pones eā murū ferreum inter te & ciuitatem Hierl'm, ſcilicet q̃ maximè in cruce dñi offendit, & ideo ab eius ſciētia receſſit. l ¶Similę conſperſę. &c. Quia mortuus eſt & miſertus noſtri. m ¶Abſq; fer. i. ſine macula. n ¶Diuides eā minutatim: vt ſermonem

Margin: Heb.11.b. — 1.Cor.13.c. — Colo.2.a. — †ſimila erit conſperſa †talis — B — Farina cocta — Allegoricè — Luc.1.d. — †adolebit ſacerdos †vel odorē eius — 1.Cor.12.c.

vt ſermonē paſſionū eius q̃ ꝑ partes ꝓceſſerūt, diuidamus, alapas ſcilicet colaphos, ſputa & vulnera diligēter diſtinguamus. o ¶Et fun. ſu. &c. vt queādmodū miſericorditer ꝓ nobis mortuus eſt, nos quoq; ꝓ fribus vſq; ad mortē miſereamur. ¶De ſartag. Sicut em̄ ſartago media inter ignem & cibum, ſic quodam modo crux inter impaſſibilē diuinitatem & humanitatem, quæ igne paſſionis eſt aſſata. Et ſicut in ſartagine mollia dureſcunt, dura molleſcūt, ſic in paſſione crucis lapidea corda mollita, mollia & fluxa ſolidata De ſartagine ergo ſacrificiū offerre, eſt de myſterio crucis cum veneratione diſputare. p ¶Si autem de &c. Eſicius. Sicut in ſartagine crucem, ſic in craticula mortē & ſepulturā accipimus. Sartago em̄ ſup ignem ardentē & accenſum. Craticula autem ſuper carbones ardentes & accenſos ponitur, ſic mors Chriſti non fuit initium paſſionis, ſed ſubſiſtētia. Hoc munus ex ſimila. i. ex dei cognitione perficit. Oportet enim Chriſtū deum & immortalem ꝑdicari, qui ſecundum carnem mortuꝰ eſt. In oleo fit munꝰ, quia oportet diſputantem & de morte & de reſurrectione, miſericordiā quoq; addere: ex miſericordia quippe mortē ſuſtinuit, & reſurrectionē diſpenſauit. ¶Moraliter Si aūt &c. Similam offert, qui in aliquibus cōmunis vitæ vſibus bene cōuerſari ſtudet. Hæc oleo cōſpergēda eſt, qa omnis aīma oleo eget miſericordię, nec vitā ꝑſentē euadere pōt, niſi miſericordia cęleſtis affuerit. Clibanꝰ aūt pōdꝰ tētatiōis exprimit, ſartago cōſtātiā & robur animi. craticula mltiplicē impugnationē. Moralit. †ſine

C

☞ Oīs obla-

Nicolaus de Lyra.

☞ a ¶Memoriale. ſ. ꝙ totum qđ habet offerens, habet à deo, & illud cedebat in partē dñi. b ¶Erit Aaron & fi. quia cedebat in vſus eorū. c ¶Cū autē obtuleris. Hîc agit de oblatione farinæ coctæ, quod poterat fieri quadrupliciter. Vno modo in clibano, & ſic erat oblatio panum. Alio modo in aqua calida, et talis oblatio notat cū dicit: Et lagana azyma. & hoc modo Italici vocant lagana cibos factos de paſta in aqua coctos. Tertio modo coq̄batur in patella & q̄tùm ad hoc dicitur: Si oblatio tua fuerit de ſartagine. Quarto modo ſuper craticulam, qđ notatur cùm dicitur: Si autem de craticula fuerit ſacrificium & cætera.

D — Quatuor modis farina coquitur — *eum.

☞ A Equè ſimilia *proponendi, & auditores ſollicitudine capiendi. Panes coctos ſuper craticulam quæ ponitur in patēti loco, offerunt prædicantes populis in publico. Lagana verò quæ ſunt panes in aqua calida, offerunt confeſſores qui bonis exhortationibus peccatores inducunt ad lachrymas cōtritionis: quæ ſunt aquę calidæ procedentes ex cordis dolore. Spicas autem adhuc virentes offerunt boni pædagogi, qui pueros inducunt ad bonos mores ſecundum capacitatem illiꝰ ætatis: qa ſecundū Philoſophū li. Eth. Non parum, imò multū facit ad virtutem aſſuefactio, ad opera virtutis ab adoleſcētia. Prou. xxij. a. Adoleſcēs iuxta viā ſuā & cū ſenuerit nō recedet ab ea. ¶Notādum aūt ꝙ in dictis ſacrificijs & oblationibus tria generaliter includunt. ſ. thus, oleū & ſal. Per thus ſignificatur mētis deuotio, per oleum, pietatis vnctio: per ſal diſcretio. Et duo generaliter excludūtur, ſcilicet mel, & fermētum: quia mel ſignificat laſciuię diſſolutionē, & fermentum peccati corruptionem. 1. Corin. v. b. Modicum fermenti totā maſſam corrumpit. ¶Allegoricè verò exponi poſſunt ꝑdicta de Chriſto. ipſe nāq; pro nobis oblatus cōuenienter dicitur farina molita mola tribulationis. panis coctus in clibano. i. in vtero virginali, vbi corpus eius formatū fuit virtute ſpiritusſancti. Similiter panis frixus in ſartagine. i. anxietate: nā imminente paſſione factꝰ fuit eiꝰ ſudor ſicut guttæ ſanguīs decurrētis in terrā, vt habetur Lu. xxij. e. Itē panis coctꝰ in craticula. i. in ſanctæ crucis ara. Dicitur etiā panis coctꝰ in aq̄ calida. ſ. deuotiōis, qñ clamās ſpm̄ emiſit cum lachrymis, Heb. v. b. Preces ſupplicationeſq; cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia.

Moralit.

E a ℂOmnis oblatio. Orige. Dicat aliquis. Melius ferè agebatur cū antiq̄s, quibus diuerſis ſacrificiis venia præſtabatur: apud nos vna tantū venia pctōrum p baptiſmi lauacrū, nulla poſt† pcti miſericordia. (†peccanti) Decet enim diſtrictioris diſciplinæ eſſe Chriſtianū, p quo Chriſt⁹ mortu⁹ eſt: boues, hirci, & oues iugulabantur & aues, & ſimila oleo cōſpergebatur: p te dei filius iugulatus eſt, et iterū te peccare delectat. Nō tamen deſperes: audiſti quanta in lege ſacrificia p peccatis: audi quātæ ſunt remiſſiones, in euangelijs. (Remiſſio pctōrum ex euāgelio) Prima eſt in baptiſmo. Secunda in martyrio. Tertia per eleemoſynam, vnde: Date quæ habetis, & ecce omnia munda ſunt vobis. (Lucæ. 11. f.) Quarta q̄a fratribus remittimus. vnde: Si remiſeritis fratribus ex corde, & vobis remittet pater veſter &c. (Matt. 18. d.) Quinta, qua conuertimus peccatorem ab errore viç ſuæ, ſecundum illud: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ &c. (Iaco. 5. d.) Sexta per abundantiā charitatis. Vndæ dicitur Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. (Lucæ. 7. g.) Et alibi: Charitas operit multitudinem peccatorum. (1. Pe. 4. b.) Septima per pœnitentiam duram & laborioſam: cū pctōr lauat lachrymis lectum ſuum, & fiunt ei panes lachrymæ die ac nocte: nec erubeſcit ſacerdoti domini pctm̄ ſuum cōfiteri, & medicinā q̄rere, ſecundū illum q̄ ait: Dixi, confitebor aduerſum me &c. (Pſal. 31. b.) Hinc Iacobus: Si quis infirmatur, vocet presbyteros eccleſiæ. (Iaco. 5. c.) Tu ergo cū venis ad gratiam baptiſmi, vitulum obtuliſti, quia in mortem Chriſti baptizaris. (Sacrificia verius offeruntur in euāgelio quàm ſecundum legem) Cùm ad martyrium duceris, hircum obtuliſti, quia autorem pcti diabolū iugulaſti. Cùm eleemoſynam feceris, & erga indigentes miſericordiç affectum F impenderis, ſacrū altare hædis pinguibus honoraſti. Si fratri tuo ex corde dimiſeris, & iracundiæ tumorē depoſueris, mitē & ſimplicē animū habueris, arietem vel agnum ſacrificaſti. Si diuinis lectionibus inſtructus, meditando vt columba, & in lege domini vigilando cōuerteris pctōrē ab errore viæ ſuæ, & ad ſimplicitatē columbæ reuocaueris, & ſanctis adiungēdo ſocietatem turturis feceris imitari, par turturum aut duos pullos columbarū obtuliſti. Si autē pximum tuum non tantùm ſicut teipſum dilexeris; ſed ſicut Chriſtus (qui ait) Maiorem hac charitatem nemo habet, vt animā ſuā ponat q̄s p amicis ſuis. (Ioh. 15. b.) Panes azymos ſimulatitios charitatis oleo ſubactos ſine fermento malitiæ & neq̄tiç, ſed in azymis ſynceritatis & v̄itatis te obtuliſſe cognoſce. Sed ſi in amaritudine fletus fueris, ſi carnē tuā maceraueris, & multa abſtinentia refeceris, vt dicas: Sicut in frixorio confrixa ſunt oſſa mea, in ſacrificio ſimilā à ſartagine vel à craticula obtuliſti. Hoc modo verius & perfectius ſecūdū euangeliū ſacrificia offers, quç iam ſecundū legem non pōt offerre Iſrael. b ℂFermenti ac. Nihil voluptuoſum, nihil ſuaue placet deo, ſed quod habet aliquid mordacitatis & ſeueritatis. Vnde paſcha cum amaritudinibus manducatur. c ℂAc mellis. Gentilis eloquentiæ, quæ voce ſuauis eſt, nō re. Vnde: Fauus diſtillans labia meretricis. (Prou. 5. a.) Quòd autem dicitur in canticis: Mel & lac ſub lingua tua, præſentibus non contradicit. (Cant. 4. c.) Sub lingua em̄ dicitur, non in lingua: vt oſtendatur paganorū ſapientia, & Iudæorū litera linguæ eccleſiæ. i. doctrinç ſubiecta eſſe. Horum nō vult integram doctrinam offerri. Vnde ait: Non adolebitur in ſacrificium i. holocauſtum, primitias tantū eorū offeretis. Primitias enim illius ſapientiæ offerimus nō totā, ſicut Paul⁹ ad Athenienſes inquit, ſicut veſter poëta dixit: huius & genus ſumus. (Act. 17. f.) Qd̄ enim inuenit cōgruū ſcientiæ dei, non reſpuit: nō tamen vltra teſtimonia multiplicauit, quia placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Vnde Moyſes ait: Super altare verò non imponentur, & cùm liceret dici non ponentur, dixit: Non imponentur in odorē ſuauitatis: ſignificans quia ſi tētauerimus de exterioribus diuinitatis adipiſci notitiam, tale ſacrificium ad altare non aſcendit, ſed deprimitur in terrenis, quia de terra eſt. d ℂSale cōdies, nec auferes ſal fœderis. (Sal in ſacrificio) Apoſtolica ſapientia. Vnde: Vos eſtis ſal terræ &c. (Matt. 5. b.) Sicut omnis

G Sicut oīs cibus ſale condit̄, ita ap̄lica doctrina ſermo p̄dicationis. Ideo p̄cipit ſal in omni ſacrificio offerri, vt ſecundū apoſtolicā doctrinā & inſtitutionē & imitationē op̄is viuam⁹. Vn̄ Paul. ait: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. (1. Cor. 4. d.) Et alibi: Supædificati ſuper fundamētū ap̄ſorū & pphetarū. (Eph. 2. d.) Vn̄ & legislator non dixit ſimpliciter ſal: ſed ſal fœderis dei tui. Sicut enim fœdus rationale, ſic etiam ſal rationale. Teſtamenti ergo euangelici & ſalis apoſtolici nos commonere voluit. Oleum in ſacrificium offertur, ſi cum hilaritate offeramus, non ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit deus. (2. Cor. 9. b.) e ℂSi autem ob. &c. Orige. Secundò in loco primitiarum. i. de initijs frugum mandatur oblatio, quòd in die penteco ſte: lex dei iuſſit fieri, ſed illis vmbra data eſt: nobis veritas reſeruata eſt. In die autē pentecoſtes oblato ſacrificio orationum, ſpiritusſancti primitias apoſtolorū ſuſcepit eccleſia. Et verè hæc fuerunt recentia: quia nouum erat. Vnde & muſto pleni dicebabantur. (Act. 2. b.) ℂIgne toſta. Igneæ nanq̄ linguæ ſupra ſingulos cōſederūt. ℂEfici⁹. Sin aūt obtuleris &c. Non modò præcepit eos dei notitiam ſiue ſcientiam offerre, qui in ea

a ℂNotitia vel ſcientia a palea ſeparata, trita & ſubtiliata.

cium, æquè ſimilā conſpergetur oleō, quam offerens domino trades manibus ſacerdotis. Qui cùm obtulerit eam, tollet† memoriale de ſacrificio, & adolebit ſuper altare in odorē ſuauitatis domino. (†odorē eſt) Quicquid autem reliquum eſt, erit Aaron & filiorum eius, ſanctumſanctorum de oblationibus domini.

a ℂEx miſericordia enim mortuus eſt & reſurrexit.
a ℂChriſti per quem offerimus.
a ℂAltari quod eſt in cælis b ℂAbundantiam ſcientiæ vel cognitionis perfectæ, cuius ſemper memores erimus, quando eius capaces fuerimus.
a ℂCuſtodiens apud ſe & in futurum.
a ℂId eſt quantum ſcire nos & perſcrutari præcepit, Aaron & filiorum eius erit, eorum. ſ. qui ſublimia de deo cogitare poſſunt vel ſentire.
ℂSancta enim eſt omnis bona conſcientia, vel ſancta. ſanctorū, quæ de dei ſcientia ſicut oportet diſputat.

a Omnis oblatio quæ offertur domino, b abſq; fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis c adolebitur in ſacrificio domini. Primitias c tantùm eorum offeretis ✳ ac munera: ſuper altare uerò non ponentur d in odorem ſuauitatis. Quicquid e obtuleris ſacrificij, ſale condies, nec auferes ſal fœderis dei tui de ſacrificio tuo †. In omni oblatione offeres ſal. Sin autem f obtuleris munus primitiarum g

a ℂCorruptione hæretica. ℂExterioris doctrinæ. Attendite a fermento Phariſæo. Lu. 12. a.
a ℂPhiloſophicæ eloquentiæ.
a ℂElementa literarum & alia quæ Philoſophi repererunt, quæ diuinis eloquiis neceſſaria ſunt. Diſcendæ ergo artes, vt per eas diuina ſcriptura quaſi inſtrumento proferatur.
ℂQuia terrena ſunt.
a ℂVt quicquid ad Chriſti honorem offerimus: ſale rationis & diſcretionis condiamus.
a ℂOrig. de primis frugibus vt ſimila ſit recens & noua. ℂInitiis bonorum operum & doctrinæ.

(✳ domino) (†De conſe. diſ. 4. c. ſal.)

Nicolaus de Lyra.

a ℂAEque ſimila cō. oleo. i. ſimila ſic cocta cōſpergetur oleo, eodem modo ſicut & aliæ ſimilæ p̄cedētes. b ℂOmnis oblatio. Hîc interponuntur aliq̄, q̄ in omni ſacrificio & oblatiōe ſunt obſeruanda excluſiuè ſiue incluſiuè: intelligēdum tn̄ vt dicitur, p̄mittunt duo, quç ab omni oblatione excludunt. ſ. fermentū & mel, quia iſtis idolatræ in ſuis ſacrificiis vtebantur. H Itèm quia fermētū corruptionem ſignat, ſecūdū illud Apoſtoli. j. Cor. v. b. Modicū fermēti totam maſſam corrūpit. Dulcedo verò mellis, ſignificat laſciuiam carnis, q̄ non debet eſſe in ſacrificijs diuinis. Dicit autem Ra. Sa. q̄ noīe mellis hîc intelligitur omnis fructus dulcis. c ℂPrimitias tantum eorum offe. Vnde. j. xxiij. ca. duo panes ſimilæ fermētatæ p̄cipiuntur offerri p primitijs in feſto pentecoſtes. Item. j. vij. ca. dicitur: Panes quoq; fermentatos cum hoſtia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis, ex q̄bus vnus pro primitijs offertur domino. d ℂSuper altare vero non ponentur. ſcilicet aliquid de ipſis ibi cremetur: Vnde. j. vj. ca. dicitur de ſimila, cuius vna pars erat cremata in altari, q̄ totū reſiduum cedens in vſum ſacerdotis, nō poterat fermentari. Cuius ratio ibidem aſſignatur ſic, ideo autem non fermentabatur, quia pars eius in incenſum domini offertur. Ex dictis patet, quòd illud qd̄ dicit̄ hic: Omnis oblatio quç offert̄ domino, abſq; fermēto fiet, intelligit̄ tantū de omni oblatione quæ ſecundū ſe totā vel ſcd̄m partē ſuper altare crematur. Conſequēter ponit tertiū, qd̄ in omni ſacrificio includebatur, cū dicit̄: e ℂQuicquid obtuleris ſacrificij ſale. (Sale cōdit̄) Cuius ratio eſt, q̄a ſal à corruptione p̄ſeruat, q̄ debet eſſe longè à dei ſacrificijs. Item quia ſal diſcretionem ſignificat, ſecundū illud Apoſtoli, Colo. iiij. a. Sermo veſter in gratia ſemper ſit ſale cōditus. & ideo ponebatur in omni ſacrificio, ad deſignandum quòd nullum ſacrificium deo placet, niſi fuerit cum diſcretione factum. f ℂSi autem obtuleris. Hîc agitur de oblatione, quæ fiebat de ſpicis nondum ad maturitatem deductis, quæ debebant igne torreri, & grana excuti & frangi, & tunc ſacrificium fieri per modum qui in litera exprimitur. & patet intellectus ex prædictis. g ℂMunus primitiarum. (Primitiæ ter ī anno) Sciendum quòd primitiæ ter in anno reddebātur. Primò in paſchate de ſpicis virentibus. Secundò in pentecoſte de nouis panibus, & de his fiebat oblatio. Tertiò in feſto tabernaculorum collectis frugibus, & illç cedebāt in vſum ſacerdotum, ſicut decimæ in vſum Leuitarum. Ex dictis autem in iſto cap. & dicendis in ſequentibus, patet quòd quinque offerebātur in ſacrificium de terræ naſcentibus, ſcilicet panis ſub quo continetur oblatio farinæ: & ſpicarum, quia ſunt materia panis: vinum de quo fiebat libatio

A ¶ q in ea diu pmāſerūt.Sed & rudes.Vnde Apls mox vt vocatus eſt,pdicauit.Primitius deo eſt q nouit credere cœpit,q dudū ei nullū ſciētię fructū obtulit .Tales qa necdū ſubtiliter myſteria pſerunt,vt farinā offerēt aut ſimilā,neceſſe eſt vt virentia ac torrida atque cōfracta offerāt.Queadmodū em̄ fructus humidos necdum molæ aptos vt fiant farina vl' ſimila,igne cōfringentes paleas ſepam⁹,ſic qui nōdū ſolidā ſcientiā habēt nec ſubtilē theologiā,igne ſpiritusſancti indigent,vt literæ paleas ſeparent,quō ſufficientē dei ſcientiā poſſideāt. Oportet aūt nos oleū ſuperfundere,& th⁹ ponere. Per eleemoſynam qppe & oratione,ſcientia diuina nobis perficitur.

Act.9.d.

† tritici cōtuſum ſpicę virentis plenæ

Nicolaus de Lyra.

✠ fiebat libatio in ſacrificijs,vt patebit ī.oleū,ſal,& thus.Cui⁹rō pōt accipi ex pcedētib⁹,qa ſuprā dictū eſt,φ oblatio debebat fieri deo de his q cōiter veniūt in eſum hōis ad ſuſtentationē vitæ.De terrænaſcentibus verò aliqua cōius veniunt in ſuſtentationē hōis p modū nutrimenti,& iſta ſunt panis & vinū.Aliq p modū condimenti:cuiuſmodi ſunt ſal & oleū:aliqua p modū medicamenti,& qtū ad hoc ponebatur thus,qd' eſt aromaticū & ſolidatiuū.Ratio etiā ſpecialis ad hoc eſt,qa p th⁹ ſignificat deuotio, ſecundū illud,Pſal.cxl.a. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in cōſpectu tuo. Et ideo ponebat in oblationib⁹,ad deſignādū φ nō erāt acceptæ deo ſecūdū ſe,ſed tm̄ ex fide & deuotione offerentiū,ppter qd' in ſacrificio zelotipiæ nō ponebat thus, vt habet Nu v.d. quia non procedebat ex deuotione,ſed ex ſuſpicione contra vxorem.

† ptē frumēto contuſi ✠oblatio eſt

¶ In cap.iij.vbi dicit in po.Aia cū &c.

† bubus

B

ADDITIO.

Aia p pſona hūana

Frequētiſſime in ſacra ſcriptura accipit aīa p pſona humana,in qua anima eſt pars principalior,ſiue ſit pauper,ſiue diues,ſiue offerat animal, ſiue oues , ſiue ſimilam,vt patebit infrà.c v. Anima ſi peccauerit & audierit vocē iurantis &c. Anima q tetigerit &c.Anima quæ iurauerit &c.& ſic de multis alijs. Vñ expoſitio Ra.Sa.in hoc loco nō videtur habere fundamentum.

✠teſtimonij

† ſacerdotes

a ¶ Intus bonorum operum vel doctrinæ.

frugum tuarum domino,de ſpicis

a ¶ Rudibus. b ¶ Adurendo conſecrare debes.

¶ Spiritusſancti.

adhuc uirentibus,torrebis eas igni,

¶ Separando literam a ſpiritu.

†& confringes in morem farris, & ſic offeres primitias tuas domino,

a ¶ Miſericordiæ. ¶ Eleemoſynam. b ¶ Orationem. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: Pſal.140.a. ¶ Chriſti bonus odor ſumus deo. 2.Corint.2.d.

fundens ſuper ea oleum,& thus imponens,quia oblatio domini eſt,de

¶ Vt ſupra.

qua adolebit ſacerdos in memoriam †muneris, partem farris fracti & olei ac totum thus✠.

Cap. III.

a ¶ Orige. Salutaris quæ ex bobus tantum offertur & ouibus vel capris.Nam pro peccatis anima generaliter iubetur offerre:ſed poſt hæc per varias perſonas itur,vt ſi pontifex delinquat & offerat pro peccato offeret vitulum, non ſicut pro munere.

a Vod ſi hoſtia pacificorum fuerit eius oblatio,& de

a ¶ Id eſt fortia opera. b ¶ Vtroſqȝ enim digne oportet conuerſari ſi volunt ſaluari.

b †bobus uoluerit offerre marem ſiue fœminam,im maculatā offeret

a ¶ Infirma. b ¶ Labe peccati.

¶ In beneplacito domini. ¶ Vt ſupra.

coram domino. Ponetqȝ manum ſuper caput uictimæ ſuæ,quæ immolabitur in introitu tabernaculi teſtimonij . Fundéntque filij Aaron † ſacerdotis ſanguinem † per circuitum altaris, & † offerent de hoſtia pacificorum in oblatio-

a ¶ Iram:hæc enim operit cor. ¶ Id eſt iram quam offerimus,dum temperamus vel cum pro deo iraſcimur: & iram in eius cauſam reflectimus.

c nem domino,adipem qui operit c

mulieribus inuenit : pacificorū ſacrificiū virorū eſt & mulierū. oportet em̄ eas dignē cōuerſari,vt pueniāt ad ſalutē. b ¶ Marem ſiue fœ.&c.Eſici⁹. Supi⁹ in holocauſtū tm̄ mares offerunt. Per holocauſtū ergo ſūmę virtutes deſignant,virginē.ſ.eſſe mūdo renūtiare,& ſiſia,q paucorū ſunt ſacrificia.Hoſtiæ verò pacificorū virtutes minores,& cōia vota fideliū qbus pacat de⁹.Vñ fœminæ offerunt cū maribus.i.infirma opera cū fortioribus. c ¶ Adipē qui &c.Eſicius.Oportet intelligibilē adipē offerri.i.deſideriū,qd' Greci epithimiam dicūt,qui operit pri⁹ ſuperiorē ventrē,deinde inferiorē:vt & cogitādi & faciendi deſideriū offeram⁹: pcedit enim cogitatio,ſuccedit ipletio. Hoc aūt in ventre.i.in corde facimus,i quo prius actiones proponimus, tanquam appetamus:deinde perficere feſtinamus tanqȝ digeram⁹.Nihil ergo pra¶ ū,pponamus

C

✠ domino

Nicolaus de Lyra.

CAP. III.

Vod ſi hoſtia &c. Hic agit de ſacrificio,qd' fiebat pro bñficij impetratione:& ſi illud bñficiū iam erat obtentū,tale ſacrificiū habebat rōnē gratiarū actionis:ſi autē obtinēdū,habebat rōnē poſtulationis:& ideo vocabatur hoſtia pacifica,quia qñ de⁹ exhibet bñficiū homini,videtur ei pacificatus.Similiter homo recipiēs beneficiū poſtulatū pacificat.in animo,qa complet ſuū deſideriū.Dicit aūt hīc Ra.Sa.φ vocabat hoſtia pacifica,eò φ facit pacem reddendo cuilibet qd' ſuū eſt.ſ.deo & homini cui⁹ eſt oblatio,& ſacerdoti offerenti:quia huius ſacrificij vna pars incendebat ad honorē diuinū,vt habet.ī.Alia aūt cedebat in vſum ſacerdotis.ſ. armus dexter & pectuſculū,& etiā lingua cū genis, & vt dicit Ra.Sa.cæteræ carnes erāt offerentiū.Ex hoc etiā patet φ tale ſacrificiū nō poterat fieri de auibus ſicut ſacrificiū holocauſti fieri poterat,vt fuit dictū.ſ.ca.qa hoc ſacrificium diuidebat in tres ptes:aues verò in ſacrificijs nō diuidebātur,vt habet Geñ.xv.c.& iō hoſtia pacifica fiebat de bob⁹ vel ouib⁹ vel capris,& ſcd'm hoc.iſtud ca.diuidit in tres ptes:ſecūda ibi:Si ✠ò de ouibus,tertia ibi:Si capra fuerit:& qrtò ponit correlariū rōne dictorū in hoc capl'o,ibi: Omnis adeps:Prima ps patet ex dictis in

Hoſtia pacifica

Aues in ſacrificijs

D

† ſuper altare in circuitu

† offerret

Exo.29.b. Diuiſio

GLOS.ORDI.

CAP. III.

Salutaria ſacrificia

Vod ſi hoſtia &c.Orige.Trāſmiſſis cæteris de ſalutaribus ſacrificiis,dicit q de animalibus.i.bobus & capris & ouibus offerunt, & nihil vltrà ad immolandū ſubſtituit.Nec aues quidē,q in offerendis muneribus ſubſtitutæ ſunt ſuperius.Qui enim ſalutares offert hoſtias,ſalutis ſuæ cō'cius eſt.Neceſſe ergo habet vt magna & pfecta offerat.Vñ Apls:Perfectorū aūt &c.¶ Eſicius.Quod ſi hoſtia &c.Sunt ſm leges diuerſæ hoīm cōuerſationes,ſunt in modū ſcalarū ordinatæ ✠tutes:vt alius qſdā,ali⁹ aſſequatur oēs,vt qſqȝ ſubleuetur à terra. Qd' ſignificat ſacrificiorū differētiam.Vñ hīc holocauſtū.i.ſe totū offert,ſicut Paul⁹,q Chriſto cōfigit cruci.Ali⁹ ſacrificium pacificorū,vel ſalutare q ſalutē deſiderat,nec pōt aſcēdere ad ſublimia.Qui em̄ nō poteſt eſſe ✠go,ſi in ſc̄ō cōuerſat cōiugio,vitam percipit à dño qui ait:Nō oēs capiūt verbū iſtud,& inter ſaluatos neceſſario ordinat.Hoc ipſum de cōtēptu rerū,de iuſtitia,de cibo cū grarum actiōe pcipiēdo.Magn⁹ eſt em̄ q magna,pu⁹nō minim⁹ q ſaltē pōt cōſeq mediocria.ſ.ergo ſm duas cōuerſationū ſpēs,duas ſacrificiorū ſpōtaneorū ponit definitiōes.Ait em̄ in Exo.Altare de terra facietis mihi,& imolabitis ſup illud holocauſtomata & pacifica veſtra,oues &c.Subinfert pacifica,tanqȝ ſecundi ordinis & virtutis. Qui ergo ſibi putat ſufficere ſi ſaluet,ſiqdē de bob⁹ offert. Boues aūt ſunt,q ea q legis ſunt,faciūt:maſculū vl' fœminā imaculatū offeret mun⁹.Cū aūt q holocauſtū offert,nō pcipit offerre fœminam, nō φ fœmia priuet ab hac cōuerſatiōe,ſed qa virorū.i.fortiū eſt pfecta ſapere.Vnde:Mulierē fortē qs inueniet?Fortitudo em̄ vix in mulieribus in

Heb.5.d.

Gal.2.d.

Matt.19.b.

Exo.20.d.

Prou.31.b.

hoc ca.&.ſ.qa in diuerſis ſacrificiis eadem frequēter repetūtur, vt patet in litera.Aliq tñ vocabula ſunt exponenda. b ¶ Matrem ſiue &c.Iſtud ſacrificiū nō erat ita pfectū ſicut ſacrificiū holocauſti,ideo in iſto poterat nō ſolū maſculus ſed etiam fœmina offerri. c ¶ Adipē &c.Adeps eſt pinguedo exiſtēs in interiorib⁹ partib⁹ aialis.Aruina verò eſt pinguedo q eſt exteri⁹ inter cutē et carnē,q in porro vocat lard⁹.Vnū tñ vocabulū frequēter ponitur pro alio. ✠ Duos renes

Adeps Aruina

Allegorice. a ¶ Qd' ſi ho.&c.Per hāc aūt hoſtiā allegorice Chriſt⁹ intelligit,nā p ipſum tanqȝ p hoſtiā pacificā de⁹ pr̄ pacificauit ea q i cælis ſunt & in terris,vt dicit Colo.j.Hoſtia verò pacifica fiebat in lege de bob⁹,ouib⁹,& capris.per qs oīs figurabat oblatio Chriſti facta in cruce,ſicut vnū pfectū p multa imperfecta. Figurat⁹ em̄ fuit p hoſtiā factā de boue,ppter ei⁹ fortitudinē laborātē,& p hoſtiā de oue,ppter innocentiā pſeuerantē,ppter quod in hoc ſacrificio ponebat cauda,q pſeuerātiā ſignificat,ſicut dicit Grego.home.xv.In cauda quippe finis eſt corpis.Et ille bñ imolat, qui ſacrificiū boni operis vſqȝ ad finē debitæ pducit actiōis.Item ſignificatur per hoſtiā de capra,ppter carnē Chriſti ſimilem carni peccatrici:Rom.viij.a.Miſit filium ſuū in ſimilitudinē carnis peccati. ¶ Moraliter aūt nos deo hoſtiā pacificā de boue offerimus,cū fortitudinē noſtram in diuinis laboribus exercemus.Sed de oue cū cauda hoſtiam facimus, cū in innocentia perſeueramus.De capris verò hoſtiā pacificā offerimus,cùm carnem ppriā ad peccata pronā per pœnitentiæ rigorē coartamus.In fine ✠ò hui⁹ ca.vbi dicit

Allegorice

Moraliť

I ij Ois adeps:

E ¶ uum ,pponam⁹,nihil expleamus.Bñ aũt ſup vẽtrẽ ſuperiorẽ .i.appetitũ deſcribit,adipẽ q̃ opit vẽtrẽ,qa maxia ps deſiderij circa appetitũ eſt vel ,ppoſitũ.Inferiori vẽtri duos renes cõiunxit,qa affinitas quædã eſt renũ & cordis. Vnde:

Pſal.25.a. Hier.11.d.

Vre renes meos,& cor meum.Alibi quoque cõiunguñt,qui ,pbat renes & corda. Motũ ſiquidem iraſcendi medici ponunt in corde, in renibus autem memoriam. huius rei dicunt iacere,in quib⁹ & ſeminis cã eſt:vnde & eis cũ femoribus cõmunio eſt,Vult ergo & nuptiarũ deſideriũ deo offerri,vt fiat cauſa prolis nõ fornicationis,vt ſit honorabile coniugium & thorus immaculatus,Iram quoq; deo offeramus,vt contra pctm iraſcamur .Vñ.Iraſcimini & nolite peccare.Hic Moyſes iratus valde, proiecit tabulas & confregit. Quia verò in epate concupiſcẽtia eſt,pinnam.i.ſummitatem præcipit cũ renibus auferri,& offerri ad altare: vt primitiua cogitationum noſtrarũ deo offeram⁹,& per deliberationẽ maſſam ſanctificemus.

†qui eſt ſuper ipſos, tegũtq; ilia

Pſal.4.a. Exo.32.d.

a ¶ Vitalia.Lxx.Vẽtrẽ.i.cor,cui⁹ ſecũdò facit mentionẽ, iuxta Lxx.qa duplicẽ habet operationem ſecundũ medicos,qa p vnã pte alimẽtũ trahit,quã vocant ventrẽ ſuperiorẽ.Per alterã purgationem diſcernit,quã vocant ventrem inferiorẽ. Renes ſunt genitalium ſeminũ miniſteria, cũ ventre & femoribus cõicantes. Primũm ergo adipẽ qui ſupra ventrẽ eſt, & duos renes,& adipẽ qui ſuper eos eſt.i.ſuper femora q̃ renibus ſunt vicina,iubet offerri:in medio enim femoris & ventris ſunt poſiti. b ¶ Reticulum iecoris:Id eſt epatis,in quo delectatio vel concupiſcentia,Vnde iuxta Lxx.pinna epatis cum renibus auferetur. Iecur enim in renibus vim operationis miniſtrat. c ¶ Si vero de ouibus fuerit &c.Eſicius.Quẽ præcipiat offerre bouem, quem rurſus ouem,& quem capram, ſuperi⁹ diximus, Bos enim eſt qui legis mandata operatur, Oues,ſimplices. Capræ quoq; ſimplices ante peccatores,modò pœnitẽtes.Sed ibi ouibus capras miſcuit,di.Quòd ſi de pecoribus oblatio eſt,de ouibus ſiue de capris &c.Lxx.verò:Si ab ouibus munus eius ab agnis & hædis immaculatum offeret.ouis enim & agnorum & hędorum genus eſſe videtur. Vnde: E populis ego ſum.Et ſuſtulit me dominus de gregibus ouium,cum†epulę propriè dicantur,qui bus capręveſcuntur. Quia ergo lex quædam agnos , quædam capras dicit. Agni autem tantũ ſimplices ſunt,qui nichil peccauerunt:capræ autem ſimplices, qui peccauerunt & conuerſi ſunt,rectè quodam modo ſacrificium in holocauſtum vnum eſt Qui enim poſt peccatum pfecta vult ſapere,debet conuerſari ſicut qui non peccauerit antè. In ſacrificio autem pacificorum cũm in ouibus& capris & bobus cætera eadem cuſtodiſſet, hoc vnum plus in ouibus poſuit , q; non ſolùm adipem reticulumq; iecoris: Vel ſecundum Lxx. pinnam epatis & renes, ſed & caudam. Vel etiam ſecundum Lxx.lumbum immaculatũ cũ renib⁹ iuſſit offerri.Quia em vt ſimplex,multa q̃ facere debuit,omiſit, virtute ſua debet vti in bonum faciẽdũ,non vt ſimplex,in malũ tm̃ vitandum,vt manifeſtum fit:quia qui ſcire poteſt, non omittit.Iure cauti redduntur ſimplices,qui ex ſimplicitate facilè poſſunt ad voluntatem trahi, vt non ſolùm renes & adipem qui ſuper ipſos eſt,ſed & lumbum offerant q in renib⁹ eſt.Lumbus em virtutem ſignificat.Vnde

Xoblationẽ ſuã offeret ipſum

F

†ilia

Amos.7.d †opilio vel armẽtarius

†Et offeret ex ea oblationẽ ſuam oblationis dño

†j.4.d.

a ¶Cor & iecur cordiq; adhærentia. b ¶Lxx.omnem adipem qui in ventre eſt.

a uitália,& quicquid pinguedinis in-
a ¶In quibus vis libidinis. ¶In quibus vis generandi.
trinſecus eſt,duos rẽnes cum adipe a
a ¶In quo ſedes caloris & initium deſiderij,in quo appetitus gulæ notatur,quẽ offerimus cũ dei amore refrenamus.
b †quo teguntur ilia,& reticulum iẽ- b c
coris cum renunculis X,adolebũtq; d e
a ¶Supernum. b ¶Exemplis patrum.
ea X ſuper altare in holocauſtum, li-
a ¶Spiritusſancti. ¶Secundum mandata ſpiritus conuerſando. c ¶Quia fundamentum totius boni eſt.
gnis igne ſuppoſito,in oblationem
a ¶Cui placet perficere fructum,non ſolum centeſimum vel ſexageſimum,ſed etiam triceſimum.
c ſuauiſſimi odoris dominõ. Si uerò f
a ¶In oue innocentia,ſicut & in agno figuratur.
de ouibus fuerit eius oblatio,†& pa
¶Fortia.
cificorum hoſtia,ſiue maſculum ſi-
¶Infirma opera. ¶Abſque peccati.
ue fœminam obtulerit,immacula
ta erunt omnia.Si agnum obtulerit g
¶Vt ſupra.
Xcoram domino,ponet manum ſuam ſuper caput uictimæ ſuæ,†quæ h
immolabitur in ueſtibulo taberna
culi teſtimonij. Fundẽtq; filij Aaron ſanguinem eius per altaris circumitũ, & offerent de pacificorum
a ¶Deſiderij vel concupiſcentiæ.
hoſtia ſacrificium domino,adipem
a ¶Cauſa finis eſt corporis,hæc immolatur cum opus bonum ad finem perducitur.
d & caudam totã cum renibus & pin- i
guedine,quę operit uentrẽ atq; uni
a ¶Hæc iam expoſita ſunt.
uerſa uitália,& utrunq; renũculum
e cũ adipe,qui eſt iuxta†uitalia,reticu
¶Lxx.pinnam.
lumq; iecoris cũ renunculis, X& a-
dolebit ea ſacerdos ſuper altare in
a ¶Spiritualis. ¶Ignis abſumens ſacrificia,abſorbens mortem in victoria.
pabulum ignis & oblationis domi
a ¶Simplex qui ante peccauit & pœnitet vel pœnituit. ¶Quæ habitum pœnitentiæ ſignificat.
ni. Si capra fuerit eius oblatio, & k
a ¶Qui pœnitentiã offert,in principio bonis opibus opã det.
obtulerit eam domino:ponet ma-
num ſuam ſuper caput eius, immo l
labitq; eam in introitu tabernaculi
¶Vt ſupra.
teſtimonij:†Et fundent filij Aaron
ſanguinem eius ſuper altaris cir-
cumitũ , tollentq; ex ea in paſtum
¶Spiritusſancti. a ¶Iram vt ſupra, b ¶Quia impedit ira animum,ne poſſit cernere verum.
ignis dominici,adipẽ qui operit uen
a ¶Cor & iecur & quæ his adhærent.
trem, & qui tegit uniuerſa uitalia,
duos renũculos cum reticulo , qui
eſt ſuper eos iuxta ilia,& aruinam
iecoris cum renunculis X, adole-
bitque ea ſacerdos ſuper altare †in
alimoniam ignis & ſuauiſſimi o-
a ¶Vt omne deſiderium noſtrũ offeratur dño,nõ partim mũdo,Nemo militans deo implicat ſe ne.ſe.c.Timo.2.a.
doris†. Omnis adeps domini erit m
a ¶Omni tempore b ¶Per ſingulas ætates. ¶Nõ quod figura ſemp obſeruetur:ſed quod p eam intelligitur.
iure perpẽtuo in generationibus,

ficat.Vñ Roboã ait:Minim⁹ digitus me⁹groſſior eſt lumbis patris mei.Et alibi:Lũbos veſtros pcingetis.In lumbis quoq; opatio generatiõis,d ¶Et caudã.Lxx.Lũbũ ſine macula integrum,ne.ſ.aliud offeratur deo,aliud aduerſario.Sufficit enim huic ad veniam quæ virtutis ſunt,non agere,ſin autem mala operatur, veniam non conſequitur. Vnde: Eſtote ſimplices ſicut columbæ,Columbæ enim nimiam ſimplicitatẽ habent,maliciã nullã. Qui de bobus ſacrificium offert, lumbũ deo offerre non eget:quem in bonis operibus conſtringit & exercet. Qui de capris imolat,non habet lumbum immaculatum quem offerat,quia cum olim peccato maculauit.Qui ergo non fuit in peccatis,immaculatum lumbum offerre põt, non qui peccator fuit. Hac cauſa in ſacrificio pacificorũ capras ab agnis diſtixit. ¶ Nec adipem

G 3.Reg.12.c. Exo.12.b.

Matt.10.b.

Xauferet Xfilij Aarõ

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Duos renes.i.renunculos. & ſic eſt in Hebræo.& ideo litera videt hĩc corrupta vitio ſcriptorum,& in ſequentibus,vbi ponitur renes p renunculos:qa renes non cremabant cũ adipe,ſed renunculi.Dicunt tñ aliqui,q; hĩc per renes ſecũdum literã noſtrã intelligitur qdam pinguedo exiſtẽs circa renes. b ¶ Quo teguntur ilia.Quædam mẽbra ſunt adiacẽtia renibus,dicta ab ilion,qđ eſt inteſtinum,& inde dicitur iliaca paſſio. c ¶ Et reticulum. Quia quidã adeps eſt factus ad modum retis. d ¶ Iecoris. In Hebræo habetur epatis,& ſic cõiter exponunt doctores. e ¶ Cũ renunculis. Repetitio eſt eiuſdem qđ pdictum eſt.Intellectus igitur huius litteræ eſt, q; pingue do debebat auferri de partibus interioribus pdictis, & incendi ſup altare cũ renũculis. f ¶ Si vero de.Hĩc agit de hoſtia pacifica de ouibus. g ¶ Si agnũ ob.Licet autem hoſtia pacifica fieret de mare & fœmina,& nõ ſolùm modò de iuuenibus ſed etiam de arietibus & ouibus magnis: tamen ponitur hĩc exemplũ de agno,quia talis hoſtia pacifica frequentius fiebat. & ideo qđ dicitur hĩc de modo oblatiõis & immolationis agni, intelligendum eſt etiam de alijs. h ¶ Immolabitur in veſtibulo tabernaculi.i.in atrio quod erat ante tabernaculũ. i ¶ Et pinguedine,quæ ope.ventrem. Non a parte exteriori ſed interiori. Cætera patent ex prædictis. k ¶ Si capra.Hĩc conſequẽter ponitur oblatio pacifica, quæ fit de capra. l ¶ Immolabitq; eam in introitu tabernaculi.id eſt in atrio quod erat ante introitum tabernaculi. Cætera patent ex dictis. m ¶ Omnis adeps. Hĩc infert correlarium,quia in præcedẽtibus,dixit adipem eſſe incendendum ad honorem diuinum,ideo concludit generaliter:Omnis adeps domini erit iure perpetuo.i.incẽdetur ad honorem domini:hoc tamen intelligendum eſt de ſacrificijs. ¶ Nec ſanguinem

†i ſacrificiũ pacificorũ dño

Ilia

† quã macitabit

H

X remouebit

†ignis &

X m ¶ Omnis adeps &c. Eſus adipis & ſanguinis generaliter prohibetur. Per adipem vero bonum temporale & etiam ſpirituale deſignat.Diuites enim tẽporaliter dicuntur pingues, ſimiliter donũ gratiæ pinguedo nominat.Pſal.lxij.b. Sicut adipe & pinguedine repleat aĩa mea &c.Ille igitur adipem comedit,qui bonũ tpale vel ſpirituale ſuis meritis & non deo attribuit.Similiter ſanguinẽ comedere, eſt de labore alieno iniuſtè viuere.

Moralit

X remouebit

† pabulum oblatiõis eſt in odorem quietis

A a ¶ Nec adipem. Propriam cõcupiſcentiã.i.carnalẽ habere non debemus: quiſq; enim tentat̃ à cõcupiſcẽtia ſua abſtractus & illectus. Sanguinẽ prohibet comedi, ne quencq; interficiamus. Sanguinem enim edere beſtiarũ.i.crudeliũ eſt. Ideo aut omnino addit̃, vt & ꝓximis parcam⁹ & nobis. deo autẽ debet aĩa immolari, vnde iuſſit ſanguinẽ fundi circa baſim altaris.

deũ viuit̃, vt vita æterna metat̃. cõſtat animã eſſe, q̃ vel in carne vel in ſpũ ſeminat, & quę in pc̃tã ruere poſſit, & ab eis auerti. Corpus enim eſt ſeq̃la eius ad q̃cunq; delegerit, & ſpũs dux ad virtutẽ ſi eũ ſequi velit. ¶ Eſicius. Anima cũ peccauerit &c. Nihil neceſſariũ legislator omiſit, differẽtias cõuerſationũ aſſignauit, & in oblatiõe

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Nec adipẽ nec ſanguinem omnino comedetis. Occaſione huius dicti ſunt varię opiniões de comeſtiõe adipis. Dicũt em̃ aliq̃, ꝙ hoc tm̃ intelligẽdũ eſt de aĩalibus ĩmolatitiis.ſ. adipe bouis, ouis, & capræ. Adeps enim aĩalis morticini & capti à beſtia cedebat in varios vſus Iudæorũ, vtpote ad lucernas vel vnctiões & hmõi, vt habet̃.ſ. vij. cap. Adeps verò aĩalis liciti ad comedẽdũ, nõ tñ ad offerendũ poterat comedi, ſ̃m qđ habet̃.ſ. xvij. cap. vbi dicit̃, ꝙ ſi aliq̃s venatiõe vel aucupio feram vel auẽ acceperit, dũ tñ eſſet fera licita ad comedendũ, vt ceruus, poterat comedi: ita tñ ꝙ prius ſanguis effunderet̃: & ſic de tali beſtia vel aue videtur eſus ſanguinis tm̃ eſſe ꝓhibitus: & ꝑ cõſequẽs adeps poterat comedi. & eodẽ mõ ſentiendũ videt̃ de aliis aĩalib⁹ nõ immolatitiis, tñ licitis ad eſũ. Cõfirmat̃ etiã hoc dictũ, q̃a moderni Iudæi ſic vtunt̃. Alij verò dicũt ꝙ eſus adipis erat generaliter Iudæis ꝓhibitus, per illud qđ dicit̃ hîc: Nec ſanguinẽ nec adipẽ omnino comedetis, ita ꝙ vniformiter ꝓhibeatur hîc eſus ſanguinis & adipis. Eſus autẽ ſanguinis generaliter erat ꝓhibitus de omnib⁹ animalib⁹, etiã ſecundũ Iudæos: & ideo idem videt̃ dicendũ de adipe. Qui autẽ vult tenere hanc viã, q̃ eſt conſona textui in hoc loco, põt dicere ad id qđ obijcit̃ de adipe aĩalis venatione capti, ꝙ hoc nõ arguit propoſitũ, ſed magis oppoſitũ: q̃a Deut. xij. dicit̃, ꝙ in locis longinq̃s à Hier̃lm poterãt occidi & comedi etiã animalia immolatitia, de quib⁹ dicit̃ ibidẽ. Sicut comedit̃

Adipis comeſtio (margin)

a ¶ Eccleſiis vel quibuslibet locis. ¶ Id eſt omni conuerſatione ſiue ſociali ſiue ſolitaria.

a & cunctis habitâculis ueſtris, nec

a ¶ Carnis appetitum vel deſiderium.
b ¶ Omnis ratio & intellectus animi, quæ ſanguis ſignificat, deo conſecranda ſunt: anima enim in ſanguine eſt.

ãdipem, nec ſanguinem omnino comedetis.

Cap. IIII.

LOcutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquẽre filiis Iſraël: Animâ cùm peccauerit per ignorantiam, & de uniuerſis mandatis domini, quæ præcepit ut non fierent, quippiam fecerit, † ſi ſacerdos qui eſt unctus,

a ¶ Quia hoc omnibus præcipitur.
a ¶ Homo generalis, vel prælati eccleſiæ vel præfecti. In ſequentibus autem excipit dicens: Si ſacerdos qui eſt unctus. ¶ Non enim corpus tantum cauſa peccati.
¶ boni.
a ¶ Chriſtus qui eſt ſacerdos in æternum. ¶ De genere tranſit ad ſpeciem.
b ¶ Oleo letitiæ præ conſortibus ſuis. Pſal. 44. b

ſacrificiorũ vias cõuerſandi, tandẽ Chriſti ſacrificiũ expõit, ꝑ qđ nobis pc̃tõrũ remiſſio & redẽptio; data eſt. Et notandum, ꝙ pc̃tm̃ animæ dixit eſſe cõtra eos, q̃ accuſant corpus, quaſi cauſam pc̃ti. Sed ſi aĩa eſt imunis, nihil nocet ei luxuria carñs. Imò ſi aĩa bñ regit, ſtatim ceſſat & recedit. Si aũt peccat aĩa ꝑ ignorãtiã, non tñ à carne cogit̃, ſed negligẽtia & imitatiõe deteriorũ, ꝑ quã q̃ noxia ſunt, vtilia putat. Notandũ quoq;, ꝙ ſacerdotẽ in multis admiſcet, q̃ſi ſimilẽ alijs ꝓ pc̃tis offerentẽ. Chriſtus em̃ fratrib⁹ ſilñs eſſe debuit, vt fieret miſericors & fidel' ſacerdos. Sed legiſlator pc̃tm̃ ſacerdotis, pc̃tm̃ pp̃li dicit. Sacerdos em̃ ſenſibil' negligẽs, aut peccans, aut nõ vindicãs, pp̃lm peccare facit: intelligibil's aũt nullo mõ pc̃tm̃ fecit. Scđm tñ qđ poſſum⁹ q̃ dicunt̃, itelligibili ſacerdoti coaptem⁹. Si em̃ patiẽtia dei q̃s abuſus fuerit, videt̃ illi de⁹ licentiã dare peccãdi. vñ Eſa. Quare errare feciſti nos dñe de vijs tuis: induraſti cor nr̃m &c. Habacuc q̃q; ſilña q̃ritur: Quare nõ reſpicis ſuꝑ iniquè agẽtes, taces deuorante ĩpio iuſtiorẽ ſe? &c. videt̃ ergo legiſlator ſignificare ſacerdotẽ, cui dictũ eſt: Tu es ſacerdos ĩ ęternũ, ſcđm ordinẽ Melchiſedech. Et q̃ à pr̃e vnctus eſt, ſcđm illud: Propterea vnxit te de⁹ &c. Hic ꝓ pc̃tis nr̃is ſeipſum ſacrificium obtulit, vñ & Paul⁹ ait: Chriſtus ſemel mortu⁹ eſt, ad multorũ exhaurienda pc̃tã. Offert tñ ſe ꝓ pc̃tõ ſuo, q̃a pc̃tm̃ nr̃m in ſe ſuſcepit. vñ: Qui neſciebat pc̃tm̃, ꝓ nobis pc̃tm̃ fecit. c ¶ Si ſacerdos &c. Orige. Obſeruandũ eſt, ꝙ in pc̃tõ põtificis legiſlator nõ addit, ꝙ ignorãs aut nolẽs peccauerit: neq; em̃ ignorãtia in eũ cadere põt, q̃ vt doceret cæteros, ꝓuect⁹ eſt. ¶ Orige. Si ſacerdos &c Terror ſimul & miſericordia in diuinis legib⁹ oſtẽdat̃. Ita ne nihil tutũ, nec ipſe põtifex. q̃dẽ. Qui põtifex: q̃ vnct⁹ eſt, q̃ ſacris ignib⁹ diuina ſuccẽdit altaria, q̃ mũera et ſalutares hoſtias ĩmolat, q̃ ĩter deũ et hoĩes reꝓpitiator ĩteruenit, nec iſte ĩmunis à cõtagiõe pc̃ti. Sed vide miſericordiam dei. Vñ Pau. ait: Oĩs pontifex ab hoĩb⁹ aſſumpt⁹, ꝓ hoĩb⁹ cõſtituitur offer. &c. Et poſt: Lex hoĩes cõſtituit ſacerdotes ĩfirmitatem habẽtes, vt poſſint ſicut ꝓ ſua: ita & ꝓ pp̃li infirmitate offerre, nõ.ſ. qui oĩno peccare nõ poſſent, alioq̃n hoĩes nõ eſſent, ſed q̃ imitent̃ eum q̃ pc̃tm̃ nõ fecit. In q̃ ꝑcipuè mirãdũ eſt, nõ ꝙ ſacerdos nõ peccat, ſed ꝙ cognoſcit pc̃tm̃ ſuũ. Nõ em̃ q̃ ſe peccaſſe nõ putat, ſed emẽdat, & ꝙ facili⁹ indulget peccãtib⁹, q̃ cõſcia infirmitatis mordet̃. ¶ Orige. Moraliter Si ſacerdos & cætera. Pontifex ſenſus pietatis & religionis, qui in nobis

Peccatum eſt animæ (margin)
Nota de peccato ſacerdotum (margin)
Eſa. 63. d. (margin)
Habac. 1. d. (margin)
† De voto c. magnę (margin)
Pſal. 109. c. (margin)
Pſal. 44. b. (margin)
Heb. 9. g. (margin)
Cor. 5. d. (margin)
D
Pontifex. (margin)
Heb. 5. a (margin)
Heb. 7. b. (margin)
1. Petri. 2. d. (margin)
Moralit̃ (margin)

B capra & ceru⁹, ita veſceris eis, abſq; eſu duntaxat ſanguinis. Ex quo concluditur, ꝙ ſi argumentũ inductũ ꝓ eis valet, ꝙ etiam de adipe animalis immolatitij in caſu iſto poterat comedi, qđ ipſi negãt, & pari rõne de adipe aliorũ debent negare. Qđ autem obiicit̃ de eſu Iudæorũ moderni tp̃is, nõ valet: quia à tp̃e Chriſti doctores Iudęorum multa illicita in lege relaxauerũt, & multa licita reſtrinxerũt, malè interp̃tãtes ſcripturã, vt habetur à ſaluatore Marci. vij. Si aũt velit aliquis tenere primam viã, habet cõſequenter dicere, ꝙ illud qđ hîc dicitur: Nec adipẽ omnino comedetis: non eſt intelligendũ ſic generaliter ſicut de ſanguine, ſed eſt referendũ ad adipẽ aĩaliũ immolatitiorũ, de quorũ immolatione lr̃a p̃cedens loquit̃. Et huic dicto cõſonat illud qđ habet̃.ſ. vij. c. Adipẽ ouis, & bouis, & capræ nõ comedetis: & ſic adipes aliorũ aĩaliũ vident̃ cõceſſi ad eſum. Sciẽdũ tamẽ, ꝙ ſcđm vtrãq; opinionẽ eſus ſanguinis & adipis ꝓhibet̃ duplici rõne. Vna eſt ꝓ vitatiõe idolatrię: q̃a idolatræ adipes ſuarũ hoſtiarũ comedebãt, ſecundũ qđ dicit̃ Deut. xxxij. e. De quorum victimis comedebãt adipes &c. De ſanguine bibebãt ſilr̃. Alia eſt, q̃a ſicut dictũ eſt. ſ̃. de illis potiſſimè debebat fieri deo oblatio, quib⁹ vita humana maximè ſuſtentat̃: ſanguis aũt eſt hmõi, in quo cõſiſtit vita aĩaliũ: adeps etiã cauſat̃ ex abundãtia nutrimẽti quo vita ſuſtendat̃: & ideo vt hoĩes recognoſcerẽt ſe habere à deo vitã & ſuſtentationẽ, adeps ad honorẽ dñi cremabat̃, & ſanguis ad crepidinẽ altaris effundebat̃. Itẽ ꝓhibebatur eſus ſanguinis, ne ſi ſanguinem licitè comederent, effuſionẽ humani ſanguinis non abhorrerẽt: ad quã Iudæi erant ꝓni. Similiter eſus adipis ꝓuocat ad luxuriam, & ideo prohibitus fuit Iudęis, qui erant proni ad ipſam.

GLOS. ORDI.

CAP. IIII.

LOcutuſq; &c. b ¶ Anima quæ pec. &c. Orige. Rectè animam dicit, quam peccare deſcribit. Non enim ſpiritũ vocaret, quẽ peccaturũ diceret, ſed nec hominem, in quo peccato interueniente imago dei nõ cõſtaret. Nõ ẽ ergo ſpũs q̃ peccat. Fruct⁹ em̃ ſpũs, vt ait Ap̃ls, eſt charitas, gaudiũ, pax, patiẽtia, & ſilña. Alibi verò ait: q̃ ſeminat ĩ carne, de carne & metet corruptionẽ: & qui ſeminat ĩ ſpũ, de ſpũ metet vitã ęternã: q̃m ergo ali⁹ ẽ q̃ ſeminat, et aliud ĩ q̃ ſeminat̃. Seminat̃ em̃ in carne, cũ peccat̃, vt inde metat̃ corruptio: Vl' in ſpũ, cũ ſecundũ deũ viuitur

Aĩa peccat (margin)
Gal. 5. d. (margin)
Gal. 6. b. (margin)

NIC. DE LY.

LOcutuſq; eſt. Hîc cõſequẽter agit̃ de hoſtia q̃ fiebat pro peccati remiſſione, & primò de ea q̃ fiebat ꝓ pc̃tõ facto per ignorantiã. Secũdò de ea q̃ fiebat ꝓ peccato facto ex paſſione vel negligentia, in princi. v. cap. Tertiò de ea q̃ fiebat ꝓ pc̃tõ facto ꝑ malitiã, circa finẽ eiuſdẽ ca. ibi: Locutuſq; eſt dñs. Circa primũ priò loquit̃ in gñali, cũ dicit̃: c ¶ Aĩa cõ &c. Quæcũq; ſit illa. Et accipit̃ hîc aĩa ꝓ hoĩe, q̃a eſt pars principalis hoĩs. d ¶ Et de &c. Ex hoc qđ dicit̃ hîc, vt non fierent. Dicunt aliqui Iudæi, ꝙ intelligit̃ tm̃ de p̃ceptis negatiuis, ſi tranſgrediant̃. Expoſitores aũt noſtri dicũt cõiter & melius vt videt̃: ꝙ intelligit̃ etiam de tranſgreſſione p̃ceptorum affirmatiuorũ: vt ſi q̃s ꝑ ignorantiam omiſerit qđ p̃ceptũ eſt fieri, q̃a in ſacra ſcriptura maximè in tranſgreſſione p̃ceptorũ ꝑ cõmiſſionẽ intelligit̃ omiſſio & econuerſo: aliter nõ eſſet inſtitutũ ſacrificiũ ꝓ pc̃tõ omiſſionis, qđ videt̃ incõueniẽs, quia ſic lex videret̃ inſufficienter data. e ¶ Si ſacerdos, Hîc deſcendit in particulari, quia tale peccatum poteſt eſſe ſacerdotis vel multitudinis, ſeu principis, vel perſonę ſingularis. & ſecundum

Diuiſio (margin)
Diuiſio (margin)
Moralit̃ (margin)

Moraliter. a ¶ Locutuſq; eſt. Hîc agitur de ſacrificio ꝓ peccato, & quoniam ſacerdos qui pro aliorum pc̃tis offert ſacrificia, debet eſſe mundus à pc̃tõ, ideo primò agitur de ſacrificio ſummi ſacerdotis, cũ dicit̃. e ¶ Si ſacerdos qui eſt vnctus peccauerit &c. Nam a pc̃tis ſacerdotum aſſumit populus peccandi argumentũ dicens:

E ...nis qui in nobis per oꝛones ꝗs deo fundimus,quaſi ſacerdotio fungitur.Hic ſi delinqt,pplm bonorũ actuũ delinqre facit, q intra nos eſt.Nec aliqd recte gerim⁹,ſi dux bonorũ operũ deprauat ſenſus.Ideo ad emẽdationem hui⁹,ſingularis hoſtia vitulus ſaginatus requiritur.Similiter ſynagoga.i. virtutũ noſtrarũ emũdatio Chriſti morte reparat. a ℭ Vitulũ immaculatum dño &c.Origeñ. Secundò inuenim⁹ offerri à pontifice vitulũ in holocauſtum ſemel ꝓ munere,& ſemel pro pctõ. ſed qui pro munere ſuper altare holocauſti cõſumitur:qui verò ꝓ pctõ,extra caſtra & in loco mũdo:ſolis adipibus & renib⁹ oblatis in altari.Hîc eſt fortè Ieſus qui ꝑ ſanguinẽ ſuũ pacificauit,& qui in terris & quę in cælis.In cælis pro munere.In terris autem vbi ab Adam vſq; ad Moyſen regnauit peccatum,oblatus pro pctõ.Hoc eſt autẽ paſſum eſſe extra caſtra ſcilicet angelorum dei. Vnde Iacob:Caſtra dei hæc ſunt.Extra hæc,eſt loc⁹ omnis hîc terrenus,in quo habitam⁹,in ꝗ paſſus eſt Chriſtus. b ℭ Hauriet quoq; de ſan.&c.Sanguinem vituli in tabernaculum.i.in cælũ intulit,cũm poſt reſurrectionem cælos conſcendens, vultui patris aſtitit,quaſi offerens ſanguinem paſſiõis interpellans ꝓ nobis. c ℭ Septies. Pro dimiſſione.ſ.peccatorum,& ſub miniſtratione ſpiritualium donorum. Sanguis autem paſſionem ſignificat, ſecundum illud: Mũdus ego ſum à ſanguine iuſti hui⁹. Et alibi:Sanguis eius ſuper nos &c. De hac aſperſione Petrus ait:Et aſperſione ſanguinis Chriſti &c. d ℭ Velum. Humanitatem Chriſti.Nam ſicut velum erat inter ſanctaſanctorum,& exterius tabernaculũ: Ita caro Chriſti eſt inter nos,qui exterius tabernaculũ ſumus,& diuinitatem, quæ per ſanctaſanctorum ſignificatur,Contra velũ ergo teſtimonij ſacerdos ſanguinem vituli aſperſit,quia Chriſtus carnem ſuam ſanguine paſſionis cruentauit.d.e ℭ Cõtra velum &c.Multis nominibus carnem domini appellat,quia operatio ei⁹ multa. Vnde ipſe dominus ſeipſum,modò ſacrificiũ, modò paſtorem,rurſus vitem,deinde panẽ vitæ,& granum tritici, tranſlatis vocabulis nominauit. Sic & Moyſes carnem eius velum appellauit. Vnde Paulus: Initiauit nobis viam per velamen. i. carnem ſuam, Velum quoq; ſanctuarij exhinc appellatur, quia in eo ſanctiſanctorum caro figuratur. f ℭ Super cornua.Hoc altare ſedem dei i.Seraphin ſignificat.vnde Eſa. Volauit ad me vnus de Seraphin,& in manu eius calculus,quem forcipe tulit de altari &c.Thymiama ſecundum. Lxx.compoſitiões oim virtutum.Vbi enim decet compoſitas eſſe virtutes niſi in ſede dei:de cælo nanq; ad nos deſcendũt.vnde Iacobus ait:Quæ autẽ deſurſum eſt ſapientia.Quatuor aũt virtutes,ſapiẽtia,iuſtitia ,fortitudo, tẽperãtia:qa cæterarum virtutum genera cõuenienter nominantur cornua.Has inungit deus proprio ſanguine,confortans.ſ.maiori & pfectiori virtute,vt poſſunt contra aduerſarias poteſtates fortitudineſq; præualere, g ℭ Altaris &c.Angelicarũ virtutũ.Si enim homines gratum deo odorem bonorum operum reddunt, quantò magis ſancti angeli in puritate naturæ permanentes.Si autem peccatum qđ Chriſti ſanguine piaretur,non admiſerunt:per ſanguinem tamen eius nobis pacificati ſunt,& numerus eorum reparatus. h ℭ In baſim. Baſis pars altaris inferior,infirmos homines ſignificat.Sanguine enim Chriſti non ſolus numerus angelorum reſtitutus eſt,ſed & homo redemptus : ideo angelorum quoq; redemptio Chriſtus dicitur. i ℭ Altaris holocauſti. Corpus Chriſti,Ipſe enim eſt ſacerdos,ipſe ſacrificium,ipſe & altare.Sicut enim multa operatur:ita conuenienter multis nominibus appellatur. Vnde Paulus:Habemus altare,de quo non habent poteſtatem edere,qui tabernaculo deſeruiunt:hoc eſt corpus Chriſti de quo non licet edere Iudæis: hoc eſt in introitu tabernaculi.i.cæli:quia ꝑ ipſum ingreſſum habemus in cælum. k ℭ Et adipem. Myſticè.Delectationes & deſideria carnis,quæ tñ omnia non ſunt in Chriſtum recipienda,ſicut gulæ & coitus deſiderium.Quæ autem habuerat, habuit ex nobis, vt ſitim & eſuriem & huiuſmodi.Hæc autem patri obtulit , ad cuius tranſtulit gloriam , & nobis in exemplum protulit , vt ad deum deſideria noſtra referamus.

Margin (left): †ſecũdũ delictũ ppli — Allegoricè — Ro.5.d. — Geñ.22.a. — † De voto & magnæ. — †vituli — Matt.27.c. — 1.Pe.1.a. — Velum — F — ſuprâ.1.b. — ſuprâ.3.a. — Luc.21.b. — Ioh.10.d. — Ioh.15.a. — Ioh.6.c. — Ioh.12.d. — Heb.10.d. — Eſa.6.b. — Iaco.3.d. — Coll.1.c. — Heb.13.c.

Margin (right): G — Myſticè

a ¶Chriſtus peccare dicitur,dum nos peccamus qui membra eius ſumus.
b ¶Longanimitate patientiæ,dum enim non ſtatim punit,putatur hæc vel non curare,vel neſcire:& ita impij in peius animantur. Vnde patientia dei ad pœnitentiam te adducit,tu autem theſaurizas tibi iram &c.Ro.2.a.

peccauerit,† delinquere faciens
a ¶Patri. b ¶Quod in ſe ſuſcepit qui peccata noſtra portauit in corpore ſuo ſuper lignum.

populum,offeret pro peccato ſuo
a ¶Carnem ſuam. ¶Lxx.Addunt de bobus.id eſt de patribus qui in iuſtitia legis fuere glorioſi. ¶Qui in cruce inimicos noſtros ventilauit. b ¶Qui peccatum nõ fecit,nec inuctus eſt dolus in ore eius.1.Pe.2.d.

uitulum immaculatum domino,
a ¶Crucem
¶Quia cruci ſe tradidit.Vnde oblatus eſt quia ipſe voluit.¶Doctrinam & traditionem apoſtolorum, ſecundum quam factum eſt ſacrificium.Is eſt enim introitus ad cælum,quod eſt tabernaculum teſtimonij.Vnde Eſa.Expandit cælum ſicut tabernaculum ad habitandum.

Et adducet illum ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram do
a ¶Inſpiciente patre,cui dicitur:Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum,Luc.23.f.
b ¶Se enim ipſum obtulit,nemo coegit.vnde Poteſtatẽ habeo ponendi animam meam &c. ipſe opus ſuæ paſſionis fecit,ipſe conſummauit.

mino, †ponetque manum ſuper
a ¶Principium paſſionis. b ¶Pro peccatis noſtris.

caput †eius, & immolabit eum domino. † Hauriet quoque de
a ¶Vnde Paulus:Per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta,Heb.9.c. b ¶Cælum.Qui portãs cicatrices ſuæ paſſionis,a mortuis reſurrexit,& ſic introiuit.

ſanguine uituli inferens illũ in tabernaculum teſtimonij. Cumq;
a ¶Qui eſt virtus dei.hic in ſanguine tingitur quia paſſio dominicæ carnis virtute diuinitatis agitur quod probat ſolis receſſus, petrarumq; ſciſſura & multa ſimilia.

intinxerit digitum in ſangui
a ¶Septies aſperſit cum peccata noſtra ſui ſanguinis effuſione plene deterſit,vel ſeptiformi ſpiritu nos ditauit.

nem , aſperget† eum ſepties co
a ¶Coram domino hęc facta ſunt,quia voluntatem patris in omnibus impleuit.
b ¶Humanitatem vel carnem Chriſti.

râm domino contra uelum ſanctuarij , ponetq; de eodem ſan
a ¶Quatuor principales virtutes.
b ¶Seraphin.

guine ſup cornua altaris thymi
a ¶Lxx.compoſitionis, virtutum ſcilicet.

amatis grauiſſimi domino,quod
¶Cælo.

eſt in tabernaculo teſtimonij. Omnem autem reliquum ſan
a ¶Euangelium.
b ¶Corporis Chriſti.

guinem fundet in baſim altaris holocauſti in introitu tabernaculi. Et adipem uituli offeret pro peccato , tam eum qui uitalia operit, quàm †omnia

...Duos renũ...

Nicolaus de Lyra.

...laris;& ſecundum hoc iſtud capitulum diuiditur in quatuor partes.Secunda incipit ibi;Quòd ſi omnis turba.Tertia ibi: Si peccauerit princeps. Quarta ibi: Quòd ſi peccauerit ani &c. Circa primum dicitur ſic:Si ſacerdos qui vnctus eſt.Hic eſt ſacerdos magnus, quia inferiores ſacerdotes non vngebantur, ſed tantùm ex quadã commiſtione quæ fiebat ex ſanguine victimæ immolatæ & vnctionis oleo ipſi,& veſtes eorum aſpergebantur,vt habetur Exo. xxix.& infrà.viij. Vnde in veteri teſtamento ſoli reges & pontifices dicuntur propriè vncti. a ℭ Peccauerit.ſcilicet per ignorantiam,quia hoc totum refertur ad principium capituli. b ℭ Delinquere fa. populum. Quia peccatum ſacerdotis eſt populo occaſio peccandi. Vnde dicit beatus Grego.in paſtorali.Cùm paſtor per abrupta graditur,conſequens eſt vt grex ad præcipitium ſequatur. Aliter exponunt Hebræi.Delinquere faciens populum per ignorantiam,quia credit de aliquo qđ ſit licitum,& ſic facit & docet populũ,quod tamen poſtea percipit eſſe illicitũ. c ℭ Offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum &c.in memoriam vituli conflatilis,quẽ fecit Aaron:Exod.xxxj.a. d ℭ Et adducet illum ad oſtium tabernaculi.Id eſt ad atrium quod eſt ante oſtium tabernaculi. e ℭ Ponetq; manum ſuper caput eius & immolabit &c.Ad reſignandum iuri quod habebat in vitulo, & ad deſignandum q; ſicut vitul⁹ erat occidẽdus pro peccato ſuo,ita ipſe offerens eſſet morte dignus pro tranſgreſſione præcepti domini,niſi accepta eſſet eius oblatio ex miſericordia dei,& idem intelligendum eſt in alijs ſacrificijs pro peccato. f ℭ Hauriet quoq; de ſãguine vituli.In vaſe ad hoc apto. g ℭ Inferens illum in tabernaculum teſtimonij.De hoſtijs autem ſupradictis non inferebatur aliquid de ſanguine intra tabernaculum. h ℭ Aſperget eum ſepties coram domino &c. Ad denotandum perfectam expiationem quæ per ſeptenarium ſignificatur. i ℭ Contra velum ſanctuarij.coram altari thymiamatis,qa illud velum diuidebat ſanctũ & ſanctumſanctorum. Sanguis enim iſte non inferebatur intra ſanctumſanctorum, ideo dicitur hîc:Contra velum & non intrà.vnde ſequitur, k ℭ Ponetq; de eodem ſanguine ſuper cornua altaris &c.Quod altare erat in illa parte tabernaculi quæ dicebatur ſancta,& non in alia,quæ dicebatur ſanctaſanctorum. l ℭ Adipẽ vituli &c.ſcilicet ſuper altare holocauſti quod erat in atrio.

...Pellẽ verò

Margin (right): Expoſitio literalis — Vncti — †accipiet quoq; ſacerdos vnct⁹ — H — †eo — †illũ qui eſt ſuper inteſtina — Moralit

...mentum dicens:Quare nõ facerẽ hoc ex quo ſacerdos meus facit hoc. Vnde Greg.in paſto.Cùm paſtor per abrupta graditur,conſequens eſt vt grex ad ꝓcipitiũ ſequatur. c ℭ Offeret pro &c. Vitulus eſt animal guloſum.Hiere.l.b. Effuſi eſtis ſicut vituli ſuper herbã.Eſt & animal geſticuloſum.Mala.iiij.a. Salietis ſicut vitul⁹ de armento,Sacerdos igitur vitulum imolat,quãdo gaſtrimargiam per...

a ¶ Duos renunculos & reti-
A culum, quod eſt ſuper eos iuxta
ilia. Eſicius. Quę fiunt & in ſacrifi-
cio pacificorum vel ſalutari. Et in duo
†reticulum ſacrificium diuidit, vt ſacrificium Chri
‡tollitur ſti liceat omnibus imitari, tam his ſcili-
cet qui inferioris ſunt conuerſationis,
quibus ſacrificium pacificorum conue
nit, quàm his qui altiora ſequuntur, quibus
ſufficit ſi ſequentia imitantur. Pellem
verò & omnes carnes cum capite & pe
dibus & cætera. Hoc præcipit vt Chri-
ſtum non diuidas, ſicut quidam diui-
1.Cor.8.b. dunt dicentes: Qui de Maria paſſus, q
de deo paſſus non eſt. Nobis autem v-
nus eſt deus, Ieſus Chriſtus, per quem
omnia. Caro enim in domino, omnis
humanitas eſt, ſecundum quod dicit:
Ioh.1.b. Verbum caro factum eſt. Vnde ait:
Carnes eius cum capite, & pedibus, vel
extremis ſecundum alios: vt per hæc
verba eum qui pro nobis paſſus eſt,
primum & nouiſſimum eſſe credamus.
Ipſe enim eſt ante omnia, & in ipſo con
ſtant omnia. Cum inteſtinis & fimo.
Lxx. cum ventre & ſtercore. Venter au
tem ſignificat mentem. Eum ergo qui
pro nobis paſſus eſt, mentem humanam
habuiſſe minimè dubitemus, quod qui
dam hæreticorum negant, qui Chri-
ſtum, ἀμύχιν amychirn dixerunt, id eſt
ſine mente. Fimus, peccatum humani
generis ſignat, quod crucifixus in ſe ſu-
ſcepit. Fimus cùm ſit immundus, gerentē
†errauerit non polluit, neq; naturæ noſtræ eſt, cuius
‡ignorātiā us in nobis ſit: ſic peccata noſtra quæ
dominus portauit, aliena ab illo fuerūt,
nec eum polluerunt. b ¶ Inteſti
nis & fimo & reliquo corpore ef-
feret extra caſtra in locum & cæt.
Myſtice Orige. Fortè ad comparationem cæ-
leſtium corporum, corpus humanum
*cōgregatio ſtercus appellatur. Sed & cophinus ille
ſtercoris qui ad radices ficulneę mittit,
myſterium ſuſceptæ in corpore diſpen
B ſationis teſtatur, nec interiora deeſſe di
cuntur. Quamuis enim vilem ſerui for
mam geſſerit, in eo tamē fuit plenitudo
Phil.2.a. diuinitatis. Eadem quoq; de ſynagogæ
vitulo intelligenda ſunt. ¶ Cùm per
ſingula figura dominicæ paſſionis ap-
pareat, plenius legiſlator in ſequētibus
Allegorice figurat eius myſterium. c ¶ Quod
ſi omnis turba filiorum Iſrael i-
gnorauit &c. Eſicius. Idem præcipit
in ſacrificio turbæ & ſacerdotis, vi-
tulum ſcilicet immolari, & extra caſtra
*corā dño incendi, & ſanguinem in tabernaculo
offerri. Vnde apertiſſimè oſtendit eadē
eſſe peccata ſacerdotis & plebis, quare
idem ſacrificium pro vtriſq; oblatum.
Hoc quoq; quod immutatum eſt, o-
ſtendit, quia ſacrificium vnum eſt. In ſa
cerdote enim non dixit: Si cognouerit
peccatum ſuum. Non enim peccatum
deus ignorauit, quod vt ſuſciperet, car
nem ſuſcepit. De turba autem, id eſt
de ſynagoga, vel de plebe adiunxit, &
poſtea intellexerit peccatum ſuum. Prius
igitur ignorauit, ſed poſtea cognouit.
Ioh.15.d. Vnde: Niſi veniſſem & locutus eis fuiſ
† expiabit ſem, peccatum nō haberent, tanquam igno
vel placabit rantes. Nunc autem excuſationem nō
pro eis ſacer- habent de peccato ſuo, tanquam cognoſcē
dos ſub do tes. Quando ergo ſuum cognouerunt
minū & di- peccatum, ad ſacrificium vnigeniti ſe
mittet eis verterunt. In ſacrificio quoq; ſacerdo-
tis, ipſe ſuper caput vituli manum po-
nit

a quæ intrinſecus ſunt. Duos renūculos,
& reticulū quod eſt ſuper eos iuxta ilia,
¶ Lxx, pinnam epatis
& † adipem iecoris cum renunculis, * ſi-
¶ Vt ſuperius ſignificat eſſe intelligendum.
cut † offertur de uitulo hoſtiæ pacifico-
rum, & adolebit ea ſuper altare holocau
¶ Orige. Integrē ſubſtantiā humanitatis Chriſtū aſſūpſiſſe demonſtrat.
ſti. Pellem uerò & omnes carnes cum a
a ¶ Quia principium. b ¶ Quia finis. c ¶ Mente. d ¶ Lxx. cum uentre & ſtercore. ¶ Peccato humani generis.
b capite & pedibus & inteſtinis & fimō &
a ¶ Quia extra caſtra paſſus eſt dominus, id eſt extra ciuitatem.
reliquo corpore efferet extra caſtra in lo
a ¶ Golgotha. b ¶ Qui totum mundauit mundum. ¶ Quia ibi mundati ſumus c ¶ Quia in eo extincta ſunt peccata humani generis, & calor peccati refrixit.
cum mundum, ubi cineres effundi ſolēt,
a ¶ Id eſt prophetarum dicta, quia & paſſio, & cuncta humanitatis myſteria.
¶ Secundum prophetarum oracula completa ſunt. Vnde Matt. Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetas.
¶ Scripturarum; quęcunq; enim in tempore paſſionis geſta ſunt, prophetias impleuerunt. Vnde: Hoc autem totum factum eſt, vt adimplerentur ſcripturę prophetarum: Matt.26.f. Et alibi: Vt impleretur ſcriptura dixit: Sitio. Iohan.19.e.
incendetq; ea ſuper lignorum ſtruem,
quæ in loco effuſorum cinerum crema-
a ¶ Synagoga vel plebs Iudaica quæ clamauit: Crucifige, crucifige. & Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Matth 27.d.
c buntur. Quòd ſi omnis turba filiorum b
a ¶ Patet omnem ſynagogam poſſe delinquere per ignorantiam. Vnde: Pater, ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt &c. Lucæ.23.e.
b ¶ Non ſcienter, vt ſacerdotes, vnde Petrus: Scio quia per ignorantiam feciſtis. Actu.3.c. Sacerdotes autem ſcienter peccauerunt, in ſcripturis ante omnia prænuntiata videntes, & ideo grauius delinquentes.
Iſraēl † ignorauerit, & per imperitiā fece
rit, quod contra mandatum domini eſt:
a ¶ Conuerſa ad pœnitentiam & prædicationem apoſtolorū. ¶ Hoc de ſacerdote non dicitur.
& poſtea intellexerit peccatum ſuum, of c
a ¶ Cum cognoſcens peccatū ſuum conuertitur ad ſacrificiū Chriſti. ¶ Credendo in crucifixum qui redemit genus humanū. b ¶ Chriſtū ¶ Eadem quoque de ſynagogæ vitulo intelligenda ſunt.
feret * pro peccato ſuo uitulum. Adducet
a ¶ Fidem ſuam, ſ. doctoribus eccleſiæ offerat & oſtdat. b ¶ Vt. ſ. c ¶ Sicut ſacerdos in ſacrificio ſuo.
q; eum ad oſtium tabernaculi, & ponent d
a ¶ Quia principes Iudæorum & ſummi ſacerdotes Chriſtum Pilato tradiderunt crucifigendum. b ¶ Vnde: Collegerunt pontifices & Phariſæi conſilium, vt Ieſum morti traderent & occiderent. Vnde Caiphas: Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo &c. Iohan.11.f.
ſeniores populi manus ſuper caput eius
coram domino. Immolatoq; uitulo in
¶ Beneplacito. a ¶ Chriſtus.
conſpectu domini, inferet ſacerdos qui e
a ¶ Oleo letitiæ præ cōſortibus tuis: Pſal.44.d.
unctus eſt, de ſanguine eius in tabernacu
a ¶ Quod expoſitum eſt non exponas, actum ne agas.
lum teſtimonij, tincto digito aſpergens
ſepties * cōtra uelum. Ponetq; de eodem f
a ¶ Quatuor virtutibus. ¶ De ſanguine Chriſti cornua altaris .i. brachia crucis reſperſa ſunt. b ¶ Quod eſt genus humanū qd' ſanguine Chriſti aſpſū eſt & redēptū: q Chriſtus quotidie ſaluat & redimit.
ſanguine in cornibus altaris, quod eſt co
ram dño in tabernaculo teſtimonij. Re-
liquū autē ſanguinē fundet iuxta baſim
altaris holocauſtorum, quod eſt in oſtio
tabernaculi teſtimonij. Omnemq; eius
¶ Vt ſupra. ¶ Fidem crucis.
adipem tollet, & adolebit ſuper altare.
a ¶ Aperte oſtendit hæc eodē modo eſſe facienda & intelligenda.
Sic faciens & de hoc uitulo, quomodo
a ¶ Chriſto qui interpellat pro nobis.
fecit & prius: & † rogante pro eis ſacerdo-
¶ Pater.
te, propitius erit * dominus. Ipſum au-
a ¶ Quia extra portā paſſus eſt Chriſtus, exeūdū eſt ergo extra caſtra & portādū improperiū eius. a ¶ Quia Chriſtus igne paſſionis aſſatus eſt.
tem uitulum efferet extra caſtra, atque
d combùret ſicut & prior uitulum, quia

nit, hîc autem ſeniores. In Chriſti enim C
ſacrificio ſeniores populi, & ſcribæ, &
Caiphas qui ait, Expedit vt vnus mo- Ioh.11.f.
riatur homo pro populo & cætera, a-
gebant, & Chriſtus qui ſeipſum pro no *remouebit
bis tradidit ad diſpēſandā remiſſionem
noſtram. Vnde ait: Sic faciens quomo
do fecit & prius. Et rogante pro eo ſa-
cerdote, propitius erit dominus. Chri- Roma.3.d.
ſtus enim factus eſt pro nobis propiti-
atio in ſanguine ſuo. Pro ipſis enim cru
cifixoribus orauit: Pater, ignoſce illis, Lu.23.e.
quia neſciunt quid faciunt & cætera.
d ¶ Vitulum efferet extra ca-
ſtra, atq; comburet, ſicut & prio-
rem vitulum, quia & cæter. Eſicius.
Sufficit nobis concluſio legis ad mani-
feſtāda præſentia, nihil enim pręcipitur
hîc mutari pro peccato multitudinis.
Manifeſtum eſt, quod idem peccatum
plebis & ſacerdotis intelligit, ideo in
vtroq; idem ſacrificium ordinauit.
Si peccauerit

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Pellem vero & omnes
carnes cum capite, & pedibus, &
inteſtinis, & fimo, & reliquo cor-
pore efferet extra caſtra in & cæ.
Per hoc deſignabatur, quòd ſacerdos
debebat eſſe elongatus de cætero, non
ſolùm à peccato, ſed etiam ab occaſio-
nibus eius. b ¶ Quod ſi omnis
turba filiorum &c. Hîc agitur de
hoſtia pro peccato multitudinis, cùm
dicitur: Quod ſi omnis turba &c. Dicit
Ra. Sa. quod intelligitur per turbam
congregatio iudicum ordinariorum,
qui erant .lxx. ſenes populi, ad hoc per
impoſitionem manuum ordinati. & in D
iſtis totus populus virtualiter contine
batur. Poteſt etiam intelligi, de toto po
pulo, inquantum per ignorantiam ſenum
populus delinquebat. c ¶ Offe
ret pro peccato ſuo vitulum. Ad-
ducetq; & c. In memoriam vituli cō-
flatilis, in quo peccauit populus: Exod.
xxij. d ¶ Et ponēt ſeniores popu-
li manus ſup caput eius. Proteſtan †beneplacito
tes pro ſe & tota multitudine. Illud di-
ctum eſt ſupra de proteſtatione ſacer-
dotis. e ¶ Inferet ſacerdos qui vn
ctus. Id eſt ſacerdos magnus, vt ſuprà
f ¶ De eodem ſanguine in cor
nibus altaris, quod eſt coram do
mino in tabernaculo teſtimonij.
Reliquum autem ſang. &c. Hoc
exponatur & totum qd' ſequitur quātū
ad iſtam partem, ſicut expoſitū eſt ſu
prà in ſacrificio pro peccato ſacerdotis.
Si peccauerit
*giam per abſtinentiam, & leues geſtus, Moralit.
per maturitatem funditus mactat.
b ¶ Quod ſi omnis turba filio-
rum Iſraēl ignorauerit. Sicut po-
pulus ſequetur ſacerdotem in malum,
ita ſequi debet in bonum: & ideo poſt
ſacrificium pro peccato ſacerdotis, po-
nitur ſacrificium pro peccato multitu-
dinis. Et ponitur ſimile ſacrificium, cū
dicitur: c ¶ Offeret pro peccato *eis
ſuo vitulum, Adducetq; & cæter.
Exponatur eius immolatio, ſicut de ſa-
cerdotis peccato: tamen maior gradus
virtutis requiritur in ſacerdote, pro-
pter excellentiorem gradum eccleſiæ.

a ¶Synagogæ vel humani generis.
a pro peccato eſt multitudinis. Si a
a ¶Cui plus committitur, ab eo plus exigitur.
b Sapientia prædictus qui ignorare non debet.
peccauerit princeps, & fecerit u-
num è pluribus per ignorantiam,
quod domini lege prohibetur, &
a ¶Vel per ſe vel per alium. ¶Aliter enim non pœnitet
poſtea intellexerit peccatū ſuum,
a ¶Pro peccato. b ¶Non holocauſtum.
c ¶Lxx. * chimaron, tanquam maiorem hoſtiam pro minori ſpeccato.
b offeret hoſtiam domino, hircum b
¶Quia ſacrificium pro peccato. a ¶Immaculatam oportet eſſe pœnitentiam i. ſine peccato cuius pœnitet, ne vel voto vel facto ſe ad aliud inclinet.
c de capris immaculatum, ponet-
que manum ſuam ſuper caput † e-
d ius. Cumq́ immolauerit eum in
e loco, ubi ſolet mactari holocau-
a ¶In conſpectu domini peccatum neceſſe eſt confiteri. Vnde: Delictum meum cognitum tibi feci.
ſtum coram domino, quia pro pec
a ¶Chriſtus. b ¶Opus paſſionis implens per quam pœnitentia perfecit.
cato eſt, tinget ſacerdos digitum
a ¶Chriſti pro nobis immolati. b ¶Delendo.
in ſanguine hoſtiæ pro peccato,
a ¶Crucem, Vnde: Cornua in manibus eius: Habacuk. 3. a. vel angelicas virtutes humanis altiores. ¶Dñici corporis.
f †tangens cornua altaris holocau- c
a ¶Homines expiandos.
g ſti, & reliquum fundens ad baſim
a ¶Vt omne deſiderium pœnitentis ſurſum aſpiciat, tunc enim pœnitentia offerentis, in ſacrificio pacificorum poteſt reputari. ¶Reliquum vero remanebit ſacerdotibus ad edendum.
eius. Adipem uerò adolebit ſu-
a ¶Eſicius. Quæcunq́ in vtroq́ ſacrificio communia ſunt: communiter intelligenda ſunt.
prà, ſicut in uictimis pacificorum
a ¶Sacerdos. ſcilicet. ¶Non enim ſumus idonei dimittere peccata nobiſmetipſis. Chriſtus enim nobis propitiationem acquirit.
fieri ſolet, † rogabitq́ pro eo ſacer d
a ¶Finalem cauſam ſupponit eorum ſcilicet quæ ſupra dicta ſunt.
dos & pro peccato eius, & dimittē
a ¶Vna,
h tur ei. Quòd ſi peccauerit anima e
a ¶Quæ non occupatur in meditatione legis.
i per ignorantiam de populo terræ,
a ¶Non dicit, quod ſi peccauerit in vno, omnium reus efficitur vel ſit. Iaco 2. b.
ut faciat quicquam ex his quæ do
mini lege prohibentur atq́ delin-
quat, & cognouerit peccatū ſuum,
*chimaran, a ¶Mediocrem pœnitentiam.
¶Vt a peccato abſtineat dum peccatum mundat.
offeret capram immaculatam, f
a ¶.i. operationē addat ſtatim primæ cogitationi pœnitētiæ.
†ponetq́ manum ſuper caput ho- g
ſtiæ quæ pro peccato eſt, & immo
¶Vt ſuſcipiatur quaſi in holocauſtum.
labit eam in loco holocauſti. Tol-
létque ſacerdos de ſanguine *in
digito ſuo, & †tangens cornua al
taris holocauſti, reliquum fun-
det ad baſim eius: † Omnem au- h
tem adipem auferens, ſicut aufer-
ri ſolet de uictimis pacificorum
adolebit ſuper altare in odorem
a ¶His oblatis pœnitentia noſtra & oblatio non ſufficit, niſi ſacerdos magnus oret pro nobis
ſuauitatis domino, † rogabitque

E a ¶Si peccauerit princeps & fe. Eſic. Sicut in ſpontaneis ſacrificiis ſecundū differētias cōuerſationū differentias ordinauit ſacrificiorum, ita p pctīs quorū ſacrificia ipſis iubet eſſe æqualia, quorū magnitudo nō mō ex pctō, ſed ex pſona peccantiū ponitur. Seruus em̄ ſciens voluntatē domini ſui, & non faciens, vapulabit multis, neſciens paucis: quia cui pluscō mittitur, plus ab eo exigitur. Hîc eſt princeps, qui ſi peccauerit, hircum offeret. Si quis autē de ppl'o. i. idiota vel popularis, non qui diſtinctus eſt ſorte ad meditādā legē dñi (nā hîc quoq́ princeps eſt), p minori peccato caprā offert. Capra ergo ſacrificium pro peccato ſignificat, hircus maſculini generis, capra fœmini, vim diſtinguit ſacrificij. ¶Lxx. χίμαρον, & χίμαραν in Græco, quod Latinè interpretatur hædum ex capris, maſculum, ſcilicet & capram de hædis, fœmellā. Chimarus & Chimara fœtus caprarum ſunt Chimarini, qui circa tempus naſcuntur hyemis, pariunt enim bis, ſcilicet hyeme & eſtate. In hyeme ſignificatur triſtitia pœnitentiæ. pœnitens enim in triſtitia & fletu filios facit: ſed non ſunt à ſacrificio alieni. Chimaros ergo offerunt pœnitentes, vtpote fluctuantes, & varijs peccatorum fluctibus repugnantes, qui ſi perſeuerauerint, nec deſperantes, velut in tempeſtate gubernacula reliquerint, liberabuntur. Vnde: Orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbatho. hyeme pœnitētia deſignatur, ſabbatho otiū bonorum. Sabbathū enim ad otium malorum datum eſt.

Lu. 12. f.

* χίμαρον chimaron

Mat. 24. b.

Moralit. ¶Orige. Moraliter. Princeps iſte poteſt dici vis rationis, quæ intra nos eſt, quæ ſi peccet, vt aliquid ſtultum agamus: ſententiam illam timeamus: Vos eſtis ſal terræ. Si verò ſal infatuatum fuerit, ad nihilum valet, niſi vt proiiciatur foras, & cōculcetur ab hominibus. b ¶Hircum de capris, Non capram, facilem ſcilicet vel mediocrem, ſed difficilem & aſperam pœnitentiam. Quantò enim quis intellectu præminet, tantò ſi peccat pro maiori culpa maiorem pœnam ſuſtinet. c ¶Ponet manum &c. per ſemetipſum peccatum manifeſtans, & offerens confeſſionem ſuam. Ipſe autem iuxta. Lxx. non occidit, ſed alij, quia illi eſt neceſſarium aliorum auxilium, vt pœnitentia ſuſcipiatur, nec ſacerdos occidere præcipitur. ait em̄: d ¶Cūq́ immolauerit &c. nec addidit qui immolare debeat. licet em̄ in ſacrificio pœnitentiæ alterius vti adiutorijs: vnde Iac. Orate p inuicē vt ſaluemini. e ¶Vbi ſolet mactari &c. Quia ſimiliter placent deo digna peccatorum pnia, & fortia iuſtorum opera. f ¶Cornua altaris &c. Super crucem offeruntur primitiæ ſanguinis qui pro peccato offertur, quia opus crucis & effectus, peccatorum noſtrorū perfecta remiſſio eſt. g ¶Et reliquum fundens. Omnem ſcilicet pœnitentiam euangelicæ prædicationi tribuens, cuius intentio eſt vt ſe corrigat: & ſaluetur qui pœnitet. Vnde in principio euangelij dñs inquit prouidenter: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cælorum. h ¶Quod ſi peccauerit &c. Orige. Faciens vnum ab omnibus mandatis domini, qđ nō fiet. Diu me in hoc ſermone ſtupor attonitum tenuit. Non enim conſequenter dictum video: Quòd ſi peccauerit aīa, & fecerit vnum ex mādatis dñi, qđ nō fiet. Si enim mādatū dñi eſt, quō fieri nō debuit, cùm mandata, vt fiant, ſint data? Video tamen omnes interpretes ſimiliter ptuliſſe. Non

† & ponet ſuper

F

Matth. 5. b.

† & expiabit eum ſacerdos.

Iaco. 5. d.

* χίμαραν i. capellam.

† pro pctō ſuo quo peccauit

Matth. 3. a.

† ponet ſup

Mandata data vt nō fiant.

Nō eſt ergo error interp̄tatiōis, ſed ſenſus pfund⁹. Mandata em̄ dñi G
q̄dā data ſunt vt fiāt, q̄dā vt nō fiāt. ſed q̄ fieri debēt, neceſſitas poſcit humana, vt illi inſerta eſſent q̄ fieri non debēr. Agn⁹ immolari in paſcha iubet, nō vt agni hoſtiā per ſingulos annos requireret deus, ſed vt deſignaret agnū debere immolari, qui tollit pctā mūdi. Exo. 12. a.
Hoc ergo voluit, illud noluit. Vnde: Quo mihi multitudinem ſacrificiorū veſtrorum &c. Mādauit tñ quomodo hæc fieri deberēt. Eſa. 1. c.
Qui hæc carnaliter obtulerit, anima eſt de populo terræ q peccat volēs faciēdo vnū de mādatis dñi, qđ nō fiet. Et cū notū fit ei peccatum, munus adducit ante dñm, cū cognouerit q dñs non quærit tale ſacrificiū, qa ſacrificium deo ſpūs contribulat⁹. & mauult de⁹ miſericordiā q̄ ſacrificiū. Adducit munus ſuū, cū agnoſcit immolare ſacrificium laudis. i ¶De populo &c. Orige. Ad diſtinctionem eius q non eſt de terra. Neq́ enim pōt hoc cōuenire illi qui dicebat: Noſtra conuerſatio in cælis eſt. Anima em̄ non eſt de populo terræ, quæ nihil habet cum terra, quæ in cælis conuerſatur, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens: quæ cupit diſſolui & eſſe cum Chriſto, ſed manere in carne propter nos neceſſarium ducit. Sin autem

Oſee. 6. b.

Phil. 3. d.

† hirci

Col. 3. a.

Phil. 1. d.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Si pecca. Hîc agitur de hoſtia pro peccato principis. b ¶Offeret hoſtiam &c. In quo deſignatur eius principatus, qa eſt dux populi, ſicut hircus caprarum. Intelligitur etiam per hoc grauitas ſui peccati, quia hircus eſt animal fœtidum. c ¶Tangēs cornua &c. Sanguis em̄ huius victimæ non inferebat intra tabernaculū, ſicut in duobus prædictis ſacrificijs. d ¶Rogabitq́ pro &c. ſ. pro deuotione & oratione ſacerdotis & ipſius offerentis, quæ fiebant in fide Chriſti venturi. non autem dimittebatur virtute ipſius ſacrificij, ſcđm qđ dicit Apoſtolus ad Heb. x. a. Impoſſibile eſt ſanguine hircorum aut vitulorum auferri peccata. e ¶Quod ſi pec. &c. Hîc agitur de ſacrificio pro peccato perſonæ ſingularis, quod notatur cùm dicitur, de populo terræ. f ¶Offeret capram. Ad denotandum ignorantiam ſuam. g ¶Ponetq́ manum &c. Rationibus prædictis. h ¶Omnē autē adi. &c. prout ſuprà dictum eſt. iij. ca. Cætera patent ex prædictis. H

* a ¶Si pec. &c. Hîc agitur de ſacrificio pro peccato principis, qđ determinatur cū dicitur: b ¶Offeret ho. &c. Nā hircus dux eſt caprarū, ſicut princeps ſubditorū. Eſt etiā animal fœtidū, & p hoc ſignificatur q peccatū principis eſt infamiæ & ſcandali plenū, & ideo pnceps p peccato ſuo hircū offert, quando p emendationē debitā ſcandalum & infamiam aufert, ſicut legitur Dauid feciſſe. ij. Regum. xij. d. & Manaſſes. ij. Paral. vlti. e ¶Quod ſi pec. ani. Hîc agitur de ſacrificio pro peccato ſingularis pſonæ, cùm dicitur: f ¶Offeret caprā: vel ouem, vt dicitur. ſ. eo. ca. Hoc autem moraliter facit, qui ſtoliditatem vel ignorantiā q ſibi cauſa pctī fuit, p attētionem diuinæ legis & impletionē ei⁹ q̄tū ad ea q̄ ſunt de neceſſitate ſalutis excludit. ¶Allegorice verò poteſt de Chriſto totum exponi. Dicitur enim. j. Ioh. ij. q ipſe eſt propitiatio p peccatis nřis: Et nō p noſtris tm̄, ſed etiā p totius mūdi: ppter qđ figurat⁹ fuit p ſacrificiū ſacerdotis, multitudinis, principis, & pſonæ ſingularis, propter qđ p vitulū immolatū figuratus fuit ratione ſuæ paſſionis: & per hircum & caprā propter ſimilitudinē carnis pctī, & p ouem ratione vitæ innocentis.

Moralit.

Peccatum princpis.

Allegorice

* eius

† ſ. 3. d.

† & expiabit cū ſacerdos

A
Moraliter ☞ a Sin autem de peco. Eſicius. Oblationi capræ quam offerunt q̄ de pplo ſunt, ouē cōiunxit. in pplo eñ pñt eſſe ſimplices aliqui q̄bus cōueniat ſacrificiũ ouis, qđ in holocauſti ſacrificiis & pacificorũ demōſtraẗ. Non ſolũ enim princeps. i. ſciētia ſublimior vel pplaris, ſed ſi quis eſt in populo ſimplex, ſi fortè peccauerit, pœnitere debet ad redēptionē pctī. Ideo autem non arietē, ſed fœminā offerri p̄cepit, quia popularibus ſacrificiũ fœminarum deputauit. In his euidēter cōteſtãs, vt p̄nceps q̄ ſciētia p̄eminet, nō ſolũ exhibeat ſimplicitatē colũbę, ſed & ſerpētis aſtutiā. Qui verò in pplo eſt, q̄uis ſimplex, ſi fortè peccet, non ignoſcitur ei, niſi per oblationem pœnitentię peccatũ diluerit. Cętera expoſitione non indigent. Cũ eñ ꝓ pctō ſacrificium fit, de capra & oue ſimilia p̄cipit.

† ſanguinē oblationis

CAP. V.

An ſciens aliquē iurare falſum peccet; &c.

SI peccauerit ani. &c. Augu. Videtur dicere peccare hominem qui audit aliquē falſum iurare: & ſcit eũ falſum iurare & tacet. Tunc autem ſcit, ſi rei de qua iuraẗ teſtis fuit aut vidit. ſ. aut conſcius fuit, id eſt aliquo modo cognouit: aut oculis conſpexerit: aut qui iurat indicauit illi. Ita enim conſcius eſſe potuit. Sed inter timorem huius peccati & timorem proditionis hominũ, nō p̄ua extat plerunq; tētatio. Poſſumus enim paratũ ad periurium admonendo vel prohibendo à tã graui peccato reuocare. Sed ſi non audierit, & coram nobis falſum iurauerit, vtrum prodendus ſit etiam ſi proditus incurrat periculum mortis, difficillima quęſtio eſt: Sed quia nō expreſſit cui indicandum ſit, an cui iuratur, an ſacerdoti, an cuipiã q̄ non ſolũ nō poteſt eũ perſequi irrogando ſuppliciũ, ſed pro illo pōt orare. Videẗ mihi ꝙ ſe homo à tali pctō exuit, qui talib9 indicat, qui magis piurio ꝓdeſſe q̄ obeſſe poſſunt, corrigēdo. ſ. vel orando: ſi ipſe confeſſionis ſibi adhibeat medicinam. Notandum tñ ꝙ pro hoc peccato ſacrificium non iuſſit offerri, ſed ſtatim ſubiunxit: Anima quę tetigerit aliquid immundũ &c. ¶ Eſici9. Si peccauerit &c. Nō repetit q̄ ſuperius dixit: generaliter de omni peccato agēs, & q̄ debeant offerre pręcipiens. Cùm enim dixit, Si peccauerit anima de populo terrę &c. Carnalē Iſraël oſtēdit, qui cognoſcens mandata legis dei, non debuit quippiam tranſgredi: tranſgreſſus autem debuit pœnitere. Nunc autem dicens: Si peccauerit anima, non addit, de populo terrę. Ait enim de peccatis, quibus ſit neceſſe etiam gentes abſtinere. i. idoloticis ſuffocatis ſanguine & fornicatione, ſicut & in ſequentibus inuenies. Superius quoq; peccatum per ſemetipſum delinquentis, hîc autem alienis peccatis contaminatum demonſtrat. Hoc enim innuit tact9 immundi morticini & à beſtia capti, apertiſſimè oſtendens, quia alterius peccatis vel errori non debemus conſentire, ſed arguere. c ¶ Anima quæ tetigerit immundum ſiue ꝙ occi. Eſicius. Moraliter. Non corporis, ſed rei immundas tactiones oſtendit. Vñ: Qđ intrat in os non coinquinat hominem: ſed q̄ exeunt à corde, prauę cogitationes, ſcilicet homicidia, adulteria & huiuſmodi: hęc ſunt quę coinquinant hominem: ideo immunda dicũtur. Morticinum enim hominem in peccato mortuum ſignificat. Vnde: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. A beſtia captus eſt, qui à diabolo ad peccandum illectus eſt. Lxx. addiderunt immundum. Non enim omnis qui à beſtia capitur, omni modo occiditur, vt Petrus, ſed poteſt dicere cum Dauid: Anima noſtra ſicut paſſer, erepta eſt de laqueo venantium. Gregor. Moraliter. Iuramentum proferre eſt voto nos diuinę ſeruituti alligare, cũ bona opera promittimus, bene facere ſpondemus, cum abſtinentiã & cruciatum carnis vouemus, nobis malè facere iuramus,

B

Allegorice

† & expiabit ſacerdos pctm̄ ipſi9

† cadauer feræ immũdę, vel cadauer aïalis mundi, vel cadauer reptilis immundi

Moraliter Mat. 15. b.

Matth. 8. c.

Pſal. 123. c.

Moraliter

pro eo, & dimittetur ei. Si au-
a ¶ Qui ſimplex in populo eſt.
tem de pecoribus ôbtulerit ui-
¶ Quia per ſimplicitatem peccauit.
ctimam pro peccato, ouem ſci
a ¶ Vt pœnitentia ſit munda.
licet immaculatam, ponet ma-
num ſupra caput eius, & immo
¶ Expoſita ne exponas, grandis enim tibi reſtat via.
labit eam in loco, ubi ſolent cædi holocauſtorum hoſtiæ. Sumetq; ſacerdos de †ſanguine eius digito ſuo, & tangens cornua altaris holocauſti, reliquũ fundet ad baſim eius. Omnem quoque adipem auferens, ſicut auferri ſolet adeps, qui immolatur pro pacificis, & †cremabit ſuper altare incenſum domini, †rogabitque pro eo & pro peccato eius, & dimittetur illi.

Cap. V.

SI peccauerit [a]
a ¶ Quælibet non de populo terræ vt ſupra. ¶ Hic pro peccato ſacrificiũ non præcipitur offerri.
animã & au- [b]
dierit uo- [c]
¶ Falſum
a ¶ Rei quæ iuratur.
cem iurãtis, teſtiſq; fuerit quòd [d]
aut ipſe uidit, aut conſcius eſt:
a ¶ Sacerdoti, vel ei qui prodit non obſit,
niſi indicãuerit, portabit iniqui [e] [f]
a ¶ Imitando.
tatem ſuam. Anima quæ teti- [g]
a ¶ Quod procedit de corde coinquinat hominem.
b ¶ Peccatum alterius.
gerit âliquid immũndum, ſiue
a ¶ Spiritualiter. b ¶ Diabolo ſcilicet. ¶ Spiritualia vitia ſignificat, quæ inſtigante diabolo perpetrantur, vt eſt odium, inuidia & huiuſmodi.
†quod ôccíſum à beſtiâ eſt, aut
a ¶ Propria concupiſcentia, b ¶ In carnalibus peccatis: quæ ſunt gula, luxuria & cætera, quæ ex humana concupiſcentia procedunt.
pêr ſe mõrtuum, uel quodlibet
a ¶ Quod pectore & ventre graditur. ¶ Bos ſignificat qui tantum terrena cupiunt & curant, nihil de cæleſtibus cogitãt: ergo polluiẗ qui tales imitatur.
b ¶ Obliuio enim animæ inquinatio eſt.
aliud rẽptile, & †õblita fuerit im [h]
a ¶ Patientes fluxum ſanguinis vel ſeminis, & menſtruatas. & quoſdam alios ſignificat, de quibus paulopoſt ſubtilius legiſlator agit.
b ¶ Conſentiendo vel faciendo.
mũnditiæ ſuæ, rea eſt & dẽliqt. [i]
Et ſi tetigerit quicq; de immun [k]
a ¶ Non omnis immunditia hominis polluit tangentem.
ditia hominis iuxta õẽm impuritatẽ, qua pollui ſolet, †oblitaq; [l]

ramus, Sed quia nemo eſt qui interdum inter pia vota non peccet, pro peccato agna ſiue capra offerri præcipitur. per agnam actiuę ☞ vitę innocentiã

C
Actiua vita & cōtemplatiua.
Diuiſio

NIC. DE LYRA.

CAP. V.

SI peccauerit anima. Hîc cōſequenter agitur de oblatione ſeu ſacrificio pro pctō ex paſſione vel negligentia facto. Et primò in his, q̄ cōtingunt i cōuictu hominũ. Secũdò in abuſu ſacrorũ, ibi: Locutuſq; eſt &cę. Aïa ſi. Prima diuidiẗ in tres ptes, ſcđm tria genera pctōrũ. Secunda ibi: Aïa q̄ tetigerit, tertia ibi: Aïa q̄ iurauerit. Primum contingit ex inordinata affectiōe amoris vel odij vel huiuſmodi, videlicet quãdo requiriẗ ab aliquo iuramētũ de dicēda veritate in caſu teſtimonij, & tacet veritatem ex inordinato amore ad illũ: qui damnificareẗ vel alia pœna puniret, ſi ipſe deferret teſtimonium veritati, vel econuerſo, quando tacet veritatē ex odio. ſ. in caſu in quo aliquis liberaretur à calumnia ſi veritatem diceret: & hoc eſt quod dicitur: a ¶ Si peccauerit anima. Et ſubditur modus peccandi cùm dicitur: b ¶ Et audierit. Et accipitur &, pro ideſt c ¶ Vocem iurantis: Id eſt adiurantis eius. ſ. qui requirit ab eo iuramētum. Vnde in Hebræo habetur: Vocem iuramenti. ſ. quod ab eo requiritur, vnde ſubditur. d ¶ Teſtis fuerit &c. Id eſt vocatus in teſtem de eo quod vidit, aut per alium modum ſciuit. e ¶ Niſi indicauerit portabit. ſ. iudici requirenti, ita quod per eius taciturnitatem deficit declaratio veritatis. Ex quo patet, quòd iſta lex non loquitur de occultis omnino, quæ non poſſunt probari. f ¶ Portabit iniquitatem ſuam & cætera. Quia ſi talis taciturnitas declararetur, poſtea coram iudice debet ab eo puniri: ſi autem fuerit occulta: debet pro peccato ſuo ſacrificium deo facere, & cum hoc damnum reſtituere proximo, quod per ſuã taciturnitatem intulit. g ¶ Anima quę tetigerit aliquid immundum & cæt. Hîc ponitur ſecundum genus peccati, & accidit ex negligentia. ſ. quando aliquis ex tactu rei immundæ polluitur, & negligit ad purificationem recurrere, & tunc oblitus ſuę immunditiæ intrat atrium tabernaculi, vel comedit de ſanctificatis, q̄ nō ſunt licita niſi hominib9 mũdis, & hoc eſt qđ dicitur: h ¶ Et oblita fuerit im. &c. Et ſic ingeret ſe intra atriũ, vel comedet ſanctificatum. i ¶ Rea eſt & deliquit. Debet eñ purgari ſacrificio ſi fuerit ignoranter factum, ſi autem ſciēter debet puniri, vt dicitur. ĩ. vij. ca. k ¶ Et ſi tetigerit quicq; de immun. ho. i. hominis mortui, vel ſeminifluí, vel menſtruatę, vel aliorũ quib9 polluiẗ homo ex contactu. l ¶ Oblitaq; & cę. ſuæ immunditiæ, fecerit ea quæ prædicta ſunt.

† vel adolebit ſacerdos ea

D

~✠ Cognouerit po-

Moraliter. a ¶ Si peccauerit anima. Hîc ſenſus literalis eſt moralis: nam ille qui tenetur teſtificari veritatem quam nouit & tacet, peccat: de quo debet ſatiſfactionem facere per debitam pœnitentiam, & ſi per taciturnitatem proximum damnificauit, tenetur ad reſtitutionem. g ¶ Anima quæ tetigerit aliquid immundum ſiue quod occiſum. Nihil apud deum immundum reputatur, niſi peccatũ: & ideo moraliter immundum tangit qui peccato corde conſentit, vel quod peius eſt, opere perficiẗ. k ¶ Et ſi tetigerit quicq; de immunditia hominis & cætera. Immunditiam hominis tãgit, qui eo ſuadente verbo vel exemplo, peccatum conſimile facit.

✠ Subiacebit de-

† latuerit eã
Moralit.

† latuerit eã

E vitę innocētia. Per caprā q̄ in ſummis rupibus paſcitur, contēplatiua vita ſignificat. Qui ergo ſe aſpicit, ꝓmiſſa nō implere, ſeipſum debet vel innocētia boni opis, vel in ſublimi paſtu cōtēplationis aſcēdere. Et notandū q̄ agna de gregibus, capra verò de gregibus iubet̃ nō offerri q̄a actiua vita multorū eſt, cōtēplatiua paucorum. & cùm agimus quæ multos agere conſpicimus, quaſi agnam de gregibus damus. Sed ſi offerentis virtus ad agnam capramq́ non ſufficit, in remedio pœnitentię duo pulli columbarum, vel duo turtures offeruntur. Pulli columbarum gemitum habent pro cantu. Ergo per duos pullos columbarum, aut duos turtures, duplex pœnitentium gemitus deſignatur, quia ſcilicet recta neglexímus, praua fecimus: vnum turturem pro peccato offerimus, cùm pro culpa gemimus, de altero holocauſtum facim⁹ cùm pro bonis neglectis noſmetipſos funditus ſuccendentes igni doloris ardemus.

a ¶ Anima quæ iuraue. &c. Aug. Quid eſt quòd pro tacito periurio, vel tacto morticino, vel aliquo immundo nullū ſacrificium præcipit? Pro eo verò quòd quiſq́ falſum neſciens iurat, agnam vel capram offerri decernit, an pro omnibus ſupradictis hoc ſacrificium oportet intelligi Omnibus enim enuntiatis intulit ſacrificiū expiationis. b ¶ Intellexerit delictū & cætera. Eſicius. Notandum quòd delictum aliquando ſignificat qđ contra ſolū præſumitur deum, vt in ſanctis vel in iuramentis. Aliquando omne peccatum quod ad ſciētiā peruenit, legiſlator delictum dicit. Vbicunq́ autem cognitio peccati ſiue p̄feratur ſiue ſubinferatur, delictum vocatur. Cùm enim delictum cognoſcitur in deum delinquitur. Non enim fruſtra legiſlator hoc ſermone vtitur: nam quemadmodum differentes conuerſationes hominum in exordio per holocauſta & ſacrificia ſalutaria deſignauit, vt vias multas aperiret, ita non vnam ſed multas ſpecies oblationum pro peccato ſanciuit, vt plures modos pœnitētiæ proponeret: quoniam non omnia poſſumus omnes, nec omnis pœnitentia omni peccato conuenit. Vel congrua. Saccum nanq́, ieiunium, lachrymas, orationem cōtinuam & ſimilia, ſenex vel infirmus quomodo ſuſtinebit; ſed habet alium pœnitendi modum, ſicut ſequentia oſtendunt.

c ¶ Sin autem non potue. & cætera. Eſicius. Hoc adijciamus, vt ſi quid horum princeps peccauerit, hircum offerat de capris, condignam ſcilicet pœnitētiam ſibi, q nec peccare debuit, nec communicare alijs, nec ſubditos ad peccādum prouocare. Qđ ergo euenire non debuit, indiſcuſſum reliquit. ¶ Sin autem & cæt. Eſicius. Qui non poteſt affligere ſe continue, cinerem vt panem manducare, potum cum fletu temperare, & his ſimilia, ſemetipſum ad contēplandum deum, legis ſtudium pœnitendo offerat, totam mentem ſuam cæleſti conuerſationi conſecrans, terrena pleniſſimè deuitans, vnde ſperatur remiſſio peccatorum & iuſtificatio. Ideo vnum fit pro peccato, id eſt pro emundatione peccati, alterum in holocauſtum, quia ſeipſum pleniſſimè deo ſacrificat. d ¶ Retorquebit caput & cæte. Grego. Allegor. Mors Chriſti ad coniunctionem ſui corporis, id eſt eccleſię, non ad ſeparationem valuit. Mediator em̄ eſt dei & hominum & caput noſtrum, & verę mundationis hoſtia, & dum pro nobis hic mortem pertulit verius inhęſit. Poſt ſectionem ergo caput turturis ſuo corpori inheret, quia Chriſtum ab eccleſia nec mors diuidere valet. Perſecutores intulerunt mortem, vt ab eo ſcinderent fidelium deuotionem, ſed inde fides creuit, cùm crucifixum & ſepultum viderunt, eum ab amore omniū diuiſiſſe crediderunt. Sed caput turturis inciſum eſt, necā ſuo corpore abſciſum, ex eo em̄ q̄ pro nobis mortē pertulit, omnes nos ſibi veri⁹ in ipſam mortē ſuam coniunxit. ¶ Grego. Moralí. Retorqbit &c. In ſacrificio dei turtur eſſe debem⁹, vt caput noſtrum ad pēnulas retorqueat̃ .i. ſenſus ad virtutes. Per caput mentē intelligim⁹, q̄a ſicut caput corp⁹, ita mens actiões regit. Sed caput collo inhęret, nec fundit⁹ abſcindit̃, quia mēs nr̄a à carnis delectatiõe eſt ſeparāda, nō à carnis neceſſaria cura, nec curā carnis faciam⁹ ī deſiderijs. Caput ergo turturis partim abſcindatur, & partim collo inhęreat. e ¶ Abrumpatur &c. Vult nos non ſeruire corpori, ſed abrumpi vel retorqueri, ne lex peccati regnet in membris noſtris. Quia verò corp⁹ noſtrum non debem⁹ odio habere, nec diaboli facturam ſecundū hæreticos extimare, ſed mēti ſupponere, nō pręcipit ſeparari corpus à collo, vtrūq́ enim vni⁹ eiuſdēq́ creatura eſt. f ¶ Fundamentum &c. Lxx. Baſim qđ eſt euangeliū, q̄a ſcđm intentionem ſacrificij Chriſti & euāgelij debet ſacrificium pro peccatis offerri. Vnde addit: Quia pro peccato eſt, nihil em̄ ſic à peccato eripit quemadmodum imitatio Chriſti, & obedientia euangelicæ prædicationis.

Quòd ſi non

Margin: ꝺ degregib⁹ — †expiabitq́ ſacerdos p̄tm̄ eius Delictum — F — Virgilius i buccolicis. — 1. Timo. 3. a †diuidat — Moraliter & dignum nota. — Allegori ce — 1. Tim. 2. b. — G Moralí. — Ro. 13. d. — †ſcđm oia q̄ ſolet pfer re homo cū iuramē to — †cōfiteat in quod peccauit — † agnam — H — Moralí.

cognouerit poſtea, ſubiacebit [a b]
a ¶ Aperte pronuntians.

[a] delicto. Anima quæ iurauerit & [c]
a ¶ Lxx. diſtinguens labijs ſuis, id eſt diffiniens & ſecernens a cæteris quæ ſolo dicto non tenent.
a ¶ Vt Herodes Herodiadis filiæ.

protulerit labijs ſuis, ut uel male [d]
b ¶ Et non fecerit. c ¶ Bene vel male facere.

quid faceret uel bene, †& id i pſum iuramento & ſermone fir-
a ¶ Prius ignorans.

[b] mauerit, oblitaq́ poſtea intelle-
a ¶ In omnibus quę dicta ſunt.

xerit, delictum ſuum, †agat pœni [f]
tentiam pro peccato, & offerat [g]
a ¶ Perfectam innocentiam. ¶ Aptam ſimplicibus. ¶ Quia de populo. b ¶ Perfectam pœnitentiam.

de gregibus †agnum ſiue capram, [h]
a ¶ Patrem. ¶ Id eſt orare nos faciet vel ſanctos pro nobis. b Chriſtus.

†orabitq́ pro ea ſacerdos & pro
a ¶ Conſuetis vtitur verbis, ad memoriam reuocans ea quæ in deprecatione pro peccatis accepit.

[c] peccatis eius. Sin autem non [i]
a ¶ Agnam vel capram.
b ¶ Contemplatiuam vitam, & meditationem legis intentam.

potuerit offerre pecus, offerat
a ¶ Seculum relinquat: turtur enim ſoliuagus ſolitudinem ſignificat.
b ¶ Munditiam & ſimplicitatem.

duos turtures, uel duos pullos co [k l]
a ¶ Ingens gemitum & luctum mente & corpore.
b ¶ Pro emundatione peccati.

lumbarum domino, unum pro
a ¶ Quia tota cõuerſatio deo conſecratur.
¶ Quia non offerebatur ſacrificium pro peccato: cum autem de holocauſto loquebatur, turturē nominauit, & duos non dixit.

peccato, & alterum in holocau-
a ¶ Chriſto: quæ enim ſecundum ſpiritum: aliquando ipſum ſempiternum, & eo mediante offeruntur, accepta ſunt.

ſtum, dabitq́ eos ſacerdoti. Qui
a ¶ Nemo offerens poteſt holocauſtum fieri, niſi prius a peccato liber fuerit: modum libertatis ſupponit dicens, retorquebit.

[d] primum offerens pro peccato re
¶ Mentem.

torquebit caput eius ad pennu-
a ¶ Lxx. ſpondulæ vel ſpondili roti ſcilicet corpori quia colli firmitas, ſanitas & ſubſtantia corporis eſt.

las, ita ut collo adhæreat, & non
a ¶ Vnde: Soluite templum hoc & cætera. Iohan. 2. d.

[e] †penitus abrumpatur, & aſper-
get de ſanguine eius parietem al-
a ¶ Corporis Chriſti.

taris. Quicquid autem reliquum
[f] fuerit, faciet diſtillare ad funda-
mentum eius, quia pro peccato
a ¶ Omnino abrenuntians ſeculo.

eſt. Alterum uerò in holocau-
ſtum adolebit, ut fieri ſolet:
a ¶ Admirabilis legiſlator deus qui humanæ imbecillitati condeſcendit, & modum reperit, per quem non minora mereantur infirmi.

rogabitque pro eo ſacerdos

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Cognouerit poſtea. Pctm̄ ſuū ꝑ recordationē ſuę immūditię. b ¶ Subiacebit delicto. Modo ꝑdicto. Cōſiderādū q̄ in iſtis duob⁹ generib⁹ pctōrum ꝑdictis nō determinat̃ hic aliqđ ſacrificiū q̄ debeat expiari: & ideo dicūt aliq́, q̄ tale debet fieri ſicut in caſu ſequēti, vbi ponit̃ forma ſacrificij ꝓ illo caſu & duob⁹ ꝓcedētib⁹. Alij dicunt, q̄ ſacrificiū hic nō determinat̃, q̄a debet fieri ſcđm arbitriū ſacerdotis. c ¶ Aīa q̄ iurauerit. Hic ponit̃ tertiū genus pctī q̄d ſīlr accidit ex negligētia, videlicet qñ aliqs iurat ſe facturū aliqđ, & negligit adimplere, & ex tali negligētia dat obliuioi, & ꝑoſtea recordat̃, & hoc eſt q̄ dicit̃: Aīa q̄ iurauerit &c. Et ſequit̃: d ¶ Vt vel male quid faceret. Dicunt hic aliq́ q̄ hoc intelligit̃ de malo pœnę ſibi infligēdę, vt pote ſi iurauerit q̄ ſe affligeret ieiunio, vel alio modo ad carniſmortificationē. Dicūt aliq́ q̄ hoc etiā pōt intelligi de malo culpę: vt ſi qs iurauerit dānificare proximū iniuſtè, vel aliquod huiuſmodi: nō q̄a tale iuramentū ſit adimplendū, ſed q̄a ſic iurādo peccauit. e ¶ Oblitaq́ poſtea itellexerit delictū ſuū. ſcilicet malè iurando, vel iuramentum licitum non implendo. g ¶ Offerat de gregibus agnam ſiue capram. Si facultas eius ad hoc ſe extendit. i ¶ Sin autem &c. offerat duos turtures vel &c. Cætera patent ex prædictis vſq́ ibi:

Et dimittet

b ¶ Subiacebit delicto: Id eſt pœnę pro peccato ſecundum arbitrium boni cōfeſſoris. c ¶ Anima quę iura. Hic agit̃ de tranſgreſſione iuramenti per obliuionē implendi. Ideo ſubdit: e ¶ Poſtea intellexerit. per recordationē. f ¶ Agat pœnitentiā. de omiſſiõe eius quod iurauerat facere. g ¶ Et offerat de gregib⁹ agnā: Id eſt redeat ad innocētiā, que per agnam ſignificatur, & hoc facit cùm fideliter implet qđ omiſit. h ¶ Siue capram, id eſt agat: pœnitētia corpalē, ſi ei⁹ qđ omiſerat, non habet iplēdi facultatē. vel k ¶ Duos turtures. ſ. corde & ore gemēdo, ſi fuerit ipotēs ad pœnitētiā corpalē. l ¶ Duos pul. &c. i. act⁹ gemię charitatis, nā vniuerſa delicta opit charitas: Prouerb. x. b. Vel ſimilā. i. farinā tritici, quę perfectam ſignificat contritionē, eò q̄ farina terit̃ inter molas.

Anima ſi prçuari-

A a ¶ Quòd ſi non quiue. Quia nō om̄e tp̄s ad pœnitētiā
facile,qn̄.ſ.ipſa pœnitentia abutimur,& fructū eius ad pctm̄ redeū
tes abolemus,legiſlator innuit dicens:Quòd ſi nō quiuerit manus
Queſtio eius &cætera. ¶ Auguſtin. Quæritur vtrum vbiq; accipien
teralis dum ſit quod dictum eſt,ſi non valet manus eius offerre ouem,
eum debere par turturum aut duos pul-
los colūbarum.Et ſi hoc quoq; nō valet,
certā ſimilaginis quātitatem. Si em̄ vbiq;
intelligitur,nō pōt dici ſacerdotē non hr̄e
vitulū,aut ſynagogā:aut principem non
habere caprum aut ouē.Et ſi ita eſt:quid
opus erat poſtea dicere,tacitum periuriū
aut tactum immundū,& periurium per
ignorantiam factum purgari ſacrificio a-
gnę vel caprę,cū idē ꝑceptū ſit in illa ge-
neralitate,ad quam iſta potuerunt pertine
re?Si autem iſta diſcernuntur,ꝙ licebat,ꝓ
eis turtures vel colūbas:vel ſi hęc non eſ-
ſent,ſimilā offerri:vbi autē nō dictū eſt,nō
licebat,nō videt̄ ſubuentū eſſe pauperib⁹:
quoniā multa poſſunt eſſe delicta nō ſpe-
cialiter exꝓſſa,q̄ ad illā generalitatē referū
tur,vbi grauarent̄ inopes,ſi tm̄ caprā &
agnam,non etiā & illas auiculas & ſimilā
offerri licebat.Niſi fortè quis dicat diſcer
ni iſta nominatim exꝓſſa ab illis q̄ genera
liter ſunt memorata,qa hîc agnā dixit, ibi
ouem:vt ętas aliquā faciat differentiā, dū
✻odorē ei⁹ tm̄ intelligat̄ pauperib⁹ ſubuentū,vt ſi nō
vel in moni habeāt illa quadrupedia,memoratas aues
mētū eius vel ſimilaginē offerant pro peccatis igno
rantię.Si autem mouet,quare cùm genera
B liter omnia peccata ignorantię concluſe-
rit,& ſacrificia non pro diſtantia peccato
rum quam non fecerat,ſed pro diſtantia
perſonarum diſtinxerit, poſtea noluerit
etiam pctā diſtinguere,& ſacrificia ꝓ eo-
rū varietate & diuerſitate ꝑcipere? Quaſi
1.Cor.6.d. nō ad illā generalitatē pertineret omnia:
+ ceremo- ſic factam poſtea exceptionē oportet in-
nias. telligi,vt q̄cūq; remāſerint his exceptis, q̄
ſpāliter memorata ſunt,in illa generalitate
intelligam⁹:Qui mod⁹ locutionis in ſcri-
pturis tn̄ ſanctis reperitur. Tale eſt illud:
Omne pctm̄ qđcunq; fecerit homo,ex-
tra corp⁹ eſt.Nihil em̄ pcti prætermiſiſſē
videtur:poſtea tamē excipit.Qui aūt for-
✻ dño nicatur,in corpus ſuum peccat,qđ ſcđm
conſuetudinem locutionis ita diceretur:
Omne pctm̄ qđcūq; fecerit homo, forni
catione excepta extra corpus eſt. Qui aūt
fornicatur,in corpus ſuum peccat.Ita & hîc cùm prius generaliter
illa omnia ignorantię peccata dixerit,quę illis commemorauit ſa-
crificijs expianda,poſtea excipit illa quibus diſtinctè poſitis certam
ſacrificiorum purgationem adhiberet,vt cętera omnia ab iſtis ad il
Allegori lam generalitatem pertineret. d ¶ Ephi.Eſi.Allego.Menſura eſt
ce trium menſurarū.i.tres modios cōtinēs.Chriſtus ergo eſt,qui ſacri
ficium offert,& ipſe ſacrificium eſt.Quia ephi menſura trium mo-
Trinitas diorum trinitatem innuit,quia vna menſura eſt,quia in ea vna dei-
tas eſt.Tres verò habet menſuras.i.tres perſonas perfectas,& toti-
dem ſubſiſtentias,vt non peccemus,ſi partem,carnem domini dici
Coloſ.2.b. mus propter inſeparabilem incarnati verbi vnionē.pars autem eſt
trinitatis,quia gloria eius & virtus eſt indiuiſibilis,vn̄ Apoſtolus,In
1.Ioh.2.d. ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.Et Iohannes,
Qui negat filiū,nec patrē habet.Qui confitet̄ Ieſum,& patrē habet.
Chriſt⁹ ergo eſt ephi,habēs in ſe plenitudinem trinitatis,decima ei⁹
caro,in quo oſtenditur ſublimitas diuinitatis eius humanitatis re-
ſpectu:propter qđ & pars dicitur,& integro homini verbum in-
carnatum eſt,qui & legē impleret.Denari⁹ perfectus eſt:& decē le-
Nu.18.d. gis continet mādata.Vnde & decimę decimā pręcipuā ſacerdoti.i.
Chriſto lex deputauit,quaſi maſſę noſtrę primitias habenti.Qui er-
Matth.18.c go poſt pręuaricationē pœnitentiā vult agere,in ſpe Chriſti agat,
qui ait:Non dico tibi ſepties,ſed vſq; ſeptuagies ſepties,in quo fre-
Ioh.10.f. quenter peccantibus ſpem pœnitentię non aufert. ideo implet pu-
gillum in memoriam eius qui obtulit.i.memor verbi ſui, quo ait:
Nō peribūt in ęternū:& nō rapiet eos quiſq; de manu mea.Pugillū
monimentū offert.i.verbū ſcđm qđ promiſit non perire eos qui
ſub manu eius fuerint. c ¶ Non mittet in eum &c. Quaſi non
eſt hęc perfecta pœnitentia,ideo oleum nō habet,id eſt ſpiritualem
lętitiam hilari

lætitiā hilaritatis nec thus,quia nec cōfidendū eſt ei in orōnib⁹.Sed C
tradat q offert oblationē ſacerdoti.i.ſpem ſalutis cōmittat diuinæ
pietati. d ¶ Quia pro peccato. Quia neſcit vtrum boni odo
ris ſit oratio eius q frequenter præuaricatur.Vnde: Quis ſcit ſi cō Ioh.3.d
uertat̄ & ignoſcat deus,& relinquat poſt ſe bn̄dictionē?Non ſinit
ergo deſpare,nec tn̄ pſumere,ne iterū ne-
gligētes ſint. e ¶ Pugillum.In pugillo
ſcriptura ſignificat̄ quo ſcribitur.Scriptū
ē aūt:Nō dico tibi ſepties,ſed vſq; ſeptua Mat.18.c.
gies ſepties.Per pugillum ergo innuit deū
exorandū eſſe,vt meminerit ſcriptę miſe-
ricordię ſuę,vt eā nobis donet:ſicut fratri
bus donari iubet.hoc em̄ orantē munda
bit ſacerdos magn⁹. f ¶ Anima ſi præ-
ua.&c.Eſici⁹.Ab omni pctō abſtinendū
eſt,ſed maximè ab eo qđ cōtra ſancta cō- Peccatū cō
mittit:quantū aūt ſit horrēdū, oblatio te tra ſancta.
ſtat̄.Nuſq; enim à principio hiſtorię, niſi
hoc in loco aries offerri iubet̄,in quo ne-
ceſſitas & vtilitas ſacrificij ꝓhibet̄. nō of-
fert̄ hîc hircus,nō capra,non ouis,nō par
turturum ,aut duo pulli columbarum.
g ¶ Ceremonias per &c.Orige.Mul-
tę ſpecies ſanctificatiōis ſunt.Eſt oleū,quo
vngitur ſolùm tabernaculum. Et thymi-
ama,de quo dicitur: Quicunq; talē cōpo
ſitionem fecerit,peribit de populis ſuis.
Panes quoq; ꝓpoſitiōis ſoli mares come
dunt,qui ſunt de ſtirpe Aaron. ¶ Myſti Myſtice
cè autem in his q̄ ſctificata ſunt ,peccat q D
in ſacro loco aliquid irreuerenter vſur- † ſup obla-
pat,vel res diuinas indignè tractat. tiōes dn̄i o-
Duobus ſiclis blatio eſt,ꝓ
pctō. Et ex-
piabit ſacer
dos pctm̄
ipſi⁹ & di-
mitret̄ ei:&
erit ſacerdo
ti ſicut ſa-
crificium

& pro peccato eius,& dimittetur ei. a
a ¶ Lxx non inuenerit,quia ſcilicet diuitiis pœnitentiæ abutendo importune expendit.

a Quòd ſi non quiuerit manus eius b
a ¶ Minus ergo hædum vel ouem offerre poteſt.

offerre duos turtures,aut duos pul
¶ Quaſi ne deſperet.

los columbarum:offeret pro pec- c
a ¶ Perfecte credendo in ſanctam trinitatem. Ephi nanq; tres modios continet,& denarius perfectus eſt.

b cato ſuo ſimilæ partem ephi deci-
a ¶ Timere debet,ne forte non ſuſcipiatur cuius pœnitentia maculatur,quaſi miſericordia & compaſſione indign⁹.
b ¶ Lætitiam hilaritatis.

c mam. Non mittet in eam oleum, d
a ¶ Nec ſpem ſalutis ponat in orationibus.

d nec thuris aliquid imponet, quia
¶ Chriſto.

pro peccato eſt:tradetq; eam ſacer
a ¶ Quo ſcripta ſignificatur miſericordia.

e doti:Qui plenum ex ea pugillum
a ¶ Altare corpus eſt eius,quod omne ſuſcepit peccatum: etiam quod videbatur non purgandum,ideo addit,quia pro peccato eſt,oſtendens quia Chriſtus omnia peccata ſuſcipiet.

hauriens ✻ cremabit ſuper altare † in
a ¶ Quia miſericors & fidelis ſacerdos eſt,qui orat pro peccatis populi.

monimentum eius qui obtulit, rō
gans pro illo & expians: reliquam e
a ¶ ſolus. b ¶ Id eſt gratia ſua offerentē ſaluabit.

uerò partem ipſe habebit in mune
re.Locutuſq; eſt domin⁹ ad Moy- f
f ſen,dicens: Anima ſi prçuaricans g
g ceremonias per errorem in his
a ¶ Vſurpauerit ſcilicet qđ debetur ſanctis vel ſacerdotibus vel oblationibus.

quæ domino ſunt ſanctificata pec
a ¶ Firmiter credat ,plenam fiduciam habeat in redemptione ſanguinis Chriſti:hic eſt enim aries inter vepres hærens cornibus. b ¶ Delictum appellat quod in conſcientia eſt,& quod in iurando aut in ſancta agendo commiſſum eſt.quia æque contra deum eſt.

cauerit, offeret ✻ pro delicto ſuo a- h
¶ Saluatorem. ¶ Qui peccatum non fecit.

rietem immaculatum de gregibus,

Nicolaus de Lyra

a ¶ Et dimittet̄ ei. Dicit hîc Ra.
Sa.ꝙ ſi eſſet iuramentū de pecunia vel a-
lia re quę poteſt pecunia menſurari ,vt ſi
iuraſſet ſe daturum alteri centum ſolidos
vel huiuſmodi,non eſſet liber pro huiuſ-
modi ſacrificijs:ſed teneretur implere iu-
ramentum,niſi excuſaretur per impoten-
tiam ſuperuenientem vel alio modo.
b ¶ Quod ſi non quiuerit &c.i. fa-
cultas ipſius offerre aues. c ¶ Offeret
pro peccato ſimilę partem ephi de.
Quāta aūt ſit mēſura ephi,dictū fuit Exo.
xxvj. d ¶ Nō mittet in eā oleum ne
q; thus. Dicit Ra.Sa.ꝙ oblatio eſt pro
pctō:ideo nō debet decorari.oleū aūt im
miſſum decorat q̄tū ad colorē,qa lucidū facit illud,in quo immit-
tit:thus autē qđ eſt aromaticum,decorat q̄tū ad odorē.Doctores
aūt noſtri aliam cauſam aſſignant,videlicet,quia per oleum deſigna
tur dei miſericordia;per thus verò qđ eſt odoriferū,acceptatio di-
uina,& ideo in oblatione pro peccato nō ponebat̄ oleum nec thus:
quia peccator nō debet ſeipſum aſſecurare ꝙ peccatū ſit ſibi dimiſ
ſum,vel munus ſuum deo acceptum,ſed debet ſemper timere.
e ¶ Reliquā vero partē &c.Ratione laboris ſui in immolatio
ne ſacrificij. f ¶ Locutuſq;.Hîc conſequēter deſcribit̄ oblatio ꝓ
peccato qđ cōſiſtit in abuſu ſacrorū.Circa quod ſciendū,ꝙ aliqua Quibus ſa-
fuerūt ſacra quibus non erat licitum vti;ſicut thymiamate pro de- cris erat li-
lectatione odoris,& oleo vnctionis pro medicamine infirmitatis. citum vti.
& de abuſu taliū per errorē facto loquit̄ hîc ſcriptura:vt dicunt a-
liqui.Alij dicunt,ꝙ loquitur hîc de abuſu primitiarum quæ erant
ſanctificatę domino,eò ꝙ ſacerdotes domino miniſtrantes debe-
bant inde ſuſtentari.& ideo ſi aliquis per errorē aliquid de talibus
ſuis vſibus applicaret,debebat facere ſacrificium quod hîc determi
natur.& huic dicto conſonat litera ſequens,cùm dicitur: Ipſumq;
qđ intulit dāni,reſtituet.Et quintam partem ponet ſuprà tra.ſacer.
Ex quo enim reſtitutio iſta debebat fieri ſacerdoti,videtur quòd il-
la quibus homo abuſus fuerat,ad vſum ſacerdotis pertinebant.
Duobus ſiclis.
✻ g ¶ Anima ſi pręua.&c.Hîc agit̄ de ſacrificio ꝓ peccato il- Moralit.
lius,qui res diuino cultui deputatas indignè tractat,vel ſuis vſibus
applicat:cùm dicitur: h ¶ Offeret pro delicto ſuo &c. Per
quē ſignificat̄ Chriſt⁹,qui dux eſt ſimpliciū ſicut arietes ouiū:offert
Chriſt⁹ vno modo i euchariſtię ſacramēto,vel in oratione deuota,
ipſum depcando,ſeu quodcūq; aliud bonū amore ipſius faciendo.
✻ Ipſumq; qđ intulit

E a ¶ Duobus ſic. Duo ſicli, duo præcepta charitatis ſunt, quibus pctõr emit ſibi cõfidẽtiã remiſſiõis. Nihil em̃ valet pnia ſine gr̃a remiſſiõis, vñ iuxta. Lxx. Aries qnquaginta ſiclis emit, qa per pniam & geminę chartiatis obſeruãtiã pfecta requies acqrit, qñ remiſſio pctõrũ daṫ. ¶ Lxx. Argẽti qnquagita ſiclis, ſiclo ſctõ.
Nemo em̃ acqrit dñi ſacrificium niſi per
1. Cori. 12. a ſpiritũſctm̃, qa nec põt dicere dñs Ieſus ni
ſi in ſpirituſctõ. Quinquaginta verò ſpiri
† ſiclum tuſſancti aduentũ ſignificat, qa die pẽteco
ſtes i. quĩquageſima ad apl'os venit. Lxx.
ſiclo ſctõ. In ſiclo ſancto, ſpũſſancti virtu
tẽ & opatione ſignificauit. Siclus. xx. obo
lorũ eſt, vicenari⁹ obnoxi⁹ pcti nõ eſt. Vñ
q de AEgypto exierũt cũ eſſent. xx. anno
rũ, pcti ppli pœnã nõ ſuſceperũt. Mund⁹
Nume. 14. quippe eſt ab omni pctõ ſpũalis homo.
b ¶ Et quintã par. &c. Eſicius. Qui va
ſe ſctõ vel cibo vel vnguẽto abutiṫ, in ſctã
peccare diciṫ, ipſum quoq; reddat, & qn-
tã partẽ ei⁹ ſacerdoti tradat. Quinq; ſen-
ſus habem⁹; ſi p quẽlibet peccauerimus, ſi
† & nõ co- oculo in tẽplo. ſ. & in loco ſctõ adulterã-
gnouerit & do abuſi fuerim⁹, linguà in detrahẽdo, au
deliquerit rib⁹ malè audiẽdo, odoratu malè odorã-
portauerit, do, tactu malè tangẽdo. Primũ eſt ab illo
q; pœnam pctõ omnino abſtinere, & pœnitentiã per
iniquitatis arietẽ offerre, i. Chriſtũ rogare, vt à pctõ i
ſuę. lxx & ac ſe cõmiſſo eripiat nos. Deinde quintã p-
cepit pctm̃ tẽ. i. quẽlibet ſenſum, quo peccatũ cõmiſ-
ſuũ Chald. ſum eſt, offeram⁹ Chriſto, ne vltrà in ma-
ſuſcipiet ini lo ſenſum illũ exerceam⁹, ſed deo cõſecre-
quitatẽ ſuã m⁹. Sic em̃ p pctõ nr̃o depcabiṫ. c ¶ A-
F nima ſi pecca. &c. Elici⁹. Videṫ oblitus
† quia qđ pceperat; p qb⁹ em̃ pctis capram vel
† i dominũ ouẽ offerri pcepit, nunc arietẽ offerri pci
pere videt. ſed nec oblit⁹ eſt anteriora, nec
cõtraria pcepit. Ibi em̃ p animã, Gẽtilẽ ſi
gnificauit: hîc aũt eũ q̃ p ignorantiã tranſ
grediṫ mãdata legis. ¶ Aug. Quęritur
quomodo diſcernaṫ hoc delictũ ab eis q̃
generaliter cõplexus eſt. certis em̃ generi-
bus peccatorũ certa videnṫ adhibẽda ſa-
crificia expiationũ. Hoc aũt nõ ſpecialiter
exprimit peccatũ, ſed videṫ in generalita-
te verſari cui cõſtituit ſacrificium: ſacer-
doti vitulũ, ſicut & ſynagogę, & principi
caprũ, & cuiq; aię, i. homini vel caprã vel
ouẽ, & tm̃ fœmininũ pec⁹: deinde excipit
quędam genera peccatorum, & nomina-
tim expreſſit quid pro quib⁹ ſit offeren-
dum. Sicut de audito & tacito piurio, de tactu morticino & immũ
do, & iuratiõe falſa per ignorantiã, agnam aut caprã, aut par turtu-
rum, aut duos pullos columbarũ, vel decimã partem ephi ſimilam.
Pro eo autẽ qui per obliuionẽ aliquid ſanctorum vſurpauit arietẽ
& eiuſdem rei reſtitutionem & quintas. Nunc verò non expreſſa
ſpecie peccati generaliter addens: Anima quęcũq; deliquerit & fe-
cerit vnum ab omnibus præceptis domini, quę non oportet fieri
(ſicut in illa generalitate dicebat) vnum ex pręceptis dñi quòd non
fiet, & non cognouerit & deliquerit, i. per ignorantiam nolens pec-
cauerit, arietem iubet offerri, non caprã aut ouem fœmineã, ſicut in
tali peccatorum generalitate cõſtituerat. Quid ſibi vult ergo iſta p-
miſtio, niſi qđ hîc dicit; deliquit enim delicto, delictũ ante dominũ?
Hoc autem qđ ait ante dñm, in his voluit delictũ intelligi q̃ fiũt an
te dominũ, id eſt à quibus domino in tabernaculo deſeruitur. Vn
de ſupra: peccauit autem ſanctis. i. vſurpauit aliquid ſanctorum, q̃
etiã reſtitui pręcepit: ac per hoc nõ ſic tantùm peccari poteſt in his.
Multis enim aliis modis poteſt quis per ignorantiam delinquere in
his quę ſeruituti domini exhibenṫ: hoc voluit poſtea genus delicto-
rum generaliter memorare, & ideo hîc & illic arietem iuſſit offerri.
Sępe autem dicitur ante dominum, & intelligiṫ qđ domino exhibe
tur ſacrificium. ſ. vel primitię, vel aliqua in ſacris ſeruitiis. d ¶ Of-
Allegorice feret arietem &c. Allegor. Superius pręcepit vt pœnitens ca-
pram offerret, hîc arietem immolari iubet; quia nihil prodeſt aſpe-
ritatem pœnitentię immolare, niſi ſtatueris in Chriſti immolatione
plenam confidentiam habere.

¶ Dilectione dei & proximi cum innocentia.

a qui emi poteſt duobus ſiclis iuxta a
†pondus ſanctuarii, †ipſumq; quod b

a ¶ Quinq; ſenſus ſignificat, quorum vnus quinta pars vt guſtus, in quo etiam lingua intelligitur: hanc pœnitens offerre debet, vt corde & lingua deũ confiteatur & laudet.

b intulit damni reſtituet, & quintam
partem ponet ſuprà tradens ſacer-
doti, qui rogabit pro eo offerens a-

a ¶ Simpliciter non de populo quicunq; ſit vel Gentilis vel Iudæus, vel ſcientiam legis habens vel non.

c rietem, & dimittetur ei. Animã *ſi c
peccauerit per ignorantiã, feceritq; d

¶ Quodlibet.

unũ ex his quæ domini lege prohi-

a ¶ Cuiuſcunq; b ¶ Poſtea. c ¶ Sic em̃ peccatũ in ſe reliqt.

bentur, †& pẽccati rea intellexẽrit ini

a ¶ Chriſtum, ſine quo non fit remiſſio.

d quitatem ſuam, offeret ãrietem im
maculatum de gregibus ſacerdoti

a ¶ Quia pro qualitate & pro quantitate culpæ menſurantur flagella pœnitentiæ.

iuxtã menſurã æſtimationemq; pec e

a ¶ Homine. ſ. animam enim pro homine poſuit ſicut ſolet.
b ¶ Iuxta illud: Veniam conſecutus ſum; quia ignorans feci. 1. Timo. 1. c.

cati. Qui orabit pro ẽò †quòd nẽſci-
ens fecerit, & dimittetur ei; quia per
errorem deliquit †domino.

Cap. VI.

LOcutus eſt domi- f
nus ad Moyſen di-
cens: Anima quæ g
peccauerit, & †con-

a ¶ Præceptis domini, dum vel negligit vel nõ putat eẽ vlciſci.

tento dominõ ne-
gauerit pximo ſuo

¶ Orige. Quanlibet rem ſibi commiſſam, vel animam & corpus a deo ſuſceptum, vel imaginem & ſimilitudinem dei vel rationabilem ſenſum, vel quencunq; motum.

depoſitũ, quod fidei eius creditum

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Duobus ſiclis. ſ. argenteis. quantùm autem valet ſiclus
dictum fuit Exo. xxx. Alia verò erãt ſacra, q̃ non poterant venire in G
vſum hominũ modo pdicto ſicut vaſa ſanctuarii. peccabãt tñ illi q
ea tãgebãt, niſi eſſent deputati ad illud officiũ, in quo erat neceſſari⁹
vſus illorum vaſorum, de tali abuſu per ignorantiã facto loquitur
hîc ſcriptura, cùm dicitur: c ¶ Anima quæ peccauerit &c. vt
dicũt aliqui. Alii aũt dicũt, q loquiṫ de a- † & quòd
buſu decimarũ q̃ Leuitis debebãt. & ideo peccauit de
ſi aliquis cõuerteret eas in vſum ſuũ, debe ſanctifica-
bat facere oblationẽ hîc deſcriptã, & cum tione vel in
hoc etiã reſtituere damnũ: licet nõ expri- conſecrato
maṫ hîc, qa ſatis ſufficiẽter intelligiṫ per il
lud qđ pmittiṫ de reſtitutiõe fienda ſacer-
doti. Sciendũ tñ q ſcđm vtrãq; opinio-
nẽ predictã, abuſus pdict⁹ circa ſacra pro
ueniebat ex negligentia. ſ. pcauendi ſibi de
abuſu vel tactu ſacrorum ſibi illicito, vel
ex negligentia ſeparandi primitias & deci * q;
mas ab aliis reb⁹ ſuis, ita q per errorẽ nõ
acciperet deo dedicata in vſum pprium.
Cõſiderãdũ etiã q cũ diciṫ: Anima ſi pec-
cauerit &c. nõ põt cõueniẽter dici, q hoc
intelligatur generaliter de peccatis ex ſim-
plici ignorantia factis. qa de hoc daṫ lex.
ſ. iiii. ca. ideo exponitur modo dicto.
* b ¶ Ipſumq; qđ intulit dãni &c.
Si em̃ accepit res eccleſię, reſtituere debet:
p hoc autẽ q pars quinta ſupaddẽda di-
ciṫ, datur intelligi, qđ quinq; ſenſus homi
nis ad diuinũ obſequium debeant applica
ri. c ¶ Anima ſi pecca. &c. Hîc agitur
de ſacrificio pro peccato per ignorãtiam
& generaliter ſumpto, quod patet ex hoc
quod ſubdiṫ. d ¶ Feceritq; vnũ &c. Moraliṫ
Per hoc autẽ qđ ſubdiṫ: e ¶ Iuxta mẽ.
&c. qđ deſignaṫ i noua lege & foro cõ-
ſcientię pœnæ ſunt arbitrariæ ſecundum
iudiciũ diſcreti confeſſoris, niſi p ſupiores
eccleſię aliud fuerit determinatum.

GLO. ORDI. H

CAP. VI.

LOcutus eſt &c. Anima q̃ †pũaricando in dñm
pecca. &c. Eſicius. Idẽ pecca
tũ eſt qđ in ſancta & iureiurã
do cõmittitur. Quia eodẽ ſa-
crificio. i. ariete expiaṫ. Peccatũ aũt iuramẽ
ti, & qđ fit in ſancta cõiunxit, qa vtrunq;
ptinet ad dñm. Qui em̃ falſò iurat, nõ ſolũ
pximo, ſed ipſi deo quẽ mediatorẽ cõſti-
tuit, iniuriã facit; nec eſt parui reatus in cõ
ſpectu dei fraudulenter negare depoſitũ, vel vi aliquid extorquere,
aut calumniari, aut rem perditam cũ inuenerit quis abiurare. Mul-
ti enim putãt hoc ſine peccato eſſe. Sed ſi quis inuentũ non reddat,
ſimile eſt rapinę. ¶ Origen. Anima quę pecca. &c. Ego puto, qđ
animã noſtrã & corp⁹ depoſitũ accepim⁹ à deo, & qđ eſt depoſitũ
mai⁹, de⁹ animę tuę imaginẽ & ſimilitudinem ſuã cõmendauit: hoc
tã integrè reſtituendũ eſt q à te conſtat eſſe ſuſceptũ. Sic miſericors Luc. 6. f
ſis ſicut & pater tu⁹ miſericors eſt, imago dei in te eſt, & integrè ſer-
uas depoſitũ. Et ſi pfect⁹ ſis, ſicut pater tuus & perfectus eſt, & ſimi
lia quę in deo ſunt p naturã: tibi per imitationẽ aſſiſtant; depoſitum
apud te diuinę imaginis ſaluũ eſt. Si econtrario fueris crudelis, im-
pi⁹, violent⁹ & ſimilia; imagine dei abiecta, diaboli imaginem ſuſce-
piſti, & bonum depoſitum abnegaſti. Vnde: O Timothęe, bonum 2. Timo. c.
depoſitum cuſtodi. Ego quoq; illud addo, qđ Chriſtum depoſitũ
ſuſcepim⁹ & ſpiritũſctm̃. vidẽdũ ergo ne ſctõ depoſito nõ ſctẽ vta-
mur, & cũm

NIC. DE LYRA.

CAP. VI.

LOcutus eſt dominus. Hîc conſequẽter agiṫ de obla-
tiõe p peccato ex certa malitia facto, quod notaṫ cũ dici
tur: Anima quę peccauerit & cont. &c. & infi. in-
ſuper peie. Quia requirebatur à talibus iuramentum.
Conuicta delicto
Moraliter. ¶ Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Moraliṫ.
&c. g ¶ Anima quę peccauerit, & contento &c. Hîc agiṫ
de peccato fraudis & negatiõe depoſiti, & idem intelligitur de quo-
cunq; alio per fraudem vel violentiam habito: de quibus dicitur:
* Reddet omnia

A ❧mur;& cū nos in cōſenſum ſui pctā ſollicitāt,iuremus nō ſuſcepiſſe depoſitū,qd' ſi habemus,peccato cōſentire non poſſimus. Senſus quoq rōnalis qui in me eſt,commendatus mihi eſt,vt vtar ad intelligentiam diuinorum. Ingenium, intelligētia,memoria,iudicium, rō,et oēs q in tra me ſunt motus,commendati mihi videntur,vt in his,vtar his quæ lex pcipit diuina. Si verò ad malas artes ſolers et perſpicax vertatur ingenium,& rebus dei abutatur ī his quæ non vult,hoc eſt abiurare depoſitum, & beneficia vertere in perfidiam. Raptores ſunt boni & mali. Boni qui regnum dei diripiunt. Mali de quibus dicitur:Rapina pauperum in domibus veſtris. Vnde raptores regnum dei non poſſidebunt. Aliqui etiam ſecundum ſpiritualem intelligentiam culpabiliter rapiunt,ſicut alij laudabiliter rapiūt regnū cælorum. Si quis à vitijs nondū purgatus,nec à ſordidis actibus nondum ſegregatus velit ſe cœtui ſanctorum latenter ingerere,& ſermonem quo perfecta & myſtica tractantur,audire:ſecretorum & perfectorū ſcientiam non bene rapit. Nemo enim mittit vinum nouū in vtres veteres. a ℭRē perditam &c. Orige. Lxx. perditioēm. Laborant hæretici in ſcripturis perditionem inuenire,vnde poſſint errorem aſtruere,ſed fortè eccleſiaſtica verba audiētes reſipiſcūt, & quod inuenerant,perditionem eſſe intelligunt & reddūt,id eſt autori ſuo dimittūt. b ℭEt quintam inſuper partem &c. linguam.ſ.in qua vnus de quinq ſenſibus. hæc offertur,vt de cætero non peccet,quia per ipſam vnumquodq pdictorum commiſſum eſt. Orige. Lxx. nō quintā ptē, ſed quintas vt bis quinq in vno ſuperaddito reddantur. Quinarius pro quinq ſenſibus accipit. Quinq aūt ſenſus hoc mō poſſunt reſtitui,ſi eis in ſecularib' abuſi fuerimus,& in his quæ nō ſunt ſcd'm deū geſſim',ipſos ſanctis actibus reſtituamus,& alios quinq, id eſt interioris hominis ſenſus,vt mūdi cor de deum videamus,& audiamus, quæ Ieſus docet: & odorem capiamus,vt Chriſti bonus odor ſimus. Guſtemus illum de quo dicit:Guſtate & videte,quoniam ſuauis eſt dñs:Palpemus ſcd'm Iohannē de verbo vitæ. His omnibus vnum addamus,& hęc cūcta ad vnum deū referamus. c ℭLocutuſq eſt dñs ad Moyſen dicens:Eſiciʼ. Hīc de iugi ſacrificio loquitur,quod in Exodo quotidie ſacerdotes offerre præcipiunt. Ait enim:Hoc eſt ſacrificium quod facies in altari:Agnos anniculos duos,per ſingulos dies iugiter, & paulo poſt: oblatione perpetua in generationes veſtras. Et addit; Facies holocauſtum vnum agnum mane, & alium facies veſpere. Per hoc intelligimus, quia in eorum qui ſunt de plebe voluntate eſt,ſi volunt offerre holocauſtum. Vnde ſacrificium illud munus eorum quaſi ſpontanea oblatio nominatur. neq enim ab omnibus perfecta ſapientia exigitur. Sacerdos autem perfectè debet ſapere,qui perpetuum ſacrificium.i. continuū holocauſtum mane et veſpere pcipitur offerre,vt à pfecta ſapientia incipiat,& in eadē finiat, & totam vitam ſuā ad pfectionē cōponat. d. ℭLineis,nō laneis,tunicā & feminalia linea vult eſſe,nō lanea. Veſtis eni linea habilis & mollis eſt & adhærens corpori. Lanea autem aſpera,qa habiles multūq cohęrentes ſunt animæ iuſtitia & caſtitas. Linea quoq veſtis facilè poteſt haberi,ſic & virtutes ſi quis voluerit eas conſequi. e ℭTolletq cineres &c. Cinis cōſummatio boni operis. Cineres extra caſtra efferet Aaron, qui poſt hanc vitam bona opera per Chriſtum pōtificem magnū ficē magnū deo patri pſentant. Et ibi in fauillam rediguntʼ,dum aſſiſtit vultui dei pro nobis. Caſtra enim ſunt pſens vita,in q ſemp cōtra ſpirituales nequitias pugnamus. Iuxta altare ponuntur, dū cōſummatio bonorū operum in arca cordis recondit. Altare eīm in hoc loco cor ſignificat. Vnde: Gloria noſtra hæc eſt teſti. &c. f ℭInduetuſq aliis ex. Orige. Obſeruandum q alijs indumentis vtitur ſacerdos in ſacrificiorum myſterio,& alijs quando procedit ad populum. Vnde: Sapientiā loqmur inter perfectos. Et alibi: Longè inferiori ſtola indut',nihil,iudicaui,inquit,me ſcire,inter vos,niſi Ieſum Chriſtū & hunc crucifixum. g ℭIgnis in. Aug. Nō vult ignē prorſus extingui,ſed cū vſq māc arſerit holocauſtū, ablatis reliqjs iterū renouari,q ardeat alia q i ❧ponunt. Quę

[Left margin notes:]
*vel rapuerit
a aut calūniā fecerit.
Raptores
Matt.11.b.
Eſa.3.c.
1Cor.6.b.
* eo die q offeret oblatione pro pctō ſuo
B
Quinq ſenſus quō reſtituunt.
Ro.7.d.
Mat.5.a.
2.Cor.2.d.
Pſal.33.b.
1.Ioh.1.a.
† in eo
Exo.29.g.
Ibidem
Sacerdos
Exo.28.g.
Allegoricè

a ❧Rapina. Raptores regnum dei non poſſidebunt.

fuerat,*uel ui aliquid extorſerit

a ❧Abſtineamus a fallacia,caueamus auaritiam.

a aut calumniam fecerit,ſiue rem perditam inuenerit, & inficians inſuper peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare ſolent homines conuicta delicti,reddet †omnia a quæ per fraudem voluit ob b tinere integra,& quintam in †

a ❧Contra ipſum enim qui damnum paſſus eſt,& contra ipſum deum fallacia & periurium actum eſt.

ſuper partem dominō,cui damnum intulerat. *Pro peccato † autem ſuo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum ſacerdoti iuxta æſtima

❧Vt ſupra.

tionem menſurámque delicti: Qui rogabit pro eo coram domino,& dimittetur illi pro ſin

a ❧Lauabo per ſingulas noctes lectum meum.

gulis quæ faciendo peccauit. c Locutúſque eſt dominus ad b Moyſen dicens: Præcipe Aa c ron & filiis eius: Hæc eſt lex

❧Iugis

holocauſti: Cremabitur in alta d

a ❧Id eſt ignorantia huius vitæ qui holocauſtum dei facti ſumus:ignem accendamus; vt ſpiritualiter viuamus.
❧Preſentis vitæ obſcuritate.
b ❧Charitas omni tempore in nobis debet feruere, vſque mane futuræ vitæ,quo orietur nobis ſol iuſtitiæ.
❧Non quod in die non incenderetur,ſecundo enim fiebat ſingulis diebus holocauſtum,ſed diurnum ignem quaſi manifeſtum tacuit,nocturnū addidit.
❧Charitatis.

ri tota nocte uſq mane: Ignis

a ❧Quaſi in altari nutrietur.
b ❧Sic.

† ex eodem altari erit. Veſtie f

b ❧Quiſq perfecte ſapiens,quia ſacerdotium eſt perfectionis exemplum.
b Iuſtitiæ.

tur ſacerdos tunica & femina

a ❧Caſtitate.
❧His indutus
b ❧Conſummatas opere virtutes.

d libus lineis, tolletque cineres,

❧Spiritusſancti.

quos uorans ignis exuſſit,& po

a ❧Vt ſimile ſacrificium offeratur. Nos quoq virtutes cooperante ſpiritu alternatim ponamus,vt de virtute in virtutem aſcendamus:quia aliter ad brauium non perueniemus,vnde conſummatum igne holocauſtum iuxta altare ponitur.
b ❧Chriſtum qui reddet iuſtus iudex.

nēs iuxta altarē,ſpoliabitur pri

a ❧Veteri conuerſatione.
b ❧Non contenti præcedentibus bonis alia adiungimus.

f oribus ueſtimentis, indutuſq

a ❧Iuſtitia,veritate & cæteris virtutibus. vnde: Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Pſal.131.
a ❧Præſentis ſeculi. c ❧Ante deum.

aliis extra caſtra efferet eos in g

a ❧Præmittendo ad futurum iudicium,qui eſt locus mundus ab omni corruptione.

locō mūdiſſimo, uſq ad fauillā

a ❧Qui perfectæ ſapientiæ operationem quaſi holocauſtum vult offerre ignem ſpūſancti non ſinat per negligentiā deficere. b ❧Aſſiſtens vultui dei pro nobis. c ❧Quod eſt corpus Chriſti. ❧Cordis.

g cōſumi faciet. Ignis autē in altā

Nicolaus de Lyra.

*a ℭConuicta delicti. hoc nō habet in Hebræo,& videtur malè additum in trāſlatione noſtra,ex ignorantia aliquorū expoſitorū,q hoc poſuerūt in gloſa interl.& poſtea ſcriptores neſciētes diſtinguere inter gloſam & textū,inſeruerūt intra textū. & ſiſe factā eſt in pluribus locis ſcd'm oēs q textum Bibliæ diligenter viderūt & correxerūt: qa ſi aliqs eſſet cōuict' de tali fraude, non ſolū redderet defraudato dānū,ſed etiam duplū: vt habet Exo.xxij.ideo videt,q lex hīc loqtur de eo qui nō eſt cōuictus,ſed pœnitens de pctō voluntariè reddit dānū,& ideo nō reſtituit niſi ſimplū,& quintā inſuper ptem dat domino. b ℭLocutuſq eſt do. Superius deſcripta ſunt ſacrificia,q fiebant interpolatè. hīc conſequēter deſcribit ſacrificium qd' fiebat omni die,ideo vocabat iuge ſacrificium & quantūm ad hoc dicitur: c ℭPræcipe Aarō,quia iuge ſacrificium fiebat p ſacerdotes miniſtrādo,& ipſum animal ſacrificijs exhibēdo,vt dicūt aliqui. Sed hoc nō videt verū,ſi intelligat q ſolueret de ſuo,qa ſacrificia q fiebant p cōitate ppli,inter q maximè erat iuge ſacrificiū, fiebant de ſumptibus cōmunib',vt dictū fuit Exo.xxx. veruntamē pecunia illā tradebat ſacerdotibus,vt animalia inde emerent,q & hoc modo ſicut in lrā patet exhibebat,ſpecialī etiam modo in hoc ſacrificio miniſtrabat. Itē Ioſephus dicit expſſe in.iij.lib.antiqtatū,q iuge ſacrificiū fiebat de ſūptu publico: d ℭCremabitur in altari &c. Loquitur hīc de ſacrificio veſpertino, p qd' intelligitur etiā matutinum. De quo habetur Exod. xix. e ℭIgnis ex eodē altari erit dat' à deo de cælo vt habetur infrà. ix. cap. in fine. f ℭVeſtietur ſacer. &c. habebant enim ſacerdotes proprias veſtes quib' vtebātur in miniſterio tabernaculi,& non alibi,de qbus veſtibus dictum fuit Exod. xxviij.g. g ℭIn loco mundiſſimo &c. Iſte locus erat paratus

*a ℭReddet omnia,quæ per &c. Et hoc eſt de iure naturali. Quod autē ſubdit: † ℭEt quintam &c. per hoc datur intelligi,q non ſolūm reddendū eſt id quod eſt ablatū vi vel fraude,ſed etiam damnum,qd' homo habuit ex ſubtractione rei ſuæ,ſiue quinta pars fuerit,ſiue alia plus vel minus. † ℭPro pctō. quia præter dictam reſtitutionē tenet ſatiſfacere deo ſm arbitriū diſcreti confeſſoris,quia nō ſolūm peccauit in hominē ſed etiam in deum. b ℭLocutuſq. Hīc agit de cultu altaris holocauſti,de quo dicitur infrà. e ℭIgnis autem in altari. hoc altare myſticè dicit cor humanum,in quo debet offerri deuotionis & orationis holocauſtū,& in hoc altari debet ignis charitatis ſemp ardere p feruorē dilectioīs deuinę.

[Right margin notes:]
C
Heb.9.g.
Ephe.vlti.
2.Cor.1.c.
1.Cor.2.b.
†quod rapuit vel vi extorſit vl' quod depoſitū fuerat apud eum, vel amiſſū qd' inuenit omnia q p qbus falsò iurauit
Matt.9.b.
Iuge ſacrificium
D
Moraliter
vſq ad fauillam conſumi faciet

E ponuntur. a ℂ Quem nutriet ſacer. Alle. Allegoricè Mane iudicatus eſt Chriſtus, veſpere crucifixus. Ignis ergo mane & veſpere ſubiicitur, quia charitas dei in nobis nutritur, dum Chriſtũ mane iudicatum, veſpere crucifixũ recolimus. ℂ Greg. Tropo. Tropolo. Altare dei cor noſtrũ eſt, in quo iubetur ignis ſemper ardere, qa neceſſe ex illo charitatis flãmã indeſinẽter aſcẽdere. Cui ſacerdos ſubiicit ligna, ne extinguatur quilibet. ſ. prædicator Chriſti, membrum ſummi ſacerdotis, & quiſq; fidelis, ſanctorum exempla & ſcripturæ teſtimonia in corde ſuo congerere non ceſſat. his ignem fortè lãgueſcentem, nutrire & excitare debem⁹. Mane ſubiiciuntur ligna, cũ nox cæcitatis extinguitur. Vel qa mane prima pars diei eſt, poſtpoſitis terrenis cogitationibus. hoc in principio quiſq; fidelis cogitet, & impoſito holocauſto deſup adolebit adipes pacificorum. Quiſq; enim in ſe hunc ignem charitatis accendit, ſemetipſum holocauſtum deſuper imponit, et omne vitium qđ in ſe malè viuebat, exurit. Tũc enim interna ſua conſiderat, & vitam reprobam immolatiõis gladio mactat, cũm ſe in ara cordis ſui impoſuerit, & igne charitatis accenderit. De hoſtia pacificorum adolebit adipes pacificorum, quia nouæ vitæ impinguatio, inter nos & deum pacem facit, & ſuauiſſimum reddit odorem. Quia verò eadem charitas in cordib⁹ electorum inextinguibilis manet, bene ſubditur: Ignis eſt iſte perpetuus &c. Ignis iſte de altari non deficit, quia in futuro in mẽtibus ſanctorum charitatis feruor accreſcit. Æterna quippe contemplatiõe hoc agitur, vt quò magis videtur deus, magis diligatur. b ℂ Et impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum: ignis &c. Quæſtio literalis Aug. Videndum eſt, F vtrum nullus dies prætermitteretur, quo non inueniretur holocauſtum, & adeps ſalutaris; an non imponeret niſi mane, quocunq; die imponeretur. Si enim quotidie intellexerimus, quid ſi nullus offerret? Si autem tanq; de publico vel de ſuo ſacerdos q̃tidiana holocauſta procurabat, ſup ipſa imponebantur ea que iuſſit dominus à populo oblata pro peccatis ſuper holocauſta imponi; & non erat neceſſe offerenti ſacrificium pro peccato etiam holocauſtum offerre, ſuper qđ illud imponeret, niſi vbi offerebatur par turturũ, aut duo pulli columbarum. Ibi enim diffinit vnũ pro peccato, & alterum in holocauſtum offerri, & pri⁹ pro peccato; deinde in holocauſtum. Quæritur etiam vtrum holocauſtum qđ mane iuſſit imponi, etiam p totam noctem arderet vſq; ad alterũ mane? An illud qđ ait, tota nocte ardere debere, holocauſtum fiat veſpertinum: & inde cœperit de lege holocauſti dicere, vt à veſp^ti^no holocauſto ĩcipet, qđ mirũ eſt ſi taceret, nec admoneret talia veſpe offerri. c. ℂ Hæc eſt. Videtur legiſlator iterare quæ dixit, memoriam renouans repetitiõe mãdati, & oſtendẽs vtilitatẽ & neceſſitatẽ legis. Interponit tñ aliqd noui, in q̃ mãdatũ neceſſariũ & inexcuſabile innuit. Sicut ergo de holocauſtis ſacrificia iterauit, pmiſcẽs eis aſſiduitatẽ: vt eſt illud: Ignis ĩ altari ſemp ardeat & nũq; deficiat, ſic in ſacrificio ſimilæ. i. theologiæ addit qa oportet eã in loco ſctõ & à maſcul' comedi. d ℂ Et corã. Vera theologia Scđm qđ Chriſt⁹ reuelauerit, q eſt verũ altare. In his ergõ theologiã cõſtituam⁹, q̃ nobis tradidit Chriſt⁹ incarnatus, vt p̃rem in eo, & ipſum in p̃re cogitem⁹, & qa ſpũs eſt filij & à p̃re pcedit. e ℂ Reliquã &c. vt nõ ex toto à theologia ceſſem⁹, qa ſũma ſcię ĩ futurũ cõſeruaẽ. f ℂ In loco. Ecclia q̃ eſt introitus & veſtibulũ cæli, ĩ ea optet de diuĩtate loq. vñ Pſal. 67. f. In eccliis bñdi. deo. Eſt qſq; ſibi domeſtica ecclia, dũ à terrenis negotijs ceſſat, hic ſibi de deo loq & theologiã exercere põt. Tales ſunt quibus pars ſacrificij daẽ, de deo. ſ. meditari & loqui. g ℂ Sicut pro pec. Simile inuit hoc ſacrificiũ ei qđ eſt p pctõ & p delicto. Smo em̃ de deo maximè ad expiationem & ad emundationẽ aĩæ habetur, qñ G oleo & thuri. i. eleemoſynæ & orationi, ſacrificium verbi dei. i. theologiæ coniunguntur. ℂ Mares tan. Diſputare de deo Non oĩm eſt de deo diſputare, ſed eorum qui nihil fœmineũ, nihil fluxũ in cogitationibus vł operibus habent. Legitimum ac ſempiternũ eſt. De deo em̃ diſputare præſumere non debemus, dum p †ſeculares phantaſias à maſculorum dignitate declinamus. [†ſingulares] i ℂ Omnis q te. Efici⁹. Hoc ad literam ſtare non poteſt: Nunqđ enim ſi tetigerit homicida aut prophan⁹ ſanctificabitur? nullus enim excipitur. Myſtice Sed Chriſto in cuius typo hæc præceſſerunt immolatur. huius carnem q tetigerit. i. qui

† ptẽ eorũ ex dedi oblatiõibus meis

a ❡Igne ſpirituſſancti.
ri ſemper ardebit, quem nutriet ſa- a
a ❡Chriſtus, vel quilibet prædicator fidelis membrum veri ſacerdotis. b ❡Sanctorum exempla & ſcripturæ teſtimonia. c ❡Quo iudicatus. ❡Fugata nocte cæcitatis.
cerdos, ſubiiciens ligna mane per b
b ſingulos dies, & impoſito holo- c
a ❡A ſeipſo. b ❡Impinguatio nouæ vitæ pacem nobis cũ deo facit, & odorem ſuauiſſimum reddit.
cauſto, deſuper adolebit adipes pa
a ❡Quia poſt hanc vitam in mentibus ſanctorum feruor charitatis ardeſcit.
cificorum. Ignis eſt iſte perpetu-
❡Cordis.
us, qui nunquam deficiet in altari.
c Hæc eſt †lex ſacrificij & libamen d
❡Soli. a ❡Sublimes in ſapientia.
torum, quæ offerent filij Aaron
b ❡Secundum dei voluntatem non ſuperflue in diuino eloquio diſputantes.
d coram domino & coram altari.
❡Chriſtus. a ❡Quia ſumma ſcientia apud deum.
Tollet ſacerdos pugillum ſimilæ e
a ❡Cum eleemoſyna. ſcilicet & oratione quibus theologia comparatur. b ❡Ne excidant a veritate qui de cælo loquuntur.
quæ conſperſa eſt oleo, & totum
thus quod ſuper ſimilam poſitum
eſt, adolebitque illud in altari †in f
a ❡Quia in perpetuum manebit illa ſcientia, quia perfecta non deſtruetur ſicut noſtra.
monimentum odoris ſuauiſſimi
a ❡Nobis traditam.
e domino. Reliquam autem par- g
a ❡Intelligendo & operando.
tem ſimilæ comedet Aaron cum
a ❡Iudaicæ doctrinæ vel gentilis.
filiis ſuis abſque fermento, & co-
a ❡Operabitur.
f medet in loco ſancto †atrij ta-
a ❡Cæli in quo deus habitat.
bernaculi. Ideo autem non fer-
mentabit, †quia pars eius in domi h
a ❡Quia ſanctiſanctorum contemplationem poſſidebunt.
ni offertur incenſum. Sanctum ſan
g ctorum erit, ſicut pro peccato atq;
delicto. Mares tantum ſtirpis i
h Aaron comedent illud. †Legiti-
mum ac ſempiternum †eſt in
generationibus ueſtris de ſacrifi-
i ciis domini. Omnis qui tetige-

Nicolaus de Lyra.

erat paratus extra caſtra, q̃diu filij Iſrael fuerunt in deſerto, & ſimiliter extra Hieruſalẽ q̃diu ſtetit templũ. a ℂ Quẽ nutriet ſa. &c. Ioſephus Dicit Ioſephus, q appo nebantur ligna duo parua quotidie propter iſtud præceptum, non ppter neceſſariũ, quia ignis continuari poterat abſq; tali lignorum appoſitiõe. [† oblatiõis quam] c ℂ Et impoſito ho. hoc diciẽ de iugi ſacrificio matutino, qđ p̃cedebat omne aliud ſacrificium illius diei: & ideo adipes aliorũ ſacrificiorũ poſt ipſum in altari cremabantus, ſicut & iuge ſacrificium veſpertinum erat vltimũ reſpectu omnium ſacrificiorum illius diei. d ℂ Hæc eſt lex ſacrificij. Diuiſio Poſtq; determinauit de ſacrificiorum ritu, hîc conſequenter agit de eorum vſu. ſ. a quibus, & quando, vbi, & qualiter debeant comedi: & ideo pars iſta diuidiẽ ſecundũ varietatẽ materiæ ſacrificiorũ, q̃ cedebat in eſũ miniſtrorũ, & primò agiẽ de eſu materię ĩanimatę: ſecundò de eſu animatę, ibi: Locutuſq; eſt aũt dñs. [†vł in odorem gẽtis odorẽ ipſi⁹] H Iſta tamẽ diuiſio non eſt ita p̃ciſa, quin etiã in parte ſequẽti interponatur aliquid de eſu materiæ inanimatæ. Sed eſt iſta diuiſio à principaliori & à maiori parte. Prima in duas, quia primò oſtẽdiẽ q̃ materia inaĩata comedebaẽ. Scđ'ò q̃ nõ, ſed tota cremabaẽ, ibi: Locutuſq; eſt dñs. [†in atrio] Circa primũ diciẽ ſic: Hęc eſt lex ſacrificij & libamẽtorũ eius. Sicut ſuprà dictũ eſt: ſacrificiũ pprię diciẽ de animalib⁹, oblatio verò de aridis ĩanimatis, vt eſt ſimila, panis, & ſimilia. Sacrificiũ Oblatio Libamẽtũ Libamentum verò eſt de liquidis, vt de vino & oleo, vnum tamen accipitur frequẽter pro alio. Vnde hîc ſacrificium accipitur pro oblatione, qđ patet ex hoc quod ſubditur: e ℂ Tollet ſacer. pu. ſimi. q̃ conſperſa eſt oleo, qa in eius piſtatiõe ponebaẽ oleũ, & cõſequẽter [† ſtatutum] oſtendiẽ qđ de ea cedere debeat in eſum ſacerdotũ, cũ diciẽ: [†erit] g ℂ Reliquã autem partẽ &c. hanc tamẽ partẽ ſimilæ quam accipiebant ſacerdotes †bene poterãt fermẽtare, vt panis eſſet aptior ad comedendũ, cui⁹ cauſa ſubdiẽ cũm diciẽ: [†non] h ℂ Quia pars. Sicut em̃ dictũ eſt de tota ſimila oblata, ſacerdos primò accipiebat pugillũ. & cremabatur cũ thure in altari. i ℂ Mar. tm̃ &c. ppter em̃ ſctĩtatẽ ſacrificij nõ erat licitũ comedi à mulieribus. & ex eadẽ cã ſubdiẽ: Oĩs q tetigerit illa ſctificabitur.

Locutuſq;

Moraliẽ a ℂ Quẽ nutriet ſacerdos. Sacerdos autẽ accendens & nutriens ignẽ charitatis in cordibus hũanis, eſt ſpũſſctũs, qui bñ diciẽ ſacerdos. i. ſacra dãs, quia dat ſacra dona. b ℂ Subiiciens lig. ligna verò nutrientia ignẽ charitatis, ſunt diuina bñficia & ſanctorũ exẽpla, ad dei dilectionem & pximi inflãmãtia, q̃ ſubiicit ſpũſſctũs in altari cordis noſtri, nobis hæc ad memoriã reducendo, ſicut diciẽ Ioh. xiiij. d. Spũſſctũs docebit vos oĩa, & ſuggeret vobis omnia. c ℂ Et impoſito holocauſto vt igne cremeẽ. Holocauſtum iſtud, eſt opus bonum de genere, ſed tunc cremaẽ in altari quando fit ex charitate. Ideo dicit Apoſtolus. j. Cor. xvj. c. Omnia veſtra in charitate fiant. f ℂ In monimentũ odoris ſuauiſſimi domino. Nam talis oblatio benigniter acceptatur à domino.

Locutuſq; eſt

A gerit.i.q fideli corde totam ſpẽ ſalutis in paſſione eius& reſurrectione poſuerit,cõtinuò ſctificabit. ¶ Eſt.Omnis q &c.Oĩs cõmemoratio dei ſctificationẽ pſtat.Vñ,Sctificaƚ aut per verbũ dei & orõnẽ.Sed cũ dicit tangentẽ ſctificari,planè oñdit,qa diſputãdo de deo.i.theologizãdo ſufficit nobis tantũ tãgere.Qui enim vult calefieri ſi manũ in ignẽ miſerit,p calefactione aduſtionẽ ſuſtinebit. a ¶ Hęc eſt obla. Aug. Alia ſunt ſacrificia q̃ cõmemorauit

Exo.29.c. in Exo.quib⁹ p.vij.dies ſanctificanƚ ſacerdo

Literaliter tes,vt funganƚ ſacerdotio.Aliud eſt qđ cõmemorat,qđ offerat ſummus ſacerdos,qñ conſtituitur.i.qñ vngitur.vñ addit, In die qua vnxerit eũ,non eos:cũ etiã ſecundos ſacerdotes vngi pcipiat:hoc ſacrificiũ eſt ſempiternũ per ſucceſſiõem.ſ.ſacerdotum. Vel quia qđ ſignat eſt ſempiternũ. ¶ Hęc eſt &c.Aaron mons fortitudinis.i.Chriſt⁹.Filij ei⁹ omnes fideles.Dies vnctionis, tps incarnationis,quo vnctus eſt oleo letitiæ p̃ pticipibus ſuis. b ¶ Ephi.Chriſti humani

Allegoricè tatem:Ephi quidẽ tres modios capiens, ſignificat trinitatẽ:ſi tñ ephi dñi caro eſt,vt demonſtreƚ diuinitatis eminẽtia, & dñicæ carnis cũ ea inſeparabilitas, nihilominus in ſacrificium perpetuum eſt.Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternũ ſanctificatos:vnde & ſaluare in perpetuum põt.

*eius

Myſticè c ¶ In ſacrificio.Orig.Lex Moyſi ſacrificium eſt ſacerdotis, q̃ in duas ptes diuidiƚ,

2.Cor.4.b. in literã.ſ.& ſpiritũ.Litera offerƚ mane,pri-

†frictã, cocta i fruſta cõciſam offeret mò.ſ.legis tpe quo, nouã lucẽ , & nouũ ptulit lux diem.Veſpera daƚ ſpirit⁹,in Chriſti.ſ.aduentu,ſpiritualis legis intellect⁹:oleũ miſericordiã ſignat,q̃ debet in ſacerdotibus abũdare. In ſartagine,'quia multa cõtinẽtia

Matt.16.f. aridũ et torridũ vult eẽ ſacerdotẽ,in q̃ nihil

B ſit remiſſum,nihil luxurioſũ. d ¶ Mane. cœpit paſſio dñi ex quo i atrio Caiphę alapis cæſus eſt,& vſq; ad veſperũ ptelata eſt, tenebris enim eam interpollantibus,à ſexta hora vſq; ad horã nonã in mane & veſpere diuiditur. e ¶ Quæ in ſar.Gre.Moraƚ.

Moraliter. Nullum deo tale ſacrificium eſt,quale zelus

Pſal.68.b. animarum.vñ,Zelus domus tuę comedit me.Ideo ſimila in ſartagine oleo conſperſa

*autem frigiƚ.Offert enim calidam in odorem ſuauiſſimum dño ſacerdos qui patri ſuccedit. Simila in ſartagine frigitur, cũ munda mẽs iuſti p zelũ ſancti ardoris cremaƚ.Quę cõſpergi oleo pcipiƚ,qa ἔλεος eleos Grecè miſericordia diciƚ,q̃ in conſpectu dei ardet & lucet.Diſtrictio ergo ſcti zeli miſericodiæ virtute ardeat & clareſcat.Amat enim etiã quem inſequiƚ.vnde,Calida in odorẽ ſuauiſſimum dño offerƚ:ſi enim zel⁹ amorẽ nõ habet,ſimila in ſartagine calorẽ amiſit. Sacerdos offert eã qui patri ſuccedit: q.ſ. dei filium moribus oſtendit,nec ab eius nobilitate degenerat.In altari tota crematur, vt holocauſtum fiat.Holocauſtũ totũ incenſum eſt,& omne holocauſtum ſacrificium, ſed non conuertitur. ſunt multa bona quæ aguntur ſacrificia, ſed non holocauſta.Qui enim ſic operantur quæ ſunt dei,vt non relinquant quæ ſunt ſeculi,ſacrificia offerunt,ſed nõ holocauſtum. Qui verò omnia q̃ mũdi ſunt,deſerunt,& tota mente igne diuini amoris accenduƚ,deo ſacrificium fiunt & haulocauſtum.Simila ergo in ſartagine mens iuſti in ſpiritualis zeli afflictione,q̃ per ſollicitudinem animarum frigiƚ, holocauſtũ deo deputaƚ. f ¶ Sacerdos.

Allegoricè Lxx.Sacerdos vnctus pro eo ex filijs eius faciet ea.Chriſtus enim pro Aaron eſt,nõ in loco eius,quia tranſtulit in ſe ſacerdotiũ,& ab

Rom.11.d. ſtulit Aaron.Ex filijs eius,quia de Iacob per Mariam deſcendit &

Phil.2.a. ex eadẽ tribu. g ¶ Qui patri. Vn⁹ domin⁹ Ieſus Chriſt⁹ p quẽ omnia.Dñs eñ gloriæ crucifixus eſt,& incarnati verbi paſſio eſt, que fuit i carnę Chri,q ſemetipſum totũ exinaniuit.for.ſer.acci.& obe.pa.vſ.ad mor.cru. h ¶ Oẽ eñ.Quęcũq; in ſacrificio pacificorũ in hoc quoq; iubet fieri. i ¶ Nec qſquam . Qđ comediƚ minuiƚ.Sacrificiũ Chriſti minuit,q p pctis mortuũ dicit,cũ pctm nõ fecerit ¶:Orig.Nec qſq; co.Sacrificiũ i hoc loco v̾bũ ipſum accipiendũ eſt,

cipiendũ eſt,& doctrina de q̃ null⁹ edit.i.diſputat vel retractat,ſed holocauſtũ eſt.Quicqđ eñ dixit,quicqđ ſtatuit, æterna cõſecratione pdurat. k ¶ Sacerdos q &c.Aug.Non quod imponit.il- C

Literaliter lud eñ igne

rit illa ſanctificabitur. Et locutus eſt dominus ad Moyſen di-

a ¶ Omne ſacrificium ſacerdotis ſignificat ſacrificium Chriſti.
b ¶ Chriſti.

cens: Hæc eſt oblatio Aaron &

a ¶ Fidelium. ¶ Multorum.ſ.ſacerdotum.Sed ab uno uncto offertur:quia omnis ſacerdotij ſtrmitas eſt ſacrificium Chriſti.

filiorum eius, quam offerre de-

a ¶ Id eſt incarnationis qua unxit eum ſpiritusſancto & uirtute. Unde Spũſſanctus ſuperue.in te &c. Luc.1.d.

bent domino in die unctionis ſuę.

a ¶ Quia Chriſtus poſt incarnationẽ perfectionem bonorum operum in fide trinitatis offerre docuit.

Decimam partem ephi offerent

a ¶ Lex ſempiternum ſacrificium eſt.ſecundum quod ſpiritualis eſt.non eſt enim in loco qui ſubuertitur,aut in tempore quo immutatur,ſed in fide offerentis & corde ſacrificantis.

ſimilæ in ſacrificio ſempiterno.

a ¶ Quia ſtetit ante præſidem.

Medium eius mane,& medium

a ¶ Quia peracta paſſione in ſepulchro iacuit. b ¶ Cruce quæ dominicam carnem eſui noſtro aptam reddidit
c ¶ Ex miſericordia paſſus eſt.

*ueſpere, quæ in ſartagine oleo

a ¶ Aſtans patri & offerens paſſionem ſuam pro nobis.

cõſperſa frigetur. Offeret autem

a ¶ Igne charitatis. b ¶ Quia humano generi ſalutem dedit,quo nihil creatori naturæ ſuauius fuit.

eam †calidam in odorem ſuauiſſi-

a ¶ Chriſtus qui ſucceſſit ſacerdotio ueteri ſicut euãgeliũ legi.

mum domino ſacerdos qui patri

a ¶ Quia paſſio Chriſti non temere diſcutienda. ſed ſpiritusſancti ſcientiæ reſeruanda.

iure ſucceſſerit. Et tota cremabiƚ

a ¶ Myſterium incarnationis non temere diſcutiendum.ſed ſpiritui reſeruandum.

in altari. Omne enim ſacrificium

¶ Quia holocauſtum eſt.

ſacerdotum igne conſumetur,

a ¶ Lxx.integrum erit. ¶ Id eſt non diuidetur.Chriſti enim ſacrificium indiuiſum,quod enim comediƚ dentibus diuidiƚ.

nec quiſquam comedet ex eo. Locutus eſt *dominus ad Moyſen, dicens: Loquere Aaron & filiis

a ¶ Quia pro peccato offerre ſacrificium.i.pœnitentiam ſanctorum eſt. ¶ Quęcunq; in ſacrificio pacificorũ,in hoc quoq; iubet fieri.

eius: Iſta eſt lex hoſtiæ pro pecca†

a ¶ In eccleſia. b Quia qui offert pœnitentiam, iam imitatur eum qui offert totum ſeipſum.

to: In loco ubi offertur holocau-

a ¶ Cui placet quod ſecundum ipſum offertur.

ſtum, immolabitur * coram

a ¶ Ideo. ¶ Aliter non introduceret pœnitentem in ſanctumſanctorum qui expulſus eſt per peccatum.

domino. Sanctumſanctorum

a ¶ Chriſtus qui peccata noſtra ſuſcepit.recte noſtram offert pœnitentiam.

eſt. Sacerdos † qui offert,

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Locutuſq; eſt dñs. Hîc conſequẽter oſtendiƚ de q̃ oblatione nõ erat licitũ edere,videlicet de illa quã ſacerdotes offerebant p ſe,primò tñ hoc oſtendiƚ de oblatione facta p eis tẽpore ſuæ cõſecratiõis,cũ diciƚ:Hęc ẽ oblatio Aarõ.& ſequiƚ: c ¶ In die.vn.ſ.ſcilicet ipſius Aaron q ſol⁹ dicebaƚ vnct⁹,vt ſuprà dictũ eſt.viij.c.vñ i Heb. habeƚ ſic:In die qua vnxit eũ.Sciendũ aũt, q dies vnctiõis hîc vocaƚ dies octaua à principio ſuæ cõſecrationis, qa tunc & nõ antè poterãt Aarõ & filij ei⁹ offerre:ſed filij Aarõ,q erant inferiores ſacerdotes, obtulerũt tunc ſimilã. Aaron autẽ qui erat ſummus ſacerdos,obtulit adipes,& cætera q̃ pertinebãt ad maiorem ſacerdotẽ,vt dicit Ra. Sa. Sed hoc videƚ cõtra textũ ſequẽtem,vbi diciƚ de oblatione hui⁹ ſimilæ. d ¶ Offeret autẽ eã.ſacerdos q iure patri ſucceſſit. hic eſt ſumm⁹ ſacerdos:nec põt cõueniẽter dici,vt videƚ,q filij Aarõ illa die obtulerũt,niſi put erat eis licitũ offerre: poſtea cũ eſſet dies incremationis inſtitutionũ ipſorũ in ſacrificijs offerẽdis.& ideo qđ diciƚ hîc: Hæc eſt oblatio quã offerre debent Aaron & filij ei⁹.põt dici q hoc diciƚ p tãto,qa in oblatiõib⁹ Aarõ filij eius miniſtrabãt ei, nõ ſicut offerentes ſup altari,ſed ſicut offerenti miniſtrantes,& patet p hoc qđ habeƚ infrà.ix.ca.vbi agiƚ de ſacrificijs hui⁹ octauæ D dici,et nõ diciƚ ibi q filij Aarõ obtulerũt,niſi miniſtrãdo patri. e ¶ Tota cre.qa nihil de ea cedebat in vſum ſacerdotum.& idẽ cõcludiƚ generaliter de omni oblatione quã faciebãt ſacerdotes p ſe,cùm diciƚ; Oẽ enim ſacrificium ſacerdotum &c. f ¶ Locutus eſt dñs. Hîc cõſequẽter agiƚ de vſu Diuiſio ſacrificij in re animata,& primò quãtũ ad ſacrificiũ p pctõ,ſecũdò q̃ntũ ad ſacrificiũ, qđ vocaƚ hoſtia pacifica,c.vij.Adhuc circa primũ agiƚ primò de ſacrificio pro pctõ cõmiſſionis:ſecũdò de ſacrificio p pctõ omiſſionis,ibi:Hæc quoq; eſt lex ho.p de.tertio ponunƚ quædã regulæ cões ad vtrunque ibi:Ad ſacerdotẽ.Circa primũ oſtendiƚ primò,vbi hoſtia p pctõ debeat immolari,cũ diciƚ: g ¶ In loco vbi &c.non eſt intelligendũ de oblatione holocauſti ad incendendũ q̃ fiebat ſuper altare, ſed de oblatiõe

Moraliter holocauſti ad immolandũ q̃ fiebat in atrio ante altare.Secũdò ſubdiƚ,quis debeat eam

*oblatio comedere & vbi,cũ dicitur: h ¶ Sacerdos qui &c.comedet eam:non ſub diuo,quia ille locus erat pro ſacrificijs &

† expians illud oblationibus,

Moraliter *a ¶ Locutus eſt dominus &c. Hîc agiƚ de oblatione ſacerdotis in die ſuę cõſecrationis,cũ dicitur: b ¶ Hæc eſt oblatio Aarõ &c.qui offert &c.& ſignificat oblationem quam moraliter debet facere ſacerdos nouæ legis in die ſuæ ordinationis. Per ſimilam enim quæ eſt farina tritici purgatiſſima,intelligitur puritas vitæ quę maximè requiritur in nouo ſacerdote,ſed hæc ſimila debet oleo aſpergi,nã puritati vitæ debet pietas adiũgi & frigi in ſartagine p zelũ iuſtitię diuinę,ne pietas ſit nimis remiſſa,& zelus ſine pietate eſſet nimis durus.Debet etiã offerri calida,qa ſine calore charitatis non proſunt opera iuſtitiæ,nec etiã pietatis.1.Cor.xiij.b.Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas:Et ſi tra.corpus meum ita vt ardeam &c. † ¶ Iſta eſt lex ho.pro pec. Per hanc hoſtiam pœnitẽtia deſignatur,per quam delictũ expiaƚ,& de hac hoſtia dicitur. h ¶ Sacerdos qui offert,comedet eam.Hæc aũt hoſtia à ſacerdote nouæ legis offertur,qñ pctõr in foro cõſcientię ab eo verè pœnitẽs iudicatur,ſed tunc ab ipſo comediƚ,qñ per abſolutionem debitam pctõr Chriſto reconciliaƚ, & iterũ ei incorporatur, ſicut Act.x.b.diciƚ:Surge Petre,occide & manduca.

E Illud enim igne conſumit,ſed qđ inde remanet,dicit aũt poſtea:Oia quæ ꝑ pctõ ſunt, ex qbus illatũ fuerit à ſanguine eorũ in tabernaculũ teſtimonij exorari,in ſctõ non edet,ſed igni cremabit. Qũo ergo ad ſacerdotes ptinent mãducãda q̃ remanẽt de ſacrificiis pro pctis:Quare intelligendũ eſt hæc excepta eſſe,de q̃rũ ſanguine tangit altare incenſi.Hoc em̃ fieri iuſſit de vitulo,quẽ ꝑ pctõ ſuo offert ſacerdos. & de vitulo ꝑ pctõ ſynagogæ, vt carnes q̃ remanſerũt extra caſtra, cõburant:hoc & modò breuiter cõmemorat. ℭ Ori. Quędã hoſtiarũ ſunt ſolius dei,quędã Aarõ & filiorũ ei⁹, & q̃dã ipſius & filiorũ & filiarũ eius,vt etiam vxori ſacerdotis edere liceat. Ex his quædam ſunt ſacerdotum,& filiorũ & filiarum eorum,ſed de quibus edere liceat etiã filios Iſrael.In illis autẽ quas edere licet filijs Iſrael,participiũ habent ſacerdotes,& filij eorũ:non tñ ex oi hoſtia quã edit ſacerdos,etiam filios Iſrael edere licet. Prima ergo hoſtia,holocauſtũ eſt.Nõ em̃ debet eſſe prima,niſi q̃ omnipotẽti deo of

✱illud ſup quod aſp ſum fuerit ferẽ.Secũda eſt q̃ â ſacerdotibus edit.Tertia de qua filios Iſrael q offerunt,edere licet mũdos ſcilicet tm̃.Soli em̃ mũdi iubentur

Myſtice Tj.11.c. edere de ſacrificijs. ℭ Myſtice. Has hoſtias intra temetipſum regre, habẽs intra temetipſum greges boũ, qui benedicũtur in Abrahã,& greges ouiũ & caprarũ,in qbus benedicti ſunt & multiplicati patriarchæ.Sunt intra te etiã aues cæli. Ne mireris:intellige te eſſe aliũ mundũ, & intra te

Geñ.15.b. eſſe ſolẽ & lunam & ſtellas. Vñ Abrahę dicit:Aſpice cælũ & vide ſtellas, ſi dinu.poſſunt p̃ mul.&c.Sic em̃ erit ſemen tuũ ſicut ſtellæ cæli,illi.ſ.q ex fide eius geniti, rõnabiliter viuũt,& diuinas leges & p̃cepta cuſto

Matth.5.c. diũt.Saluator quoq; ait:Vos eſtis lux mũdi.Ne ergo dubites intra te eſſe ſolẽ & lunã:audi aliquid maius,ne vitã tuã tanq̃ vilem negligas.Habet hic mund⁹ gubernato

F rem ſuum q in ipſo habitat omnipotentẽ

Hier.23.e. deũ.Vñ dicit:Nõne cælũ & ter. ego impleo?Audi quid de hoibus dicat omnipo

Leui.26.b. tens:Habitabo in eis & inam. Addit ergo

2.Reg.7.c. ad pſonã tuã aliqd plus:Ero eis in patrẽ, & ipſi erunt mihi in filios & filias, vbi holocauſtũ iugulat,qđ ſoli deo offert:ibi etiã hoſtia ꝑ peccato,vt.ſ.intelligat ſe qui peccauit & pœnitet, & contriti ſpiritus hoſtiã offert,ſtare in loco ſancto,& his qui ptinẽt ad deũ aſſociari. Coram dño offert,

Geñ.4.c. vel in cõſpectu dñi,q nõ exit â cõſpectu eius,ſicut Cain,ſed fiducialiter ſtat,nec aſpectũ eius peccati cõſcientia declinat.Ideo hanc hoſtiã dicit eſſe ſctm̃ſanctorũ.Audi aliquid maius.Quæ eſt hoſtia q̃ pro peccatis offert,& eſt ſanctaſanctorũ,niſi vnigenitus dei domi

Oſee.4.b. nus meus Ieſus Chriſtus:ipſe eſt hoſtia pro peccatis & ſctãſanctorũ. Sacerdos qui offert illud edet.Hîc eſt ſacerdos,qui pctã populi co

Deut.4.d. medit & cõſumit,qui eſt ſacerdos in æternũ.Et deus noſter ignis cõ

Eſa.1.f. ſumens eſt,pctã.ſ.humana.Illa abſumit,illa deuorat,illa purgat.Vnde alibi dicit.Et purgabo te igni ad purũ &c.ipſe em̃ pctã noſtra ſuſcepit,& in ſemetipſo tanq̃ ignis comedit.Sacerdos qui obtulerit, edet illud in loco ſancto in atrio tabernaculi.Conſequens enim eſt, vt ſecundum eum q ſacerdotium eccleſiæ dedit,ſacerdotes eccleſię accipiant peccata populi, & imitantes magiſtrum, tribuant remiſſionem peccatorum.Qui debẽt ita eſſe pfecti,& in officijs eruditi, vt in loco ſctõ ipſi nõ peccãdo cõſumãt pctã populi.In locũ ſctm̃

Exo.3.b. venerat Moyſes,cui dictũ eſt:Locus in quo ſtas,terra ſctã eſt.& in eccleſia locus ſanctus eſt,fides,charitas, conſcientia bona. Sacerdos edet carnes ſacrificij in atrio tabernaculi teſtimonij,cùm intelligere potuerit,quę ſit ratio,vel quæ myſteria in his quę ſcribunt de atrijs tabernaculi teſtimonij ad quæ nullus accedit:nulli niſi ſacerdotib⁹ patent,qui ſcientia & myſtico intellectu, poſſunt eorum ſecreta penetrare, Sunt alia dogmata in eccleſia ſecretiora, quæ nec adire ſacerdotibus licet,vbi ſcilicet arca reconditur & vrna,& tabulæ teſtamenti.Sed vni tantùm pontifici,& huic ſemel in anno certis temporibus & myſticis purgationibus.Sunt alia, ad quæ poſſũt puenire etiam Leuitę. Sunt & alia ad quę poſſunt accedere filij Iſrael id eſt laici, non tamen alienigenę, niſi aſcripti iam fuerit in eccle-

ſia domini

a ℭ Ad ſacerdotes pertinet manducandum, ℭ Quia Chriſtus in ſe ſuſcepit & conuertit pœnitentiam noſtram. b ℭ Eccleſia in qua Chriſtus pœnitentium ſalutem operatur,quæ cibus eius dicitur.Meus,inquit, cibus eſt,vt faciam voluntatem patris qui miſit me.i. ſalutem humani generis.

comẽdet eam in loco ſancto in a-

a trio tabernaculi. Quicquid tetige a

a ℭ Pœnitentiæ.Ieiunium,vigilias,cilicium, lachrymas, orationem,eleemoſynam(ex his pœnitentia conſiſtit) hæc qui tangit recte ſanctificatur.

b rit carnes eius ſanctificabitur. Si b

a ℭ Orige.in baptiſmo.Sicut enim vita carnis ſanguis eſt ita pœnitentiæ vis baptiſmus eſt,ſine quo pœnitentia non prodeſt. b ℭ Caro quæ eſt veſtis animæ.

de ſanguine illius veſtis fuerit aſ-

a ℭ Ipſa aſperſione. b ℭ Eccleſia: Gentilium aſperſiones extra ſunt:& ideo non abluunt,vel quicunq; extra ſunt.

perſa✱, lauabitur in loco ſancto.

a ℭ Vñ in magna domo ſunt lignea, & fictilia,peccatores.ſ.

c † Vas autem fictile in quo cocta

a ℭ Vnde:Tanquam vas fict.confrin.eos. ℭ Terrore iudicij. ℭ Quia bona male percepit.

eſt,confringẽtur. Quòd ſi vas æ-

a ℭ Fortis & ſolidus.Qui non redit ad peccata hic fricatur,id eſt calore ſpirituſſancti inflammatur. b ℭ Non frangetur,quia,videns alium pœnitentem mouetur ad compunctionem.

nẽum fuerit, defricabitur & laua-

a ℭ Lachrymarum compunctione.

d bitur aquã.Omnis maſculus de ge e

nere ſacerdotali,veſcetur carnibus eius,quia ſanctumſanctorum eſt.

a ℭ Vituli.ſ.ſynagogæ vel pro peccato pontificis.

Hoſtia enim quæ cęditur pro peccato,cui⁹ ſanguis infertur in tabernaculum teſtimonij,ad expiãdum

e in ſanctuario,non comedetur, ſed comburetur igni.

Cap. VII.

ℭ Scilicet quæ dicta eſt pro peccato.

HÆc quoque lex eſt hoſtiæ pro delicto. Sanctaſanctorũ d e

G ſia dñi. AEgyptius em̃ in tertia generatione intrabit in eccleſiã dei,

Deut.23.b. id eſt in fide pr̃is & filij & ſpũſſancti,q̃ credit omnis q conſociat eccleſiæ dei. Sciendũ eſt autẽ q licet ex hoſtiis q̃dam cõcedant ſacerdotibus ad edendũ,nõ tñ oia.Aliq̃ em̃ ps deo offert,& altaris ignibus traditur:qa & ſi cõceditur nobis aliq̃ ex ſcripturis cognoſcere, aliqua tñ deo reſeruant, q̃ ſupant noſtros ſẽſus,ne aliter à nobis q̃ veritas habet, pſerant:meli⁹ iſta igni reſeruam⁹. a ℭ Quicquid te.Quãuis oblatio ſit alterius.i.pœnitentis,ſctificabit & ſi non pœniteat.Sic & ſi paruul⁹ baptizatus fuerit,qui p ſe nõdũ peccauit,mũdat ab originali. b ℭ Si de ſanguine:id eſt ſi ſubſtãtia carnis pecca-

Eſa.9.a. tis fuerit maculata. Vnde: Veſtimentum miſtũ ſanguine erit in cõbuſtione,& cibus ignis in fernalis.ſ.lauabit in loco ſctõ.i. ſpẽ habebit in baptiſmo, q non ſolùm p̃terita abluit,ſed inſtruit vt de futuris pœnitere poſſit. c.ℭ Vas autẽ &c.Infirmus:ſcilicet imbecillis,q pacta pœnitẽtia relabitur ad pctã,hic cõfringẽd⁹ eſt terrore iudicij. d ℭ Ois maſculus &c. Sacerdos integrũ ſacrificiũ offerens & comedens,Chriſt⁹ eſt,q noſtrã pœnitentiã offert,& comedit pctõrũ ſalutẽ.Carnes autẽ ſacrificij,qa ptinẽt ad pœnitentiã,omnis maſculus de ſacerdotibus comedit,fortis.ſ.& ſtrẽnuus.

Pſal.26.d. cui dicit:Viriliter age, & cõfortet cor tuũ, & ſuſtine dominũ. e ℭ Nõ com.&c. Quia ad Chriſtũ ptinet,qui propria autoritate & propria diuinitatis virtute remiſſionẽ tribuit.Ei⁹ enim paſſio p quã nobis procurat remiſſio,non fuit hominis puri, ſed dei icarnati,Ideo nõ edit ab hoib⁹, ſed igne cõſumit:qa remiſſionẽ dare,dei ſolius

Deu.4.d. eſt,qui per ignem ſignificatur.Deus enim noſter ignis conſumens eſt.

Nicolaus de Lyra.

H oblationibus,ſed in exedra in hoc parta. a ℭ Quicqd teti.&c.Iſtud ſm̃ aliq̃s referẽ ad hoiẽs,q nõ debebãt tãgere talia,niſi ſctificati.Scđm alios referẽ etiam ad alias res comeſtibiles, & maximè eiuſdem generis vel ſpeciei,q̃ ſi tangerent carnes p̃dictas,ex tali tactu ſctificabantur,nec poterãt comedi aliter,q̃ dictæ carnes ſacrificij. b ℭ Si de ſang.il.Iſta dicuntur propter ſctitatẽ & reuerentiã hoſtiæ,qa ſi aliqd de humore eius p tactũ eſſet impreſſum iſtis reb⁹ debebat purgari modo q hîc exprimit. c ℭ Omnis maſ.&c.qa nõ ſolũ ſacerdotes,ſed etiã filij eorũ poterãt de carnibus huius ſacrificij comedere. Conſequẽter excipit oblationem ꝑ pctõ,de qua nõ nõ erat licitũ comedere.ſ. hoſtiã,cui⁹ ſanguis inferebat intra tabernaculũ,cuiuſmodi erat hoſtia oblata pro peccato pontificis,& hoſtia oblata pro peccato multitudinis,vt dictũ eſt,ſuprà.iiij.cap.

GLOS. ORDI. CAP. VII.

HAEc quoq; &c. f ℭ Delicto.Eſi. Delictũ aliquando dicit pctm̃ recognitũ,aliq̃ñ qđ in ipſum committitur deũ,qđ difficile ignoſcit.vnde:Si peccauerit vir in virũ

1.Reg.2.c. ſacerdos orabit pro eo:ſi verò in deũ , qs orabit ꝑ eo? Neceſſariò ergo aries in ſacrificio offertur,eum ſignificans de quo

Ioh.1.d. dicit:Ecce agnus dei,ecce q tollit peccata mundi,qui ſolus qđ in ſe cõmiſſum eſt,poteſt relaxare.Aries autem non omnis in holocauſtum fit, ſicut vitulus oblatus pro populo & pro ſacerdote,

qui Chriſtũ

NICO. DE LY.

HAEc quoq; eſt lex hoſtiæ ꝑ.Hîc CAP. VII. cõſequẽter agitur de vſu hoſtiæ oblatę ꝑ pctõ omiſſionis,& ideo vocat ꝑ delicto.delictũ em̃ dicit quaſi derelictũ:& hoc eſt q̃ñ aliqd omittit,qđ qs facere tenetur. e ℭ Sãctaſctõrum. Nõ accipit hîc ſanctaſctõrũ,ꝑ illa pte tabernaculi quæ dicebat ſancta ſanctorum:ſed eſt ſenſus, eſt de numero ſanctorũ,quia omnia ſacrificia dicebantur ſancta,inquantum erãt

ad diuinum

Moraliter. d ℭ Hæc quoq; eſt lex hoſtiæ. Sequitur:

Moralit

✱Hæc eſt lex

A ☞ qui Chriſtum ſimiliter ſignificat. Sed ibi generaliter remiſſio humani generis diſpenſatur. Ideo neceſſariò omne Chriſti ſacrificium offertur: hîc aũt ꝓ eis fit, q̃bus ſacrificiũ & remiſſio ꝓcuratur. Quæcũq; ergo ſaluare poſſunt, ſuſcipiuntur in Chriſti ſacrificiũ, pax.ſ.& ſanctimonia, ſine q̃ nemo videbit deũ. oblationes enim in-

Ro.12.d. teriorũ cogitationes ſunt, quib⁹ pacatis cũ oĩbus pacẽ habem⁹. Oblatio autẽ regnũ & pinnulæ epatis & fœmorum ſctĩmonia eſt.

Delictũ / Peccatum ❡Orige. Quidã dicunt eſſe delictũ cũ nõ facim⁹ qđ debemus: pc̃m verò cũ facim⁹ qđ nõ debem⁹, ſed nõ vbiq; hoc obſeruat. a❡Sanguis ei⁹ &c. Eſi. Quæcũq; fiunt i

Moraliter ſacrificio pacificorũ, ĩ hoc quoq; iubet fieri. b ❡Sicut ꝓ pc̃tõ &c. Orige. Pc̃m eſt perpetratio mali: delictum deſertio boni. Sicut eñ aliud eſt declinare à malo, aliudq; facere bonum, ita & aliud abſtinere à bono, & aliud facere malum. Vel delictum eſt qđ ignoranter: peccatum qđ ſcienter cõmittit. ❡❡Orig. Sicut pro peccato &c. Similiter iubentur adipes arietis qui circa renes ſunt, & qui interiora operiunt imponi ſup altare, vt quicquid in te craſſum eſt, & ope

Pſal. 102.a. rit interiora tua, altaris ignibus offeras, vt

† remouebit purgatis interioribus dicas: Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Aliter enim ſpiritualẽ ſenſum nõ poſſunt habere, vel deum laudare. Si autem interiora purgaueris ab omni vitio libidinis, hoſtiam pro delicto iugulaſti: et ſacrificium in odorem ſuauitatis obtuliſti. Sacerdotis qui offert illud & repropitiauit pro delicto, ipſius erit. Diſcant ſacer-

B dotes quia pars data eſt eis cum his ſcilicet, quos ad pœnitentiam adduxerit, & tales effecerint, vt propitius ſit eis deus. Meritum enim ſubditorum, merces erit & gloria talium ſacerdotum. Intelligant ergo ſacerdotes, vbi ſit data vera portio, in hoc vacent, nec ſe ſuperfluis actibus implicent, ſed ſciãt ſe in nullo alio habere partem apud deum,

Allegoricè niſi in eo qđ pro peccato offerũt. i. quòd à via pc̃ti pc̃tõrem cõuertunt. c ❡Ad ſacerdotẽ &c. Chriſtũ; q nobis ꝓpitiatio fa

Mat. 9.b. ctus eſt. In ipſo ergo omne ſacrificiũ miniſtraĩ & agiĩ, & qđ ex pœnitẽtia cõſeqtur, ad eum refertur. Ipſe eñ vt nos ſaluaret, venit dicẽs: Nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores. d ❡Holo. &c. Eſicius. Nõ boũ.ſ. aut ouium aut ſimilium, ſed hominis: vbi enim non ab his qui offerunt, ſed quæ offerunĩ ſacrificia, conſiderantur: neceſſariò animalia memorantur: hîc autem quia aperti⁹ voluit introducere perſonam domini, ſacerdotem poſuit offerentem holocauſtum hominis. Intelligibilia enim holocauſta offert ſolus Chriſtus, ad cuius imitationem, & hoſtia noſtra & conuerſatio formatur, cuius reſpectu patientiam habemus in paſſionibus. e ❡Habebit pellem. Circũſtantiam diuitiarum quas debent offerre vero ſacerdoti, qui volunt holocauſtum fieri.

Iob. 2.b. Sathan circumſtantiam diuitiarum pellem nominauit dicens: Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima ſua. Hanc dedit Iob vt pellem. i. patientiam retineret, quæ pellis diciĩ ex qua fiunt multa vtilia. f ❡Et quicquid in craticula. &c. Quia hæc theologiæ incarnationis ꝓxima ſunt, neceſſariò offerentis ſacerdotis

Tropologicè ſunt, id eſt Chrſti nati, paſſi, & qui reſurrexit. g ❡Siue oleo cõſperſa &c. Orige. Sacrificium ſalutare iubetur fieri in oleo. Sacrificio pro peccato non ſuperponitur oleum, qa pro peccato eſt. Ideo nec oleum lętitiæ, nec thus ſuauitatis habet. Luctus enim conuenit

Pſal. 37.b. peccantibus, non lætitia vl' odor ſuauitatis, quia ex perſõna peccatoris dicitur: Computruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientæ meæ. Cor hominis clibanus eſt, quia ſi vitia vel diabolus ſuccenderint, non coquet, ſed exuret. Sed ſi ille ſuc-

cenderit

C cenderit, qui venit ignem mittere in terram, panes ſcripturarũ non

Luc. 12.f. exurit ad ꝑditionem, ſed coquit ad ſacrificium. Fortaſſis in clibano coqui dicuntur, quæ bñ recõdita ſunt, nec facilè proferri ad vulg⁹ poſſunt. Sunt enim multa hmõi, quæ ſi in clibano non coquũtur,

Ezech. 4. cruda ſunt, comedi non pñt, ſicut in viſione Ezechielis. Non enim

☞ credendum

a ❡Quia æque placet deo virtus iuſtorum, & digna pœnitentia peccatorum, quæ reſtituit in gradum priſtinũ Dauid & Petrum.

eſt. Idcirco ubi immolabitur holocauſtum, mactabitur & uicti-

a ma pro delicto: ſanguis eius †per gyrum fundetur altaris. Offe-

a ❡Greg. Cauda finis eſt corporis. ille vero bene immolat qui ſacrificium boni operis vſque ad finem perducit b ❡Bum. ſcilicet q grauia commiſit peccata Chriſtus ſaluare deſiderat.

rent ex ea caudam, & adipem, qui

a ❡vult Chriſtus pœnitentia mundari interiorem hominem & habere caſtitatem.

operit uitalia, duos renuculos, &

a ❡Lxx. pinnam epatis.

pinguedinem, quæ iuxta ilia eſt,

a ❡Vt propriam concupiſcentiam non habeat ſed eam omnino offerat.

reticulumq; iecoris cum renunculis, †& adolebit ea ſacerdos ſuper altare. Incenſum eſt domini

a ❡Non mollis, non fœmineus, non debilis.

pro delicto. Omnis maſculus a

❡Legitima generatione ſuccedens vita & ſcientia præcellens.

❡Eccleſia.

de ſacerdotali genere, in loco ſancto ueſcetur his carnibus, quia

a ❡Scilicet quaſi non fruſtra differt hoc ſacrificium ab his quæ ſunt pro peccato: quia pro delicto eſt, quod ſcilicet in deũ commiſſum eſt.

b ſanctum ſanctorum eſt. Sicut pro peccato offertur hoſtia, ita & pro delicto. Vtriuſque hoſtiæ b

c lex una erit. Ad ſacerdotem, qui c d

a ❡Chriſtus ſcilicet exteriorem ſubſtantiam in membris ſuis, id eſt pauperibus ſuſcepit.

eam obtulerit, pertinebit. Sacer

a ❡Hominis: non enim addit boum vel ouium vel ſimilium, per quod innuit ſpirituale holocauſtum.

d dos qui offert holocauſti uicti-

e mam, habebit pellem eius. Et o-

❡Theologiæ.

mne ſacrificium ſimilæ quod co

a ❡In quo ſignificat partum virginis.

f quitur in clibano, & quicquid in

a ❡In qua ſignificatur reſurrectio.
b ❡Quæ ſignificat crucem.

craticula uel in ſartagine præparatur, eius erit ſacerdotis, à quo

a ❡Id eſt ſi eloquens fuerit vel non. Oleum autem eloquentiam ſignificat. vnde: Nitidius oleo guttur eius &c. Prouerb. 5.a. ❡Id eſt ſi diuitis fuerit, qui habet vnde miſericors ſit.

g offertur, ſiue oleo conſperſa, ſiue

a ❡Id eſt pauperis, qui quod largiatur non habet aut ſapientia indiget.

arida fuerit. Cunctis filiis Aaron

a ❡Quia ſimiliter accipit deus bonam deuotionem pauperis & diuitis, ſimplicis & ſapientis.

æqua menſura per ſingulos diui

a ❡Salutare ſacrificium in duas diuidit partes, vnam laudationis. alteram voti.

detur. Hæc eſt lex hoſtiæ pa- e

f cificorum, quæ offertur domino.

Nicolaus de Lyra.

☙ad diuinũ cultũ oblata. Cætera patent

† ſuper altare in circuitu & infrà

vſq; ibi: a ❡Omnis maſculus. vbi determinatur à quibus, & vbi debeant carnes huius hoſtiæ comedi. b ❡Vtriuſq; hoſtiæ lex. ſ. pro peccato & pro delicto. c ❡Lex vna erit. ſ. quantũ ad vſum. in pluribus tamẽ differunt. d ❡Ad ſacerdotem. Hîc ponuntur quatuor regulæ

Quatuor regulæ circa ſacrificia generales reſpectu præcedentium. Prima eſt, ꝙ carnes hoſtiæ pro peccato cõmiſſionis & omiſſiõis, erant ſacerdotis offerentis: quia illi pro quibus offerebantur, nõ habebant in ea partem aliquam, ad denotandũ ꝙ debebant elongari à peccato ꝑpetrato, cauendo à recidiuo. Secunda eſt de hoſtia holocauſti, quæ tota incendebatur, excepta pelle, & illa erat ſacerdotis offerẽtis. & hoc notatur cùm dicitur: Sacerdos qui offert &c. Tertia eſt de oblatione ſimilę, q̃ qualitercunq; coquatur ſeu piſtetur, debet eſſe ſacerdotis offerentis, vt notatur cùm diciĩ: Et omne ſacrificium ſimilæ &c. Quarta eſt, ꝙ prædicta quæ cedebant in vſum ſacerdotis, cunctis filijs Aaron æqualiter diuidebãtur. qđ notatur cùm dicitur: Cunctis filijs Aaron. Quæ quidem æqualitas ſecundum Ra. Sa. ſic ſeruabatur, quòd q̃libet de filijs

D Aaron habebat ſibi diem deputatum ad offerendum, & oblationes illius diei pertinebant ad ipſum pro ſe, & domo ſua. Alij verò dicunt, quòd ibi ſeruabatur æqualitas proportionis, non tamen quantitatiua, quia oblationes diuidebanĩ ſic quòd vnuſquiſq; qualibet die accipiebat ſecundum ꝓportionem ſui laboris. ſed dictum Ra. Sa. magis cõcordat textui præcedenti, vt patet

Diuiſio intuenti. e ❡Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum. Hîc conſequenter determinatur de vſu hoſtiæ pacificæ. & primò determinatur huiuſmodi vſus. ſecundò offerẽdi modus, ibi: Locutuſq; eſt dominus. tertiò ponitur epilogus, ibi: Hæc eſt vnctio. Prima in duas, quia primò ponitur dicti vſus determinatio. ſecundò circa hoc ponitur quædam expoſitio, ibi: Locutuſq; eſt dominus. Adhuc circa primum præmittitur vſ⁹ ex parte temporis. ſecundò ſubditur determinatio vſus, ex parte rei comeſtibilis, & comedentis, ibi: Caro quæ aliquid tetigerit. Circa primum ſciendum, quòd hoſtia pacifica dupliciter

☙offerebatur

Moraliter ⁂ e Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum &c. Si pro gratiarum actiõe &c. Hæc autem hoſtia euchariſtiam figurauit. Et hîc ponuntur quinq; modi panum, per quos figuratus fuit vnus panis viuus & perfect⁹, qui de cælo deſcendit, ſicut vnum perfectũ per plura imperfecta, vt ſuprà dictum eſt cap. ij. Hunc autem panem offert ſacerdos gratus, de beneficijs à deo ſibi collatis, deuotè celebrando. & homo non ſacerdos, ſi pro gratiarum actione, ꝓ beneficijs ſibi collatis, facit ſacerdotẽ celebrare. Et ſimiliter pauper nõ habens vnde hęc faciat, nihilominus hunc panem offert ſuo modo miſſam deuotè audiendo, et aliquando plus proficit ſibi q̃ ſacerdoti celebranti. Hîc autem panis, dicitur conſperſus oleo. Nã gratia dei quę per oleum deſignatur, confertur largiter in hoc ſacramẽto. propter qđ nominatur euchariſtia. i. bona gratia. Cũm panibus autem ꝑdictis offerebaĩ animal immolatitiũ. ꝙ patet ex hoc ꝙ ſequiĩ:

 ⁂Cuius carnes

E ☞ credendũ ꝙ ſit aĩal in forma leonis, quo vehatur deus, vel vituli vel aquilæ.
Tria in quibus ſacrificia præparantur Tria ſunt in quibus ſacrificia ꝑparant̃. In clibano, in ſartagine, in craticula. Clibanus ſecundũ ſui formã profundiora in diuinis ſcripturis ſignificat. Sartago ea quæ ſi frequẽter verſentur, intelligi poſſunt & explicari. Craticula, quæ palam ſunt. Eſt enim in diuinis ſcripturis hiſtoria, moralitas, myſticus ſenſus, ſicut corpus & anima & ſpiritus. Hoc quoque caniſtrum perfectionis ſignificat, in quo tres panes haberi mandantur. In ſcriptura enim diuina: cibi auditoribus tripliciter apponuntur. In euangelio
Luc.11.a. quoque dicitur: Amice commoda mihi tres panes. Vnus coquitur in clibano, alter in ſartagine, tertius in craticula. ℭ Eſi. Conſperſum oleo ſacrificium de ſimila dicit, qđ nec in clibano, nec in ſartagine, nec in crati-
Theologia cula mittitur. Hæc eſt theologia, quæ ad humanitatem Chriſti non refertur, ſed de patre eſt vel de ſpirituſancto vel de ipſo filio ſecundum deitatem. Ideo hoc filijs Aarõ per meditationem ſcripturarum ad theologiam proficientibus deputauit æqualiter, vt omnes idem de deo ſentiant. Hoc ſacrificium hæretici non guſtant, cùm diuerſa ſapiant. Eſt ſacrificium non conſperſum oleo de ſimila, quando decima pars ephi abſq; oleo & thure pro peccato offertur, ab his ſcilicet qui hircum aut, ouem, aut, turtures, aut columbas offerre non poſſunt. Hoc & ſi ſacrificium ſaluatoris ſignificat, quia non
† oblatione theologia gratia, ſed pro vtilitate offerentis præceptum, filijs Aaron deputauit.
a ℭ Si ꝓ gratiarũ actione. Ad literam pro gratiarum actione fit oblatio, cùm qs de magna tribulatione liberatus gratias agit, ſicut Moyſes poſt tranſitum maris ru-
Exo.15.a. bri. ℭ Myſticè quoque qui maiora crimi-
Myſticè na non commiſerit, dei miſericordiæ laudes
F perſoluit, qui ſe immunem ab horrendis criminibus cuſtodiuit. b ℭ Et lagana azyma vncta. Panem, ſcilicet tenuẽ & latum qui ſcientiam prophetarum ſignificat. Quantùm autem diſtat inter ſoliditatem panis & teneritudinem lagani, tantùm inter ſciẽtiam vete. & noui teſta. panes ergo ſparguntur oleo, lagana vnguntur, quia maius eſt lumen & gratia noui teſtamenti quàm veteris. c ℭ Coctamq; ſimilã, & col-
Cor.1.d. lyridas olei &c. Diuinam ſcilicet ſapientiam, quæ coquitur igne charitatis. Nam Chriſtus dei ſapientia propter nimiam charitatem ſe tradidit morti. d ℭ Offertur domino, & erit ſacerdotis, qui fundet hoſtiæ &c. Lxx. Et offeret de omnibus muneribus ſuis laudationem deo ſacerdoti profundenti ſanguinem ſalutaris illi erit. Non enim vo-
Ro.9.d. lentis neque currentis, ſed dei miſerentis eſt. Chriſto autem miniſtranti & perficienti ſacrificium primitiæ offerẽdæ ſunt. e ℭ Cuiꝰ carnes eadem comedentur die, nec remanebit. &c. Orige.
Solidꝰ cibꝰ Solidus animæ cibus, eſt cibus lactis, eſt cibus olerum, eſt cibus
1.Cor.3.11. carnis. vnde: Lacte vos potaui, non eſca. Et alibi: Qui infirmus eſt,
Rom.14.a. olus man. Et alibi: Perfectorum eſt ſolidus cibus. Carnes ergo ſacri-
Heb.5.d. ficij ſalutaris quod offertur pro laudatione domini iubentur eſſe ſacerdotis. Solidus enim cibus & perfecta ſcientia ſacerdotibus deputatur, quia in omnibus debent eſſe perfecti, in doctrina, in moribus, in virtutibus, alioquin de ſacrificiorum carnibus non edent. Caro quæ ex ſacrificijs ſacerdotibus deputatur, verbum dei eſt quod in eccleſia docent. Admonentur ergo ne heſterna proferant, ſed noua per gratiam dei & ſpiritualia ſemper inueniant. Si ea quæ heri à Iudæis didiciſti, hodie in eccleſia proferas, heſternã ſacrificij carnem ediſti. Suprà quoque in oblatione primitiarum. Sint, inquit, noua & vetera. f ℭ Vſque mane. Futurum ſe-
ſuprà.2.c. culum, vbi erit verus dies qui nocti huius ſeculi ſuccedit, non vult noſtram vitam imperfectam relinqui, per quam nos oportet ſaluari. in futuro enim non licebit operari. g ℭ Si voto vel ſponte quiſpiam obtulerit hoſti. & cætera Omne ſacrificium, pacificorum vel ſalutare ſpontaneum eſt. Vnde inter dona ſuperius poſitum eſt. Sed gratiarum actionis vel laudis ſacrificium

crificiũ ꝗuis ſpecies eius ſit, quia rõnabile eſt, volũtarium nõ dicitur: G
quia cum rõnales ſumus, debitum quodammodo præcipuum creatori debemus rõnabile ſacrificiũ. h ℭ Eadem ſimi. Quia quidã Tropologi
poſt huius vitæ finem aliam talẽ deſcripſerunt, introducẽtes quodam ſeculum mille annorum, in quo Ieruſalem ædificabitur & templum eius, & ſancta ſanctorum reſtaurabuntur, & ſacrificia offerentur. Sed ſi quis hoc credit, & quodammodo in mente comedit, ſperans ſe eo tempore comedere qđ eſt impoſſibile, oblatio eius non ſuſcipitur, quia polluta; peccatum quoq; contrahit, vnde ait: Quæcunq; anima tali ſe ædulio contaminauerit &c. i ℭ Sed & ſi quid &c. Orige. Duos dies quibus licet veſci carnibꝰ ſacrificij, puto duo teſtamenta poſſe intelligi, in quibꝰ liceat omne verbum qđ ad deũ pertinet (hoc enim eſt ſacrificium) requiri & diſcuti, & ex ipſis omnem rerum ſcientiã capi. Si quid fuerit qđ diuina ſcriptura non decreuerit, tertiã ſcripturam nõ debere ſuſcipi, quæ hic dies tertia nominatur: ſed qđ ſupereſt igni tradamꝰ, id eſt deo reſeruemꝰ. quia in præſenti vita deus ſcire nos voluit omnia quæ nunc ſcimus ex parte. Cùm autem venerit quod perfectum eſt, de- Cor.13.c.
ſtruentur quæ ex parte ſunt. Non ergo aſſumamus nobis cunctorum ſcientiam.
☞ Tertius dies Eccl.2.c.

¶ Lxx. laudatione. Vnde, Immola deo ſacrificium laudis, & redde alti. vota tua

a Si pro gratiarum actione fuerit

a ¶ Id eſt habeant ſcientiam euangelicam quæ perfecta & ſolida. ¶ Apoſtolicos libros.

oblatio, offerent panes abſque a

a ¶ Corruptione alienæ doctrinæ. b ¶ Vt quicquid ſapit, imputetur gratiæ & miſericordiæ dei. c ¶ Propheticos libros, qui nõ tam plane annũciãt miſericordiam dei, permiſcentes minas pro importunitate Iudaica: proprie lagana nõ dicũtur cõſperſa, ſed vncta.

b fermẽto, conſperſos oleo, & lagana azyma uncta oleo, † co- b c d

a ¶ Theologiam. ſ. ſed cum eleemoſyna, quam propter ſubtilitatem ſimilam vocat.

ctamq; ſimilam, & † collyridas e
olei admiſtione conſperſas pa- f

a ¶ Perfectionem & firmitatem fidei: nam fermentum; panem roborat. ¶ ſcilicet in modum circini tortos. Hi ſunt diuinæ ſcripturæ expoſitores, quorum expoſitionis ſcientiam habere debemus. b ¶ Non azymos. c. ¶ Seculari ſcientia ſicubi neceſſaria eſt, vt eſt grammatica, rhetorica, dialectica.

nes quoq; fermentatos cum hoſtia gratiarum, quæ immolatur

a ¶ Quia vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnde apoſtolus: Vnum ſentiamus omnes in domino.

pro pacificis. Ex quibus unus* g
d pro † primitiis offertur domino,

a ¶ Chriſti ad quem pertinet vnus panis, quia fides noſtra ad eum & per eum & in ipſo eſt.

& erit ſacerdotis, qui fundet ho-

a ¶ Quia incarnationis ſcilicet myſteria in præſenti vita perſcrutanda ſunt & imitanda, nihil indiſcuſſum debet remanere vſque in mane, id eſt initium. alterius vitæ.

e ſtiæ ſanguinẽ. Cuius carnes eadẽ h
comedent̃ die, nec remanebit ex
f g eis quicquam uſque mane. Si uo i

a ¶ Voto quis offert, quando ſe deo ſeruiturum, & ſeculo renuntiaturum vouet. Sponte, quando ſubito conuertitur, & diuinitus inſpiratus compungitur.

to uel ſponte quiſpiam obtule-

a ¶ Præſens vita, præſens ſeculum hodie dicitur. Vnde: Hodie ſi vocem eius audieritis. &c. ¶ In præſenti, votum ſoluendum eſt, in futuro enim ſolui non poterit. Vnde: Quicquid poteſt manus tua inſtanter operetur. Eccle. 9.

h rit hoſtiam, eadem ſimiliter ede

a. ¶ Craſtinus dies tempus poſt votum ſignificat: vſque ad finem enim vitæ votum noſtrum poſſumus implere.

i tur die. Sed & ſi quid in craſtinũ remãſerit, ueſci licitũ eſt. Quicqd

Nicolaus de Lyra.

* ex omni oblatione

☙ offerebatur. vno modo pro beneficio iam adepto, alio modo pro beneficio habẽdo. Primò vocabatur hoſtia laudatiua, & comedebat̃ eadem die qua offerebatur. Secunda vocabatur votiua vel ſpontanea, qa non habebat rationem ita debiti ſicut prima: quia pro beneficio accepto magis tenet̃ homo ad ſeruiendum deo quã pro beneficio ſperato. & ideo ſi de hoſtia votiua ali- H
quid remanebat in craſtinum, poterat comedi ſecunda die. igitur præmittitur conditio primę hoſtiæ cùm dicitur: Si pro gratiarum actione &c. a ℭ Offerent panes: in clibano coctos. b ℭ Conſperſos oleo: quia in piſtatione nõ ſolũ ponebat̃ aqua, ſed etiã admiſcebatur oleum. c ℭ Et lagana. facta de paſta cocta ĩ aqua calida. d ℭ Coctamq; ſimilam. quædam ſpecies erat panis primò cocti aliquantulum in aqua calida & poſtea in clibano. e ℭ Et Collyrida
collyridas. panes ſunt valde tenues, & alibi vocantur etiam cruſtulæ, quia totũ erat quaſi cruſta, & modicum aut nihil erat ibi de mica. f ℭ Panes quoq; fermentatos cum hoſtia gratiarum quæ immolatur pro &c. hoc videtur eſſe contrarium ei quod dictum eſt ſuprà. ij. cap. Omnis oblatio quæ offertur domino, abſq; fermento fiet. Dicendum ꝙ ibi loquitur de oblatione ponenda ſuper altare. vnde ibi ſubditur: Super altare verò non imponentur ſcilicet fermentati. hîc autem loquitur de oblatione quæ non ponebatur ſuper altare, & ſic panis fermentatus offerebatur cùm hoſtia pacifica ad eſum carnium. g ℭ Ex quibus vnus ꝓ primitijs offertur domino & erit. In Hebr. habetur: Ex omnibus vnus: quia de quatuor modis panũ prædictis plures panes offerebantur, & de quolibet modo vnus panis tradebatur ſacerdoti pro primitijs, & ideo panis fermentatus poterat ſic offerri, quia de fermento debebant primitiæ dari, vt dictum eſt ſuprà cap. ij. h ℭ Cuius carnes comedentur eadẽ die, nec remanebit ex eis &c. & ideo ſi quid remanebat in craſtinum, igne comburebatur. Conſequenter proſequitur de hoſtia votiua, cùm dicitur: i ℭ Si voto vel ſponte quiſpiam obtulerit, eadem ſimiliter &c. & patet litera ex prædictis vſq; ibi:
☙ Si quis de

* h ℭ Cuius carnes &c. & ꝑ hoc ſignificabat̃ ꝙ ſub ſpẽbꝰ panis vera caro Chriſti cõtinet̃, ſicut ipſe dicit Ioh. vj. c. Panis quem ego dabo, caro mea eſt ꝓ mũdi vita, cuiꝰ effectus, fungimur fide charitate formata, quæ non cõpatit̃ ſecum mortale pctm̃. ideo ſubditur Moralit
* Qui fuerit

A ☞ a ℭ Tertius inuenerit dies. Futurum ſeculum, in quo generalis reſurrectio quã Chriſti reſurrectio ſignificauit. Mane facto tertij diei, tunc qđ reliquũ eſt igne cõſumet. Quodcũq; enim ſalutare imperfectũ reliq̃rimus, aut malũ fecerimus, tanq̃ ligna, aut fœnũ (1. Cor. 3. c.) aut ſtipula, igne cõſumet: nos aũt detrimẽtũ patiemur. b ℭ Caro q̃ &c. Origine. (Myſticè) Carnes ſanctę diuina verba intelliguntur. Sępe autem accidit mundas carnes contingi ab aliquo immũdo, vt ſi q̃s de deo patre, atq; ei⁹ vnigenito, & ſpũſctõ, dignũ deitatis myſterio purũ faciat, ſyncerũq; ſermonẽ, & de omnib⁹ rõnabilib⁹ creaturis, tãq; à deo factis vt ipſum intelligerẽt, nec aſſerat cõſeq̃nter carnis reſurrectionẽ. (Tres ſpẽs imunditiæ) Prim⁹ ſermo ei⁹ ſolidus cib⁹ eſt, carnes ſunt ſanctæ. Qui verò carnis reſurrectionẽ negat, q̃a alienũ à fide eſt, ſuperiorib⁹ iunctũ carnes ſctãs polluit. (1. Cor. 5. c.) Præcipiť ergo ne hmõi carnes mãducenť, q̃b⁹ imũditia infidelitatis adiũgiť. Vñ: Epulemur in azymis ſyn. & ve. Secundũ imunditiæ genus eſt, ne q̃ carnes edit, ĩmũdus ſit & ĩmunditia ei⁹ in ipſo ſit: vt ſi ſit aliq̃s natura florentis & ardentis ingenij, nõ cõtinuò aptus videbiť ad ſuſcipienda dei verbi myſteria. Separand⁹ eſt prius à pphanis & mũdi opibus, vt eruditionis capax ſit, ſi prius capax fuerit ſctitatis. Tertia ſpecies eſt immũditiæ, qua is q̃ mũd⁹ eſt, aliq̃d cõtigit immundũ, nec tã ſuo pctõ q̃ aliena cõtagione polluiť. vt ſi q̃s ſocieť inuido vel iracundo vel adultero, & pprijs actibus nõ inſerať ſceleribus ei⁹, videat tñ eũ fratrẽ odiſſe, inſidiari vxori alienæ & ſimilia facere, nec diſcedat à cõſortio eius, hic eſt q̃ (†reptili qđ) cõtingit immũdũ, vel aĩam, vel auem, vel (B) morticinũ, & aliena ĩmũditia pollut⁹ eſt. (Hiere. 5. c.) c ℭ Vel iumẽti. Iumẽta immũda, ſunt q̃ immũdis & terrenis actionibus intenti ſunt. vñ fornicatores, equi emiſſarij dicti ſunt. d ℭ Adipẽ ouis &c. i. nec fortis nec innocentis nec pœnitẽtis bona intentio vel deſideriũ ſiniſtra interp̃tatione deprauãdũ, tanq̃ p hypocriſim ſit factũ, ne quis velit meritũ alteri⁹ exterminare, & q̃ſi comedendo imminuere. ℭ Aug. Dixit ſuperi⁹. Omnis adeps dño. & q̃rebamus vtrũ omnis omnino corpis mũdi dũtaxat. nã de immũdis nulla quęſtio eſt, & q̃d de adipe fieret, quẽ vetuit comedi? Nunc aũt dixit q̃d fieret, de adipe morticini & à fera capti, vt ſit. ſ. in oẽ opus cui tale aliq̃d neceſſariũ eſt. Vñ remanſit q̃ſtio, quid fieret de adipe eorũ, q̃ mũda ſunt ad veſcẽdũ? Sed cũ dicit oẽm aĩam pire de populo ſuo, q̃ ederit adipẽ eorũ, ex quib⁹ offerť domino, videť tñ phibere adipẽ eorũ ex q̃bus fit ſacrificiũ. Iudęi verò nõ inueniũt q̃d de adipe faciãt vñ abſtinẽt. & quõ eũ pijciant, cũ dictũ ſit: Omnis adeps dño. ſi nõ adipẽ ſacrificiorũ tñ, ſed etiã eorũ de quibus nõ ſacrificať, q̃uis mũdorũ hîc voluit intelligi: q̃a p quaſdã impudicitias vel cætera vitia ſibi elegerũt mortẽ pctĩ. e ℭ In (ſuprà. 3. d.) varios vſus. Nõ ſolũ bonorũ imitando (Moraliter) opa; ſed etiã malorũ nobis in excplũ trahẽdo. (Matt. 14. a.) Legim⁹ em̃, Herodẽ natalis ſui diẽ celebraſſe, & epulas ſanguine fœdaſſe. tale deſideriũ in vſum hẽm⁹ vt caueam⁹, ſed econ- (*in cunctis habitatio = nibus veſtris) trario noſtri natalis diẽ q̃ in padiſo fuim⁹, cũ luctu & afflictione mœrem⁹. Phariſe⁹ ſupbiẽs ait: Grãs ago tibi, q̃a nõ ſum. ſ. c. h. &c. (Lu. 18. b.) Nos econtrario dicam⁹: De⁹ miſerere mei, q̃a nõ ſum ſilis ſeruis tuis, q̃ angelicã ducũt vitã in terris. f ℭ Si quis adi. &c. Orige. Alleg. Quaſi nemo ſcãdalizet vnũ ex his minimis (Allegoricè) q̃ in me credũt &c. Sanguis comedi phibeť, q̃ſi ne glorieris aduer- (Roma. 11. c) ſus fractos ramos, ne tu excideris, & illi ſi nõ pmãſerit in incredulitate inferanť. Sanguis aũt Iudæorũ ppl̃s rectè intelligiť. Non enim ex fide neq; ex ſpũ Abrahæ, ſed tantùm de ſanguine eius deſcendit.

☞ Qui offert victi

a autem tertius inuenerit dies, ignis abſumet. *Si quis de carni- a
a ¶ Id eſt ſcriptura, præter duo teſtamenta.
bus victimæ pacificorum die ter
a ¶ Id eſt poſt hanc vitam tempus bene operandi ſperauerit, & ideo diſtulerit.
tio comederit, †irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti, quin
potius quæcunq; anima tali ſe e- b
dulio contaminauerit, præuari-
a ¶ Quælibet virtus vt caſtitas & iuſtitia & huiuſmodi.
b catiõis rea erit. Caro quæ aliq̃d c
a ¶ Aliquid malum fecerit. ¶ Velut caſtitas habita ad vnam gloriam.
tetigerit immundum, non co-
a ¶ Nemo imitabitur. b ¶ Futuri iudicij.
medetur, ſed comburetur igni.
¶ Hypocrita.
Qui fuerit mundus, veſcetur ea. d
a ¶ Hypocriſi. b ¶ Fraudulenter operando.
c ¶ Id eſt virtutibus quæ deo ſunt dicatæ.
Anima polluta quę ederit de car- e
nibus hoſtiæ pacificorum, quæ
oblata eſt domino, peribit de po
a Vnde nõ dicatur ouis, ſed lupus rapax. b ¶ Imitãdo.
pulis ſuis, & quæ tetigerit immũ- f
¶ Conſentiendo. a ¶ Ingenioſi. b ¶ Hebetis ſtulti.
c ditiam hominis, vel iumenti, ſi
a ¶ Velut diuinationis ſomniorum & ſimilium.
ue omnis †rei quæ polluere poteſt,
a ¶ Immunda operando.
& comederit de huiuſcemodi
a ¶ De conſortio eorum, qui ſunt ſaluandi.
carnibus interierit de populis ſuis. Locutuſq; eſt domin⁹ ad Mo- g
yſen dicẽs: Loquere filiis Iſraël:
a ¶ Deſiderium. ſ. qđ totum ad deum referendum eſt.
b ¶ Simplicis innocentis. c ¶ Fortis. ¶ Qui operatur mandata legis. d ¶ Peccatorum pœnitentium.
d ¶ Quia per caprã ſignificanť q̃ p pctĩs ſunt ſacrificia.
Adipem ouis & bouis & capræ h
a ¶ Quia talium noxium eſt deſiderium, nec deo iubet offerri, q̃a deſiderium peccatorũ pibit.
non comedetis. Adipem cada- i
¶ Quia ſponte peccat nullo inſtigante.
ueris morticini & eius animalis k
a ¶ Diabolo inſtigãte. b ¶ Quia neglexit ſui cuſtodiã nec audiens qđ dicit: Sobrij eſtote & vi. &c. 1. Pe. 5. b.
quod à beſtia captum eſt, habe- l
a ¶ Quia transferre illud ad virtutem debemus, vt ad iuſtitiam vel caſtitatem vel eleemoſynam, vel quãlibet operationem bonam reſoluentes ſcilicet & ſubtiliantes.
e f bitis in vſus varios*. Si quis adi- m
pem, qui offerri debet in incen-
a ¶ Cogens vel ſuadens ei qui ſeipſum obtulit, non ad supernũ deſiderium intendere, ſed ad voluptatem ſuam inclinari.
ſum domini comederit, peribit
a ¶ Congregatione ſanctorum.
b ¶ Animam, quaſi nihil facias ad proximi tui mortẽ.
de populo ſuo. †Sanguinem
quoque omnis animalis non ſu-
a ¶ Iuſtis quorum conuerſatio in cælis eſt.
metis in cibo*, tam de auibus, n

☞ a ℭ Si quis de carnibus. Id eſt eſt non conſequẽter effectũ C
ſcilicet beneficiũ à deo poſtulatũ: pro quo impetrãdo fuit oblata, quia p iſtud pctm̃ reddidit ſe indignũ. ideo ſubdiť: b ℭ Quæcũq; anima tali ſe. edu. cõtami. Id eſt tranſgreſſionis legis huius. c ℭ Caro. Hîc cõſequẽter deſcribiť vſus (Caro) ex pte rei commeſtibilis, cũ diciť: Caro q̃ aliquid teti. immũ. nõ co. &c. et accipiť hîc caro nõ generaliter, ſed caro hoſtiæ pacificæ tñ. cõſequẽter determinať vſus ex pte comedẽtis, cùm diciť: d ℭ Qui fuerit &c. Aliqui libri habent immũd⁹: ſed litera talis eſt falſa, q̃a libri correcti habẽt mũdus, & in Hebræo habeť ſic: Omnis mundus veſceť ea. Poſſet em̃ forſitan aliquis credere, q̃ nõ eſſet licitũ comedere carnes hoſtiæ pacificæ, niſi offerentib⁹. & ppter hoc diciť hîc: q̃ omnis homo poterat comedere, dũ tamẽ eſſet mũdus. Carnes em̃ hoſtiæ pacificæ poterãt comedi ab offerẽtibus vbiq;, tñ intra Ieruſalẽ: & ad illud cõuiuium poterat admitti quicunq; erat mũdus. Sed ſi aliquis immũdus inde comederet ſcienter, puniri debebat morte. Iſta tamen immunditia poterat eſſe duplex. Vna ab intrinſeco, vtpòte ſi aliquis eſſet leproſus vel ſeminiſluus vel huiuſmodi. & (Immunditia duplex) hoc notatur cũ diciť: e ℭ Anima polluta &c. id eſt homo pollutus, q̃a ibi ps accipiť p toto. Alia ab extrĩſeco, videlicet ex tactu rei immũdæ, & hoc notať cũ diciť: f ℭ Et quę tetigerit immunditiam hominis vel iumẽ. &c. vt ſuprà. g ℭ Locutuſq; eſt dñs. Quia dictum eſt q̃ carnes hoſtiæ pacificæ poterant comedi à quolibet hoĩe mũdo. ne igiť crederet, q̃ eſus adipis & ſanguinis ſimiliter cõcederet, ideo excipiť cũ diciť: h ℭ Adipem ouis &c. Ex hoc autẽ dicũt aliqui, q̃ adeps animaliũ aliorũ, dũ tamen eſſent D licita ad comedẽdũ, erat Iudęis veſci licit⁹. Alij aũt oppoſitũ, prout dictum eſt ſuprà iij. cap. i ℭ Adipẽ cadaueris morticini, id eſt animalis per ſe mortui. k ℭ Et ei⁹ animalis qđ à beſtia captum eſt, id eſt interfectum ſiue laceratum. l ℭ Habebitis in vſus varios. ſcilicet ad vnctiones coriorum, & fomentum lucernarum, & huiuſmodi: quia talis adeps, etiã ſi eſſet animalis mundi, non poterat offerre domino, nec etiam comedi. m ℭ Si quis adipem qui offerri in incenſum domini comederit, peribit de. Id eſt cremari ſuper altare haulocauſti. Conſequenter phibet eſum ſanguinis, cùm dicitur: Sanguinem quoque omnis &c. Sequitur: n ℭ Tam de auibus quã de pecoribus, Ex hoc dicit Rab. Sa. q̃ eſus ſanguinis piſcium & locuſtarum, non eſt Iudæis interdictus. Rationes autẽ quare eſus adipis & (*nõ comedetis illum) ſanguinis prohibitus eſt, tactæ ſunt ſuprà cap. iij.

(Moraliter) ☞ Locutus eſt

*d ℭ Qui fuerit mundus, veſcetur ea & non alius. Quia ſcribitur. i. Corin. xj. f. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui em̃ mãducat & bibit indignè, iudicium ſibi mãducat & bibit, non dijudicans corpus domini. (†;o. diſ. c. ſi quis carnẽ.) ℭ Notandum autem, quòd hoſtia pacifica in tres partes diuidebatur, nam totus adeps in partem domini cedebat, & ad eius honorem in altari cremabatur, pectuſculum, & armus dexter erãt ſacerdotis offerẽtis: reliquæ verò carnes cedebant in vſum illorum pro quibus hoſtia pacifica offerebatur. vt patet ex ſequentibus, & per hoc ſignificabatur, quòd ſacramentum euchariſtiæ primò & principaliter ad honorem dei offertur. Secundò ad bonum ſacerdotis celebrantis. Tertiò ad bonum illorum pro quibus offertur.

a ❡Peccatoribus qui obediunt ventri.

quàm de pecoribus. Omnis anima quæ ederit ſanguinem, peribit de populis ſuis. Locutus eſt a dominus ad Moyſen dicens: Loquere filiis Iſraël: Qui offert vi- b

a ❡Hoſtiæ pacificorum gratiarum actiones,has charitate condire debemus qua conditur omne opus bonū.

ctimam pacificorum domino,

❡Id eſt charitatem.

offerat ſimul & ſacrificium, id

a ❡Hoc modo offerens domino. ❡Ipſe non alius pro illo,quia iuſtitia iuſti ſuper eum erit.

b eſt libamenta eius: Tenebit ma- c

a ❡Lxx.adipem qui eſt ſuper pectuſculum & pinnam iecoris. ❡Deſiderium. b ❡Cogitationem vel fidem.

nibus adipē hoſtiæ & pectuſcu-

a ❡Quia fides de Chriſto & munda cogitatio ipſi conſecranda. ❡Fidem & confidentiā quæ fortitudini iuncta ſunt quæ in pectore ſignificantur, hæc debet offerre qui ſaluari deſiderat,quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo.

lum. Cumq́ ambo oblata domino conſecrauit, tradet ſacer-

a ❡Omne deſiderium noſtrum vult fieri holocauſtum.

doti qui adolebit adipem ſuper

a ❡Sapientia.

c altare, pectuſculum autē erit Aa

a ❡Qui vita ſublimes. b ❡Fidem & operationem offerat qui ſaluari deſiderat.

ron & filiorū eius. Armus quo-

a ❡Quaſi Chriſtus qui ſanguinem & vitam pro nobis obtulit,bonam operationem noſtram recipiet.

que dexter de pacificorum ho-

d ſtiis cedet in primitias ſacerdo-

e tis. Qui obtulerit ſanguinem & adipem filiorum Aaron, ipſe habebit & armū dextrum in por-

a ❡Hæc eſt fides recta,vel cognitio ſancta quæ nos de terrenis,ad cæleſtia ſubleuat.

tione ſua. Pectuſculum enim e-

a ❡Quia ſcilicet præcellere debet ſcientia ſacerdotis. d ❡Hæc eſt operatio bona.quæ iuſtos a reprobis ſeparat. c ❡Quia opus ſacerdotis ſeparatum debet eſſe & vnicum.

leuationis & armum ſeparationis tuli à filiis Iſraël de hoſtiis eo- d

rum pacificis, & dedi Aaron

a ❡Quia ſignificatio eius in perpetuum durat.

ſacerdoti ac filiis eius, lege perpetua ab omni populo Iſraël.

❡ a ❡Qui offert victimam. Orige. Alia litera: Qui offert ſacrificium ſalutaris ſui domino,offerat munus ſuum dño in ſacrificio ſalutaris ſui. Manus eius offerent ſacrificium hoſtiam dño, adipem q̄ ſup pectuſculū eſt,& pinnā iecoris,offeret ea ita vt ponatur donum circa dominum: & imponet ſacerdos adipē,qui eſt ſuper pectuſculū ſalutare,& erit pectuſculum Aaron & filijs ſuis, & brachiū dextrū † debetis ſeparationem ſacerdoti à ſacrificijs ſalutarib⁹ veſtris. Qui offert ſanguinem ſalutaris & adipē ex filijs Aarō,ipſi erit brachiū dextrū in parte. Pectuſculū enim impoſitionis,& brachium dēptionis accepi à filijs Iſrael,à ſacrificijs ſalutaribus veſtris,& dedi ea Aaron ſacerdoti & filijs eius legitimū æternum à filijs Iſrael. Et ſacrificium qđ dicitur ſalutare,nemo offert domino niſi qui ſanus eſt & ſalutis ſuæ cōſcius gratias dño refert.

† dabitis

Moraliter ❡Orige. Sacrificium qđ dicitur ſalutare, ſanus tātū & ſalutis cōſci⁹ in gratias offert, nō eger animo,nō languidus in operibus,offerre poteſt. Leproſus ille euangelicus non

Mat.13.a. potuit offerre niſi curatus,ſed vbi à domino mundatus eſt,iuſſus eſt offerre munera ad altare quæ ꝓcepit Moyſes in teſtimoniū illis. Mundus ergo offerre poteſt. Sed quō: manus eius offerent hoſtias dño,nō homo,

Eccle.4.d. ſed manus.i.opa eius.hæc eñ commendāt hoſtiā dño. Si eñ cōtracta ſit manus tua ad dandū,adhuc leproſus es,& offerre non potes. Vbi habemus hoſtiam, Græci habent ὁλοκαυτώματα quod ſignificat omnem fructum quem non poteſt infructuoſus offerre,qui non offert fructū iuſtitiæ & miſericordiæ,& ſimilia. Quòd autē ait,adipes q̄ ſupra pectuſculum ſunt. Pectuſculum cor intellige,de quo auferendæ ſunt omnes co-

Mat.15.b. gitatiōes malæ (inde enim ꝓcedunt) vt poſſit cor mundum deum videre. Pinnā quoque iecoris præcepit offerri,in quo iracundia vel cupiditas. Offert pinnam iecoris q̄ iram & furorē à ſe abſcidit. Adipes qui ſunt

F ſuper pectuſculum,imponuntur altari,pectuſculum Aaron & filijs eius: brachium dextrum præcipit ſeparari. Quale eſt pectuſculum ſacerdotis plenum ſapientia,& diuina intelligentia,quale & brachiū qđ ei offerunt filij Iſrael ꝓ ſalute ſua. Formæ ſunt iſta quæ in eccleſia nō gerunť,ſed leguntur. Nō enim legerenť,niſi ex his ædificatio audientibus prębereť. Si ergo ſacerdos per doctrinam,ꝑ multam ſollicitudinem,per vigi-

Iaco.5.d. liarum laborem peccatorem cōuerterit,& meliora ſequi docuerit: Si tale opus inquā fecerit,debet qui in ipſius labore ſaluať,deo gratias agere,& offerre hoſtiā ſalutaris, q̄a ſalutē cōſecutus ſit. Dicit autem pectuſculū appoſitionis,& brachium demptionis. Cū eñ ablatū fuerit de corde tuo omne craſſum,& mundatū fuerit ab omni opimēto,qđ igni tradendū eſt,reſtat vt apponať ei gr̄a ſpiritusſanctı: & tūc fiet pectuſculū appoſitionis. Brachiū v̄ò ſepara-

Ro.13.d. tionis erit. Si ſcias diſcernere q̄ ſunt opa lucis & tenebrarū. Si ſepa-

Hiere.5.d. raueris opa tua à tenebris vt in lumine ſint,brachiū tuum efficitur

2.The.3.b. ſeparationis. Vel cū ſeparaueris te ab omni fratre ambulante inqui-

Eſa.52.c. etè. Vel cùm exierint de medio pctōrum qui portant vaſa domini.

Myſticè b ❡Tenebit manibus &c. Hiero. ad Fabiolā. Qui eſt ſuper pectuſculum: & pinnā &c. De victimis ſalutaribus adipē offerunt ſacerdotes,pectus & brachiū dextrū in cibū accipiunt. Senſus eſt in corde,cor in pectore,voluptas ſecundū phyſicos, eſt in iecore. vñ

Plinius Plinius. Pinnula aduerſa voluptante,& per oculorū feneſtras erūpente. Poſtquàm ergo pingue holocauſtum fecerint,& concupiſcentiam libidinis igne ſpiritus cremauerint,pectus & brachium accipiunt in præmium. In pectore mundas cogitationes, legis notitiam: In brachio bona operatio,& pugna contra diabolum, & armata manus,vt qđ mente conceperint opere probent. Ieſus enim cœpit facere & docere. Pectus quoq́ appellatur additamentū vel præcipuum vel egregium. Labia enim ſacerdotis cuſtodiunt ſcien-

Act.1.a. tiam & cętera. Hæc debet eſſe præcipua,& additamento ſpirituali

Malac.2.b. gratiæ talem virum inſtituit, qui poſſit contradicentibus re ſiſtere &

ſiſtere,& in ſe nihil ſiniſtri operis habere. Dextrum ſit brachium & G ſeparatum,vt opera ſacerdotis comparatione virtutum,à cunctis ſeparata ſint. Alia tria exceptis primitiis hoſtiarum, quæ dantur ſacerdoti de priuato macello,& publi co,vbi non religio, ſed virtus neceſſitatis eſt brachium,de quo iam dictum eſt, maxilla & venter. Maxilla eloquentē & eruditum ſignificat,vt qđ pectore cōcipit, ore proponat. Venter

Num.25.b. receptaculū ciborū in ſcorto Madianiti de ſacerdotali pugione perfoſſus,omnes labores & momentanea blandimenta gulæ ſtercoris fine cōdemnat,oſtendens mētib⁹ deo

*1. Cor.6.b. ſacratis,totum in ſeceſſum proijci qđ voramus. vnde: Eſca ventri,& venter eſcæ. deus

Exo.32.e. autē hunc,& hanc, deſtruit. Vituli puluerē quem adorauerunt filij Iſrael,in contemptū ſuperſtitionis in potum accepit, vt diſcat contemnere quæ ſe videt in ſeceſſum proijcere. ❡Lxx. Offerens ſacrificium ſalutare domino,offeret mun⁹ ſuum domino de ſacrificio ſalutari eius. Qđ exponens adiūgit: Tenebit manib⁹ adipem hoſtiæ. Vel iuxta.

Ezech.18.e. Lxx. man⁹ eius offerēt ex ea domino: Ipſum enim oportet quę ad ſalutem ſuam pertinent operari: quia iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum. c ❡Pectuſculum autem erit &c. Iſi. Pectus datur ſacerdoti, vt cogitationem mundam,& doctrinæ habeat notitiā. Brachium dextrum, vt bona opera habeat,& ad pugnam cōtra diabolum armata manu procedat,& quod corde conceperit, operum exemplo perficiat. Datur & de priuato maxilla,vt eloquentia polleat,datur & ven-

Nota ter,vt luxuriam extinguat, & gulam contemnat. d ❡Sacerdotis. Augu. Chriſti in ſacerdote figurati. Vnde ſolus ſacerdos poteſt ſacrificium hoc perficere. Incipere

Rom.9.d. enim bonum,noſtrum eſt: perficere,& ad finem ducere, diuinæ gratiæ eſt. Non eſt volentis neque currentis,ſed dei miſerentis dirigere actiōes. vnde & brachium dei nominatur. Vnde rectè armum: Vel iuxta. Lxx. brachiū accepit. e ❡Qui obtulerit ſanguinem & adipem filiorum Aaron.

Allegoricè Chriſtus eſt,qui verum ſanguinem pacificorum & adipem, animas ſcilicet,& deſideria ſalutarium offert,qui eſt de filijs Aaron ſacerdos ſcilicet ſingularis,& in omnibus p̄cipuus, cui cedit armus dexter in portionem, id eſt omnis actio bona & perfectio.

❡ Hæc eſt

Nicolaus de Lyra.

a ❡Locutus eſt domin⁹ ad Moyſen dicens &c. Hîc conſequenter deſcribitur circa victimam pacificam offerendi modus, cûm dicitur: b ❡Qui offert victimam pacificorum domino offerat ſimul & ſacrificium,id eſt libamenta eius: Iſtud additur ad deſignandum, quid ſignificatur per ſacrificium,ſcilicet illa quæ ſimul offerebantur,cum animali immolando pro pacifica hoſtia, ſicut ſunt panes ſupradicti. Licet enim propriè loquendo, ſacrificium ſit de animali,oblatio de aridis inanimatis,libamentum de liquidis,tamen vnū frequenter ponitur pro alio,vt dictum eſt ſuprà. c ❡Tenebit manibus adipem hoſtiæ & pectuſculum. Cumq́ ambo oblata domino conſecrauerit,tradet ſacerdoti qui ado. &c. Sacerdotes enim ſupponebāt manus ſuas manibus offerētis, & ſic illud ſuperpoſitū eleuabatur verſus cælum,& poſtea retrahebatur verſus terram,& poſtea ad quatuor partes orbis,ad denotandum,quôd offerebatur illi qui eſt dominus cæli,& terræ & orbis: & poſtea ſacerdos accipiens iſta de manu offerentis,cremabat adipem ſuper altare. Pectuſculum autem & armus dexter de hoſtijs pacificis cedebant in vſum ſacerdotum, vt hîc determinatur: cætere carnes cedebant in vſus offerentiū. d ❡Tuli a filijs Iſrael de hoſtijs eorum pacificis & dedit Aaron &c. ſcilicet pectuſculum & armum dextrum,ad euitandum quandam ſpeciem diuinationis,quæ vocatur ſpatulomantia, qua vtebantur idolatræ, quia in ſpatula & oſſe pectoris de ſuis ſacrificijs ſuperſtitioſè diuinabant. Spatulomantia

Hæc eſt vnctio

¶Supradicta. a ¶Bonum ſcilicet qui per ea quæ dicta ſunt proficiunt ad dignitatem ſacerdotij.

a Hæc eſt unctio Aaron & filiorum eius in ceremoniis domini in die quo obtulit eos Moyſes, ut ſacerdotio fungerentur, & quæ præcepit dari eis dominus à

¶Inconcuſſa.

filiis Iſraël religione perpetua in b generationibus ſuis. Iſta eſt b

¶Perfectæ ſapientiæ ¶Mediocris iuſtitiæ.

lex holocauſti & ſacrificij pro peccato atq; delicto, & pro conſecratione & pacificorum uicti- c mis, quas conſtituit dominus d

a ¶Rubi uel tentationes.

c Moyſi in monte Sinâi, quando mandauit filiis Iſraël, ut offerrent oblationes ſuas domino in deſerto Sinai.

Cap. VIII.

e Locutusq; eſt dominus ad Moyſen dicẽs: Tolle Aa f ron cum filiis ſuis, ueſtes eorum & unctio g

¶Chriſtum.

d nis oleum, uitulũ pro pctõ, duos

a ¶Vas perplexo uimine factum, ſcripturam ſignificat quæ multiplici ſententiarum conficitur textura.
b ¶Diuina ſapientia in azymis ſynceritatis & ueritatis.

arietes, cãniſtrum cum ãzymis:

A a ¶Hæc eſt vnctio. Eſi. Videtur ergo hæc ad vnctionẽ ſacerdotũ pertinere, ſed legiſlator hoc in præſenti non intẽdit. Quã enim cum vnctione ſacerdotũ ſocietatẽ habẽt p̃dicta ſacrificia? ſed tantũ eorũ dignitatẽ, & quẽ profectũ p̃ſtent cuſtodiẽtibus oñdere voluit. Quòd em̃ ait: Hæc ẽ vnctio Aarõ & filiorũ eius in ceremoniis dñi, ad ſuperiora redit, vt ſcias q̃ ſi quis ea cuſtodierit, perueniet ad eam dignitatem ſacerdotis, nec aliter. Hęc eſt enim vnctio in ceremoniis dñi, quę. ſ. ex p̃dictis ſacrificiis acquirit. Vñ addit, In die qua obtulit eos Moyſes, vt ſacerdotio fungerent, & q̃ p̃cepit dari eis à filiis Iſrael. In his ergo nobis vnctionẽ dedit, i. his nos vocauit de⁹ die qua obtulit eos, qua dic. ſ. vnxit eos, vt fungerent ſacerdotio, p vnctionẽ. ſ. q̃ nũc dicta eſt. Qui em̃ ſancti⁹ & ſublimi⁹ viuũt, excellẽtiores ſũt in pplo. Vñ oportunè ſubdit, religione perpetua in gñationibus veſtris, vt ſcires q̃ apud deũ hęc religio incõcuſſa eſt. Nemo dignitate nec ſapiẽtia vel reb⁹ ſublimib⁹ excellit, ſed q fecerit q̃ ſuperi⁹ p̃cepit. Sic em̃ ſacerdos fit ſcd'm cognitionẽ Chriſti veri ſacerdotis, q immaculatã & pfectã demonſtrauit vitã. Quid aũt p p̃dictã vnctionẽ ĩtellexerit in ſequẽtib⁹ oñdit.

Literaliter. b ¶Iſta eſt lex holocauſti &c. Orig. Cũ pꝑoſuerit legiſlator. Hæc eſt vnctio Aarõ & filiorũ &c. nõ ſubiunxit q̃ eſſet, nec qualiter vnxiſſet, expoſuit; ſed hoc q̃dem in ſequẽtib⁹ facit. Nunc verò poſtq; dixit, hæc eſt vnctio Aaron, nihil de vnctione ſubiũgit, vt oñderet, hæc q̃ ſuprà dixerat. ſ. pectuſculũ impoſitiõis, & brachiũ ſeparationis, eſſe ip̃a vnctionẽ Aarõ & filiorũ ei⁹: ne putarem⁹ illa p carnib⁹ dicta, vt doceret etiã ip̃a ſub ſacro inſerta vnctiõis. Poſtea repetit ea q̃ ſuprà expoſuerat dicẽs: Hęc eſt lex holocau. &c. Hęc eſt q̃ ſuprà expoſita

B eſt, & videt recapitulatio eſſe ſacrorũ, q̃ ſuprà narrata ſunt, ſicut & illud. ſ. hæc eſt vnctio, p̃libatio ſequẽtiũ. trãſiens em̃ & alia tãgit dicẽda, & dicta. Dicẽda ibi: Hæc eſt vnctio. dicta ibi: Hæc eſt lex. ¶Vnctio Chriſti partim cõmunis eſt ſuis. Sũt em̃ & ipſi participes. vñ & nos participatiõe Chriſti dicimur Chriſtiani. Sed ineſtimabili dignitate excellit. Vngit & ipſe ſubſtãtialiter, nos verò ei⁹ opatione & gr̃a. Vngunt ergo cũ Aarõ filij ei⁹, ſed nõ talia in vnctiõe eorũ, qualia fiũt in vnctiõe Aarõ, qd' in ſequẽtib⁹ manifeſtat. De Chriſto aũt hoc ĩtelligit. Sciẽs em̃ legiſlator, ad eccl'iam hæc ptinere myſteria, p̃cepit cõuocari oẽm cœtũ vel ſynagogã, quã Gręci eccl'iam dicũt. Synagoga em̃ nõ põt hanc legẽ habere, niſi ad eccl'iam cõueniat, in qua figurarũ veritas cõſeruatur.

Chriſtiani vnde.

¶Iſta eſt lex &c. Eſi. Vides differẽtes conuerſatiões quæ deo cõiungũt, honorẽ. ſ. ſapię pfectũ, q ſignificat p holocauſtũ. Vl' iuſtitiã mediocrẽ, q̃ opat ea q̃ ſunt ad ſalutẽ. Sacrificia em̃ pacificorum vel p holocauſtũ vel p oblationẽ, rectè eſſe vtilia ad ſacerdotalem dignitatẽ lex intellexit. Vñ in die qua legem vnctiõis mãdauit, ſubdidit ea quę ſunt de ſacrificiis, ſimulq; oĩa breuiter memorauit. c ¶In mõte Sinai. q rubus vel tẽtatio interp̃tat. Similis eſt autẽ rubo tẽtatio. aſperũ em̃ virgultũ eſt, & difficile capit: ſic corona bonæ vitæ in tẽtatiõibus & tribulationib⁹ vix habet. Vñ: Beat⁹ vir q ſuſtinet tẽtationem, quia cũ probat⁹ fuerit, accipiet coronã vitæ.

Iaco.2.b.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Hæc eſt vnctio. Hîc ponitur breuis epilogus reſpectu pręcedẽtium, cũ dicit: Hæc eſt vnctio Aaron & filiorũ eius. i. oblatio in die vnctiõis eorũ, de qua dictũ eſt ca. p̃cedẽti qualiter debeat fieri: ſed eius executio ponitur ca. ix. b ¶Iſta eſt lex holocauſti &c. de quibus dictum eſt capi. pręcedenti. c ¶Et pacificorum victimis. de quibus dictum eſt in hoc cap. d ¶Quas cõſtituit dñs. hoc additur ad oñdendũ locum in quo iſtæ leges datæ ſunt. ¶In capi. vij. vbi dicitur in poſtilla: Sed ſi aliquis immundus inde comederet ſcienter, debebat puniri morte.

ADDITIO I.

Duriſſimum eſſet dicere, vt per talem comeſtionem homo puniretur capitaliter: Sed aliter eſt dicendum; nam in hoc loco dicitur de tali tranſgreſſore; Peribit vel interibit de populis ſuis; & ſimiliter in multis aliis dicitur ſimiliter. Quod intelligit ſecundum glo. noſtram, vt nõ dicatur ouis ſed lupus rapax, vnde in quampluribus locis, vbi ſimilis ſentẽtia ponit, ſecundũ Hebræos diuinæ vltioni intelligit tale peccatũ relinqui, nõ q̃ p hoĩem ad pœnã capitalẽ iudicetur, & eſt humanior ſnĩa. nã de illo in cui⁹ domo inueniret ſeu appareret quãtũcũq; modicũ fermẽti in tẽpore paſchali: & in q̃plurimis caſibus leuiſſimis, talia verba in veteri lege legũtur, in quibus duriſſimum eſſet crimen capitale introducere.

¶In eodem ca. vij. vbi dicit in poſtil. Tenebit manibus adipem hoſtiæ &c.

ADDITIO II.

Sacerdos ĩ hmõi oblatiõib⁹ faciebat q̃tuor mot⁹ tm̃. ſ. eleuare verſus cælũ, & retrahere v̾ſus terrã, & mouere antrorſũ, & retrahere retrorſum, & ſic in hmõi motib⁹ ꝓpriè fiebat ſignum crucis vt patet cõſideranti &c. Crucis ſignum.

Replica correctorij cõtra Burg. In. vij. c. Leuitici cum poſtillator exponeret illũ paſſum: Qui fuerit mũdus veſcet ex ea. Inter cętera cũ dixit: Sed ſi aliq̃s ĩmũd⁹ inde comederet ſciẽter puniri morte debebat. Burg. eũ notat ingens: Duriſſimũ eẽt dicere vt p talẽ comeſtionẽ hõ puniret capitaliter. Et dicit ſcd'm nr̃am glo. (vbi de trãſgreſſorib⁹ ſcd'm Hebręos pœna his v̾bis p̃ſigat: Peribit vl' interibit de pplis ſuis) hoc ĩtelligi, vt tale pctm̃ diuinę vltiõi relinquat. Vñ inquit, hęc eſt hũanior ſnĩa. Quid ẽ tũc qd' dicit Nu. xv. d. de hoĩe q in die ſabbathi ligna collegit, quẽ cũ Moyſes & Aarõ carcere incluſiſſent, neſciẽtes q̃d ſup eo facere deberẽt, nunq̃d iuxta verbũ qd' locutus fuit dñs ad Moyſen, vt ibi legit. Aĩa verò q̃ ſup ſupbiã aliq̃d cõmiſerit. ſiue ciuis ſiue pegrin⁹ ſit ille, qm̃ aduerſus dñm rebell' fuit, pibit de pplo ſuo &c. Dñs hoc ip̃m v̾bũ Moyſi & Aarõ neſciẽtib⁹ q̃d cũ eo trãſgreſſore agere deberẽt, clari⁹ expoſuit, vt ibidẽ ſubdit: Dixitq; dñs ad Moyſen: Morte moriat hõ iſte: Obruet eũ lapidib⁹ oĩs turba extra caſtra &c. In quo em̃ magis ille peccauit ligna colligẽdo, q̃ q ſciẽter ex cõtẽptu vel p ſupbiã cõtaminat⁹, & immũd⁹ de hoſtia pacifica veſceret. Nec poſtillator de eo q ignorãt faceret, hoc dixit, cũ apertè inquit, ſed ſi aliquis immũdus inde comederet ſcienter, quaſi ex contemptu vel ſuperbia diceret. D

GLOS. ORDI. CAP. VIII.

Locutusq; eſt dñs &c. d ¶Duos arietes. Chriſti paſſio ſignificatur, q eſt dux ppl'i. Bñ autẽ duo arietes immolant, q̃a Chriſtus bis nobis myſteria ſuæ paſſionis cõmiſit. Primũ q̃n agnũ myſticũ in cœna comedit; Secundò q̃n eadẽ myſteria in panis & vini cõſecratione conſtituit. Diuiſio.

Et congregabis

Nicolaus de Lyra. Cap. VIII.

Locutusq; eſt dñs. Superius actũ eſt de ſacrificiis & oblationibus, hîc cõſequenter agit de ipſis offerẽtib⁹. & primò agitur de offerẽtibus ratione officij cuiuſmodi erant ſacerdotes. Secũdò de offerentibus ex pꝛfeſſione fidei, cuiuſmodi erant alij inferiores: quia ſacrificia illa erant quædam pꝛteſtationes fidei offerentiũ. & de his agit ca. xj. Prima in tres, quia primò deſcribit circa ſacerdotes cõſecrationis ritus: ſecundò conſecratoru vſus. capi. ix. tertiò eorundem caſus. capi x. Circa primum pręmittunt ea quæ erãt ad cõſecrationẽ ſacerdotum neceſſaria, cûm dicitur: f ¶Tolle Aaron cum filiis ſuis, & veſtes eorum. quarũ forma & materia deſcripta fuit Exodi. xxviij. g ¶Et vnctionis oleum. Cuius confectio deſcripta fuit Exodi. xxx.

Et congregabis

Moraliter. e ¶Locutusq; eſt dominus ad Moyſen &c. In hoc capitulo agitur de induitione Aaron & filiorum eius veſtibus ſuis & eorum conſecratiõe eo modo, quo pręcipitur ſuprà Exodi. xxviij. & xxix. & ibi poſitæ fuerunt expoſitiones myſticæ: propter quod non oportet eas hîc repetere, ſed ibi recurrat qui voluerit videre: tñ in fine huius capituli vnũ additur, cûm dicitur: Moraliter.

 De oſtio

a ¶ Hoc factum eſt, quando prædicantibus apoſtolis una die crediderunt quinq; milia poſt reſurrectionem, alia die duo milia.

a & congregabis omnem cœtum ad oſtium tabernaculi. Fecit Moyſes, ut dominus imperauerat, congregataq; omni turba ante fores tabernaculi, ait: a

a ¶ Euangelicus. Vnde Petrus: Hoc eſt uerbum quod annuntiatum eſt uobis, euangelica. ſ. myſteria.

Iſte eſt ſermo, quem iuſſit dominus

a ¶ Chriſtum qui offertur patri. vnde Daniel: Oblatus eſt in conſpectu eius, qui nobiſcum & propter nos offertur.

fieri. † Statimque obtulit Aaron & b

a ¶ Qui imitantur eum: Vñ, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. b ¶ Quia hæc oblatio per Chriſtũ celebratur. baptizatus eſt enim Chriſtus, ut aqua baptiſmi ſanctificaretur.

b filios eius. Cumque lauiſſet eos, c

a ¶ Præcedentia communia ſunt Aaron & filiis eius, id eſt Chriſto & nobis. hæc autem ſoli deo & uero ſacerdoti conueniunt, ueſtiuit pôt. &c. b ¶ Veſte immortalitatis.

c os, ueſtiuit pontificem ſubucula d

a ¶ Vt lumbi in ueritate ſtringantur: & turpitudo peccatorum celletur.

linea, accingens eum baltheo,

E ☞ a ¶ Et congregabis. Cõuocauit Moyſes oẽm ſynagogã,
Quis ad ſacerdotium eligendus. quamuis dñs elegiſſet & præcepiſſet, cõuocat tñ ſynagoga. Requiritur enĩ in ordinando ſacerdote pñtia pplĩ, vt ſciãt oẽs & certi ſint, quia q̃ præſtãtior eſt ex oĩ pplo, doctior, ſctior, & virtute eminẽtior, ille eligit̃ ad ſacerdotiũ. Lauit ergo eum & induit. Quali indumẽ
Eccle. 45. a. 1. Reg. 13. d. to? tunica, et præcinxit eũ zona. Et iterũ, Veſtiuit eũ tunicã talarẽ, vel vt alibi legimus, interiorẽ. Video aũt duab⁹ tunicis indutũ pontificẽ. Ieſus aũt ꝓhibet apoſtolos duabus tunicis indui, cũ Moyſes & Ieſus. i. lex & euangeliũ conuenire debeant. Dicũt alij, q̃ Ieſus p̃cepit duas tunicas nõ habere, nõ eſſe cõtrariũ legi,
Mat. 10. b. Exo. 20. b. Matt. 5. c. ſed pfectius lege: ſicut & cũ lex homicidiũ vetat, Ieſus verò iracũdiã reſecat; & cũ lex ꝓhibet adulteriũ, Ieſus verò cõcupiſcentiã abſcidit. Ego non intro huius
Tropolog. intelligentiæ anguſtiã, pontificalia ſacra concludo; ampli⁹ mihi aliqd ex iſta for-
† 21. diſ. c. 1. in pricipio. ma videtur oñdi. Sciebat pontifex ille quẽ tunc ordinabat Moyſes, qa circunciſio eſſet ſpũalis; ſeruabat tñ & circunciſionẽ carnis, quia incircũciſus eſſe nõ poterat, habebat ergo duas tunicas, vnã carnalis myſterij, aliã intelligẽtiæ ſpũalis. Nõ enim poterat eſſe pontifex eorũ qui tunc erant, niſi carnalia ſacrificia offerret, q̃uis ſpũalia eſſe debere ſciret. Con-
Gal. 5. a. uenienter ergo habebat duas tunicas. Apoſtoli verò qui dicturi erant: Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis ꝓderit, & literalẽ obſeruantiam penitus reprobaturi, meritò duas tunicas habere prohibentur, ſufficit eis vna, & hæc interior. eam verò q̃ foris eſt legis tunicam nolũt, quia vnã Ieſus & ipſam interiorẽ habere permittit.
b ¶ Cumq; lauiſſet. Hiero. Iã tunc purgationẽ mundi & rerum omnium ſanctitatẽ baptiſmi ſacrã ſignabant. Non accipiunt ve-
Mat. 9. a. Luc. 16. g. Roma. 3. c. Rom. 5. c. ſtes niſi loti, nec ornãtur ad ſacra, niſi in Chriſto noui homines renaſcantur. Vinũ enim nouum in vtres nouos mittitur. Moyſes lauat. i. lex. Vñ: Habent Moyſen & ꝓphetas, audiant illos. Ab Adam vſq; ad Moyſen oẽs peccauerunt, præceptis dei lauamur, & parati in aduentum Chriſti tunicas pelliceas deponimus, & induimus veſtem lineam nihil in ſe mortis habentẽ, ſed totã candidã, vt de baptiſmo ſurgentes ſtringamus lumbos in veritate, & tota priſtino-
Pſ. 31. a. rum peccatorum turpitudo celletur. Vnde: Beati quorũ remiſſæ
F ſunt iniquitates, & quorũ &c. Poſt ſeminalia & lineã tunicam induimur hyacinthina veſte, de terra cõſcendẽtes ad alta. Hæc eſt ſubucula iux a. Lxx. quæ ſublimium ratiõnẽ ſignificat tantũ patere maioribus atque perfectis. Hanc habuerũt prophetæ, Moyſes &
Eſa. 14. b. Aaron, & oẽs quibus dicit̃: In montẽ excelſum aſcende tu q̃ euan. Sion. Nõ ſufficit prior ablutio pctõrũ, baptiſmi grã, ſecretior doctrina, niſi habeam⁹ opa. i. ſuperhumerale qđ rõnali copulat̃, vt nõ ſit laxũ nec diſſolutũ. Rõ enĩ operib⁹, & opa rõne indigẽt, vt quod mẽte cõcipim⁹, ope ꝑpetremus. ¶ Orige. Lauet te Moyſes. i. lex quæ te lauat, & diluit ſordes tuas. Lex ſacerdotes cõſecrat. Nõ põt eſſe ſacerdos, quem lex non conſtituit. Si lotus fueris per Moyſen, poteris peruenire ad indumẽta quæ ꝓfert Moyſes. Sed nõ ſolùm indumentis opus eſt ad ſacerdotales infulas, verùm & cingulis. Tunicis pelliceis indutus eſt Adam & vxor eius. talibus peccatorẽ in-
Geñ. 3. d. dui oportebat, quæ eſſent mortalitatis indicia, quã peccando contraxerat, & fragilitatis quæ ex corruptione carnis veniebat. Sed ſi ab his purgatus fueris per legem dñi, induet te Moyſes indumẽto
Exo. 28. g. incorruptionis, vt nuſq; appareat turpitudo tua, & abſorbeatur mortale hoc à vita. Videamus quali ordine pontifex conſtituatur.
Feminalia linea. c ¶ Veſtiuit. Hiero. ad Fabiolam: Diſcamus prius communes ſacerdotum veſtes atque pontificum. Lineis feminalibus vſque ad
Exo. 20. d. genu verenda cellantur, quorum ſuperior pars ſub vmbilico vehementer aſtringitur, ne dum expediti victimas mactãt: onera portant, caſu femora reuelentur, & pateat quod opertum eſt. Inde etiã gradus altaris aſcendere prohibentur, ne aſcendentium verenda cõſpiciat inferior populus. Hæc ſecundũ Ioſephũ de byſſo retorta ꝓpter fortitudinem texebantur, & inciſa cõſuebãtur, quia in tela nõ
Byſſina. poteſt fieri hmõi opus. ¶ Hiero. Secũda eſt ex lino ponderis. i. talaris duplici ſyndone, quam Ioſephus vocat byſſinã, hæc adhæret corpori ita arcta & ſtrictis manicis, vt nulla in veſte ruga ſit, & vſque ad crura deſcendat. Tales ſolent habere milites lineas quas camiſias vocant, aptas membris & aſtrictas, vt ad omnia expediti ſint. Hac ſacerdotes vtuntur tunica, habentes veſtitorum pulchritudinem, & nudorũ celeritatẽ quæ dicit̃ linea. ¶ Tertiũ cingulũ, ſer-
Cingulum. pentis pelli quã in æſtate exuit ſimilimũ, vt longũ marſupiũ in rotũ dum textum

dum textum, ſub tegmine cocci, purpuræ, hyacinthi, & byſſi: pro- G
pter decorẽ & fortitudinẽ, ita polymite diſtinctũ, vt diuerſos flores & gemmas artificis manu non intextas, ſed additas putes. Hoc baltheo inter vmbilicũ & pectus linea tunica ſtringitur, qui quatuor digitorum habens latitudinẽ & magna ex parte ad crura deſcẽdẽs, cum expeditiõe ad ſacrificia opus eſt, in læuum humerũ retorquetur. ¶ Idem.
Quartum eſt rotundũ pilleolũ, quod Græci & nñi thiarã, nõnulli galerũ vocant. nõ habet acumen in ſumno, nec totum vſq; ad comas caput tegit, ſed tertiam partẽ à fronte nudã relinquit, vitta ne labat̃ conſtrictũ, byſſinũ, & ſic fabrè lintheolo opertũ, vt nulla ſint foris acus veſtigia. his quatuor tã ſacerdotes vtuntur q̃ pontifices. Quatuor reliqua propriè pontificũ ſunt. Primũ quod & Pilleolum.
hîc quintũ, tunica talaris tota hyacinthina eiuſdẽ coloris, habẽs aſſutas manicas qua induitur, apertura, quod vulgò capitium dicitur, oris firmiſſimis ne rumpatur. In inferiori verò parte. lxxij. tintinnabula ſunt, & totidẽ mala punica, iiſdẽ cõtexta coloribus quibus cingulũ: inter duo tintinnabula vnũ malum, & inter duo mala vnum tintinnabulũ, vt cùm pontifex in ſanctaſanctorũ ingredit̃, ſit vocalis totus, ſi hoc non fecerit ſtatim Tunica talaris.
moriturus. ¶ Sextum Hebraicè אֵפוֹד ephed. i. ſuperhumerale, vbicunque enim in Exodo vel in Leuitico ſuperhumerale legitur, in Hebræo אֵפוֹד ephed habetur, Samuel tamẽ Leuita adhuc par- Ephed.
uæ ætatis, & Dauid ante arcã ephed portauit. Sed aliud eſt ex hya- 1. Reg. 2. f.
cintho, byſſo, cocco, purpura, auroq; contextum, aliud in ſimilitudine ſacerdotum ſimplex & lineum. Auri laminæ, id eſt bracteæ mi- 2. Reg. 6. c.
ra tenuitate tenduntur, ex quibus ſecta fila torquentur, cùm ſub tegmine trium colorum, hyacinthi, cocci, purpuræ, & ſtamine byſſi, vnde efficitur palliolum vermiculatæ pulchritudinis, & miri fulgoris in modum caracallarum, ſed ſine cucullis contra pectus nihil texitur. locus rationali relinquitur, in vtroque humero ſinguli lapides clauſi, auro aſtricti, qui Hebraicè dicunt̃ שֹׁהַם ſoham ab Aquila & Symmacho & Theodotiõe onychini, a. Lxx. ſmaragdi. Ioſephus ſardios vocat, cũ Hebræo cõſentiẽs, vt colorẽ lapidum vel patriam demonſtret. In ſingulis ſena patriarcharũ nomina quibus Iſraeliticus popul⁹ diuiditur. In dextro humero filij Iacob maiores, in læuo minores, vt pontifex ſanctaſanctorum ingrediens populum pro quo rogaturus eſt in humeris portet. ¶ Septimum paruulum eſt, ſed omniũ ſanctiſſimũ eſt, Hebraicè חֹשֶׁב hoſen, Græcè λόγιον, Latinè rõnale dicit̃, pãnus eſt breuis, auro & qua- Rõnale Logion.
tuor textus coloribus, quibus & ſuperhumerale, habens palmi magnitudinẽ per quadrum, duplũ ne rumpatur. Intexti ſunt ei duodecim lapides miræ magnitudinis & pretij, per quatuor ordines ſingulis verſiculis terni lapides. In primo ſardius, topazius, ſmaragdus, In ſecundo carbunculus, ſaphyrus, iaſpis. In tertio lygurius qui forſitan & hyacinthus, achates, & amethiſtus. In quarto chryſolythus, onychin⁹, berill⁹. In ſingulis ſecũdũ ætates. xij. tribuũ ſcripta ☞ ſunt nomina.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et congregabis omnem cœtum: vt videat oĩs populus q̃ Aarõ nõ ingeſſerit ſe ad dignitatẽ ſacerdotij, ſed magis ſuſcepit ex p̃cepto dñi: ſecũdò ponitur conſecrationis executio, cùm dicit̃: b ¶ Statimq; obtulit Aaron &c. Et diuidit̃ in quatuor Diuiſio.
partes, quia primò ponit quædã cõmunia Aaron & ei⁹ filijs circa eorum conſecrationẽ, ſecundò ꝑtinentia ad ſolũ pontificẽ, ibi: Veſtiuit, tertiò filijs ei⁹ ꝓpria, ibi: Filios quoq; eius, quartò reuertitur ad cõmunia, ibi: Obtulit & vitulum pro peccato. Circa primũ ponũtur duo communia Aaron & filijs eius. Primũ eſt eorũ oblatio, cùm dicitur. Obtulit Aaron & filios eius. ſtatuens corã altari quia applicabantur diuino cultui. Secundũ eſt eorũ lotio, cũ dicitur: c ¶ Cumq; lauiſſet eos. Per hanc lotionem datur intelligi quòd debebant eſſe corde & conuerſatione mundi, & ab omni immunditia peccati expediti. d ¶ Veſtiuit. Hîc ponuntur ea quæ erant ꝓpria ipſius Aaron: quorũ primũ erat induitio ei⁹ veſtimentis pontificalibus: qđ notat̃ cùm dicit̃: Veſtiuit pontificẽ ſubucula linea. Exo. xxviij. vocatur tunica linea, vbi veſtimẽta pontificis & modus induitionis plenius ſunt deſcripta & expoſita. Secundum eſt eius vnctio, præmittit̃ tñ vnctio tabernaculi & vaſorũ ei⁹ inter quæ eſt altare thymiamatis, & hæc vnctio notat̃, cũ dicitur: ☞ Tulit & vnctionis

a ¶Hæc eſt propria pontificis.& ſignificat ſublimium tantum rationem patere perfectis.

a & induens eum tunicã hyacinthina,

a ¶Lxx.poſuit ſuper illum *epomida & cinxit illum ſecundum habitum epomidis & conſtrinxit illum ad eam. b ¶Opera.
c ¶Id eſt iugum Chriſti ſuaue, id eſt euangelica vita, quam ipſe demonſtrans ſuper humeros portabat.de qua ait: Tollite iugum meum ſuper vos,& diſcite &c.

c & deſuper humerale impoſuit, quod

a ¶Vt ſibi cohærentia auxilientur.Ratio enim operibus,& opera indigent ratione. b ¶Incarnationis myſterio qua ſuccincti & confortati ſumus. ¶Zona qua ſacerdotis pectus arctatur,& linea tunica.i.terra & oceanus putatur.

d aſtringens cingulo, aptauit rationali,

a ¶Vt doceat quod mente concepit. b ¶Iuxta Lxx.mitram ¶Super omnia cidaris & mitra hyacinthina cælum monſtrant.

in quo erat †doctrina & ueritas. †Cidã

¶Chriſti caput eſt deus.

ri quoq; texit caput,& ſuper eã contra

a ¶Dignitatem incarnati verbi,qui noſter ſacerdos factus eſt.

e frontẽ poſuit lãminã aureã conſecra-

A ☞ nomina. De his lapidibus in Apocalypſi ſtruitur Ieruſalem
Apoc.21.c. cæleſtis horum nominibus vel ſpecie ordo virtutum vel diuerſitas indicatur per quatuor rõnalis angulos quatuor annuli aurei habẽtes contra ſe in ſuperhumerali alios quatuor,vt annulũ cõtra annulũ veniat,& ſibi vittis copulẽtur hyacinthinis.Ne aũt magnitudo & pondus lapidum ſtamina rumpant,auro ligati ſunt,& incluſi. Catenæ quoque ex auro fiunt,quæ ob pulchritudinẽ fiſtulis aureis regũtur, & habent in rõnali
*ἐπωμίδα
ſupra duos ãnulos maiores qui vncinis aureis ſuperhumeralis nectũtur,& deorſum duos alios.Nã poſt tergum in ſuphumerali contra pectus & ſtomachũ ex vtroq; latere erant ãnuli aurei, qui catenis cũ rational' aureis ãnulis cõiungebãtur,vt rationale ſuphumerali aſtringeretur,& vna textura videntib⁹ putaretur.
Ineffabile tetragrammaton.
¶Octaua eſt lamina aurea in qua ſcriptũ eſt nomẽ dñi quatuor Hebraicis literis,ioth,he,vau,he, יהוה,qd' apud illos ĩeffabile dicit̃,hoc ſup pilleolũ lineũ omnium cõmune ſacerdotũ in pontifici additur,vt vitta hyacinthina cõſtringat̃ in fronte,totãq; pontificis pulchritudinẽ dei nomẽ coronet & ꝓtegat.
† Vrim & Thũmim id eſt lumẽ & plenitudo
¶Mala autẽ punica & tintinnabula in inferioribus poſita fulgura demonſtrant & tonitrua, vel terram & aquã & omnia elementa inter ſe conſonantia,& ſic ſibi ꝑplexa,vt ſint in ſingulis omnia. ¶Hiero.Hebręi quatuor colores ad quatuor elementa referunt,ex quibus vniuerſa ſubſiſtunt. Byſſum terræ deputant,quia ex terra gignitur.Purpurã mari, quia eius cocleis tingitur.Hyacinthũ aëri pro ſimilitudine coloris,Coccũ qui Hebraicè thorac.i.vermiculus igni & ętheri.Periuſtũ enim eſſe cõmemorant,vt pontifex creatorem non ſolùm pro Iſrael, ſed pro toto mũdo roget,qui ex terra & aqua & aëre & igne cõſtat:hæc enim oĩum ſunt elementa.Vndę primum lineũ eſt veſtimentũ terrã ſignificãs.
B Secundum hyacinthinũ aërem demonſtrans,qui de terrenis paulatim ad excelſa ſuſtollitur,& veſtis hyacinthina à capite vſq; ad talos veniẽs indicat aërem de cęlis vſque ad terram fuſum.Quòd ſupradicti colores auro intexti ſunt,id figurare volunt, quòd vitalis color & diuini ſenſus prouidentia penetrat vniuerſa. ¶Orige. In
Exod.28.
Exodo, vbi de ſacerdotalibus mandatur veſtibus,inuenio octo eſſe ſpecies quæ pontifici pręparantur, hîc verò tantummodo ſeptem,octaua enim emiſſa eſt,quæ eſt campeſtre, vel vt alibi legim⁹ feminalia linea. Sed fortè quia hoc genus indumenti indicium eſt caſtitatis,quo femora operiuntur vel renes conſtringuntur,nõ ſemper in illis ſacerdotibus hæ partes erant cõſtrictæ, aliquando enim de poſteritate generis indulgetur.Sed in ſacerdotib⁹ eccleſiæ aliud video ſacrm̃. Poſſunt enim in eccleſia filios generare.vnde,Filioli mei quos iterum parturio &c.Et alibi:Nam & in Chriſto Ieſu per
Gal.4.c.
1.Cor.4.d.
euang.ego vos ge. In huiuſmodi generationibus aliquãdo feminalibus vtuntur,& abſtinent cũ ſe vident in auditoribus fructũ habere non poſſe,in quibus ſemẽ periret:nec ſobolẽ faceret.Cũ ergo incapaces viderit,aut ſimulatos & hypocritas,imponunt cãpeſtre, vtuntur feminalibus ne ſanctũ detur canibus. & margaritæ ponãtur ante porcos.
Marc.7.c.
Allegoricè.
a ¶Et induens &c.Lxx.Induit tunicã & pręcinxit zonam,& veſtiuit eum epomidem.Incarnationẽ Chriſti exequitur.Totum enim hominẽ ſuſcepit,corpus.ſ.& animam: tunicã terrenũ appellauit,quia de terra eſt,epomidẽ cęleſtem,quia ἐπωμὶς ἐπωμίδος poderis eſt.Et hyacinthinas qui eſt color cęleſtis: vtrunq; enim ſuſcepit & vtrunque ſaluauit. ¶Hiero. In tunica hyacinthina,mala punica,& tintinnabula, quia tanta debet eſſe põtificis ſciẽtia,vt greſſus eius & motus & omnia vocalia ſint & veritatẽ quã mente concepit,habitu reſonet,quicquid agit,quicquid loquit̃ doctrina ſit.Sine tintinnabulis,coloribus diuerſis,gemmis,floribuſq; virtutum,nec in eccleſiã ingreditur nec pontifex eſt.b ¶Humerale &c.Ori.Impoſuit Moyſes põtifici ſuperhumerale, quod eſt
1.Timo.3.a
Mat.5.c.
humerorum ex circunductione veſtis ornatus, humeri autẽ laboris & operis indicia ſunt. Vult ergo pontificẽ in opibus eſſe ornatum.Nõ enim ſufficit ſola ſcĩa:ſed q̃ fecerit & docuerit magn⁹ vocabit̃. ¶Suphumerale.Hiero.Superhumerale & duos lapides ſmaragdinos vel onychinos,q̃ deſup humeros tegũt, interꝑ̃tantur duo hemiſpheria,quorũ alid' ſup terrã,alid' ſub terra,vl' ſolẽ & lunã q̃ deſup rutilãt. ¶Hiero.Duo lapides ĩ ſuphumerali Chriſtus
2.Cor.3.b.
& eccl'ia.xij.apl'orũ,q̃ ad ꝑdicationẽ miſſi ſunt noĩa cõtinẽtes.Vel, lr̃a & ſpũs in q̃bus oĩa legis myſteria,à dextris ſpũs,à ſiniſtris litera. Per lr̃as ad ꝟba,p ꝟba venim⁹ ad ſenſum. Pulcher ordo.ipſo habitu ſacramenta ſignificans:in humeris opa, in pectore rõ.vñ & pectuſculum

ctuſculum comedunt ſacerdotes. c ¶Quod aſtringens. Ori- C
ge.Cinxit eum ſecundum facturam humeralis. Iam ſuperius dixe- Duplex cingulus.
rat,cinxit eum zona ſuper tunicam.Quod eſt illud duplex cingulũ: conſtrictus in verbo ſit,aſtrictus ſit in opere:expeditus ad omnia, nihil habeat remiſſum,nihil diſſolutũ.Accinctus ſit animi virtutibus,cõſtrictus ſit à corporalibus vitijs, nullum animæ lapſum, nullũ corporis timeat:vtroq; cingulo ſemper vtatur,vt ſit ſanctus corpore & ſpiritu. Secundũ facturam humeralis cingit̃,quia ſecundũ opera ſua cingulo virtutis vtit̃.d ¶Aptauit rationali &c. Hiero. Rõnale in medio poſitũ,terrã indicat quę inſtar puncti,cùm oĩa in ſe habeat cunctis vallatur elemẽtis. ¶Orige. Impoſuit ſup eum λογίον logion, quod eſt rationale,& ſuper logion manifeſtationẽ & veritatẽ, Non ſufficit pontifici habere ſapientiã, & ſcire omniũ rationẽ, niſi poſſit popu- † mitra
lo manifeſtare quæ nouit, Ideo imponit̃ rationali manifeſtatio, vt poſſit reſpõdere omni poſcẽti ſe rationẽ de fide & veritate.Superponit̃ & veritas, vt non aſtruat qd' proprio cogitauerit ingenio, ſed qd' veritas habet. Addend⁹ eſt alius ornatus, neceſſe eſt vt accipiat coronã.
Moraliter.
1.Petri.3.c.
Accipit ergo cidarim,quod eſt operimentum vel ornamentum capitis.poſt hæc ſupponitur mitra ante faciem,id eſt à fronte pontificis lamina aurea ſanctificata in qua ſculptum eſt vocabulũ dei: ſed iſte ornatus capitis,in quo poſitum eſt nomen dei,poſt illa quibus inferiora corporis membra fuerant exornata ſuperponitur Super omnia enim quæ de mũdo vel de creaturis ſentiri vel intelligi poſſunt,ſcientia dei tanquam omnium autoris excellit. Et quia ipſe caput omnium:ideo ornatus iſte capiti ſuperponitur ſup omnia.nihil enim poſt hęc adijcitur capiti põtificis. ¶Hiero.Rationale duplex,apertum & abſconditum:Simplex & myſticũ duodecim lapides habet,& quatuor ordines id eſt quatuor virtutes,prudentiã, fortitudinem,temperantiam,iuſtitiam,quæ ſibi hęrent, & dũ mutuò miſcentur duodenarium faciunt. Vel quatuor euangelia oculis plena & mundum illuminantia.In vno quatuor, & in quatuor ſingula.vnde:Doctrina & veritas in pectore ſacerdotis eſt. Cùm quis inuolutus eſt veſte multiplici:conſequens eſt, vt veritatẽ quã corde retinet,ſermone proferat.Ideo rationale eſt & veritas id eſt ſcientia eſt,vt nouerit quæ docenda ſunt:& manifeſtatio atque doctrina,vt poſſit manifeſtare quæ mente cõcepit. Ante ſuperhumerale,poſt rationale.vnde:A mandatis tuis intellexi. Prius facimus, poſt docemus,ne doctrina caſſis operibus deſtruatur. Seminate in iuſtitia, metite fructum vitæ: illuminate vobis ſcientiam. Pri⁹ ſeminandum, & poſt fructum metendum, vt nobis ſcientiã vendicemus. Nec hoc ſufficit niſi ratio operibus & opera hæreant rationi,& his pręcedentibus doctrina & veritas ſequat̃. ¶Idem. Duodecim lapides vel zodiacum circulum,vel duodecim menſes, & in ſingulis menſibus ſingula tempora & ternos menſes.Pulchrè autem quod in medio eſt appellatur חשן hoſen,id eſt,rationale. in quo ſunt אורים vrim,& תומים thũmim.i. lumẽ & plenitudo.Rõne em̃ cũcta illuminant̃, cũcta ſunt plena,& rõne terrena cæleſtib⁹ hærent.Imò ratio terrenorum & temporũ,caloris & frigoris,& duplex inter vtraq; tẽperies de cęli curſu & ratione deſcẽdit. Vnde rationale cũ ephod ſtringit̃.In rationali manifeſtatio & doctrina vel veritas:q̃a in dei rõne nunq̃ mendaciũ eſt, & ipſa veritas multis ſignis & argumẽtis mõſtratur. vñ factũ eſt vt rõnẽ ſolis & lunæ,anni,mẽſium,& tẽporũ,& horarũ,tẽpeſtatũ, ſerenitatis,& ventorũ,& rerũ oĩm noſcerem⁹,accipiẽtes à deo inſitã ſapiẽtiam: ipſo habitatore & doctore domicilij ſui & fabricę nobis ſciẽtiam demonſtrãte.e ¶Poſuit lami.Hiero.nihil prodeſt omniũ eruditio,niſi dei ſciẽtia coronet̃,quæ ſemper eſt ei cũ patre.vñ laminam ſuper cidarim impoſuit. ¶Hiero.Imperfecta ſunt oĩa niſi curui quæratur auriga,& ſuper creaturas creator inſiſtẽs regat ipſe qui cõdidit.Quod olim in lamina,nũc in ſigno crucis oſtẽditur, ꝑ̃cioſior eſt ſanguis euangelij auro legis: tunc iuxta Ezechielem ſignum gementibus figebatur in fronte thau, nunc portantes crucem dicimus: Signatum eſt ſup nos lumẽ vultus tui domine &c. ¶Auri lamina in fronte pontificis:& nomen inſcriptum,omnia quæ ſuper terram ſunt dei arbitrio gubernari ſignificãt.Iuſtum enim erat, vt pontifex dei creaturarũ omniũ typum portans in veſtibus ſuis indicaret cuncta dei miſericordia indigere,& cũ ſacrificaret expiaretur conditio vniuerſalis: vbi non pro liberis, parentibus & propinquis,ſed pro omni creatura voce & habitu precaretur.
Rationale duplex.
D
Exo.28.c.
Pſ.118.a.
Oſee.10.d.
Ezech.9.c.
Pſ.4.b.

☞ Tulit & vn-

E ☞ a ℭ Tulit &c. Ipſe eſt filius dei, qui vngit & qui vngit: vngens verbo diuinitatis, ſcđm qđ cū prē & ſpūſctō habet oīa cōia. A prē
† De cōſec. diſ. 1. i prin.
Pſ.44.b vngit̃ ſcđm illud: Vnxit te deꝰ deꝰ tuꝰ. o. le.
Eſa.61.a. ti. &c. Vnxit eū ſpūſſctūs, ſcđm Eſaiā: Spūs dñi ſup me, eò ꝙ vnxerit me. Quę aut pr̄ & ſpūſſctūs, hęc eadē facit & filiꝰ. Vngit ergo ſcđm diuinitatē, vngit̃ ſcđm humanitatem. Vñ & Daniel oblatū illū videt, offerentē nō videt: qa ſemetipm̄ offert. Vnxit ergo Moyſes & offert, Chriſti figurā gerēs. b ℭ Sancti. Ori. Significat ſupnā creaturā ſanctificatiōe nr̄a ditarā, i. ꝑ carnē dñicā ex nobis ſumptā. Vñ, vt notū fieret pncipibꝰ & ptātibus
Eph.3.b. ꝑ eccleſiā &c. c ℭ Fundens &c. Caput Chriſti diuinitas. Sicut em̄ caput â pedibus
1.Cor.11.b. nō diuidit̃, ſic nec diuinitas Chriſti ab hūanitate poſt vnctionē. Vñ ait: Vnxit te deꝰ deꝰ
Pſ.44.b. t. &c. Sic em̄ deꝰ vngit̃ & ſctificat̃. d ℭ Filios &c. Ori. Attēde differentiā minorū ſacerdotum ad maiores.
Differentia minorū ſacerdotū ad maiores.
Iſtis non dant̃ bina indumēta, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatꝰ, ſed tm̄ cidaris & zona, q̄ tm̄ tunicā ſtringat. Accipiūt ergo ſacerdotij gratiā, & fungunt̃ officio, ſed nō vt ille q humerali eſt ornatꝰ & rationali, q manifeſtatiōe & veritate ſplēdet, q laminę aureę ornamēto decorat̃. Arbitror ergo aliud eſſe in ſacerdotibꝰ fungi officio, aliud inſtructū eſſe moribꝰ & ornatū. Quiuis em̄ pōt ſolēni miniſterio fungi ad pplm̄: pauci aūt ſunt q or-
* Moyſes nati moribꝰ, doctrina, ſapiētia ad manifeſtādū veritatē idonei, & qui ſciētiā dei nō ſine ornamēto ſenſuū & aſſertionū fulgore depromāt, qđ aureę laminę capiti impoſitꝰ de-
†poſuit ſuper ſignat ornatꝰ. Vnū igitur eſt ſacerdotij nomē, ſed nō vna ꝓ vitę merito vel aīę virtutibꝰ dignitas. In his ergo q̄ lex diuina dicit, velut in ſpeculo īſpiciat ſe qſq; ſacerdos ſi videat ſe in oībꝰ ſupradictis ornatū, & ī ſciētia & actibꝰ vel in doctrina talē ac tm̄ ſe ſciat ſum-
F mū ſacerdotiū, nō ſolū noīe, ſed et meritis obtinere. Alioqn īferiorē ſibi gradū poſitū nouerit, etiā ſi primi nomē accepit. e ℭ Veſtiuitq; &c. Filijs Aaron ſiſes tunicę & zonę vel balthei & cidares vel mitrę imponunt̃. ipm̄ em̄ induūt, ipſo cingunt̃, ipm̄ portāt in
* Moyſes capite: ſibi em̄ p̄cingunt̃ ṽitate, q̄ ē Chriſtꝰ, et induunt̃ lorica iuſtitię: Chriſtꝰ aūt iuſtitia
Eph.6.c. eſt ſicut & galea ſalutis, ipſe enim eſt ſalutare
Ioh.14.a. dei. f ℭ Obtu. &c. Eſi. Quę ſit huiꝰ legis vir-
Eph 6.c. tus, quō in ſacrificio Chriſti accipiat̃, expoſitū ſupiꝰ eſt. Ibi tm̄ Aarō īponit manꝰ vitulo,
Suprà.4. hîc aūt & filij iā vncti. Qñ em̄ nos vngimur in baptiſmo oblati, ſocij efficimur dñicę paſſiōis, cuiꝰ baptiſmus imaginē gerit. In morte em̄ Chriſti baptizamur, conſepelimur em̄ ei
Roma.6.a. ꝑ baptiſmū ī mortē. Neceſſariò aūt filij Aa-
† ꝑ circuitum altaris rō tāq; cōmunicātes ei ſacrificio manꝰ imponūt. ℭ Aug. Cū ſacrificia ꝓ pctīs memoraret, vitulū dixit offerēdū ꝓ pctō ſacerdotis, q pplm̄ peccar̃ fecit, poſteaṽò cū dixit, quō ea q̄ p̄cepit dñs, geſta ſunt erga Aaron & filios eiꝰ, dicit̃ oblatꝰ vitulꝰ ꝓ pctō, ſed ſuprà de ſanguine vituli cornua altaris īcēſi p̄cepit tāgi, & aſpergi de ſanguine contra velū. Reliquū ṽò fundi ad baſim altaris holocauſtorū, poſtea verò cū ſanctificat̃ Aaron, de aſpſiōe ſanguinis cōtra velū nihil de cornibꝰ altaris dicit̃, ſed non addit̃ īcēſi, addit̃ autem fundendū ſanguinē ad baſim altaris. Nec dicitur ad baſim, cuiꝰ tāq; neceſſe ſit illud accipere, cuiꝰ cornua tacta ſunt ſanguine. Quāuis ergo ambiguè ſit poſitū, liberū eſt ita intelligere factū, ſicut de vitulo pro peccato fuerat pręceptum: vt nō eius altaris cornua tacta intelligamus, ad cuius baſim ſanguis eius eſt fuſus, ſed altaris incenſi, & ſanguinem fuſum ad baſim altaris ſacrificiorū. g ℭ Obtulit &c. Eſi. Lex ſacerdotē in multis Chriſtū figurantē

tam in ſanctificationem, ſicut pręceperat ei dominus. † Tulit & unctionis oleū, quo liniuit tabernaculum cum omni ſupellectili ſua. Cumq; ſanctificans aſperſiſſet ad altarē ſeptem uicibus, unxit illud & omnia uāſa eius, lābrumq; cum bāſi ſua ſanctificauit oleo. Quod fundens ſuper caput Aaron, unxit eum & conſecrauit. Filios quoque eius oblatos conſecrauit, †ueſtiuitq; tunicis lineis, & cinxit baltheis, impoſuitque mitras, ut iuſſerat dominus. Obtulit & uitulum pro peccato: Cúmque ſuper caput eius poſuiſſet Aaron & filij eius manus ſuas, immolauit eum hauriens *ſanguinem, & tincto digito, †tetigit cornua altaris per gyrum. Quo expiato & ſanctificato, fudit reliquum ſanguinem ad fundamēnta eius. Adipem autem qui erat ſuper uitalia & reticulum iecoris, duóſque renūculos cum aruinulis ſuis adoleuit *ſuper altare, uitulum cum pelle carnibus & fimo cremans extra caſtra, ſicut præceperat dominus. Obtulit & arietem in holocauſtum. Super cuius caput cùm impoſuiſſent Aaron & filij eius manus ſuas, immolauit eum, & fudit ſanguinem eius †ſuper altare per circuitum. Ipſúmque arietem in fruſta concidens, caput eius & artus & adipem adoleuit igni, lotis prius inteſtinis & pedibus: Totúmque ſimul arietem incendit ſuper altare, eò quòd eſſet holocauſtum ſuauiſſimi odoris domino, ſicut præceperat ei. Obtulit & arietē ſecundū in cōſecrationem ſacer-

a ℭ Corpus Chriſti. b ℭ Quia tota vnctio eſt plenitudo ſpiritus qui in ſeptem operationibus deſignatur.
a ℭ Apoſtolos & imitatores eorum, ſicut de Paulo dicit̃. Vas electionis eſt iſte mihi. b ℭ Vel labium.
a ℭ Pœnitentia quæ eſt baptiſmo ſuppoſita, quia gratiā eius quam ſæpe labefactamus, per pœnitentiam erigimus & fulcimus.
ℭ Chriſtum.
a ℭ Diuinitatem. hoc fit quando ſacerdotes & doctores eccleſiæ de diuinitate Chriſti prædicant, & eam auditoribus annuntiant.
a ℭ Paſſionis Chriſti. b ℭ Incenſi ſcilicet.
a ℭ Altaris holocauſtorum ſcilicet. b ℭ Doctrinam euangelij, quia paſſio Chriſti ſecundum euangelium recipienda & credenda eſt.
ℭ Vt ſupra.
a ℭ Ducem perfectæ conuerſationis.
a ℭ Interioribus ſacramentis a fimo literæ, ablutus vt fiant acceptus & ſalutaris cibus.
ℭ Crucis.

figurantē, nunc vitulum pro peccatis pręcipit immolare, & extra caſtra incendere. Sic em̄ factū Chriſti ſacrificiū eſt ad ablutionem nostrorū peccatorū, nūc autē arietē in holocauſtū, qa mundꝰ ei crucifixus eſt, & renuntiās mūdo, cōuerſatio q̄ eſt holocauſtū, Chriſtum habet doctorē & exemplū, ꝓpter qđ ait: Qui non accipit crucē & ſequit̃ me, non eſt me dignꝰ, i. qui ſic nō renūtiat mundo ſicut ego doceo (hoc eſt em̄ ſequi eum) nō eſt me dignꝰ. Quare ergo holocauſtum diuidatur, pedes eiꝰ & inteſtina (vel ſcđm alios vēter) lauent̃, interp̄tatio holocauſtomatis, quę in principio libri eſt facta, expleuit ſufficienter. Ibi autē partes fieri oblationū dixit, ſignificans corpus & animam debere offerri, ſed etiam in nobis ſunt diuiſiones hę, quia caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnē, ſed non in Chriſto. Ideo nec diuiſionis mentionē lex fecit in eo ſacrificio. Offert autem ſacerdos vitulū pro pctō, arietem in holocauſtū: per qđ ſignificat̃, quia ꝑfecta cōuerſatio quę eſt holocauſtū in ariete offeratur, hic quippe ducatū prębet ouibus ingredientibus & egredientibus, ſicut Chriſtus eſt dux perfectę conuerſationis. & ideo ītrare ꝑ ſe & exire ouibꝰ p̄cepit. b ℭ Obtulit &c. Myſteriorū traditionem, & paſcha myſticum, qđ Chriſtus celebrauit cum diſcipulis ſuis, ſignificat aries. Secūdus nominat̃, qa poſt agnū ī cœna īmolatū ſeipm̄ obtulit, vñ Aarō ſup caput arietis manꝰ īpoſuit cū ☞ filijs ſuis
G
Heb.13.b.
Gal.6.c.
Mat.10.d.
Gal.5.c.
† veſtiuit tunicis
Myſticê
Mat.26.b.

Nicolaus de Lyra.

H
☞ a ℭ Tulit et vnctiōis oleū &c. et ſubdit̃ vnctio altaris holocauſti et vaſorū eiꝰ, et labij æneí q̄ erāt extra tabernaculū, cū dicit̃: b Cūq; ſctificās aſp. &c. p̄mittitur autē cōſecratio & vnctio iſtorū cōſecratiōi ſacerdotū, qa miniſtrari non poterat niſi in loco priꝰ cōſecrato illud myſteriū, qđ debebat fieri in cōſecratiōe ſacerdotū, vt patet de ſacrificijs tunc fiēdis q̄ poſtea ſubdunt̃. Cōſequēter ſubdit̃ vnctio ipſius Aarō, cùm dicitur: c ℭ Quod fundēs ſup &c. Modus autē huiꝰ vnctiōis deſcriptꝰ eſt Exo. xxix. d ℭ Filios quoq; eiꝰ. Hîc conſequenter deſcribitur illud qđ erat propriū in cōſecratiōe minorum ſacerdotum, cū dicitur: Filios quoque eius oblatos veſtiuit. Aliqui verò libri habent: Conſecrauit & veſtiuit, ſed li conſecrauit non eſt de textu, quia non habetur in Hebręo nec in libris correctis. & ꝑ hoc excluditur dictū aliquorū, q dicūt ꝙ manꝰ minorū ſacerdotū erant vnctæ oleo conſecrationis, eò ꝙ credūt ꝙ hoc verbū cōſecrauit, ſit de textu. Solus enim ſummꝰ ſacerdos vngebatur illo oleo conſecrationis, vt dictum eſt ſuprâ. iiij. capit. e ℭ Tunicis li. &c. De iſtis ornamentis minorum ſacerdotum dictum fuit Exo. xxix. Hîc quæritur quomodo Moyſes cōſecrauit Aaron, cùm nō eſſet ſacerdos? Dicendum quôd hoc fecit ex mādato domini, qui per quencunq; poteſt pōtificem conſecrare. Item quomodo poſtea conſecrati ſunt pontifices? Dicunt aliqui ꝙ per induitionem veſtimentorum pontificaliū poſt mortē p̄deceſſoris, nec aliud reqrebat̃, vt videt̃ de Eleazaro Num̄. xx. Aliqui dicūt ꝙ ꝑ īferiores ſacerdotes, ſicut & papa conſecrat̃ per inferiores ſe. f ℭ Obtulit & vitulum. Hîc conſequenter reuertitur ad deſcribendum duo quæ erant communia in conſecratione Aaron & filiorum eius. Primum eſt oblatio pro eis fienda. Secundū recluſio eis inūgēda ibi: Cūq; ſctīficaſſet eos. Circa primū ponit̃ triplex oblatio. Prima ꝓ peccato. Secunda in holocauſtū ibi: Obtu-
Quæſtio.
Diuiſio.

☞ lit & arietem

A ☞ filijs ſuis: qa cōem cœnā cum diſcipulis ſuis Chriſtus celebrauit: ſed Moyſes ſpecialiter hoc ſacrificiū obtulit, qa plꝰ alijs figurā Chriſti expreſſit, q maximè ſacrificium ſuum fecit. a ❡ Tetigit ex. auri. dex. Aarō &c. Si per Aaron Chriſtū accipimus, extremū auriculæ eius ſanguine tactum fuit, qa patri vſq; ad mortē obediuit. Si ſacerdotes eccl'iæ aures eorum tāgendæ ſunt, polliceſq; manuū & pedū, v t eminētiā actionū & greſſuū domino cōſecrēt. ❡ Tetigit extremū &c. qs ſit huiꝰ ſacrificij effectus, vnctio auriū & manuū pedūq; demōſtrat, propter obediētiā qppe noſtrā, actioneſq; bonas & cōuerſationē celebrat, vt in obediētia Adæ carētes, vnigeniti obediētiā cōſequamur. b ❡ Manꝰ eiꝰ &c. Vt in bona actione cōfortemur. Cōfortant enim q̄ vngunt, deſtruunt q̄ nō vngunt. Vbi enim vnctio nō fuit ſanguinis immolati, pcutiebat AEgyptꝰ. Sed priꝰ ſacerdos, & poſtea filij eius vngebant ſanguine: qa Chriſtꝰ primꝰ ſanguinē accepit ī cœna, deīde diſcipl'is dedit. c ❡ Fudit ſuper al. Cū em̄ bibit, & apl'is dedit bibere, intelligibilē ſanguinē ſuper altare,

Marc.14.c. id eſt corpꝰ ſuū fudit. Eccl'ia autē eſt cor

† tortā vel placentam pus Chriſti. Vn̄ Marcꝰ: Et ſumens, grās agens dedit eis, & biberunt ex eo oēs, & dixit eis: Hic eſt ſanguis meꝰ noui teſtamenti q pro multis effundet. d ❡ Adípē vero. Quid hæc ſignificēt, in ſalutari ſacrificio vel pacificorū dictū eſt. Lxx. verò, p cauda lumbū; p inteſtinis, vētriculū: & p reticulo iecoris, pinnā epatis

B ediderunt: non fruſtra autē etiā nunc in ariete commemorātur. e ❡ Caniſtro. Lxx. Caniſtrū cōſummationis q̄ eſt lin-

Caniſtrum. gua dn̄i, q̄ pcipuā perfectāq; doctrinā introduxit. Nō enim venit ſoluere legē,

Matt.5.b. ſed adimplere. Hæc bn̄ caniſtrū dicitur ppter textū doctrinę eiꝰ, cū multa in pa-

Mat.13.a. rabolis dixerat. Erat aūt & ferculū & mēſa totiꝰ doctrinę. Rectè ergo de caniſtro cōſummatiōis myſticū panē proponit. f ❡ Panem. Apl'icā doctrinā legalēq; & ppheticā. Lex em̄ & pphetæ & apl'i

*Moyſes. memoriā eiꝰ faciūt. Lex em̄ dicit: Hic eſt

Exod.16.d. panis quem dedit vobis dn̄s. Propheta autem: Panis eiꝰ dabit &c. pphetica aūt

Eſa.33.c. & legalis doctrina minus nutriunt q̄ apoſtolica. vn̄ Paulus: Poſuit deꝰ in eccleſia primūm apoſtolos, deinde pphe-

Cor.12.d. tas. Apoſtoli autē legis & pphetarū inducunt teſtimonia, p q̄ eis collicida & lagana ſunt ſubiecta. g ❡ Et armum.

Myſticè. Greg. Sacerdos ex pcepto legis armum dextrū & ſeparatū iubet accipe, vt nō ſolùm ſit opatio eiꝰ vtilis, ſed ēt ſingularis, nec inter malos tantummō recta faciat. Sed bn̄ operātes ſubditos ſicut ordinis honore, ita morum virtute tranſcendat. Cui pectuſculum quoq; cum armo tribuitur, vt quod de ſacrificio pręcipitur ſumere, de ſemetipſo diſcat immolare, vt

Nota. nō ſolùm pectore q̄ recta ſunt, cogitet: ſed ſpectatores boni ad ſublimia opis armo inuitet. Nulla pn̄tis vitæ pſpera appetat, & nulla aduerſa ptimeſcat, blandimenta mundi reſpectu intimi terroris deſpiciet, terrores omnes cōſiderato internæ dulcedinis blandimento cōtēnat, quod & in ſequentibus Moyſes dicit. h ❡ Tulít pectu. Augꝰ. Superiꝰ quia generaliter pcipiebat: Si ſacerdos peccaſſet ipm ſacerdotē vnctum & cōſummatum, i. ſummū iſta iuſſit offerre. Nūc aūt Moyſes

dotum, poſueruntq; ſuper caput eius Aaron & filij eius manus ſuas. Quem cùm immolaſſet Moyſes, ſumens de

a ❡ In qua obedientia ſignatur.

a ſanguine eius tetigit extremum auri-

a ❡ Vt in bonis obediamus.

b culæ dextræ Aaron, & pollicem ma-

❡ Operationis

nus eius dextræ, ſimiliter & pedis. Obtulit & filios Aaron. Cumq; de ſanguine arietis immolati tetigiſſet extre-

❡ Vt finis in bono conſummetur.

mum auriculæ ſingulorum dextræ &

a ❡ Vt polleat operatio bona.

pôllices manus ac pedis dextri, reli-

a ❡ corpus Chriſti id eſt eccleſiā.

❡ Nullus excipitur.

c quum fudit ſuper altâre per circumi-

a ❡ Deſiderium.

b ❡ Conſummationem.

d tum. Adipēm uerò & caudā, omnémque pinguedinem, quæ operit inteſtina, reticulumq; iecoris, & duos renes cum adipibus ſuis & armo dextro ſe

e parauit. Tollens autem de caniſtro

a ❡ Quia myſticum paſcha Chriſti ſalutaris eſt hoſtia.

azymorum quod erat coram domi-

f no, † panem abſque fermento, & † collicidam conſperſam oleo, laganumq;

a ❡ Quia omne deſiderium & opus bonum offerre in miniſterio neceſſe eſt, ſi vis illud ſecundum deum & intentionem legis ſuſcipere.

g poſuit ſuper adipes & armum dextrū,

a ❡ Prius. b ❡ Quia Chriſtus inchoauit ſua myſteria, & poſtea nobis tradidit celebranda.

trādens ſimul omnia Aaron & filiis eius. Qui poſtquam leuauerunt ea co-

a ❡ Myſterium, quod nobis tradidit, cum carnem ſuam in cælum leuauit.

ram domino rurſum ſuſcepta de ma-

a ❡ Corpus Chriſti.

nibus eorum, adoleuit ſuper âltare holocauſti, eò quòd conſecrationis eſſet

a ❡ Oleum effuſum nomen tuum.

oblatio in odorem ſuauitatis ſacrificij

a ❡ Sicut in ſacrificio pacificorum, & ita hic intelligibili Moyſi offertur pectuſculum arietis quo fides & cōfidentia figuratur.

b ❡ Quia eleuationis eſt.

h domini. Tulit & * pectuſculum, eleuās illud coram domino de ariete † conſecrationis in partem ſuam, ſicut præce

i perat ei dominus: Aſſumenſq; † un-

a ❡ Spiritusſancti. ❡ Quia vnctio ſpiritus & ſanguis vnigeniti vnius ſunt operationis, rectè coniunxit quibus ſanctificantur omnes electi.

b ❡ Filij. ❡ Paſſionis Chriſti.

❡ Corpore Chriſti.

guentum, & ſanguinem qui erat in al-

a ❡ Chriſtus ad ſanctificationem noſtram aſperſione proprij ſanguinis ſeipſum ſacrificiū obtulit. b ❡ Priꝰ, qa ſummꝰ ſpdicta.

k tari, aſperſit ſuper Aaron & ueſtimen

a ❡ Poſt. b ❡ Prædictos. c ❡ Quotquot baptizati ſumus, Chriſtum induimus.

l ta eius: & ſuper filios illius, ac ueſtes eo-rum. Cumq; ſanctificaſſet eos † in ue- a

a ❡ Omnia opera noſtra igne charitatis debent excoqui.

ſtitu ſuo, præcepit eis dicens: Côqui- b

a ❡ In eccleſia, quæ introitus cæli eſt, non extra ne ſancta publicentur prophanis.

b ❡ Cæli in quo habitat deus.

te carnes ante fôres tabernaculi, &

a ❡ Verbi dei.

m ibi comedite eâs. Panes quoq; conſe

a ❡ Niſi enim Chriſtus rogatus ore ſacerdotum aduenerit, & cœnam ſanctificauerit, nullatenus ſit ſacrificium domini.

crātionis edite, qui poſiti ſunt in caniſtro, ſicut præcepit mihi dominus, dicens: Aaron & filij eius comedent

Moyſes offert & accipit pectuſculū impoſitionis dictū: qa inde ponebat adeps ſicut memorauit de ſacrificio ſalutaris. C

Cūm ergo videat ab Aarō ſummū cepiſſe ſacerdotiū, ſi Moyſes ſacerdos non fuit, quō iſta fecit? Si autē fuit, quō ſummum ſacerdotium ab Aarō accepit? Pſ. Pſ.98.a.

tū in quo dictum eſt: Moyſes & Aaron in ſacer. eius, affirmat eum ſacerdotē fuiſſe, veſtē tū ſacerdotalē (q̄ magnum cōtinet ſacrm̄) Aarō iubet accipere & ſucceſſores eius, anteq; aliquid de ſanctificandis & ordinandis ſacerdotibꝰ pręcipiat, quādo Moyſe aſcendēte in mōtē iubent eò aſcēdere ſacerdotes, id eſt filij Aaron, non quia iā erant, ſed quia futuri erant. Ambo ergo tūc ſummi ſacerdotes erāt Moyſes & Aaron. An potius Moyſes, Aarō verò ſub illo? An & ipſe ſummus ppter veſtē pontificalē, ille verò ppter excellētiꝰ miniſteriū. A principio em̄ dicit: Ipſe tibi q̄ ad pplm, tu illi q̄ ad deū. Exodi.4.d.

i ❡ Aſſumēſq; vnguentum. Aug. Quærit poſt mortē Moyſi qs vngebat Quis vngebat ſacerdotes poſt mortem Moyſi.

ſacerdotem, q defuncto tm̄ ſuccedebat? An q iā vnctꝰ erat inter ſecūdos ſacerdotes? Idē em̄ oleū ſummi & ſecūdi ſacerdotis. Veſtē ſumebat tātū ille pōtifex cuius ſummitas apparebat: & ſi ita eſt, vtrū ipſe ſumebat, an eū alius induebat? ſi-

cut poſt mortē Aaron Moyſes filiū fratris ſui. Si ergo ab alio veſtiebatur, nunquid à ſecūdo ſummus? Talis enim erat † tortā vel placentam Num.20.d

veſtis, vt ab alio neceſſe fuerit indui, an ſic induebatur prius, vt poſteriꝰ, aliquādo enim eā ponebat & reſumebat. Poterant ergo ſecundi primum veſtire obſequendo non excellendo. k ❡ Aſperſit &c. Quæcunq; in nobis ſunt bona, D

ad eum tanq; caput noſtrum reducēda ſunt. vnde: Pro eis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati ī veritate. Ioh.17.c.

Apertè igitur ſanctificationem, paſſionē ſuam dixit, quæ ſanctificatio datur nobis. l ❡ Et ſuper filios. Augꝰ. Nō apparebat quis filiorum ſummo ſacerdoti Literaliter

ſuccederet? Non enim primogenitum vel maiorem diffinit ſcriptura, niſi in aliquo diuino iudicio fiebat, quamuis ex contentione veniſſe videatur, vt poſtea plures fierent ſacerdotes ſummi: quia cō- † ex oleo vnctionis

tendentibus excellentioribus litis finiendæ cauſa pluribus honor ipſe tribuebatur. m ❡ Ibi comedite eas. Panes † conſummationis

quinque. Carnes cum panibus comedi pręcepit, vt intelligamus corpꝰ Chriſti q caro eſt, & panis q de cælo deſcēdit,

& hoc in eccleſia tantū debet celebrari. Ioh.6.c.

☞ Quicquid aūt

Nicolaus de Lyra.

↝ lit & arietem in holocauſtum. Tertia pacifica pro conſecratione ſacerdotum, ibi: Obtulit & arietem ſecundum. Expoſitio autem iſtarum oblationum poſita eſt Exodi. xxix. vbi iſtæ oblationes præcipiuntur fieri eo modo † cum veſtibus eorū

quo ponit hîc earū executio. ❡ Cumque ſanctificaſſet eos in veſtitu ſuo. Hîc conſequenter deſcribitur ſacerdotum recluſio, vt non cōmiſcerentur hominibus vulgaribus, nec implicarentur negotijs ſecularibus, donec impletâ eſſet conſecratio eorum quæ durabat ſeptem diebus: & hoc eſt quod dicitur: b ❡ Pręcepit eis dicens: Coquite carnes. quia nec pro comeſtione poterant exire atrium ſacerdotum.

↝ Quicquid aūt

E ☞ a ℂ Quicq̃d aũt. Hoc videmus in eccleſia fieri, & q̃ inconſumpta remãſerint ignibus tradi. Nõ dicit aũt, quotq̃t diebus incõſumpta remãſerit, vt ſemp ſi remãſerit, tradant̃ igni: ĩnuẽs vt ſi à comeſtione ſacrificij deficimus, nec perſcrutari valemus, vtrũ ea q̃ videmus, ipſum corpus dñi ſint, nõ tñ relinquam⁹, ſed igni tradam⁹, vt comedat ſpũſſctũs qđ nõ poſſum⁹. Comedit aũt, cũ cogitam⁹ ei poſſibilia eſſe, q̃ nõ poſſum⁹. b ℂ De oſtio. Mora. Significat q̃a toto tp̃e pñtis vitę nõ eſt de tabernaculo recedẽdũ, ſed dei ſeruitio ĩſiſtẽdũ. ℂ Aug. Ad oſtiũ tabernaculi teſtimonij ſedebitis ſeptẽ dieb⁹ die ac nocte, ne moriamini. Nũqd nõ credibile eſt ſic corp̃is ĩ vno loco ſedẽ ppetuos p dies ſeptẽ die & nocte, vñ ſe oĩno nõ cõmouerẽt &c. Notãda eſt locutio ſcripturarũ, q̃ ſeſſionẽ p habitatiõe & cõmoratiõe ponit. Nõ em̃ q̃a dictum eſt de Semei, q̄ ſederit in Hieruſalẽ annos tres, ideo putãdũ eſt p totũ illud tp̃s in ſella ſediſſe, & nõ ſurrexiſſe, hinc & ſedes dicunt̃ vbi cõmorationẽ habent hoĩes: habitatio q̃ppe hoc nomẽ accepit. c ℂ Septẽ em̃ &c. Eſic. Quinq̃geſima ſeptenario ĩ ſe multiplicato vno adiecto pficit̃, vñ Lucas ait: Quib⁹ & p̃buit ſeip̃m viuũ poſt paſſionẽ ſuã ĩ multis argumẽtis apparẽs eis, & loquẽs de regno dei, & cõueſcẽs p̃cepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederẽt &c. Vide quõ cõſecrabat vel p̃ficiebat eos apparẽs & docẽs de regno dei & cõueſcẽs. Dicẽs aũt ab Hieroſolymis ñ diſcedere, nõ pmittit ianuã tabernaculi egredi: nõ pmittit p̃dicare, donec accipiãt pmiſſionẽ ſctĩ ſpũs q̃nq̃geſimo die. Quo ĩpleto Petr⁹ mox p̃dicauit, & addunt̃ fidei aĩę circiter tria milia. Illi aũt p ſingula mandatũ cuſtodierũt: & qđ ſequit̃, cõpleuerũt, obſeruãtes cuſtodias dñi &c. ℂ Fece. &c. Aaron cõiungitur filijs, nec exit de ianua tabernaculi. Ipſe em̃ erat prædicandus, & in eis prædicaturus, ſicut ipſe conſecrat, & in membris conſecratur.

Tropologi. — Moralit. — 3. Reg. 2. f. — Myſtice — Act. 1. a. — Act. 2. g.

a ℂ Quicquid autẽ, quia oblatio erat pacifica pro gratiarum actione, eõ quòd dñs pmouerat Aaron & filios eius ad dignitatẽ ſacerdotij: & ideo non poterat in craſtino comedi, vt dictum fuit cap. p̃cedẽti. c ℂ Septem enim die. Dicit Ioſephus, q̄ quali bet die illius ſeptenarij reiterabantur eadem ſacrificia ſicut & prima die. d ℂ Die ac nocte manebitis in tabernaculo, id eſt intra atriũ, vbi erat tabernaculum. dicunt tamẽ aliqui, q̄ pro ſecreto neceſſitatis naturæ poterant inde exire. alij autem dicunt, q̄ erat ibi locus paratus pro tali neceſſitate. Primum videtur rationabile pro ſanctitate loci. e ℂ Obſeruantes cuſtodias domini: Id eſt quod præcepit cuſtodiri circa finem viij. ca. & principium. ix. Poteſt enim poni breuis moralitas, per hoc quòd pontifex nouus & ſacerdotes recluſi fuerant ſeptem diebus, & octauo die obtulerunt, vbi intelliguntur ſeptem à quibus debẽt abſtinere pontifices & ſacerdotes de nouo conſecrati, ſcilicet prolixitas dormitionis, voluptas comeſationis, inutilitas actionis, multiplicitas diſtractionis, vanitas confabulationis, varietas fictionis, vilitas affectionis quo facto, debet offerre rigorem pœnitentiæ & auſteritatis, q̃ ſignificatur per vitulum pro peccato. Vigorem patientiæ & ſoliditatis, per vitulum in holocauſtum. Decorẽ innocentiæ & ſimplicitatis, per agnum anniculũ. Laborem induſtrię & ſedulitatis, per bouem. Splendorem prouidentię & perſpicacitatis, per arietẽ pro pacificis. Nitorem conſcientiæ & puritatis per ſimilam. Dulcorem lætitię & ſuauitatis per collyridam conſperſam oleo miſericordię pietatis. ✱ b ℂ De oſtio quoq̃ tabernaculi non exibitis ſeptem die. Septenario dierum totum tẽpus reuoluitur, per hoc ergo, q̄ ſacerdotes ſeptem diebus ſuę conſecrationis in tabernaculo debẽt manere, ſignificatur q̄ ſacerdotes nouę legis toto tempore vitæ ſuæ recedere non debent à ſanctitate vitę. Vnde dicitur Lu. ix. g. Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retrò, aptus eſt regno dei.

G — Secretũ neceſſitatis excuſat. — Moralit. — † p̃cepit domin⁹ vt ſacerctis ad expiandũ vos — † oſtio tabernaculi teſtimonij — Moralit. — H — † vtroſq̃ imaculatos — † 31. q. 1. §. ſed obijcit

ꝗ Quaſi quicquid humana mens de diuinis mandatis capere non poteſt, ſpiritui ſancto relinquat.

a ea. Quicquid autem reliquũ fuerit de carne & panibus, ignis abſu-
ꝗ Ibi ſcilicet erit habitatio ueſtra.
b met. De oſtio quoq̃ tabernaculi nõ exibitis ſeptem diebus, uſq̃ ad c
ꝗ Pentecoſtes.
diem quo cõplebitur tempus con-
ꝗ Spiritusſancti infuſionis.
c ſecrationis ueſtræ. Septem enim diebus finitur conſecratio, ſicut & impreſentiarum factum eſt, †ut ri-
a ꝗ Proſperitate & aduerſitate,
tus ſacrificij compleretur. Diẽ ac d
ꝗ In ſeruitio domini.
nocte manebitis in †tabernaculo, obſeruantes cuſtodias domini ne e moriamini. Sic enim mihi præcep-
d tum eſt. Feceruntq̃ Aaron & filij eius cuncta, quæ locutus eſt dominus per manum Moyſi.

Cap. IX.

e FActa autem octa- f
ua die, uocauit Moyſes Aaron & filiꝯ os eius ac maiores
f natu Iſraël, dixitq̃ † ad Aaron: Tolle g
a ꝗ Patriarcharum & prophetarum. b ꝗ Chriſtum,
de armẽto uitulum pro pecca- h
a ꝗ De quo dicitur: Dux mihi eris, & enutries me.
to, & arietem in holocauſtũ, †utrun- i
a ꝗ Qui peccatum non fecit, nec inuetus eſt dol⁹ in ore eius.
q̃ immaculatũ, & offer illos corã
a ꝗ Maiores natu preſbyteri. ſ. doctores qui inſtruunt uitam in eccleſia conuenientium.
g dño, & ad filiõs Iſraël loq̃ris: †Tol k
a ꝗ Sacrificium pro pœnitentia
b ꝗ Chriſtum qui peccata noſtra tulit.
ꝗ Hæc offert ſacerdos, quando fortia & innocentiæ opera deo immolat.
lite hircũm pro peccato, & uitulũm †

GLOS. ORDI. CA. IX.

F FActa aũt &c. Octaua dies poſt dedicationẽ ſignificat diẽ pẽtecoſtes, q̃ ſpũſſanct⁹ aduenit. Septẽ vero à dedicatiõe dies ĩnuũt ſeptiesſeptẽ dies, q̃ fuerũt à reſurrectiõe vſq̃ ad pentecoſtẽ ſ. xlix. addito q̃ſi octauo ipſo die pentecoſtes. ℂ Pẽtecoſte q̃ cõtigit die reſurrectionis, q̃ gerit figurã futuri, & cõſummatiõis ſeculi p̃ſe ntis q̃a ſeptẽ voluit dieb⁹. Oportebat em̃ vt eadem die adueniret ſpũs, q̃ reſurrexit Chriſtus. Tunc ait vocari Aaron & filios eius, & maiores natu. Tũc em̃ cõuocatũ eſt eccleſię ſpectaculũ, in q̃ eſt Aarõ. i. Chriſt⁹ & filij ei⁹ q altę ſunt cõuerſationis, & ideo ſacerdotij miniſtri & maiores natu, i. p̃ſbyteri: ex his em̃ corp⁹ eccl̃ię cõſiſtit. f ℂ Tolle de &c. Accipit Aarõ vitulũ in holocauſtũ & arietẽ, & offert dño. Tũc em̃ Chriſt⁹ ſacrificiũ ſuũ notificauit, cũ ſpũs aduenięs Parthos, Medos, Elamitas, & oĩm gẽtiũ pmitias ad aploꝝ cœnaculũ collegit. ℂ Vitulũ offert Aarõ & arietẽ, qñ doctores eccl̃ię myſteria paſſiõis annũtiãt: & p ſalute hũani generis celebrata ĩſinuãt. g ℂ Tolli. Hircũ obtulerũt apl̃i die pẽtecoſtes, qñ Petr⁹ pœnitẽtiã anũtiãs inquit: Cõuertimini & agite pñiã. ℂ Aug. Accipite hircũ ex capris vnũ p pctõ, & arietẽ & vitulũ & agnũ anniculũ ĩ holocarpoſin ſine macula, & vitulũ à bob⁹ & arietẽ in ſacrificiũ ſalutaris añ dñm, & ſimilã cõſperſam oleo, qm̃ hodie videbit̃ dñs ĩ vobis. Quatuor gña ſacrificiorũ de animalib⁹ ſuprà cõmẽdauit. Holocauſtũ, p pctõ, ſalutaris, & cõſummatiõis: ſed cõſummatiõis ſacrificiũ ad ſanctificationẽ ſacerdotis ptinet, reliqua tria hĩc p̃cipiunt̃ offerri. Et dicitur hoc ſenioribus Iſraël, vt ptineãt ad vniuerſum populũ. Sed ſacrificiũ pro pctõ habet hĩc tria pecora, hircũ, arietẽ, & vitulũ. Ad holocauſtũ ptinet agn⁹, ad ſacrificiũ ſalutaris, vitul⁹ & aries. Nõ eſt igit̃ ſic diſtiguendũ, vt p pctõ nõ intelligat̃ niſi hircus. Tria verò in holocauſtũ aries, vitulus, & agnus: ſed potius tria prima pro pctõ, hircus, aries, vitul⁹, & agnus in holocauſtũ: q̃a ſupi⁹ p pctõ principis hircũ iuſſit offerri, & p pctõ cuiuſq̃ pprio cũ peccat añ dñm, faciẽdo vnũ ex his q̃ nõ oportet fieri, p̃cepit arietẽ, p pctõ vniuerſę ſynagogę vitulũ. Oportet ergo vt cũ ſenatui loquat̃, qđ vniuerſus popul⁹ offerre debeat, & hircus iubeat̃ offerri ppter principes, & aries ppter propriũ cuiuſq̃ pctm̃, & vitul⁹ ppter pctm̃ ſynagogę vniuerſę: q̄ ſit. ſ.

☞ communi

Act. 2. a. — Myſtice — Act. 2. b. — Tropologi.

NICO. DE LY. CAP. IX.

FActa autem octaua die. Poſtq̃ deſcripta eſt ſacerdotum cõſecratio, hĩc cõſequẽter deſcribit̃ officij ſui executio. Circa qđ primò ponit̃ p̃ceptũ Moyſi: ſcđò impletio p̃cepti, ibi: Tulerũt ergo: tertiò approbatio dñi, ibi: Apparuitq̃ glĩa dñi. Circa primum præmittitur tempus cùm dicitur: f ℂ Facta autem octaua die. Dicit Ra. Sa. quòd iſta dies fuit prima dies anni ſecundi egreſſionis de AEgypto. Alij dicunt, quòd fuit octaua dies eiuſdem anni. Ratio autem diuerſitatis dictorum iſtorum tangetur li. Nu. vij. ca. vbi habet locum. Conſequenter ſubditur præceptum Moyſi factum ipſi Aaron, cùm dicitur: g ℂ Tolle de armento &cæ. i. prouide de ſumptibus tuis. h ℂ Vitulum pro peccato: & arietem in holocauſtum, vtrunq̃ immaculatum, & offer illos coram &cætera. i. immolandũ pro peccato tuo, in memoriã vituli ab Aarõ fabricati: Exo. xxxij. a. i ℂ Et arietẽ. in memoriã arietis immolati pro Iſaac. Geñ. xxij. c. Secundò ſubditur præceptum factum populo Iſraël cùm dicitur: k ℂ Tollite hircum pro peccato. eõ q̄ hirc⁹ eſt animal fœtidum, ad denotandum grauitatem peccati multitudinis ppl̃i, quia ſicut bonũ cõmune eſt diuini⁹, ita pctm̃ cõmune pei⁹. † ℂ Et vitulum. pro vitulo conflatili, in quo peccauit multitudo.

✠ Atq̃ agnum

Moraliter. ℂ Facta autem octauo die. † ℂ Dixitq̃ ad Aaron &cæt. Poſt conſecrationem Aaron & filiorum ei⁹, hĩc conſequenter ponitur executio ſacerdotalis officij, in qua Aaron primò obtulit ſacrificium pro peccato ſuo, cùm dicitur:

✱ Statimq̃ Aaron

Diuiſio — Moraliter

A cõi volũtate omniũ.Quòd verò in ſacrificio ſalutaris vitulum & arietem offerri iubet quę pręcipua ſunt.Pręcipiens autem de ſacrificijs ſalutaris, vndelibet iuſſit offerri ſiue maſculum ſiue fœminam, dum tamen non niſi de ouibus & capris offerent. Si q̃rit q̃re duo p̃cepit,vitulũ & arietem,difficile eſt inuenire,niſi fortè vitulum voluit ſacrificium ſalutaris vniuerſi populi:arietemverò pro vnoquoq; tã q̃ pro ſingulis quibuſq;,qa videtur ſuperius duo genera ſalutaris ſacrificij pręcepiſſe.Vnum quod velut vniuerſorũ nomine appellauit ſalutaris ſacrificium.Alterum vbi dixit:ſi qs obtulerit ſacrificium ſalutaris ſui.Vbi differentiam reperimus,quia in illo quod appellauit ſalutaris, non dixit adipem pectuſculi offerendũ domino.Pectuſculũ quoq; & brachium dexterum danda ſacerdoti,ſicut in illo quod dixit ſalutaris ſui.Nec dictum eſt ſalutaris ſui:qđ fortè intelligitur priuatum ſingulorum,non publicum vniuerſorum.Moyſes enim obtulit ſacrificium ſalutaris,nec dictum eſt ſalutaris ſui,quia pro populo vniuerſo obtulit. Vbi autem vniuerſi,ibi & ſinguli,ſed non conuertitur. a ℂIſte eſt ſermo &c.Sermonem.ſ.rem imperatam.Hoc facite in meam commemorationẽ.Sermonẽ autẽ dicit. qa plus in ſermone cõſideratur vel conſiſtit huius diſpenſatio myſterij,& maximè dñico verbo ea quę apparent in aliud maius & intelligibile transferente.Vnde & de manna ait: Hîc eſt panis quem dedit vobis do. ad co.hîc eſt ſermo quẽ cõſtituit dominus. In his ergo ſignificat,qa ſctm̃ myſteriũ illis agẽ B tibus & dñicam cœnã celebrantib⁹ aduenit ſpũſſctũs.Erat enim dies dñic⁹,in quo oportebat apoſtolos ſacra celebrare myſteria: q̃rum ſequentes traditiões dominicam diem diuinis cõuentibus deputamus.Similiter & Chriſtum poſt reſurrectionem per myſticã cœnam & panis fractionem inuenimus manifeſtatum. b ℂEt immo pro peccato &c.Aug.Alia litera:Fac pro peccato tuo, & holocauſtum tuum &c.Mirum eſt quomodo prius dicat faciendũ pro peccato.deinde holocauſtũ,cũ ſacrificia ꝓ pctõ ſup holocauſtũ ſuperi⁹ iubet iponi, excepto ꝙ de auibus pręcipit.Fortè qđ prius fiebat.i. holocauſtum,poſterius dixit: Fac prius illud, poſtea illud.Quid autem prius faciendum ſit,ſuperius indicatur,cùm dicitur:Super holocauſtum impone ſacrificium pro peccatis. Quamuis moueat,ꝙ ita dicit ſcriptura feciſſe Aaron,vt prius memoret pro peccato deinde holocauſtum.quod vtrum prius fecerit,an ſcriptura hęc prępoſterauit,incertũ eſſet,niſi ꝙ dixit pręceſſiſſet.Quomodo em̃ poſſet ſuper holocauſtum imponi, niſi holocauſtũ priusimponeretur?Pręcepit autem hoc & de ſacrificio ſalutaris,ſed quia hoc nõ vbiq; dicit,non ꝑ omnia ſacrificia ſalutaris, nec pro peccato ꝑ oĩa. Poteſt forſitan dici nõ hoc regulariter fuiſſe p̃ceptũ,ſed tantũm in ſacrificio ſalutaris cũ fit de bob⁹.Ibi id p̃cipit & inſacrificio pro peccato,cũ fit de fœmina ex ouibus. Cętera verò vel ſalutaris vel pro peccato,non eſt neceſſe ſuper holocauſtum imponi. c ℂOffer holo.&cę. Non dicit holocauſtũ cõſummatiõis,vt ſuprà,qñ oblatũ eſt vt ſanctificatiõe cõſummaret,vt ſacerdotio fungeret quo fungebatur. Notandũ ſane cũ ꝓ populo offerunt ſacrificia & pro pctõ ſacrificia eſſe iuſſa offerri,& holocauſtum & ſacrificium ſalutaris.Pro ſacerdote verò oblatum fuiſſe pro peccato, & holocauſtũ cõſummatiõis,non ſalutaris.Sed cõſummationis oblatum eſt,qñ ſanctificati ſunt ſacerdotes.Et hęc obtulit Moyſes ꝓ Aaron & filijs ſuis.poſtea verò Aaron iam ſacerdotio fungens pręcipitur pro ſe offerre vitulum pro peccato & arietem in holocauſtum,non conſummationis. tunc enim offerebat vt ſanctificatiõe cõſummaret,& ſacerdotio fungi poſſet,quo cũ fungebat,non erat neceſſe iterũ cõſummare. d ℂStatim q; &cæ.Eſic. Qua cauſa hęc etiã hîc ſacrificia pagant ſupi⁹ dixim⁹,nec neceſſe eſt iterũ dicere,q̃ ꝑ ordinẽ diſcuſſim⁹ in dñi ſacrificio,qđ cũ vnũ ſit,nõ tm̃ nobis pręſtat remiſſionẽ peccatorũ,ſed & vitã pfectã in † philoſophia & cõſummatã.Neceſſariò ergo in vitulũ qui pro peccato eſt,& in arietẽ q in holocauſtũ immolatur,debet reputari. Vnde ĩ perſona ſacerdotis vtrũq; perſpicimus oblatum. ℂAug.Mouet etiã,ꝙ cũ faceret Aaron dona populi quę ſuprà memorant,nõ omnia dicunt immolata q̃ fuerãt p̃dicta,ſed tm̃ hircũ pro peccato & holocauſtũ:vbi tñ agnũ illũ nõ expreſſit.Duo verò alia,q̃ ad ſacrificiũ ꝓ peccato potius q̃; ad holocauſtũ pertinere dixim⁹,tacuit.i.arietẽ & vitulum. Vbi à parte totum intellexit,vt in ſolo capro etiam quæ ſubſecuta ſunt,acciperemus. Cùm de ſacrificijs ſalutaris populi narraret, quo modo Aaron ea fecerit de vitulo & ariete ait: Et occidit vitulum & arietem ſacrificium ſalutaris populi , & obtulerunt filij Aaron ſanguinem , & fudit ad altare in circumitu , & adipem à vitulo , & ab ariete lumbum & adipem tegentem ſup ventrem,& duos renes,& adipem qui ſupra ipſos eſt,&

Quæſtio

Lu.22.b.

† aſtaret

Exo.16.d.

† expiationem fac.

Lu.24.c.

Heb.5.a.

† poſuit ſup

C

Myſticè

† patria

* corã dño

a ❡Qui tollit peccata mundi:Ioh.1.d. b ❡Perfectam conſummatam vitam. c ❡Hoc ad omnia refertur.

atque agnum anniculum,& ſinẽ

a ❡Mediocrem conuerſationem,quæ tamen ſaluare poſſit offerentes intelligit. ❡Per hæc holocau-a conſummantur.

macula in holocauſtum,bouem & arietem pro pacificis, & im-

a ❡Oportet omne virtutis opus tanquam deo vidente peragi,nec corrumpi,nec vllo modo vitiari.

molate eos coram domino, in

a ❡Diuinam.ſ.ſapientiam,quæ in omnibus bonis operibus adhibenda,ſiue ſint fortia ſiue pœnitentiæ & innocentiæ congrua. ❡Theologiam cum eleemoſyna.

ſacrificio ſingulorum ſimilam

❡Vel offeretis.

oleo conſperſam offerentes.

❡In die pentecoſtes ſpirituſſanctus apparebit. dominus autem ſpiritus eſt.

Hodie enim dominus apparebit uobis. Tulerunt ergo cuncta,quæ iuſſerat Moyſes ad oſtium tabernaculi: ubi cùm o-

a ❡Ad eccleſiam quippe omnes conueniunt,qui dei miſericordiam quærunt,qui ſe ab errore corrigunt, non ſolum de plateis & vicis,ſed de viis quoque & ſepibus,vt regalis cœna impleatur.

mnis † ſtaret multitudo*, ait Moyſes: Iſte eſt ſermo quem præcepit dominus: Facite et apparebit

a ❡Spiritus.Vnde:Nos reuelata facie glo.do.ſpe.transfor.ſicut a domini ſpiritu.

bit uobis gloria eius. Dixitque ad Aaron: Accede ad altare,&

❡Carnem tuam. ❡Quod ſuſcepiſti.

immola pro peccato tuo:Offer

a ❡Teipſum.ſ.
b ❡Pater,in manus tuas commendo ſpiritum meum, Luc.23.f.

holocauſtum,& † deprecare pro

a ❡Qui peccatum ſuſcepiſti.
b ❡Cui factus es propitiatio.
❡Pater,ignoſce illis,quia neſciunt quid faciunt. Lucæ.23.e.

te & pro populo.Cumq; mactaueris hoſtiam populi, † ora pro eo ſicut præcepit dominus.Statimq; Aaron accedens ad altare,immolauit uitulum pro peccato ſuo, cuius ſanguinem ob-

a ❡Filij Aaron populus fidelis,qui offert ſanguinem vituli,quando paſſionem Chriſti digne reminiſcitur & veneratur.

tulerunt ei filij ſui. In quo tingens digitum, † tetigit † cornu altaris,& fudit reſiduum ad baſim eius: Adipémque & renunculos ac reticulum iecoris , quæ ſunt pro peccato , adoleuit ſuper altare, ſicut præceperat dominus Moyſi. Carnes uerò & pellem eius extra caſtra combuſſit igni, immolauit & holocauſti uictimam . Obtuleruntq; ei filij ſui ſanguinem eius, quem fudit per altaris circuitum . Ipſam etiam hoſtiam in fruſta cõciſam cum capite & membris ſingulis obtulerunt : quæ omnia ſuper altare cremauit igni,

a ❡Cogitationibus quæ ſæpe maculantur.

lotis prius aqua inteſtinis

Nicolaus de Lyra.

D

a ℂAtq; agnũ.in memoriã agni paſchalis,pro cui⁹ immolatiõe fuerũt ſaluati ab angelo ꝑcutiente primogenitos AEgypti. b ℂBouẽ & arietem pro pacificis, ita ꝙ de omni animali immolato fieret oblatio. c ℂHodie enim &c. Hoc additur pro cauſa ſacrificiorum prędictorum,acſi dicatur,iuſtum eſt ꝙ talia ſacrificia fiant hodie, quia dñs apparebit ꝑ effectũ dando ignẽ de cælo in altari holocauſtorũ:prout habet.j. Sciebatem̃ Moyſes ꝑ reuelationẽ diuinã hoc eſſe futurũ eadẽ die. d ℂTulerunt ergo &c.Hîc conſequenter ponitur impletio p̃cepti,& primò quantùm ad populum,cùm dicitur:Tulerunt ergo cuncta quæ iuſſerat.ei obediendo. e ℂIſte eſt ſermo.id eſt res ſermone ſignificata. Secundò quantùm ad Aaron,cùm dicitur, & dixit ad Aaron ,Accede ad altare. & ſubditur eius obedientia,cum dicitur: f ℂStatimq; &c.tetigit cornua altaris.ſ. holocauſti.quod patet ex hoc qđ ſubditur: g ℂEt fudit reſiduum ad &c. Nõ enim fundebatur ſanguis ad baſim altaris thymiamatis ſed tantùm ad baſim altaris holocauſti. Cætera patent ex ſupradictis vſq; ibi: Abſq; ceremoniis

* f ℂStatimq; Aaron accedens ad &c. Per qđ ſignificatur,ꝙ ſacerdos nouæ legis accedens ad altare,primò debet confiteri ſe peccatorẽ eſſe,propter quod dicitur: Confiteor in principio miſſæ.per vitulum autem immolatum intelligitur ipſe Chriſt⁹, cuius ſanguine mundantur conſcientię noſtræ,ad Heb.ix.d.Sanguis Chriſti emundat conſcientias noſtras ad ſeruiendum deo viuenti. h ℂCarnes vero & pellẽ ei⁹ extra caſtra combuſſit igni, immolauit & holocau.&c.quia Chriſtus extra Hieruſalem paſſus fuit,vt habetur Ioh.xix.c.& ad Hebręo.xiij.b. i ℂImmolauit & holocauſti victimã. ſcilicet arietẽ,qui ſignificat Chriſtũ,eò ꝙ Chriſtus eſt dux fideliũ, ſicut * aries eſt ouium.

† expiationem fac

† cornua

Moralit

E ipſos eſt,& pinnã q̃ eſt in iecore:& poſuit adipes ſup pectu-ſcula,& impoſuit adipes ad altare,& pectuſculum & brachiũ dexterũ obtulit Aaron oblationẽ ante dñm.Nũc ſingularit,nũc pluraliter loquit,cũ de duob⁹ aĩalib⁹ loquat̃ vitulo & ariete.Quòd ergo dicit duos renes ab vtroq̃ aĩali,itelligendum eſt,& ita q̃tuor fiunt,ſic &c.Qđ v̄o ait: Et poſuit adipes ſup pectuſcula,cũ ipſa nõ impoſuerit altari (Sacerdoti eñ debebãt cũ brachijs dextris)an intelligẽdũ eſt,& poſuit adipes q̃ ſunt ſup pectuſcula? Ipſos eñ ĩpoſuit q̃ſi imponeret altari à pectuſculo demptos. Nã ita ſuperius pcepat.Deinde ſequit: Et impoſuit adipes ſup altare,& pectuſculũ & brachiũ dextrũ obtulit Aaron oblationẽ añ dñm.Modò ſingulariter inferẽs pectuſculũ dicẽs,vtrũq̃ ex vtroq̃ aĩante,q̃ſi pectuſcula dixerit. a ¶ Et pro pec.&c. Eſi,Cui⁹ hęc figuram habeant,& quomodo hircus pro peccato pœnitentię ſacrificium ſignificet,holocauſta verò crucifixã conuerſationem:theologiam ſimila:ſalutare verò ſeu pacificorum ſacrificium vitam,quę nos ſaluare poteſt etiam mediocriter ſapientes:ſacrificiorũ diſcuſſio pcedens vnctionẽ ſacerdotis oſtẽdit.Ergo q̃ hui⁹ ſanctionis explanationẽ neſcit,illic ſubtiliter perquirẽs per ſingula inueniet.

Act.2.a. Hęc aũt neceſſariò addim⁹,q̃a ſpm̃ ſctm̃ in pẽtecoſtę deſcẽſurũ cõgregatis vnũ ap̃lis,& oĩa ſcd̃m legẽ agẽtib⁹ cõſiderauit legiſlator.Vñ rectè pcedere ſacrificia ſacerdotis,& ppl̃i ſeq̃ pcepit. Oportet eñ eccl̃iæ doctrinã à ſacrificio vnigeniti inchoare,vt introducant̃ ſacerdotes docẽtes qd nobis paſſio dñi pfecerit.Deinde inferat̃ ſermo pœnitẽtię oĩb⁹ neceſſari⁹:Vñ & dñs

Matth.4.c. vnã pdicat doctrinã i.pœnitẽtiã,pfectaſq̃

F ſubinferẽt cõuerſatiões,& theologiã,ex q̃b⁹ ſaluari poſſum⁹,etiã q̃uis nõ ſublimiter cõueniẽt:in his oportet etiã eccleſiam cõgregari,& manifeſtationẽ dei ſuſcipe. Hęc ſine dubio in pẽtecoſte agebãt diſcipuli:propter qđ erãt in vnũ congregati. Et ſi eñ palã nõ pdicabãt,q̃a de oſtio tabernaculi nõ exibãt donec induerent̃ virtute ex alto,in ſemetipſis hęc agebant,& q̃ docerẽt eccleſiam meditari nõ ceſſabant.

Literaliter Exo.17.a. b ¶ Extendẽs manũ &c. Aug. Ad altare ſtãs deſeruiebat:Inde ergo deſcẽdit vbi ſtabat.Altare verò tribus cubitis altũ erat,nec gradum habebat:quia deus vetuerat,ne reuelarentur virilia,quod vtiq̃ fieret ſi pars altaris grad⁹ eſſet,i.ſi compactus adhęreret.Vnum enim eſſet altare cum gradu,ſed quia altaris altitudo tanta eſt,quòd niſi ſacerdos ſuper aliquid ſtet,miniſtrare aptè non poteſt.Intelligendum eſt quòd ad horam miniſtrationis imponebatur & auferebatur,quod non erat pars altaris,nec contra præceptum domini erat,qui ibi gradus prohibuit eſſe. c ¶ Sicq̃ completis &cætera.Eſicius.Euidenter omnẽ figuram eccleſiæ vult exponere.Vnde dicitur quòd his expletis deſcendit,quaſi expoſitis ſacrificiis deſcendit de cathedra magiſterij,ſicut ſolent facere ſacerdotes,quibus veri Aaron figura credita eſt.

1.Timo.2.c Et orando manus ad cælum leuauit.Vnde Paulus: Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.Tendens ergo ſiue leuans manus benedixit illos,quia per orationem ſacerdotes populo benedicunt: Sed vnde benedictionem præſtant,ſequentia demon-

Allegorice ſtrant. d ¶ Ingreſſi autem Moyſes & Aaron tabernaculum teſtimonij &cætera. Quia de intelligibili tabernacu-

Eph.1.a. lo,id eſt de cælo benedicunt ſacerdotes,dicentes cum Paulo: Benedictus deus,& pater domini noſtri Ieſu Chriſti,qui benedixit nos in omni benedictione ſpũ.in cæleſtibus in Chriſto. Dominus

Ioh.6.a. Mat.15.a. quoq̃ quinq̃ panes vel ſeptem benedicens,ad cælum reſpexit.Notandum autem quòd non ſolus Aaron,ſed cum Moyſe benedicit. Sacerdotes enim non propria virtute benedicunt,ſed quia figurã Chriſti gerunt,& per eum qui in ipſis eſt,benedictionis plenitudinem tribuunt,nec ſolum is qui ſacerdotium ſortitus eſt,ſed quicunq̃ Chriſtum in ſeipſo habet,& eius gerit figuram per conuerſationem bonã quemadmodũ Moyſes idoneus eſt,vt pſtet benedictionem. ¶ Ingreſſi autem. Præmiſit ingreſſi,& ſubdit egreſſi,quia ſacerdos in gre-

a ¶ Qui terram contingunt & puluerem contrahunt,quos dominus diſcipulis ſuis a prædicatione reuerſis lauat.

a & pedibus.Et pro peccato populi offerens mactauit hircum, † expiatoq̃ altari fecit holocauſtũ, † addẽs

a ¶ Similam,oleum,& cætera quæ in ſacrificio hoſtiæ addunt.

in ſacrificium libamenta quæ pariter offeruntur,& adolẽs ea ſuper al-

a ¶ Agno.ſ.qui quotidie mane & veſpere offerebatur.

tare abſque cæremoniis holocauſti matutini.Immolauit & bouem atque arietem,hoſtias pacificas populi. Obtuleruntq̃ ei filij ſui ſanguinem,quem fudit ſuper altare in cir-

¶ Deſiderium bonum.

cuitum.Adipem autem bouis &

¶ Opus perfectum.

caudam arietis,renunculoſq̃ cum adipibus ſuis, & reticulum iecoris poſuerunt ſuper pectora. Cumq̃

¶ Igne ſpũſancti. a ¶ Crucis vel cordis. b ¶ Hæc oĩa deo ſũt fide ſunt offerẽda quã pectus ſignificat,ſine hac nulla placẽt.

d cremati eſſent adipes † in altari pectora eorum & armos dextros ſeparauit Aaron,eleuans coram domino ſicut præceperat Moyſes.

¶ Orans.

b Et extendens ※ manũ ad populum e f

c benedixit ei. Sicq̃ cõpletis hoſtiis pro peccato & holocauſtis pacifi-

a ¶ De loco vbi ſtabat ſeruiens altari. b ¶ Antequam benedicerent. c ¶ Chriſtus per quẽ bñdixit Aaron.

d cis,deſcendit. Ingreſſi autem Moy- g h

a ¶ Cælum de quo benedicunt.

ſes & Aaron tabernaculum teſtimonij,& deinceps egreſſi,benedi- i

e xerunt populo. Apparuitq̃ glo- k

f ria domini omni multitudini,& ec- l

a ¶ Aperte ſpiritũſanctum oſtendit qui in igne apparuit. b ¶ Symmachus cõſumpſit. ¶ Gratanter ſuſcepit.

cẽ egreſſus ignis à domino deuo-

ſacerdos ingredit̃ tabernaculũ,qñ pro ſe vel p pp̃lo orat,vel diuinæ cõtemplationi vacat.Egredit̃ cũ docet,vel bñdicit pp̃lo,vel cũ ad conſcientiã redit pſcrutando ſe,ne forte in pdicatione offendat. G

e ¶ Apparuitq̃ gloria domi.In ſpecie ignis,ſicut in die pentecoſtes,vñ ſubdit: Et egreſſus eſt ignis a dño. Vnde & Lucas:Apparuerũt illis diſpertitę linguæ tãq̃ ignis. f ¶ Omni multitudini &c. Cui ſimile Lucas ait:Facta autẽ hac voce conuenit multitudo,& mẽte confuſa eſt. non ſolũ cõuenit,ſed expauit. Vñ hic ſequitur; Obſtupebãt aũt & mirabant̃ &c. ¶ Qui erant Act.2.a

Nicolaus de Lyra.

b ¶ Abſq̃ ceremoniis holocauſti matutini & cætera,id eſt iugis ſacrificij quod nunq̃ propter aliqua,alia ſacrificia intermittebatur,ita tamen quòd iuge ſacrificium matutinum primò offerebatur ante omnia alia,& veſpertinum vltimò poſt omnia alia. d ¶ Poſuerunt ſuper pectora &c.ſcilicet illa quę erant cremanda in altari ad hoc cũ pectoribus eleuarentur corã altari modo ſupradicto vij.ca.& poſt talẽ eleuatiõnẽ adipes & illa quę cremanda erant,ponebant̃ ſup altare,vt cremarentur,& pectora & armi dextri remanebant pro vſu ſacerdotum.

† & mãdauit ipſum ſi cut prius,& † & fecit illud iuxta morem & obtulit ſacrificiũ, impletaq̃ manu ſua ex ipſo,adoleuit

e ¶ Et exten.manum &c.benedi. ei.quia completo ſacrificio ſacerdos debet benedicere populo. g ¶ Deſcendit.quia aſcenderat ad faciẽdũ officiũ ſuũ ſup altare holocauſtorum.De modo autẽ huius aſcenſus dictum fuit.Exo.xx.q̃ nõ poteſt eſſe per gradus.& ideo dicũt aliq̃,q̃ hora miniſtrationis ſuper altare ponebãt quoddã ſcabellũ iuxta altare ſup qđ aſcendens ſacerdos miniſtrabat. Ra.Sa. dicit,q̃ erat ibi quidam aſcenſus longus paulatim aſcendens ſine gradibus,procedens verſus altare ita propè ſicut poterat, dum tamen nõ tangeret altare. h ¶ Ingreſſi autem Moyſes & Aaron tabernaculum.Duplici enim ex cauſa ingreſſus fuit Moyſes cum Aarõ.Vna fuit, vt oſtenderet ei modum offerendi thymiama ſuper altare thymiamatis,quod erat intra tabernaculum: quia licet ſacrificia eſſent completa, quantũm ad ea quæ fienda erant in altari holocauſtorum,vt dictũ eſt ſuprà:tamen non erant omnino conſummata,donec poſt oblationes factas in altari holocauſtorum ſacerdos intraret templum ad offerendum incenſum,ſecundum qđ dicit Apoſtol⁹ ad Heb.ix.b.In priori quidem tabernaculo,ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes.Alia autem cauſa fuit,vt ambo ſimul intra tabernaculum orarent deum p datione ignis. i ¶ Et deinceps egreſſi benedixerunt populo &cætera. quia tunc erant ſacrificia perfectè conſummata. k ¶ Apparuitq̃ gloria. Hic conſequenter deſcribitur ipſius dei approbatio circa ſacerdotium Aaron,per hoc quod ignis deſcendit datus à deo conſumens ſacrificia.hoc enim fuit ſignum acceptationis diuinę,ſicut & Gen.iiij.a.de ſacrificio Abel,& iij.Regum.xviij.f.de ſacrificio Helię in monte Carmeli. ¶ Quòd cùm vidiſſent

† ſup altare

※ Aaron H

Quare Moyſes cũ Aarõ igreſſus tabernaculum

Moraliter ※ aries eſt ouium. a ¶ Et pro peccato populi offerens mactauit hircum,qui eſt animal fœtidum,ad ſignificandum peccati communis grauitatem.Nam ſicut bonum quantò eſt communius,tantò eſt diuinius:ſic peccatum quantò eſt communius, tantò eſt peius,cęteris tamẽ paribus. c ¶ Immolauit & bouẽ atq̃ arietem hoſtias pacificas populi,ſcilicet pro gratiarũ actione ex ſacerdotum conſecratione,Nam magnũ bonũ eſt populi,qñ ſacerdotes ſunt boni,q̃a medij ſunt inter deũ & populũ.ideo ſubditur: e ¶ Et extendens manum contra.ſ.Aaron. f ¶ Benedixit ei.ſ.imprecando bona populo,& multò fortius ſacerdos noue legis debet bona populo ſibi ſubdito imprecari. l ¶ Et ecce egreſſus ignis &cæ.Per hoc deſignatur,quòd gratia ſpiritusſancti,qui ſuper apoſtolos in ſpecie ignis apparuit,datur populo Chriſtiano p benedictiones & orationes pontificũ & etiã ſacerdotum.

A a ¶ Qui erant ſuper altare. Innuit quia neceſſe ſit prædicta ſacrificia & eorum expoſitiones ſuperponere intelligibili altari corporis Chriſti, vt illuc ſuſpiret nr̃a intentio, & tunc nutrimenta intelligibilis ignis, id eſt ſpiritusſancti aderunt, de quo dictũ eſt:
Deu. 4. d. Dominus deus noſter ignis conſumens eſt.

a ¶ Qđ cum vidiſſet tur. lau. de tanto bñficio ſuæ gratię. C
hîc autẽ ignis abſq; extinctione fuit conſeruatus à tpe ꝗ fuit datus ſ. anno ſecũdo egreſſionis de AEgypto vſq; ad captiuitatẽ Babylonicam: & tunc fuit abſconditus in puteo ꝓfundo & ſicco per ſacerdotes illi9 tpis & tpe Neemię iterũ rehabit9: vt habet. ij. Machab. j.

a ¶ Vota apoſtolorum. b ¶ Pro peccato & pacificorum.
rauit holocauſtũm, & adipes qui erant ſuper altare. Quod cùm vi-
a ¶ Hoc impletum eſt, quando varijs linguis loquebantur apoſtoli, & ſtupebant omnes qui eos audiebant, & laudabant dominum.
diſſent turbæ, laudauerunt domi-
a ¶ Humiliter pœnitentes. dicebant enim: quid faciemus viri fratres. ¶ In faciem ruebant, id eſt faciem mentis ad terram proſternebant quidã dicentes: quia muſto pleni ſunt hi.
num ruentes in facies ſuas.

Cap. X.

b
A †Rreptiſq; Na- b
¶ Hi hæreticos ſignificãt, qui alienũ ignẽ cupiditatis. ſ. & prauę doctrinæ in eccleſia accẽdunt, & igne diuinę vltionis abſumunt.
dab & Abiu filij Aaron thuribulis poſuerũt ignem & incenſum deſuper, offerentes coram domino ignem alie-
¶ Qui non eſt egreſſus a domino deo noſtro.
num, quod eis præceptum non c
¶ Pœnalis.
erat. Egreſſusq; ignis à domino, d
deuorauit eos, & mortui ſunt co- e
ram domino. Dixitq; Moyſes ad f
c Aaron: Hoc eſt quod locutus eſt g
a ¶ Purgando eos. ¶ Hoc eſt ſanctus apparebo in his qui mihi miniſtrant, vlciſcendo delicta eorum, & non parcendo.
dñs: Sanctificabor in his q appro-
a ¶ Miniſtrando. ¶ Multitudine ſcientiæ, vel aliquo miniſterio.
pinquãt mihi, & in conſpectu o- h
a ¶ Laudabor & magnificabor. vnde dicit Dauid: Iuſtus dominus, & iuſtitiam dilexit æqui. Vi. v. c.
mnis populi glorificabor. Quod i

CAP. X.

Literaliter ARreptiſq; Nadab. Au. Exeunte à domino igne mortui ſunt filij Aarõ, qa auſi ſunt adhibito igne alieno incẽſum ponere dño, qđ nõ licebat: qa igni diuinit9 & in altari accenſo & deinceps cuſtodito, oĩa erant accendẽda, quæ in tabernaculo accẽdi oportebat. Mortuis ergo illis ait Moyſes, hoc eſt qđ dixit dominus &c. Appropinquant domino, qui in tabernaculo funguntur ſacerdotio. Sanctificat autẽ in eis dominus etiã vindicãdo, vt ſciatur qa minus alijs parcat, ſi illis non parcit, ſecundũ
1. Pe. 4. d. illud: Si iuſtus vix ſaluus erit, peccator & impius vbi apparebũt? Vel potius ſcđm
Luc. 12. f. illud: Cui plus dat, plus ab eo exigit. Et illud: Seruus q cognouit voluntatẽ domini ſui, & nõ facit, vapulabit multis. Et exiguo
Sap. 6. a. conceditur miſericordia. Potentes autẽ po-
Myſtice tentiora tormenta patientur. ¶ Iſid. Arreptiſq; &c. Alienũ ignem offerũt, q traditione dei contempta, alienas doctrinas appetunt, & magiſteria humanæ inſtitu-
Mat. 15. a. tionis inducũt. Quibus dicitur. Reijcietis mandatum dei propter traditionem veſtram. Ignem quoque alienum accendit, q corpore vel ſecularis cupiditatis ignem in ſacrario cordis nutriens, audet altaribus domini appropinquare: quæ non recipiũt accenſionem, niſi illius ignis quem domi-
B nus venit mittere in terram, qui ſemper nos accendit, vt ſenſibus illuminemur, ne vitijs flagrem9. ¶ Eſicius. Hîc eos, q alie-
Matt. 12. c. na docent, qui in ſpiritum blaſphemant, qui inſpiratam ab eo ſcripturam prauè interpretantur, igne inuiſibili puniri intelligit. Qui filij Aaron dicuntur, doctorum ſcilicet habẽtes habitum, & mentientes ſpiritale magiſteriũ. Vnde & linguæ eorum ignis dictæ ſunt, quia in ſpecie ignearum linguarum ſpiritus aduenit. Thymiama autẽ & thuribulis vel igni-
Cañ. 4. c. bus linguarum ſuperponunt, legalia. ſ. & prophetica dogmata, de quibus dicitur: Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Sed ignem alienum offerũt, quia nõ ſecundũ intẽtionem & virtutem ſpiritus interpretantur. His ergo egreditur ignis â dño, non qui ſacrificia incẽdat qui dicatur domini gloria, ſed pœnalis. Vtrũque enim habet eccleſia, hunc ad illuminationem iuſtorum & ad
1. Tim. 1. a. perfectionem ſacrificiorum, illum ad pœnam impiorum. Quem blaſphemantibus ſacerdotes inducunt ſubminiſtratione ſpiritus (qui in eis requieſcit) ſuccedentes. ſicut Paulus Hymenæum punit & Alexandrũ aliena docentes. Coram domino, vidente ſcilicet taliter damnantur, ne exemplo ſuo alijs præbeãt cauſam mortis. Coram domino (res miranda) vbi debuerãt viuere ibi moriunt, qa. ſ. malè interpretantes diuinas ſcripturas, inde ſubiacent maledictiõi, vnde vitam poterant promereri. c ¶ Hoc eſt quod locutus eſt dominus. Quando dixit dñs Moyſi: Deſcende & conteſtare populũ, ne fortè appropinquet ad deũ, & cadat ex eis multitudo. Et ſacerdotes qui appropinquãt dño ſanctificent, ne fortè recedat ab eis. populus nõ appropinquat, qa vim cõtemplationis nõ portat. Sacerdotes appropinquantes ſanctificari iubẽtur, vt digni fiãt
Heb. 12. d. videre & cõtemplari. vnde Paulus: Sequimini pacẽ cum omnibus, & ſanctimoniam ſine qua nemo videbit deũ. ¶ Aug. Alia litera: Hoc eſt quod dixit dominus, In eis qui mihi appropinquant ſanctificabor, qui ſcilicet in tabernaculo ſacerdotio fungebant. Sanctificatur autem etiam vindicãdo, vt hinc ſciret qa minus parcat alijs, ſi illis non parcit, ſm illud: Si vix iuſtus ſaluabitur, impius & pctõr vbi parebunt? Vel ſecundum illud: Cui plus datur, plus exigit ab
1. Pe. 4. d. eo. Seruus qui cognouit voluntatẽ domini ſui, & non facit, vapu-
Luc. 12. f. labit multis: Vbi autẽ hoc dominus ſuprâ dixit, non inuenitur: ſed
Exo. 33. c. in Exodo dicit Moyſes domino: Tu dixiſti: Scio te præ omnibus. Qđ inuenitur non antea ſed poſtea dixiſſe. Sed quia mendaciter nunq; Moyſes

Gloſ. ordinaria.

nunq; Moyſes hoc diceret, intelligitur etiã antè dixiſſe, q̃uis ſcriptum non fuerit. Vnde apparet, non omnia ſcripta eſſe, quæ dominus locutus eſt eis, per quos nobis ſcripturam dedit.

Vocatis autẽ

NICO. DE LY.

CAP. X.

ARreptiſq; Nadab & Abiu. Hîc cõſequenter tangit cõſecratorũ caſus, vbi tria tãgunt. Primũ eſt euentus combuſtionis. ſecundũ eſt actus correptionis, ibi: Dixitq; Moyſes. tertiũ defect9 comeſtionis, ibi: Locutuſq; eſt. Circa primũ dicit Ra. Simeõ, quòd cauſa mortis Nadab & Abiu fuit, eò q potati etiam plus debito intrauerũt ad miniſtrandum, & pro tali irreuerentia mortui ſunt. & hoc videt ex litera præcedenti, cùm dicit: Arreptiſq; Nadab & Abiu &c. Ex quo videt q impetuoſè, & ſine diſcretione ex calefactione vini, ingeſſerũt ſe ad miniſtrandum. Hoc etiam videtur ex litera conſequenti, quia immediatè poſt factum iſtud domin9 dixit ipſi Aarõ: Vinum & omne quod inebriare poteſt, nõ bibetis tu & filij tui &c. c ¶ Quod eis præceptum non erat. Minus dicit & plus ſignificat, quia non ſolũ eis præceptum non fuerat, imò etiã ꝓhibitũ, ne alio igne vterent q̃ illo, qui datus fuerat â deo. D
d ¶ Egreſſuſq; ignis a domino. i. ab altari holocauſti, vbi erat ignis datus â deo. e ¶ Deuorauit eos. id eſt interfecit, qa corpora eorũ nõ fuerunt conſumpta, imò nec etiã eorum veſtimenta, vt habetur infrà. f ¶ Dixitq; Moyſes. Hîc ponit actus correptionis. & primò ipſius Moyſi, ſecundò dei. ibi: Dixit dñs: Circa primum ponitur correptio Moyſi reſpectu ꝓteriti, cùm dicitur: g ¶ Hoc eſt quod locutus eſt domin9: Sanctificabor in his &c. Quaſi diceret nõ eſt mirũ ſi iſti ſunt mortui, quia illi qui appropinquant ad miniſtrandum dño, debent eſſe ſancti, prouidi, & diſcreti. Nõ enim deus ſanctificatur in ſeipſo, cùm de neceſſitate ſit ſanctiſſimus, ſed in ſibi ſeruientibus. propter quod dicitur Exo. xix. d. Sacerdotes qui accedunt ad me, ſanctificentur ne percutiam eos. h ¶ Et in cõſpectu omnis populi glorificabor. Quia populus videns quòd vindicta dei non parcit maioribus, & his qui deo ſunt propinqui, timens retrahitur â malo habens ex hoc argumentum, q dei vindicta non parceret ſibi. i ¶ Quod audiens tacuit Aaron. patienter ſuſtinens dei punitionem & Moyſi correptionem. Conſequenter ponitur correptio Moyſi reſpectu præſentis, cùm dicitur:

Vocatis autẽ

Moraliter. b ¶ Arreptiſq; Nadab & Abiu &c. Per iſtos offerentes ignem alienum coram domino figurati fuerũt ſacerdotes noui teſtamenti, qui cum igne cupiditatis vel luxuriæ miniſtrãt in altari: propter quod percutiũtur morte culpæ, poſtea percutientur morte gehennæ, quia grauiter nimis peccant. Vnde dicit Hierony. in quodam ſermone: Dic ſacerdos, dic clerice quid tibi cum fœminis, qui quotidie ad altare cum domino confabularis, quomodo eiſdem labijs deoſcularis filium virginis, quibus deoſculat9 es filiam meretricis? O Iuda oſculo filiũ hominis tradis. Per hoc autem, quòd veſtes Nadab & Abiu remanſerunt intactæ, ſignificat, quòd in noua lege res ſacræ ex abuſu malorum ſacerdotum non ſunt contaminatę. Per hoc autem quòd Nadab & Abiu extra caſtra filiorum Iſrael fuerunt ſepulti, ſignificatur, q mali ſacerdotes nouæ legis â ſanctorum conſortio ſunt excluſi, & cũ diuite epulone ſepeliendi. de quo dicitur Lucæ. xvj. f. Mortuus eſt diues & ſepultus eſt in inferno. k ¶ Dixit quoque dominus ad Moralit.

Diuiſio

†De pœnis dictis; inter hęc hircũ.

Cauſa mortis Nadab & Abiu

ꝗCompunctus. eſt. a ꝗEccleſia quæ eſt corpus ueri Aaron.

a audiens tacuit Aarõn. Vocatis a

ꝗVel Miſadai.

autem Moyſes † Miſaël & Eli-

b ſaphan filiis Oziël patrui Aa-

ron, ait ad eos: Ite & tollite fra- b

a ꝗA conſortio fidelium ſacerdotum.

tres ueſtros de cõſpectu ſanctua

ꝗEccleſiam.

rij, & aſportate extra caſtra. c

Confeſtimq́ pergẽtes tulerunt d

a ꝗParatos, id eſt ad ſacrificandum, quia ſolent hæretici ſanctitatis habitum ante ferre: ſed eiiciuntur extra caſtra eccleſiæ cum tunicis lineis, i. cum ſimulatione & hypocriſi.

eos, ſicut iacebant ueſtitos lineis

tunicis, & eiecerunt foras, ut ſi-

bi fuerat imperatũ. Locutusq́

eſt Moyſes ad Aaron & ad Ele

a ꝗQuaſi nolite mortuos lugere.

c azar & Ithamar filios eius: Cã- e

ꝗCidari.

pita ueſtra nolite nudare, & ue- f

a ꝗDiſpenſationem Chriſti. b ꝗId eſt gradus in perſonis facere, uel eccleſiam per hæreſes ſcindere.

ſtimẽnta nolite ſcinderẽ, ne for- g

a ꝗSicut illi. b ꝗPeccante principe uel ſacerdote populus ſæpe punitur.

tè moriamini, & ſuper omnẽm

a ꝗEx peccato magiſtrorum.

d cœtum oriatur indignatio. Fra h

ꝗEccleſia.

tres ueſtri, & omnis domus Iſra

a ꝗCum aliquem pro peccato uidemus diuina ultione puniri dolere debemus & compati illi.

ël plangant incẽdium, quod do

ꝗQuia nuper conſecrati myſtice innuit quia & ſi compatimur proximis: debemus tamen concordare diuinis iudiciis.

minus ſuſcitauit. Vos autẽ non

a ꝗScientiam doctrinæ.

egrediemini forẽs tabernaculi,

alioquin peribitis. Oleum quip i

a ꝗQuaſi ſacerdotes domini eſtis.

pe ſanctæ unctionis eſt ſup uos.

a ꝗQuæ Moyſes ſpiritualiter præcipit eccleſia cuſtodit.

Qui fecerunt omniã iuxta præ-

ceptum Moyſi. Dixit quoque k

a ꝗNolite inebriari uino in quo eſt luxuria.

e dñs ad Aaron: † Vinũm & † om̃e l

a ꝗQuodlibet ſingulare uitium. ꝗQuaſi ne grauentur corda ueſtra crapula & ebrietate & curis.

ꝗOmne uitium quod mentem euertit.

quõd inebriare poteſt non bi-

a ¶ Vocatis aũt Moy. Miſ. & Eliſa. מישאל Miſaël, dei at-
E trectatio, אליצפן Eliſaphã ſiue Elzaphã dei illuminatio, vel dei ſpeculũ his iure pcipit vt tollant Nadab & Abiu extra caſtra. Hi enim ſanctos ſignificant, qui à deo illuminati ipſum manibus fidei attrectant, & deum perfecta fide contemplant. Vnde bene filij Oziël dicuntur, qui ſignificat euangelium, vnde patruelis Aaron fuiſſe dicit, quia magna cognatio eſt euangelij & legis. Euãgelium nanque expoſitio eſt legis. filij aũt euãgelij hæreticos vẽ mortuos à caſtris eccleſię detrudũt: † Miſaële Vel Miſadai & Eliſaphã primus attrectatio dei. i. Miſadai. Eliſaphan interpretatur ſpecula dei mei. Quicunq́ ſcit attrectare deum & ſpeculari Chriſti ſcilicet carnẽ & diuinitatẽ: Ioh. 20. g. ſicut Tho. qui manu cõtrectans carnẽ dicebat: Deus meus & dñs meus. Põt ignẽ alienę doctrinę auferre à facie ſanctorũ. i. ſacerdotum. Tunicæ ſacerdotum, cõuerſatio & vita quã ſacerdotij induũtur habitu. Abijciuntur ergo cũ ſacerdotio à cõſortio ſacerdotum & etiã populi. Vnde addit, extra tabernaculũ. i. eccleſiã populi: Filij patrui Aaron hæc faciunt. b ¶ Aaron. i. Dauid p quem prophetiæ intelligunt, q̃ Chriſtũ manifeſtũ faciunt, & quodãmõ ignorantibus pariunt. Frater autem prophetiæ euangelium eſt, quæ enim in euangelijs facta ſunt, à prophetis prædicta ſunt. Filij ergo fratris patris Aaron. i. euangelij tales eijciunt, 2. Ioh. c. vnde: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum. c ¶ Capita &c. Ad literã. Quia nuper fuerant deo conſecrati, præcipit vt ſancta veſtimenta non deponant, ſed parati ſeruire deo aſſiſtant ¶ Allegori. autẽ, Allegoricè ne in Chriſto diuiſionem perſonarum fa-
F ciant. Caput enim Chriſti deus eſt: Chriſt⁹ autem ex diuinitate conſtat & humanitate. capitis enim. i. diuinitatis tiara humanitas eſt, qua tecta fuit velut pilleo diuinitas. hęc non eſt auferenda, nec diuiſio perſonarum in Chriſto prædicanda, ſed duarum ſubſtãtiarum vna perſona. ¶ Auguſti. Capita veſtra &c. Ne ſcilicet cidares deponãt, quę ſunt tegmina capitum. faciebant enim lugentes contra ornatus conſuetudinem. Sicut in noſtra conſuetudine caput qđ apertum habetur in luctu operitur. prohibet ergo ne lugeant eos, in quorum pœna ſanctificatus eſt dominus: commendatus eſt, ſcilicet timor ei⁹. Lugere tñ illos alijs pmittit, ſed hi nunc lugere non debẽt, nondũ cõpletis ſeptẽ diebus, quibus de tabernaculo exituri non erãt. põt aũt videri, q illo oleo ſanctificati neminẽ debeat lugere. vñ addit: d ¶ Fratres veſtri & omnis do.
† 35. diſ. §. 1. c. vinolẽtũ. 1. Cor. 11. a. Iſrael plan. ince. Eſi. Non ignoram⁹ qd cidares ſignificent, quia omnis viri caput Chriſtus, caput Chriſti de⁹ eſt. Neceſſariò cidaris Chriſti humanitatem ſignificat. Oſtendit ergo quæ debeant cuſtodire ſacerdotes & doctores. i. ne diuinitatem Chriſti negent, & humanitatem non cõtradicant, qa deus eſt ex deo & verbũ ex patre. Hoc eſt enim cidarim nõ auferri à capite, ſed nec Chriſti diſpenſationem re-
Gal. 3. d. nuant aut blaſphement, tanq̃ rumpẽtes ſtolam ſacerdotalem. Oẽs enim qui baptizati ſum⁹, Chriſtũ induimus. Præcipuè ſacerdotes hoc agant ne moriant, ne populo iram dei inducãt. Vitia enim prępoſitorum ſubiectis ſunt offendiculum. Domũ Iſraël. i. omnẽ eccleſiam plangere iubet incendiũ. Si enim cuiuſlibet perditio eccleſiæ dãnum eſt, quantò magis ſacerdotũ eſt? Vos autẽ non egrediemini fores tabernaculi. Superius ſeptẽ ſolos dies non egredi de tabernaculo præcepit. his expletis octo dies agũtur: hîc rurſus interminat ne egrediant. Nõ eſt tamen ſibi contrarius, quia alius eſt iſte egreſſus. Vnde addit: Vt non moriamini, qđ non ſuperius. Quia enim ignem alienæ doctrinæ offerentes periertũt. Dicit alijs ne exeant ianuas ſcientiæ Chriſti, ſed p omnia præceptũ eius ſequi ne moriantur. Hoc ſacerdotib⁹ præcipit, quib⁹ verbi myſteriũ ſpiritusſancti
Myſticè dono creditũ eſt; Vñ ſequit: Oleũ quippe vnctionis eſt ſuper vos de qua: Vnctio eius docet vos de omnibus. e ¶ Vinum & Ioh. 2. d. omne quod inebria. Eſi. Vſque nunc hanc legem eccleſia cuſto G dit. Neq́ enim omnino à vino abſtinere præcepit, ſed quãdo ad tabernaculum teſtimonij, vel ad altare aſcendimus. i. quãdo myſteriũ doctrinæ cæleſtis contingimus, cuius altare figura eſt, ſicut tabernaculũ cęleſtiũ rerũ cõtrectatiõis. Vñ, Paul⁹ Thimo. 5. d Timotheo: Vino modico vtere, ppter ſtomachum & frequentes infirmitates. Qui autem modico vtitur tempore miſterij & doctrinæ à vinolentia & ebrietate abſtinet. Sacerdotes quoq́ idẽ cuſtodiũt. Vñ filijs quoq́ Aaron. i. ſublimiora adeptis traditur hoc mãdatum. Et Paul⁹ Epheſijs ſimilia ſcribit: Eph. 5. d. Nolite iebriari vino ĩ quo eſt luxuria. Ebrietas quoq́ ſobrietatem ſubuertit, mentem peruertit, vt non intelligat quæ agit. Vnde Eſa. 5. a. Eſaias: Ve qui conſurgitis mane ad ebrietatem. Et poſt pauca addit: Vinum in conuiuijs veſtri, & opus domini non reſpicitis. Qui autem opera domini non reſpiciunt, quomodo inter ſancta & prophana & munda & immunda diſcernũt? Vel quomodo exhortari & illuminare populum de ſcripturis poſſunt, cuius mandati autoritatem oſtendere cupiẽs, dicit hoc deum locutum fuiſſe. i. ſpũaliter inſpiraſſe. ¶ Vinũ & omne qđ &c. Ab ijs quæ ſtatũ mentis deijciunt.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Vocatis autẽ Moy. ſi. Oziel &c. quia Oziel fuit frater Amrã patris Aaron vt habet Exo. vj. c. b ¶ Ite & tollite fratres ve. de cõſpec. ſan. ne ſint occaſio miſcendi luctũ cũ gaudio ſolẽnitatis domini, ſecũdum qđ habetur Neemie. viij. c. Dies ſanctus domini eſt, nolite conſtari. c ¶ Et aſportate ex. caſtra. ad ſepeliẽdum. H d ¶ Tulerunt eos &c. & eiecerũt fo. vt ſibi fue. imperatum. Ex quo patet q ignis non cõbuſſit corpora eorũ, nec etiam veſtes, q̃uis eſſent lineæ. Et ex hoc habetur argumentum, q Nadab & Abiu fuerunt ſaluati ſicut. iiij. Reg. xiij. f. de ppheta illo qui ſeductus à falſo propheta redijt in Bethel, & ppter hoc interfectus fuit à leone: leo tamen cadauer eius non tetigit. Aliqñ enim deus in præſenti vita ſanctos homines punit graui pœna, etiam pro leui culpa, ſuo iuſto iudicio licet occulto. Ex hoc autẽ q Nadab & Abiu fuerunt ſepulti cũ veſtibus ſacerdotalibus, inoleuit cõſuetudo q ſacerdotes nouæ legis cum veſtibus ſacerdotalibus ſepeliuntur.

Sacerdotes cũ veſtib⁹ ſacerdotalib⁹ ſepeliunt

Tertiò ponit correptio Moyſi ad cautelam futuri, cũ dicit: Locutusq́ eſt Moyſes ad Aaron &c. Et ſubdit: e ¶ Capita ve. no. nuda. In Hebr. habetur. Capita veſtra non augmẽtabitis. ſ. dimittẽdo capillos creſcere vltra modũ conſuetũ, ſicut faciebãt Gentiles in morte amicorũ in ſignũ triſtitiæ. f ¶ Et veſtimenta no. ſcin. qđ faciebant Iudæi, quando erãt in magna triſtitia poſiti. g ¶ Ne forte moria. &c. cuius cauſa ſubditur poſtea. i ¶ Oleum quippe ſanctę &c. erant enim de nouo cõſecrati, & ideo non licebat eis ad talem luctum ingredi, & hoc ad extirpandum idolatriæ cultum. Sacerdotes enim idolorum vtebãtur in ſuis ritibus oſſibus & carnibus mortuorum. & ideo ne ſacerdotes dei eis aſſimilarentur, præcepit dominus, vt ſacerdotes minores non inquinarentur in mortibus, niſi valde propinquorum, vt habetur infrâ. xxj. cap. Vnde in nouitate ſuę cõſecratiõis debuerũt multò magis à talibus elongari. h ¶ Fratres veſtri &c. Ex quo patet q pſonę cõmunes maximè ad dei cultũ deputatæ à toto populo ſunt lugendæ. k ¶ Dixit quoq́ dñs ad. Hîc conſequẽter Moralit ponit correptio dñi, cùm dicitur: l ¶ Vinum &c. Et idem intelligitur de

† ſecar (vox eſt Hebraica, quę Latinè ſonat ebrietatẽ aut inebriamẽtum, id ſcilicet qđ inebriare facit

* k ¶ Dixit quoq́ dñs ad Aaron. vinũ & omne qđ inebriari põt, nõ bibetis, qñ ĩtrabitis tabernaculũ teſtimonij. Per hoc oſtẽdit quãta ſobrietas in ſacerdotibus nouæ legis requirit. Nã tabernaculum illius tpis non fuit niſi vmbra & figura eccleſiaſticæ dignitatis.

a ❡Sacerdotes ſuccedentes. b ❡Nota quod non omni tempore prohibet vinum.

betis tu & filij tui, quando intra-

a ❡Cæleſtium rerum contrectationes.

bitis in tabernaculum teſtimonij,

a ❡Spiritualiter.

ne moriamini: quia præceptum

ſempiternum eſt in generationes

a ❡Quam non poteſt habere ebrius: quia ebrietas aufert cor eorum. Oſee. 4. c.

b ueſtras, & ut habeatis ſciẽtiam diſ- a

cernẽdi inter ſanctum & propha- b

a ❡Quia ebrius neſcit ſe regere, nec alios docere. ❡A peccato. b ❡Non tantum habeatis ſcientiam. ❡Sacerdotum eſt docere, & ſubiectos inſtruere.

num, inter pollutũ & mundum: do- c

ceatiſq; filios Iſraël omnia legiti-

a ❡Diuina inſpiratione. ❡Autoritas præcepti. ❡Non ait quæ locutus ſum: de ſe tanquã de alio loquitur.

ma mea, quæ locutus ſum ad eos

a ❡Viua uoce dicentis & ſcribentis.

per manum Moyſi. Locutuſq; eſt d

Moyſes ad Aaron & ad Eleazar

& Ithamar filios eius, qui erant re-

a ❡Aquila, donum quod reliquum eſt de frumento.

c ſidui: Tollite ſacrificium, quod re- e

❡Simila.

mãſit de oblatione domini, & co-

❡Æternæ doctrinæ.

medite illud abſque fermento iu- f

❡Corpus Chriſti.

xta altare, quia ſanctũ ſanctorum

eſt. † Comedetis autem * in loco

ſancto, quod datum eſt tibi & fi- g

liis tuis de oblationibus domini, ſi-

a ❡Confidentiam & fidem offerentium ſignificat.

d cut præceptum eſt mihi. Pectuſ-

culum quoq; quod oblatum eſt,

a ❡Actionem conuerſationis & correctionem.

& armum qui ſeparatus eſt, ede-

a ❡Mente eccleſia.

tis in loco mundiſſimo tu & filij h

a ❡Fortes in fide infirmi. ❡Fortes enim & infirmi in fide paſcendi ſunt & roborandi vera fide & bona operatione. ❡Maioribus.

tui, ac filiæ tuæ tecum. Tibi enim

❡Minoribus.

ac liberis tuis repoſita ſunt de ho-

a ❡Salutem acquirentibus. ❡Quæ ſunt ſ. ſaluatoris. i. Chriſti de quo dicitur: Viderunt oculi mei ſalutare tuum &c. Lucæ 11. e. b ❡Qui ſ. deum vident.

ſtiis † ſalutaribus filiorum Iſraël,

eò quòd armũ & pectus & adipes,

qui cremantur in altari, † eleuaue-

❡Cui placent.

rint coram dño, & pertineant ad i

te & ad filios tuos lege perpetua,

a ❡Oblationem ſcilicet pœnitentiæ. ❡Peccatorem.

e ſicut præcepit dñs. Inter hæc hir- k

A ❡[illegible]tis deiiciunt, vel euertunt, abſtinere iubentur, quãdo taberna-
culum ingrediuntur. Nos autẽ nunq; inebriemur, ſed ſemper men-
te & corpore ſobrij ſimus. a ❡Quando intrabitis in. Augu.
Quando ergo eis licebat bibere, quos quotidie neceſſe erat in taber-
naculũ introire, & accedere ad altare p continuã ſeruitutẽ? Si qs em̃
dicit non omni die ſacrificia imponi ſolere,
qd dicet de ingreſſu tabernaculi, qui quoti-
dianus erat, pp̃ter cãdelabrũ & panes ppo-
ſitionis ſup menſam ponendos? Si reſpon-
detur tabernaculum teſtimonij illud eſſe
intelligendum, in quo erat arca teſtimonij,
etiam illud neceſſe erat intrare ſummum ſa-
cerdotem propter incenſi cõſummationẽ.
Non enim ſemel in anno intrabat, ſed cum
ſanguine purificationis ſemel in anno, pro-
pter incẽſum autem quotidie intrabat. An
præcepit deus vt vinum omnino non bi-
berẽt? Cur ergo breuiter non dixit: Vinũ
non bibetis, ſed addidit: Cùm intrabitis
in tabernaculum teſtimonij &c. An quia
cauſa non bibendi tacenda non erat, & ma-
ximè quia deus præſciebat multos poſtea
etiam ſummos ſacerdotes futuros vno tem-
pore, id eſt nõ per ſucceſſionem, q vniuerſo
illi myſterio viciſſim deſeruirent: quando
vtiq; illi nõ bibebant, quorũ locus erat ſer-
uiendo, alij autẽ bibebant. An aliud hîc in-
telligendum eſt, quoniã cũ vinum & ſicerã
ſacerdotes bibere prohiberet, ait: Legitimũ
Nu. 10. a. ęternũ in progenies veſtras. ambiguum eſt
vtrũ ſuperiori ſenſui cõnectatur. i. vt non
ad bibendum vinũ pertineat: an inferiori,
vbi ſubſequitur: Diſtinguere inter medium
ſanctorũ & contaminatorum, mundorum
& immundorum &c. vt hoc ſit officiũ ſa-
cerdotũ legitimũ æternũ in pgenies eorũ.
B b ❡Vt habeatis ſcientiã diſcernen-
di inter. Augu. Hoc & ambiguè poſitum
De pœ. diſ. 3. c. inter hęc hircũ, 2. eſt, qđ ait: Diſtinguere inter mediũ ſancto-
rum & contaminatorum, mundorũ & im-
mundorũ, vtrũ ab eo q̃ ſunt ſancta & mũ-
da, vel inquinata & immunda? An ab eo q̃
ſunt ſancti & immũdi. i. vtrũ ĩter ipſa ſacra
quę rite vel nõ rite fierẽt diſtinguere voluit
ſacerdotes? An inter ipſos homines probã-
dos vel improbãdos? An potius ad vtrũq;
Allegoricè referendũ eſt. c ❡Tollite ſacrifi. &c.
Eſi. Quòd pectuſculum confidentiã offerẽ-
tiam & fidẽ ſignificat, & brachiũ promiſſæ
ab eis cõuerſationis actionẽ & correctionẽ,
cũ de ſacrificio pacificorum ſeu ſalutari tra-
ctaremus, monſtratũ eſt. Et quare deputet
Aaron & filijs ſuis ſacrificium, qđ remanet
de oblatione, hoc eſt qđ ſupereſt de ſimila
abſq; fermento iuxta altare. Sacrificiũ ſimi-
læ qđ ſignificat vbicũq; doctrinam theolo-
† pacificorum giæ ſine fermento vult eſſe, ne admiſceatur
exteriori doctrinæ. Oſtẽdit quoque quòd
partialis eſt noſtra theologia. In cælo quip-
pe eſt plenitudo eius: ideo qđ remanſit, id
eſt qđ ſupereſt, comedi præcepit, vt oſten-
dat ſummã apud eum eſſe atq; ſeruari iu-
xta altare. i. corp9 Chriſti. ex eo enim nobis
omnis theologia miniſtrat. Sed qđ reman-
ſit de ſimila, Aarõ erit & filiorũ ei9. Quòd
verò de ſacrificijs pacificorũ Aarõ & filio-
rũ & filiarũ eius. Vel iuxta Lxx. dom9 ei9. i. oĩs ppl̃i. Theologia em̃
paucorũ eſt: ſublimiũ. ſ. & domino appropinquãtium & ſequẽtiũ
Chriſtũ. Quæ autẽ ad pacifica & ſalutaria pertinẽt, toti9 ppl̃i ſunt.
❡Tolli. &c. Arcana. ſ. & pfunda ſcripturæ ſacrã, q̃ vulgus nõ ca-
pit, retinenda ac comedẽda ſunt pfectis iuxta altare. i. iuxta domini-
cę paſſionis fidẽ & autoritatẽ. d ❡Pectuſculũ &c. Aug. Pectuſ-
culum ſegregationis & brachiũ oblationis comedetis in loco ſan-
cto. Quãuis ſingulis ſingula nõĩa data ſint: vtrunq; tamen poſſet di-
ci ſegregationis, q a ſacerdoti ſegregat̃, & vtrunq; oblationis & dẽ-
ptionis, q a demit̃ & aufertur eis p quibus aufert̃, vt ſacerdoti det̃.
Pectuſculũ impoſitionis ſanè ſuprà legimus, & brachium oblatio-
nis, quia de brachio nihil imponebatur altari. Adeps autem de pe-
ctuſculo imponebatur altari. ❡Inter hæc. Eſic. Quia omne pec- C
catum per pœnitẽtiã delet̃, & q pdictũ peccatũ alterius doctrinæ & Tropolo.
blaſphemiæ commiſerũt, ſaluati non ſunt, cauſam mortis eorum le-
giſlator exponit. e ❡Inter hæc hir. ſcilicet quia nõ comederũt
filij Aaron quod pro peccato erat in loco ſancto. i. pœnitentiam
pctĩ cõmiſſi in eccleſia peragi nõ fecerunt.
Quib9 hoc pceptũ eſt, quos Chriſtus in ec-
cleſia vicarios ſuos cõſtituit. Ipſe em̃ obla-
tionis ſuę ſanguinẽ, quæ p noſtro ſanguine
oblata eſt in ſctm̃. i. in cælũ, in cõſpectu pa-
tris obtulit. Debet autem comedi hoc ſa-
crificium in loco ſctõ. i. eccleſia in ppitiatio-
nẽ peccatorũ. vñ addit: Queadmodũ pce-
ptũ eſt mihi. i. ſicut pcepi. Moyſes enim ge-
rit perſonã Chriſti. Exuſtũ reperit, quia in
ſpiritũſanctum peccauerãt, ab intelligibili
igne ſpiritusſancti oblatio pro pœnitentia
ablata eſt. Volũtariè enim peccãtibus nõ re- Heb. 10. e.
linquit̃ hoſtia pro peccato. Nam ſicut vera
pœnitentia veniã promeretur, ita ſimulata
deũ irritat: Quia ſpiritusſanctus diſciplinę Sap. 1. b.
effugiet fictũ. Hoc autẽ ſancti patres irre-
miſſibile pctm̃ & blaſphemiã in ſpiritũſan-
ctũ dixerũt, in ſceleribus vſq; ad finẽ vitę p-
ſeuerare, de ſalute ſua deſperare, de potẽtia
& miſericordia redemptoris diffidere.
❡Inter hæc hircũ &c. Adamantius. Moralit̃
Non peccare ſolius dei eſt, emendare ſa-
pientis, ſed rarò inuenies qui ſe corri-
gat, ra.

Nicolaus de Lyra.

[illegible]ligit̃ de ingreſſu atrij ad miniſtrandũ in
altari haulocauſtorũ. a ❡Vt habeatis
ſcientiam diſcernẽdi. Quã potatio vi-
ni exceſſiua aufert. & q a hoĩes ſunt pni ad
bibendũ vltra menſurã, ideo pp̃ter peri-
culũ exceſſus phibitus fuit eis ſimpliciter vi- * illud
ni pot9, nõ tñ p ſemp, ſed ſingulariter p tpe
quo debebãt ad miniſteriũ tabernaculi &
altaris accedere. b ❡Inter ſctm̃ & pro-
phanum. id eſt quod ſacrificiũ & miniſte-
rium ſit licitum vel illicitum ex conditione
ſua. c ❡Inter pol. & mũdum. i. qđ ſit
licitũ vel illicitũ ex circũſtantia, quia aliqñ
cõtingit, q animal mũdũ ad ĩmolãdũ ſm ſe
polluebat̃ ex tactu rei immũdæ. d ❡Lo-
cutuſq; eſt Moyſes ad Aaron & ad
Eleazar &c. Hîc cõſequẽter deſcribitur
defectus comeſtionis. Circa qđ primò re-
præhenditur retardatio, ſecundò totalis
omiſſio, ibi: Inter hæc hircum. Circa pri-
mum ſciendum, quòd Aaron & duo filij
eius tardabant comedere hoſtias propter
mortem Nadab & Abiu. ideo Moyſes di-
xit eis: e ❡Tollite ſacrificium qđ re-
manſit de oblatione domini: Quia il-
lud debebat à ſacerdotibus comedi.
f ❡Iuxta altare: id eſt in exedra ad
hoc parata in atrio, vbi erat altare.
g ❡Quod datum eſt tibi et fi- † eleuaue-
lijs tuis. Quia de hoſtia pro peccato, ſoli runt
mares comedebant. ❡Pectuſculum
quoq; &c. Sequitur: h ❡Tu et filij tui
et filię tuæ tecum &c. Quia de hoſtia pa-
cifica mulieres poterant comedere, non
quia haberẽt ibi partem ſibi debitam ex de-
terminatione legis, quia ſic ſolùm competebat maſcul9. vnde ſubdi-
tur: i ❡Et pertineant ad te & ad filios t. &c. Sed mares de
partibus ſuis dabant eis. k ❡Inter hæc hircum. Hîc repre-
henditur totalis omiſſio, quia Aaron & filij eius turbati de morte
Nadab & Abiu, omiſerunt hircum pro peccato in incendio. Et
dicit hîc Ra. Sa. quòd illa die fuerant tres hirci oblati: Vnus in obla-
tione Naaſon principis tribus Iudæ, quia illa die cœperunt princi-
pes offerre ſcdm̃ ipſum, vt plenius dicet̃ in principio libri Nume-
rorum. Alius fuit pro ſolennitate diei, quia erat dies octauus con-
ſecrationis ſacerdotum. Tertius fuit pro principio mẽſis in quo of-
ferebatur hirc9 pro peccato populi. & illa dies fuit prima dies mẽ-
ſis primi ſecundum ipſum: & de iſto tertio hirco dicitur hîc.

a ¶Quando pœnitentia iniuncta.
cum qui oblatus fuerat pro
peccato, cũ quęreret Moyſes,[a]
a ¶Ab intelligibili igne ſpiritus in quem peccauerunt. ¶Quia non bene pœnituit.
b ¶Quia ea quæ pro peccato offeruntur a populo, edenda erant ſacerdotibus inde ablatis & renibus.
exuſtum reperit: Iratuſq; [b] con
¶Quia forte ad eos ſuggerẽdi miniſteriũ pertinebat.
tra Eleazar & Ithamar filios
Aaron, qui remanſerant, ait:[b]
a ¶Quaſi cur non feciſtis pœnitentiam celebrati commiſſi peccati.
Cur non comediſtis hoſtiam
¶Eccleſia.
pro peccato in loco ſancto,
quę ſancta ſanctorũ eſt, & data[c]
¶Vicariis Chriſti.
uobis, ut portetis iniquitatem
multitudinis, & †rogetis pro
ea in conſpectu domini, præ-
¶Quia ſanguis Chriſti illatus eſt in conſpectu patris pro ſanguine noſtro in cælum.
ſertim cum de ſanguine illius[d]
non ſit illatum intra ſancta, &
comedere debueratis eam
a. ¶Id eſt ſicut pcepi, Moyſes eñ figura eſt Chriſti.
in ſanctuario ſicut pręceptum
a ¶Placide, quia Moyſen iratum vidit.
[a] eſt mihi? Reſpondit Aaron:[e]
Oblata eſt uictima hodie[f]
¶Tempore gratiæ. ¶De quo: Hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda vr̃a. Pſal. 94.b.
[b] pro peccato, & holocauſtum

E ☞gat, rara confeſſio peccati, rara pœnitentia, repugnat natura
& verecundia, q̃a obnoxia eſt culpæ omnis caro. Et quiſq; erube-
ſcit peccatũ cõfiteri, dũ magis præſentia cogitat, quã futura. Vult
Moyſes peccati vacuam reperire animã, vt exuuias erroris depo-
nant, & culpæ nuda ſine ſui pudore diſcedat: ſed irrationabilis im-
petus præuenit, & flamma celerrimi motus
animam depaſcitur, & exurit eius innocentiã.
a.Maca.2.c. Præpõderant enim futuris pſentia, ſerijs iucũ
da, & læta triſtibus, & præpropera tardiori-
bus. velox enim iniquitas quæ ad nocendum
occaſionem ſuggerit. lenta virtus & cuncta-
trix, antè iudicat quã incipit quid decorum,
quid honeſtum. Iniquitas omnia pcipitat. Pi
gra ergo & verecunda pœnitentia, quæ præ
ſentium pudore premitur. ſolis enim intẽdit
futuris, quorum ſpes ſera, & tardꝰ fructus. In-
terim præcurrit impudentia, & ſpe præſen-
tium pœnitentia excluditur, & effectus eius
exuritur & aboletur. Quærit eam lex, & non
inuenit. Exuſta eſt enim feruore & fumo iniq
tatis. Inde iraſcitur & dicit deuorandam fuiſ-
ſe pœnitentiam in ſanctiſſanctorum. Sacerdo
tes quaſi ſegnes increpat. Reſpondet Aaron
prouidum debere eſſe ſacerdotale iudicium,
nec malè ſanæ conſcientiæ facilè eſſe creden-
dũ id numeris, ne fiat nouiſſimꝰ error peior
priore. Vaſe enim fœtido vel oleum vł vinũ
facilè corrumpitur. Quomodo autem pote-
Heb.4.d. rat, vbi ignis alienus erat, peccatum exuri in
conſpectu domini, cui cuncta aperta? Quaſi
non placet deo, qui iniuſtitiam corde inclu-
F ſam tenet, & ſe pœnitentiam agere perhibet.
Ignis alienus libido, auaritia, & omnis praua
cupiditas. hic ignis exurit, non mundat. In q-
bus enim eſt, ſi offerant in conſpectu domini
ignis eos cæleſtis abſumit, ſicut Nadab & A-
biu, cum his quæ pro peccato fuerãt oblata.
Qui ergo mundari vult, ignem alienum re-
moueat, Illi igni ſe offerat, qui culpam exurit
non hominem. Hic ignis ſiccauit emorrhoiſ-
Matth.9.c. ſę ſanguinẽ profluentem: Hic ſiccauit culpã
latronis, ignis eñ cõſumens eſt: ſanat eñ ſim-
Luc.23.f. pliciter & purè cõfitẽtes. Iudas inqt: Peccaui
Deut.4.d. tradens ſanguinem iuſtum: ſed in pectore habuit ignem alienum:
Matt.27.a. quo inflammante cucurrit ad laqueum. Indignus autem remedio
fuit, quia non pura mente pœnituit. Culpam verò eius non aufe-
runt ſacerdotes, qui doloſè offerunt, nec in eo poſſunt epulari, quo
rum cibus eſt peccatorum remiſſio. vnde verus ſacerdos ait. Meus
cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei, id eſt vt peccatores con
Ioh.4.d. uerſi pœnitentes ſaluentur. non eſt enim acceptum deo ſacrifi-
cium, niſi verum & ſyncerum. ¶ Auguſt. Sanè quoniam ſex pe-
cora pręcipiunt offerri pro populo, quorũ prius quatuor memo-
Literaliter rauit, hircũ, arietem, vitulũ & agnum anniculum: quorum manife-
ſtum eſt hircũ pro peccato, manifeſtũ & agnũ anniculum in holo-
cauſtũ. Duo verò media arietẽ & vitulum ambiguè poſita videa-
mꝰ, vtrum ad ſacrificiũ pro pctõ pertinerẽt & hirco adiungerent:
An potiꝰ agno, vt in holocauſtũ offerrent. vnde qđ nobis videret
ſuo loco expoſuimꝰ. Poſtea verò, vt ſex animalia complerent, vitu
lum & arietẽ memorauit in ſacrificium ſalutaris, nec tñ in ſequẽtibꝰ,
cũ immolata ſunt & memorata, fit mentio arietis & vituli, q̃ inter
caprũ & agnũ poſuerat: ſed tantũ ille vitulus & ille aries memoran
tur, quos in ſacrificiũ ſalutaris offerri iuſſerat, vt nõ tantũ duo pe-
cora, ſed quatuor fuiſſe credant. Forſitan illa duo, quæ prius inter
hircũ & agnum poſuerat, iterum nominauit, nec alius vitulus &
alius aries in ſacrificiũ ſalutaris, vt cùm dixiſſet hircũ pro peccato,
& arietem & vitulum nõ dicens in quã rem, agnum verò in holo-
cauſtũ, poſtea dicere voluerit, q̃d de vitulo faciendum eſſet & ariete
ſ. nec pro peccato ſicut hircus, nec in holocauſtũ ſicut agnus, ſed in
ſacrificium ſalutaris incenſi iubebat offerri. Sed manebit quæſtio,
quare pro peccato ſynagogæ hircus oblatus ſit, cùm de ſacrificijs
quæ pro peccato offerenda erant, ab initio dominus loquens vitu
lum offerri iuſſerit pro peccato ſynagogæ, ſicut pro peccato ſacer
dotis, nõ caprũ ſed vitulũ, cuius vituli ſanguine ſicut pro peccato
ſacerdotis tangebantur cornua altaris incenſi, quæ cauſa fuerit vt
pro peccato Aaron & Moyſes vitulum offerret, & ipſe Aaron al-
terum vitulum, ſicut pro peccato ſacerdotis ſecundũ præceptum
dñi fieri oportebat: Pro pctõ autẽ populi nõ vitulus, ſicut præce-
ptũ fuerat, ſed hircus offert. Viſum eſt ergo nobis, non quòd ſolus
hircus pro peccato populi, ſed & aries & vitulus offerri iuſſus eſt, G
vt ad iſta tria ſubaudiatur pro peccato, quia & principes erãt in po
pulo, pro quibus hircus fuerat offerendus, & ſinguli habere pro-
pria peccata potuerũt, pro quibus aries, & vnũ aliquod pctm̃ oẽs
pro quibus vitulus ſicut ab initio præceptũ eſt, ꝓ pctõ vniuerſæ
ſynagogę vitulũ offerre oportebat. Ideo aũt
quando immolata ſunt, hircum tantùm no-
minauit, vt alia etiam intelligerentur, à parte
totum, quæ omnia fuerant pro peccato.
a ¶ ¶ Reſpondit Aaron &c. In perſo
na eccleſiæ cuius figurã gerit ſicut & Chriſti,
videt Aaron dicere hoc. Quaſi quia poſt ad-
uentum ſaluatoris deputati ſunt miniſtrare
& pro pœnitentia offerre, & propheticam
vitam exponere. aliter docentes perierunt &
in eis hæc eccleſiæ acciderunt, vt ſacerdotum
& magiſtrorũ lugeret mortem. vnde come-
dere hodie pro peccato nõ potuit, nec orare:
domino autẽ diſplicebat. Aug. Reſpondit
Aaron &c. Si hodie obtulerunt quæ ꝓ pec-
cato illorũ ſunt, & holocauſta ſua ante dñm,
& contigerint mihi talia, & comedam qđ eſt
ꝓ peccato, nunqd placidum eſt dño &c. Vi-
detur dixiſſe Aaron, ꝙ cũ primũ obtulerint
filij Iſrael ꝓ peccato ſuo, nõ debuit â ſacerdo
tibus mãducari, ſed totũ incendi, nõ inde re- †expietis
gulã faciens ad cætera. Deinceps enim ſacrifi- eam
cia pro peccatis ipſis edebat. Credendum eſt
autem Aaron hæc diuina inſpiratione dixiſ-
ſe, qđ tanq̃ diuinitus dictũ Moyſes appro-
bauit: Quid ergo de cæteris eiuſdem diei ſa-
crificijs. i. de ariete & vitulo, quæ diximus etiã
pro peccato offerri: an de vitulo nulla quæ-
ſtio eſt, quoniã oportebat ſic fieri vt de eius H
ſanguine offerret in ſancta: vñ tangerent cor-
nua altaris incẽſi, & cõſequens erat vt totꝰ ar-
deret: Quid ergo de ariete, an quia primũ ca-
prũ q̃ſiuit Moyſes, qđ de capro reſpõſum eſt
etiã eſt de ariete intelligẽdum q̃ ex ordine fue
rat q̃ſiturus, niſi ſacerdotis placuiſſet reſpon-
ſum: De vitulo autẽ quid quæreret, cũ ea lege
fieri potuerit, quam de vitulo pro peccato
vniuerſæ ſynagogæ præceperat dominus,
ſicut de vitulo pro peccato ſacerdotis. i. vt totus arderet extra ca-
ſtra. Iratus enim Moyſes ait: quare non comediſtis illud qđ fuit ꝓ
peccato in loco ſancto: Quoniam enim ſanctaſanctorum ſunt, hęc
vobis eſſe licuit, vt auferatis peccatum ſynagogæ, & exoretis pro
ea ante dominum. Nõ enim illatum eſt à ſanguine eius in ſanctum
ante faciem, intus edetis illud in loco ſancto &c. Cùm dicit: Non
eſt illatum à ſanguine eius in ſanctum ante faciẽ: diſcernit illud qđ
fit pro peccato ſacerdotis vel ſynagogæ non de hirco, de quo ſan-
guis quoniã non erat iuſſus inferri ad tangenda cornua altaris in-
cenſi, non debuit totus incendi, ſed â ſacerdotibus mãducari. Hoc
autem quare ſit factũ, reſpondit Aarõ, & placuit Moyſi. b ¶ Ho
die. Quaſi ſi ante remiſſionem ſaluatoris hoc peccaſſent, forſitan
ignoſceretur cùm nondum mundo ſcientia manifeſtaretur. vñ: Si
non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent. Nũc Ioh.15.d.
autem excuſationem non habent de peccato ſuo.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Moyſes exuſtum reperit, & deſerens Aaron propter
eius turbationem conuertit ſe ad arguendum Eleazar & Ithamar
filios eius. b ¶ Qui remanſerant. Dicit Ra. Sa. quòd hoc fuit
ex dei miſericordia ad preces Moyſi, quia Aaron pro peccato vi-
tuli cum ſua poſteritate meruerat mori ſicut dicitur Deut. ix. cap.
Aduerſus quoque Aaron vehementer iratus voluit eum contere-
re. In Heb. habetur: Voluit eum diſperdere, in quo deſignat mors
alicuius cum ſua poſteritate ſecundum communem modum loqn
di ſacrę ſcripturæ, vt habet in pluribꝰ locis ve. te. ſed oratio Moyſi
impediuit mortẽ Aarõ, & medietatis filiorũ eius. vñ ibi ſubditur:
Et ꝓ illo quoq; deprecatꝰ ſum. c ¶ Et data &c. Ex hoc arguit
Ra. Sa. ꝙ pdictum eſt ſecundũ ſuã opinionẽ. ſ. ꝙ hircus quẽ Moy-
ſes reperit combuſtum fuerat oblatꝰ pro principio menſis: q̃a offe-
rebat pro expiatione peccati populi. d ¶ Cum de ſan. &c. Si
eñ illatum fuiſſet deberet totus incẽdi. e ¶ Reſpondit Aarõ.
licet Eleazar & Ithamar eſſent homines diſcreti ad reſpondendum
noluerunt tñ reſpondere in præſentia patris ſui. f ¶ Oblata eſt
victima ho. ſcilicet per me principaliter: per filios autem meos
tantùm mini-

A ⁓tantũ miniſterialiter.& ideo illud qd accidit ſibi erroris,debet mihi principaliter imputari,& non eis. a ¶ Quod cum audiſſet Moy &c. Tũ qa Aarõ humiliter recognouerat defectum ſuũ: Tũ qa Moyſes videbat eũ in afflictione poſitũ,& afflicto non eſt dãda afflictio.

†nunquid placebit in oculis dñi?

†placuit in oculis ei⁹

coram domino,mihi autem accidit quod uides. Quomodo potui †comedere eam †aut placere deo in ceremoniis mente lugubri? Quod cũ audiſ-ᵃ
a ¶ Intelligibilis. b ¶ Eccleſiam ſcilicet doctrinam ſuam cuſtodientem.
ſet Moyſes, †recepit ſatisfactiõᵇnem.

C †comedere oblationẽ ꝓ peccato

ADDITIO

¶ In ca.x.vbi dicitur in poſtil, Capita veſtra nolite nudare &c.

ADDITIO I.

Hebraica litera in hoc loco penit⁹ eſt conformis ſic noſtræ tranſlationi. verbũ eñ qd hĩc ponit nihil aliud ſignificat q̄ nudare,& eſt ſenſus,ꝙ nõ euellerẽt capillos à capite vt fieret caluiciũ, per qd caput nudabat,qd conſueuerant facere Gẽtiles ſuper mortuos ſuos. vnde infrà.Deut.xiiij.a Nõ facietis caluiciũ ſuper mortuo &c.

¶ In.e.c.vbi dicit i poſtilla:Filios ei⁹ q remãſerũt,dicit Ra.Sa. &c.

ADDITIO II.

Peccatũ Aaron in fabricatiõe vituli nõ fuit tantę grauitatis,vt ipſe cũ poſteritate ſua deberet diſperdi,non enim idolatrauit, nec conſenſum idolatriæ præbuit , vt latius oſtenſum fuit ſuprà, Exodi.xxxij.in additione.vnde non merebatur deleri cum poſteritate ſua,prȩſertim cũm filij eius fuiſſent de tribu Leui,& ſic fuerunt imunes à peccato vituli,vt ſuprà Exo.xxxij.in additione.vñ oratio Moyſi ſolũ ꝓ Aarõ intelligit ꝑut ſonat litera Deut.ix.c.cũ dicitur: Pro illo quoq; depcatus ſum.nõ dicit ꝓ poſteritate,nec ꝓ filijs. Qd aũt hĩc dicit ad Eleazar & Ithamar filios ei⁹,qui remãſerũt, non indiget vlteriori declaratiõe; niſi ꝑut verba ſonant,qa ſcilicet protunc in eadem prima die illi filij tantùm duo remanſerant de filijs Aaron.

REPLICA

Correctorij contra Burgeñ. Septimo ca.non ſunt multa ponderanda q̄ Burgeñ.mouet vſq; ad.x.ca.vbi Burg.nititur alleuiare peccatũ Aaron in fabricatione vituli cõtra rotundã literã infrà,Deut.ix.vbi de hoc pctõ dicitur:Iratus dñs vehemẽter voluit Aarõ cõterere, niſi Moyſes etiã ꝓ eo deprecatus fuiſſet.nõ putet igitur peccatũ Aaron leue ꝓpter qd dñs dicit vehemẽter iratus,niſi dicat deũ impiũ ꝓ modico peccato vehementer iratũ.vnde puto in propoſito duos filios Aaron partim pro peccato vituli punitos,vt tantũ duo ei⁹ filij dicat remãſiſſe.Pctm eñ hĩc ꝑ duos filios punitos factũ,ꝑ aſſumptionẽ ignis ꝓphani,nõ videt graue fuiſſe ſicut fabricatio vituli.

GLO. ORDI.

CAP. XI.

Locutus eſt domin⁹ Eſi. Quicqud à deo factũ ipſa inſtitutionis autoritate mũdũ eſt.In animalibus igitur mores pingunt hoim & act⁹ & voluntates,ex qbus fiunt mũdi vel immũdi. ¶ Eſi.Dixit dñs ad Noe: Omne qd mouet & viuit,erit vobis in cibũ &c.
Geñ.9.a. In Geñ.quoq; dictũ eſt:Vidit deus cũ
Geñ.1.d. cta q̄ fecerat,& erãt valde bona.hĩc autẽ q̄dam ꝓhibent,velut mala & immũda decernunt.Nõ ſunt tñ iſta cõtraria ſibi.nam & Iudęorũ gaſtrimargiam ad modicũ dñs reprimit,& ſpiritualis p̄ceptorũ expoſitio quales debeant eſſe inſtruit.Lex enim nutrimentũ eſt aniæ rõnalis rõnabiliter intellecta.Sicut au-
B tem in ſuperiorib⁹ per oblationes figu
rauit offerentes,ſic nunc ꝑ ea q̄ come-
Allegoricè dunt exprimit comedẽtes. a ¶ Diuiſam vngulam. Vngulam diuidunt, qui ſecundũ duo teſtamenta firmo ſe gradu innocẽtię & iuſtitię ſtatuũt.Iudæi ruminãt verba legis,ſed vngulã non findũt,quia duo teſtamẽta nõ recipiũt,nec in patrẽ & filiũ & ſpiritũſctm credũt,fidei greſſum diuidunt.hæretici vngulã findũt, in patrẽ & filiũ credentes,ſed doctrinã veritatis nõ ruminãt. b ¶ Camelus.Iudæus ſu
Mat.23.c. perbia tumidus,qb⁹ dicit:Liquantes culicẽ,camelũ aũt glutiẽtes.Hi ruminant,qa in litera meditant,ſed non diuidũt vngulã, quia literã à ſpiritu non diſtinguũt.In camelo ſuperbia deſignat,quæ propriè ſtultorũ eſt,& ſapientiæ ſtultitia cõtraria eſt.Lepus vt timidus fortitudini cõtrari⁹ eſt.Chirogylius vt rapax iuſtitiæ.Sus vt ſordibus caſtitati.Horum carnes non comedamus,quas videntur habere virtutes non ſequamur.per has autem quatuor generales virtutes ☞ omnes in

Cap. XI.

Locutus eſt dominus ad ᵃ Moyſen & Aaron dicẽs:
a ¶ Quia cõmune mãdatũ eſt toti⁹ populi.
Dicitẽ filiis Iſraël: Cuᵇſtodite omnia quæ ſcripſi uobis,ut ſim deus ueſter. †Hęc ſunt animalia,quæ comedere debetis de cũctis
a ¶ Ad differentiã cœleſtium.ibi enim eſt leo,vitulus & aquila & homo ſecundũ viſionẽ Ezechielis.ſed ibi oĩa munda & ſancta.
animãntibus terrę. Omne quod habet ᶜ
ᵃ diuiſam ungulã,& ruminat †in pecoribus,comedetis.
a ¶ Non pecora ſed mores hominum diſcernit.hi autẽ mundi ſunt qui ruminant,id eſt ſemper præcepta dei in ore portant.
Quicquid autẽ rũminat & habet ungulã, ſed nõ diuidit eã,
¶ Vitam informem & criminibus tortuoſam damnat.
ᵇ ſicut camelus & cętera,non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.

NICO. DE LY.

CAP. XI.

Locutus eſt dñs.Poſtq; actũ eſt de offerẽtibus rõne officij cuiuſmodi ſunt ſacerdotes, hĩc conſequẽter agit de offerentib⁹ ex ꝓfeſſione fidei,cuiuſmodi ſunt alij inferiores,quorum oblationes erãt q̄dã proteſtationes fidei vnius dei & Chriſti vẽturi,ex qua fide oblationes erãt acceptæ.iſti autem offerentes debent eſſe mũdi,& in actib⁹ ſuis ordinati.& ideo primò agitur de cõſeruatiõe munditiæ, ſcdò de ordinatione vitæ.xvij.ca.& in vtroq; debebant à ſacerdotibus
Munditia informari & foueri.Circa primum ſciendum,ꝙ mũditia conſerua-
conſeruat tur in hoc ꝙ cauetur ab immunditia,& ſi contingat,purgatur.Poteſt autem contingere ſpecialiter quãtũm ad aliquas pſonas,de quo primò agitur.Alio modo generaliter quãtũ ad totum populum. & de huius purgatione agitur ſecundò.ſ.xvj.ca.Adhuc primò agit de vitatione immunditiæ q̄ prouenit ab extrinſeco.Secundò de vitatione illius q̄ ꝓuenit ab intrinſeco.xij.ca.Circa prȩſens ca.in quo agitur de munditia & immunditia animaliũ piſciũ & auiũ,cõſiderãdũ ꝙ duplex eſt immũditia.ſ.ſpũalis & corpalis.Spũalis autem immunditia,

Nicolaus de Lyra.

munditia q̄ idem eſt qd peccatũ, non poteſt eſſe in brutis: quia peccare non poſſunt cũ careãt intellectu & voluntate.peccatũ tamẽ põt redundare in ipſa, — Cuſtodite oĩa quæ
inq̄tũ homines talia immolant idolis, ſcripſi vo-
vel vtunt eis ad alia maleficia, ſicut in- bis vt ſim
frà.xx.c.pec⁹ cũ quo aliqs coierit,ꝑcipit deus veſter
occidi cum eo in deteſtationẽ peccati, †Deu.14.a
qd homo exercuit cũ pecore.Immũditia verò corporalis poteſt eſſe in brutis & hoc dupliciter.Vno modo ſubiectiuè ſicut animalia venenoſa & abominabilia:& illa quæ ex nutrimento immũdo & abominabili nutriuntur,vt por- †animalia
cus,vel in loco immundo habitant, vt D
animalia habitantia ſub terra,vt talpæ & mures & huiuſmodi.vnde & ex talibus fœtorem cõtrahũt.Alio modo effectiuè inq̄tũ accepta in cibũ faciũt malum nutrimentũ:& hoc ex nimia humilitate vel ſiccitate,ſeu alijs circũſtantijs. Aliq̄ autẽ aĩalia ſunt immũda vtroq; modo,ſicut bufones & ſerpẽtes.igitur propter prædictas immunditias multa de animalibus,piſcibus,& auibus reputata ſunt immunda & prohibita Iudæis,quia idolatræ eis vtebantur in ſacrificijs ſeu alijs maleficijs, vel quia erãt mali nutrimẽti,vel corruptiua vitæ,ſicut venenoſa & abominabilia.Sunt etiã præter hoc aliæ rationes prohibitiõis myſticè figurales, vtpote qa per aliq̄ animalia figurant vitia,q̄ ſunt ab hoib⁹ fugiẽda:ſicut porcus ſignificat imũditiã luxurię,lep⁹ timiditatẽ ignauiæ,camelus propter gibbũ quẽ habet in dorſo tumorẽ ſuperbię:& ſic de alijs quæ de facili poſſunt applicari à quocũq; intelligẽte,ꝓprietatib⁹ animaliũ piſciũ & auiũ cõſideratis,propter qd iſtas rõnes myſticas intendo dimittere,& ſenſui inſiſtere literali.Præſens igit ca. diuiditur in Diuiſio
duas partes,qa primò oſtẽdit qd debeat mũdũ & immũdũ iudicari.Secũdò p̄cipit immunditiam vitari,ibi:Nolite cõtaminare animas veſtras &c.Adhuc primò agit de imunditia cõtracta ex greſſibilib⁹ & volatib⁹,ſcdò ex reptilib⁹,ibi:Oẽ qd reptat &c.adhuc primò agit de mũditia & imũditia circa p̄dicta ꝑ cõparationẽ ad eſum, ſcdò ꝑ cõparationẽ ad tactũ,ibi: Quicqd autẽ ex volucribus.Prima in tres.qa primò agit de munditia & imũditia circa greſſibilia, ſecũdò circa aquatica,ibi:Hæc etiã ſunt q̄ gignunt in aqs.tertiò circa volatilia,ibi:Hæc ſunt q̄ de auib⁹ &c. Circa primũ prȩponitur inductio ad ſeruãdũ ſequentia.cũ dicit: b ¶ Cuſtodite oĩa &c. ſcilicet ꝑ ſpecialẽ ꝓtectionẽ,qa ipſe eſt de⁹ oĩm ꝑ generalem gubernationẽ.Sciendũ tñ ꝙ hoc nõ eſt in Hebræo.Cuſtodite oĩa q̄ prȩce.vo.vt ſim deus veſter.Cõſequenter ſubdit generalis regula circa mũditiã animaliũ greſſibiliũ,cũ dicit: c ¶ Omne qd habet diuiſam &c.Ex quo patet, ꝙ non loquitur hĩc ſcriptura de mun- Moralit
⁓ditia anima-

Moraliter. a ¶ Locutus eſt do.&c.In hoc ca.agitur de cibis mundis & imũdis ſm legem. Circa qd ſciendũ,ꝙ ſicut dicitur .j. Timo.iiij.a.Omnis creatura dei bona,& nihil reijciendum,ꝙ cum gratiarũ actione ꝑcipit.Et ad Titũ.j.d.Omnia munda mundis, Et

 ✳ ideo quod

E ☞ omnes intellige. Morticina eorū nō tangamus.i. peccatis nō communicemus. a ℭ Chœrogryllus qui. In populo Iudæo-
Proū.30.b. rum vtrunq; accipitur. Debilia enim dicuntur eſſe hæc animalia, vnde Salo. Lepuſcul⁹ plebs inualida. Et Dauid: Petra refugium herinaciis ſiue chœrogryllus: Vnum velox eſt & timidū; aliud quidē
Pſal.13.b. debile ſed rapax, ſed mortiferū: dicunt.i.
†Cunicul⁹, ſunt qui herinaciū ſiue ericiū interpretētur Chœrogryllū, qđ ꝯuēit populo Iudæorū de q̄bus dicit̄: Veloces pedes eorū ad effundendū ſanguinem. b ℭ Hæc etiā ſunt &c. Eſi. Queadmodū in ſpontaneis ſacrificijs quæ & dona vocant̄: operatores legis & ſimplices vel contēplatores ꝑ varias oblatiões ſignificauit, & qui ſaluantur ex gentib⁹ quib⁹ ſacrificiū de ſimila, vt ſimplicib⁹ deputat̄ qđ innuit, dicens: Si anima obtulerit dn̄o. nec addidit de populo terræ, ſicut in alijs ſacrificijs. ſic per ciborū abſtinentiā quales debēt eſſe qui legē meditant̄ oſtēdere cupiens, ꝑ ruminare & vngulā diuidere Iudæū expreſſit, q debet mādata legis implere, & a ſpiritu lr̄am diuidere, & legē ſpūaliter intelligere. Per hæc aūt q̄ in p̄ſenti capitulo dicunt̄, oſtendit ſe de gentib⁹ loqui. vn̄ nec piſciū nomina poſuit, quia ſuorū nomina ſcribi ſuper terrā non cupit eccleſia. vn̄: Scribant̄
Pſal.101.c. hæc in generatione altera, hoc eſt in cælis. c ℭ Omne quod ha. &c. Iſid. In piſcibus quicq̄d pinnulas & ſquamas non habet, abominabile eſt: aſpera ꝓ mūdis habent̄. Hiſpidi enim & hirſuti firmi & graues hominū mores approbant̄. Qui ſine his ſunt immundi dicunt̄, quibus leues & lubrici infirmi & effœminati mores adijciuntur. Pinnulas quoq; cõiungit & ſquamas. Quicunq; em̄ piſces pinnati ſunt & ſquamoſi. Si quibus ignorantia ſolubilis eſt, his & cognitio ſublimis & vita cęleſtis.
F Qui aūt tales non ſunt, cū his nec cibū ſumere. Greg. Moraliter. Piſces q pinnulas habēt & ſquamas, dare
Moraliter ſaltus ſup aquas ſolent. In pinnatis ergo piſcib⁹ electæ animæ figurant̄ q̄ ſolæ in cæleſtis eccleſiæ corpus tranſeunt, q̄ pinnulis virtutū fultæ per cæleſte deſideriū ſaliūt ad cõtemplationem, q̄uis in ſe relabant̄ per carnis fragilitatē. Soli ergo in electorū corpus quaſi cibus electus tranſeūt, qui dum imis ſeruiunt, mentis ſaltibus ſuperna conſcendūt, ne ſemper in ꝓfundis curarū lateant, vbi nullam amoris ſummi quaſi liberi aëris curā habent. Qui ergo rebus tēporalib⁹ occupant̄, tunc bn̄ exteriora diſponūt, cū ſollicitè ad interiora refugiunt, nec perturbatiõis ſtrepitus diligūt, ſed apud ſemetipſos intus in tranquillitatis ſinu requieſcunt. d ℭ Quicquid pinnu. &c Sūt etiam piſces teſtam pro pelle habentes, quorum ſquama auferri non poteſt, quia verbo dei ſquamas ignorantiæ deponunt, nec ☞ cultrum ſpirit⁹

Animal ſpinoſum maius erinacio.

a †Chœrogryllus qui ruminat, ungulamq; non diuidit, immundus a

a ℭ Effeminatos reprobat. vnde comicus: Tute es lepus & quæris pulpamentū. ℭ Timidus. infirmus. vnde: ve cordibus trepidis & manibus remiſſis. Eccle.2.c.

eſt. Lepus quoque, nam & ipſe ruminat, ſed ungulam non diuidit,

a ℭ Illos ſignificat quibus dicitur: Canis reuerſus ad uomitum ſuum. & ſus lota in uolutabro cœni &c.

& ſus, qui cùm ungulam diuidat, non ruminat. Horum carnibus

ℭ Simulatis uirtutibus.

ℭ Peccata.

non ueſcemini, nec cadauera contingetis, quia immunda ſunt uo- b

b bis. Hæc etiam ſunt que gignun- c

a ℭ Baptiſmi, de quibus: Ecce gentes quaſi ſtillas ſitulæ.
ℭ Lxx. Sicut aquæ multæ gentes.

tur in aquis, & ueſci licitum eſt.

a ℭ Vitam ſublimem & cæleſtem.

c Omne quod habet pinnulas, & d

a ℭ Ignorantiam. ſed quæ facile auferatur. ſicut de Paulo dicitur: Ceciderunt ab oculis eius tanquam ſquamæ, & uiſum recepit.

ſquamas, tam in mari quàm in fluminibus & ſtagnis comedetis. e

d Quicquid autem pinnulas, & ſquamas non habet, eorum quæ in aquis mouentur, & uiuunt, abominabile uobis execrandùmque

Nicolaus de Lyra.

☞ ditia animaliū ad immolandū, ſed ad eſum. Multa enim ſunt munda ad eſum., quę nõ ſunt mūda ad immolandū. Fiſſio aūt vngulæ pedis ſignum eſt in animalib⁹ tēperatæ cõplexionis, quia vngula oñdit, ꝙ carnes eorū nõ ſunt nimis humidæ, q̄a aīalia exceſſiuè humida non habent vngulas. Fiſſio autē vngulæ deſignat ꝙ nõ ſunt nimis terreſtres & ſiccæ, q̄a cõtinuitas vngulæ ſignum eſt nimię ſiccitatis. Similiter ruminatio ſignū eſt tēꝑatæ cõplexionis, eò ꝙ alimentū bene digerit̄, & ideo animalia carentia vtroq; vel alte-
Albert⁹ dicit ro immunda reputant̄, cū ſubdit̄. Quicquid autē ruminat, & habet vngulam, ſed eā non diuidit &c. a ℭ Chœrogryllus. dicunt expoſitores noſtri cõiter, ꝙ eſt idē qđ hericius: & eſt animal ſpinoſum, aliqui tn̄ dicunt ꝙ accipit̄ hîc ꝓ cuniculo, & cõcordat hoc dictū cū Hebręo, in q̄ habet̄ שפן ſapan, id eſt, cuniculus. b ℭ Nec cadauera. Dicit Ra. Sa. ꝙ iſtud iniungitur ſolis ſacerdotibus qđ ꝓbat ex hoc qđ habet̄, infrà. xx. c. vbi ſimiliter ꝓhibet̄ cõtaminatio ex mortuo, & tn̄ ꝓhibet̄ ſacerdotibus tm̄, quia ibi p̄mittit̄: Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos: Non contaminetur ſacerdos in mortuis &c. Sed hoc videt̄ cõtra textū q̄a hîc p̄mittit̄: Dicite filijs Iſrael. Ex q̄ patet, ꝙ loquit̄ gn̄aliter toti populo: & eodē mõ Nūe. v. a. vbi loquit̄ de pollutiõe ex mortuo ī principio. c. & iõ Ra. Sa. accipit falſum, vti videt̄, ad ꝓbationē ſui dicti, maxiē q̄a infrà. xx. c. ponit̄ ꝓhibitio ſpecialis facta ſacerdotib⁹ ne īgrediāt̄ ad luctū mortuorū, niſi in paucis pſonis. & hoc q̄a debebāt eē pati ad diuinum

ad diuinum cultum, vt videbitur, domino concedente, quādo ve- G
niemus ad locum illum. Sciendū tamē quòd ex tactu cadaueris huiuſmodi animaliū non contrahebatur talis immunditia, quā oporteret purgari per modū qui dicitur infrà de tactu aliorū, vt videbitur. j. eo. cap. c ℭ Hæc etiā. Hîc conſequēter oſtendit q̄d ſit mūdum & immundū circa aquatica: & ponit circa hoc generalē regulā, di. ℭ Omne quod &c. & ſtagnis Et per hoc cõprehendit omne genus aquarū, in quibus piſces poſſunt viuere. e ℭ Comedetis, tanq̄ mundū: piſces autem carentes vtroque vel altero immundi ſunt reputandi. Ratio literalis prædictorum eſt, quia ſquamæ & pinnulæ in piſcibus ſunt ſignū, ꝙ ☞ carnes eorū
Moraliter *ideo ꝙ aliqua aīalia dicunt̄ hîc immūda vel piſces vel aues, rationes myſticè ſunt, quia figurant aliqua vitioſa, q̄ ſunt â nobis euitanda: Et ecõuerſo aliqua dicuntur mūda, q̄a figurant aliqua virtuoſa, q̄ ſunt nobis incorꝑanda. Generaliter aūt de greſſibilib⁹ animalib⁹ illa dicunt̄ mūda q̄ diuidūt vngulā & ruminant. Immunda verò dicunt̄, q̄ carent vtroq; vel altero. Per diuiſionē vngulæ diſcretio boni & mali deſignatur. Per ruminationē verò quæ eſt reductio cibi ad ſuperiorē gutturis ptē, ſignificat̄ applicatio boni præcogniti ad operationē, & vtrūq; req̄rit̄ ad opus virtuoſum, q̄a diſcretio nõ valet ſine operatione, nec aliq̄d opus bonū eſt, ſine diſcretiõe. pręter aūt hāc regulā generalē aliq̄ dicunt̄ īmūda, q̄a ſignificāt aliq̄ vitia ſpecialia: vt camel⁹, quia ſignificat ſuperbiā ꝓpter gibbū quē habet ſuꝑ dorſum, & chœrogryll⁹ terrenā cupiditatē, eò ꝙ in terra habet habitationem, & lepus q̄a ſignificat timorē irrationabilē, et ſus, q̄a ſignificat luxuriā ꝓpter ſui immūditiā. De piſcib⁹ aūt H
illi dicuntur mūdi, q pinnulas & ſquamas habent: nā ꝑ pinnulas deſignat̄ cõtēplatio cęleſtiū: & ꝑ ſquamas q̄ ſunt aſperæ, mortificatio motuū carnaliū: carentia verò iſtis immunda dicuntur. De auibus
Aquila rex auium autē dicunt̄ immūdę quę ſequunt̄. Aquila q̄ dicit̄ rex auiū, & viuit de p̄da, ideo ſignificat rapinā potētum. Gryphes q volat et pedib⁹ graditur, ideo ſignificat rapinā malitioſorū ſub ſpecie liciti rapiētium bona ſimpliciū. haliçet⁹ q rapit parua, ideo ſignificat rapinā officialium qui nõ poſſunt rapere tā magna, ſicut dn̄i eorū. Miluus qui pullis inſidiat̄, ideo ſignificat rapinam latronū. Vultur qui ſeq̄tur exercitum vt paſcatur carnibus occiſorum, ſignificat illos qui mortem deſiderant aliorū. Animalia coruini generis illos ſignificāt, q q̄runt carnalia diſcurrentes extra clauſtrū ſub habitu religionis. Struthio q̄ cū ſit auis tn̄ volare nõ poteſt, ſignificat religioſum negotijs ſecularib⁹ implicatū. Noctua de nocte videt & nõ de die, ideo ſignificat aſtutos in tēporalib⁹ & in ſpiritualib⁹ hebetes. Lar⁹ in aere volat & in aquis natat, ideo ſignificat quęrētes vitam voluꝑtuoſam ſub ſpecie contēplatiuæ. Accipiter deſeruit ad auium prędam, & ideo ſignificat illos qui raptorib⁹ præbent miniſteriū. Bubo qui de nocte paſtum quęrit & de die ſe abſcondit, ſignificat luxurioſum. vnde dicit̄ Iob. xxiiij. c. Oculus adulteri obſeruat caliginem &c. Mergul⁹ qui in aquis mergitur, ſignificat guloſum, qui ſe mergit in aquis voluptatum. Ibis ſerpentibus paſcitur, ideo ſignificat inuidum qui delectatur in malis aliorum. Cygn⁹ candidus eſt & longo collo & roſtro, cibum trahit de aqua profunda: propter quod hypocritā ſignificat q cādorē ſctitatis oñtat exteri⁹, ſed q̄ſtū intendit interius. Onocrotal⁹ q ſēꝑ eſt famelic⁹, ſignificat auarū q ſemꝑ anhelat ad magis acq̄rēdū. Vnde dicit poeta: Creſcit amor nūmi, q̄tùm pecunia creſcit. Porphyrio oēm cibū ſuum aq̄ tingit, & ſignificat hominē ſingularē, q nihil vult facere, niſi quòd tingit̄ aqua ꝓpriæ voluntatis. Herodio.i. falco velociter volat ad interficiendū alias aues, ideo ſignificat homines ꝓnos ad humanū ſanguinē effundēdū. Charadrion auis eſt garrula, ꝓpter qđ ſignificat pſonā loquacē. Vpupa in ſtercorib⁹ nidificat, ideo ꝑmanētes in fœtore luxurię deſignat. Grego. In ſtercore putreſcere eſt in fœ- Nota
tore luxurię vitam finire. Veſpertilio volat circa terrā, ideo notitiā ſignificat ſola terrena q̄rentē. Volatile quadruples dicit̄ immundū quia ſignificat abuſum quatuor euāgeliorū: Munda tn̄ dicunt̄ quę habent crura retrò longiora per quæ ſaliunt, quia ſignificāt homines à tali abuſu per veram pœnitentiā reſilientes.

A ¶ cultrū ſpiritus ſuſcipiūt. & quis in mari baptiſmi inueniātur vel in pœnitētiæ fluminibus, abominabiles ſunt tn̄ in his quæ mo-uentur, & uiuūt in aqs: quia regenerationē & vitā, quā in baptiſmo acceperūt viuēdo malè corrūpunt. a ¶ Carnes. Eſi. Cùm ſuem prohibet vitam cœnoſam & ſordibus gaudentem reprehenditur. Cùm verò leporem, viros effœminatos damnat. Quis muſtelā cibū faciet? ſed furtū notat. Quis lacertā? ſed vitæ odit incōſtantiā. In ſtelliōe maculas mētium execrat. Accipitrē, miluū, aquilā, odit. i. raptores violētia viuētes. Vulturem abominat, prędā. ſ. de aliena morte quærētes. Coruū ꝓhibet. i. nigras voluptates. Cùm paſſerē interdicit, intēperātiam arguit. Cū noctuā, lucifugas varietates. Qn̄ charadrion, linguę intēperantiā. Qn̄ cygnū ꝓhibet, altæ ceruicis ſuperbiā ꝓhibet. Qn̄ veſptilionē, quęrētes tenebras noctis. b ¶ Hæc ſunt q de aui. &c. Quæ ad cōtēplatiuorū vitā ptinent, adiungit. Sicut em̄ in oblatione ſacrificiorū ꝓpriū capitulū eis deputauit, ſic & in cibis. Verè em̄ abominandū quēlibet cōtēplationi vacātē, ſpōtè tales habere maculas q̄les ī his auib⁹ legiſlator ſignificat. Ait em̄ aquilā & gryphē &c. per hæc raptores. & cibū alienū malè ſectantes, & iniuſtis quęſtib⁹ gaudentes figurat. Quædā ex his rapto viuunt, alia domos penetrāt & diripiūt q̄ repe-
1. Tim. 3. b. riunt. his ſimiles ſunt q domos penetrāt, & captiuas ducūt mulierclas pctis oneratas. c ¶ Vultu. iuxta genus ſuū.
Vultur Qui bellis gaudet. Vn̄ ſequit. exercitum expectās cadauera mortuorū. nō debet
Struthio em̄ alieno luctu paſci, q dat operā con-
Iob. 39. b. templatiōi. d ¶ Struthionem. Stru-
2. Tim. 2. a. thio auis eſt, ſed volare non pōt, & ſemp
B circa terrā eſt, ſicut qdā deo militātes &
Noctua ſecularib⁹ negotijs ſe īplicātes. e ¶ Noctuam. Hanc aiunt in nocte acutè videre, & parū in die. tales ſunt q legis gloriātur contemplatione, & euāgelij lucē capere nō valent. ¶ Nicticorax in nocte tm̄ rapit. tales ſunt gentes, noctis operibus inhiantes, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia. f ¶ Larū. Lar⁹ eſt animal tā in aq̄ q̄ in terra habitās: volat enim & natat: huic aſſimilant q circuncisionē & baptiſmum venerantur. g ¶ Accipitrem. Accipiter inter rapaces eſt aues: ſed manſueſcit, & rapinā cum hominibus operatur. hunc imitantur qui manſueti vidētur, ſed cum potentibus & auaris atque rapacibus rapere nituntur.
h ¶ Mergulum & ibin. Hæc longi colli ſunt, & cibum ex ꝓfunditate terræ vel aquæ (vt dicitur) trahunt; nec imitanda ſunt. Qui enim cōtemplationi vacat ad ſuperiora debet tendere, nec de inferioribus ſollicitus eſſe. i ¶ Vpupam. Hæc lugubris eſt & luctum amans. Seculi autem triſtis mortem operatur. Qui autem deum diligit, debet gaudere, ſine intermiſſione orare, in omnibus gratias agere. k ¶ Veſpertilio, quæ circa terram volat, pennis pro pedibus vtitur: quod alienum eſt ab eis qui cōtemplantur, ne contemplatio eorum in terrenis occupetur. l ¶ Omne de volu. quod gradi. ſuper quatuor ped. &c. Qui contemplatiuis videntur eſſe ſimiles, ſed tanq̄ reptilia terrenis inhęrent concupiſcentijs, etiam ſi in quatuor pedibus ambulent. i. ſi euangelicam prædicationem ſimulent, quæ vocat ad pœnitentiam, quia nō verè ſocialem amplectuntur vitam, voluptatibus ſeruientes abominabiles ſunt. m ¶ Quicquid autem ambulat &c. Quia cùm
2. Cor. 10. a ſint in carne non ſcd'm carnem ambulant, ſed à ſordidis actionibus
Matth. 9. a. exiliunt, & terrenis hominibus permiſcentur, vt inſtruāt & doceāt, ſicut dn̄s cū peccatoribus & publicanis. Habere nos oportet cru-
Ezech. 1. b. ra ſublimiora pedibus, ne claudicemus vtroq; pede ſicut Iudęi in
ſecundum lege & ꝓphetis, ſed crura habeamus recta ſicut Cherubin, de qbus
Lxx. dicit: Crura eorū recta & pennati pedes eorum. n ¶ Brucus. Qui exilit, ſed minus quàm attacus vel locuſta: quæ magis exiliunt. tales ſunt, qui cum peccatoribus conuerſant, ad conuerſationē, nō ad conſenſum vel imitationē. o ¶ Ophiomach⁹. Qui pugnat cum ſerpentibus,

Marginal notes: †pinnulas; Vultur; Struthio; Noctua; †vel ſcarabeus (alij brucū interpretantur) Gal. 5. c.; Larus; †vox Hebraica hargel ſignificat genus locuſtę; Accipiter; Mergulus; Vpupa; 1. Teſſal. 5. d; Veſptilio

¶Vt ſupra.
a erit: Carnes eorum non comedetis, & morticina uitabitis. Cuncta quæ non habent †pēnulas & ſquamas in aquis,
b polluta erunt. Hæc ſunt quæ de aui- a bus comedere non debetis, & †uitan-
a ¶Quæ uiuit de morte & rapina aliarum auium.
da ſunt uobis. Aquilam & gryphem b
a ¶Auis magna. b ¶Auis ſimilis aquilæ, maior tamen.
c & haliææ tum & miluum ac uulturem, c d
a ¶Qui eſt expers affectionis. Vnde Gene. 8. a. Coruus ſemel emiſſus a Noe non reuertitur, cui ſimilis Iudas.
iuxta genus ſuum, & omne coruini ge
d neris in ſimilitudinem ſuam, ſtruthio e
¶Lxx. glaucum.
e f nem & noctuam & larum & accipi- f g
g trem iuxta genus ſuum, bubonem & h
h mergulum & ibin & †cygnum & o- i k
a ¶Auis eſt in Africa habens longum roſtrum.
nocrotalum & porphyrionem, hero l m n
dionem & charadrion iuxta genus ſu o p
i k um, upupam quoque & ueſpertilio- q r
l nem. Omne de uolucribus quod gradi s
tur ſuper quatuor pedes, abominabi-
m le erit uobis. Quicquid autem ambu-
lat quidē ſuper quatuor pedes, ſed ha
bet longiora retrò crura, per quæ ſalit
ſuper terram, comedere debetis, ut eſt
n brucus in genere ſuo, & attacus atq;
a ¶Scilicet omnium iſtorum animalium.
o †ophiomachus ac locuſta, ſingula iu t
xta genus ſuum. Quicquid autē ex uo v
a ¶Id eſt qui abutuntur euangelica prædicatione, & inquinantur ſordibus terrenæ uitæ,
lucribus quātuor tm̄ habet pedes, exe
a ¶Actiones in quibus mors.
crabile erit uobis, & quicūq; mōrtici-
a ¶Participando.
na eorū tetigerit, pōlluet: & erit immū-

carnes eorū non ſunt nimis humidæ, ſed cōplexionis tēperatæ, C & per conſequēs magis ſanę. Item quia piſcibus carētibus ſquamis & pennulis vtebātur aliqui idolatræ in ſacrificiis & aliis maleficiis. a ¶ Hæc ſunt. Hîc conſequenter ponitur ſeu oſtenditur quid ſit Diuiſio immundum circa volatilia: & primò in ſpeciali, ſecundò in generali, ibi: Omne de volucrib⁹. Circa primū inter immūda ponit aues rapaces, quia rapacitas in eis ſignū eſt nimię caliditatis & ſiccitatis. Itē qa ſignificāt vitia rapinę & furti. & hoc eſt qđ dicit: b ¶ Aquilā & gryphē. Gryphus ſeu gryphes ha- Aquila bet caput & alas aquilę, reliquum corp⁹ leonis: & eſt quadrupes, ita q̄ p terram currit, & p aërē volat, & eſt infeſt⁹ eqs, ita q̄ aliqn̄ equū cum equite rapit, vt dicit Hugui. c ¶ Et haliegtum. Gallicè †abominatio eſmerillon. d ¶ Ac vulturem iuxta ge. ſuum. quia tales aues nutriuntur cadauerib⁹ mortuorū, & iō carnes earū ſunt abominabiles & infirmæ, qa virtus nutrimēti aliqualr̄ manet in nutrito. talibus etiā auibus vtebātur Gentiles in ſacrificijs & augurijs. e ¶ Struthionem: quia nimis terreſtris eſt, qđ patet ex eius pōdere. quia q̄uis habeat †porphyrionē & pellicanū & cygnū & ciconiam alas, nō tn̄ per eas poteſt eleuari ad volandum, ſed tm̄ iuuari ad velocius currendū ſuper terrā. f ¶ Et noctuam. quia eſt auis abominabilis, nō ſolū hoībus, ſed etiam alijs auib⁹: vnde volat de nocte, & ſi ab alijs auib⁹ videtur de die, impugnāt eā. g ¶ Et larum: qa eſt auis nimis humida, ꝓpter qđ communiter habitat in aqua. h ¶ Et accipitrem, Gallicè oſtoyr: qa eſt auis prędalis & rapax, ſicut prædictū eſt de auibus rapacibus. i ¶ Bubonem. eadē rōne qua noctuam. k ¶ Et mergulum. Mergul⁹ eſt auis quę immergit aquis, iō ſic nominata à mergo is. l ¶ Cygnum & D onocrotalum. Gallicè cormorāt, qa carnes earū ſunt nimis humidæ ex inhabitatione aq̄. m ¶ Et ibin. i. ciconiā: qa comedit ranas & ſerpētes, ideo abominabilis & mali nutrimēti. n ¶ Et porphyrionem. i. pelicanū, ſcd'm tranſla- Porphiriō tionem. Lxx. interpretū: q̄ immūda eſt, quia comedit ſerpentes ſicut & ciconia, ꝓpter qđ ſerpētes odiunt pelicanū, & ideo qn̄ pulli ſunt in nido, ſerpentes explorāt horā qn̄ pater & mater ſunt abſentes, & tunc repentè aſcendūt & intoxicant pullos, quos pater rediens cū inuenerit morientes, de ſanguine proprio eos ſanat. o ¶ Herodionem. i. falconem: quia eſt auis rapax. p ¶ Charadrion. i. graculum, quia immundo veſcit nutrimento. q ¶ Vpupam. quia immūda eſt auis & nidificat in ſtercoribus, & iō abominabilis. r ¶ Et veſpertilionem. qa eſt quaſi media inter beſtias & aues, & habet in ſe quandā fœditatē, ſicut & mus, cui aſſimilat in corpe, & iō aboīabilis eſt ad eſum. Reputant ēt aues p̄dictę immūdæ, & etiā ſequētes, quia ipſis ſaltē aliqb⁹ idolatrę vtebant in ſacrificijs vel augurijs. s ¶ Oē de volu. &c. Hîc cōſequēter determinat de mūditia & immūditia auiū magis in gn̄ali dicēs: Oē de volucribus, qđ gra. &c. aboīabile erit vobis, qa ſunt q̄dā mōſtruoſa pticipātia de auib⁹ & aīalib⁹, & talib⁹ mōſtruoſis maximè vtebant Gētiles in maleficijs. Excipit tn̄ ab hac gn̄alitate illa q̄ habēt crura retrò lōgiora p q̄ ſaliūt, & talia ſunt mūda. Vt eſt bruc⁹, attac⁹, & locuſta. Varię ſunt ſpēs locuſtarū, vt dicūt aliq, vel poti⁹ ſcd'm alios diuerſi grad⁹ eiuſdē ſpēi, qa brucus eſt fœtus locuſtę anq̄ habeat alas, ſed cū īcipit volare dicit artelab⁹ vel attacus. cū aūt eſt in pfectiōe volādi, dicit locuſta. & talib⁹ veſcebat Iohānes bap. in deſerto, vt habet Mar. iij. t ¶ Ophiomach⁹. dicit ab ὄφις, ophis, qđ eſt ſerpēs & μάχη, mache, qđ eſt pugna: qa pugnat cōtra ſerpētes, & ex hoc videt q̄ eos comedat, qa aīalia pugnant p cibis & venereis & fœtib⁹, vt dicit Philoſoph⁹: et iō mali nutrimēti eſt & piculoſi. v ¶ Quicqd. Hîc cōſeqnter oñdit q̄lr̄ imūditia cōtrahit p tactū, & priò in hoīb⁹. ſcđò in alijs reb⁹, ibi: Et ſup qđ ce- Diuiſio cide. Itē circa hoīem oñdit priò quō cauſat imūditia ex volucrib⁹. Scđò ex aīalib⁹. ibi: Oē aīal. Circa primū dicit ſic. Quicqd &c.

 qa nō debet

E ſerpentibus,nobis autem pugna eſt cum antiquo ſerpente & ange
Apo.12.b. lis eius. a ℭ Vt portet. Sicut qui dicit malũ bonũ,& amarum
Eſa.5.e. dulce;laudando enim malum à quo prohibere debuerat,ſuum fa-
cit & portat. b ℭ Omne aĩal qđ &c.
Eſi. Nullũ pc̃tm̃ p̃terit lex.q̃cũq; in euãge
lio ꝓhibent̃ legis ęnigmatibꝰ exprimunt̃,
Mat.18.b. vt in ore duorũ teſtiũ ſtet omne verbũ,
& in vtraq; lege laudes deũ, & ſicut pro-
hibet, fugias malum. c ℭ Quod am-
bulat ſuper ma.&c. Qui ad euangeli-
cam conuerſationem migrat, ſed mani-
bus ambulat, turpis.ſ.lucri cauſa manus
imponens,hic rectè oĩbus beſtijs compa-
ratur,vt vel adulterum dicas,vel auarum,
1.Tim.4.d. vel homicidam & ſimilia. omnibꝰ enim
per prauã manꝰimpoſitionẽ cõmunicat.
d ℭ Qui portauerit &c. cadaue.
Falſa dicendo teſtimonia, dignũ dicendo
indignum,& mundũ immũdũ. e ℭ Oĩa
hæc immunda ſunt. Nõ accuſat ani-
malium naturã,nec naturæ actionẽ aĩa-
libus conuenientẽ,ſed q̃ p hęc ſignificant̃,
nobis oĩno ꝓhibent̃,quorũ cõtactu inq-
nantur, quibus datũ eſt cęlum reſpicere,
rectos incedere,non repere,ſed ſordida&
terrena deſpicere. f ℭ Mus. ingluuiem.
Mus enim pro ventris ingluuie nulla vi-
tat pericula. g ℭ Crocodilus. Qui du-
ræ cutis & malitioſus luto paſcitur.
h ℭ Chamelęõ. Miſereſcit,& pręĩfirmi
tate manſuetum ſe fingit,cùm crudele ſit.
i ℭ Talpa. Animal cęcum de terra geni
tum;Creatur enim vt aiunt,de terra com
pluta & lutulenta, ſed prius corrupta.
k ℭ Qui tetigerit &c. Si naturaliter
eſſent immunda,immundus eſſet viuen-
tia etiam qui tangeret. Morticina talium
†buſo actiones ſunt,id eſt dolus, furtum,dupli-
citas,& huiuſmodi in quibus mors ani-
F mæ. l ℭ Et ſuper hoc &c. Eſi. Admira
bili diuiſione vtitur legiſlator. Alij enim
Pro.23.b. peccant ex negligentia,alij ſtudio. vñ Sa-
lomon; Ve his qui ſtudent vino,& cali-
cibus vacant epotandis, quos rectè inter
eos qui tangunt, morticina poſuit. Qui
verò per negligẽtiam & ſtuporẽ aĩæ de-
fectumq; virtutũ delinquunt,ſicut Dauid
2.Reg.11.a. videns vxorẽ Vrięſe lauãtem,ſpecie reni
tentem incidit in adulterium. Super eos
morticina cadunt. Nõ enim ad peccandũ
ſtuduerunt,ſed inciderunt, quaſi deſuper
cadens ſuſcipiẽtes morticinum. Qui autẽ
omnino ſuſceperũt,nec reſtiterũt,immũ-
di ſunt, tã vas ligneum q̃ veſtimentum.
m ℭ Oĩs cibus &c. Cibũ & potũ ope
ra bona intelligit.iõ dixit. Cibus quẽ co-
medetis,& liquẽs quod bibit̃ &c. q̃a ma-
Moraliter. larũ actionũ & cibus & potꝰ ꝓhibet̃, ne
qs participet. Si ergo bonis actionibꝰ q̃
ſunt in omni vaſe,id eſt in omni homine
quodlibet morticinum inciderit,neceſſa-
riò immunda actio erit. Si enim bonæ a-
ctioni.i. ſuperbia, dolus, hypocriſis vel
quodlibet morticinũ.i.participãtil mor-
tiferum inciderit, & hic immundus erit.
bonam enim actionẽ mala incidẽs inten-
tio polluit. n ℭ Si fuſa fuerit ſu.eum
aqua. Augu.de vaſe,ſcilicet quod factũ
eſt immundum,de morticinis immũdis,
ſi fortè aquam habuit. o ℭ Aqua. Ba-
†omnis po ptiſmi. Eſt enim ſermo de baptizatis,
tus qui de infidelibus autem mentionem non fa-
1.Cor.5.c. cit. vnde Paulus; Scripſi vobis non com
miſceri fornicarijs, non vtique fornica-
rijs huius mundi & cætera. p ℭ Siue cli
bani. Per hoc magiſtri deſignantur in
quibus cibi ſacræ doctrinæ coquuntur
operatione & igne ſpirituſſancti. Ne
mirum

a ſ Vt ſupra. ſ Vſq; dum agat pœnitentiam. Vnde: Ad veſperum demorabitur fletus.
dus uſq; ad ueſperum: Et ſi neceſſe a
a fuerit, ut portet quippiam horum
a ſ Corpus vel actionem, vnde: Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta.
mortuum, lauabit ueſtimẽta ſua,
& immundus erit uſq; ad ſolis occa
b ſum. Omne animal quod habet b
a ſ Sicut Iudæi non diuidunt literam a ſpiritu.
quidem ungulam, ſed non diuidit
a ſ Verbum dei aſſiduè meditando.
eam nec ruminat, immundũ erit: &
quicquid tetigerit illud, contamina
c bitur. Quod ambulat ſuper manus c
ex cunctis animãtibus quę incedunt
quadrupedia, immundũ erit. Qui
a ſ Quibus manus impoſitione mors ipſorum cõmunicata.
tetigerit morticina eorũ, polluetur
a ſ Donec agat pœnitentiam.
d uſq; ad ueſperum. Et qui portaue-
a ſ Lachrymis pœnitentiæ: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.
rit huiuſcemodi cadauera, lauabit
ueſtimẽta ſua, & immũdus erit uſq;
e ad ueſperum: quia omnia hæc im-
munda ſunt uobis. Hæc quoq; in-
ter polluta reputabũtur de his quæ
a ſ Furtum prohibet. b ſ Ingluuiem.
f mouentur in terra, muſtela & mus f
g & †crocodilus, ſingula iuxta genus g
a ſ Animal eſt natum ad deridendum, doloſum, rapax, ingluuioſũ. b ſ Aſcolopotis, paruulus quidẽ ſed venenoſus.
h ſuum: migale & chamelæon & ſtel h i k
a ſ Quæ habitat in ſepulchris.
i lio & lacerta & talpa, omnia hæc im
a ſ Non ſola, ſed maximè.
k mundã ſunt. Qui tetigerit mortici-
na eorum, immundus erit uſque ad
ſ Vt ſupra.
l ueſperum. Et ſuper quod ceciderit l
quicquam de morticinis eorum pol
ſ Vita leuis & mediocris. b ſ Quod ſufficit ad tegendum.
luetur, tam uas ligneũ & ueſtimen
a ſ Patiens. b ſ Pœnitens.
tum, quã pelles & cilicia, & in quo-
a ſ Virtutis. b ſ Lauacri vel lachrymarum.
cunque fit opus, tingentur aqua, & m
polluta erunt uſque ad ueſperum,
a ſ Qui totus terrenus eſt.
& ſic poſtea mundabuntur. †Vas
a ſ Morticinum, id eſt peccatum ad mortem.
autem fictile in quod horum quic-
a ſ Vt interiori dominetur.
quam intrò ceciderit, polluetur, &
a ſ Quia immunditia eius non poteſt facilè purgari, & labore multo & contritione & quadam reformatione eget.
m idcirco frangendum eſt. Omnis ci- n
n bus, quem comedetis, ſi fuſa fuerit
a ſ Si quicquam horum inciderit.
o ſuper eum aqua, immundus erit, & o p
†omne linquẽs, quod bibitur de u-
a ſ Quolibet homine.
niuerſo uaſe immundũ erit. Et quic-
qd de morticinis iſtiuſmodi cecide
p rit ſup illud, immundũ erit, ſiue cli-

quia nõ debet comedi vt p̃dictũ eſt,& q̃a tale q̃d nõ ſolũ inq- G
nat p eſum,ſed ẽt p tactũ,iõ ſubdit̃:Et q̃cũq; morticina eorũ tetige-
rit,polluet̃:& q̃a plus eſt portare q̃ tãgere,iõ ſubdit̃. a ℭ Et ſi ne-
ceſſe fue.&c. Pro quo conſiderandum,
q̄ hîc accipitur morticinum ꝓ eo qđ eſt
mortuum p ſe:& iſtud eſt abominabiliꝰ,
q̃ illud qđ iterficit̃,vt comedat̃. vñ & de
morticinis aĩalium mundorũ nõ erat lici
tum comedere;& iõ immũditijs cõtractis
prout tractat̃ in hoc ca. erãt gradus,quia
plus erat tangere morticina q̃ interfecta,
& plus portare morticina q̃ tangere, &
ideo tangens morticinum erat immundꝰ
vſque ad veſperũ,portãs autem cum hoc
debebat lauare veſtimenta. Sciendũ tñ q̄
lotio hæc nõ erat niſi quædã aſperſio ex
aqua,in qua cõmiſti erãt cineres vaccę ru
fæ,de qua cõmiſtione habet̃ Num.xix.ſi
cut modo nos aſpergimꝰ aqua bñdicta.
Sciẽdum etiã q̄ iſtę immũditię nõ erãt ni
ſi quædã irregularitates, q̃bus homo red
debat̃ ineptꝰ ad intrandum atriũ, vbi erat
locus ſacrificij donec eſſet purgatꝰ p ablu
tionem p̃dictã, vel per trãſitũ tẽporis in
illis immũditijs. de quibꝰ dicit̃:Erit immũ
dus vſque ad veſperũ, & nõ addit̃ aliqua
ablutio,ſeu aſpſio veſtimẽtorũ. b ℭ O-
mne animal. Hîc conſequẽter oñditur
qualr̃ cõtrahit̃ immũditia p tactũ ex aĩali-
bus,& primò ex aĩalibꝰ illicitis ad eſum. ſe
cundò ex licitis,ibi: Si mortuũ fuerit aĩal.
Circa primũ agit̃ de immũditia cõtracta
in hoĩbus. ſecũdò in alijs rebus,ibi:Et ſup
quod ceciderit. Circa primum dicitur;
c ℭ Quod ambu. &c. Sicut eſt ſimia
& vrſus, quorum pedes anteriores ſunt
quaſi manꝰ. d ℭ Immundum erit.id
eſt illicitum ad comedẽdũ. vrſus ẽm exco
riatus & ſimia habẽt magnã ſimilitudinẽ H
cum homine & puero excoriatis. & ideò
fuit vna ratio prohibitionis,ne per talem
eſum inclinarent̃ ad eſum carnis humanę,
ſicut & aliq barbari, qđ tñ eſt horridũ.
e ℭ Qui tetigerit. Modo p̃dicto de
volatilibus habentibus quatuor pedes.
f ℭ Muſtela & mus. Quia habitãt ſub
terra, & inde contrahunt fœtorem.
g ℭ Crocodilus. Dicit Pliniꝰ q̄ eſt a-
nimal quadrupes in terra & flumine infe-
ſtum,& ſolus inter aĩalia habet inferiorẽ
mandibulam immobilem,& mouet ſupe
riorem. h ℭ Migale. eſt animal natum Migale
ad deridendũ,doloſum, rapax,ingluuio-
ſum:vt dicit glo. In Hebręo habet̃ אנקה
ana quah eritiꝰ. i ℭ Chamelęõ. Eſt aĩal
qđ variat̃ in diuerſos colores;vt habet̃. l.
Ethi. k ℭ Stellio. Eſt animal diuerſis Stellio
maculis picturatum, & ideo dicitur ſtel-
lio à ſtella quaſi ſtellatum. In Hebręo ha- †ſuprâ.6.d
betur lacerta. Et vbi conſequenter habe- 1.15.b.
mus lacerta, Hebręus habet limica:& oĩa
iſta non ſolùm ſunt immũda ad eſum, ſed
etiã coinquinãt per tactũ. l ℭ Et ſu.qđ.
Hîc cõſequenter oñdit̃ quõ ex prędictis
immũditia cõtrahit̃ etiã in rebus inaĩatis
cũ dicit̃:Polluet̃ tã vas ligneũ &c. Et cõſe-
quẽter oñdit̃ qualiter debeãt mũdari,cũ
dicit̃. m ℭ Tingent̃ aqua.i.aſpgent̃ aq̃
prędicta,q̃a per talẽ aſperſionẽ res ẽt in-
aĩatę purgantur, vt habetur Nume.xix.
Vas tñ fictile debet frangi. n ℭ Omnis
cibꝰ &c. aqua.ſ. contẽta in vaſe in quo
immundum prędictũ ceciderat. o ℭ Im
mundꝰ erit.i.ex hoc reddit̃ illicitꝰ ad co
medendũ,q̃uis prius eſſet licitꝰ. p ℭ Et
omne li. Quia nõ ſolũ aqua p̃dicto mõ
inficit̃,ſed ẽt oĩs liquor contentus in vaſe
vbi cadebant talia, fiebat immundus.
Chytropodes

A mirũ. Moab enim lebes appellatur. Moab olla ſpei meę. a ℭ Chytropodes deſtruetur & immundi erunt. Quia qui docet non furari, furantur: & qui prędicant non mœchari, mœchantur: doctrina tamen mũda eſt. Vnde fontes & cętera. b ℭ Si ceciderit & cætera. Eſi. Nihil indiſcuſſum relinquit. Omnia diſcutit ad perfectionem ſpiritualis legis, etſi imperfecta eis videatur, qui ſolam legis literam intuentur. Differentiã ergo infidelium & qui nondum baptizati ſunt exponit. Semen appellantur quicunque prędicationem ſuſcipiunt. Vnde & dominus ait: Bonum ſemen ſunt filij regni. Sementis eſt quæ ſeminanda eſt: hi ſunt nondum baptizati, qui baptizandi ſunt. Super hos ſi ceciderit morticinum, quia cautelam myſteriorum nondum acceperunt, nec integram dei cognitionem, vt poſſint ſibi cauere à peccatis, mundi eſſe dicuntur, quia p ignorantiam excuſantur. Super quos verò fuſa fuerit aqua baptiſmatis, ſi quodlibet morticinum ſuper eos ceciderit, fiunt immũdi. c ℭ Qui cadauer & cætera. Eſi. Iniquorum vitam debemus abominari, iuſtorum imitari. Qui enim vitam malorum tetigerit, immundus erit, donec pœnituerit. d ℭ Qui comederit. id eſt quaſi aduocatus defenderit, & in ſe auxiliando tranſtulerit, lauet veſtimenta ſua, id eſt actiones prauas donec pœnituerit. e ℭ Omne quod rep. ſuper ter. & cætera. Hoc ſuperius legiſlator expoſuit, ſed ad frequentationem meditandæ legis monendo auditorẽ repetit. f ℭ Animas veſtras. In quibus imago mea, quæ pollutionem non patitur, nec ſociari infirmis animalibus, quia ſuper oĩa dominatur. g ℭ Et ſciatis quid come.
B Non hi cibi nos mundant vel polluunt, ſed nos ipſi. viuificamus enim quæ comeduntur, & quemadmodum omnis cibus bon⁹, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione pręcipitur, ſic ea quæ comedunt. i. quæ nutriunt animam: bonas ſcilicet actiones nos viuificamus, ſi bene vtimur: ſi malè, mortificamus. Qui enim ex rapina facit eleemoſynã mortificat eam, & aufert ei potentiam: & qui abſtinent à cibis, fratribus verò detrahunt, mortificant abſtinentiam.

Rom. 2. c. — *Mat. 13. e.*

Nicolaus de Lyra.

a Chytropodes, vaſa ſunt tres pedes habentia; & dicuntur χυτρόποδες chytropodes à χύτρον chytron, quod eſt olla, & πούς pus, pes. Sunt enim ollæ cum pedibus. ſ. b ℭ Deſtruentur: tum propter immũdiciam: tũ ppter idolatriæ & ſupſtitionis deteſtationẽ. Gentiles em̃ aquas & alios liquores vbi inueniebãtur talia animalia, reputabant dijs gratioſos, & eis offerebant. & inde tractum eſt q aliquæ vetulæ ſortilegæ dimittunt de nocte vaſa in quib⁹ eſt aqua diſcooperta: vt numina nocturna, quę vocant bonas res ad proſperandum, illuc veniant ad bibendũ. c ℭ Fontes vero & ciſternæ &c. mun. erit. i. nõ polluetur p talia. Rationem hui⁹ aſſignant Hebręi, quia tales continentur in terra, & immediatè adhęrẽt ei. & ideo ſicut terra non polluitur p prędicta, ſic nec aqua iſta. d ℭ Si ceciderit ſuper ſementem. i. ſuper granum anteq̃ ſit in terra ſeminatũ. e ℭ Si autẽ quiſpiã aqua ſementẽ &c. q̃a granũ humefactum eſt magis receptiuũ impreſſionis, q̃ ſiccum: & ideo mag is polluitur. f ℭ Si mortuũ fuerit animal. Hîc agitur de immunditia contracta in hominibus ex tactu animalis liciti ad comedẽdum, videlicet q̃n tangitur

vel portatur

ℭ Vaſa quædam.
a bani ſiue chytropodes, deſtruen- a b
a ℭ Opulenta doctrina.
tur & immundi erunt. † Fontes c
a ℭ Linguæ mediocria loquentes. & doctrinam mutuam habentes.
b ℭ Verborum affluentia undecunq; congregata.
uerò & ciſternæ, & omnis aqua
a ℭ In ferum
rum congregatio mundã erit.
a ℭ Vt ſupra. ℭ Quæ enim tales dixerint debemus facere, non quæ fecerint.
Qui morticinum eorum tetige-
b rit, polluetur. Si ceciderit ſuper d
a ℭ Baptizandos b ℭ Quos ignorantia excuſat.
ſementem non polluet eam. Si e
a ℭ Baptiſta b ℭ Baptiſmi.
autem quiſpiã aqua † ſementem
perfuderit, & poſtea morticinis
a ℭ Quia excuſationem non habent.
tacta fuerit, illico polluetur. Si f
ℭ In peccato.
mortuum fuerit animal, quod li
a ℭ Viuentis conuerſationi ſociari.
c cet uobis comedere, qui cadauer
ℭ Imitando.
eius tetigerit, immũdus erit uſq;
a ℭ Donec peccati feruor deficiat. ℭ Defendendo.
d ad ueſperum. Et qui comederit
ex eo quippiã, ſiue portauerit,
ℭ Actiones.
lauabit ueſtimẽta ſua, & immun
e dus erit uſq; ad ueſperũ. Omne g
ℭ Terrena ſapiens.
quod reptat ſuper terrã, abomi
nabile erit, nec aſſumetur in ci-
ℭ Alij ſuper uentrẽ.
bum. Quicq̃d ſuper pectus † qua
a ℭ Euangeliorum prædicatione abutens luxurioſe uiuẽdo. ℭ Gaſtrimargię ſtudens.
b ℭ Etiam ex alijs ſcripturis & uaria doctrina ſibi ſalutem futuram affirmans.
drupes graditur, & multos ha-
bet pedes, ſiue per humum tra-
a ℭ Vitandum.
hitur, non comedetis, quia abo-
minabile eſt. Nolite contami- h
f nare animas ueſtras, nec tanga-
a ℭ Sicut illa ſi tetigeritis.
tis quicquã eorũ, nẽ immundi ſi
a ℭ Ad cuius imaginem facti eſtis, ut cæleſtia ſapiatis.
tis. Ego em̃ ſum dominus deus
ueſter. † Sancti eſtote, q̃m ego i k
ℭ Notat non eſſe pollutionem in mortuis corporibus
ſctũs ſum, ne polluatis animas
a ℭ Humiliari hominẽ bonũ eſt, ſed ad terrenã ſapientiam. declinare malum eſt, unde addit: quod mouet ſuper terrã.
ueſtras in om̃i reptili qđ mouet
ſuper terrã. Ego enim ſum dñs, l
ℭ Malis operibus tenebratum.
q eduxi uos de terra Ægypti, ut
eſſem uobis in deũ. Sc̃ti eritis, q̃a
a ℭ Cui ſi uultis adhærere ſancti debetis eſſe ſicut ego.
& ego ſc̃tus ſum. Iſta eſt lex aĩantiũ ac uolucrũ, & oĩs aĩę uiuẽtis,
q̃ mouet in aqua & reptat in terra: ut differẽtias noueritis mũdi
g & immũdi, & ſciatis quid comedere & quid reſpuere debeatis.

Cap. XII.

Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen dicẽs: Loquere filiis Iſraël & dices m
ℭ Illã recipit q̃ nõ ſuſcepto ſemine cõcipit & pepit. ℭ Viri
h ad eos: Mulier ſi ſuſcepto ſemĩe n

vel portat cadauer talis animalis per ſe mortui. & patet litera ex pręcedentib⁹. g ℭ Omne quod rep. Hîc agitur de immunditia contracta ex reptilibus, quę ſunt in duplici gradu, quia aliqua pedibus carent, vt vermes & ſimilia, quæ affixo ore terræ trahunt reliquum corporis, & ſic mouentur ſuper terrã; & hoc eſt quod dicit: ℭ Om̃e quod reptat ſuper terram, abominabile erit & cætera. Alia ſunt pedes habentia (tamen breues) quorum aliqua ſunt quadrupedia & ſuper pectus gradiuntur. Alia multos pedes habent, & cum hoc trahuntur ſuper terram, & hoc contingit propter breuitatem pedum, & omnia talia ſunt abominabilia, & illicita ad comedendum, propter cauſas ſuperius dictas, & hoc tangitur cũm dicitur: Quicquid ſuper pectus & cæt. h ℭ Nolite contaminare. Oſtenſo quomodo immunditia ex prędictis contrahit. Hîc conſequenter cõtrahi phibetur, cũm dicitur: Nolite contaminare animas &c. ex tactu em̃ prędictorũ immundorũ polluebantur homines corporaliter, vt de ſe patet. Polluebantur etiam ſpiritualiter faciendo illud quod erat eis prohibitũ. i ℭ Sancti eſtote: anima & corpore. k ℭ Quoniã ego ſanctus ſum: ſcilicet diligens vtranq; munditiam. l ℭ Ego enim ſum dominus qui edu. &c. de ſeruitute graui. q. d. nõ debet vobis eſſe graue, obedire mihi in his & in alijs. Vna enim cauſa, quare Iudęis fuerũt tot data pręcepta, fuit, vt per illa exercerẽtur in obedientia ad deum. Conſequenter recapitulat quæ dicta ſunt dicens: Iſta eſt lex &c. & patet.

C — † fons — † ſementis

GLO. ORDI. Cap. XII.

D Locutuſq; eſt dominus &c. h ℭ Mulier ſi ſuſcepto ſe. Iſid. Septimana eſt pręſens vita, quia in ſeptimana dierum conſummatus eſt mundus, in quo ad liquidum puri eſſe nõ poſſum⁹, ſed in octauo die. i. futuri ſeculi tpe ille mund⁹ erit, q viriliter egerit. Mũda em̃ efficit mater ei⁹, q̃ genuit maſculũ. Qui verò nihil virile habuerit, ſed remiſſus & effœminat⁹ pmãſerit, nec in pñtis ſeculi hebdomada, nec in futuro purgabit.

† graditur quidi tẽſuper quatuor pedes gradit aut

Immunda

NIC. DE LY. Cap. XII.

Locutuſq; eſt dominus. Hîc conſequenter agitur de immunditia, quæ eſt ab intrinſeco, quę eſt quadruplex, ſcilicet puerperæ, lepręe, fluxus ſeminis, & fluxus ſanguinis, & ſcđm hoc diuiditur in quatuor partes. ſecunda incipit capit. xiij. tertia. xv. in principio. quarta vltra medium eiuſdem cap. ibi: Mulier quæ redeũte menſe. Circa primum agitur primò de puerperæ pollutione. Secundò de eius purificatione, ibi: Cumq; expleti fuerint dies &c. Circa primum dicitur ſic: n ℭ Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum i un. Ex hoc patet quòd beata virgo, quæ concepit & peperit ſine virili ſemine, exempta fuit ab iſta lege.

† 1. petri. 2. c

Immunda

Moraliter. m ℭ Locutuſq; eſt dominus. Hîc agitur de immunditia & emundatione puerperæ, per quam ſignificat mens humana quę tunc parit quãdo aliquid pręconceptum exterius producit. Iſte verò cõceptus poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ex inſtinctu ſpiritusſancti, & tunc mens humana parit bonum opus, quo non polluitur ipſa mens, ſed magis ſanctificatur.

Moralit.

Al'o modo

a pepererit maſculum, immunda a
b erit ſeptem diebus iuxta dies ſe-
c parationis menſtruæ, & die octa b
uo circuncidetur infantulus, ipſa c
¶Vt fiant.40.adiectis ſeptem. a ¶Lxx.Sedebit.i.mane bit.non enim per tot dies ſurgere non licebat.
d uerò trigintatribus diebus mãne
a ¶Non inquinationis.
bit in ſanguine purificationis ſuę.
e Omne ſanctum non tanget, nec d e
ingredietur ſanctuarium, donec f
impleantur dies †purgationis ſuę.
¶Quæ duplo multatur.
Sin autem fœminam pepererit, g
immunda erit duabus hebdoma
dibus iuxta ritum fluxus mẽſtrui, h
& ſexagintaſex diebus manebit
in ſanguine purificationis ſuæ.
f †Cumq́ expleti fuerint dies †pur i
gationis eius, pro filio ſiue pro fi-
a ¶Quid hæc ſignificent in ſuperioribus dictum eſt.
lia, deferet agnum anniculum in k
¶Meditationem legis.
holocauſtum, & pullum colum- l
¶Contemplationem.
bæ ſiue turturem pro peccato ad
oſtium tabernaculi teſtimonij, &
tradet ſacerdoti, qui offeret †illa
coram domino, & †rogabit pro m

E ☞ a ¶ Immunda erit. Eſi. Quia ſcilicet ſator immundus, vt
hæres Adę, qui per tranſgreſſionem immũdus, & ita vxori miſtus.
Gen.4.a. Poſtquam enim exiit de paradiſo cognouit vxorem ſuã, & ita pro
pagatur humanũ genus. b ¶ Septem die. Quia Adam (de ſemi
ne cuius ſuſcipit immunditiã) polluit vitã noſtrã ſeptẽ dierũ nume
ro reuoluendã. Polluit autẽ vitam inducẽs
Gen.3.c. maledictionem & miſeriã, auferens beatitu
dinẽ. vñ: Maledicta terra in opere tuo &c.
Vñ legiſlator addidit, ſecundũ diẽ ſepara-
tionis menſtrue. Lxx. ſecũdum dies ſepara-
tionis & purgationis mẽſtrue. Symmach⁹,
ſcd'm dies ſeparationis afflictionis. Aquila,
ſeparationis miſeriæ. Theodotion, ſepara-
tionis doloris eius. Miſeria autẽ & afflictio
& dolor eſſe cœpit, qñ Adam ſeparat⁹ à pa
Tropolo. radiſo in hanc miſeriã decidit. c ¶ Die o-
ctauo &c. Dies octauus, qñ ſeptimo qui
eſt imago preſentis vitæ ſuccedit, figura eſt
futuri ſeculi, in quo carnẽ preputij circũci-
†purificationis demus, omnia opera carnis deponẽtes nõ
amplius peccaturi, nec manducaturi nec bi
bituri aut nupturi, quia erimus ſicut angeli
1. Cor.15.f. dei. Qđ em̃ ſeminat̃ i corruptiõe, ſurget in
corruptiõe. Seminat̃ corp⁹ aĩale, ſurget aũt
ſpũale. Incircũciſus peribit de populo ſuo,
Gen.17.b. quia ſine circunciſione caro abominabilis
& immunda. Mundat ergo circũciſio, in q̃
preſignatur reſurrectio. Notãdum verò,
quia lex circũcidi precipiens immunditiã
† 25.q.1.§. eius tacuit. Matrem immũdam dixit vſque
his ita.ver. ad circunciſionẽ, forte quia inobedientiæ
itẽ cũ iuge. cauſa Eua ſeducta fuit. Inobediẽtia aũt im-
munditiã nobis ſordeſq; cõtraxit. d ¶ Tri
1. Timo.2.d ginta tribus diebus &c. Septem addi-
tis. xl. fiunt. Quadraginta diebus formari di
citur maſculus. Duo autem per hæc probã
tur quia. ſ. ſubſtantia humani generis mun
da eſt, quia à deo creata eſt. Ideo ait: In ſan-
guine mundo, ſiue purificationis ſuę mulie
F rem ſedere. ſed quia per ſucceſſionẽ tranſ-
greſſionis Adę ſemen ſuſcepit & concepit,
omne ſanctũ nõ tanget, & in ſanctuarium non ingredietur, donec
compleantur dies purgationis, i. quadraginta quibus puer for-
matur. dei quippe imagine mundatur natura noſtra, quamuis for
didata eſt. Non precipimur ergo ingredi in ſanctuarium vel tan-
gere ſanctum, niſi quando imago dei ſemel data noſtro generi ſan
ctorum prebuit ingreſſum, propter quam ſaluandam dñs incarna
tus eſt, quã completis quadraginta diebus ad cęlum ſuſtulit: ſicut
hominem in vulua formauit cui eam donauit, tunc ad verum ſan
Act.1.a. ctuarium natura noſtra aſcendit. Apertè hæc probant̃ per ea quæ
de genere fœmineo ſequunt̃. Quia enim octogeſima die in vtero
formari fœminę dicuntur, eundẽ numerum ad impletionẽ purga-
tionis vel purificationis earum quæ ſemen ſuſcipiunt, p̃cepit ſic. Si
fœminam peperit, immũda &c. Et notãdum, q noluit dicere qua-
tuordecim diebus, ſed duabus hebdomadibus, vt in ſeptem dieb⁹
humanam vitam, in fluxu menſtruo afflictionem eius & dolorẽ &
miſeriam intelligamus. duas enim hebdomadas bene dixit, quia fœ
mineum genus duplo multatur. habet enim totam Adæ maledi-
Gen.3.c. ctionem. & additur ei: In dolore paries filios tuos & cæte. Sexagin-
ta & ſex diebus in ſanguine purificationis ſedet, vſque dum com-
pleantur. lxxx. Quatuor enim & decem ſuper. lx. ſex addita, faciunt
octoginta, quibus formatur fœmina. Maledicto ergo ſordidatum
noſtrum genus non intrat in ſancta, niſi p imaginem dei. Propter-
ea mulieres ſemen ſuſcipientes diebus formationis paruulorum à
Quæſtio literalis. ſanctis arcentur, dum verò in vtero habent, arceri nõ debent. In-
certum eſt enim an fœminã an marẽ pariant. ¶ Aug. Quæ diffe-
rentia eſt inter ſeptem dies, quibus eam dicit immundam, & trigin-
tatres quibus in ſanguine mundo ſedebit. An hoc intereſt, quia
adhuc in ſanguine eſt licet mundo, vt hoc diſtet, quia cùm im-
munda eſt vbicunq; inſederit, immundũ facit. Cùm verò iã in ſan
guine mundo ſedet, tñ quod ſanctũ eſt nõ licet ei tangere, & in ſan-
ctuarium intrare. Hoc em̃ eſt q ait, ſecundũ dies ſeceſſionis purga
tionis ſuæ, qñ dicit alibi immunditiam fœminę, q̃ mẽſtruis purga
Leuit.15.d. tur, ſeptem dierum eſſe: qñ omne ſuper quod ſederit immũdũ erit.
Seceſſionis autem ſuæ dicit, qñ ſecedebat aliquãtulũ, ne omnia in-
quinaret, cũ perageret illos dies immunditiæ eius. Si fœminam pa-
reret, lex duplicabat, & quatuordecim faciebat. reliquos quibus
ſedebat in ſanguine mundo etiam duplices faciebat. lxvj. vt omnes
eſſent in

eſſent in partu maſculi. xl. in femine. lxxx. e ¶ Omne ſanctum G
non tanget. Quid ſanctuariũ vult intelligere, cùm tabernaculum
non niſi ſacerdotes debeant ingredi, & vſque ad velum ſecundi: vl-
tra velum autem, vbi erat arca, ſummus tantũ ſacerdos introibat:
Forte ante tabernaculum vbi altare ſacrificiorũ eſt, potuit dici ſan-
ctuarium. Nã ſępe ſanctus loc⁹ appellatur
etiam atrium, cùm dicitur: In loco ſancto
edent ea. Illuc forſitan intrabant mulieres
dona ſua offerentes, quæ altari imponerẽt.
f ¶ Cumq́ expleti fuerint. Inten-
tionem aperit, quia. ſ. pollutionem natura-
les motus non faciunt, ſed peccatũ, de quo
dicit Dauid: Ecce enim in iniquitatibus cõ- Pſ.50.a.
ceptus ſum &c. matrem naturam appellãs,
& immunditiam peccati Adę & Euę in to
tum genus humanum deſcẽdiſſe ſignificãs.
Ideo Moyſes completis diebus purificatio
nis holocauſtũ & pro peccato precepit im
molari, euidenter oſtẽdens quia imago dei
perfectionem tribuit generi noſtro: Nam
formationem dies mundationis oſtendũt,
perfectionem holocauſtum. ¶ Aug. Nũ-
quid peperiſſe peccatum eſt? An hîc oſten Quæſtio.
ditur illa propago ex Adam, de qua dicit
Apoſtolus: Ex vno omnes in condẽnatio- Roma.5.b.
nem. & q̃a per vnũ hoĩem pc̃m̃ intrauit in
mundũ &c. vñ: Ecce em̃ in iniquitatib⁹ cõ Pſ.5.b.
ceptus ſum &c. Cur non ergo id quod na- †purificationis ſuæ
tum eſt, purgari dicit ſcriptura, ſed quæ
peperit. an ad ipſam vñ origo trahebatur,
relata purgatio eſt propter fontem ſangui- H
☞ nis: non pote-

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Immunda erit ſeptem &c.
De qua habetur. ĩ. xv. ca. Ibi enim ſic iudi-
catur immunda: q non poteſt cõmunica-
re cum aliquo in lecto aut cibo, & quicqd
tangit immundum efficitur. & eodẽ modo †ipſum
dicitur hîc de ſeptem diebus primis poſt
partum. b ¶ Et die octa. circun. infa. †expiabit eam
&c. ſcd'm preceptũ quod habetur Gen. xvij. b. c. ¶ Ipſa vero.
xxxiij. die. ma. in ſan. pu. ſuę. i. in ſanguine ſuo aliquantulũ pu-
rificato, non tñ perfecte. & ideo in illis xxxiij. diebus poterat cõica- H
re cum alijs in cibo, non tñ in lecto, nec illud quod tangebat fiebat
propter hoc immundũ. d ¶ Omne ſanctum non tanget. id
eſt non comedet de ſanctificatis. e ¶ Nec ingredietur in ſan-
ctuariũ. i. atrium in quo erat ſanctuariũ. f ¶ Donec impleãtur
dies pur. eius. ſ. xl. primi videlicet. vij. maioris immũditię, & xxx-
iij. minoris. g ¶ Sin autẽ fœminã peperit &c. i. duplo tpe q̃ p
maſculo, q̃a in cõceptu fœminę eſt minor caliditas, & iõ tardi⁹ di-
gerit materiã, & ſic materia immũda tardi⁹ purificat̃. h ¶ Iuxta
ritum &c. Exponat̃ vt predictũ eſt de maſculo, hoc excepto, q tẽ
pus duplicat̃. i ¶ Cumq́ expleti. Hîc cõſequẽter agit̃ de puer-
peræ purificatione, q̃ qdẽ purificatio fiebat p oblationẽ, & iõ priò
determinat̃ oblatio diuitũ, cũ dicit: k ¶ Deferet agnũ &c. Qđ
totum incendebatur in honorẽ diuinũ. l ¶ Et pullum colum-
bæ. ſ. pro pc̃õ. m ¶ Rogabit pro &c. & ſic mu. ſ. a culpa, quę
nõ cõtrahit̃ in ptu ſed in cõceptu, in q̃ de cõi curſu eſt aliq̃ libido in
ordinata. licet em̃ act⁹ mr̃imonialis poſſit exerceri ſine pc̃õ, frequẽ
ter tñ cõtingit ibi inordinatio. Aliq̃ aũt dicũt, q offerebat̃ p culpa
originali cõtracta in puero, q̃a licet p circunciſionẽ eſſet remiſſa in
maſculis, & in fœmina p aliud remediũ ſibi cõueniẽs, tñ mater i die
purificationis offerebat p remiſſione peccati p̃teriti. Sed hoc dictũ
nõ cõſonat textui: q̃a dicit̃ hîc: Orabit p ea. & ſic mũdabit̃ à pfiu-
uio ſanguĩs ſui. ex q̃ patet q loq̃t̃ de mũdatiõe mulieris & nõ fœt⁹.
Conſequenter de Moraliter
* ¶ Alio modo ex inſtinctu ſpiritus maligni, tũc parit opus malũ,
quo mens polluitur: hoc tamen opus poteſt eſſe maius peccatũ vel
minus: Si ſit maius, ſignificatur per partum fœminæ quo mulier
pariens, magis pollui dicitur. Si autem minus, ſignificatur per par
tum maſculi, quo mater dicitur minus pollui: ab vtroq; tñ pecca-
to emundat̃ mẽs humana p oblationẽ agni, turturis, & colũbæ, vt
dicit̃ in litera. Agn⁹ aũt q̃ dicit̃ aĩal ſimplex, moral'r offert̃ qñ hũanę
mẽti pc̃m̃ pperatũ vere diſplicet, & nõ ſiſtatorie tm̃. Turtur aũt q̃
habet gemitũ p cãtu tũc offert̃, qñ pc̃m̃ nõ ſolũ vẽ diſplicet, ſed ẽt
mẽs acriter gemit & dolet. Colũba vô q̃ ſpm̃ ſctm̃ i baptiſmo Chri
ſti repñtauit, tũc offert̃, qñ p' ſpũſctĩ grãm peccatrix oĩa reformatur.

A nis: non poterat tamen ſine fœtus purgatione fieri, qui de ſanguine ortus eſt. Quò enim pertinet quod ait ſuperius, ſup filio aut ſuper filia offerat agnũ anniculum &c. ſi nihil per hoc ſacrificium fiebat pro eis, qui naſcebant? Si qs autẽ diſtinguere conatur, vt dicat, nõ eſſe iungendũ ſuper filio aut filia, offeret agnũ anniculũ &c. Sed poti⁹ ita legendũ: Cũ impleti fuerint dies purgationis ei⁹ ſup filio, aut ſup filia, vt ſequat alio ſenſu, offeret agnũ anniculũ ſine macula in holocauſtũ, & pullũ colũbarũ ꝓ pc̃tõ. i. ꝓ pc̃tõ ſuo cũ cõpleti fuerit dies purgatiõis ſup filio aut ſup filia. Qui ergo ita diſtiguẽdũ putauerit, ex euãgelio cõuincet, vbi cùm tale aliqd nato ex virgine dño facerẽt magis ꝓ cõſuetudine legis ꝙ̃ ꝓ neceſſitate expiandi
Luc. 2. d. pc̃ti. Sic legit, vt facerẽt ſcd̃m cõſuetudinẽ legis ꝓ eo. nõ eſt dictũ ꝓ mr̃e ei⁹ ſed ꝓ eo, ꝙ̃uis ea fierẽt, q̃ hìc p̃cipiũtur de duob⁹ turturib⁹, aut duob⁹ pullis colũbinis. Sic em̃ & baptizatus eſt baptiſmo Iohãnis, q erat baptiſm⁹ pœnitẽtię in remiſſionẽ pec-
Mat. 3. d. catorũ, ꝙ̃uis nullũ pc̃m̃ haberet. Meritò ergo qdã ita interpretati ſunt, nõ vt dicerẽt ſup filio aut ſup filia, ſed ꝓ filio aut filia. ¶ Notã dum anteꝗ̃ paup dñs naſci voluerit, vt nõ ꝓ illo offerret agnus &
Nota pull⁹ colũbin⁹ aut turtur, ſed par turturũ aut duo pulli colũbarum ſcd̃m euãgeliũ, qd̃ ſcriptura Leuitici tũc iuſſit offerri, ſi nõ habuit
Tropolog. agnũ manus offerẽtis, qd̃ ſatis eſt magnũ. ¶ Bed. Dñs nr̃ nõ ſolũ hõ cũ de⁹ eſſet, ſed etiã paup, cũ diues eſſet ꝓ nobis fact⁹ eſt, vt nos
Gen. 15. c. diuitiarũ & diuinitatis ſuę donaret eſſe participes. Libet aũt intueri, cur hæ maximæ volucres ĩ hoſtiã iubeant offerri? Nã & Abraã mltò aũ legẽ eas ĩ holocauſtũ obtulit, & ĩ pleriſq; legis ceremonijs, q mũdãd⁹ eſt p has iubet mũdari. Colũba ergo ſimplicitatẽ, turtur
Can. 1. c. indicat caſtitatẽ. Si em̃ turtur cõiugẽ caſu pdiderit, aliũ vltrà nõ quę-
Can. 4. a. rit. vñ: Pulchræ ſunt genæ tuæ, ſicut turturis &c. Et alibi: Oculi tui columbarũ. Vtraq; auis ꝓ cãtu gemitũ habet, & ſc̃tõrũ in hoc triſtitiã ſignificat, quib⁹ dicit: Plorabitis & flebitis vos, mundus autẽ
Ioh. 16. c. gaudebit. Simplex ergo & pudica fidelium conuerſatio gratum ſa-
B crificium eſt dño. Qui autẽ laborat in gemitu, qui lachrymis ſtratum lauat,

a ea, & ſic mundabitur à profluuio ſanguinis ſui. Iſta eſt lex parientis maſculum aut fœminam. †Quòd ſi non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, uel duos [a] pullos columbarũ, unum in holocauſtum, & alterũ pro peccato. Orabitq; pro ea ſacerdos, & ſic mundabitur.

tũm lauat, acceptã deo victimã mactat. Sed quia turtur ſoliuag⁹ co- C
lumba gregatim gemit, Iſte ſecretas orationũ lachrymas, illa eccleſiæ conuentus ſignat. Puer Ieſus primò circuncidit, & interpoſitis diebus Hieroſolymã cum hoſtia defert, quia iã iuuenis prius oẽm carnis corruptionẽ moriendo & reſurgendo calcauit. Deinde interpoſitis diebus, cũ ipſa carne iã imortali quã ꝓ nobis hoſtiã fecit ad ſupnã Ieruſalẽ aſcẽdit, & vnuſqſq; noſtrũ prius aꝗ̃ baptiſmi à pc̃tis oib⁹ quaſi vera circũciſione purgat. & ſic ꝑficiẽte gr̃a no- †ſupra. 5. b
uæ lucis ad altare ſc̃tm̃ hoſtiæ corpis & Luc. 2. d.
ſanguinis Chriſti cõſecrãd⁹ ingredit: q ſingulariter ſimplex & caſta p incarnationẽ colũbę & turturis figuralr̃ exprimit. Oĩs quoq; ĩ fine mũdi eccl̃ia primũ cõi reſurrectiõe labẽ mortalitatis & corruptionis exuet, & pòſt in cęleſtẽ Ierl̃m bonorũ operũ victimis dño cõmẽdata peruenient. a ¶ A profluuio &c. Tanꝗ̃ aliqs quærat, vñ mũdabitur quæ legitimè generauit: ait, à profluuio ſanguinis ſui, hoc eſt inobediẽtia, vnde immũditia & pœna ꝓfluxit p meditationẽ & cõtemplationẽ legis, cui⁹ negligentia hominib⁹ immũditiã inuexit.

Nicolaus de Lyra

Cõſequẽter determinat oblatio pauperũ, cũ dicit: Quòd ſi nõ inuenerit man⁹ ei⁹ &c. & ſubdit: a ¶ Sumet duos tur. &c. Iſtę em̃ aues abũdãt in terra ꝓmiſſiõis, & ſunt mũdi nutrimẽti, & iõ de his fiebat oblatio pauperũ, quia de facili poterãt haberi, & erãt cõuenietes oblationi in ſacrificio dei. Circa iſtud ca. põt poni breuis moralitas. Iſta mulier ſignificat aĩam bonũ ꝓpoſitũ cõcipientem: Quæ ſemẽ ſuſcipit verbũ dei audiẽdo, quia ſemen eſt verbũ dei, vt dicit Lucę. viij. b. Cõcipit meditãdo, ꝑturit cõſentiendo, parit operando, lactat & nutrit aſſueſaciẽdo, ſed debet reputare ſe immũdam & intẽdere purificationi. vij. dieb⁹. Per quos ſeptẽ vitia deſignãtur, vt vbi regnauit ſupbia, inſerat humilitas: vbi auaritia, largitas: vbi luxuria, caſtitas: vbi inuidia, charitas: vbi ira, mititas: vbi acidia, virtuoſitas, vbi gula, parcitas. Cætera patent.

ADDITIO.

¶ In cap. xij. vbi dicit in poſtil. Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit.

ADDITIO I.

In hoc ꝙ dicitur: Mulier ſi ſuſcepto ſemie peperit, nõ ſolũ itelligit excepiſſe illã q nõ ſuſcepto ſemie pepit, ſed ẽt itelligit aſſeruiſſe, ꝙ aliq mulier abſq; ſuſceptiõe ſemis erat paritura. alr̃ em̃ cõditio ſupaddita. ſ. cũ dicit: Si ſuſcepto ſemĩe peperit, eſſet oĩno ſupflua. vñ. ĩ. eo. c. cũ de ptu fœmię agit, nõ ponit talis additio ſed ſimplr̃ dicit: Si naũt fœminã pepererit, qa nulla mulier fœmnã peperit niſi ſuſcepto ſemine &c.

¶ In eo. capi. xij. vbi dicitur in poſtil. Et rogabit pro ea ſacerdos & mundabitur &c.

ADDITIO II.

Hæc mũdatio nõ videt itelligẽda à culpa q freqnter cõtrahit ĩ actu mr̃imoniali ex libidine ĩordinata, ꝑut in poſtilla, qa ſi ſic, nõ minus indigeret tali mũdatiõe vir ꝙ̃ mulier. Silr̃ mulieres q nõ cõcipiunt, & tamẽ in tali actu viris ſuis cõiungunt. ſilr̃ tali emũdatione indigerent. vñ melius videtur dicendũ, ꝙ hæc mũdatio fit ꝓpter immunditiã flux⁹ ſanguinis mẽſtrualis, q cõiter fit in ꝑtu, ex quo fluxu cõtrahit q̃dã irregularitas ĩmunditię, ſicut. ĩ. c. xv. dicit. Mulier q patit multis dieb⁹ fluxũ ſãguinis &c. imũda erit, & hòc ſonat lr̃a cũ dicit: Orabit pro ea ſacerdos, & ſic mundabitur à profluuio ſanguinis.

Replica In capitulo. xij. vbi poſtillator exponit illum locum: Orabit pro ea ſacerdos & mundabitur de mundatione à culpa cõtracta ex libidine inordinata in actu cõceptiõis, contra quam expoſitionen Burgen. arguit ex eo, quia tunc viri in- D
digerent huiuſmodi mundatione ſicut mulieres, qui in eodẽ actu & libidine ꝑticipãt: hac rõne mot⁹ exponit illã mũdationẽ de ꝓfluuio mẽſtrui cõtingẽte in ꝑtu. Sed videt ꝙ rõ Bur. nõ cogat, cũ iſta lex ꝓ pariẽtib⁹ ſpc̃aliter poſita ſit, iõ ad viros & ad alias mulieres nõ extẽdit. Nec eſt veriſile fluxũ mẽſtrui in pariẽte maſculũ p. xl. dies, & in pariente fœminã. lxxx. dies duraſſe, ꝓ cui⁹ ceſſatione ſacerdos oraret cũ mulier in tẽplũ ingrederet. Nec videt verũ, illã irregularitatẽ rõne fluxus illi⁹ p tãtũ tps duraſſe, cũ lex mẽſtruatę certũ tps tal'irregularitatis & immũditię poſt ceſſationẽ aſſignat: Leui. xv. tps ſeptẽ dierũ. Silr̃ in hoc ca. Stat igit expoſitio ꝙ ſacerdos legalis orare debuit, vt mulier tẽplũ ingrediẽs mũdaret à culpa, quã pariẽdo & ꝓfluendo cõtraxit, nõ vt parere aut ꝓfluere culpa eſſet, qa naturale vel pœnale, ſed qa lex pc̃m̃ arguebat in ea q parturijt & fluxũ paſſa fuit. Confirmatio huius expoſitionis haberi poteſt ex canone vnico. De purgatiõe poſt partũ, vbi Chriſtianæ mulieri cõcedit hui⁹ legis remiſſio ex cã ibi poſita, ne videlicet pœna quã pariendo ſuſtinuit, in culpã verti videat. Obſeruãtia igit hui⁹ legis fuit ꝓpter culpã, etſi nõ mortalẽ tamẽ venialẽ, de qua ꝓcedit expoſitio poſtil.

GLOS. ORDI. CAP. XIII.

Iob. 33. b. Locutuſq; eſt dominus. Semel loquit de⁹, & duo audiunt, ſpm̃ audit Moyſes, vt ſublimior, lr̃am Aarõ, vt inferior, q literã nuntiat populo. Vñ ipſe loquetur ad populũ. Et erit os tuum, tu
Exo. 4. d. autem eris in his quæ ad deũ pertinent. c ¶ Homo. Aliquãdo excellẽter acci-
Allegoricè pitur qui dei imaginem & naturæ ſeruat dignitatem. Aliquando peccator, in quo dignitas deformatur ſicut hìc. d ¶ In cui⁹ car. &c. In carne & cute lepram portat, qui carnalia vel exteriora ſuadere certat, vt Corĩthiani, q putãt reſurrectionẽ futurã in voluptate carnis, & in fide manẽtib⁹, ꝙ̃uis carnalr̃ viuãt nõ imputari pc̃tã.

Aut quaſi

Cap. XIII.

b Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens: †Homo in cu- c d ius carne [a] & cute [b] or-

a ¶ Ca rnali uoluptate interiori
b ¶ Exteriori.

NICO. DE LY. CAP. XIII.

Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen &c. Hìc cõſequẽter agit de immunditia leprę. Et primò q̃tũ ad ei⁹ cogni- Diuiſio.
tionem, ſecũdò q̃tũm ad ei⁹ mũdationẽ, ca. xiiij. Circa primũ primò agit de lepra, q eſt in homine. ſecũdò de ei⁹ ſepatiõe, ibi: Quicũq; ergo maculat⁹ fuerit. tertiò de lepra q eſt ĩ veſte, ibi: Veſtis lanea. Circa primum ſciendum, quòd lepra eſt aliquando in cute, aliquando in viua carne, aliquando in vlcere, aliqñ in vulnere, aliqñ ĩ barba & capite, aliqñ ĩ capillis, & ceſarie. & ſcd̃m hoc ſunt ſex ptes q patebũt proſequẽdo. Circa primã ptẽ p̃mittit occaſio- †De pœ. di.
nẽ ſuſpiciõis leprę cõtra aliquẽ, cũ dicit 1. §. deniq;.
c ¶ Homo in cuius cu. &c. i. notabiliter variatus à colore naturali pſtino.

Siue puſtula.

Moraliter. b ¶ Locutuſq; eſt domin⁹ ad Moyſen. Hìc agi- Moralit.
tur de immũditia leprę, q triplex hìc deſcribit. ſ. in hoib⁹, in veſtib⁹, in domibus, & hæc tertia ponit ca. ſequẽti. Scd̃m doctores catholicos per leprã intelligit falſa doctrina hęreticorum in moribus vel

in fide

E Allegoricè a ¶ Aut quaſi luc. Lepra alia nimis vel moderatè obſcura, nondum efferuente paſſione, quæ nimia indiget deliberatione. Alia nimis clara & perſpicua, cuius aperta cognitio. b ¶ Plaga lepræ. Iſido. Lepra falſa doctrina, leproſi hæretici, qui vnitatem veræ fidei non habētes, varios doctrinæ profitentur errores, vera falſis admiſcentes, & eccleſiam ſicut lepra corpora irradiãdo commaculãt. ¶ In corpore lepram gerit, qui eccleſię detrahit, ſicut Carpogratiani, qui negãt reſurrectionem carnis, & Nouatiani qui nuptias damnant, & peccantibus auferunt pœnitētiam. c ¶ Vel ad vnum quemlibet &c. Cognatorum ſecũdum ſpm̃ ã quo habēt ſacerdotiũ, quibus ineſt pfecta & plena pphetia, vt diſcernere poſſint ſubtilia & aïæ motus abſcõditos. d ¶ Pilos. Cogitationes quibus anima ornaẽ, menſq; contegitur, à qua generãtur, ſicut caput capillos generat, quibus ornaẽ & tegiẽ. Vñ, Capilli capitis vrĩ (Matth. 10. c) oẽs numerati ſunt. Inde Nazarḝi caput nõ (Nume. 6. d) tondẽt, quia ſuperfluas cogitationes nõ habent, ſctãs autẽ deponere ſctm̃ damnum eſt. e ¶ Humilior car. &c. Humilior ſeipſo, vnde rectè veniam nõ meretur. Vinci enim ab alio maiori portabile eſt, bonum autem à deo prçceptũ nõ operari. (diuidit em̃ dñs prout vult) vt ſeipſo quiſpiã deterior fiat, hoc importabile eſt. f ¶ Recludet eum. Secundò recluditur, vt ſtudioſè inſpiciatur & duplici probatione trãſacta diſtrictũ iudicium fiat. Manifeſtum enim erat peccatũ ſacerdoti, ſed animum cõſentire paſſioni neſciebat, ſed cõijciebat: ideo iterum inſpiciebat. Hinc dominus poſt negationẽ, animũ (Ioh. 21. d) Petri quomodo ſe habeat tertiò interrogat, vt nõ citò iudicemus, ſed frequenter inquiramus. Septem diebus recluditur. Septenarius enim præſentis vitę plenitudinem ſi- F gnat, quæ ſeptem diebus agitur, quo completo, peccatum & ſeruitium çeſſabit. Vnde ſeptima in diuinis ſcripturis requies nominatur. g ¶ Mundabit eum: quia ſca- (†recludet) bies eſt. Sic Paulus eum qui in Corintho fornicatus eſt (quia manifeſta erat paſſio) à (1. Cor. 5. b.) ſanctorum tabernaculo remouit, & ſathanę tradidit, quem cùm inſpexiſſet ſecundò, & pœnitere vidiſſet, ſuſcipi iuſſit. h ¶ Cumq; color alb⁹ in cute fuerit. Manifeſta (†mundã iudicabit eã) transgreſſio literæ legis, quæ propria Iudęis ſicut in ſacrificijs & purgationibus & in huiuſmodi. Eſt em̃ & communis gentibus de adulterio, rapina, auaritia, & ſimilib⁹.

Si autem

[a ¶ Lxx. cicatrix ſignificationis, id eſt peccatum in carne, quod ſignificat animam compati corpori.]

tus fuerit diuerſus †color ſiue puſtula, aut quaſi lucens quippiam, id eſt plãga lepræ, adducetur ad Aaron ſacerdotem, uel ad unum quemlibet filiorum eius. Qui cùm uiderit lepram in

[a ¶ Quæ eſt transgreſſio legis. leproſus enim pro parte leproſa a tabernaculo eijcitur, ſic qui in uno offendit omnium reus eſt.]

[a ¶ Id eſt cogitationes in apertam cognitionem peccati. b ¶ Lepra alba fuſcata & male munda hæreticorum conſcientia.]

cute, & pilòs in albũ mutatos colorẽ, ipſamq; ſpeciẽ lepræ humiliorem cute & carne reliqua, plaga lepræ eſt, & †ad arbitrium eius ſeparabitur. Si autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris priſtini, rẽcludet eum ſacerdos ſeptem diebus & conſiderabit die ſeptimo. Et ſi quidẽ lepra ultrà nõ creuerit, nec tranſierit in cute priores terminos, rurſum †includet eum ſeptem diebus aliis, & die ſeptimo contemplabitur. Si obſcurior fuerit leprã, & non creuerit in cute †mundabit eum, quia ſcabies eſt, lauabitq; homo ueſtimenta ſua, & mundus erit. Quòd ſi poſtquam à ſacerdote uiſus eſt, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ cõdemnabitur. Plaga lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem, & uidebit eum. Cùmque color albus in cute fuerit, & †capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoq; caro uiuã apparuerit, lepra uetuſtiſſima iudicabitur, atq; inolita cuti. †Cõtãminabit itaq; eum ſacerdos, & non recludet,

[¶ Deficiente naturali uirtute & apparente infirmitate. — ¶ Suſpicio peccati. — ¶ Seipſa — ¶ Cogitationes. — ¶ Prioris modi. — a ¶ Probationis & emendationis cauſa. — ¶ Non remouebit quamuis peccatum in ſuſpicionem uenerit. — ¶ Peccatum. — a ¶ Iniquitate qua obſcuramur in mente. — ¶ Quaſi medicus. — ¶ Baptiſmo vel pœnitentia. — ¶ Cui non eſt abſconditum peccatum. — ¶ Manifeſta præuaricatio. — ¶ Ex ſtudio animi geſta. — a ¶ Quia in aliquo legem offendit. — a ¶ Quia conſeneſcit peccato nec corripitur, quia in ſe continuam rixam gerit dum partim legem defendit, partim deſpicit. — a ¶ Contaminatum oſtendet non recludet. quia manifeſta immunditia.]

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Siue puſtula. Quæ dicitur à pus quod eſt putredo, quia eſt quædam collectio putredinis egredientis ab intra in ſupficie corporis per modum cuiuſdam eleuationis ſuper cutem. b ¶ Aut quaſi lucẽs quippiam: Id eſt tranſparens ſicut pergamenum, quod dicitur gallicè verrim. Conſequenter oſtendit quid agẽdum ſit, quãdo ſigna lepræ ſunt manifeſta, cùm dicitur: c ¶ Qui cum viderit &c. Tribus enim ſignis cõcurrẽtibus iudicandus erat aliquis leproſus, videlicet mutatione coloris naturalis pilorum in albũ, & ſimiliter mutatione naturalis coloris ipſius carnis in albũ colorem habẽtem quãdã trãſparẽtiam & lucẽ, & corroſionẽ muſculorum ſub cute, ex qua depaſciẽ caro: & ſic demiſſior eſt q̃ in alijs locis, quod eſt certi⁹ ſignũ leprę, & hoc eſt qd̕ dicitur: Qui cùm viderit leprã per mutationem coloris naturalis. d ¶ Et pilos in album mu. colorem .ſ. à colore pcedente, vtpote quia prius erant nigri vel crocei. e ¶ Ipſamq; ſpeciem lepræ .i. locum cutis & carnis, vbi apparet aliquod ſignum lepræ. f ¶ Humiliorem .i. demiſſiorẽ, vt habetur in Hebręo. g ¶ Plaga lepræ eſt .ſ. certa. h ¶ Et ad arbitrium eius .i. ad iudicium ſacerdotis. i ¶ Separabitur .ſ. à cohabitatione aliorũ, quia ille q eſt leproſus iudicatus, debet extra caſtra manere, vt habetur .ĩ. Conſequenter oñdit quid ſit agendum, qñ ſigna nõ ſunt manifeſta .ſ. qñ tria prędicta deficiũt, vel aliquid eorum, quod notatur cũ dicitur. Si autẽ lucẽs candor fuerit, nec humilior &c. k ¶ Recludet eum ſacerdos. Ne alios inficiat, ſi ſit percuſſus lepra, & ne ex anhelitu aliorũ lateat eius lepra. l ¶ Et cõſiderabit eum die ſe. ad videndum, ſi eſt aliquid immutatum circa eum, per quod deprehendatur leproſus vel ſanus. m ¶ Et ſi quidẽ lepra. id eſt ſignum lepræ. n ¶ Vltra non creuerit. intenſiuè. o ¶ Nec tranſierit in cute priores terminos. id eſt non creuerit extenſiuè. p ¶ Rurſum includet eũ. ad diligentius conſiderandum. q ¶ Si obſcurior erit lepra. id eſt ſi color cutis non fuerit tranſparens & lucens modo prædicto. r ¶ Et non creuerit. Intenſiuè nec extenſiuè. s ¶ Mundabit eum. id eſt mundũ iudicabit. t ¶ Quia ſcabies eſt. id eſt puſtula illa vel aliud ſignum, vnde habebatur ſuſpectus: infirmitas eſt curabilis, ſicut ſcabies. Veruntamen ſi poſt tale iudiciũ ſacerdotis apparuerint ſigna manifeſta lepræ, debet condemnari, quia ſacerdos potuit in iudicio decipi propter latentiam lepræ, vel quia lepra potuit ei euenire de nouo. & iõ ſi aliquis erat ſemel iudicatus mundus, non propter hoc erat dimittendus habitare inter ſanos liber de cætero, ſed debebat iudicari & ſeparari, ſi in eo apparerent de nouo ſignã lepræ manifeſta. & hoc eſt quod dicit: v ¶ Quod ſi poſtq; &c. Et patet litera ex dictis. x ¶ Plaga lepræ. Hic cõſequenter agitur de lepra, prout iudicatur in carne viua. & primò in caſu certo, & proponũtur ſigna exteriora de mutatione coloris cutis & capillorum, cùm dicitur: y ¶ Cumq; color albus. Et accipitur hic albedo ſicut ſuprà. z ¶ Et capillorum muta. aſpecti bus. id eſt colorem naturalem priſtinum. a ¶ Ipſa quoq; caro viua appa. Hoc habet locum quando cutis exterior rupta eſt, & caro apparet infecta lepra, & hoc eſt certum ſignum lepræ veræ. & ideo ſubditur: b ¶ Non reclu. ſ. ad maiorẽ inquiſitionẽ.

Quia

(Moraliter.) in fide & ideo ſecundum ipſos leproſi dicuntur qui de numero ſunt eccleſiæ, ſed varias ſequuntur maculas erroris. Igitur lepram in carne & cute incurrerunt Manichęi, qui veram carnem in domino noſtro Ieſu Chriſto negauerunt fuiſſe, quorum aliqui dixerunt ipſum carnem tantùm phantaſticam habuiſſe. Alij verò dixerunt habuiſſe carnem cęleſtem, & iſti incurrerunt lepram in vulnere, quia negauerunt Chriſtum fuiſſe paſſum. natura enim cęleſtis eſt impaſſibilis. Lepram autem in capite incurrerunt Arriani .d. Chriſtum non eſſe deum, ſed puram creaturã. Dicitur enim .1. Corinth. xj .a. Caput Chriſti deus. Propter quod in capite patitur lepram qui negat Chriſti deitatem. Capilli & barba ſunt ad decorem humanæ naturæ, propter quod leprã in capillis & barba incurrerũt Heluidius & ſui ſequaces: q decorem virginitatis beatæ Mariæ quãtùm i ipſis fuit, fœdauerũt dicẽtes ipãm poſt Chriſti natiuitatẽ à Ioſeph eius ſponſo fuiſſe carnaliter cognitã, & de ipſo filios genuiſſe, q in euãgelio Chriſti fratres nominanẽ. Per hoc autẽ qd̕ ſubditur,

Quicunq; ergo

(Marginal notes: † tumor — † immũdũ iudicabit eum — † capilli in album mutati — † immũdũ ſtaq; iudicabit)

a ℭ Sinaūt ef. Eſi. Oſtēdit Iu-
A daicū pplm ptum leproſum, vt in
pte trāſgreſſorē legis. vñ eū ſacer-
dos expellit tāq̃ immūdū. Sed to
to corpore leproſum Gētilē, qui
totā trāſgredit legē, nō expellit: ſed
eū mūdū iudicat, qa legis iugi ſub
iectus nō erat. ℭ Hiero. Sinaūt
ef. &c. In hac lepra quaſi florēte &
alba, diuerſa crimīa deſignat. Quia
cū mūdialis vitę voluptas quaſi cā
dida ęſtimat & florēs, tunc graue
vitiorū cōtagiū graſſat in corpo-
re. Nā aut auaritię aut libidinis pa
Luc. 11. f. teſcūt maculę. Sed auaritię crimē
facilè pōt reſecari. vñ: Date eleemo
†immunda iudicabit ſynā, & oīa mūda erūt vobis. Libi
do quoque ieiunijs & abſtinentia
mūdat. Sed oībus p ſacerdotē me
dela adhibet. Alia em̄ ſacrificiorū
oblationibus mūdat. Alia eſt quę
-& totum hominem operuerit facilius, alia quę extra caſtra poſita
mūdat, alia q̃ omnino nō mūdat.
b ℭ Caro viuens &c. Iudaicū
mandatū, qđ viuere dicit q̃tū ad
mādātē, vel qa bñ intellectū affert
vitā. c ℭ Caro enim &c. Iſido.
In carne viua leprā geſtat, q de aīa
q̃ vita carnis eſt, aliqd falſum exiſti
mat. Sicut Luciferiani, q dicūt ani
mam de carnis ſubſtātia ppagatā,
& Arabici q aīam cū corpe mori
putant. d ℭ Cicatrix &c. Iſido.
In cicatrice ſanati vulneris lepram
portāt, qui poſt agnitionē fidei &
medicinā dei, quā in Chriſto ſuſci
piunt, rurſus aliquod indicium er
roris aut pfidię veteris dogmatis
B oſtēdūt. e ℭ Alba. Quia ex vul
nere legalis tranſgreſſionis. lex em̄
Act. 15. d. alba & à ſole iuſtitię nō calefacta.
f ℭ Subrufa. Quia de p̄uarica-
tione euāgelica, ſicut idolotitū ſan
guinē vel ſuffocatum comedere.
vtrūq̃ aūt fit cōtra Chriſtū, cuius
eſt lex & euāgeliū. g ℭ Cōtami-
nabit. Quia in habitu eſt peccatū,
& animę mala depaſtio p vlcus in
cubuit. Vñ leprā ex vulnere efflo-
rentē vocauit. h ℭ Caro & cu
tis &c. Supradicta videt repetere:
ſed partim eadē dicit, partim adij-
cit alterā quippe paſſionē, ſed ean
dē ponit īdicationē. Egit em̄ de vl
cere qđ aliqua egritudine neglectę
carnis generat & pficit. Vlcus er-
go carnis noſtrę eſt voluptas, ebrie
tas, gaſtrimargia & huiuſmodi, q̃
luxuriāte corpe & iſem etipſo pru
†albus riēte pueniūt. Nūc autē de plaga
Eſa. 74. d. maiori, id eſt exuſtione ignis. De
Hebr. 10. e. quo dicit: Ignis aduerſarios cōſu-
ſumet. i ℭ Quia plaga &c. In
cicatrice exuſtiōis leprā habēt Ma
nichęi, qui in abſtinentię cruciatu
corpora ſua exurūt, & p infidelita
tē non munditiā inde, ſed leprā gi
gnūt. k ℭ Vir ſiue mulier. qui
ſcilicet in diuinitate errat, ſicut hę
retici, q nō ſolū patrē factorē mū-
di negant, ſed etiā actorē malorum
affirmant, vt Manichęus. l ℭ Vel
mundam dicabit eā ſacerdos barba &c. Iſidorus. In barba le-
prā gerūt, q de apoſtolis & diſcipu
lis Chriſti puerſē ſentiūt, & falſa p̄
dicare cōfingūt. Barba em̄ eſt orna
mētum viri, & apoſtoli doctores
Lepre ſpecies ſex corpis Chriſti. ℭ Eſici⁹. Sex ſpēs
leprę īuenim⁹ legiſlatorē poſuiſſe.
Prima eſt

a quia perſpicuæ immunditiæ eſt. Sinautem a b
ℭ Per totum. a ℭ Præuaricatio legis. b ℭ Quia ſabbathi circumciſionis vel talium tranſgreſſio. litera enim exteriorem coercet hominem animum non lædit. c ℭ Vt omnino quis a legis litera receдat.
effloruerit diſcurrens lepra in cute, & operue c
a ℭ A primo vſq; ad vltimum mandatum.
rit omnem carnem à capite uſq; ad pedes:
quicquid ſub aſpectu oculorum cadit, conſi-
a ℭ Chriſtus cui placet.
derabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſ d
a ℭ Claritatem euangelicæ conuerſationis ſecundum illud, Luceat lux veſtra coram hominibus. Matth. v. b.
ſima iudicabit eò q̄ omnis cutis in cando-
a ℭ Relictis fordibus legis.
rem uerſa ſit, & idcirco homo mundus erit.
b Quando uerò caro uiuens in eo apparuerit, e
tunc ſacerdotis iudicio † polluetur, & inter f
c immundos reputabitur. Caro enim uiua ſi g
lepra aſpergitur, immunda eſt. Quòd ſi rur- h
a ℭ Spiritualem intellectum
b ℭ Vt nihil retineat carnalis legis.
ſum uerſa fuerit in alborem, & totum homi-
nem operuerit: conſiderabit eum ſacerdos,
& mundum eſſe decernet. Caro autem & cu i
ℭ Peccatum a ℭ Per pœnitentiam.
tis, in qua ulcus natum eſt & ſanatum, & in
a ℭ Actione vel cōſilio quo peccatum geritur.
b ℭ Secta peccati. c ℭ Lucida & manifeſta.
d loco ulceris cicatrix apparuerit alba ſiue ſub- k
e f rufa, adducetur homo ad ſacerdotē. Qui cū l m
a ℭ Id eſt mentem ſeipſa humiliorem vel inferiorem.
uiderit locum lepræ humiliorem carne reli-
a ℭ Id eſt manifeſte animum ad malitiam mutatum.
qua, & pilos uerſos in candorem, contami-
g nabit eum. Plaga enim lepræ orta eſt in ulce
ℭ Pœnitentis.
re. Quòd ſi pilus coloris eſt priſtini, & cica- n
trix ſubobſcura, & uicina carne non eſt hu-
a ℭ Quibus ſuſpicio definiatur.
milior, recludet eum ſeptem diebus. Et o
a ℭ Vel effloruerit. ℭ Id eſt peccatum ſuum prædicauerit. & multiplicauerit.
b ℭ Immunditiæ quæ creuit poſteriori actione.
ſi quidem creuerit, adiudicabit eum lepræ. p
a ℭ Vt nihil amplius peccet ſuper hoc quod pœnitet.
Sinautem ſteterit in loco ſuo, ulceris eſt
a ℭ Quæ oſtendit quod paſſus eſt, non quod patiatur: vnde Raab adhuc vocatur meretrix; Paulus perſecutor.
h cicatrix, & homo mundus erit. Caro * & q
ℭ Inuidiæ, a ℭ Per pœnitentiam.
cutis quā ignis exuſſerit, & ſanata albam
a ℭ Ex iracudia & homicidio.
ſiue rufam habuerit cicatricem, conſidera-
bit eam ſacerdos. Et ecce ſi uerſa eſt in
alborem, & locus eius reliqua cute * hu-
a Contaminatum iudicabit.
i milior, contaminabit eum, quia plaga le-
præ in cicatrice orta eſt. Quòd ſi pilorum r
a ℭ Id eſt ſi non redierit ad iniquitatem.
color non fuerit † immutatus, nec humilior
plaga carne reliqua, & ipſa lepræ ſpecies
fuerit ſubobſcura, recludet eum ſeptem
diebus, & die ſeptimo contemplabitur.
a ℭ Poſteriori actione.
b ℭ Cōtaminatum iudicabit.
Si creuerit in cute lepra, contaminabit eum:
ſinaūt in loco ſuo candor ſteterit, non ſatis
clarus, plaga combuſtionis eſt: & idcir-
a ℭ Mundus iudicabitur.
b ℭ Semel per pœnitentiam mundatus eſt.
co † mundabitur, quia cicatrix eſt com-
a ℭ Chriſto, quem perfecti viri ætas decorauit.
k buſturæ. Vir ſiue mulier in cuius capite s
l uel barba germinauerit lepra, uidebit eos t
a ℭ Miſerior præſumptio ex blaſphemia.
ſacerdos. Et ſiquidem humilior fuerit lo-

a ℭ Quia perſpi &c. quę C
de ſe claret. Cōſequēter oſtēdit qd
ſit agendū in caſu dubio, cū dicit:
b ℭ Sin aūt effloruerit. i. ſuper
cutem ſe effuderit. c ℭ Diſcur-
rens lepra. i. ſcabies, quę eſt ſignū
leprę. d ℭ Et teneri lepra &c.
Hīc accipitur lepra ęquiuocè, pro
eo quod videt eſſe lepra ab igno-
rātibus, & tamen non eſt, & ideo
vocatur lepra mūdiſſima, quia ta-
lis ſcabies vniuerſalis in corpore
trahit putredinē humorū ab in-
teriori ad extra, & ſic p eam caro
mundatur. e ℭ Quando vero
caro viuēs in eo appa. i. infecta
lepra mō prędicto carne rupta.
f ℭ Tunc ſacerdotis iudicio
polluetur. i. pollutus iudicabit:
cuius cauſa ſubditur, cùm dicitur:
g ℭ Caro enim viua, ſi lepra
aſpergatur immunda eſt. Li-
tera plana eſt. h ℭ Quod ſi rur
ſum verſa fuerit in alborem
& totū &c. modo p̄dicto de ſca
bie florente iudicabitur. i ℭ Ca
ro & cutis. Hīc cōſequenter agit
de lepra in vlcere, & primò in ca-
ſu certo. Eſt autem vlcus, ruptio Vlcus
carnis ex putredine egrediente ex
terius, ſed vulnus eſt ruptio cutis
ab exteriori. vnde verſus. Illatum Verſus,
vulnus, innatum dicitur vlcus.
Poſt ſanationem verò vlceris ſi
appareat. k ℭ Cicatrix alba. al D
bedine lucente modo prædicto.
l ℭ Siue ſubrufa. Per mutatio-
nē coloris priſtini. & ſi cum iſtis ſit
corroſio carnis, modo ſupradicto
& mutatio coloris pilorum, iudi-
candus eſt leproſus. & hoc nota-
tur, cū dicitur: m ℭ Qui cum
vide. locum leprę humilio-
rem carne &c. Conſequenter
oſtenditur, quid agendum ſit in
caſu dubio, cùm dicitur: n ℭ Qđ
ſi pilus coloris eſt priſtini &c
Et patet litera ex ſupradictis.
o ℭ Et ſi quidē creuerit: lepra,
intenſiuè vel extenſiuè, ita notabili *autem
ter, q̄ per hoc poſſit iudicium cer
tum haberi. p ℭ Adiudicabit
eum leprę, ſicut prius. q ℭ Ca
ro & cutis quam ignis exuſ-
ſerit. Hīc conſequenter agitur de *eſt
lepra, quę eſt in vulnere, & accipi-
tur hīc largè vulnus, lęſio facta ab
exteriori, ſcilicet per aduſtionem
ignis, & prępo nit caſum certum,
quia ſi poſt ſanationem aperue-
rit in cicatrice macula alba, vel ru
fa declinans notabiliter à naturali
colore, ſi ſit ibi albedo tranſparēs,
& corroſio carnis modo ſupra-
dicto, iudicanda eſt lepra. Conſe-
quenter ponit caſum dubium. r
ℭ Quod ſi pilorum color
non fuerit immutatus, nec
humi &c. Et patet litera ex ſu-
pradictis. s ℭ Vir ſiue mu-
lier. Hīc conſequenter agitur de
lepra in capite, & pręmittitur cer-
tū ſignum cùm dicitur: t ℭ Ger
minauerit lepra. i. puſtula ali-
qua orta fuerit, vel aliud vnde ſit
ſuſpicio leprę, & ſi videat ſacer-
dos, quòd ibi ſit carnis corroſio
modo ſupradicto, & capillorum
M mutatio

☞ Prima eſt capitis & barbę. Secunda caluitij & recaluationis. Tertia carnis & cutis. Quarta cutis, & corporis, & cicatricis albę cũ rubore. Quĩta vlceris, & cicatricis. Sexta vſtionis in capite. In capite leprã portat, qui in diuinitate patris, vel in capite ipſo
1.Cor.11.a. quod eſt Chriſtus, peccat. Caput enim Chriſti deus, caput viri Chriſtus. Hanc portant Iudæi & Valentiani &c. qui in caluaria quoque lepram gerunt, quia erro-
✻ non eſſe ris ſui perfidiam aperta prauitate defen-
Lepræ colores dunt. ¶ Eſicius. Diuerſos colores lepræ ſupponit, pallidam, rubeam, albam, liuidam, nigram & floreſcentem. Pallida, imbecillem & fragilem fidem notat, cùm quis perdito colore integræ ſanitatis langueſcit infirmitate erroris. Rubea, mentem oſten-
† flauus eſt dit infectam cruore homicidij. Alba, hęreticos qui ſe mundos appellant, vel qui falſis virtutibus gloriãtur. Liuida, inuidiam. Nigra, fumo idolatrię denigratam conſciẽtiam. Floreniſcens, toto corporẽ ſignificat auaritiam, quæ omne genus hominum quaſi corpus totum commaculat. Eſt autem & lepra, quę habet ruborem cum pallore, iracundiam.ſ. & furorem, cum mentis imbecillitate. Quidã enim puſillanimes leuiter iraſcuntur, peierant, & mentiuntur. Pallor autem linguam mendacem ſignifi-
†mundum iudicabit cat & imbecillitatem. a ¶ Recludet eum ſeptem diebus, & die &c. non tã pro pœna, quam diſtrictę probationis cau-
✻ſuis ſa: tempus enim in omnibus ſeruandum, diſtrictius in his, quorum lingua circa diuinitatem ſe effrænat. b ¶ Si die ſeptimo. Quia verbum in quo delinquitur, ſi ſemel negat qui peccauit, dijudicari non oportet
F qs em̃ reũ iudicat, p qđ cõfeſſus eſt lingua,
Myſtice volũtate ſe ꝑtuliſſe negat. c ¶ Lotiſq; veſtibus mundus erit &c. Hiero. Alia ante baptiſmum cõmiſſa, in baptiſmo dicuntur. Alia poſt baptiſmum perpetrantẽ, quę ſiue grauiora ſiue minora ſint, viſus tamẽ emũdat ſacerdotis. Quod enim modicum eſt, à ſacerdote venia relaxari poteſt. Quæ grauiora ſunt, diſciplina eccleſiaſtica & oratione ſunt purgãda. Quę inſanabilia ſunt, deo
✻ ſiue mulier iudici reſeruantur. Inde eſt ꝙ vnuſquiſq; ſcđm qđ habet, iubet̃ pro emundatiõe ſua offerre, i. ſecũdũ qđ ſe deliquiſſe cognoſcit. prout potuerit ſatiſfacere, non ceſſet. Eſt lepra q̃ omnino mundari non poteſt, & ideo extra caſtra pellenda, hoc eſt crimen blaſphemię, quod in ſpiritumſanctum commit-
Matt.12.c. titur, de quo dicitur, Qui peccat in ſpiritũſanctum, non remittetur ei &c. d ¶ Capilli nigri: id eſt, ſi luxerit impietatem ſuã, & veram egerit pœnitentiam. Lugentes enim & pœnitentes nigro habitu deformãtur. e ¶ Vir ſi. mu. &c. Eſi. In pręuaricatione diuini dogmatis maximà diſtrictione vſus temperantius agit, loquens de Iudaicę legis dogmatibus, cuius tranſgreſſionem ſubobſcurum alborem dicit & lucẽtẽ. Sicut ergo tranſgreſſionem legalis literę albam cicatricem dicimus, ſic eius ignorantiam ſubobſcurũ alborem dicamus, non oĩm ſcilicet, neq; eorũ, quę communia ſunt cũ euangelica lege vel naturali. hęc em̃ venialia non ſunt, ſed quorũdã partialiũ particularium mandatorũ, velut de mundatiõe menſtruę, de oblatione puerperę, hanc ergo ignorantiã quaſi cicatricẽ paruã ſubobſcurũ alborẽ vocauit, qui talis ignorantiæ eſt, non habet mundari. Hęc enim non ad
Ezec.20.d. iuſtitiam pertinẽt. vnde, Dedit eis deus pręcepta non bona, & iuſtitias in quibus non viuant. f ¶ Caluus ac mundus eſt ſimplex

a ¶ Id eſt ſi modicum ad blaſphemiam animum intenderit, ſic pilus ſubtilis nec floreſcit ſed flaueſcit.
cus carne reliqua, & capillus flã-
uuſq; ſolito ſubtilior, cõtamina- a
bit eos, q͂a lepra capitis ac barbę
a ¶ Quia ſæpe contingit contra voluntatem loqui impia.
eſt. Si autem uiderit locum ma- b
a ¶ Vt non exuberet temeraria impietas.
culæ æqualem uicinæ carni, & ca- c
a pillum ✻ nigrum, recludet eum ſe
ptẽ diebus, & die ſeptimo intue-
a ¶ Impietas.
bitur. Si non creuerit macula, &
a ¶ Non flauus.
capillus † ſui coloris eſt, & locus
a ¶ Non poteſt. ſ. cognoſci cogitatio (alias contagio) vtrum ſponte, an econtra egerit impie.
b ¶ Id eſt alia verba conſiderentur, vt poſſit cognoſci, vtrum per ſurreptionem ſicut ſolet, an maligne & impie locutus ſit.
plagæ carni reliquæ æqualis: ra- d
detur homo abſq; loco maculę,
& includetur ſeptẽ diebus alijs. e
b Si die ſeptimo uiſa fuerit ſtetiſſe
¶ Impietas.
plaga in loco ſuo, nec humilior
carne reliqua † mundabit eum,
a ¶ Per pœnitentiam. b ¶ Quia ſtolam baptiſmatis polluit.
c lòtiſq; ueſtibus ✻ mundus erit.
Si autem poſt emundationem
a ¶ Vt rurſus impie loquatur.
rurſus creuerit macula in cute,
a ¶ Quo animo. ſ. impia ſit locutus.
non quæret amplius ✻ utrum capillus in flauũ colorem ſit com-
¶ Quia rediit ad vomitum.
mutatus, quia apertè immundus
eſt. Porrò ſi ſteterit macula, &
a ¶ Vt de mente exeat luctus, ſicut de capite capillus.
d capilli nigri fuerint, nouerit hominem eſſe ſanatum, & confidenter eum pronuntiet mundum.
a ¶ Quia hæc plaga non peruenit ad animam.
e Vir ſiue mulier in cuius cute f
candor apparuerit, intuebitur
eos ſacerdos. Si deprehenderit g
a ¶ Ignorantiam legalium.
ſubobſcurum alborem lucere in
cute, ſciat non eſſe lepram, ſed
a ¶ Quia hæc non ſunt data in iuſtificationem, ſed in ſeruitutem.
maculam doloris candidi, & hominem mundum. Vir de cuius h
a ¶ Mente. b ¶ Cogitationes rareſcunt.
f capite capilli fluunt, caluus ac
a ¶ Sine duplicitate fraudis.
b ¶ Si in parte anteriori per ſimplicitatem gloriam virtutum prodiderit, quas melius fuit abſcondi, tollerabilis paſſio eſt, & proxima veniæ.
mundus eſt. Et ſi à fronte cecide
¶ Scilicet ſi ex ſimplicitate peccat.
rint pilli, recaluaſter & mundus
a ¶ Omnimoda ſimplicitate.
eſt. Si autẽ in caluitio ſiue in re- i k
a ¶ Particulari ſimplicitate. b ¶ Quia contra regulam legis. c ¶ Quia contra euangelium.
caluatione albus uel rufus fuerit l
exortus, & hoc ſacerdos uiderit,
a ¶ Nemo enim tam ſimplex qui non nouerit malum.
cõdẽmnabit eũ haud dubię lepre, m
a ¶ Simplicitatis.
g q̃ orta eſt in caluitio. Quicũq; er- n
go maculat⁹ fuerit lepra, & ſepa-

ſimplex non ſtultus, nemo enim eſt cui ſal- G
tem pauci nõ remaneant capilli. g ¶ Quicũq; ergo maculatus &c. Iſido. Hęretici ab eccleſia eijciuntur donec purgẽtur. Diſſutis tunicis, id eſt manifeſtatis ſecretis ſedere iubentur. Capite nudato, vt nuditas eorum à cunctis videatur. Ore clauſo, ne vlterius impia loquantur.

☞ Habitabit

Nicolaus de Lyra.

✠ mutatio in colore, & à groſſitie in ſubtilitatem & mollitiem. a ¶ Contaminabit eos: id eſt iudicabit contaminatos lepra. Conſequenter ponitur caſus dubius, cùm dicitur: b ¶ Si autẽ viderit locum ma. ęqualẽ &c. Quia non apparet ibi corroſio carnis p aſpectũ nec p tactum. c ¶ Et capillũ nigrum. In Hebręo habet̃. Et capillus niger, non tamen iudicandus eſt leproſus, ſed recludendus ad diligentius conſiderandum, ſi poſt hoc aliqua mutatio fiat, per quam poſſit diſcerni lepra clarius. Et ſi per hoc nõ appareat, tũc oſtenditur quid agendum ſit, cùm dicitur: d ¶ Radet̃ homo abſq; loco macu. Ad hoc enim relinquit̃ locus maculę intactus, vt habeat eandẽ virtutem inficiendi ſicut prius, & reliqua loca radantur, vt per hoc magis appareat, ſi infectio maculæ ad alia loca diffundat̃. e ¶ Et includetur ſeptem diebus alijs, vt videat̃ ſi fiat aliqua mutatio, per quam poſſit diſcerni veritas leprę vł nõ leprę. & patet litera ex ſupradictis. f ¶ Vir ſiue mulier in cuius ✻ſacerdos
cute &c. Hîc remouet quoddã dubium, quia frequenter dictum eſt, ꝙ macula eſt H
ſignũ leprę, & quia poſſet eſſe deceptio in iudicio maculę, ideo oſtendit quæ macula non facit lepram, dicens: g ¶ Si deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute, ſciat non eſſe lepram, ſed maculam coloris candidi, & hominem mundum. In Hebræo habetur, Si viderit ſubobſcurum alborem lenticuloſum &c. Et hoc eſt quando in cute alba apparent maculę nigrę vel ruſæ ad modum guttarum, quæ dicuntur guttę roſacęę, ſicut ſolet eſſe in ruſis hominibus; & ex talibus non debet homo iudicari leproſus. h ¶ Vir de cuius capite capilli fluunt: caluus ac mundus eſt. Hîc conſequenter agitur de lepra in capillis ſeu cęſarie, vbi dicitur quòd ex defluxu capillorũ, ſiue ſit in parte interiori, ex quo dicitur caluus, vel poſteriori, ex quo dicitur recaluaſter: ex hoc non debet iudicari leproſus, ſed mundus. i ¶ Si autem in caluitio: id eſt in anteriori parte capitis caluata. k ¶ Siue in recaluatione: id eſt in poſteriori. l ¶ Albus vel rufus color fuerit exortus: diuerſus à colore naturali priſtino. m ¶ Condemnabit eum. ſubintelligendum tamẽ, ꝙ cum hoc concurrat aliud ſignum de corroſione carnis modo ſupradicto. n ¶ Quicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt &c. Hîc cõſequẽter agit̃ de leproſi ſeparatiõe & diſtinctiõe ab alijs. & primò quãtũm ad habitũ, cùm dicitur:

✠ Habebit veſti-

✻ n ¶ Quicũq; ergo maculat⁹ fuerit lepra & ſepara. &c. Significatur, ꝙ Moraliter
hęreticus eſt ab eccleſia per excõmunicationem ſeparãdus. per hoc autem ꝙ dicitur:

✻ Habebit veſti-

A ☞ a ¶ Habitabit extra ca. Sic Iohannes intelligibilẽ leproſum
ab intelligibili habitaculo excludit: qui hanc doctrinã nõ affert, non
2. Iohan. c. recipiatis eũ in domum, & aue ei non dixeritis. ¶ Eſi. Ridicula ſunt
hæc ſecundum literam interpretata, vt quid enim de caſtris eiicitur
leproſus, qui magis ſolatio indiget & miſericordia, q̃a miſer: Cur ve
ſtimẽta eius diſſuunť, & caput nudať, & os
velať: Sed leproſus peccator eſt: cui⁹ diſſolu
Myſticè ta veſtimẽta, virtutes aię ſignificãt diſſolutas,
q̃ eam ab ęſtu geluq́ꝫ peccati cuſtodire pote
rãt. Caput nudať, q̃a galea ſalutis amittitur.
Os cõtegiť: ne loquẽdo odor horrendus dif
fundať, nec docere alios p̃ſumat: cuius appet
ſtultitia, ne dicatur ei: Qui p̃dicas nõ furan-
dũ, furaris: peccatori aũt dixit de⁹: Quare tu
Roma. 2. c. enarras iuſtitias meas. b Veſtis lanea &c.
Eſicius. Lanea, p̃tioſa & animã calefacientia:
Pſal. 49. c. linea, vilia & parũ calida. Lanea virginitas: li
nea, cõiugalis caſtitas. Lanea mũdo abrenũ
tiare, i eremo philoſophari, p veritate vſq́ꝫ
⁎ et, id eſt ad mortẽ certare. Linea, poſſeſſiõis largitas,
erit in ciuitate honeſtas vel modeſtia. vñ: Quęſi
Proũ. 13. b. uit lanã & linũ &c. & ſtragulatam veſtẽ fe-
cit ſibi &c. Stamine verò & ſubtegmine ve
ſtes fiunt, ſubtegmen intẽtio noſtra. Stat em̃
dei gratia, cui intexať intentio noſtra, vt fiat
veſtis pretioſa, virtutes. ſ. & bona opera.
c ¶ In ſtamine &c. Hiero. Stamen ani-
ma eſt: q̃ cum tẽtatiõis fuſo in filiorũ tenui-
tatem torqueť. firmioris virtutis ſoliditate
cõſtringitur. Stat ergo aĩa, vt ſtamẽ erecta,
corpis ſenſus ſubiacet vt trama. alia aũt ſũt
corpis: alia aię peccata. ¶ Eſi. Qui ſolã lite
ram attẽdunt, miranť quare de ſtamine &
ſubtegmine legiſlator loquatur, & ea quę
ędificare poſſunt, reliquãtur, dicẽtes: Quid
ſtamen, aut ſubtegmen, aut hmõi lepra, ad
ad aię ędificationẽ pertinẽt, aut nocẽt: Quę
ramus ergo fructũ intelligẽtię: qui lateť ſub
folijs vineę. Intantũ em̃ legiſlator nos exco
lit, vt nõ ſolũ nos cautos faciat, de lepra quę
† eſt naſciť ex p̃dictis: ſed & de ea q̃ circa virtu-
B tes euenire conſueuit. ¶ Eſi. Lepra in veſte
linea, puerſitas morũ i mẽte amara. vñ q̃dã
quaſi p iuſtitiã ſęuiũt, & peccatorẽ plus ad
deſperationẽ, q̃ꝫ ad ſanitatẽ trahunt. Lepra
in veſte lanea ſignificat illos, q p adulatiõe
deliquẽtes corrigere nolũt, ſed cõſentiũt: vl'
q molliter viuũt. Lepra ĩ ſtamine vitia aię:
Sicut em̃ ſtamẽ textrinũ op⁹, ſic aĩa ſuſtẽtat
corpus. Lepra in ſubtegmĩe, pctã que p cor
pus cõmittunť. anima em̃ in corpe velut ſta
mẽ ĩ ſubtegmine. Pellis exterior, eſt carnalis
cõuerſatio: vnde primis parentib⁹, poſt pec
Geñ. 3. d. catum tunicas pelliceas fecit dñs. Lepra in
pelle, malũ exemplũ in cõuerſatione huius
vitę. d ¶ Pellis vel q̃cquid &c. Ten-
Moraliter tatio tribulationis, q̃ hoiẽm mortificat: ſed
ſicut ex pelle mortua fit vtenſile aliqď: ſic ex
mortificatis, patiẽtia, hũilitas, & pbatio cõ
ficiť. Prohibet ergo in pfecta virtute (qď eſt
† caluitio veſtimentũ) magnẽ vel mediocrã (qď eſt la
ſuo (vl' in re neũ vel lineũ) maculam inueniri, albã aut ru
caluatione fam, in ſtamine & in ſubtegmine, tentatiões
ſua) quoq́ꝫ ſine his nos ſuſtinere deſiderat. Si ta-
le quidpiã cõtigerit, ſacerdos inſpiciat, nec
mox repellat, nec ſuperbè ex ſuſpitione, im-
mũda decernat, nec ſicut mũda temere ſuſ-
Pſal. 36. a cipiat. e ¶ Si alba &c. Lxx. Viridãs atq́ꝫ
flameſcẽs, id eſt ſuperbia, q̃ ad modicũ flo-
ret. vñ: Sicut olera herbarũ ci. de. aut ceno
doxia. Vult em̃ Chriſt⁹ virtutes eſſe ſine va
na glia. f ¶ Abrũpet eũ. p pœnitẽtiã ab
ſcidet paſſionẽ, ſupbia abrũpiť, admota hu
militate, vana gloria, amota adulatione, &
& vana laude. g ¶ Lepra vo. Grego.
Aliquãdo nos mala egiſſe cognoſcimus &
vitam⁹, ſed ip̃a culpa in alijs actib⁹ ſurrepit
☞ quę nos in

tus eſt ad arbitrium ſacerdotis,
a ¶ Quia virtutes diſſolutæ.
b ¶ Quia galeam ſalutis amiſit.
habebit ueſtimenta diſſutã, ca- a
a ¶ Ne fœtorem peccati loquendo diffundat, ne, docere præſumat.
put nudum, ôs ueſte contectum, b
contaminatum, ac ſordidum ſe c
a ¶ Intentione cordis.
¶ Peccatum confitendo.
clãmabit. Omni tempore quo
a ¶ Nondum perfectã pœnitentia.
b ¶ Vt confundatur & ne tabes in alios diffundatur. vnde, Sit tibi ſicut ethnicus & publi.
leprõſus eſt ⁎ immundus, ſolũs d
a ¶ Corpus. ¶ Veſtimenta animæ ſemper oportet eſſe munda.. vnde Salomon. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida.
a b habitabit extra caſtra. Vẽſtis la e
a ¶ Quæ vtilior. b ¶ Quæ minus.
nẽa ſiue linẽa quę lepram habue
a ¶ Anima ¶ Diuina gratia. b ¶ Senſu corporis. ¶ Intentione noſtra.
c rit in ſtãmine atque ſubtẽgmi- f
d ne, aut certæ pellis, uel quicquid
e ex pelle confectum eſt, ſi alba uel g
rufa macula fuerit infecta, lepra
a ¶ Iudicabitur.
rẽputabitur, oſtendeturq́ꝫ ſacer-
doti. Qui conſideratam reclu-
a ¶ Nihil ſuperbe: nihil indiſcrete agens.
det ſeptẽm diebus, & die ſepti-
mo rurſus aſpiciens, ſi deprehen-
derit creuiſſe, lepra perſeuerans
† erit, pollutũ iudicabit ueſtimen
tum, & omne in quo fuerit inuen
a ¶ In futuro iudicio. ¶ Quod futuro tempore innuit. b ¶ Significantibus flammas gehennæ.
ta, & idcirco cõmburetur flãm-
mis. Quòd ſi eam uiderit non h
¶ Per pœnitentiam.
creuiſſe, præcipiet, & lauabũt id
a ¶ Poſt ablutionem. ¶ vt deprehendat ſi macula ſuperbiæ vel vanæ gloriæ permaneat.
in quo lepra eſt: reclũdetq́ꝫ illud
ſeptem diebus alijs, & cùm ui- i
derit faciem quidem priſtinam
¶ Non tranſiſſe ad pœnitentiam.
non reuerſam, nec tamen cre-
uiſſe lepram, immundum iu-
¶ Quia non corrigitur.
dicabit, & igne comburet, eò q k
infuſa ſit † in ſuperficie ueſtimen
ti, uel per totum lepra. Sinau- l
¶ Incerta. ſ. & dubia lepra.
tem obſcurior fuerit locus le-
præ poſtquam ueſtis eſt lota,
¶ A Veſtimento virtutis ſolidæ.
f abrumpet eum, & à ſolido diui- m
a ¶ Poſt ablutionem & pœnitentiam.
¶ Veſtimentis, ſtamine, & alijs prædictis.
det. Quòd ſi ultrà apparuẽrit † in
his locis quæ prius immacula-
g ta erant, lepra uolatilis & ua-
¶ Gehennæ.
ga, debet igne comburi. Si
a ¶ Semel enim mundatus iterum vult lauari, vt videatur mundari.
ceſſauerit, lauãbit ⁎ ea quæ pu-

☙ a ¶ Habebit veſtimenta diſſuta. i. in lateribus aperta, & e-
C tiam in ſuperiori parte circa ſcapulas, vt de facile poſſit indui & exui
Diuiſio abſq́ꝫ lęſione. Secundò q̃tùm ad caput, cũ diciť: Caput nudũ. Ter-
tiò q̃tùm ad os, cũ diciť: Os veſte contectum. Et ad quid iſta fiant,
oſtendiť cùm diciť: c ¶ Contaminatũ ac ſor. &c. omni tẽpo-
re &c. i. per p̃dicta apparebit manifeſtè oi-
bus ipſum eſſe leproſum: ac ſi hoc voce cla
maret, vt ſic q̃libet poſſit vitare ip̃m. Quar
tò q̃tũ ad locũ, cũ diciť: d ¶ Solus habi-
tabit extra caſtra. Erant aũt in exercitu
Hebręorũ tria caſtra. caſtra deitatis. ſ. atriũ
in quo erat tabernaculũ, & hoc erat in me-
dio exercit⁹, vt patet Num. ij. & caſtra Leui
tarũ, q̃ erãt circa tabernaculũ: & caſtra po-
puli, q̃ erãt extra circũitũ Leuitarũ. Lepro-
ſus aũt eijciebatur ab oibus iſtis caſtris. Sciẽ
dũ tñ q hęc dictio ſolus, non excludit ſocie
tatẽ leproſorũ, ſed ſanorũ. e ¶ Veſtis la-
nea. Hîc agiť de lepra in veſte, & primò po
nit caſum certũ, cũ diciť: g ¶ Si alba vel
rufa macula fuerit infecta. Et hoc no-
tabiliter diſcrepante ab alio colore nõ ex ali
quo ſupeffuſo â caſu, ſed ex hoc q talis ma-
cula pcedit ex materia veſtis. & hoc notať
p hoc qď p̃ponitur: f ¶ In ſtamine &c.
Diciť aũt ſtamen ip̃a tela. ſubtegmen aũt eſt
ipſa trama q̃ intexiť. Si poſt ſeptẽ dies reclu
ſiõis inueniť creuiſſe talis macula, lepra iudi
cať, q̃a infectiua eſt, & corroſiua, & veſtis eſt
cõburẽda. Cõſequenter poniť caſus dubi⁹,
cũ diciť: h ¶ Quod ſi eã vi. &c. i. illã par
tẽ in qua eſt lepra, & accipitur hîc ſicut & in
alijs locis frequenter lepra p ſigno leprę, vt
patet intuẽti textũ. i ¶ Et cũ viderit &c.
Ex quo patet, q oriebatur ex interioribus,
& nõ ab exteriorib⁹, ex quo p lotionẽ ma-
cula nõ receſſit. k ¶ Eo q infuſa ſit in ſu D
perficie &c. Iſte textus videť eſſe corrupt⁹
vel per ſcriptores, vel per aliam viam: quia
manifeſtè patet ex pręcedenti litera, q loqui
tur de lepra, que videtur eſſe in parte veſti
menti & nõ in toto. vñ & immediatè diciť:
Nec tamen creuiſſe leprã, quia poſt lotionẽ
partis, in qua videbatur lepra, nõ creuit vl-
trâ extendẽdo ſe ad alias partes: vnde in He
bręo ſic habetur: Eo q cauata ſit in caluicio
ſuo, vel feneſtra ſua. & accipitur hîc cauatio
pro infectione leprę, quia eſt corroſiua, vt
ſ. dictũ eſt. Caluiciũ verò accipitur pro ve
tuſtate, & feneſtra pro nouitate. loquitur
enim ſcriptura metaphoricè de lepra veſtis
ſ. per ſimilitudinem leprę hominis, quæ eſt
in caluicio: quia feneſtra dicit principium,
vel inchoationem caluicij: quia quando ho
mo incipit decaluari, diciť habere feneſtras,
vel feneſtrã in capillis. Caluiciũ aũt dicitur
perfectio vel finis fluxus capillorũ. Per hãc
ergo ſimilitudinẽ intelligiť, q ſi talis macu-
la appareat in veſte, ſ. prope nouitatem ſuã
vel in vetuſtate, iudicanda eſt leproſa, & de-
bet comburi. l ¶ Si autem obſcu-
rior fuerit locus leprę: id eſt magis du-
bius: ſecũdum qď dicit glo. m ¶ Abrum
pet eum: ſcilicet locum in quo eſt macu-
la, & faciet quod ſequitur. & patet litera.
☙ Iſta eſt lex
⁎ a ¶ Habebit veſti. diſſu. ſignificať q Moraliter
hęretic⁹ ſcindit fidei vnitatẽ, p hoc qď ſub-
diť: b ¶ Os veſte cõ. ſignificať q hęreti- † veſte vel
c⁹ docere phibeť. Lepra verò veſtis ſignifi ſtamine vel
cat exteriora ſignaa hęreſis, qnibus hęretici ĩ ſubtegmi-
vnius ſectę, mutuò ſe cognoſcũt, & ab alijs vel in oi ve
ignoranť, ne in ſuis maleficijs capianť. Per le ſte pellicea
prã dom⁹ ſignificať loc⁹ occult⁹, ĩ quo cõue florens eſt
niũt hęreſiarchę cũdiſcipulis, ſuis ad ſimpli-
ces ſubuertẽdũ: & talis: & talis, loc⁹ cũ eccle-
ſię notificat⁹ fuerit, eſt totaliter ſubuertẽd⁹.

E Moralit. que nos in alijs tenuit.Sũt em̃ q̃ carnali immunditię ſubiecti ad ſe redeũt,reatũ agnoſcũt,& cũ ſe correxerint,de bono caſtitatis eleuã tur,& quos immũditia operis tenebat in corpore,immunditia elationis tenet in mẽte.Lepra ergo volatilis nõ plenè veſtimentũ deſeruit,ſed locũ mutauit.Veſtimentum verò eccleſię quiſq; fidelis.Sic qui de diuitijs ſuperbit correctus paupib⁹ omnia diſtribuit,ſed inde in corde elationẽ ſumit, & lepra volatilis locum mutauit. Alius ſępè immoderatis verbis & ineptæ lętitię deditus,à predicatore corripitur:& dum vult eſſe grauis & immoderatè à gaudio conſtringitur,iracundus efficitur. Vitiũ ergo ineptæ lętitiæ per immoderatam continentiam ad iracundiæ vitium tranſit.

Nicolaus de Lyra.

*mũda iudicari debeat,vel im munda

a ❡Iſta eſt lex.Hîc ponitur recapitulatio breuis p̃cedentium,& patet litera.

❡In ca.xiij.vbi dicitur in poſtilla:Vnde in Hebręo ſic habetur.

ADDITIO.

In Hebræo in hoc loco non fit mentio de feneſtra,ſed ſic dicitur:eò ꝙ cauata ſit in caluicio ſuo vel in recaluicio.& eſt ſenſus,q̃a ſicut hõ cuius capilli fluũt à p̃te anteriori, dicit̃ caluus ſic ſi capilli fluũt à parte poſteriori,dicit̃ recaluaſter .i.retrò caluus. vnde & ſimili modo in lepra veſtis accipit̃ ꝓ caluatio & recaluatio prout lepra cõtingit in facie veſtis vel in dorſo eius.Et videtur hęc diſtĩctio magis propria q̃tùm ad hoc &c.

¶Secunda pœnitentia.

ra ſunt ſecundo, & mundaue runt. Iſta eſt lex lepræ ueſti a menti lanei & linei, ſtaminis atque ſubtegminis,omniſq; ſuppellectilis pelliceæ, quomodo †mundari debeat uel contaminari.

Cap. XIIII.

a Locutuſq; eſt do b

¶Solum.

minus ad Moyſen, dicens: Hic

¶Simpliciter.

eſt ritus leproſi quando mundandus eſt. †Addu c

¶Chriſtum.

a ¶Chriſtus ad nos venit qui eramus extra caſtra.

cetur ad ſacerdotem,q̃ui egreſſus d è caſtris, cùm inuenerit lepram e

a ¶Nos.ſ.mundatos ab errore .i.paratos mundari.

eſſe mundãtam, præcipiet ei qui

b purificatur,ut offerat ꝓ ſe†duos f

c paſſeres uiuos quos ueſci lici g

a ¶Incorruptam mentem & ſtabilem fidem.

d tum eſt, & lignum cẽdrinum, h

¶Orationem ſanctorum.

e f uermiculúmque & hyſſopum: i k

¶Quod.ſ.paſſibile eſt,& occidi poteſt.

Et unum ex paſſeribus immo l

¶Pro nobis qui de luto facti.

g lari iubebit in uaſe fictili ſuper m aquas uiuentes, alium autem ui n

¶Martyrio.

uum cum ligno cedrino,& cocco

h & hyſſopo tinget in ſanguine o paſſeris immolati: quo aſperget p

i illum,qui mundãdus eſt ſepties,

GLO.ORDI.

Cap. XIIII.

F Locutuſq; eſt.Eſi.Quia maculas inter virtutes ſuborientes purificare docuit, quõ leproſus curetur,ſubiungit.vbi oſtendit quia de lepra aię ſuperius egit. Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen.

Allegoricè Nota q̃a ſoli Moyſi non etiã Aaron,q̃ de mundationib⁹ ſunt,loquit̃.p̃cipuè em̃ Chriſtũ ſignificat,qui omnẽ leprã ſolus emundat.Hîc enim nõ de ſpeciali,ſed de generali lepra agit̃.vñ ſimpliciter ait:Hic eſt ritus leproſi:ipſe enim omne peccatum curauit. b ❡Duos paſſeres.diuinitatẽ.ſ.& humanitatẽ Chriſti.Quę mũda,q̃a peccatũ nõ habuit. Et viua,q̃a ex peccato non fuit obnoxia morti. c❡Quos veſci.&c.Quia vbũ

Iohã.6.a.ſ. caro factũ eſt,& niſi manducauerim⁹ carnẽ filij hoîs,nõ babebim⁹ vitã in nobis. d ❡Lignum cedri.Crucẽ quę cõtra oîa fortis,ſicut cedrus fortis & imputribilis. e ❡Vermiculũ.Lxx.Coccinũ,tortũ paſſionem.ſ.quia coccinũ rubeũ eſt, tortũ paſſibilitate & impaſſibilitate cõtextũ. f ❡Hyſſopum.gra

Hiſſopus Pſal.50.b. Roma.6.a. tiã ſpiritusſancti,quę noſtrę emũdatiõi cooperat̃.Vnde:Aſperges me dñe hyſſopo & mũdabor &c. g ❡Super aquas &c.Baptiſmatis.Quicunq; in Chriſto baptizati ſumus, in morte ipſius baptizati ſumus. h ❡Tinget in ſanguine &c.Quia cõprehendunt̃ omia in virtute baptiſmi.Viuẽs paſſer in ſanguine occiſi paſſeris tingit̃,q̃a nõ ĩ hoîs paſſiõe,tm̃ ſed dei & hominis baptizamur. i ❡Septies vt iure purget̃.Pro ſeptiformi ſpiritu,in quo om̃is mũdatio & remiſſio.Vel vt purget̃ anima à ſeptem dęmonibus.

Et dimittet

NIC. DE LY.

Cap. XIIII.

Diuiſio Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens.Hîc conſequenter agitur de leproſi mundatione,& primô oſtenditur q̃d ſit in ea agẽdũ.ſcd'ò agitur de lepra circa domũ,ibi: Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen.Circa primũ oſtendit̃ primò q̃d agendũ ſit prima die purificatiõis leproſi, ſcd'ò q̃d ſeptimo dię,ibi:Et die ſeptima.Tertiò quid octaua ibi:Die octauo. ❡Circa primũ ſciendũ,ꝙ aliquis ꝓpter leprã ſegregatus

Dupliciter quis ſanatã a lepr ab alijs dicebatur aliq̃ñ ſanari dupliciter.Vno modo ſecũdum apparentiam:videlicet quando ſacerdos iudicando eum leproſum fuerat deceptus,quia ſigna per quæ fiebat tale iudicium fallibilia ſunt quan

G ſunt,quando igitur illa ſigna tranſibant & curabantur, dicebatur ſanari à lepra ſecũdũ apparentiã in q̃tum ſanitas prius latens apparebat,quia nõ fuerat leproſus ſecundum veritatẽ.Alio modo dicebatur ſanari ſecũdũ veritatẽ,ſcilicet quãdo iudiciũ ſacerdotis fuerat verum:ſed aliq̃ñ contingebat talem ſanari miraculoſè,aliquando verò virtute naturę,ſi eſt aliqua ſpecies leprę ſic curabilis:& tunc purificabatur leproſus.per quã quidẽ purificationẽ oſtendebat̃ eſſe mũdus.Prima igitur die purificationis fiebat,quod dicitur hîc. c ❡Adducetur ad ſacerdotẽ.nõ ꝙ intraret ad atriũ ſacerdotum,quia adhuc nõ erat ei licitũ ingredi etiã caſtra populi,vt dicetur infrà,ſed ſacerdos exibat aliquantulum extra caſtra,& leproſus veniebat ibi ad eum, & hoc eſt quod dicitur. d ❡Qui egreſſus e caſtris.ſ.ſacerdos,q̃d patet ex litera ſequenti, cùm dicitur: e ❡Cum inuenerit leproſum eſſe mũdum &c. ꝓ ſe,nõ ad locum tabernaculi,ſed ibidem extra caſtra manibus ſacerdotis. f ❡Duos paſſeres vi.&c.Cuius ratio eſt, quia lepra aufert viuacitatẽ ſenſuum,& propter hoc ille qui oſtendebatur mundus,offerebat per oppoſitum paſſeres viuos ſenſibiles & mobiles,ad deſignandum in ſe viuacitatem ſenſuum. g ❡Quos veſci licitum eſt.Hoc dicitur ad differentiã aliquorũ paſſerum exiſtentiũ in terra illa q̃bus nõ erat licitũ veſci,& ſunt alteri⁹ ſpeciei,licet cõueniant in nomine.Vel aliter põt dici,ꝙ hoc dicit̃ ad excludendũ paſſeres eiuſdẽ ſpeciei, quibus nõ erat licitũ veſci propter aliquod accidens ſuperueniens in eis ſicut & animal mundum aliquando erat illicitum ad comedendum ex aliquo caſu contingente. h ❡Et lignum cedrinum.Quia lepra aufert putredinem,& id eo per oppoſitum offerebat lignum cedrinum,quod eſt imputribile: ad deſignandum ꝙ in eo non erat putredo lepræ. i ❡Vermiculum q̃;.i.filum rubei coloris. k ❡Et hyſſopum.Quia lepra aufert viuacitatem coloris,& affert fœtorem carnis; ideo per oppoſitum,filũ rubeum offerebat,quia color rubeus eſt color viuidus.Et hyſſopum,quę eſt herba odorifera,ad deſignandum ꝙ in eo non erat color lepræ neque fœtor. l ❡Et vnum ex paſſeribus immolari iubebit:in vaſe fictili,id eſt terreo. m ❡Super aquas viuentes.Dicunt̃ autem aquæ viuæ,quia habent quodammodo in ſe principium motus,ſicut ſunt aquæ fontium & fluminum ſicut animal dicitur viuũ,quod mouet̃,& hoc fiebat ad deſignandum in eo qui purgabatur,munditiam & viuacitatem:quia aquæ viuentes vtrunq; deſignant. n ❡Alium autem viuum &c. & cocco:id eſt filo rubeo. o Et hyſſopo tinget in ſanguine paſſeris immolati.Fiebat enim quaſi quoddã aſperſorium, cuius manubriũ erat lignũ cedri oblatum,cui alligabãtur hyſſopus & paſſer viuus cũ filo coccineo prædicto, & iſta duo ſic alligata ligno cedrino tingebantur in aqua viua,poſita tamen in vaſe fictili,& cui miſtus erat ſanguis paſſeris immolati. p ❡Quo aſper. &c.ad deſignandum in eo perfectã munditiam,quia perfectio numero

† duas aulculas & infra

H

Aqua viuens

Moraliter Errores hæreticorum

Moraliter. b ❡Locutuſq;. In hoc capitulo agitur de leproſi emundatione,per quam ſignificatur reuerſio ab hæretica prauitate,vbi primô deſcribitur ſacerdotis diligens inquiſitio, cùm dicitur: d ❡Qui egreſſus e caſtris.Per quod deſignatur quòd prælatus debet reuertentem ab hæreſi diligenter examinare de fide & eccleſiaſticis ſacramentis,& ſi inuenerit eum fideliter credentem precipiat ei,vt offerat duos paſſeres viuos &c.per quos intelliguntur corpus & ſpiritus,quos talis reuertens offerre debet domino in obſequiũ fidei.Chriſtianæ,& vn⁹.ſ.ille per quẽ ſignificat̃ corpus, immolari debet per carnis mortificationẽ ſup aquas viuentes. i.baptiſmales.per q̃d ſignificatur ꝙ debet omnem hęreſim abiurare,& alius paſſer per quẽ ſignificat̃ ſpũs,dimitti debet vt liberè volet,per quod ſignificat̃ cæleſtium meditatio, cui reuertens ab hæreſi debet intẽdere de cætero,ſcd'm illud Phil.iij.d. Noſtra aũt cõuerſatio in

*cęlis eſt

Matt.8.a. Marci.d. Luce.5.c. &.17.d.

A ☞ a ❡Et dimittet paſſerem. quia quodamodo tenet ſub contēplatione humani intellectus. b ❡Veſtimenta ſua. opera & ſi quas virtutes habuerit, quia & has peccatū polluit. c ❡Purificatuſq;. verè, ſuperius tamen dictum eſt leprā mūdatam, ſed ſic intelligendū eſt mūdari aptā. d ❡Extra tabernaculū, cōſortiū
1.Cor.5.d. ſanctorū, a quo excludunt peccatores: Vñ cū huiuſmodi nec cibū ſumere. e ❡Capillos, cogitatiōes p ornatum homini vt rationali & multa diſceptanti pbet: ſicut capilli capitis. f ❡Et ſupercilia, quę hoiem contemplatiuum de ſublimibus & diuinioribus conſtituunt, qđ ſu-
Colo.3. b. percili in altioribus ſita ſignicant. g ❡Totiꝰ corporis, etiā verēdarū partiū, vt nulla remaneat veterū cogitationū, vt totꝰ nouus & qſi modò genitus ueterem hominē exuat, nouū induat. Quomodo enim raſis pilis ſuccedunt noui, ſic nouæ cogitationes ad meliora pullulant veteribus raſis. h ❡Die octauo, quo dominus ſurrexit
Gen.32.a. quo leproſus ingreditur caſtra, q̄ patriarcha, Iacob vidit occurrētibus ſibi angelis: vnde locū caſtra dei appellauit. ❡Poſtq̄ prima die, qua egreditur ſacerdos extra caſtra, immolari ad emūdationē leproſi pcepit, octaua die alia ſacrificia ſubſtituit. Hęc enim eādem vim habent quam prima: quia omne tēpus in hebdomadibus terminatur. Octaua ergo & prima eſt: quę ſubſequit. Et notandū, q lepram. i. peccatū ſummopere vitandū oſtendit qđ tā diligēter purgari, præ
Nota cepit. i ❡Agnos immacu. &c. Oïa hęc figurant ſacrificiū ſaluatoris: q p nobis hoſtia fuit. Ex vtroq; ſexu ſacrificium fit, quia vtrūq; ſexū ſaluauit. ❡Hiero. In duobus agnis duo aduentus Chriſti, quibus credendū eſt à lepra peccatorū mūdari. primò eñ venit & paſſus eſt: ſcđò in gloria. vēturꝰ eſt
B k ❡Anniculam. Anniculū in bet eē ſa-
Allegoricè crificiū tanq̄ pfectū. pfecta eñ in prędictis aïalibus annicula ſunt: vnde & tūc generationi apta ſunt. l ❡Et tres de. Qui eñ mundatur ſacrificio vnigeniti: debet fide ſanctæ trinitatis ſignari, tres decimas ſimilæ. i. trinitatē patrē, & filiū, & ſpiritumſanctū habentē in vnaquaq; pſona pfectionē. denarius eñ pfectus eſt. m ❡Similę, vni
Roma.6.a. geniti. Quamuis enim vnigeniti paſſio fuerit, opus tamen eſt totius trinitatis. vnde in nomine patris & filij & ſpiritusſancti baptizamur, dum in mortem Chriſti baptiza-
Lepra multiplex animæ. mur. ❡Iſi. Eſt lepra peccati q̄ ſacrificiorū oblationibꝰ emūdat. i. corde cōtrito & humiliato. Eſt idolatrię q̄ aq̄ baptiſmi diluit. Eſt hęreticorum, qui ſeptē diebus extra caſtra arcentur, vt per ſeptiformis ſpiritus agnitionē purgent. Eſt lepra, q̄ viſu ſacerdotis aufertur. i. per doctrinā. Quę vò omnino mūdari non pōt: eorū eſt q in ſpiritūſanctum peccāt, & nolūt pœnitere & cōſequi veniā. n ❡Olei ſextarium. quia fide intelligitur & agitur vnūquodq; prędictorū. Sextarius nāq; mēſura eſt: nec plus nec minus capietis. qđ eñ plus eſt, effundit, ſi minus eſt, nō eſt ſextarius. Sic fides ad mentis noſtrę mēſurā dat, nec capit plus aut minus q̄ à deo diſtribuit. qđ eñ plus eſt aut minꝰ, extra fidē eſt. ❡Olei ſextarium, pinguem dei miſericordiā & gratiam: & ſi clariſſimam ſanctimoniæ faciem pręferre non valuit, lucernā fidei non extinguat. o ❡Supra extremū. vt auditum muniat & cautum reddat: ne amplius vocē ſerpentis audiat. p ❡Et pedis, vt in cōſpectu dei motio noſtra & via dirigat. his eñ ſupradictis cuſtoditis p ſanguinē agni & fidē eius, quæ nobis per miſericordiā & compaſſionem ipſius donatur intelligibilis lepra fugatur.

☞ Et aſperget

a utiure purgetur, & dimittet paſ- a

a Diuinitatem, impaſſibilem. b Latitudinem contemplationis.

ſerēm uiuum, ut in agrum auo-

Pœnitendo.

b let. Cumq; lauerit homo ueſti- b

a Cogitationes quæ omnes erant immundæ.

menta ſua, radet omnes pilos c

a Lachrymarum vel baptiſmi.

c corporis, & lauabitur āqua: pu- d

rificatuſq; ingredietur caſtra, ita e

a Quia paulatim ad meliora proficitur. b In quo cœnat cum deo, ſicut ſponſa cum ſponſo. Myſteriorum adeptionem.

d duntaxat, ut maneat extra taber

naculum ſuum ſeptem diebus: & f

e die ſeptimo radat capillos capi

a Quæ diſcretionem continet. barba enim inter vtrunq; ſexum diſcretio eſt.

f tis, barbāmq; & ſupercilia, ac

a Pœnitentia non baptiſmo: vnus enim dominus, vna fides, vnum baptiſma. Ephe. iiij. a.

g totius corporis pilos. Et lōtis

h rurſum ueſtibus & corpore, die g

a Vnde: Erit agnus abſq; macula maſculus anniculus. Exod. xij. a.

i octauo aſſumet duos āgnos im- h

k maculatos, & ouem anniculam

l abſque macula, & tres deci-

m mas ſimilę in ſacrificium, quæ

Quia miſericorditer pro nobis paſſus eſt.

conſperſa ſit oleo, & ſeorſum i

Quia fides ex miſericordia dei eſt & gratia. Lxx. cotilam.

n olei ſextarium. Cumq; ſacer-

dos purificans hominem, ſtatue

a Quia ad ingreſſum ſcientiæ dei qui mundatur, adducitur.

rit eum: & hæc omnia corām do

mino in oſtio tabernaculi teſti-

a Chriſtum.

monij, tollet agnūm & offeret k

a Illius cuius aures leproſæ.

eum pro dēlicto, oleiq; ſexta-

rium: Et oblatis ante dominum omnibus, immolabit agnum ubi immolari ſolet hoſtia pro peccato, & holocauſtum, id eſt in loco ſancto. Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto

Verum.

ad ſacerdotem pertinet hoſtia, ſanctaſanctorum eſt. Aſſumēnſque ſacerdos de ſanguine hoſtiæ, quæ immolata eſt

o pro delicto, ponet ſupra ex- l

tremum auriculæ dextræ eius qui mundatur, & ſuper polli-

p ces manus dexteræ & pedis, & de olei ſextario mittet in manum ſuam ſiniſtram, tingēt- que digitum dextrum in eo,

mero ſeptenario deſignatur. a ❡Et dimittet paſſerem viuū, vt in agrum auolet, ad deſignandum, q homo ſic purgatus reſtituebat cohabitatiōi hominum, ſicut paſſer cohabitationi paſſerū. b ❡Cumq; lauerit homo veſtimēta ſua, ad amouendū imaginationē ex quacūq; occaſione immunditię pcedentis. c ❡Radet oēs pilos corporis. Quia lepra eſt corroſiua pilorum. d ❡Et lauabitur aqua, ad amouēdū immūditiā pilorū & aliorū, q̄ poſſent eſſe in corpore. e ❡Purificatuſq; ingredietur caſtra: tunc & non antè. Non caſtra dei ſiue tabernaculum, nec etiam caſtra Leuitarum, ſed caſtra populi tm̄. Ita duntaxat, vt maneat extra tabernaculum ſuum ſeptem diebus, cuius rationem aſſignat Ra. Sa. quia actus matrimonialis erat ſibi interdictus vſq; ad diem octauam, in qua perficiebatur ſua purificatio, & ideo interdictum erat ei ingredi tabernaculum ſuum ad manendum cum vxore ſua. f ❡Et die ſeptimo. Hîc conſequēter oſtēditur, quid agendum erat circa purificationem leproſi die ſeptima. Et patet litera ex prędictis. Iſta autem quæ dicta ſunt de purificatione leproſi, fiebant in purificatione tam paupe- Diuiſio
ris quàm diuitis. g ❡Die octauo. Hîc conſequenter oſtendit quid erat agendum die octaua, in qua pficiebatur purificatio leproſi. & in hoc differebāt diues & pauper. Et ideo primò oſtendit, quid tenebant facere diuites; ſecundò quid pauperes, cū dicit: Quòd ſi pauper eſt. Circa primū deſcribit oblatio diuitis, cùm dicitur: h ❡Aſſumet duos agnos &c. Et patet litera ex ſupradictis de ſacrificijs vſq; ibi: i ❡Et ſeorſum olei ſextariū. i. abſq; oleo qđ ponebat in cōſperſione ſeu piſtatione ſimilę. Dicūt autem aliqui qui diligentius con-
ſiderauerunt dicta Iſidori, q ſectarius in li- Sextarius
quidis de quo eſt hîc ſermo, continet duas D
drachmas, q̄ valēt quaſi quartā partē quartæ Pariſienſis, & ſecundum hoc ſextarius erat valde paruus. Addebatur autem oleū in ſacrificio, ad deſignandum ſanationem illius qui purificabatur: tum quia oleum habet vim ſanatiuam puſtularū & apoſtematum in corpore: tū quia oleū in ſcriptura ſignificat diuinam gratiam, ſeu miſericordiam per quam leproſus aliquando ſanabatur miraculosè, vt ſuprà dictum eſt. k ❡Tollet agnum & offeret eum pro delicto. Quia plaga leprę frequenter infligitur homini pro peccato, ſicut patet de Maria ſorore Moyſi. Nume. xij. & de Ozia rege Iuda. iiij. Re. xv. & ij. Paral. xxv. Aſſumenſq; ſacerdos de ſanguine. Sequit: l ❡Ponet ſupra extremum auri. &c. quia in iſtis partibus dinoſcitur lepra.

Et aſperget

cœlis eſt. c ❡Radet omnes pilos corporis ſui, & lauabitur aqua. Per
hāc rationem ſignificatur reſecatio omniū Moralit
circūſtantiarum hæreſis. Per lotionem verò corporis & veſtium, pura & perfecta confeſſio deſignatur. h ❡Aſſumet duos agnos immaculatos, & ouem &c. Per ouem anniculam ſignificatur intelligentia, quæ pro peccato pręcedenti debet in obſequium dei captiuari. Per duos agnos intelliguntur voluntas & memoria: quia voluntas offerri debet in holocauſtum p incēdiū charitatis, & memoria recedendo gratāter beneficia diuinæ largitatis. Debet etiā offerre ſimilā, quę eſt farina tritici purgatiſſima: propter quod ſignificat puritatem conſciētię, & oleū qđ ſignificat opera miſericordiæ. l ❡Ponetq; ſupra extremum auriculæ &c. Per hoc q ſa

a ℭEt aſperget &c. Pręſumit
E em̃ talis ſacerdos apud deũ, qm̃ mũ
Septenari⁹ numerus dare & dimittere peccata potuerit. vñ ſepties aſpergit, qa numer⁹ eſt remiſſiõis & gratię. b ℭQđ aũt &c. Vt fides ſacerdotis in operibus oſtẽdat. Nõ enim aliter vim ſuã exerit, niſi manu aſſumpta. i. actione cõfirmata & ſignata. Mittit autem oleũ
2. Coro. c. in ſiniſtram manũ, & intigit digitũ dextrũ in oleo: vt ꝑ arma iuſtitiæ à dextris & ſiniſtris conuerſeť, ꝑ gloriã & ignobilitatẽ, ꝑ infamiã & bonã famã. c ℭEt faciet ſa. &c. ꝑ ea quæ dicta ſunt de delictis, pñt ea quæ pro peccato ſunt conijci, vicina enim ſunt & communia tãq̃ in
Allegoricè cõi materia. d ℭHolocauſtũ &c. Chriſti ſacrificiũ prius nos à delictis & à peccatis mũdat, & tũc noſtrum cõficiť holocauſtũ. Cũ em̃ intelligibi emũdatione corpus noſtrũ & aiam ſanctificãtes facti ſumus ſpũales, tũc digni ad aſcenſionẽ altaris efficimur tũc enim plenã emũdationẽ accipimus, nec alia indigemus. Sunt nanq̃ emũdationũ ꝓfectus. q̃dam enim à pollutiõe leprę liberat; alia inducit in caſtra: alia pleniſſimè mundatos ad altare pręſentat. e ℭQuod ſi
†5. 5. b. & 12. d. pauper eſt & nõ poteſt man⁹ eius &c. Hiero. Hoc eſt, ſi diuitias cęleſtium chariſmatũ nõ habet. verbi gratia: Si virginitatẽ ſeruare nõ valuit, thorũ cuſtodiat immaculatũ; ſi martyrij nõ potuit reportare tropheum, ſe ſaltẽ ſeruet inuictum.
Paupertas excuſatur ℭQuod ſi pauper eſt &c. Mirabiliter condeſcendit & veniam tribuens paupertati, cõgrua pauperi ſacrificia pręcipit, ne obſtupeſcat ſi maiora viribus ſacrificia exigantur. Qui tñ nõ habet panẽ aut pecuniã; vnde emat agnum aut colũbam aut
F turturẽ: Ad ſpiritualia ergo horum occaſione vocamur, vt leprã, malitiam, pœnitẽtiã, emũdationẽ intelligam⁹. Pœnitẽtię ſunt opera neceſſa
Lucę. 3. b. ria, q̃ valeãt delere peccata. vñ: Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Sũt autẽ plures q nõ poſſunt ſoluere qđ exigit diſtrictio pœnitẽtię. Exigit em̃ orationẽ aſſiduã, eleemoſynã, vigilias, ſacrũ ieiuniũ & vt poſſit di
Pſal. 41. a. cere, Factæ ſunt lachrymę meę pa-
Pſal. 6. b. nes die ac nocte: Et, Lauabo ꝑ ſingu
Pſal. 101. b. las noctes lectũ meum: la. m. &c. Et:
✱ſacerdotis Quia cinerẽ tanq̃ panẽ mãdu. &c. Ignoſcit his qui volunt, ſed non poſ
Moraliť ſunt aliã viã pœnitẽtię. i. alia ſacrificiorũ genera exquirit. f ℭPonet ſuper extremũ auriculæ dextræ illius qui &c. Origene. Vides q̃ño vltimę & ſummę purificatiõis eſt aurem purificari, vt pur⁹ & mũdus ſeruetur auditus. Et manũ dextrã, vt mũda ſint oꝑa nullis ſordib⁹ admiſta. Et pedes vt ad opus bonũ tantummodo dirigantur, nec vltra lapſum iuuẽtutis incurrãt. Septies reſpergit ſacerdos contra dominũ ex oleo. poſt oia em̃ quę ꝓ purifica
† ſi dedero plagam tione celebrata ſunt, poſtq̃ conuerſus & recõciliatus eſt deo. poſt immolatas hoſtias ordis erat: vt virtus in eũ ſeptemplicis ſpiritus intraret,
Pſal. 50. c. ſecũdũ illud: Redde mihi lætitiam
Luc. 11. a ſalutaris tui, & ſpũ prin. cõ. &c. Vel quoniam

a b & aſperget ſepties coram domino. Quod a
ℭSicut ſupra dictum eſt.
autem reliquum eſt olei in læua manu, fundet ſuper extremum auriculæ dextræ eius b
qui mundatur: & ſuper pollices manus ac pedis dextri, & ſuper ſanguinem, qui fuſus c
a ℭIn capite totum corpus ſignificat, & Chriſtum deum, qui mundatus eſt hac vnctione oſtendit.
eſt pro delicto, & ſuper caput eius. † Rogabitq́ pro eo ſacerdos coram domino, d
c & faciet ſacrificium pro peccato. Tunc im
d molabit holocauſtum, & ponet illud in altari cum libamentis ſuis, & homo ritè mun- e f g
a ℭDebilis corporè vel animo.
b ℭCum velit: quia vel ſenex vel infirmus.
e dabitur. Quòd ſi pauper eſt, & non poteſt h
a ℭSacrificia diſtrictæ pœnitentiæ apta.
manus eius inuenire quæ dicta ſunt, ſumet
a ℭOportet enim pœnitentem ante omnia benignum eſſe.
agnum pro delicto ad oblationem, † ut ro-
a ℭQui a malis abſtinet decimam partem ſimilæ conſperſæ oleo facile habet.
ℭChriſti theologiam, qui miſericorditer noſtræ contemperatus eſt carni.
get pro eo ſacerdos, decimamq́ partem ſimilæ conſperſæ oleo in ſacrificium, & olei
a ℭFidem. b ℭHæc facile reperiuntur. c ℭContinẽtiam.
d ℭLegis meditationem: hæc & corpus & animam a terrenis retrahunt operibus. ſicut ea quę in diſtricta pœnitentia aguntur, vnde pro illis inducuntur.
ſextarium, † duóſque turtures, ſiue duos pullos columbæ, quorum ſit unus pro peccato, & alter in holocauſtum. Offeretque ea die octauo purificationis ſuæ ſacerdoti, ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram domino. Qui ſuſcipiens agnum pro delicto, &
ℭCoram domino.
ſextarium olei, leuabit ſimul: immolatóque
ℭvt ſit mundus auditus.
f agno, de ſanguine eius ponet ſuper extremum auriculæ dextræ illius qui mundatur,
a ℭVt ſint operà munda b ℭNe gradiatur ad malum.
& ſuper pollices manus eius ac pedis dextri. Olei uerò partem mittet in manum † ſuam ſiniſtram, in quo tingens digitum dextræ
a ℭVt recipiat ſpiritumſanctum, vel vt eiiciantur ſeptem dæmonia.
manus, aſperget ſepties coram domino: tangétque extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, & pollices manus ac pedis dextri in loco ſanguinis, qui effuſus eſt pro delicto. Reliquam autem partem olei, quæ eſt in ſiniſtra manu✱, mittet ſuper caput purificati, ut placet pro eo dominũ, & turturẽ, ſiue pullum columbæ offeret, unum pro delicto, & alterum in holocauſtum cum libamentis ſuis. Hoc eſt ſacrificium leproſi, qui habere non poteſt omnia in emundationem
ℭLegem.
ſui. Locutúsque eſt dominus ad Moyſen i
ℭProphetas. ℭQuia hæc ad vtroſque pertinent.
& Aaron dicens: Cùm ingreſſi fueritis ter-
a ℭGentium quæ Abrahæ promiſſæ ſunt, ſecundum illud Geñ. xvij. a. Patrem multarum gentium poſui te.
b ℭPrædicantibus legem & prophetias, ſicut apoſtolis qui docuerunt gentes.
g ram Chanaan, quã ego dabo uobis in poſſeſ
a ℭDomeſticis eccleſiis. ℭ Congregationibus hæreticorum.
ſionẽ † ſi fuerit plaga leprę in ędibus, ibit cuius
a ℭSicut Nypha vel Priſcilla. b ℭPetro vel Paulo qui poſſit iudicare peccata.
eſt dom⁹ nũtiãs ſacerdoti, & dicet: Quaſi pla
a ℭImpiæ doctrinæ. b ℭEccleſia.
ga lepræ uideť mihi eſſe in domo mea. At † ille

qm̃ peccatorũ corda dñs in euan- G
gelio teſtať à ſeptem dęmõibus obſideri. Competenter ſepties añ dñm in purificatione reſpergit: vt expulſio ſeptẽ ſpirituũ malignorũ de purificati corde ſepties excuſſo digitis oleo declareť. Sic ergo conuerſis à
peccato purificatio per omia ſupra Lucę. 15. e.
dicta dať Datur autem donũ gratię
ſpiritus, quę per olei imaginem deſi †expiabitq́
gnať, vt nõ ſolũ purgationẽ conſe- eum
quať q cõuertiť à peccato, ſed ſancto ſpũ repletus priorẽ ſtolã & anulũ re
cipiat: & ꝑ oia patri filius reparetur. Myſticè
g ℭChanaan. Eſi. Terra Chana- Geñ. 17. b.
nęorũ Abrahę ꝓmiſſa eſt, quã poſſidebãt ſeptẽ gẽtes immũdos ſpirit⁹ ſi
gnificãtes. De qbus diciť: Aſſumit Luc. 11. c.
alios ſeptẽ ſpũs neqores ſe & inhabi. ibi. Poſſident terram Abrahę gẽtes quæ erãt ei ꝓmiſſę, cui dictũ eſt,
Patrẽ multarum gentium poſui te. † vt expiet
ℭQuãdo ergo cum

Nico. de lyra.

a ℭEt aſperget ſept. coram domino. i. contra altare holocauſti in quo immolabatur domino. b ℭ Fũdet ſuper extremum auri &c. Exponať ſicut ſuprà dictũ eſt de poſitione ſanguinis in partibus illis. c ℭEt ſup ſanguinẽ. id eſt in eiſdem locis in quibus iam poſuerat ſanguinẽ. d ℭ Et ſuper caput eius. Quia ſupradictum eſt de leproſo, q̄ debebat habere caput nudũ vt appareret leproſus oĩbus.
& iõ hîc vngiť caput ei⁹ oleo, vt deſi H
gneť perfectè mũdus. e ℭ Tunc immolabit holocauſtum. quod totũ incendebatur. f ℭ Et ponet illud in altari: ſcilicet holocauſtorum, quia ibi cremabatur.
g ℭCum libamentis ſuis: id eſt
cum illis quæ ſimul cremabantur in †ſacerdotis
liquidis, ſecundum quod determinatur, Numeri. xv. h ℭQuod ſi pauper eſt. Hîc conſequenter agitur de oblatione pauperis in purificatiõe ſua à lepra. Et patet litera ex his quæ dicta ſunt ſuprà i ℭLocutuſque eſt dom. Hîc agitur conſequenter de lepra domus, & ponitur vltimò quantũ ad ea quæ pertinent ad lepram, quia lepram hominis & veſtis habebant ſacerdotes diſcernere, cùm adhuc eſſent in deſerto, ſed circa lepram domus nõ habebant officium ſuum exerce-
re, donec
✱cerdos tangere debet auriculam Moraliter
eius qui mundatur, & pollices manus & pedes dextri, ſignificatur q̄ reuertens ab hęreſi debet de cętero obediens eſſe eccleſię, eius mandata audiendo, quod ſignificatur per tactum auris & opere adimplendo, quod ſignificatur per tactum manus, quę eſt organum organorum, vt dicitur. iij. de Anima. & quod procedat de bono in melius, ſecundum illud Pſalmo. lxxxiij. b. Ibunt de virtute in virtutem, & videbitur deus deorum in Sion. Et talis proceſſus de bono in melius
per tactum pedis ſignificatur. †ſacerdos

A Qñ ergo Moyſes & Aarõ.i.lex & ꝓphetę ingrediunẗ inter gentes,expellit deus per eos Chananæos intelligibiles, & dat eis deus terrã in hęreditatẽ,vt ibi regnet lex & ꝓphetia,& q̄ p̄dicãt ea.Tũc vadit cuiꝰ domus eſt & nũtiat ſacerdoti,qa lepra videẗ eẽ in domo ſua.Tales domꝰ ſũt domeſticæ eccľię ſingulorũ.vñ

Roma.16.a Paulus:Salutate Priſcillã & Aquilã & domeſticã eorũ eccleſiam.

* ſacerdos Vadit ergo ad ſacerdotem,qui diſcretionis habet iudicium. Aliqñ enim ſacerdos nõ eſt,cuius domus eſt,qď ibi patet.Sa

Col.4.d. lutate Nymphã & domeſticam eiꝰ eccleſiam. a ℭExtra ciuitatẽ.nõ tm̃ extra domum,quia de vniuerſali eccleſia ſunt eijciẽdi,q̃ eſt ciuitas dei viui.

† in locum immundũ. Domum radere b ℭDomum autem &c.Domum radunt qui ſcripturas intelligunt & diſcernũt,& quod doloſè fuſcatũ eſt nouacula dijudicatiõis radunt. c ℭLapideſq̧ alios.Dogmata veritatis.de q̄bus dicitur.Lapides viui voluũtur

Zach.9.d. ſuper terram.& alibi:Quicũq̧

1.Cor.3.c. ędificauerit ſuper fundamẽtũ aurũ & argentũ &c. d ℭReuerſam lepram & parie.&c.i.ſi eiectis prauis dogmatibus, & expoſitiõe ſubtili rurſus impietatis doctrina inueniaẗ aſperſa.

Myſticè e ℭQuod ſi intro.&c.Memẽto quę legeris in mundatiõe leproſi.Manifeſtè enim apparet quia eccleſiã hęreticorũ exprimit:q contra diſpẽſationẽ incar

B nationis Chriſti agit:& ideo ad

† in locum immundũ domũ mundandam talia ſacrificiã adijcit,in quibus myſteria carnis & paſſionis Chriſti poſſint exprimi,& peccata in ſe cõmiſſa ſanari. f ℭIſta eſt lex. quia latè leges leprę expoſuit,neceſſariò recapitulauit,prius genus:deinde partes exponit.

g ℭLeprę.impiæ doctrinę,quę cõtingit etiã laicis,ideo additum eſt:Vir aut mulier in quo fuerit plaga lepræ &c.Si enim ſacerdotes tãtũ intellexiſſet,mulierem non addidiſſet.Poſt hæc leprã quæ eſt in virtutibus poſuit,hæc enim ſunt animę veſtimenta.Inde quæ eſt.ſ.in eccleſię doctoribus: qui ſunt parietes domus. Tandẽ cicatricis & erumpenitũ papularum memoriã facit:lepram verã deſcribens eã.ſ.q̃ eſt in peccatis vel in dubijs vel manifeſtis.

a ℭId eſt recedanẗ quï in domo erant,& ſe a malo illo immunes oſtendant,ne participes pœnę fiant.hoc eſt enim quod ait,ne immuda fiant omnia q̃ in domo ſunt.

præcipiet,ut efferantur uniuerſa de domo, priuſq̧

ingrediatur eam,& uideat utrum leproſa ſit,ne im a

munda fiant omnia quæ in domo ſunt. Intrabitq̧

poſtea ut conſideret domus lepram. Et cùm uide b

a ℭDiuerſis ordinibus quibus eccleſia ſuſtentatur.vnde Iacobus & Iohannes & Cephas columnæ dicuntur eccleſiæ,tanquam miniſtri ſacrorum & doctores.

b ℭOpinionem ſcilicet miniſtrorum vileſcentem,& ex peccato humiliorẽ. c ℭLxx.virore.i.uana gloria,quæ quaſi herba citò vaneſcit.

rit in parietibus illius quaſi uallículas pallore ſiue

rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua,

egredietur * oſtium domus, & ſtatim claudet eam c

a ℭModerata increpatione corrigens,vt pœnitens veniam mereatur, & abſoluatur.ſeptenarius enim veniam in ſeptiformi ſpiritu ſignificat.

ſeptem diebus,reuerſuſq̧ die ſeptimo conſiderabit

a ℭDogmata impietatis.

eam. Si inuenerit creuiſſe lepram,iubebit erui lapi d

a des in quibus lepra eſt, & proijciet eos extra ciuita e

a ℭInter hæreticos,qui omnia impietatis opera vel dogmata recipiunt.

b tem † in loco immundo, domum autem ipſam radi

a ℭParticularem doctrinam.

ℭReliquias vt nihil omnino remaneat.

intrinſecus per circumitum, & ſpargi puluerem ra

a ℭGeneralem eccleſiam. b ℭInter hæreticos tanquam immunda & ab immundis inuecta.

c ſuræ extra urbem in locum immundum, lapideſq̧

a ℭExpoſitione,quæ legem exprimit.

alios reponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio f

liniri domum. Si autem poſtquam eruti ſunt lapi

des, & puluis elatus, & alia terra lita, ingreſſus ſacer

a ℭNon auditu ſed inſpectione cognoſcens.

b ℭMiniſtrorum ordines.

d dos uiderit reuerſam lepram, & parietes aſperſos

a ℭOdiui eccleſiam malignantium.Pſal.xx.b.

maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus.

a ℭNon tantum condemnabunt dogmata,ſed ipſos autores.

b ℭQuorum doctrina conſtitit impia eccleſia.

Quam ſtatim deſtruent, & lapides eius ac ligna,

a ℭCiuitatem ſanctam Hieruſalem.

atque uniuerſum puluerem proijcient extra oppi

a ℭHæreticorum. b ℭIn quibuſlibet communicans.

c ℭConuenticulum hæreticorum.

dum † in loco immundo. Qui intrauerit domum,

a ℭQuæ pœnæ ſubiecta eſt. b ℭPœnitentiam.

ℭAd veſperum demorabitur fletus.

quando clauſa eſt, immundus erit uſq̧ ad ueſperũ,

a ℭIn tali doctrina requieuerit. b ℭPanem luctus. ℭMyſteria deſtructę eccleſię.

c ℭPœnitentia vel baptiſmo.

& qui dormierit in ea & comederit quippiam, laua g

ℭOpera.

e bit ueſtimenta ſua. Quòd ſi introiens ſacerdos ui h

derit lepram non creuiſſe in domo, poſtq̧ denuo

lita fuerit, purificabit eã reddita ſanitate. Et in puri

ficatione eius ſumet duos paſſeres, lignumq̧ cedri

num, & uermiculum, atque hyſſopum: & immola

to uno paſſere in uaſe fictili ſuper aquas uiuas, tol

let lignum cedrinum, & hyſſopum, & coccum, &

paſſerem uiuum, & intinget omnia in ſanguine paſ

ſeris immolati, atque in aquis uiuentibus, & aſper

get domum ſepties, purificabitque eam tam in ſan

guine paſſeris quàm in aquis uiuentibus, & in paſſe

re uiuo, lignóque cedrino, & hyſſopo, atque uermi

culo. Cumq̧ dimiſerit paſſerem auolare in agrum

Recapitulatio.

f liberè, † orabit pro domo, & iure mundabitur. Iſta

ℭGenus præponit. a ℭImpiæ doctrinæ quæ peior eſt omnibus. b ℭVirtutum.

g eſt lex omnis lepræ & percuſſuræ, lepræ ueſtium,

a ℭEccleſiarum.

& domorum, cicatricis & erumpentium papula i

rum, lucentis maculæ, & in uarias ſpecies colori

a ℭQuando ignoranter peccatur.vnde Iohan.ix.b.Si cæci eſſetis,peccatum non haberetis.

bus immutatis, ut poſſit ſcire, quo tempore mun

ℭQuando ſcienter peccatur.

dum quid uel immundum ſit.

Nicolaus de Lyra.

expiabit domum —re,donec veniſſent ad terrã promiſſionis,& hoc notatur in textu cùm dicitur:Cumq̧ ingreſſi fueritis terram Chanaan &c. Sciendũ autem,ꝙ ꝓpriè loquẽdo lepra non poteſt eſſe in domo,quia ſolũ animal eſt ſuſceptiuum ſanitatis & infirmitatis ſed aliqua corruptio exiſtens in domo dicitur lepra ſimilitudinariè,inquantum poteſt habitãtes in ea inficere,& talis domus quando

C quando erat corruptio perſeuerans iubetur hîc dirui duplici de cauſa. vna eſt ne inficeret habitantes,vt dictum eſt.Alia,qa in talibus domibus aliqui Gentiles idola colebãt & inuocationes dæmonum exercebant,ne filij Iſrael qui erãt ad idolatriam & ad tales ſupſtitiões proni,ad conſimilia declinarent.

Diuiſio ℭCirca igiẗ leprã domus,primò agiẗ de eius iudicio & diſcretione:ſcď ò de eius purificatiõe,ibi:Quòd ſi introiens.Circa primum oſtẽdiẗ,quid dñs domus debebat facere,cùm dicitur:Ibit cuius eſt domus nuntians ſacerdoti &c. Et quid ſacerdos debebat facere,cùm dicitur:At ille pręcipiet, vt efferantur vni &c.cuius cauſa ſubditur: a ℭNe immunda fiant &c.Quia ſi domꝰ iudicaretur leproſa per ſacerdotem,omnia quę eſſent in domo tp̃e ſui iudicij eſſent facta imũda. b ℭEt cum vide.in pa.&c. Quia talia ſunt ſigna corruptionis corroſiuæ & infectiuę. c ℭClaudet eã &c.Quia ꝑ talẽ clauſionẽ citiꝰ apparet corruptio eò ꝙ nullus ibi habitat. vñ & domꝰ nõ habitatę citiꝰ peiorantur. d ℭSi inuenerit cre.lepr.&c.notabiliter intenſiuè vel extenſiuè. e ℭIubebit erui lapides,in quibꝰ ſunt maculæ,ad videndum ſi corruptio poſſit amoueri cum minori detrimento domus. f ℭEt

D luto alio li.do.i.alio cemẽto. g ℭQui dormier.&c.Ille enim qui dormierit in tali domo vľ comederit,magis põt inſici,ꝙ ille q ſolũ ingrediẗ. & iõ ingrediens nõ indigebat veſtiũ lotiõe,ſed ſolũ erat immũdus vſq̧ ad veſperam,& ſic purgabatur ſolo trãſitu tp̃is.Cętera patent. h ℭQuod ſi introiẽs ſacer. Hîc agiẗ de lepræ domus purificatiõe,& patet ſnĩa ex his q̃ dicta ſunt de purificatione hoĩs. Conſequenter recapitulat breuiter quę dicta ſunt,cũ diciẗ:Iſta eſt lex leprę.Sequitur: i ℭEt erumpentiũ papu. Papulæ ſunt vlcera minuta in cute naſcẽtia quę dolorẽ & ſcabiẽ afferũt. Cætera patent ex ſupradictis.

ℭIn capitulo.xiiij.vbi diciẗ in poſtilla:Sciendum autem ꝙ ꝓpriè loquendo.

ADDITIO

Licet ſolũ animal eſt ſuſceptiuũ ſanitatis vel infirmitatis, tamen cibꝰ diciẗ ſanꝰ vľ medicina ſana, inq̄tũ ſanitatẽ cõſeruat vľ efficit & talis modꝰ dicẽdi non eſt metaphoricꝰ ſeu ſimilitudinariꝰ,qa ſanitas q̃ ſignificatur ꝑ cibũ ſanũ vel medicinã ſanam,eſt vera ſanitas animalis q̃ a p̄dictis cauſaẗ.& iõ cũ diciẗ:Domus lepræ non ſimilitudinariè dicitur,ſed effectiuè,quia cauſat lepram in his qui in ea habitant, ſi ſint ad hoc diſpoſiti &c.

E *Replica* Correctorij contra Burgeñ.In ca.xiiij.vbi poſtillator dicit domū īpropriè dici leproſam, qa ꝓpriè ſolū viuū qđ eſt ſuſceptiuū ſanitatis & īfirmitatis.Burgeñ.p̄ ęquiuocationē putat hoc bene dictum impedire, dicens cibū vł medicinā dici ſanā.Ad qđ rñdeo, ꝙ poſtillator loquiꝰ de ſanitate formaliter inhęrente,& ſic nihil ꝓp'iè eſt ſuſceptiuū ſanitatis & eiꝰ cōtrarij,niſi viuū aīal.Cibꝰ aūt & medicina,& ſi ſint cauſatiua ſanitatis,nō tamē ſuſceptiua dicuntur Dicunꝰ igiꝰ ſanè ęquiuocè,ꝑut oēs & philoſophi & theologi teſtantur.Dicens igitur cibū ſanū,dicit eadē ratione ſolem calidū,ſed patet quòd ſecūdum non eſt propriū,cum corpa cęleſtia nō ſint capacia taliū impreſſionū: igiꝰ primū etiā erit ſecundū ſimilitudinē.Et videtur ad propoſitū de lepra domus accipienda mala qualitas in loco domus exuberans lepręcauſatiua,& ſic locus potius eſt dicēdus leproſus quā domus,& ſic acciperetꝰ continēs pro cōtento,quæ eſt vera metaphora ſecundum logicos & grammaticos.

†.5.diſ.c.1. 43.diſ.c.1. ante finem.

† eius

☞ *GLOS. ORDI.*

Cap. XV.

LOcutusque eſt dn̄s &c. a ℭ Vir qui patitur &c. Eſi.Lxx.Sic:viro viro cui factus fue.&c. Hebraicè etiam איש איש iſch iſch, vir vir,id eſt,qcūꝗ. Quoties aliqd legiſlator duplicat:quātū inde ſollicitus ſit monſtrat: vt nemo illud mandatum prętereat.Sicut ibi:homo hō de filijs Iſrael &c.Notādum autem ꝙ dicit,viro viro,non homini homini.fortitudinē em̄ ſignificat in eo qui legē pręcipit.viri em̄ appellātur pfecti.vnde Salò. Virū autē pfectū qs inueniet?Et Paulus: Donec occurramus in virū perfectū &c. ℭ Grego. Vir qui patiꝰ &c. quid eſt ſermo niſi ſemen?Qui dū ordinatè mittiꝰ, audientis mēs quaſi cōcipiētis vterus ad boni operis prolē fœcundatur.Si importunè defluit, polluēs emittentē, generādi perdit virtutē. Semē incōpetēter fluens corporis mēbra inquinat,cū ſermo per, quē in audiētibus naſci ſcientia debuit,ſi inordinatè prodeat etiam quæ rectè ſenſerit,fœdat.Immūdus eſt ergo qui hūc fluxum patiꝰ,quia multiloquio inquinatur. Vnde Paulus diſcipulo dicturus importunè ꝓmiſit oportunè,dicēs:Inſta oportunè importunè.Quod autē dicit :Tunc iudicabitur huic vitio ſubiacere &c. tūc ſ.ꝓbabiꝰ immūdicię fluxꝰ ſemīs.i. nociuæ doctrinę ſubiacere,cū frequētiꝰ prauitatis ſenſus & ſupfluæ verborū effuſiōi operā dederit,quò magis tēporalē gl'iam qrat, quā ꝑpetuę mercedis fructū.ℭ Eſicius. Quia multę ſpēs ſunt prauę doctrinę: cū legiſlator alios ī ſanatiōe lepręalios īdifferētia ciborū ſignificaſſet,alios qui ex īpudētia docēt,p hoc mādatū exponit. Sunt em̄ qui ſecundū ꝓprias paſſiōes ſermonē doctrinę tēperāt,& alijs quos ipi diligūt, cōmendāt. Qui ergo ſic docet, doctrinā ſuā corrūpit,nec deo filios facit.ideo fluxū ſemīs pati diciꝰ, ſtratū in quo dormierit,inquinatꝰ.i.diſcipulꝰ in quo diligenꝰ obediēte reqēſcit magiſtri ſpiritꝰ.vñ Paulus de Tito dicit:Spiritꝰ eiꝰ requieuit in oībus vobis.Eorū ergo q īpudica docēt, & filiorū ꝓcreationē & legitimas nuptias ſpernunt, & ſic fornicationen introducunt,& ſemine fluunt.Quidā obediēdo ſtratū

Prou.20.a. Ephe.4.c. F 2.Tim.4.a Tropolo. 1.Cor.7.d.

Cap XV.

a LOcutusꝗ eſt dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Loquimini filijs Iſraël,& dici
a ℭQui fortis debet eſſe.
te eis:† Vir qui pa b
a ℭSuperfluitatem verbi. b ℭQuia in multiloquio non deerit peccatum.
titur fluxum ſeminis, immundus erit. Et tunc iudicabitur huic uitio c
a ℭCum frequenter prauitati ſenſus & effuſioni verborum operam dederit.
ſubiacere,cùm per momēnta ſingu
ℭSemen.
la adhęſerit carni † illius,atꝗ concre d
a ℭDiſcipuli,in quorum obedientia quieſcūt magiſtri.
uerit fœdus humor. Omne ſtrātum e
in quo dormierit,immūdū erit,& ubi f
ℭIn cathedra peſtilētiæ.
a ℭQui audierit diſcipulos eius.
cunꝗ ſederit. Si quis hominum tēti g
a ℭPœnitentia. b ℭOpera.
gerit lectum eius, lauābit ueſtimēta
ℭLachrymarum.
ſua,& ipſe lotus aqua immūdus erit
a ℭConſummationē pœnitentiæ. ℭIn cathedra malæ doctrinæ.
uſꝗ ad ueſpērum. Si ſederit ubi ille
ℭPœnitentia.
ſederat: & ipſe lauabit ueſtimenta
ℭLachrymarum.
ſua,& lotus aqua,immundus erit uſ
ℭVſꝗ dum compleatur pœnitentia.
a ℭCarnalem eius doctrinam.
que ad ueſperum. Qui tetigerit cārnem eius,lauabit ueſtimenta ſua, & ipſe lotus aqua, immundus erit uſ
a ℭFluentem doctrinam.
que ad ueſperum. Si ſāliuam huiuſ h
ℭSe ingerendo
modi homo iecerit ſuper eum qui mūdus eſt,lauabit † ueſtem ſuam,& lotus aqua immundus erit uſque ad
ℭſtratura. ℭDiſcipuli doctrinę tali ſubiecti.
b ueſperum. Sagma ſuper quod ſe i
derit immundum erit, & quicquid
ℭSub eius doctrina.
ſub eo fuerit qui fluxum ſeminis pa
ℭObediendo.
titur,pollutū erit uſꝗ ad ueſperum.
a ℭIn ſemetipſo peccata ſuſcipiens.
Qui portauerit horum aliquid, lauabit ueſtem ſuā,& ipſe lotus aqua,
ℭNon ſemper. ℭDeſperationem aufert.
immundus erit uſque ad ueſperum.
ℭSe miſcendo.
Omnis quem tetigerit qui talis eſt,
ℭPer pœnitentiam. ℭOperibus.
non lotis antè manibus,lauabit ueſtimenta ſua,& lotus aqua immun
a ℭQuod doctrina eius impletum.
dus erit uſꝗ ad ueſperum. † Vās fi k
a ℭOmnino terrenum & tendens ad lutum: quodfacile corrumpitur.
b ℭNon ſuperſederit,quaſi totam doctrinam ſuperponens,ſed quandam partem.
c ℭQuia totum corruptum nec pœnitentiæ aptum.
ctilē, quod tētigerit, confringē
a ℭQuod fortius
b ℭQuia non ſic infirmatur vt per pœnitentiam non ſanetur.
tur, uas autem lignēum lauābitur l
a ℭAb hac corruptione ne vlterius ſuſtineat.
aqua. Si ſanātus fuerit qui huiuſ m

do ſtratū fiunt, qui intantū immūdi ſunt, vt Moyſes nō præcipiat mūdationē eorū quos ita affectos morbo nouit,vt pœnitentiam agere non poſſit.Si quis tetigerit lectū eius.i.ſi particeps fuerit doctrinę eiꝰ ſequens diſcipulos ipſiꝰ. b ℭ Sagma ſuper quod. &c.Lxx, ἐπίσαγμα ὄνου, id eſt ſtragulum aſini.Per quod negligentior diſcipulus & molli corde cōmutandus intelligitur.Sagmata em̄ mollia ſunt. G

☞ Numerabit.

NICO. DE LY.

Cap. XV.

LOcutusꝗ eſt do.Hīc agiꝰ de immunditia fluxus ſeminis.& primò de immūditia ex fluxu innaturali,ſecūdò ex naturali.ibi: Vir de quo egreditur.Adhuc primò agiꝰ de dicti fluxus pollutiōe,ſecūdò de eiꝰ purgatione,ibi:Si ſanatus fuerit.circa primum dicitur: b ℭ Vir qui patitur fluxū ſemi.immū.erit.quia nō poterat ingredi locum ſacrificij,& ex tactu etiam ipſius contrahebatur immunditia,vt diceꝰ poſtea.Cōſequenter oſtēditur qualiter debebat iudicari talis infirmitas,cùm dicitur: c ℭ Et tunc iudicabitur huic vitio ſubiacere, cū per momēta ſingula. i. frequēter: d ℭ Adhæſerit carni illius,atꝗ creuerit fœdus humor: generatus ex ſemine dicto modo fluēte.Cōſequenter oſtēdit qualiter ex eo deriuetur immūditia ad alia inaīata & animata,& patet literā vſꝗ ibi: i ℭ Sagma.i.ſella vel quodcūꝗ aliud quod poniꝰ ſup animal ad ipum eqtandū.Vnde in Hebręo habetur, מרכב merchab, id eſt vectura , eqtatura.Cætera patent ex ſupradictis. m ℭ Si ſanatus fuerit.Hīc cōſequenter agitur de ipſius purgatione. Et primū quātūm ad tempus,cū dicitur: Diuiſio

Numerabit

Moraliter.b ℭ Vir qui patitur fluxum ſe.&c.ſecūdum dictum ſaluatoris Lu.viij.b.ſemen eſt verbum dei.Vir igiꝰ ſeminifluus eſt doctor theologus vł pręedicator curioſus & vaniglorioſus,verba multiplicās ad ſui oſtētationē,vel ad quęſtum,& non ad vtilitatem audientium. e ℭ Omne.Per hoc ſtratū itelligiꝰ fauor & laus hoīm,in quo tanꝗ in lecto talis doctor vel pręedicator quieſcit. f ℭ Et vbicunque Nam talis doctor vel prædicator ſedet in cathedra peſtilentiæ . g ℭ Si quis hoīm:Per tangētē lectum eiꝰ & ſedentē in eiꝰ loco,intelliguntꝰ illi q fouēt eū in ſuo malo. h ℭ Si ſaliuam &c.Per ſaliuā eiꝰ q̄ diciꝰ infectiua,intelligiꝰ verbū malū egrediens ab ore eiꝰ.Doctor em̄ vel pręedicator,q nō intendit niſi q̄ſtū vel fauorē hoīm,frequēter cū bonis q̄ dicit ꝓrūpit in mala verba & inhoneſta.nā ex abūdātia cordis os loquiꝰ Mat. xij.c. k ℭ Vas fictile &c.Per vas fictile intelligiꝰ anditor ad malū ꝓnus,& ideo ſi doctrina talis doctoris in corde tangatur, ita corrumpeꝰ de communi curſu quòd ad nihilum valebit vltrà , quod ſignificaꝰ per hoc qđ dicitur, cōfringetur. l ℭ Vas autem ligneum la. aqua i.ſi auditor non ſit ita pronus ad malū, ꝙ per eius doctrinam corrumpatur, tamen ex ea priorabitur,& ſic indiget lotione per contritionem & confeſſionem.& ſic exponatur in alijs in quibus fit mentio de lotione. m ℭ Si ſanatus fuerit &c.

Moraliter † veſtimenta ſua H

† ſuprà.6.d &.†.11.eo.

A a ¶ Numerabit ſeptem dies. Quia per ſeptiformē ſpiritū datur remiſſio peccatorū, cui⁹ ſeptē donis indigēt q pfectè mūdari debent. b ¶ Duos turtures. Dignū doctoribus ſacrificium. Turtur ſiquidem meditationē, columba frequēter generās & ſimplex, ſpiritūſanctū deſignat. Oportet em̄ doctorē ſpiritualiter generare, dignè ergo hoc ſacrificium ſacerdotibus & magiſtris dedicauit. c ¶ Coram domino vt emun. Scd'm voluntatē & legē dei, ſuper quę peccauit, emundaī pœnitendo, ſacrificia orationum offerēdo, & deinceps rectè viuendo & perfectè ſapiendo. d ¶ Vir de quo egre. &c. Eſi. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpū ſctō, nō intrabit in regnū cęlorum. Quia peccatū vni⁹ tranſiuit in oēs, vñ dicit Dauid: In peccatis concepit me mater mea. Ideo legiſlator virum dé quo egredietur ſemen pro generādis filijs, ſed & mulierē quæ cōcepit, lauari pcepit. Corpus enim ab originali ſordidum ſemen trāſfundit immundum. Sed immūdus dicit vſq ad veſperum, qa in fine ſeculorū Chriſtus aqua mundauit genus humanū. ¶ Eſi. qa multi Iudæorum luxurioſi erāt, tot & tanta pręcipit, vt ſaltem coacti ſanctimoniā quęrant. Sicut aūt qui ſeminis fluxum patiī, corruptorem doctrinæ intelligimus, ſic de quo ſemē coit⁹ egreditur doctrinā Iudęorū ſeminantē. Sicut enim immund⁹ eſt originaliter, q ſemen naturale & ſanū effuderit, ſic eorum ſana doctina propter legem munda videī, ſed non eſt: quia ſecūdū literam docet, & lex nemini ad plenum auxiliaī. Iudęos verò per mulieres coeuntes accipim⁹, qui ſemp adhęrēt doctorū ſuorū traditionib⁹. e ¶ Veſtem & pellē. Miſeriā exprimit originalis peccati, quo gen⁹ humanū pollutū etiā īſenſata polluit. Mulieres

B etiā exprimit q libidinis cā miſcentur viris ad tpalem vſum, quē pręſtant, & veſtimētū pelles quoq veteratę pijciuntur, & muliebris cōſuetudo veteraſcēte amicitia reſpuiī. f ¶ Mulier &c. Per menſtrua, prauæ cogitationes deſignātur. Quæ enim menſtrua patiī, alienā carnē nō tangit, & ppria ſe polluit. Sic iniquæ cogitationes & voluntates, q̄uis opere nō cōpleanī, apud deū p factis habenī & puniuntur. Mulier quę rede. Intēdit tā mulieres, quā viros à libidine reuocare, & occaſionē inuenit, quæ per varia & plurima tempora à mulieribus viros arceat, quæ ſingulis menſibus naturæ reddūt tributa, ſeptem diebus dicit eſſe immundas. Qui autē ſimpliciter tangunt, immūdos eſſe vſq ad veſperum. Qui verò cum eis dormiunt, nō vna die ſed ſeptē immūdi ſunt: neceſſariò ergo vtriſq interim cōtinētia indicitur Secundum hunc ſenſum, & in carne Iudæus per literā iuuari poteſt. Sed fluxus ſanguinis animæ quā effœminata mulier ſignificat, idolatria eſt, quæ corruptio hūani generis eſt. g ¶ Septem diebus &c. Vniuerſitatē tēporū ſignificat, vſq ad cōpletionem qua declaratū eſt euangelium, ſeparati enim erāt homines à deo vſquo cōiungeret eos euangelica prędicatio. h ¶ Qui tetigerit veſtimentum eius lauabit veſti. &c. Sic oportet ab idolatria abſtiere: vt nec idolatras, nec eorū diſcipulos vel fautores, quibus quaſi lectis vel vaſis vtuntur, contingamus, nec cōmunionem cum eis habeamus.

Marginalia: Ioh. 3. a. — Pſal. 50. b. — Myſtice — † expiabit eū ſacerdos — Heb. 7. d. — Literaliter — 1. Cori. 5. c.

☞ Mulier quæ

[a] cemodi ſuſtinet paſſionem numerabit ſeptem dies poſt emundationem ſui, & lotis ueſtibus, †

¶ De quibus dicitur: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, i. doctrinæ quæ ducit ad vitā.

ac toto corpore in aquis uiuenti- [b]

¶ Gratia Chriſti, quæ octauo die reſurrectionis emicuit, ſine qua ſacrificiū offerre non proficit.

bus erit mundus. Diē autem o- [c]

[b] ctauo ſumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, & ueniet

¶ Apoſtolicam doctrinam, ne deinceps tranſgrediatur eam.

in conſpectū domini ad oſtium tabernaculi teſtimonij, dabitq

¶ Vt alij cedat ſacerdoti qui ſacerdotium polluit.

eos ſacerdoti, qui faciet unum

¶ prauæ doctrinæ diuinæ legi contrariæ.

pro peccato, & alterum in ho-

¶ Vt ſapienter agat in futuro.

locauſtum, † rogabitq pro eo

[c] coram domino, ut emundetur à

¶ Etiam fortis

[d] fluxu ſeminis ſui. † Vir de quo [d]

¶ Ad generandos filios.

Quia in peccato gignit.

egredietur ſemen coitus, lauabit

¶ Totum hominem, ſicut alibi per animam totus homo ſignificatur.

aqua omne corpus ſuum, & im-

¶ Finem ſeculorum.

mundus erit uſque ad ueſperum.

¶ Mulieres vel Iudæos.

[e] Veſtem & pellem quam habue- [e]

¶ Baptiſmi vel pœnitentiæ.

rit, lauabit aqua, & immunda

¶ Anima effœminata.

erit uſq ad ueſperum. Mulier cū [f]

qua coierit, lauabitur aqua: & immunda erit uſque ad ueſperum.

¶ Anima effœminata.

[f] Mulier quæ redeunte menſe pa- [g]

¶ Corruptionem idolatriæ.

¶ Vniuerſitatem temporum ſignificat.

[g] titur fluxum ſanguinis, ſeptem [h]

diebus ſeparabitur. Omnis qui [i]

¶ Particeps factus.

tetigerit eam, immundus erit uſ-

¶ Obedientiæ.

que ad ueſperum, & locus in quo

¶ Requieuerit.

¶ Magiſtrando.

dormierit, uel ſederit, diebus ſe-

[h] parationis ſuæ, polluetur. Qui

¶ Alias lectum.

tetigerit ueſtimentū eius, lauabit ueſtimēta ſua, & ipſe lotus aqua, immūdus erit uſque ad ueſperū.

¶ Vt ſupra.

¶ Expoſita exponere otioſi eſt.

Omne uas ſuper quod illa ſederit, quiſquis attigerit, lauabit ueſtimēta ſua, & ipſe lot⁹ aqua pol-

¶ Communicando, aut immolando aut conſentiendo.

lutus erit uſq ad ueſperū. Si coie- [k]

rit cū ea tēpore ſanguinis mēſtrua-

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Numerabit ſeptē &c. ab illo die quo ceſſauit paſſio illa, & tūc loto corpe & veſtibus mund⁹ erit. b ¶ In aquis &c. Ex hoc videtur q illa lotio nō ſit intelligēda per aſperſionē aquę in qua erāt cineres vaccæ rufę, ſed p ablutionē in aquis acceptis de fonte vel flumine, quæ dicuntur viuę ppter motum, vt dictum eſt ca. prece. ſcd'ò q̄tū ad ſacrificiū deo offerēdū p gratiarum actione, ratione beneficij ſibi collati. ſ. ſanitatis à pdicta paſſione, cū dicitur: c ¶ Die autē &c. Et patet litera ex ſupradictis. d ¶ Vir de &c. Hîc cōſequēter agiī de immūditia, q puenit ex fluxu naturalis ſeminis. ſ. in coitu etiam in actu matrimoniali. In emiſſiōe em̄ talis humiditatis ſemp eſt pollutio corpalis, vt de ſe patet, & frequenter etiā eſt ibi immunditia ſpūalis etiā in actu matrimoniali, qa licet poſſit ſine peccato exerceri, tamen frequenter eſt ibi libido inordinata. f ¶ Mulier cū &c. Quia ſicut eſt ibi pollutio à pte viri, ita etiā à pte mulieris, & maior, cū mulier ſit frigidior, & p cōſequens humores in ea ſunt minus digeſti. g ¶ Mulier quę &c. Hîc cōſequēter agiī de immūditia ſanguinis. Et primò q̄tūm ad fluxū naturalem, ſecundò q̄tū ad innaturalē, ibi: Mulier q̄ patiī multis dieb⁹. Circa primū ſciēdū, qđ mulieres à tpe quo incipiūt eſſe aptæ ad cōcipiēdū vſq ad tēpus quo deſinunt cōcipere, quolibet mēſe cōiter patiunī hāc paſſionē q̄ vocaī fluxus ſanguinis mēſtrui, niſi impediaī p īfirmitatē vel cōceptū: & p tali paſſiōe ſeptē dieb⁹ ſepabaī: ita q nō admittebaī ad locū ſacrificij nec aliquis cōicabat cū ea in cibo & lecto. Hęc etiā immūditia ad alia deriuabaī inaīata & animata, qđ notaī cū dicitur: Oīs qui tetigerit eā &c. k ¶ Si coierit &c. Hoc phibeī nō ſolū ppter immūditiā cōtractā ex ea, ſicut ex pcedētib⁹, ſed etiā qa ex tali coitu ſolent generari pueri mōſtruoſi vtpote patiētes aliquē defectū in aliqua pte corporis vel etiam in toto, ſicut lepram vel aliquam conſimilem infirmitatem.

Immundus erit

✱ fuerit &c. Hîc agiī de emūdatione dicti doctoris vel pdicatoris mali: nā durāte ſtatu pſentis vitæ nul⁹ eſt ita mal⁹ qn reuerti poſſit ad ſtatū gratiæ: ideo ſubdiī: a ¶ Numerabit ſep. &c. Emūdatio iſta fit per verā & perfectā cōtritionē. p ſeptē dies intelligūtur ſeptē dona ſpūſſancti, quæ cū gratia infundunī, & ordine naturæ verā contritionē ſequunī: qa tū verè contritus & ſanatus cōfiteri teneī, ideo ſubdiī: † ¶ Et lotis &c. Per qđ intelligiī pura cōfeſſio q̄tū ad peccata, quæ ſignificanī per corpus & circūſtātias aggrauantes, quæ ſignificantur per veſtes. c ¶ Die autem octa. ſu. id eſt immediatè poſt confeſſionem incipiet ſatiſfacere per opera pœnitentiæ, quę ſignificanī per turtures pro cantu gemitum habentes. Et bene dicitur duos turtures: nam opera penitētiæ non valent, niſi fiant ex charitate, quæ per binarium ſignificatur propter geminam dei ſcilicet & pximi charitatem. d ¶ Vir de quo egre. ſemen &c. Per tale ſemen qđ eſt immūdū, itelligiī verbū malū, ſcurrile, & inhoneſtū: per locutionē toti⁹ corporis intelligiī mentis emundatio aqua contritionis & confeſſionis. e ¶ Veſtem & pellem &c. id eſt cōuerſationem ſuam exteriorem meliorabit. g ¶ Mulier q re. men. pa. flu. ſang. Per ſanguinem intelligitur peccatum mortale. Pſal. l. c. Libera me de ſanguinibus deus deus ſalutis meæ. Per mulierem verò ſic patientem intelligitur homo mollis & effœminatus & inſtabilis, qui frequenter peccat mortaliter, & iterum recidiuat. h ¶ Septem die. ſe. Et quoniam ſeptenario dierum totum tempus reuoluitur ideo p ſeptē dies intelligiī totū tpꝰ quo talis ſubiacet pctō, & toto illo tpe immūd⁹ eſt & euitād⁹ ab alijs: ne pctō ei⁹ īficianī. iō ſubdiī: i ¶ Ois qui &c. Per talem em̄ tactū intelligiī aliqua cōicatio mala cū tali peccatore.

Marginalia: C — Actus matrimonialis — Diuiſio — Qū menſtrua mulieribus incipiunt — Nota cauēdum à menſtruatis. — † 43. di. c. a. ante finem. — D — Moraliter

a ℭ Mulier quę &c. Quia fluxū ſeminis patientē, obſcœna & corrūpētia docētē dixim⁹, & Iudaica vtētē doctrina, de quo ſemē coitus egredit̄, reſtāt qui Gētiliū doctrinā ſpargūt, quę oportunè fluxus ſanguinis dicit̄, quaſi ſeductio idolatrię. gaudēt enim dæmones ſanguine. b ℭ Offeret. Superius fluxum ſanguinis patientem ſumere duos turtures, aut colūbas in ſacrificiū pręcepit, qa magiſtri locū occupauit, & hîc quoq; eū qui patit̄ fluxū ſanguinis, qa & idolatriæ magiſter fuit. c ℭ Docebitis. Hoc neq; de leproſis, neq; de his q tangunt morticina, ſanciuit. d ℭ Immunditias. Omne peccatū immūditia eſt aīæ, ſed idolatria maximè. e ℭ Tabernaculū. interiorē hoīem, in quo imago dei. Verbū quoq; caro factū eſt, & habitabit in nobis. f ℭ Iſta. Quę ſibi cohęrēt, & cōmunē intētionē habēt, nectere cōſueuit, vt oſtēdat quomodo debeāt intelligi, & q̄ cū q̄bus cognatiōe intellect⁹ cōiungant̄. g ℭ Et qui &c. Qui p̄cepta Iudaica docet, & malè docet bona, immūdus eſt, dū quę ad literā ptinent, extra tp̄s pfert, & ſicut mūdis vtit̄ immūdis. vn̄: Oīa mūda mundis &c. h ℭ Et quæ &c. Hi ſunt qui impietatem docent, cùm genus humanum errore idolatriæ ſit detentum in menſtruis, id eſt in ſeparatione malitiæ.

E

† 5. diſ. c. 1. itē mulier quæ menſtrua patit̄. Ioh. 1. a.

ad Titū. 1. d.

† vel omne inſtrumētū

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Immundus &c. infrà. xx. ca. dicit̄, q̄ talis debet interfici. Ad qd̄ dicendū, q̄ ibi loquit̄ de eo q ſciēter accedit ad mlierē menſtruatā, & cōuincit̄ de hoc in iudicio, hîc aūt loquit̄ de eo q accedit ignorāter, & de eo cuius factū eſt occultū. b ℭ Mulier &c. Hîc cōſequēter agit̄ de immūditia fluxus ſanguinis ex infirmitate. Et primò de pollutiōe: ſecūdò de purgatiōe, ibi: Si ſteterit. Circa primū dicit̄, q̄ durāte infirmitate iſta debet iudicari immūda, ſicut mulier patiēs mēſtrua tp̄e illi⁹ fluxus. & patet litera. c ℭ Si ſteterit. Hîc cōſequēter agit̄ de eius purgatione. Et primò q̄tū ad tēpus, cū dicit̄: d ℭ Numerabit &c. ſcilicet à tēpore quo ceſſauit infirmitas. Scd̄ò quo ad ſacrificiū deo offerendū p ſua ſanatiōe, cū dicit̄: Offeret pro ſe ſacerdoti duos turtures &c. Sequit̄: e ℭ Docebitis erg. Hîc ponit̄ cōcluſio intēta, & dirigit̄ ſermo ad ſacerdotes: vt doceant pp̄lm cauere ab immūditijs p̄dictis. f ℭ Et non &c. id eſt p ſuis ſordib⁹, ſi immūdi accedant ad locū tabernaculi. Hîc cōſequēter recapitulat, cùm dicitur: g ℭ Iſta eſt lex eius &c. Et patet litera ex predictis.

Diuiſio

F

Moraliter

b ℭ Mulier quę &c. Per hanc intelligit̄ homo mollis & effœminatus in peccato ſuo perſeuerās: & toto tp̄e illo immūdus eſt & euitandus ab alijs, ne ei⁹ peccato inficiātur. c ℭ Si ſteterit &c. id eſt, ſi peccatum ceſſauerit per veram & perfectam cōtritionem. d ℭ Numerabit ſeptem &c. Exponatur ſicut ſuprà eodem capitulo vbi dicitur: Numerabit ſeptem dies purgatiōis ſuę &c.

GLOS. ORDI.

Cap. XVI.

Tropolo.

Locutusq; eſt dominus &c. Vnum corpus legis facit & cohærentia in vnum redigit. Cum enim contrariæ doctrinæ multiplices differentias expoſuerit, nunc vna lege eam redarguit: commune contra eam præceptum ſubijciens, & cauſam † mortis ipſius oſtendens. Ignis enim alienus aliena alienus, aliena doctrina à deo: propterea diuino igne conſumpti ſunt qui ignem alienum obtulerunt: nam contra ſpiritumſanctum agunt qui iniqua

† morbi

ℭ Omni tempore vitæ ſuæ.

lis immundus erit ſeptem die- a
bus, & omne ſtratum in quo dor

a ℭ Hæc eſt quæ in euangelio fluxum ſanguinis patiens omnem ſubſtantiam ſuam in medicos expendit. Lucæ. viij. f.

a mierit, polluetur. † Mulier quæ b

a ℭ Immolando idolis vel idē ſuggerendo aliis.

patitur multis diebus fluxum ſan

a ℭ Quo obtinebat idolatria ſed etiam poſtq̄ doctrina euangelij lux pietatis effulſit.

guinis, non in tēmpore menſtru-

ℭ Errorem idolatriæ docere.

ali, uel quę poſt menſtruum ſan-
guinem fluere non ceſſat: quādiu
huic ſubiacet paſſioni, immunda
erit, quaſi ſit in tēpore menſtruo.

ℭ Memento quæ legeris.

Omne ſtratū in quo dormierit,
& † uas in quo ſederit, pollutum
erit. Quicunq; tetigerit eam, la-
uabit ueſtimenta ſua, & ipſe lo-
tus aqua immundus erit uſq; ad

ℭ Error idolatriæ.

ueſperum. Si ſteterit ſanguis, & c
fluere ceſſauerit, numerabit ſeptē d
dies purificationis ſuæ, & octa-
b uo die offeret pro ſe ſacerdoti du-
os turtures, uel duos pullos colū-
barum ad oſtium tabernaculi te-
ſtimonij, qui unū faciet pro pecca-
to, & alterū in holocauſtum, † ro-
gabitq; pro ea coram domino, &

ℭ Magiſtri.

c pro fluxu immunditiæ eius. † Do e

1 ℭ Subditos. b ℭ Fugite fornicationem.

cebitis ergo filios Iſraël, † ut cauē-

a ℭ Mentis vel corporis.
b ℭ Oſtendit quare hoc dixit.
c ℭ Morte impietatis.

d ant immunditiās, & nōn mōrian f

a ℭ Spiritualiter vel corporaliter.

tur in ſordibus ſuis, cùm pol-
e luerint tabernaculum meum,
f quod eſt inter uos. Iſta eſt lex e- g

a ℭ Qui corruptam doctrinam ſeminat.

ius qui patitur fluxum ſeminis,
g h & qui polluitur coitu, & quæ mē-
ſtruis temporibus ſeparatur, uel

ℭ Fidelis.

quæ iugi fluit ſanguine, & homi-

a ℭ Miſtus idolatriæ.

nis qui dōrmierit cum ea.

Cap. XVI.

i Locutúsque eſt h
dominus ad
Moyſen poſt
mortē duorū
filiorum Aa-
ron, quando
offerentes ignem alienum in-

a ℭ Similiter ſacerdotes debent ſibiinuicē hæc p̄cipere.

terfecti ſunt. Et præcēpit ei

qui iniqua docent. Siue ergo quis idolatriam doceat, ſiue diuina mandata praue exponendo corrumpat, ſiue Iudaica doctrina ſic vtatur vt polluatur, contra tempus ſcilicet, & intentionem ipſius legis literam ſequens: ignem alienum deo offert, ideo igne ſpirituali conſumptus, celerem tranſgreſſionis pœnam non euadit, ſed cùm ibi mortui fuerint & defecerint, ſanctior quę obtinebit, ſequitur. Vnde poſt mortē eorū dn̄s hæc ad Moyſen loquitur: Loquere ad.

G

NICO. DE LY.

Cap. XVI.

Locutusq; eſt do. Superius actum eſt de purgatione ab immunditia, inquantū tangit aliquas perſonas vel aliquā in ſpeciali: hîc cōſequēter agitur de purgatiōe generali, quę tangebat totū populū, & fiebat decima die menſis ſeptimi, cui correſpondet September apud nos modo p̄dicto, Exo. xij. Circa quā purgatiōnē quatuor deſcribunt̄. primū eſt mod⁹ p̄paratiōis: ſecundū actus immolationis, ibi: Hîs ritè celebratis: tertiū cultus celebrationis, ibi: Cumq; portauerit: quartū ritus ſucceſſiōis, ibi: Mēſe ſeptimo. Circa primū ſciēdum, q̄ iſtud feſtū fiebat duplici de cauſa. Vna eſt

Diuiſio.

Moraliter. h ℭ Locutusq; eſt &cæt. Hîc agit̄ de ingreſſu ſummi pōtificis in ſanctū ſanctorū in die expiatiōis, q̄ erat dies decima ſeptimi mēſis. ℭ Allegoricè verò per hūc ingreſſum figurat⁹ fuit ingreſſus Chriſti in cælū, nō in alieno ſanguine ſicut pōtifex legis ītrabat, ſed p ppriū ſanguinē, ſicut exponit Apoſtol⁹ ad Heb. ix. c. Et qm̄ ipſe Chriſtus ſicut eſt ſacerdos noſter, ita eſt & hoſtia p nobis īmolata, & nō hoſtia quęcūque, ſed hoſtia pfectiſſima. idō figuratus fuit p plures hoſtia pontificis legalis hîc poſitas, ſicut vnū pfectū p plura impfecta. ſ. per vitulū, arietē, & hircū: cui⁹ rō eſt, qa vitulus eſt bos iuuēcul⁹ & tenellus. Sicut aūt ſuprà dictū eſt, Chriſt⁹ dicit̄ bos ppter fortitudinē ad labores ſuſtinēdū. Chriſt⁹ verò in iuuētute ſua, imò in pueritia ſua labores ſuſtinuit in pſecutiōe Herodis. nā tūc portatus fuit in Ægyptū p viā lōgā & aſperā. tūc ēt mortē, imò multas mortes (vt ſic liceat loqui) quodāmodo ſuſtinuit. nā in quolibet puero ab Herode occiſo q̄rebat̄, & ſic ī eo quodāmodo occidebat̄, & ſic patet q̄ figuratus fuit p vitulū immolatū. Similiter p arietē. nā ipſe eſt dux fideliū ſicut aries ouiū: & pro ipſis immolatus fuit ſicut ipſe dicit Ioh. x. c. Aīam meā pono pro ouib⁹ meis. Similiter p hircū propter ſimilitudinē carnis peccati. In hac aūt oblatiōe fuit duplex hirc⁹: vn⁹ immolatus in tabernaculo: alius emiſſus in deſertū à feris deuorādus, & per vtrūq; fuit Chriſt⁹ figurat⁹. nā paſſus fuit in ciuitate Ieruſalē, ī qua erat tēplū, flagellatiōe & ſpineæ coronę impoſitione, & etiā extra ciuitatē crucifixione. Moraliter aūt p ingreſſum ſummi ſacerdotis in ſanctūſanctorū, ſignificat̄ acceſſus ſacerdotis nouę legis ad offerendū eū in altari, q eſt ſanctūſanctorū. de quo ſacerdote dicit̄ hîc, q̄ primò debet lauari. ſ. p purā cōfeſſionē, deinde veſtiri, & primò q̄tuor ornamentis cōmunib⁹ pontifici & alijs ſacerdotib⁹: ſcd̄ò in cōſummatione ſacrificij q̄tuor alijs ſummo ſacerdoti pprijs. q̄ verò ſint iſta ornamēta, & q̄ moralis ſignificatio eorū, dictū eſt ſuprà. Exo. xxviij. Oblatio verò hui⁹ ſacerdotis eſt Chriſt⁹ in ſacramēto euchariſtiæ contentus, qui figuratus fuit per vitulum, arietem, & hircum, ſicut ſuperius eſt expreſſum.

Moraliter

Allegoricè

H

† expiabit eā ſacerdos

† ſeparabitis

† ab immūditijs ſuis

Moraliter

a ℭ Loquere ad Aaron frat.&c. Quãtũm parcat nobis deus,
A quantũ ſit de ſalute noſtra ſollicitus, in ſuperioribus didicimus. Cuſtodia noſtræ ſalutis, & dux doctrina eſt. Circa hanc ergo legiſlator maximè diligens eſt, nõ ſolũ vt in pręceptis dñi aut in Iudaicis fabulis, aut in aliquo idolatriæ phantaſmate doctores non excedant; ſed ne occaſione theologiæ in impietatem cadant, ſicut hæretici, qui proprio ſenſu diuina & ſublimia exquirentes, ab eccleſiaſticæ moderationis corpore exciſi ſunt: quod præſentibus cauetur verbis. b ℭ Coram propitiatorio quo tegitur arca vt non moriatur. Lxx Corã facie ꝓpitiatorij.
Heb.6.d. Apertè ergo ſacerdotes vel quoſlibet prohibet Chriſti exquirere diuinitatem, ingredi interiora velaminis. Chriſtus habet velamen, id eſt carnem, quæ tegit diuinitatem: ſicut ſanctaſanctorum viſibile velamen. Arca quoq; teſtimonij appellat
Pſal. 131.b. carnem Chriſti multis nominibus, multis alludens effectibus. Et hinc Dauid ait: Exurge dñe in requiem tuã, tu & arca ſanctificationis tuæ. Hęc eſt arca teſtamenti, quia te-
Tropolo. ſtimoniũ reddidit Chriſt⁹ ſub Pontio Pylato: hęc eſt etiam ꝓpitiatoriũ. ℭ Vel ꝓpitiatoriũ, id eſt Chriſti carnẽ vel euangeliũ. Ipſe em̃ vocat̃ multis nominib⁹, nec eſt tantologia, ſed pro diuerſis effectibus diuerſa
Ioh.2.d. ſunt noĩa. Velamẽ dicit carnẽ, qa Chriſti tegit diuinitatem. Aliquando arcam, qđ dominꝰ exponit dicens: Soluite templum hoc,
Eſa.19.a. & in tribus diebus reędificabo illud. Aliquã-
Eſa.5.a. do nubem, quia munda, leuis, & ſubtilis. vñ: Eſaias: Aſcendet dominus ſuper nubem leuem &c. Nubem quoq; euangelicam p̃dicationem appellamus. vnde: Mandabo nubibus meis, ne pluant. In nube ergo tam Chriſti caro q̃ euangelica prædicatio intelligitur. Nihil amplius quæramus, quàm nobis
B tradit ſermo euangelicus, vel quàm ex carne dominica percipimus. c ℭ Vitulum pro peccato offeret. Mirandus ordo. Cùm enim dixiſſet, quia non eſt ſemper ingrediendum in ſancta, ne temere & incircumſpectè accedere pręſumamus, quando & quõ ingrediamur, oſtendit. ℭ Vitulum offeret pro peccato. Initium prædicationis diuinę Chriſtus eſt, & paſſio eius, ſi hæc non fuiſſet
Matt.11.d. ab errore tam Gẽtili q̃ Iudaico homines nõ liberaſſet, de diuinitate patris loqui non poſſet. Nemo enim nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. d ℭ Tunica
*pro peccato ſuo linea veſtietur &c. Qui de deo locuturus eſt, & ip̃m ſecũdum poſſibilitatem viſurus omnibus armetur virtutibus, quarum
Moraliter quatuor generales ſunt, iuſtitia, caſtitas, fortitudo, ſapientia. e ℭ Feminalibus. Hiero. Vbi refert̃ quomodo Moyſes Aaron fratrem ſuũ induerit, de feminalib⁹ nihil dicitur ad genitalia & verenda noſtra lex nõ mittit manũ, ipſi ſecretiora noſtra & confuſione digna tegere debemus, & continentiam puritatis & feminale deo iudici reſeruare. de cæteris virtutibus ſapientia ſcilicet fortitudine, iuſtitia, humilitate & huiuſmodi poſſunt alij iudicare. pudicitiam ſola nouit conſcientia, & humani oculi certi eſſe non
2.Cori.7.e. poſſunt. vnde: De virginibus autem domini pręceptũ nõ habeo, ac ſi Moyſes loquat̃: Feminalibus ego non veſtio: nec impono alicui neceſſitatem, qui vult eſſe ſacerdos, ipſe ſe veſtiet. Ipſi ergo aſſumamus feminalia, ipſi noſtra verenda tegamus, vt nulli pateant: ne
Geñ.3.d. quando intramus in ſanctaſanctorum, ſi qua turpitudo apparuerit, morte moriamur. ℭ Hieron. ad Fabiolam. Secundum Hebræ-
ſcđm aliã literam os ratio feminum & generationis ad carnem pertinentis terræ per eam deputatur. vnde: Terra es, & in terram ibis. Et cauſas quoq; huius rei quomodo de paruulo ſemine & fœdiſſimis initijs tãta vel hominum vel diuerſa rerum pulchritudo naſcatur eſſe obuolutas &
Iohan.3.a. humanis oculis non patere: ideo lineis feminalibus femina vel fe-
Gal.3.d. mora velantur. f ℭ Cum lotus fue. aqua baptiſmi. Prius enim
Eph.4.c. oportet eum aqua & ſpiritu regenerari, & ſic prædictis virtutibus indui, vt Chriſtum induat, qui immolatus eſt tanquã aries in holocauſtũ, id eſt perfectiõem virtutũ. Ipſe em̃ eſt ſcđm Aplm vir perfectus & menſura ætatis. His adeptis in ſanctaſanctorum ingreditur, nõ ſub ſtantiã dei diſcutiens, ſed diſpenſationem Chriſti in- C
telligere cupiens. g ℭ Suſcipietq; ab vniuerſa multitudi- Allegoricè
ne filiorum &c. Chriſtus pro nobis immolatus eſt de filijs Iſraël ſecundum carnem. vnde: Ex quibus Chriſtus ſecundũ carnem. Du- Roma.9.a.
os hircos pro peccato. Chriſtus em̃ oblatus eſt ad exhaurienda peccata. Et vnũ arietẽ in holocauſtũ, qa ad pfectionẽ virtutũ & vitæ ꝑfectũ oblat⁹ eſt. vñ Paul⁹: Mortificati eſtis per corpus Chriſti.
Duos hircos Roma.8.a.

a ¶ Id eſt altam conuerſationem habens, ad dei ſanctificationem aſcendit.

a dicens: Loquere ad Aaron fra- a

a ¶ Omnibus communem proponit legem: qui diuina perſcrutantur myſteria, ſed primum ſacerdotibus.

trem tuum, ne omni tempore in-

a ¶ Diuinam contemplationem, in qua habitat ſanctuſſanctorum.

gredíatur ſanctuarium, quod eſt

a ¶ Carnem Chriſti, qui fuit pro nobis propitiatorium per proprium ſanguinem.
b ¶ Lxx. facie propitiatorij. i. diuinitate. vnde: Non videbis faciem meam &c. Exod xxxiij. d.

b intra uelum coram propitiato-

rio, quo tegitur arca, ut non mo- b

a ¶ Curioſe ſecreta inquirens, quaſi altiora te, ne queſieris, quorum fides ſalutem, periculum affert diſcuſſio.

riatur, quia in nube apparebo c

ſuper oraculum, niſi hęc antè fece- d

a ¶ Ingreditur ſacrificium Chriſti, qui immolatus eſt pro nobis.

c rit. Vitulum pro peccato offe- e

a ¶ Chriſtum qui eſt dux ouium, hic immolatus eſt pro Iſaac. b ¶ Perfectionem virtutum.

ret, & arietem in holocauſtum. f

¶ Iuſtitia. ¶ Caſtitate.

d Tunica linea ueſtietur, femi- g
e nalibus lineis uerenda cælabit.

a ¶ Fortitudine.
b ¶ Sapientiam: quia organum ſapientiæ in capite eſt. c ¶ virtutum facultatem, acquiſitionem celerem, habilem, gratamq; ſignificat. ideo omnia iubet eſſe linea.

Accinget zona linea cidarim: lineam imponet capiti. Hæc enim ueſtimenta ſunt ſancta, quibus
f cunctis cũ lotus fuerit, induetur:

¶ Miranda ſacramenta.

g Suſcipietq; ab uniuerſa multitu- h
dine filiorum Iſraël duos hir-

¶ Quia pro peccatoribus mortuus, tam Iudæis q̃ Gentilibus.
a ¶ Quia Chriſtus paſtor ouium.

cos pro peccato, & unũ arietem in

a ¶ Perfectionem virtutum.

holocauſtum. Cumq; obtulerit i

a ¶ Pro homine quem ſuſcepit.

uitulũ*: & orauerit ꝓ ſe & pro k

Nicolaus de Lyra.

Vna eſt qa illa die fuit eis denuntiatum per Moyſen peccatũ de conflatione vituli remiſſum. Alia cauſa eſt, quia ſicut patet ex præcedentib⁹, frequẽter & ex multis cauſis contrahebãt immunditiam. & ideo quia aliqui propter negligẽtiã vel ignorantiã ſeu aliam cauſam, omittebant emundari: & ideo ſemel in anno fiebat gñalis purgatio, & ideo vocabat̃ dies expiationis. Et qa ſecundũ quod dicit Apoſtol⁹ ad Hæbreos. vij. d. Lex conſtituit homines ſacerdotes infirmitatem habentes, & per conſequens erant peccatores ſicut & alij: ideo primò fiebat expiatio pro ſacerdotibus: poſtea pro populo. ℭ Circa primum præmittitur monitio ſũmi ſacerdotis cùm dicitur: a ℭ Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium quod eſt intra velum: id eſt illam partem quæ dicitur ſanctaſanctorum, in qua erat arca & propitiatorium: quia hoc non debebat fieri regulariter niſi ſemel in anno, vt dicit Apoſtolus ad Heb. ix b Si autem aliás eſſet ingrediendum, hoc erat ex aliqua neceſſitate ſuperueniente, vt in motione caſtrorum, vt habetur Nume. iiij, ad inuoluendum ea quę erant intra ſanctaſanctorum. b ℭ Vt non D
moriatur. Si indiſcretè & irreuerenter ingrediatur. & propter hoc in principio huius capituli recordatur mors duorum filiorum Aaron, qui mortui ſunt offerentes ignem alienum, vt dictum eſt ſuprà. x. ca. c ℭ Quia in nube apparebo ſuper oraculum. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo de nube quæ erat ſuper tabernaculum, quandiu filij Iſraël fuerunt in deſerto. Alio modo de nebula conſurgente de thuribulo: quando ſummus ſacerdos ingrediebatur ſanctumſanctorum, in quo ibi cremabat incenſum, vt habetur infrà. d ℭ Niſi hæc ante fecerit. Non quòd deberet hoc facere quotienſcunq; intraſſet: ſed ſolùm in die expiationis: qui erat dies ingreſſus regularis, vt dictum eſt. Conſequenter ponitur informatio eius quid agere debeat pro ſe & domo ſua cùm dicitur: e ℭ Vitulum pro peccato offeret, id eſt offerendum præparabit de ſuo, in memoriam peccati Aaron in conflatione vituli aurei. f ℭ Et arietem in holocauſtum: in memoriam arietis pro Iſaac immolati, Geñ. xxij. g ℭ Tunica linea veſtiet̃: Feminalibus lineis verenda cę. Hîc tantùm ponuntur quatuor veſtimenta, quæ erant communia ſummo ſacerdoti & alijs inferioribus ſacerdotibus, vt dictũ fuit Exo. xxviij. cui⁹ ratio aſſignatur infrà. h ℭ Suſcipietq; ab vniuerſa multitudine filiorũ Iſrael duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocauſtum. Quia ſoluebantur de communi ſumptu. i ℭ Cumq; obtulerit &c. Hoc non eſt intelligendum de oblatione vituli coram dño in altari holocauſtorũ, qa de illo habet̃ in parte ſequẽti, ſed de oblatiõe quę fiebat ſacerdoti. Quando em̃ ab aliquo fiebat oblatio alicui⁹ animalis ad immolãdũ domino: primò offerebat̃ manibus ſacerdotis: & poſtea ſacerdos offerebat dño: ſic & in iſta oblatiõe quę erat de ſumptu ſacerdotis, ipſe ſacerdos primò accipiebat ſibi animal determinans illud ad immolandum, & poſtea offerebat domino. & ideo cùm dicitur hîc: Cumq; obtulerit, ſic eſt intelligendum, id eſt ad offerendum diſpoſuerit: qa hîc agitur de pręparatione ad immolationẽ. & eodẽ modo exponẽdũ eſt q̃ ſubdit̃. k ℭ Et orauerit. In Hebręo habetur כפר chipper, expiationẽ fecerit. i. ad expiãdũ determinauerit ſeu ordiauerit.

a ¶ Duos hircos &c. Quia tã ꝓ peccatorib⁹ quã ꝓ iuſtis Chriſt⁹
E oblatus eſt, rectè hircus quaſi ꝓ pctõrib⁹, vitul⁹ aũt ꝓ iuſtis† appel
† immolat̃ lat̃, vñ ait: Cũ obtulerit vitulum, orabit pro domo ſua .i. iuſtis qui
ſunt domus dei. ¶ Duos hircos ſta. Quidã dicunt alterum hircum
dño ſacrificandum, alterũ diabolo, tãq́ ſummoꝑe non ꝓhibeat di-
Exo.20.a. cens: Non erunt dij tibi alieni. ¶ Auguſt.
Duos hircos. Hircus immolandus, à qui-
buſdam in bono accipit̃, emittẽdus in ma-
lo, quia qui in eremum mittit eum, lauat
veſtimẽta ſua, cũ redierit, & corpus aqua,
& ſic ingredit̃ in caſtra. Sed q alterius hirci
carnes extra caſtra comburit, abluit̃. Diſtri
ctè ergo tãgẽda eſt allegorica ſignificatio.
¶ Eſi. Duos hircos ſtare fa. quia Chriſtus
deus & hõ, ſcd'm humanitatẽ paſſus, ſcd'm
diuinitatẽ impaſſibilis: ſumunt̃ duo hirci,
Ioh.10.a. & ſtatuuntur corã domino in oſtio taber
naculi teſtimonij. Ipſe enim eſt verum
oſtium, qd' ducit ad oſtium tabernaculi te
ſtimonij, qd' eſt in cælis. mittit Aaron ſuꝑ
† hircũ aũt vtrũq́ ſortẽ, qua diuinitatem & humani-
ſuꝑ quẽ ex- tatem diuidi intelligimus, vt hæc patiatur,
ierit ſors ꝓ illa cõfortet patientem, vnã dño, & alterã
capro emiſ capro emiſſario, Chriſto .ſ. b ¶ In ſo-
ſario litudinẽ. id eſt in ſinũ patris, quo nullus
accedit niſi ipſe & ſpũſſanctus. abijt ergo
id eſt, operãdi ꝟtutẽ cohibuit, & portauit
† eum iniq̃tates noſtras, nõ vt haberet, ſed vt con
Deut. 4.d. ſumeret, Deus em̃ ignis cõſumens eſt. ¶ In
Pſal.62.a. ſolitudinem, de qua dicit̃: In terra deſerta
inuia & inaquoſa &c. Ibi hoſtis locum nõ
habet, vbi deus manet. In cælum enim di-
uinitas tempore paſſiõis abijſſe dicit̃: non
locum mutans, ſed quodãmodo ꝟtutẽ co
hibens, vt poſſent impij conſummare paſ-
ſionem. c ¶ Vitulũ. quã Chriſtus Iudai-
cæ plebis liberatione offert̃, vitulus dicit̃:
Matth.5.b. quia legis iuſtificatiõem obſeruabat. vnde
Gal.4.a. ait: Non veni legem ſoluere, ſed adimple-
F re; qui factus eſt ex muliere, vt eos qui ſub
lege erant; redimeret. Rectè ergo dicitur
vitulus, quaſi mandatis legis ſubiugatus.
¶ Eſi. Sacrificium Chriſti eſſe quidẽ car-
nis ꝑ virtutem diuinitatis, & in beneplaci-
to patris, & ꝓpitiationẽ pro peccatis nr̃is:
& ad ſubminiſtrationẽ ſpiritus peragi le-
giſlator manifeſtat. d ¶ De prunis alta-
ris &c. ſpiritualibus verbis quæ Iohãnes
egreſſo Iuda, in cœna ſcripſit, quibus expo
nit quõ ipſe, cũ ſit in patre & pater in ipſo,
Ioh.13.c. ſpiritũ mittat: quõ pater agricola, ipſe vi-
tis, palmites apoſtoli, & alia multa, q̃ ad pie
Ioh.15.a. tatem accendunt, tanquã carbones ignis.
e ¶ Hauriens manu. Lxx. Implebit
manus ſuas thymiamate, compoſitionis
ſubtilis, ſubtilia ſcilicet ſpiritualia orans,
Pſal. 140.a. non terrena. f ¶ Thymiama. oratio-
Ioh.18.b. nem. Vnde: Dirigat̃ oratio mea, ſicut incẽ-
ſum in conſpectu tuo. Orauit enim Chri-
ſtus pro diſcipulis. g ¶ Vt poſitis &c.
Aaron pro dignitate ſacerdotij, Chriſtum
& alios ſacerdotes ſignificat. Chriſtus ſu-
per ignem, id eſt doctrinã ponit aromata
i. orationẽ, & vapor nebulę .i. ꝟtus orationis, opit oraculũ .i. carnẽ,
ex qua nobis ꝓpitiatio pctõrum in Chriſto, q eſt & teſtimoniũ. Po
nit aũt & q̃ſq; ſacerdos de Chriſto loquẽs, in igne doctrinę ſpũalis,
aromata orationis, cuius virtus operit oraculũ, qd' eſt ſuꝑ teſtimo
niũ, nec ꝑmittit eũ q̃rere de paſſiõe Chriſti, q̃ ſunt ſupra virtutẽ q̃rẽ
tis, & nõ moriet̃ imoderatis .ſ. q̃ſtionib⁹. h ¶ Et nõ mo. Caro ei⁹
nõ vidit corruptionẽ, qa vapore aromatũ opiebat̃ ꝟtute .ſ. orõnis,
Pſal.15.c. de qua dicit̃. Nõ dabis ſctm̃ tuũ videre corruptionem. i ¶ Con-
Roma.3.d. tra ꝓ. qa ad ꝓpitiationẽ noſtram & illuminationẽ Chriſtus paſſus
Zach.6.c. eſt q ꝓpitiatoriũ dicit̃ & oriẽs. vñ: Ecce vir oriens &c. Et alibi: Viſi
Luc.1.g. tauit nos oriẽs &c. Vel cõtra propitiatoriũ .i. in conſpectu patris;
Quare ſepties, qa remiſſionẽ pctõrũ & ſpm̃ſctm̃ nobis donauit. k ¶ Cũ-
Chriſt⁹ hir que mac. &c. qa de cõi maſſa hoim fact⁹ eſt Chriſtus, rectè hircus
cus appellã vocat̃, qa hoc aĩal pilis aſperũ & hirſutum, & ꝓ pctõ genus huma-
tur. num. Vnde cõuenienter ait: Cumq́ mactauerit hircum pro pec-
cato populi, id eſt

a ¶ Quia etiam iuſtos redemit.
a domo ſua, duos hircos ſtare a
a ¶ Ipſe oſtium cæli.
faciet coram domino in oſtio
tabernaculi teſtimonij, mit- b
tens ſuper utrunque ſortem:
unam domino, & alteram capro
emiſſario. Cuius exierit ſors
a ¶ Patri b ¶ Verus Aaron ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Pſal. cix. c ¶ Seipſum. d ¶ Humani generis.
domino, offeret illum pro pec-
cato: † cuius autem in caprum
a ¶ Super quem venit emiſſionis ſors, in quo Chriſti diuinitas ſignificatur.
b ¶ Impaſſibilem cuſtodiens vt deprecetur. nemo enim poteſt dimittere peccata niſi ſolus deus.
emiſſarium, ſtatuet eum uiuum
coram domino, ut fundat preces c
b ſuper † eo, & emittat illum in ſoli-
tudinem. His ritè celebratis, d
¶ Chriſtus. ¶ Carnem.
a ¶ Chriſto. ¶ Humanitate quam ſalnandam acceperat.
c offeret uitulum, & rogans pro ſe e
a ¶ Parentela.
b ¶ Proprij ſacrificij pontifex.
& domo ſua, immolabit eum.
a ¶ Lingua erudita igne ſpiritus repleta.
Aſſumptoq́ thuribulo, quod de f
¶ Cherubim, vbi ignis intelligibilis.
d prunis altaris impleuerit *, &
a ¶ Quia pro multis & de multis.
e f hauriens manu compoſitum thy
a ¶ Orationem.
¶ Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in cõ. &c.
b ¶ Quia caro viſibilis, ipſe autem inuiſibilis.
¶ Lxx. offeret in interiora velaminis.
miama in incẽſum, ultra uelum
g intrabit in ſancta, ut poſitis ſu-
per ignem aromatibus * nebula g
eorum & uapor operiat oracu- h
lum, quod eſt ſupra teſtimo- i
h nium, & non moriatur. Tol- k
let quoque de ſanguine uituli, & l
a ¶ Virtutem diuinitatis ſignificat.
i aſperget digito ſepties cõtra pro m
k pitiatorium ad orientem. Cum-
¶ Chriſtum.
que mactauerit hircum pro pec-
¶ Humani generis.
cato populi, inferet ſanguinem
¶ Apud patrem.
eius intra uelũ, ſicut præceptum

a ¶ Duos hircos ſtare fa. per manus ſibi miniſtrantium. G
b ¶ Mittens ſuper vtrũq́. quia ꝑ ſortes determinabat̃, quis illo-
rũ hircorũ eſſet immolãdus, & quis mittend⁹ i deſertũ, modo qui ha
betur infrà. Qualiter aũt licitum ſit vti ſortib⁹ habet̃ infrà Nume.
xxxiiij.c. c ¶ Vt fundat pre. qa rogabat dñm vt pœna debita ꝓ
pctis populi tranſferret̃ in illũ hircũ, vt di-
cet̃ infrà. d ¶ His rite celebra. Hîc cõſe
quẽter deſcribit̃ act⁹ immolatiõis, q agẽd⁹
erat in die expiatiõis, qa ſacerdos ĩmolabat
ꝓ ſe & domo ſua vitulũ, qd' notat̃ cũ dicit̃:
e ¶ Offeret vitulũ &c. Et dicũt aliqui
ꝙ erat vitula rufa, de qua habetur, Nu. xix.
& ꝙ noĩat̃ hîc vitulus ꝓ ſpecie, nõ ꝓ ſexu.
Et hoc videt̃ dicere magiſter ĩ hiſtorijs: ſed
hoc nõ videt̃ verũ, qa vitula rufa ĩmolabat̃
extra caſtra: hîc aũt vitul⁹ in atrio taberna-
culi. Itẽ illa offerebat̃ pro toto populo: hic
aũt ꝓ pctõ ſacerdotis, & dom⁹ ſuæ tm̃. Itẽ
offerens illã erat immund⁹, offerẽs aũt iſtũ
nõ erat ĩmund⁹, cũ haberet ĩgredi eadẽ die
intra ſctm̃ſctõrũ, ad ĩferẽdũ ibi de ſanguine
vituli immolati, vt ſtatim ſubdit̃. Sũt etiã
cũ hoc alia plura diſſonãtia, vt patet ĩuen
ti textũ hîc & ĩ li. Nũerorũ. ꝓpter q̃ optet
dicere, ꝙ vitul⁹ hic ſit ali⁹ à vacca illa rufa.
f ¶ Aſſumptoq́ thuri. &c. .ſ. altaris
holocauſti. ſcd'm aũt ea q̃ dicta ſunt Exodi
xxx.a. iſtud thuribulũ erat intra ſctm̃ſan-
ctorũ ꝓpe ĩgreſſum, & ibi ſacerdos porta
bat carbones viuos, de altari holocauſto-
rum in bacilla, & ſupponebat incẽſum, &
nebula inde cõſurgẽte, intrabat vltra ſacer-
dos in ſctm̃ſctõrũ. Hoc etiã videtur ꝑ illud
qd' habet̃ Heb. ix. a. Aureũ hñs thuribulũ.
Si aũt aliq̃s velit dicere, ꝙ illud thuribulũ
portabat̃ ab extra intra ſctm̃ſctõrũ, optet
dicere ꝙ ꝓ tãto He. ix. dicit̃ eſſe in ſctãſctõ-
rum: qa illuc inferebat̃ in die expiatiõis, vt
hîc dicit̃: g ¶ Nebula eorũ. Conſurgẽs *e cõſpectu
de thuribulo. h ¶ Operiat oraculũ .i. domini
propitiatoriũ, qd' oraculũ dicit̃, eõ ꝙ inde H
audiebant̃ diuina reſpõſa. i ¶ Qd' eſt .i.
ſuper arcã in qua eſt lex, q̃ teſtimoniũ dicit̃.
k ¶ Tollet quoq́ &c. immolati pro
eo & domo ſua, vt dictũ eſt. l ¶ Et aſper
get digito ſep. ad denotandũ perfectam
remiſſionẽ pctõrum, q̃ ſeptenario numero
deſignat̃, eõ ꝙ totus decurſus tpis ſeptem
dieb⁹ cõprehendit̃. m ¶ Contra ꝓpitia
torium ad orientẽ Dicũt hîc aliq̃ expo-
ſitores noſtri, ꝙ licet tabernaculũ ſic eſſet
diſpoſitũ, ꝙ ingreſſus eſſet ab oriẽte .ſ. mõ *corã dño
cõtrario nr̃is eccleſijs, tñ adoratio, & aſpſio Quare ver
hui⁹ ſanguinis erat ꝟſus oriẽtẽ, & in hoc ſus orientẽ
approbat̃ modus orandi eccleſię, vt dictũ orandum.
eſt. Sed hoc nõ videt̃ aliqualiter verũ, qa ſi
aſperſio ſanguĩs de qua fit hîc mẽtio fieret
cõtra orientẽ, ſequeret̃ ꝙ facies ipſorũ che-
rubim exiſtentiũ ex vtraq́ parte ꝓpitiato-
rij, eſſent verſus occidentẽ: & dorſa eorum
verſus illã partem tabernaculi, q̃ dicebatur
ſancta: cuius cõtrariũ habetur .ij. Para. iij. c.
vbi dicit̃, ꝙ facies ipſorum cherubim erãt
verſæ ad exteriorẽ domũ, id eſt ad illã partẽ tẽpli, quę vocat̃ ſancta.
& dicebat̃ dom⁹ exterior reſpectu ſanctiſanctorũ, qd' dicebatur do
mus interior. Tẽplũ aũt Salomonis ſecundũ oẽs doctores fuit diſ-
poſitũ in ſitu ad modũ tabernaculi. Itẽ qd' dicitur de approbatione
modi orandi nõ valet: quia doctores noſtri cõiter dicũt, ꝙ ideo ad-
orem⁹ verſus orientem, ne aſſimilemur Iudęis adorantibus verſus
occidentẽ. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ cũ hîc dicit̃: Cõtra ꝓpitiatoriũ ad
orientem: nõ accipit̃ hîc oriens reſpectu mundi ſeu tabernaculi, ſed
reſpectu propitiatorij tantũ: quia cũ ſacerdos aſpergẽs ſanguinem,
habuit dorſum ad orientẽ mundi, illa pars propitiatorij quæ ob-
ijciebatur ſuo aſpectui erat eius pars oriẽtãlis; pars autem occiden-
talis erat verſus partem poſteriorem tabernaculi: vt de facili poteſt
quilibet imaginari. n ¶ Cumq́ mactauerit hircum pro pec-
cato. Ille eſt hircus de quo prædictum eſt, ꝙ per ſortẽ eſſet immo-
landus, & de eius ſanguine inferebat ſacerdos intra ſanctũſanctorũ.
Et expiet

cato populi.i.humani generis:qd' quondã non populus,nunc autẽ
A populus,ex quo eius primitias aſſumpſit Chriſtus. Vt ergo mõſtra
Oſee.1.c. ret de Iudęis principaliter,ſed & omnis naturæ,q̃ in peccato eſt primitias Chriſtum portare, vitulũ ſimul & hircũ aſſumpſit,& quia vnũ ſacrificiũ,& vnus effectus,neceſſariò cõia in hirco agunt̃ & vitulo. Cernis enim quia hircus occidit̃ ante deũ.i.patrem:& ſanguis infert̃ in interiora velaminis.i.ad eundẽ patrẽ, & expiat̃ ſanctuarium maſſa.ſ.humani generis,q̃ ab initio ſancta fuit, & tabernaculũ ſpũſſancti. a ¶ Tabernaculo teſtimonij, quod fixum eſt inter &c. Quod ſuperius ſanctuarium, hîc tabernaculũ teſtimonij vocat. Eadem em̃ ratiõe & ſancta & tabernaculum teſtimonij, dicit̃ maſſa humani generis. Si enim tabernaculum teſtimonij cęlum eſt,rectè ſancta nominatur. cæleſtis eſt
1.Cor.15.f. homo noſter,de quo Paul⁹ ait:Sicut portauimus imaginem terreni &cæ. hic rectè ſancta nominat̃, qui eſt in medio immũditiarũ,quia paſſionib⁹ carnis oppugnatur Chriſtus. b ¶ Sanctuarium. Gen⁹ humanũ carnẽ aſſumendo,vt in ꝓprio ſctũario carnis rogaret per crucem. c ¶ Donec egrediat̃:humano.ſ.more ſpiritum emittẽs,& carnem in ſepulchro relinquẽs.
Matth.27.f. d ¶ Et ſumptum ſanguinem. Quia paſſione ſua cornua altaris,id eſt quatuor
† expiet principales virtutes ſanctificauit, e ¶ Ex
Heb.9.f. piet. Chriſti ſacrificio expiantur. Vnde ipſa aũt cæleſtia maioribus hoſtijs expiantur q̃ iſtis. f ¶ Ab immunditijs. quantùm ad cęlorum virtutes non indigent ex-
Pſal.17.b. piari,quæ ſunt in ſanctificatione perenni.
Ionę.1.a. Sed qꝛ frequenter peccatorũ noſtrorũ fumus aſcẽdit,de quo dicit̃: Aſcendit fumus in ira eius. Et de Niniue. Malitia eius aſcendit coram me. Rectè ab immunditijs noſtris expiat ſupernos choros,vt abominabilem auferat odorem. Ideo non ſimplici-
B ter aſpergit,ſed ſepties,quia venia peccato
Moraliter rum noſtrorum cæleſtia mundantur.
Matt.24.d. g ¶ Poſtq̃. Moraliter. Ambro.quoq; in epiſtola ad Simplicianũ ait:Sicut duo ſunt in agro,vnus aſſumit̃ & alter relinquit̃,ita duo hirci,vn⁹ ſacrificat̃, & alter in deſertũ emittit̃:nulli vtilis, nec edend⁹ à ſacerdotũ filijs. Sicut em̃ ex alimẽtis q̃ bonũ eſt, edit̃, qd' malũ eſt aut inutile, ꝓijcit̃:ita & bona opa epulatoria dicim⁹,q̃ ſũt eſui apta. Nõ placebit ergo dño,ſi mãducet ſacerdos ſacrificiũ,in quo ſit fraus oblatiõis, nõ ſedulæ confeſſiõis ſynceritas. Ideo hircus iſte in deſertũ dimittẽdus eſt, vbi errauerunt patres noſtri,nec ꝑuenerũt ad terrã ꝓmiſſio-
Eſa.58.d. nis; ſed interijt à terra memoria eorũ. Deniq; ſunt epulatoria opa. vnde, Erunt ſabbatha terrę vobis eſcę. Epulatoria em̃ opa & refectoria requies in deo, q̃ facit animi tranquillitatem. h ¶ Et poſita vtr. &c. Manus impoſitio benedictionem miniſtrat in ſacrificio, aut remiſſionem peccatorum,aut ſpiritũſanctũ,quæ eſſe non pñt in eo ſuꝑ quem cadit ſors diaboli. Multa quoq; circumſtãtia ſunt,q̃ illi ſententię cõtradicũt. ¶ Et poſita. Vt oſtẽdat̃ qꝛ verbũ dei impaſſibile immortale, in carne ꝓ nobis ſufficiens ſacrificiũ ſuſcepit. huic rectè omnia peccata imponuntur,quia peccata
Eſa.53.b. noſtra pertulit in corpore ſuo. Lxx. Impo
1.Petri.2.b. net ea ſuper caput hædi viui. In quo ſigni
Matt.27.c. ficat̃ ſpinea corona capiti eius impreſſa. In
Allegorice. ſpinis em̃ ſignificant̃ pctã. i ¶ Per ho. &c. Chriſtũ q eſt oĩa ſui ſacrificij ſacerdos,ſacrificiũ,cult⁹,& altare. Paratus ſecundum illud:Ego aũt nõ contradico,retrorſum nõ abij:
Eſa.50.b. corpus meũ dedi percutiẽtib⁹ &c. Chriſt⁹ ergo ſeipſum ꝑ hædum viuũ immolans,ipſe ſe per hominem paratũ.i. ꝓpriã virtutẽ mittit hircum viuentẽ in ſolitudinẽ,immortalẽ.ſ.impaſſibilemq; diuinitatem ad inuia nobis loca,& omni malitia deſerta. vnde:Sciens Ieſus
C quia omnia dedit ei pater in man⁹,& quia à deo exiuit,& ad deum
Ioh.13.a. vadit. ¶ Adamantius in Homel.ſuper Leuiticum: hircum qui
Myſtice dño immolat̃,dicit ſignificare eos qui ad ſortem domini deſtinant̃,
Luc.16.f. ſicut Lazarus ille,qui in ſinũ Abraę deportat̃ ab angelis. Hircum verò qui dimittitur in eremum, reprobos ſignificare, vel Iudaicum populum, qui à facie

a ¶ In quo iugo crucis gentes ſubijciendę monſtrantur.

eſt de ſanguine uituli,ut aſpergat è regione oraculi, & expiet ſan-

a ¶ Genus humanum.

a ctuarium ab immunditijs filiorum Iſraël,& à præuaricationibus eorum, cunctiſq; peccatis.
a Iuxta hunc ritum faciet taberna- b culo teſtimonij, quod fixum eſt

a ¶ Lxx. immunditiarum.

inter eos in medio ſordium ha- c

a ¶ Non q̃ omnes tunc excluderentur.
¶ Nullus Gentilis vel Iudæus vel Leuita vel ſacerdos. Omnes enim declinauerunt ſimul inutiles facti ſunt.
¶ Nemo ſancte viuebat.

bitationis eorum. Nullus homi- d

a ¶ Intelligibili.

num ſit in tabernaculo, quan-
b do pontifex ſanctuarium ingreditur,ut † roget pro ſe,& pro domo ſua,& pro uniuerſo cœtu Iſ-
c raël, donec egrediatur taberna-

a ¶ Captiuitatem noſtram releuans & ſedere faciens in cæleſtibus. b ¶ Thymiamatis.ſ. quod eſt ſedes cherubim.

culum. Cùm autem exierit ad al- e tare, quod coram domino eſt,
d oret pro ſe,& ſumptum ſanguinem uituli atq; hirci fundat ſuper cornua eius per gyrum, aſper-
e genſq; digito ſepties, expiet &

¶ Cauſa quare debeat mundari.

f ſanctificet illud ab immunditijs
g filiorum Iſraël. Poſtq̃ emunda- f uerit ſanctuarium & tabernacu-

a ¶ Chriſtum ſecundum diuinitatem.

lum & altare,tũc offerat hircum
h uiuentem,& poſita utraq; manu

¶ Quia omnia peccata noſtra portauit.

ſuper caput eius, confiteatur o- g mnes iniquitates filiorum Iſraël, & uniuerſa delicta atque peccata

¶ Deo.

eorum,quæ imprecãs capiti eius h
i emittet illum per hominẽ † paratum in deſertum. Cumq; porta- i

¶ Chriſtus qui portauit peccata noſtra.

uerit hircus omnes iniquitates

a ¶ In cælum.

eorum in terram ſolitariam,

¶ Qui ante captus inter homines.

& dimiſſus fuerit in deſerto,

a ¶ Chriſtus verus montanus. b ¶ Cælum.

reuertetur Aãron in tabernacu

a ¶ Sordibus mortalitatis & paſſibilitatis:quibus indutus eſt pro peccatis noſtris.

lum teſtimonij,& depoſitis ueſtibus* quibus prius indutus erat,

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Et expiet ſanctuarium ab immunditijs filiorum Iſrael. Non eſt intelligendum, q̃ ſanctuarium haberet in ſe aliquod peccatum expiãdum, cùm eſſet res inanimata:ſed dicebatur quodammodo pollui,ex peccatis ſacerdotum & populi,ſicut & eccleſię noſtræ ꝓ aliquo facinore in eis facto,vnde & indiget reconciliatione,& hoc eſt quod dicitur: Ab immunditijs filiorum Iſrael &cæte. & patet. b ¶ Iuxta hunc ri.&c. id eſt poſt expiationem ſanctiſanctorum,expiabit reliquam partem tabernaculi, quæ dicebatur ſancta,& hoc vocatur hîc tabernaculum teſtimonij,quia continebat duas partes tabernaculi:& ideo nominatur nomine totius. c ¶ In medio ſordium habitationis eorum. In Hebræo habetur: In medio ſordium eorum, quia tabernaculum erat in medio caſtrorum. Populus autem habitans in circumitu,frequenter incurrebat ſordes peccatorum, quæ redundabant in tabernaculum quodammodo, vt dictum eſt. Licet autem tranſlatio noſtra ad eundem ſenſum redducatur, cre-
do tamen eam eſſe corruptam vitio ſcri- D
ptorũ qui acceperunt.t.pro.d.& ideo ſcripſerunt ſortium pro ſordium. d ¶ Nullus hominum ſit in tabernaculo quando pontifex &c. Quia tunc ſummus ſacerdos debebat eſſe maxime eleuatus in deum,& propter hoc excludebatur ſocietas aliorũ, quæ poſſet impedire ipm̃. e ¶ Cum autem exierit ad altare quod coram domino &c. ſcilicet thymiamatis, quod erat extra ſanctumſanctorum,vt dictum fuit Exodi. xxx. propter quod expiatio ſanctoſanctorum, oportebat ſacerdotem exire ad expiandam aliam partem tabernaculi,in qua erat altare thymiamatis,quo facto exibat tabernaculum ad offerendum hircum emiſſarium.& hoc eſt quod ſubditur: f ¶ Poſtquam emundauerit &cæte. Sequitur: Tunc offerat hircum viuentẽ in atrio. g ¶ Cõ-
fiteatur omnes iniquitates filiorum † aſſuetum
Iſrael & vniuerſa delicta atq; &cæ. i. qui mẽtis
Non explicãdo omnia in particulari,quia temporib⁹
impoſſibile erat tunc fieri: tum propter abijt ĩ ipm̃
breuitatem temporis: tum quia ſacerdos deſertum
non omnia peccata populi ſciebat:ſed in generali, ſicut facim⁹ in cõfeſſione facta in prĩcipio miſſę,vel huiuſmodi. h ¶ Quę imprecans capiti eius emittet illum per hominem paratum in &c. Quia rogabat dominum, vt pœnam debitam pro illis peccatis vellet trãſferre in hircum illũ,qui emittebat̃ in deſertum, vt ibi relin-
queret̃ à feris deuorãdus,ꝓ hoĩbus morte * lineis
dignis ꝓ ſuis peccatis. i ¶ Cumq; &c. Deſcripta expiatiõe,hîc cõſequẽter deſcribit̃ cult⁹ celebratiõis,q̃ cõſiſtebat in cõſummatione ſacrificij,in crematiõe illorũ quę erant cremanda in altari
holocauſtorũ,& in crematiõe incẽſi ſuꝑ altare thymiamatis, & in Pontifex in
iſto officio ſumm⁹ ſacerdos deponebat veſtimẽta linea,in quibus dedicatiõe
pri⁹ miniſtrauerat,& accipiebat ornamẽta põtificalia. Cui⁹ ratio eccleſiæ.
nem aſſignãt doct. noſtri:qꝛ miniſteriũ expiatiõis qd' ꝓceſſerat,de-

debebat fier

E qui à facie dñi pro peccatis ſuis abijciũtur ſicut diues purpurat⁹ in inferno ſepultus. Hoĩem verò paratum, Chriſtum vel angelos eius. vñ recipit vnuſquiſq; qđ meret.

Luc.16.c. a ℭ Ille vero qui dimi. Orig. Aſcendit

Moraliter in cor tuum concupiſcentia, quęlibet cogitatio praua, abijce, ſors eſt apompei. Abijcies autem, ſi habueris tecum parati manũ hominis, id eſt ſi lectio diuina ſit in manibus tuis, & ante oculos præcepta dei,

† expiabit tunc verè eris paratuſ. Similiter ſi cætera vitia aſcenderunt in cor tuum, expelle, mitte in eremum. Si verò aſcendat in cor tuum miſericordia, iuſtitia, & pax, & huiuſmodi: hæc de ſorte domini ſunt, offeruntur ad altare, pontifex accipit & reconciliat deum tibi. Is ergo in quo eſt ſors apompei, non eſt piger, nec eſt occupatus ſecularibus: ſed paratus, promptus, & vigilans. Qui ſi ſordeſcere videtur, quia contingit immundum, lauabit veſtimenta ſua, & erit mundus. Hoc moraliter ad vnunquenq; noſtrum pertinet. Homo paratus, ipſa ratio quæ intra nos eſt, per quam nobis boni malique diſcretio eſt: quę ſi videtur ſordeſcere: quia diſcutit, & pertractat quę mala ſunt: tamen ſi ea abijciat: tunc melioribus cogitationibus purificata ac diluta videbitur munda. Chriſtus

Zach.3.a. quoq; lauare dicitur veſtimenta ſua, & fieri mundus propter illud: Vidi Ieſum ſacerdotem magnum indutum veſtimenta ſordida. Quòd ſi intelligitur de aſſumptione carnis, & hîc in lauandis veſtibus poteſt eadem figura ſeruari. b ℭ Menſe autem ſeptimo decima die menſis. Orige. In qua ſolennitas repropitiationis, & in qua ſola pontifex ſolus indutus omnibus pontificalibus veſtibus & ſemel

F in anno, ingreditur in ſanctaſanctorum. Populum enim derelinquens, ingreditur vbi eſt repropitiatorium, & ſuper repropitiatorium cherubim, vbi eſt arca teſtimonij, & altare incenſi, quò acceſſus eſt

Allegoricè ſoli pontifici. Pontifex eſt Chriſtus qui per totum annum cum populo erat, de quo

Eſa.61.a. dicitur: Euãgelizare pauperibus miſit me,

Luc.4.c. & vocare annum acceptum domini. Et ſemel in iſto die repropitiationis intrat in ſanctaſanctorum, id eſt impleta diſpenſatiõe penetrat cælum, & intrat ad patrem, vt faciat eum propitium, & exoret pro omnibus in ſe credẽtibus. Dies repropitiationis manet nobis, donec occidat ſol, id eſt mundus finem accipiat. Stamus enim pro foribus, opperiẽtes pontificẽ noſtrũ, cõmorantem intra ſanctaſanctorũ, & orãtem pro peccatis eorum, qui ſe expectant ſuper quos ſors eius venerit, vt ſint pars domini & electio: non pro ea pte quę pro indignitate ſua ſpernit & abijcitur. Vnde dicitur hircus apompeius, id eſt abiectus

Hircus apompeius. & refutatus.

Nicolaus de Lyra.

bebat fieri cum humilitate, ſed conſummatio ſacrificij cum ſolennitate, & ad

† veſtibus lineis ſimilitudinem huius pontifex euangelicus in aſperſione baſilicæ, quam dedicat, quaſi in expiatione eius, lineis & minoribus vtitur indumentis, & etiam in ſabbatho baptiſmali & conſecratione fontiũ, & in immerſione cathecuminorum: cùm ſcilicet transferuntur peccata eorum, ſimilibus vtitur indumentis. Cùm autem his peractis ad miniſtrationem accedit altaris, pontificalibus & pretioſis veſtibus infulatur, vt dicit magiſter in hiſtorijs. Rab. Sa.

aliam rationem

cùm intraret ſanctuarium, reli- a

a ❡ Lotam manifeſtabit carnem.

ctiſq; ibi, lauabit carnem ſuam in b

a ❡ Cælo. b ❡ Gloriæ ſuæ. vnde: Dominus regnabit decorem &c.

loco ſancto, indueturq; ueſtibus c

a ❡ De mundo.
b ❡ Patri. ❡ Seipſum. ❡ Quod nemo poterat offerre niſi ipſe.

ſuis. Et poſtquam ẽgreſſus obtũ d

lerit holocauſtum ſuũ ac plebis,

a ❡ Aſſiſtens vultui dei pro nobis.

†rogabitq; tam pro ſe quàm pro

b ❡ Membris ſuis.
b ❡ Pinguedinem charitatis.

populo, & adipem qui oblatus

a ❡ Vt holocauſtum pinguefiat. b ❡ Seipſum.

eſt pro peccatis, adolebit ſuper al

a ❡ Chriſtus.

a tare. Ille uerò qui dimiſerit caprũ e

a ❡ Aſſumpta immortalitate & impaſſibilitate.
b ❡ Ante ſordida.

emiſſarium, lauabit ueſtimenta

ſua & corpus aqua, & ſic ingre-

a ❡ Angelorum, vel eccleſiæ de qua dicitur: Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.

dietur caſtra. Vitulum autem & f

hircum, qui pro peccato fuerant

immolati, & quorum ſanguis il-

latus eſt in ſanctuarium, ut expia-

tio compleretur, aſportabunt fo g

ras caſtra, & comburent igni

tam pelles quàm carnes eorum,

ac fimum. Et quicunq; combuſ h

ſerit ea, lauabit ueſtimenta ſua &

carnem aqua, & ſic ingredietur

caſtra. Eritq; uobis hoc † legiti-

b mum ſempiternum. †Menſe au- i

tem ſeptimo, decima die men-

a ❡ veniet dies cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.

ſis affligetis animas ueſtras,

nullúmque facietis opus, ſiue

indigena, ſiue aduena, qui pere-

a ❡ In qua paſſus eſt Chriſtus.

grinatur inter uos. In hac die

expiatio erit ueſtri atq; munda-

tio, ab omnibus peccatis ueſtris,

coram domino mundabimini.

a ❡ Omne ſeruile opus non facietis in eo.

Sabbathum enim requietionis

eſt, & affligetis animas ueſtras

religione perpetua. Expiabit au k

a ❡ Chriſtus, qa Iudæorũ ſacerdotes nõ poterant impoſſibile eñ erat ſanguine taurorũ aut hircorũ pctã auferri.
b ❡ Vnxit te deus de⁹ tuus oleo lætitiæ p̃ cõſortib⁹ tuis.

tem ſacerdos, qui unct⁹ fuerit, &

cuius manus initiatæ ſunt, ut ſa-

a ❡ Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Pſal.cix.a.
b ❡ Obediens patri vſq; ad mortem. Phil.ij.b.

cerdotio fungatur pro patre ſuo.

a ❡ Pro ſacerdotibus Iudæorũ, qui hæc cõſummare nõ poterãt. de quibus Chriſtus ſecundũ carnẽ.

Indueturq; †ſtola linea & ueſtib⁹

ſanctis, & expiabit ſanctuarium,

& tabernaculũ teſtimonij atq; al-

tare, ſacerdotes quoq; & uniuerſum

populũ. Eritq; uobis hoc legiti-

mũ ſempiternũ, ut †oretis ꝓ filijs

Iſraël, & pro cunctis peccatis eo-

a ❡ Quia Chriſtus ſemel ꝓ pctis nr̃is mortu⁹ eſt. j.Pe.iij.e.

rum ſemel in anno. Fecit igitur ſi l

cut præceperat dominus Moyſi. m

aliam rationem aſſignat dicẽs: quòd cùm vestib⁹ lineis intrabat ſanctumſanctorum, G ne miniſter eſſet ſicut dominus: quod eſt ſic intelligẽdum, quia ſanctumſanctorum erat locus ipſius dei, quaſi ipſum repręſentans, vt dictum fuit Exo.xxv. & ideo propitiatorium aureum, & alia quæ erant ibi aurea, erant quaſi quędam dei ornamenta, propter quod pontifex non debebat ibi ingredi cum aureis ornamentis, ſed miniſterium quod agebat extra ſanctumſanctorum in ornamentis pontificalibus, in quibus erat aurum (vt dictum fuit Exodi xxviij.) exercebat. & ſecundum vtrunque dictum, in tali mutatione veſtium manus & pedes lauabat in labio æneo. & hoc eſt quod ſequitur: a ℭ Relictiſq; ibi, ſcilicet veſtimentis prioribus. b ℭ Lauabit carnem ſuam in loco ſancto. Quia labium prædictum erat in atrio. c ℭ Indueturq; veſtibus ſuis. id eſt pontificalibus ſibi appropriatis: quia prius miniſtrauerat in veſtimentis lineis: quæ erant communia etiam ſacerdotibus minoribus, & conſequenter deſcribitur conſummatio miniſterij, cùm dicitur.

d ℭ Et poſtquam egreſſus obtulerit holocauſtum ſuum &cæ. Et patet litera ex prædictis. Et ſubditur quid debeat facere ille, qui duxerat hircum in deſertum, cùm dicitur: e ℭ Ille vero qui dimiſerit caprum emiſſarium, lauabit veſtimenta ſua & corpus aqua, & ſic ingredietur caſtra. Per aſperſionem aquæ expiationis, in qua erãt commiſti cineres vaccæ rufæ. f ℭ Vitulum autem & hircum, qui pro † ſtatutum peccato fuerant immolati & quorũ †.5.23. &c. Sequitur. g ℭ Aſportabunt H foras caſtra. ad deſignandum, quòd deberet totaliter à peccato elongari, quantũ ad actum & circumſtantias & occaſiones peccati. h ℭ Et quicunq; combuſſerit ea, lauabit veſtimenta ſua & carnem aqua &c. aqua aſperſionis modo ſupradicto. ℭ Menſe autem ſeptimo. Diuiſio Hîc conſequenter deſcribitur circa expiationem ritus ſucceſſionis: quia pertinebat ad ſummum ſacerdotem miniſterium illius diei, præmittitur tamen tempus, cùm dicitur: i ℭ Menſe autem ſeptimo decima die menſis. in reuolutione cuiuſlibet anni, affligetis animas veſtras. Quia ſicut prædictum eſt, erat dies expiationis peccatorum ſacerdotum & totius populi. ideo generaliter omnes debebãt per ieiunium affligi in corpore, & per debitam contritionem in mente.

k ℭ Expiabit autem ſacerdos, qui vnctus fuerit & cuius manus initiatę &c. Id eſt ſummus ſacerdos, qui in officio patris ſucceſſerit, & exequetur officiũ expiationis ſicut pręductum eſt. l ℭ Fecit igitur. ſ. Aaron, q erat ſummus ſacerdos. m ℭ Sicut pręceperat dñs Moyſi. quia adueniente decima die ſeptimi menſis celebrauit dictam expiationem, eo modo quò ſuprà determinatum eſt.

ℭ In capitulo.xvj. vbi dicitur in poſtilla: Vitulum offeret pro peccato.

ADDITIO.

Cùm iſte vitulus nõ ſolùm ab Aaron, ſed a ſucceſſoribus ſuis ſemel in anno, ſcilicet † expletis filios in die expiationis eſſet offerendus, vt patet in fine capituli huius: non videtur rationabiliter dictum, q offerebatur ꝓ pctõ

Aaron. ad ni-

A Aaron. ad nihilū eñ videbať ꝓficere ſummis ſacerdotib⁹ ipſi Aa-
ron ſuccedētib⁹ facere memoriā p̄deceſſoris ſui, de hoc in quo pec
cauit, merita eñ patrū p̄ſentanť à filijs in ſuis oꝛonib⁹, ſicut in mul-
tis locis habeť nō aūt demerita. vñ meli⁹ videť dicendū, ꝙ vitulus
iſte offerebať pro pc̄tō ꝓprio ſummi ſacerdotis offerentis, quicūqꝫ
eſſet ille, qa nullus erat ſine pc̄tō. vñ ſequiť in litera: Cūqꝫ obtulerit
vitulū, orabit pro ſe & pro domo ſua. & hoc eſt etiā qđ dicit Apo
ſtolus ad Heb. ix. In ſecūdo aūt introibat ſemel in anno ſol⁹ ponti-
fex, non ſine ſanguine quem offerret pro ſua & populi ignorantia.
Quòd aūt aries immolareť in memoriam arietis Iſaac, eſt cōſonum
rationi. ſ. vt deus haberet in memoria merita patrū. ſ. Abraā immo
lantis &c. & Iſaac, qui ad immolandum ſe obtulit.

REPLICA Correctorij contra Burgeñ. In ca. xvj. poſtillator dicit oblationē vituli ſemel p̄
ſummū ſacerdotē factā in anno inter cętera in rememorationē pec
cati Aaron. Sed Burgeñ. dicit hoc irrationabile: quia nihil proficie
bat ſummis ſacerdotibus hmōi memoria: etiā qa in orationib⁹ de-
bent rememorari merita patrum, non demerita. Reſpondeo quôd
rationabile eſt, vt in orationibus & oblationibus fieret rememora C
tio non modò virtutis, ſed etiā peccati prędeceſſorum. Ibi enim fit
rememoratio collatę gratiæ, hîc remiſſionis, & veniæ, & ablationis
culpę. Quid mirum ſi vitulus non pro peccato Aaron, ſed in me-
morationem peccati Aaron offerať, ſicut aries in memoriam obe-
dientiæ Iſaac: &c. Nec eſt verum ꝙ ſolùm merita patrū, nō demeri
ta reducanť ad memoriam orantium & offerentiū, qa ſcriptura ſa
cra plena eſt hmōi modis orandi. Peccauimus cū patribus noſtris
&c. Vide Danielem, Heſter, Tobiam, Iudith &c. Nec eſſet irrationa
bile, quôd quilibet ſacerdos offerens vitulum, redduceret ad memo
riam, quòd illius vituli oblatio eſſet meritoria ablutiōis culpæ pro
priæ: ſicut quondam fuit culpę paternę: quæ erat in vituli fabrica-
tione, & ſicut vitulus aliquando fuit populo cauſa idolatrię, ita eius
immolatio fit memoria placationis diuinæ, dum hoc deo mactare
ſtuduerit, quòd aliquando ſtultus populus adorauit &c. quæ non
irrationabiliter ad memoriam reduci poſſunt.

GLO. ORDI.

Cap. XVII.

ET locutus eſt &c. Pręſenti
lege demonſtrať, quia non tm̄
Moyſi, ſed omnibus commu-
niter loquiť dñs. Oēs ſcire cu-
pit quod omnib⁹ expedit legem. ſ. tēpora
lem eſſe, & expleto ſuo tp̄e, obſeruari ſu-
peruacuè. Expletio verò temporis, p̄fecta
Myſtice. deſtructio loci, in quo ſacrificia p̄cepit of-
ferri, intimando eum qui extra caſtra ſiue
foris tantū extra tabernaculum teſtimonij
ſacrificauerit, interire de populis ſuis, vt. ſ.
deſtructo tabernaculo & loco, ſacrificia
finem habeant. Sanctas verò actiones & q̄
Exo. 20. c. ædificāt humanam mentē, vt patrē & ma-
trem honorare, & proximos diligere, & ſi
milia, loco nō circumſcripſit, quia ſemper
B proſunt, & cum euangelio cōueniūt. Qui-
cunqꝫ ergo nunc figuras agunt deſtructi
† teſtimōij loci, ſanguinem effundūt: & communem
conuerſationem maculant, in cōmuni pec
cant, ſicut qui ſanguinem fundunt. Eorum
quoqꝫ ſanguinē fundunt, quos exēplo ſuo
in errorem mittunt. b ℭ Homo quili-
bet &c. Quaſi figurę legis tēporales ſunt,
& i loco certo ſunt, quo deſtructo nō p̄nt
Literaliter manere. c ℭ Si occiderit ouem.
Augu. Non de his dicit qui occidunt ad
vſum veſcēdi. Priuata enim ſacrificia ꝓhi-
buit, ne ſibi quiſqꝫ ſacerdos eſſe audeat, ſed
illuc afferat vbi per ſacerdotem offerat.
Hoc nanqꝫ in conſuetudine cauendum
pręmonuit. Cùm ergo non liceret offerri
3. Reg. 18. f. ſacrificia, niſi in tabernaculo, cui templum
ſucceſſit: Helias tamen extra templum ſa-
crificauit, quando & ignem de cælo impe
trauit, & ꝓphetas dęmoniorum conuicit.
Sed cùm iubet ille qui legem cōſtituit, ali-
quid fieri quod in lege prohibuit, iuſſio
ipſa pro lege habeť, quæ à legiſlatore da-
tur. Spiritus enim dei qui erat in Helia,
quicquid in hac re fecit, contra legem eſſe
non potuit, quia dator eſt legis. d ℭ Et
nequaquam vltra immolabunt ho-
† quicunqꝫ ſtias ſuas dæmonibus & cæte. Cùm
Exo. 20. a. à domino dictum ſit: Non facies tibi ido-
lum, nec omnem ſimilitudinem eorū quę
in cęlo ſunt ſurſum, & in terra deorſum, &
quęcunqꝫ ſubtus terram: conflatilem vitu
lum fecerunt, & ei ſacrificium obtulerunt,
Exo. 32. b. alligurire cupientes ſacrificium. Lex ergo
Gal. 3. d. quaſi pędagog⁹ eorū p̄cipit deo ſacrificare, vt in hoc occupati ab
ſtinerēt ſe à ſacrificio idolatriæ. Talia tñ ſanciuit ſacrificia, quibus
myſteria ſignificarētur futura. e ℭ Cum quibus fornicati.
Idolatriam fornicationē vocat, quia deus deſpondit ſibi animas no
ſtras. Dicitur ergo fornicatio ab illo diſceſſio. Terret etiam eos qui
in carne fornicanť, cū peccatū fornicatiōis cōparat idolorum cultui
1. Cor. 10. e. & dęmonum oblatiōi. f ℭ Homo de domo iſrael & de &c.
Auguſt. Si idem repetiť mandatū, neceſſarium & vtile oſtendiť, ſed
tamen ſupe-

Cap. XVII.

a ET locutus eſt do- a
minus ad Moy-
¶ Omnibus communiter datur hæc lex.
ſen dicens: Lo-
quere Aaron &
filijs eius, & cunctis filijs Iſraël,
& dices ad eos: Iſte eſt ſermo
¶ Autoritas præcepti. ¶ Non homo.
quem mandauit dominus dicēs:
b Homo quilibet de domo Iſraël, b
c ſi occiderit ouem, aut bouem, ſi-
ue capram in caſtris uel extra ca
¶ Vbi tantum licet offerri.
ſtra, & non obtulerit ad oſtium c
†tabernaculi oblationem domi-
¶ Homicidij.
no, ſanguinis reus erit. Quaſi ſi d
ſanguinem fuderit, ſic peribit de
medio populi ſui. Ideo ſacerdoti e
offerre debent filij Iſraël hoſtias
ſuas, quas occidūt in agro, ut ſan f
ctificētur domino ante hoſtium
tabernaculi teſtimonij, & immo
lent eas hoſtias pacificas domi-
no. Fūdetqꝫ ſacerdos ſanguinem
ſuper altare domini, ad oſtium ta
bernaculi teſtimonij, & adolebit
adipem in odorem ſuauitatis do-
d mino: & nequaqꝫ ultrà immola- g
bunt hoſtias ſuas dæmonibus,
¶ Recedendo a vero ſponſo.
e cum quibus fornicati ſunt. Legi-
timum ſempiternum erit illis, &
poſteris eorū. Et ad ipſos dices:
Lxx. Homo homo.
f Homo †de domo Iſraël & de ad- h i
uenis, q peregrinantur apud uos,
a ¶ Iam perfectum non modo inceptum.
qui obtulerit holocauſtū ſiue ui- k

NIC. DE LY.

Cap. XVII.

ET locut⁹ eſt dñs. Poſtquam
dictum eſt de purgatione gene Diuiſio
rali, quę fiebat per quędam ſa-
crificia (vt viſum eſt) hîc con-
ſequēter agitur de loco ſacrificij, & primò
determinatur ſacrificij locus: ſecundò ex-
cluditur Gentilis modus, ibi: Homo quili
bet de domo. Circa primum prohibetur
extra locum ſacrificij immolatio: ſecundò
oblatio, ibi: Homo de filijs Iſraël. Circa
primum dicitur ſic: b ℭ Homo qui-
libet &c. Nō eſt intelligendū hoc de q̄li-
bet occiſione, qa licitū erat talia animalia,
quę ſunt etiam immolatitia occidere in ca-
ſu & comedere, nō ſolùm extra templum,
ſed etiam extra Hieruſalē, vt habeť. Deuť.
xij. ſed intelligitur de occiſione per modū
ſacrificij, quę non fuit licita extra atriū tem
pli, poſtqꝫ templū fuit ædificatū per Salo-
monem, nec extra atrium tabernaculi an-
te tēpli ædificationem, & hoc notať p̄ hoc D
quod ſubditur: c ℭ Et non obtulerit
ad oſtiū &c. Ex quo patet, ꝙ loquiť de
occiſis per modum ſacrificij: d ℭ Reus
erit quaſi ſanguinem fuderit. ſ. huma
num, quia puniendus eſt ſicut de homici-
dio. e ℭ Ideo ſacerdoti offerre de-
bēt filij Iſrael hoſtias ſuas. Aliter enim
vſurparent ſibi officiū ſacerdotes, ſicut fa-
ciūt idolatræ. vñ ſubditur: f ℭ Quas oc De conſe
cidunt in agro, id eſt occidere conſueue diſ. 2. c. non
runt. Idolatræ enim in agris & alijs locis oportet
indifferenter ꝓ ſua voluntate immolabāt
hoſtias idolis, & in hoc filij Iſraël imitaban
tur eos ſaltem ꝓ magna parte, anteqꝫ per
legem eis datam determinaretur loc⁹ ſacri-
ficij. ſ. ipſum tabernaculum ante ædificatio
nem templi: & poſtea ipſum templū, quod
ſucceſſit tabernaculo. g ℭ Et nequa-
quā vltra immolabunt hoſtias ſuas
dæmonibus. ſicut faciebant ante datio-
nē legis, ritū Gētiliū imitātes. h ℭ Homo
de domo Iſrael. Hîc conſequenter ꝓhi-
beť extra locum ſacrificij determinatū ob-
latio, cùm dicitur: Homo de domo Iſr.
id eſt Iudęus natione. i ℭ Et de aduenis,
id eſt de conuerſis ad Iudaiſmū. k ℭ Qui
obtulerit holocauſtum &c. hoc dici-
tur ad comprehēdendū oē gen⁹ ſacrificij.
Et ad oſtiū

Moraliter. In hoc capitulo cùm dicitur: b ℭ Homo quili- Moraliť.
bet de domo Iſrael, ſi occiderit ouem &c. Non prohibe
tur quęlibet occiſio animalis, ſed illa quæ fit per modum ſacrificij
vel oblationis, quæ prohibita fuit fieri extra locum à deo determi-
natum, qui primò fuit tabernaculum Moyſi, poſtea verò templum
Salomonis. & per vtrunqꝫ figurata fuit eccleſia, extra quam non
eſt licitum fieri ſacrificium, ſicut faciunt hæretici & ſchiſmatici.
Sanguinem vni-

E tū ſuperius tm̄modo occidentē vt faceret ſacrificiū,ſed nō pfi
cientē iuſſit puniri. Ait em̄: Qui occiderit bouē aut ouē, ſiue in ca-
ſtris,ſiue extra caſtra &c. vbi prohibet ab eo qd' tētat. hîc autē ait:
Qui obtulerit holocauſtū ſiue victimā &c. Iā perfectū ſacrificium ſi
gnificās: pari tn̄ pœna plectunt. Qui enim incipit,& ſi liceat facere,
nihil differt ab eo q fecit. Vtriq3 em̄ pœna
deputat,vt de pplo ſuo eijciat,ne de circū
ciſiōe glorieť,ne de genere Iſraël dicat,ſed i-
ter pputiū hn̄tes reputeť. Qui ergo nūc le-
gis figuras extra templū celebrāt, fruſtra ſe
† offerat Iſraëlitas vel Iudęos iactāt. a ℭ De ad-
uenis. Gentilib9 q nō ſuht cōiuncti Iudęis
ſed apud nos. Apud eos quippe fuimus,
vt legē eorū & pphetas, & pmiſſam hęre
† vos ditatē habētes,nō tn̄ ipſis ſed deo adhęren
tes, pptereа iuxta Lxx. hō hō dixit,vt oſtē-
dat tam eos q in circunciſiōe,q3 q in ppu-
Myſtice tio adhęrēt deo,hoc debere mādatū ſerua-
1. Ioh. 3.c. re. b ℭ Si comede. ſang. &c. Myſticè
ſanguinem, homicidiū intelligimus: fratris
odiū,homicidiū eſt. Qui em̄ odit fratrem
ſuū, omicida eſt. Abſtinendum eſt igiť ab
oī ſanguine. i. ab oī odio fratrū,qa ſup talē
Pſal. 13.b. aīam,q̄ talē comedit ſanguinē,ſcd'm illud,
Qui deuorant plebē meā ſicut eſcam pa-
Co?. 1.b. nis,obfirmat faciē ſuā deus,Chriſtū. ſ. q eſt
Ioh. 14.b. imago patris. Qui em̄ videt filiū,videt &
Pſal. 33.c. patrē. Ipſe em̄ iudex eſt,de quo diciť: Vul-
tus aūt dn̄i ſup facientes mala. vt p. de ter-
me. e. Ipſe autē comedentē ſanguinē per-
dit de populo ſuo, de cōi. ſ. hoīm genere,
Matth. 25.d. quia ſicut immiſericordē & impiū cū ma-
lignis ſpiritib9 mittit in ignē ęternū,q prę-
parat9 eſt diabolo & angelis eius. Vt autē
oſtēderet q̄tū debeam9 eſſe inuicē miſeri-
cordes,q̄tū diligētes,oſtendit,qa p expia-
tione nr̄a ſanguinē ſuū fuderit dicens: Ego
F dedi illū vobis ſāguinē. ſ. Chriſti. c ℭ Ani
ma carnis. Aug. Aliquid vitale eſt in ſan-
guine,qa p ipm maximè in hac carne viui-
tur,q p oēs venas corpis diffundiť. Ipſam
vitam corpis vocauit aiam,nō vitā q̄ mi-
grat ex corpe,ſed quę morte finiť. Qua lo-
cutiōe dicim9 iſtā vitā tpalē eſſe,nō ęternā,
Luce. 16.e. mortalē,nō immortalē,cū ſit imortalis ani
Luc. 23.f. ma quę portať ab angelis in ſinū Abraę. &
Acto. 20.e. cui diciť: Hodie mecum eris in paradiſo.
Scd'm hoc dicit Apoſtol9: Nō facio aīam
† 32. q. 2.c. meā pretioſiorē me: vbi ſe oſtēdit paratū
Moyſes. mori p euangelio. Animā em̄ quę migrat
ex corpe,ptioſiorē faciebat, cui tantū meri
tum acquirebat. d ℭ Homo quicū q3
Eſicius. Multa deo cura eſt de nobis,ne al-
1. Petri. 5.b terum noceamus. propterea percutienti
Matth. 5.f maxillam iubet alterā dare,& auferenti pal
lium,tunicā dimittere,& nō in iudicio cō-
tendere,ne ex contētione velim9 etiā noce-
re,ſed patiendo ipſum corrigere. Ideo le-
giſlator ſanguinis mandatum recapitulat,
vt fraudes & aſtutias nocendi varias aufe-
Pſal. 43.d. rat,dicens: Siue venatiōe ſiue aucupio &c.
Pſal. 123.a. e ℭ Venatione. Fraude q̄ ad ſanguinē
vitāq3 pertinet. vn̄: Captabāt in animā iu-
ſti,& ſanguinē innocentē cōdemnabāt. Et
rurſus, Anima noſtra ſicut paſſer, erepta
eſt de laqueo venātium. Hoc eſt, ſi peccan-
tem viderit eū,qui venatiōi & dolo,ex in-
Gal. 5.c. firmitate vel ſimplicitate expoſitus eſt.
f ℭ Vel auē &c. eū. ſ. q à terrēis ſe remo
uet,qbus veſci licitū eſt: tales em̄ violēti &
auari comedūt. vn̄: Si inuicē comeditis, vi
dete ne ab inuicē cōſummamini. Vel qm̄ prius erāt iuſti, rectè in-
Geñ. 18.c. ter mūda cōputanť. g ℭ Operiat illū terra &c. Pctā cōfitentiū
terra opit,tāq3 inferi9 remanētia,& p pniam mortificata: q̄rū phi-
bit9 eſt clamor ad cælos aſcēdere,q̄ aſcēdebat clamor Sodomorū,q
nolebāt pœnitere. h ℭ Aīa q̄ &c. ſupi9 dictū ē. Qui tetigerit mor
ticina à beſtijs capta. i. q in talib9 cōicauerit. hîc aūt diciť: Aīa q̄ co-
mederit totū. ſ. pctm̄ ſuū fecerit,& ex eo voluntatem ſuā expleuerit.

ctimam,& ad oſtium tabernacu[a]
li teſtimonij nō adduxerit eam,
ut † offeratur domino interibit[b]
¶ Lxx. homo homo.
de populo ſuo. Homo quilibet[c]
a de domo Iſraël & de aduenis, q
peregrinātur inter † eos, ſi come-[d]
b derit ſanguinem, obfirmabo fa-[e]
ciem meam contra animam il-[f]
lius,& diſperdam eam de popu-[g]
a ¶ Vita. ſ. carnalis,quæ finitur morte.
c lo ſuo,quia ānima carnis in ſan-
a ¶ Sanguinem Chriſti.
guine eſt,& ego dedi illūm uo-[h]
a ¶ Crucem in qua fuſus eſt ſanguis.
¶ Alias meo.
bis, ut ſuper altāre meum expie-
a ¶ Chriſti.
tis pro animabus ueſtris,& ſān-
a ¶ ſuæ,quæ ab ipſo plaſmata & cum carne aſſumpta.
guis pro ānimæ piaculo ſit. Id-
circo dixi filijs Iſraël: Omnis ani
ma ex uobis non comedet ſan-
guinem,nec ex aduenis,qui pere
d grinantur inter uos. Homo
quicunque de filijs Iſraël, & de
aduenis,qui peregrinantur apud
e uos: ſi uenatione atque aucupio
Quenlibet vulgarem carnalem & paſtionibus incubantem. ſed cauſarum communium expertē.
f cœperit feram uel auem,quibus[i]
a ¶ Orando,confitendo. vnde Pſal. Effundo in conſpectu eius orationem meam.
b ¶ Peccatum quod peccauit.
ueſci licitum eſt, fundāt ſangui-
a ¶ Id eſt peccata quæ commiſſa ſunt ex fragilitate fratrum nolite exponere: ſed ſanguinem eius qui capi viſus eſt,tradite terræ operientes. ſ. venia & compaſſione: hunc autem comedit,qui diffamat peccatum proximi.: quia animæ mors,peccatum.
g nem eius,& opēriat illum terra.
† Anima enim omnis carnis in
ſanguine eſt. Vnde dixi filijs Iſ-
raël: Sanguinem uniuerſæ carnis[k]
non comedetis,quia anima car-
nis in ſanguine eſt,& quicunque
h comederit illū,interibit. Anima[l]
a ¶ In peccato mortuum.
quę comederit mōrticinum, uel
a ¶ A diabolo qui peius eſt. intantum enim mortuus eſt,vt eum captum teneant dæmones.
captum à beſtia, tā de indige-
a ¶ Hominem exteriorem.
nis q̄3 de aduenis,lauabit uēſtimē
a ¶ Interiorem. b ¶ Baptiſmi vel lachymarū.
ta ſua,& ſemētipſum āqua,& cō-
taminat9 erit uſq3 ad ueſperum.

a ℭ Et ad oſtiū ta. te. non adduxerit. i. extra locum deter G
minatum à deo quodcunq3 ſacrificium obtulerit. b ℭ Interibit
de populo ſuo. Et ſic patet, q eandē pœnā incurrit immolās ſacri
ficium extra locum determinatum à deo & offerēs,& ideo ſi vnus
immolaret ſacrificium laudis,& alius offerret,pari pœna eſſent pu-
niendi. Sciendū autē, q immolare ſacrifi- Immolare
cium & offerre extra tabernaculum vel ſacrificiū ex
templum, fuit prohibitum ad vitandum tabernacu-
idolatriam,ad quam Iudęi erāt proni: quia lis
ſi licitum fuiſſet cuilibet immolare vbi vel-
let,ſicut faciebāt Gentiles idolatre: citò ad
Gentilem ritum declinaſſent. Si autem ali-
qui ſancti leguntur immolaſſe,& obtuliſſe
ſacrificium extra tabernaculum, ſicut de
Manue legitur Iudic. xiij. Vel extra tem-
plum, ſicut de Helia legitur. iij. Regum
xviij. hoc fuit per reuelationem dei: ſicut
patet de Manue,qui hoc fecit per monitio
nem angeli. Et Helias in mōte Carmeli fe-
cit hoc inſtinctu ſpiritusſancti, quod pa-
tet in miraculo ſequenti,quia ignis deſcen-
dit de cælo & conſumpſit ſacrificium eius
in ſignum diuinæ acceptationis. Illa enim
quæ ſunt mala, eò quòd prohibita, quia
poſſunt eſſe occaſio mali, cuiuſmodi eſt
offerre ſacrificium deo extra locum de-
terminatum, ſunt diſpenſabilia. ſecus au-
tem eſt de his quæ ſunt per ſe mala, nec
poſſunt per ſe fieri. c ℭ Homo qui-
libet de domo Iſrael, & de aduenis
qui peregrinantur &c. Hîc conſe-
quenter prohibetur modus gentilis. Gen-
tiles enim aliqui de ſanguine animalium
immolatorum idolis edebāt, & ideo pro-
hibitus fuit generaliter Iudęis eſus ſangui-
nis,nō ſolū ratiōe prædicta: ſed ne per hoc H
proniores fierent ad effundendum ſan-
guinem humanum. & hoc eſt quod dici-
tur: d ℭ Si comederit ſanguinem.
In Hebræo habetur בכלדם chaldam, id
eſt omnem ſanguinem. Ex quibus patet
quod eſus ſanguinis generaliter eſt pro-
hibitus. e ℭ Obfirmabo faciem
meam contra animam illius. id eſt
firmiter & abſque retractatione puniam
eum morte. f ℭ Et diſperdam eam
de populo ſuo: ſemen eius delendo.
g ℭ Quia anima carnis, id eſt vita,
in ſanguine eſt, id eſt principaliter ibi
conſiſtit. h ℭ Et ego dedi illum
vobis vt ſuper altare. quia ſanguis
animalium immolatorum pro peccatis fi-
liorū Iſraël partim ponebatur ſup altare
holocauſti,& partim effundebať ad baſim
eius,vt frequēter dictū eſt ſuprà. Sequitur.
i ℭ Quibus veſci licitum: ad exclu- Leuiti. 6.d.
dendum feras & aues immūdas ſuprà de-
terminatas. xj. ca. l ℭ Anima quę &c.
Hîc conſequenter prohibetur alius mo-
dus Gentilis,quia aliqui Gentiles comede
bant carnes animalium per ſe mortuorū,
vel laceratorum à beſtijs, quod phibetur
hîc: & intelligitur de animalib9 ſcd'm ſpe-
ciem ſuam licitis ad eſum: & hoc fuit ſupe-
rius prohibitum. ideo tamen hîc replica-
tur vt ſi aliquis fecerit contrarium per i-
gnorantiam,& poſtea delictum ſuum co-
gnouerit, ſciat quid debeat facere, quod
oſtenditur,cum dicitur: m ℭ Laua-
bit veſtimenta ſua & ſemetipſum
aqua &c. Et patet litera ex ſupradictis. Moraliter

* k ℭ Sanguinem vniuerſæ carnis nō comederitis &c.
Per hanc prohibitionem moraliter intelligitur prohibitio detra
ctionis: in qua comeditur ſanguis animarum: & ſimiliter homici-
dij,per quod effunditur ſanguis corporum: & ſic traditur beſtijs,
& auibus ad incorporandum,& ſimiliter prohibetur oppreſſio
innocentium,in qua comeditur ſudor & ſanguis eorum.

Cap. XVIII.

A Locutuſq́ eſt. a ℭ Ego do. Quaſi cognoſcite veſtrũ creatorẽ: diligenter ſeruate eius p̃cepta. b ℭ Iuxta cõſue. Intentionẽ totius legis aperit, vt à malis. ſ. abſtineamus, & bona teneam⁹. c ℭ Necq. Non em̃ ſolũ à fornicatione, auaritia & ſuperbia, ſed etiã à diuinationib⁹ & augurijs & omniũ gentium ſuperſtitionibus præcipit abſtinere. d ℭ Viuet in eis. Ego domi. Quia in ipſis vera vita i Chriſtũ credẽtib⁹, q̄a q̄ videt filiũ & credit in eũ, habet vitã æternam. Hoc in priorib⁹ iudicijs & p̃ceptis non addidit, lex em̃ non viuificat, niſi euãgelium ſuperueniat. e ℭ Omnis hõ ad proxi. Prohibet ne aſtutè ad peccantes in lege, cognationis occaſione accedam⁹, vt tandẽ turpia facta eorũ cognoſcentes prodam⁹. vñ ſubdit: Ego dñs. ℭ Ois ho. Lxx. homo hõ ad omnẽ domeſticã carnis ipſius nõ accedet &c. Quẽadmodũ em̃ homo duplex, ſic duplicia p̃cepta, interiorẽ & exteriorẽ hominem docentia. Lex exterior conſanguineis miſceri phibet, ſicut gentes quarum hæreditatem accepturus erat Iſrael, qui adeò diſſolutus & deditus carnis voluptatibus, vt vnus multas vxores acciperet, vt ſic ſaltẽ ab alienigenis abſtinerent. Generationes ergo legiſlator exequitur per ordinẽ, à quibus continere debent, ne cõfundantur generationes, & diſpereãt hæreditates. Talium coniunctionem turpitudinem appellat, vt abominãdam horrendamq́ oſtendat. Notandũq́, q̄ cùm in principio huius legis dixiſſet: Ego dominus de⁹ veſter: Iterauit, ego dominus, ſignificans, quia nobis carne coniũctus eſt, & noſtræ cognationis particeps. tantam ergo cognationem offendere dãnabile eſt. f ℭ Ego dominus. Non manifeſtans peccata hominum, ſed delens & tegens quod fuerit confeſſione deletum vel derectum. g ℭ Turpitudinem. Prohibet cum matre concumbere. Ibi enim eſt turpitudo matris & patris. Nam poſtea prohibet nouercę vbi dicit: Turpitudinẽ vxoris patris tui nõ reuelabis: turpitudo enim patris tui eſt. Vbi expoſuit quõ in matre vtriuſq́ ſit turpitudo. i. patris & matris. In nouerca em̃ tm̃ patris eſt, Prohibet

Deut. 32. Num. 23. d. Ioh. 6. d. Literaliter verſum. Nota. B

ſ Prædicto. ſ Vel fiet.

& hoc ordine mundus erit. Quòd ſi non lauerit ueſtimẽta ſua uel corpus, portabit iniquitatem ſuam.

Cap. XVIII.

a Locutuſq́ eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſraël, & dices ad eos:

ſ Qui hoc præcipio. ſ Cuius vos ſerui.

a Ego dominus deus ueſter: Iuxta b c

ſ Lxx. ſtudia.

conſuetudinem terræ Ægypti, in

b qua habitaſtis, non facietis: & iuxta d

morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum uos,

ſ Religionibus.

c non agetis: neque in † legitimis eorum e

ambulabitis. Facietis iudi- f

a ſ Id eſt quæ ex iudicio & diſcretione præcipio.

ciã mea, & præcepta mea ſeruabi- g

ſ Proficiendo. a ſ Hoc ſecundo dicit, in quo vetus & nouum teſtamentum innuit.

tis, & ambulabitis in eis: Egò dominus deus ueſter. † Cuſtodite le- h

ges meas atque iudicia, quæ faci- i

a ſ Non auditores legis iuſti ſunt ſed factores.

d ẽns homo, uiuet in eis. Ego domi-

a ſ Quaſi rationalis, qui enim accedit non eſt homo, ſed iumentum.

e nus deus ueſter. Omnis homò ad k

ſ Genus proponit cui & ſpecies ſupponit.

proximam ſanguinis ſui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius.

f Ego dominus. † Turpitudinem pa- l

ſ Hac locutione cum his perſonis concubitum vetuit.

tris tui & turpitudinẽ matris tuæ

a ſ Cum matre peccando. ſ Ne confundantur generationes, & idem ſit filius & frater.

non diſcòoperies: Mater tua eſt, m

non reuelabis turpitudinem eius.

g Turpitudinem uxoris patris tui n

NICO. DE LY.

Diuiſio

CAP. XVIII.

Locutuſq́ eſt dñs. Poſtq́ poſita ſunt p̃cepta amotiua immunditiæ, hîc cõſequenter ponuntur p̃cepta ordinariua vitę: & primò q̄tùm ad ordinationem cõmunis ſtatus, ſecundò q̄tùm ad ordinationem cultus, ca. xxj. Prima in duas, q̄a primò dantur pręcepta abſolutè, ſecũdò cũ determinatione pœnæ. ca. xx. Prima adhuc in duas, quia primò ordinatur homo inq̄tum eſt principiũ propagationis, ſecundò prout eſt principiũ humanę operationis, cap. xix. Prima adhuc in tres, quia primò ponitur inductio ad obſeruantiã dicendorum. Secundò ſubditur explicatio pręceptorum, ibi: Omnis homo. Tertiò cõcluditur comminatio reſpectu tranſgreſſorum, ibi: Nec polluamini. Circa primum primò ponitur inductio ex autoritate p̃cipientis, cùm dicitur: b ℭ Ego dominus de⁹ ve. q. d. licet ſim deus omnium per creationẽ, & dominus per generalem gubernationem, ſum tamen veſter deus ſpeciali modo per eductionem de AEgypto, & legis dationẽ, & per ſpecialem protectionem & puiſionem, vt patet ex decurſu libri Exodi. c ℭ Iuxta cõſue. ter. Licet intendat excludere à filijs Iſrael omnem Gentilem ritum, & omnem modũ viuendi inordinatum, tamen ſpecialiter exprimit AEgyptios, quia filij Iſrael diu habitauerant inter eos, & aliqua de ritu & moribus eorũ acceperant. d ℭ Et iuxta morẽ. Quia in terra eorum habitaturi erant, & homines de facili accipiunt mores terræ in qua habent habitare, & potiſſimè quia AEgyptij & Chananæi

C Chananæi erant vitioſi in his quæ poſtea prohibentur. Iuxta morem, id eſt mores eorum non agetis. e ℭ Neq; in legitimis eorum ambu. id eſt in eorum ritu colendi ambulabitis. Secũdò ponitur inductio ex vtilitate obedientis, cùm dicitur: f ℭ Facietis iudicia mea. Quantùm ad præcepta iudicialia. g ℭ Et præcepta mea ſeruabitis. q̄tùm ad moralia. h ℭ Cuſtodite leges meas: q̄tũ ad ceremonialia. Et quæ ſit vtilitas huius obſeruationis, exprimitur cùm dicitur: i ℭ Quæ faciens homo viuet in eis. Primò vita naturæ, quia ſecundum decurſum veteris teſtamenti patet, q̄ q̄diu filij Iſrael ſeruauerunt dei mandata, fuerunt in quiete & proſperitate: quando autem declinauerunt à dei obediẽtia, fuerunt dati in gladium, famen, & captiuitatem. Secundò vita gratiæ, quia licet opera legis ſecundum ſe accepta nõ iuſtificarent, tamẽ inq̄tũ fiebant ex obedientia ad deum, & fide mediatoris venturi iuſtificabãt, ppter qd̄ talis iuſtificatio in ſacra ſcriptura attribuitur fidei & obedientię ad deum. Tertiò vita gloriæ apud deum, quia illa opera erãt meritoria vitæ æternæ modo iam dicto: non tamen habendę ſtatim, ſed amoto impedimento generali per mortem Chriſti. k ℭ Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui. Hîc conſequenter ponitur explicatio præceptorum ordinantiũ hominẽ prout eſt principiũ propagationis. Debita aũt propagatio impeditur dupliciter. Vno modo ex illegitimate pſonarũ. Alio modo ex inordinata copula carnali, & ideo primò excluduntur perſonæ illegitimę ad contrahendũ, ſecundò caſus inordinatæ copulę, ibi: Ad mulierem quę patitur menſtrua. Circa primum excludũtur primò perſonæ illegitimæ ratione cõſanguinitatis, ſecundò ratione affinitatis, ibi: Turpitudinem patrui tui. Circa primum dicitur ſic: ℭ Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet. non eſt intelligendum per hoc, q̄ oĩs gradus conſanguinitatis ſit prohibitus in contractu matrimonij, ſed illi gradus ſunt prohibiti qui inferius exprimuntur. Alij autem conceſſi intelliguntur. l ℭ Turpitudinem patris tui. & pro id eſt, id eſt Turpitudinem matris tuæ. In hoc enim prohibetur concubitus cum matrę, q̄a ſi ipſa ſit vxor patris, tũc reuelatur turpitudo patris, q̄a vir & vxor ſunt vna caro: & ſic eſt ibi reuelatio duplicis turpitudinis. ſ. patris & matris. Si autem non ſit vxor, tunc eſt ibi reuelatio vnius turpitudinis, ſcilicet matris, & hoc eſt qd̄ ſubditur: m ℭ Mater tua eſt, non re. &c. & patet. n ℭ Turpitudinem vxoris patris tui. id eſt nouercæ tuæ. Et in omnibus iſtis per reuelationem turpitudinis intelligitur quicunq; cõ-

Premiũ ſeruantiũ mãdata dei. Diuiſio ſtatutis. † Ro. 10. a. D † 35. q. 8. c. hæc ſalubriter. 30. q. 3. c. pitatum

Moralit.

Moraliter. a ℭ Locutus eſt dominus ad Moyſen di. In hoc ca. ponuntur prohibitiones de reuelationib⁹ turpitudinũ, per quas intelliguntur moraliter reuelationes indebito modo factæ peccatorum occultorum, & perſonæ hîc notatæ ad perſonas diuerſorum ſtatuum poſſunt applicari. Per patrem enim omnis ſuperior vel ſenior poteſt intelligi, ſecundum illud: Eſt pater ætate, pater ille vocatur honore. Per matrem & amitam & nouercam omnis mulier ſenior vel benefica ſicut mater. Per fratrem carnalem ſeu legalem poteſt intelligi omnis coęuus, & maximè catholicus. Per ſororem verò carnalem vel legalem omnis mulier coæua, maximè Chriſtiana. Per filium hominis, homo iunior & diſcipul⁹. Per filiam intelligitur nurus vel neptis quocunq; modo, & omnis mulier iunior & diſcipula. Reuelare igitur peccatũ occultũ cuiuſlibet perſonarũ dictarum indebitè, moraliter eſt eius turpitudinem reuelare, & per peccata occulta iſtarum perſonarum intelligunt peccata occulta omniũ aliarũ perſonarũ, niſi ſm formã charitatis. ſ. ei q̄ pręeſt & poteſt pdeſſe, & pſonarũ & ſtatuum periculis p̃cauere.

E ☞ Prohibet nos reuelare quælibet peccata à cognatis vel ami-
Geñ.9.d. cis nobis credita,ne.ſ.maledictionem Cham patiamur, qui patris
nuditatem fratribus patefecit.Patres intelligimus, de quibus Pau-
1.Tim.5.a. lus dicit:Seniorem ne increpaueris,ſed obſecra vt patrem. Fratres
quoq; & matres & ſorores,de quibus addidit,Iuuenes vt fratres: anus
vt matres:iuuẽculas vt ſorores .poſtremò
cum omnibus fidelibus cognationẽ habe-
amus,ſecundum illud:Multi vnum corpus
ſumus in Chriſto,ſinguli autem alter alteri⁹
membra.Iuxta Lxx.decem gradus cogna-
tionis enumerantur,cuius numeri ſunt oĩa
mandata legis,oſtendens quia quiſquis tur-
pitudinem ſpiritualium,carnalium vel co-
Roma.13.c. gnatorum reuelat, totius legis tranſgreſſor
literaliter eſt.In charitate enim peccat,quę plenitudo
legis eſt. a ℭ Foris genita eſt. Augu.
Ex matre,ſi de priori viro ſuſcepta cum ma
tre in domum venit:ſed cum huiuſmodi
ſorore rem habere prohibet,ſi nõ licet tur-
pitudinem ſororis reuelare ex quolibet pa-
rente,quantò magis ex vtroq;? Quid autẽ
eſt,q interpoſita prohibitione concubit⁹.
† propinquã etiam cum ſuis neptibus , ſiue de filio ſiue
de filia,ſequitur: Turpitudinem filiæ vxo-
ris patris tui nõ reuelabis. Si enim hucuſq;
dixiſſet,intelligeremus etiam cum filia no-
uercæ prohibitũ fuiſſe concubitũ,quam ex
priore viro nouerca peperiſſet,nec hui⁹ cui
prohibet,eſſet ſoror,vel ex patre vel ex ma
tre. Cùm verò addidit,Quæ ex eodẽ patre
ſoror tua eſt,nõ reuelabis turpitudinẽ ei⁹:
manifeſtat de ſorore eſſe factam prohibitio
nem, cùm fuerit ex patre & ex nouerca, de
qua iam ſuprà dixerat:Sed fortè aperti⁹ vo
luit prohibere, qđ ſuperius dixit obſcurè.
b ℭ Filiæ vxoris &c. Augu. Non cum
filia nouercæ ex priori viro videatur prohi
F bere concubitum, cùm ei cui prohibetur
ſoror nõ ſit, vel ex patre vel ex matre,addi-
dit quòd ex eodem patre. c ℭ Turpitu-
dinem fratris patris &c. Augu. Quæ-
Quæſtio ritur vtrum hoc,viuo fratre an mortuo ꝓ
hibitum ſit? Si fratre viuo,hoc in generali
Exo.20.c. continetur præcepto,quo prohibetur ho-
mo ad alienam vxorem accedere. Quid eſt
ergo q tam diligenter domeſticas perſonas
proprijs diſtinguit prohibitionibus.Num
enim qđ ꝓhibet de vxore patris.i.de nouer
† flagitiũ eſt ca,viuo patre accipiendum eſt,& non po-
ti⁹ de mortuo,viuo enim patre quis neſcie
bat eſſe prohitum,cùm omnis aliena vxor
prohibeatur? Videtur ergo de his perſonis
loqui,quæ poſſunt non habentes viros cõ
uenire in matrimoniũ,niſi fuerit lege prohi
bitum ,ſicut fertur eſſe conſuetudo Perſa-
rum.Sed ſi fratre mortuo intelligatur hoc
eſſe prohibitum,mortuo fratri non erit ſe-
men ſuſcitandum.Sic ergo accipiendum eſt; Nõ licet ducere vxorẽ
fratris defuncti,ſi defunctus poſteros reliquit.Vel prohibitum eſt
Deut.24.b. vxorẽ fratris duci,cui datus eſt libell⁹ repudij.Poſſet enim aliqs pu
tare q talẽ liceret ſibi ducere , & adulteriũ nõ timere. d ℭ Nec
ac.Lxx.Et ad vxorem eius nõ introibis,Proinde hanc enim turpi-
tupinẽ dicũt patris et fratris ei⁹,id eſt patrui pudẽda ſcilicet vxoris.
e ℭ Turpitudinem vxoris fratris.In matre, concupiſcentia,
actio intelligitur in filia,in nepte mors.Concupiſcentia enim parit
Iaco.1.b. peccatum,peccatũ mortem vel aliud peccatũ,ſicut Dauid ex concu
piſceutia adulterauit,& pro adulterio occidit. f ℭ Vt reueles
1.Re.11.a. igno.&c.Quaſi familiare & cognatum eſt nobis peccatum. Vnde
inuicem debemus condolere,& onera noſtra portare,vt ad imple-
Gal.9.a. amus legem Chriſti,qui peccata noſtra portauit. g ℭ Sororem
1.Pe.2.d. vxoris tuæ. Augu. Non prohibet quamlibet ſuperducere,qđ li-
cebat antiquis propter abundantiã propagationis, ſed ſororem:
qđ tamen fecit Iacob,vel quia nondum prohibitum lege fuerat,
Geñ.30.b. vel quia ſuppoſitionis fraude deceptus erat,quam verò poſterius
accepit, de placito veniebat , ſed iniuſtum erat priorem dimitti ,
ne faceret eam mœchari. h ℭ In pellicatum illius non acci-
pies nec reuelabis. Lxx.in zelum illi⁹ ,quaſi hoc eſſet zelus inter
ſorores,quaſi

non diſcooperies: turpitudo e-
nim patris tui eſt. Turpitudinẽ a
ſororis tuæ ex patre ſiue ex ma- b
a ¶ Ex patre.
a tre, quæ domi uel foris genita c
eſt,nõ reuelabis. Turpitudinem d
filiæ filij tui , uel neptis ex filia
non reuelabis , quia turpitudo
b tua eſt. Turpitudinem filiæ uxo- e
ris patris tui, quam peperit pa-
tri tuo,& eſt ſoror tua,non reue f
labis. Turpitudinem ſororis pa g
tris tui non diſcooperies , quia
†caro eſt patris tui . Turpitudi- h
nem ſororis matris tuæ non re-
uelabis,eò quòd caro ſit matris
¶ Alias patrui.
c tuæ. Turpitudinem fratris pa- i
d tris tui non reuelabis, nec acce-
des ad uxorem eius, †quæ tibi af
finitate coniungitur. Turpitudi k
nem nurus tuæ non reuelabis ,
quia uxor filij tui eſt,nec diſcoo- l
peries ignominiam eius: Et uxo m
rem fratris ſui nullus accipiat .
e Turpitudinem uxoris fratris tui n
nõ reuelabis,quia turpitudo fra
tris tui eſt, Turpitudinem uxo- o
a ¶ Id eſt ne putes tibi ambas habere licere.
ris tuæ & filię eius non reue^a^labis.
a ¶ Nepotem uxoris de filio tuo uel de filia prohibet duci uxorem.
Fili^a^am filij eius & filiam filiæ il- p
f lius non ſumes, ut reueles igno-
miniã eius, quia caro illi⁹ ſunt: & q
g †talis coitus inceſtus eſt. Sororẽ r
h uxoris tuæ in pellicatũ illius non
a ¶ Opera eorum publicando,non tamen parces ſi non ſcandalizentur auditores.
i accipies , nec reue^a^labis turpitu-
dinem eius adhuc illa uiuente. s

ſorores,quaſi non ſit & inter nõ ſorores. An potius ne hoc animo G
fiat,vt in zelum ſororis ſoror ſuperducatur? In pace nos vocauit 1.Cor.7.c.
deus,pacem cum omnib⁹ habeamus,maximè cum proximis. In Iu Rom.12.d.
daica quoque conuerſatione non decet eccleſiaſticam ſuſcipere,
nec typicum paſcha,cùm verò celebrare , nec circunciſionem cum
baptiſmate. Vnde Paulus: Si circuncidimi Gal.5.a.
ni,Chriſt⁹ vobis nihil ꝓderit. Mortificata
ergo Iudaica conuerſatione eccleſiæ debet
coniungi,quę eſt ſoror legis,eoſdem haber
doctores,eoſdem prophetas. Sed Iudaica
conuerſatio ęmulatur,quia ad ęccleſiã trãſ
ierunt diuitiæ eius. Vnde Paulus ait:Emu-
lantur vos non bene,ſed excludere vos &c.
Vxor nanque prior zelat , quia ſubintrat Gal.4.c.
ſecunda . Vnde Lia ait: Parum, ne tibi vi-
detur , quòd præripueris maritum mihi? Geñ.30.b.
☞ Ad mulie.

Nicolaus de Lyra.

& quicunq; concubitus carnalis: vnde
membra deſeruientia concubitui dicuntur
verenda. a ℭ Turpitudinem ſororis
tuæ ex patre tantùm. b ℭ Siue ex
matre.tantùm:et multò fortius ſi ex vtraq;
parte. c ℭ Qui domi vel foris geni-
ta,id eſt in matrimonio vel extra matrimo-
nium. d ℭ Turpitudinem filiæ filij
tui &c. Cui⁹ cauſa ſubditur,cùm dicitur:
quia turpitudo tua eſt; quia filius & filia
ſunt de patris ſubſtantia. e ℭ Turpitu-
dinem filiæ vxoris patri tui. Non eſt †vxor fra-
aliud præceptum à præcedenti de ſorore, tris patris
vt dicunt aliqui,ſed eſt magis explicatiuũ tui eſt
cauſę,cùm dicitur: f ℭ Et eſt ſoror tua.
ſcilicet ex parte patris. Vel dicendum,quòd
differt à præcedenti,ſicut pars à toto:qa in
præcedenti prohibetur concubitus cũ ſo- H
rore,tam ex parte patris,q ex parte matris,
& hoc ſiue genita ſit in matrimonio ſiue ex
tra,hîc autem prohibetur concubitus cum
ſorore ex parte patris tantùm,& genitæ in
matrimonio. g ℭ Turpitudinem ſo-
roris patris tui. id eſt amitæ . & eodem
modo prohibetur matrimonium inter fra
trem & filiam eiuſdem , quia idem gradus
eſt. h ℭ Turpitudinẽ ſororis matris
tuæ &c. Cui⁹ cauſa ſubditur cùm dicit:
Eò q caro ſit matris tuæ, quia ipſa & ma-
ter tua,in eodem gradu deſcenderunt à pa-
tre. i ℭ Turpitudinem patris tui.
Hîc conſequenter excluduntur perſonæ ra
tione affinitatis. Et primò excluditur vxor
auunculi,ſecundò nurus propria,videlicet,
cùm dicitur: k ℭ Turpitudinem nu-
rus tuæ. Cuius cauſa ſubditur, cùm dicit:
l ℭ Quia vxor filij tui eſt.& per conſe
quens eſt vna caro cum eo. m ℭ Et vxo
rem fratris ſui nullus accipiat .Hoc non eſt in Hebræo,nec in
libris correctis. n ℭ Turpitudinem vxo.fra.tui nõ re.&c.
Cuius cauſa ſubditur:Quia turpitudo fratris tui eſt, quia vir &
vxor ſunt vna caro. Excipitur tamen caſus , ſcilicet quando frater
moritur ſine liberis,tunc enim frater viuens non ſolùm poteſt eam
accipere in vxorem,ſed etiam tenetur eam accipere,vt ſuſcitet ſe-
men fratri ſuo defuncto, vt habetur Deuter.xxv. o ℭ Turpi-
tudinem vxoris tuæ & filiæ eius nõ reuelabis. In Hebræo
habetur: Turpitudinem mulieris & filiæ eius, quia prohibetur ac-
cipi filia cum matre vel poſt ipſam. p ℭ Filiam filij eius & fi
liam filiæ illius non ſumes vt reueles &c. Cuius cauſa ſub-
ditur: ℭ Quia caro illius ſunt & talis coitus in. Quia de-
ſcenderunt ab ea,licet mediatè. r ℭ Sororem vxoris tuæ in
pellicatum: Id eſt ad concubitum. In Hebręo habetur: Sororem
vxoris tuæ non accipies ad anxiandum,quia ſi vna ſit magis dile-
cta quã alia,oritur inuidia minus dilectæ ad magis dilectam,& per
conſequens odium & anxietas vitæ inter illas: cùm tamen inter ſo-
rores debeat eſſe pax & concordia & amor:& propter hoc ſubdi-
tur: s ℭ Adhuc illa viuente. Quia ſi prima ſoror ſit mortua,
talis inuidia nõ oritur,& ideo alia ſoror tunc accipi nõ prohibetur.
Ad mulierẽ

A ❧ a ℂ Ad mulierem. Aug. Cùm hoc ſuperi⁹ ſufficienter pro
ſuprà.15.d. hibuiſſet, hîc etiam repetit, fortè ne in ſuperioribus videretur figu-
ratè accipiendũ, vbi talia prohibentur, quæ remota obſeruatione
vmbrarũ in nouo teſtamento cuſtodiẽda ſunt. In Ezechiele quoq;
Eccl.8.b. inter illa peccata quæ non figuratè, ſed manifeſtè peccata ſunt, acce-
dere ad mẽſtruatã interdicit. & iuſtitię me-
ritũ eſſe ſi nõ accedat qua in re nõ natura
damnat, ſed concipiẽdę ꝓli noxiũ ꝓhibet.
Exo.20.c. b ℂ Cum vxore. Hîc prohibet rurſus
adulteriũ, qđ etiã in decalogo prohibet.
vnde apparet illa ita eſſe ꝓhibita, vt etiam
mortuis viris nõ dicãt vxores, quarũ pro-
hibet turpitudinẽ reuelari. c ℂ De ſe-
mine. Cõuenienter hęc ſubiungunt. Intẽ-
dit enim legiſlator à libidine tam ſenſibili
quã intelligibili, legi ſubditũ cohibere. vñ
prohibet & menſtruata, vxor quoq; pro-
ximi, qa in tali cõmiſtione adulterium eſt
nõ coniugiũ. vnde ſubdit: Nec ſeminis cõ
Heb.13.a. miſtiõe maculaberis. vnde: Coniugiũ aũt
honorabile eſt, & thorus immaculat⁹. Cũ
ergo de duplici fornicatione loqueret, re-
ctè adiũgit: De ſemine tuo non dabis ido.
&c. Semẽ autẽ non ſolùm filios & cõſan-
guineos, ſed omnẽ actionẽ & doctrinã in-
1.Ti.6.b. telligimus, quæ idolis cõſecrare non debe-
Eph.5.b. mus, qa radix omniũ malorũ cupiditas, q̃
eſt idolorũ ſeruitus. Sed nec ea docere de-
bemus, q̃ ad idolatriã pertinent. Sic enim
ad mulierẽ menſtruatã non ingredimur,
nec ĩ errore Gentiliũ miſcemur. d ℂ Nec
pollues. Non ſolũ luxuriãdo, vel idolis
immolando, ſed & Gentiliũ philoſophiã
in eccleſiam introducendo. Quis enim cõ
ſenſus templo dei cũ idolis? e ℂ Mulier
2.Cor.9.c. non. Non ſolũ viris, ſed etiam mulierib⁹
lex poſita eſt. vnde: Mulierem fortem qs
Prou.13.b. inueniet? Sicut enim maſcul⁹ animã fortẽ
B & conſtantem in virtutibus ſignificat, ſic
mulier dignitatem ſuam cuſtodientem de
Gen.2.c. ſignat, facta eſt enim in adiutoriũ viri: quę
verò talis eſt, nõ debet iumentorũ coitu
maculari. f ℂ Nec polluamin. Quã
ta pollutio ſit in p̃dictis, pœna pollutorũ
oſtendit. Nec incautè p̃tereũdũ, quia ea
quæ inuicẽ ſibi cõiuncta ſunt, in vnũ colli
git, vt oſtendat, qa qui in vno pollut⁹ fue
Iac.2.b. rit, in omnibus offendit. g ℂ Cõtami-
Myſticè na. ſunt. ven. Dæmones, qui ꝓpter mul-
titudinem dicunt gẽtes vniuerſæ. Qui cũ
omni peccato gaudeat, p̃cipuè tamẽ for-
1.Cor.6.d. nicatione & idolatria, qa in his & corpus
& anima maculat, & totus homo q terra
dicit. Sed viſitauit deus terrã. i. hominũ ge
nus. h ℂ Omnis anima Qui eñ poſt
euangelicã p̃dicationẽ talia cõmittũt, aliã
mali medicinã nõ ĩueniũt, nec in ſorte ho
minũ, ſed dæmonũ erunt. i ℂ Cuſtodi-
te mandata. Quaſi mea ſunt mandata,
non hominis, ad cuius imaginẽ facti eſtis:
1.Cor.3.c. quam polluere nõ debetis, quia templum
dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis.

a Ad mulierem quæ patitur men-
ſtrua non accedes, nec reuelabis
Sapientia.
b fœditatem eius. Cum uxore pro-
a Gentilis qui proximus in natura. b Communicando. c Actionis doctrinæ.
ximi tui nõ coibis, nec ſeminis com
a Intantum ut polluaris.
c miſtione maculaberis. De ſemi-
ne tuo non dabis ut conſecretur
a Lxx. principi. b Hoc ad ſingula referatur ſupradicta.
d idolo Moloch, nec polles nomẽ
a Cuius gloria ſingularis incommutabilis.
dei tui: Ego dominus. Cum ma-
a Quia contra naturam.
e ſculo non commiſceberis coitu
a Quia uiriliter agentem & fortem non debes effœminare.
b Symmachus, ineffabile.
fœmineo, quia abominatio eſt.
a Cum actionibus. ſcilicet beſtialium, ut nefandis uoluptatibus polluaris.
Cum omni pecore non coibis, nec
e maculaberis cũ eo†. Mulier non f
ſuccumbet iumento, nec miſcebi-
f tur ei, quia ſcelus eſt. Nec pollua g
Prædictis.
g mini in omnibus his quibus conta
minatæ ſunt gẽtes uniuerſæ, quas h
Quantitas pœnæ quantitatem culpę oſtendit.
ego eiicam ante conſpectum ue-
ſtrum, & quibus polluta eſt terra,
a Pollutionem. b Viſitauit nos or. ex al. c Scabrones etiam contra eos producendo.
cuius ego ſcelera uiſitabo, ut euo-
a Dæmones qui dixerunt: Si eiicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Matt. 8.d.
mat habitatores ſuos. Cuſtodite i
legitima mea atq; iudicia, & non k
faciatis ex omnibus iſtis abomina
a Qui in lege nutritus & ab infantia.
tionibus, tam indigena quàm colo
a Qui doctus deforis uobis adiectus, non intus nutritus.
nus, qui peregrinatur apud uos.
Omnes enim execrationes iſtas fe
a Dæmones, qui antiquiores ſunt conditione.
cerunt accolæ terræ, qui fuerunt
a Humanam ſcilicet terram, Adæ ſuggerentes inobedientiam, & quotidie mala ſuggerunt.
ante uos, & polluerunt eam. Ca-
a Qui a domino uiſitati eſtis. b Intelligibilis terra. vnde: Diſcedite a me male. in ig. æter. qui pa. eſt &c. Matt. 25.d. Et item: Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem &c. Pſal. 6.b.
uete ergo ne & uos ſimiliter euo- l
a Similia.
mat, cum paria feceritis, ſicut euo-
muit gentem, quæ fuit ante uos.
k Omnis anima quæ fecerit de abo- m
a Nunc, & prorſus in futuro.
minationibus his quippiam, peri- n
i bit de medio populi ſui. Cuſtodite
mandata mea. Nolite facere quæ
a Quorum pœna debetis terreri.
fecerunt hi qui fuerunt ante uos,
& ne polluamini in eis. Ego domi
Hoc tertio dicit. In duobus enim teſtibus uel tribus ſtat omne uerbum.
nus deus ueſter.

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℂ Ad mulierẽ. Hîc cõſequenter
excludunt aliq caſus, q ſunt cõtra bonum
ꝓlis ex inordinato coitu ſeu emiſſiõe ſemi
nis, cùm dicitur: Ad mulierẽ quæ patitur
menſtrua &c. quia ex tali concubitu ſolet
generari proles monſtruoſa ſeu defectiua,
vt dictũ eſt ſuprà. b ℂ Cum vx. Quia
hoc non ſolũ eſt contra proximi fidelita-
tem, ſed etiã contra prolem, inq̃tum falſus
hæres ſubſtituit, & verus defraudat ſaltẽ
in parte. ℂ De ſemi. Hoc exponit du-
De ſemine dare. pliciter: Vno modo accipiendo ſemen ꝓ
ſpermate, qa ſic aliqui ſacrificabãt idolis
de ſanguine ſuo, vt patet. iij. Reg. xviij.
de ſacerdotibus Baal, qui incidebant ſe cultris & lanceolis, donec C
perfunderentur ſanguine, ita etiam aliqui idolatræ faciebant ſacri-
ficium de ſuo ſemine, quia eſt ſanguis magis digeſtus. Alio modo
exponitur accipiendo ſemen pro puero nato ex ſemine, quia aliqui
idolatræ ſacrificabant de pueris ſuis idolo prædicto. Erat enim, vt Sacrificium de pueris
Hebræi dicunt, idolũ cupreũ ad formam
hominis factũ interius cõcauũ & ĩ illa cõ-
cauitate fiebat ignis, quouſq; idolum eſſet
quaſi ignitũ & tunc ponebatur puer inter
manus idoli, & ſacerdos tympana ꝑcutiẽs
tãtũ ſonitũ faciebat, qđ vox pueri moriẽ-
tis audiri nõ poterat, ne parẽtes cõpaterentur,
ſed magis crederent aĩam acceptam à
dijs ĩ gete & ſine dolore. d ℂ Nec pol
lues no. t. ſcilicet attribuendo ipſum ido
lis. e ℂ Cũ ma. quia talis coitus eſt cõtra
naturã. & vocat Sodomiticũ vitiũ à So-
doma ciuitate, q̃ ꝓpter hoc ſcel⁹ ſubuerſa
legit, Gen. xix. Sir aliȷ duo caſus ſequẽtes
ſunt cõtra naturã, & magis q̃ iſte, qa in eis
cõmiſtio eſt ad animal alteri⁹ ſpeciei & pa-
tet litera. g ℂ Nec pol. Hîc cõcludit cõ
minatio reſpectu tranſgreſſorũ, & ponit
exemplũ de Chananęis ꝓpter vitia p̃dicta
à terra ſua delẽdis, cũ dicitur: h ℂ Quas
ego. Et ex hoc cõcludit ꝓpoſitũ, cũ dicit:
i ℂ Cuſtodite legi. i. præcepta ordinã-
tia ad deũ. k ℂ Atq; iudi. i. præcepta
ordinantia ad proximum. l ℂ Ne &
vos ſi. i. ignominioſè & turpiter eijciat
tanq̃ abominabiles deo & hominibus. †ȷ.20.c.
m ℂ Omnis ani. i. homo. n ℂ Peribit
de me. do. per iudiciũ humanũ ſi fuerit
cõuictus, vel p iudiciũ diuinũ ſi euaſerit
humanũ. ℂ Circa ca. iſtud põt poni bre-
uis moralitas. per reuelationẽ enim turpi- Moralitas
tudinis intelligit ĩdebita detectio crimis, q̃
fit. xij. modis, ſm qđ. xij. vicib⁹ hîc dicta re D
uelatio replicat. In primo gradu eſt detra-
ctor, q dicit aliqd, vt min⁹ de alio habeat. ĩ
ſcđo eſt maliuol⁹, q tacẽdo innuit, vt pei⁹
ſuſpicet. in tertio reprehẽſor, q nimis exag
gerat: vt graui⁹ credat. ĩ q̃rto ſuſurro, q in
aure loquit, q̃ſi ex charitate moueat. in qn-
to biliguis, q aliter de p̃ſente, aliter de abſẽ
te loquit, et vnũ vni, & alterũ alteri. ĩ ſexto
adulator, q p̃ſentẽ etiã de malo cõmẽdat,
vt ei p̃ alijs placeat. ĩ. vij. ęmulator, q iuxta
malũ alteri⁹ bõa ꝓpria fingit & demõſtrat,
vt fama alteri⁹ vileſcat. in octauo murmu
rator, q malũ ſemiat, vt oĩbus clareat. in
nono maledic⁹, q verba mala recitat, vt
turbatio excitet. in decimo ſimulator, qui
mala aliorũ exaggerat, vt ipſe iuſtus putet.
in vndecimo diffamator, q ex relatiõe ma-
lorũ apparentiũ verba bona obnubilat,
vt innocẽs condẽnet. in duodecimo men-
doſus, qui de alijs falſa refert ſcienter, vt in
hoc delectet. Signũ enim habitus generati
eſt delectatio in opere. ij. ethicorum.
Moralit ⁎ a Ad mulie. Per hãc mulierẽ intelligit
ſenſualitas ſm Aug. & rõ dicit vir ei⁹ ſm
eũ. Mulier igit dicit mẽſtruata, qñ ſenſuali-
tas eſt vitijs corrupta, ad quã vir accedit,
qñ rõ in malo ſibi aſſentit, & ex tali aſſenſu
ſequit part⁹ pcti malus, ſicut ex acceſſu ad
mulierẽ mẽſtruatã de cõi curſu ſequit par
tus mẽſtruoſus. c ℂ De ſe. Sicut dictũ
eſt, ſuprà ſemẽ eſt verbũ dei: igit ſemẽ ido
lo Moloch cõſecratur, qñ ad exercẽda ſor
tilegia neqter applicat, ſicut venenũ latens
Moraliter ſubmelle propinat. f ℂ Mulier non.
Moraliter mulier ſuccumbit iumento, qñ
diſcipulus mollis & effœminatus doctori
peſtifero ſe ſubijcit, & per talem doctrinã
diſcipulus iumentis inſipientibus compa
ratur, & ſimilis illis efficitur.

E ¶In cap. xviij. vbi dicitur in poſtil. Quę faciens homo viuet in eis.

ADDITIO I. Cùm hîc dicitur: Quæ faciẽs homo viuet in eis, nõ videt̃ intelligendũ de vita naturæ. Nã licet verũ ſit, ꝙ in ſtatu veteris teſtamẽti proſperitas & aduerſitas filiorũ Iſraël cõiter ſequebat̃ ex obedientia vel inobedientia eorũ reſpectu mandatorũ dei, hoc tamẽ erat in vniuerſali reſpectu totius populi, non autẽ reſpectu cuiuslibet perſonæ ſingularis. Multi enim iuſti etiam in illo tempore affligebãtur & perſecutiones patiebantur, vt patet de Ioſia rege, & Ieremia & aliis. Vnde quia hîc loquitur ſingulariter dicens: Quæ faciens homo viuet in eis, intelligendum eſt de vita gratiæ vel gloriæ prout in poſtilla ſequitur. Non autem de vita naturæ, iuxta illud Eccle. ix. a. Vniuerſa ęquè eueniant iuſto & impio &c.

¶In eodẽ ca. xviij. vbi dicit̃ in poſtilla: Omnis anima. i. omnis homo: peribit de medio populi ſui per iudiciũ humanũ. G

ADDITIO II. Nõ eſt intelligendũ, ꝙ vbicũqꝫ dicit̃ in lege: Peribit de medio populi ſui, ꝙ talis trãſgreſſor ꝑ iudiciũ humanũ interficiat̃, ſi fuerit cõuict⁹. eſſet em̃ valde durũ dicere, ꝙ ꝑ comeſtionẽ modici adipis vel ſanguinis, aut per inuẽtionẽ modici fermẽti in alicu⁹ domo in paſchate, cõdẽnaret̃ hõ ſentẽtia capitali. vñ ſm Hebræos numerant̃ in lege Moſaica. xxxvj. caſus in qbus dicit̃: Peribit vel interibit de ppľo ſuo, quorũ aliq ſunt in qbus iudicio humano conuicti erãt rei morte corꝑali, alij verò nõ ſic, ſed ſemꝑ relinquebant̃ iudicio diuino. Qui aũt ſunt iſti caſus vel illi, eſſet longũ enarrare & ſuperfluũ, cũ iam iſta q̃ pro maiori parte iudicialia ſunt, ceſſent.

GLO. ORDI.

CAP. XIX.

Sanctũ qd dicat̃ LOcutus eſt dñs. a ¶Sancti eſtote. Orig. Quid ſignificet hoc nomẽ qđ eſt ſanctũ, requirendũ eſt. Sancta dicunt̃ vaſa
Exo. 30. c.
Ezeh. 48. b ſa miniſterij, & ſancta veſtimẽta: loca quoqꝫ in vrbibus vel ſuburbibus ſacerdotib⁹
Exo. 13. b.
†18. diſ. c. oportet deputata ſãcta dicunt̃, & primogenita bouũ vel pecorũ. Si ergo intueamur quo ſenſu
82. diſ. c. propoſuiſti. & c. plurimos hęc dicunt̃ ſancta, aduertimus quõ operam demus vt ſancti ſimus. Natus eſt mihi primogenitus bos, nõ licet eũ occupare ad cõmune opus, quia dño ſanctus. Nulli ergo qđ ſanctum eſt, ſeruire debet niſi deo ſoli: ad vſus cõmunes cõibus debem⁹ vti. Qui ergo ſe deo vouit, ſeparatus à negotijs ſeculi, & ab his q carnaliter viuũt, vt ei placeat cui ſe ꝓbauit, ſanctus appellat̃. Dũ em̃ vul
2. Teſ. 3. b. go miſcet̃, nõ põt eſſe ſanctus. Sancti eſtote &c. Quaſi ſeparamini etiã à fratre inordinatè ambulãte, & ab omnibus cõcupiſcentijs ſeculi. Sic eritis primogeniti vituli. Nõ operet̃ per vos pctm̃, nec iugum imponat malitia, deſeruite tantũ ſacerdotalibus vſi
F bus, quia ego ſanctus ſum, lõgè. ſ. ab omnibus q operant̃ & colunt, ſiue in cęlo ſiue in terra. oẽm excedo creaturã quã feci: vos ergo eſtote ſegregati ab his q nõ ſunt ſancti. Gręcus quoqꝫ ſermo ἅγιος extra terram ſo
Phi. 2. c. nat, vt. ſ. in cælo conuerſationem habeatis. b ¶Vnuſquiſ. Super fundamẽtũ ędificat: quaſi eſtote ſancti, vt ſanctus habitet in vobis, & naturæ benignitatem impendite honorando patrẽ & matrem. c ¶Sab
Exo. 20. b. batha mea. Mandata legis volens recapitulare. i. non occides, non furaberis &c. Inquit, ſabbatha mea cuſtodite. Verum enim ſabbathum, eſt ab omni malo ceſſare. Vnde
Exo. 31. f. Moyſes: Omne opus ſeruile non facietis in
Leuit. 23. a. eo. ¶Sabbatha mea. Volẽs nos deus de intelligibili requie docere, & de mundi conſummatione, quando impoſſibile eſt cibũ parare vel operari, nec circa aliquid corporale occupari, ait ꝑ Moyſen: Sabbatha hodie domino, non inuenietis illud in agro
Exo. 16. f. &c. Nota qa non ait ſabbathũ, ſed ſabbatha, quia intelligibilis reqes nõ ab vno, ſed ab omnib⁹ carnalib⁹ qeta eſt & abſoluta. ideo in hoc loco prius ſabbathorũ nomẽ in diuina ſcriptura poſitũ eſt, vt ſcias quia ſabbathũ plena & ꝑfecta qes.
Myſtice d ¶Si immola. Omnia ferè legis capitula reiterat, vt eorum memoriã auditoribus infigat, ſed maximè neceſſaria, ſicut hoc mãdatũ, qđ ſuperius ꝓpoſuit, cũ de ſacrificijs ageret. Sacrificium ſalutare accepit, in quo quæ ad ſalutem pertinẽt neceſſe eſt operari, vt autẽ ſit acceptabile, oportet immolari pietatẽ & pudicitiã. Hoc enim ſcđm Apoſtolũ bonũ eſt & acceptũ corã ſaluatore noſtro deo, q vult oẽs homines ſaluos fieri. Comedere autẽ in die immolationis
1. Ti. 2. b. & altero, eſt in vita pſenti q̃cũqꝫ ad ſalutẽ pertinẽt operari. hodie em̃ & cras ꝓ pſenti ſeculo accipiunt̃. Vñ Iacob⁹: Qui dicitis hodie &
Iaco. 4. b. craſtino ibimus in ciuitatẽ &c. Dies tertia, quia in ipſa dominus à mortuis reſurrexit, figuram gerit futuri ſeculi & reſurrectionis, in quo nõ licebit operari, ſed operũ ſuſcipere retributionẽ. Qui ergo hîc viuit tanq̃ illic operaturus ſit, tanq̃ die tertia ſacrificium manducatur⁹, à legiſlatore hoc facere ꝓhibet̃, quia virtutẽ iperfectã relinquit, tanq̃

GLOS. ORDI.

linquit, tanq̃ ibi ꝑficere poſſit. e ¶Cũ meſſu. Vt dilectionem ad inuicem habeamus, vt amatores & miſericordes in pauperes ſimus, præſenti capitulo præcipitur. Debemus enim egentibus dare, nec debita violenter exigere, & reliquias bonorũ no-

Cap. XIX.

LOcutus eſt dominus^a ad Moyſem dicens: Loquere ad omnem^b cœtum filiorum Iſraël, & dices ad eos: †Sã^c

a ¶Quia eſtis templum dei. ¶Recte ſanctificationem proponit, quia fundamentum uirtutis eſt. b ¶Quaſi ſine ſanctitate non poteſtis mecum eſſe.

cti eſtote, quia ego ſanctus ſum domi
b nus deus ueſter. Vnuſquiſque^d patrem ſuum & matrem ſuam ti
c meat. Sabbatha mea cuſtodite.^e Ego dominus deus ueſter. Nolite^f

a ¶Id eſt condeſcendere his, quos idolorum lex uana & prophana deprimit.
b ¶Quorumlibet animalium ſtatuas, uel pecuniæ theſauros, quos quaſi deos adorant, qui congregant, nec inde aliquid minuere præſumunt.

conuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis uobis: Ego dominus^g

a ¶Non alio indigetis.

d deus ueſter. Si immolaueritis ho^h

a ¶Vel ſalutariũ: ea ſcilicet quæ ad ſalutẽ pertinent operando.

ſtiam pacificorum domino, †ut ſit

a ¶Deo acceptabili. b ¶In præſenti ſcilicet uita.

placabilis, eo die quo fuerit immo^i lata, comedetis eam & die altero. Quicquid autem reſiduum fuerit in diem tertium, igne comburetis.

a ¶Vt poſt hanc uitam putet ſe quod minus fecit perfecturum.

Si quis poſt biduum comederit ex ea, prophanus erit & †impietatis reus, portabitqꝫ iniquitatem ſuam, quia ſanctum domini pol

a ¶Quia imperfecte operatur, & diuinæ legi calumniatur.
a ¶Quia uitam egit imperfectam, quæ ſaluaſſet ſi conſummaſſet eam.

luit, & peribit anima illa de †me

a ¶Saluandorum. b ¶Ager mundus: meſſura doctrina, meſſores doctores.

dio populi ſui. Cumqꝫ meſſueris^k

NIC. DE LY.

LOcutus eſt. CAP. XIX. Hîc conſequẽter ponunt̃ pcepta ordinatiua vitæ, ꝓut homo eſt principiũ operationis. Oportet aũt q̃tũ ad hoc hominẽ ordinari reſpectu affect⁹ rõnalis, mot⁹ vegetabilis, act⁹ ſenſualis, & cõuict⁹ ciuilis. Et ſcđm hoc iſtud. c. diuidit̃ in q̃tuor ptes. ſcđa ibi: Iumenta tua. tertia ibi: Nõ augurabimini. quarta ibi: Corã cano capite cõſurge. Circa primũ ſciendũ, ꝙ affect⁹ rõnalis bene ordinat̃ erga ſuperiores per reuerentiã, erga pauperes ꝑ miſericordiã, erga omnes per innocẽtiã. Et ſecundũ hoc prima pars principalis huius ca. diuidit̃ in tres. ſcđa incipit ibi: Cũ meſſueris. tertia ibi: Nõ facietis fur. Circa primũ dicit̃ per modũ pambuli. b ¶Loq̃. qa magna ꝑs legis ad quã omnes obligantur, in hoc cap. replicatur. c ¶Sancti. hoc cõcludit̃ ex dictis in ca. pce. vt turpitudines & immũditiæ ſint excluſę. immũditię autẽ excluſio eſt ſanctitatis ſeu mũditiæ cõcluſio. Cõſequẽter inducit̃ homo ad parentũ reuerentiã, cũ dicit̃: d ¶Vnuſquiſqꝫ. offenſam eorũ pcauẽdo, & qa ex ſenſibilib⁹ manu ducunt̃ ad inſenſibilia, ideo cõſequẽter inducit̃ hõ ad reuerentiã dei qui eſt pater ſpiritualis, cũ dicit̃: e ¶Sabbatha. qualiter ſit autẽ intelligẽda obſeruatio ſabbathi, dictũ eſt diffuſius Exo. xx. Et qa maxima irreuerentia fit deo, qñ eius cultus idolis tribuit̃, ideo ſubdit̃: f ¶Nolite cõ. eis quãcunqꝫ reuerentiam exhibendo. g ¶Nec deos. ꝑ hoc etiam excludunt̃ idola, q̃ fiunt ꝑ ſculpturã, ſeu per quẽcũqꝫ alium modũ. Sed ſcriptura loquit̃ in caſu frequẽtius accidente, qa vt frequẽtius fiebant de auro vel argento vel alijs metallis. Et qa ſacrificia illius temporis non erant accepta ſcđm ſe, ſed inq̃tũ fiebant ex obediẽtia ad deũ, vt ſuprà dictum eſt. ideo ſubditur: h ¶Si immola. ho. ſi vultis ꝙ deo ſit placita, facietis qđ ſubdit̃: i ¶Eo die quo. quia ſic pręceptum eſt de hoſtia pacifica ſuprà. vij. ca. Sed quia ibi non determinauit pœnã trãſgreſſionis, ideo hîc repetitur vt dicta pœna exprimat̃, cũ dicit̃: Et peribit anima illi⁹ &c. k ¶Cũqꝫ meſſue. Hîc cõſequẽter ponit̃ ordinatio rõnalis erga pauperes per miſericordiam, cùm dicitur: Nõ tondebis

Diuiſio

H †ſecũdũ beneplacitum veſtrũ ſacrificabitis, Chald. interp. voluntariè immolabitis eum

†non placebit

†populo ſuo

Moralit. a ¶Locutus. In hui⁹ capituli ꝓceſſu plura ponunt̃, quorũ ſenſus literalis eſt & etiã moralis ꝓpter qđ ſunt pertrãſeunda. h ¶Si im. Per hoſtiã pacificorũ. Moraliter intelligit̃ op⁹ meritorium, per duos dies duo tẽpora. ſ. tẽpus ꝓductionis rerũ à deo, & tẽpus reductionis omniũ in ipſum. Primũ tempus eſt ab Adã vſqꝫ ad Chriſtũ. Scđm verò à Chriſto vſqꝫ ad iudiciũ. Per hoc ergo qđ dicit̃, ꝙ hoſtia pacifica comedi debet prio die & altero, ſignificat̃, ꝙ op⁹ meritoriũ i duob⁹ dictis tꝑib⁹ habet locũ, & ñ poſt iudiciũ. Moralit.

Cum meſſu

A ☞ bonorum noſtrorum concedere, imitando deum datorē omnium. Propterea metentes vel vindemiantes vult aliquid derelinquere pauperi & proſelyto, ne datori omnium videatur ingratus, qui aliis diuitias dedit, alios de aliorū reliquiis viuere voluit, vt ſic probaret diſpenſationem diuitum, & patientiā pauperū. Pauperes enim & ꝓſelytos nō abijcit, q̄bus etiam ſic victū prouidit. Vñ ſubdit: Ego dominꝰ deꝰ veſter. ſ. qui diuites facio, qui ꝓ vobis
Allegori. paup fio, q ꝓpter miſeriā inopū et gemitū pauperū aliquādo exurgā. ¶ Allego. Cū meſſueris &c. Apertè oſtēdit ꝗ doctores Iudæorū totius legis interpretationē nō capiunt, ſed q̄dā paupi & ꝓſelyto derelinquūt, gentibus. ſ. q̄bus dicit: Beati paupes
Matt.5.a. &c. Qui & ꝓſelyti ſunt, ꝗ cognationi Abrahę ſe ingerūt. Quod ergo dicit: Nō oc
Exod.20.b. cides. Nō mœchaberis: metūt Iudęorū doctores. Quę aūt ſpūalē habent interp̄rationē, ſicut emundationes, ſacrificia, & ſimilia p̄cedūt eccleſiæ doctoribꝰ, & quæ illis metentibus decidūt. i. quæ ipſi nō intelligunt.
Eſa.5.b. a ¶ Neq; in vinea. Vinea dñi ſabaoth domus Iſrael eſt, q̄ debuit facere vuas, & fecit ſpinas. quōdā tamē paucos racemos habuit id eſt ſanctos diuerſi tēporis quos Iudæi colligere, & in diuitijs ſuis theſaurizare non poſſunt, quia non imitantur vitam eorū, ſed pauperi & ꝓſelyto derelinquūt. Nobiſcū eñ ſunt quotq̄t iuſti apud eos fuerunt. Vnde memoriæ eorū à nobis, & nō ab illis annis ſingulis celebrātur, vt experimēto diuinū eloquium cōprobetur. b ¶ Non facie. Aug. Hoc in decalogo poſitū eſt, qđ dicit: Non mentiemini, nec calūniam facietis. In hoc p̄cepto videt̃ cōtineri: Neq; falſum teſtimonium dices, quia calumnia ſine mendacio fieri non
Queſtio de mendacio poteſt, qđ falſo teſtimonio concludit̃. Sed quęritur vtrum aliqua compenſatione facienda ſinit (ſicut pene videtur omnibꝰ) ꝙ mētiendū ſit pro ſalute,
Gen.44.a. vbi nemo lęditur. an ſimiliter ergo furandū, etiā quādo ei cui ſit cōſulit̃: Velut ſi q̄s volenti ſe occidere furet̃ gladium. Sicut calumnia ad maius gaudium futurū fiebat, quā Ioſeph fratribꝰ de ſcypho inferebat, quibus etiā explorationis falſum crimē intenderat. Fortaſſe enim furtū non eſt, niſi q̄ñ alieno occultè ablato proximꝰ lęditur, & calumnia, q̄ñ falſi criminis obiectione ꝓximꝰ læditur. Mendaciū autē non poſſumꝰ dicere tūc tantū eſſe. Cū eñ à ſciente dicitur, mē
Ia.26.a. daciū eſt, ſiue q̄s ſiue nemo lędat̃. Abſolutè aūt dicit̃. nō mētiemini,
B ſicut illud: Nō facies tibi idolū, non mœchaberis, nō furaberis. Idolatria aūt & mœchia & furtū ſicut eſt definitū, iuſtū eē nō pōt & nō occides; ꝗ cū hō iuſtè occidit̃, lex occidit, nō tu. Nūq̄d ſimiliter poteſt dici, cū homo iuſtè mentitur, lex mētitur? Mentitæ ſunt obſte
Exodi.1.d. trices, & bona deꝰ illis retribuit. Mentita eſt Raab & liberata. An ex
Ioſ.2.a. quo dictū eſt in lege, nō mentiemini, ex illo non licuit in tali caſu vel cauſa mentiri? Sed magis, ꝗ iniuſtū erat mendaciū, ideo ꝓhibitū, nō quia ꝓhibitū, ideo iniuſtum. Forſitan ergo ſicut obſtetrices nō remuneratæ ſunt, quia mentitæ ſunt ſed quia infantes liberauerūt: & ꝓpter hanc miſericordiam veniale fuit peccatum, nō tñ nullū. Sic Raab liberata ꝓpter liberationē exploratorū, ꝑ qua fuit veniale peccatū. Sed ne putet quiſq; in cæteris peccatis, ſi ꝓpter liberationē hominū fiant, ita poſſe cōcedi veniā: multa enim mala intolerabilia & deteſtanda talē ſequūtur errorē. c ¶ Nō mētiemini. Cognationē peccatorū oſtēdit. Multa putamꝰ parua, q̄ ſunt maxima, vt mēdaciū, piuriū, q̄ furto ſunt cōiuncta, & rectè, ꝗ hæc fur
Matt.14.a. to cooperant̃. d ¶ Nō periu. Lxx. Nō leuabitis nomē meū in iniuſtū iuſiurandū. in iniuſto eſt, nō ſolū qđ p̄uaricatur, ſed etiā qđ iniuſtè cuſtodit̃, ſicut iuramentū Herodis ad filiā Herodiadis: talia iuramenta nō debent fieri, vel ſi fiāt cuſtodiri. e ¶ Nec pol. Maledicendo; quia iuſiurandū tranſgredi non potes. Deus enim ꝑ quē
Iohe.2.c. iuras, intantum vult bona: vt ſi mala minetur, non tamen inferat: ſi pœnitentes videat, vt pietatē impendat. Vnde addit: Ego dominus, pius ſcilicet miſericors, præſtabilis ſuper malitia. f ¶ Non facies calumniā. Aug. Omnia quæ prohibentur committi in proximum, ad hoc vnum referenda ſunt qđ dictum eſt: Non nocebis proximo. Nā qđ ſequit̃: Non rapies, niſi ad hoc referatur, ne rapiē
Moraliter do noceatur, euenit vt nō rapiendo quis noceat. nam gladius inſanienti rapiendus eſt. g ¶ Nec vi oppri. &c. Paulatim auditorē erudit, & quæ videntur parua, magnis coniungit: vt qui defi-

nita malorū pœna terrentur, abſtineant à minoribus. Quæ enim ſo C
ciantur in mādato & in pœna. Qui enim in vno offenderit, omniū Iaco.2.b.
reus eſt. Ideo vim calumniæ coniungit. Nec differt quō quis res ſuas perdat, vel fraude vel potentia, vel quolibet alio mō. h ¶ Non morabitur. Merces, ſcilicet qua forſitā viuit cum vxore & filiis & parentibus. Si differt̃ deficit victus, etiā ſi in craſtino recipiat vim & calūniā pertulit: ꝗ interī vñ viueret, ñ habuit. i ¶ Opꝰ
mercen. Merces p̄dicatoris ex verbo eſt p̄dicationis, qđ nō debet apud nos morari. i. otioſum eſſe vſq; mãe, in futurū. ſ. ſeculum qui huic nocti ſuccedit, in quo eſt lux inextinguibilis. Ex ꝓuentu enim diſcipuli creſcit merces magiſtri. k ¶ Nō maledices. Surdo maledicere eſt abſenti & non audienti derogare. Coram cæco offendiculum ponere, eſt diſcretam quidem rem agere, ſed ei qui lumen diſcretionis nō habet, ſcandali occaſionem præbere.

☞ Nō facies

a ſ Conteres. ſ Alias tondes.
ſegetes terræ tuæ, †non tondebis a
†nō metes totum angulum agri tui
vſq; ad ſolum ſuperficiem terræ, b
a necremanentes ſpicas colliges, ne
ſ Iuſtos, ſanctos.
ſ Quæ non intelliguntur.
que in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, ſed
ſ Gentilibus.
a ſ Diligenter tractanda.
pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego dominus deus
a ſ Pro vobis pauper & peregrinus in mundo.
ſ Qui omnia dedi, deſidero aliquid mihi dari.
a ſ In quo proximus læditur.
b c veſter. Non facietis furtum, non c d
ſ Aliquo modo.
mentiemini, nec decipiat vnuſ- e
d quiſque proximum ſuum. †Non f
e periurabis in nomie meo, nec pol g
lues nomen dei tui: Ego dominus.
a ſ Gloriam eius in te transferendo.
f Non facies calumniam proximo h
g h tuo, nec vi opprimes eum. Non i k
a ſ Merces operis quam meruit.
i morabitur opus mercennarij tui
k apud te vſque mane. Non ma- l
a ſ Inobedienti. vnde: Eſa. 42.c. Surdi audite, & cæci venite ad videndum. Hi non ſunt maledicendi, ſed docendi & corrigendi.
b ſ Ignoranti.
ledices ſurdo, nec coram cæco m

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Non tondebis. Aliqui expoſitores dicunt ꝙ vera litera eſt, tundes id eſt cōteres, & dicit̃ à tundo is, ſed hoc non videtur verum, quia hîc nō loquit̃ ſcriptura † Mar.5.c.
de tritura ſegetū, ſed de collectiōe earum. & ideo vera litera eſt: Nō tōdebis. i. nō ſecabis. b ¶ Vſq; ad ſolū. Quia ſicut dicunt aliqui, debebat dimitti ſtipula pauperibus colligenda. Sed hîc nō eſt intellectus ſcripturæ, ſed magis de ſpicis prope terrā non ſeminatam exiſtētibus. Vnde in Hebręo habet̃: Non finies vel complebis angulū terræ tuæ ad metendū; quia in colli Tob.4.c.
gendo meſſem ſuā non debebat aliquis ꝓcedere vſq; ad extremitates campi ſui, vbi meſſis partim conculcatur à tranſeuntibꝰ, partim à beſtijs corroditur. propter qđ illud qđ remanet nō eſt magni valoris: & ideo lex p̄cepit illud dimitti pauperibꝰ, ſicut & ſpicas fugientes manus metentiū, & alia q̄ ſubduntur. & patet litera: c ¶ Non fa. Hîc cōſequenter ordinat̃ affe D
ctus ratiōalis ad omnes ꝑ innocentiā. Ratio eñ naturalis dictat nulli eſſe nocendū. & ideo primò ꝓhibet nocumentū facto & occultè, cū dicit̃: Non fa. fur. Qualiter aūt iſtud ſit intelligendū, dictū fuit plenius Exod. xx. ſecundò ꝓhibet nocumentum verbo, cū dicitur: d ¶ Non mentie. Licet eñ omne mendaciū ſit fugiendū generaliter, tñ hîc ꝓhibet̃ mendaciū pernitioſum ſpecialiter. ideo ſequitur: e ¶ Nec decipiat. Cōſequenter ꝓhibetur nocumentū verbo iuramento, firmato cū dicit̃: f ¶ Nō periu. in no. meo. Et quia ꝑ tale iuramentū non ſolū fit iniuria ꝓximo q lędit̃, ſed etiā ipſi deo q̄ in teſtem falſitatis adducit̃. ideo ſubdit̃: g ¶ Nec pol. no. Cuiꝰ ratio ſubiungit̃: Ego dominus: & ideo mihi honor & reuerentia debetur. Conſequēter prohibet̃ nocumentū facto aperto, cū dicitur: h ¶ Nō. Calūnia eñ eſt extorſio rei alienę cū quadā appatēti rōne, ſed nō vera. i ¶ Nec. Motu volūtatis iniq̄ abſq; ratiōis allegatiōe. Calumnia
k ¶ Nō mo. op. i. merces operis ſui, ꝗ tales cōiter ſunt pauperes de quotidiano labore viuentes, & ideo nō poſſunt expectare ſolutionē abſq; ſuo detrimento. l ¶ Non maledices. Hîc accipit̃ ſurdus non ſolū priuatus ſenſu auditus, ſed etiā non audiens, ſicut eſt abſens. m ¶ Nec coram cæco pones offendi. Similiter hîc nō accipitur cæcus non ſolùm priuatus viſu, ſed etiam non videns, vel non aduertens offendiculum. Dicit etiam Ra. Sa. hîc, ꝙ cæcus hîc intelligitur ignorans vel ſimplex, de quo prohibetur dari ſibi ſcienter conſilium malum in aliquo negotio. ideo ſubdit̃:

Sed timebis

Moralit. ✱ a Cum meſſueris ſegetes terræ tuæ &c. Per hoc datur intelligi, ꝙ de omnibus bonis à deo datis homini, debet indigentibꝰ miſericorditer ſubuenire, & maximè de bonis ſpiritualibus, quæ cōmunicata alijs non diminuunt̃, ſed potius augmentātur. l ¶ Nō maledices ſurdo. Per ſurdum hîc intelligitur quicunque nō intelligens alterius maledictum, ſiue ſit ſurdus corporaliter, vel abſens localiter, vel ignorans idioma maledicentis. m ¶ Nec coram cæco pones offendiculum. Dando ſimplici occaſionem ruinæ. Matthe. xviij. a. Quicunque ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ſibi vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.

E a ❡ Non facies. Summam & perfectam iuſtitiam lex maxime in præſentibus conſtituit, recto itinere procedens, prius prouidens pauperibus, deinde potentes & principes erudiens. Oſtendit enim non debere perſonam accipi, nec furtum vel calumniam facere, nec periurare: quæ & ſi diuitibus & potentibus aliquãdo contingunt, propria tamẽ pauperũ pctã ſunt,
Proũ.30.b. qui ad hæc paupertate videnť compelli.
Vnde Salomon: Aut ægeſtate compulſ⁹
furer, & periurem nomẽ dei mei. Vi autẽ
opprimere & mercede priuare, & ſurdũ
ac cęcum irridere, diuitũ & potentũ ſunt.
b ❡ Non eris crimina. Eſic. Lxx. Non
ambulabis in dolo in gẽte tua. Dauid quo
q; coniungit dolo homicidiũ. Vnde: Vi-
Pſal.5.c. rũ ſanguinũ & doloſum abominabitur
dñs. Dolus enim eſt occultus gladius, vt
velociter dolum fugiamus, qui tanto cri-
mine eſt cõiunctus. c ❡ Non ſta. Qua-
ſi non te coniunges his qui proximis inſi-
diantur, ſicut multi alijs ſociati faciunt, qđ
per ſe non poſſunt. d ❡ Non quæras
vltionem. i. ne vlciſcendi libidine rapia-
ris dum arguis, vt lætari vel conſolari ve-
lis de alieno malo, ſed potius conſulere illi
quem arguis. Vnde ſecundum Lxx. ſequi
tur: Non iraſceris filijs populi tui. Sic eñ
Etc.19.h. recté ira definita eſt, quæ ſit vlciſcendi li-
Mar.18.c. bido. e ❡ Iumenta tua. Hæc ad literã
Luc.17.a. videntur eſſe ridicula, nec à prophetis &
ſpiritualibus viris ſunt obſeruata. Vnde
Reg.1.c. Dauid dicit: Ponite filiũ meum Salomo-
nem in mulam meam. Oportebit autem
ſecundum literã, ea q̃ ex tali cõmiſtione
Proũ.31.b. naſcebanť, abominari. Vnde: Mulier quo
q; fortis iueniet lanã & linũ, & operata eſt
F vtile manibus ſuis. f ❡ Homo ſi dor-
Mat.5.g. mie. Cum prohiberet iumenta miſceri cũ
Mar.12.c. iumẽtis alterius generis, eos. ſ. qui ſunt ſub
Gal.5.c. iugo Chriſti ſuſcipere iugum legis, opor-
Iaco.2.c. tune hoc ſubdidit oſtendens, quia & ante
Myſticé aduentum Chriſti quicunq; exterius mi-
†Deu.22.b. ſcebatur Iudæis, indigebat ſacrificio veri
arietis. ❡ Homo ſi dor. &c. Nota quanta
diffierentia libertatis & ſeruitutis. In libera
enim deſpõſata mors adulterij pœna eſt.
In ancilla autem nubili, & ſecundum Lxx.
Cuſtodita homini. i. deſponſata, ſacrificiũ
iubetur offerri, non mortem inferri. Spiri
tualiter tñ hæc intelligẽda ſunt. g ❡ Nu
bilis. Lxx. Cuſtodita homini. i. ſynagoga
cuſtodita legi, quæ Chriſto nõ poterat de
ſpondi, priuſq; moreretur litera legis. Vñ:
Mortui eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſi-
Ro.7.a. tis alterius. ancilla eſt ſynagoga, ſecundum
illud: Abrahã duos filios habuit, vnum de
Gal.4.c. ancilla, & vnum de libera. h ❡ Vapula
bunt ambo. Lxx. Viſitatio erit eis, id eſt
liberabuntur â ſeruitute legis, ſecundum
q; filijs Iſrael de AEgypto liberandis dicit:
Viſitans viſitaui vos. i ❡ Et non mo-
Exod.3.c. Quamuis eñ ſcđm literã agerent, nõ ſm
ſpm, qa legiſlatoris intẽtionẽ ignorabãt, facili⁹ tñ aſſeqbanť veniã.

a p ❡ Praua dicendo uel agendo.
pones offendiculum, ſed timebis a
❡ Qui iſta prohibet.
dominum deum tuum, quia ego
a ſum dominus. Nõ facies quod in- b
iquum eſt, nec iniuſté iudicabis †. c
❡ O iudex.
a ❡ Vt pro paupertate a iuſtitia declines, quia deus iuſtus iudex nec debes eſſe miſericordior illo.
Nec conſideres perſonãm paupe d
a ❡ Quia nemo potentior deo, cuius eſt iudicium, cuius perſonam geris in iudicando.
ri, nẽc honores uultum potentis. e
b Iuſtè iudica proximo tuo. Non e- f
ris criminator, nec ſuſurro in po- g
c pulis. Non ſtabis contra ſangui- h
nem proximi tui: Ego dominus.
a ❡ Quemlibet hominem. b ❡ Quamuis aſtute odiſſe fingas, ut corrigas. vnde: Nolite quaſi inimicum exiſtimare illum, ſed corripite ut fratrem.
Non oderis frãtrem tuum in cor- i
a ❡ Non latenter detrahendo.
de tuo, ſed pũblice argue eum, †ne k l
❡ Conſentiendo.
d habeas ſuper illo peccatũ. †Non m
a ❡ Mihi uindictam. & ego retribuam dicit dominus. Ro 12.d.
quærãs ultionem, †nec memor e- n
❡ Vt uindices. a ❡ Hæc eſt totius legis confirmatio & abbreuiatio. Plenitudo enim legis eſt charitas.
ris iniuriæ ciuium tuorum. †Dili- o
a ❡ Lxx. proximum.
ges amicũm tuum ſicut teipſum:
❡ Qui ueram charitatem erga uos habeo. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam u t animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Iohan.15.b.
Egõ dominus. † Leges meas cuſto-
a ❡ Populares.
e dite. Iumẽnta tua non faciès coire p
a ❡ Cum Iudæis & Gentibus.
cum altẽrius generis animãtibus.
a ❡ Eccleſiam tibi commiſſam. b ❡ Catholica doctrina & hæretica.
Agrũm non ſeres diuẽrſo ſemi- q
a ❡ Cultura Chriſti & idolorum. Non poteſtis deo ſeruire & mãmonę. Matth.6.c.
ne. Vẽſte quę ex †duobus texta eſt r
❡ Particeps factus doctrinæ, & commiſtus ei per legis cõuerſationem.
a ❡ Per uerbum doctorale.
f non indueris. Homo ſi dõrmierit s
cum muliere coitu ſeminis q̃ ſit an
❡ Per culpam. ❡ Per naturam.
❡ Sanguinis Chriſti.
g cillã etiam †nubilis, & tamẽ pretio
a ❡ Qua libertate Chriſtus nos liberauit.
non redẽpta, nec libẽrtate donata,
h i †uapulabunt ambo, & non mo- t

❡ Quando

ſtabis contra ſan. iungens te illis qui machinantur in morte inno G
centis. i ❡ Non oderis. ex rancore & odio diſſimulans pecca
tum ſuum, donec poſſis deſtruere eum. k ❡ Sed publice. id
eſt voce expreſſa, ſecundum illud Matth. xviij. b. Si peccauerit in te
frater tuus, vade & corripe eum &c. Si autẽ per hoc quod dicitur
publicæ, intelligatur correptio facta in pu
blico ſeu iudicio, tunc eſt intelligendum
de peccatis quæ poſſunt probari. & tunc
talis correptio pertinet ad iudicem exeq̃n
do, ad accuſantem & teſtes denuntiando
& teſtificando. l ❡ Ne habeas ſuper
illo peccatum. Si enim correctionem
fratris ſui aliquis omitteret, vt in peius rue †Deut.1.c.
ret, faceret contra charitatem. m ❡ Nõ Ro.2.b.
quęras vltionem. liuore vindictæ. po- Eph.6.b.
teſt tamẽ quæri amore iuſtitię. n ❡ Nec Act.10.f.
memor eris iniurię ciuium tuorum Iaco.2.b.
ſcilicet ad vindicandum liuore vindictæ.
poteſt tamen haberi memoria ad vindi-
ctam amore iuſtitiæ. o ❡ Diliges ami
cum tuum ſicut teipſum. Li ſicut non
importat æqualitatem, ſed imitationis ſi-
militudinem: quia amicabilia ad alterum
veniunt ex amicabilibus ad ſeipſum, vt ha
betur. ix. Ethicorum. p ❡ Iumẽta tua. Diuiſio
Hîc conſequẽter ordinatur homo q̃tùm
ad motũ vegetabilis, ſecundũ autẽ Philo-
ſophum. ij. de anima, duo ſunt opera ani-
mæ vegetatiuæ. ſ. generare & alimento ~publicè
vti. Vſus verò alimenti duo reſpicit. ſ. nu- †ne ꝓpter
tritionẽ & augmentũ. Primò igiť ordinať ip̃m iucur-
homo reſpectu generationis. Secundò re- uas pctm̃
ſpectu augmenti, ibi: Quãdo ingreſſi fueri †Ecc.10.a.
tis. Tertiò reſpectu nutritionis, ibi: Ego do †nec ſerua
minus. Circa primum ordinatur homo in bis odiũ cũ
generatione aliorum ab homine, inquan- filijs popu-
tũ alia per hominem ad generandum ap- li tui
plicantur. & quantũ ad hoc dicit: Iumẽta
tua. quia ex aſpectu talium poſſent homi- H
nes aliqui induci ad beſtialitatis vitium, †23. q. 4. c.
quod eſt coitus cum beſtijs. Præcipitur e- cum in lege
tiam hoc in deteſtationem idolatriæ, quia
idolatræ colentes cæli militiam, in coniun
ctionibus planetarum faciebant coniun-
ctiones diuerſorum animalium. & eadem
ratione diuerſa ſemina in eodem agro cõ-
iunctim ſeminabant, & veſtibus ex pluri-
bus contextis, vtpoté ex lana & lino vel
ex diuerſis coloribus vtebantur in vene-
ratione ſiderum: propter quod talia pro- †lana &
hibentur. Dicit autem Ioſephus, quòd ve lino
ſtis ex duobus contexta, alijs niſi ſummo
ſacerdoti prohibebatur, quia in veſtibus
ſummi ſacerdotis erant tales varietates: &
ideo non erant licitę alijs. Secundô ordi- † deſponſa
natur homo reſpectu generationis in ſpe- ta viro
cie humana, per hoc quod excluditur illi-
citus coitus, cùm dicitur. s ❡ Homo
ſi dormierit cum muliere coitu ſe-
mi. quæ ſit an. etiam nobilis, ſcilicet †vel vapu
genere, vendita tamen in ancillam. In He- labit ipſa
bræo habetur: Quæ ſit ancilla & parata vi
ro. Vbi dicit Ra. Sa. quôd ſcriptura loquitur de ancilla Chananęa
affidata ſeruo Hebręo, quorum matrimonium erat inchoatum ſed
non perfectum, & tunc fornicatur cũ Iudæo libero: quia licet He-
bræi liberi non poſſint contrahere cũ Chananæa, ſerui tamẽ pote-
rant de voluntate dñi, vt dicit. t ❡ Vapulabunt. In Hebręo ha
betur: Vapulabit ipſa id eſt verberatur ipſa, cuius cauſa ſubditur:

Quia non

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Sed time dñm deũ. q. d. licet non debeas tales perſonas timere, tamẽ debes cauere à nocumentis eorum timore dei, qui videt & vindicabit. conſequenter ordinatur rõnalis affectus q̃tùm ad iudices, cũ dicitur: b ❡ Non facies quod iniquum. pœnã indebitam alicui imponendo. c ❡ Nec iniuſte iu. motus fauore vel odio, ſententiã iniuſtam ꝓnuntiando. d ❡ Nec conſide. nõ prohibetur condeſcentio ad pauperes in his quæ poſſunt fieri abſq; læſione iuſtitiæ, ſed in his tantùm per quæ iuſtitia læderetur. e ❡ Nec honores vult. Licet enim potentes rõne ſui ſtatus ſint præ alijs minoribus honorandi in cõmunib⁹, nõ tñ in his ꝑ q̃ iuſtitia lęderet. f ❡ Non eris crimina. detegens crimẽ proximi tui manifeſtè. g ❡ Nec ſuſurro. faciens hoc occultè. h ❡ Non

ſtabis cõtra

Moralit * p ❡ Iumenta tua non. &c. Per iumenta ſignificantur ſubditi ſimplices, qui non ſunt permittendi cùm hęreticis & malis hominibus habitare: quia de facili decipiuntur. q ❡ Agrum non ſe. diuerſo ſe. Per agrum intelligitur eccleſia quæ non eſt ſeminanda doctrina habente admiſtum cùm veris falſa. r ❡ Veſte q̃ ex duo. cõtex. qđ moraliter facit qui habitũ partim religioſum & ꝑtim ſecularẽ induit, ſilr̃ ille qui ſub habitu religioſo ſeculariter viuit.

*Poma quæ

A ☞ a ¶ Quando ingreſſi. Permanet in propoſito oſtendens fructum bonum ante Chriſti aduentum nõ habuiſſe Iudæos, cùm dicit fructum non eſſe edẽdum in triennio nec mundũ, ſed quarto anno mundandũ, nec dicitur quæ ſit mundatio. Spiritualiter ergo intelligendum eſt quod dicitur. ¶ Quãdo ingreſſi fueritis &c. Terram vocat diuinã ſcripturam quã primò Iudęi ſuſceperũt. Vñ plãtare ligna pomifera pcepti ſunt. Lignorũ aũt plantatio, meditatio legis eſt & pdicatio, ſcd'm qd' dicitur:

1. Cor. 3. b. Ego plãtaui, Apollo rigauit &c. Bona quidem mandata erãt tanq̃ ligna pomifera,

†expiabit ipſum — ſed illi quod debebant nõ faciebant, tñ ſequentes literã. Fruct⁹ ergo. i. operatio legis triennio erat immunda, ab Abrahã vſque ad Dauid, à Dauid vſq; ad tranſmigrationẽ Babylonis, inde vſq; ad Chriſtum, ſicut

Mat. 1. a. Matthęus diſtinxit. Quarto anno fructum legis ſanctum commendat & laudabilem, non tamen adhuc eſſe Iudęis eſibilem. Fructus enim legis in quarto anno. i. in aduentu Chriſti, ſanctus & laudabilis, quem ſanctumſctõrũ faciebat, cuius opera laudabilia & glorioſa. Vñ & in paralytico grabatum portãte glorificabãt deum, q dedit talem poteſtatẽ hominib⁹: ſed nondũ edebat Iudęus, quia nõ cõuerſus. In qnto verò anno, id eſt pdicãtibus apl'is, fructũ eius ederunt quicũq; crediderũt.

Mat. 9. a.

*eorum

Mat. 23. a. b ¶ Et plantaueritis. Moraliter, Grego. Ligna pomifera opera virtutibus fœcunda. Prẹputia auferimus, cũ de inchoationis infirmitate ſuſpecti, primordia operum noſtrorum non ap-

Moraliter probamus. Poma quæ germinant, noſtris

B eſibus non aptamus, quia cùm primordia laudantur boni operis, non debet hoc paſcere animum operantis, ne dum laus ſuauiter capitur, fructus boni operis intempeſtiuè comedatur. Qui igitur inchoatæ virtutis laudem receperit, quaſi plantati ligni fructum ante tempus comedit. Vnde: Vanũ

Pſal. 126. a. eſt vobis ante lucem ſurgere: ſurgite poſtquã ſederitis. Ante lucẽ ſurgere, eſt ante claritatem retributionis ęternæ in pſentis vitę nocte gaudere. c ¶ Non comede. Totum Iudeorum & Gentilium radit fermentum. Vñ nũc phibet à legis ſeruitute, nũc à Gentilium errore. ¶ Allego. Augu. Nõ comedere ſuper mõtes, eſt ſuperbis cogita-

Allegoricè tionibus non paſci, de quibus Eſaias: Om̃is

Eſa. 40. a. mons & collis humiliabitur. Non augurari volucribus, non attendere quæ rapiunt ſemen pietatis. Comam in rotundum tondere, eſt cogitationes dęmonibus conſecrare. Barbam radere, eſt virtutis perfectionem corrumpere, fictè operando. Carnem non incidere, eſt delectationes nõ ſuſcipere, quæ & animæ nocent & corpus corrũpũt. Stigmata, praua, doctrina quæ aĩę infigitur & difficulter aboletur. d ¶ Non auguriabimini &c. Per partem totum ſignificat, omnes huiuſmodi ſuperſtitiones condemnans. Qui enim talia curat obſeruare, deum videtur infamare, tanq̃ plus ſciẽtiæ auibus q̃ hominibus contulerit. e ¶ Neq; in rotund. Sicut Barbari faciunt, debet quiſque eſſe contentus naturalibus ornamentis, ne creatorem videatur accuſare, tanq̃ impotentem: opus ſuum perficere, nec in honore dęmonum cicinnos nutrire & fouere, ſicut ſtudent pagani puerorum capita dęmonibus offerre, quod maximè hîc videt phibere. f ¶ Stigmata. Legiſlator etiam curam noſtri decoris gerit, ne carne abutamur in his etiam quæ corpus deturpant. g ¶ Filiam tuam. Carnalem, vel animam. Vnde Pſal. Erue à framea deus animam meam, & de manu canis vnicam

Pſal. 21. d. meam. Hæc recedendo à deo fornicatur cum dęmonibus.

☞ Sabbatha mea

rientur, quia non fuit libera. Pro a b
delicto autem ſuo offeret domino
ad oſtium tabernaculi teſtimonij

¶ Chriſtum. ¶ Chriſtus.

arietem, †orabitq; pro eo ſacer- c

¶ Alias peccato.

dos & pro delicto eius coram do-
mino, & repropitiabitur ei, dimit-
a tetur q; peccatum. Quãdo ingreſ- d
b ſi fueritis terram, & plantaueritis e

a ¶ Non approbantes operum primordia.

in ea ligna pomifera, auferetis prę- f

a ¶ Opera quæ incipiunt.

putia eorum. Poma quæ germi- g
nant, immunda erunt uobis, nec h

¶ In aduentu Chriſti.

edetis ex eis. Quarto *anno om̃is i
*fructus ſanctificabitur laudabilis

¶ Prædicantibus apoſtolis.

domino. Quinto autem anno co k l
medetis fructus, congregãtes po-
ma quæ proferunt. Ego dominus m

¶ Lxx. Non comedetis ſuper montes, ſicut in feſtis idolorum. comedebant Gentiles.

c deus ueſter. Non comedetis †cum
d ſanguine. Nõ auguriabimini, nec n o
e obſeruabitis ſomnia. Neq; in ro- p
tundum attondebitis comam, nec

¶ Lxx. ne corrumpas faciem barbæ.

a ¶ Sicut Gentiles ſpem reſurrectionis non habentes: Vnde: Ne contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent. 1. Theſal. 4. c.

radetis barbam. Et ſuper mor- q
tuo non incidetis carnes ueſtras,
f neq; figuras aliq̃s, aut ſtigmata fa- r

¶ Qui debes corrigere.

cietis uobis: Ego domin⁹: Ne pro s
g ſtituas filiam tuam, ne cõtamine-

Nicolaus de Lyra.

☙ a ¶ Quia non fuit libera. Et iõ non habebat, vñ offerret p peccato ſuo, q a ſeru⁹ & ancilla quicqd habẽt, eſt dñi ſui. & dato q haberet, tñ offerre non poterat in templo, cùm eſſe alienigena. nec erat adhuc deſponſata Iudęo, ſed de viro coeunte cum illa qui Iudęus & liber erat, & offerre de ſuo poterat, ſubditur: b ¶ Pro delicto autem ſuo offe. &c. & q intelligatur de ſolo viro, patet per hoc qd' ſubdit: c ¶ Orabitq; p eo ſa. Vel aliter, quia nõ

fuit libera

fuit libera, in hoc redditur cauſa quare ipſa & vir fornicans cum ea non incurrunt pœna mortis: quia de libera ſimpliciter affidata viro Hebræo ſi fornicetur, dicit Deutero. xxij. d. q vterq; debet mori. C

d ¶ Quando ingreſſi. Hîc conſequẽte ordinatur homo circa augmentationẽ in vegetabilibus ſiue plantis, cùm dicitur. ¶ Qñ igreſſi fueritis terrã. Ex quo patet, q iſtud præceptum non erat obligatorium ante ingreſſum terrę promiſſionis. e ¶ Et plãtaueritis in ea lig. po. Per hoc intelligũtur fructus generaliter etiam vinearum. f ¶ Auferetis præputia eorũ. i. primò flores ſeu gemmas ne erumpãt in fructus, duplici de cauſa. Prima eſt, quia arbores poſtea ſunt minus vtiles, quando nimis citò faciũt fructum. Scd'a, quia idolatrę tales fructus tanq̃ primitiuos reputabant dijs gratioſos, & eos idolis offerebant, ideo ſeqtur. g ¶ Poma quæ ger. tribus primis annis, quia aliquando non auferebant pfectè flores vel gemmæ ex negligẽtia vel obliuione. h ¶ Immunda erunt vo. ratione prædicta. i ¶ Quarto anno omnis &c. lauda. domino. In Hebręo habet, Laudantibus dominum. quia fructus q̃rti anni offerebantur domino, & cedebant in vſum ſacerdotum. k ¶ Quinto autem anno, & deinceps. l ¶ Comedetis fructus: quia domini arborum poterãt inde comedere, vendere & dare pro ſua voluntate. m ¶ Ego dominus. Hîc conſequenter ordinatur homo reſpectu nutritionis, in hoc q phibetur eſus ſanguinis, cuius rõ frequenter in præcedentibus expreſſa eſt. n ¶ Non auguriabimini. Hîc ordinat humana vita q̃tùm ad actum ſenſualẽ, inquantũ phibentur auguria & ſuperſtitiones, in quib⁹ fiebant quędã apparitiones p illuſiones ſenſuum. & quantũ ad hoc dicitur: Nõ auguriabimini. Auguriũ eſt propriè diuinatio p garritũ ſeu volatũ auiũ: tamen hîc accipit generaliter p omni diuinatione ſupſtitioſa, quę fit in vigilia, & maximè quę fit ex aliqua illuſione ſenſuum exteriorum. o ¶ Nec obſerua. ſom. in quibus fiunt frequẽter illuſiones dęmonũ, per motionẽ ſenſuũ interiorũ. qualr aũt diuinatio poſſit fieri p ſomnia, dictũ fuit Geñ. xl. Sciendũ etiã, q aĩalia & aues & etiã piſces, eò q carẽt ratione, & totaliter ducũtur impetu naturali, frequẽter percipiunt immutationẽ cõtinentis futura de ppinquo. & ſecũdũ hoc mouent ad aliqua, ſicut delphini imminẽte tẽpeſtate de pfundo maris exeũt ad ſupficiẽ: & p hoc nautæ pnoſticãt de tempeſtate futura. & hoc modo cõiecturare de futuris pcedentibus ex cauſa naturali per motũ auiũ, aĩalium ſeu piſciũ, inquantũ pſentiunt impreſſionẽ cauſę agentis, nõ eſt ſupſtitioſum, ſed licitũ. Prognoſticare aũt de futuris ad quæ nõ ſe extẽdit cã naturalis, vel ſi ſe extendat, non tñ fit pgnoſticatio p ſigna naturalia modo pdicto: ſed modo ſupſtitioſo, eſt illicitũ. p ¶ Neq; in rotun. Hoc præcipit in deteſtationem idolatrię, qa idolatrę faciebãt talia. Vnde dicit Baruch. vj. c. Sacerdotes ſedent habentes tunicas ſciſſas, & capita & barbam raſam. q ¶ Et ſuper mortuo. quia idolatræ hoc faciebant, vt habetur. iij. Reg. xviij. e. vbi dicit q ſacerdotes Baal incidebant ſe cultris & lanceolis donec perfunderentur ſanguine. r ¶ Neq; figu. ali. aut ſti. in veſtra carne, qa talia ſunt ſigna pactorũ cũ dęmonibus. s ¶ Ne proſtituas filiam tuam. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de pſtitutione ad fornicationem corporalẽ. Alio modo de proſtitutione ad fornicationem ſpiritualem & corporalẽ.

*autem

†aliqui habent carnẽ cũ ſanguin c

†6. 17. d.

D

Augurium

Somnia

☙ Sacerdotes

Moraliter *g ¶ Poma quæ ger. Per poma germinantia intelliguntur bonorum operũ primitiua, q̃ p tanto dicunt immũda, qa nõ ſunt ab alijs comedenda, nec de ipſis debet operãs gl'iari, qa de facili põt in oppoſitũ tranſmutari. p ¶ Neq; in rotun. Moraliter comam in rotundũ attõdet, q ipſam ad excitationẽ carnal' laſciuiæ curioſè diſponit. Silr barbã radit, qui virilitatẽ animi in fœmineã mollitiem conuertit. q ¶ Et ſuper mor. Moraliter aũt hoc faciũt, q de morte amicorũ imoderatè triſtant, & cõtra deũ murmurãdo loquũt. r ¶ Neq; figu. Moraliter hoc faciunt hypocritę triſtes, qui exterminant facies ſuas, vt appareãt hominibus ieiunãtes, Matth. vj. b.

E a ℭ Sabbatha mea cuſt. Ab vno ſabbatho omne legiti-
mum otioſum ſabbathum appellatur. Sic ab vna generali abſtinẽ
tia ſtudet legiſlator per ſingula currere, præcipiẽs nos ab omni ma
lo abſtinere. vnde addit: Et ſanctuarium meũ metuite. Sicut enim
qui dignè accedunt, ſanctificant, ſic qui iniquè præſumunt, & im-
mundi accedunt, quantũ eſt in ſe polluũt,
ſicut Nadab & Abiu. Vnde Apoſtol⁹: In
Ẽ.10.a. ter vos multi infirmi & imbecilles &c. In-
de additur: Ego dominus ſanctus. ſ. & etiã
in ſanctis habitans, & ſanctorum vindicãs
1.Cor.11.g. iniuriam. b ℭ Ad magos. Lxx. Ventri-
culos, id eſt phytones, vł falſos prophetas,
qui de ventre cordis ſui fabulas quaſdam
& fœtentes doctrinas proferunt. c ℭ Ne
que ab ariolis &c. Lxx. Veneficis, qui
dęmonum ſcilicet nomina inuocant, & ali
quando corpus curant, vt animam inter-
ficiant. d ℭ Coram cano capite In ſe-
nibus eſt ſapientia, & in multo tẽpore pru
Iob.12.b. dentia. Hinc Paulus ait: Preſbyteri dupli-
1.Tim.5.c. ci honore digni habeantur, maximè qui la
borant in verbo & doctrina. e ℭ Si ha-
bitauerit. Terra à deo nobis data, eſt vir
tutum ſcilicet cultura, & bona doctrina.
Si quis ergo ad fidem noſtram conuerti
voluerit, & ciuis terræ noſtræ aſcribi non
affligamus eum, nec imponamus graue iu
gum, ſicut Phariſęi de quibus dicitur: Al-
Mat.23.a. ligant onera grauia & importabilia, digi-
to autem ſuo nolunt ea mouere. Sit vo-
bis ſicut indigena, qui ſcilicet nutritus eſt
in fide, & creuit in pietate. Hinc Petr⁹ ad
eos qui credentes de gentibus circuncide-
re volebant, ait: Quid tentatis deum, im-
Act.15.b. ponere iugum ſuper ceruices diſcipulo-
F rum. f ℭ Nolite facere & cætera. In
præcedentibus pręcipit in iudicio iuſtitiã
ſeruari, hîc in ponderibus & menſuris, &
ne abutamur ad iniuſtitiam iuſtitiæ termi
nis: hæc enim termini ſunt vendentib⁹ &
ementibus, ſicut leges iudicibus: vt ab omi
iniuſtitia contra proximum caueať. Quod
enim diuiti agrorum poſſeſſiones & pecu
niæ theſauri, hoc pauperi menſura vini &
Moraliter tritici, & huiuſmodi. ℭ Origenes. Mo-
raliter. Nolite facere &c. In iudicio mentis
†& hin li- non debemus iniuſtè agere, nec menſuras
quidorum naturalis iuſtitiæ corrũpere, aliter noſtra,
Mat.7.a. aliter proximi peccata iudicantes. In quo
enim iudicauerimus, iudicabitur & de no
bis, & in qua menſura menſi fuerimus, re-
metietur nobis. g ℭ Statera iuſta &c.
Stateras quoque diuinas, & menſuras di
†ſtatuta uinas iuſtas habeamus, id eſt leges diuinæ
ſcripturæ, ſanctè & iuſtè cuſtodiamus: ni-
Mat.15.a. hil noſtrum inferentes, nihil ſuum auferen
tes, ne nobis iſtud dicať: Quare tranſgredi
mini mandatũ dei ꝓpter traditiones vr̃as.

a ¶ Id eſt habitatores terræ. ¶ Corpus quod eſt de terra in quo dominatur omnis iniquitas fornicante anima.
b ¶ Lxx. fornicatione.
tur terra, & impleatur piaculo. a
a ¶ Feriationes ab omni malo.
a Sabbatha mea cuſtodite, & ſan-
a ¶ Ne indigne intretis.
¶ Qui in ſanctis habito.
ctuarium meum metuite. Ego do
b minus. Non declinetis ad magos, b
c neque ab ariolis aliquid ſciſcitemi c
ni, ut polluamini per eos. Ego do d
d minus deus ueſter. Coram cano e
a ¶ Deferendo. ¶ Vt maiores quoq; tibi aſſurgant.
capite conſurge, & honora perſo f
¶ Ætate vel ſapientia.
nam ſenis, & time dominum de-
e um tuum. Ego ſum dominus. Si
a ¶ Nouiter conuerſus. b ¶ Virtutum cultura, doctrina bona.
habitauerit aduena in terra ueſtra,
a ¶ Fidelis: ſanctus.
& moratus fuerit inter uos, †ne ex g
¶ Quod infidelis fuit.
probretis ei, ſed ſit inter uos quaſi
a ¶ Nutritus & doctus in fide. b ¶ Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
indigena, & diligetis eũ quaſi uoſ-
¶ Ante fidem.
metipſos. Fuiſtis enim & uos ad- h
¶ Alieni a deo. ¶ In mundo.
a ¶ Qui omnes volo ſaluari, & neminem perire.
uenæ in terra Ægypti. Ego domi
f nus deus ueſter. Nolite facere ini- i
a ¶ Accipiendo perſonã. b ¶ Iuſte iudicate filij hominũ.
c ¶ Genus ſequentium ſpecierum.
quum aliquid in iudicio, in regula, k
a ¶ Metallorum. b ¶ Vini vel olei aut ſimilium.
c ¶ Qua ponderatur argentum & huiuſmodi.
g in pondere, in menſura. Statera l m
iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus n
¶ Non alius.
modius, †æquusq; ſextarius. Ego
a ¶ Cuius vos ſerui. b ¶ A quo creati. c ¶ Qui in multis feci voluntatem ueſtram.
dominus deus ueſter, qui eduxi
¶ Nolite eſſe ingrati ſed. a ¶ Tanquam theſaurum.
uos de terra Ægypti. Cuſtodite o-
a ¶ Ne prætereat vnus apex aut vnum iota.
mnia †præcepta mea, & uniuerſa
iudicia, & facite ea. Ego dominus.

d ℭ Ego dominus deus veſter. A quo debetis inquirere veri-
tatem per prophetas à me inſpiratos. e ℭ Coram cano capit.
Hîc conſequenter ordinatur homo quantũ ad conuictum ciuilẽ,
in quo requiritur reuerentia ad antiquos. & ideo ſubditur. f ℭ Et
honora perſonam ſenis. Quod eſt intelligendum de ſeniorib⁹
& ſapientia ornatis, vt dicit Rab. Sa. Se-
cundò ad ciuilem conuictum requiriť hu-
manitas ad extraneos. & quãtum ad hoc di-
citur: Si habitauerit aduena &c. & ſubdiť:
g ℭ Non exprobretis ei. Et ſubditur
cauſa. h ℭ Fuiſtis enim &c. Fatuũ eſt
enim exprobrare alterius defectũ in ſeipſo
exiſtẽtem: quia hoc eſt ꝓprium defectum
reducere ad memoriam. Tertiò ad ciuilẽ
conuictum requiritur iuſtitia ad oẽs, quia
nulla cõmunitas ſtare poteſt abſq; iuſtitia,
etiam illorum qui aduerſantur iuſtitiæ, cu
iuſmodi ſunt latrones. niſi enim inter ſe iu-
ſtè diuiderent latrocinia, ſtatim inter eos
oriretur diſcordia, & eorum ſocietas depe
riret. quãtum igitur ad obſeruationem iuſti-
tię dicitur: i ℭ Noli. fa. ini. a. in iu. &c.
Accuſando, teſtificando, ſeu ſentẽtiã profe
rendo. k ℭ In regula. Et vocatur hîc re
gula illorũ menſura q̃ linealiter menſuran
tur, ſicut panni in quorũ menſuratione vl
na eſt regula. l ℭ In pondere. Et vocať
hîc pondus menſura eorũ q̃ ponderibus
mẽſuranť. ideo ſubditur: m ℭ Statera iu †nõ affligetis eũ, vel
ſta. Menſura autẽ hîc propriè accipiť pro inferetis ei
determinata continẽtia vaſorũ, quib⁹ liq-
da vel arida mẽſuranť. iõ ſubdiť: n ℭ Iuſt⁹
modius &c. Moraliter iniquum habẽt H
iudicium qui facta propria bñ, aliorũ ma- Moraliter
lè interpretanť. Inęqualem regulam qui re-
tinendo odium implorãt veniam; ſed qua
menſura menſi fuerint; remetietur eis. Inę-
quale pondus qui defectus aliorum pon- Matt.7.a.
derant multum, ſuos autem parum. Inæ-
qualem menſuram qui grauia alijs impo-
nunt; & digito ſuo nolunt mouere.
ℭ In capitu. xix. vbi dicitur in poſtilla: Lo-
cutus eſt dominus &c.

Nicolaus de Lyra.

Sacerdotes enim idolorum quando volebant abuti aliqua
puella, fingebant quòd deus qui colebatur in idolo diligebat eam,
& volebat vti eius concubitu: & parentes puellæ credentes ſacrifi
cium facere deo ſuo, mittebãt eam de nocte ad phanum idoli, vbi
ſacerdotes ea abutebanť in tenebris, & illa credebat ſe à dijs cogno
ſci. Et factum conſimile narrat Ioſephus. xx. antiquitatum Romæ
Ioſeph⁹ de Paulina & tẽplo Iſidis accidiſſe tẽpore Tiberij Cæſaris, ſcilicet Paulinam pulcherrimam
fœminam per ſacerdotes Iſidis deceptam: qui in phano Iſidis quen
dam iuuenem amore eius accenſum, loco numinis de nocte ad illi⁹
concubitum propter pecuniam eis promiſſam & datam admiſe-
runt, propter quod idem imperator phanum fecit dirui, & ſacer-
dotes crucifigi. a ℭ Et impleatur terra piaculo, id eſt peccato
nefario, ſecundum qđ habetur Iudic. xx. a. Nunq; tantum nefas, &
tam grãde piaculum factum eſt in Iſraël. b ℭ Nõ declinetis ad
magos, ſcilicet ad quęrendum aliquid ab eis, & dicuntur magi q
ſuperſtitioſè diuinant per aſtra. c ℭ Nec ab ariol. Qui in extis a-
nimalium ſacrificatorum dęmonibus ſuper aras idolorũ diuinãt.
d ℭ Ego

ADDITIO I.

In hoc cap. non ſolũ replicantur pręcepta
decalogi per totum ferè: vt patet literã in-
tuenti: ſed etiam multa ſuperadduntur, q̃
ad perfectiorẽ modum obſeruandi prædi
cta præcepta pertinẽt. Vnde & iſtud capi
tulũ apud antiqſſimos Hebręorũ ſpeciali-
ter à ſui principio vſq; ad illũ locũ vbi di-
ciť: Diliges ꝓximũ tuũ ſicut teipſum inclu
ſiuè, notabiliſſimũ reputať. & qa in ei⁹ ex-
poſitione poſtillator valde breuiter ſe ex-
pediuit, ideo circa eius declarationem vlterius inſiſtendum videtur.
ℭ Circa qđ primò inquirendũ videť, q̃ fuit ratio iterationis præce
ptorũ decalogi à Moyſe in hoc loco. licet em̃ prout quidã dicunt,
hæc iteratio fuerit ad maiorem firmitatẽ, vt & magis mentib⁹ eorũ
memoria præceptorũ infigereť, tñ hoc nõ videť literæ conſonũ, cũ
Moyſes non ꝓcedit hîc vt repetitor legis ſicut in Deuteronomio,
ſed ſolùm vt primò ſeu nouiter de mandato dei ea proponens.
Non enim dicitur: Hæc præcepit vobis dominus in Sinai, ſed
ſimpliciter loquitur pręcipiendo, ac ſi hactenus non fuiſſent à deo Philoſoph.
eis præcepta: ſaltem ſub forma qua hîc traduntur. Ad quod vi-
detur dicendum, quòd prout dictum fuit Exod. xx. capitu. in pri-
ma additione: Sicut in ſcientijs ſpeculatiuis ex notioribus & con
fuſis proceditur ad minus nota, & magis determinata, vt patet in
j. Phyſico. Ita etiam oportet eum qui vult inducere hominẽ ad vir
tutem per obſeruantiam præceptorum de actibus virtutum, vt ex
illis eum inſtituere incipiat, quæ ſunt notiora & faciliora. Et ideo in
decalogo primo tradito à deo faciliora & cõiora pręcepta ponun
tur, tam in his q̃ ordinant ad deũ, q̃ in his quæ ordinãt ad ꝓximũ,
vt ibidẽ fuit latius expoſitũ. vñ in datione legis cũ ppl's eſſet nõ ſo-
lùm rudis, ſed q̃ſi nouiter incipiẽ in diſciplina virtutũ, idcirco nõ
fuit eis

A fuit eis expreſſus protunc modus obſeruandi illa præcepta prout
poteſt cadere ſub lege diuina,ſcilicet vt p̄cepta illa ex interiori mo-
tu tanꝗ̃ volentes & eligẽtes implerent,ſed ſolũ fuerunt eis ꝓpoſita
ſaltẽ pro maiori pte quãtũ ad actus exteriores, prout poſſunt cade
re ſub lege etiã humana,q̃ de exteriorib⁹ tm̃ iudicat. In hoc autem
loco cũ iã populus licet rudis eſſet,tñ magis eruditus in hmõi diſci
plina tanꝗ̃ expertus in multis & variis iudiciis diuinis,q̃ inter ipos
contigerãt,p̄cepta decalogi eis iterant̃,exprimẽdo ſeu innuẽdo mo
dũ ea obſeruãdi,ꝓut ſub lege diuina cadere debet.ſ.vt ex motu in-
teriori ad opa virtutũ exteriora procederet:Qđ ſic patet:Nã circa
parentũ obſequiũ in datione legis dicitur.Honora patrẽ tuũ & ma
trẽ.Quod quidẽ p̄ceptũ impleri põt ꝑ ſolos actus exteriores. Ho-
nor enim qui eſt exhibitio reuerẽtię in ſignũ virtutis,vt habet̃ in.j.
Philoſoph. Eth,in ſolo actu exteriori põt ĩpleri,in q̃ ſigna reuerẽtię demõſtrãt̃:
In hac autẽ iteratione dicit̃:Vnuſquiſq; matrẽ & patrẽ ſuũ timeat.
Conſtat autẽ ꝙ timor eſſentialiter in interioribus conſiſtit, qđ eſt
difficilius implere q̃ primũ,& etiã dat modũ quo impleri debeat
præceptũ illud.ſ.Honora prẽm tuũ & matrẽ.ſ.ꝙ tal' honoratio ex
terior procedere debet ex timore interiori.ſ.filiali ſeu reuerentiali.
Idẽ patet in ſcđo p̄cepto hîc tradito,cũ dicit̃:Sabbatha mea cuſto-
dite.In prima em̃ traditione decalogi habet̃:Memẽto,vt diẽ ſabba-
thi ſanctifices,vbi ſabbathũ ponit̃ in ſingulari,hîc aũt dicit̃ ſabba-
tha in plurali,qđ nõ vacat à myſterio:vñ glo.Nota ꝙ nõ ait ſabba
thũ,ſed ſabbatha,qa intelligibilis reqes non ab vno ſed ab oib⁹ car
nalibus qeta eſt & abſoluta:& iõ in hoc loco pri⁹ ſabbathorũ no-
mẽ in diuina ſcriptura poſitũ eſt,vt ſcias qa ſabbathũ plena & pfe-
cta qes eſt.Hæc in glo.❡ Et attẽdẽdũ, ꝙ licet fortè qđ dicit̃ in hac
glo.ꝙ ſabbathũ plena & pfecta eſt qes,intelligit̃ de reqe æterna,tñ
ſatis datur intelligi,quia qes ſabbathi,ꝓut cadit ſub pręcepto legis
vniuerſalis debet eſſe ab oib⁹ impeditiuis qetis eiuſdẽ,quod non in
telligitur cũ dicit̃,ſabbathũ in ſingulari: vnde patet ꝙ hæc iteratio
difficilior eſt,& pfectiorẽ modũ p̄cipit in obſeruatione ſabbathi,
q̃ prima ꝓpoſitio.ſ.in datione legis.❡ Idem patet in ꝓhibitione
idolatriæ,de qua hîc dicit̃:Nolite cõuerti ad idola &c.Hic em̃ act⁹
interior in hmõi ꝓhibitione videt̃ cõtineri.Cõuerſio em̃ humana
ꝓpriè intelligit̃ in corde.Vñ Iohel.ij.d. Cõuertimini ad me in to-
to corde veſtro.Quæ qdẽ ꝓhibitio ſe extendit etiã ad illos qui cul
B tus ſeu ſupſtitiones idolorũ mentaliter approbant,licet exterius ni
hil horũ oſtendãt,qđ nõ fuit in datione legis circa hoc expſſum,&
qa fortè ex hoc aliqs putaret:ꝙ tota ꝓhibitio idolatriæ conſiſteret
in mente,ſic ꝙ qui mẽtaliter idola nõ coleret,licitè poſſet eis ꝑ act⁹
exteriores exhibere cultum,prout fortè quidã æſtimauerunt.ideo
ſubdit. Nec deos conflatiles facietis vobis:vt intelligatur,ꝙ licet
quis in mente ad idola non conuertatur,fabricat tamẽ ea per actũ
exteriorem,nihilomin⁹ eſt tranſgreſſor huius præcepti. ❡ Simili-
ter circa prohibitionẽ periurij infrà, paucis interpoſitis dicit:Nõ
peierabis in nomine meo , nec pollues nomen dei tui.Circa quod
in prima particula ſuperaddit̃,ꝙ non ſolũ in nomine dñi tetragrã
maton ꝓhibet̃ periuriũ,vt in prima traditione decalogi vbi dicit̃:
Non aſſumes nomen dei tui inuanũ,vbi pręfictũ nomẽ magnũ ex
primitur,ſed etiã in quocunq; noĩe diuino ꝓhibet̃ piuriũ.In ſcđa
verò pticula cũ dicit̃:Nec pollues nomẽ dei tui:ſupaddit̃ alia prohi
bitio.ſ.ne qs quaſi obligat⁹ iuramento aliqd malũ cõmittat,ſicut
legitur de iuramento Herodis ad filiã Herodiadẽ:talis enim iurans
cuſtodiendo iuramẽtum,videtur nomen dñi polluere,vt in gloſ.
❡ Similiter circa ꝓhibitionẽ homicidij dicit:Nõ ſtabis cõtra ſan-
guinem ꝓximi tui.In quo auxiliũ & cõſiliũ vel fauorem homicidij
videtur ꝓhibere.Nec ſolũ iſta,q̃ in actib⁹ exteriorib⁹ cõſiſtunt,ſed
etiam cor cordis prohibetur cũ dicit:Non oderis fratrẽ tuũ in cor
de tuo &c.Sed qa iſta negatiua ſunt,nec cõphendũt intẽtionem le-
giſlatoris circa ordinationẽ hominis ad ꝓximũ,iõ finaliter cõcludit
dicens:Diliges amicũ tuũ.i.ꝓximũ,ſcđm trãſlationẽ.Lxx ſicut teip
ſum.In hoc em̃ mandato toti⁹ legis cõfirmatio & abbreuiatio cõſi
ſtit.vñ Rom.xiij.ca.Qui diligit ꝓximũ,legem impleuit.❡ Similiter
circa prohibitionẽ furti addit:Nec decipiat vnuſqſq; proximũ ſuũ.
Non facias calumniã nec vi opprimes, & multa alia quæ ſequũtur
ad prohibitionem cuiuſcunq; iniuriæ ſeu damni,q̃ in bonis proxi
mi poteſt inferri,vel etiam in eius fama,vt cũ dicitur:Non maledi-
ces ſurdo,nec eris criminator,nec ſuſurro in populis.Nec in dire-
ctione actuum ignorantis,cũ dicit̃:Nec corã cæco pones offendi-
culum,nec etiã pręſtando fauorem iniuſtũ in iudicio,cũ dicit:Nec
iniuſtè iudicabis,nõ cõſideres perſonã pauperis.Conſtat autem ꝙ
omnia p̄cepta prędicta negatiua quib⁹ ꝓhibent̃ iniuriæ vel nocu-
menta quęcũq; ꝓximo inferẽda poſſunt impleri ſine hoc ꝙ homo
diligat ꝓximũ.Põt em̃ homo nõ habere odium fratris ſui in corde
ſuo,nec querere vltionem ab eo,& oĩa hmõi:& tñ cũm hoc nõ dili
gere eum.Cũ em̃ amor & odiũ ſint paſſiones contrariæ , poſſibile
eſt,vt quis neutrã habeat circa proximũ,ſicut poſſibile eſt,ꝙ aliqđ
corpus

corpus nec ſit album nec nigrũ. Vñ ſequitur, ꝙ licet quis imple C
ret oĩa pręcepta negatiuã prædicta circa fratrẽ,non tamẽ ex hoc ſe
quitur,ꝙ implet præceptũ de dilectione ꝓximi circa eum:ille tñ
qui diligit ꝓximũ ſuũ ſicut ſeipſum.oĩa p̄dicta p̄cepta negatiua cir
ca proximũ implet.Cui⁹ ratio eſt.Nã in hoc pręcepto de dilectio
ne ꝓximi licet nõ importetur ęqualitas dilectionis:eò ꝙ amicabilia
ad alterũ venerunt ex amicabilibus ad ſe,vt patet.ix.Eth.Importa-
tur tñ per hoc præceptũ dilectionis,ꝙ homo velit bonũ ꝓximo
ſuo,cuiuſcunq; generis bonorũ exiſtat,vtputa bonũ corpis & bo- Philoſoph⁹
nũ aĩæ,& bonũ honoris ſeu famæ,& oĩm aliorũ q̃ licitè hõ poſſet
ꝓ ſe velle,ꝗ̃uis pri⁹ ſibi & poti⁹ iſta bona vellet,& hoc importat̃ ꝑ
hoc ꝙ dicitur:Diliges ꝓximũ tuũ ſicut teipſum.Nã poſtq̃ enume
rauit omniũ malorum genera quæ prohibentur inferri proximo,
ſubdit:Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum,vt intelligat̃,ꝙ ſicut ho
mo diligendo ſeipſum,non ſolũ omnia mala p̄dicta,inq̃;tũ in ſe eſt,
à ſeipſo amouet,ſed etiã eorũ contraria,ſcilicet bona ſibi procuret,
pari modo ꝓximũ diligit, ſeruato tamen ordine charitatis,qui in-
telligitur in hoc ꝙ dicitur:Sicut teipſum. Exemplar enim prius &
potius eſt exemplato.❡ Ex quib⁹ ſequit̃,ꝙ implere hmõi mandatũ
de dilectione ꝓximi, perfecti⁹ eſt q̃ implere cætera mandata circa
eum præter præceptum dilectionis:nã per impletionem iſti⁹ præ-
cepti affirmatiui virtualiter implentur omnia alia negatiua circa ꝓ
ximum,ſed non ecõtra,vt dictũ eſt. ❡ Sequitur etiã ex dictis,ꝙ p̄-
ceptum de dilectione proximi, prout in lege diuina traditur,non
eſt de præceptis iuris naturalis primò per ſe notis. Manifeſtum eſt
enim,ꝙ talia præcepta prima iuris naturalis ſunt eadem apud oẽs:
ſed conſtat ꝙ præcipui Philoſophi qui de naturali dictamine ratio
nis maximè ſcrutati ſunt,vt Peripatetici,hoc non inuenerunt:nam
tractantes de amicitia, quæ apud eos virtus eſt:vel non ſine virtu
te,vt in.viij.Ethi.ipſam poſuerunt ſolùm eſſe inter viros virtuo- Philoſoph⁹
ſos,quorum alter alterum veraciter cognoſceret eſſe talẽ,quod eſt
de rariſſimè contingentibus,quod non eſſet ſi de primo dictami-
ne rationis naturalis hoc præceptum eſſet.❡ Sed cõtra hoc vide-
tur ſentire ſanctus doctor in prima ſcđæ.q.c.arti.ij.in reſponſiõe
ad primum argumentũ,vbi dicit ꝙ p̄cepta de dilectione dei & ꝓ-
ximi ſunt prima & cõia legis naturæ,quæ ſunt ꝑ ſe nota rõni hu-
manæ,vel per naturã vel ꝑ fidẽ.Et idẽ in eadẽ.q.arti.xj.in corpore
quæſtionis dicit,ꝙ quædã ſunt præcepta rectiſſima,& adeò mani
feſta,ꝙ editione non indigent,ſicut mãdata de dilectione dei & ꝓ-
ximi:& hoc videtur tenere in multis alijs locis,quod valde miran- D
dum eſt ꝓpter pręd:cta:niſi fortè ſanct⁹ doctor loquat̃ in ſtatu na
turæ integræ,nõ autem in ſtatu naturæ lapſæ:qđ tñ nõ intelligitur
bñ ex verbis ſuis,p̄ſertim cũ hanc rõnem aſſignet,quare iſta duo p̄
cepta nõ fuerunt poſita inter p̄cepta decalogi: Quæ quidem ratio
aliam admirationẽ inducit.Nã ſi hæc duo pręcepta iõ non ponun
tur inter præcepta decalogi,qa ex ſui manifeſtatione,editione non
indigent,multò minus debuiſſent poni inter præcepta ſupaddita
decalogo,quorũ rõ non eſt cuilibet manifeſta,ſed ſolũ ſapientibus
ſcđm ipſum in eadẽ.q.❡ Sequit̃ etiã ex dictis,ꝙ hoc p̄ceptũ de di-
lectione ꝓximi eſt difficilius cæteris p̄ceptis,q̃ ordinant ad ꝓximũ:
qđ ſic patet:nã q diligit ꝓximũ ſicut ſeipſum, ꝓmptè & delectabi-
liter exercet erga ipſum ſic em̃ opa amicitiæ, erga ſe talia opa exer-
cet.Ille aũt q nõ diligit ꝓximũ ſicut ſeipſum,licet alia p̄cepta negati
ua ſuprà dicta impleat,abſtinendo ſe ab odio proximi & alio no-
cumento ſibi inferendo,non tñ eſt neceſſe,vt hoc faciat promptè
& delectabiliter:poſſunt em̃ iſta impleri timore pœnæ , vel quadã
ſimulatione ſine promptitudine,nec delectatione,qđ non cõtingit
in eo qui ꝓximũ diligit ſicut ſeipſum:Nã cũ amor ſit cauſa delecta
tionis,ſub præcepto de dilectione ꝓximi cadit:vt implens hmõi p̄
ceptum cũ delectatione & hilaritate,opa amicitiæ exerceat erga ꝓ
ximum,vt in prima ſcđæ.q.c.arti.ix.in reſponſione ad tertiũ argu
mentum.Et ſic ex vi hmõi pręcepti datur modus adimplendi alijs
pręceptis ad ꝓximũ ordinantib⁹,licet ex vi aliorũ præceptorũ quę
non dãtur de dilectione,ſed de abſtinendo à nocumento vel odio
ꝓximi:talis modus nõ cadat ſub præcepto.❡ Concordat aũt huic
expoſitioni,ꝙ in prima traditione decalogi ꝓponit̃ vt p̄ambulũ,
Ego ſum dñs deus tuus,qui eduxi te de terra Aegipti.In quo oñdi
tur,ꝙ deus volebat eos inducere ad obſeruantiam præceptorum
ex recognitione beneficij redemptionis accepti.In hac autem ſecũ-
da iteratione decalogi præmittitur vt præambulum.Sancti eſtote
quoniam ſanctus ſum ego dñs de⁹ veſter.In quo oſtenditur,quòd
hîc intendit eos inducere ad præceptorũ obſeruantiã ex imitatio
ne diuinæ ſanctitatis.Conſtat autem,quòd altior modus veniendi
ad virtutẽ ſeu ad opera virtuoſa eſt,cũ quis imitari intendit diui-
nam bonitatẽ ſeu ſanctitatẽ quantũ humana fragilitas ꝑmittit ; q̃
cũm quis ex recognitione beneficij accepti ad hoc inducitur,ſicut
maior eſt perfectio ſeu bonitas diuina in ſe conſiderata quæ infi-
nita eſt , quâm ſi conſideretur ex certo beneficio alicui impenſo
quod ſemper

E quod ſemper eſt finitũ, vnde hoc dictũ: Sancti eſtote &c. nõ videt intelligendũ vt concluſio p̃dictorũ, ꝓut poſtillator dicit, ſed magis vt p̃ambulũ ſequẽtiũ. Nõ em̃ ſolũ in hoc p̃ambulo exhortat̃ ad ſeparationẽ ab oibꝰ immũditijs ſeu turpitudinibꝰ corꝑalibꝰ quæ in p̃cedẽti capitulo tractant̃, ſed etiã ab immũditijs ſp̃ualibꝰ & intriſecis, de q̃bus in hoc capitulo tractat̃, vt dictũ eſt: & ideo dicit: Qm̃ ego ſanctꝰ ſum dñs deus veſter. Sanctitas em̃ diuina non ſolũ eſt à contagijs corꝑalibus, à quibꝰ etiã ſp̃us maligni ſunt immunes, ſed etiã à ſpiritualibꝰ quibuſcũq;. Si autẽ quærat̃, quare inter prędicta pręcepta in hoc capit'lo cõtẽta omittit̃ p̃ceptũ (Nõ mœchaberis) Dicendũ ꝙ in p̃cedenti capi. fuerũt multa ſuꝑaddita illi p̃cepto. Similiter & infrà in hoc capitulo quædã alia eidẽ ſuꝑaddunt̃, idcirco hîc nõ iteratur cũ alijs. Præcepta aũt de (nõ concupiſces rẽ ꝓximi tui) ſatis includunt̃ in hoc pręcepto de dilectione ꝓximi: in quo conſtituit finẽ hmõi iterationis. Finis em̃ p̃cepti charitas eſt. j. Tim. j. a. Vnde ea quæ ſequunt̃ cũ dicit̃: Leges meas cuſtodite: Iumenta tua non facias &c. pręcipuè pertinẽt ad ceremonialia, vt ex ipſis patet, & exponant̃ ꝓut in poſtilla. Si aũt quęrat̃ de ordine horũ pręceptorum, quare deuiat ab ordine primæ traditionis, q̃a ibi incipit à p̃ceptis ordinãtibꝰ ad deũ, hîc aũt de his q̃ ꝑtinent ad ꝓximũ: Dicendum, ꝙ prima traditio ſequit̃ ordinẽ dignitatis, q̃a illa q̃ ordinant in deũ ſunt potiora. In hac aũt ſecũda traditione, q̃a dilectionẽ ꝓximi principalr̃ exprimere intẽdebat, reſeruata explicatione primi p̃cepti charitatis, qđ maius & ſummũ p̃ceptũ legis eſt, ad vltimam explanationẽ legis. ſ. in Deu. vj. Qñ iã auditores erãt magis ꝓuecti, ſcriptura ſequit̃ ordinẽ noſtræ cognitionis ſenſitiuæ, ſcđm quam ꝓximus eſt nobis magis notus q̃ deus, iuxta illud. j. Ioh. iiij. d. Qui nõ diligit ꝓximũ ſuũ quẽ videt, deũ quẽ non videt, quõ poteſt diligere? Et ideo p̃poſuit primũ pręceptũ de obſequio parentũ, in quo matrem antepoſuit patri: eò ꝙ etiã ſcđm noſtrã cognitionẽ mater primò innoteſcit filio q̃ pater. Adiungit etiã huic pręcepto de cuſtodia ſabbathorũ, qđ ꝑtinet ad pręcepta ordinãtia in deũ, q̃a eſt p̃ceptũ affirmatiuũ, & ſic hæc iteratio incipit ab affirmatiuis. Cætera autẽ ordinant̃ diuerſimodè, in qua ordinis diuerſitate dat̃ quodammodo intelligi pluralitas præceptorum, ſcđm quã cuiuſlibet eorum obſeruantia neceſſaria eſt ad ſalutẽ. Quia vt Iaco. ij. b. Qui in vno deliquerit, factus eſt oĩm reus. Introducit̃ aũt in hac iteratione. Si immolauerit hoſtiã pacificã dño, vt ſit placabilis, ad oñdẽdũ,
F quòd actus ꝙ actus interior mẽtis (de quo in hac iteratiõe potiꝰ intendebat q̃ in prima traditione) eſt apud deũ principaliter acceptꝰ. Vñ in Hebręo habet̃: Si immolaueritis hoſtiã pacificã, dño ſit placabilis, & eſt ſenſus vt ſit acceptabile obſequiũ deo, ſic vt nihil p̃termittat̃ de agẽdis circa ipſam: Et exẽplificat de hoſtia pacifica, q̃ minimũ locũ tenet in ſacrificijs, innuendo, ꝙ ſi de ceremonijs aliquid omittatur, totum eſt prophanum. G

¶ Item in hoc. c. xix. vbi dicitur: In Hebręo habet̃, videt̃ eſſe addendum, ꝙ in Hebręo vbi in hoc loco dicitur ſecundum Rab. Sa.

ADDITIO II.

Et parata viro, eſt vnũ vocabulũ obſcurũ, qđ ſcđm Ra. Moy. Gerundeñ. ſignificat cõcubinã, & ſic ſcriptura loquit̃ de ancilla Chananęa, q̃ eſt cõcubina alicuiꝰ liberi Hebręi, cũ quo nõ cõtraxit matrimoniũ, ſed eſt ei cõiuncta in cõcubinatu: & ſic tales non incurrunt pœnã mortis, cùm nõ ſit ibi adulteriũ. vnde dicit̃: Vapulabit ipſa, id eſt verberabit̃, quia nõ fuit libera, & ſic nõ habet vnde offerat ꝓ peccato ſuo. Vir verò ꝓ delicto ſuo offert &c. ꝓut in poſtilla.

¶ In eo. ca. vbi dicit̃ in poſt. Auferetis p̃putia e. videt̃ eſſe addẽdũ.

ADDITIO III.

Qđ in Hebręo habet̃ in hoc loco: Pręputiabitis p̃putia eorũ, & eſt ſenſus, ꝙ illi fructꝰ ſunt immũdi ꝓpter rõnes in poſtilla allegatas: & ideo reputãdi ſunt ſicut p̃putia quæ apud Hebręos refutanda ſunt tanq̃ ſuperflua & inutilia: vnde ſequitur: Poma quæ germinant, immunda erunt vobis. Ex quo patet ꝙ nõ auferebant̃ primi flores ſuũ gẽmę, ne erumperẽt i fructꝰ, prout dicitur in poſtil. ſed permittebantur creſcere: & tamen eſus eorum erat illicitus.

Replica correctorij cõtra Burgẽ. In ca. xix. cũ poſtil. breuiter & clarè ſe expediuiſſet de replicatione p̃ceptorũ: Burg. facit lõgã digreſſionẽ: In q̃ priò reprobat ſctm̃ Tho. cuiꝰ dicta tñ in ꝓlogo ſui opis firmit̃ credit̃ eſſe igne charitatis examinata, & naturalis rõnis dictamĩe multiplicit̃ purgata: hîc tñ abijcit, & ſæpe poſtillatorẽ redarguit, qđ aliq̃ñ ex manifeſta rõne ea declinauit. Notat cõſequent̃ in eadẽ digreſſiõe poſtillatorẽ aſſerẽs, ꝙ exponat illud dictũ: Sctĩ eſtote: qm̃ ego ſanctꝰ ſum, vt cõcluſionẽ p̃dictorũ, cũ ſit p̃ambulũ ſeq̃ntiũ. Sed app̃et Burg. nõ diligẽter hîc vidiſſe poſtillatorẽ: nõ em̃ ponit illud: Sancti eſtote, ꝓ cõcluſione, ſed potiꝰ ꝓ cõcluſionis principio cã & rõne, vt patet bñ intuẽti dicta poſtillatoris. H

GLOS. ORD. Ca. XX.

Quare lex ſępe eadem repetit

LOcutuſq; eſt &c. Freq̃nter lex eadem repetit, vt eorũ memoriã infigat legẽti: quædam tñ noua interſerit, ne ſuꝑfluere videat̃: Sed noua ing̃rendo iã dicta ſtudioſius inquirant̃. Vñ ſuperiꝰ q̃dã ꝓhibẽdo pœnã tacuit, vt quærẽtes q̃ vel qualis ſit, in ſequentibus diligẽter inueſtigemus. Cũ em̃ ſuperius Moloch ꝓhiberet ſacrificari, idipſum pœnã addẽdo repetit: populus. ſ. terræ lapidabit eũ, nõ ſolũ principes. Nec his cõtentus addit: Ego ponã faciem meam cõtra illũ &c. b ¶ Contaminauerit ſanct. &c. Quicũq; ſemẽ ſuũ idolis conſecrat, ſanctuariũ dei polluit & nomẽ eiꝰ, q̃a imaginẽ dei quã habet, dęmõibꝰ deuouet. Ipſum quoq; q̃tũ i ſe eſt polluit, qui imaginem

5. 18. c.

Cap XX.

a LOcutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Hæc loquẽs [a ¶ Naturalibus Iudæis. ¶ Idem ſuperius dixerat, ſed hic pœnam addit.] filijs Iſraël: Homo [¶ Naturalibus. ¶ Proſelytis.] de filijs Iſraël, & de aduenis, qui habitant in Iſraël: ſi quis dederit de b [a ¶ Idolum Moabitarum quod interpretatur rex.] ſemine ſuo idolo Mõloch, morte [a ¶ Non ſolum princeps.] moriatur. Populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, ſuccidám c [¶ Sanctorum.] que eum de medio populi ſui, eò [a ¶ Carnali, uel diſcipulum quem in docendo genuerit. b ¶ Lxx. principi. ¶ Principi huius ſeculi, qui operatur in filijs diffidentiæ.] quòd dederit de ſeminẽ ſuo Mõloch, & contaminauerit ſanctua- d

NYC. DE LY. Cap. XX.

LOcutuſq; eſt dñs &c. Suprà poſita ſũt p̃cepta ordinatiua vitæ abſq; determinatione pœnæ, hîc eadẽ (licet nõ oĩa) replicant̃ cũ dicta determinatione. Ratio autem huius ordinis eſt, quia intẽtio legiſlatoris eſt ciues facere bonos & virtuoſos: hoc autem eſt, quãdo bene operantur ex amore iuſtitiæ, & ideo p̃miſit præcepta abſque determinatione pœnę, per hoc inſinuans, ꝙ eſſent adimplenda ex amore boni. Sed quia nõ omnes ſunt virtuoſi, ſed pauci reſpectiuè: ideo replicauit p̃cepta cũ determinatiõe pœnæ, vt imperfecti ea adimplerent, ſaltẽ timore pœnæ. Primò igitur ponit̃ dicta determinatio, ſcđò determinationis rõ, ibi: Cuſtodite leges meas, tertiò intenta concluſio, ibi. Vir ſiue mulier. Circa primum ponitur determinatio circa rationalẽ. ſcđò circa iraſcibilẽ, ibi: Qui maledixerit patri, tertiò circa concupiſcibilem, ibi: Si mœchatus. Circa primum ponuntur duo caſus de idolatria, quæ ex dictamine rationis eſt fugienda. Primus ponitur cùm dicitur:

Diuiſio

b ¶ Si quis

Nicolaus de Lyra.

Sacrificiũ Molochi

¶ Si quis dederit &c. Frequentius aũt loquitur ſcriptura de Moloch, q̃ de alijs idolis: tũ quia ſacrificiũ ſibi oblatum erat magis horridũ, vt patet ex prędictis. xviij. ca: tũ quia multi circa hoc erant inclinati, credentes ꝙ ex tali puerorũ oblatione conſequerẽtur poſtea quicq̃d vellent. Ex hoc autem qđ dicit̃ hîc: De ſemine ſuo, qđ importat partẽ. Dixerunt aliq̃ doctores Hebręorũ, modo indebito literæ innitẽtes, ꝙ ſi aliquis daret oẽs pueros ſuos idolo Moloch, nõ incurreret pœnã prædictam: qđ videtur valde abſurdum: tum quia pars includitur in toto: & ideo dans totum, dat etiam partem: tum etiam, quia dans totũ grauius peccat, propter quod non minꝰ, ſed magis debet puniri. Et ideo alij volentes colorare dictum prædictum, dixerunt ꝙ dans totũ ſemẽ idolo Moloch, ita grauiter peccat, ꝙ non poteſt aliqua pœna expiari in vita pręſenti, etiã morte. Et ideo dixerunt doctores, ꝙ non incurrit pœnã mortis, quia reſeruatur maiori pœnæ. ſ. gehennę. Sed iſti volẽtes ſaluare dicta doctorum ſuorũ, dicũt cõtra verbũ dñi. Ezech. xviij. c. Si autem impius egerit pœnitentiam & cætera. & ſequit̃: Omnium iniquitatum ſuarum, quas operatus eſt, non recordabor. Ex quo patet, ꝙ nullum eſt peccatum, quod in vita p̃ſenti nõ poſſit expiari. c ¶ Succidamq; eum. Delendo eius poſteritatẽ. d ¶ Et contaminauerit &c. Alibi ſacrificando, q̃ ad ſanctuarium meum

Moraliter

Moraliter. a ¶ Locutuſq; eſt dominꝰ. In hoc capitulo repetuntur aliqua ſuperiꝰ ꝓhibita, vt addat̃ pœna, vt de idolo Moloch, & turpitudinibus nõ reuelãdis, quorũ ſenſus myſticus ſuprà eſt poſitus. Item ponuntur hîc aliqua quorũ ſenſus literalis eſt moralis, & ideo ſunt pertranſeunda, vſq; prope finem capituli vbi dicitur:

Vir ſiue mulier

A ☞ qui imaginem dedit,& ſpiritũ vitæ inſufflauit,dum immun
do ſpiritui imago dei proſtituitur.Qui filiũ quoq; vel diſcipulum
Eph.5.b. vitio auaritiæ afficit,quę eſt idolorum ſeruitus,ſimiliter ſanctuariũ
1.Cor.6.d & nomen dei polluit.eodem modo licet de cæteris vitiis ratiocina
ri:ne quis corpus quod eſt templum Chriſti & habitaculum ſpiri
tuſſcti,qbuſlibet polluat immũditijs. Ta
lẽ etiã pcipit puniri ab oib⁹,qa oĩm eſt in
imic⁹,& glřiæ oĩm aduerſaẽ.a ¶ Quod
ſi ne.Prouocat alios cõtra illũ, & terret,
ſi neglexerint pœnã tã ſtudioſe pceptam,
deo ipſo iraſcente & ferente ſententiam.
b ¶ Nec volue.Eſi.Malum eſt pmitte
re etiã eos,qui foris ſunt, fornicari à deo
& adhęrere diabolo, ſed multò magis de
medio ppři.hoc eſt eñ totũ gregem lupo
cõcedere.Cõſentiẽtes aũt q.ſ.poſſunt ac
cuſare vel arguere vel monere, & non fa
ciunt,nõ effugient iudiciũ.Ponit deus fa
Pſ.33.c. ciẽ ſup illũ,de quo dicit:Vultus aũt dñi ſu
per fa.ma.&c.c ¶ Aĩa q̃ de. Grande pec
catũ eſt ad magos vel ariolos declinare:
hoc eſt eñ à deo recedere. Sunt aũt magi
intelligibiles,q in noĩe dñi falſa pphetãt.
Sunt arioli deceptores & adulatores,qui
veneficis verbis audit⁹ multorũ corrum
punt,& à veritate auertũt.d ¶ Qui ma
le.Orig. De his ſuperius præcepta dedit,
ſed q̃ pœna inobedientẽ manet, nõ aſcri
pſit.eadẽ ergo repetunẽ, & cuiuſlibet pœ
na decerniẽ. Ibi ergo pcepta danẽ,hĩc iu
ſtificationes dantur & iudicia, quib⁹ qd
Nota iuſtũ eſt peccatori, indicaẽ.Notandũ aũt,
ꝙ nõ continuò pœnas cũ primis pceptis
ſtatuit,qa amore non timore vult pcepta
cuſtodiri.Si cõtẽpſeris,nõ tã homo q̃ cõ
Myſticè tẽptor punieris.Prouocat benignè filiũ,
ne puniat cõtẽptorem ſeruũ. ¶ Orige.
Qui male.&c.Nomẽ pr̃is vel mr̃is grãde
myſteriũ eſt,pater tibi de⁹ eſt ſcd̃m ſpm̃,
Gal.4. cęleſtis Ieruſalẽ mater. Primò tibi de⁹ pr̃
eſt,q genuit ſpm̃ tuum.Secũdò tibi pater
Exo.21.b. eſt carnis.Pater cuius miniſterio in carne
Prou.20.c. natus es. Qui ergo maledixerit patri vel
matri:morte mo. oportet te parẽ gratiã
referre parentib⁹.Si contumelioſus fueris
B patri carnali,eris & ſpũali, de matre quo
que idẽ eſt.Sicut ſeruus corporali dño cõ
tumelioſus,deũ quoq; inhonorat, q car
nali dño nomen ſuũ accommodat.Nullo
ergo modo cõtradicere debem⁹ patri vel
matri:dicant faciãt q̃ volunt.Quõ poſſu
mus,vicẽ gratiæ illis reddere, à quib⁹ ge
niti ſum⁹,nutriti,eruditi, quib⁹ autorib⁹
deũ agnouim⁹?Quid igiẽ expectãdũ eſt il
lis q negãt deũ eſſe autorẽ mũdi? & q̃ de
cęleſti Ieruſalẽ dicunẽ,ad aliquã terrenã ci
uitatẽ inuertũt ſenſib⁹ deprauatis.e ¶ Sã
guis eius. Quia ipſe eſt ſibi cauſa mor
tis.Si ſic punit⁹, q carnali pr̃i maledixerit,
quõ punietur qui Chriſtũ blaſphemaue
rit,nec obaudiuit dicẽti: Niſi quis renat⁹
Ioh.3.a. fuerit ex aqua & ſpũſãcto &c.morte,ſcili
cet morietur, alienatus à regno cælorum
reus eſt.nihil eñ graue nec operoſum,aut
laborioſum ei pceptũ eſt.f ¶ Si mœch.
Aug.Hĩc aliquid voluit diſtare inter quẽ
libet virũ & pximũ,q̃uis ſæpe p oĩ ho
mine ponat pximum:& neceſſariò ſequitur,ſi ab vxore cuiuſlibet
abſtinendum eſt, multò magis ab vxore proximi.Si fortè repetitio
eſt,oſtendẽs quantum malum ſit adulterare vxorem cuiuſlibet vi
ri.hoc eſt enim adulterare vxorem proximi:quia nihil proximius
eſt,quàm homo homini.¶ Si mœcatus &cæ.Eſi.Adulterium
corporale malum eſt,ſpirituale peius.hoc carni,illud ſpiritui con
Adulteriũ ſpirituale tumeliam facit:hoc homini,illud deo.Spiritualiter adulterat, qui
legis dogmata corrumpit. Adulterat mulierem viri, qui corrum
2.Cor.11.a. pit eccleſiam Chriſti,de qua dicitur:Deſpondi enim vos vni viro,
virginem caſtam exhibere Chriſto. Adulterat autem doctri
nam prauam ſeminando, non Chriſti.Eſt etiã ſacerdos vel qlibet
doctor

doctor vir eccleſiæ à Chriſto ſibi commiſſæ.Quorum ſi quis ma C
culauerit eccleſiã,proximo facit iniuriã.i.Chriſto,qui ei cõmiſit hãc
curam. g ¶ Qui dor. Hæc ſuperius dicta & expoſita ſunt, vbi
dictum eſt:Non reuelabis turpitudinẽ patris tui.&c.Sed hĩc aper
tè tangit eum qui idẽ quod proximus agit,nec peccati ſocietate eru
beſcens, pdit,in quo mortis pœnã legiſla
tor ſanxit.Nouercæ autẽ virũ coniunxit,
quia quod in patrem à filio delinquiẽ,hoc
in filiũ à patre cõmittitur, & ſimilis vtro
bique impietas. ¶ Orige. Suprà dictũ
eſt:Turpitudinẽ no.tuæ non re.Sed quia
legis hui⁹ vel præcepti pœna nõ erat ſub
ſcripta,idem repetit,vt pœnã ſubſcribaẽ.
Ait Apoſtolus:Irritã faciens quis legem Heb.10.e.
Moyſi,ſine vlla miſeratione duob⁹ aut tri
bus teſtibus moritur: quantò maioribus
ſupplicijs dign⁹ putabitur,qui filium dei Adulterij pœna
conculcauerit &c.In lege adulter vel adul
tera non poterant dicere,pœnitentiã peti
mus,& veniam deprecamur.Mori neceſ
ſe erat in criminibus ſingulis, quibus erat
pœna mortis aſcripta.Apud Chriſtianos
verò non eſt præceptum vt corporaliter
puniantur,nec poteſtas data eſt ep̃is præ
ſenti morte damnare,quã habebant pre
ſbyteri in lege.Dicimus ergo ꝙ lex Moyſi
crudelis,& euãgelium Chriſti in deterius
reſoluit:abſit. Sed in vtroq; eſt dei beni
gnitas diuerſa diſpẽſatione.in lege adulte
rium morte puniebatur,vt qui hĩc punie
bantur,nõ amplius punirẽtur.plena ergo † Nu.11.b.
lex miſericordia,quæ preſenti pœna pur Ioh.3.a.
gari voluit,& futurã excluſit. Nũc aũt ad Pſ.79.a.
purgationem nõ refertur pœna corpora 1.Ioh.5.d.
lis,ſed ſacerdos pœnitentiã iniungit,quã D
vtrũ dignè quiſq; gerat vt veniã mereaẽ, * ſum
ipſe prouideat.Qua eñ menſura menſus
fuerit,remetieẽ ei,ſcd̃m illud:Potũ dabis
nobis lachrymis in menſura. Sunt ergo
peccata q̃ ducunt ad mortem,ideo conſe
quens eſt;vt quoties quis commiſerit,to
ties moriatur. Multas eſſe mortes ſignifi
cat Apoſtol⁹ dicens:Qui de tantis morti
bus eripuit nos & eripit &cæte.hoc eſt de
mortibus peccati.Videbatur immortalis Mors multiplex
eſſe hac communi morte,qui ait:de tantis
mortibus eripuit nos & cæ.Si eñ eripuit 2.Cor.1.b.
& eripit,& eripiet:nunq; erit qñ moriaẽ,
quem deus ſemper eripiet.Videndũ ergo
ne fortè grauius ſit nobis: qui morte ani
mæ punimur,q̃ illis qui corporaliter pu
niebantur:quia nobis in futurũ reſtat pœ
na,illos abſoluebant ſoluta ſupplicia.Qui †coniuge
ergo ſemel commiſerit,ſecundò nõ faciat
qui ſecundò,vltrà nõ addat. Eſt eñ apud
rectum iudicẽ pœnę moderatio, nõ ſolũ
pro qualitate,ſed etiam pro quantitate.
☞ Qui dor.

rium meum,ac polluerit nomen a
a ſanctum meum. Quòd ſi negligẽs b
a ¶ Qui in ſcientia eſt nutritus,hæc enim fructuoſa terra eſt.
populus terræ,& quaſi paruipen
dens imperium meum,dimiſerit
¶ Qui ſibi nocet & aliis.
hominem qui dedit de ſemine ſuo
¶ Lxx. principi.
b Moloch,nec uoluerit eum occide
re,ponam faciem meam ſuper ho
a ¶ Imitatores uitæ & doctrinæ.
minem illũ,& cògnationem eius,
ſuccidamq; & ipſum & omnes qui
a ¶ Non ſolum qui faciunt puniuntur,ſed qui conſentiunt facientibus.
conſenſerũt ei,ut fornicaretur cum
c Moloch,de medio populi ſui.Ani c
a ¶ Lxx.uentriculos.
ma quæ declinauerit ad magòs &
a ¶ Lxx.ueneficos. b ¶ Recedendo a deo.
ariòlos,& fornicatã fuerit cum eis,
a ¶ Vultus autem domini ſuper facientes mala &c. Pſal.33.c.
ponam faciẽm meam cõtra eam,
a ¶ Vt ſupra.
& interficiam illam de mèdio po
a ¶ Quia polluti ſunt quicunq; hæc faciunt.
puli ſui†.Sanctificàmini,& eſtote
ſancti,quia & ego ſanctus *domi
nus deus ueſter.Cuſtodite præce
¶ Quæ illi præuaricari ſuadent.
pta mea,& facite ea.Ego dominus
a ¶ Quaſi illi polluunt contra legem dicentes.
d qui ſanctificò uos.Qui maledixe d
a ¶ Ingratus,naturæ beneficiis & creatori,qui omnium pater eſt.
rit pàtri ſuo,aut matri,morte mo
¶ Grauis pœna quia grauis culpa,rectam oſtendit eſſe ſententiã,dum ſubdit,patri matriq; &c.
riatur.Qui patri matriq; maledixe
e f rit, ſanguis eius ſit ſuper eum. Si e
mœchatus quis fuerit cum uxore
a ¶ Spirituale maius.
alterius, & adùlterium perpetra
a ¶ Eccleſia. b ¶ Sacerdotis,epiſcopi,imo Chriſti.
uerit cum †uxòre pròximi ſui,mor
¶ Qui doctrinam prauam ſeminat.
te moriantur,& mœchus& adulte
¶ Supra expoſitum eſt.
g ra. Qui dormierit cum nouerca
ſua, & reuelauerit ignominiam
patris ſui, morte moriantur am
bo. Sanguis eorum ſit ſuper eos.
Si quis dormierit cum nuru ſua,
¶ Quia ſimile peccatum.
uterque moriatur: quia †ſcelus o
perati ſunt. Sanguis eorum ſit

Nicolaus de Lyra.

⁂ riũ meũ quaſi locus ſacrificij mei eſſet
contaminatus.a ¶ Ac polluerit nom.
ſan.meum.Ipſum Moloch attribuẽdo.
b ¶ Quod ſi negligens popu.terre. †cõfuſione
Ex quo patet,ꝙ illi qui debent corrigere
crimina,ſi negligant,cõſentientes reputan
tur,& eandem pœnam incurrunt.Secun
dus autẽ caſus ponitur,cùm dicitur:c ¶ Anima quæ decli.ad
ma.&c.Et patet ſentẽtia ex pdictis ca.xix.quia hĩc ſolùm additur
pœna,cũ ſubditur:Interficiã illam &c.d ¶ Qui maledixerit.
Hĩc conſequenter ponitur determinatio pœnæ quantũ ad iraſcibi
lem in vno caſu,cũ dicitur:Qui maledixerit patri ſuo vel mr̃i,mor
te moriatur.Non eſt tñ intelligendum,ꝙ ex vna maledictione ali
quis incurrat pœnam iſtam:ſed quãdo fuerit aſſuefactus,& serioſè
fecerit,non ioco,ſicut fuit declaratum Exod.xxi.e ¶ Si mœcha
tus.Hĩc conſequẽter determinatur pœna quantũ ad concupiſcibi
lem,& replicanẽ eadẽ præcepta,quę ſuperius dicta ſunt, & ſolùm
hĩc addiẽ determinatio pœnę,& iõ patet lr̃a ex ſupradictis vſq; ibi:
⁂ pecus quoq;

E a ℭ Qui dor.cum &c. Hoc pctm̄ in-
iuria naturę eſt:vñ & morte mulctari de-
cretũ eſt.Spũalr aũt eũ q fortis eſt aĩo, &
maſcul⁹.Vir em̄ ĩ diuina ſcriptura, pfect⁹
in ṽtutib⁹noĩat.verbis prauis vel actiõi-
bus effœmĩare caueam⁹, ne cũ ĩpo diſſol-
uamur,& ſiĩ moriamur.b ℭ Qui ſup.
Seuã huic dilecto pœnã decernit.Qui em̄
ex mr̃e ſunt geniti,his quos filia genuit cũ
vnus pater ſit,incertũ eſt vtrũ fr̃es ſint,an
auunculi.Caueat ergo tã ĩcerta cõmiſtio.
Sed qa oĩs pcti cõcupiſcẽtia mater eſt. Si
qua nobis cõcupiſcẽtia ſit,actionẽ nõ cõ-
iũgam⁹ ei.Qui em̄ hoc facit, igne incẽdit,
& cõcupiſcẽtia & actio ei⁹.Si em̄ facta car
Rom. 8.c nis ſpiritu mortificauerimus, viuemus.
c ℭ Qui cum.Nimia cõtra eos exercet
diſtrictio,q intãtũ iniqui & libidini dedi-
ti,vt inaudita ſcelera cõcupiſcerẽt.vñ vi-
ris vel mulierib⁹,cõmiſtis quadrupedib⁹,
† 8.18.d. mortis pœnã indixit.Fidelib⁹ quoq; non
15.q.1.c. erit hæc lex ſupflua,ſi quadrupedia,volũ-
mulier tates prauas ad terrã pnas intelligam⁹ : q̃
manus ſicut hoĩes nõ habẽt, quia omĩ hu
mana actione carent.vñ cognationes no-
biſcũ nõ habẽt. Vir ergo vel mulier,qui
nõ languore naturæ,ſed deliberatione eis
cohęſerit vel coierit, reus eſt mortis. Ipſi
quoq; mori dicunt illis mortuis, neq; em̄
p ſe ſubſiſtũt,nec vlla pcti ſubſtãtia eſt,ſed
in pctõribus operat. ℭ Aug. Qui cũ iu-
Quæſtio mento &c.Quærit quõ pecus reum ſit,cũ
nec rationale nec legis capax ſit?an quem-
admodum transferunt verba metaphori-
ca ab animali ad inaĩale, ſicut dicit ventus
improbus vel iratũ mare,ita & hĩc tranſla
tum à rõnali ad irrõnale:nam inde pecora
F iuſſa ſunt interfici,quia tali flagitio conta-
Gen.20.a. minata, indignã refricant memoriã facti.
d ℭ Qui ac.ſo. &c.Eſi. Hoc tolerabile
Ibi.11.d. videbat, qa Abrahã de Sara dixit :Soror
mea eſt ex patre,& nõ ex matre:ſed eos qui
de Thare patre Abrahã geniti ſunt Moy
ſes enumerans,nuſq; Sarę fecit mentionẽ.
Quòd ſi ſorori ſuæ Abrahã nupſit, antẽ
Tropologi tamen hoc,q̃ deũ cognoſceret fecit.Bene
ergo lex talẽ cõiunctionẽ phibuit. ℭ Qui
acceperit.Tropol.Turpitudinem ſororis
ex patre & nõ ex mr̃e videt & accipit, qui
turpẽ actionẽ à pr̃e vel à mr̃e,in qua.ſ.deli
querunt,admirat,& imitat, non ſolũ per-
ſcrutans quæ nõ oportuit,ſed cõiungẽs ſe
parentũ prauitati:q̃ ſoror ei⁹ dicit,q̃ſi ab
eiſdẽ genita parẽtib⁹.Quia verò filij publi
cant parentũ pctã faciẽdo ſimilia, rectẽ in
cõſpectu ppl̃i ĩfligit pœna.vel iuxta.Lxx.
in cõſpectu filiorũ generis ſui, eorũ.ſ. qui
talia cogitant imitari,vt vni⁹ afflictio,mul
torum ſit correctio. e ℭ Viderit turpi
tudinem &c. Aug.id eſt cõcumbendo
cognouerit,ſicut ibi:Cognouit Adã vxo
Gen.4.d. rem ſuã.i.ei miſtus eſt. Quod aũt ait:Por
tabunt iniquitatẽ ſuã.i.ipſum peccatũ
pœna erat.f ℭ Qui coierit &c. Intẽdit
legiſlator continentiã ſuadere,ne more pe
† erunt corum cũ mulierib⁹ cõtinuẽ miſceamur,
ſed velut coacti ad vſum cõtinẽdi paulati
veniamus.Mirũ aũt q̃ nũc tales de popu
lo ſuo diſperdi pcipit, cũ ſupius eiſdẽ legẽ
Myſticẽ purgationis indixerit.Contemplemur er-
go menſtruatã Gẽtiliũ ſapientiã à deo re-
motam,de volatu auiũ, & curſu ſiderũ,&
menſuris cæli diſputantẽ,cũ hac dormire
.ſ.delectari,vel reuelare & palã turpitudinẽ
eius proferre,fontẽq; totius erroris expo-
G nentẽ audire impiũ eſt.Ideo talis interficiet
† ſtatutis de medio ppl̃i ſui, ne noĩet homo q imagi
nem dei,& ſeipm ignorãdo creatorẽ, à ſe
alienauit. Ipſa

a ſuper eos. Qui dormierit cum ma
a In uirtutibus perfecto.
b Verbis & exemplis nos cum ipſo effœminando.
ſculo coitu fœmineo,uterque ope
ratus eſt nefas,morte moriantur.
b Sit ſanguis eorum ſuper eos. Qui
a Actionem.
ſupra uxorem filiam,duxerit ma-
a Concupiſcentiam.
b Scienter.
trem eius,ſcelus operatus eſt. Vi-
a Pœnitens.
b Concupiſcentia & actione.
uus ardebit cum eis,nec permane
bit tantum nefas in medio ueſtri.
a Beſtiali cupiditate.
b Deliberando & perſeuerando.
c Qui cum iumento & pecore coie
a Æterna.
b Mortuo peccatore peccatũ non operatur.
rit,morte moriatur: pecus quoq; a
a Idem quoq; indicit mulieribus.
occidite. † Mulier quæ ſuccubue-
rit cuilibet iumento, ſimul interfi-
cietur cum eo.Sanguis eorum ſit
d ſuper eos, Qui acceperit ſororem
ſuam filiam patris ſui,uel filiã ma-
e tris ſuæ, & uiderit turpitudinem e-
ius,illaq; conſpexerit fratris igno-
miniam , nefariam rem operati
Vt cæteri terreantur.
ſunt,occidentur in conſpectu po-
puli,eò quòd turpitudinem ſuam
mutuò reuelauerint, & portabunt
a Pœnam iniquitatis. Ipſum peccatum erit pœna.
b Delectatione adhæſerit.
f iniquitatẽ ſuam. Qui coierit cum
muliere in fluxu menſtruo , & re-
a Palam aliis fecerit.
uelauerit turpitudinem eius,ipſaq;
a Totum errorem idolatriæ & ſacrilĩciorum.
aperuerit fontem ſanguinis ſui,in- b
a Vt non ſit de populo dei,qui imaginem dei contaminaue-
rit,nec illa ſapientia nominetur.
terficientur ambo de medio popu
g li ſui. Turpitudinem † materteræ
tuæ & amitæ tuæ non diſcooperi
es. Qui hoc fecerit, ignominiam
carnis ſuę nudauit:portabunt am
h bo iniquitatem ſuam. Qui coierit
cũ uxore patrui , uel auunculi ſui,
& reuelauerit ignominiam † co-
Quod eſt ſumma pœna.
gnationis ſuæ, portabunt ambo
peccatum ſuum: abſque liberis c
a Non quod filij talium interficiantur,ſed filij eis lege ſuccede-
re prohibentur.
morientur. Qui duxerit uxorem
fratris ſui,rem illicitam facit, tur-
pitudinẽ fratris ſui reuelauit:abſq;
Voluntate.
a Omnes.
i liberis † erit. Cuſtodite leges me- d
a Sicut iudicauit deus in filio Iſraelitidis qui blaſ-
phemauit.
a Opere.
b Sicut gentes.
as atq; iudicia, & facite ea ne & uos e
Eiiciat.
euomat terra,quam intraturi eſtis,
a In peius proficiendo.
k & habitaturi. Nolite ambula- f
a Superſtitionibus,quas legitimas putant.
b Dæmonum qui multis dominabantur.
re in † legitimis nationum , quas

alienauit.Ipſa quoq; interficietur, ne ſapiẽ G
tia nominetur,quia ſapientia huius mũdi
ſtultitia eſt apud deũ.g ℭ Turpitudi- 1.Cor.3.d.
nem &c.Sororibus parentum filios mi
ſceri phibet ,vt generationes non confun
dantur,& parentib⁹ reuerẽtia exhibeatur.
ℭ Allego.Scd̃m ſpiritũ verò & paren- Allegoricẽ
tum pctã debemus velare , & eorũ qui eis
ſociati ſunt,quaſi fratres & ſorores, quib⁹
nudatis parentes latere non poſſunt. Vñ
addit : Ignominiam carnis ſuæ nudabit.
Lxx.Sine filijs morietur.i.ſine virtutibus,
quæ eſt peſſima ſterilitas.h ℭ Qui coi.
&c.Eſi.Oſtendit,qa cauſa filiorũ cõiugij
ſocietas humano generi data eſt , quæ em̄
nunc tanq; abominabilia phibet, in Deu-
teronomio compellit & iubet dicens:Qñ
habitauerint fratres ſimul,& vnus abſque
liberis mortuus fuerit,vxor defuncti non Deut.32.b.
nubet alteri,ſed accipiat eam frater ei⁹&c.
Sicut Booz Ruth lege cognationis,libidi Ruth.4.c.
nis autem cã,talem prohibet coniunctio-
nem. Interpretatio verò ſpiritualis,ſupe-
rioribus ſimilis eſt. ℭ Aug . Qui coierit
cum vxore patris &c. Quicunq; dormie-
rit cum cognata ſua,& turpitudinem co-
gnationis ſuæ reuelauerit, ſine filijs moriẽ
tur.Quærit quouſque ſit obſeruanda iſta
cognatio,cùm in longinquo gradu liceat Quæſtio
accipere vxorem,ſemperq; licuerit. Sed
intelligendum eſt ex his gradibus non lice
re quos phibuit,ſecundum quos dictum
eſt: Quicunq; dormierit cum cognata ſua
&c.vbi aliqua pt̃ermiſit intelligenda,ſicut
ſororẽ de vtroq; parente,& vxorẽ fratris
matris,id eſt auũculi.Nã de vxore patrui,
primũ prohibuit:Sine filijs morient,for- H
tẽ intelligendũ eſt lege conſtitutũ , vt q de
his nati fuerint, filij non reputentur.i.nul-
lo iure ſuccedant parentibus.i ℭ Cuſto-
dite legẽ &c.Nõ ſufficit ptem legis cu-
ſtodire,neceſſe habem⁹ obſeruare oĩa pce
pta & iudicia. k ℭ Nolite ambulare
&c. Non ſolũ Iudęis, ſed omnib⁹ gẽtib⁹
hæc obſeruãda ſunt,ſi deo ſervire volunt.
Lacte

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Pecus quoque oc. Non quia † ſororis
peccauerit,cũ non habeat liberũ arbitriũ, matris tuæ
ſed in deteſtationem criminis,& ne ex aſpe & ſororis
ctu talis animalis aliqui inclinarentur ad patris tui
idem vitiũ.b ℭ Interficientur ambo. vel auun-
Hoc eſt intelligendũ,qñ aliqs ſciẽter mulie culi ſui
rem mẽſtruatam cognouerit, & fuerit de
hoc cõuict⁹, ĩ iudicio.Si aũt eſſet occultũ, † patrui ſui
immũd⁹ eſſet ſeptẽ dieb⁹,vt dictum eſt.s.
xv.ca.Qui coierit cũ vxore patrui.Sequi-
tur:c ℭ Abſq; liberis morient.Quod
exponit Ra.Sa.dicẽs,q̃ ſi tũc haberẽt pue
ros,ſepelirẽt eos añ mortẽ ſuã, & ſi nõ ha-
berent tũc,nec haberẽt de cętero ſicut pri-
uati à deo,& ſic morerentur abſq; liberis.
ℭ Beat⁹ Aug. aliter exponit dicens,quòd
ſi ex tali matrimonio aliqui pueri naſcerẽ-
tur,illegitimi reputarentur , nec ſuccede-
rent in hęreditate,& ideo per hoc intelligi
tur pœna exhęredationis,& eodem modo
exponitur caſus ſequens.d ℭ Cuſtodite
leges meas. Hĩc conſequenter ponitur
prędictæ determinationis ratio.ad hoc e-
nim determinata eſt pœna prędictarum
tranſgreſſionum,vt homines ſaltem timo
re pœnæ coercerentur à tranſgreſſione le
gis,& hoc eſt quod dicitur: e ℭ Ne &
vos euomat terra, Tanquam abomina
biles .f ℭ Nolite ambulare in legiti.
&c.id eſt in ritu & modo viuendi ipſarũ.
Ego

a ℭ Lacte. delitijs beatitudinis, q̄bus nihil ſuauius, nihil dulcius,
A & ſine omni labore & dolore erūt, ſicut mel & lac, quæ ſine noſtro
labore præparant̃. b ℭ Ego dñs qui ſeparaui. Ne cogitetis
dicentes, quid comedemus, aut quid bibemus, aut quo operiemur:
Mat. 6. d. hæc enim omnia gentes inquirunt. Qui autem ſublimiorem cōuer
ſationē & retributionē ſequuntur, ſepara-
Moraliter. ri debēt à cęteris gētibus. c ℭ Separate
&c. Moraliter. Iumēta vel pecora popula
res, volatilia, contemplatores lex appellat.
Omnis popularis mūdus ꝓpter ſimplici-
tatem à pluribus iudicatur. Similiter con-
templatiuus, ſed nō ita eſt. popularis enim
debet eſſe prudens in bono, ſimplex in ma
1. Timo. 1. a lo. hic enim ſolus mundus eſt. Cōtēplatiuꝰ
quoq; cōſciētiā debet habere mūdā, & fidē
nō fictā. Qui hæc nō habēt ad vaniloquia
cōuertūtur, nō intelligētes neq; quę loquū
tur, neq; de q̄bus affirmāt. Diligēter ergo
mūdi ſeparandi ſunt ab imūdis, vt mūdos
ſequamur, imūdos fugiamus. Notādū ꝟò
Nota q̄ꝫ diſcretè in q̄drupedibꝰ & volatilibꝰ hic
legiſlator diſtinguit, & nō in reptilibꝰ ter-
rę. Cūcta em̄ quæ mouent̃ in terra imūda
ſunt, terrena aūt ſapiūt q̄bꝰ deus venter eſt
Phil. 3. d. ipſorū. d ℭ Et quę &c. Augu. videt̃ di
cere, ꝙ nō ſunt hęc natura imūda, ſed ꝓ ali-
quo ſacramēti ſigno, q̄a dicit, q̄a oſtēdit eis
imūda, tāq; imūda eis nō eſſent, niſi oſtēſa
fuiſſent. e ℭ Lapidi. Quia vanis erroribꝰ
ſimplicē populū ſeducūt. vnde ventrē nu-
triunt & auditoribus placere cupiūt: qua-
les hodie in eccl'ia multi ſunt, de q̄bꝰ Pau-
Rom. 16. c lus ait: Hi em̄ nō ſeruiūt Chriſto, ſed ſuo vē
tri, & per dulces ſermones & benedictiōes
ſeducunt corda innocentium.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Ego do. ꝑ ſignū circūciſionis &
Deu. 18. b dationē legis. b ℭ Separate. In Heb. ha
1. Re. 28. b. bet̃. Beſtiā mūdā ab imūda. Iumētū em̄ ꝓ-
priè acceptū, dicit̃ q̄ſi iuuamētū, qꝺ. ſ. deſer
B uit hoī tm̄ in laborādo, ſicut equꝰ, aſinꝰ &
ſiſ'ia, quę oīa ſūt imūda ad eſum, & iō diſti
ctio mūdi ab immūdo nō habet hîc locū.
c ℭ Eritis mi. quia ſi aīalia mūda debent
ſepari ab imūdis, multò fortiꝰ hō q̄ eſt rōna
lis creatura debet ſeparari à peccatoribus.
d ℭ Vir ſiue. hîc ꝯñr ponit̃ intēta cōclu
ſio. itētio em̄ pricipalis q̄re determiatę ſūt
pœnę i caſibꝰ prędictis, eſt ad deſtructionē
idolatrię, & circūſtātiarū eiꝰ. iō finaľr cōclu
dit̃: Vir ſiue &c. nō eſt hoc intelligēdū, ſi
aliq̄ fuerit arreptitij à dęmonibꝰ i eis loquē
tibꝰ abſq; ꝓcuratiōe illorū, in q̄bꝰ ſunt tales
ſpūs mali. q̄a tale q̄d eſt pœnale, & nō cul-
pabile. Si aūt ꝑ ꝓcurationē alicuiꝰ hoc fue-
rit directè vel indirectè, ita quòd ſit ei cul-
pabile, tūc incurrit pœnam iſtam.

Moraliter. † in mortibus ✱ d ℭ Vir ſiue mu. Per pythonicū ſpm̄
itelligit̃ ars & volūtas ad inueniēda mēda-
cia, & maximè cū tali fictiōe, ꝙ habeāt talia
ex reuelātiōe dei vel angeli boni vel etiam
mali, vel ex aliq̄ ꝟtute occulta q̄cūq; ſit illa.
& de iſtis dicit̃, morte moriant̃, q̄a moriunt̃
hîc morte culpę, & poſtea moriētur morte
gehēnę, Apocal. xx. d. dictur mors ſecunda.

ℭ In ca. xx. vbi dicit̃ in poſtilla: Qꝺ ſi negligēs populus terræ.

ADDITIO I. Ex hac litera nō habet̃, ꝙ negligētes corrigere crimina eādē pœnā incurrāt: ſed ſolū ſi ſunt cōſentiētes. dicit̃ em̄ i lr̃a: Succidāq; ipſum & oēs q̄ cōſenſerint, nō enim dixit: Et oēs qui neglexerint, ſed qui conſenſerint. Ex quo patet, ꝙ negligentes licet ſint digni pœna, nō tamē eandem pœnā incurrūt, ſicut trāſgreſſores, niſi cū hoc ſint cōſentiētes.

ℭ In eo. capi'o. xx. vbi dicitur in poſtilla: Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur &c.

ADDITIO II. Qꝺ aūt ex vna maledictiōe patris, quis incurrat pœnā capitalem, dictum fuit. ſuprà in additione ſuper Exo. xxi.

ℭ Replica correctorij contra Burgen̄. ibidem.

a ¶ Princeps huius mundi eijcietur foras.
ego expulſurus ſum ante uos.
a ¶ Facere coegerunt
¶ Eijciendo a cordibus hominum.
Omnia enim hæc fecerunt, & ab-
ominatus ſum eas. Vobis au-
a ¶ Viuentium quam olim habuerunt.
tem loquor. Poſſidete terram
a ¶ Gratia non meritis.
¶ In æternum poſſidendam.
eorum, quam dabo uobis in hę-
a ¶ Abundantem.
a reditatem, terram fluentem la-
b cte & melle. Ego dominus deus a
ueſter, qui ſeparaui uos à cæteris
a ¶ Populares.
c populis. Separate ergo & uos iu- b
mentum mundum ab immun-
a ¶ Contemplatiuos.
do, & auem mundam ab immun
da, ne polluatis animas ueſtras
in pecore & in auibus, & cunctis
a ¶ Hic nihil diſcernit, omnia enim erant immunda.
d quæ mouentur in terra, & quæ
a ¶ Et ſi videantur munda.
uobis oſtendi eſſe polluta. Eritis c
a ¶ Impoluti. b ¶ Factus forma vitæ vobis
mihi ſancti, quia ſanctus ſum ego
dominus, & ſeparaui uos à cæte-
ris populis ut eſſetis mei. Vir d
a ¶ Vtriq; ſexui cauet qui vtrūq; creauit.
ſiue mulier in quibus pythonicus
uel diuinationis fuerit ſpiritus,
a ¶ Quia corruptus alios corrumpit.
e morte moriatur, lapidibus ob-
a ¶ Populus cui maxime nocent.
ruent eos: ſanguis eorum ſit ſu-
ſuper illos.

Cap. XXI.

Dixit quoq; domi- e
nus ad Moyſen:
Loquere ad ſacer
dotes filios Aa-
ron, & dices ad
a ¶ Litera a pollutionibus mortuorum abſtinere præcipit ſacerdotes.
f eos: Ne contaminetur ſacerdos f
a ¶ Id eſt luctu ſcilicet mortuorum; vel peccatis mortiferis.
in † mortuis ciuium ſuorum, niſi
a ¶ Quibus debemus adhibere maiorem curam.
g tantū in cōſanguineis ac propin-

CAP. XXI.

Dixit quoq; &c. f ℭ Ne cōta. id eſt nihil omittat ex
his q̄ expediat ſacerdotē docere, & ſi noluīt obedire, q̄ C
ex inobediētia moriunt̃, niſi tm̄ in cōſanguineis & ꝓpin
quis &c. Optet em̄ ſacerdotē diligētiā adhibere ꝑplo
ne peccet, ſed cognatis præcipuè, & domui Sacerdotū
ſuæ. Si q̄s em̄ ſuorū, & maximè domeſtico diligentia.
rū curā nō habet, fidē abnegauit &c. In his 1. Timo. 5. a
ergo peccātibꝰ, ſacerdos neceſſariò polluit̃,
vtpote q̄ quotidie imò ſemꝑ debet eis quę
ad ſalutē ſunt ꝓuidere: & circa eos ne peccēt,
q̄ morte digna ſunt vigilare. In patre quoq;
& matre hoc idē intelligendū eſt. Sæpe em̄
doctorē filium ſacerdotalis dignitas facit, q̄
nō eſt nupta viro. Si em̄ cognati ſacerdotū
ſemetipſos ſeparauerint, vt alia domus ſit
in eis peccantibus, non polluuntur. Quan-
diu enim eis adhęrēt, propinquitatis & co-
gnationis legem cuſtodientes, cōtaminatio-
nis eorum rectè ſunt participes. cohabitan-
tium enim non poterit ignorare peccatum.
g ℭ Niſi tantum in conſanguineis.
Hieroni. ad Fabiolam. Super omnem ani- Allegoricè
mam quæ mortua eſt, nō ingredietur ſacer-
dos. Non accedet ſcilicet vbi peccatū eſt, &
in peccato mors. Anima quæ peccauerit,
ipſa morie', q̄uis ſit potens & diues, & mul Ezech. 18. c.
titudinem offerat victimarum. Si mor-
tuus eſt, non tangitur à pontifice, nō vide-
tur. Si autem reuiuiſcit, & ad vocem ſalua- Ioh. 11. c.
toris egreditur de ſepulchro, & faſcijs pec-
catorum ſolutus incedit, intrat ad eum pon
tifex, cum eo manet, & cum eo reſurgente
prandet. Super matre ſua & patre non in-
quinabitur. Multa nos cogit facere affectus,
& dum corporum propinquitates reſpici-
mus, corporis & animæ creatorem offendi D
mus. Qui autem amat aut patrem aut ma-
trem ſuper Chriſtum, non eſt eo dignus. Mat. 10. d.
Multi monachorum dum parentibus miſe
rent̃, animas perdiderunt. Super patre aut
matre pollui nō licet. quantò minꝰ ergo ſuꝑ
fratre, ſorore, conſobrinis, familia ac ſeruis.
Genꝰ regale & ſacerdotale ſumꝰ, illum atten 1. Petri. 2. b.
damus patrem, qui nunq; moritur, aut qui
NI. DE LY. ꝓ nobis

Cap. XXI.

Dixit quoq; &c. Poſtq; poſita
ſunt p̄cepta ordinatiua vitę, q̄ꝫ- Diuiſio
tū ad cōmunē ſtatū, hîc conſe-
quēter ponunt̃ p̄cepta ordina-
tiua vitę, quantùm ad diuinum cultum: &
primò quantùm ad miniſtrantes, ſecundò
quātùm ad miniſtrata: ca. xxij. Circa primū
oſtēdit̃ primò q̄d circa ſacerdotes minores
ſit obſeruādū, ſcꝺò q̄d circa ſacerdotē ma-
gnū, ibi: Pōtifex tertiò q̄ ſūt iepti ad ſacerdo
dotiū, ibi: Locutusq; eſt dñs. Circa primū
inhibet̃ ſacerdotibus minoribꝰ ne interſint
funeribꝰ, niſi certarū ꝑſonarū, q̄ in litera ex-
primuunt̃, & patet litera. Cauſa huiꝰ duplex
eſt. Vna quia ex hoc cōtrahebant quādam
immunditiam ſeu irregularitatem, impe-
dientem eos ad tempus à miniſterio taber-
naculi: à qua oportebat eos primò pur-
gari. & ideo magis arcebantur à funeribus, quàm alij, qui non ha-
bebant ſic miniſtrare in tabernaculo. Secunda ratio eſt: quia ſa-
cerdotes qui magis debebāt habere cognitionem, de reſurrectione
futura, nō decebat

ℭ Moraliter. ℭ Dixit quoq; dñs ad Moyſen. f ℭ Ne-
contaminetur ſacerdos in mortuis ciuium ſuorum: niſi Moralit̃
tantū in &c. Hîc minores ſacerdotes arcent̃ ab ingreſſu ad fune-
ra, niſi valde ꝓpinquorū. ſ. patris, matris, filij, filię, fratris, & ſororis
virginis. Pontifex aūt ab omi funere arcet̃ penitꝰ, vt habetur infrà
eo. ca. Per hoc autem ſignificat̃, quòd minores ſacerdotes, nouæ le-
gis debent ab operibus mortuis, quæ ſunt peccata, magis cæteris
hominibus elongari: & pōtifices multò magis debent à talibus
elongari, quantò ſunt in ſtatu digniori. De vtriſq; verò dicitur:

O ✱ Non radent caput

pro nobis moritur.Qui deo viuens mortuus eſt; vt nos mortuos
E viuificaret.Si qd habem⁹ de AEgypto,qđ princeps mũdi ſuũ poſ
Roma,6.b ſit agnoſcere,tenẽti AEgyptiæ cum pallio relinquamus. Syndone
Iohan.12.e. opert⁹ adoleſcẽs vinctũ dominũ ſequebaẽ. Incurriſſet in laqueos,
Geñ.36.c. niſi expedit⁹ & nudus ꝑ ſequẽtiũ impet⁹ declinaſſet.Reddamus pa-
Mar.14.e. rentib⁹ q̃ parẽtũ ſunt:ſi tamẽ viuum,ſi fi-
1.Timo.5.a lios ſuos ſeruiẽtes deo prĩ p̃ferri ſibi glo-
rianẽ. Sed hoc de maximo põtifice intelli-
gitur:ſicut in ſequentibus oſtenditur. Mi-
Allegoricè noribus verò aliquid indulgeẽ. a ℂ Non
radent ca. Hiero. ad Fabiolã. Summus
aũt pontifex nec diſcooperiet. Qui habet
cidarim, & nomẽ dei portat in frõte,&di-
ademate ornat⁹ eſt regis,& ad pfectã Chri
ſti puenit ętatẽ,& ſemp eius gloria ꝓtegen
dus eſt.Veſtimenta ſua nõ ſcindet:qa can-
2.Re.13.d. dida,qa impolluta. Thamar amiſſa pudi-
Mar.26.d. citia ſcidit tunicam. Cayphas pdito ſacri-
ficio rupit publicè veſtimenta ſua.Super
oẽm aĩam q̃ mortua eſt nõ ingredieẽ:& de
ſanctis nõ egredieẽ ne polluat ſanctificatio
nẽ dei ſui.Nã ꝓ otioſo vͦbo quoq; rõnẽ
reddem⁹.Quicqd nõ ędificat audiẽtes, in
Matth.12.c piculũ vͤtĩ loquẽtiũ.Si aliqd reprehẽſibile
dicim⁹,de ſanctis egredimur,& vocabulũ
Chriſti polluim⁹in quo nobis blandimur.
Titum,1.b Quantò ergo magis põtifex quẽ (oportet
eſſet ſine crimine,tantarumq; virtutum vt
Deute.5.a. ſemꝑ moreẽ in ſanctis) paratus victimas of
ferre ꝓ populo, ſequeſter hoĩm & dei, &
carnes agni & ſanguinẽ ſacro ore cõficiẽs,
qa oleũ ſctm̃ Chriſti dei ſui ſuꝑ eũ ẽ,nõ pol
Gal.3.d. luat veſtimẽta ſua. Quotqt enim in Chri-
ſto baptizamur, Chriſtũ induim⁹ ſeruem⁹
Lu.10.e. tunicã q̃ accepim⁹, & ſanctũ cuſtodiam⁹
in ſancto.Ille montanus habitator qui de
Ieruſalem deſcendit in Hiericho,non prius
vulnerat⁹ eſt q̃ nudatus.Vxorẽ virginem
accipiet &c,Pontifex cui hæc p̃cepta dan-
tur,Chriſt⁹ à qbuſdã intelligiẽ, de q̃ diciẽ:
F Tu es ſacerdos ĩ ęternũ ſcđm ordinẽ Mel-
Pſal.109.a. chiſedech.Et in Zacharia,Audi Ieſus ſacer
Zach.3.d. dos magne &c. hîc eſt cui ſordida pecca-
torũ noſtrorũ veſtimẽta tolluntur,vt reci-
piat gloriã quã habuit priuſq; mũd⁹ eſſet.
Sed ne ſcripturę vim facere putemur,iter-
p̃temur in mẽbris qđ referatur ad caput,
& ſic diſputemus de vero lumine, vt de-
riueẽ ad eos qb⁹ Chriſt⁹ donauit, vt lumẽ
Matth.5.b. ſint. ℂ Non radent ca.&c. Nimis ęgrè
Barbam & dolere ſacerdotes de mortuis prohibet
caput rade. lex,tãq; q ſpeciẽ futurę vitę habẽt & pplm
docent,ꝓpterea nõ ſolũ in ꝓprijs pctis vi-
gilare & ſanã mentẽ habere,ſed etiã in alie-
nis q̃ ſuprà taxata ſunt, caput & barba ſa-
1.Cori.11.a pientiã & pfectionem ſignificãt.Vñ caput
nrm̃ diciẽ Chriſt⁹,in quo ſolo rectè ſapim⁹.
Et meritò barba pfectionẽ, & caput ſapiẽ-
tiã ſignificat, quia venientib⁹ ad annos di-
Ephſ.2.a. ſcretiõis,& iuuenilis ętatis,barba naſcitur.
Pctõres dicunẽ mortui. ſcđm illud. Cùm
eſſem⁹ mortui pctis,cõuiuificauit nos ſibi Chriſt⁹.nõ ergo oportet
ſacerdotis caput aut barbã radi ſup mortuũ:qa nõ oportet cogita
tiões q̃ ſicut capilli caput,ita ſapiãm ornant,alio peccãte corrũpere,
ſed integras conſeruare vt poſſit exhortari,arguere,increpare.
Malac.1.d. b ℂ Polluẽt nomẽ &c.Quod eſt magnũ in gentibus, vos autẽ
dicit Malachias,polluiſtis illud in eo qđ dicitis,Menſa domini de-
ſerta eſt.In peccato em̃ ſacrificij nomen dei polluunt ſacerdotes.
c ℂ Scortũ &c.Sacerdos quilibet.nam de ſummo poſtea dicet
q̃ nõ niſi virginem ducat vxorẽ. d ℂ Quæ rep.&c. Quia cul-
pabilis inueniẽ.hãc nõ debet ducere ſacerdos vxorem, nec p̃dicere
eius obſeruãtiã literalem. e ℂ Sit ergo ſan. Si ſacerdotes datam
iã ſibi à deo ſctificationem cuſtodiũt,ſanctificãt ipm̃ deũ, q cũ in na
tura ſctũs ſit, à pticipibus gloriæ ſuę voluit ſctificari. f ℂ Sacer.
filia. Graue eſt cuiuſlibet filiam fornicari,ſed maximè ſacerdotis,
Sacerdotis filia. qui debet habere filios ſubditos in omni caſtitate. f ℂ Sacer.fi.
Synagoga non ſolùm vxor: ſed & dei filia appellatur. ſed vtrunq;
Eſa.1.c. deprauans, aliena facta eſt. Vnde; Relinquetur filia Sion ſi-
cut vmbraculum

cut vmbraculũ in vinea &c.Et alibi.Fornicata eſt mater eorũ, qđ G
Oſe.2.a. igne ſit exuſta,incendij monſtrãt veſtigia g ℂ Pontifex &cę.
Chriſtus magnus dominus noſter,& magna virtus eius,qui ꝓ no
bis factus eſt ſacerdos & hoſtia. h ℂ Conſecratę ſunt, Alij
ſacerdotes in ſanguine vituli & arietis conſecrãbant vel conſum-
mabant.ſ.manus ſuas.ipſe verò proprio
ſanguine crucifixis manibus. i ℂ Ve-
ſtimenta nõ &c. Eſici.Ex quo em̃ ver-
bũ caro factũ eſt,tot⁹ carni ſuæ ineſt,nec
vnq; ab ea vel crucifixa vel ſepulta ſepa-
ratus eſt. De melioribus eius indumentis
Pſal.103.a. dicitur:Amictus lu. ſicut. ve. Abyſſus
ſicut veſtimentum amictus eius. Hîc eſt
pontificis habitus, quo profunda ſa-
pientiæ & ſcientiæ luce indicatur veſti-
tus. hæc verè ſancta ſunt indumenta.
Ad omnem

¶ Quibus ſępe filium præficit ſacerdotalis dignitas.
quis,id eſt ſuper patrem & ma-
trem,& filium ac filiam,fratrem
quoq; & ſororem uirginem,quę
a ¶ Alienata ſcilicet a domo ſacerdotis.
non eſt nupta uiro, ſed nec in
principe populi ſui contamina-
a ℂ Sapientiam. b ¶ Perfectionem ſapientię.
a bitur. Non radẽt caput nec †bar- a
c ¶ Id eſt non ſcandalizentur aliquo peccante:nec carnalem ex his ſapientiam debent ſumere.
bam:neq; in carnibus ſuis facient b
a ¶ Inciſura ſapientia carnis eſt.ideo de Iudæis carnalia ſapientibus ait Paulus: videte conciſionem.
inciſuras. Sancti erunt deo ſuo,
a ¶ Vnde Malachias: O ſacerdotes qui polluitis nomen meum.Et paulopoſt:offertis ſuper altare meum panem pollutum.
b & non polluent nomẽ eius. Incen c
ſum em̃ domini,& panes dei ſui d
offerunt, & ideo ſancti erunt. e
a ¶ Synagogam.de qua dicit Eſaias.Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis.&c.Eſa.1.f.
c Scortum & uile proſtibulum f
d non ducet uxorem,nec eam quę
repudiata eſt à marito:quia con-
ſecrat⁹ eſt deo ſuo,& panes pro-
e poſitionis offert. Sit ergo ſan-
ctus,quia & ego ſanctus ſum do
f minus,qui ſanctifico uos. Sacer- g
a ¶ Chriſti. ¶ Synagoga
dotis filia ſi †deprehenſa fuerit in
ſtupro,& uiolauerit nomen pa
a ¶ Incendium terrenę Ieruſalem ſignificatur.
g tris ſui, flammis exuretur. Pon- h i
a ¶ Vnctus prę participibus ſuis.
tifex,id eſt ſacerdos maximus in
a ¶ Nuntiabo fratribus meis nomen tuum &c. ¶ Chriſtianos. Qui fecerit uolũtatẽ patris mei is ille meus frater &c.
ter fratres ſuos ſuper cuius caput
a ¶ Vnxit te deus deus tuus oleo lętitię prę cõſortibus tuis.
b ¶ Lxx.oleum dicit ſcriptura.id eſt ipſum Chriſtum.
fuſum eſt unctionis oleum, & cu
h ius manus in ſacerdotio conſe-
a ¶ Lxx.conſummatę ¶ Dominus regnauit decorem indutus eſt,indu.forti.&c.Pſal.92.a.
cratæ ſunt, ueſtitusq; eſt ſanctis
ueſtibus,caput ſuum non diſco- k
a ¶ Cidari. ¶ Ornatum detrahendo. ¶ Quia lugentes detrahebant ſibi ornamenta. b ¶ Qui nos erat lugentibus. ¶ Eccleſiam non patietur ſcindi per hæreſes.
i operiet, ueſtimenta non ſcindet,

† extremitatẽ barbę ſuę

Nicolaus de Lyra.

futura,non decebat ita lugere mor-
tuos ſicut cõem pplm. a ℂ Nõ radent
caput nec barbã,neq; in carnib⁹ &c.
hoc expoſitũ eſt ſuprà.xix. ca. hîc tamen
replicatur,quia licet oẽs ad hoc tenereẽ,
ſpecialiter tamẽ ſacerdotes,q debebãt eſſe
alijs mundiores.& hoc eſt quod ſubditur.
c ℂ Incenſum enim dñi.ſuꝑ altare thy
miamatis. d ℂ Et pa.&c.oppo.ſuꝑ mẽ-
ſam ꝓpoſitionis. e ℂ Et ideo ſancti
erũt.i.ab immũditijs magis elõgati,& qa
vtilitas vxoris redũdat in virũ,cũ ſint vna
caro,ideo ſubditur:Scortum & vile pro-
ſtibulum non ducet vxorem.& quia ſimi
liter ſtuprum filię redundat in patrem,
qui eam debet cuſtodire,ideo ſequitur:
g ℂ Sacerdotis filia ſi deprehenſa
&c.fuerit in ſtupro.i.deflorata ipſa cõ Sacerdotis filia deprehenſa in ſtu
ſentiente. h ℂ Flammis exuretur. pro flammis exuretur.
quia filia ſacerdotis debebat pollere maio
ri mũditia,ideo puniebãẽ grauiori pœna.
Alię autem virgines dicto modo deflora-
tę non puniebantur morte,niſi eſſent viro H
affidatę, vt dictum fuit ſuprà,Exo.xxij.& † cũ cepit fornicari
idem habetur Deutero.xxij. Dicit tamen
Ra.Sa.q̃ hoc eſt intelligẽdũ de filia ſacer-
dotis maritata,vel ſaltem affidata,& non
de illa quę eſt omnino libera à viro. Sed
hoc videtur contrarium textui,qui nullã
facit exceptionem.Item contra intentionẽ
legis,quia ſic non eſſet differentia quantũ
ad hoc inter filiam ſacerdotis & filiam ho
minis alterius: quia filia cuiuſcunq; mari-
tata vel affidata,ſi fornicetur,debet lapida
ri ſecundũ legem datam, Deu.xxij.& Exo.
xxij.& ita lex hęc de filia ſacerdotis eſſet ſu-
perflua ideo prima expoſitio videtur me
lior. i ℂ Pontifex,id eſt ſacerdos
maximus &c. Hîc conſequenter oſten-
ditur quid obſeruandũ ſit circa ſacerdotẽ
ſummum cùm dicitur: k ℂ Caput ſu
um non diſcooperiet, veſtimenta
non ſcindet,amouẽdo cidarim de capite ſuo pro luctu mortui.
Et ad omnem

Moraliter.
a ℂ Non radent caput nec barbam. Moraliter caput ra-
dere,eſt ſuo ſuperiori detrahere.Similiter radere barbam,eſt vigo-
rem animi ſui ad mollitiem reducere. b ℂ Neq; in carnibus
ſuis faciant inciſuras.i.in capitulis vel collegijs ſuis non faciant
ſchiſmata vel diſcordias. f ℂ Scortum & vile proſtibulum
non ducet vxorem.Per ſcortum intelligitur carnalis ſapientia,
quę vilis eſt;quia eſt terrena animalis & diabolica, vt dicitur Iaco.
iij.d. Hanc autem ſapientiam non debet ſibi coniũgere pontifex
vel ſacerdos nouę legis, ſed ſapientiam ſpiritualem quę deſurſum
eſt,de qua dicitur Sapien.viij.a. Hanc mihi quęſiui ſponſam aſſu-
mere. g ℂ Sacerdotis filia.per hanc intelligitur monialis Chri
ſti ſummi ſacerdotis filia ſpiritualis.Si deprehenſa fuerit ĩ ſtupro &
violauerit nomen patris ſui,votũ caſtitatis frangendo. h ℂ Flã
mis exuretur.ſcilicet gehẽnę,niſi purgetur per opera pœnitẽtię,
h ℂ Pontifex. id eſt ſacerdos maximus. Sequitur poſtea
Nec egredietur

a & ad omnem mortuum non in- a
¶Iudaico populo ex quo fuit ſecundum carnem.
b gredietur omnino. Super patre b
quoque ſuo & matre non conta- c
minabitur, nec egredietur de †ſan d
¶Et ſi peccatoribus condeſcendit, tamẽ ſan
ctus eſt & in ſanctis quieſcit, quia cælũ non
deſeruit, quanquam cum publicanis & pec
catoribus manducet. a ¶Spiritũſanctum,
hic eſt enim oleum ſanctæ vnctionis.
ctis, ne polluat ſanctuariũ †dei do
mini, quia oleũ ſanctę unctionis
a ¶Qui huius legiſlator: Et impletor qualis
ſit: lex ſubdit: Virginem ducet &c.
c dei ſui ſup eũ eſt: Egõ dominus.
a ¶Eccleſiam. Deſpondi enim vos vni
viro &c. 2. Cor. 11. a.
d e † Virginẽm ducet uxorem. Vi- e f
a ¶Signagogam. ¶Amiſſo deo. b ¶A deo
per idolatriam. ¶Alij eiectam.
dũam autem & repudiãtam &
a ¶Nota quia fideles ſuos non vult Iudæorũ
obſeruationibus communicare. b ¶Hæ-
reſim quæ multorum patet libidini.
f ſordidãm atq; mẽretricẽ nõ acci
a ¶Virginem. i. eccleſiam, vel animam.
b ¶Septuaginta de genere ſuo, huma-
no ſcilicet. c ¶Non mittat margari
tas ante porcos.
piet, ſed pũellã dẽ populo ſuo, nẽ g h
a ¶Septuaginta ſemen, ideſt verbum dei.
¶Fideles. b ¶Iudaicis moribus.
cõmiſceat ſtirpẽm gñis ſui uũlgo

a ¶Ad omnẽ mortuũ &c. Lxx. Animã mortuam. Anima quæ
A peccauerit ipſa morietur, Hac morte maximè gentes perierunt, quę
Ezech. 18. c nec legem nec doctrinam habuerunt: ſed ipſe peccata omnium tu-
Eſa. 53. b. lit, & tamen impollutus manſit. ¶Aug. Ad omnem mortuũ &c.
Lxx. Sup oẽm animã mortuã nõ introibit. Quomodo dicat aĩam
mortuam, corpus mortuum, difficile eſt in
telligere. corpus tamen anima deſtitutum,
rectricis ſuę nomen accipit. quoniam red-
dendum eſt illi ſicut ędificium quod eccle-
ſia dicitur, cũm homines exierint, tamẽ eccle
ſia vocatur. Sed cũm corpus viuentis ani-
ma non dicatur, quomodo anima cũ mor
tuum fuerit dicitur? Porrò ſi animam mor
tuã intelligimus à corpe ſepatã, vt mortem
dicamus ipſam ſepationem, ſicut dicimur
Roma. 6. a. mortui pctõ q à pctõ nõ vtimur, ſic anima
corpori mortua, quia ipſo nõ vtitur. Quo
modo poteſt quis intrare ſuper animam
mortuam, quod ſacerdotibus ꝓhibetur?
an vitam temporalem animam vocauit,
q̃ mortua eſt in corpore, anima migrante
quę mori nõ poteſt? Nõ qa illa vita anima
† Ezech. fuerit, ſed quia p pręſentiam ei⁹ ſubſiſtebat
44. f. nomẽ eius acceperit: Aĩa enim omnis car
2. Cor. 11. a. nis ſanguis eius eſt, qui mortuus eſt in cor
Deut. 12. d. pore mortui. Non enim abſcedẽte anima
abſceſſit. Vetuit ergo ſcriptura ſũmũ ſacer
dotẽ ſup patris vel matris fun⁹ intrare, qđ
ſcđm non ꝓhibuit. ¶De ſanctis nõ exibit,
dum. ſ. eorum funera celebrantur. De ſan-
ctis prohibitus eſt exire, ſicut ſeptẽ diebus
quibus ſanctificabatur. De ſanctis prohibi-
tus eſt exire, non autem ſemper. Sanè ſi vxo
res ducere, filios gignere, ſacerdotes ſummi
non vetabantur: magna oritur quęſtio, cũ
B lex hominem coniugali concubitu mundũ
dicat vſq; ad veſperum, etiã cũ abluerit cor
pus ſuũ aqua, & iubeat ſacerdos ſumm⁹ ꝓpter incẽſum cõtinuatio
nis bis quotidie ĩtrare ĩtra velũ, vbi erat altare incẽſi, nec quenq; im
mũdũ ad ſctã fas eſſet accedere, quõ quotidie id ſumm⁹ ſacerdos im
plebat, ſi filios ꝓcreabat? De egritudine rñderi põt, q gratia dei nõ
ęgrotabat. Conſequitur ergo, vt aut continens eſſet, aut aliquibus
diebus incenſum intermitteret: aut ſi illud intermitti non poſſet, q
non, niſi per ſummum ſacerdotem imponi poſſet, non fieret im-
mundus coitu coniugali, merito precipuè ſanctificationis ſuę. Aut
ſi etiã ad ipſum ꝑtinet, quod de oĩb⁹ filijs Aaron in ſequẽtib⁹ dicit,
vt nõ accedat ad ſancta. ſi cui accidit aliquid immũditię, illud ꝓ pec
cato reſtat accipere quod nõnullis diebus nõ imponebat incẽſum.
Myſticẽ b ¶Super patre. Adamantius. Oĩs homo in patre, & matre pol
lutus eſt. Solus Chriſtus in hac generatione mundus ingreſſus eſt,
in matre pollutus non eſt, quia ſine concupiſcentia genitus eſt. quia
Ioſeph miniſterium tantum pręſtitit, vnde patris vocabulum pro
meruit. pręterea verus pater oĩum deus, mater Ieruſalem cęleſtis.
Matt. 13. b. Quicunq; ergo peccãt, in patre contaminantur cõtra quẽ peccata
cõmittunt, in mr̃e cõtaminant, q poſtq; crediderũt, in aliquo lędũt
eccleſiã, vel cęleſtis matris libertatem ĩdigna pcti ſeruitute maculãt.
2. Retract. ¶Augu. Quęri põt, quare ſup funus patris ſui ſummus ſacerdos
ca. 55. d. ꝓhibet intrare? Quomõ enim poterat eſſe ſummus ſacerdos nõdũ
Exo. 28. mortuo patre, cũm eos lex iubeat patribus ſuccedere. Sed neceſſe
erat nondum ſepulto ſummo ſacerdote continuò ſubſtitui alium
propter continuationis incenſum. De ęgritudine autem poſſum⁹
dicere, fortè non ſolere ſummos ſacerdotes niſi ſubitò mori, nõ prę
Nu. 20. d. cedente ęgritudine, ſicut de ipſo Aaron ſcriptura teſtatur.
c ¶Ego dominus. Augu. De Moyſe etiam dictum eſt: Et ſancti-
Exo. 19. b. ficabis eum. Sed Moyſes ſanctificat viſibilibus ſacramentis per mi-
Viſibil' ſa- niſterium. Dominus autem inuiſibili gratia per ſpiritum, vbi eſt to
cramenti in- tus fructus etiam viſibilium ſacramentorum. Sine hac ſanctificatio
uiſibilis gra ne viſibilia ſacramenta nihil ꝓſunt. Inuiſibilis tamen ſanctificatio ſi
tia. ne viſibili prodeſt. Tolerabilius enim ſi quis dixerit, ſine illa iſtam
non eſſe, q ſi fuerit non prodeſſe, cũm iſta ſit omnis illius vtilitas.
Act. 8. d. Sine viſibili quoq; inuiſibilis eſſe poteſt. Simoni mago viſibilis
baptiſmus non profuit, quia inuiſibilis non affuit, ſed quibus in-
uiſibilis adfuit, profuit, etiã ſi viſibilia ſacramẽta non perceperunt.
Non tamen Moyſes qui viſibiliter ſacerdotes ſanctificat, vbi ipſe
fuerit ſacrificijs vel oleo ſanctificatus oſtenditur. Inuiſibiliter verò
Matth. 3. b. ſanctificatum nemo negat, Idem de Iohanne baptiſta dici poteſt, q
prius baptizator q baptizat⁹ apparuit: vñ ſanctificatũ eſſe claruit,
q̃uis viſibiliter factum nõ inuenit, añq; baptizaret. Hoc de latrone
quoq;

quoq;, cui ſecũ crucifixo dñs ait: Hodie mecũ eris in paradiſo. Neq; C
enim ſine ſanctificatione inuiſibili tanta felicitate donatus eſt. Ex his Lucę. 23. f.
colligit inuiſibilẽ ſanctificationẽ qbuſdã adfuiſſe, & ꝓfuiſſe ſine viſi-
bilibus ſacramẽtis, quę ꝓ tẽporũ diuerſitate mutata ſunt, vt alia tũc
fuerint, & alia mõ ſint. viſibilẽ verò ſctificationẽ quę fit p ſacramẽta
viſibilia, ſine inuiſibili poſſe adeſſe, non poſ
ſe prodeſſe; nec tamen viſibile ſacramentũ
ideo cõtẽnẽdũ eſt. Nã cõtẽptor eius inuiſi-
biliter ſanctificari non poteſt. Hinc Corne Act. 10. g.
lius & qui cum eo erãt, iam ſpiritu ſanctifi-
cati baptizati ſunt, nec ſupſtua iudicata eſt
viſibilis ſanctificatio, quia inuiſibilis p̃ceſſit.
d ¶Virginẽ du. Hiero. ad Fabiolã: Vi- † ſanctua
dua eſt cuius maritus mortuus eſt. Eiecta rio
quę à viuo marito eijcit. Meretrix, q̃ multo
rũ patet libidini. Accipiet vxorem virginẽ † ſui
de genere ſuo, non alienigenam, ne in mala
terra nobilium ſeminum frumenta degene
rẽt. Nõ meretricẽ quę multis expoſita fuit:
non eiectã quę priori coniugio ĩdigna: nõ
viduã, ne priſtinarum neminerit volupta
tum, ſed illam animã quę nõ habet maculã:
neq; rugam, quę in Chriſto renata innoua
tur de die in diem. vnde: Deſpondi eñ vos
vni vi. vir. ca. &c. ¶Nolo diſcipulã con-
iugẽq; pontificis quicq; habere veteris ho-
minis. Si cõſurrexerimus cum Chriſto, quę Coloſ. 3. a.
ſurſum ſunt ſapiamus, p̃teritorũ obliti, fu-
turorum auidi. Infelix ſi modò qui poſt ba Act. 9. g.
ptiſmũ de antiquo matrimonio cogitauit,
nec ad virginalem venerat puritatẽ, Petri
conſortio indignus fuit. e ¶Viduam Abiecta.
autem & re. &c. Adamantius. Qui pec- anima.
cat abiectus eſt, etiam ſi eps̃ tacet, vel igno-
rantia vel negligentia, non prodeſt homi-
ni gratia, animam abiectam Chriſtus non
ducit vxorem, nec pollutã, quę. ſ. tantũ pec
catum voluit & optauit; quia magnus pontifex omino purã requi D
rit animã, quã ſibi iungat, & vnũ ſpm̃ efficiat. qui peccat ad mor-
tẽ, abiectus eſt, qui venialiter, pollutus eſt. f ¶Sordidam atq;
meretricem non &c. Quę vadit poſt amatores. ſ. dęmones, qui Oſee. 2. a.
animam pulchrã, id eſt ad imaginẽ dei factam, adulterare cupiunt
Homo de ſemine

Nico. de Lyra.

a ¶Et ad omnẽ mor. nõ ingre. oĩno. quia ſemp debebat
eſſe paratus miniſtrare coram dño; & ideo magis arcebatur à cõ-
tagione ex mortuis q alij ſacerdotes. b ¶Super p̃re quoq;
ſuo & ma. ſi moriantur. c ¶Non cõtaminabitur. Iſtę duę
pſonę ſunt hîc expreſſę ad maiorẽ declarationẽ dicti; qa ſi nõ debe-
bat cõtamiari in morte patris & matris, mltò plus debebat vitare
talem contaminationẽ in alijs. d ¶Nec egre. de ſan. etiã à lõ-
gè ſequendo feretrum, & qa vir & vxor ſunt vna caro, ideo ſubdi
tur: e ¶Virginem ducet vx. ſequit. g ¶De populo ſuo.
quod fuit inſtitutum à principio: tamen fuit conceſſum, vt poſſet
accipere vxorem de ſtirpe regia, & hoc ꝓpter nobilitatẽ generis, &
vt rex qui præeſſet ĩ tpalibus, & ſummus ſacerdos q præeſſet in ſpi
ritualibus, eſſent magis concordes, quod faciebat ad bonũ regimẽ
populi; & vt reges p familiaritatem ſacerdotũ eſſent magis edocti
de lege diuina. & talis cõmiſtio videtur concedi per hoc qđ ſub-
ditur; h ¶Ne cõmiſceat ſtirpem generis ſui vulgo gen
tis ſuę. Id eſt communibus de populo. & phoc videtur cõcedi cõ
miſtio cũ ſtirpe regia. Sciendum autem, quod pręedicta quę ſpecia-
liter ſunt ordinata circa ſacerdotes, & potiſſimè circa ſacerdotẽ ma
gnum ad eorũ excellentiam, ꝓpter hoc fuit vt haberent à populo
in maiori reuerentia, quia hoc redũdabat in honorẽ cultus diuini.
Locutuſq; eſt
Moraliter. * d ¶Nec egredietur de ſanctis. i. de ſua dioceſi, niſi pro vr
gente neceſſitate, vt ſemp ſit parat⁹ ſuo pplo ſubuenire. e ¶Vir-
ginem ducet vxo. i. ſapientiam quę deſurſum eſt: quę bene dici
tur virgo, quia eſt incorrupta, vt poſſit dicere id, Sap. viij. a. Hanc
mihi quęſiui ſponſam aſſumere. f ¶Viduam aũt & repudia
tã & ſor. &c. Per viduã ĩtelligit ſapiẽtia legalis q̃tũ ad ceremonia
lia, quę à tp̃e mortis Chriſti eſt ſine ſponſo. Per repudiatã, ſapiẽtia
terrena quę diſtrahit animum à diuinis. Per ſordidam, ſapientia
animalis, quę bene dicitur ſordida, quia verſat circa carnis delecta-
bilia. Per meretricẽ, intelligit ſapiẽtia diabolica quę, in libris philo
ſophicis ꝯtinet: tales eñ ſpõſas nõ debet aſſumere, ſed à ſe abijcere.
 * Hõ de ſemine

E a ℂHomo de ſemine. Hæc ſecundum literam tantùm accipere nimis videtur abſurdum eſſe. Tales enim maculæ non ſunt in hominum poteſtate vel voluntate. Per maculas ergo corporum, vitia animorum deſcribit. Cùm enim cauſam populi præſul ſuſcipit, quaſi ad ægrum medicus accedit. Qui ſi æger eſt, qua præſumptione vult mederi? Ille ergo ad exemplum debet pertrahi, qui cunctis paſſionibus mortuus, ſpiritualiter viuit, cuius intentioni corpus nec omnino per imbecillitatem, nec valde per contumeliam refragatur. b ℂSi cæcus. Lumen contemplationis ignorans præſentis vitæ tenebris preſſus, qui dum venturã lucem diligenter non conſpicit, neſcit quò porrigat operis greſſum. c ℂSi clau. Qui ſ. videt quò pergere debeat, ſed infirmitate mentis non poteſt facere quod deſiderat. d ℂSi paruo vel grandi &c. Paruo naſo eſt, qui ad tenendam mẽſuram diſcretionis idoneus nõ eſt, naſo enim odores fœtoresq́ diſcernimus. Naſus grandis & tortus, eſt diſcretionis immoderata ſubtilitas, quę plus quàm oportet vel decet excreſcẽs actionis confundit rectitudinem. e ℂFracto pede. Qui viam dei pergere non poteſt, & boni operis exors eſt, non vt claudus, qui ſaltem cum infirmitate tenet. f ℂSi gibbus. Terrena ſollicitudine preſſus ad ſuperna non reſpiciens, inferiora tantùm inſpiciens. g ℂSi lippus. Lippus cuius ingenium ad cognitionem veritatis emicat, ſed operatio carnalis obſcurat. In lippis eñ pupillæ ſanæ ſunt, ſed humore defluente palpebræ groſſeſcunt, cuius crebra infuſione acies etiam pupillæ vitiantur. h ℂSi albuginem: habet qui veritatis lucem videre non finitur, quia arrogantia ſapientię vel iuſtitiæ cæcatur. Pupilla enim nigra videt, alba non videt; quia ſenſus humanæ cogitationis ſi ſtultum ſe vel peccatorem intelligit: cognitionem intimæ claritatis apprehendit. ſi candorem iuſtitiæ vel ſapientiæ ſibi attribuit, â ſuperna cognitione ſe excludit. i ℂSi iugem ſcabiem. Cui ſcilicet petulantia carnis ſine ceſſatione dominatur in mente. In ſcabie nanque feruor viſcerum ad cutem trahitur, in quo luxuria ſignatur, quia ſimiliter cordis tentatio ad operationem proſilit. k ℂSi impetiginem in corpore. Grego. Impetiginem habet in corpore, qui auaritia vaſtatur in mente; quæ ſi in paruis non compeſcitur, ſine menſura dilatatur. Impetigo ſine dolore corpus occupat, & membrorum decorem fœdat auaritia quoque, dum animum delectat, exulcerat; quia dum acquirere nititur, ad inimicitiam accenditur, dolorem in vulnere non facit; quia ęſtuanti animo de culpa abundantiam promittit, decor membrorum fœdatur, quia per eam aliarum virtutum pulchritudo deprauatur, quaſi totum corpus exaſperat, quia per omnia vitia animum ſupplantat. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas. l ℂVel herniosus. Alij ponderoſus, quia ſcilicet turpitudinem non exercet in opere, ſed adhuc continua cogitatione grauatur in mente, qui totis cogitationibus ad laſciuiam defluit, tanquam in corde geſtãs pondus turpitudinis. m ℂOmnis qui habuerit maculã de ſemine Aaron ſacerdotis, non accedet offerre hoſtias domino, nec panes deo ſuo. Quiſquis cuilibet horum vitiorum ſubijcitur, panes domino offerre prohibetur, ne aliena delicta diluere non valeat, quem adhuc propria delicta deuaſtant. ℂAugu. Ablata eſt omnis dubitatio. Nemo ſummorum vel ſecundorum ſacerdotum debet ad ſancta accedere, ſi immundus eſt. Sequitur ergo continentia ſacerdotis, ne propter filiorum generationem aliquibus diebus non imponeret incenſum continuationis, quod ſummi ſacerdotes ſoli quotidie mane & veſpere imponebant. Quia poſt coitum coniugalem etiam loto corpore immundus erat vſque ad veſperum, à quo incenſum neceſſe erat imponi. ℂOportet ſacerdotem eſſe animo & conuerſatione immaculatum, quem ſicut Moyſes duodecim maculis iuxta Lxx. mundum eſſe præcepit. Sic Paulus duodecim conſeruare eum monuit dicens: Non ſuperbum, non iracundum: non vinolentum &c. Eſt enim dei diſpenſator, qui ſubiectis debet virtutibus præcellere. Hoc quoque in eccleſia ſit, ſi quis maculatus fuerit, & pœnitendo ceſſauerit, ſanctis communicare nõ prohibetur: miniſtrare autẽ, vel ad velum accedere; & ad altare non licet. Velum enim & altare corpus Chriſti eſt. vnde Paulus: Habemus altare de quo comedere non habent poteſtatem qui ita tabernaculo deſeruiunt. Et alibi: Habentes fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamẽ, id eſt carnẽ eius.

Margin: † 33. di. c. vſq; adeo. 49. di. c. 1. 36. diſtin. c. 1. 1. q. 1. c. ſacerdotes. 43. di. c. ſi. in ſi. — Lippus — Albugo — F — Impetiginẽ habere. — 1. Tim. 6. d. — Literaliter — 1. Tim. 2. a. — G — Heb. 13. c. — Heb. 10. d.

ℂ Locutus eſt

a De qua ipſe ſecundum carnem.
b Ideo non eget ſacrificijs & purificatione Iudæorum. Ego ſum pro omnibus ſacrificium & purgatio.

gentis ſuę, quia ego dominus qui ſanctifico eum. Locutusq́ eſt dominus ad Moſen dicens: Loquere ad Aaron: †Homo de ſemine tuo per familias, * qui habuerit

a Peccati.

maculam, non offeret panes deo ſuo, nec accedet ad miniſterium

a Qui non poteſt efficere quod faciendum ſe cognoſcit.

eius. Si cæcus fuerit, ſi claudus, ſi

a Diſcretione qua virtutes a vitijs diſcernimus.

uel paruo uel grãdi uel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginẽ habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginẽ in corpore, uel †herniosus:

a Quamlibet de prædictis.

Omnis qui habuerit maculã de ſemine Aaron ſocerdotis, nõ accedet offerre hoſtias domino, nec panes deo ſuo: ueſcetur tamẽ panibus qui offeruntur in ſanctuario, ita duntaxat, ut intra uelum non ingrediatur, nec accedat

a Corpus Chriſti.

Nicolaus de Lyra.

a Locutusq́ eſt do. Hîc conſequẽter oſtenditur qui debeant reputari inepti ad ſacerdotiũ, licet ſint de ſemine Aaron cùm dicitur: c ℂQui habuerit maculã. Id eſt notabilẽ deformitatẽ. & hoc fuit ordinatum: quia tales homines videntur contemptibiles, ne ex hoc vileſceret ſacerdotale officium, & exprimuntur iſtę deformitates magis in particulari, cùm dicitur: d ℂSi cęcus fuerit &c. & patet litera vſq; ibi: g ℂSi gibbus: Id eſt gibboſus in pectore vel in dorſo. h ℂSi iugem ſcabiem: Id eſt continuã vel pungentem. i ℂSi impetiginem, Id eſt ſcabiem ſiccam, quæ ſine dolore corporis corpus fœdat & deformat. Et idem eſt iudicium de alijs deformitatibus notabilibus, propter quas redditur homo contemptibilis alijs. ideo ſubditur: Omnis qui habuerit maculam &c. & patet. k ℂVeſcetur tamen panibus, qui offeruntur. hoc dicitur ad differentiam panum propoſitionis, qui fiebant de communi ſumptu: & non erat licitum de eis comedere, niſi ſolis ſacerdotibus. Cætera patent. ℂMoraliter. ſacerdotali officio redduntur indigni: Cęcus, id eſt ignarus diuinæ legis: cùm ſacerdotium ſit officiũ doctoris. Claudus, id eſt iniuſtus: quia eſt officium diffinitoris in foro conſcientiæ. Naſo deformis, id eſt indiſcretus: quia eſt officium diſcretoris lepræ â non lepra. Fractus pede, id eſt ineptus ad gradiendum in via morum: quia ſacerdotium eſt officium præcurſoris. Mancus: id eſt impotens operari virtuoſe: cùm ſit officium cultoris in vinea domini. Gibboſus, id eſt ſuperbus: cum ſit officium exemplatoris. Lippus, id eſt videns obſcurè in pertinentibus ad ſalutem: cùm ſit officium doctoris. Habens albuginem in oculo, id eſt auarus: cùm ſit officium largitoris. Habens iugem ſcabiem, id eſt gaſtrimargiam: cùm ſit officium prędicatoris: cuius eſt caſtigare corpus ſuum & in ſeruitutem redigere. Habens impetiginem, id eſt luxuriam: cùm ſit officium cõſecrationis agni immaculati. Hernioſus, id eſt ruptus vel ponderoſus: id eſt ad terrena affectuoſus: cùm ſit officium genitoris: quia habet gignere filios ſpirituales in eccleſia dei.

* b ℂHomo de ſemine Aaron &c. Ibi ponuntur repulſi à ſacerdotio Leuitico, per quos ſpiritualiter intelliguntur repellendi â ſacerdotio euangelico, cùm dicitur: d ℂSi cęcus fuerit: Id eſt ignorans ea quæ requiruntur ad officiũ ſacerdotale. d ℂSi claudus: Id eſt declinans à rectitudine veritatis agnitæ. e ℂSi vel paruo vel grãdi vel torto naſo. Per naſum qui diſcernit odores, diſcretio ſignificatur. Per defectum autem diſcretionis aliquando excedit homo mẽſuram rectę rationis: & hoc ſignificatur per naſum grandẽ. Aliquando verò deficit à menſura rectę rationis, quod ſignificatur per paruum naſum. Aliquando verò iniqua agit, quod ſignificatur per naſum tortum. f ℂSi fracto pede: Id eſt impotens ad procedendum in via morum. f ℂSi manu: Id eſt impotens ad agendum ea quæ ſpectant ad ſacerdotale officium. g ℂSi gibbus, per tumorẽ ſuperbię. g ℂSi lippus: Id eſt nimis carnalis ad propinquos: per hæc enim mentis oculis obſcuratur. g ℂSi albuginem habens in oculo: Id eſt nimis præſumens de candore proprię ſanctitatis. h ℂSi iugem ſcabiem, quæ ſignificat carnis petulantiam. h ℂSi impetiginem: quæ ſine dolore totum corpus occupat, & carnem fœdat: ideo ſignificat auaritiam, quæ omnia membra mouet ad malè acquirendum, & hominem vilem reddit & odioſum. i ℂVel hernioſus: Id eſt ruptus, per quem ſignificatur malè cuſtodiens ſecreta, qui non eſt aptus ad ſacerdotium propter confeſſionis ſecretum.

Margin: * ſuas — † cui fuerint teſtes contuſi — Moraliter — H — Moraliter

A b ℂLocut⁹ eſt er.&c.Moyſi dignitatẽ cõmẽdat,alijs eñ pauca.Ipſi vero loquit̃ de⁹ oĩa,q̃a iuſt⁹ eſt,& imago Chriſti eſt.Nos quoq; monet maiorib⁹ & pfectiorib⁹ attẽdere,q̃ cõtinuè fruunt̃ ęterna viſiõe. a ℂEt cõtaminare &c.inordinatè agẽdo pplm ſcãdalizẽt,putantes ſupfluũ eſſe dei miniſteriũ,& iuſtitiã & iudicium.

ℂIn ca.xxj.vbi dicit̃ in poſtil.Virginem ducet vxorẽ.& ſequit̃:De pplo ſuo &c.

ADDITIO.

In hoc q̃ dicit̃:De populo ſuo,nõ intelligitur de genere ſacerdotali vel Leuitico tantũ,ſed ſufficit q̃ ſit de populo Iſraëlitico.¦Nunq̃ enim(vt credo)legitur fuiſſe prohibitũ ſummo ſacerdoti,vt cõtraheret cum aliqua de alia tribu quacũq;: ſicut nec etiam fuiſſet diſpẽſatum ſeu cõceſſum,vt accipet vxorẽ de ſtirpe regia: quia indifferenter

GLOS. ORDI.

CAPVT XXII.

LOcutus quoq; eſt dñs. a ℂQuę ipſi offerunt. Quæ obtulerunt,ſcilicet ſacerdotibus,p eos domino offerenda. Nota ſanctificationis genus, quod fit voto & deuotiõe offerẽtis. ſed vtrũ hoies eodẽ modo ſeipſos ſc̃tificare dicant̃,cũ in aliqua re ſeipſos vouẽt,obſeruãdũ eſt, b ℂQui ac.quaſi nõ ſolũ à miniſterio & myſtico officio abſtineat, ſed nec tãgat quę oblata ſunt.mũdus eñ ad mũda debet accedere. c ℂQui fu.lep.Nõ ſenſibilẽ leproſum abominat̃,q̃ inuitus patit̃,ſed ſpũalẽ:qđ ibi exponit: Qui tetigerit ĩmũdũ ſup mortuo,ſiue iuxta.Lxx. oẽm ĩmũditiã aĩę.i. peccatum.

Eſa.52.c.

B d ℂEx quo.Hiero.ad Fabiolã: Si quis ſacerdotũ ſemine fluxerit,ad ſacerdotalẽ mẽſam phibetur accedere. Ecõtrario vidua,cui⁹ cũ Sara defecerũt muliebria, pter cõtinentiã & caſtitatẽ recipit̃, & de ęrario tẽpli alitur:ſi filios habuerit redditur ſoboli,vt miniſtret veris viduis,& q̃ ſacerdotalib⁹ cibis ſuſtẽtat̃, nullius alterius amore teneatur. e ℂCuſtodient. Pręcepta dñi cuſtodiẽtib⁹,ea cauſa ſunt iuſtificationis & ſalutis, trãſgrediẽtibus verò peccati & mortis, & pręcipuè in pceptione ſanctorum.Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit.&cętera.

1.Cor.11.g.

Inquilinus ſa-

NICO.DE LY.

Cap. XXII.

Diuiſio

LOcutus quoq; eſt dominus. Poſtq̃ deſcripta ſunt pręcepta ordinatiua diuini cultus quãtùm ad miniſtrãtes,hîc cõſequẽter ponũtur pręcepta diuini cultus ordinatiua q̃tũ ad miniſtrata.Et primò oſtẽdit̃, quid ſit obſeruãdũ circa iã oblata, ſecundò quid circa offerenda, ibi: Locutusq; eſt dñs. tertiò ad vtrũq; ponit̃ ratio inductiua,ibi: Cuſtodite mandata.Circa primũ ponit̃ multiplex præceptũ. ſecundò tranſgreſſionis remediũ,ibi: Qui comederit de ſanctificatis. Circa primũ excludunt̃ octo perſonę ab eſu ſc̃tificatorũ,videlicet leproſus,ſeminiflu⁹, ĩmũdus ex tactu, ĩmũdus ex eſu,alienigena,inqlinus, mercẽnarius, filia ſacerdotis nupta.Ratio autẽ literalis huius excluſionis

† eo Lxx. ppterea, ſi prophanauerint ea

a ad altare, quia maculam habet: &

a ℂScandalizare populum.

a cõntaminare non debet ſanctuarium

b meum,Ego dominus qui ſanctifico

ℂDicens:Eſtote perfecti ſicut &c.Matth.v.g.

eos. Locutus eſt ergo Moyſes ad Aaron,& filios eius, & ad omnem

ℂQuæ prædicta ſunt.

Iſraël,cũcta quę ſibi fuerãt imperata.

Cap. XXII.

LOcutus quoq; eſt dominus ad Moyſen dicens:Loquere ad Aaron, & ad filios eius ut caueãt ab his quæ conſecrata ſunt filiorum Iſraël, a

b

a ℂNon oſtendant vile & contaminatum viliter tractando.

& non cõntaminent nomen † ſanctificatorum mihi, quæ ipſi offerunt: c

a ℂQui iraſcor & vindico.

b ℂNon ſolum ſacerdotem,ſed omnem ſanctorum miniſtrum, hanc legem vult obſeruare.

Egõ dominus.Dic ad ẽos & ad poſteros eorum: Omnis † homo qui

ℂQuandiu durabit.

acceſſerit de ſtirpe ueſtra ad ea quæ conſecrata ſunt, & quæ obtulerunt filij Iſraël domino, in quo eſt immunditia, peribit coram domino: d

ℂChriſtianus in baptiſmo adoptatus, & factus cognatus & frater.vnde:Genus electum regale ſacerdotium,gens ſancta appellatur.

Ego ſum dominus. Homo de ſemi- e

c ne Aaron qui fuerit leproſus,aut pa f

a ℂVt ſupra dictum eſt. b ℂNon vult pollutos comedere ſancta antequam ſanentur. Et non ſolum ſacerdotes,ſed etiam miniſtrantes vult abſtinere a perceptione ciborum ſanctorum donec pœnituerint.

tiens fluxum ſeminis, non uẽſcetur his quæ ſanctificata ſunt mihi, donec ſanetur. Qui tetigerit † immun- g

d dum ſuper mortuo,& ex quo egre- h

ditur ſemen, quaſi coitus, & qui tangit reptile,& quodlibet immundum, cuius tactus eſt ſordidus, im-

ℂPœnitentiam.

mundus erit uſque ad ueſperum, & non ueſcetur his quæ ſanctificata ſunt, ſed cùm lauerit carnem ſuam

a ℂPœnitentię lachrymis lauabo per ſingu.no. le.me.&c.

ãqua,& occubuerit ſol, tunc mũdatus uẽſcetur de ſanctificatis, quia ci- i

a ℂCibum quem ego dedero,caro mea eſt.

ℂNon oportet participare menſæ domini & dæmoniorum.1.Cor.x.e.

bus illius eſt. † Mõrticinũ & captum k

à beſtia nõ comedẽt, nec polluentur

ℂPanis ſcilicet qui de cælo deſcendi.

e in eis: Ego ſum dominus. Cuſtodiẽt pręcepta mea, ut nõ ſubiaceãt pecca

ℂSic.

a ℂHæc eſt cauſa mortis.

to,& moriãtur in † ſanctuario cũ põlluerint illud. Egõ dñs, qui ſanctifico

a ℂQui pœnitentes.ſ.in communionem ſanctorum accipio:pollutos excipio.

a ℂQui legem euangelij non ſuſcipit.

ℂQui diabolo cognatus,alienus eſt a deo.

eos, Omnis aliẽnigena nõ comedet l

quia indifferenter poterat matrimoniũ cõtrahere cũ muliere de quacunq; tribu, dũ tamẽ eſſet virgo,& nõ eſſet vidua vel ſordida ſeu repudiata. Qđ aũt ſubditur in litera noſtra: Nõ cõmiſceat ſtirpẽ generis ſui vulgo gẽtis ſuę, in Hebræo habet̃:Non polluat,quod intelligit̃ polluere, ſi commiſceret ſe alicui prædictarum ſibi prohibitarum. C

REPLICA correctorij contra Burgeñ.

In ca.xxj.Burgeñ. ponit quandã extortã ſententiã illius dicti. Ducet vxorẽ de populo ſuo opponẽs ſe cõmuni ſententię omniũ doctorũ noſtrorũ dicẽtiũ tribus Leui & Iuda coniunctas, & neutram illarum tribuũ vxoribus plebeiorum coniungi,& econuerſo. Et puto ſoli Burgeñ.hîc non fore credendum contra ſententiam communem omnium.

Nico.de Lyra.

huius excluſionis eſt, propter reuerẽtiã cultus diuini. Nã ex eo q̃ non quilibet admittebatur ad eſum oblationũ,quę cedebant in vſum ſacerdotũ, ſed excludebãtur perſonę ĩmundę viles & extraneę, habebant̃ oblationes in maiori reuerentia.Ratio autẽ figuralis fuit, quia p hoc deſignabatur,q̃ quilibet nõ eſt admittẽdus,ad perceptionem euchariſtię, ſed tãtùm perſonę fideles & mundę.Patet autem litera paucis exceptis, quę exponentur diſcurrendo. b ℂCaueant ab his. vt non irreuerenter & indebitè ad tangendum & comedẽdum ſe ingerant. Cõſecrata filiorũ Iſraël hîc dicũtur oblata ab eis. c ℂEt nõ cõtaminent nomen ſancti.mihi:Id eſt oblatorũ mihi,quia ſicut dictũ eſt, vileſcerent in reputatione hominũ,ſi quilibet etiã immũdus eis veſceretur. d ℂIn quo eſt im. ſicut Nadab & Abiu,vt dictum fuit ſuprà.xj.ca.Conſequenter explicat in ſpeciali immũditias excludentes ab eſu ſanctificatorum,cũ dicitur: e ℂHomo de ſe. Aa. & patet ex præcedentibus. g ℂQui te.im.&c.i. ex pertinẽtibus ad mortuũ,ex quorũ tactu homo efficitur immundus,prout habet̃,Nume.xix. h ℂEt ex quo egre.ſemen.i.qui tetigerit ſeminiſtuũ. i ℂQuia cibus il. eſt,eò q̃ eſt de ſemine Aarõ. k ℂMorticinũ.i.per ſe mortuum.& loquit̃ ſcriptura de animali mũdo ſcđm ſuã ſpeciẽ: ſed ex modo moriẽdi efficiuntur carnes ĩmundę & illicitę ad eſum. l ℂOmnis alienige. &c. Hîc accipitur alienigena omnis qui non eſt de ſemine Aaron, exceptis aliquibus poſtea expreſſis.

† ſanctitatis meę,in ijs

–homo

D

† vel omne immũdum hoĩs vel animæ. Lxx. qui oẽm ĩmũditiã animæ tetigerit

Inquilnus ſa-

Moraliter. ℂLocut⁹ quoq; eſt do. Hîc agitur de excludendis à comeſtione ſanctificatorũ legis,per quos figurantur excludẽdi à pceptione euchariſtię tẽpore noui teſtamẽti,cũ dicit̃: e ℂHomo de ſe.Aa.qui fue.le.&c. per quẽ ſignificat̃ homo pc̃tis aſſiduus,q̃ peccat corruptione habitus. f ℂAut pa.flu.ſe.per quẽ intelligit̃ aſſuetus mẽdacibus verbis. g ℂQui teti.ĩmundũ.p ĩmmũdum ex tactu intelligitur luxurioſus. Nã luxuria eſt circa delectabilia tactus. k ℂMorticinũ &. Per ĩmũdũ ex eſu intelligit̃ guloſus ſup cibũ & potũ ĩmoderatè effuſus. l ℂOĩs.Per quẽ intelligit̃ excõicatus,& à cõſortio fideliũ pręciſus.

Moraliter. † Exo.22.d. Ezech.4.d

a ℭ Inqlinus ſacerdotis &c. Qui non
E purè nec diligenter in eccleſia verſatur, ſed
tãquam migraturus,ſcilicet glorię aut quę
ſtus cauſa:tanquam mercennari⁹ memora
Ioh.10.b tur,qui non eſt paſtor cuius non ſunt oues
proprię.b ℭ Cuilibet ex populo nu-
pta.Nõ ſufficit ĩ fide Chriſti nutriri:ꝑma-
nere & creſcere in ea debemus, nec alieni-
genarum cuilibet,id eſt alienę à deo doctri
ne,vel legi vel actiõi commiſceri:nec qa de
patrib⁹ ſum⁹ fidelibus:ideo de ſanctis prę-
Sctãſctõrũ ſumam⁹ ſed vbi & ipſi fideles perſiſtamus
comedere c ℭ Qui comederit de ſan.& cętera.
Sancta ſanctorum corporis Chriſti myſte-
Lucæ.23. ria,de quo dictum eſt. Quod naſcetur ex te
ſanctum,vocabitur filius dei Ad hoc non
ſolũ alienigenas & inquilinos accedere pro-
hibuit,ſed ne per ignorantiam percipiatur
interdicit. per ignorantiam aũt percipit,
q̃n dignitatẽ & virtutẽ eius neſcit. Vnde
Prouẽ.23.a Salomon.Cũ ſederis vt comedas cũ prin-
cipe,diligenter attende quę poſita ſunt an-
te te. d ℭ Addet quintam & cętera.
Lxx.Super ipſum.Quinta ergo non aliun-
de,ſed de ipſo & cum ipſo vel ſuper ipſum
addi iubetur.hic eſt ſermo prolatus ab ipõ
Chriſto ſuper dominicum myſteriũ. Ipſe
nos ab ignorantia remouet, nec carnale
vel terrenũ aliquis putet.Hic bñ quinta di-
citur,qa ſpũs & ſermo quem tradit quinq;
† puellæ ſenſus noſtros cõponit,nec ſolum guſtum
producit ad myſterium,ſed auditum & vi-
ſum tactũq; & odoratum:vt nibil terrenũ
† ęterna de his q̃ † ſuperna ſunt ſuſpicemur. e ℭ Et
dabit ſa.in ſan. Sãctificationẽ myſtici ſa-
crificij:& à ſenſibilibus ad intelligibilia.trãſ
lationem q̃ð ſacerdoti oportet dari:qa per
eius virtutem & ſermonẽ ſanctificata ſunt
quę videntur,vt omnes excedant ſenſus.
f ℭ Filiorum Iſrl̃.Fidelem populum ſi-
gnificat,ꝑ hoc myſteriũ deũ videt : & qui-
F cunque deo conſecrat,in dñicum ſacrificiũ
ſancta ſctõrum ſunt:qa ex eis cõficit̃ corpus
Chriſti. Ipẽ em̃ eſt primitiæ noſtrę cõſper
Oblatio ſionis:ideo rectè ex noſtris ſubſiſtit primi-
impolluta tijs. g ℭ Locutus eſt dominus.Nõ ſo-
lùm ſacerdotes mundos eſſe,ſed oblationes
populi mũdas eſſe iubet:vt ſciat fidelis, qa
oblatio eſt ĩtelligibilis:qa debet viuere ſctẽ
& impollut⁹ eſſe,ſicut ſacerdos Chriſti.Do
Mat.28.d cete oẽs gẽtes,baptizate eos in nomine pa
tris & filij & ſpiritusſancti:docẽtes eos cu-
ſtodire q̃cũque mandaui vobis.Qui ergo
holocauſtũ deo ꝓmiſit, qui eſt vita ꝑfecta
videat vt talis oblatio ſit impolluta : aliter
em̃ non ſuſcipietur. h ℭ Homo de do-
Literaliter mo Iſrael & cętera. Ad literam q̃q; ſi of-
feras bouem vel ouem aut caprã aut aliq̃d
huiuſmodi, ſacerdotibus primitas dando:
vel pauperes paſcendo,vel diuina ędificia
conſtituendo,vel aliquid quod pertineat
ad ipſum deum faciendo(Ideo enim holo-
cauſtum dicitur)impolluta ſit hæc oblatio
non tñ pollutionẽ nominat:vt ſpiritualem
intelligamus pollutionẽ quæ eſt ex rapina
iniuſtitia;auaritia: & huiuſmodi i ℭ Ho-
mo qui obtu.&c.Pręcepit oblationem
populi mũdã eſſe,adiungit quales miniſtri
debeant eſſe

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Inquilinus ſacerdotis. qui
manet ad tempus tm̃ in domo eius, & non
eſt de genere eius. b ℭ Et mercennaris,
qui ſeruit pro mercede ſacerdoti: qa iſti ſũt
ſui iuris. c ℭ Quem autem ſacerdos
emerit.in ſeruum. d ℭ Et qui verna-
culus domus eius fu.Id eſt ſeruus natus

a de ſanctificatis. Inquilinus ſacer- a
a ℭ Iudæus qui fructum obſeruantiæ leges car-
naliter quærit.
dotis,& mercennarius, non ue- b
ſcentur ex eis. Quem autem ſa- c
a ℭ Chriſtus. ℭ Qui impios a participatio-
ne ſanctorum prohibuit, conuerſos accede-
re permittit b ℭ Empti enim eſtis pre-
tio magno.&c.j.Cor.vj.d.
c ℭ vernaculus qui in domo nutritus, & fide
eccleſiæ educatus. ℭ Euangelica doctrina,quæ
eſt argentum igne examinatum.pro.ter.&c.
Pſal.xj.b.
cerdos emerit,& qui uernaculus d
domus eius fuerit, hi comedent e
a ℭ Myſticis panibus & viuificantibus
b ℭ Anima.ſ.in baptiſmo regenerata.
c ℭ Chriſti,qui eſt ſacerdos in æternum ſecun-
dum ordinem Melchiſedech. ℭ Peccato.
b ex eis. Si filia ſacerdotis † cuilibet f
a ℭ Iudæi.ſ. vel Gentilis,vel hæretici ſocieta-
tem amplectens
ex populo nupta fuerit, de his
ℭ Corpore Chriſti.
quę ſanctificata ſunt,& de primi-
a ℭ Errorem penitus relinquens & ſepeliens.
tijs nõ ueſcetur. Si autem uidua g
a ℭ Ab illis quorum abhorret ſocietatem
ℭ Operibus malis
uel repudiata & abſq; liberis, re-
ℭ Eccleſiam. ℭ Chriſti.
uerſa fuerit ad domum patris ſui
a ℭ Dum in fide feruebat,& virtutibus iu-
ueneſcebat,de qua dicitur, Adoleſcentulæ
dilexerunt te,Can.j.a.
ſicut † puella conſueuerat, aletur
a ℭ Qui non eſt Chriſti filius vel eccleſiæ,ne
ſanctum detur canibus,& marguaritæ porcis.
cibis patris ſui. Omnis alienige-
na comedendi ex eis non habet
c poteſtatem. Qui comederit de h
a ℭ Myſterij corporis & ſanguinis domini.
b ℭ Neſciens virtutem & dignitatem myſterij.
d ſanctificatis per ignorantiam, ad-
det quintam partem cũ eo quod
e comedit, & dabit ſacerdoti † in
ℭ Quintam addendo.
ſanctuarium. Nec contamina-
f bunt ſanctificata filiorum Iſraël,
quæ offerunt domino, ne fortè
a ℭ In comedendo, quia non communem
ſed myſticum debent intelligere cibum.
b ℭ Quod in deum committitur,proprie
in lege delictum vocatur:vnde addit:
Ego dominus qui ſanctifico vos.
ſuſtineãt iniquitatem delicti ſui,
cùm ſanctificata comederint :
a ℭ Contra quem agit, qui ſancta impie
percipit,qui myſterium meum ad ſanctifica-
tionem non ad contaminationem propoſui.
Ego dominus qui ſanctifico eos.
g Locutus eſt dominus ad Moy- i
ſen dicẽs: Loquere ad Aaron &
filios eius,& ad omnes filios Iſ-
h raël, dicesq; ad eos : Homo de k
domo Iſraël, & de aduenis qui l
habitant apud uos, qui obtu-
a ℭ Promiſſa ex
neceſſitate.
lerit oblationem ſuam, uel uo-
a ℭ Voluntarie ſacrificabo tibi &c.
ta ſoluẽs,uel ſponte offerẽs,quic-
quid illud obtulerit in holocau-
ſtum domini, † ut offeratur per
a ℭ Virilis,fortis,ſtabilis ad offerendum.
ℭ A peccato.
uos, maſculus immaculatus erit m
a ℭ De bobus offert qui legem opere implet.
b ℭ Quas ſimplex offert. c ℭ Quas pœnitẽs offert.
ex bobus & ouibus,& ex capris:
Si maculã habuerit, nõ offere-
i tis,neq; erit acceptabile, * Homo n

& nutritus in domo ſacerdotis e ℭ Hi co G
medent ex eis.qa ſunt quædã res ipſius
ſacerdotis. f ℭ Si filia ſacerdotis &
cętera.Id eſt alicui qui nõ eſt de genere ſa-
cerdotali. g ℭ Non ve.qa eſt emancipa-
ta à patre,& facta vna caro cum marito, &
ideo trahitur ad modum viuendi mariti.
h ℭ Qui comederit.Hic ponitur transſ
greſſionis remedium,quando illa tranſgreſ
ſio fit per ignorantiam, quia debet reddere
quod comeſtum eſt,& ſuper hoc quintam Tranſgreſſionis remedium.
partem:eò quòd non adhibuit debitam di
ligentiam ad pręcauendũ ſibi de comeſtiõe
ſctificatorum,& ideo non excuſatur a toto
ſed ſolùm à tanto. ℭ Moraliter. per co-
meſtionem ſctificatorum, intelligitur perce Moraliter
ptio euchariſtiæ,a qua excludũt̃ iſtæ ꝑſonę.
Leproſus,id eſt peccatis aſſiduus,qui pec- † viro alieno
cat ex corruptiõe habitus.Seminiflu⁹ id eſt
mendoſus,qui defluit verbis falſis.immun-
dus ex tactu.i.luxurioſus qa luxuria eſt cir-
ca delectationes tactus. Immundus ex eſu,
i.carnoſus vel guloſus. Alienigena.i.excõi-
catus,& à ſocietate gentis Chriſtianæ pręci-
ſus. Inquilinus.i. inconſtans quę manet ad
tempus, ſed tempore tentationis recedit.
Mercennari⁹.i.cupid⁹ vel auar⁹,qui nõ ha-
bet oculum,niſi ad temporale lucrum.Filia
ſacerdotis.i.effœminat⁹ & mollis. i ℭ Lo- Diuiſio
cutus eſt dominus.Hic cõſequenter o-
ſtenditur quid obſeruandum ſit circa offe-
rẽda.Et primò oſtenditur quę debeãt offer
ri.ſecũdo à quibus perſonis,ibi:De manu a-
lienigenæ.tertiò determinatur temp⁹ obla-
tionis,ibi:Locut⁹ eſt dominus. Adhuc cir-
ca offerẽda primò ponitur generalis deter
minatio.ſecũdò circa hoc ponitur quędam
exceptio,ibi:Bouẽ & ouẽ, aure. &c.Circa
primum ſciendum,quòd in omni ſacrificio
generaliter hoc erat obſeruandũ, quod aĩal
offerendum in ſacrificijs oportebat eſſe im H
maculatum.i.abſq; defectu alicuius mẽbri, † in ſanctificationem
vel notabili deformitate, ita quòd macula
non accipitur ꝓ varietate pellis,ſed mõ di-
cto. In ſacrificio verò holocauſti,qd᷑ totũ
incẽdebatur ad honorem diuinum,& ſic e-
rat dignius alijs ſacrificijs,hoc erat cõſeruan
dum ſpecialiter,quod offerretur aĩal maſcu
linum tm̃, qa ſexus maſculinus perfectior
eſt eo quod fœmina eſt mas occaſionat⁹,&
hoc eſt quod dicitur: k ℭ Homo de
domo Iſrael. i.Iudæus natione. l ℭ Et
de aduenis.i.alienigena conuerſus ad Iu-
daiſmum. m ℭ Maſculus immacula-
tus erit ex bobus & ouibus &c. qa ex
his tribus ſpeciebus aĩalium tantùm fiebat
ſacrificium. m ℭ Hõ qui obtulit victi
mam.ſ. ꝓ beneficio obtẽto vl' obtinẽdo.
Immaculatum

* a ℭ Inquilinus ſacerdotis & mer- Moraliter
cẽnarius non veſcentur ex eis. Per in
quilinũ,qui non habet ſtabilem mãſionem,
intelligitur inconſtãs & vagabũdus, & per
mercennarium cupidus & auarus qui non
habet oculũ niſi ad temporale lucrum:non
ſunt apti ad recipiendnm euchariſtię ſacra-
mentum. f ℭ Si filia ſacerdotis cuili- † ad voluntatẽ veſtrã Cald. inter pr. vt placabile ſit ꝓ vobis vl' ad cõciliãdũ vos
bet ex populo &c.De his quę ſanctifica-
ta ſunt & de primitijs nõ veſcetur.Per filiã
ſacerdotis intelligitur, Chriſtianus mollis &
effœminatus qui neſcit reſiſtere peccatis:ꝓ-
pter quod ad receptionem euchariſtiæ nõ
eſt aptus. n ℭ Homo qui obtulerit
victimã pacificorum & cętera. Hic ex
cluduntur animalia ad ſacrificiũ inepta,per
quæ figurant̃ ꝑſonę ineptæ ad offerẽdum
domino ꝑ religiõis ingreſſum,cũ dicitur. * pro vobis
* Si cæcum

A beant eſſe & offerre. a ¶ Pacificorum &c. Quæ valeant ad ſalutem & pacem: etſi nõ poſſit perfectè philoſophari, ſicut qui omnia reliquit: qui ſtudet virginitati & huiuſmodi. Stella enim differt à ſtella in claritate. (Cor. 15. c.) b ¶ Si cæcum fuerit. Qui deum ignorat & eius miniſteriũ, nec alijs põt exponere. Vnde circa ſe, & circa alios & circa miniſterium, negligenter agit. vnde: Videte quoniam omnes neſciuerunt, vniuerſi canes muti nõ valentes latrare. (Eſa. 56. d.) c ¶ Si fractum. Pede vel manu, cuius actio ſcilicet vel voluntas debilis eſt vel diſtorta, non eſt dignus ſalute & ſacris altaribus. d ¶ Si cicatricem. Detractorem notat, peſſimus enim hic morbus, & aſperrimum vulnus non facilè mitigatur. (Detractor) e ¶ Si papulas. Lxx. Linguam inciſam, qui ſcilicet propter ſordidã vitã perdidit docendi fiduciã. vnde de Dauid: Peccatori dixit deus, quare tu enarras iuſti. me. &c. (Pſal. 49. c.) f ¶ Scabiem vel impeti. Fornicator ſignificatur, qui maculat corpus ſuum. Qui enim fornicatur, in corpus ſuum peccat. (1. Cor. 6. d.) g ¶ Non offeretis ea domino, neq; adolebitis ex eis ſuper altare do. ¶ Lxx. Non offerẽt hęc domino, tales enim miniſterio altaris non ſunt offerendi. Sacrificium pacificorum nõ addit ſicut ſuperius, vt de miniſtris altaris hoc dici intelligamus, qui holocauſtum debent eſſe, & vitam perfectam & conſummatam agere. († habẽtem membra nimis magna aut nimis parua) h ¶ Aure & cauda amputatis volun. Aure amputatus eſt, qui inobediens eſt, qui verbis turpibus delectatur, bona aduerſatur. i Voluntarie &c. Talis enim vel mãdata operatur, & dicitur bos, vel ſimplex eſt, & ouis appellatur. Ideo non omnino aduerſamur, aut in parte inimici deputamus, ſed docemus & exhortamur. († concuſſum, & cõtuſum, ruptũ & exciſum) B k ¶ Vel tunſis &c. Qui illatis tẽtationibus cedit, & animę fortitudinẽ perdit. Non enim oportet hæc pati, nec cedere hoſti affligenti. vnde: Vt quid triſtis incedo, dum affligit me inimicus. (Pſal. 41. a.) l ¶ Ablatiſq; teſticulis. Qui vna actione prauas, quaſi cultro ſeipſum abſcindit, à cõiunctione dei, priuatus prole virtutis & ſignis virilitatis. alter em̃ eſt qui paulatim conteritur.

Bos ouis

a qui obtulerit uictimam pacificorum domino, uel uota ſoluens,
¶ Vt ſupra.
uel ſpontè offerens, tam de bobus q̃ de ouibus, immaculatum a
offeret ut acceptabile ſit. Omnis
b macula non erit in eo. Si cæcum b
c d fuerit, ſi fractum, ſi † cicatricẽ ha- c d
e bens, ſi papulas, aut ſcabiem, uel e
f g impetiginem, nõ offeretis ea do- f
mino, neq; adolebitis ex eis ſuper altare domini. Bouẽ & ouẽ, g
a ¶ Curtatus eſt cauda qui de nouiſſimis non cogitat. b ¶ Vt mortificentur peccato, & viuant deo, & ſibi poſſint coniungi.
h i aure & cauda amputatis, uolun h
a ¶ Lxx. occides tibimetipſi.
b ¶ Id eſt ad miniſterium tales offerri nõ poſſunt, ſi tamen pœnituerint ſuſcipiendi ſunt.
tariè offerre potes: uotum autẽ i
ex his ſolui nõ poteſt. Omne ani- k
a ¶ Qui creſcente malitia prolem ſibi virtutum conterit: quibus vir poſſit cognoſci.
k mal uel quod † contritis uel tun-
l ſis, uel ſectis, ablatiſq; teſticulis
eſt, non offeretis domino, & in
a ¶ Terra noſtra conuerſatio bona, quam a deo excolendam percipimus.
terra ueſtra hoc omnino ne facie
a ¶ Qui ab extraneis ad eccleſiam venit extra doctus.
tis. De manu alienigenæ non l
a ¶ Corruptos. ¶ Incorruptibili.
offeretis panes deo ueſtro, &
quicquid aliud dare uoluerit,
quia corrupta & maculata ſunt m

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Immaculatũ of. Verũtamẽ non ſemper oportebat q; eſſet animal maſculinum. Cõſequenter oſtenditur, qualiter aĩal debeat dici maculatũ, cũ dicit: b ¶ Si cęcũ fuerit. i. carens duobus oculis vel vno. c ¶ Si fractũ. Id eſt fracturã habẽs in aliqua parte corporis. d ¶ Si cicatricem: Id eſt notabilẽ deformitatẽ remanentẽ poſt ſanationẽ plagę. e ¶ Si papulas. i. puſtulas, ex quibus oritur dolor & ſcabies. f ¶ Aut ſcabiẽ vel impe. Hęc expoſita ſunt ſuprà in princi. ca. Et eadem ratio eſt de alijs notabilib⁹ deformitatibus, quia talia reddunt animal contemptibile, ideo non debet domino offerri in ſacrificium, ne vileſcat cultus diuinus, & quia domino debent offerri meliora. g ¶ Bouem & ouem. Hîc conſequenter oſtenditur in quo caſu maculata animalia poſſunt offerri, cũ dicit: Bouẽ & ouẽ, aure & cauda amputatis. In Hebręo habetur: Bouẽ & ouem, ſuperfluũ & diminutũ. i. habentem aliquod mẽbrũ ſuperfluũ, ſicut tertiũ oculũ vel tertiã aurẽ vel deficientem in vno oculo vel aure, vel huiuſmodi. & redit in eandem ſententiã cum tranſlatione noſtra, quia tam iſti defectus q̃ illi reddunt animal maculatum. h ¶ Voluntarie offerre potes, etiã in ſacrificium, vt dicunt cõmuniter expoſitores noſtri. ſed ſi aliquis eſſet obligatus ad tale ſacrificium, non poterat ex tali animali fieri. Sed hoc dictum videtur cõtradicere textui pręcedenti, cũ dicit: Hõ qui obtulerit victimã pacificorum dño, vel vota ſoluens, vel ſpontè offerens; immaculatũ offeret, vt acceptabile ſit. Ex quo patet, q; ſacrificium de animali habente talem defectũ nõ eſſet deo acceptũ, etiam ſi eſſet oblatũ voluntariè & abſq; obligatione. & ideo quod dicitur hîc: Voluntariè offerre potes. Aliter exponit Ra. Sa. dicẽs, quòd hoc intelligitur de oblatione quæ fiebat ſacerdotibus tantũ, vt de pretio talis animalis fierent aliqua neceſſaria in tabernaculo vel templo, vtpote reparatio cortinarum ſeu vtenſilium, quibus vtebantur miniſtri tabernaculi, ſed nõ poterat ex eo ſacrificiũ fieri,

nec de eo

C nec de eo aliquid offerri ſuper altare, ideo ſubditur: i ¶ Votum autem ex his ſolui non poteſt. Hîc accipitur votum pro quocũq; ſacrificio. vnde in Hebræo habetur ad ſanctificationem non placebit. i. ad ſacrificium. l ¶ De manu alienigenæ. Hîc conſequenter oſtenditur, à quibus non debent ſacrificia accipi, cùm dicitur: De manu alienigenę. & vocatur hîc alienigena, qui non eſt Iudęus natione, nec conuerſus ad Iudaiſmum: quia à talibus nõ debebat accipi aliquid offerendum in altari. (Deute. 15. d. Ezech. 35. b.) poterat tamen accipi pecunia vel alia dona, ex quorum pretio emerentur illa quæ eſſent offerenda. & hoc modo dicitur. ij. Mach. iij. a. q; Seleucus aſię rex, ex ſumptib⁹ ſuis præſtabat ea quæ pertinebant ad ſacrificia. m ¶ Quia corrupta & maculata ſunt omnia. Sacrificia em̃ & oblationes veteris legis non erant accepta ſecũdum ſe, ſed ex fide offerentium: ideo Gentiles quia non habebant circunciſionem quę erat ſignum fidei, reputabantur immundi, & per conſequens dona eorum. & ideo nõ poterant offerri in propria ſpecie, vt dictũ eſt. († conciſa labia) ¶ Ra. Sa. aliter exponit paſſum iſtum. Ad cuius intellectum primò ponenda eſt Hebraica litera, quæ talis eſt: De manu alienigenæ non offeretis panem deo veſtro de omnibus his: quia corruptiones eorum in eis ſunt & macula in eis eſt: non proficient eis. Dicit igitur quòd lex iſta datur ad remouendum dubium: quia lex nõ fuit data Gẽtilibus, ſed Iudęis tantùm. & ideo præceptũ de oblatione immaculatorum tantùm, nõ aſtringebat Gentiles, propter quod ſacerdotes Iudęorum poſſent credere, quòd animalia maculata oblata à Gentilibus ex deuotione, poſſent offerri in altari holocauſtorum. & ideo hoc remouetur per hoc quod dicitur hîc: Corruptiões eorum &c. Dicit tamẽ quòd animalia immaculata immolatitia poterant ab eis recipi & offerri. D Sed hoc dictum videtur eſſe contra textũ, vbi dicitur: De manu alienigenæ non offeretis panes deo veſtro. In panibus tamen non poterant eſſe tales maculæ ſicut in animalibus. Et ſi dicatur, q; aliq panes poterãt eſſe maculati ex aliqua miſtione indebita: & de talibus loquitur hîc. non valet, quia abſolutè dicitur: Non offeretis panem: & indefinita lex æquipollet vniuerſali. & ſic oblatio panis generaliter videtur prohibita recipi à Gentilibus: & eadem ratione omnium aliarum rerum. Item de agno paſchali qui immolabatur extra locum ſanctum; quia in Ieruſalẽ, vbiq; poterat immolari, vt habetur Deutero. xvj. dicitur Exod. xij. quòd nullus poterat admitti ad comeſtionem eius, niſi prius circunciſus & conuerſus eſſet ad Iudaiſmum. Et multò fortius videtur, quòd nullus eſſet admittendus ad offerendum aliquid in loco ſacro, niſi Iudæus vel conuerſus ad Iudaiſmum. Item illi quorum oblatio recipiebatur ad offerendum ſuper altare, ingrediebãtur atrium tabernaculi in quo erat altare holocauſtorum, vt patet ex prædictis in multis locis: ſed

Gentiles non

Moraliter. b ¶ Si cęcum fuerit. per quod intelligitur homo ſtolidus carens induſtria. c ¶ Si fractum, Id eſt impotens ad religionis onera perferenda. d ¶ Si cicatricem habens. Id eſt notam infamiæ ratione criminis enormis. e ¶ Si papulas. Id eſt puſtulas dolorem & ſcabiem & fœtorem afferentes: per quas intelliguntur murmurationes & detractiones. f ¶ Aut ſcabiem vel impetiginem: Id eſt carnis petulantiam vel auaritiam, ſicut dictum eſt cap. præcedenti. g ¶ Bouem & ouem aure & cauda amputatis. Ex his non poteſt votum ſolui domino. Per defectum auris intelligitur rebellio & inobedientia. Per defectum caudæ ſignificatur defectus perſeuerantiæ. Homines autem iſti defectus habentes non ſunt recipiendi ad votum profeſſionis in religione. k ¶ Omne animal quod vel contritis vel ſectis ablatiſq; teſticulis eſt, non offeretis domino. Per quod intelligitur quòd impotentes ad generãdum filios in eccleſia dei verbo & exemplo, non ſunt in ea promouendi. l ¶ De manu alienigenę non offeretis panes deo veſtro. Per quod ſignificatur, q; in eccleſia recipienda non eſt excommunicati oblatio.

a ¶ Bos ouis & ca. Mater oīm natu-
E ra eſt. Sub hac om̄e genus hoīm, peccato-
rum, ſ. & iuſtorū. vij. dieb⁹ eſt. Si qs enim
mādata operet, vel ſimplex ſit vel pecca-
tor, ſeptē dieb⁹. i. pn̄tis vitę ſeculo oportet
eū ſuſtinere iura naturę, ſed octaua die re-
ſurrectiōis ſub hac matre non erit, ſed pfe-
cta hoſtia dn̄i, q̄ ī hac vita eſſe nō poterit,
vbi oīa icerta & mutabilia. vn̄ Salomon:
Eccl. 11. d. Ante mortē nō laudes hoīem. b ¶ Nō
imo. Legale paſcha ſignificat, qa hęc Moy
ſes ī die paſchatis tradidit imolāda Iudęis-
Deute. 16. a di. Immolabis paſcha dn̄o deo tuo oues
&c. hoc paſcha celebrare nō pn̄t, q verū ſu
ſceperūt. c ¶ Vna die &c. Quia vetus
Myſticè paſcha tp̄s ſuū habuit, cui tp̄e ſuo nouū ſuc
ceſſit. Chriſtus nanq; figurale paſcha in
Mat. 26. b. cœna celebrauit, & poſt ad aliā horā qua-
ſi alia die verū paſcha ſubſtituit, vel verè
alia die, quia quartadecima die ad veſperū
agebat paſcha Iudęorū. Quicqd autē poſt
veſperū eſt, alteri⁹ diei eſt. Forſitā verò in
his fœtib⁹ Chriſt⁹ ſignificat, de quo dicit:
Eſa. 9. b. Puer nat⁹ eſt no. & fi. da. eſt nob. hic nō ea
dem die qua vitulus & ouis occiſus eſt: nā
quartadecima die paſcha celebrauerunt.
✳ vobis In craſtino Chriſtum crucifixerunt.

Nico. de Lyra.

Gētiles non debebāt ingredi, vt patet
Threñ. j. d. vbi dicit: Vidit gētes ingreſſas
ſanctuariū tuū, de qb⁹ p̄ceperas, vt nō in-
trarēt in eccl'iam tuā. Et Ezech. xliiij. b. vbi
dicit: Sufficiāt vobis oīa ſcelera v̄ra dom⁹
Iſrl', eò q̄ inducitis filios alienos incircūci-
ſos corde & incircuncīſos carne, vt ſint in
ſanctuario meo, & polluāt domū meā. Sa
cerdotes em̄ cupiditate ducti itroducebāt
Gētiles intra atriū, vbi erat altare holocau
F ſti, vt perciperēt ab eis oblationes. Et Act.
xxj. e. Iudęi inſurrexerūt in Paulū dicentes
eū violatorē tēpli, eò q̄ credebāt eū intro-
duxiſſe trophimū, qui erat Gētilis, in atriū
tēpli, vbi Nazaręi ſoluebant votū ſuū. Et
ſic patet q̄ non erat licitū recipere aliqd à
Gētilibus, vt offerret in eadē ſpecie, vt prę
dictū eſt. Litera etiā Hebraica nō facit pro
dicto Ra. Sa. cū dicit, quia corruptiōes eo
rū in eis &c, quia p hoc nō intelligit aliud,
niſi q̄ imūditię Gētiliū, inq̄tū erāt incircū
ciſi & idolatrię dediti redūdabant in obla-
tionibus eorū. & ſic patet q̄ litera Hebrai
ca in hoc loco nō differt à trāſlatione no-
ſtra in ſenſu, licet q̄tùm ad aliqd differat in
verbis. a ¶ Locutusq; eſt do. Hîc cō-
ſequēter agitur de tp̄e offerēdi, cū dicitur:
b ¶ Die aūt octa. quia ante octauā diē
fœtus nati ſunt nimis moles & iperfecti, &
ideo ante octauā diem nō debebāt offerri
† Geñ. 2. a. dn̄o ſicut nec aīalia ipfecta p̄pter defectū
alicui⁹ mēbri. c ¶ Siue illa. Hoc fuit prę
ceptū, vt Iudęi qui erant crudeles, exercerē
tur ad pietatē circa bruta aīalia, vt per hoc
mitiores efficerētur erga homines. Vide-
batur autē quodāmodo crudele, q̄ mater
cū fœtu immolaretur, & ideo hoc fuit pro
hibitum ratione dicta. Itē quia aliqui ido-
latrę ſcd'm ritū ſuū matrē cū fœtu idolis
immolabant. Eiſdē rationibus pręcipitur,
Deute. xxij. a. q̄ ſi qs inuenerit nidū & ma
trē incubātē pullis, q̄ nō teneat ſimul ma-
trē cū filijs, ſed patiat matrem abedire, ca-
ptos filios tenēs. d ¶ Si imolaueritis.
hoc ſuprà. vij. ca. poſitū eſt & expoſitum,
ſed hîc repetit ad maiorē impreſſionem.
† de ferijs e ¶ Cuſtodite man. Hęc eſt concluſio
c. licet. huius ca. videlicet obſeruatio prędictorū,
cuius ratio ſubdit, cū dicit: f ¶ Ego dn̄s.
i. tantę

a ¶ Quia vos incorrupto deo & eccleſiæ
quæ eſt ſine macula, deſeruit is.

omnia, non ſuſcipiētis ea. Locu- a
tuſq; eſt dominus ad Moyſen di

a ¶ Euangelica gratia. vnde Paulus. Per
euangelium ego vos genui &c. j. Cor. iiij. d.

a cens: Bos ouis & capra, cùm gē-

a ¶ Tota præſenti vita, quæ ſeptem
diebus voluitur.

nita fuerint, ſeptēm diebus erunt

a ¶ Vt nutriantur lacte doctrinæ ¶ Eccleſiæ.

ſub ubēre matris ſuæ, die autem b

a ¶ Reſurrectionis: quia tunc anima & corpo
re ſanctum ſacrificium erunt.

octāuo, & deinceps offerri pote-
runt domino: Siue illa bos, ſiue c

¶ Figurale paſcha.

b c ouis, non immolabūtur una die

a ¶ Vero paſchate quod fœtus dicitur pro
temporis nouitate, & quia figura tandem
peperit veritatem.

cum fœtibūs ſuis. Si immolaue- d

a ¶ Euangelicam conuerſationē: quæ domi-
no gratiarum actiones agit. vnde: Luceat
lux veſtra corā hominibus &c. Matth. v. b.

ritis hōſtiam pro gratiarū actio-

a ¶ Suſceptibilis ſcilicet.

ne domino, ut poſſit eſſe plāca-

¶ Operando: contemplando.

bilis✳, eodem die † & comedetis

a ¶ Aliquid incorrectum vel inconſummatum.

eam. Non rēmanebit quicquam

a ¶ In principio.
b ¶ Futuri ſeculi quo non licet operari.
c ¶ Qui hic legem conſtituo, ibi iudico: hic
talenta committo: ibi rationem exigo.

in manē diēi alterius. Egō do-
minus. Cuſtodite mandata mea, e
& facite ea: Ego dominus. Ne f g

¶ Nomen meum per vos blaſphematur.
Rom. ij. d.

polluatis nomē meum ſanctum,

¶ In futuris, non in præſentibus.
¶ Verorum.

ut ſanctificer in medio filiorum h
Iſraël. Ego dominus qui ſancti-

¶ Ne redeatis.

fico uos, & eduxi de terra Ægy-

a ¶ Vt cognoſceretis me deum, quod erit
cum ipſe erit omnia in omnibus.

pti, ut ēſſem uobis in deum: Ego
dominus.

Cap. XXIII.

LOcutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſraël, & dices ad i
d eos: † Hæ ſunt feriæ domini,
quas uocabitis † ſanctas. Sex die-

a ¶ Ad imitationem domini, vt in ſabba-
tho quieſcatis.

bus faciētis opus, dies ſeptimus, k
quia ſabbathi requies eſt, uoca-
bitur ſanctus. Omne opus non

a ¶ In quo non eſt operandum, ſed mer-
cede operum fruendum.

facietis in eo, ſabbāthum do-

a ¶ Pręſens vita peregrinatio eſt. ibi per
petua & vera habitatio eſt, quia in do
mo patris mei manſiones multæ ſunt.
Iohan. xiiij. a.

mini eſt in cunctis habitatiōni-
e bus ueſtris. † Hæ ſunt ergo feriæ l

a ¶ Triumphantis.

dōmini ſanctę, quas celebrare de-

i. tātę autoritatis, q̄ debetis ſimpliciter obe G
dire. g ¶ Ne polluatis no. m. offeren
do immunda ſup altare meum. h ¶ Vt
ſanctificer. nō q̄ p ſacrificia aliqd accre
ſcat ſanctitati diuinę, ſed magis ipſis offerē
tib⁹ deuotè. idō dicit: In medio filiorū Iſraël.

GLOS. ORDI.

CAP. XXIII.

LOcutuſq; eſt do. d ¶ Hę
ſunt ferię do. Si ſubtiliter at
tendas pręſentia, inuenies legiſ
latorē etiā in litera ſp̄ualia iter-
ponētē. Ait em̄: Hę ſunt ferię do. quas vo-
ca. ſctās. Et addidit: Sex dieb⁹ facietis op⁹.
in quo oſtēdit qa primę ferię ſunt ī operi-
Geñ. 1. d. bus bonis, bona em̄ valde fecit deus in ſex
dieb⁹. Scd'a feſtiuitas ſeptimi diei reqes eſt,
quā nemo celebrare pōt niſi opa bona, &
deo digna fecerit. Nō em̄ fruſtra p̄miſſum
eſt: Sex dieb⁹ facietis op⁹. Si qs em̄ ad imi-
tationē dei bona egerit, qd' eſt ſex diebus
operari, requieſcit ſabbatho intelligibili.
e ¶ Hę ſunt ergo. nō dn̄o, ſicut alię oēs,
Exo. 1. a. ſed dn̄i p̄priè, qb⁹ hoſte deuicto gen⁹ hu-
manum ſaluauit, & à captiuitate reduxit.
† quo imo ¶ Tpe dn̄icę paſſiōis. vn̄: Mēſis iſte vobis
latur prin. mē. prim⁹ erit in mē. an. Pricipiū em̄
nouę vitę & cōuerſatiōis ſctē, veſpa q̄ dn̄s
paſſus eſt. vn̄: Filioli nouiſſima hora eſt.
1. Ioh. 2. c. Quartadecima

NICO. DE LY.

CAP. XXIII.

LOcutuſq; eſt do. hęc eſt ter
tia ps principalis hui⁹ li. in qua
agit de tp̄ib⁹ offerēdi, quę qdē
tp̄a ſunt ſolēnitates, in qb⁹ fie-
bāt ſp̄alia ſacrificia vltra quotidiana. Et pri
Diuiſio mò agit de tp̄e dictarū ſolēnitatū. ſcd'ò po
✳ vobis nit inductio ad obſeruātiā earū. xxvj. cap.
Circa primū p̄mittunt ſolēnitates, q̄ dura-
H bāt p aliquā prē anni. ſcd'ò ſubdūtur illę q̄
durabāt p totū an. xxv. c. Adhuc circa pri
mū p̄mittunt illę q̄ ptinebāt gn̄alr ad totū
pplm, ſcd'ò q̄ ſpālr ad ſacerdotes. xxiiij. ca.
Prima ī duas, quia primò p̄mittit obſerua
tio ſolēnitatis ſabbathi, q̄ fiebat q̄libet heb
domada, cū dicit: k ¶ Dies ſep. &c. oē.
quia etiā illa q̄ ptinebāt ad cibū & potū nō
poterant illa die p̄parari, ſed die p̄cedēti, v hr
Exo. xvj. qualr aūt ſabbathū ſit obſeruādū
pleni⁹ dictū fuit Exo. xx. Sed hîc & in plu-
rib⁹ alijs locis repetit hmōi obſeruatio, vt
magis cordib⁹ hoīm īprimeret. l ¶ Hę
ſunt. hîc ſcd'ò ponunt ſolēnitates q̄ fiebāt
ſemel ī an. Et primò agit de ſolēnitate paſ.
ſcd'ò de ſolēni. pētec. ibi: Nūerabitis ergo.
† conuoca tertiò de ſolēnitate tubarū, ibi: Locutuſq;
tiones ſan- eſt dn̄s. q̄rto de ſolēnitate expiatiōis, ibi: De
ctas vel fe- cimo die. qntò de ſolēnitate tabernaculo-
ſta ſancta rū, ibi: Et loc. eſt do. Adhuc priò agit de ſo
lēnitate paſchali
Moraliter Moralr. i ¶ Locutuſq; eſt do. Hîc agit
de ſeptē ſolēnitatib⁹ veteris teſtamēti. ſ. ſab
bathi, paſchę, pētecoſtes, tubarū expiatiōis,
tabernaculorū, cœt⁹. Feſtū ſabbathi figura
uit qetē ſp̄ualē mētis in Chriſto, feſtū pa-
ſchę reſurrectionē Chriſti de ſepulchro, fe-
ſtū pentecoſtes deſcēſum ſp̄ūſſcti. ſ. i ſigno
viſibili ſup apl'os alioſq; credētes, feſtū tu-
barū p̄dicationē apl'orū, feſtū expiationis
emundationē ppl'i Chriſtiani à pctis, feſtū
vº ò tabernaculorū figurauit pegrinationē
fideliū in hoc mūdo, in quo p̄cedūt de vir
tute ī virtutē p̄ficiēdo, feſtū cœt⁹ figurauit
collectionem ſanctorū in regno cælorū, p
pter qd' iſtud feſtū ſanctiſſimum vocabat.

a ℭ Quartadecima die &c. Interrogemus Iudęos quare quar
A tadecima die feſtiuitatem agere non iuſſit, in qua figurale paſcha cō ſtituit, ſed memoriam eius faciens prima die azymorum, quæ poſt illā erat, fieri definiuit. Vult enim ſciri quid ſit inter figuram & veritatem. Memorat ergo quartamdecimam, quæ figuram habebat, ſed feſtum agere præcipit quintadeci-
1. Cor. 5. c. ma, in qua paſcha noſtrū īmolatus eſt Chriſtus &c. b ℭ Phaſe domini eſt. Quia paſſus eſt dominus, nō mox tēpora finiuit, ſed reliquias nouiſſimæ horæ & verſpertinæ reliquit, vt in omnem terram exeat ſo-
Pſal. 18. a. nus eorum. ſ. apoſtolorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Ad veſperū quoq; vel in veſpere medio, paſcha proprium præueniens crucē ſuam celebrauit, quia ſuper my-
Ioh. 13. a. ſticum verū paſcha diſcipulis tradidit. Nox ergo erat iam quando Iudas accepta bucella ad prodendū exiuit. Sequenti die paſcha compleuit. Vnde quintadecima die legiſla-
†oblationē tor hanc feſtiuitatem conſtituit, & ſolennitatem azymorum prædicauit. c ℭ Septem diebus &c. Si verè paſcha celebrare volumus, ſeptem diebus. i. ſemper ab omni malitia azymi eſſe debemus. & maximè à Iudaico errore. Vnde ait Apoſtolus: Non in fer-
1. Cor. 5. c. mento veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veri-
Ioh. 8. d. tatis. d ℭ Omne opus &c. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Non debemus ſeruire peccato cū paſcha celebramus, in quo à peccato nos liberauit Chriſtus. e ℭ Seruile &c. Non permittit agere ſeruilia, alijs diebus quibus nos prohibuit. vnde ſubdit: ſed offeretis ſacrificium in igne domino. f ℭ Sacrificium &c. Lxx. Holocauſtomata, vbi innuitur, quòd ab omnibus ceſſare iubet ſeruilibus. pręterea non ſolùm primā, ſed & ſeptimam nominauit, vt totam comprehenderet vitam humanam, quia illa initium, hæc finis in quo omnia poſſunt com-
B prehendi. g ℭ Altero die. Potuit dicere ſecunda azymorum: ſed ne ad ſequentē diē noſtram duceret intentionem. ſ. in craſtinū primæ, dixit, altera die, ſignificans reſurrectionem quæ ſucceſſit paſſioni, ſicut dies diei. h ℭ Atq; in. Reſurrectionis. i. eleuationis manipuli. i. quādo reſurrectionem celebramus, dominici ſacrificij obliuiſci non debemus, ex quo oblatus eſt manipulus. i ℭ Due deci. Oportet enim perfectam humanitatem & perfectam diuinitatem in vnum conuenire, in oleo. i. per eam quā circa nos habuit miſericordiam. ſic enim ſacrificium odor ſuauitatis domino inuenitur, ſi q̄ de eo digna ſunt, intelligimus. k ℭ Li-
Gen. 14. d. ba quoq;. Ecce intelligibilis oblatio Melchiſedech quæ in pane & vino perficitur. inde quarta pars hin offertur, vt per quartam partem euangelica doctrina ſignificetur. per libationē verò ſermo dominicus,
Mat. 26. c. quo ait: Hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. l ℭ Panē. Oblatio pręſentiū donorū q̄ eſt Chriſti myſteriū: recōciliauit nos à deo, & cibū pparauit nouū. m ℭ Polētā. Lxx. χίδρα-
†frixū & ſpicam tritam να, id eſt farra noua toſta nō mānducabitis.
Vel manibus

betis temporibus ſuis: [a: Non dicit hoc de feſtiuitatibus Iudæorum, qui figuris ſeruiunt: ſed fidelium.] † Menſe primo quartadecima die menſis ad ueſperum phaſe domini eſt, & quintadecima die menſis huius ſolennitas azymorum domini eſt [Omni tempore.]. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit uobis celeberrimus ſanctúſque. Omne opus ſeruile non facietis in eo, ſed offeretis † ſacrificium in igne domino [a: Omni tempore.] ſeptem diebus [a: Quies æterna.]. Dies autem ſeptimus erit celebrior & ſanctior, nullúmque ſeruile opus facietis in eo. Locutúſque eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſraël, & dices ad eos. Cùm ingreſſi fueritis [a: Euangelicam vitam, vel doctrinam, cuius fructus primi & puriſſimi. b: Non alius c: Proprio ore annuntiando.] terram quam ego dabo uobis, [a: Docendo: conuertendo: ad fidem colligendo. b: Verbum ſuſcipientes, vnde: meſſis quidem multa, operarii autem pauci.] & meſſueritis ſegetem, feretis [a: Corpus Chriſti, qui ſumma & primitiæ meſſis.] manipulos ſpicarum primitias [a: Prædicationis. b: Chriſtum qui ſeipſum immolauit & ſuſcitauit.] meſſis ueſtræ ad ſacerdotem, [a: A mortuis ſuſcitando. b: Corpus proprium. Chriſtus enim reſurrexit: primitiæ dormientium.] qui † eleuabit faſciculum coram domino, ut acceptabile ſit pro [Reſurrectionis, quia prima dies eſt dominicæ paſſionis.] uobis, altero die ſabbathi, & ſanctificabit illum. Atque in eodem die, quo manipulus conſecratur, [a: Myſtice ſcilicet myſticus agnus immoletur.] cædetur agnus immaculatus anniculus in holocauſtum domini, [a: Quia ſine eo ſpiritualiter intelligi non poſſunt.] & libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ ſimilæ conſperſæ oleo in incenſum domini odorem ſuauiſſimum, liba quoque uini quarta pars hin. Panem & † polentam & pultes non comedetis ex ſegete uſq; ad diem qua offeretis ex ea deo ueſtro. Præ- [Nec locus nec tempus mutat Chriſti myſterium.] ceptum eſt ſempiternum in generationibus cunctiſq; habitaculis [a: Dominico. hic eſt enim altera dies ſabbathi in qua reſurrectio.] ueſtris. Numerabitis ergo † ab al-

Nicolaus de Lyra.

lenitate paſchali. ſecundò de oblatione primitiarū, q̄ fiebat infra feſtum paſchę, ibi: Locutuſq; eſt. Circa primū ſciendū, q̄ ſolēnitas paſchalis celebrabaī in memoriā bñficij quo educti ſunt filij Iſraël de AEgypto, q̄ qdē eductio fuit. xv. die mēſis primi & iō tunc fiebat ſolennitas illa. Incipiebat tamen à veſpere præcedentis diei, in quo verſpere immolabatur agnus paſchalis, de cuius immolatiōe dictū fuit plenius
C Exo. xij. & xiij. & hoc eſt quod dicitur hîc. a ℭ Menſe. Dicebatur autem illa immolatio phaſe, id eſt tranſitus: quia angelus in illa nocte percutiēs priogenita AEgyptiorū trāſibat domos Hebręorū, in quarū ſuperliminarib⁹ erat de ſanguine agni immolati, nihil percutiens in eis, ſed magis ſaluans. †Exo. 12. a. Nu. 28. c.
b ℭ Et qntadecima &c. Incipiebat tñ ſicut dictū eſt, à veſpe precedētis diei, in q̄ nō debebat appere fermētū ſeu fermētatū in domib⁹ Hebręorū. c ℭ Septē dieb⁹ a. quia tot dieb⁹ durabat ſolēnitas. Comedebant aūt azyma in memoriam hui⁹, qđ filij Iſraël īminente exitu de AEgypto non poterāt fermētare, AEgyptijs cogētib⁹ eos exire, vt habeī Exo. xij. d ℭ Dies primus erit vo. Erat eñ celebrior quiq; ſequentibus, ideo ſubdiī: e ℭ Omne opus ſeruile. Poterāt tamē pręparari illa, quę erāt ad cibum & potum neceſſaria, quia talia opera nō reputantur ſeruilia. f ℭ Sed offeretis. Iſtud ſacrificiū determinaī infrà, Nume. xxviij. g ℭ Dies autē ſeptimus. nō reſpectu primi, ſed reſpectu intermediorū: in quibus nō ſolū erat licitū pręparare ea quę ad victū ptinent, ſed etiam alia opera facere. Cōſiderandū tamē, q̄ quā cunq; occurrebat dies ſabbathi, ſcilicet prima vel ſeptima die huius ſolennitatis, vel in aliqua intermedia, illa dies erat obſeruāda, ſic q̄ nullū opus fieret, etiā circa pręparationē ciborum. h ℭ Locutuſq; eſt do. Hîc cōſequēter agiī de oblatione primitiarū, quę fiebat ī craſtino paſchę, cū dicit: i ℭ Cū ingreſ. &c. Ex quo patet, q̄ iſtud pręceptū de primitijs nō obligabat donec eſſent in terra pmiſſionis. k ℭ Et meſſueritis ſegetem. Nō eſt intelligē-
D dū, q̄ tunc eſſet meſſis cōmunis ſegetū, q̄a nō poterat eſſe ita citò, ſed tūc hoīs colligebāt ſpicas appropinquātes ad maturitatē, quę magis feſtinant ad hoc in aliqua parte terrę Iſraël. Et dicunt Hebręi, q̄ erat in ſorte Neptalim, & de his offerebanī primitię in paſcha, & hoc eſt quod diciī: Feretis manipulos ſpicarū &c. l ℭ Qui eleua. In He. habetur. Qui eleua. עֹמֶר homer ſiue gomor & ſiſr cōſequēter ī iſto, ca. vbi ha- †leuabit bet Manipul⁹, ī Hebręo babeī gomor: q̄a licet apportarenī ſpicę p primitijs, tñ ante q̄ de ipſis fieret ſacrificiū, torrebanī igni, vt habeī ſuprà. j. ca. & p cōfricationē excutiebanī grana, de qb⁹ īplebaī gomor, quę eſt decima ps ephi, vt dictū fuit Exo. xvj. & inde fiebat ſacrificiū. m ℭ Altero die ſab. In He. habeī: In craſtino ſabbathi. & accipiī hîc ſabbathū nō p die ſeptīa ſeptimanę, ſed p pria die paſchę q̄ erat. xv. die mēſis primi, quę etiā vocaī hîc ſabbathū, eò q̄ requies erat ab omni opere ſeruili, & oblatio dictarū primitiarū fiebat. xvj. die eiuſdē mēſis. n ℭ Et libamēta. ſ. illa quę ſimī cū agno offerebanī ī holocauſtū, & q̄ ſint illa oſtēdiī cū diciī: Duę decimę ſi. &c. o ℭ Quarta pars hin. ſcđm Papiā du-
Hin plex eſt hin: Vnū mai⁹, q̄ cōtinet quaſi duas quartas Pariſiēſiū, & dimidiā. Aliud minus, q̄ continet duas quartas. Credo tñ q̄ meli⁹ ſit dicēdū, q̄ quātitas hui⁹ mēſurę & aliarū quę ponunī in ſcriptura, nobis eſt īcerta, q̄a mēſurę liq̄dorū & aridorū mul- †iſtā ipſam tū varianī ſcđm varietatē tēporū & locorū. p ℭ Panē & po. &c. Intētio legis huius eſt, q̄ nullus cibus factus ex ſegete noua comederet ab eis, donec oblatio pręḋicta primitiarū facta eſſet. q ℭ Numerabitis. Hîc conſequenter agitur de feſto pentecoſtes, quod celebrabatur in me- † in craſtinū vel die ſequēti ſabbathum
O v moriā bñficij

Mat.11.d. Vel manibus contrita & emundata.ſic em̄
-ſabbathi χίδρα chidra alij interpretãtur, quia Chriſti
p̄cepta actionem & correctionem quęrũt.
a ¶Quinquaginta dies. Hęc dies do
minica eſt, in qua pentecoſtes feſtiuitatẽ ce
lebramus, quã Iudęi nec ſecũdum literam
nec ſecundum ſpiritum celebrant, qui nec
dies ſcd'm legẽ numerãt. b ¶Offeretis
nouum ſa. nouũ, nõ vetus, non ſeculare.
Aduenĩes ſiquidẽ ſpiritus totã vitã hũa
nã renouauit, quia Chriſti inſtitutionẽ cõ
Ioh.16.c. firmauit: & vitę cõfirmationem in illis per
fecit. vnde: De meo accipiet: & an. v. Ideo
nõ in alia die aduẽit, ſed i qua reſurrectio
fuit, & oblatus manipulus intelligibilis, vt
oſtẽdat quia noua cõuerſatio reſurrectiõe
Chriſti & aduẽtu ſpiritusſancti pfecta eſt.
c ¶Habitaculis ve. &c. Quia eſt ha
bitaculũ pręcipuũ, de quo dicit: Beati qui
Pſal.83.a. habitãt in domo tua dñe. Et alibi: Vnam
Pſal.26.b. petij a dño, hanc reqrã, vt inhabitem &c.
d ¶Panes primi. Prim⁹ em̄ dñs euãge
lium cũ lege pfecit & docuit. Audiſtis qa
Mat.5.c. dictũ eſt antiqs, Nõ occides. Ego aũt dico
vobis: Oĩs qui iraſcit fratri ſuo, reus erit
iudicio. hinc enim legẽ cõiunxit euãgelio.
Actu.1.a. Hinc Lucas ait: Quę cœpit Ieſus facere &
docere &c. e ¶De duab⁹ deci. &c.
De doctrina. ſ. quę pfectam diuinitatẽ &
perfectam humanitatem docet, nec aliter
pñt coqui niſi p talẽ doctrinã. f ¶Se
ptẽ agnos. Pro ſeptẽ donis ſpiritusſan
cti, quę vocat agnos, qa ſpũſanct⁹ vnũ eſt
cũ Chriſto, de q̃ ſcriptũ eſt: Ecce agn⁹ dei,
Ioh.1.d. ecce q tollit peccata mũdi. iõ nemo põt di
cere dñs Ieſus, niſi i ſpũſancto. g ¶Et
1.Cor.12.a. arietes duos. Quib⁹ inimic⁹ vẽtilat. Hęc
ſunt ſuperiora mandata, & virtutes, quas
F alię ſequuntur vt oues, verbi gratia: Vade
Mat.19.c. & vende omnia quę habes, & da pauperi
bus. h ¶Cum libamentis &c. Quę
ſunt ſcientia & correctio. vnde: Deo autẽ
2.Cor.2.d. gratias, qui odorem ſcientię ſuę manifeſtat
per nos, quia Chriſti bonus odor ſumus
&c. i ¶Duoſq; agnos &c. Man
Heb.12.d. data pacis & ſanctimonię. vnde: Pacem ſe
quimini cum omnibus & ſanctimoniam
&c. Hęc quia apoſtolico ſermone dicta
ſunt, pręcipit offerri cum panibus primi
tiarum, qui doctrinam Chriſti ſignificant.
Vnde in ſequẽtib⁹: Cũq; eleuauerit eos ſa
cerdos cũ panibus primitiarũ. k ¶Ce
dent in vſum &c. In vſum eius ſacerdo
tis. i. Chriſti, qui eſt ſacerdos noſter & dñs
noſter. ipſi⁹ ſunt panes primitiarũ, & agni
mãdatorũ: ipe i Paulo loq̃bat, ipſe oĩa quę
dicta ſunt obtulit, prim⁹ pacẽ diſcipulis
Ioh.10.e. annũtiauit, & ſanctimoniã cuſtodiuit, ſicut
Dañ.9.f. ſanctuſſanctorũ. l ¶Celeberrimũ. In
quo gentiũ vocatio nõ mõ p̄dicta eſt, ſed
ipleta, qñ Parthi & Medi & Elamitę, & ce
Act.2.a. terę gẽtes audierũt apoſtolos loquẽtes va
rijs linguis magnalia dei. m ¶Poſtq;
&c. Eadẽ ſuperius dixiſſe videtur, ſed ibi:
ſupra.19.b. Non cõplebitis meſſionẽ veſtrã. hîc autẽ
ait: Non ſecabitis eam vſq; ad ſolũ, & dif
ferentiam innũit ipſa mutatio verborum.
n ¶Segetem terrę &c. Cõuerſatiõis,
cui⁹ meſſio poſt reſurrectionẽ Chriſti &
aduẽtũ ſpũſancti, nõ tñ oẽm ſciam quã
in futuro ſum⁹ habituri, tradit verbũ prę
dicatiõis. Sũt em̄ quę nunc poſſunt nobis
reuelari. Vnde in prædictis feſtiuitatibus
hãc legẽ interpoſuit. o ¶Pauperibus
& peregrinis. Lxx. Paupi &, προσηλύτῳ
Matt.8.c. pſelyto. i. Chriſto, q nõ habuit vbi caput
Ioh.1.a. reclinaret, & in propria venit, & ſui eum
non receperunt. Hic ſolus intelligit qui
remanent.

tero die ſabbathi, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptẽm hebdomadas plenas uſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt quinquaginta dies, & ſic offeretis ſacrificium nõuum domino, ex omnibus habitaculis ueſtris panes primitiarum duos, de duabus decimis ſimilæ fermẽtatæ, quos coquetis in primitias domini. Offeretiſq; cum panibus ſeptem agnos immaculatos anniculos, & uitulum de ãrmẽto unũ, & arietes duos, & erunt in holocauſtum cum libamentis ſuis in odorem ſuauiſſimum domino. Faciẽtis & hircum pro peccato, duoſq; agnos anniculos hoſtias pacificorum. Cumq; eleuauerit eos ſacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in uſum eius. Et uocabitis hunc diem celeberrimum atq; ſanctiſſimum. Omne opus ſeruile non facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit in cunctis habitaculis & generationibus ueſtris. Poſtquam autẽ meſſueritis ſegetem terræ ueſtræ, non ſecabitis †eam uſque ad ſolum, nec remanentes ſpicas colligetis, ſed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Ego dominus deus ueſter. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſraël: Mẽſe ſeptimo prima diẽ menſis, erit uobis ſabbathum memoriale clangentibus tubis, & uocabitur ſanctum. Omne opus ſeruile non facietis in eo, & offeretis † holocauſtum domino. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens:

a ¶Quibus finitis ſanctiſpiritus aduentũ meruimus.

a ¶Tanquam vetera excludit ſacrificia legis, euangelium introducit.

¶Eccleſijs.

a ¶Legem & euangelium, quę cibum continent animarum.

¶Chriſtum. a ¶Patriarcharum, de his enim ſecundum carnem natus eſt.

a ¶Quia ſpiritusſancti feſtiuitas eſt qui conſummat omnia, & perfecta vult eſſe ſacrificia omnia.

b ¶Pœnitentiæ ſermonem inducit.

¶Pro refectione animarum.

¶Hic nota excellentiam eius.

¶Alias ſanctum.

a ¶Quod ſeruiat peccato.

a ¶In quo ſpiritus. ſ. aduenit, quia vbi ſpiritus ibi libertas. ij. Cor. 3. d.

a ¶Quia hæc pietate plena ſunt, etiam ad literam cuſtodienda ſunt.

a ¶Ea ſignificat, quæ nobis ad plenam & perfectam ſcientiam deſunt.

a ¶Id' eſt quæ noſtram fugiunt ſcientiam, quaſi decidẽtia de manu meſſoris, colligere non ſi tentemus.

b ¶Chriſto qui pauper & peregrinus pro nobis factus eſt.

a ¶Id eſt conſummationis principio

¶Quia in eo vocati & adoptati ſanctificantur.

remanẽt. vnde: O altitudo ſapiẽtię & ſcien G
tię dei, q̃ in comprehenſibilia ſunt iudicia Rom.11.d.
eius, & inueſtigabiles vię eius. p ¶Men
ſe ſeptimo prima die menſis. Septena
rius conſummationen vel ſpecialem vel
generalem ſignificat. Hinc deus die ſepti Gen.2.a.
mo requeuit: & ſua requie noſtrã ſignifica
uit. vnde: Qui ingreſſus eſt in illã requiẽ, Heb.4.b.
requeuit ab operib⁹ ſuis, ſicut de⁹ à ſuis. Ini
tium vero cõſummationis tẽporũ, aduen
tus dñi eſt. vnde: Filioli nouiſſima hora 1.Ioh.2.c.
eſt. Hoc tempus appellat primam ſeptimi
menſis, ſicut principium conſummatiõis
nobis etiam requies eſt, quos ab operibus
malis ceſſare fecit, & à iugo graui libera Mat.11.d.
uit. vnde: Venite ad me omnes qui labo
ratis & onerati eſtis &c. & diſcite à me, qa
mitis ſuum & humilis corde, & inuenietis
requiem animabus veſtris. q ¶Clãgen
tibus tubis & vocabitur ſanctum.
Quia prędicat ſaluatoris reſurrectionem,
quę memoriale eſt generalis reſurrectiõis,
quę ſcd'm apoſtolũ erit i voce archãgeli, &
i tuba dei &c. r ¶Omne opus ſeruile 1.Teſ.4.d.
nõ facietis in eo. Quaſi non eſt opus ſer
uilia agẽdi quę añ feciſtis, ſed ſicut exhibu Rom.6.d.

Nico. de Lyra.

iſtis mẽbra ... moriam beneficij legis datę, quę data
fuit qnquageſima die ab egreſſu de AEgy
pto, die egreſſus excluſo, vt oſtenſum fuit
Exo. xix. & ideo celebrabatur quinquage
ſima die à prima die feſti paſchalis exclu
ſiuè. & hoc qd' eſt dicit. Nũerabitis ergo
ab altero die ſabbathi. i. à craſtino paſchę
incluſiuè. a ¶Septẽ Heb. ple. i. quin
quaginta dies, qa ſeptẽ hebdomadę plenę
faciunt .xlix. dies, & dies ſequens eſt dies
quinquageſimus, ideo dicitur vſq; ad alte
ram diem expletionis. b ¶Et ſic of.
ſa. no. i. de nouis frugibus, non in grano H
ſicut in paſchate, ſed in panibus, ideo ſubdi
tur: c ¶Panes primi. In quolibet em̄
pane erat vna decima, ſecundũ alios in quo
libet pane erãt duę decimę: Et accipit hîc
decia p decima pte ephi, de cui⁹ quãtitate
dictũ fuit Exo. xvj. i fine. Ex dictis hîc & Quoties
alibi patet, quòd ter in anno ſoluebantur primitię ſol
primitię primò in paſchate de nouis gra uebantur
nis, ſecundò in pentecoſte de nouis pani
bus, tertiò in ſeptembri de nouis fructi † angulum
bus, de quib⁹ reddendę erãt primitię: quia agri veſtri
ſcd'm Ra. Sa. nõ dabant primitię de terrę Lxx. nõ per
naſcẽtib⁹, niſi de. vij. ſpẽb⁹. ſ. frumẽto, hor ficietis reli
deo, vinea, oliua, malogranato, ficu, & pal quum meſ
ma, vt dictũ eſt ſup Deu. xxvj. d ¶Cũ ſis agri ve
liba. ſu. quę determinant Nu. xxviij. Cęte ſtri
ra patẽt ex ſupradictis vſq; ibi: e ¶Poſtq;
autẽ meſ. &c. In Heb. habet: Qñ metes
ſegetes terrę tuę, nõ finies vel cõplebis an Feſtum tu
gulũ terrę tuę. Iſtud eſt expoſitũ ſuprà. xix. barum.
ſed hîc repetit, ad maiorẽ impreſſionem.
f ¶Locutuſq; eſt do. hîc conſequẽter
agit de feſto tubarũ qd' fiebat i mẽoriã libe
ratiõis Iſaac ab ĩmolatiõe, vt habet Gen.
xxij. & iõ illa die clãgebãt i cornib⁹ pecorũ,
qa aries ĩmolat⁹ p ipſo inter fruteta corni
bus hęrebat, vt dicit ibidẽ. Erat etiam talis
clangor prima die menſis ſeptimi, quaſi
quędam pręparatio ad feſta ventura in eo
dem mẽſe. ſ. feſtũ expiationis, & feſtum ta
bernaculorũ, & patet litera ex dictis vſq;
ibi: g ¶Et offeretis holocau. dño.
non determinat hîc qualis debeat eſſe iſta
oblatio: ſed determinat Nu. 29. h ¶Lo † oblatio
cutuſq; &c. Hîc cõſequẽter determinat nem;
de feſto expiatiõis, q̃ celebrabat in memo
riã illius beneficij q̃ domin⁹ indulſit pec
catũ de fabri

A ☞ iſtis membra veſtra iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem: hoc eſt enim verum holocauſtum. a ℭ Decimo die menſis huius ſeptimi &c. Propitiationẽ & à peccatis liberationem acquiri in humilitate & afflictione animæ ex his intelligimus. Hãc debemus agere à veſpere, id eſt à pœnitentia incipere quam fecit Chriſtus initium prædicationis ſuæ. pœnitentię ſuperędificãda eſt vita bona, & virtutib⁹ conſummata. Vnde adiecit, & offeretis holocauſtũ domino. b ℭ Dies propitiationis. Duo ſignificat, quia in hoc tempore propitiationem ſuſcipiemus; & ideo in illo ab omni malo abſtinere debemus. c ℭ Nihil ergo. Semper à malis & ſuperfluis ſignificat eſſe ceſſandum. Vnde & dominus nec cauſam dicere concedit, nec cogitare quid comedatur, aut quid bibatur, aut induatur: verum enim & ſabbathum ſabbathorum annuntiauit. d ℭ Affligetis. Recapitulatio eſt humilitatis quæ eſt fundamentum & baſis virtutum. Vnde dominus ait: Quicunq; ſe humiliauerit ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cælorũ. e ℭ A quintodecimo die. Hoc numero inchoatur feſtiuitas, qui ex ſeptem & octo compoſitus eſt, quorum vnus præſens ſeculum, alter numerus ſignificat futurum. ideo feſtiuitatẽ ſeptem diebus conſummari præcipiens, alterũ diẽ celeberrimum atq; ſanctiſſimum commemorauit, nec cum ſeptem annumerauit, ſed ſeparatim poſuit: futurum nanq; ſeculum præſens ſequitur tanq; aliud. Septẽ ergo diebus feſtiuitatem tabernaculorũ induxit. Quicunq; enim præſente mũdo vtitur vt tabernaculo in eo poteſt feſtiuitatem habere & lętari ſpe futuri ſeculi. Si enim terrena domus diſſoluitur, ædificatio non manufacta in cælis habetur. f ℭ Dies quoq;. Nota eadẽ de primo & de octauo dici, quia ſcilicet reſurrectionis dies ſecunda eſt, & initiũ futuri ſeculi. Primus in Chriſto eſt conuerſationis principiũ: & futurorũ exordium. Octauus verò præſenti ſuccedit ſeculo, quod ſignificat in ſeptimo. Præterea ſancti habẽt requiem & vitam futuram in hac vita. Vnde apoſtolis dictum eſt: Regnũ dei intra vos eſt &c. g ℭ Cœtus. Lxx. egreſſus. quia hinc exit⁹, ibi habitatio. vnde: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. h ℭ Hæ ſunt feriæ domini &c. Legiſlatori conſonat Paulus dicens: Semper gaudete: ſine intermiſſione orate in omnibus gratias agite. Moyſes quoq; feſtiuitates celeberrimas atq; ſanctiſſimas exponens, quotidiana libamina & ſacrificia permiſcuit. Ideo feſtiuitates illas nominibus non expreſſit, ſed ſtatim ſubdidit: Offeretisq; in eis oblationes domino &c. Voluit enim nos ſemper gaudere, & feſtiuitatem agere & orare. hæc eſt enim quotidiana libatio & holocauſtum, quæ tũc offeremus cum corpora noſtra hoſtiam viuentem deo exhibemus: & cum apoſtolo dicimus: Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. ideo ſubiungit exceptis ſabbathis domini &c. Quia cum à malo declinauerimus, etiam ſuper iuſtitias, quas ſecundum tempus deo promittimus, aliquando & ieiunium, aliquando oblationem poſſeſſionum, vel in periculis; vel voluntariè promittimus. i ℭ A quintodecimo

Margin: Rom.6.d. — Mat.4.c. — † expiationis eſt ad expiãdũ corã dñõ deo veſtro — Mat.18.a. — † De ferijs c.2. — ⁕ ſeptiuum — B — 2.Cor.5.a. — † cœtus vel ſolẽnitas id eſt collecti eritis ad celebrãdũ ſolẽnitatem. — Phil.1.d. — 1.Theſ.5.d ⁕ Feſtiuitates quare. — 2.Tim.4.b.

a Decimo die menſis huius ſeptimi,
a ¶ A peccatis. b ¶ Omnium.
dies expiationum erit celeberrimus,
a ¶ Sanctorum. b ¶ Pœnitendo. c ¶ Vt ſanctis.
& uocabitur ſanctus, affligetisq; animas ueſtras in eo, & offeretis holocauſtum domino. Omne opus ſeruile
a ¶ Bona perfecta ſuperædificando.
b ¶ Vitam conſummatam.
a ¶ A malis ceſſabitis.
b non facietis in tempore huius diei, quia dies †propitiationis eſt, ut propitietur uobis dñs deus ueſter. Omnis
a ¶ Quia non ſequitur humilitatem Chriſti, qui ſeipſum humiliauit vſq; ad mortem.
anima q̃ afflicta nõ fuerit die hoc ꝑibit
¶ Terreni.
de populis ſuis. & q̃ operis quippiã fe
¶ Sanctorum.
c cerit, delebo eã de populo ſuo. Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit uobis in cũctis generationibus & habitationibus ueſtris.
a ¶ Lxx. Sabbathum ſabbathorum, vt ſcilicet intelligamus illud quod excedit infirmitatem Iudæorum.
d † Sãbbathũ requietionis eſt, & affligetis animas ueſtras. Die nono mẽſis ſeptimi, à ueſpera uſq; ad ueſperã celebrabitis ſabbatha ueſtra. Et locut⁹ eſt domin⁹ ad Moyſen dicẽs: Loquere filijs Iſraël: A quintodecimo die mẽſis
a ¶ Vt in hac vita a malis feriemus, in qua ſicut in tabernaculis eſſe debemus.
huius ſeptimi, erũt ferię tabernaculorum ſeptẽ diebus dño. Dies prim⁹ uocabitur celeberrim⁹ atq; ſanctiſſim⁹.
a ¶ Qui nouit præſentibus vt tabernaculo vti, prima dies id eſt initium a ſanctificatione vocationis incipit ei.
a ¶ Quia nulli in ſeſto ſeruiũt q̃ q̃ in eo ſunt trãſitoria intelligũt.
Omne op⁹ ſeruile nõ facietis in eo, &
a ¶ Omni tempore. b ¶ Perfectam conuerſationem.
ſeptẽm dieb⁹ offeretis holocauſta domino. Dies quoq; octau⁹ erit celeber
a ¶ A quo eſt. b ¶ Futura vita. c ¶ Prędicta agentibus.
f
a ¶ Quia ſancti vocabuntur in præparata habitacula.
b ¶ Quod ſcilicet hic præparaſtis id eſt voſipſos.
rim⁹ atq; ſanctiſſim⁹, & offeretis holo
¶ Congregatis vndique operibus.
g cauſtũ dño: Eſt em̃ †cœt⁹ atq; collectę.
¶ Omnes enim eritis ſicut angeli dei.
h Om̃e op⁹ ſeruile nõ facietis in eo. Hę ſunt ferię dñi: quas uocabitis⁕celeberrimas atq; ſanctiſſimas, offeretisq; in
a ¶ Mortificata membra. b ¶ Orationes continuas.
eis oblatiões dño: holocauſta & libamẽta iuxta ritũ uniuſcuiuſq; diei, exceptis ſabbãthis dñi, doniſq; ueſtris, &
a ¶ Quibus declinamus a malo.
a ¶ Quod ſolet fieri in periculo. b ¶ Sola voluntate.
quę offeretis ex uõto, uel q̃ ſpontẽ tribuetis dño. A q̃ntodecimo ergo die
i
a ¶ Plenitudinis temporum.
mẽſis ſẽptimi, quãdo cõgregaueritis
a ¶ A malis vacantes.
oẽs fructus terræ ueſtræ, cẽlebrabitis
a Quandiu viuitis. b ¶ Qui reſurrectionem ſignificat.
ferias dñi ſẽptẽ dieb⁹. Die priõ & die
b ¶ Non in ſeptimo.
k octauõ erit ſabbathũ id eſt requies. Su
l metiſq; uobis die primo fruct⁹ arboris pulcherrimæ, ſpatulaſq; palmarũ
¶ Iuuenes ramos.
m
a ¶ Scilicet cõtinẽtiæ & caſti cõiugij. Salix enim fructus nõ facit.
n & ramõs ligni dẽſarum frondium; &

quintodecimo &c. Quintuſdecimus C ex ſeptem & octo compoſitus, euangelicam prædicationẽ ſignificat, quæ conſiſtit ex præſenti vita & futura; hanc componit, illam præparat. k ℭ Die primo & die octauo. Qui eſt octauus, eſt & primus futuri ſeculi. Præterea primus dies quo prædicatio diſpenſatur, & à peccatis ceſſatur: in fine requiẽ æternam largitur. Deinde cũm feſtiuitatem ſeptem diebus prædicaſſet, primũ diem requiem appellauit, ſequẽtes tacet, vt virtutibus operam dandam ſignificet. transfert ad octauam diem requiem, quia fidelibus legem facientibus requies in futuro ſeruatur. l ℭ Die prima fru. Fructus eſt Chriſtus. vnde: Egredietur virga de radice Ieſſe &c. Esa.11.a. Qui aptat virtutes; ſuo tempore erit tanq; lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. m ℭ Spatulaſq; palmarum &c. Iuueneſcentia iuſtitiæ germina, quia iuſtus vt palma florebit. quia verò de palma nihil reſpuitur, nec de his qui iuſtè viuũt, addit; & ramos ligni denſarum frondiũ. n ℭ Et ramos ligni. Omnes ſcilicet virtutum fructus: ſed maximè miſericordiã quã oportet eſſe continuã & ꝑmanentẽ. Eccl.9.b. Vnde: Oleum de capite tuo nõ deficiet.

☞ De torrente

Nicolaus de Lyra.

⁕ catum de fabricatione vituli, & ideo celebrabatur decima die menſis ſeptimi, quia tunc deſcendit Moyſes de monte portans ſecundas tabulas in ſignum propitiationis diuinæ. ſequitur. a ℭ Affligetiſq; animas veſtras in eo. D Tunc enim debebant affligi Iudæi vigilijs & ieiunijs. b ℭ Et offeretis holocauſtũ domino. eo modo qui determinatur. Nume.xxix. c ℭ Die nouo menſis ſeptimi. quia ſicut dictum eſt frequenter, dies ſolennis Iudæorum incipiebant à veſpere præcedentis diei. d ℭ Et locutus eſt dominus. Feſtũ tabernaculorũ. Hîc conſequenter agitur de feſto tabernaculorum, quod celebratur in memoriã illius beneficij quos dominus filios Iſraël. xl. annis ſuſtentauit in loco deſerto in tabernaculis habitando. Luc.17.c. & incipiebat iſta feſtiuitas à. xv. die menſis ſeptimi, & durabat ꝑ. vij. dies. prima tamen die quæ erat celebrior ceſſabatur ab omni opere ſeruili, & ſimiliter die octaua in qua celebrabatur aliud feſtum quo dicebatur feſtum cœtus vel collectę, quia eadẽ die colligebatur pecunia pro ſacrificijs per annum fiendis, & alijs neceſſitatibus tabernaculi vel templi, quæ debebant fieri de communibus ſumptibus. & patet litera ex dictis paucis exceptis quæ exponentur. e ℭ Et ſeptem diebus Quæ autem ſint iſta, determinatur, Nume. xxix. Et ſimiliter de ſacrificijs fiendis in feſto cœtus vel collectæ determinatur ibidem. f ℭ Sumetiſq; vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ. quæ autem ſit arbor iſta non dicitur: dicunt tamen aliqui, quòd ſunt poma citrina, quia ſunt valde pulchra. iſta tamen fiebant ad denotãdum quòd dominus in terra deſerta ſuſtẽtauit eos diu abſq; defectu notabili: vt habetur Deu. ij. b. vbi dicit: Nouit dñs iter tuum habitãs tecũ. xl. an. & nihil tibi defuit. & ad deſignandum, q; de illo deſerto trãſierunt ad terrã fructiferã & delectabilem.

Margin: ⁕ conuocationes, vel ſolẽnitates — Poma citrina.

a ℭDe torrente &c. De præſenti.ſ.vita, quæ fluit tanq̃ torrens,
E tentationibus & tribulationibus ebulliens. vnde. De torrente in via
Pſal. 109.a. bibet, propterea exaltabit caput, in cruce.ſ.pendens.

ℭIn ca.xxiij. vbi dicitur in poſtilla. Et ſimiliter die octauo.

ADDITIO.

Ex hoc q̃ iſta dies octaua dicebať feſtũ cœtus vel collectę, nõ habeť q̃ eadẽ die colligebať pecunia ꝓ ſacrificijs & hmõi: tũ quia ſimiliter dies ſeptima feſti paſchę dicitur feſtum collectæ, vt habeť infrà. Deu.xvj. & tamẽ in illa die nullus dicit q̃ colligebãtur pecunię: tum quia manifeſtũ eſt apud doctores Hebręorum cõiter, q̃ illa collectio pro neceſſitatibus communibus ſacrificiorum hmõi fiebat per totã terrã ꝓmiſſionis in prima die mẽſis.xij. quę pręcedit per mẽſem principiũ anni ſequẽtis, vt habeť ꝑ ſcripturas ſuas autenticas, de quo & ſimilibus

team quę nõ pertinẽt ad errores ſuos credendę

Feſtũ cœt⁹ ſunt. Vnde feſtũ cœtus diciť ex hoc quòd erat dies celebris, in quo populus debebat adunari ſeu colligi ad vacãdũ diuinis: & ꝑ cõſequens ceſſare ab operibus ſeruilibus. Vnde ſemꝑ ſubiũgitur immediatè huic dictioni cœt⁹ ſeu collectę, in hac materia ceſſatio ab operibus, vnde hîc diciť: Eſt enim cœtus atq; collectę, oẽ opus ſeruile nõ facietis in eo. Et ſimiliter Deute. diciť.xvj. de ſeptima die paſchę. Sed circa hoc eſt attẽdẽdũ, q̃ hoc feſtũ q̃ fiebat poſt ſeptimũ diem tabernaculorũ nullã habet rationẽ literalẽ, quę ꝑtineat ad memoriã pręteritorũ. Nã feſtũ tabernaculorũ cui hoc feſtũ cõtinuabať, q̃ celebrabať ꝑ ſeptẽ dies cõtinuos, erat memoriale eorũ quę fuerũt facta ĩ deſerto. Vñ ĩ lr̃a diciť. Habita ĩ vmb. ſeptẽ dieb⁹, & ĩfrà, vt diſcãt poſteri veſtri, q̃ ĩ tabernaculis

F habitare fecerim filios Iſrl̃. De die aũt octaua licet celeberrima, nõ ſit mẽtio in memoriã cui⁹ preteriti ſit: vñ tota rõ hui⁹ feſti eſt figuratiua de futuro. Nec eſt dicendũ q̃ ꝑ iſtud feſtũ figurabať adunatio ppl̃i, & pax ꝑſtita in terra ꝓmiſſiõis: qa ſi ſic, debuiſſet ceſſare poſt ingreſſũ terrę ꝓmiſſiõis: ſicut figura ceſſat adueniẽte figurato. Vnde dicẽdũ videť, q̃ hoc feſtũ figurabat cõgregationẽ fideliũ in eccl̃ia Chriſti in pñti, vel in regno cęlorũ in futuro. Cui⁹ ſignũ eſt, q̃ in tota lege Moſaica ſeptenariũ celebrať, ſicut patet de ſabbatho inter dies hebdomadę. & de ſeptẽ dieb⁹ paſchę: & ſeptẽ diebus tabernaculorũ: & de celebratiõe pentecoſtes poſt enũerationẽ ſeptẽ hebdomadarũ, & de mẽſe ſeptĩo: ĩ quo plurima & ꝓcipua feſta celebrabanť, vt in hoc ca. Silr̃ & de ſabbatho terrę poſt ſex annos vt.ĩ. Leuiti.xxv.c. & hmõi. Sed dies octaua in veteri lege nõ fuit celebris, niſi tm̃ in hoc loco, in quo manifeſtè denotať q̃ expletis oĩb⁹ feſtis veteris teſtamẽti, quę oĩa in hoc ca. recitanť, ĩmediatè ſuccederẽt feſta Chriſti, quę in octaua die.ſ. reſurrectionis incipiũt ſeu exordiũ accipiũt; ꝓut iſta largi⁹ ĩ gl. tractanť, q̃ nõ ſunt ĩtelligẽda ad ſenſus myſticos ꝑtinere, ſed ad literalẽ ratione prędicta.

REPLICA

correctorij cõtra Burg. In ca.xxiij. vbi poſtil. ad literã exponit, quare dies octaua poſt feſtũ tabernaculorũ dicebať cœtus vel collecta, Burgeñ. cõtradicit, aſſerẽs illi⁹ diei octauę nullũ eſſe ſenſum literalẽ niſi figuratiuum de futuro &c. In qua digreſſione ſe inuoluit in multis. Primò quia arguit ꝑ locũ ab autoritate negatiuè dicens, nõ habeť in litera, igiť nõ eſt verũ. Patet aũt hoc eſſe argumẽtũ cõfirmãs errorẽ Huſſitarũ. Scd̃ò quia dicit ſeptimã paſchę diei cœtus & collectę, vt patet Deute.xvj. tñ vt dicit tũc nõ colligebantur pecunię. Sed poſtillator exponit illũ locũ multipliciter. Vno modo vt hîc: tũc em̃ Burgeñ. ibi nõ cõtradicit. Tertiò incõueniẽter ſine allegatione ſacri canonis præponit autoritatẽ Hebręorũ catholicis doctoribus cũ poſtilla, cœtũ & collectã ad literã exponẽtibus, vt patet in ſcholaſtica hiſto. circa librũ numerorũ: ca. de ſcenophegia. Quartò, qa ſine ratiõe & autoritate dicit diei collectę nullã eſſe expoſitionẽ lr̃alẽ ex aliq̃ facto pręterito: qd̓ falſum videť, qa ſcholaſtica hiſt. & poſtil. & alij doctores catholici aſſignãt rationẽ lr̃alẽ nullã abſurditatẽ habentẽ, quę rõ & ſi in litera non exprimať, vt dicit Burgeñ. ex lr̃a tñ trahi põt non abſurdè.

absurdę. Certum enim eſt apud omnes, quòd collectæ fiebant pro G communi vſu ſacrificiorum: ſed quo tempore fiebant ex litera non habetur, niſi hîc & Deuť.xvj. Sunt etiam aliæ feſtiuitates de quibus in litera non datur ratio literalis: quæ tamen extra literam ſine abſurditate per doctores ſæpe aſſignatur, ſicut expoſitio multorum Pſalmorũ ad literã, q̃ a ſanctis etiã doctoribus variè poniť: ſi enim litera de omnibus redderet rationẽ, facilę eſſet literã exponere: cuius tamẽ expoſitionis multipliciter difficultas oſtendiť à beato Hiero. in ꝓlogo bibliæ. Nec aſſignatio Burgen. ex litera habet colorem. Dicit enim feſtũ cœtus vel collectæ dici ex eo, quia populus debebat adunari ſeu colligi ad vacandum diuinis, & per cõſequẽs vacare ab operibus ſeruilibus. Sed litera videtur cõtradicere huic aſſignationi Deutero.xvj.b. vbi diciť, quia collecta dñi dei tui eſt & nõ diciť, quia collecta populi eſt ſed dñi dei tui eſt. Collecta autẽ dñi dei nõ videť poſſe intelligi de collecta populi, ſed de collecta facta à populo ad honorem domini dei, ut ex effectu dicatur collecta domini dei, & vt illa collecta competentius fieret, prohibetur in eo die opus ſeruile, vt cõpetentius populus conueniat ad cultũ dei, vt etiam dicit Burgeñ. vbi collecta fieret, ne per opus ſeruile alicui conuenienter excuſationi locus eſſet. Poſt literalem igitur expoſitionem, figuralem quam Burgeñ. ſumit ex gloſa ordinaria, laudo, quia fidei fauet.

a ℊIn eum credendo, pro eo patiendo.

a ſalices de torrente, & lętâbimini

a ℊNon eſt impijs gaudere dicit dominus.

coram dõmino deo ueſtro, celebrabitiſq; ſolennitatem eius ſe-

a ℊIdeſt præceptum & inſtitutum domini quod ſemper eſt obſeruandum.

ptem diebus per annum. Lẽgitimum ſempiternum erit in generationibus ueſtris. Mẽſe ſeptimo †feſta celebrabitis, & habitabitis

a ℊVt tota præſens vita pro vmbraculo habeatur.

in umbrâculis ſeptem diebus. O-

a ℊVerus Iſraelita qui cum Abrahã reliquit omnia, & in tabernaculis cum Iſaac & Iacob cohæredibus promiſſionis habitat.

mnis qui de genere Iſraël eſt, ma-

a ℊQuaſi non obliuiſcantur beneficij mei: & Ægyptię ſeruitutis & liberationis.

nebit in tabernaculis, ut diſcant

a ℊMora vt imitentur eum qui ait: Mat.8.c. Vulpes foueas habent: & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet.

poſteri ueſtri, q̃ in tabẽrnaculis habitare fecerim filios Iſraël, cũ

a ℊDe terrenitate mundi: de ſeruitute Pharaonis.

educẽrem eos de terra Ægypti: Ego dominus deus ueſter. Locutuſq; eſt Moyſes ſuper ſolennitatibus domini ad filios Iſraël.

Cap. XXIIII.

h ET locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: a Præcipe b filijs Iſraël, ut afferant tibi

a ℊEleemoſynam qua irrigantur cætera bona.

a ℊLaboribus proprijs.

c ℊVt nihil cupiant humanæ laudis.

oleũ de õliuis pũriſſimũ ac lucidũ, c d

ℊVirtutes.

ad concinnãdas lucernas iugiter e f

GLO. ORDI.

Cap. XXIIII.

ET locutus eſt &c. b ℭPræcipe filijs Iſraël. Candelabrũ euangelica vita, in qua virtutes ſplẽdent ſicut lucerna. vnde: Nemo accẽdit lucernam: & ponit eam ſub modio &c. Natth.5.d. His lucernis iunctum eſt oleum, id eſt eleemoſyna, qua cæteræ virtutes irrigãtur, ne extinguantur. H Hoc oleum fatuæ virgines non habuerunt, ideo excluſæ ſunt. Math.25.a. Hoc debet eſſe de oliuis puriſſimum, vt nõ de rapina vel pro laude humana eleemoſynam faciamus. Prouẽ.3.b. Vnde, de primitijs frugum tuarum da pauperibus. Lucernæ ardent extra velum, id eſt ante Chriſtum, qui ait. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Mat.25.d. In tabernaculo, id eſt in cælo, vbi miſericordes abſcondunt theſauros.

☞ Vſq; in

NICO. DE LY.

ET locutus eſt dominus. Deſcriptis ſolennitatibus pertinentibus ad totum populum generaliter, hîc cõſequenter ponuntur pertinẽtes ad ſacerdotes ſpecialiter. Diuiſio. Et primò deſcribitur huiuſmodi cultus, ſecundò poniť incidens caſus, ibi: Ecce autem &c. Prima in duas, quia primò agitur de compoſitione lucernarum, ſecundò de propoſitione panũ, ibi: Accipies quoq; ſimilam. Vtrunq; enim pertinebat ad officium ſacerdotum, & cedebat ad honorem & cultum diuinum. Circa primum dicitur b ℭPræcipe filijs Iſraël &c. quia oleum vnde lucernę debebant impleri, debebat à populo miniſtrari. c ℭPuriſſimum. ſine amurca aut fece aliqua. d ℭAc lucidum, vt eſſet aptum ad dandum lumen e ℭAd concinnãdas lucernas.i. cõponẽdas. Iuge ſacrificium f ℭIugiter. Id eſt continuè. Licet arderẽt ſolũ de nocte, ſcd̓m aliq̃s, ſicut & agn⁹ oblat⁹ ĩ holocauſtũ mane & veſpe dicebať iuge ſacrificiũ. Vl̓ diciť iugiter, qa oẽs ſeptẽ lucernę ardebãt de nocte: de die vͦò tres tm̃, ſcd̓m qd̓ dicit Ioſeph⁹.

Extra velum

Moraliter Moraliter. Et locutus eſt dominus &c. b ℭPræcipe filijs Iſraël vt afferãt tibi oleum &c. ad cõcin. lucer. &c. Moraliter lucernæ iſtæ prælati ſunt & doctores eccleſiæ: quibus dicitur Matthe.v.b. Vos eſtis lux mundi. Et iſtæ lucernæ concinnandę ſunt oleo miſericordiæ corde & opere puriſſimo, id eſt ſegregato àb intentione laudis humanæ, ac lucido: pro fraterna ędificatione, Mat.v.b. Sic luceat lux veſtra coram hominibus vt videant opera veſtra bona; & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.

✱ In tabernaculo fœderis

A a ℭ Vſq; in mane, futuri ſæculi.ſ.tunc enim nõ erit tempus orandi vel eleemoſynam dandi. vnde: Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras tibi dabo. Neſcitis enim quid pariat ſuperuentura dies. (Prouer.3.a) (Prou.27.a)

b ℭ Super candelabrum &c. Chriſtus qui eſt lumẽ verum, & illuminat omnem hominem venien. Et peccatum nõ fecit, nec inuentus eſt dolus &c. (Eſa.53.c.) Super hunc ardet lucerna, id eſt ſpiritusſanctus, qui in igneis linguis ſuper diſcipulos apparuit. (Allegorice) huic puriſſimum oleum.i.mundam vitam debemus offerre, ſcientes quia nõ omnes poſſunt incendere illũ, ſed ſolus Chriſtus & filij eius, qui plenus ſpiritu ait: Spiritus domini ſuper me. (Eſa.61.a.) Qui etiam ait, Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur. (Luc.12.f.) Hunc inſufflãs, quaſi incendens ait: Accipite ſpiritumſanctum &c. (Ioh.20.f.) Hęc autem lucerna non accenditur, niſi per vitam & cõuerſationem mundã, vel accẽſa citò extinguitur. vnde: Spiritum nolite extinguere &c. (1.Theſ.5.d.)

c ℭ Accipies quoq;. (Tropolo.) Beda. Duodecim panes in menſa tabernaculi.xij.ſunt apoſtoli, & omnes eorum doctrinam in eccleſia ſequentes. Qui quoniã vſq; ad conſummationem ſeculi populum dei reficiunt panibus verbi, ideo.xij.panes propoſitionis nunq̃ recedunt de menſa domini. Hi non de qualibet farina, ſed de ſimila iubentur fieri. Qui verò verbum vitę miniſtrant: neceſſe eſt prius virtutum frugibus ſtudere, vt quę admonẽt, faciendo cõſeruent vel commendẽt. (Luc.10.g.) Hi bene altrinſecus ſuper menſam ſtatuuntur, propter cõcordiam charitatis & ſocietatis. nam & dominus binos ad prædicandũ miſit, quia prędicatores ſancti nunq̃, vel in aſſertione veritatis, vel in affectu dilectionis ſunt diuiſi. Thus luciſſimum ſuperponitur in monimẽtum oblationis domini, quia pię ſanctorum actioni domini & doctrinæ oratio pura ſuperadditur, vt per hæc vtraq; ritè ſociata, ſemper memoria ſacrę oblatio-

B nis in conſpectu dei appareat. Panes ſingulis ſabbathis mutantur, qui per ſeptẽ dies operandi in menſa fuerunt poſiti, quia doctores ſanctę eccleſię completo laboris ſui tempore, ęterna in cęlis quiete remunerantur, & alios in opus ſui laboris ſub eadem ſpe retributionis relinquunt. Coquebantur panes ante ſabbathũ, ſecundum Ioſephũ: Duo & duo diuiſi, & ſabbatho mane oblati ſuper menſam ponebant, ſeni ad alterutroſq; conuerſi, duabus patenis aureis ſuperpoſitis thure plenis, quę permanebant vſq; ad aliud ſabbathũ: & tunc alij afferebantur, illi ſacerdotibus dabãtur, & thure incenſo in igne ſacro in quo omnia holocauſta fiebãt, aliud thus ſuperponebatur: quia prius nobis deuotę cõuerſationis accipiẽda requies & vita ęterna ꝓmittit: ſic tamẽ, vt per labores & opera bona vitę tẽporalis & ad eã ꝑperemus.

(Panes offerre) d ℭ Coques ex ea duodecim. Orig. Sermo dñi panis eſt, ſed multiformis. Alius in publico docet plebẽ de operibus miſericordię & beneficẽtię, qui cõmunis videt. Eſt alius ſecretus de fide vel rerũ ſciẽtia diſſerẽs. Hic eſt mũdus & ex ſimila cõfectus, & in cõſpectu dñi ſuper mẽſam mundã ꝓponẽdus, ſolis ſacerdotibus ſeparandus. Tu ergo ſi habes ſciẽtiã ſecretorũ.i. ſic fide dei, ſi de myſterio Chriſti, de vnitate ſpũſſancti diſſerere ſciẽter potes, panes ex ſimila deo offers. Si cõmunibus monitis & moraliter populum inſtruis, cõmunes panes obtuliſti. De duabus decimis panis vnus fit. non dicitur cuius mẽſurę decimę ſint. Quę ergo iſta res? cuius menſura & modus nõ nominat nec cõprehenditur? (Denarius numerus.) Denarius numerus vbiq; perfectus eſt, quia tota numeri ratio & origo ſurgit ex ipſo. In hoc ergo oſtẽdit rectè auctor & origo oĩm deus, ſed ſi in eccleſia de ſolo patre loquimur, vnius decimę panẽ facimus: ſi de ſolo filio (Iohã.14.a.) ſimiliter. Si autẽ dixero, q̃a pater in filio eſt & filius in patre, & quia (Iohã.10.f.) pater & filius vnum ſunt, de duabus decimis ſimilę mũdę vnũ panem offero, qui dat vitã mũdo. (Ioh.6.e.) Vetus quoq; & nouũ teſtamẽtum, & vnũ vtriuſq; deũ, ſuſcipiẽdo & pṙdicando vnũ panem offero. Menſurę quidem ipſius, id eſt ſubſtãtię nomẽ comprehendere vel inuenire nequeo: patrem tamen & filium vnum confitendo, panẽ vnum ex duabus decimis offero; non vt vnus panis ex vna decima fiat & alius

fiat, & alius ex alia, vt ſint duæ decimæ ſeparatę: ſed duę decimæ ſint C vna maſſa & vnus panis; quia non ſeparo patrem a filio: nec filium à patre. Proponuntur panes duabus poſitionibus, ne de patre & filio ſermo ſit permiſtus. Nunc autem vnus eſt panis, quia vna ſubſtãtia duæ poſitiones.i.perſonarum proprietates. Illum enim dicimus patrem qui non ſit filius, & illum filium qui non ſit pater; & ſic duas decimas in vno pane ſeruam⁹, & ante deum duas poſitiones confitemur. Sed magni paſtoris eſt has mẽſuras ſeruare, & de patre & filio ſermonem ſicut oportet coniungere, vel diſiungere, vt panis vnus appareat. Et mẽſurę duę.xij.panes fieri iubentur, iuxta numerũ tribuum Iſraël, in quo totius naturę rationalis forma continetur. Duodecim nanq; putãtur eſſe generales eius ordines, qui figurantur in.xij.tribubus, in quibus regalis erat quidam ordo, qui Iudas nominatur. Alius ſacerdotalis, qui Leui dicitur, in quo ordine templum dei & altare collocatũ eſt. Alius ordo Iſachar, & alij quorũ rationem non eſt huius temporis explanare: quæ tamen tribus panem ſuum habet ante deum. Et licet aliquæ tribus de concubina deſcenderint, & partim liberę & partim ſeruiles ſunt, pro omnibus tamen de duabus decimis, panis ſuper menſam ponitur mũdã.ſ. ſuper mentẽ ſanctã & purã.

Ecce aũt egreſſus

ℭ Ante Chriſtũ qui ait Mat.25.d. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.

extra uelum teſtimonij in taber- [a] ℭ Cælo. naculo fœderis. Ponétque eas [b]

a ℭ Chiſtus verus ſacerdos qui pauperibus compatitur.
b ℭ Continue. vnde: Oleum de capite tuo non deficiet.

[a] Aaron à ueſperẽ uſque in mane [c]

a ℭ Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.
b ℭ Vt hæc lex in æternum duret.

coram dõmino, cultu rituq; perpetuò in generationibus ueſtris:

ℭ Euangelicam conuerſationem.
a ℭ Ab omni errore & hypocriſi, vt lucernæ ante deum luceant, & non ante homines.

[b] Super cãdelabrũ mũdiſſimum [d]

a ℭ Quia prædicatores primi debent virtutum frugibus ſtudere.

ponẽtur ſemper in conſpẽctu do- [c] mini. Accipies quoque ſimilam, [e]

a ℭ Apoſtolos & ſequaces eorum, qui adminiſtrant cibum verbi dei, vel panem verbi.

[d] & coques ex ea duõdecim panes, [f]

ℭ Vt omnes ſint perfecti.

qui ſinguli habebunt duas deci- [g]

a ℭ Propter concordiam charitatis.

mas: Quorum ſenos altrinſecus [h]

a ℭ Eccleſiam. b ℭ Sine macula & ruga.

ſuper mẽnſam puriſſimam corã domino ſtatues, & pones ſuper [i]

ℭ Orationem.

eos thus luciſſimum, ut ſit panis [k]

a ℭ Scilicet vt ſacræ oblationis memoria in conſpectu dei ſit.

in mõnimentum oblationis do-

ℭ Quia alijs in requiem aſſumptis: ſubſtituuntur prædicatores noui.

mini. Per ſingula ſabbatha mutabuntur coram domino ſuſcepti [m] à filijs Iſraël fœdere ſempiterno, erúntque Aaron & filiorum [n] eius, ut comedant eos in lo- [o]

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Extra velum. quod diuidebat ſanctum & ſanctumſanctorum, quia candelabrũ erat extra ſanctumſanctorum in illa parte tabernaculi, quæ dicebatur ſanctum vel ſancta. b ℭ Ponetq; eos Aaron, id eſt componet. c ℭ A veſpere vſq; in mane, quia in mane omnes extinguebantur ſecũdum aliquos, vel aliquę ſecũdum Ioſephum, vt dictum eſt. (Ioſephus) Ad quid autem ponerentur iſtę lucernę, & quid ſignificarent, dictum fuit Exo.xxv.ca. e ℭ Accipies quoq; ſimilã. Hîc cõſequenter agitur de propoſitione panum, quorum materia erat farina triticea puriſſima, & de ſumptu populi miniſtranda. D f ℭ Et coques ex ea duodecim panes. Ad officium enim ſacerdotũ pertinebat iſtos panes formare & coquere per modum expoſitum, Exo.xxv. g ℭ Singuli habebãt duas decimas. Et accipitur hîc decima, pro decima parte ephi. h ℭ Quorũ ſenos altrinſecus ſup. quia de iſtis duodecim panibus fiebant duo ordines, & in quolibet ordine erãt ſex panes vnus ſuper aliũ, & in ſummitate cuiuſlibet ordinis erat vas aureum plenũ thure luciſſimo. k ℭ Vt ſit pa. quia panes cedebãt in vſum ſacerdotũ, & thus cremabat in honorẽ diuinũ. l ℭ Per ſingula ſab. q̃a amotis priorib⁹ ponebant noui. m ℭ Suſcepti a filijs Iſraël. quia materia huiuſmodi panũ ab eis accipiebat: vt ſuprà dictum eſt. n ℭ Eruntq; Aaron & filiorũ &c. In neceſſitate tamen poterant alijs dari ad eſum, ſicut Achimelech dedit ipſi Dauid, vt habetur.j.Regum.xxj. o ℭ Vt comedant eos in loco ſancto: Id eſt intra atriũ tabernaculi, in vna exedra ad hoc parata.

Ecce autem egreſſus

(Moraliter) a ℭ In tabernaculo fœderis.i. in eccleſia, vbi conueniunt fideles in fœdere charitatis. c ℭ A veſpere vſq; in mane.i. toto tempore vitę pręſentis, q̃ eſt veſpertinũ vſq; ad temp⁹ vitę futurę, quod eſt matutinũ per apparẽtiã veræ lucis. d ℭ Super candelabro mundiſſimo.i. Chriſto, qui ſuſtẽtat bonos eccleſię pręlatos & doctores, ſicut ipſe dicit Ioh.xv.a. Sine me nihil poteſtis facere. e ℭ Accipiet quoq; ſimilam, quę eſt farina tritici purgatiſſima, & ſignificat doctrinam euangelicam, quę eſt ſanctiſſima. f ℭ Et coques ex ea duode. panes. quibus ſignificantur duodecim apoſtoli euangelica doctrina informati per Chriſtum, & igne ſpiritusſancti decocti. i ℭ Et pones ſuper eos thus, ſcilicet deuotę orationis. l ℭ Per ſingula ſabbatha mutabuntur. Per ſabbathũ quod requies interpretatur, cęleſtis requies ſignificat, terminatis enim laboribus apoſtolorũ tranſlati fuerũt ad requiẽ cælorum

& ſucceſſerunt eis

☞ a ¶Ecce autẽ &c. Mulier Iſraelitis, id eſt ſapientia ſpiritualis non
E debet coire cum AEgyptio .i. cum ſapientia exteriori. Qui enim naſcitur .i. docetur de tali coitu, filius eſt AEgyptij .i. ſapientię ſecularis:
Myſticè. & quæ in ea didicit, obtinere contendit. talis aliquando in caſtris ec
1.Cor.2.b. cleſiæ cum Iſraelita rixatur, qui totum ſe ſapientiæ dei dedicauit, nõ quęrẽs ſapiẽtiã huius mũdi, neq; principum hui⁹ ſeculi: & blaſphemat fili⁹ Iſraëlitidis nomen, nõ mẽtionẽ Chriſti faciens. Notandum aũt ꝙ nõ determinat, quod vel cuius nomẽ: adhuc enim nomen Chriſti ignotum erat, de
Luc.1.c. quo ait Gabriel: Et vocabitur nomẽ eius Ie
Phil.2.b. ſus. De quo nomine Paulus ait: Dedit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen &c. Cùm verò qui in tali ſapientia confidit blaſphemat nomen Chriſti, dicens eum inęqualem patri, extra eccleſiam pellitur: qui audierint, ponent manũ ſuper caput eius, quia caput viri Chri
1.Cor.11.a. ſtus, caput Chriſti deus, qui in Chriſto blaſphematur. ¶Ecce autem. Orige. Duo litigant: vnus ex integro Iſraëlita, qui litigat & non peccat, alter ex maiori parte, id eſt ex pa
*domini tre AEgyptius, cuius peccatum deſignatur. Iſraëlita rationabiliter litigat. In Exodo quoq; Iſraëlita ſuperat, AEgyptius cadit, qui veritatem defendit & eccleſiaſticam fidem: integer Iſraëlita litigat cũ AEgyptio, qui ex parte Chriſto credit & ſcripturas recipit, ſed nõ integrè & fideliter ſenſum capit, hic ex matre
† exponeretur eis Iſraëlita eſt, ſed ex patre AEgyptius. Qui verò fidei credulitate & nominis ꝓfeſſiõe Chriſtianus eſt & catholicus, ex vtraq; parte Iſraëlita eſt. Qui autem ꝓfeſſione Chriſtianus, intellectu fidei hęreticus & peruerſus, matrẽ habet Iſraëlitã & patrẽ AEgyptiũ. Pręterea cũ quis ſcripturas legit, & ſequitur literam, & intellectum repudiat ſpiritualem, matrẽ habet
F Iſraëlitã .i. literã. & carnalẽ ſenſum, quẽ ſequit̃, habet AEgyptiũ patrẽ: ideo cõtra catholicũ litigat, qui ſcd'm literã & ſpm̃ Iſraëliticus eſt. Qui de patre AEgyptio eſt, nominat nomen
† 23.q.5.c. quid ergo. de pœ.di.3. c. ſunt plures. &.c. q̃rat. & maledicit, ꝙ negat creatorẽ eſſe mundi & patrẽ Chriſti. Nos aũt ꝗ literã & ſpm̃ ſequimur, dicimus, neq; ſcd'm literã maledicendũ, neq; ſcd'm ſpm̃ blaſphemãdũ. Maledici em̃ in deum & in ꝓximũ, regnum dei non poſſidebunt. Vnde & ꝑ Moyſen tam aſperè vindicat deus in maledicum. Ideo autẽ nõ dixit, cuius nomen nominans maledixerit, vel dei vel hominis: ne ſi de deo diceret, de hominibus deciſſe licentiam aliquis eũ putaret. Qui enim maledicũt, etſi non ex corde, non ex voto vel animo iniquo, imũditiã tamẽ labiorũ (ſcd'm
† obruet Eſa,6.c. Eſaię verbum) & inquinamenta oris incurrũt. Iſte aũt licet matre Iſrl'itide, de AEgyptio tamen progenitus exijt, & nominans nomẽ maledixit, puto niſi exijſſet, nec litigaſſet: nec nominãs maledixiſſet. Exijt enim à veritate, exijt à timore dei: à fide, à charitate: ꝑ hæc em̃ quis exit de caſtris eccleſiæ, etiam ſi epiſcopi voce minimè abijciatur. ſicut econtrario aliquis non recto iudicio foras mittitur, ſed ſi antè non exijt .i. non egit vt mereatur exire, nihil læditur. Interdum enim qui foras mittitur intus eſt: & qui foras eſt, intus videtur retineri. b ¶Miſeruntq; eum &c. Moyſes non ex autoritate ſua
Auguſti. ſententiã profert cõtra blaſphemantẽ, ſed dei pręcepto reſeruãs, mittit in carcerẽ: lex enim odit eũ ꝗ blaſphemat, cõtra quẽ frequẽter trinitatẽ pręđicat, ſed nõ manifeſtè ſicut euangeliũ. ideo illũ ad iudiciũ euangelij reſeruauit. Qui nõ credit in filiũ, iã iudicatus eſt, & huiuſmodi. Augu. c ¶Hõ ꝗ &c. Locutio eſt tanq; dicat, hõ ille aut
Iohã.3.c. ille .i. quęcunq; hõ. Nõ ſicut qdã putãt, hõ hõ ita dici tãq; laudabiliter quaſi hõ, ſed hõ hõ .i. qualiſcũq; velut etiã ſi ſis pecori: ſed ꝗ verè ſit hõ, quẽ ſenſum nõ eſſe verũ, ſed locutionis hoc eſſe ſcripturarũ aptè
Maledicere deum. hîc oſtẽdit, cũ in eo dicit ꝗ culpat̃, nõ ꝗ laudatur. ¶Homo &c. Aug. Si maledixerit deũ ſuũ, pctm̃ accipiet. Noĩans aũt nomẽ domini morte moriatur, quaſi aliud ſit maledicere deum ſuũ, aliud nominare nomen dñi, & illud ſit pctm̃, hoc autẽ tantũ nefas, vt etiam morte ſit dignũ. Quãuis hoc in loco ita intelligendũ ſit quòd dictũ eſt nomẽ dñi, vt cum maledicto fiat .i. maledicẽdo nominet. Quid ergo diſtat inter illud pctm̃ & hoc tm̃ crimẽ? An fortè hoc ipſum repetendo monſtrauit non leue eſſe pctm̃, ſed morte puniendum. Sed quia per

Sed quia per diſtinctionem hoc intulit non dicens: nominans enim G ſed nominans autem, ſubobſcurum factum eſt. & ideo hoc rectè intelligitur. notandum eſt locutionis genus. ¶Eſicius. Lxx. Homo homo qui maledixerit deo peccatũ accipiet: Qui autẽ nominat nomẽ domini morte moriatur. tanq; maledicere deo ſit min⁹: & nominare nomẽ dei ☞

a ¶Non vbiq;. ¶Eccleſia, vel corporibus ſanctis, ſecundum illud: Templum dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

co ſanctõ, quia ſanctum ſancto rum eſt de ſacrificijs domini, iure perpetuo. Ecce autẽ egreſſus

a ¶Spiritualis ſapientiæ.

filius mulieris Iſraëlitidis, quẽ pe

a ¶Seculari ſapientia.

pererat de uirõ Ægyptio inter fi

a ¶Catholicos. ¶Per ſecularem ſcientiam impugnans ſpiritualem.

liõs Iſraël, iurgatus eſt in caſtris cũ uiro Iſraelita: Cumq; blaſphe

a ¶Filium dicens minorem patre, & huiuſmodi.

maſſet nõmen: * & maledixiſſet ei, adductus eſt ad Moyſen. Vo

¶Retributio vel pacifica.

cabatur autem mater eius Salumith filia Dabri de tribu Dan.
b Miſeruntq; eum in carcerem,

a ¶Lex ſeruat blaſphemos euangelio iudicandos. ¶In euangelio.

dõnec † noſſent quid iuberet do

¶Conſonando legi.

minus. Qui locutus eſt ad Moyſen dicẽs: Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes qui audierunt manus ſuas ſuper ca

¶Quia contra dominum qui caput eſt Chriſti, blaſphemauit.

put eius, & lapidet eum uniuerſus populus. Et ad filios Iſraël lo

¶Inſcienter.

c queris. † Homo qui maledixerit

¶Pœnam peccati venialis.

deo ſuo, portabit peccatũ ſuum,

a ¶Scienter. ¶Aquila: Vir qui blaſphemauerit deũ ſuum, & accipiet ſibi iniquitatem: & denominans nomen domini, morte moriatur.

& qui blaſphemauerit nomen

¶Spiritus. Dominus enim ſpiritus eſt.

domini, morte moriatur. Lapidibus † opprimet eum omnis

¶In eccleſia nutritus.

multitudo populi; ſiue ille ciuis,

Nicolaus de Lyra.

a ¶Ecce autem egreſ. Hîc ponitur caſus incidẽs de blaſphemo in iurgio, & deſcribitur iſte caſus poſt deſcriptionem dictarum ſolennitatum. quia in ſolennitatibus ſolent hoĩes lautius comedere & bibere, & ꝑ cõſequẽs iurgari de facili, & inter iurgia ꝓrumpere ad blaſphemias. primò igitur deſcribitur huius blaſphemi trãſgreſſio. ſcd'ò Diuiſio punitionis determinatio, ibi: Miſerũt eum. tertiò determinationis executio, ibi: Locutuſq; eſt Moyſes. Circa primum ſciendum, ꝙ dicunt hîc aliqui Hebræi, ꝙ iſte blaſphemus, in eo quòd erat de tribu Dan ex parte matris, voluit figere tabernaculũ ſuũ cũ illis qui erãt de tribu Dan, ſed fuit ꝓhibitus ab illo iuxta quẽ volebat figere tabernaculum: eò quòd occupabat ſpatiũ ſuũ, & ſic rixati ſunt adinuicẽ. & cauſa eorũ deducta eſt ad Moyſen, ꝗ ſentẽtiauit cõtra illũ. ꝗa caſtra nõ ſituabant̃ ſcd'm lineã matrũ, ſed patrũ, vt habet̃ Nume.ij.a. vbi dicitur: Singuli per turmas atq; vexilla & domos cognationũ ſuarum caſtrametabuntur. In Heb. habetur. Et domos patrum ſuorum caſtrametabũtur: propter quã ſententiã conturbatus, poſtq; exierat de loco iudicij blaſphemauit nomẽ domini. & ideo hîc fit mentio exp̃ſſa de matre ſua & de tribu Dan: & ſcd'm hoc exponitur litera, cũ dicitur: Ecce autem egreſſus ſcilicet de loco iudicij vbi fuerat condemnatus. b ¶Quam pepererat de vi. &c. H Iſte vir AEgyptius fuit ille quem interfecit Moyſes, & genuit iſtum blaſphemum de adulterio, prout tactum fuit Exodi. ſcd'o. c ¶Iurgatus eſt ĩ caſtris .i. propter ſituationẽ tẽtorij ſui in caſtris ratiõe p̃dicta. d ¶Cũq; blaſ. Hebræi dicunt: Cumq; explanaſſet nomen domini. Dicũt enim aliqui Tetragrammaton. ꝙ in publico nominauit nomen dñi tetragrãmaton, quod erat illicitũ noĩare, niſi in ſacerdotũ benedictionibus: & illud nomen maledixit. e ¶Vocabatur autem mater. de qua dictum fuit Exodi.ij. f ¶Miſeruntq; &c. Hîc conſequenter ponit̃ pu- Diuiſio nitionis eius determinatio, & ſcd'o ratione huiuſmodi determinationis fit quædã repetitio de lege taliõis: ibi: Qui ꝑcuſ. Circa primũ dicunt aliq Hebręi, ꝙ ideo fuit miſſus in carcerẽ, donec ſup hoc ſciret̃ ſñia dei, eò quòd ignorabat̃ vtrũ icurriſſet pœnã mortis. Alij aũt dicũt, ꝙ bñ ſciebat̃ ipſum incurriſſe pœnã mortis, ꝗa iã p̃ceptũ fuerat à dño Exo.xxj.b. Qui maledixerit patri morte moriat̃, & multò fortius incurrit̃ hæc pœna ꝑ maledictione dei, ꝗ eſt pater oĩm ꝑ creationem. & ideo fuit recluſus, vt ſciret̃ qua morte deberet mori: quia hoc nõ fuit determinatum à dño. & ideo determinat̃ hîc, cũ dicitur. g ¶Educ blaſphemum extra caſtra: tanq; omnibus abominabilẽ & execrabilẽ. h ¶Et ponãt om. ſ. ipſum blaſphemantem. i ¶Manus ſuas ſuper ca. tanq; teſtes, dicendo: Malitia tua te adduxit ad mortem, non nos. k ¶Et lapidet eum vni. ppl's. ad terrorẽ aliorũ. l ¶Et ad filios Iſrl' loqueris: ꝓteſtando ꝙ ſimili morte morie͛t ꝗ blaſphemauerit nomen domini. Qui ꝑcuſſerit

Moraliter * & ſucceſſerunt eis ſancti ep̃i imitantes perfectionẽ apoſtolorum, qui ſimiliter tranſlati ſunt, & ſic erit de imitatoribus apoſtolorum vſq; ad finem mundi: & hæc eſt mutatio dexteræ excelſi. a ¶Ecce autem egreſſus filius mulieris &c. Hîc agitur de cuiuſdam blaſphemi pœna, per quam ſignificatur punitio hæretici qui blaſphemat eccleſiam dei, cùm dicitur: g ¶Educ blaſphemũ extra caſtra. Nam hæreticus excõmunicandus eſt & ſeparandus ab eccleſia, & ſi permanſerit obſtinatus, iuſtitiæ ſeculari debet tradi morte puniendus. ideo ſubditur: k ¶Et lapidet eũ vni. &c.

* Qui ꝑcuſſerit

A nare nomen dei ſit grauius, deus autem & dñs idem eſt. Vnde: Dñs deus tuus deus vnus eſt. Et alibi: Diliges dñm deum tuum ex toto corde tuo. Nomen eius quod eſt, cuius nominatio ita punitur? Quare nomina dei in ſcripturis manifeſtantur, ſi qui nominant ſic puniuntur? Sed blaſphemia quę ſcienter committitur, maxima poena vindicatur. Vnde, Qui peccauerit in ſpiritum non dimittetur ei, i. qui in ſcientia blaſphemauerit, quę eſt donum ſpiritusſan cti. Vnde, Et alij datur ꝑ ſpm̃ ſermo ſciētię &c. Maledicit ergo deū qui neſcienter blaſphemat: & peccatum recipit, i. poenam peccati, quia ſciam quā debebat habere, nō habuit. Nomen verò domini nominat, qui in ſcientia blaſphemat hoc aūt facit qui ei⁹ ſcientiam per ſpiritum acquiſiuit. Nemo enim poteſt dicere dominus Ieſus niſi in ſpūſancto. Ideo iuſtè ſine miſericordia punitur, ſiue à patribus tanq̄ ciuis eruditus, ſiue nouiter didicit tanq̄ pegrin⁹. Nominat autem talis, & blaſphemat, ſicut filius Iſraeli tidis noiauit & blaſphemauit. a ¶ Qui pcuſſerit & occiderit hominem. Lxx. Qui pcuſſerit aiam hominis &c. id eſt qui ad iniquitatem traxerit. Animam verò, animalem hominem intelligit, qui non percipit quę ſunt ſpiritus dei. ¶ Augu. Qui pcuſſerit animā hois & mortuus fuerit &c. Nō ait q pcuſſerit hoiem, & mortuus fuerit: ſed aiam hois, cū potius feriat corp⁹. vñ: Nolite timere eos q corp⁹ occidunt. Aiam ergo vitā corpis appellat, quæ fit ꝑ aiam: & hinc voluit oſtēdere hōicidā q aiam hois pcutiat, i. pcutiēdo vita hoiem priuet. Cur ergo addidit, & mortu⁹ fuerit, ſi iā hoc ipſo oſtē-

B dit homicidiū, ꝙ aiam hois pcuſſerit. i. hō à pcutiēte vita priuatus ſit: an exponere voluit quomō accipiēdū ſit qđ dixit, animam hois pcuſſam, & ſic ait, & mortu⁹ fuerit, tāq̄ diceret, i. mortu⁹ fuerit: hoc eſt em̄, aiam hois eſſe percuſſam. b ¶ Fracturā &c. Lxx. Cōtritionē pro cōtritione, id eſt ſi docēdo, ſuadēdo, ſcādalizādo, & aliquā virtutē ꝓximi cōtriuerit. c ¶ Dentē ꝑ den. Virtutē loquēdi. Dētes em̄ pro verbis accipiunt. vñ: Filij hominū dētes eorū arma & ſagitta. &c. Et pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes ei⁹ lac. can. Clariora em̄ & apertiora ſunt verba euangelij lacte legis. d ¶ Qui pcuſſerit &c. Hęc ſcđm literā Iudęis erāt neceſſaria, q nō poterāt capere, Si qs pcuſſerit te in dexterā maxillā, præbe illi & alterā. Sed cū eſſent maliuoli, mala inferre volebāt, & nō pati. Ideo metu alternæ poenę erāt à ſcelere reuocādi. e ¶ Et adduxerūt &c. Experimēto ipſo legē cōfirmatā oſtēdit, vt & tu blaſphemare timeres, & pctm̄ fugeres, qđ non ſolū princeps, ſed tota multitudo vindicat. Oēs enim cōiter baſphemos debent punire, q oim auctori nō metuerūt detrahere, & oēs ab eo ſepare.

Deute. 6. a. Mar. 12. c. Blaſphemia. Mat. 12. c. 1. Cor. 12. a. Ioſue. 7. † proximorum 1. Cor. 2. d. Matt. 10. e. Anima percutitur. † Vnum Dentes Pſal. 59. a. Gen. 49. g. Matth. 5. f.

Nico. de Lyra.

a ¶ Qui percuſſerit & occiderit hominem &c. Hîc occaſione huius additur repetendo de lege talionis, cùm dicitur: Qui percuſſerit & occiderit hominē, morte moriatur. & intelligitur de occidente ex propoſito non à caſu, vt patet per illud qđ habetur Exo. di. xxj. vbi dicitur quòd interficiens à caſu debebat ſaluari in ciuitate refugij. b ¶ Qui percuſſerit animal reddat vi ca. Id eſt animal eiuſdem ſpeciei & valoris, vel pretiū ſcđm arbitrium iudicum. c ¶ Qui irroga. i. fecerit. d. ¶ Maculam. hîc accipitur macula ꝑ mutilatiōe ſeu lęſiōe, q̄ nō pōt curari ſine notabili deformitate, eo modo quo aīal dicebaꝛ maculatū ſcđm legē. Et qualiter iſtud ſit intelligendū, dictū

C intelligendum, dictum fuit plenius Exo. xxj. vbi plenius actum eſt de lege talionis. e ¶ Qui percuſ. ho. punieꝛ. & ſcđm expoſitores noſtros intelligit de pcuſſiōe, ad quā nō ſequiꝛ mors, nec mutilatio, nec deformitas notabilis: qa talis debet puniri ad arbitriū iudicū. In Heb. habeꝛ: Qui pcuſſerit hoiem moriaꝛ. Et dicit. Ra. Sa. ꝙ loquiꝛ iſta lex nō de quocūq̄ hoīe, ſed de pr̄e, qa pcutiēs patrē graui pcuſſione debet mori, etiā ſi mors nō ſequaꝛ, vt dictum fuit, Exo. xxj. Vel dicēdū, ꝙ loquiꝛ de hoīe gn̄aliter, & de pcuſſiōe ad quā ſequiꝛ mors & repetiꝛ id qđ in principio hui⁹ ptis dictū fuerat ad maiorē expſſionē. f ¶ Æquū iudiciū &c. Accipiꝛ hîc pegrin⁹, Gētilis cōuerſus ad Iudaiſmū, q licet reciperē q̄tū ad ea q ptinēt ad ſalutē, nō tñ q̄tū ad ea q ſunt honoris in regimine ppl'i, ꝑ q dicit aliquis ſimplr̄ ciuis: ad qđ recipiebanꝛ aliq Gētiles cōuerſi poſt tertiā gn̄atiōnē, aliq poſt decimā, & aliq nūq̄, vt habeꝛ, Deuꝛ. xxiij. Si qs aūt Iudęus interfeciſſet Gētilē nō cōuerſum ad Iudaiſmū, non incurriſſet poenā mortis, ſcđm qđ dicit Ra. Sa. put expoſui Exo. xxj. g ¶ Locutuſq̄ eſt. hîc ponitur executio poenę ſecundum ſententiam domini cōtra blaſphemum ſupradictum, & patet litera.

† 23. q. 5. c. reos. † Exo. 21. b.

* a ¶ Qui pcuſ. &c. Ille moraliꝛ occidit hoiem q ptrahit ipſum ad mortalē culpā: & ſic incurrit mortis gehennę poenam. b ¶ Qui pcuſ. aial &c. iferēs em̄ dānū tenetur ad reſtōnē, ſi non habet vñ debet agere poenitentiam ſcđm culpę quantitatem.

Moraliter

¶ Nouiter eccleſiæ adiunctus.

ſiue peregrinus fuerit: † Qui blaſ
a ¶ Animæ quæ eſt peccatum.
phem auerit nomē domini, mor-
a te moriatur. † Qui percuſſerit & a
occiderit hominem, morte mo-
a ¶ Qui animaliter viuit, qui comparatur iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.
riatur. Qui percuſſerit animal, b
a ¶ Quamuis popularem & hebetem errare fecerit, ſeipſum compenſabit.
reddet uicarium, id eſt animam
a ¶ Non ex toto ad impietatem traxerit.
b ¶ Peccati.
pro anima. Qui irrogauerit ma- c d
culam cuilibet † ciuium ſuorum, ſi
a ¶ Secundum culpam ſuſtinebit poenam.
b cut fecit, ſic fiet ei. Fracturā pro
a ¶ Si oculum ſcientiæ cæcauit.
c fractura, òculum pro oculo, den-
a ¶ In futuro iudicio.
tem pro dente reſtituet. Qualem
¶ Cuiuſcunq. ſ. virtutem contriuerit, ipſius virtus conteretur & pro nihilo reputabitur.
inflixerit maculam, talem ſuſtine
a ¶ Stultum hebetem.
d re cōgetur. Qui percuſſerit iumē
a ¶ Seipſum pro iumento. b ¶ Aliquo modo nocendo.
tum, reddat aliud. Qui percuſſe- e
a ¶ Diſcretum rationalem. b ¶ Ipſe ſicut homo. c ¶ Vel reatum.
rit hominē, punietur. † Æquū iu- f
a ¶ Nouiter eccleſiæ iunctus.
diciū ſit inter uos, ſiue peregrinus
a ¶ Ab infantia in eccleſia educatus.
ſiue ciuis peccauerit, qa ego ſum
dominus deus ueſter. Locutuſq̄ g
e eſt Moyſes ad filios Iſraël, & edu
xerūt eum qui blaſphemauerat,
extra caſtra ac lapidibus oppreſ-
ſerunt. Fecerūtq̄ filij Iſraël, ſicut
præceperat dominus Moyſi.

Cap. XXV.

Locutuſq̄ eſt dominus ad Moyſen in monte Sinai dicens: Loquere filijs Iſraël, & dices ad eos: h
a ¶ Conuerſationem bonam.
f Quādo ingreſſi fueritis terrām, i
a ¶ In lege & præceptis. b ¶ Sic.
¶ Vt poſt ſabbathizet terra.
quam ego dabō uobis: ſabbathi-
zet terra ſabbathum domino.
a ¶ Toto tempore præſentis vitæ.
b ¶ Legem in cuius operatione populus Iudæorum laborabat.
g h Sex annis ſeres agrum tuum,
a ¶ Euangelicam vitam, cuius Chriſtus vitis vera, nos palmites, pater agricola. Io. 15. a.
& ſex annis putabis uineam

Glos. ordi.

Cap. XXV.

D Locutuſq̄ eſt domin⁹ &c. f ¶ Quando ingreſſi &c. Efici. Terra, cōuerſatio bona, de qua dicit: Spūs tuus bonus deducet me in terrā &c. g ¶ Sex annis &c. Dū. ſ. in hac vita, & in viſibili creatura ſumm⁹, quā ſignificat ſenari⁹. Sex em̄ dieb⁹ creata ſunt oia q̄ videnꝛ, ſeptimo aūt anno ſabbathū erit terræ dñi. Cū em̄ poſt pſens tēpus ſabbathū venerit (de quo Paulus ait: Relinquiꝛ ſabbathiſm⁹ pplo dei, quę dies ſeptima ſignificat, in qua requeuit de⁹ ab oib⁹ opib⁹ ſuis, ſ. viſibilib⁹,) iā nō erit opandi tēpus. h ¶ Seres agrū &c. Per agrū & vineā cū illū ſemiari & illā amputari ꝓhibuit, oē gen⁹ agri itelligēdū eſt: neq̄ em̄ i olivetō vł' qlibet alteri⁹ gn̄is agro aliqđ opandū eſt. Quę ſponte

Pſal. 142. a. Agrū ſere re.

Nico. de Ly.

Cap XXV.

Locutuſq̄ &c. Supi⁹ actū eſt de ſolēnitatib⁹ dierū, hîc cōſeqˀ agiꝛ de ſolēnitatib⁹ annorū & diuidiꝛ i duas. ī pte principalē, & icidētalē, ſcđa ibi: Qñ vēdes qppiā. Pria adhuc i duas: qa priō agiꝛ de ſolēnitate anni ſeptimi, ſcđō de ſolēnitate anni qnqge ſimi, ibi. nūerabis q̄q̄. Circa primū ſciēdū, ꝙ ann⁹ ſeptim⁹ erat remiſſiōis, qa tūc remittebanꝛ debita nō potētib⁹ ſoluere, & ſerui dimittebanꝛ liberi. Hoc tñ eſt intelligēdū de impotētibus & ſeruis Iudęis, vel conuerſis ad Iudaiſmū, vt habeꝛ Deute. xv. vbi agitur de anno. vij. q̄tū ad iſta, ſed hîc agiꝛ de ipſo inq̄tū erat ſolēnis ad quietē terrę, & hoc eſt quod dicit: i ¶ Quando ingreſſi fueritis terram, quieſcendo. Dicit autē Augu. ꝙ terra colebaꝛ ſeptimo anno & ſeminabaꝛ, ſed nō colligebaꝛ à dñis, ſed totū paupib⁹ dimittebaꝛ, & ſcđm hoc itelligiꝛ qes terrę, qa non exercebatur

Diuiſio. Annus ſeptimus.

Moraliter. h ¶ Locutuſq̄ eſt dominus ad Moyſen &c. Hîc agitur de ſeptimo anno, in quo quies erit terrę cū dicitur. * Septimo aūt

Moraliter

a ℂ Quæ ſpōte &c. Eorum. ſ. quæ hîc fa
E cimus, in futuro fructū māducabimus. vn-
Pſal. 127. de: Labores manuū tuarū, quia māducabis,
Quinquageſim⁹ quare in præcepto. beatus es, & bene tibi erit. b ℂ Sed erunt
&c. Nō prohibet dominum veſci eis quæ
ſponte nata ſunt: ſed reponere in vſum pro
priū. c ℂ Numerabis quoq;. Interroge
mus Indęos ſi ſeptimum diē (vt aiūt) legiſla
tor honorauit, & ab operibus vacare præ-
cepit, quare quinquageſimū annū celebrari
pcepit. Septē enim hebdomadæ anno. xlix.
faciūt. Nō ergo qnquageſimo vacare opor
teret, niſi myſteriū lex ſignificaret, quod Iu
dæorū infirmitas nō caperet. Duplex enim
† viſibiliū. à deo † omniū ſignificat̃ conſummatio, vna
† ſeparationis ſiue ſanctificatiōis tuæ. i. quas tibi vt proprias ſeparaueras. cuiuſq; ſingularis, altera omniū communis,
quādo tēpus operādi nō erit in ſuperiorib⁹
primā, in his inſinuat ſecūdā. d ℂ Septē.
In hebdomada dierū, humanū ſeculū diui-
ditur. Cū igit̃ hic numerus multiplicatus in
ſemetipſo fuerit, & tota cōpleta ętas ſeculi,
& tempus diuolutum ad finem peruenerit,
Chald. interpr. quas tibi reliquiſti. ſuccedet quinquageſimus quaſi. xlix. anno
in quo erit reſurrectio. vnde ſubdit: Et clan
gens buccina mēſe ſeptimo &c. Vnde Apo
ſtolus. In tuba dei deſcēdet de cęlo, & mor-
1. Teſ. 4. d. tui q in Chriſto ſunt, reſurgent incorrupti.
Oportet enim ſuſcitantem pręcedere tubā:
ideo ī quadrageſimo & nono anno in quo
communis eſt conſummatio tuba canere
pręcepit. e ℂ Menſe ſeptimo. Quia qua
ſi ſeptimo menſe ætatis mundi Chriſtus ve
Septem ętates mundi. nit. primus menſis qui in paradiſo fuit, ſecū
dus vſq; ad diluuiū, terti⁹ vſq; ad Abrahā,
quartus vſquequo deſcenſum eſt in AEgy
ptum, quintus vſq; ad tranſmigrationem,
ſextus vſq; ad aduentum Chriſti, ſeptimus
ipſe aduentus. f ℂ Sanctificabiſq; an.
F Quaſi in ſanctimonia expectetur & cogi-
tetur. pacem enim debemus ſequi & ſan-
Heb. 12. d. ctimoniam, ſine qua nemo videbit deum.
g ℂ Vnuſquiſq;. Patriarcharum & pro
Gen̄. 18. a. phetarum, eſt quædam familia hoſpitalis,
Gen̄. 39. d. cui pręeſt Abrahā. Eſt & alia caſtitatis, cui
Nu. 12. d. præeſt Ioſeph. Eſt & alia manſuetudinis, cui
præeſt Moyſes. h ℂ Quando vendes
&c. Quiſq; vendere poteſt vel emere. Vn-
de Paulus: Omnia veſtra ſum⁹ ſicut, & vos
1. Cor. 3. d. noſtra. Hoc ſecundum literam moraliter in
format, vt in contractibus proximis com-
patiamur, ne quis nimium moleſtus de pau
perum neceſſitatibus negotietur: ne ſtu-
deat poſſeſſiones aliorum acquirere, ſed
indigentibus commodare, & commodata
paulatim de fructibus agrorum recipere.
Iuxta numerū

Nicolaus de Lyra.

non exercebatur pro vtilitate tempora
li colentium. Omnes autem Hebræi, & An
dreas ſuper locum iſtum dicunt, q terra an
no ſeptimo nō colebatur nec ſeminabatur,
& hoc magis cōcordat textui, qa ſtatim ſub
ditur: Sex annis ſeres agrum tuum &c. ſub-
ditur: a ℂ Septimo autem &c. Si enim
coleret̃ non eſſet requies terræ. vnde & ſub-
ditur: Agrū non feres &c. b ℂ Quæ ſpon
te gignet humus non metes. Illa ſunt
quæ naſcuntur in campis ex granis deciden
tibus tempore meſſis abſq; alia cultura: &
illa non debebant domini camporum ap-
propriare ſibi. c ℂ Et vuas primitiarū
tuarum. Dicunt aliqui, q loquitur hîc de
fructibus vineæ antè quartū annū, qui erāt
immūdi, vt habet̃ ſuprà. xix. ca. ſed nō eſt ve
rū: imò de fructibus anni ſeptimi loquit̃, q
abſq; cultura naſcebant̃. vnde præmittitur:
Anno. vij. agrū nō feres, & vi. t. nō putabis,
& de vtriſq;

tuam, colligéſque fructus eius.
ℂ Æterna requie.
Septimo autem anno ſabba- a
a ℂ Quia nihil erit neceſſe operari, nec opera legis vel euangelij.
thum erit terræ requietionis do-
a ℂ Legis mandata implendo.
ℂ Per hoc omnem culturam prohibet.
ℂ A parte totum.
mini. Agrum non ſeres, & ui-
a ℂ Euangelica mandata pure obſeruando.
b ℂ Coles.
c ℂ Quæ naturalis lex ſuggerit, nec docto- re indigent nec literis.
a neam non putabis. Quæ ſpon- b
te gignit humus, non metes: & c
a ℂ Lxx. vuam ſanctificationis, id eſt myſteria Chriſti.
† uuas primitiarum tuarū nō col-
liges, quaſi uindemiam. Annus
b enim requietionis terræ eſt. Sed d
erunt uobis in cibum tibi & ſer-
a ℂ Quem inuitaſti non vt ſeruum & ancil- lam ſubiecisti.
uo tuo, ancillæ & mercenario
a ℂ Lxx. inquilino, id eſt philoſopho qui adiacet tibi, qui terram bonam intraſti.
tuo, & aduenæ qui peregrinatur
a ℂ Idiotis. b ℂ Infidelibus manſuefactis.
apud te. Iumentis tuis & pecori- e
ℂ Putabunt viuere in ſecula ſeculorum.
bus omnia quæ naſcuntur præ-
c bebunt cibū. Numerabis quoq; f
ℂ Lxx. ſeptem requies.
d tibi ſeptem hebdomadas anno-
rum, id eſt ſepties ſeptem *: quæ
e ſimul faciunt quadraginta nouē,
& clanges buccina menſe ſepti- g
a ℂ Perfectionem ſignificat, quia denarius perfectus eſt. b ℂ Quia bonitate & cle- mentia genus humanum perfecte a corru- ptione liberatur. ℂ Quia omnes a corru- ptione liberabuntur. Quibus in Adam di ctum eſt: Terra es & in terram ibis. Gen. iij. d. ſecundum aliam literam.
mo, decimā die menſis, † pro-
pitiationis tempore in uniuer-
f ſa terra ueſtra: Sanctificabiſq; h
annum quinquageſimum, &
a ℂ Omnium peccatorum, omnium laborum.
b ℂ Quia generalis reſurrectio.
uocabis † remiſſionem cun- i
ℂ Vel tuæ.
ctis habitatoribus terræ ueſtræ:
ℂ Initiatus vel remiſſiuus.
ipſe eſt enim iubileus. Reuerte- k
ℂ Lxx. patriam, paradiſum ſcilicet qui ve- ra patria eſt.
tur homo ad poſſeſſionem ſu-
g am, & unuſquiſque rediet ad fa-
miliam priſtinam, quia iubileus
eſt quinquageſimus annus. Non
ℂ Vt ſupra. ℂ Quia tempus fruendi, non operandi.
ſeretis neque metetis, ſponte
in agro naſcentia, & † primitias
ℂ Reponenda in vſum proprium.
uindemiæ non colligitis ob ſan-
ctificationem iubilei, ſed † ſta-
a ℂ Quia reddet vnicuiq; iuxta opera ſua.
tim oblata comedetis. Anno
a ℂ A deo venimus ad quem redeundum eſt.
iubilei redient omnes ad poſ-
a ℂ Patriam cæleſtem, ſingulorum remunerationem.
ℂ In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Iohan. xiiij. a.
ℂ Docendo.
h ſeſſiones ſuas. Quando uen- l

& de vtriſq; fructibus ſubdit̃: d ℂ Sed G
erunt vobis in cibum. qa inde viuebant
cōiter dñi & ſerui, paupes & peregrini, etiā
beſtię: nō ſolū domeſticæ, ſed etiā ſylueſtres.
vñ ſubdit̃. e ℂ Iumētis tuis &c. In Hebręo
habet̃: Iumētis tuis & beſtijs. & p beſtias hîc Ann⁹ quinquageſim⁹
intelligunt̃ aīalia ſylueſtria ſcd'm Hebræos.
f ℂ Numerabis quoq;. hîc cōſequenter
agitur de ſolennitate anni quinquageſimi,
de quo duplex eſt opinio: tā apud Hebręos
quā apud Latinos, eò enim q dicitur hîc:
Numerabis quoq; tibi ſeptē hebdomadas
&c. dicunt aliqui, q annus iubileus erat vlti
mus annus huius nume. ſ. xlix. dicebatur tñ
quinquageſimus reſpectu pręcedentis iubi
lei incluſiuè & ſecundum hoc annus iubi-
leus erat idē cum anno ſeptimo remiſſionis
hebdomadę vltimæ annorū prædictorum.
Alij aūt dicūt, q annus iubileus erat annus
immediatè ſequens annos. xlix. prędictos. &
ſic erat quinquageſimus à pręcedēti iubileo
excluſiuè. Et ſcd'm hoc annus iubileus erat
immediatè ſequēs annū ſeptimū vltimę heb
domadę: & tunc erāt duo anni ſibi ſuccedē-
tes immediatè in quibus terra quieſcebat, ita Clangor buccinæ
q nō colebatur nec ſeminabat̃: & vtriq; opi
nioni pōt litera de facili applicari. g ℂ Et
clanges buccina. Dicunt aliqui, q iſte clā
gor fiebat menſe ſeptimo anni pręcedētis iu
bileū: Sicut homines ante natiuitatē dñi pcla
mant feſtum, clamando, natale, natale. Alij
autem dicunt, q iſte clangor fiebat ſeptimo
mēſe anni iubilei. & hoc videtur verius. vñ
& vocatur iubileus ab ipſo clāgore ſecūdū
qd' dicit Ra. Sa. & rationabiliter. vbi enim
dicimus iubileū, in Hebręo habetur יובל io * annos
bel: quod ſignificat cornu vel buccinā. vñ
Exo. xix. b. vbi dicit̃: Cū aūt cœpit clange-
re buccina, In Hebræo. habet̃. יובל iobel. H
h ℂ Sanctificabiſq;. id eſt applicabis ad
diuinum cultum. i ℂ Et vocabis. quia tūc
remittebantur ſeruitutes & debita, & etiā
exules permittebantur redire ad terrā ſuā.
vnde ſequit̃: k ℂ Reuertet̃. Cætera patēt † expiationis
ex pdictis. l ℂ Qñ vē. Hęc eſt pars incidē
talis, in qua ponuntur duo incidētia ex prę
dictis: eò em̄ q dictum eſt immediatè, q in
anno iubileo omnes redibāt ad poſſeſſiōes
ſuas: ſequitur † libertatē
Moraliter
* a ℂ Septimo autem anno &c. Per
annū verò ſeptimū poteſt intelligi ſeptena-
rius virtutū, qbus quieſcit terra. i. hō de ter
ra formatus, vt habetur Gene. j. qa p qua-
tuor virtutes cardinales habet homo quie-
tē in ſeipſo. Nā p tēperantiā & fortitudinē
qeſcūt vires concupiſcibilis & iraſcibilis à
paſſionibus inordinatis. Per prudentiā aūt
& iuſtitiā quieſcunt intellectus & voluntas
à motibus & actibus indebitis. Per tres vir
tutes theologicas. ſ. fidā, ſpem, & charitatē
quieſcit homo in deo quiete, quæ datur per
gratiam in vita pręſenti. f ℂ Numerabis
quoq;. Hîc agitur de quinquageſimo an † ſeparationes tuas. vl deſuprà
no, qui erat annus requietionis generalis,
per quem figurata fuit requies patriæ cæ-
leſtis, propter quod annus ille dicebat̃ iubi † agri fructum
leus, ad ſignificandum continuā cæleſtium
iubilationem, Pſal. lxxxiij. a. Beati qui habi-
tant in domo tua domine, in ſecula ſecu-
lorum laudabunt te. Item in anno iubileo
ſinguli redibant ad poſſeſſiones ſuas, in ſi-
gnū quòd in patria cæleſti ſinguli electi ac-
cedunt ad manſiones ſibi debitas ſecundū
gradus variorum meritorum: propter
quod dicit ſaluator. Iohannis. xiiij. a. In do
mo patris mei manſiones mul. ſunt, ſi quo-
min⁹ dixiſſet vobis. vado pare vobis locū.
* Si attenuatus frater

A a ℭ Iuxta nume. i. ſecundũ virtutẽ cuiuſq;. Anni enim ætatem ſignificãt, in q̃ manifeſtatur quid poſſit quiſq; ſecundũ corpus. b ℭ Quãto plures. i. ſi põt multũ operari, multũ fructum exiget: ſi multũm nõ põt, parũ repẽdet. feret ẽm hic trigeſimum, iſte ſexageſimũ, ille centeſimũ fructum. c ℭ Facite præce. Ne quis audita moderatione vendendi & emendi ſegnior fieret, & cõdeſcenſio ipſa noceret, cautè adiungit: Facite præcepta &c. Neminẽ ſiquidẽ vult vacare ſed ſecundũ virtutẽ fructificare. Virtutem quoq; cõſcientia cuiuſq; examinat. d ℭ Et iudi. &c. Nõ corrumpẽtes intẽtionẽ vel operationẽ eorũ, velut ſi qs eleemoſynam tribuit non alij noceat vt alij proſit: p̃ceptũ ẽm qđ eleemoſynam fieri iuſſit, iuſtã eſſe voluit. e ℭ Quod ſi dixe. &c. quia p̃ duos annos terram vacare p̃ceperat, ne conturbarent̃ tanq; ſolliciti quid comederent, aut quid biberent ait: Dabo benedictionẽ meã &c. Et notandum, quia cũ Chriſtus dicat: Noli te cogitare de craſtino, lex iubet ne cogitent de tribus annis. f ℭ Dabo benedic. Chriſtum. Vnde benediximus vobis in nomine dñi. i. Chriſto q eſt nomẽ patris. Qui patrẽ nobis nominauit, & manifeſtauit, hic in ſexto anno venit i. in perfectiõe quã ſignificat ſenarius, & vt hominẽ reformaret quẽ formauerat die ſexto, qđ ibi ſext⁹ dies, hic ſextus annus dicit̃: quia inter formationẽ noſtrã & reformationẽ multa tẽpora defluxerunt. g ℭ Terra quoq;. Aug. Alij codices habent: Terra nõ venundabit̃ in prophanationẽ, ne quis. ſ. terrã quam acceptt à deo audeat vendere prophanis, qui in ea impietatem exerceant, & deos B alienos colant. Alij in confirmationem, id eſt nõ ita cõfirmet̃ venditio, vt in tẽpore remiſſionis nõ recipiat eam venditor, quia mea eſt &c. Ideo ſecundũ p̃ceptum meum quiſquis habet, vti debet. h ℭ Si attenuatus. Quæ ſit noſtra ſubſtantia quomodo eã alienamus, quõ eã recipim⁹ p. ordinẽ docet. Habet quiſq; poſſeſſionẽ bonã, conuerſationẽ ſanctam, alius virginitatẽ habet, alius continentia pollet: hic p̃eminet ſacerdotio, ille pauperum patrocinio: quiſq; ſecũdum virtutẽ habet poſſeſſionẽ, ſed per deſidiam cogitationes noſtræ infirmantur, & à p̃pria poſſeſſiõe ex parte cadimus, docet quomodo reſtituat̃. i ℭ Poteſt redimere. Secundum illud: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos q ſpiritales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis; alter alterius onera portare &c. & ſic liberare fratrem poſſumus à paupertate & redimere poſſeſſionem eius, vt quodã modo cõmunis ſit. k ℭ Vſq; ad annum. Annus, qa omnes horas i ſe habet & dies et mẽſes, & circuitu oẽs, perfectionem ſignificat. Peccatum autẽ perfectum & diuturnũ non niſi perfecta pœnitentia emendat̃, in qua ieiunium, oratio, ciliciũ eleemoſyna, & lachrimæ peragunt̃: per hæc ẽm plena remiſſio acquiritur. l ℭ Qui vẽdiderit domum. Non exprimitur vẽditor, nec proximus nec propinquus dicitur. Nõ ẽm vn⁹ eſt, ſed totus pp̃ſ: nec de cognatione Iudæorũ, ſed Sodomæ & Gomorræ. ℭ Qui vendiderit domũ &c. In ſuperiori capitulo ſpiritualem cuiuſq; cõuerſationem expoſuit, hic generaliter

[Left margin: † proximo — Matth. 13. — † decipere proximos — Matt. 6. d. — Moraliter — Subſtantia poſſeſſiõis noſtræ. — Gal. 6. a.]

a ❡ Aliquam doctrinam bonam. b ❡ Eccleſiaſtico. c ❡ Diſcernendo.

des quippiam † ciui tuo, uel emẽs ab

a ❡ Supra virtutẽ doctrinã ingerẽdo, onera iportabilia imponẽdo.

a co, ne cõtriſtẽs fratrem tuum, ſed iuxta numerum annorum iubilei emes

a ❡ Secundum hoc quod fructificare poteſt diſcipulus.

ab eo, & iuxta ſupputationẽ frugum

b uendet tibi. Quãtò plures anni remãſerint poſt iubileũ, tantò creſcit & pretium. Et quantò minus tẽporis numeraueris, tantò † minoris emptio conſtabit. Tẽpus enim frugũ uendet tibi.

a ❡ Graue onus imponendo.

Nolite † affligere contribules ueſtros,

a ❡ Qui dicit: Tollite iugũ meũ ſuper vos, quia ſuaue eſt, & onus meum leue. a ❡ Qui dixit: Non omnes capiunt verbum iſtud: qui poteſt capere capiat. a ❡ In memoria. ❡ Opere.

ſed timeat unuſquiſq; deum ſuũ: quia

c egò dñs deus ueſter. Facite præcepta

d mea, & iudicia cuſtodite, & implete

a ❡ Id eſt diuina lege ſpiritualis ſcripturæ & bona cõuerſatione, quam deus poſſidere & colere præcepit.

ea, ut habitare poſſitis in terrã abſque ullo pauore, & gignat uobis humus

a ❡ Vitam æternam.

fructus ſuos, qbus ueſcamini uſq; ad

a ❡ Satiabor cum apparuerit gloria tua: Pſal. 16. a. b ❡ vel diaboli vel cuiuſlibet perſecutoris.

ſaturitatem, nullius impetum formi-

e dantes. Quòd ſi dixeritis, quid come- a

a ❡ In cuiuſque conſummatione.

demus anno ſeptimò, ſi nõ ſeuerimus

f neq; collegerimus fruges noſtras, dabo benedictionem meam uobis an-

a ❡ Quo reformatus eſt homo. ❡ Ideo · b ❡ Quibus in æterna beatitudine nutriamur, qui hic Chriſto iuuante virtutum & operum ſemina iecimus.

no ſextò, & faciet fructus trium annorũ, ſeretiſq; anno octauo, & comedetis fruges ueteres uſq; ad nonũ annum: donec noua naſcãtur, edetis ue-

g tera. Terra quoq; nõ uendetur in per b

a ❡ Non ueſtra, qui aduenæ eſtis. b ❡ Naſcendo.

petuum, quia mea eſt, & uos aduenæ

a ❡ Viuendo, qui cogimini migrare moriendo. b ❡ Qui cælum & terram impleo. Iere. 23. e.

& coloni mei eſtis. Vnde cuncta regio poſſeſſionis ueſtræ ſub redẽptio-

a ❡ Perditis diuitiis ſpiritualibus.

h nis conditione uẽdetur. Si attenuatus c

a ❡ Fidelis. b ❡ Diabolo. c ❡ Cogitationem peccati ſuſcipiens.

frater tuus uẽdiderit poſſeſſiunculam

❡ Conuerſationem. a ❡ Cognatione fidei.

i ſuã, & uoluerit propinquus eius, po- d teſt redimere quod ille uendiderat.

a ❡ Qui ſibi compatiatur.

Si autem non habuerit proximum,

a ❡ Satisfactionis.

& ipſe pretium ad redimendũ potue-

a ❡ Bonæ conuerſationis.

rit inuenire, computabuntur fructus

a ❡ Peccauit. b Satisfactionis & correctionis.

ex eo tẽpore, quo uendidit, & quod rẽ-

a ❡ Opponet. b ❡ Diabolo. c ❡ Satisfactione reddita.

liquũ eſt, reddet emptori, ſicq; recipiet poſſeſſionem ſuam. Quòd ſi non

a ❡ Operatio. b ❡ Per ſe vel per proximum. ❡ Vt prauam cogitationem ad actum ducat.

inuenerit manus eius, ut reddat pre-

a ❡ Diabolus. b ❡ Praua ſuggerendo.

tium, habebit emptor quod emerat

k uſque ad annum iubileum. in ipſo enim omnis uenditio redibit ad dñm,

l & ad poſſeſſorem priſtinum. Qui e

C neraliter de ſynagoga vel eccleſia tractare intendit, quia eccleſia gentium libertatem accipit, ſynagoga in perpetuum ſeruit, exceptis Leuit. id eſt apoſtolis, & qui adhærent eis. ℭ Origen. Qui vẽdiderit domum & cætera. De Iacob ſcriptum eſt: Homo ſimplex & habitans domi. Et de obſtetricibus Iudæorũ

[Right margin: Gen. 25. d. — Exo. 1.]

Nicolaus de Lyra.

ſuas, ſequit̃ q̃ poſſeſſiones non poterant vendi, niſi vſq; ad iubileum: & ideo neceſſarium fuit determinare modum venditionis. Item quia dictum eſt ſuprà, q̃ ſeptimo anno non poterat ſeminari nec meti, oportebat determinare de modo prouiſionis: & ideo primò traditur modus venditionis in generali, ſecundò modus prouiſionis anni ſeptimi & octaui, ibi: Quòd ſi dixeritis. tertiò reuertitur ad modum venditionis in ſpeciali, ibi: Terra quoq;. Circa primum ſciendum, q̃ ex quo non poterant vendi poſſeſſiones niſi vſq; ad annum iubileum, ad hoc q̃ eſſet iuſta venditio, oportebat habere reſpectũ ad terminũ iubilei, vt quantò plures eſſent anni vſq; ad iubileũ, tantò plus venderentur: & quantò pauciores tantò minus, & patet litera. a ℭ Quod ſi dixeritis &c. Hîc conſequenter agitur de modo prouiſionis, quia dominus q eſt verax & potens ad implendum, dicit q̃ anno ſexto terra proferet fructus in tanta abundantia, q̃ etiam ſufficerẽt ad ſuſtentationem hominum vſq; ad tem- D pus quo noui fructus haberentur de ſeminatis octauo anno, & patet litera. b ℭ Terra quoq;. Hîc reuertitur ad modum venditionis in ſpeciali. & primò agitur de venditione agrorum. ſecundò domorum, ibi: Qui vendiderit domum &c. tertiò perſonarum, ibi: Si paupertate compulſus. Circa primum determinatur, q̃ vendens poſſeſſionem ſuam ex paupertate, poterat redimere ſi veniret ad pinguiorem fortunam, & ſimiliter propinquus eius. & ſi emptor leuaſſet aliquos fructus, valor de pretio debebat defalcari, & reſiduum reddi emptori. terra enim promiſſionis erat ipſius dei immediatè. Iudæi autem ibi habitantes non erãt, niſi ſicut coloni. Et ideo dominus noluit eam aliter vendi ſeu alienari, & patet lttera. e ℭ Qui vendiderit domum intra muros vrbis habebit licẽ. Hîc agitur in ſpeciali de venditione domorum, vbi determinat

[Right margin: † minus emptori — Modus vẽditionis — Diuiſio — Venditio domorum]

c ℭ Si attenuatus frater tuus vẽdiderit poſſeſſiunculam ſuam. Per fratrem attenuatum ſignificatur Chriſtianus animi virtute deſtitutus, qui vendit poſſeſſiunculam ſuam, id eſt animam ſuam diabolo per mortalem culpam. d ℭ Propinquus eius poteſt redimere. Per propinquum iſtũ intelligitur prædicator vel homo quicunque bonus, qui per bonam exhortationem ſuam vel conſilium reducit eum ad gratiæ ſtatum. e ℭ Qui vendiderit domum intra vrbis habebit &c. Per vrbem eccleſia deſignatur, de qua dicitur Eſai. xxvj. a. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion ſaluator ponet

[Right margin: Moraliter]

P

¶Syna cgævenditur ab his quibus inhabitanda dabatur.
a' ¶Legis & prophetiæ b ¶Ieruſalem.

uendiderit domum intra muros urbis, habe-

a ¶Id eſt in vno tantum anno in quo Chriſtus omnibus remiſſionem dedit, & maxime Iudæis. vnde: Vt prædicarem annum placabilem domino. Eſai.66.a.

bit licentiam redimendi, donec unus annus

¶In aduentu Chriſti.

impleatur. Si non redemerit, & anni circulus

¶Diabolus. ¶Dæmones.

fuerit euolutus, emptor poſſidebit eam & po

ſteri eius in perpetuum, & redimi non poterit

a ¶Lxx. remiſſione, quam rogauit eis Chriſtus dicens: Pater ignoſce illis, qa neſciūt qd faciūt. Luc.23.e. b ¶Quia ſine lege. vnde pagani dicuntur.

etiam in iubileo. Si autem in uilla fuerit do-

¶Gentilis eccleſia. b ¶Patriarchas, prophetas, legem.

a mus quæ muros non habet, agrorū iure uen

¶Remiſſione crucis.

detur. †Si ante redempta nō fuerit, in iubileo

a ¶Quotquot eis ſociantur. b ¶Apoſtolorum qui hæreditatem non poſſident in terra.

b reuertetur ad dominum ſuum. Ædes Leuita

rum, quæ in urbibus ſunt, ſemper poſſunt re

dimi. †Si redemptæ non fuerint, in iubileo re

a ¶Omnes familiæ apoſtolis adhærentes eorum erant poſſeſſiones.

uertentur ad dominos, quia domus urbium

Leuiticarū pro poſſeſſionibus ſunt inter fili-

¶Apoſtolorum.

c os Iſraël. Suburbana autem eorum non uæ- a

d neant, quia poſſeſſio ſempiterna eſt. Si atte- b

a ¶Dignitate, conuerſatione.

nuatus fuerit frater tuus, & †infirmus manu,

¶Operatione virtutum. a ¶Qui nunc ad fidem venit. b ¶Qui adhuc errat huc & illuc.

& ſuſceperis eum quaſi aduenam & peregri-

a ¶Pane verbi dei. b ¶Ne moriatur a deo alienus. ¶Id eſt ne abundantius virtutum operationem exigas.

num, & uixerit tecum, ne accipias uſuras ab

eo, nec amplius quàm dediſti. Time deū tu-

a ¶Ne nimis opprimas eum angariis. ¶Quaſi imitare Paulum dicentem: Factus ſum infirmus infirmus. 1. Corint. 9. d.

um, ut uiuere poſſit frater tuus apud te. †Pe-

cuniam tuam non dabis ei ad uſuram, & fru-

a ¶Cuius iugum ſuaue, qui hominem nolo peccare, nec ſupra vires alicuius exigere.

gum ſuperabundantiam non exiges. Ego do

e minus deus ueſter, qui eduxi uos de terra

Ægypti ut darem uobis terram Chanaan,

a ¶Virtutis attenuatione.

f & eſſem deus ueſter. Si paupertate cōpulſus c

a ¶Pretio doctrinæ, & correctionis. ¶Conuertendum & corripiendum ſe tibi tradiderit. ¶Fidelis æqualis vocatione & conuerſatione.
b ¶Nimia crudelitate affligens.

uendiderit ſe tibi frater tuus, non eum oppri-

a ¶Id eſt non ſubdetur tibi tanquam ſeruus, ſed libertate qua Chriſtus nos libeauit. b ¶Non vere, quia cito domum & agrum recuperabit.

g mes ſeruitute famulorum, ſed quaſi mercen

narius & colonus erit, uſque ad annum iubi-

E ☞ cibus Hebræorum, quia timebant obſtetrices deum, fecit eis
Exo.1.d. domos. Timor ergo obſtetricibus cauſa fuit domorum. Iacob ve-
rò ſimplicitas & innocentia domum inhabitare fecit vel dedit. Hęc
Heb.9.c. eſt domus non manufacta in cælis, quam nemo ædificare poteſt, ni
ſi cum timore domini: nemo habitare, niſi in ſimplicitate mentis &
puritate cordis, licet ſępe q bene agendo & bene viuēdo & rectè credendo hanc domū conſtruxit, incurrit peccatū alicuius debiti, & hanc à crudeliſſimo fœneratore cogit̄ venūdare, & labores ſuos in alios transfundere, ſed clementia legiſlatoris occurrit: vt infra certū tēpus redimi poſſit: ſi tamē man⁹ eius inuenerit p̄tiū pœnitētiæ, ſ. lachrymis cōgregatū, & manib⁹. i. laborib⁹ boni operis inuētū:
Eſa.61.a. Ann⁹ aūt eſt q̄ venit dn̄s mittere cōfractos in remiſſionē, & pœnitētibus dare ſalutē. Domus aūt q̄ in cælo eſt, in ciuitate murata eſt. Murus cæli firmamentum eſt, hanc poſſunt habere pauci, q ſcilicet cōuerſationē habēt in cælis.
† redimi poterit
Phil.3.d. Quibus dicit̄: dei ædificatio eſtis.
1. Cor.3.b. Alij habēt domos in vicis, quib⁹ nō eſt murus, ſed adiacet ager fœcundus, illi fortaſſe q ſibi p̄parant habitaculū in terra viuentiū, de quibus dicit̄: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terrā.
†& q redemerit ab Leuitis dom⁹ et vrbis poſſeſſionis ſuę
Matt.5.a. Iſtas domos ſi fortè lapſus acciderit, ſemp̱ eſt facultas recuperādi. Si enim nos aliqua culpa moralis inuenerit nō in crimine mortali, nō in blaſphemia fidei, quæ muro eccleſiaſtici & apoſtolici dogmatis cincta eſt: ſed vel in ſermonis vel in morū vitio cōſiſtat, hoc eſt enim vēdidiſſe domū q̄ in agro eſt, vl'
F in vico cui mur⁹ nō eſt, hęc ergo culpa, hęc vēditio ſemp̱ reparari pōt, nec interdicit̄ de hmōi pœnitentia aliqn̄ agere: ſed de grauiorib⁹ criminib⁹, qd' eſt in infidelitate impœnitentē p̱ſeuerare vſq; in finē in iniqtate perdurare. in grauiorib⁹ em̄ criminibus ſemel tm̄ concedit̄ pœnitētiæ locus. cōmunia q̄ frequēter incurrimus, ſemp̱ pœnitētiā recipiūt, & ſemp redimunt̄. a ℭ Agrorū iure. Quia euangelio p̱ximi ſunt, nō legi. Ideo ſemp̱ poſſunt redimi, & ex quo Chriſt⁹ venit vſq; ad ſ'm aduentū per p̱tes re-
Mati.13.f. dimunt̄. ℭ Lxx. Ad agrū terræ æſtimabunt̄. de quo. ſ. dicit̄: Simile eſt regnū cęlorū the. abſcon. in agro. i. euāgelio, in q̄ theſaur⁹ eſt myſteriū Chriſti. ſ. b ℭ AEdes Leu. Si ſacerdotalis fuerit dom⁹ vl' Leuitica, vbicūq; fuerit ſiue in ciuitate, ſiue ī agro, ſemp̱ habet redēptionē. Sacerdos mēs cōſecrata deo dicit̄. & vocat̄ Leuita, qa ſemp̱ aſſiſtit deo & volūtati ei⁹ miniſtrat. Perfectus ergo v̄tute & ope in fide & actib⁹, ſacerdos & Leuita eſt accipiēdus. huic ſi cōtigit do
2. Re. 11. a. mū cęleſtē vēdere, ſicut Dauid q aſpexit vxorē Vriæ ſtati redemit dicēs, peccaui. Si etiā ſcripturas diuīas legim⁹, & ſctōrū patrū in his
1. Cor. 10. b delicta aliq̄ recēſem⁹, ſi ſ'm Ap'l'm dicim⁹: Quia hęc oīa ī figura cōtigebāt illis, & ſcripta ſunt ad correptionē nr̄am, hoc mō ſēp dom⁹ eorū redimit̄: qa p̱ culpis eorū à doctorib⁹ ſatiſfactio reddit̄, oſtēdētib⁹ ſemp ex diuīs ſcripturis hęc formas fuiſſe & imagīes futurorū, nō qb⁹ delicta ſctōrū arguerent̄, ſed qb⁹ pc̄tōres in ſocietatē ſctōrū vēturi oſtēderent̄. Ita ergo poſſeſſio ſacerdotalis nūq̄ à ſacerdote ſeparat̄, etiā ſi aliqn̄ diſtracta fuerit ſemp redimit̄: quia charitas, oīa
1. Cor. 13. b patit̄, oīa ſperat, nunq̄ charitas cadit. poteſt autē diſtrahi. i. in pec-
1. Cor. 3. c. catū incidere, quia pōt aliquis ſuperędificare ligna, fœnū, ſtipulā, q̄ ſunt opera

ſunt opera peccati, qui hæc ædificat, diabolo domum vendit: qui G dat pretiū peccati, ſatisfactionē. ſ. deſiderij. c ℭ Suburbana. Alij agri. i. conuerſationes, virtutum & doctrinę. Hæ ſeparatę ſunt à ciuitatibus corū quæ per ipſos conſiſtūt, & ſaluantur & non vendun tur; quia gratis accipiuntur, gratis dantur. d ℭ Si attenuatus. Mirare legiſlatoris ſapientiam & pietatem: in humilibus enim ſublimia exponit: ſecundū literā v̄ò dat regulam pietatis. e ℭ Qui edu. Quaſi ſicut de dn̄io AEgyptiorū vos liberaui, & abiectis peccatoribus in terrā Chananæorū iam mādatam induxi, ita nolo vos ſub dominio peccatorū teneri, neq; peccatorū ſocietatē amplecti, ſed cū pœnitere voluerint, & cohabitatione & facultatis largitione ſuſtentetis. f ℭ Si paupertate. Multa pietate litera plena eſt, ſed ſpiritualis intellectus plenior. g ℭ Sed quaſi mercēnarius. Vterque ſubditus eſt, ſed tamen hic liber eſt: ſic q per vos cōuerſus eſt, ſubiect⁹ qdem eſt, ſed dignitate gratiæ diuię frater eſt.

☞ Nec affligas

Nicolaus de Lyra.

☙ terminat̄, q; dom⁹ q̄ erat intra ciuitates vel villas muratas, ſi venderentur poterant redimi infra annum venditionis; aliter non poterant redimi de cætero, etiam in anno iubileo. Domus autem quę erāt in villis non muratis ſemper poterant redimi vſq; ad iubileum, defalcatione tamen facta de pretio quātum valuerant emptori. Ratio autem huius diuerſitatis erat, vt ciuitates & villæ muratæ remanerent magis populatę: & ideo ſtatutum fuit, vt domus illarum venditæ nō poſſent redimi niſi primo anno, vt per hoc homines eſſent minus p̱ni ad vēdendum. Excipiūtur tamē ab hoc dom⁹ Leuitarum, quæ erāt in vrbibus muratis, quæ venditæ ab eis poterant ſemper redimi modo ſupradicto. Cuius ratio aſſignatur in litera, quia Leuitæ non habebant partem in agris ſicut alię tribus; & ideo domus eorum quæ erant in vrbibus, reputabantur eis quaſi pro hæreditate agrorum: & ideo ſimili modo redimi poterant. & patet litera. a ℭ Suburbana autem eo. non væneant, id eſt vēdentur. b ℭ Quia poſſeſſio ſempiterna eſt. Suburbana em̄ propriè dicta erant quædam loca in circumitu ciuitatum, quæ erant communia, vt habet̄ Nume. xxxv. vbi iſta materia tangitur plenius. & ideo dicitur hìc poſſeſſio ſempiterna, quia communitas non moritur, ſed perſonæ ſingulares. & ideo nullus poterat aliquid vendere ibi, quia non habebant aliquid proprium. c ℭ Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum op. Hìc conſequenter agitur de venditione perſonarum, vbi de- ☙ terminatur

† declinauerit manus eius tecum
H
†14. q. 3. c. putant.
Venditio p̱ſonarum
Moralit̄

⁂ uator ponetur in ea murus & antemurale. Domus autē intra vrbem iſtam ſignificat ordinem vel beneficium eccleſiaſticum. Ille igitur domum intra vrbem vendit, qui pro beneficio vel ordine eccleſiaſtico conſequi pecuniam intendit, ſed dicta domus infra annum poterat redimi. Per qd' ſignificatur, q; ſi talis intentio corrupta manet intra animum, per pœnitentiā poſſit deleri: ſi verò trāſierit animum per factum exterius, pœna quæ taxatur in iure per pœnitentiam non remouetur. Cætera huius capituli moralia ſunt vel myſticatio parum valet, propter quod pertranſeo.

A a ¶ Nec aſſli. &c. ſed. quia in quo iudicas, iudicaberis: & eadem menſura qua menſi fueritis, remetiet̃ vobis. b ¶ Seruus & ancilla. Oſtendit quid diſtet inter eos quos ex infidelibus deo ſaluamus, quoſq; iã fideles, & nobis ſimiles vocationis & conuerſationis dignitate pro tempore virtutibus attenuatos corrigimus. hi enim vſq; ad iubileũ apud nos operant̃, illi autẽ ſerui ſũt perpetui. c ¶ Qui ex his. Iudæorũ cognati, hæretici, q̃ eadẽ nobiſcũ prædicãt myſteria, quaſi ſint ĩ terra noſtra: ſed non rectè & perfectè credunt. d ¶ Hos habebitis. Quos de gentibus aut de Iudæis aut de hæreticis cõuertimus, quaſi ſeruos & ancillas in perpetuũ acquirimus, quia ꝓ eis doctrinę pecuniã expendim⁹: & filijs noſtris id eſt diſcipulis docendos tradere poſſum⁹, ſicut Paulus Tito Cretẽſes: Timotheo Epheſios docendos cõmiſiſſe. e ¶ Fratres au. Quaſi non eadẽ dignitate apud vos erũt, quos de impijs cõuertiſtis, & quos lapſos reparaſtis. f ¶ Si inualuerit. id eſt ſi nouiter fidei veſtræ cõiunctus, Gentilis vel Iudæus vel hæreticus virtutib⁹ claruerit: vt poſſit arguere & exhortari. ¶ Si inualuerit &c. ſcd'm literã quantũ diligat libertatẽ oſtendit. Ideo em̃ Iſraelitã alienis nõ p̃mittit ſeruire, ſed p̃cipit redimi. g ¶ Qui voluerit. Turpe eſt hominẽ in fide ab infantia nutritũ, taliũ ſubire magiſteriũ, q̃ repente magiſtri facti ſunt. vñ Hier. Heri in foro, hodie in altari, heri ſocius hiſtrionũ, hodie cõſecrator virginũ. h ¶ Patru⁹ &c. Patrueles ſunt, qui nos in fide genuerũt, fatres eorũ cõſimiles p̃dicatores filij fratrũ diſcipuli cõſimiliũ. i ¶ Cõſ. Qui remotior patruo vel patrueli, ſed propinquior affini. Qui em̃ ſuorũ & maximè domeſticorũ curã non habet, fidẽ abnegauit. k ¶ Affinis. In cognatiõe fidei incarnationis Chriſti, q̃ de carne eius & oſſib⁹ ſumus. l ¶ Si autẽ. Pro libertate noſtra & gloria †ſpũſſctũs agit, & quencunq; ſeruũ pcti, virtutib⁹ redimi p̃cipit. m ¶ Et ipſe. Qui pauper fact⁹ eſt in pctõ, cũ pri⁹ virtute & doctrina diues eſſet, rectè ſeipſum liberat dũ exhortãdo cõſulendo ad virtutẽ reuocat. n ¶ Supputatis. i. tractãdo apud ſe qua ꝟtute, qua correctione ſtudioſę penitẽtię remiſſionẽ pctõrũ poſſit app̃hendere & p̃cedere. Sicut em̃ q̃ pecuniã reddit emptori, annum remiſſionis non expectat: ſic q̃ æquales ad delendum peccatũ exq̃rit ꝟtutes, pœnitentiã anticipat. Sicut Zache⁹ qui multa abſtulerat ait, Dimidiũ bonorũ meorũ do pauperib⁹, & ſi q̃d aliquẽ defraudaui, reddo quadruplũ. Ideo dñs ait illi: Hodie ſal⁹ huic domui facta eſt. o ¶ Reddet. i. ſ'm ea q̃ peccauit, oportet p̃tiũ reddere. Q̃ꝰ gula peccauit, ieiunium corrigat, q̃d garrulitas admiſit, ſilẽtiũ deleat: & ſimiliter contrarijs curant̃ contraria.

Matt. 17. a.
Ad Tit. 1. c.
1. Timo. 1. a
Nota cõtra citò pro motos.
B
1. Tim. 5. a.
†ſpũſſcti
Luc. 19. b.

CAP. XXVI.

EGo do &c. p ¶ Non facietis. Cultum idolorũ tã viſibiliũ q̃ inuiſibiliũ ꝓhibet. q ¶ Scul. In ędificijs do morũ &

a ¶ Quia per perfectam pœnitentiam integre mundatus & perfectus poteſt operari

leum operabitur apud te, & poſtea egredietur cum

apud ſe. a ¶ Virtutibus quas habebat antequam venderetur. b ¶ Sanctorum.

liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & ad poſ

a ¶ Conuerſationis ſortem & gratiæ quam dedit eis verus pater deus. b ¶ Quaſi ſemel facti ſunt ſerui mei, & a ſeruitute mundi & diaboli liberati, & ſi ad modicum lapſi ſunt, nolo tamen vt dignitatem perdant in perpetuum.

ſeſſionem patrum ſuorum. Mei enim ſerui ſunt, &

a ¶ Quaſi empti ſunt pretio magno, nolo vt ſiant ſerui hominum.

ego eduxi eos de terra Ægypti. Non ueniant condi

¶ Quem conuertiſti.

a tione ſeruorum, nec affligas eum per potentiam, ſed

a ¶ Quem prædicatione acquiſiſti.

b metuito deum tuum. Seruus & ancilla ſint uobis de a

a ¶ Gentilibus qui nondum credunt, ſpẽ tamen habent fidei & ſalutis. b ¶ Iudæis qui nobiſcum legunt legem & prophetas, ſed non nobiſcum intelligunt.

nationibus, quæ in circumitu ueſtro ſunt, & de aduẽ b

c nis qui peregrinantur apud uos, uel qui ex his nati

d fuerint in terra ueſtra. Hos habebitis famulos, & hę

¶ Diſcipulos veſtros.

reditario iure tranſmittetis ad poſteros, & poſſide

a ¶ Id eſt nulla remiſſione dimittentur. b ¶ In fide veſtra nutritos.

e bitis in æternum: fratres autem ueſtros filios Iſraël

f ne opprimatis per potẽtiam. Si inualuerit apud uos c

a ¶ Operatio, fortitudo. ſ. b ¶ Non habens exhortatorem vel conſiliatorem.

manus aduenæ atque peregrini, & attenuatus fra

a ¶ Qui olim in fide eruditus & tibi cõuerſationis ſorte æquatus. b ¶ Pro verbo doctrinæ. c ¶ Conuerſationem ſuam dando ſcilicet. d ¶ Diſcipulatu ſuo ſcilicet.

ter tuus uendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe eius,

g poſt uenditionem poteſt redimi. Qui uoluerit ex

a ¶ Probatis fidelibus, b ¶ Doctrina data ne amplius eorum doctrinam quærat.

h fratribus ſuis, redimet eum, & patruus & patruelis

i k & conſanguineus & affinis. Si autem & ipſe potue

l m rit redimet ſe, ſupputatis duntaxat annis à tem

n a ¶ Ex quo peccauit. b ¶ Perfectam remiſſionem peccatorum.

pore uenditionis ſuæ uſque in annum iubileum, &

a ¶ Menſura peccati conſiderata: qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.

pecuniã qua uenditus fuerat, iuxta annorum nume

¶ Diaboli qui uenditum accuſat.

a ¶ Id eſt ſi multæ virtutes & actiones correctionesq; neceſſariæ ſunt.

rum, & rationem mercennarij ſupputata. Si plures

fuerint anni, qui remanent uſque ad iubileum: ſe

a ¶ Si paucis ſcilicet virtutibus & correctionibus poteſt emendari.

o cundum hos reddet & pretium. Si pauci, ponet rationem cum eo iuxta annorum numerum, & reddet

emptori quod reliquum eſt annorum, quibus ante

a ¶ Id eſt conſideratis ſcilicet peccatis quibus ſub peccato venundatus ſeruiuit.
b ¶ Quaſi compatiendo quantotius ſuccurre.

ſeruiuit mercedibus imputatis: non affliget eum uio

a ¶ Id eſt ſi æqualibus peccato virtutibus ſe ipſum redimere non poteſt.

lenter in cõſpectu tuo. Quòd ſi per hæc redimi non

a ¶ Perfecta & diſtricta pœnitentia, b ¶ Operibus bonis, quæ ante peccatum habuit.

potuerit, anno iubileo egrediet̃ cũ liberis ſuis. Mei

a ¶ Suſpirantes ad libertatem. b ¶ De mundo.

enim ſerui ſunt filij Iſraël, q̃s eduxi de terra Ægypti.

Cap. XXVI.

¶ Qui illa egi & hæc præcipio.

p q EGo dominus deus ueſter: Non facie d e

¶ Auaritia eſt idolorum ſeruitus. Collo. 3. a.

tis uobis idolum & ſculptile, nec titu f g

C terminatur, quòd ſi aliquis Hebræus eſſet emptus in ſeruum, vel Hebræa in ancillã, deberet tractari amicabiliter, & non ſicut ſerui aliarum nationum: & in anno iubileo poterat talis egredi liber. & ſi annus ſeptimus remiſſionis veniret ante annum iubileũ poterat egredi ſimiliter, vt dictum fuit Exo. xxj. Erant enim omnes, Hebræi ſerui ipſius dei immediatè, eò q̃ redemerat eos de ſeruitute AEgypti, & ideo nolebat eos aliter vẽdi. Secus autẽ erat de ſeruis emptis aliarũ nationũ & hoc eſt q̃d ſubditur: a ¶ Seruus &c. qui nõ ſunt cõuerſi ad Iudaiſmũ. b ¶ Et de aduenis. i. de cõuerſis, ſicut patet Ioſue. ix. Quòd Gabaonitæ ſemper fuerunt ſerui multitudinis, licet eſſent cõuerſi ad Iudaiſmũ. Si aũt aliq̃s Iudæus eſſet vendit⁹ in ſeruũ alicui cõuerſo ad Iudaiſmũ, poterat redimi per ſeipſum, ſi pinguior fortuna ſibi occurreret: vel p ꝓpinquos ſuos: defalcatiõe tñ facta de p̃tio redẽptionis, q̃tũ eius ſeruitus valuerat emptori. & hoc ẽ q̃d dicitur: c ¶ Si inualuerit. Etſi prædictis modis nõ poterit redimi, egrediet̃ liber cũ liberis ſuis in anno iubileo. Cuius cauſa reddit̃ cùm dicit̃: Mei enim ſerui ſũt filij Iſrael, quos eduxi de terra AEgypti: & ideo nolebat, q̃ poſſent vendi ſimpliciter & ad ſemp̃ in ſeruitutem humanam.

¶ In. c. xxv. vbi dicit̃ in poſtilla: Sciendũ q̃ annus ſeptimus erat re.

ADDITIO. D

Quòd autẽ in anno ſeptimo nõ remittantur debita, niſi tm̃ nõ potẽtibus ſoluere, nõ credo q̃ habet fundamentũ in litera, nec Hebręi q̃ in iſtis locis literã exquiſitè ſequunt̃ hoc dicunt: ſed q̃ remiſſio debitorũ de qua hîc agitur, intelligit̃ generaliter tã de potentib⁹ quã impotẽtibus. Qualiter autẽ hoc ſit intelligẽdũ in proprio loco videndũ eſt. ſ. Deut. xv. c.

Replica correctorij contra Burg. Illud q̃d nota. c. xxv. ꝑtractabit̃ Deu. xv. ſ.

NIC. DE LY. Diuiſio

EGo dñs. CAP. Poſtq̃ XXVI. actũ eſt de ſolẽnitatibus quæ pertinẽt ad cultũ diuinũ, hîc cõſequẽter inducit̃ populus ad obſeruantiã earũ. Et hoc q̃drupliciter. Primò per ꝓhibitiones, ſecundò p ꝓmiſſiones, ibi: Ego dominus, ſi in præce. &c. Tertiò per cõminationes, ibi: Quòd ſi non audieritis me. Quartò per conſolationes, ibi: Q̃d ſi & de his: Circa primum prohibet idolatriã, vt inducat̃ ad obſeruantiam cultus diuini, cũ dicitur: Ego dñs deus veſter, cui cultum latriæ debetis & nulli alteri. Ideo ſubdit̃, e ¶ Non facietis. ſcilicet opere fuſili. & ſic prohibet idolatriam in idolis metallicis. f ¶ Et ſculptile. ſ. per dolationem, & ſic prohibet idolatriam in ſtatuis ligneis. g ¶ Nec titulos eri. & cætera. id eſt altaria pro idolatria

Moraliter. d ¶ Ego do. e ¶ Non facietis &c. Illa quæ po

 nunt in

a los erigetis, nec inſignem lapidem a
ponetis in terra ueſtra, ut adoret s
a ¶Non alius, non idola.
eum: Ego enim ſum dominus deus
¶Non ueſtra.
b ueſter. Cuſtodite ſabbatha mea, & b c
a ¶Sanctimoniæ perfectæ ſtudentes.
pauete ad ſanctuarium meum: Ego d
a ¶Sanctus habitans in ſanctis, diſperdens qui templum dei polluunt. b ¶Quæ ſunt recta uia.
c dominus. Si in præceptis meis am
a ¶Proficiendo. ¶Ita. b ¶Quibus iubetur decimas offerri & huiuſmodi.
d bulaueritis, & mandata mea cuſto
a ¶In memoria. ¶Intellexeritis. b Impleueritis.
e dieritis, & feceritis ea, dabo uobis e
a ¶Verbi dei, Vnde: Expectetur ſicut pluuia eloquium. ¶Non quæ ſuper iuſtos & iniuſtos. b ¶Cor. ¶Corpus.
f g pluuias temporibus ſuis, & terra f
a ¶Caſtitatem, ſobrietatem, abſtinentiam. b ¶Operibus. c ¶Virtutes. ſ. pietas, ſapientia, diſciplina, & aliæ.
h gignet germen ſuum, & pomis ar g
i bores replebuntur: apprehendet k
a ¶Eſt Bona corporis: cura enim eſt fructuum terræ.
k l meſſium tritura uindemiam, & uin l
a ¶Aliarum uirtutum & actionum. b ¶Operando.
demia occupabit ſementem, & co k
a ¶Vt ſufficienter operemini.
m medetis panem ueſtrum in ſaturi
a ¶Quia domus ueſtra fundata eſt ſupra firmam petram.
tate, & abſque pauore habitabitis l
a ¶In futuro. b ¶Perfectam. ¶Non huius mundi. Vnde: non ueni mittere pacem &c.
in terra ueſtra. Dabo pacem m
a ¶Qui poſuit fines t. pa. Pſal. 147. a. b ¶Moriemini in ſpe retributionis. ¶A ſtrepitu mundi.
in finibus ueſtris, dormietis &
a ¶Iuſtus ut leo cōfidit. ¶Quia nō habebitis, p ᵭ terreamini.
non erit qui exterreat. Au n

E morum & poſſeſſionibus agrorum aliquam veſtri memoriam ſculpere cupientes. a ¶Nec inſignem. Cumulum auri & argenti aut pretioſorum lapidum in quibus ſeducūtur auari, ſicut Gētiles in idolis. b ¶Cuſtodite. ab omni malo abſtinendo, & omni bono vacando: hoc eſt enim verū ſabbathū. c ¶Si i præce. Quid fieri, qd vitari deberet, pdixit. In

Bñdictiões ſeruantium mandata fine ꝙ obſeruantibꝰ pmia, ꝙ puaricātibus ſupplicia debeant, enumerat. ¶Si in p. Hęc ad literā ſtare nō poſſunt. Multū em in pceptis dei ambulauerūt, & multa aduerſa paſſi ſunt. Illud magis attendere oportet, qa cuſtodientibus mādata. xxx. benedictiones lex in pſenti ca. pdicit, quas diſtinctas in Lxx. editiōe interptū repies, qa dñs cùm eſſet annorū. xxx. venit ad baptiſmū, vt in pfecta ætate donorū pfectionē oſtenderet. Extūc enim euangeliū pdicauit, in quo eſt oīs plenitudo vitæ & retributiōis, ꝙ in hoc ca. ſignificant. ¶Orige. Si lex carnalis eſt, carnaliter obſeruata, carnales tribuit benedictiones. Si autem vt Paulo videt, ſpiritualis eſt ſpiritualiter intellecta, ſpiritualem dat obſeruata benedictionē, aut nō obſeruata maledictionē. vñ: Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali &c. Ideo autē ait, in omi benedictiōe: qa ſciebat multa implenda ꝙ mandant in lege, & in vnoquoqꝫ, pprios agones in quibus benedictionē qui vinceret mereret. Iuſtꝰ verò quiſqꝫ & pfectus oi benedictione pōt benedici, vt capiat benedictiōes Leuitici, & libri Numeri, & Ge. & Noe ad Sem & Iaphet, bñdictiōes Iſaac ad Iacob, & Iacob ad Ioſeph, & Ephraim & Manaſſem, & tandē ad. xij. patriarchas. Ne em illis ſolis conuenire viderent,

Luc. 3. e.

Premiū obſeruationis legis

Ro. 7. c.

Eph. 1. a.

Num. 6. d. & 23. Gen. 9. d. & 27. d. 48. c. & 49

F ideo Apoſtolꝰ ſpūales nominauit, vt qcūqꝫ in ſpū vel virtute, vel omniū vel alicuiꝰ iſtorū fuerit, poſſit bñdictionis alicuius vel omniū pticeps fieri, ſi ſimilē ſpm & virtutē habuit, ſicut Iohānes venit in ſpū & virtute Heliæ. d ¶Mādata mea. Quale eſt illud: Qui ſabbathū non cuſtodit ab omni ſynagoga lapidet, & hmōi. e ¶Dabo vobis pluuias &c. Lxx. Et dabo, & ſuperfluū eſt, conſuetudine locutionis noſtrę, ſed more ſcripturarū additū. f ¶Temporibus. Orig. Tempore opportuno, non ebrio, non in alijs occupato: prudenter ergo conijciat doctor cui miniſtret pluuiam & tritici menſurā, & cui debet lac dare, non det eſcam. g ¶Terra gignet. Lxx. Ligna campi dabūt fructum ſuum. i. motus animę, qui altiores ſunt motibus terrę. id eſt carnis noſtræ, quorū fructus ſunt charitas, iuſtitia, manſuetudo & ſimilia. h ¶¶Pomis arbores. Origeñ. Non poteſt arbor mala bonos fructus facere: neqꝫ arbor bona, fructus malos facere. Arbor bona, iuſtitia, prudentia, pietas, ſapientia, & alię multę quibus conſitus eſt paradiſus. Super omnia eſt arbor vitæ. ſ. ſapientia de qua dicitur: Lignū vitę eſt his qui apprehenderunt eā. i ¶Apprehendet meſſium tri. Anima quæ germinat ex verbo dei, cęleſti pluuia rigata germen pducit ad meſſem. Meſſis autem purganda eſt in area. i. ſenſus in medio pferendus, & cum cęteris doctoribus vel diuinis voluminibus cōferendus, vt ſi quid inane & paleę aut ariſtę ſimile fuerit, ſpū diſcretionis excutiat, & ſolū triticū cōſeruis in tēpore diſpenſandū remaneat. ¶Apprehendet. Panis enim cor hominis confirmat, vinū lętificat, ꝙ de cōtinentia, de obſeruantijs & de cuſtodijs mandatorum dicunt, frumentū vident, ex quo conficit panis qui corda cōfortat. Ea verò ꝙ ad ſcientiā ptinēt & occultorū exploratiōe lętificant mentē, vino & vindemię cōparant. Cor em lætatur cū †obſcura explanant. k ¶Vindemiā. fructū animę. Vindemia enim arbor eſt. Hæc autem ſimul habere i. corpore & anima fructificare, magnę benedictionis eſt. ¶Eſic. Congregās em anima virtutes ſuas mox deſiderat alias. Vñ: Quę retrò ſunt obliuiſcens, ad priora me extendo. l ¶Vindemia. Orige. quaſi dicamus: Seminaui quę legis ſunt, poſtea oraui vt dominus daret nobis pluuiā, in tempore facta eſt meſſis: iterum ſemino de prophetica ſcriptura, auditorū noualia, poſt hęc de euangelijs ſemino. Poſſumus per totum annū ſeminare, poſſumus & de apoſtolicis

Luc. 1. b.

Num. 15. d.

1. Cor. 3. a. Gal. 5. d. Lu. 6. f.

Prouer. 3. c. Tropolog.

Pſal. 103. c.

†occulta

Allegoricè

Phil. 3. c.

Gal. 6. b.

apoſtolicis literis multa ſemina iacere: in ſpū ſeminemꝰ, vt de ſpū metamus vitam æternā. m ¶Panem veſtrum. ſcilicet qui de cælo deſcendit, & dat vitā mundo, non qui plus abundat malis quàm bonis. n ¶Abſqꝫ pa. Si corpus ſtabile fuerit, & aīa fructificauerit, ſecuri erimꝰ in terra nr̄a, qa caro nō cōcupiſcet aduerſus ſpiritum. Et gla. G

Ioh. 6. e.

Gal. 4. c.

Nicolaus de Lyra.

latria. a ¶Nec inſi. in quo phibet idolatria in imaginibus lapideis. b ¶Cuſtodite. i. ſolennitates quæ vocant ſabbatha, quia in eis erat ceſſatio ab operibꝰ ſeruilibus, vt patet ex ſupradictis. c ¶Et pauete ad ſanctuariū. id eſt habete reuerentiā ad ipſum, & non ad idolatriæ locum. d ¶Ego dñs. Hîc cōſequēter inducit populꝰ ad obſeruantiā pdictorū p pmiſſiones bonorū ſi ea obſeruauerint, & primò promittit eis vbertas terræ, cùm dicit: e ¶Dabo vobis pluuiā temporibus ſuis. id eſt competentibus ad fructificationē terræ naſcentiū. h ¶Apprehendet meſſium tritura vindemiam. Hoc eſt dictū, tanta erit copia bladi, ꝙ nō poterit colligi ante tempus vindemiæ. Secundò pmittit eis ſecuritas ab hoſte cùm dicit: l ¶Et abſqꝫ pauore habi. &c. Quia ſine ſecuritate fertilitas parum aut nihil valet. n ¶Auferam ma. be. &c.

Moralit. Ita ꝙ non nunt in huiꝰ capituli principio ſuperiꝰ ſunt poſita vſqꝫ ibi: d ¶Si in præceptis meis ambulaueritis. Vbi obſeruantibus dei mandata pmittūtur bona tēporalia, ſub quibꝰ intelligunt bona ſpiritualia principaliter eſſe pmiſſa. Cuius ratio eſt, qa dei pmiū principaliter intentū, nō eſt minus bonū, ſed maiꝰ ꝙ opus meritoriū. Nā finis melior eſt his ꝙ ſunt ad finē: bonū aūt tpale minꝰ bonū eſt, ꝙ opus meritoriū: ppter qd ſub bonis tēporalibus hîc pmiſſis intelliguntur bona ſpiritualia principaliter pmiſſa, cū dicitur: e ¶Dabo vobis pluuias, id eſt doctrinas ſalutiferas; Deut. xxxij. b. Cōcreſcat vt pluuia doctrina mea: fluat vt ros eloquiū meū. f ¶Tēporibus ſuis. Quia tempus eſt loquendi, & tempus docendi, Ec. iij. b. f ¶Et terra gignet germen. Per terrā intelligit corpus humanū, qd fuit de terra formatum, vt dicitur Gene. j. b. igitur terra gignet germen ſuum, quando corpus humanum exercitatur p opus meritorium. g ¶Et pomis arbores replebuntur. i. vires animæ interiores bonis actibus, interioribus applicabuntur. h ¶Apprehendet meſſium tritura vindemiam. Per meſſes intelliguntur Gentiles. vnde dicit ſaluator de Gentilibus Iohā. iiij. d. Ecce regiones iam albæ ſunt ad meſſem. Per vindemiam verò ſignificatur conuerſio generalis Iudæorum. Eſa. v. b. Vinea domini exercituum domus Iſrael. Quam conuerſionem præceſſit cōmunis conuerſio Gentilium ſignificata per trituram meſſiū. Quia tamen ante Gentiles aliqui de Iudęis fuerunt conuerſi. ſ. apoſtoli ad prędicationem Chriſti, & plures alij ad prædicationē Petri, vt patet Act. ij. & iiij. Ideo ſubditur: i ¶Et vindemia occupabit ſementem. Et hoc eſt qd dicit Apoſtolus, Rom. xj. a. Cęcitas ex parte contigit in Iſrael, vt plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Et bene ex parte & non ex toto. Nam aliqui Iudęi illuminati fuerunt per Chriſti fidem ante Gentiles, ſed communis conuerſio Gentilium præcedit communem conuerſionem Iudęorum. k ¶Comedetis panem veſtrum in ſaturitate. Hîc eſt panis euchariſtiæ, qui dat hîc plenitudinem gratię, & poſtea dabit ſacietatem glorię. l ¶Et abſqꝫ pauore habitabitis in terra veſtra. Nam in primitiua eccleſia fideles ſaltem quo ad multos, perſecutionibus non terrebātur, ſed magis conſolabantur, Acti. v. g. Ibant apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. m ¶Dabo pacem in finibus veſtris. ſcilicet cordis, de qua dicitur Lucæ. ij. b. Gloria in altiſſimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. n ¶Auferam malas beſtias, id eſt dęmonum furias quorū H

A a ℭ Et gladius non. Quia pax erit in finibus veſtris, modò ex concupiſcentiis ſunt bella & lites. b ℭ Inimicos. Occiſi ieiunio, oratione, & ſimilibus. vnde: Hoc genus nõ eiicitur niſi cum oratione, & ieiunio. c ℭ Corruent co. Lxx. In cõſpectu veſtro morte veſtra. ſ. mortificatis membris veſtris quæ ſunt ſuper terram i. fornicatione, immunditia & huiuſmodi.

Matt. 17. c.
Col. 3. a.
Tropolo.

d ℭ Perſequen. Orig. Sicut quinarius ſapientes indicat & inſipientes, ita centenarius fideles & infideles. Abraham centenarius crediđiſſe & iuſtificatus eſſe deſcribit̃, & pctõr cẽtũ ãnorũ maledict⁹ erit. hîc quo cꝫ cẽtũ infideles qnqꝫ ſapiẽtes pſequunt̃: & cẽtũ fideles nõ tã numero cꝫ pfectiõe ſignati, multa infidelium milia. Hi ſunt doctores qui fugant innumeros dęmões, ne credentes decipiãt. ℭ Lxx. Expellent qnquaginta cẽtũ. Quinquaginta ſpiritualẽ hoĩem ſignificãt, q omnia diiudicat & à nemine diiudicat̃, q pfecta & diſcreta vtit̃ ſciẽtia: hic cꝫuis aſtutũ & validũ dæmonẽ, q ſupra cẽtũ, vel q legio appellat̃, ppter obedientẽ ſibi aliorũ multitudinẽ, perſeq poteſt & vincere. e ℭ Et cẽtũ. q nõ tm ſubtilẽ ſcientiã, ſed & vitã pfectã habẽt, q ſpũaliter decuplant̃, & iõ cẽtũ dicunt̃. ſ. q cẽtenos afferũt fruct⁹. ℭ Reſpiciã. Cui⁹ reſpectus, ſalus. Reſpexit dñs Petrũ & fleuit amare. Si ſol ſegetẽ nõ reſpiciat, manet infructuoſa. Segentem cordis noſtri reſpicit deus, & radijs verbi ſui nos illũinat, auget & multiplicat vt magni efficiamur: ſicut magnus factus eſt Iſaac, & magnus Moyſes, & magn⁹ Iohãnes. g ℭ Creſcere: In operib⁹ bonis, vt parua fiant magna. vnde: Qđ vni ex minimis meis fe. mi. &c. h ℭ Multiplicabimin. Vt pauca fiãt magna vel multa. Vñ: ſi qđ eſt aliud mandatũ in hoc verbo reſtaurat̃: Diliges pximũ tuũ ſicut teipſum. i ℭ Comedetis. Orig. Vetus lex & pphetæ, vetera veterũ q̃ ante legẽ fuerũt ab initio mũdi. venerunt euangelica noua & apoſtoli: his ſuperuenientib⁹ vetera pijcim⁹, legẽ. ſ. ſcđm literã, vt ſtatuam⁹ ſcđm ſpiritũ. Añ etiam cꝫ veniret hõ de cælo, & naſceret̃ hõ cæleſtis, eram⁹ oẽs terreni, ſcđm imaginem terreni, ſuperueniẽte nouo homine depoſuim⁹ veterẽ, & induim⁹ nouũ. k ℭ Ponã ta. ſi pdicta habem⁹, abiecto veteri homie innouatũ eſt cor noſtrũ. Venit ad nos de⁹, & habitat in nobis. l ℭ Nõ abij &c. Ori. Audeo & dico, qa anima dei Chriſt⁹ eſt, ſicut & verbũ dei ſapĩa dei & virt⁹ dei. Tale eſt ergo acſi dicat: nõ abijciet vos filius me⁹. m ℭ Anima. Aug. Animã ſuã de⁹ vocat voluntatẽ ſuã. Nõ enim eſt animal habẽs corpus & animã, neqꝫ ſubſtantia ei⁹ ſimilis eſt animæ q̃ eſt creatura eius, ſicut ipſe teſtat̃: Omnẽ flatũ ego feci. Sicut ergo cũ oculos ſuos & labia ſua, & cætera mẽbrorũ corpaliũ vocabula dicit, nõ accipimus eũ forma corpis definitũ: ſed p hęc intelligim⁹ effectũ opationũ vel ꝟtutũ: ſic cũ dicit, anima mea, volũtatẽ ei⁹ debem⁹ accipe. Perfectè qppe et ſimplex illa natura q̃ dicit̃ de⁹, ñ cõſtat ex aĩa & corpe & ſpiritu, nec ipo ſqũ mutabilis eſt, ſicut aĩa, ſed ſpũs eſt de⁹ & ſemp idẽ eſt apud quẽ nõ eſt trãſmutatio. Hic aũt acceperũt Apollinariſtæ occaſionẽ, q dicũt animã nõ habuiſſe Ieſũ. n ℭ Ambu. Hõ fact⁹. vñ: Hic eſt de⁹ nr̃, & nõ reputabit̃ ali⁹ ad eũ, poſt hæc in terra viſus eſt, & cũ hoĩbus conuerſatus eſt. o ℭ Quod ſi. Obedientiũ bona pcedenti ca. expſſit: quę autẽ ſint pũaricatorũ mala, pſenti capitulo oſtẽdit, quorũ q̃dam ad literam Iudęi paſſi ſunt. Omnia ꝟò ẜm ſpiritum. p ℭ In egeſtate. verbi dei. vnde: Datus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire: Quia intellectum legis tranſgrediebantur, vt euangelicũ teſtamentum irritum facerent, obſcurè loquebat̃ eis, ne intelligerent. C

Reſpectus dei.
Luc. 22. g.
Gen. 15. b. & 17. c.
Eſa. 65. d.
1. Cor. 2. d.
Gen. 21. b.
Exod. 11. a.
Luc. 1. b.
Matt. 25. d.
Ro. 13. c.
B
1. Cor. 15. f.
† ppls me⁹
Col. 3. b.
Col. 3. c.
1. Cor. 1. c.
† Deu. 28. b.
Eſa. 57. d.
* ied
* oĩa
Ioh. 4. c.
Iaco. 1. c.
Baruc. 3. d.
† terrore et tremore, & febre, quæ
Ioh. 6. f.

a ¶ Dæmones. ¶ Non has corporales, quia neqꝫ erunt bonæ neqꝫ malæ. b ¶ Hoſtilis afflictio.

a feram malas beſtiãs, & gladius a

a ¶ Corpus & animam.

non tranſibit terminõs ueſtros.

a ¶ Lege dei armati. b ¶ Dæmones.

b Perſequemini inimicõs ueſtros, & b

a ¶ Occiſi ieiunio. ¶ Si caſtus ſis, excidit ante te libido: ſi pius, impietas.

c d corruent corã uobis. Perſequen- c

a ¶ Qui ſpiritualiter quinque ſenſibus vtuntur, b ¶ Aſtutia perfectos.

tur quĩnqꝫ de † uobis cẽntum alie

a ¶ Finitum pro infinito. b ¶ Contrarias virtutes.

e nos, & cẽntum ex uobis dẽcem

¶ Spirituales. a ¶ Spiritus quod eſt verbum dei.

milia. Cadent inimici ueſtri glã-

a ¶ Non ſuſtinentes faciem veſtram.

f dio in conſpẽctu ueſtro. Reſpici- d

g h am uos & creſcere faciam, † mul

¶ Opere complebo. ¶ Prædictum.

tiplicabimini & firmabo pactum

a ¶ Quæ per legem & prophetas promiſſa ſunt & in benedictionibus patriarcharum.

i meum uobiſcum. Comedetis uẽ e

a ¶ Promiſſa legis & prophetarum. b ¶ Euangelicis promiſſis.

tuſtiſſima ueterum, & ueterã nõ- f

a ¶ Tanquam maioribus. b ¶ Tanquam ſuperflua nouis comparata.

uis ſuperuẽnientibus proiiciẽtis.

a ¶ Firmiter, b ¶ Eccleſiam. ¶ Lxx. teſtamentum nouum.

k Põnam tãbernaculum meum in g

a ¶ Quia eſt catholica & communis.

l mediõ ueſtri, & non † abiiciet uos h

¶ Sed.
¶ Si quis eſt purificatus, vt ſit capax dei, in eo ambulat deus.

m n anima mea. Ambulabo inter i

a ¶ Eſſe apparebo.

uos, & erõ ueſter deus, uóſque e- k

ritis † mihi populus. Ego domi

a ¶ Cum ſeruiretis.

nus deus ueſter, qui ẽduxi uos de

¶ Dæmonum. a ¶ Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati, Iohan. 8. d.

terra Ægyptiorum, ne ſeruiẽtis

a ¶ Peccatorum. ¶ Quas impoſuerant, qui uos ad captiuitatem deduxerant opere.

eis, & qui confregi cãtenas ceruí- l

cum ueſtrarum, ut incederetis e- m

¶ Ad deum. ¶ Aure cordis.

o recti. † Quòd ſi non audieritis n

a ¶ Opere corporis. b ¶ Sed traditiones veſtras.

me, nec fecẽritis õmnia mandata

a ¶ Ad libitum veſtrum exponendo.

mea, * ſi ſpreueritis legẽs meas, &

a ¶ Non ad voluntatem meam, ſed veſtram interpretando.

iudicia mea cõntempſeritis, ut non faciatis * ea, quæ à me conſtituta ſunt, & ad irritum perducatis pactum meum, ego quoque hæc faciam uobis: Viſitabo uos o

a ¶ Iræ, inuidiæ.

p uelociter in † egeſtate & ardorẽ, p

a ¶ Interiores. Vnde excęcati dicebant: Si dimittimus eum ſic omnes credent in eum. Iohan. 11. f.

qui cõficiat oculõs ueſtros, & con

a ¶ Vnde clamabant, quouſqꝫ animam noſtram tollis.

ſumãt animas ueſtras. † Fruſtra q

Nicolaus de Lyra.

Fugietis nemine. ita cꝫ non nocebũt perſonis veſtris nec bonis. Tertiò pmittit̃ eis fertilitas in ple, cũ dicit̃: d ℭ Reſpiciam. ſicut pmiſſum fuit Abrahę, Ge. xv. Ideo ſubdit̃: Et firmabo pactũ meum vobiſcũ. e ℭ Comedetis ve. i. fruct⁹ terræ ita abundabũt, & tam bonæ collectiõis & maturitatis erunt, cꝫ poſſent valde diu ſeruari & comedi à vobis: ſed dimittetis pter nouos ſuperueniẽtes. Quartò pmittit̃ eis diuina familiaritas cum ſua protectione, cũ dicit̃: g ℭ Ponã. Vbi p ſigna euidẽtia apparebit effect⁹ pœnitẽtiæ meæ in reſponſionib⁹ diuis & cõſilibus. h ℭ Et nõ. quaſi abominabiles, imô habebit vos valde amabiles. i ℭ Ambu. ptegẽdo & conſolando. k ℭ Et. per verũ ſpũalẽ cultum. l ℭ Cõfregi. i. abſtuli à vobis duriſſimam ſeruitutẽ Ægypti, qua tenebamini aſtricti. m ℭ Vt ince. Mod⁹ enim depſſorũ eſt incedere inclinato capite, & qñ liberant̃, caput eleuare. n ℭ Quod ſi. Hîc cõſequenter inducit̃ popul⁹ p cõminationes, & cõminat̃ eis dñs quatuor mala, ſi nõ ſeruauerint pdicta: & hoc cõtra q̃tuor bona, q̃ ſunt obſeruãtibus promiſſa. Promiſerat enim obſeruantibus ſecuritatem ab hoſtibus. Et ideo non obſeruantibus priõ comminat̃ impugnationẽ hoſtiũ, cũ dicit̃, Qđ ſi nõ audieritis &c. Sequit̃: o ℭ Viſita. pueniẽte ex incurſu hoſtiũ. vnde ſubditur: q ℭ Fruſtra. quæ ab hoſtibus deuorabit̃.

† veſtris
† multiplicare faciã vos

* furias, quorũ p Chriſtũ reſtricta eſt poteſtas. a ℭ Et gladius. i. dæmonũ virt⁹ nõ pualebit ſup vos. põt autẽ aliter exponi litera ab illo loco, abſqꝫ pauore habitabitis in terra, de terrra viuentiũ, vbi non eſt pauor hoſtiũ, ſed etiã ibi pax, q̃ exupat oẽm ſenſum. infernales etiã beſtiæ nõ habẽt ibi acceſſum, nec p cõſequẽs timet̃ ibi gladius eorũ. b ℭ Perſe. i. dæmones. c ℭ Corã vo. Fugientes: Iaco. iiij. b. Reſiſtite diabolo et fugiet à vobis. Põt hoc etiam exponi de apoſtolis & alijs viris ſctis, q fugabãt dæmones à corpibus obſeſſis. d ℭ Reſpiciã. oculo. ſ. clemẽtiæ. d ℭ Et creſcere. Qđ patet impletũ in multiplicatione eccleſiæ. e ℭ Comedetis. i. accipietis vobis illa quæ pmiſſa fuerũt antiqs patrib⁹. Vnde dicit Chriſtus aplis, Luc. x. d. Multi reges & pphetę voluerũt videre q̃ vos videtis, & nõ viderunt. f ℭ Et vete. p vetera ſignificant̃ bona terrena, q̃ promittebantur in veteri teſta, Eſa. j. e. Si audieritis me, bona terrę comedetis. per noua verò intelligunt̃ bona ſpiritualia & cæleſtia, quę pmittunt̃ in nouo, Mat. v. a. Beati pauperes ſpiritu &c. Tẽpore verò noui teſtamẽti multi à ſe abijciunt bona terrena & tẽporalia, vt cõſequant̃ ſpũalia & æterna, vt manifeſtè patet in paupib⁹ religioſis. g ℭ Ponã. i. eccleſiam meã, de qua dicit̃ Apoc. xxj. a. Ecce tabernaculũ de. cum &c. h ℭ Et nõ. ſocietatẽ veſtram refugiendo, Mat. vl. d. Ecce vobiſcũ ſum &c. n ℭ Quod ſi. hîc cõſequenter trãſgreſſoribus mãdatorũ ſuorũ deus cõminat̃ mala tẽporalia, ſub qbus intelligunt̃ mala ſpiritualia, cũm dicit̃: o ℭ Viſitabo vos. ſubtrahendo à vobis bona gratię & glorię. p ℭ Et ar. permittendo accẽdi in vobis ignẽ cõcupiſcẽtię, & poſtea ignẽ gehẽnę. q ℭ Fruſtra. id eſt fruſtra facietis opus bonum de genere,

Moralit̃
† abominabitur
D
Malac. 2. a.
† Deu. 28. d

 * ab hoſti-

E ☞ a ¶ Fugietis nemine. Quia Gentiles nõ pſequentᷣ ad ex
Philip.3.c. pellendũ, ſed feſtinãtes ſalutẽ eorũ ſ'm illud: Sequor aũt, ſi quomõ
cõprehendã. b ¶ Sinautem. Huiuſmodi diſtinctionibus fre-
quenter vtitur, quia Ieſus frequẽter po
Matt.23.d. pulum Iudæorum cõuertere voluit, il-
li autem noluerunt. vñ: Quoties volui
congregare filios tuos, & noluiſti. Hoc
autem maximè attẽdendum, quia cùm
ſeptem correctiones comminetur, cõ
tritionem ſuperbæ duritiæ, & dationẽ
cęli ferrei &c. ſex tantũ, non ſeptem enu
merat. Sed quia ſeptenarius perfectus
eſt numerus, præſentis vitæ omni-
modam plenã & integrã vindictam ſi-
gnificat. c ¶ Addam correp. Lxx.
Et apponam caſtigare vos ſepties &c.
etiam hîc ſuperfluum eſt. Septies autẽ
pro omni numero eſt accipiendum.
d ¶ Et conteram ſuperbiam du-
† vel fortitudinis ritiæ ve. Qua dicitis ſemen Abrahæ
ſumus, & nemini ſeruiuim⁹ vnq̃: ideo
Ioh.8.d. gentibus ſeruietis. e ¶ Gladiũ. ſpiri
Eph.6.c. tus, qđ eſt verbum dei, qđ per prædi-
catores Iudæos cõuincit, ne vetus teſt.
habere cum euangelio contradicant.
f ¶ In vrbes mittam. Prophetas in
quibus fideles munitiones & ſalutem in
ueniunt, inimici fugientes capiuntur, il
lic moriuntur apertis de Chriſto pro-
An Iudęi habeant panem doctrinæ phetijs reſiſtere non valentes g ¶ Ita
vt decem &c. Panem doctrinę non
habẽt Iudęi, exceptis decem præceptis,
quia veram prophetarum expoſitionẽ
Chriſtum in pleriſq; prophetarum prę
dicantem fugiunt: alia quæ ſunt in lege
nolunt ſpiritualiter accipere, nec poſ-
ſunt ad literã ſtare. Locus enim deſtru-
ct⁹ eſt, in quo ſacrificia fiebant & obla-
tiones, præterea & multa ſunt in eis ri-
F denda, ſicut lepra parietũ, veſtium & ſi
milia. Sed decem mandatorum etiam li
tera cuſtodiri & impleri digna eſt, nec
mandatum ſabbathi cõtrariũ eſt. Quã-
uis enim decem mandatis inſertum ſit,
nõ tamẽ ex eis eſt. Si autem ſpeciale po-
nimus mandatum: Ego ſum dominus
Oſee.12.c. & à me deus tu⁹, q eduxi te de terra AEgypti,
de domo ſeruitutis. perfectũ decem mã
datorum numerum inuenimus. Præ-
terea ſpiritualẽ requiem ſignat, in qua
non licet operari ſeruilia. Hæc ergo ſo
la panem faciunt in populo Iudæorũ,
in clibano vno legali. ſ. & reddunt ad
pondus non dilatando ſcilicet, ſed re-
ſtringendo ſenſus. Cæleſtis verò doctri
Matth.5.d. na & euangelica ſenſum dilatat, vt mu-
lierem videre ad concupiſcendũ adul-
Ioh.3.c. terium dicat: & odiũ fratris homicidiũ.
Ideo nõ ſatiantur qui his panibus nutri
Moyſes propheta untur. h ¶ Sinautem &c. Non ſo
Deut.18. lùm legiſlator eſt Moyſes, ſed & pro-
pheta. ait enim: Prophetam ſuſcitabit
vobis dominus de fratribus veſtris, ip
ſum audite ſicut me. Qui cum in alijs
Chriſti figuram geſſerit, in hoc quo-
Matt.24.a. que eum expreſſit. Sicut enim domin⁹
de excidio vrbis, de fine mundi prædi-
xit, ſic & ipſe. Nam quæ hîc dicuntur
ad vltimam captiuitatem pertinent,
quam Iudæi ſuſtinuerũt, quia in Chri-
ſtum manum miſerunt. Nec ſolùm ad
literam, ſed etiam ſpiritualiter puniti
ſunt, quia & legem prę uaricati ſunt, &
autorem legis blaſphemauerunt.
i ¶ Carnes filiorum: Id eſt diſcipu-
los quos vobis aſſumitis in filios ad
eãdem doctrinam verbis callidis &
animam corrumpentibus inducatis.
☞ Cadetis inter

a ¶ Quia non eſt fertilis terra. b ¶ Doctrinam prophetarum.
c ¶ Gentilibus in Chriſtum credentibus, quibus inuidetis.
ſerẽtis ſemẽntem, quæ ab hoſtibus de†
a ¶ Vultus domini ſuper faciem, mala &c. Pſal.33.c.
uorabitur. Ponam faciẽm meam con- a
a ¶ In ſalutem gentium offendentes.
tra uos, & cõrruetis coram hoſtibus b
a ¶ Tanquam doctoribus.
ueſtris, & ſubiiciẽmini his qui oderunt
a b uos: Fugietis nemine perſequente. Sin c d
¶ In correctione.
c autem nec ſic obedieritis mihi, addam
a ¶ Perfectionem pœnę: quia noluiſtis corrigi.
correptiones ueſtras ſeptũplum, pro e
d pter peccata ueſtra, & conteram ſu-
perbiam † duritiæ ueſtræ: Daboq; cæ f
a ¶ Vt non pluat uobis doctrinam.
lum uobis déſuper ſicut ferrũm, & ter g
a ¶ Diuinam ſcripturam vobis infructuoſam.
rãm æneam. Conſumetur incaſſum h
a ¶ Quem diuinis ſcripturis impenditis, quia praue intelligitis.
b ¶ Exterior homo. c ¶ Virtutum.
lãbor ueſter, nõ proferet tẽrra gẽrmẽ, i
¶ Mentes. ¶ Fructus deo acceptabiles.
nec arbores poma prębebunt. Si am- k
a ¶ Non enim recte incedunt, qui legis ſenſum & propheta-
rum ſubuertunt.
bulaueritis ẽx aduerſo mihi, nec uolu-
a ¶ Non iam correctiones, ſed pœnã ſecundũ iniquitatem ueſtrã.
eritis audire me, addam plãgas ueſtras
a ¶ Perfectam vltionem.
uſque in ſeptuplũm propter peccata
a ¶ Dæmones, de quibus dictum eſt: Omnes beſtiæ agri lu-
dunt ibi: Iob.40.c.
ueſtra: Emittamq; in uos beſtiãs agri, l
a ¶ Gentem pecoribus ſimilem.
quæ conſumant uos & pẽcora ue- m
a ¶ Tam in numero quam in dignitate.
ſtra, & ad pãucitatem cuncta redigant,
a ¶ Quia nec aquam vitæ habent, nec deum ſuſcipiunt hoſpitẽ.
dẽſertæq; uiæ fient uiæ ueſtræ. Quòd
ſi nec ſic uolueritis recipere diſcipli-
¶ Præuaricantes legem.
nã, ⁎ ſed ambulaueritis ex aduerſo mi
a ¶ Inferendo vltionem.
hi, ego quoq; contra uos adũerſus in-
a ¶ Qui prius corripuerã vt ſicut creſcit iniq̃tas creſcat & pœna.
¶ Perfecte.
cedam, & percũtiam uos ſepties pro-
pter peccata ueſtra, inducamq; ſuper n
¶ vel vltionis. a ¶ Vtriuſq; violati.
c uos gladium ultorem fœdẽris mei.
f Cumq; confugeritis in urbes, mittam o p
peſtilentiam in medio ueſtri, & trade-
mini in hoſtium manibus. Poſtquam q
a ¶ Firmamentum ſpiritualis doctrinæ.
g confregero bãculum panis ueſtri, ita ut r
a ¶ Decem legis mandata ¶ Lege.
decẽm mulieres in uno clibano co-
¶ Doctrinæ. ¶ Diſtricti ſenſus.
quant panes, & reddant eos ad pon- s
a ¶ Quia arcta & praua doctrina eſt.
dus, & comedetis & non ſatũrabimini.
a ¶ Vox Chriſti qui ait: Si crederetis Moyſi crederitis for-
ſitan & mihi, de me enim ille ſcripſit.
h Sinautem nec per hæc aũdieritis me,
a ¶ Detrahentes doctrinæ & miraculis.
ſed ambulaueritis contrã me, & ego in
a ¶ Inducendo captiuitatem. ¶ Cum ſancto ſanctus eris, &
cum peruerſo peruerteris: Pſal.17.d.
cẽdã aduerſus uos in furore cõtrario,
a ¶ Perfecta vltione. b ¶ Id eſt ſicut multiplica-
ſtis peccata, ita multiplicabo pœnas.
& corripiã uos ſeptẽm plãgis propter
a ¶ Sicut Maria filia Eleazari, Vt ait Ioſephus.
i peccata ueſtra, ita ut comedãtis carnes t

⁓uorabitᷣ. a ¶ Ponam faciem meam. id eſt intẽtionem ad G
vos perſequẽdum, ideo ſubditᷣ: Et corruetis corã hoſtibus veſtris.
& ſubditur: c ¶ Fugietis nemi. per. Ex nimio pauore, qđ eſt
valde turpe. Secundò contra fertilitatẽ
quam promiſerat ſeruantibus manda-
ta, cõminatur non ſeruantib⁹ ſterilitatẽ
cũ dicitur: d ¶ Sinautem nec ſic
obedieritis mihi ad cor. i. pœnas
vos affligentes. e ¶ Septuplum. i. p
fectè, quia ſeptenarius numerus perfe-
ctionem ſignificat. f ¶ Daboq; cęlũ
vobis de ſuper ſicut fer. Quia nec
ros nec pluuia deſcendet inde ſuper ter
ram fœcundandam. g ¶ Et terram
æneam: id eſt ſiccam, & omnino in-
fructuoſam. Tertiò cùm dicitur:
k ¶ Si ambulaueritis &c. Contra
fœcunditatem prolis comminatur eis
paucitatem plebis. vnde ſequitur:
l ¶ Emittamq; in vos beſtias agri.
id eſt feroces. m ¶ Quę cõſumant
vos. Deſertęq; fiant viæ veſtræ pro-
pter paucitatem habitatorum in terra.
Et non ſolùm comminatur eis paucita
tẽ ex deuoratione beſtiarum, ſed etiam
ex gladijs inimicorum. vnde ſubditur.
n ¶ Inducamq; &c. ſuper. i. tranſ-
greſſionum fœderis mei. o ¶ Cum-
q; confugeritis in vrbes: à facie gla-
dij. p ¶ Mittam peſtilentiam in
medio veſtri, et trademini hoſtiũ
ma. Ita q̀ non poteritis ibi ſaluari, ſed
præ nimia miſeria & fame cogemini
vos tradere hoſtib⁹ veſtris. q ¶ Poſt-
quam confrege. ba. pa. id eſt ſuſta-
mentum cibi. r ¶ Ita vt decem mu
lieres &c. id eſt ita parum habebunt
de paſta, q̀ vnus paruus clibanus ſuf-
ficit pro decem domibus. s ¶ Et red
dant eas ad pon. id eſt diſtribuant
in domibus ſuis ad pondus propter H
paucitatem. Dicit autem hîc Ra. Sa. q̀
in hoc comminatur eis dominus cor-
ruptionẽ bladi & paſtę, intantũ q̀ pa-
nes inde formati in furno poſiti frange
rentur in partes minutas, q̃ extractę de
furno diuiderentᷣ ad pondus, vt quęli-
bet mulier haberet partem ſuam debi-
tã. Vlterius cõminatur eis paucitatem
cauſatam ex ſeipſum, cũ dicitur: Sinau
tem nec per hæc audieritis me,
ſed ambulaueritis &c. Sequitur:
t ¶ Vt comedatis carnes filio-
rum veſtrorum & filiarum ve-
ſtrarum. Qđ fuit impletũ in obſidio- Moralit
⁓ne Samarię
⁎ † ¶ Ab hoſtibus deuorabi-
tur. id eſt à dęmonibus ꝑpter finem
intentiõis peruerſę: q̃a bonũ illud non
facietis ꝑpter deũ, ſed propter finẽ ma
lum. b ¶ Et corruetis coram hoſti
bus. id eſt coram dęmonib⁹, qui faciẽt
vos ruere de peccato in peccatũ, et fina
liter in infernũ. c ¶ Fugietis nemi
ne perſe. id eſt peccabitis ex veſtra ma
litia abſq; tentatione alia. f ¶ Da-
boq; cælum vo. &c. ſicut. i. ſubtra-
hã à vobis miſericordiæ meæ teneritu
dinẽ. g ¶ Et terram. Nã ad ſubtra-
ctionẽ diuinæ gratię ſequitᷣ mentis ob-
ſtinatio, q̃ p terram ęneam deſignatur.
h ¶ Cõſumetur incaſſum, labor.
Quia ſine gratia nõ valet exercitiũ cor
poris vel mentis in operibus de gene-
re bonis: propter quod ſequitur:
i ¶ Nõ proferet. Quę de facili poſ-
ſunt applicari, ideo dimitto, & ad pro-
lixitatem vitandam.

A a ¶Cadetis inter rui-
nas. Cadit enim popul⁹ cum Pha
riſęis ſpiritualiter cadētibus, quos
quaſi idola admirabat̃ ppl's tradi
tionib⁹ eorũ intent⁹. b ¶Vrbes
veſtras. Ad literam vel libros ꝓ
phetarum, in quibus ſanctitatis
fructum nõ inueniunt. c ¶Tũc
placebunt terræ ſabbatha. id
eſt requies ſcilicet vobis feriãtib⁹
& à lege remotis, cùm in lege &
prophetis voluntatem veſtrã nõ
inueniatis. d ¶Terrebit eos.
Sicut foliũ fructum, ſic litera ab-
ſcondit ſpiritum: aufer folium, ac
cipe fructum. e ¶Sonitus folij
volan. hyperbole: quia etiam le-
uiſſima quæque formidabunt.
f ¶Cadent nullo perſe. Nõ
enim perſequimur eos, ſed ſequi-
mur vt reuocemus. g ¶Corru
ent. Diſputantibus nobis cũ eis,
diuerſa proferunt teſtimonia al-
ternatim: ſed alternis conturba-
buntur verbis, alter alterum con
turbat dum ſubuenire videtur.
h ¶Incircunciſa mens eorũ.
Quia incircunciſi corde, vitiorũ
polluti præputio, non enim quæ
in carne eſt circũciſio. i ¶Tunc
orabunt ꝓ impietatibus ſuis
& recordabor fœderis mei.
Lxx. Peccata ſua placita habebũt,
pœnas ſcilicet quas ꝓ peccatis pa
tiẽtur. k ¶Quod pepigi cũ
Iacob & Iſaac & Abraham.
Nota q̃ temporis & generis or-
dinem mutauit. Lxx. quoque nõ
dicunt teſtamenti Iacob, Iſaac &
Abraham, ſed teſtamenti Iacob,
B teſtamenti Iſaac, teſtamenti Abra
ham, tria teſtamenta innuentes le-
gem, ſcilicet prophetas, & euange
lium. Antiquior lex, antiqui pro-
phetæ, euangelium nouum, quod
præ gratiæ plenitudine præponi
tur velut Iacob, qui tempore &
generationis ordine erat nouiſſi-
mus. Coniungitur verò tanq̃ co
gnata & conuenientia. l ¶Ter-
ræ quoq; memor ero, q̃ cum
relicta fuerit ab eis. Scripturę
ſcilicet quam mandabo eiectis Iu
dęis, qui eam prę̃uaricati ſunt vel
præuaricabãtur, & prauè interp̃-
tabantur. m ¶Attamen etiam
cum eſſent in terra hoſtili.
Bene in fine capituli blanditur, &
quos minis terruerat, promiſſis
conſolat̃. n ¶Nõ peni. Cæcitas
ex parte contingit in Iſrael donec
plenitudo gentiũ ſubintraret &c.
Nec ſic

(margin: †ponã cadauera vrã ſuper; †ꝑficiet terra ſabbatha ſua; Rom. 2. d.; Nota.; †impulſi; †ꝓpter iniq̃tates ſuas; †liqueſient; † vel tunc hũiliabit ſe)

Nicolaus de Lyra.

ne Samarię, vt habet̃. iiij. Re-
gum. vj. & in obſidione Ieruſalẽ
per Titum & Veſpaſianum, vt
dicit Ioſephus libro de Iudaico
bello. Quarto ibi: a ¶Deſtruã
excelſa veſtra, & ſimulachra
confringam & cæter. Contra
diuinam familiaritatem quam ꝓ-
miſerat obſeruantibus mandata
eius, comminatur eis ſubtractio-
nem ſui auxilij, & totalem deie-
ctionem, cùm dicitur: Deſtruam
excelſa ve

filiorum ueſtrorum & filiarũ ueſtrarum. De- a
a ¶Principes, doctores. b ¶Virtutes falſas.
ſtruam excelſa ueſtra, & ſimulachra confrin-
a gam. †Cadetis inter ruinas idolorũ ueſtrorum
¶Quam pro peccatoribus poſui & neglexiſtis.
& abominabitur uos anima mea, intantum, ut b
a ¶In quibus non habitem.
b urbes ueſtras redigam in ſolitudinem, & deſer
a ¶Templum, ſacrificia. b ¶Sicut ante.
ta faciam ſanctuaria ueſtra, nec recipiam ultra c
b ¶Sacrificiorum. b ¶A uobis auferendo. a ¶Scripturam.
odorem ſuauiſſimum: Diſperdamq; terram ue-
a ¶Admirando. b ¶Gentiles quos putatis inimicos ueſtros.
ſtram, & ſtupebunt ſuper ea inimici ueſtri, cùm d e
a ¶Scripturam intelligentes.
habitatores illius fuerint. Vos autem †diſper-
a ¶Vt ſitis ſicut prius erant Gentiles deum non habentes.
dam in gentes, & euaginabo poſt uos gladi-
a ¶Verbi dei. b ¶A deo vel a ſanctis. c ¶Ad literam, Vel ſcripturarum munitiones.
um, eritq; terra ueſtra deſerta, & ciuitates ue-
a ¶Scripturæ ſcilicet veteris teſtamenti.
ſtræ dirutæ. Tunc †placebunt terræ ſabbatha f
a ¶Quibus ſola & deſerta erit a vobis. b ¶Conuicti & ſubditi nouo teſtamento & ſi nolitis.
ſua, cunctis diebus ſolitudinis ſuæ Quando fue
a ¶Ab inquiſitione vrã. b ¶Quia nõ eſt ſpecioſa laus in ore pctõris Eccl. 15. b.
ritis in terra hoſtili, ſabbathizabit & requieſcet
in ſabbathis ſolitudinis ſuę, eò quòd non requie
a ¶Polluta iniquitatibus veſtris. b ¶Tempore veteris teſtamenti.
uerit in ſabbatis ueſtris, quando habitabatis in
a ¶Poſt cladem & captiuitatem. b ¶Timent enim literam legis quam putant diſcordare a nouitate euangelij.
ea. Et qui de uobis remanſerint, dabo pauorem
a ¶Gentilium ad fidem conuerſorum. b ¶Non vox, ſed tantum ſonus eorum.
d in cordibus eorũ, in regionibus hoſtium. Ter- g
a ¶Literæ legalis, quam vident eccleſiam negligere, & ſpiritum in ea quærere. b ¶Conſortium fidelium.
e rebit eos ſonitus folij †uolantis, & ita fugient
¶Verbi quod audient a fidelibus.
f quaſi gladium. Cadent nullo perſequente, & h
a ¶Diſputationes.
g corruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi †bella
a ¶Quaſi victi.
fugientes. Nemo ueſtrum inimicis audebit re-
ſiſtere, peribitis inter gentes, & hoſtilis uos ter
a ¶Nouum teſtamentum. b ¶Firmamentum erroris veſtri. c ¶Conuerſi.
ra conſumet. Quòd ſi de †his aliqui remãſerint i
a ¶In ſtudio legis. b ¶Vt ſupra. ¶Quam polluunt etiam conuerſi ſemper ad legem ſuſpirando.
tabeſcent †in iniquitatibus ſuis, in terra inimi-
a ¶Quæ imitantur.
corum ſuorum, & propter peccata patrum ſuo
a ¶Pœnitendo.
rum & ſua, † affligentur, donec confiteantur
a ¶Quibus ipſi ſimiles.
iniquitates ſuas, & maiorum ſuorum, recor-
a ¶Verba mea negligendo. b ¶Vel ex toto auerſi vel ficte conuerſi.
dentur quibus præuaricati ſunt in me, & ambu
a ¶Peruerſus contra peruerſos.
lauerunt ex aduerſo mihi: Ambulabo igitur &
a ¶Vnde: Ad æmulationem vos adducam, in omnem gentem, Rom. 10. d.
¶Vnde: Secundum euangelium quidem inimici propter vos. Ro. 11. d.
ego contra eos, & inducam illos in terram ho-
a ¶Pœnitendo.
h ſtilem, †donec erubeſcat incircunciſa mens eo-
i rum. Tunc orabunt pro impietatibus ſuis, &
k recordabor fœderis mei, quod pepigi cum Ia-
l cob & Iſaac & Abraham. Terræ quoque me-
a ¶Quia deſolata ab illis.
mor ero, q̃ cùm relicta fuerit ab eis, †cõplacebit
a ¶Ipſi enim ſolitudinem fecerunt.
ſibi in ſabbathis ſuis, patiens ſolitudinẽ propter
¶Preuaricationis ſibi conſcij.
illos. Ipſi uerò rogabũt ꝓ peccatis ſuis, eò quòd
a ¶Non facientes vel male intelligentes. b ¶Non veſtras.
abiecerit iudicia mea, & leges meas deſpexerint
m n Attamẽ etiã cùm eſſent in terra hoſtili, non pe-

excelſa veſtra, id eſt loca alta in q̃- C
bus idolis immolatis. b ¶Et
abominabitur vos anima
mea, intantum, vt vrbes ve-
ſtras redigam in ſolitudinẽ
& cæte. Subtrahendo effectum
præſentiæ meæ, etiam à templo.
ideo ſubditur. Et deſerta faciã ſan-
ctuaria veſtra. c ¶Nec recipiã
vltra odorem ſuauiſſimum.
Diſperdamq; terrã veſtram.
Id eſt ſacrificia quæ tempore obe
dientium tantùm fuerunt mihi o-
dorifera & placita. d ¶Et ſtupe
bunt ſuper ea inimici veſtri. †diſpergã
De tanta abiectione veſtra.
e ¶Cũ habitatores illi⁹ fue
rint. Vos autem diſperdam
in gentes, & euaginabo poſt
vos gladium. Quod adimple-
tum eſt, quando rex Aſſyriorum
tranſtulit Iudęos, & in ciuitatibus
eorũ habitare fecit extraneos, vt
habetur. iiij. Regum. xvij. Cõmi-
natur etiam perſecutionem & ab
iectionem in terra aliena, cùm di-
citur: Vos autem diſperdam in
gentes: & euaginabo poſt vos gla
dium. f ¶Tunc placebunt
terræ ſabbatha ſua cunctis
diebus ſolitudinis ſuæ. Tunc
enim quieſcet à cultura propter
defectum habitantium, eò quòd
tempore quietis ipſius, ſcilicet an-
no ſeptimo & quinquageſimo nõ
permittebatur quieſcere propter
cupiditatem Iudęorum, & ideo
tunc reddetur ſibi quies maior, &
prolixior quàm fuerit ſubtracta.
g ¶Terrebit eos ſonitus fo- Terror folij volantis
lij volantis, & ita fugiẽt qua
ſi gladium. Quia homines in †gladium
D terrore poſiti ad modicum fre-
mitum credunt adeſſe aduerſa-
riorum impetũ. h ¶Cadent
nullo perſequente, & corru- †ijs
ent ſinguli ſup fratres ſuos,
quaſi bella fugiẽtes. Nemo
veſtrum inimicis audebit re
ſiſtere, peribitis inter gentes,
& hoſtilis vos terra conſum.
Quia homines ex terrore fugien-
tes frequenter cadunt in præcipi-
tia, & aliquando cadunt mutuis
gladijs non diſtinguentes ſocios
ab aduerſarijs, vt habetur Iudicũ †recordẽ
vij. f. de fugientibus coram Gede-
one & ſocijs eius. i ¶Quod &
ſi de his aliqui remanſerint,
tabeſcẽt in iniquitatib⁹ ſuis.
in terra inimicorum ſuorũ:
& propter peccata patrũ ſuo
rum & ſua, affligentur do.
Hîc conſequenter inducitur po-
pulus ad obſeruantiam mandato
rum per conſolationes; quia quã-
tuncunque fuerint abiecti, ſi aliq̃
remanſerint, & afflictione dante
eis intellectum peccata ſua reco-
gnouerint, & pro ipſis orauerint, †ꝑfecit ſabbatha ſua
promittitur eis diuina cõſolatio.
vnde ſubditur: Tunc orabunt
pro impietatibus ſuis, Et re-
cordabor fœderis mei & cę.
k ¶Terræ quoque memor
ero, quæ cum relicta fuerit.
& cæte. Reducendo ibi habitato
res ſuos. Cætera patent ex dictis.

E a ℭNec ſic deſpexi. Qui ſalutem omniũ volo. ideo poſt
1.Tim.2.b. tantas iniquitates etiã Iudæorũ reliquias ſaluo. b ℭHæc ſunt.
Vſq; ad certũ tẽpus legis literã ſignificat obſeruandã. Iudęis quoq;
os obſtruit, qui etiã nunc volũt implere literã, cũ ille iam venerit, q
tunc Iudæis lac per Moyſen dedit, non eſcã: per ſe autẽ pfecta do-
1.Cor.3.a. nauit. Ideo ait: Inter ſe & filios Iſraël vſq;
Eſa.35.b. quo. ſ. veniat & apiant oculi cæcorũ, & au
diant aures ſurdorũ, vt relicta ſupficie lſæ
transferat legẽ ad pfectionẽ gratiæ, nõ ſol-
Matt.5.b. uendo ſed implẽdo. c ℭIn montem Si
Pſal.83.b. nai. Nõ in Sion. vñ: Videbit deus deorũ
in Sion. Et alibi: Ex Sion ſpẽs decoris ei⁹.
Pſal.49.a. Deus manifeſtè veniet. Et in Malac. Subitò
veniet ad tẽplũ ſuũ dñator, quẽ vos quę.
Malach.3.a ℭIn ca.xxvj. vbi dicit in poſtilla: Ponam
tabernaculum meum in medio veſtri.

ſReliquiæ ſaluæ fient.
a nitus abieci eos, neq; ſic deſpexi, ut
conſumerentur, & irritum facerem
pactum meum cum eis. Ego enim
a ſVt ſim dominus deus eorum in conſpectu gentium.
ſum dominus deus eorum, & recõr
dabor fœderis mei priſtini, quan-
do eduxi eos de terra Ægypti in
conſpectu gentium, ut eſſem deus
b eorum: Ego dominus deus. Hæc
a ſNullo interrogante data. b ſQuæ domino interrogato iudicata ſunt.
d ſGenerales.
ſunt præcẽpta atq; iudicia & legẽs
ſAntequam ueniret.
quas dedit dominus inter ſe & inter
c filios Iſraël in monte Sinai per ma-
num Moyſi.

ADDITIO I.

Licet plan⁹ ſenſus literæ hui⁹ qđ dicitur: Ambulabo inter vos, poſſit intelligi. ſ. vos ptegẽdo & cõſolãdo, put in poſtilla, tñ vlteriori ſenſu intelligit & magis pprie, cũm deus in carne aſſumpta erat ambulaturus greſſib⁹ corpalib⁹ inter illos: & ſic illa promiſſio fuit impleta in aduentu Chriſti, qñ Chriſt⁹ in ppria pſona diuina ambulauit
Ambulare deum inter homines inter filios Iſraël, & erat eis de⁹. ſ. apl'is cum quib⁹ cõuerſabat q eũ cõfitebant dicẽtes: Tu es Chriſt⁹ fili⁹ dei viui. Vnde ſup illud verbũ: Ambulabo inter vos. Gloſa: Homo factus. vnde: hic eſt deus noſter, & nõ reputabit ali⁹ ab eo, poſt hæc in terra viſus eſt, & cũ hominib⁹ cõuerſat⁹ eſt. Hęc in glo. Quę nõ eſt æſtimanda myſtica expoſitio, ſed lſalis. Nã ex hoc q dicit: Ponã tabernaculum meũ in medio veſtri, iã intelligebat ambulatio diuina cum eis, dando diuina reſpõſa, & ptegẽdo & cõſolando, prout ſuprà fuit tactum Exo. in additione.xxxiij. Quæ quidẽ ambulatio ibidem dicit: Cũ eis, eũ Moyſes hæc petendo diceret: Obſecro dñe, vt gradiaris nobiſcũ. hîc autẽ nõ dicit ſic: ſed ambulabo inter vos, & ero de⁹ veſter, quaſi manifeſtè innuẽs, q ambularet inter eos q̃ſi vnus ex eis. ſ. ver⁹ homo. & cũ hoc tñ eſſet ver⁹ deus. vñ ſubiungit: Et ero de⁹ veſter. Et notandũ q Ra. Moy. Gerũdeñ. in ſua ex-
F poſitione multa de hoc tradidit, inter q̃ ſic dicit: Quòd in futuro tẽpore. ſ. Meſſię pueri Iſraelitici ſunt demõſtraturi deũ digito, iuxta illud, Eſa.xxv.c. Ecce deus noſter iſte, expectauimus eũ. Itẽ & antiqui noſtri dixerũt, futurũ eſt, q deus exercebit cum iuſtis in hoc ſeculo, in futuro tempore. ſ. tpe Meſſię. Quæ quidẽ pmiſſiones nunq; fuerunt impletæ, ſed implebunt in tempore pfectionis. Hæc ille. Quæ quidẽ verba manifeſtè cõſonant catholicę veritati, ſcđm quã ver⁹ Meſſias, q eſt ver⁹ deus, demõſtratus fuit digito à pueris Hebręorum in die ramiſpalmarũ, vt habetur Mat.xxj. Qui quidẽ Chriſt⁹ ſæpe exercitatus eſt, & cõuerſatus cũ iuſtis. ſ. cũ apl'is tã
†De pœn. di.1.aũ.c. quẽ pœnitet. §. itẽ q donũ. quã uer⁹ homo. Quæ qdẽ pmiſſiones p ut iſte autor cõfitet, nunq; fuerũt impletæ tempore veteris teſtamẽti, ſed ſpectabant impleri tempore Meſſiæ. Vtinam iſte autor intellexiſſet ſeipſum, vt bene ageret. ℭIn ca.xxvj. vbi dicit in poſtilla: Quòd ſi audieritis me. Hîc conſequenter inducit populus per comminationes &c.

ADDITIO II.

Iſtæ maledictiones cõminatoriæ, quæ in hoc cap. continent prout communiter exponunt, ſunt ppheticæ: qa oĩa pœnalia hîc cõtenta contigerunt illi populo in diuerſis & varijs temporib⁹. Sed circa hoc eſt aduertendũ, q. j. Deuter.xxviij. ponuntur aliæ maledictiones ſeu comminationes, quæ in multis aſſimilantur iſtis & inter vtralq; ſecũdum Ra. Moy. Gerũdeñ. qui inter omnes expoſitores Hebręorum de

G Hebræorum de hac materia magis propriè ſcripſit, eſt quædã differẽtia nõ modicũ attendẽda. ſ. q cõminationes prophetice in hoc cap. contentæ pertinẽt ad captiuitatẽ Babylonicã, in qua fuerunt plenariè impletæ. Cõminationes verò contentæ in Deut.xxviij. pertinent ad captiuitatẽ Romanã, in qua fuerunt plenariè impletæ, & in qua etiã hodie ſcđm ipm durãt. Ex qua quidẽ cõſideratiõe, ſi bñ attendat, put i pdicto .c. Deu. dño diſponẽte declarabit, cõfundi poſſet error Iudęorũ improuidè ſpectantiũ pñtis captiuitatis redẽptionẽ per Meſſiã inaniter ab eis ſpectatũ. Quòd aũt cõminationes pphetice in hoc ca. cõtentę ptinent pprie ad captiuitatẽ Babylonicã, patet ex multis q̃ ab ipſo Ra. Moy. narrãt in ſua expoſitiõe in hoc loco. Quorũ duo q̃ vident ſufficere ad ppoſitũ cõcludendũ ad pñs oñdã cæteris omiſſis, vt tractent in cap. ſupradicto Deu.xxviij. vbi deo duce pleni⁹ tractabunt. ℭPrimũ quidẽ. ex quo patet q hmõi cõminationes ppheticæ in hoc ca. cõtentæ ptinent ad captiuitatẽ Babylonicã: nã in hoc loco aſſignat tanq; cã præcipua deſtructionis eorũ pctm idolatrię, in quo fuerũt freqnter puaricati Iudęi tẽpore tẽpli primi, put patet. iiij. Reg.xxi. & in q̃plurimis alijs locis. vñ hîc dicitur: Deſtruã excelſa vr̃a, & ſimulacra cõfringã: cadetis inter ruinas idolorum veſtrorũ quod quidẽ pctm nõ inuenitur tempore templi ſecundi, ſed potius ſacerdotes & alij viri iuſti: qui tunc temporis populo præſidebant reſtiterunt idolatriæ vſque ad martyriũ, vt patet. j. Machab. ℭSecundũ verò, ex quo patet propoſitum ſupradictum, ſumitur ex parte durationis hui⁹ captiuitatis. ſ. Babylonicæ, quæ ex iudicio diuino fuit commenſurata tempori quo non ſeruauerunt ſabbatha terrę. vnde dicit hîc: Tunc placebunt terræ ſabbatha ſua cunctis diebus ſolitudinis ſuæ, qñ fueritis in terra hoſtili ſabbathizabit & requieſcet, eò q non requieuit in ſabbathis veſtris, quãdo habitabatis in ea. Ex quo patet q tot annis terra eorum nõ requieuit in ſabbathis, quot annis fuerunt in captiuitate Babylonica. ſ. lxx. annis. Vñ. ij. Paralip. vlti. d. de duratiõe captiuitatis Babylonicæ dicitur: Et complet ſermo ex ore H
Hieremiæ prophetæ: & celebraret terra ſabbatha ſua. Cunctis eñi diebus egit ſabbathum vſq; complerent. lxx. anni. Quæ quidẽ cõmenſuratio annorum habetur expreſſè Hiere.xxxix. quod non põt dici de captiuitate eorum hodierna, quæ hodie trãſcendit mille & quadringentos annos, & tot annos vltrà. Ex quib⁹ patet, q maledictiones comminatoriæ cũ alijs ad hoc pertinẽtib⁹ in hoc capitulo cõtentę intelligunt eſſe totalr implete i deſtructiõe Ierl'm p Chaldęos, licet ptialr q̃dã earũ fuerũt iplet ę ẽt in alia captiuitate, cũ dicit hîc: Vt comedatis carnes filiorũ & filiarũ vr̃arũ, qđ fuit ipletũ in obſidiõe Ierl'm p Chaldęos. Iuxta illud Threñ.iiij. b. vbi de his q̃ cõtigerũt i obſidiõe Ierl'm tpe Chaldęorũ dicit: Man⁹ mulierũ miſericordiũ coxerũt filios ſuos, facti ſunt cibus earũ. Idẽ ẽt fuit impletũ in obſidiõe Ierl'm p Titũ ſcđm Ioſeph. vt habet in poſtil. & ſic de qbuſdã alijs hîc cõtẽtis, q̃ in vtraq; obſidione ſeu captiuitate contigerũt. Omnia tñ in hoc capitulo cõtenta integralr cõtigerunt in prima captiuitate Babylonica tm̃, nõ autem in ſecũda vt dictũ eſt.

Cõminationes variæ.

Replica correctorij contra Burgeñ. Sed quod notat Burgeñ. capitulo.xxj. vt promotiuum Chriſtianæ fidei tranſeat, dummodo cum ſenſu principali qui eſt de Chriſto, ſenſus literæ primarius qui eſt de gubernatione populi per deſertum non abijciatur: & ſic terminantur replicę in Leuitico.

Cap. XXVII.

Locutusq; eſt domin⁹ a ad Moyſen, dicens: Loquere filiis Iſraël,
a & dices ad eos: †Homo qui †uotũ fecerit
a ſTotam uitam.
b & ſpopõderit deo ãnimã ſuam ſub
ſId eſt drachmas.
æſtimatione dabit pretium. Si fue-
ſFirmus & fortis.
c rit maſculus à uiceſimo anno uſq;

†pmutare volueritvotũ ſcđm æſtimationẽ aĩarũ dño

GLOS. ORDI.

Locutus q;. a ℭHomo qui. Cap. XXVII. Plena ſunt hæc verba prudẽtia, q̃ oporteat agi vel minimè, ſupius pręcepit, nũc vel ex toto vel ex parte agentium dignitatẽ exponit, quid pfecta vita, qd mediocris qd incipiẽs cognitionis dei habeat, differentias quoq; ętatũ deſcribit. b ℭAnimã. Aquila & theodotio admirabile. Simmachus'
Tropolog. ſi ſe ſẽpauerit. Lxx. honorẽ aię ſuę. c ℭA viceſi. Qñ pubes, fortis' valid⁹ virtutib⁹ & opib⁹ cõtra ſpũales inimicos. vñ: Omnis maſcu
Num.1.a. lus à viginti annis & ſuprà: omnes qui ambulant in virtute ſua huiuſmodi pretium

NIC. DE LY.

Diuiſio

Locutusq; eſt dñs ad Moyſen. Cap. XXVII. Hęc eſt quarta ps principalis hui⁹ libri, put dictũ fuit à principio: In qua agit de ſolutionib⁹, & etiã redẽptionib⁹ votorũ, quę ſunt q̃dã oblationes ſpeciales. & primò agit de voto obligatis, ſecũdò de cõſecratis, ibi: Om̃e qđ dño conſecratur. tertiò de decimis, ibi: Omnes decimę, Prima in duas: quia primò agit de redemptiõe votorũ. Scđò remouet circa hoc dubiũ, ibi: Primogenita &c. Circa primũ, primò agit de voto circa perſonam

ca perſonam

A huiuſmodi pretiū,conuerſatio.ſ. & vita & retributio quā ꝓ ſe offert deo:quiquaginta ſicli ſunt.i.ſpiritualis vita. Quinq̄geſimo enim die ſpūſſanctus aduenit, & quinq̄geſimo anno plenariæ datur liberatio & terræ reſtitutio. A.xx.annis vſq; ad.xl.intellect⁹ perfectus,fortitudo,& filiorū ꝓcreatio. Qui autē & intellectū habet & fortitudinem,vt q̄ intelligit,faciat: & filios ſpirituales deo facere pōt, ꝓtium eius eſt.l. drachmæ.i.perfect⁹ fruct⁹,& pfectionis corona,de qua dicit: Eſtote perfecti,ſicut & pater veſter perfect⁹ eſt. a ¶ Siclos. Vel didrachmas, ſexagenariū fructū ſ. magnū quidē,ſed centenario minorē, quia mulier eſt quæ viro minor eſt. Mulieres tñ ſi ad ſummam menſurā puenerint,& infirmitatem ſuā intētiōe fortitudinis trāſierīt,maſculi pñt appellari. vñ: Mulierē fortē qs inueniet ¶ Qui ergo verā cōtinentiam habet xxx.ſicli vel didrachmę hui⁹ æſtimatio eſt.i.ſexagenari⁹ fruct⁹.vñ: Vidua eligatur non minus.lx.annorum. b ¶ A quinto. Qui ſenſatus eſt,& ꝓficere incipit, ſed conuerſatione ieiunij non pōt ornari.c ¶ Vſque. Qui proficere cœpit ſenſib⁹ quinq;. prouectus enim hic eſt ad virtutem,& perfectionē.xx.enim annorum fortes ſunt atque valentes.d ¶ Maſculus dabit.xx. ſic.vel didrachmas.i.xl. drachmas.i. obolos quadringentos. Quadragenarius verò ieiunij & orationum prouectum ſignificat. Tot enim diebus ieiunauit Moyſes,& Helias,& ipſe Chriſtus,& pōſt à diabolo eſt tentatus. e ¶ Fœmina decem. Vel didrachmas.i.xx.drachmas vel ducētos obolos,cuſtodiam.ſ.decem mandatorum, quę duplicātur ſcd'm literā & ſpiritum,in quibus non eſt præceptum ieiunium, q̄ pro uectos decet necdū pfectos.f ¶ Ab vno. Vnius menſis eſt,qui nunc in fide genitus eſt,quibus dicitur: Quaſi modo geniti infantes rationabiles ſine dolo, lac concupiſcite &c.g ¶ Quinq;. Vel didrachmæ.ſ. vt maſculus duplices ſenſus habeat,& quæ ſenſibiliter audit intelligibiliter ſuſcipiat. Sic enim ad perfectionem ducitur,ꝓpter quod centum obolorum eſt pretium eius: centenari⁹ autē perfect⁹ eſt.h ¶ Pro fœ. Pro fœmina tres didrachmæ.i.fides patris & filij & ſpūſſancti,vt corde credat,ore confiteatur,& ſint ei duæ didrachmæ.ſit aūt ei talis fides ad pfectiōnē. Tres em̄ didrachmę ſex ſunt drachmę,&.lx.oboli,qui numerus perfectiōne ſignificat. Vnde popul⁹ Iſrael ſexcenta milia,i.lx.miliades habet. Erāt em̄ in eis mediocriter perfecti,quaſi iā participes euangelicæ conuerſationis.i ¶ Sexagenarius. Qui excellentiā conuerſationis ꝓmiſit,ſicut virginitatē,vel mūdi abrenūtiationē,ſed infirmat⁹ eſt.k ¶ Dabit quī decim. Vel didrachmas, q̄ ſunt triginta drachmæ. Tres em̄ fructus bona terra reddidit,centenariū.i.virginē eſſe vel mundo abrenunciare. Sexagenarium.ſ.continentiā. Tricenariū,id eſt caſti coniugij cōuerſatiōem. l ¶ Si pauper. Qui multū peccauit,ideo interpretat⁹ eſt Aquila, ſi exceſſit.m ¶ Stabit. Si enim quemlibet nobis ſubditum dei ſeruitio obtulerimus,i miniſteriū noſtrū recipe nō debemus, ꝓmittētes pro eo vel meliorē vel minus bonū. n ¶ Quātum ille eſti. id eſt quantum viderit eū poſſe ſatiſfactionis imponet,ſed ſi locuplex eſt,vt diſtribuat pecuniā,ſi ſanus ieiunet,oret,laboret.o ¶ Animal. Quia differentias oblationum, quæ ex nobiſipſis ſunt & gradus expoſuit,iam corū quæ nobis tanq̄ pecora ſubditi ſunt,quā ſit oblatio ſancta exponit. p ¶ Sanctum erit. Scd'm legem immaculatum & mundum: veluti ſi filium, diſcipulum, ſeruum,vel quemlibet nobis ſubditum deo obtulerimus. q ¶ Quod. Vt ſi duplex oblio, & inimicus erubeſcat,qui oblationē mutare ſuggerebat.r ¶ Animal im. Eſt,quæ nō ſimul & vngulam findūt, & ruminant immūda ſunt. Vngulā findunt q̄ literam & ſpiritum diſtinguunt. rumināt aūt,qui meditando legis continuam habent intentionem. Qui ergo filium talē vel ſeruū vel diſcipulum deo offert, qui nō ex malitia ſed ex infirmitate,nec ruminat, nec vngulam findit,adducat eum ad ſacerdotē qui dijudicans vtrum bonum an malum ſit ſtatu.pretiū.i.moderatū imponet iugū.i.mediocrem conuerſationē,vt declinet.ſ.a malo,& prouehatur ad meliora,inter deterius ſcilicet & melius ſcd'm Symmachū,vt poſſit domino offerri. ¶ Sciendum eſt,q aliud eſt ſanctificare, aliud eſt ſanctū eſſe,aliud deo offerri,aliud dei eſſe. Quod em̄ ſanctificat & offert ſctm̄ incipit eſſe qd' nō erat,& paulatim augmētatur. Qd' ſanctū eſt & dei eſt,non eget augmento,quia pfectū eſt. Bonū eſt ergo alio rum doctrina & auxilio ſanctificari,ſed melius eſt talē eſſe qui ſeipſum & alios poſſit ſanctificare,qd' paucorum eſt. Sanctificat ergo domum dñō,qui familiam ſuā & cognationem tā ſenſibilē q̄ intelligibilē purē & ſanctē vult conuerſari,vt ſit eccleſia dei. Si autem per ſe non eſt idoneus hoc facere ſacerdos,debet cōſiderare vtrum bona an mala ſit. Ex diuerſis enim conſtat perſonis, & ſecūdum quod poſſit,debent iniungere eis. s ¶ Quintam partem. Mentem ſcilicet quæ regit quinque ſenſus, ſine qua virgines fatuę ad nuptias nō ſuſcipiuntur. Homo ſi

Act.2.b. — Mat.5.g. — Pro.31.b. — †mulier — 1.Tim.5.a. — Exo.34.d. — 3.Reg.19.b — Mat.4.a. — B — 1.Pe.2.a. — †bonū pro malo vel malū pro bono — Roma.10.c — Exo.12.f. — *ſcd'm eſtimationem ſacerdotis fuerit — Mat.13.b. — Allegoricē — C — Sctificari & ſctm̄ eſſe — Mat.25.a.

ſpiritualem uitam
ad ſexageſimum annum, dabit
a vel didrachmas. b id eſt centeſimum fructum.
a quinquaginta ſiclos argenti ad men a
a Quaſi cui hæc perfectio deeſt,ſed ad aliam proueħi cupit.
ſuram ſanctuarij: ſi mulier, trigin
a Senſatus ſed nondum perfectus.
b ta. A quinto autem anno uſq; ad b
d uiceſimum, maſculus dabit uigin
e ti ſiclos, †fœmina decem. Ab uno
f menſe uſq; ad annum quintum,
g pro maſculo dabuntur quinque
a Quæ minor & ſimplicior. a Senex ſcilicet infirmus in propoſito.
h ſicli, pro fœmina tres. Sexagena
a Fortior.
rius & ultrà maſculus dabit quin
a Vel didrachmas. b Infirmior ſicut fornicator. c Cuſtodiam ſcilicet mandatorum.
i decim ſiclos, fœmina decem. Si
a Aliquam de ſupradictis.
pauper fuerit, & æſtimationē red
a Offerens ſe deo.
m dere non ualebit, ſtabit coram ſa
n cerdote, & quantum ille æſtima
uerit, & uiderit eum poſſe redde
o re, tantum dabit. Animal autem c
quod immolari poteſt domino,
a Id eſt non debemus pœnitere ſi obtulerimus.
p ſi quis uouerit, ſanctū erit & mū d e
Minus bono.
tari nō poterit, †id eſt nec melius
Minus bonum.
q malo, nec peius bono. Quòd ſi
Id eſt uoluntatem mutauerit habuerit. a Quod ſubſtituere uolebat.
mutauerit & ipſum quod muta
a Quod prius erat datum.
tum eſt, & illud pro quo muta
tum eſt, conſecratum erit domi
Hoc ad literam ſtare non poteſt.
r no. Animal immūdum, quod im f
molari domino non poteſt, ſi
quis uouerit, adducetur ante
ſacerdotem, qui dijudicans u
trum bonum an malum ſit, ſta
tuet pretium *. Quòd ſi dare uo
luerit is qui offert, addet ſupra g
Mentis ſapientiam.
s æſtimationem quintam partem.

Nicolaus de Lyra.

ca pſonā humanā, ſcd'ō de voto circa rem poſſeſſam,ibi: Aial aūt. Circa primū ſciendū,q hō nō eſt aial imolatitiū,& ideo votū factū de pſona humana non erat ſoluendū p eius immolatione,ſed p redēptionē. pſona aūt hūana ſcd'm diuerſas ætates eſt maioris vel minoris valoris,& plus & minus poſſet vendi.& ideo ſcd'm quatuor ætates taxatur hic pretium redemptiōis. A viceſimo em̄ anno vſq; ad ſexageſimū eſt ætas melioris conditionis. Vñ & ſcd'm talē ætatē numerabāt illi, qui poterant ad bella procedere,vt habet Nume.i.& ideo votū factū de pſona humana in tali ætate redimebatur maiori pretio.ſ.vir quinquaginta ſiclis,mulier.xxx.vota autem facta in alijs ætatibus tribus,minus proportionabiliter,& patet litera.a ¶ Ad mēſuram ſan. Hoc dicitur,quia aliud erat pōd⁹ quo vtebantur in ſanctuario,& quo vtebātur in publicis negotiationibus, de quantitate autem ſicli dictū fuit Exod.xxx.b ¶ A quinto autem anno. Licet enim pueri quinque annorū & vnius menſis nō poſſent vouere,cū non haberent vſum rationis,poterant tamen obligari voto parētum. vnde & Anna mater Samuelis fecit votum de ipſo,etiā anteq̄ naſceretur.1.Reg.1. Cetera patent in litera.c ¶ Animal autem. Hic conſequenter agitur de votis factis circa rē poſſeſſam,& primò circa res viuentes. ſecundò circa res non viuentes,ibi: Homo ſi vouerit domum. Circa primum dicitur ſic: Animal autem quod immolari pōt, ſcilicet tam ratione ſpeciei,ſicut eſt bos, ouis & capra, vt patet ex ſupradictis,q̄ ratione indiuidui, videlicet animal prædictarū ſpecierum non habens aliquam maculam.d ¶ Sanctum erit: Id eſt applicatum ad ſacrificium domini. e ¶ Et mutari non poterit,id eſt nec melius malo nec peius bono. alio animali, nec pretio redimi.& ſi de facto mutaretur pro alio animali,ipſo facto vtrunque animal erat obligatum ſacrificio domini. f ¶ Animal immundum quod immola. Dicit Rab.Sa.q hoc non eſt intelligendum de animali immūdo ſcd'm ſpeciem ſuam,vt porcus vel huiuſmodi: Sed de animali immundo ſcd'm indiuiduū tm̄, vt bos,ouis,vel capra habens maculam contractam poſt votū factum de ipſo: propter quam offerri non poterat, ſed debebat redimi. De cuius redēptione ab eo qui votū fecerat,ſubditur: g ¶ Addet. Ratio autem quare carius vendebatur vouenti q̄ alteri erat, ne facientes votum de rebus ſuis haberent oculum ad rehabendū illa quæ vouebant. Et per hoc votum eſſet deo minus gratum. Homo ſi voue

Votū de pſona hūana — D — Diuiſio

E a ℭHomo ſi vouerit.In ſequentibus dicit:ome quod domino conſecrat,ſiue homo ſiue animal ſiue ager,redimi non poterit:hîc autē domum & agrum redimi præcipit.Sed forſan hoc ſecundū diuerſas intentiones offerentium decernit,tanq̃ ibi non habeat voluntatem vlterius habendi quod penitus conſecrauit.

b ℭSinautē ille &c.Redimere eſt ꝑ doctrinam & formulam vitæ familiam liberare,& q̃cquid ſanctimoniæ obuiat diluere.Adijciet verò admonitioni & ędificationi ſacerdotis, intelligentiam & frequentem cōmemorationē.c ℭQd' ſi agrum,id eſt ſcripturā diuinam, cuius vitis Chriſtus, pater agricola.In hoc abſconditur theſaurus,id eſt ſalutaris p̄dicatio:in hoc diuerſa eſt cuiuſque poſſeſſio,modus ſcilicet ſciendi quē ſibi q̃ſque obtinere potuit.d ℭSi triginta modijs &c.In triginta modijs hordei vetus teſtamentum.In quinquaginta ſiclis vel didrachmis iuxta.Lxx.ſpiritualē & perfectam doctrinam intellige. Sed quando hæc regula vel perfectè danda, vel minuenda ſit,per ſequentia intellige. Si ſtatim ab anno incipientis iubilei &c.

Ioh.14.a.

Literaliter

e ℭSi ſtatim ab anno.Id eſt ſi gratię viam quam elegit, vult per ſacerdotem gubernari & produci,hoç ſacerdos exigat.Quod cùm doceret,perfecta & ſpirituali doctrina percepit, non condeſcendens ei,quia non eſt neceſſe ei qui donū †reuocationis accepit,ſed in doctrina faciat eum permanere, quam tradidit. Si autem diminutum eſt aliquid de dono, quod percepit,& ab eo in conuerſatiōe decidit,hoc eſt enim poſt aliquantulum iubilei agrum conſecrari.Sacerdos ei reputat argentum in annos reliquos vſq; ad iubileum,vt.ſ.pœnitentiæ diffiniat tēpus reliquum,& detrahitur de pretio.

†renouationis

F Quod enim minus fecit & deteriꝰ vixit, diminuit de dono,& factus eſt infirmior & abiectior,hic enim poteſt redimere agrum adijciens quintam partem argenti ad pretium ſuum.ſ.doctrinæ ſacerdotis proprium intellectū,vt ſuiipſius gubernator & doctor efficiatur.Sic enim ager quem conſecrauit offerens ſacerdoti,ab ipſo poſſidebitur. f ℭAddet quintā partem.Doctrinæ ſacerdotis propriū intellectum,doctrina enim & inſtructione ſacerdotis prius gubernamur,ſed poſtea proficere,& intellectum noſtrū adijcere debemus.g ℭSinautem &cæt. Ille conſecrat agrum & redimit agrum, qui conuerſationem ſuam alij gubernandam permiſit;ſed eo iuuante prouectus, intellectum proprium addit, vt ſeipſum regere poſſit.Qui verò alio docente nihil proficit,nec intellectū addit, cui ſemper eſt neceſſe doceri,& ſæpe prauis doctoribus acquieſcit, non poteſt querere mercedem virtutis qua agrum redimeret, ſed veniente iubileo,id eſt tempore remiſſionis tranſeunte ſcilicet præſentis vitæ tēpore,erit poſſeſſio ſanctificata domino.Cōuerſatio enim,quam ſemel vel alio gubernante conſecutus eſt,ſancta erit domino;ſed quemadmodum poſſeſſio conſecrata,ad ius ꝑtinet ſacerdotum:eius enim lucrum eſt qui continuè gubernat.

Sacerdotis doctrina.

Cōſecrare agrū & redimere.

h ℭEt non de poſſeſſione.Quia neque de cuſtodia maiorum ſuorum,neque ipſius emptoris fuerat. i ℭSuppurabit ſacerdos.Rectè ſacerdos cum eo qui fratrem ad pœnitētiam monuit, veram redemptionē ſupputat, qualiter.ſ.pœnitere debeat.Ille em̄ diſtrictè eius actionē & cōuerſationē nouit,qui correxit;hic autem vt ſacerdos perfectā redemptionē.k ℭIuxta annorum nu.ex his.ſ.quæ de pœnitentia prædicat ſcriptura; ipſa enim æſtimatio eſt iubilei vel remiſſionis.l ℭEt dabit ille qui vouerat eū do. Non dicit dabunt,ſed dabit. Et ſi enim communi conſilio ſacerdotis & eius qui ad pœnitentiam monuit, æſtimationis diffinitio datur,ille tamen offeret eum qui ad pœnitēdum excitauit.huic enim obe

enim obediet,qui & ipſe pœnitenti obligatur, vt quod cœpit perficiat. m ℭIn iubileo autem reuertetur ad priorem dominum,qui vendiderat eum,& habuerat in ſortem poſ. Quia non ſtatim cum pœnitentia datur vel diffinitur penitus mundatur,ſed ea peracta. ideo rectè ait:In iubileo autē &c.peracta enim pn̄ia & remiſſione ſuſcepta,cōuerſatiōis ſuæ agrū ſuſcipiet.n ℭOīs ęſtimatio ſiclo ſanctuarij pondera.Vt omis diffinitio ſan- G

a Homo ſi uouerit domū ſuam,& ſanctificauerit domino, cōſiderabit eam ſacerdos,utrum bona an mala ſit,& iuxta pretium quod ab eo fuerit cōſtitu-
(ℭTunc.)
b tum,uenundabitur.Sinautem ille qui uouerat uoluerit redimere eam,dabit
(a ℭQuia ſanctificatio domus ipſi aſcribitur.)
q̄ntam partē æſtimationis ſuprà,& ha-
c bebit domum.Quòd ſi †agrum poſ- b
(a ℭVt ſanctus incipiat eſſe.)
ſeſſionis ſuæ uouerit,& conſecrauerit
(ℭDeputando ſacerdoti. b ℭDoctrinā uerbi, q̃ eruditus eſt lege ſpūali.)
dominò,iuxta mēſuram ſementis æſti-
d mabitur pretium.Si †triginta modiis c
hordei ſeritur terra,quīquaginta ſiclis
e uenundetur argēti. Si ſtatim ab anno
incipientis iubilei uouerit agrū,†quan-
f tùm ualere poteſt,tantò æſtimabitur.
Sinautem poſt †aliquātum temporis,
ſupputabit ſacerdos pecuniam iuxta annorum qui reliqui ſunt numerum uſq; ad iubileum,& detrahetur ex pretio.Quòd ſi uoluerit redimere agrum d
f ille qui uouerat, addet quintā partem æſtimatę pecuniæ,& poſſidebit eum.
(a ℭId eſt per proprium intellectum ſeipſum regere.)
g Sinautem redimere noluerit,ſed alteri
(a ℭDoctori. b ℭPretio doctrinæ,ſcilicet ut doceatur.)
cuilibet fuerit uenundatus,†ultra eum qui uouerat,redimere non poterit:q̄a
(a ℭId eſt tempore remiſſionis tranſeunte ſcilicet tēpore præſentis uitę,)
cùm iubilei uenerit dies ſanctificatus erit domino,& †poſſeſſio cōſecrata ad
(a ℭQui illum continuo docuerunt. b ℭVirtus uel uita fratris,quem ipſe negligendo,perdidit.)
ius pertinet ſacerdotū.Si ager emptus e
h eſt,& nō de poſſeſſione maiorum ſan-
(a ℭSacerdotibus oblatus ut peccatoris ſancta efficiatur conuerſatio, ℭExhortando,arguendo ne terra perdatur ex toto.)
i ctificatus fuerit domino, ſupputabit f
k ſacerdos iuxta annorum numerū uſq;
l ad iubileum,pretium,& dabit ✻ille qui
m uouerat eum dn̄o.In iubileo autem re- g
uertetur ad priorē dn̄m,qui uēdiderat eum,& habuerat in ſortē poſſeſſionis
n ſuę.Om̄is æſtimatio ſiclo ſc̄tuarij pon- h i

Nicolaus de Lyra.

a ℭHomo ſi vouerit.Hîc conſequenter agitur de redemptione votorum circa res inanimatas.Et primò quātùm ad domos,ſecundò quantùm ad agros,ibi.Quòd ſi agrum. Circa primū dicitur, q̓ redemptio voti facti de domo debebat fieri ſecundum æſtimationem ſacerdotis conſiderato valore domus,& ſi vouens volebat eam redimere: debebat ſuperaddere quintam partem rōne ſuprà dicta.& patet lr̄a.b ℭQd' ſi agrum.Hîc conſequenter agitur de redemptione votorum circa agros. Et primò agitur de agro poſſeſſo ex hæreditaria ſucceſſiōe,ſecundò de agro poſſeſſo ex acquiſitione ſeu emptione, ibi: Si ager emptus eſt.Circa primum ſciendum,quòd redemptio agri taxabatur ſecundum quantitatem ſementis,qua ſeminabatur,& hoc reſpicit agri quātitatem: quia quantò ager erat maior, tantò plus requirebatur de ſemente,dum tamen eſſet ſeminabilis per totum: & ſecundum hoc maiori pretio redimebatur. Item ſecundum diſtātiam ad annum iubileum, & hoc reſpicit temporis durationem.& ideo quantò plures anni erant ab obligatione voti vſque ad annum iubileum,tātò erat maius pretium redemptionis.& iſtæ duæ conſiderationes tanguntur,cū dicitur:c ℭSi triginta modijs hordei ſeritur terra, quinquaginta ſiclis venundetur argenti. Si ſtatim ab anno incipientis iubilei vouerit agrum. Et ſic accipitur pro quolibet anno vnus ſiclus,quia à principio tēporis huius voti vſque ad iubileum erāt quinquaginta anni. Si autem à voto facto vſq; ad iubileum eſſent pauciores anni,pro quolibet anno deficiente à prædicto numero defalcabatur vnus ſiclus de pretio.d ℭQuod ſi voluerit redimere &c.Vendebatur autem ſibi carius q̃ alteri,non ſolùm ratione ſupradicta,ſed etiam quia per hoc damnificabātur ſacerdotes:quia quando dictus ager alteri vendebatur, in anno iubileo reuertebaī ad ſacerdotes,& erat poſſeſſio cōſecrata domino:quando autem vendebatur ipſi vouenti in iubileo, non reuertebatur ad ſacerdotes,ſed remanebat ei qui vouerat & redemerat.e ℭSi ager.Hîc conſequenter agitur de agro poſſeſſo per emptionem,cùm dicitur:Si ager emptus eſt & non de poſſeſſione maiorum.i. parentum illiꝰ q̃ emit.f ℭSupputabit ſacerdos iuxta anno. &c.id eſt determinabit pretium redemptionis ſecundum diſtātiam ad annum iubilei:quia quātò eſt maior diſtantia à tempore voti facti vſque ad iubileum,tantò debet eſſe maius pretium.g ℭIn iubileo autē reuertetur ad priorem dominum qui ven. eum Et nō ad ſacerdotes:quia non poterat vendi,niſi vſque ad iubilem,vt patet ex ſupradictis.xxv.capi.& ideo faciens votum de illo agro nō poterat illum obligare,niſi vſque ad iubileum,quia nil iuris habebat in eo vltrà.Secus autem erat de agro quem habebat ex hæreditaria ſucceſſione, vt prædictum eſt.h ℭOmnis eſtimatio in prædictis redemptionibus. i ℭSiclo ſanctarij ponderabitur. Quia alius erat ſiclus, quo vtebatr in alijs.

Diuiſio

†partē agri

Redēptio voti circa agros.

†coro vel gomer

†quantò

†iubileum

C

†non redimet amplius

†ſicut ager anathematis,ſacerdoti erit poſſeſſio

✻æſtimationē in dic ipſa

Siclus vigin

a derabitur †Siclus uiginti obolos a
b habet. Primogenita quæ ad domi b
c num pertinent, nemo ſanctificare c
a ¶Studioſus in operatione mandatorum dei. b ¶Simplicitate placens.
poterit & uouere, ſiue bos ſiue ouis
d fuerit, domini ſunt. Quòd ſi immũ d
dum animal eſt, redimet qui obtu-
e lit iuxta æſtimationem ſuam, & ad
det quintam partem pretij. Si redi-
¶Admonitione ſenſatum facere.
mere noluerit, uẽdetur alteri, quan
f tuncunq; fuerit* æſtimatũ. Omne f
a ¶Suæ poteſtatis.
quod domino conſecratur, ſiue hõ
a ¶Aliis ſubditus. b ¶Cuiuslibet conuerſatio.
mo fuerit ſiue animal ſiue ager,
non uæniet, nec redimi poterit.
a ¶Omnino alienatum a mundo.
g Quicquid ſemel fuerit conſecra-
a ¶Quia ſanctumſanctorum tota poſſibilitate ſua imitatur.
tum, ſanctumſanctorum erit do-
mino. Et omnis conſecratio
quæ offertur ab homine non re- f
a ¶Peccato. ¶Vt dicat: Viuo autem iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus, Gallat. 2. d.
dimetur, ſed morte morietur.

A ☞ finitio ſanctis fiat ponderib⁹. i. de ſacra ſcriptura venientib⁹, exteriora enim pondera, vt philoſophorũ vel hæreticorũ, quibus veritates & perfectiones hominũ penſant, nec ſancta nec iuſta ſunt. a ¶Siclus viginti. Id eſt decem mandata ſecundum literam & ſecundum ſpiritum intellecta. Quicunq; autem aut legem aut euangelium renuit, nõ habet didrachma, nec eius pondera ſunt ſancta. b ¶Primogenita quæ. (Priogenita) Primogenita tanquã pecora noſtra, ſunt qui nobis obediunt, filij, ſerui & diſcipuli. Sed horũ primogẽita ſunt, qui ſic obediunt, vt aliis præbeant exemplũ & magiſteriũ, de quibus alibi dicitur: (Exo. 13. a.) Omne maſculinũ adaperiens vuluã ſan. (Luce. 2. d.) do. vo. Aperit enim vuluã generandorũ filiorum, qui ſecundũ deum incipit obedire. (1. Cor. 4. d.) Vnde Paulus de Timotheo ait: Qui eſt filius meus dilectus in domio, ipſe vos commonefaciat uias me. &c. c ¶Nemo ſanctificare poterit & vouere. (*ante) Non quia ſanctificatiõe indigna ſunt, ſed quia ſancta ſunt, nec egent ſanctificari, vt fili⁹, qui ſic patrẽ & matrem honorat, vt (Exo. 20. b.) etiã exemplũ alijs fiat, tanq; deo offerens (Eph. 6. a.) honorẽ, qui hoc p̃cepit. Seruus quoq; q etiam dñis carnalibus in ſimplicitate cordis nõ ad oculũ ſeruit, ipſi deo ſeruitutem impẽdit. d ¶Quod ſi immundum. ¶Orige. Peccator, qui nec legẽ ſicut oportet meditaꝛ, nec diſtinguere conatur. Quicunq; ergo vehementer obediens eſt patri, domino aut magiſtro: nec tamẽ legem meditaꝛ aut diſtinguit, primogenit⁹ quidem in pecorib⁹ eſt, ſed immunis eſt. e ¶Et addet quintã partem pretij. (Nota.) Doctrinam ei cũ intellectu offerens, & ſapienter regens. Inſenſati em̃ patris domini aut magiſtri eſt, obedientiã eos qui ad ſe pertinent ſubditos nõ docere, & eorũ vita vt operentur ſecundum legem non diſponere. Addat igitur ſubiectioni & doctrinæ intellectum. Ipſe enim ſolus in p̃ſenti mun-
B dus eſt. Ideo ait: Addet quintam partẽ pretij. habet enim obedientia pretium. ideo non dixit: æſtimabit eum ſacerdos, ſicut ſuprà. f ¶Omne quod domino conſecratur, ſiue homo. (Anathematizare) Aliud eſt anathematizare, aliud eſt ſanctificare. Quod enim anathematizatum eſt, in nullius humanũ vſum nec ſacerdotis quidẽ reuerti po- (Ioh. 7. a.) teſt. ideo qui de Hierico aliquid furat⁹ eſt, qa anathematizata erat, perijt. Quæcunq; ab inimicis iure belli cum quibus debebãt amicitia iungi, filij Iſraël rapuerunt, præcipiẽte domino anathema fecerunt. Nos ergo ſi pugnantes à dęmonib⁹ ſpolia belli acquiſierim⁹, conſecrare deo debemus, vt nihil in eis propriæ voluntatis habeamus, ſiue homo ſit, id eſt ſuæ poteſtatis, & nobis cõuerſatiõe ęqualis: ſiue pecus, id eſt ſubiectus: ſiue ager, id eſt cõuerſatio noſtræ fortis. g ¶Quicquid ſemel fuerit con. Iure belli acquiſitum non poteſt aliquis inimicum expoliare, niſi perfectè ſubiecerit. (Matt. 12. c.) Alligato enim forti vaſa eius diripiuntur. Diabolo ergo alligato, auferentes ſpolia eius, conſecramus domino, cum inſidijs eius præuenti, caput contriuerimus ſerpentis. Mundi calcatis deſiderijs, virtutibus acquiſitis, hac victoria ditati; quę diripuimus rectè deo offerimus. Sancta hęc ſunt & perfecta, nec noſtra nec aliorum diſciplina egentia, nec augmentum, nec profectum ſuſcipiunt.

☞ Domini ſunt

Nicolaus de Lyra.

a ¶Siclus viginti ob. habet. Hoc dicitur ad determinationem quãtitatis ſicli ſanctuarij. ſiclus em̃ communis erat maior, vt dicit Rab. Sa. quia cõtinebat. xxiiij. obolos. Alij autem dicunt, ꝙ erat minor, dicentes ꝙ pondus ſanctuarij erat duplex reſpectu põ- (Exo. 30. b.) deris cõmunis. b ¶Primogenita. Hic remouet dubium circa (Num. 3. g.) prædicta, quia poſſet aliquis credere primogenita animaliũ poſſe (Ezec. 45. d.) cadere ſub voto. hoc remouet cũ dicitur. c ¶Nemo ſanctificare poterit & vo. Cuius ratio eſt, quia nullus poteſt facere votũ deo, niſi de hoc quod ſuum eſt. primogenita autem ratione primogenituræ erant ipſius dei, vt patet Exo. xiij. & in pluribus alijs locis. d ¶Quod ſi immundum animal eſt, redimet qui obtul. Hoc nõ refertur ad primogenita, in quib⁹ erat macula, p̃pter quã non offerebãtur, ſed redimebanꝛ: veruntamẽ in redẽptiõe eorũ nõ fiebat additio quintæ partis, ſcd'm qd' dicit Ra. Sa. hic autẽ ſit huiuſmodi additio, vt patet in litera. & iõ ſcd'm ip̃m referꝛ ad illd' qd' ſuprà dictũ eſt

ſuprà dictum eſt de redẽptione animalium mundorum ſecundum C
ſpẽm, quę tamẽ non poterant offerri propter maculã. hic autẽ loquitur de animalibus aliter immũdis, q licet nõ poſſent offerri dño ad hocq; aliquid de ipſis ponereꝛ ſuper altare, poterãt tñ offerri manibus ſacerdotis vt venderentur, & pretiũ in aliqua neceſſaria templi cõuertereꝛ, vt in reparatiõe cortinarũ vel vtenſiliũ vel hmõi. ſi tñ offerens volebat redimere, addebat quintã partem, & ſibi carius vendebaꝛ ꝙ alteri rõne prędicta. e ¶Omne quod domino conſ. (†12. q. 2. nulli) Hic agitur de cõſecratis, accipitur hic cõſecratio pro deputatione alicuius rei ad cultum diuinum abſq; reditu ad communem vſum, & tale quid nõ poterat vẽdi, vel redimi, & ideo ſubditur: f ¶Nõ redimetur, ſed morte mo. Sciendũ tñ ꝙ doctores, tam catholici ꝙ Hebręi breuiter & ſuperficie ten⁹ tranſeunt paſſum iſtum, cũ tñ habeat multòs ſenſus, vt videbitur proſequendo: propter quod hic intendo diutius immorari. Ad intellectũ autem ſequentiũ conſiderandum, ꝙ vbi tranſlatio noſtra habet hic: Omne qd' cõſecratur dño &c. In Hebręo habeꝛ: Omne חרם herem dño. Herem autẽ in Hebręo (Herem qd dicatur) duplicem habet ſignificationẽ. Vno modo ſignificat ſanctificationem. Alio modo ſignificat deſtructionẽ nõ quãcunq;, ſed deſtructionem aliquam ad gloriã dei ordinatam, vt ſit ſenſus: Omne herẽ dño, id eſt omne quod dño conſecraꝛ vel deſtruitur, & aliquando cõtingebat ꝙ in eodem facto cõcurrebat herem ſcd'm vtrãque ſignificationem, licet in diuerſis reb⁹, ſicut in deſtructione ciuitatis Hierico, ꝙ tũm ad ciuitatem & habitatores fuit deſtructio facta ad dei gloriã ordinata, quia peccata illius ciuitatis hoc meruerãt, quæ per ſententiam dñi erant punienda ciuitatis euerſione & habitatorum occiſione. Quantùm autẽ ad ſpolia ciuitatis quæ poterant ce- D
dere in cultum domini, fuit ibi herem quantũ ad aliam ſignificationem, quia aurũ & argentum, æs & cõſimilia fuerũt dño cõſecrata, ita ꝙ nõ poterãt alijs vſibus applicari. Aliqñ verò accipiebaꝛ herẽ in vno facto pro deſtructione tñ. Aliquando verò pro ſanctificatione tñ. Si autem accipiatur pro ſignificatione tantùm, ſic talis ſanctificatio poterat eſſe in perſona humana, vel in animali, vel in re inanimata, ſecundum quod dicitur in litera: Omne quod domino conſecratur, ſiue homo fuerit ſiue animal, ſiue ager, morietur, & ſecundũ hoc illud quod poſtea ſubditur: Non redimetur, ſed morte morietur variè intelligitur. Non em̃ homo domino conſecrat⁹ interficiebatur, cũ non ſit animal immolatitium. ſimiliter nec ager conſecratus eſt mortis vel vitæ ſuſceptiuus, loquendo propriè, & ideo oportet quòd accipiatur mors æquiuocè. Dicendum igitur, quòd ſi res conſecrata domino erat perſona humana, aut erat Hebręa, aut Gentilis. Si Hebręa, aut de tribu Leui, aut de alia tribu. Si primo modo, pueri â parentibus poterant conſecrari domino ad ſeruiendum in tabernaculo domini vſque ad mortem. & hoc modo Samuel fuit conſecratus à parentibus, vt habetur. j. Regum. j. Et eodem modo videtur, quòd Leuita adult⁹ poterat ſeipſum cõſecrare dicto modo, vt habetur Deuteron. xviij. videlicet quando Leuites manens extra Ieruſalem deuotione ductus veniebat ad manendum in Ieruſalem, vt miniſtraret in templo. Si autem quis eſſet de alia tribu, non poterat ſic conſecrari, quia non erat licitum ei accedere ad miniſterium templi vel tabernaculi, ſecũdum quod dicitur Nume. iij. b Extraneus qui ad miniſtrandum acceſſerit morte morietur. & multò magis erat illicitum Gentilibus. poterant tamen perſonæ de alijs tribubus Iſraël conſecrari domino in alijs pijs operibus exercendis, ſicut Samſon de tribu Dan fuit conſecratus in abſtinentia ab omni potu inebriatiuo & cibo immundo, ad reprimendum iugum Philiſtinorum ſuper Iſraël, vt habetur Iudic. xiij. Et ſimiliter filia Iepthę ad ſeruiendum deo in vigilijs & orationibus viuendo, in virginitate, ſecundum quòd dicunt Hebręi Iudicum. xj. & de hoc plenius dicetur cùm venerimus ad locum illum domino concedente. Si autem erat perſona Gentilis, vtpote ſeruus vel ancilla hominis Hebræi, ſicut erat res domini ſui, & per conſequens poterat conſecrare eam: quia erat perſona ſerua ſimpliciter & ad ſemper, non tamẽ conſecrabatur ad faciendum opera Leuitarum, vt dictũ eſt, ſed ad quædã opera ſerui

lia ad tera

†Omnes decimæ terræ, ſiue de
frugibus, ſiue de pomis arborũ
a domini ſunt, & illi ſanctificantur. ❡Vbi ſibi proſint.
b Si quis autem uoluerit redimere ❡Intelligentiam.
decimas ſuas, addet quintam par
tem earum. Omnium decimarũ
c bouis & ouis & capræ, quę ſub
paſtoris uirga tranſeũt, quicquid
decimum uenerit, ſanctificabitur ❡Quia in his difficilis eſt diſcretio.
d domino. Non †eligetur nec bo
num nec malum, nec altero com
e mutabitur. Si quis mutauerit, &
quod mutatum eſt, & pro quo
f mutatum eſt, ſanctificabitur do ❡Quia nihil deeſt.
g mino, & non redimetur. Hæc
ſunt præcepta quæ mandauit do
a ❡Qui poterat intelligere myſteria & præcepta.
minus Mōyſi ad filios Iſraël in ❡Qui infirmi & non capaces myſterij.
monte Sinai.

Finit liber Leuiticus.

E a ❡Domini. Eius ſcilicet qui mãdata legis operatur, ſed te r
renam remuneratione̅ præſtolatur. ideo agit de frugibus terræ, de
cima quide̅. i. operatio mãdati ſancta eſt, ſed non multũ valet. Sed
ut valeat, quintã parte̅ addat. i. intelligentiã, vt q̃ ſurſum ſunt ſapiat
& quærat, vt ſic ſibi decima ꝓficiat. Eius enim qui terrena ſapit, de
†16.q.7.c.1 oẽs decimæ de deci.c.1. cima q̃de̅ ſctã eſt, ſed nõ ipſi, qa quã retribu
tione̅ expectare debeat neſcit. b ❡Si quis.
Secundũ literã multa obſcura & inſolubilia
legiſlator interpoſuit, vt de anguſtijs literæ
ad latitudinem ſpiritus curramus, quæ tunc
bona eſt cũ accipitur, quaſi inſtrumentum
ad ſpirituale ędificium. Differe̅tiam ergo di
ſcipulorum proponit, ſicut in primogeni
tis mundis vel immũdis: quidã cũ obedien
-bouis & ouis & caprę tia legis meditationem & ſcientiã acquirũt,
quidam ſolã obedientiã habent. Sic quidã
operantes mandata ſapientiam terrenã ha
bent, & redemptione egent. Quidam nec
redemptione egent, nec mutari debent tan
quam perfecti & conſummati: fruges quo
que meſſem de ſemine dicit, & poma arbo
rum ſecũdum tempus ſuum. c ❡Sub pa
Tropologi ſtoris virga. Virga crucis. ſ. quibus fides
Geñ.15.b. & amicitia dei donat vt remunerentur, & a
mici dei inueniantur, Vnde: Credidit Abra
ham deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiã, &
amicus dei appellatus eſt, de quibus ſcriptũ
Pſ.138.d. eſt: Dinumerabo eos, & ſuper arenã multi.
hi terrenam non habent ſapientiam, nec in
his quæ agunt, corruptibilem quærunt re
tributionem. Ideo non ſpeciale aliquid eo
Cor.15.c. rum, ſed quodcunq; egerint, ſanctum eſt dõ
mino, nec eliguntur inter bonum & malũ,
id eſt deterius & melius. Non enim facilis
eſt eorum diſcretio. Quia & ſi alterutrum
ſuperant, ſicut ſtellam ſtella, omnes tamen in
cælo ſunt: ſicut qui cæleſtia ſequũtur, & ab
illo ſolo qui ſanctos diſcernit cognoſcuntur. d ❡ Non eli
F getur nec &c. Quia nullus eſt qui reſpui poſſit, & quod magis
eligendum ſit, non eſt veſtrę diſcretionis. e ❡Si quis mutauerit
Act.15.g. &c. Eſi Paulus & Barnabas aliquando diſſenſerunt, Barnabas em̃
Diſſenſio dicebat aſſumendum Marcum, Paulus autem eum qui ſemel re
Pauli & ceſſiſſet non debere aſſumi. Paulus ergo aſſumpſit Sylam, quaſi de
Barnabæ teriore meliorem. Sed vtrunque ſanctificatum eſt domino. Barna
bas quippe aſſumpto Marco nauigauit Cyprum, qui ſecum præ
Act.13.a. dicauit. Qui intantum claruit, vt fieret vnus de quatuor euangeli
ſtis. Quod Paulus retractans & cognoſcens, quia nullus ſanctorũ
2.Tim.4.c. repudiandus eſt, nec facilè diſcerni poteſt inter ſanctos, quis bonus
quis melior, Marcum reuocauit, ſcribens ad Timotheum ait: Aſſu
mens Marcum, deduc tecum: eſt enim mihi vtilis in miniſterium.
f ❡Sanctificabitur domino &c. Cùm omnium curſus diui
nus ſit & altus & ſupernæ conuerſationi proximus, fruſtra cona
ris hunc ſubducere, illum inducere, & deo quaſi meliorem conſecra
re. g ❡Hæc ſunt præcepta quę mandauit &c. Diſcipuli no
ſtri qñ ſunt perfecti, nihil noſtri egent magiſterij. ideo ait immũdo
Diſcipuli rum primogenita eſſe redimenda, mundorum verò nequaq;, ſed
perfecti nec domino conſecrata, nec ea quæ nouiſſimè ſunt dicta. perfecta
enim demonſtrata ſunt, quia intentione̅ diuinã cęleſtemq; gerunt.

Nicolaus de Lyra.

lia ad templum vel miniſtros eius neceſſaria, ſicut eſt cędere li
gna, & portare aquas ad locũ diuini cultus. Et hoc modo Ioſue de
creuit Gabaonitas in miniſteriũ populi & altaris dñi, vt habet Io
ſue.ix. Hoc aute̅ modo nõ poterat cõſecrari perſona Hebræa, qa
non poterat eſſe ſerua ſimpliciter, ſed tm̃ ad tempus. ſ. vſq; ad ſepti
mum annum remiſſionis. & ſi tunc nolebat egredi liber, manebat
ſeruus vſq; ad iubileum, & non vltrà: vt habetur Exo.xxj. & ſuprà
Leuit.xxv. Si autem res conſecrata erat inanimata, aut erat immobi
lis vt ager, & tunc diſtinguendum: quia aut erat ager de hęreditate
paterna, & tunc poterat dño conſecrari: quia talis ager in iubileo
non reuertebatur ad priorem dñm, ſed remanebit de poſſeſſione
templi vel ſacerdotum. Si autem ager eſſet acquiſitus per emptio
nem, non poterat ſic conſecrari, quia in iubileo debebat reuerti ad
priorem dñm, vt dictum eſt ſuprà de redemptione votorum. & ꝓ
pter hoc vbi tranſlatio nr̃a ſic habet: Omne quod dño cõſecratur,
ſiue homo fuerit ſiue aĩal, ſiue ager. In Hebręo habet: Siue ager poſ
ſeſſionis vel hæreditatis ſuæ. Si autem res conſecrata erat mobi
lis, vt aurum & argentũ, æs, ſericum, & conſimilia, de qb' poterãt
fieri in

fieri inſtrumenta tabernaculi vel templi aut alia neceſſaria ibidem: G
tunc poterant dño conſecrari, & de cætero poterant ad vſus alios
applicari, vt dictũ eſt de pręda ciuitatis Hiericho: & multa exempla
alia ad hoc ſunt in ſcriptura. Si autem res cõſecrata erat animal, aut
erat animal immolatitiũ, & tunc ſine mutatione aut rede̅ptione im
molabatur dño, niſi poſt cõſecratione̅ anteq; veniret ad locũ immolationis fieret ineptũ
immolationi, vt p fracturã tibiæ vel alterius
maculæ inſanabilis, & tunc interficiebat̃ abſ
que ve̅ditione ſeu rede̅ptiõe: quia nõ pote
rat alijs vſibus applicari. Si autem non eſſet
animal immolatitiũ, ad te̅pli tñ miniſteriũ
vel ſacerdotũ vtile, vt equus, aſinus & ſimi
lia, tunc manebat in obſequiũ te̅pli vel ſacer
dotum vſq; ad morte̅, ſicut de ſeruo vel an
cilla dictũ eſt. Si aũt accipiat̃ חרם here̅ p de
ſtructione ad dei gloriã ordinata, vt ſit ſen
ſus in allegatione ſuprà poſita. Omne quod †quæret bonũ nec an malum
dño deſtruitur &c. tunc talis deſtructio aut
erat ex ſententia dñi, aut iudicũ locũ eius te
nentium, aut ad implendũ ꝓmiſſum deo fa
ctum. Si primo modo, tũc talis deſtructio
erat ſimpl'r infere̅da, & hoc ſiue eſſent pſo
næ humanæ, ſicut de Chananęis ſente̅riauit
dñs, vt interficerent̃ à filijs Iſraël, ſcd'm qd'
dicit̃ Nu.xxxiij.e. Cũ tranſieritis Iordanem
intrãtes terrã Chanaã, diſperdite cũctos ha
bitatores regionis illi', excepti tñ fuerũt Ga
baonitę, eõ q principes Iſraël ĩcõſulto dño
iurauerant eos nõ occidere: & propter hoc
mors eorũ corporalis fuit mutata in ciuile̅
per ſeruitute̅, vt habetur Ioſue.ix. ſiue eſſent
bruta animalia, & iõ Saul q in occiſiõe A
malechitarũ ex cupiditate pepercit animali
bus pinguioribus, de quorũ morte dñs ſen
tentiauerat, ſicut & de hominib', fuit à dño
reprobatus, vt habetur. j. Regum.xv. ſiue
eſſent res inanimatæ, vtpote ciuitates ſic deſtructæ, quia nõ debe H
bant vltrà reędificari. vnde Ioſue.vj.d. dicitur: Maledictus vir qui
ſuſcitauerit & ędificauerit ciuitate̅ Hierico. Si aute̅ talis deſtructio
erat inferenda ex ſententia iudicũ locum dei tenentiũ, propter qd'
dij appellant̃, Exo.xxij.d. Dijs non detrahes. talis ſente̅tia erat execu
tioni danda abſq; rede̅ptione aliqua, videlicet qñ aliquis p eos erat
morti adiudicatus, maximè ꝓpter homicidium, non poterat pre
tio aliquo redimi vita eius. vnde Nume.xxxv.d. dicitur. Non acci
pietis pretium ab eo qui reus eſt ſanguinis, ſtatim & ipe morietur.
Alio modo, talis deſtructio inferebatur propter adimpletionem
promiſſi deo facti, ſecundum quod habetur Num.xxj.a. vbi dicit̃:
At Iſraël voto ſe dño obligans ait: Si tradideris populum iſtum in
manu mea, delebo vrbes eius, & ibidem ſubditur: Et vocauit no
men loci illius horma, qd' ſignificat deſtructum: & deſcendit ab he
rem, quod ſignificat deſtructionem. vnde ibi tranſlatio noſtra ha
bet horma, ſcriptura Hebraica habet חרמה harma. Nomina em̃
Hebręa ſcripta literis latinis minus propriè ſcribuntur cõmuniter. Mors ęquo cè ſumitur
Ex pdictis patet q cũ dicit̃: Omne qd' dño cõſecrat̃ nõ redimet̃, ſed
morte morieт̃. mors em̃ in diuerſis accipit̃ ęquiuocè, qa Leuitæ cõ
ſecrati diuino cultui dicebant̃ mortui, ſicut apd' nos religioſi mor
tui mundo dicuntur. Agri & res inanimatæ conſecratæ mori vel
mortuæ dicebantur, ſicut poſſeſſiones eccleſiæ dicuntur amortiza
tæ, & eodem modo dicendũ eſt de ſeruis & ancillis. Animalia verò
immolatitia moriebantur propriè per immolationem. Similiter &
homines & animalia morti adiudicata per occiſionem. Ciuitates
autem deſtructæ dicebant̃ eſſe ſimilitudinariè mortuæ: quia non
erat reditus ad earum reędificationem, ſicut in hominibus & ani
malibus nõ eſt reditus de morte ad vitam. Sciendum etiã q conſe
cratio prædictorum aliquando cedebat in vtilitatem ſacerdotum,
aliquãdo autem in neceſſaria ipſius templi, ſcd'm qd' conſecrãs ex
primebat in conſecrando, de illis tamen quæ poterant venire in v
ſum ſacerdotũ, vt ſeruus, ancilla & conſimilia. a ❡ ❡Omnes de
cimæ. Hìc conſequenter agitur de decimis quæ dicuntur ſancti
catæ dño, quia erant deputatæ ad ſuſte̅tatione̅ Leuitarum. b ❡Si
quis autem &c. Cuius cauſa ſupradicta eſt de redemptione vo
torum. c ❡ Quæ ſub paſtoris virga. Modus eſt enim paſtorũ
cum virga numerare animalia egredientia de caulis ad paſtum, &
ſimiliter cùm reuertuntur ad caulas. Cætera patent in litera. Vlti Moralit̃
mò recapitulat dicens: Hæc ſunt mandata & cætera, & patet. Votum du
Moraliter. d ❡Hæc ſunt præcepta quæ manda. &c. Hìc plex
agitur de voto & ei' rede̅ptione. Duplex aũt votum hìc tangitur:
✱ vnũ de perſonis

A ✠ Vnum de perſonis,aliud de rebus poſſeſſis:& inter res iſtas computantur ſerui & ancillæ:quia ſunt quędã res domini ſui: licet ſint rationales creaturæ.Quantũ ad primum votũ fit diſtinctio perſonarum ſecundũ ſexũ & ſecundũ ætatẽ,& ſecundũ pretiũ quo vendi poſſent:& ſic maior eſt redẽptio viri per votũ deo obligati q̃ mulieris;& ſilr maior eſt redẽptio viri in ætate fortiori: ſcilicet à viginti annis & ſuprà vſq; ad ſexaginta, q̃ ante vigeſimũ annũ & poſt ſexaginta.Igitur per ætates,ſexus,& fortitudines myſticè deſignantur diuerſi ſtatus,in quibus homines ad plura vel pauciora deo ſunt obligati.Nam laici obligantur ad obſeruantiam præceptorũ. Clerici verò in ſacris ordinibus conſtituti cum hoc obligantur ad obſeruantiam caſtitatis:perſonę verò religioſæ cum hoc obligatę ſunt ad viuendum in obedientia,& ſine proprio. Inter religioſos autem aliqui plus alijs ſecundũ arctiorem regulam,& ſtatuta ſunt obligati:Prçlati verò ad ponendũ animã ſuam pro ſubditis ſuis(qđ eſt maximũ)obligãtur.Secundũ igiť in quod diuerſis ſtatibus pſonæ deo in maioribus ſunt obligatę;ſecundũ hoc pro votis ſuis dãt deo maius pretiũ, ſi bene obſeruent ſuũ ſtatũ:cęteris tamẽ paribus, ſ.q̃ ęquali charitate operenť,& huiuſmodi,& hęc proportionabiliter intelligẽdo:& ſecundũ hoc expectant à deo maius prẽmiũ. Res autem quę deo p votũ obligãtur,ſunt ſerui,ancillę,domus,& agri, vt patet in textu:& quantò ſunt maioris valoris,tantò maior eſt voti redemptio:in illis dũtaxat quę poterant redimi: nam animalia immolatitia deo redimi non poterant, ſed oportebat ea immolari. Per redemptiones igitur iſtas, myſticè ſignificatur, q̃ illi qui de rebus poſſeſſis plus expendũt in obſequijs diuinis: maius præ-

B mium expectant à deo,cæteris tamẽ paribus.ſ.facultate,charitate,& huiuſmodi quę ad meritũ operantur:nam pauper vidua,quæ duo minuta miſit in gazophilatium:plus obtulit deo,q̃ diuites qui magna miſerant munera, ſecundum teſtimonium ſaluatoris noſtri. Marci.xij.& Lucæ.xxi.

Votum duplex.

Præfatio in librum Numeri.

LIBER iſte & ordine hiſtorię & myſterio quarto loco poniť in lege.Ordine hiſtorię,qa in Leuitico q tertiꝰ eſt,agiť de vtẽſilibꝰ tabernaculi,& de ordine Leuitarũ & ſacrificij. Hîc aũt de dedicatiõe tabernaculi agiť,qđ.ſ. de Leuitis,qđ de vtẽſilibꝰ tabernaculi portare debeãt.Myſterio hoc oſtẽdiť.Excubare circa tabernaculũ depoſitum, vt dicitur ternis tribubꝰ in ſingulis quartis: per quod ſignantur .xij.apoſtoli p quadripertitũ orbẽ fidẽ ſanctæ trinitatis docuiſſe.Sed etiã ĩter figuras, quadratura nihil firmiꝰ eſt, quaternarij quoq; operis pfectio cõmẽdať. Quarto die facta ſunt luminaria,quarta ætas ſub Dauid fuit robuſtiſſima,quarta etiã ętas hominis fortiſſima,quatuor tm̃ recepti ſunt q ſcripſerunt euãgelia. Inter dona ſpiritusſancti fortitudo,& inter pœnitentiales pſalmos, Miſerere mei deus quartꝰ eſt in quo de humilitate (p quam ſumus fortes)agitur.Inter nomina dñi quartũ eſt,fortis, præcedunt admirabilis,conſiliarius,deus.Sequitur pater futuri ſeculi, princeps pacis,& ſimilia.In hoc quoque libro eorum qui numerantur fortitudo oſtenditur,dum hi qui ętate & virtute bello ſunt apti, numerari iubentur. ¶ Dicitur liber numeri,quia in eo numerantur Iſraëlitæ:tum inde:tum quia manſiones à Rameſſe vſq; ad Iordanẽ. Sed quia in figura omnia cõtingebant illis:& lex erat vmbra futurorũ, ita legenda eſt hiſtoria,vt non amittatur allegoria. Numerati ſunt Iſraëlitæ ſoli,non proſelyti,& alienigenę qui erant inter illos,non tamen omnes,quia nec pueri nec fœminæ,ſed tantùm viri q apti bello erant.Etenim alieni à deo Gentiliũ ſpurcitia,vel crudelitate Iudaica,vel etiã Chriſtiani puerilem leuitatem,vel molitiem fœmineam habentes, inter filios dei non numerantur. Non ſunt numerati in AEgypto:ſed poſtq̃ trãſierunt mare rubrum,poſt columnã ignis in manſione iuxta montem Sina:quia manentes in tenebris peccatorum non ſunt dei,ſed mũdati baptiſmo & armati manus impoſitione.Manſiones merito.xlij.computantur,à prima quæ fuit in Rameſſe vſq; ad Iordanem, vt per hoc ſignetur nos per tot gradus virtutum aſcendere in cælum, quot generationibus Chriſtus ab Abraham deſcendit ad Mariam. ¶ Intentio Moyſi in hoc opere eſt Chriſtianũ populũ & eius profectum,& aſcenſum à terra in cælum p Iſraël,& p.xlij.mãſiones deſignare.Per Iſraël enim Chriſti populus,p progreſſus manſionum profectꝰ virtutũ ſignificatur. ¶ Ordo libri talis eſt. Primò,duces populi, & populum circa tabernaculũ numeratos per quadrũ collocat. Leuitas à numero exceptos, ad miniſterium tabernaculi deſtinat:deinde tabernaculum dedicatur,& modus oblationum:& cathalogus manſionum computať. C Deinde prophetia Balaam à rege Balac ad maledicendum populum dei inducitur.In fine ſex ciuitates ordinantur,tres vltra tres citra Iordanem,ad quas confugeret qui nolens, ſanguinem proximi effunderet.Leuitæ inter tabernaculum & cęteros filios Iſrael excubantes, diuiſi per Amramitas ab oriente,per Caathitas ab auſtro, Gerſonitas ab occidente, & Meraritas ab aquilone, ſignificant prælatos ecclęſię,qui ſunt medij inter miniſtros tabernaculi, quibus in temporalibus prouident:& inter laicos,quibus in ſpirituali bus præſunt.Amramitę.i.Moyſes & Aaron & horum filij,inſpiciunt & inuoluunt tabernaculi ſecretiora, & introducentes Caathitas dant eis proprijs humeris portanda inuoluta, vt videntes non moriantur.Non ſunt enim propalanda eccleſię myſteria,niſi ſummatibus viris.i.Moyſi & Aaron,quia infirmi inde ſcandalizantur. Vnde & liber euangelij presbytero & diacono portatur apertus, alijs verò clauſus. Gerſonitę autem & Mераritę qui ſunt indigniores Caathitis,non proprijs humeris,ſed bobus & plauſtris ſua portãt onera,Quia qui vult venire poſt me,me ſequatur,quaſi p mortem.Et quãtò magis quis vult,tantò maior pſecutio. ¶ Bñdicetis filijs Iſraël & dicetis &c.Ab hoc loco ſumpta eſt benedictio quam facit epiſcopus.Duo digiti qui eleuantur iuncti,legem ſignificant & ſacerdotiũ,quæ per Moyſen & Aaron intelligunť.Tres verſus qui ſequunť,continent illã trinam petitionẽ quæ fit in verbis epiſcopi. Petitur gratia ſpiritusſancti,vera ſalus,pax ęterna. Deinde ſequitur diſtinctio perſonarũ ſemper his verbis:Quod ipſe prętare dignetur qui cũ patre & ſpiritusſancto viuit &c.In tabernaculi dedicatione oblata ſunt munera à primatibus in vſum eiuſdem, & ſuſtentationem Leuitarũ,quod hodie fit cũ dedicatur eccleſia aliqua.Sicut & laicorũ conſuetudine,mulieri cùm deſponſať viro, multa dona offerunť.Et dñs filijs Iſraël in AEgypto die quo educeret, conceſſit argentea vaſa.Et poſt mare rubrum nõ duxit eos ſtatim recta via contra hoſtes,ne territi retrò abirent,ſed per circumitũ: deindè pcepit ne temporis re,p.t.Cautè omnia prouiſa. Introeuntibus enim in eccleſiam primò decor eius oſtendendus eſt vt appetatur, non miſeria,vt timeatur.Similiter & Meraritæ. ¶ Orige. Diuinis numeris non omnes digni ſunt,ſed certis prerogatiuis deſignati. Vn- D de in hoc libro neque mulieres educuntur ad numerum, pro fœminea.ſ.infirmitate,neque ſerui tãquam vita moribúſque degeneres: nec AEgyptij Iſraëlitis admiſti vt alienigenæ & barbari. Soli Iſraelitę numerantur, & non omnes:ſed a viginti annis & ſuprà. Nec tantùm ætatis habetur obſeruatio,ſed & bellici roboris. Deſignať enim per verbum dei,vt numeretur omnis qui procedit in virtute Iſraël.Puerilis ætas non numeratur niſi primogeniti aut de ſacerdotali,vel Leuitica ſtirpe.Fœminarũ verò nulla numeratur. Poſſunt hæc vacua eſſe myſterijs? Procurauit hoc ſolùm ſpiritusſanctus qui hæc dictauit vt ſciremus qui numerati ſunt, & qui non. Quis dabitur ex hoc profectus his qui ſacris voluminibus geſtiũt erudiri?Sed (quia ſecundum Paulum lex ſpiritalis eſt) ſi tranſcendero puerilis ætatis inſipientiam, vir factus depoſuero quæ ſunt paruuli:& factus fuero iuuenis qui vincam malignum,aptus videbor his qui procedunt in virtute Iſraël,& diuinis numeris dignus. Cui autem ineſt puerilis & lubricus ſenſus,vel fœminea & reſoluta ſegnities vel AEgyptij & barbari mores,apud deum in ſancto numero non habetur.Innumeri autem apud Salomonem dicuntur eſſe qui pereunt.Numerati autem omnes, qui ſaluandi ſunt. Et de ſtel,dicitur Pſal.cxlvj.a.,Qui numerat multitudinem ſtellarum &c. Et dominus etiam capillos capitis diſcipulorum dicit eſſe numeratos,non qui tondentur vel pijciũtur, vel ætate pereunt, ſed qui in Nazarçis erant,quibus inerat virtus ſpiritusſancti ad proſternẽdos alienigenas.Virtutes ergo animi & multitudinem ſenſuum de mẽte tanquam de capite apoſtolorum prodeuntes, capillos capitis appellauit. ¶ Idem:Illud quoque conſideremus, q̃ non ſtatim vt egreſſus eſt de AEgypto populus numeratur: adhuc enim perſequebatur Pharao.Sed nec cùm mare rubrum tranſiens venit in deſertum.Nondum enim tentatus nondum ab hoſte fuerat impugnatus; Confligit contra Amalec & vincit. Nec numeratur adhuc: non enim ſufficit ad perfectionem tendenti vna victoria, nec accepto mannę cibo,& aquæ de ſequenti petra poculo nondum enim ea quæ numeris ſunt apta adoleuerant. Tabernaculũ teſtimonij conſtruitur; nec adhuc numerandi tempus, lex per Moyſen datur, mos ſacrificiorum traditur, purificationis ritus docetur, ſanctificationum leges & ſacramenta conduntur, & tunc ad numerum iuſſu dei populus adducitur. ¶ Vide ergo quanta tibi tranſeunda, quanta toleranda, quot profectibus, quot tentationibus,quot prælijs, ſcilicet pugnandum, quot vincendum, vt pertineas ad diuinum numerum, & inter ſanctas tribus numereris, & poſſis viſitari, & per dei ſacerdotes Aaron

Q & Moyſen

Marginal notes: Quaternarius numerus cõmendatur. — Gene.1.c. — Pſalm.50.a. — Eſaiæ.9.b. — Nume.q̃re — 1.Cor.10.c. — Intentio — Ordo — Luc.9.c. — Bñdictio quã facit epiſcopus. — Qui non fuerint numerati. — Rom.7.c. — 1.Cor.13.d. — 1.Iohã.2.b. — Ecclef.1.d. — Matt.10.d. — Iudic.15.c. — Hiere.7.f. — Quomodo numeratus. — Exod.17.c. — Exod.16.c.

Præfatio in librum Numeri.

☞ & Moyſen numerorum cenſibus aſcribi. Suſcipienda eſt tibi primò
E ex dei, lex ſpiritus eius, offerenda ſacrificia, explendæ purificationes,
Roma.8.a. peragenda omnia quæ lex ſpiritus docet. ¶ Orige. Ratio quoqꝫ
tribuum, diſtinctio ordinum, ſocietas familiarum, & cuncta ordi-
natio caſtrorum, ingentium ſacramentorũ produnt indicia. Certa
enim expectatio nobis eſt reſurrectionis mortuorum, cùm hi qui
viuunt, qui reſidui ſunt, in aduentu Chriſti non præuenient eos qui
1.Teſſ.4.d. dormierunt: ſed ſimul rapientur cum illis in nubibus obuiam
Chriſto in aëra: terreni ſcilicet huius loci corruptelam, & mortis
habitacula deſerentes, ſiue omnes in aëre ſicut Paulus pronun-
tiat, permanſuri, ſiue etiam aliqui ad paradiſum vel ad alia ex mul-
tis manſionibus loca, quæ apud patrem ſunt transferẽdi. Diuerſi-
tas autem tranſlationis & gloriæ præſtabitur ſecundum merita
1.Cor.15.c. cuiuſque. Vnde: Quiſque autem in ſuo ordine. In reſurrectione
ergo vnuſquiſque aut in tribu Ruben ſpiritalibus indicijs aſcri-
bitur, quia ſcilicet aliquid in actibus vel in moribus ſimile &
conſanguineum habuit. Alius in tribu Simeon, fortaſſis pro obe-
dientia. Alius in tribu Leui, credo qui præfuit bene ſacerdotio,
1.Timo.3.c. vel qui bene miniſtrans, gradum ſibi bonum acquiſiuit. Alius
Stat⁹ in re- in tribu Iuda, qui ſcilicet regios ſpiritus geſſit, & populum qui
ſurrectione intra ſe eſt bene rexit, ſenſum ſcilicet mentis, & cogitationes cor-
mortuorũ dis. Singulis quoque tribubus vnuſquiſque ſociabitur, pro his
Eccle.43.c. quę in actibus vel in moribus ipſis cognata habuit. Et erunt huiuſ
modi ordines in reſurrectione mortuorum, qui in hoc libro figu-
rantur. ¶ Illud quoque quod quadam connexione tribuum ca-
ſtrorum poſitio, & metationis ordo deſcribitur, ſignificat aliquẽ
ſtatum in reſurrectione mortuorum. Quòd tres ad orientem
collocantur, tres ad occidentem, tres ad meridiem, & tres vltimę
ad aquilonem, qui durus dicitur ventus. Quod etiam tribus Iuda
Eccl.44.d. quę regalis eſt, ad orientem ſtatuitur, ex qua dominus ortus eſt, non
puto otioſum. Quòd & Iſſachar huic iungitur & Zabulon, & ꝙ
in quatuor partes trinus iſte numerus ordinatur. Quæ quamuis
poſitionum ſuarum diuerſas habeant qualitates, omnes tamen in-
tra trinitatis numerum continentur: & ꝙ per totas has quatuor
partes in vnum numerum colligitur eadem trinitas ſemper quia
ſcilicet ſub vno nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti cenſentur o-
Matt.8.b. mnes qui ex quatuor partibus orbis venientes inuocant nomen
F domini recumbentes cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno dei.
Hæc generaliter diximus, volentes huius libri continentiam myſti-
cam breuiter comprehendere: & ſuſcepta occaſione vnuſquiſque
in reliquis ſimilem, aut ſi cui plus deus reuelat, ſuperiorem pro-
ſequatur imaginem. Ego enim verè me imparem iudico ad e-
narranda myſteria libri Numerorum, multò autem inferiorem
ad illa quæ concludit Deuteronomij volumen. ¶ Rabanus.
Numerorum librum multiplici myſteriorum obſcuritate inuolu-
tum patres oſtendunt. Ibi enim numerus filiorum Iſrael myſticè
deſcribitur & ſingularum tribuum caſtra circa tabernaculum te-
ſtimonij ad formam eccleſiæ locantur. Ibi Leuitarum in miniſte-
rium diſtributio & oblatio principum ſecundum conuenientiam
ſacramentorum. Tandem omnium manſionum ab AEgypto
vſque ad terram promiſſionis catalogus numeratur: vt monſtre-
tur qualiter de AEgypto ſpiritali egreſſi, per mare rubrum & ere-
Exo.40.b. mum præſentis ſeculi properemus ad promiſſam patriam in cæ-
lis. ¶ Rabanus. Iuſta finem Exodi ſcriptum eſt; Igitur menſe
Nume.1.a. primo anni ſecundi, prima die menſis collocatum eſt tabernacu-
lum &c. Et nunc in capite Numerorum. Locutúſque eſt domi-
nus ad Moyſen in deſerto Sinai in tabernaculo fœderis, prima die
menſis ſecundi, anno altero &c. Vbi notandum, ꝙ in duode-
cima manſione, id eſt in ſolitudine Sinai vbi Moyſes aſcendit, &
dominus deſcendit in montem vt daret legem, ibi fabricatur ta-
bernaculum, ibi præcipitur diuerſitas hoſtiarũ & vaſorum: & in-
dumenta pontificis, Leuitarum ceremoniæ, numerus populorum
& Leuitarum, & oblationes principum. Eodem quoque anno li-
Quo a°o cet non eodem menſe, quo erectum tabernaculum, numerus filio-
numer⁹ fi- rum Iſrael deſcriptus eſt. Annus verò vel menſis ſecundus tempus
liorũ Iſrael noui teſtamenti ſignificat, quod poſt Chriſti aduentum, paſſionẽqꝫ
deſcriptus & reſurrectionem, vſqꝫ ad finem mundi pertingit. Poſt baptiſmũ
Rom.6.a. eñ in quo de ſpiritali AEgypto: ſubmerſo verò Pharaone egredi-
mur: in nouitate vitæ ambulamus: & ad terram promiſſionis ten-
dentes, in deſerto Sinai id eſt in conflictu tentationum carnis incen
tiua ſuperare nitimur. Sinai enim interpretatur rubus, quo ſigni-
ficatur eccleſia, in qua apoſtoli prædicant, & ſpiritale prælium ge-
ritur. Ibi loquitur dominus ad Moyſen, quia legem dat ad inſtru-
ctionem credentiũ, id eſt ſpiritualium Iſraelitarum. ¶ Iſido. Liber
Liber Nu- Numeri appellatur quia multitudinis Iſraeliticæ perfectorũ viro
meri quare rum computationẽ tenet & numerũ, pfectiones quoqꝫ mãſioneſqꝫ
à finibus AEgypti vſqꝫ ad mortem Moyſi. In quo dies dedicatio-
nis tabernaculi, & oblationũ modus: non ſine numeri ſacramen-
to numeratus

to numeratus eſt. Catalogus autem manſionũ filiorũ Iſrael, quæ à G
prima vſqꝫ ad vltimã numeratæ ſunt ſimul.xlij. De quibus Matthę⁹ Matth.1.a.
ab Abraham vſque ad Dauid generationes.xiiij. & à Dauid vſqꝫ ad
tranſmigrationẽ Babylonis generationes.xiiij. & à tranſmigratio-
ne Babylonis vſque ad Chriſtum generationes. xiiij. Per has currit
Hebræus qui de terra feſtinat trãſire ad cælum, & AEgypto huius
ſeculi derelicta, terram promiſſionis ingreditur. ¶ Nec mirum ſi
illo numeri ſacramento peruenitur ad cælum, quo Chriſtus à pri-
mo patriarcha venit ad virginem quaſi ad Iordanem, quæ pleno
gurgite fluens ſpiritusſancti gratia redundauit. ¶ Iſido. Prima mã Prima mã-
ſio eſt רעמסס Rameſes, vrbs in extremis finib⁹ AEgypti. In qua ſio.
populus congregatus exijt in deſertum, ſcilicet altera die poſt pa-
ſcha in conſpectu AEgyptiorum. Quam quidam commotionem
vel tonitruum interpretantur, quòd commoti fuerimus ad euan-
gelicam tubam & excitati tonitrui gaudio in menſe primo: præteri
ta hyeme, veris exordio cùm omnia renouantur, eximus.xv. die mẽ
ſis primi in craſtino paſchæ pleno menſis lumine, poſt eſum agni Epheſ.6.c.
immaculati, calciati pedes de apoſtolo: & accincti lumbos de pudi- Exod.12.b.
citia, & baculos in manibus tenentes. ¶ Iſido. Secunda manſio eſt Secunda
סכת Succoth, in qua coquunt panes azymos, & primùm tendũt
tabernacula, vnde & locus nomen accepit, quia Succoth interpre-
tatur tabernacula: vel tentoria. Cùm ergo exierimus de AEgypto,
id eſt de ſeculo, primùm tabernacula figim⁹, ſciẽtes nobis ad vlterio
ra peragendum, & ad ſanctam terram viuentium accelerandum.
¶ Iſido. Tertia manſio eſt אתם Etham, quę eſt in extremo ſoli- Tertia
tudinis, in qua primùm videtur dominus præcedere populum in Exod.13.b.
colũna ignis Etham ſana fortitudo vel profeſſio. Præparemus er-
go nobis fortitudinem aſſumentes nobis perfectum robur: vt in-
ter errorum tenebras & confuſionum noctes ſcientiæ Chriſti lu-
mẽ appareat. Dies quoqꝫ noſter nubẽ habeat protegentẽ, vt hiſdu
cibus ad terram promiſſionis perueniamus. ¶ Iſidor. Quarta Quarta
manſio eſt פיהחירות Piahiroth, quæ eſt contra Beelzephon,
& interpretatur os nobilium, vt aſſumpta fortitudine nobilite-
mur in domino contemnentes Beelzephon, qui interpretatur do-
minus aquilonis, & eius ſuperbiam declinantes. Ab hac manſione
profecti filij Iſrael tranſierunt per medium mare in deſertum, & vi
derunt Pharaonem cum exercitu pereuntem, Mariam præcinen- Exod.15.a.
tem in tympanis. ¶ Iſidor. Quinta eſt מרה Marah, ad quam Quinta
peruenerunt tranſito mari poſt triduum, & interpretatur amari- H
tudo. Poſt prędicationem enim euangelij & tabernacula migran-
tium, poſt fidem aſſumptam, poſt baptiſmum atqꝫ victoriam rur-
ſus venitur ad amaritudinem, vt voluptas & luxuria vitę amaritu
dine terminẽt & per crucis lignum quaſi per cruciatum iterum ſua
uitas compenſetur. ¶ Iſidor. Sexta eſt manſio אילם Elim, vbi Sexta
erant.xij. fontes aquarum &.lxx. palmæ in figura.xij. apoſtolorũ, &
lxx. diſcipulorum ſecũdi ordinis, de quorũ fontibus doctrinę potũ
haurimus, & dulces fructus victoriæ carpimus. Vnde bene Elim
in arietes fortes vertitur. Ibi enim ſunt robuſti principes gregis, du
ces ouium, doctores gentium. ¶ Iſidor. Septima manſio eſt ite- Septima
rum ad mare rubrum ים סוף Iam ſuph. Sed quæritur, quomo
do poſt trãſitum maris rubri, & fõtes Marah & Elim, rurſus ad ma
re rubrũ venerint, niſi fortè in itinere pergentibus quidam ſin⁹ ma
ris occurrerit, iuxta quem caſtrametati ſunt. Aliud eſt enim tranſi-
re mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur
etiam poſt euangelicam doctrinam, & cibos dulces triumphorum
apparere nobis interdum mare, & pręterita diſcrimina poni ante
oculos. ¶ Iſidor. Octaua eſt in ſolitudine סין Sin, in qua tendi- Octaua
tur vſque ad montem Sinai. Sin autem rubus vel odium interpre
tatur: quia cũ venerimus in locum eccleſiæ, de quo nobis dominus
locutur⁹ grãde odium meremur inimici. ¶ Iſidor. Nona mãſio. Nona
eſt רפקה Daphca quæ dicitur pulſatio, quaſi pulſate & aperie- Matt.7.a.
tur vobis: Senſus quoque eſt manifeſtus: quia poſtqꝫ venerimus in
locum eccleſiæ: incipimus in ſacramenta pulſare. ¶ Iſidor. Decima Decima
in אלוש Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mu- Matt.13.c.
lier miſcuit farinæ ſatis tribus, donec fermentaretur totum: ibi mur Exod.16.c.
murans populus accepit veſpere coturnices, & mane alterius diei
manna. Et bene in decima manſione manna tribuitur, quia poſt Vndecima
decalogi perfectionem angelorum panis manducatur. ¶ Iſidor.
Vndecima manſio eſt in רפידים Rephidim, quæ interpretatur Exo.17.b.
diſſolutio fortium, vel remiſſio manuum. In hac ſitienti populo
fons de petra Oreb in ſimilitudine Chriſti erupit. Ibi Ieſus in typo
ſaluatoris contra Amalec militat, & in ſigno crucis dęmonum ad-
uerſum nos tentamenta ſurgentia deuincuntur. Illuc venit Iethro Exod.18.d.
ad Moyſen dans ei conſilium.lxx. ſeniorũ & in typo eccleſiæ ex gẽ
tibus congregatæ quia legis imminutio euangelio ſuccedente com
pletur. Pulchrè diſſolutio vel ſanitas Rephidim dicitur, vel ꝓpter
diſſipatum Amalec, vel propter ſanatum Iſrael. Ceteræ in ſuis locis
cõuenientius exponẽtur.

Cap. I.

A LOcutuſq; &c. a ¶ Omniũ vi. Ori. Aſs. Lxx. Ois q pcedit in virtute, Iſrael &c. q ergo pcedit ĩ virtute nũerat̃, & in virtute tm̃ Iſrael. Eſt em̃ virtus animi quã Grecorũ philoſophi docẽt, q̃ nõ p deo, ſed pro gloria exercetur humana. Eſt & Aſſyriorũ virtus, vel Chaldeorum in Aſtrologiæ ſtudijs, ſed non Iſraëlitica, nec ad deum ptinẽs. Sola verò apud deũ virtus Iſraelitica numerat̃, q̃ à deo docet̃ p ſcripturas diuinas diſcit̃, p fidẽ euãgelicã & apoſtolicã tradit̃. b ¶ Principes. Augu. Quid eſt q ſingulos de ſingulis tribubus eligi iubet principes, eoſq; vocat χιλιάρχους, quos qdam Latini tribunos vocãt vel appellauerunt. χιλιάρχοι aũt à mille videntur dici. Sed cũ cõſiliũ daret Iethro Moyſi,

Eod. 18. d. qđ etiã deus approbauit, de populo ſub principib9 ordinãdo, ne oẽs cauſe Moyſen onerarent, χιλιάρχους dicit cõſtituẽdos ſup millenos hoĩes, ἑκατοντάρχους, ſup cẽtenos, πεντηκοντάρχους ſuper qnquagenos, & δεκαδάρχους ſuper denos: ab ipſis numeris quib9 preeſſent cognominatos. Nũqd & hĩc ſic accipiẽdi ſunt χιλιάρχοι, q ſinguli eſſent ſup millenos? Nõ. neque em̃ oĩs populus Iſrael. xij milia tunc fuerũt. Singulos em̃ elegit de ſingulis tribubus, q̃ nõ millenos, ſed multa milia cõtinebãt. Nomẽ ergo cõmune eſt cũ illis qui in Exodo appellabant̃ χιλιάρχοι, q vnuſquiſq; illorũ eſſet mille hominũ princeps: iſtorũ aut vnuqſq; multorũ miliũ princeps, quia ſiue à mille ſiue à milib9,

Ij. 22. a. eadẽ cõpoſitio nõis reſonat vt vocẽt χιλιάρχοι. c ¶ De tribu Rub.

B Raba. Moraliter. Ruben primogenitus Iſaelis, q interp̃tatur videns filios, vel vidẽs in medio, primitiuam

†egrediendum ad pugnam in ecclesiã ſignificare põt, q̃ fuit in Ieruſalem: quã ipſe dñs in apoſtolis primũ fundauit, quẽ ſignificat Eliſur. i. pater me9 fortis. Ipſe em̃ eſt de quo

Pſal. 23. g. dicit̃: Dñs fortis, dñs potẽs in prelio. Hic ergo Rubẽ ſub tali principe videt filios: id eſt fideles ad ſe cõfluen-

Act. 2. g. tes. Vñ: Predicãte Petro baptizati

Act. 4. f. ſunt vna die tria milia. Et: Multitudinis credẽriũ erat cor vnũ & anima

Moraliter vna. ¶ Rabanus. Moraliter. Princeps tribus Ruben eos generaliter ſignificat, q bene cõuerſantes in medio

LIBER NVMERI,

Hebraicè, וידבר *uaiedabber, id eſt, Et locutus eſt.*

Cap. I.

¶ Quaſi quæ dicuntur, vt verba domini penſentur.

LOCVTVSQVE eſt dominus ad [a]
a ¶ Sapientiſſimum Hebræorum.
Moyſen in deſerto Sinai, in taberna- [b c]
a ¶ Noui teſtamenti.
culo fœderis prima die mẽnſis ſecundi, an- [d]
¶ Mundo.
no altero egreſſionis eorum ex Ægypto di-
cens: †Tollite ſummam uniuerſe congrega- [e]
tionis filiorum Iſraël per cognationes & do- [f g]
mos ſuas, & nomina ſingulorum, quicquid [h]
a ¶ Non fœminini cui obſtat infirmitas. b ¶ Quia hęc ætas apta bello.
ſexus eſt maſculini à uiceſimo anno & ſuprà [i]
a ¶ Non ſola ætas ſed virtus requiritur Iſraelitæ.
[a] omnium †uirorum fortium ex Iſraël, & nu- [k]
a ¶ Lex & ſacerdotium ſpirituali ſenſu annumerant primatũ eccleſiæ & officia ſingulorum, quia ſecundum tenorem legis per veros ſacerdotes omnis eccleſiæ ordo diſponi debet.
merabitis eos per turmas ſuas tũ & Aaron,
[b] eruntq; uobiſcum principes tribuum ac do- [l]
morũ in cognationibus ſuis, quorũ iſta ſunt
a ¶ Pater meus fortis. b ¶ Alias. qui interpretatur abſconditus.
[c] nomina. De tribu Rubẽ Eliſur fili9 Sẽdeur.

NICO. DE LYRA.

LOcutuſq; eſt dñs ad Moyſen. Ex prę CAP. I. dictis in pręcedentibus libris patet, q ſicut in libro Gene. agitur de fidelis populi electione, cui lex erat danda, ſic in Exodo agitur de legis datione populo iam electo, & à ſeruiture AEgyptiaca liberato. Verũtamẽ q̃uis in Exo. ſit data lex q̃tũ ad p̃cep ta moralia, iudicialia, & ceremonialia: hoc tñ eſt breuiter & ſuccinctè, & iõ in alijs libris ſubſequẽtib9 additę ſunt aliq̃ leges ordinationẽ populi dñi magis ſpecificantes, & ad tria p̃dicta reducunt̃. In Leuitico vò ſunt additę leges vel p̃cepta, q̃ ſpecificãt ordinationẽ ppl̃i reſpectu cultus diuini, vt viſum eſt ibidẽ. Conſequẽter aũt ĩ hoc libro Numerorũ addunt̃ illa q̃ ſpecificãt ordinationẽ populi reſpectu cõuictus mutui. Imminebat aũt tũc populo pficiſci ad terrã ſibi promiſſam, & ideo primò ponunt̃ illa quę ptinẽt ad ordinationẽ populi pficiſci debẽtis: Secũdò q̃ ptinẽt ad ordinationẽ ipſius actu pficiſcẽtis. x. ca. Tertiò quæ ſpectant ad ordinationem ipſius ad terminum accedentis. xxxiiij. ca. Circa primum conſiderandum, q in populo debenti pficiſci, neceſſariò requiritur q aliqui ſint ſubditi & obedientes, & alij ſint regẽtes: quia vbi non eſt gubernator populus corruet, Prouerb. xj. b. Et ideo primò ponit̃ ordinatio ſubditorũ, & ſecũdò rectorũ. vij. ca. Circa primũ primò ponit̃ ordinatio populi ſecũdũ legẽ cõmunẽ, ſecũdò q̃tũ ad ſpecialem obli-

lẽ obligationẽ. vj. ca. Circa primũ adhuc primò p̃mittit̃ ordinatio C populi ſubditi, ſecđò remotio impedimẽti. v. c. Circa primũ cõſiderãdũ, q in populo ſubdito cõiter ſunt tres ſtat9 vel ordines. ſ. agricolæ, milites, & deo ſeruiẽtes. Primus nõ habet hĩc locũ, qa popul9 tũc habebat panẽ de cęlo collatũ ſine labore, vt dictum eſt Exo. xvj. Et ideo primò agitur de ordinatione bellantiũ, ſecundò de ordinatione deo miniſtrãtiũ. iij. c. Circa primũ adhuc primò p̃mittit̃ numer9 bellatorũ, ſecũdò eorũ ſitus circa tabernaculũ. ca. ij. Circa p̃dictã numerationẽ primò ponit̃ p̃ceptũ dñi, ſecũdo executio mãdati, ibi: Hi nobiliſſimi pricipes. Circa primũ dicit̃ ſic: Locutuſq; eſt dñs. Iſta dictio copulatiua q; copulat hũc librũ, ad p̃cedẽtẽ: & eſt ſenſus: ſicut ĩ p̃cedẽti lib. locut9 eſt dñs ad Moyſen de ordinatione ppl̃i in cultu diuino, ſic in iſto de cõuictu ppl̃i ordinato. b ¶ In deſerto. Anteq; inde recederẽt verſus terrã pmiſſiõis. c ¶ In taber. Quia ex q̃ fuit erectũ ibi. loq̃bat̃ dñs ad eũ: tabernaculũ aũt fuit erectũ mẽſe primo, prima die mẽſis anni ſecũdi exitus filiorũ Iſrael de AEgypto: dñs aũt iſta dixit Moyſi p mẽſem pòſt, ſicut ſtatim ſubdit̃: d ¶ Prima die. Et patet: e ¶ Tollite. Dicit Ra. Sa. q ſimile eſt hoĩ habẽti peculiũ valde dilectũ, ppter qđ numerat ipſũ frequẽter. Popul9 Iſrael erat q̃ſi peculiũ dei, vt hr̃ Exo. xix. & iõ numerus eius exprimit̃ in exitu de AEgypto, D vt hr̃ Exo. xij. Itẽ numerat9 fuit poſt caſum de adoratiõe vituli, vt hr̃ Exo. xxx. & xxxj. Hĩc vò ſil̃r p̃cipit̃ nũerari. Et q hęc numeratio ſit alia ab illa patet, quia de argẽto illi9 numerationis factę ſunt baſes tabernaculi, vt hr̃ Exo. xxx. & iõ illa nũeratio p̃ceſſit fabricationẽ & erectionẽ tabernaculi: iſta autem quę hĩc præcipuè ſecuta eſt erectionem tabernaculi per menſem, vt iam dictum eſt. f ¶ Per cogna. i. trib9: voluit em̃ dñs q nõ ſolũ ſcire t̃ nũerus multitudinis ĩ gñali: ſed etiã cuiuſlibet trib9 p ſe & in ſpeciali. g ¶ Et domos. Quia in vna tribu erãt multę familię ſicut in tribu Leui erant Caathitę, Meraritæ, Gerſonitæ: & faciebant diuerſas domos. h ¶ Quicquid. Et ſic mulieres excludebãtur ab iſta nũeratione. i ¶ A vice. an. quia iuniores non mittebant̃ ad p̃lium. k ¶ Virorũ for. Ad excludendum ſenes, qui iam erant emeritę militię. l ¶ Eruntq; vobiſcum prin. Fuerũt em̃ adiũcti ĩ hoc negotio Moyſi & Aarõ, quia qlibet eorũ magis cognoſcebat illos de tribu ſua

Moraliter. a ¶ Locutuſq; eſt. In hoc capl̃o deſcribit̃ ppl̃i numeratio p Moyſen & Aaron, & xij. principes ppl̃i. ¶ Myſticè per Moyſen ducẽ, & Aarõ põtificẽ intelligit̃ ipſe Chriſtus, q ſimul dux eſt populi Chriſtiani & ſacerdos ſumm9. Per xij. principes intelligunt̃ apoſtoli & eorũ ſucceſſores: p populũ nũeratũ, popul9 credẽtiũ ad p̃dicationem apl̃orũ, Chriſto tñ pricipaliter operãte: ppter qđ ipẽ dicit Ioh. xv. a. Sine me nihil poteſtis facere. Nũerant̃ aũt hĩc potẽtes ad bella pcedere, p qđ ſignificant̃ fideles q̃diu ſunt de corpore militãtis ecclię. Dicunt̃ aũt ſexcẽta tria milia qngẽti qnquaginta: Per ſexcẽta tria milia, q eſt maior nũer9, ſignificat̃ multitudo credẽtiũ obligatorũ ad p̃cepta decalogi adimplẽda in fide trinitatis, eò q iſti numeri reſultãt ex multiplicatione & repletione denarij & ternario. Per qngẽtos vò qnq̃ginta, q eſt minor numer9: itelligũt̃ illi q nõ ſolũ tenent̃ ad decalogi p̃cepta, ſed cũ hoc ad cõſilia, eò q qnq̃ginta numer9 eſt ſpũiſancto appropriat9: quia ſpũſſanct9 dat9 fuit apl̃is in ſigno viſibili qnq̃geſima die à feſto paſchali, pfitẽtib9 aũt in religione, q ſe obligãt ad obſeruationẽ cõſiliorũ ſaltẽ aliq̃rũ: tãta dat̃ gr̃a quãta dat̃ in baptiſmo: vt refert Hiero. in vitas patrum quingẽti vò reſultãt ex replicatione quinquaginta: vt de ſe patet.

Moraliter

Q ij Leuitę aũt

a ❡Exauditio interpretatur,& ſignificat deuotionem eccleſiæ Gentilis,de qua in auditu auris obediuit mihi.
b ❡In hac dominatur Salamiel. id eſt pax mea deus Ieſus.ſ.pax noſtra.qui fecit vtraque vnum,cū ſigna potentiæ ſuæ per fidelium verba & opera demonſtrauit.

a De tribu Simeon, Salamiel fi-
b lius Suriſaddai. De tribu Iuda,
c Naaſſon filius Aminadab. De
❡Merces.
d tribu Iſſachar, Nathanael filius
e f Suar. De tribu Zabulon, E-
❡Robuſti.
liab filius Helon. Filiorum au-
a ❡Augmentum. b ❡Frugifer vel creſcens.
g tem Ioſeph de tribu Ephraim,
a ❡Deus meus audiens.
b ❡Populus meus inclytus.
h Eliſama filius Ammiud, De
a ❡Reddidit mihi deus.
i k tribu Manaſſe, Gamaliel filius
a ❡Redemptionis validæ.
l Phadaſſur. De tribu Beniamin,
a ❡Pater meus iudex.
b ❡Qui tentatio iniquitatis vel humilitatis meæ interpretatur.
m Abidan filius Gedeonis. De
tribu Dan, Ahiezer filius Ami-
n ſaddai. De tribu Aſer, Phegiel
o filius Ochran. De tribu Gad,
p † Eliaſaph filius Duel. De tri-
bu Nephthali Ahira filius † E-
a ❡Virtutibus præclari,doctrina eximij merito,eccleſia principantur.
nan. Hi nobiliſſimi principes a

☞ medio fratrū ſubditorū curā gerūt,ſermone & exēplo īſtruūt quos
E tāq̃ filios ad dei militiā nutriūt. In hac tribu princeps eſt אליצור Elizur,ſeu Eliſur.i. pr̄ me⁹ fortis,vel pr̄ me⁹ coāguſtās,fili⁹ Sedeur, id eſt abſcōditi. Qui enim autoritate magiſterij, & paterna diſciplina ſubditos bene regit, & corrigit, nec foris ad laudem humanam,ſed in abſcondito cordis ad dei gl'iam iure princeps eſt tribuū & domorū.i. cōiugatorū,cōtinētiū, virginū,& vtriuſq; ſexus curā gerēs.a ❡De trib.Sim.Rab. Simeon gn̄aliter oēs obedientes ſignificat quorū princeps eſt Salamiel Hebraice שלמיאל Sellumiel.i.retribuēs mihi deus,vel pax mea deus. Filius Suriſaddai,i.continentis ab re i.abſtinētis ab illicito vel ab re.i. ſine cauſa: cū ille q iuſtā dei retributionē cogitat corde pacifico trāquillus & humilis in cœtu filiorū fideliū venerādus appet. Qui em̄ ſe humiliat,exaltabitur. Tales em̄ omnē intētionē ſuam ad dei placitū cōuertūt,& ſecūdū qd' ī ſcripturis continet' fiducialiter ſe obedire ꝓmittūt dicētes: Ad te leuaui oculos meos,q habitas in cælis.b ❡De tri.Iu.Moraliter. Idē poſſunt ſignificari in Iuda oēs qui recte īuocāt nomē dn̄i,nec ſēſu nec v'bo diſſentiētes à norma fidei,q̄rū merito Naaſſon princeps eſt,qui ſcilicet non ſolùm alios prædicando inſtruit,ſed etiā virulēta vitiorū iacula corpus ſuū caſtigādo in ſemetipſo interficit,ſecūdū illud: Caſtigo corpus meū & in ſeruitutē redigo &c. ❡Allegoricè. Iuda de quo reges,q interpretat' cōfeſſio vel laudatio,hic populū ſignificat eccleſiæ,cuius caput eſt leo de tribu Iuda.i. Chriſtus. Verè em̄ fidei laudatio vel cōfeſſio.i.recta prædicatio tm̄ in eccleſia eſt. Naaſſon ergo.i.ſerpētinus, vel auguriū fili⁹ Aminadab.i. ſpontanei populi,ſaluator intelligit' de patriarchis deo deuotis famulis genitus,q p mortē ſuā deſtruxit diabolū. In ſerpēte em̄, vn̄ primū mortis cauſa.i.peccatū proceſſit; mors figuratur. vnde: Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in deſerto: ſic exaltari oportet filiū hominis &c. c ❡De tribu Iſſachar. Rabanus. Iſſachar monachos non incongruè exprimit, q omnib⁹ mundi negotijs ſpretis,dono dei,id eſt ſpirituſancto protegente, præmium æternum diſtricta vita,voluptate mortificata quærunt, & pompam mundi calcantes,humilia amplectentes,ſoli deo placere cupiunt. d ❡Nathanael filius Suar. Allego. Qui piè exercent ſe vt mercedem in cælis accipiant,eorum princeps eſt Nathanael, id eſt deus meus vel donum dei filius Suar, id eſt puſilli Chriſti,ſcilicet qui inter homines puſillus apparuit: ipſe enim dux, & ipſe merces. e ❡De tribu Zabulon. Idem. Zabulon patientes figurat,qui contra omnia aduerſa munimine virtutum inuicti perſeuerant,quorū princeps ſolus deus eſt,ſine quo nihil poſſunt agere: dicentes cū Apoſtolo: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti: tribulatio an anguſtia &c. f ❡Eliab filius. Allego. Habitaculū fortitudinis habet principem Eliab,qui interpretatur deus meus pater deum ſcilicet,qui eſt pater fidelium, quos diſponit & regit. Et eſt filius Helon,id eſt quercus. Eccleſia enim rectè dicitur habitaculū fortitudinis,contra hæreticos ſcilicet & ſchiſmaticos.g ❡Ioſeph. Idem Ioſeph pater duarum tribuum, Chriſtū ſignificat patrem populorum duorum & lapidem angularem. Ephraim minor Manaſſe primogenito prelatus, Gentilem populū Iudaico platum, vn̄: Amen dico vobis,non inueni tantam fidem in Iſrael. h ❡Eliſama. Eliſama Chriſtum ſignificat,de quo dicitur: Factus eſt obediens patri vſque ad mortem &c. Qui de ſe ait: Quæ audiui ab eo hæc loquor in mundo. Hic eſt filius Ammiud, id eſt populi inclyti,de ſtirpe ſcilicet regum,patriarcharum,& prophetarum. ❡Raba. Eliſama princeps in tribu Ephraim,ſignificat eos qui attētè verbū dei audiunt corde bono & optimo,& fructū afferūt in patientia. i ❡Manaſſes &c. obliuioſus, ea ſcilicet quæ retrò ſunt obliuiſcens & in anteriora ſe extendens; vt accipiat coronam vitæ, quam retribuet deus diligentibus ſe. k ❡Gamaliel. Gamaliel: reddidit mihi deus filius Phadaſſur, id eſt redemptionis validæ, princeps eſt in tribu Manaſſe, qui interpretatur oblitus vel obliuioſus: cū Chriſtus (quē ad vocādū populū Iudaicū pater in mūdū miſit) in regno ſuo gentē obliuioſam inuenit. Oblit⁹ eſt em̄ Iſrael creatoris ſui. Non tn̄ oēs perierunt,ſed cū plenitudo gentiū intrauerit omnis

Moraliter

Luc. 14. c.

Pſal. 122. a.

Moraliter

1. Cor. 9. d.

Allegoricè

Gene. 19. b.

Apoc. 5. b.

† Heliaſaph

Gene. 3. a.

F

Iohan. 3. b.

Allegoricè

Iohan. 15. a.

Rom. 8. g.

Allegoricè

Matt. 8. b.

Philip. 2. a.

Iohan. 8. d.

Lucæ. 8. b.

Philip. 3. c.

Iacob. 1. b.

Deut. 32. c.

Rom. 11. d.

rit, omnis Iſrael ſalu⁹ fiet. l ❡De tribu Beniamin. Beniamin Ieruſalem ſignificat,quæ eſt in tribu ſua,cuius populus ſcd'm prophetiam Rachel Bennoni.i. fili⁹ doloris fuit,quia graui dolore matrem affecit. Sanguinem enim prophetarum fudit,& in Chriſti necem conſpirans ait: Sanguis eius ſuper nos & ſup filios noſtros. In credentibus verò iuxta patris prophetiam, filius dextræ. Beniamin quoq; Gētilem populū pōt ſignificare, qui filius doloris fuit Chriſtianos pſequēdo. Filius etiam dextræ pōt dici,quia in iudicio ad dexterā dei erit, vel quia dextera.i.bōa opera facit. Hui⁹ populi Abidan.i. pater meus iudex filius Gedeonis: q interpretatur tentatio iniquitatis vel humilitatis princeps eſt. Quia Chriſtus (quē humilē Iudæus ſpreuit & diabol⁹ inique tētauit) caput eſt credētium, & Iudex venturus viuorū & mortuorū. ❡Moraliter. Beniamin filius dextræ, ſignificat eos qui fortiter pugnāt cōtra inimicos,& fortiter premunt tentationis ſtimulos, nec fœmineū aliquid vel molle in ſe dn̄ari permittunt. m ❡De tribu Dan. Dan iudiciū vel iudicans. Hi ſunt qui omnia diſcretè agunt, qui Abiezer.i. fratrem adiutorem ſibi principē cōſtituūt: quia ſecundū patrū regulā oīa faciūt,vel oīa bona ſua deo tribuūt. ❡Raba. Dan iudiciū vel iudicans. Abiezer frater meus adiutor, Amiſaddai; populus meus ſufficiens. In Dan ergo accipimus Gentiles,qui de frigore infidelitatis ad gratiam Chriſti confugerunt. Vnde in ſequentibus ad aquilonem iuxta tabernacula Dan primus caſtrametatur. Abiezer ergo filius Amiſaddai in hac tribu princeps eſt, cum eccleſiæ de gentibus apoſtoli Chriſti quaſi fratres verbo & opere ſufficientes principantur & fraterna dilectione ad ſocietatē ſpiritalis gratiæ hortant'. n ❡De tri. Aſer. Aſer beatus vel diuitias habens fideles virtutibus locupletes ſignificat: quibus principatur Phegiel.i. occurſio dei. Filius Ochrā qui interpretatur turbauit eos, Chriſtus.ſ. mediator dei & hoīm,qui humano generi periclitanti occurrit, & malignos ſpiritus repellendo turbauit. vnde & appropians allegauit vulnera eius infundens oleum & vinum &c. ❡Moraliter. In Aſer figurant' q cuncta cōſilio agūt,nec caducis rebus ſed virtutibus diuites eſſe volunt,ſubſtātiā ſuā pauperibus tribuunt,theſauros in cælo cōdunt vnde beati erunt. Retribuetur enim in eis,in reſurrectione iuſtorum. o ❡De tribu Gaad. Allegoricè vel moraliter. Gaad accinctus. Eliaſaph, dei mei protectio vel accenſio. Duel agnoſcens deum Gaad verò fidelium populum ſignificat,qui ſemper lumbos mentis accingit iuſtitia,& armis ſpiritualibus inſtructus,ſpiritales nequitias debellat,cui præſidet Chriſtus de ſtirpe patrum progenitus, verè deum agnoſcens & ei obediens,ſuos dirigens & protegens. ❡Poteſt etiam Gaad doctores exprimere,qui in procinctu conſtituti, hoſtibus reſiſtere parati ſunt inter quos excellit Eliaſaph,}qui ſcilicet cor leuat ad deū vnde petit auxilium, vnde gallus ſuccinctus lumbos & aries, nec eſt rex qui reſiſtat ei. p ❡De tribu Nephtali. Nephtali conuerſus vel dilatatus. Hic eſt fidelis populus, qui ab errore verſus per mundi terminos fidei abundantia dilatatus eſt. Cui dicit Eſaias: Dilata locum tentorij tui &c. Ahira, id eſt fratris mei amicus. Filius Enan id eſt fontis triſtitiæ, huic prælatus eſt: quia dei filius qui fratribus, id eſt Iudæis amicus fuit, quando per legem ſui notitiam tribuit,ipſe modo Gentilitati per pœnitentiæ triſtitiam conſulens,ad fidem conuertit,vt in exercitu ſuo annumerati; ipſius ducatu & regimine fruerentur in prælio ſpirituali. ❡Moraliter. In Nephtali intelliguntur ſancti qui charitatem fraternitatis etiā ad inimicos dilatant,& horum princeps eſt Ahira.i. ipſe dn̄s: q eos ſui amoris ducatu regit: quos nō iter ſeruos, ſed iter amicos cōſcribit. vnde: Iam non dicam vos ſeruos,ſed amicos &c.
☞ Per cognationes

G

Geneſ. 35. c.

Matt. 23. d.

Matt. 27. a.

Moraliter

1. 2. d.

H

† Henon

Luc. 10. f.

Moraliter

Eccle. 32. d.

Matth. 6. c.

Luc. 14. c.

Allegoricè vel moralr.

Prou. 30. d.

Eſaię. 54. a.

Moraliter

Iohā. 15. b.

Nicolaus de Lyra.

☞ tribu ſua,cū Moyſes & Aron. a ❡Hi nobiliſſimi principes multitudinis. &c. Hic conſequenter ponitur executio dicti mandati per perſonas prædictas; & patet litera vſque ibi:
☞ Leuitæ

a ¶Fidelium. Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Act. iiij. f.
multitudinis per tribus & cognationes ſuas, & capita †exercitus Iſ-
¶Lex præcepit quæ ſacerdotem docet & inſtruit.
a ¶Lex. b ¶Sacerdotum.
raël, quos tulerunt Mòyſes & Aarõn cum omni uulgi multitudine,
a ¶Principio. ſ. noui teſtamenti.
a & congregauerunt primò die menſis ſecundi, recenſentes* per co-
gnationes, & domos, ac familias, & capita, & nomina ſingulorum,
a ¶A duplici. ſ. perfectione, hiſtoriali ſenſu legis & ſpiritali.
b à uicẽſimo anno & ſuprà, ſicut pręceperat dominus Moyſi. Nume
ratiꝗ ſunt in deſerto Sinai, de Ruben primogenito Iſraël per gene-
rationes & familias ac domos ſuas, & nomina capitũ ſingulorum,
a ¶Ad differentiam fœminarum. b ¶Ad differentiam paruulorum. c ¶Hoc addit ne in bellis ſenectus computaretur.
omne quod ſexus eſt maſculini à uiceſimo anno & ſuprà, proceden
a ¶Nouum teſtamẽtum. ſ. & vetus tenentes in veritate. b ¶Perfecti in operibus. c ¶Summæ perfectionis. d ¶Sanctiſpiritus confidentes auxilio qui in quinquageſima die ſuper diſcipulos venit.
tium ad bellum, quadraginta ſex milia quingẽti. De filijs Simeon
¶Numerati.
per generationes & familias ac domos cognationũ ſuarũ recenſiti
ſunt per nomina & capita ſingulorũ, omne quod ſexus eſt maſculi-
a ¶Spiritale. b ¶Gloria perfectorum eſt principium, & in perfectione ſanctorum imperfectio eſt.
ni à uiceſimo anno & ſuprà ꝓcedentiũ ad bellum qnquaginta nouẽ
milia trecẽti. De filijs Gad, per generationes & familias ac domos
cognationũ ſuarum, recẽſiti ſunt per nomina ſingulorũ à uiginti an-
¶Bene vtentes ſenſibus corporis.
nis & ſuprà, oẽs qui ad bella ꝓcederẽt quadragintaqnq; milia ſexcẽti
quinquaginta. De filijs Iuda ꝑ generatiões & familias ac domos co-
¶Alij indigni numero.
gnationũ ſuarum, ꝑ nomina ſingulorũ à uiceſimo anno & ſuprà, o-
mnes q poterãt ad bella ꝓcedere, recẽſiti ſunt ſeptuagintaquatuor
a ¶Spiritalem intelligentiam legis habentes, in ſeptenario enim ſpiritus, in denario lex ſignificatur.
miliaſexcẽti. De filijs Iſſachar per generatiões & familias ac domos
a ¶Numerat deus multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat. Pſal. cxlvj. a.
cognationum ſuarum, per nomina ſingulorũ à uiceſimo anno & ſu
prà, omnes qui ad bella ꝓcederent, recẽſiti ſunt quinquaginta qua-
¶Vel triginta. ¶Nouo inſtructi teſtamento.
tuor milia quadringenti. De filijs Zabulon per generationes & fa-
milias ac domos cognationũ ſuarum, recenſiti ſunt per nomina ſin
gulorum à uiceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterãt ad bella pro
a ¶Spirituſſancti gratia perfecti. b ¶Quatuor virtutibus principalibus perfecti.
cedere, quinquaginta ſeptem milia quadringenti. De filijs Ioſeph fi
liorum Ephraim per generationes & familias ac domos cognatio-
¶Id eſt numerati.
num ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorũ à uiceſimo anno
a ¶In modeſtia corporalium ſenſuum perfecti.
& ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere quadraginta miliã
quingenti. Porrò filiorum Manaſſe per generationes & familias ac
domos cognationum ſuarum, recẽſiti ſunt per nomina ſingulorum
à uiginti annis & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere tri-
¶Dilectionem dei & proximi amplectentes.
ginta duo milia ducenti. De filijs Beniamin per generationes & fa-
milias ac domos cognationum ſuarum, recenſiti ſunt nominibus
ſingulorum à uiceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bel-
c la procedere, triginta quinque milia quadringenti. De filijs Dan
per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum re-
cenſiti ſunt nominibus ſingulorũ à uiceſimo anno & ſuprà, omnes
a ¶Continentes. b ¶Coniugati. c ¶Virgines corpore & ſpiritu, centenarius enim virginitatem, denarius perfectionem.
qui poterant ad bella procedere, ſexaginta duo miliã ſeptingenti.
d De filijs Aſer per generationes & familias ac domos cognationum
ſuarum, recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à uiceſimo anno &
ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta milia
& mille quingenti. De filijs Nephthali per generationes & fami-
lias ac domos cognationum ſuarum, recenſiti ſunt nominibus ſin-
gulorum à uiceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterãt ad bella pro-
a ¶Fide trinitatis armati.
b ¶Scuto fidei, quæ in quatuor euangelijs continetur, perfecte muniti.
c ¶Nouit iuſtus animas iumentorum ſuorum. Prouer. xij. a.
cedere, qnquaginta triã milia quadringẽti. Hi ſunt quos numeraue-
a ¶Apoſtoli & apoſtolici viri. b ¶Supradicti viri.
runt Moyſes & Aaron & duodecim principes Iſraël ſingulos per

a ¶Per cognationes. Augu. Meritò quæritur quare per oẽs tribus dicitur ſecũdũ ꝓpinquitates eorũ, ſecũdũ populũ eorũ, ſecũdũ domos familiarũ eorũ, ſecũdũ capita eorũ, ſecũdũ numerũ noĩm eorũ: & hęc quinque ſimiliter omnino repetũtur, donec oẽs tribus cõpleãtur, quaſi aliud ſit, ſecũdũ propinquitates eorum, aliud ſecũdũ pplos, aliud ſecũdũ domos familiarũ, aliud ſecũdũ numerũ noĩm, aliud ſecũdũ capita: cũ potius videantur alijs ꝟbis idẽ ſignificare hęc oĩa. Nimirũ ergo ſi ipſe numerus aliquid ſignificat: vt hîc idẽ quinquies variè repetatur. Nam iſte numerus. i. quinarius: in quinque lib. Moyſi. i. in vete. teſta. maximè cõmendatur. Illa ꝟò quatuor quæ deinceps connectuntur. i. maſculina. a. xx. anñ. & ſ. Oĩs q ꝓcedit in virtute & recognitione eorũ, quæ ꝗuis & ipſa ꝑ oẽs tribus eodẽ mõ repetantur, habẽt neceſſariã differẽtiã. Cùm enim ageretur de nũero vniuerſę multitudinis ad vnã tribũ ptinẽtis, diſcernẽdus erat ſexus: iõ poſitũ eſt, omnia maſculina. Et ne paruuli etiã cõputarẽtur: adiunctũ eſt, à. xx. annis & ſuprà. Et ne in bellis ſenectus nũeraretur, additũ eſt, oĩs q ꝓcedit in ꝟtute. Et oĩa cõcluduntur ꝟbo eius opis quod fiebat, vt dicatur recognitio eorum. Recognitio enim fiebat cũ hęc hominũ milia cõputarentur. Quinque igitur illa propinquitas populus domus familiarũ & numerus noĩnũ, & caput: & iſta quatuor ſexus, ætas, virtus, recognitio: fortaſſis in ipſo numero aliquid ſignificant. Si enim horum duorũ numerorum alter multiplicetur ex altero; vt quinquies quaterni aut quaterquini ducantur viginti fiunt. Quorum numero etiam adoleſcentiũ ætas illa ſignatur, qui numerus memoratur quando intratur, ad terrã promiſſionis: Et dicitur illa ętas. xx. annorum, quæ non declinauerit in dexterã, aut in ſiniſtram, vbi videntur mihi ſignificari fideles ex vtroque teſtamento fidem verã tenentes. Nam vetus teſtamẽtũ quinque libris Moyſi maximè excellit, & nouum quatuor euangelijs. b ¶A viceſimo. Iſido. A viceſimo anno numerantur, qui ad bellũ eliguntur, quia ab hac ętate cõtra vnũquenque vitiorum bella naſcũtur. Ideo quę ad pugnam eliguntur, vt pugnent contra libidinem, ne luxuria ſuperentur. c ¶Triginta quinque milia. Boni cõiugati, quia ad ſignificãdũ tricenariũ index & pollex blando oſculo cõiungũtur. Vñ aliud triceſimum aliud ſexageſimũ, aliud verò cẽteſimũ. d ¶Sexaginta duo. Gibertus. Nõ puto ſilentio prætereundum, quod modò minores ſummę numerorum & minoris ſacramenti pcedunt. Maiores verò & maioris dignitatis ſuccedunt, vel econuerſo. Honore enim ſeinuicẽ milites Chriſti pueniũt, & ſuperiores inuicẽ arbitrantur. Audacius quoque aliquñ cõgrediuntur cõiugati quàm cõtinentes: cõtinentes quàm ꝟgines, & maioris ſunt meriti. Aliquñ ꝟò intermiſcẽtur ſummę, ne candor ꝟginitatis abhorrerent amplexum cõiugij, & in neceſſitatibus carnis virginitati & cõtinẽtię miniſtrãt cõiugati, vt diuini exercitus ſit cor vnum & anima vna. e ¶Septigẽti. Spiritalibus donis ꝓuecti, & ad dexteram dei locandi. Centenarius enim numerus primus in dexterã cõputatur, pollice & indice in coronã flexis: vñ iam dextera cõputat annos.

Marginalia: A — Quæſtio Auguſtin. — B — C — †miliũ — *eos — Viginti annorũ eligũtur viri — Matt. 13. b. — D — Tropolo.

E a ℂ Tribum Leui. Raba. In tribu Leui ſacerdotalis ordo ſignatur, qui ſuper tabernaculum teſtimonij conſtituitur, vt eccleſię. ſ. in qua condita ſunt dei teſtamenta curam gerat, & omnia vaſa. i. fideles ad ſpiritale miniſterium electi, ſine errore & vitiorum ſorde permaneāt. Hic enim ordo, quicquid ad ceremonias legis pertinet, procurare debet. Ipſius eſt enim populū docere quomodo ſecūdū legē honeſtè & ordinatè in eccleſia viuant. Ipſi tabernaculū portant & vtēſilia eius. Quia ſacerdotes compatiendo, infirmorū mores tolerādo & cōſolādo, quaſi humeris laboris & patientiæ eccleſiam portant. b ℂ Cū& pſi. fu. id eſt ſermone & exemplo diſponent, quomodo quiſque humiliatus in profectu virtutum gradiatur. c ℂ Quiſque exter. Augu. Alienigena q acceſſerit, moriatur. Hîc alienigena intelligendus eſt etiam de illis filijs Iſrael, qui non fuerant de illa tribu, quam tabernaculo ſeruire pręcepit, id eſt qui non fuerit de tribu Leui. Mirum eſt autem quomodo abuſiuè alienigena dicitur, quod magis alterius generis homines ſignificat, id eſt ἀλλόγενος & non magis ἀλλόφυλος quod ſignificat alterius tribus homines: quo nomine magis vtitur ſcriptura in aliarum gentium hominibus vt allophyli appellentur quaſi aliarū tribuū homines. ℂ Alleg. Qui ad ſacrum miniſterium indignus accedit, pœnam p̄ſumptionis nō euadit. Nemo em̄ debet ſibi ſumere honorem, niſi qui vocat̄ à deo tanq̄ Aaron. vnde: Ozias qui ſacerdotium vſurpauit lepra percuſſus eſt.

Moraliter

Agn⁹ alienigena qs dicatur.

Allegoricè

Allegoricè

Hebrę. 5. a. 2. Pſa. 26. d.

d ℂ Vnuſquiſque per tur. Alle. Orige. Vnuſquiſque ſecundū ſigna ſua incedat in caſtris: hoc pręcepit Moyſes, imò deus p̄ Moyſen. Poteſt aūt fieri, vt ęmulatione bonorum operū ab inferioribus ſignis ad meliora & magnificētiora perueniamus. Si em̄ in promptu habuerimus ſtudium meliorū. & poſteriora obliuiſcētes, ad anteriora extēdamur in reſurrectione mortuorū (vbi ſicut ſtella differt à ſtella, cuiuſque merita refulgebunt) ab inferioribus ad meliora ſigna & fulgētiora trāsferemur, & ſplendētiorib⁹ ſtellis ęquabimur. Et intātum poteſt in hac vita humana natura proficere, vt in reſurrectione mortuorum nō ſolū ſtellarum ſed etiam ſolis ſplēdori valeat æquari, quia fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno dei. Hinc ergo eſt ꝙ ſupponit ſecundū ſigna ſua per domos familiarū ſuarū. Quòd dicit per domos familiarum ſuarū, in Gręco idē eſt ſermo, quē ponit ibi Apoſtol⁹ ex quo oīs p̄rnitas in cælo & in terra noīatur. Quas ergo p̄rnitates Paulus, familias dicit Latin⁹ interpres, Iſtę ſunt ergo p̄rnitates vel familię, q̄s Paulus iā oſtendit in cælis, Moyſes ſub figuris legalibus deſcribit in terris, ſecūdum q̄s incedere nos monet: vt poſſim⁹ p̄rnitatib⁹ cæleſtibus ſociari. Sunt enim familiæ vel paternitates in cælo, ex qbus fortè eſt illa quā Paulus eccleſiam primitiuorū aſcriptā ī cælis nominat. Cui ſociabimur, ſi oīa ſecundū ordinē gerim⁹, ſi nihil inqetū, nihil inordiatū, nihil inhoneſtū inueniat̄ in nobis.

Allego.

Philip. 3. c. 1. Cor. 15. f.

F

Matt. 13. f.

† vexilla ſua

Epheſi. 3. c.

Hebr. 12. f.

domos cognationum ſuarum. Fueruntq́ omnes filiorum Iſraël per domos & familias ſuas, à uiceſimo anno & ſuprà, qui poterant ad bella procedere, ſexcentâ tria milia uirorum quingēti quinquaginta. Leuitæ autem in tribu familiarum ſuarum non ſunt numerati cum eis. Locutusq́ eſt dominus ad Moyſen dicens: Tribūm Leui noli numerare, neque pones ſummam eorū cùm filijs Iſraël, ſed conſtitues eos ſuper tâbernaculum teſtimonij, & cuncta uâſa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet. Ipſi portâbunt tabernaculum & omnia utenſilia eius, & erunt in miniſterio, ac per gyrûm tabernaculi metabuntur. Cùm proficiſcendum fuerit, depônent Leuitæ tabernaculum: cùm caſtrametandum êrigent. Quiſquis externorum acceſſerit, occidetur. Metabūtur autem caſtra filij Iſraël, unuſquiſq́ per turmas & † cuneos atque exercitum ſuum. Porrò Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria: ne fiat indignatio ſupra multitudinē filiorum Iſrael, & excubabunt * in cuſtodijs tabernaculi teſtimonij. Fecerunt ergo filij Iſraël iuxta omnia quæ pręceperat dominus Moyſi.

a ℂ Pro perfectione operum.
a ℂ Pro fide trinitatis. b ℂ Fortium.
ℂ Quia ſacerdotalis dignitas a plebeia multitudine remota eſt, vt in exemplum boni emineat.
a ℂ Sacerdotalem ordinem & miniſtros eccleſiæ.
a ℂ Cum plebeia multitudine, cui debet præeſſe.
a ℂ Eccleſiam in qua vtrunq́ teſtamentum ſeruatur.
a ℂ Fideles, qui ſunt vaſa electionis. Act. 9. c.
a ℂ Compatiendo, tolerando, conſolando.
ℂ Eccleſiam. ℂ Diuerſos ordines.
a ℂ Ne alicubi pateat aditus hoſti paſtorali cura vigilantes.
a ℂ Humiliari docebunt.
a ℂ Docentes qualiter ſpe erecti, ſtatu fidei, & conſtantia operum firmiter conſiſtant.

G tem primi fuit inhibitio dei, quæ tangitur cùm dicitur: c ℂ Tribum Leui. noli numerare neque pones &c. ſcilicet cum alijs filijs Iſrael, fuit tn̄ per ſe numerata, vt habet̄ cap. ſequē. ideo ſubditur: d ℂ Neque pones ſum. eorum cum filijs Iſrael. id eſt quando eos numeraueris, non aggregabis ſummam eorum cum ſumma aliorum, ſed erit p̄ ſe diſtincta, cuius ratio ſubditur cū dicit̄: e ℂ Sed cō. quia erant deputati ad aliquid maius, ſ. ad diuinū cultū, ideo nō ſunt numerati cū bellatoribus, quia nō tenebantur ire ad pręliū ad hoc vt bellarent. Attamen aliqui ſacerdotes tenebantur ire ad exhortandum bellatores, vt habetur Deut. xx. a. vbi dicitur ſic: Appropinquante iam pręlio ſtabit ſacerdos ante aciem, & ſic loquet̄ ad populum &c. Non tn̄ erat illis illicitū bellare, maximè in caſu neceſſitatis: vnde & Ionathas & Simon frater eius qui fuerunt ſummi ſacerdotes, fuerunt ſtrēnui pręliatores ſiue bellatores, vt habetur in lib. Macha. Officia autē Leuitarū qb⁹ debebāt eſſe intenti, & q̄ tanguntur hîc in generali, plenius exprimētur ca. ſeq. f ℂ Quiſquis externorum. i. alterius tribus. g ℂ Acceſſerit. volens exercere officia Leuitarum. h ℂ Occidetur. ſcilicet à dn̄o, tanquā indebitè vſurpās officium ſibi interdictum. Aliā etiam cauſam, quare Leuitæ nō fuerūt cū alijs numerati, inducit Ra. Sa. dicens ꝙ hoc fuit, quia ſententia mortis erat p̄uiſa à deo ſup̄ omnes bellatores, q fuerunt hîc numerati, vt habetur infrà. xxvj. ca. dn̄s autē nolebat ꝙ Leuitę huic ſententiæ ſubiacerent, eò ꝙ nō peccauerunt in adoratione vituli ſaltē pro maiori parte, vt dictum fuit Exodi. xxxij. f. i ℂ Metabuntur autem. Hîc conſequenter deſcribitur diſpoſitio caſtrorū circa tabernaculū, & primò in gn̄ali, ſecūdò in ſpeciali, ibi: Ad oriētem. Circa primū dicit̄: Metabunt̄ autē caſtra. i. diſponent tētoria. k ℂ Per turmas. eſt autē turma multitudo. xxx. bellatorū, & dicitur à turbo bas, quia diſpoſita eſt ad turbādū aduerſarios. ſi tn̄ ſit equitū dicit̄ propriè ala, ſi peditum turma. l ℂ Et cuneos. eſt autē cuneus multitudo bellatorū ſimul debitè coniunctorū, & dicit̄ à coeo is: quaſi coeūtes in vnum ſecundū aliquos aūt dicit̄ multitudo diſpoſita ad modum cunei, qui eſt inſtrumentum ad ſcindendum ligna: & ex hoc habet nomē, quia ad modum talis inſtrumēti diſpoſita eſt talis multitudo ad penetrandum & ſcindendum aciem aduerſariorum. m ℂ Porro Le. & cſi. tē inter tabernaculū & reliquū populū p̄ modū in. c. ſe. diſpoſitū n ℂ Ne fiat indi. ſi aliqui de alijs vellent accedere nimis prope tabernaculum. * a ℂ Leuitę autem. Per quod ſignificāt clerici gn̄aliter ſumpti, quia ſunt ad miniſterium eccleſię deputati, ſicut Leuitę ad miniſteriū tabernaculi, vt plenius dicet̄ in ſequētibus, p̄pter hoc clerici p̄ tonſuram & ordines ab alijs fidelibus ſunt diſtincti.

Diuiſio

H

* Leuitę

Moraliter

GLO. ORDI. CAP. II.

Locutuſque eſt dominus. Alleg. Orig. Lxx. Hō ſecūdū ordinē ſuū icedat & ſecūdū ſigna ſua, ſcd'm domos familiarum ſuarū

Nico. de Lyra.

a ℂ Leuitæ autē non ſunt numerati &c. cui⁹ cauſa ſubdit̄ in principio ca. ſecūdi. b ℂ Locutuſque eſt. Deſcripto numero bellatorū: hîc cōſequenter deſcribit̄ eorū diſpoſitio circa tabernaculū, p̄mittit̄ tn̄ rō quare Leuitę non ſunt numerati. ſecundò ſubditur diſpoſitio populi ibi: Metabuntur autem caſtra. Ratio autem primi

Cap. II.

Locutusq́ eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens: Singuli per

NIC. DE LY.

Locutusq́ eſt do. ad Moy. &c. Cap. II. Sequitur. p ℂ Singu. per. Signa p̄priè ſunt in veſtib⁹ & ſcutis qb⁹ bellatores mutuò ſe cognoſcunt: & ſuos ab aduerſarijs

Signa bellātium.

Moraliter. ℂ Locutuſque eſt domi. In hoc. c. agit̄ primò de Leuitarū officijs in gn̄ali, ſed. l. iij. c. de ipſis agitur magis in ſpeciali, propter quod ſenſus eorum myſticus ibidem magis propriè locum habet. Secundò deſcribitur ſitus caſtrorum per duodecim tribus circa tabernaculum, cùm dicitur: p ℂ Singuli per turmas ſuas &c. Signa atque vexilla & do * mus cognitionū

Moraliter

a ¶Animi vel corporis.
¶Quibus cuiuſque proprietates ſignantur.
b ¶Ne aliter incedat, q̄ ſigna ſua depoſcunt.

turmas ſigna[a] atq; uexilla[b] & do-
a ¶Alij familiarum: ſecundum Græcum paternitatum.
b ¶Nemo militans deo implicat ſe ſecularibus negotijs.ij.Timo.ij.a.

mos cognatiõnū[a] ſuarū caſtrame[b]
[a] tabuntur filij Iſraël per gyrū ta-
a ¶Qui ait: Ego ſum lux mundi de quo Zacharias; viſitauit nos oriens ex alto &c.

bernaculi fœderis. Ad orien-[a]
a ¶Confeſſores Chriſti.
b ¶Coniugatos, continentes, virgines

tem Iūdas figet tentoria per tur[b]-
a ¶Chriſtianæ militiæ.
b ¶Doctor & rector.

mas[a] exercitus ſui: eritq; princeps[b]
filiorum eius Naaſſon filius Ami
nadab: & † omnis de ſtirpe eius
¶vt ſupra.

ſumma pugnantium ſeptuagin-
ta quatuor milia ſexcenti. Iuxta
eum † caſtrametati ſunt de tribu
a ¶Qui pro eterna mercede laborant.

Iſſachar[a], quorum princeps fuit
Nathanael filius Suar, & omnis
a ¶Contra omnes ſpirituales nequitias.

numerus pugnatorum[a] eius quin
quagintaquatuor milia quadrin
¶Qui in Chriſto habent habitaculum fortitudinis.

gēti. In tribu Zabulon princeps

☞ ſuarum caſtr[a] collocent filij Iſrael ex aduerſo &c. Docuit q̄ exerci-
A tus dei de terra AEgypti exiens, & per deſertum tranſiens, viſitatus
eſt, id eſt numeratus per Moyſen & Aaron, & per ſingulas tribus
ſequeſtratus, ſub certo numero cenſitus. Quod nos exponentes, for
mam diximus eſſe prǣſcriptam, quomodo populus dei egrediēs de
AEgypto hui⁹ mūdi, & feſtinās ad terram
promiſſionis.i. ad locum virtutū, vel ad glo
riā regni cęlorū, quibuſdā ordinib⁹ & me
ritorū gradibus deducatur. Et per hęc oſtē
2.Tim.2.a. dimus futurorum bonorum magnificen-
tiam in lege obūbratam. Hęc verò lectio
docet qualiter ab his qui deo ſunt mancipa
ti, nec implicāt ſe ſecularibus negotijs, com
ponatur ordo caſtrorū dicens: Homo ſe-
cūdum ordinem ſuum & ſecundum ſigna
1.Co.14.g. ſua &c. Paulus quoque dicit: Omnia orna
tē fiant, & ſecundum ordinem. Vnus er-
go eſt dei ſpiritus, qui in Paulo & in Moy-
ſe loquitur: ſecundum ordinē Moyſes ince
di iubet i. caſtris, & Paulus in eccleſia ſecūdū
ordinem omnia fieri. Et Moyſes qui legi
miniſtrabat in caſtris cuſtodiri ordinem iu
bet. Paulus verò euangelij miniſter non ſo-
lūm in actibus, ſed etiam in habitu ordina-
tum vult eſſe Chriſtianum dicens: Mulie-
1.Tim.2.c. res ſimiliter in habitu ordinato. Vnde arbi
† exercitus eius, & nu‑ tror q̄ non ſolūm in officijs & in habitu
mer⁹ eorū ſeruari ordinem voluit, ſed ſignificant etiā
aliquem ordinem in anima, de quo dicitur
q̄ vnuſquiſq; incedere debeat ſecundum
† caſtrame- ordinem qui precipuè ex operum fructib⁹
tabūt &.j. indicatur. Nec minus, ex magnificētia ſen-
ſuum. Sępe em̄ accidit, vt qui humilem ſen
B ſum gerit & terrena ſapit, excelſum ſacerdo
tij gradū vel cathedram doctoris obſideat.
1.Cor.2.d. Et q̄ ſpiritał eſt, & â terrenis tam liber vt o-
Quis dicat mnia examinare poſſit, & â nemine iudica-
ordinē ſer- ri, inferioris ordinē miniſterij teneat, vel in
uare. plebis multitudine relinquatur. Sed hoc eſt
1.Cor.14.g legis & euangelij ſtatuta cōtemnere, & nihil
ſecundū ordinē gerere. ¶Orige. Vnuſ-
quiſque noſtrum etiam de cibo & potu ſollicitus, & omnem cu-
ram gerens in ſecularibus, vnam aut duas horas deputans, & ad
orationem in eccleſiam veniens, vel in tranſitu verbum dei audiēs
non incedit ſecundum ordinem, nec audit præceptum quod dicit,
vt omnia ſecundum ordinem fiant. Ordo enim eſt, primum quę-
rere regnum dei & iuſtitiam eius, & credere q̄ ſecundo loco hæc
nobis â domino apponantur. Omnis ergo homo debet incede-
re ſecundum ordinem ſuum, ſacerdos, diaconus, virgo, & quicun
Ordineſtāt que in profeſſione religionis videntur. Si enim petulans quid vel
certo quę- proteruum geſſerint, continuò arguet eos Moyſes dicens: Homo
que creata ſecundum ordinem ſuum incedat &c. Agnoſcat ergo quiſque or-
ſuo dinem ſuum & quid ſit dignum ſuo ordini intelligat, & ita libret a
ctus & ſermones, inceſſum quoque & habitum, vt cùm ordinis ſui
Roma.2.d. profeſſioni conueniat ne propter eum nomen dei blaſphemetur.
¶Origenes. Secundum ſigna ſua &c. Quibus ſcilicet cuiuſque
proprietas deſignatur. verbi gratia: Omnès ſumus ſimiles, ſed eſt
propria cuiuſque diſtinctio, vel in vultu, vel in ſtatura, vel in ha-
bitu vel in poſitione: per quæ Paulus, quia Paulus eſt, deſignatur:
& Petrus quia Petrus eſt & non Paulus. Et voce etiam vniuſ
cuiuſque ſigni diuerſitas datur, vt ex voce & loquela agno-
ſcas illum vel illum qui loquitur. Sic arbitror eſſe in animis
etiam ſigna diuerſa, & alterius quidem animi motus lenior eſt, mi
tis, placidus, tranquillus, æqualis. Alterius turbidus, elatus, aſpe-
rior, incitatior, petulantior. Alius circumſpectus, cautus, proui-
Eccleſi.8.a. dus, ſollicitus, impiger. Alius deſidioſus, remiſſus, negligens, incau-
ſecūdū aliā tus. In his alius plus, alius minus. Et fortaſſis quanta in ſpecie
literam. vultus diuerſitas, tanta & in animis. Vnde Salomon: Sicut di-
uerſi ſunt vultus à vultibus: ita diuerſa ſunt corda hominum.
Sed quiſque ſecundum ſua ſigna incedat, ne is cuius humilia &
deſpecta ſunt ſigna incedat elatior: q̄ animi ſui depoſcunt ſigna.
Omnes qui literas norunt, ſciunt eſſe vigintiquatuor, ſi Græca vi-
gintitria, ſi Latina literarum elementa didiſcerint, & ex his omnia
ſcribunt. Aliud tamen ſignum Alpha, quod Paulus ſcripſerit ha-
bet: & aliud quod Petrus: vnde & chirographa ſingulorum mani-
bus ſcripta, proprijs ſignis & indicijs agnoſcunt: & cùm ſint eadē
elementa, eſt tamen in ſimilitudine literarū diſſimilitudo ſignorū.
Veni ergo an motus mentis & animorum quibus concitant ad
aliquid ge
aliquid gerendū. Intuere chirographa & vide quomodo animus C
Pauli propoſuit caſtitatem, & animus Petri. Sed eſt propria quæ-
dam caſtitas Petri, & alia caſtitas Pauli, & ſi eadem videatur. Pauli
enim caſtitas eſt, quę requirit macerare corp⁹ & ſubijci ſeruituti, &
adhuc dicat: Ne fortè cum alijs prędicauero, reprobus fiam. Alte-
rius caſtitas iſtud non timet. Iuſtitia quoq;
habet aliqd ꝓprietatis in Paulo, habet & in 1.Cor.9.d.
Petro, ſic & cæteræ virtutes. Si ergo in his
nominibus quæ exempli cauſa poſuimus,
pōt fieri, vt cū vnū ſint ꝑ ſpiritū dei: ſit tū a
liqua diuerſitas in ipſarum ꝓprietate virtu
tūm, quantò magis reliqui homines ꝓpria
ſigna in motibus animorū & animæ virtu Caſtrame-
tibus gerunt. a ¶Per gyrum taberna. tatio circa
Raba. Circa tabernaculū omnes filij Iſrael tabernacu-
caſtrametabantur, ſunt terni per ſingulas lum.
plagas, vt non ſuperſit vel deſit aliquid ex
illis. Iudas & Iſſachar & Zabulon ad orien-
tem, Rubē Simeō, & Gad ad meridiem. E-
phraim, Beniamin & Manaſſe, ad occiden-
tem. Dan, Azer, & Nepthali ad aquilonem.
Tabernaculū vero eccleſiā tā veteris q̄ no
ui teſtamenti ſignificat. Principes aūt iuxta
tabernaculum caſtrametantes, patriar-
chas vel apoſtolos ſignificant, quorum
precibus & doctrina munitur eccleſia.
☞ Vniuerſi

Nicolaus de Lyra.

⁂ aduerſarij diſtingunt: vexilla eleuantur
in haſtis vel perticis, vt ad eorum aſpe- D
ctum bellatores dirigantur & vniantur.
qualia verò fuerint iſta vexilla, in textu non
habetur. Sed dicunt aliqui Hebræi, q̄ vexil
lum cuiuſlibet tribus erat ſimile in colore
lapidi poſito in rationali, in quo erat ſcul-
ptum nomen ſui patriarchæ: ita q̄ vexillū
tribus Ruben erat rubei coloris, ſicut & la Diſpoſitio
pis ſardius in quo erat ſculptum nomen caſtrorū cir
ipſius Ruben: & ſic de alijs. a ¶Ad o- ca taberna
rientem Iudas figet tentoria per tur culum.
mas. Hîc deſcribitur diſpoſitio caſtrorum circa tabernaculum
⁂ in ſpeciali
※ domus cognationum ſuarum caſtrametabuntur filiorum Iſrael
per gyrum tabernaculi fœderis. ¶Moraliter autem tabernacu- Moraliter
lum domini eſt anima iuſti: ſecundum illud Eccleſi.xxiiij.a. Qui crea
uit me, requieuit in tabernaculo meo. Habet autem iſtud taberna-
culum aſpectum ad orientem, per quem intelligitur expiatio ſor-
dis in ortu lucis gratiæ, ad meridiem ꝑ quē intelligitur inflāmatio
cordis: quia inde ꝓuenit virtus caloris. Ad occidētē, ꝑ quem intelli
gitur meditatio mortis, in qua occidit lux vitæ pręſentis. Ad aqui-
lonem per quem intelligitur colluctatio contra inſultum dęmonis:
ſecūdum qd̓ dicitur Hiere.j.c. Ab aquilone pandetur omne malū.
Igitur ad orientem ſunt, Iudas, Iſſachar, & Zabulō. Per Iudam qui
interpretat̄ confitens, intelligitur confeſſionis veritas. Per Iſſachar, q̄
interpretatur memorans dn̄m, orationis aſſiduitas. Per Zabulon,
q̄ interpretatur pulchritudinis habitaculum, conuerſationis puri-
tas. Per hæc enim tria ſordes cordium expiantur. Ad meridiem au
tem ſunt Ruben, Simeon, & Gaad. Per Ruben verò, qui interpreta
tur viſionis filius, intelligitur ſplendor veritatis intellectum perfi-
ciens. Per Simeon, qui interpretatur audiens: amor charitatis bo-
nis conſentiens. Per Gaad qui interpretat̄ felicitas, dulcor ſuauita-
tis reficiēs. Hæc enim tria inflammationē cordis cōcomitāt̄. Ad oc
cidētem verò ſunt Ephraim, Manaſſes, & Beniamin. Per Ephraim
qui interpretat̄ creſcēs, intelligit̄ ꝓfect⁹ ſpūaliū, ad quē mouet vitę
breuitas. Per Manaſſen, q̄ interpretat̄ obliuio, cōtemptus tꝑalium,
ad quē mouet eorū defectibilitas. Per Beniamin, qui interpretatur
filius dextrę: appetitus cæleſtiū, ad quē mouet eorū æternitas. Hęc
aūt tria meditationi mortis aſſociant̄. Ad aquilonē verò ſunt Dan,
Nepthali, & Aſer. Per Dan q̄ interꝑtat̄ iudiciū, intelligit̄ timor iudi
cij. Per Nepthali q̄ interꝑtatur implicatio, pudor opprobrij intelli
git̄ ſi qs implicet̄ vtilitati peccati. Per Aſer q̄ interpretatur beatitu-
do amor pręmij & hæc tria faciūt cōtra inſultū dęmonum fortiter
colluctari. De qua colluctatione dicit Apoſtol⁹ ad Ephe.vj.b. Nō
eſt nobis colluctatio aduerſus carnē & ſanguinē, ſed aduerſus prin
cipes & ptātes, & aduerſus mūdi rectores tenebrarū harū, contra
ſpūalia neqtiæ. De qbus cōcedat nos triūphare leo de tribu Iuda,
qui eſt victor & benedictus deus.

a ¶ Vniuerſi qui in caſtris
E Iudę annumerati ſunt fue-
†numerus runt. His tribubus Iudas pręſidet
ſcilicet regalis tribus, de qua ortus
eſt Chriſtus humani generis rex
& ſaluator. b ¶ Meridia-
nam plagam erit princeps E
liſur filius Sedeur, & cũctus
exercitus pug. Hæc ſignifi-
cat antiquam dei plebem, quæ lu-
cem euangelij, vel legis ſuſcipiens
amore conditoris feruebat.
c ¶ Leuabitur autem ta-
bernaculum teſtimonij &c.
Myſticè. Tabernaculi erectio vel
Myſticè Tabernaculi erectio vl' poſitio. depoſitio, eccleſiæ ſitum ſignifi-
cat, quæ in credentibus erigitur,
in negantibus deponitur, in
quibuſdam ordinibus ſacris ſub
limatur in alijs iudicio ſacerdo-
tum excommunicatione humi-
liatur. d ¶ Ad occidenta-
lem plagam erunt caſtra fi-
liorum Ephraim &c. Raba-
nus. Dicamus adhuc aliquid qđ
adiuuet lectorem, quatenus bre-
Nota. uiter annotatis maiora conijcere
valeat. Quatuor ergo plagæ
mundi per quas caſtra filiorum
Iſrael diſponuntur circa taberna-
culum, conuocationem & diſpo-
ſitionem eccleſiæ ſignificãt. Oriẽs
†proficiſcẽtur enim vbi eſt introitus tabernacu-
li, initium bonæ conuerſationis
& confeſſionis, & perceptionem
baptiſmi, & primitiuam eccle-
ſiam exprimit: quæ in Ieruſalem
primũm ab apoſtolis fundata
eſt. Huic plagæ tribus Iuda,
Iſſachar, & Zabulon deputan-
tur: quia confeſſores Chriſti in
habitaculum fortitudinis, vbi
F pro æterna mercede laborent:
per illum habent introitum qui
ait: Ego ſum oſtium: per me
Iohã.10.b. ſi quis introierit, ſaluabitur. E-
Iohan.8.b. go ſum lux mundi. De quo
Lucæ.1.g. & Zacharias: Viſitauit nos
oriens ex alto &c. Plaga verò
auſtralis quam reſpicit meridia-
num latus tabernaculi, antiquã
dei plebem ſignificat: quæ lu-
cem legis accipiens, amore crea-
toris feruebat. Ibi Ruben, Si-
meõ, & Gaad caſtrametati ſunt,
quia ſancti patres intuitum men
tis ad videndam dei volun-
tatem acuebant, & obedien-
tiæ ſtudebant accincti armis iu-
ſtitiæ: vt dęmonio meridiano
poſſent reſiſtere. Plaga verò
aquilonis quam reſpicit alterum
latus tabernaculi: tenebris &
frigore infidelitatis vſque ad
aduentum Chriſti torpentem:
gentium multitudinem figurat:
vbi Dan, Aſer, & Nepthali ca-
ſtrametantur: quia cũm Iudæi
repuliſſent verbum dei: iuſto
iudicio de gentibus multiplica-
ta eccleſia & dilata: veram bea-
titudinem ſperat & optat. Oc-
cidentalis verò quæ vtrunque
parietem tabernaculi in ſe reci-
piens conſummat: impletionem
totius eccleſiæ, quæ in fine mun
di perficitur, deſignat: quan-
dò perſecutionę Antichriſti qui
bene

fuit Eliab filius Helon, omnis de ſtirpe eius
† exercitus pugnatorũ quinquaginta ſeptẽ mi-
a lia quadringenti. Vniuerſi qui in caſtris Iudæ
annumerati ſunt, fuerunt centum octoginta ſex
milia quadringenti, per turmas ſuas primi egre

a ¶ Qui mentis intuitum ad videndam dei voluntatem exacuunt.
b ¶ Quam reſpicit meridianum latus tabernaculi.

b dientur. In caſtris filiorum Ruben ad meridiã-
nam plagam erit princeps Eliſur filius Sedeur,
& cunctus exercitus pugnatorum eius, qui nu-
merati ſunt quadraginta ſex milia quingenti.

a ¶ Qui ſtudium obedientiæ deo impendunt.

Iuxta eum caſtrametati ſunt de tribu Simeõn,
quorum princeps fuit Salamiel filius Suriſad-
dai, & cunctus exercitus pugnatorum eius, qui
numerati ſunt quinquaginta nouem milia tre-

a ¶ Qui accinguntur armis iuſtitiæ, vt diabolo poſſint reſiſtere.

centi. In tribu Gãd princeps fuit Eliaſaph filius
Duel, & cũctus exercitus pugnatorum eius qui
numerati ſunt quadragintaquinq; milia ſexcẽ-
ti quinquaginta. Omnes qui recenſiti ſunt in ca
ſtris Ruben centum quinquaginta milia, & mil
le quadringenti quinquaginta, per turmas ſu-
c as in ſecundo loco proficiſcent. †Leuabitur au
tem tabernaculum teſtimonij †per officia Leui
tarum & turmas eorum: Quomodo †erigetur,
ita & †deponetur. Singuli per loca & ordines ſu
d os proficiſcentur. Ad occidentalem plagam e-
runt caſtra filiorum Ephraim, quorũ princeps
fuit Eliſama filius Ammiud. Cũctus exercitus
pugnatorum eius qui numerati ſunt, quadra-
ginta milia quingẽti. Et cum eis tribus filiorum
Manaſſe, quorum princeps fuit Gamaliel fili-
us Phadaſſur, cũctusq; exercitus pugnatorum
eius, qui numerati ſunt, triginta duo milia ducẽ
ti. In tribu filiorum Beniamin princeps fuit A-
bidan filius Gedeonis, & cunctus exercitus pu
gnatorum eius, qui recenſiti ſunt, trigintaquin-
que milia quadringenti. Omnes qui numerati
ſunt in caſtris Ephraim, centum octo milia cen
e tum per turmas ſuas tertij proficiſcentur. Ad
aquilonis partem caſtrametati ſunt filij Dan,
quorũ princeps fuit Ahiezer filius Ammiſad-
dai, cunctusq; exercitus pugnatorum eius, qui
numerati ſunt ſexaginta duo milia ſeptingen-
ti. Iuxta eum fixere tẽtoria de tribu Azer, quo
rum princeps fuit Phegiel filius Ochran, cun-
ctusq; exercitus pugnatorum eius, qui numera
ti ſunt, quadraginta milia & mille quingenti.
De tribu filiorum Nephtali princeps fuit Ahi-
ra filius Enan. Cunctus exercitus pugnatorum
eius quinquaginta tria milia quadringenti. O-
mnes qui numerati ſunt in caſtris Dan, fuerunt
centum quinquaginta ſeptem milia ſexcenti, &
nouiſſimi proficiſcẽtur. Hic numerus filiorum
Iſraël per domos cognationum ſuarum & tur-
mas diuiſi exercitus, ſexcẽta tria milia quingẽti
quinquaginta. Leuitę autẽ nõ ſunt numerati in
ter filios Iſraël. Sic enim pręceperat dñs Moy-
ſi. Fecerũtq; filij Iſraël iuxta oĩa quę mãdauerat
dñs. Caſtrametati ſunt p̃ turmas ſuas, & profe- a

bene fructificauerint, probantur G
electi: & traditis impijs in obli-
uionem perpetuæ mortis, iu-
ſti locantur ad dexteram dei in æ-
ternum regnaturi. vnde bene E-
phraim, Beniamin, & Manaſſes
in hac plaga conſiſtunt. Leui-
tæ quoque ideo prope taberna-
culum ſunt, quos cæteræ tribus Quare Leuitæ prope tabernaculum.
quatuor plagis circumeunt: vt
qui tabernaculi curam gerunt, ſe-
curè diuinis vacẽt obſequijs, â fra
tribus ſuis extrinſecus contra ho-
ſtes muniti. Nunc quoque mi-
niſtri altaris ſic vndique munien
di & procurandi ſunt: vt ſecurẽ
poſſint diuinum implere offi-
cium. ¶ Occidentalem. Hæc
plaga vtrunque parietem taber-
naculi in ſe recipiens, in ſe iungen
do conſummat, & conſumma-
tionem eccleſiæ in fine mundi ſi-
gnificat, quando in fructu bono-
rum operum probabuntur ele-
cti, in obliuionem mortis traden
tur impij, ad dexteram dei loca-
buntur iuſti. e ¶ Ad aquilo †proficiſcentur
nis partem caſtrametati ſunt †& caſtra
filij Dan quorum princeps Leuitarum
fuit Ahiezer filius Ammiſad in medio
dai. Hæc plaga ſignificat multi- caſtrorum
tudinem gentium vſq; ad Chriſtũ †caſtrametabuntur
frigore infidelitatis torpẽtem, ſed
repulſis Iudæis iudicio dei in ec-
cleſia dilatata æternam beatitudi-
nem expectat.

Nicolaus de Lyra.

in ſpeciali ſecundum quatuor
partes orbis, & in qualibet parte H
erant tres tribus: vna principalis,
& aliæ duæ ſibi adiunctæ. Ad o-
rientẽ verò erat tribus Iuda prĩci
palis & trib9 Iſſachar & Zabulõ
ſibi adiũctæ. Ad meridiem trib9
Ruben principalis trib9 Simeon,
& Gaad ſibi adiũctæ. Ad occiden
tem tribus Ephraim principalis,
tribus Manaſſes & Beniamin ſi-
bi adiũctæ. Ad aquilonẽ verò tri
bus Dan principalis, tribus Aſer
& Nephtali ſibi adiunctæ. Et ſi-
cut erant diſpoſitæ in ſitu caſtro
rũ, ita & in motu ſuo modo: quia
tribus Iuda cum ſibi adiunctis
primô mouebat caſtra tribus
Ruben cum ſuis ſecundò, tribus
Ephraim cum ſuis tertiò, tri-
bus Dan cum ſuis vltimò: & ſe-
cundum hoc poteſt diuidi in qua
tuor partes: & patent. In qua
libet autem tribu hîc nomina-
tur princeps & numerus bella-
torum ſuorum, & poſtea nume-
rus ſimul aggregatus de tribus
tribubus ad vnam plagam ordi-
natis & ſecundum hoc patet lite-
ra vſque ad finem capituli vbi di-
citur: a ¶ E profecti per
familias ac domos patrum
ſuorum. &c. ſunt non tunc, ſed
poſtea: ſcilicet viceſima die men-
ſis ſecundi, vt habetur infrà capi-
tulo decimo. Sed hîc dicitur
modus illius profectionis: Et
ſic patet expoſitio literalis huius
capituli

A ¶Item Numeri.ij.ca.vbi dicitur in poſtilla:Aliam etiam cauſam, quare Leuitæ non fuerint cum alijs numerati inducit Rab.Sa.

ADDITIO I.

Cauſa quā inducit Ra.Sa. non videtur valere. Sentētia em̄ lata infrà.xiiij.c.cōtra murmurātes tēpore exploratorū,fuit præciſè contra illos qui fuerunt numerati à.xx.anno & vltrà. In quo manifeſtè excludebantur Leuitę,qui à.xxx.anno fuerunt & vltrà numerati,vt.ſ.iiij.ca.& ideo ſtandum eſt rationi primę poſtillatoris.

In eo.ca.ij.vbi dicit in poſtil.Singuli p turmas ſigna & vexilla.

ADDITIO II.

Secundum antiquos expoſitores Hebræorum,ſigna vexillorum,ſcilicet quatuor tribuū quæ præſidebant quatuor partibus, ſunt hęc:In vexillo Ruben erat figura hominis.Fuit enim vocatus à patre ſuo primogenitus. vnde,Gene.xlix.a.Ruben primogenitus meus.In vexillo autem Iudæ erat figura leonis,cui aſſimilauit eum pater ſuus dicēs:Catulus leonis Iuda.In vexillo Ephraim erat figura tauri.cui aſſimilauit eū Moyſes Deuterono.penul.c.Quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius. In vexillo autem Dan erat figura aquilæ,eò quòd aſſimilauerat eum pater ſuus Iacob colubro,quod non eſt animal pulchrū,vt poneretur in vexillo.Moyſes autem aſſimilauit eum catulo leonis vbi ſuprà,quod ſignum pertinebat ad Iudam,vt dictum eſt,& ideo dicunt ꝙ fuit ſibi data aquila in ſignum conformiter ad quartum animal,de quo Ezechielis.i.vt in iſtis vexillis figurarētur iſta quatuor animalia Ezechielis,in quorum medio reſidebat deus ſcilicet in tabernaculo.

quod à ſolis Leuitis deberi tabernaculo ꝓcepit: hinc em̄ loqbatur C ☞.Ego tuli

cti per familias ac domos patrum ſuorum.

Cap. III.

a HÆ ſunt generationes Aaron & b Moyſi, in die qua locutus eſt dominus ad Moyſen in monte Sinai,& hæc nomina filiorum Aaron. Primogenitus eius Nadab, deinde Abiu,& Eleazar,& Ithamar. Hæc nomina filiorum Aa- c ron ſacerdotum, qui uncti ſunt, & quorum repletæ & conſecratę manus,ut ſacerdotio fungeren- d tur†. Mortui ſunt* Nadab & A- e biu, cū offerrent ignem alienum in conſpectu domini in deſerto Sinai abſq; liberis, functiq; ſunt ſacerdotio Eleazar,& Ithamar, coram Aaron patre ſuo. Locu- f tuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: † Applica tribum Leui,& g h fac ſtare in conſpectu Aaron ſacerdotis ut miniſtrent ei,& excu i k bent & obſeruēt quicquid ad cul l m tum pertinet multitudinis corā tabernaculo teſtimonij,& cuſtodiant uaſa tabernaculi, ſeruiētes in miniſterio eius. Dabiſq; dono n Leuitas Aarō & filijs eius,quibus o p traditi ſunt à filijs Iſraël. Aaron autem & filios eius conſtitues ſuper cultū ſacerdotij. † Externus q

†Leui.10.a. &.16.a. infrà.26.g. 1.Pa.24.a.

†11.diſt.r. ver.Leuit.

GLOS. ORDI.

B

CAP. III.

HAE ſunt generatiōes Aarō &c. a ¶Sacerdotum qui vncti ſunt &c. Raba. Quatuor filij Aarō cum eo in ſacerdotium electi ſunt,ſed duobus in ſtatu ſuo manentibus:alij igne diuino exuſti ſunt,qa ignem alienum obtulerunt. Licet enim multi ex quatuor partibus orbis in eccleſia ſublimati,ſacerdotiū gerere videantur,illi tantùm in miniſterio perſiſtunt,qui vtriuſq; teſtamenti ſanam doctrinam ſpiritusſancti igne examinatā prędicant,& pro dilectione dei & proximi quicquid poſſunt,elaborant. Qui verò alienam doctrinam ſecularis ſcientię magiſterio confectam inducunt,& ſeculari cupiditate accenſi diuinum officium faciunt,igne diuinæ vltionis conſumuntur. b ¶Applica tribum. Aug. Accipe tribum Leui,& ſtatues eam in cōſpectu Aaron ſacerdotis,& miniſtrabunt ei,& cuſtodient cuſtodias eius,& cuſtodias filiorum Iſrael ante tabernaculum teſtimonij. Quas φυλάκας Græcus dixit:noſtri cuſtodias & excubias interpretati ſunt. Sed nimirū vigilię melius dicuntur,quę ſolent in caſtris ternarum horarum obſeruationem habere. vnde:Quarta vigilia noctis,venit ad eos ambulās ſupra mare,id eſt poſt nonam horam noctis, poſt tres ſcilicet vigilias. Et in multis locis ſcripturarū noſtri vigilias interpretati ſunt,quas Græci φυλάκας dicunt,vbi nulla dubitatio eſt ſpatia nocturni temporis ſignificari. Quòd puto & hîc accipiendum. Quomodo enim Leuitę iubentur obſeruare cuſtodias Aaron, & cuſtodias filiorum Iſrael.i. φυλάκας? Niſi fortè dictum eſt, ne putarent ab obſeruandis vigilijs,quæ propriè obſeruari in caſtris ſolēt,propter honorē quo ſeruiebant tabernaculo,immunes eſſe debere,cùm & ipſos oporteret propter opera tabernaculi non minus viciſſim obſeruare vigilias q̄ obſeruarent in alijs circunquaq; caſtris filiorum Iſrael. c ¶Externus. Aug. Alienigena qui tetigerit,morietur. Quærendum quomodo dixerit in Leuitico:Qui tetigerit tabernaculum ſanctificabit,cū hîc dicat,alienigena qui tetigerit,morietur,volens intelligi eos qui non eſſent de tribu Leui. An fortè hîc,tetigerit,morietur,ad obſequium duxerit ſeruitutis quòd

Quatuor filij Aarō electi cum eo in ſacerdotium.
Leuiti.8.a.
Leuit.10.a.
Vigilia q̄d ſit
Matt.14.c.
Leuit.6.c.

NICO. DE LYRA.

CAP. III.

HAE ſunt generationes Aaron. Hîc conſequenter deſcribitur ordinatio Leuitarum deo miniſtrantiū. Et primò tpe ſtatꝰ, ſecūdò tēpore motus.iiij.ca. Circa primum Leuitę primò ſeparantur.ſecundò numerantur,ibi. Locutuſq; eſt dominus.tertiò commutantur,ibi:Et ait dominus. Circa primū primò ponitur ratio ſeparationis ſacerdotum.ſecundò Leuitarū,ibi: Applica tribū Leui,tertiò vtrorūq; ſimul, ibi: Locutuſq; eſt dn̄s. Ratio autem ſeparationis ſacerdotum fuit,vt diligentius & liberius vacarent ſacrificijs offerendis. Dicit igitur: a ¶Hę ſunt generationes.ſcilicet ab alijs ſegregatæ. b ¶Aaron & Moyſi. Cùm filiorum Moyſi nō recordetur hîc,nec fuerint ſacerdotes,quare dicitur hîc:Hæ ſunt generationes Aaron & Moyſi. Ad quod reſpondet Rabi Salomon dicens,quòd Moyſes docuit Aaron & filios eius legem.& ſic reputatur pater eorum:quia qui inſtruit aliquem in lege,reuerendus eſt ab eo ac ſi eū genuiſſet. c ¶Hæc nomina filiorum Aaron ſacerdotum qui vncti ſunt. De iſta vnctione & repletione & cōnſecratione manuum dictum fuit Exo.xxix. d ¶Vt ſacerdotio fungerentur. Ad hoc enim fuerunt ab alijs ſegregati per vnctionem & conſecrationem,vt ſacerdotale officium debitè exequerentur:aliter eorum miniſterium non eſſet deo gratum,ſed magis pollutum,vt dictum fuit Exo.xxix. e ¶Mortui ſunt Nadab & Abiu.cū offerrent ignem alienum in conſpectu dei,vt habitum eſt Leuitici.x.a. Sed hîc replicatur vt oſtendatur cauſa, quare hîc non deſcribitur aliqua generatio ex eis deſcendens. f ¶Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens. Hîc conſequenter exprimitur ratio ſeparationis Leuitarum,ſcilicet vt diligenter & liberè miniſtrent in officijs ſuis coram ſacerdotibus, & hoc eſt quod dicitur: g ¶Applica tribum Leui: Id eſt ſepara ab alijs in miniſterio tabernaculi. h Et fac ſtare in conſpectu Aaron ſacerdotis:vt ſint ſeparati ad miniſteria ſua. i ¶Vt miniſtrent ei.humiliter. k ¶Et excubent.vigilanter. l ¶Et obſeruent.diligenter. m ¶Quicquid ad cultum pertinet multitudinis.quia pro tota multitudine populi quæ tenetur deum colere, deputati ſunt ſpecialiter ad cultum dei. n ¶Dabiſque dono Leuitas Aaron & filijs.Id eſt gratis ipſi Aaron & filijs eius. o ¶Quibus traditi ſunt a filijs Iſrael. Et ideo ab eis recipient decimas,tanquam mercedem ſui laboris,non ab Aaron & filijs eius. p ¶Aaron autem & filios eius conſtitues ſuper cultum ſacerdotij.qui conſiſtit in ſacrificiorum oblatione & thurificatione,& cæteris ad officium ſacerdotale pertinentibus. q ¶Externus. ☙qui ad miniſtrandum

*enim

D

†31.diſ.c.tenere.

Moraliter. a ¶Hæ ſunt generationes Aaron &c. In hoc capitulo agitur de officio ſacerdotum & Leuitarum,cùm dicitur. g ¶Applica tribum Leui &c. Officium verò ſacerdotum veteris legis erat offerre ſacrificia,& officium Leuitarū miniſtrare ſacerdotibus in ſacrificijs offerendis, per quod ſignificabatur quòd officium ſacerdotum nouæ legis eſt euchariſtiam offerre in miſſarum celebratione. Nam euchariſtia eſt ſacrificium nouæ legis figuratum per plura veteris legis ſacrificia,ſicut vnum perfectum per multa imperfecta. q ¶Externus qui ad mini. Per hoc ſignificantur,quòd offerens euchariſtiam non ordinatus in ſacerdotem morit̄ morte culpę,& incurrit pœnā mortis gehēnę

Moraliter

qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur. Locutuſq; eſt domi- a nus ad Moyſen, dicens: Ego tuli b Leuitas à filiis Iſraël pro omni c b primogenito, qui aperit uuluã in filiis Iſrael, eruntq; Leuitæ mei. †Meum eſt enim omne primoge c nitum. †Ex quo percuſſi primo- genita in terra Ægypti, ſanctifi- caui mihi quicquid primum na- ſcitur in Iſraël. Ab homine uſq; ad pec⁹ mei ſunt: Ego dominus. Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen d d in deſerto Sinai, dicens: Numera e

a ¶Lxx. ex medio filiorum Iſrael.

a ¶Quamuis non ſint primogeniti, ſed apud deum: nõ priuilegio natiuitatis, ſed propoſito mentis iudicantur primitiui.

E

a ¶Ego tuli Leuitas. Auguſt. Quid eſt qđ Leuitas pro primogenitis filiorũ Iſrael ſibi deputat deus, ita vt primogenitis populi numeratis, qui plures inuenti ſunt q̃ erat numerus Leuitarum, argento redimerentur quinq; ſiclis pro vno datis; quod pro pecoribus non eſt factum, cũm & pecora Leuitarum pro primogenitis pecorum Iſrael ſibi eſſe voluerit. Quomodo deinceps primogenita eorum vel pecorũ eorũ pertinebant ad deũ, vbi iuſſit immũda primogenita, vel humana mutari ouibus? Quomodo non & pro iſtis deinceps primogenitis computabantur filij Leuitarũ? Manebat enim in poſteris eadẽ tribus, quæ poſſet pro primogenitis poſterioribus cõputari. Niſi quia illud iuſtum fuit, vt qui naſcerentur de illis, qui iam ad portionem domini pertinebãt, datã ꝓ primogenitis q de AEgypto exierunt, iam deus ꝓprios haberet tanq̃ ſuos de ſuis, nec poſſent iuſtè ꝓ illis computari, qui deinceps primogeniti deo debebantur: de vniuerſo quippe populo, & de vniuerſis pecoribus populi data eſt portio deo ꝓ primogenitis Leuitę. ſ. & pecora eorũ. Iã ſi qd genuiſſent, dei erat: & nõ poterat hoc tãq̃ à populo dari, qđ iã alienũ erat. Ac ꝑ hoc debita deinceps primogenita deo reddi oportebat, nec pro his cõputari poſteros Leuitarũ vel pecorũ eorũ. ¶Orig. Ego aſſumpſi Leuitas de medio filiorũ Iſrael ꝓ omi primogenito &c. Leuitę aſſumunt ꝓ primogenitis, cũ nõ ſint primogeniti. Leui em̃ tertius naſcit̃ de Lia. Primus nãq; eſt Rubẽ, ſecundus Simeon, terti⁹ Leui. Sed apud deũ nõ habent̃ primogeniti, q corpe & natiuitate ꝑcedunt, ſed quos ꝓpoſito mẽtis ipſe in ordinẽ primitiuorũ iudicat aſſumẽdos. Iacob natu poſterior, primogenitus iudicat⁹, & bñdictionẽ primat⁹, ꝓcurata diuinitus parẽtis cæcitate ſuſcepit. Ex ꝓpoſito em̃ cordis, qđ deo patuit, priuſq; in hoc mundo naſcerent̃: aut aliqđ agerent boni vel mali, dictũ eſt: Iacob dilexi, Eſau aũt odio habui. Filij ergo Leui primogeniti, nõ ſunt ſecũdũ carnẽ, ſed ꝓ primogenitis aſſumunt̃, vt ſit plus pro primogenito aſſumi, q̃ primogenitũ naſci. ¶Lxx. Ex medio filiorũ Iſrael &c. Tertius eſt Leui inter filios Iſrael, de quo ergo medio aſſumuntur Leuitę. Inuenio Sunamitẽ fiducialiter regi Iſrael rñdentẽ: In medio populi mei ego habito. Et de Chriſto Iohannem dicentem: Medius veſtrũ ſtat, quẽ vos neſcitis. Puto ergo eũ qui nunq̃ declinauerit ad dexterã vel ad ſiniſtrã dici poſſe medium ſtare, qui peccatum non fecit, nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. Et qa ſemp ſtat medius ſtare dicitur. Qui verò imitator eius eſt, ſicut Sunamitis, ſtare qdem nõ dicit̃, qa aliquando aut ad dexterã inclinat̃, aut ad ſiniſtram. Nemo enim mundus à ſorde, nec ſi vnius diei fuerit vita eius: habitare tamen dicit̃ in medio populi. Leuitę ergo aſſumunt̃ de medio filiorũ Iſrael. Leuitæ em̃ ſunt, qui nõ cognouerunt dexterã & ſiniſtrã ſuam ſed ſequentes Moyſen. i. legem dei, non pepercerũt patri vel matri. Et tu ergo ſi veniẽte tẽtatione & ira peccati, non inclineris ad dexterã vel ad ſiniſtrã, nec ꝑuariceris legẽ dei, ſed ſtes medius fixus & ſtabilis, nec curues genua tua peccato, nec pecudis caput. ſ. ſtultitiæ ſequaris imaginẽ, aſſumeris de medio filiorũ Iſrael, & in primitiuorum numero collocaberis. b ¶Aperit. Nõ quicunq; aperit vuluã, primatu dignus eſt. vñ: Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerũt ab vtero, locuti ſunt falſa. Quõ em̃ quis errare potuitã via dei, ſtatim vt de vẽtre matris exiuit? Aut quomodo potuit falſa loqui nup editus puer? Neceſſariũ eſt ergo ventrẽ & vuluã talem requirere cui poſſit cõuenire. Alienati ſunt peccatores à vulua &c. Et illa erit vulua, quã aperit oĩs primitiuus q̃ ſanctificat̃ dño. Aperuit dñs vuluã Lię q̃ erat clauſa, & peperit patriarchas. Similiter & Rachel vt pareret etiã ipſa cuius viſus erat perſpicax & decorus aſpectus. In multis verò ſcripturæ locis inuenies aperiri vuluas, quarum ſi ſingulas pro locis cõſideres, inuenies quomodo errãt peccatores à vulua, & alij aperiẽtes vuluã ſanctificant̃ in ordine primitiuorũ. c ¶Ex quo. Orig. Quia nõ prius ſanctificati ſunt primogeniti Iſrael q̃ ꝑcuterent̃ priogeniti AEgyptiorũ, & q̃ſi cauſam ſctificatiõis horũ interitũ ponit illorũ, vñ & hĩc intelligẽdũ eſt eſſe quoſdã etiã primogenitos in AEgyptijs. i. in cõtrarijs poteſtatib⁹ quaſi electos in malitia, & primos iter dęmones, q niſi ꝑcuſſi fuerint & extincti, Iſraelitarũ primogeniti ſanctificari nõ poſſunt. Hos autẽ percuſſit dominus me⁹ Ieſus Chriſtus, q eſt primogenitus oĩs creaturę qui principatus & poteſtates traduxit triumphãs eos in cruce. Aliter enim ſanctificatio primitiualis ad nos venire nõ poſſet. Vt autem nobis primogenitorũ ſanctificatiões daret, effectus eſt primogenitus ex mortuis, vt ſit primatum tenens in omnibus, & nos credentes reſurrectioni ſuæ & pro primitiuis aſſumeret, & in primitiuorum ordine collocaret. d ¶Numera filios Leui. Origenes. Recenſeamus attentius quomodo diſtribuuntur duodecim tribus per turmas ternas in quatuor partes, & per ſingulas cæli plagas certa ſtatione cõſiſtunt, & inueniemus Iudam ab oriente cũ Iſſachar & Zabulõ. Rubẽ ab occidente cũ Simeone & Gad. In meridie Ephraim cũ Bẽiamin & Manaſſe. In aglone verò Dan cũ Nephtali & Aſer. Quibus quaſi ꝑ quatuor cardines terrę, in circuitu locatis, in medio eorũ (vt deo ꝓximi circa tabernaculum dei conſtituuntur Leuitę. In caſtris quidem Iuda, quæ ſunt ab oriente Moyſes & Aaron. In caſtris verò Ruben, Gerſon. In caſtris verò Beniamin, Caath. Vbi Dan G

Quæſtio cur Leuitę pro primogenitis filiorum Iſrael deputãtur. Exod. 13. b.

† 15. q. 1. c. neqs.

† Adiſe qua Exod. 13. a.

Gen. 29. g. Primogeniti apud deũ

Gene. 28. a.

Malac. 1. a. F

4. Re. 4. c. Medius ſtatus quis dicatur.

Eſaiæ. 53. c. Iob. 15. b. ſecundum aliam literã

Deut. 33. a.

Aperire vuluam Pſal. 57. a.

Gen. 29. g. Gene. 30. d.

Sanctificatio primitialis quando facta.

Col. 1. c.

Nicolaus de Lyra.

qui ad mini. Hĩc accipitur externus qcunq; nõ eſt de tribu Leuitica, ſi ſe ingerat miniſterio Leuitarum: & oĩs qui non eſt de filijs Aaron, ſi ſe ingerat officio ſacerdotum, ſicut dicit̃ infrà. xvj. ca. de ipſo Core qui fuit Leuita, nõ tamen de filijs Aaron q mortuus eſt, eò ꝙ voluit ſibi arripere officium ſacerdotis. a ¶Locutuſq; eſt dominus. Hĩc conſequenter ponitur ratio ſeparationis Leuitarum & ſacerdotum ſimul: erant em̃ vtriq; de tribu Leui: & ſic dicitur: b ¶Ego tuli Leuitas a filijs Iſrael. i. accepi mihi: Cuius ratio ſubditur, cũm dicitur: c ¶Pro omni. Quia omnes primogeniti filiorum Iſrael fuerunt deo obligati: ex quo ꝑcuſſit primogenitos AEgyptiorum, & loco illorum voluit deputari ſibi oẽs maſculos de tribu Leui: ad hoc enim fuerunt magis apti q̃ de alia tribu, quia nõ fuerũt ſic polluti in peccato vituli, vt ꝑdictum eſt. Ante em̃ legẽ datã ad primogenitos ꝑtinebat offerre ſacrificia, ſed quia primogeniti aliarum tribuum polluti fuerunt in peccato vituli, & inepti redditi ad prędictum officium, Leuitæ ſucceſſerunt loco eorũ. d ¶Locutus. Deſcripta Leuitarum ſeparatione, hĩc conſequenter agitur de eorum numeratione. Circa qđ præmittitur præceptum domini cũm dicitur: e ¶Numera. In tribu enim Leui erãt tres domus, ſcilicet Gerſon, Caath, & Merari, & quælibet domus

e ¶Numera filios. Hĩc agitur de officijs Leuitarum, & eorũ ſituatione circa tabernaculum per quatuor partes orbis. Gerſonitę ſituati fuerunt ad occidentalem partem, & eorum officium fuit cuſtodire & portare mollia. ſ. cortinas tabernaculi & atrij, & funes, & operimẽta pellium. Caathitę verò ad partem meridionalem, & eorum officium fuit portare vaſa ſancta. ſ. arcam teſtamẽti, propitiatorium, menſam, candelabrũ, & altare incenſi. Meraritæ verò ad aquilonẽ, & eorum officium fuit portare dura. ſ. tabulas tabernaculi, columnas eius & atrij & baſes & hmõi. Moyſes autem & Aaron cum filijs ſuis ad oriẽtalẽ ptẽ tabernaculi habentes curam toti⁹ populi. Sedm ſenſum allegoricum trib⁹ Leui ſignificat miniſtros eccleſiæ, q diuidunt̃ in quatuor ptes. ſ. prelatos, ſacerdotes, religioſos & clericos ſimplices. Igit̃ Moyſes & Aaron, quia fuerunt duces populi, Pſal. lxxvj. d. Deduxiſti ſicut oues populũ tuũ, in manu Moyſi & Aarõ. Ideo ſignificãt platos eccleſię, q ſunt duces ppłi Chriſtiani. Per hoc autẽ ꝙ Moyſes & Aarõ fuerũt ad orientẽ, vbi erat ingreſſus tabernaculi, ſignificatur, ꝙ ꝑ ordinationẽ prælatorum ad eccleſiaſtica officia cæteri ingredi debẽt. Meraritæ verò qui interpretãtur amari: & ſignificant religioſos habitantes in amaritudine pœnitentię & luctu pro peccatis proprijs & alienis. Hiero. ad Ripariũ. Monachus plangentis habet officium. Per hoc autem quòd Meraritæ portabant dura, ſignificatur quòd religioſi debent viuere in auſteritate, & non in mollitie delitiarum: ꝑ hoc aũt ꝙ erãt ad partem aquilonarẽ, vñ venit frigus, ſignificatur ꝙ religioſi debent vti cibis frigidis & veſtibus. Gerſonitæ verò qui portabant mollia, ſignificant clericos qui minus pondus habent cæteris in eccleſia. Et quia multi eorum viuunt in mollitie delitiarum, per quasfrequenter cadunt in alia vitia: quod ſignificatur per hoc quòd Gerſonitę erant ad occidentem. Caathitę verò qui portabant ſacra vaſa ſignificant ſacerdotes qui ſanctumſanctorum offerũt in altari. Per hoc autem quòd Caathitę erant ad meridiẽ. vnde prouenit feruor caloris, ſignificatur quòd ſacerdotes feruere debent ardore charitatis.

Secundum moralem

Externus

Primogeniti oẽs deo obligantur H

Moraliter

Allegoricè

[A] Vbi Dan caſtra conſtituit, locatus eſt Merari. Et ita in medio filiorum Iſrael ex omni parte per circumitum, quaſi inſerti cæteris, & innixi videntur eſſe filij Leui. Obliuiſcere ergo pauliſper terrena, & ſupra ipſum cælum greſſu mentis incede. Ibi require tabernaculum dei, vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, & adſiſtit nunc vultui dei interpellans pro nobis. [Hebr. 7. d.] Ibi require quaternos ordines & ſtationes caſtrorum. Ibi Iſraelitica agmina & excubias cerne ſanctorum. Ibi primitiuorum ſacramenta rimare. Sed ego non audeo illuc ſolus aſcendere, præcedat Paulus cùm mihi viam oſtẽdat. Ipſe ergo apoſtolorum maximus, ſciẽs multas eſſe non ſolùm in terris, ſed & in cælis eccleſias (ex quibus ſeptem quaſdam Iohannes enumerat) [Apoc. 1. 2.] volens oſtendere quandam præterea eccleſiam primitiuorum, dicit ad Hebręos. [Hebr. 12. e.] Non enim acceſſiſtis ad ardentem & tractabilem ignem, ſed acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem dei viuentis Ieruſalem cæleſtem, & multitudinem angelorum laudantium, & eccleſiam primitiuorum aſcriptam in cælis. Moyſes ergò per quatuor caſtra populum dei diuiſum ſcribit in terris. Apoſtolus quatuor ordines ſanctorum in cælis, ad quorum ſingulos vnunquenque noſtrum dicit accedere. Non enim omnes ad omnes accedunt, ſed alij ad mõtẽ Sion, & paulò meliores ad ciuitatem dei viuentis Ieruſalem cæleſtem. His verò eminentiores accedunt ad multitudinem angelorum laudantium. Qui autem ſupra omnes iſtos ſunt, accedunt ad eccleſiam primitiuorum. Præpara ergo te & enitere quãtùm vales, ſi fortè actibus, vita, moribus, fide, & inſtitutis proficias, vbi poſſis accedere ad eccleſiam primitiuorum. [B] Si paulò inferior es, accede ad multitudinem angelorum laudantium, vel ad ciuitatem dei viuentis cæleſtem Ieruſalem, vel ſaltem ad montem Sion, vt in monte ſalueris. Tantùm ne in terra reſideas, ne in vallibus maneas, ne in demerſis & humilibus perſeueres. Ita aſſumuntur primogeniti Leui qui miniſtrant deo, & altari eius & tabernaculo, excubijsq́ perpetuis diuina miniſteria celebrant. a ¶ Leui per nomina ſua. Leui additus, vel aſſumptus. [Ordo doctorum] Hîc eſt ordo doctorum, qui per gratiam dei de mundo electus ad ſeruitium diuinum, cœtibus angelorum vnitur. vnde: Ego vos elegi de mundo. [Iohan. 15. c.] Et alibi: Sed ſunt ſicut angeli dei in cælo. [Matt. 22. c.] [Moraliter] b ¶ Gerſon & Caath & Merari. Filij Gerſon Lobni & Semei. Filij Caath, Amram & Ieſaar, Hebron & Oziel. Filij Merari Moholi & Muſi. De Gerſon fuere duæ familię Lobnitica & Semetica, qua. Tres filij Leui ſignificant prædicatores ſanctæ trinitatis, confeſſione inſignes, fide, ſpe, & charitate mirabiles. Nec huic expoſitioni eorum nominum interpretatio aliquo modo repugnat, ſed valde concordat. Interpretatur enim Gerſon aduena, Caath patientia, vel molares dentes. Merari amara, vel amaritudo. Miniſter enim dei aduenam ſe & peregrinum in mundo cognoſcit, & patiens eſt. Verbum dei dente diſcretionis molit, ſecundum auditorum capacitates; & ſeculum ſibi amarum oſtendens, alios à voluptatibus reuocat. Hi ab vno menſe numerantur, quia initium vitæ deo debent conſecrare, ne poſt multa ſcelera promoti faciant blaſphemare nomen dei. vnde: Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe &c. [1. Tim. 3. a.] c ¶ Hi poſt tabernaculum metabuntur. Filiorum Leui ordo conueniens oſtenditur. vbi ſcilicet qui primi ſunt in ordine, orientis plagam obſeruent [Moraliter] Moyſes & Aaron cum filijs ſuis habentes cuſtodiam ſanctuarij in medio filiorum Iſrael. Caathitę, vnde Moyſes & Aaron orti ſunt, meridianam plagan obtineãt, ſub cura Eleazari ſacerdotis, qui maior eſt in filijs Aaron. Poſt hos Gerſonitæ ad occidentalem plagam ſub cura Eleazari. Nouiſſimi Meraritæ ad ſeptentrionalem plagam, ſub cuſtodia Ithamar filij Aaron minoris. In his verò moraliter exprimitur, quòd miniſtri eccleſię debent diligenter ordinem ſuum ſeruare, nec maiora appetere, quàm proprius locus expoſcit. d ¶ Ad occidentem ſub principe Eliaſaph filio Lael. Vbi dies clauditur, aſtra occidunt. In his ſignificatur quòd miniſtri [C] tabernaculi debent concupiſcentiam fugere, carnalia deſideria dei adiutorio mortificare, diem vltimum & finem laboris expectare, vt mortui mundo, & viuentes deo dicere poſſint illud: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. [Gal. 6. c.]

☞ Ad meridiem

filios Leui per domos patrum ſuorum & familias, omnem maſculum ab uno menſe & ſuprà. [a] [b] Numerauit Moyſes, ut pręceperat dominus, & inuenti ſunt filij [c] Leui per nomina ſua, Gerſon & Caath & Merari. Filij Gerſon* Lobni & Semei. Filij Caath, Amram & Ieſaar, Hebrõ & Oziel. Filij Merari, Moholi & Muſi. De Gerſon fuere duæ familiæ, Lobnitica & Semeitica, quarum numeratus eſt populus ſexus maſculini ab uno menſe & ſuprà, ſeptẽ milia quingentorũ. [c] Hi poſt tabernaculum metabuntur ad occidentem, [d] ſub principe Eliaſaph filio Lael: † & habebũt [d] excubias in tabernaculo fœderis ipſum tabernaculum & operimentum eius, [e] [f] tentorium quod trahitur ante fores tecti fœderis & cortinas atrij, [g] tentorium quoque quod appenditur in introitu atrij tabernaculi, & quicquid ad ritum altaris pertinet, [h] funes tabernaculi, & omnia utenſilia eius. [i] Cognatio Caath habebit populos, Amramitas, & Ieſaaritas, & Hebronitas, & Ozielitas. Hæ ſunt familiæ Caathitarum recenſitæ per nomina ſua, omnes generis maſculini ab uno menſe & ſuprà,

* ¶ Alias Lebni.

[Marginal notes: *per familias ſuas; †hi item cuſtodient]

Nicolaus de Lyra.

❧ & quælibet domus habebat plures familias. In domo enim Gerſon erant familię Lobni & Semei, & eodem modo dicendũ eſt de alijs. a ¶ Omne maſculum. ad excludendum fœminas. b ¶ Ab vno menſe. quia iſta numeratio fiebat ad commutandum filios Leui pro primogenitis aliarum tribuum, vt habetur infrà iſto ca. primogeniti autem debebant offerri domino talis ætatis. Conſequenter ponitur executio dicti mandati, cùm dicitur: c ¶ Numerauit Moy. ſcilicet ꝑ tres domos prædictas & familias earum, & in qualibet domo deſcribunur quatuor, numerus hominum, locus eis aſſignatus circa tabernaculũ, princeps eorum, & officium, vt patet literã diſcurrendo. Incipitur autẽ à domo Gerſon, cũ dicit: De Gerſon &c. & patet litera vſq; ibi: d ¶ Et habebunt excubias. i. diligentes cuſtodias. e ¶ Ipſum tabernaculum. i. cortinas de diuerſis coloribus quę erant immediatè ſuper tabulas. f ¶ Et operimentũ eius, quod erat triplex, ſcilicet de ſagis, de pellibus arietum rubricatis, & de hyacinthinis. g ¶ Tentorium quoque, quod appen. in introitu atrij taber. & quicquid ad ritum altaris pertinet. In Hebręo habetur ſic: Velum oſtij atrij, quod eſt ſuper tabernaculum & altare per circumitũ: & hęc videtur litera verior. [De velo tabernaculi] [D] Illa enim quæ pertinebant ad altare, cum ipſo altari erant ſub cuſtodia & cura Caathitarum, vt habetur. j. iſto ca. & ſequenti. Sed velum pendens in oſtio atrij erat ſub cura Gerſonitarum. Et quod dicitur in Hebræo, quod erat ſuper tabernaculum & altare per circumitũ, hoc eſt, quia prohibebat impetum venti à tabernaculo & altari quod erat infra atrium, vt exponit Rabi Salomon, & hoc patet per hoc quod habetur ca. ſequen. vbi hoc repetitur, quia ibi ponitur ante tabernaculum. h ¶ Funes tabernaculi & omnia vtẽſilia eius. Inter vtenſilia tabernaculi erat candelabrum & menſa propoſitiõis, & vaſa eorum, de quibus non poteſt dici, ꝙ eſſent ſub cura Gerſonitarũ, vnde in Hebræo habetur: Funes tabernaculi ad omne miniſteriũ eius. Ad Gerſonitas enim pertinebat portare & ſeruare mollia, inter quæ ſunt funes. i ¶ Cognatio Caath habebit populos, Amramitas. & Ieſaaritas &c. Hîc conſequenter proſequitur de ſecunda domo, & patet litera ex prædictis vſque ibi:

❧ Et velum

[Moraliter] *Secundum moralem ſenſum, dñi tabernaculum eſt anima fidelis, vt dictum eſt capitulo pręcedenti, ad eius quatuor latera debent eſſe actus quatuor virtutum cardinalium. ſ. prudentiæ, quæ eſt auriga virtutum propter quod ſignificãtur per Moyſen & Aaron duces populi qui erant in parte orientali, & ſic eſt actus prudentię qui ꝓcedit origine actus aliarũ virtutũ. Actus verò fortitudinis, qui habet ſuſtinere dura, ſignificatur per Meraritas qui dura portabant, & dicitur eſſe ad occidentem. nam difficile eſt ſuſtinere dura ſine caſu. Actus verò iuſtitiæ eſt ad meridiem, vñ venit maius lumen, & de iuſtitia dicitur libro Ethic. ꝙ videtur præclariſſima virtutum, & neq; Heſperus neq; Lucifer eſt ita admirabilis: Et ſignificatur ꝑ Caathitas portantes candelabrum luminis. Actus verò temperantię ꝗ reprimit ardorem carnalis concupiſcẽtiæ, eſt ad aquilonẽ vñ ꝓuenit frigus caloris repreſſiuus, ſignificatur per Gerſonitas qui aduenę interpretantur: nam temperati qui pauci ſunt reſpectu aliorum, quaſi aduenę ab eis reputantur. Ad maiorem autẽ intellectum prędictorum ponitur hîc ſitus caſtrorum circa tabernaculum.

E ☞ a ℂ Ad meri. Hæc ſignificat poſt luce ſcientiæ perceptā prædicatorem verbū patientiæ & ſolatij debere cum diſcretione proximis impendere. Sub Eleazaro .i. dei adiutorio, ſecūdum illud: Niſi dominus ędificauerit domū, inuanū laborauerunt qui

Allegoricè

ædificant eam. b ℂ In plaga. Extremi Meraritę ſub Ithamar (qui interpretat̃ amarus, vel vbi palma) plagā aquilonis ſortiti ſunt, vbi glacialis horror perdurat. In quo monentur ecclęſię miniſtri, ne ſecuritate torpeant, quia licet per ianuā fidei iā in eccleſiā intrauerint, lumen ſcientiæ perceperint, deſideria carnis mortificauerint: nondum tamen ad perfectam ſuauitatem, id eſt ad ęternam beatitudinē peruenerunt. Reſtat aliqd amarum, cum illo certandū eſt, qui ad aquilonem dirigit ſolium ſuum, cuius duritiam

Eſaię. 14. d. Iob. 41.

molliri impoſſibile eſt. vnde: Cor eius indurabitur quaſi lapis &c. Cùm autem ſuperabitur, adepta palma exultandum eſt & lætandum.

Allego. de orienta. plaga.

c ℂ Ad orientalem plagam. Orientalis plaga ortum fidei ſignificat, vbi Moyſes qui interpretatur aſſumptus de aqua, & Aaron mons fortitudinis cùm filijs ſuis caſtrametantur. Qui enim in eccleſia præſunt, quibus claues regni cæleſtis commiſſę ſunt, debent introitus ordinē

Matt. 6. c.

cognoſcere, & alijs prædicare. Quia oportet quenque in lucem fidei per portam cōfeſſionis ad aquam baptiſmi intrare, vt de aqua aſſumptus ſit filius adoptionis, & robore conſtantię gignens filios boni operis. Introitum fidei, per quem in eccleſiam ingreſſus eſt, diligenter cuſtodiat, ne otioſus & inutilis abijciatur. d ℂ Vigintiduo

F milia. Aptè numero vigintiduorū Leuitę intitulātur. Hoc enim numero comprehenduntur Hebræa elementa: & ſecundū quoſdam libri veteris teſtamenti. Miniſtri dei hac preſcriptione monentur: ſecundum legem dei viuere & docere, nec vllo modo excedere.

Tropolo.

e ℂ Numera primogenitos ſexus maſculini de filijs Iſrael a menſe vno & ſuprà: & habebis ſummam eorum. Origenes, Multæ ſunt numerorum differentię, quæ ſcribuntur de filijs Iſrael. Sed poſt numerum filiorum Iſrael numerantur ſeorſum Leuitæ. Non enim fuerant recenſiti cum eis, & habetur eorum ſegregatus & præcipuus numerus, quo referuntur omnes ſimul vigintiduo milia reperti, nec plus nec minus. Poſt hos præcepit dominus numerari etiam primogenitos filiorum Iſrael eodem ordine, quo fuerant Leuitæ numerati, id eſt ab vno mēſe & ſuprà, & inueniuntur vigintiduo milia & ducenti ſeptuagintatres. Putas ne, per

†cape

hæc ſolam numeri hiſtoriam docere voluit Moyſes, & nullum his diuerſitatibus numerorum concluſit myſterium? Vigintiduo quidem numerus in ſcripturis diuinis principalibus cauſis aſcriptus ſæpe reperitur. Nam vigintiduo prima quidem apud Hebræos elementa tradunt eſſe literarum. Ab Adam vſq; ad Iacob, ex cuius ſemine initium duodecim tribus aſſumunt. xxij. patres fuiſſe memorantur. Tradunt etiam omnium creaturarum dei ſpecies intra vigintiduo numerum colligi. Propter hoc ergo Leuitę, id eſt qui deſeruiunt deo, & primogeniti filiorum Iſrael, ab hoc ſacrato numero intitulantur. Quòd autem in filijs Iſrael adduntur, cclxxiij. non otioſum videt̃:

†De voto c. magnę.

humani enim generis in carne generatio (ſicut aſſerunt periti talium) nouem menſibus in vulua continetur. Sed non prius ad partum moueri fertur, quàm decimi mēſis triduum trāſeat. Et ita ducenti ſeptuaginta tres dies illos indicant, qui ex nouem mēſibus, & triduo decimi menſis colliguntur, & ſimul ducenti ſeptuaginta tres dies iſti eos indicant, quibus humano generi in hūc mundum prębetur ingreſſus. Et ita in vigintiduobus omnium ſimul creaturarum rationibus myſticis ſumma colligitur. G

☞ In his verò

octo milia ſexcenti. Habebunt excubias ſanctuarij, & caſtrame-
a tabuntur ad meridianam plagam: Princepsq; eorum erit Eliſaphan filius Oziel, & cuſtodient arcam, menſamq; & candelabrum, altaria, & uaſa ſanctuarij in quibus miniſtratur, & ue- a
lum, cūctamq; huiuſcemodi ſupellectilem. Princeps autem b
principum Leuitatum, Eleazar filius Aaron ſacerdotis, erit ſuper excubitores cuſtodiæ ſanctuarij. At uerò de Merari erunt c
populi Moholitæ & Muſitæ recenſiti per nomina ſua, omnes generis maſculini ab uno menſe & ſuprà, ſex milia ducenti. Prin-

☞ Al's abihaiel.

ceps eorum Suriel filius Abihel,
b in plaga ſeptentrionali caſtrametabuntur. Erunt ſub cuſtodia eorum tabulæ tabernaculi, & uectes, & columnæ, ac baſes earum: & omnia quæ ad cultum huiuſcemodi pertinent, columnæq; atrij per circumitum cum baſibus ſuis, & paxilli cum funi- d
bus. Caſtrametabuntur ante ta- e
c bernaculum fœderis, id eſt ad orientalem plagam Moyſes & Aaron cum filijs ſuis, habentes f
cuſtodiam ſanctuarij in medio filiorum Iſraël. Quiſquis alie- g
nus acceſſerit, morietur. Omnes Leuitę quos numerauerunt Moyſes & Aaron iuxta † præceptum domini per familias ſuas in genere maſculino à menſe
d uno & ſuprà fuerunt uiginti- h
duo milia. Et ait dominus ad i
e Moyſen: Numera primogenitos ſexus maſculini de filijs Iſraël à menſe uno & ſuprà, & †habebis ſummam eorum. Tol k
léſque Leuitas mihi pro omni primogenito filiorum Iſraël: ego ſum dominus: & pecora l
eorum pro uniuerſis primogenitis pecorum filiorum Iſraël. Recenſuit Moyſes, ſicut præceperat dominus, primogenitos filiorum Iſraël, & fuerunt maſculi per nomina ſua à menſe uno & ſuprà uigintiduo milia ducenti ſeptuagintatres. Locutúſque eſt dominus ad Moyſen, dicens: † Tolle Leuitas pro primogenitis filiorum Iſraël, & pecora Leuitarum pro peco-

Nicolaus de Lyra.

De velo ſanctuarij.

☙ a ℂ Et ve. Quod diuidebat, ſanctū & ſanctumſanctorū, quia illa quę erant intra tabernaculum pertinebant ad Caathitas, inter quæ eſt illud velum, licet eſſet de mollibus. b ℂ Princeps autem principum Leuita. Quia ei reddebant rationem non solùm Caathitæ, ſed etiam illi qui erāt principes in alijs duabus domibus. c ℂ At vero de Merari erant populi. Hîc proſequitur de tertia domo, & patet litera vſque ibi: d ℂ Et paxilli cum

Funes varij

funibus. Iſtud videtur contrariari prædictis, ſcilicet quòd funes pertinebant ad Gerſonitas. Dicendum quòd aliqui funes erant inhęrentes immobiliter duris: & iſti pertinebant ad Meraritas, quia ad ipſos pertinebant dura, quę erant extra tabernaculum, ſicut ad Caathitas pertinebant dura quæ erant intra tabernaculum cum altari holocauſtorū quod erat extra, & hoc eſt quod dicit Rabi Salomon ſcilicet quòd aliqui funes inhęrebant columnis quibus appendebantur cortinę, & illi pertinebant ad Meraritas: aliqui inhęrebant cortinis, quibus immittebantur paxilli in terra fixi, vt cortinę non mouerentur à vento inferius, & illi pertinebant ad Gerſonitas. e ℂ Caſtrametabuntur ante tabernaculum H
fœderis. Hîc agitur vltimò de ſitu Moyſi & Aaron: qui erant ad orientalem partem cū filijs ſuis: & in hoc erant diuiſi ab alijs Caathitis, qui erant ad meridiem, cuius cauſa ſubditur cùm dicitur: f ℂ Habentes cuſtodiam ſanctuarij. Cuius introitus erat in parte orentali. g ℂ Quiſquis alienus acceſſerit .ſ. ſine licentia, morietur. Conſequēter ponit numerum omniū Leuitarum ſimul, dicens: Omnes Leuitæ &c. Sequitur. h ℂ Fuerunt vigintiduo milia. Si autem conſiderantur numeri partiales Leuitarum, prędicti faciunt vigintiduo milia & trecentos. Ad quod dicendum, quòd illi trecenti qui hîc tacentur fuerunt primogeniti: & ideo non debebāt hoc numero includi, quia iſta numeratio vltima erat illorum qui poterāt accipi pro primogenitis aliarum tribuum, quod non poterat fieri de primogenitis Leuitarum, quia ex ſeipſis erant obligati domino ratione primogenitur̨ę. i ℂ Et ait dominus ad Moyſen: Numera primogenitos ſexus maſculini de filijs Iſrael. Hîc conſequenter agitur de commutatione Leuitarum pro primogenitis aliarum tribuum, quorum præmittitur numeratio, cùm dicitur: Numera primogenitos &c. & ſubditur commutatio, cùm dicitur: k ℂ Tolleſq; Leuitas mihi pro primogenitis filiorum Iſrael: ego ſum dominus &c. Id eſt ad obſequium meū. l ℂ Et pecora eorum pro vniuerſis. Dicit autē Ra. Sa. q; pecora mūda aliarum tribuum non intelliguntur hîc computata, quia immolanda erant dño, ſed immūda q̃ redimebantur pecunia, vt habetur. ĩ. xviij. ca. excepto aſino qui cōmutabat̃ oue, vt ibidē dicitur: Cętera patent ex dictis vſq; ibi:

† verbum quod præceperat dominus

☙ In pretio

A In his verò q̃ ex abundanti in primogenitis Iſrael inueniūtu, etiam myſterium humanæ generationis exponitur.

Myſticè a ℂ Quinq; ſiclos. Myſticè. Quiſquis
Ezec.45.d. initium conuerſationis & volūtatis vult
Leui.27.c. deo conſecrare, quinq; ſenſus corporis debet diligenter cuſtodire, ne per laſciuiam in errorem aut immunda deſideria deſluat: Sed iuxta ſiclum ſanctuarij, qui eſt oboli.xx.i. ſecundum decalogi doctrinam, quę in duobus præceptis charitatis conſiſtit, omnia opera ſua referat in
† redemptionem domum ſummi ſacerdotis & filiorū eius.

Nicolaus de Lyra.

a ℂ In Pretio autem ducentorum ſeptuagintrium. ſ. primogenitorum aliarum tribuum. b ℂ Accipies quinq; ſiclos. à quolibet, quia non poterant redimi per perſonas Leuitarum, ideo redimunt̄ pretio. De quātitate autem ſicli dictum eſt Exodi.xxx. c ℂ Mille trecentorum ſexaginta ſiclorū. Tantùm em̄ aſcendit ſumma, ſi pro quolibet hoc modo redemptorum accipiantur.v. ſicli, vt patet ſi quis velit numerare. Ad euidentiā maiorē prædictorum, hîc deſcripta eſt figura ſituationis caſtrorū circa tabernaculum. Notandum quòd Vegetius libro de re militari dicit, q; optimus ſitus caſtrorū eſt in figura quadrata: & ideo ſic debent ſituari, niſi diſpoſitio loci impediat: propter quod caſtra Iſrael hîc poſui in figura quadrata.

C
† pretium autem redēptionis
Vegetius
† Exo.30.b.

ℂ In capitulo.iij. vbi dicitur in poſtilla: Aaron & Moyſi, cùm filiorum Moyſi non recordetur hîc.

ADDITIO

Hęc ratio Ra.Sa. non videtur valere, eò q; Moyſes non ſolùm docuit Aaron & filios eius legem, ſed etiam totum populum vnde eadem ratiōe pater totius populi vel ſaltem doctorum legis debet reputari. Nec eſt dicendum, q; filij Moyſi non recordantur hîc; quia licet nō recordentur nominaliter, ſicut filij Aaron qui fuerunt ſacerdotes vncti, recordātur tamen generaliter in ſumma cognationis Amramitarum, de qua erat & Moyſes.

GLOS.ORDI.

Cap. IIII.

Literaliter Locutuſq; eſt domin᷑. b ℂ Tolle ſum. Origenes. Cùm in tres ordines diuidantur filij Leui: & ex tribus nominibus principū ſinguli ordines cenſeant̄, etiā in ipſis diuerſitates quędā nō ſine myſterijs aſcribuntur. Nam filiorū Caath primus or-
B do ponitur, quia ex ipſo deſcendit Moyſes & Aaron, quibus ſumma ſacerdotij committitur. Ex ipſo em̄ naſcit̄ Amrā, ex quo naſcitur Moyſes & Aarō. Secundus ordo eſt Gerſon, q̄ primus quidē eſt natiuitate. Ait em̄ ſcriptura: Filij aūt Leui Gerſon, Caath, & Merari. Sed ex filijs Caath, duo rurſus ordines dirigūtur, & hi qui ex Aaron deſcendunt ſacerdotio mancipant̄, pars verò reliqua miniſtrat ſacerdotibus: & ideo in quatuor ꝑtes Leuitarum diuidunt̄ officia, vt ſacerdotio fungant̄ Aaron & filij eius, ſancta ſanctorū portent in humeris reliq; ex populo Caath: Quæ aūt ꝑtinent ad tabernaculū teſtimonij, vel ad atria ei᷑, & pelles ei᷑ vł etiā velamenta, & quęq; minus dura, & ad onus leuia ꝓcurant filij Gerſon. Columnas verò tabernaculi & baſes eius & ſeras portent filij Merari. Ideo ſignanter ſcriptura ait, vt recenſeatur virtus Merari. Virtute em̄ opus eſt ad hmōi portādas ſarcinas. Paulus verò libero iā & reuelato oculo mentis hæc omnia aſpiciēs & veteris teſtamenti velamē abijciēs, ait:
† Hoc eſt opus Quia prior populus in huiuſmodi conſtructionibus exēplarijs & vmbræ cæleſtiū deſeruiuit. Conſidera ergo ne fortè iſti quatuor ordines caſtrorum exemplum ſint & vmbra illorum
Hebrę.8.a. quatuor ordinum, quos ad Hebræos ſcribens Paulus enumerauit in cælis. Et rurſum Iſraeliticis quatuor caſtrorum ordinibus quaternos adijce Leuitarum, quæ nos non tam explanamus quàm contingimus, & purioribus ſenſibus & liberis à ſecularibus indicamus. ℂ Origenes Alia litera. Accipe numerum filiorum Caath &c. Ecce alius ordo numerorum introducitur. Numerati ſunt iam filij Leui ab vno menſe & ſuprà. Nunc autem numerantur filij Leui, à xxv. anno, ſed non vt in cæteris & ſuprà, ſed vſque ad quinquageſimum annum: & fit iſte pręcipuus numerus & electus. Additur autē his p̄dictis omnis qui procedit ad miniſtrandū ad opera tabernaculi teſtimonij: iſti ſunt qui numerant̄ meliore & præcipuo numero. Sicut enim in filijs Iſrael dicebat̄: Omnis qui ꝓcedit ab bellum de filijs

Gloſ. ordi.

lum de filijs Iſrael, ita hîc om̄is qui procedit ad miniſterium, vt faciat opa in tabernaculo teſtimonij. b ℂ In taber. Origen. Tabernaculum teſtimonij ſunt omnes ſancti qui ſub teſtimonio dei cenſentur. In hoc tabernaculo ſunt quidam meritis & gratia celſiores, & ex his aliqui candelabrum dicuntur: fortè apl'i qui illumināt accedentes ad deum, & alij qui in hoc tabernaculum dei ingredientibus lumen ſcientiæ & doctrinæ oſtendunt, alij ſunt menſa, qui pane dei paſcunt animas eſurientes D

ribus eorum: Eruntque Leuitę mei: Ego ſum dominus. † In pretio autem ducentorum ſeptuaginta trium, qui excedunt numerum Leuitarum, de primogenitis filiorum Iſraël accipies quinque ſiclos per ſingula capita ad menſuram ſanctuarij. † Siclus habet obolos uiginti. Dabiſq; pecuniam Aaron & filijs eius pretium eorum qui ſuprà ſunt. Tulit igitur † pecuniam eorum Moyſes, qui fuerant amplius, & quos redemerat à Leuitis pro primogenitis filiorum Iſraël, mille trecentorum ſexaginta quinque ſiclorum, iuxta pondus ſanctuarij, & dedit eam Aaron & filijs eius, iuxta uerbum quod præceperat ſibi dominus.

ℊ Eorum.ſ.

Quadrata caſtrorum Iſraël Figura.

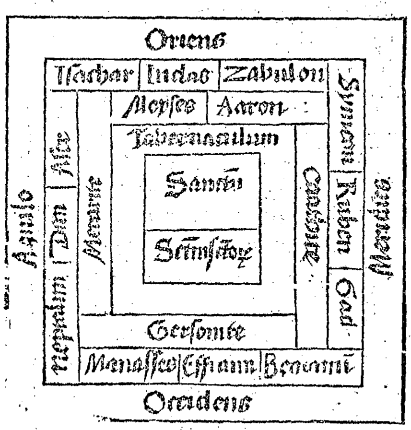

Cap. IIII.

Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Tolle ſummam filiorum Caath de medio Leuitarum per domos & familas ſuas à triceſimo anno & ſuprà, uſque ad quinquageſimum annum, omnium qui ingrediuntur ut ſtēt & miniſtrēt in tabernaculo fœderis. † Hic eſt cultus filiorum

ℊ Lxx. viceſimoquinto.

a ℊ Exponit opera filiorum Caath, in medio filiorum Leui ſecundum plebes ſuas in tabernaculo teſtimonij.

NIC. DE LY.

Cap. IIII.

Locutuſq; eſt domi. Hîc conſequenter deſcribitur ordinatio Leuitarum tēpore motus. Et circa hoc primò ponitur officiorum diſtinctio, ſecundò numerorū collectio, ibi: Recēſuerūt igitur. Circa primū primò diſtinguunt̄ officia Caathitarū, ſecundò Gerſonitarū, ibi: Tolle ſummam etiam filiorū Gerſon, tertiò Meraritarū, ibi: Filios quoq; Merari. Circa primū ſciendū, q; ſacerdotes & Leuitę qui dicuntur Caathitæ, fuerunt de tribu Caath, ſed ſacerdotes qui deſcenderunt de Caath ꝑ Aaron, ex hoc habuerunt ſpeciale nomen, & dicuntur Aaronitę, & cum hoc etiā Caathitæ, alij autem Caathitæ tantùm. Primò ergo deſcribit̄ officium Aaronitarum, ſecundò Caathitarum, ibi: Cumq; inuoluerint. Circa primum dicitur ſic: e ℂ Tolle ſummā. ſeparatim ab alijs. f ℂ A triceſimo anno. Infrà. viij. ca. dicitur: à. xxv. annis & ſuprà. Dicendum quòd à. xxv. anno ponebantur ad diſcendum miniſteriū Leuitarum, ſed in. xxx. anno inſtituebantur miniſtri qui per experientiam videbantur apti, & repellebantur inepti. Ratio aūt quare nō inſtituebantur ante. xxx. annum eſt, quia vſq; tunc non perficitur robur hominis corpore, & mente vſq; ad quinquageſimum annum, & tunc incipit fortitudo corporis debilitari. g ℂ Hic eſt cul. i. illam partem q̄ dicitur ſancta. Et ſanctum ſanctorum

Diuiſio

Moraliter. d ℂ Locutuſq;. In hoc capitulo deſcribuntur officia Leuitarum in motu caſtrorum, & primò Caathitarum, cùm dicitur. g ℂ Hic eſt. ꝑ quod ſignificantur ſacerdotes nouę legis, vt prædictum eſt

Moraliter

Caath. Tabernaculum fœ-
deris & ſanctumſanctorum a
ingredientur Aaron & fi- b
lij eius, quando mouen-
da ſunt caſtra, & deponent
uelum quod pendet ante fo-
a res, inuoluentq́ eo arcam te-
b ſtimonij, & operient rurſum
uelamine † ianthinarum pel-
lium, extendéntque déſuper
pallium totum hyacinthi-
num, & inducent uectes. c
Menſam quoque * propo-
ſitionis inuoluent hyacin-
thino pallio, & ponent cum
ea † thuribula & mortario-
la, cyathos & crateras ad
c liba fundenda. Panes ſem d
per in ea erunt, extendént-
que † déſuper pallium coc-
cineum, quod rurſum ope-
rient uelamento † ianthina-
rum pellium, & inducent ue-
ctes. Sument & pallium hy
acinthinum, quo operient
candelabrum cum lucernis
& forcipibus ſuis & emun-
ctorijs, & cunctis uaſis o-
lei, quæ ad concinnandas
lucernas neceſſaria ſunt, &
ſuper omnia ponent operi-
mentum ianthinarum pel-
lium, & inducent uectes.
d Necnon & altare aureum
inuoluent hyacinthino ue-
ſtimento, & extendent dé-
ſuper operimentum ianthi-
narum pellium, inducént- e
que uectes. Omnia uaſa
quibus miniſtratur in ſan-
ctuario inuoluent hyacin-
thino pallio, & extendent
déſuper operimentum ian-
thinarum pellium, indu-
céntque uectes. Sed & † al- f
tare mundabunt cinere, & g
inuoluent illud purpureo ue h i
ſtimento, ponéntque cum
eo omnia uaſa, quibus in
miniſterio eius utuntur, id
eſt ignium receptacula, fu-
ſcinulas ac † tridentes, un-
cinos & batilla. Cuncta ua-
ſa altaris operient ſimul ue-
lamine ianthinarum pelli-
lium, & inducent uectes.
Cúmque inuoluerint Aa- k
ron & filij eius ſanctuarium
& omnia uaſa eius in com-

☞ eſurientes & ſitientes iuſtitiã: alij altare incen-
E ſi, qui orationibus & ieiunijs vacant die ac no
cte in tẽplo dei. Hi verò quibus arcana myſte
ria deus credidit, arca dicuntur teſtamenti dei.
Qui autem cũ omni fiducia ꝑ p̃ces & ſuppli-
catiões deum hoibus repropitiant, & pro de-
lictis populi interueniunt, propitiatoriũ ſunt.
Qui meruerũt multitudinẽ ſciẽtię, & abũdan-
tes diuitias in agnitiõe dei, cherubin pñt intel
ligi. Cherubin em̃ plenitudo ſciẽtiæ interpre-
† taxorum taꝛ. Sed hos oẽs qui per hæc ſingula deſignan
tur, portari neceſſe eſt & in humeris. Vt ego
opinor, angeli q ordinati ſunt ꝓpter eos q hę
reditatẽ capiũt ſalutis, eos portant. Cũ autem
ſolutũ fuerit tabernaculũ hoc, & cœperimus
ingredi ad illa ſancta, & pergere ad locũ ꝓmiſ
ſiõis, hi q verè ſunt ſancti, & in ſanctiſſancto-
rũ habẽt, angelis portãtib⁹ icedũt, & vſq; quo
reqſcat tabernaculũ dei, portantur in hume-
Pſal. 90. c. ris, & extolluntꝛ in manibus. Vñ: Qm̃ angelis
Matt. 4. a. ſuis mãdauit de te, vt in manibus tollãt te &c.
† ſcutellas & cochlearia Quod diabolus de ſaluatore intelligendũ pu-
tauit, ſed excęcat⁹ malitia, eloquia myſtica nõ
intellexit. Neq; enim ſaluator angelis indige-
bat, vt non offenderet. Angelis autem ſuis mã
† ſup eam dat deus pro populo ſuo, vt non offendat ad
1. Teſ. 4. d. lapidem pedem ſuũ. Hinc Paulus ait: Sed &
nos q viuim⁹, q reſidui ſum⁹, ſimul rapiemur
cũ illis in nubibus obuiã Chriſto in aëra. Ra
pienꝛ ergo ab angelis, q penitus purgati, & le
ues à delictis effecti ſunt. Portãtur ergo & co
lũnæ tabernaculi à quibuſdam & atria &c. q̃
refert ſcriptura, non ab Iſraelitis ſed à Leuitis.
a ¶ Inuoluentq;. Ne fortè aliqui videant
nudã & moriantur. Exterminaꝛ enim q ineffa
bilia ſacramẽta contingit, niſi meritis & ſcien-
Moraliter. tia in ſacerdotij gradũ ꝓmot⁹ fuerit. ¶ Ori-
F ge. Septem q̃dã ſpecies numerantur, q̃ operi
ri p̃cipiunꝛ. Primò aũt, vt omniũ p̃tioſiſſima
arca teſtamenti operiaꝛ velo, ſed & pelle de-
ſuper ianthina tegatur: Addiꝛ etiã aliud vela-
men deſuper hyacinthinum. Secundò menſa
operiꝛ. Tertiò candelabrũ. Quartò altare au
reũ. Quintò vaſa miniſterij. Sextò operimen
tum altaris cũ quibuſdam velamẽtis opponi
tur. Septimò opiꝛ & labrũ: & nihil horũ nu-
dũ relinquiꝛ. Deniq; addiꝛ: Nolite extermina
re de tribu ſua plebẽ Caath, vt. ſ. exterminan
dos ſe ſcirent, ſi fortè ad hæc mouẽda manus
ſuas mitterẽt, niſi vnũquodq; eorũ prius fuiſ
ſe à ſacerdotibus tectum. Redeamus ergo ad
tabernaculũ eccleſię dei viuentis: & videamus
quõ oporteat obſeruari hæc ſingula à ſacer-
dotib⁹ Chriſti. Si quis verè ſacerdos eſt, cui
ſacra vaſa. i. myſteriorũ ſecreta ſapientiæ com
miſſa ſunt, diſcat quõ hęc oporteat intra vela
men cõſciẽtię cuſtodire, nec facilè in publicũ
ꝓferre, aut ſi res poſſit ꝓferre, & imperitiori
bus tradere, ne nuda ꝓferat, ne aperta oſten
dat & penitus patẽtia, alioquin homicidiũ fa
cit & exterminat plebẽ. Exterminaꝛ em̃ oĩs q
ſecreta & ineffabilia ſacramẽta contigerit nõ-
dum meritis & ſcientia in ſacerdotij gradum
tranſlatus. Solis enim filijs Aaron. i. ſacerdo-
tibus arcã, & menſam, & candelabrũ, & q̃ ſu-
prà dicta ſunt, nuda videre cõceſſum eſt. Alij
autẽ hęc operta videãt, imò velata in hume-
† ſcopas & crateras ris portent. b ¶ Et operiẽt: Filij Aarõ ſa-
cerdotes, quibus oia nuda & aperta videre cõ
ceſſum eſt. c ¶ Panes ſemper. Augu. Et pa
nes qui ſemꝑ ſuper eã erunt. Nõ vtiq; ijdem
ſemꝑ, ſed ſimiles eorũ, q̃a illi auferebanꝛ, & re
centes quotidie ponebantur, dũ tñ ſine pani
bus mẽſa nõ relinquereꝛ. Ideo dixit, q ſemper
ſuꝑ eã erũt. i. q̃a ſemꝑ panes, nõ q̃a illi ſemper.
d ¶ Necnon & altare. Alia litera: Et ſuꝑ
altare aureũ adoperient veſtimentum hyacin
thinum; & adoperient illud operimento pelli
ceo ianthino: Poſſet iſta locutio videri, quã G
velut abſurdam, & nõ integram, Latini inter
pretes transferre voluerunt: id eſt ſuper altare
aureum adoperient veſtimentum hyacinthi
num, tãq; debuerit dici: & altare aureũ adope
rient veſtimẽto hyacinthino: nõ adoperiẽt ve
ſtimẽtũ hyacinthinum. Hoc videtur ſignifica
re, ꝙ ipſum veſtimẽtũ hyacinthinũ aliũde ad-
operiretur. Sed mihi videtur nõ tam genus
locutionis eſſe, q̃; ſubobſcurus ſenſus: hoc em̃
intelligi poteſt, Super altare aureum adope-
rient veſtimentum hyacinthinũ, vt ipſum ve
ſtimentum hyacinthinum alia re operiẽdum
præceperit, quod veſtimẽtum iam ſuꝑ altare
☞ eſſet ac ſi

Nicolaus de Lyra.

* xpanum

a ¶ Et ſanctum ſan. i. ſecundã partem.
b ¶ Ingredien. Ad inuolendũ ea q̃ erãt in
tra tabernaculũ, quorũ materia & forma ex
poſitę ſunt Exo. xxv. c ¶ Et indu. Exo. xxv.
b. diciꝛ, ꝙ vectes arcę ſemꝑ erãt in ea, & nũq;
extrahebanꝛ, quõ ergo dicunꝛ hîc iduci in mo
tione caſtrorũ? Dicendũ, ꝙ inducebanꝛ ſuper
capulas portantiũ. d ¶ Panes. Etiã qñ por
tabaꝛ de loco ad locũ, erãt panes inuoluti cũ
mẽſa, ſicut & ignis in altari holocauſti, vt dice † taxorum
tur. ¶ Operient. Sequiꝛ: e ¶ Inducẽtq;.
Exo. xxv. vbi agiꝛ de factura cãdelabri, nulla
fit mẽtio de vectibus eius. Dicẽdũ, ꝙ licet nõ
haberẽt vectes trãſeũtes ꝑ annulos, ſicut habe
bat mẽſa, tamẽ qñ cãdelabrũ erat inuolutum,
ponebanꝛ vectes in ſuperficie operimenti, vt
meli⁹ poſſet portari, q̃a portabaꝛ in humeris,
vt habeꝛ. ſ. vij. ca. f ¶ Sed & al. ſ. holocauſto
rum. g ¶ Mundabunt. Ipſum eijciendo.
h ¶ Et inuo. Cũ alia ſint inuoluta pallijs hya H
cinthinis, quare iſtud altare iuoluebaꝛ purpu
reo? Dicit Ra. Sa. ꝙ hoc erat ad deſignandum
ignem deſubtus latentẽ. Dicit em̃ ꝙ ignis q
deſcẽdit de cælo, vt habeꝛ Leui. ix. in altari il-
lo ſemꝑ erat, ſed qñ mouebanꝛ caſtra, ponebaꝛ
deſuꝑ operimẽtũ ęneũ & palliũ deſuꝑ, nec cõ
burebaꝛ ſicut nec ad ventũ vel pluuiã extin-
guebaꝛ tꝑe q̃etis caſtrorũ ille ignis diſcooper
tus ſub diuo: & hoc diuino miraculo: Erant
em̃ in populo Iſrael aliqua miracula tranſeun
tia, ſicut diuiſio maris rubri, & conſimilia: ali
qua verò ꝑmanẽtia, ſicut deſcenſus mãnæ &
cõtinuatio ignis in altari, abſq; etiã extinctio-
ne, & cõſimilia. f ¶ Ponẽtq;. De q̃bus dictũ
eſt Exo. xxvij. k ¶ Cumq;. Hîc deſcribitur
officium ca-
* prædictum eſt: ipſi verò portabant arcã te
ſtamẽti, mẽſam, candelabrum, altare incenſi, & Moraliter
altare holocauſti, per quę quinq; ſignificanꝛ q̃ † altaris cineres remouebunt
debent eſſe in ſacerdotibus nouæ legis. Pri-
mũ eſt ſacræ ſcripturæ notitia ꝑ arcã teſtamẽ
ti ſignificata. Malach. ij. a. Labia ſacerdotis cu
ſtodiunt ſciẽtiam, & legẽ ex eius ore requirẽt,
qm̃ angelus dñi exercituũ eſt. Secundũ eſt ver
bũ doctrinæ: quod per menſam ſignificatur:
nã in hac menſa panis ſpiritualis proponitur.
Deutero. viij. a. Nõ in ſolo pane viuit homo,
ſed in omni verbo quod procedit de ore dei
Tertium eſt lumen exemplaris vitę, quod ſi-
gnificatur per candelabrũ. Matth. v. b. Nemo
accendit lucernam, & ponit ſub modio, ſed
ſuper candelabrum, vt luceat omnibus q in
domo ſunt. Quartũ eſt odor orationis deuo
tæ, & ſignificatur per altare incẽſi. Pſal. cxl. Di
rigatur oratio mea, ſicut incẽſum in cõſpectu
tuo Quintum eſt rigor diſciplinę, & ſignifica
tur per altare holocauſti. Roma. xij. a. Obſe
cro vos ꝑ miſericordiã dei, vt exhibeatis cor
pora veſtra hoſtiam ſanctã, deo placentẽ &c.
* Hoc eſt officiu m

A esset,ac ſi breuiter vtrunq; cōplecteret̃,vt veſtimēto hyacinthino
altare operiendum,& veſtimentum hyacinthinũ alio tegmine ope.
riendum. Subiunxit deniq; vñ operiri vellet veſtimentum hyacin
thinum,cùm adiecit; & adoperient illud operimento pellicio ian
thino. a ℂ Tunc intrabunt fi. Orige. Qui licet nō ſint ſacerdo
tes, quia eis tamen proximi ſunt,in humeris ſuis iſta portare poſ
ſunt. alij verò ſarcinas ſuas & miniſteria in plauſtris ponunt. Cùm
em̃ offerentur à ſingulis tribubus plauſtra,
quatuor ex his acceperunt filij Merari,duo
verò filij Gerſon. Illi verò q meliores ſunt,
Moraliter plauſtra non accipiunt. Intuere ergo cuiuſ
†miniſterij modi diuiſio ſit in officijs† diuinis & mini
diuini ſterijs,& quomodo quæ ſanctificata ſunt,
non portant̃ ab animalibus mutis, ſed ra
tionales debēt eſſe,homines qui in humeris
-ſup quos ſuis portant vaſa, qbus miniſtrant̃ ſancta
erit ſanctorũ. Grauiora verò & duriora nō tã
rationalibus q̃ mutis animalibus imponũ
tur,& in ipſis aliqua eſt differentia. Qui em̃
duriora & grauiora obſeruant miniſteria,
plura habent aĩalia. Quatuor .em̃ plauſtra
dant̃ filijs Merari. Filijs autē Gerſon, q erãt
propinqui filijs Caath,duo tm̃. Vñ oſten
ditur q; operibus durioribus & groſſiori
bus plures ſunt: q velut animalia inſeruiũt.
Ad ea verò quæ rationabilibus procuran
tur, pauci de minus inſtructis accedunt.
Nam ad illa quæ myſtica ſunt & ſecreta,&
ſolis ſacerdotibus patent,non ſolùm nullus
animalis homo accedit,ſed nec ipſi qui ha
bent aliquid exercitij & eruditionis: non
dum tamen meritis & vita ad ſacerdotalem
1. Cor. 2. d. gratiam aſcenderunt. Nec ſolùm per ſpecu
lum ea & in ænigmate vident,ſed etiã oper
†acceſſerit ta & velata ſuſcipiunt,& humeris portant,
ad vt ea magis actu q̃ ſcientiæ reuelatione co
1. Cor. 13. d. gnoſcant. Tales ergo nos exhibeamus, qui
digni efficiamur ordine ſacerdotij,ne velut
irrationabilibus onera grauiora imponan
B tur,ſed tanquã rationabiles & ſancti ſacer
dotalibus officijs deputemur. Gens enim
1. Petr. 2. b. ſancta & regale ſacerdotium ſumus tantũ,
vt acceptam gratiam vitę meritis ęquantes
digni habeamur ſancto miniſterio,vt cùm
deceſſerimus de hac vita,mereamur aſſumi
inter ſacerdotes dei,& miniſtrantes arcę te
ſtamenti,in arcanis ſcilicet miniſterijs,reue
2. Cor. 3. d. lata facie gloriam dei ſpeculemur,& ingre
diamur terram ſanctam,cuius hæreditatem
pręſtabit nobis dominus noſter Ieſus Chri
ſtus. b ℂ Nolite perdere. Orige
nes. Nolite exterminare plebem Caath &c.
Intellige prius collocationem tabernaculi
& ſanctaſanctorum, quæ interiecto à
ſanctis velamine dirimuntur, quæ vi
dere non licet niſi ſolis ſacerdotibus. Poſt
ea verò quomodo mouentibus caſtra
filijs Iſrael ſoluitur tabernaculum,& Aaron
& filij eius ſacerdotes,intra ſanctaſancto
rum operiunt ſingula operimentis ſuis,
& operta ibidem relinquentes, introdu
cunt filios Caath huic officio deputatos,
& faciunt eos eleuare humeris ſuis quæ
operuit manus ſacerdotalis: Ideo dicitur à
domino: Ne exterminetis de tribu ſua
plebem Caath: quaſi in eo exterminandi
eſſent, ſi ſanctaſanctorum nuda & pa
tentia contigiſſent,quæ nec intueri fas erat.
Si quis dignus eſt ex his qui deo mini
ſtrant,& diuina capere & videre myſteria,
quæ videre cæteri non valent: hic Aaron
& filij eius intelliguntur eſſe qui ingredi poſ
ſunt ad ea quæ alijs adire fas non eſt. Huic
ſoli reuelata patet arca teſtamẽti,& vrna ha
bens manna. Hic conſiderat propitia
† Hoc eſt torium, Cherubin, menſam ſanctam,
opus candelabrum luminis, & altare in
cenſi, qui ſcilicet verbo dei & ſapientiæ
myſterij s

myſterijs operã dat,& deo ſoli in ſanctis vacat. Sciat ſanè non ſibi eſ C
ſe licitũ operire ea quibus nō licet,ſed opera cæteris minus capaci
bus tradere portanda humeris. Cũ em̃ ex verbis myſticis pfecti do
ctores opera iniungũt populis,& plebs implet quæ mãdantur,ſed
non intelligit ratione,operta ſanctaſanctorum ſuper humeros por
tantur. Moyſes intelligebat,quæ eſſet vera circunciſio, quòd verũ
paſcha,quæ verę neomeniæ,& vera ſabbatha: & tamen ea per rerũ
corporaliũ ſpecies adumbrabat. Et cũ ſci
ret verum paſcha immolandũ eſſe Chriſtũ, 1. Cor. 5. c.
ouem corporalem immolari mandabat in
paſcha. Et de farinę azymis diem feſtum agi
cùm ſciret diẽ feſtum agendũ eſſe in azymis
ſynceritatis & veritatis. Hæc & huiuſmodi
erant ſanctaſanctorum,quæ cùm Moyſes
portanda cæteris traderet.i.rebus & operi
bus implenda,velata tñ communi ſermone
tradebat. Humeri autem opera ſignificant.
c ℂ Alij nulla &c. In eccleſiaſticis quoq;
obſeruationibus ſunt quæ omnibus facere
neceſſe eſt,non tamen ratio omnibus pa
tet. Quòd enim genua flectimus orantes,&
ex omnibus cæli plagis ad ſolam orientis
plagam vel partem conuerſi oramus; non
facilè patet cuiquam. Euchariſtiæ quoque Tropolo.
percipiendę

a motione caſtrorum, tunc intra
bunt filij Caath,ut portent inuo
luta,& non tangant uaſa ſanctua
rij ne moriantur. Iſta ſunt onera
filiorum Caath in tabernaculo
fœderis,ſuper quos erit Eleazar a
filius Aaron ſacerdotis: ad cu
ius pertinet curam oleum ad con b
cinnandas lucernas,& compo c
ſitionis incenſum,& ſacrificium d
quod ſemper offertur,& oleum
unctionis, & quicquid ad cul
tum tabernaculi pertinet,omni
úmque uaſorum quæ in ſanctua
rio ſunt. Locutúſque eſt domi
nus ad Moyſen & Aaron, di
b cens: Nolite perdere populum
Caath de medio Leuitarum: ſed
hoc facite eis, ut uiuant & non
moriantur, ſi † tetigerint ſancta
ſanctorum. Aaron & filij eius
intrabunt,ipſiq; diſponent ope
ra ſingulorum,& diuident quid
c portare quis debeat. † Alij nul e
la curioſitate uideant quæ ſunt
in ſanctuario prius quàm inuol
uantur,alioquin morientur. Lo f g
cutúſque eſt dominus ad Moy
ſen dicens: Tolle ſummam e
tiam filiorum Gerſon per do
mos ac familias & cognationes
ℂ Lxx. a viceſimoquinto anno & ſupra.
ſuas à triginta annis & ſuprà,
uſque ad annos quinquaginta.
Numera omnes qui ingrediun
tur & miniſtrant in tabernaculo
fœderis. Hoc eſt officium fa h
miliæ Gerſonitarum, ut por i
tent cortinas tabernaculi & te k
ctum fœderis, operimentum a l
liud, & ſuper omnia uelamen
ianthinum,tentoriúmque quod
pendet in introitu tabernaculi
fœderis, cortinas atrij & uelum m
in introitu, quod eſt ante taber
naculum. Omnia quæ ad altare
pertinẽt,funiculos & uaſa mini n
ſterij,iubente Aaron & filijs eius,
portabunt filij Gerſon,& ſcient
ſinguli cui debeant oneri manci
pari. † Hic eſt cultus familiæ
Gerſonitarũ in tabernaculo fœ

Nicolaus de Lyra.

officium Caathitarũ,quod erat portare
illa quæ erant inuoluta per ſacerdotes.
a ℂ Super quos. Dictũ eſt ca. præceden
ti,quòd erat ſuper omnes Leuitas. Dicendũ
q; erat ſuper Caathitas immediatè,ſed ſup
Gerſonitas & Meraritas erat mediatè.
b ℂ Ad cuius pertinet. Dicit Ra. Sa. q;
portabat illud in manu dextera. c ℂ Et
compoſitionis. in ſiniſtra. d ℂ Et ſacri
ficium quod &c.i. omni die de quo di
ctum fuit Exodi. xxix. portabat in brachio D
quantum requirebatur pro ipſa die ad offe † Alij non
rendum in hora quietis caſtrorum. Sequit; ingredient̃
e ℂ Alij nulla curioſitate videant vt videant
quæ ſunt in ſanctuario priuſquam. qñ operiẽt
Et ideo erat eis inhibitum ne intrarẽt taber ſanctuariũ
naculum,donec omnia eſſent inuoluta,nec
operimenta aliquo modo retraherẽt ad vi
dendum ea quę eſſent interius. f ℂ Alio
quin morientur; ſicut. j. Regum. vj. Be
thſamitæ mortui fuerunt,eò quòd viderũt
arcam domini nudam. g ℂ Locutuſq;
eſt dominus. Hîc deſcribuntur onera
Gerſonitarum,cùm dicitur; Tolle ſummam
etiam filiorum Gerſon. Sequitur: i ℂ Vt
portent cortinas tabernaculi: quæ
ſunt de quatuor coloribus. k ℂ Et
tectum fœderis. Id eſt operimentum de
ſagis. l ℂ Operimentum aliud: ſci
licet de pellibus. Iſta autẽ expoſita ſunt Exo
di. xxvj. m ℂ Et velum in introi
tu quod eſt ante tabernaculum &c.
In Hebræo habetur ſic: Velum oſtij atrij
quod eſt ante tabernaculum & altare p cir
cumitũ. Et hęc videtur verior litera, vt di
ctum eſt capitulo præcedenti. n ℂ Fu
niculos & vaſa miniſterij. In Hebræo
habetur: Funiculos & vaſa miniſterij ſui.
Et accipitur hîc vaſa, id eſt inſtrumenta, Vaſa
ſecundum modum loquendi Hebraicum.
Vnde & .j. Reg. xx. g. vbi dicitur de Ionatha
q; tradidit puero arma ſua. In Hebræo ha
betur vaſa ſua. Vaſa enim quibus mi
niſtrabatur

* h ℂ Hoc eſt officium. Per quos cleri Moraliter
ci ſignificantur, vt ſuprà dictum eſt. Ipſi
portabant cortinas & vela tabernaculi
operimenta & funes; per quę tria ſignifican
tur quæ debent

E percipiendę, vel eo ritu quo geritur explicandę, vel eorum quæ geruntur in baptiſmo verborũ, geſtorũ, ordinũ, interrogationũ, & reſponſionũ, quis facilè expliceт rationem? Hęc tamen (licet velata) humeris portamus, cùm ita implemus vt à magno pontifice & filijs eius tradita & commendata ſuſcipimus, niſi quis ſit inter nos Aaron, aut filius Aaron, quibus conceditur hęc nuda perſpicere: ita tamẽ vt ſciant ſibi velanda eſſe, niſi cæteris dari, & in opus proferri ratio popoſcerit. a ¶ A triginta. Tricenarius qui denario ter multiplicato componitur, integritatem fidei & perfectionẽ operis ſignificat, ſine quibus nemo accedere debet ad diuina miniſteria. Ioſeph tricenarius AEgypti ſuſcepit gubernacula: & Dauid regnum, quod ſeptuaginta .i. perpetua qete dignus compleuit. Et Ezechiel prophetię dona promeruit. Et quia per fidem aduerſa debent longanimiter ferri, & pręmia ſublimiter ſperari, arcæ vel templi altitudo, & tabernaculi longitudo .xxx. cubitis menſurantur. b ¶ Quinquaginta &c. In hoc quoque libro de hoſtium ſpolijs quidam offerunt in dona dei quinquageſimam portionem, qui nõ proceſſerunt ad bellum. Quidam verò quingẽteſimàm. In Geneſi quocꝫ vbi de tractabat de indulgentia Sodomorum, ſi fortè poſſent ad veniam peruenire, huiuſmodi myſteriorũ conſcius Abraham, à quinquageſimo numero cœpit pro indulgentia domino ſupplicare dicens: Si inuenti fuerint quinquaginta in ciuitate, non ſaluabis propter quinquaginta ciuitatem &c. Oportet ergo operari Leuitas in ſanctis vſcꝫ ad quinquaginta annos.
F Inferiores quidem opera, meliores verò opera operum. Horum autem ſuperiores ſpiritalibus officijs deſeruire, & introire in ſanctaſanctorum, & ibi operire quę operienda ſunt, & tradere filijs Caath portanda humeris, & manibus vehenda.
c ¶ Omnes qui ingrediuntur &c. Orig. Dicitur de Leuitis quod operentur à .xxv. anno & ſuprà, vſcꝫ ad quinquageſimum annum. Omnis, inquit, qui procedit ad opus operum, & ad opera quę portantur tabernaculi teſtimonij &c.
Nota diſtinctionem ſermonum, vbi de operibus filiorum Iſrael loquitur. Non dixit opera operum, ſed ſola opera: vbi verò de officijs Leuitarũ, dixit opera operum. Sicut enim ſunt ſancta & ſanctaſanctorum, ſic ſunt opera & opera operum. Vnde mihi videtur, quòd Moyſes vbi ſenſit eſſe quædam opera viſibilia quibus ineſſet myſtica intelligentia, hæc non ſolum opera, ſed opera operum dixit. Quæ verò communia & præſentis temporis intellexit, hæc tantùm opera nominauit. Sunt ergo opera operum: ſicut in præſenti lectione vel in Exodo, & in cæteris locis ſub occultis præcipitur myſterijs, & partim in pſenti, & partim in futuro explendis quæ non cuilibet, ſed ſolis Leuitis tradenda mandant, ſcilicet à .xxv. anno vſcꝫ ad quinquageſimũ: quia in .xxv. ſenſuum quincꝫ perfectio declaratur, vt quinquies quina numerentur. Quod indicat eum vocari ad opera operum in miniſterio peragenda, qui omni ex parte multiplicatis & purificatis ſenſibus inuenitur perfectus. d ¶ Ad annum quinquageſimum. Quinquageſimus autem annus remiſſionem & indulgentiam ſignificat. Nam

† vt faciant opus tabernaculi

Gene. 41. f.

Reg. 5. a.

Ezechi. 1. a.

3. Reg. 6. a.

Gene. 18. c.

Opera operum

Quinquageſimus annus.

deris. Erũtcꝫ ſub manu Ithamar filij Aarõ ſacerdotis. Filios quocꝫ Merari ꝑ familias & domos patrũ ſuorũ recẽſebis à trigĩta annis & ſuprà, vſcꝫ ad annos qnquaginta, oẽs qui ingrediunt ad officiũ miniſterij ſui † & cultũ fœderis teſtimonij. Hæc ſunt onera eorũ. Portabũt tabulas tabernaculi & uectes eius, columnas ac baſes earum, columnas quoque atrij per circumitum cũ baſibus & paxillis & funibus ſuis. Omnia uaſa & ſupellectilem ad numerum accipient: ſicꝫ portabunt. Hoc eſt officium familiæ Meraritarum, & miniſterium in tabernaculo fœderis, eruntcꝫ ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. Recenſuerunt igitur Moyſes & Aaron & principes ſynagogæ filios Caath per cognationes & domos patrum ſuorum, à triginta annis & ſuprà, vſcꝫ ad annũ quinquageſimum, omnes qui ingrediuntur ad miniſterium tabernaculi fœderis, & inuenti ſunt duo milia ſeptingenti quinquaginta. Hic eſt nũerus populi Caath † qui intrat tabernaculũ fœderis. Hos numerauit Moyſes & Aaron iuxta ſermonẽ domini ꝑ manũ Moyſi. Numerati ſunt & filij Gerſon ꝑ cognatiões & domos patrũ ſuorũ à triginta annis & ſuprà, vſcꝫ ad annũ quinquageſimũ, oẽs q ingrediũtur, ut miniſtrẽt in tabernaculo fœderis, & inuẽti ſũt duo milia ſexcẽti trigĩta. Hic eſt popul⁹ Gerſonitarũ, quos nũerauerũt Moyſes & Aarõ iuxta uerbũ dñi: Nũerati ſunt & filij Merari ꝑ cognatiões & domos patrũ ſuorũ, à triginta annis & ſuprà vſcꝫ ad annũ qnquageſimũ, oẽs q ingrediũtur ad explẽdos ritus tabernaculi fœderis, & inuenti ſunt tria milia ducenti. Hic eſt numerus filiorũ Merari quos recẽſuerũt Moyſes & Aarõ iuxta pręceptum dñi per manũ Moyſi. Oẽs qui recẽſiti ſunt de Leuitis, & quos * fecit ad nomẽ Moyſes & Aaron & principes Iſraël ꝑ cognatiões & domos patrũ ſuorũ à triginta annis & ſuprà vſcꝫ ad annũ qnquageſimũ ingrediẽtes ad miniſteriũ tabernaculi, & onera portãda, fuerũt ſimul octo milia quingẽti octoginta. Iuxta uerbum domini recenſuit eos Moyſes unũquẽcꝫ iuxta officiũ ſuum, & onera ſua, ſicut pręceperat ei dominus.

Al's imperium.

Nã qnquageſimus annus eſt qui iubilęus apud Hebręos dicitur, in quo poſſeſſionum ſeruitutis & debiti fit remiſſio. Et quinquageſimus dies poſt paſcha feſtus traditur in lege. Et dominus in euangelio inducens debitores cùm parabolam remiſſionis & indulgentiæ doceret, vnum in quinquaginta, & alium in quingentis denarijs fuiſſe dicit obnoxios. Quinquaginta autem & quingenti cognatus eſt numerus. Decades enim quinquaginta faciunt qngentos. ¶ Aliter quocꝫ hic numerus ſacratus eſt. Septem enim ſeptimanis ſi addat vnius numeri perfectio quinquaginta faciũt dies. Septuaginta quocꝫ ſeptimanis, ſi addat vnius decadæ cõſummatio fiunt quingenti.

G

Leui. 25. b.

Leuitic. 25.

Luc. 7. f.

Nicolaus de Lyra.

miniſtrabatur in altari incenſi, & in altari holocauſtorum, portabant Caathitæ, vt prædictum eſt: Sed Gerſonitę portabant inſtrumenta quæ pertinebant ad officia ſua, ſicut martellos & cauillas, quibus funes cortinarum & aliorum operimentorum tabernaculi figebantur, & ſimilia.
a ¶ Eruntcꝫ ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. Immediatè, ſed ſub Eleazar mediatè. b ¶ Filios quocꝫ Merari. Hîc deſcribũtur onera Meraritarũ. vnde ſubditur: c ¶ Portabunt tabulas tabernaculi. Hęc expoſita ſunt Exo. xxvj. d ¶ Colũnas quocꝫ atrij. Hæc expoſita ſunt Exo. xxvij. f ¶ Recẽſuerunt. Hîc colligitur numerus Leuitarũ, & primò per partes ſecundum tres familias prædictas. ſ. Caathitarum, Gerſonitarum, & Meraritarum. ſecundò iſtas partes aggregando, ibi: Omnes qui recenſiti ſunt de Leuitis &c. & patet litera vſcꝫ ad finẽ ca. vbi dicitur: g ¶ Vnũquencꝫ. Quia aliqui fuerũt cantores, & aliqui melodiam facientes in cymbalis, & alijs inſtrumẽtis muſicis, de quibus non fecerat mentionem.
* tur, quę debent in clericis eſſe. Primum eſt ornamẽtum ſpirituale quatuor virtutum cardinalium, quod ſignificatur per cortinas & vela, quæ texebantur ex quatuor coloribus. Secundum eſt charitatis cõnexio, quę ſignificatur per funes. Tertium, eſt exterior honeſtatis conuerſatio, quæ per operimenta tabernaculi ſignificatur. e ¶ Hoc eſt officium familiæ Meraritarum. Per quos ſignificantur religioſi: ipſi enim portabãt dura, ſcilicet tabulas, vectes, columnas, & baſes. Tabulę verò ſimul coniunctæ per vectes & baſes, faciebant parietes tabernaculi, ſicut habetur Exodi. xxvj. per quod datur intelligi, quòd religioſi docendo populum, verbo & exemplo, & pro bono ſtatu populi deprecando, dati ſunt à deo quaſi murus defenſionis poſt prælatos eccleſiæ populo Chriſtiano, propter quod de malis religioſis dicitur Ezech. xiij. a. Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſrael &c. Per columnas verò ſignificatur, quòd ipſi ſunt vocati in partem ſollicitudinis ad ſupportandum onus eccleſię, & hoc ex fraterna charitate: prælatis autem hoc conuenit ex officij autoritate. Per hoc autem, ꝙ onera Leuitarum diſponebantur per filios Aaron miniſtros vt

† operãtur in tabernaculo

H

Moraliter Tria in clericis

Religioſi quid facere debeant.

* recenſeri

A ✻ tos, vt habetur Exo.xxviij. ſub patre ſuo, datur intelligi ꝙ omnia Moraliter eccleſiæ officia per ſũmum põtificem & prælatos eccleſię ſunt diſponenda. Itẽ ꝑ hoc ꝙ omnia prędicta portabãtur velata, ſignificatur quòd opa bona ſacerdotũ, clericorũ, & religioſorũ agenda nõ ſunt ad oſtẽtationẽ ſuã, ſed ad dei laudẽ & ꝓximi ædificationẽ, ita ꝙ opa ſint in aperto, tamẽ hæc intentio maneat in ſecreto cordis. ℭ Grego. Homel. xxxvj. Sic autem ſit opus in publico, quatenus intentio maneat ĩ occulto, vt de bono opere ꝓximis prębeamus exemplum, & tamẽ in intentione qua ſoli deo placere quærimus, optemus ſecretum.

Cap. V.

Locutusq; eſt dominꝰ ad Moyſen dicens: Pręcipe filijs Iſraël
a ❡ Eccleſiæ ne vitam polluant innocentium.
ut eijciãt de caſtris
a ❡ Hæreticum.
omnem leprõſum, & qui
a ❡ Superfluis cogitationibus abundat.
❡ Qui. ſ. luxu carnalium deſideriorum æſtuat.
b ❡ Opere.
ſeminẽ fluit, pollutusq; eſt ſuper
a ❡ Qui. ſ. mortuorum in peccatis impietatem & exempla ſequitur, & eorum ſordibus inquinatur.
mõrtuo, tam maſculum quàm
a ❡ Eccleſiæ.
fœminam eijcite de caſtris ne
a ❡ Contagione morum.
contaminent ea, †cùm habitaue-
a ❡ Nocentes cum innocentibus.
rint uobiſcum. Fecerúntque ita filij Iſraël, & eiecerunt eos extra caſtra, ſicut locutus eſt dominus Moyſi. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere ad filios Iſrael: Vir ſiue mulier cùm fecerint ex omnibus peccatis quę ſolent hominibus accidere, &, per negligentiam tranſgreſſi fuerint mandatum domini atq; deliquerint, confitebuntur peccatum ſuum, & †reddent ipſum caput,
a ❡ Id eſt eo ſenſu corporis, quo malum intulimus, bona reddere ſtudeamus.
quintámque partem déſuper ei in quem peccauerint. Sinautem

GLO. ORDI.

Cap. V.

Allego. Locutuſque eſt dominus. a ℭ Omnem leproſum. Allego. Leproſi ſunt hæretici varijs errorum maculis polluti, non habentes vniformem colorem doctrinæ vel fidei: nec abſcõdunt imperitiam, ſed oſtẽdunt. Nulla verò falſa doctrina eſt, quæ non aliqua vera aliquando admiſceat. Vera ergo falſis permiſta in aliqua diſputatione vel narratione cuiuſlibet, tanquam in vnius corporis colore apparentia, ſignificant lepram tanquam veris falſiſqué colorum locis humana corpora variantem.

Myſticè. b ℭ Vir ſiue mulier. Ra. Myſticè. Hoc capitulo admonemur, vt ſi quid ꝑ negligẽtiam delinquimus, per confeſſionem & pœnitentiam diluamus & damnum reſtituamus. Si autem proximo damnũ intulimus, coram illo pœniteamus, & damnum reſtituamus. Si verò non ſupereſt confitendo, pœnitendo, & eleemoſynas largiendo, domino ſatiſfaciamus.

Literaliter ℭ Aug. Alia litera. Vir ſiue mulier quicunq; fecerit ab omnibus peccatis humanis, & deſpiciens deſpexerit & delinquerit, anima illa annunciabit peccatum ſuum quod peccauit, & reſtituet delictum: caput & quintas eius adiiciet ſuper illud, & reddet ei cui deliquit. (– per negligentiam) (B) Si autem non fuerit homini proximus, ita vt reddat illi delictũ ad ipſum: delictũ quod reddit dño ſacerdotis erit, excepto ariete propitiationis, per quẽ exorabit in illo pro eo. Hîc ea peccata intelligenda ſunt, quorũ in his rebꝰ perpetratio eſt, quæ pecunia reſtitui poſſunt. Non enim aliter diceret quomodo reſtituenda ſunt, niſi dãni pecuniaris fuiſſent. Iubet em̃ reſtitui caput & quintas. i. totũ illud quicquid eſt, & quintã eius partẽ excepto ariete, qui fuerat offerendus in ſacrificiũ, ad expiandũ delictum. Iubet autem quod reſtituitur ſacerdotis eſſe, id eſt ipſum caput & quintã, ſi nõ eſt ꝓximus ei, in quẽ cõmiſſum eſt. Vbi intelligit tunc dño reddendũ ꝙ ſit ſacerdotis, ſi nõ ſupereſt qui damnum paſſus eſt, nec proximus ei. i. hæres. Sed de ipſo homine nihil dixit. Sed cũ dicit: Si non furtiuè proximus, breuiter inſinuat tunc quæri ꝓximũ eius, ſi ipſe nõ fuerit. Si autem nec ꝓximus erit, dño reſtituetur, ne impunitum remaneat admiſſum. Quòd tamẽ nõ cadat in ſacrificiũ, ſed ſit ſacerdotis: Sic ſanæ verba ſcripturæ diſtinguẽda ſunt. Si autẽ non fuerit homini proximus, ita vt reddat illi delictum ad ipſum. Locutionis enim eſt qđ addidit, ad ipſum. Aut fortè ad ipſum, dixit, quòd ad ipſum pertineat. i. ipſe poſſideat. Deinde ſequit: Delictũ qđ reddit dño, ſacerdotis erit. Delictũ autẽ dicit, cùm reddit ea res, quę per delictũ ablata eſt.

(† conuerteret peccatũ ſuũ ĩ caput illiꝰ. i. reuerti faciet rẽ ĩ ſuũ locũ, ad poſſeſſorẽ ſuũ & ad eũ in quẽ peccauerat. lxx. & reſtituet peccatũ ſuũ ipſam ſummã. Alij ſic expiabunt peccatũ ſuũ cũ ſumma vel ſorte eiꝰ)

Queſtio. Exo. 22. a. c ℭ Reddent ipſum. Augu. Quæritur quomodo in Exodo legit. Si quis furatus fuerit vitulũ aut ouem, reſtituere debere quinq; vitulos vel quatuor oues, ſi occiderit vel vendiderit. Si autem quod abſtulerit ſaluum apud eum reperitur, duplum eſſe reſtituendũ: cùm hîc reſtitui iubeat caput & quintam. Quod longè eſt etiam à duplo: quantò magis à quadruplo, vel quinquies tantò. Niſi fortè quia hîc ait: Vir aut mulier quicunq; fecerit ab omnibus peccatis humanis, peccata ignorantiæ voluit intelligi peccata humana. Fieri enim poteſt, vt per negligentiam traijciat homo rem alienam in rem ſuã: quod ideo peccatũ eſt, quia ſi diligenter attenderet, nõ admitteretur. Et hæc voluit capite & quinta reſtitui, nõ ſicut furta mulctari. Nã ſi furta & fraudes hîc intellexerimus, quę nõ ꝑ ignorantiã, ſed furãdi vel fraudãdi animo cõmittunt. & iõ dicta humana q̃ in hoĩes fiũt, tũc ille (ni fallor) erit exitus q̃ſtionis huiꝰ, vt ideo q fe

cit non reddat

cit nõ reddat vel duplum, quia nõ reprehẽditur vel conuincitur: ſed ignorãtibus à quo factũ ſit, vel vtrũ factum ſit ipſe annũtiet delictũ ſuũ. Cùm em̃ dixiſſet ſcriptura: Vir aut mulier q̃cunq; fecerit ab oĩbus peccatis humanis, & deſpiciẽs deſpexerit & deliq̃rit. i. cõtẽnendo cõmiſerit, iſta adiũxit: anima illa annũtiabit peccatum quod peccauit, & reſtituet delictũ, caput & quintas eius. Fortè ergo tantùm, quia annuntiauit: & ideo nõ eo damno plectẽdus fuit, quo furẽ cõphenſum vel cõuictũ plecti oporteret. C

☞ Excepto ariete

NICO. DE LY.

Cap. V.

Locutusq; eſt dominus. Deſcripta diſpoſitione populi, hîc conſequenter deſcribitur remotio impedimenti. impeditur autem per corruptionem immunditię corporalis, iniuſtitiæ & ſuſpicionis. Et ideo primò tollitur corporalis immunditia, ſecundò corrigitur iniuſtitia, ibi: Locutusq; eſt dominus. tertiò examinatur diffidentia, ibi: Locutusq; eſt. Circa primũ tangit triplex immunditia de caſtris tollenda. ſ. leproſorũ, ſeminifluorũ, & ſuper mortuos pollutorũ, cùm dicitur: b ℭ Præcipe filijs Iſraël. Dicit Ra. Sa. quòd licet totus exercitꝰ Iſraël diceretur caſtra generaliter, tamen in ſpeciali erant ibi tria caſtra. Prima erant tabernaculum & atrium circa ipſum, & dicebantur caſtra deitatis: tum quia ibi colebatur deus; tum quia ibi cum Moyſe loquebatur. Secùnda erant habitationes Leuitarum circa atrium, prout deſcriptæ ſunt ſuprà, iij. c. Tertia erant reliqui populi habitationes. Dicit igitur, quòd leproſi eijciebantur extra tria caſtra predicta, ne inficerent alios, quia lepra eſt morbus infectiuus aliorum. Seminiflui eijciebantur de duobus primis, quia ibi requirebatur maior munditia, ſed permittebantur habitare in caſtris populi, quia non eſt morbus infectiuus aliorum. Polluti autem ex tactu mortui eijciebantur ex primis caſtris, quia non erat eis licitum ingredi atriũ, vbi vigebat cultus diuinus, donec eſſent mundati propter dei reuerentiã: permittebantur tamen eſſe in caſtris populi & Leuitarũ. c ℭ Locutusq; eſt dominus. Hîc conſequenter remouetur impedimentum, quod eſt iniuſtitia, quæ turbat pacem communitatis, & maximè in retentione rei alienæ. Et primò agitur de retentione rei non ſacræ, cùm dicitur: d ℭ Vir ſiue mulier cum. Illa quæ cõmunius accidunt ſunt circa defraudationem aliorum. e ℭ Et per negligentiam tranſgreſſi fuerint. negligendo cuſtodire mandata dei. f ℭ Confitebuntur peccatum ſuũ. non violentia teſtium: quia tunc tenerentur reddere duplum, vt habetur Exo. xxij. Sed lex iſta loquitur in caſu in quo aliquis pœnitentia ductus vult facere ſatiſfactionem proximo. g ℭ Reddent ipſum caput. id eſt ipſum debitũ. h ℭ Quintamq; partem deſuper ei in quem pecca. id eſt proximo quem defraudauerint. & iſta pars quinta ſuperaddit propter dãnum quod habuit ex rei ſuæ detẽtione, & vt homines eſſent minus proni ad retẽtionẽ rei alienę. i ℭ Sinautem. i. debeat recipere, ſicut eſt in reſtitutiõe rei vacãtis.

(Diuiſio) (Caſtra Iſra.) († inꝰ quorũ medio ego habito) (D)

☞ Dabunt domino

Moraliter. a ℭ Locutusq; eſt dominus ad Moyſen dicẽs: Pręcipe. Per leproſum intelligit hęreticus. per hominẽ qui ſemine fluit doctor verboſus: qui ad ſui iactantiam dicere ſtudet extranea. per hoc quòd diffluit ad falſa & periculoſa. per pollutũ ſuper mortuo ſignificatur diſcipulus doctrinã doctoris ſequẽs & approbans: & iſti eijciendi ſunt de caſtris ſcilicet de ſcholis & fidelium collegijs: ne ſua peruerſa doctrina alios inficiant & corrumpant. d ℭ Vir ſiue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis &c. In quibus damnificatur proximus furto, fraude, vel dolo. f ℭ Confitebuntur peccatum, ſatiſfaciẽdo deo per pœnitẽtiam & proximo. Ideo ſubditur: g ℭ Et reddent ipſum. i. illud quod eſt ablatum. h ℭ Quintamq; partem. i. damnum quod ſuſtinuit de abſentia rei ſuæ. i ℭ Sinautem. tunc eſt vaga reſtitutio, & debet reddi domini. i. in pijs operibus expendendo ſecundum diſpoſitionẽ prælati vel confeſſoris diſcreti ſecundum aliquos, qui tenẽt in hoc locũ dei. Moraliter

E

Ioh.15.a.

Myſticè.

Pſal.109.a.

1.Cor.4.a.

† redimens vt reſtituat delictum ei, delictum reſtituitur

Allego.

† quo ipſe cōciliat, vel expiatur

† oblatiões

a ℂExcepto ariete. Arietis oblatio Chriſti paſſionem ſignificat, in qua maximè confidimus: quia ſine eo nihil poſſumus. Ipſe eſt ſacerdos, qui nos patri per oblationem carnis ſuæ reconciliat. Ideo illi munera noſtra offerimus, quo intercedente veniam mereamur. b ℂAd ſacerdotem. Chriſtum ſcilicet, cui dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Eius, ſcilicet iudicio cūcta reſeruās, ne fortè iudicet rem incertam. vnde: Nolite ante tempus iudicare quoadusq; veniat dominus &c. c ℂFarinæ hor. Ra. Farina hordeacea ſcientiam veteris legis ſignificat, quę bene hordeo comparat̄. Quia ſicut hordeum magno labore à paleis purgatum ad farinam perducitur, ita litera legis contrita mola diſcretionis farinam ſenſus ſpiritalis emittit. Et rectè decima pars ſati offertur, quia lex decem pręceptis cōſtat, cuius decima pars quodlibet mādatum eſt, contra quod praua vxor egiſſe dicit̄. Offertur ergo mulier ſacerdoti cum oblatione decimæ partis: cùm Chriſti iudicio ſecūdum legem diuinitus datam damnanda aut liberanda reſeruatur. d ℂNon fundet. Ra. &c. Non decet oleo adulationis vel indiſcretæ miſericordiæ, nec thure ſuperfluę laudis, vel inordinatæ orationis impœnitentes liniri, ſed zelo iuſtitiæ ſecundum præceptum domini vitium inſtanter & ordinatè perſequi. e ℂAquam ſanctam. Huic aquæ miſcet ſacerdos pauxillum terræ de pauimento tabernaculi, cum Chriſti decreto, commemoratio patriarcharum, prophetarum, & apoſtolorum intromiſſa reperitur. ☞ Scribetq; ſacer-

non fuerit †qui recipiat, dabunt[a] domino, & erit ſacerdotis, excepto ariete[b] qui offertur pro expiatione, †ut ſit placabilis hoſtia. Omnes quoq; †primitiæ, quas offerunt filij Iſraël, ad ſacerdotem[b] pertinent, & quicquid in ſanctuarium offertur à ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit. Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere ad filios Iſraël, & dices ad eos. †Vir cuius uxor[a] errauerit, maritumq; contemnens, dormierit cum altero uiro*, & hoc maritus deprehendere nō quiuerit, ſed latet adulterium[a], & teſtibus argui[b] non poteſt: quia non eſt inuenta in ſtupro: ſi ſpiritus zelotypiæ[b] concitauerit uirum[a] contra uxorem ſuam, quæ uel polluta eſt, uel falſa ſuſpicione appetitur, adducet eam ad ſacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem ſati farinæ hordeaceæ: Non fundet ſuper eam oleum[a] nec imponet thus, quia ſacrificium zelotypiæ eſt, & oblatio †inueſtigans adulterium. Offeret[a] igitur eam ſacerdos & ſtatuet coram domino, aſſumetq; aquam[a] ſanctam in uaſe fictili, & pauxillum †terræ de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cūq; ſteterit mulier in conſpectu domini, diſcooperiet caput †eius, & ponet ſuper manus illius ſacrificiū recordationis, & oblationem zelotypiæ. Ipſe autem*tenebit aquas[a] amariſſimas,

a ℂPatri. b ℂHumani generis. a ℂBonæ voluntatis verborum & operum. a ℂveræ Iſraëlitæ qui mente deum aſpiciunt. b ℂQui ſeipſum pro nobis obtulit ſponte. ℂNon alij alium. ℂEccleſia. ℂPatri. a ℂChriſti quia ad eius dignitatem & gratiam pertinet quicquid in eccleſia offertur. ℂDoctor. a ℂSubditus qui magiſtro in omnibus obedire debuit, ſicut vxor viro ſuo. ℂHæreticis ſcilicet ſe commiſcens. a ℂFornicatio fidei. b ℂIudiciario ſcilicet ordine conuinci. a ℂA vero magiſtro. a ℂAperto ſcilicet actu hæreſis. b ℂZelus ſcilicet iuſtitiæ & quis perditæ. a ℂLegitimum magiſtrum. ℂHæreſi. a ℂAdulationis vel indiſcretæ miſericordiæ. ℂQuia diuino iudicio iudicanda ſeruatur. a ℂDiuinam ſapientiam comprehenſam ſcilicet in vili litera legis. a ℂPeccati vindictam oſtendentes.

Nicolaus de Lyra.

* coitu ſeminis

F ☙ a ℂDabunt domino & erit ſacerdotis. conuertendo in vtilitatē ſuam, quia de reſtitutione vaga debet miniſter dei & pauper ſuſtentari. b ℂExcepto ariete, q offertur pro expiatione, peccati ipſius defraudantis. Non ſolùm enim peccauerat cōtra proximū ipſum defraudando, ſed etiā contra deum mandatum ipſius trāſgrediēdo, & ideo ſicut per reſtitutionem fiebat ſatiſfactio homini, ita per oblationem arietis ſacrificium ipſi deo: de qua oblatione habetur Leuit. v. Secundò agitur de reſtitutione rei ſacræ, quia primitiæ & decimæ quodammodo inter res ſacras computantur, quia determinantur per legem deberi dei miniſtris, cùm dicitur: c ℂOmnes quoq; primitiæ, quas offerunt filij Iſraël. id eſt offerre tenentur, vt habetur Exo. xxiij. d ℂAd ſacerdotem pertinent. Dixerat enim in Exo. quòd debebant offerri in domum domini, & nō determinauerat ſcriptura cuius eſſent; ideo hîc expreſſit quòd ſunt ſacerdotis. vnde ſi aliquid fuerit retētū de ejs, debet ei reſtitui. Sequit̄: e ℂEt quicquid in ſanctuario offertur a ſingulis &c. Hoc nō poteſt intelligi de omnibus oblatis generaliter, quia aliqua totaliter incendebantur ad honorem dei, vt holocauſta: & aliqua ſecundum partem, ſicut hoſtię pro peccato: cuius pars non incenſa remanebat ſacerdoti, & hoſtia pacifica, cuius vna pars incendebatur, & aliam comedebat offerens, & alia remanebat ſacerdoti. & ideo dicendum quòd intelligitur de primitijs, quæ debebant dari ſacerdotibus ex determinatione legis, vt habetur Deute. xviij. & ideo ſi aliquid erat detentum, debebat ei reſtitui. Vnde in Hebræo habetur. Quæ vir ſanctificauit, eius erunt: id eſt ſacerdotis, & intelliguntur ſanctificata per determinationem legis vt primitiæ, vel per votum, ſicut ſi aliquis promiſit dare aliquid miniſtris dei. f ℂEt traditur manibus. Per hoc intelligitur, q ſacerdos non poterat talia accipere & tollere violenter de domibus dominorum: ſed ſolùm accipiebat ab alijs ſibi tradita. g ℂLocutuſq; eſt. Hîc conſequēter amouetur ſuſpicio adulterij, quod turbat pacem inter virum & vxorem & per conſequens totam familiam. Et primò circa hoc ponitur caſus, ſecundò examinatio eius, ibi: Adducet eam, tertiò effectus, ibi: Quas cum biberit. ℂCirca primum dicit Ra. Sa. quòd iſtud hîc dictum de ſacrificijs zelotypię immediatè ponitur poſt illud quod dictum eſt de retentione primitiarū, ad deſignādum quòd qui in hoc defraudat ſacerdotem, meretur vt confuſibiliter appareat coram ſacerdote, adducendo vxorem ſuam pro adulterij ſuſpicione. & hoc eſt qd' dicitur: h ℂVir cuius vxor errauerit. & patet litera. i ℂAdducet eam. Hîc ponitur examinatio dictę ſuſpicionis per ſacrificium zelotypiæ, cùm dicitur. k ℂOfferet oblationem pro illa. ſcilicet examinanda. l ℂDecimam partem. Non dicit ſimilę, quia eſt farina delicatiſſima, purgatiſſima ſicut in alijs ſacrificijs, quia iſtud eſt vile. m ℂHordeaceæ. Non triticeæ, eadem ratione. Adducit enim Rab. Sa. aliā rationem, quia hordeū eſt pabulum iumenti, cui adultera aſſimilatur. n ℂNon fundet ſuper eam oleum. Quia eſt fomentum luminis, adulterium autem fit in tenebris, ſecundum illud Iob. xxiiij. c. Oculus adulteri obſeruat caliginem. o ℂNec imponet thus. Quia ſignificat devotionem, vt dictum fuit Exodi. xxi. Hoc autem ſacrificium non offertur ex deuotione, ſed ex ſuſpicione adulterij. & hoc eſt quod ſubditur: ℂQuia ſacrificium zelotypiæ eſt, & oblatio inueſtigās &c. Sequit̄. p ℂEt ſtatuet coram domino. ad tentandum ſi ex terrore confiteretur adulterium, & quia pro ea offerebat ſacrificiū. q ℂAſſumetq; aquam ſanctā. Dicit Ra. Sa. quòd vocatur ſancta, eò quòd accipiebatur de labro æneo de ſpeculis mulierum deuotarum facto. Ioſephus autem dicit, quòd dicitur ſancta, eò quòd ibi diluebatur nomen domini tetragrammaton ſcriptū in ſchedula, vt habetur infrà. r ℂEt pauxillum terræ de pauimento tabernaculi &c. eò quòd iſtud ſacrificiū fiebat p vili cauſa. s ℂDiſcooperiet caput eius. ad maiorem confuſionem ipſius, & vt ex hoc ſtupefacta recognoſceret adulterium. t ℂEt ponet ſuper manus illius ſacrificium recordationis. eò quòd fiebat pro ſuſpicione adulterij præteriti. v ℂIpſe autem tenebit aquas amariſſimas. non formaliter, ſed effectiuè: quia effectum amaritudinis faciebant in muliere, quando erat culpabilis. ☙ In quibus

G

Diuiſio

† memorię memorātis iniquitatē. lxx. memorationis cō memorans peccatum

† mulieris

* ſacerdos

† .2.q.5.c. conſuluiſti.

H

Maraliter

* h ℂVir cuius vxor errauerit, maritumq; contemnens dormierit cum altero viro &c. Per virum, doctor intelligens ſignificatur. Per vxorem eius ſapientia de qua dicitur, Sapientiæ. viij. a. Hanc amaui à iuuentute mea, & quæſiui mihi ſponſam aſſumere. De qua debet eſſe zelotypus, & maximè cum tradit eam in ſcriptis, timēdo ne ſit ibi fornicatio per cōmiſtionē aliquā falſorū cum viris. ideo ſubdit̄: i ℂAdducet eam, id eſt ad magis peritum & pbatū doctorē, vt examinet eā. Per hoc autē quod ſubdit̄, q mulier polluta putreſcat & moriebat̄ innocēs autē nō lędebat̄, ſed faciebat liberos, ſignificatur quòd doctrina habens commiſtionem falſorum cum veris, eſt occaſio mœroris: illa verò quæ pura eſt & ſana, gaudij & fructificationis.

† pulueris

A Allegoricè †maledictas vel deficere facientes †mūda eſto ab aqua iſta amara, maledicta vel deficere faciente

a ¶ Scribetq́ ſacerdos in libello &c. Quia. ſ. pœna peccatorum in ſcriptura ſancta explanatur. Quicunq́ autem eā piè & fideliter hauſerit: ſupplicia peccatorum, quæ in ea narrantur pertimeſcens & abſtinens à peccatis, fiet ei aqua amariſſima in ſalutem. Qui autem contempſerit, inflato vētre cōputeſcret femur eius, & erit in maledictionem & in exemplum: quia iuſto dei iudicio punietur, & erunt ei in opprobrium deſideria ſua & actus. b ¶ Dabit ei bibere. vt manifeſtetur peccatum illius, vel hîc ad correctionem: vel in futuro ad damnationem. Nihil enim occultum, quod nō reueletur. Hinc dominus ait: Sermo quem locutus ſum vobis, ille vos iudicabit in nouiſſimo die.

Matt. 10. c.

Iohā. 12. g.

Nico. de Lyra.

a ¶ In quibus &c. Iſta congeſtio ſecundum Ioſephum non eſt aliud quàm dilutio ſchedulæ pdictę, ex cuius effectu ſequebatur maledictio ſuper mulierem, quādo erat culpabilis. Secūdum alios eſt imprecatio ſacerdotis ſuper mulierem, q̄tûm ad mala futura ſuper eam, quæ infrà exponuntur. b ¶ Si non dormiuit. Incipit à mulieris innocentia, quam debet prælatus deſiderare, & non culpā. Sequitur: c ¶ Det te dominus. id eſt omnes videntes te tibi maledicēt propter cōmiſſum adulterium. ¶ Vel aliter: quia maledicētes alijs ponent te in exemplum dicētes, ita tibi malè accidat ſicut tali mulieri, te denotātes. dicit exēplū, eò q́ alię mulieres exēplo, illius terrebūtur & formidabunt adulterari. d ¶ Putreſcere. Primò nominatur iſta pars corporis, qua primò committitur adulterium. e ¶ Et tumens. Quia in illa parte circa vmbilicum in mulieribus viget luxuria,

B ſicut dicit beatus Grego. Homi. xxxij. quia viris luxuria in lumbis conſiſtit, fœminis in vmbilico, teſtatur dominus &c. f ¶ Et reſpondebit. ſuper ſe recipiens prædictā adiurationem. & bis dicitur Amen, ſemel pro parte innocentiæ, & ſemel pro parte culpæ. g ¶ Scribetq́ ſacerdos in libello iſta maledicta. Secundum Ioſephum non ſcribebat niſi nomen domini tetragrammaton, ex cuius virtute veniebant ſuper mulieres iſtæ maledictiones. Secundum alios verò ſcribebat iſtas maledictiones prout in textu ſunt expreſſę, tamen videtur magis credendum Ioſepho, qui talia ſacrificia videre potuit & fortè vidit.

h ¶ Et dabit ei bibe. Etiam violenter, ſi nollet accipere. i ¶ Quas cum hauſerit. Sciendum tamen, quòd iſte hauſtus ſiue potatio mulieris non fiebat ante oblationem ſacrificij, ſed pòſt, licet modo contrario ſcribatur: quia non ſemper ſcribuntur geſta eodem ordine quo facta ſunt. Et ſequitur: k ¶ Tollet ſacerdos de manu &c. Hoc fiebat ante potationem. Ideo ſequitur poſtea, & ſic potum det mulieri. l ¶ Quas cum biberit. Hîc conſequenter deſcribitur veritatis manifeſtatio per effectum ſequentem, & patet litera vſq́ ibi: m ¶ Qđ ſi polluta non fuerit erit innoxia. Quia aquæ ei non nocebunt, ſed proficient. Ideo ſubditur: n ¶ Et faciet liberos. Quia ſi fuerit ante ſterilis, fiebat fœcunda. Dicunt etiam aliqui Hebræi, quòd virtute illius aquæ concipiebat etiam abſq́ virili ſemine, & hoc erat vnum de miraculis permanentibus, ſicut dictum eſt de deſcenſu mannę. o ¶ Maritus abſq́ culpa erit.

†in quibus cum execratiōe male- a
dicta cōgeſſit, adiurabitq́ eam &
dicet: Si nō dormiuit uir alienus b
tecum, & ſi non polluta es deſer-
¶ Vel non tenebunt.
to mariti thoro, †nō te nocebunt
aque iſtę amariſſimę, in quas ma-
ledicta congeſſi. Si autem de-
clinaſti à uiro tuo, atq́ polluta
es, & cōcubuiſti cum altero uiro,
his maledictionibus ſubiacebis.
Det te dominus in maledictio- c
nes exemplumq́ cunctorum in
populo ſuo. Putreſcere faciat fe- d
mur tuum, & tumēs uterus tuus e
dirumpatur. Ingrediantur aquę
maledictę in uentrē tuum, & ute-
ro tumeſcente putreſcat femur.
Et reſpondebit mulier: Amen, f
a amen. Scribetq́ ſacerdos in libel- g
lo iſta maledicta, & delebit ea a-
b quis amariſſimis, in quas maledi-
cta congeſſit, & dabit ei bibere. h

a ¶ Hoc fit cum ſanctę trinitatis confeſſio in ſacrificio legis inuenitur, que digne in ara fidei offertur.

Quas cū exhauſerit, tòllet ſacer- i k
¶ Adulationis.
dos de manu eius ſacrificium ze-
lotypię, & eleuabit illud coram
domino, imponetq́ * ſuper alta-
re, ita duntaxat, ut prius pugillū
ſacrificij tollat de eo quod offer-
tur, & incendat ſuper altare: &
ſic potum det mulieri aquas ama
riſſimas. Quas cum biberit, ſi l
polluta eſt, & contempto uiro
adulterij rea, pertranſibunt eam
aquę maledictionis, & † inflato
a ¶ Carnalis voluptas & actus.
uentre cōputreſcet femur: Eritq́
¶ Timoris & abſtinentię.
mulier in maledictionē & in exē-
plum omni populo. Quòd ſi pol- m
luta nō fuerit, †erit innoxia & fa- n
¶ bona opera.
ciet liberos. Iſta eſt lex zelotipiæ.
Si declinauerit mulier à uiro ſuo,
& ſi polluta fuerit, maritusq́ zelo
typię ſpiritu concitatus adduxe-
rit eam in conſpectu domini, &
fecerit ei ſacerdos iuxta omnia
que ſcripta ſunt, maritus abſq́ o
culpa erit, & illa recipiet iniqui-
tatem ſuam.

Cap. VI.

LOcutus eſt do- p
minus ad Moy
ſen dicens. Lo-
quere ad filios
Iſraël, & dices
ad eos: † Vir q
ſiue mlier, cùm fecerint uotum,

culpa erit. ſi illa langueſcat vel moriatur. C Ex hoc patet, quòd illa purgatio non erat illicita tempore veteris teſtamenti. Item quia fiebat per diuinum miraculum, vt patet ex dictis: quod tamen non fit ad approbationem illicitorum.

¶ In ca. v. vbi dicitur in poſtil. Ideo ſubditur: Et faciet liberos: quia ſi fuerat ante ſterilis, fiebat fœcunda.

ADDITIO.

Non me recolo legiſſe in voluminibus Hebræorum, quòd mulier innoxia ad huiuſmodi zelotypia virtute illius aquæ conciperet abſq́ virili ſemine, nec ad hoc concedendum litera nos cogit, quæ nihil aliud dicit, niſi faciet liberos, quod ſatis propriè poteſt intelligi de muliere quæ ex virili ſemine concipit filios. Pari etiam ratione diceretur quòd ſi aliqua virgo coniugata accuſaretur, modo prędicto, & à viro & eſſet innoxia, quòd illa virgo conciperet abſq́ virili ſemine, quod ſingulariſſimum fuit in virgine glorioſa. vnde ridiculum videtur dicere, quòd deus tantum miraculum faceret in facto zelotypiæ pro tam modica re: quæ ſolùm hoc pro liberatione totius generis humani facturus erat.

NIC. DE LY.

Cap. VI.

LOcutus eſt dominus. Poſtquam deſcripta eſt ordinatio populi quantùm ad legem communem, hîc conſequenter deſcribitur ordinatio ſecundum obligationē ſpecialem, ſcilicet Nazaræorum. Et ponitur iſtud capitulū immediatè poſt illa quæ dicta ſunt de muliere adultera, quia per illam populus peioratur: ſic econtrario per Nazaræos melioratur: & quia contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. Sciendum tamen, quòd votum Nazarçorum in aliquibus erat perpetuum, vt in Samſone & Samuele & ſimilibus, in quibus præceſſit figura religioſorum noui teſtamenti. In aliquibus verò erat temporale, & de iſtis hîc agitur. ¶ Circa quod primò deſcribitur actus promiſſionis. ſecundò ritus profeſſionis, ibi: Omni tempore. Tertiò ſtatus perfectionis, ibi: Iſta eſt lex cōſecrationis. Quartò modus benedictionis, ibi: Locutus eſt dominus. Circa primum dicitur: q ¶ Vir ſiue mulier &c. id eſt diuino cultui ſpecialiter applicent per deuotionē & orationē.

✱illud

D Nazarçorū votum Diuiſio

† crepabit vterus eius & cadet

-& in exēplum

†ſed mūda & innocēs erit

A vino & omni

Moraliter. p ¶ Locutus eſt dominus. In hoc capitulo agitur de Nazaræi obſeruantia & eius oblatione. Circa quod notandum, quòd Nazaræi fuerunt in duplici gradu. Nam aliqui fuerunt Nazaræi ad totum tempus vitæ ſuæ, ſicut legitur de Samuele, j. Reg. j. & de Samſone Iudic. xiij. & iſti fuerunt figura religioſorū in noua lege, quorum votum per totam obligat vitam. Alij verò fuerunt Nazaræi ad tempus determinatum. & iſti voto peracto redibant ad vitā communem aliorū, propter quod nō fuerunt figura religioſorum. de quibus dicitur Lucę. ix. g. Nemo mittens manum ad aratrum & aſpiciens retrò, aptus eſt regno dei. Sed illorum fuerunt figura qui faciunt votū de aliquo opere ſupererogationis ad tempus exercendo: vt de peregrinatione vel alio pio opere, & q̄m illo tēpore debent religioſius viuere: Ideo ſubditur:

Moraliter

†35. diſ. vinolenti.

a ❡A vino & omniquod inebriare poteſt. Iſidorus In duodecima manſione, id eſt Sinai, pręcipitur Nazarę̨is vt vinum & ſiceram, & omne quod inebriare pōt non bibāt nec comedant. In ꝓuerbijs quoq; præcipitr vt potētes & iracūdi vinū nō bibāt, ne obliuiſcantur ſapientię. In Nazarę̨is continentium vita ſignatur, his vinum prohibetur: id eſt luxuria. Et ſicera, id eſt omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diuerſo conficitur genere, ſicut voluptas ex diuerſa vitiorum paſſione. Illi enim non bibunt vinum, ſed ſiceram bibunt, qui ad decipiendos homines vmbras quaſdam & imagines ſimulant virtutum. Vua paſſa veſcuntur, qui ad humanos oculos abſtinentiæ pallore inficiuntur, vt gloriam capiant b hominibus. Acetum bibunt, qui poſt vitæ ſanctitatem ad vetuſtatem præteritorum labuntur vitiorum, & corruptione veteris nequitiæ delectantur. b ❡Nouacula non tranſibit: id eſt nec dolum, nec malitiam in mente retinebit ne polluatur, ſcilicet cęſaries capitis id eſt cogitatio mentis. Sed innocentiam teneat vſq; ad finem vitæ. Aliter enim non erit votum acceptabile. Qui autem perſeuerauerit, ſaluus erit. c ❡Super mortuū non ingredietur: Id eſt mortuum in peccatis nō imitabitur, nec iniquitatis eius viam ingredietur, ne ꝑdat laborem ſuum. Non enim qui inchoat ſed qui conſummat, coronabit̄. d ❡Nec ſuper patris: Id eſt nullus carnali eum retrahat affectus, omnis perſona, omnis dignitas, omnis conſanguinitas Chriſti ſeruitio poſtponenda eſt. e ❡Conſecratio dei: Id eſt ſpiritusſancti gratia in corde eius diffuſa eſt. vnde: Nolite contriſtare ſpiritumſanctum: in quo ſignati eſtis omnes. f ❡Omnis dies ſeparationis: Id eſt vſque in finem perſeueret ſine contaminatione peccati atque delicti. g ❡Sin autem mortuus fuerit. Id eſt ſi mortali peccato pollutum imitari voluerit: & vſq; ad conſenſum deſcenderit, ſciat neceſſe eſt eius continentiam eſſe pollutam & caput radendum, id eſt mentem purgandam à praua cogitatione & noxia delectatione. h ❡Radet illico. Tempore ſcilicet conpunctionis; quo cognoſcit ſe deliquiſſe, ſtatim ſe emendare ſtudeat, & ſemper ſimilem ruinam timeat. i ❡Duos turtures. Turtures caſtitatem, pulli columbarū ſimplicitatem ſignificant. Qui ergo vult ad reſurrectionem bonorum peruenire, offerat vero ſacerdoti, id eſt Chriſto, caſtitatē mētis & corporis, & ſimplicitatē in fide catholica per quam in eccleſiam intrat, vt per tanti pontificis opitulatione expietur. k ❡Et deprecabitur. Vnde: Aduocatus noſter apud patrem. Vel quia faciet nos deprecari ſecundū illud: Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹.

☞ Vt dies prio

E. Moraliter. Prou. 31.a. †Nazarę̨i. †ſeparare. †ſeparabūt ſe. Matt. 10.c. †acino vuę vſq; ad corticē vel folliculum. 2. Tim. 2.a. Eph. 4.d. F. Miſticè. Quid turtures & pulli columbarū. Iohan. 1.a. Roma. 8.c. † expiabit eum.

† ut ſanctificentur, & ſe uoluerint domino † conſecrare, à uino & omni quod inebriare poteſt, † abſtinebunt. Acetum ex uino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de uua † exprimitur, non bibent: uuas recentes ſiccáſque non cōmedent cunctis diebus quibus ex uoto domino conſecrantur. Quicquid ex uinea eſſe poteſt, ab † uua paſſa uſque ad acinum, non comedent. † Omni tempore ſeparationis ſuæ nouacula non tranſibit ſuper caput eius uſque ad completum diem, quo domino conſecratur. Sanctus erit creſcente cęſarie capitis eius. Omni tempore conſecrationis ſuæ, ſuper mortuum non ingredietur, nec ſuper patris quidem, & matris, & fratris, ſororiſq; funere contaminabitur, quia conſecratio dei ſui ſuper caput eius eſt. Omnis dies ſeparationis ſuæ ſanctus erit domino. Sin autem mortuus fuerit, ſubitò quiſpiam † coram eo, polluetur caput conſecrationis ei⁹, quod radet illico in eadem die purgationis ſuæ, & rurſum in ſeptima. In octauo autem die offeret duos turtures, uel duos pullos columbæ ſacerdoti in introitu fœderis teſtimonij facietque ſacerdos unum pro peccato, & alterum in holocauſtum, & † deprecabitur pro eo: quia peccauit ſuper mortuo, ſanctificabitq; caput eius in die illo, & conſecrabit domino dies ſeparationis illius, offerens agnum

Interlinear glosses: ❡In quo eſt luxuria. ❡Mentem. ❡Qualibet voluptate terrena. ❡Relabendo in voluptatem præteriti vitii. ❡Ne palleſcant abſtinentia pro vana gloria. ❡Alias omnibus diebus. ❡Quo tempus reſurrectionis ſignificatur. ❡Timore gehennæ, pro peccatis ſcilicet ſuis faciet gemere. ❡Vt ſuſpiret ſcilicet, deſiderio æternæ vitæ. ❡Mentem a carnali deſiderio erutam. ❡Vt omnes ſint ſancti & immaculati. ❡Vitam innocentem pro crimnoſa, ſimplicitatem pro verſutia.

f ❡Omni tempore ſeparationis ſu. Hîc conſequenter ponit ritus profeſſionis, & primò reſpectu perſonę proprię cùm dicit: g ❡Nouacula non tranſibit ſuper caput eius. Cuius ratio eſt, ad deteſtandum cultum idolatriæ, vbi ſacerdotes habebant capita raſa, ſecundum quod dicitur Baruch. vj. c. Sacerdotes ſedent habentes tunicas ſciſſas, & capita & barbam raſam. ideo fuit præceptum ſacerdotibus veteris legis, vt non raderent caput nec barbam, vt habetur Leuitici. xxj. a. Et eadem ratione Nazarę̨us nō radebatur tempore conſecrationis ſuæ, quia illo tempore erat deputatus diuino cultui, vt dictum eſt. Secūdò deſcribitur ritus ſuæ profeſſionis reſpectu aliorum, cùm dicitur: h ❡Omni tempore conſecrationis ſuæ ſuper mortuum nō ingredietur. Quia idolatræ in cultu ſuo vtebantur oſſibus mortuorum, & ideo ſacerdotes minores, quæ per tempora certa miniſtrabant non debebant ingredi ad mortuos, niſi val de propinquos: Summus autem ſacerdos qui ſemper debebat eſſe paratus ad diuinum obſequium, totaliter erat ſeparatus ab ingreſſu ſuper mortuum, vt habetur Leuitic. xxj. a. Et eadem ratione Nazaræus tempore quo implebat votum ſuum. Alia etiā ratio aſſignatur, ſcilicet ne per affectionem ad propinquos mortuos mens eius à contemplatione dei retardaretur vel impediretur. k ❡Sin autem mortuus fuerit ſubito quiſpiam coram eo: Id eſt in eodem tabernaculo in quo manet, vt dicit Rab. Sal. i ❡Polluetur caput conſecrationis eius. Eo quòd non habuit debitam diligentiam ſubtrahendi ſe & etiam quia debet imputare peccatis ſuis talem caſum impedientem ipſum. m ❡Quod radet illico. Quia ſicut præmittitur, ſanctus erit creſcente cæſarie capitis eius. Et quia illud incrementum à tempore quo incepit votum vſque tunc pollutum eſt propter caſum ſuperuenientem. ideo præcipitur talis raſio. n ❡Die purgationis ſuæ: Id eſt prima, in qua aſpergebatur aqua luſtrationis, & iterum ſeptima purgabatur etiam per ſacrificium, quòd notatur cùm dicitur: o ❡In octauo autem die offeret duos turtures. Et patet litera vſque ibi: p ❡Sanctificabitque caput eius. id eſt diſponet ad implendum votum. q ❡Et conſecrabit domino die ſeparationis illius. Quia in illis debebat eſſe intentus deuotioni & orationi & pijs operibus. r ❡Offerens agnum anniculum pro peccato, ita tamen. in memoriam illius agni, ꝑ cuius immolationem fuerunt liberati de ſeruitute AEgypti.

❧ Iſta eſt lex

G. Nazarę̨i quare non raſi. † madeſactum eſt. † Leui. 11. a. H. † iuxta eum. Moraliter.

✱ a ❡A vino & omni quod inebriare poteſt abſtinebunt. Per quod ſignificatur, quòd illo tempore debent eſſe in potu magis ſobrij. d ❡Vuas recentes ſiccaſque non comedent: Id eſt tunc debent eſſe in cibo magis parci. g ❡Nouacula non tranſibit ſuper caput eius: Id eſt non reſecabit aliquid de illis quæ cadunt ſub obligatione voti ſui. i ❡Super mortuum non ingredietur, nec ſuper patris quidem & matris & fratris ſororiſque funere contaminabitur. Id eſt nō conſentiet alicui in opere mortalis peccati. k ❡Sin autem mortuus fuerit quiſpiam, coram eo polluetur caput conſecrationis eius. Per quod deſignatur quòd opus bonum in charitate factum, ſi perueniat mortale peccatum, mortificatur.

✱ Cum dies.

Nico. de Lyra.

❧ a ❡A vino & omni quod inebriare poteſt abſtinebunt: Quia talia ad peccata alia deducunt, ſecundum qđ dicitur Prouer. xx. a. Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas b ❡Acetum ex vino & ex qualibet alia potione. In Hebræo habetur: Ex quolibet inebriatiuo. c ❡Et quicquid de vua exprimitur, non bibent. etiam agreſtem: ne per hoc appropinquarent ad potationem vini. e ❡Ab vua paſſa vſq;. In Hebræo habetur: A cortice vſq; ad granula, quæ ſunt in medio granorum vuæ, & per hoc intelligitur ꝙ nihil de vua penitus debeant guſtare.

Omni tempore ſe

☞ a ¶ Vt dies priore. Nihil de priſtina cōuerſatione præſumatur,
A ſed in ſola dei gratia confidat, cuius dono percipit veniā, & requiē
Ezech.18.f. ſempiternam. b ¶ Polluta eſt ſan. vnde: Cùm conuerſus fuerit iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatē, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur. c ¶ Iſta eſt lex cō. Poſtquam legiſlator Nazarę̄um inſtruxit quomodo mūdet: ſi eiꝰ cōſecratio ſup̄ mortuo polluat, addit qm̄o poſt cōpletū votū ſe p̄ſentet dn̄o, cū oblatione gratias redditurꝰ, myſticè innuēs cōtinētis vitā cū oblatione operis & mūditia cordis in fine bono dn̄o placiturā. d ¶ Agnum anniculum immaculatum in holocauſtum. Hunc offert qui totā ſpem ſuā in eius immolatione ponit, de quo dicit: Ecce agnus dei, ecce q̄ tollit peccata mūdi. Hūc in holocauſtū offert, cū ꝓ eius amore carnes mortificādo totā vitā ſuā ardore charitatis incēſam dn̄o cōſecrat. ¶ Augu. Alia litera. Et offeret munꝰ ſuū dn̄o agnū anniculum ſine vitio in holocauſtoma, & agnam anniculam ſine vitio vnā in peccatum. Hoc quidam transferre noluerunt velut locutionē inuſitatam vitantes & dixerunt pro peccato, & nō in peccatum: cū ſit ſenſus in ea locutiōe nō perturbādus. In peccatū enim dictū eſt: q̄a quod ꝓ peccato offerebaẽ, peccatū vocabatur, vnde: Eū qui nō nouerat peccatū, ꝓ nobis peccatū fecit, id eſt ſacrificium ꝓ peccato. Sicut ergo agnus in holocauſtoma, ſic & agna ī peccatū, vt ipſum pecꝰ eſſet peccatū, id eſt ſacrificiū ꝓ peccato. Sicut de ariete, quod ſequitur in ſalutare dicit, tanq̄ ſit ipſe ſalutare, cū ſit ſacrificiū ſalutaris: qđ poſtea repetendo manifeſtat. Nam & illud ꝓ peccato dicit, qđ prius dixerat ī peccatū. Et hoc ſacrificiū ſalutaris qđ prius dixerat in ſalutare. ¶ Rab. Tropol. Agnum offert in holocauſtum, qui deo exhibet ſimplicitatem cordis, cum deuotione charitatis. Ouē, quę innocentiæ exemplum oſtendit. Arietē vero pacificam hoſtiam: cū ſe in via dei bene regit, & carnem rebellē animæ imperio ſubijcit. e ¶ Et ouem. Ouem offert ꝓ peccato, q̄ Chriſtū innocētē ꝓ peccato humani generis fideliter credit oblatum. f ¶ Et arietem. Hoc fit cùm ipſum eſſe confidit, qui per diſpēſationem carnis cæleſtia & terreſtria pacificauit, euacuans omnem principatum & poteſtatē, quē deꝰ exaltauit, & donauit illi nomē, quod eſt ſuper omne nomē &c. g ¶ Et lagana. veterem legem ſpiritu ſancto dictatā & tēperatā ad vtilitatem humanā. h ¶ Abſq; fermento: quia ſpiritualis gratia in lege & in euāgelio rectè intelligētibꝰ patet. i ¶ Quæ offeret. meritū & laborē, cuiuſq; meditationē: & obſeruationē legis in conſpectu dei remunerādo præſentans, ſ. ad ingreſſum vitæ celeſtis, per acto boni op̄is certamine p̄ducit. k ¶ Arietem vero. dignū ſcilicet oſtendens mercede quietis perpetuæ, tāq; principē ſui vel aliorum & ducē optimū, q̄ ſe bene rexit & duxit in ſemita mandatorum dei: ſecundum doctrinam ſcripturarum, & gratiam ſpiritualium chariſmatum. ¶ Grego. Quid eſt ꝙ nazaræi capillos nutriunt: niſi ꝙ per vitam, magnę continentię p̄ręſumptionum cogitationes creſcunt. Sed quid eſt ꝙ deuotione completa nazaræus caput radere, & capillos in ignem ſacrificij ponere iubetur, niſi ꝙ tūc ad perfectionis ſummum pertingimus, cùm ſic exteriora vitia vincimus, vt etiā cogitationes ſup̄fluas à mente reſecemus: quas igne ſacrificij cremare, eſt diuini amoris flāma incendere, vt totum cor in dei amore ardeat, & cogitationes ſuperfluas cremās quaſi nazaræi capillos deuotionis perfectione conſumat. l ¶ Et armum coctum arietis tortam q; Fortitudinē. ſ. operis, coctam & probatā igne tribulationis, facit ſummus ſacerdos ſanctum ſuum offerre deo patri. C
✱ m ¶ Et laganum, ſcientiam. ſ. legis, dono ſpiritusſancti iuuans in opere cōſummare. n ¶ Eleuabit, bona. ſ. quæ continens operatur, patri præſentabit, & perpetua mercede faciet remunerari. o ¶ Sacerdotis. quia ad eius gloriā p̄tinet q̄cq̄d nazarę̄us bene voluit, & opere cōſummauit. Ipſe enim eſt qui operatur in nobis & velle & p̄ficere. p ¶ Poſt hęc. id eſt poſt rectā intentionē, diſcretā ꝑmiſſionem, op̄is p̄fectionē, & mercedis retributionem. q ¶ Bibe. plenè & liberè haurire ſpiritale donū. vn̄: Torrēte volupta. tuę potabis eos.

Marginal notes: † nazarę̄i; † nazarę̄atꝰ ſui; Ioh.1.d.; Auguſtinꝰ Literaliter; 2.Cor.5.d.; ✱ oblationem &; Tropolo.; B; † caput nazarę̄atꝰ ſui; Coloſ.1.c.; Phil.2.b.; Allego.; † tā pectus eleuatū ſiue oblatū quā armus; Phil.2.f.; Pſal.35.b.; ✱ deuotè

a anniculum pro peccato, ita tamen ut dies priores irriti fiant:
b quoniā polluta eſt ſanctificatio
c eius. Iſta eſt lex † conſecrationis: a
Cùm dies, † quos ex uoto deuotè b
decreuerat complebuntur, adducet eum ad oſtium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem
d eius domino, agnum anniculum immaculatum in holocauſtum,
e & ouem anniculam immacula-
¶ Alij in peccatum.
f tam pro peccato, & arietem immaculatum hoſtiam pacificam:
¶ Scripturam · a ¶ Spiritalis alimoniæ. · ¶ Euangelicæ doctrinæ.
caniſtrum quoq; panum azymo
a ¶ Lætitiæ gratia ſpiritusſancti.
g rum qui conſperſi ſint oleo, &
a ¶ Malitię & nequitiæ.
h lagana abſq; fermento uncta o-
i leo, ac ✱ libamina ſingulorū, quę
¶ Chriſtus.
offeret ſacerdos corā domino, & faciet tam pro peccato quàm
k in holocauſtum. Arietem uerò immolabit, hoſtiam pacificam domino, offerēs ſimul caniſtrum azymorum, & libamenta quæ ex more debentur. Tunc rade- c
a ¶ Mens ſcilicet abſtinentis a cogitationibus ſuperfluis.
tur nazarę̄us ante oſtium taber- d
naculi fœderis † cæſarie conſecra
a ¶ Sacerdos ſcilicet. · b ¶ Præſumptionum cogitationes.
tionis ſuę, tolletq; capillos eius & e
¶ Diuini amoris.
ponet ſuper ignē qui eſt ſuppoſi
l tus ſacrificio pacificorum, & ✱ ar-
a ¶ Myſteria ſcripturarum obſcura reuelando.
mum coctum arietis, tortamque
a ¶ Scientia ſcripturæ.
abſque fermento unam de ca-
m niſtro, & laganum azymum unum, & tradet in manibus naza
¶ Id eſt cum eum corruptione carnis ſpoliauerit, & onere curarum liberauerit.
ræi poſtq; raſum fuerit caput ✱
eius. Suſceptáque rurſum ab
¶ Patris.
n eo eleuabit in conſpectu domi-
o ni, & ſanctificata ſacerdotis e-
a ¶ Quia noſtra ſapientia eius donum proprium eſt.
runt, † ſicut pectuſculum quod
a ¶ Carnalis voluptatis mortificatio.
ſeparari iuſſum eſt & femur. f
¶ Prædicta.
p q Poſt hæc poteſt bibere naza- g
¶ Prædicta.
ræus uinum. Iſta eſt lex na- h
zarę̄i, cùm uouerit oblationem

Nicolaus de Lyra.

⁂ a ¶ Iſta eſt lex conſecrationis. Hîc conſequenter deſcribitur ſtatus perfectionis, qui conſiſtit in complemento voti, qđ notatur cū dicitur: b ¶ Cum dies quos ex voto decreuerat complebuntur, adducet eum: id eſt ſeipſum, vt dicit Ra. Sa. vel adducet, refertur ad ſacerdotem, qui faciet venire nazarę̄um ad tabernaculū fœderis, vt offeratur eius oblatio. & ponūtur hîc ſacrificia de omni genere ſcilicet pro peccato, & in holocauſtum & hoſtia pacifica. ¶ Item oblatio de diuerſis generibus panū, ad oſtendendum quòd nazarę̄us debet eſſe paratus in omnibus quæ ſunt ad honorem diuinum. c ¶ Tunc radetur nazarę̄us ante oſtium tabernaculi. Quia creſcentia capillorum erat ſignū durationis voti, ſicut dictum eſt: Creſcēte cæſarie &c. & ideo voto completo radebatur in ſignum quod licitum erat ei redire ad communem modum viuendi, ſicut ante votum. d ¶ Ante oſtium. Non ſub diuo, ſed in vna exedra atrij. e ¶ Tolletq; capillos eius, & ponet ſuper ignem, qui eſt ſuppoſitus ſacrificio pacificorum & armum coctum. Cuius carnes coquebantur in caldaria, & in igne ſuppoſito illi caldarię ponebātur capilli. Cætera patent vſq; ibi: f ¶ Et femur. Hoc erat ſpeciale in ſacrificio nazarę̄i, quòd femur hoſtiæ pacificæ daretur ſacerdoti. In alijs autem habebat tantùm pectuſculum & armum dextrū, vt habetur Exo. xxix. & Leuit. vij. g ¶ Poſt hæc poteſt bibere nazarę̄us vinum. id eſt redire ad modum viuēdi ſicut ante votum. h ¶ Iſta eſt lex nazarę̄i, cum. quę ſcilicet data eſt. D
⁂ Exceptis his

Moraliter
✱ b ¶ Cum dies quos ex voto deuotè decreuerat complebuntur, addu. Hîc agitur de oblatione nazarę̄i in complectiōe voti ſui: & ponitur hîc triplex eius ſacrificium, Vnum in holocauſtum quod totum incendebatur ad honorem diuinum. Per quod ſignificatur, quòd homo tempore voti adimplendi: debet ad amorem diuinum magis quàm alias inflammari. Aliud autē ſacrificium erat pro peccato, per quód ſignificatur, quòd licet homo votum ſuum impleuerit tamen timere debet ne minus debitè fecerit. Tertium erat hoſtia pacifica pro gratiarum actione: per quod ſignificatur, ꝙ homo votum ſuū adimplens debet deo regratiari de hoc, ꝙ ſibi dedit gratiam adimplendi. Addebatur vltrà oblatio panū azymorum, per quos ſignificatur panis euchariſtię, quia votum adimplens debet in huius ſacrificij oblatiōe deuotè aſſiſtere. c ¶ Tūc radetur nazarę̄us &c. quod erat ſignū voti completi, & ſic licitum erat nazarę̄o redire ad communem modum viuendi, & ſimiliter in noua lege implēs votum ad illud amplius non tenetur.

Marginal notes: ✱ capiet ſacerdos; ✱ nazarę̄atꝰ

E a ℭLocutusq́ eſt. Moyſes legem, Aaron ſacerdotium, & filij eius ordinem eccleſiæ ſignificant. Docet ergo dominus per legem ſacerdotum ordinem, quomodo populum prædicatione ædificent, frequenti oratione & benedictione confirment. ℭ Raban. Moyſes multiplicē habet ſignificationē. Figurā habet Iudaici populi, dum tenet caudam ſerpentis. Significat enim Iudæos in fine mundi ad fidem Chriſti venturos. Legem quoque ſignificat, ſicut ſuprà oſtendimus. Chriſti perſonā gerit, electos ſuos de ſpiritali AEgypto per aquam baptiſmi liberantis, ſcilicet dum populum de AEgypto per mare rubrum educit, dum tabernaculum complet, erigit & vngit. b ℭBenedicat. Notandum, quia in hac benedictione nomen dñi tertio inducitur, vt ſancta trinitas intelligatur, à quo & per quē & in quo oīa bona ſunt petenda & impetranda, quia ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. c ℭEt cuſtodiat. benedictionē quam pcepiſti, ſua conſeruet gratia; Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. d ℭOſtendat. Oſtenſio vultus dei propitiatio eſt, & verę ſalutis oſtenſio. vnde: Oſtēde faciem tuam, & ſalui erimus. e ℭConuertat &c. Conuerſio vultus ſignificat miſericordiā, auerſio iram. vnde: Reſpice in me & miſerere mei. Et alibi: Quare auertis faciem tuam, & obliuiſceris inopiæ noſtræ. Rogandū eſt ergo vt cuius auxiliū auertimus à nobis peccādo, per pietatē ſuam vultum ſuū ſuper nos illuminare dignetur, vt eū ab inimicis eruens, tribuat perpetuam pacem. f ℭInuocabūt. Sacerdotum eſt nomen domini inuocare: domini autem quod petitur perficere. Nemo ergo ſibi tribuat quod ſola trinitas cui vult præſtat.

Moyſes multas habet ſignificationes.
Exodi.4.a.
† pro Nazaræatu ſuo.
Exo.14.c.
† q̄ potuerit offerre. nam non prohibet plura offerre ſi potuerit,
Nota de trinitate
Rom.11.d.
Pſal.126.a.
Pſal.77.b.
† 1.q.1.c.dictū à domino
Pſal.118.r.
Pſal.43.d.
† ponentq́

a ❡Abſtinentiæ conſecratæ.
ſuam domino † tempore cōſe-
a ❡Quæ ſcilicet ſponte faciet.
a crationis ſuæ, excēptis his quæ
† inuenerit manus eius. Iuxta
quod mente deuouerat, ita fa-
ciet ad perfectionem ſanctifica-
a tionis ſuæ. Locutusq́ eſt do- b
minus ad Moyſen dicens: Lo-
quere Aaron & filijs eius: Sic be- c
nedicetis filijs Iſraël: & dicetis eis:
a ❡Infuſione ſpiritualium chariſmatum.
b ❡Cuius eſt cuſtodire. vnde Pſal.cxxvj. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem fruſtra vigilat &c.
b c d Benēdicat tibi dōminus & cuſto- d e f
d diat te: † Oſtendat dominus fa-
ciem ſuam tibi, & miſereatur g
e tui: † Conuertat dominus vul- h
tum ſuum ad te, & det tibi pa- i
f cem. † Inuocabuntq́ nomen me- k
um ſuper filios Iſraël; & ego be-
nedicam eis.

Cap. VII.

FActum eſt autem in die qua l
a ❡Sanguine ſuo conſummans.
b ❡Chriſtus.
cōplēuit Mōyſes tabērna-
a Eccleſiam.
a ❡Ad petendam gloriam. ❡Oleo lætitiæ.
culum & erēxit illud, vnxit-
a ❡Gratia ſpiritali.
que & ſanctificāuit cum omni-
a ❡Electis in diuerſa miniſteria ordinatis.
bus vāſis ſuis altare ſimiliter &

GLO. ORDI.

Cap. VII.

F Allegoricè

FActum &c. g ℭTabernaculum. Alle. Eccleſiam vel pfectos, in quibus aromata virtutū & orationū adolentur, vl' humanitatē Chriſti: in qua hoſtiā noſtræ redemptiōis patri exhibuit. Ipſe em̄ ſacerdos, ipſe hoſtia & altare, qa in ptāte mortē tenēs ppria volūtate ſuſcepit. vnde: Nemo tollit aīam meā à me, ſed ego pono eā, & iterū ſumo eam.

Iohā.10.d.

Nico. de Lyra.

a ℭExceptis hiſquæ. Quia ſi Nazaræus vellet facere maiora ſacrificia & oblationes, quàm ſint illa q̄ determinata ſunt in lege iſta, poterat addere ſecundum voluntatem ſuam & facultatem; ſed determinatis in lege non poterat defalcare. b ℭLocutusq́ eſt dominus. Hîc conſequenter ponitur modus benedictionis, quæ licet fieret ſuper filios Iſrael, ſpecialiter tamen fiebat ſuper Nazaræos: & hæc benedictio ipſius ſacerdotis determinatur, cùm dicitur: c ℭSic benedicetis &c. Et ponuntur ibi ſex per ordinem, cùm dicitur: d ℭBenedicat tibi dominus, gratiam iuſtificantem conferendo. e ℭEt cuſtodiat te, à pecti recidiuo: & gratiam datam continuando. f ℭOſtendat dominus. intellectū tuum in ſui cognitiōe illuminando. g ℭEt miſe. pœnam pro peccatis tuis præteritis relaxando. h ℭConuertat. ſuas conſolationes tibi immittendo. i ℭEt det tibi pacem. cauſas perturbationis auferendo. k ℭInuocabuntq́. Per hoc oſtenditur, q̄ ſacerdotes benedicebant populum miniſterialiter tantùm, verba benedictionis proferendo: ſed deus benedicebat effectum benedictionis cauſando.

NICO. DE LY.

Cap. VII.

FActum eſt autem. Deſcripta ordinatione quantùm ad communem populum, hîc conſequenter deſcribitur ordinatio præſidentium. Et deſcribitur primò deuotio principum, ſecundò pontificis officium, ca. viij. Primum oſtenditur dupliciter. Primum in oblatione partim cōbuſta, ſecundum in oblatione ſingulariter facta, ibi: Igitur obtulerunt. ℭCirca primum dicitur ſic: l ℭ Factum eſt &c. in die qua compleuit Moyſes. Occaſione huius literæ dubium eſt inter doctores de ordine iſtius hiſtoriæ. patet tamen quòd illæ oblationes factæ fuerunt ante numerationes populi ſuprà poſitas, licet poſterius ſint deſcriptæ: quia iſtæ oblationes factæ fuerunt in die erectionis tabernaculi: quæ facta fuit anno ſecundo egreſſionis de AEgypto menſe primo, prima die menſis, vt habetur Exodi. ca. vlti. Numerationes aūt prædictę factę ſunt eodem anno menſe ſcd'o, prima die menſis, vt habetur in principio huius libri. Dicūt igitur aliqui q̄ prima die anni ſecundi, in qua erectū eſt tabernaculū, incepit cōſecratio altaris & ſacerdotū, & durauit per ſeptem dies. Octaua aūt die inceperūt principes offerre, & durauit oblatio duodecim diebus. Sed hoc videt̄ contrariari textui, qui dicit q̄ in die erectionis tabernaculi obtulerunt, quæ quidem erectio iam præceſſerat ſeptem dieb9. Ideo alij dicunt, q̄ à die erectionis tabernaculi incepit dicta oblatio, & cōcurrebat cū conſecratione ſacerdotū ſeptē diebus. Sed tūc occurrit difficultas, quia ſeptē diebus cōſecratiōis ſacerdotū, ſolus Moyſes faciebat ſacerdotale officiū, quia ſacerdotes nō poterant offerre licitè, donec eorum conſecratio eſſet completa. In illis autē ſeptem diebus fiebant plura circa ſacerdotes & ſacrificia pro eis, vt habet̄ Exodi. xxix. & Leuiti. viij. Similiter in oblatione cuiuſlibet principis fiebant plures oblationes & ſacrificabantur animalia. xxj. vt patet in textu; & nō videtur probabile, q̄ ſolus Moyſes poſſet tot agere vna die, maximè continuando ſeptem

Diuiſio
G Quando factę fuerunt oblationes
† vel eleuet dominus faciē ſuam ad te. Chald. interp. auferat dñs irā ſuā à te

Moraliter. l ℭFactum eſt autem. Hîc agitur de oblatiōe principū in erectione tabernaculi, quę fuit duplex. vna pro deportatiōe tabernaculi & vtenſilium eius. & in hac oblatione duo principes ſimul combinati obtulerunt vnum plauſtrum, & quilibet vnum bouem. Per duodecim principes figurati fuerunt duodecim apoſtoli, & eorum ſucceſſores, qui ſunt epiſcopi, vt dicitur diſ. xxj. In nouo teſtamēto per cōbinationē principum gemina charitas. ſ. dei & pximi figuratur, q̄ prę cęteris debet in epis vigere. nā pro ſuo grege tenent̄ vitā exponere. Iohan. x. b. Bonus paſtor animā ſuam dat p ouibus ſuis, quod eſt actus maximus charitatis. Iohan. xv. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Et per hanc dilectionem offerunt plauſtrum, id eſt ſupportationem ſubditorum, quorum ſunt currus & aurigę, ſicut dicitur. iiij. Reg. ij. b. de Helia: Pater mi, currus Iſrael & auriga. Per bouem verò qui eſt animal aptum ad agriculturam, ſicut dicitur Prouer. xiiij. a. vbi verò plurimæ ſunt ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis, ſignificatur quòd prælati tenentur in agro dominico exerceri, ſcilicet extirpando vitia, & nutriendo virtutes. ℭAlia verò fuit oblatio principum pro vaſis & hoſtijs in obſequio tabernaculi. Licet autem ſinguli principes ſingulis diebus obtulerint per ordinem, vt habetur in textu, tamen vniformis fuit omnium oblatio. Quantùm autem ad vaſa quilibet obtulit acetabulū vnum, quod eſt inſtrumentum ad probandum arida ſi eſſent pro oblatiōibus apta, ſcilicet ſimilam, thus &c. Et phialam vnā: ſcilicet ad pbandū liquida, vt vinum & oleū. Per hoc autē ſignificat̄, q̄ plati debent opera ſua vitę actiuæ, q̄ ſignificant̄ p arida: & vitæ cōtēplatiuæ, quæ ſignant̄ p liqda: diligenter examinare, ne ſit ibi cōmiſtio appetitus laudis humanæ, vel aliquid aliud per qđ inepta reddant̄ in cōſpectu dei. & mortariolum ad terendū ſpecies ex qbus fiebant thymiamata & vnguēta, p qđ ſignificat̄ q̄ in platis eccleſię debent motus carnales cōteri exēplo beati Pauli di. j. Co. ix. d. Caſtigo corpus meū: & in ſeruitutē redigo: ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Quantùm autem ad ſacrificia qlibet princeps obtulit hoſtiā pro peccato, & hoſtiam pacificam pro gratiarum actione & holocauſtum incenſum ſuper altare. per quæ ſignificatur quòd prælati quantuncunq́ ſancti debent ſe peccatores reputari, & pro beneficijs à deo ſibi collatis gratias agere; & zelo fidei præ cæteris feruere.

Moraliter
H

mo eam. ℭ Principes Iſrael & capita. &c. Patriarchæ, prophetæ, & apoſtoli: qui doctrina, exemplo, & bene operando, deo grata munera obtulerunt, & ad conſtructionem eccleſiæ quicquid boni potuerunt, læto animo contulerunt. Poſſunt etiã tropologicè principes dici, qui apoſtolica doctrina inſtructi, tã corporis ſenſib⁹ q̃ animi affectib⁹ rectè principantur. Quorũ dona deo gratiſſima, q̃a vnanimiter ꝑlata. vñ: Si cõſenſerit duo ex vobis ſup terrã de omni re quãcũq; petierint, fiet illis à patre meo. b ℭ Sex plauſtra. Plauſtra quæ filij Iſraël Leuitis ad ſubuectionem tabernaculi obtulerunt, temporalia ſolatia ſignificant, quæ deuoti populi prædicatoribus compenſant, vt ſine cura & impedimento diuino vacent obſequio. Vt & qui euangelium annũtiant, de euangelio viuant. Si enim ſeminant ſpiritualia, non eſt magnum ſi metunt temporalia.

A. Tropolo. — Mat. 18. c. — Allegoricè — 1. Cor. 9. b.

ℭ Plauſtra, rectè fide & miſericordiæ affectu ornata, vt deo ſint accepta, duodecim ſunt boues. Qui enim in obſequio ſanctorum laborãt ſub iugo apoſtolicę doctrinę omnia honeſtè & ordinatè faciunt. Vel boues doctores accipimus qui in agro domini dignè operantur. De quibus dicit: Non alligabis os bouis triturantis. Qui enim apoſtolicam normam viuendo & prædicando cõſeruant, duplici honore honorandi ſunt. c ℭ Vnum bouem &c. Quia vnitas fidei & ſimplicitas intentionis cum pio labore in doctoribus maximè placet. Nec̨ ſilendum quòd duodenarius vnumquenq; hominem & temporis plenitudinem, & ſitum orbis videtur complecti. Homo enim tribus in anima, & quatuor in corpore qualitatibus conſiſtit. Si autem tria per quatuor, vel econuerſo multiplices, duodenarius exibit. Mundus quoque duodecim ventis terminatur. Et annus duodecim menſibus, & dies duodecim horis. Ex his omnibus colligimus, omnem hominem in omni loco, & in omni tempore ad tabernaculum dei cum debito obſequio properare debere. d ℭ Filijs autẽ Caath. Superius ſcriptũ eſt, quòd filij Caath portare humeris proprijs debent tabernaculum fœderis, ſanctumſanctorum arcam, altare, menſam, candelabrum, & omnia vaſa eorum pallijs inuoluta. Gerſonitarum verò officia eſſe, portare cortinas tabernaculi, & tectum & operimentum aliud, & ſuper omnia velamem hyacinthinum, tẽtorium quoq; quod pendet in introitu tabernaculi, cortinas atrij, & omnia quæ pertinent ad altare ęneum, funiculos & vaſa miniſterij. Meraritarum quoq; portare tabulas tabernaculi, vectes eius, columnas & vaſa eorum. Columnas quoq; atrij per circũitum cum baſibus, paxillis & funibus ſuis. Nota ergo quòd quæ ſancta ſunt non imponuntur portanda mutis animalibus, ſed rationabilibus. Quæ verò duriora ſunt & grauiora, mutis animalibus imponuntur, & in ipſis eſt differentia. Qui enim duriora & grauiora obſeruant miniſteria, plura habent animalia. Quatuor enim plauſtra danſ filijs Merari. Filijs verò Gerſon, qui filijs Caath proximi ſunt, duo ſufficiunt. Vnde oſtenditur quòd operibus durioribus & groſſioribus plures velut animalia inſeruiunt. Ad ea verò quæ à rationalibus procuranſ, pauci de minus eruditis accedunt. Myſtica verò & ſecreta ſolis ſacerdotibus patent, nullus animalis accedit, nec ipſi qui habere aliquid exercitij & eruditionis videntur. e ℭ Obtulerunt duces in dedicationem altaris die qua. Vnuſquiſq; pro poſſe ſuo, fidem, doctrinam, & operationem bonam ad profectum & honorem eccleſiæ debet offerre. f ℭ Vnctum eſt, oblationem ſuam &c. tẽpore incarnationis, quãdo poſt reſurrectionẽ & aſcenſionẽ ſuſceperũt diſcipuli ſpiritusſancti effuſionem. g ℭ Duces, prædicatores recti itineris duces. Qui licet eandem fidei doctrinam, & boni ꝑis eadẽ exẽpla offerant,

Deut. 25. a. — 1. Tim. 5. c. — Duodenarius nũerus — B — †oblationẽ ſuam — Miniſteria tabernaculi q̃ & ꝑ quos fiebant. — †ſcutella vna — 1. Cori. 2. d. — Act. 2. a.

offerãt, pro diuerſitate tamen loci & tpis oblationes diſtribuunt. C
h ℭ Acetabulum argente. Hæc habent os anguſtum, & anguſtiam literæ legis, & obſcuritatem prophetarum ſignificant. ℭ Varia vaſa ad offerenda libamina facta, variæ ſunt diſtinctiones verbi pro varia capacitate auditorum. Aliter enim ſapientes, aliter inſipientes, aliter diuites, aliter paupe-

ſ Altari⁹. a ſ Perfectis prædicatoribus. miniſtrant.

omnia uaſa eius: obtuleruntque

a ſ Diuerſorum ordinum vel eccleſiarum.

a principes Iſraël & capita familiarum quę erãt per ſingulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant, munera coram domino:

a ſ Tabulis cooperta, vt intus recipiant onera vel pannis ſtrata, vt dignius ſuſcipiant tabernaculi armamenta.

b Sex plauſtra tecta cum duode-

a ſ Quia vnum officium charitatis eſt acceptum tam animo q̃ corpore miniſtratum. Hilarem enim datorem diligit deus. ij. Cor. ix. b.

cim bobus. Vnum plauſtrum c obtulere duo duces, & unum bouem ſinguli: obtuleruntq; ea in b c conſpectu tabernaculi. Ait au- d tem dominus ad Moyſem: Suſcipe ab eis ut ſeruiant in miniſterio tabernaculi, & trades ea Leuitis iuxta ordinem miniſterij ſui. Itaq; cùm ſuſcepiſſet Moyſes plauſtra & boues tradidit ea Leuitis. Duo plauſtra & quatuor boues dedit filijs Gerſon, iuxta id quod habe- e bant neceſſarium, quatuor alia plauſtra & octo boues dedit filijs Metari ſecundum † officia & cultum ſuum, ſub manu Ithamar fi- d lij Aaron ſacerdotis. Filijs autem Caath non dedit plauſtra & boues, quia in ſanctuario ſeruiũt, f & onera proprijs portant hume- e ris. Igitur obtulerunt duces in g

ſ Conſecrationem eccleſiæ.

f dedicationem altaris die qua unctum eſt, oblationem ſuam ante h altare. Dixitq; dominus ad Moy- i g ſen. Singuli duces per ſingulos dies offerant † munera in dedicationem altaris. Primo die obtu- k lit oblationẽ ſuam Naaſon filius Aminadab de tribu Iuda, fue-

a ſ Vas vbi acetum ponitur.

h rũtq; in ea † acẽtabulũ argenteum l pondo cẽtumtriginta ſiclorum:

Nicolaus de Lyra.

tinuando ſeptem diebus. Ideo dicit Rab. Salo. quòd duplex fuit erectio tabernaculi. Vna quotidiana, qua erigebatur mane & deponebatur veſpere. Alia ſtabilis, quæ permanebat vſq; ad motionem caſtrorum. Dicit ergo quòd prima erectio facta fuit ſeptem diebus vltimis anni primi egreſſionis de AEgypto, & in illis facta fuit conſecratio ſacerdotum & altaris, in quibus ſolus Moyſes fecit ſacerdotale officium. Octauo autem die q̃ fuit prima dies anni ſecũdi facta eſt prima erectio ſtabilis ipſius tabernaculi, & extunc continuata; & illa die ſacerdotes cœperunt miniſtrare: & officium ſuum exercere ſimul cum Moyſe: & eadem die incepit oblatio principum, & ſic eadem dies fuit dies erectionis tabernaculi, loquendo de erectione ſtabili, & conſecrationis ſacerdotum quãtũ ad perfectionem eius: quia tunc & non ante potuerunt miniſtrare, & oblationis principum quantùm ad eius inchoationem: quia non poterat fieri vna die illa oblatio, quę fiebat ſucceſſiuè duodecim diebus, qua compleuit Moyſes tabernaculum. Licet enim Beſeleel & alij artifices compleuerint opus exequendo, Moyſes tamẽ eos docebat & dirigebat ad faciendum opus, ſecundum exemplar quod in monte viderat, & ideo ei attribuitur completio tabernaculi, ſicut architectori. a ℭ Obtuleruntq; principes Iſraël & capita fami. &c. in oblatiõe ad opus tabernaculi fuerunt vltimi, vt habetur Exodi. xxxv. & ideo in dedicatione altaris tabernaculi feſtinauerunt & fuerunt primi. b ℭ Obtuleruntq; ea, id eſt plauſtra. c ℭ In conſpectu tabernaculi. Moyſes enim noluit recipere donec ſuper hoc ſciet voluntatem domini. Ideo ſubditur: d ℭ Ait autem dominus ad Moyſen. ſuſcipe ab eis vt ſeruiant. Et tũc ſuſcepit & Leuitis diſtribuit. e ℭ Iuxta id quod habebant neceſſarium quatuor &cæt. Gerſonitæ enim portabant mollia, vt dictum eſt ſuprà. iiij. capit. & ideo eis ſufficiebant duo plauſtra. Meraritæ autem portabant dura, quæ erãt magis ponderoſa: ideo data ſunt eis quatuor plauſtra. Caathitis autem non dedit plauſtra, cuius ratio redditur cùm dicitur: f ℭ Quia in ſanctuario ſeruiunt. & onera proprijs portant humeris. Et ideo portabant ea quæ erant intra tabernaculum, quæ erant ſanctiora in humeris ſuis. g ℭ Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris die qua vnctum eſt oblationem ſuam. Hìc conſequenter deſcribitur oblatio principum ſingulariter & ſucceſſiuè facta, cùm dicitur: Obtulerunt duces: Sequitur: h ℭ Ante altare. Volebant enim ſimul offerte quæ ſequuntur, ſed Moyſes noluit donec ſuper hoc ſciret voluntatem domini, ideo ſubditur: i ℭ Dixitq; dominus ad Moyſen: Singuli &c. Voluit enim dominus, quòd offerrent non ſcd'm ordinem natiuitatis duodecim capitũ tribuũ Iſraël, ſed ſcd'm ordinem vexillorũ & motionis caſtrorũ, qui ſuprà poſitus eſt. ij. ca. iõ ſubdit: k ℭ Primo die obtulit oblationem ſuam Naaſon &c. Iſtam autem primitatem in vexillis, & motionem caſtrorũ, ac etiã dignitatem regiam meruit tribus Iuda, quia primò ſecuta eſt Moyſen per mare rubrum, vt dictum fuit Exo. decimoquarto. l ℭ Acetabulum argen. In Hebræo habetur: Scutella argen-

† op⁹ ſuũ vel qđ habebãt neceſſarium — D — Trib⁹ Iuda q̃re ꝑfertur

 tea. Eras

E ter pauperes, aliter ſani, aliter infirmi docendi ſunt, aliter rudis populus Iudæorum ſub vmbra legis: aliter Chriſtianus in veritate euangelij legis myſteria explanata conſpiciens: in virum perfectum nutriendus eſt. ‹ſiclis›

a ℭ Phiala argentea habens ſeptuaginta ſiclos iuxta pond⁹ ſanctuarij: vtrũque plenum ſimila &c. Spiritualis ſcientia in lege & in euangelio eſt, quæ ſpirituali gratia miniſtrãte ad ſalutem hominum ſcripta & prolata eſt, hinc rite ſacrificium fit, quia nihil tam acceptum deo, quàm meditatio legis cum executione operis. ℭ Raba. Phiala prius de vitro facta. ὕαλος hyalos enim Græcè, eſt vitrum Latinè, & in ſummo lata lucem euangelij ſignificat, qua omnia legis & prophetarum ſunt explanata myſteria. Apoſtolicam quoq; doctrinam, qua omnia legis ęnigmata claruerunt. Bene autem acetabula ſunt centum triginta ſiclorum argenti, propter decalogum legis & ætatem legiſlatoris quæ centum viginti annorum fuit. Phialæ quoq; ſeptuaginta ſiclorum, vbi denarius numerus ſepties multiplicatus oſtendit mandata ſpiritus ſancti gratia eſſe complenda, F qui in nouo teſtamento manifeſtius datus eſt. Act. 4. f. b ℭ Mortariolum. Cor electorum diuina ſapientia plenum, continens aromata virtutum. vnde dicitur: quia multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.

c ℭ Ex decem ſiclis aureis plenum incenſo. Quia cum impletione decem mandatorum odorem doctrinæ & orationis emittunt, vt denarium ęternæ vitę accipere mereantur. d ℭ Bouem de armento: & arietem & agnum anniculum in holocauſtum: hircumq; pro &c. Hæc diuerſas perſonas præcedentium patrum ſignificant, qui nobis in exemplum ſunt. Alij enim doctoris officijs functi, alij in ducatum & regimem ſubditorum prælati: alij ſimplicitate & manſuetudine conuerſationis gratiſſimi: alij pœnitentia & fortiter & condignè acta acceptiſſimi. Horum enim omnium ad inſtructionem noſtram, plura exempla diuina prouidentia propoſuit: quatenus noſtram vitam ſemper in meliora reformare certaremus. ℭ Tropologi. Bouem offert, qui vtilem in eccleſia dei proximis laborem impendit. Arietem qui ſe & alios in via iuſtitiæ dirigit. Agnum anniculum qui ſimplex eſt & innocens. Hæc omnia in holocauſtum pro ſolius dei amore & deſiderio ęternæ vitæ. Hircum pro peccato offert: qui pro peccatis ſuis pœnitere & orare non deſiſtit. In ſacrificiũ pacificorum offert duos boues, qui cum bonis operibus implet ‹Tropolo.›

a phiala argentea habens ſeptuaginta ſiclos iuxta pondus ſanctuarij, utrũq; plenũ ſimila cõ-
b c ſperſa oleo in ſacrificiũ: † mortariolũ ex decẽ b
d ſiclis aureis plenum incenſo, † bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hęc eſt oblatio Naaſon filij Aminadab. Secundo die obtulit Nathanaël filius Suar dux de tribu Iſſachar, acetabulũ argẽteũ appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, iuxta pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum habens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, c
& arietem, & agnum anniculum in holocau- d e
ſtum, hircúmque pro peccato, & in ſacrifi- g h
cio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hæc fuit i k
oblatio Nathanael filij Suar. Tertio die princeps filiorum Zabulon Eliab filius Helon obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunq; plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato & in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc eſt oblatio Eliab filij Helon. Die quarto princeps filiorum Ruben Eliſur filius Sedeur, obtulit acetabulũ argenteũ appendens centũ triginta ſiclos phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunq; plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem & agnum anniculum in holocauſtũ, hircumq; pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Eliſur filij Sedeur. Die quinto princeps filiorum Simeon Salamiel filius Suriſaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij utrunq; plenũ ſimila cõſperſa oleo in ſacrificiũ, mortariolũ aureũ appendẽs decem ſiclos plenũ incenſo, bouẽ de armento, & arietem, & agnũ anniculũ in holocauſtũ, hircũq; ꝓ peccato, & in hoſtias pacificorũ boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Salamiel, filij Suriſaddai. Die ſexto princeps filiorũ Gad Eliaſaph filius Duel, obtulit acetabulũ argẽteũ appendẽs centũ triginta ſiclos, phialã argenteã habentẽ ſeptuaginta ſiclos ad põdus ſanctuarij, utrũq; plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mor-

G implet duo præcepta charitatis, dei ſcilicet dilectionem, cuſtodiendo mandata eius, & proximi conſulendo neceſſitatibus, in quibus tota lex pendet & prophetę. Offert autem arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinq;, qui quinq; ſenſus corporis in via veritatis fortiter ducit, & à peccatis cõpeſcit, & ſimplicitatis exempla proponit. Duo mi-

‹† cochleare vnum› ‹† vitulum vnũ de bobus›

Nico. de Lyra.

tea. Erat enim inſtrumentum vbi probabatur incẽſum & ſimilia vtrum eſſent accepta & apta ad offerendum. a ℭ Phiala argentea habens ſeptuaginta &c. In Hebræo habetur מזרק mizrath. Bacinus argenteus, in quo probabantur liquida. b ℭ Mortariolum ex decem ſiclis aureis plenum incenſo: bouem de armento & arietem &c. Dicunt aliqui quòd ibi terebatur incenſum. Sed hoc non videtur probabiliter dictum: tum quia de tam parua quantitate auri non poſſet tale inſtrumentum fieri: tum quia non eſt veriſimile, quòd inſtrumentum vbi terebatur incenſum, eſſet pretioſioris materiæ quàm illa vaſa in quibus probabantur offerenda. vnde & in Hebræo habetur כף Chaph. Cochlear ex decem ſiclis aureis &cę. cum quo ponebatur incenſum vel thymiama in thuribulo ad concremandum coram deo in altari incenſi. c ℭ Bouem H de armento: in memoriam ipſius Ioſeph qui vocabatur primogenitus taurus, Deutero. trigeſimotertio. d ℭ Et arietem. in memoriam Iſaac, pro quo fuit aries immolatus, Gene. xxij. e ℭ Et agnum anniculum: in memoriam agni paſchalis. f ℭ Hircumq; pro peccato. ad expiandum peccatum venditiõis Ioſeph: in qua fuit hædus occiſus, Gene. xxxvij. Vel quia eſt animal fœtidum, ideo offerebatur pro peccato, quod fœtet coram domino.

g ℭ Boues duos: ad deſignandum duas tabulas teſtimonij. h ℭ Arietes quinq;, ad deſignandum quinq; præcepta in vna tabula ſcripta. i ℭ Hircos quinq;: ad deſignandum alia quinq; præcepta ſcripta in alia tabula, & hoc ſecundum opinionem Hebræorum, qui dicunt præcepta quinque ſcripta fuiſſe in qualibet tabula, vt dictum fuit Exo. xxxij. k ℭ Agnos anniculos quinq;: ad denotandum quinque libros legis. Eodem modo exponendæ ſunt oblationes vndecim principum ſequentium. Et ſic patet litera vſque verſus finem capituli, vbi dicitur

In die, qua

tariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: bouem de armento & arietem & agnum anniculum in holocauſtum, hircumq́ pro peccato, & in hoſtias pacificorum pones boues duos, arietes quinq́, hircos quinq́, agnos anniculos quinq́. Hæc fuit oblatio Eliaſaph filij Duel. Die ſeptimo princeps filiorum Ephraim Eliſama filius Ammiud, obtulit acetabulum argenteum appēdens centumtriginta ſiclos, phialā argēteā habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunq́ plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenū incenſo, bouem de armento, & arietem & agnum anniculum in holocauſtum, hircumq́ pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinq́. Hæc fuit oblatio Eliſama filij Ammiud, Die octauo princeps filiorum Manaſſe, Gamaliel filius Phadaſſur obtulit acetabulum argenteum appendens centumtriginta ſiclos: phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Gamaliel filij Phadaſſur. Die nono princeps filiorum Beniamin Abidan filius Gedeonis obtulit acetabulum argenteum appendens centumtriginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Abidan filij Gedeonis. Die decimo princeps filiorum Dan Abiezer filius Ammiſaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centumtriginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos qninque. Hæc fuit oblatio Abiezer filij Ammiſaddai. Die undecimo princeps filiorum Aſer Phegiel filius Ochran obtulit acetabulum argenteum appendens centumtriginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hęc fuit oblatio Phegiel filij Ochran. Die duodecimo princeps filiorum Nepthali Ahira filius Enan, obtulit acetabulum argenteum appendens centumtriginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, utrunque plenum ſimila oleo conſperſa in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircumq́ pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos arietes quinq́, hircos quinq́, agnos anniculos quinq́. Hæc fuit oblatio Ahira filij Enan. Hæc in dedicatione altaris oblata ſunt à principibus Iſraël, in die qua conſecratum eſt, [a] acetabula argentea duodecim, phialæ argenteæ duodecim, mortariola aurea duodecim, ita ut centumtriginta argenti ſiclos haberet unum acetabulum, [a] & ſeptuaginta ſiclos una phiala, id eſt in commune uaſorum omnium ex [b] [c] argento ſicli duo milia quadringenti pondere ſanctuarij: mortariola aurea duodecim plena incenſo, denos ſiclos appendentia pondere ſan- [d] ctuarij, id eſt ſimul auri ſicli centumuiginti, boues de armento in holocauſtum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, & [e] [f] libamenta eorum hirci duodecim pro peccato, hoſtiæ pacificorum, boues [g] uigintiquatuor, arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta. Hæc oblata ſunt in dedicatione altaris quando unctum eſt.

A a ℭ Duo mi. &c. Allegoricè. In vaſis argenteis, q̄ omnia duo milia & quadringentos ſiclos pōdere ſanctuarij habēt, pfectā doctrinā verbi dei, quæ ī duob⁹ teſtamētis cōſiſtit, accipim⁹, cui ſi rectè obedierimus, quadriga virtutū .i. prudētia, iuſtitia, fortitudine, & tēperātia ad ęternā beatitudinē nos pducit. Millenari⁹ em̄ duplicat⁹ oſtēdit, qa duo teſtamenta nobis ad beatitudinē viā demōſtrant. Quadringēta v̄ò qp cū pfectione bonorum operū in q̄driga v̄tutū illuc pueniamus: niſi em̄ bonis actib⁹ curraī, illuc nō puenitur.

B b ℭ Mortariola. Alle. Allego. Mortariola aurea duodeci, quorū ſingula denos ſiclos habēt, & ſimul omnia auri centū viginti ſiclos, corda electorū ſignificant ſcientiā legis in oībus ſeruare ſecūdū apoſtolicam doctrinam. Act. 2 a. Duodecies ei deni cētū viginti faciūt, quo nūero primitiua eccleſia ī Ierl'm ſpm̄ pacletū accepit, vnde ſubditur: Act. 2. a. c ℭ Pōdere &c. Sanctuariū em̄ eccl'ia eſt, cuius regulā fidei & intelligētię ſequētes oīa q̄ in lege & pphetis ſcripta ſūt nobis ſalubria eſſe credim⁹. C Quicquid aūt extra ecclię vnitatem ſentiī & ītelligitur aut ſeruatur, aīę dānationem parit.

d ℭ Boues &c. Boues arietes & agni duo denario numero cōprehenſi, illos ſignificāt, q vel in officio doctoris vel in pricipatu alicui⁹ honoris vel ſimpliciter viuentes oīa ſcd'm doctrinā apoſtolicā & pphceticā agere ſtudent.

e ℭ Hirci &c. Hi ſunt q pœnitētiā ſtudēt ſecundū regulam apoſtolicę fidei perficere.

f ℭ Boues &cæ. In his ſpūalis ſcientia cū bonorū operū pfectiōe ſignificaī, qa vigitiquatuor horis curſus diei pagitur: D lumē ſciētiæ & fidei omni Chriſtiano neceſſariū eē ſignificāt. g ℭ Sexaginta. Sexagenari⁹ .i. ſexies denari⁹ pfectionē mādatorum mōſtrat. Neceſſe ē enim vt plati ſubditi & pœnitētes omnia ſcd'm eccleſię doctrinā faciāt, quaten⁹ oblatio corū ritū & ordinē teneat pacificorū, vt dei gr̄am mereantur, non offenſam.

Cūq;

Ni. de ly.

a ℭ In die &c. Nō qd' illę oblatiōes oēs factę ſint illa die, ſed qa tūc ince-

a ℂ Cũq; &c. Greg. Quid eſt ꝙ Moyſes E crebrò intrat & exit, niſi quòd is qui intus in cõtemplationē rapitur, foris infirmantiũ negotijs vrgeť. Intus arcana dei cõſiderat, foris onera carnalium portat. Qui de rebus dubijs ſemper ad tabernaculũ recurrit, coram teſtimonij arca dñm conſulit, exēplum prębens doctoribꝰ: vt cũ foris ambigũt qd diſponant, ad mentem quaſi ad tabernaculum ſemper redeant, & velut coram arca teſtimonij deum conſulant. Sed de his in quibus dubitant apud ſe, intus ſacri eloquij

Mat.14.b. paginas requirant. vnde: Chriſtus in monte orationi inhæret, miracula in vrbibus exercet, imitationis viam bonis rectoribus ſternens, vt ſi iam ſumma contemplando appetunt, neceſſitatibus tamen infirmantium compatiendo miſceantur. Quia tunc ad alta † charitas mirabiliter ſurgit, cùm ad ima proximorum miſericorditer ſe attrahit. Et quomodo benignè deſcendit ad infima, valenter recurrit ad ſumma. b ℂ De propitiatorio. Quia per gratiam diuinæ propitiationis poſt culpam præuaricationis aperuit nobis deus viam veritatis. c ℂ Inter duos cherubin. Quia per angelicam viſionem, non in ſua ſubſtantia apparuit deus Moyſi. vnde:

Gal.3.c. Lex ordinata per angelos in manu mediatoris. Vel quia per vtrũq; teſtamētum conſona voce ad fidem veritatis nos erudit. Vel quia per filium qui in medio duorum teſtamentorũ in carne apparuit, locutus eſt pater humano generi.

† charitatis diuinæ

a ¶Prædicatores, populi doctores.

a Cumq; ingrederetur Moyſes ta- a

a ¶Scripturam ſanctam, ſcilicet meditando: vnde loquitur deus.

bernaculum fœderis, ut † conſuleret oraculum, audiebat uocem

b loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſti-

c monij inter duos cherubin, unde & loquebatur ei.

† loqueret ſecum ſubdens

Nicolaus de Lyra.

perũt fieri. a ℂ Cumq; &c. Dicit Ra. Sa. ꝙ ſtatim in ingreſſu tabernaculi audiebat vocē dñi, quaſi egredientē de ꝓpitiatorio, qđ erat intra ſanctum ſanctorũ in poſteriori parte tabernaculi, & licet vox illa eēt fortis & magna, ſcđm qđ diciť Pſal. xxviij. b. Vox dñi in virtute, vox domini in magnificentia, tamen non audiebatur extra tabernaculum. G

ℂ In cap. vij. vbi dicitur in poſtilla: Primo die obtulit.

ADDITIO I. Quòd aũt tribꝰ Iuda primò ſecuta eſt Moyſen per mare rubrũ eſt incertum, cùm non habeat fundamentum in litera, & ideo non eſt attribuẽda ipſius primitas huic ratiõi: ſed videť ſufficere ad hoc ꝓphetia Iacob: q̃ ſuprà Gẽ. xlix. p̃noſticans facta filiorũ, de Iuda expſſè dixit: Te laudabũt fratres tui, manꝰ tuę in ceruicibꝰ inimicorũ tuorũ: adorabunt te filij patris tui &c. Et ibidẽ. ſ. Nõ auferet ſceptrum in Iuda &c. Ex q̃bus verbis ſatis patet ꝙ p̃eminẽtia regalis ac p̃ſidẽtia pertinebat ad Iudam inter alios fratres ex præordinatione diuina & cæt. ℂ In eodem capitulo. vij. vbi dicitur in poſtilla: Eodem modo exponendæ ſunt aliæ oblationes.

ADDITIO II. Quidã Hebręorũ dicũt ꝙ licet iſti principes duodecim, fuerũt conformes in rebus oblatis, nõ tñ in rõnibus oblatorũ, q̃a quilibet princeps eorũ intendit alias rationes à rationibus intentis per alios principes. vñ ex hoc dicũt, ꝙ repetunť in litera oblatiões cuiuſlibet eorũ p ſe: licet ſuffeciſſet poſt oblatiões primi principis dicere, ꝙ q̃libet aliorũ ſimilia obtulit in die ſuo, qđ diceret breuiꝰ. ſed ideo repetunť p ſingulos principes, & p ſingulas oblatiões, ad denotandũ qđ dictũ eſt. Rationes aũt quas aſſignãt cuilibet principi enarrare fortè eſſet magis tædioſum q̃ vtile, ideo p̃termitto. Põt aũt ratio hmõi repetitiõis aſſumi ex parilitate tribuũ, q̃ omnes erãt quodãmodo ęquales in hoc ꝙ erant principalia mẽbra populi dei, & ideo de cuiuſlibet illarum tribuum oblatione mentio fiebat ſingularis.

GLOS. OR.

CAP. VIII.

LOcutuſq;. d ℂ Septē lucernas: Septē dona ſpiritusſancti, q̃ in Chriſto ſemp manſerũt, & in mẽbris ꝓ volũtate eiꝰ diſtributa ſunt. e ℂ Ad

Mẽſa & cãdelabrum mensam. Beda. Menſa & candelabrum temporalia dei beneficia, q̃bꝰ reficimur & F illuminamur, vt his conſortati creſcente

Ioh.16.f. gratia meritorũ, ad panē angelorũ in cælis manducandũ, & videndam veram dei lucem perueniamus. Hæc ſunt extra velũ, q̃a in hac tãtũ vita ſcripturis & doctoribus, & cæteris ſacramẽtis indigemus. In futuro aũt dominꝰ palã de patre nobis annũtiabit. i. palã patrē oſtẽdet nobis. Latus tabernaculi meridianũ antiquã dei plebē ſignificat, quę prior lucē diuinæ cognitiõis, & feruorē dilectionis accepit. Septẽtrionale verò cõgregatã de gentibus eccleſiam, quæ diutius in tenebris manſit. Rectè ergo candelabrum quod eſt in parte auſtrali, gratiã priori populo datam ſignificat. Menſa verò in parte aquilonis data nobis beneficia dei. Benè ergo candelabrum contra menſam poſitum eſt, quia ſcriptura legis & prophetarum ad gratiam euangelij reſpicit perhibens ei teſtimonium. f ℂ Super candelabrum.

– candelabrum in auſtrali parte erigať. Hoc igiť pręcipe vt lucernæ contra Boreã è regiõe reſpiciãt ad menſam panum ꝓpoſitionis,

Myſticè Eſa.11.a. Chriſtum, ſcilicet primogenitum de radice Ieſſe, ſuper quē requieuit ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cõſilij & fortitudinis. g ℂ Ex auro. Quia Chriſtus ſpecialiter immunis à peccato, & operibus iuſtitiæ pręclarus, & mẽbra eius innocẽtiã, & iuſtitiã quãtũ valẽt imitãtur, in futuro ꝓficienť. h ℂ Ductili. Quia Chriſtus ex cõceptiõe & natiuitate perfectus deus & homo extitit, paſſionum dolores pertulit, & ſic ad reſurrectionis gloriam peruenit, & omnes qui piè

2.Timo.3.c volunt viuere in ipſo quaſi metallum feriendo dilatatum per paſſionis contumelias ad immortalitatis gratiam perueniũt. i ℂ Stipes. Chriſtus ſcilicet, de quo procedunt calami, quia ab ipſo acci-

Ioh.15.a. piunt iuſti quicquid habent boni. vnde: Sine me nihil poteſtis face-

Myſticè re. k ℂ Tolle Leuitas de me. Myſticè. Ordinem eccleſiaſticum inſtruit quomodo rite prouehatur ad dignitatem ſacerdotij.

Pilos carnis

Cap. VIII.

LOcutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere Aaron & dices ad eum: b c

d Cùm poſueris ſeptem lucernas, candelabrum in auſtrali parte erigatur. Hoc igitur præcipe ut lucernæ contra Boream è regione d e

¶Scripturam ſacram euangelij.

e reſpiciant ad menſam panum propoſitionis, contra eam partem, quam cãdelabrum reſpicit, lucere debebunt. Fecitq; Aaron, f

f & impoſuit lucernas † ſuper candelabrũ, ut præceperat dominus Moyſi. Hęc autē erat factura cã-

g delabri, ex auro ductili, † tam me-

h i dius ſtipes, quàm cuncta quæ ex utroq; calamorum latere naſcebãtur. Iuxta exẽplum quod oſtẽdit dominus Moyſi, ita operatus eſt candelabrũ. Et locutus eſt do g

k minus ad Moyſen, dicens: Tolle Leuitas de medio filiorum Iſraël, & purificabis eos iuxta hunc h h i

NIC. DE LY.

CAP. VIII.

LOcutuſq; eſt dominus ad. Hîc conſequenter agitur de pontificis officio. & primò quantũm ad lucernarũ compoſitionē, ſecundò quò ad Leuitarum ordinationē: ibi: Locutuſq; eſt dominus. Tertiò quò ad phaſe celebrationē, capitulo. ix. Circa primum dicitur: c ℂ Loquere ad Aaron, & dices ad eũ &c. Licet his ſolus Aaron exprimatur, tamen officium compoſitionis lucernarum poterat facere non ſolùm per ſe, ſed etiam per filios ſuos, qui erant minores ſacerdotes, vt habetur Exodi. xxvij. d ℂ In auſtrali parte. ſ. tabernaculi. e ℂ Vt lucernæ contra &c. Sicut ponunť luminaria coram mẽſis principum. f ℂ Contra eam partem &c. Quia ſic erant diſpoſita lychna ſex lucernarũ ex vtraq; parte lucernę mediæ, ꝙ emitterẽt lumen ſuũ verſus illam partem, vt dictum fuit Exodi. xxv. vbi cæte ra quæ hîc dicuntur de candelabro expoſita ſunt. g ℂ Et locutus eſt dominus. Hîc deſcribitur ordinatio Leuitarum, quæ pertinebat ad pontificis officium, & primò ponitur eorum ordinatio, ſecundò officiorum executio, ibi: Locutuſq; eſt dominus. Circa primum primò ponitur p̃ceptũ dñi, ſecũdò impletio mãdati, ibi: Fecerũtq;. Adhuc circa primũ primò p̃cipiť. Leuitarum ordĩatio, ſecũdò ſubdiť huiꝰ mãdati rõ, ibi: Statueſq;. Circa primũ diciť: h ℂ Tolle Leui. &c. vt ſint deputati diuino cultui. i ℂ Et pu. &c. in quo ritu q̃tuor cõtinenť. Primũ ē aſpſio eorũ aq̃ luſtratiõis, cũ diciť: Aſpergantur &c.

Diuiſio H

† cõtra faciē candelabri

Diuiſio

† vſq; ad pedes eiꝰ & flores ſiue lilia eiꝰ ductile erit

Moraliter. b ℂ Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen &c. Hîc agitur de menſa propoſitionis & candelabri ſituatione: Exodi. xxv. dictum fuit, quòd per menſam ſignificatur eccleſia, per candelabrum verò Chriſtus, eccleſiam illuminans: propter quod dicitur hîc, quòd candelabrum ſituari debet cõtra menſam, ſcilicet ad illuminandum eam. Cætera verò quæ dicuntur hîc de candelabro & menſa, fuerunt ibi myſticè expoſita. h ℂ Tolle Leuitas de medio filiorum Iſraël & puri. Hîc agitur de purificatione Leuitarum

Moraliter

a ¶Pilos carnis ſu. Gregorius. Pili carnis ſunt quælibet ſuper-
A fluæ humanæ carnis vitæ veteris cogitationes. Quas ſic à mente
Allegoricè excedimus, vt de amiſſione earum nulla dolore fatigemur. Leuita autem aſſumptus dicitur. Oportet ergo Leuitas omnes pilos carnis ſuæ radere, quia qui in obſequium dei aſſumitur, ante oculos dei à cūctis carnis cogitatiōib⁹ mūdus debet appere, ne illicitas cogitatiōes mens pferat, & pulchrā animi ſpeciē quaſi pilis fuſcātib⁹ deformē reddat. Sed q̄uis virt⁹ ſanctæ conuerſationis quēlibet euexerit, adhuc tñ ei de vetuſtate vitæ naſcit quòd tolleret. vñ & ipſi Leuitarū pili radi pcipiūt, nō euelli. Raſis enim pilis in carne radices remanent & creſcunt vt iterū recidantur. Quia magno ſtudio ſuperfluæ cogitationes amputandæ ſunt: ſed amputari funditus non poſſunt. Semper enim generant ſuperflua,
† vitulum quę ſpiritus ferro ſollicitudinis recidat. Sed hæc in nobis ſubtilius agimus cū ſpeculationis alta penetram⁹. b ¶Leuauerint. Mundauerint, ſ. opera, vt in conſpectu dei ſit eorum cōuerſatio mūda, & corā hoibus irreprehenſibilis. c ¶Bouem. mediatorē
Myſticè dei & hoim: cuius immolatiōe pctā noſtra deleta ſunt. In vtroq; boue incarnatio eius ſignificat. Vna ē em̄ paſſio Chriſti, ſed duo nobis impetrauit, expiationem .ſ. à peccatis, & ſanctificationem, vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne, viuificatos au-
1. Cori. 6. c. tem ſpiritu. vnde Paulus: Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis in noīe domini Ieſu. Poſ ſunt aūt p hos duos boues, quorū vn⁹ pro
† oblationē pctō, alter offert in holocauſtū, duæ actionum ſpecies exprimi, quarū vna quæ malè geſſim⁹, per pœnitentiæ lamētū abluimus, altera bonorū operū & virtutū fructibus gratiā dei & pręmium beatitudinis pmeremur. d ¶Libamentum. Sacramentum paſſionis, quod ſpiritali ſcientia intellectum
B atq; tractatū, fidelib⁹ ſaluberrimum & deo gratiſſimum eſt. Si tamen talibus myſterijs pcipiēdis miniſter dñi intus foriſq; ſe mundū & dignum pbuerit. e ¶Et applicabit. Applicantur Leuitæ corā tabernaculo fœderis, cùm electi ad officiū altaris ſcd'm apoſtolicā doctrinā pducunt: q̄ in verū tabernaculū intrat, ſi. ſ. iuxta doctrinā & exēpla ſanctorū bene inceperint, & vſq; ad finem perſeuerauerint. f ¶Ponent filij. Quia aſſenſum deuotiōis ſuæ electioni debēt pbere, & ad imperiū eorū bonis opib⁹ inſtare. g ¶A filijs Iſraël. &c. Sub multorū. ſ. teſtimonio & cognitiōe faciēda eſt electio, vt examinatio digna celebretur, vt ne-
1. Tim. 3. b. mo reprehēdere poſſit. Debēt em̄ teſtimoniū habère bonū etiā ab his qui foris ſunt. h ¶Leuitæ quoq; &c. Quia miniſtri dñi proprio labore initia bonorū operum dño cōſecrare feſtinant, vt ſiue pœnitentia ſit agēda, ſiue ſtudia virtutum exercēda efficaciter pficiant. i ¶Separabis. Non debet miniſter dñi cōtent⁹ eſſe populari diſciplina. Morib⁹ & doctrina ſepat⁹, & ſpectabilis debet eſſe. k ¶Omne primogenitum in terra. Allegoricè. Orige. Primoge-
Allegoricè nita AEgyptiorū, vitiorū primordia ſunt, quib⁹ hūana vita corrumpit. Omnis enim anima cū ad ſupplemētū ętatis puenerit, & velut quædam naturalis lex in ea ſua iura defendere cœperit, primos mot⁹ ſcd'm deſiderīū carnis pducit, quos concupiſcentiæ vel iræ fomite vis incentiua commouerit. Vnde q̄ſi ppriū & pcipuū de Chriſto dicit:
Eſa. 7. c. Butyrum & mel manducabit, priuſq; faciat aut proferat maligna, eliget bonum. Quoniam priuſq; ſciat puer bonum aut malum, reſiſtet malitiæ, vt eligat quod bonum eſt. Dauid autem de ſemet-
Pſal. 24. b. ipſo ait: Delicta iuuentutis meæ & cære. Quia ergo primi animi motus ſecūdum carnē prolati in peccatum ruunt merito AEgyptiorū

primitiua di-

a ¶Baptiſmi. ſ. vel lachrymarum quibus abluuntur peccatorum maculæ.

ritum: Aſpergantur aqua † lu- a
a ¶Non euellant: quia remanent radices vnde iterum creſcant.
a ſtrationis, & râdant omnes pil- b
a ¶Cogitationes veteris vitæ.
b lôs carnis ſuæ. Cúmque lauerint c
ueſtimenta ſua, & mundati fue-
a ¶Dominicum corpus.
b ¶Patriarcharum & prophetarum progenitu m.
c rint, tollant † bôuem de armen- d
d tis, & libamentum eius, ſimilam
oleo conſperſam. Bouem au- e
tem alterum de armento acci-
e pies pro peccato, & applicabis f
Leuitas coram tabernaculo fœ-
deris, conuocata omni multi- g
tudine filiorum Iſraël. Cúmque
Leuitæ fuerint coram domino,
f ponent filij Iſraël manus ſuas h
¶Verus montanus. i. Chriſtus.
ſuper eos, & offeret Aaron Le- i
uitas † munus in conſpectu do-
¶Aſſumptos.
g mini à filijs Iſraël, ut ſeruiant in
h miniſterio eius. Leuitæ quo- k
que ponent manus ſuas ſuper
capita boum, è quibus unum fa-
cies pro peccato, & alterum in ho
locauſtum domini, ut † deprece-
ris pro eis. Statuéſque Leuitas l
in conſpectu Aaron & filiorum
eius, & conſecrabis oblatos do-
i mino, ac ſeparabis de medio fi-
liorum Iſraël ut ſint mei, & poſt-
ea ingrediantur tabernaculum
fœderis ut ſeruiant mihi. Sicque
purificabis & conſecrabis eos
in oblationem domini: quo-
niam dono donati ſunt mihi à fi
lijs Iſraël. Pro primogenitis quę
aperiunt omnem uuluam in Iſ-
raël, accepi eos. † Mea
enim ſunt omnia primogenita
filiorum Iſraël, tam ex homini-
bus quàm ex iumentis. † Ex die m
k quo percuſſi omne primogeni-
tum in terra Ægypti, ſanctifi-
caui eos mihi, & tuli Leuitas n
pro cūctis primogenitis filiorū Iſ
raël, tradidiq́; eos dono Aaron,
& filijs eius de medio † populi,

a ¶Aſpergantur &c. In hac autem aqua ponebantur cineres vaccæ combuſtæ, vt habetur. i. xix. ca. quæ ordinata erat ad purgationem pollutorum ex tactu mortui vel alterius immunditiæ: propter quam non poterat ſic pollutus ingredi atrium tabernaculi donec eſſet mundatus. & ideo tales immunditiæ erant quaſi quædā irregularitates phibētes acceſſum ad diuina ppter qd' dicebat aqua luſtrationis. i. purgationis, & inde dicit luſtrū, qd' eſt ſpatium quinq; annorū, quia in quolibet quinquēnio Romani faciebāt purgationē vrbis. ſic igit primò Leuitæ aſpergebant ad tollēdū irregularitates pdictas. Secūdū eſt, q radebant, & tāgit cū dicit: b ¶Et ra. vt eſſent mūdiores corpe. Aliā etiā rationē aſſignat Rab. Moyſes dicēs, q Leuitæ deputabantur diuino cultui p primogenitis aliarū tribuū, vt dictū eſt ſuprà. iij. ca. q fuerant polluti in idolatria vituli, & qa idolatria eſt lepra ſpiritualis, ideo in purgatione Leuitarū qui deo deputabant p idolatris, radebātur pilli carnis eorū, ſicut fiebat in emundatiōe leproſorū, vt habet Leuitici. xiiij. Tertiò lauabant eorū veſtimēta ad maiorē mūditiā, qd' notat cū dicit: Cūq; lauerint veſtimenta &cæ. Quartò p eis offerebant ſacrificia, qd' notat cū dicit: Tollant bouē &c. & ſequitur: e ¶Bouē autē alterū de ar. &c. ad expiandum peccatū vituli. f Et applicabis Leuitas corā ta. qa ibi veniebāt illi pro quibus offerebatur oblatio. g ¶Cōuocata omni multitudine filiorum Iſraël: Cūq; Leuitæ &c. quia Leuitę tradebant dño p primogenitis aliarū tribuū. & ideo ipſi Leuitæ erāt q̄dā oblatio deo facta à tota multitudine. h ¶Ponent filij Iſraël manus ſuas ſup eos. qa offerens debebat ponere manū ſuper oblationē ſuā, vt patet i Leuitico. i ¶Et offeret Aarō le. ſicut erāt ſibi ad hoc traditi à multitudine. k ¶Leuitæ quoq; ponent &cæ. quia erant ſacrificia ipſorū. l ¶Statueſq; Leuitas in conſpectu Aaron &c. Hīc ſubditur ratio dicti mādati. Ad hoc em̄ de mādato domini ordinabant, vt ſeruirēt ſacerdotibus in cultu diuino, qui cultus ante legē datā ptinebat ad primogenitos Iſraël qui erāt ipſi deo obligati, ex quo pcuſſit primogenitos AEgypti & ipſos ſaluauit, vt habetur Exo. xij. ſed quia primogeniti aliarū tribuū facti ſunt inepti ad cultum dei, vt dictū eſt, ideo dñs loco illorū voluit Leuitas ordinari ad cultū ſuū: & hoc eſt quod dicitur: m ¶Ex die quo percuſſi omne primogenitū in terra AEgypti, ſanctificaui eos mi. i. primogenitos Iſraël. n ¶Et tuli. &c. deputādo mihi. ¶Pro cunctis primo fi. Cętera patēt ex dictis.

C
† purificationis
Quare Leuitæ deputabant diuio miniſterio.
D
† ad expiādū Leuitas

Feceruntq; Moyſes

Moraliter
* tione Leuitarū ſacerdotibus veteris legis miniſtrantium: per quos ſignificantur clerici miniſtrantes ſacerdotibus noui teſtamenti, propter quod debent purificari. & forma purificationis ſubdit. a ¶Aſpergantur aqua luſtrationis. Per quod intelligitur actus confeſſionis puræ & frequentius. b ¶Et radant omnes pilos carnis ſuæ. Per quod intelligitur depoſitio ſuperfluitatis bonorum temporalium vltra neceſſitatē ſtatus & perſonæ, quæ debet expendi in operibus pietatis. c ¶Cumq; lauerint veſtimenta ſua & mundati fuerint. Per lotionem veſtis intelligitur honeſtas exterioris conuerſationis.

† ſuprà. 3. b.
Exo. 13. a.
Lucæ. 2. d.
† . 15. q. 1. c. necis. de voto. c. magnę
† filiorū Iſraël

d ¶Tollant bouem de armentis & libamentum &cæ. Per bouem oblatum pro peccato intelligitur, quòd debent eſſe fortes ad modum bouis peccatorum tentationibus reſiſtendo.
e ¶Bouē autē alterū &cæ. qui offerebatur in holocauſtū, per quod ſignificat, q clerici charitate feruere debent ad proficiēdum.

* Cumq; quinqua-

E primitiua dicuntur quæ extingũtur,ſi reliquæ vitæ cõuerſatio emẽdatiorẽ dirigat curſum. ℂ Extinctis vitijs quæ ſũt primogenita diaboli,vel operibus carnis quib⁹ inqnatur natura,boni mores ſubſtituẽdi ſunt.Preterea miniſter dei debet pfectioribus morib⁹ inſtrui, quã multitudo plebis.Idẽ em̃ ꝓ primogenitis Ægyptiorũ primogenita Iſraelitarũ offerũtur,& ꝓ primogenitis filiorũ Iſrael Leuitæ in ſeruitiũ dñi aſſumũtur,vt ꝓ peccatrice vita,iuſta: & pro iuſta, ſancta & probata,& pfecta exhibetur,vt altaribus Chriſti, & diuinis myſterijs verus Leuita dignè poſſit aptari.a ℂ Vt ſeruiant. Videant miniſtri domini,ꝙ neceſſariũ ſit eis officij ſui iura cuſtodire.Nec terrenis lucris vel voluptatibus inhiare,quibus proprium eſt tabernaculo deſeruire, & pro populo orare,ne ſit in eo plaga diſperdens: alioquin & ſe & populum in perditionem precipitant,& dicitur eis:Munus non ſuſcipiã de manu veſtra.b ℂ A viginti quin. ℂ Illi.A vigeſimo & qnto anno mandãtur Leuitæ in tabernaculo ſeruire,& à qnquagenario cuſtodes vaſorum fiunt.Per vigeſimũ & qntũ annũ, in quo flos iuuentutis orit̃,cõtra vnũquẽq; vitiorũ bella ſignant̃. Per qnquagenariũ terna requies domito bello mentis ſignatur,Per vaſa tabernaculi fideliũ animæ.Leuitę ergo à vigeſimo qnto anno tabernaculo ſeruiunt,& à qnquagenario cuſtodes vaſorum fiũt, vt qui adhuc impugnãtiũ vitiorũ certamina ꝑ conſenſum delectationis tolerant,aliorũ curam ſuſcipere nõ pſumãt.Cũ verò tentationum bella ſubegerint, cũ apud ſe iam de intima tranquillitate ſunt ſecuri,animarũ cuſtodiã ſortiant̃. Sed qs hæc perfectè ſubigat, cùm Paul⁹ dicat:Video aliam legẽ in membris meis repugnantem legi mentis meæ & cæt. Sed aliud eſt bella fortiter perpeti, aliud eneruiter expugnari.In iſtis excitatur virt⁹: ne extolli debeant:in illis omnimodo extinguitur,ne ſubſiſtant.

Malac.1.c. Allegoricè

† 77.diſ.c. in veteri lege

Rom.7.d.

Nico.de Lyra.

F a ℂ Feceruntq; Moyſes & Aaron &c. Hîc ponit̃ executio dicti mãdati: & patet litera vſq;: b ℂ Eleuauitq; eos Aaron.id eſt preſentauit.nõ em̃ poſſet eos eleuare in altũ,ſicut fiebat de oblationibus eius. c ℂ Locutusq; eſt dñs.Poſtq; deſcripta eſt Leuitarum ordinatio ſeu purificatio,hîc cõſequẽter ponit̃ officiorũ ſuorũ executio,cũ dicit̃: d ℂ Hæc eſt lex Leuitarũ.ſ. ꝗtũm ad executionem officiorum. e ℂ A vigintiquinq; annis & ſupra. Tunc em̃ ingrediebantur ad addiſcendum officia,ſed triceſimo anno inſtituebant̃ miniſtri vl' repellebant̃ vt dictũ eſt ſuprà.iiij.c. f ℂ Cumq; quinqua.ſ.in portãdis oneribus & cõſimilib⁹. g ℂ Erũtq; mi.q.d.nõ propter hoc erunt otioſi. Ideo ſubditur: h ℂ Vt cuſtodi.ſcilicet portas & vaſa.

a ut ſeruiant mihi pro Iſraël in tabernaculo fœderis,& †orent pro eis,ne ſit in populo plaga,ſi auſi fuerint accedere ad ſanctuarium. Feceruntq; Moyſes & Aaron,& a omnis multitudo filiorum Iſraël ſuper Leuitas quę pręceperat dominus Moyſi, purificatique ſunt & lauerunt ueſtimenta ſua. Eleuauitque eos Aaron in conſpectu domini & orauit pro eis, b ut purificati iugrederentur ad officia ſua in tabernaculum fœderis coram Aaron & filijs eius. Sicut pręceperat dominus Moyſi de Leuitis,ita factum eſt. Locutúſque eſt dominus ad Moyſen dicens. †Hæc eſt lex Leuitarum: c d

ꝗCum inſurgunt cuiq; vitiorum bella.

b A uigintiquinque annis & e

a ꝗSeruiant ſcilicet in eccleſia non præſint.

ſuprà ingredientur,ut miniſtrẽnt in tabernaculo fœderis. Cumq; f

a ꝗId eſt cum quietem internam habuerint.

quĩquagẽſimum annum ætatis

a ꝗSopito vitiorum bello ꝗCuſtodes animarum.

impleuerint, ſeruire cẽſſabunt: eruntq; miniſtri fratrum ſuorum g in tabernaculo fœderis,ut cuſto h

ꝗA deo.

diant quæ ſibi fuerint commendata:opera autem ipſa non facient.Sic diſpones Leuitas in cuſtodijs ſuis.

Cap. IX.

L Ocutus eſt dominus ad Moyſen in deſerto Sinai,anno ſecundo poſtquam egreſſi ſunt de terra Ægypti,menſe primo dicens: Faciant filij Iſraël phaſe in tẽpore ſuo quartade- i k

G die menſis hu. &c. Cùm in veteri teſtamento tribus indicijs paſchale tempus obſeruet̃,vt poſt æqnoctium.ſ.& menſe primo & tertia eius ſeptimana.i.à veſpera q̃rtædecimæ lunæ(qđ eſt initiũ quitędecimæ)vſq; ad veſperã.i.terminũ vigeſimæ primæ lunæ celebretur. Quarta regula nobis eſt à reſurrectione Chriſti impoſita,vt cum ęquinoctio tranſcenſo lunam primi menſis quartãdecimam oriri veſpere viderimus, non ſtatim paſcha faciam⁹,ſed dominicum diem quo tpe paſcha,id eſt tranſitũ de morte ad vitam reſurgendo celebrauit, expectantes in ipſo paſcha celebremus. Quòd ſi quis obiecerit, nõ ęquinoctij memoriam ſed tantũ primi menſis & tertiæ ſeptimanæ poſuiſſe legiferum,ſciat, quia & ſi æquinoctiũ nominatim nõ exprimit, in hoc tamen quòd à plenilunio primi mẽſis paſcha fieri pręcipit,ęquinoctij tranſcẽſum depromit. Quoniã cõſtat eã quæ prima trãſito ęquinoctio plenũ globum oſtẽdit, primi menſis exiſtere lunam. Quoties ergo diem dominicum mox adueniente quintadecima luna habemus,nihil noſtrum tempus paſchale diſſonat à legali,quãuis alijs ſacramentorum generibus paſcha colimus. Quoties verò ſecũdo,vel tertio, vel q̃rto, vel qnto, vel ſexto,vel ſeptimo, ad hinc die idem dominicus occurrit,nec tũc legẽ & prophetas ſoluimus. Nam ſicut tot paſchalium obſeruãtia ceremoniarum,ita etiam tempus quo agi præceptum eſt ſacra myſteria redolet. In primis enim ęquinoctium trãſgredi iuxta legis decretum curamus, vt ſolennitas (in qua Chriſtus deſtructa poteſtate tenebrarum mũdo lucis iter aperuit) ipſo temporis ordine foris oſtendat quid intus habeat.Et quæ nobis ęternæ beatitudinis lumen ꝓmittit,tunc maximè celebretur cũ ſol annuo proficiens incremento,primã ſumit de noctis vmbra victoriã,Deinde primum menſem anni,q & nouorum vocat̃,in quo paſcha celebremus,attendam⁹.In quo ſcilicet mũdus iſte format⁹ eſt, & prim⁹ homo in paradiſi ſede locatus:qa per hanc ſolennitatẽ primã ſtolã, & primũ regnũ, à quo in H longinquã regionẽ diſceſſim⁹, nos recepturos ſperam⁹,vñ:Cælos aũt nouos & terrã nouam & promiſſa illius expectamus. Et: Ecce noua facio omnia.Beda.Euenit,quòd quando luna, Eccle.vt.fo.328.in prima col. ℂ Beda.Deinde tertiam ſeptimã obſeruamus,qđ dñicę reſurrectiõi cõgruit,q̃ tertio die facta eſt,& tertio tpe ſeculi.i.cũ grã cæleſtis aduẽtu tota ei⁹ in carne diſpẽſatio per reſurrectiõis gloriã cõſummata mũdo apparuit.Prima enim ſeculi tempora,lege naturali per partes,media lege literali vel prophetis,extrema chariſmate ſpiritali per ſeipſum illuſtrauit. ℂ Beda. Ipſa quoq; lunæ cõuerſio ſacramentũ cæleſte nobis ſignificat.Lu

Obſeruatio tẽporis paſchalis

† ad expiãdũ filios Iſraël

Luc.15.a.

2.Pe.3.c.

Apo.21.b.

Moraliter ✱ f ℂ Cũq; &c. Per qđ ſignificat̃, ꝙ illi quãdiu & bene ſeruierint in eccleſia à laborib⁹ inferiorib⁹ imunes ſunt dimittẽdi,& ad maiora ꝓmouẽdi,in qb⁹ labor nõ reqrit̃ corporalis. ℂ In ca.viij.vbi dicit̃ in poſ. In auſtrali pte.ſ.tabernaculi.

ADDITIO. In trãſlatiõe nr̃a ponũtur in hoc loco qdã verba,q̃ nõ habent̃ in litera Heb. ſcilicet cũ dicit̃:In auſtrali pte cõtra Boreã è regiõe reſpiciãt ad mẽſam:vñ in Heb.in hoc loco ſic habet̃;Loqre ad Aaron & dices ad eũ;Cũq; accẽderis lucernas cõtra eã ptẽ quã candelabrũ reſpicit, luceãt ſeptẽ lucernę:vñ oĩa alia q̃ hîc addunt̃ in nr̃a trãſlatiõe, vident̃ fuiſſe appoſita ab aliq̃ lectore ĩ margine ꝑ modũ gl.& poſtea ab aliquo ſcriptore impito fuerũt textui ĩterpoſita:ſnĩa tñ videt̃ ẽẽ eadẽ.

GLOS. ORDI.

CAP. IX.

L Ocutus eſt domin⁹ ad Moyſen in deſerto Sinai anno ſecundo poſtq; egreſſi &c. c ℂ Faciant. Beda.Faciãt filij Iſraël phaſe in tẽpore ſuo, quartadecima die menſis

NICO. DE LY.

CAP. IX.

L Ocutus eſt &c. Hîc cõſequẽter deſcribit̃ officium pontificis ꝗtũ ad phaſe celebrationẽ,qa debebat docere populũ de modo & tpe celebrãdi. Primò igitur deſcribit̃ tps celebratiõis,ſcđò caſus dilatiõis,ibi:Ecce aũt qdã.tertiò reat⁹ trãſgreſſiõis,ibi:Si quis aũt imundus eſt.Circa primũ dicit̃ ſic: k ℂ Faciãt.ſ.qdrageſima die mẽſis.ſ. Ad veſperam

Diuiſio

Moraliter.i ℂ Locutus eſt &c. k ℂ Faciant &c.Per hoc ꝙ filijs Iſraël pręcipitur celebratio phaſe tempore determinato ſub pœna mortis,ſignificat̃ quòd omnes catholici tenent̃ celebrare paſcha tempore determinato ab eccleſia, & tũc recipere debent ſacramentum euchariſtiæ,aliter incurrunt mortale peccatum,niſi legitimum habeat impedimentum, quo ceſſante debent deuotè communicare: ſicut filij Iſraël impediti legitimè menſe primo faciebant phaſe menſe ſecundo. Modus autem celebrandi phaſe, & ſenſus eius myſticus poſiti ſunt ſuprà Exodi. xij. & .xiij. capitulo.

Moraliter

✱ Igit̃ die qua

A ficat. Luna enim rotũdi ſchematis à ſole lumen accipit: ideo
ſemper dimidio orbe quem ad ſolem habet, lucida eſt, altero verò
dimidio ſemper obſcura. A prima vſq; ad quintamdecimam lu-
cis incrementum ad terras, defectum verò habet ad cælos. à quin
tadecima vſque ad nouiſſimam econuerſo: quæ eius conuerſio re-
ctè paſchalis gaudij ſignificat myſteria, q
†oia ſtatuta & ordinẽ ſi ue modum ei⁹ & infrà bus omnẽ mentis noſtræ gloriam à terre
nis auertere, & ad ſolam gratiæ cæleſtis lu
cem ſuſpendere docemur. Vel creſcẽs ad
humanos oculos lumen lunæ, virtutum
†gratiã † gloriã, quibus apparẽs dñs in carne mũ
Luc. 2. g. do refulſit, inſinuat. De qbus dicit: Et Ie-
†in primo ſubaudi menſe ſus proficiebat ætate & ſapiẽtia & gratia
apud deũ & homines &c. Reuertens ve-
rò ad cælos reſurrectionis & aſcenſionis
gloriam, quæ in ſe quidem mox perfecta
†puenit †prouenit, ſed in animo fidelium quibuſ
dam lucis ſuę ꝓfectibus vſq; ad finẽ ſeculi
creſcit. Reſurgẽs em̃ dñs primò ſingulis;
poſtea binis, deinde pluribus, modò ſe-
ptem, modò vndecim, modò duodecim,
modò plus q̃ quingentis fratribus, ſimul
ad vltimũ diſcipulis omnibus apparuit.
Act. 1. a. Quib⁹ videntibus in cælũ aſcẽſur⁹ pcepit
eos diſpẽſatiõis ſuę teſtes eſſe vſq; ad vlti-
mũ terrę. ¶ Bed. Bñ aũt luna cũ ad no-
ſtros creſcit oculos, paulatim à ſole rece-
dit: cũ vͦ ad cælos, parib⁹ ſpatijs ad eũ re
Ioh. 19. f. dit. Hoc eſt em̃ quod ait: Exiui à patre &
veni in mundũ, & iterũ, relinquo mundũ,
Pſal. 18. b. & vado ad patrem. Et Dauid ait: A ſum-
mo cęlo egreſſio ei⁹, & occurſ⁹ &c. Quia
ergo luna lucis incremẽto quod exiens à
ſole ad noſtros reuoluit obtuitus, Chriſti
in carne vſq; ad paſſionẽ doctrinam vir-
tutesq; ſignificat. Eò autẽ q̃ ad ſolẽ rediẽs
paulatim ad inuiſibilẽ nobis cæli faciẽ re-
colligit, reſurrectiõis & poſterioris glorię
miracula demõſtrat, meritò qntadecima
B paſchali gaudio adaptat. ¶ Beda. His q
†ex vobis, vel ex gene rationibus veſtris. i. ſtã hac tẽpeſta te, quã futu ris ſeculis dem paſchę vel phaſe à lege aſſumptis in-
dicij s, hęredes noui teſtamẽti etiam diem
dominicam adnectimus, qa & cõditione
primitiuę lucis excellit, & triũpho dominicę reſurrectionis. ¶ Be
da. Septẽ quoq; dies lunę. i. à quindecima vſq; ad vigeſimam pri-
mam, per quos ea dominica naturali ordine decurrit, vniuerſitatẽ
eccleſiæ per totam mundũ paſchalibus myſterijs redemptæ ſigni-
ficat. Septenari⁹ enim vniuerſitatem ſignificat. vnde: Septies in die
Pſal. 118. a. laudem dixi tibi, hoc eſt: Semper laus eius in ore meo. Vnde & Io-
Pſal. 33. a. hannes ſeptem eccleſijs Aſię ſcribens, vniuerſalis eccleſiæ myſteria
demonſtrat. vnde ſingulis hortamenta conſcribens vigilanter re-
Apoc. 2. c. petit: Qui habet aures audiendi audiat, quid ſpiritus dicat eccleſijs,
Mar. 13. d. quaſi: Quod vni dico omnibus dico. ¶ Idem. In nomine quoque
paſchæ vel phaſe admonemur moraliter vt de vitijs ad virtutes
tranſeamus. In menſe autem nouorum (in quo aduẽti fruct⁹ aduẽ
Col. 3. b. tu ſuo pronuntiant veterum ceſſationem) vt exuam⁹ veterem ho
minem cum actibus ſuis, & induamus nouum, & vegetati diuerſa-
rum varietate virtute virtutum, earumq; folijs velut amœnæ arbo
ris adumbratione velati, tanquam lętę & fructiferę ſegetes pullule-
mus. In plenilunio, vt perfectum ſplendorem fidei & ſenſus geren
tes à peccatorum tenebris ſegregemur. In reuerſa luce ad cęlos, qd⁹
à quindecima luna incipit, vt quantò magni ſumus, humiliemur
Eccle. 3. c. in omnibus, dicentes: Gratia dei ſum id quod ſum. Quę gratia ſup
1. Cor. 15. b ni muneris, quia tertio tempore ſeculi manifeſtius effuſa eſt, pulcher
rimę figuræ conſequentia, tertię lunę hebdomadę lumen ipſius qd⁹
catenus ad terras creuerat, ad cæleſtia creſcere inchoat. Pulchrè hãc
hebdomadam in paſcha obſeruare præcipimur, vt acceptæ gra-
tię memores per ſingulos gradus ſpiritalis tranſitus largitori illius
vicem tendamus. ¶ Beda. Vel in creſcente ad homines luna, vi-
ta actiua, in reuerſa ad cęlos, ſpeculatiua oſtenditur. Vel in hac cõ-
uerſione, dilectio proximi, in illa dei. Vel huc conuerſus lucis pro-
fectus admonet, vt bona foris operemur, illuc porrò, vt eadem
opera ſolo ſupernæ mercedis intuitu faciamus. Huc, vt luceat
lux veſtra coram hominibus, & videant opera bona illuc,
Matth. 5. b. vt glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. In vna ſab-
bathi qui noui teſtamenti propria ſolennitas eſt, inſtrui-
mur vt ſpe futuræ noſtræ in Chriſto reſurrectionis, pa-
tienter omnia

tienter omnia pro Chriſto & ipſam mortem tolleremus. Quia ſi C
ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in nobis & vi-
uificauit mortalia corpora noſtra, cuius ſpiritus (quia ſeptiformis Rom. 8. b.
eſt gratia) poteſt eodem ſeptem dierũ lunarũ numero, quo vna ſab
bathi dies dominica circunfertur, conuenienter intelligi. a ¶ Ec
cè autem quidam immun. ſu. a. ho. Aug.
&c. Augu. Cumq; paſchę tempore qui-
dam immũdi eſſent ſup anima hominis,
& quærerent quomodo paſcha facerent:
quia oportebat eos ab immunditia ſeptẽ
diebus purificari ſecundum legem, con-
ſuluit dominum Moyſes. Et reſponſum
accepit, vt cuicunq; hoc accidiſſet, vel lon †deſerto
gè remotus occurrere non poſſet, alio mẽ
ſe paſcha faceret propter diem menſis
quartumdecimum, vbi lunæ numerus ob
ſeruabatur. Sed ſi quæratur quid face-
rent, ſi fortè talis immunditia ad ſecundũ
etiam menſem occurreret? Puto quòd di
ctum eſt de menſę ſecũdo, tanquam regu-
lariter fuiſſe retinendum, vt tertio menſæ
obſeruarent. Aut fortè ſi paſcha non egiſ-
ſent, ad culpam non pertineret. b ¶ Sta
te vt conſulam. Greg. Moyſes crebrò Myſticè
de rebus dubijs ad tabernaculum recur-
rit relictis turbis. Ad tabernaculum re-
dire, eſt poſtpoſitis exteriorum tumulti- †prohibe mus
bus ſecretum mentis intrare. Ibi enim do
minus conſulitur, & quod foris agendum
eſt publicè, intus ſilenter auditur. Hoc q;
que quotidie boni rectores faciunt, cùm
ſe res dubias diſcernere non poſſe cogno- †audiam
ſcunt, & ad ſecretũ mentis, velut ad quod
dam tabernaculum recurrentes, diuina le-
ge perſpecta quaſi coram poſita arca, do
minum conſulunt. Et quod prius intus
tacentes audiunt, foris poſtmodum agen
tes innoteſcunt. Vt enim exterioribus D
inoffenſè deſeruiant, ad ſecreta cordis re-
currere inceſſabiliter curant; & ſic vocem
domini quaſi per occultam inſpirationẽ
audiunt, dum in meditatione mẽtis à car
nalibus ſenſibus abſtrahuntur. c ¶ Ho
mo qui fuerit immundus ſuper anima &c. Ili. Pręcipitur,
vt qui longius habitabant, vel immundi in anima fuerant, in ſe-
cundo menſe

cima die mẽſis huius ad ueſperam a b
iuxta †om̃es ceremonias, & iuſtifi- c
cationes eius. Præcepitq; Moyſes
filíís Iſraël, ut facerent phaſe. Qui
fecerunt †tempore ſuo, quartadeci
ma die mẽſis ad ueſperam in †mon
te Sinai. Iuxta omnía, quæ manda-
uerat dominus Moyſi fecerunt fi-
a lij Iſraël. Ecce autem quidam im- d
mundi ſuper anima hominis, qui
¶ Vel phaſe.
non poterant facere paſcha in die
illo, accedentes ad Moyſen & Aa- e
a ¶ Propter contractum alicuius morticini.
ron, dixerunt eis: Imm^a^undi ſumus f
ſuper anima hominis, quare †frau- g
damur, ut non ualeamus oblatio-
nem offerre domino in tempore
ſuo inter filios Iſraël? Quibus re- h
b ſpondit Moyſes: State ut † conſu-
lam quid præcipiat dominus de
uobis. Locutúsque eſt dominus
ad Moyſen, dicens: Loquere fi-
c liis Iſraël: Homo qui fuerit im- i
a ¶ Gentilis, in anima pollutus cum omnibus uitiis & dæmonibus fornicatus.
b ¶ A deo, quia ſine fide unius dei, ſine lege.
mund^a^us ſuper anima, ſiue in uia^b^ k
procul †in gente ueſtra, faciat l m

Nicolaus de Lyra.

a Ad veſperam, quia talis hora erat lege determina
ta, vt patet Exo. xij. b ¶ Iuxta omnes ceremonias. Per hoc
intelligũtur conditiones agni, vt dicit Ra. Sa. vt q̃ ſit ſine macula,
maſculus & anniculus. c ¶ Et iuſtificationes eius. q̃tũm ad
modum comedendi ſcilicet cum azymis & lactucis agreſtibus &
alijs conditionibus, quę plenius tactæ ſunt & expoſitæ. Exodi. xij.
d ¶ Ecce autẽ. hîc ponitur caſus dilationis q̃tũ ad aliquos, cũ di
cit: ecce aũt quidã immũdi ex tactu mortui vel alia immunditia ꝓ
pter quã impediebant à celebratione dicta. e ¶ Accedẽtes ad.
ſimul exiſtentes ad docendũ populum. f ¶ Immundi ſumus.
qd⁹ exponitur dupliciter. Vno modo ſic: Super anima hoîs. i. plus Aĩa hoĩs
q̃ homo q licitè poſſit comedere agnum paſchalem. & ſic accipit
hîc anima hoîs pro toto homine, ſicut dicit. 1. Mach. ix. Peremerũt
animas hoîm multas. Alio mõ, vt per animã hominis intelligatur
mortu⁹, vt ſit ſenſus immũdi ſum⁹ ſuper mortuo. i. ex tactu ei⁹. vñ
ſuprà. c. v. vbi trãſlatio noſtra habet: Pollutuſq; eſt ſup mortuo, in
Hebręo habet: Sup aîa. & qa hoc põt accidere ſine pctõ, imò etiã
cũ merito, ſicut in ſepultura mortui, ſequit: g ¶ Quare frau. vt
non va. obla. offer. acſi dicant, ex bono opere non debemus im
pediri à celebratione phaſe. h ¶ Quibus. reſpondit Moy.
quia caſus videbatur dubius, voluit ſuper hoc quęrere dei con-
ſiliũ per hoc oſtẽdens, q̃ in dubijs nõ eſt pcipitanter reſpondendũ.
i ¶ Homo. i. ſup anima, exponat modo pdicto. k ¶ Siue in.
Ex hoc autẽ qd⁹ dicit: In via, pcul, poſſet aliquis credere, q̃ lex iſta lo
quere de illis q eſſent in itinere extra terrã Iſrael, & p conſequẽs exi
ſtentes intra terrã vbicq; poſſent facere phaſe in die ſuo, qd⁹ non eſt
verũ, qa nõ põt fieri extra Ieruſalẽ, vt habetur Deu. xvj. ideo addit:
l ¶ In gente. ad oſtendendũ, q̃ lex iſta loquit etiã de illis q erãt in
terra Iſrael tantùm extra Ieruſalem. m ¶ Faciat phaſe domi.
menſe ſecundo. Sicut enim irregularitas in nouo teſtamento aliqñ

E

cũdo menſe paſcha faciãt: q̃a Gẽtiles cùm omnibus dęmonibus fornicati, immundi erant & à deo remoti. Sed ſalubri cõfeſſione mundati ad Chriſti natiuitatẽ quaſi ad ſcd'm mẽſem trãſire p̄cipiunt. ℭ Raba. Immũdus eſt in aĩa, q à diabolica illuſione p idolorũ culturã & pc̃tõrũ enormitatẽ polluit. In via p̄cul eſt, q verbũ ſalutis audiens, idola deſerere & fidẽ p̄cipere eligit, ſed nondũ ad baptiſmũ p̄uenit, quo intrat in eccleſiã, i. Ieruſalẽ vrbem pacis, vbi dñi templũ & ſanctaſctõrũ. In vna enim domo carnes agni iubentur comedi, quia extra eccleſiam non licet edere corpus Chriſti. Gentilis ergo populus (quia primùm paſcha ſecundũ legẽ agere non potuit) in ſecundo menſe, id eſt tempore gratiæ iam purgatus, ab omni immunditia peccatorum, domiq́; reſtitutus, vbi licet facere phaſe, ad veſperam mundi cum azymis & lactucis agreſtibus agnum comedit. a ℭ Azymis. Azyma comedit, q recta opera ſine corruptione vanæ glorię facit, & mandata miſericordię ſine peccati admiſtione. b ℭ Agreſtibus. Quia cùm corpus Chriſti accipimus, pro peccatis compungi debemus, vt amaritudo pœnitẽtiæ abſtergat amorem peruerſę vitæ. c ℭ Oẽm ritũ. Quicquid in lege hiſtorialiter p̄ceptum eſt, in celebratione paſchę eccleſia ſp̃ũaliter obſeruat. d ℭ Obſeruabunt. Quia eius dicta ſollicitè ſunt diſcutienda, vt in pręſenti vita intelligendo & operando penetrẽtur. e ℭ Exterminabitur. Eos qui ſub lege erãt, conminando inſtruit, ne tempus paſchę obſeruare negligant. Nos quoq; admonet, vt ſpirituale paſcha ſuo tempore faciamus. de quo Paulus ait: Ecce nunc tempus acceptabile & cętera. Quia quiſquis redẽptionem humani generis, quę veri agni immolatione facta eſt, fide digna non celebrauerit, & vitam ſuam in meliora non conuerterit, & à vitiis ad virtutes non tranſierit tempore huius mortalitatis, ad reſurrectionis gloriam in fine veris cultoribus Chriſti tribuendam non pertinebit, ſed exterminabitur à conſortio ſanctorum. f ℭ Peregrinus quoque & aduena ſi fue. apud vos &c. Oſtendit nullam diſtantiam eſſe perſonarum apud deum. Quicunq; enim ad fidem catholicam conuerſus, & Chriſti baptiſmate ablut⁹, eccleſiæ vnitatem intrauerit, eccleſiaſticis poterit cõmunicari myſteriis. g ℭ Nubes. Iſid. Chriſtus eſt columna, qui rectus & firmus q̄ fulciens infirmitatem noſtram, per noctem lucens, per diem non lucens, vt qui non vident videant, & qui vident cęci fiant. Chriſti quoque ſacramentum tanquam in die manifeſtum eſt: in carne, velut in nube: in iudicio verò, tanquam in terrore nocturno. Quia tunc erit tribulatio magna tanquam ignis, & lucebit iuſtis, & ardebit iniuſtis. ℭ Myſtice. Incarnatio Chriſti, cuius clementia tabernaculũ eccleſiæ protegit, bonitas ſtatum diſponit, prudentia in via huius ſeculi tranſitum dirigit. ℭ Gregorius. In igne terror, in nube lene viſionis blandimentum. Dies vita iuſti, nos verò peccatoris. vnde: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. In die ergo per nubem columna mõſtratur, in nocte per ignem, quia deus blandus iuſtis, terribilis apparebit iniuſtis. Hos in iudicio veniens per lenitatis manſuetudinem demulcet, illos per iuſtitiam

diſtrictionis

[Left margin: † amaritudinibus, i. herbis amaris — † Ioh. 19. g. — Exo. 12. g. — † vel pœnã pc̃ti ſui — † Exo. 40. d — F — 2. Cor. 6. a. — † cuſtodiebant filij Iſrael cuſtodiam, i. cauebant ſiue obſeruabant ne in iuſſu dei abirẽt, ne nube non ſurgente ſurgerent — Moralit. — † proficiſcebantur — Myſticè — Tropolo. — Eph. 5. b.]

phaſe domino mẽſe ſecundo, quartadecima die menſis ad ueſperam, ℭ Mundi.
a b cum azymis & † lactucis agreſtibus comedent illud. † Non relinquent ex eo quippiam uſque mane, ℭ Reſurrectionis.
c & † os eius non confringent, o-
d mnem ritum phaſe obſeruabunt. Si quis autem mundus eſt, & in itinere non fuit, & tamen † non fecit
e phaſe, exterminabitur anima illa de populis ſuis, quia ſacrificium domino non obtulit tempore ſuo:
f † Peccatum ſuum ipſe portabit. Peregrinus quoq; & aduena ſi fuerit apud uos, faciat phaſe domino iuxta ceremonias & iuſtificationes eius. † Præceptum idem erit apud uos tam aduenæ quàm indigenæ. ℭ Recapitulatio eſt hic.
† Igitur die qua erectum eſt taber-
g naculum, operuit illud nubes. A ueſpere autem ſuper † tentorium erat quaſi ſpecies ignis uſque mane. Sic fiebat iugiter: Per diem operiebat illud nubes, & per noctẽ quaſi ſpecies ignis. Cumq́; oblata fuiſſet nubes quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiſcebantur filij Iſraël, & in loco ubi ſtetiſſet nubes, ibi ℭ Ad ſignum. ſ. nubis ſtandi vel mouendi per quod deus præcipiebat vel ſtare vel moueri. caſtrametabantur. Ad imperium domini proficiſcebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum. Cunctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, manebant in eodem loco. Et ſi eueniſſet ut multo tempore maneret ſuper ℭ Cuſtodientes. ſ. præceptum domini. illud, † erant filij Iſraël in excubiis domini, & non proficiſcebantur quotquot diebus fuiſſet nubes ſuper tabernaculum. Ad imperium domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuiſſet nubes à ueſpere uſque ad mane, & ſtatim diluculo tabernaculum reliquiſſet, proficiſcebantur, & ſi poſt diem & noctem receſſiſſet, † diſſipabant tentoria. † Si uerò biduo aut uno menſe uel † longiori tempore fuiſſet ſuper tabernaculum, manebant filij Iſraël in eodem loco, & non proficiſcebantur: ſtatim autem ut receſſiſſet, mouebant
h caſtra. Per uerbum domini figebant tentoria, & per uerbum illius proficiſcebantur, erántque in excubiis domini iuxta † imperium eius per manum Moyſi.

diſtrictionis terret. Aliter. Columna nubis, in eremo populum præibat ſplendore ignis, non in die ſed in nocte radians, quia Chriſtus ſuæ conuerſationis exemplo ducatum ſequentibus præſtans, de iuſtitia ſua confidentibus nulla luce claruit, peccatorũ ſuorum tenebras agnoſcentib⁹, igne ſui amoris infulſit. h ℭ Per verbum domini figebant tẽtoria. ſignificatione nubis, quæ erat ſignum diuinæ voluntatis ſicut vox loquentis.

Nicolaus de Lyra

causatur ex bono actu, vt ex occiſiõe malefactoris per ſententiam iudicis, ſic in veteri teſtamento ex actu ſepulturæ impediebatur ad tempus celebratio phaſe. Expectabatur autem menſis ſecundus, vt luna eſſet in eodem ſtatu, ſecundũ cuius motum ordinabatur iſtud feſtum. a ℭ Cũ azymis & lactucis &c. hoc expoſitũ eſt Exod. xij. b ℭ Si quis autem. Hîc conſequenter ponit pœna trãſgreſſionis, ſ. mortis, ſi non habebat cauſas prædictas dilationis. c ℭ Peregrinus quoq; & aduena. li &, eſt expoſitiuum huius dictionis peregrinus: vnde in Hebræo eſt hîc vna dictio tãtùm pro vtroq;. Dicitur autem hîc peregrinus & aduena: qui non eſt de filiis Iſrael, ſed eſt conuerſus ad Iudaiſmum: & talis ſimiliter tenetur facere. d ℭ Igitur die qua erectũ &c. In pręcedentibus huius libri deſcripta ſunt ea, q̃ pertinent ad ordinationẽ populi proficiſci debentis: hîc conſequenter deſcribitur eius ordinatio actu proficiſcentis. Circa qđ primò ponitur p̄fectionis directio, ſecũdò ipſa profectio. ca. x. ibi: Anno ſecũdo &c. Adhuc circa primũ p̄mittit directio facta miniſterio angelico, ſcd'ò hũano, in principio. x. c. Prima directio erat p motum nubis, quæ miniſterio angelico mouebatur, vt habetur Exo. xiiij. vbi dicitur ſic: Tollenſq; ſe angelus q præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos, & cũ eo pariter colũna nubis. cũ igitur mouebatur nubes, mouebãt caſtra nubẽ ſequẽdo: cũ autẽ quieſcebat, ibi manebant figentes tentoria ſua. De columna autẽ ignis & nubis, vtrum eſſet vna vel duæ, dictum fuit Exodi edcimoquarto. Cętera patent in litera.

∗ d ℭ Igitur die qua erectum eſt tabernaculum operuit &c. il. nu. Per nubẽ iſtã ſignificatus fuit Chriſtus, q ſtat ſup eccleſiã quaſi columna ignis, repellens tenebras noctis ignorantiæ, & quaſi colũna nubis de die refrigerans æſtum tribulationis mundanæ. e ℭ Cunctis diebus qui. ſta. nu. Per hoc autem, quòd filij Iſrael proficiſcebantur ad motum nubis, & nõ aliter, ſignificatur quòd homines moueri nõ debẽt ad motũ paſſionis, ſed ad inſtinctũ rõnis, quæ eſt quædã participatio diuini luminis in nobis, ſecundũ qđ dicit in Pſal. iiij. b. Signatũ eſt ſup nos lumẽ &c.

ℭ In capit. ix. vbi dicitur in poſtil. Ex hoc autem quod dicitur: In via procul.

ADDITIO

Iſtud, in gente veſtra, nõ eſt in Hebręo: & ideo lex iſta loquitur de eo qui eſt in itinere extra viam filiorum Iſrael, vbi non poterat celebrari phaſe. Ideo li, in gente veſtra, quod additum eſt in tranſlatione noſtra, non eſt referendum ad viam procul, ſed ad hominem qui eſt in itinere, vt ſit ſenſus, homo in gente veſtra, id eſt de gente veſtra faciat &c.

[Right margin: G — Exo. 13. d. — † Exo. 12. g. — † diſtulit facere vl' tardauit — † ſtatutũ — † tectũ teſtimonij, i. tabernaculi — H — Moralit. — Ioh. 9. c. — † Si verò duobus, ſiue vno &c. — † anno — † ſermone domini]

A
De tubis argẽteis et ductilibus

LOcutus eſt. Iſid. Factibi &c. Cap. X. Et paulopoſt, cùm conciſus clangor increpuerit mouentur caſtra &c. Per duas tubas, exercitus ducitur: qa per duo teſtamenta vel duo charitatis p̃cepta ad procinctum fidei populus euocatur. Quæ ideo argenteę fieri præcipiunt, vt prædicatorũ verba eloquiȷ̃ nitore refulgeãt, & auditorũ mentẽ nulla ſui obſcuritate cõfundãt. Ideo autẽ ductiles, qa neceſſe eſt, vt q̃ venturã vitam p̃dicant, per tribulationũ p̃ſentium tunſiones creſcant Bene aũt dicit: Cũ conciſus clangor

† ſolidas, rigidas, aut incudib⁹ malleis q̃ ſubactas — increpuerit mouebuntur caſtra, quia cũ ſubtilior & minutior prędicatio tractat, auditorum mentes ad tentationum certamina ardẽtius excitant. b ¶ Si ſemel clangue. Ra. Semel tubis clãgere eſt verbum doctrinæ ſecundũ vnitatem fidei et

Moraliter — concordiam ſenſus catholici proferre, Ad hunc ſonum principes & capita multitudinis debent cõuenire, vt qui p̃ſunt cęteris fide & dilectiõe vniti, de ſalute ſua & ſuorũ fideliter diſputent, pacis & concordię exemplum demonſtrent. Ne ſit in eis

† cõciſior — zelus & contentio, & id ipſum dicant omnes in eodẽ ſenſu, & in eadem ſcientia. c ¶ Primi. quia. ſ. lux fidei primùm infulſit. Ordinatis ergo euangeliȷ̃ prædicatoribus primũ eis dicitur: In viam gen-

Matt. 10. a. — tium ne abieritis, ſed ite ad oues quæ perierunt domus Iſrael, quibus ipſe Chriſtus. ſ. præſentialiter euangelium prædicauit. Poſt reſurrectionem verò diſcipulis

Mat. 28. d. — apparens ait: Euntes docete omnes gentes &c. Tribus ergo Iuda cum cæteris q̃ ſecum ad orientem habitabant, primùm caſtra mouebat: Deinde cæteræ ſecundũ ordinem ſuum. Quia primùm in Iudæa oportuit primitiuã eccleſiã cõſtruit pòſt de cunctis orbis nationibus gentes ad fidem conuocari. d ¶ Quando autẽ congre. Raba. In cõuocatione populi

B
Quõ aptè docendũ — ſimplex tubarũ clangor & non conciſus eſſe iubet, qa qui multitudini verbũ dei p̃dicat, ſimpliciter & apertè debet loqui, vt multi intelligãt & ædificẽtur. Ne ſi obſcurè & inſolenter p̃dicauerit, auditores

1. Co. 14. b — recedant vacui, vñ Paulus. Fratres ſi venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, niſi vobis loquar, aut in reuelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia aut

† in die lętitię veſtræ — in doctrina &c. Et paulopoſt. Omnia ad ædificationem fiant. Verbum enim nimis obſcurum vel ambiguum vulgi more debet dici, vt intelligatur etiã ab indoctis. Quid enim prodeſt locutionis integritas, ſi audientem non ędificat? Pro nihilo em̃ loquemur, ſi ab his ꝓpter quos loquimur, nõ intelligimur. Qui ergo docet, vitet omnia verba q̃ non docent: & ſi ꝑ eis quę intelligantur dicere poteſt integra, id magis eligat. Si verò non ſunt, vel in præſenti nõ occurrũt, vtatur verbis minus integris dummodo res integrę doceantur & diſcantur. Nec ſolùm in priuatis collocutionibus, ſed magis cùm populus conuocatur. Eſt autẽ optimus dicendi modus, quò fit vt

Dicẽdi ſiue cõcionandi modus optimus — qui audit, veritatẽ audiat & intelligat: boniq̃ ingeniȷ̃ inſignis indoles in verbis verũ amare, nõ verba. Quid em̃ ꝓdeſt clauis aurea, ſi nõ aperiat? Et quid obeſt lignea, ſi aperiat? Nihil em̃ quęrim⁹, niſi vt pateat qđ clauſum eſt. e ¶ Filiȷ̃ aũt. p̃dicatores. ſ. verbũ dei p̃dicant, & viã iuſtitię auditoribus demonſtrant, vt in ſemita mãdatorũ dei boni opis greſſum ponãt, & iter ĩpiorũ fugiãt. f ¶ Clange. Subditos. ſ. ad pœnitentiã & ad cõpunctionem lachrymarũ excitando, & corda auditorum ad dei miſericordiã implorandam ꝓuocando. g ¶ Si quando habebitis epu. Rab. Nota quia in

Semp clangendum — aduerſis & proſperis tubis clangere præcepit, quia omne tempus conuenit verbo dei. Modò enim legendum eſt, modò deo cantandum. Modò orare, modò docere, modò exhortari, modò in-

Pſa. 33. a. — crepare conuenit: quia ſecundum qualitatem auditorum temperandus eſt ſermo doctorũ. vnde: Benedicam dominũ in omni tẽpore, ſemp

C — pore, ſemper laus eius in ore meo. Et alibi: Prædica verbum, inſta

1. Ti. 4. a. — oportunè, importunè &c. h ¶ Anno ſecundo. Hiero. Duo-

Literaliter — decima manſione uenerunt filiȷ̃ Iſrael in deſertum Sinai die quadra-

Exo. 19. a. — geſimo, ſeptimo, ex quo de AEgypto exierunt, vnde in Exo. Menſe tertio egreſſionis filiorum Iſrael de AEgypto, in hac die tranſierunt in ſolitudinem Sinai. Profectiq̃ filiȷ̃ Iſrael de Raphidim venerunt in deſertũ Sinai

Cap. X.

¶ Hic redit ad ordinem iuſtitiæ;

a LOcutus eſt domin⁹ ad Moyſen dicẽs: b Fac tibi duas tubas argente c as † ductiles, d quibus cõ e uocare poſſis multitudinem quando mouenda ſunt caſtra. f Cumq̃ increpueris tubis, g congregabitur ad te omnis turba ad oſtium tabernaculi fœderis. b Si ſemel clangeris, h uenient ad te principes, & capita multitudinis Iſraël. i Si autem † prolixior atque † conciſus clangor increpuerit, c mouebunt caſtra primi qui ſunt ad orientalem plagam. In ſecundo autem ſonitu & pari ululatu tubę, leuabunt tentoria qui habitant ad meridiem. Et iuxta hunc modum reliqui facient k ululantibus tubis in profe-d ctionem. Quando autem congregandus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non conciſè ulu-e labunt. l Filiȷ̃ autem Aaron ſacerdo-

a ¶ Quia proprium eſt ſacerdotum euangelium prædicare.

tis clãngent tubis, m eritq̃ hoc legitimum ſempiternum in generationi-

a ¶ Abiecta ſcilicet terrenorum cura.

bus ueſtris. n Si exiẽritis ad bellum de

¶ Dæmones.

terra ueſtra, contra hoſtes qui † dimi-f cant aduerſum uos, o clangetis ululantibus tubis, p & erit recordatio ueſtri coram domino deo ueſtro, ut erua-

¶ Poteſtate. ¶ Dæmonum.

mini de manibus inimicorum ue-g ſtrorum. q † Si quando habebitis epulum, & dies feſtos, & calendas, canetis tubis ſuper holocauſtis & pacificis uictimis, ut ſint uobis in recordationem dei ueſtri. Ego dominus h deus ueſter. r Anno ſecundo menſe ſe

NIC. DE LY.

LOcutus eſt. CAP. X. Hîc cõſequenter agit de directione profectionis miniſterio humano, ſ. ſonitu tubarũ, cũ dicit: b ¶ Fac tibi duas tubas ar. quia argentũ eſt metallũ bene ſonorum. d ¶ Ductiles, i. factas cũ martello, non fuſiles. e ¶ Quibus cõuocare. poſ. mul. &c. In Hebræo coniunctio copulatiua interponitur: & q̃n mouẽda ſunt

† vel taratantara — caſtra. Ad hæc em̃ duo deſeruiebant tubę, & etiam ad quædam alia, vt ſubditur infrà. Non em̃ Moyſes vocabat multitudinem in motiõem caſtrorũ, ſed quilibet dux vocabat eos qui erãt ſub ſuo vexillo. f ¶ Cumq̃ increpueris tubis. ſ. duabus. g ¶ Congregabitur ad te omnis turba. & non dicit principes, qa hoc fiebat quãdo Moyſes volebat inquirere qualiter regebant populũ principes & tribuni & centuriones & cęteri, qui p̃erãt in populo, vt dicit Ra. Sa. h ¶ Si ſemel clangueris. In Hebræo habet: Si in vna ſcilicet tuba clangueris, veniẽt ad te principes, & non turba. i ¶ Si autem prolixior atq̃ conciſus clangor increpuerit, mouebunt caſt. &

D — iſte clãgor erat in duabus tubis ſicut poſt ea ſubdit: k ¶ Vlulantibus tubis in profectionẽ. Et ſic clangor motionis caſtrorum differebat à clangore vocationis multitudinis, quia erat prolixior & conciſus, nõ autem alius. vnde ſubdit: ¶ Quando autem cõgregandus

† affligunt vel tribulãt — eſt populus, ſimplex. & patet: l ¶ Filiȷ̃ autem Aaron ſacerdotis clan. hoc enim pertinebat ad eorum officiũ. m ¶ Eritq̃ hoc legitimum: id eſt lege ſtatutum. n ¶ Si exieritis ad bellum. Sequitur: o ¶ Clangetis miniſterio ſacerdotum, vt habetur in ſubuerſione Hiericho & aliȷ̃s locis pluribus. p ¶ Et erit recordatio veſtri corã domino deo veſtro. ad dandũ vobis victoriam. q ¶ Si quando habebitis epulum & dies feſtos, & calendas, canetis tubis, vt ſint vobis in recordationem q̃ ad honorem dei offerãtur & accepta ſint coram eo. r ¶ An-

Diuiſio — no ſecundo menſe ſe. Deſcripta directione ſignorũ, hîc conſequenter deſcribitur motio caſtrorũ, vbi primò ponitur exercitus ordinatè progrediens, ſecũdò addit ſocius in itinere expediens ibi: Dixitq̃ Moyſes, tertiò ſuborit caſus impediens. xȷ̃. ca. Circa primũ ſciendum, q̃ ad eleuationem nubis, quæ erat ſignum motionis, tribus Iuda

Moraliſ — Moraliter. b ¶ Locutus &c. Fac tibi duas tubas. Per q̃s prædicatores myſticè deſignãtur, Eſa. lviȷ̃. a. Quaſi tuba exalta vocem tuam, & annũcia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Dicuntur autem duæ ꝓpter geminam charitatem quę debet in prędicatorib⁹ eſſe, & ad hoc ſignificandum Luc. x. a. Bini miſſi ſunt ad prædicandum, ſecũdum qđ dicit Grego. Homil. xxxix. c ¶ Argenteas ductiles. id eſt factas cum martello. Per argentum ſignificatur puritas vitæ. per ductilitatem verò virtus patientiæ, quę debet in prædicatoribus eſſe. e ¶ Quibus conuocare poſſis multitudinem, quando mouenda ſunt caſtra. Vſus enim iſtarum tubarum erat ad quatuor, ſcilicet ad

ſertū Sinai, & caſtrametati ſunt in Heremo, & Moyſes aſcendit ad deum. Vocauitq́ eum dominus de monte &c. Et rurſum: Vade, inquit, ad populum tuū, & ſanctifica eos hodie & cras, & lauent veſtimēta ſua, ſintq́ parati in diem tertium &c. Supputemus numerum, & inueniemus qnquageſimo die egreſſionis Iſrael legem datā in monte Sinai: vnde & pentecoſtes ſolēnitas celebrat̃, & euangelij ſacramentū ſpūſſancti deſcenſione cōplet̃. In hac manſione media pars Exo. & totus Leuiticus, & Numerorū p̄cepta nō modica, & p ſingulas populi tribus diſtributio, & oblatio principū deſcripta ſunt. Interpretat̃ autē Sinai rubi, non vnus, vt ſuprà in ſolitudine Sin, ſed plures, vt ibi principiū ſit, hîc pfectio, ibi ſolitarius numerus, hîc multiplex: aliud eſt enim vnam, aliud omnes gratias poſſidere. Iſrael igitur poſt familiarem cum dño ſermonē iuxta mōtem Sinai cōmoratus, anno vno & dieb⁹ q̄tuor mira diſpoſitiōe caſtrorū egreſſus eſt in ſolitudinē Pharā q̄ interpretatur onager vel feritas: ibiq́ ſuccubuit malę beſtiæ, faſtidiēs cæleſtē panē, & AEgyptiorum carnes deſiderans, quando multos ſubitum deuorauit incendium, & intercedente Moyſe flamma vorax cōſumpſit humum. Tunc accipiunt coturnices, & vſque ad nauſeam deuorant. Eliguntur ſeptuaginta preſbyteri, & vadunt ad oſtiū tabernaculi: duo remanent Heldab & Medab, non imperij negligentes, ſed humilitate ſubmiſſi, dum ſe honore arbitrantur indignos. vnde & abſentes prophetant. Saturatoq́ populo, cùm adhuc eſca eſſet in ore eorum, ira dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit, ne ad malum velociter currerent: vnde dictus eſt locus ſepulchra concupiſcentiæ, ſiue iuxta Lxx. memoriæ deſiderij. Ex his docemur qui ſecularem ſcientiam relinquimus, & AEgyptias ollas contemnimus, non debere murmurare contra cæleſtem ſcripturæ panem, nec virulentias AEgyptiorum, qui ſunt magnarum carnium, ſed ſimplicem mannæ cibum quęrere. Si autem eas voluerimus repetere, vorabimus vſque ad nauſeam, & ſtatim domini igne torquebimur, & deſiderium noſtrum vertet̃ in tumulos, vt ſimus ſepulchra dealbata, quę foris apparent hominibus ſpecioſa, intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia. a ¶ Proficiſcimur ad locum quem dominus daturus eſt. Grego. Plerunq́ ſuadere elatis vtilia melius poſſumus, ſi profectum eorum nobis potius quàm illis profuturum dicamus, ſi eorum meliorationem nobis poti⁹ quā illis impendi poſtulamus. Facilè enim eius elatio ad bonum flectitur, ſi inflectio eius alijs prodeſſe creditur. vnde Moyſes qui regēte deo & duce columna pergebat, cùm cognatum ſuum à Gentilitatis conuerſatione vellet educere, & dei dominio ſubiugare, ait: Proficiſcimur ad locum quem dominus daturus eſt nobis &cęte. Cumq́ ille reſpondiſſet: Non vadam tecum, &cętera. Illico adiunxit: Noli nos relinquere. Tu

Exo. 19. b.

Pentecoſtes

infrà. 11. e.

Pſa. 77. d.

F

Matt. 23. c.

Moraliter

ſecundo uiceſima die menſis, eleuata eſt nubes de tabernaculo fœderis. a Profectiq́ ſunt filij Iſraël per turmas ſuas de deſerto Sinai, & recubuit nubes in ſolitudine Pharan. Moueruntq́ primi caſtra, iuxta † imperium domini in manu Moyſi. Filij Iuda per turmas ſuas, quorum princeps erat Naaſſon filius Aminadab. In tribu filiorum Iſſachar fuit princeps Nathanaël filius Suar. In tribu Zabulō erat princeps Eliab filius Helon. b Depoſitumq́ eſt tabernaculum, quod portantes egreſſi ſunt filij Gerſon & Merari. c Profectiq́ ſunt & filij Ruben per turmas & ordinem ſuum, quorum princeps erat Heliſur filius Sedeur. In tribu autem filiorum Simeon princeps fuit Salamiel filius Suri Saddai. Porrò in tribu Gad erat princeps Eliſaph filius Duel. d Profectiq́ ſunt & Caathitæ, portantes ſanctuarium. e Tandiu tabernaculum portabatur, donec uenirent ad erectionis locum. Mouerunt caſtra & filij Ephraim per turmas ſuas, in quorum exercitu princeps erat Eliſama filius Ammiud. In tribu autem filiorum Manaſſe princeps fuit Gamaliel filius Phadaſſur, & in tribu Beniamin erat dux Abidan filius Gedeonis. f Nouiſſimi caſtrorum omnium profecti ſunt filij Dan per turmas ſuas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiezer filius Amiſſaddai. In tribu autem filiorum Aſſer erat princeps Phegiel filius Ochran: & in tribu filiorum Nephtali, princeps fuit Ahira filius Enan. Hæc ſunt caſtra & profectiones filiorum Iſraël per turmas ſuas, quando egrediebantur. g Dixitq́ Moyſes Hobab filio Raguel Madianitæ † cognato ſuo. Proficiſcimur ad locum quem dominus daturus eſt nobis, ueni nobiſcum, ut benefaciamus tibi, quia dominus bona promiſit Iſraëli. Cui ille reſpondit: Non uadam

¶ Rubi. ¶ Onager vel feritas. ¶ Vel per manum. ¶ Alias Heliaſaph. ¶ Alias Heliab.

† ſermonē † ſocero

Nicolaus de Lyra.

bus Iuda cùm ſibi adiunctis mouerunt caſtra erat em̄ tribus fortior, & bellicoſior: ideo præponebat̃ ad reſiſtendum fortiter, ſi occurrerent aduerſarij. & patet litera vſque ibi: b ¶ Depoſitumq́ eſt tabernacu. ſtatim em̄ poſt eleuationē nubis filij Aarō intrabāt tabernaculū, & inuoluebant illa quæ erant intrà, & diſponebant onera, quibus egreſſis Gerſonitæ & Meraritæ deponebāt tabernaculum & atrium per circumitū, & diſpoſitis oneribus arripiebant iter poſt exercitum Iudę cum duabus tribubus ſibi adiunctis. c ¶ Profectiq́ ſunt & filij Ruben. Iſta ſecunda acies ſequebatur Gerſonitas & Meraritas. d ¶ Profectiq́ ſunt & Caathitæ: quia portabant arcam teſtimonij & alia quæ erant intra tabernaculū, q̄ erant ſanctiora: ideo erant in medio totius exercitus Iſrael tāq́ in loco tutiori, vt poſſent defendi, ſi eſſet neceſſe anterius & poſterius. e ¶ Tandiu tabernaculum portabatur donec &c. In Hebręo habetur ſic: Eleuabant tabernaculum vſque ad aduentum ipſorum, & refertur ad Gerſonitas & Meraritas, qui p̄cedebant portantes tabernaculum: ita ꝙ inter ipſos & Caathitas erat tribus Ruben cum ſibi adiunctis, & ideo quādo veniebant Caathitæ portantes vaſa ſancta inueniebant tabernaculū erectū, & illuc introducebant ea quæ portabant, quibus egreſſis filij Aaron intrabant tabernaculū, & amouebant operimenta & ponebant arcam & cherubin & alia in locis ſuis. f ¶ Nouiſſimi caſtrorum omnium pfecti ſunt filij Dan. In Hebræo habetur ſic: Et mouit vexillum exercitus Dan congregatis omnibus caſtris, quia iſta acies erat vltima: propter qđ ſi præcedentes aliquid perdebant in via, iſti inueniebant. Et ideo ad eos conueniebant de alijs tribubus ad recuperandum perdita. g ¶ Dixitq́ Moyſes Hobab. Hîc agitur de ſocietate expediente in itinere, quia filij Iſrael habebāt incedere per deſertum, cuius notitiam habebat iſte Hobab. Et dicunt aliqui, quòd fuit filius Iethro, & ideo dicitur hîc cognatus Moyſi. i. affinis, quia fuit eius ſororius. Ra. Sa. & aliqui alij dicunt, ꝙ fuit ipſemet Iethro. vnde & ipſe vocatus eſt Hobab, ſicut dictum fuit Exo. ij. ca. vnde in Hebræo habetur חותן hoten, id eſt ſocero, vbi trāſlatio noſtra habet, Cognato ſuo. Sed hîc occurrit duplex difficultas. Prima eſt quomodo iſte Hobab dicitur hîc filius Raguel, cū tamen Raguel ſit idem quod Iethro, ſecundum illam opinionem quam ſecutus ſum Exod. ij. Ad quod dicendum, quòd pater Iethro vocatus eſt etiam Raguel ſicut & ipſe, quia communiter accidit quòd filius primogenitus habet nomen patris. Vnde Lucæ. 2. dicitur de Iohanne baptiſta, quòd vocabant eum nomine patris ſui Zachariam. Secūda eſt, quia de ipſo Iethro dicitur Exodi. xviij. quòd poſtquā fuerat cum Moyſe, reuerſus abijt in terram ſuam. Ad quod dicendum, ꝙ ſicut dictum fuit ibidem, Iethro videns mirabilia, q̄ dominus fecerat in populo Iſrael, relicta Gentilitate conuerſus eſt ad Iudaiſmum, & ad preces Moyſi generi ſui conſenſit ire cū filijs Iſrael. prius tñ abijt in terram ſuam, quæ non multùm diſtabat à monte

G

Hobab q̄re electus dux

H

Raguel q̄ & Iethro

populi congregationem, ad caſtrorum motionem, ad belli congreſſionem, & ad feſti celebrationem: per quæ deſignatur, ꝙ prędicatores populum catholicum conuocare debent ad vnitatem fidei, & ad proficiſcendum per viam meriti, & ad bellandum contra inſultus diaboli, & ad feſtū cæleſtis gaudij. a ¶ Eleuata eſt nubes de tabernaculo fœderis Profectiſq́ &cę. Hîc agitur de profectione filiorum Iſrael: & primò profecti ſunt, qui erant in parte orientali

Moraliter

A linquere. Tu enim noſti in quibus locis per deſertū caſtra ponere debeamus &c. Non Moyſi mentem ignorantia itineris anguſtiabat, quam & ad prophetiæ ſciam cognitio diuinitatis expanderat, quē columna & diuina collocutio inſtruebat. Sed vir prouidus elato auditori loquens ſolatium petiit, vt daret: requirebat ducem in via, cui dux fieret ad vitam. Egit ergo, vt ſuperbus auditor voci ad meliora ſuadenti eò magis fieret deuotus, quò putaretur neceſſarius, & vnde ſe exhortatorē ſuum præcedere crederet, inde ſe verbis exhortātis inclinaret. a ¶ Arcaq; fœderis. Ra. Arca fœderis domini præcedit filios Iſrael per tres dies prouidens loca caſtrorum, q̄a incarnatio domini, electis ab initio mūdi, iter pſentis vitæ dirigit, atq; ducatum ad ſanctā terrā veracit̄ tribuit, q̄ prius in figura patres veteris teſtamenti ducebat: & nunc in veritate viā iuſtitię nobis demonſtrat. Via igitur triū dierum ſanctæ trinitatis fides eſt. Tribus temporibus ante legem, ſub lege, ſub gratia callem veritatis & iuſtitiæ ſequentibus demōſtrat. b ¶ Nubes quoque. Protectio diuina, quæ ſpiritusſancti gratia electos ab initio mundi defendit, & ad futuram quietem cuſtodit. c ¶ Cumq; eleuaretur. Exemplo Moyſi rectores plebis prouocantur, vt ſemp ſolliciti cōmiſſum ſibi gregē in principio operis & in cōſummatiōe dño cōmēdēt, vt ꝓprias oues protegat, & inimicos depellat.

*ad cognationē meā

Myſticè

Pſal. 67. a.

† requieſceret

Murmuratio execrabilis.

Iaco. 3. b.

Ecc. 28. b.

INterea or- CAP. XI. tū eſt murmur. Ra. Murmurantē populū ignis dñi accenſus deuorat, q̄a ignis dñi iuſtæ vltionis in futuro illos excruciat, q̄ lingua inflammata à gehenna murmurāt vel detrahunt. vnde per ſapientiam dicit̄: Suſurro &

B

tecum, ſed reuertar in terram meam*, in qua natus ſum. Et ille: Noli, inquit, nos relinquere. Tu enim noſti in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter. Cumq; nobiſcum ueneris, quicquid optimum fuerit †ex opibus quas nobis traditurus eſt dominus, dabimus tibi. Profecti ſunt
a ¶ Trinitatis fide, tribus tēporibus uiā ueritatis demonſtrante.
ergo de monte domini uiam trium
¶ Incarnatio Chriſti.
dierum, arcaq; fœderis domini præcedebat eos per tres dies †prouidēs caſtrorum locū. Nubes quoq; domini ſuper eos erat per diem cùm incederent. Cumq; †eleuaretur arca dicebat Moyſes: Surge domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant qui oderūt te à facie tua. Cùm autem †deponeretur aiebat: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Iſraël.

Cap. XI.

INterea †ortum eſt murmur populi, quaſi dolētium pro labore contra dominum.

f ¶ Nubes quoq; dñi. licet enim nubes eſſet extenſa ſuper totum exercitum ad refrigeriū ęſtus, tamen ſpeciali modo per modū cuiuſdam columnæ erat ſuper arcā, vbi erant tabulæ integræ tempore quietis: tempore aūt motionis erat ſuper vexillum Iudæ qd̄ præcedebat. g ¶ Cumq; eleuare. De loco caſtrorum, vt portaretur in via. h ¶ Surge dñe. q̄a cōfidimus de tua virtute. i ¶ Et diſſipentur ini. quia ſunt inimici populi tui, vel quia cultū latriæ tibi ſoli debitū attribuūt idolis. k ¶ Cum autem de. in loco caſtrorum. l ¶ Aiebat. Reuertere dñe ad conſeruandū populū tuū, vt tibi exhibeat debitū cultū in loco q̄etis caſtrorū.

G

* te orientali, ſecundò q̄ erant in pte meridionali, tertiò qui in occidentali, quartò q̄ in aquilonari. Ex quo patet, ꝙ proficiſcebant̄ ſecundū ordinę motus ſolis qui incipit ab oriente, & p meridię trāſit in occidentē, & flectit̄ ad aq̄lonē. Eccl. j. a. Orit̄ ſol & occidit: & ad locū ſuū reuertit̄, ibiq; renaſcēs gyrat per meridiem, & flectit̄ ad aquilonē. Per hoc igit̄, ſignificatur, ꝙ proficiſcentes ad terrā viuentiū, q̄ eſt terra fidelibus promiſſa, ſequi debent inſtinctū ſolis iuſtitię, ſcilicet dñi noſtri Ieſu Chriſti cuius vita in terris diſciplina morū fuit, ꝓpter qd̄ dicit̄ Ioh. xij. d. Si quis mihi miniſtrat, me ſequat̄: & vbi ego ſum, illic ſit & miniſter me⁹. Et bene dicit, vbi ego ſum: q̄a extunc erat in perfecta beatitudine q̄tūm ad animam. Dixitq; Moyſes ad Hobab filium Raguelis: & ſequit̄: a ¶ Noli, iquit, nos relinquere: Tu enim noſtri in quibus locis per deſertum ponere &c. Quāuis enim deus eſſet dux illi⁹ populi, tamen cū hoc Moyſes volebat habere directionē hominis periti, ex quo docemur, ꝙ licet nos deus dirigat in via morum, tamen non debemus negligere adiutorium humanum, nam in hoc homines ſunt dei adiutores, vt habet̄ j. Corin. iij. b.

Moraliter

† iis quę alij ſic vertunt cū beneſecerit dñs nobis, bñfaciemus & tibi

† ad explorādū vbi requieſcerēt.

† ꝓficiſceretur

D

† lxx. populus murmurās mala in aurib⁹ dñi. Alij, populus cū doleret vel murmuraret diſplicuit ī auribus dñi

Nicolaus de Lyra.

à monte Sinai, vt dictū fuit ibidē, vt ſic domo ſua diſpoſita adduceret ſecum familiam ſuā: & qd̄ hîc dicit̄ de Moyſi precib⁹ ad ipſum, factū fuit eo tēpore quo cōuerſus fuit ad Iudaiſmū, de quo tpe tactū eſt Exo. xviij. Dicta tñ reuerſio ad diſpoſitionē dom⁹ ſuę fuit poſt legē datā, & ante receſſum populi de monte Sinai, & tāto tēpore ꝙ poſſet ſe conuenienter diſponere ad recedendum cum filiis Iſrael. Sequitur: a ¶ Noli inquit nos relinq̄re. Ex quo tu es conuerſus ad cultū veri dei. b ¶ Tu enī noſti in quibus. Quia manſerat prope deſertū illud, qd̄ patet ex hoc ꝙ Moyſes paſcens oues eius minauit gregē ad interiora deſerti. vt habet̄ Exo. iij. hoc videt̄ cōtradicere p̄dictis; q̄a de mandato dñi habebāt ponere caſtra ad indiciū nubis, ergo in nullo indigebant indicio hominis q̄tūm ad hoc. Ad qd̄ dicunt aliq, quòd licet haberent ponere caſtra vbi ſtabat nubes, tñ neſcire poterant, an ponerēt ad partē nubis poſteriorē vel anteriorem, dextrā vel ſiniſtrā; & iſte ſciebat q̄ ps eſſet accōmodatior exercitui, vtpote ꝓpter maiorē ꝓpinquitatē fontiū vel bonorū paſcuorum, q̄bus indigebat exercit⁹ ꝓ aīalibus. ſciebat etiā q̄ ps eſſet ſecurior ab aduerſariis: & in hoc & in cōſimilibus indigebāt ſua directione. c ¶ Profecti ſunt. Moyſes & Hobab & totus exercitus. d ¶ Viā trium. Dicit Ra. Sa. quòd prima die ſui receſſus ambulauerunt p tantū ſpatiū, quātūm faciūt tres dietę, quia dominus volebat oñdere ꝙ paratus erat eos citò introducere ad terram promiſſionis, niſi poſuiſſent impedimentū. Alij dicūt, ꝙ per tres dies continuè ambulauerūt: & hoc magis cōſonat textui in principio ſequentis cap. vbi dicit̄ ꝙ pro tāto labore itineris ortū eſt murmur populi. e ¶ Arcaq; fœ. domini. Iſtud videtur contradicere prędictis ſ. ꝙ arca cum aliis vaſis ſanctis erat in medio progredientiū. Ideo dicunt aliqui, quòd ordinatio p̄dicta de portatione arcæ in medio fuit pro tpe in quo timeret̄ de aduerſariis; ſed ꝓ tūc quia erant longè poſiti ab eis non portabat̄ in medio, ſed ante exercitū ad prouidendū locū caſtrorū, q̄a colūna nubis erat ſuper eā, q̄ ſtabat q̄n caſtra erant ponēda. Ra. Sa. dicit ꝙ erat q̄dā alia arca in qua reuerenter ſeruabantur primæ tabulæ fractæ, eò ꝙ erāt ſcriptæ digito dei, & iſta præcedebat exercitum: & in ea apparebat ſignum q̄etis, ſicut in ſtatione nubis, ita quòd certiores eſſent ex pluralitate ſignorum. Nubes quoq;

¶ In. c. x. vbi dicit̄ in poſtil. Et dicunt aliqui, & fuit filius Iethro.

ADDITIO

Opinio dicentiū, ꝙ Hobab de quo hîc agit̄, fuit filius Iethro, non autē ipſemet Iethro, videt̄ verior: q̄a magis cōſonat planiori ſenſui literæ, nam de Ietro dicit̄ ſuprà Exodi. xviij. añ dationē legis, ꝙ regreſſus eſt in terrā ſuā. Sed videtur, ꝙ Hobab filius ipſi⁹ Iethro remanſit cū Moyſe, & cū ſorore ſua; de quo protunc nō fuit mentio in ſcriptura, ꝙ regrederet̄ cū patre: quia remanſerat in Oreb, qui erat locus prope Madian, ſed cū Moyſes & populus diſponerent ſe ad receſſum verſus terrā Iſrael prout dicitur, Moyſes voluit vt ſecū iret cognatus ſuus. ſ. Hobab filius Iethro. vnde & dixit ei: Proficiſcamur ad locum. Nec valet ꝙ cōtra hoc dicit̄ qd̄ in Hebræo habetur: Socero ſuo, vbi tranſlatio noſtra habet cognatum ſuum. Tū quia cū dicitur: Socero ſuo, refert̄ ad Raguel nō ad Hobab, vt intelligat̄ ſic: Dixit Moyſes Hobab filio Raguelis: qui q̄dē Raguel erat ſocer ſuus. Tū q̄a ī Hebræo nō eſt in hoc loco diſtinctio caſuū. Tū q̄a dictio Hebraica in hoc loco poſita poteſt ſumi etiā ꝓ cognato.

INterea. Hîc cōſequenter ponit̄ caſus CAP. XI. impediēs ꝓgreſſum ppl̄i ad terrā ꝓmiſſionis; Et ponit̄ multiplex caſus impediēs: primò murmuratiōis ppl̄i, ſecūdò obiurgationis Moyſi ca. xij. tertiò deſparationis exploratorū ca. xiij. quartò ſeditiōis Chore & ſibi adiūctorū. c. xvj. quintò cōmotionis populi ꝓpter penuriā aquarū. xx. c. ſextò ex inuaſione hoſtiū, ibi: Miſit interea. Circa primū ponit̄ duplex murmuratio, prima ex impatientia laboris, ſecūda ex cōcupiſcētia ſaporis, ibi: Vulgus quippe. Circa primum dicitur ſic: n ¶ Ortum eſt murmur populi quaſi dolentium pro labore contra. quia per ſpatiū triū dietarum ambulauerūt vna die ſecundū Ra. Sa. vel quia per tres dies continuos fuerant in itinere, ſecūdum alios; quia ita poterant

Diuiſio

Moraliter. m ¶ Interea ortum eſt murmur populi &c. Per hoc autem, quòd ignis accenſus à domino combuſſit murmurantes contra eum, ſignificatum fuit, quòd ignis gehennæ comburet murmuratores cōtra potentiā vel æquitatē diuinæ iuſtitiæ.

Moralit̄

S iij * Vulgus quoq;

E ☞ Suſurro & bilinguis maledictus eſt. Ignis deuorat extremam partem caſtrorum, finē.ſ.præſentium actionum. vñ: Dominus iudicabit extrema terræ. Qui autē vſq; ad mortē incorrectus perſeuerauerit, tam in anima quàm in corpore, vretur pœna perpetua. [1.Reg.2.b.]

Tropolo. ¶ Pepones por. Gregori. Carnalium mentes pro amore ſeculi dura quædam quaſi quędam mollia & delectabilia ferre paratę ſunt, dum in hac vita rerum culmina apprehendere conantur. Ceſſationem à mundi labore dominus imperat, quietis dulcedinē perſuadet, & tamē veſana, iniquorum mens plus ſe aſſequi aſpera carnaliter, quàm tenere blanda ſpiritaliter gaudet. Plus acerbitate fatigationis, quàm quietis dulcedine paſcitur. Sic Iſraelitę dum refectionem mannę deſuper perciperent, ab AEgypto ollas carnium, pepones, porros, cępaſq; cupiebant. Significat enim manna gratiam ſuauiſſimi ſaporis, ad refectionem vitę interioris bene vacantibus deſuper datam. Ollę carnium carnalia opera vix tribulationum laboribus quaſi ignibus excoquenda. Pepones, terrenas dulcedines. Porri & cępe, quę cum lachrymis comeduntur, difficultatem pręſentis vitę, quę non ſine luctu agitur: & tamen cum lachrymis amatur. Manna igitur deſerentes, cum peponibus & carnib⁹, porros, cępaſq; quęſierunt, quia peruerſę mentes dulcia gratię per quietem dona deſpiciunt, & ꝓ carnalibus voluptatib⁹ laborioſa huius vitę itinera etiam lachrymis plena concupiſcunt: contemnunt habere vbi ſpiritualiter gaudeant, & deſiderantes appetunt, vbi carnaliter gemant.

† vel, collecta turma q̄ erat i medio eius ſiue inter eos

‡ Exo.16.c.

Quod cùm audiſſet, iratus eſt, & accenſus in eo ignis domini, deuorauit extremam caſtrorū partem. a
Cumq; clamaſſet populus ad Moyſen, orauit Moyſes dominum, & abſorptus eſt ignis. b Vocauitq; nomen loci illius incenſio, eò quòd ſuccenſus fuiſſet contra eos ignis domini. †Vulgus quippe promiſcuum quod aſcenderat cum eis flagrauit deſiderio carniū ‡ſedens & flens, iunctis ſibi pariter filiis Iſraël, & ait: c d
Quis dabit nobis ad ueſcendum carnes? e
¶ Carnalia opera vix tribulationum laboribus coquenda.
Recordamur piſcium quos comedebamus in Ægypto gratis. f
In mentem nobis ueniunt cucumeres & pepones porriq; & cæpe & allia. g h i
a ¶ Terrenæ dulcedines. b ¶ Difficultates vitæ præſentis, quæ non ſine luctu agitur, & tamen cum lachrymis amatur.
Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri, niſi man. k †Erat autem man quaſi ſemē coriandri coloris bdellij. Circumibatq; populus, & colligēs illud frāgebat mola, ſiue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati. l m n
Cumq; deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcēdebat pariter & man. o
Audiuit ergo Moyſes populum flentem per familias, ſingulos per oſtia tentorij ſui. Iratúſque eſt fu- p

† & reuerſus eſt

Nico. de Lyra. ☞ Cōgrega ☙ ita poterant incedere de nocte in columna ignis, ſicut & de die, vt habet Exo. xiij.d. Sed contra hoc quod dicitur hîc de labore itineris, videtur illud quod habetur Deut. viij.a. Adduxit te dominus deus tu⁹ xl. annis per deſertū. & ſequitur ibi. Veſtimentum tuum quo operiebaris, nequaq; vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus. Dicendum, ꝙ illud beneficiū habebat locum in bonis hominibus & nō in malis: ſicut & manna erat valde ſapidum bonis, & malis inſipidū vt habetur. ſ. & hoc patet ex modo loquendi quo dicit hîc. Quia ortū eſt murmur populi, quia quando intelligitur de bonis, dicitur populus domini vel populus meus, vel quid huiuſmodi, determinans ad bonum. Quando autem de malis dicitur abſque determinatione, ſicut Exo. xxxiij.a. Populus iſte duræ ceruicis eſt. a ¶ Deuorauit extremam caſtrorum partem. Cumq; clamaſſet populus ad Moyſen, orauit Moyſes dominum. Extremum autem accipitur dupliciter. ſ. de parte ſuperiori & inferiori. & ſcd'm hoc per extremā partē caſtrorum intelligitur vulgus ſcd'm aliquos: ſcd'm alios vero intelliguntur maiores de populo. & hunc ſenſum ſequitur Ra. Sa. dicens, ꝙ ſeniores populi qui erant principales meruerāt mortē, et Nadab & Abiu cum eis quando viderūt deum, vt dictū fuit Exo. xxiiij. Sed quia dominus eo tempore quo data erat lex de nouo, noluit immiſcere luctum cum gaudio de receptione legis, ideo diſtulit mortē Nadab & Abiu vſq; ad dedicationem altaris, vt habetur Leui. x. Mortē autem ſeptuaginta ſeniorū vſq; ad iſtum locum, in quo fuerunt negligētes de repreſſione murmurationis populi, quem tenebantur regere ſicut & Moyſes: & q̄a fortè murmurauerunt cū populo. b ¶ Et abſorptus eſt ignis. id eſt extinctus. c ¶ Vulgus quippe promiſcuum. Hîc cōſequenter ponitur murmuratio ex cōcupiſcentia ſaporis, vbi primò ponitur dicta murmuratio. Secundò Moyſi afflictio, ibi: Audiuit ergo Moyſes. tertiò domini cōſolatio, ibi: Et dixit dominus. quartò promiſſi impletio, ibi: Venit ergo Moyſes. quintò peccati punitio, ibi: Adhuc carnes. Circa primum oſtenditur murmuratio eſſe iniuſta ratione cibi petiti, cùm dicitur: ¶ Vulgus quippe promiſcuum &c. Iſti erant AEgiptij conuerſi ad Iudaiſmū, ſicut dictum fuit Exo. xij. d ¶ Flagrauit deſiderio carnium ſedēs. id eſt ardenter deſiderauit. Carniū, nō eſt in Hebræo, nec habet in libris correctis.

F

Diuiſio

bris correctis. quia non ſolùm deſiderauit carnes: ſed etiam piſces & alia, vt infrà ſubditur. e ¶ Quis dabit nobis ad veſcendum. Patet quòd iſta petitio ſit iniuſta, quia adduxerant ſecum de AEgypto multa animalia, vt habet Exo. xij. Nec poteſt dici quòd eſſent conſumpta: quia infrà. xxxij. cap. dicitur: Filij autem Ruben & Gad habebant pecora multa &c. ideo inde poterant habere carnes. ſed ꝓpter ſuā auaritiam parcebant ſuis animalibus, & quia deſiderabant carnes magis delicatas: propter quod dominus quaſi ſatiſfaciens eorum deſiderio miſit eis coturnices. G

f ¶ Recordamur piſcium quos comedebamus in AEgipto. Id eſt pro paruo pretio, & non poteſt intelligi pro nihilo, cùm etiam paleę ad conficiendum lateres non darentur eis gratis, vt habetur Exodi. v. g ¶ In mentem nobis veniunt cucumeres &. Dicūt aliqui, ꝙ ſunt cucurbitę, alij autem, ꝙ eſt aliud genus terrę naſcentium. h ¶ Pepones: id eſt melones. i ¶ Porriq; & cępe & allia. Per iſta deſignantur cibaria quę comedebant cum iſtis quaſi cum ſalſamento vel condimento: ſicut. j. Eſdre. iiij. c. Memores ſalis quod in palatio comedimus: id eſt ciborū ſale conditorum. Secundò oſtenditur murmuratio iniuſta ratione cibi habiti, cùm dicitur: k ¶ Nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi mā. Erat autē man quaſi ſemen corin. quod tamen habebat in ſe omnem ſaporis ſuauitatem, vt habetur Sap. xvj. c. Man enim ſiue manna habebat triplicem ſaporē: Vnus erat naturalis, & erat quaſi ſapor mellis, vt habetur Exo. xvj. Alius ſupnaturalis, & hic duplex, quia bonis ſapiebat prout volebant. Sapiebat enim piſces cum deſiderabant piſces, & deſiderantibus carnes ſimiliter conuertebatur eis in ſaporem carnis, & ſic de alijs cibis magis deſcēdēdo ī ſpeciali. Et hoc eſt quod dicitur Sap. xvj. c. Subſtātiam enim tuam & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, & deſeruiens vniuſcuiuſq; voluntati: ad quod quiſq; volebat, conuertebatur. Et eadem ratione malis hominibus erat cibus inſipidus, qui de natura ſua erat dulcis. Erat autem man quaſi ſemen coriandri, in figura & quātitate, ſed non in colore, ideo ſubditur: l ¶ Coloris bdellij. Circūibatq; populus & col. quod eſt album & lucidum ſicut cryſtallus. m ¶ Frangebat mola, ſiue terebat in mortario coquens in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis. Hoc faciebant mali quibus erat cibus inſipidus, & ideo quærebant ibi ſaporem per diuerſas vias, tamen ex decoctione non meliorabatur, ſed magis ſapor dulcis immutabatur in peius per decoctionem. ideo ſubditur: n ¶ Quaſi panis oleati, id eſt in cuius piſtatione oleum miſcebatur. o ¶ Cumque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & man. Primò enim cadebat prūina, quaſi ſtramentum mannæ, poſtea manna, & tertiò ros quaſi eius operimentum, prout plenius expoſitum fuit Exodi. xvj. p ¶ Audiuit ergo Moyſes populum flētem per familias, ſingulos per oſtia tentorij ſui. Iratuſque eſt fu. Hîc ponit afflictio Moyſi habētis curā populi, cui intolerabilis videbatur propter malitiā eius, & patet litera vſq; ibi: ☙ Non poſſum ſolus

Māna triplicē ſaporem

H

Moralit. ⁎ c ¶ Vulgus quoque promiſcuū, quod aſcendit cū eis &c. Per iſtos, qui flagrauerunt deſiderio carnium, ſignificantur religioſi mendicantes, potiſſimè qui poſt factam ꝓfeſſionem in paupercula religione, in qua nihil eis ꝓmittit, q̄tum ad vitā præſentē niſi auſteritas & paupertas: & tñ volunt nimis lautè viuere ac etiā delicatè, & frequēter hoc contingit illis, qui in ſeculo minus habuerunt, nec ſunt contenti illis q̄ adminiſtrant eis, cū tñ ſuffeciſſent eis in ſeculo pauciora: & acriter murmurāt cōtra illos qui ꝓ victu illorū ꝓcurando fideliter laborant, ſicut popul⁹ iſte cōtra Moyſen nequiter murmurabat. Per hoc autem quod dicitur in fine cap. ⁎ Et ecce furor

A ☞ a ¶ Congrega mihi ſeptuagin. Greg. Sicut plerūq; iuuenes dicuntur, ꝗ nulla conſilij grauitate ꝑmunt: ita ſenes non eos ſcriptura vocat qui ſola grauitate temporum, ſed morum grauitate maturi ſunt. vnde Senectus venerabilis eſt non diuturna, neque (Sap.4.b.) numero annorum computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & (Senes ꝗ dicantur) ætas ſenectutis vita immaculata. Hinc ad Moyſen dicit: Congrega mihi .lxx. viros de ſe. Iſra. quos tu noſti, ꝙ ſenes populi ſint. In quibꝰ verbis ſenectus cordis notatur, cū tales iubentur eligi ſenes qui ſciunt. Si em̄ corporis ſenectus quæreretur, à tantis ſciri poterant, à quātis videri. Cū verò dicit, quos tu noſti, ꝙ ſenes populi ſint, patet quia ſenectus mētis non corporis eligat. b ¶ Vt deſcendā. Iſid. In tredecima manſione deſcendit ſpiritus ſuper ſeptuaginta viros electos, & dominus deſcendit de nube & retraxit de ſpiritu qui erat ſuper Moyſen, & impoſuit ſup. lxx. viros. Deſcendēte em̄ in nube carnis Chriſto, diffuſa eſt ꝑ fidē ſpūſſancti gratia ſup (Rom.5.a.) populos, ex ſeptuaginta gētiū linguis electos, venitq; ſuper eos omnes donū illud (Act.2.b.) virtutis cæleſtis, qđ quōdā fuerat in Moyſe & prophetis. (†contra) c ¶ Et auferam de ſpiritu tuo, tradāq; eis vt ſuſtē. &c. (Augu. literaliter) Augu. Alia litera: Et auferam de ſpiritu qui in in te eſt, & ponā ſuper eos, & ſuſtinebunt tecū impetū populi, & nō portabis illos tu ſolus &c. (†ſupra vires meas eſt) Plerīq; Latini nō vt in Græco eſt, tranſtulerunt, ſed dixerunt: Auferā de ſpiritu tuo, ꝗ eſt in te, & ponā ſuper eos, aut ponā in eis, & fecerunt ſenſum laborioſum ad intelligendū. (†videā malū meū.) Putari enim poteſt de ſpiritu ipſius hoīs dictū, quo humana natura complet corpore adiūcto, quę cōſtat ex corpore & ſpiritu, quē etiā animā dicūt. vñ Paulꝰ: Quis hominū ſcit ꝗ ſunt hominis, niſi ſpiritus ho (1.Cor.2.c.) B minis ꝗ ī ipſo eſt? Sic & ꝗ dei ſunt, nemo ſcit, niſi ſpūs dei. Et qđ poſtea adiungit: Nos aūt nōn ſpm̄ huiꝰ mūdi accepimus, ſed ſpiritū ꝗ ex deo eſt, oſtēdit aliū eſſe ſpiritū dei cuiꝰ particeps fit ſpūs hominis ꝑ gratiā dei. Quāuis poſſit etiā (ſicut alij interpretati ſunt) intelligi ſpūs dei, cū dicit, de ſpū tuo ꝗ eſt in te, qa fit etiā noſter qui dei eſt, cū accipimus eū, ſicut de Iohanne (†portabis.) dictū eſt in ſpū & virtute Helię. (Lu.1.b.) Non em̄ anima Helię ī eo fuerat reuoluta. Qđ ſi ꝗdā hæretici opinant, quid dicūt in eo qđ ſcriptū eſt, Spiritus Heliæ requieuit ſup (4.Re.2.c.) Heliſæum, cū iam ille haberet animā ſuā, niſi qa dictū eſt de ſpū dei, vt etiā per illū operaret talia qualia ꝑ Heliam operabat, non ab illo recedēs vt iſtum poſſet implere, aut partitꝰ minor eſſet in illo, vt poſſet in iſto eſſe. Deus em̄ eſt ꝗ poſſit eſſe in omnibus tantus, in quibus ꝑ illā gratiā eſſe voluerit. Nunc aūt cū ſcriptū ſit: Et auferā de ſpiritu ꝗ eſt ſup te, nec dictum ſit de ſpiritu tuo, facilius ſoluit, qa intelligimus nihil aliud ſignificare voluiſſe niſi ex eodē ſpiritu gratiæ illos quoq; habituros adiutorium ex quo habebat Moyſes, vt & iſti haberent quantū deꝰ vellet, non vt idō Moyſes minus haberet. d ¶ Sexcenta milia peditum hu. po. ſunt. Aug. (ꝟvt periremus in ſolitudine?) Alia litera. Sexcenta milia peditū in quibus ſum in ipſis, & tu dixiſti, carnes dabo eis &c. ¶ Quæritur vtrum hoc Moyſes (Quæſtio Aug.) diffidēdo dixerit an ꝗrendo? Sed ſi putauerimus eū diffidēdo dixiſſe, quæritur cur hoc ei non exprobrauerit dominꝰ, ſicut exprobrauit ꝙ ad petrā vñ ꝓfluxit aqua, videt de dñi poteſtate dubitaſſe. Si autē dixerimꝰ eū modū ꝗſiuiſſe quo fieret: Reſponſio dñi qua dicitur, Nunqd manꝰ dñi nō ſufficiet? (infrà.20.b.) ꝗſi redarguentis videt, ꝙ ille nō credidiſſet. Sed meliꝰ puto itelligi dominū ita reſpondiſſe, tāq; modum quem

dum quē ille ꝗrebat dicere noluerit, ſed potius opere ipſo potentiā C ſuam demonſtrare. poterat enim & Mariæ dicenti: Quomodo fiet Lu.1.d. iſtud, qm̄ virum non cognoſco? à calumniantibus obiici, ꝙ minus

☞ crediderit

ror domini ualde, ſed & Moyſi †in toleranda res uiſa eſt, & ait ad dominum: Cur afflixiſti ſeruū tuum? Quare nō inuenio gratiam coram te? Et cur impoſuiſti pondus uniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego cōcepi omnem hanc multitudinem, uel genui eam, †ut dicas mihi: porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram pro qua iuraſti patribus eorum? Vnde mihi carnes, ut dem tantæ multitudini? Flent †coram me, dicentes: Da nobis carnes, ut comedamus. Non poſſum [a] ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia †grauis mihi eſt. †Sin ali[b]ter tibi uidetur, obſecro ut interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne †tantis afficiar malis. [c]
[a] Et dixit dominꝰ ad Moyſen: Con[d][e]
¶ De ſeptuaginta linguis electos.
grega mihi ſeptuaginta uiros de ſenioribus Iſraël, quos tu noſti, quòd
¶ Grauitate morum.
ſenes populi ſint ac magiſtri, & du[f]ces eos ad oſtium tabernaculi fœ[b]deris, faciesq; ibi ſtare tecum, †ut de
¶ In nube carnis.
[c] ſcendam & loquar tibi, & auferam [g]
a ¶ Sancto. ſ. qui in te per gratiam &c.
de ſpiritu tuo, tradamq; eis, ut ſu[h]ſtentēt tecum onus populi, & non tu ſolus †graueris. Populo quoq; [i] dices: Sanctificamini, cras comede[k]tis carnes. Ego enim audiui uos *dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? Bene nobis erat in Ægypto. Vt det uobis dominus carnes & comedatis, nō uno die nec duobus uel quinque aut decem, nec uiginti quidem, ſed uſque ad menſem dierum, donec exeat per nares ueſtras [l] & uertatur in nauſeam, eò quòd re[m]puleritis dominum, qui in medio ueſtri eſt, & fleueritis coram eo, dicentes. Quare egreſſi ſumus ex Ægypto, ut periremus in ſolitudine?
[d] Et ait Moyſes ad dominum. Sex[n]centa milia peditum huius populi

Nicolaus de Lyra.

☙ a ¶ Nō poſſum ſolꝰ ſuſtinere. quō cōquerit, ꝙ ſolus ſuſtineret onus po- (†diſplicuit) puli, cū de conſilio Iethro conſtituerit tribunos & cēturiones? qa ſecundū Ra. Sa. ſeptuaginta ſenes, ꝗ cū eo erant inſtituti ad regimē populi iā mortui erāt, vt dictū eſt in principio capituli. Vel ſecūdū alios dicentes, ꝙ illi qui fuerūt mortui ab igne nō fuerūt de maioribꝰ populi, ſed de vulgaribus, illi autem qui erant inſtituti ſup populum cum Moyſe intromittebant ſe (†quòd dicis) tantùm de temporalibus: Moyſes autem volebat habere etiam adiutorium in ſpiritualibus. b ¶ Sin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me. id eſt accipias animam meā de vita ꝑſenti ad te. c ¶ Ne tantis afficiar mali. timebat enim Moyſes, ne malitia populi eſſet ſibi occaſio ruendi in malū ipatientię. (Diuiſio) d ¶ Et dixit dñs. Hīc cōſequenter ponit conſolatio dñi. Et primò ꝗtū ad populi curā, ſecūdò quātū ad cibi ꝓuiſionē, ibi: Populo quoque. Circa primū dicit: e ¶ Con (†Si ita tu facis mihi,) grega mihi ſeptuaginta. Ra. Sa. dicit, ꝙ iſti fuerunt præpoſiti filiorū Iſrael; cùm eſſent in labore Ægypti, & qa compatiebant eis, nō arctabāt eos ad iplēdū numerum laterum: ꝑpter quod flagellati fuerunt ab exactoribus Pharaonis, vt habetur Exo. v. ideo meruerunt aſſumi ad regimen populi loco illorum ꝗ mortui fuerant: & cum hoc habuerunt ſpiritum prophetiæ, vt infrà habetur. Secundum D alios fuerunt idē ſenes, ꝗ prius regebant populū in tēporalibus, & tūc cū hoc impoſita eſt eis cura in ſpūalibus: ꝑpter qđ (†&) receperunt de nouo ſpm̄ ꝓphetiæ, qa ad ſpūalia promouebant. f ¶ Et duces eos ad oſtium tabernac. in oculis totius populi, vt in timore & reuerentia habeantur. g ¶ Et auferām de ſpiritu. ſ. de cura tua. h ¶ Tradāq; eis. vt partito in alijs onere leuiꝰ tibi ſit. Aliter exponitur: De ſpiritu tuō, id eſt de ſpiritu gratiæ tibi datæ, & tunc nō eſt intelligendū, ꝙ aliqd ſit ablatū Moyſi & traditū aliis, (*flentes) ſed fuerunt illuminati abſq; diminutione gratiæ Moyſi, ſicut à lumine vnius candelæ illuminantur plures abſque ſui luminis diminutione. Sciendum tamen, ꝙ ſimilitudo iſta non tenet quātū ad cauſam effectiuam, ita ꝙ donum gratiæ in Moyſe exiſtens cauſaret gratiā in alijs effectiuè, ſed tantùm meritoriè: inquātū ad preces Moyſi ad eius ſubleuationem alij fuerunt illuminati. i ¶ Populo quoque dices. Hīc ponitur conſolatio contra defectum cibi, cùm dicitur: k ¶ Sanctificamini. id eſt præparate vos ad recipiendum id qđ petiſtis. Sāctificatio em̄ in Hebræo frequenter accipit ꝓ præparatione. Ra. Sa. exponit pręparate vos ad recipiendū punitionē ꝑpter veſtrā murmurationē, ſicut dicit Hiere. xij. a. Sanctifica eos in die occiſiōis. Et vtrūq; poteſt intelligi, qa deꝰ diſponebat eis dare carnes ſicut petiuerāt, & eos punire pro iniuſta petitione. l ¶ Donec exeat per nares veſtras, quia vomitus egrediens per os, vt frequenter fœdat nares. ¶ Eo ꝙ repuleritis &c. dominū ꝗtū in vobis eſt ex ingratitudine veſtra. n ¶ Sexcenta. ſuprà. j. cap. expreſſit numerū eorū ſexcēta & tria milia qngenti. l. Dicendum, ꝙ illi qui erāt vltra ſexcēta milia fuerunt mortui in plaga ignis dicta in principio cap.

ſunt, & tu dicis: dabo eis eſum carni[a] um menſe integro? Nunquid oui[b]um & boum multitudo cædetur, ut poſſit ſufficere ad cibum, uel omnes piſces maris in unum congregabuntur, ut eos ſatient? Cui reſpō[c]dit dominus: † Nunquid manus domini † inualida eſt? Iam nunc uidebis, utrum meus ſermo opere com[a]pleatur. Venit igitur Moyſes, &[d] narrauit populo uerba domini, congregans ſeptuaginta uiros de ſenioribus Iſraël, quos ſtare fecit circa tabernaculum. Deſcenditq́ʒ dominus per nubem, & locutus eſt ad eum, [b]auferens de ſpiritu q̃ erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta uiris. Cúmque [c]requieuiſſet in eis ſpiritus, prophetauerunt, nec ultrà ceſſauerunt.[c]

ꝗ Non diffidit, ſed modum quærit.

a ꝗ Lxx. Exit Moyſes ad populum: & locutus eſt uerba domini: Intus enim eſt dum ab ipſo docetur: cum turmis loquitur, foras exire perhibetur.

a ꝗ Pro puritate cordis & capacitate intelligentiæ.

b ꝗ Laudem uitæ eorum exponit & virtutes.

E ☞ crediderit, cū illa modū quæſierit, non de virtute ei dubitauerit. Quòd autē rñſum eſt illi: Spūſſctūs ſupueniet in te, & vir. al. obum. ti. poterat etiā ſic rñderi quō hîc: Nūquid ſpūiſancto impoſſi-
† ſic bile eſt qui ſupueniet in te: ac † ſi idem ſenſus conſeruaretur. Sed Zacharias talia dicens incredulitatis arguitur, & vocis oppreſſæ pœna plectitur. Deus em̄ non de verbis, ſed de cordib⁹ iudicat, alioq̄n poterat Moyſes excuſari, niſi in eum clara eſſet dei ſen-
Diffidentia tentia, ꝙ diffidendo talia dixerit: Audite
Nu. 20. b. me increduli: Nunq̄d de petra iſta educimus vobis aquam? deinde ſequitur: Et eleuata Moyſes manu ſua, percuſſit petram virga bis &c. Ad hoc illam virgam in qua tanta miracula fecerat ſumpſit, eaq́ʒ petram percuſſit, atq́ʒ inde ſolitæ v̾tu-
† Eſa. 50. a. tis eſt conſecutus effectus: Verba ergo q̄bus ait: Nunquid ex hac petra educimus
† abbreuiata vł decurtata vobis aquā? poſſent accipi ſic tanq̄ȝ diceretur: Nēpe ex hac petra ſecundū veſtrā incredulitatē aqua educi non pōt. Vt deniq́ʒ percutiēdo oſtēderet diuinit⁹ potuiſſe fieri, qđ illi in infidelitate nō crediderūt. Maximè q̄a dixerat: Audite me increduli. Sed de⁹ q̄ inſpector eſt cordis, quo animo dicta fuerint indicauit. ait enim: Qm̄ nō credidiſti ſctificare me in conſpectu filiorū Iſr. &c. ac p̱ hoc intelligit Moyſen ita dixiſſe, tanq̄ȝ ad incertum percuſſerit: vt ſi non ſequeretur effect⁹, hoc pdixiſſe putaret, cùm ait: Nunquid ex hac petra educimus vobis aquā? qđ in animo eius omnino lateret, niſi dei ſententia prodidiſſet. Ecōtrario ergo debem⁹ hîc intelligere verba Moyſi de promiſſis carnibus, quęrentis quomodo fieret: nō diffidentis fuiſſe, qm̄ ſentētia dei ſecuta nō eſt quæ vindicaret, ſed potius quæ doceret.
Tropolo.
F a ℂ Venit igitur Moyſes, & narrauit populo verba domini, congregans. Ori. Alia litera: Exijt, inq̄t, Moyſes ad populū, & locutus eſt verba dñi. Donec verba dei audit Moyſes, & ab ipſo docetur: intus eſt, & in interiorib⁹ & in ſecretis cōſiſtit. Vbi verò turbis loquił & populo miniſtrat, qui intus nō pōt ſtare, foras exire dicił. Omnis em̄ doctor eccleſię ſi de pfundioribus myſterijs tractat, & occulta ſapientiæ inter pfectos pferat, intus eſt. Cū v̾ò ad turbas loquił, ea q̄ proficiunt his qui foris ſunt, & quæ vulgus poteſt audire, foras exit & loquitur ad populum verba dei. Intus
1. Cor. 2. b. erat Paulus cū diceret. Sapientiā loquimur inter perfectos &c. Ad
Eph. 4. g. populum verò procedens ait: Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, & q̄ui furabatur iam non furetur, & ſimilia &c.
b ℂ Auferens de ſpiritu. Non intelligendum eſt, quaſi materialem & corpoream ſubſtantiam in. lxx. portiones ſecuerit, & vnicuiq́ʒ particulam dederit. Impium enim eſt intelligere hoc de natura ſpiritusſancti. Sed Moyſes & ſpiritus qui erat in eo, quaſi clariſſimi luminis lucerna fuit, ex qua ſeptuaginta deus accēdit, ad quos principalis luminis ſplendor aduenit, & origo ipſius nihil damni ex de-
Spūs in q̄b⁹ reqeſcit riuatione accepit. c ℂ Requieuiſſet. Origeñ. Et requieuit ſuper eos ſpirius, & prophetauerunt omnes &c. Non legitur requieuiſ-
Matt. 5. a. ſe ſpūs niſi in ſanctis. Requieſcit enim in his qui mundo ſunt corde, qui purificant aīas à peccato, ſic vt nō habitat in corde ſubdito peccatis, etiam ſi habitauit aliquando. Non enim poteſt pati ſocietatē mali. Certum eſt autem in tempore peccati eſſe in corpe cuiuſque ſpiritum malum, & agere partes ſuas. Cûm datur ei locus per cogitationes malas & concupiſcentias, contriſtatus (vt ita dicam) fuga-
Eph. 4. g. tur ſpiritusſanctus. vnde: Nolite contriſtare ſpiritumſanctum, in quo ſignati eſtis & cætera. Peccantes ergo contriſtamus ſpiritumſanctum. Bene agentes requiem ei paramus. Quòd ergo ait de ſeptuaginta preſbyteris, quia ſpiritus requieuit in eis, laudem vitæ
Moraliter corum, & virtutes expoſuit. ℂ Orige. Et requieuit in eis ſpiritus, & prophetauerunt. &cæ. Continuò operatur ſpiritus nec otium patitur, vbi operandi materia digna ſuppeditat. In omnibus ergo qui prophetauerunt, requieuit ſpiritus, ſed non ſicut in ſaluatore.
Eſa. 11. a. Propter quod de eo ſcriptū eſt. exibit virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: & quieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus & cætera. Vide quia ſuper nullum alium ſpiritus domini requieuiſſe hac ſeptemplici virtute deſcribitur; per quod diuini ſpiritus ſubſtantia (quæ quia vno nomine non poterat) diuerſis vocabulis explanatur, requieſcere ſuper eum prophe-
Ioh. 1. e. tatur. Hinc quoque Iohannes ait: Qui miſit me baptizare in aqua hic
in aqua, hic dicit mihi: Super quem videris ſpm̄ deſcendentē & ma- G
nentem ſuper eum, ipſe eſt. Addidit enim & manētem ſuper eum: vt eſſet hoc ſignum in ſaluatore, quod in alio non poſſet oſtendi. Eſa. 53. c.
De illo em̄ ſolo dictum eſt. Qui peccatum non fecit, nec inuētus eſt 1. Pe. 2. d.
dolus in ore eius. Quia enim ſolus eſt q̄ pctm̄ nō fecit, ideo in illo ſolo māſit & permāſit ſpirit⁹. Cōſtat ergo reliquos omnes ſub peccato fuiſſe, nec cōgruit vt tēpore peccati dicamus ſpiritū māſiſſe in eis. Ipſe em̄ Moyſes cum iā ſpm̄ accepiſſet, ſeipſum peccaſſe teſtał,
cū diceret: Audite me increduli, nunq̄d Infrà. 20. b.
de petra iſta pducemus aquā vobis? In his em̄ dictis non ſanctificauit deum, id eſt nō confiſus eſt in virtute dei. Cùm ergo loqueret hæc, non de ſpūſancto, ſed de ſpiritu peccati, loquebał. Certum eſt ergo alios pphetas aliquando habuiſſe ſpiritum dei, aliq̄n non habuiſſe. Hinc & Dauid ait. Et ſpiritū ſanctū tuum ne auferas à me. In quo oſtendit, quia poteſt au- Pſal. 50. c.
ferri. In ſequentibus verò tanq̄ȝ ablatum repopoſcit: Redde mihi lętitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Sa-
lomonem quoque nemo dicit niſi in ſpi- 3. Re. 3. d.
ritusancto iudicia iudicaſſe, vł templum Ibi. 6. a.
domino conſtruxiſſe: aut rurſus in ſpiri- Ibidē. 11. c.
tuſancto dæmonibus templa feciſſe, aut
impijs mulieribus latera flexiſſe? Prophe Ibidē. 13. a.
ta quippe etiam Abdo à domino miſſus eſt in Bethel, & in ſpirituſancto verba domini locutus eſt: nō tamen in eodem ſpiritu præceptum domini præuaricatus eſt, quo prohibitus erat manducare panem in Bethel. ideo occiſus eſt à leone.
ego autem (licet non vſq́ʒquaq́ʒ pronun- Nota
tiem) hæc puto etiam quædam communia hominum geſta, quæ q̄ſuis peccato careant, non tamen digna videntur, quibus interſit ſpiritusſanct⁹. vt connubia legitima carent quidem peccato, non tamen quando
coniugales geruntur ſpiritusſanctus datur, etiam ſi propheta ope- H
ratur. Alia plura ſunt in quibus ſola ſufficit vis humana, nec res indiget, neque decet ſpiritusſancti adeſſe præſentiam.

☞ Remanſerant

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Et tu dicis dabo eis. Hîc variè ſentiunt doctores Hebręorum. Dicit em̄ Ra. Aquiba. ꝙ Moyſes hîc dubitauit de impletione verbi dei: & ad hoc inducit id quod ſequitur de reſponſione domini: Nunquid manus domini inualida eſt, quæ videtur eſſe reſponſio ad dubitantem vel deſperantem de impletione facti: & ideo peccauit ita grauiter ſicut in aquis contradictionis, de quibus habetur infrà. xx. ca. Veruntamen non fuit hîc punitus, ſicut ibi, quia illud fuit factum in publico coram tota multitudine filiorum Iſrael: & ideo ſtatim fuit determinata punitio ſcilicet quòd non intraret terram pmiſſionis: Sed iſtud fuit factum in ſecreto. ſ. coram deo tm̄: & ideo pœna non fuit ſtatim impoſita, quoniā aliter ſunt punienda peccata publica, aliter ſecreta. Ra. Sa. dicit, ꝙ Moyſes nō peccauit hîc, & ad hoc inducit illud quod dicił ca. ſequēti de Moyſe à domino. Qui in omni domo mea fideliſſim⁹ eſt. Et hoc idem dicunt doctores noſtri, dicentes ꝙ Moyſes nō dubitauit de impletione verbi dei, ſed quia modus impletionis non erat ſibi reuelatus, quæſiuit de modo implendi: nec in hoc peccauit, ſicut nec beata virgo Maria quando petiuit ab angelo, Lucæ. j. d. Quomodo fiet &c. & ſic exponendum eſt illud: b ℂ Nunquid ouium & boum multitudo cædetur. acſi dicat: implebitur ne verbum tuum per hunc modum vel alium? c ℂ Cui reſpondit dominus: Nunquid manus domini inualida eſt? acſi diceret: potentia mea pōt implere hoc multis modis, cùm ſit infinita: modū tm̄ iſtū nō reuelabo tibi verbo, ſed oſtendā facto. ideo ſubdił: Iā nunc videbis &c. ſequił: d ℂ Venit igitur Moyſes. Hîc conſequenter deſcribitur impletio diuini pmiſſi, & primò q̄tūm ad partem
curæ alijs imponendæ, ſecundò quātū ad cibi puiſionē, ibi: Vēt⁹ Diuiſio
autē egrediens. Primū patet in litera ex pdictis vſq́ʒ ibi: e ℂ Prophetauerunt, nec vltra ceſſa. Dictio Hebraica quæ ponitur hîc eſt ęquiuoca, ad addere & ceſſare, & ſecundum hoc exponitur oppoſito modò ab Hebręis. Vno modò ſic: Prophetauerūt & nō addiderunt. i. illo tm̄ die prophetauerunt & non vltrà. Alio modo ſic: Prophetauerunt & non ceſſauerunt, id eſt non fuit ablatus

ab eis ſpūs

A ꝯ a ¶ Remanſerant autem in caſtris. Non negligentia præcepti domini, ſed deuotione humilitatis indignos ſe iudicãtes perceptione tanti muneris: ideo iudex cordium deus dignos eos iudicauit, & oſtendit. b ¶ Quid, inquit, ęmularis. Grego. Pia mens paſtorum, quia nõ propriam gloriam, ſed autoris quærit, ab omnibus vult iuuari quod facit. Fidelis enim prędicator optat ſi fieri valeat, vt veritatem quam ſolus loqui non ſufficit, ora cunctorum ſonent. Vnde cum Ioſue duobus in caſtris remanentibus & prophetãtibus vellet obſiſtere, ei per Moyſen dicitur: Quid æmularis pro me? Quis tribuat vt omnis ppl's prophetet; & det deꝰ eis ſpiritum ſuum? prophetare enim oẽs voluit, qui bonum quod habuit non inuidit. c ¶ Coturnicum multitudinem: qui parum, &c. Ra. Carnalis populus Iudęorum ſpreto cęleſti cibo carnes deſiderauit, ſed deus ita iudicium temperauit, vt puniret malos, nec fragilibꝰ alimoniam denegaret, & in ipſa conceſſione aliquid ſpiritale innueret. Non enim ferarum, non quadrupedum, nec terreſtriũ animalium eſum tribuit, ſed volucrum, vt diſcerent ſuperna magis deſiderare quàm terrena, ſpiritalia quàm corporalia. Auiũ enim natura ex aquis proceſſit, ſed in aëre habitationem ſibi acquiſiuit. Qui ergo volucres comedunt, ab imis ad ſuperna cor leuare monentur, vt licet in terrenis corporibus degãt, animo ſemper cęleſtia petant ſecundum illud Apoſtoli, In carne ambulantes, non ſecundum carnem militamus. Noſtra autem conuerſatio in cęlis eſt. d ¶ Sepulchra concupiſcentiæ. Ibi enim ſepelierunt populum, qui deſiderauerat carnes. Egreſſi autẽ de ſepulchris concupiſcẽ. & cætera. Iſido. Tertiadecima manſio eſt in ſepulchris concupiſcentiæ, vbi populus faſtidiens cęleſtem panem, carnes AEgyptias deſiderauit, multosq́ ſubitò vorauit incẽdium. Quibus docemur, vt qui conuerſationem ſeculi relinquimus, & AEgyptias ollas, id eſt carnalium deſideriorum feruores, non murmuremus contra cęleſtem panem; nec virulentias AEgyptiorum qui ſunt magnarum carnium, ſed ſimplicem mannæ cibum, id eſt puram cęleſtemq́ vitam agamus. Si enim poſt perceptam angelicam mannam, quæ eſt cęleſtis vita vel doctrina, rurſus carnes AEgyptias, id eſt carnales ſeculi voluptates, & concupiſcentiæ priſtinæ appetimus nauſeam, ſtatim igne domini torquebimur: deſideriumq́ noſtrum vertetur in tumulos, vt ſimus ſepulchra dealbata, quę foris apparẽt ſpecioſa; intus plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia. e ¶ Venerunt & cæ. Hierony. Quartadecima manſio eſt in ſolitudine Pharan, quæ in atria vertitur. In hac Aaron & Maria propter AEthiopiſſam contra Moyſen murmurant. Et hoc prudens lector attende, ꝙ poſt conſummatam in duodenario virtutem (quia ſuperbiuit Iſraël, & in ſepulchris cõcupiſcentiæ carnes AEgyptias deſiderauit) rurſum fundamentum iacit, & atria, id eſt veſtibula virtutis ingreditur, oſtẽdens nobis eos qui ſtant poſſe cadere, & qui ceciderunt poſſe reſurgere. Poſitus eſt enim Ieſus in ruinam, & in reſurrectionẽ multorum. Qui ait ꝑ prophetam: Nunquid qui cadit, non adijciat vt reſurgat? ¶ Iſidorꝰ. Quartadecima manſio eſt in ſolitudine Haſeroth, In hac Aaron & Maria offenderunt detrahentes fratri, quòd vxorem alienigenam accepiſſet, & illico Maria lepra percuſſa effloruit: quia ſacerdotalis plebs Chriſto ſaluatori aduerſus eccleſiam de gentibus congregatam derogans, lepra peccati perfunditur: Nec redit ad tabernaculum donec plenitudo gẽtium intrauerit. Tunc enĩ priſtinã recipiet ſanitatem; cũ ſeptiformis ſpiritus agnitio ad veniam reduxerit eã.

Moraliter

Allegoricè

† ex iuuenibus eiꝰ vel ex electis eiꝰ

† hoc aduerbij loco vtunẽ Hebręi ꝓ eo qđ dicimꝰ vtinam

Phil. 3. d. 2. Cor. 10. a

- volabãtq́ in aëre

Moraliter B

† Pſal. 77. d Eze. 16. c.

† nec adhuc digeſię erãt

Mat. 25. c.

1. Cor. 10. c. Lucę. 2. e.

Hie. 8. b. & Pſal. xl. b.

Rom. 11. d.

a Remanſerant autẽ in caſtris duo uiri, quorũ unus uocatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requi-b euit ſpiritus. Nam & c ipſi deſcripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum. Cumq́ prophetarent in caſtris, cucurrit puer & nuntiauit d Moyſi, dicens: Eldad & Medad prophetant in caſtris. Statim Ioſue filius Nũ miniſter Moyſi † & electus è pluribus, ait: e Domine mi Moyſes, prohibe eos. At il-b le: Quid, inqt, æmularis pro me?

a ¶ Prophetare oẽs uoluit, qui bonũ quod habuit nõ inuidit.

† Quis tribuat, ut omnis populus prophetet, & det eis dominus ſpiritum ſuum? Reuerſusq́ eſt Moyſes & maiores natu Iſraël in caſtra. f Ventus autem g egrediens à domino h arreptas trãs mare coturnices detulit, & demiſit in caſtra itinere quantum uno die confici poteſt, ex omni parte caſtrorum per circumitum, i uolabantq́ in aëre duobus cubitis altitudine ſuper terrã. Surgens ergo populus toto die illo & nocte ac die altero, congre-c gauit coturnicum multitudinem: k qui parum, decem †coros, l & †ſiccauerũt eas per gyrum caſtrorum.

¶ Carnale deſiderium.

m † Adhuc carnes erant in dentibus eorum, †nec defecerat huiuſcemodi cibus, n & ecce furor domini concitatus in populum, percuſſit eum plaga magna nimis. Vocatusq́ d eſt ille locus, ſepulchra concupiſcentię: Ibi enim ſepelierunt populum, qui deſiderauerat carnes. e Egreſſi autem de ſepulchris concupiſcentiæ uenerunt in Haſeroth, & manſerunt ibi.

ꝯ ab eis ſpũs ꝓphetię, licet non cõtinuè ꝓphetarẽt. & hũc ſenſum ſequitur

ſequitr noſtra trãslatio, q̃ videt verior: qa ſpũs ꝓphetiæ erat eis datꝰ C ad regimẽ populi, vt dictũ eſt: & ideo nõ eſt veriſimile, ꝙ habuerit tm̃ vno die, ſed durãte eorũ regimine. & hoc oñdit lr̃a ꝓcedẽs: Cũq́ requieuiſſet in eis ſpũs. & ſequitur: a ¶ Remanſerant. non ex contemptu, ſed ex humilitate, reputantes ſe indignos tanta promotione. & ideo receperunt donum dei, ſicut & alij, ideo ſubditur: b ¶ Super quos requieuit ſpiritus. qui requieſcit ſuper humiles ſecundum quod dicitur Eſa. lxvj. ſecundum tranſlationem. Lxx. Super quẽ requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper humilẽ & quietũ? &c. c ¶ Nam & ipſi deſcripti fuerant, & non exierãt ad tabernaculum. Dicit Ra. Sal. ꝙ Moyſes volẽs compeſcere murmur populi contra ſe, ſi plures acciperet de vna tribu q̃ de alia, accepit de qualibet tribu ſex ſenes, qui ſunt ſimul accepti. lxxij. ſed quia deus pręceperat tantũ de. lxx. iõ accepit. lxxij. ſchedulas ſcribens in qualibet זקן zaquen. i. ſenex, exceptis duabꝰ ſchedulis in quibꝰ nihil erat ſcriptũ: & illas ſchedulas poſuit in vaſe, vbi nõ poterant videri, dicens. lxxij. ſenibus, quòd quilibet acciperet ibi vnã ſchedulã ad fortunam, & qui acciperet ſchedulã non ſcriptam, ſignum erat, ꝙ deus nolebat eũ cum ſenibus computari, & ideo dicitur de iſtis duobus, quòd ipſi deſcripti fuerãt, qa ſchedulas ſcriptas habuerant. d ¶ Cucurrit puer & nuntiauit Moyſi. Dicunt Hebręi ꝙ iſte fuit Gerſon filꝰ Moyſi. e ¶ Domine mi Moyſes prohibe eos. At ille: Quid, iquit, ęmularis pro me &c. Dicit Rab. Sa, quòd prophetabãt de morte Moyſi futura, & quòd Ioſue introduceret populum in terram promiſſionis loco eius, & ideo Ioſue motꝰ fuerat ad hoc dicẽdum, ne videretur appetere propriam gloriam, & magiſtri ſui mortem. Expoſitores autem noſtri dicunt communiter, ꝙ motꝰ D fuit, eò quòd videbatur eſſe contra reuerẽtiam Moyſi, ꝙ in abſentia eius prophetarent, quaſi Moyſes nihil feciſſet ad hoc ꝙ recepiſſent ſpiritum prophetiæ, propter quod ſubdit Moyſes, Quis tribuat, vt omnis populꝰ prophetet &c. & patet. f ¶ Ventus autem. Hîc conſequenter ponitur impletio promiſſi quantùm ad cibi prouiſionem. g ¶ Egrediens a domino. i. virtute diuina excitatus. h ¶ Arreptas trans mare coturnices detulit, & dimiſit in caſtra itinere quantum. i. in Arabia vbi multùm abundant. i ¶ Velabantq́ in aere duobus cubitis altitudine ſuper terram. vt poſſent capi ſine labore: quia non oportebat ad capiendum eas ſurſum leuari aut deprimi. k ¶ Qui parum decem coros. i. qui minus acceperunt in tanta quantitate, Eſt enim corus genus menſurę, & cõtinet decem ephi, vt habetur Ezech. xlv. De quãtitate autem ephi dictũ eſt Exo. xvj. ꝙ gomor qui eſt decima parş ephi, continet quaſi quartam & dimidiam Pariſien. ſecundum dicta Iſidori & Papiæ, id eſt tantum de aridis quantum vnũ vas continens quartam & dimidiam contineret. & ſic ephi continet quantum vas. xv. quartarum, & per conſequẽs chorus cõtinet quãtum vas. xxxvij. ſextariorum & dimidij. Verius tamen credo, ꝙ quantitas huius menſuræ eſt nobis incerta, ſicut & de alijs frequenter dictum eſt, eò ꝙ multũ variãtur ſcđm diuerſa tꝑa & varias regiões. l ¶ Et ſicca. i. mundauerũt eas amouẽdo inteſtina extra caſtra. Aliĩ exponũt alij ſicut litera ſonat, ne ꝑ humiditatẽ nimiã putrefierẽt, qa ſufficiebãt ꝓ comeſtione vſq́ ad mẽſem, vt prędictũ eſt. Et huic expoſitioni cõſonat lr̃a Hebraica q̃ ſic habet. Et extẽderũt eas ꝑ gyrũ caſtrorũ. m ¶ Adhuc. Hîc conſequenter ponitur punitio peccati commiſſi, & patet litera. Qui deſiderabãt carnes, nõ eſt de textu.

Quæſtio lxx. electi.

Nota

† cumulos † extẽderũt expãderunt q́ ſibi

Corus

*n ¶ Et ecce furor do. Significatur, quòd dicti murmuratores queruloſi percutiebantur à deo igne gehennali. Per hoc autem ꝙ

Moraliter

E ✻ ante percuſſionem iſtam dominus dedit eis in abundantia ma-
gna coturnices, quæ ſunt aues delicatæ, quaſi ſatisfaciens eōrum ir-
rationabili deſiderio, ſignificatur quòd dominus aliquando conde
ſcendit petitionibus malorū hominū ad eorū interitū, eò quòd ſit
eorum oratio in peccatum. ¶ Cur impoſuiſti pōdus vniuerſi po-
puli huius ſup me. Per hoc autē, quòd Moyſes plenus ſciētia tā ac-
quiſita quàm infuſa, & cū hoc tantā gratiā habebat erga dn̄m, ꝙ lo
quebatur cum eo ſicut homo loqui ſolet cum amico ſuo, & tamē
petiuit adiutores ad regimen populi, dat exemplū eccleſiæ p̄latis &
curatis, ꝙ non abhorreant homines bonæ vitæ & ſufficientis lite-
raturæ ſibi datos à deo in adiutorium oneris ſui ſupportandi, præ
dicando & confeſſiones audiendo: ſed magis eos diligant & foue-
ant & multiplicationem eorū deſiderent, repellentes contrariū con
ſulentes, dicentes cum Moyſe: Quid æmularis pro me, quis tribu-
at vt omnis populus prophetet, & det eis deus ſpiritum ſuum?

¶ In ca. xj. vbi dicit in poſtil. deuorauit extremā caſtrorū partē.

ADDITIO I.

Per hoc quod dicitur hîc, Extre-
mā: nō intelligitur an iſta deuora
tio ſit de vulgo vel de maioribus, qa ſolū oſtēdit ꝙ hæc deuoratio
non fuit per omnia caſtra, ſed ad quandam partem: quæ tamen fuit
illa pars non determinatur in litera. Nec culpandi ſunt ſeniores, tan
quam negligētes de repreſſione murmurationis populi: quia ſi ſic,
Moyſes & Aaron etiam fuiſſent culpandi, qui magis tenebātur ad
regimen populi, ſed tam iſti quàm illi ex duritia populi ſunt excuſa
biles: vnde nec litera facit mentionem opponendo huiuſmodi cul-
pam populo murmuranti. vnde & opinio Rab. Sa. nō tenetur ab
alijs expoſitoribus Hebræorum.

¶ In eodem cap. xj. vbi dicitur in poſtilla, ſecundū aliquos dicit,
quòd illi qui fuerunt mortui ab igne, non fuerunt de maioribus.

ADDITIO II.

Aliter videt magis ꝓpriè diſtin
guendū in hac materia, vt. ſ. ſe-
niores cōſtituti tribuni & hmōi de cōſilio Iethro intendebāt tm̄ de
iudicialib⁹ inter ptes, vt exp̄ſſè habet. ſ. Exo. xviij. d. vbi de illis dici
tur: Et iudicabūt ppl'm in oī tpe, ſed hîc petebat Moyſes adiutoriū
habere in regimine vniuerſali populi toti⁹, ꝓut pertinebat ad ma-
teriā de qua hîc agit. vn̄ dicit: Nunqd concepi omnē hanc multitu
dinem, vt dicas mihi: porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nu-
trix infantulū. Ex quo patet, ꝙ hoc adiutorium à Moyſe hîc petitū,
F erat ad regimē ſeu curam vniuerſalem populi, qd⁹ eſt altioris ratio
nis q̄ʒ iudicare tantū, qua ratione receperunt ſpiritum prophetiæ:
quia ille popul⁹ in primitiuis à ꝓphetis cōmuniter regebatur &c.
¶ In eo. cap. xj. vbi dicitur in poſtilla: Congrega mihi. lxx. viros.
Rab. Sa. dicit &c.

ADDITIO III.

Iſta electio de. lxx. ſenibus, q̄
Moyſi fuit cōmiſſa, nō vide
tur principaliter conſiſtere in labore AEgyptiaco & huiuſmodi,
ſed potius in grauitate morū & honeſtate vitæ, vbi glo. in hoc lo-
co dicit ſic: In his verbis ſeneƈt⁹ cordis notat: ſi enim corpis ſeneƈt⁹
quęreret, à tantis ſciri poterat à quantis videri. cùm verò dicitur:
Quos tu noſti, ꝙ ſenes populi ſunt, patet ꝙ ſenectus mentis non
corporis eligatur. Hæc in gloſa.

¶ In eo. ca. xj. vbi dicit in poſtilla: Et auferā de ſpū tuo. i. de aīa tua.

ADDITIO IIII.

Ad quorūdā in hoc ca.
contentorū (ab illo lo-
co vbi dicit: Quis dabit nobis ad veſcendū carnes &c. vſq; ibi: Et
det eis dn̄s ſpiritū ſuū) vlteriorē declarationē occurrūt aliqua inqui
Quæſtio prima renda. ¶ Primū: Cur Moyſes, qui cōiter in alijs exceſſibus populi
miſericorditer ſe habebat, intantū ꝙ in peccato vituli petebat dele
rià libro dei, niſi eis parceret, vt ſuprà Exo. xxxij. & etiā ꝓ murmu-
ratoribus orauit, & ceſſauit ignis. vn̄ ſuprà Nu. xvj. ca. in hoc tn̄ lo
co non ſe cōuertit ad orandū deū ꝓ populo, ſed ſolū ad ſubtrahen
dum ſe à regimine populi dicēs: Nō poſſum ſolus ſuſtinere onus
Secunda populi &c. ¶ Scd'ò quęrendū eſt de hoc qd⁹ dicit: Cur impoſuiſti
pondus populi hui⁹ ſup me &c. videt em̄ ꝙ huiuſmodi pond⁹ fuit
impoſitū Moyſi hoc petēti ſeu volenti, vt habet ſuprà Exo. xxxiij.
Tertia in additione. ¶ Tertiò quęrēdū videt de hoc qd⁹ dicitur: Vn̄ mihi
carnes &c. vt dem multitudini; flent em̄ corā me &c. dicētes: Da no
bis carnes vt mādacem⁹: cū ipſi nō videant hoc petiuiſſe à Moyſe,
dixerūt enim: Quis dabit nobis ad veſcendū carnes: in quo videtur
potius à deo tacitè hoc petiuiſſe, à quo cętera dabant ſibi; & ſic in-
conuenienter videbat dici, à Moyſe: Vn̄ mihi carnes? quia hoc ab
ipſo nō petebāt ſibi dari, ſed à deo, q hoc habebat in poteſtate ſua.
Quarta Quartò quęrendū videt cur dicit: Nō poſſum ſolus ſuſtinere &c.
quia ad ſatiſfaciendū huic petitioni nō videt facere ꝙ eſſet ſolus aut
cum ſocietate, cū hoc nō poſſet impleri niſi potētia diuina, q̄ ſimili
Solutio ter poſſet cū Moyſe ſolo ſicut etiā cū ſocijs. ¶ Ad quorū ſolutio-
nem p̄mittēda ſunt duo. Primū quia in hoc loco popul⁹ peccauit
peccato cōcupiſcētiæ inordinatæ: habebāt em̄ cibū continuū ſua-
uiſſimum & ſalubrē. ſ. manna, ſine labore, & tn̄ cum hoc concupi- G
ſcebant inepta cibaria. ſ. cæpe & allia & hmōi: qd⁹ ad cōcupiſcentiā
valde inordinatā ptinet: vn̄ vocat⁹ eſt loc⁹ ille infrà eo. ca. ſepulchra
concupiſcētiæ: ſcd'm qd⁹ vitiū cōcupiſcētię ſcd'm Philo. in. iij. Eth.
eſt puerile vitiū; nō ſolū quia cōtingit ſępe pueris, ſed ſcd'm ſimilitu
dinem quandā, & hoc ꝓpter tria ſcd'm ſctm̄ Tho. in ſcd'a ſcd'ę. q.
clxij. ar. ij. in corpe q̄ſtionis. Primū, quia ſicut puer nō attēdit ad or
dinem rōnis, ſic cōcupiſcētia rōnem nō audit: vt in. vij. Eth. Scd'm,
quia ſicut puer ſi ſuæ volūtati dimittat, creſcit in ꝓpria volūtate,
vt Eccleſia. xxx. b. Filius dimiſſus à correctione euadet p̄ceps, ſic &
concupiſcētia ſcd'm Aug. in. vij. confeſſionū, ſi ei ſatiſfiat, maius ro Auguſti.
bur accipit. Tertiū ſimiliter q̄tū ad remediū. vn̄ in. iij. Ethic. dicit:
Quemadmodū puerū oportet ſcd'm p̄ceptū pędagogi viuere, ſic
concupiſcibile cōſonare rationi. ¶ Dicendū igit ad primū q̄ſitum
ꝙ Moyſes noluit ꝓ hac vice ꝓ pplo orare, vt. ſ. dn̄s ꝓuideret po-
pulo de his q̄ petebant, ne eorū malitia augeret, vt dictū eſt. ¶ Ad
ſecundū dicendū, ꝙ licet Moyſes acceptaſſet ſeu petiuiſſet regimē
populi ſibi à deo cōmiſſum, hoc tn̄ intelligebat inq̄tū eſſent cōſen
tanei rationi ſaltē ſicut homines adulti, nō aūt vt pueri, & ideo cō-
querens dicebat: vt dicas mihi, porta eos in ſinu tuo ſicut portare
ſolet nutrix infantulū. q. d. licet ſuſtinuiſſem pondus populi, qui ſe
haberet vt homo adult⁹, non tn̄ poſſum ſuſtinere eos qui ſe habēt
vt infantulus in ſinu nutricis: & hoc propter puerilitatē huius vi-
tij, vt dictum eſt: vnde dicit Philoſoph⁹ in. j. Ethi. Nihil differt æta
te iuuenis, vel ſcd'm mores iuuenilis. ¶ Ad tertiū dicendum, quòd
petitio populi in hoc loco poſſet dupliciter interpretari: quia aut
ipſi petebant habere quod concupiſcebāt miraculoſè à deo, & hoc
erat grauius. nam appetere ꝙ deus pręretmitteret ordinē naturæ
ad ſatiſfaciendum ſupfluæ concupiſcētiæ, magis vitioſum eſt, cùm
magis deuiet ab ordine naturæ. Alio modo pōt intelligi hæc peti-
tio per humanā induſtriā, ſicut ſolent duces procurare vt apportē
tur cibaria ſuis exercitibus: & hoc eſt leuius, cùm non ſit præter or
dinem naturæ. vnde Moyſes volens interpretari hoc dubium ad
meliorem partē dixit: Flent corā me dicentes: Da nobis carnes, vt
comedamus. q. d. nō petūt hoc ſibi fieri miraculoſè quod eſſet ma
ximè inordinatum: ſed petunt à me, vt eis procurem propria indu
ſtria quod tamen non poſſum. vnde dicit: Vnde mihi carnes &c. H
¶ Ad quartum dicendū, ꝙ quia vitiū hoc erat puerile, ideo popu
lus ille quantū ad hoc indigebat regimine pędagogi vt dictum eſt:
non poteſt autē maxima multitudo puerorū ſub vno regi pędago
go, quia requirūnt magis particulariter inſtrui, nec adinuicem cō-
gregantur ſi ſunt in magna multitudine. vnde dicit: Audiuit ergo
Moyſes populum flētem per familias & ſingulos in oſtio tentorij
ſui. Ex quo patet, ꝙ erant diuiſi ab inuicē, & non congregati. Sed
ppl's ex viris adultis congregatus etiā ſi ſit magnus, poteſt ſub vno
duce regi ſeu ordinari. & ideo ſequit: Non poſſum ſolus ſuſtinere
&c. q. d. ſi multitudo eſſet quaſi adultorū in vno ſociatorum, for-
tè poſſem eis ſatiſfacere. ¶ Conſequenter circa hoc quod ſequitur
in litera: Congrega mihi. lxx. viros quos tu noſti, ꝙ ſenes ppl'i ſunt:
quęrendū videt, cur fuit hæc electio Moyſi commiſſa: nā ſeneƈt⁹ in
hoc loco ad literā intelligit nō numero annorū cōputata, nā prout
ait Grego. Si de corporis ſenectute quęreretur, nō oporteret dici,
quos tu noſti, ꝙ ſenes populi ſunt: ſeneƈt⁹ enim corpalis nō ſolū à
Moyſe, ſed à cunctis vidētib⁹ dignoſcit: Hæc ille. Cū autē ſenectus
mentalis de qua hîc agit à ſolo deo verè cōſpicit, qui cor intuetur,
vt. j. Reg. xvj. talium electio non erat Moyſi committenda: ſed ſe-
nes illi fuiſſent à deo nominandi, ſicut Beſeleel & Ooliab electi fue
runt à deo nominatim ad opus tabernaculi, ſuprà Exod. xxxj. Si-
militer in ſucceſſorem Moyſi Ioſue fuit electus nominatim à deo,
vt infrà Deutero. xxxj. ¶ Item ſi fortè propter aliquā cauſam hæc
electio fuiſſet cōmittenda, quęrendū videtur, cur non fuit populo
commiſſa, ſicut infrà Deuter. j. dicit. Date ex vobis viros ſapientes
&c. Per hoc enim ꝙ popul⁹ eligit ſuos maiores, magis pax populi
conſeruatur; vident enim quaſi oēs aliquā partē habere in princi-
patu; vn̄ & oēs talē ordinationē amant & cuſtodiūt, vt in. ij. Politi.
¶ Ad quod dicendū, ꝙ qa ſcd'm Philoſo. in. ij. Politico. inter ſpe- Philoſo.
cies regiminis alicui⁹ cōmunitatis p̄cipua eſt illa, in qua vnus ſcd'm
virtutē principat; ideo de⁹ voluit, ꝙ Moyſes toti pplo tanq̄ʒ perfe
ctior ceteris p̄eſſet, vt popul⁹ dei ſub optima ſpecie regiminis rege
retur: quia tn̄ ꝓpter impfectionē populi Moyſes ſolus non ſufficie
bat. vn̄ dicit ſuprà: Non poſſum ſolus ſuſtinere, diſpoſuit deus vt
ſui coadiutores eſſent ab ipſo Moyſe electi, vt ſub eo eſſent tanquā
inferiores; & ſic populi regimen principaliter eſſet monarchicum,
quod eſt optimum. ideo dicit: Congrega mihi. lxx. viros, quos tu
noſti, quia tamē regimen ariſtocraticū, in quo regimīe multi prin-
cipātur, ſcd'm virtutē eſt bonū regimē citra primū, ideo de⁹ voluit
ꝙ illi electi eſſent ſenes populi. ſ. virtuoſi vt dictum eſt. Et ſic hæc
ordinatio. lxx. virorum prædicto modo electorum eſt miſta ex
regno mo-

A regno monarchico,inquantũ vnus principaliter præſidebat. & ex ariſtocratia,inquantum multi ſecundũ virtutem ſub illo vno præſidebant.Participabat autẽ hoc regimen democratiam inquantum ex toto populo iſti fuerunt electi,& inæquali numero de qualibet tribu,vt habetur in poſtilla eo.cap.❡ Conſiderandũ tamen, quòd hęc electio.lxx.virorum non fuit cõmiſſa populo : tum propter rõnem iam dictã.ſ.vt regimẽ eſſet principaliter monarchicũ : tum qꝛ iſti eligebãtur ad ſtatũ ꝓpheticũ.Omnes enim iſti ſic electi prophetarunt,vt patet in hoc cap.Conſtat aũt quòd populus neſciret diſcernere q viri eſſent magis diſpoſiti ad donũ ꝓphetiæ obtinendũ, quia hoc reſpicit perfectiones intellectuales.Quod aũt legitur Deu.j.b.Date ex vobis viros ſapientes,intelligitur de electione tribunorum & centurionũ & hmõi,q fuerunt electi ad iudicia pticularia inter partes exercenda,vt ibidem manifeſtè patet,& tales eligebantur ex bona cõuerſatiõe & fama celebri,quæ etiã à populo pñt cognoſci.Quæ quidẽ electio hmõi centurionũ nõ erat cõtra rationẽ monarchici regiminis,qꝛ ipſi iudicabant tm̃ de minoribus:maiora aũt Moyſi referebãt,vt.ſ.Exo.xviij.qđ nõ legit̃ de.lxx.viris hĩc electis. ❡ Conſequẽter circa hoc quod dicit̃ in litera: Auferã de ſpũ tuo, tradamq; eis.Videndũ eſt an hoc,qđ dicitur,de ſpiritu tuo,intelligatur de cura tua,ſcilicet vt onere regiminis quod totaliter erat ſuper Moyſen in aliis partito,leuius remaneret in ipſo Moyſe huiuſmodi onus:An cũ dicitur,de ſpiritu tuo,intelligat̃ de ſpiritu gratiæ ipſi Moyſi gratis datę.Qui qdem duo modi exponendi, ponũtur in poſtilla:ſed primus nõ cõſonat literæ,ſecũdus aũt modus verus videt̃:nã de ſpiritu gratiæ q̃ data erat Moyſi,aliqd fuit datũ.lxx.viris:qđ intelligẽdũ eſt ꝓut in poſtilla:nõ quòd ꝑ hoc fuiſſet aliquid ablatũ ab ipſo Moyſe,& aliis traditũ, ſed ꝙ fuerũt illuminati abſq; diminutione gratiæ Moyſi,ſicut à lumine vnius candelæ plures illuminant̃ ſine ſui diminutione,prout in poſtilla; Quę qdem ſimilitudo videt̃ tenere,etiã quantũ ad cauſam effectiuam,licet hoc videatur negari à poſtillatore.Glo.enim in hoc loco ſic dicit:Moyſes & ſpiritus qui erat in eo , quaſi clariſſimi luminis lucerna fuit, ex qua lxx.deus accendit,ad quos principalis luminis ſplendor aduenit,& origo ipſius nihil damni ex deriuatione accepit.Hęc in glo.Ex qua manifeſtè patet,ꝙ ſpiritus ſeu lumẽ gratię in ſenioribus illis,fuit de-

B riuatum à lumine gratiæ,quod erat in Moyſe ſine ſui diminutiõe. ❡ Circa quod duo ſunt attẽdenda. Vnum eſt,ꝙ ſpirit⁹ ſeu grã,de qua hĩc agit̃,& in glo.pręcicta ꝑ lumẽ oſtendit̃,nõ eſt lumẽ naturę quæ à ſolo deo creante datur: nec lumẽ grãæ gratũ faciẽtis,quę à ſolo deo iuſtificante confert̃:nec lumẽ gloriæ,ꝑ quod rationalis creatura à ſolo deo beatificat̃:ſed debet intelligi ſpirit⁹ ꝓphetiæ,qui eſt quoddam lumẽ in quo manifeſtãtur veritates q̃ per ꝓphetiam reuelantur à deo ipſi ꝓphetæ.vnde ad Ephe.v.c.Omne quod manifeſtatur in lumine eſt.Quod aũt ſpirit⁹ iſte,de quo hĩc agit̃,ſit propheticus,ſatis patet ex litera cũ dicit̃:Cumq; requieuiſſet i eis ſpũs, ꝓphetauerũt.Spũs enim ꝓpheticus in primis patrib⁹ ve.teſta.requirebatur in rectorib⁹ principalib⁹ ppl'i,vt patet diſcurrẽdo ferè per rectores principales,à Moyſe vſq; ad Dauid.Patet etiã de Saule.j.Reg.x.ꝙ cũ eſſet vnctus in regno ꝓphetauit. vnde & iſti qui aſſumebantur ad regimẽ populo in coadiutores ipſi Moyſi,conueniebat,vt haberent ſpiritũ ꝓpheticum.❡ Secundũ eſt,ꝙ illuminatio ꝓphetica quæ à deo principaliter eſt,quãdoq; tangit mẽtes ꝓphetarum mediantibus angelis,vt patet de ipſo Moyſe in primordio ſuę aſſumptiõis ad ꝓpheticũ ſtatũ:Exo.iij.& de Abrahã Gen.xviij. & de multis aliis.Et quod magis eſt,ꝙ etiã inter angelos eandem beatitudinem poſſidẽtes,ſupiores illuminãt ſuos inferiores,ſcđm Diony.in.viij.ca.cę.hierar.Et eodẽ modo põt intelligi circa.lxx.viros.ſ.ꝙ lumen propheticum in mẽte Moyſi à deo infuſum confortabat lumẽ naturale ipſorum ſeniorum,& manifeſtabat eis veritatem de his q̃ pertinebãt ad ſtatũ regiminis populi,ita ꝙ principalitas hui⁹ illuminationis eſt in ſolo deo:ſecundaria verò illuminatio actiua in ipſo Moyſe,ſicut & luna recipit lumen ab ipſo deo mediante tñ ſole.Et hoc videt̃ ſonare lr̃a, q̃ in hoc loco dicit: Deſcenditq; dñs per nubẽ, & locut⁹ eſt ad eum.ſ.ad Moyſen, nõ aũt ſenioribus.Et ſequit̃:Auferẽs de ſpiritu q erat in Moyſe, & dans.lxx.viris.Et notãdum,ꝙ vbi nos habem⁹: Auferẽs de ſpiritu qui erat in Moyſe,ponit̃ in Hebręo quoddã verbũ æquiuocũ ad multa,nũq; tamen reperit̃ idẽ ſignificare qđ auferre:& tranſlatio Chaldaica in hoc loco poſuit quoddã verbũ ſignificãs idẽ quod diffundere,ſeu protendere,& eſt ſenſus,ꝙ deus diffudit ſeu protendit de ſpiritu q erat in ipſo Moyſe,& dedit.lxx.viris, modo prædicto . Et fortè in tranſlatione noſtra primò fuit poſitũ: Afferã de ſpiritu tuo:ſimiliter afferens de ſpiritu qui erat in Moyſe,quod ſatis conſonat cum tranſlatione Chaldaica,& poſtea ꝑ vitiũ alicui⁹ ſcriptoris fuit interpoſita.u.ita ꝙ vbi dicebatur afferã,poſitũ fuit auferã : qđ nõ benè literæ conſonat nec ꝓpoſito &c.❡ Et notãdũ etiã ꝙ hęc excellẽtia rõnabiliter videt̃ fuiſſe conceſſa ipſi Moyſi inter ꝓphetas cæteros veteris teſt.

vete.teſt.tũ quia fuit eximi⁹ ꝓphetarũ,ꝓut in ſcđa ſcđæ.q.clxxiiij. ar.iiij.in corpore q̃ſtionis:tum quia ſolus inter illos dei eſſentiã in hac vita exiſtens vidit,ꝓut Aug.determinat in li.j.de videndo deũ de Moyſe & Paulo,Et ideo cõgruè angelorũ deũ videntiũ ꝓrogatiuam habuit in illuminatione ꝓphetica.ſ.ꝙ ſicut deus mediantibus angelis illuminat mentes ꝓphetarũ,ſic mediante ipſo Moyſe per lumen propheticũ ſibi à deo excellentiſſimè collatũ,lumen ꝓpheticũ traderetur illis.lxx.viris:tum quia hoc ptinebat ad maiorem perfectionem regimĩs populi.Si eñ illi.lxx.viri recepiſſent ab ipſo deo immediatè ſpiritũ ꝓpheticũ,ſicut Moyſes immediatè recipiebat,eſſent quodãmodo oẽs pares in hmõi regimine:nõ obſtante ꝙ Moyſes in maiori copia recepiſſet huiuſmodi ſpiritũ q̃ illi. Nã ſcđm Philo.magis & minus nõ variant ſpeciẽ . Ex quo poſſent ſeq.duo inconuenientia. Primũ eſt,ꝙ daret̃ occaſio,vt populus reputaret eos æquales in regimine, & ſic popul⁹ non regeret̃ monarchicè, quod eſt optimũ regimẽ,vt dictũ eſt.Scđm,quia poſſet cõtingere aliquod ſimile illi⁹ quod legit̃.iij.Reg.xiij.de ꝓpheta illo,qui alium ꝓphetam induxit ad tranſgreſſionẽ mãdati dei dicens:Et ego ſum ꝓpheta ſimilis tui,& angelus locut⁹ eſt mihi in nõie dñi &c.ex quo poſſent contingere multæ turbationes in regimine , vt ſatis patet. ❡ Itẽ in hoc loco valde cõmendãda eſt humilitas Moyſi,q potius voluiſſet,vt ſui coadiutores ei parificarent̃ in ſpiritu ꝓphetiæ,q̃ ꝙ eſſent ſub ipſo conſtituti:qđ patet ex hoc: Nã Ioſue dicẽte de duobus ꝓphetantib⁹ in caſtris:Dñe mi Moyſes ꝓhibe eos.Ille reſpondit:Quid, inquit,ęmularis ꝓ me:quis tribuat,vt oĩs popul⁹ ꝓphetet,& det eis dñs ſpiritũ ſuũ:q.d.vana eſt tua æmulatio, quia ego potius vellẽ ꝙ non ſolũ iſti.lxx.ſed oĩs popul⁹ ꝓphetaret , ſed etiã vltra hoc vellẽ,quòd nõ ꝓphetarẽt,ex hoc quòd de⁹ accepit de ſpiritu meo,vt daret eis, ſicut modo fit,vt cenſeant̃ eſſe me minores: ſed etiã vt haberẽt ſpiritũ ꝓpheticũ à deo immediatè ſibi datũ.& hoc eſt quod dicit:Et det eis de⁹ ſpiritũ ſuũ.q d.non meum vel de me:quod non ad modicam humilitatẽ reputandũ eſt ; nã apoſtoli licet iam ſæpe doctrinã Chriſti audierant,in qua maximè commendauit humilitatẽ,vt Mat.xj.d.Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde,in fine tñ imminente paſſionis tempore de maioritate cõtendiſſe leguntur.vnde Luc.xxij.c.Facta eſt cõtentio inter diſcipulos,quis eorũ videret̃ maior eſſe. Moyſes tamẽ,vt hĩc teſtatur ſcriptura,non ſolùm illis.lxx.ſed etiam omnibus de populo parificari volebat,vt dictum eſt.Tenendum eſt tamen , quòd apoſtoli poſt confirmationem ad maiorem gradum humilitatis attigerunt , ſequendo doctrinam Chriſti dicentis : Qui maior eſt veſtrum,fiat ſicut minor &cætera. ſicut patet Luc.in capitulo allegato.

REPLICA correctorij cõtra Burgẽ.In libro Numerorũ vſq; ad ca.xi . nõ ponit Burg, q̃ multa egeãt ptractatione. ❡ In ca.itaq;.xi.vbi poſtil.dicit grãm Moyſi in.lxx.viros partitã ſine ſuæ gratiæ diminutione,ſicut multæ candelæ ab vna accẽdunt̃:& dicit illud quò ad Moyſen nõ intelligi debere effectiuè,ſed meritoriè,veri⁹ hierarchicè.Contra hoc Burg.audacter ſe opponit,aſſerens in hoc ꝙ in ſpũs diſtributione ad.lxx.viros Moyſes ſe habuit effectiuè,addens quòd ille ſpirit⁹ diſtributus debeat accipi ꝓ ſpiritu ꝓphetiæ reſoluens ſe finaliter ad actus hierarchicos,volẽs ꝙ ſicut ſuperior purgat & illuminat effectiuè inferiorẽ,ita & Moyſes reuelãdo veritates confortabat lumẽ naturale in Iſraël in illis.lxx.viris.Sed ſic dicẽdo Burg.nõnulla contingunt inconueniẽtia,Primũ:quia ſic Burg. recedit à plana literę expoſitione,nam in litera dicit̃ deũ dixiſſe non Moyſen. Auferã de ſpiritu tuo,tradamq; eis, vbi de cauſalitate ſpecialiter effectiua, ad Moyſen pertinente nulla fit mentio,ſed potius oppoſitũ:quia ſpiritus Moyſi ex litera videt̃ habere rõnem cauſæ materialis ex qua vel à qua, reſpectu diuinæ diſtributionis. Cauſa aũt materialis & efficiens non coincidunt,ex.ij.Phyſicorũ. Secundum inconueniẽs quod accidit Burg.eſt,ꝙ illa ratiõe qua Moyſes hĩc ponit̃ cauſa effectiua,reſpectu actus vel habitus ſupernaturalis,eadem ratione & baculus Heliſei,& virga Moyſi,& cætera inſtrumenta,quib⁹ facta dicuntur miracula , dicerent̃ habuiſſe rationẽ cauſæ effectiuæ, qđ eſt contra cõmunẽ ſcholã,niſi quis inſtrumenta reducere vellet ad genus cauſæ efficientis,de quo ſuprà Exod.viij.Tertium inconueniens,ꝙ nullus ſuperior poſſet exercere actũ hierarchicũ in inferiorem,niſi conferret ei gratiam vel habitum ſupernaturalẽ: quod eſt falſum:quia actus hierarchici ex diſpoſitione diuina oriuntur , & hæc diſpoſitio confertur naturæ,vt exerceat illos actus,naturali ordine docere põt.Et de hoc dictum eſt amplius ſuper Exo.xxxiij.cõtra Burgen,digreſſionem.Multa enim alia inconuenientia ſic dicẽti contingunt,de quibus tranſeo . Et ſi ille ſpiritus partitus debeat dici lumen ꝓphetiæ,prout vult Burg,non eſt contra poſtilla.& q̃ ad hoc ſequit̃ ꝙ Moyſes in hui⁹ luminis diſtributione nullã cauſalitatem effectiuã habere potuit,nec ex lr̃a bñ intellecta habetur.ſic enim illud nomẽ Moyſi potuit hr̃e rõnẽ cauſæ materialis reſpectu multiplicationis

C Auguſti. D Philoſo.

☞ E
Ocutaqꝫ eſt Maria &c. Orige. Cap. XII.
Allego. Maria plebs Iudaica: Moyſes lex dñi eſt, q̃ trãſit
ad connubiũ AEthiopiſſæ, eccleſiæ. ſ. de gentibus con-
gregatæ. Hanc lex ſpiritalis accepit vxorẽ, & ideo Ma-
ria. i. ſynagoga indignat̃ & detrahit cũ Aaron, cum ſacerdotibus. ſ.
& Phariſęis. Derogat ergo vſqꝫ hodie Mo
†68. diſ. c. ſi yſi plebs illa, & turpis ei videtur, quia cir-
poſt. §. ccõ cunciſionem carnis non docet apud nos,
tra. 2. q. 7. nec obſeruantiam ſabbathi vel neomenię,
plerunqꝫ. §. nec ſacrificia ſanguinis: ſed circũciſionem
itẽ obijcit. cordis, & otium peccandi, & dies feſtos in
1. Cor. 5. c. azymis ſynceritatis & veritatis, & ſacrificia
laudis, nec pecudum, ſed vitiorum victi-
mas tædi monet. De his ergo deus dijudi-
cat, & nuptias AEthiopiſſæ confirmat, & Moyſen cũ ea libẽter ha
bitare ſinit: Mariã de caſtris eijcit, & porrò facit à tabernaculo te-
ſtimonij, cũ qua & Aaron eijcitur, & ipſa leproſa efficitur. Aſpice
illam plebẽ: vide quãta lepra peccati in illa eſt, quãta intelligentię ca
ligo, quãta obſeruantiæ fœditas, quãta turpitudo conſpectus. Sed
hæc lepra nõ eſt ꝑpetua. Vbi em̃ cõpleri cœperit mundi ſeptima-
na, reuocabitur ad caſtra. In fine em̃ mundi cũ plenitudo gentium
Rom. 11. c. introierit, oĩs Iſraël ſaluabitur, & Marię lepra ceſſabit. Recipiet em̃
decus fidei & ſplendorẽ agnitionis Chriſti, & reſtituet̃ vultus eius,
Ioh. 10. c. cùm fiet vnus grex & vnus paſtor. ℭ Orige. Quia detraxerũt Aa-
ron & Maria Moyſi correpti ſunt. Maria etiã leproſa efficit̃: tanta
enim fuit cura correctionis, vt dũ Maria per ſeptimanã eſſet in le-
pra, populus dei nõ ageret iter ad terrã ꝓmiſſionis, nec moueretur
tabernaculũ teſtimonij. In quo moneor ne detrahã fratri, ne dero-
Non detra gem, non ſolũ ſanctis ſed etiã q̃buſlibet ꝓximis meis. vñ: Sedẽs ad-
hẽdũ fratri. uerſus fratrẽ tuũ detrahebas, & aduerſum filiũ matris tuæ ponebas
Pſ. 49. d. ſcandalum. Et alibi: Detrahentẽ occultè aduerſus ꝓximũ ſuũ perſe-
Pſ. 100. a. quebar. His diuinæ ſcripturę ſermonibus velut quibuſdam gladijs
vtrinque acutis, obtrectandi & derogãdi vitium reſecatur. Lepra
enim conſequitur detrectantes & cacologos. ℭ Orige. Omnis etiã
qui ſcripta Moyſi malè intelligit, & ſpiritalem legem carnaliter ſuſ
cipit, detrahit ei, quia de verbis ſpiritus carnaliter ſentit. ℭ Myſti
ce. non ſolùm Iudęi hęretici qui non recipiunt legem & ꝓphetas
detrahunt Moyſi. Qui impingunt etiã ei quòd homicida fuit, q̃a
F AEgyptiũ interfecit, & alia multa etiã in alios ꝓphetas blaſphemo
Myſticè ore cõcinnãt. Ideo ſunt in aĩa leproſi, & eijciunt̃ ab eccleſia dei. Vel
hęretici qui detrahunt Moyſi, vel eccleſiaſtici q̃ detrahũt ꝓximis.
☞ AEthiopiſſam

Cap. XII.
a ℊ Prophetia
†Ocutaqꝫ eſt Maria a
a ℊ Sacerdotalis plebs carnale ſacerdotium. b ℊ Chriſtum.
& Aarõ contra Moy b
ſen ꝓpter uxorẽ eius

Cap. XII.
Ocutaqꝫ eſt Maria. Hic
ponitur obiurgationis impe-
dimentum contra Moyſen,
propter quam populus impe
ditus fuit ab itinere, vt patet in fine hui⁹ ca. ℭ Circa hoc igit̃ pri- Diuiſio
mò ponitur dicta obiurgatio. ſecundò obiurgationis reprehẽſio,
ibi: Quòd cũ audiſſet. tertiò eiuſdẽ punitio, ibi: Iratuſqꝫ. Circa pri-
mum dicit̃: a ℭ Locutaqꝫ eſt Ma. Iſta copulatiua coniũctio, qꝫ,
cõiungit hoc capl'm ꝓcedẽti, cuius cã dicet̃. j. b ℭ Contra Moy.
Circa hoc variè dicũt doctores Hebręi & catholici. Dicit em̃ Ioſe-
phus & plures expoſitores catholici eũ in hoc ſequentes, ꝙ iſta v- AEthiopiſſa q̃ fuerit
xor Moyſi fuit filia regis AEthiopũ, q̃a AEthiopib⁹ rebellantibus
AEgyptijs, Moyſes qui iã erat adult⁹ & elegãtis formæ, miſſus fuit
dux exercit⁹ ad ipſos domãdos: quib⁹ debellatis in cãpo obſedit fu
gientes in ciuitate regia, cui⁹ ꝓbitatẽ admirãs filia regis, quæ remã-
ſerat mortuo patre, miſit ad eũ nuntios ꝓ matrimonio contrahen
do. Cui cõſenſit Moyſes. Dicũt igitur ꝙ Maria & Aaron obiurga
uerunt Moyſen, eò ꝙ accepiſſet mulierẽ alienigenã. Sed hoc nõ vi-
detur valere, q̃a eadẽ rõne obiurgaſſent eũ de Sephora q̃ erat Gẽti
lis. Et ideo dicũt alij, ꝙ rep̃henderũt Moyſen, eò ꝙ illã acceptã dimi
ſerat. Ra. Sa. autẽ dicit, ꝙ iſta vxor fuit Sephora quæ dicit̃ AEthio
piſſa. Et idẽ dicit Aug. Alia tamẽ rõne, q̃a ſcd'm Augu. & alios do Auguſtin⁹
ctores noſtros dicit̃ AEthiopiſſa, q̃a Madianitæ antiquit⁹ AEthio
pes dicebant̃. Ra. Sa. dicit ꝙ dicitur AEthiopiſſa ꝑ contrariũ, quia
erat valde pulchra, non ſolũ corpore ſed etiã morib⁹. Vnde interp̃
tatur pulchritudo ſcd'm Hiero. ſicut de puero valde pulchro ali-
quando dicit̃: hic eſt pulcher maurulus. & quaſi ſimili modo de Io
hanne baptiſta, Mat. xij. dicitur. Arundo vento agitata per contra H
riũ vel negatiuè. De cauſa verò obiurgatiõis Moyſi ꝓpter Sepho- Actus matrimonialis
ram, dicunt expoſitores nr̃i ꝙ fuit, eò ꝙ Maria ſoror Moyſi & Se-
phora vxor eius rixatæ fuerũt adinuicẽ, ſicut accidere ſolet mulieri
bus, & Maria ſuper hoc cõqueſta fuit Aaron, & ambo ſimul detu
lerunt querimoniã apud Moyſen, & ipſe ſuſtinuit partem vxoris
ſuæ, ꝓpter quod Maria indignata ꝓrupit in verba cõtra Moyſen.
Ra. Sa. dicit ꝙ cauſa obiurgationis Moyſi fuit pro Sephora vxore
ſua, ꝓpter hoc quòd Moyſes ſepauerat ſe ab ea quãtũ ad thorum:
eò quòd frequẽter loquebat̃ cũ dño, & ideo volebat eſſe pat⁹ ſem-
per cũ vocaretur à domino, ad qd' requirit̃ mũditia carnis etiã per
continentiã ab actu matrimoniali. Vnde & dicũt ſancti: ꝙ ſpũs ꝓ-
phetiæ non tangebat corda ꝓphetarum, cũ erant depreſſa ex actu
matrimoniali. Sacerdotes etiam veteris legis diebus quibus mini-
ſtrabãt, ab vxoribus continebant, & iſte modus loquendi conſo-
nat textui. & ſcd'm hoc exponitur ſic: Locutaqꝫ eſt Maria &
Aaron contra Moyſen propter vxorem ei⁹. quia ſepauerat
ſe ab ea quantũ ad thorum ſine cauſa, vt eis videbat̃. ideo ſubditur:
AEthiopiſſam

Moraliter. a ℭ Locutaqꝫ eſt Ma. & Aa. contra Moy. Ipſi Moraliter
nanqꝫ eleuati ꝓpter donũ ꝓphetię irreuerẽter & falsò locuti ſũt cõ
tra Moyſen mitiſſimũ, vt dicit̃ in lr̃a. Per iſtos allegoricè ſignificant̃ Allegoricè
hęretici i vtroqꝫ ſexu, q̃ ꝓpter aliquã notitiã ſibi datã ſupbiẽtes lo
cuti ſũt cõtra Chriſtũ mitiſſimũ. Mat. xj. d. Diſcite à me, q̃a mitis ſũ,
& humilis corde. Cõtra Chriſtũ em̃ locut⁹ eſt Arri⁹ & ei⁹ ſequaces,
Chriſti diuinitatẽ negantes, & Manichęus negans verã humanita-
tem eius, & ſic de alijs hęreticis. Et q̃m hęreſis per leprã ſignificatur,
vt dictũ eſt ſuprà, ideo Maria q̃ preſumptuosè cõtra Moyſen cœ-
pit loqui, percuſſa fuit lepra, nõ aũt Aarõ, q̃a ſumm⁹ ſacerdos erat,
& q̃a ſtatim pœnituit, & culpã humil'r recognouit. Per hoc aũt ꝙ
ad preces Moyſi Maria fuit ſanata, figuratũ fuit, quòd hęretici re-
uertentes ad eccleſiã ſunt recipiendi. ℭ Moraliter autẽ per Mariã Moraliter
& Aaron irreuerenter loquentes cõtra Moyſen, qui tñ erat mitiſſi-
mus, ſignificant̃ diſcipuli ſub benigno magiſtro ſupbiẽtes, & cõtra
pſonã ei⁹ vel doctrinã irreuerent̃ loq̃ntes: & tales ſunt grauit̃ obiur
gãdi, ſicut Aarõ & Maria, & vſqꝫ ad ſatiſfactionẽ cõdignã de ſocie
tate aliorũ diſcipl'orũ eijciẽdi. Vñ refert cõmentator ſup ſcd'm de Nota contra proteruos ſcholares
cõſolatione, ꝙ in ciuitate Atheniẽſi, vbi antiquit⁹ vigebat ſtudiũ
philoſophiæ, q̃dã diſcipulus ꝓpter quoddã verbũ irreuerẽtiæ cõ-
tra ſuũ magiſtrũ, de loco ſtudij fuit eiectus vſqꝫ ad quinquẽnium.

REPLICA

multiplicationis ejus per deũ nõ ꝑ Moyſen factæ, ſicut coſta Adæ
reſpectu mulieris de qua materia. ſ. Gen. ij. correctorio vl. Eſto be
ne quòd Moyſes in illo actu de quo eſt ſermo, potuerit eſſe mini-
ſter, nõ cauſa ſicut ſacerdos euãgelic⁹ in ſacramẽtorũ admiſtratiõe
& cęteris actib⁹ hierarchicis, quò ad diſtributionẽ habituũ ſupna-
turaliũ. rõnes Bur. q̃ eũ ad ſic imaginandũ mouerunt, debiles ſunt:
quia nihil concludunt, niſi qd' ſuprà dictũ eſt, videlicet quòd Moy
ſes circa ſeptuaginta viros habuit officiũ purgandi, & cęteros act⁹
hierarchicos exercẽdi: ex quo nõ habetur ꝙ ipſe illis contulerit effe
ctiuè lumen propheticũ, quod ſupernaturale eſt, ſed ſolùm effecti-
uè fecit quod naturaliter ex ordine hierarchico fieri oportebat.
Stat enim, ꝙ quis alteri reuelet prophetiam, qui tamẽ nõ cõſtituet
eum eſſe prophetam: ita & Moyſes potuit eos hierarchicè illumina
re, nõ tamen dare eis ſpiritum ꝓphetiæ. Nec ad hierarchicũ quem
cunqꝫ creatũ hoc poterit ꝑtinere, q̃a lumẽ ꝓpheticum ſicut à ſolo
deo tearchicè creat̃, ita ab eo ſolo multiplicat̃, diffunditur & tra-
ditur: quãuis à creatura hierarchica per illuminationem miniſteria
liter deriuet̃, non effectiuè: nec ex hoc ſequitur vt infert Bur. hierar
chicam inferiorẽ & ſuperiorẽ eſſe pares, ſi à thearca omnes imme
diatè lumẽ recipiant, vt oſtẽdit beatus Diony. vbi. ſ. Nec oportet
inter ſuperiores & inferiores hierarchici ordinis ſemper eſſe diſtin
ctionẽ ſpecificã, ſed ſufficit ſecundũ diuinã diſpoſitionẽ eſſe eorum
ſubordinationẽ ſecundũ dignitatẽ hierarchici ordinis. Nec ſequi-
tur ꝙ populus Iudaicus reputaſſent Moyſen, & lxx. viros æquales,
ſi non à Moyſe effectiuè ſpm̃ & lumen habuiſſent: & ſic hierarchia
ceſſaret, & non eſſet regimẽ monarchicũ, qd' eſt optimũ. Opinio
em̃ ppl'i ad hoc nihil facit. Brocardicũ quoqꝫ eſt qd' Burg. adducit
de falſo ꝓpheta q̃ ſeduxit verũ, vt patet. iij. Re. 13. Hîc enim agit̃ de
veris electis & illuminatis hierarchicè, vbi falſi ſunt impertinentes:
imò talis deceptio potius locum haberet, ſi à Moyſe ille ſpiritus ef-
fectiuè daretur, quia conſtat Moyſen fuiſſe peccabilem & errare po
tuiſſe, & per conſequens decipi & decipere: multò fortius hoc etiã
locum haberet in. lxx. ab eo illuminatis, ſi effectiuè. Si autem po-
nitur à deo

nitur à deo effectiuè, & à Moyſe miniſterialiter, tunc ceſſat hmõi ar G
gumentum: nec hoc in Moyſe in ſpe humilitatis cõmendãdum eſt,
quod vt vult Bur. optauit omni populo à deo immediatè dari de
ſpiritu dei non ſuo: quaſi. lxx. ſolùm acceperint de ſpiritu ſuo, &
per eum effectiuè: non enim actus humilitatis eſt peruertere velle
ordinem hierarchicũ à deo ab origine re-
rum inſtitutũ, qd' fieret ſi poneret̃ ꝙ Moy- † 33. q. 2. c. hoc ipſum.
ſes effectiuè ſpiritũ ꝓphetiæ diſtribuiſſet,
prout latè ſuprà oſtenſum eſt autoritate
beati Dionyſij.

A ☞ a ¶ AEthiopiſ. Aug. De vxore Moyſi AEthiopiſſa q̃ritur,
vtrū ipſa ſit filia Iethro, an alterā duxerit vl' ſuperduxerit? Sed ipſam
2. Par. 14. c. fuiſſe credibile eſt. De Madianitis quippe erat, q in Paralipomenon
† Aſa AEthiopes dicuntur, quādo cōtra eos pugnauit † Ioſaphat. Nā in
his locis dicit̃ eos pſecut⁹ popul⁹ Iſrael, vbi Madianitæ ha[bit]ant, q
nunc Saraceni vocant̃. Sed nūc eos AE
⁕ quā acce perat thiopes ferè nemo appellat, ſicut ſolent
locorum & gentiū nomina plerunque
vetuſtate mutari. b ¶ Si quis. Origen.
Audite quantū beneficij conferūt obtre
† & audiuit dominus Moyſes excuſat̃ à dño ctantes. Nunq̃ eñ inuenimus dominū
tm̃ laudaſſe Moyſen, quantū nunc cūm
detrahitur ei. Vnde ſi fuerit ꝓpheta qs
veſtrum domino in viſionib⁹ agnoſcar
ei, & in ſomnijs loquar ei, nō ſicut famu-
lo meo Mo. &c. Vides quid ſibi pœnæ
obtrectantes cōtulerint: q̃d illi laudis, ſi-
bi turpitudinē, illi ſplendorē, ſibi leprā,
illi gloriam. Ante tñ q̃ acciperet AEthi
opiſſā nō eſt ſcriptū, q̃a in ſpecie locut⁹
ſit ei deus, & nō in ęnigmate, ea accepta
Allegoricè de⁹ dicit: Os ad os loq̃r ad eū in ſpecie
& nō in ęnigmate. Cū enim Moyſes cō
iungitur noſtræ AEthiopiſſæ, iā lex dei
non in figura ſicut prius, ſed in ipſa ſpe
cie veritatis agnoſcit̃, & q̃ prius in æni-
gmate ſignabant̃, nūc in veritate cōplē
tur. vñ Paulus: Scim⁹ q̃m patres nr̃i oēs
1. Cor. 10. a. ſub nube fuerūt, & oēs ĩ Mo. bapti. ſunt
&c. Vides quō Paul⁹ ęnigmata legis ab
ſoluit, & ſpecies ęnigmatū docet, dicens
q̃ petra erat in ęnigmate apud Moyſen,
anteq̃ iūgeret̃ AEthiopiſſæ, nūc in ſpe
† ꝑ viſionē cie petra Chriſtus eſt. Nūc eñ os ad os
loquit̃ ꝑ legē de⁹. Antè in ęnigmate fuit
baptiſmus in nube & in mari, nūc in ſpe
cie regñationis eſt in aqua & ſpū. Tūc in
Ioh. 3. a. ęnigmate erat manna cib⁹, nūc in ſpecie
Exo. 16. b. verbi dei caro verè eſt cib⁹. Nunc ergo
Ioh. 6. e. Moyſes AEthiopiſſę iunct⁹, vel ipſe ad nos vel ad ipſum, de⁹ non
B loquitur in ęnigmate, ſed in ſpecie. c ¶ Dñm. Alia litera: Et glo-
riam dñi videt. Vidit Moyſes gloriā dñi, q̃n tranſformatus eſt dñs
in monte, & aderat ei Moyſes cum Helia, & colloquebat̃ ei. Ideo re
Luc. 9. d. ctè addit. d ¶ Quare igi. Quòd ad eos dicit̃, qui euangelia ſuſcipe
re videntur, derogant autem Moyſi. Et meritò arguuntur, quia cū
Derogare Moyſi diſcant per euangelium, q̃ Moyſes cum Helia vidit gloriā domi-
ni, audent derogare legi & prophetis. Non detrahamus ergo legi,
nec ſimus auditores ſolùm, ſed & factores, vt cum Moyſe glorifice
Iabo. 1. d. mur. Parant autem materiam derogandi Moyſi, qui legem nō ſpi-
ritualiter exponunt. Qui enim cū audiunt ritum ſacrificiorū, ob-
ſeruantiam ſabbathorū vel ſimilia in eccleſia recitari, offenduntur
& dicunt: Quid proſunt nobis præcepta Iudaica? Iudæi de his vi-
derint. Danda eſt ergo opera, vt lex ſpiritaliter intelligatur & expla-
netur, ne ab imperitis derogetur Moyſi. Sed conuertamur ad
dominum, vt auferat à nobis velamen literæ, ne deformis vi-
deatur nobis vultus Moyſi, ſed decorus & glorioſus, vt non
Exo. 34. d. obtrectemus, ſed pro magnitudine ſenſuum eum glorificemus.
1. Cor. 3. c. ☞ Nubes quoq;

a ¶ Eccleſiam de Gentibus congregatam.

a Æthiopiſſam, ⁕ & dixerunt: Num per a b
ſolum Moyſen locutus eſt dominus?
Nonne & nobis ſimiliter eſt locutus? c
† Quod cùm audiſſet dominus, ira- d e
tus eſt. Erat enim Moyſes uir mitiſſi- f
mus ſuper omnes homines qui mora
bātur in terra. Statim locutus eſt do- g
minus ad eum & ad Aaron & Mari-
am: Egredimini uos tantùm tres ad h
tabernaculū fœderis. Cumq; fuiſſent
egreſſi, deſcēdit dominus in columna
nubis, & ſtetit in introitu tabernaculi,
uocans Aaron & Mariam. Qui cùm i
iſſent, dixit ad eos: Audite ſermones
b meos: Si quis fuerit inter uos prophe k
ta domini, in uiſione † apparebo ei, uel
per ſomniū loquar ad illum. At non
talis ſeruus meus Moyſes, qui in om̃i m
domo mea fideliſſimus eſt. Ore eñ ad n
os loquor ei, & † palam, non per æni-
c gmata & figuras dominum uidet.
d Quare igitur non timuiſtis detrahe- o
a ¶ Iraſcitur deus detractoribus.
re ſeruo meo Moyſi? Irátuſque con- p

Nicolaus de Lyra.

a. ¶ AEthiopiſſam: negatiuè, vel per cōtrariū, vt ſit ſenſus:
Non eſt ita malè gratioſa, q̃ deberet ſe ſeparare, cū ſit pulcherrima
corpore & moribus. Nec valet cauſa quā aſſignat. ſ. q̃ deus frequē
ter loquitur cum eo. vnde ſubditur: b ¶ Et dixe. non ſolū ꝑ Mo
yſen &c. q. d. non. vnde ſubditur: c ¶ Nonne. q. d. ſic: qui tamē te
nemus legē actus m̃rimonialis. q. d. ex hoc nō habet cauſam ſeparā
di ſe ab vxore. Si aūt quęrat̃, quō Maria & Aaron ſciuerūt q̃ Moy
ſes contineret ab vxore? Rñdet Rab. Sa. di. q̃ q̃n Heldad & Medad
ꝓphetauerūt in caſtris, vt dictum eſt ca. pręce. Maria ſoror Moyſi
& Sephora vxor ei⁹ erāt ſimul, & cū rumor de ꝓpheria ipſorū ve
nit ad eas, Sephora dixit: Ve vxorib⁹ eorū, quia extūc ſeparabūtur
viri earū ab ipſis, ſicut marit⁹ meus ſeparauit ſe à me: & tūc Maria
dixit hoc Aarō, & ambo ſimul reprehēderūt Moyſen. d ¶ Quod
cum. Conſequenter ponit̃ Aaron & Mariæ rep̃henſio, cùm dicit̃:
Quod cùm audiſſet. ſ. verba Aarō & Mariæ prçſumptuoſa & ma
la. e ¶ Iratus eſt. eò q̃ ſciebant excellentiam ſanctitatis Moyſi: &
ideo culpa eorum erat grauior. ideo ſubditur: f ¶ Erat eñ Mo-
yſes vir mit. quia cùm eſſet valdè excellens reſpectu eorū, tñ pati
enter eorum

enter eorum iniuriā ſuſtinuit. g ¶ Statim. Ad oſtendendum diſ- C
plicentiam dei ſuper iſto verbo facto. In Hebræo habetur: Et ſubi
tò. cuius cām aſſignat Ra. Sa. dicens, quòd Aaron & Maria tunc e-
rant immundi, & ꝑ cōſequēs inepti ad apparandū in cōſpectu dei:
& ideo cōpulſi fuerunt petere aquā purificationis, vt per hoc oſtē-
deretur bonitas Moyſi cōtinendo ſe ab
vxore, vt ſemꝑ eſſet parat⁹ apparere co
ram deo, q frequēter & ſubitò vocabat
eum ad loquēdū cū eo: & ad cōfuſionē
Aaron & Mariæ q immūdi erant, quan
do fuerunt vocati. h ¶ Egredimini.
Nolebat enim fatuitatē Aaron in hoc fa
cto corā populo oſtēdere, ꝓpter ſcāda-
lum populi vitandū: & eadē rōne nō eſt Quare ſacerdotibus nō imponitur pœnitentia publica
percuſſus lepra cū Maria, vt habet̃. ſ. &
propter eandē rōnem ſacerdotib⁹ non
imponit̃ pœnitentia publica. i ¶ Vo.
&c. ſegregatim à Moyſe: quia rep̃hen-
dendo eos, volebat cōmēdare Moyſen,
ſicut patet ex ſequētib⁹. & cōmēdatio a-
licuius cōuenienti⁹ fit in abſentia ei⁹, q̃
in pñtia. vñ dicit Greg. Sapiēs cū lauda Prophetica cognitio
tur in facie, flagellat̃ in mente. k ¶ Si qs
fue. Ad intellectū huius cōſiderandū, q̃
cognitio ꝓphetica, q̃tū ad pñs ſpectat
fit tribus modis. Vno mō ꝑ abſtractio † huic ego notū me faciam.
nem à ſenſib⁹ exterioribus, vt in ſomno
vel extaſi. Alio modo ſine abſtractiōe ta
li, & hoc fit dupliciter: Vno mō q̃n in
imaginatiōe fiunt aliq̃ formæ virtute di
uina, in quib⁹ intellectus à deo illuſtrat⁹
inſpicit veritatē intelligibilē ſupnatura-
lem. Alio modo q̃n ſine tali viſione ima
ginaria intellect⁹ à deo illuſtrat⁹ cogno
ſcit intelligibilē veritatē ſupnaturalem.
Scd's gradus eſt altior primo, & tertius
ſcd'o, cui⁹ ratio eſt: q̃a ꝑ occupationem
ſenſuum exteriorū in actib⁹ ſuis intelle- D
ctus diſtrahit̃, vt min⁹ capere poſſit co-
gnitionem ſupernaturalem: & ideo quādo exiſtente tali occupatio
ne apprehenditur ſupernaturalis veritas, eſt altior gradus, ſicut in
cognitione naturali, ille iudicatur melioris ingenij, q curis diſtract⁹
apprehendit veritatem intelligibilem, q̃ ille qui nō poteſt apprehē
dere, niſi ſit ab omni tali diſtractione ſegregatus. Et ideo ſecundus
gradus prophetiæ qui eſt ſine abſtractione à ſenſibus altior eſt pri-
mo: & ſimiliter tertius eſt altior ſecundo: ſicut in cognitione natu-
rali ille eſt melioris ingenij, qui veritatem intelligibilem capit abſq;
manuductione per exempla ſenſibilia, q̃ ille qui indiget talibus. Se
cundum hoc igitur exponunt Hebręi literam iſtam: Si quis fuerit
&c. vel per ſomnium loquar ad illum. Per locutionem in ſomnio
intelligitur primus gradus prophetiæ: per viſionem ſecundus, qui
ſunt inferiores, vt dictum eſt, Acſi dicat domin⁹ Aaron & Mariæ:
non attigiſtis niſi ad inferiores gradus prophetiæ. l ¶ At non ta-
lis ſeruus, qui attigit gradum ſuperiorem, & ideo non debetis in
prophetia eius vos æquiparare, nec in bonitate morum. ideo ſub-
ditur. m ¶ Qui in omni domo mea fideliſſimus eſt. nec in
cognitione diuinorum ſimiles vos reputabitis ei. ideo ſubditur:
n ¶ Ore enim ad os loquor ei. palam & non per ænigmata Ore ad os loqui
& figuras deum videt. Per hoc enim quod dicitur palam &c. intel
ligitur tertius gradus prophetiæ prædictus, in quo non requiri
tur aliqua viſio imaginaria. Per hoc autem quod dicitur: Ore eñ
ad os loquor ei, intelligitur quædam ſpecialitas & dignitas in iſto
tertio gradu prophetiæ, quia quātò frequētius & familiarius deus
reuelat alicui ſupernaturalem veritatē, tantò ille gradus eſt dignior,
& iſte erat in Moyſe: Tamen ſecundum Hebræos non vidit diui-
nam eſſentiam, ſecundum quod dictum fuit ſibi, Exodi. xxxiij. d.
Non videbit me homo & viuet. ¶ Auguſtinus verò dicit, q̃ con Auguſti.
ceſſum fuit ei in præſenti vita videre dei eſſentiam, quod accidit
ex hoc quod dicitur hîc. Palam & non per ęnigmata deum videt,
quia omnis cognitio dei citra viſionem diuinæ eſſentiæ ęnigmati-
ca eſt, ſecundum quod dicitur. 1. ad Cor. xiij. d. Videmus nunc per
ſpeculum in ęnigmate &c. Vbi autem & quādo fuerit cōceſſa Mo
yſi talis viſio, non vidi determinatū ab aliquo doctore. o ¶ Qua
re igitur. q. d. quia inter homines ille qui eſt familiaris regi morta
li, timetur offendi & iniuriari, & multò plus debet timeri offenſa
amici mei. p ¶ Iratuſq; contra eos abijt. Hîc conſequenter
ponitur peccati reprehenſi punitio, vbi primò oſtenditur indi-
gnatio dei cùm dicitur: Iratuſq; contra eos abijt, id eſt diſparuit.
Nubes quoq;

a tra eos abiit. Nubes quoqꝫ receſ a
ſit,quæ erat ſuper tabernaculum.
a Plebs Iudaica. b Recedente nube,id eſt dei uiſitatione.
Et ecce Maria†apparuit candens b
b lepra quaſi nix. Cumqꝫ reſpexiſſet
eam Aaron & uidiſſet perfuſam le
pra,ait ad Moyſen:Obſecro domi c
ne mi,ne imponas nobis hoc pecca
tum,quod ſtultè commiſimus.*ne
fiat hæc quaſi mortua,& ut aborti
uum quod proiicit à uulua matris
ſuæ. Ecce iam medium carnis eius
Id eſt deuorauit lepra.
c deuoratum eſt lepra. Clamauitqꝫ d
Moyſes ad dominum dicens:De
us obſecro ſana eam. Cui reſpon
d dit dominus:Si pater eius ſpuiſſet e
in faciem illius,nonne debuerat ſal
Alias diebus.
tem ſeptem dierum rubore ſuffun
Septimana huius mundi.
di?Separetur ſeptem diebus extra f
Eccleſiæ.
caſtra:& poſtea reuocabit. Excluſa
a Septimana huius mundi.
eſt itaqꝫ Maria extra caſtra ſeptẽ die
a Quia nullus ex eis profectus,donec mundet Maria a lepra.
e bus,& populus nõ eſt motus de lo g
co illo, donec reuocata eſt Maria.

E a ¶ Nubes quoqꝫ receſſit. Orig. Et nubes receſſit de taber
naculo &c. Prius receſſit nubes,quàm Maria repleatur lepra:vt o
ſtendatur,quia ſi eſt in aliquo gratia ſcti ſpiritus,& obtrectat & de
trahit:recedit ab eo poſt obtrectationem, & lepra repletur anima
Allegoricè eius. Nam populus ille prius habuit in ſe gloriã dei ¶ Allego. Sed
poſtq̄ in verũ Moyſen,i. Chriſtũ extẽde
runt linguas blaſphemantiũ vel blaſphe
miæ,diſceſſit ab illis nubes,& tranſijt ad
nos in montẽ excelſum,cũ ſaluator tranſ
formatus eſt,& nubes refulgẽs obumbra
Matt.3.d. uit diſcipulos,& vox de nube dixit: Hic
eſt filius me⁹ dilectus &cæ. poſt hoc ergo
Maria facta eſt leproſa ſicut nix. Donec a
derat nubes,nõ erat leproſa,dum em̃ viſi
tatio dei in populo illo fuit,leproſus non
Moraliter fuit. ¶ Moraliter. Timeamus & nos ne
fortè fugemus à nobis hanc nubem malè
cogitando, malè loquẽdo,malè agendo,
& appareat in nobis lepra pcti. b ¶ Cũ
Tropolog. qꝫ reſpexiſſet. Orig. Alia litera. Et reſpe
xit Aaron ad Mariã,& ecce Maria erat le
pra &c. Vult in hoc oſtendere,ꝙ popul⁹
ille formatus fuit in vulua matris ſynago
gę,non tamẽ potuit peruenire ad integrũ
partum. Sicut aborſus, imperfect⁹ part⁹
eſt,ſic ille populus aliquãto tpe intra vul
uam matris,i. ſynagogæ in inſtitutiõe po
ſitus fuit, Sed peccatis intercedentib⁹,inte
grè formari & viuificari nõ potuit,ideo
abiecti ſunt peccato cõſumẽte(vt ait) di
midium carnis eius. Bonus tñ dicit abor
ſus,nõ abſolutè,ſed alijs cõparatus,vñ:Ec
Eccle.6.b. cleſiaſtes:Bonus eſt aborſus, magis q̄ ille
Eccle.4.a. qui in vanitate incedit. Et alibi dicit:Bo
nos eſſe mortuos magis quàm viuentes.
Quibus ſi cõpares aborſum,bonũ dicas
eſſe ſuper vtrunqꝫ. Non autẽ alios noiat
Pſal.38.b. viuentes q̄ de quib⁹ dicit: Veruntamen
vniuerſa vanitas oĩs homo viuẽs. Nõ em̃
omnis vita in vanitate eſt,ſed q̄ ſcd'm car
F nem eſt,& ſcd'm errores ſecli & volupta
tes. ſuper hanc omnis homo eſt,qui huic vitæ mortuus eſt & dicit:
Gal.6.d. Mihi autem mundus crucifixus eſt,& ego mundo. de quo dicitur:
Col.3.a. Mortui eſtis cũ Chriſto &c. Super hos dicit eſſe aborſus, qa licet
veniſſe videatur in carne,nulla tamẽ hui⁹ vanitatis ſumpſit initia.
Alius videtur etiã iſto melior,de quo dicit Eccleſia. Et optimus ſu
Eccle.4.a. per hos,qui nondũ natus eſt,id eſt qui nec ad concluſionem vuluę
Ibidem carnalis & corpore natiuitatis venit in vitam,vt angelus. Quòd au
tem dicit:Laudaui omnes mortuos magis q̄ viuos,& eos qui fiũt
vſque nunc,euidenter oſtendit,quòd eos dicat meliores qui mor
tui ſunt mundo,& inferiores qui viuunt mũdo. Ad literam enim
non magis laudandi ſunt mortui,quàm viuentes. Laudat enim qs
in eo quod bona voluntate egerit. Mors autem communis nulli
ex voluntate venit. Quomodo ergo quis laudatur in eo quod cõ
tra propoſitum patitur? Alioquin laudabitur Pharao ſubmer
ſus in mari ſuper Moyſen qui euaſit,& AEgyptij ſuper populum
dei qui ſicco veſtigio tranſiuit. Si ergo renuntiaſti ſeculo,ſi abieci
ſti vitia,ſi non moueris ad peccatum,quaſi mortuus eris,& mors
vitę laudabilis:nam de morte communi, quæ de lege naturæ ve
nit,nemo laudatur. Sciens autem Paulus in ſupradictis ordinibus
eſſe aliquem aborſum,de ſeipſo ait: Nouiſſimè autẽ tanquam ab
ortiuo viſus eſt & mihi. Super viuẽtes ſe & ſuper mortuos,poſt
eos tamen qui nondum nati ſunt,numerãs. Fuit ergo Maria ſicut
1.Cor.15.b. aborſum,non enim potuit populus ille ad perfectum in lege for
mari,vnde:Neminem ad perfectum adducit lex. Quoſdam etiam
Heb.7.c.c. à fide dilapſos & velut in aborſum conuerſos ad perfectæ natiuita
tis inſtituta reuocat Apoſtolus: Filioli mei,quos iterum parturio,
Gal.4.c. donec for. Chriſtus in vobis & cætera. c ¶ Clamauitqꝫ Moy
ſes ad dominum dicens. Deus obſecro ſana eam:Cui re.
Orige. Alia litera:Et proclamauit Moyſes ad dominum dicẽs: Do
mine precor te,ſana eam &c. Quem oportebat orare pro ſanitate
Mat.17.a. populi ſui,niſi Moyſen? Fortè hoc erat,quod cum domino loque
batur in monte transformato, petens vt cùm plenitudo gentium
Rom.11.c. introiſſet omnis Iſraël ſalu⁹ fieret. d ¶ Spuiſſet in faciem illi⁹,
Deut.25.c. nonne debuerat ſal. &c. Signum repudij eſt in faciem cõſpui.
Vnde ꝓximus qui repudiat coniugiũ,diſcalciatus in faciẽ conſpui
Eſa.40.d. tur. Hinc Eſaias: Omnes gentes ſicut gutta ſitulæ,& ſicut ſputum
ſcd'm. Lxx. reputatæ ſunt. Oſtenditur ergo quòd etiam ille populus,ſicut cęte
ræ gentes

ræ gentes,quæ vt ſputum reputantur,abiectus eſt. Si enim conſide G
res priorem honorem,pontificalem ordinem,inſignia ſacerdotum,
Leuitica miniſteria,maieſtatem templi,& eos cum cæleſtibus in ter Rom.9.c.
ris habere conſortia. Qui fuit ille honor,quæ gloria? Nunc autem
multo dedecore horreſcunt ſine templo,ſine altari,ſine ſacrificio,ſi
ne propheta,ſine ſacerdotio & ſine cæle
ſti viſitatione. Vnde patet,ꝙ pater cõſpu
ens perfudit vultus eorũ ignominia. Se
ptem ergo diebus ſeparant extra caſtra,i.
per ſeptimanã huius mũdi. In ſeptimana
autem dierũ toti⁹ creaturæ viſibilis vidẽ
tur productæ eſſe ſubſtantiæ. Tunc enim
quæ non erãt,facta ſunt. In ſeptimana to
tius mundi quædã ſecreta & deo ſoli co
gnita diſpenſatione quæ tunc producta
ſunt,explicantur. In hac ſeptimana(quia
ſequeſtrata eſt Maria) non mouentur ca
ſtra filiorũ Iſraël,ſed ſtant in vno loco cõ
cluſi,& nullus ex eis profectus eſt, donec
mundaretur Maria à lepra ſua. e ¶ Se
ptem dieb⁹: & populus nõ eſt mo
tus de loco illo. Orige. Maria quidem
interueniẽte Aaron põtifice ſeptimo die
curatur. Nos autem obtrectantes vſque
ad finem ſeptimanæ mundi,id eſt vſqꝫ ad
reſurrectionẽ permanebimus leproſi;niſi
dum pœnitẽdi tẽpus eſt,corrigamur con
uerſi ad Ieſum & per pœnitentiã ſuppli
cantes ei.

†erat lepro ſa

*peccauimus enim

Moraliter

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Nubes quoqꝫ receſſit quæ
erat ſuper taberna. Nõ tamen eo mo
do ſicut recedebat in motiõe caſtrorum.
b ¶ Et ecce Maria apparuit cãdẽs
lepra quaſi nix. Iſta ſimilitudo non te H
net quantùm ad omnia, ſed quantùm ad
hoc quòd candor niuis lucidus eſt,& can
dor lucens ſignum eſt lepræ,vt habetur
Leuiti.xiij.a. c ¶ Obſecro domine
&c. Humiliauit ſe Aaron ex timore,quia vidit ſororem ſuã lepra
perfuſam,& ex compaſſione orauit pro eius ſanatione. d ¶ Cla
mauitqꝫ Moyſes ad dominum. tanquam immemor iniuriæ,
memor clementiæ. e ¶ Si pater eius ſpuiſſet in faciem eius.
Spuere in faciẽ alicui⁹,ſignũ eſt contẽptus & indignationis:& ideo
hic eſt ſenſus. Si pater carnalis oſtendiſſet ei indignationẽ & repre
hendiſſet eã ſicut & ego feci,debuiſſet eſſe confuſa ſeptẽ dieb⁹,mul
tò magis debet eſſe confuſa de indignatiõe mea. f ¶ Separetur.
ſeptẽ dieb⁹ extra caſtra eo modo quo leproſi eijciebant de caſtris,
vt dictum eſt ſuprà ca.v. g ¶ Et populus non eſt motus. ex
quo patet impedimentum itineris ex reuerentia ad Mariam.

¶ In cap.xij. vbi dicitur in poſtilla:Ra.Sa.di.ꝙ cauſa obiurgatio
nis Moyſi fuit pro Sephora vxore ſua.

ADDITIO I.

Ratio Ra.Sa. in hoc loco in parte videtur continere veritatem.ſ.in
hoc ꝙ Moyſes ſeparauerat ſe à Sephora vxore ſua,quantũ ad tho
rum,propter frequentiam diuinæ allocutionis:quod eſt verũ,pro
ut in poſtilla largius declaratur;Sed in hoc interpretatur illud qd'
dicitur;AEthiopiſſam,negatiuè vel per contrarium. Aliter expo
nitur ab alijs,& melius vt videtur,ſcilicet ꝙ Sephora erat nigra q̄ſi
AEthiopiſſa,prout litera planè ſonat. Madianitæ enim de quorũ
natione Sephora erat,pro magna parte commorabãt in tentorijs,
ſicut habitãtes Cedar. vñ Abacuk. in cantico: Vidi tẽtoria AEthi Abac.3.
opiæ,turbabunt pelles terræ Madian. & ſic Madianitæ ꝓpter calo
rem ſolis denigrabant. vñ & Aug. pur ponit in glo. Madianitæ ꝓ
ut in Paral. AEthiopes nuncupant:qñ cõtra eos pugnauit †Ioſa † Aſa
phat. Maria autẽ aſſignabat cauſam ſepationis ipſius Moyſi à ſua
vxore,nõ allocutionem diuinã,ſed turpitudinẽ ſeu nigredinẽ ipſi⁹
Sephoræ. q.d. Si Moyſes pulchrã habuiſſet vxorem, nõ ſepaſſet ſe
à thoro illi⁹,ſed hoc fecit,quia eſt AEthiopiſſa.ſ.nigra. Ad qd' pro
bandum dicebat:Nõne & nobis ſimilr locutus eſt de⁹? q̄ſi diceret
ꝓpter ꝓphetiã nõ eſt neceſſariò ſepatio ꝑpetua ab actu mrimonia
li,qa ſimilr ſum⁹ nos ꝓphetæ ſicut & ille,& tamẽ nõ ſemper ſepara
mur ab illo actu,in quo magis videbantur detrahere ipſi Moyſi,
quàm ſi Sephora eſſet pulchra,& cùm hoc ab ea ſepararetur. Nã
ſcd'm hanc ſen

A ſecundū hanc ſniam in duobus errabant. Primò, qa pariſicabant ſe ipſi Moyſi, qd' erat manifeſtè falſum. Secūdò, qa iudicabant ſeparationem eius ab vxore in deteriorē ꝑtem. vnde ſequit: Erat em̄ Moyſes vir mitiſſimus ſup oēs hoīes q morabant in terra, eò quòd patienter tolerabat hmōi iniurias. Et notandum, quòd ex hoc poſſet ſumi ratio continuatiōis capituli huius ad immediatè præcedens, q̃ quidē capitula debent cōtinuari ex hoc qd' dicitur: Locutaq́ʒ eſt Maria. Cōiungit em̄ vtraq́ʒ capitula cū dicit: Locutaq́ʒ &c. Rō aūt cōtinuatiōis ſequtur, qa in præcedēti capitulo fuit oſtēſa notabiliter humilitas ipſius Moyſi, in hoc qd' placebat ſibi, vt totus populus ei pariſicaretur in dono ꝓphetiæ, ꝓut ibidē fuit declaratum. In hoc aūt nō ſolū de purificatione nō curabat, ſed etiā detractionē fratrū, quæ

Pſ. 54. b. magis intolerabilis eſt (iuxta illud Pſ. Si inimicꝰ meꝰ maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtiq́ʒ) humiliter ſuſtinebat. vñ in hoc loco q̃ſi concludendo de humilitate Moyſi dicit. Erat enim Moyſes vir mitiſſimus &c.

¶ In eo. cap. xij. vbi dicitur in poſtilla; At non talis ſeruus meus Moyſes &c.

ADDITIO II.

In verbis Mariæ & Aaron, detrahentiū de Moyſe, non habet ꝙ ęquiparent ipſi in bonitate morū, dixerūt em̄: Non ſolū per Moyſen locutus eſt dominꝰ; nonne & nobis ſimiliter locutꝰ eſt. In quibus verbis nihil videtur dici ꝓpriè de bonitate morū, ſed tm̄ de dono prophetiæ: & ideo hoc quod interponitur hîc: In omni domo mea fideliſſimus eſt, exponendum videt de excellētia ꝓphetiæ Moyſi reſpectu aliorum, de quo hîc propriè loquit. Primò quo ſciendum, ꝙ non ſolū in dono prophetiæ Moyſes excedebat alios, in hoc ꝙ ore ad os loquebatur ei dominꝰ & palā, & non per ænigmata & figurā deum intuebatur, prout in litera habet, & exponitur in poſtilla: ſed etiam in hoc, ꝙ ipſe Moyſes habebat reuelationes propheticas qñcunq́ʒ volebat, vt patet Nume. ix. b. vbi dicitur. State & † conſulā quid præcipiat dñs. vnde qñcunq́ʒ intrabat tabernaculū fœderis, ſtatim audiebat vocē dñi loquentis ad eum. vnde Num. vij. g. Cūq́ʒ ingrederet Moy. taber. fœde. vt conſuleret oracu. audiuitꝰ vo. Alij verò prophetæ nō ſic, ſed requirebat ꝙ ſe diſponerent, ꝓut Ra. Moy. declarat ſatis bene in ſuo Deute. Et iſta differentia videt innui hîc. vnde de alijs prophetis dicit: In viſione apparebo ei, vel per ſomnum, quę nō ſemper cōtingūt qñ homo ea appetit. De Moyſe verò dicit: In omni domo meą fideliſſimus. Illę enim qui in aliqua domo reputatur fideliſſimus, poteſt ingredi in illa domo quandocunq́ʒ voluerit ſine impedimento &c.

[margin: † zechur] [margin: Moyſes q̃re excellentior] [margin: B] [margin: † audiam]

Replica correctorij cōtra Burgē. In ca. xij. vbi dicit de fidelitate Moyſi: Bur. nō vult exponi debere de bonitate moris, ſed de excellentia ꝓphetiæ, adiungēs ꝙ Moyſes habebat reuelationes ꝓpheticas qñcunq́ʒ volebat &c. Sed certū eſt talia ad literalem ſenſum modicū pertinere, nec videt catholicū Moyſen vltra dñm noſtrum Ieſum Chriſtū extollere, qui voluntatē ſuā humanā diuinæ voluntati ſubiectā eſſe debere clarè oſtendit dicēs: Pater non ſicut ego volo, ſed fiat voluntas tua. ſcdꝰm iſtā autem inutilē cōmendationē Moyſi diuina voluntas videret alligata, ſi qñcunq́ʒ voluit prophetare potuit. Et probatio Burgen. ad hoc inducta falliſicat ſuam intentionem, quia adducit illud: State vt conſulā, quid præcipiat dominꝰ. Illę enim textus oſtēdit luce clariꝰ illuſtrationes factas Moyſi potius dependere à diuina voluntate pręcipiente, q̃ à Moyſi voluntate obaudiente, vt patet rectè intuenti literam, & ſæpe ſuprà correcta eſt exceſſiua Burgen. extollentia, qua Moyſen pręter, imò contra intentionem literæ commendauit, vt in correctorio immediatè pręcedente, & in ſecundo correctorio capit. xxxiij. Exo.

[margin: Mat. 26. d.]

GLOS. ORDI. Cap. XIII.

[margin: Pharan ſolitudo]

PRofectuſq́ʒ eſt &c. a ¶ Pharan. Ra. Notandū, ꝙ Pharan nō eſt ſpeciale nomē manſionis, ſed ſolitudinis plures māſiones cōtinētis: ſicut in catalogo manſionū demonſtrat cū dicit; Profecti filij Iſraël de Aſeroth, caſtrametati ſunt in Rethma, deinde in Remōphares, & ſic oēs ꝑ ordidinem vſque ad Aſiongaber, id eſt vſque ad triceſimamſecundam manſionem ſub Pharan ſolitudinis nomine manſiones comprehenſæ ſunt: à Rethma ergo quæ fuit in ordine decimoquinto vſque ad triceſimamſecundam hæc continentur. ¶ Pharan interpretatur os viſibile, in quo poteſt intelligi ꝙ verbum caro factum eſt, & inuiſibilis, viſibilis effectus. Et pōt ex hoc ſignificari, ꝙ poſtq́ʒ finis & perfectio oīm q̃ erga illū populū gerenda erant venit, tunc tranſiit & venit ad eū quē verbum carnem factū antè non credidit. C

[margin: 33. c.]

b ¶ Mitte viros qui conſide. ter. Raba. Duodecim exploratores mittuntur ad ſanctam terram. Botrus ☞ defertur in ligno

[margin: Myſticè]

Cap. XIII.

ꝗ Mundata Maria.

PRofectuſq́ʒ eſt a populus de Haſeróth, ꝗ Domꝰ perfecta interpretat. fixis tentoris in deſerto Pharan. Ibi locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: b Mitte uiros qui conſiderent terram Chanaan, quā daturus ſum filiis Iſraël, ſingulos de ſingulis tribubꝰ ex principibꝰ. c Fecit Moyſes quod dominꝰ imperarat, de deſerto Pharan, d mittens principes uiros, quorum iſta ſunt nomina. De tribu Ruben, Semmua filium † Zachur. De tribu Simeō, Saphat filiū Huri. De tribu Iuda, Caleb filiū Iephone. De tribu Iſſachar, Igal filiū Ioſeph. De tribu

NI. DE LY. Cap. XIII.

PRofectuſq́ʒ eſt populus. Hîc conſequenter ponit impedimentum ex tranſgreſſione exploratorum, & bene coniungitur pręcedēti, quia ſicut Maria peccauit verbis malis & falſis, ita & exploratores. Et diuiditur *in partē principalē, & incidētalem.* Secunda pars incipit. xv. ca. Circa primū primò pręmittit tranſgreſſio exploratorū, ſecundò aliorum. xiiij. ca. Circa primū ponitur primò exploratorum itineratio, ſecūdò eorum relatio, ibi: Locutiq́ʒ ſunt eis. Circa iter exploratorum primò ponitur locus vnde receſſerūt. In deſerto Pharan. Ex hoc videtur ꝙ retroceſſiſſent, quia ſuprà. x. ca. dicitur recedendo de monte Sinai, primò requieuit nubes in ſolitudine Pharan. Dicēdum quòd Pharan eſt nomen generale deſerti, in quo ſunt multa loca determinata, quorum vnus eſt Aſeroth. Suprà. x. ca. accipitur Pharan pro prima parte deſerti ꝓpe montem Sinai, hîc autē pro vltima verſus terram promiſſionis, & Aſeroth eſt in medio. Secundò ponitur eorum miſſio, cū dicitur Moyſi: b ¶ Mitte viros qui. Circa qd' ſciendū, ꝙ populus incitabat Moyſen ad mittendum exploratores, qui conſiderarent terrā ante ingreſſum eorū, ſcdꝰm qd' habetur Deu. 1. b. Acceſſiſtis ad me omnes, atq́ʒ dixiſtis: Mittamus viros qui conſiderent terrā, & renuntiēt per quod iter debeamus aſcendere. Hoc aūt nō videbatur bonū ipſi Moyſi, eò ꝙ dominus ei dixerat, ꝙ eſſet eorum ductor, vt habetur Exo. xxxiij. Verūtamē propter importunitatem populi conſuluit ſuper hoc dñm, qui reſpondit ei: Mitte vi. &c. ita ꝙ fuit permiſſio ad malum populi malè petentis. ſciebat enim dominus ꝙ per exploratores deciperētur. c ¶ Fecit Moyſes. In Hebręo habetur, quod dixerat, quia non fuit propriè præceptum ſed permiſſio. d ¶ Mittens princip. ✱ ſic nominant

[margin: Diuiſio] [margin: Exploratores quare miſſi.] [margin: D]

Moraliter. Profectuſq́ʒ eſt populꝰ. Sequit. b Mitte viros &c. Allegoricè per exploratores terræ promiſſionis ſignificantur ſacerdotes & ſcribę veteris legis, qui ꝑ ſcripturas explorabāt Chriſti aduentum quantū ad tempus, & quantū ad locū, & alias circūſtantias. vnde Mat. ij. a. requirēte Herode vbi Chriſtus naſceret, reſponderunt: In Bethleem Iudæ, allegātes ad hoc ſcripturā quæ habetur Michęę. v. a. tamē aliquantulū aliter in verbis. Et tu Bethleē terra Iuda nequaq́ʒ minima es in principibus Iuda; ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſraël. Vndę ſuper illud Mat. xxj. Hic eſt hęres; Dicit Hieronymꝰ. Ex hoc patet, principes Iudęorum non ex ignorantia, ſed ex inuidia crucifixiſſe dñm Ieſum Chriſtum. Sed quia prædicabat cōtra vitia eorū, ſubuerſa fuit in eis cognitio quam habebant de ipſo. Chriſtus aūt conueniēter poteſt dici terra promiſſionis, eò ꝙ ad terrā viuentiū nos introducit, & quia corpus eius terrenū eſt, terra promiſſa nobis in lege & prophetis. Per hoc autem ꝙ pauci exploratores, ſcilicet Caleb & Ioſue tantùm in veritate ſteterunt, alijs ab ea declinantibus & peruertentibus populum, figuratum fuit, ꝙ in aduētu Chriſti pauci de doctoribꝰ Iudęorū ſtarent in veritate, ſcilicet Nicodemus, Gamaliel, Nathanael & aliqui alij, alijs à veritate declinantibꝰ, & ſeducentibus populū, & inducentibus eum ad petendum mortē Chriſti, vt habetur Matth. xxvij. & Marci. xv. & Lucę. xxiij. Apoſtoli verò qui ſteterunt in veritate, non fuerunt de doctoribus Iudęorum, ſed fuerunt homines ſimplices & ſine literis, vt habetur Actuum. iiij. capitulo.

[margin: Moraliter Allegoricè]

¶ Moraliter autem per exploratores in veritate non ſtantes, & ab ea populum auertentes, ſignificantur pręlati & doctores eccleſiæ mali, qui per notitiam ſcripturarum exploratores ſunt terræ viuētium ſed per ſuam vitam malam ab eius ingreſſu deficiūt & etiam alios impediunt. Matth. xxiij. b. Væ vobis Scribæ & Phariſei hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare.

[margin: Moraliter]

E deſertur in ligno, vbi & Chriſti breuiter paſſio demõſtratur.
Murmurat populus Iudæorũ, gigantũ formidans impetũ. Pugna
tur contra Amalec & Chananæũ volẽte deo & vincit̃ pp̃lus. Au
§.16.c. dit quæ debeat in terra ſctã facere ſacrificia. Dathan & Abiron & fi
lij Core cõſurgunt cõtra Moyſen & Aaron, & terræ voragine glu
tiuntur. Inter mortuos & viuentes põtifex
medius thuribulo armatus ingreditur, &
currens ira dei ſacerdotis voce prohibe
tur. Virga Aaron & florem profert & fo
§.17.c. lia, & in æternam memoriam virens ſicci
tas conſecratur. Necdum templum vel æ
ditui, necdum ſacerdos & Leuitæ ſacrifi
cia obtulerant, & partes eorum myſticus
†de tribu ſermo deſcribit. Vitula rufa in holocau
ſtum crematur, & cinis eius piacularis aſp
ſio eſt. a ¶ Aſcendite ad meridianã
plagam. Cumq; veneritis ad mon
tes conſiderate & cætera. Auguſtinus.
Alia litera: Et dixit ad eos: Aſcendite de iſta
eremo: & videbitis terram quæ ſit, & po
pulum qui inſidet ſuper eam, ſi fortis eſt an
infirmus, ſi pauci ſunt an multi. Expoſuiſſe
Literaliter intelligitur ſecundum quid dixerat, ſi po
†Chanaan tens eſt an infirm⁹, hoc eſt ſi pauci ſunt an
multi. Quomodo eñ poſſent de mõte ꝓ
ſpicientes ſentire humanarũ virium forti
tudinem? Poteſt & alius ſenſus multò eſſe
congruentior veritati. Quod ait: Aſcende
※hac tis in montem in ipſam terram, quam ex
plorare volebant. Non enim poſſent faci
lè exploratores intelligi, niſi peregrinantes
omnia perquirebãt. Nam ſi de vertice mõ
tis eos putauerimus conſpexiſſe terram &
exploraſſe, quomodo poſſent exquirere
omnia quæ Moyſes præcepit? Quomodo
intrare ciuitates, quas leguntur intraſſe, &
de illa valle botrum tollere, propter quẽ
F vallis botri dicitur? In ipſo ergo monte ex
plorabatur terra, quia ipſa erat quæ explo
raretur, & ibi erat quidam depreſſior loc⁹,
de qua valle botrus ablat⁹ eſt. b ¶ Quẽ
portauerunt &c. Iſido. Botrum in li
gno de terra promiſſionis duo aduehũt,
Myſticè quia Chriſtus pendens in ligno crucis, ꝓ
†primitiæ miſſus gentibus, de terra genitricis Mariæ
vuarũ ſũt. ſecundum carnem natus. Duo baiuli, qui
Chald. iter ſub onere botri incedebant, vterque po
pres primę pulus eſt, cuius prior Iudaicus cæcus & a
vuæ matu uerſus, ignarus pẽdentis gratiæ, & preſſus
reſcunt onere ſuſpenſi, cui ſubijcietur iudicanti. vn
de: Obſcurentur oculi eorum ne videant
Pſal.98.f. &c. Qui verò poſterior veniebat, populũ
Moraliter gentium ſignificabat, qui credens, & Chri
ſtum ante oculos habens, ſemper quẽ por
tat videt, & quaſi ſeruus dominum, & di
ſcipulus magiſtrum ſequitur, ſecundum il
lud: Si quis vult poſt me venire, tollat cru
Matt.16.d. cem ſuam, & ſequatur me. Hic eſt botrus,
qui effuſum in ſalutem noſtram vinũ ſan
†Deut.1.g guinis ſui, crucis contritione perfudit, & ex
preſſum paſſionis ſuæ calicem propina
†botro uit eccleſiæ. Quem in malo granato ſo
cia muneris gratia ſecuta eſt mater eccle
ſia, habens intra ſe per granorum nume
rum multitudinem populorum. per ru
borem, id eſt ſanguinis Chriſti ſignacu
lum, coruſcantem, habentem etiam di
uerſa ſpiritusſancti charismata, quibus ſe
indignos increduli iudicantes, terram car
nis Chriſti fluentem lacte & melle, acci
pere non meruerunt, quam per fidem e
ius ſerui, id eſt Chriſtiani conſecuti ſunt.
De cuius doctrina dicitur: Quàm dul
Pſal.118.a. cia faucibus meis eloquia tua ſuper mel
ori meo. Ficum cum botro de terra promiſſionis attulerunt, id
eſt imaginem legis cum figura Chriſti. De Chriſto enim dicitur:
Frater meus vt botrus cypri: quia nec Chriſtus ſine lege, nec
Can.1.d. lex ſine Chriſto eſſe poteſt. c ¶ De malis quoq; granatis, quę
legem ſignifi

legem ſignificant, quia nec Chriſtus ſine lege, nec lex ſine Chriſto. G
d ¶ Exploratores terræ poſt qua. Iſid. Exploratores, qui ad
terram vberem miſſi terruerunt populum, ne crederent poſſe ha
beri terram à domino promiſſam, Scribas & Phariſęos ſignificãt. Allegoricè
Sicut enim illi per Moyſen miſſi ſunt, vt ſoli fœcunditatem ſollici
tè conſiderarent, ſic iſti per legem & pro
phetas, vt per ſcripturarum inueſtigatio
nem domini ſpecularentur aduentum. In
quo erat terra, id eſt caro ſancta, in qua re
gnum dei, & vbertatem ſpiritualium fru
ctuum, & vitam æternã conſequi poſſent.
Sed ſicut illi deſperatione terruerunt po
pulum, ne crederẽt deo promittenti, ſic iſti Exo.16.a.
ſuaſerunt populo Iudæorum, ne Chriſto
crederent, ad AEgyptum huius ſeculi redi
re cupientes, manna fidei repudiantes, & †Sthur
quærentes ollas peccatorum nigras, & cæ
pas blaſphemiarũ repudiatas, & pepones ſuprà.11.b.
vitiorũ & libidinũ corruptione marcẽtes.
In deſertum

Ephraim, Oſee filium Nun. De
tribu Beniamin, Phalti filiũ Ra
¶ Alias Geldiel.
phu. De tribu Zabulon, Gelde
hel filium Sodi. De tribu Ioſeph,
†ſceptri Manaſſe, Gaddi filium
Suſi. De tribu Dan, Ammiel fili
um Gemalli. De tribu Aſer, †Sur
filium Michaël. De tribu Neph
thali, Nahabi filium Vapſi. De
tribu Gad, Guël filium Machi.
Hæc ſunt nomina uirorũ, quos
miſit Moyſes ad conſideran
dam terram†. Vocauitq; Oſee fi a
¶ Id eſt ſaluatorem.
lium Nun, Ioſue. Miſit ergo eos
Moyſes ad conſiderandam ter
a ram Chanaan & dixit ad eos: A
ſcẽdite※ad meridianam plagam.
Cumq; ueneritis ad montes, con
a ¶ Scilicet contemplandam.
ſiderate terram qualis ſit, & po
pulum, qui habitator eſt eius, u
trum fortis ſit, an infirmus, pauci
numero an plures, ipſa terra bo
na an mala, urbes quales, mura
tæ an abſque muris, humus pin
guis an ſterilis, nemoroſa an abſ
que arboribus. †Confortamini,
& afferte nobis de fructibus ter
ræ. Erat autem tempus quando
†iam pręcoquę uuę ueſci poſſunt.
¶ Peregrinantes.
Cumq; aſcendiſſent, explorauę
runt terram, à deſerto Sin uſque
Rohob intrãtibus Emath. Aſcen
derúntque ad meridiem & uene b
runt in Hebron, ubi erant Achi
man & Siſai & Tholmai, filij E
nac. Nam Hebron ſeptem annis c
ante Tanim urbem Ægypti con
dita eſt. †Pergentesq; uſque ad d
a ¶ Chriſti, qui de crucis ligno pependit.
Torrẽtem botri, abſciderunt pal
b mitem cum †uua ſua, quem por
a ¶ Duo populi. ¶ Quibus figuratur eccleſia, quæ Chriſtum ſequitur.
c tauerũt in uecte duo uiri. De ma
lis quoq; granatis & de ficis loci
illius tulerunt, qui appellatus eſt
Nehel eſchol, id eſt Torrẽs botri,
cò quòd botrũ inde †portaſſent
d filij Iſraël. Reuerſiq; exploratores e
terrę poſt quadraginta dies omni

Nicolaus de Lyra.

sic nominantur, quia pro tunc erant
boni, ſed poſtea fuerunt deteriorati. Cæte
ra patent vſque ibi: a ¶ Vocauitq; O
ſee filium Nun Ioſue. Quòd autem in
præcedentibus vocatus eſt Ioſue, hoc eſt ꝑ
anticipationem. Ratio autem quare Moy
ſes mutauit nomen eius fuit, quia Moyſes
orauit dominum vt reuerteretur cum ſa
lute corporis & mentis, quod & factũ eſt,
vt patet ex ſequentibus, ideo vocatus eſt
Ioſue qui interpretatur ſalus. Cętera patẽt
vſq; ibi: b ¶ Et venerunt in Hebrõ, Caleb q̃re
vbi erant Achiman & Siſai & Thol nõ deceptꝰ
mai, filij Enac. In Hebręo habetur: Et ve
nit in Hebron. Et dicit Ra. Sa. q̃ ſolus Ca H
leb iuit illuc, & orauit dominum ſuper ſe
pulchra patrum, vt dominus pręſeruaret
eum à deceptione aliorum exploratorum,
quos videbat iam inclinatos ad malum. Et
hoc accipit ex hoc quod habet̃, Ioſue. xiiij. †roborate
vbi Caleb dicit Ioſue: Iurauitq; Moyſes in vos
die illo: Terra quàm calcauit pes tuus, erit
poſſeſſio tua. Et ſequitur ibidem: Benedi
xitq; Ioſue & tradidit ei Hebron in poſſeſ
ſionem. c ¶ Nam Hebrõ ſeptem an
nis ante Tanim vrbem AEgypti cõ
dita eſt. Hoc autem interponitur ad re
ſpondendum tacitæ quæſtioni, quia immè
diatè fecerat mentionem de filijs Enac qui
erant gigantes, & in Tanim AEgypti ciui
tate commorabantur gigãtes propter q̃d Titanes
gigantes Titanes vocati ſunt. Ideo poſſet
aliquis mirari & quęrere, maximè veniens
de AEgypto ſicut erant filij Iſraël, quomo
do in Hebron eſſent gigantes: ideo dicit q̃
Hebron fuit edita ante Tanim, quaſi dice
ret, non eſt mirum ſi ibi habitant gigantes,
quia Hebrõ eſt antiquior & propinquior
tempori diluuij q̃ Tanim, in quo vigebat
natio gigantum. d ¶ Pergentesq; vſq;
ad torrentem botri, abſciderunt pal
mitem cum vua ſua, quem portaue
rũt in vecte duo viri. De malis quo
que granatis & de &c. Cauſa hui⁹ no
minis exprimit̃ in litera & patet. e ¶ Re
uerſiq; exploratores terræ poſt qua
draginta dies, omni regione circũi †abſciderũt
ta, venerunt ad Moyſen & Aaron ſent
& ad omnẽ cætum filiorum Iſrael
in deſertum Pharã & cætera. Dicit
Rab. Sa. q̃ maius tempus ſatis requireba -oĩ regiõe
tur ad peragrandum tanta terræ ſpatia, ſed dominus breuia circumita
uit, quia diſpoſuerat differre ingreſſum terræ promiſſionis per
quadraginta annos, ſecundum numerum dierum quibus explora
tores conſiderauerunt terram, vt habetur capitulo ſequenti.
Locutiq; eſt

A ☞ a ¶In deſertum Pharan qđ' eſt. Rab. Salitudo Pharan decem & octo manſiones continet. In quarum vltima reuerſi exploratores ad Moyſen renuntiauerunt quę viderunt, portantes botrum cum malis granatis & ficis. Et in ſequentibus ſcriptum eſt: Profecti de Aſiõgaber,
infrà.33.d.
caſtrametati ſunt in deſerto Sin, hęc eſt Cades, quæ non ſancta (vt plerią́ æſtimant) ſed mutata vel tranſlata interpretatur. In
infrà.20.a.
hac manſiõe moritur Maria & ſepelitur, & propter aquas contradictionis Moyſes
† & hic fructus eius
& Aaron offenderunt dominum, & prohibentur tranſire Iordanẽ.

Tropolo.
IGitur vo. CAP. XIIII. b ¶Terra &c. Orige. Quę eſt terra iſta ſancta quidem & bona, ſed ab impijs habitata? Qui ſunt hoſtes qui habitant in terra ſanctorum? Quomodo eijciendi vt ſuccedãt ſancti? Euangelia promittunt ſanctis regna cęlorum. Et Apoſtolus dicit: Noſtra
Phil.3.d.
autẽ conuerſatio in cælis eſt. In cælis eſt ergo hęreditas q̃ ꝓmittitur ſanctis. Putas ergo, q̃a ibi nũc nullus habitator ſi q debeat expelli? A diebus Iohã. baptiſtæ regnũ cælorũ vim patitur &c. Niſi eſſent inde
Matt.11.b.
aliqui expellendi, nunquã diceretur per vim eſſe deripiendũm regnũ cælorum. Et niſi cũ aliquibus nobis eſſet prẽliũ, nõ diceret Apoſtol⁹: Nõ eſt nobis colluctatio aduer
Eph.6.b.
ſus carnẽ & ſanguinem &c. De his etiam dicitur: Inebriatus eſt gladius meus in cæ
Eſa.34.a.
lo: Neceſſe eſt ergo, vt vincas ſpirituales nequitias q̃ in cæleſtibus eſſe dicuntur, q ſunt veri Chananęi, & expellas de cæleſtibus locis, vt habites pro illis. Scito tamen
✠ In medio eius
eſſe eos gigantes. Gigas dicitur omnis qui deo reſiſtit, quod illi principaliter faci-
† gigantes filios
unt. Tibi ergo datur vt eijcias gigantes. Vnde: Quis accipiet à gigante ſpolia? Et
B
albi: Nemo poteſt introire in domum
Eſa.49.g.
fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius
Matt.12.c.
alligauerit fortem. Comparatione ergo humanæ naturæ & dæmoniacæ naturæ

Nicolaus de Lyra. ☞

✣ a ¶Locutią́. Hîc cõſequenter ponit exploratorũ relatio, cũ dicit: b ¶Venimus in terrã &c. fluit lac. &c. quia ibi eſt abundantia paſcuorũ & nemorũ, in q̃bus apes mellificant ſine humano labore. Inceperunt narrationẽ ſuã à cõmẽdatione terræ, vt magis crederet eis ppl's poſtea in detrahẽdo de ea, ſicut detractor aliquando incipit à commendatione perſonæ cui vt detrahere, vt per talem commendationem inclinet corda audientium
† vel iudicat
ad credendum, q̃ in dicendo mala de illa perſona non moueatur odio, ſed veritatis amore, & ſic ſibi magis credatur: & ideo ſubdiderunt difficultates obtinendi terrã illam, cũm dicitur: c ¶Sed culto. fortiſſimos habet, quibus non poterimus reſiſtere. d ¶Stirpem Enac. id eſt giganteam. e ¶Amalec habit. in me. Hunc populum primò recitant, quia habitabat in parte per quã ingreſſi erant, & vt terrerent populum Iſraẽl, cui Amalec aliãs moleſtus fuerat, vt habet Exod. xvij.
† Eccl.47.b. 1.Mac.2.f.
f ¶Chananæus vero. q. d. per iſtas partes non eſt ingreſſus nobis poſſibilis: propter aquas. & ex his fuit territus populus, & incepit murmurare contra Moyſen. Et ideo Caleb (qui fuerat fidelis in hac miſſione, ad reprimendũ murmur populi & timorem, dixit: g ¶Aſcendamus & poſ. &c. po. valde faciliter cũ dei adiutorio.

regione circũita, uenerunt ad Moyſen & Aaron, & omnem cœtum
a
filiorum Iſraẽl in deſertũ Pharan, quod eſt in Cades. Locutią́ eis & a omni multitudini, oſtenderunt fructus terræ, & narrauerũt dicentes: Venimus in terram, ad quam mi- b ſiſti nos, quæ reuera fluit lacte &

a ☞De doctrina Chriſti dicitur: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.

melle, † ut ex his fructibus cognoſci poteſt: ſed cultores fortiſſimos ha- c bet, & urbes grãdes atq; muratas. Stirpem Enac uidimus ibi. Ama- d lec habitat in meridie, Hethæus & e Iebuſęus & Amorrhæus in monta nis. Chananæ⁹ uerò moratur iuxta f mare & circa fluenta Iordanis. Inter hęc Caleb cõpeſcens murmur populi qui oriebatur contra Moyſen, ait: Aſcendamus & poſſidea- g mus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alij uerò qui fuerant h cum eo dicebant: Nequaquam ad hunc populum ualemus aſcendere, quia fortior nobis eſt. Detraxe- i rũntque terræ, quam inſpexerant, apud filios Iſraẽl dicentes: Terra, k quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos: Populus, quem aſpeximus, ✠proceræ ſtaturæ eſt. Ibi ui- l dimus † monſtra quędam filiorum Enac de genere giganteo, quibus m comparati quaſi locuſtæ uidebamur.

Cap. XIIII.

IGitur uociferans n omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filij Iſraẽl dicentes: Vtinam mor- o tui eſſemus in Ægypto, & non in hac uaſta ſolitudine. Vtinam pereamus † & non inducat nos dominus in terram iſtam, ne cadamus gladio, & uxores ac liberi noſtri ducãtur captiui. Nonne melius eſt reuerti in Ægyptum? Dixeruntą́ alter ad alterum: Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptũ. Quo audito Moyſes & Aaron ce- p ciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſraẽl.

☞Qui de tribu Iuda.

† At uerò Ioſue filius Nun, & Caleb q filius Iephone, qui & ipſi luſtrauerunt terrã, ſciderunt ueſtimenta ſua, r & ad omnem multitudinem filiorum Iſraẽl locuti ſunt: Terra quam b

rio. h ¶Alij vero &c. excepto Ioſue. C
i ¶Detraxeruntą́ terræ. nõ ex ſterilitate, quia contrariũ dixerãt, ſed ex morbida, & peſtilenti habitatiõe, ita q̃ homines nõ poſſunt ibi diu viuere: Ideo dixerunt: k ¶Terra quam lu. dicit Rab. Sa. q̃ in illa terra viderunt in qualibet villa homines ſepelientes mortuos ſuos, qđ domin⁹ faciebat ad bonum filiorum Iſraẽl, vt pauci remanerent ad pugnandum cum eis, & ipſi exploratores retulerũt ad malum populi Iſraẽl. l ¶Ibi vidimus monſtra q̃dam. id eſt homines vltra quantitatem naturalẽ alios mirabiliter excedentes, vt ſic filij Iſraẽl terrerent ex conditione terræ & habitatorum eius. m ¶Quibus comparati quaſi locuſtæ videbamur. Modus loquẽdi eſt hyperbolicus, & ſecũdũ veritatẽ, hominibus timẽtib⁹ aduerſarij ſui vident eis multò robuſtiores q̃ ſint in veritate, & trepidãt vbi nõ eſt timor.

CAP. XIIII.

IGitur. Poſt trãſgreſſionem exploratorũ, hîc cõſequenter ponit trãſgreſſio aliorũ, & primò quãtũ ad eorũ deſperationẽ, ſcđò quãtũ ad eorũ ꝓſumptionẽ, ibi: Et ecce mãe. Circa primũ ponit dicta trãſ
Diuiſio.
greſſio. ſecũdò trãſgreſſionis punitio, ibi: Et dixit dñs. Circa primum ſciendũ, q̃ ex verbis exploratorũ fuerũt territi & deſperati de cõſecutiõe terrę à deo ſibi ꝓmiſſæ, & ideo primò proruperũt in verba murmuratiõis. & ideo dicit: Et murmu. &c. Secundò deſperationis, ibi: o ¶Vtinam mortui eſſemus in AEgy. & nõ in. In Hebræo habet: Vel in hac ſolitudine mortui eſſemus. Et hoc patet per v̾ba dñi
D.
dicẽtis infrà eo. c. ſicut locuti eſtis audiente me, ſic faciã vobis, in ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra. Tertiò in verba rebellionis dicẽtes: Cõſtituamus nobis &c. p ¶Quo audi. Moyſes. &c. ceciderunt in ter. ne domin⁹ iraſceretur, & vt furia populi frangeretur. q ¶At vero Ioſue &c. dolentes de tranſgreſſione populi & de afflictione Moyſi. r ¶Sciderũt veſtimenta. In ſignũ magnę triſtitiæ. & habet ſimile in pluribꝰ locis veteris ac no. te.

✣ Nolite

Moraliter. n ¶Igitur vocifera. In hoc ca. agit de murmuratione populi Iſraẽl cõtra Moyſen & Aarõ, & ei⁹ rebelliõe
Moralit̃
ꝯ deũ, ꝑpter q̃ data fuit ſñia mortis in deſerto ſup eos, q exierũt de AEgypto à viginti annis & ſupra exceptis Caleb & Ioſue. Per hoc allegori. fuit figuratũ q̃ pauci de Iudæis cõparatiuẽ ingreſſuri erãt ad
Allegoricẽ
fidẽ Chriſti in aduẽtu eius, qui q̃dẽ ingreſſus per fidẽ eſt introitus terræ viuentiũ in ſpe. & hoc etiã ſcribit in quodã libro Hebraico q dicit Canhedrin apud Hebræos autẽtico exponẽdo illud Hie. iij. e. Aſſumã vos vnũ de ciui. & duos de cog. &c. Glo. Menſuratus eſt egreſſus de AEgypto ingreſſui eorũ in terrã ꝓmiſſam, q̃a duo tm̃ de ſexcẽtis milib⁹ igreſſi ſunt: ſic erit in dieb⁹ Meſſiæ, qđ patet impletũ. nã pauci valde de Iudęis i Chriſtũ crediderũt reſpectu nõ credẽtiũ. Mora. aũt p hoc q̃ pauci exeũtiũ de AEgypto intrauerũt terrã ꝓmiſ
Moraliter.
ſionis, ſignificatũ fuit, q̃ pauci de credẽtib⁹ q exierũt ſpũaliter de AEgypto p v̾tute baptiſmi terrã viuentiũ. i. cæleſtem patriã ſunt intraturi: Matt. xx. b. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. & Lucæ. xiij. e. Contendite intrare ꝑ anguſtã portã: dicõ vobis, q̃a multi q̃rũt itrare & nõ poterũt.

T ✠ Nolite re.

E turę nos locuſtæ ſumus. Præcipuè ſi dubia ſit fides noſtra, & nos perterreat infidelitas: illi verò gigantes erũt, nos locuſtæ. Si verò ſequimur Ieſum, & verbis eius credimus, tanquam nihil erunt in conſpectu noſtro. Hortať enim nos & dicit: Si amat nos deus, introducet nos in terrã hanc, quia bona eſt, & fructus eius mirabilis. Figura ergo pceſſit in patrib⁹, veritas cõpleť in nobis. Eiecerunt illi gigantes, & conſecuti ſunt terrã eorũ, omnẽ terrã Iudęę, & Ieruſalẽ ciuitatem, & montem Sion. Ad nos autẽ dicit: [Heb.12.e.] Non acceſſiſtis ad ea quæ viſibilia ſunt, ſed ad inuiſibilia. Acceſſiſtis enim ad montem dei viuentis, & ad ciuitatem cęleſtem Ieruſalem, & ad multitudinem angelorũ. [Gal.4.d.] Et alibi: Ieruſalem quæ ſurſum eſt, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Ieruſalem ergo cęleſtem eſſe credimus, & ad typũ hui⁹ terrenæ, & quæ ſcripta ſunt de hac terrena, ad illam cęleſtem ſpiritaliter referimus. Et ſicut illi de terreſtri Ieruſalem eiecerunt Chananæos & Pherezæos & cæteras gentes, ita & nos qui acceſſimus ad montem dei, & ad regna cæleſtia, neceſſe eſt, vt expellamus de his contrarias poteſtates, & ſpiritualia nequitię in cæleſtibus. Et ſicut illi eiecerunt Iebuſæum de Ieruſalem, quæ vocabatur Iebus & poſtea vocabatur Ieruſalẽ, ita nos oportet prius expellere Iebuſæum de Ieruſalẽ, & ſic cõſequi eius hęreditatem. [†irritabit me] Illi armis viſibilibus & corporalibus vincebant, nos inuiſibilibus & ſpiritalibus. [Eph.6.b.] Vnde: Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinem &c. Induite vos loricã charitatis, & galeã ſalutis, & aſſumite ſcutũ fidei & gladiũ ſpiritus, qđ eſt verbum dei. Cũ talibus armis ſequens Ieſum ducẽ, ſicut patres calcauerunt ceruicem gẽtium,
F & tu calcabis ceruices dęmonũ. Ipſe enim ſequentibus ſe ait. [Lu.10.c.] Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones. Vult ergo Ieſus ſemp res mirabiles facere, vult de locuſtis vincere gigantes, & de his qui in terris ſunt cæleſtes ſuperare neqtias. Hoc eſt fortaſſe quod dicitur: Quia qui credit in eum non ſolùm faciet illa quæ ipſe fecit, ſed & maiora. [*ſtet ſuper] Maius enim mihi videtur, ſi homo in carne poſitus fragilis & caducus, fide tamẽ Chriſti & verbo eius armatus ſuperet dęmonũ legiones, ꝗuis ipſe ſit qui vincit in nobis, plus tamẽ eſſe dicit, quòd per nos vincit, tantùm eſt vt nos armis iſtis ſemper ſimus parati & armati, & conuerſatio noſtra ſemper in cælis ſit: omnis motus noſter, actus, cogitatus, & ſermo, cæleſtis ſit. Quantò enim illic ardentius aſcendemus, [†Exo.32.c.] tantò illi præcipites deſcendent, & quantò nos ſuperiores, tantò illi inferiores. Si vita noſtra ſancta & ſecundum deum ſit, mortem confert illis: Si ſegnis & luxurioſa, potentes aduerſum nos gigantes facit, & quantò nos dilatamur in terris, tantò illis latiora ſpatia cõcedimus in cælis. Augeſcamus ergo vt illi minuantur, nobis ingredientibus illi pellantur, & aſcendentibus cadãt. a ¶ Neq; timeatis populum terræ hui⁹ quia ſicut panem ita poſſumus. [Augu. Literaliter] Auguſti. Caleb, & Ieſus naue loquentes ad populũ, ne timerent ingredi terrã pmiſſionis dixerunt: Vos aũt ne timueritis pplm terrę: qm̃ cibus nobis ſunt, abſceſſit em̃ tẽpus ab eis, dominus autẽ in nobis, ne timueritis eos. Quod dictũ eſt, cibus nobis ſunt, hoc eſt cõſumemus eos. Quòd verò auditũ eſt: Abſceſſit enim tẽpus ab eis, domin⁹ autẽ in nobis ſatis diligenter. non dixerunt abſceſſit ab eis dominus, impij enim fuerunt. Sed quoniam etiam impijs occulta diſpenſatione datur tempus floredi & regnãdi, inquiunt tempus ab eis diſceſſit. Dominus autẽ in nobis. Non dixerunt, tempus abſceſſit ab eis, & noſtrũ ſucceſſit: ſed, dominus autẽ in nobis, non tẽpus. Illi enim tempus habuerunt, iſti dominũ temporum creatorem & ordinatorem & omnium diſpenſatorem. b ¶ Feriam igitur eos. Orige. Cõminatio hæc non eſt iracunda, ſed prophetia. Aſſumendus enim erat popuus nationum, ſed non per Moyſen: excuſaui

ſen: excuſauit ergo ſe Moyſes. Sciebat enim quia gens quæ promittitur, non per ſe vocãda erat, ſed per Ieſum, nec Moſaicus, ſed Chriſtianus populus erat appellandus. Ideo pluribus exorat pro populo illo. G ¶ Origenes. Feriam igitur. Fit comminatio hæc à domino, non vt diuina natura paſſibilis, & iræ ſubiecta oſtendatur, ſed vt Moyſi charitas [Myſticè] quã erga

circumiuimus ualde bona eſt. †Si propitius fuerit dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. a Nolite rebelles eſſe contra dominũ, neq; b timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem, ita poſſumus eos deuorare. Receſſit ab illis o- c mne præſidium, dominus nobiſcum eſt, nolite metuere*. Cumq; clamaret omnis multitudo, & la- d pidibus uellet eos opprimere, ap- e

*Maieſtas domini texit eos in nubibus cæli.

pâruit gloria domini ſuper tectũ fœderis cunctis filiis Iſraël. Et di- f xit dominus ad Moyſen: Vſq; quo †detrahet mihi populus iſte? Quouſq; non credent mihi in o- g mnibus ſignis, quæ feci corã eis? Feriam igitur eos peſtilentia atq; h conſumam: te autem faciam prin- i cipem ſuper gentem magnam, & fortiorem quã hæc eſt. Et ait Mo- k yſes ad dominum. †Vt audiant l Ægyptij, de quorum medio eduxiſti populum iſtum, *& habita- m tores terræ huius, qui audierunt, quòd tu domine in populo iſto ſis, & facie uidearis ad faciem, †& nubes tua †protegat illos: & in columna nubis præcedas eos per diem, & in colũna ignis per noctẽ, quòd occideris tantã multitudinẽ quaſi unum hominem, & *dicãt: Non poterat introducere populum in terram, pro qua iurauerat, †idcirco occidit eos in ſolitudine. Magnificetur ergo fortitudo dñi, n o ſicut iuraſti dicẽs: dñs †patiens & p q multæ miſericordiæ, auferens in- r s iquitatẽ & ſcelera, nullúmque in t v

[†ſi voluerit nos dñs vel ſi voluntas dñi propę ſa eſt erga nos]

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Nolite rebelles eſſe cõtra dominum. Tum quia rebellando Moyſi rebellabant deo, cuius erat nuntius: Tũ quia dominus præceperat eis, ꝙ irent ad terram promiſſionis, & ſic rebellabant ei in perſona propria. b ¶ Neq; timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem ita eos poſſumus deuorare, id eſt abſq; vlla difficultate. c ¶ Receſſit ab illis omne præſidium. [*eos] Quia virtute diuina erant timore percuſſi, ita quòd non remãſerat in eis conſilium, & virtus reſiſtendi: ſed quia populus ita erat deſperatus, quòd non recipiebat admonitionem, ideo voluerunt ſe cõuertere ad occiſionem. vnde ſubditur. d ¶ Et lapidibus eos vellet opprimere. ſcilicet Moyſen & Aaron Ioſue & Caleb. e ¶ Apparuit gloria domini, ad defenſionem eorum & terrorem malorum. f ¶ Et dixit dominus. [Diuiſio] Hîc conſequenter ponitur dictæ trangreſſionis punitio. Circa quod primò ponitur dei comminatio. Secũdò pœnæ relaxatio quantùm ad vnam partem, ibi: Dixitq; dominus. Circa primum igitur primò ponitur tranſgreſſionis repetitio breuiter, cùm dicitur: Et dixit dominus ad Moyſen. Vſq; quo detrahet mihi populus iſte? Quaſi dicat ab exitu de AEgypto inceperunt: vt patet Exod. xiiij. & continuauerunt vſq; modò. [†& audiet] [*in fortitudinẽ tua] g ¶ Quouſq; non credent mihi in omnibus ſignis, quę fuerunt tam mirabilia, quòd deberent credere eis. H [†Exo.13.d.] h ¶ Feriam igitur eos peſtilentia atq; conſumam. licet hoc non fecerit, tamen verum dixit, quia loquebať ſecundum demerita populi, vt ſit ſenſus: meruerũt vt hoc eis facerem. i ¶ Te autem faciam principem. hoc autẽ intelligitur cõditionaliter. i. ſi facerem primum, facerem & iſtud ſecũdum, quia merita tua exigunt. [*audientes talẽ famam de te] k ¶ Et ait Moyſes, ad auertẽdum iram dei, ne popul⁹ totaliter deleret. et ad hoc allegat blaſphemiam nominis dei ſi hoc fieret, dicens: l ¶ Vt audiant AEgyptij. q. d. ſi hoc fieret, veniret ad eorum notitiam, & tunc intenderent in tuam blaſphemiam, quia neſciunt populi culpã. [†tardus ad irã] m ¶ Et habitatores terræ huius q audierunt, ꝙ tu. id eſt terræ Chananæorũ, ad quam ibant, & imputent impotentiæ tuæ dicentes, ꝙ licet potueris educere populũ de AEgypto, non tñ introducere in terrã promiſſam, quia fortior eſt in ciuitatibus & habitatoribus ꝗ AEgyptus. & hoc eſt quod diciť: Non poterat introducere &c. & ideo concludit: n ¶ Magnificetur ergo for. introducendo populum iſtum ad terram, quam ei promiſiſti: quod nõ poſſet fieri ſi iſte populus penitus deleretur, quia non remanerent reliquiæ ex ipſis. o ¶ Sicut iuraſti dicens. li dicens, non refertur ad literam immediatè ſequentem, quia non ſunt verba domini, ſed Moyſi: vnde & ſimilia verba dixit Moyſes domino, Exod. xxxiiij. ſed refertur ad iuramentum dei factum Abrahæ, Geñ. xxij. vbi dicitur ſic: Per memetipſum iuraui dixit dominus. & ſequitur: Poſſidebit ſemen tuum &c. p ¶ Dñs. Per omniũ gubernationẽ. q ¶ Patiẽs. per pœnitentiæ pctõrũ expectationẽ. r ¶ Et multæ miſericor. per pœnę relaxatitionẽ. s ¶ Auferens iniquitatem. i. peccata facta contra pximum. t ¶ Et ſcelera.. cõtra deũ. v ¶ Nullũq; inno. derelinquẽs. quia oẽs cõtrahũt pctm̃ originale, & adulti cũ hoc ſaltem veniale.

Qui viſitas

A ☞ quam erga populum habebat, & dei bonitas quę ſupra oēm mentem eſt, appareret. Scribitur enim deus iraſci & comminari, vt ſciat homo tãtũ ſibi eſſe loci apud deũ, tantũq; fiducię, vt ſi etiam aliqua indignatio ſit in deo, humanis obſecrationibus mitiget, & tantũ de deo impetrare poſſe hominē, vt propria ſtatuta cõuertat. Bonitas eñ quæ ſequit̃ iracũdiã, & Moyſi fiduciam oſtendit apud deũ, & alienã ab iracundiæ vitio diuinã docet eſſe naturã. Et myſteriũ in futuro explēdum cõtinet ſermo, ꝑ quē ꝓmittit de⁹, ꝙ alium populũ hoc abiecto reſuſcitet. a ℭ Paruulos. Orig. Sed filij ipſorũ, q̃ ſunt hîc mecũ, quicũq; ignorãt bonũ vl' malũ &c. Patres noſtri fuerũt populus ille prior, nos filij ipſorũ ſumus: illi quia peccauerũt abiecti ſũt & ceciderũt, nos autē filij ipſorũ pro ipſis ſurreximꝰ, & erecti ſumꝰ, q̃ neſciebamꝰ bonũ vel malũ. Ex gentibus eñ ſumus, neq; bona q̃ ex deo veniunt noueramꝰ, neq; mala q̃ ex peccato generant̃. vnde: Vide aũt ſeueritatē & bonitatē dei in eos, qdē q̃ ceciderũt ſęueritatē, in te aũt bonitatē, ſi ꝑmanſeris in bonitate &c. b ℭ Annis pro die. Orige. Quaſi pro die ꝑ annũ recipietis peccata veſtra .xl. annos. Timeo hoc myſteriũ diſcutere. Video eñ ꝙ in hoc cõprehendit̃ ratio peccatorũ & pœnarũ. Si eñ cuiq; peccatori annꝰ aſcribit̃ ad pœnã ꝓ vnius diei peccato, & ſecundũ rationem dierũ quibus peccat̃ totidē annorũ numerꝰ in ſupplicijs conſumit̃, vereor ne forte nobis q̃ quotidie peccamus, nec ipſa forte ſecula aut

B etiam ſecula ſeculorũ ſufficere poſſint ad pœnas luendas. In eo ꝙ populus ille pro .xl. dierũ delicto .xl. annis cruciat̃ in deſerto, nec terrã ſanctam introire ꝑmittit̃: Similitudo futuri iudicij videtur oſtendi, vbi peccatorũ rõ diſcutiēda eſt, vbi erit aliqua fortaſſe bonorũ operũ recõpēſatio, vel eorũ q̃ in vitã ſuã q̃ſq; mala recepit, ſicut de Lazaro dicit̃. Sed hoc nuliꝰ ad integrũ nouit, niſi cui pater omne iudiciũ tradidit. ℭ Orig. Neget qs fortaſſe bõitati dei cõuenire, vt ꝓ vniꝰ diei pctõ, annũ ſuppliciorũ rependat, imò dicat etiã ſi diē ꝓ die reddat, q̃uis iuſtũ, nõ videt̃ eſſe begninũ. Sed ſi vulnus corpori infligat̃, aut os confringat̃, aut neruorũ iunctura reſoluat̃: ſub vnius eñ horæ ſpatio ſolent hęc corporibꝰ accidere, & pluribꝰ poſtmodũ cruciatibꝰ aut doloribꝰ exactis, multo vix tpe ſanari. Quanti eñ tumores in loco, quãta tormēta generant̃? Si verò accidat vt in eodē vulnere vel in eadem fractura iterũ quis vulneret̃, & frequētius frãgat̃, quãtis pœnis quãtiſq; cruciatibꝰ põt curari? Quãto aũt tpe (ſi tñ potuerit) ad ſanitatē perducit̃? Et vix aliquando ita curabit̃, vt vl' debilitatem corporis vel fœditatem effugiat cicatricis. Trãſit ab exēplo corpis ad vulnera animę, q̃ quoties peccat, toties vulneratur peccatis velut telis. vñ: Aſſumite ſcutũ fidei in q̃ poſſitis oĩa tela maligni ignea neq̃ſſima extinguere. Patit̃ autē nõ ſolũ vulnera iaculorũ, ſed & fracturas pedũ cũ laquei parant̃ pedibꝰ eius, & ſupplãtant̃ greſſus eiꝰ. Hęc & huiuſmodi vulnera quãto tpe putas poſſe curari? O ſi poſſimꝰ ꝑ vnũq̃dq; pctm̃ videre quõ anima vulnerat̃. Sermo malus vulnus infligit, ſed nõ in lingua: vulneratur anima etiã ꝑ cogitationes & cõcupiſcētias ☞ malas.

Marginalia (left): †pepercisti pplo iſti ab — †Deut.1.f. — Ro.11.c. — Myſticè — Lu.16.f. — Ioh.5.d. — Moraliter — Eph.6.c. — †ꝓhibitio nē meã, i. ꝙ ego prohibebo vos ingredi terram

noxium derelinquens, qui uiſitas peccata patrum in filios, in tertiã & quartam generationem. Dimitte obſecro peccatum populi tui huius ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut †propitius fuiſti egredientibus de Ægypto uſque ad locum iſtum. Dixitq; dominus: Dimiſi iuxta uerbum tuum: Viuo ego, & implebitur gloria domini uniuerſa terra. †Attamen o-

☞ Modum correctionis moderatione librata diſpenſat.

mnes homines, qui †uiderunt †maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Ægypto & in ſolitudine, & tentauerunt

☞ Vel multoties.

me iam per decem uices, nec obedierunt uoci meæ, non uidebunt terram pro qua iuraui patribus eorum: nec quiſquam ex illis, qui †detraxit mihi, intuebitur eam. Seruum meum Caleb, qui plenus alio ſpiritu ſecutus eſt me, inducam in terram hanc quam circumiuit, & ſemen eius poſſidebit eam: quoniam Amalecites & Chananæus habitant in uallibus. Cras mouete caſtra & reuertimini in ſolitudinem per uiam maris rubri. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Vſquequo multitudo hæc peſſima murmurat contra me? Querelas filiorum Iſraël audiui. Dic ergo eis: Viuo ego dicit dominus, ſicut locuti eſtis audiente me, ſic faciam uobis. In ſolitudine hac iacebunt cadauera ueſtra. Omnes qui numerati eſtis à uiginti annis & ſuprà, & murmuraſtis contra me, non intrabitis terram ſuper quam leuaui manum meam, ut habitare uos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Ioſue filium Nun. Paruulos autem ueſtros, de quibus dixiſtis quòd prædæ hoſtibus forent, introducam, ut uideant terram, quæ uobis diſplicuit. Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. Filij ueſtri erunt uagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt for-

☞ Id eſt pœnam fornicationis.

nicationem ueſtram, donec cõſumantur cadauera patrum in deſerto, iuxta

☞ Exponit myſterium numeri.

numerum quadraginta dierum quibus conſideraſtis terram. †Annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates ueſtras, & ſcietis †ultionē meam, quoniam ſicut locutus ſum, ita faciam omni multitudini huic peſſimæ, quæ conſurrexit aduerſum me. In ſolitudine hac deficiet & morietur. †Igitur omnes

a ℭ Qui viſitas peccata patrũ. quia vſq; ad quartam generationem contingit patres videre filios ſuos & econuerſo, & ſic filij vt frequenter fiunt imitatores paternorum ſcelerum, & patres puniuntur in eis, quando vident pœnas eorum. b ℭ Dimitte obſecro peccatum populi tui &c. q. d. toties & tam grauiter te offenderunt, ꝙ indigēt tua maxima miſericordia. c ℭ Dixitq; dominus. Hîc conſequenter ponitur pœnæ relaxatio, quantùm ad vnam partē, cùm ſubdit: d ℭ Dimiſi iuxta verbum tuum. Et bene dicit iuxta: quia non totaliter dimiſit, ſed quantùm ad hoc, ꝙ non deleret totum populum ſimul. ideò ſubditur: e ℭ Viuo ego. Modus eſt aſſertionis diuinę, & eſt ſenſus, ſicut verum eſt, ꝙ ego ſum viuens, quia ſum vita per eſſentiam, ſic verum eſt verbum meum de non delendo totum populum ſimul. ideo ſubditur: f ℭ Et implebitur gloria domini vniuerſa terra: Id eſt per facta mirabilia, q̃ faciam introducendo populum in terram promiſſam, diuulgabitur gloria nominis mei per vniuerſam terram, ſicut patet de ſiccatiõe Iordanis & ſubuerſione Hiericho, & ſimilibus. Aliqui tamen exponunt & bene, ꝙ hoc intelligatur de Chriſto qui ſecundum carnē deſcēdit de illo populo, per quem impleta eſt omnis terra gloria domini. g ℭ Attamen. Hîc cõſequenter reſeruat partē pœnæ debitæ, & primò quãtùm ad communitatem populi dicens: h ℭ Omnes homines, qui viderunt maieſtatem meam &c. Propter q̃ debuiſſent mihi credere & obedire. i ℭ Et tentauerunt me iam per decē vices. Semel ante egreſſum de AEgypto, Exod. v. Secundò in receſſu Exo. v. Tertiò in deſerto Sur ad aq̃s Marath, Exod. xv. Quartò in murmure pro defectu carnium, vt hîc cap. xj. Quintò plus colligendo de manna & ſeruando vſq; mane, Exod. xvj. Sextò in Raphidim ꝓ defectu aquæ, Exod. xvij. Septimò in conflatione vituli, Exo. xxxij. Octauò ex impatientia laboris, vt hîc capi. xj. in principio. Nonò ex concupiſcentia saporis, Nume. xj. Decimò ex deſperatione in hoc loco. Cætera patēt vſq; ibi. k ℭ Omnes qui numerati eſtis a viginti annis & ſupra & mur. Ex quo patet, quòd illi qui erant minoris ætatis non incurrerunt hanc pœnam, ſimiliter nec filij Leui, quia nõ fuerunt numerati à viginti annis, ſed primò ab vno menſe, vt dictum eſt ſuprà .iij. cap. Et ſecundò numerati ſunt à xxx. anno, & ſuprà, vt dictum eſt .iiij. ca. l ℭ Paruulos autē veſtros, de quibus dixiſtis, quod prædæ hoſtibus forent. Hîc determinatur pœna quantùm ad illos, qui erant infrà .xx. an. quia licet non fuerint in deſerto, mortui tamen retardati ſunt ab ingreſſu terrę promiſſionis propter peccata patrũ ſuorum .xxxix. annis. & hoc eſt quod ſubditur: m ℭ Filij veſtri vagi erũt in deſerto annis quadraginta. Primus annus egreſſionis de AEgypto, qui iam tranſierat computatur in iſtis .xl. n ℭ Et portabunt fornicationem veſtrã. id eſt pœnã peccatorũ veſtrorũ, quibꝰ receſſiſtis à dño, ſicut fornicatrix à legitimo viro. o ℭ Igit̃. Hic determinat̃ pœna exploratorum, ☞ cũ ſubditur

Marginalia (right): C — Viuo ego †Quia †gloriam — †irritauit me — D — Decē vicibꝰ populꝰ murmurauit — †Ezec.4.b — †Iudic.8.c. 1.Cor.10.b.

T ij

E ¶ malas. Frangitur aũt & conteritur per opera peccati. Quę oĩa ſi videremus, & vulneratæ animæ cicatrices ſentiremus, vſq; ad mortem reſiſteremus contra peccatum. Sed ſicut dæmoniaci, vel mente capti non ſentiunt ſi vulnerentur (quia carẽt naturalibus ſenſibus) ita cupiditatibus ſeculi amentes facti, vel vitiis inebriati, non ſentimus quanta vulnera, quantas contritiones animæ peccando acquirimus, & ideo congrua ratio eſt pœnæ, i. curæ & medicatiõis tempus extendi, & per vnũquodq; vulnus pro qualitate plagæ medẽdi ſpatia propagari. Sic ergo & dei ęquitas & benignitas in ipſis animę ſupplicijs euidens fiat, vt hęc audiens qui peccauit reſipiſcat, & vltrà nõ peccet. Conuerſio enim in præſenti vita et fructuoſa pœnitentia celerem confert medicinam. Quæ non ſolùm vulnus pręteritum ſanat, ſed vltrà non ſinit animam peccato vulnerari. ¶ Orig. Aliud adijciam: Si pec-

Moraliter — cator ſum, nunqd pœna mihi erit eadem ſi ſemel peccaui, quæ ſi ſecundò & tertiò & frequentius? Non pro modo enim & numero & menſura peccati etiã pœnę quanti-

Pſal. 79. a. — tas metienda eſt. Vnde: Potabit nos in lachrymis in menſura. Menſura autẽ erit quã

Pſal. 74. b. — quiſq; ſibi in hac vita vel minus vel plus peccando quæſierit. Calix quoq; in manu domini vini meri dicitur eſſe plen⁹ muſto. Miſcetur enim vnicuiq; & fit iudicium, nõ ſolùm ex malis quæ geſſit, ſed etiam ex bonis, cùm autem vtraq; miſceantur, fex eius

† Deut. 1. g. — (quam ego puto partem malorũ dici) non ad integrum exinanietur. Sed hæc in manu dei ſunt, noſtrũ autem eſt citius emendare

Ezech. 18. — & pœnitere, pręterita lugere, futura cauere. Quia vt conuerſus ingemueris, ſaluus eris.

1. Ioh. 2. a. Ro. 8. f. — Habemus enim aduocatum qui interpellat

F pro nobis multò præſtantiorem Moyſe, qui tamẽ pro populo illo exauditus eſt. Et fortaſſe propterea Moyſes ſcribitur priori populo veniã impetraſſe, vt multò magis confidamus ꝙ aduocatus noſter Ieſus veniã nobis impetrabit à patre. a ¶ Parati

Allegoricè — ſumus. Rabi. O mira proteruitas humanæ mentis, & horrenda ſtultitia cęcati cordis. Mandat deus promiſſionibus ſuis credere, & de ſua potentia confidere, & ſic terram poſſidendam intrare. Humana ſtultitia diffidit, & ſalutaria monita reſpuit. Ecõtrario ſuum negat auxilium, illi contra dei voluntatem terram inuadere volunt. Quibus ſimiles ſunt qui promiſſionibus dei nõ credunt, & prohibita faciunt. Sed ſpiritales Amalecitæ & Chananęi, qui habitãt in mõtibus ſuperbię, percutientes eos perſequuntur vſq; ad Horma. Amalecitæ populus lingens ſanguinem, Chananæi negotiantes vel mot⁹, Horma anathema interpretatur. Aërię ergo nequitię quæ noſtrum ſanguinem ſitiunt & terrenis negotijs implicare nos volunt, ſi in peccatis perſeuerauerim⁹, & montem ſuperbiæ aſcenderimus, concidentes nos iaculis ignitis perſequũtur vſq;

Eph. 6. — ad perpetuũ anathema. Nõ ergo de nobis pſumam⁹, ſed noſtrã infirmitatẽ cõſiderãtes dei pceptũ ſequamur p omnia. Sic em̃ omnes hoſtes ſuperabimus, ſic patrię cæleſtis gaudia q̃ nobis promiſſa ſunt, percipiemus.

uiri, quos miſerat Moyſes ad contemplandam terram, & qui reuerſi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quòd eſſet mala, mortui ª ſunt, atque percuſſi in conſpectu domini. Ioſue autem filius Nun, & ᵇ Caleb filius Iephone, uixerunt ex omnibus qui perrexerant ad conſiderandam terram. Locutusq; eſt Moyſes uniuerſa uerba hæc ad omnes filios Iſraël, & luxit populus nimis. Et ecce mane primo ſurgen ᶜ tes, aſcenderunt uerticem montis ª atq; dixerunt: Parati ſumus aſcendere ad locum, de quo dominus locutus eſt, quia peccauim⁹. Quibus Moyſes: † Cur, inquit, tranſgredimini uerbum domini, quod uobis non cedet in proſperum? Nolite aſcendere: non enim eſt dominus uobiſcum, ne corruatis coram inimicis ueſtris. Amalecites ª & Chana ᵇ næus ante uos ſunt, quorum gladio corruetis, eò quòd nolueritis acquieſcere domino, nec erit dominus uobiſcum. At illi † contenebrati ᵈ aſcenderunt in uerticem montis. Arca autem teſtamenti domini & Moyſes non receſſerunt de caſtris. Deſcenditq; Amalecites & Chananęus qui habitabant in montibus, & percutiens eos atq; concidẽs per ᵉ ſecutus eſt eos uſque Horma.

a ¶ Lingentes ſanguinem.
b ¶ Negotians uel motus.
¶ Spirituali ignito.
¶ Nequitia mentis.
a ¶ Superbiæ.
¶ Superbiæ.
¶ Anathema.

H † auerſi nõ eius domini ſecuti

† roborati vel confortati, aut repugnantes & obaudientes

Cap. XV.

L Ocutus eſt domi- ᶠ nus ad Moyſen dicens: Loquere ad filios Iſraël, & dices

Nicolaus de Lyra.

Mecũ ſubditur: a ¶ Mortui ſunt atq; percuſſi, id eſt ſubitò & horribiliter ad terrorẽ aliorum ex ſententia domini. b ¶ Ioſue autẽ filius Nun & Caleb filius Iepho. Dicit Rab. Sa. ꝙ ex hoc dať intelligi, ꝙ ſucceſſerunt eis in hæreditate, quia propter peccatũ eorũ filij ipſorũ fuerunt priuati hæreditatę in terra promiſſionis, & hoc iuſtè; quia auerterãt corda populi à conſecutione terrę pmiſſæ. c ¶ Et ecce. Hîc conſequẽter poniť tranſgreſſio populi ex pſumptione, quia ſicut prius ad mandatũ dei ire noluerant, ita poſtea cõtra voluntatẽ dei & inhibitionem Moyſi ire volebant, & patet litera vſque ibi: d ¶ At illi contenebrati, id eſt peccato ſuo excęcati. e ¶ ¶ Perſecutus eſt eos vſque G Horma. Nomen eſt loci impoſitum ab euentu, vt habetur infrà xxj. cap. ſed hîc ponitur per anticipationem.

¶ In cap. xiiij. vbi dicitur in poſtilla: Et ideo concludit, magnificetur ergo fortitudo domini.

ADDITIO

Suprà in additione ſuper Exod. xxxiij. ſup illud verbum: Quo tranſeũte corã eo ait: Dominator domine deus &c. Fuit oſtenſum, ꝙ illa ṽba dominator &c. nõ fuerũt Moyſi orantis, ſed ipſius dei docẽtis Moyſen vias ſuas, quibus deus rationalem creaturam regit, prout ibi fuit plenius declaratum: quæ quidem vię pro maxima pte miſericordiã ſonant, quæ quidẽ miſericordia maximè diuinã omnipotentiã manifeſtat prout in collecta diciť: Deus q omnipotentiã tuã parcẽdo maximè & miſerando manifeſtas. idcirco Moyſes edoctus à deo de vijs dñi ſupradictis, cũ modo diuinas miſerationes implorabat pro populo propriè dicebat: magnificeť ergo fortitudo domini. Fortitudo enim dñi, q ſua omnipotentia eſt, magnificať maximè, i. maximè manifeſtať miſerãdo. Qđ aũt ſequiť in litera ſm trãſlationẽ noſtrã: Sicut iuraſti dicẽs; in Hebręo habeť: Sicut locut⁹ es dicẽs. Vñ li dicẽs ppriè referť ad literã imediatè ſequentẽ q̃ fuerũt ṽba dñi docẽtis Moyſẽ vias ſuas vt dictũ eſt. Et notandũ, ꝙ in hoc loco de patrũ meritis Moyſes nõ fecit mentionẽ in ſpeciali, ſicut in pctõ vituli dixit ſuprà. xxxij. cap. Memẽto Abrahã & Iſaac ſeruorũ tuorũ. Nec i generali, nõ em̃ dixit: Qui cuſtodis miſericordiã in milia: Cui⁹ ratio eſt, quia in hoc loco diuinis tñ miſerationib⁹ innitebať, non aũt meritis patrũ. Similiter ptermiſit in hoc loco: Miſerator & miſericors, qa vt in pdicta additione fuit expoſitũ, horũ duorũ nominũ adiectiuorũ. Primũ intelligiť de creatione ſcđm quã natura creata pduciť de non eſſe ad eſſe, qđ ptinet ad miſericordiã. Scđm de his q̃ adduntur ſuper naturã, vt ibi fuit expoſitũ. de quibus ad pñtis Moyſes non fecit mentionẽ, ſed primò implorabat patientiã diuinã dicẽs: Patiẽs eo ꝙ iram dei videbat erga eos ſic accẽſam, ꝙ oẽs ſimul minabať conſumere, vñ dixit: Quòd occideris tantã multitudinẽ q̃ſi vnũ hoiem. vñ Moyſes in hoc loco nõ videť petiuiſſe relaxationẽ omnimodã iſtius delicti, ſed longanimitatẽ diuinã, & etiam ꝙ pctã eorũ nõ ſimul fuiſſent punita, ſed ſucceſſiuè. vñ dicit: Qui viſitas peccata patrũ in filios. vñ in Deut. Moyſes repetit orationes q̃s fecit p populo dicẽs ca. ix. d. Et oraui dñm & dixi &c. & etiã de orõne p Aarõ facit mẽtionẽ, nõ tñ de hac orõne aliqd dicit, qa nõ petebat remiſſionẽ omnimodã, niſi ꝙ de⁹ ſe haberet lõganimiter erga eos: qđ patet in executione; qa oẽs illi q fuerũt in hoc pctõ exploratorũ: fuerunt condemnati, non ſolùm ad mortẽ tẽporalẽ in deſerto, ſed etiã ad mortem æternam. Ad qđ aliqui allegant illud Pſal. xciiij b. Quadraginta annis &c. quibus iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam.

REPLICA correctorij ſecundũ Burg.

In ca. xiiij. Burg. ſingularis eſt: allegans circa orationem Moyſi quaſi verba dñi ſint, quẽadmodũ ſuprà Exo. xxxiij. longa digreſſione confinxit: Sed ea quę intendit hîc & ibi non eſſe fundata, vide in correctorio vltimo.

L Ocutus eſt. Hîc ponitur quoddã CAP. XV. incidens, eò ꝙ circa idẽ tẽpus de colligente ligna in ſabbatho accidit caſus, & tñ obſeruatio ſabbathi fuit ſtatuta à pricipio creatiõis mũdi, vt habeť Ge. ij. a. Et bñdixit dñs diei

Moraliter. f ¶ Locutus eſt. In hoc capitulo ponuntur aliqua de modo offerendi ſacrificia, quæ ſunt myſticè ſuperius expoſita; ppter — Moraliter

A ☞ a Sacrificium &c. Fidem incarnationis Chriſti, q̃ in lege pleniſſimè commendat, vel obſeruantiã decalogi. ❡ Hiero. Ioſe-

Literaliter phus. Lex præcipit in priuatis publiciſq; ſacrificijs etiam farinam mundiſſimam adijci, in agno quidem aſſarij menſuram, in ariete duorum, in tauro triũ, & ſuper altare etiã oleum miſtũ. Nam & oleũ offerunt immolantes: in boue quidẽ hin medietatem, & in ariete huius menſuræ tertiã partẽ, et quartã in agno. Hin autẽ menſura Hebręorũ antiqua, ferè choros antiquos duos capiens, ſcd'm quã oleũ offerebant. Eſt autẽ (vt in Ruth legit) ephi mẽſura triũ mo-

Ruth.3.d. diorum, hin autẽ (vt illi volunt qui de põderibus & menſuris ſcripſerunt) ſextarij menſuram tenet, qui ita nominat, quia ſexta pars eſt cõgij.

Allegorice ❡ Hiero. Alleg. Iubet ergo per ſingulas ſpecies animaliũ q̃ offeruntur ſacrificium adhiberi, quia nos in terrã eccleſiæ per domini gratiã intrabimus per ſingulas ſpẽs bonorũ operũ, ſciẽtiam ſpirituale in meditatione legis adhibere debemus. Menſura igitur ephi quæ tres menſuras habet, ſignificat fidẽ ſanctæ trinitatis, cuius debem⁹ decimã offerre, i. fidẽ incarnationis Chriſti, q̃ in lege pleniſſimè cõmendatur, vel obſeruantiam decalogi. Iubemur quoq; offerre oleũ, i. charitatẽ & miſericordiam, & vinum ad libamentũ, i. gratiã ſpũalem vel cõmunicationẽ paſſionis Chriſti, & hæc iuſta partitionem menſurę hin, i. ſecundũ diſtributionẽ perfectæ deuotionis. Senarius em̃ quia perfectus eſt, pfectionẽ cuiuſq; rei ſignificat. Quid eſt ergo in agni oblatione decimã partẽ ephi offerre ſimilæ conſperſæ oleo iuxta quartam partẽ hin, & vinum eiuſdem menſuræ ad liba fundenda, niſi ſimplicitatẽ morũ cũ legis ſciẽtia, & prudẽtia

†vitulis & infrà

† ſegreges votũ, i. ſpeciale votũ facies

euãgelica exhibere? Nõ placet enim ſimplicitas ſine prudentia: neq; prudẽtia ſine ſimplicitate. Vnde: eſtote ergo prudentes ſicut ſerpen. & ſimp. ſi. co. Omnis enim ſtultitia & verſutia deo abominabilis eſt.

B b ❡ Et arietis. Augu. In oblatione arie-

Matt.10.b. tis duæ decimæ ſimilæ offeruntur; olei & vini, tertia pars hin. Quia aries rectorum ordinem ſinat, bene cùm duabus decimis offertur, cum quilibet decalogum legis intellectu & operatione tenens, rectoris officio delegatur. Olei verò atq; vini tertia pars hin exhibetur, quando ab eo charitas & miſericordia & gratia ſpiritualis doctrinæ circa ſubiectos impenditur.

Moraliter c ❡ Quãdo vero &c. Raba. In bouis oblatione tres decimæ ſimilæ & medietas hin in oleo vel vino. Bos verò prædicatores ſignificat, qui agrum dominicum colunt, & vomere euangelico extirpãt vi-

†norma: ſiue regula

tiorum ſpinas, & multiplicant ſegetem virtutum. Hi cum tribus decimis ſimilæ offeruntur, quia decalogum legis ſcientia, doctrina, & opere tenentes, fidei ſanctę trinitatis veri ſunt aſſertores. Hi charitatem debent habere, & proximis per miſericordiam conſulendo exemplum præbere, & in gratia diuina quantùm poſſunt, proficere: vt ad vitæ perfectionem & ſancti-

† eleuabitis eleuationẽ

Leuit.19.a. tatem perueniant, ſecundum illud: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Quòd autẽ in hac via deeſt, in cæleſti beatitudine per dei gratiam in ſe perficiendum ſperent.

Tropolog. d ❡ Cũ veneritis in terram &c. Raba. Cũ quilibet pſentẽ eccleſiã per fidẽ intrat, neceſſe eſt vt terram carnis ſuæ, id eſt corpalẽ vitã diligenter in dei timore exerceat, vt frugẽ virtutũ producat in refectionẽ ęternã. Iubemur ergo non ſolũ de areis, ſed & de pulmentis primitias conſecrare deo, i. non ſolùm de prędicationis officio laboris primordia

C domino conſecrare, ſed & de domeſticis diſciplinis, quas in ſe quiſq; ſolerter exercet, inchoationem bonæ voluntatis domino dedicare. Siue em̃ in ſeipſo aliquis virtutibus ſtudeat, ſiue alijs piũ laborem impendat, non ſibi ſed diuinæ gratiæ imputet, vt ei cõſecret omnis boni initiũ, à q̃ ſperat pfectiõis ſupplemẽtũ. e ❡ Quod ſi per. Aug. Quod præcipit quõ peccata

Aug. Quæ ſint peccata nolentium, †ad ſeparandũ votum i. inſperiale votum

expient, quę nõ ſponte cõmittunt, meritò quærit quę ſint ipſa pctã nolentiũ: vtrũ quę à neſcientibus cõmittunt: an q̃ facere cõpellunt? Nã & hęc cõtra voluntatẽ dici ſolẽt. Sed vult qs ꝓpter qd' facit, cũ vult viuere, ſi qs niſi fecerit, mortẽ minet, vult ergo facere, q̃a vult viuere. Et iõ nõ p ſe ☞ ipſum appe

ad eos: Cùm ingreſſi fueritis terram habitationis ueſtrę, quem ego dabo uobis, & feceritis oblationem domino in holocauſtum, aut uictimam pacificam, †uota ſoluentes, uel ſponte offerentes munera, aut in ſolẽnitatibus ueſtris adolentes odorem ſuauitatis domino, de bobus ſiue de ouibus offeret, quicũque immolauerit uictimam ſacrifi-

a ❡Spiritualem ſcientiam in meditatione legis.

cium ſimilæ decimam partem ephi

a Charitate & miſericordia.

conſperſam oleo, quod menſuram habebit quartam partem hin, & ui-

a ❡Gratiam ſpiritalem uel communicationem paſſionis Chriſti.

num ad liba fundenda eiuſdẽ menſuræ dabit in holocauſtum ſiue in uictimam. Per agnos ſingulos & arietes erit ſacrificium ſimilæ duarum decimarum, quę conſperſa ſit

a ❡Gratiam ſpiritalem uel communicationẽ paſſionis Chriſti.

oleo tertiæ partis hin, & uinum ad libamentum tertiæ partis eiuſdem menſuræ offerret in odorem ſuauitatis domino. Quando uerò de

❡Prædicatoribus.

†bobus feceris holocauſtum aut uictimam, ut †impleas uotum uel pacificas uictimas, dabis per ſingulos

a ❡Legis ſcientiam, operationem, & doctrinam.

boues ſimilæ três decimas conſper-

a ❡Charitate.

ſæ oleo, quod habeat medium men-

❡Spiritalem gratiam.

ſuræ hin, & uinum ad liba fundenda eiuſdem menſuræ, in oblationem ſuauiſſimi odoris domino. Sic

❡Prædicatores. a ❡Eccleſiæ duces.

facies per ſingulos boues & ârietes

a ❡Mites & ſimplices. b ❡Pœnitentes. ❡In eccleſia nati.

& âgnos & hædos, tam indigenæ

❡De Gentibus uel Iudæis uenientem.

quàm peregrini: eodem ritu offerent ſacrificia. Vnum præceptum erit atque †iudiciũ, tam uobis quàm aduenis terræ. Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filiis Iſraël, & dices ad eos: Cùm uene-

❡Per fidem. ❡Eccleſiam.

ritis in terram, quam dabo uobis, & comederitis de panibus regionis illius, †ſeparabitis primitias domi-

a ❡Domeſticis diſciplinis quas in ſe quiſq; exercet.

no dẽ cibis ueſtris. Sicut de areis

❡Primitias pij laboris circa alios.

primitias ſeparabitis, ita & de †pulmẽtis dabitis primitiua dño Quòd

❡Vel non ſponte. alia litera.

ſi per ignorãtiam prætereritis quicquam horum quæ locutus eſt dominus ad Moyſen, & mandauit

Nicolaus de Lyra.

✠ dominus diei ſeptimo, & ſanctificauit illum: ideo occaſione huius ſit hîc memoria de aliquibus alijs legalibus: & primò de oblatione ſacrificiorũ, ſecundò de redditione primitiarũ, tertiò de expiatione peccatorũ per ignorantiã, quartò de punitione peccatorũ per ſuperbiã. Secunda pars incipit ibi: Locut⁹ eſt dñs. tertia ibi: Quòd ſi per ignorantiã. quarta ibi: Aia verò q̃ per ſuperbiã. Circa primũ ſciendũ, q̃ de iſtis ſacrificijs q̃ hîc tangunt, ſ. de holocauſto & hoſtia pacifica dictũ eſt in Leuitico, ſed' hîc plenius addit de oblationib⁹ quæ debebant fieri cum iſtis ſacrificijs, quia cum ſacrificio agni offerebatur ſimilę decima pars ephi oleo conſperſæ, quia in piſtatione ei⁹ miſcebatur oleum, & vini quarta pars hin ſimiliter offerebatur. Cum ſacrificio arietis offerebãtur duæ decimę ſimilę oleo conſperſæ, & vinum tertia pars hin. In ſacrificio bouis of-

D ferebantur tres decimę ſimilę, & medietatem hin. Menſura autem olei, & menſura vini erat eadem in quolibet iſtorum ſacrificiorum. Et ex dictis patet litera paucis exceptis quę percurrentur. ❡ Cum ingreſſi fueritis terram habitationis veſtræ. Ex hoc patet, q̃ ea quæ dicũtur hîc referenda ſunt ad temp⁹ futurum, in quo intrauerunt terram promiſſiõis. b ❡ Holocauſtum. Sacrificium erat totum incenſum ad dei honorẽ. c ❡ Victimam pacificam. Pro aliquo bono obtento à deo vel obtinendo. d ❡ Agnos & hædos. Per hoc deſignatur, q̃ idem erat ritus agni & hædi, et eędẽ oblationes offerendę hîc & ibi. e ❡ Tam indige. q̃ eſt de filijs Iſrael. f ❡ Quam peregrini. qui erat conuerſus ad Iudaiſmũ. g ❡ Locutus eſt. Hîc cõſequenter agitur de datione primitiarũ, quia aliqd additur qd' non erat ſupradictum, cũm dicit: h ❡ Separabitis. In Hebræo habetur: De paſtis veſtris tortellum: quia de qualibet decoctiõe furni (gallicè fornée) ſeparabatur tortellus vnus dandus ſacerdotibus pro primitijs. i ❡ Sicut de areis, id eſt de granis quæ ſunt in area. k ❡ Ita & de pulmentis. In Hebręo habetur: Ita & de paſtis veſtris. Suprà em̃ fuerat dictum de primitijs dandis de grano exiſtente in area vel grangia, ſed nõ de paſta dicto modo, & ideo dicitur hîc q̃ debebãt primitias dare de iſto ſicut & de

† cõſperſionibus ſiue paſtis placentũ

illo. l ❡ Quod ſi per ignorantiam. Hîc agitur de expiatione peccatorum, quæ habebãt aliquã cauſam diminuentẽ de rõne peccati. Et priò agit de iſtis inqũtũ tangũt cõitatẽ, inter illa q̃ diminuunt, vnũ eſt ignorãtia; & hoc tãgit i principio.

E ipſum appetendo, vt falſum iuret, ſed vt falſum iurando viuat, ſi ita eſt, neſcio vtrũ poſſint dici iſta peccata nolentium, qualia hĩc dicunẽ expienda. Nam ſi diligenter cõſideretur, fortè ipſum peccare nemo velit, Nota ſed ꝓpter aliud fit qđ vult, qui peccat. Oẽs eñ qui ſciẽtes faciunt qđ nõ licet, vellẽt lacere, vſq; adeò ipſum peccare nemo appetit ꝓpter hoc ipſum, ſed ꝓpter illud qđ ex eo cõſequiẽ. Si hæc ita ſe habent, non ſunt peccata nolentiũ, niſi neſcientiũ, q̃ diſcernũtur à peccatis volentiũ. a ℂ Vitulum Myſticè offeret. Rab. Myſticè. Filij Iſrael vitulum †expiabit de armento offerunt in holocauſtum, cùm fideles populi plena fide corpus Chriſti ꝓ ſalute humani generis in ara crucis immolatum credunt & cõfitentur. Offerunt ſacrificium eius ac liba, vt ceremoniæ poſtulãt cum in ſacramẽto panẽ & vinũ in memoriã paſſionis ei⁹ offerũt, & participãtes corpus & ſanguinẽ eius veraciter ſe percepiſſe cõfidunt. Hircũ verò ꝓ peccato, cũ huma- Rom. 8. a. nitatẽ in ſimilitudinẽ carnis peccati eũ ſuſcepiſſe, & ꝓ peccatis obtuliſſe credũt. Rogat ipſe ſacerdos patrẽ ꝓ peccatis populi, & dimittunẽ ei, qa in diebus carnis ſuæ preces & ſupplicationes deo offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia. b ℂ Sacerdos. Heb. 5. c. Chriſtus qui p propriũ ſangninem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. c ℂ Anima vero quæ. Auguſt. Alia litera: Anima q̃cũq; peccauerit in manu ſuperbię, ex indigenis aut proſelytis deũ exacerbat, exterminabitur anima illa de populo ſuo: quoniam verbum dei contempſit, & mandata eius diſperdidit: cõtritione Pctã q̃ fiũt in manu ſupbiæ. conteretur anima illa, peccatum eius in illa. Quæ ſint peccata, q̃ fiũt in manu ſupèrbiæ expoſuit dicens: Quoniã verbũ dei cõtem F pſit. Aliud eſt ergo p̃cepta dei contẽnere, aliud magnipendere. Sed aut ignarum cõtra facere, aut †inuitũ: quæ duo fortaſſe ptinent ad peccata, q̃ à nolẽtibus fiunt, de q b⁹ ſuprà, quomõ deo ꝓpitiato expiarenẽ, †victum † in manu excelſi admonuit. Deinde ſubiecit peccatũ ſuperbiæ, cũ quiſq; ſuperbiẽdo. i. p̃ceptũ contẽnendo perperã facit. Qđ genus peccati nõ dixit vllo genere ſacrificij purgari oportere, tanq̃ inſanabile iudicans illã curationem, quæ per illa ſacrificia gerebatur, qualia hĩc facienda p̃cipiuntur. Quæ ſi per ſe ipſa attendanẽ, †nulli peccato poſſunt me- †nullo pacto deri. Si autẽ res quarũ hæc ſacramẽta ſunt †Pro. 18. a. inquirantur, in eis inueniri poteſt purgatio 22. q. 5. c. qd ergo i fine. peccatorũ. Qđ ergo ſcriptũ eſt: Peccator cùm venerit in profundum malorum cõ- De poe. di. 3 §. ignis ſucceſ⁹ eſt &c. temnit, ille ſignificatur, quẽ ſcriptura hĩc dicit in manu ſuperbiæ delinquere. Hoc ergo ſine pœna committentis non põt aboleri: & ideo nõ poteſt eſſe impunitum, & pœnitendo ſanatur. Ipſa eñ afflictio pœnitentis, pœna peccati eſt, q̃uis medicinalis & ſalubris. Meritò eñ magnum iudicatur peccatum, cũ ſuperbia contemnit præceptũ. Pſ. 50. d. Sed econtrario, vt ſanari poſſit, cor contritum & humiliatum deus non ſpernit: ſed qa ſine pœna nõ fit, talia hĩc dicta ſũt. Deũ 1. Pet. 5. b. eñ inquit hĩc exacerbat, qa de⁹ ſupbis reſiſtit. Et exterminabiẽ anima illa pp̃lo ſuo, quia talis omnino in numero eorũ qui ad deũ pertinẽt, nõ eſt, qa verbũ dñi cõtẽplit, & p̃cepta eius fecit irrita. Contritione contereẽ. Adiungit aũt quare cõteraẽ, dicens: peccatũ ei⁹ in illo. Et ideo ſi tali debitam contritionem adhibeat pœnitendo, cor cõtritũ deus nõ ſpernet, q̃uis in Græco non dictum ſit, contritione conteretur, ſed ex contritione exteretur anima illa, qa ita po- teſt acci

per eum ad uos, à die, qua cœpit iubere & ultrà, oblitaq; fuerit fa- ¶Chriſtum. a cere multitudo, uitulum offeret ¶Patriarcharum ſtirpe. de armento holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino, & b a ¶Panem & vinum in memoriam paſſionis Chriſti. ſacrificium eius ac liba, ut cere- a ¶Chriſtum in ſimilitudine carnis peccati. moniæ poſtulant, hircumq; pro a ¶Humani generis. ¶Chriſtus aduocatus noſter. pèccato. Et †rogabit ſacerdos pro omni multitudine filiorum Iſraël, & dimittetur eis, quoni- c am non ſpontè peccauerunt, ni- a ¶Orationem cum ieiunio & eleemoſyna. hilominus offerentes incẽſum domino pro ſe & pro peccato, atque errore ſuo, & dimittetur uniuerſæ plebi filiorum Iſraël, & aduenis qui peregrinantur inter eos: quoniam culpa eſt omnis populi per ignorantiam. Quòd ſi anima una neſciens pec d a ¶Pœnitentiam ſcilicet ſtudioſe agens, & omnino a peccato recedens. cauerit, offeret câpram annicu- lam pro peccato ſuo, & depre- ¶Vel pro peccato. ¶Chriſtus ſcilicet. b cabitur pro ea ſacerdos, quòd inſcia peccauerit coram domino, impetrabitq; ei ueniam, & dimittetur illi. Tam indigenis quàm aduenis una lex erit omnium qui c peccauerint ignorantes. Anima e a ¶Contemnens præceptum domini. uerò quæ †per ſuperbiãm aliquid commiſerit, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, quoniam aduerſus dominum rebellis fuit, peribit de f a ¶De numero ſcilicet eorum qui ad deum pertinent. populo ſuo. Verbum enim domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum, idcirco delebitur, & portabit iniquitatem ſuam. †Factum eſt autem, cùm eſ- g ſent filij Iſraël in ſolitudine, & inueniſſent hominem colligentem ligna in die ſabbathi, obtulerunt eum Moyſi & Aaron & uniuerſæ multitudini. Qui recluſerunt h eum in carcerem, neſcientes quid i ſuper eo facere deberent. Dixitq; dominus ad Moyſen: Morte moriatur homo iſte, obruat e- ¶Sententiis ſpiritualium. um lapidibus omnis turba extra d caſtra. Cumq; eduxiſſent eum foras, obruerunt eum lapidi- ¶Iudicatus. bus, & mortuus eſt, ſicut præceperat dominus. Dixit quo- i que dominus ad Moyſen: †Loquere filiis Iſraël, & dices ad

teſt accipi, quaſi omnimodo terendo extinguatur, vt nõ ſit, ſed anima immortalis eſt: G Et ſi quod exteritur omnino efficeretur vt non ſit, non diceretur de ſapientia: Gradus oſtiorum eius exterat pes tuus. Sed Ecc. 6. d. illa diſcretio conſideranda eſt, vtrum nemo peccet, niſi aut ignarus aut †victus †inuitus aut cõtẽnens. vñ nunc longũ eſt diſputare. d ℂ Cumq; eduxi. Iſid. Calumniantur Allegoricè impij, q

Nicolaus de Lyra.

a ℂ A die qua cœpit iubere. Ex quo, patet, q hoc intelligitur de peccatis cõmiſſis poſtq; voluntas domini fuerat ſignificata populo per Moyſen. b ℂ Et ſacrificium eius. quę determinatæ ſunt Leuiti. iiij. c ℂ Quoniam nõ ſponte pec. Per hoc intelliguntur ea quę committunẽ timore mortis vel alterius pœnę, vt dicit Augu. quia hoc diminuit rationẽ voluntarij, & per cõſequens peccati. d ℂ Quod Aug. ſi anima. Hĩc cõſequenter agitur de expiatione p̃dictorũ peccatorũ quantũ ad vnã perſonã ſingularẽ, qa aliud ſacrificiũ offerẽdũ erat ꝓ multitudine populi, & aliud ꝓ pſona ſingulari. e ℂ Anima vero. Hĩc Diuiſio cõſequenter agiẽ de punitione peccati cõmiſſi ex cõtemptu. ſecundò de Iudęorũ habitu, ibi: Dixit quoq; dñs. De punitione verò peccati ex contẽptu agiẽ primò generaliter, quia generalis pœna eſt mors. vnde ſubditur: f ℂ Peribit de. Et hoc eſt intelligendũ qñ aliquis erat conuictus p teſtes non ſolũ de facto, ſed etiã de modo faciẽdi, videlicet q ſciẽter feciſſet contra mandatũ H dñi, vt dicit Ra. Sa. & hoc erat quãdo teſtes deponebãt cõtra eũ, nõ ſolùm q feciſſet cõtra dñi mandatũ: ſed etiã q ſuper hoc fuiſſet monitus & edoct⁹, q tale factũ eſſet contra dñi mandatũ. & ſecundũ hoc exponunt aliqui verbũ ſaluatoris Matt. xviij. b. Si peccauerit in te frater tuus. i. te ſolo ſciẽte &c. Sequiẽ: Si autẽ nõ audierit te adhibe tecũ vnum vel duos, vt in ore duorũ aut trium teſtium &c. Dicunt enim q ad hoc adhibebanẽ teſtes, vt coram eis moneret eũ & doceret, q tale factũ eſſet contra domini mandatũ, vt ſi poſtea recidiuaret, haberentur teſtes contra eũ, non ſolũ de facto, ſed etiã q feciſſet cõtra monitionẽ & correctionem. g ℂ Factum eſt autem. Hĩc conſequenter determinaẽ pœna de peccato cõmiſſo p ſuperbiã in ſpeciali. ſ. ꝓ violatione ſabbathi. h ℂ Qui recluſerunt eum in carce. Sed cõtra hoc videẽ Exo. xxxj. d. Omnis qui fecerit opus in hac die morieẽ. dicit Ra. Sa. q bñ ſciebant ipſum debere interfici, quia ſicut dicit, dictũ erat ſibi, q nõ licebat hoc ei facere in die ſabbathi, & tñ nõ ceſſauit: neſciebãt tñ qua morte debebat mori qa modus mortis nõ fuerat determinatus, Exo. xxxj. & ideo recluſerunt eũ quouſq; ſcirẽt hoc per reuelationẽ dñi, qđ eſt factũ eſt, qa p̃cepit eũ lapidari. Aliqui expoſitores catholici dicũt, q recluſerunt eũ, quia neſciebant ſi feciſſet ſcienter in ſabbatho, donec ſup hoc eſſent certificati p diuinã reuelationẽ. i ℂ Dixit quo. Hĩc agitur

poſita, propter qđ hĩc ptrãſeo. g ℂ Factum eſt. Hĩc agitur de colligente ligna in Moralit ſabbatho, quẽ dominus p̃cepit à populo lapidari; per qđ oſtẽſum fuit, q̃ grauiter domin⁹ puniet violatores diei dñicæ cui⁹ obſeruãtia p̃figurata fuit in obſeruatione ſabbathi inquãtũ aliud p̃ceptũ fuit ceremoniale. i ℂ Dixit quoq; domi. Hĩc agitur †Deut. 21. b loquitur

A impij,quôd tam atrociter iuſſu dei ab omni populo trucidatur,qui ligna colligit in ſabbatho.Sed omnia in figura cōtigebant illis,ſcripta ſunt autē ad correctionē noſtrā. Qui enim diem ſabbathi violare auſus eſt,dum ligna colligeret,& ideo punitus eſt,ſignificauit eum qui hodie in Chriſto ſignatus inuenitur agere carnale op⁹.i cōtrahere ligna, fœnū,ſtipulā,i eſcā ignis ęterni,q ſi fuerit dephēſus,lapidaẗ & occidiẗ:qa à ſpūalib⁹ iudicaẗ.a ¶Fimbrias.Iſid.Iubenẗ filij Iſrael in q̄tuor angulis palliorū hyacinthinas fimbrias facere, vt quō in corpib⁹ circūciſio ſignū eſt Iudaicæ gētis,ita & veſtis aliquam habeat differētiā, & moneanẗ q p̄cepto dei habitu à cæteris gentib⁹ differūt, & religione differre.Nos quoq; īſtruimur,qa mādata q̄ videnẗ eſſe minima ī habitu legis,ſi ꝓpter vitā cęleſtē(quā vitta hyacinthina ſignificat)fiāt,multū ꝓficiēt. Qui eñ ſpernit minima, paulatim defluit. Siue ergo māducemus,ſiue bibam⁹, ſiue aliud quid agamus,omnia in gloriam dei faciamus.

.Cor.10.c. 1.Cor.7.c. Fimbrię Iudęorum

a eos,ut faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum,*ponentes in eis uittas hyacinthinas. Quas cum uiderint,recordentur omnium man- b datorum domini, *ne ſequantur cogitationes ſuas,&oculos per res uarias fornicantes, ſed magis memores præceptorum domini faciant ea,ſintq; ſancti deo ſuo.Ego dominus deus ueſter,qui eduxi uos de terra Ægypti,ut eſſem deus ueſter.

Cap. XVI.

E †Cce autem Core filius Iſaar, filij Caath, filij Leui,& Dathan atq; Abiron filij Eliab,Hon quoq; filius Pheleth de filiis Ruben, ſurrexerunt cōtra Moyſen,alijq; filiorum Iſraël,ducenti quinquaginta uiri, proceres ſynagogæ,& † qui tēpore conſilij per nomina uocabantur.Cūq; †ſtetiſſent aduerſum Moyſen & Aaron,dixerunt:†Sufficiat uobis,quia omnis multitudo †ſanctorum eſt,& in ipſis eſt dñs: Cur eleuamini ſuper populum domini? Quod cùm audiſſet Moyſes,

Nicolaus de Lyra. Vocare

Hîc agiẗ de diſtinctiōe filiorū Iſral' ab alijs q̄tū ad habitū.Sicut eñ ille ppl's erat à deo ſpecialiter elect⁹,eò ꝙ ipſe Chriſtus erat ab illo naſcitur⁹,ꝓpter qđ data eſt ei lex ſpecialiter ſicut fuit dictū in principio Exo.ideo dñs voluit eos diſtingui in habitu ab alijs gētib⁹,ſicut in nouo teſtamēto religioſi habent habitū diſtinctū ſcđm ꝓfeſſionē ad quā ſunt aſtricti, ideo p talē habitū ꝓteſtabanẗ ſe eſſe Iudęos.a ¶Vt faciant ſibi.in ſignum ꝙ deberēt habere conuerſationē cęleſtē reſpectu aliarū gentium,qa color hyacinthinus eſt ſi'lis colori cæli qñ ſerenū eſt.b ¶Quas cum vi. vnde & in confirmatione legis talis color apparuit eis,qñ viderūt dominum, vt habetur Exod.xxiiij.& ideo talis coloris viſio inducebat ad memoriā mandatorum.

† & diuiſit ſiue ſeparauit ſubaudi ſeipum à reliquis

† vel maiores cōſilij,vi ri nominati

† cōgregaſ ſent ſe

† ſancta eſt

B *de habitu Iudęorū, qb⁹ p̄cipiẗ ꝙ faciāt ſibi fimbrias p angulos palliorū,& ponāt ibi vittas hyacinthinas.vittæ verò hyacinthinæ ſunt coloris cęleſtis.Iudęi verò figura fuerūt Chriſtianorū nouę legis,ſicut diciẗ.j.Cor.x.c.Oīa in figura cōtingebāt illis.Per vittas igiẗ hyacinthinas in habitu Iudęorū ſignificatū fuit,ꝙ Chriſtiani debent eſſe cōuerſatiōis cęleſtis Phil.iij.d.Noſtra autē conuerſatio in cęlis eſt.ideo ſubditur.b ¶Quas. meditatio nanq; cęleſtium recordari facit diuinorū mandatorum.

Moraliter

¶In cap.xv.vbi dicitur in poſtilla : Et cùm obſeruatio ſabbathi fuit ſtatuta à principio creationis mundi &c.

ADDITIO I.

Obſeruatio ſabbathi nō legiẗ fuiſſe ſtatuta à pricipio creatiōis mūdi,ſcđm hoc qđ diciẗ Gen.ij.a.Bñdixit de⁹ diei.vij.& ſctificauit illum.Aliter intelligitur ad lr̄am, ꝓut in additione ſup Gen.ij.oſtenſum eſt.Nec eſt quærenda occaſio quare repetuntur hîc aliqua legalia,quia hoc ſæpe contingit in lege Moſaica.

¶In eodem cap.xv.vbi dicitur in poſtilla :Dixitq; dominus:Hîc agitur de diſtinctione filiorum Iſrael.

ADDITIO II. Hoc p̄ceptū de faciēdo fimbrias in angulis palliorū, ꝓut Hebręi exponūt,& rōnabiẗ,vt videẗ,non ordinaẗ ad diſtinctionē filiorū Iſrael ab alijs natiōib⁹,qa iā de hoc hēbāt ſignū nouiſſimū.ſ.circūciſionē q̄ data fuit in ſignū;vt ſuprà Gen.xvij.ſed hoc p̄ceptū ordinabaẗ ad hoc,vt cū vidiſſēt illas fimbrias hyacithinas recordarēẗ mādatorū dei:ſic cū aliqs hō rogat amicū ſuū vt aliqd faciat ꝓ amore ſuo, pro cui⁹ memoria ligat ſibi digitū cū aliquo filo,vt cū hoc viderit tradat mēoriæ illđ qđ eſt ſibi iniūctū.& hoc ſonat planè lr̄a cū diciẗ:Quas cū viderit,recordenẗ oīm mādatorum dei:& iō nō fit hîc mētio ī reddēda rōe hui⁹ p̄cepti de hoc qđ ſit ſignū,ſic ī circūci.&c.

Replica correctorij contra Burgē.In capi.xv.vbi poſtil. vult quòd obſeruantia ſabbathi ſit ex inſtitutione mundi. Burgen. ſe opponit per illud quòd ſuprà Gene.ij.ſe dicit addidiſſe correctorium,vide in eodē capi.allegato.ſ.Gen.ij.In eodem capi.cùm poſtil. diceret fimbrias eſſe inter Iudęos & gentes ſignum diſtinctiuū.Bur.dicit ipſum ſignū fore rememoratiuum, ſed ſi Bur.loquitur nō excluſiuę ſtat ſimul vtraq; expoſitio.Si autē ſignum id

C loquiẗ excluſiuè,rō ſua nō cogit quia quāuis circūciſio eſſet ſignū diſtictiuū Iudæorū ab aliis nationibus, hoc tñ ſignū nō erat patēs oculis ſicut ſignū fimbriarū. & ideo cū hoc ſtat,ꝙ fimbriæ ſint ſignum rememoratiuū mādatorū oīm dei ſpecial'r circūciſiōis,q̄ nō erat mandata ſimpliciter,ſed vt ſacralis, vt ſit ſenſus literæ:Quas cū viderint recordenẗ oīm mādatorū dei i.recordenẗ p hoc ſignū extrīſecū, ꝙ ſunt deo recōciliati p occultā hoīs circūciſionē,& deo deſpōſati p legis ſuſceptionem.

*p generationes

Cap. XVI.

E Cce autē Core &c.Hîc cōſequenter poniẗ impedimentū itineris ex ambitione Core inſurgens,vbi primò poniẗ ei⁹ ſeditio ꝓ ſacerdotio, ſcđò ipſius ſacerdotij determinatio cap.xvij.& tertiò oneris impoſitio.xviij.Circa primū deſcribiẗ ſeditio Core cū ſibi adiūctis,ſcđò toti⁹ multitudinis,ibi:Murmurauit aūt oīs multitudo. Adhuc circa primū primò poniẗ tranſgreſſio culpæ,ſcđò rep̄hēſio iuſtitię, ibi:Qđ cū audiſſet Moyſes,tertiò iflictio pœnæ,ibi : Locutuſq; eſt dñs. Circa primū ſciendū,ꝙ Caath filius Leui habuit q̄tuor filios,Amrā primogenitū,Iſaar ſecūdum,Ebron tertiū,& Oziel quartū,vt dictū eſt ſuprà.iij.ca.Moyſes aūt & Aaron, qui erāt filij primogeniti,erāt ꝓmoti ī populo,quia Moyſes erat dux ppl'i,& Aarō ſummus ſacerdos,& ideo videbaẗ ipſi Core,ꝙ poſt ipſos debebat habere dignitatē in populo,eò ꝙ erat fili⁹ ſcđi filij Caath. & ideo qñ vidit,ꝙ Eliſaphā,qui erat filius Oziel ſcilicet quarti filij Caath,fuit factus princeps ſup filios Caath,tñ ſub Eleazaro filio Aaron,vt habeẗ ſuprà.iij.ca.cōcepit indignationē, eò ꝙ filius iunioris filij Caath erat poſitus ſuper eū, & ſup alios Caathitas,& hoc per Moyſen & Aarō,ꝓpter qđ mouit ſeditionē,vt p hoc Moyſes pderet ducatū, & Aarō ſacerdotiū,& ideo vt ad hoc poſſet ptingere habuit cōſilium cū Dathā & Abirō,q erāt de tribu Rubē,ſuggerēs eis,ꝙ ipſi deberēt habere principatū ppl'i,eò ꝙ eſſent de tribu Rubē,q fuit p̄iogenit⁹ ipſi⁹ Iacob,vt ſic iſte Core haberet ſacerdotiū,& illi ducatū.poterāt aūt de facili adiuicē talia tractare,eò ꝙ Caathitę de quib⁹ erat Core,& trib⁹ Rubē,habebāt tētoria ꝓpinq̄ in ſitu, qa iſti & illi habebāt tētoria ad meridionalē ptē tabernaculi,vt patet ex ſupradictis de poſitione caſtrorū.& quia iſti erāt potētes in duabus tribub⁹,aggregauerunt ſibi magnā partē maiorū populi. ideo ſubdiẗ:Alijq; filij.d ¶Cumq; ſte.volentes eos deijcere à ſuo honore.e ¶Dixerunt.ſ.ꝙ ſitis ſicut alij & non maiores. f ¶Quia.i.electa ad dei cultum,quia toti multitudini locutus eſt dominus in monte Sinai,vt habetur Exod.xx.g ¶Et in.quia eius tabernaculū eſt in medio caſtrorum.h ¶Cur. q.d.hoc eſt ex vr̄a p̄ſumptiōe,nō ex diuina ordinatiōe.i Quod.hîc cōſequēter poniẗ culpæ rep̄henſio,& primò quātū ad ambitionē ſacerdotij,ſcđò q̄tūm ad ambitionē ducatus ppl'i,ibi:Miſit ergo Moyſes.Circa primum,vt Moyſes oñderet populo ſe in hac rep̄hēſiōe moueri zelo iuſtitiæ,non vindictæ.

*vt faciant ei

Cauſa ſeditiōis Core

D

† multum vobis eſt.i. pluſquā æquū ē,vſurpatis cū velitis videri ſactiores & ſuperiores, cùm omnes ſint ęquè ſācti,

Moraliter

Diuiſio

Moraliter

Moraliter.c ¶Ecce.Per Core,Dathan & Abirō,qui aggregauerunt ſibi multitudinem ad mouendū ſeditionē,vt p hoc obtinerent ſacerdotij dignitatē,ſignificanẗ illi qui inter ſeculares vel religioſos ſemināt cōtentiones vel diſcordias aggregātes ſibi caudā magnā,vt obtineāt multitudinē,qđ cōſequi nō poterāt rōne, & hoc in principatib⁹ & regnis q̄tū ad ſtatū laicorū, in eccl'ijs verò q̄tū ad ſtatū clericorū:in religiōib⁹ v'ò q̄tū ad officia religionū.& ſicut Core Dathā,& Abirō deſcēderūt ad infernū:ſic & iſti deſcēdent cū ipſis niſi debito modo pœnituerint de peccatis.¶Moral'r autē in eodē hoīe diſcordiā & ſciſſurā faciūt mot⁹ iraſcibilis & cōcupiſcibilis inordinati & habit⁹ ex eis generati.nā ipſi trahūt & inclinant hoīem ad malū.rō verò & ſynderesis trahūt ad oppoſitū: & ſic in eodē hoīe fit ſciſſura,ꝓpter qđ de talib⁹ dicit Philoſo.viij.Ethico. Contēdit ipſorū aīa,& hoc quidē trahit huc,hoc autē illuc,quēad modū diſcrepantia.Et cōcludit cōcluſionē vtilem dicēs.Igitur ſi ſic miſerum eſt malū eſſe,fugiendum malitiam intenſè:illi verò qui p negligentiā reprimēdi mot⁹ inordinatos iraſcibilis & cōcupiſcibi-

Philoſo.

 *lis ſunt cauſa

E a ¶ Vocaret Dathã. Aug.
Quæſtio Auguſt. Quid eſt ꝙ Dathan & Abiron in ſe
ditione vocati à Moyſe, ſuperbè &
iniurioſè reſpõdentes: Nunqd puſil
lum hoc, qm̃ induxiſti nos in terrã
fluentẽ lacte & melle: interficere nos
in eremo? qm̃ præes nobis, prin-
ceps es, & tu in terram fluentẽ lacte
& melle iduxiſti nos, & dediſti nobis
✠dominus ſortem agri & vineas. Poſt hoc ad-
diderunt: Oculos hominum illorũ
abſcidiſſes, non aſcendimus. Quorũ
oculos dixerunt? vtrũ populi Iſrael,
quaſi ſi iſta preſtitiſſes, oculos eorũ
abſcidiſſes, id eſt ita te diligerent, vt
oculos ſuos eruerent, & tibi darent,
Gal. 4. b. ſcd'm illud Apoſtoli: Si fieri poſſet
oculos veſtros eruiſſetis & dediſſe-
tis mihi. Et deinde plenam cõtuma-
ciam addiderunt. Non aſcendimus,
id eſt non venimus, quia vocauerat
† quæratis eos. An potius oculos hominum il
lorum, id eſt hoſtiũ qui nimis atro-
ces & terribiles nuntiabantur: quaſi
& ſi hoc feciſſes, non obtemperare-
mus tibi, niſi ꝙ modus verbi alius
pro alio poſitus eſt, vt non dicerent
non aſcendemus, ſed non aſcendim⁹
quodã locutionis genere. b ¶ Re-
cedite a tabernaculis. Auguſti.
†Abſcedite Alia litera: † Aſcendite vos de me-
† Aegypti dio ſynagogæ iſtius & cæte. Notan
dum eſt tunc iubere dominum cor-
poralem fieri ſeparationem, cum iã
vindicta imminet malis. Sic Noe cũ
Gẽ. 7. c. domo ſua à cæteris ſeparatur dilu-
† virorum iſtorum uio perituris. Sic Loth cum ſuis ſe-
paratur à Sodomis igne cęlitus con
Gẽ. 19. e. ſumendis. Sic populus ipſe ab Ae-
gyptijs marinis fluctibus obruẽdis.
Exo. 14. e. Sic iſti nunc a ſynagoga Core, Da-
F than & Abiron, qui ſe prius per ſe-
✠ Moyſes ditionem abrumpere voluerunt, cũ
quibus tamen ſancti antea viuentes
& conuerſantes, & cũ cæteris quos
reprobat deus, contaminari mini-
mè ab eis potuerunt: nec ſe ſeparari
iuſſi ſunt, quando vindictam domi
nus ſiue differebat, vel talem adhibe
bat qua innocentes periclitari non
poſſent, ſicut ſerpentum morſibus,
vel ſtrage morientium, qua deus
†coacervaſ ſet quem volebat ſicut volebat, alio
ꝑcutiebat

Nicolaus de Lyra.

†7. q. 1. c. deniq. 24. q. 1. c. didicim⁹. & q. 3. c. 1. iuſtitiæ, nõ vindictæ, primò o-
rauit dominum vt non iraſceretur
contra totum populũ propter ma
litiam iſtorum. & hoc notatur cùm
dicitur: a ¶ Cecidit pro. in faciẽ.
Humiliando ſe coram deo. b ¶ Lo
cutusq;. Rationabiliter & charita-
tiuè dicens: c ¶ Mane inquit no
tum &c. id eſt cras ſaliua ieiuna. tẽ-
tabat enim vtrum interim Core reſi
piſceret à ſua temeritate. d ¶ Et
ſanctos applicabit ſibi, id eſt oſtẽ
det quos vult fungi ſacerdotio corã
eo. e ¶ Et quencunque elege-
rit, ipſe erit ſanctus, id eſt ad diui
na deputatus in officio ſacerdotali.
f ¶ Multum erigimini. Quia
†1. q. 1. ſi qs inqt ĩ fine. non ſolùm contra homines, ſed etiã
contra deum. g ¶ Num parum
† paruuliſq; eorum eſt vobis &c. q. d. non deberetis
reputare parum, ſed multùm diuĩa
beneficia, quæ fecit vobis præ alijs.
Vt vo

cecidit pronus in faciem: locutusq; ad Core a b
& ad omnem multitudinem: Mane, inquit, c
notum faciet dominus, qui ad ſe pertineant,
& ſãctos applicabit ſibi, & quos elegerit, †ap d
propinquabũt ei. Hoc igitur facite: Tollat
unuſquiſq; thuribulum ſuũ, tu Core & omne
conſilium tuum, & hauſto cras igne †, poni-
te deſuper thymiama corã domino, & quen e
cunq; elegerit, ✠ipſe erit ſanctus. †Multùm e- f
rigimini filij Leui. Dixitq; rurſum ad Core:
Audite filij Leui: Num parũ uobis eſt, quòd g
ſeparauit uos deus Iſraël ab omni populo, &
iunxit ſibi ut ſeruiretis ei, in cultu tabernacu
li, & ſtaretis coram frequentia populi & mi
niſtraretis ei? Idcirco ad ſe fecit accedere te,
& omnes fratres tuos filios Leui, ut uobis e- h
tiam ſacerdotium †uendicetis, & ✠omnis glo i
bus tuus ſtet contra dominum. †Quid eſt e- k
nim Aaron, ut murmuretis contra eum? Mi
a ſit ergo Moyſes, ut uocaret Dathan & Abi-
ron filios Eliab. Qui reſponderunt. †Non m
ueniemus. Nunquid parũ eſt tibi, quòd edu- n o
xiſti nos de terra, †quæ lacte & melle mana p
bat, ut occideres in deſerto, †niſi & domina q r
tus fueris noſtri? Reuera induxiſti nos in ter s
ram, quæ fluit riuis lactis & mellis, †& dedi-
ſti nobis poſſeſſiones agrorum & uinearum.
An & oculos †noſtros uis eruere? Non ue- t
nimus. Iratusq; Moyſes ualde, ait ad domi- v
num: Ne reſpicias ſacrificia eorum: Tu ſcis x y
quòd nec aſellum quidem unquam accepe-
rim ab eis, nec afflixerim quẽpiam eorum.
Dixit ✠ad Core: Tu & omnis cõgregatio tua
ſtate ſeorſum coram domino, & Aaron die
craſtino ſeparatim. Tollite ſinguli thuribu-
la ueſtra, & ponite ſuper ea incenſum, offerẽ
tes domino ducenta quinquaginta thuribu-
la: Aaron quoq; teneat thuribulum ſuum.
Quod cùm feciſſent, ſtantibus Moyſe &
Aarõ, & †coaceruaſſent aduerſum eos oẽm z
multitudinẽ ad oſtiũ tabernaculi, apparuit
cunctis gloria domini. Locutusq; dominus a
ad Moyſen & Aaron ait: †Separamini de b
medio cõgregationis huius, ut eos repente c
diſperdam. Qui ceciderunt proni in faciem, d
atq; dixerunt: Fortiſſime deus ſpirituũ uni- e
uerſæ carnis, num uno peccante, contra o- f
mnes ira tua deſęuiet? Et ait domin⁹ ad Mo
yſen: Pręcipe uniuerſo populo, ut ſeparetur g
à tabernaculis Core & Dathan & Abiron.
Surrexitq; Moyſes & abiit ad Dathan & A-
biron, & ſequentibus eũ ſenioribus Iſraël,
b dixit ad turbã: Recedite ✠à tabernaculis ho-
minum impiorũ, ✠& nolite tangere quæ ad
eos pertinẽt, ne †inuoluamini in peccatis eo
rum. †Cũq; receſſiſſent à tẽtoriis eorũ per cir
cũitũ, Dathan & Abiron egreſſi ſtabãt in in- h
troitu papilionũ ſuorum cũ uxoribus & libe
ris †omniq; frequẽtia. Et ait Moyſes: In hoc i
ſcietis, quòd dñs miſerit me, ut facerem uni-

h ¶ Vt vobis etiam ſacer. vẽ. G
id eſt indebitè vſurpetis tãquam in-
grati diuinis beneficijs. i ¶ Et oĩs
globus tuus ſtet cõtra dñm. A † appropinquare faciet ſibi
veritate enim ſe eſſe vacuos profeſ-
ſi ſunt, q multitudine ſe armauerũt.
k ¶ Quid eſt em̃ Aarõ, vt mur
muretis contra eũ. q. d. nõ aſſum
pſit ſibi ſacerdotiũ, ſed domin⁹ im- † de altari
poſuit ei. l ¶ Miſit ergo. Hìc po-
nitur reprehẽſio Moyſi q̃ntũ ad am † ſufficiat vobis vel, vt ſuprà annotatum multũ vobis eſt
bitionem ducat⁹ ppl'i. & primò vo
cauit Moyſes iſtos ambitioſos corã
alijs ſenibus, vt eos rõnabiliter indu
ceret ad deſiſtẽdum. m ¶ Qui rñ
derunt nõ ve. Oſtẽdentes ſe à par
te rebellare, ꝓpter qd' cõſequẽter ꝓ
cedũt ad cõuitia. n ¶ Nunqd pa-
rum eſt tibi. ſ. ꝙ feceris hoc malũ
toti populo, quod malum exprimit,
cùm ſubditur: o ¶ Quod eduxi
ſti nos de te. ſ. AEgypti. p ¶ Quę
lacte & mel. ma. i. bonis omnib⁹ ✠tu &
abundabat. illã terrã vltra debitũ cõ † quis
mendabãt in vituperium Moyſi, q
eos inde eduxerat. q ¶ Vt occide
res in deſerto. ex defectu cibi & †non venimus
potus. r ¶ Niſi & do. fue. no-
ſtri? vñ imponebant ei, ꝙ vellet eos
redigere in ſeruitutem, quod erat fal
ſum. s ¶ Reuera induxiſti nos
in terram & cæte. Hoc dicebant † ꝙ principẽ facis te ſup nos, & principatũ geris
ironicè ad deſignandum, ꝙ Moyſes
per falſas ꝓmiſſiones decepiſſet po
pulum, ꝓmittendo eis terrã lacte &
melle fluentem. t ¶ An & oculos
noſtros vis eruere? Nõ venim⁹
q. d. nõ mãdamus nobis gcq; ꝓ bo- † neq;
no nr̃o, ſed ꝓ malo. v ¶ Iratuſq;
Moyſes val. Non pro iniuria ſibi
illata, ſed qa talis iniuria inuehebat
cõtra deũ, cui⁹ erat nũtius. x ¶ Ne H
reſpicias ſacrificium eorum.
Sicut nõ reſpexiſti ad ſacrificia Cain
maligni, vt habet Gẽ. iiij. a. y ¶ Tu
ſcis ꝙ nec aſel. &c. i. minimã rẽ.
Cętera patent vſq; ibi. z ¶ Et coa
ceruaſſent. Dicit Ra. Sa. ꝙ per to-
tam noctẽ pręcedentẽ & ꝑtem diei
Core & ſibi adhęrentes diſcurreret
per caſtra, dicẽtes ppl'o ꝙ mouebã
tur ꝓ vtilitate cõi: & hoc mõ coacer
uauerũt ſibi multitudinem. a ¶ Lo
cutusq; eſt do. Hìc cõſequẽter po
nitur inflictio pœnæ, vbi primò po
nit cõminatio dei, cũ dicit: b ¶ Se
paramini de medio cõ. qa ſunt
indigni ſocietate veſtra. c ¶ Vt eos
repente diſ. Omnes ſil. d ¶ Qui
ceci. ꝓni in faciem. ad placandũ
dei iram. e ¶ Fortiſſime de⁹ ſpi. i.
q cognoſcis corda. f ¶ Num vno
peccante. q. d. non decet. Iudex em̃
mortalis, qui non cognoſcit corda 1. Reg. 16. d
(quia homo videt tm̃ q̃ patent) ali
quãdo punit innocẽtes cũ peccanti
bus, ſed tu qui diſcernis vidẽdo cor
da hoĩm non debes hoc facere. ideo
ſubditur. g ¶ Præcipe vniuerſo ✠quæſo
populo. Et patet litera vſque ibi: ✠iſtorum
h ¶ Dathã & Abi. e. ſta. &c. pa †pereatis in om̃ibus
rati ad reſiſtendum Moyſi. i ¶ Sci
etis ꝙ dñs miſerit me &c. id eſt
ſcietis ꝙ de mãdato dñi feci illud, ꝑ
quo iſti ſeditionẽ mouerũt, quia de
mandato ei⁹ ducatũ ſuſcepi, & Aarõ
in ſacerdotẽm ordinaui, & Eliſaphã
principẽ ſuꝑ Caathitas cõſtitui. ſeqt
Deſcenderunt

A percutiebat intacto:non ſicut aqua diluuij, aut ignea pluuia, aut aqua maris, aut hiatu terræ, quo permiſtos poterat pariter abſumere:non q̃a deus ſibi ſuos ſeruare nõ poſſet. Sed quid opus erat tentatiõe miraculi, vbi ſeparatio poterat fieri: vt vel aquę vel ignis vel hiatus terræ, quos inueniſſet auferret: Sic & in fine à zizaniis ſeparabũtur frumenta, vt malos cremã tibus flammis, iuſti fulgeant ſicut ſol in
Matth. 13. f. regno patris ſui. a ℂ Dirupta eſt. Iſi. Per Dathan, & Abiron, & Core, ſignantur hęretici & ſchiſmatici, q̃ multos ſecũ trahentes decipiunt contemnẽtes ſacerdotes Chriſti, & ſe à clero plebiſq; ſocietate ſegregantes, cõſtruere audent eccleſias, & aliud altare, p̄cemq; alterã illicitis vocibus faciunt, dñicæ hoſtiæ veritatẽ per falſa ſacrificia p̄phanãtes. Et q̃a contra dei voluntatẽ & ordinationẽ nituntur, ob temeritatis audaciã terrę cõpagi
†cõtẽpſerit viri iſti bus ruptis viuẽtes abſorbent̃, nec tantũ duces, ſed oẽs cõplices & fautores, in æterno igne, p̄parata vltione peribunt.
Auguſtin⁹ b ℂ Deſcen. Aug. Alia lr̃a. Et deſcenderũt ipſi & oĩa q̃cunq; ſunt eis viuẽtes
Inferi ad inferos. Notãdũ ſcd̃m locũ terrenũ dictos eſſe inferos. i. in inferiorib⁹ terræ ptibus. Sub vario em̃ intellectu, nomen inferorũ ponit̃, & maximè in mortuis hoc accipi ſolet. Sed q̃m iſtos viuẽtes dictũ eſt ad inferos deſcẽdiſſe, & ipſa narratione apparet q̃d factũ fuerat, manifeſtũ eſt hîc inferiores partes terræ inferorũ vocabulo noĩari, cõparatione huius ſupioris terrę in cui⁹ facie viuit̃. Sicut in cõparatione ſupioris cęli, vbi ſctõrũ demoratio eſt angelorũ: peccãtes angelos in hui⁹ aëris detruſos caligine, ſcriptura dicit tanq̃ carcerib⁹ inferi puniẽdos re
B ſeruari. c ℂ Præcipe Eleazaro. Aug. Alia litera: Et dixit dñs ad Moyſen & ad Eleazarum filiũ Aaron ſacerdotem: Tollite thuribula ærea de medio exuſtorum, & ignẽ alienũ hunc ſemina ibi, q̃a ſanctificauerũt thuribula peccatorũ horum in animabus ſuis, & facies laminas ductiles circũ poſitionẽ altaris, quoniã oblata ſunt ante dominũ & ſanctificata ſunt, & facta ſunt in ſignũ filijs Iſraël. Cur non ad Moyſen & Aaron ſicut in ſuperioribus dominus locutus ſit, ſed ad Moyſen & ad Eleazarũ fi-
Literalis quæſtio lium Aaron: Hæc mihi cauſa interim occurrit, quoniam quæſtio erat de progenie ſacerdotum. i. de quo genere eſſe deberent: vnde illi ex alio genere, quia ſibi ſacerdotium vſurpari auſi ſunt, mirabili ſupplicio perierunt. Non ad Aaron qui iã ſummus ſacerdos erat, ſed ad Eleazar, voluit loqui deus, qui ei ſuccedere debebat, & ſecũdo iam ſacerdotio fungebatur, vt ſic ſeriem generis commẽdaret, quæ in ſucceſſionibus ſacerdotum eſſe deberet. Vnde in ſequentibus addit: Et accepit Eleazar filius Aaron thuribula ænea, quæ ante obtulerunt qui exuſti ſunt: & addidit ea circumpoſitionem altaris memoriale filijs Iſraël, vt non accedat quiſquam alienigena, qui non eſt de ſemine Aaron imponere incenſum ante dominum, & non erit ſicut Core, & ſicut conſpiratio eius & cæte. Hoc ergo modo voluit deus non ſacerdotium quod iam erat in Aaron, ſed ſucceſſionis ſacerdotalis p̄geniẽ cõmendare. Quod verò ait, Alienum ignẽ ibi ſparge, intelligendũ eſt. Et q̃d addidit, q̃a ſanctificauerunt thuribula pctõrũ horũ in aĩab⁹ ſuis, locutione inuſitata ſentẽtia expreſſa eſt. Sed notãdũ nouo modo dicta ſanctificata in pœna
Myſticè eorum à quibus hoc peccatũ fuerat p̄petratũ: q̃a p̄ eos exemplum datũ eſt cæteris, q̃d timerẽt. d ℂ Tollat thuri. Orige. Core figuram tenet eorum, qui cõtra eccleſiaſticã fidẽ & doctrinã veritatis inſurgunt. Hîc cũ cœtu ſuo in batillis æreis obtulit incenſum alieni ignis. Iubet̃ ergo à dño diſpergi ignis & de batillis, quia ſanctificata ſunt laminas fieri ductiles, & ex eis altare circumdari, quia oblata ſunt coram domino & ſanctificata. Hoc autem videtur figurari q̃ batilla ærea diuinę ſcripturę figuram teneant, cui hęretici alienum ignem imponentes. i. intelligentiã à deo alienam, & veritati contra
†vero riam, incenſum †deo non ſuaue, ſed execrabile offerunt. Et ideo forma noſtris ſacerdotibus datur, vt ſi aliquid tale fuerit exortum, quæ à veritate ſunt aliena, ab eccleſia penitus excludantur. Si qua verò in ipſis hęreticorum verbis, ex diuinæ ſcripturæ ſenſibus inueniuntur, non reſpuant̃, ſanctificata enim ſunt & domino oblata.
Orige.

uerſa quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim. Si conſueta hominum morte interierint, & uiſitauerit eos plaga, qua & cæteri uiſitari ſolent, nõ miſit me dominus. Sin autem nouam rem fecerit dominus, ut aperiens terra os ſuum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, deſcen-
¶In inferiores partes terræ.
derintq; uiuentes in infernum, ſcietis quòd †blaſphemauerint dominum.
a Confeſtim igitur, ut ceſſauit loqui, †dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, & aperiens os ſuum deuorauit illos cum tabernaculis ſuis, & uniuerſa ſubſtan-
b tia eorum: Deſcenderuntq; uiui in in- a
¶In inferiores partes terræ.
fernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At uerò omnis Iſraël, qui ſtabat per gyrum, fugit †ad clamorem pereũtium dicens: Ne fortè & nos terra deglutiat. †Sed & ignis b egreſſus à domino, interfecit ducẽtos quinquaginta uiros, qui offerebant incenſum. Locutuſq; eſt dominus ad *
¶Et non Aaron.
c Moyſen dicens: Præcipe Eleazaro filio Aaron ſacerdoti, ut tollat thuri- d

ℂ Orige. Poteſt & alio modo intelligi quod de batillis præcipitur C
peccatorũ, vt ſocientur altari. Aerea dicuntur, quia vbi vera fides & integra verbi dei prædicatio, aut argentea dicuntur, aut aurea, vt fulgor auri declaret fidei puritatẽ, & argentũ igne probatũ, eloquia domini igne examinata ſignificet. Iſta verò quæ dicunt̃ ærea, Pſal. 11. b.
in ſono tm̃ vocis cõſiſtũt, & ſunt vel æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens. Iſta verò batilla ærea. i. hęreticorum voces ſi adhibeamus ad altare dei, ubi diuinus ignis, vbi vera fidei prędicatio, melius ipſa veritas ex falſorum comparatiõe fulgebit. Si em̃ dicta Marciõis, aut Baſilidis, aut cuiuſlibet hęretici, ſermonibus veritatis & ſcripturarum teſtimonijs, velut diuini altaris igne confutem, in me euidentior ex ipſa cõparatione apparebit eorum impietas. Si em̃ doctrina eccleſiaſtica eſſet ſimplex, & nullis extrinſecus hęreticorum dogmatũ aſſertionibus ſcinderetur, nõ tam clara & 1. Cor. 11. d.
tam examinata videretur fides nr̃a. Ideo †Deu. 11. a.
doctrinam catholicã contradicentes oppugnant, vt fides noſtra nõ otio torpe- Pſ. 105. c.
ſcat, ſed exercitijs elimetur. vñ: Oportet De elec. 1. c.
hęreſes eſſe, vt qui probati ſunt manife- licet de vi-
ſti fiant, quaſi oportet Hęreticorum ba- tanda.
tillis altare circundari, vt fiat omnib⁹ manifeſta fidelium & infidelium differẽtia. Cùm enim fides eccleſiaſtica velut aurũ cœperit refulgere, & prędicatio eius vt argentum igne probatum, reſplẽduerit, †ã clamore
turpius hęreticorum voces obſcuri æris vilitate ſordebunt. Bona em̃ ex dete- †I. 26. b.
riorũ cõparatione magis noſcunt̃. Quis
ſciret bonã eſſe lucẽ, niſi tenebras ſentiremus? Quis noſſet mellis dulcedinẽ niſi guſtaſſet amaritudinẽ? Ipſum denique diabolum, & cõtrarias poteſtates ſi auferas, virtutes animi ſine obluctante nõ poterunt eniteſcere. Sic & ſacerdotũ fidelium gloria nõ poteſt reſplendere, niſi eam infideliũ reprobatio & pœna cõmendet. Singuli quoq; iuſtorũ magis ex D
comparatione cæterorũ clari vident̃ apud deũ. De Noe ſcriptum Gẽ. 6. b.
eſt, q̃ eſſet iuſt⁹ & p̄fectus in generatione ſua in quo oſtenditur, q̃ non ex integro perfectus, ſed in generatione ſua, id eſt ad cæterorũ comparationem

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Deſcenderuntq; viui &c. i. in inferiores partes terrę, in quibus dicitur eſſe infernus à doctoribus. Non tamen ſic eſt intelligendum, q̃ ſint in pœna inferni, ita q̃ non fuerunt mortui pri⁹ morte corporali: quia ſecundum q̃d dicitur ad Hebr. ix. Statutum eſt omnibus ſemel mori, ad ſoluendum debitum naturę lapſę: poſt hoc autem iudicium. i. retributio præmij vel pœnæ. b ℂ Sed & ignis. virtute diuina. Dicit enim Ra. Sa. q̃ exiuit de thuribulis quę tenebant. c ℂ Locutuſq; eſt domi. Hîc conſequenter ponitur ſignum punitionis prædictæ, ad repreſſionem aliorum in futurum à conſimili temeritate, cùm dicitur. d ℂ Præcipe Eleazaro &c. hoc enim ſignum ponebatur ad reprimendum alios in futuro, ab vſurpatione ſacerdotij, & ideo hoc ſignum mãdatur fieri per Eleazarum magis q̃ per Aaron, quia debebat ſuccedere in ſacerdotio.
Q̃m ſanctificata

Moraliter
* lis ſunt cauſa dicti ſchiſmatis, digni ſunt pœnæ gehennalis. b ℂ Sed & ignis &c. Per iſtos vſurpantes ſibi ſacerdotiũ, intelliguntur ambitioſi dignitatum & officiorum in religionibus & eccleſijs: & iſti puniri merent̃ pœna ignis gehennalis. d ℂ Præcipe. Thuribula ſunt inſtrumẽta ad offerendũ incenſum, quod pertinet ad ſacerdotis officiũ. Igitur per thuribula ambitiorũ prędictorũ, qui ſibi volebant vſurpare ſacerdotium, poſſunt intelligi verba falſa, opera ficta, & occulta munera, per quæ ambitioſi quærũt obtinere in eccleſia gradum indebitum ſibi, quæ thuribula producũtur in laminas, quando manifeſtè detegitur & debitè punitur ambitioſorum falſitas, & iſtæ laminæ figuntur in altari quando manifeſtatio & punitio dictæ falſitatis rediguntur in ſcriptura communi, vt ſic ſint alijs in ſignum: ne quærant indebitè honoris ſtatum.
* Murmurauit

bula quæ iacent in incendio, & ignem
a ¶ Quia per eos qui peccauerunt exemplum datum eſt cæteris ut timeant.
huc illucq́ diſpergat, quoniam ſancti= a
ficata ſunt † in mortibus peccatorum,
producatq́ ea in laminas, † & affigat al
a tari, eò quod oblatum ſit in eis incen=
a ¶ Quaſi magis attendendum ante quem oblata ſint, quam a quibus.
ſum dominó, & ſanctificata ſint, ut cer
nant ea pro ſigno & monimento filij
b Iſraël †. Tulit ergo Eleazar ſacerdos
thuribula ænea, in quibus obtulerant
hi quos incendium deuorauit, & pro=
duxit ea in laminas † affigens altari, ut b
haberet poſtea filij Iſraël quibus com
monerentur †, ne quis accedat alienige
na, & qui non eſt de ſemine Aaron ad
offerendum incenſum domino, ne pa
c tiatur ſicut paſſus eſt Core, & omnis
† congregatio eius: loquente domino
ad Moyſen. Murmurauit autem o= c
mnis multitudo filiorum Iſraël ſequē=
ti die contra Moyſen & Aaron dicens:
Vos † interfeciſtis populum domini. d
Cumq́ oriretur ſeditio, & tumultus
d increſceret, Moyſes & Aaron † fuge e
runt ad tabernaculum fœderis. Quod
e poſtquam ingreſſi ſunt operuit * nu= f
¶ In tribulatione ſcilicet, non enim dormienti & otioſo poteſt apparere gloria domini.
bes & apparuit gloria domini, Di=
f xitq́ dominus ad Moyſen: Recedite
de medio huius multitudinis, † & iam

E comparationē. Similiter Loth, quantò quotidie deteriores fiebāt Sodomitę tantò iuſtior apparebat. Et cùm regreſſi eſſent, qui terrā inſpexerant, & decem mendiculoſis ſermonibus deſperationes populo incuſſiſſent, duo. i. Caleb & Ieſus bona nuntiaſſent, & in propoſito manere ſuaderent, immortale eis meritum contulit non tam ſua cōfeſſio q̄ formido ſodalium. Non enim tā magnificè in eis virt⁹ animi claruiſſet, niſi reliquorū ignauiæ formido patuiſſet. a ¶ Eo q. Aug. Circumpoſitionem verò altari cur. ſ. ex eis fieri voluit, addit dicens, ꝙ oblata ſunt in ſignū filijs Iſrael. Non ergo in eis reprobare voluit, ꝙ à talib⁹ oblata ſūt, ſed hoc potius cogitari & attendi ante quē oblata ſunt. i. quia añ dñm, vt plus in eis valeret nomen dñi añ quem oblata ſunt, q̄ peſſimū meritū eorum à quib⁹ oblata ſunt. Hoc autē & in Exodo cōmemorauit ſcriptura, qñ altare fabricatū dicit. Vnde intelligit̄ genera rerū geſtarū diſtributa eſſe ꝑ libros, nō ordo temporū context⁹. Nā & de virga Aarō quō res geſta ſit, vt & florens & germinans electionē ſacerdotij eius diuinit⁹ indicaret, in hoc libro legit̄, & tñ de ipſa virga in Exo. dicit̄ vt in ſctīſſctōrū cū manna in arca poneret̄, qñ p̄cipit̄ de tabernaculo fabricando, qđ longè añ preceptum eſt, q̄ ipſum tabernaculū fabricatū pfectumq́ conſiſteret. Stetit aūt priò menſe ſcđ'i anni ex quo de AEgypto egreſſi ſunt, & liber iſte incipit à ſcđ'o menſe eiuſdē anni ſcđ'i, eiuſdē menſis priò die. Vñ clarū eſt iſta (ſi librorū ordinē cōſideremus) ꝑ recapitulationē. i. preterito rum recordationē cōmemorari: q̄ putant, qui min⁹ diligēter intendunt, eodē facta ordine, quo narrant̄. b ¶ Tulit. Orige. apud deū nihil eſt otioſum, ſed quæ putant̄ abijcienda aliqd operis neceſſarij habēt. Refert ergo ſcriptura q̄ ex precepto dei accepit Eleazar batrilla ærea q̄ obtulerant qui exuſti ſunt, & fecerunt ex eis circulos, & appoſuerunt eos altari in cōmemorationem filijs Iſrael, vt nō accedat alienigena iponere incenſum corā dño. Nō enim ſunt cōſilia diuina ſicut cōſilia humana. Si apud homines iudicaret̄ hæc cauſa, & apud eccleſiarū principes de his (verbi gratia) qui diuerſa ab eccleſijs docentes diuinæ ſentētię vel vindictæ pertulerunt vltionem, nonne iudicaret̄ vtq́ locuti ſunt q̄ docuerunt, quæ ſcripſerunt vniuerſa cū vniuerſorum cinerib⁹ diſperirent: c ¶ Sicut paſſus eſt. Orige. Poſteris quoque datur exemplum, ne quis p̄ſumptione ſupbi ſpiritus nō ſibi à deo datū munus pontificatus inuaderet Sed illi cedat quem nō ambitio humana, non fauor corrupt⁹, nec largitio dānanda abſciuerit. d ¶ Moyſes & Aaron. Orige. In Sodomis quidē ad minus decem requirebantur ꝑ quos vix ſaluarent̄ qui habitabant pentapoli. Nūc aūt ſi duo inueniantur tales qualis fuit Moyſes & Aaron ſufficiunt vt tota gens Iſraelitarum ſaluetur. Quid ergo amplius eſt in his duobus, q̄ tanta virtus: qđ meritū, ꝙ ſexenta milia & eò amplius liberētur: Ego arbitror ꝙ in Moyſe lex ſignificat̄, quæ docet hominem ſcientiam & amorē dei. In Aaron verò ſupplicādi deo & obſecrādi forma. Si qñ ergo nobis vel vniuerſo populo deus indignatur, & iam vltio ꝓcedit & redeūte lege dei in cor noſtrū, quæ moneat & doceat nos conuerti ad pœnitentiā, & ſatiſfacere ꝓ delictis, continuò ira ceſſabit, & ꝓpitiabitur dñs, quaſi Moyſe & Aaron ꝓ nobis intercedentibus, & ꝓ vniuerſo pplō ſupplicantibus. Si aūt induerentur corda nr̄a, nec cōuertamur nec humiliemur i. cōſpectu dñi, vt in cōfeſſione ſupplicationū irā mitigem⁹, ſed ecōtra dicam⁹: Non eſt cura deo de vita mortaliū, nec ptinent hæc ad deum: reliquit nos olim, nec iſta nouit; non eſt Moyſes & Aaron in nobis: legis. ſ. ſcientia & fructus pœnitentiæ, ꝑ quos interitū poſſum⁹ euadere. e ¶ Operuit nubes. Orige. Non enim legimus antea ꝙ obtexerit nubes tabernaculum, & apparuerit maieſtas domini, & receperit intra nubem Moyſen & Aaron, niſi cū popul⁹ in eos ſurrexit & lapidare voluit. Diſcamus ex hoc quanta ſit vtilitas in perſecutione Chriſtianis, quomodo ꝓtegat eos deus, & infundat̄ ſpūſſanctus

ſpiritusſanctus. Tunc enim adeſt maximè gloria dñi, cùm hominū ſęuitia concitatur: & tunc pacē habemus àpud deū, cū ab hominib⁹ propter iuſtitiā expugnamur. Vbi enim abūdat pctm̄, ſuperabundat & gratia. Operuit ergo eos nubes tabernaculi, & irruit ſynagoga ſuper Moyſen & Aaron, & apparuit gloria domini, quāuis magni meriti ſint & virtutibus polleant, non apparet eis gloria domini niſi in tribulatione & periculo, & penè in ipſa morte. Apoſtolus etiam in his gloriam domini conſequi meruit, vnde enumerat ſe ſuper cæteros in tribulationibus fuiſſe, ter virgis cæſum, ſemel lapidatum fuiſſe, & naufragia pertuliſſe, & picula maris ac fluminū &c. f ¶ Recedite. Orige. Iubentur ergo Moyſes & Aaron exire de medio ſynagogæ, vt intereat. Sed videamus quid faciunt: Sancti ſunt & perfecti, [illegible] magis euangelij quàm legis diſcipuli, ideo diligunt etiam inimicos, & orant pro perſecutoribus. Illis enim irruentibus, iſti procidūt in faciē, & ait Moyſes ad Aaron: Aſſume batillum & impone ſuper illud ignem, & iniice incenſum &c. Videant ergo qui deum pariter crimināt̄ur & legem, quomodo Moyſes & Aaron priores fecerunt, quod poſtmodum euangelium docuit. Diligit Moyſes inimicos & orat pro perſecutoribus. Inuenitur ergo euangelij virtus in lege, & fundamento legis innititur euāgelium. Nec vetus teſtamētum nomino legem, ſi etiam ſpiritaliter intelligam. Illis tñ lex vetus eſt teſtamentū qui eam carnaliter intelligunt. Illis vetus eſt & ſenuit, quia vires ſuas obtinere non poteſt. Nobis autem qui eam ſpiritaliter exponimus ſemper noua eſt, & vtrūque nobis nouū teſtamentū eſt, non temporis ętate, ſed intelligētiæ nouitate. vñ Iohannis ait: Mandatū nouū do vobis, vt diligatis inuicē, cùm ſciret, datū eſt mandatum dilectionis in lege. Sed quia charitas nunq́ cadit, nec mandatū veritatis veteraſcit, ſemꝑ nouū eſſe ꝓnuntiat. Sēper enim obſeruantes nouos facit i ſpiritu, peccatori autē & charitatis fœdera non ſeruanti etiā euāgelica veteraſcūt. Nec poteſt ei nouū teſtamētū eſſe, qui nō deponit veterē hominē, & induit nouum ſcđm deū creatū. Hortat̄ Moyſes pontificem magnum, vt offerat in caſtris incenſum, & oret pro populo. Iā enim cœperat popul⁹ vaſtari. In ſpiritu videbat Moyſes quæ gerebant̄: Intellige populum Iſrael in caſtris per ordinē tribuum & familiarū diſpoſitum: virtutē verò quandā à deo miſſam, non paſſim, ſed ex prima parte cœpiſſe populum vaſtare, & procedētem per ordinē mortis ſtragem. Conſidera poſt hæc pontificem indutum veſte ☞ pontificali

Margin notes: † thuribula pctōrū iſtorū in aīabus eorū. i. per mortē ipſorum — † 7. q. 1. c. denicq́ in fi. — † 13. diſ. c. tenere. — † mulitudo — † mori feciſtis — F — G — Rom. 5. c. — 2. Cor. 11. f. — † quib⁹ cōeptatur altare — † in opimētum altaris — H — † reſpexerūt — * illud — Ioh. 13. d. — † otius, vel in momēto

Nicolaus de Lyra.

a Qm̄ ſan. i. ꝑ mortē pctōrū quorū thuribula remanebūt, apparebit futuris, ꝙ ſctitas debet eſſe in ſacerdotib⁹. & hoc eſt qđ ſubdit̄: Et ſan. ſint. Sequit̄: b ¶ Affigens altari. ſ. holocauſtorum. c ¶ Murmurauit. Hic cōſequēter ponit̄ tranſgreſſio multitudinis, cū dicit̄: Murmu. aūt, zelās ꝓ Core & ſibi adiūctis. d ¶ Vos interfe. ꝑ hoc innuētes ꝙ erant morte digni. vñ ſubdit̄. e ¶ Moyſes & Aa. ad ꝓtectionē dñi. f ¶ Operuit nu. Dicūt aliq, ꝙ nō fuit illa nubes q̄ p̄bebat ducatū pplō, ſed q̄dā ꝑua nubes in q̄ dñs ſolit⁹ erat loqui cū Moyſe. Alij dicūt ꝙ fuit iſta q̄ p̄bebat ducatū, ſed añ hoc ſemper ſtabat in alto ſuper tabernaculū: & tunc deſcendit operiens & ambiens tabernaculū circūquaq́, vt null⁹ poſſet accedere.

Moraliter — Cumq́ iacerent

* c ¶ Murmurauit. Hæc aūt murmuratio cōtra Moyſen & Aaron fuit valde iniuſta, ꝓpter qđ murmurātes puniti fuerunt incendio corporali, ꝑ qđ ſignificat̄ ꝙ murmurātes iniuſtè cōtra bonos ſuꝑiores puniēt̄ niſi pœniteāt igne gehēnali. ꝑ hoc aūt ꝙ Aaron de precepto Moyſi obtulit thymiama ꝓ illis q coburebant̄, & ſic ceſſauit īcēdiū, ſignificat̄ ꝙ boni ſuꝑiores ſubditis ſuis etiam ingratis & indignis exhibere debeant charitatis bñficium. Mat. v. g. Benefacite his q oderūt vos, & orate ꝓ ꝑſequētib⁹ & calumniātib⁹ vos.

A pōtificale,& portātem batillũ atq; ignē cũ incenſo tendere ad locũ,quo per angelũ vaſtantē mors peruenerat,& ſtantē vbi mors finē dederat primis,& imminebat poſtremis.Intuere ſtantem pontificem,& obiectione quadam viuentes à mortuis dirimentem, & virtutē repropitiationis eius,& incenſi myſteriũ, erubuiſſe angelũ vaſtatorē;& in hoc mortē finitā,& vitam reparatā. Cōſiderata verò hiſtoria,aſcende ad verbi huius celſiora faſtigia,& vide quō ver⁹ pōtifex Ieſus aſſũpto batillo car-

†Sap.18.d. nis,& ſuperpoſito igni altaris anima ſcili-
De pœ. diſ. cet magnifica, adiecto etiam incenſo,q eſt
2.§.opponi ſpiritus immaculatus,medius inter viuos
tur. & mortuos ſtetit,& mortem compeſcuit,
Heb.2.d. deſtruens eum qui habebat mortis impe-
Ioh.3.b. rium,vt qui credit in eum non moriatur, ſed viuat in æternum. Hoc ergo myſteriũ poſtea futurum,iam tunc qui populũ vaſtabat expauit,agnoſcebat figuram batilli ignis incenſi, & qualis offerenda erat deo hoſtia ab eo qui medius viuorũ & mortuorum conſtiterat,ꝓuidebat.Illos imago ſaluauit,ad nos ſalutis veritas ꝑuenit. Nō

Exo.28.g. enim indumenta pontificis purpura,lana,
†percuſſio byſſoq; contexta erubuiſſet ille angel⁹,ſed futura magni pontificis indumenta intellexit,& ceſſit,quibus vniuerſa creatura inferior eſt. Puto autem ꝙ non ſolùm primo aduentu domini forma iſta completa ſit,ſed etiam in ſecundo complebitur,veniet iterum filius hominis, & quoſdam inueniet mortuos & quoſdam viuentes. Et poſſumus intelligere,ꝙ nōnulli in hoc vitę ſtatu inueniantur, cũ multi pręceſſerint mortui.Vel mortuos ,corpora intelligamus,viuentes autem animas, & tunc fortè medius viuorum & mortuorum ſtabit Chriſtus,cùm ſtatuet oues à dextris,hędos autem à ſiniſtris,& dicet his qui à dextris:

B Venite benedicti patris mei &c. His autē
Matt.25.c. qui à ſiniſtris:Ite maledicti in ignē ęternũ &c,Sunt em̄ mortui qui in ignē æternum mittuntur : viui autem qui mittuntur ad regnum.a ¶ Et ſtans inter.Grego.Aaron vt iram dei placaret,thuribulũ ſumpſit,atque inter viuentes & mortuos ſte-

Sacerdotis tit:quia ſacerdotis eſt negotium deo ora-
officium tionem fundere,& pro iuſtis ne cadant & pro peccatoribus vt reſurgant.vnde: In-
Pſal.87.a. tret oratio mea , ſicut incenſum in conſpe-
Myſticè ctu tuo. ¶ Iſido.Aaron thuribulum accipiens,occurrit quaſſatiōi,& ſtans in medio viuorum & mortuorum,lætalem plagam obiectu ſuo quaſi quidā murus excludit.Iſte ſacerdos Chriſt⁹ qui ruinam mortis in mundo aſpiciens occurrit à ſummo cęlo,venitq; obuius quaſi gigas ad currendam viam,Stetitq; inter viuos & mortuos,quia natus & mortuus eſt,ſicq; thuribulum paſſionis accipiens,& in odorē ſuauitatis pręcendens,ſuſpendit ignis æterni perniciem,& inimicam pertulit mortē. b ¶ Et plaga ceſſauit.

Tropologi Orige.Alia litera:Et ceſſauit vaſtatio,vel confractio ꝙ magis cōuenit. Confractio em̄ fit in fictilibus vaſis,quæ ſunt peccatores.vñ:
Treñ.4.a. Filij Sion qui erant honorabiles;& in auro clati,quomodo reputati ſunt in vaſa fictilia &c.Et in magna domo,ſunt lignea vaſa & fi-
2.Tim.2.d. ctilia,& alia ad honorem,alia ad contumeliam,quæ confringi poſſunt.Vnde Apoſtolus de vaſis fictilibus. Si quis emundauerit ſe ab his,erit vas ad honorē ſanctificatũ & vtile domino,& ad om̄e opus bonum paratũ.In quo oſtendit, quia vas quod fit,& ꝑ quē fit,vnus & idem homo ſit,intellige ergo propoſitum hominis eſſe quod operatur,reliquā partem hoīs eſſe ipſum vas,qđ fit ad honorem vel ad contumeliā.Cũ ergo ſenſus noſter q̄ bona ſunt eligit,& ad bonā cōuerſationē trahit,facit nos vas vtile.Cũ aũt neglexerit, & deciderit ꝓpoſitũ nr̄m à bonis,efficimur vas in cōtumeliā.Si intellectus nr̄ luteus ſit,& de luto ſemper & de terrenis cogitet,efficimur vas fictile,& opus manuũ figuli.Vñ:Nunquid figmentũ di-
Roma.9.c. cit ei qui ſe finxit , quare ſic me feciſti? Luteus enim & terrenus ſenſus non capit myſteria.¶ Dicitur etiā corpus nr̄m vas fictile,vel litera legis:in eo quod Apoſtol⁹ ait,Habētes theſaurũ iſtum in vaſis
2.Cor.4.b. fictilibus:Quia in corpore poſitis theſaurũ gratiæ ꝑ ſpm̄ſanctum dn̄s largit,& in ſermonibus legis q̄ contēnunt,quia nulla arte grāmatica expoſiti videtur,recōditus ſit theſaurus ſapiētiæ & ſciæ dei. C

Et locutus eſt & cætera. Cap. XVII.

c ¶ A cunctis principibus.Omnis princeps habet virgam,quia ſine ea populum regere non poteſt.Vnde Paulus,quia princeps populi erat, dicebat:Quid vultis 1.Cor.4.d.
in virga veniam ad vos,an in charitate? ¶ Orige.Omnes principes tribuum neceſſe eſt,vt habeant virgas.Vnus ſolus eſt pontifex Aaron cuius virga germinauit: Hic eſt Chriſtus,cuius virga non ſolũ germinauit,ſed etiam floruit & credentiũ attulit fructus . Quis eſt fructus quem attulit? Nuces inquit, qui fruct⁹ primò indumento amarus,ſecũdo munit, tertio paſcit.Talis ergo eſt in auditorio Chriſti legis & ꝓphetarum doctrina.Prima facies literæ amara eſt,quæ circuncisionē ꝑcipit,& ſacri- †expies eũ
ficia & cætera quæ omnia tanq̄ amaram & infra
nucis corticē proijce.Secũdò ad munimētũ teſtæ perueniens,in quo vel moralis doctrina vel rō continētiæ ſignificat, quæ neceſſaria ſunt ad cuſtodiā eorum q̄ ſeruantur intrinſecus.Frangenda tamen quoq; & ſoluenda,abſtinentia em̄ cibi & caſtigatio corporis corruptili corpi neceſſaria ſunt. Cùm autē confractũ fuerit & reſolutũ,& reſurrectionis tempore incorruptibile & ſpiritale , non iam labore afflictionis nec abſtinentiæ caſtigatione , ſed qualitate ſui, nulla iam corpori corruptela dominabitur. Nunc ergo

nunc delebo eos. Cumq; iacerent[a]
a ¶ Videns in ſpiritu quæ gerebantur. ¶ Lex,quæ docet hominem ſcientiam & dei amorem.

in terra,dixit Mōyſes ad Aaron:[b]
a ¶ Carnem humanam. b ¶ Anima ſcilicet cum qua Chriſtus natus eſt.

†Tolle thuribulum,& hauſto ignē
¶ Spiritum immaculatum,

de altari mitte incenſum deſuper,
¶ Ne ſcilicet vltra procedat vaſtatio.

pergens citò ad populũ , ut †roges pro eis. Iam enim egreſſa eſt ira à domino,& plaga deſęuit. Quod
a ¶ Chriſtus ſacerdos magnus.
b ¶ Supplicandi & obſecrandi forma.

cùm feciſſet Aaron , & cucurriſſet ad mediam multitudinem , quam iam uaſtabat† incendium, obtulit
a ¶ Recto corde. ¶ Ne mors vltra graſſaretur.
b ¶ Peccatores, ¶ Nimietate ſcelerum.

thymiama,& ſtāns inter mortuos[c]
a ¶ Iuſtos. ¶ In operibus iuſtitiæ.

ac uiuentes pro populo deprecatus
a ¶ Lxx.vaſtatio,vel vt in alijs exemplaribus continetur confractio.

est,& plaga ceſſauit. Fuerunt autē qui percuſſi ſunt quatuordecim milia hominũ & ſeptingenti,abſq; his qui perierant in ſeditione Core. Re-[d]uerſusq; eſt Aaron ad Moyſen ad oſtium tabernaculi fœderis poſtquam quieuit interitus.

Cap. XVII.

Et locutus eſt dn̄s[e] ad Moyſen dicēs: Loq̄re ad filios Iſraēl, & accipe ab[f] eis uirgas ſingulas ꝑ cognatiōes ſuas,
c à cunctis principibus tribuũ uirgas

Nicolaus de Lyra.

D

a ¶ Cumq; iaceret in terra , ad placandum iram dei contra populũ excitatam.b ¶ Dixitq; Moy.ad Aaron: Tolle thu.&c. Cognouit em̄ ex reuelatione diuina,ꝙ per ꝑces Aarō & oblationes incenſi quieſceret plaga inchoata. c ¶ Stans inter mor.& vi.vt retineret proceſſum vindictæ. d ¶ Reuerſusq; eſt Aaron ad Moyſen adhuc pro populo orantem .Et in hoc dedit exemplũ pręlatis, quòd non debent ſpiritualia ſubtrahere beneficia ſubditis propter iniuriā ſibi illatam ab eis. Cap. XVII.

Et locutus eſt dominus ad Moyſen dicens & cætera.Hic conſequenter ponitur ſacerdotij determinatio ꝑ floritionem virgæ Aaron.Circa quod primò tangitur virgarum acceptio ad facti diſcuſſionem.Secundò vnius germinatio ad ſacerdotij probationem,ibi:Quas cùm poſuiſſet.Tertiò eiuſdem reſeruatio ad recordationem,ibi:Dixitq; dominus.Circa primum dicitur:f ¶ Accipe ab eis virgas ſingulas ꝑ cognatiōes ſuas. a cunctis principibns tribuum virgas duodecim, vniuſ. id eſt tribus,ideo ſubditur:A cunctis principibus tribuum & cæt. Diuiſio

Et vniuſcuiuſq;

Moraliť

Moraliter .e ¶ Et locutus eſt dominus ad Moyſen dicens:Loquere ad filios Iſrael.Hic agitur de certificatione dignitatis ſacerdotalis per ſignum virgæ germinantis. ¶ Moraliter per virgam intelligitur doctrina,propter quod antiquitus Philoſophi portabant virgam in ſignum doctrinæ.Similiter Mar.vj.b. diſcipulis ad pręedicandũ miſſis dicitur,ꝙ non portēt niſi virgam tm̄.Igitur ille doctor cuius virga germinat,floret,& facit fructum, promoueri dignus eſt ad pontificis ſtatum.Germinat autem multiplicando diſcipulos,floret verò faciendo eos verbo & exemplo bonos & honeſtos,ſed facit fructum faciendo eos doctos & ad docendum aptos. Allegoricè
¶ Allegoricè per virgam Aaron quæ germinauit ſicca,figurata fuit virgo Maria,de qua ſcribitur Eſa.xj.a.Egredietur virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcendet.Per quē florē Chriſtus intelligitur ſcđm doctores Hebraicos & Latinos. Hæc autem virga ſicca germinauit abſque humore virilis ſeminis concipiendo,floruit autem ſanctiſſimè cōuerſando,ſed fructum protulit deum nobis & hominem in vna perſona pariendo,

duodecim, & uniuſcuiuſq; nomen ᵃ ᵇ
ſuperſcribes uirgæ ſuæ. Nomen au ᶜ
tem Aarõ †erit in tribu Leui, & †u ᵈ
na uirga cunctas eorũ familias con
tinebit, ponesq; eas in tabernaculo
fœderis coram teſtimonio, ubi †lo
quar ad te. Quem ex his elegero, ᵉ
ᵃ germinabit uirga eius, & cohibe
bo à me querimonias filiorum Iſ
raël, quibus contra uos murmurãt.
Locutusq; eſt Moyſes ad filios Iſ
raël & dederunt ei omnes principes
*uirgas per ſingulas tribus. Fue ᶠ
runtq; uirgę duodecim abſq; uirga
Aaron*. Quas cùm poſuiſſet Mo
yſes coram dño in tabernaculo te
ᵇ ſtimonij, ſequẽti die regreſſus inue
†Crucis.
ᶜ nit germinaſſe uirgã Aaron in do
ᵈ mo Leui, & †turgẽtibus gẽmis eru
perant flores, qui foliis dilatatis in
amygdalas deformati ſunt. Protu
lit ergo Moyſes omnes uirgas de
conſpectu domini ad cunctos filios
Iſraël, uideruntq; & receperunt ſin ᵍ ʰ
guli uirgas ſuas. Dixitq; dominus
ad Moyſen: Refer uirgam Aaron ⁱ
in tabernaculũ teſtimonij, ut ſerue
tur ibi in ſignum rebelliũ filiorum
Iſraël, & quieſcãt querelę eorũ à me,
ne moriãtur. Fecitq; Moyſes ſicut

E ☞bitur: Nunc ergo neceſſaria eſt abſtinẽtia, ſed poſtmodũ non
quærenda. Tertio loco inuenies abſconditũ myſteriorũ ſapientiæ
& ſcientiæ dei ſenſum, quo nutriantur animæ ſanctorũ etiã in futu
Mat.5.a. ro. Hîc eſt enim pontificalis fructus, de quo promittitur his qui e
ſuriũt & ſitiunt iuſtitiã, qa ſaturabunt. Sic ergo in oĩbus ſcripturis
Pro.22.c. triplicis ſacramẽti ratio percurrit. Sic & ſa
pientia monet, vt deſcribamus eã i corde
Geñ.26.e. noſtro triplicit. Sic tres puteos fodit Iſa
†ſcribes ſuper virgam ac, quorũ tertibus latitudo vel amplitu
do nominatur. Quia verò ſacerdotale ſa
Hiere.1.c. cramẽtum eſt virga nucis, puto Hieremiã
(qui erat de ſacerdotibus ex Anathot)
vidiſſe virgam nuceam & ꝓphetaſſe quæ
ſcripta ſunt quidem de virga nucea vel
de lebete vel de olla ſuccẽſa, quaſi per hęc
oſtenderet in virga nucea eſſe vitam, & in
Eccle.15.d. lebete ſuccẽſo, mortẽ. Vita enim & mors
ponunt ante faciem noſtram. Et eſt vita
Chriſtus in ſacramẽto nucis, mors autem
diabolus in figura lebetis. Si ergo peccaue
*ſingulas ris, erit pars tua cũ lebete accenſo. Si bene
Canti.6.d. egeris, in virga nucea cum pontifice ma
gno. In canticis quoq; canticorum ſpõſa
dicitur deſcendere in hortũ nucis, & cum
*q̃ erat in medio virgarũ eorũ nucibus ſacerdotalium pomorũ copiam
inueniſſe. a ℭ Germinabit virga.
Orige. Vnum fructum promiſit deus in
virga & dedit plura, vt liberalitatem dei
largiorẽ promiſſionibus attẽdamus. Erit
inquit, homo quencunq; elegero, virga e
ius germinabit. Vbi verò ad rem venitur
non hoc tm̃ promiſſum implet, ſed mul
ta addũtur. ait em̃: Et produxit frondes &
protulit flores & germinauit nuces. ſolũ
autem germẽ promiſſum eſt. Sicut in his
Tropolo. promiſſionem ſuam de⁹ in quadruplum
F dedit, & multa plura & pretioſiora largi
tus eſt q̃ promiſit. In omnibus locis ſcri
pturæ vbi aliqua promiſſio cõtinet, in fu
turo multipliciter ꝑparabitur, & verè cõ
1.Cor.2.b. plebitur illud: Quod oculus nõ vidit, nec
Eſa.64. auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.
Siue ergo terram ſiue cęlũ dixeris, ſiue ſo
lem hunc & fulgorem viſibilis luminis, o
mnia hæc oculus vidit & auris audiuit.
Tranſgredere ergo omnia q̃ vides, q̃ au
dis, quicqd etiã cogitari põt, & ſcito illud
repoſitũ eſſe diligentib⁹ deum, qđ nec ad
cogitationem cordis tui poteſt aſcendere. Vnde puto nihil in his
promiſſionibus corporale cogitandũ. Ratio enim materiæ corpa
Moraliter lis ſenſum cogitantis nõ effugit, ſed q̃ i ſola dei ſapientia cõtinẽtur.
b ℭ Inuenit germinaſſe virgã &c. Grego. Cùm ſacerdotiũ
Aarõ qui de tribu Leui fuerat deſpiceretur, dignusq; alius qui of
ferret holocauſta crederetur, duodecim virgæ iuxta duodecim tri
bus in tabernaculo poni iubentur, & virga Leui viruit, & qd vir
tutis Aaron in munere haberet oſtẽdit. In qua innuitur, ꝙ omnes
qui vſq; ad finem mundi iacemus in morte, quaſi virgæ reliq̃ in a
riditate remanemus. Sed cũctis virgis in ariditate remanẽtibus, vir
ga Leui ad florẽ redijt, quia corpus dñi, veri. ſ. ſacerdotis in mor
tis ariditate poſitum in florẽ reſurrectiõis erupit, quo flore Aarõ
rectè ſacerdos eſſe oſtenditur, quia reſurrectionis gloria redẽptor
qui de tribu Iuda & Leui ortus eſt, interceſſor pro nobis eſſe mon
ſtratur. Virgæ duodecim tribuum in ariditate permanent, qa cor
pus dñi poſt mortem viuit, ſed noſtra adhuc corpora vſq; in finẽ
Allegoricè mundi differuntur à gloria reſurrectionis. ℭ Orige. Virga arida
germinat cùm corpus extinctum reuiuiſcit, cui quatuor ꝑſtabunt.
1.Cor.15.f Seminatum in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatũ in
infirmitate, ſurget in virtute. Seminatũ in ignominia, ſurget in glo
ria. Seminatum corpus aĩale ſurget ſpirituale. Hæc quatuor virga
aridi corporis in reſurrectione germinabit. c ℭ Virgam. Gre
Myſticè go. Carnem Chriſti, quæ de radice Ieſſe ſucciſa & mortificata citò
reuixit poſt ariditatem mortis. ℭ In virga, regnantis poten
Cant.2.a. tia, in flore pulchritudo. vnde: Ego flos campi & lilium conualiũ.
Alij hanc virgã quæ ſine humore floruit Mariam eſſe putãt, q̃ ſine
Eſa.11.a. coitu edidit verbum dei. vñ: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos
de ra. e. aſc. Chriſtus. ſ. qui futuræ typum pręferens paſſionis, can
dido fidei lumine ac paſſiõis ſanguine purpurabat, flos virginum,
corona martyrum, gratia continentiũ. d ℭ Turgetentib⁹ &c.
Orige.

Orige. Hac verò rõne qua promiſſionũ bona maiora promiſſio G
nibus dantur: pœnæ quæ pctõrib⁹ prædicunt, multiplicatis crucia
tibus inferunt. Niſi quis tertiũ aliquid poſſe fieri cogitet: colligens
aliqua ſolatia ex his quæ in cõminatione Dauid continentur, vbi tri 2.Re.24.
duo pręnuntiata eſt futura mortis vaſtatio, & intra ſex horas bre
uiatum eſt tempus ſupplicij. Sed hæc ibi
proficere poſſunt, vbi pœnitẽtiæ tempus Exo.34.a.
& ſatisfactionis locus conceditur. Scribi † & ꝑ ſingulis capitibus domꝰ prm ſuorũ erit vna virga
tur tamen, quia deus malis reddit peccata
in tertiam & quartam progeniem, bonis
autem faciens miſericordiam, non ſolùm
in tertiam & quartam, ſed ſecundum ſcri
pturam in mille generationes. ℭ Orig.
Poſſumus etiam ſic intelligere eorum q̃ Tropolo.
in virga germinauerunt differentia. Qui † teſtificabor tibi. hoc loco teſtari ſumit ꝑ loq nõte ſtimõia dei ſunt ei⁹ oracula voces & eloquia
in Chriſto credit primò moritur, & po
ſtea renaſcitur, & ſic virga arida germiat.
Primum germen eſt prima in Chriſto cõ
feſſio. Secundò frondeſcit, vbi renatus
donum gratiæ & ſpiritus ſanctificatiõem
recipit. Inde refert flores, vbi proficit
& ſuauitate morum decoratur, & fragrã
tiam miſericordiæ & benignitatis effun
dit. Tandem affert fructus iuſtitiæ quib⁹
non ſolùm ipſe viuat, ſed vitam alijs pręs
beat proferendo. ſ. ex ſe verbum fidei & ſci 1.Ioh.2.b.
entiæ dei vt alios lucrifaciat. Sic ergo ſin † protulerũt ramos & floruerat flos, & reddiderat amygdal⁹
guli fideles de virga Aaron qui eſt Chri
ſtus germinantur, quorũ quatuor iſtæ dif
ferentiæ alijs in ſcripturæ locis velut æta
tes quatuor deſignãtur. vnde: Scripſi vo
bis pueri, & ſcripſi vobis adoleſcentes, &
ſcripſi vobis iuuenes, & ſcripſi vobis pa
tres. In quibus non corporalis ætatis ſed
animæ profectus differentias ponit, ſicut
obſeruamus in germine ſacerdotalis vir
gę. Habent autẽ hæc omnia, nõ tã in vir
ga Aaron, quã in ea quæ exiuit de radice
Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet ſuper
☞ quem re. Eſa.11.a.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Vt vniuſcuiuſq; nom. ſcilicet
tribus. b ℭ Su perſcribes virgę ſuæ.
ita ꝙ nomẽ Ruben erat ſcriptum in virga
illius tribus. & ſic de alijs. c ℭ Nomen
autem Aaron. Hoc dicit quia in virga H
quæ erat pro tribu Leui nõ erat ſcriptũ
nomẽ Leui, ſicut de alijs. Cuius ratio erat, quia quæſtio de ſacerdo
tio quãtùm ad illos de tribu Leui iam erat determinata per mortẽ
Core & ducentorum & quinquaginta virorum, qui obtulerãt in
cenſum: & ideo de ſacerdotio Aaron nõ erat quæſtio niſi quantũ
ad alias tribus. d ℭ Et vna vir. Ex hoc dicũt aliqui ꝙ præter. xij.
virgas prædictas erat vna communis omnibus tribubus: Sed hoc
nõ videtur rõnabiliter dictum: quia non apparet cui deſeruiret: &
ideo illud quod dicitur hîc: Et vna virga cunctas eorũ familias cõ
tinebit, nõ refertur ad familias aliarũ tribuũ, ſed ad familias de tribu
Leui, in qua erãt plures familiæ. vt ſuprà dictum eſt. iij. cap. ſed vir
ga Aaron ſufficiebat pro omnibus, eò ꝙ quęſtio iam erat determi
nata quãtũ ad alias familias Leui, ita ꝙ domus Aaron continebat
totum ius tribus Leui quantùm ad ſacerdotium. e ℭ Quem ex
his elegero, germinabit virga eius. Vt hoc ſigno alij quie
ſcant à ſacerdotio f ℭ Fueruntq; virgæ duodecim & cæte.
Quia erant duodecim trib⁹ præter tribum Leui. In Hebręo habe
tur: Fueruntq; virgę duodecim, & virga Aaron in medio, quia ſic
fuerunt diſpoſitæ coram domino in tabernaculo: quòd ſex virgæ Moraliter
erant ex vna parte ipſius, & ſex ex altera: & ex hoc patet ꝙ non fue
runt ibi. xiiij. virgæ, ſed. xiij. tm̃. g ℭ Videruntq;: ſcilicet virgam
Aaron ſolũ germinaſſe miraculoſè. h ℭ Et receperunt ſinguli
virgas ſuas. Recognoſcentes eas tanquã non mutatas, & ſic vide
runt ſacerdotium remanſiſſe Aaron & filijs eius per ſignum datũ
à deo. i ℭ Refer virgam Aaron in tabernaculum. Vt ſi
qui de cætero vellent contendere pro ſacerdotio, reprimãtur hoc
ſigno. Moraliter virga quæ eſt ſignum domini & correctionis,
ſignificat bonum pręlatum, in quo eſt poteſtas regendi atque e
tiam corrigendi. Hæc ergo virga germinat bonitate conſcien
tiæ, frondet veritate doctrinæ, floret celebritate famæ, & fructi
ficat ſanctitate vitæ, & ideo ſibi debetur dignitas ſacerdotalis.
Dixerunt autem

A quem requieſcet ſpūs dñi. Nec videt̃ otioſum φ virga dicitur exire, & flos aſcendere. Quãuis em̄ vnus ſit Chriſtus ꝑ ſubſtantiã, ſingulis tñ diuerſus efficit̃, prout eget is in quo operat̃. Qui ſegnior eſt ꝓ diſciplina, fit ei virga: & in virga nõ aſcẽdere dicit̃, ſed exire. Exeũdũ eſt em̄ ei qui eſt ſegnis, & trãſeundũ ad aliũ ſtatũ, ſicut virga. i. ſeueritate rigidioris doctrinæ compulſo. In iuſto verò qui ſicut palma floret, aſcendere dicit̃ Chriſtus. Si quis ergo verberibus indiget, exit ad eum in virga. Qui autem proficit ad iuſtitiam, aſcendit ei in flore vſq; quo afferat fructus ſpiritus, qui ſunt charitas, gaudium, pax & cæteræ virtutes. Gal. 5. d.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Dixerunt aũt filij Iſraël. Iſtud refert̃ ad p̃dicta in capitulo p̃cedenti. viderant enim filij Iſraël Core & ſibi adiunctos mortuos, eò qđ accedebant indebitè ad diuina, & occaſione etiã huius plures alij ſunt mortui: ideo timentes petierunt à Moyſe remedium apponi, & ideo non ſunt puniti, cùm dixerunt. b ¶ Ecce conſumpti ſumus omnes &c. Quia nõ dixerunt hoc murmurando contra deũ vel contra Moyſen, ſed remedium quærendo

præceperat dominus. Dixerunt a autẽ filij Iſraël ad Moyſen: Ecce b conſumpti ſumus, omnes peribimus. Quicunq; accedit ad tabernaculum domini, moritur. Num uſq; ad internetionem cuncti delendi ſumus?

Cap. XVIII.

DIxitque dominus c ad Aaron: Tu & d filij tui, & domus patris tui tecum,
(a ¶ Lxx. Sumetis peccata ſanctorum, quia per ea ſcilicet quæ offert pontifex pro peccato cuiuſq; purificat eum.)
portabitis iniquitatem ſanctuarij, & tu & filij tui e
(a ¶ Sacrificia pro peccatis oblata quæ debentur ſacerdotibus.)
ſimul ſuſtinebitis peccata ſacerdotij ueſtri. Sed & fratres tuos de f tribu Leui & ſceptro patris tui ſume tecum, præſtoq; ſint & miniſtrent tibi. Tu autem & filij tui g miniſtrabitis in tabernaculo teſtimonij. Excubabunt * Leuitæ h ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi, ita duntaxat, ut ad uaſa ſanctuarij & altare non accedant, ne & illi moriantur, & i k uos pereatis ſimul. Sint autem tecum & excubent in cuſtodijs tabernaculi, & in omnibus ceremonijs eius. Alienigena non l miſcebitur uobis. Excubate in

GLO. ORDI.

CAP. XVIII.

DIxitq; dñs. a ¶ Tu & filij &c. Alia litera: tu & filij tui & dom⁹ patris tui accipietis peccata ſanctorum, & pctã ſacerdotij vrĩ. Hæc ſunt pctã ſctõrũ q̃ appellant̃ ſacrificia ꝓ pctĩs. Pctã v° ſctõrũ dictũ eſt, non q̃ ſancti cõmittũt, ſed ab eo φ ſunt ſancta. Dictũ eſt ſanctorũ, qa in ſctĩs offerũt̃. Et pctã dicunt̃ ſacrificia ꝓ pctĩs, ideo appellata ſunt pctã ſctõrũ. Et pctã ſacerdotij vrĩ. i. eadem ipa q̃ offerunt̃ ꝓ pctĩs, ſicut etiã in Leuitico declarat, & ptinere dicit ad ſacerdotẽ. ¶ Orige. Alia litera: Tu & filij tui & dom⁹ patris tui tecũ ſumetis pctã ſctõrũ. Qui meliores ſunt, inferiorũ culpas & pctã ſuſcipiũt, vñ: Vos q fortiores eſtis infirmorũ imbecillitates ſuſtinete. Iſraelita ſi peccet. i. laicus, ipſe ſuũ nõ põt auferre pctm̃, ſed requirit Leuitã vl' ſacerdotẽ vl' põtificẽ, vt pctõrũ remiſſionẽ accipiat. Sacerdos aũt aut põtifex ſi delinquat, ipe ſuũ põt purgare pctm̃, ſi tñ nõ peccet in deũ. De hmõi em̄ pctĩs nõ facilè videmus in legis literis remiſſionẽ pctõrũ ſignificari. ¶ Orige. Ieſus pontifex noſter q penetrauit cælos cum filijs ſuis, id eſt apoſtolis & martyribus ſumit peccata ſanctorũ. Venit enim vt peccata mundi tolleret morte ſua. Filij quoq; eius auferunt pctã ſanctorũ, vñ: Paul. Libenter impendar ꝓ aĩabus vrĩs, Et alibi: Ego em̄ iã immolor &c. Hoſtia verò ad hoc immolat̃, vt eorũ ꝓ qbus iugulat̃, pctã purgent̃ de martyribus Iohãnes in Apocalypſi ſcribit: Quia aĩæ eorũ q iugulati ſunt ꝑpter nomẽ Ieſu aſſiſtũt altario. Qui aũt aſſiſtit altario, oſtenditur ſacerdotis fungi officio. i. ꝓ populi pctõ ſupplicare. Vereor ergo ne fortè, ex q̃ martyres nõ fuerint, & hoſtiæ ſctõrũ nõ offerunt̃ ꝓ pctĩs nrĩs non fiat remiſſio, & accidat nobis qđ de ſe dicunt Iudæi. Quia non habẽtes altare neq; templum neq; ſacerdotium, & ideo nec hoſtias offerentes, pctã noſtra, inquiũt, manẽt in nobis, ideo veniã nõ cõſequmur. Nos aũt dicere debem⁹, qa hoſtiæ martyrum non offeruntur ꝓ nobis: iõ manẽt in nobis pctã noſtra. Nõ em̄ meremur ꝑſecutionẽ pati ꝑpter Chriſtũ. Sciẽs em̄ diabolus ꝑ paſſionem martyrij remiſſionẽ pctõrũ fieri, nõ vult nobis ꝑſecutionẽ gentium publicam mouere, qa inuidet glorię noſtrę, vel fortaſſis, ſcit nos deus idoneos nõ eſſe martyrio. ¶ Orige. Quærẽdũ eſt quõ aliq ſancti dicantur, & de peccatis eorũ ſcribat̃. Nõ em̄ (vt putant qdã) ſtatim q ſanctus eſſe cœpit, peccare nõ põt & cõtinuò eſt ſine pctõ. Dicit̃ em̄ ꝑ Ezechielem: A ſanctis meis incipietis. Si enim ſancti ſine pctõ ſunt, quõ primi ſuccũbũt in ſupplicio peccatorũ? Et alibi: Iuſtus in principio ſermonis ſui ipe ſui accuſator fit. Apl's quoq; q in pricipio epiſtolę ſcribit: Oĩb⁹ q ſunt Romę dilectis dei vocatis ſanctis poſtea eiſdem dicit: Nolite propter cibum ſoluere opus dei. Et ad Corinthios Paulus vocat⁹ apoſtol⁹ Ieſu Chriſti, eccleſię dei q̃ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis, poſtea eiſdem dicit: Cùm cui m ſint inter

Margin: Pctã ſctõrũ quę ſunt. — B Myſticè — Rom. 15. a — Myſticè Heb. 4. d. — 2. Co. 12. e. — 2. Tim. 4. b — Apo. 6. c. — Dañ. 3. b. — Oſee. 3. b. — Quęſtio — Eze. 9. c. — Pro. 18. c. — Roma. 1. a. — Ro. 14. d. — 1. Co. 1. a. — 1. Cor. 3. a.

C enim ſint inter vos ęmulationes & cõtentiones, nonne carnales eſtis & ſecundũ hominẽ ambulatis? Et paulopoſt. Omnino auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gẽtes, & vos inflati eſtis. In quo nullum immunem relinquit, dum alijs fornicationẽ, alijs inflationem & ſuꝑbię crimẽ aſcribit, & multa huiuſmodi & peiora in ſequẽtibus ponit. ¶ Sed ſctõrũ multæ differẽtiæ ſunt. Sctĩ em̄ dicunt̃ hi ijdẽq; pctõres, q ſe deo vouerũt, & ſeparauerunt à vulgo vitã ſuã, vt dño ſeruiant. Hmõi hõ ſcđm hoc φ cęteris actib⁹ circunciſis ſe dño mancipauit, ſanctus dicitur. Sed fortè in hoc φ domino ſeruit, non ita gerit omnia, vt competit, ſed in aliquibus delinquit. Si enim qui ſeparat ſe ab omnibus actibus, vt diſciplinã medicinę vel philoſophię cõſequat̃, nõ cõtinuò ita ꝑfectus eſt, vt nõ peccet in aliquo: imò plurima delinquendo vix ad perfectionẽ ꝑuenit. & tñ cum ad hmõi ſcholas ſe tradidit, certũ eſt eũ vel inter medicos vel inter philoſophos numerari. Ita qui mancipat̃ ſtudijs ſanctitatis ſcđm hoc qđ ꝓpoſuit, ſanct⁹ appellat̃. ſcđm hoc verò φ neceſſe eſt eũ ĩ multis delinquere, dum vſu, diſciplina, & diligẽtia abſcidatur conſuetudo peccandi, peccator dicit̃. ¶ Addo amplius, φ niſi ſanctum propoſitũ aliquis habeat, & ſanctitatis ſtudium gerat: neſcit peccati pœnitẽtiã gerere, vel remedium quęrere. Qui non ſunt ſancti, in peccatis ſuis moriunt̃: qui ſancti ſunt, pœnitẽtiã ꝓ peccatis gerũt, vulnera ſua ſentiunt, lapſus ſuos intelligunt, ſacerdotem requirũt & purificationẽ per põtificem. ideo cautè & ſignificanter dicit̃, quia põtifices, & ſacerdotes non

Margin: 1. Cori. 5. a. — Sctĩ varij

NICO. DE LY.

DIxitq; dñs. Ca. XVIII. Determinato ſacerdotio, hĩc cõſequenter adiungitur oneris impoſitio, & primò inceptũ ſacerdos eſt mediator populi ad deũ. ſcđò ecõuerſo inceptum eſt mediator dei ad populũ capitulo ſequẽti. prima in duas, quia primò onus imponitur, ſcđò merces retribuitur, ibi: Locutuſq; eſt dñs. Circa primum dicitur: c ¶ Dixitq; dñs &c. mediante tamen Moyſe, vt dicit Ra. Sa. d ¶ Tu & fi. &c. i. habebitis illa q̃ offerunt̃ in ſanctuario ꝓ peccatis ppl'i, vt exponũt aliq. Sed iſta expoſitio nõ videt̃ cõueniẽs, qa portare & ſuſtinere deſignãt onus impoſitũ: receptio autẽ oblationum non eſt ſacerdotibus oneroſa. ideo aliter exponitur referendo ad finem capituli pręcedentis, vbi quęritur remedium cõtra periculum mortis in populo, ſi indebitè aliqui accederent ad diuina, vt ſit ſenſus: e ¶ Et tu & filij tui ſimul ſuſtinebitis peccata & c. i. ſi aliqui ſe ingerẽt per veſtram negligentiam non ſolùm punientur pro ſua temeritate: ſed & vos pro veſtra negligentia: & ideo vobis incumbit onus arcẽdi eos, & diligenter pręcauendi ne aliquis indebitè accedat. f ¶ Sed & fratres tuos &c. ſume tecum pręſtoq; ſint. ſ. ad officia ſibi conuenientia, vtpote in cuſtodia vaſorum & portarũ, ne aliquis indebitè ſe ingerat. g ¶ Tu autem & filij tui miniſtrabitis ĩ tabernaculo. Leuitis enim nõ erat licitũ ingredi in motione caſtrorum, quãdo vaſa ſancta erant inuoluta, vt ea portarent. i ¶ Ne & illi moriantur: ꝑpter ſuã temeritatem. k ¶ Et vos pereatis ſimul. propter veſtram negligẽtiam. & ſic patet φ impoſitum erat ſacerdotib⁹ reprimere Leuitas, & Leuitis

Margin: * — Diuiſio D

Moraliter. c ¶ Dixitq; domin⁹ ad Aaron &c. Sequitur: h ¶ Excubabũtq; Leuitę ad pręcepta tua & ad cũcta opera tabernaculi: ita duntaxat vt ad vaſa ſanctuarij & ad altare non accedant. Per hoc aũt φ Leuitę arcent̃ ab ingreſſu ſanctuarij, & ab actu offerendi ſacrificia in altari holocauſtorũ, ſignificatur, φ clerici q ſunt ſub ſacerdotibus etiã in alijs ſacris ordinib⁹ conſtituti, nõ debent exercere actus ptinentes ad officiũ ſacerdotũ. l ¶ Alienigena nõ miſcebit̃ vobis. Per hoc autẽ φ ppl's cõis arcetur ab ingreſſu loci diuini cult⁹, & cõceditur ſacerdotib⁹ & Leuitis eis miniſtrantib⁹: ſignificatur φ in nouo teſtamento ppl's cõis arcendus eſt a cancello vel choro, vbi diuinũ officium celebratur.

Margin: Moraliter

V * Oĩa q̃ ſanctifican

E ſacerdotes nõ quorũcunq;,ſed ſanctorũ peccata ſumũt. Sanct⁹ em̃ eſt qui peccatũ ſuũ p põtificē curat. a ¶Tu autem & filij. Orig.
Tropolo. Alia litera: Tu aũt & filij tui tecũ in cõſpectu tabernaculi teſtimonij, obſeruate cuſtodias veſtras, & altaris tabernaculi &c. Obſeruare diligenter cõuenit quę ſcripta ſunt, & eos pcipuè q in ordine ſacerdotali gloriantur. Qui autē obſeruet, & faciat quæ ſacerdotibus mandata ſunt, & qui vtatur ordine & ore ſacerdotij, opera verò non obſeruet, ſolus noſſe põt qui ſcru
Hiere.17.b. tatur corda & renes. Mandātur aũt obſeruari non ſolũ ea q̃ foris ſunt, ſed præcipuè quæ intra velum ſunt, quaſi cura ſit ſacerdotibus, euidētia & manifeſta diuinæ legis mandata implere, & myſteria abſcondita omni perſpicacia intueri. Si verò ad hominem velit referre tabernaculum teſtimonij
Heb.9. (Paulus enim corpus hominis tabernaculum dicit) interiora velaminis vbi inacceſſibilia teguntur: principale cordis dicemus, quod ſolùm recipere poteſt myſteria veritatis. Duo verò altaria .i. interi⁹ & exterius quoniam altare orationis indiciũ eſt, illud
1.Cor.14.c. puto ſignificare quod dicit Apoſtol⁹: Orabo ſpiritu, orabo & mente. Cũ enim in cor
Matth.6.a. de orauero, ad altare interi⁹ ingredior. vñ: Tu autem cũ oraueris, intra in cubiculum tuum & claude hoſtium & ora patrē tuum in abſcondito. Qui ita orat, ingreditur ad altare incenſi quod eſt interius. Qui verò clara voce & verbis cum ſono prolatis, vt ædificet audientes ſpiritu orat: & offert hoſtiam in altario quod eſt foris ad holocauſtum populi conſtitutum. Oportet ergo ſacerdotes ea pręcipuè curare, quæ intra velum interius tegũtur, ne quid ibi pollutum inueniat, interiorē ſcilicet hominē & cordis ſecreta, vt ibi immaculata permaneāt. Cherubin & propitiatorium ſciētia eſt intelligēda trinitatis. Cherubin quidem multitudo, id eſt pfectio ſcientię interpretat, & quę alia pfe
F ctio ſciētię, niſi agnouiſſe patrem & filium & ſpiritũſanctũ? Hæc ergo curāda ſunt à ſacerdotibus, vt incontaminata & illæſa ſeruent. Vrna verò habens celeſtem cibũ mãnę, theſaurus diuini verbi eſt. Arca aurea in qua ſunt tabulæ teſtamenti *mens noſtra* eſt, in qua legē dei deſcriptā habere debemus. Hęc debet eſſe aurea, id eſt pu
2.Cor.3.a. ra & pretioſa, in qua lex dei ſit ſcripta, non atramento, ſed ſpũ dei viui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. vnde:
Roma.2.c. Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Scripſit autem deus in cordibus eorum digito legē naturalē, quā dedit de⁹ humano generi, & in cunctorũ mētibus ſcripſit. vnde initiũ ſumim⁹ & ſemina quædā ad pſcrutādam veritatē, quæ ſi bene excolam⁹ fru
Allego. ctum vitæ afferēt nobis. ¶Tu autem & filij tui. Allego. Perfectiores ſcilicet in eccl'ia & ſcti doctores, quorũ officiũ eſt ſacramēta diuina manib⁹ cõtrectare, & vaſa ſctā .i. ſcripturæ miſtica vba vētilare & ad itellectũ perducere. Cętera autē turba meditet diligenter
2.Pa.26.d. quæ cape põt, & q̃ magiſtrorũ diſcretio iubet. b ¶Si qs extern⁹ &c. Nõ de tribu Leui. Ozias em̃ de tribu Iuda, quia vſurpauit ſacerdotium, lepra percuſſus eſt. c ¶Locutus eſt dñs &c. Orige. Alia litera: Locutus eſt domin⁹ ad Aaron dicens: Ecce dedi vobis ad conſeruandum primitias. Alij tamen ad obſeruādũ, ſed veri⁹ ad
Quęſtio conſeruandũ. Quęrēdũ eſt autē, quõ ſcd'm legē primitiæ obſeruāt? Non em̃ vt cuſtodiāt ſacerdotes accipiũt, ſed vt cõſumāt, hoc ergo ad legē literę non applicatur, ſed ad legem ſpiritus. Spiritales enim primitię cõſeruari poſſunt, literales nõ poſſunt. Chriſt⁹ primitię eſt
1.Cor.15.c verè, q̃ ad conſeruādũ nobis datę ſunt. Beatũ eſt em̃, vt anima quæ Chriſtũ ſuſcepit, ſemp cõſeruet & ſemp habeat. Quę aũt offerebāt in lege cõſumebant, & in ventre digerebantur in ſeceſſum. Has autem
Matt.7.b primitias q mãducauerit, & guſtauerit panem qui de cęlo deſcēdit,
Ioan.6.c. nõ moriet in ęternũ. Hic eſt em̃ panis, q cũ ſemp cõedat ſemp pmanet, imò auget. Quātò enim ampli⁹ vbum dei ſumpſeris, tantò abundabit. d ¶Primitiarum. Primitię literales conſumuntur, ſpirituales cuſtodiunt. Quātò em̃ verbum dei amplius ſumpſeris: tantò abũdabit. e ¶Oĩa quæ ſan. a fi. Iſ. Origeñ. Alia litera. Ex
Moraliter oĩb⁹ q̃ ſanctifi. mihi à filijs Iſrael &c. Non vult de⁹ accipere primitias niſi à ſanctificatis Iſrael. Inueniunt em̃ apud Gentiles opa digna deo. Excoluerũt enim aliqui virtutes animi, & philoſophia in nonnullis aliqd egit. Ex illis vult de⁹ bñfacta ſuſcipere quorũ mēs videt deũ, & q ſancti ſunt p fidē dei. Gentilis aũt etiā ſi quid honeſtum habeat in morib⁹ (quia non deo, ſed ſibi aſcribit) nõ ſanctificat, nec in

ter primiti

cuſtodia ſanctuarij, & in miniſterio altaris, ne oriatur indignatio ſuper filios Iſraël. Ego dedi a
uobis fratres ueſtros Leuitas de medio filiorum Iſraël, & tradidi donum domino, ut ſeruiant in
a miniſterijs tabernaculi eius. Tu b
autem & filij tui cuſtodite ſacerdotium ueſtrum, & omnia quæ ad cultum altaris pertinent, & intra uelum ſunt, per ſacerdotes
b adminiſtrabuntur. Si quis exter-
c nus acceſſerit, occidetur. Locu- c
tuſq; eſt dominus ad Aaron: Ec- d
d ce dedi tibi cuſtodiā primitiarum
e mearum. Omnia quę ſanctifican e

a ¶Non a proſelytis, non a Gentilibus.

f tur à filijs Iſraël tibi tradidi & fi- f
lijs tuis pro officio ſacerdotali le

¶Spiritualiter .ſ. intellecta.

g gitima ſempiterna. Hæc ergo

a ¶Quia per ſe ſancta non ſunt.

accipies de his quæ ſanctificantur, & oblata ſunt † domino.

ter primitias recipit. ¶Orige. Videt autē ſecundũ literam proſelytos excludere: ſolos autē ſanctificatos ex filijs Iſrael vult offerre primitias. Puto autē proſelytũ ex eo dici, q licet ei eccleſiam ingredi. G
Scriptum eſt enim: Nõ abominaberis Idumęũ, quia frater tuus eſt, Deut.23.b.
nec AEgyptiũ, quia incola fuiſti in terra eius. Filij ſi nati fuerint eis, tertia generatione intrabũt in eccleſiam dei. Donec ergo fruct⁹ nõ affert AEgyptius vel Idumęus, nec facit filios primę & ſecũdę & tertię generationis, nõ igreditur in eccleſiā, ſed filiorum generatio ingredi facit. Notandum aũt quia nõ dicit, ſi nati fuerint eis filij vel filię, ſed filij ſi nati fuerit eis. Soli filij q faciunt patres in eccleſiam introire. ¶Orige. Ter etiam in anno apparere iubetur Exo.23.c.
omne maſculinum, non fœmininum.
f ¶A filijs. non à filiabus. Nõ enim otioſè alibi nominat cum filijs etiam filias, alibi filiarum nõ facit mentionem. Quę tamē ſpecialiter non ad ſexum, ſed ad diſcretionem animarũ referenda ſunt. ¶Orige. Difficilè inuenies ſanctos qb⁹ deus eximiũ prębeat teſtimonium filias genuiſſe, Abrahã & Gen.30.c.
Iſaac non genuerunt filias. Solus Iacob vnā Gen.34.d.
filiam genuit, & ipſa fratribus & parentib⁹ opprobrium fuit, & vindictę furorem fratrib⁹ incitauit. g. ¶Hęc ergo acci. &c. Anagogia
Idem. Et hoc ſit vobis ex his quę ſanctificātur ſanctis de ſacrificijs &c. Spirituſſanctus ita ſanctus eſt, vt non ſit ſanctificatus. Non enim aliunde accedit ei ſanctificatio, nec initium ſanctitatis accepit. Idem de patre & filio intelligendum eſt. Sola enim trinitas ſubſtantia eſt, quæ non extrinſecus, ſed ſui natura ſancta eſt. Omnis verò creatura vel ſpiri Leuit.16.a.
tuſſancti dignatione, vel meritorum ratione ſanctificata ſancta dicitur. vnde: Sancti † in igne
eſtote, quia ego ſanctus ſum &c. Nõ enim eadē ſanctitas in deo & hoĩe ponēda. De deo em̃ dicitur, quia ſanctus eſt. hominibus autem quaſi qui non ſemper fuerunt, iubetur vt fiant ſancti. Vbi autem habemus nos, ſancti eſtote, in Gręco habetur ſancti efficimini. Sed noſtri interpretes indifferenter eſtote pro efficimini poſuerunt. Vnuſquiſq; ergo noſtrum ex quo ſe deo vero corde mancipauit, ſanctus efficitur. Verè autem & ſemper ſanctus ſolus eſt deus. vnde: Qui enim ſanctificat & qui ſanctificantur, ex vno omnes. Non autem putes eſſe contrarium quod de H
Chriſto legimus: Quem pater ſanctificauit, & miſit in hunc mundũ. Heb.2.c.
Qui enim ſanctificatur ſcd'm carnē Chriſtus eſt, nõ ſcd'm ſpiritũ. Io.10.g.
Scd'm ſpiritum pariter & ſcd'm carnem dicit. Ego ſanctifico meipſum p eis, vt qui ſanctificat ſcd'm ſpiritũ intelligat: qui aũt ſctificat Io.17.c.
ſcd'm carnem

Nicolaus de Lyra.

tas, & Leuitis populũ. a ¶Ego dedi vo. &c. non ad faciēdũ opera veſtra exteriora in domib⁹ vr̃is, ſed ad ſeruiēdũ in miniſterijs tabernaculi, ideo ſubdit: Et tradi. do. &c. Sequit. b ¶Tu aũt & filij tui cuſto. &c. i. ſacerdotale officiũ: qd' ſeruatur debitè miniſtrando, & perdit indebitè exercēdo, ſicut Nadab & Abiu mortui ſunt offerendo ignem alienum, vt habet Leui. x. c ¶Locutus eſt Diuiſio
dominus &c. Hic deſcribit retributio pro labore, & primò quãtùm ad ſacerdotes generaliter, ſecundò quantùm ad Leuitas, ibi: Filijs autē Leui. tertiò q̃tùm ad ſummum ſacerdotem ſpecialiter, ibi: Locutuſq; eſt dominus. Quantùm ad primum dicitur: d ¶Ecce dedi tibi cuſtodiam primitiarũ mearũ. Et dicitur cuſtodiā quia non oportebat talia comedere prima die & ſecunda tantũ, ſicut de aliquib⁹ ſacrificijs, quorũ reliquę non poterāt reſeruari p victu ſacerdotũ in tempus magis longũ. e ¶Omnia quæ ſanctificantur. Hoc eſt deo promittuntur per votum. f ¶Tibi tradidi, & filijs tuis pro officio ſacerdotali .i. pro labore officij.

In ſanctuario

e ¶Omnia quæ ſanctificantur a filijs Iſrael tibi tradidi. Moraliter
Per hoc aũt q ſacerdotib⁹ aſſignant primitię & Leuitis decimę p ſuſtentatiõe ſua familiarũq; ſuarũ, oſtendit q in nouo teſtamento populus tenet puidere ſeruiētibus deo de victu & veſtitu ſecundũ cõditionē ſtatuum & pſonarũ, & iſtud obſeruatũ fuit ab antiquo etiā apud Gentiles, ſicut patet Gen. xlviij. e. vbi dicit q ſacerdotes AEgypti tpe famis non fuerunt cõpulſi vendere poſſeſſiões ſuas ſicut alij, quia ſtatuta cibaria ſibi ex horreis publicis præbebantur.

a Omnis oblatio & ſacrificium, & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedit in ſanctaſanctorum, tuum erit & filiorum tuorum: In ſanctuario a comedes illud. Mares tantùm b edent ex eo, quia conſecratum eſt domino. Primitias autem c quas uouerint & obtulerint filij Iſraël, tibi dedi & filiis tuis ac fi- b liabus tuis iure perpetuo. Qui mūdus eſt in domo tua ueſcetur c eis. Omnē medullam olei & ui- d ni ac frumēti, quicquid offerunt primitiarum domino, tibi dedi.

¶Fortes in fide. ¶virgines.
a ¶Aaron, ſcilicet. ¶Vero.ſ.pontifici, id eſt Chriſto.
b ¶Apoſtolis maioribus ſcilicet & minoribus poteſtatibus.
a ¶Sanctis animabus vel plebibus.

ſecd'm carnē, vnus tamē & idē Chriſtus. Ab omnib9 ergo fructibus
A ſanctificatæ ſunt offerendæ primitiæ, ſed ſpirituali pontifici. Fru-
Gal.5.d. ctus aūt ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, patientia &c. Sunt au-
Deut.6.a. tem primitię charitatis, vt diligat deum ex toto corde, & ex tota aīa
& ex tota mente. Ex hoc charitatis fructu ſecundo habere debeo, vt
Matt.22.d. diligam proximum ſicut meipſum. Illæ er-
go primitiæ charitatis deo offeruntur per
pontificem, quæ ſecundo loco ſunt, meis
vſibus relinquuntur: tertio autem loco ex
Mat.5.g. hoc fructu diligere debeo etiam inimicos
Moraliter meos. ¶ Orige. Primitias omnium † gre-
†frugū gum ſacerdotibus lex mandat offerri, ita
vt omnis qui poſſidet agrū, vineā, oliuetū,
hortū, & ſi qd qd' exercet in terris, & q pe-
culia cuiuſcunq; pecoris nutrit, offerat deo
omne qd' primū eſt. Deo enim offerri dicit,
quod ſacerdotibus datur. hoc enim ex lege
docetur, qa nemo legitimè vtitur fructib9
vel pecoribus, niſi deo. i. ſacerdotibus, ex
ſingulis primitiæ offerantur. Hanc ergo le-
gem ſecundū literā ſicut alia nōnulla neceſ-
ſariò obſeruandam puto. Sunt enim aliqua
mandata, etiam in nouo teſtamento neceſſa
riò obſeruanda. Sunt tamen qui dicant; Si
aliquid obſeruatur ſecd'm literā, cur nō oīa?
Si verò ſpiritaliter intelligenda, ſpiritaliter
ſunt omnia diſcutienda. Nos autē vtriuſq;
aſſertionis inſolentiam temperantes, quid
in his obſeruandū ſit autoritate ſcriptura-
rum pferem9. Scriptum eſt enim: Lex do-
Pſal.18.b. mini irreprehenſibilis, conuertens animas,
teſtimonium dñi fidele, ſapientiam pręſtans
paruulis. Præceptū dñi lucidū illuminans oculos, timor dñi caſtus
permanet in ſeculum ſeculi. Iuſtitiæ domini rectę, lętificantes cor-
da. Iudicia domini vera &c. Niſi eſſent hæc ſingula diuerſa, non
proprias differentias vnicuiq; ſcriptura dediſſet, vt aliud de lege do-
mini, aliud de mandato, aliud de iuſtificationibus, aliud de iudicijs
diceret. Aliud ergo lex, aliud pręceptum, aliud teſtimonium, aliud
B iudicium, aliud iuſtificatio. vnde alibi: Hæc eſt lex & mandata, & iu
Deute.6.a. ſtificationes, & pręcepta, & teſtimonia, & iudicia quę pręcepit domi
nus Moyſi. Diligentius ergo his quæ recitātur ex lege intendamus.
Sicubi enim ſcribitur eſſe mandatum, non continuò lex accipienda
eſt. Iuſtificationes quoq; non ſtatim lex, aut mandatum putandæ
ſunt. Teſtimonium enim aut iuſtitia non confuſè vnum ex cæteris,
Heb.10.a. ſed diſtinctè accipiēdum eſt. Cùm ergo dicitur, quia lex habet vm-
Exo.12.g. bram futurorum: non ideo mandatum vel iuſtitiæ vel iudicia vm-
bra ſunt futurorum. Nec eſt enim ſcriptum: hoc eſt mandatum pa-
ſchæ, ſed hæc eſt lex paſchæ. Et lex vmbra futurorum bonorum eſt,
1.Cor.5.c & lex paſchæ. In oue ergo corporali debeo intelligere vmbram eſſe
futuri boni, & quia paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Simi-
liter etiam inuenies de azymis, & de alijs feſtorum dierum obſeruan
tijs ſcriptum. Quia ergo hæc omnia ſub legis titulo ſcribuntur in le
ge, quęrere debeo q̄ ſunt azyma futurorum bonorum, & inuenio
1.Cor.5.c. apoſtolū dicentem: Non in fermento veteri, neq; in fermento mali-
Gene.17.b tiæ & nequitię &c. Scriptū eſt quoq;: Hæc eſt lex circūciſionis. Quę
ro ergo quid circūciſionis vmbra bonorū cōtineat futurorum, ne
mihi in vmbra circunciſionis dicat Paulus: Si circuncidimini, Chri
Gal.5.a. ſtus vobis nihil pderit. Hæc ergo ſingula, q̄ non ſecundum literam
obſeruanda dicit Apoſtolus, inuenies apud Moyſen legis titulo ſi-
Deut.5.b. gnari. ¶ Orige. Vbi verò dicit: Non occides, non adulterabis, &
hmōi, legis titulū nō pręmiſit. Hæc enim mādata ſunt, & ideo non
exinaniunt apud diſcipulos euangelij, ſed implent. Non enim man-
datū, ſed lex vmbrā habere futurorum dicit bonorum. ¶ Origeñ.
Lex duplex Notandū vero, q lex dupliciter dicitur. Generaliter enim oīa hęc, mā
datum, iuſtificationes, pręcepta, teſtimonia, iudicia, lex dicunt. Spe-
cialiter autē aliqua pars eorū quę in lege ſcripta ſunt, vt ſupradicta
Generaliter verò lex ſignificat, cūm dicit: Non veni ſoluere legem
Mat.5.b. ſed adimplere. Et alibi: Plenitudo legis eſt dilectio. Omnia enim
Roma.13.c quæ in lege ſcripta ſunt, legem nominauit. ¶ Orige. Alibi quoq;:
Iuſtè, inquit, ſectare quod iuſtum eſt. Et quid opus eſt etiam in his
Deut.16.c. allegoriā q̄rere, cum ædificet litera? ¶ Origeñ. Quęro quoque ſi
Quęſtio. aliqua quæ ſecundum literam ſtare poſſint, neceſſariò etiam allego
ricè intelligantur? Scriptū eſt enim in lege: Propter hoc relinquet
Geñ.2.d. homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ &c. Quia hęc al
legorica myſteria contineāt: Paulus pronunciat dicens: Myſterium
Eph.5.g. hoc magnū eſt &c. Quia autem oportebat etiā ſecundū literam cu
Geñ.2.d. ſtodiri ipſe dominus oſtendit dicens: Scriptum eſt: Propter hoc
Mat.19.a. relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori ſuæ, & erūt
duo in carne vna. Quos ergo deus coniunxit, homo non ſeparet. C
Quòd aūt Abrahā duos filios habuit, vnū de ancilla, & vnū de libe
ra, qs dubitat hoc ſecd'm literā ſtare debere? Adiecit tñ plus: A Hęc Gal.4.c.
aūt ſunt allegorica. a ¶ Oīs oblatio &c. Orige. eſt autem ſapien-
tis ſcribæ & docti de regno dei, vt ſciat de his theſauris proferre
noua & vetera, & quomodo penitus lite- Mat.13.g.
ram occidentem abijciat, & ſpiritum viui- 2.Cor.3.b
ficantem requirat, aut confirmet vtilem &
neceſſariam literæ doctrinam, aut manente
hiſtoria etiam myſticum ſenſum introdu-
cat, ſicut in præſenti loco. ¶ Orige. Vti- Moraliter
le eſt enim ſacerdotibus euangelij offerre 1.Cor.9.b.
primitias, vt qui euangelium annunciant,
de euangelio viuant. Impium eſt enim vt
qui ingreditur eccleſiam dei, qui ſcit ſacer-
dotes & miniſtros aſſiſtere altari, & verbo
dei, aut miniſterio eccleſiæ deſeruire, non
offerat ſacerdotibus primitias de fructibus
terræ quos dedit dominus, ſolem ſuum
producendo & pluuias miniſtrando. Qui
enim ſibi datos fructus à deo credit, ſcit mu
nerando ſacerdotes, honorare deum de mu Mat.23.c.
neribus ſuis. vnde: Væ vobis ſcribę & Pha
riſæi hypocritę, qui decimatis mentam &
cyminum & anetum, & pteritis quæ ma-
iora ſunt legis. Hypocritæ, hæc oportet fie
ri, & illa non omitti. Vult ergo dominus
hæc ſecundum literam nō omitti. Ad diſci-
pulos quoq; ait: Niſi abundauerit iuſtitia Matth.5.c.
veſtra, plus quā ſcribarum & Phariſęorum
non intrabitis in regnum cælorum. Quod
ergo vult à Phariſæis, multò magis à diſci-
pulis. Quod autē a diſcipulis non vult fieri, nec a Phariſęis. Vnde
dictū eſt antiquis: Non occides, hoc ſeruant Phariſęi. Diſcipulis aūt Matth.5.c.
dicit: Qui iraſcitur fratri ſuo, re9 erit iudicio. ¶ Ori. Chriſtus nos Ibidem.
redemit de maledicto legis, non de maledicto mandati vel teſtimo Gal.3.b.
nij, vel iudiciorum, ne ſcilicet ſubiecti eſſemus circunciſioni car-
nis, & ſabbathorum obſeruationi, & huiuſmodi quę cōtinentur in
lege, non in mandatis. Abundat ergo iuſtitia noſtra, plus quàm ſcri
barū & Phariſęorum, & illi de fructibus terrę guſtare non audēt, Mat.5.c.
priuſq; primitias ſacerdotibus offerāt, & Leuitis decimas ſeparent. D
Ego autem nihil horum faciens, fructibus terrę ita abutar, vt ſacer-
dos & Leuita & dei altare non ſentiat. ¶ Orige. Petrus quoque & Roma.15.c
Paulus per ſe primitias credentiū offerūt. vñ Paul9 dicit: Quia ab Ie
ruſalem vſq; ad Illyricum repleuerim euangelium Chriſti, vbi non
nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ędificarē.
Omnes ergo quos docuit tanquam fructus ſuos offert, & quoti-
die quęrit nouos agros quos excolat, & noua rura quę ſeminet. Vn
de ait: Cupio venire ad vos, vt aliquem fructum habeam in vobis, Roma.1.b.
ſicut in cęteris gentibus. Ex his omnibus electa quęq; ſignat, & ſin-
gularum eccleſiarum eligit & offert primitias. ¶ Orige. Quiſquis
etiam doctor quia docet, pręédicat & inſtruit auditores, agrum ec- Allego.
cleſię ſuę, id eſt credentium corda videtur excolere. Habet quoque
culturę ſuę fructum, & in fructu electum aliquem & pręcipuum,
quem quaſi primitias offerat, & alium pro primogenitis, alium p
decimis. ¶ Orige. Habet fortè aliquis primogenitos & inferiores,
quos neq; pro primitijs, neq; pro primogenitis, ſed p decimis poſ-
ſit offerre. b ¶ Iure perpetuo. Quomodo poteſt ęternum eſſe,
quod viſibile eſt? Quę enim videntur temporalia ſunt, primitię 1.Cor.5.c.
autem quę offeruntur Aaron, viſibiles ſunt, circunciſionem quoq;
& azyma & paſcha viſibile, neceſſe eſt ęternum nō eſſe, ſed tempora
le. Inuiſibilis ergo circunciſio quę in occulto eſt, æterna eſt & azy- Roma.2.d.
ma ſynceritatis & veritatis. Sic & hęc ei qui non in manifeſto ſed in 2.Co.4.d.
occulto Iudęus, qui ſpiritu, non litera legem cuſtodit, ſecundum in-
teriorem hominem legitima æterna dicūtur. c ¶ Omnē medul- Myſtice
lam &c. Orige. Oſtendimus mandatum de primitijs frugum vel
pecorum debere etiā ſecd'm literam ſtare, videamus quō ſpiritaliter
intelligatur. Hîc enim ait: Oēs primitię olei, vini & frumēti: horum
omnium

NIC. DE LY.

a ¶ In ſanctuario comedes illud. Et ſic determinat locum.
b ¶ Mares tantum edent. Et ſic determinat ſexum quantùm
ad ſacrificia pręédicta. c ¶ Primitias autem quas vo. &c. Se-
quitur: Qui mundus eſt in domo tua veſcetur eis. Licet poſ
ſent comedi a maſculis & mulierib9, vtpote vxore & filiabus ſacer-
dotū, tamen non erat licitum immūdis. d ¶ Omnē medul. &c.
Quia pmitię debebāt dari de meliori, quod ſignificatur per medu
V ij li. Quicqd

a ¶Corda humana.

a Vniuerſa frugum initiã, quæ gi-
gnit humus & domino depor-
tantur, cedent in uſus tuos. Qui
mundus eſt in domo tua, ueſce-
tur eis. Omne quod ex uoto red-
diderint filij Iſraël, tuum erit.

a ¶Primogeniti ſunt cum mu-
lieribus non ſunt coinqui-
nati vel martyres.

b Quicquid primũ erum pet è uul- a
ua cunctæ carnis quam offe-
¶Rationalibus.
runt domino, ſiue ex hominibus

☞ omnium primitiæ quæ oblatæ fuerint domino, tibi ea tradidi. Si
E autem omnes primitię ad pontificẽ pertinent, pontifex requirend⁹
eſt ad quem pertinere debeãt, etiam illę primitię quas in alijs locis
1. Cor. 15. c etiã inuenim⁹. De Chriſto aũt legimus, quia ſit primitiæ mortuo-
rum: eſt ergo & ipſe in aliqua parte primitię. Dicit etiam Apoſtolus
1. Cor. 16. c de quibuſdã, quia ſunt primitię Aſię, & alij
Achaię primitię. Conſequẽs ergo eſt p ſin-
gulas eccleſias aliquos primitias nomina-
Act. 10. d. ri: de quibus eſt Corneli⁹, qui Cezarieſis ec-
cleſię cũ his qui cũ eo ſpiritũſanctum ſuſce-
perũt, primitię dicit: & fortè omniũ gentiũ
de quibus primus credidit, & primus ſpiri-
tũſanctum meruit. Ager aũt mũdus dici-
Matte. 1. a. tur: Ager autem non terrę ſolùm, ſed cor-
da humana, quem angeli exceperunt exco-
lendum. Culturę ergo ſuę fructus ipſi poſ-
ſident, eos. ſ. qui ſub ꝓcuratoribus & acto-
ribus agũt, & nõdũ ad ſummam ętatis per-
fectionẽ ꝑuenerũt. Perfectos verò tãquam
electos & pręcipuos offerũt primitias pon-
Act. 10. a. tifici magno. Inuenimus ipſum Cornelium
anteq̃ doctrinam verbi vel gratiam bapti-
ſmi à Petro ſuſciperet, audiſſe ab angelo,
quia orationes eius & eleemoſynę aſcendiſſent ad deũ. vnde per an-
gelũ videt quaſi primitię deo oblatus. ¶ Chriſt⁹ eſt primitię primi-
tiarum. Cornelius primitię gentiũ. Alij primitię eccl'iarũ: ſicut qdã
primitię Aſię, alij Achaię. ¶ Orig. Aderit vnuſquiſq; angelorũ in cõ-
Angelorũ ſummatiõe ſeculi in iudicio, ꝓducẽs ſecum eos quib⁹ pręfuit, quos
aſſiſtentia. iuuit, q̃s inſtruxit, ꝑ quibus ſemꝑ vidit faciẽ patris qui in cęlis eſt. Et
Matt. 18. b. puto ibi inquirendũ vtrũ culturę hominũ angelus defuerit: an cul-
turę angelicę nõ dignè humana ſegnitia reſpõderit: Erit ergo & in
Hebrę. 1. d. hoc iudiciũ dei vtrũ negligentia miniſtrorũ, q miniſteriũ & adiuto-
riũ miſſi ſunt ꝓpter eos qui hęreditatem accipiunt ſalutis, an no-
ſtra ignauia tot lapſus nobis eueniant. Erit ergo etiã inter homines
& angelos iudicium dei. Et fortè iudicabunt aliqui cum Paulo, &
conferent laboribus & fructibus eius, qui ex multitudine credẽtium
veniunt, & fortè inuenietur fortior aliquibus angelis. vnde: An ne-
1. Cor. 6. a. ſcitis quoniam angelos iudicabimus? Non q Paulus iudicet ange-
F los, ſed opus Pauli iudicabit aliquos. Hinc fortaſſis Petrus aiebat:
1. Pe. 1. c. In quem concupiſcunt angeli etiam cõſpicere &c. Quamuis etiam
apoſtoli angelis vtantur adiutoribus ad pręedicationis officium
Act. 12. c. conſummandum. Vnde in Actibus apoſtolorum dicebatur: quia
angelus Petri eſſet qui ad oſtium pulſaret. Similiter ergo intelligit
eſſe angelus Pauli & cuiuſlibet apoſtoli & ſingulorũ per ordinem
vel pro meritis: quos in laboribus & doctrina vel apoſtolorum vel
reliquorum doctorum neceſſe eſt primas partes habere: & anima-
rum quę per eos ꝑfecerunt fructũ cũ his per quos operati ſunt ad
aream dñi cõportare. Erit ergo in cõgregatiõe fructuũ. i. in electio-
ne credẽtium, qui fuit illius eccleſię p̃cipuus & eximi⁹ primitię. Su-
perior verò illi⁹ eccleſię primogenit⁹ ab illo archangelo oblatus.
Hebr. 10. a. Omne ergo qđ adumbratũ eſt in lege (q̃m lex vmbrã habet futuro-
rum bonorũ) alio quodã modo ꝑ angelorũ miniſteria in futurorũ
bonorũ v̾itate cõplebit, vt quę formata ſunt in Iſraël, q eſt ſecũdũ
carnẽ, in veris Iſraëlitis impleant. Nomen eñ Iſraëlis ad angelos ꝑ-
uenit, qui tãtò verius Iſraël appellant, quantò verius ſunt mens vi-
dens deum. hoc eñ Iſraël interpretatur. Sicut eñ q̃dam nomina gẽ-
tiũ vel principũ ad angelos malos referũtur, vt Pharao rex Aegy-
pti, Nabuchodonoſor rex Babylonis vel Aſſyrius, ita q̃ de ſanctis
viris & de gente religioſa ſcribunt, ad ſanctos angelos referuntur.
vnde Eſaias de Nabuchodonoſor: Et inducam gladium ſuper gen-
Eſaię. 37. b. tem magnam & ſuper principẽ Aſſyriorũ. Et alibi: Quaſi de prin-
Eſaię. 14. c. cipe cuiuſdã gentis: Quomodo cecidiſti de cęlo Lucifer qui mane
oriebaris? Quia aũt in Geneſi legimus deũ ad angelos loquentẽ: Ve-
Gene. 11. b. nite cõfundamus linguã eorum, putandũ eſt q diuerſi angeli diuer-
ſas in hominib⁹ linguas & loquelas operati ſunt; Verbi gratia: Vn⁹
vni homini linguã impreſſit Babylonicam, alius Aegyptiam, alius
Græcam & ſic fortaſſe diuerſarum gentiũ ipſi principes fuerũt qui
linguę & loquelę videbant autores. Manſit autẽ lingua per Adam
primitus data. i. Hebręa in ea parte hominum, quę non angeli vel
Angeli cu- principis, ſed dei portio eſt. ¶ Orige. Offerũt ergo angeli ex nobis
ſtodes ho- primitias, & excolit quiſq; quod ſtudioſè ab erroribus gentiũ con-
minum. uertit ad deũ: & eſt qſq; in portione vel cura illi⁹ vel illius angeli. Et
ſicut ab initio cũ diſpergeret deus filios Adam ſtatuit fines gentiũ
Deute. 32. a. iuxta numerum filiorum dei, & quęq; gens ſub illo vel illo angelo
facta eſt, Iſraël autem pars domini & funiculus hęreditatis eius.
Ita credo in fine mundi huius, & initio alterius ſeculi futurum:
vt iterũ diuidat excelſos filios Adam, & qui nõ poterunt tam mun-
di eſſe cored

di eſſe corde, vt ipſum videant deũ, & eſſe portio domini, vel ſan- G
ctos angelos videant, & ſint ſcd'm numerũ angelorum dei. Opta-
bile eſt ergo ita proficere quẽq;, vt inter primitias vel primogeni-
ta eligatur, & deo offeratur tanq̃ pars eius. Si minus, vel ſancto-
rum angelorum pars eſſe mereatur. Dummodo nõ inueniatur in-
ter illos de quibus dicitur: Introibunt in in- Pſal. 62. c.
feriora terrę, tradentur in manus gladij, par-
tes vulpium erunt, hoc eſt dęmonum. Hæ
ſunt enim vulpes quę exterminant vineas, Cãn. 2. d.
de quibus erat Herodes, de quo dicitur: Ite
dicite vulpi huic. Refugiamus ergo terre- Lucę. 13. g.
nos actus, & intelligentiam terrenam: ne in-
troeamus in inferiora terrę. Introeũt enim
qui legem dei & promiſſionum bona terre-
na intelligentia excipiunt, & non excitant
animas terrenorum ad expectationem cęle-
ſtium, vt quęrant quę ſurſum ſunt, nõ quæ
ſuper terram. ¶ Orige. Offerunt angeli pri-
mitias, vnuſquiſq; credo gentis ſuę & eccle- Coloſ. 3. a.
ſię ſuę, quibus Iohannes in Apocalypſi ſcri- Apoc. 2. b.
bere videt, angelos ſcilicet eccleſię Epheſi, Tropolo.
Smyrnę, & Laodicię &c. Offert ergo qſq;
primitias gentis ſuę vel eccleſię quę ei diſpẽ-
ſanda cõmiſſa eſt: vel fortè extrinſecus & alij angeli ſunt, q ex omni-
bus gẽtibus fideles cõgregent. Et cõſideremus ne fortè ſicut in ali-
qua ciuitate vbi nondum Chriſtiani ſunt, ſi quis doceat, inſtruat &
poſtea ibi princeps & epiſcopus fiat, ita ſancti angeli eos quos è di-
uerſis gentibus congregauerũt, ſi proficere fecerũt, in futuro prin-
cipes fiant & rectores, vt Chriſtus dicatur rex regum & dominus
dominantium. Hi eñ ſunt reges eorũ quos regunt & proficere fa- Apoc. 19. c.
ciunt. Ipſi ergo offerunt quoſdam quidem pontifici, quoſdam fi-
lijs pontificis, id eſt ſuperioribus virtutibus & archangelis, quoſdã
Leuitis, id eſt Paulo inferiorib⁹: ſi angelici ordines, vt Iſraëlitę diſtin-
cti ſunt, cùm ipſi dicantur vmbrę & exemplari deſeruire cęleſtium.
Fortè ergò in futuro cũ omnes fructus congregabuntur ad aream
erunt quidam portio veri pontificis, id eſt Chriſti, alij Leuitarum,
vel angelis vel alijs cęleſtibus virtutibus ſegregati, quidã & portio
hominum, qui in hac vita prudentes dei diſpenſatores fuerunt, vn- H
de ei cui dominus crediderat quinq; mnas, & fecerat decem, ait:
Eſto poteſtatem habẽs ſuper decem ciuitates &c. Quæ eñ hìc pote- Lucę. 19. c.
ſtas ſuper ciuitates intelligitur, niſi gubernacula animarum? Vnde
mihi videtur q inter angelos alij principatum & poteſtatem ſuper
alios gerant, alij ſubiaceant & obtemperent poteſtati. Sic nec ille
cui poteſtas decem ciuitatum vel quinque datur, immeritò ad hãc
peruenit poteſtatem. Omnia ergo apud deum ratione & iudicio
fiunt, nec ad gratiam tantùm, ſed pro merito. alius princeps mul-
torum eſſe ponitur, alius prncipatui ſubiectus. ¶ Idem: Agri an-
gelorum corda noſtra ſunt, quiſq; eorum ex agro quem colit of-
fert primitias domino. ¶ Orige. Sicut Chriſtus rex regum, ita pri- Myſticè.
mitię primitiarum, q̃ non pontifici iã ſed deo oblatæ ſunt: quia ſe- Hebr. 9. d.
ipſum hoſtiã obtulit deo, & ſurgens à mortuis ſedet ad dexteram Epheſ. 1. d.
dei. Dicitur autẽ primitiæ & primogenitus totius creaturæ. Quod Coloſ. 1. b.
vtrũ ſic ꝑ ſingulas creaturas intelligi debeat, vt inter homines primi-
tiæ dormiẽtiũ dicit & intelligit, an celſiori & diuiniori intelligẽtia,
non eſt p̃ntis tẽporis ꝓſequi. ¶ Sed ſi mererer ego magnũ & ſum-
mo pontifice dignũ offerre ſenſum, vt ex his quæ loquimur & do-
cem⁹ aliquid egregium ſummo pontifici placeret, poterat angelus
qui pręeſt eccleſiæ ex oibus dictis noſtris aliqd eligere, & loco pri-
mogenitorũ vel primitiarum de agello noſtri cordis dño offerre.
Sed vtinã ꝓ his quæ loqmur dãnari nõ mereamur, ſufficeret no- Summus
bis hæc gratia. a ¶ Vniuerſa frugum Aug. Primogenita oĩa pontifex.
quęcunq; in terra eorũ fuerint, quantumcũq; obtulerint dño, tibi
erunt. Hìc primogenita nõ fœtus primos vel primitiuos pecorũ
dicit. Nam ipſa Græcè πρωτότοκα nominantur: hæc autem πρωτογε-
νήματα. Sed Latinè his duabus reb⁹ duo nomina nõ ſunt reperta: &
ideo iſta, πρωτογενήματα, quidam primitias interpretati ſunt, ſed
primitię ἀπαρχαι dicuntur & aliud ſunt. Hæc igit tria ita diſ-
cernuntur: quia πρωτότοκα, ſunt primitiui animaliũ fœtus & ho-
minum πρωτογενήματα verò primi fructus de terra ſumpti, vel
de arbore vel de vite. Primitiæ autẽ de fructibus quidẽ, ſed iam re-
latis ab agro ſicut de maſſa, de lacu, de dolio, de cupa, quæ primi-
tus ſumebant. b ¶ Quicquid primum. Orige. Poſſunt fortè
illi primogeniti dici qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, vel Apoc. 14. a.
☞ etiam martyres

Nicol. de Lyra

✠ lam. a ¶ Quicquid primum erum. i. quod primò naſcetur.
✠ Vt pro hominis

e tiã martyres. Primitię q̃q̨ eccle-
A ſię poſſunt dici virgines : decimę
Quare ob- v̇ò q poſt cõiugiũ cõtinẽtes ſunt.
lationes & a ℭ Om̃es.Rab. In vtroq̨ teſta
decimę cle mẽto miniſtris altaris oblatiões &
ricis. decimę ad neceſſaria tribuunt̃, ne
terrenis poſſeſſiõib⁹ audeãt ĩhiare,
†ſupra.3.g nec lucrũ de miniſterio q̃rere.vñ:
Matt.10.a. Gratis accepiſtis,gratis date.Noli
te poſſidere aurũ neq̨ argẽtũ,neq̨
Myſticè pecuniã.ℭ Myſticè aũt,decimę ob
ſeruãtiã legis ſignificãt, vel ſynceri
tatẽ ĩtegritatis fidei, vel pfectionẽ
boni operis, quę maximè habere
debent qui miniſterio diuino ſe
exhibẽt.In denario enim numero
creaturę & creatoris cognitio cõ
prehenditur,quia ſeptenari⁹ reſpi
cit ad humanam naturã,tribus.ſ.
vim animę oſtẽdẽtib⁹.vnde:Dili-
Deut.6.a. ges dominũ deum tuum ex toto
corde tuo,& ex tota anima tua,&
ex tota fortitudine tua . Corpus
autem ex quatuor conſtat elemen
tis. Septenarium autem ſi terna-
rio numero fidẽ & confeſſionem
†Deut.18.a trinitatis exprimenti adiunxeris,
denarium complebis. b ℭ Pa-
ctum ſalis. Raba. Pactum ſalis
Pactũ ſalis nominat oblationum vniuerſita-
tem quæ ad miniſteriũ vel ad ius
ſacerdotum pertinet.vnde in Le-
Leui.2.d. uitico:Quicquid obtuleris ſacri-
Miſticè. ficij ſale cõdies &c . ℭ Myſticè
†De deci. oſtendit̃ ſapiẽtiam conuenire ſa-
ca.1. cerdotib⁹& prędicatorib⁹diuinę
B legis,non ſecularem ſed apoſtoli
1.Cor.2.b. cam. de qua Paulus dicit: Sapi-
entiam loquimur inter perfectos
†moriant̃ ſapientiã non hui⁹ ſeculi. De qua
apoſtolis dicit:Vos eſtis ſal terrę.
Matt.5.b. Sicut em̃ omnis cibus ſale condi
tur, ſic omnis ſermo apoſtolica
ſapientia.Aaron ergo & filijs ei⁹
pactũ eſt ſalis ſempiternum, quia
non ſolũm epiſcopis neceſſaria
†Loquere eſt ſapientia,ſed etiã preſbyteris,
diaconibus,& omnibus ordini-
bus:& hoc coram deo.i. vt pu-
*in hęredi- ra & ſimplex ſine verſutia & ma-
tatẽ veſtrã, litia deo placeat. Sapientia enim
Roma.8.b hui⁹ mũdi inimica eſt deo.

GLO.O RDI.

CAP.XIX.
Locutusq̨ eſt do.
Aug.Alia litera. Et
locutus eſt dñs ad
*cuncta Moyſen & Aarõ di
cens:Iſta eſt diſtinctio legis,q̃cũq̨
cõſtituit dñs &c.Nõ eſt diſtictio
niſi inter duo vel plura. Diſtin-
Auguſtin⁹ ctionem em̃ ſingularitas nõ reci-
De diſtin- pit,nec diſtinctionem cuiuſlibet
ctiõe legis, rei memorauit,ſed addidit legis,
nec cuiuſcũq̨ legis. Aſſiduè enim
in ſcriptura dicit̃ de vnaq̃q̨ re, de
qua legitimè pręcipit̃, hęc eſt lex
iſtius vel illius, nõ vniuerſalis lex,
quę continet oĩa quę legitimè prę
cipiuntur.Hîc verò cũm dixiſſet:
Hęc eſt diſtinctio legis, adiunxit,
q̃cũq̨ conſti

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Vt,p hoĩs primoge-
nito pretium accipias.Qđ
eſt quinq̨ ſiclorũ argẽti,vt dictũ
eſt ſuprà

ſ Idiotis ſimplicibus
ſiue de pecoribus fuerit,tui iuris erit, ita dunta-
xat,ut p hominis primogenito pretium acci- a
pias , & omne animal quod immundum eſt, b
redimi facias, cuius redemptio erit poſt unum
menſem, ſiclis argenti quinque pondere ſan-
ctuarij. † Siclus uiginti obolos habet. † Pri- c
mogenita autem bouis, & ouis,& capræ non
facias redimi , quia ſanctificata ſunt domino.
Sanguinem tantùm eorum fundes ſuper al-
tare , & adipem adolebis in ſuauiſſimum
odorem domino . Carnes uerò in uſum tu- d
um cedent, ſicut pectuſculum conſecratum
a & armus dexter tua erunt . Omnes primi-
a ſ Archangeli,angeli,apoſtoli,& quilibet doctores eccleſiæ.
tias ſanctuarij, quas offerunt filij Iſraël domi-
no, tibi dedi & filijs ac filiabus tuis iure per-
a ſ Sapientiæ diuini condimenti.
b petuo . Pactum ſalis eſt ſempiternum coram e
ſ Epiſcopis. ſ Sacerdotibus,diaconibus.
domino, tibi ac filijs tuis . Dixitque domi-
nus ad Aaron: † In terra eorum nihil poſſi- f
a ſ Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,&c.Pſal.15.b.
debitis, nec habebitis partem inter eos. Egô g h
pars & hæreditas tua in medio filiorum Iſraël.
a ſ Qui continẽtes poſt cõiugiũ viuũt.
ſ Veri.ſ.
† Filijs âutẽ Leui dedi omnes decimas Iſraëlis i
in poſſeſſionem pro miniſterio quo ſeruiũt mi
hi in tabernaculo fœderis,ut nõ accedãt ultrà fi
lij Iſraël ad tabernaculũ,nec committant pecca
tum †mortiferum,ſolis filijs Leui mihi in taber
naculo ſeruientibus & portantibus peccata k
populi: Legitimum ſempiternum erit in ge-
nerationibus ueſtris. † Nihil aliud poſſide-
bunt, decimarum oblatione contenti, quas l
in uſus eorum & neceſſaria ſeparaui . Lo- m
cutúsque eſt dominus ad Moyſen dicens:
†Præcipe Leuitis atque denuntia : †Cùm ac-
ceperitis decimas à filijs Iſraël quas dedi uo-
bis *, primitias earum offerte domino, id eſt
decimam partem decimę,ut † reputetur uobis
in oblationem primitiuorum , tam de areis
quàm de torcularibus & uniuerſis, quorũ acci
pitis primitias,offerte domino,& date ea Aa-
ron ſacerdoti. Omnia quę offertis ex decimis
& in donaria domini † ſeparatis , optima &
electa erunt *. Dicéſque ad eos: Si præcla-
ra & meliora quæque obtuleritis ex decimis,
reputabitur uobis quaſi de area & torcula-
a ſ Orige.Allego.Non ſolum cibos vel pecuniam largiatur,ſed & affectũ miſerendi habeat & compatiendi.
ri dederitis primitiâs & comedetis eas in omni-
bus locis ueſtris,tam uos quàm familiæ ueſtrę,
quia pretium eſt pro miniſterio, quo ſeruitis
in tabernaculo teſtimonij,& non peccabitis
ſuper hoc , egregia uobis & pinguia reſeruan
tes: Ne polluatis oblationes n
filiorum Iſrael & moriamini.

Cap. XIX.

Locutúſque eſt dominus ad
Moyſen & Aaron, dicens:

eſt ſuprà.iij.ca. & intelligit̃ de pri- C
mogenitis aliarũ tribuũ à tribu
Leui, cui⁹ primogeniti erãt deo
oblati ad miniſteriũ tabernaculi.
b ℭ Et om̃e animal qđ im-
mundum eſt redimi facias.
Hoc non intelligit̃ gñaliter de o-
mni aĩali ĩmundo,ſed de omni ĩdi
gẽte redẽptiõe.Inter aĩalia em̃ im †Primogẽ
mũda aliq̃ erãt quorũ priogeni- nitum
ta nõ redimebant̃ ſed ĩterficieban Exo.30.b.
tur ſicut primogenitum canis, & Leui.27.c.
aliq̃ quę nõ redimebant̃ pecunia, Ezech.45.d
ſed p eis ouis offerebat̃, ſicut pri-
mogenitũ aſini. c ℭ Primoge
nita aũt bouis & ouis & ca.
non fa.re.quia ſan.ſunt dño.
Quia debebãt immolari ipſi deo.
d ℭ Carnes vero in vſum
tuum ce.ſicut pec.cõſe.i.ſicut
de alijs ſacrificijs q̃rũ vna pars eſt
offerẽtiũ,pectuſculũ tñ & armus
dexter de illis ptinẽt ad te, ſic car-
nes de iſtis. e ℭ Pactũ ſalis eſt
ſempiternũ.In omni ſacrificio
ponebat̃ ſal,& ideo ſtabilitas ali-
cuius pacti deſignat̃ noĩe pacti ſa
lis. f ℭ In terra eorum nihil
poſſidebitis . Ex quo em̃ accipie-
bãt victum à populo nõ debe-
bãt habere partem in hęreditate.
g ℭ Nec habebitis partem
inter eos.Hoc addit̃ ad denotã-
dũ,q̨ nec etiã in pda hoſtiũ debe-
bant habere ptem, vt dicit Rab.
Sa. h ℭ Ego pars & hæredi
tas tua.Quia oblata & ſanctifica
ta dño erant aſſignata pro victu
ſuo. i ℭ Filijs autẽ Leui.Hîc
cõſequẽter agit̃ de mercede Leui-
tarũ,& patet lr̃a vſq̨ ibi: k ℭ Et D
portantibus pctã po . Quia ſi †Deut.18.a.
ex eorũ negligẽtia alij ſe ingerant
indebitè ad tabernaculum puniẽ
tur. l ℭ Quas in vſus eorũ &
neceſſa.ſepara.Per hoc oſtẽdit̃
q̨ Leuitę nõ poterãt tm̃ decimas
comedere , ſed etiã ĩ alia ſibi neceſ †De deci.
ſaria cõmutare.m ℭ Locutuſq̨ c.2.
eſt dñs. Hîc conſequẽter agitur † & reputa
de mercede ſummi ſacerdotis ſpe bit̃ vobis
cialiter,quia Leuitę de decimis re eleuatio ve
ceptis à populo debebant dare ſtra ac ſi da
partẽ decimã ſummo ſacerdoti, retis frumẽ
& de illis debebant dare illa quę tũ de area
erant meliora, aliter peccarent ſi & plenitu-
ſciẽter ſibi meliora retinerẽt:& ex dinẽ de tor
his patet litera vſq̨ ibi: n ℭ Ne culari.
polluatis.i.decimas vobis obla- *ſeparabi-
tas ab ipſis p pctm̃ p̃dictũ.o ℭ Et tis
moriamini.ſ.ſi hoc feceritis.

NIC.DELY.

CAP.XIX.

Locutuſq̨.Hîc cõ-
ſequẽter agit̃ de offi
cio ſacerdotis ĩquã-
tũ eſt mediator dei
ad ppl̃m, & hoc p-
priè reſpicit purificationẽ q̃ à deo
deriuat̃ ad ppl̃m p ſacerdotis offi
cium. In lege aũt erant duę purifi-
cationes.

Moraliter. p ℭ Locutuſq̨ Mo raliter
eſt dñs &c. In hoc caplõ agit̃
de ĩmolatione vaccę rufę, de cui⁹
cinerib⁹ aq̃ cõmiſtis fiebat aqua
luſtrationis ad purificationẽ im-

 * mũdor

†Iſta eſt religio uictimæ, quam a conſtituit dominus: Præcipe fi- b a lijs Iſraël, ut adducant ad te uac- c cam rufam ætatis integræ, in qua d e b c nulla ſit macula: nec portauerit g d iugum: tradetiſq; eã Eleazaro ſa h e cerdoti. † Qui eductam extra ca i f ſtra immolabit in cõſpectu oĩm, k g h & tingens digitũ in ſanguine eius l

a ¶Quia omnis operatio eius perfecta.

a ¶Quia peccatum non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius. j. Pe. ij. d.

E quæcũq; cõſtituit dñs, pcipiẽdo. ſ. non creando. Quidam eñ quæcunq; præcepit dñs, trãſtulerũt. Si ergo hęc eſt diſtinctio legis, quæcunq; præcepit dñs, magna eſt iſta diſtinctio, & rectè intelligitur duo teſtamenta intelligere vel diſtinguere. Eadẽ ſunt enim in veteri & in nouo teſtamento: ibi obumbrata, hîc reuelata. Non enim tantũ ſacramẽta diuerſa ſunt, ſed etiam pro

†hoc eſt ſtatutum legis quod

nuſſa. ibi videnť tẽporalia proponi, quibus ſpirituale premiũ occultè ſignificeť, hîc autẽ manifeſtè ſpiritualia promittuntur, & ęterna. Temporaliũ eñ bonorũ & carnalium & ſpiritualium atq; ęternorũ: quæ certior diſtictio eſt, quã paſſio Chriſti: In cui⁹ morte claruit, nõ trãſitoriã felicitatem pro magno munere ſperandã & optandam cũ vnigenito filio (quem tanta; pati voluit) longè aliud deus à ſe peti & expectari apta diſtinctione declarauit. Hanc ergo paſſionẽ Chriſti velut diſtinctionem duorum teſtamentorũ, hoc qđ de iuuẽcę rufę mactatiõe diciť ſatis cõgruè figurat. Locut⁹ eſt eñ dñs ad Moyſen & Aaron dicẽs: Iſta eſt diſtinctio legis, quęcũq; cõſtituit dñs, deinde mandare incipit, hæc adiungens, dicens: Loquere filijs Iſraël. Poteſt etiam ita diſtingui: Et locutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens: Iſta eſt diſtinctio legis, quæcunque conſtituit dominus dicens: non quæcunq; conſtituit dominus creans, ſicut cælum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt, ſed quæcunq; cõ ſtituit domin⁹ dicẽs, in duobus. ſ. teſtamentis vt deinde ſequatur: Loquere filijs Iſraël & accipiant à te iuuencam rufam ſine vitio. Iuuenca rufa carnẽ Chriſti ſignificat. Sexus fœmineus infirmitatem carnalem, rufam paſſione cruentatam. Quòd autẽ ait, accipiant à te, in ipſo Moyſe figurã oſtendit legis: quia ſecũdum legem viſi ſunt ſibi occidere Chriſtum, quia ſoluebat ſabbathum, & obſeruationes legis prophanabat. a ¶ Vaccam. Per maſculum fortitudo, per fœminam infirmitas ſignificatur: per vaccam ergo infirmitas dominicæ incarnationis ad ſacrificium aſſumpta figurať. Mortuus eſt eñ Chriſtus ex infirmitate, ſed viuit ex virtute dei. ¶ Vaccã rufam, rubrã. ſ. ſanguine paſſionis. vñ: Dilectus meus candidus & rubicundus. Candidus. ſ. ex diuinitate, rubicundus ex ſanguine, candidus etiam per iuſtitiam vitæ. ¶ Grego. Moraliter. Vaccam rufam mactamus, cùm carnem à laſciuia voluptatis extinguimus: quã cũ hyſſopo, ligno cedrino, & cocco offerimus, quia cũ maceratione corporis ſacrificium fidei, ſpei, & charitatis adolemus. b ¶ Nulla ſit macula. Augu. ſine vitio. Hanc enim carnem cæteræ hoſtiæ ſignificabant, vbi ſimiliter ſine vitio pecora ĩmolari iubebantur. Erat enim in ſimilitudine carnis peccati, ſed non caro peccati. Sed hîc vbi euidentius legis diſtinctionem voluit deus commendare, parum fuit dicere ſine vitio, niſi diceretur quæ non habet in ſe vitium. Quòd ſi repetendi cauſa dictum eſt, fortè non fruſtra eſt q eam rem ipſa repetitio firmius commendauit, q̃uis non aberret à vero: & ideo additum intelligatur, quæ non habet in ſe vitium, cùm iam dictum eſſet iuuencam ſine vitio. Quia in ſe non habuit vitium caro Chriſti, in alijs autem habuit, qui membra eius ſunt. Quę eñ in hac vita caro ſine peccato, niſi illa ſola, quæ non habuit in ſe vitiũ? c ¶ Nec portauerit. Omnis qui peccat, ſeruus eſt peccati. Quia ergo Chriſtus nũq; peccauit, iugum non portauit. ¶ Augu. Alia litera. Et non eſt ſuper eam ſuppoſitum iugum &c̃. Non eñ ſubiugata eſt iniquitati, cui ſubiugatos inueniens liberauit, & vincula eorum dirupit. vnde: Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis &c̃. Super illius enim carnem non eſt poſitum iugum, qui poteſtatem habuit ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. d ¶ Tradetiſq;. Vacca ad immolandum ſacerdoti traditur: quia dominus incarnatus pro redemptione noſtra ſacrificium ſemetipſum fecit, datus manibus Iudaici populi. ¶ Aug. Alia litera. Et dabis eam ad Eleazarũ ſacerdotem &c̃. Cur nõ ad Aaron? Fortè pręfiguratum eſt nõ ad tẽpus qđ tunc erat, ſed ad poſteros huius ſacerdotij paſſionẽ dñi peruenturam. e ¶ Qui eductam extra caſtra. Aug. Quia extra portam paſſus eſt Chriſtus, vt nos à conuerſatione pſentis vitæ quaſi à ciuitate educeret. ¶ Augu. Et eijciam eam extra caſtra. Sic eiectus eſt dominus paſſurus extra ciuitatem. ¶ Augu. In locũ mũdũ, quia non habuit cauſam malam. Et occident eã in conſpectu eius, ſic occiſa eſt caro Chriſti in conſpectu eorum, qui futuri erant in nouo teſtamento domini ſacerdotes. f ¶ Immolabit. Iſido. Moraliter. Vaccam rufam (cuius cinis eſt expiatio populi) immolare non poterit, niſi qui terrena opera non fecerit, iugũmque delicti non traxerit, & vinculis peccatorum ligatus non fuerit. g ¶ In conſpectu omnium. Gregor. Quia Chriſtus in conſpectu omnium quaſi extinctus eſt. In cõſpectu patris immolat⁹, qa quod ante oculos hominum pœna, hoc ante oculos patris ſacrificium fuit. h ¶ Et ingens digitum in ſang. eius. Auguſt. Alia litera: Et accipiet Eleazar ſanguinem eius, & aſperget contra faciem teſtimonij à ſanguine eius ſepties. Quia Chriſtus ſecundũ ſcripturas fudit ſanguinẽ ĩ remiſſionẽ peccatorum, ideo contra faciem tabernaculi teſtimonij, quia nõ aliter declaratũ eſt, quã fuerat diuino teſtimonio prænuntiatum. Et ideo ſepties, quia ipſe numerus a demundationem pertinet ſpiritalem. ¶ Greg. In digito diſcretio operationis ſignatur. In ſanguine vaccæ digitum tingere, eſt in paſſiõe domini noſtra opera conſecrari, vt paſſionem eius quam cognoſcim⁹ imitemur. Paſſus eſt eñ nobis reliquẽs exẽplum, vt ſeq̃mur veſtigia eius. Grego. Elea

Margin (left): Paſſio Chriſti. — †He. 13. b. — Iohan. 9. c. — 2. Co. vlt. a. — Cañ. 5. c. — F — Moraliter — Auguſtin⁹ — Leuit. 22. a — Roma. 8. a. — Iohan. 8. d. — Pſal. 115. b. — Iohã. 10. d. — Auguſtin⁹ — Heb. 13. d. — Iohã. 19. c. — Moraliter.

Margin (right): G — Myſtice. — 1. Petr. 2. d.

Nicolaus de Lyra.

cationes. Vna ab immũditia ſpirituali, quæ contingit ex peccatis, & iſta quæ erat grauior purificabatur p oblationes & ſacrificia, vt habetur Leuit. iiij. & v. Alia autem erat ab immũditia corporali, quæ cõtingit ex tactu alicuius rei immundæ vel alia immunditia corporali, per quam efficiebatur homo ineptus ad ingrediendum locũ cultus diuini, ita q tales immunditiæ erant quaſi quædam irregularitates impedientes accedere ad locum diuini cultus, q̃diu manebant. & tales purificabantur per aſperſionem aquæ luſtrationis, in qua commiſcebantur cineres vaccæ combuſtæ: & de iſta purificatione agitur hîc. ¶ Circa quod primò ponitur ritus oblatiõis, ſecundò modus expiationis, ibi: Habebunt quoq; filij Iſraël. Adhuc circa primum deſcribitur vaccæ immolatio, ſecundò ex hoc aliquorum inquinatio, ibi: Et tunc demum. Circa primum dicitur ſic: a ¶ Iſta eſt religio victimę &c. Quia ĩmolabatur pro purificatione totius populi, vt poſſet accedere ad cultũ dei, qui cultus in ſacra ſcriptura vocatur religio: & ideò hęc victima ſpecialiter nominatur nomine religionis. b ¶ Præcipe filijs Iſrael, vt adducant. Quia pro purgatione multitudinis fiebat iſta immolatio, ideo animal immolandũ debebat exhiberi à toto populo. c ¶ Ad te vaccam. Erat enim immolanda pro peccato idolatriæ vituli. ideo dicitur vacca magis q̃ vitulus: quia ſic nominatur ille populus, Oſee v. Sicut vacca laſciuiens declinauit Iſraël: & eadem ratione adducebatur ad Moyſen, & non ad Aaron, quia timore populi fecit idolum vituli, vt habetur Exod. xxxij. d ¶ Rufam. In Hebræo habetur: Rubeam: quia idolum pr̨ędictum fuit aureum propter ſimilitudinem coloris. e ¶ Aetatis integræ. In Hebræo non habeť, Aetatis: & ideo integritas refertur ad colorem vaccæ, quæ debebat eſſe rubea integraliter abſque varietate aliqua alterius coloris. f ¶ In qua nulla ſit macula, id eſt defectus membrorum, quia talia defectuoſa non erant immolatitia. g ¶ Nec portauerit iugum: ad ſignificandum, q filij Iſraël in idolatria vituli abiecerant à ſe iugum legis dei. h ¶ Tradetiſque eam Eleazaro & non Aaron. Quia Eleazar non peccauit in conflatione vituli. i ¶ Qui eductam extra caſtra immolabit in conſpectu omnium. Non ſolùm de caſtris deitatis & Leuitarum, ſed etiam populi, ad deſignandum q idolatria debebat ſimpliciter à toto populo elongari, quia periculoſius inficit q̃ lepra, propter quam tamen eijciebantur leproſi de tribus caſtris prædictis, vt dictum eſt ſuprà. v. capitulo. k ¶ Immolabit in conſpectu omnium. In Hebræo habetur: In conſpectu ſuo: quia ſicut dicit Rab. Sa. Eleazar debebat eam immolare per alterum coram ſe & multitudine. l ¶ Et tingens digitum in ſanguine eius, aſperget contra fortes tabernaculi. Non q de loco extra caſtra rediret ad tabernaculum, vt dicunt aliq̃: quia non debebat inde recedere, donec vacca eſſet incinerata: ſed de illo loco vertebat ſe verſus illam partem, vbi erant fores tabernaculi, aſpergens verſus illam partem, ſicut Daniel. vj. dicitur q apertis feneſtris orabat contra Ieruſalem, exiſtens tamen in Chaldæa. Septem vi

※mundorũ. Per hãc vaccam, quæ debebat eſſe ſine macula, figurata fuit caro Chriſti ſanctiſſima, & licet hæc vacca in trãſlatione noſtra dicať rufa, tñ in Heb. diciť rubea, quia caro Chriſti fuit in ſuo ſanguine rubricata. Debebat etiã eſſe ętatis integrę, quia Chriſtus triceſimo tertio anno ętatis ſuę p nobis fuit ĩmolat⁹. ſecđm aũt aliq̃s paſſus fuit. xxxiiij. anno: ſed hoc nõ refert ad ppoſitũ, nã vterq; annus eſt ætatis perfectæ. i ¶ Qui eductam extra. In quo figuratum fuit, q Chriſtus extra Ieruſalem erat paſſurus: vt habeť Iohan. xix. ※Aſperget cõtra

Margin (right): Diuiſio. — Religio victimę. — H — Moraliter. Vacca ſine macula.

a aſperget contra fores taberna- b culi ſeptem uicibus, c comburetq́ue d eam cunctis uidentibus, tam pelle & carnibus eius, quam ſanguine e & fimo flammæ traditis. Li- [Crucem.] f gnum quoque cedrinum & hyſ- g ſopum, coccumq́ue bis tinctum h ſacerdos mittet in flammam quæ i uaccam uorat*. Et tunc demum lotis uestibus[a] & corpore[b] ſuo, in-

a Infidelitatis operibus.
b Aqua baptiſmi. ſ. & pœnitentia mundato.

¶Grego. Eleazar ſacerdos immolat, & in ſanguine digitũ tingit:
A quia plebs Iudæa ex reproborum parte humilitatem domini vſ-
Moraliter que ad paſſionem perſecuta eſt. In electis verò operationem humilitatis eius imitata. a ¶Aſperget contra fores tabernaculi. Tabernaculum ſynagogam ſignificat. Qui ergo tinxerit digitum contra fores tabernaculi aſpergat, id eſt quiſquis paſſionis eius vias imitatur, ſynagogæ non credenti & reſiſtenti per exempla bona & prędicationem rectã ſignũ bene viuendi præbeat. ¶Grego. Aſperget: id eſt reſiſtenti plebi per prędicationẽ rectã & opera paſſionis Chriſti exempla mõſtrabit. b ¶Septem vicibus.
Septenariꝰ numerus. Quia ſeptem ſunt dona ſpiritusſancti, quę per Chriſti ſanguinẽ ſup ecclęſiæ populos diſtribuũtur: in quo ab omni delicto purgãtur. ¶Gregor. Septẽ vicibus &c. In ſeptenario perfectio ſignificatur vel accipiť, vnde & ſeptẽ diebꝰ vniuerſum tempus impletur, & ſpiritusſanctus ſeptiformis vocatur.
*ſacerdos Septem ergo vicibus in ſanguine digitum intingere, eſt ꝑfecta operatione myſterium paſſionis imitari.
Moraliter Et ſeptem vicibus contra ſynagogam aſpergere eſt perfecta prędicatione paſſionem infidelibus nũtiare. c ¶Comburetq́ eam cunctis videntibus. Gregori. Per pellem & carnem & ſanguinem & fimum ſacrificia in veteri teſtamento habita, quæ infirmitatem domini nuntiabant, ſignificantur. Quia omnia poſtmodum ſpiritaliter à patribus intellecta iuxta ex-
Philip. 3. b. terius myſterium ſtercora ſunt vocata, vnde Paulus: Omnia arbitratur vt ſtercora, quę flammæ traduntur. Quamuis enim primum carnaliter ſint exhibita, poſtmodum per ſpiritumſanctum intel-
Auguſtinꝰ ligentiæ igne conſumpta ſunt. ¶Auguſtinus. Et cremabunt eam in conſpectu eius. Puto quia crematio ad ſignum pertinet reſurrectionis. Natura enim eſt ignis, vt in ſuperna moueať, & in ipſum conuertatur quod crematur. Nam & ipſum cremare de Græco in Latinum ductum verbum eſt à ſuſpenſione. Quòd verò additum eſt, in conſpectu eius, id eſt in conſpectu ſacerdotis ſignificare vide-
1. Petri. 2. b. tur, quia illis apparuit reſurrectio Chriſti, qui futuri erant regale ſa-
B cerdotium. d ¶Tam pelle & carnibus eius &c. Auguſti. Quòd verò ſequitur pellis eius & carnes & ſanguis eius cum ſtercore eius comburentur. Id expoſitum eſt quomodo cremabitur, & ſignificatum eſt, ꝙ non ſolùm ſubſtantia mortalis corporis Chriſti quæ commemoratione pellis & carnium & ſanguinis intimata eſt, ſed etiam contumelia & abiectio plebis quæ in ſtercore ſignificaretur, conuerteretur in gloriam quam cõbuſtionis flamma ſigni-
Moraliter. ficat. ¶Grego. Per pellem & carnem exterior Chiſti operatio ſignificatur. Per ſanguinem ſubtilis & interna virtus exteriora facta viuificans. Per fimum laſſitudo, ſitis, eſuries, & timor mortis, & quęcunque ex humanitate pati voluit. Quicquid em̃ defectu mortalitatis habuit, quaſi fimus in eo abijciendum fuit, quæ omnia igni cremenda ſunt, id eſt iuxta veritatem ſpiritusſancti intelligenda, vt quæ ab eo corporaliter geſta ſunt per incorporeum diuinitatis ſpiritum diſpoſita ſentiantur. e ¶Lignum quoq́ cedrinum & hyſſopum coccunq́ bis tinctum. Grego: Cedrus lignum altum & imputribile eſt. Hyſſopus herba valde humilis, quæ tamen
†alta inflationem amouet pulmonis. Per cedrũ ergo †altam: perſeuerãs contemplatio, Per hyſſopum manſueti cordis humilitas ſignatur.
Allego. Qui enim contemplatione ad ſuperna tollitur, per humilitatis compaſſionem debet condeſcendere inferioribus, nec ſe ex eo quod habet erigat, ſed his qui illud non habent, prędicando libenter impen-
Auguſtinꝰ dat. ¶Auguſt. Alia litera. Et accipiet ſacerdos lignum cedrinum & hyſſopum & coccinum, & mittet in mediũ cõbuſtionis iuuencæ. Lignum cedrinũ ſpes eſt, quæ in ſupernis firmiter habitat. Hyſſopus fides, quæ eſt humilis herba radicibus hęrens in petra. Coccinum charitas, quod feruorem ſpiritus igneo colore teſtatur. Hæc tria debemus mittere in reſurrectionem Chriſti, tanquam in medium combuſtionis illius, vt cum illo ſit abſcondita vita noſtra.
Moraliter ¶Grego. Poteſt intelligi per cedrum ſpes, quæ alta petit. Per hyſſopum (quæ etiam odore ſtomachi immunditiam purgat) fides quæ nimis aduerſa æquanimiter tolerat: & quicquid ex anteactis peccatis contractum fuerat mundat. Per coccum verò charitas. Vnuſquiſque igitur noſtrum in flammam quæ vaccam vorat, cedrum hyſſopum & coccum bis tinctum mittat. i. in ſacrificio dñicę
1. Cor. 13. d paſſionis fidem, ſpem & charitatẽ exhibeat, ne paſſionẽ redẽptoris ſui ſine cauſa audiat. Hinc Paulus: Nunc autem manent fides, ſpes, charitas: maior autem horum eſt charitas. Vnde & hic coccus extremus ponitur, quia fide & ſpe completa cùm ad æternam patriam venerimus, ſola in nobis charitas ad vltimum multiplicatur.

catur. ¶Grego. Mittatur in flãmam quæ vaccã vorat: cedrus, id eſt C
perſeuerantia & altitudo noſtræ cõtẽplationis cõburať igne dñicę Moraliter
paſſionis. Mittatur & hyſſopꝰ. i. humilitas cordis noſtri, veritatem manſuetudinis trahat ex admiſtione dñicæ paſſionis. Mittatur coccus bis tinctus, id eſt charitas, quę nos ad amandum deum & proximum excitat, aſſiduè nos contemplari paſſionẽ dñicam cõpellat, vt in ipſa diſcat opa recta quę faciat. f ¶Hyſſopum. Iſidor. Baptiſmũ, quia hyſſopo tincto ſanguine agni ſpargebantur. g ¶Coccumq́ bis Exod. 12. d.
tinctum. Iſido. Coccus bis tinctus, ſanguis Chriſti quo mente & corpore abluimur. Hęc tria purgant peccata, cedrus. i. fides crucis, hyſſopus baptiſmus vel martyrium, coccus ſanguinis dñici ſacramẽtum. ¶Greg. in cocco bis tincto virtus charitatis exprimitur quæ flamma ſancti amoris ſuccenſa, duobus pręceptis exhiberi iubetur, dilectione. ſ. dei & proximi. Bis tinctus ergo coccus eſt charitas duplici præcepto formata, vt ſic diligatur deus, ne deſeratur proximus, & ſic proximus ne con- 1. Petr. 2. b.
tẽnatur deus. h ¶Sacerdos. Gre. Omnes qui in Chriſto credimus ſacerdotes ſumꝰ. vñ: Vos aũt eſtis genus electũ, regale ſacerdotiũ &c̃. Alta ergo quę ꝑ cõtẽplationẽ ſentimꝰ, & qđ ex manſuetudine humilitatis agimus, qđ per ignẽ charitatis exhibemus, paſſionis Chriſti ſanguine tingere debemꝰ, vt omne qđ in nobis eſt, illũ imiteť à quo eſt, quia extra imitationẽ paſſionis nõ tam virtus q̃ vitiũ eſt. ¶Gre. Poteſt iſte ſacerdos ꝗ vaccę carnes pellẽ, ſanguinẽ, fimũq́ comburit, ordinẽ Iudaici ſacerdotij cũ plebe ſuppoſita in necẽ domini conſentientis ſignificare. vñ ſequitur: Et tunc demũ lotis veſtibus & corpore ſuo. i ¶Et tunc demum. Idem. Poteſt intelligi ꝙ iſte ſacerdos & lotus ſit veſtibus, & tamen vſq́ ad veſperã immundus, quia Iudaicus populus ex parte eorũ ꝗ crediderunt mundus, ex parte eorũ ꝗ non crediderũt vſq́ ad veſperã ꝑmanet immundꝰ. Lauat ergo veſtimẽta & corpꝰ, quia credẽdo
exteriora opera D

Nicolaus de Lyra.

b ¶Septẽ vicibus. ad denotandũ ꝙ peccatũ idolatriæ quodammodo æquipõderat omnibus alijs peccatis, eò ꝙ importat totalem receſſum à deo, vniuerſitas aũt ſeptenario numero deſignať. c ¶Cõburetq́ eã cunctis vidẽtibus. In Hebræo habeť: In conſpectu ſuo, quia iſtã cõbuſtionẽ faciebat ꝑ alium. d. ¶Tã pelle & carnibus &c. Flammæ traditis. ad denotandũ, ꝙ de peccato idolatriæ nulla cõditio vel circũſtantia debebat in populo remanere. e ¶Lignum quoq́ cedrinum & hyſſopum. Iſta ponebanť in igne ad reprimendum fœtorẽ exalantẽ ex cõbuſtione pellis & fimi vaccæ. f ¶Coccumq́ bis tinctũ. Qui diu ſeruat colorem, ad deſignandum ꝙ cineres debebant ſeruari per totum annum ad purificationem populi, prout ſubditur poſtea: Vt ſint multitudini filiorum Iſraël in cuſtodiã &c. g ¶Et tunc demum lotis veſtibus &c. Hîc quæritur quomodo cõburẽs vaccã maculabať ex hoc, cùm illa combuſtio fieret ad hoc, ꝙ ex cineribus vaccæ combuſtæ immundi purgarentur. Ad hoc reſpondetur, ꝙ immũditia dupliciter

* a ¶Aſperget contra fores tabernaculi. ad ſignificandum ꝙ per aſpſionẽ ſanguinis Chriſti mundať ecclæſia pfectè, quæ Moraliter.
perfectio ſignificať numero ſeptenario, eò ꝙ totum tẽpus reuoluiť ſeptẽ diebus. b ¶Comburetq́ eam. ad ſignificandũ, ꝙ Chriſtus ex maximo charitatis feruore fuit paſſus. Per hoc autẽ ꝙ cineres vaccę aq̃s viuẽtibus cõmiſtæ purgabãt imũditias carnis, ſignificabať, ꝙ virtus Chriſti paſſi in aquis baptiſmalibus purgaret immunditias mentis, & in aq̃s pœnitẽtiæ imũditias poſt baptiſmũ cõtractas. Heb. ix. d. Si ſanguis hircorũ aut vitulorũ aut cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emũdationem carnis, q̃tò magis ſanguis Chriſti, ꝗ ꝑ ſpiritũſanctũ ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundabit conſciẽtias noſtras ad ſeruiendũ deo viuenti? Per hoc autẽ ꝙ in combuſtione vaccæ ponebať lignum cedrinum, hyſſopus, & coccus, ſignificabantur tres ꝑſonæ cũ Chriſto paſſæ, duæ per cõpaſſionẽ mentis, & tertia ꝑ compaſſionem carnis. Prima fuit beata virgo Maria ꝑ hyſſopũ, que eſt humilis herba ſignificata quia fuit humillima. Luc. j. e. Reſpexit humilitatẽ ancillæ ſuæ. Secunda fuit Iohãnes Euangeliſta, ſignificatus per cedrum, quæ eſt arbor multũ alta: ipſe verò fuit eleuatus ad videndum ſecreta cæleſtia. Apo. j. Tertia fuit latro Chriſtũ cõfitens in cruce ſignificatus ꝑ coccũ bis tinctum, quia Chriſto cõpatiebať mẽte dicẽte, Lu. xxiij. f. Hic autẽ nihil mali fecit. Et cum Chriſto patiebatur in corpore.

exteriora opera & interiorem mentē à prauis actionib⁹ mūdat, &
E plenè tunc ad caſtra reuertit̃, cū ad finē pfectè reuocat̃. Sed q̃a Iudæa
in infidelitate partim perdurante, ad fidem Gentilitas ingreditur, &
myſteria diuinę incarnationis intelligit, rectè: Colliget autem cine-
res vaccę vir mundus &c. ¶ Auguſtinus. ¶ Lauabit veſtimen-
ta ſua ſacerdos, & lauabit corpus ſuum a-
qua, & poſtea introibit caſtra, & immun-
dus erit ſacerdos vſque ad veſperam. Laua
tio veſtimentorum & corporis, mundatio
eſt exteriorum & interiorū. hoc ſacerdos.
Deinde ſequitur & qui cōburet eā, lauabit
veſtimenta ſua, & lauabit corpus ſuum a-
qua, & immundus erit vſque ad veſperam.
In eo q̃ cōburit, eos figuratos arbitror, qui
Chriſti carnē ſepelierunt, reſurrectioni eam
velut cremationi mandantes. a ¶ Vſq;
ad veſperam. Augu. Ad veſperam ſacer
†De conſe. dos intrat, quia infidelis populus q̃ vſque
di. 3. c. aquā ad veſperā, id eſt finē mundi extra mandata
vitæ, velut extra caſtra poſitus eſt, prauis o
perib⁹ cōmaculatus, aqua baptiſmi & pœ
nitentia lotus ad cognitionem in fine mun
di quaſi in caſtra reuertitur. b ¶ Colliget
autem. Augu. Et congregabit homo mun
dus cinerem iuuencæ, reliquias. ſ. interfe-
ctiōis & combuſtionis, ſcilicet famam, quę
ſecuta eſt paſſionem & reſurrectionem
Chriſti, quia ſunt reliquiæ homini pacifi-
co. Cinis erat Chriſtus, quia velut mortu⁹
ab infidelibus condemnabatur, & tamen
mundabat, quia reſurrexiſſe à fidelibus cre
debatur. Et quia hæc fama in cæteris gen-
tibus, quæ non erant de conſortio Iudæo-
rum maximè claruit, dictum eſt: Congrega
bit homo mundus cinerem iuuencæ. Mun
F dus. ſ. ab interfectione Chriſti, quæ Iudæos
fecit reos, & reponet in locum mundum,
id eſt honorabiliter tractabit tamen extra
caſtra, quia extra celebrationem Iudaicæ cō
ſuetudinis euāgelicus honor claruit. ¶ Gre
gorius. Vaccam ſacerdos comburit, cine-
†De conſe. res vir mundus colligit, quia infirmita-
diſ. 4. c. nec tatem domini Iudęus mactauit, ſubtilia
quemq;. eius myſteria Gentilis intelligit. Mundi
ſunt qui paſſionem Chriſti gentibus præ-
dicant. c ¶ Effundet eos. Quia Genti-
lis ſacramenta quę agnouit, prædicare non
Moraliter. ceſſat, ſed neſcientibus manifeſtat. ¶ Gre-
go. Vir mundus in loco puriſſimo vaccæ
cineres fundit dum quilibet doct⁹ ex Genti-
litate aſſumptus, mūda ꝑ humilitatē Genti-
lium corda requirit: & myſteria eis redem-
ptoris tradere non deſiſtit. Quod cùm agit̃,
fides gentium multiplicat̃, diuina virtus a-
gnoſcitur, diſciplina præceptorū tenetur. Vnde ſubdit, vt ſint mul
titudini filiorum Iſraël in cuſtodiā. Iſraël enim interpretatur vir vi-
dens deum. Et bene cōuerſa Gentilitas Iſraël dicitur, quę deū iam fi-
de cōtēplatur. d ¶ Extra caſtra. Quia omnis Gentilitas extra le-
gē, extra ſacrificiū, extra ſynagogā. e ¶ Puriſſimo. Quia prauis ac
pollutis mentibus non ſunt ſecreta dñicæ incarnationis tradenda,
ſed his qui ad fidē venientes cor mundauerunt. f ¶ Multitudi-
Auguſtin⁹ Tropolo. ni fi. Auguſti. Alia litera. Et erit ſynagogæ filiorū Iſraël in conſer-
uationem. Aqua aſperſionis purificatio eſt. Poſtea declarat plenius
quemadmodum ex hoc cinere fiebat aqua aſperſionis, vnde mun-
dabantur à contactu mortuorū, i. ab iniquitate huius moribundę
vel morticinę vitæ. Sed mirū eſt qđ ſeqtur: Et q̃ cōgregat, inquit, ci
nerē iuuēcę, lauabit veſtimēta ſua, & immundus erit vſq; ad veſpe-
rā. Quomodo erit ex hoc īmundus q̃ mūdus acceſſerat? niſi quia &
hi q̃ ſibi videt̃ mundi in fide Chriſtiana agnoſcūt, quia oēs pecca-
uerunt & egent gloria dei, iuſtificati gratis ꝑ ſanguinē ipſius. Hunc
tñ veſtimēta ſua lauare dixit, nō etiam corpus, credo ꝙ illius cineris
congregatione & repoſitione in loco mundo (ſi hęc ſpiritaliter in-
Act. 10. g. telligant̃) iā intrinſecus vult intelligi fuiſſe mūdatū. Sicut Corneli⁹ au
diens & credens qđ pdicauit Petrus, ita mūdat⁹ eſt, vt ante viſibilē
baptiſmum cum ſuis qui aderant donum accipet ſpūſancti. Sed
nec viſibile ſacramentum cōtemni potuit, vt ablutus etiam extrinſe
cus lauaret quodammodo veſtimēta ſua. g ¶ In cuſtodiā. Quia
ſubtiliora ſacramēta mūdis Gentiliū cordib⁹ tradita, in mētis muni-
tionē ꝟtuntur

¶ Cognitione fidei. a ¶ Eccleſiæ.

gredietur in caſtra, commacula-
a ¶ Finem mundi, tunc vero reli-
quiæ ſaluæ fient.
a tuſq; erit uſque ad ueſperum.
a ¶ Qui offerunt vitulam, immundi ſunt,
& qui Chriſtum apprehenderunt.
Sed & ille qui cōmbuſſerit eam,
a ¶ Exteriora opera.
b ¶ Mentem interiorem.
lauabit ueſtimēnta ſua & cōr-
pus, & immundus erit uſque ad
¶ Finem mundi. ¶ Agnoſcendo.
b ueſperum. † Colliget autem
a ¶ Gentilis fide mundatus. vnde: Fide corda
eorum mundans.
b ¶ Subtiliſſima incarnationis ſacramēnta.
uir mundus cinerēs uaccæ, &
c d effundet eos extra caſtra in lo-
e f co puriſſimo, ut ſint multitudini
g filiorum Iſraël in cuſtodiam, & a
in aquā aſperſionis, quia pro pec
cato uacca combuſta eſt. Cumq;
lauerit qui uaccæ portauerat ci-
¶ Non etiā corpus. a ¶ Contracta aliqua
labe huius vitæ, etiam poſt plenam remiſ-
ſionem peccatorum.
neres ueſtimenta ſua, immūndus
h erit uſque ad ueſperum. Habe- b
a ¶ Proſelyti Gentiles.
bunt hoc filij Iſraël & aduēnæ,
¶ Tanquam pinguedini radicis
inſerti.
qui habitant inter eos, † ſanctum
i iure perpetuo. † Qui tetigerit ca c
dauer hominis, & propter hoc
ſeptem diebus fuerit immun-
dus, aſpergetur ex hac aqua
a ¶ Vt credatur Chriſtus die tertia a mor-
tuis reſurrexiſſe.
die tērtio & ſeptimo, & ſic mun-
k dabitur. Si die tertio aſper-
a ¶ In regno ſcilicet ſanctorum adue-
niente domino.
ſus non fuerit, ſeptimō non po-

tionem vertuntur. Quia dū ſecreta & ſubtilia operationis illi⁹ per G
imitationem attendimus, per hoc nobis immunditiā prouidemus,
propter operationem, in cuſtodiam noſtram fiant cineres, ꝓpter
baptiſmū verò in aquam aſperſionis. Tunc cineres in noſtrā cuſto
diam ꝓuidè cuſtodimus, cū redemptorē noſtrū ꝓ iniq̃tatibus nr̃is
paſſum conſideramus ſolicitè. Perpendi-
mus enim quid retribuat bonis, qui voluit
mori pro malis: quid ad iuſtitiam fidei ad-
ducti eius gratiæ debeamus, qui in iniquita
te poſiti interceſſionē mortis ei⁹ accepim⁹.
h ¶ Habebunt hoc. Auguſti. Alia lite-
ra. Et erit filius Iſraël & proſelytis qui ap-
ponunt̃ legitimū æternū &c. Quid aliud Moraliter
oſtendit ꝙ baptiſmum Chriſti, quē ſigna-
bat aqua aſperſionis & Iudæis & gentibus
profuturū. i. filijs Iſraël & proſelytis tanquā
naturalibus ramis & inſerto pinguedini ra Roma. 11.
dicis oleaſtro. Quem autē non moueat, qđ
poſt ablutionem de ſingulis quibuſq; dici
tur & immundus erit vſq; ad veſperam?
Non hîc tm̃, ſed in omnibus, vel penè oib⁹
talibus mūdationibus vbi neſcio quid in-
telligatur, niſi ꝙ omnis homo poſt remiſſio
nem pleniſſimā peccatorum ꝑmanendo in
hac vita contrahit aliquid vnde ſit immun
dus vſq; ad finē vitæ, vbi em̃ dies iſte quo-
dāmodo claudet̃ quod ſignificat veſpera.
i ¶ Qui tetigerit ca. Auguſt. Qui teti Leuit. 11.
gerit morticinū &c. Incipit dicere quomo
do immundi facti homines, aqua illa aſper
ſionis purificent̃: Qui tetigerit, inquit, mor-
tuū oīs anima hominis īmunda erit ſeptem
dieb⁹, hic purificabit̃ die tertio, & die ſepti
mo & mundus erit. Et hîc nihil aliud intel-
ligo, niſi tactum mortui, hominis eſſe ini-
quitatem. Septem verò dierum immundi- H
tiam ꝓpter animam & corpus dictam, ani
mam in ternario, corpus in quaternario.
Scđm hoc dictū arbitror per prophetam:
In tribus & quatuor iniquitatibus non ad Amos. 1. a.
uerſabor. k ¶ Si die tertio. &c. Augu. †in ſtatutū
Si aūt purificatus nō fuerit die tertio & die perpetuū
ſeptimo, nō erit mūdus. Oīs qui tetigerit
mortuū ab omni aīa hoīs, & mortuus fue-
rit tacto mortuo antequam fuerit purifica
tus tabernaculū dñi polluit, exteret̃ anima
illa ex Iſraël. Notandum eſt, ꝙ difficillimè
reperitur in his libris aliquid euidentius de
vita animæ poſt mortē fuiſſe conſcriptum. De vita animæ poſt mortem.
Hîc ergo cùm dicit: Si fuerit mortuus ante
purificationem, manere in illo immunditiā
& exteri animam illam ex Iſraël id eſt à cō-
ſortio populi

Nicolaus de Lyra.

munditia dupliciter cōtrahit̃. Vno modo ex immunditia rei ta
ctæ, & ſic tangēs mortuū efficiebatur immundus. Alio modo ex
indignitate tangentis, ſicut ſi laicus tangeret calicem conſecratum
peccaret, & hoc modo redigens vaccam in cineres, & etiam colli-
gentes cineres illos efficiebantur immundi, quia cineres illi ordina-
bantur ad purificationem totius populi: & ideo tangēs illos quo-
cunque modo debebat ſe reputare ad hoc indignum, & maculam
aliquam cōtrahere, & per conſequens indigere aliqua purgatione:
iſta tamen purgatio non fiebat per aſperſionem cum aqua luſtra-
tionis, de qua dicetur infrà, ſed per ablutionem corporis & veſtiū,
& ſic patet litera vſq; ibi: ¶ In cuſtodiā & in aquā aſperſio- Cineres cuſtodiebantur
nis. Ad hoc enim cuſtodiebantur cineres, vt cum aliqui eſſent mū
dandi poneretur de cineribus illis in aqua munda, & tunc ex illa a-
qua aſpergerentur illa quę erant mundanda per modum q̃ habe-
tur infrà. b ¶ Habebunt hoc. Hîc conſequenter deſcribitur
expiationis ritus quantùm ad immunditiam contractā ex mortuo
& primò quātùm ad hoc ꝙ iſta immunditia eſt in hominibus. ſecū
dò ꝓut eſt etiā in alijs rebus ibi: Iſta eſt lex. Circa primum dicitur
ſic: c ¶ Qui tetigerit cadauer. ita ꝙ non poterat ingredi a- Tāgens cadauer hoīs
trium tabernaculi, cuius ratio eſt: tum ꝓpter reuerentiam illius lo-
ci, quia ex cadauere mortui exeunt humores corrupti, quibus tan-
gētes cadauer fiebāt inepti ad accedēdū ad ſacra: tū quia idolatrę &
ſortilegi circa

A ſortio populi dei.Quid aliud intelligi vult,niſi manere animę pœnā, etiam poſt mortem, ſi dum viuit mūdata non fuerit hoc ſacramēto,quo Chriſti baptiſmus figurať? Qm̄ aqua aſperſionis,inquit,nō eſt aſperſa ſuper eū,immūdus eſt,adhuc immūditia eius in ipſo eſt. Adhuc.i.etiam poſt mortem. a ℭPolluet taberna.cȝtū inſe

1.Teſſa.5.d. eſt,ſecundū illud:Spiritū nolite extinguere cùm extingui ille nō poſſit.Nam ſi ex hoc tabernaculū immundum factū vellet intelligi,mundari iuberet. b ℭVas quod &c. Grego.Tegimen operculi vel ligatura eſt cenſura diſciplinæ,qua quiſquis non premitur,quaſi vas immundum pollutumq́ reprobatur.Quaſi enim vas ſine operculo vel ligatura polluitur:qui per ſtudium oſtētationis patens nullo velamine taciturnitatis operitur.

Auguſt. c ℭSi quis in agro.Aug. Alia litera.Omnis qui tetigerit ſuper faciē campi vulneratum,aut mortuum,aut occiſi hominis os aut monumentum &c.

Quæritur, quid intelligit vulneratum aut

Quęſtio mortuum?Si enim aliud voluit intelligi vulneratum aliud mortuum,cauendum eſt ne putetur immundus eſſe,etiam qui tetigerit vulneratum viuum,quod vtiq; abſurdum eſt.Sed quia poſſunt & mortui eſſe vulnerati,& ipſos mortuos intelligitur diſcreuiſſe,vt etiam vulneratum mortuum intelligamus.i.vulnere peremptum aut mortuum ſine vulnere. d ℭLauabit & ſe.

Aqua aſperſionis Auguſt.Alia litera.Et lauabit veſtimenta ſua,& lauabiť aqua,& immundus erit vſq; ad veſperā.Alia eſt aqua aſperſionis,& alia illa qua lauit veſtimenta ſua. Et lauabitur aqua,quam puto ſpiritalem intelligendam per ſignificationē,non p ꝓprietatē.Nam ſine dubio viſibilis erat,ſicut omnes vmbræ futurorum.Sed qui ſacramento baptiſmi rectè abluitur(quod illa aſperſionis aqua

Hebr.10.a. figurabat)mundatur ſpiritualiter,vt ſit mū

B dus & corpore & ſpiritu.Quòd verò hyſ-

† oblatiōis pro peccato ſopo dixit aquā aſperſionis aſpergi,qua herba diximus ſignificari fidem,quid aliud oc

Act.15.b. currit,niſi quod ſcriptū eſt:Fide purificans corda eorum. Non enim prodeſt baptiſmus,ſi deeſt fides.A viro autem mundo dixit hæc fieri,vbi ſignificantur miniſtri portantes perſonam domini,qui verè vir mundus eſt.Nam de iſtis miniſtris in ſequentibus dicit:Et quicunq; aſperget aquam aſperſionis lauabit veſtimenta ſua,id eſt obſeruabit & corpore.Et qui tetigerit aquam aſperſionis,immundus erit vſq; ad veſperā, & omne quodcunq; tetigerit immundꝰ,immundum erit,& anima quæ tetigerit, immunda erit vſq; ad veſperam.

terit emundari. † Omnis qui te- a tigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac com-

a ℭHuius.ſ.gratiæ fide munitus.

a miſtiōne non fuerit, polluet tabernaculum domini, & peribit

ℭRegno ſanctorum.

ex Iſraël, quia aqua expiationis non eſt aſperſus, immundus erit, & manebit ſpurcitia eius ſuper eum. Iſta eſt lex homi- b nis qui moritur in tabernaculo. Omnes qui ingrediuntur ten- c torium illius, & uniuerſa uaſa quæ ibi ſunt, polluta erunt ſe-

a ℭQuilibet homo.

b ptem diebus. Vâs quod non d

a ℭVelamen taciturnitatis.
b ℭCenſuram diſciplinæ.

habuerit opērculum nec ligātu- c ram déſuper immundum erit.Si quis in agro tetigerit cadauer occiſi hominis,aut perſe mortui, ſiue os illius uel ſepulchrum,im- e mundus erit ſeptem diebus.

ℭMundus.

Tollent de cineribus combuſtio- f nis † atque peccati, & mittent aquas uiuas ſuper eos in uas, in g

a ℭMiniſter Chriſti ſcilicet qui eius perſonam portat.

quibus cūm hōmo mundus tin-

ℭFidem. ℭAlias ex eo.

xerit hyſſopum, aſperget ex ea omne tentorium & cunctam ſupellectilem,& homines huiuſcemodi contagione pollutos, at- h que hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio & ſepti- i mo die. Expiatusq́; die ſepti-

d mo lauabit & ſe & ueſtimenta ſua, & immundus erit uſque ad ueſperum. Si quis hoc ritu non k fuerit expiatus, peribit anima illius de medio eccleſiæ, quia ſanctuarium domini polluit,& non eſt aqua luſtrationis aſperſus. Erit hoc præceptum legitimum ſempiternum. Ipſe quo- l que qui aſpergit aquas, lauabit ueſtimenta ſua. Omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit uſque ad ueſperam. Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet,& anima quę m horum quippiam tetigerit im- n munda erit uſque ad ueſperam. o

Nicolaus de Lyra

ſortilegi circa mortuos faciebant ſuperſtitioſa,& ideo immundi ex tactu cadaueris prohibebantur ab ingreſſu atrij,donec eſſent mundati aqua luſtratiōis per modum qui ſubditur,cū dicitur: Aſpergeť ex hac aqua,& patet: a ℭOmnis qui tetigerit. Hîc exprimitur pœna intrantis tabernaculum vel atriū ſi non eſt purificatus à tali immūditia,cuius pœna eſt mors. vñ ſubditur:Peribit ex Iſrael.b ℭIſta eſt lex. Hîc agitur de purificatione prædictæ immunditiæ prout ſe extēdit nō ſolùm ad homines,ſed etiam ad res alias.cùm dicitur: c ℭOmnes qui ingrediuntur &c.ſ. hominis mortui &c. d ℭVas quod.Ex hoc habetur,ꝙ ſi in tentorio mortui eſſet vas,quod haberet operculum,non contrahebat immunditiam,quia immunditia talis nō cōtrahebať in ſuperficie exteriori,ſed interius,vbi reponebanť illa q̄bus hoīes vtebanť. e ℭSiue.q̄a idolatræ & ſortilegi in ſuperſtitionibus

C ſtitionibus ſuis vtebantur oſſibꝰ mortuorū, & circa ſepulchra talia exercebant, & etiam q̄a talia habent in ſe immūditiā corporalē. f ℭTollent de cine.com.atq; &c.Sic aūt nominať, q̄a ſicut prędictū eſt,illa vacca imolabať in expiationē peccati idolatrię vituli. g ℭIn quibꝰ cum hō mun.tinxe.hyſſopum.Quę eſt herba odorifera,ad denotandum ꝙ per talem aſperſionem amouebatur fœtor vel immūditia contracta. h ℭAtq; hoc modo.id eſt aſperget immundū ex tactu mortui, & modis prædictis. i ℭTertio.Ad tollendā enim talem immunditiam requirebatur talis ritus:aliter incurrebatur pœna mortis,vł ſecundū alios pœna excōmunicatiōis.vnde ſubditur: k ℭSi quis hoc ritu.antequā ingrediatur atrium domini.Peribit anima illiꝰ &c. l ℭIpſe quoq; qui aſpergit.Licet eſſet mundus,vt prædictum eſt, tamen ex tactu rei ſacræ debebat ſe reputare indigere aliqua purgatione, eò ꝙ debebat ſe reputare indignum tali tactu,vt ſuprà dictū eſt de colligente cineres.iſta tamen purgatio non fiebat per aſperſionem aquæ luſtrationis,quia ſi aſpergeret ſeipſum, contraheret maculam ſicut & aſpergens alium,& ſi aſpergeretur ab alio, eadem ratione & ille aſpergens ipſum indigeret aſpergi per aliū, & ſic in infinitum,propter quod iſta purgatio fiebat per lotionem veſtium ſuarum. m ℭQuicquid teti.Et ideo etiam talia indigent purgatiōe. n ℭEt anima quę illorum quippiam.i.de illis quæ ſunt ſic polluta. o ℭImmunda erit.i.abſtinebit ab ingreſſu atrij,non tamen ad expiationē eius requirebatur aſperſio aquæ,vel ablutio veſtium,ſicut in prædictis,ſed purgabatur per tranſitum temporis.

†De conſe. diſ.4.c.nec quenq;

D ℭIn ca.xix.vbi dicitur in poſtil.Circa primū dicitur ſic:Iſta eſt religio victimæ.

ADDITIO I.

In Hebręo in hoc loco non dicitur:Iſta eſt religio victimę,ſed dicitur ſic:Iſtud eſt ceremonium legis,præcipe filijs Iſrael &c.Et dicunt expoſitores Hebræorum,ꝙ hoc præceptum vocatur ſic:quia non habet rationem literalem ſic claram,ſed potius ſecretā. Multa enim ſunt in hoc præcepto deuiantia ab alijs ſacrificialibus,vt patet intuenti. Vnde in hoc loco Ra.Moy.Gerunden.excuſans ſe à reddendo rationem de hoc p̄cepto talia verba ſcripſit:Nos autem qui pro peccatis noſtris ſumus contaminati in hac captiuitate,ignoramus munditiā ſanctitatis,donec veniat ſuper nos ſpiritus de alto, & effundat deus aquas mundas ſuper nos, & mundemur.amen,ſic fiat in diebus noſtris.Hæc ille.Vtinam iſte Rabi ſaperet & ſeipſum intelligeret.

Nota de rebi Moyſe

ℭIn eo.ca.xix.vbi dicitur in poſtilla:Ad deſignandum ꝙ cineres debebant ſeruari per totum annum.

ADDITIO II.

Cineres vaccę nō ſolùm ſeruabantur per totum annum,ſed per plures annos.Tradunt enim Hebræi, quòd ſex vaccæ fuerunt tantùm immolatæ per totam durationem vtriuſq; templi. Quarum prima fuit facta in deſerto tempore Moyſi,de qua hîc habetur,cuius cineres durauerunt per totum templum primum.Secunda fuit facta tempore Eſdrę ſacerdotis in principio templi ſecundi:alias autem duas Simeon iuſtus immolauit in diuerſis temporibus,qui fuit ſummus ſacerdos:& durauit per octoginta annos in officio,aliæ autem duæ per Iohannem ſummum ſacerdotem patrem Mathathiæ, à quo deſcenderunt Machabæi &c.

Sex vaccæ immolatæ.

GLO. ORDI.

Cap. XX.

E
Sin ſolitudo — VEneruntq; filij &c. Iſid. Triceſima tertia manſio eſt in deſerto Sin: hęc eſt Cades. Sin aũt interpretat̃ ſancta ꝑ antiphraſim: ſicut dicit̃ luc⁹ cũ minie luceat, vel bellũ cũ ſit horridũ. In hac mãſiõe morit̃ & ſepelit̃, quæ ſignificat ꝓphetiã mortuã, ſicut Moyſes & Aaron legis & ſacerdotij finẽ,
† moritur Maria — ꝗ non valẽt ad terrã promiſſiõis ꝑuenire, nec populũ de ſolitudine huius mũdi educere, qđ facit ſol⁹ Ieſus, id eſt ſaluator dei fili⁹. b ¶ Per
Auguſti. — cutiẽs virga. Aug. Quia de petra aqua educta eſt, Apoſtolus expoſuit dicẽs: Et oẽs eũdẽ
1. Cor. 10. a. — potũ ſpiritalẽ biberũt. Bibebãt em̃ de ſpiritali cõſequẽte eos petra, petra aũt erat Chriſtus. Si
Myſticè — gnificata ergo de Chriſto ꝓfluẽs gratia ſpiritalis, qua interior irrigat̃ ſitis. Sed ꝙ virga pe
† vel cõgregationem — tra ꝑcutit̃, crux Chriſti figurat̃: ligno em̃ accedẽte ad petrã gratia manauit, & ꝙ bis ꝑcutit̃ euidẽti⁹ ſignificat crucem. Duo em̃ ligna ſunt
Moyſes offendit dñm — crux. c ¶ Quia non credidiſtis. Iſido. Hîc Moyſes dominũ offendit, & prohibetur Ior☞danem tranſ-

NICO. DE LY.

Cap. XX.

Diuiſio
F — VEnerũtq; filij &c. Hîc conſequẽter ponit̃ impedimentum prouenĩens ex aquis contradictiõis, vbi primò ponit̃ retardatiuũ itineris ex aqua deficiẽte, ſecundò addit̃ impedimẽtũ ex hoſte inſurgente: ibi: Miſit interea. ¶ Circa primũ p̃mittit̃ Mariæ obitus, ſecundò aquæ defectus, ibi: Cumq; indigeret aqua. Circa obitum Mariæ pręmittit̃ locus, cũ dicit̃: b ¶ In
Sin. — deſertum Sin. Iſte loc⁹ eſt alius ab illo ꝗ vocat̃ סין Sin. Exo. xvj. vñ & ille ſcribit̃ ꝑ literã ſamech, iſte autẽ per ſade ſic צין Tſin. Deſcribit̃ etiã tempus cũ dicit̃: c ¶ Menſe. ſ. quadrageſimi anni ab exitu filiorũ Iſrael de AEgypto, poſtq; fuerant vagi ꝑ deſertũ, ſecundum ſententiã dñi vt dictũ eſt ſuprà. xiiij. ca. d ¶ Et
Cades — manſit. Dicunt aliqui, ꝙ iſte eſt locus de quo miſſi fuerũt exploratores, vt habet̃ ſuprà. xiij. ca. ita ꝙ popul⁹ fuit bis in iſto loco, ſemel anno ſecũdo egreſſiõis de AEgypto, ꝗa qñ receſſerũt de mõte Sinai, venerunt illuc, & tunc inde miſſi ſunt exploratores, qui redeuntes fecerũt deſperare populum de cõſecutione terræ promiſſionis, vt dictum eſt. xiij. ca. & tunc dominus fecit eos reuerti per deſertum, & poſtea quadrageſimo anno ab exitu de AEgypto redierunt ad eũdem locum. Alij autem dicũt ꝙ iſte eſt alius locus ab illo, vnde & ad differentiã eorũ locus, vñ exploratores miſſi ſunt vocatur Cadeſbarne, vt habetur Deute. j. & Ioſue. xiiij. Iſte autem vocatur Cades abſolutè ſine additione. e ¶ Mortuaq; eſt ibi. Dicit Rabi Sa. ꝙ mors Mariæ conuenienter deſcribitur poſt capitulũ de purgatiõe ꝑ aquas luſtrationis, quia ſicut fit expiatio per dictã
† De cele. miſſa. c. in quadam. — aſperſionem, ita ſuo modo per iuſtorũ mortem, ſecũdum qđ dicit̃ Pſal. cxv. a. Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.
Diuiſio — f ¶ Cumq; indi. Hîc deſcribitur aquæ defectus, vbi propter hoc deſcribitur primò populi murmuratio, ſecundò defectus reuelatio ibi: Ingreſſuſq;. Circa primum dicitur: Cumq; indigeret aqua populus. Dicit Rabi Sal. ꝙ hoc ſubditur poſt mortẽ Marię, ad in-
†De pœ. di. 2. c. ſi enim. — ſinuandum, ꝙ dum viuebat̃ per eius merita populus in deſerto exiſtens, per magnũ tempus ante non

Cap. XX.

a VEneruntq; filij Iſraël & omnis multitudo in deſertum Sin menſe primo, & manſit popul⁹ in Cades: Mortuaq; eſt ibi Maria, & ſepulta in eodem loco. Cumq; indigeret aqua populus, coierũt aduerſum Moyſen & Aaron, & uerſi in ſeditionẽ dixerũt: Vtinam periſſemus inter fratres noſtros corã domino. Cur eduxiſtis †eccleſiã domini in ſolitudinẽ, ut & nos & iumẽta noſtra moriamur? Quare nos feciſtis aſcẽdere de Ægypto: & eduxiſtis in locũ iſtũ peſſimum, qui ſeri nõ poteſt, qui nec ficũ gignit, nec uineas, nec malagranata: inſuper & aquã non habet ad bibendum? Ingreſſuſq; Moyſes & Aaron dimiſſa multitudine tabernaculũ fœderis, corruerunt proni in terrã, clamauerũtq; ad dominum atq; dixerunt: Domine deus audi clamorẽ populi huius & aperi eis theſaurum tuũ fontẽ aquę uiuę, ut ſatiati ceſſet murmuratio eorum. Et apparuit gloria domini ſuper eos. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Tolle uirgam, & congrega populũ, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cumq; eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & iumenta eius. Tulit igitur Moyſes uirgam quæ erat in conſpectu domini, ſicut pręceperat ei, cõgregata multitudine ante petrã, dixitq; eis: Audite rebelles & increduli: Num de petra hac uobis a aquam poterimus eijcere? †Cumq; eleuaſſet Moyſes manum percutiens uirgã bis ſilicẽm, egreſſæ ſunt aquę largiſſimæ, ita ut populus biberet & iumenta. Dixitq; dñs ad Moyſẽ & Aarõ: †Quia non crediſtis mihi,

a ¶ Iudæus ſub lege Moyſi poſitus.
a ¶ Ligno crucis affigens. ¶ Propter duo ligna eiuſdẽ crucis. b ¶ Chriſtum.
¶ Spiritalis gratiæ.

pus antè non habuit defectũ aquæ. g ¶ Et — G
verſi in ſeditionem: id eſt rebellionẽ & cõtentionem cõtra Moyſen & Aaron. h ¶ Dixerũt: Vtinam periſſemus inter fratres noſtros. Hoc eſt cum illis qui perierũt tempore Core: quia mors illorum fuit breuis, iſta autem prolixa, & per conſequens grauior. i ¶ Quare nos feciſtis aſcendere de AEgypto. Vbi viuebamus in abundantia: & adduxiſtis in locum iſtum peſſimũ. Cuius cauſam ſubdunt dicentes: k ¶ Qui ſeri non poteſt. Et ſic patitur defectum fructuum, quos profert terra per humanum laborem, & etiam eorum quos ſponte gignit. Ideo ſubditur: l ¶ Qui nec &c. Iſta tamen querela erat irrationabilis, quia manna ſufficiebat pro omni cibo hominibus bonis, vt dictũ eſt ſuprà. xi. ca. m ¶ Inſuper. Iſta plus habebat de ratione, quia ſine aqua non poteſt homo conuenienter viuere. n ¶ Ingreſſuſq;. Hîc ponitur defectus reuelatio quantũ ad defectum aquæ, qui non poterat tolerari competenter vbi præmittitur Moyſi & Aaron oratio, quæ debet eſſe ſolitaria, & hoc notatur cùm dicitur: o ¶ Dimiſſa multitudine. humilis & ſupplicatoria. Ideo ſubditur: p ¶ Corruerunt proni. Debet etiam eſſe deuota. ideo ſubditur: q ¶ Clamauerũtq;. ex magno affectu & feruore. Debet etiam eſſe rationabilis & diſcreta: ideo ſubditur: r ¶ Et aperi eis. Iſta em̃ petitio erat diſcreta & rationabilis: quia de hoc quod erat neceſſarium. Conſequenter ponitur domini exauditio cũ
subdit̃. s ¶ Et apparuit gloria domini: — H
id eſt nubes in qua dominus ſolitus erat loqui cum Moyſe quaſi paratus petitionem eorum exaudire: vnde ſubditur: t ¶ Tolle virgam &c. Iſta fuit virga Aarõ: quia de ipſa ſubdit̃: v ¶ Tulit igitur Moyſes virgam quæ erat in conſpectu domini. De virga autẽ Aaron dicitur ca. xvij. Refer virgam Aaron in tabernaculum teſtimonij. x ¶ Audite rebelles & increduli. Hoc dixit Moyſes: quia frequenter conſimilia acciderant in populo. y ¶ Num de petra hac aquam vobis poterimus eijcere. Iſtud verbum Moyſi poterat dupliciter intelligi, affirmatiuè & negatiuè, quia ſi protulit vt dicunt expoſitores catholici communiter: quia licet non dubitaret de potentia dei, quin poſſet illud, dubitauit tamen de effectu, ne impediretur propter malitiam populi, & ideo dubitãdo de effectu dixit: Num de petra &c. vt ſi effectus fuiſſet ſecutus, ſic intelligeretur, non obſtãte incredulitate veſtra poterimus eijcere aquam de petra virtute diuina: ſi autem non ſequeretur, ſic intelligeretur: Num de petra &c. q. d. nõ poterimus propter malitiã veſtrã. z ¶ Percutiẽs virga bis ſilicem. quia primo ictu non exiuerunt aquæ propter dubitationem Moyſi, ſecundo tamen ictu exiuerunt propter impletionem diuini promiſſi. Conſequenter ponit̃ dubietatis punitio, cùm dicitur: a ¶ Quia non &c. tu & Aaron, vt ſanctificaretis me. i. ſancti

(margin) clamaueruntq; ad dominum atq; dixerũt: Domine deus audi clamorem populi huius: & aperi eis theſaurum tuum fontẽ aquæ viuę: & ſatiati ceſſet murmuratio eorum.
(margin) & increduli

Moraliter a ¶ Veneruntq; filij &c. In hoc cã. agitur de aqs contradictionis, vbi Moyſes & Aarõ peccauerunt, dubitando de verbi diuini impletiõe propter malitiã populi, ſecũdum docto. Latinos, ſecundũ Hebręos autẽ peccauerũt trãſgrediẽdo v̾bũ dñi, ꝗ nõ dixerat eis ꝑcutite petrã, ſed loqmini ad petrã & illa dabit aquas, ſicut pleni⁹ dixi locũ iſtũ literaliter exponẽdo. Per hoc igit̃, ꝙ iſti ꝗ erãt ſctiſſimi peccauerũt, debet incuti timor alijs q̃tũcũq; ſctis, ne cadãt in pctm̃: ſcđm illud. i. Co. x. c. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. — Moraliter

✱ Miſit interea

danē tranſire: turbatus enim murmure populi, dubitāter petram
A virga percuſſit, quaſi nō poſſet deus aquam de petra educere, qđ
Exo.17.b. fecerat antè. Hîc Moyſes Iudaicū populum ſub lege poſitū ſignificat. Nā ſicut Moyſes petrā virga ꝑcutiēs de dei virtute dubitauit: ita ille populus ſub lege per Moyſen data poſitus Chriſtum ligno
1.Cor.1.b. crucis affixit: & eū dei virtute eſſe non credidit. Sed ſicut ꝑcuſſa petra manauit aqua ſitientibus, ſic plaga dominicæ paſſionis effecta eſt vita credētibus. Hāc ergo carnalem de Chriſti diuinitate dubitationem in ipſi⁹ Chriſti altitudine deus mori iubet, cū mortē carnis Moyſi in monte præcipit fieri. Sicut em̄ petra Chriſtus, ita & mōs Chriſtus, petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo. Prudentia enim carnis viuit, cùm tanquam petra percuſſa Chriſti humilitas
1.Cor.1.d. in cruce cōtemnit. Chriſtus enim crucifixus Iudæis ſcandalū, gentibus autē ſtultitia. Pru
Roma.8.a. dentia carnis morit, cū tanq́ mōtis eminentia Chriſtus excelſus agnoſcit. Ipſis em̄ vo
1.Cor.1.c. catis Iudęis & Gręcis, Chriſtus dei virtus & dei ſapientia eſt. a ¶ Hæc eſt aqua con
Auguſti. tradictionis, vbi iurgati filij &c. Aug. Quod de aqua illa dictū eſt quæ de petra
Aqua contradictiōis profluxit, hæc eſt aqua cōtradictiōis, ꝗa maledixerūt filij Iſraël ante dn̄m, & ſanctificatus eſt in ipſis. Prius maledixerunt, quando locuti ſunt cōtra beneficiū dn̄i, quo educti erāt de AEgypto, & poſtea ſanctificatus eſt in ipſis, cū in miraculo eius ſanctitas declarata eſt. An fortè duo genera hominum demonſtrauit cōtradicentium gratiæ Chriſti, & percipiētium, vt illis ſit aqua cōtradictionis, iſtis ſanctificationis. De ipo em̄ dicitur:
Lucę.2.c. In ſignū cui cōtradicetur &c. b ¶ In mō
Literaliter tem Hor. Triceſimaquarta manſio eſt in mōte Hor in extremis finib⁹ Edom, in quē aſcendit Aaron iuxta præceptū dn̄i, & mortu⁹ eſt anno quadrageſimo egreſſiōis Iſrael
B de AEgypto, ex quo. ſ. nouus populus terram promiſſionis intratur⁹ erat. Et quanq́ in mōte ſacerdotium Eleazaro filio reliquerit, & lex eos q̄ eā impleuerint ad ſummum ꝑducat, ipa tn̄ ſublimitas nō eſt trans Iordanē, ſed in extremis terrenorū operū finibus. Et plāgit eū popul⁹. xxx. dieb⁹. Aarō plāgit:
Ioſue.24.g. Ieſus verò non plāgit. In lege deſcēſus ad inferos, in euangelio ad paradiſum aſcenſus.

ut ſanctificaretis me coram filijs Iſraël, non introducetis hos po- a pulos in terram quam dabo eis. a Hæc eſt aqua contradictionis, ubi iurgati ſunt filij Iſraël contra dominum, & ſanctificatus eſt in b eis. Miſit interea nuntios Moy- c ſes de Cades ad regē Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater d tuus Iſraël: Noſti omnem labo- e rem, qui apprehendit nos, quomodo deſcenderint patres noſtri in Ægyptum, & habitauerimus ibi multo tempore, afflixerintq́ nos Ægyptij & patres noſtros, & quomodo clamaueri- f mus ad dominum, & exaudierit nos, miſeritq́ angelum qui eduxerit nos de Ægypto*. Ecce g in urbe Cades, quæ eſt in extremis finibus tuis, poſiti obſecramus ut nobis tranſire liceat per terram tuam. Non ibimus per h agros nec per uineas, nec bi-

a ¶ Gratis ſcilicet, ſed pretium dabimus: quod declarat in ſequentibus.

bemus[a] aquas de puteis tuis: ſed gradiemur uia † publica, nec ad dextram nec ad ſiniſtram declinantes, donec tranſeamus terminos tuos. Cui reſpondit Edom: Non trāſibis per me, alio- i quin armatus occurram tibi. Dixeruntq́ filij Iſraël: Per tritam gradiemur uiam, & ſi biberimus aquas tuas nos & pecora noſtra dabimus † quod iuſtū eſt. † Nulla erit in pretio difficultas, tantùm † velociter tranſeamus. At ille reſpondit. Non † tranſibitis. Statimq́ egreſſus eſt obuius cum infinita multitudine & manu forti, nec uoluit acquieſcere deprecanti, ut concederet tranſitum per fines ſuos. Quamobrem diuertit ab eo Iſ- k raël. Cumq́ caſtra mouiſſent l
b de Cades, uenerunt in montem Hor, qui eſt in finib⁹ terrę Edom, ubi locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: † Pergat Aaron ad m

Nico. de Lyra.

me. i. ſanctitatē meā in impletione promiſſi mei abſq́ dubio credēdo, & fidem veſtram abſq́ dubio corā populo pronuntiā
† vel nihil detrimenti erit do: imò cōtrariū feciſtis, ideo: a ¶ Non introducetis hos populos in terram quam dabo eis, ſed moriemini ante ingreſſum, & licet multū deſiderarēt ingredi,
† pedibus noſtris trāſibimus Hebr. ꝗa tn̄ ſciuerūt ꝙ verbū dei erat diffinitiuū: iō verbū dn̄i humiliter acceptauerūt: & tūc non orauerunt pro eius retractione poſtea tn̄ Moyſes orauit dominū pro ingreſſu terræ: ſed non fuit exauditus, vt habetur Deu. iij. Sequit: b ¶ Et ſanctificatus eſt in eis. Per hoc em̄ ꝙ filij Iſrael viderūt, ꝙ vindicta dei nō parcebat Moyſi & Aarō, qui erāt ſancti & amici ſui, fuerūt territi & magis obedientes ne incurrerēt offenſam dei. Hebræi autem dicūt, ꝙ Moyſes & Aaron peccauerūt, eō ꝙ nō fecerūt ſicut ꝓceperat deus: quia dixerat: Loquimini ad petram
† congregabitur corā eis, & illa dabit aquas, vt patet in textu, ita ꝙ ex ſolo v̄bo abſq́ ꝑcuſſiōe dediſſet aquas, qđ fuiſſet nouū ſignū diuinæ potētię. Non em̄ legit ꝙ adhuc factū fuiſſet ſimile, & ideo ſubdit poſtea: Quia nō credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me corā filijs Iſrael. q. d. ſi corā filijs Iſrael dixiſſetis: Ecce lapis iſte qui non audit nec videt & tamen

& tamen obedit verbo dei, emittendo aquas abſq́ vlla percuſſiōe, C multò fortius vos qui eſtis ratiōales, verbis dn̄i debetis obedire abſq́ vlla flagellatiōe: in hoc ſanctitatē meā ꝓfeſſi fuiſſetis verbo & facto: quod quia non feciſtis prout vobis impoſuerā, iō non introducetis hos populos &c. c ¶ Miſit interea. Hîc addit impedimen Diuiſio tū ex hoſte inſurgente, & hoc tripliciter. primò Idumæorū, ſecundò Amorrhæorū, ca. xxj. & tertiò Moabitarū ca. xxij. Circa primum primò ponit impedimentū ratione regis Edom inſurgentis, ſecundò ſubditur impedimentum ratione pontificis morientis, ibi: Cùmq́ caſtra mouiſſent. Circa primum adhuc primò ponit populi deprecatio ad regē Edom, & vt inclinaretur ad exaudiendū petitionē primò allegat ꝓpinquitas generis cùm dicitur: d ¶ Hec mādat. Idumæi enim & Iſraelitæ erant de duobus fratribus. ſ. Eſau & Iacob. Secūdò afflictionem laboris, cùm dicitur: e ¶ Noſti. Afflictis enim eſt compatiendum. Tertiò ordinatio diuinæ voluntatis, cui nō eſt reſiſtendum, & hoc notatur cùm dicitur: f ¶ Et quomodo cla. Quartò retardatio ſui itineris, cùm dicitur: g ¶ Ecce in vrbe &c. q. d. niſi poſſimus tranſire per terram tuam ab itinere, quod accepimus de mādato dei erimus grauiter impediti. Conſequenter remouent illa propter q̄ petitio eorū poſſet denegari, cùm dicitur: h ¶ Non ibimus. i. nullū damnū terræ tuę inferemus, ſed pacificè tranſibimus. Conſequenter deſcribit *Et huius petitionis denegatio, cùm dicitur: i ¶ Non trā. Et patet litera ſe. Notādū tn̄ ꝙ huius cōtrariū videt haberi Deut. ij. vbi Moyſes dixit: Miſit ergo nūtios ad Sehō regē &c. & ſubditur: Nobis cōcedas tranſitū ſicut fecerunt filij Eſau. Ad hoc rn̄dent expoſitores noſtri cōiter dicētes, ꝙ licet rex Edom nō cōceſſerit filijs Iſrael trāſitum per mediū terræ ſuæ ſicut petebāt, tn̄ conceſſit D eis tranſitū per extremitates regni ſui. Rab. Salo. dicit quòd illud quod eſt allegatū de † regia Deute. non refertur ad tranſitum, ſed ad cibum conceſſum pro pretio. duo em̄ petebat Moyſes à Sehon rege dicēs: Alimenta pretio vende, & poſtea ſubdit: Nobis cōcedas tranſitum, quòd patet Deute. ij. & qđ ſubditur: Sicut fecerunt filij Eſau. hoc refertur tantùm ad primum, quia vt dicit, licet filij Eſau denegaſſent Iſraelitis tranſire per terram ſuam: tamen portabant eis cibaria venalia, vbi tranſibant filij Iſrael iuxta extremitates regni Edom magis propter lucrū ſuum, q̄ propter ſuſtentationem filiorum † ꝓtiū carū Iſrael. k ¶ Quamobrem diuer. i. de medio regni, non tamen ab extremitatibus ſecundum primā expoſitionem prædictam, † tranſibis vel totaliter à regno eius ſecundum aliam. l ¶ Cumq́ caſtra. Hîc interponitur impedimentum ratione mortis Aaron, cùm dicitur: m ¶ Pergat Aaron ad populos ſuos, id eſt ad limbum patrum. Non enim

* c ¶ Miſit interea nuntios &c. Per Moraliter Edom, qui interpretatur terrenus, intelliguntur mali Chriſtiani, in bonis terrenis tantūmodo confidētes, & iſti frequenter nitunt impedire bonos Chriſtianos q̄ ſunt fratres eorū in fide à ꝓfectu ī via morū, ne ipi pueniant & alios inducant in terram viuentiū, & hoc aliquando faciunt prælati malo conſilio informati: & aliqui curati perverſi qui bonos homines & literatos impediunt à prædicatiōibus & confeſſionibus audiēdis in hoc ſimiles regi Edom, q̄ filios Iſrael impediuit in progreſſu ad terram promiſſionis. m ¶ Pergat, inquit, Aaron &c. Hîc agitur de morte Aarō, & Eleazari ſubſtitutione, cùm dicitur:

*Cùmq́ nuda.

populos ſuos. Non enim intra- [a] bit terram quam dedi filijs Iſ- raël, eò quòd † incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictio- nis. Tolle Aaron & * filium [b] eius cum eo, & duces eos in montem Hor. Cúmque nudaueris [c] † patrem ueſte ſua, indues ea Eleazarum filium eius, & Aa- [d] ron colligetur & morietur ibi. Fecit Moyſes ut præceperat do- [e] minus: & aſcenderunt in mon- [f] tem Hor coram omni multitu- dine. † Cumq́ Aaron ſpoliaſſet ueſtibus ſuis, & induit eis Elea- zarum filium eius: Illo mortuo in montis ſupercilio, deſcendit * cum Eleazaro. Omnis autem [g] multitudo uidēs occubuiſſe Aa- [h] ron, fleuit ſup eo triginta diebus [i] per cunctas familias ſuas.

E a ¶ Non eñ intrabit in ter. Videtur ꝙ hæc nō fuerit cauſa quare mortuus eſt Aarō añ ingreſſum terrę promiſſionis: qa añ factū de aquis cōtradictiōis dixerat dñs, ꝙ Caleb & Ioſue tm̄ intrarent terrā, vt dictū eſt. xiiij. c. Ad hoc eñ dicit̃ cōiter ꝙ illa ſentētia tantū fuit ſuper murmuratores, de quibus non fuerunt Moyſes & Aaron. Pōt etiā aliter rñderi ex textu, quia ibidem dicit̃: In ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra, omnes q numerati eſtis ā viginti annis & ſuprà, in qua numeratiōe nō cōtinent̃ Leuitę vt ibidē dictū fuit, de quibus fuerūt Moyſes & Aaron. b ¶ Tolle Aaron: non violenter, ſed perſuaſiuè, vt promptè obediat diuinæ voluntati de ſuo tranſitu & filij ſucceſſiōe. Iſti enim duo debebāt eum conſolari de morte. ſ. quia deus volebat, & quia fili⁹ eius ei in honore ſuccedebat. c ¶ Cumq́ nudaueris patrē veſte ſua. i. tunica pontificali. (†Aaron) d ¶ Indues ea Eleazarum filium eius: vt antequam moriatur, videat filium ſuum ſui honoris ſucceſſorem. Dicit eñ Auguſt. ꝙ hoc factum fuit, vt pontifex nouus præberet officium ſepulturę defuncti: Sed hoc nō videt̃ conuenire ei qđ dicit̃ Leuit. xxj. b. ꝙ ſummus ſacerdos nō debet aliquem ſepelire. (Auguſti. de ſepultura Aaron. †Deu. 10. b.) Et ideo dicit Rab. Sa. ꝙ Moyſes fecit illud officium, dicens ꝙ cùm aſcendiſſent in montē viderunt ibi ſpeluncā à deo paratā, & in ea lectum ſtratum, & ante lectum lampadem ardentē, & reuelatum fuit Moyſi ꝙ erat locus ſepulturæ Aaron, & tunc ad dictū Moyſi ipſe Aarō poſuit ſe in lecto illo, & extendit manus & pedes, & clauſit os & oculos, & ſic deus accepit eius ſpiritū in pace, propter quod Moyſes hoc vidēs deſiderauit talē modū mortis, & fuit ſibi cōceſſus à dño, ſcđm qđ dicitur Deute. xxxij. g. Iungeris populis tuis, ſicut mortu⁹ eſt Aaron frater tuus. (Auguſti.) Poteſt tamē teneri dictū Auguſtini, ꝙ Eleazar ſepeliuit patrē ſuum, & ꝙ hoc fuit ſpecialiter illi cōceſſum ꝑpter excellētiā Aarō. F Nec valet obiectio Rab. Sa. quia ſicut Leuiti. xxj. prohibetur ſummus ſacerdos aliquē ſepelire, ita etiam ſepulturę prēſentialiter adeſſe, & tamen oportet cōcedere ꝙ Eleazar prēſens fuit in morte patris ſui, tam ex textu quàm ex verbis oīm expoſitorum Hebræorū & catholicorū. e ¶ Fecit Moyſes vt præceperat dominus. perſuadendo ipſi Aaron modo ꝑdicto. f ¶ Et aſcenderūt &c. Dicit Ra. Sa. ꝙ multitudo non aſcendit, ſed tantùm Moyſes, Aarō & Eleazar: tamen omnis multitudo vidit quando aſcenderunt. g ¶ Omnis autem &c. Per hoc enim vidit, quia viderūt ꝙ nō redibat cum alijs duobus, ideo dicitur hîc: h ¶ Vides occubuiſſe: de præterito. i ¶ Fleuit ſuper &c. Cùm quia diligebat eū, tum quia propter reuerentiā pōtificalis officij. Ex hoc aūt cœpit eccleſia cōſuetudinē faciendi memoriam defunctorum die triceſima ſepulturę. (Die triceſima mēoria defunctorū) Quòd autē hîc dicit̃ Aaròn eſſe mortuum & ſepultū in monte Hor, videtur contradicere ei quod habetur Deut. x. b. vbi dicitur: Mortuus & ſepultus eſt in Moſera. Ad hoc dicunt aliq, & Moſera & Hor vnus mōs eſt diuerſimodè nominat⁹. Ra. Sa. dicit contrariū: ꝓbās per illud qđ habetur infrà. xxxiij. ca. vbi dicit̃ ꝙ inter Moſeroth q eſt idē loc⁹ qui & Moſera, vt dicit Iſraëlitis: Nomina eñ propria Hebraica frequēter variant̃ à parte finis, licet idē ſignificent, ſicut in Latino idem ſignificāt Colinus & Coletus, & inter montem Hor ſunt ſex manſiones. Dicit igitur ꝙ Aaron ſecundū veritatem fuit mortuus & ſepultus in Moſera, vt dicit̃ Deute. x. ſed poſtea filij Iſraël venientes ad montē Hor fleuerunt Aaron ac ſi funus eſſet ibi præſens, & ex hoc dicitur ibi mortuus & ſepultus.

(Moraliter) * c ¶ Cumq́ nudaueris patrē veſte ſua &c. Per hoc autem, ꝙ Aaron nudatus veſtibus ſanctis ſtatim mortuus fuit corporaliter, ſignificatum fuit, quòd in nouo teſtamento pontifices & curati & etiam clerici ſeculares vel religioſi ſtatim quòd nudantur veſtibus virtutum mortui ſunt ſpiritualiter, licet adhuc corporaliter viuant: Apoc. iij. a. Nomen habes quòd viuas: & mortuus es. Per hoc autem, ꝙ Aaron ſpoliato, Eleazar indutus fuit, ſignificatur ꝙ aliquibus à gratia cadētibus alij ſubrogantur, Apoc. iij. c. Tene qđ habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

¶ In ca. xx. vbi dicitur in poſtil. Audite rebelles & increduli.

ADDITIO Opinio Hebręorū quā hîc recitat poſtil. eſt ſoli⁹ Ra. Sa. Alij eñ expoſitores Hebræorum

Hebræorū variè ſe habēt. Cæteris tñ dimiſſis Ra. Moy. AEgypti⁹ (G) dicit ꝙ peccatū Moyſi in hoc loco fuit, ꝙ dixit: Audite rebelles & increduli. In qbus verbis manifeſtauit ſe irā magnam † habere cōtra populū. In quo dicit: ꝙ Moyſes errauit dupliciter. Primò qa in tanto homine ſicut Moyſe, à quo oēs debebat addiſcere modū viuendi vitiū irę erat valde vituperabile, ꝑſertim in publico. Secūdò quia ex hoc dabat occaſionem, vt populus crederet deū fuiſſe iratum in hoc loco contra eos, quod tamen, vt dicit, non fuit ſic, cùm ipſi petiuiſſent illud quod erat ſibi neceſſarium. ſ. aquam in quo non peccabant, ſicut nec in petendo panē ſuprà, Exo. xvj. Et ideo in hoc loco vt dicit, nō ſit mētio ꝙ deus iraſceret̃. (†rebelles fueritis) (*Eleazar) In hoc aūt ꝙ Moyſes nō fuit locutus petræ, ſicut dixerat eis: Loquimini ad petram, ſed bis percuſſit eam, dicit ꝙ nō peccauit Moyſes. Nam in hoc quod dictum fuit ſibi: Tolle virgam & congrega populum, intelligit̃ ꝙ tolleret virgā ad ꝑcutiendū: quia in alijs locis quando accipiebatur virga à Moyſe in faciēdis prodigijs ſeu ſignis, hoc erat per extenſionē virgæ cum manu vel percuſſionē & huiuſmodi. ¶ Circa quod attendendū ꝙ hęc ſentētia Ra. Moy. videt̃ veritatē obtinere in hoc ꝙ euacuat motiuū Ra. Sal. dicentis ꝙ in percuſſione per virgā fuit peccatū Moyſi. Sed motiuū principale Rab. Moy. nō videt̃ valere. (*Moyſes) Moyſes enim licet ꝑfectus fuiſſet, legitur tñ qñq; fuiſſe iratus, ſicut ſuprà Leui. x. fuit iratus contra Eleazar & Ithamar, etiam ſine cauſa rationabili, vt ibidē habetur, & . j. xxxj. ca. legitur: Iratuſq́ Moyſes pricipib⁹ exercit⁹ &c. qđ fuit ſatis in publico: nō tñ ex hoc fuit punitus nec reprehēſus. verba eñ dñi dicētis: Quia nō crediſtis mihi, manifeſtē oſtēdūt, ꝙ peccatū illud ad incredulitatē ꝑtinet: nō aūt ad irā, vñ videt̃ tenēdū cū expoſitorib⁹ nrīs. ſ. ꝙ pctm̄ Moyſi ꝑtinuit ad dubietatē ſeu incredulitatē, ꝑut i poſtilla declarat̃. Si aūt cōtra hoc dicat̃ (Queſtio H) quare hîc dubitauerūt ne impediret̃ diuini miraculi ꝑpter malitiā populi magis q̄ in alijs locis? Dicēdū, ꝙ in hoc loco maximè videt̃ populū peccaſſe, tū quia eligebāt magis fuiſſe punitos per acerbiſſimā mortē corꝑalem & perire â facie dei, ſicut legit̃ de Core & ſocijs ei⁹ ſuprà, Nūe. xvj. q̄ eſſe in hac vita ſub diuino regimie, qđ patet ex hoc ꝙ dixerūt: Vtinā periſſem⁹ inter fratres noſtros &c. q. d. eligibilius fuiſſet nobis ꝑire inter frēs, q nō ſolū mortui ſunt, ſed pierūt corā dño. i. à facie dñi q̄ in hac vita eſſe. Tū qa cōtēpſerūt bñficiū liberatiōis de AEgypto, qđ ꝑtinet ad maximā ingratitudinē, cū dicūt: Quare nos feciſti aſcēdere de AEgypto. Tū qa nō fundabāt principaliter q̃rimoniā ſuā in defectū aquę, ſed poti⁹ ī defectum aliarū rerū q̄ nō erāt ſic neceſſaria vitę, vñ dicūt cōquerēdo de illo deſerto: Nec ficum gignit nec vineas nec malogranata. vnde vidētes Moyſes & Aaron tātā inſaniam, dimiſſa multitudine ingreſſi ſunt tabernaculū fœderis, & corruerūt ꝓni nō ad adorādū ꝓ eis, quia nō credebant hoc eſſe rōnabile. hoc eñ qđ ſequit̃ in trāſlatiōe nrā: Dñe de⁹ audi clamorē ppl̃i huius, & aperi ei theſaurū tuū aquę viuæ, vt ſatiati ceſſet murmuratio eorū: nō eſt in Hebręo, ſed ſtatim cū dicitur: Corruerunt proni in terrā. Sequit̃: Et apparuit gloria dñi ſuꝑ eos. Vñ ī hoc loco miſericordia diuina excedit vota ipi⁹ Moyſi, q nō credebat eos eſſe dignos exaudiri. Ex qua qdē tā ſeditioſa & peruerſa ppl̃i murmuratione Moyſes timuit ſeu dubitauit, ne impediretur diuinū bñficiū, & ex hoc quodāmodo turbat⁹ ꝓrupit illa ꝟba q̄ dubitationē ſonāt. Num de petra hac vobis aquā poterimus eijcere? Cui⁹ ſnīę ꝟitas patet ꝑ Pſal. dicētē: Et irritauerūt eū ſcilicet ppl̃s. (Pſal. 105. c.) Et vexat⁹ eſt Moyſes ꝑpter eos, quia exacerbauerant ſpm̄ ei⁹. ſ. ipſius Moyſi. Et diſtinxit in labijs ſuis ſcilicet ex illa exacerbatione vexatus, ꝓrupit in talia verba labijs ſuis quæ erāt diſtinguenda quia dubia. vnde totū illud pctm̄ fuit primò & principaliter i ppl̃o, & Moyſes errauit ex quadā infirmitate diſtinguens in labijs ſuis mō prędicto, qđ ꝓpriè conſonat ſnīę doctorū noſtrorum, & deuiat à ſnīs Rab. Sa. & Ra. Moy. Conſiderādum etiam, ꝙ pœna quæ fuit impoſita ipſi Moyſi & Aaron valde leuis fuit. ſ. ꝙ nō tranſiret Iordanē. Ipſi eñ iam erant in fine dierum ſuorum, vt. j. Deut̃. xxxj. a. Moyſes dicebat: Non poſſum vltrà ingredi & egredi, quę quidē pœna magis redundabat in damnū ppl̃i, qui talib⁹ paſtorib⁹ carebat. vnde infrà Deut̃. iij. d. Cū Moyſes deprecaretur deū, vt reuocaret iſtam ſnīam legitur: Iratuſq; eſt dominus mihi propter vos, & nō exaudiuit me. Ex quo patet, quòd principale peccatum fuit in populo.

A

GLOS. ORDI. Cap. XXI.

QVod cū audiſſet. Audiuit Chananę⁹ ꝙ veniſſet Iſrael in locū exploratorū, vbi quōdam offendit populus, iniuit pręliū, & captiuū duxit Iſrael, Rrſumqꝫ in eodē loco pugnaſ, ex voto victor vincit, victi ſupant. In quo intelligiſ, vt cū nos dei auxilio deſtitutos inuaſerint hoſtes & captiuauerint, nō deſperem⁹. Pōt em̄ fieri, vt vincam⁹, vbi victi ſumus. b ¶ Anathe. Aug. Alia litera. Et anathematizauit eū & ciuitates eius, & vocatum eſt nomen loci illius Anathema, vt nihil inde victor in vſus ſuos auferret, ſed totū in pœnam voueret. Eſt enim anathematizare quòd vulgo dicitur deuotare. Græcè enim ἀναθεματίζω anathematizo, idē eſt quod deuoueo, deteſtor. c ¶ Profecti ſunt &c. Triceſimaquinta mãſio eſt in Salmona. Triceſimaſexta mãſio eſt in Phinon. Hæ duæ in ordine hiſtoriæ non inueniuntur. In his mortuo Aarō, murmurat Iſraël cōtra dominum & Moyſen. Manna faſtidit, à ſerpētibus vulneratur. Pulchrè autem Salmona interpretatur imaguncula, quia ibi expreſſa eſt imago Chriſti per ſerpētem ęneum, qui in ligno pependit. Phinon verò interpretaſ os, quia cùm paſſionem Chriſti cognoſcimus, qđ corde credimus, ore pronūtiamus. Corde em̄ creditur ad iuſtitiam, ore aūt cōfeſſio fit ad ſalutem. d ¶ Fac ſerpentē. Iſidorus Morſus ſerpentum exaltato & inſpecto æneo ſerpente ſanabantur. Quia Chriſtus antiquū ſerpentem in patibulo triumphauit, & venena eius excluſit, vt qa verè expreſſeqꝫ imaginem filij dei & paſſionē eius conſpexerit, B ſaneſ. vnde: Sicut exaltauit Moyſes ſerpentē in deſerto &c. Aeneus ſerpēs in ligno ſuſpēditur, quia ęs cæteris metallis eſt durabilius, & Chriſtus ꝑ humanitatē in ſerpente mortuus, viuit ꝑ diuinitatem quaſi ęneus.

Anathema quid ſit — Rom. 10. b. — Miſticè — Apoc. 12. b. — Col. 2. c. — Iohan. 3. b.

Profectiqꝫ

Cap. XXI.

a QVod cùm audiſſet Chananęus rex Arad qui habitabat ad meridiem, b ueniſſe ſcilicet Iſraël per exploratorum uiam, pugnauit contra illum, & uictor exiſtens duxit ex eo prædam. c At Iſraël uoto ſe domino obli- d gans, ait: Si tradiderit populum iſtum in manu mea, delebo ur- e bes eius. Exaudiuitqꝫ dominus preces Iſraël & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſub- f uerſis urbibus eius, & uocauit nomen loci illius Horma, id eſt anathema. Profecti ſunt autem de g monte Hor per uiam quæ ducit ad mare rubrum, ut circumirent terram Edom. Et tędere cœpit h populum itineris ac laboris, locu- i tusqꝫ cōtra dominum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti nos de Ægy- k pto, ut moreremur in ſolitudine? l Deeſt panis, non ſunt aquę, anima noſtra iam †nauſeat ſuper m cibo iſto leuiſſimo. †Quamob- n rem miſit dominus in populum o ignitos ſerpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum, uenerunt ad Moyſen atqꝫ dixerunt: Peccauimus, quia locuti ſumus cōtra dominū & te: Ora ut tollat à nobis ſerpentes. Orauit Moyſes pro populo: Et locu- d tus eſt dominus ad eum: Fac ſer- p pentem †æneum, & pone eū pro q

NICO. DE LY.

Cap. XXI.

QVod cū audiſſet. Hîc ponitur impedimentū ꝓueniēs ex inuaſiōe Chananęorū. Sciēdū tñ ꝙ Chananęi vno mō accipiuntur generaliter pro omnibus illis q deſcēderunt de Chanaan, & hoc modo accipiūtur hîc, quia Aradij, Amorrhæi & Chananæi deſcenderunt de Chanaan, vt habeſ Gene. x. Alio mō dicunſ Chananæi ſpecialiter illi qui deſcēderūt de Chanaan: & cum hoc habitabāt in terra promiſſionis: de quibus non agitur hîc, ſed poſtea: qa filij Iſraël nō erant in termino, ſed adhuc in via in qua filij Iſraël fuerūt impediti. primò ab Aradijs, ſecundò ab Amorrhæis, ibi: Miſit aūt Iſraël. ¶ Circa primum ponitur impedimentū ex inuaſione Aradij, ſecundò ex murmuratiōe populi, ibi: Profecti ſunt aūt. Circa primū diciſ: Qđ cū audiſſet Chananęus rex Arad: qa (ſicut dictū eſt) deſcēderat de Chanaã per Aradiū, iō diciſ Chanane⁹ & rex Arad. b ¶ Veniſſe. ſcilicet Iſraël ꝑ exploratorū viam. Dicūt aliq, ꝙ iſti ſunt exploratores, quos miſit Moyſes, vt dictum eſt ſuprà. xiij. ita ꝙ exercitus Iſraël incedebat ꝑ eandē viam per quā illi exploratores perrexerāt. Sed hoc non videtur verū, quia exercitus multū declinauerat à via recta, vt circūiret terrā Edom. Nō eſt autem veriſimile, ꝙ exploratores tanta quærerent diuerticula, maximè quia cōpleuerūt iter ſuum in breui tpe, vt dictū fuit ſuprà. xiij. ca. Et ideo dicūt aliq, ꝙ exploratores hîc dicunſ illi qui p̄cedebāt exercitū Iſrael ad ꝓuidēdū locū caſtrorū, vt dictū fuit ſuprà. x. ca. c ¶ Duxit ex eo prædam. ſ. ex Iſrael. Quę aūt fuerit iſta p̄da, nō exprimiſ in litera, ſed dicit Rab. Sa. ꝙ fuit tm̄ vna ancilla ab eis capta, ſed hoc non bene cōſonat textui: videlicet ꝙ pro tā modica re diceret: Victor exiſtēs. Itē qa ſubdiſ: d ¶ At Iſrael voto domino ſe obligans. Nō eſt autem veriſimile, ꝙ pro perditione pro perditiōe tam modicę rei fieret talis ſolēnitas voti. e ¶ Delebo vrbes eius. in memoriam diuini auxilij. f ¶ Et vocauit nomen loci illius Horma, id eſt anathema. Iſtud eſt additū a tranſlatore ꝓ expoſitione huius nois Horma. Hebraicè diciſ חָרְמָה harmah, id eſt excilio deſtructio. vnde ſuprà dictū eſt: Delebo &c. Sciēdū tñ ꝙ deſtructio alicuius ciuitatis ꝓpriè dicitur Horma, quādo occiſi habitatoribus ſpolia ciuitatis ſeparantur à communibus vſibus, & applicantur diuino cultui. & ꝓpter hoc ſpolia ciuitatis Hiericho vocantur Horma ſiue Anathema, vt habeſ Ioſue. vij. quia occiſi fuerunt habitatores, & qcquid fuit auri & argēti & ęris & ferri, fuit domino conſecratum. g ¶ Profecti ſunt autem. Hîc ſubditur impedimentum ex murmuratione populi cùm dicitur: h ¶ Et tædere cœpit populū itineris ac la. propter deuiationem magnā à recta via ratione prædicta. i ¶ Locutuſqꝫ cō. do. & Moy. Litera ſequens ſolùm loquitur de Moyſe, tamen hîc ponitur deus cum eo, quia ſecundum dictum ſaluatoris: Qui vos ſpernit, me ſpernit. k ¶ Cur eduxiſti nos de AEgyp. &c. Timebant enim, ne ſicut quando partes eorum declinauerunt à recta via poſt deſperationem quam conceperāt ex verbis exploratorum accidit mors & peſtilentia in populo, vt ſuprà dictū eſt. xiij. ca. ita accideret i hac deuiatione. l ¶ Deeſt panis. Quia manna nō ſapiebat eis. vnde ſubdiſ: m ¶ Anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. quaſi dicant: Non præbet nobis fulcimentum virtutis. Quare autem manna diuerſimodè ſapiebat bonis & malis, dictū ſuprà. xi. ca. n ¶ Quamobrem: id eſt, quia murmurabant de beneficio diuino de quo deberēt gratias agere. o ¶ Miſit domi. Dicunt aliqui & dicunſ igniti, eò ꝙ volantes ꝑ aerē emittebant ſcintillas ardentes. Alij autē eò ꝙ ꝑ morſus eorum caleſiebat caro, ac ſi igniret. Sequitur: p ¶ Fac ſer. In Hebræo, æneū, nō habetur in hoc loco, ſed poſtea habetur: Fecit ergo Moyſes ſerpentem ęneum. q ¶ Et pone &c. In Hebræo habetur: In pertica: & in idē redit. ſic enim poſitus fuit, vt poſſet à longe & à pluribus videri. vñ Iohā. iij. Quemadmodum exaltauit Moyſes ſerpentem in deſerto &c.

Chananæi — †ignitum — Diuiſio — Pręda qualis ſit — Horma — D — † anguſtijs afficitur — †1. Corint. 10. b. — Iudic. 8. c.

Qui percuſſus.

Moraliter a ¶ Quod cum &c. Arad interpretaſ deſcendens: ideo ꝑ Arad intelligiſ diabol⁹ rex inferni, q videns fideles per filios Iſrael ſignificatos ad terram viuentiū anhelare, nititur eos impedire, & aliquādo debellat eos & deprædatur, ſicut rex Arad victor exiſtens duxit ex Iſraël prædam, ſed quoniam varius eſt euentus belli, nō debēt fideles ex hoc deſperare, ſed cū dei adiutorio fortius vires reſumere, quod notatur cùm dicitur: d ¶ At Iſrael voto &c. Eſt enim votū promiſſio deo facta de meliori bono, & ſic triumphant de diabolo. h ¶ Et tædere &c. Iſti figurāt acidioſos generaliter ex operis boni labore fractos, & ſpecialiter pauperes religioſos ex defectu victus & veſtitus iniuſtè murmurantes contra ſuos ſuperiores emēdare non potentes: maximè cùm in religionis ingreſſu ordinis grauia diligenter eis fuerint explicata.

Moraliter

n ¶ Quamobrem miſit dominus ſuper populum ignitos ſerpentes. Per quos ſignificantur dæmones, quos dominus permittit tales murmuratores inuadere, & ignem concupiſcentiæ fortius in eis aſcendere, propter quod debent pœnitentiā agere, recognoſcere culpā, & veniā implorare. Et tunc ꝑ aſpectū ſerpentis ænei ſanantur, id eſt per aſpectū Chriſti paſſi fide vera. Sicut enim ſerpēs æneus ſimilis fuit animali venenoſo, tamen nihil habuit de veneno: ſic Chriſtus habuit carnem ſimilem peccatrici, nihil tamen habuit de veneno peccati: ideo dicitur Iohan. iij. Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam ęternam.

Ex eo loco

E a ¶ Profectiq; filij Iſraël caſtrametati &c. Triceſima ſeptima
māſio eſt in Oboth, q̄ vertitur in magos vel phythones. Quia poſt
imaginem dei quæ in cordis ratione monſtratur, & confeſſione fi-
dei, quę ore profertur, conſurgunt ſerpentes & maleficę artes. Nos
autem omni cuſtodia ſeruantes cor noſtrum, obturemus aures, ne
Prou. 3. d. audiamus voces incātantiū, & carmina ſy-
Eſa. 33. c. Tropolo. renarū b ¶ Vnde egreſſi. Hieroni. In
Ieabarim. Aceru⁹. ſ. lapidum tranſeūtium.
Hi ſunt ſancti, qui per hoc ſeculum ad ali-
as manſiones tranſire feſtinant. Sunt enim
ſancti lapides, qui voluuntur ſuper terrā le
ues & politi & rotunditate ſua rotarū cur
ribus ſimiles. Sunt alij de via tollēdi: ne am
Eſa. 62. d. bulātiū pedes offendāt. vnde Eſaias: Erigi-
te lapides de capite platearum. ¶ Qd' au-
tē dicitur in finibus Moab, & ſuprà ſcriptū
†cumulis eſt, in ſolitudine Moab, q̄ reſpicit Moab cō
Abarim tra ſolis ortum, oſtēdit iuxta literam quòd
huc uſq; fuerint in finibus Idumæorum, &
nunc veniant ad terminum Moab, de alia
Virtutum ſ. prouincia ad aliā. Non em̄ ſemp̄ vni vir-
connexio. tuti ſtudendū eſt, ſed de virtute in virtutē eū
dum, & de alia ad aliā tranſeundū. Hærent
em̄ ſibi, & ita cōnexę ſunt, vt qui vna carue
rit, omnibus careat. Hoc autē eorū propriè
Mala. 4. a. eſt qui ſolis iuſtitiæ ortum conſiderant.
c ¶ Venerūt ad torrentem Zareth
Literaliter &c. Triceſima nona manſio fuit in Dibon
gad, ſicut in ſerie māſionum ſcriptū eſt, qd'
† dicetur interpretat̄ fortiter intellecta tentatio. Sed
†quod fecit pro hac in ordine hiſtorię dicit̄: quia de Iea
vl' oues ſiue barim venerūt ad torrentē Zareth. Deinde
oppreſſio caſtrametati ſunt trans Arnon, quæ eſt in
quā fecit ſolitudine finium Amorrhæi, in terminis
†& Moabitarū & Amorrhæorū. Et poſtea ve
†& qd effu nerūt ad puteū, vbi cecinerūt carmen hoc:
ſiones vel Aſcēde putee, quē foderunt principes &c.
aqua cū im Et de ſolitudine in Mathana, deinde ad tor
petu currēs rentes dei: & pòſt ad excelſa, & de excelſis
F ad vallem quæ eſt in regione Moab. Hæc
loca in finibus Amorrhæorū quidā inter-
p̄tātes putāt nō māſiōes eſſe, ſed trāſit⁹ nec
præiudicare debere catalogo māſionū extra ordīariā expoſitionē.
1. Cor. 2. d. Alij ſpiritualib⁹ ſp̄ūalia cōparātes, nolunt regiones ſignificari: ſed p̄
noīa locorū ꝓfectus virtutū, ꝙ poſt magos & cōgregatiōes lapidū
Miſticè ſæpe veniam⁹ ad torrentē Zareth, qd' interpretat̄ aliena deſcenſio:
& in deſcenſione poſiti tranſeamus ad Arnon. i. maledictionem,
quæ eſt poſita in finibus Amorrhæorum, q amari hoſtes ſunt, vel
multa loquuntur. Si autē tranſeamus terminos Moab (qui de ince
Gene. 19. g. ſtu natus eſt, & à vero patre receſſit) occurrit nobis puteus quem
non plebeius, non ignobilis fodit, ſed principes & duces, qui canen
tes prophetant, quò tranſituri ſint de deſerto. i. Mathana. i. donum,
inde ad Nahaliel. i. torrentes dei, deinde ad Bamoth, qd' interpre-
Phil. 3. c. tatur excelſa, vel adueniens mors, quando conformes efficimur
mortis Chriſti. Poſtea occurrit nobis vallis humilitatis, quæ tamē
in vertice montis Phaſga poſita eſt, qui interpretatur dolatus. ſ.
nihil habens informe vel rude, qui reſpicit ſolitudinem, quę Hebrai
cè dicitur Sin, quia in virtutum culmine poſiti totius mūdi ruinas
& omniū peccatorum reſpicimus vaſtitatē. Dibongad interpretat̄
fortiter intellecta tētatio. Poſt Dibongad pugnat̄ contra Sehon re
gē Amorrhęorū, & Og regē Baſan. Cū aūt venerimus ad ſummū
& biberim⁹ de fonte principū: aſcēdētes mōtē Phaſga, ne ſuperbia
mus, ſed ꝓpoſitā nobis ſolitudinē timeamus. d ¶ In libro bel-
lorum. Aug. Nō dixit in quo libro ſcriptū ſit, vel cuius prophe-
Gene. 12. b. tæ vel patriarchæ. Neq; negandum eſt, fuiſſe iam libros ſiue Chal-
dęorū, vñ egreſſus ē Abrahā, ſiue AEgyptiorū vbi didicerat Moy
ſes oēm illorū ſapiētiā, vl' cuiuſlibet alterius gētis, in quorū librorū
aliquo potuit hoc eſſe ſcriptū. Qui tñ nō ideo ſit aſſumēdus in eas
ſcripturas, quib⁹ diuina cōmēdat̄ autoritas. Licuit em̄ diuinæ au-
toritati vñ voluit verū teſtimonium ſumere, ſed non ideo omnia
quæ ibi ſcripta ſunt, accipienda confirmat. Cur autem hoc loco
iſtud commemoratum ſit, non euidēter apparet: niſi fortè vt fines
illic inter duas gentes conſtituerentur, bello actum eſt: quòd eiuſdē
loci homines propter magnitudinem bellum domini eſſe dixerūt,
vt ſcriberetur in aliquo eorum libro bellum domini. e ¶ Ex eo
Quæſtio loco &c. Orig. Quid eſt ꝙ magnopere præcipit dominus Moyſi
de puteo populū cōgregare, vt det eis aquas de puteo bibere: quaſi nō ſpon
te ad bibēdum conueniret populus: Ait ſpiritus p̄ Salomonē in ꝓ
uerbijs: Bibe

uerbijs: Bibe aquā de tuis vaſis, & de puteorum tuorum fonte, & C
ne ſupereffundantur tibi aquę extra tuū fontē. Quāuis in alijs exem Prou. 5. c.
plaribus legerim⁹: Et effundant̄ tibi aquę extra tuū puteum. Habet
ergo quiſq; in ſemetipſo puteum, imò puteos multos & vaſa aquæ
multa. vnde ait: De vaſis tuis, & de fonte puteorum tuorū. Habuit Ge. 14. b.
Abraham puteos & Iſaac. In euangelio Gen. 26.
ſuper puteum ſedebat ſaluator requie- Iohan. 4. b.
ſcens poſt laborem, & dicens: Quia ſi
quis biberit ex aquis, quas puteus conti-
net terre

ſigno. Qui percuſſus aſpexerit a
eum, uiuet. Fecit ergo Moyſes
ſerpētem æneum, & poſuit† pro †ſuper ve-
ſigno. Quem cùm percuſſi aſpi- xillū vel pti
a cerent, ſanabantur. Profectiq; fi- b cam
lij Iſraël caſtrametati ſunt in O-
b both. Vnde egreſſi fixere ten- c
toria in † Ieabarim in ſolitudine d
quæ reſpicit Moab contra orien
talem plagam, & inde mouen-
¶ Aliena deſcenſio.
c tes uenerunt ad torrentem Za-
reth. Quem relinquentes caſtra-
¶ Maledictionem.
metati ſunt contra Arnon, quæ
eſt in deſerto, & prominet in fi-
nibus Amorrhæi. Siquidem Ar
non terminus eſt Moab, diui-
dens Moabitas & Amorrhæos:
d Vnde † dicitur in † libro bello- e
rum domini: † Sicut fecit in ma- f
ri rubro, † ſic faciet in torrentibus g
Arnon. † Scopuli torrētium incli- h
nati ſunt, ut requieſcerent in Ar-
non, & recomberent in finibus
e Moabitarum. Ex eo loco † appa i
ruit puteus ſuper quo locutus eſt.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Qui percuſſus aſpexerit eū
uiuet. i. ſanabitur. Dicit Rab. Sa. ꝙ in ſer-
pente non erat virtus ſanandi, ſed aſpicien- Serpens
tes ſerpentem, recognoſcebāt afflictionem Moyſi
illam ſibi à deo iuſtè illatam, petentes ab eo
miſericordiā, & ipſe ſanabat eos. Ratio au-
tem myſtica eſt, quia ſerpens ille figurabat
Chriſtū paſſurū in cruce, vt habet̄ Iohā. iij.
p̄ cui⁹ intuitū & fide & deuotiōe ſanamur à
morſib⁹ ſathanę. b ¶ Profectiq;. remoto
impedimento. Hîc conſequenter ponitur
itineris continuatio. c ¶ Fixere tento-
ria in Ieabarim. In Hebræo habetur
בעייהעברים in hijehaabarim. i. in ſolitu
dinibus Abarim. Abarim enim eſt nomen Abarim
mōtis, in quo Moyſes moriturus aſcendit,
vt habetur Deute. xxxij. Circa quem ſunt † [illegible]
ſolitudines. d ¶ In ſolicitudine quę [illegible]
reſpicit Moab. i. in illa parte ſolitudinis aūt [illegible]
circa montē prædictū exiſtētis, q̄ reſpicit ter [illegible]
rā filiorum Moab. Dicit aūt Ra. Sa. hîc ꝙ comme[illegible]
petiuerunt filij Iſraël tranſitū p̄ terrā Moab, rabuntur
ſed non fuit eis cōceſſus, & ideo iuerūt in cir †in Bere[illegible]
cūitu, & nō intrauerunt in terrā Moab: & puteus hic
hoc etiā habet̄ Iud. xj. c. vbi dicit̄: Et circumi aūt puteus
uit Iſraël ex latere terram Edom & terram eſt
Moab. Quòd autem dicitur Deut. ij. f. Con H
cedas nobis tranſitum, ſicut fecerunt filij
Eſau, qui habitant in Seyr, & Moabitæ, qui morantur in Ar: quòd
videt̄ contradicere dicto ei⁹. Rñdet ꝙ li, ſicut fecerūt, refertur ad
cibū cōceſſum eis pro pretio à Moabitis, nō ad tranſitū p̄ eorū ter
rā, ſicut dictū fuit de filijs Eſau capitulo p̄cedēti. e ¶ Vnde dici
tur. Hîc cōſequenter ponitur diuini beneficij oblatio, & primò in
tranſitu periculoſo. vñ dicit̄ in libro bellorū dñi. i. bñficiū iſtud ibi- Liber bello
dē ſcribitur. Dicūt aūt aliq, ꝙ iſte liber nō eſt trāſlatus, ſicut nec plu rū domini
res alij. vñ. ij. Regū dicit̄: In libro iuſtorum, qui non habetur apud
nos. Alij autē dicūt, ꝙ intelligit̄ de libro Numeri, vbi hoc ſcribit̄:
quia libri Hebræorum in quibus continent̄ bella Iudęorum, com-
muniter appellant̄ libri bellorū domini, quia virtute eius vincebāt.
Hebræi aūt dicūt, ꝙ hîc eſt textus: In narratiōe bellorū dñi, quia di
ctio Hebraica hîc poſita eſt æquiuoca ad librū & ad narrationē: &
eſt ſenſus ſcd'm Hebræos, qñ narrabunt̄ bella quę fecerūt filij Iſraël
dei adiutorio protecti, narrabitur etiā iſtud quod ſubditur: f ¶ Si
cut fecit in mari rubro. Pugnans pro Hebræis AEgyptios de
mergēdo & Hebręos ſaluādo, vt habet̄ Exo. ciiij. g ¶ Sic faciet
in torrentibus Arnon. i. pugnabit ibi pro eis. vnde ſubditur:
h ¶ Scopuli torrentium inclinati ſunt. Dicunt enim Hebręi,
ꝙ in loco vbi debebāt trāſire filij Iſraël, erāt ſcopuli magni proten
ſi ſuper aquā, in quibus erant cauernoſitates, & in eis aduerſarij He
bræorū poſuerāt homines armatos latenter, vt inde cū lapidibus
& ſagittis interficerēt filios Iſraël deſubtus trāſeuntes, ſed dominus
fecit illos ſcopulos inclinari ſuper aliā partē aquę, & ſic illi qui late-
bāt ibi fuerūt mortui ex illa inclinatione, & filij Iſrael habuerunt li
berū trāſitū ſuper ſcopulos inclinatos, & poſtea illi ſcopuli diuina
virtute reuerſi ſunt ad locum ſuum. i ¶ Ex eo loco ap. pu.
Non ſic eſt intelligendum, ꝙ ille puteus fuerit in loco, vbi inclinati
ſunt ſcopuli, ſed ex illo loco tranſierūt vltrà, & poſuerunt caſtra, &
ibi datus fuit iſte pute⁹, vt popul⁹ biberet & iumēta. vñ in Hebręo
habet̄: Ex hoc loco ad puteū, i. venerūt ad locū vbi datus eſt pute⁹.
Tunc cecinit Moralitē

* i ¶ Ex eo loco apparuit puteus, ſuper quo locu-
tus. Per quem ſignificatur ſacra ſcriptura, vbi hauritur ſalutaris ſa-
pientia de quo dicitur Iohan. iiij. b. Puteus altus eſt, nam intel-
lectus ſacræ ſcripturæ profunditatis eſt magnæ. Ideo ſubditur:
*Quem fode-

a dominus ad Moyſen: Con-
grega populum, & dabo ei a- a
quam. Tunc cecinit Iſraël car-

a ¶ Lxx. Initiate ei puteum, id eſt initium omnium cõfitemini eſſe puteum.

b mẽ iſtud: Aſcẽdat puteus. Con- b
c cinebant, puteus quem foderunt c

¶ Alij reges.

d principes & † parauerunt duces

net terrenus, ſitiat rurſus. Qui autem biberit ex illis, quas dat Ieſus,
A fiat in eo fons aquę viuę ſalientis in vitam ęternam. Alibi autem di-
Iohan.7.f. citur: Qui credit in eum flumina de ventre eius fluent aquę viuę.
Qui ergo credit in eum, non puteũ, ſed puteos nõ ſolũ fontes ſed
& flumina habebit in ſe: nõ quę mortalem ſolẽt conferre vitã, ſed q̃
conferãt æternã. Secundũ hęc ergo quæ in
Proue.5.c. prouerbijs legimus: vbi putei cum ſonte
nominantur, accipiendum eſt verbum dei:
puteus verò, ſi profundum myſterium te-
git, fons autem ſi ad populos effluit. Quæ-
rendum eſt autẽ quomodo pluraliter pu-
teos, & ſingulariter fontem in ꝓuerbijs di-
Prou.5.c. cit Sapiẽtia. Bibe aquas de fonte puteorum
tuorũ. Videam⁹ ergo quorũ puteorũ vnũ
dixit fontem. Ego puto ꝙ ſcientia ingeniti
†foderũt li patris vnus poſſit intelligi puteus, & alius
berales po- agnitio vnigeniti filij: alius enim à patre fi-
puli cũ legiſ lius, nec idem qui & pater. vnde: Alius eſt
latore qui teſtimonium de me dicit pater. Tertius eſt puteus cognitio
Iohan.8. ſpiritusſancti. Alius enim eſt à patre & filio ſpiritus. vnde: Mittet
Iohã.14.b. vobis pater aliũ paracletum ſpiritum veritatis. Eſt ergo hæc trium
perſonarum diſtinctio in patre & in filio & ſpiritusſancto, quæ ad
pluralem puteorum numerum reuocatur, quorum vnus eſt fons,
quia vna eſt ſubſtantia & natura trinitatis. ¶ Origenes. Poſ-
Tropolo. ſunt & illi putei videri de quorũ ſcientia dicit, qui repletus eſt ſcien
Sapiẽ.7.c. tia dei, ipſe enim mihi dedit eorum quæ ſunt ſcientiam veram, vt
ſcirem ſcientiam mundanam & elementorum virtutem, & initium
& finẽ & medietatẽ temporũ, & viciſſitudinũ permutationes & cõ
mutatiões temporũ, anni circulos & aſtrorum poſitiones, naturas
animalium & iras beſtiarum &c. Vides quanti ſunt putei in rerũ
ſcientia. Puteus eſt ſcientia virgultorum, & fortè cuiuſq; virgul-
ti natura habet proprium puteum. Item eſt puteus animalium
ſciẽtia, & fortè quęq; ſpecies animalium proprium habet puteũ, &
hęc ſingula (quoniã profundã habẽt ſcientiã) merito putei eſſe di-
Col.1.d. cũtur. Et dum abſconditũ fuit myſterium Chriſti à ſeculis & gene
ratiõibus, rectè horum ſciẽtia putei dicunt. Cũ autem credentibus
manifeſtauit deus per ſpiritum, efficiuntur hæc omnia fontes & flu
mina, vt iam non habeat in occulto horũ ſcientia: ſed riget creden-
Iohan.7.f. tes & ſatiet. Ideo credo ſaluator dicebat: Quia qui credit in eum, &
aquã doctrinæ eius biberit, nõ iam puteus nec fons, ſed fient in eo
B flumina aquæ viuæ. Sicut enim vnus puteus. i. ſermo dei efficitur
putei & fontes & flumina, ita & anima hominis quæ eſt ad imaginẽ
dei poteſt in ſe habere & producere puteos & fontes & flumina.
Sed putei qui ſunt in anima noſtra indigent fodiente, vt munden-
tur, & quod terrenum eſt auferatur, vt venæ illæ rationabiliũ ſen-
ſuum quas eis inſeruit deus, pura & ſyncera fluẽta producãt. Dum
enim terra tegit, non poteſt pura laticis vnda ꝓfluere. Ideo ſcriptũ
Gene.21.d. eſt: Quia pueri Abrahã fodiebant puteos, ſed operiebant eos ter-
Gene.26 d. ra Philiſtæi. Iſaac quoq; qui hæreditatem patris ſuſceperat, patris
puteos fodit, & terrã remouit quam iniecerant Philiſtæi. ¶ No-
Moraliter tandũ autem, quia dum viueret Abraham, non ſunt auſi Philiſtæi
replere puteos aut inijcere terram, ſed eo mortuo inualuerunt &
Gene.24.e. inſidiati ſunt puteis eius, ſed reparant per Iſaac. Puer quoq; Abrahę
Gene.29.b. ad puteos inuenit Rebeccã, quæ interpretatur patientia. hæc effici
tur vxor Iſaac, ſed apud puteos. Similiter Iacob cùm ad Meſopo-
tamiam venit habens præceptũ patris, ne alienigenam duceret vxo
Exodi.2.d. rem, apud puteos inuenit Rachel, & Moyſes Sephoram. Si ergo in
tellexiſti quæ & quales ſint ſanctorum vxores, ſi vis patientiam in
coniugium ſumere, vel ſapientiam & alias animi virtutes, & dicere
Sapiẽ.8.a. quòd de ſapientia dictum eſt: Hanc quæſiui mihi ducere vxorem.
Eſto aſſiduè circa puteos iſtos, & ibi reperies huiuſmodi coniugẽ:
quia apud viuentis verbi fluenta certum eſt habitare virtutes. Sũt
ergo multi putei intra animam, & alij plurimi in ſingulis ſcriptura-
rum ſermonibus & ſenſibus. Eſt tamen hic eminentior quem fode
runt, non quicunq; homines, ſed principes, & horum ſublimiores
quos appellauit reges. Ideo in hymnis canitur deo apud hunc pu-
teum: & ſcriptum eſt, quoniam hic eſt puteus, ſuper quo locutus
eſt dominus Moyſi: Congrega populum & dabo ei aquam de pu
Allegoricè teo. ¶ Congrega populum. Allego. Lex conuocat te ad pu-
teum, Chriſtum. ſ. dei filium, propria quidẽ ſubſtãtia ſubſiſtentem
vno tamen cũ patre & ſpiritu deitatis fonte nominatum. Ad hũc
Iohan.4.b. ergo puteũ. i. ad Chriſti fidem conuocat te lex. Inde ipſe dicit: quia
Rom.10.b. Moyſes de me ſcripſit. Vocat autẽ vt bibamus aquas, & cantemus
ei cãticũ. i. corde credamus ad iuſtitiã, & ore cõfiteamur ad ſalutẽ.
b ¶ Aſcendat puteus. Orige. Initiate illi puteum. i. initium o-
Apoca.3.c. mnium ponite puteũ: qa ipſe eſt principiũ & primogenit⁹ oĩs crea
turæ. ¶ Vel ſic, vt verba dirigant ex perſona Moyſi ad populum:
Date initiũ cordi veſtro, vt incipiat intelligere qd ſit pute⁹, de quo
ſpirituales aquæ

ſpirituales aquã haurienđę ſunt, & reficiẽdus eſt pp̃ls credentiũ. Ini C
tiate ergo ei. i. Iſraeli hunc puteum, vt ſenſum myſticũ ſi quis ex cor
de videt, deum de profundis poſſit haurire. Ad hũc puteum Moy
ſes. i. lex congregat, ad quem videtur aliqs peruenire, ſed niſi p Moy
ſen cõgregetur, non eſt deo acceptus. Marcion videtur ſibi veniſſe
& Baſilides & Valentinus: ſed quia nõ ve-
nerunt per Moyſen, nec acceperunt legem
& prophetas, non poſſunt laudare deum
de fontibus Iſrael. Non veniunt ergo ad
puteum tales, quem foderunt principes &
excuderunt reges. Eſt autem vallis ſalſa in Gen.14.b.
qua ſunt putei bituminis. Omnis autem hę
reſis & omne peccatum in valle eſt, & in val
le ſalſa. Peccatum enim non aſcendit ſurſum
ſed ſemper ad ima & ad inferiora deſcen-
dit. Eſt ergo in valle poſitus ſalſus & ama-
rus omnis hæreticus ſenſus, & omnis pec-
cati actus. Quid enim dulce, quid ſuaue po
teſt habere peccatum? Si autem veneris ad hæreticam ſententiam
& amaritudinem peccati, veniſti ad puteos bituminis, quod eſt eſca
& nutrimentum ignis. Si guſtaueris aquam de his puteis, ſi hæreti
cum ſenſum & peccati amaritudinẽ receperis, fomenta ignis & ge
hennæ incendia in te præparabis. Talibus dicitur: Incedite in lumi Eſa.50.d.
ne ignis veſtri &c. Foderunt illum principes & excuderunt reges.
Principes ergo foderunt, reges excuderunt, quod ab excudendo,
non excidendo dictum eſt. Excudi enim dicitur, quod in ſaxo
cęditur vel formatur. Principes ergo tanquam inferiores foderũt,
id eſt quaſi in terræ mollitiem altitudinẽ quandã demerſerunt. Hi
verò quos reges appellat, quaſi fortiores, non ſolùm terrę profun-
dum, ſed ſaxi duritiam penetrant, vt perueniant ad profundiores
aquas, & ipſas abyſſi venas perſcrutent: ſcientes iudicia dei eſſe abyſ
ſum multã. Hi ſunt apoſtoli, quorum aliqs dicit: Nobis autem re- 1.Cor.2.c.
uelauit deus p ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiã
alta dei. Qui ergo per ſpiritumſanctum poſſunt alta ſcrutari & pe
netrare profunda miſteria putei, reges eſſe dicuntur, qui puteum in
petra excuderunt, quia dura & difficilia ſcientiæ penetrarunt ſecre
ta. Foderunt ergo puteum iſtum principes, & excuderunt reges gẽ
tiũ, id eſt apoſtoli, q gentes cõgregauerunt ad obediendũ fidei, &
omnibus patefecerũt ſcientiã Chriſti, in quo ſunt omnes theſauri
ſapiẽtiæ & ſcientiæ abſconditi. Impleuerũt enim mandatũ dei, do- D
centes oẽs gentes, & baptizãtes eos in nomine patris & filij & ſpiri Mat.28.d.
tusſancti. Et per hoc excuderũt, id eſt patefecerunt ſcientiam putei.
Hæc quoq; quæ in manibus habemus, nobis puteus eſt, & omnis
ſcriptura legis & prophetarũ euangelica quoq; & apoſtolica ſimul
vnus puteus eſt, quem non poſſunt fodere vel excudere, niſi reges
& principes, qui ſcilicet poſſunt auferre terram & amouere ſuper-
ficiem literę, & de inferiori petra vbi Chriſtus eſt, ſpiritales ſenſus
velut aquam viuam proferre. Reges dicuntur, quia peccati regnũ
expulerunt, & iuſtitię regnum in mẽbris ſuis poſuerunt. Decet enĩ
cũ docere cæteros qui prius fecerit quæ docet. vnde: Qui fecerit &
docuerit ſic hoĩes, magn⁹ vocabiť in regno cælorum. Magnũ aũt Matth.5.c.
in regno eſſe, eſt regẽ eſſe. c ¶ Principes. Poſſunt idẽ vocari prin
cipes & reges. Vel principes, prophetas intelligamus. ipſi enim ſen
ſum & prophetiam de Chriſto defoſſam in profunditate literæ
collocauerunt, ideo de illis dicitur: Niſi occultè audieritis, plorabit
anima veſtra. Et alibi: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ do Hiere.13.c.
mine, quàm abſcondiſti timentibus te? Reges ſunt apoſtoli, qui Pſal.30.c.
perſcrutantur alta dei, & eccleſias regũt, vnde & Chriſtus diciť rex
regũ. d ¶ Et parauerũt duces. Orig. Excuderunt, inquit, reges 1.Tim.6.c.
gentium in regno ſuo dum dominarentur eis. Non enim poſſunt
fodere puteũ iſtum, nec latentes aquę viuę venas aperire, niſi prius
dñi ſint gentiũ barbararum. Quicquid in eis ferum fuit in actibus,
quicquid barbarũ in moribus, domuerũt & ſubiecerũt regio ſen-
ſui, vt non Gentiliter, ſed legitimè agant. Hi verè ſunt reges,
profunda putei rimantes, & verbi dei arcana perſcrutantes.
☞ Profectiq; ſunt

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Tunc cecinit Iſraël. pro gratiarum actiõe. b ¶ Aſcẽ-
dat puteus, id eſt aqua de puteo. c ¶ Quem foderunt
principes. Quia ex diuino iudicio percuſſerunt cum bacu-
lis in loco determinato, & inde exiuit aqua in abundantia.
In datore le.

c ¶ Quem foderunt principes, & parauerunt duces.
id eſt apoſtoli alij quæ doctores ad aperiendum eius intellectum Moralite
literalem & myſticum cum dei adiutorio fideliter laborantes.
Miſit autem

multitudinis in datore legis ^a^ & in baculis ſuis. ^a^ Profectique ſunt

Munera ipſorum.

de ſolitudine Mathana. De Ma-

Ex deo.

thana in Nahaliel: de Nahaliel ^b^ in Bamoth. † Bamoth uallis eſt in regione Moab in uertice Phaſga, & reſpicit contra deſertum.

Alias Moyſes.

^d^ † Miſit autem Iſraël nuntios ad ^b^

a Id eſt infidelium ſcilicet qui deum in amaritudine ducunt.

Sehon regem Amorrhæorum, dicens: Obſecro ut trãſire mihi liceat per terram tuam: Non declinabimus in agros & uineas, non

a Diſciplinam diabolicam vel pietati contrariam.

^e^ bibemus aquas ex puteis. Via regia gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos. Qui conce ^c^ dere noluit, ut tranſiret Iſraël per ^f^ fines ſuos, quin potius † exercitu congregato egreſſus eſt obuiam ^g^ in deſertum, & uenit in Iaſa, pugnauitq; cõtra eum. A quo * per- ^h^ cuſſus eſt in ore gladij, & poſſeſ-

Ciuitas.

^i^ ^k^ ſa eſt terra eius ab Arnon uſq; Ieboc, & filios Ammon, quia forti ^d^

a ❡ Profectiq; ſunt. Orige. Profecti à puteo veniunt in Mathana, quod interpretatur munera ipſorum. Fidẽ eñ & affectũ expetit deus ab homine. vñ: Et nunc Iſraël: Quid dominus deus tuus poſcit à te, niſi vt timeas deũ, & incedas in vijs eius, & diligas eũ &c. Hæc munera oportet à nobis domino dari, poſtquam agnitionem bonitatis eius de altitudine putei biberimus.

E — Deut. 10. c. Mich. 6. c. ſecundum Lxx.

Notandum autẽ ꝙ propheta dicit: poſcit à te, vt erubeſcant qui negant in arbitrio hominis eſſe vt ſaluetur. Quomodo enim poſceret ab hoĩe deus, niſi haberet homo in poteſtate ſua quòd poſcenti debeat offerre? Sunt ergo, quę danť à deo & q̃ ab homine. In homine fuit, vt de vna mna faceret qnq; ex deo vt mnam haberet homo, ex qua poſſet facere decẽ mnas. Cùm autem obtulit ex ſe, accepit ex deo, nõ iam pecuniam, ſed poteſtatem & regnũ decẽ ciuitatũ. Petijt deus ab Abrahã, vt offerret ei filiũ ſuum, obtulit intrepidus, impoſuit ſup aram, cultrũ eduxit ad iugulandũ, ſed continuò inhibetur, & aries pro filio dať ad victiman. Vides ergo qa q̃ de deo offerimus nobis manẽt, ſed expetimur, vt affectus noſter & fides probeť. ❡ Qui de hoc puteo bibit, ad hoc proficit vt habeat munera q̃ deo offerat, de quibus in lege dicitur; Munera mea, datá mea. Ex his ergo qui deus dedit, offertur deo. Dedit aũt agnitionẽ ſui: & homo offert ei fidẽ ſuã & affectũ. ❡ Cũ obtulerimus quę ex nobis ſunt, conſequimur q̃ ex deo ſunt. Cũ eñ noſtrã fidẽ & affectũ obtulerimꝰ, tunc ipſe largiť diuerſa dona ſpiritusſancti, de quo diciť: Omnia autem ex deo ſunt. b ❡ In Bamoth. Bamoth aduentus mortis, qua, ſ. cõmorimur, vt cõuiuamus ei, & mortificamꝰ mẽbra noſtra ſup terrã. Conſepulti eñ ſumus illi p baptiſmũ in morte. Qui enim ordinẽ ſalutaris viæ tenet, debet per hęc ſingula iter agere, & poſt multa ad hunc locum venire. ❡ Orig. Et ex Bamoth, inquit, in nemus, quod eſt in campo Moab, à vertice montis cęſi q reſpicit ad deſertum. Si hoc itinere incedamus, quòd non tam locorum vocabulis, q̃ animæ pfectibus cõſtat, poſt omnia venimꝰ in nemus, vľ ſecundũ alios in † ſanam, quod interpretať aſcẽſus vel vertex montis. Per hæc ergo venitur ad illud famoſum paradiſi nemus, & amœnas delitias antiquæ habitationis, vel ad perfectionis & beatitudinis ſummitatẽ, vt dicamus quia ſuſcitauit nos cum eo, & ſedere fecit in cæleſtibus cũ Chriſto. Vides quouſq; puenitur à puteo, quibus manſionibus, imò profectibus iter animæ paratur ad cælum. c ❡ Miſit autẽ. Idẽ. Mittit Iſraël legatos ad regẽ Amorrhæorũ, regẽ, ſ. ſuperbum, qui ait; Virtute mea faciã, & ſapiẽtia intellectus mei auferam fines gentium &c. Et aſcẽdam in cæliũ, & ſuper ſydera cæli ponam thronum meũ &c. Ille quoq; ſuperbus & elatus, quaſi vnigenitus eius; de quo ſcriptum eſt: Quia extolletur ſuper omne quod diciť, aut qđ colitur deꝰ &c. Omnis ergo elatus, filius elati huius eſt vľ diſcipulus & imitator eſt. vñ: Ne fortè elatus incidat in iudicium diaboli. In quo oſtendiť, ꝙ omnis elatus ſicut diabolus condemnabiť. Nos ergo q tranſire volumus per hunc mundum, vt perueniamꝰ ad ſanctam terram ſanctis pmiſſam, mittimus verbis pacificis ad Sehon, promittẽtes qa non habitabimus in terra eius, nec morabimur cũ eo, ſed tranſibimus tm̃ incedẽtes viam regiã, vel via regali, nuſq; declinantes, nec in agrũ, nec in vineam, nec de lacu eius bibentes. Cùm eñ ad aquã baptiſmi venimus, & primæ fidei ſignacula ſuſcipimus, diabolo renũtiamus, & pompis eius, & omnibus operibus eius, & omnibus ſeruitijs eiꝰ, & voluptatibus eiꝰ, qđ adũbrať cùm diciť: Quia nõ declinet Iſraël in agrũ, neq; in vineam eiꝰ, neq; bibet de lacu eius. Non enim vltrà diſciplinæ diabolicæ, non aſtrologicę, non magicæ, vel illius doctrinæ quæ contra dei pietatẽ ſit, bibit fidelis. Habet enim fontes ſuos, & bibit de fontibus Iſraël, de fontibus ſaluatoris, nõ de lacu Sehon. Nec relinquẽs fontẽ aquę viuæ, cõgregata ſibi lacus cõſractos vel cõtritos. d ❡ Ad Sehon regem. Sehõ qui interpretať arbor infructuoſa vel elatus, hic eſt rex Amorrhęorũ, qui interpretanť in amaritudinẽ adducentes vel loquẽtes. Hic eſt diabolus elatus & infructuoſus, de quo diciť: Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicq̃. Et alibi: Ecce princeps huius mundi mittetur foras. Non quia creauit mundum, ſed quia in mũdo peccatores ſunt, & ipſe peccati princeps eſt, ſecundũ quod diciť: Quia omnis mũdus in maligno poſitus eſt, id eſt ipſe mundi princeps eſt. e ❡ Via regia. Quæ dicit: Ego ſum via, veritas, & vita. De quo diciť: Deus iudicium tuum regi da. Hac incedendum eſt, & nuſquam declinandum, nec in agrum nec in vineam, i. nec ad opera, nec ad ſenſus diabolicos ſi volumus pacificè tranſire per mundum. Sed hoc magis incitat principem mũdi, quòd dicimus nos nolle manere cum eo vel morari vel aliquid eius contingere. Inde iraſcitur & mouet perſecutiones & pericula, excruciatus intentat. Inde diciť: Congregauit Sehõ populum ſuum &c. f ❡ Exercitu. principibus ſcilicet & iudicibus mundi, & omnibus nequitię miniſtris qui ſemper impugnãt populum dei. g ❡ In Iaſa. In Iaſa, Hebraicè יה צח iah tſah, quod interpretatur mandati impletio. Si enim veniamus ad impletionem mandatorum, ſuperamus ſuperbum & elatum. Mandatum enim complere, eſt diabolum & exercitum eius ſuperare. Nihil enim nobis poterit nocere, ſi veniamus in Iaſa, id eſt ſi præcepta dñi noſtri Ieſu Chriſti ſeruemus. h ❡ In ore gladij. Viuus eſt ſermo dei, efficax, & penetrabilior omni gladio &c. De quo dicit Apoſtolus: Et gladiũ ſpiritus quod eſt verbum dei. In huius ore cadit Sehõ, id eſt diabolus. i ❡ Terra eius. Omnis terrena regio terra Sehon diciť. Sed Chriſtus & eccleſia eiꝰ in omni terra Sehon dominať. k ❡ Ab Arnõ vſq; Ieboc. Ieboc ciuitas finiſq; regni Sehon, ſicut Arnon initiũ. Interpretať autẽ Arnõ maledictiões eorũ, Ieboc luctamen. Neceſſe eſt enim, vt qui vult exire de regno diaboli, lucretur cũ eius miniſtris. Sed ſi vicerit, iam non erit Ieboc ciuitas Sehon, ſed Iſraelis. Hinc Iacob cùm veniſſet ad quendam locum, paratum eſt ei certamen, & ibi tota nocte luctatus cùm inualuiſſet, vocatum eſt nomen eius Iſrael.

Deut. 10. c. — Mich. 6. c. — Luc. 19. b. — † Et de Bamoth i vallem quæ — Geñ. 22. a. — † Suprà. 20. b. — Deut. 2. c. — Leuiti. 2. ſecundũ aliã literam. — Rom. 11. b. — Roma. 6. a. — F — † Rama — Eph. 2. a. — Allegoricè — Eſa. 14. c. — 2. Theſ. 2. a. — 1. Tim. 3. b. — Eſa. 12. a. — Allegoricè — Iohã. 14. d. — Iohan. 12. e. — G — 1. Iohã. 5. d. — Iohã. 14. a. — Pſal. 71. a. — Heb. 4. c. — Ephe. 6. c. — † omni populo ſuo — Gene. 32. d. — * Iſrael — H

Nico. de Lyra.

a ❡ In datore legis: id eſt deo qui dedit legem principaliter, & in Moyſe qui dedit eam miniſterialiter, & ex eius merito data eſt illa a qua. Cætera patent. b ❡ Miſit autem Iſrael nuntios ad Sehõ regem Amorrhęorũ dicẽs: Obſecro vt tranſire mihi liceat per terram tuam: Non declinabimus &c. Hîc ponitur impedimentum ex inuaſione Amorrhęorũ, & primò regis Sehõ, ſcđò regis Og, ibi: Verteruntq; ſe. Iſti eñ duo reges fuerunt Amorrhęi, vt habetur Ioſue. 1. Circa primũ poniť ipſius Sehõ debellatio. Secundò ſoluitur tacita quęſtio, ibi: Vrbs Heſebon fuit. Circa primum dicitur: Miſit autem Iſraël nuntios, vt poſſent tranſire pacificè ad terram ſibi promiſſam. Sequitur: c ❡ Qui concedere noluit, vt tranſiret Iſrael per fines ſuos, quin potius exercitu &c. Dicunt eñ Hebræi, ꝙ ipſe recipiebat tributum à Chananęis, qui habitabãt terra promiſſionis, vt impediret tranſitum filiorum Iſraël ad eos: & ideo non ſolùm tranſitũ prohibuit, ſed etiam iuit eis obuiam ad debellandum eos. Et patet litera vſq; ibi: d ❡ Quia forti præſidio tenebantur termini Ammonitarum. Dicit Rab. Sa. ꝙ iſtud forte præſidium erat prohibitio domini ne filij Iſraël terrã eorum acciperent, ſicut habetur Deut. 2. Vrbs Heſebon

Diuiſio

* b ❡ Miſit autẽ Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhęorum dicens: Obſecro, vt tranſire mihi liceat per terram tuam. Non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis. Via regia gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos &c. Ab iſto loco vſq; ad finem huius capituli agiť de regibus Sehõ & Og nitentibus impedire filios Iſraël à tranſitu vſq; ad terram ſibi promiſſam: per quos deſignantur dæmones & homines mali; qui nitũtur impedire bonos in proceſſu virtutis. Sed ſicut Sehon & Og à filijs Iſraël fuerũt debellati, ſic dęmones & mali homines cũ dei adiutorio à bonis ſuperantur & ſic per iter ſuum gradiuntur, Pſalm. lxxxiij. b. Ibunt de virtute in virtutem: & videbitur deus deorum in Sion.

Moralitas

præſidio tenebantur termini Ammonitarum. Tulit ergo Iſraël omnes ciuitates eius, & habitauit in urbibus Amorrhæi, in Heſebon ſcilicet & uiculis eius. Vrbs Heſebõ fuit Sehõ regis Amorrhæi, qui pugnauit contra regem Moab, & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat uſque Arnon. Idcirco dicitur † in prouerbio: Venite in Heſebon, ædificetur & conſtruatur ciuitas Sehon. Ignis * egreſſus eſt de Heſebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Arnon Moabitarum, & habitatores excelſorum Arnon. Væ tibi Moab, periſti popule Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem regi Amorrhæorum Sehon. † Iugum ipſorũ diſperiit ab Heſebon uſque Dibõn, † laſſi peruenerunt in Nõphe, & uſque Medaba. Habitauit

¶Cogitationes ſcilicet. ¶De patre uel aqua paterna. ¶Maledictionem uel illuminationem eorum. ¶Congregans. ¶Abundanter intelligens tentationem ſcilicet uel fluxus eorum. ¶Sufflans uel ſpirans. ¶De ſaltu.

† ab iis qui prouerbiis vtũtur
* enim
† vel regnũ
† deſolauimus eos vſque

A eius Iſrael a ¶Tulit ergo. Aug. Hîc poſſedit Iſrael ciuitates Amorrhęorũ, quas bello ſuperauit, quia non eas anathematizauit. (Aug.) Si enim anathematizaſſet, poſſidere nõ poſſet, nec inde ad vſus ſuos aliquid prædæ vſurparet. (Literaliter) Notandum verò quomodo iuſta bella gerebant: innoxius em̃ tranſitus negabať, q iure humanæ ſocietatis debebatur: Sed iam vt deus ſua promiſſa compleret, adiuuit hîc Iſraelitas, qb⁹ Amorrhęorũ terrã dari oportebat. Nã Edõ cũ ſimiliter eis trãſitũ negaret, nõ pugnauerũt cũ illa gẽte Iſraelitæ, i. filij Iacob cũ filijs Eſau: qa terrã illã Iſraelitis non promiſerat, ſed declinauerunt ab eis. b ¶Iſrael. (Moraliter) Qui in Chriſto Iſrael eſt, nõ in carne, nec in manifeſto Iudęus (Rom. 2. d.) habitat ĩ omnib⁹ ciuitatib⁹ Amorrhæorũ, cũ in toto orbe terrarũ Chriſti eccłæ ꝑpagant. Sed & qſ ꝙ noſtrũ prius fuit ciuitas regis Sehõ, q interpretať elat⁹. Regnabat em̃ in nobis ſtultitia, ſupbia, impietas, & oĩa q̃ ſunt ex parte diaboli. Sed vbi expugnatus eſt fortib⁹ & vaſa eius direpta, effecti ſumus ciuitates Iſrael & hæreditas ſanctorũ, ſi tñ exciſa eſt in nobis penitus poteſtas quæ prius dominabatur, & arbor infructuoſa, & rex elatus, & ſimus ſub eo qui dicit: Diſcite à me, qa mitis ſum & humilis corde. (Matt. 11. d.) In Heſebõ & viculis &c. Sigillatim ciuitates ſupbi & infructuoſi regis enumerat, & p̃cipuã regni ei⁹ vrbẽ Heſebõ nominat, quę interpretať cogitatiões: Meritò ergo maxima pars regni diabolici & poteſtas eius plurima in cogitationib⁹ regnat, qa de corde ꝑdeunt cogitatiões malæ, homicidia, adulteria, & hmõi, q̃ coinquinant hominẽ. Neceſſariò ergo iſta ciuitas igne exuritur, quẽ ſaluator venit mittere in terram, & vult vt accendať. ¶Iſido. (Allegoricè) In triceſima nona manſione geriť bellũ contra Sehõ regem Amorrhęorũ, & Og regem Baſan. Sehon interp̃tať tentatio oculorũ. Hic eſt diabolus qui tranſfigurat ſe velut in angelum lucis, (2. Cor. 11. c.) & per hæreſes & ſchiſmata veriſimilia mentiť, vt incautos fallat: hunc Amorrhæi, id eſt amaricantes habent regem. (B) Niſi enim quædam ſimulatio veritatis pręcedat, non ſunt hæreſes amaricantes, nec ſchiſmata in eccleſia. Hunc regem quiſque occidit, cùm damnat ſimulationem, & diligit veritatem. Og interpretatur concluſio: Baſan autem confuſio. Id enim diabolus agit, vt concludat viam ad deum, opponẽdo idola ne credatur in Chriſtum. Cõcluſio p̃cedit vt rex, ſequitur cõfuſio tanquã plebs, quia q modò concludunť, ne credant in Chriſtum, cùm Chriſtus apparuerit, confundentur. Ideo manſio hęc, id eſt Dibongad, interpretatur fortiter intellecta tentatio: quia ſi ſuperetur ſimulatio quæ per ſchiſma vel hæreſim exacerbat eccleſiam, & confuſio quæ per ſacrilegium claudit fidei viam, tentatio intelligitur, & intellecta fortiter ſuperatur. c ¶Sehon regis. Sehon i. loquẽtis: q enim ſub diabolo agunt, tm̃ loqui norũt, ſed inania loquunť, vtpote aſtrologi aliqui & philoſophi. (1. Cor. 4. d.) Fidelium autẽ regnũ qđ à deo eſt, non in ſermone ſed in virtute dei. d ¶Moab. Raba. (Moab) Moab qui interpretatur de patre, vel aqua paterna, de inceſtu & ebrietate conceptus, quaſi abſente & neſciente patre, ſecularem ſcientiã ſignificat, quæ autorem ſui ſenſum habet. Et quia ex dei cõditione generať, videtur naſci de patre. Sed qa adulter eſt, & aduerſarius populi dei, de inceſtu & ſpelũca & noctę generatur. (Eſa. 15. a.) vñ ſecundum Eſa. In nocte perit. i. in errore ſempiterno Arnõ quoꝗ vrbs Moabitarum, quę interpretatur aduerſarius, ſignificat ꝙ hęc ſapiẽtia deo inimica eccleſiaſtico ſermone contra ſe pugnante, veritatis igne cõſumitur, à quo & habitatores excelſorum Arnõ deuoranť. Arnon enim maledictio vel illuminatio eorũ interpretatur. Quia qui cõfidunt in eloquentia vel ſapientia humana, q̃ filijs tenebrarũ videť lucida, corruunt & conſumuntur. e ¶Idcirco dicitur. Orige. Alia litera. Propter hoc, inquit, dicent ænigmatiſtę. Venite in Heſebon, vt ædificetur & conſtruatur ciuitas Sehõ, quoniam ignis proceſſit de Heſebõ, & flamma de ciuitate Sehõ, & deuorauit vſꝗ Moab &c. Sehõ erat rex, cui⁹ erat ciuitas Heſebon: Hîc eſt ergo verborum ordo, (Aenigmatiſtæ) acſi dicant ænigmatiſtæ: Venite vt ędificetur & conſtruatur Heſebon, quæ fuit ciuitas regis Sehon. Aenigma dicitur ſermo figuratus: Aenigmatiſtæ qui figuraliter loquuntur. Hi ſunt lex & prophetæ. (Pſal. 77. a.) vnde: Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. (C) Et Eſa. Erunt, inquit, verba libri huius, ſicut verba libri ſignati. (Eſa. 29. d.) Signatus eſt enim liber, quia figuris perplexus eſt, & ænigmatibus inuolutus. Venite in Heſebon vt ædificetur: cecidit prima ſubuerſa & incenſa, reædificanda eſt alia. Si videas Gentilem in dedecore vitæ & in religionis errore, dic ꝙ hîc ſit Heſebon ciuitas in regno regis Sehõ. Regnat em̃ in cogitationibus eius rex infructuoſus & elatus. Ad hunc ſi accedat Iſrael, id eſt eccleſiæ filius adhibens iacula verbi dei, diſtringens gladiũ ſpirit⁹ contra eũ, & deſtruat in eo om̃es munitiones Gentiliũ dogmatũ, & omnes argumentationes elatorum igne veritatis exurat, dic quia ſubuerſa eſt Heſebõ ciuitas regis Sehõ. Nõ tñ deſertus relinquiť. Cùm enim filij Iſrael euerterint in hominib⁹ malas cogitationes & impios ſenſus, bonas cogitationes reædificant & pios ſenſ⁹, doctrinã veritatis inſerũt, religionis ritum, viuendi ordinem, & morũ honeſtatẽ. Et tũc verè dicunt iſti ænigmatiſtę adinuicẽ: Venite, ędificem⁹ Heſebõ, q̃ fuit ciuitas Sehon. Filij em̃ eccleſiæ, qa legis ęnigmata ſpiritaliter intelligũt, ænigmatiſtæ dicunť. vñ: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, eradicare & ſubuertere, reædificare & plãtare. (Hiere. 1. b.) Subuertit em̃ Heſebõ, eradicat cogitationes impuras. Reædificat autẽ & replantat cogitationes caſtas, vt efficiať Heſebõ, nõ Amorrhęorũ, ſed filiorum Iſrael. f ¶Væ tibi Moab. Chamos interpretatur cõgregãs, vel quaſi attrectatio. Dibon abundãter intelligens tẽtationẽ vel fluxus eorum. Nophe ſufflans vel ſpirans. Medaba, de ſaltu. (Moab Chamos Dibon Nophe Medaba) Væ ergo illis, qui in ſpiritali Moab confidentes, (D) congregant ſibi theſauros ſecularis ſapientiæ, & erigunt ſe contra potentiam dei, quorum audacia non præualebit, ſed fugiet & tradetur in captiuitatem regis ſpiritualium Amorrhęorũ. Iugum enim ipſorum diſperiet ab Heſebon vſque Dibon id eſt à radice cogitationis vſque ad profunditatem intellectus defluet ſcientia eorum, laſſiꝗ ſufflantes vanitates verborum, & ſpi-

rantes ſœ-

Nicolaus de Lyra.

a Vrbs Heſebon. Hîc reſpondeť tacitæ quæſtioni, (Quæſtio) quia immediatè dictum eſt, ꝙ Iſrael habitauit in Heſebon & viculis eius. & tamen fuit in terra Moab: ideo poſſet aliquis quærere, quomodo Iſraël accepit terram illam, cùm eſſet ei prohibitum à domino, ne pugnaret contra eos, & ꝙ nihil de terra eorum daretur eis, vt habetur Deutero. 2. a. Ideo ad hoc reſpondetur hîc, quia licet illa terra fuiſſet intra terminos Moab, aliquando tamen Sehon rex Amorrhæorũ eam acquiſierat iure belli, & ſic Iſrael eã licitè occupauit: ꝑpter quod hîc declaratur, quomodo Sehõ illam terrã acceperat à filijs Moab, cùm dicit: Vrbs Heſebõ fuit Sehõ regis Amorrhęi, qui pugnauit &c. Idcirco dicitur in prouerbio, hoc eſt in cantilena facta & diuulgata de victoria quã habuit Sehon contra filios Moab. b ¶Venite in Heſebon, ædificetur & conſtruatur ciuitas regis Sehon. Primò enim eã deſtruxit pugnãdo contra filios Moab, & poſtea eã ſibi reædificauit. c ¶Ignis egreſſus eſt. Quia ille Sehon incendit terrã in circũitu, pugnando contra filios Moab. d ¶Væ tibi Moab: quia deuictus es à Sehon. e ¶Periſti popule Chamos. nomen eſt idoli Moabitarum. f ¶Dedit filios eius in fugam. ſicut victi ſolent fugere quãdo poſſunt. g ¶Et filias i captiuitatem regi Amorrhęorum Sehon. quia mulieres non poſſunt ita fugere ſicut viri, ideo facilius capiuntur. h ¶Iugũ ipſorum. Id eſt dominium Moabitarum. i ¶Diſperijt ab Heſebon vſque Dibon. Per hoc oſtenditur, ꝙ Sehon non occupauit totam terram eorum ſed partẽ. k ¶Laſſi. Ex bello & fuga. l ¶Peruenerunt in Nophe & vſque Medaba. Nomina ſunt ciuitatum quæ eis remanſerunt, & ad quas confugerunt. m ¶Habitauitque Iſrael in terra Amorrhęi. Hæc eſt concluſio ad oſtendendum, quòd Iſrael non fecit contra præceptum domini, occupando terram Moabitarum ſeu Amorrhęorum, quod erat eis licitum.

E Errantes fœtidū odorē putridi ſenſus, in ſaltū puenient, vbi non ſunt arbores fructuoſæ ſed beſtiæ, contra quas dicit: Ne tradas beſtiis aīas confitentes tibi. a ¶ Iazer. i. fortitudinem eorum. Fortiſſima ſcilicet hæreticorum dogmata dialectica arte conſtructa. b ¶ Et poſſede. Ab errore conuertendo, & pcepta domini docendo, vt de eorum correctione & pfectu cęleſtē ſibi patriā acqrerēt c ¶ Og rex Baſan. Orige. Ad Og regē Baſan nec legatos mittere dignantur, nec petere ab eo vt tranſeāt per terram eius; ſed ſtatim cū eo pugnant, & ſuperāt eum & populū eius. Baſan interpretať turpitudo. Meritò ergo nec legati mittuntur ad iſtam gētem, nec trāſitus petitur per terrā eius. Nullus em̄ nobis trāſitus vel acceſſus debet eſſe ad turpitudinem, ſed ab initio ſtatim expugnāda, & omnino cauēda eſt. Og autem interpretať concluſio, q̄ figurā tenet omniū carnaliū & materialiū rerū, quarū deſiderio detenta aīa excludiť à deo, cōtra quos ita bellū pcipitur gerēdū, vt nō relinquať in eo viuēs. Nullū ergo oportet relinq̄ à filiis Iſrael in regno turpitudīs & dedecoris viuētē. Decet Iſraeliticā ꝟtutē reſecare turpia, & pia rędificare & honeſta. De regno aūt Sehō nō eſt ſcriptū, vt nullus viuus reliquať, nec de regno Moab. Fortè em̄ ex illis aliquibꝰ indigemus p vitæ huius exercitiis & agonibus, alioqn debuimꝰ ex hoc mūdo exiſſe. De Baſan verò, i. turpitudine nullo penitus indigemus, excutiēda ſunt oīa opera turpitudinis, in nullo em̄ poteſt honeſtū eſſe, qđ turpe eſt.

Pſal. 73. d.
† Deut. 3. a. & 29. b.
† vſq; quo nō relinqueret ei q̄ aufugeret vel ſupſtes eſſet
1. Cor. 5. c.

itaq; Iſraël in terra Amorrhæi. Mi- a
[Lex.] [Prædicatores.]
a ſitq; Moyſes qui explorarēt Iazer.
[Conuentus populorum.]
b Cuius ceperunt uiculos, & † poſſede b
runt habitatores. † Verteruntq; ſe c
[Turpitudinis.]
& aſcenderunt per uiam Baſan, & d
[Interclusio.]
c occurrit eis Og rex Baſan cū omni populo ſuo pugnaturus in Edrai. Dixitq; dominus ad Moyſen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum ac terram eius. Faciesq; illi ſicut feciſti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Heſebon. Percuſſerūt igitur & hunc cum filiis ſuis, uniuerſumq; populum eius † uſq; ad internecionem, & poſſederunt terram illius.

† expulit Amorrhęū q̄ erat ibi

Cap. XXII.

Profectiq; caſtrametati e ſunt in cāpeſtribus Moab, ubi trans Iordanem

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Miſitq; Moyſes qui explora. Iazer. q̄ erat ciuitas Sehō, in qua remāſerant aliq̄ bellatores ad cuſtodiendū. b ¶ Cuiꝰ
F ceperunt vicu. & poſſe. habi. Iſti enim exploratores miſſi à Moyſe ne viderenť ſimiles illis quos miſerat de Cadeſbarne, qui in reditu ſuo terruerunt populum, vt dictum eſt ſuprà. xiii. cap. noluerunt reuerti donec cepiſſent loca ad quæ exploranda miſſi fuerant c ¶ Verteruntq; ſe. Hîc ponitur impedimentum ex inuaſione Og, cùm dicitur: d ¶ Et occurrit eis Og rex Ba. ne timeas eum. Erat enim valde fortis & robuſtus, quia gigas valde magnus, & habebat populum fortem: ideo dixit dominus Moyſi vt non timeret, aſſecurans eum de victoria: & patet litera. De magnitudine verò & fortitudine regis Og, dicitur in quodam libro, q̄ apud Iudæos dicitur liber benedictionum, vel benedictiones, ꝙ cùm Og audiſſet, quòd caſtra filiorum Iſrael occupabant tria terrę miliaria. iuit & eradicauit vnum montem tantum ſpatium occupantem, & poſuit ſuper caput ſuum, vt proiiceret ſuper caſtra Iſrael, ſed deus immiſit formicas quę perforauerunt montem illum & ſic per foramen illud mons ille deſcendit verſus collum eius, & cū vellet ſe expedire de mōte illo, creuerunt dentes eius, & intrauerunt foramina mōtis, ita ꝙ nō potuit illū mōtē de capite ſuo amouere; & ad hoc ibidē inducitur autoritas Pſal. iii. b. fal ſificata tamen. Dentes impiorum confregiſti. Gloſſa: Non dicas Sirabata. i. confregiſti: ſed Sirabeta, i. accreuiſti. Et ibidem ſubditur, ꝙ Moyſes habebat decem cubitos altitudinis ſecundū menſurā tabularū tabernaculi, vt habetur Exo. xxvi. Tenebat etiam ſecurim, cuius manubrium habebat decem cubitos in longitudine. Et cùm viderat Og mōte irretitum occurrit ad eum, & ſaltauit in altum per decem cubitos, & ſic attigit ad cauillam pedis eius, & proiecit ad terrā. Sed quia hoc eſt ita abſurdū, ꝙ non indiget alia improbatione, ideo hoc poſui in hoc loco, vt videatur quanta cæcitas eſt in Iudæis, qui credunt hoc eſſe verum ad literam: quia nec Ra. Sal. qui fuit maximus doctor apud eos, nec alii doctores, huius dicti aſſignant alium intellectum parabolicum vel myſticum.

Fabula Iudæorū, de magnitudine & fortitudine Og regis

¶ In cap. xxi. vbi dicitur in poſtilla: Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum &c.

ADDITIO

Licet multis modis deus potuiſſet ſanare percuſſos ab ignitis ſerpētibus, q̄ p intuitū ſerpētis ænei, tū hîc modus in hoc loco videť valde cōueniēs ex duobus. Primò ex correſpōdentia ad peccatū. Peccauerant enim in hoc, ꝙ ex cibo optimo & ſuauiſſimo de quo naturaliter debuiſſent cū gaudio refici, nauſeabat tamen eorum anima de

illo, quod eſt

illo quod eſt cōtra cōmunē curſum naturę, vnde dicūt: Nauſeat a- G
nima noſtra ſup cibo iſto leuiſſimo. Et ideo deus per oppoſitū percuſſos à ſerpentibus ignitis, qui cōmuniter debuiſſent lædi ab intuitu eorum, prout tradūt medici de his qui à cane rabiem patiente mordentur; hoc cōtra curſum naturæ deus diſpoſuit, vt per aſpectū ſerpentis curarenť. Secundò ex correſpondentia ad figuratū. Conſtat enim, ꝙ quidā audientes doctrinā Chriſti, quę erat cibus animæ ſuauiſſimus, nauſeabat anima eorū. vñ dicebāt, Ioh. vi. f. Durꝰ eſt hic ſermo. Quorū multi fuerūt à ſerpētibus ignitis pcuſſi, ſ. à tentationibꝰ diabolicis; ſed fecit deus exaltari ſerpentes, ſcilicet Chriſtū, in ſimilitudinē carnis peccati in cruce pendētis: quē fideliter intuētes, etiā ſi morſibus diaboli fuiſſent læſi, ſanarentur, prout in euāgelio Io. iii. legiť. Et iſte ſenſus licet ptineat ad figurā, reducitur tamen ad ſenſum literalem, inquātum reddit rationē literæ, put ſuprà in quæſtiōe ante principiū Geñ. de ſenſu literali poſita fuit, oſtēſum.

CAP. XXII.

Profectiq;. Hîc cōſequēter poniť impedimētū pcuratū p Balaā ad ſuggeſtionē regis Moabitarū. Et qa in ſequētibus Balaā diciť magus & ariolus, & tamē eius pphetiæ tanq; veræ habentur in autoritate, ideo vidēdū eſt ſi fuerint à deo vel dæmone, & de veritate ipſarum. Circa primū ſciendū, ꝙ propheta diciť quaſi pcul fans, qa denūtiat illa q̄ ſunt pcul ab humana cognitione ſecundū viā naturę. nūc aūt ita eſt, ꝙ quātò aliqs eſt ſubtilioris intellectꝰ, tātò eius cognitio ſe extendit ad altiora, ad q̄ non pōt attingere cognitio intellectus magis rudis, qui non poteſt capere niſi ſenſibilia & groſſa: & ſi hoc eſt verum in diuerſis intellectibus eiuſdem ſpeciei, multò plus eſt verum in intellectibus diuerſarum ſpecierum, cuiuſmodi ſunt intellectus angelicus & humanus: & ideo cùm angelꝰ ſit H
ſublimioris & altioris naturæ, eius cognitio ad multa ſe extendit, ad quæ non poteſt humana cognitio attingere: naturalia autem in dæmonibus remanſerunt integra, & ideo eorum cognitio naturalis ad plura ſe extendit, q̄ humana. Cognitio autem bonorum angelorum adhuc ad plura ſe extendit, inquantum ſunt illuminati lumine gratiæ & diuinis reuelationibꝰ. Patet igitur ꝙ dæmones à deo permiſſi, poſſunt hominibꝰ aliquas veritates reuelare eis incognitas; tum quia dæmonum cognitio naturalis ad plura ſe extendit quàm humana, vt dictum eſt: tum quia ſecundum Auguſt. ii. ſuper Gene. ad literam, plura de ſupernaturalibus veritatibus à ſanctis angelis aliquando dæmonibus reuelantur, quas poſſunt vlterius hominibus reuelare à deo permiſſi. Cùm igitur reuelatio fit hominibus per dæmones, tales dicuntur prophetæ dæmonum: cùm autem fit à deo immediatè, vel mediantibus angelis ſanctis, dicuntur prophetæ dei. Conſiderandum etiam ꝙ talis reuelatio differt à præcedenti, non ſolùm quātùm ad cauſam reuelantem, vt dictum eſt, ſed etiam quātùm ad formam reuelationis: quia reuelatio facta à deo & angelis ſanctis nullam falſitatem continet, ſed illa quę fit à dæmonibus, frequenter habet admiſtam falſitatem, quia ſecūdum quod dicitur, Ioh. viii. f. Ipſe dæmon mendax eſt, & pater mēdacii. Et ideo licet aliquando reuelet hominibus aliquas veritates, hoc facit vt efficacius decipiat, vt ex pluribus veritatibus ab eo prędictis, poſtea ſibi credatur in falſitate, ſecūdum quod dicitur in collationibus patrum, colł. ii. abbatis Moyſi, quòd dæmon in ſpecie angeli boni cuidam fratri frequenter apparuit, & multas veritates ſibi dixit, & quando vidit illum fratrem bene inclinatum ad credendum ſibi, tunc ei perſuaſit vt circuncideretur, & ꝙ aliter nō poterat ſaluari. Sciendum etiam ꝙ reuelatio veritatis quæ fit à deo & angelis bonis, non ſolùm fit hominibus bonis, ſed etiam aliquādo malis, vt patet per verbum ſaluatoris, Matthe. vii. capi. Multi dicent in illa die: Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus &c. & ſubditur: Et reſpōdebo illis: Nunquā noui vos &c. Hoc etiam patet per illud qđ habetur. i. Reg. xiii. de propheta idolorum qui ſeduxit prophetam domini, & poſtea facta eſt ſibi reuelatio à deo de morte illius prophetæ domini, eò ꝙ non obedierat voci eius. Prophetia enim reſpicit actum intelligendi: charitas autem quæ facit hominem bonum, eſt actus voluntatis, quæ procedit ab actu intelligendi: prius autem poteſt eſſe ſine poſteriori:

Propheta q̄s dicatur

Reuelationes dæmonum

& ideo reue-

a Hiericho ſita eſt. †Videns autem a Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Iſraël Amorrhæo, & quòd per b timuiſſent eum Moabitæ, & †im- c petum eius ferre non poſſent: dixit d ad maiores natu Madian: †ita delebit hic populus om̃es qui in noſtris finibus commorantur, quomodo ¶ Prædicator. ſolet bos herbas uſq; ad radices carpere. Ipſe autem *erat eo tempore e f b rex in Moab. †Miſit ergo nuntios g ad Balaam filium Beor †ariolum, qui habitabat ſuper flumen terræ filiorum Ammon, ut uocarēt eum & dicerent: Ecce egreſſus eſt populus ex Ægypto, qui operuit ſuperficiem terræ, ſedens contra me: Veni h igitur, & maledic *populo huic, qui

A ☞ a ¶ Videns autē. Aug. Quod dicit ſcriptura poſtquam vicit Iſrael Amorrhæos, & poſſedit omnes ciuitates eorum, miſiſſe legatos Balac regem Moabitarum ad conducendum Balaam, qui malediceret populum Iſrael, ſatis oſtenditur non omnes Moabitas veniſſe in cōditionem Sehon regis Amorrhæorum, quando eos bello ſuperauit. Siquidē remāſit gēs Moabitarū vſque ad illud tempus, vbi regnaret Balac rex Moab. Quòd verò Moab dixit ſenioribus Madian, id eſt Moabitæ ſenioribus Madianitarū: Nūc ablinget ſynagoga hæc omnes qui in circumitu noſtro ſunt. Non vna gens erat, ſed vicini ad vicinos dixerunt, q; pariter cauendum eſſet. Moab enim fuit filius Loth: Modiā filius Abrahę de Cethura: non verò vna gens erat, ſed duæ vicinæ. b ¶ Miſit ergo nuntios ad Balaā filium Beor. Origeñ. Bellum tibi imminet rex Balac; oportet te arma & exercitum præparare, & armis inſtructum occurrere. Tu verò mittis ad Balaam diuinum munera multa, & promittis maiora dicens: Veni, maledic populum qui exiit de AEgypto. Balaā verò refert hoc ad deū, & venire prohibet. Rex itē mittit legatos, & ſpem omnem ponit in Balaā, vt in populum pro telis iaculentur maledicta, ſi fortè verbis ſuperetur populus, quem regis exercitus ſuperare non poterat. Quid hęc hiſtoria conſequentiæ vel conſilij habet? Quis regum aliquādo imminente ſibi prælio omiſſis vel armis ad diuini & aruſpicis verba confugit? Primò ergo fatendum eſt in quibuſdam plus valere verba quàm corpora. Qđ enim exercitus nequit efficere, hoc verbis efficitur: nec dico ſanctis verbis vel dei verbis, ſed quibuſdam verbis quæ inter homines habent, quæ quō nominē, neſcio. Sunt tamen inutili arte compoſita, cuius vocabulū ſit qđ cuiq; placuerit. Erāt in AEgypto incātatores & magi. Quis hominum poteſt fortitudine corporis virgā mutare in ſerpentem, vel aquam in ſanguinem, quod illi fecerunt? Fecerat enim Moyſes

B hoc primus. Sed quia ſciebat rex AEgypti hæc quadam arte fieri verborum, quæ habetur inter homines, putauit hoc Moyſen non dei virtute, ſed magica arte feciſſe, & virtute dei factum ſimulaſſe. Conuocat continuò AEgyptiorum incātatores & magos, qui inter eum qui virtute dei operabatur, & eos qui dæmones inuocabant, facit eſſe certamen, efficit ſimiliter contraria virtus, ſed ſerpēs per dei virtutem factus abſorbuit alios. Non enim potuit virt⁹ dęmoniaca malum quod ex bono fecerat, reſtituere in bonū. Potuit ex virga facere ſerpentem, ſed non virgam reddere ex ſerpēte. Ideo conſumuntur omnes ab ea quæ dei virtute conuerſa fuerat in ſerpentem, & per virtutem diuinam naturæ ſuæ redditur, vt naturæ deum fateretur. Verterunt incantatores AEgyptiorum aquam in ſanguinem, ſed non potuerunt ſanguinem vertere in aquā. Dei autem virtus nō aquā ſed totum fluuiū vertit in ſanguinem, & orante Moyſe naturę ſuę reddidit. Produxerunt magi ſcyniphes, ſed nō potuerūt eas repellere: Moyſes autē produxit & reſtituit. Cōtraria autem virtus malè aliquid facere pōt, ſed reſtituere in integrum nō poteſt. Sunt autem magorum differentiæ: alij enim plus valent, alij minus. Balaam famoſus erat in arte magica, & in carminibus potens. Non enim habebat poteſtatem vel artem verborum ad benedicendum, ſed ad maledicendum. Dæmones enim ad maledicendū inuitantur, non ad benedicendum. Quaſi ergo expertus in talibus in oriente erat opinatiſſimus: Aliter enim non præſumpſiſſet rex hoc poſſe fieri ſermonibus, quod ferro & acie vix compleretur. Certus ergo & frequenter expertus, omiſſis bellicis inſtrumentis, mittit ad eum dicens: Ecce populus exiit de AEgypto, & cooperuit faciem terræ & cætera. Videtur etiam rex audiſſe quia filij Iſrael ſolent hoſtes vincere oratione, non armis, non tam ferro quàm precibus. Nulla enim Iſrael contra Pharaonem arma commouit, ſed dictum eſt ei: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Cōtra Amalecitas quoque non tantùm vis armorum, quantùm Moyſi valuit oratio, hæc audierat rex Moab. Scriptū eſt enim: Audierunt gentes & iratæ ſunt, dolores comprehenderunt habitatores Philiſtiim. Tunc feſtinauerunt duces Edom, & principes Moabitarum & cætera. Cogitauit ergo apud ſemetipſum dicens: Quia orationibus huius populi arma nulla poſſunt conferri, ideo mihi preces requirendæ ſunt, quæ poſſint ſuperare orationes iſtorum. Scriptum eſt ergo: Et dixit Moab ad ſeniores Madian. Nunc

dian. Nunc ablinget ſynagoga hæc omnes qui in circumitu noſtro ſunt, ſicut ablingit vitulus herbam campi. Quia ſicut vitulus abrūpit ore herbā campi, & lingua tanquā falce ſecat quæcunque inuenit, ita populus hîc ore & labiis pugnat, & in verbis habet arma. Mittit ergo Balac ad Balaā vt opponat verba verbis, & preces p̄cibus. Nec mireris ſi eſt in arte magica tale quid. Eſſe enim hanc artem deſignat ſcriptura: vt eam ꝓhibeat, ſicut dæmones eſſe ſignificat, ſed coli vetat: quia magorum magiſtri ſunt ſpiritus maligni. Nullus enim ſanctorum ſpirituum ☞ obtempe C

Aug. Literaliter

Geñ.19.g. Geñ.25.a.

† nūc lābet vel corrodet, hæc cōgregatio Tropolo.

†Mic.6.b.

†interpretē ſomniorū

*ꝓpter me

Exo.7.b.

Exo.14.b.

Exo.15.b.

†Ioſ.24.b.

†q̃a multus erat, & anguſtijs affectus eſſet Moab propter filios Iſrael quod q̃ Moab dixiſſet

*Balac An ꝓphetia Balaam fuerit à deo

Nico. de Lyra.

✠ & ideo reuelatio ꝓphetice pōt eſſe ſine charitate, & aliqñ fit vt dictum eſt, & hoc cedit ad cōmēdationē ꝟitatis reuelatæ, vt talis veritas teſtimoniū habeat etiā ab aduerſarijs veritatis, & ad bonū aliorū. Deſcendam⁹ igiť ad propoſitū, dicendo q; Balaā fuit ꝓpheta dęmonū, q̃a fuit ariolus & magus, q̃rens reuelationes à dęmonibus. Fuit etiā ꝓpheta dñi modo p̄dicto, inquātū aliq̃ ꝟitates fuerūt ſibi reuelatæ à deo, licet ab ipſorum nō q̃reret, ſed virtute diuina fuit dęmō ꝓhibit⁹ dare ſibi reſpōſum à quo q̃rebat, & ſunt ſibi reuelatæ veritates à deo: & cōpulſ⁹ eſt ꝓnuntiare qđ nolebat, videlicet ſanctitatē & ꝓſperitatē populi Iſrael, cū tñ contrariū deſideraret, vt patebit, & hoc factū eſt ad commendationē populi Iſrael, & ad terrorē aduerſariorū, & ad gloriā dei principaliter, qui erat ductor illius populi & ad ſalutē gentium, quæ ex ꝓphetijs Balaā motæ ſunt poſtea ad quærendum Chriſtum natū, vt habetur Matth. ij.a. & propter hæc & ſimilia, eius prophetiæ ſcriptæ ſunt in Canonica ſcriptura. His prælibatis deſcēdendum eſt ad literam, cū dicit: Profectiq; &c. vbi primò ponitur ipſius Balaam vocatio, ſecūdò contra populū Iſrael eius iniqua conſultatio. cap. xxv. Circa primū Diuiſio deſcribitur Balaam ad maledicendū vocatus, ſecundò ad maledicē D dum conatus. ca. xxiij. tertiò ad benedicendum coactus. cap. xxiiij. Circa primū præmittitur ipſius Balaam vocatio ſine effectu, ſecūdò cū effectu, ibi: Rurſum ille. Circa primū primò poniť ipſius Balac petitio, ſecundò ipſius Balaam reſpōſio, ibi: Cūq; veniſſent. Circa primū præmittiť cauſa petitionis, cū dicitur: a ¶ Videns autem &c. Amorrhęo .i. Sehon & Og & populis eorū quos interfecerat Iſrael, licet eſſent fortiſſimi. b ¶ Et q; pertimuiſſent eū Moabitæ. Nō audētes inuadere eos ſicut fecerant duo reges p̄dicti. c ¶ Et impetū eius fer. nō poſ. In Hebræo habetur: Et abominat⁹ eſt Moab filios Iſrael .i. obediebat, & de hoc confidebat Balac, q; Moabitæ cū eo impedirent filios Iſrael, & hęc videtur verior litera, quia filij Iſrael non fecerūt impetū cōtra Moabitas, cùm eſſet eis ꝓhibitū à dño, vt habeť Deut. ij.a. vbi dicitur: Nō pugnes contra Moabitas &c. d ¶ Dixit ad maiores natu Madian. Erat enim Balac de populo illo natus, vt dicit Ra. Sa. & etiam alij. Nec eſt idem populus cū Moabitis, q̃a Moabitæ deſcenderunt de Loth, & Madianitę de Abrahā per Madiā, qui fuit filius Cethuræ. e ¶ Ipſe autē .ſ. Balac. f ¶ Erat eo tempore in Moab. Per hoc em̃ quod dicitur eo tempore, deſignatur q; non erat rex naturalis vel ex progenie illius terrę, ſed ex accidenti, vtpote quia ſubiecerat ſibi vnam partem illius terræ, ſicut Sehon ſubiecerat ſibi aliā vt dictum eſt ca. præcedenti. Vel fortè quia Moabitæ fugientes de prælio Sehon, ſubiecerant ſe ipſi Balac reddendo ei tributum, vt iuuaret eos contra Sehon, vel contra filios Iſrael, de quib⁹ timebāt, vt dictum eſt. g ¶ Miſit ergo nuntios. Hîc ponitur ipſa petitio Balac per nuntios ſuos cùm ſubditur: h ¶ Veni igitur & maledic populo huic qui fortior me eſt. Vt per maledictionem tuam eius virtus debilitetur. Dicunt etiam hîc aliqui Hebræi, q; Balac audierat de populo Iſrael q; plus vincebat verbis & p̄cibus q̃; armis, vt dictū eſt Exo. xvij. de victoria contra Amalec. & ideo vocauit Balaā vt maledicēdo Iſrael, verba ꝟbis opponeret. ✠ Noui enim

Moraliter. a ¶ Videns autem Balac. Per Balac q̃ in arcto poſitus recurrit ad conſilium & auxilium Balaam arioli ſignificantur illi qui in infirmitatibus vel alijs neceſſitatibus poſiti, recurrunt ad illos qui ſunt magicis artibus imbuti: & ſicut iſte Balac in hoc magnas expenſas fecit, & tamen nullum commodum ſed magis oppoſitum reportauit, ſic & illi grauiter valde peccāt, & nullā Moraliť

 *vtilitatem re

E obtemperat mago. Non poteſt inuocare magus Michael vel
Raphael vel Gabriel. Minus ergo poteſt inuocare patrē vel filium
vel ſpiritūſanctū. Nos ſoli accepimus poteſtatem hanc. Qui autem
ſpirituſſancti particeps effectus eſt, immūdos ſpiritus inuocare non
debet, ne fugiat ab eo ſpirituſſanctus. Magi ſunt qui inuocant Be-
elzebub. Hoc ſciebat populus qui cōtra
Mar.3.c. dnm mentiēs ait: In Beelzebub principe
dæmoniorum eijcit dęmonia. Saluator
autē ſciēs verum eſſe, ꝙ Beelzebub prin
ceps ſit dęmoniorū, in hoc nō arguit mē
dacij, ſed rndit: Si ego in Beelzebub eij-
cio dęmonia, filij veſtri i quo eijciūt? Cō
ſtat ergo quoſdā dæmones eſſe malos, q
inuocati à magis adſunt eis ad malū, non
ad bonū, parati ſunt autē malefacere, bn
autem facere neſciunt. Hi ergo arte qua-
dam & compoſitione verborum in ami
citias ceſſerunt Balaam, de quorum ami-
citijs magnus fructus apud homines vi-
debatur. Mittit ergo rex ad eū dicens: Ve
ni nunc, & maledic mihi populū hūc &c.
a ¶ Si quo modo poſſim. Videtur
non ex integro cōfidere in Balaam, fama
virtutū quæ in populo dei factæ ſunt p-
territ⁹. b ¶ Noui enim, ꝙ benedi-
ctus ſit. Orige. Nō credo eū ſcire, ꝙ qui
buſcūq; bndixiſſet Balaā, bndicti eſſent:
ſed adulandi gratia hæc dicere, vt artem
Ars magica nō bndicit eius extollens promptiorem ſibi faceret.
Ars enim magica neſcit bndicere, nec dę
mones. Scit bndicere Iſaac, & Iacob, &
Gen.27.e. omnes ſancti: Impiorū nullus benedicere
Gen.41.a. nouit. c ¶ Diuinationis pretium.
Alij: Diuinacula in artibus, quas curioſi-
Diuinatio tas humana compoſuit. Sunt quædam
quę ſcriptura diuinacula nominauit. Gē
tilis autem conſuetudo vel tripodas vel
F cortinas, vel huiuſmodi vocabulis appel
*Balac lat, quæ quaſi ad hoc conſecrata, moue-
1.Re.30.b. ri ab eis & contrectari ſolent. Sed diuina
ſcriptura Ephod vernaculo ſermōe no-
minat in prophetis, qd' tradunt eſſe indumentum prophetantiū.
Aliud tn̄ in diuina ſcriptura prophetia, aliud diuinatio. Ait enim:
infrà.22.d. Non erit auguriatio in Iacob, neq; diuiatio in Iſrael. Abdicatur er
go penitus diuinatio, opere enim & miniſterio dæmonum implet.
Igitur Balaam acceptis diuinaculis, cū ſolerent ad ſe dæmones veni
re, fugatos videt, & deum adeſſe: quem ideo dicit ſe interrogare,
quia conſuetos ſibi parere nō videt. Venit ergo deus ad Balaam,
nō qa ſit dignus, ſed vt fugentur illi, qui ad maledicendum, & ma
lefaciendum adeſſe cōſueuerant, hinc enim prouidebat deus popu
lo ſuo. d ¶ Venit deus &c. Non dicitur vtrum in ſomnis hoc
factum ſit, cū͂ uis per noctem factum eſſe conſtet. Poſtea enim dicit
ſcriptura: Exurgens Balaam mane &c. ¶ Nemo glorietur, ſi ſi-
bi deus loquitur. Nouit enim quomodo loquēdum ſit cum talib⁹,
cùm loquatur etiam cum reprobis. Qui & cùm per angelos loqui-
tur, ipſe loquitur. ¶ Orige. Venit deus & ait ad eum &c. Poteſt
obijci: Licet inuocet Balaam dæmones, maledicat populo, inuoca
ti dæmones faciant quod poſſint. Nunquid non poteſt deus defen
Quæſtio dere populum à dęmonibus, vimq; eorum compeſcere? Quid o-
pus erat venire ad Balaam, vt prohiberet dæmones, ne vel tenta-
rent lædere populum? Licet ergo non omnia quæ poſſunt occur
rere, proferenda ſint: dicemus tamen quia non vult eos ante tem-
pus damnare. Sciunt enim & ipſi, quia tempus eorum hoc pręſens
Matt.8.d. ſeculum continet, vnde: Veniſti ante tempus torquere nos.
Ideo diabolum non remouit à principatu huius ſeculi, quia o-
pera eius neceſſaria ſunt ad perfectionem eorum qui coronandi
ſunt. Sic & reliquos dæmones non vult ante tempus à propoſiti
ſui intentione violenter abſtrahere. Ideo non permittit eos per Ba
laam inuocari, ne fortè inuocati deſtruerentur ante tempus, & deo
defendente populum perimerentur. Aliud eſt enim ſi expectat dæ
mon à deo aliquem tentandum, ſicut Iob, & certa diſtinctione
Iob.1.b. poteſtatem accipiat, & dicatur ei: Do tibi omnia eius in poteſtate,
ſed ipſum non contingas. Aliud ſi mago exigente & adiuramentis
quibuſdam extorquente, dæmones ſine vlla obſeruatione de-
ſæuiant. In quo ſi eis libertas ſeruetur, arbitrij, populum dei
perdent: ſi auferatur, hoc erit deo damnaſſe creaturam ratio-
nalem, & ante tempus intuliſſe iudicium, & impendiſſe omni-
bus, q contra

bus qui contra eos certantes poterant coronari. Si enim dæmoni- G
bus auferatur libertas arbitrij, nullus impugnabit athletas Chriſti,
& nullū certamen erit, nullum præmiū, nulla victoria. Sic ergo agit
deus, vt populus adhuc rudis, & qui nuper abſtrahi cœperat à cul
tu dæmonum, dæmonibus nō tradatur, & inuocāti mago reſpōſa
non deferant, & genus dæmonū arbitrij
ptāte non nudet. Ideo pūenit deus, & Ba
laam inuocare dæmones prohibet, ſi ta-
men à cupiditate ceſſaſſet. Sed quia perſi
ſtit in deſiderio pecuniæ, indulgens pote
ſtati arbitrij, ire permittit, verbum tamē
ſuum inijcit in os eius, prohibens male-
dictionem fieri per dæmones, vt benedi
ctionibus locū daret, & pro maledictis
proferre facit

a fortior me eſt, ſi quo modo poſſim
percutere & eijcere eum de terra
b mea. Noui enim quòd benedictus a
ſit cui benedixeris, & maledictus in b
quem maledicta congeſſeris. Perre
xerunt ſeniores Moab, & maiores
a ¶ Lxx. diuinationes pretium, ſcilicet diuinationis.
c natu Madian, habentes diuinâtio- c
nis pretium in manibus. Cumq; ue d
niſſent ad Balaam, & narraſſent ei
omnia uerba Balac, ille reſpondit: e
Manete hîc nocte, & reſpondebo f
quicquid mihi dixerit dn̄s. Manen
d tibus autē illis apud Balaam, uenit g
deus, & ait ad eum: † Quid ſibi uo- h
lunt homines iſti apud te? Reſpon- i
dit: Balac filius Sephor rex Moa-
bitarum miſit ad me, dicens: Ecce
populus qui egreſſus eſt de Ægy-
pto, operuit ſuperficiem terræ, ue-
ni & maledic ei, ſi quo modo poſ-
ſim pugnans abigere eum. Dixitq;
deus ad Balaam: Noli ire cum eis, k
neq; maledicas populo, quia bndi- l m
ctus eſt. Qui mane conſurgēs dixit
ad principes*: Ite in terrā ueſtram,

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Noui enim ꝙ benedictus
ſit &c. Hoc dixit, qa Balaā pdixerat ſibi
anteq; eſſet rex Moab, ipſum regnaturū
ibidē, vt dicit Ra. Sa. b ¶ Et maledi Diuinationes in manibus
ctus in quē &c. quia per maledictiōes
ſuas & carmina contra Moabitas, fuerāt
debellati à Sehon. c ¶ Habentes di †Qui ſunt
uinationis pretium in. In Hebræo
habetur: Habentes diuinationes in mani-
bus, quod exponit̄ tripliciter ab Hebræ-
is. Vno mō vt p diuinationes in mani-
bus intelligant̄ munera p diuinationib⁹,
put accipit trāſlatio noſtra. Alio modo
inſtrumenta diuinādi, q curioſitas huma
na adiuuerat: & talia portabant nuntij,
ne Balaam excuſaret ſe ex defectu talium.
Tertio modo ꝙ illi nuntij q erāt de Ma-
dian, dixerāt adinuicē quaſi p diuinatio
ne: Si Balaam ſtatim cōſentiat venire no-
biſcum, eius aduentus erit nobis vtilis, ſi
autē differat reſpōſionē, nihil valebit no
bis: vnde qd' poſtea ſubdit̄⁹: Manete hîc H
nocte, vbi ſubditur: Manentibus autem
illis apud Balaā. In Hebræo habet̄: Et mā
ſerunt principes Moab apud Balaam, q. di. iam receſſerāt maiores
natu Madian, reputantes aduentum eius eis inutilem, ſtatim cū au-
dierunt reſponſionis dilationem. Per talem modum dicitur. j. Re.
xiiij. quia Ionathas dixit armigero ſuo de Philiſtęis: Si taliter locuti
fuerit ad nos, manete donec veniamus ad vos, ſtemus in loco no-
ſtro. Si autem dixerint, aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit
eos dominus in manibus noſtris, & hoc erit nobis ſignum. In hoc
tamen eſt differentia, ꝙ Ionathas non dixit hoc ſuperſtitioſè, ſicut
Madianitę, ſed ex diuino inſtinctu. d ¶ Cumq;. Hîc ponit̄ Balaā
reſponſio, ſcùm dicitur: e ¶ Ille reſpondet: Manete hic
nocte. Erat enim propheta dæmonum, vt prædictum eſt. Reuela
tiones autem à dæmonibus quas iſte quęrebat, vt communiter
fiunt de nocte, quia ſunt ſpiritus tenebrarum. f ¶ Et reſponde
bo quicquid mi. di. dominus. Dicunt hîc expoſitores aliqui,
ꝙ dubium eſt de quo intelligatur hîc dominus, vtrum de deo vel
de dæmone: quia magi & arioli dæmonem ſibi apparentem vocāt
principem vel dominū, exhibendo ſibi reuerentiam. Sed apud He
bræos non eſt dubium, quia vbi tranſlatio noſtra hîc habet domi
nus, in Hebræo habet̄ nomen domini tetragrāmaton, qd' non pōt
intelligi niſi de deo vero. Sed hoc videtur contradicere pdictis. ſ. Magorum mos
ꝙ Balaam quærebat reuelationes à dæmone. Ad quod dicendū,
ꝙ modus eſt magorum maximè cupidorū, qualis erat iſte Balaam,
fingere corā hominibus ꝙ reuelationes ſibi fiant à deo vero, vt ſic
eis magis credatur, & reportēt maius lucrū. g ¶ Venit deus. i.
angelus bonus loquens in perſona dei, & ideo aliquando deus, ali-
quando angelus nominatur: Venit autem iſte angelus bonus non
vocatus à Balaā, ſed vt virtute diuina dæmonē arceret à dando re
ſponſum ipſi Balaā, & ad imponendū legem & frenum ipſi Balaā,
ne faceret aliquid vel diceret contra Iſrael. h ¶ Quid ſibi vo-
lunt homines &c. Non quærit ex ignorantia, ſed vt ex reſponſi
one Balaā cōuenientius phibeat eū. vn̄ ſubditur: i ¶ Reſpōdit.
Balac &c. rex &c. q. d. propter dignitatem regiam deberem ire
ad eum, quærebat enim licentiam eundi, motus cupiditate lucri.
k ¶ Noli ire cum eis. ad maledicèdum illi populo. l ¶ Ne-
q; maledicas. etiam de loco iſto. m ¶ Quia benedictus.
à deo, à quo recepit bndictionem in patribus, vt patet Gene. xxij.
& in pluribus

A proferre facit bñdictiones & prophetias, quæ ædificāt etiā reliquas gẽtes. Si em̃ ꝓphetię eius à Moyſe ſcriptæ ſunt, quātò magis ab his qui cũ eo habitabant in Meſopotamia, apud quos tanquam diſcipulos huius artis magnificus habebatur. Ex illo fertur magorum genus & inſtitutio in partibus orientis vigere. Qui ſcripta habentes omnia quæ Balaam prophetauerat, hoc inter cætera habebant: Quia orietur ſtella ex Iacob, & exurget homo ex Iſrael. Ideo magi nato domino agnouerunt ſtellam, & intellexerunt impleri prophetiā magis quàm Iudæi, qui ſanctorum prophetarum vaticina contempſerunt. Illi ergo agnoſcentes adeſſe tempus, venerunt & adorauerunt. Et ad magnæ fidei argumentum paruum puerum quaſi magnũ regem venerati ſunt. a ¶ Sic dicit Balac filijs Sephor &c. Balac excluſio vel deuoratio. In quo ſignificatur mũdi hui⁹ aliqua contraria poteſtas, quę excludere & deuorare cupit Iſraelem ſpirituale̅, nec vtitur miniſtris niſi pontificib⁹ & ſcribis & Phariſæis. Ipſos inuitat, mercede̅ ꝓmittit, illi verò ſicut Balaam cuncta ſimulant ſe ad domum referre, & zelo dei agere. Dicunt enim, ſcrutare ſcripturas & vide, quia ꝓpheta à Galilęa non ſurgit. Et: Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia filium dei ſe fecit. b ¶ Si dederit mihi Balac &c. Augu. Quòd ait Balaam iterum ad ſe miſſis honoratioribus nuntijs: Si dederit mihi Balac plenā domum ſuam auro & argento, non potero p̄uaricare verbum &c. Nullum habet

Mat.2.a.

Allegoricè

† parat⁹ ſũ

† dixeris faciam.

† infrà.24.c.

Ioh.7.g.

† trāſgredi

Ioh.19.b.

† parũ vel magnũ facia̅ Heb.

Augu.

Literaliter

B omnino peccatum, ſed quod ſequitur graue eſt peccatum. Iam em̃ conſtans eſſe debuit, cùm dominus dixiſſet: Non ibis cum eis &c. Nec eis ſpem dare, ꝙ poſſet dominus tanq̃ Balaam muneribus & honoribus flexus, contra populum quem benedictum dixerat ſuā mutare ſententiam. Sed ſe victum cupiditate monſtrauit, vbi ſibi loqui dominum de hac re iterum voluit, de qua eius iam nouerat voluntatem. Quid enim opus erat adiungere: Et nunc ſuſtinete ibi nocte hac &c. Dominus autem videns cupiditatem deuictam muneribus, permiſit ire, vt iumento quo vehebatur, eius auaritiā coerceret, hoc ipſo eius confundens dementiam, ꝙ prohibitionem domini per angelum factam, aſina tranſgredi non auderet, quam ille cupiditate tranſgredi conaretur, quamuis eandem cupiditatem timore ſupprimeret. Venit enim deus ad Balaam nocte, & ait illi: Si vocare te venerint homines, exurge ſequere eos &c. Et exurgẽs Balaam, ſtrauit aſinam ſuam &c. Cur poſt iſtam permiſſionem † domini iterum non conſuluit, ſicut poſt illā prohibitionem, niſi quia cupiditas eius apparebat, q̃uis timore p̄meretur. Denique ſcriptura dicit: Et iratus eſt animatiõe dñs, q̄a ibat & inſurrexit angel⁹ domini, & cætera quæ ſequũtur, donec aſina loqueretur. Nihil hîc mirabilius videtur, q̃ ꝙ loquente aſina territus non eſt, ſed inſuper ei (velut talibus monſtris aſſuetus) ita perſeuerante reſpondit. Poſtea illi angelus loquitur, arguens eius viam, quo tamen viſo exterritus adorauit. Deinde ire permiſſus eſt, vt per ipſum prophetia ꝓferret. Non enim omnino ꝑmiſſus eſt dicere qđ volebat, ſed qđ ſpiritus cogebat: Ipſe autem reprobus manſit, vnde: Secuti viam Balaam filij Beor, qui mercede̅ iniquitatis dilexit. c ¶ Venit ergo de⁹. Moleſtus eſt deo Balaam, & propè extorquet permitti ſibi, vt eat maledicere filijs Iſrael, & inuocet dæmones ad quem iam venerat deus. ¶ Origen̄. Difficile eſt in explanatione hiſtoriæ, quomodo cùm dicatur veniſſe deus ad Balaam noctu primò, & interrogaſſe qui eſſent homines qui veniſſent ad eum, & reſpondiſſet miſſos eſſe à Balac, dicente: Veni & maledic mihi populum. Reſpondit dominus: Non ibis cum eis &cætera. Secundò dicitur noctu veniſſe & dixiſſe, vt iret cum eis &cætera. Sed verbum quod daret deus in ore eius hoc loqueretur. Et tertiò eunti occurriſſe angelus dei &cætera, cui tamen via eius importuna videretur, vt eum etiam interficere vellet niſi aſina declinaſſet, & tamen culpatus, quia ire voluerit, ab ipſo ire permittitur, tantùm vt verbum quod deus dederit in ore eius ſolùm proferat. Sed priuſquā veniamus ad rem, dicendum quòd in Hebræorum literis nomen dei hoc, deus vel dominus diuerſè dicitur ſcribi. Aliter enim ſcribitur quicunque deus, aliter deus de quo dicitur: Audi Iſrael, dominus deus tuus deus vnus eſt. Iſte ergo deus Iſrael deus vnus & creator omnium certo literarum ſigno ſcribitur, quod apud illos tetragrammaton dicitur. Quando ſud

† dñm

2.Pe.2.c.

Literaliter

Dñs vł de⁹ diuerſis modis ſcribit̃.

Exo.20.

Deu.6.a.

a quia prohibuit me deus uenire uobiſcum. Reuerſi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam uenire nobiſcum. Rurſum ille multò plu- b
res & nobiliores quàm antè miſerat, miſit. Qui cùm ueniſſent ad Ba-
a laam, dixerunt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris uenire ad c
me † paratum honorare te*, & quicquid † uolueris dabo tibi. Veni &

a ¶ Vanus populus, hic ſignificat ſcribas & Phariſæos Iudæorum.

maledic populo iſti. Reſpõdit Bâla-
b am: † Si dederit mihi Balac domum d
ſuam plenam argenti & auri, non e
potero † immutare uerbum domini dei mei, ut uel † plus uel minus loquar. Obſecro ut hîc maneatis etiā f
hac nocte, ut ſcire queam quid mihi
e rurſum rñdeat domin⁹. Venit ergo g

do ſub hoc ſigno ſcribitur, nulla dubitatio eſt quin de deo vero dicatur. Quando verò communibus literis, incertum eſt an de deo vero, an de quolibet aliorum dicatur. Aiunt ergo qui Hebræas literas legunt, deum hîc nõ ſub ſigno tetragrammatici eſſe poſitum: de quo qui poteſt requirat. Quòd autem deus dixit quaſi interrogans qui ſunt iſti homines? Quęritur cur ignorare videatur? Et iterum qđ ait: Non maledices populum, eſt enim benedictus, quaſi ſi dixerit: Non maledices populum meum. Nos interim dicemus, ſapientia dei omnia ita eſſe diſpoſita, vt nihil otioſum ſit apud deum vel bonum vel malũ. Malitiam non fecit deus, tamen cum ab alijs inuentam prohibere poſſit non prohibet, ſed cum ipſis vtitur ea ad neceſſarias cauſas. Per ipſos enim in quibus eſt, probat eos qui ad virtutum gloriam tendũt. Si enim perimeretur malitia, non eſſet qui contrairet virtutibus: virtus autem ſi contrarium non haberet, non clareſceret, nec examinatio fieret: non probata verò nec examinata, nec virtus eſſet. Tolle malitiam fratrum Ioſeph, & inuidiam, ſimul perimes diſpenſationem dei, & quæ in AEgypto pro ſalute omnium gentium geſta ſunt. Si Ioſeph non diſtrahitur, ſomnium Pharaonis non exponeret: Nemo intelliget quæ deus reuelauit ei. Nemo frumenta in AEgypto congregabit, peribit AEgyptus & finitimæ regiones, & ipſe Iſrael & ſemen eius quærens panem. AEgyptũ enim non ingredietur, nec egredietur in mirabilibus dei. Non fierent plagæ in AEgyptios, neque virtutes quas fecit deus per Moyſen & Aaron. Nemo mare rubrum ſicco pede tranſibit. Non dabitur manna, nec aqua de petra, nec lex in monte Sinai, quæ in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio referũtur, ad humani generis ſcientiam non venient, terram promiſſionis nullus intrabit. Tolle regis Balac malitiam qua maledici deſiderat Iſraelem, & aſtutiam, qua inuitat Balaam ad denotandum populum, & auferes diſpenſationem dei & prouidentiæ eius fauorem, nuſquā erunt prophetiæ Balaā. Aufer malitiam Iudæ & proditionem, auferes pariter & crucem Chriſti & paſſionem, nec exuuntur principatus & poteſtates, nec triumphantur in ligno crucis. Si non fuiſſet mors Chriſti nec reſurrectio eius, nec aliquis primogenit⁹ ex mortuis, nec ſpes in nobis fuiſſet reſurrectionis. Ponamus diabolum non peccaſſe, vel poſt peccatum malitiæ voluntatem perdidiſſe, auferetur à nobis certamen aduerſus aſtutias diaboli, nec erit corona iuſtitiæ, & victoria legitimè certanti. Si deſint obſiſtentes, non erunt agones, nec victoribus numera ponuntur. Non ſolùm ergo bonis vtitur deus ad opus bonum, ſed etiam malis. Sunt vaſa ad honorem, ſunt ad cõtumeliam, vtraque tamen neceſſaria. Sunt autem rationabilia & liberi arbitrij, neque caſu neque fortuitu vnuſquiſque vas honoris efficitur, aut contumelię: ſi ſe talem præbuerit, vt electus eſſe mereatur, vas honoris efficietur. Qui verò peſſimè viuit, fiet

C

Permittit de⁹ malitiā fieri.

* valde

Gen̄ .7.d.

Gen.41.b.

D

Col.2.c.

Col.1.c.

Deus nõ ſolũ bonis ſed etiam malis vtit̃ ad bonũ.

Tim.2.c.

Nico. de Lyra.

& in pluribus alijs locis. a ¶ Prohibuit me. Dicit Ra. Sa. ꝙ Balaā cupidus & ſuperb⁹ dixit: vobiſcũ, fingens corā eis, ꝙ nõ eſſet ꝓhibitus rõne viæ, ſed rõne ſocietatis: quia nõ erant nuntij ſufficienter honorabiles ad deducendũ eũ: propter quod Balac miſit ad eum ſecundò plures & honorabiliores nuntios, vt poſtea ſubditur: b ¶ Rurſum. Hîc deſcribitur ſecũda vocatio quę eſt cum effectu. Et primò deſcribitur eius vocatio, ſecundò reprehẽſio ibi: Et iratus eſt deus, tertiò receptio, ibi: Quòd cũ audiſſet Balac. Circa primũ dicitur: c ¶ Ne cuncteris venire ad me. Paratum habeo honorare te, & quicquid volueris dabo tibi. Sciebat em̃ Balac ipſum eſſe ſuperbũ & cupidum, & ideo promittit ſibi honores & diuitias, vt alliciat eum ad veniendũ. d ¶ Si dederit mihi Balac domum ſuam. Per hoc intelligitur, ꝙ erat cupidus talium. e ¶ Non potero immutare verbum domini. Fuit enim coactus proteſtari virtute̅ dei, vt nihil poſſet agere vel dicere niſi qđ placeret ſibi. f ¶ Obſecro vt hic maneatis &c. Quāuis enim iam prius fuiſſet prohibitus ire, tame̅ cupiditate ductus, adhuc quęrebat quomodo poſſet ire, vt ſi fortè dęmon ei priuatus permitteretur ſibi dare reſpõſum de contrario. g ¶ Venit ergo deus ad Balaam nocte & ait ei. Exponatur ſicut pri⁹.

Diuiſio

a deus ad Balaam nocte, & ait: Si a uocare te uenerunt homines iſti,

a ¶Cedit deus cupiditati, dimittit eum in deſiderium cordis ſui.

b ¶Expletur conſilium diuinæ diſpenſationis.

ſurge & uade cum eis, ita dunta- xat, ut quod tibi †præcepero faci- b as. Surrexit Balaam mane, & ſtra- ta aſina ſua profectus eſt cum eis.

Miſſus a domino.

c Et iratus eſt deus. *Stetitq́; ange- b lus domini in uia †cõtra Balaam, qui ſedebat aſinę, & duos pueros d habebat ſecum. Cernẽs aſina an- c gelum* ſtantem in uia euaginato gladio ✳, auertit ſe de itinere, & d

¶Qui erat extra macerias uinearum.

ibat per agrum. Quam cùm uer- beraret Balaam, & uellet ad ſemi- tam reducere, ſtetit angelus in an- guſtiis duarum maceriarum, qui- bus uineæ cingebantur. Quem e uidens aſina, iunxit ſe parieti,

E ☞ viuit, fiet vas contumeliæ, non à conditore, ſed à ſemetipſo cauſis cõtumelię datis. Nõ ergo tales eſſe cõditor fecit, ſed eorũ mẽtes ſecundũ ꝓpoſitũ eorũ prouidẽtiæ ſuæ iuſtitia, & ineffabili quadam ratione diſpenſat. Sicut in magnis vrbibus, teterrimę vitę homines, vltima opera & laborioſa condẽnantur operari, quæ tamẽ neceſſaria ſunt, aut fornacibus lauacri ad ſuccendendos ignes deſeruiunt, vt vel commoditate vel delitiis perfruaris, aut cunicu- las purgant, aut huiuſmodi faciunt, vt tibi fiat in vrbe delectabilis habitatio. Ita deus quidẽ malitiã non fecit inuẽtam, tñ ex propoſiti intentione eorum qui declinauerunt à via recta, auferre penitus noluit, prouidẽs quòd ſi eſſet illi inutilis qui ea vtebatur, faceret tamen vtilem his aduerſum quos exercebatur. Ideo refugere omnino debemus, ne vnquam malitia in nobis inueniatur. In aliis verò vincere, non eam perimere ſtudendum eſt: quia illi, in quibus eſt aliquid neceſſarij operis, conferunt vniuerſitati. Nihil enim otioſum, nihil inane apud deum. ſi enim bona ſit propoſitio hominis, vtitur ad bona: ſi mala, ad neceſſaria. Sed beatior eris ſi ex virtute quæ in te eſt, aliquid boni huius vitæ vniuerſitas conſequatur, ſecundum illud: Vt ſitis ſicut luminaria in hoc mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam. Sunt ergo neceſſaria luminaria huic mundo, & quid tam delectabile & tam magnificum, quàm opus ſolis & lunę à quibus illuminatur mundus? Opus eſt enim mundo, etiam angelis, qui ſunt ſuper beſtias, & præſunt animalium natiuitati, virgultorum, plantationumq́; & cæterorum incrementis, & qui pſunt operibus ſanctis, q ęternæ lucis intellectum, & occultorũ dei agnitionẽ, & rerum diuinarũ

*domini *in manu eius

Phi. 2. b.

F ſcientiã doceant. Vide ergo ne inter angelos inueniaris, qui beſtijs præſunt, ſi beluinam duxeris vitam, aut inter eos qui terrenis operibus præſunt, ſi corporea & terrena dilexeris. Satage autẽ quomodo aſſumaris ad ſocietatem Michaelis, qui oratiões ſanctorũ ſemp offert deo. Aſſumeris autem in hunc numerum vel in hoc officiũ, ſi inſtes ſemper orationi & vigiles in ea. Vel in officium & ſocietatem Raphaelis, qui medicinę pẽſt, vulneratum. ſ. peccatis & ſagittis diaboli, cũ videris, adhibe curationem ſermonum, & medicinã verbi dei, vt peccati vulnera per patientiam ſanes. Qui talia in hoc mũdo agit, præbet ſe vt in futuro vas electionis & vtile domino, ad omne opus bonũ paratum à conditore formetur, qui cõtraria gerit, vas ad contumeliam diuinæ diſpenſationis ſe præbuit. Ideo puto in diuinis voluminibus ſcripta eſſe bonorum geſta & malorum & ex ſiniſtris dextriſq́; actibus ſcripturas contextas, vt intelligamus quia apud deum otioſa non ſunt nec malorũ nec bonorum opera.

Tropologi a ¶Si vocare. Balaam diuinus erat dæmonũ. ſ. miniſterio & arte magica nonnunq́; futura pnoſcens, rogatur à Balac vt maledicat Iſrael. Legati veniunt, diuinacula in manibus ferunt, ſtant attonitæ gentes & obnixè expectantes quid reſpondeat Balaam, quem dignum diuinis credebant colloquijs. Vide quomodo ſapiẽtia dei vas ad contumeliam præparatũ proficere fecit, non vni genti, ſed toti mundo. Et huic cui ſolebant videri dæmones, prohibens iter mali operis videtur deus. Stupeſcit Balaam, & miratur prohibentis autoritatem. Non enim ſolebat malum dæmonibus diſplicere. Remittit legatos dicens: Non ſe poſſe facere niſi verbum quod de⁹ dederit in os eius. Redeunt legati, iterum requirit, iterum moleſtus eſt, iterum cupit audire. Non enim facilè cupidus mercede caret. Quid ergo audit ſecundò? Si te vocare venerint homines iſti, ſurge & vade cum eis. In quo voluntati cupiditatis eius cedit deus, ſecun-

Pſa. 80. c. dum illud: Dimiſit eos in deſiderio cordis eorum &c. Conſilium autem diuinæ diſpenſationis expletur. Dicitur enim ad eum: Verbum quodcunq́; poſuero in ore tuo, hoc loqueris. Si non indign⁹ fuiſſet, verbum ſuum dominus non in ore eius ſed in corde poſuiſſet: ſed quia in corde eius deſiderium mercedis erat, & pecuniæ cupiditas, verbum domini non in corde, ſed in ore ponitur. Agebat enim mira diſpenſatione, vt prophetarũ verba q̃ intra Iſraeliticam aulã continebant, per Balaã ad gentes peruenirent, cũ ei omnes gentes crederẽt, & nationibus ſecreta de Chriſto myſteria, & theſaurũ magnum proferret, non tam corde & ſenſu, quàm ore & ſermone.

Allegoricè b ¶Surrexit Balaã mane & ſtrauit &c. Orig. Allegoricè: Si videa

Si videas contrariam poteſtatẽ dei populum impugnantem, intel- G liges quis ſit qui ſedeat ſuper aſinam. Et ſi videas homines quomodo à dæmonibus præcipitantur, intelliges quę ſit aſina. Sic enim intelligis Ieſum mittentẽ diſcipulos ad aſinam alligatam, & ad pullum vt ſoluant & adducant vt ipſe ſedeat ſuper eam forſitan hæc aſina, Mat. 21. a. id eſt eccleſia prius portabat blaſphemiam: ſed à diſcipulis ſolita Chriſtum portat, vt cum ipſa ingrediatur Ieruſalem cæleſtem. vnde: Ecce rex tuus venit tibi mitis: & ſedens ſuper ſubiugalem, credentes ſcilicet ex Zach. 9. c. Iudæis, & pullum nouellũ, ſcilicet ex gẽtib⁹ credẽtes. c ¶Stetitq́; angelus domini. Qui aderat ſcilicet filijs Iſrael, de quo ſcri- Exo. 32. g. ptum eſt: Angelus me⁹ ibit tecũ. d ¶Cer- †loquar nens aſina angelum ſtantem. Magus dæmones videt, aſina angelum, non ꝙ ſit digna videre ſicut nec loqui, ſed vt confutetur Balaam. vnde mutum animal arguit ꝓ- *ꝙ ꝑgeret ipſe phetæ dementiam. ¶Grego. Balaam ꝑ- uenire ad propoſitum tendit, ſed eius vo- †vt aduerſaret ei, tum animal cui præſidet, præpedit: quia an- Moraliter gelum aſina vidit, quem humana mens nõ videt. Plerunq́; caro per moleſtias † tarda †tacta flagello ſuo menti indicat deum, quem ipſa carni præſidens non videbat: Ita vt anxietate ſpiritus proficere in hoc mundo cupientes, velociter tẽdentes impediat, donec inuiſibilem qui ſibi obuiat, innoteſcat. Vnde bene per Petrum dicitur: Correptionẽ 2. Petri. 2. c. habuit ſuæ veſaniæ ſubiugale mutũ, quod homnis voce loquens prohibuit prophetæ inſipientiam. Inſanus quippe homo à ſubiugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur. Sed hui⁹ correptionis bonum Balaam non obtinuit, quia ad maledicen- H dum pergens vocem non mentem mutauit. e ¶Parieti, Id eſt maceriæ illius vineæ, in qua non erat angelus, quoniam ab alia parte erat in ſulcis vinearum, iuxta ſeptuaginta.

☞ Ad locum

Nicolaus de Lyra.

a ¶Si vocare te venerunt homines iſti, ſurge & vade &c. Dicunt aliqui ꝙ hoc fuit dictum ironicè ab angelo, ſed Balaã accepit hoc tanquã dictum ſerioſè, & propter hoc angelus ſtetit in via contra eum tenens gladium euaginatum, vt poſtea ſubditur. Alij autem dicunt quòd verbum angeli licet fuerit ſerioſè dictum, non tamet fuit præceptum, nec cõceſſio ſimpliciter, ſed permiſſio Aug. ꝙ de⁹ nõ pmittit malũ niſi ꝓpter bonũ. quæ aliquando fit à deo de malis, vt eliciantur inde bona. Quia ſecũdum qđ dicit Augu. in enchiridio: Deus adeò eſt omnipotens & bonus, ꝙ non ſineret mala fieri, niſi inde eliceret maiora bona: & ſic factum eſt in propoſito. Permiſit enim ire Balaam, ſatiſfaciẽs eius cupiditati, & tamen iter illud quod faciebat intentione nocendi populo Iſrael, deus conuertit in bonum, ſcilicet commendationem populi Iſrael, & ad dei gloriam, vt patebit in ſequentibus. b ¶Et iratus eſt deus: Stetitq́; angelus domini &c. & duos pueros habebat ſecum. Hîc ponitur ipſius Balaam reprehenſio, quia ibat intentione peruerſa, vt dictum eſt, quæ non poteſt abſcondi à deo, licet ab hominibus abſcondatur, ideo dicit: Et iratus eſt deus, propter eius peruerſam intentionem. Vel ſecũdum alios, quia verbum ironicè dictum acceperat vt ſerioſum. c ¶¶Cernens aſina angelum ſtantem. Apparebat enim in ſpecie humana, quem Balaã tñ nõ videbat, quia in poteſtate angeli ſic apparentis, eſt facere ꝙ ſic videatur ab vno & ab alio. Hoc autẽ factũ eſt, vt præſumptio Balaã cõfutaretur etiã ꝑ animal brutũ, ſecũdũ qđ dicit be. Petrus ſecũdę canonicę. ij. c. Subiugale mutũ, hominis voce loqñs ꝓhibuit ꝓphetæ inſipientiã. d ¶Auer. timore angeli Moralit *vtilitatem reportant. c ¶Cernẽs aſina angelum ſtantem in via. Per hoc autem ꝙ aſina quæ eſt animal ſtolidum, vidit angelum quem Balaam reputatus ſapiens non videbatur, ſignificatur, quòd diuina ſecreta frequenter hominibus de ſeculari ſapientia præſumentibus abſconduntur, & illiteratis atque ſimplicibus reuelantur. Matth. xj. d. Confitebor tibi pater domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapiẽtibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.

&† attriuit ſedentis pedem. At ille a
iterum uerberabat eam, & nihilo-
a minus angelus ad locũ anguſtum
tranſiens, ubi nec ad dexteram nec
ad ſiniſtram poterat deuiari, obuius
ſtetit. Cumq; uidiſſet aſina ſtantem
b angelum, cõcidit ſub pedibus ſeden b
tis. Qui* iratus, uehementius cæde
c bat fuſte latera eius. † Aperuitque c
d dominus os aſinæ, & locuta eſt:
Quid feci tibi? Cur percutis me, ec-
e ce iam tertio? Reſpondit Balaam: d
Quia commeruiſti, & illuſiſti mihi.
Vtinam haberem gladium † ut te
percuterem. Dixit aſina: Nonne † a-
nimal tuum ſum, cui ſemper ſedere
conſueuiſti uſque in præſentem di-
em? Dic quid ſimile unquam fece-
rim tibi? At ille ait: Nũquam. Pro- e
tinus aperuit dominus oculos Ba-
laam, & uidit angelum ſtantem in
uia euaginato gladio, adorauitque f
eum pron⁹ in terram. Cui angelus:

a ❧ Fideles ſcilicet ſtultos, innocentes.

Cur, inquit, tertio † uerberas [a] aſinam g
tuam? Ego ueni, ut aduerſarer tibi, h
quia peruerſa eſt uia tua, mihique i
contraria. Et niſi aſina declinaſſet
de uia, dans locum reſiſtenti, te oc-
cidiſſem, & illa uiueret. Dixit Bala- k
am: Peccaui, neſciens quòd tu ſta-
res contra me: Et nunc ſi diſplicet l
tibi ut uadam, reuertar. Ait ange- m
lus: Vade cum iſtis, & caue ne aliud
quàm quod † præcepero tibi loqua-
ris. Iuit igitur cũ principibus. Quod n
cùm audiſſet Balac, egreſſus eſt in o
in occurſum eius in † oppido Moa- p
bitarum, quod ſitum eſt in extre-
mis finibus Arnon. Dixitq; ad Ba-
laam: Miſi nuntios ut uocarent te:
Cur non ſtatim ueniſti ad me? An
† quia mercedẽ aduentui tuo redde
f re non queo? Cui ille reſpondit: Ec-
ce adſum. Nunquid aliud loqui po q
tero, niſi quod deus poſuerit in ore
meo. Perrexerunt ergo ſimul & ue
nerunt in urbem, quæ in extremis

A ☞ a ¶ Ad locum. Non iam in ſulcis vinearum, ſed inter ipſas maceriasi. in via obſtitit, vt non poſſet ad dexterã neq; ad ſiniſtrã ire. b ¶ Cõcidit ſub. Quia cæſa non iuit retrò, in partem non declinauit, quia non ab altera parte terrebatur, ſed in media via in anguſto erat angelus. c ¶ Aperuitq;. Vt arguatur per eam Balaam, & mutæ pecudis vocibus confutetur, qui diuinus videbatur & ſapiens.

† coarctauit ipſi⁹ Balaã

d ¶ Et locuta eſt. Iſid. Alle. Aſina cui Balaam ſedet, angelum videt & loquitur:

Allegoricè

Id eſt bruta Gentilitas, quam quondam Balaã, id eſt ſeductor idolatriæ quaſi brutum animal & nulla ratione renitens, quo voluit errore ſubſtrauit: ſed iſta angelum vidit quem homo videre non potuit, & vidit & detulit, & locuta eſt vt agnoſceremus ſub aduẽtu magni angeli, illã Gentilẽ plebẽ mutata duritie ſtoliditatiſq; natura ſolutis deo linguis locuturam.

* Balaam

¶ Orig. Alle. Aſina cui Balaam ſedebat (quia ſcriptura dicit: Homines & iumenta ſaluabis dñe) pars credentiũ poteſt intelligi, q̃ pro ſtultitia vel innocẽtia animalib⁹ cõparat̃.

Allegoricè

Pſal. 35. b.

1. Cor. 1. d.

- cõmeruiſti &

vñ: Nõ multi ſapientes, non multi potentes, non multi nobiles, ſed quę ſtulta ſunt mundi elegit deus, vt confundat ſapientes. Hi ergo à peſſimis dominis ſcribis & Phariſæis ſubiecti tenebant̃ & vincti, ſed à dño ſoluũtur, nõ quidem p ipſm, ſed per diſcipulos eius. vñ: Ite in vicum qui eſt cõtra vos, & inuenietis aſinam alligatam &c. Sicut ergo in euãgelio nõ ipſe dñs ſed diſcipuli eius ſoluunt aſinam, ita hîc non ab ipſo deo, ſed ab angelo aperitur os aſinæ. Et ſicut in euãgelio, q nõ vidẽt, arguunt loquentes. vnde: Pater gratias tibi ago, qm̃ abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & re. ea par. Scribæ igit̃ & Phariſæi ſedebãt ſup aſinã, & tenebant eã vinctã. Ipſis ergo iraſcit̃ angel⁹, & niſi q̃dã futurorũ pſpectu illos peremiſſet, aſinã ſeruaſſet, q̃ vidit & reuerita eſt eũ, q venit ad vineã, & ſtat inter ruinas.

Mat. 21. a.

Matt. 11. d.

B Cõpreſſit tñ pedes ſedentis ſuper ſe in maceria. Ideo fortè non poteſt ambulare ille ſeſſor antiquus, nec venire ad eum qui dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Aſina tamen venit adducta à diſcipulis, & cui tunc ſedebat Balaam mercedis cupidus, nunc ſedet Ieſus. Ne mireris ſi eum, quem diximus ſcribas & doctores populi ſignificare, videas de Chriſto prophetare. Caiphas enim ait: Expedit enim vobis, vt vnus moriat̃ homo pro pplo. Sed inqt, qa erat pontifex anni illi⁹ pphetauit. Nemo ergo extollat̃ ſi pphetet, ſi p̃ſciẽtiã mereat̃, qa pphetię deſtruent̃, lingue ceſſabũt, ſciẽtia deſtruet̃: pmanent autẽ fides, ſpes & charitas, maior aũt his charitas, quę ſola nunq; cadit.

Mat 11. d.

- dans locũ reſiſtenti

† loquutus fuero

Ioh. 11. f.

1. Cor. 13. d

e ¶ Reſpondit. Nimirum tanta cupiditate plenus ferebatur, vt nec tanti monſtri miraculo terreret̃, & reſponderit quaſi ad hoiem loquẽs cũ deus non aſinæ animã, in rationalẽ naturam vertiſſet: Sed quod illi placuerat ex illa ſonare feciſſet ad illius veſaniam cohibendam. Illud fortè præfigurans: Quia ſtulta mundi elegit deus, vt confunderet ſapientes, pro ſpiritali & vero Iſraël.

† verẽ q̃ nequeã te honorare

1. Cor. 1. d.

Literaliter

f ¶ Ecce adſum: Nunquid aliud loqui potero niſi & cæte. Origeñ. Balaam in ſcripturis nunc vituperabilis, nunc laudabilis ponit̃. Iam vituperabilis eſt cum phibitus à deo venire ad regẽ perſiſtit vt veniat, & mercedis cupidus iterum conſulit deum donec relinquatur cupiditatibus, ſuis, & eat in voluntatibus ſuis. Culpabilis eſt cũ ædificat aras, victimas imponit dæmonijs, & apparatu magico diuina conſulta poſcit, cũm conſilium dat peſſimũ quo popul⁹ decipat̃. Laudabilis oſtendit̃, cũm verbum dei ponitur in ore eius, cũ ſpiritus dei ſup eũ fit, cũ de Chriſto

prophetauit

prophetauit, cũm Iudæis & gentibus de aduentu Chriſti myſteria futura prænuntiat, cũm pro maledictionibus populo benedicit, & nomen Iſrael ſuper viſibilem gloriam myſticis extollit eloquiis. Difficile eſt ergo definire, perſonam eius ſtatuere, cui non ſolũm conueniat iſta diuerſitas, ſed etiam illud quod ipſe de ſe velut prophetans dicit: Moriatur anima mea inter animas iuſtorum, & fiat ſemẽ meum ſicut ſemen iuſtorum. Per Michæam quoq; dicitur: Populus meus, memento quid cogitauerit aduerſum te Balac rex Moab, & quid ei Balaam filius Beor reſponderit, à funiculis vſq; Galgal, vt cognoſceret̃ iuſtitia domini. Oſtendit ergo quia per hæc iuſtitia domini cognoſceretur. Ideo omnia illa reſpondit Balaam filius Beor de rege Balac quę ſcripta referuntur. Quis putas, inuenietur, qui poſſit ex ipſis reſponſis Balaam oſtendere, quòd dei iuſtitia manifeſtetur in illis? Si enim dei ſermo poſitus eſt in ore eius, & ſpiritus dei factus eſt ſuper eum, & iuſtitia dei ex reſponſis eius cognoſcitur, quę ab eo dicũtur prophetica & diuina eſſe credenda ſunt, q̃uis difficile inueniatur, quia factus eſt ſpirit⁹ dei ſuper aliquem prophetarum. Sed aut viſio quam videt, aut aſſumptio verbi dei, aut verbum dei factum eſt ad illum, vel illum, & alia quædam de prophetis ☞ legimus

C

Mich. 6. b.

† 2. Pe. 2. c.

† nũc occiderem te

De hc. c. cũ ex iniuncto

† aſina tua

Nicolaus de Lyra.

☙ angeli. a ¶ Attriuit ſeden. pe. declinando quantũm poterat ab angelo, qui ſtabat verſus partem alterius muri. b ¶ Cõcedit ſu. pe ſedem. timore angeli quẽ non poterat declinare. c ¶ Aperuitq; dominus &c. Non eſt intelligendum, quòd aſina illa verba intelligeret vel formaret, quia verba rationabilia non intelliguntur, vel formant̃, niſi ab habẽte intellectũ, & ideo illa v̾ba fuerũt formata virtute angeli mouẽtis linguam aſinæ ad ptolationem verborum in confuſionem ipſius Balaam, vt prędictũ eſt. d ¶ Reſpõdit Balaam. Erat enim aſſuetus videre dæmones ſibi apparentes in ſpecie animalium & ſecum loquentes, ideo ad vocem aſinæ nõ expauit, nec admiratus fuit. e ¶ Protinus aperuit dominus &c. Licet enim eſſent aperti ad videndum alia, nõ tamen ad viſionem angeli, ratione prędicta. f ¶ Adorauitq; eum. timore correptus. g ¶ Cur inquit, tertio &c. cum tamẽ magis deberes gratus eſſe, eò quòd declinauit gladium meum. h ¶ Ego veni vt aduerſarer tibi. Dicunt enim aliqui & probabiliter, quòd hîc erat angelus qui pręerat exercitui Iſraël, ideo dixit: i ¶ Peruerſa eſt via tua mihiq; contraria. & ſequitur: k ¶ Dixit Balaam. timore duct⁹. l ¶ Et nunc ſi diſplicet tibi &c. Iam enim dixerat ei angelus viam eius ſibi eſſe contrariam, ſed cupiditate lucri quęrebat licentiam eundi. m ¶ Ait angelus: Vade cum iſtis &c. Exponatur ſicut prius hoc eſſe dictum ironicè ſecundũ aliquos, vel permiſſiuè ſecundũ alios. n ¶ Quod cum audiſſet Balac. Hîc deſcribitur receptio ipſius Balaam honorifica, cũm dicitur: o ¶ Egreſſus eſt in occurſum eius. ad faciendum ſibi reuerentiam. p ¶ In oppido Moabitarum quod ſitum eſt in extremis finibus. quia filij Iſraël non intrauerunt terminos Moab, vt dictum eſt ca. præcedenti. Sequitur: q ¶ Nunquid aliud loqui potero. Hîc coactus eſt confiteri diuinam virtutem ſicut prius, ſicut & infrà cogitur benedicere populo Iſraël, cuius tamen exterminium deſiderabat, vt patebit infrà per conſilium quod dedit contra eum.

D

† v̾beraſti

† ciuitate

☙ [illegible]

E legimus:ſed factum eſſe ſpiritum dei ſuper aliquem propheta
1.Reg.16.c. rum,me legiſſe non memini.De Dauid autem ita ſcriptum eſt:Et ap
paruit vel illuxit ſpiritus dei ſuper Dauid ab illa die,& deinceps, nō
tamen factus eſt ſpiritus dei ſuper Dauid. De Saul verò ita ſcriptū:
1.Reg.10.b Decidit ſpūs dñi ſuper te,& prophetabis cum ipſis,& cōuerteris in
1.Reg.16.c. virū alterū.Itē de eodem: Spiritus dñi diſ
ceſſit à Saul, & ſtupefecit eum ſpūs mali-
Ibi.d. gnus à dño.Item:Factū eſt cùm eſſet ſpūs
malus in Saul,aſſumpſit Dauid pſalteriū,
Allegoricè & pſallebat:& erat ei bonum, & diſcede-
bat ab eo ſpiritus malignus. Mediū ergo
videri poteſt quod ſcriptum eſt:Et factus
eſt ſpiritus dñi ſup eum. In Phariſæorum
ergo & ſcribarum perſona,eiſq; ſimilium
Balaam explicare conabimur. Ex Meſo-
potamia, inquit, vocauit me Balac rex
Pſal.136.a. Moab ex mōtibus orientis &c.Meſopo-
tamiam dicit terram q̄ inter flumina Ba-
Balaā voca bylonıæ iacebat,de quib⁹ dicitur: Super
tur à flumi flumina Babylonis illic ſedimus & fleui-
nibus mus, dum recordaremur tui Sion. Si qs
ergo inter flumina Babylonis fuerit,ſi qs
reumatibus libidinis inundatur, & luxu-
riæ æſtibus circunluitur, non dicitur ſtare
Pſal.136.a. ſed ſedere.vñ: Super flumina Babylonis
illic ſedimus & fleuimus, dum recordare-
mur tui Sion. Sed nec flere poſſunt,niſi
prius recordati Sion.Bonorū nāq; recor
datio malorum cauſas lamentabiles facit.
Niſi enim quis recordetur Sion, niſi le-
gem dei & ſcripturarū montes aſpiciat,
mala ſua flere non incipit.Ex his ergo flu-
Balaā à mō minibus vocatur Balaam,& ab his mon
tib⁹ oriētis tibus orientis inuitatur. Montes iſti non
ſunt montes ſancti de quibus dicitur,
Pſal.86.a. Fundamenta eius in montibus ſanctis.Et
Pſal.124.a. Alibi:Montes in circumitu eius,& dñs in
circumitu populi ſui. Sed de quibus di-
Eſa.13.a. citur:Montes tenebroſi &cæte. Et alibi.
Mich.4.c. Mons tenebroſe. Et iterum:Ecce ego ad
Hie.51.c. te mons corrupte. Iſti ſunt mōtes in qui-
2.Cor.10.b bus eſt omnis altitudo, extollens ſe aduer
F ſus ſcientiam dei. Ab his montibus voca
tur Balaam. Quales ſunt montes, talem
habent orientem, habent enim ortū lumi
nis ſui.Ille qui conuertit ſe ſicut angelum
lucis, habet illam lucem de qua dicitur:
Iob.18.a. Lux impiorum extinguetur. Et ſicut lux
impiorum,& quę conuertit ſe ſicut ange
lum lucis, contraria eſt illi luci quæ dice-
Iohan.8.a. bat:Ego ſum lux mundi.Ita & iſte oriens contrarius eſt illi de quo
Zacha.6.c. dictum eſt: Ecce vir, oriens nomen eius. Ex illius ergo, non huius
Eſa.14.c. orientis finib⁹,veniebat Balaam illuminatus ab illo lucifero de quo
dicitur:Et quomodo cecidit lucifer qui mane oriebatur.

Cap. XXIII.

Dixitq; Balaam ad Balac.Sequitur: a De Aran
adduxit me Balac.Lxx.De Meſopotamia,quæ flu-
Pſal.136. minibus Babyloniæ abluitur,vnde:Super flumina Ba
bylonis illic ſedimus & fleuimus,dum recordare,Sion.
Veni,inquit,

regni eius finibus erat, Cumq; oc- a
cidiſſet Balac boues & oues, miſit b
ad Balaam & principes, qui cum
eo erant,munera. Mane autem fa- c
cto duxit eum ad excelſa Baal,& in d e
tuitus eſt extremam partē populi.

Cap. XXIII.

Dixitq; Balaam ad f
Balac: Ædifica mi- g
hi hîc ſeptem aras,
& para totidem ui-
tulos,eiuſdemq; nu-
meri arietes. Cumq; feciſſet iuxta
ſermonem Balaam, †impoſuerunt
ſimul uitulum & arietē ſuper aram.
Dixitq; Balaam ad Balac:Sta pau h
liſper iuxta holocauſtum tuum do- i
nec uadā, ſi fortè occurrat mihi do-
minus,& quodcunq; †imperauerit,
loquar tibi.Cumq; abiiſſet †uelo ci- k
ter, occurrit ei deus: Locutusq; eſt l
ad eum Balaam: Septē,inquit,aras
erexi, & impoſui uitulum & arietē
déſuper.Dominus autē poſuit uer
bum in ore eius,& ait:Reuertere ad
Balac,& hæc loqueris. Reuerſus in
uenit ſtantem Balac iuxta holocau
ſtum ſuum, & omnes principes
Moabitarum,aſſumptaq; parabo m
a la ſua, dixit: De Aran adduxit me n

a In quibus eſt omnis altitudo extollens ſe contra ſcien-
tiam dei.

Balac rex Moabitarum, de mōn-

Nicolaus de Lyra.

a Cūq; occidiſſet &c. Ad faciendum grande cōuiuium.
b Miſit ad Balaam & principes &c. Suprà dicitur,ꝙ ha-
bebat tantùm duos pueros ſecum,& ideo principes qui hîc nomi-
nantur,erant illi quos miſerat Balac,quibus miſit numera pro labo
re viæ,& quia fecerāt illud qđ primi nūtij nō poterāt facere. Aliter
exponit̃ ꝙ nō miſit mūera niſi ad Balaā,miſit tñ principes cū mune
ribus illis vt eſſent gratioſiora. c Mane aūt facto.ſ.poſt quie-
tē noctis. d Duxit eū &c.i.ad montē,vbi colebat̃ idolū noīe
Idola vnde Baal,ſcđm qđ dicit̃ in Scholaſtica hiſtoria:Idola ortū habuerunt
ortum à Belo rege Aſſyriorū,quo mortuo fili⁹ eius Nin⁹, qui Niniuē cō-
didit,in cōſolationē ſuā de morte patris fecit idolum, ei tantam re-
uerentiā exhibens, vt parceret ſeruis ſuis peccantibus qñ ad idolū
refugiebāt, & inde cœperūt idola in alijs locis honorari & coli, &
ſicut inde eſt tracta idolatria ad alia loca, ſic & denoīatio qa ſicut
Aſſyrij illud idolū vocauerūt Belū,ita Babylonij idolum ſuū vo-
cauerunt Bel:alij populi Beel, alij Bael, alij Baalim, alij Beelphe-
gor ex cōpoſitione alterius noīs cū eo.Iudæi autem vocabāt idola G
Beelzebub.i.deus muſcarum,eò quòd ex ſacrificiis ibi factis muſcæ
congregabantur,& hoc dicebāt in cōtemptū idolatriæ:qa apud e-
os tm̄ remanſerat cultus vnius dei,& ſecundū hoc dicebāt de Chri
ſto.In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.Dicebāt
enim principem dęmonum in idolis da-
re reſponſa, & propter hoc nominabant
ipſum nomine idoli.Ductus eſt autē illuc
Balaam,quia erat ariolus & magus & cul
tor dęmonum. e Et intuitus eſt ex- ⁃ munera
tremā partē po.id eſt totū exercitū vſq;
ad extremā partē.Qđ patet ex hoc quod
dicit̃ ſequenti capitulo vbi dicit̃, qđ inde
duxit eū ad aliū locū,vñ poſſet partē Iſra-
elis videre,& nō totū.Ex quo cōcludit̃,ꝙ
de hoc loco videbat totū exercitū Iſraël.

Cap. XXIII.

Dixitq; Balaam.Hîc deſcri-
bitur ipſius Balaam ad male Diuiſio
dicendum conatus. Et diuidi
tur in tres ptes, ſcđm qđ ter
conat⁹ eſt ad hoc,ſcđa ibi:Dixit ergo Ba-
lac.tertia ibi: Dixitque Balac. Circa pri-
mum igitur maledicere populo conatur
per ſacrificia dęmonibus oblata, cū dicit̃: †obtulit Ba
g Ædifica mihi &c.In veneratiōe lac & Balaā
ſeptē planetarū, quos colebant idolatræ,
& potiſſimè illi q erant aſtrologia imbuti,
q̄tū ad hoc ꝙ oīa q̄ agunt̃ i hūanis actio-
nib⁹ deriuant̃ à ſtellis, de qb⁹ erat iſte Ba-
laam. h Dixitq; Balaam ad Ba- †oſtenderit
lac &c.Hîc enim ritus obſeruabat̃ in ſa- † ſolus aut
crificijs idorum. i Donec vadam. ſilens
Licet noīet hîc nomen dñi, intendebat tñ
habere reuelationē à dæmone quō proce
deret i populi Iſraëlis maledictiōe: q̄rebat
eñ tūc auguriū, vt habet̃ in principio ſe-
quentis capituli, qđ non dicit̃ reuelatio à
deo,ſed à diabolo. Sciendū etiā ꝙ recede
bat à ſocietate aliorū quęrens augurium: Augurium
tum qa dęmones cōmunius apparēt ma- in tenebris
gis in tenebris & in ſolitudine, q̄ in luce H.
vel ſocietate,qa ſunt ſpūs tenebrarum, &
ꝑ pacta occulta & priuata, & nō ꝑ ſigna
publicæ iuſtitiæ faciūt qđ faciūt: tum qa
apparitio q̄ apparent cultorib⁹ ſuis cōi-
ter fit ꝑ abſtractionē à ſenſibus, & cū ali-
qua horribili paſſiōe corporis, & hoc fit
dei ꝓuidētia,vt ꝓphetæ dęmonū à pro-
phetis dei etiam per exteriora ſigna di-
ſtinguantur,in quibus talis paſſio horribilis non fit. Propter quod
Balaam quærebat à turba ſegregari,quando quærebat augurium,
vt libentius dęmon ei appareret, & vt aliqua paſſio horribilis ſibi
coram alijs non accideret, propter quam ab eis contemneretur,
conſequenter à tali augurio impeditur cùm dicitur: k Cumq;
abijſſet velociter. Ad quærendum dęmonis reſponſum, quali-
ter poſſet maledicere populum Iſraël. l Occurrit illi deus.
Impediens perdictum reſponſum, & ponens in ore Balaam con-
trariū.vnde ſequitur poſtea: m Aſſumptaq; parabola ſua.
Parabola dicitur quando vnum verbum pro alio ponitur, & hoc Parabola
modo dicitur hîc parabola,quia quęrebat verba maledictionis, &
poſita fuerunt in ore eius verba benedictionis. Dicitur etiā parabo
la,quia parabolicè & per ſimilitudines loquebatur, vt patet in ſe-
quentibus. n De Aran adduxit me Balac rex Moabita
rū,&c.Cū magno labore & ſumptib⁹ & cauſam vocatiōis ſubdit;
Veni, inqt,

Moraliter. f Dixitq; Ba.&c.Per Balac & Balaam qui per di Moraliter
uerſos modos & vias quęrebāt malū pplo Iſraël cōtra dñi volūtatē
Balac inducendo,Balaā exequendo, ſignificant̃ illi qui diuerſis vijs
malū innocentibus machinant̃:ſed dño diſponente malum ſuꝑ eos
reuertit̃, ſicut Balac & Balaam occaſione huius mali ꝑ filios Iſraël
fuerūt occiſi,vt habet̃ infrà.Silr̃ ꝟò hui⁹ habet̃.ij.Reg.xvij.&.xviij.
Nā Achitofel & Abſalon quęrebāt mortē Dauid,& dño diſponē-
te Dauid ſaluatus fuit, & Achitofel manu propria ſe ſuſpendit, &
Abſalon capillis ꝓprijs in q̄rcu ſuſpenſus, à Ioab principe militiæ
fuit occiſus.Silr̃ diabolus mortem Chriſti ꝓcurans, per hoc deui-
ctus fuit ac etiā ſpoliat⁹.Pſal.ix.c.Infixæ ſunt gētes in interitu quem
fecerunt.In laqueo iſto quē abſcōderūt,cōprehēſus eſt pes eorum.

a ❡Diaboli luciferi ſcilicet qui mane oriebatur.
a tibus orientis. Veni, inquit, & ma- a
❡Actiuis ❡Alij ſupermaledic.
ledic* Iacob, propera & deteſtare b
❡Contemplatiuis.
b c Iſrael. †Quomodo maledicam, cui c
nõ maledixerit deus? Qua ratione
deteſter, quem dominus nõ deteſta
e tur? De ſummis ſilicibus uidebo e- d
um, & de collibus cõſiderabo illũ. e
f Popul⁹ ſolus habitabit, & inter gen f g
a ❡Nullus. ſ. niſi qui numerat multitudinem ſtellarũ, & omnia in menſura & pondere & numero produxit.
g tes non reputabitur. Quis dinume h
❡Semen innumerabile.
rare poſſit puluerem Iacob, & noſ-
h ſe †numerum ſtirpis Iſraël? Moria- i
tur anima mea morte iuſtorum,

a ❡Veni inquit. Orige. Veni, inquit, & maledic mihi Iacob. In
A Latinis ſermonibus penè ſuperflua videtur eſſe repetitio, ſed in Grę
cis ſub nomine Iſrael eſt præpoſitionis adiectio. ſ. ſupermaledic mi
hi Iſrael, vt maiori intentione maledictum in Iſrael quàm in Iacob
videretur expoſcere. dũ enim quis tantũ Iacob eſt, i. in operibus po
ſitus inferioribus, maledictionibus impu
gnatur: vbi aũt profecerit, & interiorẽ ho
minem ad videndum deũ exacuerit, ſup-
* propter me ipſum Pſal. 9. c. maledictis, id eſt vehementiorib⁹ maledi
ctorũ iaculis impugnatur, & tũc quidem
os Balaam maledictione & amaritudine
plenum erat, & ſub lingua eius labor &
† Cur dolor, & ſedebat in inſidijs cũ diuitibus:
expectabat mercedẽ à rege, vt in occultis
interficeret innocentes. Sed deus, qui facit
mirabilia ſolus ex inimicis operatur ſalu-
tẽ. Iniecit enim verbũ in os ei⁹, q̃uis nõ-
dũ cor ei⁹ poſſit capere verbũ dei, adhuc
enim erat in corde eius mercedis cupidi-
tas. Vñ poſt verbũ dei quod habebat in
ore, dicebat ad Balac: Veni, & dabo tibi
conſiliũ &c. Nõ enim in corde ſed in ore
tm̃ habuit verbũ dei. Ideoq; dicit verbũ
dei poſitũ in ore eius. b ❡Quõ male
† quartam partem dicã. Orig. Alia litera. Quomõ maledicã,
quẽ non maledicet dñs? Aut qd ſupma-
ledicã quem nõ ſupmaledicet deus? Iacob
non maledicit domin⁹, nec Iſraël, ſed alicui putas maledicit? Ad ſer-
pentem dicit: Maledictus tu in omnibus beſtijs terræ, & ad Adam:
Gene. 3. c. Maledicta terra in operibus tuis. & ad Cain: Maledicta terra quæ
Ibidem. c. aperuit os ſuum, vt reciperet ſanguinem fratris tui & cæt. Dicturus
Ibi. 4. b. quoq; eſt his qui à ſiniſtris ei⁹ erũt: Diſcedite à me maledicti in ignẽ
Matt. 25. d. æternum. Et cùm dicit: Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypochritæ,
Ibidẽ. 23. b. & huiuſmodi, maledictis videt̃ arguere. Quid eſt ergo quod Apo-
ſtolus dicit: Benedicite & nolite maledicere. Quod ab hominibus
Rom. 12. c. nõ vult fieri, ipſe facit, qui exemplum vitæ hominibus ponit. Non
ita eſt. Deus enim cùm maledicit, meritum deſignat eius cui male-
dicitur, & ſententiam promit, vtpote quem non fallit neq; peccati
qualitas, neq; peccantis affectus. Homo autem qui hæc non poteſt
ſcire, neq; propoſitum mentemq; alterius agnoſcere, ſi dicentis vel
ſententiam promentis intuitu proferat maledictum, non poteſt eſſe
B iuſta maledicendi cauſa, vbi peccantis ignoratur affectus, & maxi-
mè maledicta profert, cum cõuitijs atq; iniurijs prouocatur. Quod
vitium reſecat Apoſtolus, ne maledictis maledicta, & conuitijs con-
uitia prouocemus, præcipiens vt benedicamus & non maledica-
mus, non quòd iudicandi veritas quæ homines non latet, & pro-
nuntiandi autoritas perimatur. c ❡Cui non maledixit deus.
Qui tantum meritum deſignat eius cui maledicitur, & ſententiam
promit, quẽ nõ qualitas peccati, nec fallit affectus peccantis. Homo
aũt neutrũ nouit, & ſæpe cõuitijs aut iniurijs prouocat⁹ maledicit.
Rom. 12. c. Ideo dicit Apoſtolus: Benedicite & nolite maledicere, vt cõuitiãdi
vitium reſecetur. d ❡De ſummis &c. Quaſi ideo nõ debet ma-
ledici, quia alta & cæleſtis eius vita. Nemo intelligit eam, niſi ad emi
Allegoricè nentẽ ſcientiam aſcenderit. ❡Orige. Alia litera. De verticibus mon-
tium intuebor eum, & à collibus intelligam eum. Quaſi quia in ex-
celſis collibus & altis montibus poſitus eſt Iſraël, id eſt in alta & ar-
dua vita, ad quam intuendam & intelligendam nemo ſit idoneus,
niſi aſcendat ad eminentem ſcientiam. Non ideo ei maledicit deus,
quia eius vita pręcelſa, non humilis & deiecta. Quod non de car-
nali Iſraël dici videtur, ſed de illo cui⁹ ſuper terram ambulantis cõ-
Philip. 3. d. uerſatio eſt in cælis. Aut ſi etiam ad illum populum hæc referunt̃,
rectè intuebor & intelligam dicitur, vt temp⁹ futurũ ſignificet̃, quo
omnis Iſraël ad fidem Chriſti veniẽs ſaluabitur. Et à montib⁹ & ab
his collibus intuebit̃, id eſt q excelſam & cæleſtem vitam conſurgen
tes cum Chriſto exercuerint ſuper terram. e ❡Vide &c. Actus
Iacob, id eſt actiuorũ vident̃. Contẽplatio Iſraël, id eſt cõtemplati-
uorũ tm̃ intelligit̃. Vel in futura reſurrectiõe Iacob videbit̃. i. corp⁹
Iſraël intelligetur, id eſt reſurgentiũ aĩa & ſpirit⁹. f ❡Populus ſo
lus. Quia non eſt permiſtus cæteris hominibus, nec inter cæteras
gentes reputatus, certis nobilitatus priuilegijs, obſeruationibus &
legitimis ſuis, ſicut trib⁹ Leui non eſt permiſta cæteris. ❡Populus
Tropologi ſolus habitabit &c. Origen. Spiritalis Iacob & Iſraël verè ſolus ha-
Hebr. 12. e. bitat in gentibus, Si em̃ acceſſimus ad Sion montem & ciuitatem
dei Ieruſalem cæleſtem, & venimus ad ſpiritalem Iudæam quæ eſt
portio dei, & in terris poſiti ibi conuerſamur, verè nõ reputamur
inter cæteras gẽtes, nec eorũ fines noſtris admiſcent̃, etiã ſi reſtituat̃
Sodoma in antiquũ ſtatũ & AEgypt⁹, & ſi qd aliud tale in ,pphetis
ſcriptum eſt.

ſcriptũ eſt. Verũtñ Iacob & ſpiritalis Iſraël, cũ ad eccleſiã primitiuo C
rum aſcenderint, nullus ęquabitur vel miſcebitur. Niſi em̃ incertus Rom. 11. c.
fuerit ramis oleaſtri, & ſocius fact⁹ radicis & pinguedinis oliuę, quõ
põt ſociari Iacob vel Iſrael? Cùm ſine radice iſta neq; Iacob põt qſ-
q; vocari nec Iſrael. Neq; ergo ex Iacob vel Iſrael, ſi qs peccat, Iacob
dici vel Iſraël põt. Neq; ex gẽtib⁹, ſi qs in-
greſſus fuerit eccleſiã dñi, inter gẽtes vltrã
reputabit̃. g ❡Quis dinũerare. Idẽ.
Alia litera: Quis inueſtigauit ſemẽ Iacob,
& quis dinũerauit plebem Iſraël &c. Siſ͂e
eſt hoc illi qd̕ dixit dñs Abrahæ. Reſpice Gene. 15. b.
ad cælum & dinumera ſtellas cæli ſi potes
& ait: Sic erit ſemen tuũ. Et credidit Abra
ham deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.
Si Abrahã aut qlibet hoĩm vel etiã ange-
lorũ, fortaſſis & ſuperiorũ ꝟtutũ, nõ põt
numerare ſtellas nec ſemẽ Abrahę, qa di-
ctũ eſt: Sic erit ſemen tuũ. Deus aũt (q nu- Pſal. 146. a.
merat multitudinem ſtellarũ, & oĩbus eis
noĩa vocat. Et qui dixit: Ego ſtellis oĩbus Baruch. 3. d
mandaui) põt inueſtigare ſemen Iacob, &
dinumerare puluerẽ Iſraël. Ipſe enim ſolus
ſcit quis verè ſit Iacob, & quis verè Iſraël.
Nõ enim reſpicit Iudæũ in manifeſto, nec Roma. 2. d.
circũciſionẽ in carne, ſed q in occulto ẽ Iu
dæus, & corde circunciſus: Ipſe ergo ſo-
lus q dinumerare põt & inueſtigare, qui
ſecundum incomprehenſibilem ſapientiam ad illam cæleſtem for-
mam, quam ipſe ſolus ſcire poteſt. Poſuit etiã iſtos numeros quos ſuprâ. 1. a.
habemus in manibus, in quibus p̃cepit, vt ſcd̕m cognatiões ſuas &
domos familiarũ ex noĩe omnes maſculi per capita numerent̃ à. xx.
annis & ſuprâ, oĩs qui egredit̃ in virtute, & colligit̃ eorũ qdã ſacra-
tus numerus, tunc ſcilicet ſacratus & placitus deo, cũ ipſo p̃cipiẽte
numeratur. Si aũt cõtra p̃ceptũ domini voluerit qs numerare, licet
illę Dauid ſit, licet magnus propheta, contra legem agit, & arguitur
per prophetam, & patit̃ illa q̃ in ſecũdo libro regnorũ ſunt ſcripta. 2. Re. 24. b.
h ❡Moriatur anima mea. Origẽ. De ſe prophetare videtur.
Sed ſcd̕m literã nec in Balaam, nec in illo Iſraël factum eſt, nec fieri
potuit, nec enim intra ipſos, ſed ab ipſis mortuus eſt. ❡Origen.
Moriatur anima mea morte iuſtorum. Hoc magis conuenit per- D
ſonæ ipſorum qui in preſenti licet vanus populus habeant̃, qa ſunt
ſine gratia ſpiritusſancti. Cũ tñ plenitudo gentiũ introierit, oĩs iſta
,pphetia q̃ de Iſraël dicit̃, in ſpiritali Iſraële complebit̃, & anima eius Rom. 11. d.
morietur cum

NIC. DE LY.

a ❡Veni, inquit, & maledic Ia. imprecãdo ei malũ pœ-
nę. b ❡Propera & deteſtare Iſraël. imprecãdo ei malũ culpę,
vt ſic dominus qui eſt protector eius ab eo recedat. c ❡Quomo
do maledicã &c. q. d. prędicta facta ſunt fruſtra: quia ,phibitus
ſum à deo, cui non poſſum reſiſtere. d ❡De ſummis ſilicibus
videbo eum. quia erat in alto monte, vbi duxerat eum Balac,
vt patet ex dictis in fine pręcedentis ca. e ❡De collibus conſi.
illum. nõ ad maledicendũ, quia ſum ,phibitus, ſed magis ad bene-
dicendũ, quia ſum compulſus. vnde ſubditur: f ❡Popul⁹ ſolus
habitabit. id eſt ſegregatus ab alijs populis. Primò in corde per
fidem vnius veri dei, alijs populis ad idolatriam declinantibus. Se- Quõ Iſraël
cundò in carne per circunciſionẽ. Tertiò in lege ſpecialiter data illi ppl's ſolus
populo ſcd̕m qd̕ dicit̃ Pſal. cxlvij. b. Nõ fecit taliter omni natiõi &
iudicia ſua non manifeſtauit eis. Quartò in veſte, vt dictum eſt ſu-
prâ. xv. c. Hęc & ſimilia beneficia facta ſunt ſingulariter illi populo,
eò quod Chriſtus naſciturus erat de eo ſcd̕m carnẽ. g ❡Et inter
gentes non reputabitur. ſed erit populus deo peculiaris, ſcd̕m
quod dicitur Exo. xix. a. Eritis mihi in peculium de cũctis populis.
h ❡Quis dinu. poſſit puluerem Iacob. id eſt multitudinem
de eo egreſſuram. q. d. nullus. Vtitur aũt hoc nomine pulueris, quia
homo ſcd̕m carnẽ q traducit̃ à parẽtibus, originat̃ à puluere, ſcd̕m
qd̕ dicit̃ Gẽ. ij. b. Formauit hoĩem de⁹ de limo terræ. In Heb. ha-
bet̃, de puluere terræ. Itẽ qa Abrahæ de multiplicatione ſui ſeminis
fuerat dictũ Geneſ. xiij. d. Si quis poſſit numerare puluerem terræ,
ſemẽ quoq; tuũ numerare poterit. i ❡Moriatur &c. mali enim
homines licet nolũt viuere vita iuſtorũ, appetũt tamẽ mori morte
eorũ, & talis erat Balaam. Alij exponunt dicentes, quòd ,pphetauit
de morte ſua, vt ſit ſenſus: Moriat̃ anima mea, id eſt pibit mea cor-
poralis vita morte iuſtorũ. i. inflicta à iuſtis, qa poſtea fuit iterfect⁹
à filijs Iſraël, vt hr̃ infrà. xxxj. ca. Sed hęc expoſitio nõ cõſonat lr̃æ ſe-
quẽti, cũ ſubdit̃: Et fiãt nouiſſima mea horũ ſimilia: ſed prima cõſonat.
Dixitq; Ba-

& fiant nouiſſima mea horum ſimi
¶Secunda prophetia Balaam.
b lia. Dixitq́ꝫ Balac ad Balaam: Quid a
eſt hoc quod agis? Vt malediceres
inimicis meis uocaui te, & tu econ-
a ¶Cui uerbum in ore poſuit deus.
trario benedicis eis? Cui illē reſpon b
dit: †Num aliud poſſum loqui, ni- c
c ſi quod †iuſſerit dominus? Dixit er d
go Balac ad Balaam: Veni mecum e
in alterum locum, unde †partem Iſ-
d raëlis uideas, & totum uidere non
poſſis, & inde maledicito ei. Cúm-
que duxiſſet eum in locum †ſubli-
mem ſuper uerticem montis Phaſ-
e ga ædificauit Balaam ſeptem aras, f
& impoſitis ſuprà uitulis atque arie
f tibus, dixit ad Balac: Sta hîc iuxta
holocauſtum tuum, donec ego per g
gam obuius. Cui cùm dominus oc h
curriſſet, poſuiſſetq́ꝫ uerbum in ore i
eius, ait: Reuertere ad Balac & hæc
loqueris ei: Reuerſus inuenit eum
ſtantem iuxta holocauſtum ſuum,
& principes Moabitarum cum eo.
Ad quē Balac: Quid, inquit, locu-
tus eſt dominus? At ille aſſumpta
¶Animo & fide.
parabola ſua, ait, Sta Balac & au-
g ſculta, audi fili Sephor: Non eſt de- k
a ¶Qui uitiis impediatur ne uerum ſit quod loquitur.
us quaſi homo ut mentiatur, nec ut l
¶Mutabilis uitio humanæ fragilitatis.
h filius hoīs ut †mutet. Dicit ergo & m

E ☞ morietur cū aīabus iuſtorum. Suſcipient enim in ſe fidē Chri
Rom. 6. a. ſti, vt in morte ipſius baptizentur, conſepulti illi per baptiſmum in
morte. Et fiat ſemē meū ſic ut ſemē iuſtorū. Nō enim ipſi, ſed ſemē
corū fit ſicut ſemē iuſtorū, q credētes de gentibus in Chriſto iuſtifi
Gal. 5. a. cati ſunt. Necq́ꝫ ergo circuncisio eſt aliquid, necq́ꝫ ꝑputiū, ſed fides q̄
per dilectionem operatur. ¶ Greg. Mo
riatur anima mea morte iuſtorum, & fiāt
nouiſſima mea horū &c. Multi intra eccle
ſiam prolixas preces ad deū habēt, vitam
precantium nō habent, & in oratione la-
chrymantur, ſed in tp̄e tentationis ſuper-
bia pulſantur, faſtu intumeſcunt. Similiter
auaritiæ, luxuriæ, iræ, & tentati ſuccūbūt,
† ſ. 22. g. nec ſe pro æterni regni deſiderio fleuiſſe
meminerunt. Quod de ſe Balaam oſten-
dens ait: Moriatur anima mea morte iu-
† poſuerit in ore meo ſtorum &c. Sed poſt compunctionē con
tra eorum vitā, quibus ſe ſimilem fieri etiā
moriendo popoſcerat, conſiliū prębuit, &
occaſione auaritiæ oblitus eſt quod de in
nocentia optauit. Pleruncq́ꝫ enim mali inu
tiliter cōpunguntur ad iuſtitiam, ſicut bo
ni innoxiè tentantur ad culpam. Fit enim
diſpenſatione diuina, vt illi dū bonū aliqđ
agunt, qđ tñ non perficiūt, ſuperbè inter
ipſa quæ etiā pleniſſimè perpetrant mala,
confidant, & iſti dum de malo tentantur,
cui nequaq́ꝫ conſentiunt, quò per infirmi-
tatem titubant, eò greſſus cordis ad iuſti-
tiam per humilitatem verius figant. Alte-
rum patet in Balaam, de altero Paulus ait:
Rom. 7. d. Video aliam legem in membris meis repu
gnantem legi mentis meæ &c. Ille ergo cō
pungitur, nec iuſtitiæ propinquat. Iſte ten
tatur, & tamen culpa eum nō inquinat: qa
nec malos bona imperfecta adiuuant, nec
bonos mala inconſummata condemnant.
Virtutis enim pondus oratio non habet,
quam perſeuerantia non tenet. vñ: Vult⁹
1. Reg. 1. c. eius non ſunt amplius in diuerſa mutati.
F a ¶ Et fiant nouiſſima mea horum
&c. Hoc in magis qui de oriente primi ve
nerunt adorare Chriſtum poteſt intelligi,
Mat. 2. a. qui de genere Balaam erant per generis
ſucceſſionem, & per diſciplinæ traditionē.
Conſtat enim eos agnouiſſe ſtellam quam
prędixerat Balaam in Iſraël orituram.
† pœniteat eum b ¶ Quid eſt hoc. Balac contra ſpem
benedictiones pro maledictionib⁹ audiēs,
& vltrà non ferens, prophetantis verba interrupit. ¶ Allego. Nō
Allegoricè vult amarus rex benedictionem, ſed maledicta querit. Eſt enim de
cognatione illius cui dicitur: Maledictus tu ab omnibus beſtijs ter-
Gen. 3. c. ræ. c ¶ Dixit ergo Balac. Putat eum perterritum Iſraëlis mul
titudine, & ideo non auſum maledicere, & mutationem loci ſibi ꝓ
deſſe. d ¶ Videre non poſſis. Demens putauit Iſraëliticam gra
tiam loci abiectione poſſe celari, neſciens quia non poteſt abſcondi
Mat. 5. b. ciuitas ſupra montem poſita. e ¶ AEdificauit. Res prophanis
ſacrificijs agebatur, & diuinatio arte magica quærebatur. Volens
Rom. 5. d. tamen deus abundare gratiam vbi abundauit delictum, adeſſe di-
gnabatur, non ſacrificijs, ſed in occurſum venienti. Et ibi dat ver-
bum ſuū & myſteria & futura pronuntiat, vbi maximè fides & ad
miratio Gētilium pendet: vt qui noſtris nolūt credere prophetis,
credant diuinis ſuis. f ¶ Sta hic iuxta. Ad holocauſtum ſuum
ſtabat in idolatria ſua poſitus, ideo magis cadebat. Surgere ergo
videtur qui magis ceciderat, cū in idolatria ſtare videret. g ¶ Nō
eſt deus quaſi homo, vt mentiatur. Orige. Alia litera. Non
Deus non fruſtratur ſicut homo fruſtratur deus: neque ſicut filius hominis terret. Quaſi
putas deum ſicut hominem fruſtrari in his quæ loquitur. Homi-
nes enim multis vitijs impediunt, ne verum ſit quod loquūt. Irati
enim loquuntur aut metu, aut cupiditate, aut iactantię gratia: deus
autem in quo nulla paſſio eſt, quicquid dixerit pro cauſarum meri
tis dicit: Et ideo nō poteſt fruſtrari, quia quicquid ratione profert,
non pōt ratione carere. Non eſt ergo deus qui fruſtra loquit ſicut
homo, nec vt fili⁹ hominis terret vel terret ſcđm alios. In hoīb⁹ ſen
tentiam mutat terror, ſed de⁹, q ſuper omnia eſt, à nullo terreri pōt,
vt ſententiam mutet. Nec ſicut filius hoīs terret, homines enim ꝓ
iactantia terrores faciunt & minas etiam his quibus nocere nō poſ
ſunt. Deus autem ratione terret, vt corripiat hominē in auditionis
tribulatione

tribulatione, vt verbo comminationis territus emendetur, ne per- G
ueniat ad eum vindicta malorum ſuorum. h ¶ Dixit ergo &c.
Orige. Alia litera. Ipſe cùm dixerit, non faciet, loquetur & non per
manebit? Cùm homines non faciant quæ dicunt, vitio humanæ
fragilitatis mutabiles, deus immutabilis eſt. Sed dicit aliquis: Cùm
deus locutus ſit de Niniue, q́ꝫ poſt triduū Ione. 3. b.
ſubuertetur, quare non permanſit in ver- An de⁹ mu-
bo ſuo? Et in his quæ locutus eſt de Dauid ta ſua dicta
vbi tribus dieb⁹ promiſſa fuerat mors vt mutauit
vaſtaret populum, & intra vnam diem & 2. Re. 24. c.
vſque ad horam prandij ceſſauit? Videbi
tur fortaſſe quæ per interrogationem di-
cuntur non definita eſſe, ſed medium ali-
quid oſtendere. Et irreuocabilis ſententiæ
non monſtratur affectus, q́ꝫ temperantius
dictum hoc videatur. Ipſe enim dixerit, nō
ne faciet? Scriptū eſt in Iona: Et Ionas qui
dem prædicauit & dixit: Adhuc tres dies, Ione. 3. b.
vel quadragita ſcđm Hebręos, & Niniue †populū qui-
ſubuertetur. Obſeruandum ergo, q́ꝫ non dem videas
inuenit in ſermonibus dei, quib⁹ ad ꝓphe & extremā
☞ tam locutus eſt tm̄ p̄tē ipſi⁹
& nō totū
† ſpecula-
torum

Nicolaus de Lyra

a ¶ Dixitq́ꝫ Balac. Hîc conſequen
ter Balaam reprehenditur, quia agebat cō
trarium illius propter quod vocatus fue-
rat. b ¶ Cui ille reſpondit. Se excuſan
do. c ¶ Num aliud poſſum loqui
&c. q. d. eius virtuti nō poſſum reſiſtere,
& in hoc coactus fuit profiteri virtutem
diuinationum & auguriorum nullam eſſe,
niſi quantū deus permittit. d ¶ Dixit er
go Balac. Hîc deſcribitur ſecūdus cona-
tus ipſius Balaam, & primò per mutatio
nem loci, cū dicitur: e ¶ Veni mecum
in alterum locum &c. tum quia magi
& augures in talibus obſeruant loca & tē-
pora: tum quia Balac credebat Balaam fu
iſſe territum, vidēdo totum populum, &
ex hoc non fuiſſe auſum maledicere, vel qa
ſciebat maius meritum eſſe in toto popu
lo q́ꝫ in parte, vt ſi Balaam fuiſſet prohibi H
tus maledicere toti populo propter meri
ta eius, non tamen prohiberetur à maledi
ctione partis: & per cōſequens eius aduer-
ſarij diminuerentur & debilitarentur. Se-
cundò per oblationem ſacrificij, cū dici-
tur: f ¶ AEdificauit Balaā &c. Et ex
ponatur ſicut ſuprà. Tertiò per inquiſitionem augurij, cū dicitur:
g ¶ Donec ego obuius pergam. Intendebat enim obuiare
dęmoni ſolito ſibi apparere & loqui. h ¶ Cui cum domin⁹ oc
curriſſet. In cuius præſentia dęmon nihil poterat. i ¶ Poſuiſ-
ſetq́ꝫ verbum in ore eius ait, Reuertere ad Balac & hæc
loqueris ei: Reuerſus inuenit eum ſtantem iuxta holo-
cauſtum ſuum, & principes Moabitarum cum eo. Ad
contrarium ſuæ intentionis. vnde ſubditur: k ¶ Non eſt deus
quaſi homo, vt mentiatur. Quia ipſe eſt veritas per eſſentiam.
l ¶ Nec vt filius hominis mutetur. Sed contrarium hui⁹ vi
detur haberi Hiere. xviij. a. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo
ſuo quod locutus ſum aduerſus eam: ago & ego pœnitentiam ſup
malo quod cogitaueram vt facerem ei. Dicendum q́ꝫ deus omni- De⁹ imuta-
no eſt immutabilis, ſcđm qđ dicitur Iaco. 1. c. Apud quem non eſt bilis
tranſmutatio &c. Tamen facit & dicit mutabilia per immutabilem
voluntatem ſuam. Ad cuius intellectum conſiderandum, q́ꝫ aliqua
dei verba ſignificatiua ſūt futurorū, ſcđm qđ ſunt in dei pręſciētia,
& illa immutabiliter eueniunt, quia dei pręſcientia eſt immutabilis.
Alio modo ſunt ſignificatiua futurorū, prout ſunt in cauſis ſecun-
dis mutabilibus, quæ ſunt merita & demerita hominū, & talia non
implentur ſemper, ſed mutant frequenter, ſicut & cauſæ eorum, &
hoc modo dicitur Ioſue. iij. a. Adhuc quadraginta dies, & Niniue
ſubuertetur. Hoc enim exigebant demerita illius populi pro tunc.
Sed quia egerunt pœnitentiam, non eſt adimpletū illud verbum,
& hoc non arguit mutationem in deo, ſed in libero arbitrio huma
no. Et per hoc ſoluitur autoritas Hieremię allegata. m ¶ Dixit er
go & non faciet. Quaſi diceret: Non. Et hoc eſt intelligendū de
pronuntiatione alicuius futuri, prout eſt in præordinatione ſcien
tiæ & voluntatis diuinæ, cuiuſmodi erat proſperitas populi Iſraël.
Ad benedi

non faciet? locutus eſt & non imple-
a ¶A deo qui verbum poſuit in ore meo.
a bit? Ad benedicendum adductus a
ſum, benedictionem prohibere nõ
a ¶Non enim poteſt, etiam ſi velit, uerbum dei humana lingua conuertere.
¶Quod nihil eſt in mundo. b ¶Actiuis.
a ualeõ. Nõ eſt †idolum in Iacob, nec b
a ¶Similitudo exiſtentis rei. b ¶Contemplatiuis.
c ¶Non dormit neq̃ dormitat qui cuſtodit Iſrael.
b uidetur †ſimulachrũ in Iſraël. †Dõ c
a ¶Qui non deſerit Iſraelẽ ſuum. b ¶Prædicatio euangelij quo annuntiatur tropheum crucis.
c minus deus eius cũ eo eſt, & †clan- d
d gor uictoriȩ regis in illo. Deus edu- e
a ¶De poteſtate tenebrarum. ¶Huius ſeculi.
e xit eum de Ægyptõ, cuius fortitudo f
f ſimilis eſt rhinocerotis. Non eſt au- g

tam locutus eſt, dictũ: Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur. ſed
A ipſe Ionas dixit: Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur: vt ſermo
Ione.3.b. dictus & nõ fact⁹, à Iona potius quã à dño ꝓlatus videat̃. In libro
2.Re.24.b. quoq̃ Regũ: Factum eſt verbũ dñi, inquit, ad Gad ꝓphetã, dicẽs: Hæc dicit dñs: Tria leuabo ſup te, elige tibi vnũ ex his qđ faciã tibi. Et introiuit Gad ad Dauid dicẽs: Aut ueniet trib⁹ annis tibi fames ſup terrã tuam, aut tribus mẽſibus, vt fugias inimicos tuos, aut triduo mors fiet in terra tua. Obſerua ergo quõ nec in his tribus commi-nationibus deus inuenitur de morte triũ dierum dixiſſe. In verbis enim Gad poſitum eſt, nõ in mandatis dñi. Et nõ ſemper
† vel iniquitas, aut dolor quȩ p ꝓphetã dicunt̃ quaſi à deo dicta accipiuntur. Per Moyſen multa locutus eſt deus, aliqua tñ Moyſes ꝓpria autoritate
† vel prȩuaricatio mandauit. vñ: Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis hæc Moyſes &c. vſq̃: Qđ
Matt.19.a. ergo de⁹ coniunxit homo nõ ſeparet. Vi
Deut.24.a. des ergo hîc deum neq̃ prȩcepiſſe, neque
Deut.22.b. fieri voluiſſe diuortiũ: Sed Moyſen pro-
1.Cor.7.b. pter duritiã Iudȩorũ ſcripſiſſe dandũ eſſe repudium. hinc Paulus ait: Dñs dicit, non
Ibidem.b. ego. Et alibi: Hoc autem ego dico, nõ do
Ibidem.e. minus. Et iterũ: Prȩceptũ dñi non habeo,
1.Cori.9.a. cõſiliũ autẽ do. Et iterũ: Quȩ loquor nõ loquor ſcđm deũ. Silr ergo & in cȩteris ꝓphetis. Alia dñs locutus eſt, & nõ ꝓphetȩ, alia ꝓphetȩ, & non dñs. Videt̃ ergo obiectio diſſolui, cũ tã ſua quã ꝓphetica verba dñs reuocat, & mutat in meli⁹. Sed magis arbitror priorẽ abſolutionẽ toti⁹ ſcripturȩ ſenſibus cõuenire. Et in illis p̃cipuè q̃bus patiẽs & multȩ miſericordiȩ & pœnitẽs ſup malitia dicit de⁹.
Iohel.2.c. Vel in his maximè quæ generaliter ab Hieremia ꝓnũtiant̃, in q̃bus
Hiere.18.a. oſtenditur pro multis miſerationibus incomprehenſibili bonitate
B ſua deus dicere & non facere, loqui & non permanere ſic. In finem loquar: id eſt ex definito loquar ſuper gentes & ſuper regnum, vt auferam eos & diſperdam. Et ſi conuertatur illa gens à malitijs ſuis pœnitebo de omnibus malis quæ cogitaui facere eis, & in finem loquar ſuper gentem & ſuper regnum, vt ædificem eos & plantem. Et ſi fecerint mala in conſpectu meo, & non audierint vocem meam, pœnitebit me de omnibus bonis quæ locutus fueram vt facerem eis. Quomodo ergo poſſumus his que abſolutè per Hieremiam dicuntur, præferre illa quæ ſuſpenſè per Balaam dicuntur, niſi quia negligentibus & contemptoribus illa confirmanda, hæc verò à perfectioribus ſecretius aduertenda ſunt. a ¶Non eſt idolum in Iacob, nec videbitur ſimulachrum in Iſraël. Alia tranſlatio: Non erit labor in Iacob, neq̃ videbitur dolor in
Allegoricè Iſraël, in futuro ſcilicet ſeculo. ¶Orige. Non erit labor in Iacob, neq̃ videbit̃ dolor in Iſraël &c. Futuræ vitæ ſtatus denuntiatur.
2.Cor.11.e. Hæc enim vita ſine labore & dolore non tranſcurritur. Paulus enim ter virgis cæditur, ſemel lapidatur, & innumerabilia patit̃, ſed in futuro aufugiet dolor, & triſtitia, & gemitus. Quod tamen non ad omnes, ſed ad eos tãtùm qui meritis Iacob & Iſraël fuerint refer-
Luc.16.d. tur, vt pauper Lazarus qui hanc vitam in labore & dolore trãſegit. vnde vbi diues cruciatur, ille quieſcit. Ille in vero Iſraël eſt & in vero Iacob, in quem non venit labor & dolor. Diues autẽ ille erat ſcđm carnẽ Iſraël: Dicit̃ enim illi, q̃a fratres habẽt legem, & ꝓphetas audiãt illos. b ¶Dominus deus &c. Idẽ. Alia litera. Dominus deus ſuus cũ ipſo eſt, & p̃clara principum cum ipſo ſunt &c. Nunq̃ Iſraëlem ſuũ deſerit deus. Præclara principum poteſtas eſt princip at⁹ & regnũ verum, quoniã ſunt & aliqui principes, qui de principatu ſuo vel pellendi, vel iam fortè pulſi ſunt, & hi introducendi qui verè Iſraël ſunt. Præclara illa omnia quæ habuere in cælis illi principes, qui nõ ſeruauerunt principatum, ſed reliquerunt ȩterna
Col.2. domicilia, Iſraël iſte & Iacob q̃ luctat⁹ eſt & vicit, accipiet. c ¶Et
Myſticè clangor victoriæ regis in illo. Admonitio prædicationis, qua in nobis rex, id eſt Chriſt⁹ diabolum triumphat. d ¶Deus eduxit eum. Idẽ. Alia litera: De⁹ q̃ eduxit eũ ex AEgypto ſicut gloria vnicornis ei &cæte. Eductus eſt ille Iſraël de AEgypto iſta terrena. Spiritualis autem de AEgypto ſeculi, & de poteſtate tenebrarum. Et eſt, gloria eius quaſi vnicornis. Vnicornis fertur eſſe animal ſecundum nomen ſuũ formatũ, in cuius virtute & potentia Chri-
Dañ.7.e. ſtus intelligitur. Cornu autem pro regno ſæpe ponit̃. vnde: Quatuor aũt cornua quatuor regna ſunt. Sub nomine ergo vnicornis videtur oſtendi, quia omne quod eſt, vnũ eius cornu eſt. i. vnũ re-
1.Cor.15.d. gnum. Oĩa enim pater ſubiecit ſub pedibus eius, vſq̃quo & inimicus nouiſſimus deſtruatur mors, & tanq̃ vnicornis vnum regnum
Lu.1.c. omnium teneat, & regni ei⁹ non erit finis. Erit ergo ſpirituali Iſraëli gloria

li gloria ſicut gloria vnicornis. vñ: Pater da illis, vt ſicut ego & tu C
vnum ſum⁹, ita & iſti in nobis vnum ſint, cũ. ſ. trãsformabit corp⁹ Iohã.17.c.
humilitatis nr̃æ cõforme corpi gloriȩ ſuæ. e ¶Cui⁹ fortitudo. Philip.3.d.
Cuius? Chriſti. Cuius quicq̃d eſt: vnũ cornu eſt. i. vnũ regnũ cuius gloria eſt ſpũalis Iſraël. Ipſe eñ ait: Pater, da illis vt ſicut ego & tu v- Iohã.17.c.
num ſum⁹, ita in nobis vnũ ſint. f ¶Nõ eſt augurium in Iacob. Orige. Alia litera: Nõ eſt auguratio in Iacob, neque diuinatio in Iſraël. Videtur mihi prȩſcientia futurorũ quãtũ ad ipſam rem ſpectat, medium quiddã eſſe. i. neq̃ ꝓpriè bonũ, neq̃ ꝓpriè malum, cũ poſſit interdũ etiã à p̃te diaboli ad hoĩm notitiã futurorũ venire p̃ſciẽtia. Cũ aũt tp̃s & opportunitas & volũtas dei fuerit, datur etiã à deo per ꝓphetas hoĩbus p̃ſciẽtia. Ideo ꝓpriè bonũ dici non poteſt quod aliquando à malo eſt, neq̃ propriè malum quod ali- 1.Reg.5.a.
quando à deo. In libro regum ſcriptũ, † iſra.24.b.
eſt, q̃ arca dei ab Allophylis capta eſt, & † vel habitatio, aut amicitia
ducta in Azotũ, & introduxerũt eã in domũ Dagon. Et inuẽtus eſt Dagon pron⁹ cecidiſſe in terrã ante arcã. Et grauata eſt manus dñi ſuper Azotos, & percuſſit eos 1.Reg.5.d.
in natib⁹. Poſt hæc ingreſſa eſt in Accharon, & dixerunt Accharonenſes diuinis & ſacerdotibus ſuis: Indicate nobis quõ remittamus arcam in locũ ſuum? Qui reſponderunt: Si remittitis, nolite dimittere inanem, ſed dabitis ei pro delicto, & ſanabimini, & ignoſcet vobis: aliter nõ diſcedet man⁹ eius à vobis. Et poſt pauca: Facite currũ, & duas vaccas fœtas aſſumitte, quibus non eſt impoſitum iugum, & iungite ad currum, recludẽtes in domo fœtus earũ, & ponite arcam ſuper currum & vaſa aurea quæ obtuliſtis pro delicto, & omnia ſancta eius, & dimitte eã: Et videte ſi vadit per viam ſuam in Bethſamis, ipſa fecit nobis hȩc mala. Si non vadit, ſciemus quia manus eius nõ tetigit nos, ſed fortuitò hȩc acciderunt. Videte ergo quomodo cauſa malorum, vtrum ex malorum, vtrum ex manu dei & pro arcȩ iniuria venerit, an fortuitò acciderit propoſitis contemplantur indicijs. Sequitur: Cùm impo-
ſuiſſent arcam domini ſuper currum, direxerunt boues in via con- D
tra viam quæ ducit Bethſames, & non declinauerunt neq̃ ad dexterã vel ad ſiniſtrã. Quis ergò in his diligenter inſpiciens p̃ſcientiam, quȩ de boum directione prȩdicta eſt, vel fortuitã dicat, vel arte cõpoſitam, & non à dæmonibus miniſtratam? qui timebant arcȩ virtutem, qua etiam cultus dæmonũ deſtruebat̃, ſimulachris eorũ templiſq̃ corruentibus. Eſt ergo quȩdã operatio dȩmonum in miniſterio præſcientiȩ, quæ artibus quibuſdã ab his qui ſe dȩmonib⁹ mãcipauerunt, colligit̃, & nũc per ſortes, nunc p auguria, nũc ex contemplatione fibrarũ quȩ vocãt auſpicia, & huiuſmodi prȩſtigijs cõprehendi videtur & intelligi. Quæ artes adeò homines deceperunt, vt iuſtiſſimi Ezechiȩ filius Manaſſes, hoc errore deceptus ȩdificauerit altare omni exercitui cæli in vtraque domo domini ſpiritua-
libus ſcilicet nequitijs in cȩleſtibus poſitis. Et alia erant quæ expe- 4.Reg.21.a
ctabat, de quibus dici poſſet: Quia in omni virtute ſignis & pro- 2.Te.2.c.
digijs

Nicolaus de Lyra.

a ¶Ad benedicendum adductus ſum. ſ. ex intentione diuina, licet ego venerim intentione contraria. b ¶Non eſt idolum in Iacob. ideo Idolatriæ vitium dicitur tamen idolũ qđ fit ad ſimilitudinẽ alicuius rei exiſtentis: Simulachrũ autem eſt imago
rei non exiſtentis, ſicut ſi corpori humano inſerantur caput arie- Idolum q̃d
tis, & alæ auis, qualiter pingebatur imago Iouis. Et dicitur ſimulachrum à ſimulo las, quod eſt fingere, quaſi quid fictum. c ¶Dñs deus eius cum eo eſt. per verum cultum. d ¶Et clangor victoriæ regis in illo. quaſi diceret, rex cæleſtis dat eis victoriam pugnando pro eis, vt habetur Exodi. xiiij. de AEgyptijs. & xvij. de Amalecitis virtute diuina debellatis. e ¶Deus eduxit eum de AEgypto. in mirabilibus ſignis. f ¶Cuius fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis. id eſt vnicornis ſcđm aliquos, ſecundum Hebræos eſt animal ſimile boui, quod vocatur gallicè buple, & eſt animal magnæ fortitudinis. Sciendũ etiã q̃ li cuius, ſcđm aliquos refert̃ ad deũ, & ſic deſignatur hîc fortitudo dei, cui nõ poteſt reſiſti: ſcđm alios refertur ad populũ Iſraël, & ſcđm hoc deſignat̃ fortitudo Iſraëlis, cui aduerſarij reſiſtere non poterant, vt patet in pluribus locis in hoc libro & in libro Ioſue. g ¶Non eſt auguriũ in Iacob &c. i. nõ quærũt veritatẽ de occultis p tales ſuperſtitiões, ſed à ꝓphetis loquentib⁹ ex inſpiratiõe diuina. ideo ſubditur:
Temporibus ſuis

a ¶Qui luctatur cōtra principes & poteſtates & mūdi hui⁹ rectores.
a gurium in Iacob, nec diuinatio in Iſra-
a ¶Quibus oportet & expedit.
ël. Temporibus ſuis dicetur Iacob & a
a ¶Spirituali non carnali. b ¶Qui naſcetur quem fecit deus.
b Iſraëli, quid operatus ſit deus. Ecce pō b
pulus ut leæna conſurget, & quaſi leo
a ¶Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiūt illud: Matt.11.b.
c d erigetur. Non accubabit donec deuo- c
a ¶Chriſtus occiſus eſt propter delicta noſtra. ¶Alij uulneratorum.
b ¶Verba Chriſti & apoſtolorum. vnde: Verba quæ ego loquor uobis, ſpiritus & uita ſunt. Iohan.6.g.
ret prædam, & occiſorum ſanguinem d
bibat. Dixitq; Balac ad Balaam: Nec e f
maledicas ei nec benedicas. Et †ille ait:
¶Tertia prophetia.
Nonne dixi tibi, quòd quicquid mihi g
deus †imperaret, hoc facerem. Et ait h
a ¶Putat Balac magis deeſſe diuino ad maledicēdum loci opportunitatem, quam uoluntatem.
Balac ad eum: Veni & ducam te ad
alium locum, ſi fortè placeat deo, ut in
e de maledicas eis. Cumq; duxiſſet eum
¶Delectationis.
ſuper uerticem montis Phogor, qui re
¶Deſerta a deo negotia;
ſpicit ſolitudinem, dixit ei Balaam:
f Ædifica mihi hîc ſeptem aras, & para i
totidem uitulos, eiuſdēq; numeri arie-
tes per ſingulas aras. Fecit Balac ut Ba
laā dixerat, impoſuitq; uitulos & arie-

E ¶ digiis mēdacibus fierēt, vt deciperent etiā electi. Hæc ergo oia in operatione dæmonū fieri non dubito, dirigentiū vel auiū vel pecudum, vel fibrarū motus, aut ſortiū ſcdm ea ſigna, q ipſi docuerūt, obſeruari ab his quibus hanc artem tradiderunt. A quibus omnibus qui homo dei eſt, & in portione dei numeratur, penitus debet eſſe alienus, q occultè dęmones machinantur, ne rurſus dęmonibus ſocietur ſpū eorū & virtute replet⁹, ne ad idolorū cultū reparet. Meli⁹ eſt ignorare, q̄ à dęmonib⁹ diſcere. Meli⁹ eſt nec à pphetа diſcere, q̄ à diuinis quęrere. Diuinatio em̄ nō diuinit⁹ datur, ſed p antiphraſim dicit, quaſi q p hoies fiat dęmonib⁹ repletos. Sed gentiū ritus diuinū credidit omne qd p qualemcunq; ſpm̄ pfertur. Nos tñ ab his nihil diſcere deus iubet, ne efficiamur cōſortes eorū. Vnde Chriſt⁹ dedignās teſtimoniū à dęmonibus accipere ait: (Mar.1.c.) Obmuteſce & exi ab eo. Paul⁹ quoq; cū mulier hñs ſpm̄ phythonis, clamaret: (Act.16.d.) Iſti hoies ſerui ſunt ſūmi dei &c. dolēs ait: Pręcipio tibi in nomine Ieſu Chriſti diſcede ab ea, qa indignū iudicabat ſermoni ſuo à ſpū phythonis teſtimoniū dari. (†loqretur) Magis ergo dolere debem⁹, ſi qñ videmus decipi aīas ab his q velut diuino ſpiritui, phythoni, aut vētriloq, aut hmōi dæmonibus credūt. Nō erit ergo auguriū in Iacob, neq; diuinatio in Iſraël. Sequit: ¶In tēpore dicet Iacob & Iſraëli qd perficiet de⁹, i. cū oportet, cū expedit, dicunt futura à deo p pphetas p ſpm̄ſctm̄. Si nō dicunt pſcire nō expedit. Qui ergo diuerſis artibus & dęmonū inuocationibus futura inquirūt, diſcere cupiūt quę non expedit. Ad deſtruendā aūt penit⁹ diuinationē vel augurationē, etiā hoc addamus, q oēs iſti auiū vel aīaliū miniſterio vtunt, q in lege ſcribunt immunda, (Leui.11.b.) & ſemp hoi inſidiant: ex quo mini-

F ſterio dęmonum opportuna & digna iudicant. Nam phythonib⁹ dracones & alij ſerpentes miniſtrare perhibent. Auguribus & his q excedentibus auſpicia captant, lupi ferūt omnia, aut vulpes, aut accipitres, aut corui, aut aquilæ, aut hmōi: quæ Moyſes (his credo de cauſis) notauit immunda. ¶In Iſraël. Qui per fidei puritatem & munditiam mētis videt deum, nec ipſum Balaam reciperet, ſed verbum quod deus poſuit in ore eius reſpuere nō audet. Niſi em̄ verbum à deo eſſet, non illud famulo ſuo Moyſi pcul abſenti, cùm Balaam hæc diceret, reuelaſſet. b ¶Ecce populus &c. Alij. Ecce ſicut catulus leonis exurget, & ſicut leo exultabit. Catulus em̄ eſt, cùm nuper geniti infantes rationabiles ſine dolo lac accipiunt. Leo autem exultans, cùm vir perfectus deponit quæ erant paruuli.

(Myſticè) ¶Idem. Alia litera: Ecce populus ſicut catulus leonis exurget, & ſicut leo exultabit. Videtur deſcribere confidētiam populi in Chriſto credentis, & libertatem quā habet in fide, & exultatiōem quam gerit in ſpe. Comparatur enim catulo leonis, cùm tendit ad perfectionem lætus & velox: leoni verò cùm iam obtinet quæ perfecta ſunt. Sicut enim leo & catulus leonis nullum animal timēt, ſed cuncta ſunt eis ſubiecta, ita perfectus Chriſtianus qui tollit crucē ſuam (Mat.16.d.) & ſequitur Chriſtum dicens: (Gal.6.d.) Mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo: deſpicit omnia quæ in mundo ſunt, imitās eum qui leo de (Apo.5.b.) tribu Iuda, & catulus leonis dicitur. Sicut enim ipſe eſt lux mundi, (Ioh.8.b.) & diſcipulis dedit vt eſſent lux mundi. Ita cū ſit leo & catulus leonis dedit in ſe credentibus nomen leonis, & catuli leonis. c ¶Erigetur. Erigendum dicit populum futurum, de eo enim quem videbat, dixiſſet erectus eſt. d ¶Non accubabit. Orige. Alia litera. Non dormiet donec comedat prędam, & ſanguinem vulneratorum bibat: hæc ad literam ſtare non poſſunt. Quomodo enim iſte populus tam laudabilis, tam magnificus ſanguinem vulneratorum bibat? Cùm etiam vocati ex gentib⁹ iubeantur abſtinere à ſanguine ſicut ab his quę idolis immolantur. Sed niſi manducauerim⁹ (Ioh.6.f.) carnem filij hominis, & biberimus eius ſanguinem, non habebimus vitam in nobis. Caro enim eius verè eſt cibus, & ſanguis (Eſa.53.b.) eius verè eſt potus. Qui vulneratus eſt propter peccata noſtra. (Sanguinē Chriſti bibimus) Sanguinem eius bibimus, non ſolùm ſacramentorum ritu, ſed etiā cùm ſermones eius recipimus, in quibus eſt ſpiritus & vita. Eſt ergo ipſe vulneratus, cuius nos ſanguinem bibimus, id eſt doctrinæ verba

ne verba ſuſcipimus. Et illi oēs vulnerati ſunt q nobis verbū eius G prædicauerūt. Ipſorū em̄ i. apoſtolorū eius, verba cū legim⁹, & vitam ex eis cōſeqmur, vulneratorū ſanguinē bibimus: vñ: Sanguinē (Deu.32.b.) vuæ biberunt meraciſſimū. Illius. ſ. vuę de q dicit: Ego ſum vitis vera, (Ioh.15.a.) diſcipuli verò palmites, pater agricola. Tu ergo es ver⁹ Iſrael, qa ſcis ſanguinem bibere, & illi⁹ vuæ quæ eſt de vera vite, & de illi⁹ palmitib⁹, qs pater purgat, quorū fruct⁹ vulneratorū ſanguis meritò dicit, quē ex verbis eorū bibimus: ſi tñ ſumus vt catuli leonis exurgētes, & vt leo exultās. e ¶Cūq; duxiſſet. Orige. Et aſſumpſit Balac ipſum Balaā in verticē montis Phogor q tendit in deſertum. Quos de⁹ vocat, ponit in verticē mōtis Sina. (Exo.24.) Balac deo cōtrari⁹ imponit in verticē mōtis Phogor, q iterpretat delectatio. In verticem ergo delectationis & libidinis ponit hoies Balac, amator enim eſt voluptatis magis q̄ dei, etiā vult eos excludere à deo, excludēs enim & deuoratio dicit vel interpretat. Ideo in eremū tendit Phogor. i. ad ea q eremi & deſerta (†Balaam) ſunt deo negotia. f ¶AEdifica mihi. Idem. Quæ ſacrificāt gētes, dęmonibus & nō deo ſacrificāt. Quia tñ lex dei de ſacrificijs pręcepit, & ritū ſacrificandi tradidit Iſraëli. Fortè quęrit, cur hęc cum dęmonib⁹ dicata videant, etiā deo offerri iubeant: Et erit ſcita rñſio. Quia (Deu.24.a.) ſicut libellū repudij dari nō dei volūtatis fuit, q quod cōiunxerat, noluit ſeparari. Sed Moyſes hoc pp̄ter duritiam (Mat.19.b.) Iudęorum ſcripſit, ita & de hoc videri poteſt. Deus enim nō mādūcat carnes (Pſ.49.c.) taurorū, aut ſanguinē hircorū potat, q dicit: Nō mādaui tibi de ſacrificijs & victimis in die qua eduxi te de terra AEgypti: (Hiere.7.c.) Sed Moyſes pp̄ter duritiā eorū p AEgyptia cōſuetudine tollenda hæc mandauit eis, vt q abſtinere nō poſſunt ab immolando, deo ſaltem, non dęmonibus immolarent. Eſt fortè ſecretior ratio ſacrificandi deo pp̄ter deſtructionē ſacrificiorū. ſ. q dęmonibus immolātur, vt quia p illa vulnerantur animæ, per iſta H ſanentur, ſicut cōfirmant q medicinæ peritiā gerunt. Serpētum em̄ venena depelli medicamētis ex ſerpentib⁹ cōfectis perhibēt. Sic ergo ſacrificiorū dęmoniorū virus p ſacrificia deo oblata depellitur. Sic mors Ieſu, mortē peccati credētibus nō ſinit dominari. Sed dū tempus patiebatur, ſacrificia ſacrificijs opponebantur, vbi ergo venit perfecta hoſtia quæ toti⁹ mundi tolleret peccatum, ſacrificia q ſingillatim offerebātur deo iam ſupflua viſa ſunt, cū vna hoſtia ois dęmonum cultura depulſa ſit. Balaam verò vel ſcdm cordis ſui ppoſitum quod non emendauerat, vel ſcdm figurā, qua perſonā doctorum & Phariſęorū plebis incredulæ gerebat, inſtaurat adhuc hoſtias, in quib⁹ homines ſpem ponūt, q fidē Chriſti nō recipiūt.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Temporibus ſuis. id eſt tempore conuenienti denuntiabitur ei per prophetas voluntas dei. b ¶Ecce po. vt leæna conſurget. id eſt audacter & conſtanter aduerſarios inuadet. c ¶Non accubabit. id eſt non quieſcet à pręlijs donec totaliter depellet aduerſarios. d ¶Et occiſorum ſan. id eſt delectetur in ſanguine occiſorum, ſicut bibens delectatur in potu, & hoc pp̄ter adimpletionem diuinæ iuſtitiæ, ſecūdum qd dicitur Pſal. lvij. b. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Dicunt aliqui Hebręi, quòd cùm dicitur hîc: Nō accubabit &c. prophetauit de Moyſe: q non moreretur nec quieſceret in ſepulchro, donec Madianitæ eſſent occiſi, prout habetur infrà. xxxj. cap. e ¶Dixitq; Balac. Hîc ponitur tertius conat⁹ Balaam ad maledicendum populo Iſraël, increpatur tamen primò de benedictione cùm dicit: f ¶Nec maledi. q. d. ſi non potes maledicere, potes tamen ceſſare à benedictiōe, de quo excuſat ſe dicēs: g ¶Nonne. q. d. compulſus ſum hoc facere virtute dei, cui non poſſum reſiſtere. Secundò ponitur conatus ad maledicendum, cū dicitur: h ¶Et ait &c. Vbi exprimitur conatus per mutationem loci ratione ſupradicta. Secundò per oblationem ſacrificij, cū dicitur: i ¶AEdifica mihi hîc ſeptē &c. Et exponatur ſicut ſuprà.

A

GLOS. ORDI.

CAP. XXIIII.

Tropolo. Cumq́ꝫ &c. Cum nullũ dæmo-
nũ,nullã cõtrariã poteſtatẽ vidit aſſiſtere audentem victi-
mis ſuis,&excluſos miniſtros malitiæ quibus vtebatur ad
maledicendũ,etiã potuit inde intelligere,
qa bonũ eſſet in conſpectu dñi bñdicere
Iſraeli.Sed ille populus q nunc vanus eſt,
& doctores q in Chriſto nõ credẽtes, in
Rom.11.c. vanitate populũ detinẽt,videbũt in no-
uiſſimis dieb⁹ cũ plenitudo gentiũ intro
ierit,& omnis Iſrael cœperit venire ad fi-
dẽ Chriſti,q nunc oculos habẽt & nõ vi
dẽt,& tũc eleuabũt oculos ad altiores &
ſpiritales ſenſus,& videbũt & intelligent
qa bonũ eſt in cõſpectu dñi bñdicere Iſ-
rael,diſpoſitũ p trib⁹ & domos & famili-
as,& vnũquẽq́ꝫ in ordine ſuo reſurrectio
nis gloriã adepturũ. b Nequaquã
abijt.i.nõ ſtultis ſenſibus,ſicut ſolebat in
mutis animalib⁹ & pecudib⁹,dei conſide
1.Cor.9.b. rabit voluntatẽ.Sed agnoſcet quia neq́ꝫ
de bob⁹ cura eſt deo,neq́ꝫ de ouib⁹ neq́ꝫ
Rom.15.a. de auib⁹,alijſq́ꝫ animalib⁹,ſed q̃ de eis ſcri
pta ſunt,propter hoĩes intelliget ſcripta.
c Irruente in ſe. Augu. Et factus eſt
ſpũs dei ſuper illũ.i.ſuper Balaam. Non
†aperti ſũt oculi fact⁹ eſt ſpiritus dei tanq́ꝫ factura ſit ſpũs
dei,ſed fact⁹ eſt ſup illũ.i.factũ eſt vt eſſet
Ioh.1.b. ſuper illũ.Quõ,qui poſt me venit,ante
me fact⁹ eſt.i.factũ eſt,vt ante me eſſet,vt
p̃poneret mihi,qa prior me erat.Sicut:
Pſal.117.a. Domin⁹ fact⁹ eſt adiutor me⁹.Nõ enim
Pſal.9.b. domin⁹ factura eſt,ſed factũ eſt vt me adiuuaret.Et fact⁹ eſt domi-
Ezech.3.f. n⁹ refugiũ pauperũ.i.factũ eſt,vt ad eũ fugerent pauperes. Et:Fa-
cta eſt ſup me man⁹ domini.i.factũ eſt,vt ſup me eſſet,& multa ſi-
B milia. d Dixit Balaam.Orig.Dixit Balaã filius Beor.Hõ ve
rè videns dixit:audiẽs verba fortis q viſum dei vidit,in ſomnis re-
uelati oculi ei⁹.Mirũ quõ tam dign⁹ habeat Balaã,q aſſumpta para
bola,hæc de ſemetipſo pnũtiet.Quõ enim verè vidẽs eſt, q diuina
tioni & augurijs ſeruit:q magicæ ſtudet?Niſi fortè qa ſpũs dei fa-
ctus fuit in ipſo,& verbũ dei poſitũ in ore eius,tam magna de eo
dicunt.Nec Moyſes enim nec aliqs prophetarũ facilè inuenit tan-
tis laudibus eleuatus.Vnde magis vident hæc illi populo conueni-
Ioh.4.d. re,eo tpe quo conuerſus ad dominũ deponit velamen qd erat ſup
cor ſuũ.De⁹ autẽ ſpũs eſt,ideo dicit,Reuelati oculi ei⁹, quaſi q ante
clauſi,per ſpiritũ dei q ſup eũ factus eſt,ablato velamine reuelent.
Nunc ergo eſt qñ verè videt,& verè audit verba fortis & viſum
Dan.2.c. dei videt in ſomnis.i.ea tpa q̃ in ſomnis Danieli pphetę deſignata
ſunt,videbit impleta:& viſiones q̃ in ſomnis illi delatæ ſunt,intelli-
2.Cor.2.d. get reuelatis oculis,vt poſſit dicere:Nos autẽ omnes reuelata facie
Prou.17.d. gloriã dei cõtemplamur &c.Fortè hi ſunt oculi qui alibi oculi ter-
Gen.3.a. ræ appellant.i.ſenſus carnis, de quibus dixit ſerpẽs ad Euam:Quia
ſciebat dominus,ꝙ in quacũq́ꝫ die manducaueritis ex eo , aperien-
tur oculi veſtri.Et paulopoſt: Aperti ſunt oculi eorum.Alij enim
ſunt qui per præuaricationẽ aperiuntur. Alij quibus Adã & Eua
Ioh.9.g. ante p̃uaricationẽ videbant,quibus mulier vidit lignum qa bonũ
eſt ad comedendũ.Chriſtus ergo in iudiciũ venit in hunc mundũ,
vt nõ videntes videãt,& vidẽtes cæci fiant,qa in peccatoribus non
vident oculi qui meliores ſunt,ſed qui ſenſus carnis dicunt, & q cõ
ſilio ſerpentis aperti ſunt.Opus ergo Chriſti fuit, vt qui non vidẽt
melioribus oculis q̃ bona ſunt,ſed his q cõſilio ſerpẽtis aperti q̃ ma
la ſunt,cæci fiant,& q cæci fuerint illis,quos ſerpẽs aperuit,videant
bona domini illis quos Ieſus aperire venit.Niſi em̃ pri⁹ claudat vi
Exo.4.c. ſus malorũ,nõ patebit intuitus bonorũ.Hinc quoq́ꝫ dicit:Quis fe-
cit videntẽ,& cæcũ?Videntẽ.ſ.ſcd̃m ſpm̃ Chriſti,cęcũ verò ſecũdũ
cõſiliũ ſerpẽtis.Apparet ergo Balaã(qa reuelati fuerant oculi eius
dicere de ſemetipſo)hõ verè vidẽs & dixit audiens verba fortis.Si-
militer aũt aliæ aures claudẽdæ & aliæ aperiẽdæ.Sed ſi quis hæc ſe-
cundũ hiſtoriã velit accipere põt dicere,quia in eo ꝙ vidit Balaã
ꝙ bonũ eſt in cõſpectu domini benedicere Iſrael,reuelati ſunt oculi
ei⁹ & factus homo verè vidẽs.Vera em̃ vidit q̃ futura erãt Iacob
vel Iſraeli.Et,Audiuit verba fortis cũ venit ad eũ de⁹,& dixit ei in ſõ
nis:Verbũ qd dedero in ore tuo obſerua vt loquaris. Et hoc erit
viſum dei qd vidit in ſomnis,& ideo dicit,reuelatos oculos eius eſ
ſe,quia potuit videre qd vidit. e Cuius obturatus &cæte.
Quia in ſomnis clauſis corporeis oculis angelico miniſterio hęc vi
dit.Oculos verò mentis partim habet apertos partim clauſos, qui
myſteria futura agnoſcit,ſed errorem non corrigit.Sic iniqui aliud C
ſcientia, aliud moribus agunt aliud ore , aliud opere oſtendunt.

☞ Quàm pulchra

In ca.xxiij.vbi dicitur in poſtilla:Occurrit ei deus impediens p̃-
dictum reſponſum.

tes per ſingulas aras.

Cap. XXIIII.

a Cumq́ꝫ uidiſſet Bala a
am quòd placeret
domino, ut benedi-
b ceret Iſraëli, nequa-
quam abiit, ut antè
perrexerat, ut augurium quæreret,
ſed dirigens contra deſertum uul-
tum ſuum , & eleuans oculos uidit b
Iſraël in tentoriis commorantẽ per
c tribus ſuas, & irruente in ſe ſpiritu c
d dei, aſſumpta paràbola, ait: Dixit
Balâam filius Beor: dixit homo cu d
e ius †obturatus eſt oculus , dixit au- e
ditor ſermonum dei, qui uiſionem f
omnipotẽtis intuitus eſt, q cadit, & g h

a Quia uelamen eſt poſitum ſuper cor eorum,neque vident, neq́ꝫ intelligunt.

a Vanus populus vel præcipitans eos.

b Impellentis.i.diaboli,qui ad peccatum impellit.

ADDITIO

Quærendũ occurrit:Cur deus impedie-
bat maledictionẽ Balaã quã p dæmonẽ
volebat facere:cũ talis maledictio nõ poſ
ſet nocere populo niſi de⁹ pmiſiſſet,& ſic
erat omnino vana:& ex hoc magis noti
ficaretur diuina potentia:qñ etiã maledi-
cente diabolo cũ ſuo ppheta ex hoc nihil
poſſent facere cõtra populũ dei:ex quo
magis remanerẽt confuſi à vana expecta-
tione ſua:iuſta illud Pſal. Maledicent illi,
tu aũt benedices qui inſurgunt in me cõ- Pſal.108.d.
fundant &c.Ad quod videt dicendũ ꝙ
deus nõ permiſit ꝙ Balaam malediceret Quare de⁹
populo ppter duo.Primũ eſt qa ſi Ba- non pmiſit
laã maledixiſſet eis,Balac & Moabitæ cõ Balaã male
fiderẽt de tali maledictione & pugnarent dicere.
cũ populo.Dicebat enim Balac in pręce-
dẽti capitulo ipſi Balaã.Veni igit & ma
ledic populo huic:quia fortior me eſt,Si
quo modo poſſum pcutere & eijcere eũ
de terra mea.Noui enim ꝙ ſit maledict⁹
in quẽ maledicta congeſſeris:ſed hoc erat
cõtra dei diſpoſitionẽ:q pro tũc nolebat
ꝙ filij Iſrael pugnarẽt cũ Moabitis.vnde
infrà,Deut.ij.b.Nõ pugnes cõtra Moa-
bitas nec ineas aduerſus eos pręliũ.Non
enim dabo tibi quicq́ꝫ de terra eorũ:qa
&c.Secundũ eſt qa magis diuina potentia manifeſtabatur in hoc
ꝙ dæmones & eorũ propheta non poſſent prorumpere verbum
ſine permiſſione diuina:q̃ ſi pferrẽt maledictionẽ etiã ſi nõ habe-
rent effectũ.vñ de Chriſto legit Luc.iiij.f.ꝙ non ſinebat dæmonia
loqui:& adhuc magis videtur manifeſtari diuina potentia quando D
dæmones ſeu eorum ppheta inuiti id qd deus vult, manifeſtant:
ſicut Matt.viij.d.de Chriſto dicebãt:Veniſti an̄ tẽpus torq̃re nos.
Et ſic in pposito intẽdebat deus ꝙ Balaã q erat valde famoſus in
hmõi diuinationib⁹ dęmonũ:pfiteret nullã eſſe virtutẽ diuinatio-
nũ & auguriorũ:niſi q̃tũ de⁹ pmittit:hoc em̃ videt magis redũda
re in laudẽ diuinã pferri apud eos q de hmõi dęmonib⁹ cõfidebãt.

NICO. DE LY.

CAP. XXIIII.

Cumq́ꝫ vidiſſet. Hîc de-
ſcribitur Balaã,vt coactus ad bñdicẽdũ populo Iſrael.
Duabus aũt vicibus p̃cedentib⁹ licet fuerit phibit⁹ ma
ledicere & cõpulſus bñdicere,tñ fuit permiſſus ire & q̃
rere auguriũ ad maledicẽdũ populo:ſed hîc nõ pmiſſus fuit,ſed ſta-
tim poſt mutationẽ loci & oblationẽ ſacrificij fuit cõpulſus bñdice
re Iſraeli.Primò igitur deſcribit benedictio,ſecũdò ei⁹ interruptio, Diuiſio
ibi:Iratusq́ꝫ Balac,tertiò ei⁹ reſumptio,ibi: Sumpta igitur parabo
la.Circa primũ dicit: a Cũq́ꝫ vidiſſet.Hoc factũ eſt ad oſten
dendũ,ꝙ abſq́ꝫ dei permiſſione nõ ſolùm dæmones nõ poſſunt da
re reſpõſum hominib⁹,ſed nec etiã homines poſſunt hoc quærere.
b Vidit Iſrael in tentorijs commorantem. quia quæli-
bet tribus erat diſtinctè & ordinatè poſita, ſicut dictũ eſt ſuprâ.ij.
ca. c Et irruẽte in ſe ſpiritu dei.i.ſpiritu prophetiæ qui po
teſt eſſe in aliquo cum malitia voluntatis,vt dictum eſt ſuprà.xxij.
ca. d Dixit homo cuius obturatus eſt oculus. Vno mo
do exponit de modo reuelationis quæ fiebat ſibi à demonibus,
quia fiebat cõmuniter in ſomno vel in auerſione à ſenſibus,& tunc
ocul⁹ corporalis nõ videt.Alio modo exponitur de modo reuela
tionis diuinæ ſibi factæ,quia fiebat ſibi abſq́ꝫ gratia iuſtificante vt
ſic videret veritates p alijs,tamen non videbat ad cõſecutionẽ vel
promotionẽ ppriæ ſalutis,& ſic erat malitia excæcat⁹. e Dixit
auditor ſermonum. non tamen factor. f Qui viſionẽ o-
mnipotentis intuitus eſt:inquãtum fiebant ſibi reuelationes à
deo. g Qui cadit & ſic &c.per ſomnum vel auerſionem à
ſenſibus. h Et ſic aperiuntur oculi eius:quia hoc modò
fiebat Moralit

Moraliter. a Cumq́ꝫ vidiſſet &c.Per Balaã qui verã pro
phetiæ doctrinã habuit,& tñ malæ vitæ fuit,ſignificat doctor qui
cũq́ꝫ vel p̃dicator habens bonã & verã doctrinam,ſed malã vitam,
cuius doctrina alijs prodeſt,ſibi tamẽ obeſt. Luc.xij.f. Seruus qui
cognouit voluntatẽ dñi ſui,& non facit,vapulabit multis.ſ.plagis.

Y ⁕ Verũtamen

a ſic aperiuntur oculi eius. Quàm a
a ¶Eorum ſcilicet qui ſemper ambulant.nec itineris certum terminum repertunt.
b ¶Qui in actu & opere perfectus eſt.
pulchra tâbernacula tua Iâcob, &
a ¶Qui ſapientiæ & ſcientiæ ſtudent.
b tẽtoria tua Iſrâël,ut† ualles nemoro- b
a ¶His fluuiis tabernacula Iſrael inundata ſunt ſicut illa quæ fixit dominus.
c ſæ,ut horti iuxta fluuios irrigui, ut ta c
a ¶De quibus dicitur, vt recipiant vos in æterna tabernacula. Luc.xvj.b. b ¶Quia non circunferuntur omni uento doctrinæ.
bernâcula quæ fixit dominus,quaſi d
a ¶Angeli. b ¶Iuxta. c ¶Diuinam ſapientiam.
d ¶Populi multi uel doctrina.
d cêdri propê aquâs. Fluet aquâ de ſi-
a ¶Gente uel primitiua eccleſia.
e tulâ eius,& ſemen illius erit in aquas
a ¶A regno ſcilicet b ¶Regem ſcilicet Amalecitarum cui pepercit. c ¶Saul.
multas. †Tôlletur propter Agâg rêx f
eius, & †auferetur regnum illius. g

E ☞ a ℭ Quam pulchra. Orige. Alia litera. Quàm bonæ do-
mus tuæ Iacob, & tabernacula tua Iſrael &c. Non terrenas domos
laudat, quæ nõ erãt apud eos p̃ter cæteras gẽtes. Sed pp̃ius diuiſus
erat per tribus, tribus p̃ plebes, plebes per cognationes, cognatio-
nes per domos familiarũ, domus per numerũ hominũ, & p̃ capita
numerabant: hoc eſt, omnis q̃ erat à vi-
ginti annis & ſuprà maſculus, q̃ ad bellũ
procedere poterat, hæc in ſpiritu præui-
dens extollebat. Nec ſolius literæ contu-
enda eſt ſententia, aſſumpta enim parabo
la loquitur. Si enim conſideres diuiſio-
1.Cor.15.c. Allegoricè nes & ordines populorum qui in reſurre
ctione in vero Iſrael erunt, cùm quiſque
reſurget in ordine ſuo, ſi potes intueri tri
bus illas & cognationes in quibus non tã
carnis & ſanguinis eſt cognatio q̃ mẽtis
& animi, intelliges q̃ bonæ ſunt dom⁹ Ia
cob & tabernacula Iſrael. Eſt autẽ dom⁹
res fundata & ſtabilis, & certis terminis
ſepta. Tabernacula verò eorũ q̃ ſemp̃ in
via ſunt & ambulãt, nec itineris ſui termi
nũ repererunt. Iacob ergo habendus eſt
in eorũ perſonis, q̃ in actibus p̃fecti ſunt:
Iſrael verò ſunt qui ſapientiæ & ſcientiæ
ſtudent. Quia ergo actuũ exercitia certo
†Exaltabit magis quã Agag fine clauduntur (Non enim ſine fine eſt
operum perfectio) vbi impleuerit q̃s oĩa
quæ facere debuit, ipſa enim operum p̃fe
†eleuabit ctio bona domus dicitur. Eorum verò qui ſapientiæ & ſcientiæ
Studentiũ ſapientiæ nullus finis. ſtudent (quia nullus finis eſt. Quis enim finis & terminus ſapientiæ
dei erit? Quantò enim amplius quis acceſſerit, tantò profundiora
inueniet: incomprehenſibilis eſt enim ſapientia dei) eorum domos
non laudat, quia non peruenerunt ad finem. Sed tabernacula mira
tur, in quibus ambulaut, & ſemper proficiũt, & quantò proficiũt,
tantò p̃ficiendi via augetur, & in immẽſum tendit: ideo tabernacu
lum nominat. Si quis autẽ ſcientiæ cepit aliquos profectus & aliq̃d
experimenti, ſcit quia vbi ad aliquam venerit theoricam & agnitio
nem ſpiritualium, ibi anima quaſi in tabernaculo moratur. Cùm
ergo ex his quæ reperit, alia rimatur, & ad alios proficit intellectus,
quaſi eleuato tabernaculo tendit ad ſuperiora, & ibi collocat animi
ſedem ſenſuum ſtabilitate confixam, deinde ex ipſis alios inuenit ſpi-
ritales ſenſus, quos priorum ſenſuum conſequentia patefacit, ita
F ſemper ad priora ſe extendens tabernaculis incedit, Nunquã eſt em̃
quando anima ſcientiæ igniculo ſuccenſa otiari poſſit & quieſce-
re, ſed ſemper à bonis ad meliora, & à melioribus ad ſuperiora pro
uocatur. Hoc ergo iter ſapientiæ dei grandi & multo decore ſcri-
pſit, dicens, vt nemora vmbrantia, vt paradiſi ſuper flumina &cæ.
b ℭ Vt valles nemoroſæ. Orig. Alij, nemora vmbrãtia: Qui
Moraliter iter ſapientiæ dei incedunt, nemora ſunt eis vmbrantia omnis cœ-
tus iuſtorum & chorus prophetarum. Sub vmbra enim ſenſuum
quos apud eos ſcriptos inueniunt, refrigerantur animæ eorũ, & in
doctrina eorũ quaſi incedentes per opaca nemorum delectantur.
Myſticè c ℭ Vt horti iuxta fluuios irrigui. Idem. Alia litera. Et ſi-
cut paradiſi ſuper flumina. Inueniunt iſti paradiſos ſuper flumina ſi
miles illi in quo lignum vitæ eſt. Sunt autem flumina ſcripturę euã
gelicę vel apoſtolicę, vel cæleſtium virtutum erga huiuſmodi ani-
mas adiutoria. Rigantur enim ab illis & inundantur, & ad omnẽ
ſcientiam & agnitionem cęleſtium nutriuntur. Quamuis em̃ Chri
ſtus fluuius ſit qui lętificat ciuitatem dei, & ſpiritusſanctus, non ſo
lùm ipſe fluuius eſt, ſed & his quibus datũ eſt vt flumina de ventre
Ioh.7.f. eorum procedant. Pater quoque dicit. Me dereliquerunt fontem
Hiere.2.c. aquæ viuæ. Ex quo ſcilicet fonte flumina iſta procedunt. His flumi
nibus inundata tabernacula Iſrael, fiunt ſicut tabernacula quę fixit
dominus. Tabernacula ergo tabernaculis comparat. Poſſumus
Domus Iacab & tabernacula Iacob enim dicere domos Iacob eſſe legem, & tabernacula Iſrael prophe
tas. Non enim ipſum Iacob, ſed domos eius laudat, nec Iſrael ſed
tabernacula eius, cùm reuelati fuerint oculi eius. Quandiu enim
velamen poſitum eſt ſuper lectionem legis & prophetarum, nõ vi-
2.Cor.3.d. dentur bona tabernacula, nec laudabiles domus. Sed cùm intelligi-
tur quia ſpiritalis lex eſt & prophetæ, amota litera quę occidit, &
2.Cor.3.b. percepto ſpiritu qui viuificat, Videntur etiam credentis populi de
gentibus cõgregati corpora ſimul laudari & animę, & dom⁹ Iacob
de corporibus dicat̃, ſicut in quodã libello legitur, q̃ Iacob domus
ſit Iſrael, id eſt corpus eius Iacob dicatur, & anima Iſrael. Iacob er-
go corpus laudabile eſt in continentia & caſtitate. Tabernacula
verò Iſrael animæ perfectę, quibus conuenit nomen Iſrael à vi-
dendo deum. Iſta ergo tabernacula ſunt ſicut tabernacula quę fi-
xit deus. Illa. ſ. quę oſtendit Moyſi, cùm tabernaculum conſtrue-
ret dicens

ret dicens: Vide omnia facias ſecundũ typũ qui oſtenſus eſt tibi in G
monte. Ad horum imitationem debet Iſrael facere tabernacula, & Exo.25.d.
quiſq; noſtrum. Hinc videtur contigiſſe vt Petrus & Andreas & fi Matt.4.c.
lij Zebedæi arte piſcatores inuenirentur. Paulus verò faber taber-
naculorum, & illi mutantur in piſcatores hominum, & Paulus per Act.18.a.
Chriſtum vocatus apoſtolus, ſimili artis
ſuæ trãſformatione ad cæleſtia tabernacu
la cõſtituẽda tranſferi. Tabernacula enim
facit docens viã ſalutis, & beatarũ in cæle Rom.15.c.
ſtibus manſionũ, & ab Ieruſalem vſq; ad Exo.25.d.
Illyricum eccleſias cõſtruit. Facit autẽ ta-
bernacula ad ſimilitudinem eorũ quæ in
monte oſtendit deus Moyſi. Sed vnuſq; †torrẽtes i longũ tendentes
q̃ qui de AEgypto exiuit, & habitat in
deſerto, in tabernaculo debet habitare,
& diem feſtũ agere. Sicut enim comme-
moratio fit egreſſionis ex AEgypto per
paſcha & azyma, ita cõmemorationis in Leui.23.g.
deſerto fit memoria per tabernacula. In
tabernaculis enim habitauerũt patres no
ſtri in deſerto. Hæc oportet fieri ex ver-
bis legis & prophetarum & pſalmorum.
Cùm enim ex his quæ ſcripta ſunt profi
cit anima, & quæ retrò ſunt obliuiſcens Phil.3.c.
ad anteriora ſe extendit, & ex augmenta-
to virtutum & imitatione profectuum
in tabernaculo meritò dicitur habitare.
d ℭ Cedri. Dei ſcilicet, quæ ſuſcipiunt
palmites vitis de AEgypto tranſlatæ. In quibus requieſcit ille fru-
ctus, cuius vmbra operuit montes. e ℭ Et ſemen illius erit
&c. Idem. Alia litera. Exibit homo de ſemine eius, & dominabitur
gentibus multis & exaltabitur Gog regnum eius. Deus deduxit eũ
ex AEgypto. Sicut gloria vnicornis &c. Chriſtus exijt de ſemine Iſ Ro.9.a.
rael ſecundum carnem, qui dominatur in gentib⁹. vnde: Pete à me Pſal.2.d.
& dabo tibi gentes hęreditatem tuam &c. Gog interpretatur ſup̃
tecta: Et hîc non pro gente ponitur vt putatur, ſed vt in multis ipſe
ſermo Hebræus non interpretatus relictus eſt. Eſt enim ſermonis
conſequentia talis, & exaltabitur ſuper tecta regnum eius &.c.r.e.
Exaltari autem ſuper tecta de perfectione credentium dicitur, cre- H
ſcere autem de multitudine. In his ergo qui perfecti ſunt, ſup̃ tecta
exaltat̃ regnũ Chriſti, id eſt ſuper eos qui in ſupernis ſunt Sunt em̃
fortè aliqui in cæleſtibus, qui rebus aliquibus plus proficiunt, &
altius exaltãtur hi qui in regno Chriſti ſunt. vnde: Qui in tecto eſt, Matt.24.b
non deſcendat aliquid tollere de domo. Qui enim ad excellãm per
fectionem venerunt, non debent ad huius mundi (qui domus ap-
pellatur) humilis deſcendere. Et alibi: Quod audiſtis in aure prędi- Matt.10.c.
cate ſuper tecta. Creſcit autem regnum eius dum multiplicatur
eccleſiæ numerus (vſquequo ponat pater inimicos omnes ſub pe-
dibus eius,) & nouiſſimum ininimicum deſtruat mortem. 1.Cor.15.d
☞ Eduxit illum de

Nico. de Lyra.

⁓ fiebat ſibi reuelatio dæmonis communiter, vt dictum eſt. Alio
modo exponitur de reuelatione diuina. Qui cadit per malitiã volũ
tatis. Et ſic aperiunt̃ oculi eius, q̃a hoc mõ fiebat ſibi reuelatio. ſ. abſ
q̃ gratia iuſtificante. a ℭ Quam pulchra ta. i. bene ordinata.
b ℭ Vt valles nemoroſe, vt horti iuxta. i. delectabilia ad ha
bitandum. c ℭ Vt taberna. quę. quia tabernaculũ fœderis vbi
erat habitatio diuina, erat in medio, & tentoria Iſrael in circumitu
poſita, vt viſum eſt ſuprà. ij. ca. & iij. d ℭ Quaſi cedri prope.
Per hoc deſignatur proſperitas populi Iſrael, vel ſecundum alios
hoc refertur ad templum poſtea factum à Salomone de lignis cedri
nis, vt habetur. iij. Re. v. e ℭ Fluet aqua de ſitula eius Per ſi-
tulam quę eſt inſtrumẽtum hauriendi aquam de puteo & effundẽ
di ad vſum humanum, intelligitur ſtudium legis & prophetarum,
quod viguit in Ieruſalem circa templum, p̃ qđ ſtudium hauriebã-
tur aquæ ſapientiæ de puteo ſacrę ſcripturæ, & effundebantur do
cendo populum, ſecundum qđ dicitur Eſa. ij. a. De Sion exibit lex,
& verbum domini de Ieruſalem. f ℭ Tollet̃ propter Agag
rex eius. In hoc prophetat de Saule rege Iſrael, qui nõ impleuit p̃
ceptum domini de delectiõe Amalec, ſed cepit Agag regem Ama-
lec viuum, & de ſpolijs meliora ſeruauit. ideo fuit reprobatus à re-
gno, vt habetur. j. Reg. xv. g ℭ Et auferetur regnum illius.
q̃a tranſlatũ fuit de domo Saul ad domũ Dauid. Ra. Sa. aliter expo
nit dicens, q̃ hic eſt textus. Altior Agag rex ei⁹. i. primus rex Iſrael
capiet Agag, & hoc fecit Saul. Et eleuabitur regnum eius. ſ. regnũ
Iſrael, quod fuit poſtea valde eleuatũ tẽpore Dauid & Salomonis.
⁓ Deus eduxit

a Deus eduxit illum de Ægypto, b cuius fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis. †Deuorabunt gentes hoſtes illius, oſſaq́ eorum †confrin c
a ❡Etiam de paſſione Chriſti prophetat Balaam.
d e gent, & †perforabũt ſagittis. Ac
a ❡Cum in cruce poſitus principatus & poteſtates triumphauit. ❡Chriſtus ut leo in perfectis, catulus leonis in paruulis.
cubans dormiuit ut leo, & quaſi
a ❡Chriſtus catulus, cum. ſ. reſurrexit a ſumno mortis.
f leæna, quam ſuſcitare nullus au- d
g debit. Qui benedixerit tibi, erit & e
h ipſe benedictus, qui maledixerit tibi, in maledictione reputabitur.

❡Quarta prophetia.

Iratuſq́ Balac contra Balaam, f
a ❡Similia in ſuperiori præfatione præmiſſa ſunt.
comploſis manibus ait. Ad maledicendum inimicis meis uocaui te, quibus econtrario tertiò benedixiſti. †Reuertere ad locũ tuum. Decreueram quidem magnificè
i honorare te, ſed dominus priuauit te †honore diſpoſito. Reſpondit Balaã ad Balac: †Nonne nuntiis tuis quos miſiſti ad me dixi, ſi dederit mihi Balac plenã domũ
k ſuam argenti & auri, non potero præterire ſermonem domini dei mei, ut uel boni quid uel mali proferam ex corde meo, ſed quicquid dominus dixerit, hoc loquar? Ve g
runtamen pergens ad populum
l meum dabo tibi conſilium, quid populus tuus populo huic faciat

A ☞ a ❡Eduxit illum de. Deus eduxit eum ex AEgypto poſt
Oſee. 11. a. mortẽ ſcilicet Herodis. Vñ: Ex AEgypto vocaui filiũ. Qđ ex hoc loco videtur aſſumptum & euãgelio incertũ, vel de Oſee propheta. ❡Poſt mortem Herodis, vel de ſeculo eduxit illum pater ad ſemet ipſum, vt viã faceret eis, qui de hoc mundo aſcenſuri erãt ad deum. b ❡Cuius fortitudo ſimilis &c. Omnia enim dęmonum regna deijciens, vnũ ſuum regnum quaſi verè vnicornis fundauit in gloria: cornu enim regnum ſignificat.
†Cõſumet ſub. deus
c ❡Deuora. gentes &c. Edet gentes inimicorum ſuorum, & craſſitudines illorum medullabit &c. Gentes. ſ. quas inimici ſui poſſidebãt, ipſe edet deſtructa virtute inimici, & craſſitudines eorum medullabit, cũ
†cõteret
de his ſenſum craſſum & carnalem extenuabit, & conuertet ad intelligentiam ſpiritualem.
Craſſitudo mala
Craſſitudo autem in malo ponitur, ſecundum illud: Incraſſatum eſt cor populi
Eſaię. 6. c.
huius.
ſecđm. Lxx.
Satiatus eſt, & incraſſatus eſt & recalcitrauit dilectus.
Deu. 32. b.
Edit ergo gentes & cibum habet eos qui credunt in ſe. vnde: Meꝰ
Ioh. 4. d.
cibꝰ eſt, vt faciam volũtatem eius qui miſit me, cuius vtiq́ voluntas erat, vt gentes cõuerterentur ad fidem. Quòd ſi ſuperius docuimus, craſſitudo culpabilis habetur: econtrario ſubtilitas laudabilis eſt, quia & ſpiritus ſapiẽtiæ, qui intelligibilis & ſanctus eſt,
Subtilitas laudabilis
& vnus & multiplex dicitur & ſubtilis.
Sap. 7. c.
Myſticè
d ❡Et perforabunt ſagittis. Lxx. Et iaculis ſuis ſagittabunt inimicum. Chriſtus
†Fuge
enim verbis ſuis vicit diabolum, & omnes
Matt. 4. b.
contradicentes ſuperat & confringit: oĩs enim qui peccat, inimicus eius eſt dum peccat. Si autem verbis dei confixus peccata
†gloria
ſua agnoſcens compungatur, & ad pœnitẽtiam conuerſus, iaculis eius confixus dicit. e ❡Accubans dormiuit vt leo &c.
Moraliter
Si intellexiſti quantã requiem habeat iter ſa
B
pientię, quantum gratię, quantumq́ dulcedinis, noli diſſimulare, noli negligere, aggredere iter, nec eremi ſolitudinem perhorreſcas: habitãti enim in huiuſmodi tabernaculis occurrit manna cæleſte, & angelorum panẽ manducabis. Incipe tantùm citò, in conſortium
Exo. 16. d.
tuum venient angeli quos ſignificant cedri. f ❡Quam ſuſcitare nullus audebit. Lxx. Quis ſuſcitabit eum? Nunc enim à pa
Ioh. 2. b.
tre ſuſcitatus dicitur: Nunc ipſe templum corporis ſui ſuſcitare ſe dicit, ideo quaſi pcontantis ſignificatur affectꝰ. g ❡Qui
Bñdicere Chriſto
be. Qui benedicunt, Chriſto benedicunt in communionem paternæ benedictionis aſſumpti. Qui autem maledicunt, maledicti ſunt.
Ioh. 9. c.
Iudæi qui maledixerunt Chriſto, lachrymabiliter maledicti ſunt. Quid enim poſſet illis euenire, qui maledicunt ſapientiæ & veritati & vitæ, niſi vt ab his omnibus exules iaceãt? Hæc em̃ omnia Chriſtus eſt. h ❡Qui maledixerit tibi, in maledictione re-
Maledicere Chriſto
putabitur. Iratuſq́ Balac contra. Origen. Ego puto q̃ nõ ſolùm maledicit Chriſto, qui ſermonem aduerſus eum profert maledictum: ſed etiam qui ſub nomine Chriſtiani malè agit, turpiter viuit, & inhoneſtis verbis aut factis nomen eius facit blaſphemari. Sicut non ſolùm deum benedicit, qui ſermonibus ſolis ſed actibus vita & moribus facit nomen dei benedici. i ❡Dominus priuauit te honore diſpoſito. Reſpondit Balaã ad Ba. Oſtẽdit dominus quia etiam Balac intellexit non iam dæmonum miniſterio decipi Balaam, ſed dei virtute ad meliora trãſferri. k ❡Nõ potero præterire ſermonem domini dei mei, vt vel bo. Sciens Balaam, q̃ non ſibi per miniſtros ſolitos reſponſa deferrentur, ſed ab eo qui habet omnium poteſtatem, rectè videtur proteſtatus ſe non poſſe præterire verbum domini, vel proferre aliquid boni vel mali ex ore ſuo. Qui enim loquitur, non poteſt ſacrificijs vel muneribus pmutari, apud quẽ non eſt tranſmutatio. & ideo nõ poteſt ſacerdos mercede mutari, vbi deus muneribus non mouet. Diſceſſurus tamen Balaã incipit iterũ prophetare. Et dicit: Conſilium do tibi &c. l ❡Dabo tibi conſilium. Orige. Veni cõſiliũ do tibi quid faciat populus hic populo tuo in nouiſſimis diebus.
Conſilium Balaam
Et aſſumpta parabola ſua ait &cætera. Velim requirere quis ſit hic ſenſus vel ordo verborum? Conſilium enim dare nõ videtur, ſed ait

ſed ait: quid facturus ſit hic populꝰ populo tuo in nouiſſimis die- C
bus. Cũm videretur conuenientius dici: Veni, propheto tibi quid facturus ſit populus hic populo tuo, & eſſet conſequentia, vt videretur Balaã prophetare de his quæ populus Iſraelis facturus eſſet populo Balac vel cæteris gentibus, vt non relinqueret ex vrbibus Moab vllum ſaluum. Hæc prophetia quoque quam de Chriſto coniungit, & dicit: ſuprà. 23. d. infrà eodẽ.
Orietur ſtella ex Iacob &c. conueniẽter poſita videretur, ſi diceret: veni & propheto tibi. Sic ergo intelligendum eſt: Conſilium do tibi, diuinum ſcilicet, quod in nouiſſimis diebus implendum eſt, mihi nunc reue- †cõfringet
latum, aperio tibi & manifeſto, vt ſcias quid populus hic faciat populo tuo, hoc eſt, cõſilium dei tibi manifeſto. Similiter etiam intelligendũ puto, quod Apoſtolus ait: Quis Ro. 11. d.
cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Hic enim quis, non pro nullo, ſed pro raro & pro eximio habetur. Cognouit enim filius ſenſum dei qui dicit: Ne Matt. 11. d.
mo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quæ ſcit ergo pater, ſcit & fi- Cor. 2.
lius, & conſilium eius & ſenſum. Spiritus quoq́ qui ſcrutatur alta dei ſenſum eius agnoſcit. Filius ergo qui agnoſcit ſenſum dei, conſiliarius eius eſt, non quia ignoranti quid agat conſilium det filius aut ſpiritꝰ, ſed quod cõſilij & volũtatis eiꝰ & particeps & ſciens eſt. Balaam ergo quia conſilij quod reuelauerat ei deus, participem faciebat Balac, ait: Veni conſilium do tibi, tanquam qui verè videns ſit, & verè audierit.

☞ Dixit Balaam

Nicolaus de Lyra.

†. ſ̃. 22. d.
a ❡Deus eduxit illum &c. exponatur D
ſicut cap. pręcedenti. b ❡Deuorabunt gentes hoſtes illius, id eſt Iſraelis & li gẽtes, eſt accuſatiui caſus, hoc eſt dictum, Hebræi perfectè triumphabunt de aduerſarijs: & hoc patet per literam Hebraicam q̃ planior eſt; quæ ſic habet: Deuorabit ſcilicet Iſrael gentes hoſtes ſuos, & oſſa eorum corrodet, id eſt fortitudinem earum deſtruet. c ❡Accubans dormiuit, id eſt dormiet, & ponitur hîc pteritum pro futuro propter certitudinẽ pphetiæ, & deſignatur in hoc ſecuritas populi in terra ſibi promiſſa, aduerſarijs debellatis: ideo ſubditur: Quaſi leæna, ſequitur: d ❡Quam ſuſcitare nullus audebit. quãdiu enim in vero cultu dei perſtiterũt, habitauerunt in terra Iſrael confidenter. e ❡Qui benedixerit tibi, erit & ipſe benedictus, qui maledixerit. quaſi diceret, tanta erit opinio bonitatis huius populi, q̃ benedicentes ei reputabuntur benedicti, & maledicentes malecti. f ❡Iratuſq́ Balac. Hîc ponitur benedictionis interruptio per Balac ipſum reprehendentem. & patet litera vſque ibi: g ❡Veruntamen pergens ad populum meum dabo tibi conſilium, quid populus tuus populo huic faciat &c. Sciebat enim Balaam, q̃ quãdiu ſpiritus dei ipſum moueret ad loquendum, non poſſet populo Iſrael maledicere, ſed cogitabat q̃ in receſſu de terra illa, huiuſmodi ſpiritus ab eo recederet, & tunc permitteretur agere & loqui ſecđm malã voluntatẽ ſuã, & tunc daret ipſi Balac conſilium cõtra filios Iſrael, qđ & factum eſt, vt habebit in principio ſequentis cap.

Sumpta

Moraliter
*g ❡Veruntamen pergens ad populũ meum dabo tibi. Per hoc autem, q̃ Balaam prohibitus eſt à deo maledicere populo Iſrael, tamen contra eum dedit conſilium peſſimum, per qđ fuit tractus ad fornicationem corporalem, & etiam ſpiritualem. ſ. idolatriam: ſignificati fuerunt hæretici necromantici & conſimiles, qui timore pœnæ corporalis impediuntur ſuam docere doctrinã peſtiferã in publico, ſed eã docent in ſuis cõuenticulis in occulto. Item p hoc q̃ Balaã filios Iſrael debellare nõ potuit p dęmones, & tñ eos cõfudit & afflixit p mulieres: oſtenditur nobis quantũ horrenda eſt familiaritas mulierũ atq́ fugienda. Eccl. vij. d. Inueni mulierem morte amariorem, q̃ laqueus ventorũ eſt, ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius: qui autem placet deo, effugiet eam.

extremo tempore. Sumpta igitur [a]
a ¶Non ait,hæb dicit dominus, ſicut mos eſt prophetarum.
[a] parabola, rurſum ait: Dixit Bala- am filius Beor, dixit homo cuius
a ¶Quia neſcit impius mala quæ facit niſi cum punitur. ¶Interior.
†obturatus eſt oculus, dixit auditor ſermonũ dei, qui nouit doctrinam altiſſimi, & uiſiones omnipotentis
a ¶Quia intentionem a terrenis non leuat.
[b] uidet, qui cadens apertos habet ocu
a ¶Quia per contemplationem in conſideratione oculos tendit.
b ¶Chriſtum. De quo dicitur: Orietur ſtella ex Iacob &c.
[c][d] los: Videbo eum, ſed non modò: in [b]
[e] tuebor illum, ſed non propè. †Orie [c]
a ¶Diuinitas Chriſti. ¶Quam uiderunt magi in oriente.
b ¶Egredietur uirga de radice Ieſſe. Eſa.x.a. c ¶De qua dicitur: Reges eos in uirga ferrea &c.
tur ſtella ex Iacob, & cõſurget uirga [d]
a ¶Nequitias ſpiritales. ¶Vitia ſcilicet in eis.
[f] de Iſraël, & percutiet † duces Mo- [e]
a ¶Captiuam ducet captiuitatem. b ¶Humanum genus.
[g][h] ab, uaſtabitq́ omnes filios Seth, & [f][g]
¶Caro quæ ante repugnabat ſpiritui.
erit Idumæa poſſeſſio eius, Hæredi- [h]

E a ¶Dixit Ba. Orige. Dixit Balaam filius Beor: Homo verè
Scire ſcien- videns & verè audiens ſermones dei, ſciens ſcientiã excelſi &c. Hoc
tiam excelſi nõ facilè de quolibet prophetarum ſcriptum reperi. Miror ergo,
quomodo de Balaam ſcriptum eſt, cui nec hoc dicere cõceſſum eſt,
quod in prophetis in uſu eſt, Hæc dixit dominus. ſed ait: Dixit Ba-
laam &c. Quomodo ſcit ſciẽtiam excelſi?
Qui etiam Balac docuit quomodo mit-
teret ſcandalum coram filijs Iſrael, vt mã-
ducarent immolata & fornicarentur. De
apoſtolis enim vix inuenitur dictum, ꝙ
2.Co.12.a. ſciant ſcientiam excelſi, quamuis Paulus
dixerit ſe audiſſe arcana verba quæ non
licet homini loqui, non eſt profeſſus ſe ha
† apertus bere ſcientiam excelſi. In eccleſiaſtico di-
Eccle.1.a citur: Omnis ſapientia à domino deo eſt.
Quod fortaſſè ita intelligere poſſumus,
quaſi à deo ſit etiam ſapientia mundi quę
1.Co.1.d. deſtruetur, & principum mũdi, & ſi qua
eſt, ꝑ quam falſa ſcientia commendatur.
Sed in ſequentibus legitur: Non eſt ſapiẽ
tia malitię diſciplina, vbi docetur, quia o-
mnis diſciplina quę falſum aſſerit, etiam
ſi vehemens videatur & veriſimilis, ta-
men non debet ſapientia dici: quia omnis
ſapientia à deo eſt, id eſt omnis peritia q̃
vel erga aliquam artem vſui humano ne-
ceſſaria habetur, vel cuiuslibet rei ſcientia
Iob.38.d. à deo data. vnde in Iob dictũ eſt: Quis de
ſcd̃m aliam dit mulieribus texendi ſapiẽtiam & varie
literam. tatis diſciplinam? Et de Beſeleel dicit dñs:
Exo.31.a. Repleui eũ ſpiritu ſapientię & intellectus,
vt in omni opere intelligat, & ſit archi-
tectus ad operandũ argentũ & aurũ &c.
Zach.2.a. Horum ergo ſcientia ab excelſo eſt. Quomodo nõ Geometrica ex
F qua ſcientia architectoria deriuatur? In Zacharia quoque funicul⁹
Geometricus dicitur, in quo angelus Ieruſalem metitur. Quid de
Muſica, cuius peritiam ita attigit Dauid, & melodię & rithmo-
rum diſciplinam, vt ex his omnibus, ſonos inueniret quibus etiã
regem vexatum à ſpiritu maligno mitigaret? De Medicinę verò
ſcientia nec dubitandum puto. Quę enim ſcientia magis eſt à deo
quàm ſanitatis, in qua etiam herbarum vires & ſuccorum qualita-
1.Reg.16.c. tes ac differentię noſcuntur? Scientia ergo Balaam pro qua voca-
tus eſt de Meſopotamię montibus ad orientem, habet originem
ab excelſo. Vnde nouit naturas animalium, vel motus auium vel
Sciẽtia Ba- differentias vocum: & quod accepit ad ſcientiam bonorum, contu
laam. lit ad vſus malorum, velut ſi medicus venenarius fiat, & pro reme-
dijs morbos, & pro ſanitatibus mortes inferat. Vt autem amplius
ſciamus totius ſapientię ſcientiam à deo originem trahere, ab homi
nibus autem mali propoſiti vel etiam à dęmonibus corruptelas
quaſdam ſapientię dei miſcentibus declinari ad malum: Notandum
Dañ.1.b. eſt quia dedit dominus Danieli & ſocijs eius ſcientiam & intellectũ
& prudentiam in omni arte Grammatica, & Danieli dedit intelle-
Ibidẽ.2.c. ctum in omni verbo & viſione & ſomnijs, & inuenti ſunt à rege
decuplo ſapientiores quàm ſophiſtę & philoſophi & incantatores
& magi, qui erant in omni regno eius. Ex his omnibus colligit̃,
quomodo Balaam dixit de ſemetipſo.ſ. vt intelligatur ꝙ origo to
tius ſcientię ab ipſo cœpit exordium: ſed vitio humanę malitię con
ſpirantibus & ſurripientibus dæmonibus, in pernitiem verſa ſunt,
quę pro vtilitate conceſſa ſunt. ¶Grego. Dixit homo cuius ob-
turatus eſt oculus, dixit auditor ſermonum dei, qui viſionem o-
mnipotentis intuitus eſt, qui cadit, & ſic aperiuntur oculi eius. Ne-
ſcit impius mala quę facit, niſi cùm pro eis puniri cœperit. Conſi-
lium Balaam contra Iſraelitas præbuit, ſed pòſt in pœna vidit quid
pri⁹ ex culpa commiſerit. Electi autem qa ne peccare debeãt, præui
dent: oculi eorum ante caſum patẽt. Iniquus verò poſt caſum o-
culos aperit: quia poſt culpam iam in pœna conſpicit, quia malum
debuit vitare quod fecit. b ¶Qui cadens apertos habet
oculos. Sępe malis æterna iudicia admiratur, prædicationem
cęleſtis patriæ cùm audit, diligit: & opera diuinæ diſpoſitionis
obſtupeſcit. Iacens ergo miracula conſiderat, quia dei potentiã
ſciendo penſat, ſed viuendo non amat. c ¶Videbo eum
ſed non modo. Alia litera: Oſtendam ei, & non modò.
Beatificabo & non appropinquat. Hæc ad illos quorum per-
ſonam gerit, referuntur. Quia doctores legis & ſcribæ oſtendunt
Chriſtum in lege & prophetis promiſſum, ſed non modò.i. quãdo
venit, ſed cùm plenitudo gentiũ introierit, tũc oſtendent, tunc beati
ficabunt, quem modo blaſphemant. Sed tempus quo hæc futura G
ſunt, longè eſt & in fine ſeculi. Ideo ait, Oſtendam illi, id eſt populo Roma.11.a.
qui tunc ſaluabitur, ſed non modò. d ¶Non modo, cùm
iſta loquor: Quia vbi venit plenitudo temporis, miſit deus fi- Gal.4.a
lium ſuum. e ¶Orietur ſtella ex Iacob. Orige.
De hac ſtella in euangelio dicitur, quia ve- Stella ex Ia-
niens ſtetit ſuprà, vbi erat puer. Sed ſi in- cob.
de diſceſſerit vel euanuerit vel aſſumpta Mat.2.b.
ſit, vel quid omnino inde factum fuerit,
non dicitur. Sed fortè ſicut in baptiſmo
ſuper Chriſtum ſpiritus quaſi columba
deſcendit & manſit ſuper eum, & vox pa-
tris audita eſt: Hic eſt filius meus dilectus.
Ita & ſtella quę venit ſuprâ, vbi erat puer
& ſtetit in Chriſto permanſit. Et ſicut ibi Mat.3.d.
veniſſe ſpiritum dei ſuper eum & manſiſ-
ſe in eo, ita accipimus ꝙ nunq̃ ab eo re-
ceſſit ſpũs dei, ita ſtella quę venit & ſtetit
ſuper eum, nũq̃ diſceſſit. Ideo deitatis ei⁹
indicium illam ſtellam fuiſſe opinor. Or-
do quoq́ prophetię idem oſtendit, cũ de †Inceſſit vl̃
deitate dicit: Oriet̃ ſtella ex Iacob. De hu- ambulauit,
manitate verò: Exurgetq́ homo ex Iſrael, ꝓteritũ pro
vt vtrunq́ euidenter ꝓphetatum appa- futuro.i. ꝓ
reat. f ¶Et ꝑcuti. du. Principatus & ficiſcet̃ ſiue
poteſtates affigẽs cruci. Aliter nõ põt ſal- orietur
uare Moabitas, niſi prius vaſtaſſet duces Col.2.c.
impietatis. g ¶Vaſtabitq́ om̃es. Idẽ. † terminos
Et ꝓdabit̃ oẽs filios Seth. Iſte eſt Seth fili⁹
Adam, de quo dictum eſt. Suſcitauit mi
hi deus ſemen aliud pro Abel: quem occi Geñ.4.d.
dit Cain. Ab hoc enim omne humanum
genus, qui enim de Cain fuerant, diluuio
perierũt. Filij ergo Seth omnes homines. Prędã ergo accipit oẽs fi-
lios Seth victis dęmonibus, eos.ſ. qui ſub eorum dominatione te
nebantur, quos Chriſtus quaſi victorię prędam ducit, & ſpolia ſa
lutis reportat, vnde: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuita
tem ſcilicet generis humani, quam diabolus ad perditionem cepe-
rat, Chriſtus captiuam duxit de morte reuocauit ad vitã. h ¶Et H
erit Idumæa poſſeſſio eius. Idem. Et erit Edom hæreditas ei⁹ Ephe.4.b.
Eſau inimicus eius &c Edom idem eſt qui Eſau. Hic ſecundum hi-
ſtoriam inimicus eſt Iſrael. Sed in aduentu Chriſti ipſe erit hęredi- Geñ.25.c.
tas eius, id eſt ad fidem recipietur. Non excludetur ab hæreditate
Chriſti. Spiritualiter verò Edom caro intelligitur, quę ſpiritui ad- Allegoricè.
uerſatur, & eſt inimica eius. Sed in aduentu Chriſti, cũ ſubiecta caro
fuerit ſpiritui per reſurrectiõis ſpẽ ipa etiã ad hęreditatẽ veniet. Nõ Gal.5.c.
enim ſola anima ſed & caro q̃ aliquãdo fuerat inimica, per obedien-
tiam ſpũs

Nico. de Lyra.

a ¶Sumpta igitur parabola, rurſum ait: Dixit Ba- Diuiſio
laam filius Beor, dixit homo cuius obturatus eſt oculus,
dixit auditor ſermonum dei, &c. Hic ponitur benedictio-
nis reſumptio, & primò conuertitur eius prophetia ad Iudæos, ſe-
cundò ad alios, ibi: Cumq́ vidiſſet. Circa primum ex prædictis pa
tet litera vſq́ ibi: b ¶Videbo eum ſed non modo &c.
Exponitur autem hęc litera ab Hebręis de proſperitate regni Iſrael
tempore Dauid & Salomonis, de qua dicit Balaam: Videbo eum
ſed non modò, quaſi diceret, licet ſtatus illius proſperitatis mihi o-
ſtendatur viſione prophetica: tamen non erit temporibus meis,
quia adhuc multùm diſtat. c ¶Orietur ſtella ex Iacob: Id
eſt Dauid, vt dicunt aliqui Hebręi, qui nominatur ſtella propter ſan
ctitatem, ſecundum Ra. Sa. per ſtellam intelligitur aliqua conſtella-
tio ſpecialis, quę apparuit circa natiuitatem ipſius Dauid, deſignãs
ortum eius, ſed cuiuſmodi fuerit illa conſtellatio non dicit. d ¶Et
conſurget virga de Iſrael.i. Dauid, qui dicitur virga propter
poteſtatem regiam. e ¶Et percutiet duces Moab. ſecun-
dum qd̃ dicitur.ij. Reg. viij.a. Et percuſſit Dauid Moab, & men-
ſus eſt eos funiculo coęquans terræ. f ¶Vaſtabitq́ omnes
filios Seth. Dicit Ra. Nathan, quòd Seth prout hic accipitur, eſt
nomen ciuitatis in terra Moab, cuius populum totaliter deſtruxit
Dauid. g ¶Et erit Idumæa poſſeſſio eius. ſecundum
quod dicitur.ij. Reg. viij.d. Et facta eſt vniuerſa Idumęa ſeruiens
Dauid. h ¶Hęreditas Seir &c.i. filijs Iſrael, q̃rũ erãt inimici.
De Iacob erit

A ¶ tiam ſpiritus conſors futuræ hæreditatis exiſtet. a ¶Iſrael vero fortiter aget. Orige. Et Iſrael fecit in virtute. Quia ſcilicet tunc Edom, vel Eſau, id eſt carnis natura in hæreditatis ſocietatem vocabitur, cùm Iſrael, id eſt anima facta fuerit in virtute decenter virtutibus repleta. Si enim anima ad virtutes non veniat, ſed perſe ueret in ignauia, nec caro ad hæreditatem veniet, ſed ad iudicium illius, qui poteſt a-

Mat.10.d. nimam & corpus perdere in gehennam. b ¶Et perdat reliquias ciuitatis,

Tropolo. Cumq; vidiſſet Amalec, aſſumens.

†faciet diuitias Chald. proſperabitur in ſubſtantia Idem: Perdet liberatum de ciuitate. Videamus ſi fortè hoc modo poſſit explanari. Ciuitatem hîc mundum intelligamus, ſicut in euangelio de luxurioſo filio dicitur, Qui diſſipauit ſubſtantiam patris. Acceſſit

Luc.15.f. inquit ad quendam primarium ciuitatis in regione illa, à quo receptus in agrum mittit porcos paſcere. Hæc ergo ciuitas cuius ille primarius erat, mundus eſt. Igitur de hac ciuitate liberatum, id eſt quem de hoc mundo Chriſtus liberat, perdit eum dicẽs:

Matt.10.d. Qui perdet animam ſuam propter me, ſaluam faciet eam. Salubriter ergo Ieſus perdit, quem de hoc mundo eruit. Si volumus ergo ad ſalutem venire & de mundo liberari, perdamus animas noſtras perditione neceſſaria & vtili. Perdit enim animam ſecundum Chriſtum, qui deſideria eius refrænat, cupiditates reſecat, luxuriam & reſolutionem caſtigat, & in nullo facit voluntatem ſuam, ſed dei. Per hæc dicitur perire anima: perit eñ vita ei⁹

2.Tim.2.b. prior, & incipit noua q̃ eſt in Chriſto, cui ſi cõmorimur etiã cõuiuemus. c ¶Principium. Non hoc ad hiſtorialẽ Amalec referri põt. Non eñ prim⁹ erat antiquitate, ſed ad ſpiritalẽ qui declinãdo populos à deo & faciendo Gẽtiles ex dei cultoribus Amalec nominatur. Et initium gentiũ dicitur, quia initiũ dedit, vt homines fierẽt

Roma.1.c. Gẽtiles mutãdo gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis. vt enim in populo dei Chriſtus eſt initium, ſicut in populo qui declinat à deo & Gẽtilis efficit Amalec. ¶Orig. Initiũ gentiũ Amalec, & ſemen eorum peribit: Scriptũ

Gen.14.a. eſt in Geneſi: Et reges hi conuenerũt ad fontẽ iudicij, hic eſt Cades,

B & interfecerunt omnes principes Amalec, & Amorrhæos. Sed quæ

Queſtio de Amalec ritur vtrum ſint duæ gentes eiuſdem nominis: quia in catalogo filiorum Eſau ſcriptũ eſt Gene.xxxvj.a. Iſtæ ſunt generationes Eſau patris Edom in monte Seir. Et hæc nomina filiorum Eſau, Eliphaz filius Adas vxoris Eſau. Fuerunt aũt filij Eliphaz, Theman, Omar, Sephua, Cenez, Gathan. Thamna autem fuit concubina Eliphaz filij Eſau, & hæc peperit Amalec ipſi Eliphaz: & iſti ſunt filij Adas vxoris Eſau. Et poſt pauca: & hi ſunt duces ex filijs Eſau, filius Eliphaz qui fuit primogenitus Eſau. Dux Theman, dux Omar, dux Sephua, dux Cenez, dux Core, dux Gathan, dux Amalec. Hic igitur Amalec fuit fili⁹ Eliphaz priogeniti Eſau de concubina Thãa. Redeamus autẽ ad primam commemorationem de Amalec, vbi hi qui reuerſi ſunt & venerunt ad fontem iudicij qui vocatur Cades, interficiunt omnes principes Amalec. Cades enim interpretatur ſanctificatio vel ſanctum, Amalec verò ablingens populum vel declinans populum. Qui ergo reuertuntur ad ſanctum & conuertunt ſe ad ſanctificationem interficiunt Amalec, qui. ſ. ablingit populũ vel declinat. Hæc eſt contraria virtus, & nequitię ſpiritales quæ declinant populum à deo. Horum principes ſunt principatus contra quos ſanctis eſt colluctatio, quos tamen ſuperare non poterunt, niſi conuertant ad ſanctimoniam quæ eſt Cades, & in ipſa eſt fons iudicij. Omnis enim qui ſe ad ſanctimoniam vertit, habet ſemper ante oculos fontẽ iudicij. Proſpicit eñ diem iudicij, & purificato corde tam malorũ pœnas, q̃ piorum beatitudines contuet, qđ faciens Amalecitarum principes proſternit. Alij verò ſubijciuntur principibus Amalec. Hos enim ablingit & conſumit, & talem populum declinat à deo, hæc ad illum primũ referuntur Amalec. Videamus & iſtum Amalec filium Eliphaz primogeniti Eſau, quem peperit ei Thamna concubina: Cuius pater Eliphaz interpretatur de⁹ me diſperſit, mater Thamna, primò quidẽ degener, deinde cõfectio commota. Neceſſariò qui ab his gignitur hoſtis Iſrael eſt, ablingens vel declinans populum. Primus enim Hebræos egreſſos de AEgypto aggreſſus eſt in Raphidim cùm Moyſes dixit ad Ie-

Exod.17.c. ſum: Elige tibi viros & conflige cum Amalec &cæ. Et poſt pauca ſcriptum eſt: Quia fugauit Ieſus Amalec, & populum eius gladio deiecit, cùm dominus dixit ad Moyſem: Scribe hæc ad memoriam in libro & da in auribus Ieſu, quia delens delebo memoriam Amalec de ſub cælo. Et ædificauit Moyſes altare & nominauit nomẽ eius dñs refugiũ meũ, & ait: Quia in manu occulta domin⁹ expugnat

pugnat Amalec à generatione in generationem. Vide quid debe- C at intelligi Amalec quẽ manu occulta, id eſt inuiſibili expugnat deus à generatione in generationem. In Deuteronomio quoq; ſcriptum eſt: Memento quanta fecit tibi Amalec cùm exiſſes de AE- Deut.25.d.

gypto, quõ obſtitit tibi in via & excidit caudã tuam omnes qui laborabãt poſt te &c. ¶Nota quomodo Amalec obſtitit populo dei in via, non tamen potuit eius caput abſcindere, ſed caudam, id eſt eos qui retrò vltimi ſequebant: nec ea quæ retrò erant obliuiſcẽtes, extendebant ſe ad anteriora. vnde: Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & aſpiciens retrò aptus eſt regno dei. Qui enim retrò ¶ inuentus

Nota

Luc.9.g

a ¶Obediet.ſ.rationi & virtuti. ¶Anima.

a tas Seir cędet inimicis ſuis, Iſraël

a ¶In uirtutibus abiecta ignauia.

uerò †fortitèr aget. De Iacob erit a

a ¶Scilicet Chriſtus ſecundum carnem. b ¶Salubriter. ¶Dicens: Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Matt.xvj.d.

c ¶Reliquiæ ſaluæ fient.

b qui dominetur, & perdat rèliqui- b

a ¶Mundi. ¶Hæreticorum vel philoſophorum, qui contra deum dogmata ſua muniunt. b ¶Quinta uiſio Balaam & vltima.

as ciuitâtis. Cumq; uidiſſet Ama- c

¶Sicut ſupra.

c lec, aſſumens parabolã ait: Prin- d

cipiũ gentiũ Amalec, cuius extre- e

Nicolaus de Lyra.

a ¶De Iacob erit qui domi.ſ. vniuerſaliter. hoc refert ad Salomonẽ ſecũdũ aliquos Hebręos dicẽtes, q ipſe dominat⁹ fuit toti orbi, ſcđm qđ dicit.iij. Re.x.d. Magnificatus eſt ergo rex Salomõ ſup omnes reges terræ &c. & ſubditur ibidẽ: Et ſinguli deferebãt ei munera.i. tributa ſecũdũ iſtos. d ¶Et perdat reliquias. ga plures ſubiecit quos nõ ſubiecerat pater ei⁹. Ra. Sa. exponit de Meſſia, qđ dicit hîc: De Iacob erit q dominet.ſ. vniuerſaliter, ſecundũ qđ ſcriptũ eſt de eo pſal.lxxj.b. Et dominabit à mari vſq; ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Et perdat reliquias ciuitatis, id eſt Romæ q fuit ciuitas nominatiſſima, & p ipſam intelligitur Romanũ imperiũ, in quo ſucceſſerũt catholici, q ſcđm eum per Meſſiam venturũ cũ alijs gẽtibus ſunt deſtruendi. Sed hęc expoſitio falſo innititur fundamento.ſ.q Meſſias ſiue Chriſtus ſit venturus q̃tùm ad primum eius aduentum de quo loquitur, qui tamen eſt tranſactus, vt diffuſè declaraui per ſcripturas Hebræorum in quadam quæſtione de quolibet. Item falſum aſſumit, ſcilicet q primus aduentus Chriſti ſit in virtute armorum, cũ Zacharias propheta dicat contrariũ ca.ix. Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalẽ: Ecce rex tu⁹ venit tibi iuſtus & ſaluator & ipſe pauper. Quæ autoritas ſecundũ doctores Hebręos de Chriſto intelligitur, ideo aliter exponẽda eſt iſta pphetia Balaã à principio, q ſecundum omnes doctores catholicos de Chriſto intelligẽda eſt. Videbo eum ſed nõ mõ, ga Balaã & oẽs alij viſuri ſunt Chriſtũ etiã corporeis oculis, qñ in forma hũana apparebit ad iudicãdũ. Sed nõ propè, ga multũ diſtat iudiciũ. Aliter exponit & melius, vt videtur de aduentu in carne. Video eũ ſed nõ mõ; ga nõ vidit eũ in pſona ppria, ſed in poſteris ſuis: ga magi qui venerunt adorare Chriſtũ natũ, fuerũt de ſtirpe Balaã. Sed nõ ppè: ga natiuitas Chriſti adhuc diſtabat p magnũ tẽpus. Cõſequẽter oſtẽdit ſignũ dicti aduẽtus, cũ dicit: Orietur ſtella ex Iacob: quia in natiuitate Chriſti ſtella apparuit, q magos ad Chriſtũ natũ pduxit, vt habet Matth.ij.a. & fuerunt ad hoc excitati ex pphetia iſta: Et cõſurget virga de Iſrael.i. Chriſt⁹ pp̃ter poteſtatẽ regiam. vñ de ipſo dicit. pſal. ij.b. Reges eos in virga ferrea &c. Et pcutiet duces Moab.i. idolatras, q ſignificantur p Moabitas eò quòd erãt idolatræ, vt patet ex pdictis. Nec mirandũ eſt de tali ſignificatione, ga Balaã parabolicè loqbat, vt patet in textu. Quòd autẽ deſtructa ſit idolatria poſt Chriſti aduentũ, patet p effectum. Vaſtabitq; oẽs filios Seth.i. omnes populos ſubijciet fidei catholicę ante finẽ mundi, licet nondũ ſit impletum, de Seth enim egreſſi ſunt omnes populi, ga Abel mortuus fuit ſine filiis, & filij Cain fuerunt deleti in diluuio. Dicunt aũt vaſtari filij Seth per conuerſionem ad fidem catholicã, inquantũ deſierũt eſſe quod erãt per infidelitatem, ſicut dicit Prouer.xij.a. Verte impios & non erunt, ſupple impij, ſicut erant prius. Et erit Idumæa poſſeſſio eius &c. p Edom & Seir ſecundũ Hebræos intelligitur ciuitas Romana, & ipſa facta eſt poſſeſſio Chriſti: ga facta eſt ſedes principalis ſui vicarij. De Iacob erit q dominetur.ſ. vniuerſaliter, ga Chriſto ſubiecta ſunt oĩa: ſecundũ quod dicit Mat.xxviij.d. Data eſt mihi oĩs ptãs in cælo & in terra. Et perdat reliqas ciuitatis, i. cõgregatiõis malorũ obſtinatorũ, q ſunt ciuitas diaboli, ſicut & iuſti ſunt ciuitas dei. c ¶Cumq;. Hîc conuertitur prophetia Balaam ad alias gentes, & primò ad Amalecitas, cùm dicitur: d ¶Principium. Non poteſt dici quòd Amalec ſit ſimpliciter principiũ gentiũ, ga fuit filius Eliphaz, filij Eſau vt habetur Gen.xxxvj.b. ante quem fuerunt multi Gentiles: ſed dicitur principium gentium quæ inſurrexerant primò contra filios Iſrael poſt exitum de AEgypto, vt habetur. Exodi.xvij.c. e ¶Cuius extrema perdentur. Per filios Iſrael, quod factum fuit tempore Saulis regis, vt habetur infrà Regum decimoquinto.b. Secundò conuertitur prophetia ad filios Iethro, cùm dicitur:

Roma peribit

Nota queſtionẽ poſtillatoris

D

Orieẽ ſtella ex Iacob

Deſtructio idolatrię tẽpore natiuitatis Chriſti.

Amalec principium gentiũ.

 Vide

a ma*perdentur. Vidit quoq; Cinæ a
um,& aſſumpta parabola ait: Ro b
buſtum quidem eſt habitaculum tu
¶Chriſto. ¶Spem.
um,†ſed ſi in petra poſueris nidum
b tuum, †& fueris electus de ſtirpe
¶Nidus meus vel poſſeſſio.
Cin, quandiu poteris permanere?
¶Dirigens.
c Aſſur enim capiet te. Aſſumptaq; c d
a ¶Concluſio prophetiæ Balaam.
d parabola iterum locutus eſt: Heu e
¶Secundum deum, non communi vita.
e f quis victurus eſt, quando †iſta faciet
g deus? †Venient in trieribus de Ita g
¶Dæmonum gentes. ¶Aſſyrii.
lia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabunt h i
¶Populum dei. ¶Cum vires ſuas effuderint.
h i que Hebræos, & ad extremũ etiam k

E ☞ inuentus fuerit in cauda, abſcidet eum Amalec. In libro etiam
1.Ro.15.a. Regum ait Samuel ad Saul: Hæc dicit dominus deus virtutum: Re
cogitaui omnia quæ fecit Amalec aduerſum Iſrael: qm̃ percuſſit eũ
in via cùm aſcenderet ex AEgypto: nunc ergo vade; percute Ama
lec, & anathematiza oĩa q̃ habet, & nemini parcas &c. Paulò pòſt:
Ibidem.c. Pœnitet me, qa vnxi Saulẽ ĩ regẽ. Et hîc
ergo obſerua quõ deus ꝓ ꝓphetã præcepit
*in æternũ Sauli, vt expugnaret Amalec, & non par
cat cuiq;, & quia pepercit, offenſam incur
rit inexpiabilẽ, vt contra naturã ſuam de⁹
diceret: Pœnitet me quia vnxi Saul in re
gem. Non ergo parcam⁹ illi, qui declinat
†pone in petra populum vel ablingit & deuorat. Inuiſi
bilis Amalec, qui volentibus aſcendere
†qa Cin incedit vł depaſcet te, donec Aſſur captiuũ ducat te. de AEgypto, & de mundi tenebris cõſcẽ
dere ad terram promiſſionis, reſiſtit ĩ via
& impugnat: & ſi ĩuenerit laſſos, defectos,
retrò aſpicientes, in vltimis & in cauda po
ſitos, abſcindet & perimet. Ideo tendendũ
eſt ad anteriora, & in verticem montis
aſcendendum, & ſemper leuandæ manus
in oratione ad cælum, vt ita demũ vinca
Exo.17.c. tur Amalec. Dauid cũ multa bella geſſiſ
†Dani.11.e. ſet, & contra Allophylos fuiſſent ei acer
rimi frequenteſq; conflict⁹, non ſcribitur
obtinuiſſe regnum, niſi prius domuiſſet
2.Reg.1.a. Amalec. Vnde etiam regreſſus eſt Dauid
poſtq; cæcidiſſet Amalec, & ſuſcepit re
gnum Saul, cũ tamen Amalec ſcribatur multas prius ſtrages feciſ
ſe in populo Iſrael, & incendiſſe plurimas vrbes. Ante aduentum
enim veri Dauid, qui natus eſt ex ſemine Dauid, ſpiritales Amaleci
tæ: id eſt contrariæ virtutes multas ſtrages fecerunt in populo Iſrael,
& ipſius Dauid captiuauerunt duas vxores, Iudæum ſcilicet & Gẽ
1.Reg.30.a. tilẽ populũ. Omnes em̃ conſtat ſub pctõ fuiſſe, ſed nõ in his rerum
Roma.3.c. exitus manſit, adueniens autem Dauid, inuenit diſperſos Amaleci
tas manducantes & bibantes & exultantes præda, & cæcidit eos, &
poſt hanc cædem regreſſus ſuſcepit regnum. De hoc ergo Amalec
ait Balaam: Initium gentium Amalec, & ſemen eorum peribit. Se
mẽ eorum eſt perſuaſio & doctrina, qua docent homines declinare
F à deo: hoc ergo peribit, non ipſi in quibus ſeminatum eſt: ipſi enim
Ezech.18.b. cũ conuerſi ingemuerint, ſalui erunt. Hæc expoſitio illis obſiſtit qui
deũ legis duritiæ & crudelitatis accuſant, qui nõ ſolũ gentẽ Amalec,
ſed & ſemen ei⁹ pronũtiat periturũ, cũ gens ad ſpiritales nequitias
referatur: Semen verò doctrina Gentilium ſuperſtitionum & cul
tus idolorũ, & oĩs ſecta q̃ à deo populũ declinat, exponat. a ¶Vi
dit quoq; &c. Orig. Alia lr̃a: Et vidẽs Cinæũ dixit: Valida habita
tio tua: & ſi poſueris nidũ tuum in petra, & ſi fuerit tibi Beor nid⁹
aſtutiæ, Aſſyrij captiuũ te ducẽt &c. Beor pater eſt Balaam, hæreti
De Cinæo cos figurans: & dicit ſalu⁹ poſſit eſſe Cinæus, ſi ponet in petra. i. in
Chriſto nidũ ſuum. ſpem. ſ. nec hæreticorũ circundet eum & circũ
Tropolo. ſcribat aſtutia. Si enim hoc fecerit, nihil ꝓderit ꝙ in petra locat⁹ vi
detur: ab Aſſyrijs em̃ captiuus ducet, malignis. ſ. ſpiritibus à quib⁹
hæretici captiuant. Videtur huius expoſitionis & cõiunctio, cõtur
bare ſenſum ſed vernaculum eſt Hebrææ linguæ & coniunctione
frequenter vti vt interdum abundet. Habet enim vnaquaq; lingua
aliquid proprietatis qd' apud alias videtur vitioſum. Hîc ergo &
cõiunctio, abũdat & ſuperfluit. Caueat ergo Cinæus (qui interpre
tatur poſſeſſio) quiſquis poſſideat iſtã gratiam, vt in eccleſia Chriſti ſit,
ne forte aſtutia Beor circũueniat eum, & declinãs ad praua dogma
ta tradatur Aſſyrijs, qui enim blaſphemant in eccleſia poſiti, tradun
1.Timo.1.d. tur ſathanæ, vt diſcant non blaſphemare. Traduntur autem Aſſyrijs
qui interpretãtur dirigentes, non vt penitus pereant, ſed dirigan
1.Re.15.b. tur & corrigantur & diſcant non blaſphemare. ¶Non videtur Ci
næum valde culpabiliter nominare, cui dixit Saul. Diſcede de medio
Amalec & non percutiam te, quia feciſti miſericordiam Iſrael, &c.
Huius robuſtum eſt habitaculum, ſi ponat in petra quæ eſt Chriſt⁹
Moralit. nidum ſuum. ¶Gre. Cinæus poſſeſſor interpretatur. Et ſunt qui
præſentia poſſident, qui ingenio ſecularis ſapientiæ callent, qui verè
ſibi robuſtum habitaculum conſtruunt, ſi ſe infirmos ſentiunt, &
in excelſa humilitate Chriſti fouendam mentis fiduciam ponunt,
& omne quod præterit cordis volatu tranſcendunt. b ¶Ele
ctus. Electi de numero ſapientium, veritatis inquiſitores vita viuũt
Eccle.24.c. perpetua. vnde: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.
c ¶Aſſur. Diabol⁹ ſcilicet cui hæretici traduntur dirigendi & cor
rigendi. d ¶Parabola. Sæpe parabolicè loqui dicitur, ne quid
in his non quaſi parabolã, ſed ſecũdũ literã accipiam⁹. e ¶Quis.
Tam felix q̃ hæc videat, ſentiat, intelligat, & credat, quòd hæc ita fe
cerit deus

cerit deus. f ¶Quando iſta. Cũ ſcilicet orietur ſtella ex Iacob, G
ſurget homo ex Iſrael, & delebit Amalec, & ſemẽ eius peribit: Id eſt
cùm veniet Chriſtus & cultũ idolorũ deſtruet, & dæmonũ poteſta Literaliter
tẽ ſubijciet. g ¶Venient. Videtur ſignificare ꝙ iuxta incarnatio
nem domini veniant Romani, Aſſyrios, Hebræos & omnes orienta
les ſuperaturi, & tandem regnum perditu
ri ſecundũ ſtatuam Danielis: Vel ꝙ in ad Dañ.2.e.
uentu Chriſti in fine temporum, qd' ps oc
cidentalis ſignificat omĩa regna mũdi gla
dio ſpũs: id eſt verbo dei ſuperenť, & in tẽ Ephe.6.b.
pore Antichriſti ceſſet prædicatio euan
gelij. ¶Ori. Alia littera: Et exibũt de ma
nibus כיתים Cittim, & affligent Aſſy
rios, Cittim interpretatur plaga finis.
Qui verò cõuerſi ad deum & à Chriſto
eruditi plagam quæ in fine ſeculi impijs
veniet, effugiunt, affligent Aſſyrios: Id eſt
hi quibus in agone poſitis conteret deus Rom.16.c.
ſathanam ſub pedibus affligent Aſſyrios Luce.10.c.
id eſt dæmones. Calcabunt enim ſup ſer
pẽtes & ſcorpiões, & ſuper omnem vir †vel de ſolauerit eum
tutem inimici. h ¶Hebræos. Hebræ
us eſt qui de AEgypto tranſit ad terram Allegoricè
promiſſionis, de tenebris ad lucẽ, de mor
te ad vitam. Sed non ſine magno certami
ne poteſt obtinere. Affligit ergo & affligi
tur, cædit aduerſarium & cæditur. Affli
gunt ergo Aſſyrij Hebræos, id eſt po
pulum dei, ſicut affliguntur ab eis. i ¶Etiam ipſi per
ibunt. Idem: Et ipſi pariter peribunt. Non cum Hebræis ſcili
cet, ſed pariter, id eſt ſtatim vt Hebræos afflixerint. Pariter enim
Græcus ſermo pro ſtatim ponit. Hîc ergo erit finis omnium, vt
Aſſur cui tradebantur delinquentes in populo dei, vel in interitum
1.Cor.5.b. carnis vt ſpiritus ſaluus fieret, vel vt diſcerent non blaſphemare, pe
1.Thim.1.d reat etiam ipſe ab eo qui poteſtatem habet perdere in gehennam:
Matt.10.c. Qui dicet eis: Ite in ignẽ æternum qui præparat⁹ eſt diabolo & an
Matt.25.d. gelis eius. Perijt vna ouis de centum, ſed hanc bonus paſtor reli
Mat.18.b. ctis nonagintanouem in montibus, deſcendens ad hanc vallem la
Luc.15.a. chrymarum, & requirens inuenit, & impoſitam humeris repor
tauit. Iſte autem Aſſur qui in fine omnium dicitur periturus, ne
H ſcio ſi aliquando aut quæri poſſit aut inueniri. Perijt ergo non er
rore, ſed iudicio, non lapſu motus, ſed perſeuerentia obduratus.
Quod enim ſcriptum eſt: Ego occidam & ego viuere faciam,
Deu.32.f. deducam in infernum & reducam: Neſcio ſi generaliter ad o
mnes aſpiciat, an ad eos tantùm quos deceptio diaboli deduxit
☞ in mortem

Nicolaus de Lyra.

a ¶Vidit quoq; Cinæum: & aſſumpta parabola ait:
Iſte Cin (à quo dicti ſunt Cinæi) fuit filius Iethro vt dicunt aliqui:
vel potius ipſemet Iethro vt dicunt alij: prout dictum eſt ſuprà. x.
capitulo. Et ponitur hîc iſte populus iuxta Amalec, quia habita
bat iuxta eum: ſecũdũ qd' dicitur. j. Regũ. xv. b. Dixitq; Saul Cinæo:
Abite: recedite atq; diſcedite ab Amalec: ne forte inuoluam te cum
eo. b ¶Robuſtum quidem eſt habitaculum tuum ſed.
Locus enim ſuæ habitatiõis erat fortis propter difficilem acceſſum
ex rupibus. & ſequitur: c ¶Aſſur enim capiet te. Fortitu
do em̃ loci nõ potuit eũ ſaluare, quin caperet & captiuaret cũ decẽ
tribub⁹ Iſrael, quas captiuauit rex Aſſur tempore Oſee regis Iſrael:
vt habetur. iiij. Reg. xvij. Tertiò conuertitur parabola ad Romanos
cũ dicitur: d ¶Aſſumptaq; parabola iterum. Prophe
tiæ tamen ſuæ præmittit exclamationem dicens: e ¶Heu qs
victurus eſt quando iſta faciet deus? ſcilicet quæ ſequuntur.
q.d. tãta ſtrages per Romanos fiet in diuerſis partibus orbis, ꝙ vix
poterit aliquis euadere gladiũ eorum. f ¶Venient ĩ trierib⁹.
Id eſt in nauibus: g ¶De Italia. quia per nauigium venit ex
ercitus Romanorum ad partes illas orientales. h ¶Supera
bunt Aſſyrios: quorum dominium erat magnum. i ¶Va
ſtabũtq; Hebræos: quod inchoatum eſt tempore Pompeij: &
cõſummatum tempore Titi & Veſpaſiani. k ¶Et ad extremũ
etiam ipſi peribunt. ſcilicet Romani qd' expoſuit Ra. Sa. futurũ Romani regni interit⁹
per regem Meſſiã, vt dictum eſt. ſ. & improbatũ. Ideo aliter dicen
dũ ꝙ hoc factũ eſt per bella inteſtina inter Romanos conſurgẽtia:
ꝓpter q̃ multa regna receſſerunt à dominio ĩperij Romani: & illud
quod remanſit videtur quaſi quotidie inteſtinis bellis caſſari: & hoc
notatur cùm dicitur: Ipſi peribunt, ſcilicet à ſemetipſo inteſtinis.
Balac quoq;

ſNon Hebræi. a ſDicente iuſto iudice: Ite maledicti in ignem æternum.

a ipſi peribūt. Surrexitq́ Balaam, & reuerſus eſt in locum ſuum, Ba- a lac quoq́ uia qua uenerat rediit.

A in mortem. a ¶ Surrexitq́. Quia Balaam dei virtute conſtrictus non potuit Iſrael maledicere volens regi placere, ait: Veni consilium do tibi: ſed conſilium non aperuit, quod tamen refertur j.31.b. in fine huius libri. Sed plenius vbi Iohannes ait. Habes ibi doctri- Apoca.2.d nam Balaam, qui Balac docuit vt mitteret ſcandalum in conſpectu filiorum Iſrael, vt manducarent idolis immolata, & fornicarentur. Quaſi populus hic non propriis viribus, ſed deum quærendo vincit & pudicitiam conſeruando. Deiice pudicitiam & ſponte vincetur, non virtute militum ſed decore mulierum pugnandum eſt, forma vincit armatos, ferrum pulchritudo captiuat. vbi ſenſerint eos mulieres manus dediſſe libidini, non ſe prius cupientibus præbeant quàm de ſacrificiis idolorum comedant, & conſecrentur Beelphegor. Rex verò Balac continuò conſilio paruit.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Balac quoq́ via qua venerat rediit. Cōduxerat eñ Balaam vſq́ ad fines terræ ſuæ, vt haberet conſilium ab eo contra filios Iſrael in fine, ſicut ei promiſerat.

¶ In cap. xxiiij. vbi dicit̃ i poſtill. Quã pulchra tabernacula tua &c.

De prophetijs Balaam *ADDITIO.* Circa prophetias Balaã tam p̃cedentes q̃ ſequentes tria occurrũt attendenda. Primũ eſt, qđ licet de ſtatu populi Iſraelitici à principio vſq́ ad finem tractant, vt patet, nunq̃ tamen aliquid tangunt de infortuniis ſeu aduerſitatibus eorum, licet multa talia eis deuenerunt, tam tempore iudicum q̃ etiam temporibus regum, & maximè in captiuitate Babylonica & in aliis, ſed ſolùm tangunt proſperitatem eorum. Cuius ratio poteſt eſſe, q̄ deus nolebat vt talia reuelarentur Balaam, nec per ipſum manifeſtarentur gentibus: ne ex hoc poſſent audaciam aſſumere reſiſtendi ſeu inuadendi eos: & ideo in principio deus vniuerſaliter dixit ipſi Balaam: Non maledicas populũ, quia benedictus eſt: in quo prohibuit ſibi ne aliquid mali de eis diceret. Secundò quia Balaam prophetauit de his q̃ ptinẽt ad pſperitatem illius populi, nõ ſolũ temporalem, ſed etiã ſpiritualem: q̃ qui- B dem bona ſpiritualia intelligenda ſunt de iuſtis. ſ. de Iſrael ſeu Iacob ſecũdũ ſpiritum, non autẽ de peruerſis: prout patebit inferius in locis ſuis. Tertiũ eſt, qđ quatuor prophetiæ iſtius Balaam videntur reſpicere quatuor ſtatus populi Iſraelitici. Quorum primus ante legem. ſ. ab Abraham vſq́ ad dationem legis. Secundus eſt à datione legis vſq́ ad tempus, quo poſſederunt terram promiſſionis: antè tamen quàm regem habuiſſent aut templũ. Tertius verò à tempore prædicto vſq́ ad tempus quo habuerunt regem & templum incluſiuè. Quartus verò & finalis ſtatus populi ſub Chriſto: & in omnibus iſtis ſemper tangitur proſperitas eorum, omiſſis aduerſitatibus ratione prædicta. ¶ In prima igitur prophetia commendat primũ ſtatum illius populi de quatuor. Primò de hoc q̄ erat à deo benedictus: vnde non poterat maledici qđ correſpondet cũ hoc qđ fuit dictum Abrahę in prima ſui vocatione, Gene. xij. a Benedicam tibi, &c. Et benedicã benedicẽtibus tibi &c. de quo dicit hîc Balaã: Quomodo maledicam, cui non maledixit deus. Secundò commendat eum de hoc q̄ erat ſeparatus à gentibus in fide: de quo hîc dicitur: Populus ſolus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Et q̄a iſta diſtinctio incepit ab Abraham & fuit continuata per patriarchas, ideo huic diſtinctioni prędicit. De ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus conſiderabo illum, ſcilicet de viris iuſtis & perfectis qui montibus in ſcriptura ſimilantur, à quibus ille populus ſumpſit initium Tertiò cõmendat eum de magna numeroſitate, q̄a cũ primi patres eſſent pauci, tamen in magnam multitudinem creuerunt, de quo dicit: Quis dinumerare poſſit puluerẽ Iacob &cę. correſpondenter ad illud quod dixit deus Abrahæ Geneſi. xiij. d. Multiplicabo ſemen tuũ ſicut puluerem terræ. Quartò commendat eum de bono fine, de quo dicit: Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia, correſpondenter ad hoc quod dictum fuit Geneſi. xv. c. Tu autem ingredieris ad patres tuos in pace, in quo videtur aſſecurare eum de pœnis alterius vitæ: vnde in ſinu Abrahæ iuſti ante aduentum Chriſti leguntur collocari, vt Luc. xvj. f. Nec mirum ſi Balaam cùm eſſet peſſimus, appeteret finem iuſtorum. Nam ſecundum Grego. in paſtorali: Sicut plerunq́ mali inutiliter compunguntur ad iuſtitiam, ſic plerunq́ boni innoxiè tentantur ad culpam. ¶ In ſecunda prophetia primò continuat dicta dicendis dicens: Non eſt deus quaſi homo vt mentiatur &c. q. d. iſte populus, vt dixi, non eſt maledictus à deo, ſed econtra: & quia deus mentiri non poteſt, ideo ad benedicendum adductus ſum &cę. Conſequenter videtur tangere ſecundum ſtatum populi ſupradictum, quem cõmendat in quinq́. Priò à ſeparatione ab idolatria, q̃ in primo p̃cepto decalogi fuit phibita. de quo dicit: Non eſt idolũ in Iacob, nec videt̃ ſimulachrũ in Iſrael. Secũdò cõmendat illũ ſtatũ de cultu vni9 dei, quod multipliciter traditur in lege, de quo dicit: Dñs deus eius cũ eo eſt. Tertiò commendat eum de hoc, q̄ etiã ſine rege temporali victoriã obtinebãt de regibus ſibi aduerſantibus, vt patet pręcipuè in hiſtoriis Ioſue & etiã Iudi. de quo dicitur: Clangor victoriæ regis in illo eſt. q. d. licet nõ habeãt regẽ tẽporalẽ, obtinẽt tñ victoriã acſi regẽ habuiſſent: & quia illa victoria procedebat ab illo, cuius fortitudo maxima eſt, ideo ſubdit: Dñs deus eduxit eum de AEgypto, cui9 fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis. ſ. cuius cornua in quibus deſignatur poteſtas ſeu fortitudo, ſunt præeminentia cęteris. Quartò commendat eos in hoc, q̄ non regebantur in cognitione agendorũ ſeu futurorum per vana & ſuperſtitioſa, ſed per reuelationes diuinas: de q̃ dicit: Non eſt auguriũ in Iacob, nec diuinatio in Iſrael: & temporib9 ſuis dicetur Iacob & Iſraeli, q̄d operatus ſit dñs. ſ. p pphetas denuntiantes ea quę deus vult operari. Quintò cõmendat eos de hoc, qđ in promptu erat eis parata victoria de aduerſantibus, de quo dicit: Ecce populus vt Læena conſurget &c. Et non accubabit leo, donec deuoret prędam, & occiſorum ſanguinẽ bibat: qđ põt intelligi de illo populo ſub Moyſe, qui quidem Moyſes non accubauit. i. mortẽ non vidit donec deuicit reges fortes, Sehon & Og & Madianitas, quorum ſanguinem effudit. Vl' intelligitur de toto populo q̄ nõ accubabit. i. non habebit quietam poſſeſſionem terræ ſibi promiſſę: donec occideret oẽs reges Chanaã, vt patet in hiſtoriis ſacris de hoc tractantibus. ¶ In tertia prophetia videtur tangere tertiũ ſtatum populi ſupradictum, quem commendat in quinq́. Primùm in hoc qđ habebant habitationem diuinam inter eos, & hoc quandoq́ in tentoriis ſicut à tempore Moyſi vſq́ ad Dauid incluſiuè, q̄ñ arca fœderis quę in tentorio à Moyſe fabricato exiſtens in diuerſis locis figebatur, quandoq́ verò in tabernaculis. ſ. in templis ſicut in templo Salomõis, & poſtea in tẽplo p Eſdrã & Neemiã ædificato. de quo dicit: Quàm pulchra &c. Vbi notandum qđ in Hebręo in hoc loco prius petuntur tentoria q̃ tabernacula, ſicut in ordine tẽ- D poris priora fuerunt, vnde aſſimilat huiuſmodi tentoria vallibus nemoroſis & hortis irriguis, in quibus homines q̃ in tranſitu delectant̃ eò q̄ talia tentoria non habebant locum fixum, ſed mouebantur de loco in locum tranſeundo, vt dictum eſt. De tabernaculis verò ſcilicet de templis quę immobilia erant & cedrina, dicit q̄ tabernacula quæ fixit dominus quaſi cedri prope aquas. Secundò commendat illum ſtatum de doctrina ſacra, de quo dicit: Fluit aqua de ſitula eius, exponatur prout in poſtilla: de ſtudio legis & prophetarum quod viguit in Ieruſalem, vel de ſapientia Salomonis, ad quam audiendam de vniuerſa terra veniebant, vt in. iij. Reg. iiij. Tertiò cõmendat illum de regno temporali, quia primus rex qui fuit in Iſrael, deuicit regem Agag qui erat principalis aduerſarius illius populi: de quo dicit ſecundũ verã literam Hebraicam: Superextolletur ſup Agag rex eius, & ſequitur: Et eleuabitur regnum eius: exponat̃ put in poſtilla. Quartò commendat illum ſtatum de victoria, quam habuit de circũſtantibus aduerſariis, vt patet tempore Dauid, quam victoriam attribuit fortitudini illius qui eduxerat eos de terra AEgypti dicens. Deus eduxit illum de AEgypto &c. Deuorabunt gentes hoſtes illius &c. Quintò concludit hanc prophetiam correſpondenter ad primũ dictũ ſuæ prophetię vbi dixerat: Quõ maledicam cui non maledixit dominus. q. d. illa benedictio dei qua hunc populum in patribus benedixerat, firma eſt & irretractabilis. ¶ In quarta verò prohetia agit de quarto ſtatu illius populi. ſ. ſub Chriſto: vnde in hac prophetia, & non in aliis facit mentionem de extremo tempore: q̄a vltimus ſtatus populi Iſraelitici ſcđm omnes in hac vita, eſt tp̃s Meſſiæ, vltra qđ non eſt niſi aliud ſeculum. Et q̄a in hoc ſtatu myſteria abſcõdita à ſeculis erant [illegible]plenda, idcirco in hac tantũ prophetia de ſe dixit: Qui nouit doctrinam altiſſimi. q. d. iſta quæ dicturus ſum nullus ſcit, niſi qui nouit doctrinam altiſſimi. i. ſecreta altiſſimi. Quem quidem ſtatum commendat in quatuor. Primò ex hoc qđ rex eius futurus erat cæleſtis, de quo dicit: Orietur ſtella de Iacob. vñ Ra. Moy. Gerũdeñ. ſic. d. in hoc loco. q̄a Meſſias cõgregaturus eſt diſperſiones Iſrael ab extremis terrę vſq́ ad extremum, idcirco aſſimilat eum ſtellæ quę tranſit per firmamentum à ſummo cælo. De quo etiam dixit Daniel: Ecce in nubibus cæli ſicut filius Dañ.7.d. hominis veniebat. Hæc ille. Quod ſatis concordat veritati noſtræ, licet ipſe qui loquitur, hoc non perfectè ſentiret. In ſignum autem huius ſcilicet quod rex Meſſias eſſet rex cæleſtis, ſtella noua apparuit magis, cùm natus eſſet Chriſtus Matthęi. ij. a. Secundò commẽdat ſtatum iſtũ ex parte p̃dicti pſidentis. ſ. Chriſti, q̄ idolatriã pe-

C Cõmendat Iſrael p Balaã inquiq́. — Nume, 23. c

B nitus deuaſtatur⁹ erat. & ſic princeps huius mūdi eiiciēdus erat fo-
ras, vt Iohā. xij. e. Et de hoc dicit: Cōſurget virga de Iſrael, ſ. virga di
Pſal. 44. b. rectionis. De quo in Pſal. Virga directionis, virga regni tui. Dilexi-
ſti iuſtitiā & odiſti iniquitatē. Et quia idolatria ante tēpus legis euan
gelicæ totū mundū cōprehēdebat, idcirco dicit: Vaſtabitq; omnes
filios Seth. A Seth em̄ gen⁹ humanū communiter deſcēdit, prout de
ducitur in glo. Vaſtauit igit̄ Chriſtus omnes à Seth deſcendentes,
qa deorū ſuorum cultū amouit, eorū templa etiā, & aras deſtruxit.
Nominauit tamē inter omnes gētes Moab & Idumæā ſeu Seir, q̄ eſt
terra ipſius Edom, propter diuerſas ratiões. Moab enim, qa cum
Moabitis loquebatur, quaſi diceret eis: Et ſi pronūc non ſuperabūt
te, tū in futurum eis ſubiicieris. Idumæā verò nominauit, qa fuit pri
mus aduerſarius ipſius Iacob ab vtero, cuius primogeniturā & be
nedictionem Iacob accepit, vt Geñ. xvij. Et ideo in ſcripturis, ſicut
Iſrael ſæpe accipit̄ ꝓ ppl'o, q ſub fide & cultu dei reſidet, etiam ſi ab
Iſrael nō deſcendat ſcd'm carnem: ſic Edom & Seir ſæpe accipitur
ꝓ gente q̄ aduerſat̄ populo dei, etiā ſi ab Edom & Seir ſcd'm carnē
Abdię. f. nō deſcēdat; put in prophetia Abdię deo duce largi⁹ eſt tractandū:
quod in Chriſto impletum eſt. Subiecit etiam in primo aduentu,
Matt. 28. d. & hoc ſpiritualiter cū poſt reſurrectionē dixit: Data eſt mihi omnis
poteſtas in cælo & in terra, ſcd'm quā poteſtatem cōdēnauit om̄es
infideles dicēs, Qui nō crediderit cōdēnabit̄, Mar. xvj. d. Et iſto etiā
modo pōt intelligi id qd' dicit̄: Vaſtabitq; oēs filios Seth. Tertiò cō
mendat illū ſtatū ex pte populi q fidē Chriſti cū tāta cōſtātia & viri
li fortitudine ſuſceperūt, qd' etiā vſq; ad effuſionē ſanguinis fidem
Chriſti p orbē diuulgauerūt, de q̄ dicit: Iſrl' verò fortit̄ agit. quartò
cōmendat illū ſtatum circa ſcd'm aduentum, quando non ſolū Idu-
męi. ſ. aduerſarij fidelium, erunt ſubiecti fidelibus modo prædicto:
ſed etiam ex toto conſument̄, euntes in ignem æternū: ſed de hoc di
cit: De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis ſcilicet
mundi vel diaboli. vnde Abdias propheta de hoc tractās ſimiliter
dicit: Non erūt reliquię domus Eſau, & ſic finitur quarta ꝓphetia, q̄
reſpicit

reſpicit Iſrael ſcd'm quatuor ſtatus prædictos, tangens ꝓſperitates G
eorum, & nihil exprimēs de aduerſitatib⁹ intermediis ratione iam
dicta. ¶ In ſequētibus verò tāgit ſtatū Gentilitatis, ſpecialiter reſpe
ctu Iſraelis, & eſt quinta prophetia. Vñ glo. interlinearis vbi dicitur:
Cūq; vidiſſet Amalec, interponit ſic: Quinta viſio Balaā, in qua vi
ſione ſeu ꝓphetia agit de tribus generibus gentiū. ſ. de primo aduer
ſario Iſraelis, q fuit Amalec: & de vltimo aduerſario qui fuit gēs Ro
mana: & de gente intermedia quæ erat quaſi adiacens ſeu aſſocia
ta ipſi populo Iſraeli. ſ. populus Cinęus deſcendēs de Iethro. De pri
mo. ſ. Amalec dicit: Principiū gētiū Amalec &c. exponat̄ put̄ poſt.
De Cinęo verò dicit: Robuſtū qdē eſt habitaculum tuū. q. d. Nō po
teris euadere Aſſyrios, ſupple q iuaſuri ſunt Iſrl', vt. iiij. Reg. xvij. et
ſi ſis i robuſtiſſimo loco: qa Aſſur capiet te, & hoc. ſ. quomodo ca-
ptiuauit Iſralē. q. d. Iſta ſocietas nō aſſecurabit te ab illa captiuitate:
In quo innuit quaſi p indirectū aduerſitas Iſraelis in captiuitate Aſ-
ſyriorū: quā tū p directū nō expreſſit rōne prius tacta. De gēte verò
Romana, quæ fuit vltima & principalis affligēs ipſum populū ab
Iſraele ſcd'm carnē deſcendentē dicit: Veniēt in trierib⁹ de Italia: vbi
in Hebręo habet̄ de Roma ſuperabūt Aſſyrios, vaſtabuntq; He-
bręos, quaſi diceret: Iſta gēs Romana erit ſic potētiſſima, q ſupera-
bit ſeu vaſtabit tā affligētes. ſ. Aſſyrios q̄ afflictos. ſ. Hebręos, & tū
ad extremū ipſi etiā pibunt, qa regnū eorū euacuatū fuit p regnum
Chriſti, put ꝓphetatū fuit à Daniele, Dañ. ij. de lapide exciſo ſine ma
nib⁹ & ſtatuā pcutiēte. vñ gl. ſup hūc locū: Iuxta incarnationē dñi
veniēt Romani, Aſſyrios, Hebręos & oēs oriētales ſupaturi, & tan-
dē regnū pdituri ſcd'm ſtatuā Danielis: Hæc in gl. Et notādū, q licet
in oib⁹ p̄dictis ꝓphetijs Balaā noiabat iſtū pplm ſub noie Iſraelis
vl' Iacob (q̄ ſūt noīa q̄ accipiūtur frequēter ꝓ ppl'o fideliū, ſcd'm no
minū iterpretationē) i hoc tū loco noiat eos ſub noie Heber, q̄ſi iā
nomē Iacob vl' Iſraelis perdiderāt, qa tps q̄ gēs Romana illū pplm
vaſtauit, fuit poſt paſſionem Chriſti, quando iam perdiderant no-
men Iſrael & Iacob ſecundum ſpiritum.

GLO. ORDI.

CAP. XXV.

M Orabatur &c. in Setim. Interpretatione Hębraicorū nominum שִׁטִּים Sittim inuenimus in lingua noſtra, reſpōſionem vel refutationem dici. Appli cuit ergo Iſrael ad rñſionem vel refutationem, nō bene applicuit, a ¶ Et fornicatus eſt popul. Orig. Ipſa hiſtoria nos ędificat, docens, quia aduerſus nos militat fornicatio. Sed ſi habuerimus arma

F

Moraliter

Gal. 6. c. apoſtoli, luxurię tela nō nocebūt nobis. i. ſi habeamus loricam iuſti
tiæ, galeam ſalutis, gladium ſpiritus qd' eſt verbum dei, & ſcutum
fidei, calciati pedes in pręparatione euangelij pacis. Si hæc arma pro
iicimus, diabolo locū dam⁹, & captiuat nos omnis dęmonū chor⁹,
& deus contra nos iraſcitur, nec ſolùm in præſenti, ſed in futuro pu
niemur. Faciūt autem nos vincere pudicitia & iuſtitia, prudentia &
Apo. 2. d. cæterę virtutes. Faciunt autem vinci, luxuria, libido, auaritia, impie-
3. Re. 13. a. tas & omnis malitia. Idem ait Iohannes in Apocal. Habes ibi quoſ-
dam tenētes doctrinam Balaam &c. Qui facit quæ facit Balaam, do
ctrinam eius docere videtur. Sicut de doctrina Iezabel ibi memo-
ratur, non q aliquis ex diſcipulis Iezabel doceat quæ illa tradiderit,
ſed qui prophetas perſequitur ſicut illa, aut dolo aliquos capit, aut
falſis criminibus perimit innocentes, iſte tenet doctrinam Iezabel.
Sic ergo qui prauo conſilio ſcandalum generat in populo & of-
fenſionem & iram dei prouocat, vel idolorū ſacrificijs cōmunican
do, vel libidini ſeruiendo, doctrinam Balaam tenet. Eſt ergo execra
bilis etiam corporis fornicatio, quæ violat templum dei, & tollit
1. Cor. 6. membra Chriſti, & facit membra meretricis. Sed execrabilior ge-
neralis fornicatio, in qua omne genus peccati pariter continetur.
Cūm anima ſcilicet conſortio verbi dei aſcita, & matrimonio eius
ſociata ab aduerſario eius qui eam ſibi in fide deſpondit corrumpi-
2. Cor. 11. a. tur. eſt ergo ſponſus & vir animæ mundæ verbum dei, id eſt Chri-
1. Timo. 2. ſtus. vnde: Volo autem vos omnes vni viro virginē caſtā ex Chri-
Geñ. 3. ſto &c. Dum igitur anima adhæret ſponſo, & complectitur & au-
dit verbum eius, ab ipſo ſucipit ſemen verbi, & concipit & facit fi
lios: vt ſalua ſit per generatiōem filiorum. Si permanſerit in fide, &
charitate (etiam ſi prius ſicut Eua ſeducta fuit) vbi concubitus fa-
ctus fuerit animæ cum verbo dei & complexus adinuicem datus,
naſcitur generoſa progenies, pudicitia: ſcilicet iuſtitia, patientia &
omnes virtutes. Si autem ſe diabolo & dæmonibus proſtituerit, fa
Pſal. 127. a. ciet filios adulterij. ſ. omnia peccata. Per ſingula ergo quę gerim⁹ ge
nerat filios anima noſtra, ſenſus ſcilicet & opera. Et ſi quidē ſcd'm le-
gem eſt

Cap. XXV.

¶ Lxx. applicuit Iſrael in Setim.

a M Orabatur autē eo tempore Iſraël in Setim, & a ¶ Quia non bene applicuit, refutatus eſt a deo. b fornicatus eſt populus cum filiabus Moab quæ uocauerūt eos ad ſacrificia ſua. At il-

Gloſ. ordi.

gem eſt & verbū dei, quod facit: parit ſpi
ritum ſalutis, & ſaluabitur per generatio
nem filiorum, de quibus dicitur: Fi- H
lij tui ſicut nouellæ oliuarum in cir-
cumitu

NICO. DE LY.

CAP. XXV.

M Orabatur autē. Hîc cōſequēter ponit̄ ꝓuocatio filiorū Iſrael ad peccatū ex cōſilio Balaā. Et primò ponit̄ dicta
Diuiſio prouocatio, ſecundò ipſius punitio, ibi: Locutuſq; eſt dominus.
Circa primum deſcribitur primò Iſraelis prouocati tranſgreſſio,
Ad ordinationē ppli q̄ regrūtur ſecundò tranſgreſſionis punitio, ibi: Et iratus dominus. Circa pri-
mū ſciendum, q Balaam ſciens filios Iſrael eſſe pronos ad lu-
xuriam, dedit conſilium ipſi Balac vt mitteret puellas pulchras, no
biles, & ornatas prope exercitum eorum, & q iuuenes venientes ad
ſe verbis allicerent: & cū viderent eos inflāmatos ad actū carnis, nō
permitterent ſe ab eis cognoſci, niſi prius comederent de idolotitis
& idola adorarent quæ ſecū portauerāt: vt ſic deus offenderetur, &
populus Iſrael à deo percuteretur, & in manibus hoſtium traderet̄.
Dicit etiam Ioſephus, qd' aliqui nobiles de Iſrael acceperunt ſibi v-
xores de ill'. Licet autem hîc nō ſit ſcriptum q Balaam dederit hoc
conſilium, tamen habetur ex eo qd' dicitur. j. xxxj. ca. Cur fœminas
reſeruaſtis? nonne iſtę ſunt q̄ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionē
Balaam? Et Apoca. ij. d. dicitur: Habes illic tenentes doctrinam Ba
laam qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filijs Iſrael, edere
ſcilicet de idolotitis & fornicari. & hoc eſt qd' dicit̄ hîc: a ¶ Mo-
rabatur autem Iſrael eo tempore in &c. nomen eſt loci pro-
pinqui loco vbi p̄dictæ mulieres venerunt. b ¶ Et fornicatus
eſt populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos.
Spiritualiter p idolatriā, & corporaliter p luxuriam, vt dictum eſt.
Initiatuſq; eſt

Moralit̄. a ¶ Morabat̄ autem eo tempore Iſrael in Se. Moralit̄
Per hoc autem, q populus Iſrael trahēs morā prope mulieres Gē
tiles & idolatras tractus fuit ad luxuriam & idolatriam, monemur Meretrices
nos elōgare à mulieribus, ne verbis earū, ſignis & aſpectib⁹ decipi fuge
amur. Quia ſcribit̄ Eccle. iij. d. Qui amat periculum i illo peribit. Et Iſidor⁹ in li.
Iſidorus libro de bona & honeſta cōuerſatione: Si vis à fornicatio- de bona cō
ne eſſe tutus, eſto à muliere corpore & viſitatione diſcretus, iuxta uerſatione.
ſerpentem, & proximus periculo, diu illęſus non eris: prope ignem
inaduſtus non eris, ferreus ſis, aliquando tamen diſſolueris.
Qd' cū vidiſſet

a ☞Conſecrati ſunt ſcilicet idolis gentium. b ☞Non ſolum manducauerunt.

li comēderunt,& adorāuerunt deos earum. †initiatusq́ eſt Iſraël Beelphegor:

a ☞Quia arguit eos lex negligentes & deſides.

Et irātus dn̄s dixit ad Moyſen: Tolle cunctos principes populi,&

a ☞Quem nihil latet. b ☞Palam ſcilicet vt omnibus ſint exemplum.

ſuſpēde eos contra ſōlē †in patibūlis, ut auertatur furor meus ab Iſraël.

A ☞ cumitu menſæ tuæ.Si verò cōtra legē eſt quod agit, de con-
ceptione cōtrarij ſpūs parit filios peccati & maledictionis. Anima
ſemper parit ,ſemp generat,vel deverbo concipiens vel de contra-
rio ſpiritu. Fortè ad has generationes reſpicit quod dictum eſt: Cū
Roma.9.c. enim nondum nati fuiſſent,aut aliquid egiſſent boni aut mali &cæ.
Iſtę enim generationes animæ ex ſpiritu-
ſancto generatę priuſq́ faciāt aliquid bo
ni,diliguntur.Si verò ex ſpiritu maligno
†coniunxit q́ſe prius quā impleāt aliquid mali,hoc ipſo
quòd hmōi voluntatē peperit anima, di
gnè odio habetur malè voluntatis execrā
da conceptio. Ideo forſitan & Chanaan
puer antequam naſceretur maledicitur,
quia peccauerat pater eius.Et prophetās
Noe,quòd vnicuiq; filiorū ſuorum o-
ptima quęq; ſignaret,vbi ad Chan ven-
Pſal.136.b. tum eſt:Maledictus,inquit, Chanaan pu
Gen̄.9.d. er.vnde: Filia Babylonis miſera, beatus
qui retribuit tibi retribu.tuam, quam re
tribuiſti nobis . Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad pe-
tram. Et ſi nondum aliquid operis geſſerit in nobis Babylonius
conceptus,dum paruulus eſt non miſerearis ſtatim interfice: odibi-
lis enim eſt; elide ad petram ne creſcat , ne augeantur opera confu-
ſionis in eo . Petra Chriſtus eſt,in conſpectu tremendi iudicij eius
poſita pereat hæc ſoboles.Hæc dicta ſunt de generali fornicatione,
cuius ſpecies eſt corporalis fornicatio.Hinc Paulus ait: Qui ſe iun-
1.Cor.10.b git deo vnus ſpiritus eſt,& qui ſe iungit meretrici , vnum corpus
Moraliter eſt. Quaſi omnis anima aut domino coniuncta eſt aut meretrici.
1.Cor.6.d. Dominum autem dixit virtutes quæ Chriſtus eſt , id eſt verbum,ſa
pientiam , virturem , iuſtitiam & huiuſcemodi. Meretricem verò
omnes malitiæ ſpecies. vnde : Mulier occurrit ei habens ſpeciem
Proue.7.b meretricis,quæ iuuenum facit auolare corda.Hæc meretrix malitia
eſt,qui ſe iungit huic meretrici , vnum corpus malitiæ efficitur.Si-
cut ergo qui ſe iungit domino iungit ſe ſapientiæ,iuſtitiæ,pietati &
veritati , & cum omnibus vnus efficitur ſpiritus , ita qui ſe iungit
huic meretrici,iungit ſe impudicitiæ,iniquitati,mendacio & omni
busmalis,cum quibus vnum corpus efficitur. a ¶Comede-
B runt.Quaſi etiam de his quæ immolata ſunt idolis comedunt,quę
execrabilia ſunt apud deum.Quis enim conſenſus templo dei cum
2.Cor.6.d. idolis? ¶Orige.Ait apoſtolus : Si quis viderit ſcientiam habentem
1.Cori.8.c. in idolio recumbere:nonne ſcientia eius cum ſit infirma ædificabi-
tur ad manducandum idolatica? Vbi videtur non tam rem ipſam
grauem pronuntiare, quā illius offenſam qui hæc videns ad idem
prouocatur,cūm non ſimili ſcientia muniat,vt non tam ſui quàm
alterius ſit reus. Fortè ſtudioſi literarum Græcarum homines , &
adamatores philoſophiæ deſiderio adhuc ſtudiorum veterum te-
nebantur,& philoſophorum dogmata quaſi idolis immolata ede-
bant.Quæ fortaſſe non lædebant eos qui ſcientiam veritatis acce-
perant . Sed minus in Chriſto eruditi,ſi imitantes talia legerent,
1.Cor.13.b vulnerari poterant . Quia ergo charitas non quærit quod vtile eſt
ſibi:ſed quod multis,talem verbi cibum capiamus , qui non ſolùm
nos ædificet & delectet,ſed etiam videntes non offendat . Eſt ergò
non ſolùm in cibis idolis immolatum,ſed & in verbis. Omnis ſer-
mo qui pietatem,iuſtitiam,& veritatem docet , deo immolatus eſt.
Qui autem impudicitiam , iniuſtitiam,impietatem, idolis , & qui
eum recipit,idolis immolata manducat. b ¶Et adorauerunt
Nota deos earum. Nota ordinem;Malos ſeruos primò concupiſcen-
tia decipit,inde ingluuies,poſtremò captiuat impietas , cuius mer-
3.Reg.11.a. ces exoluitur fornicatio.¶Origen̄. Salomon cùm eſſet ſapientiſſi-
mus multis mulieribus inclinauit latera , ideo deceptus eſt:Ego ta-
men non puto quòd multæ mulieres multa dogmata non nomi-
nentur , quæ ſingula cùm vir ſapientiſſimus ſcrutari & agnoſcere
voluiſſet,intra legis diuinæ regulam tenere ſe non potuit. Decepit
eum Moabitica philoſophia , vt idolo Moabitico immolaret,
& Ammonitarum & reliquarum gentium,quarum mulierès dici-
tur recepiſſe, templa ædificaſſe , idolis immolaſſe . Grande opus
eſt tot dogmatibus quaſi mulieribus miſeri , nec à veritate decli-
nare , ſed conſtanter dicere : Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta
Can̄.6.c. concubinæ,adoleſcentularum non eſt numerus, vna tamen eſt co-
Beelphegor lumba mea. c ¶Initiatus eſt Iſraël Beelphegor: Et ira-
tus dominus dixit ad Moyſen: Conſecratus eſt ſcilicet myſte
rijs idoli,quòd apud Madianitas præcipuè à mulieribus colit̄,& eſt
ſpecies turpitudinis,ſed ſcriptū vix reperit̄ q̄ vl' qualis ſit vel cui⁹ for
mæ,fortè ne auditorē polluat.Cū ergo multę ſint turpitudinis ſpe-
cies vna Beelphegor dicitur.Omnis ergo qui turpe aliquid cōmit-
tit,in aliqua turpitudinis ſpecie Beelphegor conſecratur . ¶Ori-
Myſticè gen.Et initiatus eſt Beelphegor &c.Per omnia peccata quæ com-
mittimus,maximè ſi nō ex ſurreptione aliqua ſed ſtudio peccamus,
illi dæmoni

illi dæmoni cui curæ eſt quod admittimus ,conſecramur . Et fortè C
tot dæmonibus conſecramur quot peccata committimus,& myſte
ria idoli illius vel illius ſuſcipimus,vnde;Iam enim myſterium ope-
ratur iniquitatis. Circumeuntes ergo quærunt quomodo vnun- 2.Teſſ.2.b.
quenque myſteriis ſuis conſecrent. Si ſenſeris malignum ſpiritum
loqui in corde tuo , vt te ducat ad ali-
quod opus peccati : Intellige quia vult te
obſecrare alicui dæmoni vt ſuſcipias my
ſteria diaboli . Adeſt econtra vnicuiq; Angel⁹ bonus adeſt vnicuiq;.
noſtrum angelus bonus qui regat , mo-
neat , qui pro actibus noſtris corrigen-
dis & miſerationibus expoſcendis quo-
tidie videat faciem dei . Et ſecundum
Apocalypſim Iohannis, vnicuiq; eccle- Apoc.2.a.
ſiæ generaliter angelus præeſt , qui vel
collaudatur pro bene geſtis populi , vel †corā dn̄o
pro delictis culpatur . In quo ſtupendi
myſterij admiratione promoueor,quòd
tanta cura deo eſt de nobis, vt etiam an-
gelos ſuos culpari pro nobis & confutari patiatur.Sicut cùm pæda
gogo traditur puer,ſi minus dignis imbutus appareat diſciplinis,
culpa ad pædagogum refertur,nec ita puer à patre vt pædagogus
arguitur , niſi durus & laſciuus , & proteruus pædagogi ſalutaria
monita ſpreuerit.Quid autem illi animæ fiat , docet propheta di-
cens : Derelinquetur filia Sion ſicut tabernaculum in vinea &cæte. Eſa.1.c.
Sui enim arbitrij eſt anima , & ideo iuſtum dei iudicium eſt , quia
ſponte ſua vel bonis vel malis monitoribus paret . Maior autem
curæ humanæ ſalutis deo eſt , quàm diabolo perditionis . Quaſi
enim non ſufficiat angelorum diligentia contra dæmonum, & eos
qui ad peccandum trahunt inſidias.Ipſe vnigenitus dei adeſt,defen
dit,cuſtodit,& nos ad ſe trahit.vnde: Vobiſcum ſum vſq; ad con-
ſummationem ſeculi.Nec ſufficit eſſe nobiſcum , vim nobis facit,& Matt.28.d.
ad ſalutem trahit. vnde : Omnia traham ad meipſum . Vides quo-
modo non ſolùm volentes,ſed etiam cunctantes trahit.vnde : Vo- Ioh.12.c.
lenti ſepeliri patrem ſuum nec ſpatium temporis dedit,ſed ait;Sine Luc.9.g.
mortuos ſepelire mortuos ſuos &cæte.Pater etiam nos trahit. vn- D
de;Nemo venit ad me niſi pater meus traxerit eum , qui ſeruis ſuis Ioh.6.e.
dicit: Quoſcunq; inueneritis,compellite intrare . Sanctus quoq;
ſpiritus ait:Separate mihi Saulum & Barnabam &cæte. Probibet Luc.14.e.
etiam Paulum ire in Aſiam ,& cogit ire Ieroſolymam,prædicens Act.13.e.
quia vincula & carceres maneant eum ibi. d ¶Tolle cunctos Act.20.e.
principes populi,& ſuſpende eos contra ſolem in patibu
lis,vt auertatur furor meus ab Iſrael. Origen̄. Fortaſſis refe- Tropolo.
runtur hæc ad angelos : Veniens enim ad iudicium nobiſcum , &
ſtabunt ante ſolem iuſtitiæ , ne fortè aliquid cauſæ ex ipſis fuerit
quòd deliquimus ne fortè minus operis expenderint,ne nos à
peccatis reuocarent.vnde in Apocalypſi:Habeo aliquid aduerſum Apoc.2.d.
te quòd habes ibi tenentes doctrinam Balaam , & huiuſmodi . Si
enim mercedem ſperat angelus,qui nos conſignatos accepit à deo
pro his quæ bene geſſimus,timet etiam culpari pro malè geſtis . Et
ideo oſtentari dicuntur contra ſolem , vt appareat quorum culpa
commiſſa ſunt peccata per quæ Beelphegor vel cuilibet idolo pro
qualitate peccati conſecramur.Quòd ſi princeps,id eſt cuiq; ange-
lus conſignatus non defuit,ſed de bonis commonuit,& locutus eſt
in corde meo : in eo duntaxat in quo me conſcientia reuocat
à peccato , & ego ſpretis eius monitis & conſcientiæ retinaculo
in peccatis prorupi,duplicabitur mihi pœna pro contemptu mo-
nitoris & facinoris commiſſi , ne mireris ſi angeli veniant cum ho- Eſa.3.e.
minibus ad iudicium.Ipſe enim dominus ad iudicium veniet cum
☞ principibus populi

Nicolaus de Lyra.

a ¶Initiatusq́ eſt Iſrael Beelphegor.id eſt applicat⁹ eſt Diuiſio
ſiue coniunctus cultui illius idoli. b ¶Et iratus dominus ad
Moyſen:Hîc conſequenter ponitur huius tranſgreſſionis puni-
tio.Et primò in generali ,ſecundò in ſpeciali,ibi:Et ecce vnus. Cir-
ca primum dicitur: c ¶Tolle cunctos principes populi.
Dicunt expoſitores noſtri,quòd punitio primò facta eſt in princi-
pibus per ſuſpenſionem,quia aliqui erant culpabiles in tranſgreſ-
ſione idolatrando,& alijs ſubditos reprimere negligendo. Rab.Sal.
aliter exponit dicens:Tolle cunctos principes populi,id eſt congre-
ga eos vt iudicent & puniant tranſgreſſionem prædictam. d ¶Et
ſuſpende eos.ſcilicet qui inuenientur culpabiles,& hoc vltimum
non refertur ad principes. e ¶Contra ſolem in patibulis,
vt aduertatur &c.vt pœna ſit publica ſicut & peccatū, & ad ter
rorē aliorū,& dictū Ra.Sal.conſonare videt̄ huic quod ſubditur:

 Dixitq; Moyſes

a Dixitꝙ Moyſes ad iudices Iſra-
ël: †Occidat unuſquiſque proxi-
mos ſuos, qui initiati ſunt Beel-
b phegor. Et ecce unus de filiis Iſra
c ël intrauit coram fratribus ſuis
d ad ſcortum Madianitidem uiden
te Moyſe & omni turba filiorum
e Iſraël, qui flebant ante fores taber
¶Christus.
a f nacul. †Quod cùm uidiſſet Phi-
nees filius Eleazari, filij Aaron ſa
a ¶Nobis quoqꝫ contra talia ſurgendum eſt.
g cerdotis, ſurrexit de medio multi
¶Gladio ſpiritus.
b h tudinis, & arrepto pugione in-
¶Iſraeliticum ſenſum.
greſſus eſt poſt uirum Iſraëlitem
i in lupanar & perfodit ambos ſi-
a ¶ Diabolicam cogitationem.
mul, uirum ſcilicet & mulierem
¶Ipſo fomite peccati
k in locis genitalibus. † Ceſſauitꝙ
c plaga à filiis Iſraël, & occiſi ſunt
uigintiquatuor milia hominum.
Dixitꝙ domin⁹ ad Moyſen: Phi
nees filius Eleazari filij Aaron ſa
cerdotis auertit iram meam à fi-
liis Iſraël, quia zelo meo commo
tus eſt contra eos, ut non ipſe de-
lerē filios Iſraël in zelo meo: Id-
l circo loquere ad eum: †Ecce do
ei pacem fœderis mei, & erit tam
d ipſi quàm ſemini eius pactum ſa
cerdotij ſempiternum, quia ze-
latus eſt pro deo ſuo, & expia-

E ☞ principibus populi ſui. Oſtendant ergo principes, & ſi in illis culpa eſt, deſinit ira dei à populo. Debemus ergo magis eſſe ſolliciti ſcientes, ꝙ non ſolū ꝓ actibus noſtris ſtabimus ante tribunal domini, ſed & angeli tanquam principes & duces noſtri. vnde: Obedite

1.Cori.5.b. Hebr.13.c. præpoſitis veſtris, ipſi enim peruigilant rationē reddituri pro animabus veſtris. ¶Origen. Populus peccat & principes oſtentantur contra ſolem ad

Eph.5.c. † Exo.32.f. examinādum, vt arguantur à luce. Non enim tantū pro ſuis arguunt delictis, pro populo enim coguntur principes reddere rationem, ne fortè non docuerint, non monuerint, non ſollicitè arguerint eos qui primū peccauerunt, ne contagio diſpergeretur in populos. In ipſos enim conuertetur ira dei, & ceſſabit à populo. Hæc ſi cogitarent homines, principatus non ambirent: ſufficit cuiꝙ pro peccatis proprijs argui

† 1.Ma.2.c. 2.q.7.c.nos ſi in ſi. Auguſt. & reddere rationem. Qui neceſſe eſt pro peccatis populi oſtentari contra ſolem, ante quem nihil poteſt abſcondi, nihil obſcurari? ¶Auguſtinus. Et dixit dominus ad Moyſen: Accipe duces populi, & oſtenta eos domino contra ſolem, & auferetur ira animaduerſiōis domini ab Iſraël. Iratus dominus de fornicationibus Iſraël carnalibus ſcilicet, & ſpiritualibus (nam & filiabus Moab ſe miſcuerant, & idolis fuerant conſecrati) dixit Moyſi, vt oſtentaret domino duces populi contra ſolem. In quo verbo intelligitur iuſſiſſe crucifigi, vt hoc ſit oſtentare eos domino cōtra ſolem, id eſt palam in conſpicuo huius lucis. Nam Græcus ait παραδειγμάτισον, quod dici poſſet exempla, quia παράδειγμα exemplum dicit. Nā Aquila dixit, Cōfige, vel poti⁹ ſurſum confige, qđ eſt ἀνάπηξον. Simmachus aūt ſuſpēde. Sed mirū eſt ꝙ ſcriptura deſijt narrare vtrū hoc fuerit ex præcepto

F dn̄i impletū, qđ contemni potuiſſe nō video: aut ſi cōtemptum eſt, impunè cōtemni. Si aūt factum eſt & tacitum, cur ex eo qđ Phinees tranſfixit adulteros placatum fuiſſe dominū ſcriptura dicit plagāꝙ ceſſaſſe? Quaſi crucifixis ducibus ſicut præceperat dominus, adhuc indignatio perſeuerans alio modo placanda videretur, cùm falſum eſſe non poſſet qđ pronuntiauerat dicens: Auertetur ira animaduerſionis domini ab Iſraël. Si ergo factū erat, quis dubitet iram fuiſſe auerſam? Quid ergo opus erat, vt Phinees ad placandum deum in adulteros vindicaret, & ſcriptura perhiberet quòd ſic placauerit dominum? Niſi fortè intelligamus,

Deu.17.a. cùm illud quòd præceperat dominus de ducibus populi Moyſes implere diſponeret, voluiſſe eum etiam ſecundum legem talia punire flagitia: vt iuberet vnunquēꝙ interficere proximum ſuū dijs alienis conſecratum, & interea illud Phinees faceret, & ſic ira dei iam placata, non opus fuiſſe duces populi crucifigi. Hæc ſanè ſeueritas illi tempori congrua, quātum malum ſit fornicationis & idolatriæ prudentium fidei ſatis euidenter oſtendit. a ¶Quod cum vidiſ-

Moraliter ſet Phinees. Orige. Hæc ędificauerunt priorem populum, tibi autem qui à Chriſto redemptus es, cui de manibus gladius corporalis ablatus eſt, & datus eſt, gladius ſpiritus, arripe hunc gladium.

Eph.6.c. Et ſi vides Iſraëlicum ſenſum cum Madianitis ſcortantem meretricibus, id eſt cum diabolicis cogitationibus voluntatem: ne parcas, ne diſſimules, ſtatim percute, peccatum perime: ipſam quoꝙ vuluam, id eſt ſecreta naturæ diſcutiens & penetrans ipſum fomitem peccandi reſeca, ne vltrà concipiat & generet, & maledicta peccatorum ſoboles Iſraëlitica caſtra contaminet: ſic enim ſedabis iram dei. Preueniſti enim diē iudicij, q̄ dies iræ dicit & furoris. Et exterminato fomite peccati q hîc vulua mulieris appellat, ad iudicium venies ſecurus. Orem⁹ ergo vt inueniam⁹ ſemp paratū iſtū gladiū ſpiritus, per quē exterminent ipa ſemina & cōcepta culpa, & ꝓpiti⁹ nobis fiat deus p verū Phineē dominum noſtrū Ieſum Chriſtum. b ¶Arrepto pugione, ſignificat per crucem Chriſti nō ſolū idolatriam, ſed & omnē carnis affectū vel concupiſcentiā perimi, & ſic deum placari. c ¶ Occiſi ſunt vigintiquatuor milia. Quia lumen veritatis & iuſtitię relinquentes, cæcitatem idolatriæ & fornicationis amauerunt, ſolis æterni lumine priuati, mortis tenebras

G nebras incurrunt. Viſibilis enim ſol vigintiquatuor horis orbem illuſtrat, & ſuo ambitu noctis tenebras fugat, ſic & Chriſtus ad fugandas peccati tenebras per apoſtolos & prophetas mundum illuſtrat. d ¶Pactum ſacerdotij. Quiſquis zelo dei compunctus carnis ſtimulos contemnit, comprimit, vel ſubiectos ne laſciuiant corrigit, ſempiternum ſacerdotiū acquirit, pertinens ad eundem, de quo dicit: tu es ſa- Pſal. 109.a. cerdos in ęternum ſecđm ordinē Melchiſedech, cum quo ęternū regnum poſſidebit. Interpretatur autem Phinees ore parcens vel ore requieuit vel oris auguriū. Eleazar, deus me⁹ adiutor, vel dei adiutoriū. Aaron ☞ mons

Nicolaus de Lyra.

a ¶Dixitꝙ Moyſes ad iudices Iſraël &c. proximos &c. principes erant de iudicibus. b ¶ Et ecce vnus. Hîc ponit punitio dictæ tranſgreſſionis in ſpeciali cū dicit: Et ecce vnus: Iſte fuit magis effrons & audax in pctō ſuo ꝗ alij, quia erat princeps in tribu Simeon, vt habet. j. & de iſto dicūt Ioſephus & Rab. Sal. quòd in palā dixit Moyſi coram iudicib⁹ populi ꝙ licitè poterat ingredi ad illam mulierē & accipere eam vxorem, ſicut Moyſes acceperat Sephoram filiam ſacerdotis Madian, vt habet Exodi. ij. Sed non erat ſimile, quia quando Moyſes acceperat Sephoram, adhuc non erat data lex filijs Iſraël, quę prohiberet matrimonium cum alienigenis, nec Moyſes per vxorem ſuam fuit tractus ad idolatriam, ſed econtrario ipſe traxit eam de ritu Gentili ad cultum veri dei. c ¶Intrauit corā fratribus ſuis. id eſt contribulibus, qui ei perſuadebant contrarium. d ¶Vidēte Moyſe & omni turba filiorum Iſraël. non quòd viderent ipſum concubantem cum muliere, vel intrantem locum vbi ipſa erat, quia non erat ita prope tabernaculum fœderis, ſed quia videntibus Moyſe & alijs ipſe receſſit de loco dicens, quòd ibat ad mulierem illam pro actu venereo: & ſic grauis erat eius culpa: tum ex contemptu tali: tum etiam ex publicatione. e ¶Qui flebant ante fores tabernaculi. timentes iram dei ꝓpter peccatum populi. f ¶Quod cum vidiſſet Phinees. Prædictum virum ſic pertinaciter & inuerecundè recedentem. g ¶Surrexit de medio multitudinis. accenſus Zelo legis. h ¶Ingreſſus eſt poſt virum Iſraëlitem in lupanar. In Hebręo habetur: קֻבָּה Quobah, id eſt tabernaculū: vnde, dicunt aliqui Hebræi quòd intrauit tabernaculum illius principis, vbi adduxerat prædictam mulierem: vt ibi cognoſceret eam carnaliter. Alij autem quòd intrauit tabernaculum mulieris quod erat extra caſtra per modū proſtibuli, vt dicit tranſlatio noſtra. i ¶Et perfodit ambos. quia reperit eos in coitu. k ¶ Ceſſauitꝙ plaga a filijs Iſraël. Quia per zelum ipſius Phinees dominus fuit placatus, ne procederet vltrà plaga in populo, vt patet ex litera ſequenti. l ¶ Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipſi &c. Id eſt dignitatem ſacerdotij poſt patrem ſuum: licet enim dominus dediſſet ſacerdotium Aaron & filijs eius, tamen Phinees non erat certus, quòd deberet ſuperuiuere patri ſuo, & ei ſuccedere in ſacerdotio, ſed hîc fuit certificatus de vtroque. Erat autem

Audacia Zambri. Ioſephus. H † 1.Co.10.b † Ecc.45.d. 1.Ma.2.f.

Moraliter

f ¶ Quod cum vidiſſet Phinees filius Eleazari filij Aaron ſacerdotis &c. Per Phinees qui zelo dei cōcitatus occidit principē Simeonis, & filiā nobiliſſimi principis Madianitarū: ſignificat iudex bon⁹ tpalis vel eccleſiaſtic⁹ ſecularis vel religioſus, q humano timore ſublato nō omittit facere debitā iuſtitiam de perſonis q̄ ſunt in ſcādalū cōitatis, licet ſint alti ſtat⁹ vl' ſanguinis. Per hoc aūt, qđ Phinees ex hoc facto p ordinationē dei ꝓmot⁹ fuit ad ſummi ſacerdotij dignitatē, datur intelligi qđ boni iudices propter timorē humanū nihil de cōtingentib⁹ omittentes, dignitatē cæleſtis curæ conſequentur, in qua omnes ſunt reges & ſacerdotes. Apoca. j.b. Fecit nos reges & ſacerdotes deo & patri.

mons fortitudinis, vel mons fortis. Quæ A nomina congruē p̄dictū ſenſum exprimūt. Qui enī ſe ore cōtinet ne praua loquat̄, & myſteria cæleſtia exponit, auditorib⁹ p dei adiutoriū pium laborē explēs, ad montem fortitudinis, id eſt Chriſtū feliciter aſcendit. a ¶ Erat aūt &c. Iſraëlita q fornicat⁹ eſt cū Madianitide, ſignificat eos q ab eccleſia per errorē vel prauā opationē ſeparati, blaſphemiā dei inter infideles excitāt. Quibus dicit̄: Per vos blaſphemat̄ nomē dei in gentibus: quos nomina ipſa oſtendūt. Nam & Zambri interpretat̄ pſalmus vel canticum. Salu, tentationem reſpiciens. Simeon, audiuit triſtitiā, vel nomē habitaculi. Cozbi, calix immenſus vel immola mihi. Sur, murus vel anguſtia. Madian, cōtradictio vel reſponſio. Zambri ergo fornicatorem corporalē & ſpiritualē ſignificat, q nō canticū laudis, ſed pſalmū irriſionis inter inimicos Chriſti excitat. vñ: In me pſallebāt q bibebāt vinū. Hic ergo ad tētationē reſpiciēs & tētationi cōſentiens, ſub noie habitaculi, id eſt ſub noie eccleſiaſtici de caſu ſuo ingerit triſtitiā fidelib⁹, qa calicis immēſi amore replet̄, id eſt gulæ deſeruiēs ſemetipſum diabolo immolauit, cū mēbra ſua libidini tradidit. Hic cōtradictiōis reſpōſum ab aduerſarijs dei prauo ope efficiens, muris æterni carceris & anguſtię ſemetipm immerſit, vbi cruciat̄ die ac nocte vſq; ad nouiſſimū quadrantem.

Roma. 2. d. — Pſal. 68. c. — † Poſt plagam autem

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Erat autem nomen &c. hoc dicitur ad cōmēdationē Phinees, qa cælo dei motus non timuit occidere principem B vnius tribus. b ¶ Porro mulier Madia. &cæ. Hoc exprimit̄ ad oſtendendum odiū Madianitarū cōtra filios Iſraël, q cum alijs mulieribus miſerunt filiam nobiliſſimi principis eorū ad pſtibulum, vt poſſent decipere filios Iſraël, & ptrahere ad offenſam dei ſui. c ¶ Hoſtes vos ſentiant. Hīc cōſequenter ponit̄ punitio Madianitarum, eō ꝙ puocauerūt filios Iſraël ad peccatū vt dictū eſt. Et circa hoc dicta punitio primō pręcipit̄, ſcđō ordinatio ppl̄i interponit̄, ca. xxvj. tertiō Moyſes p̄dictum p̄ceptum exequit̄. ca. xxxj. Circa primū dicitur: Hoſtes &cæ. li hoſtes, eſt hīc accuſatiui caſus. d ¶ Et percutite eos. nō ſic aūt pręcipitur de Moabitis: tum quia & ſi ipſi miſerunt filias ſuas ad decipiēdū filios Iſraël, nō tñ ita nobiles miſerunt ſicut fecerūt Madianitæ: tum qa ipſa Ruth erat deſcenſura de eis, de qua deſcēdit ipſe Dauid, vt habetur Ruth vl. tum qa dñs ꝓhibuerat ne bellarēt cōtra Moabitas, vt dictū eſt ſuprā. xxj. cap.

† ſuprā. 1. a. Exod. 30. b. — Diuiſio

GLO. ORDI.

Cap. XXVI.

POſtquam noxiorū &c. Origeñ. Quia illi qui primō aſciti fuerant pro peccato ceciderūt, ſcđs nūc populus in eorū locū ſuccedēs vocat̄ ad numerū. Et quod de illis dictum nō fuerat, de his. ſ. dicitur. His diſtribuet̄ terra in ſortem ex numero nominum &cę. Si de prioribus dictū fuiſſet, falſum fuiſſet, quia ceciderunt in deſerto pro peccato ſuo, his aūt cuncta quæ promittuntur impleta ſunt. c ¶ Numerate omnem. Iterū ppl̄us numeratur & Leuitæ, vt interfectis primis carnalibus, nouus ppl̄s dei cenſeatur, qui per Iordanis baptiſmum tranſeat, & celeſtis hæreditatis repromiſſionem accipiat. Iſtis diuidetur

† diuiſerūt ſe — Quare populus iterū numeratur — 1. Mach. 3. e — ✳ eos — † Fuerunt in ſignum — † perierunt

a uit ſcelus filiorum Iſraël. Erat autem nomen uiri Iſraëlitæ, qui occiſus eſt cum Madianitide Zābri filius Salu dux de cognatione & tribu Simeōis. Porrō mulier Madianitis, q̄ pariter interfecta eſt, b uocabatur Cōzbi, filia Sūr principis nobiliſſimi Mādianitarum. Locutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Hoſtes uos ſentiant c Madianitæ, & percutite eos, quia d & ipſi hoſtiliter egerunt contra uos, & decepere inſidiis per idolum Phogor & Cozbi filiam ducis Madian ſororem ſuam, quæ percuſſa eſt in die plagæ pro ſacrilegio Phogor.

¶ Pſalmus vel canticum. ¶ Tentationem reſpiciens. a ¶ Audiuit triſtitiam uel nomen habitaculi. a ¶ Calix immēſus uel imola mihi. b ¶ Murus uel anguſtia. a ¶ Madian contradictio uel reſponſio. ¶ Loci illius.

Cap. XXVI.

b POſtquam noxiorum ſanguis effuſus eſt, dixit dñs e ad Moyſen & Eleazarum filiū Aaron ſacerdotem: c † Numerate omnē ſummā filiorū Iſraël à uiginti annis & ſuprà, per domos & cognationes ſuas, cunctos q poſſunt ad bella ꝓcedere. Locuti ſunt itaq; Moyſes & Eleazar ſacerdos in cāpeſtribus Moab ſuper Iordanē contra Iericho ad eos qui erant à uiginti annis & ſuprà, ſicut dñs imperarat, quorū iſte eſt numerus. Ruben primo- f genitus Iſraël: † Huius filius Henoch, à quo familia Henochitarū: & Phallu, à quo familia Phalluitarū: & Heſron, á quo familia Heſronitarum: & Charmi, à quo familia Charmitarum. Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Ruben, quarū numerus inuentus eſt quadraginta tria milia & ſeptingenti triginta. Filius Phallu Eliab, hui⁹ filij Namuel & Dathan & Abiron. Iſti ſunt Dathan & Abiron principes populi, qui † ſurrexerunt contra g Moyſen & Aarō in † ſeditiōe Core, quando aduerſum dñm rebellauerunt, & aperiens terra os ſuum, deuorauit ✳ Core morientibus plurimis, quādo combuſſit ignis ducentos quinquaginta uiros. † Et factum eſt grande mira- h culum ut Core pereūte, filij illius non † perirent. Filij Simeon per cognationes ſuas, Namuel, ab

NICO. DE LY. C

Cap. XXVI.

POſtquam &c. Hīc īterponitur reordiatio populi q fuerat deordinat⁹ p idolatriā, vt dictū eſt. Et ponit̄ hīc triplex ordinatio, prima eſt viri ad ꝓximum, ſcđa ppl̄i ad principē ſuū circa mediū, ca. xxvij. ibi. Dixit quoq; do. tertia vtrorūq; ad deum. ca. xxviij. Circa primū ſciendū, qđ ad bonam ordinationē ppl̄i inter ſe regrit̄ poſſeſſionū diuiſio: vt dicit Phil. ij. pol. tum quia cōia negligunt̄, & ꝓpria magis curant̄: tum qa p hoc multa litigia & cōtētiones ceſſant, eō ꝙ qlibet ſcit qđ eſt ſuū, & qđ eſt alienū: & qa diuiſio poſſeſſionū debet fieri ſcđm nūerū pſonarū, iō primō deſcribit̄ ppl̄i nūeratio: ſcđō deſcribit̄ diuiſiōis mod⁹ & determinatio, ibi: Locutuſq; eſt dñs. Adhuc primō ponit̄ p̄ceptū numerationis, ſcđō modus executionis, ibi: Ruben primogenitus Iſraël. Circa primū p̄mittit̄ temp⁹ nūerationis, cū dicit̄: Poſtq; noxiorū ſanguis. ef. eſt. Et dicūt aliq, ꝙ hoc fuit poſt occiſionē Madianitarū q̄ habet̄ infrà. xxxj. c. licet antè ſcribat̄: qa non oïa ſcripta ſunt eo ordine quo facta ſunt. Alij dicūt & probabilius vt videt̄, ꝙ fuit antè: & ꝙ dicit̄ hīc: poſtq; noxiorum &cæ. intelligit̄ de filijs Iſraël occiſis propter peccatū idolatrię, vt habet̄ ca. pręce. ꝙ de filijs Iſraël occiſi ſunt. xxiiij. milia; vt dicit Ra. Sa. qđ ſimile eſt paſtori cuius gregem intrauerunt lupi, & poſt mortem plurium numerat reſiduum, vt ſciat numerum remanentium. vnde in Hebręo habet̄: Et factum eſt poſt mortalitatem dixit dñs &cę. in quo videtur intelligi mortalitas inducta â deo ſuper filios Iſraël pro peccato D prędicto. Cætera patent in litera. f ¶ Ruben primogenitus Iſraël. Hīc conſequenter ponitur executio numerationis, & primō numerantur illi qui habitabant ad partem meridionalem tabernaculi ſcilicet tribus Ruben, trib⁹ *Simeon*, & trib⁹ *Gad*. & patet litera vſq; ibi. g ¶ In ſeditione Core &c. Licet iſte eſſet de filijs Leui, tamen hīc recolitur, quia pro ſeditione eius mortui ſunt Dathan & Abiron qui erant de tribu Ruben, vt dictum eſt ſuprà. xvj. c. h ¶ Et factū eſt grande miraculum, vt Core &c.

Ad ordinatiōem ppl̄i q̄ requirūt — Diuiſio — infrà. 31. b. — † Ge. 46. b Exod. 6. b. 1. Para. 5. a.

Moraliter. e ¶ Poſtq; noxiorū &c. Per hoc ꝙ dominus præcepit poſt mortem peccatorum, qui fuerunt vigintiquatuor milia, numerare remanentes in vita, ſicut paterfamilias poſt gregis mortalitatem numerat partem remanentem, & ſic cognoſcit numerum vtrorunq;. Moraliter fuit ſignificatum, quòd coram deo recolere debemus & numerare peccata noſtra, quæ ſunt opera mortua, & opera bona quæ ſunt opera viua, illa ad dolendū, & de ipſis miſericordiā poſtulandū: iſta verō ad agendum deo gratias, cuius adiutorio ſunt facta, Iohan. xv. a. Sine me nihil poteſtis facere, & Eſa. xxvj. c. Omnia opera nr̄a opat⁹ es in nobis dñe. ¶ Allegoricè verō p hoc ꝙ mortuis trāſgreſſorib⁹ in deſerto ſecūdū dei ſentētiā ſuprā poſitā. xiiij. c. nūerat̄ hoc nou⁹ ppl̄s trāſitur⁹ Iordanē, & ꝓmiſſionis terram intratur⁹, ſignificatū fuit, qđ ppl̄s nūero & merito finali ad nouū ptinēs teſtamētū (vtpote q per ſacramētū baptiſmi trāſiuit qđ p Iordanē ſignificat̄, eō qđ fuit ibi inſtitutum qñ ſaluator noſter tactu ſuę ſanctiſſimæ carnis contulit aquis virtutem regenerandi) terrā intrabit viuentium cum fidelibus promiſſam.

Myſticè — Moraliter — † cōgregatione — Allegoricè

hoc familia Namuelitarum: & Iamin, ab hoc familia Iaminitarum: Iachin, ab hoc familia Iachinitarum: Zaræ, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarũ. Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit uigintiduo milia ducẽti. Filij Gad per cognationes ſuas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarum: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarum: Ozni, ab hoc familia Oznitarum: Heri, ab hoc familia Heritarum: Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarum. Iſtę ſunt familiæ Gad, quarum omnis numerus fuit quadraginta milia quingenti. †Filij Iuda, Her & Onan, qui ambo mortui ſunt in terra Chanaan. Fueruntq́ filij Iuda per cognationes ſuas, Sela, à quo familia Selaitarum: Phares à quo familia Phareſitarum: Zare, à quo familia Zareitarum. Porrò filij Phares, Heſron, à quo familia Heſronitarum: & Hamul, à quo familia Hamulitarum. Iſtę ſunt familiæ Iuda, quarum omnis numerus fuit ſeptuaginta *milia quingenti. Filij Iſſachar per cognationes ſuas: Thola, à quo familia Tholaitarum: Phua, à quo familia Phuaitarum: Iaſub, à quo familia Iaſubitarum: Semran, à quo familia Semranitarum. Hæ ſunt cognationes Iſſachar: quarum numerus fuit ſexagintaquatuor milia trecenti. Filij Zabulon per cognationes ſuas: Saredi, à quo familia Sareditarũ: Elon, à quo familia Elonitarum: Iahelel, à quo familia Iahelelitarũ. Hæ ſunt cognationes Zabulon: quarum numerus fuit ſexaginta milia quingenti. Filij Ioſeph per cognationes ſuas Manaſſe & Ephraim. De Manaſſe ortus eſt Machir, à quo familia Machiritarum. Machir genuit Galaad, à quo familia Galaaditarum. Galaad habuit filios Iezer, à quo familia Iezeritarum: & Helec, à quo familia Helecitarum: & Aſriel, à quo familia Aſrielitarum, & Sechem, à quo familia Sechemitarum: & Semeda, à quo familia Semeditarum: & Hepher, à quo familia Hepheritarum. Fuit autem Hepher pater Salphaad, qui filios nõ habebat ſed tantùm filias: †quarum iſta ſunt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Therſa. Hæ ſunt familiæ Manaſſe, & numerus earum quinquagintaduo milia ſeptingenti. Filij autem Ephraim per cognationes ſuas fuerunt hi: Suthala, à quo familia Suthalaitarum: Becher, à quo familia Becheritarum: Thehen, à quo familia Thehenitarum. Porrò filius Suthala fuit Heran, à quo familia Heranitarum. Hæ ſunt cognationes filiorum Ephraim, quarum numerus fuit triginta duo milia quingenti. Iſti ſunt filij Ioſeph per familias ſuas. Filij Beniamin in cognationibus ſuis: Bela, à quo familia Belaitarũ: Aſbel, à quo familia Aſbelitarum: Achiram, à quo familia Achiramitarum, Supham, à quo familia Suphamitarum. Hupham, à quo familia Huphamitarum. Filij Bela, Hered & Noemam. De Hered familia Hereditarum. De Noemam familia Noemanitarum. Hi ſunt filij Beniamin per cognationes ſuas, quorum numerus fuit quadragintaquinque milia ſexcenti. Filij Dan per cognationes ſuas: Suham, à quo familia Suhamitarum. Hæ ſunt cognationes Dan per familias ſuas. Omnes fuere Suhamitæ, quorum numerus erat ſexagintaquatuor milia quadringenti. Filij Aſer per cognationes ſuas: Iemna, à quo familia Iemnaitarum: Ieſſui, à quo familia Ieſſuitarum: Brie, à quo familia Brieitarum. Filij Brie, Heber, à quo familia Heberitarum: & Melchiel, à quo familia Melchielitarum. Nomen autem filiæ Aſer fuit Sara. Hæ cognationes filiorum Aſer, & numerus eorum fuit quinquagintatria milia quadringenti. Filij Nephtali per cognationes ſuas Ieſihel, à quo familia Ieſihelitarum: Guni, à quo familia Gunitarum: Ieſer, à quo familia Ieſeritarum: Sellem, à quo familia Sellemitarum. Hæ ſunt cognationes filiorum Nephtali per familias ſuas, quorum numerus quadragintaquinque milia quadringenti. Iſta eſt ſumma filiorum Iſraël qui recenſiti ſunt, ſexcenta milia, & mille ſeptingenti triginta. Locutúsque eſt dominus ad Moyſen dicens: Iſtis diuidetur terra iuxta

a ℭ Iſtis diui. E ter. Orige. Mиſticè Reprobatur prior populus, qui eſt in circũciſione: & introducitur ſcd's de præputio: qui paternã hæreditatem conſequitur, nõ à Moyſe, ſed à Ieſu. Moyſes enim ſi dat aliquib' hęreditatem: († Gen. 38. a) non intra Iordanẽ quẽ nec trãſit omnino, extrà dat terrã, (Deu. 1.) non fluentem lac & mel, ſed pecorib' aptã, muta aĩalia & irrõnabilia meli' q̃ homines nutrientem. Ieſus meus ſcd'o pplo terrã dat lacte & melle manantem, imò quæ eſt fauus mellis præ oĩ terra. Et Moyſes quidem hęreditatem non dat in clero, nec põt p plebes, domos, familias noĩa & merita ſingulorum diuina ſorte penſare. Hoc facit ſolus Ieſus, cui omne iudicium dedit pater. (Ioh. 5. d.) Ipe ſcit etiam quomodo vnũquẽq; digna manſione diſpenſet. (Iohã. 17. a.) F Sunt aliqui († infrà. 22. a) tamen

Nico. de Ly.

vt Core &c. (Miraculũ in morte Core.) quale aũt fuerit nõ habetur ex textu niſi in generali: ſcilicet q filij Core nõ fuerũt mortui cum eo, ſed in Gloſa Hebraica ſuper Pſalmo. xlv. dicitur qđ quando terra aperuit os ſuum, & deuorauit Core cum mſtis alijs, & filij ei' remanſerunt ſtantes in aere diuina virtute, quouſq; terra fuit iterum recluſa ſub pedibus eorum. pp̃ter qđ ingratiarum actionem tanti beneficij ſibi collati fecerunt illum pſalmũ. vnde & intitulatur i Hebręo à filijs Core, & litera huic miraculo conſonat cũ dicitur: (Pſal. 45.) Deus noſter refugiũ & virtus: adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. propterea nõ timebimus dũ turbabitur terra & cæ. nõ enim

Nõ enim Dauid fecit omnes pſalmos G vt pleni' dicet quãdo venerimus ad librum pſalmorũ domino concedente. a ℭ Filij Iu. Hîc ſcd'ò nũeratur qui habitabant ad oriẽtalem partem. ſ. tribus Iuda, trib' Iſſachar, & tribus Zabulon. b ℭ Her & Onan qui ambo mortui ſunt & cæte. vt habetur Gene. xxxviij. a. nec reliquerunt ſemen. c ℭ Filij Ioſeph per co. &c. Hîc tertiò numerãtur illi, q habitabãt (*ſex) ad partem occidentalem, ſcilicet tribus Ephraim, trib' Manaſſe, & trib' Beniamĩ. Et licet ĩ iſtis tribub', trib' Ephraĩ eſſet pricipalior in poſitiõe caſtrorum & motione: tñ hîc tribus Manaſſe pręponitur in numeratione: quia fuit primogenitus Ioſeph de quo fit hîc mentio. Cætera patent. d ℭ Filij Dan p cognationes ſuas. Hîc numerantur illi, q habitabãt ad partem aquilõarem, H ſcilicet tribus Dan, trib' Aſer, & tribus Nephtali. & patet litera vſq; ibi: e ℭ Nomen aũt filię Aſer fuit Sara. iſta deſcendit in AEgyptũ cũ Iacob vt habet. Gen. xlvj. & ideo nomen eius hîc recolitur. f ℭ Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen dicens. Hîc (Diuiſio) oſtendit modus diuiſiõis terræ, & primò q̃tũm ad viros, ſecũdò q̃tũ ad mulieres ca. ſequenti. adhuc circa primũ primò ponitur modus diuidendi terram tribubus, q̃ debebât ibi habere pꝛtes, ſecundò ſubditur numeratio filiorũ Leui, qui non acceperunt ibi partẽ ſicut alij, ibi: Hîc q̃ q; eſt numerus: Circa primũ dicit ſic. g ℭ Iſtis diuidetur terra iuxta numerum vocabu. &c. Iſtis ſcilicet ſuperius numeratis diuidetur terra.

Pluribus

numerum uocabulorum in poſ

Dignitate uitæ.

a ſeſſiones ſuas. Pluribus maio- a

In dignitate & utilitate.

rem †partem dabis, & paucioribus minorem, ſingulis ſicut nunc recenſiti ſunt tradetur poſſeſſio, b ita dũtaxat, ut ſors terram tribubus diuidat & familiis. b Quicquid ſorte contigerit, hoc uel plures accipiant uel pauciores. Hic quoq; c eſt numerus filiorum Leui per familias ſuas. Gerſon, à quo familia Gerſonitarum. Caath, à quo familia Caathitarũ. Merari, à quo familia Meraritarum. Hæ ſunt familiæ Leui. Familia †Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Muſi, familia Core. At d uerò Caath genuit Amran, q habuit uxorem Iochabed filiam Leui, quæ nata eſt †ei in Ægypto. †Hęc genuit uiro ſuo Amrã filios Aarõ & Moyſen & Mariam ſororem eorum. De Aaron orti ſunt Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar†. Quorum Nadab & Abiu mortui ſunt, cũ obtuliſſent ignem alienum coram domino. Fueruntq; omnes qui numerati ſunt uiginti tria milia generis maſculini, ab uno mẽſe & ſuprà: quia non ſunt recenſiti inter filios Iſraël, nec eis cum cęteris data eſt poſſeſſio. Hic eſt numerus filiorum Iſraël, qui deſcripti ſunt à Moyſe & Eleazaro ſacerdote in campeſtribus Moab, ſupra Iordanem contra Iericho, inter quos nullus e fuit eorũ qui ante numerati ſunt à Moyſe & Aaron in deſerto Sinai. Prædixerat enim dñs, quòd omnes morerentur in ſolitudine, c nullusq; remãſit ex eis, niſi Caleb f

Fideles ſcilicet utriuſq; populi uel ſectatores actionis vel contemplationis.

filius Iephone, & Ioſue fili⁹ Nun.

A tamen in iſtis q ſupereminẽt, & omnino nõ adducunt̃ ad ſortem. Omnes Leuitę. ſ. hoc eſt omnes q intentè permanẽt in miniſterio dei, & puigiles in ſeruitio dei excubias gerunt, ſortẽ inter cæteros nõ quærunt vel accipiunt, ſed nec in terra eſt ſors eorũ: ipſe dñs eſt ſors eis & hæreditas. (ſuprà.18.c.) Hi ſunt qui nullis corporeæ naturæ obſtaculis hebetati, omnium viſibilium gloriã ſupergreſſi, in ſola dei ſapientia & verbo, ei viuẽdi vſum exercitiũq; poſuerunt, qui nihil corporeũ requirunt. Sed ſolam agnitionem ſecretorum dei, & vbi eſt cor, ibi eſt & theſaur⁹, ſemper in dño & in verbo eius, & in ſapientia delectabuntur. (Matt.6.c. †hęreditatẽ) Hic eis cibus, hoc poculũ, iſtæ diuitię, hoc erit regnũ. Qui autem inferiores ſunt, hæreditatem terræ accipiunt, licet ſublimioris alicuius potẽtioris. Terra enim viuentiũ pmittit̃, q̃ viuentiũ dicit̃, qa neſcit mortem. Et iſti quidẽ magni & beati, ſed beatiores illi qui iam nõ p ſpeculũ in ęnigmate: neq; in ſubſtantijs corporalib⁹, ſed facie ad faciẽ deum videbunt ſapientiæ lumine radiati, & meræ diuinitatis capaces per puritatem effecti. ❡Orige. Terrę huius diuiſio & hæreditas, formam cæleſtis hæreditatis tenet, quæ ſanctis diuidetur. Sunt ibi plures, ſunt & pauci, ſed pauci beatiores. Multi (Mat.7.b.) enim per latam viam, quæ ducit ad mortem eunt. Qui verò per arctam viam quę ducit ad viam tendunt, pauci dicuntur. (Matt.20.b.) Et alibi dicitur. Quàm pauci ſunt, qui ſaluantur. (Mat.24.b.) Et alibi. Vbi multiplicatur iniquitas, refrigeſcit charitas multorum non paucorum. (Gene.6.c.) In arca Noe (vbi menſura cælitus († ipſi Leui) datur) in inferiorib⁹ trecẽtorũ cubitorum ponit̃ lõgitudo, & quinquaginta latitudo. (†Exo.6.c.) Sũmitas verò vni⁹ cubiti ſpatio conſummatur. In inferiorib⁹ enim beſtiæ erant & pecudes, in ſuperioribus aues, in ſummis verò homo rationalis. Ipſe vertex in vnũ cubitũ colligit̃. Omnia enim ad monadem reducuntur. (†ſuprà.3.a.) Pone omnem humani generis numerum, elige fideles, pauciores erunt B quàm vniuerſi de fidelibus, elige meliores, pauciores reperies. De ipſis rurſus elige perfectiores, pauciores erunt. Et quantò eligendo proceſſeris, tantò pauciores inuenies, donec tandem venias ad vnum aliquem, qui confidenter dicat, quòd plus omnibus laborauit. Qui hoc modo plu(1.Cor.15.b.)res ſunt, plus terreæ & corporeæ hæreditatis accipiunt. Pauci autem exiguũ, quia plus habẽt in dño. Alij nihil omnino terrenæ hæreditatis accipiunt, qui digni ſunt ſacerdotes eſſe & miniſtri dei. Horũ enim ex integro ipſe dominus hæreditas eſt. Ipſi tamen propter iumenta ſua accipiunt ali(Ioſue.21.a.)quid terræ, ſed illius quæ vrbibus contigua eſt. a ❡Plurib⁹ maiorẽ. Vt ſcilicet numeroſior tribus maiora ſpatia terrę ſortiatur, quę minor autẽ fuerit hoĩm nume(Vn⁹ ſapiẽs)ro minorẽ. ❡Vnus iuſtus ſcdm qd deo acceptus pro pluribus habetur. Vnde; (Eccle.16.a.) Per vnum ſapientem habitabitur ciuitas, tribus autem iniquorum deſolabitur, & vnus iuſtus pro toto mũdo. Iniqui autem & ſi multi ſint, exigui & pro nihilo ducuntur apud deum. Eſt ergo & multitudo laudabilis. vnde Abrahæ quem eduxit foras ait: Reſpice cælum, ſi po(Gene.15.b.)tes dinumerare ſtellas, ita erit ſemen tuum &cæ. In quo notandum (Matth.6.a.) quia iuſtus in interioribus ſemper conſiſtit, quia in abſcondito orat patrem, & omnis gloria filiæ regis, id eſt regalis animæ intrinſecus eſt, ſed deus educit eum foras cùm res poſtulat & rerum viſibilium ratio. b ❡Vt ſors terram tribubus diuidat & familijs. Per ſortem præcipitur diuidi hæreditas, ſed video ipſum Moyſen (Ioſ.15.a.) cui iſta mandantur, non ſorte diuidere hęreditatem. Ruben & Gad & dimidię tribui Manaſſe. Ieſus quoque Naue extra ſortem dat hæreditatem tribui Iudæ & Caleb & tribui Ephraim, & dimidiæ tribui Manaſſe. In cæteris ſors mittitur: vnde puto quòd in cæleſti hæreditate aliqui non venient ad ſortem, neq; cũ cęteris (quãuis ſancti ſint) numerabunt̃, ſed erit egregia eorũ hæreditas, ſicut fuit Caleb & tribui Iudæ, & Ieſu filio Naue. C Sicut enim cùm adepta victoria diuidunt̃ ſpolia, egregij bellatores cũ cæteris non dicũtur ad ſortem, ſed optima quæq; virtutum merito percipiũt, cęteri ſorte vtũtur iuræ victoriæ. Ita videt̃ mihi Chriſtus dñs meus facturus. Illis enim pręcipuos & ſublimes decernet honores, quorum facta magnifica, & ſublimes cognoſcit virtutes. vnde ait: Volo pater, vt vbi ego ſum, illic & iſti mecum ſint. (Iohã.17.d.) Et alibi: Sedebitis & vos (Matt.19.d.) ſuper duodecim thronos iudicantes duodecim tribus &cæt. Et alibi: Sicut tu in me (Iohã.17.c.) pater, & ego in te, ita & iſti in nobis vnum ſint. Hæc omnia non ſorte deſcendunt, ſed dilectionis prærogatiua. c ❡Niſi Caleb filius Iephone, & Ioſue filius Nun. Iſido. (Moraliter & horribiliter.) Sexcenta milia armatorum de AEgypto dicuntur egreſſa, & duo tãtùm in terram promiſſionis ingreſſi. Multi enim per baptiſmum ad fidem tranſeũt, ſed ad cæleſtẽ patriam pauciſſimi perueniunt, ſecundum illud: Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. (Matt.20.b.) Duo tãtũ ĩgrediunt̃, propter eos qui ex vtroq; populo cæleſte regnum adipiſcuntur, vel qui per actionem & contemplationem ad ęternam beatitudinem prædeſtinantur.

† Lobnitarũ & ſic ĩ ſequentibus

Nicolaus de Lyra.

a ❡Pluribus partem maiorem dabis &c. ſcdm enim qd trib⁹ aliqua habebat plures familias & plures domos; ſecũdũ hoc debebat plus accipere de hæreditate in terra promiſſionis. b ❡Ita duntaxat, vt ſors terram tribubus diuidat &cæ. Hoc dicitur ad excludendũ cõtentiones, quæ poſſent oriri in diuiſione terræ, ſi fieret ſimpliciter ex humana ordinatione: ſic tamen cadebat ſors ordinatione diuina, quòd ſors cuiuſlibet tribus cadebat ſuper partem terræ ſibi proportionatam, ſecundum pluralitatem vel paucitatem familiarum & domorum in ea contentarum, ſcdm qd dicitur, Proue.xvj.d. D Sortes mittuntur in ſinum, ſed à domino temperantur. Alij dicunt, quòd terra primò diuiſa eſt per partes æquales tribubus, & poſtea quælibet pars diuiſa eſt in familijs & domibus per ſortes & per partes inæquales: quia illa familia quæ habebat plures domos, habebat partem maiorem. c ❡Hic quoq; eſt numerus filiorum Leui per familias ſuas. Hic conſequenter numeratur tribus Leui, cui non eſt terra diuiſa ſicut alijs, & ideo numeratio eius ponitur poſt ordinationem de diuiſione terræ, & patet litera vſq; ibi: d ❡At vero Caath genuit Amram qui habuit vxorẽ Iochabed filiam Leui. Iſta autẽ Iochabed hic recolit̃ propter excellentiã Moyſi & Aaron, quorum mater fuit. Dicitur autem hic filia Leui, nõ quia eam genuit, ſed quia fuit neptis ſua: (Iochabed) ſcilicet filia filij ſui, & p talẽ modũ Laban vocauit filios Iacob filios ſuos, quia erant filij filiarũ ſuarum, vt habetur Gene.xxxj. capitulo & hoc fuit diffuſius declaratum Exo.ij. e ❡Inter quos nullus fuit &cæte. ſcilicet in principio libri huius. Hoc autem additur, quia numeratio iſta differt ab illa in multis, de quo nullus debet admirari, quia eſt aliorum hominum. f ❡Niſi Caleb filius Iephone & Ioſue filius Nun, erant enim excepti à dei ſententia.

❡In eodem capitulo.xxvj. vbi dicitur in poſtilla: Et factum eſt grande miraculum, quale autem fuerit, non habetur ex textu.

ADDITIO Vbi trãſlatio nr̃a habet: Factũ eſt grãde miraculũ, vt Core pereũte filij ei⁹ nõ perierint, in

perierint, in Hebræo habetur: Facti ſunt in ſignum ſcilicet miraculum. Et quod additur, vt Core pereunte &c. non eſt de textu, & ſic
E refertur hoc quod dicitur: Facti ſunt in ſignũ, ad immediatè præcedentia ſcilicet quòd illi qui fuerunt deuorati ab ore terræ: ſimiliter & conbuſti ab igneâ deo egrediente, facti ſunt in miraculum, quod eſt manifeſtum. vnde illa Glo. Hebraica quam allegat poſtilla, non habet fundamẽtum in litera. Similiter nec hoc quod dicitur, quòd pſalm⁹, Deus noſter refugium &cæt. fuit factus propter hoc miraculum, non habet certum funda-
Pſal. 45. a. mentum: exponitur enim aliter prout ibidẽ. Similiter qđ dicit, quòd Dauid nõ fecit omnes pſalmos, eſt contra opinionem Aug. quã credo eſſe verã, prout in pſal. deo dante in plurib⁹ locis tractabit̃.

REPLICA correctorij contra Burgẽ. in cap. xxvj. G
Burge. ponit tria ſatis dubia, & fortaſſis falſa quæ non probat. Primò dicit, id quod dicit̃ de Core pereũte non eſt de textu: vbi ſine autoritate & ratione redarguit noſtram translationem. Secundò dicit quòd Gloſa Hebraica quam allegat poſtilla, non habet fundamentũ: † . 8. 26. d.
Sed nec hoc ꝓbat autoritate vel ratiõe, infra. 36. a.
ꝗuis promittat ei⁹ ꝓbationẽ dare velle Ioſ. 17. a.
circa expoſitionẽ pſalmi: Deus noſter refugium: quẽ tñ pſalmũ non tãgit vnico verbo. Tertiò dicit Dauid compoſuiſſe omnes pſalmos, & ſic improbat beatum Hiero. quòd tamen hoc habeat veritatẽ de autoritatib⁹ pſalmorũ dicetur infrâ in correcto. primo circa pſalmũ primũ.

Cap. XXVII.

†ACceſſerunt autem filiæ Salphaad filij Hepher, filij Galaad, filij Machir, filij Manaſſe, qui fuit fili⁹ Ioſeph: quarũ ſunt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Therſa, ſteterũtq́; corã Moyſe & Eleazaro ſacerdote, & cunctis principibus populi ad oſtium tabernaculi fœderis, atque dixerunt: Pater noſter b
mortuus eſt in deſerto, nec fuit in ſedi c
tione quæ concitata eſt contra dominum †ſub Core, ſed in peccato ſuo d
mortuus eſt. Hic non habuit mares filios: Cur †tollitur nomen illius de fa- e
milia ſua, quia non habet filium? Date nobis poſſeſſionem inter† cognatos patris noſtri. Retulitq́; Moyſes f
cauſam earum ad iudicium domini.

a ¶ Quia nec plebs legis ab euangelij poſſeſſione excluditur.

Qui dixit ad eum: Iuſtam rem poſtu- g

a ¶ Id eſt opera miniſterio corporis completa. b ¶ Eius. ſ. qui vmbram legis habet in ore. nihil profundum, nihil ſpirituale ſentiens.

a lant filiæ Salphaat. Da eis poſſeſſio-

a ¶ In plebe. ſ. non in Leuitis quibus ſolus deus eſt hæreditas.

nem inter cognatos patris ſui, & ei in

a ¶ Cæleſtem.

hæreditatem ſuccedant. Ad filios au h
b tem Iſraël loqueris hæc: Homo cum

a ¶ Qui ſapientia & intelligentia uigeat.
b ¶ Eum ſcilicet qui prærogatiua operum uiget.

mortuus fuerit abſq́; filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas, ſi filiam non

a ¶ Qui ex imitatione ſapientum agunt.

habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quòd ſi & fratres non fuerint,

a ¶ Illis ſcilicet qui traditione ueterum non proprio ſenſu nec præſentis doctrinæ monitione aliquid boni agunt.

dabitis hæreditatẽ frãtrib⁹ patris eius. Sin autẽ nec paruos habuerit, hæredi-

a ¶ Scilicet qui ſiue occaſione ſiue ueritate doctrinæ aliquid boni agunt. non enim perdunt mercedem ſuam.

tas dabit̃ his q ei prõximi ſunt. Eritq́; i
hoc filiis Iſraël †ſanctũ lege perpetua, k

GLO. ORDI.

Cap. XXVII.

Lex hæreditaria
† in cõgregatione

ACceſſerunt. a ¶ Da eis. Orige. Dabis eis poſſeſſionẽ &c. Hæc ſecũdum hiſtoriã quid vigoris habeant, palàm eſt omnibus qui ſciunt leges iſtas nõ ſolũm apud filios Iſraël cuſtodiri, ſed apud
† diminuet omnes homines, qui tamen legibus vi-
F uunt. Vnde apparet quòd libertas filiarũ Salphaad non ſolũ eis hæreditatẽ cõ-
Hiſtoricæ vtilitas. tulit, ſed ꝑpetua viuendi iura ſeculo dedit. Vides quanta ſit hiſtoriæ etiam vtilitas, quis poteſt leges iſtas diſſoluere, quibus vniuerſus vtitur mundus? Nos autem quæramus quomodo ſpiritualiter ædificemur. Fieri eñ poteſt, vt neq́; filiæ mihi ſint ſecũdum carnẽ, neq́; ruris hæreditas. Erit ergo alicui otioſa lex q̃ diuina voce ſancita eſt. Requiram⁹ ergo apud ſpiritualem legẽ quæ ſint iſtæ quinq́; filiæ. Quarũ etiã ſi pater mortuus fuerit, ꝓ aliquo pc̃tõ, ipſe tñ hæreditatem iuſſu dei
Allegoricè accipiũt. Virtutes animi & ſenſus, mentis filij ſunt, filiæ verò opa corporis miniſterio impleta. Quinq́; enim ſunt corporis ſenſus, quibus omne opus in corpore explet̃. Iſtæ ergo quinq́; filiæ. i. operũ ꝑfectio, & ſi patre orbatæ remaneant, non abijciunt̃ ab hæreditate, neq́; excludun- tur â regno, ſed i medio populi dei hæreditatẽ accipiunt. Salphaad aũt interpretat̃ vmbra in ore eius: Hîc eſt intellectus operum pater. Sunt autem multi fratres in qbus intellectus altior & profundior
2. Re. 25. f. nullus. Sed eſt in eis ſenſus emortuus. vñ: Et emortuum eſt cor eius in ipſo. Hîc igitur ſi ad intelligentiam ſpiritualem ni-
† in ſtatutũ iudicij hil ſapit, ſed eſt emortuus, tamen ſi genuerit filias, id eſt opera mandatorum dei, hæreditatem terræ cum plebe dei conſequetur. Non poterit
Matt. 20. b. quidem numerari inter eos, quorum iṗe dominus portio eſt. Multi enim vocati, pauci verò electi. Oſtenditur autem ipſo nomine, quare iſte Salphaad filios non potuit generare, ſed filias. Interpretatur enim צְלָפְחָד Zelaphhad vmbra in ore eius, qui vmbram legis in ore habet, & non ipſam imaginem rerum nihil ſpirituale, nihil profundi intellectus ſentire poteſt, ſola vmbra legis in ore eius eſt, ſenſus viuos & ſpiritales generare nõ poteſt, ſed opera & actus quæ ſunt ſimplicioris vitæ myſteria. Et ideo oſtendit in his clementia domini, quòd innocentiores etiam ſi ſenſu deficiant: & bona opera habeant non excludantur ab hæreditate ſanctorum. Rectè
Diuerſi ſucceſſionum modus. ergo locutæ ſunt filiæ Salphaad. b ¶ Homo cum mortuus fuerit abſq́; filio &c. Orige. Supponitur lex de ſucceſſione, vt primò filius, filia ſecundò loco ſuccedat, tertiò frater, quartò patris frater, quintus verò gradus certum aliquem non deſignat. Sed quicunq́; propinquior ex omni familia fuerit, ſuccedat. In his integer & perfect⁹ eſt hiſtoriæ ſenſus, vt nihil requirere videat̃ extrinſecus, ſed q in ſpiritalib⁹ legib⁹ eſt erudit⁹, põt itelligere diuerſos ſucceſſionũ

gradus, & quomodo

NICO. DE LY.

Cap. XXVII.

ACceſſerũt aũt filiæ Salphaad filij Hepher, filij Galaad. Hîc agitur de diuiſione terræ, inquãtum pertinet ad mulieres. Et diuidit̃ in duas partes in partem principalem & incidentalem, ſecunda ibi. Ad filios autem Iſraël. Circa primum ſciendum, quòd quia ſuprâ dixerat dominus: Iſtis ſcilicet numeratis diuidetur terra, & ſoli viri fuerunt numerati, ideo hîc oſtenditur in quo caſu mulier debeat hæreditare, videlicet qñ pater eius non habet filium, & hoc eſt quod di- † fratres & infrà
citur: Acceſſerunt autem filiæ Sal- H
phaad &cæte. qui non habuit filium. b ¶ Atq́; dixerunt: Pater noſter mortuus eſt in deſerto. dicunt Hebræi, quòd fuit ille qui lapidatus eſt, eò quòd colligebat ligna in ſabbatho, vt dictum eſt ſuprà. xv. capitulo. c ¶ Nec fuit in ſeditione quæ concitata eſt contra dominum ſub Core. Hoc allegauerunt ne eis diceretur, quòd priuatus fuiſſet iure hæreditatis ex illa ſeditione, vt dictum fuit. xvj. capitulo. d ¶ Sed in peccato ſuo mortu. eſt. quaſi diceret peccatum ſuum nulli nocuit niſi ſibi. e ¶ Cur tollit̃ nomen illius. quaſi diceret non eſt iuſtum. f ¶ Retulitq́; Moyſes cauſam earum ad iudicium dñi. quia dictum fuerat ſibi prius â domino, quòd terra diuidetur numeratis qui erant tantùm viri, & ideo noluit eis dare hæreditatem abſq́; aliqua determinatione domini. g ¶ Qui dixit ad eũ: Iuſtam rem &c. & ſic determinauit ꝓ ipſis. h ¶ Ad filios autem Iſraël. Hîc conſequenter determinatur occaſione filiarum Salphaad quis debeat hæreditare etiam in alijs caſibus, quando pater non habuit filios, qa ſi habet filiam, debet ſuccedere: & ſi nec filiam habeat, frater ſuus debet hæreditare: qui ſi nec fratrem habuerit, patruus ſuus debet ſuccedere: & ſi nec patruum habuerit, alter de eius genere proprinquior debet hæreditare, & patet litera: i ¶ Eritq́; hoc filijs Iſraël ſanctum. id eſt firmum. k ¶ Lege p. Sicut eñ impator ꝑter leges quas cõdidit ꝓ gñali ordinatio

ne ſui

Moraliter. a ¶ Acceſſerunt autem filiæ Salphaad, filij Hepher, filij Galaad, filij Machir &cæte. Per hoc au- Moraliter
tem quòd iſtis mulieribus ex determinatione domini data fuit hæreditas inter viros generis ſui, ſignificatum fuit, quòd in adeptione hæreditatis æternæ, nullam facit differẽtiam diuerſitas ſexuum vel ſtatuum, ſed tantùm meritorum. Gala. iij. d. Quicunq́; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, in quo non eſt Iudæus neq́; Græcus, non ſeruus neq́; liber, non maſculus neq́; fœmina: omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Si autem vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu: ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundum promiſſionem hæredes. Vnde & beata virgo Maria non ſolùm ſuper omnes viros, ſed etiam ſuper omnes angelos in cælis creditur exaltata.

Cumq́; vide

ſicut præcepit dominus Moyſi. Di-
a xit quoq; dominus ad Moyſen: A- b
a ❡Perfectus non in valle moritur,ſed in monte,id eſt in alto lo- co:quia vitæ eius perfectio habebatur in excelſo.
ſcende in montem iſtum Abarim,&
❡Oportebat ſummam perfectionis conſecuturo nihil inco- gnitum remanere.
contemplare inde terram,quam da-
turus ſum filiis Iſraël. Cumq; uide- c
a ❡Partem non totam.
ris eam †ibis & tu ad populum tuum, d
b ſicut iuit frater tuus Aaron,quia †of- e
a ❡Etiam Moyſes tranſgreſſus eſt,omnes enim peccauerunt: ſo- lus ergo Chriſtus a peccato liberare potuit,qui peccatum non fecit.
fendiſtis me in deſerto Sin in contra-
dictione multitudinis,nec ſanctifica-
re me uoluiſtis corã eis ſuper aquas.
Hæ ſunt aquæ cõtradictionis in Ca-
des deſerti Sin. Cui reſpondit Moy f
c ſes ; †Prouideat dñs deus ſpirituum g

A ☞ dus,& quomõ prim⁹ ſit cõſequẽdæ cæleſtis hæreditatis gra-
dus doctrinæ & ſcientiæ merito,qui eſt maſculus filius. Secundus,
operum ꝓrogatiua,quæ eſt filia. Tertius compaſſionis & imitatio-
nis,vnde & frater nominat̃. Sunt enim nonnulli,qui ſponte & pro
prio intellectu nihil agũt,ſed poſiti inter fratres,ex imitatione ea vi-
dent̃ agere,quæ illi agunt , qui ꝓprio in
tellectu mouent̃. Datur ergo etiã iſtis ter-
tius hæreditatis gradus ,quaſi fratribus.
Quartus quem fratrem patris nominat,
poteſt intelligi ordo hominum,qui audi-
ta à patribus conantur implere, non tam
proprijs ſenſibus moti , nec præſenti do-
ctrina excitati , quã veterum traditione:
boni tamẽ aliquid gerunt. Vltimus verò
ſcribitur gradus , qui quolibet pacto his
Phil.1.c. proximus fuerit. Quaſi diceret , ſiue occa
† congregaberis ſione , ſiue veritate doctrinæ quis aliquid
boni fecerit,non perdet mercedem ſuam.
a ❡Aſcende in montem & cæte.
Tropolo. Origen. Vide quõ qui perfectus eſt bea-
tus eſt,non in valle,non in planicie , nõ in
colle,ſed in mõte,id eſt in alto & in arduo
defungit̃ loco,quia vitæ eius conſumma-
tio habebatur in excelſo. Sed oculis iube-
tur contueri omnem terrã promiſſionis,
& diligẽter ex alto cuncta ꝓſpicere. Opor
tebat enim ſummam ꝑfectionis cõſecutu
† pręficiat ro nihil incognitum remanere , ſed cũcto
rum q̃ vident̃ & audiunt̃ habere notitiã.
Ideo credo,vt omniũ quę in carne poſit⁹
B corporali cepit aſpectu,in ſpiritu effectus & nuda mente ad audito
ria & diſcipulatum ſapientiæ properans, velociter eorum rationes
aſſequatur & cauſas. Quæ enim vtilitas deceſſuro de ſeculo oſten-
dere terras & loca,quorum nec laborem perpeſſurus , nec gloriam
Exod.33.b. eſſet percepturus . Perterret me quòd de Moyſe famulo & amico
dei,cui facie ad faciem locutus eſt dominus,per quem fecit ſigna &
Deut.33.g. prodigia tam periculoſa dicũtur. Apponeris, inquit, ad populum
Nu.20.d. tuum,ſicut appoſitus eſt Aaron frater tuus in monte Hor. Et cau-
Exo.17.b. ſam exponit dicens:Propterea quòd tranſgreſſi eſtis verbũ meum
in deſerto Sin:non me ſanctificaſtis in aqua coram eis:ergo nec ſine
Roma.5.c. culpa eſt Moyſes,etiam ipſe tranſgreſſus eſt & factus ſub peccato,
Rom.11.d. vnde:Regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen, nec enim ipſi pe-
Rom.7.d. percit:Concluſit enim deus ſub peccato omnes , vt omnium miſe-
Eſa.53.c. reatur. Gratia autem Chriſto , qui nos liberauit de corpore mortis
huius . Moyſes enim liberare non potuit cùm & ipſe tranſgreſſus
ſit. Ille ergo ſolus debet requiri,qui peccatum non fecit . ❡Idem.
Moraliter Mors Moyſi finis legis q̃ ſcd'm literã dicit̃ , ſacrificiorũ ſcilicet inter
ruptio,& cæterorũ q̃ ſilr mãdant̃ in lege. Hæc ergo vbi finem acci-
piunt, Ieſus accipit principatũ. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiã
omni credẽti. Et ſicut de prioribus dictũ eſt,quia oẽs in Moyſe ba
Roma.10.a. ptizati ſunt in nube & in mari,ita & de Ieſu dicitur,quia oẽs in Ieſu
1.Cor.12.b. baptizati ſunt in ſpirituſancto & aqua. Ieſus eſt ẽm q tranſit aquas
Iordanis,& in ipſis quodãmõ iã tũc pplm baptizat. Ipe eſt q terrã
Ioſue.3.b. ſanctã partit̃ vniuerſis,nõ priori populo ſed ſecundo . Prior enim
pro peccato ſuo cecidit in deſerto . Tẽporib⁹ Ieſu quieuit terra à
bellis,nõ tẽporib⁹ Moyſi. Sed de Ieſu Chriſto dictũ eſt , nõ de filio
Naue. Et vtinam terra mea ceſſet à bellis,& ceſſaret,ſi ſub Ieſu meo
principe fideliter militarem:caro mea non inſurgeret aduerſus ſpi-
ritum meum,nec impugnaret̃ terra mea à contrarijs gentibus , di-
Gal.5.c. uerſis ſcilicet cõcupiſcentijs ſtimulata. Oremus ergo vt Ieſus regnet
ſuper nos,& terra noſtra ceſſet à bellis,ab impugnationibus ſcilicet
carnaliũ deſideriorũ,& tũc requieſcet vnuſquiſq; ſub vite ſua , ſub
ficu ſua,& oliua ſua,id eſt ſub velamento patris & filij & ſpirituſſan
cti requieſcet anima noſtra. b ❡Quia offendiſtis & cæte.
Zacha.3.d. Aug. Eã cauſam mortis Moyſi dicit dñs quã & fratris eius, quia.ſ.
Auguſti. nõ ſanctificauerũt eũ corã populo ad aquã cõtradictionis.i.ga du-
Nu.11.c. bitauerũt ꝙ domo eius poſſet aqua de petra profluere. ❡Myſti-
Myſticè cè autem ſignificatur,quia nec vetus ſacerdotium,cuius perſonam
Aaron gerebat,nec ipſa lex,cui⁹ perſonã gerebat Moyſes,introdu-
cunt populũ dei in terrã ęternę hæreditatis. Sed Ieſus , in quo ſigni
ficat̃ Chriſtus,id eſt gratia per fidem. Et Aaron quidem antè defun
ctus eſt q̃ Iſraël in aliquã partẽ terræ promiſſionis intraret. Moy-
ſe aũt adhuc viuẽte capta eſt terra Amorrhęorũ & poſſeſſa,ſed Ior
danẽ cũ eis nõ trãſijt. Ex aliqua ẽm ꝑte lex obſeruat̃ in fide Chriſtia-
na. Ibi ẽm ſunt etiã ꝑcepta q̃ vſq; hodie Chriſtiani obſeruare iube-
mur. Sacerdotium verò illud & ſacrificia nullã partem tenent ho-
die fidei Chriſtianæ,niſi quòd in vmbris futurorũ acta & trãſacta
ſunt. Cùm

ſunt. Cùm verò ambobus fratribus,vt apponant̃ ad populum ſu- C
um dicit̃,manifeſtum eſt nõ eſſe in illos iram dei,quę ſeparat à pace
æternæ ſocietatis. Vñ patet nõ ſolùm officia,ſed & mortes eorum
ſigna fuiſſe futurorũ,nõ ſupplicia indignationis dei. c ❡Proui- Nota
deat. Nota,nõ eligit filios,nõ nepotes, nec rogat vt cõſtituant̃ du-
ces:dei iudicio electionem committit.
❡Prouideat do. deus. Origen . Re-
ceſſurus de ſeculo.ſ.orat deũ vt prouide
at ducẽ populo. Erãt ei filij Gerſan & Ele Exodi.2.d.
azar , & filij fratris magni & egregij viri,
non orat dñm pro ipſis,vt cõſtituant̃ du
ces populi,vt diſcant eccleſiarũ principes
ſucceſſores ſibi nõ ꝓpinquitate carnis te-
ſtamento ſignare, neq; principatũ eccleſię
hæreditariũ tradere , nec eligere eum quẽ
human⁹ cõmẽdat affectus,ſed dei iudicio
ſucceſſoris electionem permittere . Pote-
rat recto iudicio principem eligere,cui di † rebelles
xerat deus: Elige ꝑſbyteros ꝑpl'o quos tu fuiſtis ori
ipe ſcis ꝑſbyteros, & elegit tales in quibus meo
cõtinuò dei ſpũs quieſceret,& propheta- Nu.11.d.
rẽt omnes. Sed non eligit & nõ audet , ne
relinquat poſteris præſumptionis exem-
plum,ſed ait:Prouideat domin⁹ deus&c.
Quis erit ergo ex plebe , q̃ ſæpe clamo-
ribus ad gratiã vel pretiũ excitatis moue
ri ſolet , vel etiã ex ſacerdotibus qui ſe ad
hoc idoneũ iudicet,niſi ſi cui oranti & pe
tenti à dño reueletur . Sicut deus dicit ad
Moyſen: Aſſume ad temetipſum Ieſum
filium Naue & cæ. Audis euidenter ordinationem principis popu
li tam manifeſtè deſcriptam, vt penè expoſitione non egeat. Nulla
hîc populi acclamatio,nulla propinquitatis contemplatio,propin
quis agrorum & ꝑdiorũ relinquatur hæreditas, gubernatio ppl'i
illi tradat̃ quem deus elegit,qui.ſ.habet in ſe ſpm̃ dei, & in cõſpectu
ſuo præcepta dei, qui Moyſi notus & familiaris ſit , id eſt in quo
ſit claritas legis & ſcientia , vt poſſint eum audire filij Iſraël.
☞ Spiritus ſanctus D

NIC. DE LY.

☞ ne ſui imperij,ſtatuit aliquas ſpeciales ex caſibus emergentib⁹,
ſic etiã dñs ꝑter leges quas dedit Moyſi ꝓ ordinatiõe populi in cõi, Diuiſio
aliquas etiã ſpãles dedit ex caſibus emergẽtib⁹, ſicut in caſu propo
ſito & in plurib⁹ alijs. a ❡Dixit &c. Hîc conſequẽter deſcribit̃
ordo ppl'i ad ducẽ, & primò deſcribit̃ hui⁹ ordinationis ratio . Se-
cũdò ipſa ordinatio,ibi:Dixitq; dominus. Ratio ordinandi de duce
fuit mors Moyſi imminens de propinquo , qđ notat̃ cùm dicitur:
b ❡Aſcende in montem iſtum Abarim , & contemplare
inde terram . q. d. licet determinauerim te non ingredi illuc, vt
habitũ eſt ſuprà. xx. ca . tñ volo qđ tu videas eã ad aliqualem tuam
conſolationẽ. d ❡Ibis & tu ad populũ tuũ, ſicut iuit frater
&c. id eſt ꝑ talẽ modũ moriẽdi ita quietũ & pacificum, ga hoc deſi
derauerat Moyſes, vt dictum eſt ſuprà in fine. xx. ca. e ❡Quia
offendiſtis me in deſerto Sin &c. Iſtud additur, ne ab aliqui-
bus crederetur ꝙ Moyſes aliâs offendiſſet dñm, & qđ propter hoc
fuiſſet priuat⁹ ingreſſu terrę, & etiã ad conſiderandum ſæueritatem
diuinæ iuſtitiæ , q amicũ ſuũ Moyſen priuauit ingreſſu terræ deſi
derabilis ſibi ꝓ vna offenſa. f ❡Cui reſpondit Moyſes: ꝓui-
deat dñs deus . In quo patet charitas Moyſi , qui acceptans dei
volũtatẽ pro ſe nihil petijt, ſed ſtatim ad procurãdũ bonũ ppl'i ſe
cõuertit. g ❡Deus. quaſi dicat ga tu noſti corda hominũ q̃ ſunt
ignota hoib⁹, nõ tu ſolus potes ordinare de duce vtili pro populo
iſto , ad quod requirit̃ hõ bonę ac ꝑfectæ volũtatis, vnde ſubditur:
☞ Hominem qui ſit
✱ c ❡Cumq; videris eam &c . Per hoc autem , quòd Moyſes Moraliter
audito domini verbo de ſua morte, tunc non rogauit eũ de ꝓlon-
gatione vitæ ſuæ, ſed quaſi ſui oblitus rogauit eum pro bono po-
puli ſibi ſubiecti dicens: g ❡Prouideat dominus deus ſpiri
tuum omnis carnis hominem qui ſit ſuper multitudi-
nem hanc & cæ. Oſtenditur quantùm bonus princeps vel præ-
latus de bono populi ſui ſit ſollicitus , pro quo vitam ſuam debet
exponere, Iohannis. x. b. Bonus paſtor animam ſuam dat pro oui
bus ſuis . Et de rege Codro refert Valerius maximus , quòd cùm Valeri⁹ maximus
reſponſum haberet de Apolline Delphico , quòd ſi interficeret̃ ab
aduerſarijs, populus eius victoriam haberet, ſin autem debellaretur
ſcienter & latenter ſe præbuit ab hoſtibus iugulandum , vt ſuum
populum liberaret.

E a ℂ Spiritus. Sanctus. ſ. Non enim de ſpiritu hominis hoc diceret, quē nullus erat qui nō haberet. Iubetur tñ man⁹ ei imponere, ne quiſquā quātalibet pollens gr̃a ſacramēta conſecrationis audeat recuſare. b ℂ Et dabis. Iſid. Ieſus ſuccedit Moyſi, & dicit quæ ſpiritaliter debeat offerre in eccleſia. Legi enim ſuccedit euangeliū, lex faciēda monet, & gratia cōplet: primū quid offerri debeat per ſingulos dies, dehinc quid ī ſabbatho ꝓpter ſpem quietis ęternę, quid in calēdis ꝓ innouatione vitæ, qd in paſchate quo cōſepelimur Chriſto ꝑ baptiſmū, quaſi à mortuis trāſeuntes ad vitæ nouitatem, qd in pentecoſte ꝓpter gratiā ſpūſſancti, & remiſſionē peccatorū &c. c ℂ Et ptem glorię. Quaſi facies eū ſociū gl̃iæ tuæ. Nō em̄ res hmōi quaſi partiliter diuiſæ minuunť, ſed totæ ſunt omnib⁹, totę ſingulis q earū habēt ſocietatē. d ℂ Et audiāt &c. Orige. Si ſacrificia & inſtitura legalia vſq; in p̄ſens māſiſſent, euāgelij fidē excluſiſſent. Erat em̄ ī illis magnitudo & reuerentię plena religio, q̄ primo aſpectu ſtupefaceret intuentem. Quis em̄ vidēs ſanctuariū, altare, ſacerdotes, ſacrificiū cōſummātes, & oēm illi⁹ rei ordinē, nō putaret pleniſſimū hūc eſſe ritū quo de⁹ coleret creator omnium? Sed gratias aduētui Chriſti q illa deſtruxit q̄ magna videbanť ī terris & cultu dei à viſibilib⁹ ad inuiſibilia tranſtulit, & à tp̄alibus ad ęterna. Sed ipſe Chriſt⁹ aures requirit q̄ hæc audiant, & oculos qui hæc videant. e ℂ Pro hoc &c. Moraliter inſtruimur, vt quiſqs accipiat ptātem in ppl̃o ſcd̃m magiſteriū diuinæ legis (quæ in ſacerdotis officio maximè cōmmēdať) vitam ſuā & ſubditorū ordinat atq; regat.

Myſticè — *Rom. 6. a.* — † eum — *Sacrificia legalia ſtupēda* — † vt — *Moraliter*

GLO. ORDI.

Cap. XXVIII.

F Dixit quoq;. Orig. Alia litera. Et locut⁹ eſt dñs ad Moyſen dicēs: Pręcipe filijs Iſraël, & dices ad eos: Munera mea data mea, hoſtias meas in odorē ſuauitatis obſeruate, vt offeratis mihi in diebus feſtis meis. Et dices ad eos: Hę ſunt hoſtię meæ quas offeretis dño &cę. Nemo ſuū aliquid offert dño, ſed qđ dñi eſt, nec tam offert q̄ reddit, ideo dicit: Munera mea, data mea &c. Quaſi quæ præcepturus ſum vt offeratis in diebus feſtis meis data mea ſunt, id eſt à me vobis dantur, ne quis credat offerendo ſe aliquid cōferre deo. Impi⁹ enim eſt qui putat aliquid ſe deo p̄ſtare velut indigenti. ℂ Origen. In diebus feſtis meis. Habet deus dies feſtos ſuos. Eſt enim ei magna feſtiuitas ſalus humana. Puto quòd per ſingulos fideles, per ſingulos qui conuertuntur ad deum & in fide proficiunt, feſtiuitas oritur domino. Lætificat eum impudicus ſi ſit caſtus, & iniuſtus cùm iuſtitiam colit. Agit feſtū Chriſtus qui pro ſalute noſtra ſanguinem fudit, cùm videt prodeſſe qđ ſe humiliauit, factus obediens vſq; ad mortem. Agit feſtū ſpiritusſanct⁹ cū in his qui cōuertūtur videt ſibi tēpla parari. Lætanť angeli ad quorum feſtiuitatē accedūt conuerſi. Gaudium enim eſt in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiā agēte. Deo & angelis occaſionem lætitię damus, cùm ſuper terram ambulantes, conuerſationem in cælis habemus. Vereor ne econtrario mala conuerſatio noſtra non ſolùm terris, ſed & cælo lamentationes inducat, & fortaſſis ipſi deo. vt quid enim dicit: Pœnitet me quia feci hominem ſuper terram. Et Chriſtus videns ciuitatem fleuit ſuper eam dicens: Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas, & la. eos &c. Et ego hodie ſi prophetæ non audiā verba, ſi monita eius ſpernā, lapido ꝓphetā, & q̄tùm in me eſt, occido, cuius tanq; mortui verba non audio. Illa quoq; lamentantis dei vox eſt: Heu me, quia factus ſum ſicut qui congregat ſtipulam in meſſe, & ſicut qui colligit racemos in vindemia &c. Ieruſalem verò quia peccauit grāde peccatū, perierūt oēs feſtiuitates eius. Quia in loco ſancto, & in die feſtiuitatis Chriſtum occiderunt, ideo dicit ad eos: neomenias veſtras & ſabbatha veſtra & dies feſtos odiuit anima mea. Vbi de mūeribus mādat, vbi adhuc nulla ſunt peccata, dies feſtos meos dicit. g ℂ Hæc ſunt ſacrificia. Quæramus ergo diligenter quis ſit ordo feſtiuitatum: vt ex ipſis ordinibus & ſacrificiorum ritu colligamus qualiter vnuſquiſq; ex

Dies feſtus dei — † *De cōſe. diſ. 2. c. nō. oportet.* — *Phili. 2. d.* — *Luc. 15. b.* — *Phili. 3. d.* — *Eſa. 23. b.* — *Gen̄. 6. b.* — *Luc. 19. f.* — *Mat. 23. d.* — *Mich. 7. a.* — G — *Tren̄. 1. c.* — *Eſa. 1. d.*

omnis carnis hominem qui ſit ſuper a
multitudinem hanc, & poſſit exire & b
intrare ante eos, & educere illos uel
introducere, ne ſit populus domini ſi c
cut oues abſq; paſtore. Dixitq; domi d
nus ad † Moyſen: Tolle Ioſue filium e
a Nun, uirum in quo eſt ſpiritus dei, & f
pone manum tuam ſuper eum. Qui g h
ſtabit coram Eleazaro ſacerdote &
b omni multitudine, & dabis ei præce i
c pta cunctis uidentibus & partem glo k
d riæ tuæ, † & audiat eum omnis ſyna l
e goga filiorū Iſraël. † Pro hoc ſi quid
agendum erit, Eleazar ſacerdos con m
i ſulet dominum. Ad uerbū eius egre
dietur & ingredieť ipſe & omnes filij
i Iſrael cū eo, & cætera multitudo. Fe
cit Moyſes ut præceperat dominus.
Cumq; tuliſſet Ioſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote & omni frequentia populi, & impoſitis capiti eius manibus, cuncta † replicauit quæ mandauerat dominus.

† *Corā Eleazaro ſacerdote ſtabit, q pro ipſo poſtulabit iudiciū veritatis aut certitudinis vel illuminationis coram domino* — † *p̄cepit ei*

Cap. XXVIII.

f Dixit quoq; dominus n
ad Moyſen: Præcipe
filiis Iſraël, & dices ad

a ¶ Oīa quæ offerimus dei ſunt, nihil ergo ei damus ſed reddimus.

eos. Oblationem meam & panes & incenſum odoris ſuauiſſimi offerte per tē
g pora ſua. Hæc ſunt ſacrificia quæ * of o
ferre debetis: Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum unum offeretis

a ¶ In lege & prophetis attendentes.

b ¶ In euangelica doctrina.

mane, & alterū ad ueſperā: decimam partē ephi ſimilæ, quæ cōſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat quartā partē

a ¶ Vt ſine intermiſſione oremus & aſcendat oratio noſtra ſicut incenſum in conſpectu domini.

hin. † Holocauſtum iugē eſt quod ob p
tuliſtis in monte Sinai † in odorē ſua

** dño* — † *in odorē quietis ſacrificiū domīo. Chal. interpre. vt oblatio volūtariè ſuſcipiať coram dño.*

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Hominē qui ſit ſup mul. intendēdo vigilanter ad bonū cōitatis, magis volens prodeſſe quàm præeſſe. b ℂ Et poſſit exire & intrare ante eos: ita quòd non ſit vltimus ad labores ſed primus. c ℂ Ne ſit populus domini, ſicut &cæ. poſt mortem meam quia ſcribitur, Prouerb. xj. b. Vbi non eſt gubernator popul⁹ corruet. d ℂ Dixitq; dñs. Hîc conſequenter ponitur ducis prouiſio, cûm dicitur: e ℂ Tolle Ioſue &c. perſuadendo ei, quòd ad voluntatē meam ſuſcipiat onus populi. f ℂ Virum in &cæt. q. d. talis eſt ſicut petiſti. g ℂ Et pone manum tuam ſuper eum, ita quòd te viuente inſtituatur in poteſtate: vt ne poſt mortem tuā aliqui vellent cōtradicere. h ℂ Qui ſtabit coram &c. vt omnes videant quòd poſt te debeant ei obedire. i ℂ Et dabis ei p̄cepta. ſcilicet ex parte mea. k ℂ Cunctis videntibus. ad maiorē certitudinem ſuæ inſtitutionis. l ℂ Et partem &cæ. non quòd gratia Moyſi fuerit in aliquo diminuta, ſed quia Ioſue non accepit gratiam à deo ad æqualitatem Moyſi, ſecūdum quòd dicitur Deu. vlti. d. Et non ſurrexit vltrà propheta in Iſraël ſicut Moyſes &c. vnde ſubdiť: Pro hoc ſi &c. m ℂ Eleazar ſa &c. hoc aūt nō īdigebat Moyſes, vt ali⁹ cōſuleret dñm ꝓ eo, qa ip̄e loquebať cū deo facie ad faciē, ſicut hō loq ſolet ad amicū ſuū, ſicut habetur Exo. xxxiij. Cætera patent.

H

NICO. DE LY.

Cap. XXVIII.

Dixit quoq; do. Hîc conſequenter deſcribiť ordinatio totius populi ad deū, & primò in illis in quib⁹ aſtringebať lege diuina, ſcd̃ò in his qb⁹ aſtringebať volūtate ꝓpria. xxx. c. Circa primū ſciendū, q̄ hō ordinať ad deū ꝑ oblatiōes & ſacrificia & feſta ſolēnia, in quib⁹ debet vacare diuinis, iter q̄ erāt aliqua quæ fiebāt pluries ī anno de qb⁹ primò agiť, ſcd̃ò de illis q̄ fiebant tm̄ ſemel in anno, ibi: Menſe aūt primo. Circa primū ſciendū, q̄ aliqđ erat ſacrificium quod fiebat omni die. ſ. iuge ſacrificiū, qđ offerebať quotidie mane & veſpere, & de hoc primò agitur, cûm ſubditur: o ℂ Hæc ſunt &c. Non propter varietatē coloris excludēdam ſed defectum membrorum, vt frequenter dictum eſt alibi. Ritum autem huius ſacrificij & rationem & alia quæ ad hoc pertinent poſui Exo. xxix. verſus finē capituli, vbi eadem ſententia ponitur ſicut hîc, excepto quòd hîc additur: p ℂ Quod obtuliſtis in &cæ. quia hoc ſacrificiū primò oblatum eſt ibi in conſecratione ſacerdotum & dedicatione altaris holocauſtorum, vt habetur Exodi. xxix. Die autē

Diuiſio — *Iuge ſacrificium* — *Moraliter*

Moraliter. n ℂ Dixit quoq; dñs ad Moyſen &c. In hoc autem ca. & ſequenti agitur de ſolennitatibus veteris legis ſcilicet ſabbatho, neomenia, paſchate, pentecoſte, feſto tubarum, & expiationis tabernaculorum, & cœtus: quarum ſolennitatum expoſitiones myſticæ ſuprà ſunt poſitę, Leuitic. xxiij. propter quod hîc dimitto: qui enim vult eas videre, ibi recurrere poteſt.

uiſſimum incenſi † domini: Et libabitis uini quartam partem hin per agnos ſingulos in ſanctuario* domini. Alterumq́ agnum ſimiliter offeretis ad ueſperam iuxta omnem ritum ſacrificij matutini & libamentorum eius, oblationem ſuauiſſimi odoris

a ¶In quo ab omni opere mundi ceſſatur.

a domino. Die autem ſabbathi a

a ¶Duos agnos anniculos offert qui ſimplicitatem mentis & innocentiam operis deo exhibet.

offeretis duos agnos anniculos b immaculatos, & duas decimas b c ſimilæ oleo conſperſæ in sacrificio, d & liba quæ ritè funduntur per ſingula ſabbatha in ho e f g locauſtum ſempiternum. c In calendis autem, id eſt in menſium exordijs offeretis holocauſtum d domino, uitulos de armento du

¶Vnius anni.

e f g os, arietem unum, agnos anniculos ſeptem immaculatos, & tres h decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio per ſingulos uitulos,

domino

†in munus

*id eſt in menſium exordijs

A quiſq́ ex factis ſuis feſtiuitatem deo parare poſſit. Prima ergo eſt feſtiuitas dei quæ dicitur indeſinens, De his em̃ mandat, quę indeſinenter matutinis & veſpertinis ſacrificijs offerantur. Non primò mandat de feſtiuitate paſchę, vel azymorum, vel ſcenophegiæ, hanc primam poſuit in qua ſacrificium indeſinens mandat offerri, vt agnoſcat qui vult eſſe perfectus, quia nõ eſt intermittenda feſtiuitas, ſed ſemper indeſinenterq́ agenda: quod ſignificat ſacrificiũ indeſinenter in veſpertinis & in matutinis offerendum, vt in lege & prophetis, qui matutinum tempus oſtendunt, & in euangelio, quod veſpertinum, i. in veſpera mundi ſaluatoris oſtendit aduentum, indeſinenti intentione perſiſtat. Qui autem peccat, & agit dies peccati, non poteſt agere diem feſtum & offerre indeſinens ſacrificium. Qui autem indeſinenter cuſtodit iuſtitiam & abſtinet ſe à peccato, continuum offert

Pſal. 140. a. ſacrificium. Si oratio iuſti ſicut incenſum offertur in conſpectu domini, & eleuatio manuũ eius ſacrificium eſt verſpertinũ, cũ

1. Cor. 7. a. Apl's dicat: Nolite fraudare inuicẽ, niſi fortè ex cõſenſu vt vacetis orationi. Et iterum: Redite in idipſum. certum eſt, quia impeditur ſacrificium indeſinens his qui coniugio ſeruiunt. Videtur ergo ille ſolus offerre ſacrificium indeſinens qui deuotus eſt perpetuæ caſtitati. Sed ſunt alij dies feſti his qui non poſſunt indeſinenter immolare ſacrificium caſtitatis. a ¶Die autem ſabbathi. Secunda ergo feſtiuitas eſt ſacrificij ſabbathi, & oportet quẽq́ iuſtum hanc agere feſtiuitatem, de qua dicit Apoſtolus:

Hebr. 4. c. Relinquetur ergo ſabbathiſmus, id eſt obſeruatio ſabbathi populo dei. Relinquentes ergo Iudaicum ſabbathum, qualis de-

Sabbathũ Chriſtiani. beat Chriſtiano eſſe ſabbathi obſeruatio videamus. Die ſabbathi nihil de mundanis actibus oportet operari. Si ergo nihil mundanum geras, ſpiritualibus vaces, ad eccle-

B ſiam venias, verbo dei aurem præbeas, cęleſtia cogites: de futura ſpe ſolicitudinem geras, venturum iudicium prę oculis habeas, nõ reſpicias ad pręſentia & viſibilia, ſed ad inuiſibilia & futura. Hæc eſt obſeruatio ſabbathi Chriſtiana, hæc Iudæi obſeruare deberent. Apud ipſos quoque faber & ſtructor & huiuſmodi opifices otiantur in die ſabbathi: lector autem diuinę legis vel doctor ab opere ſuo non deſinit: nec tamen contaminatur ſabbathum. Vnde: Sacer

Matt. 12. a. dotes in templo ſabbathum violant, & ſine crimine ſunt. Qui ergo ceſſat ab operibus ſeculi, & ſpiritualibus vacat ſacrificium ſabbathi & diem feſtum agit. Neque onera portat in viam. Onus enim

Pſal. 37. a. eſt omne peccatum, ſecundum illud: Sicut onus graue grauatę ſunt

Exod. 35. a. ſuper me. neque ignem accendit, de quo dicitur: Ite in lumine ignis

Eſa. 50. d. veſtri &c. Vnuſquiſque ſedet in loco ſuo, & non procedit ex eo. Locus animæ ſpiritalis eſt iuſtitia, veritas, ſapientia, ſanctificatio, & omnia quæ Chriſtus eſt, locus animæ eſt. Ex hoc loco non oportet eam exire, vt vera ſabbatha cuſtodiat, & diem feſtum ſacrificijs erigat ſabbathorum: ſecundum illud: Qui manet in me, & ego in

Iohã. 15. a. illo &c. ¶Verum altius repetamus quæ ſit veri ſabbathi obſeruatio. Vltra hunc mundum eſt: quod enim ſcriptum eſt: Requieuit

Gene. 2. a. deus in die ſabbathi ab operibus ſuis. Non videmus vel tunc fa-

Verũ ſabbathum ctum eſſe in die ſeptima, vel etiam nunc fieri. Semper enim videmus deum operari, nec eſt ſabbathum in quo non operetur pro-

Matth. 5. g. ducens ſolem ſuum ſuper bonos & malos: & pluens ſuper iuſtos & iniuſtos, producens in montibus fœnum, & herbam ſerui-

1. Reg. 2. b. tuti hominum, percutiens & ſanans: deducens ad inferos & re-

Deut. 32. f. ducens. Vnde cùm Iudæi pręſcriberent ſibi de operatione & cura-

Iohã. 5. c. tione ſabbathi, reſpondit: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Oſtendens in nullo huius ſeculi ſabbatho requieſcere deum à diſpenſatione mundi. Erit ergo verum ſabbathum in quo requieſcet deus ab omnibus operibus ſuis: cùm aufugiet dolor & triſtitia & gemitus, & erit deus oĩa in oĩbus. In quo diem feſtũ & verum ſabbathum cum angelis celebrabimus offerentes ſacrificium laudis, & ſacrificium indeſinens cùm indeſinenter aſſiſtet deo anima, & offerret ſacrifiium laudis per pontificem magnum, qui ſacerdos eſt in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

Hebrę. 5. c. b ¶Et duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio & liba quæ rite &c. Hęc offert qui ſpirituali gratia repletus ſcientiam duum teſtamentorum docente ſpirituſancto verbis & exẽplis do

C plis docet auditores ſuos, non pro temporali lucro, ſed pro vitæ æternæ præmio. c ¶In calendis. id eſt in neomenijs, cùm eccleſia vel quælibet anima ſoli iuſtitiæ ſic propinquat, vt vnus ſpiritus cum eo fiat, & per ipſum innouata veterem hominem abijciat.

Neomenia ¶Idem. Tertia feſtiuitas neomeniæ dies, in qua & hoſtia offertur Neomenia autem noua luna dicitur. Noua autem dicitur ſoli proxima, vt ſub claritate eius lateat. Sed hæc eſt feſtiuitas vmbra futurorũ ſicut & aliæ. Sol iuſtitię Chri-

Heb. 10. a. Malac. 4. a. ſtus eſt: huic ſi luna, id eſt eccleſia quæ lumine eius repletur iuncta fuerit, vt vnus ſpiritus cum eo fiat, tunc feſtiuitatem neomeniæ agit. Tunc enim noua efficitur, cũ abijcit veterem hominem & induit nouum

Epheſ. 4. f. qui ſecundum deum creatus eſt. Tunc neq́ videri neq́ comprehendi humanis poteſt aſpectibus. Cùm enim totam ſe ſociauerit domino, & ad ſplendorem eius totam ſe cõceſſerit nihil omnino terrenum cogitat vel quęrit, nec hominibus placere ſtudet, ſed totam ſe ſapientię, totam ſe lumini, totam ſe calori ſpirituſſancti mancipat ſubtilis & ſpiritalis effecta. Ideo digniſſimè diem feſtum agit, & hoſtiam neomenię domino tãquam per † ſpiritum innouata iugulat. †ipſum d ¶Vitulos de armẽto. Poteſt in duobus vitulis iocunditas boni operis in anima vel in corpore ſignari. Quæ ſecundum duo teſtamenta offertur domino in duobus præceptis charitatis. e ¶Arietem vnum. In ariete regimen diſciplinę forte & immobile ſecundum vnitatem fidei catholicę. f ¶Agnos anniculos ſeptem. Simplicitatem & mãſuetudinem morum pro cæleſti requie per gratiam ſeptiformis ſpiritus. g ¶Et tres decimas ſimilæ. Hæc offert qui ſcientiã ſpiritalẽ in

ſanctę trinitatis D

Nicol. de Lyra

Sabbathũ quere reiteratur. a ¶Die autem ſabbathi. Hîc conſequenter agitur de feſtiuitate ſabbathi, quę reiterabatur qualibet hebdomada ſemel. Fiebat autem in memoriam beneficij creationis, vt habetur Exod. xx. vbi dictum fuit de modo obſeruandi, ſed hîc agitur de ipſo ſabbatho quantũ ad ſacrificia in ipſo offerenda, cùm dicitur: Die autem ſabbathi offeretis duos agnos anniculos. Dicebatur autem agnus anniculus poſt octauam diem, quia extunc poterat offerri vſque ad completionem anni. b ¶Immaculatos. id eſt ſine defectu membrorum. c ¶Et duas decimas. Accipitur autem hîc decima pro decima parte ephi, de cuius quantitate dictum fuit Exo. xvj. in fine. d ¶Oleo conſperſę. Quia in piſtatione eius admiſcebatur oleum. e ¶Per ſingula ſabbatha. Per hoc deſignatur ꝙ oblatio ſabbathi ſi omitteretur, non poterat ſuppleri in alio ſabbatho ſequenti, vt dicit Rab. Sa. f ¶In holocauſtum ſempiternum. In Hebræo habetur על עלת התמיד al olath hatommid, id eſt ſuper holocauſtum iuge, quia iuge ſacrificium de quo dictum eſt, non prętermittebatur in ſabbatho ꝓpter ſpecialem oblationem ſabbathi: ſed eodem die fiebat ſicut in alijs, quia nunq́ dimittebatur ꝓ quacunq́ oblatione alia vel ſolẽnitate: & ideo dicitur hîc: Super holocauſtum iuge, id eſt vltrà: quia illa ſacrificia erant quędam ſuperaddita iugi ſacrificio, & etiam quia alia ſacrificia fiebant poſt oblationem iugis ſacrificij matutini. g ¶In calendis autem &c. Hîc conſequenter agitur de feſtis neomeniæ quòd reiterabatur quolibet menſe ſcilicet in nouilunio, quia

Feſtũ neomenię. Iudęi accipiunt menſes ſecundum lunationes: Et dicitur neomenia à neos quod eſt nouum, & mene defectus, & accipitur hîc pro luna. Fiebat autem hæc ſolennitas propter beneficium diuinę gubernationis, ſicut ſabbathum propter beneficium creationis, ideo fiebat in nouilunio: quia mutatio in iſtis inferioribus magis apparet ſecundum innouationem lunę q́ temporibus alijs communiter. Quæ autem ſacrificia debeant tunc offerri, oſtenditur cùm dicitur: Offeretis holocauſtum domino, vitulos de armento duos. Sequitur: h ¶Et tres decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio per ſingulos vitulos &c. Dicunt aliqui ꝙ vituli debebant eſſe trimi, id eſt trium annorum: ideo cum quolibet offerebantur tres decimæ ſimilę arietes bimi, & ideo cum quolibet offerebantur duę decimę ſimilę: agni verò qui erant anniculi habebant vnam decimam tantùm. Et hoc eſt quod dicitur:

Z Et decimã de

a & duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ per ſingulos arietes, & † decimam decimæ ſimilæ ex oleo in ſacrificio per agnos ſingulos: Holocauſtum ſuauiſſimi odoris atque † incenſi eſt domino. Libamenta autem uini quæ per ſingulas fundenda ſunt uictimas iſta erunt. Media pars hin per ſingulos uitulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit holocauſtum per omnes menſes, qui ſibi anno uertente ſuccedunt. Hircus quoque offeretur domino pro peccatis in holocauſtum ſempiternum cum libamentis ſuis.† Menſe autem primo, quartadecima die menſis, phâſe domini erit, & quintadecima die ſolennitas. Septẽm diebus ueſcentur azimis, quarum dies prima uenerabilis

a ¶Paſcha quando verus agnus occiditur qui tollit peccata mundi.

a ¶Omni tempore præſentis vitæ.

¶Syncerilatis & veritatis.

E ſanctę trinitatis fide, oleo lætitiæ illuminatus exhibet cũ bono opere. a ¶Et duas decimas. Hoc facit qui decalogum legis in duobus pręceptis charitatis ad ſuã & ꝓximorum vtilitatem ſtudet conuertere, & ſic totam vitam ſuã in ſuauẽ odorem domino dedicare. b ¶Et decimã decimę &c. ꝑ agnos ſin. Hoc fit cùm ſimplicitas morũ ſecundũ ſcripturarum regulã gratia ſpũſſcti cooperãte inſtituit & ornatur. Bñ aũt hæc oĩa in holocauſtũ dño iubent offerri, quia hæc agere debem⁹, nõ vt humanã laudẽ vel pſentẽ retributionẽ quęram⁹, ſed oĩm bonorũ datori deo per oĩa placeam⁹, & æternæ vitæ retributionem mereamur. c ¶Menſe. Orige. Quarto loco ponitur inter feſtiuitates, diei paſchæ ſolennitas, in qua agnus occidit, agn⁹ ſ. verus, agnus dei qui tollit peccata mũdi, quia paſcha noſtrũ immolat⁹ eſt Chriſt⁹. Iudæi carnali ſenſu comedãt carnes agni, nos aũt carnẽ verbi dei. Ipſe eñ ait: Niſi comederitis carnes meas, non habebitis vitã in vobis: Hoc qđ modo loquimur, carnes ſunt verbi dei, ſi tamen non quaſi infirmis olera, aut quaſi pueris lactis alimoniã proferamus. Si tñ pfecta loquimur, ſi robuſta, ſi fortia, carnes verbi dei apponimus comedendas. Vbi eñ myſtic⁹ ſermo & trinitatis fide repletus & ſolidus ꝓfert, vbi futuri ſeculi amoto velamine literę legis ſpiritalia ſacramẽta panduntur, vbi ſpes animæ auulſa de terris, collocatur in illis quę ocul⁹ non vidit nec auris audiuit: hęc omnia ſunt carnes verbi dei. Qui põt pfecto intellectu veſci, & corde purificato, ille verę feſtiuitatis paſchę immolat ſacrificiũ & diẽ feſtũ agit cũ deo & angelis eius. d ¶Quintadecima die. Idẽ ſequit huic continua feſtiuitas azymorũ: quã meritò celebrabis, ſi extermines omne fermentũ malitię & nequitiæ ab anima tua, & azyma ſynceritatis veritatiſq́ꝫ cuſtodias. Nõ eñ putandũ eſt deum leges hominibus ꝓ fermẽto ſcribere, & exterminari animam iubere de populo ſuo, ſi fortè parum fermẽti in domo ſua habuerit, & huius frumenti cauſa tantùm offendi, vt animã quam ad imaginẽ ſuam fecit, exterminari iubeat & euerti. Sed illud magis eſt quod horreſcit deus ſi malitię, ſi irę, ſi nequitię ſpiritu anima ſ fermentetur & intumeſcat ad flagitia. Hæc ſi de domo animæ noſtræ non abijcimus, meritò exterminabimur. Sed ne cõtẽnas etiã ſi videris paruã intra te fermentari malitiã: quia modicum fermenti totam maſſam corrumpit. Et ideo neqꝫ de paruo peccato negligas quoniam vnum peccatũ aliud gignit. Sicut enim qs accepto caſtitatis fermento q̃tidie caſtior efficitur, ſic accepto nequitię fermento quotidiè efficit nequior & deterior. ¶Idem. Oẽs qui imbuendi ſunt altioribus diſciplinis, moleſtũ habent rudimẽtorũ laborẽ, cùm diſciplinę ignorant vtilitatem. Moleſta ergo nobis videnĩ rudimenta Iudęorum, q primis imbuebanĩ elementis, cũ primò audiuntur. Vult eñ quiſqꝫ diſcere de his q̃ ad ſalutẽ pertinẽt. Cũ aũt ſacrificia arietũ, hircorum, & vitulorum recitanĩ, nihil vtilitatis ineſſe putat. Sed ſi poſſit veteris teſtamenti velamẽ remouere, videbit q̃ꝫ magnifica ſint, q̃ ſuperflua & ſuperſtitioſa dicuntur. In paſchę feſtiuitate agnus eſt qui purificat populum, in alijs hircus in alijs vitulus, aut aries, vel capra vel vitula. Vnus ergo ex his q ad purificandũ populum ſumuntur eſt agnus, id eſt ipſe Chriſtus, qui tollit peccata mũdi. Quòd ſi agn⁹ q ad purificandũ populum datus eſt, Chriſtum ſignificat, cõſequẽter etiã cętera aĩalia purificatiõi deputata referunĩ ad alias perſonas q̃ aliquid purificationis conferãt humano generi. Sicut eñ Chriſtus in ſacrificium oblatus, pctõrum remiſſionẽ vniuerſo mundo pſtitit, ita fortè cęterorum ſanctorũ ſanguis q effuſus eſt, alterius ſicut vitulę, alterius ſicut hirci aut capræ aut alicuius horum fuſus eſt ad expiandũ ꝓ parte aliqua populũ. Siue hęc ad iuſtorum prophetarumq́ꝫ pſonas qui in hoc mũdo iugulati ſunt, vel eorũ qui dicunt: Quoniam propter te mortificamur tota die ęſtimati ſumus &c. referenda ſunt ſiue ad ſupiores virtutes, quibus procuratio humani generis data eſt, quis facilè audeat affirmare? Neqꝫ eñ aĩalia hęc p ſpẽm, ſed p figurã referunĩ ad illam vel ad illam perſonam. Sicut ipſe Chriſtus non ideo agnus dicit ꝙ in agni ſpeciem ſit conuerſus, ſed quia voluntas & bonitas eius quæ deum hominibus ꝓpitiauit: & peccata deleuit: quaſi agni hoſtia fuit imaculata & innocens, q̃ placari hominib⁹ diuina credunĩ. Sic ergo fortaſſis, ſi quis angelorum

quis angelorum vel iuſtorũ hominũ enixius interueniat ꝓ peccatis hominũ, ꝓ re propitiatione diuina, velut aries aut hircus aut vitulus oblatus ſacrificiũ ad purificandũ populum accipi poteſt. An non videtur vt aries vel hircus holocauſtum ſe obtuliſſe Paulus ꝓ populo Iſraël cũ diceret: Optabam anathema eſſe à Chriſto ꝓ fratribus meis &c. Et alibi: Ego iam immolor &c. Figuraliter ergo poteſt videri, ꝙ alius ꝓ feſtiuitate ſabbathi, alius ꝓ feſtiuitate nouorum, alius pro feſtiuitate tabernaculorum, quaſi, hircus vel vitulus aut aries offeratur ad reconciliandum hominib⁹ deũ. Dum eñ ſunt peccata, neceſſè eſt requiri hoſtiam ꝓ peccatis. Si enim nõ fuiſſet peccatũ, non neceſſe erat dei filiũ agnũ fieri, & in carne poſitũ iugulari. Sed quia introijt peccatum in hũc mundum, cuius neceſſitas propitiationem requi-

Moraliter

† hebraiſm⁹ eſt, ꝓ ſingulas decimas & infra.

Iohan. 1. d.

1. Cor. 5. b.

Iohan. 6. f.

Rom. 14. a.

1. Cor. 3. a.

† Exo. 12. c.

Leui. 14. a.

Eſaię. 64. b.

Azymorũ feſtiuitas

1. Cor. 5. c.

F

Geneſ. 1. d.

† infirmet

Gal. 5. b.

Allegoricè

2. Cor. 3. d

Iohan. 1. d.

Pſal. 43. d.

G

Roma. 9. a.

2. Tim. 4. b

Tropologi.

† ſacrificiũ

Nicolaus de Lyra.

a ¶Et decimã decimæ &c. i. vnã decimam ephi, quæ eſt decima pars cori. b ¶Libamenta autem. Oblationes de liquidis libamẽta dicunĩ. c ¶Media pars hin &c. De quantitate huius mẽſurę dictum fuit Exo. xxix. d. ¶Hoc erit holocauſtum per omnes menſes &c. Quia nõ poterat p̃termitti p̃dictũ ſacrificiũ in principio menſis ſiue lunationis, qđ idẽ eſt apud Hebræos: & ſi p̃termitteretur, nõ poterat ſuppleri in alio menſe ſicut dictum eſt de oblatione ſabbathi. e ¶Hircus quoqꝫ offeretur. Hebręi dicunt ꝓ expiatione, & in idem redit. ¶Notandũ tamen ꝙ occaſione hui⁹ qđ dicit hîc, dño, & nõ dicit in alijs hircis ſequentibus, q offerri iubẽtur ꝓ peccato, vt patet in textu, dicunt Hebræi ꝙ habeĩ in Talmud, ꝙ iſte hircus qui offerebatur in neomenia erat pro expiatione ipſius dei, eò ꝙ minorauit lunã. ¶Ad cuius intellectũ ſciendum, ꝙ ex hoc ꝙ dicit Geñ. j. b. Fecit deus duo luminaria magna, dicunt Hebræi, ꝙ ſol & luna in principio ſuę formationis fuerunt æquales in lumine, ſed quia luna voluit habere ſingularem gloriam, ſuggeſſit ipſi deo vt minueret lumen ſolis, propter quod deus motus contra lunam minorauit lumen eius: tamen ad pacificandum lunam de diminutione ſui luminis fecit ſtellas, & dedit eĩ in obſequium ad illuminandum noctem cum ea, & ſic exponunt quod ſubditur ibidem: Luminare minus vt pręeſſet nocti. Et ſtellas, & poſuit eas &c. veruntamen quia luna non fuit p hoc pacificata, dixit deus offerte ꝓ me expiationem, quia minoraui lunã. Ex quo patet Iudæorum cæcitas, imò inſania, q credunt deũ indiguiſſe expiatione, & peccaſſe. vnde & Ra. Sa. licet pręđictam expoſitionẽ non reprobet, tamẽ cum ipſa dat aliã expoſitionẽ dicẽs, ꝙ in oblatione huius hirci dicitur, domino, ad deſignandũ ꝙ ille hircus oblatus ꝓ peccatis expiabat illa peccata, quorũ ſolus deus erat conſcius: & ſimile iudicium habendum eſt de alijs hircis ſequentibus, propter qđ non reperitur in eis, domino, quia ſufficit ꝙ ponatur in principio. f ¶In holocauſtum. In Hebręo habetur. על עלת התמיד al olath hatommid, ſuper iuge holocauſtum: quia illud nõ dimittit propter iſta q̃ fiebant in neomenia, quę erãt q̃dam ſuperaddita iugi ſacrificio. g ¶Menſe autem primo. Hîc cõſequenter agit de ſolennitatibus q̃ fiebant ſemel in anno tantùm. & primò de illis quę fiebant in vere. Secundò de his quæ fiebant in autumno. xxix. capi. In vere autem fiebant duo feſta. ſ. paſcha & penthecoſtes. primò ergo agitur de paſchate cùm dicitur: Menſe autẽ primo. ſ. in martio. Veruntamen menſis martius apud Hebræos aliquando concurrit cum aprili noſtro, quia computant menſes per lunationes: annus autem ſolaris continet. xij. lunationes & vndecim dies. propter quod in tertio anno Iudęi vltra duodecim lunationes cuiuſlibet anni habent trigintatres dies, de quibus accipiunt triginta pro vno menſe, & ſic habent tredecim menſes propter quod apud eos februarius qui vocatur Adar, duplicatur: & tunc martius eorum qui vocatur Niſan concurrit ferè totaliter cum aprili noſtro. h ¶Quartadecima die menſis phaſe domini erit &c. id eſt immolatio agni paſchalis, de cuius immolatione & ritu dictum fuit Exodi duodecimo. i ¶Et quintadecima die ſolennitas. Quæ incipiebat à veſpere præcedentis diei in qua immolabatur agnus. Fiebat autem hæc ſolennitas in memoriam benefi-

† venerabilis & cõuocatio.

Quare luna facta minor ſole: fabula ex Talmud

H

nem requirit, q̃ tamẽ per hoſtiã fit, neceſſariũ fuit pro peccato hoſtiam prouideri: & quia peccati diuerſæ qualitates fuerunt, prouidentur hoſtiæ diuerſorũ animaliũ. Sic ergo ali⁹ angelorũ vel ſanctorũ efficitur vitulus, qui in illa feſtiuitate iteruenit pro delictis populi. Alius autem aries in alia feſtiuitate. Quòd ſi purificari potuerint homines à peccatis minuũtur hoſtiæ. Si enim pro multitudine peccatorũ multiplicantur hoſtiæ, & pro exiguitate minuũtur. Vnde in feſtiuitate ſcenophegiæ cùm per octo dies iubentur hoſtiæ offerri, prima die quaſi adhuc in abundantia peccacatorum quatuordecim vituli iubentur offerri. Secunda quaſi imminutis peccatis minuuntur hoſtiæ & offeruntur tredecim vituli. Tertia duodecim, poſt hæc vndecim & quaſi purificationibus deficiente per dies multitudine peccatorum, minuitur numerus hoſtiarum. Sic etiam pro diſpoſitione totius mundi rationem purificationis intellige. Indigent enim purificatione non ſolùm ea quæ in terra ſunt, ſed etiam quæ in cælis. Imminet enim cælis perditio, quia peribunt & omnes vt veſtimentum veteraſcent, & mutabuntur. Intuere ergo totius mundi, id eſt cæleſtium, terreſtrium, & infernorum purificationem. Vide quantis indigeant hæc omnia hoſtijs, quantos requirant vitulos, quantos arietes, quantos hircos, ſed in his omnibus vnus eſt agnus, qui totius mundi potuit auferre peccatum. Ideo cæteræ ceſſauerunt, quia hæc vna hoſtia ſufficit pro totius mundi ſalute: cæteri enim precibus peccata, hic ſolus poteſtate dimiſit. Dicebat enim: Fili remiſſa ſunt tibi peccata tua. Sic ergo imbuitur mundus primò per diuerſas hoſtias quærere remiſſionem peccatorum, donec veniat ad hoſtiam perfectam agnum anniculum perfectum qui tollit peccata mundi, per quem feſtiuitates agat ſpiritales, non ad ſatietatem carnis, ſed ad profectum ſpiritus ſacrificijs ſpiritalibus in purificatione mentis oblatis. a ℭ Dies etiam primitiuorum quando offeretis nouas fruges domino expletis hebdomadibus &c. Orige. Sexta feſtiuitas dicitur nouorum, quia primitiæ de nouis fructibus offeruntur. vbi enim ſeminatus fuerit ager & diligenter excultus, & ad maturitatem peruenerit ſeges, in fructuum perfectione feſtiuitas domini agetur. Si vis ergo nouorum diem feſtum agere cũ deo, vide quomodo ſemines, aut vbi: vt poſſis tales metere fructus quibus lætari facias deũ & agere diem feſtum. Quod implere non poteris, niſi in ſpiritu ſeminaueris, vt de ſpiritu metas vitam æternam, & verè agas feſtum nouorũ. Vnde: Innouate nobis noualia, & nolite ſeminare ſuper ſpinas. Qui cor ſuum innouat, innouat ſibi noualia, & non ſeminat ſuper ſpinas, ſed ſuper terram bonam, quæ reddet ei fructum triceſimum, aut ſexageſimum aut centeſimũ. Iſte eſt ergo qui in ſpiritu ſeminat, & colligit fructum ſpiritus. Fructus autem ſpiritus primum omnium eſt gaudiũ, & merito diẽ feſtũ nouorum fructuũ agit qui gaudiũ metit. Præcipuè aũt ſi ſimul metat pacẽ, patiẽtiã bonitatẽ, mãſuetudinẽ & ſiſia.

A
† ſacrificiũ
Ephe. 1. b.
Pſal. 101. d.
† ſuper holocauſtũ iuge fiet & libamen ei⁹. Chald. iter. pæter holocauſtũ iuge & libamẽ eius fiet
B
Feſtiuitas nouorum.
Galat. 5. b.
Hiere. 4. a.
* vnum
Galat. 2. d.

a ❡ Peccatum, ſ. qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Iohan. viij d.

& ſancta erit. Omne opus ſeruile non facietis in ea: Offeretiſq; † in incenſum holocauſtum domino, uitulos de armento duos, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos ſeptem, & ſacrificia ſingulorum ex ſimila quæ conſperſa ſit oleo, tres decimas per ſingulos uitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimæ per agnos ſingulos, id eſt per ſeptem agnos, hircum pro peccato unum, ut expietur pro uobis: præter holocauſtum matutinum, quod ſemper offeretis. Ita facietis per ſingulos dies, ſeptem dierum † in fomitem ignis & in odorem ſuauiſſimum domino † qui ſurget de holocauſto & de liberationibus ſingulorum. Dies quoq; ſeptimus celeberrimus & ſanctus erit uobis. Omne opus ſeruile non facietis in eo. Dies etiam primitiuorum quando offeretis no-

a ❡ Fructus ſcilicet ſpiritus, gaudium, pacem, patientiam, & ſimilia.

uas fruges domino expletis hebdomadibus, † uenerabilis & ſancta erit. Omne opus ſeruile non facietis in ea: Offeretiſq; holocauſtum in odorẽ ſuauiſſimum domino, uitulos de armento duos, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos ſeptem, atq; in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo conſperſæ: tres decimas per ſingulos uitulos, † per atietes duos, per agnos decimam decimæ, qui ſimul ſunt agni ſeptem, hircum quoq; * qui mactatur pro expiatione, præter holocauſtum ſempiternum & liba eius. Immaculata offeretis omnia cum libationibus ſuis.

Nico. de Lyra.

...moriam beneficij eductionis filiorum Iſraël de AEgypto, q̃ fuit quintodecimo die primi menſis, vt habet̃ Exod. xij. a ℭ Omne opus ſeruile non facietis &c. Dicit aũt ſeruile, quia illa q̃ pertinebant ad cibũ illius diei poterant præparari: prout habet̃ Exodi. xij. capitu. Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent, & loquitur de prima die ſolennitatis & ſeptima, vt patet ibidem. b ℭ Offeretiſq; in incenſum holocauſtũ domino. Incenſum non accipitur hîc pro thimiamate, ſed pro crematione holocauſti, quod eſt ſacrificium totaliter incenſum ad honorem diuinum. & ideo li incenſum eſt hîc adiectiuum huius nominis ſubſtantiui holocauſtum. Cætera patẽt ex prædictis vſq; ibi: c ℭ Dies quoq; ſeptimus celeberrimus & ſanctus &c. Per hoc non eſt intelligendum, quod eſſet celebrior primo ſed diebus intermedijs in quibus non ſolũ erat licitum coquere cibaria, ſed etiã facere aliqua alia opera, quæ non erãt licita primo die & ſeptimo. d. ℭ Dies etiam primitiuorum. Hîc conſequenter agitur de ſolennitate pentecoſtes, cùm dicitur: Dies etiam primitiuorum, in paſchate enim bene offerebantur primitiua de granis, ſed in pentecoſte offerebantur primitiua de nouis frugibus, ſcilicet duo panes de nouo frumẽto. e ℭ Expletis hebdomadibus. Quia à die craſtina paſchæ numerabantur ſeptẽ hebdomadæ plenæ vt dictum fuit Leuiti. xxiij. capitulo quæ faciunt. xlix. dies, & in quinquageſima die fiebat dicta ſolennitas in memoria dationis legis, quæ fuit data in quinquageſima die à die exitus de AEgypto excluſiuè, vt dictum fuit Exod. xix. f ℭ Omne opus ſeruile non facietis in ea. Exponatur ſic vt prius. g ℭ Preter holocauſtum ſempiternum, id eſt iuge ſacrificium qđ nunq; ꝑtermittebatur. Cætera patent ex dictis.

C
Pẽtecoſte

ℭ In cap. xxviij. vbi dicit̃ in poſtilla: Ritũ aũt huius ſacrificij & rõnem &c.

ADDITIO

Ratio huius iugis ſacrificij, quã poſtillator aſſignat ſuper Exo. xxix. eſt vna tm̃. ſ. q̧ hoc iuge ſacrificium figurabat æternitatẽ agni immaculati Ieſu Chriſti, q̃ quidẽ ratio licet eſt vera non tamen eſt literalis ſed figuratiua. vnde ratio literalis videt̃ eſſe illa quã aſſignat ſanctus Tho. prima ſecundę. q. cij. ar. iiij. in reſponſione ad. x. argumentum, vbi dicitur, q̧ ꝑ iſtud continuũ feſtũ iugis ſacrificij repręſentabat̃ ꝑpetuitas diuinę beatitudinis. & hoc intelligendũ eſt ꝑtinere ad ſenſum literalẽ. Hebræi em̃ q literam maximè ſequuntur perpetuitatẽ diuinę beatitudinis concedunt ſicut & nos. vñ litera teſtat̃ Exo. xvj. c. Dñs regnabit in ęternũ & vltrà. qđ pręcipuè ęternitatem diuinam demonſtrat ſecundũ quã rationẽ literalem huius iugis ſacrificij proprię cõiungitur ei ratio ſolẽnitatis ſabbathi, q celebrabat̃ in memoriã creationis rerũ, q̃ ꝓſupponit ꝓdictã ęternitatẽ. Simil'r & ſubiungit̃ feſtũ neomenię, ꝑ qđ celebrabat̃ memoria diuinę gubernationis, q̃ ꝓſupponit creationẽ. Si aũt rõ figuralis de hoc ſacrificio q̃rat̃: ſic ꝑ iuge ſacrificiũ agni figurat̃ ꝑpetuitas Chriſti, put ipſe ſanctus doctor vbi. ſ. declarat, ſecũdũ quã rõnem ꝑ ſabbathũ figurat̃ ſpũalis reqes nobis data ꝑ Chriſtũ, vt habet̃ Heb. iiij. & ꝑ neomeniã figurat̃ illuminatio primitiuę eccl'ię ꝑ Chriſtũ, q̃ tria adinuicem ſub rõne figurali correſpõdẽt. Attribuere aũt rõnẽ iugis ſacrificij ꝑpetuitati Chriſti, q eſt agn⁹ dei. & cõſeq̃nter ſabbathi rõnẽ creatiõi mũdi, & rationẽ neomenię gubernationi, nõ videt̃ cõuenieter dictũ. Põt etiã alia rõ horũ triũ ſacrificiorũ. ſ. ſacrificij q̃tidiani & neomeniæ & ſabbathi aſſignari ſic vt ꝑ iſta tria ſacrificia inſinuet̃ diuina excellẽtia, ſil'r euitet̃ idolatrię cultus quod ꝑtinet ad rõnem literalẽ, vt ſctũs Tho. in prima ſecũdę q. cij. arti. ij. in cor. q. vnde ꝑ iuge ſacrificiũ, qđ veſpere & mane cõtinuè fiebat proteſtabat̃ q̧ deus cui offerebatur, eſt prima & principalis cauſa diurni motus ſolis, qui quidem motus maximè mane & veſpere manifeſtatur. Per ſacrificium neomeniæ verò proteſtabatur, q̧ deus eſt cauſa prima & principalis motus proprij ſyderum: qui eſt ab occidente in orientem, qui quidẽ mot⁹ maximè manifeſtat̃ in nouilunio, per quos quidem duos motus hęc inferiora in generatione & corruptione regunt̃. Vnde Aug. iij. de trinitate:

† panis ſacrificij eſt (vt panem offeretis in ſacrificiũ)
Rõ iugis ſacrificij.
D
† conuocatio
† duas decimas ꝑ arietem
Sacrificiũ neomenię

 Corpora craſſiora

E Corpora craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potiora quodam reguntur ordine. Vñ ꝑ iſtas ꝓteſtationes in hm̃oi ſacrificijs intellectas inſinuabaꝰ diuina excellentia: & excludebanꝰ errores idolatrarũ, qui ſolẽ & lunã tanq̃ deos colebãt, iuxta illud Deu. iiij. c. Ne forte eleuatis oculis in cælũ, adores & colas ea. Per ſabbathũ etiã quod requiẽ ſignat, ꝓſtabaꝰ diuina immobilitas q̃ cũ ſit immobilis, eſt cauſa ꝑdictorũ motuũ, & dat cuncta moueri. Correſpondet autẽ huic ſentẽtiæ ordo ꝑdictorũ adinuicẽ. Primò em̃ ſabbathũ poniꝰ. immobilitas em̃ diuina prima & pręcipua cauſa eſt omnium motuũ. Secundo loco ponitur iuge ſacrificiũ, quia motus diurnus eſt primus omniũ motuũ. Tertio loco ponitur neomenia, quia motꝰ ꝓpriꝰ planetarũ & ſyderum eſt efficax in gñatiõe & corruptione oĩm inferiorum: prout in primo de generatione patet, quæ omnia pertinent ad ſenſum (literalem vt dictum eſt) in c. xxviij.

REPLICA Correctorij contra Burgen.

Burgen. vult magnificare fimbriam dicens poſtillatorem aſſignare rationẽ iugis ſacrificij, Exod. xxix. Et addit ꝙ non ſit literalis, & cõſequenter dicit cũ ſancto Tho. rõnem literalẽ, cui poſtil. non contradicit ſed potius conſonat in multis locis. Sed vt videꝰ Burgẽ. nõ bene vidit poſtillatorẽ in loco allegato: nam ibi non reddit, nec curat reddere, ſicut nec eſſet ad propoſitum literæ rationem literalẽ iugis ſacrificij aſſignare, ſed diſtinguit de oleo pilo tuſo & trito in molis. Nam quia primum puſrius eſt, deus voluit poni in iugi ſacrificio, quod fuit præcipuum & ſuauiſſimi odoris; vnde manifeſtum eſt, ꝙ non curauit poſtillator reddere rationem illius ſacrificij, ſed ſolùm rationem olei pertinentis ad illud ſacrificium quod dicebatur ſuauiſſimi odoris non ratione literali ſed figurali: quia figurabat æternitatem agni Ieſu Chriſti. Fruſtra igitur Burgenſis laborat notando poſtillatorem, in eo ꝙ de ſuo ſcripto ſumere non potuit: quia ſic non ſcripſit. G

GLO. ORDI.

CAP. XXIX.

Septimorũ feſtiuitas.

MEnſis etiã ſeptimi. Orige. Sequitur feſtiuitas ſeptimorũ. Sicut em̃ inter dies, ſeptimus quiſq; obſeruatur ſabbathum, & eſt feſtiuitas: ita inter mẽſes ſeptimus quiſq; mẽſis ſabbathum eſt mẽſiũ. Agiꝰ ergo in eo feſtiuitas q̃ dicitur, ſabbatha ſabbathorũ, & ſit ĩ die prima mẽſis memoria tubarũ. Sed qs eſt q feſtiuitatẽ gerat memorię tubarũ, niſi q ſcripturas ꝓpheticas & euãgelicas & apl'icas (q̃ veluti cæleſtis pſonant tuba) memoriæ theſauro cõmẽdat, & in lege dei meditaꝰ die ac nocte, & qui põt gratias ſpiritusſancti ꝓmereri, quibus inſpirati ſunt prophetæ, & pſallens dicere: Canite in initio mẽſis tuba. Eſt & alia feſtiuitas cùm affligunt animas ſuas & humiliant feſta celebrantes. O mira feſtiuitas, dies feſtus vocatur animæ afflictio. Hîc enim, inquit, dies eſt propitiationis decima die menſis ſeptimi. Vide ergo: ſi diem feſtum vis agere: ſi vis vt lætetur deus ſuper te, afflige animam tuam, & humilia ne expleat deſideria ſua, ne laſciuiat. Denique paſchæ feſtiuitas & azymorum panem afflictionis habere dicuntur, nec poteſt quis agere diem feſtum, niſi afflictionis panem manducauerit. Et paſcha cum amaritudine manducatur. Vides ergo quales ſunt feſtiuitates dei: non recipiũt corporalem dulcedinem, nihil remiſſum, nihil voluptuoſum volũt, ſed afflictionẽ animæ & amaritudinẽ humilitatèmque depoſcunt; quia qui ſe humiliat, exaltabitur. Hoc ergo poſcit dies propitiationis. Cùm enim afflicta fuerit anima & humiliata in conſpectu domini, propitiatur Chriſtus quem poſuit deus propitiatorem in ſanguine ſuo per fidem. b ¶ Quintadecima vero die menſis ſeptimi quæ. Origeñ. Vltimus dies feſtus de quo lætatur in homine ſcenophegia eſt. Lætatur ergo ſuper te, cùm viderit in tabernaculis habitantem, non ſuper terram fixum & fundatum animum habentem, nec quæ terrena ſunt: & quaſi vmbra pro hæreditate poſſidẽtem: ſed in tranſitu poſitum & dicentem: Incola ego ſum & peregrinus ſicut omnes patres mei. In tabernaculis enim habitauerunt Abraham, Iſaac, & Iacob. Cùm ergo paratus es extendere te ad anteriora, vſquequo peruenias ad terram fluentem lacte & melle, lætatur deus in te, & diem feſtum agit ſuper te; hoc quidem in præſenti. In futuro

Margin: Pſalm. 1. a. — Affectio aię F — † ſacrificiũ — Exod. 12. b. — Luc. 18. c. — Roma 3. d. — Scenophegia. — † ſingulas decimas, — Pſal. 38. c. — † oblatione — Hebr. 11. b — Philip. 3. c.

Cap. XXIX.

a MEnſis etiam ſeptimi prima dies uenerabilis & ſancta erit uobis. Omne opus ſeruile non facietis in ea, quia dies clangoris eſt & tu- b barum. Offeretisq; holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino: ui- c tulum de armento unum, arietem d unum, agnos anniculos immacu- e latos ſeptem, & in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos uitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui ſimul ſunt agni ſeptem, & hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi præ- f ter holocauſtum calendarum cum ſacrificijs ſuis, & † holocauſtum ſem- g piternum cum libationibus ſolitis: Eiſdem ceremonijs offeretis in odorem ſuauiſſimum incenſum domino. Decima quoque dies men- h ſis huius ſeptimi, erit uobis ſancta

a ¶ Orig. Non permittas animam explere deſideria ſua: nec concedas ei laſciue euagari, ſed inquantum poteſt fieri, afflige eam & humilia.

atque uenerabilis, & affligetis a- i nimas ueſtras. Omne opus ſeruile non facietis in ea; Offeretiſque holocauſtum domino in odorem ſuauiſſimum, uitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos ſeptem, & in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos uitulos, duas decimas per arietem, † decimam decimæ per agnos ſingulos, qui ſunt ſimul agni ſeptem, & hircum pro peccato, abſque his k quæ offerri pro delicto ſolent in expiationem, & holocauſto ſem- l piterno & † ſacrificio & libaminibus b eorum. Quintadecima uerò die men- m ſis ſeptimi, quæ uobis ſancta erit,

NICO. DE LYRA.

CAP. XXIX.

Diuiſio

MEnſis etiã ſepti. Hîc cõſequẽter agitur de feſtis, quæ celebrabãtur tẽpore autũnali. ſ. in ſeptembri, & ille menſis erat quaſi totus feſtiuus. Fiebãt em̃ in illo quatuor feſta. ſ. feſtũ tubarũ de quo primò agiꝰ. ſecũdò expiationis, ibi: Decima quoq; dies. tertiò tabernaculorũ ibi: Quintadecima verò die, quartò cœtus vel collectæ ibi: Die octauo. Prima igiꝰ die huius mẽſis erat feſtũ tubarũ, & hoc eſt qđ dicit: b ¶ Dies clangoris eſt tu. Fiebat enim hoc feſtum duplici de cauſa. Vna erat in memoriã liberationis Iſaac à morte, ꝓ quo immolatus fuit aries, vt habeꝰ Geñ. xxij. & ideo illa die clangebãt Iudæi in cornibus pecorũ, quia ille aries inter vepres hęrebat cornibus, vt ibidẽ diciꝰ. Alia cauſa, quia iſte clãgor erat quaſi q̃dã denuntiatio ſolennitatũ ſequẽtiũ: vt ſe homines ad illas ꝑpararẽt. c ¶ Vitulũ de armẽto vnũ. In memoriã vitulę immolatę ab Abrahã, Geñ. xv. d ¶ Arietẽ. In memoriã arietis ĩmolati ꝓ Iſaac. e ¶ Agnos. Pro multitudine filiorum Iſraël, q̃ ſeptenario numero deſignatur. f ¶ Pręter holocauſtum. Quod offerebatur in feſto neomeniæ, quia non prętermittebatur propter iſtud ſacrificiũ qđ eadẽ die offerebaꝰ. Neomenia em̃ mẽſis ſeptimi & feſtũ tubarũ eadẽ die fiebãt. g ¶ Et holocauſtum ſempiternum. i. iuge ſacrificiũ qđ ſimil'r nõ ꝑtermittebaꝰ. h ¶ Decima quoq;. Hîc cõſequẽter agiꝰ de feſto expiationis qđ fiebat in memoriã illius beneficij, quo dñs fuit placatꝰ ſup fabricationẽ vituli, qđ fuit decima die ſeptẽbris. i ¶ Et affligetis animas veſtras. Pro expiatione dicti peccati. Cætera patent ex dictis vſque ibi: k ¶ Abſq; his q̃ offerri ꝓ delicto ſolent. Quia ꝑter iſtum hircũ pro peccato oblatũ, offerebaꝰ etiã vitulꝰ, cuius ſanguis inferebaꝰ intra ſanctũ ſctõrũ, & alius hircꝰ ſup quẽ ſacerdos cõfitebaꝰ peccata populi, & ſic emittebaꝰ in deſertũ, vt habeꝰ Leui. xvj. l ¶ Holocauſtum. i. iuge ſacrificium. m ¶ Quintadecima. Hîc cõſequenter agiꝰ de feſto tabernaculorũ, qđ agebaꝰ. xv. die menſis ſeptimi, in memoriã illiꝰ bñficij q̊ deus fecit habitare filios Iſraël lõgo tẽpore in deſerto, q̃ eſt terra ſterilis, & tamẽ cõuenienter ꝓuidit eis de neceſſarijs nõ ſolũ q̊ ad cibũ, ſed etiã q̃tùm ad vmbraculũ nubis cõtra ęſtũ: & inde deduxit eos ad terrã delectabilẽ & fructuoſam, in cuius ſignũ in hoc feſto debebãt habere fructꝰ arboris pulcherrimę, vt habeꝰ, Leui. xxiij. vbi de hac ſolẽnitate & alijs ꝑcedẽtibꝰ dictũ fuit, ꝓpter qđ breuius hîc tranſiui, maxiè quia hîc repetũꝰ iſtę ſolẽnitates ratione ſacrificiorũ, q̃ fiebãt in illis q̃ nõ fuerũt alibi ad plenum explicata & ideo de ſacrificijs huius ſolennitatis ſubdiꝰ: Offeretiſq;

Margin: Dies clãgoris & tubarũ quare — H — Tabernaculorum feſtũ

A futuro verò, ſi vis cōſiderare q̄modo agāt dies feſti, obliuiſcere oīa mūdana, deſcribe tibi quo
Matt. 24. c. modo cælum & terra trāſeunt, &
1. Iohā. 2. c. tranſit omnis habit⁹ mūdi. Cælū
Apoc. 21. a. v̄ò nouū & terra noua fundat̄. Amoue ſolis huius lucē & da illi mūdo qui ventur⁹ eſt ſolis hui⁹
Eſaiæ. 30. f. ſeptuplū lumen, imò ipſum deū. Pone aſtantes angelos gloriȩ, & omnes cælorum virtutes. Conſidera quomodo ibi agi poſſunt dies feſti domini, quæ ibi feſtiuitas, quæ ibi gaudia, quæ lȩtitiæ magnitudo. Quāuis enim magnæ ſunt & veræ feſtiuitates quȩ ſpiritaliter geruntur in anima ex parte tamen ſunt, nō ex integro,
1. Cor. 13. c. ſicut ex parte ſcimus & ex parte prophetamus. vnde: Nemo vos
Coloſ. 2. c. iudicet in cibo aut in potū aut in pte diei feſti. nō dixit in die feſto. Ex pte eī diem feſtū ī hoc mūdo
Sapiē. 9. c. celebramus. Corpus enim corruptibile aggrauat animam, & deprimit ſenſum multa cogitan-
1. Cor. 13. c. tem. Cùm autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Offeretiſq; holocauſtum in odorem ſuauiſſimum dn̄o, vitulos de armēto tredecim. Dicunt Hebræi, q̄ offerebantur p̄ gentibus alijs, & ideo in vniuerſo offerebantur lxx. vituli ſecundū numerū. lxx. gētium in. lxx. linguis diſtinctarum.
B Offerebant̄ autē prima die quatuordecim vituli, & ſecunda die xiij. & ſic diminuendo ſemper vnum vſq; ad vltimū diē incluſiuè vt patet ī litera: per quod deſignabatur, vt dicunt, q̄ dominiū gentium eſſet diminuendū, & terminandum ſub rege Meſſia, cui⁹ dominio erant ſubdendæ oēs gētes: quod ipſi expectant futurum ſicut & Meſſiam ſuum, quod tamen in Chriſto ſecundū veritatē eſt impletū, ſecūdū qd⁹ dicit̄, Mat. vlt. d. Data eſt mihi omnis poteſtas &c. autoritatiuè quantū ad omnes, executiuè quantū ad catholicos principes, quorū colla in multis partibus orbis iugo Chriſti ſunt ſubdita, & finaliter oēs gentes ei ſubdent̄. b ¶ Agnos anniculos īmaculatos quatuordecim. Dicunt Hebræi, q̄ offerebant̄ p̄ populo Iſraël qui in ſcriptura aliquando vocatur agnus, & erant in vniuerſo. xcviij. agni, vt à populo Iſraël excluderent̄ xcviij. maledictiones poſitæ in lege contra tranſgreſſores. Cætera hucuſq; patent ex prædictis. c ¶ Die octauo qui eſt celeber. Hîc agitur de feſto coetus vel collectæ, quod celebrabat̄ immediatè poſt feſtum tabernaculorum, vt patet in litera cùm dicit̄: Die octauo, q eſt celeberrim⁹. In Hebræo habetur: Qui eſt retentio; quia illa die retinebatur populus, qui ve-

†in quo fit coetus (vel congregatio populi)

Feſtū coet⁹

atque uenerabilis, omne opus ſeruile non facietis in ea, ſed celebrabitis ſolennitatem domino ſeptem diebus. Offeretiſq; holocauſtum ✝ in a odorem ſuauiſſimum domino, uitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos b immaculatos quatuordecim, in libamentis eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per uitulos ſingulos, qui ſunt ſimul uituli tredecim, & duas decimas arieti uno, id eſt ſimul arietibus duobus, & decimam decimæ agnis ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim, & hircum pro peccato, abſque holocauſto ſempiterno & ſacrificio & libamine eius. In die altero offeretis uitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaque & libamina ſingulorum per uitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque & libamine eius. Die tertio offeretis uitulos undecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaq; & libamina ſingulorum per uitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque & libamine eius. Die quarto offeretis uitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaque & libamina ſingulorum per uitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno; ſacrificioque eius & libamine. Die quinto offeretis uitulos nouem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaque & libamina ſingulorum, per uitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die ſexto offeretis uitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaque & libamina ſingulorum per uitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die ſeptimo offeretis uitulos ſeptem, & arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, ſacrificiaque & libamina ſingulorum per uitulos & arietes & agnos ri-
F te celebrabitis, & hircum pro peccato abſq; holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die octauo † qui eſt celeberrimus, omne c opus ſeruile non facietis, offerentes holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino, uitulum unum, arietem unum, agnos anniculos im d maculatos ſeptem, ſacrificiaque & libamina ſingulorum per uitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato abſque holocauſto ſempiterno ſacrificioque eius & libamine. Hæc offeretis domino in ſolennitatibus e ueſtris, præter uota & oblationes ſpontaneas f in holocauſto, in ſacrificio, in libamine, & in hoſtijs pacificis.

C nerat ad feſtum tabernaculorum nec licitum erat eis illa die recedere: tum ratione feſti: tum quia illa die colligebat̄ pecunia à populo pro ſacrificijs & neceſſarijs tabernaculi & templi, p̄ tempore quo fuit tēplū. d ¶ Vitulum vnum, arietem &c. Non enim fiebant tot ſacrificia in hac die ſicut in prȩcedētibus: tū quia illa die colligebat̄ pecunia p̄ ſacrificijs totius anni quæ fiebāt de ſumptibus populi, & ſic quodāmodo reputabāt ſacrificia illi⁹ diei; tum quia illi qui erant de lōge nec poterant frequenter ad tēplum venire, ſacrificia & oblationes quȩ per annum vouerāt, iſta die ſoluebant. Ideo ſubditur: e ¶ Hæc offeretis domino in ſolennitatibus veſtris. Et loquit̄ de ſacrificijs oblatis in oīb⁹ ſolennitatib⁹ prȩdictis. f ¶ Præter vota & oblationes ſpontaneas. Quæ offerebant̄ maximè die iſta, vt dictum eſt. Ratio autē quare de animalibus prædictis, ſ. vitulis, arietib⁹, & hircis pl⁹ q̄ de alijs ſpeciebus animalium fiebant ſacrificia, poſita fuit in principio Leui. & Gene. xv. Cætera patent ex prædictis.

✝ſacrificiū

In ca. xxix. vbi dicitur in poſtilla: Decima quoq;. Hîc conſequenter agitur de feſto expiationis. D

ADDITIO I.

In hac die. ſ. decia menſis ſeptimi credit̄ fuiſſe annūtiata Zacharię ſummo ſacerdoti cōceptio p̄curſoris Chriſti, de qua Luc. j. agitur: vt ibidē in additione fauente dn̄o videbitur. Vnde celeberrima dies erat, in qua etiā affligere debebāt aīas ad proclamādā miſericordiā diuinā, vt de remiſſione pc̄tōrum vera & vniuerſali, deus dignaret̄ humano generi prouidere.

Conceptio Iohānis baptiſ.

¶ In eo. ca. xxix. vbi dicitur in poſtilla: Die octauo. Hîc agit̄ de feſto coetus.

ADDITIO II.

Iſtud feſtū coetus ſeu collectȩ non fiebat in memoria alicuius beneficij ſeu miraculi præteriti, vt patet per omnes doctores tā catholicos q̄ Hebrȩos. Similiter nec fiebat ad colligendum pecuniā pro ſacrificijs prout in poſtilla: ſed erat tantùm figuratiuū futurorū ſcilicet congregationis fideliū in prȩſenti eccleſia ſeu in regno cælorū p̄ut largè fuit deductū. ſ. in additiōe. ſ. Leui. xxiiij. & iō ſubiūgebat̄ cæteris feſtis veteris teſtamēti tanq̄ vltimū & finis eorum.

REPLICA Correctorij

in ca. xxix. Burgē. q ſæpe p̄mittit literæ inſiſtere, certè à litera multū videtur recedere, ponens feſtū expiationis pertinere ad annūtiationem conceptionis Iohannis baptiſtæ; & feſtum collectæ non habere ſenſum literalē de re p̄terita: ſed ſolū figuratiuā de re futura, cuius correctoriū vide Leuit. xxiij.

GLOS. ORDI.

Ca. XXX.

E Narrauitq; Moyſes. Sequit: a ¶Si quis. Animæ
Epheſ. 4. c. quæ in pfectum virũ occurrit, nemo dñatur in votis, ſed
libertatẽ ſuã habet in illis. ¶Ori
Votorum lex ge. Votorũ lex ponit, & nouo
principio in hac lege Moyſes vtitur. Ait
Leui. 27. a. enim: Homo homo quicunq; vouerit dño
&c. Quaſi non dixiſſe ſuffecerit, homo qui
2. Cor. 4. d. votũ vouerit dño. Eſt enim alius interior
homo, q renouat de die in diẽ ſecundũ ima
Tropolo. ginẽ dei; alius verò exterior, q corrũpit. Cũ
verò venitur ad hunc profectum, vt lex dei
ſuſcipiat, & vota offerant: q offerre nõ põt
niſi q habet aliqd in ſemetipſo qd offerat
deo, nõ ſufficit exterior legẽ dei ſuſcipere &
vota ſolus offerre: quia nõ põt aliqd dignũ
deo habere. Sed iterior q habet in ſe qd of
ferat deo: in q̃ eſt habitatio virtutũ, intelle-
ctus ſciẽtiæ, & diuinæ imaginis innouatio.
Qui cũ ſpeciẽ ſuã, q̃ ab initio à deo facta eſt
recuperauerit, & virtutũ reintegrationem
pulchritudine prioris formæ, põt vota of-
ferre, & tũc nõ homo ſolùm, ſed homo ho-
†33. q. 5. c. manifeſtũ. c. noluit. mo dicitur. Nam qui interiorem homi-
nem nõ excolit virtutibus, nõ cõſtruit, mo
ribus nõ ornat, ſapiẽtiã dei nõ quęrit & ſcri
pturis operã nõ impẽdit, nõ põt homo hõ
1. Cor. 2. d. dici, ſed homo tm̃, & homo animalis. Quia
iterior q verius & nobilius dicit homo, ſo-
pitus in eo eſt carnalib' vitijs, & mundi hu
ius curis. Vnde cuiq; agendum eſt, ſi interio
rem hominem peccatorum ſordibus in ſe
oppreſſum videt, vt citius eruat eum ab oi
inquinamento carnis & ſanguinis, conuer-
tatur ad pœnitentiam, reuocet ad ſe memo
riam dei & ſpem ſalutis. Non enim hæc ex-
trinſecus quęrenda ſunt. Intra nos eſt ſalu-
Lucę. 17. e. tis occaſio. Vnde: Ecce regnũ dei intra vos
eſt. Intra nos enim eſt cõuerſionis facultas.
Ezech. 18. Cũ em̃ cõuerſus ingemueris ſaluus eris, & nõ poteris dignè altiſſi-
F mo reddere vota tua, & hõ homo appellari. Votũ aũt eſt cũ aliqd
de nr̃is offerimus deo. Vult aliqd à nobis accipere de'; & ita nobis
largiri ipſe, vt dona ſua nõ ĩmeritis largiat. Vñ: Et nũc Iſraël qd do
Deut. 10. c. minus deus tu' poſſit à te, niſi vt tu timeas dñm deũ tuũ, & ambu-
les in vijs ei', & diligas eũ ex toto corde tuo &c. hęc poſcit de' à no
bis, q̃ ſi pri' nõ offeram', nihil ab eo accipiem'. Si dederim' gl'iam,
1. Regũ. 2. f. recipiem' gloriã, ait em̃: Glorificãtes me glorificabo. Si offeramus
iuſtitiã nr̃am, accipiemus iuſtitiã dei: & ſi offeram' noſtrã. i. corpo-
ris caſtitatẽ, accipiem' ab ĩpo ſpũs caſtitatẽ, & ſi offeramus ſenſum
1. Cor. 2. d. nr̃m, accipiem' ſenſum ipſi'. Vñ Apoſtol': Nos aũt Chriſti ſenſum
Vota diũſa habem'. Sic ergo nõ ſolũ hõ, ſed homo hõ dicemur: vterq; em̃ vo-
1. Reg. 1. b. cabuli ſui pfectiõe ornat' eſt. Legunt diuerſa vota in ſcripturis. An
Iudic. 11. f. na vouit deo fructũ vẽtris ſui, & Samuelem cõſecrauit in tẽplo. Ie-
pthe q̃dcũq; ſibi poſt victoriã occurriſſet, & occurrente filia vota
pſoluit lachrymanda. Alij vitulos vel arietes vel domos vel alia rõ
ne carẽtia. Ille vò qui appellat Nazaræus ſemetipſum. Hoc enim eſt
votũ Nazaræi qd eſt ſuper omne votũ. Filius em̃ vel filia aut pec'
aut pdiũ extra nos eſt. Semetipſum deo offerre, nec alieno labore,
ſed pprio placere pfecti' & eminẽtius eſt in oibus votis. Quod qui
facit, imitator eſt Chriſti. Ille em̃ dedit terrã, mare, & oia q̃ in eis ſunt.
Cęlum quoq;, ſolem, & lunã, & ſtellas miniſterio hominũ, pluuias, &
ventos, & q̃cquid in mũdo eſt hominib' largit, & poſtea ſemetip-
ſum. Sic em̃ dilexit deus mundũ, vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret p mũ
Iohan. 3. b. di vita. Quid em̃ magnũ faciat homo, ſi ſemetipſum offerat deo, cũ
Matt. 16. d. ſe deus obtulerit prior? Si ergo tollas crucem tuam & ſequaris Chri
Gallat. 2. d. ſtũ. ſi dicas: Viuo aũt iã non ego, viuit verò in me Chriſtus. Si deſi
Philip. 1. d. derer anima tua eſſe cũ Chriſto, & nõ delectet in ſeculo, temetipſum
i. animã tuam obtuliſti deo. Qui in caſtitate viuit, corpus ſuum vo
1. Cor. 7. f. uit. Vñ: Virgo cogitat quõ ſancta ſit corpore & ſpũ. Sancti ergo
dicunt q deo vouẽt. vñ aries ſi deo vouet ſctũs appellat: nec licet eũ
tõderi ad cões vſus. Similiter vitulus nec licet eũ iungi in cõe opus.
Si ergo te voueris deo imitãdus eſt tibi vitul', vt facias tm̃ quod
pertinet ad diuinũ cultum. ¶Idẽ animarũ quæ in eccleſia dei ſunt,
curam habent angeli, quos etiã ad iudiciũ cũ hominib' venire oſtẽ
dimus, vt cõſtet vtrũ ſui deſiderio peccauerint hoies, an cuſtodũ ne
gligentia. Videtur ergo mihi, q̃ aliæ ſub eis degunt vt filiæ, aliæ vt
vxores.

vxores. Si qua ergo vouet aliquid prępropere & minus aptè cuſto G
dis eſt reprimere vouentis audaciam, & retundere. Quòd ſi non fe-
cerit, anima liberabit à culpa, ipſe verò voti erit reus, ſed hoc de in-
ferioribus'. Perfectioribus verò adeſt ipſe dñs, ſicut dicitur de popu-
lo Iſrael, ipſe dominus ducebat eos. Sed poſtq; deliquerunt & in- Deut. 32. b.
feriores ſeipſis facti ſunt, angelo tradunt. vñ
Moyſes dicebat: Niſi tu ipſe veneris nobiſ- Exod. 33. c.
cũ, nõ me educas hinc. & de iuſto dicit deus:
Cũ ipſo ſum in tribulatione. Et alibi dicit: Pſal. 90. c.
Ne timeas deſcẽdere in AEgyptũ, quoniã Gen. 46. a.
tecũ ero. Iuſtis ergo & electis dñs adeſt, infe
rioribus verò angeli. Nos aũt cõtẽdere de-
bemus vt occurramus in virũ perfectũ, & Epheſ. 4. c.
vtamur libertate votorũ, vt cũ ipſo domi-
no vnus ſpiritus ſimus, vt ipſe in nobis ma
neat, & nos in ipſo: & nihil in nobis fœmi- 1. Cor. 6. d.
neum, nihil paruulæ ætatis habeatur, nec ne 1. Iohã. 4. c.
ceſſe ſit nobis ſub tutoribus & procurato- Galat. 4. a.
ribus derelinqui à patre. b ¶Iuramen-
to conſtrinxerit &c. Auguſti. Non hoc
ad omnem iurationem pertinet, ſed ad eam
vbi quiſque vouet alicuius rei abſtinentiã,
qua licebat vti per legem, ſed p votũ ipſe
ſibi efficit non licere. c ¶Mulier ſi &c.
id eſt ſi fœmina & adhuc tenera fuerit ani- †ligamin
ma, cui vir vel pater dominatur in votis,
non ſemper in ipſa eſt culpa: ſed interdum
reddit ad viros vel parentes. d ¶Et iu-
ramentum. Lxx. Et diffinitiones quas dif †audierit
finiuit aduerſus animam ſuã. Nõ q̃ talibus
votis noceãt aię ſuę; ſed aduerſus aiam dicit
aduerſus aialẽ delectationẽ ſicut ibi: Afflige
tis animas

Cap. XXX.

Narrauitq; Moy- a
ſes filijs Iſraël o-
mnia quæ ei do-
minus impera-
rat, & locutus
eſt ad principes tribuum filio-
rum Iſraël. Iſte eſt ſermo, quem
a præcepit dominus: Si quis uiro- b
rum uotum domino uouerit, aut
b ſe iuramento conſtrinxerit, non
faciet irritum uerbum ſuum, ſed
omne quod promiſit, implebit. c
c †Mulier ſi quippiam uouerit, & d
ſe conſtrinxerit †iuramẽto, quę eſt
in domo patris ſui, & in ætate ad-
huc puellari, ſi †cognouerit pa- e
d ter uotum quod pollicita eſt, &
iuramentum quo obligauit ani-
mam ſuam, & tacuerit*, †uoti rea
erit. Quicquid pollicita eſt & iu-
rauit, opere cõplebit. Si autem
ſtatim ut audierit, cõtradixerit pa
ter, & uota & iuramẽta eius irri-

a ¶Adhuc ſcilicet paruula: & tantum diuinæ eruditionis habens initia.

* pater
† firma erũt vota ſua

NICO. DE LYRA.

CAP. XXX. H

Narrauitq; Moyſes. Hîc cõſe-
quẽter agit de ordinatione po-
puli ad deũ, quãtũ ad ea in qui-
bus aſtringebatur propria vo- Diuiſio
luntate cuiuſmodi ſunt vota: quia licet vouere ſit voluntariũ, redde
re tñ votũ iã factum eſt neceſſarium. Et diuidit in quinq; partes, ſe-
cundũ qnq; modos pſonarũ vouẽtiũ. Prim' mod' eſt virorũ, qui
notat cũ dicit: b ¶Si quis viro. &c. Quia vtrunq; eſt obligato-
riũ, votũ tñ magis: cuius ratio eſt, quia obligatio voti cauſat ex fide
litate quam deo debemus: ad quẽ reqritur, q̃ ei promiſſum ſolua-
mus: obligatio aũt iuramẽti cauſat ex reuerẽtia quã debem' ei, ex q̃ Votũ differt a iuramento.
tenemur q̃ verificemus id qd p nomẽ eius pmittimus: omnis aũt
infidelitas irreuerẽtiã cõtinet, ſed non econtra. vñ & infidelitas ſer-
ui ad dñm videt eſſe maxima irreuerentia ad ipſum, & ideo votũ ex
ſua ratione magis eſt obligatoriũ q̃ iuramentũ. c ¶Omne qd.
Dũ tñ ſit de re licita & bona, quia aliter nõ eſſet votũ. ¶Sciẽdum
tamen, q̃ iſta lex nõ intelligitur de quocunq; viro generaliter, quia
nullus poteſt implere promiſſum de re, q̃ dependet ex voluntate al
terius ſine eius conſenſu, aliter fieret iniuria, & ideo religioſus ſine
conſenſu prẹlati ſui non poteſt vouere, vel votũ adimplere. Similr
ſeruus nõ poteſt aliquid vouere vel implere, p qd impediat opus
ſui domini. Similiter nec filiuſfamilias de rebus patris ſui: ſi tñ ad
annos pubertatis venerit põt vouere religionis ingreſſum, ſicut &
matrimonium contrahere: quia extũc eſt ſui iuris in his q̃ ptinẽt ad
pſonã ſuã: Et eadẽ rõne vir alligatus vxori, non põt vouere aliqd p Quę puella poſſit vouere.
qd impediat reddere debitũ vxori ſuę ſine eius cõſenſu, quia quan
tũ ad hoc nõ habet ptãtem corporis ſui, ſed mulier. d ¶Mulier.
Hîc ponitur ſecundus modus, videlicet q̃tùm ad votũ puellarũ q̃
ſunt i domo paterna. Nec intelligit iſta lex de puellis, q̃ nõ attigerũt
annos diſcretionis, quia illę nõ pñt vouere, nec etiã de illis quę ſunt
maritatæ: licet adhuc maneant cũ patre, quia ſunt emancipatę, ſed
de illis quæ attigerunt annos diſcretiõis, nec ſunt maritatæ viro ſeu
affidatæ, & ideo ſunt ſimpliciter ſub cura patris, & illę nõ pñt aliqd
vouere qd ſit ſtabile ſeu obligatoriũ abſq; cõſenſu patris expſſo vel
tacito. & q̃ntũ ad hoc ſubdit: e ¶Si cognoue. Et tacuerit, quia
in tali caſu conſenſiſſe intelligitur: põt tñ facere votum de ingreſſu
religionis vel Moraliter

Moraliter. Narrauitq; &c. Sequitur: b ¶Si q̃s virorum.
In hoc aũt caplõ agitur de voti obligatione & eius redditione, &
etiã de eius irritatione in q̃bus ſenſus literalis, eſt etiã moralis, pro-
pter qd nõ eſt hîc alia moralitas requirenda.

ti s animas veſtras. ¶ Aug. Meritò quęrit̃ in hoc loco etiã de voto A virginitatis. Mulieres em̃ etiã virgines in ſcriptura ſolent appellari: Leuit.16.g. & videtur Apl's de patre loqui, cũ dicit: Seruet virginem ſuam: & 1.Cor.7.g. det nuptum virginẽ ſuã, &c. hoc modo, vbi nonnulli intellexerunt virginẽ ſuã, i. v'ginitatẽ ſuã. nulla tñ hoc ſimili ſcripturarũ locutiõe demonſtrãt, cũ ſit inuſitatiſſima. a ¶ Nec obnoxia tenebitur. Lxx. Dñs mundabit eam, qa abnuit pater eius. i. mundam habebit & iudicabit, ſicut dicitur: Leui.13.b. Mundabit eũ ſacerdos, & mũdatione nõ mũdabis reũ. i. non dices mundum eũ qui immundus ſeſt. b ¶ Si maritũ: id eſt ſi adulta & viri potens fuerit ad cõcipiẽdũ ſemẽ verbi dei, & doctrinę ſpiritalis capiẽda ſecreta. vñ: 2.Cor.11.a. Volo aũt om̃es vos vni viro virginẽ caſtã exhibere Chriſto. Literaliter ¶ Aug. Quia dñs mandauit fœminã ſub patre eſſe anteq; nubat, & ſub viro nuptam, noluit ita lex aliqd vouere eam ✱vir eius aduerſus aĩam ſuã, id eſt in rerũ licitarũ abſtinentia, vt in eiſdem votis fœminea valeat autoritas, ſed virilis. Ita & ſi adhuc innuptę iã cõceſſerit pater vota pſoluere, ſi anteq; pſoluerit nupſerit, & viro eius hoc cognitũ †parcet nõ placuerit, non perſoluat, & ſit omnino ſine peccato, quia dominus mũdauit eam, ſicut dicit, id eſt mundã fieri iudicauit. Neq; hoc cõtra deum fieri putandũ eſt, cũ ipſe de' hoc pceperit & hoc voluerit. c ¶ Vxor in domo. Augu. De illa prius dixit q̃ in domo patris ſui vouit, & anteq; redderet nupſit. De ea ergo q̃ in domo mariti vouit, ita loquitur. Si in domo mariti eius votũ eius, aut diffinitio q̃ aduerſus animã eius cũ iureiurando, & audierit vir eius &c. Manifeſtũ eſt ergo ita voluiſſe legẽ fœminã eſſe Fœmina ſub viro ſub viro, vt nulla vota' eius q̃ abſtinentiæ cauſa vouerit reddantur ab ea, niſi vir fuærit autor permittendo. Nã cũ ad peccatũ eiuſdẽ viri ptinere voluerit, ſi prius permi- B ſerit & poſtea prohibuerit, etiã hîc: tamen nõ dixit, vt faciat mulier qđ vouerat, quia permiſſa prius à viro fuerat, viri dixit eſſe peccatũ qui abnuit quod prius cõceſſerat, nõ tamẽ mulieri, ideo pmiſit, vt ſi vir poſtea prohibuerit, contemnat̃. Sed vtrum iſta etiam ad vota continentiæ, & ad concubitus abſtinentiam ptineant, meritò quęritur, ne fortè ea intelligant̃ tm̃ aduerſus animam voueri, quæ ſunt in cibis & potibus, qđ Matth.5.d. etiam videtur ibi ſignificari: Nonne anima plus eſt quàm eſca. Et cũ de ieiunio pręcipitur, Leuit.16.g. ita dicitur: Affligetis animas veſtras. Neſcio aũt vtrum alicubi legatur aduerſus animã votũ dici, qđ de abſtinentia concubitus fuerit. Maximè cùm hîc lex autoritatem viro tribuat, nõ mulieri, q̃ viro ſubdita eſt, vt tunc vota perſoluere debeat ſi vir vota approbauerit. Si aũt renuerit nõ debere. 1.Cor.7.a. Apl'us cùm de hmõi loquereſ, nõ maiorẽ autoritatẽ viro q̃ fœminæ dedit. Sed vxori, inquit, vir debitũ reddat, ſimiliter & vxor viro. Vxor nõ habet poteſtatẽ ſui corporis ſed vir. Similiter vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier. Cùm ergo parem vtriq; tribuat poteſtatem, inſinuat de cõcũbendo vel nõ concũbendo regulam nõ ptinere ad ea vota, vbi nõ habẽt parẽ poteſtatem, ſed vir maiorẽ, & 'ppè eius ſolius eſt. Nõ em̃ ait lex virũ nõ debere reddere vota ſua, ſi vxor prohibuerit, ſed vxorẽ ſi vir prohibuerit. Vñ non mihi videt̃, in hmõi votis atq; obligatiõib' q̃ aduerſus aĩam fiũt, etiã iſta debere accipi q̃ inter ſe vir & vxor de cõcũbẽdo, vl' de abſtinẽtia cõcubẽdi placita habuerint. Præterea iſtæ iuſtificatiões dicunt̃, & meminim' in illis iuſtificatiõib' q̃ ĩ Exodo ſub Exodi.21. hoc noĩe memorant̃, multa pcipi, q̃ ad pprietatẽ nõ poſſunt accipi nec in nouo teſtõ obſeruari, ſicut de aure ſerui pertũdẽda, & hmõi. Vñ etiã hîc aliqd figuratè dictũ intelligit̃, vt qm̃ ſunt multę abſtinẽtiæ ceremoniarũ irrationabiles & inimicæ veritati. Hoc fortè intelligi voluit, tũc ratas eſſe, cũ rationabiles fuerint, id eſt cùm eas ratio approbauerit, q̃ ſicut vir debet regere omnẽ animalẽ motionẽ, C q̃ fit nõ tm̃ in appetẽdo, ſed etiã in abſtinẽdo, vt ſi mẽte & ratiõe decernit̃, tũc fiat. Si aũt improbat̃, nõ fiat. Si aũt ratio qđ prius rectè faciẽdũ eſſe decreuerit poſt improbet, ſit peccatum cõſilij, ſic tñ, vt non niſi rationi motio illa conſentiat.

[a] ta erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eò quòd contradixerit pater. [b] Si maritum habuerit & uouerit aliquid, & ſemel uerbum de ore eius egrediens, animam illius obligauerit iuramento, quo die audierit uir & non cõtradixerit, uoti rea erit, reddetq; quodcunque promiſerat. Sinautem audiens *ſtatim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, uerbaq; quibus obſtrinxerat animam ſuam, †propitius erit ei deus. [b] Vidua & repudiata quic- [c] quid uouerint, reddent. [d] Vxor in domo uiri cùm ſe uoto conſtrinxerit, & iuramẽto, ſi audierit uir, & tacuerit, nec cõtradixerit ſponſioni, reddet quodcunq; promiſerat: Sinautem extemplo contradixerit, non tenebitur promiſſionis rea, quia maritus cõtradixit, & dominus ei propitius erit. Si uouerit & iuramento ſe conſtrinxerit, ut per ieiunium uel cæterarum rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio uiri erit † ſiue faciat ſiue non faciat. Quòd ſi audiens uir tacuerit, & in alteram diem diſtulerit ſententiam, quicquid uouerat atq; promiſerat, reddet: quia ſtatim ut audiuit, tacuit: [e] Sinautem contradixerit poſtq; reſciuit, [f] portabit ipſe iniquitatem eius. Iſtæ ſunt leges, quas conſtituit dominus Moyſi inter uirum & uxorem, inter patrem & filiã, quæ in puellari adhuc ætate eſt, uel quæ manet in parentis domo.

Cap. XXXI.

[d] Locutúsque eſt [g] dominus ad Moyſen dicẽs: Vlciſcere pri- [h] us filios Iſraël de Madiani-

Nico. de Lyra.

religionis, vel de continentia ſeruanda, ſicut etiã cõtrahere matrimoniũ abſq; conſenſu patris, quia talia pertinent ad perſonã propriam: ſecus aũt eſt de rebus paternis. a ¶ Si maritũ habuerit. Hîc ponit̃ tertius modus, videlicet de puellis, q̃ ſunt in domo patris & ſunt viro affidatæ, quia votũ Puella maritata. earum poteſt irritari per patrẽ inquãtum ſiue in cura ei': & etiã per maritum, inquantum iam dederunt ei fidem, & ſic exponũt Hebræi legẽ iſtam: quia de iſtis mulieribus q̃ ſunt totaliter ĩ cura mariti poſtea dat̃ alia lex, vt videbit̃. b ¶ Vidua. Hîc ponit̃ quartus modus, ſcilicet mulierũ ſolutarum à lege viri, ita q ſunt ſui iuris, & de talibus dicitur: c ¶ Quicquid vouerint. Sicut de viris dictũ eſt ſuprà. Si tñ ſint religioſę vel ſeruę, nõ habet locum, vt dictum eſt ſuprà de viris ſeruis & religioſis. d ¶ Vxor in domo. Hîc ponit̃ quintus modus ſcilicet mulierũ, quæ ſunt extra curam patris, & ſunt totaliter ſub cura mariti, & de talibus dicit̃ hîc, q votum earum nõ eſt obligatorium, abſq; conſenſu mariti tacito vel expreſſo. e ¶ Sinautem. id eſt non ſtatim quando primò ſciuit, ſed poſtea. f ¶ Portabit. Quia ſi impediet eã ab impletione voti, ipſa erit libera faciẽdo qđ in ſe eſt, & ipſe portabit pœnam debitã pro tranſgreſſione voti.

GLOS. ORDI. D

Cap. XXXI.

Locutuſq; eſt do. Vlciſcere prius. Orig. Scãdala filijs Iſrael Madianitarũ tergiuerſatiõe acciderant, qui ſubornauerant mulieres quæ eos deceperant vt peccarent. Illi ergo

NIC. DE LY.

Cap. XXXI.

Locutuſq; eſt do. Præcepta Madianitarũ punitione in fine xxv. ca. & interpoſita populi re- Diuiſio ordinatiõe in alijs ca. ſequẽ. Hîc conſequenter ponitur executio dictę punitiõis, & diuidit̃ in duas partes, ſcilicet in partẽ principalẽ & incidentalẽ. xxxij. capitulo. ¶ Circa primũ pmittit̃ apparatus pugnę, ſcđò ſubdit̃ obtent' victorię, ibi: Cũq; pugnaſſent. tertiò ordiatio pdę, ibi: Ceperũtq; mulieres

Moraliter. Locutuſq; eſt domi. &c. Moraliter h ¶ Vlciſcere prius. Madiã interpretat̃ iniquitas, & ideo p bellũ cõtra Madianitas ſignificant̃ bellũ hominũ cõtrą vitia & peccata: de quo bello Seneca: Pacẽ habeto cũ Seneca hominibus, & cũ vitijs bellũ. Illi verò q ad bellum contra Madianitas iuerũt, mares tm̃ occiderunt primò, & fœminas reſeruarunt, vt dicitur in textu, & ideo per illos ſignificantur illi qui ſpiritualia vitia quærunt extirpare, carnalia reſeruantes. nam ſecundum Aug. per virum ſignificat̃ intellectus vel ratio: p fœminã verò ſenſualitas, ppter qđ bene p mares ſpiritualia vitia, per fœminas verò carnalia deſignant̃: & quia per vtraq; damnatur homo, non ſufficit illa extirpare ſine iſtis: propter quod à Moyſe de mulierum reſeruatione fuerunt meritò reprehenſi, dicente:

 * Cur fœminas

E ☞ Illi ergo ꝓ pctõ ſuo puniti ſunt. Mediocrius tamẽ & partius.
Hi verò q fuerãt cauſa peccãdi multò vehemẽti⁹. Vñ patet qa lõ-
gè grauius eſt cauſam peccandi ꝓbere, q̃ peccare. vñ dicitur: Quia
Matt.26.c. melius fuerat illi homini non naſci, aut molã aſinariã alligari circa
collum eius, & pręcipitari in profundum maris, q̃ vt ſcandalizaret
vnũ de puſillis iſtis. Scandalũ autem eſt, vbi
rectè ambulanti deceptio ad peccandũ ſub
ijcitur. a ℭ Et ſic colligeris. Nouiſſimè
inquit: Apponeris ad populum tuum &c.
Hoc contra Samaritas, qui negant reſurre-
ctionem mortuorum, nec fidem futuri ſecu
li recipiunt. Nemo enim apponitur ad eos,
qui non ſunt. Conſtat ergo eſſe aliquem po
pulum, cui Moyſen dicit eſſe apponẽdum.
b ℭ Mille viri de ſingulis &c. Aduer
te diuinæ virtutis magnificentiam. Filij
ſuprà.14.a. Iſrael dũ ſexcenta milia fuerãt armatorum,
omnes victi ſunt, quia erat in eis peccatũ.
Nunc verò .xij. milia victores vincunt, qa
non in multitudine vincit Iſrael, ſed iuſtitia
1.Mac.3.c. & pietas eſt in eis quæ vincit. Vnde: Vnus
Deut.32.d. perſequet̃ mille, & duo decem milia. Vides
ergo quia plus ualet vnus ſanctus orando,
q̃ innumeri peccatores prælìando. Oratio
Eccl.35.c. enim ſancti cælum penetrat. Quomodo er
Epheſ.6.c. go in terris hoſtem non vincet? Quæra-
mus ergo & cuſtodiamus iuſtitiam, indua
mur loricam iuſtitię accincti veritate, & ac
cipiamus galeam ſalutis, & gladium ſpiri-
tus, & ante omnia ſcutum fidei, in quo extin
guamus ignea tela maligni. Talibus enim
armis inſtructi diabolica caſtra fugabimus.
Tropolo. c ℭ Et reges eorum &c. Orige. Inter
ficiuntur reges Madianitarum, & qui prius
à mulieribus victi ſunt: nunc expiatione ha
bita ex acta pœnitentia reges vincunt, tan-
tũ valet cõuerſio ad deũ & correctio pecca
torũ. Fuit autẽ curæ diuinæ ſcripturæ no-
mina regũ memorare, Eui, & Recẽ, & Sur, &
F Hur, & Sorophoc. Hi autem regnãt apud
Madianitas, quos penitus debet extinguere
omnis q militat deo. Eui nãq; beluinus vel
ferin⁹ ĩterꝓtat̃. Beluinos ergo & ferinos mores debes oĩno ꝑimere,
vt placeas ei q te ꝓbauit, & ꝑuenias ad mãſuetudinẽ beatorũ mor
tificata totius iracũdiæ feritate. Ego puto ꝙ hęc noĩa ſcriptura di
uina nõ narrauit pro hiſtoria, ſed pro cauſis & rebus aptauit. Quis
eñ ſtultus filio ſuo nomẽ beluinus imponit, ſed magis inſtitutionẽ
animarũ ꝓſpexit ſermo diuinus, volens oſtendere ꝙ aduerſus hu-
iuſmodi vitia militare debemus, & iſtos reges fugare de regno cor
Rom.6.b. poris noſtri, ne regnet peccatum in noſtro mortali corpore. No-
mina enim pro rebus aptãtur, etiã apud Gentiles & barbaros. No
Geñ.17.a. tum eſt cur Abraã, Abrahã dictus ſit, & Sarai Sara, & Iacob Iſrael.
Gene.32.f. Ioſeph aũt à Pharaone barbara lingua Saphnath Pahaneah cogno
Gene.14.f. minatus eſt, quòd lingua ſua de ſecretorum vel ſomniorum reuela
Daniel.1.b. tione compoſuit. Daniel quoq; in Babylonia Balthaſar nomina-
tur. Et Ananias Azarias, & Miſael, Sidrac Miſaç & Abdenago. Ma
dianitarum ergo regem Moyſes appellauit prout geſſit. Beluina
inquit, feritas eſt, quæ regnat in Madianitis, nec ipſa ſolùm alius
eſt rex nomine Recem, i. inanitas quæ ibi regnat. Multa enim inani-
tas & vanitas in hoc mundo, quam dei miles ſuperat & vincit, ſi
nihil inaniter nihil ſuperfluè agit, memorans quia etiam de otioſo
Matt.12.c. verbo reddent homines rationem in die iudicij. In hac vita homi-
nis totum penè otioſum & inane eſt, quod dicitur vel agitur. Ina-
nis eſt omnis actus, & ſermo in quo non eſt intrinſecus aliquid
pro deo vel dei mandato. ℭ Eſt & alius rex Madiam. Hur, id eſt
irritatio. Vides quales ſunt, qui regnant apud Madianitas. Qui
ſcilicet debent expugnari, imò perimi ad his qui deum ſequuntur.
Non enim tam regum quàm vitiorum nomina quæ regnãt, in ho
minibus referuntur in lege, & non tam gentium bella, q̃ cõcupiſcẽ
1.Petr.2.b. tiarum carnalium quæ militant aduerſus animã, deſcribuntur. De-
niq; hi qui in vitijs regnant quinque reges eſſe dicuntur, vt pateat,
quia omne vitium quod regnat in corpore ex quinq; ſenſibus pẽ-
det. Hi ergo perimendi ſunt de regno Madianitarum, vt vltra vi-
tia non regnent per eos, ſed iuſtitia, nec ad ſcandalum videant ocu-
Mar.9.g. li, ſed ad ædificationem. vnde: Si oculus tuus ſcandalizat te, erue
eum &c. Non tamen effodiendũ ꝓcipit oculum corporis noſtri,
nec manum aut pedem abſcindendum, ſed ſenſum carnalia ſentiẽ
Prou.4.d. tem, & concupiſcentijs laſciuientem, vt oculi recta videant, aures
recta audiant, guſtus noſter verbum dei guſtet, manus palpent & G
1.Iohã.1.a. contrectent de verbo vitę. Et ſic peremptis regibus Madianitarum,
1.Cor.1.d. regnet in nobis iuſtitia, id eſt Chriſtus qui factus eſt nobis à deo
iuſtitia & pax & redemptio d ℭ Balaam quoq;. Patet cõſilio
Balaam ſubornatas eſſe mulieres Madianitarum quæ deceperãt Iſ
rael. Vñ hic velut auctor ſceleris interficit̃.
☞ Orige.

a tis, & ſic colligeris ad populum a
a Sanctos ad ſupernæ ciuitatis ciues.
tuum. Statimq; Moyſes: Arma- b
te, inquit, ex uobis uiros ad pu-
gnam, qui poſſint ultionẽ domi- c
b ni expetere de Madianitis. Mil- d
le uiri de ſingulis tribubus eligan
tur ex Iſraël, qui mittantur ad bel
lum. Dederuntqúe millenos de
cunctis tribubus, id eſt duodecim
milia expeditorum ad pugnam,
quos miſit Moyſes cùm Phinees e
filio Eleazari ſacerdotis. Vaſa ſã f
cta & tubas ad clangendum tra g
didit eis. Cũq; pugnaſſent cõtra h
Madianitas atq; uiciſſent, omnes
c mares occiderunt, & reges eorum
Eui, & Recem, & Sur, & Hur, &
Rebe, quinq; principes † gentis:
a ☞ Error perfidiæ ligno crucis interficitur.
d Balàam quoque filium Beor in- i
terfecerunt gladio, ceperúntque k
mulieres eorum & paruulos, o-
mniaq; pecora & cũctam ſuppel-
lectilem. Quicquid habere po-
tuerant, depopulati ſunt tam
urbes quàm uiculos & caſtella

Nico. de Lyra.

mulieres. Circa primũ oſtenditur bel-
lum iuſtũ ex diuino pręcepto, cũ dicit̃: Lo
cutuſq;. de Madianitis. & nõ dicit de Moa
bitis, cuius cauſa ſuperius fuit expreſſa. xxv.
ca. in fine. a ℭ Et ſic colligeris. i. ad lim-
bũ ſanctorum patrum. b ℭ Statimq;
Moyſes. Ex quo patet fidelitas & obediẽ
tia Moyſi ad deum, quia audierat dilatio-
nẽ mortis ſuę vſq; ad interfectionẽ Madia-
nitarũ, & tamen non propter hoc diſtulit
pugnam contra eos, ſed magis accelerauit.
c ℭ Qui poſſint. In quo apparet etiã iu-
ſtitia belli, qa Madianitę nõ ſolũ fecerãt cõ
tra filios Iſrael, ſed etiã contra deũ, quia ſciẽ
ter & ex propoſito prouocauerunt filios
Iſrael ad idolatriam, vt dictum fuit ſuprà
xxv. ca. d ℭ Mille viri &c. Non miſit
magnum numerum pugnatorũ, vt victo-
ria manifeſtius deo attribueret̃. e ℭ Quos
miſit &c. Ipſum autem fecit ducem exerci †Madiani-
tus, eò ꝙ iam antè zelo dei duct⁹ inceperat tarum.
punitionem interficiendo principem trib⁹
Simeon cum mulierè Madianitide, vt di-
ctum fuit ſuprà. xxv. cap. f ℭ Vaſa quo
q; ſancta. Dicunt Hebræi, ꝙ iſta vaſa fue-
runt arca & lamina ſancta. g ℭ Et tubas
ad clangendum. In ſignum victoriæ à
à deo obtinendæ. h ℭ Cumq; pugnaſ-
ſent. Hîc ponit̃ obtentus victorię, q̃ ſcd'm
Hebræos fuit à deo manifeſtè, qa eleuata la
mina ſancta in altum exercit⁹ Madianitarũ, H
q erat valde magnus, fuit excæcatus, & cadebant ad terrã coram fi
lijs Iſrael. vnde in Hebræo habet̃: Reges eorũ occiderãt ſup interfe
ctos. i. ſuper proſtratos diuina virtute, vt ipſi exponunt. i ℭ Ba-
laam quoq; filium Beor interfecerũt gladio. ſ. cũ Madiani Balaã inter
tis: erat eñ de populo illo, vt dicũt aliqui. Alij aũt dicũt, ꝙ de terra fectus
ſua ad quã iuerat poſt receſſum à Balac, redijt ad Madianitas im-
minente bello eorum contra filios Iſrael, vt malediceret exercitui
Iſrael: & ſic vinceret̃ & ipſe reportaret lucrum à Madianitis. Scien Bellũ iuſtũ
dum autem, ꝙ iuſtũ bellũ inuenit̃ motũ in ſacra ſcriptura à pluri-
bus cauſis. Vna eſt contra terram, in qua deus blaſphematur per
idolatriam, vt habetur Deuter. xij. a. Subuertite omnia loca in qui-
bus coluerunt gentes, quas poſſeſſuri eſtis deos ſuos. Secunda ſi à
dei cultu recedat̃, Deuter. xiij. a. Si audieris in vna vrbium tuarum,
dicentes aliquos &c. Tertia, ſi fidelitas temporalis domini deſeratur
iiij. Reg. iij. de Ioram & Ioſaphat qui mouerunt bellum contra re-
gem Moab. Quarta ſi rebellio moueatur. ij. Regum. xx. cõtra Sibã
filium Bochri. Quinta ſi malefactor defendat̃, Iudicum. xx. de bello
moto contra Gabaa. Sexta ſi iniuria publica principi irrogatur. ij.
Regum. x. de bello Dauid contra regem Ammõ, qui fecit radi bar
bas nuntiorum Dauid in contemptum eius. Septima ſi propria
res repetatur. ij. Regum. iij. de bello Dauid contra Iſboſeth, repeten
do regnum quod ſibi datum erat à deo. Octaua vt hoſtis repella
tur. ij. Regum. x. de bello Dauid contra Philiſtæos. Nona vt hoſtis
inſurgens in ſuis proprijs opprimat̃, Numero. xxj. de bello filiorũ
Iſrael contra Sehon & contra Og reges Amorrhęorũ. Decima cõ-
tra illum, per quem hoſtis roboratur. ij. Regum. viij. de bello Da-
uid contra Syriam Damaſci, eò ꝙ ferebat auxilium Adadezer. Vn
decima vt amicus ab hoſtibus eripiatur, Gen. xiiij de bello Abrahę
contra reges qui captiuauerẽt Loth nepotem ſuum. Duodecima ſi
tyrãnis à præſidente exerceatur. j. Machabęo. de bello Machabęo-
rum contra Antiochum illuſtrem. ℭ Sciendum etiam ꝙ aliquan-
do in bello iubentur interfici etiam paruuli propter enormitatem
criminis, vt in peccato Sodomiæ, Iudicum. xx. & idem factum eſt
de Sodomis à deo ſubuerſis vbi perierunt paruuli, & in peccato
apoſtaſiæ, Deute. xiij. k ℭ Ceperuntq;. Hîc conſequenter deſcri Diuiſio
bitur ipſa pręda, & primò ponit̃ pręda reportatio, ſecundò eius di
uiſio, ibi:

A ℭ Orig. Dictũ eſt ſupius, ꝙ Balaã rediјt in locũ ſuũ. Sed fortè reuerſus eſt, ꝗquis ſcriptura nõ dixerit: vł fortè in locũ ſuũ rediјt ab eo loco vbi ſacrificia faciebat, in eũ. ſ. locũ, vbi tãꝗ peregrinꝰ habebat hoſpitiũ. Nõ em̃ dictũ eſt in domũ ſuã, aut in patriã ſuã. De Balac aũt dictũ eſt ad ſemetipſum. i. vbi tanꝗ dñs habitabat. a ℭ Cur fœmi. Rab. Myſticè. Fœminã in p̃dã de bello reuertẽs ſeruat, q foris actꝰ prauos cohibẽs, & zelo bono deſtruẽs, delectationẽ carnalẽ in abſcõdito pectoris celat. Sed hoc Moyſes, id eſt lex redarguit. Qui em̃ delectationẽ carnis ĩ occulto pectoris celat, facilè in culpã praue actiõis exorbitat. Iubeť ergo oẽ maſculinũ, paruulos & mulieres, q̃ nouerũt viros iugulari, qa turpẽ appetitũ & delectationẽ carnis, q̃ cõcipit iniquitatẽ & parit peccatũ, penitus interficere debemꝰ. Puellas aũt & fœminas virgines. i. partẽ delectatiõis quę nõ ꝓcliuis eſt ad peccãdũ, ſed exardeſcit ad bonũ, cõſeruemus: vt q̃ deo placita ſunt deſideremꝰ, & ꝑficere ſtudeamus.

Leo. 1. b.

b ℭ Ad ſug. Hîc euidẽtiꝰ oñdiť ipſiꝰ Balaã ſuggeſtione, mulieres ſubornatas fuiſſe. ℭ Iſi. Nõ dubitauit Balaã oblata copioſa fœminarũ fornicatiõis ruina Iſraelitas collapſuros, qa cõcupiſcibiles animę eorũ ꝑtes ſciebat eſſe corruptas. Ita dęmones vnũquẽꝗ ꝑtẽtant, illis affectibus animæ laqueos tradentes, quibus nos ſenſerint ęgrotare.

† Supra 25. a.

Nota

c ℭ Eleazar. Nota ꝙ Eleazar non ad omnem populum, ſed ad viros virtutis loquitur, q reuertebãtur de prælio. Viri aũt virtutis ſunt qui ad bellũ procedũt, q̃ in agone contendunt, & ab omnibus ſe abſtinent; alij verò nõ viri ſunt virtutis.

1. Cor. 9. d.

d ℭ Aurum. Tempus belli eſt in hoc mundo cõtra nequitias ſpũales & cõcupiſcentias carnales. Spectat nos angelorum chorus, & virtutum cæleſtiũ pia erga nos pendet expectatio, qñ vel quomodo de prælio reuertamur, quis plus afferat auri vel argenti, quis lapides p̃tioſos curioſè intuetur. Requirunt etiam qui deferũt ęs, q ferrum, qui plumbum, vel vas ligneum, vel fictile aut aliquid huiuſmodi magnæ domus vſibus neceſſarium. Secundum ergo ea quę quiſꝗ detulerit, manſiõis ei meritum deputabitur. Probanť tñ hæc omnia, alia ꝑ ignẽ, alia ꝑ aquã vniuſcuiuſꝗ opus quale ſit, ignis probabit.

Moraliter

Ephe. 6. b.

B

1. Cor. 3. c.

e ℭ Et lauabitis &c. Origenes. Vides quõ purgatiõe indiget omnis q exit de p̃lio huius vitæ. Qui pugnauerunt pro filijs Iſrael Madianitas interfecerunt, in quo deo placuerunt, cuiꝰ volũtatẽ impleuerunt: hoc tñ ipſo immũdi dicunť effecti. vñ iubenť lauare veſtimẽta ſua & mundari, & ſic intrare in caſtra. Hi ergo qui pugnant. quia immundos hoſtes contingunt, polluti ſunt. Si ergo diabolũ vicero, & cogitationes immundas quas ſuggerit, vel venientes repulero, vel ingreſſas intra me, ne ad affectum veniant necauero, conculcans caput draconis, hoc ipſo tamẽ pollutus ſum, quo pollutum calcare contendi. Beatus tamen quia ſuperaui. vnde: Nemo mundus à ſorde. Omnes ergo purificatione indigemus, imò purificationibus. Multę enim & diuerſę nos manent purificationes. Sed myſtica ſunt hæc & ineffabilia. Quis enim enarrare poterit quæ ſint purificatiões, quæ parenť Petro & Paulo, & ſimilibus, q tot hoſtes proſtrauerunt, tot ſpolia ceperũt, q cruentis manibꝰ à cęde redeũt, quorũ pes tinctus eſt in ſanguine, & manꝰ ſuas lauerũt in ſanguine pctõrũ, interficiẽtes in matutino oẽs pctõres terrę. Peremerũt em̃ diuerſas dęmonũ gẽtes, q̃s niſi viciſſent, captiuos nõ liberaſſent, nec ad obediẽtiã Chriſti ꝑduxiſſent

Myſticè

† ſtatutum

† tranſire facietis per ignem, &

Iob. 15. a.

ſecundum aliam literam

Pſal. 67. e.

Pſal. 100. b.

Beatus qui ſuc

flamma conſumpſit. Et tulerunt prædam, & uniuerſa quæ ceperant, tam ex hominibus quàm ex iumentis, & adduxerunt ad [a] Moyſen & Eleazarum ſacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Iſraël. † Reliqua etiam utenſilia portauerunt ad caſtra in campeſtribus Moab iuxta Iordanem contra Iericho. Egreſſi ſunt autem Moyſes & [b] Eleazar ſacerdos, & omnes principes ſynagogæ in occurſum eorum extra caſtra. Iratúſque Moyſes principibus exercitus, tribunis & centurionibus, qui ue[a]nerant de bello, ait: Cur fœminas reſeruaſtis? [c] † Nonne iſtę ſunt [d] [b] quæ deceperunt filios Iſraël ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari fecerunt in dominum ſuper peccato Phogor, unde & percuſſus eſt populus? † Ergo cunctos interficite, [e] quicquid eſt generis maſculini etiam in paruulis, & mulieres quæ nouerunt uiros [f] in coitu, iugulate: puellas autem & omnes fœminas uirgines reſeruate uobis, & manete extra [g] caſtra ſeptẽ diebus. Qui occiderit hominem uel occiſum tetigerit, luſtrabitur die tertio & ſeptimo: Et de omni præda, ſiue ue[h]ſtimentum fuerit ſiue uas, & aliquid in utenſilia præparatum, de pellibus caprarum & pilis & li[c]gno expiabitur. Eleazar quoꝗ

a ¶ Notã ꝙ ſermo dei illis tantum ſit qui ſunt viri virtutis.

ſacerdos ad uiros exercitus qui pugnauerant ſic locutus eſt: Hoc eſt † præceptum legis quod man[d]dauit dominus Moyſi: Aurum & argentum & æs & ferrum & plumbum & ſtannum, & omne quod poteſt tranſire per flammas, † igne purgabitur: quicquid autem ignem non poteſt ſuſtinere, aqua expiationis ſancti[e]ficabitur, & lauabitis ueſtimenta ueſtra die ſeptimo, & purificati poſtea caſtra intrabitis. Di[i][k]xitque dominus ad Moyſen: Tolle ſummam eorum quæ ca[l]pta ſunt ab homine uſque ad pecus, tu & Eleazar ſacerdos, & omnes principes uulgi, † diuidéſque ex æquo prædam inter [m]

C ~uiſio, ibi: Egreſſi ſunt aũt. ℭ Circa primũ diciť: Ceperũtꝗ mulieres eorũ & paruulos, ꝑſonę em̃ humanę ſunt illa q̃ ſunt principalia in p̃da. a ℭ Et addu. Oĩa fideliter apportantes nihil abſcõdẽtes vel celãtes ſicut fecit Achan, vt habeť Ioſ. vij. b ℭ Egreſſi. Hîc cõſequenter ponitur p̃dæ diuiſio, cuiꝰ vna pars erat exterminanda, de qua primò agitur, cũ dicitur: c ℭ Cur fœmi. Quaſi diceret, non eſt bene factũ: cuius cauſa ſubditur: d ℭ Nonne. De qua deceptiõe fuit dictũ ſuprà. xxv. ca. e ℭ Ergo cun. In deteſtationem criminis patrũ, quos filij Iſrael non impetebãt, & tamẽ valde hoſtiliter egerunt contra eos, vt dictum fuit ſuprà. xxv. ca. f ℭ Et mulieres. Quia neſciebant diſtinguere eas quæ prouocauerunt filios Iſrael ad luxuriam & idolatriam, & etiã quia illæ quæ non venerunt ad prouocandum in propria perſona, tamen cooperatæ ſunt docendo eas quæ venerunt de modo decipiẽdi, & ornãdo eas ornamentis ſuis, vt facilius filios Iſrael prouocarent. Dicit aũt Ra. Sa. ꝙ faciebat mulieres tranſire ante arcam dñi, & tunc ex ſigno à deo dato cognoſcebant quę erant virgines, & q̃ non. g ℭ Et manete. Quia erãt cõtaminati ex cõtactu mortuorũ quos occiderãt, & quorũ ſpolia acceperant, & iõ nõ debebant ingredi atriũ tabernaculi, donec eſſent mundati aqua luſtrationis tertia die & ſeptima, vt dictum eſt ſuprà. xix. ca. Et accipiuntur hîc caſtra ipſius deitatis, ſicut dictum eſt ſuprà. v. ca.

† Prædam inquam & ſpolia oĩa

h ℭ Et de omni præda. Hîc ſecundò agitur de parte prædę reſeruata, & primò quantũ ad eius purgationem quæ facta eſt per talẽ modũ, videlicet ꝙ illa quæ poterãt ſuſtinere ignem abſꝗ ſui corruptione, igne purgabanť, quæ autẽ ſuſtinere nõ poterãt: aqua expiationis purgabantur, de qua purgatione ſuprà dictum eſt. xix. ca. & patet litera vſꝗ ibi: i ℭ Poſtea. ſcilicet atriũ tabernaculi, quod vocatur caſtrum deitatis, vt dictũ eſt ſuprà. v. ca. k ℭ Dixitꝗ do. Hîc ſecũdò agitur de præda reſeruata quãtũ ad eius diuiſiõnẽ & primò quantũ ad diuiſionem q̃ fiebat ex debito. ſecũdò quantũ ad illam quæ facta eſt ex beneplacito, ibi: Cùmque acceſſiſſent. ℭ Circa primum ſciendũ ꝙ præda ex debito, diuidenda erat tm̃ de viuentibus, & hoc notať cùm diciť:

† Iudi. 21. b.

D

Diuiſio

l ℭ Tolle. Et iſta præda diuidebatur in duas partes ęquales. vna erat pugnatorum qui fuerant in prælio, & alia reliquæ multitudinis: & hoc notatur cùm dicitur:

m ℭ Diuideſꝗ. Et ꝙ hæc ſit ſentẽtia patet ex litera Hebraicâ, q̃ ſic habet: Et mediabis prędam inter magiſtros belli & totam multitudinẽ: quia magiſtri belli medietatẽ eis aſſignatam diuidebant pugnatoribus: iterũ quęlibet medietas diuidebatur in duas ꝑtes inęquales, quia de medietate pugnatorũ ſeꝑabať pars qnquageſima dño, & dabatur Eleazaro ſacerdoti, & hoc eſt qđ diciť: Et ſeparabis

c ℭ Cur fœminas re. &c. Nonne illæ ſunt, quę deceperũt filios Iſrael: & ideo diſtinxit de mulieribus, nam illas q̃ cognouerant viros in coitu p̃cepit iugulari, alias reſeruari. Per primas autem ſignificantur motus ſenſuales rationem ad conſenſum mortalis peccati trahentes: & iſti motus ſunt totaliter extirpãdi, ꝑ virgines aũt ſignificanť motus ſenſitiuę partis, q nõ trahunt rõnẽ ad conſenſum peccati mortalis, ſed magis rationi deſeruiunt in opere virtutis, ſicut dicit Philoſophus. iiij. Ethic. quòd fortis per rationem excitat in ſe motum iræ, vt expeditius actum fortitudinis exequatur.

Moraliter

† dimidiabis

Offerimus

E Beatus qui ſuccedit in his prælijs,& interficit Madianitas,vt iuſtificetur ex ſanguine eorũ.Sanguinẽ dæmonũ fundit,qui captiuos eripit.Purificabitur autẽ in regno dei, vt mundus ingrediatur ciuitatem dei.

Allegoricè
2.Tim.2.a.

a ℭ Qui pugnauerunt.Allegori.Orige.Sunt quidam in populo dei,q militant deo,q.s.nõ obligant ſe ſecularib⁹ negotijs. Hi procedũt ad bellũ contra gentes inimicas & ſpiritales nequitias,pro his qui infirmiores ſunt vel ætate,vel ſexu,vel propoſito.Pugnant aũt iſti orationibus, ieiunijs, iuſtitia,pietate ,manſuetudine ,caſtitate,& omnibus cõtinentiæ virtutibus.Et regreſſis ad caſtra victoribus fruuntur laboribus eorũ etiam imbelles,qui ad pugnam nõ vocantur,vel exire non poſſunt.ℭ Sciendum aũt ꝙ omnia q̃ ſumunt̃ ex his gẽtibus mutanda ſunt,& fortè quicquid ex hoc ſeculo aſſumit̃,vel prælio capitur,immundũ eſt,& purificatiõe indiget:& q̃dã p̱ ignẽ trãſeunt alijs ſufficit aquæ purificatio.Aſſumuntur aũt ex p̃lio homines & iumẽta,cũ captiuat̃ oĩs intellectus ad obediendũ Chriſto p̱ verbũ dei.In quo pugnantes captiuãt intellectũ eorum q cõtraria ſentiũt.Pauci ſunt tamen q pugnare poſſint,& prȩlia iſta cõficere de ſexcentis milibus armatorũ,q vident̃ militare deo,ſola.xij.milia eligunt̃,cæteri relinquunt̃ in caſtris.Intuere quanti ſunt in eccleſia,qui poſſint pro veritate pugnare, & cõtradicẽtibus reſiſtere,q ſciãt verbi dei bella tractare.Beati ſunt q ꝑ populo dei poſſunt pugnare,& de hoſtibus ſpolia reportare.Reliqua tñ pars ppl'i q̃ videt̃ imbellis,ſi cũ qete reſideat in caſtris,ſi in ſilẽtio agat & â Moyſe nõ recedat,ſed in lege dei permaneat,ſpoliorũ p̱tem habebit. Fiet em̃ ȩqua portio non per numerum,ſed quantum datur omni populo,tãtum.xij.milibus q ſpolia ceperunt.Quis hæc audiens non animetur pro eccleſia pugnare,& inimicis veritatis reſiſtere,q dogmata eccleſiȩ oppugnare, vel voluptati & luxuriȩ docẽt operã dare? Qui ergo hos expugnat ,& vel in ſe vel in proximis vitia perimit,capiet ſpolia multa q̃nquagies multiplicata q̃ cæteri.In tantũ enim numeri q̃titas videt̃ augeri,cũ ſexcentis milibus.xij.milia cõferunt̃.Offerre tamẽ vtraq; pars iubet̃ deo,& illi quidem qui vicerũt vnũ ex quingẽtis.Qui autem domi reſederunt vnũ ex.l. Vterq; autẽ numerus ſacratus eſt.vñ:Vn⁹ debebat denarios quingentos,& alius.l.&c.Sed & ſeptẽ ſeptimanȩ vno addito q̃nquageſimũ diẽ faciũt,q̃ pentecoſtes feſtiuitas dicit̃.Similiter.lxx.ſeptimanæ addita vna decade quingentos reddũt. Et quantò plures ſunt.lxx.ſeptimanȩ q̃.vij. tantò p̃ſtãtior eſt numerus quingentorũ q̃ quniquaginta.

F

✱ â domino

Lucȩ.7.f.

Differentiæ meritorũ fidelium.

b ℭ Cumq; acceſſiſſent. Orig.Differentias eſſe profectus & meritorum in populo fideliũ,& in alijs locis.Et hîc colligimus de eo quod ſcriptum eſt:Et acceſſerunt ad Moyſen oẽs q conſtituti erant principes p̱ tribus in exercitu tribuni & cẽturiones,& dixerũt ad Moyſen:Nos pueri tui collegimus ſummã virorũ bellatorũ noſtrorũ,& nõ diſſenſit ex nobis quiſq;, & obtulimus munus dño &c.Loquunt̃ ergo ad Moyſen electi principes,q cõſtituti ſunt ſup̱ exercitũ,& pro rebus bñ geſtis munera offerũt dño,dicẽtes:Nos pueri tui ſum⁹ q accepim⁹ ſummã filiorũ Iſrael bellatorũ,ſcilicet. xij.milia q electi ſunt ex omnibus tribubus, vt pugnarẽt cõtra † Amonitas.Sũt ergo in populo dei bellatores multi,& multi imbelles:& inter bellatores ſunt q̃dã q appellant̃ ſumma bellatorum, eminentiores .ſ.inter bellatores:&

† Madianitas

a eos qui pugnauerunt , & egreſſi ſunt ad bellum,& inter omnem reliquam multitudinem,& ſeparabis partem domino ab his qui pugnauerunt & fuerunt in bello,unã animã de quingentis, tam ex hominibus,q̃ ex bobus & aſinis & ouibus,& dabis eam Eleazaro ſacerdoti, † quia primitiæ domini ſunt. Ex media quoque parte filiorũ Iſraël accipies quinquageſimum caput hominũ & boum & aſinorũ & ouiũ cunctorumq; animãtium,& dabis ea Leuitis,qui excubãt in cuſtodijs tabernaculi dñi. Fecerũtq; Moyſes & Eleazar ſicut prȩceperat dñs. Fuit aũt præda quã exercit⁹ ceperat,ouiũ ſexcẽta ſeptuagintaq̃nque milia , boũ ſeptuagintaduo milia,aſinorũ ſexaginta milia & mille:animȩ hoĩm ſex⁹ fœminei, quȩ nõ cognouerũt uiros, triginta duo milia . Dataq; eſt media pars his qui in prȩlio fuerãt,ouiũ trecẽta triginta ſeptẽ milia quingẽtæ.E quibus in partẽ domini ſupputatȩ ſunt oues ſexcẽtȩ ſeptuaginta quinq;,& de bobus triginta ſex milibus,boues ſeptuaginta & duo,de aſinis triginta milibus quingẽtis,aſini ſexaginta & unus. De animab⁹ hominũ ſedecim milibus ceſſerũt in partẽ domini trigĩta duȩ animȩ. Tradiditq; Moyſes numerũ primitiarum domini Eleazaro ſacerdoti, ſicuti fuerat ei imperatum ✱ ex media parte filiorum Iſraël,quam ſeparauerat his qui in prælio fuerant.De media uerò parte, quæ contigerat reliquæ multitudini,id eſt de ouibus trecentis triginta ſeptẽ milibus quingentis, & de bobus trigintaſex milibus , & de aſinis triginta milibus quingentis, & de hominibus ſedecim milibus,tulit Moyſes quinquageſimum caput , & dedit Leuitis qui excubabant in tabernaculo domini , ſicut præceperat dominus . Cúmque acceſſiſſent principes exercitus ad Moyſen , & tribuni centurionéſque , dixerunt : Nos ſerui tui recenſuimus numerum pugnatorum quos habuimus ſub manu noſtra &

a ℭ Qui etiam alios in eccleſia ab hoſtibus,tam viſibilibus quam inuiſibilibus defendunt.

ℭ Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.Act.iiij.f.

bellatores,& rurſus hîc celſiores qui conſtituti ſunt ſuper eos principes & prȩlati ſingulis milibus electorum.Eſt ergo multa diuerſitas in ordine bellatorũ.Inter imbelles quoq; eſt aliqua differentia.Quidam enim ita ſunt imbelles,vt nunq̃ poſſint fieri bellatores vt ſenes,fœminæ ,ſerui.Pueri verò ita ſunt imbelles,vt ſperent fieri bellatores, cũm occurrerint ſcilicet in virũ perfectũ,& in mẽſurã ætatis,etiam in ſummã bellatorũ venire ſe ſperant,& eſſe electi in.xij.milibus vel eſſe principes electorũ. Conſidera oĩa p̃ſentia ſeculi repleta bellis,& dȩmonũ inuiſibilibus prȩlijs perurgeri.In populo verò dei eſſe quoſdam fide robuſtos , virtutibus armatos,qui huiuſmodi bella conficiũt;& ſemp̱ in procinctu poſiti etiã eos q pugnare nõ poſſunt ab hoſtibus tueant̃ verbo & exẽplo,ſi tamẽ non deſit eis fides.Impoſſibile eſt enim ſine fide ſaluari.Inter ipſos bellatores ſunt aliqui parati & expediti,vt nullis ſe implicent ſecularibus negotijs,meditantes in lege dei die ac nocte.Hi ſumma bellatorum appellant̃.Non eſt aũt dictũ de cõmuni numero bellatorũ:quia nemo in eis diſſenſit,ſed de his qui ſumma bellatorũ dicuntur.In tabulis enim nulla diſſenſio,nulla diſcordia.De his enim dictũ eſt.Multitudinis credentiũ erat cor vnũ & anima vna &c. Hi ſunt qui plurimum auri pugnando ceperant,& omne aurum & ornamentum, ſiue capitis,ſiue brachiorum vel digitorũ, id eſt quicquid in intellectibus vel in operibus habent,deo offerunt,ſcientes quia munera eis data eius ſunt. Ideo nec vnus diſſenſit:diſſentientes enim non poſſunt offerre(vnde:Si offeras munus tuũ ad altare, & memoratus fueris,quia frater tuus habet aliq̃d aduerſum te,relinque ibi munus&c.)vt leuẽt ſcilicet man⁹ ſuas ad deũ ſine ira & diſſenſione.In

G

Differentia eſt inter belli potentes & imbelles.
Eph.4.a.

† oblationẽ domini

Hebr.11.b.
2.Tim.2.a.
Act.4.f.
Matth.5.d.
1.Tim.2.c.

H

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et ſeparabis in partem domino.In Hebræo habet̃:Separabis ſolutionem domino.ex quo patet,ꝙ illa pars ſeparabatur de parte bellatorum ex debito. b ℭ Vnam animam de quingentis: Id eſt vnum indiuiduum,quia ibi accipitur anima pro toto compoſito. c ℭ Tam ex hominibus,id eſt ex virginibus q fuerunt reſeruatæ,vt prædictũ eſt.Homo em̃ eſt communis generis,& poteſt accipi pro maſculo & pro fœmina. d ℭ Et dabis eam Eleazaro.De acquiſitis iure belli.& ideo cedebant in vſum ſacerdotis,ſicut primitiæ fructuum.& animalium. e ℭ Ex media quoq; parte filiorũ Iſrael &c. Hîc conſequenter agit̃ de medietate quæ erat reliquæ multitudinis cuius quinquageſimum indiuiduum debebat tradi Leuitis qui ſeruiebant in tabernaculo .Cætera patent in litera. f ℭ Cumq; acceſſiſſent principes exercitus ad Moyſen,& tribuni cẽturioneſq; dixerũt.Hîc agit̃ de diuiſione prædæ prædicta facta ex beneplacito ſeu deuotione.principes enim exercitus in reditu de bello ſicut cõſuetum eſt, numerauerunt bellatores ſuos,& innuenerunt eundem numerum qui erat ante belli congreſſum,quia nullus ceciderat in prælio,propter quod moti deuotione obtulerũt dño omne aurũ qđ rapuerãt in præda,ad faciendum vaſa quæ erant neceſſaria tabernaculo. Et patet litera vſque ibi:

Periſcelides

A ſenſione. In muſicis em̃ inſtrumẽtis ſi armonia chordarum conſonanter aptatur, ſuauẽ ſonũ reddit: ſi aliqua ſit diſſonãtia carminis, dulcedo corrũpitur. Ita ſi dei milites diſſentiant, ingrata ſunt omnia deo, etiam ſi bella multa cõficiant, ſpolia multa deferant, & munera offerãt. Dicet enim: Vade prius reconciliari fr̃i tuo &c. Si em̃ in aliq̃ diſſentis à mandatis dei, nec hoſtẽ vincere potes. In eo enim ipſo iam victus es à diabolo, i quo diſſentis à deo. Si ergo vis vincere & ſumma bellatorum eſſe, adhęre deo, cõcorda cũ ip̃o dicẽs: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio an anguſtia &c. Qui talis eſt, põt vincere Madianitas & interficere oẽs pctõres terræ, id eſt carnis fornicationẽ, immũditiã, paſſionem, concupiſcentiam, auaritiam, & hmõi. & ſic erit dignus offerre oẽ vas aureũ, torquẽ aut viriolã, aut annulũ, aut dextrale, aut catenulã. Torques ornamẽtũ ſapientię eſt. In prouerbijs em̃ de ſapientia dicit: Quòd q acq̃ſierit eã, torquẽ aureã ponet circa collũ ſuũ. Viriola & annulus ornamẽta ſunt manuũ, in q̃bus ſignant opa. Similiter & dextrale. Catenulæ v̕ò verbi & doctrinæ cõnexiões ſignificãt. a ¶ De preceris. Orig. Ad ppitiãdũ deũ p nobis. Si dicam⁹ ppter aurũ deũ ppitiũ fieri hoib⁹, abſurdũ & impiũ iudicatur. Hoc em̃ in viro bono notabile dicit. Per aurũ ergo v̕tutes & opa bona ſignant, q̃ ſola deo dignè offerunt, pro q̃bus ſolis decet eum propitiari. b ¶ Suſceperuntq́;. Alia litera. Et accepit Moyſes & Eleazar ſacerdos aurum ab omnib⁹ tribunis & cẽturiõib⁹, & intulit illud in tabernalũ teſtimonij memoriale filijs Iſrael coram dño. Nota q̃ q̃ dicunt nõ ad cõſpectũ viſibilẽ, ſed ad mẽtis memoriã referunt. Beat⁹ em̃ ẽ q recordat ſe aliqd bõi opis feciſſe corã dño, & obtuliſſe munera bñplacita deo, v̕tutes ſcilicet animi, & ornamẽta pietatis.

Matth.5.d. | Nota | Rom.8.g. | Prou.1.a. | † ex omnibus vaſis ſabrefactis Auro an deus placet

ne unus quidem defuit. Ob hanc
a ¶ Diſcordantes non poſſunt offerre. vnde: Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.
cauſam õfferimus in donarijs do a
mini ſinguli quod in præda auri
a ¶ Brachiorum mulierum ornamenta.
potuimus inuenire, pẽriſcelides, b
a ¶ Operum. ſ. ornamenta.
& armillas, ânnulos & dextralia, c d
a ¶ Auro & argento factas.
a ac murẽnulas, ut† depreceris pro e f
b nobis dominum. Suſceperuntq́;
Moyſes & Eleazar ſacerdos o
a ¶ Virtutes animi & bona opera.
omne âurum † in diuerſis ſpeciebus pondo ſedecim milia, ſeptingentos quinquaginta ſiclos à tribunis & centurionibus. Vnuſquiſq́; enim quod in præda rapuerat, ſuum erat. Et ſuſceptum intulerunt in tabernaculum teſtimonij in monimentum filiorum Iſraël coram domino. g

Cap. XXXII.

c Filij antem Ruben & Gad habebant pecora multa, & h i
a ¶ Al's illis.
erat eis in iumentis † infinita ſubſtantia. Cumq́; uidiſſent k Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, uenerunt ad Moyſen & Eleazarum ſacerdotem, & principes multitudinis, atq́; dixerũt: Ataroth, & Dibon, & Iazer, & Nemira, & Heſebon, & Elęale, & Sabã, & Nebo, &

B

GLOS. ORDI.
Cap. XXXII.

Filij aũt Rubẽ. Orig. Oĩa q̃ dicunt nõ ſolũ ex ſermõe, q dicit pẽſanda ſunt, ſed ex pſona dicẽtis. Si puer loq̃t aĩos noſtros ad auditũ eloq̃j pueriliſ aptam⁹, nec plus in his q̃ dicunt q̃ puer ſentire poterat, expectamus. Si aũt vir loquit, continuò cõtẽplamur: ſi viro digna ſint q̃ dicunt, & ſi eruditus ſit, p eruditionis intuitu etiã dicta penſamus. Si autem imperitus & idiota, aliter q̃ dicunt accipim⁹. Si aũt ſenior aut multæ peritiæ ac probatæ: vt qui in eruditiõe cõſenuit, longè in eo maior habebitur doctorũ expectatio. Hic aũt q loquit ſpũſſctũs eſt. vñ em̃ poterat Moyſes q̃ ab origine mũdi geſta ſunt, vl̕ in fine gerẽda narrare, niſi ſpũs dei inſpiratione? Vñ potuiſſet de Chriſto pphetare? Chriſtus em̃ ait: Si crederetis Moyſi, crederetis vtiq́; & mihi. de me em̃ ille ſcripſit &c. Hoc ergo ſcd̕m maieſtatẽ loquẽtis oportet intelligi. Vñ Abrahã dicit: Habẽt Moyſen & pphetas, audiẽt eos. Nõ hoĩes in corpe poſitos ſignificãs, ſed quę ab eis ſcripta ſunt dictãte ſpũ dei. Moyſi ergo literas remoto velamine ita intelligam⁹, vt ſingulis dici videant, vt ſi intelligant auditores & obſeruent, nõ eant in locum tormẽtorum, ſicut diues q audire cõtẽpſit, ſed in ſinũ Abrahę vbi Lazarus requieſcit. Hęc tñ ad liqdũ ſcire, ipſi⁹ puto eſſe ſpũſſcti q inſpirauit, & Ieſu Chriſti q ait: De me em̃ ille ſcripſit, & pr̃is, cuius cõſiliũ antiquũ humano generi nõ nudũ ſed velatũ lr̃is indicatur. Sed iã ad ſenſum eorũ q̃ latere vident, veniamus. Duobus modis de AEgypto exit. Cũ em̃ qs de errorũ tenebris ad agnitionis lumẽ adducit, & de terrena conuerſatione ad ſpiritualia inſtituta conuertit: de AEgypto videt exiſſe, & ad ſolitudinẽ veniſſe, ad illũ ſcilicet vitæ ſtatũ, in quo p ſilentiũ & quietẽ diuinis legibus exerceatur, & cæleſtib⁹ eloquijs imbuat, p q̃ inſtitut⁹ & directus cùm Iordanem tranſierit, properet vſq́; ad terrã pmiſſiõis. i. per gratiam baptiſmi vſq́; ad euangelica inſtituta. Exit etiã aĩa de AEgypto, cũ relinquit hui⁹ mundi tenebras & corporeæ naturę cęcitatẽ, & tranſfertur ad aliud ſeculũ, qd̕ ſin⁹ Abrahę vt in Lazaro, vl̕ paradiſus, vt in latrone indicat

Attendendum quis loquitur | Iohan.5.g. | Lucę.16.g. | Iohan.5.g. | Allegoricè Exire de AEgypto. | Lucæ.16.f. | Lucę.23.f.

C ne idicãt. Vel ſi qua nouit deus eſſe alia loca vel mãſiones, per quę tranſiens anima deo credens, & perueniens vſque ad flumen quod lętificat ciuitatem dei, vltra ipſum, ſortem hæreditatis promiſſæ patribus ac

Nicolaus de Lyra.

b ¶ Periſcelides. Ornamenta ſunt circa crura: & dicitur περισκελὶς, à περὶ circũ, & σκέλος. crus quaſi feminalia ſeu brachę. c ¶ Et armillas. ornamẽta ſunt circa ſcapulas, dicta ab armo. d ¶ Annulos. Ornamenta ſunt digitorum. e ¶ Dextralia. Brachiorũ. f ¶ Murenulas. Ornamenta ſunt circa collũ mulierum. g ¶ Vnuſquiſq́; enim. ſcilicet de inanimatis, & iõ quod dederunt inde, non fuit ex debito, ſed ex deuotione, eò q̃ dominus eos reduxerat ſaluos de prelio.

a ¶ Offerimus in donarijs &c. Per hoc ſignificat q̃ victores vitiorum, victoriam attribuere non debent virtuti propriæ, ſed bonitati diuinæ. — Moraliter. † expies anĩmas noſtras corã dño

NIC. DE LY.
Cap. XXXII.

Filij aũt Ruben. Hæc eſt pars incidentalis, quia ſicut patet ex præcedentibus, terra quam occupauerunt filij Iſrael anteq́; venerunt ad Iordanem, qui eſt terminus terræ pmiſſiõis ex illa parte, put patet in multis locis ve. te. nõ erat infra terminos terrę ſibi pmiſſæ, ſed quia habitatores illius terrę noluerunt dare tranſitũ filijs Iſrael vſq́; ad terminũ terrę ſibi promiſſæ: imò hoſtiliter eos inuaſerunt, vt patuit ſuprà de Sehõ rege Heſebon, & Og rege Baſan. iõ filij Iſrael fuerunt compulſi bellare cõtra eos, & ideo ipſis debellatis iure belli acquiſierunt terrã illã, de cuius poſſeſſione & diuiſiõe hic agitur ex prædicto caſu accidenti, vbi primò ponitur filiorũ Rubẽ & Gad irrationabilis petitio, ſecundò eiuſdẽ petitionis iuſtificatio, ibi: At illi ppe accedentes, tertiò ipſius cõceſſio, ibi: Quibus Moyſes ait: ¶ Adhuc circa primum pmittit dicta petitio, ſecũdò ipſi⁹ repulſio ibi: Quibus reſpõdit Moyſes: Circa primum ponitur motiuũ petitionis, cùm dicitur: Filij autem Rubẽ &c. quia fortè de præda animalium dicta capce emerant magnã partẽ ab alijs. i ¶ Et erat. i. valde multa. & eſt modus loquendi hyperbolicus. k ¶ Cumq́; vidiſſent. Quia erant ibi multa paſcua & bona. Ideo formauerunt petitionem ſequentem. Precamurq́; D

† inſignita turba Diuiſio

Moraliter. h ¶ Filij autem Ruben &c. Per Ruben qui fuit primogenit⁹ Iacob, & tñ maculauit ſtratũ ei⁹, vt dicit Gen. xlix. intelligunt mali plati, q ratiõe ſtat⁹ primatũ tenent in eccleſia dei, & tñ ipam q̃ eſt ſtratũ Chriſti, maculãt multipliciter p vitã ſuã malam. de quo dici põt illud Pſal. lxxviij. a. De⁹ venerũt gẽtes in hęreditatem tuã, pollue. tẽ. ſan. tu. &c. Per Gad verò, q fortuna interpretat, ſignificant clerici cupidi q cõgregãdis fortunę bonis & totaliter ſunt intẽti. Per Manaſſe verò q interpretat obliuio, ſignificant religioſi q domũ patris ſui debẽt obliuiſci. Et qm̃ inter eos ſunt aliqui valde mali, propter quod dicit Auguſt. Sicut non inueni meliores his q in monaſterio pfecerũt, ita nõ inueni deteriores illis q in ipſis defecerũt. & iſti mali ſignificant per dimidiã tribum Manaſſe, quę cum filijs Ruben & Gad accepit poſſeſſionẽ extra promiſſionis terram, renũtiantes iuri qd̕ in terra promiſſiõis eſſent habituri. Per hoc autem ſignificatum fuit q̃ plati, clerici, & religioſi mali in ſua malitia pſeuerãtes poſſeſſionem, nõ ſunt in terra viuentiũ habituri, ſed ſunt bonis vitę pñtis cõtenti. Veruntñ de iſtis in textu dicitur, q̃ fuerunt parati ad acquiſitionẽ terrę promiſſiõis, non pro ſe, ſed p alijs. per qd̕ ſignificat q̃ licet habeant malã vitã, multi tamen eorũ habẽt ſanam doctrinam. Mat. xxiij. a. Super cathedrã Moyſi ſederunt ſcribę & Phariſęi; qd̕ cũq́; vobis dixerint, facite, ſcd̕m opa aũt eorũ nolite facere: dicũt em̃, & nõ faciũt. Et ſic p bonã doctrinã alios ad terram viuentiũ inducũt; & ab ea ſeipſos per malã vitam excludunt. — Moraliter

ne indicat

E patribus accipiat. Cũ ergo dupliciter deſignet egreſſus de AEgypto, & tranſitus ad deſertũ, & inde egreſſus ad ſanctę terrę hereditatem, videamus quid ſibi velint Ruben & Gad & dimidię trib⁹ Manaſſe hæreditas, quæ per Moyſen traditur, & extra Iordanẽ decernitur. In duodecim tribub⁹ filiorũ Iſrael myſticè toti⁹ humani generis figura continetur: vel omnium qui ad agnitionem dei venerunt. Horũ pars extra Iordanẽ hęreditatẽ cõſequitur per Moyſen. Pars verò trans Iordanẽ in terra promiſſionis ꝑ Ieſum. Et quidẽ illi qbus extra Iordanem hęreditas datur, primitiui ſunt, licet minus nobiles, licet nõ inculpati. Rubẽ nanq; eſt primogenitus Iacob, licet contaminauerit thorũ patris, & Gad licet ex ancilla. Manaſſes quoq;, cuius dimidia tribus extra Iordanem hæreditatẽ conſequit, q̃uis de AEgyptia natus, tamẽ primogenitus eſt. Oẽs ergo iſti primogeniti ſunt, & ideo ſignificãt priorẽ populũ, q nõ ꝑ Ieſum ſed ꝑ Moyſen hæreditatem extra Iordanem accipiunt.

Gene. 29. g. Gene. 25. d. Gene. 30. b. Gen. 41. g.

Moraliter

a ¶ Terra quam percuſſit dominus in conſpectu filiorum Iſraël, regionis vberrimæ eſt ad paſtum. Grego. Sunt multi in eccleſia qui paruuli eſſe deſpiciunt, & in loco humilitatis poſiti, immanes apud ſe eſſe non deſinunt, hi honoribus extolluntur, voluptatibus perfruuntur, & rerum multiplicitate dilatant, præeſſe appetunt & à multis timeri rectè viuere negligunt, & famã rectæ vitæ habere cupiunt, & adulatiónes quærunt, fauoribus intumeſcunt: & quia præſentium copia delectant, ventura gaudia non requirunt. Cumq; eos multiplex actio occupat, etiam à ſemetipſis alienos demonſtrat. Si quà tamen fidei tentatio exurgat, quia in ea ſpecie tenus continentur, verbis eam & laboribus defendũt,

F & cæleſtem patriam vendicant, nec tamen amant. Quos bene Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe ſignificãt, quia multa pecora & iumenta poſſidentes, dum circa Iordanem cãpeſtria concupiſcũt, in terra promiſſionis hæreditatem habere noluerunt, dicentes: Terra quam percuſſit dominus in cõſpectu filiorum Iſraël, regionis vberrimę eſt ad paſtum animalium &c. Qui ergo iumenta plurima poſſident, Iordanem tranſire refugiunt: quia quos multa mũdi implicamenta occupant, habitationem cæleſtis patriæ non requirunt: ſed fides (quam ſpecie tenus tenẽt) increpat ne otioſi delectatione torpeſcant, & alios exemplo à laboris tolerantia & ſtudio longanimitatis frãgant. Vnde eis per Moyſen dicitur: Nũquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hîc ſedebitis &c. Sed quia erubeſcunt non defendere quod confitent, pro fide ad certamen properant, eamq; non ſibi ſed proximis vendicãt. Caulas ouium fabricamus, & ſtabula iumentorum &c. Qui mox fortes pro alijs veniunt, & repromiſſionis terram ab hoſtibus liberant & relinquunt: ad paſcenda armenta extra Iordanem redeunt, quia contra fidem baptiſmi tota mẽte & deſiderio rebus periturls inſeruiunt: quia hæreditatem terræ promiſſionis, ſ. fructum fidei non amant. Sicq; pro illa pugnãt, vt ſua pignora extra illam deponant, quia enim paruulos foris habent, affectum in eius habitatione non habent. Vnde ad campeſtria redeunt, quia ab altitudine montium quaſi à ſpe cæleſtium dilabuntur, vt extra terram promiſſionis bruta animalia nutriant, irrationabiles. ſ. motus animi vanis deſiderijs quia æternæ lucis claritatem neſciunt, dum tranſitorijs excæcantur. b ¶ Iumenta plurima. Orig. Iumenta & pecora multa ſunt &c. Prior populus ad hæreditatem illius terrę

† retrahitis aut reuocatis cor & infrà

† terram

† vagari eos fecit

† multitudo. Chald. interpre. diſcipuli

— munitas

† feſtinantes vel prõpti

— quicquid habere poſſumus

illius terræ qui lacte fluit & melle, non potuit peruenire, nec verbũ carnem factum agnoſcere: quia multa iumenta & pecora habebat. Animalis enim non poteſt percipere quæ ſunt ſpiritus dei, nec ſpiritaliter dijudicare, quia cùm homo in honore eſſet non intellexit, ſed comparatus eſt iumentis inſipientibus. Accepit ergo ille populus hæreditatem per Moyſen, terram. ſ. duorum regum, non enim amplius potuit interficere Moyſes, niſi duos reges, quorum terram diuideret populis, multa animalia, multaq; pecora habentibus. Illis verò qui Iordanem tranſeunt Ieſus diuidit terram. Quãuis enim animalia habeant & pecora non tanta tamen, quæ eos excludãt ne Iordanem tranſeant: ſed cum ipſis & mulieribus & infantibus contendunt tranſire, & ad patrũ ꝓmiſſa peruenire. Illos aũt hęc oĩa remorantur, ne poſſint Iordanẽ trãſire, nec ad fidẽ Chriſti, q eſt terra ꝓmiſſiõis intrare

Si tranſi.

G

Num. 13. d. 1. Cor. 2. d. Pſal. 48. c.

a Beon, terra quam percuſſit dominus in conſpectu filiorum Iſraël, regionis uberrimę eſt ad paſtum animalium: & nos ſerui tui

a ¶ Greg. Quos multa mundi impedimẽta occupant, habitationẽ cæleſtis patriæ nõ deſiderant.

b habemus iumenta plurimã, precamurq; ſi inuenimus gratiã coram te, ut des nobis famulis tuis eam in poſſeſſionem, nec facias nos tranſire Iordanem. Quibus reſpõdit Moyſes: Nunquid fratres ueſtri ibunt ad pugnã, & uos

a ¶ Orig. Nota, ꝙ volentes vltra Iordanem remanere increpat Moyſes. i. lex.

hîc ſedebitis? †Cũr ſubuertitis mẽtes filiorum Iſraël, ne tranſire audeãt in locum quẽ eis daturus eſt dominus? Nonne ita egerunt patres ueſtri, quando miſi de Cadeſbarne ad explorandam terram? Cumq; ueniſſent uſq; ad uallem Botri luſtrata omni regione, ſubuerterunt cor filiorum Iſraël, ut non intrarent †fines, quos eis dominus dedit: Qui iratus iurauit, dicens: Si uidebunt homines iſti qui aſcenderũt ex Ægypto à uiginti annis, & ſuprà, terrã quam ſub iuramẽto pollicitus ſum Abraham, Iſaac, & Iacob, & noluerunt ſequi me, præter Caleb filiũ Iephone Cenezęũ, & Ioſue filiũ Nun. Iſti impleuerũt uoluntatẽ meam. Iratusq; dñs aduerſum Iſraël, †circũduxit eũ per deſertũ quadraginta annis, donec cõſumeretur uniuerſa generatio, quę fecerat malũ in conſpectu eius. Et ecce, inquit, uos ſurrexiſtis ꝓ patribus ueſtris † incrementa & alumni hominũ peccatorũ, ut augeretis furorem dñi cõtra Iſraël. Qđ ſi nolueritis ſeq eũ*, in ſolitudine populũ †derelinquet, & uos cauſa eritis necis oĩm. At illi ꝓpè accedentes, dixerũt: Caulas ouiũ fabricabimus & ſtabula iumẽtorũ, paruulis quoq; noſtris urbes munitas, nos aũt ipſi armati & †accincti ꝑgem⁹ ad pręliũ ante filios Iſraël, donec introducamus eos ad loca ſua. Paruuli noſtri & quicqd habere poſſumus, erũt in urbib⁹ munitis, ꝓpter habitatorũ inſidias. Nõ reuertemur ĩ domos noſtras, uſq; dum poſſideant filij

Nico. de Lyra.

a ¶ Precamurq; &c. vt des nobis famulis tuis eám &c. Quod erat irrationabile, ſcilicet ꝙ haberẽt terram labore aliorum acquiſitam, & ipſi non tranſirent cum alijs ad acquirendum terram pro alijs tribubus, quod videbatur ſonare eorum petitio. b ¶ Quibus reſpondit Moyſes. Hîc conſequenter ponitur dictæ petitiõis repulſio: vbi primò eorum ignauia arguit, cùm dicitur: c ¶ Nunquid fra. Secũdò impedimentum aliorum inducitur, cùm dicitur: d ¶ Cur ſubuertitis men. q. d. propter ignauiam veſtram alij credent, ꝙ timeatis fortitudinem terræ à deo promiſſę, & fortitudinem populi, & ſic tranſire nõ audeant, & impediatur dei mandatum. Tertiò ad hoc exemplum pręcedens adducitur, cùm dicitur: e ¶ Nonne ita egerunt patres veſtri. Quia territi verbis exploratorum voluerunt reuerti in AEgyptum, vt dictum eſt ſuprà. xiij. ca. f ¶ Quibus iratus iurauit dicens: Si videbunt homines iſti &c. Et accipitur hîc ſi, pro nõ i. non videbunt. Cætera patent ex his quæ dicta ſunt ſuprà. xiiij. capi. vſq; ibi: g ¶ Et ecce, inquit, vos ſurrexiſtis pro patribus veſtris. In malum, & vultis peius facere quàm ipſi, quia vidiſtis malum ipſorum & non eſtis caſtigati. Quartò oſtenditur ꝙ hoc malum debeat cadere ſuper totum populũ generaliter, & ſuper ipſos ſpecialiter, cùm dicitur: Quòd ſi nolueritis ſequi eum &c. & ſubditur: Et vos cauſa eritis necis omni. Sequitur: h ¶ At illi. Hîc conſequenter ponitur prædictæ petitionis iuſtificatio. & primò quantùm ad ignauiam cõtra eos allegatam, cùm dicitur: i ¶ Nos autem ipſi armati. i. muniti armis ad defenſionẽ. k ¶ Et accincti. Armis ad inuaſionem. l ¶ Pergemus ad prelium ante filios Iſrael. q. d. nolumus eſſe in cauda exercitus ſicut ignaui, ſed in fronte. Secundò oſtenditur, ꝙ velint fideliter laborare ad acquiſitionem terræ pro alijs tribubus, cùm dicitur: Donec introducamus eos ad loca ſua. & ſubdit: m ¶ Paruuli noſtri & quicquid habere poſſumus. Quaſi dicerent, eſſent nobis oneri ſi tranſirent nobiſcum. ideo ſubditur: n ¶ Erunt in vrbibus muratis propter habitatorum inſidias. Non reuertemur in domos noſtras vſq; dum poſſideãt. Aliter nõ eſſent ſecuri, quia non intendimus citò reuerti. ideo ſubditur: Non reuertemur &c.

Diuiſio

H

* rurſus

† diminuet

Quibus Moyſes ait

☞ a ❡ Si tranſierint filij Gad & filij Ru
A ben uobiſcum Iordanem omnes ar-
mati &c. Orig. Alia litera. Si tranſierint fi-
lij Ruben & filij Gad vobiſcum Iordanem,
omnes armati ad prælium coram domino,
Terra mul- & obtinueritis terram in conſpectu veſtro,
tis modis. dabitis eis terram Galaad &c. Terra multis
modis accipitur, & terra hæc in qua habi-
bitamus, non ab initio terra vocata eſt, ſed
arida, & poſtea terra. Sicut hoc cælum vi-
ſibile prius firmamentum dictum eſt, poſt-
ea cælū. In principio tamen creaturæ cęlum
*reuertimi & terrā feciſſe dicitur deꝰ, & poſtea aridā, &
ni, & firmamentum. Hinc Aggęus ait: Adhuc ſe
mel & mouebo cælum, & terram, & mare,
& aridam. Vides quomodo aliud ponit ter
ram, aliud aridam? In multis quoqꝫ locis ter
ra in bono accipitur, arida verò rarò. Nā
† ecce pec- & Adam poſt peccatum in locum detrudi
caſtis dn̄o tur qui arida nominatur, antea enim erat
in terra, paradiſus enim non in arida ſed in
Matt. 5. a. terra eſt. Manſuetis quoqꝫ in euangelio nō
Ibi. 13. b. arida, ſed terra promittitur. vnde: Beati
manſueti: quoniam ipſi hæreditabunt ter-
ram. Semen etiam quod fructum dat cente
† egreſſū eſt ſimum, ſexageſimum, triceſimum, terra
de ore vr̄o dicitur eſſe, non arida. Puto autem qđ pro
Heb. fectus ſit ab arida ad terram venire, ſicut ꝓ
fectus fuit vt arida terra vocaretur. Dum
enim infructuoſi ſumus, nec fructum
iuſtitiæ, pudicitiæ, vel pietatis afferimus, a-
rida ſumus. Si autem nos excolentes ad vir
tutum frugem ſuſcitamus, terra ex arida ef-
ficimur: quæ verbi dei ſemine ſuſcepto fru
ctificet. Eſt ergo quædam terra etiam in re-
† accincti ar gno dei, quæ manſuetis promittitur, & ter
mis ra quæ viuentium nominatur. Eſt terra in
Pſal. 36. f. excelſis poſita, de qua ad iuſtum dicitur:
Exaltabit te, vt hæredites terram. Huius
terræ hæreditatem de AEgypto mundi exi
B ens anima conſequitur, & alij quidem qui
ſub lege vixerunt, & alij qui per Chriſti fi-
dem & gratiam diſpenſati ſunt. Qui tamen
videntur primi & per Moyſen diſpenſati,
non conſequuntur hæreditatem, niſi prius
tranſeant cum his quos Ieſus diſpenſat, &
pugnent cum eis contra inimicos, & collo
cent eos in ſedibus ſuis, & ita conſequātur
Heb. 11. g. hæreditatē, quam Moyſe duce meruerūt.
vnde Paulus: & hi omnes teſtimonio fidei
ſuſcepto, non perceperunt repromiſſio-
nes, deo pro nobis aliquid melius proui-
dente, ne ſine nobis conſummarentur. Qua
ſi dicerent: Iſtæ nouem & ſemis tribus de
illis duabus & ſemis tribubus, ideo non ac
ceperunt promiſſionem terræ illius, quę eis
extra Iordanem per Moyſen decreta eſt deo
pro nobis aliquid melius prouidente, ne
ſine nobis conſummarentur: ideo tranſeūt
nobiſcum armati, & iuuant expugnare i-
nimicos. Sed tranſeunt tantùm armati vi-
ri, ſcilicet fortes & potentes. Ignaua ma-
nus & imbellis remanet extra Iordanem.
Fortes verò relictis animalibus & pecori-
bus & omnibus impedimentis: pugnant
Iaco. 5. b. nobiſcum donec vincantur inimici noſtri,
vſquequo hæreditatem promiſſæ terræ ca
piamus. Sancti enim patres orationibꝰ nos
iuuant & exemplis hortantur & confirmāt
& ſcripturis ſuis quæ ad memoriam reli-
querunt, inſtruunt nos quomodo aduerſꝰ
inimicas poteſtates pugnemus, & certa-
mina toleremus. Pugnant ergo pro nobis,
& incedunt primi armati. Ipſos enim no-
bis proponimus, & videntes fortia facta
eorum, ad prælium ſpiritale armamur &
dimicamꝰ. Sic deniqꝫ qui ſub duce Ieſu mi
litant, triginta & eo amplius reges peri-
mūt, & terras eorum fortè accipiunt. De-
pulſis etiam

Iſraël hereditatem ſuam, nec † quic
quam quęrimus trans Iordanem,
quia iam habemus poſſeſſionem
noſtram in orientali eius plaga.
Quibꝰ Moyſes ait: Si facitis quod a
promittitis, expediti pergite corā
domino ad pugnam: & omnis uir
bellator armatus Iordanem tranſ
eat, donec ſubuertat dominus ini-
micos ſuos, & ſubiiciatur ei omnis
terra. Tunc * eritis inculpabiles &
apud dn̄m & apud Iſraël, & obti-
nebitis regiones quas uultis corā
domino. Sin autē quod dicitis non b
feceritis, † nulli dubiū eſt quin pec-
cetis in deum, & ſcitote qm̄ pecca- c
tum ueſtrū apprehendet uos. Æ-
dificate ergo urbes paruulis ue-
ſtris & caulas ac ſtabula ouibus ac
iumētis, & quod † polliciti eſtis im
plete. Dixeruntqꝫ filij Gad & Ru
ben ad Moyſen: Serui tui ſumus,
faciemus quod iubet dn̄s noſter.
Paruulos noſtros & mulieres &
pecora ac iumēta relinquemus in
urbibus Galaad: nos autē famuli
tui omnes † expediti pergemus
ad bellum, ſicut tu domine lo-
queris. Pręcepit ergo Moyſes Ele d
azaro ſacerdoti & Ioſue filio Nun,
& principibus familiarum per tri-
a bus Iſraël, & dixit ad eos: † Si tranſ
ierint filij Gad & filij Ruben uo-
biſcum Iordanem omnes armati
ad bellum coram domino, & uo-
bis fuerit terra ſubiecta, date eis e
Galaad in poſſeſſionem. Sin autē
noluerint tranſire * uobiſcum in
terrā Chanaan, inter uos habitan-
di accipiant loca. Reſponderuntqꝫ f
filij Gad & filij Ruben: Sicut locu
tus eſt dominus ſeruis ſuis, ita fa-
ciemus: Ipſi armati pergemus co-
ram domino in terram Chanaan,
& poſſeſſionē iam ſuſcepiſſe nos
confitemur trans Iordanem. † De g
dit itaqꝫ Moyſes filijs Gad & Ru
ben & dimidiæ tribui Manaſſe, fi
liis Ioſeph regnum Sehon regis
Amorrhæi & regnum Og regis
Baſan, & terram eorum cum ur-
bibus ſuis per circuitum. Igitur h
extruxerunt filij Gad Dibon &
Ataroth, & Aroer, & Roth, & So
phan, & Iazer & Iegbaa, & Beth-
nemra, & Betharan, urbes muni-
tas, & caulas pecoribus ſuis. Filij
uerò Ruben ædificauerunt Heſe-
bon, & Eleale, & Chariathaim &
Nabo, & Baalmeon uerſis nomi-

pulſis etiam ſpiritalibus nequitijs, de cæle- C
ſtibus hęreditatem cæli Chriſto dimicante † accipiemꝰ
percipiunt. Poteſt adhuc tertius expoſitio- hæreditatē
nis modus eſſe, vt in filijs Iſrael, i. in popu- cum eis
lo eccleſiæ intelligantur eſſe quidam ſpirita Miſticè
les, & intra Iordanem percipere hæredita-
tem terræ fluētis lacte & mellę, ſapientię ſcili
cet & ſcientiæ dulcedinem capientes, quo-
rū terra flumine dei, quod repletū eſt aquis
diuinæ intelligentię, circundatur & rigatur.
Alij autem ſunt carnales iumentis & pecu-
dibus, id eſt craſſis & ſtolidis ſenſibus abū
dantes, qualibus dicit Apoſtolus: Ita inſen
ſati eſtis, vt cū ſpiritu cœperitis, nūc carnę
perficiamini Et: O inſenſati Galathæ, quis Gal. 3. a.
vos faſcinauit veritati non obedire? Sed e-
tiam vnuſquiſqꝫ noſtrum, niſi ſe armaue-
rit, & abiectis brutis & beluinis ſenſibus,
ad ſpiritalem intelligentiam properauerit,
remanebit extra Iordanem, nec poterit ꝑ
ſapientiæ flumen incedere, quod lętificat ci
uitatem dei, id eſt animam dei capacem: nec
aſſequetur verbi dei interiora, quę ſunt dul
ciora ſuper mel & fauum: ſed illam tantùm
cōſequetur terram, in qua duo reges occiſi
ſunt, vbi dicatur ei: Nihil iudicaui me ſcire 1. Cor. 2. a.
inter vos niſi Ieſum Chriſtum & hunc cru
cifixum. Qui autem potuerit trāſire Iorda
nem, & ad interiora penetrare, ſequens do
minum Ieſum Chriſtum, interficiet trigin-
ta & eo amplius reges. Illos fortes de quibꝰ
dicitur: Aſtiterunt reges terræ, & princi- Pſal. 2. a.
pes conuenerunt in vnum aduerſus domi-
num, & aduerſus Chriſtum eius. Quibus
proſtratis agnoſces ſecretiora myſteria, vſ-
que quo venias ad ſedem dei, & Ieruſalem Hebrę 12. e.
ciuitatem dei viuentis, non quæ ſeruit cum Gal. 4. d.
filijs ſuis, ſed quę ſurſum eſt, & libera, & D
mater omnium noſtrum eſt.

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Quibus Moyſes ait: Si fa.
Hîc conſequenter ponitur petitionis iuſti- † Ioſ. 4. c.
ficatæ conceſſio: & primò ſub conditione,
ſecundò ſimpliciter & abſolutè, ibi: Reſpon
deruntqꝫ filij Gad. Conditio autem eſt, vt
obſeruent fideliter promiſſum prędictum:
quod notatur cū dicitur: Si facitis qđ pro
mittitis &c, & patet litera. b ❡ Sin au-
tem quod dicitis non feceritis &cę. *armati
Quia illa promiſſio non tantū fiebat homi
nibus, ſed deo, de cuius mandato terra e-
rat acquirenda. c ❡ Et ſcitote qm̄ pec
catum &c. Per pœnam debitam, vobis
à deo inferendam. ſequitur: d ❡ Prę
cepit ergo Moyſes Eleazaro ſacer.
Et ſequitur: e ❡ Date eis Galaad in.
Si fecerint promiſſum, aliter nō. f ❡ Rn̄-
deruntqꝫ. Hîc conſequenter ponitur cō-
ceſſio abſolutè, quia filij Ruben & Gad vi- † Ioſ. 22. a.
derunt ꝙ Moyſes dubitabat de impletione Deu. 3. b.
ſui promiſſi, propter qđ non concedebat
terram niſi ſub conditione: ideo proceſſe-
runt ad confirmatiōem ſuæ promiſſionis,
vt patet in litera: quo facto Moyſes conceſ
ſit eis abſolutè terram quam petebat. vnde
ſubditur: g ❡ Dedit itaqꝫ Moyſes
filijs Gad & Ruben & dimidiæ tri.
Iſta dimidia tribus fuit adiuncta, quia adiū
xit ſe alijs duabus tribubus in petitione, &
quia terra ſufficiebat pro ipſis & pro illis.
h ❡ Igitur extruxerunt filij Gad
Dibon & Ataroth, & Aroer, &
Roth, & Sopham, & Iazer, &cę.
Ciuitates ſunt quas filij Iſrael deſtruxe-
rāt antequam ſcirent, ꝙ deberent ibi habi-
tare: & poſtea reædificauerunt ad tu-
endum vxores ſuas, filios, & familias.

GLOS. O RDI.

E Ciborũ varia differentia.

HAE ſunt man. Orig. Diuerſas Cap. XXXIII.
creauit deus ciborũ differentias pro diuerſitate anima-
liũ, vel humani deſiderij. Vnde & animalia cognoſcunt
proprios cibos, & aliis vtitur leo, aliis ceruus. In homi-
nibus quoq; qui ſanus eſt & validus for-
tem cibũ requirit, cõſiditq; edere omnia.
Infirmus delectatur oleribus, & fortem ci
bum nõ patit̃. Paruulus verò ſi nõ voce,
re tñ ipſa lac tm̃ requirit. Cibus aũt ratio-
nalis naturæ ver⁹ ſermo dei eſt. Sed & hic
differentias habet. Nõ omnis eodẽ verbo
nutrit̃. Eſt alijs in verbo dei cibus lactis a-
ptior, ſ. doctrina, ſicut moralis q̃ rudibus
ſolet pberi. Hi lectionẽ q̃ nihil eſt obſcurũ,
libẽter accipiũt, verbi grã: Heſter, Iudith,
Thobiã, & mãdata ſapientię. Si legatur eis
Leuiticus, offendit̃ cõtinuò animus, quaſi
nõ ſit cibus ſuus. Venit em̃ vt diſceret de-
um colere, iuſtitiæ & pietatis præcepta ſuſ
cipere, & audit mandata ſacrificiorũ, &
ritus immolationũ. Alius euangeliſtas, A-
poſtolum, pſalmos libenter amplectitur,
velut remedia infirmitatis ſuæ. Cui ſi legã
tur hæc q̃ habemus in manib⁹, nihil infir
mitati ſuæ aut ſaluti animæ pdeſſe iudica
bit, ſed refutabit tanquã graues & onero-
ſos cibos. Sed ſicut leo ſi habeat intellectũ,
non abundantiã herbarũ culpabit creatã,
nec dicet ſuperfluam, qa carnibus vtitur,
nec homo qa ſibi aptis vtitur alimoniis,
culpare debet q fecit deus ſerpẽtes in cibum ceruorum. Ita in cibis
Alia lr̃a rationabilib⁹ non refutãda eſt ſcriptura quæ obſcurior videtur, &
incõueniens incipientibus, paruulis, infirmis, & minus ad intelligen-
dum validis. Quiſq; qd' ſibi ſanum ſentit aſſumat. Ait ergo: Hæ ſũt
manſiones filiorũ Iſrael, ex quo exierunt de terra AEgypti, cũ virtu
te ſua in manu Moyſi & Aaron. Et ſcripſit Moyſes pfectiões eorum
& mãſiones eorũ p verbũ dñi &c. Quis ergo audeat dicere, q hæc
q̃ ſcribuntur p verbũ domini nihil habeãt vtilitatis aut ſalutis, ſed ſo
lã narrẽt hiſtoriã? Duobus modis põt quiſq; ſpiritaliter exire de
E AEgypto, vel relinquẽdo Gẽtilẽ vitã, & ad cognitionẽ diuinę legis
accedẽdo, vel cũ aĩa de corporis hui⁹ habitatiõe diſcedit: ad vtrũq;
ergo ſpectãt hę mãſiones. De ill' em̃ manſionibus q̃s aĩa exuta corpe
imò rurſus iduta ſuo corpore habitur a eſt, dicit̃: In domo p̃ris mei
Mãſiones multę mãſiões ml'tæ ſunt &c. Sunt ergo ml'tæ mãſiões, q̃ ad patrẽ ducunt
In qb⁹ ſingul' qd vtilitatis aĩę cõmoratio, qd vẽ eruditiõis aut illu-
Ioh. 14. a. minatiõis accipiat, ſcit ſolus pater futuri ſeculi, q ait: Ego ſum oſtiũ,
nemo venit ad patrẽ niſi p me. Qui fortè his ſingulis mãſiõib⁹ vni
Eſaię. 9. b. cuiq; aĩę oſtium fiet, vt per ipſum intret & exeat & paſcua inueniat,
Ioh. 10. b. vſquequo ad ipſum perueniat patrẽ. Sed redeam⁹ ad ea q̃ inter nos
& in nobis gerunt̃. In AEgypto erãt filij Iſrael in opib⁹ Pharaonis,
luto & latere affligebãtur, donec ĩgemiſcẽtes clamauerũt ad dñm, &
Exo. 1. c. miſit eis v̓bũ ſuũ p Moyſen, & eduxit de AEgypto. Nos q̃q; cũ eſ-
ſem⁹ ĩ AEgypto. i. ĩ hui⁹ mundi errorib⁹ & ignorantiæ tenebris, o-
perãtes opa diaboli ĩ cõcupiſcẽtijs & voluptatib⁹ carnis, miſertus
dñs miſit verbũ ſuũ. i. unigenitũ filiũ ſuũ, q nos de ignorãtia erroris
ad lumẽ diuinę legis adduceret. Sed primò oĩm intuere myſterij ra-
tionem. In egreſſione em̃ filiorũ Iſrael de AEgypto ſunt. xlij. mãſio
Matt. 1. c. nes, & aduentus Chriſti in mũdũ fit per. xlij. generationes. Vnde. Ab
Abrahã vſq; ad Dauid generationes quatuordecim &c. Quadragĩ
ta ergo duas generationũ manſiones quas Chriſtus fecit deſcẽdens
in AEgyptum huius mundi, faciunt qui aſcẽdũt de AEgypto. In
quadraginta ergo duab⁹ mãſionib⁹ pueniũt filij Iſrael ad principiũ
capiẽdę hęreditatis, vbi Ruben, & Gad, & dimidia trib⁹ Manaſſe ac-
cipiũt terram Galaad. Sicut Chriſt⁹ p q̃dragintaduos patres, quaſi
manſiones deſcẽdit vſq; ad nos, & filij Iſrael per totidem manſiones
aſcenderunt vſq; ad hæreditatis pmiſſæ principiũ. Incipiam⁹ ergo
per ea p q̃ deſcẽdit aſcẽdere, & primam mãſionem facere quam ille
fecit nouiſſimam, q natus eſt de virgine. Erit ergo prima manſio de
AEgypto exeuntibus relicto idolorum cultu, vt credamus Chriſtũ
de virgine natum, & de ſpirituſancto, & verbum carnem factũ ve-
niſſe in mundum. Poſt hæc aſcendere ad ſingulos fidei virtutum
gradus nitamur, & ſingulis immoremur, donec ad ſummum per-
nenientibus nobis inſtitutionum faſtigium promiſſa compleatur
hæreditas. Anima quoq; cũm de AEgypto huius vitæ tendit ad
terram promiſſionis, pergit per quaſdam vias, & certas conficit
Pſal. 41. a. manſiones. vnde: Effudit ſuper me animam meam, quando ingre-
diar in locũ

diar in locũ tabernaculi admirabilis, vſq; ad domum dei. De his mã G
ſionibus alibi dicit: Quàm amabilia ſunt tabernacula tua domine Pſal. 83. a.
virtutum, cõcupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Et alibi:
Multum pereginata eſt anima mea. Intellige ergo quæ ſunt hæ pe-
regrinationes animæ, in quibus ſe peregrinari diutius dolet. Tunc
autem verius intelliget quæ fuit ratio peregrinationis ſuæ cũm re
greſſa fuerit in requiẽ ſuam. i. in paradiſũ. Pſal. 114. b.
vnde: Conuertere anima in requiem tuam
&cæ. Iſte ergo ſunt manſiones quibus itur
in cęlum. Sed quis ita eſt diuinorum con-
ſcius ſecretorum, qui poſſit huius aſcen-
ſionis deſcribere manſiones, & cuiuſq;
loci labores. Quis enarret, q poſt primã
& ſecundam & tertiam manſionem adhuc
inſequatur Pharao & AEgyptij: licet non Exo. 14. d.
comprehendant, licet ſubmerſi ſint. Quõ
enuntiet q ſalu⁹ effectus ppl's dei, poſt ali-
q̃t mãſiones primũ cantauit cãticũ dicens:
Cãtemus dño Exo. 15. c.

nibus, Sabama quoq;, imponentes [a]
uocabula urbibus quas extruxe-
rant. Porrò filij Machir filij Ma-
naſſe perrexerunt in Galaad, & ua
ſtauerunt eam interfecto Amor-
rhæo habitatore eius. Dedit ergo
Moyſes terram Galaad Machir fi
lio Manaſſe, qui habitauit in ea. Ia [b]
ir autem filius Manaſſe abiit & oc
cupauit uicos eius, quos appellauit
Hauoth Iair, id eſt uillas Iair. No-
be quoq; perrexit & apprehendit
Canath cũ uiculis ſuis, uocauitq; eã
ex noĩe ſuo Nobe.

Cap. XXXIII.

HÆ ſunt manſiões fi [c]
liorũ Iſraël, q egreſ
ſi ſunt de Ægypto

Nicolaus de Lyra.

a Imponẽres. Antequam em̃
deſtruerentur denominabantur à nomi-
nibus idolorum ſaltẽ pro magna parte: &
ideo filij Iſrael noĩauerunt eas alijs nomini
bus, & etiã vt ex nomine aliquarũ ciuitatũ
eſſet memoria ædificãtium, ſcd'm qd' dicit̃
poſtea. b Iair aũt. quos appellauit
חוֹת יָאִיר Hauoth Iair, i. villas Iair: & i-
dem dicitur de ipſo Nobe qd' apprehẽdit
Canath, & vocauit eum nomine ſuo
Nobe. Moraliter. Per tribum Moraliter
Ruben & Gad & dimidiam tribum Manaſſe, intelliguntur tres ſta
tus excellentes in eccleſia. Per Ruben enim qui interpretatur filius H
viſionis, intelligitur ſtatus prælatorum. Per Gad qui interpretatur
accinct⁹, ſtat⁹ principum, q debent eſſe armis accincti ad defenſionẽ
populi. Per Manaſſen qui interpretat̃ obliuio, ſtatus religioſorum,
de quo dicitur Pſal. xliiij. c. Obliuiſcere populũ tuum & domũ pa-
tris tui. Sunt igitur plurimi de iſtis ſtatibus, qui non quærunt terrã
patribus promiſſam. ſ. terram viuentium, ſed volunt manere circa
Iordanem in terra morientium in bonis vitæ pręſentis, figentes ibi
pedẽ affectionis, in qua ædificant vrbes, id eſt palatia ad ſui oſtẽta-
tionẽ. Caulas ouiũ, quęrentes delitias ad ſui delectationem. Stabula
iumentorum, quaſi quærentes equitare, ſemper tendentes ad altio-
ra per ambitionem: & iſti laborant pro alijs, vt habeant terram p-
miſſionis: quia frequenter contingit, q p̃lati operantur ad ſalutẽ po
pulariũ in regimine ſpirituali, & pricipes ĩ regimine tpali, & religio
ſi cõſulẽdo populis, & p̃dicãdo verbũ dei. ipſi oẽs tñ hac ſalute pri
uãtur i pſonis pprijs, ſuis operib⁹ & intẽtiõib⁹ puerſis. cętera patẽt.

NICO. DE LY.

Cap. XXXIII.

HAE ſunt manſiones. Hîc deſcribitur recapitulatio
breuis p̃cedentium, in quibus actum eſt de proceſſu filio
rum Iſrael ab exitu de AEgypto vſq; ad Iordanem flu-
uium, q erat terminus ad quem ſui proceſſus, qa ab eo
incipit terra pmiſſiõis. Circa qd' ſciendum, q in præcedentib⁹ tam
in Exodo, q̃ in hoc libro intentio Moyſi fuit deſcribere pceſſum
filiorũ Iſrael, non notando omnia loca vbi manſerunt filij Iſrael in
via, ſed illa ſolũ in quibus fiebant aliqua notabilia. & ideo hîc ponit
numerum & ordinẽ mãſionũ ab exitu de AEgypto vſq; ad Iorda-
nem: Et diuiditur in tres partes, ſcd'm tria notabilia loca vñ caſtra Diuiſio
mouerunt, ſcilicet Rameſſes, mõs Sinai & Cades. Secũda incipit ibi:
Sed & de

Moraliter. c Hæ ſunt manſiones filiorum Iſrael. Per Moraliter
hoc autem qd' populus Iſrael exiens de AEgypto venit ad terram
promiſſionis per quadragintaduas manſiones, intelliguntur myſti
cè quadragintaduę generationes, per quas dei populus ab Abrahã
patre fidei noſtrę venit ad Chriſtum, prout dicit̃ Matt. j. c. ab Abra
hã vſq; ad Dauid generationes. xiiij. & à Dauid vſq; ad tranſmigra-
tionem Babylonis generationes. xiiij. & à tranſmigratione Babylo
nis vſq; ad Chriſtum generationes. xiiij. Quæ ſimul iunctę ſunt qua
dragintaduæ. Chriſtus autem eſt hæreditas nobis promiſſa in vete
ri ac nouo teſtamẽto. ſcd'm Ambroſium verò in ſermone quadra-
geſimæ per quadragintaduas manſiones figurati fuerunt quadra-
gintaduo dies, quibus in obſeruatione quadrageſimæ ieiunamus,
dicens ſic. Eodem, inquam, numero Moyſes per manſiones perue-
nit ad requiem, quo & nos per ieiunia properamus ad cælum.

a ¶ Id eſt operatione.

per turmas ſuas in manu Moy-

a ¶ Non enim ſufficit manus Moyſi, quæ ſignificat ſcientiam legis, quæritur & manus Aaron, qui ſacrificandi deo peritiam ſignificat.

b ¶ Vt legamus ſemper & videamus quantæ nobis immineant profectiones & manſiones.

ſi & Aarō, quas deſcripſit Moyſes iuxta † caſtrorum loca, quæ domini iuſſione mutabant. Pro-

a ¶ Commotione turbida, vel commotione tineæ. Omnia enim quæ in mundo ſunt in perturbatione & corruptione poſita ſunt.

fecti igitur de Rameſſe men-

a ¶ Quia quartadecima egerunt paſcha in Ægypto, & quoddam initium feſtiuitatis, iugulantes agnum pridie quam proficiſcerentur.

ſe primo, quintadecima die menſis primi, altera die phaſe filij Iſraël in manu excelſa, uidentibus

a ¶ Mortui ſepeliebant mortuos ſuos, & viuentes ſequebantur dominum ſuum.

cunctis Ægyptijs & ſepelientibus primogenitos quos percuſſerat dominus (nam & in dijs eorum exercuerat ultionem) caſtrametati ſunt in Socoth,

† pfectiones eorum

☞ Cantemus dn̄o, glorioſè enim magnificatus eſt. Quis hæc egreſſio
A ni animæ ſingula poſſit vel audeat adaptare? Et quo modo vetus
populus cecidit, cui conuerſatio & habitatio fuerat cum AEgy-
Exod.15.d. ptijs. Saluus autem nouus peruenit ad regnū, qui ignorabat AE-
gyptios, exceptis ſacerdotibus & Leuitis? Qui em̄ in ſacerdotium
vel Leuitarū ordine fuerit, & ſolum deum
portionē habuerit, in deſerto nō cadit, ſed
peruenit ad terrā promiſſionis. Ponuntur
nomina manſionibus. Neq; enim conueni
ens videbat̄, vt cætera oīa ſuis vterent̄ noi-
bus, aſcēſio verò aīæ manſionū ſuarū noīa
non haberet. Habet ergo noīa myſtica, &
deducērem ſe, nō Moyſen, q quò iret igno
rabat, ſed columnā ignis & nubē, filium .ſ.
dei & ſpiritūſctm̄. Cùm ſubmerſi fuerint
oēs AEgyptij & Amalecitæ, & oēs q impugnauerūt eā, vt per ſingulas manſiones
quę dicunt̄ eſſe apud patrē illuminetur am
plius, donec aſſueſcat illius luminis (quod
illuminat oēm hoīem) intuitū pati, & miræ maieſtatis fulgorem. Si ergo veros animæ in hac vita poſitę per hęc doceri intelli
gamus pfectus, q̄ conuerſa à Gētili vita nō
tam Moyſen q̄ꝫ legē dei, nec Aaron, ſed ſacerdotem illū qui pmanet in æternū ſequitur, anteq̄ꝫ ad perfectum veniat in eremo
habitat, vbi in p̄ceptis dn̄i exercetur, vt fides eius probetur, & victa vna tentatione
veniat ad aliā, quaſi de manſione ad manſio
nem, cū ea q̄ acciderint fideliter tulerit. Ita
enim p ſingula tentamenta vitæ & fidei pfectus manſiones habere dicitur, ſecundum
illud: Ibunt de virtute in virtutem, donec
perueniatur ad ſummum gradum virtutū
Pſal.83.b. & tranſeatur flumen dei, & promiſſa ſuſci
piatur hæreditas. Scire autem in deſerto illo
quomodo vocetur ille locus, vbi applicuerint quid vtilitatis affert legentibus, & legē
dei die ac nocte meditantibus, cum ſecundo deſcribant̄ nomina, li-
cet in nonnullis mutata, & per verbum domini à Moyſe deſcribi
iubentur? Quod ideo fit vt duas animę oſtenderet vias: Vnam qua
B in carne poſita per legem dei virtutibus exercetur: & per quoſdā
gradus proficiens aſcendit de virtute in virtutem, quaſi de māſione in manſionē. Aliam verò qua poſt reſurrectionem aſcenſura ad
ad cælos, non ſubitò nec importunè conſcendit, ſed per multas mā
ſiones, in quibus ſingulis lumine ſapientiæ illuſtrata ad ipſum pa-
Iacob.1.c. trem luminum perueniat. a ¶ Per turmas ſuas. Lxx. Cum vir
1.Cor.1.d. tute ſua Chriſto .ſ. qui eſt dei virtus & dei potentia. Cum ipſo ergo aſcenditur, qui ad nos deſcendit vt aſcenderemus. Qui enim de-
Epheſ.4.b. ſcendit ipſe eſt qui aſcendit &c. vnde: Tecum deſcendam in AEgy
Gene.46.a ptum &c. ideo non erat in tribubus eorum infirmus. b ¶ In
Moraliter manu Moyſi & Aaron quas deſcripſit &c. Orig. Non em̄
tm̄ ſcientiam legis & fidei, ſed etiam operum quibus deo placetur
fructus habere debemus: cùm de AEgypto eximus. Si em̄ exiens de
AEgypto, & conuerſus ad dominū abijciā ſuperbiā p manus Aa-
ron taurum deo ſacrificaui. Si laſciuiā peremero, hircum: ſi libidinem, vitulum: ſi ſtultitiam, ouem. Sic ergo cū animæ vitia purgā
tur, manus Aaron operatur in nobis, & manus Moyſi cùm ad hæc
intelligenda illuminamur ex lege. Vtraq; ergo manus neceſſaria eſt,
vt inueniatur in nobis, non ſolū fidei & ſcientiæ, ſed etiam actuum
operumq; perfectio. Nec tm̄ duę ſunt manus ſed vna. In manu em̄
dixit, nō in manibus. Vnum enim opus vtriuſq; manus eſt, & vna
perfectionis expletio. c ¶ Quas deſcripſit Moyſes iuxta ca
ſtrorum loca &c. Et ſcripſit Moyſes profectiones eorū & man
ſiones per verbum domini, vt ſcilicet legentes quantę nobis immineant pfectiones & manſiones, p̄paremus nos ad hāc viā, nec ſegni
ter tēpus noſtrū cōſumamus: Ne dū vanitatibus immoramur, &
ſingulis quæ ad viſum, auditū, tactū, odoratum, guſtūq; veniūt, delectamur, p̄terea tēpus nec ſpatiū viæ expleamus, ſed in medio de-
Luc.12.c. ficiamus quaſi in deſerto. Idcirco enim venimus in hunc mundum,
vt tranſeamus de virtute in virtutem, neque permaneamus pro ter
renis in terra, ſicut ille qui dicebat: Anima habes multa bona: man
duca, bibe & lætare. Ait enim illi dominus: Stultè, auferetur à
Exod.12.d. te hac nocte anima tua. Non dixit in hac nocte, nec in hac die,
Epheſ.6.b. ſed hac nocte. Nocte enim perimitur ſicut primogenita AEgyptiorum, quia dilexit mundum & tenebras eius, ſocius rectorum
mūdi huius tenebrarum harum. Tenebræ autē & nox mund⁹ iſte
dicitur p his qui in ignorantia viuunt, nec lumen veritatis recipiūt
& ideo de Rameſſe ad Socoth nō tranſeunt. d ¶ Profecti igitur C
&c. Filij Iſrael adhuc in AEgypto poſiti quartadecima die fecerūt 1.manſio
paſcha, & initium quoddam feſtiuitatis. Sequenti ergo die qui eſt Tropolog.
primus azymorum, quintodecimo .ſ. primi menſis proficiſcuntur
de Rameſſe, & veniunt in Socoth, vt ibi faciant feſtiuitates azymo
rum vel diem. Quis hæc intelligat? Quis vel
ex parte cognoſcat? ſicut Apoſtolus dicit: Ex 1.Cor.13.c.
parte ſcimus, & ex parte prophetamus.
Quis enim intelligit quomodo ex parte di
es feſtos, agimus vt nemo nos iudicet in par Coloſ.2.c.
te diei feſti aut neomeniæ aut ſabbathi?
Omnis enim dies feſtus qui hîc agitur, in
parte geritur, non in integro. Sed cùm exie
ris de AEgypto, tunc erit tibi perfecta feſtiuitas. Scito tamen quia poſt illud paſcha Exod.12.f.
quod in AEgypto factum eſt ſemel, inuenitur in deſerto aliud celebratum cùm lex
data eſt: & poſthæc nuſquam geri niſi in
terra promiſſionis. ¶ Origenes. Hic ordo
& diſtinctio manſionum valde neceſſaria
eſt & obſeruanda his qui ſequūtur deum
& cogitant de profectibus virtutum. Fit er
go prima profectio ex Rameſſe, ſiue de hoc
mundo anima pficiſcens, & ad futurum
ſeculum pergens, ſiue ab erroribus vitæ ad
vitam virtutis & ad agnitionem dei. De
Rameſſe proficiſcitur, quem interpretatur
commotio turbida, vel commotio tineæ,
quia in hoc mundo omnia in cōmotione
& perturbatiōe & corruptione poſita ſūt.
In quibus nō oportet animā reſidere, ſed p
ficiſci & venire in Socoth .i. tabernacula.
Primus ergo animę pfectus eſt, vt auferat̄ à Primus pfectus aīæ
commotione terrena: & ſciat ſibi tanq̄ꝫ peregrinanti & iter agenti in tabernaculis habitandū. Quo velut in pcinctu poſita aduerſus inſidiantes expedita occurrere poſ-
ſit & libera inde iā vbi ſe ſentit eſſe prepara
tam, pficiſcitur ex Socoth & applicat in Buthan. e ¶ Manu excelſa. Vbi non eſt humanum opus neque terrenum, ſed diuinum,
ibi excelſa manus noīatur, per manū em̄ opus intelligitur. f ¶ Et D
in dijs eorum. Omnes dij gentium dęmonia, in quibus faciet do Moraliter
minus vindictam in die iudicij. Facit & nunc cū quis ab illis deceptus fuerat: vt idola coleret, per verbum dn̄i cōuerſus deū colit, vl'
cū fornicator ad pudicitiam conuertitur, & ſe erraſſe deplorat: ipſi⁹
pœnitentię lachrymis vrit̄ dæmon vel de ſuperbia ad humilitatē,
de luxuria ad parcimoniam. Quantis eos putas agi tormentis, ſi
quē videant vendere omnia ſua & dare pauperib⁹ & tollere crucē ſuā, & ſequi Chriſtū, vel cū viderit fraudis ſuæ nebulas p agnitio Matth.19.
nem diuinę legis reſerari? Non enim ſine ipſis cōſummatur pctm̄.
Nobis ergo ſummopere agēdū eſt, ne AEgyptiorū primogenita
vel deos eorū q̄s dn̄s extinxit, reſuſcitemus in nobis, ſi dederimus
eis locū opandi in nobis q̄ dn̄s odit. Sic em̄ dn̄s puniet deos AEgy
ptiorū de emēdatione noſtra & cōuerſatione. g ¶ In Socoth. 2.manſio
in tabernaculis. Dum enim peregrinamur i corpore, in tabernaculis 2.Cor.5.b.
☞ habitam⁹.

Nicolaus de Lyra.

❧ Sed & de ſolitudine Sinai egreſſi. tertia ibi: Egreſſiq; de Cades.
In prima parte continentur .xij. manſiones quę ſic numerantur:
a ¶ Profecti igitur de Rameſſe. Hîc eſt locus vnde primo receſſerunt. b ¶ Menſe primo .ſ. martio. c ¶ Quintadecima
die menſis primi. In mane illius diei receſſerunt, vt dictum fuit
Exo. xij. d ¶ Altera die phaſe .i. in craſtino imolationis agni paſchalis, quē imolauerant die p̄cedenti .ſ. quartadecima die mēſis pri
mi ad veſperam, vt habetur ibidem. Aliqui autem libri ſic habent:
Altera die fecerunt phaſe, ſed li fecerunt, non eſt in Hebræo nec in
libris correctis, nec mirū, quia non eſt de textu, ſed peruertit ſententiam, vel ſaltem obſcurat eā, quia videtur ſonare q̄ filij iſrael fecerūt
phaſe poſt exitum de Rameſſe, quod non eſt verū: ſed ante vt dictū
eſt. e ¶ Filij Iſrael. Hoc refertur ad illud quod p̄dicitur: Profecti igitur de Rameſſe, quia media nocte interfecti ſunt à deo primo
geniti AEgyptiorū, pp̄ter qd' AEgyptij territi cōpellebāt filios Iſ-
rael exire de terra, & ſic receſſerunt in mane de Rameſſe. f ¶ In
manu excelſa .i. in poteſtate diuina. g ¶ Nā & in dijs. ex. vl.
Tunc em̄ idola AEgypti corruerūt & cōminuta ſunt. h ¶ Caſtra
metati ſunt i Socoth. Iſta fuit prima māſio, & poſt iſtā enumerā
tur .xj. vſq; ad mōtem Sinai, vbi fuit .xij. māſio, & patet iſta vſq; ibi:

a b & de Socoth uenerũt in Etham,
quę eſt in extremis finibus ſolitu
c dinis. Inde egreſſi uenerũt contra
a ❡Os nobilium: fortitudine enim aſſumpta nobilitamur in domino: & deſpicimus Beelſephon: id eſt dominum aquilonis: & eius ſuperbiam declinamus.
Phihâhiroth, quæ reſpicit Beelſe
phon, & caſtrametati ſunt ante
❡Magnitudo vel turris.
Magdalum. Profectiq́ꝫ de Phiha
hiroth, trãſierunt per mediũ ma-
re in ſolitudinem, & ambulãtes
tribus diebus p deſertũ Etham,
a ❡Mara interpretatur amaritudo, vt voluptas & luxuria, vitæ amaritudine terminetur: & per crucis ſignum quaſi per cruciatum ſuauitas compenſetur.
d caſtrametati ſũt in Mâra. Profe
a ❡Arietes. hi ſun t apoſtoli duces Chriſtiani gregis.
e ctiq́ꝫ de Mara, uenerunt in Elim,
a ❡Apoſtolica doctrina.
b ❡viuentium.
ubi erãt duodecim fõtes aquarũ,
a ❡Alij. ſ. diſcipuli; qui tamen apoſtoli dicti ſunt.
& pâlmę ſeptuaginta, ibiq́ꝫ caſtra
f metati ſunt. Sed & inde egreſſi, fi
g xerunt tentoria ſuper mare ru- a
brum. Profectiq́ꝫ de mari rubro
a ❡Sin rubus vel odium, quia cum venimus in locum eccleſiæ, de qua nobis loquitur deus, odium inimici meremur.
h caſtrametati ſunt in deſerto Sin

habitamus. ❡Cũ exierim⁹ de AEgypto. i. de ſeculo, primũm taber
E nacula figimus, ſcientes quia ad vlteriora & ad terram ſanctam cę-
leſtem. ſ. properamus. a ❡De Socoth. Orige. Proficiſcuntur ex
Socoth, & applicant in Etham, quæ conuallis dicitur. Sunt enim in
his ꝓfectus virtutis quæ exercitio & labore acquirit̃, nec tantùm in
proſperis quãtũ in aduerſis ꝓbatur. Veni
tur ad conuallem. In conuallibus enim & in
inferioribus certamen habetur contra dia-
bolum & aëreas poteſtates. Abrahã in val-
le Salinarum pugnauit contra barbaros re-
ges, & victoriã conſecutus eſt. Deſcendit er
go viator noſter ad eos qui in profundis
ſunt & in imis, vt non ibi moretur, ſed vt vi
ctoriam conſequatur. b ❡In Etham.
Etham ſana fortitudo, vel profeſſio, in qua
fortitudinem & robur aſſumimus, ne in via
3. manſio deficiamus. c ❡Inde egreſſi. Idẽ. Pro-
fectiq́ꝫ ex Etham applicuerunt Hahiroth,
quod interpretatur vicus. Nondũ enim ad
ciuitatem venitur, nec perfecta iam tenent̃,
ſed quædam parua. Hîc eſt profectus vt â
paruis ad magna veniatur. Venitur ergo
ad os. i. ad primum ingreſſum vici, quod eſt
indiciũ conuerſationis & abſtinentiæ. Hahi
roth autem poſita eſt contra Beelſephon,
& contra Magdalum; Beelſephon interpre
tatur aſcenſio ſpeculæ vel turris. A paruis
ergo aſcenditur ad magna. Necdum anima
in ipſa ſpecula, ſed contra ſpeculam. i. in con
ſpectu ſpeculæ poſita eſt. Speculari enim
incipit & proſpicere ſpem futuram & latitu
dinem profectuum. Et paulatim creſcit dũ
F plus ſpe nutritur, quâm laborib⁹ fatigatur.
4. manſio Quarta ergo manſio eſt contra Magdalum
Exod. 16. a. nondum in ipſo ꝙ magnificentia dicitur.
Habet ergo in conſpectu aſcenſionem ſpe-
culæ & magnificẽtiam rerum futurarum, q
bus paſcitur & nutritur. In profectibus em̃
eſt, non in perfectione. ❡Hiero. Quarta mã
ſio eſt Phihahiroth, quod interpretat̃ os no
bilium, q̃ ſcribitur per literam Heth. Quidã
putant malè Ariothvillas, errorq́ꝫ eſt manifeſtus, ꝙ ꝓ ſupradicto e-
lemento, a in literam legant. Beelſephon interpretatur domus aqui
lonis, vel aſcenſus ſpeculæ, vel habens arcana, Magdalum magni-
tudo vel turris. Aſſumpta ergo fortitudine nobilitamur in do-
mino, & diaboli arcana contemnimus, & magnificentiam illius, &
turritam ſuperbiam declinamus. Non enim eſt ab auſtro vnde do
Abac. 3. a. minus veniet, & à meridiè vbi ſponſus recumbit in floribus, ſed
Cano. 1. b. poſſeſſor aquilonis venti frigidiſſimi, vnde exardeſcunt mala, qui
Hiere. 1. c. cùm ſit frigidiſſimus, nomine dexter vocatur, falsò ſibi aſſumens vo
cabulum virtutis & dexteræ, cũ totus ſit in ſiniſtra. d ❡In Ma-
5. manſio. ra &c. Hieronymus. Quinta manſio eſt Mara, id eſt amaritudo:
Non poterant ad maris gurgites peruenire, & Pharaonem cum
exercitu videre pereuntem, niſi habuiſſent in ore nobilitates, id eſt
in domini confeſſione virtutes. Poſt prædicationem euangélij,
poſt tabernacula tranſmigrantium, poſt aſſumptam fortitudinem,
poſt confeſſionis nobilitatem, pericula rurſus occurrunt. Sem-
per ergo cauendæ inſidiæ, inuocanda dei miſericordia, vt inſequen
tem Pharaonem poſſimus effugere, & nubis ſpiritalis baptiſmo
ſuffocetur. Egreſſis de mari rubro occurrit eremus Sur, quæ &
ſolitudo Etham dicitur. In qua tribus diebus egredientes non ha
buerunt aquam, & perueniunt ad Maram, ex amaritudine ſic di-
ctam. Habebat fons aquam non dulcem. Murmurat populus a-
Exod. 15. d. quas videns, & portare non ſuſtinens. Mara ſignificat aquas occidẽ
tis literæ: quibus ſi immittatur confeſſio crucis, & ſacramenta do-
minicæ paſſionis amaritudo vertetur in dulcedinem. vnde conſti-
Roma. 5. a. tuit dominus populo legem & iudicia, & tentauit eum. Vbi enim
magnitudo gratiæ, ibi magnitudo diſcriminis. Ne terrearis, ſi poſt
Pro. 5. a. victoriã venias ad amaritudinem, quia verum paſcha facientes cũ
amaritudinibus comedũt, & tentatio ꝓbationem, probatio ſpem,
ſpes parit ſalutem. Apud medicos quoque antidotus noxios hu-
mores tẽperans ex amaritudine nominatur, quæ dulcis oſtenditur
reſtituens ſanitatẽ. Sicut econtrario voluptas atq́ꝫ luxuria amaritu
dine tẽperatur. vnde Quæ ad tempus pingues facit fauces tuas,
6. manſio nouiſſimè verò amariorem felle inuenies. ❡Poſt hæc profecti
ſunt de Hahiroth: tranſeunt per medium maris rubri: & applicant
ad amaritudines. Tempus enim ꝓfectuũ periculoſum eſt. Qđ mo-
Moraliter leſta tentatio eſt tranſire per mediũ mare: videre fluctus in cumu-
lũ creſcere

lum creſcere, audire vndarum inſanientium fragorem. Si tamen ſe- C
quaris Moyſen, id eſt legẽ dei, aquæ fient tibi murus dextra leuaq́ꝫ,
& ſiccum iter in medio mari inuenies. Illud quoque cæleſte iter qđ
agit anima, poteſt offendere vndas. Eſt enim pars aquarum ſuper
cælos, pars ſub cælo. Nos interim earum quæ ſub cælo ſunt, vn-
das & fluctus perferimus: deus viderit
ſi illę quietæ ſint, & ſemper placidæ, nec
vllis flatibus excitatæ. Cùm autem veneri-
mus ad tranſitũ maris, etiam ſi videamus
Pharaonem & AEgyptios inſequentes, ni
hil trepidemus, credamus in vnum verum
deum, & quem miſit filium ſuum Ieſum Iohã. 17. a.
Chriſtum. Credamus etiam Moyſi, id eſt
legi dei & prophetis, & videbimus AEgy-
ptios iacentes ad littus maris: & cãtabimus Exod. 15. a.
domino qui equum & aſcenſorem demer- Hebr. 12. c.
ſit in mare. Applicuerunt ergo ad amaritu-
dines, ſed ne paueas. Omnis enim eruditio
ad pręſens non videtur dulcis eſſe ſed ama-
ra, poſtea verò fructũ dulciſſimum iuſtitiæ
reddit exercitatis. Azyma quoq́ꝫ cum ama-
ritudine comeduntur. Nec peruenitur ad
terram promiſſionis niſi per amaritudines.
Sicut enim medici quaſdam amaritudines
medicamentis inſerunt pro ſanitate languẽ
tium, ita medicus animarum voluit nos pa
ti amaritudines huius vitæ, quia finis huius
amaritudinis acquirit dulcedinem ſalutis, ſi
cut amarum finem, finis mundanæ dulcedi
nis. Ne refugias ergo applicare ad amari
tudinem. e ❡In Elim vbi erant.
Profectiq́ꝫ de amaritudine venerunt in E- 7. manſio
lim, vbi ſunt. xij. fontes aquarum, & lxx. H
palmæ erant. Vides poſt amaritudines &
tentationum aſperitates q̃ꝫ amœna te ſuſci
piant loca. Non veniſſes ad palmas niſi ten
tationum amaritudines pertuliſſes. Nec ad
dulcedinem fontium, niſi triſtia & aſpera ſu
peraſſes. Non ꝙ in his ſit finis itineris & ꝑfe
ctio cunctorum: ſed diſpenſator animarũ
deus interſerit laboribus quædam refri-
geria, quibus recreata anima promptior reddatur ad reliquos labo Lucę. 10.
res. Elim interpretatur arietes. Arietes ſunt duces gregis: hi ſunt a- 1. Cor. 15. c.
poſtoli duces gregis Chriſti, qui ſunt etiam duodecim fontes. Sed
quia non ſolùm illos elegit Chriſtus, ſed & alios. lxx. ideo. lxx. arbo-
res ſcribuntur eſſe palmarum, & ipſi em̃ apoſtoli nominantur. vn-
de Paulus: Deinde apoſtolis omnibus. Hęc te amœnitas poſt amari-
tudinem, hęc requies poſt laborẽ: hęc gratia ſuſcipiat poſt tentatio
nem. f ❡Sed & inde egreſſi &c. ſuper ma. ru. Quia poſt
apoſtolicam doctrinã & dulces fructus triumphorum, interdum
apparent pręterita diſcrimina. ❡Profectiq́ꝫ de Elim applicuerunt
iuxta mare rubrum. Nota quia iã nõ intrant in mare: ſufficit ſemel
intraſſe, ſed applicant iuxta, & mare quidem vident & vndas, ſed
motus eius & impetus non timent. g ❡Mare rubrum &c.
Hier. Hebraice ים סוף iam ſuph. Fortè pergentib⁹ quidã ſin⁹ ma
ris occurrit iuxta quẽ fixere tentoria, quod aliud eſt q̃ꝫ mare trãſire.
Poſt euangelicã enim diſciplinam, poſt dulces cibos triumphorũ
apparet interdum mare & pręterita diſcrimina. Iam ſuph ex mari
& rubro cõpoſitũ eſt. Suph em̃ rubrũ & ſcirpus dicit̃ quaſi mare
caricoſum. Forſitan ergo venerunt ad quandã paludẽ carecto & iũ
cis plenã. Oẽs aũt cõgregationes aquarũ dicunt̃ maria. Hęc manſio
in Exod. nõ habetur, ſed ſcriptũ eſt ꝙ de mari rubro venerũt in de-
ſertũ Sin, quod eſt inter Elim & Sinai. xv. die menſis ſecundi egreſ- † xxxj.
ſionis eorum ex AEgypto, id eſt. † xxx. poſtq̃ꝫ egreſſi ſunt de Rameſ 8. manſio
ſe. h ❡In deſerto Sin. Hieronymus. Profectiq́ꝫ de mari ru
bro caſtrametati ſunt in deſerto Sin. Hæc octaua manſio eſt, licet Exodi. 15.
iuxta Exodum ſeptima. Sed ſciendum, ꝙ omnis eremus vſque ad
mõtem Sinai

Nicolaus de Lyra.

a ❡Fixerunt tentoria ſuper mare rubrum &c. mare rubr.
Iſtud non videtur verum, quia iam ante mare rubrũ trãſierãt, & ab
eo ſe elongauerant per plures manſiones. Ad quod dicendum, qđ
mare rubrum frequenter habet ſinus magnos, vbi plus intrat terrã.
& ſic factum eſt hîc, quia poſtq̃ꝫ filij Iſrael tranſito mari rubro am
bulauerãt per deſertum; venerunt ſuper vnum ſinum maris rubri,
vbi fixe

a ¶Quia poſtquam venerimus in locum eccleſiæ:incipimus ſacramenta pulſare vt aperiantur nobis.

a Vnde egreſſi uenerunt in Dâph-
b ca. Profectiq́ꝫ de Daphca caſtra-

a ¶Fermentum quod miſcet euangelica mulier in farinæ ſatis tribus.

metati ſunt in Alûs. Egreſſiq́ꝫ de

a ¶Diſſolutio fortium vel remiſſio manuum,quia ibi diſſipatus eſt Amalec.

c Alus ✻ Râphidim fixere tentoria, a
†ubi aqua populo defuit ad biben
dum. Profectiq́ꝫ de Raphidim,ca-
d ſtrametati ſunt in deſerto Sinai.
Sed & de ſolitudine Sinai egreſſi, b

a ¶Vbi omnes concupiſcentiæ ſepeliuntur & mortificantur.

e uenerunt ad ſepûlchra concupi- c
ſcentiæ. Profectiq́ꝫ de ſepulchris
concupiſcentię, caſtrametati ſunt

a ¶Atria.

f in Haſeroth. Et de Haſerôth ue-

a ¶Sonitus vel iuniperus,Vt feruentes ſcilicet ſpiritu, claro ſonitu euangelium domini prædicemus: Iuniperus multo tempore conſeruare ignem dicitur.

g nerunt in Rêthma. Profectiq́ꝫ de

a ¶Vnde profectus populus de Haſeroth caſtrametati ſunt in ſolitudine Pharan.

h Rethmâ,caſtrametati ſunt in Rem
monphares. Vnde egreſſi uene-
i runt in Lebna,& de Lebna caſtra-

☞ montem Sinai,Sin vocetur,& ex tota prouincia locus vnius man-
A ſionis nomē accepit,ſicut Moab tam vrbis q̃ꝫ prouinciæ nomē eſt.
Sin ſolitudo In hac ſolitudine mãſiones quinqꝫ ſunt,Iamſuph,& eremus Sin,&
Daphca,& Alus,& Raphidim.Sin autem interpretatur rubus vel
odium. Cū enim venerimus ad locum illius manſionis de quo no-
bis loquitur dominus,odiū inmici incur-
Exod.3.a. rimus:& videmus ardere rubū,& nō com
buri.i.eccleſiã perſecutionibus inflammari
& loquente in illa domino nō perire.Et no
ta ꝙ in hac manſione,in qua noſtra torcula
ria ſunt.vnde octauꝰ pſalmus,p̃notatur de
ſertum carpimus rubi,qa plures deſertæ fi
lij,q̃ꝫ eius q̃ habet virum. ¶Profectiq́ꝫ de
✻ in mari rubro applicuerunt in deſertum Sin.
†Exo.17.a. Sin rubus interpretatur vel tentatio.Ibi iã
incipit aridere bonorum ſpes,vbi de rubo
apparuit dominus,& reſponſa dedit Moy
ſi,& initium viſitationis filijs Iſrael. Solet
1.Cori.11.c. enim in viſionibus eſſe tentatio.Solet em̄
angelus iniquitatis transfigurare ſe in ange
Ioſue.5.d. lum lucis,& ideo ſollicitè agendum eſt, vt
diſcernas viſiones.Vnde Ieſus Naue,cū vi
ſiones videret,interrogat eū qui apparuit,
noſter es an aduerſariorum? Ita ergo profi
ciſcens anima cū inuenerit diſcretionem vi
ſionum ꝓbabit̃ ſpiritalis eſſe.Eſt enim inter
1.Co.12.a. dona ſpirituſſancti diſcretio ſpirituum.
a ¶In Daphca. Hebraicę רפקה
Daphquah,id eſt pulſatio.Poſt reſpõſa do
mini,poſt octauum numerum reſurrectio
nis Chriſti,incipimus ſacramenta pulſare.
¶Orige.Profecti de deſerto Sin,venerūt
in Daphca,q̃ interpretatur ſanitas. Nota
ordinem profectuum.Vbi ſpiritalis efficit̃
anima,& diſcretionem habet viſionū,per-
uenit ad ſanitatem vt meritò dicat: Bn̄dic
aĩa mea dn̄o,q̃ ſanat om̄es languores tuos.
Multi ſunt langores aĩæ,auaritia.ſ.ſuperbia,iactãtia,formido, incō-
ſtãtia & ſimilia. b ¶Caſtrametati ſunt.Hiero.Decima mãſio-
10.manſio in Exodo non hr̃, & creditur in eremo Sin contineri, eodem nar-
Exo.16.a. rãte libro.Profecta eſt omnis multitudo Iſrael de eremo Sin per mã
B ſiones ſuas p os dn̄i,& venerūt in Raphidim.Vnde patet plures mã
ſiones huius regionis vocabulo demoſtrari.In hac ſolitudine mur-
murat ppl̄s propter famē,& conuerſus reſpicit procul in nube glo
riam dei, accipit veſpere coturnicem,mane autem manna. Et no-
Nota ta in manſione decima fermentum poni,& poſt eſum carnium mã-
Pſal.77.c. nam tribui,& impleri ſcripturam:Panem angelorum manducauit
homo. ¶Profectiq́ꝫ de Daphca veniunt in Alus.i.labores. Nec
Pſal.127.a. mireris ſi ſanitatem ſequuntur labores,quia ideo ſanatur anima, vt
delectabiliter laboret & dicatur ei: Labores manuum tuarum quia
manducabis, beatus es & bene tibi erit. c ¶Raphidim.Hiero.
11.manſio Caſtrametati ſunt in Raphidim.Vndecima mãſio:hęc in Exodo di
citur poſt ꝓfectionem de eremo Sin. In ea conqueritur populus
Exo.17.b. ob ardorem ſitis,& fons de petra Oreb erumpit & profluit,tenta-
tioniſq́ꝫ nomen ſortitur.Moyſes aſcendit in montem: Ieſus contra
Amalec militat,& crucis ſigno ſuperatur inimicus.Remiſſis orantis
Zacha.3.d. manibus hoſtis victor inſequitur.Sedet Moyſes ſuper lapidem Za
Exod.18.a. chariæ,qui ſeptem oculos habet, & in Samuelis volumine appellat̃
1.Reg.7.c. Abnezer.i.lapis adiutorij.vtranq́ꝫ manū eius Aaron & Hur.i.mō
tanus & lucidus ſubſtinent.Deuicto aduerſario ſuperuenit Iethro,
adducit Sephoram & vtroſq́ꝫ filios dat conſilium.lxx.ſeniorum &
in typum eccleſiæ de gentibus congregate inminutio legis euange-
lio ſuggerente completur.Bene diſſolutio vel ſanitas ſortium Rap
hidim dicitur, propter diſſipatum Amalec, vel ſanatum Iſrael, vel
remiſſio manuū iuxta Syros propter offenſam populi,qui contra
dominum in hoc loco murmurauit.Poſt fermentum ergo, Alus &
& Maſſan, eccleſiæ ſolent dæmonum tentamenta conſurgere.
¶Orige.Poſt hæc veniunt in Raphidim, quę interpretatur laus iu
dicij.Bene laus ſequitur poſt labores,ſed laus iudicij.Fit ergo digna
laude anima quæ rectè iudicat & diſcernit,quæ ſcilicet ſpiritualiter
Cori.2.d dijudicat omnia,& â nemine dijudicat̃. d ¶In deſerto Sinai.
Hiero.Sinai duodecima manſio. Statim tibi veniat in mentem a-
12.manſio poſtolorum numerus. Vna de pluribus, ſed maior omnibus,non
ſeparatur in ordine, pręcellit in merito. Ad hanc.xlvij. die perue-
Exo.19.a. niunt dicente ſcriptura: Menſe tertio egreſſionis filiorum Iſra-
el de AEgypto, in hac die tranſierunt in ſolitudinem Sinai. pòſt
ꝓuenitur in deſertum Sina. ¶Sina quidem locus deſerti eſt, quem
ſuprà Sin
ſuprâ Sin nominauit.Sed hîc magis locus montis,qui,in ipſo deſer C
to eſt,appellatur,qui ex vocabulo deſerti Sina dicitur. Poſtquam
ergo laudabilis iudicij facta eſt anima,& rectum cœpit habere iudi
cium,dat̃ ei lex à deo,quia capax eſt diuinorum ſecretorum,& cæle
leſtium viſionum. e ¶Ad ſepuchra concupiſcentiæ &c. 13.manſio.
Hiero.Tertiadecima manſio ſepulchra cō-
cupiſcentiæ.Eſt autem ſenſus ille de euange Matt.4.a.
lio,ꝙ dominus Ieſus baptizatus, ſtatim à
ſpiritu deductus eſt in deſertum, & tenta-
batur à diabolo. Itaq́ꝫ Iſrael poſt familiarē
cum deo ſermonem,poſtq́ꝫ iuxta montem
Sinai commoratus eſt,anno vno & diebus
quatuor mira diſpoſitiōe caſtrorum egreſ
ſus eſt in ſolitudinem Pharan,quæ interpre ſ.11.
tatur onager vl̄ feritas:Ibiq́ꝫ ſuccūbit ma-
læ beſtiæ faſtidiens cęleſtem panem. ¶O-
rige.Profecti de Sina,veniunt ad ſepulchra
cōcupiſcentię,vbi.ſ.ſepultæ ſunt & obrutę
cōcupiſcentię,& extincta omnis cupiditas,
ne vltrà cōcupiſcat caro aduerſꝰ ſp̄m,mor Gal.5.c.
tificata ſcilicet morte Chriſti. f ¶In Haſe 14.manſio
roth. Hiero. Quartadecima manſio in ſ.12.a.
Haſeroth,q̃ interpretatur atria. Ibi Aaron
& Maria propter AEtiopiſſam contra
Moyſen murmurant, & in typum murmu
rantis contra eccleſiam de gentibus cōgre-
gatã populus Iudęorū lepra profunditur,
nec redit ad tabernaculū cū priſtina ſanita-
te, donec ſtatutum plenitudinis gentiū tp̄s
cōpleatur. ¶Orige.Poſt hæc venitur in Nota via
Haſeroth, qđ interpretat̃ atria perfecta vl̄ tor
beatitudo.Intuere viator diligentius qs ſit
ordo ꝓfectuū, poſtq́ꝫ ſepelieris & mortifi
caueris cōcupiſcentias carnis:venies ad am
plitudines atriorū,& venies ad beatitudinē
Beata eſt enim anima q̃ iam nullis vitijs car
nis vrgetur. g ¶In Rethma. Hiero.
Caſtrametati ſunt in Rethma.Hæc eſt.xv.manſio. Et notandum ꝙ 15.manſio
reliquę manſiones.xviij, quarum breuiter catalogus deſcribitur: à
Rethma vſq́ꝫ ad Aſiongaber.i.xxxij.manſionem ſub Pharan ſolitu
dinis nomine continentur.In quibus.xij.exploratores miſſi ſunt ad D
terrã ſanctam,& botrus in ligno relatus, populus gigãtes formidãs
murmurat,& cōtra Amalec pugnat & vincitur.In Dathan & Abi ſ.13.a.
rō & filiosꝰ Core vindicta dei profertur,virga Aaron germinat,vi Ibi.14.g.
tula rufa in holocauſtum cremat̃.Poſt ſepulchra ergo cōcupiſcentię &.16.e.
& veſtibula tranſeundū eſt ad iuniperum,q̃ diu calorē ſeruat,vt ſi &.17.b.
mus feruentes ſpū,& claro ſonitu euangelium prædicemus. ¶Ori
ge.Inde venitur in Rethma ſiue Pharan.Rethma viſio conſumma
ta interpretatur: Pharan verò os viſibile. Quid niſi ita creſcat aĩa,
vt cū deſierit moleſtijs carnis vrgeri,viſiones habeat conſummatas
& rerum perfectam capiat intelligentiam?cauſas ſcilicet incarnatio
nis verbi dei, & rationes diſpenſationum eius altius cognoſcens.
h ¶In Rēmomphares Hiero.Mali punici diuiſio, in quo ſi- 16.manſio
gnificatur eccleſia quaſi multa grana vno cortice contegi: dum o-
mnem turbam credentium in fidei vnitatem concludit.Vel varie
tas & conſonantia virtutum.vnde:Multitudinis credentium erat Act.4.f.
cor vnum & anima vna.Sicq́ꝫ diuiſi ſunt ſinguli gradus,vt omnes
eadem compage teneantur. ¶Orig.Inde venitur in Rēmompha
res,vbi ſcilicet diuinarum & cæleſtium rerum à terrenis & infimis
diſcretio fit.Creſcēte enim intellectu animæ,notitia ei excelſorum p̄
betur,& iudicium datur quo ſciat à temporalibus æterna,& â per 17.manſio
petuis caduca ſeparare. i ¶In Lebna &c.Laterem ſcilicet.
In hoc enim tranſitu nunc creſcimus, nunc decreſcimus, &
poſt multos profectus ſæpe ad laterem,id eſt carnalia opera redi-
mus. Poſt hæc venitur in Lebna, quod interpretatur dealbatio,
Scio in alijs dealbationem culpabiliter poni, vt cûm dicitur pa- Act.23.a.
ries dealbatus, & monumenta dealbata. Hîc autem dealbatio eſt, Matt.23.c.
☞ de qua dicitur

Nicolaus de Lyra.

⁓ vbi fixerūt tētoria. a ¶In Raphidim &c. Vbi populo de
fuit aqua &c.ꝓut habet̃ Exo.xvij. b ¶Sed & de ſo.Hîc conſe
quenter enumerant̃ mãſiones à monte Sinai excluſiuè vſq́ꝫ ad Ca-
des incluſiuè,& ſunt manſiones.xxj. c ¶Venerunt ad ſe. cō-
cu.Sic enim vocatus eſt locus ille, quia ibi ſepultus eſt populus q
deſiderauerat carnes,vt dictū eſt.ſ.xj.cap.Cætera patent in litera.

 ⁓ Egreſſiq́ꝫ

a metati ſunt in Reſſa. Egreſſi de Reſ
a ¶Quod interpretatur eccleſia, vt vagi curſus ad eccleſiam referantur.
ſa uenerunt in Ceelatha. Vnde pro
b fecti caſtrametati ſunt in monte Se
pher. Egreſſi de monte Sepher ue-
c nerunt in Harada. Inde proficiſcen
d tes caſtrametati ſunt in Maceloth.
e Profectiq́ꝫ de Maceloth uenerunt
f in Thahath. De Thahath caſtra-
metati ſunt in Thare: Vnde egreſ-
g ſi fixere tentoria in Methca. Et de
Methca caſtrametati ſunt in Heſ-
h i mona. Profectiq́ꝫ de Heſmona ue-
k nerunt in Moſeroth. Et de Moſe-
roth caſtrametati ſunt ĩ Beneiaacã.
l Egreſſiq́ꝫ de Beneiaacan, uenerunt
a ¶Expeditio vel accinctio vel nuntius uel conciſio horum. quicquid magiſter facit in monte conſiſtit. ¶vel Galgath. ¶Vel Galgad.
in montẽ Gadgâd. Vnde profecti
¶Triceſima manſio.
m caſtrametati ſunt in Ietebatha, &
n de Ietebatha uenerũt in Hebrona.

E ☞ de qua dicitur: Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Et ſi fu
Pſa.50.b. erint peccata veſtra ſicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Et ali-
Eſa.1.e. bi: Niue dealbabuntur in Selmon. Et vetuſti dierum capilli dicun-
Pſal.67.c. tur eſſe candidi, id eſt albi ſicut lana. Hæc igitur dealbatio ex ſplen-
dore veræ lucis intelligitur prouenire, & ex viſionum cæleſtium
18.manſio claritate deſcẽdere a ¶In Reſſa. Frena
ſcilicet. Si enim ad lutulenta opera deſcen
dimus infrenandi ſumus, & curſu vagi
atq́ꝫ præcipites ſcripturarum retinaculis
dirigendi. ¶Orige. Poſt hæc fit manſio
in Reſſa, quod eſt viſibilis vel laudabilis
tentatio. Quamuis enim grandes habeat
profectus anima, tamen tentationes non
auferuntur ab ea, quia quaſi cuſtodia &
munimen ſunt ei. Sicut enim caro ſi ſale
non aſpergitur, corrumpitur: ita anima ſi
tentatione non ſalitur continuò reſolui-
Leui.2.d. tur. Vnde dictum eſt q́d omne ſacrificiũ
2.Cori.12.b ſale ſalietur. Hinc Paulus ait: Ne magnitu
do reuelationũ extollat me, datus eſt mihi
ſtimulus carnis meę: hæc ergo eſt viſibilis
vel laudabilis tentatio. b ¶In monte
Sepher. Hiero. Pulchritudinis. Mõs au
tem pulchritudinis eſt Chriſtus. Viceſi-
20. manſio ma manſio in monte pulchritudinis con
Pſal.14.a. ſtituta eſt, de qua dicitur: Domine quis ha
bitabit in tabernaculo tuo &c. Vides q́d
proſint frena. A vitijs nos retrahunt, ad
virtutum choros introducunt, & in Chri
ſto monte pulcherrimo habitare faciunt.
¶Orige. Alia litera. Inde venitur in mõ-
tem Sepher, quod tubicinatio dicitur. Tu
ba ſignum belli eſt, vbi enim ſe tantis ac ta
libus virtutibus armatam ſentit anima,
neceſſariò procedit ad bellũ quod eſt con
Ephe.6.b. tra principatus & poteſtates, & huius mũ
di rectores. Vel tuba canit in verbo dei: doctrinæ.ſ.& prædicatio-
F ni: vt qui audierit tubam, pręparare ſe poſſit ad bellum. c ¶In
21.manſio Harada. Hiero. Miraculum. Et nota ordinem, poſt frenos in eccle
ſiam intromittimur, inde ad montem Chriſti aſcendimus, in q̊ po-
1.Cori.2.c. ſiti miramur quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. ¶Orige. De
monte Sepher venerunt in Harada, quod interpretatur idoneus
effectus, vt ſcilicet dicat: Idoneos nos fecit, miniſtros noui teſtamen
1.Cori.3.b. ti. d ¶Maceloth. Cœtus, hæc eſt eccleſia de qua dicitur: Ecce
22.manſio quàm bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum. Vel
Pſal.132.a. conſonantia omnium virtutum. ¶Inde venitur ad Maceloth, q́d
interpretatur ab initio. Contemplatur enim qui ad perfectionem
tendit initiũ, rerũ imò cuncta ad eũ refert qui erat in principio apud
deum, nec ab iſto vnquam recedit initio. ¶Ex hac venitur in Ma-
celoth, quod eſt principatus vel virgę: vtroq́ꝫ poteſtas indicatur, &
q́ꝫ anima euſq́ꝫ profecerit, vt dominetur corpori quaſi tenens vir
Gal.6.d. gam poteſtatis, imò toti mundo, cùm dicit: Mihi mundus crucifix⁹
23. manſio eſt &c. ¶Thahath. Pauor, q́ eſt cuſtos beatitudinis, vt qui tãtũ
aſcendit, non ſuperbiat: Quaſi, veniſti ad eccleſiam, aſcendiſti ad mõ
tem pulcherrimum, ſtupore & miraculo tuæ Chriſti magnitudinẽ
Roma.12.a. confiteris. Vides ibi multos virtutis ſocios. Noli altum ſapere, ſed
Pſal.12.a. ſapere ad ſobrietatem. Timor virtutum cuſtos, ſecuritas labilis. vñ:
Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt. Hoc eſt dùm tor
menta formido, gratiã acceptam ſeruo. ¶Orig. Poſt hęc fit man-
ſio in Thahath, q́d eſt confirmatio vel patientia. Neceſſe eſt enim eũ
Act.9.c. qui vult alijs prodeſſe, multa pati: & cuncta patienter ferre. vñ: Ego
enim oſtendam ei, quanta oporteat eum pati pro nomine meo.
24. manſio f ¶Caſtrametati ſunt in Thare. Hiero. Id eſt malitia, vel pa-
ſtura ſecũdum quoſdam. Nec errarent ſi per Aim literam ſcriberẽt. Sed
quia aſpiratio dupla in extrema ſyllaba eſt, erroris cauſa manifeſta
Geñ.11.d. eſt. Eodem vocabulo & eiſdem literis patrem Abrahæ ſcriptum in
uenio, qui in apocrypho paruæ Geneſeos volumine, abactis coruis
qui hominum frumenta vaſtabãt, abactoris vel depulſoris ſortitus
eſt nomen. Imitemur ergo Thare, & volucres iuxta viã triticum
deuorantes prohibeam⁹. Nam & Abraham patriarcha in typo Iſ-
Math.13.a. rael ſacrificia per membra diuiſit, & volucres abegit, & contempto-
Geñ.15.c. rem oculum effodiunt corui de conuallibus, veruſq́ꝫ Moyſes ducit
Proũ.30.c. AEthiopiſſam, & Helias à coruis paſcitur. ¶Orig. Inde venitur ad
Nũ.12.a. Thare, quod eſt contemplatio ſtuporis.i. extaſis cũ alicuius magnæ
3.Reg.17.a. rei ſtupeſcit animus admiratione. ¶Hieroni, Thare malitia
vel paſtura, quod ad prepoſitos eccleſię, vel ad cuſtodiam animę re
fertur, vt

fertur, vt ſollicitus ſit qui paſcit, ne diabolus in caulas ouium, id eſt G
eccleſias aliquo vitiorum foramine ſe ingerat. g ¶Metcha. Hie 25.manſio
ro. Dulcedo. Quaſi aſcendiſti in excelſum montem patris, & mira
tus es virtutũ choros, timuiſti ruinam, abieciſti inſidiatores: ideo
dulcis te fructus laboris inſequitur, vt dicas Pſal. Quàm dulcia fau Pal.118.
cibus meis eloquia tua. Samſon qui abe- Iudic.15.a
gerat à fructibus ſuis aues, & vulpes q̃ ex
terminant vineas colligauerat, leonẽ q̊q́ꝫ Ibid.14.b.
interfecerat rugientem, fauum inuenit in
in ore mortui. ¶Poſt hæc venerunt ad
Methca, quod interpretatur mors noua.
Mors autem noua eſt, quando Chriſto cõ
morimur & cõſepelimur, vt cõuiuam⁹ ei. Roma.6.a.
h ¶Heſmona, quæ interpretatur feſti 26. manſio
natio, quia poſt dulces fructus laboris nõ
debemus eſſe otioſi, ſed obliti præterito-
rum in futura nos extendamus. ¶Orig.
Inde ad Seman venitur, q́d os vel oſſa ſi-
gnificare dicitur, in quo virtus & robur
patientię declaratur. i ¶Moſeroth. 27.manſio
Hiero. vincula, vł diſciplina. Vt magiſtro
rum teramus limina, & pręcepta virtutũ
ac myſteria ſcripturarum, vincula pute-
mus eſſe æterna contra diaboli poteſta-
tem & vincula. Quibus diruptis vicit ho
ſtes Samſon. De quibus dicitur: Dirupiſti Iudic.16.b.
vincula mea. Qui vinculo Chriſti fuerit Pſal.115.b.
ligatus, dicet: Siniſtra eius ſub capite meo
& dextera eius amplexabitur me. ¶Ori- Cañ.2.b.
ge. Inde ad Moſeroth, quod eſt excludẽs,
vt iam excludat ſuggeſtiones contrarij ſpi
ritus de cogitationibus ſuis. vnde: Si ſpi- Eccle.10.a.
ritus poteſtatem habẽtis aſcenderit ſuper
te, locum tuum ne dimittas. Tenendus eſt
ergo loc⁹, & excludẽdus aduerſarius, ne in
ueniat locũ in corde noſtro. vnde: Nolite Ephe.4.f.
locum dare diabolo. k ¶Beneiaacan venerunt &cæ. 28. manſio
Hiero. Filij neceſſitatis vel ſtridoris. xxviij. manſio. Nota numerum H
quia ſi ab vno incipias, & paulatim addens ad ſeptimũ vſq́ꝫ perue-
nies, viceſimuſoctauus efficitur. ¶Hieroni. Beneiaacan inter-
pretatur filij neceſſitatis vel ſtridoris. De his filijs dicitur: Afferte do Pſal.28.a.
mino filios arietum. Cũ autem diuinis ſcripturis fueris eruditus, &
leges earum & teſtimonia ſcieris eſſe vincula charitatis, & conten-
dens cũ aduerſarijs ligabis eos, & vinctos duces in captiuitatem, &
de hoſtib⁹ & captiuis efficies liberos dei. Et filij ſtridoris timore ſup
plicij, vbi eſt fletus & ſtridor dentium, deſerentes vincula diaboli,
Chriſto colla ſubmittent. ¶Orige. Poſt hęc venitur ad Beneia- Matt.22.b.
acan, quod ſignificat fontes vel excolationes, vbi ſcilicet diuinorum
verborum fontes haurit, vſq́ꝫquo excolet eos bibendo, vt nec mi-
nimum quidem mandatum prætereat, imò nec vnum iota, aut v- Matt.5.b.
nus apex de verbo dei in intellectu eius habeatur otioſus. 29. manſio
l ¶Mõtẽ. Hiero. Gadgad vł Galgath, ĩterpretaĩ nũti⁹, vł actio vł
cõciſio. Nõ enim poſſumus facere filios neceſſitatis, niſi præcepto-
res eorum interfecerimus, nec parcat manus noſtra armum aut ex-
tremum auriculę extrahere de ore leonis, & nuntiauerimus pręmia
futura, & accinctos eſſe in rebellando docuerimus. vnde: Maledi-
ctus qui facit opus dei negligenter: & prohibet gladium ſuum à ſan Hiere.48.b
gnine. Et Dauid. In matutino interficiebam omnes peccatores ter-
rę. ¶Orig. Poſt hęc venit in Gadgad, quod interpretatur tentamẽ Pſal.100.b.
tum vel conſtipatio. Fortitudo quædam in deo & munimen eſt
animę tentamentum. Ita enim virtutibus admiſcetur, vt videantur
abſq́ꝫ eo nec decorę eſſe nec plenę, & ideo proficiſcentibus ad vir-
tutem varię & frequentes manſiones in tentationibus fiunt. Quas
cum tranſieris, applicabis in Ietebatha. Ietebatha interpretatur
bona. Ad bonum ergo non niſi poſt tentationum experimenta ve-
nitur. m ¶Ietebatha. Hiero. Bonitas quę eſt Chriſtus, vt cũ 30.mãſio
venerimus ad perfectum virum ſacerdotalem gradum & ætatem
plenitudinis Chriſti, in qua Ezechiel erat iuxta fluuium Chobar, Ezechi.1.a.
poſſumus cum Dauid in.xxx. pſalmo canere: Domine in te ſperaui
non confundar in æternum. Paſtor enim bonus ponit animam ſuã Ioh.10.b.
pro ouibus ſuis. n ¶Hebrona. Hiero. Tranſitus id eſt mũdus. 31.mãſio
Pręterit enim figura huius mundi, in quem venientes ſancti cupiũt 1.Cor.7.f.
ad meliora tranſire. Ad hanc manſionẽ venit verus Hebręus, id eſt
tranſitor, qui dicere poteſt. Tranſiens, videbo viſionem hanc ma- Exo.3.a.
gnam. vnde: Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domi- Pſa.128.a.
ni ſuper vos. ¶Orige. Inde applicuerunt in Hebrona,
☞ q́d eſt tranſitus

a Egreſſiq̃ de Hebrona,caſtrameta
ti ſunt in Aſiongaber. Inde profe
b cti uenerunt in deſertum Sin: Hęc
a ❡Hiero.Sancta per anthiphraſim.
eſt Cadẽs. Egreſſiq̃ de Cades ca a
ſtrametati ſunt in monte Hor, in b
extremis finibus terrę Edom. †A c
c ſcenditq̃ Aaron ſacerdos in mon
tem Hor iubente domino, & ibi
mortuus eſt anno quadrageſimo
egreſſionis filiorum Iſraël ex Ægy
pto menſe quinto,prima die men
ſis cùm eſſet annorum centumui
d gintitrium: Audiuitq̃ Chananæ d
us rex Arad,qui habitabat ad me
ridiem,in terram Chanaan ueniſſe
filios Iſraël. Et profecti de monte
e Hor, caſtrametati ſunt in Salmo
f na, unde egreſſi uenerunt in Phu
non. Profectiq̃ de Phunon caſtra
g metati ſunt in Oboth,& de Oboth
❡Acervus lapidum tranſeuntium,id eſt ſanctos per hoc ſeculum ad alias manſiones tranſeuntes.
h uenerunt in Ieabarim,quæ eſt in fi e
nibus Moabitarum. Profectiq̃ de
a ❡Fortiter intellecta tentatio.
i Ieabarim fixere tentoria in Dibon
gad. Vnde egreſſi, caſtrametati

☞ qđ eſt trāſitus. Tranſeunda em̃ ſunt omnia, ꝙ etiam ſi ad bo
A na venias,oportet te ad meliora tranſire,vſq; quo ad illum bonum
31.māſio venias,in quo ſemper debeas permanere. a ❡In Aſiongaber.
Hiero. Aſiongaber ligna viri. Quæ.ſ. ſaltuum & omniũ arborum
genera,poſſunt multitudinem gentium figurare. Hucuſq; ſolitudo
Pharan. xviij. continet manſiones, quæ
deſcriptæ in catologo in ſuperiori itinere
non ponuntur. ❡Orig. poſt hæc venit
ad Aſiongaber,qđ iterpretatur cõſilia vi
ri. Si qs deſijt puer eſſe ſenſibus, peruenit
1.Co.13.d. ad conſilia viri ſicut ille qui diceba t: Qñ
autẽ factus ſum vir,euacuaui quę erãt par
Proũ.20.a. uuli. Sunt ergo magna cõſilia viri. vnde:
Aqua alta conſilium in corde viri.
33.manſio b ❡In deſertum &c. Hiero. Quærit
Quæſtio cur octaua ſcilicet manſio. xxxiij. dicatur.
Sed ſciendum qđ prior ſcribitur per Sa
mech literam, & interpretatur rubus vel
odium. Hæc autem per Sade,& interpre
tur mãdatũ. Cades non (vtpleriq; ęſtimãt)
ſancta dicitur,ſed mutata vl' tranſlata. vñ
Geñ.38.a. in Geñ. Hiras interrogat ſcđm Hebraicã
veritatem, vbi eſt Cadeſa.i.ſcortum, cu
ius habitus à cæteris fœminis mutat⁹ eſt.
Sin autem ſancta interpretatur per anti
phraſim, ſicut parcæ dicunt, qa minimẽ
parcũt: & bellũ,qa non eſt bonũ: & lucus
qa non lucet. In hac em̃ manſione morit
ñ.20.a. Maria,& ſepelitur,& propter aquas con
tradictionis Moyſes & Aaron offendunt
dñm,& ꝓhibent tranſire Iordanem. Miſ
ſisq; nũtijs ad Edom tranſitus petitur &
negatur. Quis timeret poſt tantos profe
ctus murmur ppl'i,& offenſam magiſtro
Nota rum,& viæ tranſitus denegatos? Et nota
qđ poſt mortem prophetię & aquas con
tradictionis Idumęum carneum atq; ter
renum tranſire non poſſunt. Sed egredit
Edom aduerſus eos in populo multo, &
in forti manu. Interpretatio quoq; nomi
nis, morti,& offenſæ, & negato tranſi
B tui cõuenit: vbi em̃ mãdatum,ibi peccatũ:
Rom.5.b. vbi peccatum,ibi offenſa: vbi offenſa,ibi mors. De hac manſione di
citur: Commouebit dñs deſertũ Cades. ❡Orig. Hinc iterum Sin,
id eſt tentatio, quia nec aliter expedit hoc iter agere. Aurifex enim
vas neceſſarium facere volens frequenter admouet igni,ſubdit mal
leis,raſorijs perſtringit,vt purgatius fiat,& ad ſpeciem quam pro
ſpicit artifex, perueniat. ❡Orig. Poſt hęc venerunt ad Pharan Ca
des, quod eſt fructificatio ſancta. Vides quò venitur, vides quia
34.manſio poſt tentationis ſulcos fructificatio ſancta ſubſequitur. Hor. Hiero.
Quidam interpretantur lumen,nec errarẽt ſi per Aleph literam ſcri
ñ.20.d. beretur: alij pellem,qui verum dicerent ſi ibi eſſet Ayn. Nonnulli
foramen,qđ poſſet accipi ſi Heth haberet elemẽtum. Cùm autem le
gatur per He, magis mõs intelligitur. Et legi poteſt: Aſcendit Aarõ
ſacerdos in montis montem.i. in verticem eius. Et nota, Non ĩ mon
te ſimpliciter,ſed in montis monte moritur pontifex,vt dignus loc⁹
meritis illius monſtraretur. Alius enim in valle,alius in campis,ali⁹
moritur in monte,alius in monte montis. ❡Inde applicatur in mõ
te Hor,qđ interpretatur montanus. Venit enim ad montem dei,
vt fiat mons vber,mons coagulatus. Vel ab eo ꝙ ſemper in mõte
dei habitet,dicatur montanus. c ❡Aaron ſacerdos in &c.
Iſid. Eodem anno mortuus eſt Aaron,quo nouus populus terram
promiſſionis intraturus erat. Et ꝙq; in monte Eleazaro ſacerdotiũ
dereliquerit; & lex eos qui eam impleuerint,perducat ad ſummum:
tamen ipſa ſublimitas non eſt trans fluenta Iordanis,ſed in extremis
terrenorum operum finibus. Et plagit eum popul⁹.xxx.diebus. A
ñ.21.a. aron plangitur,Ieſus non plangitur. In lege deſcenſus ad inferos; in
euangelio ad paradiſum aſcenſio. d ❡Audiuitq;. Iſido. Audi
uit quoque Chananęus,qđ veniſſet Iſrael & i loco exploratorũ vbi
quõdam ppl'm offendiſſe nouerat,inijt prelium & captiuum duxit
Iſrael. Rurſũ in eodem loco expugnat,ex voto victor vincit,ſuperãt
victi. Per qđ intelligimus: vt cùm nos auxilio dei deſtitutos hoſtes
captiuauerint,non deſperemus ſalutem,ſed iterum pugnemus. Po
teſt fieri vt vincamus,vbi victi ſumus. Appellatq; nomen loci illius
35.manſio Horma.i.anathema. e ❡In Salmona. Hiero. Caſtrametati
ſunt in Salmona,deinde in Phunon. Hę duę manſiones. xxxv. &.
xxxvj. in ordine hiſtorię non habentur, ſed ſcriptum eſt pro eis:
ñ.21.b. Egreſſi de monte Hor per viam maris rubri,vt circuirẽt terrã Edõ.
Ex quo

Ex quo oſtendit in finib⁹ & in circumitu terræ Edom eas poſitas. C
Nec de more legitur: profecti de monte Hor, caſtrametati ſunt in
Salmona vel in Phunon. Sed poſt ambitum terræ Idumæorum ve
nit ad extremũ & ait: Profecti filij Iſrael caſtrametati ſunt ĩ Oboth. ñ.21.c.
Nec dixit,profecti ſunt de illo loco in illũ locũ,qa duas manſiones
prætermiſerat, qs cũ in ſupputatione ta
cuerit, reddit eas in ſumma. In his Aaron
mortuo populus murmurat contra do
minum & Moyſen,manna faſtidiũt,à ſer
pentibus vulnerantur. ❡Orig. Sequitur
poſt hæc manſio Salmona,quod interpre
tatur vmbra portionis Hæc puto eſt vm
bra', de qua dicitur: Spiritus vultus no Tre.4.d.
ſtri Chriſtus dominus,cui diximꝰ: In vm
bra tua viuemus in gentibus. Illa quoq; † ñ.20.d.
vmbra ſimilis eſt huic de qua dicitur: Spi Luc.1.d.
ritus domini obumbrabit tibi. Vmbra
ergo portionis noſtrę q̃ nobis opacitatẽ
præſtat ab omni ęſtu tentationum. Chri
ſtus eſt & ſpũſſanctus. ❡Hiero. Salmona
imaguncula, quia ibi expreſſa eſt imago
ſaluatoris per ſerpentem ęneum qui in li
gno pependit. f ❡Phunon. Os,quia 36.manſio
cùm paſſionem filij dei cognoſcimus,qđ
corde credimus,ore pronuntiamꝰ,ſcđm
illud: Corde creditur ad iuſtitiam &cæ. Rom.10.b.
❡Orig. Hinc venit ad Phunõ qđ puta
m⁹ eſſe oris parcimoniã,qui em̃ potuerit
myſteriũ Chriſti & ſpũſſctĩ intueri,& vi
derit vl' audiẽt q̃ nõ licet hoĩ loq; neceſſa
riò habebit oris parcimoniã,ſciẽs qb⁹,qñ 2.Cor.12.b.
vel quõ de myſterijs diuinis oporteat loq.
g ❡Oboth. magi vel phythones, qa
poſt imaginem dei q̃ in corde rõne mon 37.manſio
ſtrat,& cõfeſſionẽ fidei q̃ ore profert,con
ſurgunt ſerpẽtes,& maleficę artes ad bella
nos prouocãt. Sed oĩ cuſtodia ſeruantes Proũ.4.d.
cor nr̃m,obturemus aures nr̃as ne audia
mus voces incantiũ & carmina ſirenarũ.
❡Orig. Poſt hoc venitur in Oboth. Cu
ius nois q̃uis non inuenerimus interpre D
tationem, non dubitamus ſicut in cęte
ris,& in hoc conſequentiam profectuũ cõſeruari. h ❡In finib⁹.
Significat ſcđm literã,qđ hucuſq; fuerũt in finib⁹ Idumęorũ,& nũc
veniũt ad terminos Moab. ❡Orig. Sequitur poſt hæc mãſio Gai 38.manſio
i. Chaos: Appropiat em̃ ꝑ hos ꝓfect⁹ ad ſinũ Abrahæ q ait: Inter
nos & vos magnum chaos firmatum eſt,vt cũ Lazaro requieſcat. Luc.16.g.
i ❡In Dibongad. Hiero. Dibongad. xxxix. manſio. Pro hac in 39.manſio
ordine hiſtorię legitur, qa poſtq; caſtrametati ſunt in Ieabarim in
finib⁹ Moab cõtra ortũ ſolis,inde ꝓfecti ſunt & deuenerunt ad tor
rentẽ Zared,& inde proficiſcẽtes caſtrametati ſunt trans Arnon,q̃
eſt ĩ ſolitudine finiũ Amorrhęi,eò ꝙ Arnõ in terminis ſit Moabita
rũ & Amorrhęorũ,poſt Dibongad bellũ gerit contra Sehon regẽ
Amorrhæorum & Og regẽ Baſan, vnde diſcimus qa cũ venerim⁹
ad ſummũ,nõ ſupbiamus,ſed econtrario ſolitudinẽ nobis ꝓpoſitã
nouerim⁹. ❡Orige. Inde venitur iterũ ad Dibongad,qđ interpre
tatur apiariũ tentationũ. O mira ꝓuidentiæ cautela diuinæ. Iam via
tor cæleſtis ſummæ ꝓfectioni ꝓximus fit ſucceſſione virtutum, &
tamen ei tentamenta non deſunt,ſed noui generis audio tentamẽta.
Apis laudabile animal in ſcripturis eſt,cui⁹ laborib⁹ & reges & me
diocres ad ſanitatem vtuntur,qđ rectè de verbis prophetarum & Apis
apl'orũ, & omniũ qui ſacra volumina ſcripſerunt, accipit. Et hoc Eccle.11.a.
☞ eſſe apiarium

Nicolaus de Lyra.

a ❡Egreſſiq; de Cades. Hîc deſcribuntur manſiones à
Cades vſq; ad Iordanem excluſiuè, & ſunt nouem manſiones.
b ❡Caſtrametati ſunt in monte Hor. Iſta eſt prima poſt e
greſſum de Cades. c ❡Aſcenditq; Aaron &c. Et ibi mortuus
eſt ſicut dictum fuit ſuprà. xx. cap. Dicunt tamen aliqui ipſum mor
tuum fuiſſe in Moſeroth,ſicut dictum fuit ibidem. d ❡Audi
uitq; Chananæus'. ſcilicet mortẽ Aaron & aduentum filiorum
Iſrael, & ex morte Aaron quę acciderat,fuit audacior ad inuaden
dum filios Iſrael: quia credebat diuinũ adiutorium ab eis elongatũ,
eò ꝙ Aaron qui orabat pro populo,& offerebat ſacrificia,mortu⁹
erat. e ❡Venerunt in Ieabarim quæ, In Hebręo habetur:
בעיי העברים in ijehaabarim.i. in ſolitudines Abarim. eſt em̃ A
barim nomẽ mõtis iuxta quẽ ſũt ſolitudines,ĩ qb⁹ fuerũt tẽtoria. ix.

 ☞ Suprà Ior

E ☞ eſſe apiarium omnem numerum ſcilicet diuinarũ ſcriptura-
rum puto. Eſt ergo his qui ad perfectionē tendũt, etiã in hoc apia-
Deu.5.a. rio tentatio. Video in hoc apiario tentationem, cùm dicitur: Vide
&.17.a. ne aſpiciens ſolem & lunam, adores ea quæ ſequeſtrauit dominus
Exo.22.d. deus tuus gentibus. Et alibi: Deos non maledices. Et in nouo teſta-
Ioh.8.e. mēto: Quid me vultis occidere hominē,
Matt.13.b. qui veritatem locutus ſum vobis? Et ali-
bi: Propterea in parabolis loquar eis, vt
videntes non videant, & audientes nō in-
2.Cor.4.a. telligant &cę. Apoſtol⁹ quoque ait: In q-
bus deus huius ſeculi excęcauit mentes in
fidelium, & multa huiuſmodi tentamen
ta in diuino apiario inuenies, ad quę neceſ
ſe eſt venire vnunquenq; ſanctorum, vt
etiam per hæc q; perfectè & piè de deo
ſentiat, cognoſcatur. a ¶Helmonde-
blathaim. Quod interpretatur cōtent⁹
palatorum vel opprobriorum: vt intelli
gamus omnia dulcia & illecebras volu-
ptatum in hoc ſeculo contemnēdas, & op
probria diligenda. Quæ ſi falſò obijcian
tur, beatitudinem pariunt. Mel non offer
Leuit.2.c. tur in ſacrificijs dei, & cera quæ dulcia cō
Exo.27.d. tinet, in tabernaculo non lucet, ſed oleum
Prou.5.c. puriſſimum quod de oliuæ profertur a-
maritudie: Mel eñ diſtillat de labijs mere-
1.Re.14.d. tricis, de q puto myſticè guſtaſſe Ionathã,
vix populi precibus liberatum.

a ſunt in Helmondeblathaim. Egreſ-
b ſiq; de Helmondeblathaim, uene-
runt ad montes Abarim contra
Nabo. Profectiq; de montibus A-
c barim tranſierunt ad campeſtria
Moab ſupra Iordanem contra Ie- a
rico: Ibiq; caſtrametati ſunt de Bet- b
ſimoth uſq; ad Abelſatim in †pla-
niorib⁹ locis Moabitarũ, ubi locu c
tus eſt dominus ad Moyſen: Præ d
cipe filiis Iſraël, & dic ad eos: Quã-
d do tranſieritis Iordanem intran-
e tes terram Chanaan, diſperdi- e
f te cunctos habitatores regionis

a ¶Poſſeſſionem uirtutum.
¶Mentis.
†cãpeſtrib⁹

¶Orige. Poſt hæc venitur in Hel mondeblathaim, quod interpretatur contemptus ficuũ, id eſt vbi contempnãtur penitus terrena. Niſi enim cōtēpta fuerint quę delectare videntur in terris, ad cæleſtia tranſire non poſſumus.

b ¶Venerunt ad montem Abarim contra Nabo &c.
.41. manſio Quadrageſimaprima manſio vertitur in montes tranſeuntium, &
eſt contra faciem montis Nabo. ¶Sequitur manſio Abarim, qd'
eſt tranſitus contra Naban, quod eſt abſceſſio. Vbi enim per has o-
mnes virtutes anima tranſierit, & ad ſummam perfectionis aſcende
rit, tranſit iam de ſeculo, & abſcedit ſicut Enoch, qui non inuenie-
batur, quia tranſtulit illum deus. Quòd ſi videatur adhuc in ſeculo
Gen.5.c. eſſe, & in carne habitare, tamen non inuenitur in vllo ſeculari actu,
F quia tranſtulit illum deus in regionem virtutum. ¶Hiero. Hîc mo
ritur Moyſes, terra promiſſionis ante conſpecta. Nabo interpreta
tur concluſio, in qua finitur lex, & non inuenitur eius memoria, ſed
gratia euangelij ſine fine perſeuerat. Et notandum, q; manſio tranſ-
euntium in montibus ſita eſt, & adhuc profectu indiget. Poſt mon
tana eñ ad campeſtria Moab & Iordanis fluenta deſcendimus, qui
Epilog⁹ ge- interpretatur deſcenſio. Nihil enim tam periculoſum q; glorię cupi
ſtorũ.42. ditas & iactantia, & animus conſcientia virtutum tumidus.
manſionis. c ¶Ad campeſtria Moab. Hiero. In quadrageſimaſecunda
42. manſio manſione quę extrema eſt, reſidens populus benedicitur à Balaam,
Suprà.24.a & maledictio mutatur in laudes, fornicatur cũ filiabus Madian: &
Suprâ.25.b. Phinees fornicantes pũgione trãsfigit: Numeratur rurſus populus,
Suprà.16.a. numerantur & Leuitę, vt interfectis peſſimis, nouus dei populus cē
ſeatur. Filiæ Salphaat hæreditatem iudicio domini accipiunt inter-
S.28.&.29. fratres, nec fœmineus ſexus à poſſeſſione domini excluditur. Ieſus
Moyſi in monte ſuccedit, & diſcit à lege quę ſpiritaliter debeat of-
ferre in eccleſia, quid per ſingulos dies, quid in ſabbatho, quid in calē
dis, quid ĩ paſcha, quid in pentecoſte, quid in neomenia menſis ſepti
mi, quid in ieiunio eiuſdem menſis die decimo, quid in ſcenophe-
gia quando figuntur tabernacula? Quintodecimo die mēſis eiuſdē,
vxorum & filiorum vota ſine autoritate & patrum & virorum,
caſſa memorantur. Bellum contra Madianitas, mors Balaam, præ-
Suprà.30.a. dæ diuiſio, & oblatio ex ea in tabernaculo dei. Ruben & Gad & di
Suprâ.31.a. midia tribus Manaſſe circa Iordanem in eremo poſſeſſionem ac-
Suprà.32.a. cipiunt. Plurima enim habebant iumenta, nec adhuc poterant habi
tare in templo: Docetur populus vt in terra ſancta idola deſtruat, &
nullus de prioribus habitatoribus ſeruetur. Deſcribitur olim cupita
prouincia, & duarum & ſemis tribuum hæreditas ſeparatur, nu-
merantur tribuum principes qui terram ſanctam intrare debeant:
quadragintaduas vrbes cum ſuburbanis ſuis vſque ad mille paſ-
ſus per circumitum Leuitę accipiunt, quot ſunt ſcilicet manſiones.
Adduntur ſex vrbes fugitiuorum, tres intra Iordanem, & tres vl-
trà: vt ſint quadragintaocto, qui fugitiuorum ſuſcipi, qui in-
terfici debeant, & vſque ad mortem ſummi pontificis reſeruari.
Deu.1.a. Succedit Deuteronominum, ſecunda lex meditatorium euangelij.
Ibi breuiter diſcimus quæ inter Pharan & Thophel & Laban &
Haſeroth & loca aurea, abiecto Iuda infeliciſſimo .xi. diebus in
Deu.32.a. via de Choreb per viam montis Seir vſq; Cadesbarne Moyſes po
pulo ſit locutus. Et extremũ canat canticum in quo ſynagoga pro-
ijciuntur, &

iicitur, & eccleſia domino copulatur. Impinguatus eſt & incraſſat⁹ G
ac dilatatus & recalcitrauit dilectus, & oblitus eſt dei ſaluatoris ſui Deut.32.a.
&c. Benedicuntur filij Iſrael, & rurſus in Simone Iudas miſerandus
excluditur. Aſcendit Moyſes ad montem Nabo in vertice Phaſga, Deut.33.a.
qui eſt contra Iericho, & oſtendit ei dominus omnem terram Deut.34.a.
Galaad vſq; ad Dan, & Neptali, Ephraim
& Manaſſen, & vniuerſam terram Iuda
vſq; ad mare magnũ cōtra auſtrum, & re
gionem campeſtrem Ierichontis ciuitatis
palmarum vſque Phegor. Quis poteſt
tanta myſteria noſſe? Quis in extremis le-
gis & huius vitę finibus conſtitutus non
intelligit ſemper ſibi eſſe pugnandum, &
tunc plenam victoriam dari, ſi fuerit in cã
peſtribus Abelſatim, quod interpretatur
luctus ſpinarum, & fleuerit antiqua pecca
ta, & ſpinas quę ſuffocauerunt ſementem
verbi dei de quibus dicitur: Verſatus ſum Matt.13.a.
in miſeria, dũ mihi cōfigitur ſpina. ¶O- Pſal.31.a
rige. Vltima mãſio eſt ab occidēte Moab
iuxta Iordanem. Hic enim curſ⁹ propter-
ea agitur, vt perueniatur ad flumen dei, ſa
pientiæ ſcilicet & ſcientię, vt purificati ter
ram promiſſionis intremus. In literario lu
do vbi pueri elementa ſuſcipiunt, alij di- Nota de ſtu
cuntur abecedarij, alij ſyllabarij, alij nomi ſtio lrario
narij, alij calculatores. Et cùm audierimus
hæc omnia, puerorum profectus agnoſcimus. Similiter in liberali-
bus ſtudijs, cùm locum recitare vel locutionem vel laudem, vel alias
p ordinē materias audierim⁹ ex materię noīe pfectũ adoleſcētis ad-
uertimus. Per hæc ergo locorũ quaſi materiarũ nomina in diuinis
eruditionibus profectus indicãtur. Et ſicut illi in ſingulis immoran
tes quaſi manſiones faciunt, & de vna ad aliam tendunt, ita hîc man
ſionum nomina & profectiones ab vna vſq; ad aliam profectum
mentis indicant & incremēta virtutum. d ¶Tranſieritis Ior-
danem. i. cùm baptizati fueritis: quaſi cum depoſito veteri homi
ne cum actibus ſuis, indueritis nouum, qui renouatur in agnitio-
ne dei. e ¶Diſperdite cunctos. Cùm terram ſanctam repro Col.3.b.
miſſionis per fidem ingredimur, ſimul cum idolatria etiam omnia H
vitia extinguamus. f ¶Habitatores. Malignos ſpũs, phan-
taſmata vitiorũ cũ ſuggeſtionibus ſuis vnde: Beatus qui tenebit: Pſal.136.b.
☞ & allidet

Nicolaus de Lyra.

✠ a ¶Supra Iordanem contra Iericho. Ita qd' Iordanis fluuius erat inter exercitum filiorum Iſrael & Iericho, quæ eſt ciuitas terræ promiſſionis. b ¶Ibiq; caſtra. de Betſi. vſq; ad Abelſatim. In hoc oſtenditur quantum ſpatium tenebat exercit⁹ ſcilicet de vno iſtorum locorum vſq; ad alium. Dicit autem Ra. Sa. q; ſunt ibi .xij. miliaria: Sed non eſt veriſimile, qd' exercitus tantùm ſpatium occuparet, maximè qa caſtra erant ſituata in quadro circa
tabernaculum, vt dictum fuit ſuprà .iij. cap. c ¶Vbi locutus. Mãſionum
illa quę ſequũtur ĩ iſto libro & Deutero. quantũ ad magnam partē. numerus
In Deutero. enim multa replicantur quę fuerant antea ſibi dicta domino. Sciendum autem, qd' predictæ manſiones in vniuerſo fuerũt xlij. quarum filij Iſrael fecerunt .xiiij. primo anno egreſſionis ſuę de AEgypto, & in principio ſecundi anni ſcilicet vſq; ad locum vnde miſſi fuerunt exploratores. Item octo fecerunt quadrageſimo anno ſcilicet à monte Hor excluſiuè vſq; ad Iordanem. Et ſic patet qd' tēpore intermedio, quod fuit ferè .xxxviij. annorum: filij Iſrael fecerũt tantũ viginti manſiones. Ex quo patet, qd' licet dictum fuerit ſuprà xiiij. ca. qd' filij Iſrael eſſent vagi per deſertum toto illo tempore, nō tñ ſic eſt intelligendum, q; eſſent quaſi ſic in continuo motu de loco ad locũ, ſed aliquando in vno loco diu mãſerũt, qa tandiu manebãt in vno loco, quãdiu nubes ſtabat ſup tabernaculũ. d ¶Pręcipe.
Suprà deſcriptus eſt ſtatus populi in itinere procedentis, hîc con- Diuiſio
ſequenter deſcribitur ſtatus eius ad terminum accedentis, vbi primò præcipitur idolatrię deſtructio, ſecundò deſcribitur terrę promiſſionis limitatio, ibi Locutuſq; eſt. tertiò terræ limitatę diſtributio, ibi: Præcepitq; Moyſes. Circa primum dicitur: Præcipe filijs Iſrael. autoritate mea, vt ſint ad hoc firmiter obligati. Quando tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaan &cę. e ¶Diſperdite cunctos habitatores regionis illius. Intantum enim multiplicatæ erant iniquitates eorum, qd' ſcientia mortis erat à deo data ſuper eos, ſecundum quod prędictum fuerat Abraham, Geneſis .xv. d. nondũ eñ completæ ſunt.
✠ iniquitates

A ☞ & allidet paruulos ſuos ad petram. a ❡Pluribus dabitis latio. Quia qui habent copiam virtutum, latitudinem ſperant pręmiorum. Qui autem paucitate virtutum contenti ſunt, ſecundum meritum ſuum retributionem percipiunt. vnde: Qui parcè ſeminat, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de bene. &c. (2.Cor.9.b.)

⁂ iniquitates Amorrhæorum. q.d. qñ implebuntur tunc occidentur, & filij tui poſſidebunt terram. C a ❡Confringite titu. id eſt aras. b ❡Et ſtatuas comminu. id eſt idola, quæ erant ſuper altaria. c ❡Atq; omnia excelſa. quia in montibus altis fiebāt ædificia, & plantabantur arbores ad idolatriam exercendam, & omnia talia præcipiuntur deſtrui, vt tolleretur idolatria & memoria eius de terra illa, quæ erat deputata cultoribus vnius veri dei. d ❡Quam diuidetis vobis ſorte &c. hoc eſt expoſitum ſuprà. xxvj. Si autem nolueritis. Sequitur: e ❡Erũt &c. id eſt mortales aduerſarij. f ❡Et quicqd &c. mortem inferēdo. g ❡Vobis faciã. eò quòd nolueritis exequi iuſtitiam meam.

† delubra eorum, vbi dijs ſuis orationes faciebant

a ❡Alij titulos uel idola.

illius, confringite †titulos, & ſtatuas comminuite, atque omnia a b c

a ❡Superbiam carnis. b ❡Carnalem animam a ſqualore uitiorum.

excelſa uaſtate, mundantes terram, & habitantes in ea. Ego enim dedi uobis illã in poſſeſſionem, quã diuidetis uobis ſorte. d

a Pluribus dabitis latiorē, & paucis anguſtiorem. Singulis ut ſors ceciderit, ita tribuetur hæreditas. Per tribus & familias poſſeſſio diuidetur. Sin autē nolueritis interficere habitatores terræ qui re

a ❡Malignos ſpiritus & uitia. b ❡Mentis uel carnis.

a ❡Conſcientiæ punctiones.

manſerint erunt uobis quaſi clãui in oculis, & lanceę in lateribus, e & †aduerſabuntur uobis in terra habitationis ueſtræ, & quicquid f

a ❡Interitum ſcilicet hoſtium, non ſolatium amicorum.

illis facerē cogitaueram, uobis faciam. g

† anguſtijs afficiēt vos

Cap. XXXIIII.

b LOcutusq; eſt dominus ad Moyſen dicens: Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos: Cùm ingreſſi fueritis terram Chanaan, & in poſſeſſionem uobis ſorte ceciderit, his finib⁹ terminabitur. Pars meridiana incipiet à ſolitudine Sin, quæ eſt iuxta Edom, & habebit terminos contra orientem mare ſalſiſſimum, qui circumibunt auſtralem plagã per aſcenſum ſcorpionis, ita ut tranſeant in Senna, & perueniant ad meridiem uſq; h i k

❡Vel Vnde.

ad Cadesbarne. Inde egredientur cõfinia ad uillam nomine Adar, & tendent uſque Aſemona: Ibitque per gyrum terminus ab Aſemona uſq; ad torrẽtem Ægypti, & maris magni littore finiet. Plaga autē occidētalis à ma l m n

a ❡I. eſt a mari uſq; ad mare, a torrente. ſ. Riuocorula qui mari influit, uſq; Emath urbem Syriæ.

ri magno īcipiet, & ipſò fine clau

GLO. ORDI.

Cap. XXXIIII.

Quis dign⁹ ſit nũerari. LOcutusq; eſt dñs &c. Ori. Diuinis numeris non omnes digni ſunt, ſed certis prærogatiuis deſignant, qui intra numerum dei comprehendũtur. Vnde in hoc libro neq; mulieres nominantur pro fœminea. ſ. infirmitate, neq; ſerui vita & moribus degeneres, nec AEgyptij, qui populo dei erant admiſti, quia alienigenæ & barbari, ſed ſoli Iſraëlitæ. Neq; illi omnes, ſed a.xx. annis & ſuprà. Nec ſola ætatis habetur obſeruatio, ſed quæritur ſi habeant robur aptum bello. Præcipitur enim vt numeretur omnis qui procedit in virtute. Puerilis ætas non numeratur, niſi fortè primogeniti ſint, aut de ſacerdotali aut Leuitica ſtirpe deſcendant. Si hæc ad literam conſiderentur, quis dabitur profectus his qui ſacris voluminib⁹ geſtiunt erudiri? Docet autem pręſens lectio, quid ſit tranſcendere puerilem inſipientiam. Si enim deſiero paruulus eſſe ſenſibus, & vir effectus depoſuero quę ſunt paruuli, & effectus iuuenis vincam malignum, procedam in virtute Iſraël, & dignus diuinis numeris computabor. (1.Cor.14.d) Dum verò ineſt alicui noſtrum puerilis vel lubricus ſenſus, vel fœminea & reſoluta ſegnicies, dum AEgyptios & barbaros gerimus mores, in ſacrato numero eſſe non meremur. Innumeri enim ſunt qui pereunt, numerati autem qui ſaluantur. vnde: Qui numerat multitudinem ſtellarum &c. Chriſtus etiam capillos diſcipulorum dicit eſſe numeratos, capillos ſcilicet illius capitis qui in Nazaræis erant. Quibus inerat virtus ſpiritusſancti ad proſternendos alienigenas virtutes ſcilicet animi, & multitudinem ſenſuum, qui de principali mentis, tanquã de capite apoſtolorum procedebant. (Pſal.146.a. Matt.10.d. B Suprà.6.c. Iudic.15.) ❡Locutus eſt ergo dominus ad Moyſen in deſerto Sina: Illa ſcilicet quæ ſuperius breuiter comprehendimus: vbi præcipitur numerari à viginti annis & ſuprà, omnis qui procedit in virtute Iſraël &cæ. Si quis ergo procedit in virtute, ille numeratur. Nec in qualicunq; virtute vel AEgyptiorũ vel Aſſyrorum vel Græcorum, ſed in virtute Iſraël, quæ à deo per ſcripturas docetur, & per fidem apoſtolicam & euãgelicam traditur. (Tropolog.) ❡Origeñ Ratio quoq; tribuum, diſtinctio ordinum, ſocietas familiarum, ordinatio caſtrorum, ingentia prodit ſacramenta. Certa expectatio eſt nobis reſurrectionis mortuorum: cùm hi qui viuunt, qui relicti ſunt, non præueniunt in aduentu Chriſti eos qui dormierunt. Sed cum illis rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, ſiue omnes in aëre (ſicut Paulus dicit) permanſuri, ſiue etiam aliqui ad paradiſum, aut ad alia quælibet (ex multis manſionibus quę apud patrem ſunt) loca transferendi. Diuerſitas autem tranſlationis & gloria ſecundum merita cuiq; præſtabitur. Et erit vnuſquiſq; in ordine ſuo. Vnuſquiſq; ergo in reſurrectione, aut in tribu Ruben aſcribetur, quia in moribus, vel in actibus, vel in vita, ipſi Ruben aliquid ſimile & conſanguineum habuit. Alius in tribu Simeon, forſitan pro obedientia. Alius in tribu Leui, qui. ſ. bene pręfuit ſacerdotio, vel bene miniſtrãs, gradum ſibi bonum acquiſiuit. Alius in tribu Iuda, qui regio ſpiritu populum ſuum, ſenſus ſcilicet mentis & cogitationes (1.Teſ.4.d. Iohã.14.a. 1.Cor.15.c. 1.Timo.3.c)

☞ cordis bene

NIC. DE LY.

Cap. XXXIIII.

LOcutusq; eſt domin⁹. Hîc deſcribitur terræ promiſſionis limitatio. (Diuiſio) Cuius vna ratio fuit; quia aliqua erant præcepta in lege quæ obligabant tantùm in terra illa: & aliqua etiam quæ non poterant fieri extra, ſicut ædificatio templi & oblatio ſacrificij, & ideo debuerunt limites huius terræ determinari, & primò determinatur terminus partis meridionalis, cùm dicitur: Pars meridiana incipiet &c. i ❡Et ha. &c. mare ſal. i. mare mortuũ, quòd eſt ita ſpiſſum & ſalſum, q̃ non eſt nauigabile, neq; piſces poſſunt ibi viuere, vt dicit Philoſo. ij. Metheororũ. (Philoſo.) Iſte eſt locus vbi quinq; ciuitates fuerũt ſubuerſæ, vt habet Geñ. xix. & in illo loco deſcendit Iordanis fluuius. Illud igitur mare erat in angulo cõiungēte partē orientalem terrę promiſſionis & meridionalem. (D) k ❡Qui cir. &c. Mons eſt in latere meridionali illius terræ ſic nominatus, quia ſcorpiones erant ibi in multitudine. l ❡Vſq; ad &c. Hîc eſt Nilus ſecundum aliquos, ſecundũ alios verò, qđ videtur ꝓbabilius, eſt quidã torrens deſcendens in mari mediterraneo vocat⁹ Riuocorula, & eſt in extremitate terræ promiſſionis verſus meridiem. m ❡Et magni &c. i. littore maris mediterranei, qđ dicit̃ hîc mare magnũ reſpectu maris mortui, à quo incipit terminus meridionalis terræ ꝓmiſſionis, vt pdictũ eſt, & finit̃ littore maris mediterranei. n ❡Plaga &c. Hîc deſcribitur terminus occidentalis, qui eſt totus ſup littus maris mediterranei.

⁂ Porrò ad ſeptem

Moraliter. h ❡Locut⁹ eſt dominus. (Moraliter) In hoc cap. deſcribuntur termini terrę promiſſionis ſecundum quatuor partes orbis, quæ ſunt oriens, occidens, aquilo, meridies. Per terram verò promiſſionis ſignificatur terra viuentium ſiue vita beata, quæ non eſt propriè loquendo cælum Empyreum. (Terra promiſſionis.) Nam omnes angeli ſecundum doctores catholicos fuerunt ibi creati, non tamen tunc fuerũt beati, quia ſic nulli cecidiſſent, quòd eſt falſum: Igitur terra viuentium, quòd idem eſt quòd vita beata, dupliciter accipitur. Vno modo obiectiuè, & ſic ipſe deus eſt vita beata, nec habet terminos, ſed eſt infinita, Baruch. iij. capi. O Iſraël quã magna eſt domus dei, & ingens locus poſſeſſionis eius: magnus & non habet conſummationem, excelſus & immēſus. Alio modo accipit̃ ſubiectiuè, put eſt formaliter in ipſo beato, & ſic eſt terminata vita beata. Hui⁹ termini ſic poſſunt aſſignari. ſ. ab oriēte claritas diuinæ viſiõis, ſicut ab oriēte nobis ꝓuenit ortus lucis: à meridie verò ſuauitas fruitionis prouenieñs ex feruore dilectionis, ſicut à meridie prouenit feruor caloris: ab occidente firmitas tentatiõis. certi eñ ſunt omnes beati q̃ nullo modo cadēt à ſua beatitudine. Ab aqlone verò, à q̃ eſt oē malũ. Hiere. j.c.

E cordis bene rexit. Singulis quocꝫ tribubus ſociabitur, qui eis aliq́d cognatum, vel in actibus vel in moribus habuit. Illud etiam quòd ſocia connexione tribuum, caſtrorũ poſitio, & metationis ordo deſcribitur, pertinet ad aliquem ſtatum in reſurrectione mortuorum. Quòd tres ad orientẽ dicuntur eſſe tribus, tres ad occidentem, tres ad mare, & tres vltimæ ad aquilonem, (qui durus dicitur ventus) & quòd tribus Iuda quæ regalis eſt, ad orientem ſtatuitur, de qua ortus eſt domin⁹ noſter, nõ puto otioſum. Et quòd Iſſachar huic iungiť, & Zabulon, & quòd in quatuor partes trinus iſte numerus ordinatur. Quę quamuis poſitionum ſuarum diuerſas habeant qualitates, omnes tamen in trinitatis numero continentur, quia ſub vno numero patris & filij & ſpiritusſancti cenſentur omnes, qui ex quatuor orbis partibus veniẽtes inuocant nomen domini recumbentes cũ Abraham,
Matth.8.b. Iſaac, & Iacob in regno dei. Ego autem imparẽ me iudico ad enarranda numerorum myſteria. Sed feſtinandum nobis eſt ad verum Ieſum, prius tamen pędagogo Moyſe vtentes, & apud eum multa rudimenta infantiæ deponentes, tendamus ad perfectionem Chriſti. Moyſes enim non multa bella compreſſit; Ieſus omnia bella compeſcuit, pacem omnibus dedit. ¶ Conſiderandum etiam ꝙ egreſſus de AEgypto populus non ſtatim numeratur. Adhuc enim ꝑſequebatur Pharao. Nec cũ mare rubrum tranſiens venit in deſertum, nõdũ em̃ fuerat tentatus, nondum ab hoſte impugnatus.
Exod.17.c. Confligit aduerſum Amalec & vincit, nec adhuc numeratur, non enim ſufficit ad per-
Exodi.19.a. fectionem tendenti vna victoria. Mãna ac-
Exod.17.b. cipit & aquam de petra, nec tunc numeratur: nondum in his quæ numeris apta ſunt, adoleuerat. Tabernaculum conſtruitur, lex per Moyſen datur, ſacrificiorum &
F purificationum ritus docetur, ſanctificationum leges & ſacramenta cõdunť, & tũc ad numerũ ex p̄cepto dei populus adducitur. Vide quanta tibi tranſeunda ſunt, quanta tolerãda, quot ꝓfectionibus, quot tentationib⁹, quot pręlijs pugnandum & vincendũ, vt poſſis ꝑtinere ad diuinum numerum, & inter ſanctas tribus numerari, & viſitari poſſis, & per dei ſacerdotes Aaron & Moyſen numerorum cenſibus aſcribi. Suſcipienda eſt lex dei, offerenda ſacrificia, explendæ purificationes, & cuncta peragenda quæ lex ſpiritus docet, vt poſſit ad Iſraëliticum numerum pertinere. a ¶ Ad ſeptentrio-
† Ioſ.14.a. nalem & cæte. Dicunt Hebræi ſeptentrionalem plagam incipere à mari magno qđ Palæſtinæ, Phœnicis & Syrię (q̃ appellatur Coele) Cilicięcꝫ p̄tẽdit littorib⁹, & ꝑ AEgyptũ tẽdit ad Libyã. Qđ aũt diciť ꝑueniẽtes vſcꝫ ad montem altiſſimum, autumant ſignificari montem Armanum, vel Taurum quòd verius videtur. b ¶ Ibuntcꝫ confinia &c. A fine ſeptentrionalis plagæ, id eſt atrio Hena, tendunt fines vſcꝫ ad Sephama, quã Hebræi Aphamiam vocãt, & de Aphamia deſcẽdũt in Reblatha, q̃ eſt Antiochia Syriæ. vñ addit cõtra fontem quẽ ꝑſpicuũ eſt eſſe Danem, de quo Antiochia abũdãtiſſimis fruiť aquis. c ¶ Hæc erit terra &c. Origeñ. In priori diuiſione trans Iordanem ꝑ Moyſen duabus tribubus Rubẽ & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe terra diuiſa eſt. Intra Iordanem per Ioſue filium Nũ
Ioſue.15.c. & Eleazarum filium Aaron: Iudas poſſedit ab auſtro: Ephraim & dimidia tribus Manaſſe ab aquilone. Poſtea vero de Sylo miſſis
Ioſue.18.b. exploratoribus per ſingulas tribus, & deſcriptione terræ allata ad
Diuiſio tribuũ ꝑ terrã ꝓmiſſionis Ioſue & Eleazarum, Beniamin iuxta Iudam & Ephraim & dimidiam tribum Manaſſe, ab auſtro ſecundum ſortem, poſſeſſionem accepit. Secũda tribus Simeon in tribu Iuda, vt impleretur qđ ſcri-
Gen.49.b. ptum eſt de Leui & Simeon. Diuidam eos in Iacob, & diſperdã in Iſraël. Tertia Zabulõ Galilęã accepit, in qua eſt mõs Thabor. Quarta Iſſachar, vbi eſt Iezrael vſcꝫ ad Iordanem. Quinta Aſer vſcꝫ ad montẽ Carmelum, qui imminet mari magno, Tirũcꝫ & Sidonẽ. Sexta Nephthali in Galilæa vſcꝫ ad Iordanem, vbi eſt Tyberias, quæ olim appellabatur Cenereth. Septima à Dan vſque Iopen, ibi G ſunt turres Achilaon, & Zeledi, & Emaus, q̃ nũc dicitur Nicopolis: ☞ licet poſtea

a detur. Porrò ad ſeptẽtrionalem[a] plagam à mari magno termini incipient perueniẽtes vſcꝫ ad mon-[b] tem altiſſimum, à quo uenient in Emath uſque ad terminos Se-
b dada, ibuntcꝫ confinia uſque ad

a ¶ Vnde hodie Zepheum oppidum Ciliciæ vocant.
b ¶ Hebraice Aſeren, quod interpretatur atrium fontis, & eſt terminus Damaſci.

Zephrõna[a] & uillam Enan[b]. Hi erunt termini in parte aquilonis: Inde metabuntur fines contra o-[c] rientalem plagam, de uilla Enan uſcꝫ ad Sephama, & de Sephama deſcendent termini in Reblatha contra fontem Daphnim. Inde[d][e] peruenient contra orientem ad

a ¶ Stagnum Tyberiadis: quælibet enim congregationes aquarum appellantur maria.

marẽ[a] Cenereth, & tendent uſque[f] ad Iordanem, & ad ultimum ſal-[g]

¶ Mortuo vel lingua maris rubri, in cuius littore Achila poſita eſt.

ſiſſimo claudentur mari. Hanc habebitis terram per fines ſuos in circũitu. Præcepitcꝫ Moyſes[h]
c filiis Iſraël dicens: Hęc erit terra,[i] quã poſſidebitis ſorte, & quam iuſſit dominus dari nouem tribu-[k] bus & dimidiæ tribui. Tribus e-[l] nim filiorum Ruben per familias ſuas, & tribus filiorum Gad iuxta cognationũ numerum. Media quocꝫ tribus Manaſſe, id eſt duæ ſemis tribus acceperunt partem ſuã trans Iordanem contra Iericho ad orientalem plagam. Et ait dñs ad Moyſen: Hęc ſunt[m] nomina uirorũ, qui terram uobis diuident, Eleazar ſacerdos & Io-[n] ſue fili⁹ Nun, & ſinguli principes[o]

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Porro ad ſeptem. pla. Hîc deſcribitur terminus aquilonaris incipiens à mari mediterraneo. b ¶ Vſcꝫ ad montem altiſſimum. In Hebręo habeť: Vſcꝫ ad montẽ montis, quia ſicut dicit Ra. Sal. ſuper montem illum erat quidã mõticulus ſupereminẽs. Et credo qđ iſte eſt mõs Libani, quia alibi in pluribus locis mõs Libani deſcribiť eſſe in termino aquilonari terræ ꝓmiſſionis. c ¶ Inde metabuntur. Hîc deſcribiť terminus orientalis. d ¶ Contra fontem. In aliquibus libris additur Daphnẽ, ſed non eſt in Hebręo nec
Iordanis fons in libris correctis. Hunc locum vocat Matthæus Magedan: Marcus Dalmanutha, & Saraceni Modan, & eſt ibi verus ortus Iordanis, qđ ꝑ hoc patet ꝙ paleę in hunc fontẽ immiſſæ recipiunť in Dan ductu ſubterraneo meatu, & à fonte Dan & Ior noĩať Iordanis. e ¶ Inde peruenient & cæte. ad
Mare q̃d ſit mare Cenereth. Eſt enim lacus magnus ꝑ quẽ trãſit Iordanis fluui⁹, & vocať mare more Hebraico, quo omnis cõgregatio notabilis aquarũ vocať mare ſecundum illud Geneſ.j. Cõgregationeſcꝫ aquarum appellauit maria. vocatur aũt in euangelio mare Galilęæ & trãſit iuxta Galilæã, & mare Tyberiadis à Tyberiade quæ eſt ciuitas ſita in eius ripa. Dicitur etiam mare Genezareth. f ¶ Et tendent vſcꝫ ad Iordanem. Ex quo patet quòd terra promiſſionis in angulo coniungente partem eius aquilonarem cũ orientali ſe extendebat vl-
H tra Iordanẽ, & ſcđm aliquos illa portio vocatur Traconitidis regio, Lu. iij. g ¶ Et ad vltimum ſalſi. &c. Et ſic patet illud qđ ſuprà dictũ eſt, ſ. quòd iſtud mare erat in angulo terræ ꝓmiſſionis cõiungente ptẽ orientalem cum meridionali, quia ſicut eius pars meridionalis ab illo mari incipit vt prædictum eſt, ita pars orientalis ad ipſum
Diuiſio terminatur, vt hîc dicitur. h ¶ Præcepitcꝫ. Hîc agitur de huius terræ diuiſione, & primò determinatur huiuſmodi diuiſio. ſecundò ex prędictis mouetur quæſtio. ca. xxxvj. adhuc primò agitur de terræ diuiſione. ſecundò, de diuiſæ datione q̃tũ ad partẽ ca. xxxv. Circa primum deſcribiť modus
† Ioſ.14.a. diuiſionis. ſ. per ſortes, cũ diciť: i ¶ Hæc erit terra &c. De modo autẽ iſtarũ ſortiũ dictũ fuit ſuprâ ca. xxvj. Deſcribiť etiã quibus ſit diuidenda, cũ diciť: k ¶ Nouem tribubus &c. Cuius cauſa ſubdiť cũ diciť: l ¶ Tribus enim filiorũ Ruben &c. Quia duæ tribus & dimidia iam acceperãt partes ſuas trans Iordanem. Deſcribitur etiam per quos terra ſit diuidenda, cùm dicitur: m ¶ Hæc ſunt nomina viror. qui terram vobis &c. Eleazar. Qui erat pontifex: n ¶ Et Ioſue. Qui poſt Moyſen conſtitutus fuit princeps. o ¶ Et ſinguli principes &c. Hoc eſt intelligendum ſolùm de principibus decem tribuum, quibus erat diuidẽda terra. Cætera patent in litera. Quoniã in hoc
An vti ſortib⁹ ſit licitũ ca. &. ſuprà. xxvj. dictũ eſt quòd terra eſſet ſorte diuidẽda, ideo quęritur hîc, vtrum vti ſortibus ſit licitum? Ad quod dicendum, ꝙ vti ſortibus eſt ex vario euentu ſeu diſpoſitione alicuius rei ſenſibilis propoſitæ determinare aliquid dubium vel incertũ, ſicut ex feſtucis ☞ propoſitis

* iocunditas exultationis, quoniam videndo pœnas damnatorum quas euaſerunt, ex hoc habẽt materiam exultationis. m ¶ Hæc
Moraliter ſunt nomina virorũ &c. Per nouẽ principes terrã diuidẽtes ꝓmiſſionis poſſunt conuenienter intelligi nouẽ ordines angelorũ: nã per eorum miniſterium electi perducuntur ad terram viuentium eam ſecundum varios gradus beatitudinis poſſeſſuri, quos ſaluator Iohan. xiiij. manſiones appellat. Hebrę. j. dicitur de angelis: Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui capiunt hæreditatem ſalutis?

A licet poſtea legerimus, ꝙ ceperint ſibi tranſcenſis alijs tribu-
bus vrbem Iaſen in tribu Dan, quæ hodie dicitur Paneas. Vmbra
Heb.10.a. enim ſunt hæc futurorum bonorum, & omnis hæreditas terræ illi-
us quæ in Iudæa, terra ſancta & terra bona dicitur. Omnis in Iu-
dæa locus, mons, ciuitas, & vicus, certis nominibus deſignatur: qui-
bus ſcilicet aut Chananæi in locis ſuis, aut
Pherezęi, Amorrhęi, Heuęi, Hethęi, vel He
bræi nominauerunt. Forſitan ergo ſcd'm
Heb.8.a. Paulũ, qui vmbrã cęleſtiũ dicit eſſe terrena
in cæleſtibus regionibꝰ ſunt differentiæ lo
corũ. In cælis aũt euidẽter Ieruſalẽ ciuitas
Heb.12.e. & mons Sion ab Apoſtolo eſſe dicit. Cõ-
ſequẽs ergo eſt eſſe ibi ciuitates circa terre-
nã Ieruſalẽ ſitas, & vicos, & regiones, in q-
bus populus dei & verus Iſraël, ꝑ verũ Ie-
ſum locandus eſt, & hæreditatẽ ſortis di-
ſtributione.i. meritorũ contẽplatione ca-
pturus verbi gratia: Qui ita negligẽter vi
xit: vt ꝓ fide qdẽ mereat̃ haberi inter filios
Iſraël, ꝓ negligentia verò vitę in tribu Ru
ben aut Gad vel dimidia tribu Manaſſe,
& nõ ĩtra Iordanẽ, ſed extra ſortẽ accipiet.
Qui verò emẽdatiõe ꝓpoſiti talẽ ſe reddi
derit, vt ſcd'm (q̃s ſolus deus nouit) ratio-
nes, aut in tribu Iuda, aut in tribu Benia-
min (in qua Ieruſalẽ, templũ, & altare cõſi-
ſtit) debeat deputari, & aliꝰ in alia atq; alius
in alia. Hoc modo adumbratio q̃dã fit fu
turæ ſortis in cælis, eorũ tñ qui per Ieſum
ſaluatorem hæreditatem capient cælorũ.
Ibi fortè hæc obſeruabunt̃ priuilegia ſacer
dotũ, quibꝰ vicina quæq; vrbibus loca, &
ipſis mœnibus iuncta ſegregant̃. ℭ Orige.
Anagogicè Videi quoq; qbuſdã, ꝙ ſingulorũ quoq;
ſyderũ poſitio & ſitus, dici ciuitas vel habe
ri poſſit in cęlo, ꝙ ego definire nõ audeo.
Video em̃ oẽm creaturã in ſpe qdẽ ꝓpter
eũ q ſubiecit eſſe ſubiectã, expectare tamen
B libertatem redemptione filiorum dei ſine dubio pręclarius aliquid
Roma.8.d. & ſublimius operiri. Qui ergo exemplari & vmbræ cæleſtium
1.Cor.13.d. in lege deſeruiunt, & nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem
Roma.8.d. facie ad faciẽ ſcd'm merita conuerſationẽ habebũt in cælis, in illa vel
in illa parte. Sed ſicut multa eſt differẽtia in terris habitare.ſ. in locis
fœcũdis & copioſis, vbi aëris tẽperies, liberalia inſtituta, aut in locis
infœcundis æſtu torridis, aut frigore geluq; torpentibus, vbi nullæ
legis, & inanis & fera barbaries, ſemper bella, nunq̃ requies, nec ſine
occulta dei diſpenſatione & iuſto iudicio. Ita & illis in locis erit ali-
quid tale, vt in nullo prorſus inanis habeatur in terris vmbra cæle
ſtium. erit ergo ibi aliqua ciuitas refugij, & erit alia in deſerto, ſicut
Boſor in hæreditate Ruben. ℭ Alia quoque conſequentia capien-
di ſunt, quia ſi deus cùm diſpergeret filios Adam: ſtatuit terminum
gentium ſecundum numerum angelorum dei (vel iuxta alios codi
ces, ſecundum numerum filiorum Iſraël) in initio mundi, & ita di-
ſperſi ſunt, ſicut illorum merita, vel ipſius Adę contemplatio poſtu
1.Cori.15.f. labat. Quid dicemus futurũ cũ nouiſſimi Adæ (qui non in animam
Geñ.2.b. viuentem, ſed in ſpiritum viuificantem factus eſt) cœperit filios
non diſpergere, ſed diſpenſarę diuina dignatio, non in initio, ſed in
1.Cor.15.c. fine mundi, vt nec illos qui in Adam omnes mortui ſunt, ſed qui in
Chriſto viuificati ſunt: erit ſine dubio quædam diſtributio, quæ
non ſolũ pro meritis eorum qui diſpenſantur, ſed & pro nouiſſimi
Adæ contemplatione diſpenſenda ſit. Sed quis noſtrũ talis eſt, vt ab
hac diſtributione ad illam cæleſtis hæreditatis ſortem venire me-
reatur? Quis ita beatus, vt ſors eius in Ieruſalem veniat, vt ſit ibi
templum dei, imò ipſe ſit vt templum dei? Quis ita beatus, vt dies
feſtos ibi agat, vbi altare diuinum perpetuis adoletur ignibus?
Lucę.12.f. Quis ita beatus, vt ſacrificium ſuum & incenſum ſuauitatis ſuprà
illum ignem ponat, de quo dicitur: Ignem veni mittere in terram
&cæ. Quis ibi ſemper agat paſcha, in loco quem elegerit dominus
deus ſuus, ibi pentecoſten, feſtiuitatem propitiationis: & tabernacu
lorum ſolennitatem, non iam per vmbram, ſed per ipſam verita-
tem. Quis noſtrum dignus erit cùm diuidere cœperit deus filios
Lucę.19.c. nouiſſimi Adæ, cui dicat: Erit ſupra quinq; vel decem ciuitates.
Matt.25.b. Non cui dicat: Intra in gaudium domini tui, ſed ſedete & vos me
Matt.19.d. cum ſuper duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Iſraël,
Ioh.17.d. & de quibus dicat: Volo pater vt vbi ego ſum, & iſti ſint mecum.
Volo iſtos reges eſſe mecum, vt ego ſum tecum, volo eos habere
Apoca.19. dominationem, ſicut ego ſum dñs dominantiũ. Hi ſunt verè ſacris
Matt.10.d. numeris apud deũ numerati, imò quorũ oẽs numerati ſunt capilli.

Decernite

de ſingulis tribubus, quorum iſta ſunt uocabula: De tribu Iuda, Caleb filius Iephone. De tribu Simeon, Samuel filius Ammiud. De tribu Beniamin Elidad filius Chaſelon. De tribu filiorum Dan, Bocci filius Iogli. Filiorum Ioſeph de tribu Manaſſe, Hanniel filiꝰ Ephod. De tribu Ephraim, Camuel filius Septhan. De tribu Zabulon, Eliſaphan filius Pharnath. De tribu Iſſachar, dux Phaltiel filius Ozan. De tribu Aſer, Abiud filius Salomi. De tribu Nephthali Phedael filius Ammiud. Hi ſunt quibus præcepit dominus, ut diuiderent filiis Iſraël terram Chanaan.

Cap. XXXV.

HÆc quoq; locutus [a] eſt dominꝰ ad Moyſen in campeſtribus Moab ſupra Iordanem cõtra Iericho:

propoſitis per hoc ꝙ aliqs accipit breuiorem vel longiorem,
ſeu in proiectione taxillorũ, ex hoc ꝙ aliquis proiicit plura vel pau-
ciora puncta, vel ex cõſimilibus, vbi aliquod dubiũ inter hoĩes de-
terminatur: & ſi hoc fiat ad alicuius rei diuiſionem inter hoĩes, vt ꝑ
hoc determinetur, quis quam ꝑtẽ accipiat, vocatur ſors diuiſoria, ſi
aũt hoc fiat ad aliqd determinatè agendũ, Duplex eſt ſors
vocat̃ ſors cõſultoria. igit̃ ſi diſpoſitio vel
euẽtus ſortiũ expectet̃ à fortuna tm̃, nullũ
eſt vitiũ, vt ſi mittant̃ ſortes ad determinã
dũ ĩter hoĩes qs quã partẽ accipiat alicuiꝰ
rei, & hoc ex cõmuni cõſenſu cõmittit̃ for-
tunę. Cauſa tñ motiua põt eſſe peccatũ, vt
ſi propter cupiditatẽ ꝓpriã vel aliud vitiũ
non poſſunt aliter diuidere cõcorditer. Si
aũt diſpoſitio ſortiũ vel euentus nõ expe-
ctetur ſolũ à fortuna ſed ab alia cauſa, hoc
eſt dupliciter. Vno modo à cauſa corpo-
rali, vt à diſpoſitiõe ſtellarũ, & ſic cũ actus
ſtellarũ ad hoc ſe nõ extẽdat, ſuꝑſtitioſum
eſt & illicitũ, & nõ caret occulto pacto dę-
monũ. Alio modo qa expectat̃ euẽtꝰ & diſ
poſitio ſortium â cauſa ſpũali dirigẽte, &
hoc eſt dupliciter. Vno modo à dæmone
& hoc eſt illicitũ: qa ĩcludit familiaritatẽ &
pactũ cũ dęmonibꝰ. Alio modo à deo ex-
pectat̃ immediatè, vel mediãtibus ſanctis
angelis, & hoc non eſt illicitum ſcd'm ſe, ſi
fiat cũ reuerẽtia debita. vñ dicit̃ Prouer.
xvj.d. Sortes mittunt̃ in ſinũ, ſed à dño tẽ-
perant̃. Poteſt tñ ĩ hoc q̃druplíciter pecca
tũ accidere. Primò ſi abſq; vlla neceſſitate
ad ſortes recurrat̃: hoc em̃ videt̃ ad dei tẽ-
tationẽ ꝑtinere. vñ dicit Amb. ſuꝑ Lucã: D
Qui ſorte eligit̃ humano iudicio nõ cõpre
hẽdit̃. Scd'ò ſi qs etiã in neceſſitate abſq; re
uerẽtia debita ſortibus vtat̃. vñ ſuꝑ Actꝰ
apl'orũ dicit Beda. Si q neceſſitate aliqua
cõpulſi deũ putãt ſortibꝰ exẽplo apl'orũ
eſſe cõſulendũ, videãt hoc ipos nõ niſi collecto fratrũ cœtu & p̃cibꝰ
ad deũ fuſis egiſſe. Tertiò ſi diuina oracula ad terrena negotia cõ-
uertant̃. vñ dicit Augu. ad inquiſitiões Ianuarij: His qui de paginis
euãgelicis ſortes eligũt, & ſi optãdũ ſit, vt hoc potiꝰ faciãt q̃ ad dę-
monia cõſulẽda cõcurrãt: tñ mihi diſplicet iſta cõſuetudo, ad nego-
tia ſingularia & ad vitę huiꝰ vanitatẽ diuina oracula velle cõuertere.
Quartò ſi in electionibꝰ eccleſiaſticis q̃ ex ſpiritusſancti inſpiratione
fieri debẽt aliq ſortibꝰ vtant̃. vñ dicit Beda ſuꝑ Actus apl'orũ: Mat
thias añ pentecoſten ordinãdꝰ ſorte q̃ritur, qa.ſ. nõdũ erat plenitu-
do ſpiritusſancti in eccleſia effuſa. Septẽ aũt diaconi poſtea nõ ſorte
ſed electiõe diſcipulorũ ſunt ordinati. Secus aũt eſt ĩ tꝑalibꝰ dignita
tibus, q̃ ordinant̃ ad terrena diſponẽda, & ideo in electiõe illarũ pñt
hoĩes vti ſortibus, ſicut & in diuiſione rerũ tꝑaliũ, vt p̃dictũ eſt. Si
verò aliqua neceſſitas alia vel ab electione dignitatis eccleſiaſticæ
immineat, licitũ eſt cũ debita reuerẽtia ſortibꝰ diuinũ auxiliũ implo
rare. vñ dicit Aug. in epiſtola ad Honoratũ. Si ĩter dei miniſtros ſit Auguſtinꝰ ad Honoratum.
diſceptatio, q eorũ tꝑe ꝑſecutionis maneãt, ne fuga oĩm, & q eorũ
fugiant, ne morte oĩm deſerat̃ eccleſia: ſi hęc diſceptatio aliter nõ po
terit terminari, quantũ mihi videt̃, q maneãt & q fugiant ſorte eli-
gendi ſunt, & hoc modo & alijs modis licitis prædictis vſi ſunt ſor
tibus viri ſancti, q in veteri ac nouo teſtamẽto vſi fuiſſe ſortibꝰ le-
gunt̃, ſicut Ioſue iudicio ſortiũ puniuit Achan: Ioſue. vij. & Saul deꝑ
hendit Ionathã filiũ ſuũ mel comediſſe. j. Reg. xiiij. & Zacharias ſor
te exijt vt incenſum poneret: Lu. j. & Matthias in apoſtolatũ pro-
motus, Act. j. & ſic de alijs. Et ſic patet reſponſio ad quæſtionem.
ℭ In capit. xxxiiij. vbi dicitur in Poſtilla, Plaga autem occidentalis.

ADDITIO.

Quidam Hebræorum dicunt, quòd mare magnum de quo hîc fit mentio, quòd eſt terminus occidentalis terræ promiſſionis, non eſt mare mediterraneum, ſed mare oceanum, quia mare oceanum propriè dicitur mare magnum. Sed ſi ſic eſſet, oporteret dicere, quòd limites terræ promiſſionis ſe extenderent vſq; ad mare Hiſpaniæ, qđ eſt inconueniẽter dictũ. Remãſiſſet em̃ maxima pars terræ promiſſionis q̃ nunq̃ fuiſſet acquiſita, nec aliqua mẽtio de ipſa facta.

NICO. DE LYRA.

Cap. XXXV.

HAEc quoq; locutꝰ eſt dominus. Hîc cõſequẽter agit̃ Diuiſio
de terræ diuiſæ ac diuidendæ datione, quantũ ad eius par-
tem. Cuius fuit duplex cauſa. Vna ꝓ Leuitarũ habitaculo,

alia pro

E a ℂ Decernite quæ vrbes. Augu. Quid eſt quod ait: Et erunt ciuitates vobis refugij à vindicante ſanguinem, & non morietur is qui occidit, quoaduſq; ſtet in conſpectu ſynagogæ in iudicio, cùm de his loquatur qui nolentes occiderint, & alibi dicat, tunc vnunquenq; in tali cauſa confugientium exire liberum de ciuitate quò confugerat, cùm ſacerdos maximus fuerit defunctus? Quomodo ergo hîc dicit, & non morietur is qui occidit, quoaduſq; ſtet in conſpectu ſynagogæ in iudicium: Niſi quia ideo iudicat̃, vt tunc ei liceat eſſe in ciuitate refugij, ſi manifeſtũ factũ fuerit in iudicio, quòd nolẽs occiderit. b ℂ De ipſis autem vrbibus. Raba. Si fortè pro conſcientia peccatorum ciuitates terræ promiſſionis, id eſt eccleſiæ non audes intrare, eſt Boſor citra Iordanem in ſolitudine, quæ interpretatur anguſtia, id eſt monaſterij cellula. Quæ bene eſt de tribu Ruben, eius ſcilicet qui patris thorum maculauit, Eſt Ramoth de tribu Gad, quæ interpretatur excelſa mors vel viſio mortis. Verè enim excelſa mors pœnitentia dicenda eſt: cum mortificatis membris ducitur homo ad excelſa cæli, vnde cecidit. Vel quia nobilius eſt, & rationabilius, per pœnitentiam peccatis mori, quã communi morte diſſolui. Pœnitentes quoq; proponimus nobis tormenta inferni, videmus ipſam ſpeciem mortis, de qua per pœnitentiã liberamur. In ciuitate verò filij ancillæ pœnitentiam agimus, quia omnis qui peccat, ſeruus eſt peccati, & formã ſerui accipiens debet ſe humiliare vſq; ad mortem. Eſt Gaulon in finibus Manaſſe, q̃ interpretat̃ volutatio: vt memineris te in cinere & cilicio eſſe volutãdũ, & hoc in F finibus Manaſſe, qui interpretatur obliuio vt obliuiſcaris quæ feciſti, & ad meliora te extendas. Hîc ergo habita, vt per anguſtiam mortis & volutationis iram perſecutoris euadas, & ſpem ſalutis inuenias. Si quid hîc vtiliter egeris, ad Cades in terram promiſſionis, & in Galilæam poteris peruenire, quę interpretatur ſancta, vt cùm in tribulatione opus corruptionis abieceris, ad ſanctam tibi eccleſiã tribuatur acceſſus, vt in ſorte Nephtali, quę dicit̃ vitis remiſſa dominici ſanguinis, participare merearis.

Quæſtio

† Ioſ. 21. a.

Allegoricè

† cubitorũ

Ioſue. 20. c.

Gene. 35. d.

Col. 3. a.

† Eritq; vrbs

† Ioſ. 20. a.

Ioh. 8. d.

Phil. 2. a.

Hebron

Præcipe filiis Iſraël, ut dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis urbes ad habitandum, † & ſuburbana earum per circumitum, ut ipſi in oppidis maneant, & ſuburbana ſint pecoribus ac iumentis, quæ à muris ciuitatum forinſecus per circuitum mille †paſſuum ſpatio tẽdentur: Contra orientem erunt cubiti duo milia, & contra meridiem ſimiliter erunt duo milia: Ad mare quoq; quod reſpicit occidẽtem, eadem menſura erit, & ſeptentrionalis plaga æquali termino finietur. †Eruntq; urbes in medio, † & foris ſuburbana. †De ipſis autem oppidis quæ Leuitis dabitis ſex erunt in fugitiuorum auxilia ſeparata, ut fugiat ad ea qui fuderit ſanguinẽ, & exceptis his alia quadragintaduo oppida, id eſt ſimul* quadragintaocto cũ ſuburbanis ſuis. Ipſæq; urbes quæ dabũtur de poſſeſſionibus filiorum Iſraël, ab his qui plus habent, plures auferẽtur, & qui minus, pauciores. Singuli iuxta menſuram hæreditatis ſuæ dabunt oppida Leuitis. Ait dominus ad Moyſen: Loquere filiis Iſraël, & dices ad eos: † Quando tranſgreſſi fueritis Iordanem in terram Chanaan, decernite quæ urbes eſſe debeant in præſidia fugitiuorum, † qui nolentes ſanguinem fuderint, in quibus cùm fuerit profugus, cognatus occiſi eum nõ poterit occidere, donec ſtet in conſpectu multitudinis, & cauſa illius iudicetur. De ipſis autẽ ur

Nicolaus de Lyra.

alia pro fugitiuorum receptaculo, quæ deſcribitur ibi: De ipſis autem oppidis. Circa primum dicitur: a ℂ Præcipe filijs Iſraël. Ex quo patet quòd erant ad hoc aſtricti diuino præcepto. b ℂ Vt dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis. Iam habitis quantùm ad duas tribus & dimidiam, & habendis quantùm ad nouem tribus cum dimidia. c ℂ Vrbes ad habitandum. Non dicit ad dominandum, vel ad reditus inde accipiendum, quia ſic erant ipſius regis vel aliorum dominorum vrbes in quibus habitabant Leuitæ, vnde & Hebron fuit vna de illis, vt habetur Ioſue. xx. & tamen Caleb fuit dominus ipſius, quia data eſt ei in poſſeſſionem, vt habetur Ioſue. xv. d ℂ Et ſuburbana earũ per circumitũ, vt ipſi in oppidis maneant, & ſuburbana &c. Spatia ſunt extra muros ciuitatis, quæ non ſunt clauſa muris. e ℂ Quæ a muris ciuitatũ forinſecus per circumitũ mille paſſuum ſpatio tendentur. id eſt protendentur vel prolongabuntur in circumitu ciuitatũ, ideo ſubditur: f ℂ Contra orientem erunt cubiti duo milia & contra meridiem ſimiliter erunt duo milia: Ad mare quoq; &cæ. Dicunt expoſitores noſtri cõmuniter, qđ idẽ eſt ſpatiũ mille paſſuũ & duorũ milium cubitorum, quia paſſus continet quatuor pedes vt dicunt, cubitus autem continet duos pedes. Sed hoc eſt contra commune dictum, quòd paſſus continet qnq; pedes. Vnde verſus: Quinq; pedes paſſum faciunt, paſſus quoq; centum. Vigintiquinq; ſtadium, ſi des miliare: Octo facit ſtadia, duplicatum ſit tibi leuca. Dato etiã quòd paſſus contineret quatuor pedes tantùm, adhuc dictum eorũ nõ conſonat Hebraicæ veritati, quia vbi tranſlatio noſtra habet mille paſſuum, in Hebræo habetur mille cubitorum, & ideo videtur repugnantia ad hoc quod ſubditur: Ad orientem duo milia cubiti &c. Rabi Salomon dicit, quòd ſecundũ veritatem duo milia cubiti erant extra muros ciuitatum per circumitum: mille tamen cubiti propinquiores muris erant ſic ordinati, quòd non poterat ibi domus ædificari, nec poterat arari vel ſeri, vel vineæ ibi plantari, ſed erant ad recreationem hominum & paſcua animalium. Fiebant etiam ibi piſcinæ ad lotionem veſtium, & ideo iſti mille cubiti vocabantur propriè ſuburbana, & de illis loquitur ſcriptura præciſè, cùm dicitur in Hebraica veritate: Quæ à muris ciuitatum forinſecus per circumitum mille cubitorum ſpatium tendentur. In alijs autem mille cubitis longinquioribus à muris poterant vineæ plantari, largè tamen loquendo pertinent ad ſuburbana, & hoc modo loquitur ſcriptura, cùm dicitur: Ad orientem duo milia cubiti & cæte. g ℂ De ipſis autem oppidis. Hîc conſequenter tangitur cauſa ſecunda aſſignationis prædictarum ciuitatum Leuitis, ſcilicet vt eſſent receptaculum fugitiuorũ, & primò deſcribitur prædictarum ciuitatum ordinatio. ſecundò fugitiuorum ſaluatio, ibi: Si quis ferro percuſſerit. tertiò redditur prædictorum ratio, ibi: Ne polluatis terram. Circa primum agitur de numero ciuitatum refugij: cùm dicitur: h ℂ Sex erunt in fugitiuorum auxilia ſeparata, vt fugiat ad ea qui fuderit ſanguinem & cæte. Et per hoc quòd dicit erũt: patet quòd licet Moyſes dum adhuc viueret, ſeparauerit tres ciuitates ꝓ fugitiuis, vt habetur Deutero. quarto. a. tamen non fuerunt ordinatæ totaliter ad refugium, donec per Ioſue aliæ tres fuerunt ad hoc ordinatæ in terra Chanaam, vt habetur Ioſue. xx. k ℂ In quibus cum fuerit profugus, cognatus occiſi eum non poterit occidere. Ex quo videtur, quòd ſi attigiſſet eum anteq; intraſſet ciuitatem, poterat eum occidere. l ℂ Donec ſtet in conſpectu multitudinis, & cauſa illius iudicetur. A iudicibus ciuitatis, in cuius terminis fuerit homicidium factum, vt videbitur infrà. Conſequenter agitur de ſitu ciuitatum refugij, cùm ſubditur:

Tres erunt

† vt fugiat illuc homicida q. occiderit aĩam ꝑ ignorãtiã

Cubit. paſſus.

Verſus

G

Diuiſio

† & hęc ſuburbana eorum

H

* vrbes q̃s dabitis Leuitis

† Deu. 19. a. Ioſue. 20. a.

Moraliter. a ℂ Præcipe filijs Iſraël vt dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis vrbes & cæt. Per hoc ſignificatum fuit, quòd principes populi Chriſtiani debent prouidere illis qui deputati ſunt ad cultum dei: non ſolũ de victu & veſtitu, ſed etiam de locis ad habitandum oporunis. i ℂ Decernite quæ vrbes eſſe debeant in præſidio fugitiuorum, qui nolentes ſanguinem fuderunt. Ad hoc autem fuerunt ſex vrbes aſſignatæ, tres vltra Iordanem, & tres citrà. Iordanis autem interpretat̃ riuus iudicij: propter quod per ipſum ſignificatur rigor examinis extremi. Sicut igitur tres ſunt ciuitates, id eſt tres ciuium vnitates, nam ciuitas eſt ciuium vnitas, in quibus vniuntur fideles ante iudicium, qui ſunt ciues ſanctorũ & domeſtici dei, Eph. ij. a. Has aũt ciuitates vel ciuium vnitates ponit Ap̃lus Eph. iiij. a. Vnus dñs, vna fides, vnum baptiſma. Similiter poſt iudicium tres ciuitates vel ciuiũ vnitates, in quibus omnes electi in anima & corpore conſtituti vnient̃, dici poſſunt tres perſonæ in trinitate perſonarum & vnitate eſſentiæ. Nam quælibet perſonarũ eſt vna perſonaliter, & tres perſonæ ſunt vnus deus eſſentialiter. Poſſent etiam dici iſtæ tres ciuitates, dei viſio clara, fruitio perfecta, & tentio firma. Ante tamen iudiciũ animæ ſanctorum diuinam eſſentiam & tres perſonas vident, & ea fruuntur, & in ipſa firmiter ſtabiliuntur.

Moraliter

ſit ubi

Hebron quoq; tibi patebit, quæ interpre‑
A tatur coniunctio vel coniugium. Reuertetur enim anima tua ad ſponſum ſuũ, quem amiſerat per peccatum. Tãdem verò Sichẽ intrabis, quam Ioſeph noſter ſibi in hæreditatem elegit, in qua & ſepultus eſt, quę interpretatur humerus vel labor, vt oſtendas te per laborem pœnitentiæ ab errore tuo humeris Chriſti reportatum, & nonaginta nouem ouibus adiunctum effectum eſſe cẽteſimum, quia Sichen ab alienigenis cõparata eſt centum agnis. a ¶ Reus. i. ęternæ morti obnoxius. vnde: Si quis ſcandalizauerit vnum ex puſillis iſtis qui in me credunt &c. Et alibi. Omnis qui oderit fratrem ſuũ, homicida eſt, nec habet vitam ęternam. Hîc ſecundum Exodum ab altari iubetur auelli: quia indignus ſacramentis dominicis à participatione ſacri altaris remouetur, nec reuocatur ad veniam niſi per cõdignam pœnitentiam. b ¶ Poſtq; autem ille obie. Gregori. Poſt mortem ſummi pontificis, homicida iubetur reuerti in terram ſuam, quia humanum genus peccando ſibi mortem intulit, poſt mortem veri ſacerdotis, id eſt Chriſti, abſolutionem reatus accepit.

[Margin: I oſue. 24. g. — Lucę. 15. a. — Gene. 33. d. — Matt. 18. a. — 1. Iohã. 3. c. — Exod. 21. b. — † homicida eſt morte morietur — Moraliter]

Ne polluatis

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Tres erunt trans Iordanem, & tres in terra Cha. Licet enim trãs Iordanem habitarent tantùm duæ tribus cum dimidia, tamen tot erant ibi ciuitates refugij, quot erant citra Iordanem, vbi habita‑
B bant nouem tribus & dimidia. Cuius rationem aſſignat Rabi Salo. dicens, quòd hoc fuit, quia in terra Galaad quæ erat trans Iordanem, habitabant homines proni ad effuſionem ſanguinis. ſecundum quod dicitur, Oſee. vj. c. Galaad ciuitas operantium idolum ſupplantata ſanguine, vbi in Hebræo habetur: Torcular ſanguinis. Alia etiã cauſa poteſt aſſignari, quia terra trans Iordanẽ erat longinqua à templo domini, ideo ibi multiplicabantur ciuitates refugij, vt effuſores ſanguinis elongarentur à templo. vnde & Dauid licet eſſet ſanctus, prohibitus eſt tamen ædificare templum, eò quòd multum ſanguinem effuderat in bellis, vt habetur. j. Parali. xxij. b. Item quia alię tres addẽdę erant, quando dilatati fuiſſent termini habitationis eorum, vt habetur Deutero. xix. b ¶ Si quis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit qui percuſſus. Hîc conſequenter deſcribitur fugitiuorum ſaluatio. & primò oſtenditur, qui fugitiui non ſint ſaluandi, ſecundò qui ſint ſaluãdi, ibi: Quòd ſi fortuitu, tertiò qualiter non ſaluandi debeant condemnari, ibi: Homicida ſub teſtibus punietur. Circa primum ſciendum, quòd percutiens à propoſito, ſi ex percuſſione ſequebatur mors, non debebat ſaluari per ciuitatem refugij. & quantùm ad hoc dicitur: Si quis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit qui percuſſus eſt. quòd autem loquitur ſcriptura de percutiente à propoſito, patet per illud quod ſequitur poſtea. Quòd ſi fortuitu quicquam horum fecerit. Conſiderandum eſt, quòd ſecundum quod dicit Rab. Sa. in inſtrumento percuſſionis requiritur quòd homo percuſſus ex eo poſſit mori: & ideo conſequenter dicitur: c ¶ Si lapidem iecerit & ictus occubuerit ſimiliter punietur. Si ligno percuſſus interierit. i. ſi lapis ſit tantæ magnitudinis, quòd poſſit lætale vulnus inferre, & eodem modo dicitur

[Margin: † iudicabit congregatio ſecundũ iudicia iſta — † propinqui occiſi — Diuiſio — † ſacerdos magnus — † occidet]

bibus quę ad fugitiuorũ ſubſidia
a ¶ Soſor in campeſtri ſolitudine de tribu Ruben & Ramoth Galaad de tribu Gad; & Gaulon in Baſan de tribu Manaſſę.
ſeparant, trẽs erunt trãs Iordanẽ, a
¶ Cades in Galilæa montis Nephtali: & Sichen in monte Ephraim: & Cariatharbe ipſa eſt Hebron in monte Iuda.
& tres in terra Chanaã, tã filijs Iſraël quàm aduenis atq; peregrinis, ut cõfugiat ad eas qui nolẽs ſanguinẽ fuderit. Si quis ferro percuſſerit, & b mortuus fuerit, qui percuſſus eſt
a reus erit homicidij & ipſe moriatur. Si lapidem iecerit, & ictus c occubuerit † ſimiliter punietur. Si ligno percuſſus interierit, † percuſſoris ſanguine uindicabitur. Propinquus occiſi homicidam
a ¶ Non enim opus eſt eum ad iudicium deduci cum iam homicida iudicatus ſit, & propterea de illis ciuitatibus expulſus.
interficiet, ſtatim ut apprehende d
a ¶ Damnat malitiam & incuriæ conſulit.
¶ Aliud eſt præmeditate damnum vel mortem inferre, aliud caſu.
rit eum percutiet. † Si per odiũ quis hominem impulerit, uel iecerit quippiam in eum per inſi‑
a ¶ Malitiæ vel deceptionis.
dias, aut cùm eſſet inimicus ma‑
Morte animę.
nu percuſſerit, & ille mortuus fuerit, percuſſor homicidij reus erit. Cognatus occiſi ſtatim ut inue‑
¶ Per incuriam aut ignorantiam.
nerit eum, iugulabit. Quòd ſi for e tuitu & abſq; odio † & inimicitijs quicquam horum fecerit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, atq; inter percuſſorem & propinquum ſanguinis † quæſtio uentilata, liberabitur innocens de † ultoris manu, & reduce f
¶ Eccleſiam catholicã vbi pœnitentiam agat.
tur per ſententiam in urbem, ad quam confugerat: Manebitq; g
a ¶ Chriſtus.
ibi, donec ſacerdos magnus qui
a ¶ Letitiæ prę conſortibus ſuis.
b ¶ A patre. ¶ In cruce.
oleo ſancto unctus eſt moriatur.
¶ Impœnitens ſcilicet, & ideo a ſocietate ſanctorum & eccleſiæ vnitate remotus.
Si interfector extra fines † urbiũ quæ exulibus deputatæ ſunt, fuerit inuẽtus & percuſſus ab eo qui
a ¶ Quia ſententia superni iudicis qui ſecundùm carnem proximus noſter eſt, abſoluitur qui eum percutit qui de ſalute ſua ſollicitus eſſe neglexerit.
ultor eſt ſanguinis, abſq; noxa erit qui eum occiderit. Debue‑
a ¶ Id eſt pœnitens in fide catholica manendo, non debuit ſceleris ſui veniam ſperare, niſi in mediatoris dei & hominum morte.
rat enim profugus uſq; ad mor‑
b tem pontificis in urbe reſidere. Poſtq; autẽ † ille obierit, homicida
a ¶ Id eſt digna peracta pœnitentia meretur paradiſi patriam recipere.
reuertetur in terrã ſuã. Hæc † ſempiterna erũt, & legitima cunctis habitatiõibus uřis. Homicida ſub h i teſtibus † puniet. Ad unius teſtimoniũ nullus condẽnabit. Nõ acci‑ k

quo dicit in alijs læſionibus in textu Hebraico, excepto primo, vbi dicitur abſolutè: Si quis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit, & non exprimitur ictu, quia ſufficienter intelligitur, eò quòd cum minimo inſtrumento ferreo, vtpote cum acu poſſet interfici homo. Si autem aliquis percuteret proximum à propoſito lapillo minimo vel feſtuca, & percuſſus moreretur, non eſſet propter hoc percutiens interficiendus, quia nullo modo eſt veriſimile quòd percuſſus eſſet mortuus ex percuſſione illa, ſed alia cauſa. d ¶ Statim vt apprehen. eum inter. etiam in ciuitate refugij, vt dicit Ra. Sa. ſed hoc eſt intelligendum, quando inueniet eum poſt iudicium datum de homicidio illo quod fuit factum à propoſito. C

e ¶ Quod ſi fortuitu. Hîc oſtenditur quis debeat ſaluari in ciuitate refugij, videlicet interficiens à caſu abſq; odio & inſidijs. Et ponitur ad hoc exemplum Deuterono. xix. de illo qui non habens inimicitias cum proximo vadit cum eo ad ſcindendum ligna, & ferrum ſecuris deſiliens manubrio interficit proximum. Sequitur: f ¶ Reducetur per ſententiã in vrbem &c. Ex quo patet, quòd iudiciũ de homicidio perpetrato vtrum fuerit à caſu vel à propoſito, non fiebat in ciuitate refugij, ſed magis in illa in cuius terminis factum fuerit homicidium, quia ibi magis poterat ſciri veritas de facto, & quia conditiones rei & actoris erant ibi magis notæ, & ideo dicitur hîc quòd data ſententia in illa ciuitate de innocentia percuſſoris, reducebatur percuſſor in vrbem ad quam confugerat. Conſequenter deſcribitur modus ſaluandi, cũ dicitur: D
g ¶ Manebitq; ibi donec ſacerdos magnus. qui oleo &c. Si enim antè exiret terminos ciuitatis illius non ſaluabatur, quia inuentus extra poterat occidi à propinquo interfecti, ad quem de iure pertinebat mortem propinqui ſui vindicare. Rationẽ autem prędictę morę aſſignat Rab. Sal. dicens, quòd effuſio ſanguinis etiam à caſu abbreuiat vitam, & eſt etiam horrida coram deo. Officium autem ſummi ſacerdotis eſt orationibus, & ſacrificijs impetrare prolongationem vitę, & deitatem placare: & ideo ipſo viuente homicida non debebat ad terram propriam redire. Alia autem ratio ad hoc poteſt aſſignari. Licet enim interfector à caſu eſſet innocens, & puniretur ſine ſua culpa in hoc quòd erat profugus à ciuitate ſua, non tamen hoc erat ſine cauſa, quia ex mora ipſius inter amicos defuncti poterant ſeditiões & homicidia oriri, & per conſequens pax communis turbari, maximè quia Iudęi crudeles erant & proni ad effuſionem ſanguinis, ideo ad hoc malũ euitandum in communitate, homicida à caſu manebat exul ad tempus, quòd detrahendum eſt bono particulari propter conſeruationem boni communis, poterat autem reuerti in morte ſummi pontificis, pro qua tunc erat afflictio & luctus in toto populo & tali tempore ſolent irę particulares ſedari. h ¶ Homicida. Hîc conſequenter deſcribitur qualiter non ſaluandus debeat condemnari, & primò quantùm ad teſtes, cùm dicitur. i ¶ Sub teſtibus punietur. Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. quia duo teſtes ad minus ad eius condemnationem requiruntur, ſecundò quantùm ad iudices, cùm dicitur: k ¶ Non accipietis pretium ab eo qui reus. vt à morte ſaluetur nec etiã vt eius mors differatur, ideo ſubdit:

[Margin: † homicida eſt morietur homicida — † Deu. 19. c. — † impulerit eũ vel proiecerit ſuper eum aliquod inſtrumentum, abſq; vllis inſidijs vel ſi lapidẽ proiecerit & ciciderit in eum, vnde moriatur, cùm tamen non eſſet ei inimicus, neq; quærebat malum eius — † vrbis euaſionis ſuæ ad quã fugerat — † erunt vobis in ſtatutũ iudicij per generationes veſtras]

Statim

E Moraliter a ¶ Ne polluatis terram habitationis veſtræ. Polluit terram habitationis ſuæ qui cruenta & nefaria facit opera, proximos ſcandalizando & ſpiritaliter interficiendo. Et niſi per confeſſionem peccatorum & condignam pœnitentiam deſideria carnis occidātur, terra corporis illius nullo modo mundabitur, nec creator oīm in eius anima habitabit, vbi ſqualorē ſordidæ conuerſationis dominari videbit.

pietis pretium ab eo qui reus eſt ſanguinis*, ſtatim ipſe morietur. a †Exules & profugi ante mortem b pontificis nullo modo in urbes ſuas reuerti poterunt, ne polluatis ter- c ram habitationis ueſtrę, quæ inſontium cruore*maculatur, nec aliter expiari poteſt, niſi per eius ſanguinem, qui alterius ſanguinē fuderit†atq; ita emūdabitur ueſtra poſſeſſio, me cō morante uobiſcū. Ego enim ſum do d minus qui habito inter filios Iſraël.

¶Deum corde videntes & cum audientes.

*impius eſt dign⁹ morte, †non accipietis pecunias ab eo, qui fugit in vrbē refugij, vt reuertatur & habitet in terra, donec moriatur pontifex

*in ea effuſo †& nō polluetis terrā in qua habitatis, in cuius medio & ego habi

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Statim. Quādo erit conuictus de homicidio volūtario. b ¶ Exules. Quia ſicut p pretiū nō poterant reuerti ad loca ſua ante mortem ſummi pontificis, c ¶ Ne poll. Hîc reddit ratio pdictæ punitionis, ſ. vt terra cuſtodiretur mūda, quæ maculat effuſione ſanguinis innocētis, quæ macula erat auferēda per mortē volūtarij homicidæ, & eadē ratiōe effuſio ſanguinis homicidę à caſu p exiliū prędictum erat pręcauenda. cauſa verò munditię terræ conſeruandæ tāgitur cū dicit. d ¶ Ego em. Per veram fidē vnius dei, & per ſpecialē cultum latriæ, & ideo terra huius habitatiōis diuinę præ cęteris debet ſeruari mūda p purgationē peccatorū, & maximè homicidij voluntarij, quia ſanguis innocēs effuſus ſup terram propter horrorē criminis, dicit clamare corā deo. Ge. iiij. b. Ecce vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

¶ In ca. xxxv. vbi dicitur in poſtilla. Et ſuburbana per circumitū ſpatia ſunt extra muros ciuitatis.

ADDITIO.

Sicut expoſitio prima quę dicit, q idē eſt ſpatium mille paſſuum, & duorum miliū cubitorū, nō videt veritatē obtinere, ppter rationes q̄ aſſignātur in poſtilla, ſic nec expoſitio videtur valere Ra. Sa. nam hoc qd dicit, q mille cubiti ppinquiores muri erant ſic ordinati, q nō poterant ibi domus ędificari, nec poterant arari vel ſeri &c. ſed & ī alijs mille cubitis lōginquioribus poterant vineæ plantari, & huiuſmodi, nullum habet in litera fundamētū. F Similiter nec hoc qd dicit, q ſpatium mille cubitorum lōginquiorum nō propriè ſed largè ſuburbana vocantur: habet aliquod fundamentū in textu, & ideo nulli⁹ autoritatis videt eſſe. vnde ad planū ſenſum literę habendū aliter dicendū videt. Pro quo ſciendū, q ſcriptura in hoc loco determinat modū menſurandi ſuburbia ciuitatum, q̄ dandę erant Leuitis, ſub hac forma, videlicet q prius feratur vnus circulus, cuius circuli ciuitas ſit in medio, ſ. in centro, & ſemidiameter circuli ſit longitudinis mille cubitorum. & hoc expreſſè continetur in hoc quod dicitur: Suburbana &c. q̄ à muris ciuitatum forinſecus per circumitū mille cubitorum &c. In hoc enim q dicit p circumitum mille cubitorū &c. patet manifeſtè, q circulariter ſpatium mille cubitorum à muris ciuitatis forinſecus tendi debebat, quod eſt

Figura ciuitatis.

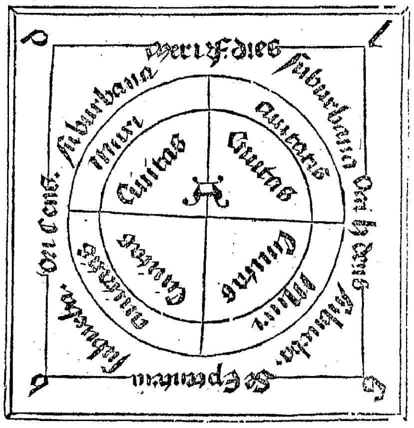

quod eſt propoſitum. Deinde mandat formari vnum quadratū G ęquilaterum cuius quadrati quodlibet latus ſit longitudinis duorū miliū cubitorū, ita tū q vnum latus ſit contra orientem, & aliud cōtra meridiē, aliud verò reſpiciat occidentē, & aliud ſeptentrionem, & hoc expreſſè habetur in hoc quod ſequit: Contra orientem duo milia erunt cubiti, & contra meridiē ſimiliter duo milia: ad mare quoq; quod reſpicit occidentem eadem menſura erit, & ſeptentrionalis plaga ęquali termino finietur. Ex quo patet, q ſuburbia harū ciuitatū cōtinebant in vno quadrato ęquilatero lōgitudinis duorum miliū cubitorū, & latitudinis eiuſdē menſurę. Quod qdē quadratū in quatuor diuidebat quadrata quorū qdlibet latus erat lōgitudinis mille cubitorū. Et vt iſta melius intelligant, ponit ſequēs figura, in qua ciuitas ſit. a. & circulus p circumitū ciuitatis delatus ſit. c. f. h. e. cui⁹ circuli. a. eſt centrū, & ſit longitudo ſemidiametri hui⁹ circuli mille cubitorū, & aſſignet pūctus orientalis huius ciuitatis in hoc circulo: & ſit. c. & pūctus meridionalis ſit. f. & pūctus occidētalis, & ſit. h. & pūctus ſeptentrionalis ſit e. & protrahatur vna linea ab oriente in occidentem, & ſit. c. a. h. & alia linea à ſeptentrione in meridiē, & ſit. e. a. f. Deinde ptrahat alia linea à puncto. c. q eſt orientalis punctus, quę quidem linea tangat lineā. a. c. ad angulos rectos, & ſit linea. b. c. d. cui⁹ lōgitudo ſit duo milia cubitorū. ſ. mille ex vtraq; pte à pūcto. c. q eſt pūctus oriētis. Similiter protrahat ſecūda æqualis linea à pūcto. f. q eſt pūct⁹ meridionalis, & ſit. d. f. l. q̄ quidē linea tāgat lineam. a. f. ad angulos rectos. Similiter etiam protrahat tertia æqualis linea à pūcto. h. q eſt pūct⁹ occidētis & ſit linea. l. h. g. q̄ tāgat lineā a. h. ad angulos rectos ptrahat etiā quarta linea ęqualis à puncto. e. qui eſt punct⁹ ſeptentrionis, & ſit g. e. b. quę quidem linea tangat lineam. a. e. ad angulos rectos. Quę quidem figura manifeſtè adaptatur ſenſui plano literę in hoc loco, vt patet. Nam cū dicitur, quòd ſuburbana à muris ciuitatum forinſecus per circumitum H mille cubitorum ſpatio tendentur, loquitur de circulo. c. f. h. e. qui per mille cubitos forinſecus à ciuitate per circumitum tēditur. Cùm autem ſubdit: Contra oriētem duo milia erūt &c. Loquitur de quadrato. b. d. l. g. cuius latera verſus quatuor mundi plagas ſe extendentia habent quodlibet duo milia cubitorum in longitudine. Quod autem ſequitur: Eritq; vrbs in medio, patet manifeſtè ī figura cū ciuitas. a. eſt in medio, tam circuli quàm quadrati &c.

REPLICA

correctorij contra Burgeñ. Et ſimiliter ca. xxxv. Burgen. imaginatur de ſuburbijs & eorū menſuris quędam mathematica ad expoſitionem literę parum valentia: cui tamen placet vtatur eis, quia non ſunt contra poſtillatorem.

GLOS. ORDI.

Cap. XXXVI.

†Suprà 27. a. Allegoricè A Cceſſerūt autē & principes &c. Rab. Prouidere debent piæ cogitationes, ne poſſeſſio bonorum meritorum in alienorum tranſeat dominium, ſed legitimo hęredi perpetuò maneat. & ob hoc Moyſes, id eſt lex, conſulatur vt reſpondeat, qualiter ſui iuris perpetui poſſeſſores fiant, quod ipſa exprimunt nomina. Interpretatur enim Galaad aceruus teſtimonij, Machir vendens, Manaſſes oblitus, Ioſeph auctus, Salphaad vmbra formidinis. Loquūtur ergo principes familiarum Galaad, filij Machir, filij Manaſſe, de ſtirpe filiorum Ioſeph pro filiabus Salphaad, qñ cogitationes piæ mētis ſcdm ſcripturarum teſtimonia decertant pro aīa fideli, quę laborē pſentis vitę p futura vendidit, & obliuiſcēs q̄ retrò ſunt, in anteriora ſe extendit, vt p augmentū bonorū operū pmia ęterna conſequatur. Quinq;

b †Cap. XXXVI. A Cceſſerunt autem c & principes familiarum Galaad filij Machir, filij

a ¶Aceruus teſtimonij. ¶Vendens.

Gloſ. ordi.

tur. Quinq; enim filię Salphaad. i. vmbrę formidinis, exteriora ſignificāt, q̄ quinq; corpis ſenſibus explent. Neceſſe eſt autē, vt q in vmbra pſentis vitæ bonis opibus ſtudēt, in timore cōſeruēt ne pdant laborē. Verent ergo principes Galaad, ne poſſeſſio ſua in alienā tribū trāsferat, & quiſq; fidelis puidet, vt opa q̄ agit, ad ſalutē pficiāt ſibi, ne ſi praua intētione gerant, ab immūdis ſpiritibus puadant. vñ: Attēdite ne iuſtitiā veſtrā faciatis corā hoīb⁹. Matth. 6. a.

Nubant

NIC. DE LY.

Quæſtio. A Cceſſerunt autem &c. Cap. XXXVI. Hîc ex pdictis ponit q̄ſtio, & primò q̄ſtio mouet, ſcdò ad q̄ſtionē rñdet, ibi: Rñdit Moyſes. tertiò rñſio executiōi dat, ibi: Fecerūtq;. q̄ſtio aūt orit eò q ſuprà. xxvij. ca. de mādato dñi ordinatū fuit, q filię Salphaad ſuccederēt patri in hęreditate, eò q non habebat filiū maſculū, & hoc eſt quòd ſubditur:

Tibi domino

A a ¶ Nubant.Simile dicit Apoſtol⁹: Cui vult nubat,tm̃ in dño.i.viro catholico:ne poſſeſſio.ſ.bonorũ operũ & rectę fidei pdatur,ſi Gentili aut Iudæo nupſerit. ¶ Tropologicè verò mulieri.i. piæ intentioni,per bonã actionẽ cui voluerit licet ſe cõiungere labori,ſic tm̃ vt pietatẽ & religionẽ in oĩbus cõſeruet,ne opis ſui ,p quo æternæ hæreditatis poſſeſſionem ſperat detrimentum patiatur, ſi alieno, id eſt terreno ſe coniunxerit. b ¶ Nupſerunt Maala &cæ. Raba. Hoc fit cũm quilibet de numero credentium Iudæorum doctori de gentibus credenti ſe iungit,vt eius magiſterio filios gignat, id eſt pietatis opera. Nomine enim patrui dici poſſunt de gentibus electi,quia fratres ſunt ſanctorum prædicatorum,qui fuerunt in Iudæa conſtituti,Non debet eſſe ſchiſma in ſpiritali cognatione,vbi vna eſt fides in profeſſione.Et ſicut eſt vnus paſtor, debet eſſe vnum ouile.Omnes enim fratres ſum⁹. ¶ Qui humilitatem habere ſtudet, & in infirmitatibus ſuis complacet, ſibi ſolennitatem agit, & grata munera deo tribuit,& rex ſuæ conuerſationis exiſtit, & progreſſu virtutum mouetur,ambulans de virtute in virtutem.

1.Cor.7.g. Tropolo. Moraliter Eph.4.a. Ioh.10.c. Matt. 23.a. 2.Cor.11.c.

¶ Auctus.

Manaſſe de ſtirpe filiorum Ioſeph,locutiq; ſunt Moyſi coram principibus Iſraël,atque dixerunt: a Tibi domino noſtro præcepit dominus, ut terram ſorte diuideres filiis Iſraël, & ut filia-
¶ Vmbra formidinis.
bus Salphaad fratris noſtri dares poſſeſſionem debitam patri. Quas ſi alterius trib⁹ homines uxores acceperint, ſequetur poſſeſſio ſua, & translata ad aliam tribum de noſtra hæreditate minuetur:atq; ita fiet,ut cùm iubileus,id eſt quinquageſimus annus remiſſiõis aduenerit, †cõfundatur ſortiũ diſtributio,& aliorum poſſeſſio ad alios tranſeat. b Reſpondit Moyſes filiis Iſraël, & domino præcipiente ait: Rectè tribus filiorum Ioſeph locuta eſt:& hæc lex ſuper filiabus Salphaad à domino promulgata eſt. a †Nubant quibus uolunt, tantùm ut ſuæ tribus hominibus, ne commiſceatur poſſeſſio filiorum Iſraël de tribu in tribum. c Omnes enim uiri ducent uxores de tribu & cognatione ſua,& d cũctæ fœminę maritos de eadem tribu accipient,ut hæreditas permaneat in familiis, e nec ſibi miſceantur tribus,ſed ita maneant,ut à domino ſeparatę ſunt: f Feceruntq; filię Salphaad, b ut ſibi fuerat imperatum,&nupſerunt
a ¶ Infirmitas. b ¶ Complacens. c ¶ Solennitas iſta vel vitulus. d ¶ Rex eius.
Maãla & Thẽrſa & Heglã & Mẽlcha
¶ Motus.
& Noa,filiis patrui ſui de familia Ma-
¶ Pia actio.
naſſe,qui fuit filius Ioſeph,& poſſeſſio
¶ Eccleſia catholica.
quæ illis fuerat attributa manſit in tribu & familia patris earum. g Hæc ſunt h mandata atq; iudicia,quæ pręcepit dominus per manum Moyſi ad filios Iſraël in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho.

Finit liber Numeri.

† addet hæreditas earũ hæreditati tribus cui⁹ erunt, & de hæreditate trib⁹ patrũ noſtrorũ diminuet hæreditas earum

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Tibi domino &c. & ideo ſi nuberent viris alterius tribus:ſequeretur,quòd hæreditas eorum tranſiret ad aliam tribum, quia filius natus ex illa muliere qui debebat terram illam hære-
B ditare non erat computandus in tribu matris, ſed patris, quia genealogia hominum non accipitur per matres ſed per patres:& ex hoc ſequebatur, quòd in anno quinquageſimo iubilei, in quo hæreditates debebant reuerti ad primos poſſeſſores: quia non poterant vendi vel alienari etiam vltra illum terminum,quantùm ad hæreditatem prędictam, non reuerterentur, & ſic ſequeretur ſortium confuſio ex tali tranſlatione de parte hæreditatis vnius tribus tranſlata ad aliam,quod eſt contra domini præceptum,vt hîc,& Leui.xxvij. habetur. b ¶ Reſpondit Moyſes filijs Iſraël,& domino præcipiente ait: Recte tribus filiorum Ioſeph locuta eſt, & hæc lex ſuper filiabus Salphaad a domino promulgata eſt.Nubant quibus volunt. Hîc ponitur reſponſio Moyſi ex autoritate domini,videlicet quòd ad euitandum inconueniens prædictum filiæ Salphaad non poſſent contrahere matrimonium niſi cum hominibus ſuę tribus,& ſic hæreditas earum non tranſibat ad aliam tribum, & eodem modo præcipit̃ de alijs mulieribus habentibus hęreditatẽ,& hoc patet per illud quod ſubditur: d ¶ Cunctæ fœminæ maritos de eadem tribu accipient, vt hæreditas permaneat in familijs.de eadem tribu accipient.In Hebræo habetur ſic:Omnis filia quæ hęreditabit hęreditatẽ,vni de cognatione patris ſui erit vxor. Ex quo videtur,quòd iſtud præceptum non cadit niſi ſuper mulieres ſuccedentes in hæreditate,vt dicunt aliqui. Sed cõtrariũ videt̃ per illud qđ in textu dicit̃: c ¶ Omnes enim viri ducent vxores de tribu & cognatione ſua. Ex quo videtur,quòd non poterant accipere mulieres de alia tribu, etiam hæreditatem non habentes,nec per conſequens poterant illæ cõtrahere cũ viris alterius tribus.vnde & eadem ratio huius aſſignatur ex vtraq; parte tam viri q̃; mulieris ſcilicet in pmiſtione tribuum. vñ ſubdit̃: e ¶ Nec ſibi miſceant̃ tri.&c. diſpenſatum tamen fuit quòd tribus ſacerdotalis & regia poſſent commiſceri per matrimonia;tum
C nia; tũ ,ppter nobilitatẽ vtriuſq; tribus:tum vt reges per ſacerdotes familiaritatem cum eis habentes in vero cultu dei tenerentur: tum etiam,vt per hoc pax in communi populo magis ſeruaretur. f ¶ Feceruntq; filiæ.Hîc conſequenter ponitur prædictæ reſponſionis executio: & patet litera. g ¶ Hæc ſunt mandata. Hæc eſt concluſio libri,hęc ſcilicet quæ pdicta ſunt, ſunt mandata, quãtùm ad moralia & ceremonialia. h ¶ Atq; iudicia.quantùm ad iudicialia.

¶ In ca.xxxvj.vbi dicitur in poſtilla. Et eodem modo pcipit̃ de alijs mulierib⁹.

ADDITIO

In hoc pcepto multũ deuiat tranſlatio noſtra à veritate Hebraica.Nã ſecundũ Hebraicã veritatẽ non prohibet̃ fœminis, quin nubant quibuſcũq; voluerint de genere Iſraëlitico, niſi tantùm fœminis q̃ hæreditatẽ habent ſcilicet illę q̃ nõ habẽt fratres,& iſtis tm̃ pcipitur quòd alicui de cognatione patris ſui nubant, & hoc eſt quòd dicit̃: Omnis filia quæ habet hæreditatem, vni de cognatione patris ſui erit vxor.Silr̃ nõ prohibetur quin viri ducant vxores de alia tribu: Hoc enim quod dicitur in tranſlatione noſtra: Omnes enim viri ducent vxores de tribu,& cognatione ſua, non eſt in Hebræo,ſed ibi dicit̃ ſic: Non reuertatur hæreditas filiorum Iſraël de tribu in tribum, ſed vnuſquiſq; in hæreditatem tribus patrum ſuorum adhæreat. Similiter vbi in tranſlatione noſtra dicitur: Ne ſibi miſceantur tribus, ſed ita maneant, non eſt ſic in Hebræo, ſed D dicitur ſic: Ne reuertatur hæreditas vnius tribus ad aliam tribum: Et ratio huius legis teſtatur pro veritate Hebraica,quæ quidẽ ratio finalis eſt,vt diuiſio hæreditatum fienda inter tribus perpetuò remaneret, ita quòd nihil de terra quæ in ſorte tribui Iudæ caderet,poſſet aliquando reuerti ad tribum Beniamin & ſic de de alijs. Et quia ſecundũ legem veterem fœminæ nõ ſuccedebant in hæreditatẽ paternã, niſi illę tm̃ q̃ fratribus maſculis carebant, vt ſuprà eodẽ.xxvij. ca.ideo de iſtis tantũ dabatur lex ne cõmiſcerentur alicui de alia tribu,quia per talem commiſtionem hæreditas vnius tribus tranſiret in aliam,quod erat contra ordinationem diuinam,ſed aliæ fœminæ,quæ fratres habebant,& per conſequens non ſuccedebant in hæreditate paterna, non prohibebantur per iſtam legem,quin contraherent cum alijs quaruncunq; tribuum, quia ex hoc non ſequebat̃ confuſio ſortium,vt ſatis patet. Nec legitur etiam aliquam diſpenſationem fuiſſe ſuper hoc factã,q; trib⁹ ſacerdotalis & regia poſſent adinuicẽ cõmiſceri per matrimonia:non enim requirebatur in hoc diſpenſatio, quia deus non prohibuit commiſtionem tribuum,niſi tantùm vbi ex tali matrimonio poſſet ſequi commiſtio hæreditatum,vt patet ſecundum veritatẽ Hebraicam, vt dictũ eſt.

† Tob.7.b.

REPLICA correctorij cõtra Burgeñ. Nec ponderandum videtur q; Burgeñ.circa ca.xxxvj.addit:quia eſt contra noſtram tranſlationem & beatum Hiero.& alios ſanctos doctores:non eſt tamen directè cõtra poſtillat. quia videtur idem ſentire cum Burgeñ.in tractatu de differentia noſtræ tranſlationis & Hebraicæ veritatis,quamuis hîc diſputet materiam illam ad partes opinionum,imò ex tranſlatione noſtra idem poteſt haberi, ſi reſpiciat̃ bene quęſtio mota per filios Ioſeph,& reſponſio data p Moyſen,quæſtio enim mota fuit ſolùm pro filiabus ſuccedentibus in hæreditate.pro alijs non, vt patet per poſtillatorem infrà Iudicum decimo & decimoſeptimo.

E *Epilogus compendioſus libri Numerorum, fermè per omnia prothemati in principio eiuſdem libri poſito, uerbotenus alludens.*

Liber iſte וידבר Vaiedabber Hebraicè, ſed Latinè liber Numeri dicitur, q̃ inter libros quinq; legis quartum obtinet locũ. In quo licet ordini hiſtoriæ ſeruiatur, myſticus tamẽ intellectus innuitur. Ordini hiſtoriæ ſeruitur, quia cũ in Leuitico, qui eſt tertius de conſecratione ſacerdotũ & vſu ſacrificiorũ q̃ in tabernaculo fiebant, agat: in hoc de eiuſdẽ tabernaculi dedicatione & muneribus principum, q̃ in ipſa dedicatione obtulerũt, ſcribit. Et cũ tabernaculũ deponi & ad aliũ locũ trãsferri debeat, q ſeruiãt tabernaculo, & quid efferre debeant, id eſt quid Caathitæ, quid Gerſonitæ, quid Meraritæ deportarẽt, aſſignatur. Qui etiã Leuitæ, & ſecundũ quã ætatem miniſtrare debeant in tabernaculo docet. Conuenienter itaq; poſt tertiũ Leuiticũ iſte quartus ponitur. Myſteriũ etiã nobis quod in quarto loco ponitur, inſinuat. Sicut enim inter omnes figuras quadrata eſt perfectior, ſic quaternarij perfectione huius operis perfectio cõmendatur. Nã ſicut quarto die facta ſunt luminaria: Quarta ætas ſub Dauid fuit robuſtiſſima, quarta etiam ætas hominis, id eſt iuuentus inter alias fortiſſima, & alia multa ſub quaternario conſtituta, perfectionis ſunt indicia. Ita eorum qui hoc libro numerantur, oſtenditur fortitudinis perfectio, dum hi tantùm qui in virtute Iſrael proficiunt, numerantur. Excluduntur quippe ab hoc numero pueri, fœminæ AEgyptij, ſerui, ſoli de pueris ſacerdotum & Leuitarum primogeniti numerantur. Diuinis quippe numeris eſt indignus puerilis & lubricus ſenſus, fœminea laxa & diſſoluta ſegnities, AEgyptij, id eſt ſeculares mores & ſeruiliter timentes. Solus Iſrael numeratur, nec tamen omnis, ſed tantùm qui virtute procedit ad bellum contra ſpiritualium nequitias poteſtatũ. ℭ Notandum verò quòd nec in AEgypto nec poſt exitum ſtatim populus dei numeratur. Prius quippe AEgyptus deſeritur, mare trãſitur, Amalec ſuperatur, manna manducatur, & tabernaculum cõſtruitur, lex digito dei ſcripta ſuſcipitur: & tunc populus dei à viginti annis & ſuprà numero diuino dignus cõputatur. In quo ſignificatur, quia
F niſi quis AEgyptum, id eſt mundum & eius concupiſcentias reliquerit, mare rubrum, id eſt baptiſmum ſanguine Chriſti conſecratum ſuſceperit, & templum dei per inhabitãtem ſpiritumſanctum factus fuerit: Amalec, id eſt lingens ſanguinem, id eſt diabolum, & vitia, virtute dei ſuperauerit: corpus & ſanguinem domini perceperit, & eo quaſi manna vſus fuerit: legem quoq; dei per omnia ſeruauerit, ad huius numeri dignitatem peruenire non poterit. Ratio quoq; tribuum, quæ quatuor locis circa tabernaculum diſponuntur per ternarium, ordo & numerus manſionum, ſocietas familiarum, & cuncta ordinatio caſtrorum mira ſpirant ſacramẽta. Quòd enim per quatuor partes trinæ tribus collocantur, innuitur per quadripartita mundi climata, ſanctæ trinitatis fidem doctorum officio prædicandam. In ipſa quoq; familiarum ſocietate innuitur certa ſpes reſurrectionis, ſcilicet quòd in illa reſurrectione illi tribui ſiue illi ordini angelorum vnuſquiſq; ſociabitur, quem in hac vita manẽdo imitari pro poſſe ſuo laborauerit. Catalogus quoq; manſionum quas à prima quæ fuit in Rameſſe, vſq; ad vltimam quæ fuit iuxta Iordanem, quadragintaduo numeramus: numerum manſionum per quas ad cælum aſcendimus (ſicut in eorum diſpõnibus dicemus) inſinuat. Et eundem numerum in cælum noſtræ aſcenſionis habemus, quem in enumeratione generationis Chriſti deſcẽdentis à primo patriarcha Matthæus ponit, vt in eodem numero nos aſcendere ad cælum ſciamus, quo Chriſtum ad beatam virginem quaſi ad Iordanem deſcendiſſe euangeliſta ſignauit. Quæ virgo bene Iordanis dicitur, quia pleno gurgite fluens, ſpirituſſancti gratia redundauit. Patet igitur ex ſupradictis, hunc librũ ideo dici librum Numeri, quia in eo populus Iſraël numeratur, vel catalogus manſionum continetur. In quo intendit Moyſes per numerũ filiorum Iſraël qui ad Iordanem deſcendiſſe dicuntur, & catalogum manſionum quibus ab AEgypto vſq; ad terrã promiſſionis peruenerũt, qui & quo itinere veniatur ad cælum deſignare, per hoc enim quòd oſtendit qui numerentur, oſtendit qui ſint cælo digni. Per hoc verò quod manſiones numerantur, oſtendit quo itinere veniatur. Ordo talis eſt: Primò duces populi, & populum enumeratum circa tabernaculum per quadrum collocat: Leuitas à numero aliorum exceptos, ad miniſterium tabernaculi deſignat. Deinde tabernaculum dedicatur, oblationes aſſignantur quæ in ipſa dedicatione offeruntur. Deinde Balaam à rege Balac ad maledicendum populum dei inducitur. Poſtea catalogus manſionum deſcribitur,

In fine

In fine ſex ciuitates ordinantur, tres citra, & tres vltra Iordanem, ad quas confugeret, qui ignorans proximi ſanguinem effunderet. Leuitæ inter tabernaculum & cæteros filios Iſraël excubantes diuiſi per Aaronitas ab oriente, & Caathitas ab auſtro, & Gerſonitas ab occidente, & Meraritas ab aquilone, ſignificant prælatos eccleſiæ, qui ſunt medij inter clauſtrales, (qui per tabernaculum) quibus & in temporalibus prouident, & laicos, quibus in ſpiritualibus præſunt, Aaronitæ, id eſt Moyſes & Aaron, & horum filiorum filij plicant & inuoluunt in tabernaculo ſecretiora, & introducentes Caathitas dant eis proprijs humeris portanda inuoluta, ne videntes moriantur. Non enim propalanda myſteria eccleſiæ, niſi ſummatibus viris, id eſt Moyſi & Aaron, quia infirmi inde ſcandalizarẽtur: vnde & liber preſbytero & diacono apertus portatur, cæteris clauſus. Gerſonitæ & Meraritæ qui ſunt indigniores Caathitis, non proprijs humeris, ſed bobus & plauſtris portant ſua onera. Quia qui vult meus eſſe diſcipulus, me ſequatur, quaſi per mortem. Et quantò quis magis vult accedere ad ipſum deum, tantò grauiorem incurrit perſecutionem. Benedicetis filijs Iſraël, & dicetis eis. De hoc loco ſumpta eſt benedictio, quam facit epiſcopus duobus digitis iunctis & eleuatis. Duo digiti iuncti & eleuati ſignificant legem & ſacerdotium, quæ per Moyſen & Aaron intelliguntur. Tres verſiculi qui ſequuntur, contineant illam trinam petitionem quæ fit in verbis epiſcopi quæcunq; ſint, petitur gratia ſpirituſſancti, vera ſalus, pax æterna. Deinde ſequitur diſtinctio perſonarum ſemper his verbis, quod iſte præſtare dignetur qui cum patre & ſpirituſancto viuit & regnat in æternum.

G

Matt. 16.d.

Prothema in Deuteronomium.

Faſciculus myrrhæ dilect⁹ mihi. Myrrha arbor aromatica quinq; cubitis tm̃ in altum excreſcit, cuius cortex & radix & folia & omnia amara ſunt. Myrrha amara eſt & cadaueribus apponitur, vt arceat putredinem vermiũ. Hæc eſt lex vetus in quinq; libris cõprehenſa, amara, id eſt nemini parcens: vnde & Marath deſignata eſt. Appoſita cadaueribus, id eſt inuenta pro peccatoribus, vt corruptionem criminum ab eis arceret. Huius faſciculus eſt Deuteronomius, id eſt ramuſculorũ pluriũ in vnum collectio. Terminata enim lege in quatuor voluminib⁹, iſte quint⁹ additus eſt, diffuſè dicta in vnũ breuiter colligens, quædã etiam p̃termiſſa ſupplens. Additus autẽ eſt illis vt numero legali ſatisfaceret. Quinarius enim numerus eſt legis, quaternarius euangelij. Vnde & refectio quinq; miliũ hominũ in euangelio ad patres veteris teſtamenti ſpectat. Refectio quatuor miliũ ad patres noui. Illis em̃ p̃miſſa ſunt & data terrena, quæ quinq; ſenſibus ſubſunt. Illis quadrata, id eſt ſoliditas terræ viuentiũ. Deſeruit etiã liber iſte euangelio in nomine, in explanationis ſerie, in ſui dignitate. Dicit enim Hebraice אלה הדברים Elleh Haddebarim, id eſt hęc v̾ba, Gręcè Δευτερονόμιον Deuteronomium, quod eſt Latinè ſecũda lex: Non vt quidam dixerũt, altera poſt p̃dictã. vnde in p̃dictis dicebat: Locutus eſt dñs: hîc aũt: Locutus eſt Moyſes. Sed ſecũda. i. ſcd'ò iterata, hoc nomine euangeliũ præfigurans, qđ ſucceſſit legi, cui nulliũ ſuccedet. Cũ etiã multa breuiter colligit, & ſupplet quædã, formã euangelij p̃figurat. Hoc eſt em̃ abbreuiatũ verbũ qđ fecit dñs ſuper terrã, & ſupplet imperfecta legis. vnde: Non veni ſoluere legẽ, ſed adimplere. Cũ aũt dicit hoc opus adeò dignum, qđ manibus regis geſtari iubeatur: dignitatem euãgelij aperit, quod ordinatũ eſt in manu mediatoris. Cùm ergo ſic ſeruiat euangelio, meritò eſt faſciculus dilectus Chriſto, nõ tantùm pro ſe, quantũ, quia oſtendit rotã in medio rotæ. Intentio eſt recapitulare p̃dicta triplici fine. Vt arctius memorię cõmẽdetur vt vtilitas prædictorũ inculcetur. Quod enim vtile eſt, ſępe dicere, nec pigrũ eſſe debet (vt ait Apoſtolus) nec moleſtũ audire. Et vt duritia Iudæorũ cõdemnet, qui toties dicta non intellexerunt. Modus agendi, Pręmittit quaſi prologũ, quo oſtendit qs ſcripſerit, & qd &c. Pòſt memorat graue delictũ pro quo p̃ierũt in deſerto, vt hoc timore excitet ad audiẽdũ. Pòſt ſeparat ciuitates refugij. Pòſt recapitulat dicta & facta bona & mala ſupplet. Pòſt iubet hũc librũ poni in arca, & ſeptimo anno legis omni Iſraëli in ſcenophegia. Pòſt ſubdit canticũ: Audite &c. in memoriã murmuris eorũ, & pœnę, obedietię & p̃mij. Et pòſt bñdictiões tribuũ. Vltimò de morte Moyſi.

Myrrha

H

Elleh Haddebarim

Matth. 5.b.

Phil. 3.c.

Modus agendi.

Cap. I.

A H Aec ſunt verba quæ. Pręmittit legislator titulum quaſi prologum, in quo oſtendit nomen autoris, & quid fecerit, & vbi, & quando. Sicut paulò pòſt in gloſſa diſtinguetur, & terminatur vt quibuſdam videtur, ibi: Quadrageſimo &c. vel inferius, ibi: Deus noſter &c. Sed ad eorũ euidẽtiã q̃ in prologo, & eorũ quæ ſequuntur, tangenda eſt aliquantulũ veritas hiſtoriæ. [Hiſtoria] Ab exitu filiorũ Iſrael de AEgypto vſq; quò peruenerunt ad campeſtria Moab ſupra Iordanem: fluxerunt quadraginta duo anni, in quibus diuerſis tẽporibus quadraginta duas manſiones fecerũt. Quando nubes leuabat̃, caſtra mouebãtur: & cũ ſtabat, figebantur & manebãt in eodẽ loco, quouſq; iterũ leuabatur nubes. Prima mãſio fuit in Rameſſe, vltima in cãpeſtribus Moab. A Rameſſe vſq; ad montẽ Sina, ſpatio quadragintaſeptẽ dierũ, xij. mãſiones fecerũt & hoc prio anno: & ibi ferè totũ annũ ſteterũt: Ibi lex data ẽ, ibi Geneſis ſcriptꝰ, Exodꝰ, Nũeri ſcripti ſũt, & magna pars huius. Inde pedẽ mouentes anno ſecundo ꝑuenerũt in Cadeſbarne & in ſpatio illo fecerunt viginti mãſiones. de Cadeſbarne miſerunt exploratores, q̃ reuertẽtes nuntiauerũt terrã bonam, ſed robuſtos & gigantes homines inuenerunt, & territi volentes redire in terrã AEgypti. vnde iratus dominus. Abierunt retrò & luſtrauerũt mõtẽ Seir ꝑ trigintaocto annos ibi mortui & proſtrati ſunt murmurantes. In quadrageſimo anno peruenerũt ad Cadeſbarne. vnde retrò abierunt per deſertũ. & in illo ſpatio. ix. manſiones iterũ fecerunt. Vndecim ꝟò dies Moyſes añq; veniret ad Cadeſbarne, legẽ ſolo verbo recapitulauit, & de Cadeſbarne vſq; ad cãpeſtria Moab, & illo ſpatio vndecim dierum ſcripto voluit cõmẽdare. Ecce de primo anno. xij. de ſecundo. xxj. de reliquis nouem, & ita quadragintaduę manſiones. ¶ Hęc fuit cauſa huius libri, vt ſcilicet quæ facta fuerãt, breuiter collecta, arctiꝰ tenerent̃ in memoria. facilè em̃ retinent̃ q̃ breuiter dicunt̃. ¶ Hiero. Hęc ſunt verba q̃ locutꝰ eſt Moyſes &c. [Deuteronomiũ qd ſit] Principiũ Deuteronomij titulꝰ eſſe videt̃ totius opis, quia ꝑſonã indicat autoris, & qd fecerit, & locũ & tẽpus. Nomẽ quoque libri gratiam demõſtrat noui teſtamenti. Deuteronomiꝰ nanq; ſecũda lex interp̃tat̃, & euangeliũ ſignificat quod veteris teſtamenti ſacramenta ſpiritualiter explanat. Sicut liber Deuteromij repetitio eſt quatuor librorũ legis. Illi em̃ ꝓprias cõtinẽt in ſe cauſas, iſte replicat vniuerſa, habet & ipſe propria ſacramẽta. a ¶ Hęc ſunt verba. [Nume. 12. a] Hoc de ſe tanq; de alio de more ſanctę ſcripturę dicit, ſicut & ibi: Erat Moyſes mitiſſimus ſup oẽs hoĩes q̃ morabant̃ in terra. Sic em̃ vitat arrogãtiã, & demõſtrat vitãdã. Simil'r & Iob de ſe dicit: [Iob. 1. a.] Vir erat in terra Hus noĩe Iob &c. Et: Hic eſt diſcipulꝰ ille q̃ teſtimoniũ ꝓhibet de his &c. [Iohan. 5. e.] De ſe tanq; de alio loquit̃ ſicut Iohãnes de ſe ait: [Iohan. 9. e.] Diſcipulꝰ quẽ diligebat Ieſus &c. Vel ſpũſſanctus ꝓhibet ei teſtimoniũ, vt nemo poſſit dubitare Moyſen iſta ſcripſiſſe. b ¶ Locutus eſt. [Allegoricè] Alle. Moyſes lex vetus eſt, q̃ trãs Iordanẽ. i. añ baptiſmũ Iſraeliticũ docuit populũ. In Iordane em̃ ſignificat̃ baptiſmꝰ in quo baptizatꝰ eſt Chriſtꝰ. In ſolitudine cãpeſtri, id eſt in ſterilitate carnalis populi, q̃ fructũ virtutũ nõ attulit. c ¶ In ſolitu. ſterilitate plebis, cui dicit̃: Relinquet̃ vobis domus veſtra deſerta. [Matth. 3. d.] d ¶ Contra ma. [Luce. 13. g.] Quia generatio praua & peruerſa ablutionem peccatorum in ſanguine Chriſti credere noluit. e ¶ Inter Pharan. Pharan ☞ auctus

LIBER DEVTERONOMIJ, Hebraicè אלה הדברים *elleh haddebarim, id eſt, Hæc ſunt uerba.*

Cap. I.

a b HÆc ſunt uerba quę locutus eſt Moy- a ſes ad omnem Iſraël trans Iordanem in b c ſolitudine† cãpeſtri contra mare rubrũ inter d e Pharan & Thophel, & Laban & Haſeroth,

¶ Docendo. ¶ Lex.

a ¶ Iudaicum populum, cui vniuerſaliter lex data eſt.

b ¶ Ante baptiſmum.

a ¶ In eccleſia in qua non eſt horror ſpinarum, i. vitiorum.

b ¶ Baptiſmum Chriſti ſanguinem rubeum

¶ Nomina locorum.

a ¶ Auctus eſt. ¶ Eccleſia, longe lateq; diffuſa, vel dilatata.

b ¶ Inſulſitas. Eccleſia enim ſtulta videtur, quia deſpicit viſibilia, cupiens inuiſibilia.

c ¶ Dealbatio, eccleſia in baptiſmo dealbata eſt.

d ¶ Atria, de quibus dicit eccleſia: Concupiſcit & deficit anima mea in atria domini Pſal. 83. a.

† in planicie vel cãpo B

NICO. DE LYRA.

CAP. I.

[Pſal. 118. b.] D Eclaratio ſermonum tuorum illuminat & itellectũ dat paruulis. [Lex cui dat̃] Sicut dictum fuit in principio Exo. lex non datur propriè vni perſonæ ſingulari, ſed communitati, & iõ datio legis præſupponit adunationẽ plebis cui lex ſit danda: & iõ ſicut fuit dictũ in pricipio Geñ. lex q̃ cõtinet̃ C in quinq; libris Moyſi ſic diuidit̃: quia primò in lib. Gene. deſcribitur ſeparatio fidelis ppl'i ab infideli, & eiꝰ adunatio ſub cultu vnius dei. In Exodo ꝟò & in alijs duobꝰ libris ſeq̃ntibꝰ deſcribit̃ datio legis populo iã adunato. In Deutero. ꝟò deſcribit̃ replicatio legis datę in eiꝰ explicatione: de qua põt dici cõpetẽter ꝟbũ ꝓpoſitũ: Declaratio ſermonũ & c. Vndè liber iſte ꝓcedit ſecũdũ q̃druplicẽ modũ in ꝟbis ꝓpoſitis contẽtũ. ſ. explicãdo obſcura, qđ notat̃ cũ dicit̃: Declaratio. ſecũdò replicando in alijs libris p̃dicta, qđ notat̃ cùm dicit̃: Sermonũ tuorũ. tertiò ſupplẽdo omiſſa, qđ notat̃ ibi: Illuminat. quartò applicãdo & addẽdo neceſſaria, qđ notat̃ cũ dicit̃: Et intellectũ dat paruulis: ſicut videbit̃ in proceſſu libri. Qui q̃dẽ liber diuidit̃ in proemiũ & executionẽ, q̃ incipit ibi: Cœpitq; Moyſes. In ꝓemio q̃tuor notant̃, primò q̃s ſcripſit, ſecũdò q̃bus, ibi: Ad oẽm Iſrael. tertiò vbi ſcripſit ibi: Trans Iordanẽ. quartò quãdo ſcripſit, ibi: Quadrageſimo anno. [Diuiſio] Circa primum. ſ. a ¶ Hęc ſunt verba quę locutus eſt Mo. Sciẽdũ qđ aliq̃ dixerũt ꝙ Moyſes nõ ſcripſit hunc lib. ſed tm̃ ꝓtulit verba vel ſñiam, quæ Ioſue & alij ſenes memoriter retinẽtes in hũc librũ cõſcripſerũt poſt mortẽ Moyſi. [Quis hunc librum ſcripſerit] & hoc ꝓbãt primò, eò ꝙ dicit̃ in principio: Hæc ſunt verba quę locutꝰ eſt Moyſes. & nõ dicit̃: quę ꝟba ſcripſit. Secũdò ex hoc q̃đ dr̃ trãs Iordanẽ. & ſic vr̃ ꝙ liber fuerit ſcriptꝰ trãs Iordanem. Moyſes aũt Iordanẽ nõ trãſiuit, vt patet in fine huiꝰ lib. & ĩ pluribꝰ alijs locis. Tertiò ex hoc ꝙ ĩ fine huius lib. deſcribitur mors & ſepultura ipſius Moyſi, quã ipſe Moyſes ſcribere nõ potuit. Sed hoc ẽ manifeſtè, cõtra id qđ habet̃ ĩfrà. xxxj. c. vbi dr̃: Scripſit itaq; Moyſes legẽ hãc & tradidit ſacerdotibꝰ filijs Leui, qui D portabant arcam fœderis dñi. Et infrà eodem capitu. Poſtquam autem ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine atq; compleuit, pręcepitq; Leuitis q̃ portabãt arcã fœderis dñi dicens: Tollite librũ iſtũ &c. Et iõ dicũt alij, ꝙ Eſdras ſcripſit principiũ & finẽ huiꝰ libri addẽdo ꝟbis Moyſi: Sed hoc eſt cõtra illud qđ dicit̃ in prin. huiꝰ lib. Hęc ſunt ꝟba q̃ locutꝰ eſt Moyſes: Ex q̃ patet ꝙ nõ ſunt ꝟba Eſdrę ſed Moyſi. Propter qđ dicit Ra. Sa. & Hebręi alij, ꝙ totꝰ iſte liber ſcriptꝰ fuit à Moyſe excepto vlti. ca. qđ ſcripſit Ioſue poſt mortẽ Moyſi. Ad illud aũt qđ obijcit̃ primò dicẽdũ, ꝙ Moyſes ꝟba lib. huiꝰ ſeu ſñiam primò ꝓtulit corã ppl'o ꝑ modũ exhortatiõis, & q̃tũ ad hoc dicit̃: Hęc ſũt ꝟba q̃ locutus eſt Moyſes, ſed poſtea ſcripſit ad memoriã in futurũ. Qđ aũt ſecđò obijcit̃, magis eſt ad oppoſitũ, quia trãs Iordanẽ & citra accipiũt̃ ĩ ſacra ſcriptura reſpectu ſitus Ieruſalẽ. & iõ illa pars vbi habitabãt duę tribꝰ cũ dimidia, q̃ fuit acq̃ſita añ trãſitum Iordanis vocat̃ trãs Iordanẽ, quia inter ip̃am & Ieruſalẽ, Iordanis eſt mediꝰ. Ad tertiũ r̃ñſio patet ex dictis. Cõſequẽter oſtẽdit̃ q̃bus ſcripſit, cũ dicit̃: b ¶ Ad omnẽ. Dicit aũt Ra. Sa. ꝙ ad hoc vocauit totũ populũ, vt q̃libet haberet locũ loquẽdi ſi vellet in aliq̃ obijcere verbis Moyſi, vt ſic poſtea nullus haberet locũ cõtradicẽdi, ſed non eſt veriſimile, ꝙ totꝰ ppl's poſſet gñaliter audire ꝟba Moyſi loq̃ntis, cũ numerꝰ virorũ q̃ poterãt ad bella ꝓcedere abſq; mulieribus & paruulis eſſet ſexcẽta milia, & mille ſeptingenti triginta, vt hr̃ Nũeri. xxvj. Et iõ meliꝰ videt̃ dicẽdũ, ꝙ q̃ñ Moyſes loq̃bat̃ ꝟba libri huius ppl'o ꝑ modũ exhortationis fuerũt ibi tm̃ capitanei & pricipales ppl'i, in q̃bꝰ q̃dãmõ tota multitudo ppl'i cõtinebat̃. Scripſit tñ Moyſes ad oẽm Iſrael gñaliter, quia nõ ſolũ illi q̃ erãt tũc p̃ſentes, ſed etiã abſentes & futuri de ppl'o illo obligabant̃ ad ea q̃ fuerũt ſcripta in hoc libro: & iõ fuit repoſitus in latere arcę vt legeret̃ quolibet anno ſeptimo, vt habetur infrà. xxxj. ca. Conſequenter oſtenditur vbi ſcripſit cùm dicit̃: c ¶ Trans Iordanem. anteq; tranſirent Iordanem. d ¶ Contra ma. ru. Habet enim hoc mare multos ſinus & vnus illorum eſt cõtra locum illũ. e ¶ Inter Pharã. Nomina

auct⁹: Thophel, inſulſitas: Labā, dealbat io: Haſeroth, atria. Auctus
E eſt enim populus numero hominum, doctrina legis & propheta-
rum: ſed inſulſus fuit: quia ſal ſapientię non habuit, dealbatus verò
legis ceremonijs varijſq́ mūditijs, quas ex litera legis ſe habere cre-
didit. Qui bene p̱ atria ſignificatur, tanq̃ p̱ diuinas ſcripturas ad in-
troitum fidei paratus. vnde multi ī aduētu Chriſti facilius ſuſceperunt, quē ante prędi
Iohan.1.f. ctū agnouerūt. vñ Philippus: Quē ſcripſit Moyſes in lege, & ꝓphetę: inuenim⁹ Ieſum
† & Dazaab filiū Ioſeph à Nazareth. Quatuor hi montes, quatuor euangelia ſignificant, quibus eccleſia circūdatur. a ℭ Vndecim diebus. Lex per Moyſen vndecim diebus explanata, Iudaicę plebis trāſgreſſionē in mādatis decalogi ſignificat. ℭ Vndecim dies, ſunt vndecim apoſtoli per quos (Iuda reprobato) euangelium Chriſti prędicatum eſt in mundo. b ℭ De Horeb. Qui Hebraicę חרב choreb, incipiens per Seir i. pilloſum & ſordidū vitijs populū trāſiēs venit ad Cadeſbarne: q̱ cōmutatus vel electus vel nobilis interp̃tat̃, ſignificās literalem legis ſenſum in ſpiritalē p̱ euāgeliū cōmutatū. Oīa em̃ in figura cōtingebēt illis, ſcripta
1.Cor.10.b ad correctionē noſtrā: in quos fines ſeculorū deuenerūt. Lex em̃ nō eſt ſoluta, ſed adim
Matt.5.c. pleta, nec vnū iota aut vnus apex p̃teribit donec oīa fiant. c ℭ Quadrageſimo anno vndecimo menſe prima &c.
Allego. Iſido. Allego. Quadraginta anni q̄bus laborioſè pactis filij Iſrael ad terram ꝓmiſſionis
De numero quadragenario. trāſierunt, totū hui⁹ ſeculi tēp⁹ ſignificant: in quo eccleſia ſub laboribus & periculoſis tentationibus, quod non videt ſperando, per patientiam expectat, donec veniat ad promiſſam patriam. Ideo dominus quadraginta diebus ieiunauit & quadraginta noctibus, & tentatus eſt in eremo. Corpus enim Chriſti quod
Matt.4.a. eſt eccleſia tentationes tranſmittit, & labores donec veniat ad conſolationem. Quòd autem veſtis Iſraelitarum per tot annos nulla vetuſtate corrupta eſt, & pelles calciamentorum ſine labe durauerunt,
F ſignificat incorruptibilitatem corporum, quæ modò corruptibilia, ſine corruptione manebunt. ℭ Quadragenarius ex denario & quaternario conſtat, & legis euangelij impletionem ſignificat, quæ fit in eccleſia, decem nanq́ ad legem pertinent, quatuor verò ad euangelium. d ℭ Vndecimo menſe prima die menſis locutus eſt Moyſes ad filios Iſrael omnia quæ præceperat illi dominus vt diceret eis. &c. Sicut in vndeci-
De numero vndenario ma expreſſa eſt legis tranſgreſſio, ſic in prima die peruigil ad docendum legiſlatoris intentio, qui ex quo inobediens populus legem tranſgredi nō timuit, ſtatim prędicando & corrigendo voluntatem domini inſinuare ſtuduit, & eos ad meliora trahere vel prouocare
Allego. verbis & exemplis nō ceſſauit. e ℭ Poſtquam percuſſit Sehon regem Amorrhæorum qui habitauit in &c. Notandū q̓ interfectis duob⁹ Amorrhæorum regibus lex recapitulatur & po-
Nota pulus inſtruitur, quia remotis ſcandalis & ſuperatis vitiorum turmis, competenter doctrinæ inſiſtitur, & fidei lumen dignè deſiderantibus aperitur. ℭ Debemus prius in nobis vitia occidere, & ſic mandata diuina populis tradere. f ℭ Sehon regem Amorrhæorum qui habitauit in Heſebon &c. Iſidorus. Alle. In his regibus licet res geſta cognoſcatur, per nominum tamen interpretationes ſpiritualis ſignificatio intimatur. Sehon nanque germen inutile vel tentatio oculorum interpretatur, per quam diabolus figuratur, qui tranſfigurat ſe in angelum lucis, vt per ſchiſmata
2.Cor.11.c incautos decipiat, vel per hæreſim: Hunc Amorrhæi id eſt amaricantes regem habēt. *Niſi enim quædam veritatis ſimulatio* prę cedat, nec erunt hæreſes amaricantium, nec ſchiſmata exacerbātium. Hic in vnoquoque occiditur, cùm ſimulatio damnatur: veritas amatur. Og verò interpretatur concluſio. Baſan confuſio. Id enim agit diabolus vt viam ad deum prędudat obiecta idolatria, ne quis in Chriſtum credat. Concluſio enim præcedit vt rex, confuſio ſequitur vt plebs. Quos enim à fide Chriſti excludit, confundent cū Chriſtus apparuerit. Sehō aūt habitauit Heſebon, quia diabol⁹ rex vitiorum humanis ſe immiſcet cogitationibus, & mentem cingit ſuperfluis ſollicitudinibus, ne verba proferat veritatis, vel exerceat opera pietatis. Interpretatur nanque Heſebon cogitatio vel cingulum mœroris. Og quoque rex Baſan habitauit in Aſtaroth. & Edrai. Aſtaroth quippe atria, Edrai inundationem malorum ſonant, infidelitatem ſcilicet cum operibus prauis. Ad hoc enim diabolus certat: vt quos regit, nunquam intrent ianuam fidei, ſed foris manentes ſemper operibus inſiſtant prauis.

☞ In terra

---

a ❡ In eccleſia. b ❡ Sapientiæ. c ❡ Multifaria ſignificat myſteria. & ſpiritualem theſaurum ſapientiæ his quæ dicuntur ineſſe. d ❡ Numerus tranſgreſſionis.

ubi eſt auri plurimum, undecim

a ❡ Peruenerunt, ſubaudi. b ❡ Quia lex a monte dei Horeb.

diebus de Horeb per uiam mon-

c ❡ Commutatus.

tis Seir, uſq́ ad Cadeſbarne. Qua-

d ❡ Vt ſupra.

dragesimo anno, undecimo men-

a ❡ In principio gratiæ. b ❡ Scribendo.

ſe, primā die menſis, locutus eſt

a ❡ Inter quos & deum ipſe mediator erat.

Moyſes ad filios Iſraël omnia

a ❡ Non a ſe, ſed a deo acceperat.

quæ prēceperat illi dominus, ut

❡ Tanquam mediator.

diceret eis, poſtquā percuſſit Se-

a ❡ Germen inutile, vel tentatio oculorum. b ❡ Amaricantium.

hōn regē Amorrhęorum, qui ha-

a ❡ Cogitatio vel cingulum mœroris. ❡ Qui concluſio interpretatur.

bitauit in Heſebōn, & Og regē

a ❡ Confuſio b ❡ Veſtibula vel atria.

Bāſan, qui manſit in Aſtarōth,

☙ ſunt locorum circa locum illum vbi Moyſes explanauit legem. G
a ℭ Vbi auri eſt plurimum. Quia ibi ſunt mineræ auri.
b ℭ Vndecim diebus de Horeb. Iſtud exponitur dupliciter: vno modo ab aliquibus referendo ad literā prǫcedentē cùm dicitur: Hæc ſunt verba q̄ locut⁹ eſt Moyſes in tali loco. Vndecim dieb⁹ i. xj. dies poſuit ad loquēdū iſta. Sed quomodo exponatur litera ſequens & cui cōiūgat̃, cū dicitur per viā montis Seir &c. nō habetur ex v̓bis eorum: & ideo aliter exponitur ab alijs, nō ſolū referēdo ad literā p̃cedentē: ſed etiam ſubſequētē, vt ſit ſenſus: Hęc verba locut⁹ eſt Moyſes vndecim diebus: veniendo. ſ. de Horeb per viā mōtis Seir, ita q̓ i illo vndenario dierū facta eſt legis explanatio. Sed hęc expoſitio nō videt̃ rationabilis: quia nō eſt v̓iſimile q̓ Moyſes eundo per viam explanaret populo legē, quia talis explanatio requirit q̄etē doctoris & auditoris. Et ideo Rab. Sa. aliter exponit dicens, q̓ in hoc notatur ſpatium terræ inter mōtem Horeb & Cadeſbarne, quod ſecundū eos eſt itineris vndecim dierum, & tamen filij Iſrael in receſſu ſuo de Horeb poſt legē datā venerunt illuc in tribus diebus, quod ſic ꝓbat: quia anno ſecundo egreſſionis de AEgypto, mēſe ſecundo viceſima die menſis receſſerunt ab Horeb, vt habet̃ Nume. x. & eodem anno viceſimonono die menſis tertij venerūt in Cadeſbarne, vnde miſerūt exploratores. Si igitur inde ſubtrahantur triginta dies, quibus populus manſit in ſepulchris concupiſcentiæ, quia ibi comederunt carnes menſe integro, vt habetur Numeri xj. & iterū ſeptem dies quibus mācſit populus in Aſtaroth q̃ diu Maria fuit recluſa, nō remanēt niſi tres dies q̄bus fecerunt iter prędictū. & hoc poſuit Moyſes ſecūdum eum ad oſtendendum filijs Iſrael, qualiter deus accelerabat iter populi ad intrandum citò terram promiſſionis niſi peccatum eorum impediuiſſet quando territi verbis exploratorum murmurauerunt con- H
tra dominum volentes reuerti in AEgyptum. & iō quadraginta annis fuerūt vagabundi p̱ deſertū. Igitur ſecundū hanc expoſitionē eſt ſenſus: ℭ Vndecim diebus. Suppleitur vſq́ ad Cades eūdo. c ℭ Per viam. id eſt qua itur de Horeb in Seir, quia Cades eſt intermedia: & ſubintelligitur, quam viam tribus diebus feciſtis deo accelerante iter veſtrum, & ita acceleraſſet reſiduum, niſi peccata veſtra poſuiſſent impedimētū. Aliter etiam exponit referēdo li vndecim diebus, ad totū iter filiorum Iſrael de Horeb vſq́ ad ingreſſum terrę ꝓmiſſionis: vt ſit ſenſus: Si nō peccauiſſetis dño vndecim diebus de Horeb veniſſetis ad ingreſſum terræ promiſſionis trāſeundo p̱ Cades & p̱ mōtem Seir, quia dominus dediſſet vobis gratiā in cōſpectu filiorum Eſau, & cōceſſiſſent vobis tranſitū p̱ mediū terræ ſuę. Sed propter peccatū veſtrū denegatus eſt vobis illic tranſit⁹ & circūiuiſtis montem Seir lōgo tp̄e, vt h̃r. ij. e. ca. & ſecūdū vtranq́ expoſitionem eſt hîc modus loquendi, q̄ apud Hebręos vocat̃ decurtat⁹ vel reciſus. ſ. q̄n̄ aliqua tacēt̃, q̄ tñ̄ neceſſariò ſubintelligunt̃. ſicut. ij. Reg. v. c. vbi trāſlatio noſtra habet: Propoſuerat em̃ Dauid in die illa pręmiū ei q̄ percuſſiſſet Iebuſęum &c. In Hebręo h̃r ſic. Et dixit Dauid in die illa, q̄ p̱cuſſerit Iebuſæū &c. & nō fit mentio de p̃mio, nec in gñali nec in ſpeciali, & tñ̄ ſubintelligitur, q̓ p̃mium eius foret q̓ eſſet princeps militiæ: vt habetur. j. Paral. xj. ſic in textu p̃dicto ſecundū duas expoſitiones vltimas aliqua ſubintelliguntur
vt patet ex prędictis. Conſequenter oſtenditur tēpus quo Moyſes Moraliter
ſcripſit cū dicitur: d ℭ Quadrageſimo anno. ſ. ab egreſſu filiorum Iſrael de AEgypto, quia in quadraginta annis quibus filij Iſrael fuerunt vagi per deſertum, includitur annus q̄ tranſierat ab egreſſu de AEgypto vſq́ ad miſſionem exploratorum vt dictū fuit Nume. xiiij. e ℭ Vndecimo menſe. Ex quo patet q̓ verba huius libri, Dixit Moyſes filijs Iſrael & ſcripſit propinquus morti ſuæ & hoc duplici de cauſa. Vna eſt, quia ibi continentur aliqua verba increpationis ꝓpter peccata quę commiſerant, ſicut & Iacob increpauit Ruben, Leui, & Simeon ꝓpinquus morti, vt habetur Gene. xlix. d. & Ioſue filios Iſrael, vt habetur Ioſue vlti. & ſimiliter Samuel. j. Reg. xij. Secūda cauſa eſt, vt fortius memorię imprimerentur, quia verba q̄ à patribus, filijs, & à principibus ſubiectis ꝓpe mortē tradūt̃, meli⁹ cōmēdantur. f ℭ Poſtquā percuſſit Sehō Regem Amorrhæorum qui habitauit in Heſeb. qui ſi increpaſſet eos anteq̃ introduxiſſet filios Iſrael in partē terræ ab eis poſſidēdā potuiſſent dixiſſe, cū eſſent duræ ceruicis: & ad rebellandū ꝓni: q̄d ad iſtū increpare nos, & legem nobis imponere: qui non potuit nos introducere in aliquā p̄tē terrę à nobis poſſidēdæ.

☙ Cœpitq́ Moyſes

A a ℂIn terra Moab. Exlex ſiquidē popul⁹ fuit, qui legē ſpiritalē
nonhabuit. b ℂDominus deus noſter. In li. Nume. de pro-
Literaliter fectione filiorum Iſrael de deſerto Sinai narratur, ſed pręceptū dñi
ad Moyſen de eodem tranſitu non dicit̃, ſed de nube q̃ tabernaculū
tegebat, & quãdo ꝓficiſcendū erat, recedebat: & ad locum figendo
rum caſtrorū p̃cedebat. Sic enim ſcriptum
Num.10.b eſt: Anno ſecundo, mẽſe ſecundo vigeſima
die menſis eleuata eſt nubes de tabernaculo
fœderis, & recubuit in ſolitudine Pharan.
Sed manifeſtum eſt tranſitum illum dei prę
cepto eſſe diſpoſitum, licet ibi non ſit com
memoratum. Vnde alibi in libro Numeri
Num.9.d. ad imperium domini exigebant tentoria, &
ad imperium illius deponebant. c ℂSuf
Moraliter ficit vobis &c. Precipitur Moyſi vt rece
dat à monte in quo legem acceperat, quia
doctor non ſemper debet inſtare contem-
plationi: ſed aliquando deſcendat vt ſui &
proximorum curam gerat. vnde: Siue men
2.Cor.5.c. te excedimus deo, ſiue ſobrij ſu. vobis.
ℂGilbertus. Non omnia quæ ſunt in ci-
†in ſolitu- thara ſonant, ſed omnia iuuant: ſic non tota
dine, in hiſtoria ſpiritalem intelligentiam ſonat, ſed
tota iuuat. Niſi enim cætera circūſtarent,
quæ ſpiritualia ſonãt, nõ extarent. d ℂDi-
xique vobis in illo tempore &c. De
hac diuiſione poteſtatum in Exodo anteq̃
venirent ad montem Sinai ſcriptū eſt, ꝙ Ie-
Exod.18.d. thro ſacerdos Madian cognatus Moyſi
Queritur hoc ipſi ſuggeſſerit. Vnde meritò queritur,
quõ hęc ſibi & mõ & illo tpe cõueniãt: Sed
*terram qđ hîc dr̃ dixiſſe Moyſes in illo tpe: nõ poſ-
ſum ſolus ſuſtinere vos &c. nõ illud tẽpus
ſignificat quo de Horeb ꝓficiſcebãt: ſed to-
tū tẽpus q̃ ꝓfecti de AEgypto in ſolitudi-
ne morabant̃: & Moyſes nõ ex ſuo, ſed ex
cognati ſui cõſilio hoc populo ſuo ꝑſuaſit.
e ℂIllo tempore. Oĩa faciũt ſancti in
tẽpore opportuno, ſic de⁹ quoq; vbi venit
Galat.4.a. plenitudo tẽporis, miſit filiū ſuū. f ℂDñs
B deus patrum veſtrorum addat &c.
Docet doctores de ꝓfectu ſubditorū gau-
Moraliter dere, gratias agere, & ſemper meliora opta-
re. g ℂAd hũc numerum &c. Diffini-
tum apud deū. Nouit qui ſunt eius qui nu
2.Tim.2.c. merat multitudinem ſtellarum. h ℂNõ
valeo ſolus veſtra negotia ſuſti. &c.
Augu. Vide q̃ obſeruãdū ſit qđ alibi ſcri-
Eccle.1.b. ptura dicit: Fili ne in multis ſint actus tui.
Verba q̃q; Iethro cõſiliū dãtis cõſidera. ait
Exod.18.c. em̃: Audi me: & cõſil. dabo tibi: & erit deus
tecū. Vr̃ ſignificari nimis intẽtum animum
☞actionibus hu

ℸInundatio malorum. ℸVt ſupra.
a & in Edrai trans Iordanem in ter
ℸId eſt exlex. ℸA principio.
ra Moab. Cœpitq; Moyſes ex- a
a ℸQuia obſcura. b ℸAffectuoſe.
c ℸAutoritatem ſibi acquirit, dum deum autorem inducit.
b plãnare legem & dicere: Dõmi- b c
a ℸQuem quaſi deum creatorem tuum dilige.
nus deus nõſter locutus eſt ad
a ℸVbi tentoria etiam ad imperium illius diſponebat.
c nos in Hõreb, dicens: Sufficit uo- d
bis, ꝙ in hoc monte manſiſtis.
Reuertimini, & uenite ad mõtem e
Amorrhæorum, & ad cętera quę
ei proxima ſunt †campeſtria at-
que montana & humiliora loca
contra meridiem, & iuxta littus f
maris, terram Chananęorum, & g
Libani uſque ad flumen magnū h
Euphraten. En, inquit, tradidi uo i
bis*: Ingredimini & poſſidete k
eam, ſuper qua iurauit dominus l
patribus ueſtris Abraham, Iſaac,
& Iacob, ut daret illam eis & ſe-
d mini eorum poſt eos. Dixiq; uo- m
ℸNon ſe labori ſubſtrahit, ſed adiutores quęrit.
e bis in illo tempore: Non poſ- n
ſum ſolus ſuſtinere uos, quia
ℸMultiplicati ſunt ſuper numerum.
dominus deus ueſter multiplica-
ℸHoc eſt de bonis dictum.
uit uos & eſtis hodie ſicut ſtel- p
f læ cæli plurimi. Dominus de- q
g us patrum ueſtrorum addat ad
a ℸPerfectorum millenarius perfectus eſt.
b ℸNumero & merito.
hunc numerum multa miliã, &
ℸQui non mentitur.
benedicat uobis ſicut locutus
ℸScilicet non fidem.
k eſt. Nõ ualeo ſolus ueſtra nego- r
a ℸImportabile.
b ℸMitiſſimus non ſuſtinet diſcordiam vel rixam tanq̃ ſibi contrariam.
tia ſuſtinere, & pondus ac iurgia s t

Nico. de Lyra.

Diuiſio a ℂCœpitq; Moyſes &c. Hîc incipit executio libri: & diuidit̃ in quatuor partes principales. In prima Moyſes ponit inductionem ad legis reuerentiam per beneficia eis promiſſa & in parte pręſtita. Secundò ponit explanationem ad legis obſeruantiã & efficaciam, capitu. iiij. Tertiò excitationem per benedictiones & maledictiones futuras ad legis obſeruantiam, ca. xxvij. Quartò finalẽ diſpoſitionẽ ad perſeuerantiam in lege quaſi cõdens teſtamentum, & diſponens ad introductionem in vlteriorẽ terrã. xxxj. cap. Circa primū notandū, ꝙ inducit homines ad legis reuerẽtiã. primò reducẽdo ad memoriã beneficia añ legem patrib⁹ ꝓmiſſa, & partim etiam filijs eorū præſtita. ſcđò recolendo beneficia poſt legem datã exhibita, c. ij. Circa primū caplm primò repetunt̃ beneficia promiſſa, ſecūdò culpa cõmiſſa ibi: Profectiq; de Horeb. tertiò pnia omiſſa ibi: Et rñdiſtis mihi. Circa primū ſciendum, ꝙ añ legem duo

Duo ꝓmiſſa patribus an legem. ſpiritualiter patribus deus promiſit. ſ. terræ magnitudinem, Geneſ. xiij. d. Dixit dñs ad Abraham. Sequitur: Leua oculos & vide à loco in quo nũc es ad aquilonem & meridiẽ & oriẽtem & occidentẽ: oẽm terrã quã cõſpicis tibi dabo & ſemini tuo & ꝓlis multitudinem: Geñ. xv. b. Suſpice cælum & numera ſtellas ſi potes, & dixit ei: Sic erit ſemen tuum. Primò igitur recolit primum: ſecundò ſecundum ibi: Dixiq; vobis. Circa primum dicitur ſic: Cœpitq; Moyſes explanare. addendo aliqua ad eius intellectū & eius declarationem. b ℂEt dicere: ea quæ inferius ſequunt̃. c ℂDñs

C deus noſter locutus eſt. Et ideo cùm ſit veritas per eſſentiam debuiſtis ei credere abſq; hæſitatione. quid autem dixit, ſubditur cū dicitur: d ℂSufficit vobis ꝙ in hoc monte manſiſtis. quia filij Iſrael iam receperant legem à dño, vt habetur Exo. xx. & fecerũt tabernaculum & oĩa eius inſtrumẽta ad diuinū cultū vt habet̃ Exo. xxv. & ordinati erant ſuꝑ populū tribuni & centuriones quinquagenarij & decani, vt hr̃ Exo. xviij. & iõ nõ debebant plus manere in mõte Horeb, ſed tranſire ad terrã ſibi promiſſam. iõ ſubditur. e ℂReuertimini. nõ quia filij Iſrael qui tũc erant prius fuiſſent in terra promiſſiõis, ſed pr̃es eorū q inde deſcẽderant in AEgyptū, ꝓpter qđ Geñ. xv. d. dr̃: Generatione aũt quarta reuertent̃ huc. & iõ dr̃ hîc: ℂReuer. & venite ad mon. Amor. vbi deſcribit terrę ꝓmiſſionis magnitudinem. f ℂEt iuxta littus maris. ſcilicet mediterranei, ſuper quod terra ꝓmiſſionis ſita eſt ſecundū lõgitudinẽ ſuã. g ℂEt Libani. Mons eſt in fine terrę ꝓmiſſionis verſus aqlonẽ, à quo denoĩata eſt terra q̃ eſt circa mõtẽ illū. h ℂVſq; ad flumen magnum Euphraten. Ex quo patet magnitudo terræ ſibi ꝓmiſſę, tñ nõ obtinuerũt eã totã vſq; ad flumẽ Euphratẽ añ tẽpus Salomonis. i ℂEn inqt tradidi vobis. i. tradã. & loqtur de futuro ꝑ modū p̃teriti ꝓpter certitudinẽ ṽbi diuini. Ita em̃ certi debebant eſſe de ea obtinẽda per auxilium diuinū, acſi etiã obtinerent de pręſenti: quia ſic factū fuiſſet, niſi peccatū eorū impediuiſſet: iõ ſubdit̃: k ℂIngredimini & poſſidete. acſi dicat nullus poterit vobis in aliquo reſiſtere, qđ etiã ꝓbatur per hoc quod ſubditur: l ℂSuꝑ qua iurauit dñs patribus. Licet enim verbū ſimplex ipſius dei ſit certū, tñ in ꝓmiſſione terræ addidit iuramentū, vt habetur Gene. xxij. vt de impletione huius promiſſionis nulla deberet eſſe hæſitatio, addidit iuramentū. m ℂDixiq; vobis. Hîc replicat ſecūdum ꝓmiſſum. ſ. ſeminis multitudinem, quod oſtenditur adimpletum cùm dicitur: n ℂNon poſſum ſolus ſuſti. vos. i. curam regiminis veſtri. hoc dixit Moyſes populo de conſilio Iethro, vt habr̃ Exo. xviij. o ℂQuia dñs deus veſter multi. vos. ſicut patribus promiſerat. p ℂEt eſtis hodie ſicut ſtellę celi plurimi. i. ad modū ſtellarum multiplicati. ſic enim dixerat Abrahæ Gene. xv. b. Suſpice cælum & numera ſtellas ſi potes. & dixit ei: Sic erit ſemen tuum. q ℂDñs deus patrum veſtrorū &c. ſic dictū fuit Geñ. xv. ꝙ filij Iſrael erãt multiplicãdi ſicut ſtellę celi q̃tū ad bonos, & ſicut puluis terræ: Gene. xiij. qũantùm ad malos. & ideo quia fecerat Moyſes hîc mentionem de multitudine eorum ad modum ſtellarum. ideo ſubditur, deprecando: dominus addat ad hunc numerum multa milia, quia deſiderabat multitudinem bonorū & nõ malorū. r ℂNon valeo. q̃tū ad ſpũalia promouẽda. s ℂEt põdus. q̃tū ad tpalia diſponẽda: q̃ aggrauãt mẽtẽ ad modum ponderis. t ℂAc iurgia. quantùm ad lites & iudicia p̃ſcinden

D Moraliter Moraliter. a ℂCœpitq; Moyſes explanare legem. ꝑ hoc oſtẽditur ꝙ nõ ſolū licitū eſt ſed etiam meritoriū hoĩbus lr̃atis ſacrã exponere ſcripturã ſecūdū fidei tenorẽ, & ei⁹ obſcura min⁹ intelligẽtib⁹ declarare. ꝓpter qđ in ꝑſona ſapiẽtię dr̃ Eccl. xxiiij. c. Qui elucidãt me, vitã æternã habebũt. Sacra ṽò ſcriptura ꝓpriè dicit̃ ſapientia infrà. iiij. c. Hęc eſt ſapientia veſtra, & intellectus coram populis. ℂNon valeo ſolus ne. Per hoc aũt qđ Moyſes ſapiens & deo familiaris, intantū ꝙ cū eo loqbat̃: ſicut ſolet homo loqui ad amicū ſuū: & tñ p̃ſſus onere regiminis populi conſtituit adiutores ſibi: inſtruunt̃ principes & p̃lati ac etiã curati, qui ſub impoſito ſibi onere ſũt valde p̃ſſi, q̃rere & iſtituere ſibi adiutores ad ſubleuationẽ oneris principes in regimine tpaliū, p̃lati verò & curati in regimine ſpiritualiū, quales autẽ eſſe debeant adiutores iſti, oſtenditur cùm dicit̃:

Exod.18.c.

bb ij *Viros ſapiẽ

actionib⁹ humanis deo quodãmodo vacuari,quò tãtò fit plenior, quantò,in ſuperna & æterna liberius extenditur.a ℂDate ex vobis. Date vos,non ego,quaſi nolo vobis imperare,ſed obedire. b ℂPonam eos. Nota ſubditis electionem tribuit, poſitionem ſibi retinuit,ne plebs contemnat aut oderit:ſi non licuit habere quẽ voluit.c ℂTribunos.Millenarios Græcè χιλιάρχους qui de ſpe: ſcilicet æterni præmij docent ſubiectos. d ℂEt centuriones. Centuriones Grçcè ἑκατοντάρχους qui,cęleſtia mandata pfectis tradunt. Iure p̃ ponunt,q̃ cẽtenario numero,i. perfectione pditi.Quaſi centũ regũt dũ ad pfectionẽ p̄ducunt. e ℂEt qnquagenarios.Græcè πεντηκοντάρχους qui opera pœnitentię annũtiant. f ℂDecanos.Qui denarij,perfectione vineę denariũ expectantes,eiuſdẽ denarij multos pparant pticipes. g ℂQuia dei,non hominum,quia iudicando dei vicarij,eſtis qui pſonã nõ accipit.h ℂQuod ſi difficile.Maiora quęq; & difficilia diſcernere & iudicare debent maiores, parua & facilia minores. i ℂProfecti autem. Gilbertus.Hęc,in locis proprijs congruẽ expoſita ſunt.Expoſita verò exponere otio ſi eſt,non ſtudioſi.k ℂCũq; veniſſem⁹ in Cadesbarne &c.Quòd ſecũdo anno egreſſionis ſuæ populus in deſerto Pharan quod eſt Cades,venerit:vbi reuerſis exploratoribus cũ fructibus terræ,& quæ viderant nuntiantibus,murmurauerunt contra Moyſen & Aaron,& ideo longi itineris tædio& mortalitate affecti interierint:hic loc⁹ manifeſtũ dabit indiciũ.Vbi notandum q̃ xlij.maſiones quas ab AEgypto vſq; ad Iordanem habuerunt triũ tm̃ cõgruere videntur curriculis annorũ:primi,ſ. ſecundi & q̃dragesimi egreſſionis de AEgypto. Prim⁹ certa diſtinctione continet.xij.primam Rameſſe.xv.die primi menſis ingreſſam, vltimam ſolitudinem Sinai,prima die tertij mẽſis additam,& per vndecim continuos mẽſes conſtruẽdi tabernaculi & docendę legis gratia minimẽ relictã.Quarũ.xij.manſionũ ix.tm̃ in Exo.exprimũt noĩatim,tres in vocabulo deſerti Sin(qđ dicitur eſſe iter Elim & Sinai)indiſcretẽ ſignificantur. Secundus annus cõplectitur manſiones.xxj. Quibus in ordine hiſtoriæ cunctis indifferenter ſub nomine ſolitudinis Pharan cõprehenſis,prima tm̃ & ſecũda,& vltima,i.ſepulchra concupiſcentiæ Haſeroth & Cades diſtinguntur nomine. Sed in catalogo manſionum pariter omnes quot in numero fiunt,vel q̃ noĩe dictę oſtẽditur,Prima manſio,i. ſepulchra concupiſcentiæ,ſecũdo mẽſe eiuſdem ſecundi anni.xxij.die menſis introita eſt.Anno enim ſecundo(vt ſcriptura dicit) menſe ſecundo.xx.die menſis mouerunt caſtra de deſerto Sinai,& recubuit in ſolitudine Pharan nubes,profectiq; ſunt de mõte domini viã triũ dierum,donec venirent ad locum manſionis,q̃ meritò populi carnes concupiſcentis ſepulchrorum concupiſcẽtiæ nomen accepit. Vltima harum, id eſt Cades quoto die vel menſe eiuſdem anni ingreſſa ſunt,nõ dicitur quætamẽ in ſolitudine Pharan ſita eſt,quia eodem anno adita fuerit, nõ tacet.Scriptum eſt enim: Populus non eſt motus de illo loco donec reuocata eſt Maria.Profectusq; eſt de Haſeroth fixis tẽtorijs in deſerto Pharan, vbi locut⁹ eſt dñs ad Moyſen dicẽs:Mitte viros q̃ cõſiderẽt terram Chanaã.Quòd ne pxima poſt Haſeroth mãſione iuſſum factũq; putet,ſed i vltima eorũ q̃ ſub noĩe Pharã cõtinẽt,ipletũ,infrà ſcriptum eſt:Reuerſiq; exploratores terræ poſt.xl.dies omni regione circũita venerunt ad Moyſen in Pharã qđ eſt Cades.In Deuteronõ. quoq; dicit Moyſes populo:Cũ veniſſetis in Cadesbarne,dixi vobis;veniſtis ad montem Amorrhæi &c.& dixiſtis:Mitte viros q̃ cõſiderent terrã &c.Quòd aũt eãdẽ mãſionem ſcđo anno egreſſionis adierunt, à qua tamen

Margin: †peritos de — Notabile — †peritos — †in tribub⁹ veſtris — 42.mãſiões F — †timebitis — Nu.12.d. — Nũe.13.a. — Deute.1.c.

a Fortes robore & ætate. b Qui intelligens eſt,gubernacula poſſidebit. In diuinis.

a Date ex uobis uiros ſapientes b
a In ſecularibus. b Vt ex priori vita probetur futura.
& gnaros & †quorum cõuerſatio c d
a Omnibus,vt multorum teſtimonio prouehantur.
ſit probata in tribubus ueſtris,
Quos elegeritis.
b ut ponam eos uobis principes. e
Tunc reſpondiſtis mihi: Bona f
a Vobis eligentibus prius.
res eſt quam uis facere. Tulicq; g
a Non alienos b Fortes c Scilicet qui ſ(a)picnter agant.
de tribubus ueſtris uiros ſapien‑ h
a Qui magis timeantur.
tes & † nobiles, & conſtitui eos i
c d principes, tribunos, & cẽturiões k l
a Qui ſpirituſancto perfuſi, laborant vt perfundantur alij.
b Græce decarchos qui decem præcepta legis docent.
f & quinquagenarios, ac decanos
Singuli. a Neceſſaria.
† qui docerent uos ſingula: Præ‑ m
a Nemo eſt iudicandus niſi prius auditus.
cepicq; eis dicens: † Audite † illos,
a Iuſte iudicate illis hominum. Quaſi non accipiatis perſonam.
& quod iuſtum eſt iudicate. Siue n o
ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, † nul‑
la erit diſtantia perſonarum. Ita p
paruum audietis ut magnum,
nec † accipietis cuiuſquam perſo‑
c nam, quia dei iudicium eſt. q
a Ad diſcernendum.
h Quòd ſi difficilẽ uobis uiſum r
aliquid fuerit referte ad me, & s
Non tantum prædicta.
ego audiam: Præcepicq; omnia
i quæ facere deberetis. Profecti t
autem de Horeb trãſiuimus per v
Solitudinem.
eremum terribilem & maximam
quam uidiſtis per uiam montis x
Amorrhæi, ſicut præceperat do‑
k minus deus noſter nobis. Cum‑
que ueniſſemus in Cadesbarne
dixi uobis: Veniſtis ad montem y
Amorrhęi, quẽ dominus deus no
ſter daturus eſt nobis: Vide terrã
quã dñs deus tuus dabit tibi: Aſcẽ z
de & poſſide eam ſicut locutus eſt
domin⁹ deus noſter patrib⁹ tuis:
Noli metuere, nec quicq; paueas.

dicia pſcindẽda,& ideo ſubditur: a ℂDate ex vobis viros &c.i.pollẽtes virtute animi. b ℂSapientes.in diuinis. c ℂEt gnaros.in agibilibus humanis. d ℂQuorum conuerſatio ſit proba.per claritatẽ vitæ & famę. e ℂVt ponam eos principes:ad regẽdum mecum populũ. f ℂBona res eſt quam uis fa.quia per hoc negotia citius & facilius expediebantur. g ℂTuliq; de tribubus veſtris.per electionem & conſenſum veſtrum. b ℂViros ſapientes & nobiles:moribus & genere,quia ſecundum qđ dicit Boetius de cõſol.nobilitas generis q̃tũ eſt de ſe videtur ipſis nobilibus quandam neceſſitatem imponere,ne à maiorum ſuorum probitate degenerent. i ℂEt conſtitui eos principes.in diuerſis gradibus & officijs. vnde ſubditur: k ℂTribunos &c.qui pręſunt mille. l ℂCenturiones.qui centum,& ſic de alijs. m ℂPræcepicq; eis dicens:Audite illos,quia iudicium debet dari cum maturitate & diſcretione,ad quod præexigitur,q̃ partes diligenter audiantur. n ℂEt quod iuſtum eſt iudicate.non diuertẽtes à iuſtitia aliquo præmio nec fauore vel amicitia.ideo ſubditur. o ℂSiue ciuis ſiue peregrinus &c.quia conciues ſolent magis diligi q̃ alieni. p ℂIta paruum audietis vt magnum nec acci. Hoc dicitur,quia diuites ſolent magis honorari & audiri quàm pauperes, quod nõ debet eſſe in iudicio. q ℂQuia dei iudicium eſt &c.Alij enim iudicant ſicut ei⁹ miniſtri:& ideo ſi diuertant à iuſtitia, directè faciunt cõtra deum. r ℂQuod ſi difficile viſum aliquid fuerit &c. ita q̃ non videatis clarè,quid ſit determinãdum. s ℂReferte ad me & ego audiam. vt determinem vobis quid agendum ſit ſi ſciam,vel ſi non:ad conſilium domini referam,ſicut fecit de filiabus Salphaad vt dictũ eſt Numeri.xxvij. t ℂProfecti autem de Horeb. Poſtquam Moyſes narrauit pdicta beneficia,hic conſeq̃nter refert culpã commiſſam ex reuelatione exploratorum, per quã fuit retardatum primũ promiſſum de ingreſſu terræ promiſſionis.Circa quod Moyſes primò replicat acceſſum populi ad miſſionis locũ.ſcđò miſſionẽ exploratorum,ibi:Et acceſſiſtis.tertiò peccatũ commiſſum,ibi:Et noluiſtis aſcendere. quartò pmiſſi impedimentum,ibi:Cũq; audiuiſſet dñs.Circa primũ dicit:Profecti autem de Horeb,qui alio nomine vocat mons Sinai. v ℂTranſiuimus per eremum ter. quia erant ibi ſerpẽtes magni & ſcorpiones in multitudine,ſecũdũ qđ dicit.j.viij.c. Erat ibi ſerpens flatu adurens & ſcorpio. x ℂPer viam mon. Amorrh.i.per viã q̃ ducit ad illũ montẽ p quẽ debebant ingredi.Sequitur; y ℂDixi vobis veniſtis ad montẽ Amorrhæi &c.oſtẽdẽdo vobis locum per quẽ debebatis terrã ingredi de mandato dñi.vnde ſubditur: z ℂAſcende & poſſi.Quia dñs paratus eſt implere promiſſum;& quia noluerũt ſtatī itrare,ſed magis negotiũ retardare mittẽdo pri⁹ exploratores q̃ſi de diuina directione diffidẽtes:iõ ſuo demerito pmiſſi ſunt peccare, p qđ retardat⁹ eſt īgreſſ⁹ terrę. Et acceſſiſtis.

Margin: G — Boetius — Ἀυδίρους — †Ioha.7.c. †fratres vel ſtros — H Diuiſio — vobis in tpe illo — †nõ cognoſcetis faciẽ in iudicio

a ℂViros ſapientes &c. quantùm ad naturalem induſtriam & ſacræ ſcripturę notitiam: & hoc in regimine ſpirituali. in temporali verò regimine debent eſſe induſtrij,ſcire q; conſuetudines & iura ciuitatum & terrarum,ad quas ſe extendit regimen ſuũ. c ℂEt gnaros.quantùm ad ſollicitudinem debitæ prudentiæ. d ℂQuorum conuerſatio ſit probata &c. Per experientiã bonæ vitæ:& hæc duo vltima in vtroque regimine ſcilicet ſpiritualium & ſecularium requiruntur.

Margin: Moraliter

â qua tñ pcō murmurationis reuerti, & diu per deſertum errare, &
A paſſim cadere meruerunt, teſtatur Moyſes in ſequentibus, dicens:
Sediſtis in Cadeſbarne multo tempore: pfectiq; inde venimus in ſo-
litudinē quæ ducit ad mare rubrum, ſicut dixerat mihi dñs, & cir-
cūiuimus montē Seir longo tpe, & intra tēpus quo ambulauimus
de Cadesbarne vſq; ad torrentem Zareth
xxxviij. anno. ſuit donec cōſumeret omnis
gñatio bellatorū. Zareth autē nō eſt nomē
alicuius manſionis de q̄dragintaduab⁹, ſed
Num. 21. c. torrētis, ad quē (ſicut in libro Nu. legitur)
trāſgreſſa. xxviij. manſione noīe Ieabarim
venerūt, quē relinquētes, inquit, caſtrameta
ti ſunt cōtra Arnon, quæ eſt in deſerto: &
prominet in finibus Amorrhęi, quod. xl.
anno geſtū fuiſſe non latet, qui vltimus per
deſertū longiſſimę viæ manſiones continet
decē: quarū prima magno labore repetita,
eadē. ſ. ipſa Cades deſerti Sin, quā ante annos
Nu. 20. a. xxxviij. culpa exigēte poſt ſe reuerſi relique-
runt, de q̄ ſcriptū eſt: Venerūt filij Iſrael ī de
ſertū Sin menſe primo, & manſit popul⁹ in
✱in manu ſua. Cades, & mortua eſt ibi Maria & ſepulta in
eodem loco. Cumq; indigeret aqua popu-
lus, coierunt aduerſum Moyſen & Aaron
-vt oſtēderēt vbertatem &c. vſq; ad hoc: Hęc eſt aqua cōtradictiōis
&c. Notandū, q̄ eadē Cades & in deſerto
Pharan, & in deſerto Sin facta eſt, ſicut ſcri-
ptura refert. vnde conijcimus partē deſerti
Pharan vbi Cades eſt, ſpecialiter Sin appel-
lari. Sin autē nō eſt ipſa Cades, quam mox
tranſgreſſo mari rubro inter Elim & Sinai
ptranſierunt, ſed alia prorſus & alijs apud
Hebræos ſcripta literis. Secūda verò eiuſdē
quadrageſimi anni māſio eſt mons Hor, in
Num. 20. d quo occubuit Aaron primo die quinti mē
B ſis vltima campeſtria Moab ſuper Iordanē
cōtra Iericho, vbi Deuteronomiū meditan
tes, manſerunt donec mortuo Moyſe Io-
† Fr̄es nr̄i diſſoluerūt ſue duce primo die decimi menſis Iordanē
tranſierunt. Fiunt ergo māſiones primi an
ni. xij. ſecundi. xx. & vna vltimi & ipſa vice-
ſima prima q̄ eſt Cades, & alię. ix. ſimul. ſ. o-
Num. 13. a. mnes. xlij. a ℭ Et acceſſiſtis ad me.
In libro Numeri ſcriptum eſt, dñm dixiſſe
Moyſi, vt mitteret viros qui cōſiderarent
terram: hîc verò populus dixiſſe legitur:
Mittamus viros qui cōſiderent terram. ſed
populus hoc prius Moyſi ſuggeſſit: Moy-
ſes ad dñm retulit, ſecundū cuius p̄ceptum
poſtea exploratores miſit. b ℭ Miſi e
Moraliter De duodecim exploratoribus vobis. Iſido. Duodecim exploratores miſſi
ad explorandā vberē terrā, qui populū ter
ruerunt, ſcribarum & Phariſæorū ſpeciem
gerūt. Sicut em̄ illi per Moyſen miſſi ſunt,
vt vberā terrā ſollicitè cōſiderarent, ſic iſti p
legem & prophetas vt per ſcripturæ inue-
ſtigationē Chriſti ſpecularent̄ aduētum, in
quo erat terra. i. caro ſancta, in qua dei re-
gnū & vbertatem ſpūaliū fructuū & vitam
conſequerētur æternā. Sed ſicut illi populū
pterruerunt, ad deſperationē induxerunt,
ne confiderent in dei promiſſione: ita ſcribę
& Phariſæi populo pſuaſerūt ne crederēt
in Chriſtū, ad AEgyptū ſeculi huius redeū
Exod. 16. a. tes, manna fidei repudiantes, quęrentes ollas
peccatorū nigras, & cæpas blaſphemorum
putridas, & pepones vitiorū & libidinum
corruptione marcentes. Botrus aūt quem
duo attulerunt, Chriſtus eſt pendens in cru
cis ligno pmiſſus gentibus, allatus de terra
pmiſſionis de ventre virginis. Duo baiuli
qui incedūnt ſub onere botri: duo ſunt po
puli. Prior Iudaicus cæcus & auerſus pen-
dentis gratiæ ignarus: & onere ſuſpenſi p̄ſ-
ſus, cui ſubijcitur iudicanti ſecūdum illud:
Pſal. 68. f. Obſcurent̄ oculi eorū ne videāt, & dorſum
eorum ſemper in. Poſterior verò Gentiles Chriſtum credens ſem-
per ante oculos habens, & quaſi ſeruus dominum, & diſcipulus
magiſtrum ſe-
magiſtrū ſequens: & illud euāgelicum audiens: Qui vult venire poſt C
me, abneget ſemetipſum & tollat crucē ſuam, & ſequat̄ me. Hic eſt Luc. 9. c.
botrus qui ſanguis ſui vinū in ſalutem noſtram crucis contritione
perfudit: & expreſſum paſſionis ſuæ calicem eccleſiæ ppinauit. Hic
eſt botrus quē malogranata. i. mater eccleſia ſecuta eſt, habēs nume-
rū granorum. i. multitudinē populorū, &
rubore ſanguinis Chriſti ſignaculo coruſcā
tem. Habet etiam diſtincta grana diuerſa. ſ.
charismata. His omnibus ſe indignos incre ✱ante nos
duli iudicantes, terrā carnis Chriſti fluen-
tem lacte & melle accipere noluerūt, quam
ſerui eius. i. Chriſtiani cōſecuti ſunt, de cui⁹ Pſal. [illegible]
doctrina cantat eccleſia: Quā dulcia fauci-
bus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.
Ficus aūt legē ſignificat: ſicut botrus figu
rā ſaluatoris geſtat, quia nec Chriſt⁹ ſine le
ge: nec lex ſine Chriſto. c ℭ Duodecim
viros ſingulos &c. Allego. Hi doctores Allegoricè
eccleſiæ ſignificant, quorū alij praua docē-
do populū puertūt: alij recta p̄dicando pſi
ciunt. Nocte

a Et acceſſiſtis ad me omnes atq; a
dixiſtis: Mittamus uiros ✱, qui b
cōſiderēt terrā, & renuntient per c
quod iter debeamus aſcendere,
& ad quas pgere ciuitates. Cùm- d
b que mihi ſermo placuiſſet, miſi è
c uobis duodecim uiros, ſingu-
los de tribubus ſuis. Qui cùm
perrexiſſent & aſcendiſſent in
montana, uenerunt uſque ad e
uallem Botri: & conſiderata ter-
ra ſumentes ✱ de fructibus eius,
ut oſtenderent ubertatem, attu-
lerunt ad nos atque dixerunt:
ℭ Caro Chriſti.
Bona eſt terra quam dominus f
ℭ Gratis. ℭ In ſalutem noſtram.
deus noſter daturus eſt nobis.
a ℭ In terram promiſſionis aſcen- ditur: in Ægyptum deſcenditur.
Et noluiſtis aſcēndere, ſed incre g
duli ad ſermonem domini dei
a ℭ Cordibus prauis.
noſtri, murmuraſtis in tābernacu
lis ueſtris atq; dixiſtis: Odit nos h
dominus, & idcirco eduxit nos
de terra Ægypti, ut traderet in
manu Amorrhæi atque deleret.
Quò aſcendemus? † Nuntij ter- i
ruerunt cor noſtrum, dicentes:
Maxima multitudo eſt & nobis
ſtatura procerior: Vrbes magnę
& ad cælum uſque muratæ✱: Fi
lios Enacim uidimus ibi. Et di- k
xi uobis: Nolite metuere, nec ti-
meatis eos. Domin⁹ deus qui du
ℭ Præbebitis manum ipſe effectum.
ctor eſt ueſter, pro uobis ipſe pu
a ℭ Quaſi ab ante factis de faciendis confidite.
gnabit, ſicut fecit in Ægypto,
ℭ Vbi maxima anguſtia.
cunctis uidentibus, & in ſolitu-
ℭ Affectuoſe.
dine ipſi uidiſtis. Portauit te do l
minus deus tuus, ut ſolet homo
ℭ Quem tenere diligit, nec laborare permittit.
geſtare paruulum filium ſuum,
ℭ Nuſquam defuit.
in omni uia per quam ambula-
ſtis donec ueniretis ad locum
a ℭ Ingrati beneficijs.
iſtum. Et nec ſic quidem credidi- m
ℭ Qui magna fecit in vobis.
ſtis domino deo ueſtro, qui præ-
a ℭ Quoniam dux & comes laboris.
b ℭ Indicio nubis, ſtante, ſcilicet columna nubis.
ceſſit uos in uia, & † metatus eſt
locum, in quo tentoria figere de-

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et acceſſiſtis. Hîc cōſequēter re
plicat miſſionē exploratorum, q̄ pceſſit ex
importunitate populi hoc petentis, vt di-
ctū fuit, Nume. xiij. & hoc eſt qđ dr̄: ℭ Et
acceſſiſtis ad me. i. cū tumultu & impor
tunitate. b ℭ Mittamus vir. q conſi.
Quale ſit cū tñ dixiſſet deus ipſam eſſe fluē
tem lacte & melle, cui credere debebant.
c ℭ Et renuntiēt per quod. quaſi diffi
dentes de diuina directione, q̄ erat eorū du
ctor. d ℭ Cumq; mihi ſer. pla. Hîc ac
cipitur placere p cōſentire: quia hoc Moy
ſi ſimplr̄ diſplicuit. vt dictū fuit Num. xiij.
ſed propter iportunitatem populi ſup hoc
conſuluit dñm, q rñdit ei: Mitte explorato
res, nō p̄cipiendo ſed magis pmittendo im
pleri petionē populi ad malū ſuū, eò q̄ ma D
lè petebat. Seqt̄: e ℭ Venerunt vſq; ad
val. Bo. Sic noīatus eſt loc⁹ ille: eò q̄ explo
ratores inde tulerūt botrū, vt hr̄ Nu. xiij.
f ℭ Bona eſt terra. Hoc vbū dixerunt ✱munitæ
Caleb & Ioſue tm̄: licet em̄ alij explorato-
res cōmandaſſent terrā de fertilitate, tñ dixe
runt, q̄ impoſſibile erat populo ipſam acq
rere: ppter qđ de conſilio exploratorum fi
lij Iſrael deſperati de ingreſſu terræ promiſ
ſionis, voluerūt reuerti in AEgyptū. Ioſue
aūt & Caleb nō ſolū dixerāt terrā eſſe bonā,
ſed etiā q̄ ex adiutorio dei abſq; difficulta-
te poſſent obtinere eam, vt hr̄ Nume. xiiij.
g ℭ Et noluiſtis aſcendere. Hîc deſcri-
bit̄ peccatū cōmiſſum multiplex. primū fuit Peccatū populi multiplex.
inobedietiæ, cū dicit̄: Et noluiſtis aſcendere
ad mandatū dñi, & meū, & Caleb, & Ioſue
exhortationē. Secūdū fuit incredulitatis qđ
notat̄ cū dr̄: Sed increduli ad &c. Tertium
murmuratiōis ibi: Murmurati eſtis. Quar
tū blaſphemiæ: ibi: h ℭ Atq; dixi. Cū tñ
ecōtrario ſigna certę dilectionis eis oſtendiſ
ſet in exitu de AEgypto & in deſerto, vt pa
tet in Exo. Quintū puſillanimitatis, cū dicit̄:
i ℭ Nuntij ter. cor. hoc expoſitum eſt
Nu. xiij. vſq; ibi: k ℭ Et dixi vobis. vos
conſolando, pro vobis ipſeq; pugnabit ſicut
fecit in AEgypto, interficiendo primoge-
nitos AEgyptiorum & ſubmergēdo Pha-
raonem & eius exercitum, & in ſolitudine
Amalec debellando. l ℭ Portauit te do
minus. i. diligenter te cuſtodiuit & nutri- † explorauit
uit dando manna, ſicut ſolet nutrix cuſtodi
re & nutrire infantulum. m ℭ Et nec ſic
quidē credidiſtis domino. Ex quo ag-
grauat̄ pec

✱b ℭ Mittamus viros qui &c. Senſus myſticus eorum, q̄ dicun Mor[illegible]
tur hîc de iſtis exploratorib⁹ poſitus eſt ſuprā. Nume. xiij. ca. & xv.

☞ ciunt', a ℭ Nocte oſtendens. Nox
E peccatoris, dies vita iuſti. In colũna ignis
malorũ dãnatio, quibus terribilis appare
bit dñs in iudicio. In colũna nubis leuis
& blanda viſio qua conſolabũtur electi.
†Exo.13.d. b ℭ Die per columnam nubis.
Nu.14.d. In ęſtu huius ſeculi obumbrans & ſuſtẽ
De pe.di.3. tans fortitudine & ꝓpitiatione ſuę car-
§. autori- nis. c ℭ Iurauit. Nõ eſt deus paſſibilis
tas. nec vitio iracundię ſubiectus. Sed per
De cõſe.di. hęc charitas Moyſi erga populũ manife
2.c.revera. ſtatur, & dei bonitas quæ omnẽ ſenſum
ſuperat. d ℭ Non videbit quiſpiã.
Luc.14.c. Simile dicit̃ de illis q inuitati ad cœnam
excuſauerunt ſe. Nemo virorum illorũ
qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam.
ℭ Peſſima gñatio non poſſidet terrã bo
nã, quia Chriſti non credit incarnationẽ.
e ℭ Nec miranda. Hîc dicit Moyſes
ꝓpter populũ iratũ ſibi dominum dixiſ
ſe, ꝙ in terrã promiſſionis non ingrede-
retur, cũm in libro Numeri legatur: Di-
xit dñs ad Moyſen & Aron, quia nõ cre
didiſtis mihi vt ſanctificaretis me coram
filijs Iſrael, non introducetis hos pplos
in terrã quã dabo eis. Sed ſentẽtia ſequẽs
videtur ſoluere quęſtionẽ. Hęc eſt, inquit
aqua cõtradictionis, vbi iurgati ſunt filij
Iſrael cõtra dñm &c. Iurgiũ em̃ & rebel
lio populi cauſa fuit irę & vindictę tam
in populum ꝙ̃ in Moyſen & Aaron.
Allego. f ℭ Nec tu ingre. Iſido. Videtur in
F Maria prophetia mortua: in Moyſe &
Aaron lex & ſacerdotiũ Iudæorũ, q non
potuerũt ad terrã ꝓmiſſionis aſcendere,
nec credẽtẽ populũ de ſolitudine hui⁹ ſe
culi educere. Sed ſol⁹ Ieſus. i. ſaluator ve
rus dei filius. In .xxxiij. manſione Moy-
ſes dñm offendit. Perturbatus em̃ mur-
mure populi, dubitando ad petrã ꝑcuſ-
ſit, q̃ſi aquã nõ poſſit deus dare de petra
qđ ã iã fecerat. Moyſes in hoc loco fi-
guram gerit populi ſub lege poſiti. Sic
em̃ popul⁹ Chriſtũ ligno crucis affigens
non credidit eſſe dei virtute, ſicut Moy-
ſes cũ petrã percuſſit, de virtute dei dubi
Exod.17.b tauit. Sed petra percuſſa manauit aqua,
1.Cor.10.a. & plaga Chriſti reddita eſt credentibus
vita: petra em̃ erat Chriſtus. Hanc carna
lem de Chriſti diuinitate deſperationẽ in
ipſius Chriſti altitudine dñs iubet mori,
dũ Moyſen in mõte mori p̃cipit. Petra
† velletis a- em̃ Chriſtus, mõs Chriſt⁹, petra humilis
ſcẽdere fortitudo, mons eminẽs magnitudo. De
Matt.5.b. hoc mõte dicit̃: Nõ põt abſcondi ciuitas
ſupra montem poſita &c. Prudẽtia car-
nis viuit, cũ tanq̃ petra ꝑcuſſa cõtemni
tur in cruce humilitas Chriſti. Prudentia
carnis moritur, cũ tanq̃ montis eminen
tia Chriſtus excelſus agnoſcitur.
Moraliter g ℭ Cumq; inſtructi armis. Hæc
ſententia humanã ꝑcutit ſuperbiã, q̃ de
ſuis viribus p̃ſumit, nec in dei cõfidit po
tentia. Amorrhæi em̃. i. amaricãtes ho-
ſtes ſunt ſpiritales qui habitant in mõtib⁹
ſuperbię, & p̃ſumptuoſos necãt de Seir
vſq; Horma. i. à ſqualore vitiorũ vſq; ad
dãnationẽ pœnarum. Seir nanq; piloſus,
Horma interp̃tatur anathema. Quiſquis
em̃ vitiorum ſordib⁹ nõ metuit pollui,
hunc neceſſe eſt ꝓ meritis ignibus gehen
nę tradi. Dęmones nanq; volunt nos im
† contriue- plicare cupiditatib⁹ terrenis, & ſi perſe-
runt vos ueramus in peccatis, & in mõtẽ ſupbiæ
aſcendere non deſiſtim⁹, ignitis iaculis
concidũt & perducũt ad anathema ppe
tuũ. Ideo nõ ſecũdũ pellagianiſtas de no-
ſtra p̃ſumamus potẽtia, ſed infirmitatem
noſtram cõ

a ¶In cæcitate huius ſeculi prębet lumen ſpiritusſancti. Vt qui non vident videant.
a beretis, nocte oſtendens uobis iter
a ¶Vt qui vident, cæci fiant.
b per ignem, & die per columnam nu
bis. † Cumq; audiſſet dominus uo- a
a ¶Deus irat⁹ dicitur, cũ ea q̃ ſunt ira & vltiõe digna facim⁹.
cem ſermonum ueſtrorum, iratus
c d iurauit & ait: Nõ uidebit quiſpiam b
de hominibus generatiõis huius peſ
ſimæ terram bonam quam ſub iura
a ¶Non malis ſed bonis: nihil ergo debeo malis.
mento pollicitus ſum patribus ue-
ſtris, præter Caleb filium Iephone.
a ¶Poſſidebit ¶Mente. b ¶Chriſti carnem.
Ipſe enim uidebit eam, & ipſi dabo
¶Imitatoribus.
terram quam calcauit, & filijs eius,
a ¶Obediendo, credendo.
e qa ſecut⁹ eſt dñm. Nec mirãda indi c
gnatio in pplm: cũ mihi quoq; irat⁹ d
a ¶Iurgantes ad aquas contradictionis.
f dñs ꝓpter uos dixerit: Nec tu ingre e
a ¶Lex neminẽ ad perfectũ duxit. b ¶Ieſus verus.
dieris illuc, ſed Ioſue fili⁹ Nun † mini
a ¶Chriſtus non venit legem ſoluere: ſed adimplere.
ſter tu⁹ ipſe intrabit ꝓ te, hũc exhor-
a ¶Electione gratiæ.
tare & robora, & ipſe terram ſortẽ
a ¶In domo patris mei mãſiones multæ ſunt, Ioh. xiiij. a.
b ¶Gentiles, pauperes ſpiritu quos deſpexiſtis.
diuidet Iſraëli. Paruuli ueſtri de qui-
a ¶Diabolo.
bus dixiſtis, quod captiui duceren-
¶Non ſerui. a ¶Dei. b ¶Diaboli.
tur & filij, qui hodie boni ac mali f
a ¶Fuiſtis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino, Ephe. v. b. b ¶Libero arbitrio.
ignorant diſtantiam, ipſi ingredien-
a ¶Per gratiam. b ¶Viuentium, vel meipſum.
c ¶In æternum.
tur, & ipſis dabo terram, & poſſide-
bunt eam. Vos autem reuertimini g
& abite in ſolitudinem per uiam ma
ris rubri. Et reſpondiſtis mihi: Pecca h
uimus domino: Aſcendemus atque
pugnabimus ſicut præcepit domi-
a ¶Propria virtute confidentes.
g nus deus noſter. Cumq; inſtructi ar-
mis † pergeretis in montem, ait mihi
a ¶In montem ſuperbię.
dominus: Dic ad eos: † Nolite aſcen-
a ¶Ego humilitas.
dere, neq; pugnetis. Non enim ſum
a ¶Qui ſuperbi inobedientes. b ¶Proſtrati. ¶Dæmonibus, ¶Qui tribulant me exultabunt ſi mo. fue. Pſal. xij. b.
uobiſcum, ne cadatis coram inimicis
a ¶Conſulendo. b ¶Aure cordis.
ueſtris. Locutus ſum & nõ audiſtis,
a ¶Qui in me loquebatur.
ſed aduerſantes imperio domini, &
a ¶Qui ſe exaltat humiliabitur. b ¶Proficiẽdo in peius.
¶Superbiæ.
tumẽtes ſupbia aſcẽdiſtis in mõtem:
a ¶De inſidijs. b ¶Amaricans. i. diabolus.
Itaq; egreſſus Amorrheus qui habi- i
¶Superbiæ.
tabat in mõtibus, & obuiam ueniẽs
pſecutus eſt uos, ſicut ſolẽt apes per- k
a ¶Ignitis iaculis. b ¶Gladio ſpiritali c ¶Squalore vitiorum quæ hiſpida & horrida. d ¶Anathema.
ſequi: & † cecidit de Seir uſq; Horma.
a ¶Superbia. b ¶Quaſi pœnitentes.
Cumq; reuerſi ploraretis corã domi
¶Auditu indignos. ¶Non ſuæ.
no, nõ audiuit uos, nec uoci ueſtræ l
¶Humiliati.
uoluit acquiſcere. Sediſtis ergo in m

noſtrã cõſiderantes, dño ꝑ oĩa obſequa- G
mur, vt ſuperatis hoſtibus, cæleſtis patrię
gaudia promiſſa conſequamur. ℭ Ca-
uendum eſt ne murmurantes contra do
minum aſcendam⁹ in mõtem ſuperbię,
putantes nos proprijs viribus ſaluari
poſſe, ne cõtinuò tradamur Amorrhęis,
id eſt dæmonibus.

Nicolaus de Lyra.

grauat̃ peccatum eorũ. a ℭ Cũq;
au. do. Hîc conſequenter deſcribit̃ diui
ni ꝓmiſſi impedimentũ, quia ꝓpter pec
catũ populi p̃dictũ, ſñia mortis fuit data
à deo ſup oẽs viros q erãt. xx. anno. & vl
tra: exceptis Caleb & Ioſue & filijs Leui, -Nec mirã
vt dictũ fuit Nume. xiiij. ita ꝙ nullus eo da indigna
rum intrauit terrã promiſſiõis, ſed mor- tio in popu
tui ſunt in deſerto, & retardat⁹ eſt ingreſ lũ, cũm
ſus terræ promiſſionis. & hoc eſt qđ dr̃:
Cumq; audiuiſſet dom. voc. ſer.
ad puniendum. b ℭ Ait nõ vide. qſ
piam &c. exceptis prędictis & illis qui
nõdũ attigerant. xx. annũ. c ℭ Nec mi
randa indigna. in populum: qui tã †quiſtat co
grauiter peccauit, vt prędictum eſt. ram te,
d ℭ Cum mihi quoq; irat⁹ domin⁹
propter vos. Contrarium aũt videtur
Nu. xx. b. vbi dicitur ſic: Dixitq; dñs ad
Moyſen & Aaron, quia non credidiſtis
mihi, vt ſanctificaretis me corã filijs Iſra
el non introducetis hos populos in terrã
quã dabo eis. Ex quo patet ꝙ dñs fuit i-
ratus contra Moyſen propter peccatũ
ſuũ. Dicẽdũ ꝙ peccatũ populi fuit occa- H
ſio ipſi Moyſi diffidendi verbo dñi. &
ſic loquit̃ hîc. e ℭ Propter vos. ſ. oc-
caſionaliter. f ℭ Et filij qui. hoc di-
xit q̃tũ ad illos qui adhuc nõ habent v-
ſum rationis. g ℭ Vos autem re. à
proceſſu verſus terram promiſſionis.
h ℭ Et reſpõdiſtis mihi. Hîc deſcri-
bitur pñia omiſſa ſiue obſtinatio. licet e-
nim filij Iſrael audita ſñia dñi prædicta
pœniterent de hoc ꝙ nõ aſcenderant ad
terrã ꝓmiſſionis ſecundũ mãdatũ dei, tñ
nõ fuit vera pœnitentia, quia volebãt ac-
cedere ad eã cõtra eius ꝓhibitionẽ. & iõ
ab aduerſarijs fuerunt debellati, & patet
litera. i ℭ I taq; eg eſ. eſt Amor- Chananæi
rhæ. Nu. xxj. habet̃ Chananęus. Dicen-
dũ ꝙ oẽs q deſcenderunt de Cham filio †Nu.14.c.
Noe noĩe generali vocant̃ Chananæi:
ſed à diuerſis filijs ei⁹ nominant̃ ſpeciali-
bus noĩbus. ſ. aliq Iebuſęi, aliqui Amor
rhæi, & ſic de alijs. igit̃ Nu. xxj. ponit̃ no-
men generale, hîc autẽ ſpeciale. k ℭ Si-
cut ſolent apes per. i. faciliter & turma
tim. Apes enim qñ aliquid perſequunt̃
volando, turmatim hoc faciunt. Ra. Sa.
exponit hoc de quodã genere muſcarum
q̃ ſunt ſimiles apibus, ſed habent aculeos
venenatos. & iõ qñ hoĩes ab eis pungun
tur, cadunt & moriuntur, ſic filij Iſrael
tũc coram ſuis aduerſarijs ceciderunt.
l ℭ Nec voci veſtrę vo. acqeſ. quia
non retractauit ſuam ſñiam, ſed magis
firmauit. m ℭ Sediſtis ergo in Ca-
deſ. mul. tem. In Hebræo habetur ſic:
Et ſediſtis in Cades diebus multis, ſecũdũ
dies q̃bus ſediſtis. i. ſecũdũ numerũ dierũ
q̃bus ſediſtis in alijs mãſionibus, vt expo
nit Ra. Sa. quia ſecũdũ eũ tãto tp̃e ſede-
rũt ibi, quãtò tp̃e ſederũt in alijs manſio-
nibus ſeq̃ntib⁹. i. xix. annis, quia totũ tẽ-
pus quo ſederũt i Cades & alijs fuit. xxx-
viij. annorũ, vt habet̃ ca. ſe. includuntur:
tñ ibi dies quibus ambulabant.

CAP. II.

A Profectiq́; Gilber. In alijs libris expoſita trãſcurrimus, vt in his q̃ exponẽda ſunt, immoremur. b ¶ Montẽ Seir. Seir eſt mons in terra Edõ, in quo habitauit Eſau in regione Gabalena, vbi habitauit antè Chorẹus, quẽ interfecit Chodorlaomor, q ab Eſau piloſo & hiſpido, Seir. i. piloſi nomen accepit. Choræi ſicut cæteræ gẽtes quas ſuperauerũt, q de patriarcharũ ſemine deſcẽderunt malignos ſpũs vel vitia exprimũt, q̃ illi exuperare poſſunt, q ſanctorũ patrũ veſtigijs & doctrinis inſiſtũt, & ſpiritalẽ militiã ſub rege Chriſto agũt. de qua dicitur: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus principes & poteſtates &c.

Eph. 6. b.

c ¶ Filijs Lot tradidi. Ar metropolis eſt Moabitarum, ſup ripã torrẽtis Arnõ: olim poſſeſſa â gente veterrima Emim, poſtea retenta â filijs Lot. i. Moabitis ſubuerſis accolis. Hẹc oſtenditur hodie in verticẹ montis, torrens verò per abrupta deſcendens, in mare mortuũ fluit.

Allegoricè

¶ Allegoricè. Ar interpretat̃ ſuſcitauit. Emim. i. terribiles. hi ſunt dæmones q lites ſuſcitant, & cõtentiões & tela nequitiæ parant contra fideles. Enacim quoq; de ſtirpe Enac procreati, & gigantibus ꝓceritate æquati, ſecũdũ nomẽ ſuũ ſignificãt dæmones. nã monile collo ſublimi interp̃tant̃. Superbiẹ em̃ faſtu elati omnem militiæ ſuæ paraturã aſcribunt ꝓpriẹ virtuti. & ideo illis facilè cedũt, q in virtutẹ dei cõfidũt, & cum Pſalmiſta dicũt: Fortitudo mea & laus mea dñs, & fact⁹ eſt mihi i ſalutẽ.

† vel irritetis vos

Pſal. 117. b.

☞ De Cadesbarne multo tempore.

Cap. II.

a Profectique inde
b uenimus in ſolitudinẽ quẹ ducit ad mare rubrũ, ſicut mihi dixerat dominus, & circumiuimus montẽ Seir longo tempore. Dixitq́; dominus ad me: Sufficit uobis circumire montem iſtum, ite cõtra aquilonem, & populo prẹcipe, dicens: Tranſibitis per ter-
c minos fratrum ueſtrorum filio-
d rum Eſau, qui habitant in Seir & timebunt uos: Videte ergo dili-
e genter, † ne moueamini contra
f eos. Neq; enim dabo uobis de
g terra eorum quantũ poteſt unius pedis calcare ueſtigium, quia in
h poſſeſſionem Eſau dedi mõtem Seir. Cibos emetis ab eis pecu-
i nia & comedetis, aquã emptam haurietis, & bibetis. Dominus
k deus tuus benedixit tibi in omni
l opere manuum tuarum. No-
m uit iter tuum, quomodo tranſie-
n ris ſolitudinem hanc magnam
o per quadraginta annos, habitãs tecum dominus deus tuus, & nihil tibi defuit. Cũq́; tranſiſſemus
p q

¶ Conſanguineos. ¶ Fratris Iacob.

fratres noſtros filios Eſau, qui habitabãt in Seir per uiam campeſtrem de Elath, & de Aſiongaber, uenimus ad iter quod ducit in deſertum Moab. Dixitq́; dominus ad me: Non pugnes con-
r tra Moabitas, nec ineas aduerſus eos prælium: Non enim dabo tibi quicq́; de terra eorum,

¶ Moabitis. ¶ Interpretatur ſuſcitauit, quæ nunc metropolis.

c quia filijs Lot tradidi Ar in poſ-
s ſeſſionem.

¶ Id eſt terribiles.

Emim primi fue-
t runt habitatores eius populus magnus & ualidus, & tam ex-
v

a ¶ Fortium. ¶ Monile collo ſublimi.

celſus, ut de Enacim ſtirpe quaſi gigantes crederentur, & eſſent ſimiles filiorum Enacim. Deniq; Moabitæ appellant eos Emim. In Seir autem prius habitauerũt

a ¶ vel Horrim. ¶ Horribiles enormitate corporis.

Hòrrhæi, † quibus expulſis atq; deletis habitauerũt filij Eſau, ſi-
x

NIC. DE LY.

CAP. II.

B Profectiq́; inde. Hîc cõſequẽter inducit Moyſes populũ ad legis reuerentiã, replicãdo beneficia dei poſt legẽ datam. Et primò bñficia collata tempore pacis, ſecũdò data tempore belli, circa mediũ hui⁹ capituli: Surgite & trãſite &c. Prima in tres ſcd'm tres populos cõtra quos ꝓhibiti fuerũt inire bellũ. ſecunda ibi: Cumq́; tranſiſſemus, tertia ibi: Poſtq́; autẽ. Primus populus cõtra quem prohibiti fuerunt bellare, fuit populus Idumæorum, qui deſcenderunt de Eſau. Circa quod præmittitur prohibitio belli contra Idumæos, & ſecundò deſcribitur ſub breuibus verbis beneficiorum exhibitio illo tempore & præcedenti, q̃ntũm ad aliquid & etiam ſequenti, ibi: Dominus deus tuus. Præmittit̃ ergo modus deueniẽdi iuxta terram Idumæorum, cûm dicitur: Profectique inde, ſcilicet de Cades.

Diuiſio

b ¶ Venimus in ſolitudinem. ꝓut habet̃ ca. ꝓcedenti. Anteq́; em̃ peccaret populus deceptus ab exploratoribus, incedebat rectè verſus montẽ Seir, qui eſt in terra Idumẹorũ: ſed poſt peccatũ declinauerũt à via recta, & magno tp̃e fuerũt vagabũdi ꝑ deſertũ, & poſtea redierunt verſus mõtem Seir. & quia filij Eſau noluerũt eis cõcedere tranſitũ ꝑ terrã ſuam, coacti ſunt declinare & circũire terrã illã quouſq; veniſſent vltrà, vt habet̃ Nu. xx. & hoc eſt quod ſubditur: Et circumiuim⁹ montẽ Seir &c. Conſequenter deſcribit̃ prohibitio belli contra Idumẹos cũ dicit̃: c ¶ Tranſibit. i. iuxta terminos, qa nõ intrauerunt terrã eorũ, vt dictũ fuit Nume. xx. ſcd'm probabiliorem opinionem, & dicetur infrà iſto capitulo. d ¶ Fratrum. Vocat fratres, qa Iacob â quo deſcenderunt filij Iſrael, & Eſau â quo Idumæi, fratres fuerunt vterini, vt habetur Gen. xxv. e ¶ Et timebunt vos. Timebant enim, ne vellent occupare terram eorum, vel ſaltem ibidem aliquod malum facere, propter quod negauerunt eis tranſitum per eam. f ¶ Ne moueamini contra eos: ad prẹlium propter prẹdictam denegationẽ. g ¶ Neq; enim dabo vobis de terra eorum. Quia ex merito Abrahæ â quo deſcenderunt & promiſſione ſibi facta, illa terra fuit conceſſa filijs Eſau, qui ex adiutorio dei expulerunt inde Horrhæos, qui erant fortiſſimi, vt habetur infrà eodem ca. i ¶ Cibos emetis ab eis. Quia licet filij Eſau nollent eis concedere tranſitum per terram ſuam, tamen portabant eis cibaria venalia ad locum, vbi tranſibant iuxta terminos ſuos. C

† & filij Eſau expulerunt eos & ꝑdiderunt eos & in loco ipſorũ ipſi

k ¶ Dominus deus tuus. Hîc replicantur in generali beneficia toto illo tempore exhibita, cũ dicitur: Dominus deus tuus benedixit tibi: dando legem. l ¶ In omni opere manuum tuarũ. & maximè in opere tabernaculi ad cultum dei poſt legem datam. m ¶ Nouit iter. ducendo te in columna ignis & nubis. n ¶ Quomodo trãſieris. in qua ſunt ſerpentes & ſcorpiones in multitudine, cõſeruando te ab eorum læſione. o ¶ Per quadraginta annos. per ſpecialem cultum. p ¶ Et nihil tibi defuit. quia dedit tibi manna, & eduxit aquam de petra.

q ¶ Cumq́; tranſiſſemus. Hîc deſcribitur ſecundus populus, ſcilicet Moabitarũ, cum quibus prohibiti fuerunt filij Iſrael bellare, & prẹmittitur modus veniendi ad terram eorum: cûm dicitur. Cumq́; tranſiſſemus &c. Conſequenter prohibetur, cõtra eos bellum, cûm dicitur: r ¶ Nõ pugnes contra Moabitas, nec &c. Cuius cauſa ſubditur, cauſa dicitur: Non enim dabo tibi quicq́; de terra eorum. s ¶ Quia filijs Lot tradidi eam in poſ. Et hoc fuit ex merito Abrahæ & promiſſiõe ſibi facta. ex hoc enim, ꝙ Lot receſſit de Aran, vt iret cum Abraham in terram Chanaan, & cum eo iuit in AEgyptum, & redijt, vt habetur Geneſis. xij. & xiij. Abraham reputauit eũ quaſi filium. t ¶ Emim primi fuerũt habitatores eius. Dicti ſunt aũt Emim i. terribiles, quia ex aſpectu ſuæ magnitudinis alij terrebantur. v ¶ Vt de Enacim ſtirpe quaſi gigantes crederent̃. Enac fuit gigas, de cuius magnitudine & filiorũ eius dicitur, Numeri. xiij. quibus comparati quaſi locuſtẹ videbamur. x ¶ Sicut fecit Iſrael in terra poſſeſſionis ſuæ. Ex hoc aliqui dicunt, quòd Eſdras ſcripſit principium huius libri, quia hîc loquit̃ de acquiſitione terrẹ filiorum Iſrael, quẹ tamen fuit acquiſita D

Moraliter. ¶ Profectique inde &c. Sequitur: h ¶ In poſſeſſionem Eſau dedi montem Seir. Et de terris Moabitarum & Ammonitarum dicitur infrà eo. ca. ꝙ dominus dedit eã filijs Lot in poſſeſſionem, ſicut & filijs Iſrael dedit terram Chanaan, & tamen Idumæi, Moabitẹ, & Ammonitẹ erant idolatrẹ, filij verò Iſrael cultores erant vni⁹ veri dei. Ex quo patet ꝙ de⁹ terrena bona & temporalia dat indifferenter bonis & malis. ſic autem nõ eſt de ſpũalibus bonis & ẹternis. nam bona gratiẹ & gloriẹ ſolis bonis cõcedunt̃. & ideo collatio bonorum temporalium non eſt certum ſignũ amicitiæ diuinæ, ſed aliquãdo magis eſt ad cõtrariũ. Iob. xxj. a. Quare ergo impij viuũt, ſubleuati ſunt, confortatiq́; diuitijs &c. Sequitur: Ducunt in bonis dies ſuos, & in pũcto ad inferna deſcendunt.

Moraliter

E ☞ a ¶De Cadeſbarne.Hier.Ca
deſbarne eſt locus in deſerto ,qui con-
iungit ciuitati Petræ in Arabia,vbi oc
cubuit Maria:& Moyſes rupe pcuſſa
aquā ſitiēti populo dedit.Mōſtrat etiā
vſq; hodie ibidē ſepulchrū Mariæ,ſed
& principes Amalec ibi cęſi ſunt à Cho
dorlaomor. b ¶Miſi ergo nun-
Allegoricè tios &c.Allegoricè.Sehon diabolum
ſignificat,quod eſt germen inutile vel
arbor infructuoſa,vel elatus.Iſrael po-
pulū Chriſtianū,qui per viā mundi hu
ius cupit tranſire,& ad cæleſtia regna
puenire.Hîc mittit ad Sehō verbis pa
cificis,pmittens ſe non habitaturum in
terra eius,ſed tm̄ tranſiturum,& regali
via inceſſurū.Hoc quiſq; pmiſit cùm
primùm ad aquā baptiſmi peruenit,&
prima fidei ſignacula ſuſcepit. Abrenū
tiauit enim diabolo & pompis eius,&
operibus eius,& omni ſeruitio,& volu
Num .21.e. ptatibus eius.Hoc eſt quod dicit:Quia
† ne obliſ-das Iſrael non declinabit in agrū eius,vel in
vineam eius,& aquam de lacu eius nō
† litiges cū eis potabit,id eſt diſciplinā vel aſtrologicę
vel magicæ,vel cuiuſlibet doctrinæ,q̄
contra pietatē eſt, amplius non ſumet:
ſed bibet de fontibus ſaluatoris,non de
relinquet fontē aquæ viuæ,vt bibat de
fonte Sehon,ſed incedet via regia,quæ
Iohā .14.a. eſt Chriſtus,qui dicit:Ego ſum via ,ve-
Pſal .71.a. ritas,& vita.Et rex,ſcd'm illud:Deus iu
diciū tuum regi da. Non declinabit in
agrū neq; in vineam eius,ad opera ſci-
licet vel ad prauos ſenſus eius.Amor-
† & expulerūt eos, & intrauerūt loco ipſorū rhęi loquētes interpretant, vel amaricā
tes:quia deū ad amaritudinē prouocāt,
& in verbis tm̄ cōfidūt,vt Poëtę,Aſtro
logi,Philoſophi, qui inania loquūtur.
1.Cor.4.d. Regnum autē dei nō eſt in ſermone,ſed
F virtute.Volunt fideles cum pace tranſ
ire,& pacifici eſſe etiā cū inimicis pacis,
ſed eò magis principem mundi offen-
dunt,quò ſe cū illo nolle morari dicūt,
nec aliquid eius contingere .Inde exa-
cerbatus magis perſequit, pericula ſu-
ſcitat,cruciatus intētat, congregat po-
pulum ſuum,exit confligere aduerſum
Iſrael , Populus eius ſunt , principes
& iudices mundi , cunctiq; nequitiæ
☞ miniſtri,qui

¶Vel promiſſionis.
cut fecit Iſraël in terra poſſeſſionis ſuæ,
quam dedit ei dominus . Surgentes er-
go ut tranſiremus torrentem Zared,
uenimus ad eum. Tempus autem quo
a ambulauimus de Cadeſbarne , uſque
ad tranſitum Zared, triginta & o-
cto annorum fuit, donec conſume-
retur omnis generatio hominum bel-
latorum de caſtris, ſicut iurauerat do-
minus , cuius manus fuit aduerſum
eos, ut interirent de caſtrorum me-
dio . Poſtquam autem uniuerſi ce- a
ciderunt pugnatores , locutus eſt do-
minus ad me, dicens : Tu tranſibis
hodie terminos Moab urbem nomi-
ne Ar, & accedens in uicina filiorum
Ammon , caue † ne pugnes contra
eos, nec † mouearis ad prælium. Non
enim dabo tibi de terra filiorum Am-
mon, quia filijs Lot dedi eam in poſ-
ſeſſionem . Terra gigantum repu-
tata eſt, & in ipſa olim habitauerunt
gigantes, quos Ammonitæ uocant
Zomzōmim,popul⁹ magnus & mul
tus & proceræ longitudinis,ſicut Ena-
cim,quos deleuit dominus à facie eo-
rū, † & fecit illos habitare pro eis, ſicut
fecerat filijs Eſau , qui habitabant in
Seir,delens Horrhæos, & † terram eo
rum illis tradens,quam poſſident uſq;
in præſens. Heuæos quoque qui habi-
tabant in Haſerim uſque Gazam Cap
padoces expulerunt . Qui egreſſi de
Cappadocia deleuerunt eos, & habita
uerunt pro illis. Surgite & tranſite tor- b
rentem Arnon. Ecce tradidi in manu c
tua Sehon regem Heſebon Amorrhæ
um, & terram eius incipe poſſidere, &
committe aduerſum eum prælium.
Hodie incipiam mittere terrorem at- d
que formidinem tuam in populos,qui e
habitant ſub omni cælo,ut audito no-
mine tuo paueant , & † in morem par- f
turientium contremiſcant, & dolore
b teneantur. † Miſi ergo nuntios de ſo- g
¶Diabolum.
litudine Cademoth ad Sehon regem
¶Quæ dicuntur in baptiſmo.
Heſebon uerbis pacificis,dicens: Trāſ
a ¶Quaſi peregrini & aduenæ.
b ¶Mundum qui in maligno poſitus eſt.
ibimus per terram tuam , publica gra- h
a ¶Quæ eſt Chriſtus communis omnibus.
diemur uiā,non declinabimus, neque
¶Vt nimis iuſti. ¶Vt iniuſti.
ad dexteram neque ad ſiniſtram. Ali- i
menta pretio uende nobis , ut ueſca-
mur,aquam pecunia tribue, & ſic bibe
mus. Tantum eſt, ut nobis concedas k
tranſitum,ſicut fecerunt ✻ filij Eſau,qui

Nicolaus de Lyra.

acqſita poſt mortē Moyſi:ſed hoc
dictū ſuprà improbatū eſt, ideo dicen-
dum eſt,ꝙ Moyſes hîc loquit de futuro
per modum pręteriti,ad oſtendendum
certitudinem impletionis diuini pro-
† Nū. 21.e. miſſi. Poteſt etiam dici,ꝙ loquitur hîc
de pterito q̄tū ad acquiſitionē terrę Se
hon regis,Heſebon,& Og regis Baſan,
q̄ fuit acqſita viuente Moyſe,& anteq̄
ſcriberet librum iſtum.Cætera patent.
a ¶Poſtquā au.Hîc deſcribitur ter-
tius popul⁹.ſ.Ammonitarū, cōtra quē
phibitum fuit prælium,quia Ammō
& Moab,ex quib⁹ deſcēderūt Ammo-
nitæ & Moabitæ, fuerunt filij Lot de
duabus filiab⁹ ſuis,vt habet Gen.xix.g.
Quos deleuit deus à facie eorū ppter
meritū Abrahę,cuius filius Lot repu-
tabatur. b ¶Surgite.Hîc cōſequen
Diuiſio ter inducit Moyſes populum ad dei &
legis reuerentiam,recolēdo beneficia di
uina tempore belli,& primò recolit be
neficia exhibita tempore belli pręteriti.
ſecundò exhibenda tempore belli futu-
ri,ibi:

ri,ibi:Ioſue quoq;.Beneficia autem ex- G
hibita in bellis præteritis ſunt regna
acquiſita per victoriam diuinitus datā.
Circa quod primò agit de terræ acqui
ſitione.ſecūdò de diſtributiōe acquiſi-
tæ,ibi:Terramq; poſſedimus.circa me
diū.iij.ca.Adhuc primò deſcribitur ac
quiſitio regni Sehō,ſecūdò ipſius Og,
in principio tertij ca.Circa primū pri-
mò deſcribit pręlij cauſa, ſecūdò victo
ria ibi:Percuſſimuſq;.Circa primū oſtē
ditur belli cauſa,& iuſta ex parte filio-
rū Iſrael; ſecundò iniuſta ex pte Sehon,
ibi:Voluitque Sehon. Circa primum
oſtenditur bellum filiorum Iſrael eſſe
iuſtū ex autoritate & pcepto dñi,q ter-
rā vni⁹ p voluntate ſua pōt dare alteri.
& hoc eſt ꝙ dicitur:Surgite & trāſi
te.& hoc cōtinuatur ſic cum pręceden
tibus:ꝙ ſunt verba dñi ad populū quę
refert Moyſes. c ¶Ecce tradi. Hoc
dicitur ad oſtendēdum,ꝙ victoria fue
rat ex beneficio diuino,non ex virtute
populi Iſrael. d ¶Hodie inci.quia p
victorias habitas de regibus Sehon &
Og,timor filiorum Iſrael cecidit ſuper
omes hoc audientes. e ¶Qui habi.
Ex hoc dicit Rab.Sa.ꝙ in pugna Iſrael
cōtra Sehō & Og,ſol ſtetit ſicut tēpore
Ioſue. & p hoc victoria nota facta fuit
ſub omni cælo:Sed nō eſt veriſimile,ꝙ
Moyſes tm̄ dei beneficiū tacuiſſet,cùm
p ſcripturā huius libri intēderet indu-
cere pręſentes & futuros ad reuerentiā
dei & legis diuinæ .& ideo dicendū,ꝙ
eſt modus loquendi hyperbolicus, cū
dicitur:Sub omni cælo.qui modus lo
quēdi frequēter in ſacra ſcriptura repe H
rit. f ¶Et in morē parturientiū. † & expulerunt eos & habitauerunt in terra ipſorum
Exterius in corpore,& do lore teneant
interius in corde. g ¶Miſi ergo.Hîc
ſecundò oſtēdit bellū filiorū Iſrael iuſtū
ex parte ipſorū,quia primò obtulerunt
pacem,petētes trāſitū pacificū.Licet em̄
Moyſes ſciret per reuelationē domini
vt pdictū eſt,ꝙ Sehō tranſitū nō cōce-
deret,ſed magis cōtra eū bellaret:tamē
pacem obtulit, vt daret exemplū filijs
Iſrael in futurū.licet em̄ eſſet eis inhibi-
tum,ne pacē aliquā facerent cum habi-
tatoribus terræ Chanaan,ſed eos dele-
rēt ſimplr,ſicut dictum fuit Nu.xxxiij.
tamen cū gentibus alijs pugnaturi pri
mū debebant offerre pacē,vt habet.j.
xx.c.Regnū aūt Sehō erat extra terram
Chanaan,& ideo miſit ad eos nuntios † timeant à facie tua
verbis pacificis,ſicut dicit hîc:Miſi er-
go nūtios &c. h ¶Publica gradie-
mur.ita ꝙ nullū nocumentū inferem⁹
bonis tuis immobilibus ſeu terræ tuæ
naſcentibus. i ¶Alimenta pretio
vende nobis:ita ꝙ nullam iniuſtitiā
faciemus tibi in bonis mobilibus.
k ¶Tantum eſt vt nobis conce-
das &c.Contrarium videtur Nu.xx.
ca.vbi dicitur:Cui reſpondit AEdon:
Non tranſibitis per me.alioquin arma
tus occurram.& poſtea ſubditur:Et di
uertit ab eo Iſrael.Ad hoc dicūt aliqui,
ꝙ licet filijs Eſau non cōceſſerint tranſi
tum filijs Iſrael per medium terrę ſuæ,
tamen cōceſſerunt tranſitum per terrā
ſuam in extremitatibus.Ra.Sa. dicit ꝙ
non conceſſerunt tranſitum per aliquā
partē terrę ſuę,ſed portabāt eis alimēta ✻ nobis
venalia ad loca,p q̄ trāſibāt iuxta terrā
ſuā.& ideo dicit ꝙ illud qd' hîc dicit:Si
cut fecerunt

☞ miniſtri,qui perſequuntur populū dei:
A ſed & ipſe venit in Iaſa,quod interpretatꝰ
mandati impletio. Qui eñ ad expletio
nē mādatorū dei venerit,Sehon vel ex=
ercitū eius ſæuientē nō timebit.Manda
ta enim dei complere,eſt diabolum &
exercitū eius ſuperare. Sic enim cōterit
deus Sathan ſub pedibꝰ noſtris,& dat
nobis potentiā calcandi ſup ſerpentes
& ſcorpiones,& ſup oēm virtutē inimi
ci.a ℭ Quia indurauerat,lōga patiē
tia,nō corrigēdo.vñ in Exo.Ego indu
Exod.10.a. raui cor Pharaonis.Et Pſalmo: Con=
Pſal.104.c. uertit cor eorū,vt odirēt populū eius.
Cauſa verò induratiōis additur,vt tra
†vt darem deret in manꝰ tuas.i.vt cōtereret à te,ꝙ
nō fieret niſi reſiſteret:nec reſiſteret niſi
induratus eſſet.Huius rei iuſtitiā ſi ꝗſie
Rom.11.d. rimus,inſcrutabilia ſunt iudicia eiꝰ,ſed
infrà.32.a. iniquitas non eſt apud deū. b ℭ Per
Miſticè cuſſimusꝗ eum.Qui ſunt veri Iſrae
litę,nō carne Iudęi,ſed ſpiritu habitant
in omībꝰ ciuitatibus Amorrhęorum,
cū in omni orbe terrarum Chriſti ec=
cleſiæ ꝓpagantꝰ,& vnuſquiſꝗ noſtrū ci
uitas fuit regis Sehō: quia regnabat in
nobis ſtultitia,ſuperbia,impietas,& oīa
Matth.3.d. quæ diabolus ſuggerit.Sed vbi victus
eſt fortis,& vaſa eius direpta, facti ſu=
mus ciuitates Iſrael, hæreditas ſancto=
rum,exciſa prius arbore infructuoſa,&
deiecto elato rege,& regnāte in nobis
Matt.11.d. manſueto,qui dicit:Diſcite à me,qa mi
tis ſum,& humilis corde &c.Noīa quo
que locorū conueniūt.Aroer nāꝗ ſub
leuās interpretatꝰ.Arnon aceruus triſti=
tię Galaad aceruꝰ teſtimonij.Ab Aroer
ergo quę eſt ſup ripā torrētis Arnō &c.
B Quia omīs pſona cuiuſlibet dignitatis
faſtu ſuperbiæ vel pompa cōfidēs mū=
dana,cū pſecutoribꝰ qui varijs tribula
tionibus Chriſtianos anguſtāt, vſꝗ ad
hæreticorū cōciliabula,qui teſtimonijs
ſcripturarū deprauatis contra eccleſiā
pugnāt,ſed reſiſtere nō ualent tradun=
tur victi in manus ſanctorū cū habita
culis ſuis.

GLOS.ORDI.
CAP. III.

Moraliter ITaꝗ cō.ad Og ꝗ eſt rex
Baſan,nec legatos dignantꝰ
mittere,nec tranſitū ꝑ terrā
eiꝰ petere,cōtinuò cōfligūt
cū eo,ſuperātes eū & pplm ſuū. Baſan
interpretatꝰ turpitudo.Meritò ergo nec
†Nu.21.g. legati mittunꝰ ad gentē iſtā,nec trāſitus
petitꝰ.nullꝰ eñ trāſitꝰ debet nobis eſſe,
vel aſcēſus ad turpitudinē,ꝗ ſtatī expu
gnāda & oīno cauēda eſt.Og aūt inter
pretatꝰ cōcluſio carnalia ſignificat ,quo
rū deſiderio aīa excluditꝰ,& ſepatꝰ à deo.
Aduerſus hęc ſic eſt bellādū,vt nullū re
† tradā eū linquatur vitium.Nullū eñ oportet re
linqui in regno turpitudinis.Debēt eñ
turpia reſecari,vt honeſta & religioſa
poſſint ędificari.In regno Sehō vꝰ Mo
ab nō hoc pcipitꝰ,Fortè eñ ex illis aliqd
nobis opꝰ eſt,quo multiplex pſentis vi
tæ vſus eget,alioqn deberemꝰ exire de
hoc mūdo.De Baſan ꝟò.i.de turpitu=
dine nihil relinqmꝰ,qa nihilo indigemꝰ.
Honeſtū eñ eſſe nō pōt,qđ turpe eſt.
d ℭ Sexa.Supiorē ſenſū cōfirmat.Se=
xagenariꝰ qppe numerꝰ ſicut ſenariꝰ ꝑ
fectionē ſignificat.Bñ aūt.lx.vrbes me=
morat vaſtatas ī regiōe Og regis Baſā,
id eſt diaboli,ꝗ ē rex turpitudīs, qa pſe
ctè oīm vitiorū delectatiōem deſtruēdā
☞ eſſe ſigniſi

habitant in Seir, & Moabitæ qui mo= a
rantur in Ar, donec ueniamus ad Ior=
danem, & tranſeamus in terrā quam
dominus deus noſter daturus eſt no=
bis.Noluitꝗ Sehon rex Heſebon da= b
a ℭ Indurari permiſerat exigentibus peccatis.
a re nobis tranſitum, quia indurauerat c
dn̄s deus tuus ſpiritum eius, & obſir=
a ℭ Lxx.confortauerat,quod & in malo accipitur.
ℭ In malo. ℭ Conuertit cor eorum,vt audirent eius populum,& dolum facerent in ſeruis eius.
b ℭ Vincendus.
mauerat cor illius,† ut traderet in ma= d
nus tuas,ſicut nunc uides, Dixitꝗ do=
minus ad me: Ecce cœpi tibi Sehon
tradere & terrā eius, incipe poſſidere
a ℭ Diabolus. b ℭ Fidelibus.
eam.Egreſſuſꝗ eſt Sehon obuiam no= e
a ℭ Dæmonibus vel inimicis viſibilibus.
bis cum omni populo ſuo ad prælium
a ℭ Quod eſt completio mandatorum.
b ℭ Vincendum.
in Iaſa, & tradidit eum dn̄s deus noſter
a ℭ Demonibus.
b nobis,percuſſimuſꝗ eum cum filijs & f g
a ℭ Principibus huius mundi & quibuſlibet malis.
omni populo ſuo,cunctaſꝗ urbes in tē
a ℭ In eo quod mali erant:Verte impium & non erit.
pore illo cepimus interfectis habitato
ribus earum,uiris ac mulieribus & par=
uulis. Nō reliquimus in eis quicquam
abſꝗ iumentis, quæ in partem uenêre
prædantium,& ſpolijs urbium quas ce
a ℭ Quod eſt ſubleuans.
pimus ab Aroer,quæ eſt ſuper ripā tor
a ℭ Acernus triſtitiæ. ℭ Scilicet.
rentis Arnon,& oppido,quod in ualle
a ℭ Acernus teſtimonij.
ſitum eſt uſꝗ Galaad. Non fuit uicus h
& ciuitas, quæ noſtras effugeret ma=
nus. Omnes tradidit dn̄s deus noſter
nobis, abſꝗ terra filiorum Ammon,
ad quam nō acceſſimus,& cunctis quæ
adiacent torrēti Ieboc & urbibus mon
tanis, uniuerſiſꝗ locis à quibus nos
prohibuit dominus deus noſter.

Cap. III.

c ITaque conuerſi aſcen= k i
dimus per iter Baſan.
†Egreſſuſꝗ eſt Og rex l
Baſan in occurſum no=
bis cum populo ſuo ad
bellandum in Edrai. Dixitꝗ dominus m
ad me: Ne timeas eum, quia in manu
tua † traditus eſt cum omni populo ac
terra ſua: facieſꝗ ei, ſicut feciſti Sehon
regi Amorrhæorum, qui habitauit in
Heſebō. Tradidit ergo dominus deus
noſter in manibus noſtris etiam Og re=
a ℭ Turpitudinis. b ℭ Multa vitia turpitudini ſubiecta.
gem Baſan,& uniuerſum populum e=
ius, percuſſimuſꝗ eos † uſque ad in= n
ternecionem,uaſtantes cunctas ciuita=
tes illius uno tempore. Non fuit op=
d pidum, quod nos effugeret. Se=
xaginta urbes, & omnem regionem

☞ cut fecerūt filij Eſau:hoc nō refertur C
ad conceſſionem trāſitus,ſed ſolùm ad
venditionē victualiū.Duo eñ petebāt
filij Iſrael,ſcilicet tranſitū per terram,&
venditionē victualiū.Primum negaue
runt filij Eſau,& ſecundū conceſſerūt.
Poſſet autē dici,ꝙ li ſicut fecerunt &c.
poteſt referri ad vtrunꝗ,quia licet filij
Eſau nō cōceſſiſſent tranſitum per terrā
ſuam,tamē dimiſerūt filios Iſrael pacifi
cè tranſire iuxta terminos terræ ſuę ven
dentes eis ibidē victualia.neutrū autē
cōceſſit Sehon,ſed exiuit de terra ſua cō
tra filios Iſrael vt eos exterminaret.
a ℭ Et Moabitæ.qui ſimiliter vendi=
derunt eis victualia. b ℭ Noluitꝗ
Sehon.Hîc deſcribitꝰ bellū iniuſtū ex
parte regis Sehō.Primò qa denegauit
petitionē rationabilē: Quod notatur
cùm dicitꝰ:Noluitꝗ Sehō &c.& ſubditꝰ
cauſa: c ℭ Quia indurauerat.Dici=
tur autē dominꝰ indurare homines in
malo,inꝗtum ſuo iuſto iudicio ꝑpter
demerita hominū ſubtrahit eis gratiā,
vel nō infundit.& quia effectꝰ gratię eſt
cor mollificare:ideo ad eius ſubtracti=
onem ſequitꝰ induratio cordis,& obſti
natio in peccatis. d ℭ Vt traderetꝰ
in manus tuas.i.vt,tenetꝰ hîc con=
ſecutiuè,quia ad induratiōem ſecuta eſt
illa pœna.Secūdò oſtenditꝰ bellū Sehon
iniuſtum,quia prior impugnauit filios
Iſrael ſine cauſa,& hoc eſt quod dicitꝰ:
e ℭ Egreſſuſꝗ.Non vocauit Sehon
Og ad ſuum auxilium,quia non repu=
tabat ſe indigere auxilio eius ad deſtru
ctionem filiorum Iſrael. f ℭ Percuſſi. D
Hîc deſcribitꝰ victoria pfecta cū dicitur:
Percuſſimus eum.i.interfecimus.
g ℭ Cū filijs.In Hebræo habetꝰ cum
filio ſuo.Quod exponens Ra.Sa.dicit
ꝙ hoc intelligitꝰ de quodā filio notabili
quem habebat,& erat æqualis patri in
magnitudine & fortitudine.Pōt tñ di=
ci ſecđm trāſlationem noſtrā,ꝙ in He=
bræo ponitur ſingulare pro plurali,ſi=
cut.Exo.viij.f.Venit muſca grauiſſima
id eſt multitudo muſcarum.Cætera pa
tent vſꝗ ibi: h ℭ Non fuit.Villa eſt
quæ non habet muros,& ciuitas villa
eſt clauſa muris.

NIC.DE LY.
CAP. III.

ITaꝗ conuer.Hîc conſe= Diuiſio
quēter deſcribitꝰ victoria de
rege Og,& primò deſcribi
tur occaſio pugnæ,ſecūdò
conditio victoriæ,ibi: Percuſſimuſꝗ.
Circa primū dicitur ſic;Itaꝗ cōuer.
ad continuandū iter noſtrū poſt debel
lationem Sehon. k ℭ Aſcendimus
per iter.id eſt quod ducit ad Baſan.
l ℭ Egreſſuſque.Ex hoc apparet cau
ſa quare Moyſes non petiuit tranſitum
verbis pacificis ab iſto Og,ſicut fecerat
à Sehon,quia iſte Og nō expectauit ꝙ
Moyſes ad terram eius appropinqua=
ret,& inde nūtios mitteret,ſed pręoccu
pauit tempus mouēdo bellum iniuſtū
cōtra filios Iſrael. m ℭ Dixitꝗ.Hoc
dictū fuit ſpecialiter de Og,qa erat mi= †ita vt nul
rę magnitudinis & fortitudinis,vt patet lus remanſe
infrà eo.ca. n ℭ Percuſſimuſꝗ.Hîc rit ſupſtes.
deſcribitꝰ magnitudo victorię,& primò Diuiſio
ex hoīm iterfectorū & ciuitatū captarū
& pdarū mltitudīe,& patet litera.Secū
dò ex regis Og magnitudine,cū dicitꝰ:
☞ Solus quip-

eſſe ſignificat.Argob ארגב .i.maledicta ſublimitas terrenam ſu-
E perbiam ſignificat,quę in filijs irę regnat. Deſtructis vrbibus,viros ac mulieres ac paruulos dicit interfectos,iumenta & ſpolia direpta, quia munitione diaboli ſuperata, quicquid in carne noſtra rebelle, quicquid laſciuum ſenſerimus, cū paruulis cogitationibus zelo dei eſt cōterēdū.Quicquid aūt in ſimplicitate puri ſenſus vł mēbrorū ornatu ſeruitio dei aptum inueniemus,reſeruare debemus.

Moraliter a ℭ Terramq́ꝫ.Greg.Sūt multi in eccleſia q paruuli eſſe deſpiciunt,& in loco humilitatis cōſtituti,immanes apud ſe eſſe nō deſiſtūt,hi honorib⁹ extollunt, voluptatibus perfruuntur,rerū multiplicitate dilatantur,præeſſe & timeri appetūt,rectè viuere negligunt,& rectæ vitæ famā habere cōcupiſcūt.Si qua tñ fidei tentatio exurgat,verbis & clamoribus eā defendunt,& cęleſtem patriam vendicant,nec tñ amāt. Tales filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manaſſe exprimunt, qui multa pecora & iumenta poſſidentes,terram campeſtrē vltra Iordanem concupiſcunt,in terra promiſſionis hęreditatē habere nolunt dicentes: Terra quā percuſſit dominus in conſpectu filiorum Iſrael regionis vberrimæ eſt &c.Qui iumēta plurima poſſident,nolunt tranſire Iordanem.Quia quos multa mūdi impedimenta occupant,cæleſtem non requirunt habitationē,ſed fides quam tenent ſpecie tenus increpat ipſos,ne otio torpeſcāt,ne exemplo ſuo à labore & longanimitate alios retrahant.

Nu.32.b. Vnde eis per Moyſen dicitur: Nunquid & fratres veſtri ibunt ad pugnam,& vos hîc ſedebitis? cur ſubuertitis mētes filiorum Iſrael? Sed quia erubeſcunt non defendere fidem quam confitentur,ad certamen properant,eamq́ꝫ non ſibi ſed proximis vēdicant. Vnde ad Moyſen dicunt: Caulas

Num.32.c. F ouium fabricabimus &c.adiungunt:Armati & accincti pergemus ad prælium.Mox ergo terram promiſſionis ab hoſtibus liberāt & relinquunt,& ad paſcenda iumēta vltra Iordanem pergunt: quia cōtra fidē baptiſmatis toto deſiderio perituris inſeruiūt. Sic enim pugnant,vt pignora ſua extra terram promiſſionis deponant,in qbus habēt affectum:Ideoq́ꝫ ad campeſtria redeunt,ab altitudine montium,quaſi à ſpe cæleſtium, & extra terrā promiſſionis bruta animalia nutriunt,vana.ſ.deſideria & irrationabiles animi motus. b ℭ Rubē & Gab.Ori. Ruben primogenitus Iacob licet contami-

Gene.35.d. nauerit thorum eius.Manaſſes quoq́ꝫ cuius dimidia trib⁹ extra Iordanē remanet,& quāuis de Aegyptiaca natus,primogenitus eſt. Itaque priorem populum deſignant, qui non per verum Ieſum,ſed per Moyſen extra Iordanem,ſortē accipiunt,& priores &

Num.32.c. extra Iordanē,& ſequeſtrati à cęteris.Iumēta,inquiūt,& pecora multa ſunt nobis.Hac cauſa prior populus ad terrā fluentem lacte & melle,non poteſt ve-

1.Cor.2.d. nire,nec verbum factum carnem cognoſcere. Animalis enim non percipit quæ ſunt ſpiritus dei,ſed comparatur iumentis inſipientibus,pro quibus hęreditatem accipit extra Iordanem,terrā ſcilicet duorū regum.Non em̄ potuit Moyſes niſi duos tm̄ interficere reges,quorū terram habentib⁹ pecora multa diuideret.Ieſus verò di-

uiſit terram his

ℭ Quod eſt maledicta ſublimitas.

Argob regni Og in Baſan. Cunctæ urbes erant munitæ muris altiſſimis, portisq́ꝫ & uectibus, abſq́ꝫ oppidis innumeris,quę nō habebant muros. Et deleuimus eos ſicut feceramus Sehon regi Heſebon,diſperdentes omnem

ℭ Rebelles. ℭ Laſciuiam.

ciuitatem,uirosq́ꝫ ac mulieres &

a ℭ Infirmas cogitationes.
b ℭ Simplices ſeruitio dei vtiles.
c ℭ Ornatum verborum.

a paruulos: b iumenta autem & ſpo c lia urbium diripuimus†. Tulimusq́ꝫ illo in tempore terram de manu duorū regum Amorrhæorum,qui erant trans Iordanem, à torrente Arnon uſque ad montem Hermon,quem Sidonij Sarion uocant,& Amorrhęi Sanir. Omnes ciuitates quæ ſitæ ſunt in planicie,& uniuerſam terrā Galaad & Baſan uſq́ꝫ Selcha & Edrai,ciuitates regni Og in Baſan. Solus quippe Og rex Baſan reſti a

a ℭ In hebræo * rephaim.

terat de ſtirpe gigāntū. Et mon b ſtratur lectus eius ferreus, qui eſt in Rabbath filiorum Ammon,

ℭ Magnitudinem eius commendat.

nouē cubitos habens longitudinis,& quatuor latitudinis ad mēa ſuram cubiti uirilis manus. Ter c ramq́ꝫ poſſedimus in tēpore illo ab Aroer,quę eſt ſuper ripā torrentis Arnon,uſq́ꝫ ad mediā partem montis Galaad:& ciuitates b illius dedi Ruben & Gad. Reliquam aūt partem Galaad & oēm Baſan regni Og tradidi mediæ tribui Manaſſe,omnē regionem Argob. Cunctaq́ꝫ Baſan uoca-

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Solus quippe Og rex &c.de ſtirpe gigantum.

Nota de lōgæuitate Og Dicit aūt Ra.Sa.ꝙ loquitur hîc de gigantibus,quos interfecit Chodorlaomor & ſocij eius,vt habetur Gene.xiiij.b.& de illa interfectione euaſit ſolus Og,qui poſtea factus eſt rex Baſan,vt dicitur.& ſecūdum hoc iſte Og diu vixerat;quia à tempore belli prædicti de quo euaſit vſq; ad bellum in quo obijt,fluxerunt plus q̄ꝫ.cccc.anni. b ℭ Monſtrat̄ lectus eius &c.De magnitudine huius Og dicūt Iudæi,ꝙ à planta pedis eius vſq́ꝫ ad cauillā pedis erant.xxx. cubiti humani,prout diffuſius poſui in libro Numeri.xxj. & quia iſte

paſſus vbi

paſſus vbi deſcribitur menſura lecti eius,illam falſitatē deſtruit.ideo G ad colorādum prędictam falſitatem Iudęi peruerſè exponunt hanc literam.Dicunt em̄ aliqui,ꝙ in Hebręo nō eſt lectus:ſed cuna,in qua erat poſitus qñ erat puer, & ꝙ iam tantę erat fortitudinis & magnitudinis,ꝙ non poterat teneri niſi in cuna ferrea habente nouē cubitos vſuales in longitudine.Sed hęc expoſitio aſſumit falſum, quia in Hebræo nō habetur cuna,ſed ערש ęres,id eſt lectus vel ſtratū:vt magis ꝓpriè loquamur.eadē em̄ dictio eſt hîc Hebraica,quę habet̄.Pſal.vj. b.Lachrymis meis ſtratū meū rigabo &c. & Gen.xlix.a.Maculaſti ſtratū eius,de lecto Iacob cū iam eſſet vir ꝑfectus,de quo certū eſt,ꝙ nō iacebat in cuna.Itē licet puer de nouo natus ſit minoris quātitatis q̄ꝫ in ætate adulta,tñ de cōi curſu habet quātitatē pedalē vel parū plus reſpectu ſuiipſius in ętate adulta.ſpatiū aūt à plāta pedis vſq́ꝫ ad cauillā ad plus nō eſt niſi quarta pars longitudinis pedis.& ideo ſi fictio Iudęorū prædicta de longitudine Og,eſſet vera quando fuit de nouo natus,non ſolùm habuit nouē cubitos vſuales in longitudine, ſed quater xxx.ad min⁹.ſ.cxx.& ideo ad colorādū prædictam fictionē ſeu falſitatem.Rabi.Sa.aliter exponit literam ꝑdictā,concedēs ꝙ hîc habetur lectus,& nō cuna:ſed cū ſubdit̄:Habēs nouē cubitos lōgitudinis ad mēſurā virilis man⁹,dicit ꝙ hoc eſt intelligēdū de mēſura cubiti ipi⁹ Og,q vocabat̄ vir ꝑ quādā excellētiā:& ille cubit⁹ erat valde magnus. Sed hęc expoſitio nō pōt ſtare nec colorare ꝑdictā falſitatē,qa ſicut iā dictum eſt,lōgitudo q̄ eſt à plāta pedis vſq́ꝫ ad cauillā nō eſt ad pl⁹ niſi quarta pars lōgitudinis pedis.& ideo ſi inter plantā pedis & cauillā ipi⁹ Og erāt.xxx.cubiti vſuales ſcd'm ꝑdictā fictionē,ſequit̄ ꝙ tota lōgitudo pedis ei⁹ ad minus eſſet.cxx.cubitorū,vt ꝑdictū eſt.Cubitus aūt cōtinet duos pedes ſcd'm cōmuniorē opinionē & veriorē,vt credo.ſcd'm aliā verò pedē & dimidiū.ex quo ſequit̄,ꝙ cubitus ipi⁹ Og cōtinebat.ccxl.pedes cōes ſecūdū ꝑdictā fictionē,vel ad min⁹.clxxx.& ꝑ cōſequēs lect⁹ ei⁹ nouē cubitorū cōtinebat nonies tm̄ in longitudine,qd' includit maximā abſurditatē,qa nō poſſet fieri lect⁹ ferreus tantę longitudinis & latitudinis correſpondētis,nec inueniret̄ tanta materia ferri, nec artifex q faceret,nec eſſe verū quod dicitur in textu:Monſtrat̄ lectus eius ferreus, q eſt in Rabath filiorū Ammon.i.in tali ciuitate, quia magnitudo prædicti lecti ferè occuparet locum vnius magnæ ciuitatis.& ideo dicendū,ꝙ hîc accipit̄ cubitus vſualis & cōis,qui continet duos pedes cōes,vł ad min⁹ pedē & dimidiū.Ex quo patet,ꝙ lect⁹ ipſius Og erat bene magn⁹ cōtinēs nouē cubitos longitudinis.i.xviij.pedes communes ſecundum communiorem opinionem de magnitudine cubiti.vel.xiij.pedes cum dimidio ſecundū aliam.

†27.q.5.ſi ver.ꝑ ſcientes

רפאים *

H

Moraliter ℭ Moraliter.Og q interpretat̄ cōgregans,ſignificat peccatorē,qui ſibi congregat iniquitatē,ſecundū qd' dicit̄,Pſal.xl.b.Cor ei⁹ cōgregabit iniquitatē ſibi,quia ſecundū Greg.pctm̄ qd' ꝑ pœnitētiā nō diluit̄,mox ſuo pōdere ad aliud trahit.Lectus em̄ ſunt allicietia ad peccatū & detinētia in ipſo,ſicut in lecto in quo iacet proſtrat⁹.habet aūt.ix.cubitos longitudinis,& quatuor latitudinis,exemplū in peccato carnis,& ſic poteſt intelligi de alijs.Primus cubitus lōgitudinis eſt in eſcis.Secundus in poculis.Tertius in ſpectaculis.Quartus in cātilenis diſſolutis. Quintus in ſuauitate aromatū.Sextus in multiplicitate donorū gratis datorū.Septimus in mollitie lectorū. Octauus in applauſu ſociorum.Nonus in turpi vſu mulierū.Latitudinis verò primus cubitus eſt delectatio.ſecundus eſt conſenſus. tertius opatio.quart⁹ cōſuetudo:& qñ interuenit incorrigibilitas & obſtinatio,tunc eſt lectus ferreus. c ℭ Terramq́ꝫ poſ.Hîc conſequenter recolitur prędictę terræ acquiſitæ diſtributio,q̄ aſſignata fuit duab⁹ tribub⁹ & dimidię,vt plenius continet̄,Nu.xxxij.& hoc eſt qd' dicit̄:Et ciuitates illius dedi Ruben &c.& patet lr̄a vſq́ꝫ ibi:

Et terminos

☞ uiſit terrã his qui trãſierunt Iordanem:
A habẽtibus quidẽ pecora, ſed non tanta q̃ retineãt eos vltra Iordanẽ, ſed cũ ipſis mulieribus & infantibus contendunt tranſire & ad patriam peruenire.

Allego. a ¶Præcipe Ioſue &c. Alleg. Magna diſpenſatiõe dei factum eſt, ne Moyſes qui eſt typus legis, introduceret populum in terram promiſſionis, quia lex
Hebr. 7. c. neminem ad perfectum adduxit. Ioſue autem typus Chriſti qui ſaluator interpretatur. Chriſtus enim populũ ſuum ſaluauit, conuenienter dux & princeps in terram promiſſionis introduxit.

Nicolaus de Lyra.

ad radices mõtis Phaſga. b ¶Et terminos. Nomen eſt lacꝰ magni, per quem tranſit Iordanis fluuius, & vocatur in euangelio mare Cenereth, à quadam villa ſic nominata ſuꝑ littus eius ſita, & mare Tyberiadis à quadam alia ciuitate ſita in eius littore, & mare Galilęæ, quia eſt iuxta Galilęã regionem. c ¶Vſq; ad mare. qđ eſt
Mare ſalſiſſimum. ſalſiſſimũ, nomẽ eſt alteriꝰ lacꝰ, in quo cadit Iordanis fluuiꝰ: & eſt ĩ loco vbi ſubuerſæ ſunt quinq; ciuitates, de quarum ſubuerſione habet̃ Geñ. xix. & de iſto lacu dictum fuit Nume. xxxiiij. Vocatur aũt mare more Hebraici ſermonis, ſecũdũ quẽ quælibet congregatio aquarũ notabilis mare vocat̃, ſcđm illud Gen. j. a. Cõgregationesq; aquarũ appellauit maria. d ¶Expediti. Hoc dicit̃ viris bellatoribus duarũ tribuum & dimidię, q̃ iam habebãt terrã aſſignatã, & ciuitates muratas, in quibus reliquerunt vxores ſuas & paruulos & familias. & ideo poterãt ꝓcedere ad bella magis ex
B peditẽ, quàm alij qui ducebant ſecum vxores ſuas & paruulos & familias.

f ¶Ioſue quoq;. Poſtq; explicauit beneficia p̃ſtita in bellis p̃teritis, hîc cõ
Diuiſio. ſequenter explicat bñficia p̄bẽda in bellis futuris. & hoc totũ fit ad inducẽdũ filios Iſrael ad dei reuerẽtiã & obſeruãtiam legis; & diuiditur in partẽ principalẽ & incidentalem. ſecunda ibi: Precatusq; ſum. Circa primũ Moyſes ex victorijs diuinitus cõceſſis filijs Iſrael de pręterito, aſſecurat de cõcedẽdis in futuro, qa ſcđm qđ dicit beatus Grego. Prętteritarũ rerũ exhibitio futurarũ eſt certitudo. Et patet litera. g ¶Precatusq;. Hæc eſt pars incidentalis. ex hoc em̃ ꝙ Moyſes ex dei adiutorio duos reges debellauerat, & terrã eorũ diſtribuerat, vt p̄dictũ eſt, opinatꝰ fuit, ꝙ verbũ dñi ſibi dictũ Nu. xx. ſ. ꝙ nõ intraret terrã ꝓmiſſiõis, nõ eſſet verbũ ſentẽtiæ diffinitiuę, ſed magis cõminatiõis, qđ frequẽter retractat̃, ſicut illud Ionæ. iij. b. Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertet̃. Et ideo orauit dñm vt tranſiret Iordanẽ & videret terrã ꝓmiſſiõis ac diuideret. & hoc eſt quod dicitur: h ¶Domine. Id eſt mihi Moyſi. i ¶Magnitudinem. in operibus mirabiliũ. k ¶Manumq;. in debellatiõe duorum regum. l ¶Tranſibo. i. hoc peto ex tua gratia. m ¶Et mõtem. Ra. Sa. dicit ꝙ ꝑ mõtem hîc intelligit̃ Ieruſalem, quę pro parte principali erat ſita in mõte; & ꝑ Libanũ ipm templũ, qđ fuit factũ de lignis libani, vt habetur. iij. Reg. v. Sed hoc nõ videt̃ verũ, qa Moyſes nõ petebat viſionẽ ſpiri-

tualem

tur terra gigantum. Iair filius Manaſ-[a] ſe poſſedit omnem regionem Argob uſq; ad terminos Geſſuri & Machati. Vocauitq; ex nomine ſuo Baſan Hauothiair, id eſt uillas Iair uſq; ĩ præſentem diẽ. Machir quoq; dedi Galaad & tribubus Ruben, & Gad dedi † terrã Galaad uſque ad torrentem Arnon, medium torrentis & confinium uſque ad torrentem Ieboc, qui eſt terminus filiorum Ammon, & planiciem ſolitudinis atque Iordanem: & terminos Cenereth, uſque ad mare † deſerti quod [b] [c] eſt ſalſiſſimum ad radices mõtis Phaſga contra orientem. Præcepiq; uobis in tempore illo dicens: Dominus deus uester dat uobis terram hanc in hæreditatem, expediti præcedite fratres ue-[d] ſtros filios Iſraël. Omnes uiri robuſti abſque uxoribus & paruulis ac iumen-[e] tis. Noui enim quòd plura habeatis pecora, & in urbibus remanere debebũt, quas tradidi uobis, donec requiem tribuat dominus fratribus ueſtris ſicut uobis tribuit, & poſſideant ipſi etiam terram quam daturus eſt eis trans Iordanẽ: tunc reuertetur unuſquiſque in poſſeſſionem ſuam, quam dedi uobis. Io-[f] ſue quoque in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui uiderunt quæ fecit dominus deus ueſter duobus his regibus, ſic faciet omnibus regnis ad quæ trãſiturus es: Ne timeas eos: Dominus enim deus ueſter pugnabit pro uobis. Precatusq; ſum dominum in tempore [g] illo dicens: Domine deus tu cœpiſti [h] oſtendere ſeruo tuo magnitudinem [i] tuam manumq; fortiſſimam. Neque [k] enim eſt alius deus uel in cælo uel in terra, qui poſſit facere opera tua, & cõparari fortitudini tuæ. Tranſibo igi-[l] tur & uidebo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem iſtum e-[m]

a ☞Montem Libanum, ſcilicet hic eſt mons Phœnicis, terminus Iudeę contra ſeptentrionem.

gregium & Libanum. Iratusque eſt [n] dominus mihi propter uos, nec ex-[o] audiuit me, ſed dixit mihi: Suffi-cit tibi, nequaquam ultrà loquaris de hac re ad me. Aſcende ca-[p] cumen Phaſgæ, & oculos tuos cir-[q] cumfer ad occidentem, & ad aquilonem, auſtrumque & orientem, & aſpice. Nec enim trãſibis Iordanem [r] iſtum. Præcipe Ioſue & corrobo-[s] ra eum atque conforta, quia ipſe præcedet populum iſtum, & diuidet eis terram quam uiſurus es. Manſimúsque in ualle contra phanum Phogor.

tualẽ terrę, ſed corporalẽ, vt manifeſtẽ C patet ex textu. tẽplũ aũt nõ fuit factũ vſq; ad tpa Salomonis. & ideo vſq; tũc videri nõ poterat viſione corpali, & ideo dicẽdũ ꝙ ꝑ montẽ & Libanũ intelliguntur duo termini terræ ꝓmiſſiõis ſcđm eiꝰ lõgitudinẽ, qa mons in quo eſt aſcẽſus ſcorpionis eſt in termino auſtrali, & Libanus in termino aquilonari, & ꝑ † de terra hoc intelligit̃ petita viſio locorũ intermediorũ. n ¶Iratusq; eſt dominus mihi propter vos. Iſtud refert̃ ad peccatũ Moyſi in aquis cõtradictionis, qđ habet̃, Nu. xx. cuius peccati occaſio fuit malitia populi, vt ſuprà dictũ eſt ca. j. — ſolitudinis
o ¶Nec eſt au. verbũ ſuũ retractando, ſed magis cõfirmãdo, q̃tũm ad hoc † planiciei ꝙ terram non intraret, cõceſſit tñ ꝙ eã ab extra miraculoſe videret. vnde ſubditur: p ¶Aſcẽde cacumẽ. Nomẽ eſt montis. q ¶Et oculos tuos circunfer. Non accipit̃ hîc oriẽs & occidens, auſter & aquilo prout ſunt termini totius terræ habitabilis, quia ſic nõ fuit oſtẽſa Moyſi, ſed ꝓut ſignificãt terminos terræ ꝓmiſſionis, qa Moyſes vidit oculis corporalibꝰ totã terrã ꝓmiſſiõis à termino eius auſtrali vſq; ad aquilonarẽ, & ab oriẽtali vſq; ad occidentalem. r ¶Præcipe Ioſue. vt recipiat regimẽ populi & labores in acquirendo terrã & diuidendo. s ¶Et corrobora eum. Timebat em̃ Ioſue, ne ſicut Moyſes magiſter ſuus ab ingreſſu terrę & eiꝰ diuiſiõe fuerat impeditꝰ, ita & ipẽ q nõ erat tãtę pfectionis, multò fortiꝰ impediret̃, & ideo dñs voluit eũ aſſecurare de trãſitu & diuiſiõe, ideo ſequit̃: Ipſe p̄cedet populũ iſtum, & di- D uidet eis terram &c.

Moraliter. a ¶Iair filius Manaſſe &c. Per Manaſſen, q interpretat̃ obliuio conueniẽter ſignificari põt primus pater alicuius religiõis approbatæ, vt beatus Auguſti. beatus Benedictꝰ, beatus Franciſcus, & ſic de alijs, quã qlibet ingrediens obliuiſci debet populi ſui & domus patris ſui. Per Iair verò q interpretat̃ vigilans vł illuminatio, ſignificat̃ qlibet bonus religioſus, q ſui patris exẽplo vigilat ad ꝓficiẽdũ in ſciẽtia & vita & iſte obtinet regionẽ Argob, q̃ interpretatur maledictio, & ſublimitas. ideo ſignificat excellentiã ſuperborũ maledictã, Iob. v. a. Vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius. Oĩs aũt ſuperbus eſt ſtultꝰ, cuiꝰ etymologia eſt ſtatu altus. Iair aũt obtinet Argob. i. excellentiã ſuperborũ, quando bonꝰ religioſus verbo & exẽplo ſuperbos reducit ad humilitatẽ bonorũ: & ſic vertit noĩa eorũ vocans eos Auoth Iair. i. villas Iair: qa facti ſunt habitacula dei, qui habitat in mentibus humiliũ, Eſaiæ. lvj. a. Super quẽ requieſcet ſpũs meus, niſi ſuper pauperẽ & contritũ & trementẽ ſermones meos. Vbi verò trãſlatio noſtra habet pauperẽ, alia translatio habet humilem, & idem ſignificat. Nam Matthęi. v. a. Humiles dicũtur pauperes ſpiritu, id eſt nõ habentes inflatũ ſpiritum vt exponit Auguſt. d ¶Præcedite fratres veſtros filios Iſrael. Tales enim religioſi ad ædificationem aliorũ apti ad prædicandum & confeſſiões audiendũ à ſuis ſuperioribus ſunt mittendi. e ¶Abſq; vxoribus & paruulis & iumen

Moraliter

Patres ꝓbatę religiõis.

E
Moraliter

ꝟlis & iumentis. Per vxores intelliguntur carnales, qui q̃uis ſint literati, non tamen ſunt inter ſeculares mittendi, quia plus nocerent mala vita q̃ proficerent doctrina, eò ꝙ in moralibus magis mouẽt facta q̃ verba. Per paruulos autem intelliguntur nouitij, vel de nouo profeſſi, q̃ non ſunt adhuc bene firmati, & iſti ſimiliter non ſunt mittendi. Per iumenta verò intelliguntur fratres ſimplices & illiterati, qui propter defectum ſcientiæ non ſunt ad prædicandum apti.
¶ In capitulo. iij. vbi dicitur in poſtilla: Et montem iſtum egregiũ & Libanum. Ra. Sa. dicit &c.

ADDITIO

Quare Moyſes à deo deſiderauit videre terrã promiſſionis.

Si viſio terræ promiſſiõis quam Moyſes petebat à deo, intelligatur de viſiõe corporali tm̃, nõ modicæ admiratiõis dignũ videtur, cur Moyſes q̃ tantę pfectiõis erat, vt de eo diceret: Qui in omni domo mea fideliſſimus eſt: & palã & nõ p ęnigmata & figuras dñm videt ſuprà. Nũe. xij. cũ tãta affectiõe & tã ardẽti inſtãtia peteret videre à deo terrã illã trãs Iordanẽ, & mõtẽ illũ egregiũ: pſerti cũ ad hoc impetrãdũ inducit memoriã maximorũ operũ, q̃ de⁹ ſibi oſtẽderat: & hoc cũ dicit: Tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo &c. Neq̃ em̃ ali⁹ deus in cælo & in terra, q̃ poſſet facere opa tua. In quo videt̃ maximè magnificare hmõi petitionẽ, quaſi coęquãdo eã his potiſſimis quæ iã deus ſibi oſtenderat: cũ tamen inter illa ſit modica vel nulla cõparatio. Nam prima magnalia, quæ Moyſi fuerunt oſtenſa: de quibus hîc fit mentio, pertinebant ad omnipotentiam diuinam, & ad magnã populi dei vtilitatẽ, ſicut redẽptio AEgyptiaca, & datio legis, & deductio p deſertũ, & hmõi. Qđ aũt Moyſes trãſiret Iordanẽ, vt videret illã terrã corporaliter, nihil horũ ſile vel ęquale includit. Ad qđ qdã expoſitores Hebręorũ dicũt, ꝙ hoc faciebat Moyſes, vt popul⁹ ille magis diligeret terrã illã, cui⁹ viſio tã deſiderabilis erat à viro tãtæ pfectiõis. Sed hoc nõ videt̃ cõueniẽter dictũ, qa ſi ſic Moyſes hoc petebat p modũ fictiõis, vt pplo hoc oſtẽderet, nõ ꝙ in corde ſic haberet, qđ nõ ptinet ad virũ dei. Vñ videt̃ aliter dicẽdũ, ꝙ Moyſes deſiderabat illã terrã videre ex deuotione, quã habebat ad illa quę fuerunt ibi facta. ſ. immolatio Iſaac, q̃ fuit celebrata in monte Moria, vbi deus conceſſit & iuramento ſolenniſſimo firmauit: ꝙ in ſemine Abrahę. i. in Chriſto benedicerent̃ omnes gẽtes, put fuit largè oſtẽſum ſuprà Gen. xxij. in additiõe. iiij. & iõ fecit hîc mentionẽ de monte dicens: Et montem iſtũ egregium. Et quia ex fide etiam cognoſcebat, ꝙ in illo monte poſtq̃ ibi templum fuiſſet ædificatũ de lignis Libani, erat offerendus Chriſtus & doctrinã ſalutis ibi docturus, ideo fecit mentionem de Libano dicens: Mõtem iſtum egregium & Libanum, & generaliter deſiderabat terram totam videre, vt patet in litera, quia per totam terram promiſſiõis. ſ. Iudęã, Galilęam, & trans Iordanem Chriſtus progreſſurus erat pdicãdo, & docendo & miracula faciendo, vt in hiſtorijs euangelicis ſatis patet. Vnde Moyſes: & ſi videre petebat corporalẽ viſionẽ terrę, hoc tamẽ erat, ppter viſionẽ ſpiritualẽ ſupradictã. Nimirũ ſi ratione huius deuotiõis Moyſes petiuiſſet videre terrã illam, quia etiam hodie fideles Chriſti videmus in longinquas regiões peregrinari, vt loca ſancta viſitent: Sed deus vt ſuã iuſtitiam oſtenderet, etiã circa ſanctos noluit ſibi concedere illã viſionẽ de propinquo, ſed tantùm à longe dicens: Aſcende cacumen Phaſge, & oculos circunfer ad occidentem &c. In viris em̃ perfectis modica exercitatio corporis in rebus ad deuotionem excitantibus, tantùm operatur, ſicut talium magna exercitatio in minus deuotis. nam ſecũdum Philoſophum: Actiuorum actus eſt ſecundum diſpoſitionem paſſi. Eſt etiam hîc alia ratio, quæ habetur in gloſſa: vbi ſic dicitur: Magna diſpenſatione dei factũ eſt, vt Moyſes qui eſt typus legis, non introduceret populum in terram promiſſiõis, quia lex neminẽ ad perfectum adduxit. Sed Ioſue typus Chriſti, qui ſaluator interpretatur, tanq̃ dux & princeps populum in terram promiſſionis introduxit. Hęc in gloſ. Quę quidem expoſitio licet allegorica ſit, multùm tamen correſpõdet literali, vt patet conſideranti.

G

Philoſoph⁹

GLOS. ORDI.

Cap. IIII.

F

ET nunc. a ¶ Non adde. Docet normã ęqtatis, & omnẽ hæreſim pcutit. Vetat em̃ rectę doctrinæ aliqd prauę intẽtiõis addere, vel aliqd veritatis ſubtrahere. Via em̃ regia incedẽdũ eſt, nõ ad dexterã vel ad ſiniſtrã. vñ: Quia rectę vię dñi. & iuſti ambulabũt in eis. Similiter ait Iohãnes: Si qs adpoſuerit, ad hęc adponet deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Siquis diminuerit, auferet deus partem eius de libro vitæ.

Oſee. 14. d.
Apo. 22. d.

☞ Nec eſt alia

NIC. DE LY.

Cap. IIII.

Diuiſio

ET nunc. Poſtq̃ Moyſes induxit pplm̃ ad dei reuerẽtiã & legis obſeruãtiã, hîc cõſequẽter incipit explicare legẽ & explanare: & primò replicat explanãdo legis dationẽ. ſcđò legẽ ipam ca. v. Adhuc circa primum primò pmittit̃ dicta explanatio, ſcđò infert̃ intẽta cõcluſio, ibi: Iſta eſt lex. Prima in duas in partẽ principalẽ, & incidentalẽ, ſcđa ibi: Tũc ſepauit. Circa primũ deſcribit̃ p modũ replicatiõis & explanatiõis, legis eminẽtia. ſcđò legislatoris, ibi: Nec eſt alia natio &c. Eminẽtia verò legis primò oſtẽdit̃ ex effectu, q̃ eſt plõgare vitã & multiplicare poſſeſſionẽ tpalẽ, ſi lex obſeruet̃, & hoc eſt qđ dicit̃: Vt faciẽs ea viuas, & ingrediẽs terram poſſideas. Scđò ex ei⁹ pfectiõe: cùm dicit̃: b ¶ Non adde. Iſtud em̃ pfectũ eſt, qđ nõ habet aliqd ſupfluũ aut diminutũ. Cõſiderandũ tñ ꝙ hîc phibet̃ additio deprauãs intellectũ legis, nõ aũt additio declarãs, aut illucidans, ſcđm qđ ſcribit̃ Eccle. xxiiij. Qui elucidant me, vitã ęternã habebũt. Qđ aũt obſeruãtia legis plonget vitã, oſtẽdit p hoc ꝙ violatores legis p idolatriam fuerãt oẽs mortui, & obſeruãtes eã adhuc erãt viui, & hoc eſt qđ dicit̃: Oculi veſtri viderunt &c.

†tãtũ vt ſolus eſt iſte

Et patet litera

Cap. IIII.

ET nunc Iſraël a audi † præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, ut faciens ea uiuas, & ingrediens poſſideas terram quam dominus deus patrum ueſtrorum daturus eſt

a ¶ Sicut Scribæ & Phariſæi qui propter traditiones ſuas reliquerunt præceptum dei. Matth. x. a.

uobis. Non addẽtis ad uer b bũm quod uobis † loquor, nec auferetis ex eo. Cuſtodite mandata domini dei ueſtri, quę ego pręcipio uobis. Oculi ueſtri uiderunt omnia quæ fecit dominus † con

a ¶ Non prohibet veritatem veritati addere, ſed falſitatem omnino remouet.

tra Bẽelphegor, quomodo contriuerit omnes cultores eius de medio ueſtri. Vos autem qui adhęretis domino deo ueſtro, uiuitis uniuerſi uſque in pręſentem diem. Scitis ꝙ docuerim uos præcepta atque iuſtitias, ſicut † mandauit mihi dominus deus meus, ſic facietis ea in terra quam poſſeſſuri eſtis, & obſeruabitis & implebitis opere. Hæc eſt enim c ueſtra ſapientia & intellectus coram populis, ut audientes uni d uerſi præcepta hæc, dicant: † En populus ſapiens & intel

a ¶ Idolum Ammonitarum.
¶ Vita ęterna.

Nicolaus de Lyra.

Et patet litera. De idolatria autem prædicta, & morte idolatrarum dictum fuit Numero. xxv. Tertiò oſtenditur eminentia legis ex ei⁹ cõditione, cùm dicitur: c ¶ Hęc eſt. i. ſapida ſcientia, quę inducit ad dei amorẽ. Sapiẽtia aũt philoſophorũ magis iducebat ad elatiõis tumorẽ. d ¶ Et intel. Intellectus pprìe dicit̃ habitus principiorũ, de quorũ ꝟitate nõ eſt hęſitatio. & p hũc modũ lex diuina vocat̃ intellectus, qa ei⁹ ꝟitas eſt certiſſima certitudine adhęſiõis, licet nõ certitudine euidẽtię. Itẽ ſicut ea q̃ manifeſtè ſequunt̃ ex pricipijs p ſe notis, abſq̃ hęſitatiõe tenent̃ p ſe vera, q̃ aũt repugnãt, repudiant̃ tanq̃ falſa, ſic ea q̃ ſequuntur ex diuina lege debent tanquam vera adprobari, & quæ repugnant tanquam falſa repudiari.

H
†ſtatutã
Intellectus

nec eſt alia

Moraliter. a ¶ Et nunc. In hoc capitulo Moyſes pmittit filijs Iſrael facilẽ ingreſſum terrę promiſſiõis, & ei⁹ poſſeſſionẽ pacificã, ſi tñ obſeruẽt dei mãdata diligẽter. ſi verò trãſgrediant̃, eis eiectionẽ de terra illa cõminat̃, & captiuitatẽ in aliena terra, vbi dijs ſeruiẽt alienis, ſicut frequẽter dictũ eſt. Per terrã promiſſiõis intelligit̃ terra viuẽtiũ, cui⁹ duplex eſt ingreſſus. Vn⁹ in re, ſicut ingreſſi ſunt beati. & q̃ ſic ingrediunt̃ nũq̃ eijcient̃. oẽs em̃ ſunt certi de ſuę beatitudinis ſtabilitate. Ali⁹ eſt ingreſſus ei⁹ in ſpe, & ſic igrediunt̃ fideles dei gratiã recipiẽtes, qa tñ ab ipa poſſunt cadere p mortale peccatum deo pmittẽte & diabolo pcurãte. & aliqñ ſic cadũt, & ſic de terra viuẽtiũ eijciunt̃, & fiũt captiui & ſerui vitiorum. Iohã. viij. d. Qui facit peccatũ, ſeru⁹ eſt peccati. Et quia multa ſunt vitia, & peccata, iõ ſeruiunt dijs alienis, in plurali. Guloſus em̃ vẽtri ſuo ſeruit ſicut deo ſuo, Phil. iij. d. Quorũ de⁹ venter eſt, & glĩa in cõfuſiõe eorũ, q̃ terrena ſapiũt. Silr̃ auarus ſeruit auro, & argento, & lapidibus pretioſis tanq̃ idolis ſuis, ppter qđ Apoſtolus Col. iij. auaritiam vocat idolorum ſeruitutem. nã auarus tot idola ſibi colenda ſtatuit, quot cõtra deũ cõcupiſcit.

Moraliter
†pręcipio
†in
†præcepi

A a ¶Nec eſt alia &c. Non eſt alia natio tam grandis, digni tate.ſ.donorũ, nõ multitudine populorũ. Nec enim gens Iudæorũ numero vincebat alias gẽtes aut potẽtia, ſed patrũ ꝓrogatiua & di gnatione diuina. b ¶Quę viderunt oc. Viſus inter omnes ſenſus obtinet principatũ: ideo ꝑ omni ſenſu ponit. c ¶Sculptam ſimilitudinem. Augu. Forſitan his duobus vocabulis vnam rem ſignificauit. Vel ſimilitudinem vocauit ſtatuã, vel ſimulachrum non ex alicuius hominis lineamentis imitando expreſſum. Quod enim tali expreſſione fit, imaginem dici nemo dubitauerit, vt ſit omnis imago ſimilitudo: ſed non conuertitur. In geminis enim ſimilibus, ſimilitudo eſt alterius cuiuslibet in altero, non imago, ſed ſi patri ſimilis ſit fili⁹ rectè imago dicitur, vt ſit pater πρωτότυπος prototypus.i. prĩa figura, vnde illa imago expreſſa videatur. Harũ imaginum aliæ ſunt eiuſdem ſubſtantiæ vt filius, aliæ non, vt pictura. Vnde illud quod ſcriptum eſt: Fecit deus hominem, ad imaginem ſuam, ſic intelligendum eſt, vt non ſit eiuſdem ſubſtantiæ imago, quę facta eſt. Si enim eiuſdem eſſet, non facta ſed genita diceretur. Quiòd verò non addidit, & ſimilitudinem, ſicut ſuperi⁹, ideo factum videtur, quia vbi imago & ſimilitudo. Vnde & hîc Moyſes ſimilitudinem & imaginem fieri prohibet. In decalogo autem nullam faciendam eſſe ſimilitudi- dicitur, nec imago memoratur. Si enim non ſit ſimilitudo nec imago. Quoniam ſi imago, & ſimilitudo. Deniq; vbi prohibuit ſimilitudinem & imaginẽ homines intelligi voluit. vbi ſimilitudo fieri poteſt non huius aut illius propriè ſed cuiuslibet, & imago, id eſt huius propriè vel illi⁹ hominis. cũ verò de irrationabilib⁹ animantibus diceretur, ſolam ſimilitudinẽ

B dixit. Nemo enim ſibi vnũ canẽ cõſtituit vel huiuſmodi, quem intuens imaginem pingat vel fingat, qđ de hominibus vſitatum eſt. d ¶Qui ſub terra morãtur. Auguſtinus. An aquam terram intelligi voluit, propter tractabilem corpulentiã, ſicut ibi: Fecit deus cęlum & terram. & ibi: Auxilium meum à domino qui fecit cælum & terram. An ideo dictum eſt ſub terra, quia niſi aquis terra ſuperior eſſet habitari ab hominibus & animalia terrena habere non poſſet. e ¶Quæ crea. Augu. Non ita dictũ eſt tanq; deus præceperit ea à cunctis gentibus coli, à ſolo populo ſuo non coli: ſed qđ pręſcierit gentes culturam exibituras his cæleſtibus, & tamen præſciens creauerit eas, populum verò ſuum futurum eſſe præſciuerit, qui iſta non coleret. Vel intelligatur vſus q commendatur in Geneſi: vt ſint in ſignis & tẽporib⁹

Quid imago & ſilitudo.
† magna
† ſtatuta
Geñ.1.d.
† eorum
† quos diſcẽt, vt timeant
† ſtatuta
* ꝓpter vocẽ
Geñ.1.a.
Pſal.120.a.
Auguſt
Geñ.1.b.

a ligens, gens magna. Nec eſt alia na a tio tam grandis, quæ habeat deos b

a ¶Manifeſte apparẽdo per ſigna & prodigia & auxiliando.

appròpinquantes ſibi, ſicut domi- c nus deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Quæ eſt enim alia gens †ſic inclyta, ut habeat †ceremonias iuſtaq; iudicia, & uniuerſam legem, quam ego proponam hodie ante oculos ueſtros? Cuſtodi igitur temetipſum & animam tuam ſollicitè: Ne obliuiſca- d

¶Intellexerunt.

b ris †uerborum quæ uiderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus uitæ tuæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos, diẽ in quo ſtetiſti coram domino deo tuo in Horeb, quando dominus locutus eſt mihi, dicens: Congrega ad me populum, ut audiãt ſermones meos, †& diſcant timere me omni tempore quo uiuant in terra, doceantq; filios ſuos. Et acceſſiſtis ad radices

¶Hyperbole. ¶Aereum quod aqua diluuij occupauit.

montis q ardebat uſq; †ad cælum, erantq; in eo tenebræ, & nubes, & caligo. Locutusq; eſt dominus ad uos de medio ignis. Vocem uerborum eius audiſtis, & formam peni

a ¶Ne ſcilicet volens imitari ſculpendo faceres idolum tibi.

tus nõn uidiſtis*. Et oſtendit uobis e pactum ſuum quod præcepit ut faceretis, & decem uerba quæ ſcripſit in duabus tabulis lapideis, Mihiq; mandauit in illo tempore, ut docerem uos ceremonias & iudicia quę facere deberetis in terra †quam poſſeſſuri eſtis. Cuſtodite igitur ſollici f tè animas ueſtras. Non uidiſtis ali- g quam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt dominus uobis in Horeb de medio ignis, ne fortè †decepti fa

c ciatis uobis ſculptã ſimilitudinem,

¶Hoc de hominibus.

aut imaginem maſculi uel fœminę,

¶Hoc de animalibus.

ſimilitudinem omnium iumentorum, quæ ſunt ſuper terram, uel auium ſub cælo uolantium, atq; reptilium quæ †mouentur in terra, ſiue

d piſcium qui ſub terra morantur in

a ¶Nec in cælo vidiſti ſimilitudinem ne &c.

aquis, nẽ fortè oculis eleuatis ad cælum uideas ſolem & lunam & †omnia aſtra cæli, & errore deceptus

¶Alij diſtribuit.

e adores ea, & colas quæ creauit h

Nicolaus de Lyra.

a ¶Nec eſt alia natio tã. &c. Hîc replicatur explanando eminentiam legislatoris, quę potiſſimè apparuit in datione legis: Quam quidem eminentiam quatuor oſtendunt, quæ primò ſigillatim explicantur. ſecundò vt melius commẽdentur memoriæ inſimul breuius replicantur, ibi: Interroga de diebus antiquis. Illorum autem quatuor primum eſt benignitatis amor. ſecundum poteſtatis terror. ibi: Ne obliuiſcaris. tertium pietatis dulcor, ibi: Vos autem tulit. quartum ſęueritatis rigor, ibi: Caue ne quando obliuiſcaris. Primum autem oſtenditur per hoc q dominus

† reptant

C dominus filijs Iſrael familiariter condeſcendebat, vt patet in deſcenſu mannæ quotidie, & in populi allocutionę, in legis datione & cæteris alijs beneficijs, & hoc eſt quod dicitur: Nec eſt alia natio tã grandis, non numero vel corporali quantitate, ſed dignitate, q multę aliæ nationes fuerunt maiores in fortitudine & multitudine: ſed iſta fuit dignior alijs, inquantum accepit legem diuinitus datam diſponentem ad Chriſtum, qui erat naſciturus ſecundum carnem ex Iudæis, in quo conſiſtebat maxima dignitas illius populi. b ¶Quæ habeat deos appropinquãtes ſibi. id eſt condeſcendentes. Et dicit deos in plurali, quia aliæ nationes colebant pluralitatem deorum. c ¶Sicut dñs de⁹ noſter adeſt cũctis obſecrationibus noſtris. Licet enim dęmones in idolis gentium aliquando darent eis reſponſa, hoc tamen erat rarò. Erant etiam illa reſponſa obſcura & ambigua, & per conſequens deceptiua, ſicut illud: Aio te AEacida Romanos vicere poſſe. ꝑ quod deceptus pugnauit contra Romanos, & fuit deuictus. Poſſe enim vincere, poterat referri ad ipſum vel ad Romanos, & ipſe retulit ad ſe quod ad Romanos ſecũdum veritatem erat referendum. Verba autem domini ſemper ſunt vera, & nullo modò deceptiua: familiaritas autem quam oſtendit deus filijs Iſrael in veteri teſtamento, fuit figura illius maximę familiaritatis quam nobis oſtendit in beneficio ſuę incarnationis, de qua habetur Iohan.1.a. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis &c. Et quia diuina familiaritas requirit munditiam cordis & corporis: ideo concluditur: Cuſtodi igitur temetipſum & animam tuam ſollicite. & ſequitur: d ¶Ne obliuiſcaris. Hîc conſequenter oſtenditur ſuæ poteſtatis terror, quia ſicut amor attrahit ad bonum, ita terror retrahit à malo. & ideo ſicut in datione legis alloquẽdo populum oſtendit eis ſuæ benignitatis amorem, ita per ſigna terribilia quæ tunc fiebant, ſcilicet tonitrua & coruſcationes & ſimilia, incuſſit ſuę poteſtatis timorem. Et primò oſtendit propoſitum. ſecundò ex hoc infert corollarium, ibi: Cuſtodite igitur. Circa primum dicitur. Ne obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui & ne excidant de corde. de quibus dicitur Exodo.20.cap. Cunct⁹ autem populus videbat voces & lampades & ſonitum buccinę montẽq; fumantem, & perterriti ac pauore concuſſi &c. & hoc eſt quod ſubditur: Et diſcant timere me. Sequitur: e ¶Et oſtendit.i. legem quantũ ad decem ꝓcepta q̃ dedit immediatè & quãtùm ad alia pręcepta q̃ dedit mediãte Moyſe. & patet litera. f ¶Cuſtodite igitur. Hîc conſequenter concluditur corollarium, ſcilicet q latria ſoli deo ſit tribuenda. per hoc qđ in datione legis non apparuit figura alicui⁹ creaturę viuentis. & hoc eſt qđ dicitur: Cuſtodite igitur ſollicite animas veſtras. ſcilicet à cultu idolatrię. Cuius cauſa ſubditur. g ¶Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem. Et ideo primò prohibet latriam impendi creaturæ viuẽti ſub cælo, cũ dicitur: Ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam imaginem &c. ſecũdò corporibus cæleſtibus, cùm dicitur: Ne fortè eleuatis oculis ad cælum &cę. & ſubditur cauſa cùm dicitur: h ¶Quę creauit dominus deus tuus in mi. & ideo ſi creaturę hũanę nõ debet ĩpẽdi latria, mltò min⁹ corꝑib⁹ cæleſtib⁹, q̃ ꝓpter

cc hoiem

Ennius
D
Diuiſio
† ad cor cęli.i. vſq; ad mediũ cęli
† ad quã trãſitis vt poſſideatis eã
† corrupti
Diuiſio
† ſtellas oẽm militiam

E & temporibus, & diebus, & annis, quem vſum communem habet populus dei cum omnibus gentibus, ſed non cultum quem habent aliæ gentes. a ¶Sculptam ſimilitu. Aug. Hîc generaliter loquens ſimilitudinem poſuit, imaginem tacuit, quia ſi ſit nulla ſimilitudo nec imago. b ¶Teſtes inuoco hodie cælum &c. μετονυμικῶς Metonomicos, pro id quod continet, id quod continetur ſignificat. c ¶Nouiſſimo autem. Conuerſionem Iſraelis ad fidem Chriſti prænuntiat, vt poſtquam plenitudo gentium intrauerit, omnis Iſrael ſaluus fiat.

[Metonomia figura eſt]

[Roma.11.d Auguſt.]

d ¶A ſummo cæli. Augu. Cur non dixerit ſimiliter à ſummo terræ vſque ad ſummum terræ, difficilè eſt dinoſcere, ſicut & in euangelio vbi dicitur: Congregabuntur electi à ſummis cælorũ vſque ad terminos eorum. Sed fortè hoc intelligi voluit, nec in hominibus nec in angelis auditum eſſe, quod in hoc populo ſingulariter factum eſt, ſicut ſequentia demonſtrãt. Sed quomodo intelligetur illud in euangelio, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum, cùm hoc de nouiſſima electorum congregatione dicatur.

[*in hereditatem] [Matt.24.c.] [†corruptique]

¶In Viſum:

dominus deus tuus in miniſterium cunctis gentibus quæ ſub cælo ſunt. Vos autem tulit domi- a
nus & eduxit de fornace ferrea Ægypti, ut habe- b
ret populum hæreditarium ſicut eſt in præſenti die. Iratusq́ eſt dominus contra me propter ſer- c
mones ueſtros, & iurauit ut non tranſirem Iordanem, nec ingrederer terram optimam quam daturus eſt uobis*. Ecce morior in hac humo, non tranſibo Iordanem, uos tranſibitis & poſſidebitis terram egregiam. Caue ne quando obli- d
uiſcaris pacti domini dei tui quod pepigit tecũ,
a & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eorum quę fieri dominus prohibuit. † Quia dominus deus e

a ¶Pacta conſumit, & reprobos ignibus gehennæ tradit.

tuus ignis conſumẽns eſt, deus æmulator. Si genueritis filios ac nepotes, & morati fueritis in terra, †deceptique feceritis uobis aliquam* ſimilitudinem patrantes malum coram domino deo ue-
b ſtro, ut eum ad iracundiam prouocetis, †teſtes f

¶Angelos ¶Homines.

inuoco hodie cælum & terram, citò perituros uos eſſe de terra quam tranſito Iordane poſſeſſuri eſtis. Non habitabitis in ea longo tempore, ſed delebit uos dominus atque diſperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus, ad quas uos ducturus eſt dominus. Ibique ſeruietis diis qui hominum manu fabricati ſunt, ligno & lapidi, qui non uident, nec audiunt, non comedunt, nec odorantur. Cúmque quæſieris g
ibi dominum deum tuum, inuenies eũ, ſi tamen toto corde quæſieris & tota †tribulatione animæ tuæ, poſtquam te inuenerint omnia quæ
c prædicta ſunt. †Nouiſſimo autem tempore reuerteris ad dominum deum tuum, & audies uocem eius, quia deus miſericors dominus deus tuus eſt: Non dimittet te nec omnino delebit, neq́ obliuiſcetur pacti, in quo iurauit patribus tuis. Interroga de diebus antiq́s, qui fuerunt ante te h
ex die quo creauit deus hominem ſuper terram

¶Interroga te, ſubaudi.

d †à ſummo cælo uſque ad ſummũ eius, ſi facta i k
eſt aliquando huiuſcemodi res*, aut unquam †cognitum eſt, ut audiret populus uocem do- l
mini dei loquentis de medio ignis, ſicut tu audi- m
ſti & uixiſti: ſi †fecit deus, ut ingrederetur, & tol- n o
leret ſibi gentem de medio nationum per tenta- p
tiones, ſigna atque portenta, per pugnam & ro- q r s t
buſtam manum, extentumq́ brachium & †horribiles uiſiones, iuxta omnia quæ fecit pro uobis dominus deus ueſter in Ægypto uidentibus oculis tuis, ut ſcires quoniam dominus ipſe eſt deus, & non eſt alius præter eum. De v
cælo te fecit audire uocem ſuam, ut doceret te,
& in terra oſtendit tibi ignem ſuum maximum, x
& audiſti uerba illius de medio ignis, quia di- y

Nicolaus de Lyra.

hominem ſunt facta. vnde & motus cæli ad completionem numeri electorum ordinatur. & ideo ipſo completo ceſſabit. Vnde habetur Apoca.x.b. Iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, quod tempus amplius non erit.

F

a ¶Vos autem tulit. Hîc autem deſcribitur in legislatore pietatis dulcor, per hoc quod filios Iſrael ſua mera pietate eduxit de AEgyptiaca ſeruitute, & hoc eſt quod dicitur: Vos autem tulit dominus, & eduxit de fornace, quia ad literam coquebant lateres in fornace. Ferrea, quia illa ſeruitus erat duriſſima, vt habetur Exod.5. b ¶Vt haberet populum hæreditarium. id eſt immobiliter ſibi adhęrentem, ſicut hæreditas eſt poſſeſſio immobilis. c ¶Iratuſq́ dominus cõtra me propter ſermones veſtros. Hoc addidit Moyſes ad oſtendendum, quod debebant eſſe multùm grati deo, eò quod faciebat eis beneficium quod Moyſi negauerat, introducendo eos in terram promiſſionis: & patet litera. d ¶Caue ne quando obliuiſcaris pa. Hîc conſequenter circa legislatorem deſcribitur ſęueritatis rigor, ne ratione ſuæ pietatis inſoleſcerent, & ad idolatriam declinarent, & hoc eſt quod dicitur: Caue ne quando obliuiſcaris pacti domini dei tui &cę. id eſt legis, quæ primo præcepto prohibet idolatriam. e ¶Quia dominus deus tuus ignis cõſumens eſt deus æmulator. Si genueritis. id eſt acriter puniens, ſicut ignis inter elementa eſt magis actiuus. & quia iſta pœna non ſolùm erat eis inferenda, ſed etiam poſteris eorum, ſi ad idolatriam declinarent, ideo ſubditur: Si genueritis filios. Sequitur: f ¶Teſtes inuoco hodie cælum & terram, cito pe. id eſt omnem creaturam intellectualem in cælo & in terra exiſtentem, quia ſola creatura intellectualis poteſt propriè teſtificari. Et exprimit conſequenter multas pœnas. Prima eſt plurimorum mors ſiue perditio, cùm dicit: Citò perituros vos. Secunda de terra eiectio, ibi: Non habitabitis &cæ. Tertia inter infideles diſperſio, ibi: Atque diſperget. Quarta idolatriæ ſeruitus & ſubiectio, ibiq́ ſeruietis &cæte. Veruntamen quia cum dei iuſtitia ſemper currit miſericordia, ideo conſequenter promittit eis pœnę remiſſionem, ſi agãt veram pœnitentiam, cùm dicitur: g ¶Cumq́ quæſieris ibi dominũ deũ tuum inuenies eum. & patet litera. h ¶Interroga de diebus antiquis. Hîc conſequenter prędicta de legislatoris eminentia replicat breuiter, vt ea memorię firmius imprimantur, & primò de benignitate & familiaritate legislatoris, cùm dicitur: Interroga de diebus an. id eſt de his quæ facta ſunt ab antiquo. i ¶A ſummo cęlo &c. id eſt ab omni creatura quæ cæli ambitu cõtinetur. k ¶Si facta eſt aliquando. id eſt tãta dei beniuolentia oſtenſa alteri populo. l ¶Vt audiret populus vocẽ domini dei loquentis de me. dando ſibi immediatè mandata. m ¶Sicut tu audiſti. In Hebręo habetur: Et vixiſti. q.di. hoc non eſt factum alteri populo. Cõſequenter repetit de pietate legislatoris in eductione populi de AEgypto, cùm dicitur. n ¶Si fecit deus. ſcilicet alteri populo. o ¶Vt ingrederetur & tolleret ſibi gentem. ſicut per effectus ſuæ virtutis egreſſus eſt AEgyptum, vt te inde tolleret. p ¶Per tentationes. Primò mãdãdo Pharaoni ſimplici verbo, vt te dimitteret, vt habetur Exo.v. quaſi tentans ſi dimitteret populum abſq́ flagello. q ¶Signa: quę dedit fieri per Moyſen, vt ſibi crederetur quod eſſet nuntius dei ſicut fuit verſio virgę in ſerpẽtem & ſimilia. r ¶Atq́ portenta. id eſt plagas AEgypto illatas. s ¶Per pugnam & robuſtam manum extentũq́. ſcilicet in mari rubro, ſecundũ quod dicitur Exo.xiiij.d. Dominus pugnabit pro nobis &c. t ¶Et horribiles. ſecũdũ quod habetur, Sapi.xviij.c. Viſus malorum ſomniorũ turbauerunt eos &c. v ¶De cęlo. Hîc accipitur cælum aëreũ, quia vox illa formabatur in cacumine montis Sinai immediatè à deo vel miniſterio angelico, & audiebatur à populo exiſtente circa pedem montis. Conſequenter repetit de terrore poteſtatis, cùm dicitur: x ¶Et in terra oſtendit tibi ignem ſuum maximum & audiſti verba illius de me. qui erat valde terribilis, vt habetur Exo.xix. y ¶Quia dilexit patres. Hoc inducitur ad oſtendendum, quod iſta beneficia non fecit deus filijs Iſrael propter boni

tatem eorum

[† In mitiſſimis diebus tunc] [† à fine ſiue termino cęli vſque ad finẽ cęli alterum,] [† auditum] [† tentauerit] [G] [Multiplex pœna.] [miniſterii] [† Heb.11.g] [*imaginem aut] [†infrà.30.d] [H] [† aía tua cũ fuerit tibi anguſtia, &] [*magna] [† terrores magnos]

lexit patres tuos, & elegit ſemen eo-
rum poſt eos. Eduxitq; te, præcedens
in uirtute ſua magna ex Ægypto: ut
†deleret nationes maximas & fortio-
res te in introitu tuo, & introduceret
te, daretq; tibi terram earum in poſſeſ
a ſionē, ſicut cernis in præſenti die. Sci-
to ergo hodie, & †cogitato in corde
tuo, quòd dominus ipſe eſt deus in cę
lo ſurſum, & in terra déorſum, & non
b eſt alius. Cuſtodi præcepta eius atq;
mandata, quæ ego præcipio tibi, ut
bene ſit tibi & filiis tuis poſt te, & per
maneas multo tēpore ſuper terram,
quam dominus deus tuus daturus eſt
c tibi*. Tunc ſeparauit Moyſes tres ci
uitates trans Iordanē ad orientalem
plagam, ut confugiat ad eas qui occi-
derit nolens proximum ſuum, nec*
fuerit inimicus ante unum & alterum
diem, & ad harum aliquam urbium
poſſit euadere*: Boſor in ſolitudine
quæ ſita eſt in terra campeſtri de tri-
bu Rubē, & Ramoth in Galaad, quę
eſt in tribu Gad, & Golan in Baſan,
d quæ eſt in tribu Manaſſe. Iſta eſt lex
quam propoſuit Moyſes coram fi-
e f liis Iſraël, & hæc teſtimonia & †cere-
g moniæ, atque iudicia quæ locutus eſt
ad filios Iſraël, quando egreſſi ſunt de
Ægypto trans Iordanē in ualle †con-
tra phanum Phogor in terra Sehon
regis Amorrhæi, qui habitauit in He
ſebon, quem percuſſit Moyſes. Filij
quoq; Iſraël egreſſi ex Ægypto poſ-
ſederunt terram eius, & terram Og
regis Baſan, duorum regum Amor-
rhæorum, qui erant trans Iordanem
ad ſolis ortum ab Aroer, quæ ſita eſt
ſuper ripam torrentis Arnon uſq; ad
montem Sion, qui eſt* Hermon, o-
mnem planiciem trans Iordanem ad
orientalem plagam uſq; ad mare ſo-
litudinis, †& uſq; ad radices montis
Phaſga.

† expelleret
† redi ad cor tuum. heb.
* oib⁹ diebus
* & viuat
† ſub effuſionibus collis
* ſibi
† ſtatuta
† ē regione phani
* &

tatem eorū, ſed propter merita patrū Abrahā, Iſaac, & Iacob.

A a ¶ Sicut cernis in. De terra Sehon & Og data tibi. Conſequen- ter ex prædictis concluditur, ꝙ latria ſoli deo ſit impendenda, cùm dicitur: Scito ergo hodie &c. Secundò, quòd lex eius ſit cuſtodien da, cùm dicitur: b ¶ Cuſtodi præcepta eius. & patet litera.

Diuiſio

c ¶ Tūc ſepa. Vidēs em̄ Moyſes im- minere mortē ſuā, ſeparauit tres ciuitates trās Iordanē, vt poſſent ibi refugere & & ſaluari, q̄ abſq; inimicitijs & à caſu ꝓ- ximū occiderēt. & patet lr̄a. Sciēdū tn̄, ꝙ iſtę ciuitates nō fuerūt ſimpliciť determi natę ad refugiū, q̄uſq; alię tres fuerūt inſti tutę ī terra Chanaā, ꝓut dictū fuit Num. xxxv. vbi etiā determinatū fuit, q & q̄liť deberēt ibi ſaluari, & q nō. d ¶ Iſta eſt. Hîc ponitur concluſio intenta in hoc ca. Ad hoc em̄ replicauit legis dationē declarando eminentiam legis, & legiſlato ris, vt per hoc redderenť filij Iſrael atten- ti ad intelligendū & retinendum legē, q̄ erat replicanda & declaranda ca. ſe. & vl- trà vſq; in finē libri. & quantū ad hoc di citur: Iſta eſt lex, quā propoſuit Moyſes ſ. ca. ſe. e ¶ Et hæc teſtimonia. per legem enim intelliguntur pręcepta deca logi: per teſtimonia intelliguntur alia pręcepta moralia. f ¶ Et ceremonię. Per hoc intelliguņť ceremonialia p̄cepta, quę ordinant hominē ad cultum dei. g ¶ Atq; iudicia. q̄ ordinanť ad iuſtū cōuictū cū ꝓximo. Tāgiť etiā tēpus hui⁹ explanationis legis, cùm diciť: Qn̄ egreſſi ſunt de AEgypto, & loc⁹, ibi: trās Iorda- nē &c. & q̄liter fuit acquiſitus, cùm ſub- ditur: Filij quoq; Iſrael egreſſi de AEgy pto poſſederunt terram eius.

¶ In cap. iiij. vbi dicitur in poſtilla: Ne fortè eleuatis oculis in cælum &c.

B

ADDITIO I.

Corporib⁹ cęleſtib⁹ cultus fieri ꝓhibetur

Nō videtur ſufficiēs rō in ꝓpoſito, quā poſtillator hîc aſſignat, dicēs, ꝙ ſi creatu- turę hūanę nō debet impendi latria, mul- tò minus corpibus cæleſtib⁹, q̄ propter hoīem ſunt facta. Primò qa nō erat no- tū his quib⁹ loquebatur, qđ mot⁹ cæli eſſet ordinatus ad cōpletionē numeri e- lectorū, & qđ ipſo cōpleto ceſſaret. Nō em̄ hoc habeť ex autoritate diuina in le- ge Moſaica cōtenta, quā ille populus reci pere tenebať, ſed poti⁹ ex autoritate no- ui te. qđ erat eis ignotū. vnde rō prędicta nō cōcludebat eis, q mediū hui⁹ cōſequē tię ignorabant. ſeundò, quia poſito, ꝙ mot⁹ cęli ordineť ad completionē nu- meri electorum ex hoc nō tollitur, quin huiuſmodi motus habet efficaciam in his inferioribus, magis q̄ aliæ creaturæ, quarum ſimilitudines hîc ꝓhibet, vt iu- mētorū, auium, reptilium & huiuſmodi. Et ideo ex hoc qđ alijs creaturis inferio- ribus prohibetur cultus latrię impendi, non ſequeretur, qđ talis cultus non debe ret impendi corporibus cæleſtibus, quæ ſunt altioris & maioris efficaciæ. Tertiò quia ſecundum ſanctum Tho. in prima parte. q. lxx. arti. iij. in reſpōſiōe ad ſcđm argu. Nihil prohibet dici ꝙ dignior creatura facta ſit propter infe- riorem, non ſecūdum ꝙ in ſe conſideratur, ſed ſcđm qđ ordinatur ad ītegritatē vniuerſi. Et iō dato ꝙ corpa cæleſtia ꝓpter hoīem ſint facta, ex hoc non tolliť, quin ſint digniora, & ꝑ conſequēs eis aliqs cultus impēdereť à ſuis inferioribus, p̄ſertim ab hoib⁹ qui tempo- ralia principaliter ſequuntur, in quib⁹ cæleſtia corpora euidētes ha bent effectus. Vnde aliter videtur dicendū hîc. Ad quod ſciēdū eſt, ꝙ vbi trāſlatio noſtra habet, Quę creauit domin⁹ de⁹ in miniſteriū cunctis gentibus: Hebraica lr̄a habet, Quę diſtribuit domin⁹ deus tuus cūctis gentib⁹. Cui⁹ ſenſus ſcđm quoſdā Hebręorū expoſito- res eſt, qđ ſicut deus deputauit ad cuſtodias ſingularum gentium ſingulos angelos, vt patet Dañ. x. De principe regni Perſarum & de principe regni Græcorum, ſic etiam ſingulis gentibus depu- tauit ſingula aſtra, quibus tales gentes exhibebant cultū. quod ſanè intelligendū eſt, prout in gloſ. traditur. & eſt Aug. vbi ſic dicit: Nō ita dictū eſt tanquā deus pręceperit ea. ſ. aſtra à cæteris gentibus co li, & à populo ſuo nō coli, ſed qa præſciuerit gentes culturā eis ex- hibituras & tn̄ p̄ſciēs creauit, populum em̄ ſuū futurū eſſe p̄ſciuit, q iſta nō cole- ret. hæc in gl. Vn̄ cōuenienter īmediatē ſubiungiť: Vos aūt tulit dn̄s & eduxit de fornace ferrea AEgypti, vt haberet popu lū hęreditariū. q. d. vos non īmeritò eſtis ſubtrahendi à cultura corporū cæleſtiū, quā cęterę gētes eis exhibēt; qa à ſolo deo educti fuiſtis de fornace &c. vt īmobiliter adhæreretis ſoli deo, itaq; ppl's hr̄ditari⁹.

Ç

¶ In eodē ca. iiij. vbi diciť ī poſtilla: Sicut tu audiſti & vidiſti.

ADDITIO II.

In Hebręo habeť: Sicut tu audiſti & viuet. & eſt ſenſus, qa à ſeculis nō eſt auditū, ꝙ aliqs ppl's tot⁹ ſimul audiret vocē dei lo- quētis, dū eſſet in hac vita, ſicut infrà. v. c. dicitur: Quid eſt oīs caro, vt audiat vocē dei viuentis, q de medio ignis loquiť, ſi- cut nos audiuimus, & poſſit viuere: Li- cet em̄ aliq dęmones vel falſos deos co- lētes audiāt vocē deorū ſuorū, vel fingāt ſe audire, nūq; tn̄ à toto pplo p̄ſertim cū ſit magnus, ſiſe diciť fieri. & ideo dicit: In terroga à dieb⁹ antiqs, ſi facta eſt aliquā- do huiuſcemodi res, ſcilicet qđ populus in hac vita audiret vocem dei.

REPLICA correctoꝛ cōtra Burgen.

In ca. iiij. Deuteronomij, vbi poſtil- lator dicit, ꝙ corporib⁹ cæleſtib⁹ cultus latriæ ꝓhibeť exhiberi, ea rōne, qa ꝓhibe tur impēdi humanę creaturę: quā rōnem D cōfirmat, eò qa corpora cæleſtia tanquā minoris ꝑfectionis, in obſequiū hominū ſunt creata &c. Huic rationi ſe opponit Burg. aſſerēs eā nō ſufficere. primò qa ꝑ autoritatē noui teſtamēti cōfirmata. ſecū dò qa dicit corpora cęleſtia eſſe altioris & maioris efficacię, ideo negat cōſequēti am poſtill. Et illud ſcđm dictū, cōfirmat ꝑ ſanctū Tho. prima pte. q. lxx. arti. iij. in reſpōſione ad ſcđm argumētū. Putauit Bur. ꝙ rō nō cōcluderet Iudęis; ſed ſi vir tus rationis poſtillatoris inſpiciť, nō ſolū Iudęo, verū & pagano, & cuilibet lumine rectę rōnis vtēti cōcludit. Quis vtēs rectę rōnis dictamine reſpiciētis ad ordinem eſſentialis eminētię audebit negare conſe quētiā illā: Latrię nō debet īpēdi homi- ni, igiť nulli corpori cęleſti: cū talis cōſe- quētia teneat ꝑ locū à maiori deſtructi- uè, q locus fundať in regula cōmuni. Si illud qđ magis videť ineſſe nō ineſt, nec illud qđ minus. cū igiť latria impēdiť ali- cui rōne ꝑfectionis eſſentialis, ſi nō impē- ditur homini, q eſt eſſentialiter ꝑfectior & dignior, nō mō corpore cęleſti, ſed & toto cęlo, minus impendeť corpori cæ- leſti cuicūq;. Quòd aūt homo ꝑfectior ſit eſſentialiter cęlo, non indiget ꝓbatione, quia eius oppoſitum ſapit multos errores Pariſijs damnatos, & q- libet vtens recta rōne iudicabit ſubſtantiam rōnalem eſſentialiter ꝑfectiorem ſubſtantia non rōnali. Homo autem eſt rōnalis ſubſtan- tia, cælū non: apud autenticos Philoſophos q cæli animā dicūt cęlo cōiungi ſcđm operari nō ſcđm eſſe: vn̄ cęlū nō dicitur rōnale, ſed à rōnali moueri, de quo alias erit ſermo. Nec valet qđ Bur. adducit, qa videlicet Iudęi non recipiunt nouum teſtamentum, igitur in expo ſitione veteris teſtamenti inſufficienter aſſumitur. Nec valet in lege Moſaica non habetur, igitur inconuenienter aſſumitur in expoſi- tione ſacrę ſcripture. Burg. enim & Iudæi videre poſſūt ex lege Mo ſaica, qđ ſol & luna ſunt in miniſterium hoīm creata, vt patet Geñ. .j. & eadem lege videre poſſunt reſurrectionem mortuorū, finalem

 retributionem

E retributionẽ & remunerationẽ iuſtorum,& principium electorum & complementum, quibus ſimul comportatis videre poſſunt recta ratione dirigente id quod poſtillator de nouo teſtamento aſſumpſit. Et quia ex Gene. principio habent corpora cæleſtia creata, recta ratione habere debẽt ea ſcd'm ſe fore tranſitoria. Ex quib9 omnibus concluditur, cultum latrię eis exhiberi non debere, imò minus quàm humanæ creaturę ratione perfectionis eſſentialis Audeo & dicere, quòd minus quàm iumentis eadem ratione. Nam omne formaliter viuum (etiam ſi muſca) eſt eſſentialiter perfectius cælo. Nec influentia corporũ cæleſtium arguit eorum perfectionem ſpecificam vltra formaliter viuentia. Stat enim in cauſis æquiuocis maximè partialibus, effectũ eſſe ſpecificè perfectiorem ſua cauſa, vel econuerſo. Nec deductio ſancti Thom. quã Burgen. adducit, valet. G Per ſcholam enim Pariſienſem reprobatur, & ad errorem reducitur, qđ cælum ſit dignius homine. Nam & ſi ſit dignius in genere corporum, non tamen in genere viuentium. Super totam em̃ latitudinem perfectionis ſubſtantiæ corporeę, ſubſtãtia animata, & maximè rationalis addit eſſentialem perfectionem, nec influxus vel efficientia manifeſta corporum cęleſtium ĩ inferiora, arguit perfectionẽ vel dignitatem eſſentialem. Nam ignis manifeſtam habet efficientiã ad hominem comburendum: tamẽ non eſt dignior homine. Nec valet expoſitio Burgẽ. quam addit, quia innititur fabulæ paganorũ & Iudæorum dicentium, ſingulis gentibus ſingula aſtra, ſicut ſingulos angelos pręſidere, quod fictum eſt.

GLOS. ORDI.

CAP. V

Queſtio literalis Auguſtini.

VOcauitq; &c. a ℂ Dñs de9 noſter. Aug. An ideo dictũ eſt, quia illi nõ ingrediuntur in terram promiſſionis. Omnes enim mortui ſunt, nec pertinent ad hoc teſtamentum, quorum tũc recognitio facta eſt, cũ. a. xx. annis & ſuprà numerarẽtur vſq; ad. l. annos habiles ad bellũ. Quomõ ergo illis locutus eſt dominus, q hodie viuũt? An q̃ xx. vel. x. &. ix. annorũ & infrà potuerunt multi tunc eſſe qui hoc meminiſſent, alieni à pœna, quã dñs conſtituit illis, q numerati ſunt non intrare in terram promiſſionis, vt hos vtiq; appellat, qui cũ uis. xx. annorum & ſuprà non eſſent, qñ deus ĩ mõte loquebat' vt numerari poſſent, potuerũt tñ eſſe. x. &. ix. & infrà. vſq; ad puerilẽ ętatẽ, q poſſent q̃ facta & dicta ſunt, & videre, & audire, & memoria retinere. b ℂ Facie ad faciem. &c. Augu. Paulò antè admonere curauit, q nullam ſimilitudinen viderint, ſed ſolam vocẽ de medio ignis audierint. An propter rerum euidentiam, & quodammodo diuinę maieſtatis pręſentiam, de qua dubitare nemo poſſet, his verbis vſus eſt? Põt ſimiliter intelligi qđ dictum eſt, Moyſen facie ad faciẽ cũ domino locutum, vt nec ipſe pter ignẽ aliquid viderit. Sed etſi amplius aliquid (Scriptum eſt enim: cũ intraſſet nebulam vbi erat deus) nõ tñ mortalibus oculis vidit ſubſtãtiam dei. Vñ poſtea ait: Oſtende mihi teipſum: vt ſcienter videam te. Nos autem, q nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, in fine facie ad faciẽ videbim9. vnde: Tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum, vt ſcilicet q perfectè nunc deus hominẽ nouit, ſed ſicut deus, ita tunc perfectè noſcat homo deum, ſed ſicut hõ. Neque enim quia dictum Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis pfectus eſt. Iõ æqualitatem patris quam filius habet ſperare debemus, q̃uis aliqui hoc ſperauerint. c ℂ Inter vos & deum. Augu. Tãq; dominus eſſet in loco. i. in monte. vnde & illi voces audiebant qui vbiq; totus, nec per locorum interualla propinquat aut recedit. Sed demonſtrationes eius in creatura, quę non eſt qđ ipſe, non aliter humanis ſenſibus exhibentur. Non fuit ergo Moyſes medius loci interuallo, ſed per eũ placuit populo audire cætera dei verba, poſtq; territus eſt, audiens de medio ignis vocem dei dicentis decalogum legis.

† Cald. inf. verbũ verbo id eſt manifeſtis verbis & ſignis vt negari non poſſit quin deus ſit

F

Exo. 24. d.

Exo. 33. c.

1. Cor. 13. d.

Matth. 5. g.

† Exo. 34. a

Num. 1. a.

Hiere. 52. c.

Diuiſio

Moraliter

d ℂ Reddens iniquitatem &cæ. Iſid. Sũt qui ita ediſſerãt, vt ad animã hũanã ſententiã vertant. Patrem in nobis leuem punctum ſenſuum & incentiua vitiorum eſſe dicentes: filium verò ſi cogitatio peccatum conceperit, nepotem ſi conceptionem opere perpetraueris, pronepotem ſi in perpetratis glorieris, ſecundum illud: Impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit. Vel ſic poteſt intelligi, qđ tantæ miſericordię ſit, vt non ſtatim puniat, ſed ſententiam diu differat. e ℂ His qui oderunt me

Prouẽ. 18. a.

Gloſ. ordi.

oderũt me, & faciens miſericordiã in multa milia diligentibus me &c. His ſcilicet q hęreditaria ĩpietate dñm oderunt. Peruerſum eſt em̃, peccata patrũ filijs nõ peccantib9 imputari, cũ p Ezechielẽ dictũ ſit: Fili9 nõ portabit iniquitatẽ pris &c. Ezech. 18. c

☞ Nõ vſur

Cap. V.

a VOcauitq; Moyſes omnem Iſraëlem, & dixit ad eum: Audi Iſraël † ceremonias atq; iudicia quæ ego loquor in aurib9 ueſtris hodie: Diſcite ea, & opere complete. Dominus deus noſter pepigit b nobiſcũ fœdus in Hõreb: Non cum c patribus noſtris iniit pactum ⁎, ſed d nobiſcum, qui impręſentiarum ſumus & uiuimus: † Facie ad faciem e locutus eſt nobis in monte de medio ignis. Ego ſequeſter & medius f fui inter deum & uos in tempore illo, ut annuntiarem uobis uerba eius. Timuiſtis enim ignẽ, & non aſcen- g diſtis in montem, & ait: † Ego do- h i minus deus tuus, qui eduxi te de ter- k ra Ægypti, de domo ſeruitutis: Nõ l habebis deos alienos in conſpectu meo: Non facies tibi ſculptile, nec ſimilitudinem omnium quæ in cælo ſunt deſuper, & quæ in terra deorſum: & quæ uerſantur in aquis ſub terra. Non adorabis ea, & non coles. † Ego enim ſum dominus deus tuus, deus æmulator † reddẽs iniquitatem patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationẽ his qui ode runt me, & faciens miſericordiam in multa milia diligentibus me, & cuſtodientibus præcepta mea.

Interlinear glosses: a ℂ Scriptura legis. — ℂ Abraham, Iſaac, & Iacob. — a ℂ Non loco ſed interpretandi officio, uerba dei, populo, & populi renuntians deo. — a ℂ Idolatriam prohibet. — a ℂ Quem nihil latet. — a ℂ Vindicans & zelans. — a ℂ Primi motus ſenſuum. b ℂ Operationem. — a ℂ Gloriationem. ℂ Non alijs, ſed. — b ℂ Hæreditaria impietate. — ℂ Tam cito. — ℂ Vera dilectione. — a ℂ In hoc probatur dilectio. Vnde: Si diligeretis me ſermonem meum ſeruaretis, vel pręcepta mea. — b ℂ Quaſi theſaurum.

† ſtatuta

NICO. DE LY.

CAP. V.

VOcauitq; Moyſes omnẽ. Hîc incipit ſcd'a pars principalis libri, in q̃ incipit explicatio legis, & ei9 explicatio: & primò replicant' decalogi pręcepta, q̃ propriè dicũtur lex, ſcd'ò alia ad legẽ pertinẽtia. vi. c. Circa primũ Moyſes priò ponit quoddã pręambulum, ſecundò exequitur propoſitum ibi: Et ait: Ego dominus &c. Pręambulum autem eſt explicatio modi, per quem deus dedit pręcepta decalogi: & hoc notatur cũ dicitur: b ℂ Dominus deus noſter. id eſt decem pręcepta decalogi, quæ ab eo fuerunt data immediatè. c ℂ Nõ cum. id eſt legem datam, quia non legitur eam dediſſe Abraham, Iſaac, & Iacob. d ℂ Sed nobiſcum qui imprææſentiarum ſu. q. d. ex hoc de eius cuſtodia magis ſolliciti eſſe debemus. e ℂ Facie ad faciem locutus eſt nobis in monte de medio. Id eſt abſq; medio quantùm ad prolationẽ decem pręceptorũ, verũtamẽ, quia alia pręcepta non ſic fuerunt tradita populo, ſed mediãte Moyſe, ideo ſequitur: f ℂ Ego ſequeſter. annuntiando vobis alia q̃ ab eo recepi Et cauſa huius mediationis ſubditur. g ℂ Timuiſtis enim ignẽ &c. Timore em̃ percuſſi petierũt, qđ ſol9 Moyſes audiret verba dei, & eis referret, vt habet' Exod. xx. h ℂ Et ait. Hîc conſequenter ponitur replicatio decem pręceptorum ex ore dei datorum. In quo primò oſtenditur dei loquentis ſublimitas ſiue autoritas. Secundò populi audientis fragilitas, ibi: Vos autem. Circa primum dicitur: Et ait, ſcilicet ipſe deus: i ℂ Ego dominus deus tuus. per creationem & gubernationem. k ℂ Qui eduxi te de terra AEgypti, de domo ſeruitutis. vt eſſes mihi ſeruus, & non homini q. d. ex his paret, qđ in omnibus debes obedire mihi. Et in quib9 debeat eſſe iſta obedientia, conſequenter explicat dicens: l ℂ Non habebis deos alienos in conſpectu meo, non facies tibi ſculptile. & ponũtur cõſequẽter alia pręcepta decalogi

Diuiſio

⁎ iſtud

H

† Exo. 20. a.

Pſal. 80. b.

† Exo. 34. a

Moraliter. a ℂ Vocauitq; Moyſes omnem Iſraelem. In hoc cap. replicantur pręcepta decalogi poſita ſuperius Exo. xx. & q̃a ſunt moralia, non eſt ibi alia moralitas quærẽda, ſicut fuit dictum ibidem, excepto pręcepto de obſeruatione ſabbathi, qđ partim fuit ceremoniale, & quantũ ad hoc ſenſus myſticus fuit ibidem poſitus. Moraliter

⁎ Vos aũt poſtq;

A

Primũ prę ceptum Deu.6.a.

☞ a ℂ Non vſupabis nomẽ domini dei tui fruſtra &c. Primum mandatum ad patrem pertinet, quod dicitur in ſequentibus. Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt, vt hoc ſcilicet audiens vnum deum patrem colas, non multos deos ſuſcipias. Secundum pertinet ad filiũ, de quo hîc dicitur: Non aſſumes nomen dei tui inuanum, id eſt non æſtimes creaturam eſſe dei filiũ. Omnis enim creatura ſubiecta eſt vanitati. Sed credas eum ęqualem patri, deũ deorum, deum, apud deum, ꝑ quem omnia facta ſunt. Tertiũ ad ſpiritum, cuius dono requies æterna promittitur: quia eñ ſpirituſſanctus dicitur ſeptiformis, ideo ſeptimum diem ſanctificauit deus. In alijs enim dieb⁹ operum ſanctificatio non nominatur niſi in ſabbatho, in q̊ requieuit deus. Rectè ergo hoc mandatum pertinet ad ſpiritum: tum propter ſanctificationis nomen: tum propter æternam requiem ad donum ſanctiſpiritus pertinentem. Dicitur enim ſic: Memento vt diẽ ſabbathi ſanctifices, ſex diebus operaberis &c. In opere ſex dierum &c. videtur ſex milium annorum operatio ſignari, in ſeptimo tempus æternæ quietis, in quo poſt bona opera quies æterna promittitur. Quicquid ergo agimus, ſi propter futuram requiem facimus, ſabbathum obſeruamus.

†innoxium habebit de⁹ vel innocẽtẽ iudicabit deus

†Exo.20.b. Matth.15.a

B

b ℂ Honora patrem tuum & matrem, ſicut præcepit tibi. Poſt tria ꝑcepta ſuccedũt ſeptẽ quæ ad proximum pertinent. Inter ſeptem primum, ſed in ordine omnium quartum eſt. Honora patrem tuum &c. A parẽtibus enim homo oculos aperit, & vita hęc ab eorum dilectione exordiũ ſumit, vnde hoc mandatum, maximum & primum dicitur in altera ſcilicet tabula. Iubemur ergo parentes honorare, & officium pietatis & reuerentiam eis exhibere. Qui enim hoc parentibus non facit, quomodo faciet alijs? Quintum: Non mœchaberis, id eſt præter legitimam vxorẽ nulli miſceberis. Sextum: Non occides. Occidit etiam qui fame vł nuditate proximum mori videt, nec ſubuenit inquantum poteſt. Septimum: Non furtũ facies. In quo omnẽ rapinã ꝓhibet. Octauũ: Nõ falſum teſtimonium dices: Crimen mẽdacij & falſitatis abominatur. Nonum: Non concupiſces vxorem proximi tui. In quo etiã adulterinam cogitationem interdicit. Decimum: Non concupiſces rem proximi tui. In quo ambitionem & concupiſcentiam percutit. Primum ergo prohibet ſurreptionem. Secundum errorem. Tertium ſeculi amorem. Quartum impietatem. Quintum fornicationẽ. Sextum crudelitatem. Septimum rapacitatem. Octauum falſitatem. Nonum cogitationem adulterij. Decimum cupiditatem mundi. Et notandum, quod ſicut decem plagis percutiuntur AEgyptij, ſic decem præceptis regitur populus dei, & dæmones occiduntur. C

†6. diſ.his itaq;.23.q.c nonlicet.

Nota

c ℂ In duabus tabulis lapideis quas tradidit mihi. Iſido. Duo teſtamenta ſignificantur in duabus tabulis, vel dilectio dei & proximi, in quibus tota lex pendet & prophetę. In vna enim tabula tria pręcepta ad dilectionem dei pertinent, in altera ſeptem ad ꝓximi ſocietatem. Lapideę tabulæ, lapidea Iudęorum corda ſignificant, de quibus dicitur: Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneũ, ſenſibile ſcilicet & itelligile. ☞ Quis

† vel inuanum

Exod.20.c.

† re vana

Ezech.36.f

– id eſt requies

ℂ Primum mandatum prohibet idolatriam. Secundum, periurium.
a ℂ Filij. b ℂ Iurando pro re quæ non eſt, vel nomen domini, ligno vel lapidi & huiuſmodi tribuendo.

a Non uſurpabis nomen domini dei tui †fruſtrà, quia
a ℂ Omnis creatura ſubiecta eſt vanitati. b ℂ Chriſtum ſcilicet purum hominem putans.
non †erit impunitus qui ſuper †rem uanam nomen
a ℂ Vt omnia facias propter ſabbathum, id eſt æternam requiem ad ſpirituſſancti donum, pertinentem.
eius aſſumpſerit. Obſeruâ diem ſabbathi, ut ſancti-
a ℂ Omnia ſancte faciendo, a ſtrepitu vitiorum ceſſando.
fices eum, ſicut præcepit tibi dominus deus tuus.
a ℂ Omni tempore operandi. b ℂ Bona & perfecta. c ℂ Naturæ tuæ congrua.
Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.
Septimus dies ſabbathi eſt, id eſt requies domini
ℂ Seruilis. ℂ Qui amore ſeruit.
dei tui. Non facies in eo quicquam operis, tu & filius
a ℂ Qui adhuc ſ. timore premuntur. b ℂ Iudæus vel ſapiens. c ℂ Gentilis vel ſtultus.
tuus & filia, ſeruus & ancilla, bos & âſinus, & omne
a ℂ Homines & iumenta ſaluabis domine, Pſal.35.b. b ℂ Nouiter conuerſus.
ℂ Aduena ego ſum apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei. Pſal 38.b.
c ℂ Eccleſiæ tuæ; Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob, Pſal.86.a.
iumentum tuum, & peregrinus qui eſt intra portas
tuas, ut requieſcat ſeruus & ancilla tua ſicut & tu.
a ℂ Deo vel diabolo. b ℂ Mundo. c ℂ Ad filialem timorem.
Memento quòd & ipſe ſerui̇eris in Ægypto, & edu
ℂ Omnipotens ℂ Filio.
xerit te inde dominus deus tuus in manu forti & bra
ℂ Manifeſto.
chio extento. Idcirco præcepit tibi ut obſeruares di-
a ℂ Hoc eſt maximum & primum mandatum in altera tabula.
ℂ Officio pietatis & honoris.
b ℂ Carnalem vel ſpiritualem. c ℂ Ad literam vel deum vel eccleſiam.
b em ſabbathi. †Honora patrem tuum & mâtrem, ſi-
a ℂ Vita æterna pro qua laborandum eſt.
cut præcepit tibi dominus deus tuus, ut longo uiuâs
a ℂ Viuentium.
tempore, & bene ſit tibi in terrâ quam dominus de-
a ℂ Gratis. b ℂ Re vel voluntate, vel ſubtrahendo quod potes præſtare.
ℂ Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. 1. Iohan. 3.c.
b ℂ Adulterum prohibet carnale vel ſpirituale. Fornicatio eſt idolatria, & ſcripturarum expoſitio praua.
us tuus dâturus eſt tibi. †Non occides, nec̨ mœcha-
a ℂ Actu vel conſenſu, vel auaritia commiſſi talenti. ℂ Quamlibet rapinam.
beris, furtũm̨ nõ facies. Nec †loquêris contra pro
a ℂ Peſſimum genus mendacij. ℂ Falſitatem interdicit. b ℂ Sola voluntate. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt. Matth.5.d.
ximum tuum falſum teſtimonium. Non concupi-
ſces uxorẽ proximi tui. Non domum, non agrum,
ℂ Decimo mandato omnis rei cupiditatem interdicit.
ℂ Ambitionem & concupiſcentiam damnat.
non ſeruum, nõ ancillam, non bouem, non aſinum,
& uniuerſa quæ illius ſunt. Hæc uerba locutus eſt
ℂ Nemo excipitur.
dominus ad omnem multitudinẽ ueſtram in mon-
te de medio ignis & nubis & caliginis, uoce magna,
ℂ In tabulis.
a ℂ Duo ſunt teſtamenta, duo dilectionis præcepta.
c nihil addens amplius, & ſcripſit ea in duâbus tabu-
a ℂ Quia corda Iudæorum dura & inſenſata.
ℂ Quas lapidei erant accepturi.
lis lâpideis quas tradidit mihi. Vos autẽ poſtquam *
audiſtis uocem de medio tenebrarum, & montem
ardere uidiſtis, acceſſiſtis ad me omnes principes tri
buum & maiores natu, atque dixiſtis: Ecce oſtendit
nobis dominus deus noſter maieſtatem & magni-
tudinem ſuam. Vocem enim eius audiuimus de me
dio ignis, & probauimus hodie quòd loquente deo
cũ homine uixerit hõ. Cur ergo moriemur & deuo
rabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ul
tra uocem domini dei noſtri, moriemur. Quid eſt
omnis caro, ut audiat uocẽ dei uiuẽtis, qui de medio
ignis loquit̃ ſicut nos audiuim⁹, & poſſit uiuere? Tu
magis accede, & audi cũcta q̃ dixerit dñs deus noſter

Nicolaus de Lyra.

☙ præcepta decalogi eodem ordine, & ferè ſub eiſdem verbis, ſicut ponuntur Exod.xx. & ideo pertranſeo, quia ibi dictũ fuit qualiter iſta pręcepta diſtinguntur & exponuntur ſecundum doctores catholicos & Hebręos. a ℂ Vos autem. Hîc conſequenter deſcribitur audientis populi fragilitas, vbi primò deſcribitur timor populi, ſecundò approbatio dei, ibi: Quod cùm audiſſet dominus. Circa primum ſciendum, qđ humana fragilitas non poteſt bene ſuſtinere ſublimitatẽ dei, vnde & Daniel ex apparitione angeli iuxta ſe corruit in terram, vt habetur Dañ.x.c. & eodem modo hîc populus ex ſublimitate diuini ſermonis territus & debilitatus petijt humiliter, qđ ſolus Moyſes qui erat ꝑfectior & deo familiarior, verba dei audiret & eis referret, & quòd parati erant illi obedire ſicut nuntio dei. & patet litera. ☙ Qđ cûm D

†teſtificaberis

* a ℂ Vos autem poſtq̃ audiſtis vocem de medio tenebrarum, & montem. Per hoc autem ꝙ populus nõ potens ſuſtinere verba domini loquentis, petijt qđ ſolus Moyſes audiret immediatè â domino, & referret populo, & dominus hoc approbauit: ſignificatum fuit qđ pręlati & doctores credenda & operanda debent accipere à deo, qui loquitur eis in ſacra ſcriptura: & ipſi per doctrinam alijs tradere debent eo modò quo capere poſſunt. Grego. in paſtorali. Secundum qualitatem auditorũ formari debet ſermo doctorũ. Et Apoſtolus, j. Cor. ij. b. dicit. Sapientiam loquimur inter ꝑfectos: Et ibidem. iij. a. Tanquã paruulis in Chriſto lac potum dedi vobis, non eſcam. nondũ enim poteratis, ſcilicet intelligere altiora.

Moraliter

E a ❡Quis det talem eos habere mẽ. Vult deus intelligi gratia ſua hoc beneficium cõcedi, vt in oĩbus ſit iuſtitia dei ex fide, non quaſi ꝓpria ex lege. vnde: Auferã eis cor lapideum, & dabo cor carneũ .i. ſenſatũ. caro enim ſenſum habet, lapis verò non habet. Et alibi: Idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamẽti, non litera, ſed ſpũ.

Ezechi.36.f.
2.Cor.3.b.

aliud. Et notãdũ, ꝙ hęc diſtinctio ab eis aſſignata ĩter memẽto & obſerua, facit valde cõtra eos ĩ expoſitiõe illi⁹ ꝟbi Malach.vl.b. vbi dicit: Memẽto legis Moyſi, prout deo duce ibidem declarabitur. G

❡In cap.v. vbi dicitur in poſtilla: Cuius cauſa ſubditur: Quis det eos talem habere mentem?

Nicolaus de Lyra.

a ❡Qd' cum. Hîc cõſequenter deſcribit̃ approbatio dei, & ideo ſubditur: b ❡Bene. petentes audire mãdata dei per internuntium, cui⁹ cauſa ſubditur: c ❡Quis det. q.d. hoc eſt mihi placitũ, ſ. qđ timeant dñm, & ei⁹ mandata recipiant humiliter & obſeruent, nõ ſolũ audita à deo imediatẽ, ſicut ſunt p̃cepta decalogi, ſed etiã alia eis denũtiata p nũtios ex pte dei, ſicut per Moyſen & alios prophetas. d ❡Non. Id eſt pro aliqua ꝓſperitate obtinenda vel aduerſitate euitanda. Cætera patent.

†locutio eſt Hebraica p vtinam

❡In ca.v. vbi dicit̃ in poſtilla: Et primò replicãtur decalogi præcepta, quæ propriè dicuntur lex.

ADDITIO I.

Hæc pręcepta decalogi quæ in hoc loco ponũtur, proprẽ dicunt̃ lex: præceptũ tñ de dilectione dei, quod ponitur, & plenè exprimit̃ in cap. ſequenti. ſ. vj. in quo tota lex pendet & ꝓphetę, vt Matt.xxij.d. Non minus ꝓpriè lex debet dici, cũ ſit primũ & principale p̃ceptũ totius legis, tanꝗ illud in qđ cętera p̃cepta ordinãtur, qa vt Apoſtolus dicit .j.Tim.j. Finis p̃cepti eſt charitas. Vnde hæc prima diſtinctio poſtillatoris videt̃ incõuenienter dicta, ſpecialiter quantũ ad ſecũdũ mẽbrũ, qđ cõprehẽdit ſextũ.c. Circa qđ meli⁹ & veri⁹ diceretur, qđ in eo ponunt̃ prima pręcepta fidei, & maximũ & principaliſſimum legis mandatum, cum quibuſdam alijs ad legem ptinẽtibus, prout in eodẽ capitulo patebit. F

❡In eodem ca.v. vbi dicitur in poſtil. Et ponuntur conſequenter aliqua præcepta decalogi eodem ordine, & ferè ſub eiſdem verbis, ſicut ponũtur Exo.xx.cap.

† ſtatuta

ADDITIO II.

Doctores Hebręorum qui nimis literam ſequuntur, aſſerunt aliquam varietatem eſſe inter præcepta decalogi quæ ponuntur ſuprà, Exo.xx. & præcepta decalogi, quę hîc ponuntur, ſpecialiter in præcepto de obſeruatione ſabbathi, de quo in prima traditione dicitur: Memento, vt diẽ ſabbathi ſanctifices. & in ſecunda traditione, ſcilicet in hoc ca. dicit̃: Obſerua diem ſabbathi, inter quę verba diſſimilia aſſerunt eſſe magnam differentiam. Dicunt enim qđ cũ dicitur: Memento. In prĩo eſt præceptum affirmatiuum, in quo pręcipitur qđ homo ſit memor ad ſanctificandum illum diem. Itaꝗ ſi quis nihil operis ſeruilis faceret in die ſabbathi, & tamen non haberet in memoria, qđ illa dies eſt ſanctificanda vt ſabbathum, eſſet tranſgreſſor illius mandati affirmatiui per omiſſiõem. Similiter ſi quis haberet memoriam ꝙ eſſet dies ſabathi, & ſctificaret eũ, faciẽdo eũ diẽ ſolẽnẽ, & tñ cũ hoc qcꝗ opis ſeruilis faceret, nõ eſſet trãſgreſſor primi p̃cepti affirmatiui, in quo dicit̃: Memẽto, ſed eſſet trãgreſſor ſcđi .ſ. Obſerua. Cõſequẽt ad p̃dicta dicũt, qa vt Moyſes q fideliſſim⁹ ĩ tota domo dei eſt, non reputetur falſò repetiſſe huiuſmodi p̃cepta, ideo dicunt, ꝙ hęc duo verba, ſcilicet memento & obſerua, fuerũt à deo prolata ſil' & ſemel ſub ꝓprijs literis & ſyllabis vtriuſꝗ ꝟbi, qđ eſt ineffabile: qa p oĩpotẽtiã diuinã hoc dicũt eſſe factũ, & qa Moyſes nõ poterat hoc facere ꝟbo nec ſcripto, iõ ĩ prĩa traditiõe ſcripſit: Mẽmẽto. In ſcđa ꝟò tratitiõe: Obſerua. In q̃ loco altercatio Hebręorũ dicit̃ friuola. Tũ qa vbi dicit̃: Memẽto, ſtatim ꝓhibet opa ſeruilia, dicẽs: Nõ facies opus &c. & ſic etiã ibi tradit rõnẽ negatiui p̃cepti: & ĩ hoc loco vbi dicit̃: Obſerua diẽ ſabbathi, ſtatim ſequit̃: vt ſctifices eũ &c. qđ pertinet ad hoc, vt hõ vacet diuinis ĩ ſabbatho, qđ eſt affirmatiuũ. Tũ qa Moyſes etſi nõ potuerit ſil' & ſemel duo ꝟba diſſilia ꝓferre, potuiſſet tñ tradere iſta p̃cepta dicẽdo: Memẽto & obſerua diẽ ſabbathi: & ſic magis cõformaret̃ diuinę locutioni, ꝗ̃ dicẽdo vnũ & omittendo aliud. Et notan-

tibi, loquerisꝗ ad nos, & nos audientes faciem⁹ ea. Quod cùm audiſſet ᵃ dominus, ait ad me: Audiui uocem uerborum populi huius, quę locuti ſunt tibi: Bene omnia locuti ſunt: ᵇ

a Niſi ego. b Gratiam infuſam.

ᵃ †Quis det talem eos habere mẽtẽm ᶜ

Caſto timore. a Non lapidei, ſed ſenſibiles.

ut timeant me, & cuſtodiant uniuerſa mandata mea in omni tempore, ut bene ſit eis & filiis eorum in ſempiternũ? Vade ergo & dic eis: Reuertimini in tentoria ueſtra. Tu uerò hîc ſta mecum, & loquar tibi omnia mandata & †ceremonias atque iudicia, quæ docebis eos ut faciant ea in terra quã dabo illis in poſſeſſionem. Cuſtodite igitur & facite ea quæ præcepit dominus deus uobis. Non declinabitis neꝗ ad dextram, ᵈ neꝗ ad ſiniſtram, ſed per uiam quam præcepit dominus deus ueſter ambulabitis, ut uiuatis & bene ſit uobis, & protelentur dies ueſtri in terra poſſeſſionis ueſtræ.

a Vt unum iota non prætereat.

Vt addatis aliquid uel minuatis.

Cap. VI.

HÆc ſunt præcepta ᵉ & †ceremoniæ atꝗ iudicia, quæ mandauit dñs deus ueſter, ut docerẽ uos, †& faciatis ea in terra ad ᶠ

ADDITIO III.

In hoc ꝙ dicitur: Quis det eos talẽ habere mẽtẽ? nõ ſolũ intelligit̃ ꝙ eſſet bñplacitũ deo, vt deũ timerẽt & cæ. ſed etiã includit̃, ꝙ hoc pẽdet etiã à ptãte humana p liberũ arbitriũ, iuxta illud Eccl.xv.c. De⁹ creauit hoĩem, & reliquit eũ in manu conſilij ſui. Inuanũ em̃ aliquis diceret optãdo, qs det vt hoc fiat, ſi illud optatum omnino eſſet in poteſtate optantis.

❡In eo.cap.v. vbi dicit̃ ĩ poſtil. Nõ declinabitis ad dexteram neꝗ ad ſiniſtram.

ADDITIO IIII.

In hoc em̃ qđ dicit̃: Nõ declinabitis ad dexterã neꝗ ad ſiniſtrã, ꝓhibet̃ declinatio ab obſeruatiõe p̃ceptorũ, nõ ſolũ cã ꝓſpitatis vel aduerſitatis, ſed etiã ne ex aliq̃ alia cauſa deuiet̃ ab intẽtione legiſlatoris ad vnã ptem, nec ad aliã, ſicut cũ dicit̃. ſ. ĩ Deu.iiij. a. Nõ addetis ſup ꝟbũ qđ ego pręcipio, nec minuatis. & iſte ſenſus videt̃ cõprehẽdere primũ, & magis ptinere ad ſenſũ lrãlẽ; nã ꝙ p dexterã intelligat̃ ꝓſperitas, & p ſiniſtrã aduerſitas, videtur pertinere ad myſticam expoſitionem.

† ſtatuta

REPLICA correctorij cõtra Bur.

In.v.ca. diſtĩguit poſtill' p̃cepta decalogi à p̃ceptis dilectiõis dei & ꝓximi, p̃ hoc quia decalogus ꝓpriè dicit̃ lex: dilectio aũt finis & principiũ eſt decalogi, ĩ quã decalogus ordinat̃, ꝓut innuit̃ ĩ. vj. ca. hui⁹. Hãc diſtictionẽ ęgreferẽs Burgẽ. dicit p̃ceptũ dilectionis dici debere legẽ ꝓprijſſimẽ, cũ ſit primũ & maximũ p̃ceptũ in lege, ad qđ oĩa p̃cepta ordĩnãt̃, iuxta illud Apoſt. Finis pręcepti eſt charitas. Hoc autẽ argumẽtum Bur. tentatiuũ eſt, laborãs in iniq̃tate. nã poſtillator p ſuã diſtinctionẽ non negat, quin p̃ceptũ dilectiõis ſit maximũ p̃ceptũ in lege cõtẽtũ: qa ſaluator ſic reſpõdit qrenti de magno mãdato in lege: verũ tamẽ nõ ſequit̃ qđ Burg. intẽdit, qa cõſequẽtia non valet: Hoc eſt mãdatũ magnũ ĩ lege, igit̃ eſt ꝓpriè lex: qa multa cõtinẽt̃ in lege q̃ cõtra legẽ ꝓpriè acceptã p Aplm̃ diſtinguũtur ad Gal.iij. vbi Aplus volẽs oſtẽdere ꝓpriã legis acceptionẽ, dicit p legẽ nõ eſſe iuſtitiã, ſed p fidẽ. Dicit etiã legẽ ꝓpter trãſgreſſionẽ poſitã, & multa ſimilia: ꝓut in ſuis epiſtolis videri poteſt, q̃ propriè dilectioni nõ cõueniũt: qa vtiꝗ dilectio iuſtitia eſt, vt diſtinguit̃ cõtra legẽ: qa q diligit, vnus efficit̃ cũ eo ſpũs, qđ ſine pfecta iuſtitia nõ fit. Etiã dilectio nõ eſt ꝓpter trãgreſſionem, imò fuit rectę rõni cõplãtata in angelo & hoĩe ante trãſgreſſionẽ. Sic igit̃ accipiẽdo legẽ, prout Apoſtol⁹ diſtinguit, à promiſſione & fide formata q̃ eſt dilectio, propriè lex non eſt, ꝗuis in lege principaliter, vt finis intẽdat̃ ſicut & ꝓmiſſio, q̃ in lege patrib⁹ facta eſt, lex dici nõ meret̃ ſil' rõne. Fruſtra igit̃ Burg. poſtillatorẽ notauit, q circa ca.vj. in q̃ hoc maximũ p̃ceptũ cõtinet̃, breuiter ſe expediuit, ponẽs tñ ad ĩtellectũ neceſſaria: qa nõ erat ſui ꝓpoſiti ſcribere tractat⁹, queadmodũ Bur. & alij, ſed ſolũ ordĩare poſtillã, literalis ſenſus ſufficienter declaratiuam. H

* omnem

† vt

NIC. DE LY. CAP. VI.

HAEc ſunt præce. Hîc conſequenter agit̃ de p̃ceptis alijs à præceptis decalogi: & primò de pręceptis huiuſmodi ponitur exhortatio generalis, ſecundò explicatio ſpecialis, ibi: Audi Iſrael. Circa primum dicitur: e ❡Hęc ſunt p̃cepta &c. quia in huiuſmodi pręceptis aliqua ſunt circa mores, & dicuntur p̃cepta: aliqua circa modũ colẽdi deum, & dicunt̃ ceremonię: aliq̃ circa iuſtũ hoĩs cõuictũ, & dicũtur iudicia. f ❡Et facia. qa aliq̃ eorũ obligabãt tm̃ in terra illa, & aliq̃ extra illã terrã fieri non poterant, vt dictũ

Moraliter. e ❡Hæc ſunt præcepta & ceremo. Sequitur: * Sicut pollicitus

Moraliter

A a ℂDiliges dñm. Aug. Charitas non auferetur, ſed imple
Augu. bitur cõtemplata qđ credebat, adepta qđ ſperabat, i ea plenitudine
Diligere deũ hoc præceptum implebitur. Cùm ineſt aliquid carnalis concupi-
ſcentiæ, vel qđ cõtinendo frenet, nõ omnino ex tota anima deus di
ligit. Non enim caro ſine aĩa cõcupiſcit, q̃uis caro concupiſcere di-
catur, qa carnaliter aĩa cõcupiſcit. Tunc aũt
lex nulla erit in membris, q̃ repugnat legi
mentis, ſed toto corde, tota aĩa, tota mente
diligitur deus. Debuit aũt hoĩ iſta perfectio
p̃cipi, q̃uis in hac vita nõ poſſit haberi, nõ
enim rectè curritur ſi quò currendum eſt
neſciatur. Curramus autẽ ſperando, credẽ-
do, & deſiderãdo, eleemoſinas dãdo, & orã
do, vt currẽtes adiuuemur, & ſic præcepta
pfectionis audiamus, nec ad plenitudinem
charitatis currere negligam⁹. Diliges dñm
Matt.22.d. deũ tuũ ex toto corde tuo &c. & pximũ tu
um ſicut teipſum. In his tota lex pendet &
pphetę. Finis ergo p̃cepti dilectio gemina,
1.Timo.1.b dei ſcili. & proximi. Qđ ſi te totũ intelligas
i. aĩam & corpus, & pximũ ſiſr totũ, (hõ
eñ ex aĩa cõſtat & corpore) nullũ diligẽda-
rũ rerũ genus in his duobus prętermiſſum
†Mar.22.d. eſt. Cũ eñ p̃currat dilectio dei, eius modus
Matt.12.c. p̃ſcriptus eſt, vt cætera in illũ cõfluãt. De di
Leui.10.c. lectione tua nihil dictũ videť. Sed vbi dictũ
eſt, tãq̃ teipſum: vt teip̃m diligas, nõ eſt prę
termiſſum. Ille aũt ordiatè diligit, q qđ nõ
eſt diligẽdũ nõ diligit, & diligẽda diligit, nec
plus qđ min⁹ eſt diligẽdũ, nec ęqliter q̃ pl⁹
vł min⁹, nec plus vł min⁹, qđ ęquè eſt dili-
gẽdũ. Oĩs pctõr inq̃ntũ pctõr eſt, diligẽd⁹
nõ eſt, ſed oĩs hõ inq̃tũ hõ eſt, ppť deũ dili-
†acues. i. diligenter icul cabis gẽdus ẽ, de⁹ vřò ppť ſeip̃m. & ſi de⁹ oĩ hoĩe
plus diligẽdus eſt, plus debet q̃ſq̃ diligere eũ
q̃ ſeip̃m. Itẽ amplius alius hõ diligendus eſt
quã corpus noſtrum, quia propter deum
B omnia iſta diligenda ſunt, & poteſt nobiſ
cum alius homo deo perfrui, quod non po
teſt corpus, quia per animam viuit qua
deo fruimur: oẽs autẽ æquè diligendi ſunt.
Sed cũ omibus pdeſſe non poſſis, his potiſ
ſimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum vel qua
Moraliter rũlibet rerum opportunitate magis nobis coniuncti ſũt. ℂ Greg.
Diliges dñm deum tuũ &c. Per amorẽ dei gignitur amor proximi,
& p amorem proximi nutritur amor dei. Nam qui amare negligit
deum, diligere proximum nec ſcit. Et plenius in dei dilectione pro-
ficimus, ſi in eius dilectionis gremio proximi charitate lętamur. Di-
ctur⁹ ergo: Diliges proximum tuum, p̃miſit, Diliges dñm deũ tuũ.
vt prius in nobis radicẽ ſui amoris figat, & poſtea fraterna dilectio
Ioh.4.d. ramos expandat. Quod aũt amor dei proximi amore coaleſcat, Io-
hannes oñdit dicens: Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, deũ
quẽ non videt, quõ poteſt diligere? Dilectio dei p timorẽ naſciť, ſed
in affectu creſcẽdo mutať, vt aũt oſtendať q̃ longè quiſq̃ ſit à chari-
tate proximi vel in ea pfecerit, alios flagellis deus deprimit, alios ſuc
ceſſibus fulſit. Sępe eñ nos miſeros inſequuntur, qui felices ſine com
paratiõe venerãtur. Cũ autẽ qs ĩ pſperitate diligit, incertũ eſt an p-
ſperitas, an pſona diligať. In bõis eñ nõ agnoſciť amic⁹, & ĩ malis nõ
abſcõdiť inimic⁹. ℂ Triplicis naturę eſt aĩa: iõ iubeť diligere triplici
Matth.6.c. tęr. Non vult deus amorem ſuũ partiri, vt ſimul diligamus deum &
aurum, vel vxorem vel filios. Nemo poteſt duobus dominis ſer-
uire . ipſe ſuper omnia diligendus, eius dilectio præponitur.
Et ligabis

quam tranſgredimini poſſiden-
dam, ut timeas dominum deum
tuum, & cuſtodias omnia man-
data & præcepta eius, quæ ego a
præcipio tibi & filiis ac nepoti-
bus tuis cunctis diebus uitæ tuæ,
ut prolongentur dies tui. Audi b
Iſraël & obſerua ut facias, & be-
ne ſit tibi, & multipliceris †ampli c
us, ſicut pollicitus eſt dominus d
deus patrum tuorũ tibi terram
(Omnicopia.)
lacte & melle manantem. Audi e
Iſraël †Dominus deus noſter, de f
(a In maieſtate, trinus in perſonis. Nec habet diuiſionem, nec recipit ſolitudinem.)
a us unus eſt. Diliges dominũ de- g
(Intellectu.)
um tuum, ex toto corde tuo, & h
(Vita.) (Viribus vel affectu.)
ex tota anima tua, & ex tota for i
titudine tua: Eruntq̃ uerba hæc k
quæ ego præcipio tibi hodie in l
corde tuo, & †narrabis ea filiis m
(a In eis.) (In omnibus ſcilicet quæ egeris.)
(Domi vel foris.)
tuis, & meditâberis ſedens in do n
(Foris.)
mo tua, & ambulans in itinere, o
dormiens, atque conſurgens, p

Nicolaus de Lyra.

vt dictũ fuit Nume. xxxiiij. a ℂ Quę ego pręci. quia obli-
gabat futuros ſicut & præſentes. b ℂ Vt pro. Hîc eſt vnus
effectus obſeruantiæ legis, vt dictum eſt ſuprà. iiij. cap. c ℂ Et mul
tipliceris. numero & poteſtate. e ℂ Audi. Hîc conſequenter po
nitur explicatio illorum pręceptorum, quę ſunt alia à pręceptis deca
logi, quę ſunt in duplici gradu, quia aliqua ſe habent ad præcepta
decalogi, ſicut principia eorum, aliqua autem ſe habent ad ea ſicut
quædam concluſiones elicitæ ex pręceptis decalogi. Illa autem quæ
ſe hñt vt principia, ſunt dilectionis præcepta. Cuius ratio eſt, quia in
agibilibus finis habet rationem principij. præcepta autem dilectio-
nis ſunt finis pręceptorum decalogi, ſicut patet manifeſtè, quod tria
prima præcepta ordinantur ſicut ad finem ad dilectionem dei. alia
verò ſeptẽ

verò ſeptem ad dilectionẽ proximi. & ideo dicit ſaluator. Matthę. C
xxij. d. q̃ in duobus p̃ceptis dilectiõis tota lex pendet & prophetę,
ſicut ex fine. & Apoſtolus. j. Timot. j. a. Finis pręcepti eſt charitas.
Alia aũt p̃cepta à pręceptis dilectionis & præceptis decalogi, ſunt
quaſi q̃dam concluſiones elicitæ ex p̃ceptis decalogi, & p cõſequens
quædã declarationes q̃liter p̃cepta decalo-
gi debeant obſeruari. Item ſciendum quod
dilectio pximi ordinať finaliter ad dilectio
nem dei, ex quo ſequitur qđ p̃ceptũ de dile
ctione dei habet rõnẽ finis, & per cõſequẽs
principij reſpectu omnium pręceptorum.
Primò ergo agitur de dei dilectione q̃ eſt
quaſi finis, ad quẽ pręcepta decalogi ordian
tur. ſecđò de alijs pręceptis q̃ ſunt cõcluſio-
nes q̃ ex principijs decalogi eliciunť. xij. ca.
Circa primũ, Moyſes deſcribit primò ea q̃ Diuiſio
pertinent ad dei dilectionem, ſecđò fert con
cluſionẽ intentã. xi. c. qđ ſic incipit: Ama i- †valde
taq̃ dñm deũ. Circa primũ, Moyſes primò
per modum exhortationis deſcribit pręce-
ptũ dilectionis diuinę quãtũ ad diligẽdi mo
dũ. Secđò huius dilectionis multiplex impe
dimẽtũ & incitamẽtũ, impedimẽta excludẽ-
do, et incitamẽta includẽdo, ibi: Cũq̃ ĩtrodu
xerit. Circa primũ dr: Audi Iſrł. id eſt attẽ
de diligenter, quia ad illud qđ ſubditur to-
ta lex finaliter ordinatur. f ℂ Dñs. & ideo
vnicè ſuper omnia & perfectiſſimè diligen-
dus eſt. & ſubditur huius dilectiõis modus
cùm dicitur: g ℂ Diliges. i ex toto mo-
tu voluntatis qui hîc deſignatur nomine
cordis, quia ſicut cor mouet alia membra
corporis: ſic voluntas mouet alias aĩæ po
tentias ad actus ſuos. h ℂ Et ex tota. i. ex
toto intellectu & ſenſitiuo appetitu. Vt ex
motu dilectionis intellectus ſit deo ſubdit⁹
maximè in his q̃ pertinent ad fidem. & appe
titus ſenſitiuus ſit ſecđm ordinẽ dilectionis D
diuinæ regulatus. i ℂ Ex tota. Per quã deſi
gnatur vis exterior executiua, qđ fit cũ ex
diuina dilectione act⁹ noſter exterior exeq-
tur imperiũ voluntatis promptè & expedi
tè. k ℂ Eruntq̃. de dilectione diuina. l ℂ In corde. ad firmiter re
tinendum. m ℂ Et narrabis. de dilectione dei eos informando.
n ℂ Et meditaberis. ideſt tempore quietis. o ℂ Et ambulãs.
tempore laboris. p ℂ Dormiens. In Hebręo habetur: Cubans
atque conſurgens, quia in egreſſu lecti ad dormiendum, & in egreſ-
ſu ad vigilandum debet homo per dilectionem cor ſuum reducere
in deum. Poteſt etiam exponi dormiens ſecundũ trãſlationẽ nřam
qa de his circa quę ſollicitatur homo in vigilia, ſolent in dormiẽdo
occurrere phãtaſmata. & ſic ſollicitis in vigilia de dilectione dei ſo-
lent conſimilia phãtaſmata occurrere in dormitione. propter qđ
dicit philo

*d ℂ Sicut pollicitus. Iſta terra figura fuit ſecundũ ſenſum alle- Moraliter
goricũ virginis glorioſæ. de qua dicitur Eſa. xlv. b. Rorate cęli deſu-
per & nubes pluant iuſtũ, aperiatur terra & germinet ſaluatorẽ. Iſta
terra fluit lacte, ad nutritionem paruulorum in fide: & melle, reficiẽ- Anagogicè
do perfectos in contemplatione: nam vtroſq̃ ſua dulcedine fouet &
cõſolatur. Secundũ autem ſenſum anagogicum terra iſta figura fuit
cæleſtis patrię. de qua dicitur pſal. cxlj. b. Portio mea in terra viuen-
tium. Manat autem iſta terra lacte & melle. nam in ea impletur totũ
deſiderium. k ℂ Eruntq̃. Ex quo patet, qđ Moyſes loquiť de ver-
bis Deuteron. ſecũdũ verò Hieroni. in epiſtola ad Paulinũ de oĩbus
ſacræ ſcripturæ libris. Deuteronomiũ eſt nouę legis præfiguratio, q̃
eſt lex amoris. & iõ debet eſſe ĩ corde ſcripta. propter qđ â Chriſto
ſcripta non fuit in tabulis lapideis vel chartis, ſed in cordibus credẽ
tium per miſſionem ſpũſſcĩ in ſigno viſibili. Act. ij. ſicut pędictũ
fuerat Hie. xxxj. f. Ecce dies veniẽt dicit dñs, & feriã domui Iſrael &
domui Iuda fœdus nouum, non ſecundũ pactum qđ pepigi cũ přĩ
bus veſtris &c. Sequiť: Dabo legem meam in viſceribus eorum, &
in corde eorum ſcribam eam, & ero eis in deum, & ipſi mihi erunt
in populum. m ℂ Et nar. Sicut enim pater tenetur prouidere fi
lijs de victu & veſtitu: ita & de documento quantũ ad agenda & cre
denda, quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, & tantò magis eis in iſtis pro
uidere tenetur, quantò quę ſunt animæ corporalibus pręferuntur.
Cætera verò non indigent moralitate quia ſenſus eorum litera-
lis eſt, & etiam moralis.

E a ¶ Et ligabis ea quaſi ſignum. Hoc Phariſæi malè interpretantes, in membranulis decalogum (id eſt decem verba) ſcribebant, & ligata in frōte portabant. Quod vſque hodie faciunt Baby-
Matt.23.a. lonij, vt putentur religioſi. Vnde: Dilatant enim phylacteria ſua & magnificant
Auguſtin⁹ fimbrias. b ¶ Per nomē illius iura. Permittūtur iurare per nomē dei, ne fortè per idola iurantes, & aſſiduè nominan-
† in frōtalia tes ea colere inciperēt. Nō iurare iubet, ſed per aliud dei nomē iurare prohibet.
Matt.5.c. Melius autem omnino non iurare, non qꝺ mala ſit iuratio vera, ſed ne facilitate iurandi in periurium cadas. Qui enim iurat, non ſolū verū ſed falſum iurare pōt. Qui aūt oīno nō iurat, lōgè à piurio eſt. c ¶ Non tētabis dominum deum. Deum tentat qui habens, qꝺ faciat ſine ratione ſe committit periculo, experiens
† īpleuiſti vtrum poſſit liberari à deo.

a ¶ Vt opere compleas, & aliis exemplum tribuas.
a & ligabis ea quaſi ſignū in mānu tua, a
a ¶ Vt in memoria habeas. ¶ Vt die ac nocte mediteris ea.
b ¶ Cordis.
eruntq́ue † & mōuebuntur inter oculos b
a ¶ Ingrediens & egrediens ſemper ea mediteris.
tuos, ſcribesq́ue ea in liminē & oſtiis do- c
mus tuæ. Cumq́ue intro duxerit te do- d
minus deus tuus in terram, pro qua iurauit patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Iacob, & dederit tibi ciuitates magnas & optimas, quas non ædificaſti, domos plenas cūctarū opum, quas non † extruxiſti ciſternas, quas nō fodiſti, uineta & oliueta quæ non plantaſti, & comederis & ſaturatus fueris, caue diligenter, ne obliuiſcaris domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo
ſeruitutis. † Dominum deum tuum ti- e
b mebis, & † ipſi ſoli ſeruies, ac per no- f g
men illius iurabis. Non ibitis poſt de- h
os alienos cunctarum gentium, quæ
in circumitu ueſtro ſunt: quoniam de- i
us æmulator dominus deus tuus in medio tui, ne quando iraſcatur furor domini dei tui contra te, & auferat te
a ¶ Hoc diabolo Chriſtum tentanti obiectum eſt cum diceret. Mitte te deorſum. Matt.iiij.a.
c de ſuperficie terræ. Nōn tentabis do- k
minum deum tuum, ſicut tentaſti in
loco tentationis. Cuſtodi præcepta l
domini dei tui, ac teſtimonia & † ceremonias, quas præcepit tibi, & fac quod † placitum eſt & bonum in conſpectu domini, ut bene ſit tibi, & ingreſſus poſſideas terram optimam de qua iurauit dominus patribus tuis, ut deleret omnes inimicos tuos coram
te, ſicut locutus eſt. Cūm interrogaue- m
rit te filius tuus cras, dicens: Quid ſibi uolunt teſtimonia hæc & † ceremoniæ atque iudicia, quę præcepit dominus
deus noſter uobis? Dices ei: Serui e- n
ramus Pharaonis in Ægypto, & edu- o
xit nos dominus de Ægypto in manu forti, fecitq́ue ſigna atque prodigia
a ¶ Pro opinione ſuſtinentium.
magna, & pēſſima in Ægypto contra Pharaonem & omnem domum illius in conſpectu noſtro, & eduxit nos inde, ut introductis daret terram ſu-
per qua iurauit patribus noſtris. Præ- p
cepitque nobis dominus, ut faciamus omnia † legitima hæc, & timeamus
dominum deum noſtrum, ut bene ſit q
nobis cunctis diebus † uitæ noſtræ ſicut eſt hodie. Eritq́ue † noſtri miſericors, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta eius coram domino deo noſtro, ſicut mandauit nobis.

Nicolaus de Lyra.

Philoſo. dicit Philoſophus.j. Ethicorū qꝺ in
† infrà.10.d dormientibus meliora ſunt phantaſma-
Matt.4.d. ta ſtudioſorū.i. virtuoſorū, q̃ q̃rūcunq́ue.
Luc.4.b. a ¶ Et ligabis.i. in operibus tuis. quia
3.diſ.c. ſi. man⁹ ē organū organorū.iij. de Anima,
† ipſū coles q̃ debēt fieri ex charitate. b ¶ Eruntq́ue & cę.i. nullo mō erunt tibi obliuioni, ſicut homo non obliuiſcitur rei q̃ ante oculos eius appēdit. c ¶ Scribesq́ue.i. intrans domū tuā & exiēs recordaberis de dei dilectione. Iudæi aūt hoc exponētes nimis literaliter, dixerūt paſſum iſtū qui incipit ab illo loco: Audi Iſrael, domin⁹ deus noſter vnus eſt, diliges dn̄m & cæt. vſque hîc: In limine & oſtijs domus tuę. Similiter paſſum illum de dilectione dei
F qui habetur infrâ.xj.cap. qui ſic incipit: Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie pręcipio vobis: vt diligatis dominū, vſque ibi: Et ſcribes ea ſuper poſtes & ianuas domus tuæ, incluſiuè debebāt ſcribi in ſchedulis & ligari in brachio & ſuper frontem, & poni in limine ſuperiori domus. Et adhuc Iudęi hoc obſeruant in pluribus locis, quod prędicti
† rectum duo paſſus ſcribūtur in ſchedula, quę ponitur in ſuperiori limine oſtij domus. Intentio tamē legislatoris eſt, quòd ſint in recordatione modo ſupradicto. Notandum etiam, quòd omnia prędicta de modo dilectionis diuinæ non ſic pręcipiuntur, quòd ſint ſemper in actu, ſed in habitu: quia homo tenetur ſemper habere charitatis habitum, qui ſecundum Augu. diuidit inter filios regni & perditionis. d ¶ Cumq́ue introduxe-
Augu. rit te dominus deus tuus in terrā,
Diuiſio pro qua iurauit patrib⁹ tuis, Abrahā Iſaac, & Iacob, & dederit tibi ciuitates magnas & optimas quas. Hîc conſequenter ponuntur impedimēta & incitamenta prędictæ dilectionis, illa remouendo, iſta inducendo, & primò ponuntur iſta prout contingunt homini reſpectu ſui, ſcꝺò reſpectu extranei vl' aduerſarij, capit. ſeptimo, tertiò reſpectu dei, capite octauo. Prima in duas: quia primò remouetur impedimentum, ſecūdò exprimitur incitamentum, ibi: Cuſto-
† ſtatuta di præcepta domini. Circa primum ſciēdum, quòd homo de penuria veniens ad magnam abundantiam, ex hoc in ſe-
† eſt metipſo ſolet eleuari, & à dei amore retrahi & impediri, ſecundum quod dicit Grego. homilia viceſima. Tantò quis à ſuperno amore diſiūgit, q̃tò inferi⁹ delectatur. & iō Moyſes timebat ne filij Iſrael exeūtes

exeuntes de terra deſerta, & intrantes terram promiſſionis plenam G
omnib⁹ bonis, p̱ hoc ab amore dei retraherent, ꝑpter qꝺ etiā dicit in Cātico infrà. xxxij. b. Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus. Dereliquit deum factorē ſuū & c. ideo pręmonuit eos, ne ex tali affluentia auerterent à dei amore, & ad idololatriā conuerterentur, & hoc eſt qꝺ dicit: Cūq́ue introduxerit te & cæ. & enumeratis multis bonis mobilib⁹ & immobilib⁹ q̃ habituri erāt filij Iſrael gratis, intulit: Caue diligenter ne obliuiſca. & c. e ¶ Dominum deum tuum timebis. timore filiali. f ¶ Et ipſi ſoli ſer. ſeruitute latriæ. g ¶ Ac per nomen illius iurabis. Ex hoc loco errauerunt aliqui Iudæi dicentes, quòd iuratio per nomen domini erat frequentanda, etiam ſine neceſſitate. Quòd improbat ſaluator Matt.v.f. dicens: Nolite iurare omnino. id eſt non iuretis ex qualibet cauſa, quia hoc ad irreuerentiam nominis dei pertinet, ſed tantū ex cauſa neceſſaria, vt ſi occurrit neceſſitas aliquid affirmandi inter homines, debet fieri per veritatem immobilem, quòd fit iurando per nomen domini, & in tali caſu loquitur hîc ſcriptura. h ¶ Nō ibitis poſt deos alienos. impendendo eis cultum latriæ. i ¶ Cunctarum gentium quæ in circumitu veſtro ſunt. & idem intelligendum eſt de dijs aliarum gentium à Iudæis remotarum, ſed pro exemplo ponitur illud quòd erat propinquum. k ¶ Non tentabis dominum deū tuum, ſicut tentaſti & c. De hac tentatione qualiter ſit intelligenda, dictum
fuit Exodi.xvij. l ¶ Cuſtodi præce- Diuiſio
pta. Remoto impedimento diuinæ di-
lectionis, hîc ponitur eius incitamentū. H
& primò reſpectu ſubiecti proprij. ſcꝺò
reſpectu filij qui eſt quaſi idem cū patre, † ſtatuta
ibi: Cumq́ue interrogauerit. & quia ſignū dilectionis eſt exhibitio operis, vt dicit btūs Grego. ideo dicit hîc: Cuſtodi p̄cepta domini dei tui & c. ſ. ex dilectione & incitamentum ad hoc ſubditur cūm dicitur, vt bene ſit tibi & c. & patet litera. m ¶ Cum. Hîc ponitur incitamētum amoris diuini reſpectu filij, q̃ eſt quaſi idem cū patre, qa in ipſo remanet pater poſt mortē quodāmodo. & iō debet ipſum incitare ad dei dilectionem & mandatorū eius impletionem per bene-
ficia patrib⁹ facta, & hoc eſt qꝺ dicit hîc: † ſtatuta
Cum interrogauerit te filius tuus cras, id eſt in poſterum. n ¶ Dices ei: Serui eram⁹. ſeruitute grauiſſima & c. o ¶ Et eduxit nos dominus de AEgypto in manu forti. Hæc expoſita ſunt ſuprà.iiij.ca. p ¶ Præcepitq́ue & c. ex dilectione. q ¶ Vt bene ſit nobis. quia per opera bona ex charitate facta acquiritur gratia in præſenti & gloria in futuro, ideo ſubditur: Eritq́ue noſtri miſericors.

¶ In capitu.vj. vbi dicitur in poſtilla: Audi Iſrael.

ADDITIO.

In hoc ca. ponunt duo legis præcepta: Quorū vnū eſt primū & principaliſſimū circa credenda. ſ. Audi Iſrael, dn̄s deus
noſter vnus eſt. Articulus em̄ de vnita- † & viua-
te dei primū locū i ſymbolo tenet, ſcꝺm mus
v° ò p̄ceptū qꝺ hîc ponit, primū ē & ma- † nobis &
ximū circa agenda, ſ. Diliges dn̄m deum iuſtitia
tuum. Vñ ſaluator Matth. xxij. ca. Hoc
eſt primum

A eſt primum & maximū mandatū. Et quia in horū p̄ceptorū expoſitione poſtillator valde breuiter videt̄ ſe expediuiſſe, ideo circa eorū declarationē vlteri⁹ videt̄ eſſe inſiſtendū. ¶ Circa declarationē primi ingrēdū pria facie occurrit: Quæ fuerit neceſſitas ponendi hîc iſtud p̄ceptū de vnitate dei: vnitas em̄ diuina manifeſtè traditur in decalogo, q̄ â deo immediatè fuit pp̄lo tradit⁹, Exod. xx. & in præcedēti ca. v. â Moyſe repetit⁹. In vtriuſq̧ enim decalogi præambulo dicit̄: Ego ſum dn̄s de⁹ tu⁹, qui te eduxi &c. In quo & per totū decalogū tā noīa q̄ verba, quæ de deo dicunt̄, ſunt ſingularis numeri. In quo manifeſtè oſtendit̄ vnitas dei. Si autē dicat̄ ꝙ hoc præceptū de vnitate dei, p̄ponitur ad excludendū pluralitatem deorū, circa quod multi errauerūt, vt Manichæi & alij, hoc non videt̄ ſufficere. nā pluralitas deorū manifeſtè excludit̄ in p̄rio præcepto decalogi, vbi dicit̄: Nō habebis deos alienos coram me. ſ. præter me, vt ſuprâ expoſitū eſt, & adhuc expreſſius ſuprâ. iiij. ca. talis pluralitas excludit̄. dicitur em̄ ibi: Scito ergo hodie & cogita in corde tuo, quia dn̄s ipſe eſt deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum, & nō eſt alius. Vnde dicendū videt̄, ꝙ licet vnitas diuina cum excluſione pluralitatis deorū intelligat̄ ex prædictis & alijs in ſacra ſcriptura contētis, exprimit̄ tamē hîc p̄ modum præcepti, ꝙ deus eſt vnus, & vnitas quæ hîc deo attribuit̄, p̄ quādā excellentiā intelligat̄, ſic. ſ. vt vnitas hmōi ſoli deo conueniat. Si enim vnitas, q̄ hîc deo attribuit̄, etiā creaturis poſſet conuenire: ſicut de vno cōuertibili cum ente cōmuniter intelligit̄, ſic ſuperfluè poneretur in præcepto. Sicut em̄ q̄libet homo eſt vn⁹ homo, & q̄libet equ⁹ eſt vnus equus, ſic quilibet deus eſt vn⁹ deus. vnde hoc nō indigebat vt inſtitueret̄ tanq̄ præceptū & promulgaret̄, ſed in hoc. ꝙ hîc p̄ponit̄ vt præceptū pertinēs ad fidē, & cū hoc præmittit̄: Audi Iſraël. Fides em̄ eſt ex auditu, ad Rom. x. c. manifeſtè datur intelligi, ꝙ vnitas quæ hîc ſingulariter deo attribuit̄, intelligi debet ſic, ꝙ deus credatur eſſe maximè vn⁹, quod nulli rei creatæ cōpetit. Cuius rō eſt. nā ſecundū ſanctū Tho. in prima parte, q. xj. arti. iiij. in corpore quæſtionis: Cū vnū ſit ens indiuiſum, id quod eſt maximè ens & maximè indiuiſum, oportet ꝙ ſit maximè vnū. Conſtat aūt, ꝙ deus eſt maximè ens, inquantū eſt ipſum eſſe ſubſiſtens omnibus modis interminatū, & prima cauſa totius entis creati. Similiter cōſtat, ꝙ deus eſt ens maximè indiuiſum, inquantū nō diuidit̄ nec actu nec potentia, nec alio modo diuiſionis, ſed omnib⁹ modis eſt

B ſummè ſimplex. Vnde oportet dicere, ꝙ deus eſt maximè vnus, ſic ꝙ nulli creaturæ talis vnitas competit: & ideo licet in decalogo & alijs locis ſcriptura de deo loquat̄ tanq̄ de vno, excludendo pluralitatem deorū, nihilomin⁹ tamen fuit datū hoc præceptū exprimēs diuinam vnitatē, vt talis vnitas intelligatur ſingulariter deo conueniens modo prædicto. Vnde Bernard⁹ in. v. de conſideratione, poſtq̄ poſuit multiplicē modū vnitatis quæ in creaturis diuerſimodè inuenitur, de vnitate dei ſic dicit: Verū hæc omnia quid ad illum ſummū vnū, atq̧ (vt ita dicam) vnicè vnum, vbi vnitatē cōſubſtantialitas facit, huic vni quoduis illorum ſi adſimiles, erit quodammodo vnū, ſi compares nullo: Hæc ille. ¶ Sed poteſt dici cōtra prædicta, ꝙ talis vnitas quæ hîc attribuitur deo, licet ſit vera, non tamē pertinet ad fidem, ſaltem apud omnes. nam deum eſſe vnum modo prædicto poteſt eſſe ſcitū per demōſtrationē. Vnde philoſophus. xij. Metaph. hoc demonſtratiuè p̄bat. Multi etiā alij Philoſophi hoc demonſtratiuè induxerunt, prout in ſecūda ſecundæ. q. j. ſanctus Tho. tradit arti. v. in reſponſione ad quartum argumentum. Ad quod dicendū ſecundū eundē ibidē, ꝙ multa per fidē tenem⁹ de deo, quæ naturali ratiōe philoſophi inueſtigare nō potuerūt, puta circa prudentiā ei⁹ & oīpotentiā, & ꝙ ipſe ſol⁹ ſit colendus, quæ omnia continētur ſub articulo vnitatis dei: Hæc ille. Ratio autē quare prædicta videantur cōtineri ſub articulo vnitatis dei, talis videtur eſſe. Nā per fidē illū credim⁹ eſſe vnū deum, qui eſt omnipotens & omnib⁹ p̄uidens, & qui ſolus eſt colendus. Omnia enim quæ in ſymbolo tradunt̄, copulatiuè intelligūtur eſſe credenda. ¶ Vlterius circa hoc videtur attēdendum, ꝙ ex iſta trina iteratione diuini nominis, cū dicitur: Dominus deus noſter dominus vnus eſt, conuenienter ſecundum veritatem catholicæ fidei, ſecundū quam vnus deus in trinitate venerat̄, intelligenda eſt trinitas perſonarū in diuinis cum vnitate eſſentiæ. Si enim in prædictis verbis Moyſes ſolū vnitatem dei ſine quacunque pluralitate credendam tradere voluiſſet, ſuffeciſſet dicere: Audi Iſraël, de⁹ noſter vnus eſt, vel dominus vnus eſt. & ſic dicendo perfectè vnitatem expreſſiſſet, ſemota quacunque pluralitate. ſed in hac trina iteratione manifeſtè oſtenditur præſuppoſita fide vera, ꝙ eſſe diuinū eſt vnum. verbum enim eſſentiale quod hîc ponitur. ſ. eſt, ſingularis eſt numeri, tria verò noīa diuina quæ per modū ſuppoſiti ſignificant pluralitatem triū perſonarum propriè oſtendunt. & ſic talis vnitas omnem aliā vnitatē maximè tranſcendit. Vnde Bernar. vbi ſuprâ. Inter omnia quæ vnū rectè dicuntur, arcē tenet vnitas trinitatis, qua tres perſonæ vna ſubſtantia ſunt. Et ibidem infrâ. C

Philoſo.

Trinitas perſonarum

Nec abducimur ab hac vnitatis profeſſione aſſertione trium, cùm in hac trinitate non recipiamus multiplicitatē, ſicut nec ſolitudinē in vnitate. Quamobrē cū dico vnum, non me trinitas turbat. Numerus enim qui eſſentiam nō multiplicat, non variat, non partit̄. Rurſum cùm dico tria, nō me arguit intuitus vnitatis, quæ illa quæcunque tria ſeu illos tres, nec in confuſione cogit, nec in ſingularitatem redigit: Hæc ille. Quæ quidem verba huius ſancti doctoris bene vidētur adaptari verbo propoſito. ſ. cū dicitur: Audi Iſrael. hoc enim myſterium, prout ipſe dicit ibidem, nō rōne perſpicuū eſt, ſed fidei perſuaſum. vnde: Audi Iſraël. i. ex auditu crede. hoc em̄ ſacramentum magnum eſt: nā quomodo ſit pluralitas in vnitate, & vnitas in pluralitate, ſcrutari temeritas eſt: credere verô pietas: noſſe verò vita æterna. ¶ Circa hoc etiam notandū eſt, ꝙ Hebræi, qui iſta præcepta. ſ. Audi Iſraël &c. & Diligas dominū deum tuum &c. cum magna ſolēnitate bis in die recitant, dictis his verbis. ſ. Audi Iſraël, dominus deus noſter deus vnus eſt, anteq̄ incipiant dicere: Diliges dominum deū tuum. interponūt ſub ſilētio verba Hebraica quæ hoc dicunt. ſ. benedictum nomen maieſtatis regni eius in ſecula ſeculorum. quod tamē in alijs inuocationibus diuini nominis hoc non dicunt. Ex quo ſatis videtur innui, ꝙ in hoc loco ſpecialius exprimitur, ꝙ nomē diuinæ maieſtatis eſt trinū & vnū. Eſt enim ordinatio huius benedictionis eis tradita ab antiquo. ſ. â tempore p̄phetarum, qui fuerunt in initio templi ſecundi, prout ex codicibus eorū cōprobari poſſet, & hoc de primo p̄cepto prædicto circa credēda. ¶ Sequitur in litera: Diliges dominū deum tuum. ¶ Circa cōtinuationē hui⁹ præcepti ad immediatè præcedēs, ſcilicet de vnitate dei credēda cōſiderandū eſt, ꝙ per charitatē homo vnitur deo. Amor em̄ ſecundū Dionyſiū. iiij. de diuinis nominibus eſt vis vnitiua. per vnionē autem charitatis homo ſic vnit̄ deo, vt quodammodo dicatur vnus ſpirit⁹ cum eo iuxta illud. i. Cor. vj. d. Qui adhæret deo, vn⁹ ſpiritus eſt cū eo. Idcirco poſtq̄ de vnitate dei ineffabilim præcedēti præcepto tractauit, ſtatim ſubiunxit præceptū charitatis, per quā homo ſupernaturalr̄ vnit̄ ſummæ vnitati. ¶ Circa quod quidē præceptū ſanè intelligēdū multa, & magna â doctoribus tradūtur, quæ hîc omittūtur cauſa breuitatis, niſi ſolū quædā quæ ad intellectū hui⁹ præcepti vidētur potius requiri. Quorū primū occurrit inquirere rationē quō iſtud præceptū dicat̄ primū & maximū legis præceptū, iuxta ſententiam ſaluatoris Mat. xxij. Ad quod dicendū, ꝙ ratio huius p̄priè & ſufficienter habetur ab Ap̄lo. j. ad Tim. j. a. vbi dicit ꝙ finis præcepti eſt charitas de corde puro & conſciētia bona, & fide non ficta. In hoc enim ꝙ dicit: Finis præcepti eſt charitas. manifeſtè habetur ꝙ præceptum charitatis eſt primum inter legis præcepta. Finis enim in agibilibus habet rationē principij, cū finis ſecundū Philoſophū eſt primum in intentione. In hoc aūt quod ſubiungit: De corde puro & cōſcientia bona, & fide nō ficta, oſtēdit ꝙ præcepta legis, quæ omnia de actibus virtutum dantur, requirūtur & ordinantur ad diligendum deum. Quæ quidē præcepta ſunt in triplici differētia: quia aut ſunt talia, quæ ordinātur ad purificandū cor â turbationibus paſſionum, ſicut virtutes quæ ſunt circa paſſiōes, de quib⁹ dicit: De corde puro. Cor em̄ impurū â dei dilectione abſtrahit, propter paſſionē declinātem ad terrena. vel ordinātur ad habendum bonā cōſcientiā circa operatiōes, de quib⁹ dicit: Et cōſciētia bona. cōſciētia em̄ mala facit horrere diuinā iuſtitiā p̄pter timorē pœnæ. vel ordinātur ad habēdum rectā fidē, ſicut illa q̄ pertinēt ad diuinum cultū, de quib⁹ dicit: Et fide nō ficta. Fides aūt ficta. ſ. nō recta trahit affectū in id quod de deo fingitur, ſeparās ſe â dei veritate. & ſic patet, ꝙ dilectio dei eſt per ſe intēta â legislatore tāquā finis. Cætera verò præcepta quærūtur propter hanc tanq̄ ea quæ ſunt ad finem, & quia in quolibet genere id quod eſt per ſe, poti⁹ eſt eo quod eſt ad aliud: ideo maximū præceptū eſt de charitate, q̄ oīa plenè tradūtur ſecūda ſecūdæ. q. xliiij. ¶ Secūdò cōſiderādum occurrit, ꝙ ex hoc ꝙ hmōi præceptū eſt maximū, ad qd̄ oīa ſunt referēda, vt dictum eſt, ideo totalitas quædam fuit deſignāda circa præceptum de dilectione dei. vnde dicit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde &c. Si autē contra hoc arguatur ex eo ꝙ hoc qd̄ dicitur: Ex toto corde, importat modum diuinæ dilectionis: modus autem virtuoſi actus non cadit ſub præcepto, vt in prima ſecundæ. q. c. arti. x. in reſponſione ad quæſtionem. Ad hoc dicendum, ꝙ licet modus quem habet actus virtutis ex aliqua ſuperiori virtute, non cadat ſub præcepto inferioris virtutis. non enim cadit ſub præcepto de honoratione parentum, quòd honoratio fiat ex charitate: modus tamen qui pertinet ad rationē p̄priæ virtutis cadit ſub præcepto ipſius virtutis, ſicut ꝙ aliqs operetur ſciēs cadit ſub ratione præcepti tam legis diuinæ q̄ humanæ. Ignorātia em̄ ſimpliciter cōſiderata tollit rationē præmij vel pœnæ in actib⁹ humanis: & hoc modo ſub p̄cepto de diligendo deū cadit, quod dicitur: Ex toto

Præceptū primum & maximum

D

E citur: Ex toto corde. Si autem contra hoc dicaẽ, ꝙ quicunq; facit
aliquid quod nõ ptinet ad dilectionẽ dei, nõ diligit deũ ex toto cor
de, & ſic agit contra dei præceptũ. & ꝑ cõſequens peccauit morta
liter, ex quo ſequereẽ ꝙ peccatũ veniale eſſet mortale. ¶ Ad hoc
dicendũ, ꝙ deũ diligere ex toto corde, cõtingit dupliciter. Vno q-
dẽ modo in actu, ſic vt cor hoĩs ſemꝑ actualiter in deũ feraẽ: & iſta
eſt perfectio charitatis patriæ, q̃ cuicunq; peccato quãtũcunq; mi
nimo veniali nõ eſt compatibilis. Alio modo diligere deũ ex toto
corde, eſt cũ habitualiter totũ cor hominis in deũ fertur. & hoc du
pliciter. ¶ Vno modo, quando homo ex tali dilectione dei ſe ab-
ſtrahit inquantũ poſſibile eſt, à rebus temporalibus etiam licitis, q̃
per occupationem animi impediunt actualem motum cordis in
deum: Et hæc eſt perfectio charitatis ad quam ordinãtur conſilia.
¶ Alio modo quando homo ex dilectione habituali quam habet
ad deum, etſi non abſtrahit ſe à rebus temporalibus licitis, quæ a-
ctum charitatis impedire ſolent, nihil tamen contra dei dilectionẽ
cor eius recipit. Et hæc eſt perfectio charitatis viæ, quæ eſt ex ne-
ceſſitate ſalutis. Et iſtis duobus modis vltimis non contrariaẽ ve-
niale peccatum diuinæ dilectioni, cũm non tollat habitum chari-
tatis, ſed ſolũm impedit charitatis vſum. ¶ Vlterius conſideran-
dum occurrit, quomodo totalitas quæ aſſignatur in hoc loco cir
ca dilectionem dei intelligenda ſit in corde & anima & fortitudi-
ne prout hîc diciẽ: Similiter & in mẽte prout Matth. xxij. & in vir
tute prout Mat. xij. Et in omnibꝰ viribꝰ, prout Lucę. x. ¶ Ad cuiꝰ
declarationem ſciendũ, ꝙ iſta noĩa quæ in materia huius pręcepti
Diligere deum ex corde, aĩa & viribus &c. Pſal. 20. a. ponunẽ. ſ. cor, anima, mens, & hmõi, varias ſignificatiões habẽt in
ſcripturis ſacris. Cor enim nõ ſolũ ſignificat cor carneũ, ſed etiã ſi-
gnificat quãdoq; intellectũ humanũ. Eccleſiaſtes. viij. a. Tempꝰ &
reſponſionẽ cor ſapientis intelligit. Qñq; verò ſignificat affectũ in
tellectiuum humanũ, vt in Pſalmo: Deſideriũ cordis eius tribuiſti
ei. Mens etiã qñq; ſignificat humanas cogitationes. vnde. j. Parali.
xxviij. b. Vniuerſas mentium cogitationes intelligit. Quãdoq; ve-
rò ſignificat memoriã hominis. vñ in Pſal. lxxvj. b. Annos ęternos
in mente habui. Similiter anima qñq; ſignificat animã ſenſitiuam:
Geñ. j. c. Producat terra animam viuentẽ. qñq; verò ſignificat ani
mam rationalẽ, Ezech. xviij. a. Anima quæ peccauerit, ipſa morie
tur. Habent etiã prędicta noĩa præter prędictas ſignificatiões quaſ
dam alias, quæ cauſa breuitatis omittunẽ. Ex qua qdẽ ſignificatio-
num varietate doctores noſtri diuerſimodè p̃dicta noĩa in hoc lo-
Augu. co expoſuerũt. Nã Aug. primò de doctrina Chriſtiana, ꝑ cor intel
F ligit cogitationes, ꝑ animã verò vitã, ꝑ mentẽ autẽ intellectũ. Alij
verò ꝑ cor animã vegetatiuã, ꝑ animã verò ſenſitiuã, ꝑ mentẽ aũt
intellectiuã. Alij verò aliter. Iſta tñ diuerſitas expoſitionũ nõ vide
tur deuiare à mente legiſlatoris. Intentio autẽ legiſlatoris, vt dictũ
eſt in hoc pręcepto fuit, vt deꝰ diligaẽ ſicut finis vltimus ad quem
omnes actus humani interiores ſunt ſaltem habitualiter referendi.
Vnde quomodocunq; prędicta nomina â dictis ſanctis doctori-
bus accipiantur, omnia quæ in homine ſunt, in deũ referibilia vidẽ
tur continere: vt patet rectè conſideranti. vnde nulla expoſitio eo-
rum eſt excludenda. Videẽ tñ planior ſenſus circa hoc eſſe talis. ſ. vt
per hoc quod pręcipiẽ deũ diligi ex toto corde, intelligatur ꝙ to-
ta intentio feratur in deũ. Sicut enim cor corporale omniũ tempo
ralium motuum eſt principiũ, ita intentio voluntatis reſpectu finis
vltimi eſt principiũ omniũ ſpiritualium. Includitur etiã in hoc prę
cepto, ꝙ intellectus noſter ſubdatur deo, iuxta illud. ij. Cor. x. b. In
captiuitatem redigentes omnẽ intellectum in obſequium Chriſti.
Et ſic diligitur deus ex tota mente. Includitur etiam in hoc præce-
pto, ꝙ appetitus noſter inferior reguletur ſcd'm deũ, qd' eſt ex to
ta anima deum diligere. Includitur etiã, ꝙ exterior actus noſter o-
bediat deo, quod eſt ex tota fortitudine vel virtute vel viribꝰ deũ
diligere. ¶ Vlterius quia ſcd'm Augu. in libro de perfectione iu-
ſtitiæ, in plenitudine charitatis patriæ præceptum iſtud impletur
ſcilicet: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo &c. Nã
cũm adhuc eſt aliquid carnalis concupiſcẽntiæ nõ omnino ex to
ta anima diligitur deus, videndum eſt ergo quomodo deus nobis
pręcipit quod implere in via non poſſumus. Maledictus eſt enim
ſcd'm Hiero. qui dicit deum aliquid impoſſibile pręcepiſſe. ¶ Ad
quod dicendum ſcd'm ſanctum Thō. in ſecunda ſecũdæ vbi ſu-
prà, ꝙ implere pręceptum contingit dupliciter. Vno modo per-
fectè, & hoc eſt qñ peruenit ad finẽ quẽ intendit præcipiens. Alio
modo impfectè, qñ etſi non ptingat ad finẽ quẽ intẽdit pręcipiẽs,
non tñ receditur ab ordine ad finẽ quem intendit pręcipiẽs: Sicut
ſi dux exercitus pręcipiat militibus, vt pugnent ad victoriam ho-
ſtis, ille perfectè implet pręceptum, qui pugnando hoſtem vincit,
quod dux principaliter intendit. Ille etiam implet ſed imperfectè
cuius pugna etſi ad victoriam non pertingit, pugnat tamen ſic
ꝙ contra diſciplinam militarẽ non agit. Intendit autem deus per
hoc præceptum, vt homo totaliter deo vniatur, quod fiet in pa-
tria, quando

tria, quando deus erit omnia in omnibus, vt dicitur. j. Cor. xv. d. G
Et ideo plenè & perfectè implebitur hoc pręceptum, in via verò
impletur, ſed imperfectè modo iam dicto. ¶ Sed contra prædi-
cta ſolet dici, ꝙ fruſtra daretur hoc pręceptũ, ſi impoſſibile eſſet il
lud adimpleri. pręcepta eñ dantur ad dirigẽdos homines in viã
ſalutis. vñ in Pſal. xviij. b. Pręceptum dñi lucidum illuminãs ocu-
los. ¶ Ad qd' reſpondetur, ꝙ ideo pręcipiẽ homini iſta perfectio
q̃uis eam in hac vita nemo habeat de cõmuni lege, quia non rectè
curritur, ſi quò currendũ eſt neſciaẽ, neq; quò currendũ eſt ſcireẽ,
ſi nullis oſtenderetur pręceptis. Sed etiã hoc non videtur ex toto
ſufficere: nã ſi ſic, hoc nõ deberet dari ꝑ modũ pręcepti, cũ nõ da-
tur niſi ſolũ ad oſtẽdendũ terminũ ad quẽ curriẽ: ad qd' ſuffeciſſet
dicere, ſicut Apoſtolꝰ; Deꝰ erit omnia in oĩbꝰ. In q̃bus verbis A- 1. Cor. 14. d
poſtolꝰ nõ ꝓcedit vt pręcipiẽs, ſed vt p̃nunciãs. Vñ ſalua ſemper
ſanctorũ reuerẽtia videẽ dicendũ, ꝙ hoc p̃ceptũ de dilectione dei
non fuit impoſſibile vt implereẽ ꝑfectè etiã in hac vita vniuerſalr
loquẽdo. Impleuit iſtud p̃ceptũ ꝑfectè Chriſtꝰ etiã qñ fuit in hac
vita, in qua fuit verus viator ſimul & verꝰ cõprehenſor: & ideo à
primo inſtãti ſuæ cõceptionis hoc p̃ceptũ, in quo plenitudo legis
ſcd'm Aplm, Roma. xiij. c. cõſiſtit, impleuit, cuiꝰ reſpectu principa
liter in lege p̃miſſum eſt hoc p̃ceptũ, tanq; poſſibile, ſaltem ꝑ ipm
Chriſtũ totalr adimpleri, ꝑ alios verò impfectè & quaſi principa-
tiuè. vñ tantò vnꝰ ꝑfectius alio implet, q̃tò magis accedit ꝑ quã-
dam ſimilitudinẽ ad perfectionẽ impletionis Chriſti: de q̃ Matth.
v. b. Nõ veni ſoluere legẽ, ſed adimplere. ꝓpriè enim & verè loq̃n
do totã legẽ impleuit Chriſtus, implendo ꝑfectè hmõi pręceptũ,
vt dictũ eſt. Nec mirandũ ſi ꝓpter vnũ ſingulare indiuiduũ prę-
ceptũ generale daretur, quia diciẽ Leuit. xij. a. Mulier ſi ſuſcepto ſe-
mine pepererit maſculũ. Quæ quidẽ cõditio, quæ intelligiẽ, cũ di-
citur: Si ſuſcepto ſemine, ſolũ fuit appoſita, ꝓpter vnã ſingularem
perſonã, ſcilicet beatam virginẽ. Nulla enim alia ſine ſuſceptione ſe
minis concepit & peperit. & ſimiliter dicendum eſt in propoſito.
¶ Vlterius ſi quęraẽ circa p̃dicta pręcepta. Cũ pręceptũ de dilecti Quæſtio
one dei ſit ſimpliciter primũ & maximũ, vt dictũ fuit, & p̃ceptum
de credẽdo vnitatẽ dei, eſt primũ & maximũ reſpectu credendo-
rum, cur iſta nõ fuerũt ꝓpoſita populo in decalogi traditione, in
quo pręcipua legis pręcepta tradunẽ? Ad qd' dicendũ, ꝙ hęc quę
ſtio fuit mota ſuprâ in additione ſupra Exod. xx. capit. ſpecialiter
circa pręcepta charitatis. Ad quod fuit reſponſum diuerſimodè
ſcd'm varias opiniones. ¶ Opinio autẽ quæ mihi ſaluo meliori H
iudicio in hoc rationabiliter videẽ, hæc eſt, ꝙ præcepta decalogi
data fuerunt de notioribus quò ad intellectum, & facilioribꝰ quò
ad affectum: & quia pręceptũ de dilectione dei prout in lege tra-
ditur, ſcilicet vt deꝰ diligatur ex toto corde, & ex tota anima &c.
qd' importat etiã interiorẽ motum animi cũ magna promptitu-
dine, eſt difficillimũ ſeu impoſſibile nõ habẽti charitatẽ; idcirco ex-
preſſio huiꝰ pręcepti fuit rõnabiliter reſeruata ad tẽpus vltimum
totius doctrinæ Moſaicæ, ſcilicet in. xl. anno, in quo tp̃e poſtq; re-
petijt pręcepta decalogi, in capitulo videlicet immediatè p̃cedenti:
conſequenter in hoc capitulo ꝓpoſuit eis tanq; aliqualr iã ꝑfectis
hoc pręceptũ de dilectione dei ꝑ extenſum, prout plenius continẽ
in prędicta additione; vide ibi. Idẽ dicendũ eſt de pręcepto imme-
diatè pręcedẽti. ſ. Audi Iſrael &c. in quo diuina vnitas tradiẽ cum
implicatione trinitatis ꝑſonarũ, vt dictũ eſt: qd' qdẽ myſteriũ in-
ter cętera q̃ nobis ꝑ fidẽ tradunẽ altius eſt & ineffabiliꝰ. Vñ nõ de-
cebat, vt in primis rudimentis populo rudi ꝓponereẽ: ſed fuit re-
ſeruatum vſq; ad vltimũ tempus Moſaicæ doctrinæ rõne p̃dicta.
¶ Sed adhuc reſtat q̃rendũ quare iſta duo p̃cepta, cũ ſint p̃cipua Quæſtio
& digniſſima, nõ fuerũt tradita populo â deo immedatè ſaltẽ in
hoc tẽpore. ſ. in. xl. anno, qñ iã populꝰ erat magis ꝑfectus, vt diciẽ
in p̃dicta additione. ¶ Ad qd' dicendũ, ꝙ licet populus iã iſto tẽ-
pore eſſet quodãmodo aptior ad capiẽda diuina, non tñ ſufficie-
bat ad vocẽ dñi audiendã: vñ diciẽ ſuprà in capitulo pręcedenti:
Si eñ audiuerimus vltrà vocẽ domini dei noſtri moriemur. Et
ideo Moyſes poſt repetitionẽ decalogi in præcedenti capitulo ab
ipſo factã, anteq; iſta p̃cepta maxima exprimereẽ, introduxit nar-
rando terrorẽ magnũ quẽ populꝰ habuerat in audiẽdo vocẽ dei.
& quõ ab ipſo Moyſe inſtãter petierũt dicẽtes: Tu magis accede;
& audi cũcta quę dixit dñs deus noſter tibi, loq̃riſq; ad nos, & au-
dientes faciemꝰ ea. q. d. Iſta p̃cepta quæ ſtatim ꝓponẽda ſunt vo-
bis ab ipſo deo immediatè, debuiſſetis audire tanq; principaliſſi-
ma legis diuinæ p̃cepta, ſed ad inſtantiã veſtrã (dictũ eſt) ego fui
intermedius inter deũ & vos, prout iſta ampliꝰ apparent intuenti
ea quæ legunẽ hîc in litera inter repetitionẽ decalogi, & horũ p̃ce-
ptorũ ꝓpoſitionẽ. Cõſequẽter vt hæc pręcepta tã principalia effi
cacius memoriæ cõmendareneẽ, ſubiunxit: Eruntq; verba hæc quæ
ego pręcipio tibi hodie. ſ. de charitate & fide in corde tuo. Et nar-
rabis ea filijs tuis & meditaberis &c. exponatur prout in poſtilla.

☞ A Allegoricè de ſeptẽ gẽtibus.

Cap. VII.

CVm vero &c. a ¶ Gentes multas. Septem gẽtes
ſunt ſeptẽ principalia vitia,
quæ p dei gratiam ſpiritalis
miles exuperãs exterminare iubet. Maio
ris numeri dicunt, qa plura ſunt vitia ꝙ
virtutes. In catalogo dicunt ſeptẽ natio
nes, in expugnatiõe ſine numero ponun
† abſtulte-
tur. Sed cũ deleuerit gentes multas corã
te. Numeroſior enim eſt ꝙ Iſraël ppl's
carnalium paſſionum, qui multiplicatur
de ſeptenario fomite vitiorum. De ga-
ſtrimargia comeſatio, ebrietas. De forni
catione turpiloquia, ſcurrilitas, ludicra,
& ſtultiloquia. De philargyria, menda-
cium, fraus, furta, periuria, turpis lucri
appetitus, falſa teſtimonia, violentia, in-
humanitas & rapacitas. De ira, homici-
† Exo.23.d. 28.q.1.c. ſic em. §. tu vѻ. 35. q.1. c. cum igit.
dium, clamor & indignatio. De triſtitia,
rancor, puſillanimitas, amaritudo, &
deſperatio, & pigritia. De acedia, otioſi-
tas, ſomnolentia, importunitas, inquie-
tudo mentis & corporis, inſtabilitas,
verboſitas, & curioſitas. De Cenodoxia,
contentiones, hæreſes, iactantia, & præ-
ſumptio nouitatum. De ſuperbia con-
temptus, inuidia, inobedientia, blaſphe-
mia, murmuratio, detractio, & alia
† diſperdet
plura. Hæc cùm maioris numeri ſint ꝙ
virtutes, deuictis tamen principalibus
omnes quieſcunt, & perpetua nece de-
lentur. Quòd autem hæ peſtes robu-
ſtiores ſint, in tentatione ſentimus. For
tius enim militat in membris noſtris car
nalium delectatio paſſionum, ꝙ ſtudia
B virtutum, quæ ſumma cordis & corpo
ris contritione acquirunt. Harum gen-
tium regiones poſſidemus, cum Iſraëlis
exercitu. i. virtutibus vitia ſuperamus.
† cõplacuit in vobis
Vt in corde noſtro locum fornicatiõis
caſtitas obtineat, locum furoris patien-
tia, locum triſtitiæ ſalutaris lætitia, ace-
diæ locum incolat fortitudo, locũ ſuper
biæ humilitas, ſic ſingulis vitijs expulſis
loco eorum regnent filij Iſraël. i. animæ
deũ videntes. Cũ verò Abrahę de futu-
ris loqueret deus, nõ ſeptem, ſed decem
gẽtes numeraſſe legitur, quorũ terra ſe-
mini eius promittitur abiectis. ſ. idola-
trijs gentium, blaſphemia Iudæorũ, er-
rore hæreticorum: quibus ante notitiã
dei & gratiam baptiſmi, qui in ſpiritali
AEgypto cõmorant ſubiecti ſunt. Sed
qui inde egreditur, & per gratiã dei ad
eremum ſpiritalem peruenit, ab impu-
gnatione trium gentium liberatur, con
tra ſeptem congreditur. b ¶ Hethęũ
& Gergezęum &c. Hier. Hethęum
formidantem ſiue ſtupentem. Gerge-
zæum, id eſt colonũ applica, vel colonũ
ejiciens ſiue aduena appropinquans.
Amorrhęum, amarum vel loquentem.
Chananęum poſſidentẽ, vel poſſeſſionẽ
vel negotiatores, vel motabiles. Phere-
zæum ſperantes ſiue diſſeminatos.
Heuæum, id eſt lapides colligens. Iebu-
zæum, id eſt calcatum ſiue pręſepe eo-
rum. c ¶ Septem gentes. Abrahæ
promiſſum eſt qđ decem delerent. Tũc
enim decẽ erant, ſed cùm filij Iſraël trãſi
rent ad Iordanem, iam tres deletæ erant.
Filij enim Lot deleuerunt gigantes, fi-
lij Eſau Horrhęos, Cappadoces vѻ ò par
tem Heuęorum. d ¶ Et robuſtio-
res. Spiritales nequitiæ ſubtilio-
res ſunt, & plus valent ad decipiendum
ꝙ infirmitas hominum ad ſuſtinendũ.
☞ Sterilis

Cap. VII

a † CVm uerò introduxe
rit te dominus deus tu
us in terram, quam poſ
ſeſſurus ingrederis, &
¶ Septem principalia vitia & eorum gemmina.
b † deleuerit gentes mul
tas coram te, Hethæum, & Gergezæ-
um, & Amorrhæum, & Chananęum,
& Pherezæum, & Heuæum, & Iebuſę
um, ſeptem gentes multò maioris nu-
c meri quàm tu es, & robuſtiores te, tra
d diderit ꝗ eas dominus deus tuus tibi,
percuties eas uſꝗ ad internecionem.
† Non inibis cum eis fœdus, nec miſe b c
reberis earum, neꝗ ſociabis cum eis d
a ¶ Cogitationem tuam ſcilicet, vitiis non ſociabis.
coniugia. Filiãm tuam non dabis filio
† eius, nec filiã illius accipies filio tuo,
quia ſeducet filium tuum ne ſequatur
me, & ut magis ſeruiat diis alienis. Ira
ſceturꝗ furor domini & † delebit te ci
a ¶ Aſtutias contemnite.
tò. Quin potius hæc facietis eis: † Arãs e f
eorum ſubuertite, & confringite ſtatu g
as, lucosꝗ ſuccidite, & ſculptilia com- h i
burite, quia populus ſanctus es domi- k
no deo tuo. Te elegit dominus deus
tuus, ut ſis ei populus peculiaris † de
cunctis populis qui ſunt ſuper ter-
ram. Non quia cunctas gentes, nu l
mero uincebatis, † uobis iunctus eſt
dominus & elegit uos, cum omnibus
ſitis populis pauciores: ſed quia dile-
xit uos dominus, & cuſtodiuit † iura- m
mẽtum quod iurauit patribus ueſtris:
Eduxitꝗ uos in manu forti, & redemit
de domo ſeruitutis de manu Pharao-
nis regis Ægypti, & ſcies quia domi-
nus deus tuus ipſe eſt deus fortis & fi-
¶ Nullum in ſe ſperantem decipit.
delis, cuſtodiens pactum & miſericor
diam diligentibus ſe, & his qui cuſto-
diunt pręcepta eius in mille generatio
a ¶ Omne tempus æternitati comparatum eſt quaſi punctum.
nes, & reddens odientibus ſe † ſtãtim, n
ita ut diſperdat eos & ultrà non diffe-
rat, protinus eis reſtituens † quod me-
rentur. Cuſtodi ergo præcepta & † ce- o
remonias atque iudicia, quæ ego man
do tibi hodie ut facias ea. Si poſtquam
audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea &
feceris, cuſtodiet & dominus deus tu- p
us pactum tibi & miſericordiã quam
iurauit patrib⁹ tuis, & diliget te ac mul q r
tiplicabit, benedicetꝗ fructui uẽtris tui,
& fructui terrę tuæ, frumento tuo, atꝗ
uindemiæ, oleo & armentis, gręgibus
ouium tuarũ ſuper terram, pro qua iu
rauit patribus tuis, ut daret eam tibi.

Cap. VII. C

CVm vero intro. Hic cõſe
quenter remouent impedi-
† 23. q. 5. c. reuertunt.
mẽta diuinę dilectionis con
tingẽtia reſpectu aduerſarij,
& ſunt tria. Primũ eſt falſa pietas, ſcđm
puſillanimitas, ibi: Si dixeris in corde
tuo. tertiũ cupiditas, ibi: Sculptilia eorũ
&c. Adhuc primò remouet amoris im-
pedimentum primum. ſcđò infert op-
poſitũ incitamentũ, ibi: Cuſtodi ergo.
Adhuc circa primũ primò oſtẽdit ꝓpo
ſitũ. ſcđò remouet quoddã falſum, ibi:
Nõ qa cũ. Circa primũ ſciẽdũ, qđ ſeptẽ
gentes terrã ꝓmiſſionis habitantes ante
ingreſſum filiorũ Iſraël ex dei ſentẽtia cõ
dẽnatę erãt ad mortẽ, ꝓpter iniquitates
ſuas, vt habet. j. ix. ca. & filij Iſraël illuc à
dño mittebant, vt pdictã dei iuſtitiã exe
querent, & ideo ſi eis parcerẽt falſa pieta
tę deluſi cõtrahentes cũ eis amicitias, de⁹
meritò pmitteret eos ab eis decipi, & à
ſuo amore retrahi, & ad idolatriã cõuer
ti, & hoc eſt qđ dicit: a ¶ Cum vero
intro. & pater litera vſꝗ ibi. b ¶ Nõ
inibis cũ eis fœdus. vt remaneant in
terra ſub tributo. c ¶ Nec miſere-
beris. dimittẽdo eos abire cũ ſola vita.
d ¶ Neꝗ ſociabis cũ eis cõiugia.
hoc eſt cum illis gentibus ꝗ erãt prope † ſuo
terrã ſuam, quia per talia fideles ſolẽt tra † Exo.34.b 12.a.
hi ad idolatriã. e ¶ Quin potius hęc
facietis eis. ad deſtruendum omnino
idol latriã. f ¶ Aras eorum ſubuer
tite. ſuper quas ponebant idola & incẽ-
debant thura. g ¶ Et confringite ſta D
tuas. id eſt imagines metallicas & lapi- † præ
deas. h ¶ Lucosꝗ ſuccidite. qui
erant circa templa idolorũ ad exercẽdũ
luxuriam. i ¶ Et ſculptilia comburi
te. id eſt idola lignea. k ¶ Quia popu
lus ſctũs es dño. id eſt ſeparat⁹ ab alijs,
& dedicat⁹ cultui diuio. l ¶ Nõ quia
cunctas gentes. Hic remouet falſam
opinionẽ eorũ, qua aliqui poſſent cre-
dere, ꝙ dñs elegiſſet illũ populũ, eò qđ
eſſet maior numero, qđ remouet dicẽs: † teſtamen tum
Non quia cunctas gentes nume-
ro &c. ſed quia dilexit vos dominus ex
ſola ſua benignitate, & ex merito patrũ:
ideo ſubditur: m ¶ Et cuſtodiuit
iuramentum. de quo habetur Geneſ.
xxij. ad Abraham. Per memetipſum iu-
raui, dicit dominus &c. n ¶ Et red-
dens odientibus ſe. Hoc intelligitur
de filijs Iſraël, de quibus dicitur. ij. Ma-
chabe. vj. d. Non enim ſicut in alijs na-
tionibus dñs patienter expectat, vt eas
cum iudicij venerit tempus in plenitu- † in facium eorum
dine peccatorũ puniat. o ¶ Cuſtodi
ergo pręcepta. Hic conſequenter po † in faciem eorum
nitur incitamentũ diuinæ dilectionis,
ſcilicet bonũ multiplex: ex hoc cõſequen † ſtatuta
dum. pręmittit ergo monitio cũ dicitur: Diuiſio
¶ Cuſtodi ergo precepta. ſ. ex di-
lectione, & ſubdit incitamentũ cũ dicit:
p ¶ Cuſtodiet domin⁹ deus tuus
pactum &c. id eſt bonum patribus
promiſſum. q ¶ Et diliget te. dando
tibi gratiam ſuam. r ¶ Ac multipli-
cabit. in ꝓle & in bonis tpalib⁹ & exẽ-
plificat in litera de multis bonis & patet:
☙ Benedictus eris

Moraliter. a ¶ Cum introdu- Moraliter
xerit te dominus. In hoc capitu-
lo ſeptem gentes enumerantur, de
quibus præcepit dominus filijs Iſraël,
vt nullum fœdus cum ipſis habeant;
✱ ſed totaliter

☞ a ℭ Sterilis. Quędam ſteriles apud
E Iudæos fuerunt, ſed adeò paucæ, vt ad
cōparationē fœcundarū viderentur nul
Allegoricè læ. b ℭ Inſuper & ſcabrones &c.
Non legit alicubi in hiſtoria, ꝙ ſcabro
nes vel veſpas in hoſtes eorum deꝰ ꝑmi-
ſerit. Sed per animalia aculeata timoris
compunctiones deſignat, quibus hoſtes
territos fugabat. c ℭ Non poteris
&c. Cauendū eſſe oſtendit ne fortè ex-
pulſis peccatis à carne noſtra inſurgat
ſpiritalis beſtia, id eſt iactātia, ſupbia, vel
Genē. 19. g. vana gloria, q̄ difficiliꝰ extirpant ꝙ car-
nalia vitia. Lot eīm qui in Sodomis cōti
nuit, in monte fornicatione pollutus eſt.
Expulſo vitio ſtatim virtus plantetur, ne
Matt. 12. d. immundus ſpiritꝰ redeat, & domum va
Moraliter cantem inueniat. ℭ Grego. Quibuſdam
maiora bona deus dat, nec minora, vt
ſemper animus eorū habeat vñ ſe repre-
† tētatiōes hendat, & dum perfecti eſſe appetūt nec
poſſunt, minimè ſe extollāt in his quę ha
bent, qui per ſe parua nō habere valent.
* quò edu- Hinc eſt ꝙ fortes & potentes aduerſa-
xit rios extinxit Philiſtæos, & Chananæos
diu reſeruauit, vt in eis erudiretur Iſraël
habens cōtra quos pugnaret, ne de maio
ribꝰ deuictis ſeſe extolleret. Eadem ergo
mēs pollet ex virtute, laſſeſcit ex infirmi
tate, vt dum quærit ꝙ habere nō valet,
ꝙ habet humiliter ſeruet. Supna quoqꝫ
regio in ciuibus ſuis ex parte damna ptu
lit, ex parte fortiter ſtetit, vt electi angeli
dū alios per ſuperbiā cecidiſſe cōſpicerēt
tantò robuſti quantò humilius ſtarent.
Sic in vnaquaqꝫ anima agitur, vt maxi-
ma lucra cōferāt, aliqñ minima damnāt.
F d ℭ Anathema, ἀπὸ τοῦ ἀνατιθέναι, id eſt à
ſurſum ponendo, vel ſuſpendendo, ſicut
donaria in templis ſuſpendebātur, & ab
eis qui dabant, alienabantur.

GLO. ORDI.

Cap. VIII.

Omne man. &c. Sequitur:
e ℭ Quadraginta an-
nis. Ideo enim per. xl. annos
permiſit eos affligi, vt co-
gnoſcerent quantę fragilitatis eſſent.
☞ Vt af-

Nicolaus de Lyra.

† tu illaqēs
✠ a ℭ Benedictus &c. quantū ad fa
mæ claritatem. b ℭ Auferet &c. quia
non ſolùm multiplicabit te in bonis, ſed
† abomina etiam præſeruabit te à malis. c ℭ Si di
tionem xeris. Hîc remouetur impedimentum
ſcḋm, ꝙ eſt puſillanimitas, quòd poſſet
contingere, ſi filij Iſraël conſiderantes p̄-
dictarum gentium multitudinem & for
titudinem, non eſſent auſi bellare contra
eas: & ſic facerent cum eis pacem & con-
traherent amicitias, ex quibus ab amore
dei retraherentur; & ad idolatriam con-
uerterentur, hoc remouet dicens:
d ℭ Noli me. ſ. eorum multitudinem
& fortitudinem, cuius cauſa ſubditur:
e ℭ Sed recor. &c. cuius exercitum
magnum & fortem vno flatu ſubmerſit.
f ℭ Sic faciet &c. & iō nō habes cau-
ſam metuēdi. g ℭ Paulatim &c. nō
quia deus non poſſit eas delere ſimul, ſed
propter aliud ꝙ ſequit: h ℭ Ne for-
te multi, &c. quia filij Iſraël non erant
adhuc in tanto numero, ꝙ poſſent ter-
ram ſufficienter colere. i ℭ Sculptilia
⁎ iam eorum. Hîc remouetur tertium impe-
dimentum

Benedictꝰ eris inter omnes populos. a
a Non erit apud te ſterilis utriuſqꝫ ſe-
xus, tam in hominibus quàm in gregi
bus tuis. Auferet dominus à te omnē b
langorē, & infirmitates Ægypti peſ-
ſimas quas nouiſti, non inferet tibi,
ſed cunctis hoſtibus tuis. Deuorabis
omnes populos, quos dominus de-
us tuus daturus eſt tibi. Non parcet
eis oculus tuus, nec ſeruies diis eorum
ne ſint in ruinam tui. Si dixeris in cor c
de tuo, plures ſunt gentes iſtæ quàm
ego, quomodo potero †delere eas?
Noli metuere, ſed recordare quæ fe- d e
cerit dominus deus tuus Pharaoni &
cunctis Ægyptiis, †plagas maximas,
quas uiderunt oculi tui, & ſigna atque
portenta manumqꝫ robuſtam, & bra
chium extentum, †ut educeret te dñs
deus tuus. Sic faciet cunctis populis f
ℭ Timoris punctiones.
b quos metuis. Inſuper & ſcābrōes mit
tet dñs deus tuus in eos, donec dele-
at oīes atqꝫ diſperdat, q te fugerint,
& latere non poterint. Non timebis
eos, quia dñs deus tuus in medio tui
a ℭ Omnipotens liberando ſuos. b ℭ In aduerſarios ſuos, iuſte iu-
dicando. c ℭ Non alius, ipſi ſoli uictoria aſcribitur, per
quem hoſtes ſuperantur.
eſt. Deus magnus & terribilis: Ipſē
conſumet nationes has in conſpectu
c tuo paulatim atqꝫ per partes. Nō po g
teris delere eas pariter, ne fortè mul- h
tiplicent cōtra te beſtię terrę. Dabitqꝫ
eos dñs deus tuus in cōſpectu tuo, &
interficiet illos donec penitus delean
tur. Tradetqꝫ reges eorū in manus tu
as, & diſpdes nomina eorū ſub cælo.
Nullꝰ poterit reſiſtere tibi, donec cō-
teras eos. Sculptilia eorū igne cōbu- i
res. Non cōcupiſces argentū & aurū, k
de qbus facta ſunt, neqꝫ aſſumes ex eis
tibi quicquā, ne †offendas, propterea
ꝗa abominatio eſt dñi dei tui: Nec in
ℭ Imaginem uel ſtatuam fabricatam & bene politam.
feres †qppiā ex idolo in domū tuā, ne
a ℭ Adorando & colendo. ℭ Alienatio.
d fiās anathema ſicut & illud eſt. Qua
ſi ſpurcitiam †deteſtaberis, & †uelut in
quinamentum, ac ſordes abomina-
tioni habebis, quia anathema eſt.

Cap. VIII.

Omne mandatum l
quod ego præcipio ti
bi hodie, caue diligen-
ter ut facias, ut poſſi-
tis uiuere & multipli-
cemini, ingreſſiqꝫ poſſideatis terram
pro qua iurauit dominꝰ patribus ue-
ſtris. Et recordaberis cuncti itineris m
per quod adduxit te dominus deus tu
e us*quadraginta annis per deſertum,

dimentum ꝓueniens ex cupiditate, vide G
licet ſi de idolis confractis acciperent au
rum & argentum, & in vſus ſuos cōuer-
terent, & ſic deū offenderēt, & ideo pro-
hibet hoc dicens: k ℭ Non concupi
ſces argentum & cæt. & patet litera.

⁎ ſed totaliter deſtruant: p quas morali-
ter intelligunt ſeptē vitia capitalia, q̄ ſunt
à fidelibus totaliter deſtruenda: ſcilicet Moraliter
acedia, q̄ eſt q̄dā tarditas & pigritia in bo
nis opibus īcipiēdis & cōtinuādis, & ſi-
gnificat p Hethęū q formidās īterpretat. Septē vitia capitalia
Acedioſus eīm ſemp eſt formidās & trepi
dās in bonis opibꝰ inchoandis. Prouer.
xxvj. b. Dicit piger, leo eſt in via, leæna in
itineribꝰ. Scḋm vitiū eſt auaritia cuiꝰ ety †expellere
mologia eſt æris auidia. Eccl. v. b. Aua-
rus nō implebit pecunia. Et ſignificat per
Chananæū q interpretat commutans &
poſſidens, nā in cōmutationibꝰ rerū fre-
quenter fiunt fraus & dolus ex auaritia.
Auarus eīm ita tenaciter poſſidet ea quæ
habet, ꝙ nō ꝓſunt aliis nec ſibi. Hiero-
nymus in epiſtola ad Paulinū de omni-
bus ſacræ ſcripturæ libris: Antiquè di-
ctum eſt: Auaro deeſt tā ꝙ habet, qꝫ ꝙ
nō habet. Tertiū vitiū eſt ſuperbia quæ
ſemp nitit alios ſibi ſubijcere, & per cō-
ſequēs eos à ſtatu ſuo & honore deijcere:
ꝓpter ꝙ ſignificat p Gergeſæū q inter
pretat eijciens colonū. Pſal. cxviij g. Su-
perbi iniquè agebāt vſqꝫ quaqꝫ cunctos
volētes ſuppeditare. Quartū vitiū eſt in-
uidia, q̄ eſt triſtitia de bonis ꝓximi, & ſi-
gnificat p Amorrhęū, q īterpretat auarꝰ.
inuidꝰ eīm amare fert proſperitatē alteriꝰ.
Eccl. xiiij. g. Neqꝫ eſt oculus inuidi, ꝗa vi
dere nō poteſt bonū proximi. Quintū vi H
tiū eſt ira, q̄ eſt appetitꝰ vindictæ ꝓpter
ꝙ ſignificat p Heuęū, q interpretat col-
ligēs lapides. Iracundus eīm cū lapide vel
alio lædente ſtatim ꝑcutit proximū iniu
rioſè, ideo dicit Prouerb. xviii. c. Spm̄ ad
iraſcēdū facilē quis poterit ſuſtinere? Se-
xtū vitiū eſt gula, q̄ ſignificat p Iebuſęū, q
interpretat pręſepe meū. Guloſus enim
ſemper vult in p̄ſepe ciborū ſuper cibū
& potū ſe effunde ſicut animal brutū.
Vñ de diuite epulone dicit, Luc. xvj. e. ꝙ
epulabatur quotidie ſplendidè. Septimū
vitiū eſt luxuria: quę ſignificatur per Phe
reſæum, qui diſſeminatio interpretatur.
Per luxuriam enim ſemen humanum in-
debitè diſſeminatur. Vñ Sap. ij. b. dicit
in perſona luxurioſorū; Nullum pratum
ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.

NIC. DE LY.

Cap. VIII. †deteſtādo †abominādo

Omne mandatum. Hîc Diuiſio
ponunt incitamenta ad dei
dilectionem ſumpta in re-
ſpectu ad deum, & primò ex
cōſideratione ſuę munificētię. Secūdò ex
conſideratione ſuæ miſericordiæ. ix. cap.
Prima in duas, ꝗa primò ponunt inci-
tamenta ex dei munificentia in beneficijs
p̄teritis. Scḋò in futuris, ibi: Dñs deꝰ tuus
introducet te. Circa primum dicitur:
l ℭ Omne man. &c. facias. & hoc ex
dei dilectiōe. cuiꝰ incitamēti ſubdit cauſa,
cū dicit: m ℭ Et recordaberis cūct.
ab egreſſu de AEgypto vſqꝫ ad diē hāc.

✠ Vt affligeret

Moraliter. l ℭ Omne mandatum Moraliter
quod ego p̄cipio &c. Sequitur infrà
⁎ Dñs enim

A a ¶ Vt affligeret te. Augu. Hîc apertius dictum eſt, quod alibi genere locutionis obſcurum eſt. Hoc eſt, tentat vos dominus deus
Deute.13.a. veſter, vt ſciat ſi diligitis eum. i. ſciri faciat quod modò apertè dictũ eſt, vt tẽtaret te: & nota fierent quæ in tuo animo verſabantur &c. Non enim, ait, vt cognoſceret. Quòd ſi dixiſſet, intelligendum erat, cognita faceret. b ¶ Manna. Carnem Chriſti, qua refecti ad veram promiſſionis terram veniamus. Quadraginta annis manna comedimus, id eſt toto tempore noſtro, quòd quatuor viciſſitudinibus voluitur, dominici corporis ſacramento paſcimur. c ¶ Non in ſolo pane viuit homo ſed in omni &cæt.
Myſticè Spiritalis cibus commendatur, vnde
† Mat. 4.a animæ in æternũ victuræ ſatiantur. Mãna
Leui.4.a. de cælo datum carnem Chriſti ſignificat, qui ait: Ego ſum panis vitæ, hic eſt panis qui de cælo deſcendit, quia verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis.
Ioh.6.d. Qui manducat hanc carnem, habet vitam æternam. ¶ Non in ſolo pane &cætere. Significat geminam naturæ noſtræ ſubſtantiam. Homo enim ex anima & corpore conſtat, qđ ex terra eſt, terreno alitur cibo: anima verò viuit de verbo dei: ſpiritum verò hominis viuificat ſpiritus dei, ſi tamen homo eſt in corpore eccleſiæ. i. Chriſti, & in fide filij dei. Ideo addit, veſtimentum eius vetuſtate non deficere, quia noui hominis conuerſatio in nouitate vitæ debet permanere, cuius pes non eſt ſubtritus, quia greſſus operum eius ſeruatur illæſus. Quia nouit dominus viam iuſtorum, & iter im-
Pſal.1.d. piorum peribit. d ¶ Iudicia. quæ per Moyſen poſt legem datam diuerſis tem-
B poribus populo præcepta ſunt, quæ in Exodo iuſtificationes appellantur.
e ¶ Et ceremonias. Circunciſionem, ritus ſacrificiorum. Vnde Ambroſius ſuper epiſtolam ad Romanos. Triplex (inquit) lex eſt prima pars de ſacra-
mento diuinitatis

ut affligeret te atq; tẽtaret, & nota fierent quæ in tuo animo uerſabãtur utrum cuſtodires mandata illius, an non. Affixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu & patres tui, ut oſtenderet tibi quòd † non in ſolo pane uiuat homo, ſed in omni uerbo quod egreditur ex ore dei. Veſtimentum tuum quo operiebaris, nequaquam uetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus. En quadrageſimus annus eſt, ut recogites in corde tuo, quia ſicut erudit homo filium ſuum, ſic dominus deus tuus erudiuit te, ut cuſtodias mandata domini dei tui, & ambules in uiis eius, & timeas eum. Dominus enim deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum aquarumq; & fontium, in cuius campis & mõtib⁹ erumpunt fluuiorum abyſſi: terram frumenti, hordei ac uinearum, in qua ficus & malagranata & oliueta naſcuntur, terrã olei ac mellis, ubi abſq; ulla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: Cuius lapides ferrum ſunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur, ut cùm comederis & ſatiatus fueris, benedicas dño deo tuo pro terra optima, quã dedit tibi. Obſerua & caue neq̃n obliuiſcaris dñi dei tui, & negligas mãdata ei⁹ atq; iudicia & cere

a ¶ Tibi vel aliis: deo enim aperta ſunt omnia. a ¶ Verbum caro factum eſt &c. a ¶ Conuerſatio. ¶ Habitus virtutum quem non vult vetuſtate deus deficere. a ¶ Greſſus bonorum operum vel fidei. ¶ Quod iuſtum eſt. ¶ Mediocribus. a ¶ Id eſt doctoribus. a ¶ Ad mentes auditorum fluunt. b ¶ In eccleſia doctrinæ flumina. a ¶ Euangelicæ doctrinæ. b ¶ Legalis quæ duro tegmine litteræ inuoluta. c ¶ Feruentis doctrinæ quæ lætificat cor hominis. a ¶ Dulcedo ſapientiæ. b ¶ Congeries virtutum. c ¶ Opa miæ. a ¶ Miſericordiæ. b ¶ Dulcifluæ charitatis. ¶ Qui de cælo deſcendit: Iohan. 6. d. a ¶ Doctrina firma vel ſancti inuincibiles. a ¶ Sanctis eminentibus. b ¶ Sonoritas prædicationis. ¶ Gratias agendo. ¶ A quo omnia. ¶ Eccleſia. a ¶ Moralia: decem mandata legis ſcripta in tabulis. b ¶ Diſcretio boni & mali.

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Vt affligeret te. non ex defectu dilectionis, ſed ad bonum tuum: ſicut pater aliquando ex dilectione permittit affligi filium, ideo ſubditur:
b ¶ Atq; tentaret. vt patientia tua alijs eſſet nota ad eorum exemplum & tibi ad meritum. Et loquitur hîc ſcriptura quantùm ad bonos illius populi, quia ſecundum regulam Iſido. ad intelligendum ſacram ſcripturam, ſacra ſcriptura frequenter attribuit toti populo, quod tamen ei conuenit ratione vnius partis.
c ¶ Afflixit te penuria. id eſt defectu cibi & potus, vt habetur in Exodo, & libro Numeri in pluribus locis. Hoc tamen ceſſit ad bonum eorum, quia ex hoc dulcior & acceptior fuit abundantia potus & cibi à deo dati. ideo ſubditur: d ¶ Et dedit tibi cibum manna quod ignorabas tu &c. vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuat homo. id eſt cibo hominis labore parato. e ¶ Sed in omni verbo quod egreditur &c. id eſt ex manna, quę ad ꝓceptũ dñi deſcendebat. In Hebræo em̃ nõ habeť verbo: tñ ſecundũ trãſlationẽ noſtrã, vbi habeť manna, põt dici verbũ, inquantũ ex mãdato dñi deſcendebat, ſicut & verbũ aliqñ accipiť ꝑ re q̃ verbo diciť, ſicut habeť .ij. Reg. j. a Qđ eſt verbũ qđ factũ eſt. i res geſta vel facta. f ¶ Veſtimentũ &c. Dicit autem hîc Rab. Salo. quòd veſtimenta puerorum creſcebant cũ eis ſecundũ augmentũ ſuæ quãtitatis. g ¶ Et pes tuus nõ eſt ſubtritus. Hoc non põt intelligi generaliter, ſed tantùm de bonis, prout dictũ fuit Nu. xi. in principio, ſup illud: Dolentium ꝓ labore. qa ſi ex itinere fuit dolor in corporibus, hoc maximè fuit in pedibus, & ibi requiratur expoſitio hui⁹ paſſus. h ¶ Dñs enim deus tuus. Hîc ponitur incitamentũ ex dei beneficiis futuris, & pri-
C mò facit propoſitum. ſecundò infert corollarium, ibi: Obſerua & caue. Circa primũ dicitur ſic: dominus enim. Hoc dicitur vt ſci- Diuiſio
rent, quòd terram illam non obtinerent virtute propria, ſed diuina. i ¶ Terram riuorum aqua. dicuntur autem fontes aquæ exiſtẽtes in origine riui fluẽtes ab origine. Stagna, lacus, & paludes retinẽt ſibi nomen commune, ſcilicet aquarũ. k ¶ In cuius campis & montibus erumpunt &c. Hoc dicitur ad oſtendendum quòd illa terra erat humida & paſcualis pro animalibus nutriendis. l ¶ Terram frumenti, hordei ac vinearum. ad oſtendendum fertilitatem terræ pro ſuſtẽtandis hominibus. p ¶ Cuius lapides ferrum ſunt. quia minera ferri eſt in terra lapidoſa, vt communiter. q ¶ Et de montibus eius æris metalla &c. Id eſt mineræ vnde fiunt metalla. Iſta autem dicuntur ad oſtendendum bonitatem illius terræ, quantùm ad metalla, de quibus fiunt vaſa varia & inſtrumenta in vſus vitæ humanæ neceſſaria. r ¶ Benedicas domino deo tuo. id eſt iſta dicta ſunt, vt diligas dominum deum tuum corde, & benedicas ore pro ſuis beneficijs tibi collatis. ſ ¶ Obſerua & caue nequando obliuiſcaris domini dei tui. Hîc infert corollarium. Frequenter em̃ cõtingit, qđ ex diuinis bñficijs: quæ debẽt eſſe materia diligendi de-
um & obediendi

D

* h ¶ Dominus enim deus tuus introducet te in terram bonam &cæ. Secundum ſenſum allegoricum per terram iſtam ſignificatur militans eccleſia, quæ bene dicitur terra riuorum, aquarum, & fontium. Per fontes intelliguntur doctores in ſcholis: Per riuos ſcholares audientes ab ipſis: Per aquas verò prædicantes populis. Prouer. v. c. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. k ¶ In cuius campis & montibus &cæ. Per quod deſignatur ſacramentum baptiſmi quod datur à ſacerdotibus, qui dicuntur montes propter altitudinem ſtatus ſuper populum, datur etiam in neceſſitate à ſimplicibus laicis, qui camporum planicie deſignantur, & ſic fluuius baptiſmalis erumpit de montibus & campis.

Moraliter
Allegoricè
Militãs eccleſia.

l ¶ Terram frumenti hordei ac vinearum. Dicitur aũt eccleſia terra frumenti ratione corporis Chriſti, quòd in ea conſecratur in pane frumenti, propter quod Chriſtus grano frumenti ſe comparat dicens Iohan. xij. d. Niſi granum frumenti cadens in terram &cæte. Dicitur etiam terra vinearum ratione ſanguinis Chriſti, qui in ea conficitur in vino vitis. Dicitur autem hordei terra propter ſacramentum pœnitẽtiæ, q̃ exigit auſteritatem vitæ. m ¶ In qua ficus. id eſt dulcedo manſuetudinis, quæ debet eſſe in fidelibus & maximè in prælatis eccleſiæ. n ¶ Et malagranata. vbi grana interius connectuntur, & per hoc connexio fidelium in charitate ſignificatur. k ¶ Et oliueta. id eſt pietatis opera. o ¶ Terrã. exultationis internæ Pſal. xliiij. b. Propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ. p ¶ Ac mellis. deguſtatiõis diuinæ bonitatis, Pſal. xxxiij. b. Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt dominus. p ¶ Cuius lapides ferrum. per quos ſignificantur ſimplices Chriſtiani, qui dicuntur ferrum propter firmitatẽ fidei, quæ frequenter magis viget in eis, quàm in hominibus literatis. q ¶ Et de. Per montes intelliguntur prælati & doctores, per metalla verò quæ ſunt ſonoroſa, intelliguntur ſonus ꝓdicationis, & ſonus diuinę laudis, q educuntur de prælatis & eorũ miniſtris, & de doctorib⁹, & eorũ diſcipulis.
* Doctor tuus

mento diuinitatis. Secūda congruit legi naturali, q̄ peccatum interdicit. Tertia feſtorū legis.i.ſabbatha, neomeniæ,& circūciſio. a ❡Ac dipſas. Dipſas Gen⁹ aſpidis quę Latinè dicit ſitula, quencunq; momorderit, ſiti perit. Adeò parua vt cū calcat, nō videat. Cui⁹ venenū añ extinguit,q̄ ſentiat, nec triſtitia ſentit moritur⁹. ❡Myſticè. Myſticè Varij ſerpētes hęreſes ſunt inter ſe q̄dē diuerſæ,ſed omnes mortiferę.

Nicolaus de Lyra.

um & obediēdi ſibi,hoīs inſoleſcūt,& mandata dei cōtemnūt: ideo ad hoc excludendū dicit: Obſerua & caue,ne q̄n obliuiſcaris dñi dei tui,& negligas mandata eius &c.& patet litera ex p̄dictis vſq; ibi: b ❡In qua erat ſerpens flatu adurens & ſcorpio ac dipſas. à quorū lęſione te defendit. Et accipit hîc ſingulare pro plurali.Serpens.i.ſerpētes, & ſic de alijs.ſicut Exo.viij.f. Venit muſca grauiſſima.i.multitudo muſcarum. Sciēdū etiā q̄ ſm q̄d dicit glo.Dipſas eſt genus minimū ſerpētis,ita q̄d vix percipit,& quencunq; momorderit, ſiti perit. Cætera patent ex dictis.

Moraliter a ❡Ductor tuus fuit in ſolitudine.ſ.dñs.Per ſolitudinē intelligit religionis ſtat⁹,de quo dicit,Pſal. liiij.b.Ecce elongaui fugiēs,& manſi in ſolitudine. Ad hanc ſolitudinem adducit dñs,ſua ſancta inſpiratione. F b ❡In qua erat ſerpens flatu adurens. id eſt diabolus cuius anhelit⁹ prunas ardere facit, vt dicitur, Ioh.xlj. b. Diabolus em̄ fortius tentat religioſos cōmuniter q̄ ſeculares. Vnde dicit Leo papa de diabolo: Illos pulſare negligit, quos quaſi ſubiectos tenet. c ❡Et ſcorpio. qui vultu blanditur, & cauda pungit,ꝑpter q̄d tētationem ſignificat, Nota de ſcorpionibus quæ ſub ſpecie boni ad malū inducit & hoc modo tētādi diabol⁹ frequēter religioſos ſeducit. c ❡Et dipſas. quæ illū quē ꝑcutit,ſiti mori facit,deo ſignificat tentationem de vitio proprietatis qua religioſus percuſſus morit ſiti cupiditatis.

† expellas, & ꝑdas eos

GLO. ORDI.

Cap. IX.

Allegoricè A Vdi Iſraël. b ❡Neq; ei &c. Auguſt.Iſti ſunt qui nō meruerūt perire in deſerto,quia neſcierūt dexterā aut ſiniſtrā. Iam verò dura ceruice dicunt.Illud ergo in ſacramēto dictū eſt,nō iſtorū merita cōmendata,ne quis em̄ exiſtimet ſubitò vituperabiles factos, q̄ meritò fuiſſent antè laudati,paulopoſt eis dicit: Memēto & ne ob.&c.Si aūt quidā tales erant,quidā verò fideles & boni,etiā ſic non daī illis terra ꝓmiſſionis,qui neſciūt dexterā aut ſiniſtrā, vt hoc ſic intelligam⁹,q̄ſi nō offenderint dñm. Nā & patres eorū q̄ mortui ſunt,nec in terrā ꝓmiſſiōis intrauerunt, tales fuiſſe inueniunt,vt in eis eſſent aliqui Roma.1.d. boni. Vñ Apoſtol⁹ quoſdam eorū, nō omnes dicit offendiſſe, & peccata eorū cōmemorat.Similes em̄ parētibus ſuis,q̄d adiunctū eſt,oſtendit,& in Horeb

a Circuncſionem.
moniās q̄s ego pręcipio tibi hodie,ne poſtquam comederis & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris & habitaueris in eis, habuerisq; armenta boum,& ouiū greges, argenti,& auri,cunctarūq; rerum copiam, eleuetur cor tuum,& non reminiſcaris domini tui,q eduxit te de terra Ægypti,de domo ſeruitutis,& ductor tuus fuit in ſolitudine magna atq; terribili,in qua erat ſerpens flatu adurens,& ſcorpio ac dipſas,& nullæ
a Doctrinæ ſcilicet. b Petra autem erat Chriſtus.1.Corint.9.b.
omnino aquæ:qui eduxit †riuos de petra duriſſima,& cibauit te māna in ſolitudine,q̄d
Corpore Chriſti.
Veteris legis.
neſcierunt patres tui. Et poſtquam afflixit ac probauit te ad extremū †miſertus eſt tui,
Attribuendo tibi.
ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea & robur man⁹ meæ hæc mihi omnia præſtiterūt:ſed recorderis domini dei tui,quòd ipſe
Cui attribuenda omnia.
Promiſſionem.
tibi uires præbuerit,ut impleret pactum ſuum ſuper quo iurauit patribus tuis,ſicut pręſens indicat dies. Si autem oblitus domini dei tui,ſecut⁹ fueris deos alienos,colueriſq; illos & adoraueris,ecce nunc †prædico tibi, quòd omnino diſpereas, ſicut gentes quas deleuit dominus in introitu tuo, ita & uos peribitis,ſi inobedientes fueritis uoci domini dei ueſtri.
Firmiter promittendo.

Cap. IX.

A Vdi Iſraël: Tu tranſgredieris hodie Iordanem,ut poſſideas nationes maximas & fortiores te,ciuitates ingentes & ad cælum uſq; muratas, populū magnum atq; ſublimem, filios Enacim quos ipſe uidiſti, & audiſti,quibus nullus poteſt ex aduerſo reſiſtere. Scies ergo hodie, quòd dñs deus tuus ipſe tranſibit ante te ignis deuorans,atq; conſumēs,qui conterat eos, & deleat atq; †diſperdat ante faciem tuam uelociter,ſicut locut⁹ eſt tibi. Ne dicas in corde tuo, cū deleuerit eos domin⁹ deus tuus in cōſpectu tuo: propter iuſtitiā meam introduxit me deus ut terram hanc poſſiderem: cùm propter impietates ſuas †iſte deletæ ſint nationes. Neq; enim propter iuſtitias tuas & †æquitatem cordis tui ingredieris, ut poſſideas terras earum: ſed quia illæ egerūt impiè, introeunte te deletæ ſunt, & ut compleret uerbum ſuum dominus,quod ſub iuramento pollicitus eſt patribus tuis, Abrahā, Iſaac,& Iacob. Scito igitur,quòd non propter iuſtitias tuas dñs deus tuus dederit tibi terrā hanc optimā in poſſeſſionē,cùm duriſſimæ ceruicis ſis populus. Memento & ne obliuiſcaris quomodo ad iracundiam prouocaueris dominū deum tuū in ſolitudine,& ex eo die quo egreſſus es de Ægypto uſq; ad

in Horeb exacerbaſtis dñm, vbi illi exacerbauerunt dñm,qui meritò ſuo in terrā ꝓmiſſionis inducti nō ſunt. G
❡Deditq;

NIC. DE LY.

Cap. IX.

A Vdi Iſraël. Hîc conſequēter ponunt incitamēta diuinæ dilectiōis ex cōſideratiōe diuinę miſericordiæ portātis patienter eorū peccata ac etiā remittentis, & primò deſcribit trāſgreſſiōis actus.ſc̄d'ò recōciliationis fœdus cap.x. Adhuc circa primū excludit eorū iuſtitia,ſc̄d'ò cōcludit eorū culpa,ibi: Memēto. circa primū p̄dicit eis Moyſes, q̄ in terra eis ꝓmiſſa,habituri erāt ꝟtute diuina victorias multas & magnas. Et quia ipſi vel aliq̄ eorū poſſent credere q̄d hoc faceret eis ꝓpter eorum merita, ideo hoc excludit cū ſubdit: f ❡Ne di.&cæt.& patet litera, & ſubditur cauſa vera dictarū victoriarū, q̄ eſt duplex. Vna propter iniquitates gētiū in terra ꝓmiſſiōis habitantiū ꝓpter quas mortē meruerāt,q̄d notaī cū dicit: g ❡Sed quia illæ &c. Sc̄d'a,vt impleret iuramentū dñi factū ad Abrahā, Gen.xxij. c. Per memetip̄m iuraui dicit dñs &c. Sequit: Poſſidebit ſemen &c. Cætera patēt. h ❡Memēto. Hîc cōſequēter deſcribit eorū multiplex culpa,& primò añ receſſum eorū de mōte Sinai. ſc̄d'ò poſt receſſum,ibi: Incēdio q̄q;. Circa primū p̄mittit trāſgreſſio populi,ſc̄d'ò ſubdit oratio Moyſi, ibi: Et ꝓcidi añ dñm. Circa primū dicit: Memento & ne obliuiſcaris quō ad iracūdiā ꝓuocaueris dñm deū tuū in ſolitudine,i.poſt trāſitū maris rubri, murmurādo ꝓpter defectū aq̄ & cibi,vt habet Exo.xv.&.xvj.&.xvij. i ❡Et ex &c. q̄a cū adhuc eſſent in AEgypto ſup mare rubrū videntes AEgyptios ſup ſe veniētes, inſultātes dño & Moyſi dixerunt: Forſitā non erant ſepul.&c. vt habetur Exo.xiiij. Nam & Moraliter. Audi Iſraël &c. Sequit: e ❡Dñs deus &c. p hoc docemur, q̄d nullū bonū actū debem⁹ nobis attribuere, ſed totū virtuti diuinæ. Videm⁹ em̄ in inſtrumētis alicui⁹ artis q̄d licet ſint optimè cōſtituta in eſſe ſibi cōpetēti, tñ nihil agere pñt ſine motu artificis, vt ſecuris quātūcunq; acuta ſcindere non pōt, niſi moueat manu carpētatoris. Res aūt naturales cōparant ad deum, ſicut ad artificē. Sap.vij.c. Omniū eſt em̄ artifex oēm hñs virtutē. Et ideo res cōſtituta,i. eſſe naturali opari nō pñt ſine dei motiōe gñali, q̄a cauſa prima plus influit in cauſatū q̄ ſc̄d'a, prima ꝓpoſitione de cauſis. Eodē modo in actū meritoriū null⁹ pōt exire ſine ſpeciali dei motiōe. h ❡Memento &c. licet em̄ bonorū actuū noſtrorū debeam⁹ reminiſci deo grās agēdo, q̄ principalis eſt auctor eorū vt dictū eſt, tñ peccatorū noſtrorū frequētius debem⁹ memorari, dolendo de ipſis & veniā poſtulando, quia peccatum totū eſt à nobis inquantum peccatū. deus em̄ nō eſt cauſa peccati, ſc̄d'm q̄d ipſe dicit Oſee.xiij.c. Perditio tua Iſraël,ex

Diuiſio
† tibi aquā
† bñfecit tibi
† teſtificor vobis
H
Moraliter
† deuorans atque
† expulerit
† deus iſtas
† rectitudinem

A a ¶Dedit &c. Aug.In Exo.legitur quòd tabulas Moyſi dominus dederit.Moyſes verò ea dictante ſcripſerit,cùm dominus facultatem ſcribendi dederit. Notandum eſt quòd tabulæ quas dñs dedit,in qbus homo non laborauit confractæ ſunt,illæ verò q̃ humano labore compoſitæ ſunt,integrę permanſerūt.

Allegoricè. ¶Alleg.Quia lex quā dominus Iudæis dedit, illis nolentibus opari nō pmāſit.Euāgeliū verò qđ gentib⁹ datū eſt,ipſis opantib⁹& ſpiritaliter exercētibus, durat in ſeculū.

Nicolaus de Lyra.

a ¶Nā & in Horeb prouocaſti eū.fabricando vitulū aureū & adorando eū, dū Moyſes morā cōtraheret in monte cū dño,vt acciperet ab eo legem & tabulas, vt habetur Exo.xxxii.vbi expoſita eſt iſta hiſtoria quę hîc repetiť. c ¶Et procidi.Hîc conſequēter deſcribiť oratio Moyſi ꝓ remiſſiōe peccati p̄dicti,& hoc eſt qđ diciť: ¶Et procidi ante domi.quia ſicut ante quadraginta diebus ieiunauerat in monte ad accipiendum tabulas, ita ſecundo ieiunauit alijs quadraginta diebus & noctibus ad impetrandū populo remiſſionē, & etiā ipſi Aaron qui timore populi vitulum fecerat, vt habetur Exo.xxxiij. d ¶Peccatum aūt veſtrū qđ fece.id eſt vitulum,licet eī eſſet res inanimata in qua non poteſt eſſe peccatū, vocať tī peccatū populi, eò qđ populus peccauerat ipm faciēdo & colendo.

* corrupit ſeipſum

† pręcepi

Diuiſio e ¶In incendio quoq;.Hîc conſequenter recolitur culpa populi

B poſt receſſum de monte Sinai, & primò ponitur culpa populi,ſecundò oratio Moyſi, ibi: Et iacui corā domino.Primū aūt habeť Numeri xj.vbi dicitur,qđ ꝓpter murmurationē populi ex labore itineris accenſus eſt ignis ex imperio domini, & deuorauit magnam partem populi,& hoc eſt quod dicitur: In incendio quoq;. Item peccauit populus ad aquas cōtradictiōis,ꝓut habetur Nu.xx.b. & hoc tāgiť cùm dicitur: Et in tentatiōe.Et iterum qñ inordinatè deſiderauit eſum carniū, ꝓpter quod multi ſunt ibi mortui & ſepulti,vt habeť Nume.xj. & hoc eſt qđ dicitur: f ¶Et in ſepulchris cōcupiſcentię ꝓuocaſtis dñm. ꝓpter hoc eī vocatus eſt locus ille ſepulchrum concupiſcētiæ,quia ibi ſepultus eſt populus qui deſiderauit carnes. Quartò peccauit populus, quando territ⁹ verbis exploratorū tanq; rebelles domino voluerunt reuerti ī AEgyptū, vt habeť Nu.xiij. & hoc eſt qđ diciť:Quando miſit vos de &c. & ſequiť: g ¶Et iacui corā dño quadraginta diebus ac noctibus,Hîc deſcribitur oratio Moyſi,& ſcđ'm qđ dicūt

Tres q̃dragenę Moyſi Hebræi, iſta eſt tertia q̃dragena quā fecit Moyſes in monte. Prima fuit quando aſcendit in montem, vt acciperet primas tabulas, prout habeť Exo.xxiiij.Secūda quando poſt fabricationē vituli aſcendit ad dominum ad impetrādū remiſſionem illius peccati,vt habetur Exod.xxxij. Aſcendam

Aſcēdam ad dominum ſi quo modo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro.Tertia fuit qñ domin⁹ placat⁹ orationibus Moyſi dixit ei: Præcide tibi duas tabulas lapideas inſtar priorū, quib⁹ p̄ciſis aſcendit in montē,vt lex in illis tabulis ſcribereť,vt habeť Exo.xxxiiij. & ibi ſtetit.xl.dieb⁹& .xl.noctib⁹ ſicut fecerat ꝓ primis tabulis.vñ& c.ſe.vbi diciť:Ego autem ſteti in monte ſicut prius.xl.dieb⁹ &c.In Hebręo habeť: Ego aūt ſteti in monte ſicut diebus priorib⁹.xl.diebus &c. qđ exponit Rab.Sa.dicens:Sicut prima quadragena fuit Moyſi conſolabilis, qa fuit ante offenſam dñi, ita & tertia,quia fuit poſt remiſſionē peccati.ſecunda aūt q̃ fuit intermedia fuit triſtabilis, qa orabat ꝓ remiſſiōe pcti, nec erat cert⁹ de obtētu vſq; ad vltimū diem illi⁹ quadragenę,qua dñs dixit ei:Indulſi pctm̄ ꝓ quo oraſti. Et in ſignū hui⁹ p̄cepit ſcđ'as tabulas excidi, vt lex repararet.Expoſitores aūt nr̄i cōmuniter tenent,qđ Moyſes fecit in mōte tm̄ duas quadragenas, qa (vt dicūt) nō plures ponunť in Exodo. vbi pleni⁹ hæc hiſtoria deſcribitur. Itē qa à primo aſcēſu Moyſi ad accipiendū tabulas à quo incipit prima quadragena vſq; ad diem expiationis in quo deſcendit Moyſes apportans ſecundas tabulas, vt ſupponunt omnes doctores catholici & Hebræi(propter qđ illa die fit feſtū D expiatiōis ex placatione dñi) nō poſſunt inueniri tres quadragenę dierū, vt dicunt:ſed iſta non infringunt dictū Hebræorū.Primū eī nō valet, qa qñ hiſtoriæ ſcripturę ſacrę in pluribus locis eiuſdē ſcripturæ narrantur, frequenť cōtingit, vt qđ omittiť in vno loco ſuppleatur in alio,vt patet in omnibus libris hiſtoriarum ſacræ ſcripturæ:maximè in libro Regum.& Paral. in veteri teſtamento, & in euangelijs,in nouo.Et eodem mō pōt dici in ꝓpoſito,qđ tertia q̃dragena quę in Exo.omittiť,hîc ſuppleť.Similiter ſcđ'm non valet, quia aſſumit falſum. Ad cui⁹ intellectum cōſiderandū,ꝙ filij Iſraël exierant de AEgypto.xv.die mēſis primi: vt habeť Exo.xij. Feſtum aūt expiationis celebrabatur.x.die ſeptimi menſis, Leuit.xxiij. & ſic à prima die primi mēſis,ī q̃ exierūt filij Iſraël de AEgypto, vſq; ad diem expiationis fluxerunt ſex menſes integri,& decem dies, qui ſimul iuncti faciunt dies.clxxxvij.quia Iudæi faciūt menſes per lunationes,& ideo duo menſes contigui faciunt. lix.dies, & ſic de alijs combinando. ſi igitur à.clxxxvij. diebus prædictis ſubtrahantur.xiiij. dies primi

† rebellis fuiſti

* Iſraël, ex me tantūmō auxiliū tuū. b ¶Dimitte me vt con.eum. Ex hoc verbo quod dicit dñs Moyſi de pplo peccatori,patet qđ boni p̄lati ſuis meritis & orationib⁹ retinent à peccante populo vindictam dei,& qa pauci ſunt tales p̄lati, ideo diciť Eſa.lxiiij.c.Nō eſt q inuocet nomē tuū,q cōſurgat & teneat te.Cætera ſunt moralia vel replicationes quorundam factorum quorum ſenſus myſticus ſuprà poſitus eſt.

Moraliter

iſtum ſemper aduerſum dominum †contendiſti. Nam & in Horeb prouocaſti eum,& a iratus delere te uoluit, quando aſcendi in montem,ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti quod pepigit uobiſcum deus: & perſeueraui in mōte quadraginta diebus ac noctibus,panē non comedens,& aquam a non bibens. Deditq; mihi dominus duas tabulas lapideas ſcriptas digito dei,& continentes omnia uerba quæ uobis locutus eſt in mōte de medio ignis,quando concio populi congregata eſt.Cumq; tranſiſſent quadraginta dies & totidem noctes, dedit mihi dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis,dixitque mihi:Surge & deſcende hinc

a ¶Quaſi non meus quem offendit.

citò, quia * populus tuus quem eduxiſti de

a ¶Quaſi leues. b ¶Chriſtum qui eſt via veritas & vita. Iohan.14.a.

Ægypto,deſeruerunt uelociter uiam quam

a ¶Ideo inexcuſabiles.

†demōnſtraſti eis, feceruntq; ſibi conflatile. Rurſùmque ait dominus ad me: Cerno

a ¶Indomitæ ſuperbiæ. b ¶Quem precibus remoraris.

quòd populus iſte duræ ceruicis ſit, dimitte b me,ut conteram eum, & deleam nomen e-

a ¶Intellectum legis. b ¶Populum Gentilem ad fidem conuerſum.

ius de ſub cælo,& conſtituam tē ſuper gentem,quæ hac maior & fortior ſit.Cumq; de monte ardente deſcenderem,& duas tabu-

a ¶Quia præcepta opere ſunt tenenda.

las fœderis utraq; tenerem manu,uidiſſemque uos peccaſſe domino deo ueſtro, & fe-

a ¶Vitulum fecerunt,quia Ægyptios boues colere uiderunt.

ciſſe uobis uitulum conflatilem,ac deſeruiſ-

¶Per me.

ſe uelociter uiam eius quam uobis oſtenderat,proieci tabulas de manibus meis, confregiq; eas in conſpectu ueſtro. Et procidi c ante dominum,ſicut prius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, panem non comedens,& aquam non bibens, propter omnia peccata ueſtra quæ geſſiſtis contra dominum,& eum ad iracundiam prouocaſtis.Timui enim indignationem & iram illius,qua aduerſum uos concitatus, delere uos uoluit.Et exaudiuit me dominus etiam hac uice. Aduerſum Aaron quoque uehementer iratus uoluit eum conterere, & pro illo ſimiliter deprecatus ſum.Peccatum au- d tem ueſtrum quod feceratis, id eſt uitulum arripiens igne combuſſi, & in fruſta cōminuens,omninoq; in puluerem redigens proieci in torrentem, qui de monte deſcendit. In incendio quoque & in tentatione & in ſe e f pulchris concupiſcentiæ prouocaſtis dominum, & quando miſit uos de Cadesbarne, dicens:Aſcendite & poſſidete terram quam dedi uobis.Et contempſiſtis imperium domini dei ueſtri,& non credidiſtis ei,neq; uocem eius audire uoluiſtis, ſed ſemper fuiſtis rebelles à die qua noſſe uos cœpi. Et ia- g

E ~dies primi menſis ante egreſſum filiorū Iſrael, remanent. clxxiij. dies ab exitu filiorū Iſrael de AEgypto vſqꝫ ad diē expiationis. Oēs autē doctores tam catholici quàm Hebraici dicunt, ꝙ lex fuit data quinquageſima die ab exitu de AEgypto. & poteſt hoc haberi ex Exo. xix. c. Si igitur cum prædictis quinquaginta diebus addantur tres quadragenę dierum, non habenť niſi centū. lxx. dies. Ex quo patet, qđ à primò aſcenſu Moyſi, qui fuit immediatè poſt dationem legis prædictæ vſqꝫ ad expiationis diem fluxerunt tres quadragenæ, & plus, & ideo prędicta nō impediunt dictū Hebræorū. Andreas etiam ſuꝑ Leui. xxiij. dicit qđ Moyſes ieiunauit in monte Sinai tribus quadragenis. Qui aūt vult tenere oppoſitum, poteſt dicere qđ cū hîc diciť: Et iacui corā domino. xl. diebus &c. referť ad illud quod prædictū eſt. Et procidi ante dñm ſicut prius quadraginta diebus: ita quòd ſecunda quadragena hîc repetiť & nō addiť tertia, & ſcđm hoc eadē quadragena dierū fuit in qua Moyſes orauit pro remiſſione peccati ex fabricatione vituli, & pro expectatione ſecūdarū tabularū, & huic dicto ſatis videť conſonare textus ſequens, cùm ſubditur: a ¶ Quibus, ſcilicet diebus eum ſuppliciter deprecabar ne deleret vos. Et conſequēter ponitur oratio Moyſi, cùm diciť: b ¶ Domine &c. & patet litera ex his quæ dicta ſunt ſuper Exo. xxxij. vbi poniť conſimilis oratio quantū ad ſenſum, & partim quantùm ad verba.

cui coram domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum ſupa pliciter deprecabar, ne deleret uos, ut fuerat comminatus, & orans dixi: a Domine deus, ne diſperdas popub lum tuum, & hæreditatem tuam, quam redemiſti in magnitudine tua, quos eduxiſti de Ægypto in manu forti. Recordare ſeruorum tuorum Abraham, Iſaac, & Iacob. Ne aſpicias duritiam populi huius, & impietatem atqꝫ peccatum, ne fortè dicant habitatores terræ, de q̃ eduxiſti nos: non poterat dominus introducere eos in terram quam pollicitus eſt eis, & oderat illos: idcirco eduxit, ut interficeret eos in ſolitudine: qui ſunt populus tuus & hęreditas tua, quos eduxiſti in fortitudine tua magna, & in brachio* extento.

* tuo

Cap. X.

IN tempore illo dixit c domin⁹ ad me: † Dola tibi duas d tabulas lapideas, ſi ¶ Vel inſtar priorum. cut priores fuerūt, & aſcende ad me in montem, facieſqꝫ arcam ligneam, & ſcribam in tabulis uerba quæ fuerunt in his quas ante confregiſti, poneſqꝫ eas in arca. Feci igitur arcam e de lignis Setim. Cumqꝫ dolaſſem duas tabulas lapideas inſtar priorum, aſcendi in montem habens eas in manibus. Scripſitqꝫ in tabulis iuxta id b quod prius ſcripſerat, uerba decem, quæ locutus eſt dominus ad uos in monte de medio ignis, quando populus congregatus eſt, & dedit eas mihi. Reuerſuſqꝫ de monte deſcendi, & poſui tabulas in arcam quam f feceram, quæ hucuſqꝫ ibi ſunt ſicut mihi præcepit dominus. Filij autem g Iſraël caſtra mouerunt ex Beroth fic liorū Iacan in Moſera, ubi Aaron h mortuus & ſepult⁹ eſt, pro quo ſacer a ¶ Priuilegio ætatis. dotio functꝰs eſt Eleazar filius eius. Inde uenerunt in Gadgad, de q̃ loco profecti, caſtrametati ſunt in Ieta-

GLOS. ORDI.

Cap. X.

IN tempore illo &c. Sequitur: a ¶ Scripſitqꝫ in. Augu. In Exodo Moyſes. x. ỽba legis in tabulis ſcripſiſſe narratur. In Deutero. ipſe de⁹. In Exodo quoqꝫ priores tabulas digito dei ſcriptas & poſtea fractas, ſcđas aūt in arca & in tabernaculo cuſtoditas, duo teſtamenta ſignificare diximus: vt in veteri teſtamento lex cōmēdareť tanqꝫ opus dei, vbi homo nihil fecit, q̄a lex timore nō pōt īpleri, q̄a cū verè fit op⁹ legis, charitate fit, nō timore q̃ charitas eſt grã noui teſtamēti. Ideo in ſecūdis tabulis hō legiť ſcripſiſſe verba dei: q̄a homo pōt facere op⁹ legis ꝑ charitatē iuſtitię, qđ nō poteſt ꝑ timorē pœnę. Cū ergo legiť in Deutero. Et ſcripſit deus &c. ſcilicet in tabulis ſcđm ſcripturā priorem &c. vtraſqꝫ deus tabulas ſcripſiſſe legiť, & nō homo. In Exodo quoqꝫ dixit dñs: Scribā in tabulis verba q̃ erāt in priorib⁹ &c. Solus ergo Exodus quęſtionē facit. Paulopoſt em̄ diciť: Scribe tibi ỽba hæc. Et poſt pauca adiungit. Et ſcripſit in tabulis verba teſtimonij. Si em̄ ſic intelligať: Scribe tibi verba hæc. alia. ſ. q̃ nō ſunt ſcripta in tabulis, ſed i libro legis, certè qđ ſequiť: Erat ibi Moyſes in cōſpectu dñi. xl. dieb⁹ &. xl. noctib⁹ panē nō mã. & ſcripſit in tabulis ỽba fœderis. x. manifeſtat Moyſen in tabulis ſcripſiſſe, nō deum, niſi violēter dñm ſubaudiam⁹ nō Moyſen, & ſic ñ erit differētia teſtamētorū, cū priores & ſcđas tabulas ſcripſerit de⁹ nō homo: priores tñ ſine dubio de⁹ fecit & ſcripſit. Non enim tūc dictū eſt ad Moyſen: Excide tibi duas tabulas, ſed ita legitur: Deſcēdit Moyſes de mōte, & duæ tabulę in manibus ei⁹, & tabulę opus dei erāt & ſcriptura. Suprâ qꝫ dictū erat: Dedit Moyſi tabulas lapideas ſcriptas digito dei. Scđas aūt Moyſes iubeť excidere, vt ope humano intelliganť exciſæ, q̃uis de⁹ ſcripſerit. Ideo aūt vtrūqꝫ diciť in ſecūdis tabulis, q̄a de⁹ ꝑ gratiã ſuã opus legis facit in homine, & homo ꝑ fidē gratiã dei ſuſcipiens (qđ ꝑtinet ad nouū teſtamētū) cooꝑator eſt adiuuãtis dei. Ideo in primis ſolùm

primis ſolū dei opus memorať, q̄a lex ſpiritualis & ſancta eſt, & mandatū ſanctū, vbi nullū opus hoīs, q̄a infideles nō contēperanť adiutorio gratię, ſed iuſtitiã ſuã volūt cōſtituere, & lex eis in damnationē eſt, qđ ſignificat cōtritio tabularū. Ideo aūt ſuperius ꝓmiſit ſe deus ſcripturū, & in Deutero. non ſolū ꝓmiſiſſe, ſed etiã ſcripſiſſe narrať. G

de⁹ em̄ operať in nobis velle, & operari, & perficere: & nos cū timore & tremore ſalutē noſtrã oꝑamur. ipſe aūt adiuuat bonę volūtatis arbitriū. b ¶ Verba decē. Gilſ. Cōueniēter in denario numero terminanť verba legis. Denari⁹ em̄ ex octonario conſtat & binario. Octo ſi quidē ſunt beatitudines, duo charitatis mãdata. Ex ſeptenario q̃qꝫ & ternario cōſtat, q̄a ſeptem dona ſpiritusſancti implent fidē trinitatis. Diuidiť ętiã in ſenariū & q̃ternariū quaſi explicans ꝑfectionē operū & impletionē quatuor euangeliorū. c ¶ In Moſera &c. In libro Numeri in monte Hor mortuus ſcribitur ſed forſitan locus eſt binomius. Beroth enim filiorum Iacan locus eſt in deſer.

Philip. 2. b.
Denarius numerus
Num. 20. b & 33. e.

NICO. DE LY.

Cap. X.

IN tpe illo. Hîc conſequēter deſcribiť diuinæ placatiōis fœdus. & primò deſcribiť propoſitū. ſcđò cōcludiť intentū, ibi: & nūc Iſraël. Prima in duas, in ꝑtem principalem & incidentalē. ſcđa ibi: Filij aūt Iſraël. Circa primū ſciēdū, ꝙ ſignū diuinæ placationis fuit legis reparatio in ſecundis tabulis, & hæc reparatio deſcribiť, cū diciť: c ¶ In tpe illo dixit dñs ad me. in ſignum reconciliationis perfectæ. d ¶ Dola tibi duas tabulas &c. hoc fuit expoſitum Exodi. xxxiiij. Sequitur: e ¶ Feci igitur &c. dicit Rab. Salo. quòd iſta arca fuit alia ab alia quã fecit Beſeleel, ſed nō eſt veriſile, q̄a poſtea ſubdiť: f ¶ Et poſui ta. in &c. ex quo ſequitur ſecundū dictū Ra. Sa. ꝙ illa arca cū tabulis erat intra arcam, quã fecit Beſeleel, quia iã quadrageſim⁹ annus ab exitu de AEgypto inceperat, qñ Moyſes dixit iſta. In epiſtola ad Heb. ix. habeť, qđ in arca quã fecit Beſeleel nō erãt niſi duę tabulæ, manna & virga Aaron, & ideo melius videť dicēdū qđ arca de qua hîc fit ſermo, eſt illa eadē quã fecit Beſeleel. diciť tñ hîc Moyſes eã feciſſe, q̄a præcepit eam fieri & diſpoſuit qualiter fieri deberet, tanqꝫ architector. g ¶ Filij autem Iſraël &cæ. Hæc eſt pars incidentalis quę primò poniť. ſcđò ad præcedētia Moyſes reuertitur, ibi: Ego aūt ſteti. Circa primum incidentaliter ponitur motio filiorū Iſraël per aliquas manſiōes, & ſepultura Aaron & ſeparatio Leuitarū ab alijs tribubus, & videť ſatis extraneū, qđ iſta hîc interponunť, maximè q̄a aliquę cōtrarietates ad ſupradicta hîc poni videnť. Primò q̄a hîc diciť: Filij aūt Iſraël &c. in Moſera. & Nu. xxxiij. vbi deſcribunť manſiones ꝑ ordinē, cùm dicitur: Et de Moſeroth caſtrametati ſunt in Beneiacan. Moſeroth aūt eadem eſt manſio cum Moſera, vt dicunt Hebræi, & Beroth filiorum Iacan cum Beneiacan, quia Hebraicè בני bene idem eſt quòd filiorum, & ſubintelligitur Beroth. Secundò quia hîc dicitur: h ¶ Vbi Aaron mortuus & ſepultus eſt. ſ. in Moſera. ſed Nume. xx.

H
Diuiſio (2)
Diuiſio
Moraliter

Moraliter. c ¶ In tempore illo dixit dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas, ſicut priores fuerūt &c. Sicut dictum fuit ſuprâ, tabulæ primę quæ fractę fuerunt, ſignificãt vetus teſtamentum, quod factum eſt irritum, quantùm ad ceremonialia

Margin: † Exo 34. a Aug. literaliter de duab⁹ tabulis. — F — Exod. 34. a. — Exo. 34. d. — Ibidem

A eſt in deſerto,ſicut Moſera,vbi obijt Aa-
ron ſicut in libris locorũ legitur.Et oſtẽ-
dit vſq; hodie ĩ decimo lapide vrbis Pe-
træ in montis vertice. a ¶ Tribum
Leui. Niſi ꝑ hãc ſignificaret omne rega
le ſacerdotium:qđ pertinet ad nouũ te-
Pſal.72.d. &.15.b. ſta.nõ auderet hõ dicere,ꝗ de ea tribu nõ
erat pars mea dñs.Et alibi:Dñs pars hæ-
reditatis meę &c. b ¶ Cęlum cęli
Cęli quot &c.Quidam dicũt tres eſſe cælos,aëreũ,
ęthereum, & ſydereum.Nõnulli ſeptem,
primum aëreum, ſecundum ęthereum,
tertium olympium,quartum igneũ,quin
tum firmamentum,ſextum aqueum, ſe-
ptimum angelorum. c ¶ Circunci-
Myſtica circũciſio dite &c.Spiritalẽ circunciſionem ſigni
ficat.i.mentis cuſtodiam & veram abſti-
nentiam.Quaſi cum luxuriã carnis extin
xeritis,etiam mentis ſuperflua reſecate.
Circũcidendi ſunt omnes ſenſus. Vnde
Exod.6.b. Moyſes ſe incircunciſum labijs cõquerit,
Et Stephan⁹ Iudæis:Incircunciſi,inquit,
Actuũ.7.f. corde & auribus &c.Verè ergo circun-
ciſus eſt,qui obturat aures ne audiat ſan-
guinem,& claudit oculos,ne videat ma-
lum,qui non delinquit in lingua, cuius
cor non grauat crapula & ebrietate, qui
1.Cor.9.b. lauat inter innocentes manus ſuas, & ab
omni via mala ꝓhibet pedes ſuos. Qui
caſtigat corpus ſuũ & ſeruituti ſubijcit,&
omni cuſtodia ſeruat cor ſuũ.Bina quo-
que circunciſione indigemus, ne ex his q̃
ramus vanã glĩam,ne foris mũdi & int⁹
immũdi ſimus,& ſimulatę ſanctitatis pœ
nas ſuſtineamus,ſicut Sichimitę ꝗ patriar
charum circunciſionẽ imitati ſunt, non
dei amore,ſed ob cãm luxuriæ:ideo nihil
mercedis acquiſiuerunt,ſed die tertia in-
†cõplacuit ſibi tra ciuitatis ſuæ ruinas perierunt. Tales
enĩ in tẽpore reſurrectionis euacuatis,
ꝗbus cõfidebant virtutibus in æternum
moriuntur. d ¶ Deſcenderunt pa
tres tui in AEgyptum. Deſcenditur
in AEgyptũ,facilis eſt deſcenſus auerni.
In Ieruſalem aſcenditur,quia arcta eſt via
B quæ ducit ad vitã,& rẽdit ĩ ardua virt⁹.

batha in terra aquarum atq; torren
a tium. Eo tempore †ſeparaui tribum a
Leui,ut portaret arcam fœderis do-
mini, & ſtaret coram eo in miniſte-
rio ac benediceret in nomine illius
uſq; in præſentem diem. Quamob-
rem non habuit Leui partem neq;
poſſeſſionem cũ fratribus ſuis,quia
ipſe dominus poſſeſſio eius eſt, ſicut
promiſit ei dominus deus tuus. Ego b
autem ſteti in mõte ſicut prius,qua-
draginta diebus ac noctibus: exau-
diuitq; me dñs etiam hac uice, & te c
perdere noluit. Dixitq; mihi: Vade d
& præcede populum, ut ingredia-
tur, & poſſideat terrã quam iuraui
patribus eorum,ut traderem eis. Et e
nunc Iſraël quid dñs deus tuus petit
à te, niſi ut timeas dominum deum
tuum,& ambules in uijs eius, & di-
ligas eũ ac ſeruias domino deo tuo
in toto corde tuo, & in tota anima
tua,cuſtodiasq; mandata dñi & †ce-
remonias eius: quas ego hodie præ
¶ Quaſi ne putes eum ſeruitio tuo eguiſſe & ideo talia præcepiſſe.
cipio tibi,ut bene ſit tibi? En dñi dei f
b tui cęlum eſt,& cælum cæli,terra & g
omnia quæ in ea ſunt, † & tñ patri- h
bus tuis †conglutinatus eſt dñs & a-
mauit eos,elegitq; ſemen eorũ poſt
eos,id eſt uos de cũctis gentibus, ſi-
c cut hodie comprobatur. Circũcidi- i
a ¶ Superflua cordis. ¶ Omnem malã voluntatem.
b ¶ Omni cuſtodia ſerua cor tuum,Prouer.4.d.
te igitur præputium cordis ueſtri,& k
a ¶ Tumorem ſuperbiæ. ¶ vel vltra.
ceruicẽ ueſtram ne induretis ampli-
us: quia dominus deus ueſter ipſe l
a ¶ Contra quem, ſtultum eſt ſuperbire.
eſt deus deorum & dñs dominanti-
um;deus magnus & potens & terri
¶ Quem debetis imitari.
bilis,qui perſonã nõ accipit nec mu-
nera: Facit iudiciũ pupillo & uiduæ,
amat peregrinum, & dat ei uictum
a ¶ Sicut ipſe,vt ſcitis filij patris veſtri qui in cælis eſt,Mat.v.g.
atq; ueſtitũ. Et uos ergo amate pere m
grinos:quia & ipſi fuiſtis aduenę in
terra Ægypti. Dñm deum tuum
¶ Filialiter.
a ¶ Spiritualiter. b ¶ Mihi autem adhę-rere deo bonum eſt.Pſal.72.d.
timebis & ei ſoli ſeruiẽs. Ipſi adhęre
a ¶ Permiſſio eſt. b ¶ Non idolorum.
c ¶ Quem ſolum laudare debes, ¶ In domino lau dabitur anima mea,Pſal.xxxiij.
bis, iurabiſq; in noĩe illius. Ipſe eſt
a ¶ Ne ſis ingratus.
† laus tua & deus tuus, qui fecit tibi
a ¶ Quæ nemo alius fecit. b ¶ Hoſtibus.
hęc magnalia & terribilia,quæ uide-
a ¶ Ne audeas dubitare.
runt oculi tui. In ſeptuaginta anima
d bus deſcẽderunt patres tui in Ægy-
ptum,& ecce nunc multiplicauit te
a ¶ Secundum fideles eccleſiæ.
dominus deus tuus,ſicut †aſtra cæli.

Nicolaus de Lyra.

Nume.xx.dicit, ꝙ mortu⁹ eſt & ſe-
pultus fuit in monte Hor.tertiò quia hĩc
dicitur: a ¶ Eo tempore ſeparaui.
Et tñ fuit ſeparata & ſanctificata dño à
tempore quo interfecerunt idolatras in
adoratione vituli,vt habetur Exo. xxxij.
quod fuit anno primo egreſſionis filio-
rum Iſrael de AEgypto,& Nume.ij. ex-
preſſè habetur,qđ fuerunt ſeparati Leui
tæ ab alijs tribubus ad ſeruiendũ domi-
no ante receſſum filiorum Iſrael de mon
te Sinai,& tñ receſſerunt inde anno ſecũ
do egreſſionis de AEgypto ſecũdo men
ſe,vt habet Nume.x.Motio aũt filiorum
Iſrael,de qua fit hĩc ſermo, fuit anno.xl.
ab egreſſu de AEgypto.Dubitatiões aũt
iſtas expoſitores noſtri parũ aut nihil tã
gunt.ſed Ra.Sa.ad ſolutionẽ autoritatis
primę dicit, ꝙ qñ filij Iſrael pugnauerũt
†laudatio decantatio, hymn⁹ tu⁹ cõtra regem Arad,& victi fuerunt ab eo
vt habet Nume.xxj.a.qđ quidẽ bellum
fuit.xl.anno ab exitu de AEgypto:popu
lus vel ſaltẽ magna pars eius territus in-
cepit reuerti v̾ſus AEgyptum. & ſic ex
Beroc filiorum Iacam reuerſi fuerunt in
Moſera,& ad quędam alia loca declina-
uerunt quę hĩc nominãtur.& ideo iſtud
interponit hĩc ad arguendũ filios Iſrael
†ſtellas de tali rebellione cõtra dñm,eò quòd ca.
pce.Moyſes arguẽdo eos ad memoriã re
duxerat

duxerat plures eorum rebelliones alias. C
Secũda v̾ò dubitatio ſoluta fuit Nume. † ſeparauit dominus
xx.Ad tertiã dicit Ra.Sa.ꝙ filij Leui qui
perfectius cæteris tribubus dño adhæſe
rant,ſicut ex zelo dei interfecerũt idola-
tras poſt adorationem vituli anno pri-
mo egreſſionis de AEgypto, vt habetur
Exod.xxxij.ſic.xl.anno à dicta egreſſione
contra populũ retrocedẽtem modo p̃di
cto pugnauerũt, & interfectis pluribus
illorum alios reduxerunt ad obediendũ
dño.& ſic ſcđò pugnauerũt cõtra regẽ
Arad & deuicerũt:& iõ iſtud factũ Leui
tarũ ꝑ recordationẽ coniungit & cũ eo
qđ fecerũt tẽpore fabricationis vituli,vt
ſit ſenſus: ¶ Eo tẽpore ſeparaui tri-
bum.i. ſicut tpe fabricatiõis vituli alijs
tribubus recedẽtibus à dño ꝑ idolatriã,
tribus Leui nõ ſic declinauit, ſic & in re-
troceſſu p̃dicto,alijs ſe malè habentibus
tribus Leui bene ſe habuit: & iõ ex vtro
que facto fuit digna ſeparari ab alijs &
dño applicari. b ¶ Ego autem ſteti.
Poſitis incidentibus p̃dictis Moyſes ad
ꝓpoſitum reuertit dicens: Ego aũt ſteti
in mõte ſicut prius.xl.diebus:hoc refert
ad ſecũdã q̃dragenã ſupradictã ſecũdũ
expoſitores catholicos,ꝗ cõiter dicũt tñ
Moyſen duas q̃dragenas in monte feciſ
ſe,vt p̃dictum eſt:ſecũdum Hebræos ve †ſtatuta ei⁹ quæ
rò refert ad tertiã de qua dictũ eſt ca.pce.
c ¶ Et te perdere noluit. Licet meruiſ
ſes. d ¶ Dixitq; mihi. In quo oſten-
ditur magna dei miſericordia,quia non
ſolùm pepercit populo à morte quã me
ruerat,ſed etiã adimpleuit ĩ eo ꝓmiſſum,
qđ patribus fecerat de obtinenda terra † vel tãtũ. modo in.
ꝓmiſſiõis. e ¶ Et nunc Iſrael. Hĩc cõ
cludit ex p̃dictis propoſitũ, videlicet ꝙ
debeant timere & diligere deum,qui ꝓ-
pter peccata p̃dicta eos nõ dimiſit, cũ tñ
in nullo eis indigeret:ſed magis econuer
ſo,vñ ſubdit: f ¶ En dñi dei.ſ. cælũ
ſydereum viſibile. g Et cælum cæli.ſ.
empyreum nobis inuiſibile, quod dici
tur cælum ꝑ antonomaſiam. ideo dici- D
tur:Cælum cæli terra & oĩa quæ in ea
ſunt.Per hoc intelligit omnis creatura,q̃
cæli ambitu continet. q.d. ex hoc patet
ꝙ tui non indiget. h ¶ Et tamen pa-
tribus.i.glutino charitatis cõiunct⁹ ex
ſua mera liberalitate,quia non indi ge at
eis ſicut nec te. i ¶ Circunciſi &c.
cor: veſtri.i.omnem malã cogitationẽ
& voluntatẽ auferendo. k ¶ Et cerui
cẽ veſtrã ne induretis ampli. Per
rebellionem contra eum. l ¶ Quia
&c.deus deo.eſt.i.p̃cellẽs dijs ꝑ parti
cipationem,ſicut ſancti angeli & hoĩes.
ſequitur. m ¶ Amate peregrinos:
quia & ipſi fuiſtis aduenę. Propria
enĩ paſſio debet inducere ad aliorum
compaſſionem. Cætera patẽt ex p̃dictis.

Moraliter
nialia p̃cepta & iudicialia. Secundæ ve
rò tabulæ quæ remanſerunt integræ, ſi-
gnificant nouũ teſtamentum,quod eſt ꝑ
manſiuum. In primis aũt tabulis homo
nihil operatus eſt,ſed dñs dedit Moyſi
tabulas illas dolatas & ſcriptas,vt habe-
tur Exod.xxxj.d. In ſecundis autem ta-
bulis homo.ſ. Moyſes cooperatus fuit.
ſ.eas dolando, vt dicitur hĩc, & Exod.
xxxiiij.per quod ſignificatum fuit,ꝙ tem
pore dationis veteris teſtamẽti de⁹ non
erat homo:& ſic datum fuit à ſolo deo.
ſed tpe noui teſtamenti in vna perſona
eſt deus & homo,qui dedit nouum te-

 ſtamentum

Moraliter ⁎ ſtamentum:& iſtæ ſecundæ tabulæ po
E ſitæ fuerunt in arca de lignis ſethim im-
putribilib⁹ facta vt dicitur hîc:per quam
ſignificatur fidelis anima,quæ per natu-
ram eſt immortalis,& per gratiam à pu-
trefactione peccati cõſeruatur.In hac au-
tem arca ſeruari debet nouum teſtamen
tum,per veram & firmam fidem charita
te formatam.Ad deportationem autem
huius arcæ deputata fuit tribus Leuitica,
ſicut dicitur infrà eodem cap.Eo tẽpore
†quia non ſeparaui tribũ Leui,vt portaret arcã &c.
cũ filijs vr̃is per quod ſignificatum fuit ꝙ ſacerdotes
ꝗ non co- qui per tribum Leui ſignificant̃ & maxi-
gnouerunt mè curam animarum habentes:per exem
& pla bonę vitæ & hortamenta ſanę doctri
nę & opera miſericordiæ debent porta-
re fideles.Cętera huius capituli moralia
ſunt:ideo nõ eſt alia moralitas q̃renda.

GLO.ORDI.

CAP. XI.

Moraliter AMa itaque. Sequitur:
a ℭDe qua exiſti. Men-
te duce Moyſe.i.docente lege
†inũdare fe terrenas voluptates deſpicere,
cerit ſuper & terrã promiſſionis duce Ieſu intrare.
eos aquas b ℭIn hortorum.Quia carnales cuiq;
p̃ſentem felicitatẽ & copiam rerũ tẽpora
liũ certãt ſibi multiplicare .c ℭ A prin
cipio anni.Ab initio.ſ.bonæ volunta-
tis vſque ad perfectionem boni operis
Philip.2.b. curſum vitæ dirigit.Deus em̃ eſt q operã
tur in nobis velle & perficere pro bona
voluntate.d ℭTemporaneum &c.
Quia electis ſuis priore tp̃e legis intelle-
ctum contulit.Serotinam pluuiam tribu
† vident it:quia vltimo tp̃e incarnationis ſuæ my-
ſterium patefecit nobis. e ℭEt ſero-
F tinam &c.Quia nouiſſima hora eſt, cũ
prædicatio eius ad nos peruenit, qui
Pſal.140.a. dicit : Eleuatio manũ mearũ ſacrificium
vespertinum

NICO.DE LYRA.

CAP. XI.

AMa itaque dñm.In hoc
ca.ponitur concluſio reſpe-
ctu prędictorũ à principio
vj.ca.vbi incipit agere de di
Diuiſio lectione dei.Et primò ponit
concluſionem intentam. Secũdò inducit
† irrigas pe ad hoc multiplicem rationẽ per modum
de tuo.i.ea cuiuſdã replicationis, & additionis,ibi:
terrę illius Cognoſcite hodie. Circa primum dicit:
natura eſt a ℭAma itaq; do.& patet litera.
cã ſemina- b ℭCognoſcite.Hîc adducit primò
bis,& pedi rõnẽ ſuprà frequẽter poſitã ex beneficijs
bus ſup in- iam pręſtitis,cũm dicitur:ℭCogno ſci-
duces aq̃s. te hodie quę ignorant filij veſtri.nõ
Significat̃ ꝙ ignorarent ſimpliciter ſaltẽ quantũ ad
aut, labore illos qui attigerant annos diſcretionis,ſed
& decurſu, quia non viderãt mirabilia q̃ fecerat do-
p̃ totã AE- minus illi populo ſaltẽ q̃tũ ad multa, ſed
gyptum de tm̃ audierãt per relationẽ q̃ nõ mouet ita
duci ſolitã animum ſicut viſus. c ℭEt Dathan
aquã è flu- atq; Abiron.de quorũ rebellione & pu
mine Nili nitione habet̃ Nu.xvj.& oĩa p̃dicta & cõ
ſimilia debebant eos mouere ad timendũ
deum & diligendũ.d ℭTerra enim.
Hîc conſequenter adducit rationẽ ex be-
neficijs futuris,ſub conditione tamẽ ſi ti-
merent deum & diligerent & ſeruirẽt ei.
Fertilitas Et primò ſub hac conditione ꝓmittit̃ fer
terrę ꝓmiſ tilitas terræ & abundantia bonorum .Se
ſionis. cundò debellatio & eiectio aduerſariorũ
ibi:Si enim cuſtodieritis. Circa primum
† ſeducat̃ notandum, ꝙ fertilitas terræ promiſſio-
nis depẽdet

Cap. XI.

a ❡Omnia mandata legis in dile-
ctione dei conſummantur.
AMa itaque domi- a
num deum tuum,
&†obſerua præce-
pta eius & ceremo-
nias,iudicia, atque
a ❡Qui perſeuerauerit ſaluus erit.
mandata omni tempore . Cogno- b
ſcite hodie quæ †ignorãt filij ueſtri,
qui non uiderũt† diſciplinam domi
ni dei ueſtri,magnalia eius & robu-
❡Potentiam vel operationem.
ſtam manum,extẽtumq; brachium
ſigna & opera , quæ fecit in medio
a ❡Quem demerſit mari rubro.
Ægypti Pharaoni regi & uniuerſæ
terræ eius,omniq; exercitui Ægy-
ptiorum,& equis⁎ac curribus,quo-
modo † operuerint eos aquæ rubri
maris cũ uos perſequerẽtur, & dele-
uerit eos dominus uſq; in præſentẽ
diem,uobisq; quæ fecerit in ſolitudi
ne,donec ueniretis ad hunc locũ,&⁎ c
Dathã atq; Abirõ filijs Heliab,qui
fuit filius Rubẽ,quos aperto ore ſuo
terra abſorbuit cũ domibus & taber
naculis & uniuerſa ſubſtantia eorũ,
quã habebãt in medio Iſraëlis.Ocu-
li ueſtri †uiderũt oĩa opa dñi magna
q̃ fecit,ut cuſtodiatis uniuerſa mãda-
ta illi⁹,q̃ ego hodie pręcipio uobis⁎,
& poſſitis introire,& poſſidere terrã
ad quã ingredimini,multoq; in ea ui
uatis tẽpore,quã ſub iuramẽto polli
cit⁹ eſt dñs pr̃ibus ueſtris & ſemini
eorũ lacte & melle manantẽ.Terra d
em̃ ad quã ingredieris poſſidẽdã,nõ
a ❡Quæ in imo. ❡Sicut proſperitas vitæ præſentis.
a eſt ſicut terra Ægypti de qua exiſti,
b ubi iacto ſemine,in hortorum more e
a ❡Altitudine virtutum.
†aquæ ducunt̃ irriguę:ſed montoſa f
a ❡Munditia bonorũ operum. b. ❡Diuinæ gratiæ.
eſt,& cãpeſtris,de cęlo expectãs plu
uias,quã dominus deus tuus ſemper
a ❡Cœleſti munere replens. b ❡Oculi domini ſuper iuſtos.
c infuſit,& oculi illius in ea ſunt à prin g
a ❡Miſericordia eius ſubſequetur me omnibus
diebus vitæ meæ,Pſal.xxij.
cipio anni uſq; ad finẽ eius.†Si ergo h
obedieritis mãdatis meis q̃ ego pręcipio uobis,ut diligatis dñm deũ ue-
ſtrum,& ſeruiatis ei in toto corde ue
ſtro,& in tota anima ueſtra,†dabit i
a ❡Prædicationis. vnde,Mandabo nubibus ne pluant:
Eſa.v.b. ❡Quia a principio anni.
d pluuiã terrę ueſtrę⁎ †temporaneam
❡In fine. ❡Temporalem victum.
e & ſerotinam, ut colligatis frumen- k
tum & uinum & oleum , fœnumq;
ex agris ad paſcenda iumenta,& ut
ipſi comedatis ac ſaturemini.Caue- l
te ne fortè†decipiatur cor ueſtrum,
& recedatis à domino,ſeruiatisq; dijs

nis dependet ex deſcenſu pluuiæ.ſuper G
terram,quæ promittitur eis,& hoc eſt
quod dicitur : Terra enim ad quã
a ingredieris poſſidendã nõ eſt ſi-
cut terra AEgypti.i.ita fertilis de facili
ſicut terra AEgypti ſecũdũ expoſitionẽ a
liquorum,vnde ſubditur: e ℭVbi ia- † cuſtodi
cto ſemine &c.i.cum modico labore cuſtodiã ei⁹
poteſt fructificare.Sed hoc non videtur & ſtatuta e
conſonum ſcripturę in pluribus locis,q ius
b deſcribit terram promiſſionis tanq; lacte
& melle fluentem & abundantem omni-
bus bonis & ideo aliter exponũt Hebręi:
Non eſt ſicut terra AEgypti,quaſi dice-
ret multò melior eſt q̃ illa:& ideo ſubdit̃: †eruditio-
Vbi ſcilicet in terra AEgypti.Iacto ſemi nem
ne in hortorum morem aquæ ducuntur
irriguæ:quia ad fœcundandam eam non
ſufficit pluuia de cælo deſcendens & ros,
ſed requiritur,ꝙ cum magno labore a-
quæ de fluuio Nili per alueos deducãtur
ſicut ſolet fieri in hortis,in quorum cul-
tura maior labor requiritur quàm in ter
ra campeſtri. g Et oculi illius in ea
ſunt &c. ſcilicet ad dandum rorem & ⁎eius
pluuiam ſecundum oportunitatẽ tempo
rum, ſuppoſita tamen prædicta conditio
ne.ideo ſubditur:Si ergo obedieritis mã ⁎quę fecit
c datis meis &c.Sequitur : ℭDabit plu
uiam.i. poſt ſeminationẽ ad germina-
tionẽ & augmentationẽ eorũ quę ſemina
ta ſunt.k ℭEt ſerotinam.ſ.añ meſſem
ad ingroſſandum grana. l ℭ Cauete
ne forte decipiatur cor veſtrum.
declinando à dilectione & ſeruitute dei.
Iratusq;

Moraliter. a ℭ Ama itaque do- H
minum &c.Sequitur infrà: d ℭTer
ra em̃ ad quã ingredieris &c.terra ⁎vt robo-
AEgypti.Per terram AEgypti, quæ te remini
nebra interpretatur,malorum ſignifica-
tur vita,quæ peccatorum tenebris eſt ob
ſcurata.Prouer.iiij.c.Via impiorum te-
nebroſa.Et de terra AEgypti ſubditur:
e ℭVbi iacto ſemine &c.aquę.
d Per quod ſignificatur,ꝙ vita malorũ aq̃s Moraliter
delitiarum carnaliũ irrigat̃:ſicut de diuite
epulone dr̃ Lu.xvj.d.ꝙ induebat̃ purpura
& byſſo,& epulabat̃ q̃tidie ſplẽdidę. Per
talẽ aũt irrigationẽ vitia pullulãt,nutriunt̃
e & augmẽtant̃.Per terrã à deo promiſſam
ſignificatur vita bonorũ:Et de terra pro
f miſſa dicitur hîc,ꝙ nõ eſt ſicut terra AE
gypti. Per quod ſignificatur ꝙ vita
bonorum non irrigatur aquis delitiarũ
ad pullulationẽ vitiorum & augmẽtum,
ſed ad ſuſtentationẽ corporis in exercitio
g virtutũ. f ℭSed montoſa &c.quia
vita bonorum debet eſſe montoſa,id eſt
ſurſum eleuata per mediationem cæleſtiũ.
h Philip.iij.d.Noſtra aũt conuerſatio in cę †ſuprà 10.c
lis eſt,& campeſtris per exercitiũ bonę a-
ctionis,de cælo expectans pluuias.i. deſi-
derans & poſtulans influentiã diuinę gra
tię,ſine qua nõ poteſt homo proficere in
i operibus actiuę vitę & cõtẽplatiuę. Pſal.
lxvij.b.Pluuiam voluntariam ſegregabis
deus hęreditati tuę.Et hæc pluuia infrà eo †dabo
dem cap.dicitur tẽporanea & ſerotina. ⁎tp̃e ſuo
Per temporaneam ſignificatur gratia iu- †matutinã
k ſtificans in pręſenti. Per ſerotinam gra- vox Hebręa
tia glorificans in futuro . gloria nanque præſertim
dicitur gratia cõſummata,Pſalmo.lxxxiij. ſignificat eã
c.Gratiam & gloriam dabit dominus. pluuiã,q̃ cir
l Iſtæ verò pluuię à deo dantur obedienti- ca octobrẽ
bus,ſicut in textu dicitur: h ℭ Si er- ad fœcũdã
go obedieritis mandatis meis quę dã terram
ego hodie .Sed rebellibus denegantur. cadit,
⁎ideo ſequitur:

vespertinum. a ¶ Scribes ea ſuper poſtes. Augu. Hoc ſecūdū literam nemo Iſraelitarum feciſſe memoratur: nec facere potuit: niſi per multas partes domus ſuæ forte ea diuiſerit: au hyperbolica cōmendatio eſt ſicut multa dicuntur. b ¶ Montem Garizim. Garizim īterpretatur diuiſio vel aduena, Hebal vorago vetus interpretatur. Qui enim à vitijs ſe ſeparant: & ſe aduenas & peregrinos in hoc mundo iudicant, etiam æternam merentur benedictionem. Qui verò in voraginem veteris vitę ſe præcipitant carnalibus deſiderijs ſeruientes æternæ maledictioni ſubiacebunt.

A

†de illis loquantur

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Iratuſq; dominus clau. Ex cuius influentia dependet fertilitas terræ veſtræ. b ¶ Ponite hęc verba &c. Iſta expoſita ſunt ſuprà. vj. c. c ¶ Si enim cuſtodieritis Hîc cōſequenter inducit rationem ex debellatione aduerſariorū ſi diligant dominum & obediant ei. & patet litera vſque ibi: d ¶ A deſerto & a Libano. Hîc deſcribunt termini terræ promiſſionis: quia terminus auſtralis eſt deſertum AEgypti, terminus aquilonaris eſt mons Libani: orientalis flumen Euphrates. Non habuerunt tamen terram vſque ad terminum illum vſque ad tempora Salomonis, ideo alibi cōmuniter ponitur terminus orientalis, Iordanis fluuius, quia vſque ad illum terminum terrā poſſederunt, ſtatim ab ingreſſu ſuo vt habetur in libro Ioſue. Mare autem mediterraneum eſt terminus occidentalis. Et dicit hîc mare occidentale ad differentiam maris mortui, quod eſt in parte orientali.

†vel durāt dies de cælo ſup terrā

Termini terræ promiſſionis.

B

e ¶ En propono in conſpectu. Hîc adducit rationem ad propoſitū ex benedictione diuina, quæ erat concedenda diligentibus deum & obedientibus ei, & ex maledictione eius q̃ erat inferenda recedentibus ab eius dilectione & obedientia. & vt iſta benedictio & maledictio magis mouerent animum, hîc pręcipitur ꝙ poſt ingreſſum terræ promiſſionis publicent ſolenniter in mōte Garizim & in mōte Hebal, & hoc eſt qđ dicitur: f ¶ Cum vero introduxerit &c. Et patet littera. De iſtis tñ bñdictionib⁹ & maledictionib⁹ plenius hr̃. ī. xxvij. ca. Quod aūt hîc breuiter dr̃ de eis, eſt per anticipationem.

Moraliter

✳ ideo ſequitur: Cauete ne decipiatur cor veſtrū &c. ſequit: a ¶ Iratuſq; dominus cla. cę. Subtrahēdo gratiam ſuā cor emollientē, propter hęc ipſa ſubtracta ſequit obduratio cordis, & p conſequens defect⁹ fruct⁹ bonę operatiōis, ideo ſubditur: Nec terra profert germen ſuum.

†More

¶ In ca. xj. vbi dicitur in poſtil. Circa primū ſciendū, ꝙ fertilitas terræ promiſſionis dependet ex deſcenſu pluuiæ &c.

†ſtatuta

ADDITIO.

Hæc expoſitio Hæbræorum quam hîc vr̃ poſtillator approbare, eſt ſolius Ra

alienis & adoretis eos, a iratuſq; dominus claudat cælū, & pluuiæ nō deſcēdāt, nec terra det germen ſuum, pereatiſq; uelociter de terra optima quam dominus daturus eſt uobis. b Ponite hæc uerba in cordibus & in animis ueſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos ueſtros collocate. Docete filios veſtros ut †illa meditentur. Quando ſederis in domo tua, & ambulaueris in uia, & accubueris atque ſurrexeris, a ſcribes ea ſuper poſtes & ianuas domus tuæ, ut multiplicentur dies tui & filiorum tuorum in terra quam iurauit dominus patribus tuis, ut daret eis quandiu †cælum imminet terrę. c Si enim cuſtodieritis mandata quæ ego præcipio uobis, & feceritis ea, ut diligatis dominum deum ueſtrum, & ambuletis in omnibus uijs eius, adherentes ei, diſperdet dominus omnes gentes iſtas ante faciem ueſtram, & poſſidebitis eas quę maiores & fortiores uobis ſunt. † Omnis locus quem calcauerit pes ueſter, ueſter

a ¶ Quod eſt in meridie. b ¶ In ſeptentrione.

erit. d A deſerto & à Libano & flumīe ma

a ¶ Qui in oriēte. b ¶ Mediterraneū, hi ſunt termini terrę ꝓmiſſiōis.

gno Euphrate uſque ad mare occidentale erunt termini ueſtri. Nullus ſtabit contra uos. Terrorem ueſtrum & formidinem dabit dominus deus ueſter ſuper omnem terram quam calcaturi eſtis, ſicut locutus eſt uobis.

a ¶ vt noceat vobis. ¶ Terrenitatem. ¶ Ne ſuperbiat. ¶ Qui non mentitur. ¶ Vt eligatis quod vultis.

e En propono in conſpectu ueſtro hodie benedictionem & maledictionē. Benedictionem, ſi obedieritis mandatis domini dei ueſtri, quę ego hodie præcipio uobis: Maledictionem, ſi non audieritis mandata domini dei ueſtri, ſed receſſeritis de uia quā ego† nūc oſtendo uobis, & ambulaueritis poſt deos alienos quos ignoratis. f Cùm uerò introduxerit te dominus deus tuus in terram, ad quam pergis habitandam, pones b benedictionem ſuper montem Garizim, maledictionem ſuper montē Hebāl: qui ſunt trans Iordanem poſt uiam quæ uergit ad ſolis occubitum in terra Chananæi qui habitat in campeſtribus contra Gālgalam quæ eſt iuxta uallem †tendentē & intrantem procul. Vos eñ tranſibitis Iordanē, ut poſſideatis terram quā dñs deus ueſter daturus eſt uobis, ut habeatis ac poſſideatis illā. Videte ergo, ut impleatis † ceremonias atq; iudicia, quæ ego hodie ponā in cōſpectu ueſtro.

¶ Gratiæ. ¶ Quod eſt liberi arbitrij. a ¶ Vorago vetus interpretatur. a ¶ Quę eſt collis pręputiorum, quia ibi a Ioſue circuncisus eſt populus, Ioſ. v. a. ¶ Baptiſmum. ¶ Viuentium. ¶ Gratis. ¶ Ne perdatis terram.

lius Ra. Sa. Alij autē, qui magis ſunt autentici, tenent primam expoſitionem, quod planius conſonat literę præcedenti & ſequenti. Ad quod ſciendum, ꝙ terra AEgypti multùm cōmendatur in ſcriptura ex amœnitate. vnde Gene. xiij. terra AEgypti cōparatur paradiſo domini. Quòd autem fertilitas terrę AEgypti plurimùm excedat fertilitatem terræ promiſſionis, ſatis patet ex geſtis patriarcharum. Abraham enim propter ſterilitatem terræ ꝓmiſſionis deſcendit in AEgyptū: vt patet Gene. xij. Et de Iacob & filijs eius Geñ. xlvj. Et ratio eſt, quia in terra q̃ eſt irrigua ſpecialiter ex aliquo magno fluuio, prout eſt terra AEgypti, non ita contingūt ſterilitates, ſicut ī terris quę licet ſint magis fructifere, non tamen poſſunt irrigari niſi ſolū ex pluuia cæleſti: qua deficiente in aliqua parte anni ad hoc oportuna ſtatim ſequitur fames, cuiuſmodi erat terra promiſſionis, quæ non erat irrigua. vnde dicitur in litera: Montoſa eſt, de cælo expectans pluuias. & ideo ex hoc inducit eos Moyſes ad timorem dei: quia terra illa ad quam ingreſſuri erant, frequenter indigebat beneficio diuino in pluuijs oportunis: de quo dicitur: Semper oculi illius in ea ſunt à principio anni vſque ad finem eius, & ſic fertilitas terræ illius dependet ex obedientia mandatorum dei. vnde ſequitur: Si ergo obedieritis &c. dabit pluuiā terræ veſtræ temporaneam & ſerotinam, vt colligatis frumentum & vinum &c. & infrà per oppoſitum: Iratuſq; dominus claudat cælum, & pluuiæ non deſcendant: & ſic ex prædictis inducit eos ad timorem domini, tanquam frequentius indigentes beneficio diuino ſcilicet pluuia ad neceſſaria vitæ habenda, quàm ſi commorarent ī AEgypto, vbi talis freq̃n tia non erat ſic neceſſaria. Quod autem dicitur de terra promiſſionis, ꝙ eſt lacte & melle manans, non contradicit prędictis. nam hoc intelligitur præſuppoſita pluuia oportuna, ꝓut qualitas patriæ requirebat.

C

Fertilitas AEgypti an excellat terrā ꝓmiſſionis.

†Ioſ. I. a.

D

REPLICA.

In. ca. xj. vbi poſtilla, exponens illud. Terra, quam ingredieris non eſt ſicut terra AEgypti: adducit quorundam Iudæorum expoſitionē dicētiū, ꝙ terra promiſſionis non eſt ſicut terra AEgypti. Sed illā expoſitionem abijcit rationabiliter ex litera, quæ dicit terram promiſſam non ſolùm hîc, ſed in multis alijs locis optimā lacte & melle manātem. Burgen. autem dicit illam abiectam expoſitionem eſſe maximè autēticam. Et nititur ſoluere argumentū poſtillatoris dicētis, ꝙ terræ promiſſę commendatio debet intelligi p̃ſuppoſita pluuia oportuna prout qualitas terræ requirebat: addens ꝙ fertilitas illius terræ dependet ex obedientia mandatorum dei. Hoc enim & ſi verū eſſet, quo ad ſingularem reſpectum diuinum erga illum populum Iſraelem, nón eſt tamen verū de communiter accidentibus: imò ſic ſemper fuit optima etiam tempore incredulorum. Vnde & ſi filij Iſrael

†hodie pręcipio

E propter inobdientiam aliquando paſſi ſunt penuriam in terra illa:hoc non arguit ſterilitatem terræ:quia & ſic eorum inobedien tia puniri potuit in AEgypto, & diaboli inobedientiã puni ta eſt in cælo. Nec valent motiua quæ Burgenſis. pro ſua opi nione allegat. Pro commendatione enim AEgypti vltra terrã pro miſſionis allegat falſò, Gene.xiij.c.ꝙ AEgyptꝰ comparatur paradiſo domini:nam ſolùm illa portio qua de AEgypto venitur in Segor commendatur, aſſimilando non paradiſo vt allegat Burgen.ſed re gioni circa Iordanem. Vide bene falſam Burgen. allegationem. Nec geſta patriarcharum quæ Burgen. ad idem allegat,probant quod intendit.Abraham enim nõ propter ſterilitatem terræ pro miſſæ peregrinabatur in AEgyptum:quia vt Actuum. vij.b.dici tur: Deus non dedit ei hæreditatem in illa terra: nec paſſum pedis, ſed repromiſit. Nam peregrinabatur etiam per illas & alias

Burgen.

& alias terras nunc ad orientem &c. Et nouiſſimè ad meridi em quæ terra fuit propinqua AEgypto:& cùm eſſet ibi fames non propter ſterilitatem, ſed propter aliud accidens. Et fortè vt communiter exponitur propter probationem fidei Abrahę: vide in poſtil.quã ſuſtinet Burg. Tũc iuit in AEgyptũ. hoc eñ ſępe cõ tingit ꝙ in terris bonis ſatis cõſeqñter ſe habẽtibꝰ,fames ex pte eſt in vna terra & nõ in alia,& ecõuerſo. Nec tpe Iacob erat fertilitas in AEgypto:quia vt hr̃ Geñ.xliij.ſeptẽ anni ſterilitatis nõ mõ erant in alijs terris ſed etiã in AEgypto,in qua nõ rõne fertilitatis terræ, ſed induſtria Ioſeph ſeruauit frumenta ad vẽdẽdum ,ꝑ qbus iuit Ia cob & familia eius. Ratio aũt quã ad idẽ aſſignat Burgen. potiꝰ eſt ad oppoſitũ,quia magna flumina ꝑterfluẽtia terras,ſępe cũcta ter rę naſcentia,excreſcente inundãtia, abſorbent & ſterilitatem cauſant vt patet circa Renũ,Albeam &c.& fortaſſis ita fuit tempore Ioſeph in AEgypto,quam plus Burgen.magnificat ꝙ̃ ſuã natiuã patriam ſine tñ rõne & autoritate. G

GLO. ORDI.

CAP. XII.

Quęſtio

HAEc ſunt precepta.ſequitur: a ¶Decimas & primitias &c. Auguſti. Querẽdum eſt, quomodo iubeat decimatio nes omnium fructuũ & primitiua oĩm pe corũ nõ mãducari niſi in ciuitate vbi tem plũ erat,cũ eas Leuitis dari in lege ꝑceperit. ☞ Caue ne offe.

NICO. DE LYRA.

CAP. XII.

HAEc ſunt precepta. Poſtꝗ̃ Moyſes explanauit ea ꝗ perti nent ad ꝑceptũ dilectionis diui nę,qđ eſt principiũ reſpectu ꝑ ceptorũ decalogi:vt ſupra dictũ eſt ca. vj. F hĩc cõſequẽter ponit alia ꝑcepta & moni tiones,ꝗ ſunt quaſi qdã cõcluſiones elicitæ ex ꝑceptis decalogi,& ꝑ cõſequẽs qdã expla nationes quõ decẽ ꝑcepta debeant ordina ri & obſeruari. Circa qđ ſic procedit, quia primò ponit hmõi ꝑceptorũ explicatio.ſe cũdò infert intẽta cõcluſio ca.xxvj. Adhuc primò ponunt illa ꝗ ordinant ad deum.ſe cũdò ea ꝗ ordinant ad ꝓximũ ca.xvj. ibi: Iudices ac magiſtros conſtitues. Sciẽdũ tñ ꝙ iſta diuiſio non eſt ita preciſa,quin in pri ma parte multa ponanť ꝗ ordinant ad ꝓ ximũ,& in ſecũda multa ꝗ ordinãt ad deũ. Moyſes eñ hũc librũ primò tradidit filijs Iſrael ỽbis ꝑ modũ exhortationis & ꝑdica tionis,ſicut dictũ fuit in principio huius li bri.& patet hoc ex toto ꝓceſſu ipſius,pro pter qđ frequẽter repetit eãdẽ ſniam in di uerſis locis,& aliqñ ſub eiſdem ỽbis, & de vna materia freqñter trãſit ad aliã:& ad ꝑce dẽtẽ reuertiť,ſicut ſolet fieri i ꝑdicationibus & exhortationibꝰ.& iõ in hoc libro & ma ximè in ſequẽtibus huiꝰ libri nõ põt inueni ri diuiſio ita preciſa,qn de materia vnius ꝑ tis tractet i alia,& ecõuerſo. Hoc igiť ꝑmiſſo ſciẽdũ, ꝙ circa deũ ordinať hõ ꝑ deſtitutio nẽ idololatrię & inſtitutionẽ latrię,& quia oppoſita iuxta ſe magis elucefcũt,iõ frequẽť facit vtrũꝗ̃ in eo.c.vt videbitur. Primò igiť ꝓſequiť ꝓpoſitũ ex cõſideratione opis. Se cũdò ex cõſideratione tpis ca.xvj. Prima in tres,quia primò ꝓſequiť ꝓpoſitũ ſuũ in facto,ſecũdò in ſigno cap. xiiij. tertiò in motiuo ca.xv. Prima adhuc in duas,quia primò ꝓſe quitur ꝓpoſitũ reſpectu totius cõmunitatis,ſcđò reſpectu vnius ꝑ ſonę vel vnius ciuitatis.xiij.c. Prima in duas,quia primò ꝑcipiť de ſtrui locus idololatrię,ſcđò ꝑ oppoſitũ loc̃ inſtitui latrię ibi: Nõ fa cietis ita. Circa primũ dicit: a ¶Hęc ſunt precę.& iõ obligato ria. b ¶Subuerti oĩa.ne ex phanis ſeu tẽplis idolorũ remanen tibꝰ Iudæis occaſio idololatrię daretur,& vt memoria idololatrię tota liter deleret. c ¶Super mõtes.quia ibi cõiter fiebant tẽpla idolo rũ. d ¶Et ſubter tales eñ arbores plãtabať iuxta loca idololatrię ad excedẽdũ a ſtũ luxurię. e ¶Diſſipate aras. hæc expoſita ſunt ſupra.vij.ca ꝓpe principiũ. f ¶Non facie. Hĩc cõſequenter de terminat latrię locꝰ & ritus,& primò circa hoc ponit ꝑceptũ,ſcđò declarat dictũ ibi:Nõ facietis.tertiò cõcludit pricipale intellectũ ibi: Obſerua

Diuiſio

†vel viride

ỽ quętis & illuc

†ſpõtanea in. munera ꝗ ſpõte & voluntario aio offertis

Diuiſio

Cap. XII.

HAEc ſunt præ a cepta atꝙ iudi cia quæ facere debetis in terra quã dominus deus patrũ tuo rum daturus eſt tibi, ut poſſide as eam cunctis diebus, quibus ſuper humum gradieris. Sub b uertite omnia loca in quibus co ¶Phana & idola quæ coluntur in locis. luerunt gentes quas poſſeſſuri eſtis,deos ſuos,ſup mõtes excel c ſos,& colles, & ſubter omne li d gnum † frondoſum: Diſſipate e ¶Vt non remaneat memoria. aras earum & confringite ſtatu as,lucos igne comburite,& idola comminuite,diſperdite nomina f eorum de locis illis. Non facie tis ita domino deo ueſtro,ſed ad g locum quem elegerit dominus h deus ueſter de cunctis tribubus i ueſtris,ut ponat nomẽ ſuum ibi, k & habitet in eo * uenietis & offe l retis in illo loco holocauſta & ui m a ctimas ueſtras,decimas & † primi tias manuum ueſtrarum & uota atꝙ † donaria,primogenita bo n um & ouiũ,& comedetis ibi in conſpectu domini dei ueſtri, ac lætabimini in cunctis ad quæ miſeritis manum, uos & domus

Nicolaus de Lyra.

Obſerua & audi. Circa primum pręcipi tur vnitas loci vbi debeant ſacrificia & oblationes offerri, cùm dicitur: Non fa cietis ita domi.ſ.ita offerẽdo ſacrificia in pluribꝰ locis,vt faciebãt idololatrę ſuis ido lis.g ¶Sed ad.ſ.vnũ.h ¶Quẽ ele.quia iſte locus nõ erat ſecũdũ voluntatẽ hoĩm de terminãdus. i ¶De cunctis.iſta fuit tribꝰ Leuitarũ,in cuius ſorte fuit altare holocau ſtorum & tẽplũ. k ¶Vt ponat nomen H ſuum.ꝑ recordationem,quia nomen dñi recolebať in ſacrificijs & oblationibus, & diuinis laudibus. l ¶Et habitet in eo. Per ſpecialem conſeruationẽ loci, vt habeť ij.Macha.iij.g.Ipſe qui habet in cælis habita tionem,viſitator & adiutor eſt loci illius &c. m ¶Venietis.non alibi.n ¶Et come. hoc nõ eſt itelligẽdũ,ꝙ ſemp comederẽt talia in loco tẽpli,ſed itra muros ciuitatis Ieruſalẽ. ✝ Nõ facietis

Moraliter. ¶Hec ſunt precepta. Sequitur. b ¶Subuertite oĩa loca. Hĩc tria loca notantur in quibus exerceba tur idololatria.ſ.mõtes excelſi,colles & ligna frondoſa ſiue luci. Apoſto. aiť Coloſ.iij a. Auaritiã nominat idolorũ ſeruitutẽ,qđ nõ eſt intelligendũ ꝓpriè ſed ſimilitudinariè,eõ ꝙ auarus colit pecuniã ſuã, ſicut idololatra ſuũ idolũ,& per talẽ modũ loquẽdi quodli bet vitiũ idololatria põt dici. Scđm hoc igiť ſup mõtes excelſos idolatrãt illi ꝗ ſunt mul tũ i ſupbia eleuati,contẽnẽtes alios & ſe tm̃ mõ reputãtes,ſicut ille Phariſęꝰ dicebat,Lu. xviij.b.Nõ ſum ſicut cæteri hoĩm.Qđ ex ponẽs Aug.dicit:Qui ſiť cęteri hoĩm, niſi oẽs ꝑter ipſũ.Sup colles idolatrãt ambitioſi. Collis eñ à collo dr̃,eõ ꝙ eſt qſi collũ mõ tis inter cacumẽ eiꝰ & pẽ eiꝰ iferiorẽ exiſtẽs, & ſic eſt in aſcẽſu mõtis:Sic eſt aũt in ambi tioſis,ꝗ ſemp qrũt aſcendere ad gradũ inde bitũ,ſibi:& ꝑ modũ illicitũ. Subter ligna frõ doſa,vel in lucis idolatrãt luxurioſi,qui lati bula qrũt ad exercitiũ ſui peccati, Iob.xxiiij. c. Oculꝰ adulteri obſeruat caliginẽ. Quod bene ſignificatur per lucum, qui dicitur à luceo luces per contrarium. vnde verſus: Lucus & officium bellum libitinã que parca. Iſta per antiphra ſim dicuntur nomina monſꝗ̃. Qui dicitur à moueo moues,per con trarium. Igiť idololatria mõtiũ ſubuertiť,qñ ſupbia ꝑ veram hũilia tionẽ deijciť. Exẽplũ Da.iiij.g.de Nabuchodonoſor valde ſupbo,ꝗ ỽẽ hũiliatꝰ dixit:Nũc ergo ego Nabuchodonoſor laudo & magnifi co & glorifico regẽ cæli,quia oĩa opa eiꝰ ỽa,& oẽs vię eiꝰ iudicia:& gradiẽtes in ſupbia põt hũiliare. Idololatria ỽò colliũ ſubuertiť,qñ ambitio vł cupiditas abijciť ꝑ cõtẽptũ oĩm mũdanorũ. Exẽ.de Mat thęo ꝗ ſurgẽs de Teloneo ſecutꝰ eſt Chriſtũ,vt hr̃ Mat.ix.& nõ eſt dubiũ qn oĩa mũdana reliqrit,ſicut & alij apl̃i ꝑpẽ deũ. Idololatria ỽò lucorũ ſubuertiť,qñ luxuria ꝑ caſtitatẽ oĩno repelliť. Exẽplũ de Magdalena Lu.vij.de ꝗ dicit Greg. Conuertit ad virtutes nume rum criminũ,vt totũ ſeruiret deo in pœnitentia ꝗcqđ ex ſe deum contempſerat in culpa.

Moraliter

†oblationẽ

a ℂ Caue ne of. Occaſionem amputat idolis ſacrificandi. Ideo enim p̄cipit in tēplo & ad altare dñi hoſtias offerri, vt ibi integra eſt religio, ibi cult⁹ congruus exhibeat̃. Myſticè aũt innuit nullũ munus acceptabile eſſe deo extra catholicã eccleſiã. hîc enim eſt locus quē deus elegit, vt poneret nomē ſuum ibi, & habitet in eo. b ℂ Abſq; eſu. Homicidium ꝓhibet. Sãguis ꝓ anima ponitur, quia ſedes animę .i. hũanę vitæ in ſanguine eſt. c ℂ In opp. i. meritis tuis nõ aſſignabis quæ diuina largitate perceperis, non viribus tuis: ſed deo cuius munere hoc habueris. d ℂ Caue ne. Cõmunicet is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in om. &c. q em̃ euãgeliũ annũ. de euã. vi. dc. &c.

A — Myſticè — Leui. 17. c. — Gala. 6. b. — 1. Cor. 6. b.

Nicolaus de Lyra.

a ℂ Nõ facietis. Hîc exponit̃ p̄dictũ pręceptum quantũ ad duo ibi incluſa, & primò quantũ ad ſacrificij locũ. ſecũdò quãtùm ad comeſtionis modum, ibi: Si autem comedere volueris. Circa primum ſciendũ, ꝙ licet regulariter eſſet deputata vnitas loci pro ſacrificijs & oblationibus offerendis, tñ i caſu poterat aliter fieri. & hoc eſt quod dicitur: ℂ Non facietis ibi quæ. vt offeratis ſacrificia & oblationes in pluribus locis ſicut nos hîc facimus. quandiu enim filij Iſrael fuerunt in deſerto etiam poſt conſtructionem tabernaculi, poterant offerre ſacrificia & oblationes voluntarias alibi, q̃ in tabernaculo, vt dicit Ra. Sa. nõ aũt ſacrificia & oblationes ad quæ tenebantur ex debito, & hoc fuit eis licitum, quouſq; eſſent quietati in terra promiſſionis, quod non fuit, xiiij. annis, quos poſuerũt ad capiendam terram & diuidendam eã. & hoc eſt quod ſubditur: b ℂ Neq; enim. Sed qñ fuerunt quietati non debebãt offerre prędicta, niſi in vno loco, vbi fuit poſitum tabernaculum: & iſte locus fuit primo Silo, vbi tabernaculum & arca domini habuerunt ſtabilem manſionem. ſ. cccxliij. an. ſicut poteſt probari per tēpora iudicũ, q fuerũt à Ioſue vſq; ad mortem Heli, quia tunc fuit arca capta, vt habet̃. j. Reg. iiij. poſteà capta arca à Philiſtęis tranſlata fuit in Cariathiarim & inde in Maſphath, & inde in Galgala, & inde in Nobe, & inde in Gabaon: vt habetur libro de Hebrai. quęſti. & inde in domum Obededon, & inde in ciuitatem Dauid, vt habetur. ij. Regum. vj. & inde in tēplum Salomonis, vt plenius dicet̃. j. Re. vij. Et tunc habuerũt pacē ꝑfectã tēpore Salomonis. & tũc nõ fuit eis licitũ alibi offerre, quia ille locus fuit ad hoc ſimpliciter electus, & vltimatè à deo, vt habetur. ij. Paralip. vj. niſi ex diuino inſtinctu & diſpenſatione, ſicut Helias obtulit ſacrificium in mõte Carmeli, vt habetur. iij. Reg. xviij. vnde ſubditur: c ℂ Illuc omnia. Tēpore medio inter deſtructionem Silo & cõſummationem templi Salomonis ſacrificia votiua & oblationes poterant alibi fieri, q̃ vbi erat arca, quia illo tēpore nõ habuit ſtabilē manſionem, ſicut & quãdo erat in deſerto, vt dictum eſt. ſic autē nõ poteſt dici de Silo, quia arca ibi habuit diu ſtabilem manſionem. ſ. cccxliij. an. qui fluxerunt à. xiiij. anno ducatus Ioſue, quo fuit poſita arca in Silo vſq; ad mortem Heli qñ fuit capta à Philiſtęis. Cætera patent. d ℂ Si autem comedere volue. Hîc exponitur pręceptũ quãtùm ad comeſtionis actũ, quia dixerat ibi: Comedetis in cõſpectu dñi. Poſſent aliqui credere ꝙ eſus carniũ eſſet omnino eis prohibitus extra Ieruſalem. ideo declarat quõ eſus carnium

†lętabimini — ›aliam — B

ueſtræ, in quibus benedixerit uobis dominus deus ueſter. Non facietis ibi quæ nos hîc facimus hodie, ſinguli quod ſibi rectum uidetur. Neque enim uſque in pręſens tempus ueniſtis ad requiem, & poſſeſſionem quam dñs deus daturus eſt uobis. Trãſibitis Iordanem, & habitabitis in terra quam dñs deus ueſter daturus eſt uobis, ut † requieſcatis à cunctis hoſtibus per circumitum, & abſq; ullo timore habitetis in loco quē elegerit dñs deus ueſter, ut ſit nomen eius in eo. Illuc omnia quæ pręcipio, conferetis, holocauſta, & hoſtias, ac decimas, & † primitias manuũ ueſtrarũ, & † quicqd præcipuũ eſt in muneribus quæ uouiſtis dño. Ibi † epulabimini corã dño deo ueſtro, uos & filij ac filię ueſtrę, famuli & famulæ, atq; Leuites qui ueſtris in urbibus cõmorant̃. † Neq; em̃ habet aliã partem & poſſeſſionē inter uos. Caue ne offeras holocauſta tua in o m̃i loco quē uideris, ſed in eo quē elegerit dñs: in una tribuum tuarũ offeres hoſtias, & facies quęcũq; pręcipio tibi. † Si aũt comedere uolueris, & te eſus carnium delectauerit, occide & comede iuxta benedictionē dñi dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis, ſiue immundũ fuerit, hoc eſt maculatũ & debile, ſiue mundũ, hoc eſt integrũ & ſine macula, quod offerri licet, ſicut capreã & ceruũ, comedes abſq; eſu dũtaxat ſanguinis, quē ſup terram quaſi aquã effundes. Nõ poteris comedere † in oppidis tuis

a ℊ Bonam voluntatem.

dēcimam frumēti, & uini, & olei tui, primogenita armentorum & pecorum, & omnia quæ uoueris, & ſpõte offerre uolueris, & † primitias manuum tuarum, ſed coram domino deo tuo comedes ea, in lòco quē elegerit dominus deus tuus, tu & filius tuus & filia, ſeruus & famula, atq; Leuites, qui manet † in urbibus tuis, & lætaberis, & reficieris corã domino deo tuo, in cunctis ad quæ extenderis manum tuam. Caue ne derelinquas Leuitē in omni tempore quo uerſaris in terra. Quando dilatauerit dñs deus tuus terminos tuos, ſicut locutus eſt tibi: & uolueris ueſci carnibus, quas deſide-

a ℊ Gratiã ſpiritalem b ℊ Miſericordiam.

a ℊ Affectu humanitatis & innocentiæ.

ℊ Generale eſt hoc pręceptum vt omnes conſeruent.

ℊ Superno gaudio: Gaudete in domino ſemper, & iterũ dico gaudete: Philip. 4. a. Qui gloriatur, in domino glorietur. j. Cor. i. d.

eſus carnium erat alibi eis licitus, ſcilicet de animalib⁹ q nõ tenebant̃ offerre, niſi eſſent de animalibus immundis ſecundum legem quorum carnes prohibebant̃ comedere. & hoc eſt qđ dicit̃: e ℂ Siue immundum. Nõ immunditia immediatè p̄dicta, ſed immunditia q̃ reddebat animal immolatitium ineptũ ad ſacrificium. & hoc eſt qđ dicitur: f ℂ Hoc eſt maculatum. Iſtud nõ habetur in Hebræo, ſed appoſitũ fuit à tranſlatore ad intelligēdum, quid vocet̃ hîc immundũ. ſ. aial hñs defectũ alicuius mēbri vel languidũ, qđ nõ poterat offerri, licet eſſet immolatitiũ ſecundũ genus vel ſpeciē. g ℂ Siue mun. Nõ ſolũ mũditia cõi, q̃ animalia licita ſunt comedi à Iudæis, ſed etiã mũditia ſpeciali, q̃ licita ſunt offerri. & hoc eſt qđ dicit̃: h ℂ Hoc eſt. Hoc em̃ non eſt in Hebræo, ſed additum eſt à trãſlatore, ad intelligēdũ qđ vocet̃ hîc mundum. i ℂ Sicut ca. i. ita licitè & abſq; oblatione eorũ ſicut ceruus & caprea non offerunt̃ & licitè comedunt̃. k ℂ Abſq; eſu. Cuius eſus generaliter ꝓhibetur in lege, cuius rõ eſt ne per eſum ſanguinis hoïes nõ abhorreãt effuſionē ſanguinis hũani, ad quã Iudæi erant ꝓni: & vt ad pietatē exercerent̃, etiã circa bruta aïalia, vt ꝑ hoc circa hoïes magis mouerētur pietate, & quia idololatrę poſt ſacrificia ſua cõgregabant̃ circa idola ad comedēdũ ſanguinē ſuę victimę in venerationē idoli. l ℂ Quem ſuper. i. totaliter, ſicut aqua ꝑfecti⁹ effundit̃ de vaſę q̃ cęteri liquores: & quia dixit ꝙ extra Ieruſalē poterat comedi animal mũdũ, vt dictũ eſt, ne hoc intelligat̃ gñaliter, excipit primogenita aïaliũ & decimas, & ea q̃ ex voto offerebant̃ cũ dr̃: Non poteris cõedere i oppidis tuis &c. m ℂ Sed co. Cõtra hoc arguit̃, quia decimę debebãtur Leuitis, & primitiua ſacerdotib⁹. ſi ergo talia reddētes poterãt inde facere feſta ſibi & familijs: ſequit̃ ꝙ ſacerdotes & Leuitę fraudabant̃ debito ſuo ſaltē in p̃te: & iõ dicũt hîc aliq ꝙ Iudæi faciebãt quolibet anno duas decimas de oïb⁹ bonis ſuis. & prima erat tota de iure Leuitarũ. ſcđa q̃ erat de nouē ꝑtib⁹ eis remanentib⁹ nõ ſic erat & de iſta hîc loquit̃ ſcriptura. Et eodē mõ dicũt, ꝙ faciebãt ſecũda primitiua, & de illis ſimilr̃ eſt hîc ſermo, q̃ non erat de iure ſacerdotũ. Sed hoc dictũ nõ habet̃ ex ſcriptura, ſed ſolũ vna decima q̃libet anno fiebat, alia quolibet tertio anno q̃ erat pro pauperibus vt habet̃. j. xiiij. Et iõ aliter ſoluitur, quia Iudæi in feſtiuitatibus in q̃bus tenebant̃ apparere corã dño, nõ debebãt venire vacui mũerib⁹, vt hr̃ Exo. xxiij. & . xxxiij. Nec intelligit̃ hoc de apportatiõe decimarũ & primitiuorũ cũ hoc eſſet debitũ, ſed de hoſtijs pacificis quas tũc faciebant, quarũ pectuſculũ & arm⁹ dexter erant ſacerdotis de iure, cęterę carnes erant offerentium, & de iſtis loquitur hîc cùm dicitur: n ℂ Comedes ea &c. Et hoc videtur per illud quod habetur. j. xvj. Oblationē ſpõtaneã quam offeres iuxta bñdictionē dei tui. i. facultatē datam à deo. Et epulaberis coram domino deo tuo tu & filius tuus &c. Aliqui verò dicũt ꝙ intelligit̃ de primitiuis animaliũ, q̃ ꝓpter maculã nõ erãt immolatitia: & ideo redimebantur & comedebantur in oppidis, & de p̄tio emebantur in Ieruſalē animalia, ex quibus fiebant epulationes prędictę. Sed hoc videtur redire in inconueniens prędictũ, quia, ſi tenebant̃ redimi, p̄tiũ redēptionis erat de iure ſacerdotum: & ſic fraudabantur acſi fierēt de primitiuis immolatitijs. o ℂ Caue ne

C — †requiē det vobis — †oblatiões — † oïa electa vota veſtra — †De cõ. di. 1. c. ſicut nõ — †Attamē ꝓut deſiderauerit aïa tua mactabis & comedes carnē ſcđm bñdictionē dñi dei tui, quã dederit tibi ĩtra oēs portas: immũdum & mundũ comedes vel i mũdi & mũdi poterũt comedere, ſicut capreã & ceruũ abſq; eſu &c. — D — †intra portas tuas — †oblationē — †intra portas tuas — -& reficieris

 derelinquas

a ℂ Hoc ſolum caue. Ad literam E apoſtoli hoc pceperunt: Et in ſangui ne prohibet homicidiũ & odiũ fratrũ. Qui enim odit fratrem ſuum, homici da eſt. b ℂ Sanguis enim eorum. Quia aliquod vitale eſt in ſanguine, & per ipſum maximè in hac carne viui tur, qui per oẽs venas diffunditur: ip ſum animam vocat.i.corporis vitam quę morte finitur. Myſticè autem innu itur: vt carnales homines à priſtina cõ uerſatione diſcedẽtes, in vnitate fidei & bonorum operum ſociantes, eorum errores in vſum noſtrũ non conuerta mus, ſed effundamus.i. per confeſſio nem prolatos terrenę fragilitati depu temus, & quaſi indignos viris ſpiritua libus abijciamus.

1.Iohan.3.
† intra portas tuas
† vel mũdũ & immũdũ pariter comedes
Myſticè
† rectum eſt

GLO. ORDI.

CAP. XIII.

SI ſurrexerit. Vult intelli gi ea q̃ à diuinis nõ ſecũdũ deũ dicuntur, etiã ſi euene rint non eſſe ſic accipien da, vt fiant quæ ab eis prędicunt, nec pręter poteſtatẽ ſuam oſtẽdit eſſe quę ita cõtingunt. Sed q̃re pmittat ſuppo nit, ad cognoſcẽdũ.ſ.q̃tũ diligant deũ ſeruientes ipſis, nõ illi q omnia nouit. d ℂ Vt palã fi. Auguſti. Lxx. Scire an diligatis

Nicolaus de Lyra.

derel.i.le. in ter.ſ.promiſſionis, quia ſicut dicunt Hebræi non obliga bantur ad hoc qñ erant extra terram Iſrael poſiti, vtpote in captiuitate Ba bylonica vel alia: & hoc rationabiliter, quia ibi non habebant hęreditatẽ ſicut nec Leuitę: primitiua tñ animaliũ in ca ſu poterãt comedi extra Ieruſalẽ, vide licet qñ habentes talia erant longè à Ieruſalem, vt parceret labori eorũ: con ceſſum fuit eis vt illa venderẽt velq; iu ſto pƥtio ſibi retinerẽt, & ſic comede rent & in ſolẽnitate, qñ tenebantur ire in Ieruſalem portarẽt pretium, & inde emerent animalia cõſimilia munda: & de illis offerrent, vt habet.ſ.xiiij.cap. plenius & hîc breuius tangitur cùm di citur: Qñ dilatauerit dominus deus tuus termi. tuos &c. Sequi tur. a ℂ Mundus & immundus in cõmune veſcentur. quia homi nes immundi ex tactu mortui vel alte rius rei immundæ poterãt inde come dere ſicut & mundi, licet non poſſent intrare templũ donec eſſent mundati, vt dictum fuit Nume.v. Ab iſta tamẽ conceſſione venditionis animalium p̃ dictorum excipiũtur animalia per vo tum deo ſanctificata, quorũ carnes nõ poterant comedi extra Ieruſalem, & ni ſi eſſent prius oblata in templo, & hoc eſt quod dicitur: b ℂ Quę autem ſanctificaueris &c. elegerit do. talia enim animalia per votum obliga ta domino mutari nõ poterãt vt ha bet Leui.xxvij. c ℂ Obſerua & au di omnia quę ego. &c. Hîc conclu ditur principale intentum huius capi. Ad hoc enim p̃dicta ſunt oĩa, vt diligẽ ter cauerent ab idololatria. & patet lite ra vſq; ibi: d ℂ Offerentes filios & filias & com. Modus autem hu ius combuſtionis, ſecũdũ qđ dicũt He brei erat, quia fiebat idolũ cupreũ cõ cauũ, & in illa cõcauitate accendebatur ignis &

† illaqueeris te poſt illas
F
† obſeruare debetis vt il la faciatis
† 16.q.5.nec mirũ circa 5.&.in.c.1.& Iud ante ſi.
Idolũ Moloch.

rat anima tua: locus autem quem elegerit dominus deus tuus, ut ſit nomen eius ibi, ſi procul fuerit, occides de armentis & pecori bus quæ habueris, ſicut præcepit tibi, & co medes †in oppidis tuis, ut tibi placet.† Sicut comeditur caprea & ceruus, ita ueſceris eis, & †mundus & immundus in commune ue ſcentur. Hoc ſolùm caue ne ſanguinem co medas. Sanguis enim eorum pro anima eſt, & idcirco non debes animam comede re cum carnibus, ſed ſuper terram fundes quaſi aquã, ut bene ſit tibi & filijs tuis poſt te, cum feceris quod †placet in conſpectu do mini. Quæ autem ſanctificaueris & uoueris domino, tolles & uenies ad locum quem ele gerit dominus: & offeres oblationes tuas carnem & ſanguinem ſuper altare domini dei tui. Sanguinem hoſtiarum* fundes in al tari, carnibus autem ipſe ueſceris. Obſerua & audi omnia quæ ego præcipio tibi, ut be ne ſit tibi & filijs tuis poſt te in ſempiternũ, cùm feceris quod bonum eſt, & † placitum in conſpectu domini dei tui.† Quando diſ perdiderit dominus deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris poſſiden das, & poſſederis eas atq; habitaueris in ter ra earum, caue ne †imiteris eas, poſtq̃ te fue rint introeunte ſubuerſę, & requiras †cere monias earum, dicens: Sicut coluerunt gen tes iſtæ deos ſuos, ita & ego colam. Non fa cies ſimiliter domino deo tuo. Omnes enim abominationes quas auerſatur dominus, fe cerunt dijs ſuis, offerentes filios & filias, & comburentes igni. Quod præcipio tibi, †hoc tantùm facito domino, nec addas quic quam nec minuas.

ℊ Id eſt terrenitati deputans.

Cap. XIII.

SI † ſurrexerit in medio tui prophetes, aut qui ſomniũ uidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atq; portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: eamus & ſequamur deos alie nos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non au dies uerba prophẽtæ illius aut ſomniatoris, quia tentat uos dominus deus ueſter, ut †pa lam fiat utrum diligatis eum an nõ, in toto corde & in tota anima ueſtra. Dominum deum ueſtrũ ſequimini & ipſum timete: Mã data illius cuſtodite, & audite uocem eius. Ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Prophe ta autem ille aut fictor ſomniorum inter ficietur, quia locutus eſt † ut uos auerteret à domino deo ueſtro, qui eduxit uos de terra Ægypti, & redemit de domo ſer uitutis: ut errare te faceret de uia quam tibi præcepit dominus deus tuus, *& au

ℊ Gentilis vel hęretici.
ℊ Morte æterna.

ignis, & qñ idolũ in qualibet parte erat ignitũ, tunc ſuper manus idoli quæ e rant diſpoſitæ ad accipiendũ, ponebã tur pueri, & ſic ex aduſtione moriebã tur: ſacerdotes vero idoli habebãt tym pana in quibus percutiebãt fortiter, vt ex fortitudine illius ſoni non audire tur clamor pueri, & ſic parentes de morte puerorum non dolerent, ſed magis crederent animas eorũ ſine affli ctione à dijs accipi.

G
† ſuprà.15.d

NIC. DE LYRA.

CAP. XIII

SI ſurrexerit. Hîc conſe quẽter pręcipit deſtructio idololatrię in particulari, & p cõſequẽs confirmatio latrię ſibi oppoſitę. Et primò quãtùm ad vnã perſonã, ſecũdò quãtũ ad vnã ciuitatẽ ibi: Si audieris in vna vrbium. Adhuc primò facit propoſitũ in per ſona non coniuncta. ſecũdò in coniun cta ibi: Si tibi voluerit pſuadere frater tuus. Circa primũ ſci ẽdũ, q; ſicut di ctũ fuit ſuper librũ Nume.xxij. homi mines aliquando inſtruunt de veritati bus ſupnaturalibus per dęmones, & tales dicuntur pphetę dęmonũ, vt di ctum fuit ibidẽ de Balaam, & iſti etiam aliqñ habent reuelationes à deo imme diatè vel mediantibus ſanctis angelis, licet ab eis non quęrãt ſicut fuit idẽ di ctũ de Balaam: tñ qñ reuelationes fiũt eis à deo vel à ſanctis angelis, hoc fit ad bonum finem, vt dictũ fuit ibi, de pro phetia Balaam. Sed quãdo ordinatur talis reuelatio ad malũ finẽ & deceptio nem, hoc fit à dęmonibus, qui quando q; plures veritates dicunt hominibus, vt poſtea magis credant eis in falſi ſug geſtione, ſicut ibidem fuit declaratum per exemplum. Et de tali propheta eſt hîc ſermo, qui deceptus à dęmonibus nititur homines ptrahere ad idolola triam cùm dicitur: e ℂ Si ſurrexe rit in me. tui prophe. &c. decept9 modo prędicto in vigilia. f ℂ Aut qui ſom. ſe. vidiſſe di. ab eis confi ctũ vel immiſſum à diabolo. g ℂ Et prędixerit &c. mirabile vẽturũ de propinquo. h ℂ Atq; portentum. futurũ magis de longinquo: & dicitur à portẽdo dis, qđ ſignificat ptenſionẽ in longum. i ℂ Et euene. quod lo. quia dęmones aliqñ p̃dicũt vera futu ra, q̃ excedũt cognitionem humanam, put declaratũ eſt Nu.xxij. k ℂ Et di xerit tibi. ex hoc patet q; reuelatio ſi bi facta fuit per dęmones, ideo ſubdi tur: Non audies verba pphetę illius. Sequitur: l ℂ Quia tentat vos domi. permittit talia fieri, vt probe mini. m ℂ Vt palam fiat. i. ab alijs ſciri faciat: quia ipſe de nouo non accipit alicui9 rei notitiam, ſed omnia nouit ab ęterno. & hoc modo loquit̃ Gene.xxij.c. Nunc cognoui, q; timeas dominum. i. cognoſcere feci, quia per oblationẽ Iſaac nota fuit hoibus obe dientia Abrahę & poſita eis in exẽplũ. n ℂ Propheta autem interficie tur. ſine miſericordia, dũ tñ cõuictus fuerit per

Diuiſio
* tuarum
† rectum
† infrà.19.a
† deos
H
† ſciat
† ſermonẽ auertentem vos

Moraliter. e ℂ Si ſurrexerit in medio tui prophe. &c. Per iſtũ pphetam falſum, qui pręcipitur interfici

* vt ambulares per eã

☞ an diligatis, ſed Latini interpretes
A ita, vt ſciat an diligatis, ꝗuis eadẽ ſnĩa videat. veruntñ illud qđ dictũ eſt ſcire, facilius ad illos referẽ vt ſic accipiam⁹: tẽtat vos ſcire, acſi diceret, tẽtãdo vos facit ſcire.

Nicolaus de Lyra.

fuerit p̃ teſtes vel confeſſus: & patet litera. a ℂ Si tibi. Hîc prę̃cipitur deſtrui idololatria reſpectu perſonę cõiunctę quacunq; propinquitate. & hoc eſt quod dicit: Frater tuus &c. b ℂ Clam dicens. Eamus &c. corrumpens in ſecreto & inducẽs homines ad idololatriam. c ℂ Non acqui. recipiendo eius perſuaſionem iniquam. d ℂ Neq; parcat. falſo iudicio iuſtificando eum, vel tacẽdo malum ſuum. e ℂ Sed ſtatim. cũm iudicatus fuerit per iudices. f ℂ Sit primum. quia teſtes habebãt interficere tales condemnatos, vt habet infrà. xvij. capitulo. vnde Act. vij. g. de beato Stephano dicitur: Et teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua &c. Cætera patent. g ℂ Si audieris. Hîc præcipitur idololatria deſtrui reſpectu vnius ciuitatis, quæ ſi fuerit corrupta idololatria, præcipiuntur hîc homines interfici & pecora, & ſuppellectilia cõburi, & omnia q̃ pertinent ad illam ciuitatem, & ipſa ciuitas deſtrui abſq; reędificatione. & patet litera vſq; ibi: h ℂ Vt auertatur. quia tali corruptione vnius ciuitatis ira domini prouocatur
B contra totum regnum, & maximè qñ negligitur puniri eius peccatum. i ℂ Multi. Hoc in fine hui⁹ capituli addit, vt ex deſtructiõe idololatriæ, latria fortius confirmetur.

†talẽ rem malam in medio tui

Moraliter

Interfici ſignificantur omnes diuinatores, & doctores ſuperſtitioſi, qui primò ſunt occidendi ſpirituali gladio per excommunicationem, & ſi permãſerint obſtinati, dimittendi ſunt iuſtitię ſeculari occidendi per mortem corporalem. a ℂ Si tibi voluerit. Ex hoc videtur, ꝙ in eccleſia nulli perſonę ꝗtuncunq; propinquæ parcendum ſit in perfidia hęreſis, ſi fuerit obſtinata, & maximè ſi ſtudeat ad ſubuerſionem aliorũ. Matth. xviij. b. Si manus tua vel pes tuus ſcandalizat te, abſcide & proijce eum abs te. Per manum enim vel pedẽ intelligitur ibi perſona familiaris & propinqua. g ℂ Si audie. Ex hoc patet, ꝙ licet in multis caſibus parcẽdum ſit cõitati, non tamen in caſu idololatriæ vel hæreſis eſt parcendũ.

†rectum

†vel eſtis

GLOS. ORDI.

CAP. XIIII.

Filij eſtote domi. Sequitur: a ℂ Non vos inci. Vſq; hodie multę gentes incidũt ſe in funeribus mortuorum, vnde: Non vos contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habẽt. Hęc autem facere eorum eſt, qui

† Suprà. 7. a. & †. 26. d. & Leui. 11. 1. Teſ. 4. c. †præ

ℂ Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum & proijce abs te. Melius eſt tibi vnum oculum habentem in vitam &c. Matt. xviij. b.

feres malum de medio tui. † Si †tibi uo- a
luerit perſuadere frater tuus filius matris
tuæ, aut filius tuus uel filia, ſiue uxor quæ
eſt in ſinu tuo, aut amicus quem diligis, b
ut animam tuam, clam dicens: Eamus,
& ſeruiamus dijs alienis, quos ignoras
tu, & patres tui, cunctarum in circumitu
gentium quæ iuxta uel procul ſunt ab
initio uſque ad finem terræ: non acquie- c
ſcas ei, nec audias, neque parcat ei ocu- d
lus tuus ut miſerearis & occultes eum.
Sed ſtatim interficies. Sit primum ma- e f
nus tua ſuper eum, & poſt te omnis popu

ℂ Dura obiurgatione & forti ſententia.

lus mittat manum. Lapidibus obrutus
necabitur, quia uoluit te abſtrahere à do
mino deo tuo, qui eduxit te de terra Ægy
pti de domo ſeruitutis, ut & omnis Iſraël
audiens timeat, & nequaquam ultrà fa-
ciat †quippiam huius rei ſimile. †Si audie- g
ris in una urbium tuarum quas dominus
deus tuus dabit tibi ad habitãdum dicen-
tes aliquos: Egreſſi ſunt filij Belial de
medio tui, & auerterunt habitatores ur-
bis ſuæ, atq; dixerunt: Eamus & ſeruia-
mus dijs alienis, quos ignoratis: quære
ſollicitè, & diligenter rei ueritate perſpe-
cta, ſi inueneris certum eſſe quod dicitur:
& abominationẽ hanc opere perpetratã
ſtatim percuties habitatores urbis illius
in ore gladij, & delebis eam, omniaq; quę
in illa ſunt uſq; ad pecora. Quicquid etiã

ℂ Studij.

ſupellectilis fuerit, congregabis in medio

a ℂ Diaboli quæ eſt Babylon magna cum qua fornicati ſunt omnes reges terræ. Apoc. xvj. c.

b ℂ Igne perpetuo.

platearum eius, & cũ ipſa ciuitate ſuccen-
des ita ut uniuerſa cõſumas domino deo
tuo, & ſit tumulus ſempiternus. Non ędi
ficabitur amplius, & non adhærebit de
illo anathemate quicquam in manu tua,
ut auertatur dominus ab ira furoris ſui, h
& miſereatur tui, multiplicetq; te ſicut iu- i
rauit patribus tuis, quando audieris uocẽ
domini dei tui, cuſtodiẽs omnia p̃cepta
eius quæ ego p̃cipio tibi hodie, ut facias
quod † placitũ eſt in cõſpectu dñi dei tui.

Cap. XIIII.

Filij† eſtote domini dei k

a ℂ Sicut leguntur feciſſe ſacerdotes in libro Regum.

a ueſtri: Nõn uos in-

a ℂ Sicut Ethnici capillos tondent & mortuis conſecrant.

b cidetis nec facietis cal- m
uitium ſuper mortuo,
†quoniam populus ſanctus es domino
deo tuo, & te elegit, ut ſis ei in populum
peculiarẽ † de cuncti gentibus quę ſunt ſu
c per terrã. Ne comedatis †q̃ immũda ſunt. n

qui deſperant de reſurrectione.
b ℂ Nec facietis. Capilli capitis veſtri numerati ſunt. i. cogitationes quas non oportet ab honeſtate capitis auferre, & diabolo offerre, ſicut quidam corporales capillos diabolo offerunt. c ℂ Ne co. Nõ aĩalia immũda ſunt, ſed quæ ſignificando exprimunt, mores ſcilicet hoĩm & act⁹ & volũtates.

C
Matt. 10. d.
†23. q. ſi. c. legitur.
† incitauerit te

☞ Camelopardalum

NIC. DE LY.

CAP. XIIII.

Filij eſtote domini. Hîc conſequenter deſtruit idololatria in ſigno: & primò deſtruitur huiuſmodi idololatria. ſecundò inſtruitur latria oppoſita, ibi: Decimam partẽ. Circa primũ ſciendum, ꝙ idololatrię ſigna ſunt aſſimilari idololatris in exteriori apparentia, quę conſiſtunt in modo ſe habẽdi & in modo viuendi. Primò ergo prohibetur modus idololatrarum circa mortuos. ſecundò circa cibos, ibi: Ne comedatis. Circa primum dicitur: k ℂ Filij eſtote domi. q. d. non debetis in aliquo idololatris aſſimilari. l ℂ Non vos incidetis. In Hebr. habetur: Non vos lacerabitis ſicut in planctu mortuorum aliqui Gẽtiles & idololatræ vnguibus lacerabant carnem ſuam. m ℂ Nec facietis cal. eradicando capillos vel tondendo. Talis enim luctus immoderatus & inhoneſtus non decet filios dei, qui habent fidem reſurrectionis mortuorũ, moderatus tamen luctus & honeſtus procedens ex pietate naturali bene licet & decet. n ℂ Ne comedatis. Hîc conſequenter prohibetur modus idololatrarũ circa cibos, & primò in carnib⁹ aĩaliũ, ſcđ'ò piſciũ, ibi: Hęc comedetis, tertiò auiũ, ibi: Oẽs aues. Circa primũ dicit: Ne comedatis quę immunda ſunt. Sciẽdũ, ꝙ nulla immũditia ſpũalis põt eſſe in brutis q̃ peccare nõ poſſunt. põt tñ aliquo mõ redũdare in eis inq̃tũ hoĩes vtunt eis ad mala vtpote q̃a idolis immolãt ipa, vel eis vtunt ad maleficia alia: põt aũt in eis eſſe directè immũditia corpalis, vt q̃a immũdo cibo nutriunt, ſicut porcus, vel q̃a in loco immundo habitant ſicut mures in terra, vnde & ex hoc fœtorẽ cõtrahũt, & ex hoc abominabilia ſunt. Propter vtranq; enim cauſam & con

Diuiſio

†23. q. 5. c. ſi audieris

Luct⁹ mortuorum.
D

Diuiſio
De eſu carnium & piſcium

ſimilem multa

Moraliter. k ℂ Filij eſtote. Non vos. Per hoc docent Chriſtiani, ꝙ immoderatè nõ debent affligi de morte amicorũ ſuorũ: hoc eñ quoddã ſignũ eſt defect⁹ fidei, ꝗtũ ad articulũ reſurrectiõis & vitę beatę, & talẽ afflictionẽ immoderatã faciebãt fideles vitã aliã nõ ſperãtes. n ℂ Ne come. Myſticè rõnes iſtorũ ſunt poſitę ſuprà Leui. xj. tñ hîc addit inter aues imũdas ixiõ, q̃ eſt auis alba mĩor miluo. & eſt de gñe vulturis q̃ paſcit cadauerib⁹: & ſignificat vitiũ hypocriſis, q̃ propter laudẽ humanã p̃tẽdit exteri⁹ albedinẽ ſctitatis, & iteri⁹ paſcit cadauerib⁹ iniq̃tatis, Matt. xxiij. c. Vę vobis Scribę & Phariſę̃i hypocritę, q̃ ſiles eſtis ſepulchris dealbatis quę à foris apparent hoĩbus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia.

Moraliter

Myſticè

†omnem abominationem

☞ a ℭ Camelopardalum. Qui albis maculis reſperſus, capite camelo ſimilis, collo equino, pedib⁹ bubalo, p cętera pard⁹: in Aethiopia naſcitur. b ℭ Omne. Illos recipit eccleſia & membris ſuis incorporat, qui vngulam findunt, q diſcretionem boni & mali habere ſciunt & qui ruminant. i. meditantur in lege die ac nocte. c ℭ Qđ. Qui ſcilicet duo teſtamenta ſuſcipiens firmo gradu iuſtitię & innocentię ſeſe cõſtituit. d ℭ Came. Iudæum qui liquat culicem, & glutit camelum, qui literã ruminat, ſed non habet fiſſam vngulã: qa a ſpiritu literam non diuidit, hi ſunt Scribę & Phariſęi. e ℭ Leporem. Per chœrogylliũ & leporem multitudinem ſignificat Iudęorũ. Vtrũqȝ eñ animal debile & infirmũ. f ℭ Quia ru. Ruminãt Iudęi verba legis, ſed vngulã non diuidũt, qa in patrẽ & filiũ nõ credũt, nec duo teſtamẽta recipiunt. Quidã autẽ hæretici vngulã findunt, ſed doctrinã veritatis in ore non ruminant. g ℭ Hęc come. Per hęc Gẽtiles intelligunť, qui in aquis baptiſmi renaſcuntur. h ℭ Quæ ha. Meditãtes legẽ vitę ſublimis & cęleſtis: qa ignorãtia diuinę legis diu in gẽtibus fuerat, pinnulas & ſquãmas adiungit. Sicut enim piſces ſquãmati ſunt & pinnati, ſic qbus eſt ignorãtia tẽpalis citò addit cognitio ſublimis & vitę cęleſtis. i ℭ Et gryphem. quæ eſt quadrupes capite, & alijs aquilæ ſimilis, reliquo corpe leoni, & abũdat in Hyperboreis mõtibus, equis maximè infenſa & hominibus. k ℭ Struthionem. Qui à terra non leuatur, ſed ſecularibus negotijs implicatur. l ℭ Noctuã. Quę in nocte acute videt, & non in die. Sicut q ſcietia legis glorianť, & lucem euangelij nõ capiunt. m ℭ Larum. Qui vt auis volat, vt aquatile natat, qui ſ. circunciſionem veneratur & baptiſma. Talibus Paulus ait: Si circuncidimini Chriſtus vobis non prodeſt. n ℭ Acci. Qui manſueti videntur, ſed potentibus & auaris ſe ſciãtur. o ℭ Cygnũ. Hæc lõgi colli eſſe, & cibũ de profundo terrę trahere dicunt. Nos autẽ debemus quęrere panem q de cælo deſcendit, nec eſſe ſolliciti quid mãducem⁹. p ℭ Nyctico. Quę nocte repit & operať, ſignificãs eos q noctis operibus dedicanť, q ſunt fornicatio, immũditia, idolorũ cultus & ſimilia. q ℭ Vpupã. Quę luctũ amat. Seculi autem triſtitia mortẽ operať. Nos verò debem⁹ in dño gaudere in oibus gratias agere. r ℭ Veſpertilio. Quę circa terrã volat, & pennis ambulat, Noſtra aũt cõuerſatio in cælis debet eſſe. s ℭ Quicquid. Miſticè pcipiť eccleſiaſtico viro, vt ſe i ſanctitate ſeruet, & omnem peccati immunditiã deuitet, peregrinum i. Gẽtilem in ſuis ſordibus remanere permittat. t ℭ Peregrino qui intra portas tuas eſt. Qua ſi paganis

E † Supra 7.a. & .26.d. Leuit.11.a. F † vel cuculũ † mergulũ Gal.5.a. † Oẽs aues mundas Iohan.6.e. Matth.6.d. ※illud 2.Cor.7.c. 1.Teſ.5.d. Phil.3.d. Miſticè

a Mundum ſcilicet.

† Hoc eſt animal quod comedere debetis: Bo-
a Bubali ſunt qui alieno nomine biſontes dicuntur.
uem, & ouem, & capram, ceruum, capream, bu-
a Hircoceruum ſimilis eſt enim hirco & ceruo.
balum, tragelaphum, pygarum, orygem, † camelopardalum. Omne animal quod in duas partes findit ungulam & ruminat, comedetis: de his autem quæ ruminant & ungulam non findunt, hæc comedere non debetis: Camelũ,
a Velocem timidum. b Debilem rapacem mortiferum.
leporem, chœrogylliũ: quia ruminant, & non
Lota in volutabro luti.
diuidũt ungulam, immunda erunt uobis. Sus quoqȝ quoniam diuidit ungulam, & non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non
a Simulatis virtutibus.
a Tales. ſ. in ſocietatem non recipies. b Morticina id eſt peccata. c Id eſt opera mortua non imitabimini. Communicando.
ueſcemini, & cadauera nõ tangetis. Hæc comedetis ex omnibus quæ morantur in aquis.
Baptiſmi. Ignorantia que cito aufertur.
Quæ habent pinnulas & ſquãmas comedite, quæ abſque pinnulis & ſquãmis ſunt, ne comedatis, quia immunda ſunt. Omnes aues mundas comedite, immundas ne comedatis, aquilã
a De contemplatiuis proprium capitulum ponit ſicut in ſacrificijs.
a Aliena rapientes, & iniuſtis lucris gaudentes.
a Falco. b Qui bellis gaudet & mortibus.
ſcilicet & gryphem, & haliæetũ, ixiõ, & uulturem ac miluum iuxta genus ſuum, & omne
a Rapientium.
a Quod eſt ſine affectu, quod manifeſtum eſt ex eo, quod emiſſus a Noe: ex prima enim coruus auolatione tranſgreſſus eſt, cui ſimilis Iudas circa ſuum magiſtrum fuit & dominum.
Lxx. Glaucum.
coruini generis: & ſtruthionem ac noctuam & larum atqȝ accipitrem iuxta genus ſuum: † herodium ac cygnum & ibin ac † mergulum, porphyrionem & † nycticoracem † onocrotalum & charadrium, ſingula in genere ſuo: Vpupam quoque & ueſpertilionem & omne quod reptãt & pinnulas habet, immundum erit, nec comedetur: † Omne quod mundum eſt comedite: Quicquid autem morticinum eſt, ne ueſcamini ex eo. Peregrino qui intra portas tuas eſt, da ut comedat, aut uende ei, quia tu populus ſanctus domini dei tu es. † Non coques hædum in lacte matris ſuæ. Decimam partem ſeparabis de cunctis frugibus tuis, quæ naſcuntur in terra per annos ſingulos, & comedes in conſpectu domini dei tui in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius inuocetur: decimam frumenti tui & uini & olei, & primogenita de armentis & ouibus tuis, ut
a Gryſalco vulgo rapit aquilam. Lxx. pelicanum. a Non calandre vt putant. a Intentum terræ quamuis contemplationem ſimulat. a Honeſtis operibus & moribus communicate. Sine peccato. a Peccato contaminatum. b Conſentiendo vel inde faciendo. c Ab operibus mortuis abſtinete. a Purgabis. a Peccatorem. Qui ſtatuetur a ſiniſtris. Eccleſiæ. a Corporis Chriſti vel prædicationis. b Sanguinis Chriſti vel hilaritatis mentis. c Operum miſericordiæ vel chariſmatis. a Maioribus operibus. b Simplicitate.

ſi paganis & hæreticis immunda relinque. Hinc dęmones in euangelio permittunť ire in gregem porcorum: & dicitur. Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. v ℭ In lacte. Mediocribus diſciplinis, ſed auſterioribus, vt reſtaurarent amara q perdiderunt dulcia. x ℭ Decimam. Quaſi bona quę facis ſecundum diuinę legis pręcepta facias, & dño ſepares, vt ad eius laudem omnia facias. y ℭ Primo. i. boni operis initia, quæ decimanda ſunt, i. domino conſecranda. ☞Portare

G Matth.8.d. Lucæ.9.g. † leopardalum

Nicolaus de Lyra.

☞ ſimilem multa animalia & aues & piſces prohibentur in lege Iudæis. Sunt etiã pręter hoc aliæ cauſæ myſticè & figurales, inquãtum per talia deſignantur homines habentes aliqua vitia ſicut carnalis aſſimilatur porco, piger aſino, & ſic de alijs. a ℭ Hoc eſt animal quod comedere debetis &c. Tanqȝ carens immunditijs prædictis, & enumerat aliqua in ſpeciali dicens: b ℭ Tragelaphum. Tragelaphus animal eſt mundum & eſt partim ſimile hirco, & partim ceruo, & dicitur à τράγος quod eſt hircus, & ἔλαφος quod eſt ceru⁹. c ℭ Camelopardalũ. Animal eſt ſimile camelo in capite, & ideo ab eo denominať: habet tñ maculas albas in corpore ſicut pardus, & equo ſimilis eſt in collo, bubalo verò in pedibus. Conſequenter ponit regulam cõem, cum aliqua tamen exceptione, cũm dicitur: d ℭ Omne ani. Cętera expoſita ſunt Leui. xj. vbi hęc materia plenius tractatur, aliqua tamen ponũtur hîc q non ſunt ibi, & illa ſunt hîc exponenda. e ℭ Ixion. Auis eſt de genere vulturis alba & minor, q ſit vultur. f ℭ Nycticoracem. Auis eſt de nocte volans à νύξ quod eſt nox, & κόραξ quod eſt coru⁹, quaſi coruus noctis. Dicunt tamen aliqui, q eſt idem qđ noctua: ſed hoc non videtur, quia hîc ſeparatim prohibentur. g ℭ Peregrino. Si eſt pauper. h ℭ Aut uende ei. Si habet vñ emat, & loquitur hîc de peregrino qui eſt conuerſus ad Iudaiſmum: aliter non poſſet comedere licitè. i ℭ Non coques hędum in lacte matris ſuę. Hoc fuit expoſitum Exod. xxiij. k ℭ Decimam frumenti tui vini &c. Hîc conſequenter inducit ad latriam, per hoc q inducit ad ſuſtẽtationem ſacerdotum & miniſtrorũ ad quos pertinebat colere deũ pro ſe & pro populo. Primogenita enim debebanť ſacerdotibus, & decimæ Leuitis, portabantur tamen ad templum quantũ ad partes Leuitarum, qui manebant ibi ad miniſtrandum. Et patet litera ex his quæ dicta ſunt ſupra. xij. Conſequenter inducit ad ſuſtentationem pauperum, cũ dicitur: ☞Anno

H † noctuam, vlulam, veſpertilionẽ † pelicanũ † ciconiam † Exo.23.c. & .34.d. 13.q.1.ſ. his ita. 16.q.3.ſ. ſic etiã & .q.7. c. omes decimæ.

a ℭ Portare. Quaſi qui longè
A ſunt à ꝑfectiōe ſanctorū, nec poſ-
ſūt aſcēdere culmē virtutū, nec cō
tēplatiōi vacare, qđ poſſunt agāt
humiliter & deuotè, & faciāt ſibi
amicos de mammona iniqtatis, &
theſauros in cælis, vt recipiant in
æterna tabernacula: vbi epulandū
& lętādū cū amicis .i. ſanctis & ele
ctis dei. b ℭ Et emes. Spūaliter
ꝑcipit vt ſemꝑ bonis opib⁹ inſiſta
mus, quaten⁹ poſt hāc vitā ad do
mū nr̄am .i. ad cæleſtē patriā reuer
tamur. c ℭ Aliā. Extra illā .ſ. ꝗ mā
ducas cum tuis & Leuitis in loco
quē elegerit dn̄s. d ℭ Venietq;.
Manifeſtè oſtendit hanc decimam
non eſſe ei qui offert communicā
dam, ſed tantū illis qb⁹ ꝑcipit ero-
gari, in qb⁹ ꝑcipuè Leuitē poſuit.

GLOS. ORDI.

CAP. XV.

SEptio an. In hoc ca.
pietas & dilectio com
mendař, vt ꝓximis mi
ſereamur, & pręmiū à
dn̄o expectem⁹. Tꝑe em̄ ſuo me-
temus nō deficiētes, ſi dū tp̄s habe
1. Tim. 5. a. m⁹, opemur bonū ad oēs maximè
Luc. 6. f. aūt ad domeſticos fidei. vn̄: Dimit
tite & dimitteř vobis, date & dabi
tur vobis. e ℭ Septi. Quia ī ſepti
formi ſpū remiſſio eſt. Oēs penè le
gis ſolēnitates in ſeptenario nume
ro ſunt. Sabbathū em̄ in die ſepti-
ma eſt: Et pentecoſte finitis ſeptē
hedbomadib⁹. Septim⁹ quoq; an
n⁹ celebrař. Et iubile⁹ ſepties ſeptē
annis ſuccedit. f ℭ A pere. Licet
B ſint oēs ꝓximi nr̄i, maximè tn̄ illis
-& aduena miſericordia impēdēda eſt, ꝗ Chri
1. Iohā. 3. c. ſti ſunt nobiſcū mēbra. Qui em̄ ha
bet ſubſtātiā mūdi, & fratri īdigē
ti nō impēdit, quō manet ī eo cha
ritas dei? g ℭ Fœnera. Quaſi di
tior eris oībus gētib⁹. Eccleſia quo
†Quia q; abūdat ſpiritalibus diuitijs: ipſa
†benedicet docet nec habet neceſſe doceri.
enim h ℭ Caue. Aug. Lxx. attēde ti-
bijpſi, ne fiat vbū occultū in cor-
†Dūtaxat ſi de tuo iniqtas, dicēs: Appropiat
*dominus annus ſeptimus, annus remiſſiōis:
enim deus & maligneř oculus tuus in fratrē
tuus tuū egenū. Magnificè occultū ver
bū hoc dixit, qm̄ nemo audet hoc
†Mutuum dicere ꝗ potuerit cogitare, ideo nō
dabis eſſe mutuū dādū indigēti, qm̄ ap
propīquat ann⁹ remiſſiōis, cū de⁹
ꝓpter miſericordiā vtrūq; ꝑcepe-
rit, & cōmodari cū qſq; indiget, &
remitti anno remiſſiōis. Quō miſe
ricorditer remiſſur⁹ ē illo āno quo
remittēdū ē, ſi creduliter cogitat il
lo tꝑe dandū nō eſſe, quo dādū eſt.

Nico. de Ly. Cum tibi

a ℭ Anno .ſ. ꝓ ſuſtentandis
pauperibus, vt patet ex ſequētib⁹,
qđ fiebat ex lege pietatis naturalis
& ne Iudęi pauperes cogereň q̄-
† malignus rerę eleemoſynas à gētib⁹, vel ſer-
ſit oculus uire eis ꝓ ſuſtentatione vitæ ſuæ,
tuus cōtra & ſic cogereň de idolotitis come
fratrē tuum dere cū Gētilib⁹, & ꝑ cōſequēs poſ
mendicum ſent pertrahi ad cultū idololatriæ.
vel in pau-
pertatem re
dactum

NIC. DE LY.

SEptimo. Cap. XV.
Hîc inhibeř idololatria
q̄tū ad principium mo-
tiuum ſeu

diſcas timere dominum deum tuum omni tem
pore. Cùm autem longior fuerit uia, & locus
quem elegerit dominus deus tuus*, tibiq; bene-
a dixerit, nec potueris ad eum hæc cuncta por-
tare, uendes omnia & in pretium rediges, por-
tabiſq; manu tua, & proficiſceris ad locum
b quem elegerit dominus deus tuus, & emes ex
eadem pecunia quicquid tibi placuerit, ſiue ex

a ℭ Omne ſcilicet quod inebriare poteſt excepto vino.

armentis ſiue ex ouibus, uinū quoq; & ſicêram,
& omne quod deſiderat anima tua, & comedes
coram domino deo tuo, & epulaberis tu & do
mus tua, & Leuita qui intra portas tuas eſt. Ca
c ue ne derelinquas eum, quia non habet aliam

ℭ Vno interpoſito.

partem in poſſeſſione tua. Anno tertio ſepa- a
rabis aliam decimam ex omnibus quæ naſcun

a ℭ Non deferes ad locum quem elegit dominus.

tur tibi eo tempore, & rēpones intra ianuas
d tuas, uenietque Leuites qui aliam non habet
partem nec poſſeſſionem tecum, & peregrinus
ac pupillus & uidua qui intra portas tuas ſunt,
& comedent & ſaturabuntur, ut benedicat ti-
bi dominus deus tuus in cunctis operibus ma-
nuum tuarum, quæ feceris.

Cap. XV.

c SEptimo anno facies remiſſio- b
nem, quæ hoc ordine celebrabi

ℭ Moralia pręcepta ℭ Intra eccleſiam.

tur. Cui debetur aliquid, ab āmi

ℭ In deo. a ℭ Pater noſter qui eſt in cælis vnus eſt Chriſtus.

co uel proximo ac fratrē ſuo re
petere non poterit, quia annus remiſſionis eſt

ℭ Qui alienæ religionis eſt.

f domini. A peregrino & aduena exiges, †ciuem c
& propinquum repetendi non habēs poteſta-

ℭ Miſtice quaſi pecunia verbi omnibus large diſpenſatur.

tem. † Et omnino indigens & mendicus non d
erit inter uos: † ut benedicat tibi dominus deus e
tuus in terra quam traditurus eſt tibi in poſſeſ-
ſionem. † Si tamen audieris uocem domini dei f
tui, & cuſtodieris uniuerſa quę iuſſit, & quę ego
hodie præcipio tibi* benedicet tibi, ut pollici-

ℭ Verbum dei.

g tus eſt. † Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à g
nullo accipies mutuum. Dominaberis natio-
nibus plurimis, & tui nemo dominabitur. Si h
unus de fratribus tuis qui morantur intra por-
tas ciuitatis tuæ in terra quam dominus deus
tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem uenerit,

a ℭ Quaſi immiſericors.
b ℭ Per auaritiam, ſed extendens per miſericordiam.

non obdūrabis cor tuum, nec contrāhes ma- i
num, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutu-
h um, quo eum indigere perſpexeris. Caue ne k
fortè ſubrepat tibi impia cogitatio, & dicas in
corde tuo: Appropinquat ſeptimus annus
remiſſionis, & † auertas oculos tuos à
paupere fratre tuo, nolens ei quod poſtu-
lat mutuum commodare, ne clamet con-
tra te ad dominum, & fiat tibi in pecca-
tum, ſed dabis ei. Nec ages quippiam cal- l
lidè in eius neceſſitatibus ſubleuandis, ut

tiuum ſeu occaſionem. Si enim C
obligati debitis & impotentes ſol *vt ponat
uere arctarentur per pœnas cor- nomen ſuū
poris vel alio mō, poſſent habere ibi, vł inuo
occaſionē fugiēdi de terra Iſrael, cetur no-
& habitare īter Gētiles, & ſic ſerui mē ſuū ibi
re dijs alienis: ſcđm qđ dicit Dauid Ann⁹ ſepti
de ſeipō fugitiuo, j. Re. xxvij. c. Ma mus remiſ-
ledicti ſunt ī cōſpectu dn̄i, ꝗ eiece ſionis qua-
rūt me hodie, vt nō habitē in hr̄di re inſtitut⁹.
tate dn̄i dicētes: Vade ſerui dijs alie
nis. Lic et em̄ Dauid hoc nō fece-
rit, tn̄ ꝑſecutores ei⁹ dabāt ei occa-
ſionē faciēdi. Ad hoc igiř admonē
dū ſeptim⁹ ann⁹ remiſſiōis fuit in
lege inſtitut⁹, ī quo remittebāř de
bita impotētib⁹ ſoluere. Sic ergo Diuiſio
priò aufert idololatrię occaſionē,
ſcđò inducit ad latrię culturā, ibi:
De prīogenitis. Adhuc priò īducit
ad relaxationē debitorū, ſcđò ad
relaxationē ſeruorū, ibi: Cū tibi vē
dit⁹ fuerit fr̄ tu⁹. Adhuc priò in-
ducit ad debitorū relaxationē. ſecū
dò ad liberalē accōmodationē, ibi:
Si vn⁹ de fratrib⁹ tuis. Circa pri-
mū ſciēdū, ꝙ remiſſio debitorū in
ſeptimo anno nō īponiř, niſi ꝓ illis
ꝗ ſunt de ritu Iudęorū, iō ſubdiř:
c ℭ A per. In Hebr. Ab extraneo
exiges. per, qđ patet, ꝙ idē ītelligiř
hîc ꝑ ꝑegrinū & aduenā: extrane⁹
autē diciř ꝗ nō eſt de ritu eorum.
d ℭ Et om. Hîc cōſequēter īducit
ad pauperū ſubleuationē, & ītelli
giř de Iudęis paupib⁹, quos debe
bāt adiuuare, ita ꝙ nō cogerentur
publicè mendicare. e ℭ Vt be.
multiplicādo te in bōis tꝑalib⁹ & D
ſpūalib⁹. f ℭ Si ta .i. ſi feceris qđ
dictū eſt, & ꝑ hoc ītelligiř oppoſi-
ta negatiua videlicet, ꝙ ſi nō fece- †fratri autē
ris, non multiplicabit te. g ℭ Fœ remittes tuo
nera. Hîc nō accipiř ꝓ vſura, ꝗ li qđ tuū erit
cet eſſet eis ꝑmiſſa cū extraneis gē vel nō repe
tib⁹: nō tn̄ poteſt eis ꝑmitti ꝓ prę tes à fratre
mio pietatis erga pauperes, cū ſit il tuo
licita, ſed accipiř hîc pro accōmo
datiōe. vn̄ in Hebr. habeř: Vadia-
bis gētes multas .i. vadia accipies
ab eis, ꝗa nō tenebāř eis accom-
modare ſine vadio, in hoc igiř ꝓ-
mittiř eis multiplicatio bonorum
tꝑaliū, ꝑ quā poſſent dare mutuū
nō ſolū fratrib⁹ ſuis Iudęis, ſed etiā
alienis gētib⁹. Domi. ꝗa pro actu
pietatis nō ſolū ꝓmittiř eis multi-
plicatio diuitiarū, ſed etiā dn̄ij ſiue
excellētiarū. h ℭ Si vnus. Hîc in
ducit eos Moyſes ad liberā mutua
tionē, ꝗ debet ꝓcedere ex affectu.
iō ſubdiř: i ℭ Nō. & cū effectu. iō
ſubdiř: Sed aꝑies manū paupi &c.
k ℭ Quo eū. ꝗa nō tm̄ debebāt
fratrib⁹ ſuis accōmodare pecuniā
ſed etiā aliā rē neceſſariā vtpote
equū, currū, & ſimilia ꝗ frequēter
deterioraň ex accommodatione.
l ℭ Caue. Inducit eos vt nō retra
hantur ab accommodatione pro
pter appropinquationem anni
ſeptimi in quo debita relaxabaň.
m ℭ Nec. vt ꝑ hoc machineris
ad aliquod malum, vt ad familia-
ritatē inhoneſtā cū ei⁹ vxore, vel
filia, vel aliquid aliud illicitum.
Non deerunt
Moraliter. b ℭ Septimo an- Moraliter
no &c. Illa quæ hîc ponunř mo-
ralia ſunt, ideo ꝑtranſeo vſq; ibi:
*Cum tibi.

a ¶ Cum tibi vẽditus &c.Iſi. Si Hebręus puer in ſeruitutẽ deue
E nerit:præcipitur vt ſeruiat ſex annis, ſeptimo liberetur. Si noluerit
Allegoricè propter vxorem & filios, perſorabitur auricula eius & erit ſeruus in ſeculum. Hoc de pręſenti ſeculo non dicitur, ſed de futuro: quia in ſex ætatibus huius ſeculi ſeruientes, ſeptimo die .i. æterno ſabbatho liberamur, ſi tamen liberi eſſe voluerimus dum in ſeculo peccato ſeruimus. Si autẽ noluerimus, perforabitur nobis auricula, in teſtimonium inobẽdiẽtiæ, & cum vxore & filijs noſtris, quos prętulimus libertati .i. cum carne, & operibus eius. ſ. peccatis in æternum ſeruiemus. ¶ Cùm tibi venditus &c. Hebręus tranſitor, qui ad æternam ſcilicet patriam tendit, & de vitijs ad virtutes, de terrenis ad cæleſtia trãſit, ſi talis ſe tibi vendiderit .i. magiſterio tuo ſe addixerit, docebis eum vt in præſenti vita ſtudeat operari, vt ad requiem peruenire poſſit. Hoc eſt ſex annis ſeruiet tibi, ſeptimo dimittes eum liberum, nec vacuum abire patieris, quaſi æterna pręmia & veram libertatem promittes ei in alia vita. Si autem dixerit nolo egredi, eò quòd diligat te & domum tuam .i. ſi bona quæ fecit, non pro ęterna mercede, ſed pro humana laude, quaſi diligens præſentem vitam fecerit, perforabis aurẽ eius ſubula .i. mentẽ eius terrore iudicij compunges in ianua domus, quia iudicium erit in huius vitæ egreſſu & alterius ingreſſu, & ſeruiet tibi vſque in æternũ, i. docebis eum ſi ſeculum plus amauerit quàm deum, æternis ſupplicijs mancipandum.

† quia huiꝰ rei grã bñdicet
† omnibus operibus tuis
Miſticè
† ſe vẽdiderit
† onerabis eum
Moraliter

¶ Greg. Cùm actiua vita & contemplatiua ſit nobis ex dei gratia, vna eſt in neceſſitate, altera in voluntate. Nemo enim deum cognoſcens regnum ingreditur ſine actiua vita, ſine contẽplatiua verò multi. vnde: Si emeris ſeruum Hebręũ &c. Hebręus, id eſt tranſiens emitur, quãdo vnuſquiſque qui à
F ſeculo mente tranſit, ſeruitio dei ſubijcitur. Sex annis ſeruire pręcipit, vt in ſeptimo gratis liberetur. In ſenario actiuæ vitę pfectio. In ſeptenario contemplatiua exprimitur. Sex annis ſeruit, ſeptimo liber egreditur, quia per actiuam perfectè tranſactam, ad contẽplatiuæ vitę libertatem tranſit gratis, quia cùm benefecerimus ſerui inutiles ſumus. Sicut ergo actiua eſt ex munere, ita & contemplatiua. Cum quali veſte intrauerit, cum tali exeat, quia neceſſe eſt vt in incepto quiſque perſeueret. Bene autem ad contemplatiuã vitam tranſit, qui in actiua intentionis ſuæ veſtem nõ mutauit. Quidam verò priuſquam ſeruitio dei ſocientur, bene operari diligũt: alij poſtquã ad eius peruenerint ſeruitium. Qui ergo bonam operationem prius habuerit, cum vxore emptus eſt. Is poteſt ad contemplatiuam vitam tranſire, & tamen actiuam nõ deſerere, vnde vxor egrediatur ſimul. Ad contemplationem enim trãſiens, affectionem boni operis qua alijs proſit, nõ relinquit. Mulier & filij eius erunt domini ſui. Seruo empto dat dominus vxorem, cũ prędicator eum quem domino mancipauit, bonæ actioni coniungit. Prædicatores enim domini vocantur, vnde: Scis quoniã dñs tuꝰ tollatur à te. Vxor filios & filias parit, cùm bona actio fructus fortes vel teneros gignit. Hæc mulier cum filijs domino remanet, ſeruus exit cum veſte, quia bona actio & eius fructus prędicatori imputantur, ipſe cum deſiderij intentione ad contemplationem per gratiam liber egreditur. Si dixerit ſeruus: Diligo dominum meum &c. Seruus dominũ diligit, quando pdicatoris verba ſollicita mente cuſtodit. Vxorem amat & liberos, vitam. ſ. actiuã & fructus eiꝰ. Dominus offert eum dijs, & applicat ad oſtiũ & poſtes & pforabit aurem ſubula, vt ſit ſeruus in ſeculum, quia prędicator antiquorũ patrũ dictis imbuit ad oſtiũ, & poſtes tabernaculi, vt de ingreſſu æterni tabernaculi aliqd audiat, & iudicij terrorem agnoſcat, ne

Exodi.21.a.
† tibi graue vel durũ videatur, qđ
† & benedicet
4.Reg.2.a.

ſcat, ne de bonis operibus gloriam quęrat ab hoĩbus. Auris ſubula perforatur, dũ mens illius timoris dei ſubtilitate pcutitur, vt verbi acumine trãsfixa, ingreſſum regni ſemper attendat, quaſi ad hoſtiũ & poſtẽ tabernaculi pforata. Seruus erit in ſeculũ, vt liber ſit poſt ſeculum. Nũc ergo non ſolũ actiua in ſeruitute eſt, ſed etiam contemplatio libertatẽ mẽtis nõ obtinet, quia in ęnigmate intimã quietẽ videt. Ne hoc ſerui Chriſtiani à dominis flagitarent, Apſus iubet ſeruos dñis eſſe ſubditos, ne doctrina dei blaſphemetur. Myſticè enim dictum intelligit, vbi ſubula recuſantis libertatem aurem perfodi pręcipitur. b ¶ De primoge. Aug. Primogenita dicit quæ primò vuluam aperiunt, & primo partu exeunt: Gręcè autem πρωτότοκα, nec Latinè dici niſi primogenita potuerunt, in his tantũ intelligenda ſint quę naſcuntur ex matribus. ipſa enim propriè pariuntur potius quàm gignuntur. Parere quippe eſt τίκτειν qđ eſt ex fœmina, vñ πρωτότοκον dicitur. Gignere autem eſt γεννᾶν. vnde propriè Latinè primogenitus dicit. Ex fœminis aũt dabant primitiua .i. q̃ prima pariebant, non q̃ prima gignebant à viris &c. Si ergo eſt in his verbis certa diſtinctio, non fruſtra dñs, non dicitur à patre μονότοκος ſed μονογενής i. vnigenitus quod eſt vnicus. Quòd aũt Latinè dicit à mortuis primogenitus, Græcè πρωτότοκος non πρωτογενής dicitur, tanquam pater ęqualẽ ſibi genuerit, & creatura peperit. Nã quod dicit primogenitus oĩs creaturæ, quia primus ita ſurrexit, vt iã nõ moriat, oĩs creaturę .i. πρωτότοκος, ſcđm nouã creaturam põt intelligi de qua dicitur: Si qua ergo noua in Chriſto creatura, ex qua ille primitiuus eſt, quia primꝰ ita ſurrexit, vt iã non moriat, qđ nouę creaturę q̃ in illo eſt futurũ i fine pmittit. Mouet tñ qđ in prouerbijs dicit. Primogenite tibi dico fili, Si em̃ pater ad filiũ loqt, cũ dẽ dicit primogenitũ, quẽ vnigenitũ, quia & nos filij dei ſumꝰ, ille autẽ vnigenitꝰ, quia ſolus de ſubſtãtia pr̃is, & ęqualis, & coęternꝰ.

Sanctificabis

G
Titum.2.a.
Miſticè
Nota differẽtiã apud Græcos inter ptotocos & progenis &c.
2.Cor.5.d.
Roma.6.b.
H

† benedicat tibi dominus deus tuus in † omni tẽpore, & in cunctis ad quæ manum miſeris. Nõ a deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum uerſantur in terra. Cùm ti b

¶ In fide.

bi † uenditus fuerit frater tuus

a ¶ Tranſiens. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me. Eccl. xliiij. c.
b ¶ Perfectione actiuæ vitæ.

Hẽbræus aut Hebræa, & ſex an

a ¶ Non generalis remiſſionis, ſed quicunque a venditione ſeptimus occurrerit.
¶ Æterna requie.

nis ſeruierit tibi, in ſeptimõ anno dimittes eum liberum. Et quem libertate donaueris, nequaquam uacuum abire patieris, ſed † dabis uiaticum de gregibus & de area & è torculari tuo, quibus dominus deus tuus benedixerit tibi. Memento quod & ipſe ſeruieris in terra Ægypti, & liberauerit te dominus deus tuus, & idcirco ego nunc præcipio tibi.

a ¶ Ab actiua vita.

Si autem dixerit, nolo egrẽdi,

a ¶ Prædicatorem. ¶ Eccleſiam.

eò quòd diligat tẽ, & domum tuam, & bene ſibi apud te eſſe

a ¶ Diuini timoris ſubtilitatem.

ſentiat, aſſumes ſubulãm & per

a ¶ Mentem inobedientem.
b ¶ In introitu eccleſiæ, vt ſit memor cæleſtis tabernaculi.
¶ In actiua vita bene operando. ¶ Secundũ pſens.

forabis aurẽm eius in ianua domus tuæ, & ſeruiet tibi uſque in

¶ Infirmiori & indoctiori.

æternum. Ancillæ quoque ſimiliter facies. Non † auertas ab eis c

a ¶ Sollicitudinem. b ¶ In contemplatione.

oculõs tuos, quando dimiſẽris

a ¶ Auguſt. Liberos a ſeruitute vitæ actiuæ.
b ¶ vt recipiant mercedem ęternam.

eos libẽros, quõ † iuxtã mercedẽ mercẽnarij ſex p annos ſeruiuit

a ¶ Prędicatori. a ¶ Remunerando.

tibi, ut † bñdicat tibĩ dñs deꝰ tuus

¶ Bonis dictis vel factis.

b cunctis operibus quæ agis. De d

¶ Primordijs bonæ voluntatis & operationis.

primogenitis tuis q̃ naſcũtur in

Nicolaus de Lyra.

a ¶ Non deerunt. Non eſt contrariũ ei qđ ſupradictũ eſt. Omnino indigẽs & mendicus non erit inter vos, quia ibi loquitur de mendicante publicè, qđ non debebant Iudęi pmittere: vt dictũ eſt: Hîc autem loquit de paupere, qui de ſuis facultatibus non poteſt conuenienter ſuſtentari, & ideo indiget p accommodationem ab alijs auxiliari. b ¶ Cum tibi vendi. Iſta expoſita fuerunt Exodi. xxj. hoc excepto.
c ¶ Non auertes ab eis .i. non reſpicies eos toruo oculo, quaſi tibi ſit grauis libertas eorũ. Vnde in Hebręo habetur: Non erit graue in oculis tuis cum dimiſeris eos liberos. d ¶ De primogenitis tuis &c. Deſtituta idolatria quãtùm ad occaſionem, hîc reuertitur ad determinationem latrię excludendo quandam cupiditatẽ occaſiõe latrię aliqualiter contingentẽ. Et priò facit ppoſitũ, ſecundò remouet quodã dubiũ, ibi: Hoc ſolùm. Circa quod ſciendum, quod ex eo tempore quo dñs percuſſit primogenita AEgyptiorũ tam in hominibus quàm in aĩalibus, omnia primogenita filiorum Iſrael fuerũt obligata dño & ſanctificata, vt habetur Exodi. xiij. & in pluribus alijs locis. Veruntamen aliqui cupiditate ducti volebant inde trahere vtilitatem ſuam, vtpote in primogenito bouis arando, & primogenitum ouis tondẽdo, antequam

Diuiſio
† vł duplex mercẽnariꝰ vł, duplex eſt merces mercẽnarij

b ¶ Cum tibi venditus fuerit frater tuus He. Cuius ſenſus myſticus ſuprà poſitus eſt Exodi. xxj. d ¶ De primogenitis autem quæ naſcuntur in armentis & oui. De primogenitis iſtis duplex ſenſus myſticus ponitur à doctoribus. Vnus eſt quod p primogenita ſignificantur bonorũ operũ initia: Et de iſtis dicitur:

Moraliter

Quicquid eſt

A a ℭ Sanctificabis dño deo tuo. Non tibi, ſed omnium largitori: Quia omne datum optimum deſurſum eſt. Quod autem leue in noſtra cogitatione, vel maculoſum in noſtra cõuerſatione, vel claudum in operum progreſſione, vel cęcum ignorantia mentis aut aliqua parte deforme vel debile, non debemus deo immolare, i. imputare, ſed nobis. (Iaco. i. c.) b ℭ Non operaberis. Grego. In primogenito bouis arare eſt bonæ conuerſationis primordia in exercitio actionis publicare. Primogenita ouium tondere, eſt ab occulto rationis tegmine inchoantia bona nudare. Si quid enim bonũ robuſtumq́ incipimus exercere, non debemus citò oſtendere, ſimplex quoq; & innocuum non debet nudari ſuo velamine. Ad ſola diuina ſacrificia iſta proficiat, vt ad honorem intimi iudicis in ara cordis immolentur, ne primordia adhuc carnali vitæ cõmiſta citius innoteſcant, & cùm laudant̃ bona, deceptus animus non deprehendat q̃ in eis ſunt mala. c ℭ Sinau. Sunt quædã opera q̃ licet minus placeant deo, pſunt tñ proximo: & ſi deo offerri nõ poſſunt, comedi poſſunt. Cũ enim deo minus placeant ꝑ fuſcata intentione quã deus intuet̃, proximis tñ exemplo opitulantur. Quaſi caprea & ceruo. Caprea ſaltatim incedit, ceruus inimicus eſt ſerpenti, & aſpera & ſpinoſa trãſiliẽs montana tranſcendit: & ideo in bonam partem accipiuntur. (Moraliter)

armentis & ouibus tuis, quic- (a Forte ſcilicet & virile.) quid ſexus maſculini eſt, ſancti- (a Attribuendo. b Non tibi. c Prædicabis.) ficâbis dominõ deo tuo. Non õ- (a Bonâ operatione primi tẽporis adhuc infirma ætate. b Quaſi neophytum non permittas in eccleſia docere.) pêraberis in primogenito bouis, (a Hoc eſt primogenita innocentiæ non nudabis, vt videantur & laudentur ab hominibus. b Non ſunt in exemplum oſtendenda niſi quæ ſunt firma.) & non tõndebis primogenita o- (a Id eſt de bono opere tuo ſoli deo placere curabis.) uium. In cõnſpectu domini dei tui, comedes ea per annos ſingulos in loco quem elegerit dominus, tu & domus tua. Sinau- (Criminis.) tem habuerit maculam, & uel (Greſſu boni operis.) (Ignorantia.) claudum fuerit uel cæcum, aut in aliqua parte deforme uel de- (a Imputabitur. b A quo omne bonum, ſed tibi a quo malum.) bile, non immõlabitur dominõ deo tuo, ſed intra portas urbis tuæ comedes illud, tam mundus q̃ immundus ſimiliter ueſcẽtur eis, quaſi caprea & ceruo. Hoc ſolum obſeruabis, ut ſanguinem eorum non comedas, ſed effundas in terram quaſi aquam.

Nicolaus de Lyra.

do, anteq́ offerrentur: ideo iſtud prohibetur hîc, & patet litera. Et dicit hîc Ra. Sa. ꝙ idem eſt intelligendum de oue, quę offerebatur pro primogenito aſini, vt habetur Exod. xiij. quia debebat offerri cum lana. d ℭ Si autem. i. defectum alicuius mẽbri ſeu aliquam aliam deformitatem, ꝓpter quam non deberet domino offerri, cui meliora ſunt offerenda, & ne diuinus cult⁹ veniret in contemptum ex oblatiõe talium defectus habentiũ, & ꝑ conſequẽs viliũ & cõtẽptibilium: tale primogenitũ licitè poterat comedi extra Ieruſalem, in oppidis & ab immundis hoibus ſicut & à mundis. e ℭ Quaſi caprea &c. i. ſicut de illis comedunt homines abſq; hoc ꝙ faciant inde aliquam oblationem domino, nec redemptionem, ſic & de iſtis: Tamen diſtinguẽdum eſt, quia ſi talis macula inerat primogenito animali à natiuitate, comedebatur abſq; oblatione vel redẽptione aliqua, qa nunq́ fuerat obligatũ dño, ex quo nunq́ fuerat immolatitiũ. Si aũt poſt natiuitatẽ ſuperuenerat, tunc aut erat curabilis, aut non. Si curabilis, debebat poſt curationẽ offerri: ſi incurabilis poterat redimi, quia erat obligatũ domino ante euentũ maculæ, & hæc diſtinctio accipitur ex ſententia Rab. Sa. hîc. & xij. ca. f ℭ Hoc ſolum. quia carnes talium licitè comedebantur in oppidis, abſq; redemptione in caſu prędicto. propter hoc aliqui fortè poſſent credere, ꝙ eſus ſanguinis ipſorum eſſet licitus: propter qđ hoc excluditur hîc ſpecialiter, quia nec in vilibus animalibus erat cõceſſus, ſed generaliter prohibitus. (B)

Moraliter a ℭ Quicquid eſt ſexus. quia quicqd eſt ibi perfectionis, debet deo attribui, ſexus enim maſculinus perfectus eſt, ideo ſignificat perfectionem deo attribuẽdam. d ℭ Si autem habu. ma. Per quod ſignificatur, ꝙ ſi in operibus noſtris bonis defectus aliqs ſit admiſtus, attribuendus eſt noſtro defectui, Oſee. xiij. c. Perditio tua Iſrael, ex me tantum auxilium tuum. Alius ſenſus myſticus eſt, ꝙ per primitiua ſignificantur homines de nouo conuerſi incipientes ſeu neophyti: & de iſtis dicitur: b ℭ Non operaberis in pri. quia prædicti incipientes noui non debent operi doctrinę vel prędicationis, ſignificato per opus bouis, applicari: nã ad opus doctrinę ſeu prędicationis requiritur maturitas & firmitas. Quòd autem per agriculturam, quæ eſt opus bouis, ſignificetur prędicatio & doctrina habetur. j. Cor. iij. b. vbi dicit Apoſtolus: Dei adiutores ſumus, dei agricultura eſtis. c ℭ Non tondebis. Per quod ſignificatur, quòd opera bona neophytorum non ſint exterius denudanda, ne per inanem gloriam amittant̃. Grego. Primogenita ouiũ tondere, eſt occultatiõis tegmine inchoantium bona nudare. Solis autem firmis & perfectis dicitur illud Matth. v. b. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt. C

ADDITIO.

ℭ In cap. xv. vbi dicitur in poſtill. Ad hoc igitur amouendum, ſeptimus annus remiſſionis in lege inſtitutus eſt &c.

ADDITIO.

Licet communiter tenet̃ apud Hebręos, ꝙ in anno ſeptimo totaliter remittebãt̃ debita, ſic ꝙ etiã poſt trãſitum illius anni ſeptimi nõ poſſent repetere ea: tñ hoc non videtur rationi conſonum: quia ſic, ſi aliquis accommodaret proximo ſuo pecuniam, vel aliquid huiuſmodi in anno ſexto vel prope finem anni, ſtatim intrãte anno ſeptimo erat remittenda: quod videtur contra æquitatem iuſtitiæ, ſecundum quam homo tenetur reddere mutuum, vnde: Pſal. xxxvj. d. Mutuabitur peccator & non ſoluet. Nec valet dicere, quòd hæc remiſſio intelligitur quò ad impotentes ſoluere tantùm, prout poſtillator videtur dicere: tum quia ſcriptura indiſtinctè loquitur dicens: Cui debetur aliquid ab amico vel proximo vel fratre ſuo, repetere non poterit, quia annus remiſſiõis eſt dñi, nõ diſtinguens de potente vel impotente: tũ qa ab impotente non ſolùm anno ſeptimo, ſed etiã in alijs tpibus nõ erat debitum repetendum. Dicit̃ enim infrâ: Si vnus de fratribus tuis &c. ad paupertatem venerit, non indurabis cor tuum nec contrahes manum, ſed aperies eã pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere proſpexeris. Vnde circa hoc aliter videtur dicendum. Ad quod ſciendũ ꝙ in Hebręo vbi nos habemus: Septimo anno facies remiſſionem: eſt quędam dictio quæ ſonat ſubtractionem, & eſt ſenſus qđ in toto anno ſeptimo non poterant debita repeti. Cuius ratio eſt, quia ſeptimus ann⁹ erat ſabbathũ terrę, i quo nõ licebat ſeminare agros, nec vindemiare nec colligere fruct⁹ terrę, ſed oĩa q̃ ſpõte naſcebantur erant communia quibuſlibet hominibus, & etiã beſtijs: vt habet̃ ſuprà Leui. xxv. vñ in tali tpe debebat ceſſare exactio debitorum ceſſante collectione fructuũ & redituũ. Sed ſabbatho terrę, ſcilicet anno ſeptimo tranſacto, cũ iã poterãt terras colere, & fruct⁹ ſuos vnuſqſq; colligere licitũ erat debita repetere, & etiã debitor, ſi eſſet potẽs, tenebat̃ reddere, cùm reſtitutio debiti pertineat ad verã iuſtitiam. Ad hanc ſententiam facit qđ ſequit̃ in litera de hac materia: Caue ne fortè ſurrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: appropinquat ſeptimus annus remiſſionis, & auertas oculos à paupere fratre tuo, nolens ei quod poſtulat mutuũ cõmodare. Si enim in ſeptimo anno fieret talis remiſſio, vt prędicti intelligunt, quare diceretur impiè cogitare ille, à quo per mẽſem vel aliquod breue tempus ante ſeptimum annum mutuum poſtularetur: ſi à mutuatione retraheretur, cùm hoc iam non eſſet mutuatio, ſed mera donatio, quæ nõ in tanta quantitate ſolet dari, ſicut mutuum: Facit etiam pro p̃dicta ſentẽtia, quod infrâ in eodem ca. dicitur: Cùm tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus aut Hebræa, ſex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo anno dimittes eum liberum. non enim dimittebatur in anno ſabbathino terræ, ſed poſtq́ ſeruiret per ſex annos integros, & ideo reddens rationem, quare dominus ſerui non deberet grauiter ſuſtinere hãc dimiſſionem dicit: Quoniam iuxta mercedem mercennarij per ſex annos ſeruiuit tibi. Ex quo patet, ꝙ ſi poſt breue tempus ſeruitutis prę ciperetur liber dimitti, eſſet quid durum & graue: non ergo minus durum eſt totaliter debitum dimittere, q̃ ſeruum emptũ liberare. Quia tñ iſta lex remiſſionis debitorum ſic intellecta, ſicut Hebræi intellexerunt eſt intolerabilis, per quam penitus claudebat̃ via ad mutuandum: idcirco Thalmudici antiqui quoddam fecerunt ſtatutũ, per quod lex prędicta totaliter euacuabatur, & ſic impletur dictũ Chriſti Matth. xv. a. Irritum feciſtis man. dei &c. D

REPLICA

In ca. xv. cũ poſtillator remiſſionẽ debitorũ verſus dilationẽ in anno ſeptimo exponeret de impotẽtib⁹ ſoluere, ſicut & ſuprà expoſuit Leui. xxv. Burgeñ. ibi & hîc dicit huiuſmodi expoſitionem non habere fundamentum ꝑ eo, qa vt dicit, ſcriptura indiſtinctè loquit̃ de potẽtibus & impotentibus. Hîc dico ſaluo meliori iudicio, ꝙ fundamentum expoſi

E mentũ expoſitiõis poſtillatoris ſtat in recta rõne. Recta eñ rõ hoc exigit, vt potens ſoluere ſoluat ſine dilatione; non eñ ſine fraude ad annũ remiſſionis differret, ſi ſoluere poſſet. Quòd ſi nõ poſſet, nam potens non eſſet, & ſic ſequeretur ꝙ potẽs de hoc caſu nõ eſſet potens, quæ eſt cõtradictio. Vnde etſi litera loquatur indiſtinctè, oportet tñ ex ratione recta de impotẽtibus ſpecialiter intelligi, aliâs ſi potens eſſet ad ſoluendum & differret, daretur occaſio non mutuandi, imò & potens in anno remiſſionis tenebatur ſoluere, quamuis mutuans non potuit rem ſuam aggrauanter exigere. Ille igitur annus erat pro impotentibus, à quibus non potuit illo anno quicquam repeti, nec per eos oportuit propter impotentiã aliqd ſolui. Potentes aũt & illo anno & quolibet alio ſolutionem ſine fraude differre non potuerunt. Nec valet quod Burgeñ. dicit, ꝙ ab impotente G nec illo nec quocũqȝ alio anno repeti debitũ poſſet, quia ſic daretur via pauperibus non mutuandi, ſed ſolùm pauperes reciperent per modum donationis: & ſequeretur ſeptimum annum non ſolùm dilationis eſſe, ſed totalis remiſſionis, cuius oppoſitum Burgen. nititur oſtendere hîc contra Iudęos. Nec textus quem Burgen. allegat, eſt ad ſui propoſitũ, quia textus ille dicit omni tempore mutuandũ neceſſitatem patienti, non prohibet repetitionem niſi in anno ſeptimo, qui dicebatur remiſſionis pro illo anno, quo completo repetitio fieri potuit, vt habetur à Scholaſtica hiſtoria ponente differentiam inter annum iubileum, & remiſſionis: In illo nanqȝ remittebantur debita, in iſto differebantur.

GLOS. ORDI.

Cap. XVI.

Bſerua men. Quia in eo manipuli ſpicarũ, id eſt primitiæ ꝑ ſacerdotem offerebant̃ dño. ❡ Menſem primũ, ſcilicet Hebræorũ, q apud eos ניסן niſan, apud Græcos quoqȝ ξανθικος, apud Latinos aprilis dicit̃, in quo agnus paſchalis occidebatur.

Miſticè b ❡ Eduxit te. Myſticè. Nos quoqȝ de AEgypto huius mũdi liberati, nouũ hominẽ induti, in nouitate vitę ambulemus, primitias bonorũ operũ cõſecrãtes, & phaſe, i. trãſitũ bonũ celebrãtes, vt relicta AEgypto ad terram promiſſionis veniamus. c ❡ Et de bobus. Aug. Boues addit, cùm de ouem ꝑceperit, quã iuſſit accipi ex ouibus & hædis vel capris, ꝓpter Chriſtũ, qui ſecundum carnem ex iuſtis fuit & peccatoribus. Non eñ ait ex ouibus vel capris, ſed ex ouibus & capris, licet propriè non intelligatur ouis ex capris, ne Iudæi dicerẽt ſubaudiendũ eſſe caprum. Quare ergo additi ſunt boues, an propter alia ſacrificia, quæ diebus F

1. Cor. 5. c. azymorum ſunt immolanda? d ❡ Panem fermen. Corruptam doctrinam, vel veterem conuerſationem. vnde: Epulemur in azymis, non in fermento veteri &c.

† feſtinatione

e ❡ Septem. Toto tempore præſentis vitæ. Sicut illi ſeptem diebus azyma comedebant, ſic nos purè & ſimpliciter ſeptem diebus huius vitę conuerſemur quibus quotidie agnus occidit̃, & paſcha celebratur, ſi innouati nihil ex veteri corruptiõe retinem⁹.

* per noctẽ

Fermẽtum Quid eñ eſt aliud fermentũ, q̃ naturę corruptio? Fermentatũ enim recedit a naturali dulcedine, & corrumpitur adulterino rancore. f ❡ Nõ ap. Epulemur nõ in fermẽto veteri, neqȝ in fermẽto malitię & nequitię &c. quaſi relinqte veterẽ hoiem, & induite nouũ. g ❡ Non remanebit. In hac vita omnia ſacramenta dominicę incarnationis perſcrutanda, & cuncta ꝑcepta ei⁹ implẽda ſunt, anteqȝ mane. i. finis ſeculi adueniat.

1. Cor. 5. c.

Ephe. 4. f.

h ❡ Non poteris. In vna domo agnus paſchalis editur, & in vno loco phaſe immolat̃. i. in catholica eccleſia; extra illã non rectè paſcha celebratur. Vetat celebrare myſteria Chriſti in conuenticulis hęreticorum.

i ❡ Veſpere ad ſo. Nouiſſima ætate mundi, quando verus ſol in paſſione occubuit, & AEgyptiacam captiuitatem ſoluit, cũ paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſt⁹.

☞ Vades in

Cap. XVI.

a Bſerua menſem † nouarum frugum & uerni primum temporis, ut facias phaſe domino deo tuo, quoniã in iſto b menſe eduxit te dominus deus tuus de Ægyptô nocte. Immolabisqȝ phaſe domino deo tuo de c ôuibus & de bôbus, in lôco quẽ elegerit dominus deus tuus, ut habitet nomen eius ibi: Non co- d medes in eo panem fermentatũ. e Septem diebus comedes abſqȝ fermẽto afflictionis pânem, quoniã in † pauore egreſſ⁹ es de Ægypto, ut memineris diei egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus die- f bus uitæ tuæ. Nõ apparebit † fermentatum in omnibus terminis g tuis ſeptem diebus, & non remanebit * de carnibus eius, quod immolatum eſt ueſpere, in die pri- h mô uſque mane. Non poteris immolare phaſe in qualibet urbium tuarum, quas dominus deus tuus dâturus eſt tibi, ſed in lôco quẽ êlegerit dôminus deus tuus, ut habitet nomen eius ibi. Im- i molabisqȝ phaſe ueſpere ad ſolis ôccaſum, qñ egreſſus es de Ægy-

[Interlinear glosses: a ❡ Mundo. — ❡ Agnum. — a ❡ Simplicitatis. b ❡ Operationis. c ❡ In eccleſia. — ❡ Tota pręſenti vita. — a Qui in valle lachrymarum. — a ❡ Vſque in diem ſeculi. — a ❡ Congregationum ſcilicet, Iudęorum, hæreticorum, atqȝ Gentilium. — a ❡ Subiecturus. b ❡ Eccleſia. — a ❡ Gratia ſua. b ❡ Non vos me elegiſtis; ſed ego elegi vos &c. Ioh. 5. c. — a ❡ Chriſti. — a ❡ Mortem. ❡ Mundo.]

Nicolaus de Lyra.

ſecũdò de ſcd'o, ibi: Septem hebdomadas. tertiò, de tertio, ibi: Solennitatem quoqȝ tabernaculorũ. Sciendũ etiã, ꝙ de iſtis tribus feſtis habent̃ plura Nu. xxviij. & Leui. xxiij. & aliqua hîc adduntur, & aliqua repetunt̃. Quãtũ igit̃ ad primũ feſtũ dicit̃: a ❡ Obſer. Nõ qa tũc tp̃s eſſet meſſiũ, ſed qa circa xiiij. diẽ mẽſis primi in aliqua ꝑte terrę promiſſiõis aliquę fruges ꝓpinquabât ad maturitatẽ, & de illis colligebant̃ ſpicę, de qb⁹ fiebat manipulus, q offerebat̃ in ſolẽnitate paſchali, & torrebat̃, & tunc ꝑ cõfricationem grana excutiebant̃, & de illis fiebat ſacrificiũ. b ❡ Immolabisqȝ. Nõ loquit̃ hîc ſcriptura de imolatiõe agni paſchalis, de quo poſtea aget̃, ſed de alijs ſacrificijs q̃ offerebant̃ in illa ſolẽnitate, quorũ aliqua offerebant̃ à tota cõitate, q̃ determinant̃ Num. xxviij. Aliqua verò offerebant̃ à ꝑſonis ſingularibus ex deuotiõe, & talia nõ cadunt ſub numero determinato, qa in talibus cuilibet ꝑmittebat̃ facere ſuã voluntatẽ. ſequit̃: c ❡ Qm̃. In Hebræo habetur: Subitò vel feſtinanter egreſſus es de AEgypto, & ꝓpter hoc tũc comederũt azyma; qa fermẽtare non poterãt AEgyptijs cogentibus eos exire, vt habet̃ Exo. xij. d. ❡ Et non re. ſ. agni paſchalis, de cuius carnib⁹ nihil debebat remanere vſqȝ mane, vt habet̃ Exo. xij. e ❡ Non poteris immolare phaſẽ. Hoc pręcipiebat̃ ad euitandum occaſionem idolatrię, qa ſub pretextu hui⁹ & occaſione poſſent fieri alię immolatiões pertinentes ad idolatriam, & vt cum maiori reuerentia fieret iſta immolatio in ciuitate electa ad diuinum cultum: & hoc eſt qđ dicit̃: f ❡ Sed in. Et accipit̃ hîc locus ꝓ tota ciuitate Ieruſalẽ, q̃ fuit electa â deo ad cultũ diuinũ, qa in qualibet domo poterat immolari, dum tñ haberet̃ numer⁹ animarum, q̃ ſufficerẽt ad eſum agni, vt dicit̃ Exo. xij. Debebat etiã poni de ſanguine ſup vtrunqȝ poſtẽ, & in ſupliminaribus domus vbi comedebat̃: qđ nõ põt intelligi de domo tẽpli, qa ibi nihil ponebat̃ de ſanguine agni. g ❡ Immolabisqȝ. id eſt poſt declinationem ſolis. h ❡ Quando. Non ꝙ illa nocte egreſſi fuerint filij Iſrael de AEgypto, ſed quia ipſa immolatio erat quædam præparatio ad exitum, & qa ⁂ illa nocte

[Margin: † tab. ib. id eſt aprilis in quo omnia renaſcunt̃ — H — † fermentũ]

NICO. DE LYRA.

CAP. XVI.

Feſta ſolennia Iudæorum.

Bſerua menſem. Hîc declarantur pręcepta quę ordinant hominem ad deum ex cõſideratione tp̃is. Circa qđ ſciẽdũ, ꝙ tribus tp̃ibus in anno celebrabãt Iudęi feſta ſolẽnia, videlicet primo menſe feſtũ phaſe, ꝓpter beneficium egreſſiõis de AEgypto, & tertio mẽſe feſtũ pentecoſtes, ꝓpter beneficiũ legis datæ, & ſeptimo mẽſe feſtũ tabernaculorũ, propter bñficiũ cõſeruatiõis ipſorũ in deſerto. xl. annis, qbus deus prouidit habitantibus in tabernaculis. Primò ergo agitur de primo feſto. ſecundò

Diuiſio

Moraliter. a ❡ Obſerua mẽ. Hîc replicat Moyſes de trib⁹ ſolẽnitatibus. ſ. paſchę, pentecoſtes, & tabernaculorũ: de quibus actũ eſt ſuprà, Leuit. xxiij. Primũ autem iſtorum figura fuit reſurrectiõis Chriſti paſſi, qui eſt paſcha noſtrum ſicut dicit Apoſtolus, 1. Cor. v. c. paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus; itaqȝ epulemur, non in fermento veteri neqȝ in fermẽto malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Igit̃ per ſeptem dies azymorũ ſignificat̃ totum tempus noſtrũ, eò ꝙ ſeptẽ diebus reuoluit̃ vt dicit Greg. Homi. xxv. & iſte ſeptenarius debet deduci ſine fermento malitiæ & nequitiæ, & in azymis ſynceritatis & veritatis: & tunc reuertemur in tabernacula noſtra, i. ad manſiones patrię cæleſtis, ſicut filij Iſrael celebratis ſeptem diebus phaſe ad loca ſua reuertebantur. De ſecundo feſto. ſ. pẽtecoſtes dicitur

Moraliter

☞ a ¶ Vades in tabernacula. Peracto ſeruitio domini mane reſurrectionis A transſibim⁹ in ęterna tabernacula: vt quieſcamus ab omni labore, lætantes de percepta retributione. b ¶ Die ſeptima. A Eterna requie quam ſeptenarius ſignificat: propter ſabbathum vbi nullus labor, nulla operandi ratio. c ¶ Septem hebdomadas. In Leuitico plenius. Numerabis ergo ab altero die ſabbathi ſeptem hebdomadas plenas vſq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ. ¶ Augu. Septem hebdomadas &cæ. Si ab vniuerſo populo hęc pentecoſtes iuſſa eſt obſeruari, nunquid omnes credendum eſt vno die falcem iuſſos mittere in meſſem? Si autem ſibi quiſq; obſeruat iſtam quinquageſimam: dinumerās ab illo die quo falcem mittit, nō vna eſt vniuerſo populo. Illa verò vna eſt q̄ cōputat ab immolatione paſchę vſq; in diē datæ legis in Sina. ¶ Nos quoq; celebramus pētecoſtē. i. aduentum ſpiritusſancti, q eſt digit⁹ dei quo ſcripta eſt lex in tabulis. d ¶ Solennitatem. Qui vt tabernaculo pręſenti mundo vtitur, feſtiuitatem agere, & lætari in eo poteſt, propter futuri expectatiōem. Quia ſi terrena domus huius habitationis diſſoluatur, habebit domum non manufactam in cęlis. e ¶ Quando. Conſummata perfectiōe omnium bonorum & multarum collectione virtutum, lætandum & exultandum eſſe cum amicis ſignificat. Cū exultabit quiſq; de percepta retributione, qui hîc largus fuerit in numere; tūc verè tabernaculorum ſolennitas agetur, non mutabilium ſcilicet ſed æternorum. vñ: Vt recipiant vos in æterna tabernacula. f ¶ Maſculinum. Nō fœmineū nihil em̄ molle, fragile, & infirmū in nr̄a conuerſatiōe debet eſſe; fortia q̄q; à nobis exigit de⁹. Si autem in fide trinitatis patris & filij & ſpiritusſancti æternę mercedis reſpectu tempore præſentis vitę bonis operibus inſudamus: maſculum in conſpectu domini ſtatuimus. g ¶ Non apparebit. Grego. q. d. qui promerendę vitæ mercedem bene agendo non ꝓuidit, in cōſpectu dn̄i vacu⁹ apparebit. vñ: Veniētes aūt veniēt cū exultatione, portantes manipulos ſuos. Ad examen ☞ quippe iudicij

Margin notes: † laſſabis; 1. Cori. 5. a.; † lętaberis; Luc. 16. c.; B; Pſa. 125. a.

pto, & † coq̄s & comedes in loco, [a] ¶ Eccleſia.
quem elegerit dominus deus tuus,
[a] maneq; conſurgens uades in taber [b]
¶ In tota laborioſa vita.
nacula tua. Sex diebus comedes [c]
a ¶ Synceritatis & veritatis. ¶ Non in fermento veteri &c. b ¶ Requieuit deus die ſeptima.
[b] azymā, & in die ſeptimā, quia col [d]
¶ Sanctorum.
lecta eſt domini dei tui: non facies
a ¶ Serui.le. b ¶ Quibus finitis adueniat ſpiritusſanctus.
[e] opus. Septem hebdomadas nume [e]
a ¶ Hoc Iudæi nec ad literam, nec ad ſpiritum cuſtodiunt.
rabis tibi ab eā die qua falcē in ſege [f]
a ¶ In quo ſuſcipietis ſpiritumſanctum.
tem miſeris, & celebrabis diēm feſtum hebdomadarum domino [g]
¶ Cui omnia debes. a ¶ Hilarem datorem diligit deus. 2. Corint. 9. b.
deo tuo, oblationem ſpontāneam
a ¶ Operationis propriæ.
manūs tuæ, quam offeres iuxta
¶ Multiplicationem bonorum operum.
benedictionem domini dei tui, & [h]
a ¶ In azymis ſynceritatis & veritatis. b ¶ Beneplacens.
† epulāberis corām domino deo
tuo, tu & filius tuus & filia tua, &
a ¶ Non eſt perſonarum acceptio apud deum, Epheſeo. 6 b.
ſeruūs tuus & ancilla tua, & Leuites qui eſt intra portas tuas: & aduena, & pupillus, & uidua, qui morantur uobiſcum in loco quem elegerit dominus deus tuus, ut habitet nomen eius ibi, & recordaberis [i]
quoniam ſeruus fueris in Ægypto,
cuſtodiesq; ac facies quæ tibi præ
[d] cepta ſunt. Solennitatem quoque [k]
a ¶ Non habemus hic manentem ciuitatem, Hebræ. 13. c. b ¶ Tu cum tuis.
tabērnaculorum cēlebrabis per ſe
[e] ptem dies, quando collegeris de
area & torculari fruges tuas, & † e
a ¶ Paruulus & magnus ibi ſunt, & ſeruus & liber a domino ſuo. Iob. 3. d.
pulaberis in feſtiuitate tua, tū & filius tuus & filia & ſeruus tuus & ancilla, Leuites quoq; & aduena & pu
¶ Eccleſiæ.
pillus ac uidua, qui intra portas tuas ſunt. Septem diebus domino deo tuo feſta celebrabis in loco quem elegerit dominus, benedicét que tibi dominus deus tuus in cun
¶ Virtutum fructibus.
ctis frugibus tuis, & in omni opere manuum tuarum, eriſq; in lætitia.
¶ In fide trinitatis. ¶ Placens per bona opera.
Tribus uicibus per annum appa [l]
[f] rebit omne maſculinum tuum in conſpectu domini dei tui in loco quem elegerit, in ſolennitate azymorum, & in ſolennitate hebdomadarū, & in ſolennitate tabernaculorum.
a ¶ In iudicio. b ¶ In cuius manus incidere eſt horrendum.
culorum. † Non apparēbit ante dō [m]

Nicolaus de Lyra.

⁓ illa nocte ſe pręparauerunt ad exitū, & mane ſequēti egreſſi ſunt, vt habet̄ Exo. xij. a ¶ Et coques & comedes. De modo coquendi & comedendi habetur Exod. xij. b ¶ Maneq; Hîc accipitur mane ſecundæ diei: prima autem dies incipiebat à veſpera. xiiij. diei primi menſis, & terminabat̄ in primo veſpere. xv. diei, & tota die illa & nocte ſequenti debebant remanere in Ieruſalem, & mane ſequenti poterant recedere qui vellent. c ¶ Sex diebus comedes. ſuprà eo. cap. dicitur: Non apparebit fermentatum in omnib⁹ terminis tuis ſeptem dieb⁹. Ad hoc ſoluendum dixerunt aliqui Hebręi, qđ dies ſeptimus non eſt de præcepto, ſed qui volebant, comedant azyma. Dicunt etiam qđ nec alij ſex dies ſicut nec ſeptimus, ſed ſolū veſpere primę diei ī qua immolabat̄ agn⁹. Sed hoc videt̄ cōtra tex. Exo. xij. c. vbi ſic dicit̄: Quicūq; comederit fermētatū, ꝑibit aīa illa de Iſrael à primo die vſq; ad ſeptimā diē. Et ideo dicēdū qđ per hoc qđ dicit̄ hîc: Sex diebus comedes azyma, non excludit̄ ſeptimana ab iſta obſeruatiōe, quia ſenarius includitur in ſeptenario: & q obſeruat ſeptenarium obſeruat ſenarium. Diſtinguitur tamē hîc dies ſeptima, qa erat celebrior quinq; pręcedētibus, qa ꝓhibitū erat opus ſeruile in illa ſicut & in prima, vt habetur Num. xxviij. non autem in itermedijs. & hoc eſt qđ ſubditur: d ¶ Et in die ſeptima &c. Quia dicitur hîc collecta: Dicunt aliqui qđ illa die fiebat collecta ꝓ ſuſtentatione pauperum, ſicut in ſeptembri fiebat collecta ꝓ neceſſarijs ad vſū ſacrificiorū tēpli. Sed hoc nō videt̄ bn̄ cōſonū ei qđ iā p̄dictū eſt. ſ. ꝙ ſcđa die habebāt licētiā recedēdi q vellent. Si aūt illo tēpore fieret collecta pro pauperib⁹, ꝓbabili⁹ videt̄, ꝙ deberet fieri ante receſſum populi, vnde in Hebręo habetur: In die ſeptimo retētio eſt domini dei tui, quod exponitur pro retētione ab opib⁹ ſeruilibus ſecundū Hebręos, q̄ illo die ꝓhibentur fieri, vt patet in litera. Translator aūt noſter accepit ꝓ retētione populi ad collectā faciendā, ſeu ꝓ retentiōe pecūię ſic collectę: & ideo trāſtulit collecta. Primus tamen modus dicendi cōior eſt apud autores nr̄os. Pōt etiam dici, ꝙ dies ſeptimus erat collectę dies, eò ꝙ tūc numerabat̄ pecunia, & reponebatur in theſauro tēpli, quę tamen pecunia fuerat recepta ab offerentib⁹ à principio feſti. e ¶ Septem. Hîc agitur de ſolennitate pentecoſtes q̄ celebrabatur. l. die à ſolennitate paſchę: & hoc eſt qđ dicitur: Septem hebdo. numē. quæ faciunt. xlix. dies. f ¶ Ab ea. i. à die paſchę: non quia tunc inciperet meſſis frugum, vt prędictum eſt, ſed quia tunc ſecabātur ſpicę magis appropinquantes ad maturitatem. g ¶ Et celebra. ſ. pentecoſtes die immediatè ſequenti ſeptem hebdomadas p̄dictas, & illa erit quinquageſima dies à die paſchę. h ¶ Et epu. Et adduntur quatuor titulo hominis faciētis illud conuiuium cū dicitur: Filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, & quatuor titulo ipſius dei curam habentis de pauperibus. ſ. Leuites & aduena, pupillus & vidua, vt patet in litera. i ¶ Et recorda. Et per conſequens obligatus es ad ſeruiendum deo. iō ſubdit̄: Cuſtodiesq; &c. & patet. k ¶ Solēnitatem. Hîc agitur de feſto tertio qđ celebrabatur in ſeptembri collectis frugibus anni, de cuius ſacrificijs & oblationibus determinatur Nume. xxviij. & Leuiti. xxiij. & patet litera. poſtea recolligit de tribus ſolennitatibus prędictis dicens: l ¶ Trib⁹. ſcilicet in tribus feſtiuitatibus prædictis. veruntamen illis qui erant longè à Ieruſalem, parcebatur de duobus feſtis ſcilicet ⁓ tabernaculorum & ✻ ſtea dicitur: e ¶ Septem hebdo. Per quas figurata fuerunt ſeptem dona ſpiritusſancti, qui dat⁹ fuit in pētecoſte noſtra apoſtolis alijsq; diſcipulis in ſigno viſibili. De tertio vērò feſto dicit̄: k ¶ Solennitatem quoq; tabernaculorum &c. Fiebat enim iſtud feſtum in memoriam, ꝙ dominus filios Iſrael habitare fecerat in tabernaculis procedendo per deſertum ad terrā promiſſiōis: propter qđ figura fuit noſtrę peregrinationis in hac vita, q̄ tota decurrit ꝑ ſeptem dierum reuolutionem, vt prædictū eſt. l ¶ Tribus vicibus per annum apparet omne maſculi. Per ſexum maſculinum, qui perfectus eſt, ſignificantur opera perfectionis, & per tres vices ſignificatur fides trinitatis. Per hoc igitur ſignificatur, quòd opera bona in conſpectu domini fieri debent in fide trinitatis. Per iſtū autem ternarium poteſt etiam intelligi deuotio cordis, oris & operis. m ¶ Non apparebis ante dominum vacuus. & cæte. ſcilicet à ſanctis meditationibus.

Margin notes: † Exo. 23. b. & 34. c.; Eccle. 33. a.; De cō. diſ. i. c. ois Chriſtianus.; C; D; † lętaberis; Moraliter

ee ✻ Nō plātabis

E ☞ quippe iudicij portātes manipulos veniunt, qui in ſemetipſis recta opera quibus vitā merentur, oſtendunt. a ¶In omnibus. Vt aduenientes vndiq; ſtatim in introitu, paratos inueniant, à quibus iuſta iudicia accipiant. b ¶Oculos ſapientum. Apud homines, non apud deū, quibus dicitur: Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. c ¶Iuſte. Gre. Iniuſtè qd' iuſtum eſt exequitur, q ad defenſionem iuſtitię nō virtutis ęmulatione, ſed amore præmij tpal' excitat, & iuſtitiā quā ptendit, vendere nō veret. Iuſtè ergo iuſtū exequi, eſt in aſſertione iuſtitię ipſam iuſtitiā q̄rere. Sūt viæ q̄ videtur hominib' iuſtæ &c. Et: Vę qui iuſtificatis vos corā hoīb'. d ¶Nō. Occaſionē idololatrię āputat. Solebāt em̄ gentes in lucis immolare, & in delubris ſtatuas adorare. e ¶Lucū. Iſido. Nem', frōdentes arbores infructuoſæ, ſola delectatione viſ' plātatę, Gētiles ſunt, q rōnē ſuā verborū decore cōponūt, vt nō auertāt à vitijs ſed delectēt. Nos aūt circa altare dei, i. dn̄icā fidē, nihil ī vbis ifructuoſū, nihil illecebroſū cōponim', ſed purā vitatis ſciētiā pdicam', vn̄: Nō ī doctis hūanę ſapiētię vbis, ſed ī doctria ſpūs & vitate. f ¶Iuxta. Myſti. Iuxta altare fidei, phibet infructuoſitatē otioſi ſermōis vl' prauorū operū, & obſcuritatē ignorātię, nec pmittit fictionē fallitatis vl' erroris vitati chatolicę ſociare.

Eſa. 5. e.
Moraliter
Proū. 14. b.
Luc. 16. d.
† Exo. 23. b. & 34. c.
Ecc. 35. a.
De cō. diſ. 1. c. oīs Criſtianus.
† puertūt vl' deſtruunt

Nicolaus de Lyra.

☞ tabernaculorū & pente. & patet litera. a ¶Iudices. Poſtq; poſita ſunt pcepta q̄ ſunt q̄ſi cōcluſiones pceptorū decalogi ordinātes ad deū, hîc cōſequēter ponūtur illa q̄ ſunt q̄ſi cōcluſiones ordinātes ad pximū. Ordo aūt inter hoīes cōſiſtit ī diuerſis gradib' hoīm bn̄ inſtitutis & ſeruatis. Primò ergo agitur de his q̄ ptinent ad diuerſos ſtatus pſonarū ſublimiū, ſcd'ò de his q̄ ptinēt ad ſtat' etiam vulgariū. xix. cap. Circa primū agit priò de iudicib' inferiorib', ſecundò de ſuperiorib'. xvij. ca. ibi: Si difficile & ambiguū &c. tertiò de regis inſtitutiōe, ibi: Cū ingreſſus fueris. quartò de ſacerdotum & Leuitarū ſuſtētatiōe. xviij. ca. in pricipio. quinto de pphetica reuelatione. ibi: Qū ingreſſus fueris. Circa primū deſcribit iudicum īſtitutio. ſcd'ò officij executio, ibi: Nō plātabis. Circa primū ſciēdū, q nulla ſocietas pōt pmanere abſq; iuſtitia, etiā illorum q oderūt iuſtitiā, vtpote latronū, q a niſi iuſtè inter ſe furta diuiderēt, orirēt inter eos ſeditio, & ſic eorū ſocietas deperiret, ppter qd' ī cōſeruatiōe reipublicę iuſtitia eſt maxime neceſſaria, ad quā faciēda hîc p legē iudices ordinant. cū dicit: Iudices. & exponitur li &, pro id eſt, cū dicit: Iudices & magiſtros. i. magiſtros peritos, q a iudices tales debēt inſtitui, q ſint ī legib' īſtructi, ſcd'm q̄s debēt iudicare, alit' eſſet ſile acſi, mitteret artifex ad executionē opis abſq; regula ſuæ artis. In Hebrgo habetur: Iudices & exactores, vt

F
Diuiſio
Iuſtitia neceſſaria.

res, vt vocentur iudices qui habent inquirere veritatē induſtria mētis & cautela verborum, & dare ſententiam ſecundū inuenta. Exactores verò qui veritatem inquirunt verberibus & afflictionibus, moderatis tn̄, & exequuntur iudicū ſentētiā q a fruſtra daretur ſententia, niſi eſſet qui eā exequeretur. b ¶In omnibus, i. in portis cuiuslibet ciuitatis, nō tn̄ ī q̄libet porta ipſi'. hoc tn̄ fuit inſtitutum, q a porta ciuitatis eſt locus communis ad quem poſſunt accedere pauperes ſicut diuites, & extranei ſicut ciues. c ¶Non. Loquitur iudicibus, vt non plus deferant in iudicio diuitib' & pinquis, q̄ pauperibus & extraneis. d ¶Nec. Quia cupiditas ratione accepti muneris trahit extra limites ſuos iudicium rationis. e ¶Et mu. Quia os conformatur cordi, eò qd' voces ſunt notę, i. ſigna earum paſſionum quę ſunt in anima, vt dicit Phi. j. Pere her. & ſaluator Lucę. vj. g. Ex abundatia cordis os loquitur. f ¶Iuſte quod iuſtum eſt perſe. Quia modus procedendi debet eſſe iuſt'. g ¶Vt viuas & poſſideas terram. Hoc non ſolū refertur ad iudices, ſed etiam cū hoc ad cōmunitatem populi q̄ p exercitiū iuſtitię in bono ſtatu diu conſeruatur. h ¶Non plan. Hîc ponitur officij executio: & primò ponitur caſus, ſecundò iudicij effectus. xvij. ca. Circa primum ſciendū qd' ponitur hîc caſus pro exemplo, vt ſic fiat in alijs, & q a intentio legiſlatoris principaliter tēdit ad deſtructionē idololatriæ, & latrię inſtitutionē, vt patet ex proceſſu libri: ideo p exemplo ponit caſus pertinēs ad deſtructionem idololatriæ. Et etiā quia quicquid ad idololatriā pertinet eſt cōtra primū legis præceptū, ideo de hoc ponit exēplū, cū dicit: Non plātabis. Suprà em̄ dictū eſt frequēter, qd' in locis idololatriæ luci & arbores plātabant: & iō à loco cult' diuini talia phibent, ne ex aſſimulatione loci traherent ad aſſimulationē facti, ideo ſubditur: i ¶Nec facies. i. idolū adorandum, acſi dicat: primum pertrahit ad iſtud ſecundum. Conſequenter ponitur caſus de latriæ inſtitutione, cū dicitur: k ¶Nō. quia in cultu latriæ debent offerri meliora.

G
† pfectos vl' officiarios
† non puertas iudiciū
† Exo. 23. a.
1 Cori. 2. d.
Exci. 20. d.
11. q. 3. c.
pauper
H
† ſtatuam

¶Fructum laboris.
minum uacuus, ſed offeret unuſquiſq; ſecundum quod habuerit iuxta benedictionem domini dei ſui,
¶Tantum debet quantum poteſt. ¶Omne datum optimum deſurſum eſt. Iaco. 1. c.
¶Eccleſiæ. ¶Immobiles.
quam dederit ei. †Iudices & †magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi per ſingulas tribus tuas, ut iudicent populū iuſto iudicio, †nec in alteram partem declinent. †Nō accipies perſonā nec munera, quia munera excęcant oculos ſapientū, & †mutant uerba iuſtorum. Iuſtè quod iuſtum eſt perſequêris, ut uiuas & poſſideas terram quam dominus deus tuus dederit tibi. Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare domini dei tui, nec facies tibi atq; conſtitues †ſtatuas, quæ odit dominus deus tuus. Non immolabis domino deo tuo bouē & ouem, in quo eſt macula, aut quippiam uitij, quia abominatio eſt domino deo tuo.

a ¶Dictis apoſtolorum & prophetarum.
a ¶Diuinæ legis.
a ¶Vel prece vel pretio.
a ¶Non durius æquo nec remiſſius.
¶Alias ex. ¶In æternum.
¶Viuentium.
a ¶In futuro. ¶Gratis. Vnde: Gratia autem dei uita æterna eſt, Roma. 6. d.
a ¶Pulchram philoſophorum facundiam, ſed inanem.
a ¶Myſterium paſſionis uel incarnationis Chriſti. Quaſi, non diſputabis de myſterijs Chriſti ſecundum argumenta ſapientiæ ſecularis.
a ¶Fortiter operantem.
a ¶Simplicem. b ¶Quodlibet peccatum quod fœdat cætera bona.

Cap. XVII.

Vmq; repti fuerint apud te intra unam portarum tuarum, quas dominus deus tuus dabit tibi, uir aut mulier, qui faciunt malum in conſpectu domini dei tui, & tranſgrediūtur pactum illius, ut uadant & ſeruiant diis alienis, & adorent eos, ſolem & lunam & omnem militiam cæli, quæ non præcepit, & hoc tibi fuerit nuntiatum, audienſq; inquiſieris diligēnter, & uerum eſſe repereris, & abominatio facta eſt in Iſraël, educes uirum ac mulierē, qui rem ſceleratiſſimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis

a ¶Eccleſiarum, quæ ducunt ad cælum.
a ¶Et ſi homines lateat.
¶Legem.
¶Recedētes a deo.
¶Quæ militant creatori.
a ¶Nihil indiſcrete agens.
¶Vbi celebrantur iudicia, ne ſine iudicio quis damnetur.

GLOS. ORDI.

CAP. XVII.

Umq; reperi fue. Lex errorem & idololatriam maximè deteſtat: Maximum em̄ eſt ſcel' eſt honorē creatoris impendere creaturæ, qd' faciunt Gentiles vel mali chatolici, qui licet ab eccleſia non recedant, tamen magis inueniunt per diuerſa vitia ſeruire diabolo, quàm per bona opera militare deo. Hos lapidibus iubet obrui, quos irreuocabilis ſen-
☞ tentia

*h ¶Non plantabis. Hoc fuit præceptum ad excludendum luxurię vitiū, qd' exercebatur prope altaria idolorū: & per hoc ſignificatur q ſacerdotes noui teſtamenti, q accedūt ad altare Chriſti & eorum miniſtri mundi debent eſſe & caſti.

Moraliter

¶In ca. xvj. vbi dicitur in poſtil. Et in die. vij. quia collecta eſt domini dei tui.

ADDITIO.

Quō intelligatur feſtum cœtus vel collectę dictū fuit in additione ſuprà Leuit. xxiij. vide ibi.

REPLICA

Et q̄cq̄d Burtāgit. xvj. ca. de feſto collectę, vide correctorium ſuprà Leui. xxiij.

NICO. DE LY.

CAP. XVII.

Umq; repti fuerint. Hîc conſequēter ponit effect' iudicij, cū dicitur: l ¶Cumq; reper. quia hoīes iudicāt ea q̄ patēt, de' aūt intuet cor. j. Reg. vj. Et iō oīno occulta diuino iudicio reſeruant, q̄ aūt aliq̄ modo patēt, hoīm iudicio cōmittūtur. m ¶Vir. Ita q p fragilitate ſex' nō eſt mulieri pcēdū in diuini mādati trāſgreſſiōe. n ¶Audienſq;. Quia nō eſt procedēdū ad ſentētiā ſine diligenti examinatiōe pręuia, ſeu etiā ad infamiā denūtiatorum. o ¶Educes virum. Vt in
☞ loco iudi-

A. tentia damnandos eſſe præuidit. a ℂIn ore duorum aut trium teſtium. Atteſtatione ſcilicet legis, prophetarum & euangelij, ſecundum illud: Sermo quem locutus ſum, ipſe iudicabit eum in nouiſſimo die. In titulo quoq; crucis tres linguę teſtãtur Chriſtũ eſſe regẽ Iudęorũ, Hebraica, Gręca, & Latina. b ℂNemo occi. Tanta cõcordia eſt veteris ac no. teſta. vt neutrum ſine altero ſit. ℂIn humano iudicio primũ diuinę ſcripturę autoritas requirenda eſt. c ℂSi difficile. Sacerdotes eccleſię dei inſtruit, vt iudicia eccleſiaſtica ſecũdũ ptãtẽ ſibi à deo datam reuerenter agant, & iuſtè decernant, non ad libitũ ſuum, ſed ſcd̃m legis decretum, ne ſuſcipiendo perſonã mutent ſententiã. d ℂIuxta. Nota non dicit tibi, vt obedias, niſi iuxta legem docuerint, vñ: Suprà cathedrã Moyſi ſederunt ſcribæ & Phariſæi. e ℂSacerdotis imperio. Chriſti qui eſt ſacerdos in æternum ſcd̃m ordinẽ Melchiſedech, qui vicarios ſibi ſubſtituit, quibus ait: Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit &cę. Iure ergo damnationis ſuſtinet ſententiam, qui contemnit diuinitatis potentiam. f ℂCum ingreſſus fueris &c. Aug. Queri poteſt cur diſplicuit populus deo, cũ regem deſiderauit, cũ hĩc inueniatur eſſe permiſſus. Sed intelligendum eſt meritò non fuiſſe ſecundum volũtatem dei, quia hoc fieri non pręcepit, ſed deſiderantibus permiſit. Veruntamen p̃cepit, ne fieret alien⁹, ſed frater ex eodẽ populo indigena, alienigena. Quòd autem ait: Non poteris: intelligendũ eſt nõ debebis. g ℂConſtituã ſup. vt habitatoribus terrę. Habitatores terrę cõſtituũt ſibi regẽ cõtra dei voluntatem.

Ioh.12.g. — Ioh.19.d. — † Qui filij ſint legi. c. p venerabilẽ. — Matt.23.a. — † & qcq̃d contẽtioſæ cauſæ eſt — Luc.10.a. — Queſtio Auguſtini. — B — † Pſal.5.d. — Regẽ cõſtituere — † vel iudici

a ℣Diſtricta ſententia.
tuæ, & lapidibus obruẽntur. †In ore duorum aut trium teſtium peribit qui interfi-
a ℣Vnius teſtimonium nec legibus nec canonibus ſuſcipitur.
cietur. Nẽmo occidatur uno contra ſe di-
℣Non teſtis.
cente teſtimonium. Manus teſtium prima interficiet eum, & manus reliqui popu
℣vt ſcilicet terreantur cæteri.
li extrema mittetur, ut auferas malum de
℣Hoc quoque in eccleſia ſeruandum eſt,
medio tui. †Si difficile & ambiguum apud te iudiciũ eſſe proſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam, †lepram
℣In ciuitate tua.
& non lepram, & †iudicum intra portas
a ℣Nota, appellandi tribuit facultatem.
tuas uideris uerba uariari, ſurgẽ & aſcende
℣Eccleſiam. ℣Gratia ſua.
ad locum quem elegerit dominus deus tu
a ℣Qui cuſtodiunt ſcientiam. b ℣Legitimos ſcilicet.
us, ueniesq; ad ſacẽrdotes Leuitici generis,
℣Pontificem.
& ad iudicem qui fuerit illo tempore: quę-
a ℣In partem non declinantes:
resq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij ueri-
℣Obediendo. ℣Obe dite præpoſitis veſtris. Hebr.13.c.
tatem, & facies quodcunque dixerint, qui præſunt loco quem elegerit dominus, †& docuerint te iuxta legem eius, ſequariſque ſententiam eorum, †nec declinabis* ad dexteram uel ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino deo tuo, †ex decreto iudicis moriet̃ homo ille,
℣Exemplum mali.
& auferes malum de Iſraël, †cunctusq; po-
a ℣Sententiam. b ℣Initium ſapientiæ timor domini. Pſal.110.b.
℣Illo punito.
pulus audiẽns timẽbit, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia. Cùm ingreſſus fueris
℣Promiſſionis.
terram quam dominus deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſq; in illa
℣Tu non ego. ℣Non deum ſed hominem.
& dixeris: Conſtituam ſuper me regem, ſi-
a ℣In circumitu impij ambulant. Pſal.11.b.
b ℣Gentes quæ tantum natæ, non renatæ.
cut habent omnes per circũmitum nãtiones, eum conſtitũes quẽm dominus deus
a ℣Permittit non committit. b ℣Magiſtrum vel ſacerdotem.
a ℣Aliquo iudicio ſicut Saulem. ℣Canonica electione.
b ℣Non de aliena ſecta.
tuus elẽgerit de numero frãtrum tuorum.
a ℣Id eſt non debebis.
℣Alienigenam.
Non potẽris alterius gentis hominem re-
℣Cognatione.
gem facere, qui non ſit frater tuus. Cumq; fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi e-
a ℣Pompam & ambitionem ſeculi. ℣Fallax equus ad ſalutem. Pſal.32.d. b ℣Exemplo, dominatione, perſuaſione. c ℣Varium & mutabilem. d ℣Mundi appetitum.
quós, nec reducẽt populũm in Ægyptũm
a ℣Multiplici ſuperbia, & humana potentia vel mundana. b ℣Sicut puluis quem proiicit ventus a facie terrę. Pſal.1.b.
equitatus numẽro ſubleuãtus, præſertim cùm dominus pręceperit uobis, ut nequa-
a ℣Sed per aliam uiam, ſubaudi, reuertimini in regionem ueſtram.
quam amplius per eandem uiam rẽuerta-

Nicolaus de Lyra.

loco iudicij detur eis audientia anteq; inferat̃ contra eos ſententia.
a ℂEt lapidibus. poſt ſententiã datam. b ℂIn ore duorum aut. Iſtud debet pręcedere prolationem ſententiæ. c ℂSi difficile. Hĩc agit̃ de ſuperiorib⁹ iudicib⁹, ad q̃s debet eſſe recurſus in dubijs & difficilibus, & ponuntur aliqua pro exemplo, cũ dicitur: d ℂInter ſanguinẽ &c. Hoc eſt quando vna pars iudicum dicit, q̃ effuſio ſanguinis alicuius hominis eſt morte plectenda, q̃a reducit̃ ad homicidium voluntarium. Alia pars dicit non, quoniam reducenda eſt ad homicidium caſuale. e ℂCauſam & non cauſam. ſcilicet quando vna pars iudicum dicit cauſam actoris eſſe iuſtam, alia autem cauſam rei. f ℂLepram & non lepram. ſcilicet quando vna pars dicit infirmitatem alicuius eſſe lepram, alia non.
g ℂSurge. In his caſibus & conſimilib⁹ recurrẽdũ eſt ad ſuperiores iudices ſcilicet ad ſummum ſacerdotem & iudicem populi Iſrael. Et aliquando cõtingebat, q̃d vtrũq; officiũ in vnã cõcurrebat pſonã, ſicut patet de Heli q̃ fuit iudex & ſummus ſacerdos ppl̃i. j. Reg. iiij. ſed vt cõmunius erãt pſonę diſtinctę, ſicut & officia. Poteſt ergo intelligi iſte recurſus ad vtrũq; cõiunctim, & hoc erat in cauſis quæ non poterant terminari ab vno ſine alio, vtpote in ędificatione templi, qui non poterat fieri ſine poteſtate regia, nec diſponi abſq; ſacerdotali ordinatione: vel diuiſim, vt in cauſis ſpiritualibus eſſet recurſus ad ſummum ſacerdotem, & in tẽporalibus ad iudicẽ. Et ex hoc inoleuit cõſuetudo, q̃ ab inferiorib⁹ iudicibus eccleſiaſticis appellat̃ ad ſummũ põtificẽ, & ab inferiorib⁹ principib⁹ & iudicib⁹ ſecularib⁹ ad regem ſeu imperatorem. i ℂQui indica. Debẽt enim eſſe magis inſtructi alijs, ita q̃ poſſint dirigere in dubijs k ℂSequeriſq; q̃a eſt vltima quantũ ad omnes. l ℂNec decli. motus commodo vel dãno temporali. Hĩc dicit gl. Hebraica: Si dixerit tibi, q̃ dextera ſit ſiniſtra, vel ſiniſtra dextera, talis ſẽtentia eſt tenẽda, q̃d patet manifeſtè falſũ: q̃a ſentẽtia nulli⁹ hoĩs cuiuſcũq; ſit autoritatis eſt tenẽda, ſi contineat manifeſtè falſitatem vl̃ errorẽ, & hoc patet p̃ hoc q̃d p̃mittitur in textu: Indicabunt tibi iudicij veritatẽ. poſtea ſubditur: Et docuerint te iuxta legẽ eius. Ex quo patet, q̃d ſi dicãt falſũ, vel declinent à lege dei manifeſtè, non ſũt audiendi. Cętera patent vſq; ibi.
m ℂCunctuſq; ppl̃s. Pœna enim mortis non infligitur ad correctionẽ illius qui ſuſtinet, ſed aliorum.
n ℂCũ ingreſ. Hĩc cõſequẽter agit̃ de regis inſtitutiõe. Circa q̃d ſciendũ, q̃d illud q̃d dicitur hĩc: o ℂEum cõſti. ſcilicet in regem, & nõ eſt p̃ceptum, nec ſimplex conceſſio, quia ſic non peccaſſet populus Iſrael petendo regem, cuius contrarium dicitur. j. Regũ. xij. ſed eſt p̃miſſio quę eſt de malo. Bonũ enim populi conſiſtebat i hoc quòd ſol⁹ de⁹ regnaret ſuper eum eò q̃d erat ppl̃s peculiaris dei. verũtamẽ ſi importunè regẽ h̃re vellẽt, p̃mittebat̃ eis ſub conditionib⁹ tñ. Prima erat q̃d eſſet de filijs Iſrael, q̃d notatur cùm dicitur de numero fratrum tuorum. Secunda, q̃d non eſſet ſimplicit̃ ad volũtatem populi, ſed per electionem dei quod notatur cum dicitur: p ℂQuem dominus deus tuus elegerit de numero fratrũ. Et ſic factũ fuit de Saule p̃rio rege, & de Dauid ſecundo, vt habetur. j. Regũ. x. & xvj. Conſequẽter deſcribitur conditio regis conſtituti cùm dicitur: q ℂNon multiplicabit ſibi equos. Scilicet ad iactantiam, ſed ſolũm ad decentiam ſui ſtatus & regni defenſionem. s ℂNec reducet populum in AEgyptũ equitat⁹. præſumens acquirere terram illam. Non habebit

Moraliter a ℂVenieſq; ad ſacer. Leui. &c. per quod oſtenditur, quòd Chriſtiani debent in dubijs ad pontifices recurrere quantùm ad ſpiritualia, & ad principes quantùm ad temporalia, & eorum firmiter tenere ſententiam, niſi errorem contineat manifeſtum. q ℂCumq; fu. &c. ſcilicet rex de quo loquitur. r ℂNõ mul. ſibi. Ex hoc oſtenditur, quòd reges catholici non debent eſſe ſuperbi, nec lubrici, nec cupidi aut ignaui ſed humiles. Eccle. iij. c. Quantò maiores, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam. Debent etiam eſſe continentes, liberales, & diuinę legis zelatores, & iuſtitiam omnibus cõſeruantes. Ideo ſubdit̃ in fine.

C — † Matt.18.b — Ioh.8.a. — 2.Cor.13.a. — Heb.10.c. — 1.Timo.5.d — 2.q.3.§.1. — 35.q.6.§.fi. — † plagam & plagam — D — † & cuſtodies faciẽda iuxta oĩa q̃ docebũt te iuxta ſermonem legis quẽ docebunt te *ver*bo q̃d annũtiabũt tibi — † infrà.16.a — Moraliter

ee ij * Neq; declinet

E ☞ luntatem, a ℭNon habe. Aug. Manifeſtū eſt Salomonē hoc pręceptū trāſiſſe; Dauid autē plures habuit, nec pręceptū p̄teriit. p̄miſſum eſt em̄ plures habere, non plurimas q̄ alliciant aīam multiplicare. Cū tn̄ additur: vt non eleuetur cor eius, alienigenas habere prohibitum eſſe videtur, veruntamen multiplicatio vxorum generaliter p̄hibita eſt. p̄miſſū eſt regi plures habere, ſed nō multiplicare, ne multiplicādo p̄ueniat ad alienigenas. b ℭNecꝫ ar. Nolite theſaurizare vobis theſauros ī terra. c ℭLgetcꝫ. Nota quanta aſſiduitate legere debēt ſacerdotes, cū aſſiduè legāt reges. Lectio ipſa lux eſt & vita. vn̄: Verba q̄ ego loquor vobis, ſp̄us & vita ſunt. d ℭSuper. Quaſi ſciat ſe eſſe fratrem. Vnū patrē deū omnes habem⁹, cui dicimus: Pater noſter q̄ es in cælis &c. e ℭSup. Bn̄dictio eſt regnare ſup Iſrl̄ ſ. regnādo facere Iſrael. ſ. deum videntes.

Vtrum Dauid contra hoc p̄ceptū non fecerit & Salomō.

Matt. 6. c.

Nota † ne declinet vel auertat cor eius

Iohan. 6. g.

Luc. 11. a.

GLOS. ORDI CAP. XVIII.

Non habebunt. Et in veteri & in nouo teſta. miniſtris altaris p̄ceptum eſt de oblatiōibus & decimis viuere, nec terrenis poſſeſſionibus acquirendis cōceſſum eſt inhiare. vn̄: Nolite poſſidere aurū necꝫ argētū &c. & poſt pauca: Dign⁹ eſt em̄ operari⁹ cibo ſuo. Et alibi: Qui altario ſeruiūt, cū altario participant. Nō em̄ oportet, vt q̄ ſemper aſtare debet officio diuino, inhiet terreno lucro cui de⁹ hęreditas eſt. Quid ergo deeſſe poteſt illi, qui oīa habentē habet. g ℭHæreditas. Pro operatione bona, vt quod mēte conceperit, opere p̄bet. vnde: Cœpit Ieſ⁹ facere & docere. h ℭDabunt. Quia in corporalibus ſolatijs & ſp̄ualibus emolumentis deuotè doctorib⁹ noſtris cōicare debemus. vn̄: Cōmunicet is q̄ catechizatur v̄bo ei q̄ ſe catechizat in omni ope bono. i ℭVentriculum. Venter receptaculū ciborū, oēs hoīm labores, & momentanea gulę blādimēta ſunt, quorū finē cōdēnat, & mēſib⁹ deo ſacratis oſ̄dit totū q̄ voram⁹ ī ſeceſſū p̄ijci. vn̄: Eſca vētri, & vēter eſcis, de⁹ aūt & hūc & hāc deſtruet. ☞ Primitias

Matt. 10. a.

1. Cor. 9. b.

Act. 1. a.

F

Gal. 6. b.

† Nu. 18. c.

12. q. 1. c. clericus.

1. Cor. 6. d.

Nicolaus de Lyra.

a ℭNon habe. Non inhibetur regi ſimpliciter pluralitas vxorum, cū Dauid qui fuit ſanctus, ſex vxores habuerit, ſed q̄ non habeat in numero exceſſiuo, & potiſſimè alienigenas. & hoc eſt quod notatur cùm dicitur: b ℭQuę alliciāt. ſ. ad nimiā carnalitatē, & inde ad idololatriam, ſaltem aliqualiter, ſicut de Salomone accidit, licet eſſet ſapientiſſimus, de quo ſcribitur. iij. Reg. xj. a. Cūcꝫ iā eſſet ſenex, deprauatū eſt cor eius per mulieres, vt ſequeret̄ deos alienos &c. c ℭNecꝫ argenti. id eſt ad ſuperfluitatem, ſed ſolùm ad neceſſitatem ſui ſtatus & regni defenſionem. d Deſcribet ſibi deuteronomium legis. id eſt faciet deſcribi. e ℭEt habebit ſecum legetcꝫ illud. Dicunt Hebręi, quòd debebat habere volumen duplicatum, vnum ad portandum ſecum, vt poſſet ibi frequenter legere: aliud ad reſeruadū in domo theſauri ſui tanquam quid pretioſum. f ℭNec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos. Sicut accidit de Saule, propter quod fuit à domino reprobatus, & regnum ablatum à filijs eius. j. Reg. xiij. h ℭVt longo tempore. Sicut patet de Dauid, propter cuius iuſtitiam regnum fuit ſibi & filijs eius à domino confirmatum, vt habetur. ij. Reg. vij. & in pluribus alijs locis.

Moraliter

※ g ℭNecꝫ declinet in partē dexteram. Propter fauorē vł vtilitatē

a ſSollicitudines ſuperfluas. b ſEt ſi plures.

a mini. Non habebit uxóres pluri-

a ſAlienigenas videtur tangere.

b mas, †quę alliciant animū eius, necꝫ b c

a ſAuaritiam ſuggillat. b ſVltra menſuram neceſſitatis. c ſNon adiumenta. ſPortantem in infernum mergentia.

argēnti & auri immēnſa pōndera.

a ſQuies, grauitas, maturitas regum eſt.

Poſtquam autem ſedērit in ſolio re-

a ſNe ad voluntatē ſuam faciat, ſed ſecundū diuina p̄cepta.

gni ſui, dēſcribet ſibi †deuteronomi- d

ſNon alienæ.

um legis huius in uolumine, accipi-

a ſVt nihil fucatum, nihil corruptum.

ens exemplar à ſacērdotibus Leui-

c ticæ tribus, & habebit ſecū, legetcꝫ e

ſVſus reddit magiſtrum.

illud omnibus diebus uitæ ſuæ, ut

a ſLegendo. b ſCaſto timore. Timor domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. Pſal. 18. c.

diſcāt timēre dominū deum ſuum,

& cuſtodire uerba & †ceremonias

a ſNe corde intumeſcat.

eius, quę in lege pręcepta ſunt. Nēc f

ſQuæ ſequitur poteſtatem.

d eleuetur cor ei⁹ in ſuperbiam ſuper

a ſAmicitia vel odio vel qualibet occaſione, ſed regat in virga ferrea.

fratres ſuos, necꝫ dēclinet ※in partē †g

dexteram uel ſiniſtram, ut longo h

a ſCorporaliter, & ſpiritualiter.

e tempore rēgnet ipſe & filij eius ſu-

per Iſraël.

Cap. XVIII.

ſNemo militans deo impli. ſe nego. ſecu. 2. Tim. 2. a.

f †Non habebunt ſacer- i

dotes & Leuitæ, &

omnes qui de eadem

tribu ſunt, partē &

hæreditatem cum Iſ-

ſNon de victu vel veſtitu ſint curioſi. ſQuaſi quis quærat, vnde ergo viuent?

raël, quia ſacrificia domini & obla- k

tiones eius comedent, & nihil aliud

accipiāt de poſſeſſione fratrum ſuo-

a ſQui omnia poſſidet.

g rum. Dominus enim ipſe eſt hære- l

a ſVt tanto ſponſore ſint ſecuri.

ditas eorū ſicut locut⁹ eſt illis: Hoc m

erit iudiciū ſacerdotū à populo, &

ab his qui offerūt uictimas, ſiue bo-

h uem ſiue ouē immolauerint, dabūt

i ſacerdoti armum※ac†uentriculum, n o

vtilitatem temporalem à iuſtitia declinando. † ℭVel ſiniſtram, ex affectione peruerſa vel odio iuſtitiam ſubuertendo. G

ℭIn. c. xvij. vbi dicit̄ in poſt. Circa qd̄ ſciēdū, quòd illud qd̄ dicit̄ hîc: Eum cōſtitues. ſ. in regē, nō eſt præceptū nec ſimplex cōceſſio.

ADDITIO.

Pręceptū iſtud de cōſtitutiōe regis nō eſt p̄miſſiuè intelligendū, p̄ut in poſtilla, ſed eſt ſimplex cōceſſio cū cōditionib⁹ in litera ſcriptis. Nec ſequit̄, q̄ ſi ſit cōceſſio ſimplex, tūc nō peccaſſet ppl's Iſrael petendo regem. Nam petierunt regē aliter q̄ fuit ſibi cōceſſum. Nec ex hoc q̄ ille populus erat peculiaris dei, ſequit̄ q̄ nō deberet habere regē ſupra ſe, p̄ut iſta ampli⁹ dn̄o cōcedēte tractabūtur ī additiōe ſuprà. j. Regū. viij. vbi poſtilla mouet q̄ſtionē, vtrū filij Iſrl̄ peccauerūt petēdo ſupra ſe regem.

† iteratā legē hanc

REPLICA

In capitu. xvij. vbi poſtillator literam de cōſtitutiōe regis dicit, nec ſonare p̄ceptū, nec ſimplicē cōceſſionē, ſed permiſſionē. Bur. dicit eſſe p̄ceptū & ſimplicē cōceſſionē cū cōditiōibus ī litera poſitis. Et videt̄ Bur. duplicē intrare cōtradictionē, cū em̄ ſcd'm eū ſit cōceſſio, nō erit p̄ceptū: ipſe tn̄ dicit eſſe p̄ceptū: cū tn̄ nullū verbū p̄ceptoriū nec p̄cepto ęquipollēs ī littera ponat̄. Et cū dicit eſſe cōceſſionē ſimplicē, videt̄ cōtradicere ei qd̄ dicit cōceſſionē ſub cōditionib⁹: conditionata em̄ cōceſſio ſimplex dici nō p̄ōt. vn̄ intuēdo literā & poſtillatoris intētionē, occurrit qd̄ locus iſte de regis cōſtitutione ſit p̄noſticus, & huic p̄noſtico addit̄ p̄ceptū negatiuū de nō cōſtituēdo extraneo, & cęterę negatiuę in litera poſitę de nō multiplicādo vxorib⁹ & equis &c. Illa em̄ ſola ſonāt p̄cepta: ſed nō ad intētionē Bur. Et q̄a Bur. hāc materiā remittit ad primi Reg. viij. vide ibi latum correctorium.

† ſtatuta

※ à p̄cepto

H

NICO. DE LY.

CAP. XVIII.

Non habebūt. Hîc cōſequēter agit̄ de ſacerdotū & Leuitarū ſuſtētatiōe. Et priò ingenerali. ſcd'ò in ſpeciali. ibi: Si exierit Leuites. Scd'm qd̄ dictū fuit Nu. xviij. trib⁹ Leui nō habuit ptē in terra ſicut alię tribus, niſi ſolū vrbes & ſuburbana ad habitādū: & ideo debebant de bonis aliorum ſuſtentari. & hoc eſt qd̄ dicitur: i ℭNon habebunt ſacerdotes. & ſubditur modus ſuſtentandi eos, cùm dicitur: k ℭSacrifi. Si accipiantur ſtrictè ſacrificia & oblationes quæ fiebant in templo, & ex illis ſuſtentabantur tantū ſacerdotes & Leuitę, qui miniſtrabant in templo in Ieruſalem. Si autem accipiantur largè oblationes p̄ut ſe extendunt ad decimas, ſic ex eis ſuſtentabantur Leuitę qui morabantur in alijs vrbibus & oppidis. l ℭDominus em̄ eſt hære. Hoc dicitur, quia de oblatis domino modo prędicto ſuſtētabantur ſicut de hęreditate propria, ſicut locutus eſt illis Nume. xviij. Conſequenter deſcenditur ad id quod pertinebat ad ius ſacerdotum, cùm dicitur: m ℭHoc erit iu. Hoc iuſtè traditum vel conceſſum. n ℭArmum. Scilicet dextrum. Hoc autem fiebat ad deſignandum, quod ſacerdos debet habere fortitudinem conſtantiam ad ſuſtentandum onus populi, quod per armum dextrum deſignatur, vbi eſt fortitudo corporis. Item ad remouēdum quādam idololatrię ſpeciē q̄ ſpatulomātia dicit̄. Idololatrię em̄ os de ſacrificijs ſuis reſeruabāt, & ī eo diuinationē exercebāt. o ℭAc ventriculum

Diuiſio

※ & maxillā

† inteſtina aut ſtomacum

Moraliter. i ℭNon habebunt ſacerdotes & Leuitæ & omnes qui de eadem tribu ſunt partē. Iſta ſunt frequenter ſuperius expo.

A ☞ a ¶ Primitias. Primitias frugum laborantē agricolā oportet primum de fructibus accipere. b ¶ Si exierit. Quaſi vrbem & domum deſerit, q gratis deo ſeruit, & ſine ſumptu euangeliū ponit. c ¶ Excepto. Aug. quod. Lxx. præter venditionē quæ ſecūdum familiā eſt: Quā dicat venditionē, obſcurū eſt, niſi forte q̄a decimationes & primogenita præcepit venidi ab eis q in lōgiquo habitarent, ne multa cogerētur portare ad locū iuocatiōis dñi, vel pecora ducere vt illic denuo emerenē ex eodē ptio. Et iuſſerat hīc ibi ptē Leuitā q maneret in ea ciuitate, vñ illi decimationes & primogenita debebanē. Et ideo dixit ſcd'm familiā hoc deberi Leuitę, qm̄ ex ſucceſſiōe q̄ ſuccedit parentib⁹, hoc circa eum ſeruari oportet qd' parētib⁹ exhibitū eſt. d ¶ Quādo ingreſ. Augu. Qm̄ portētorū inſpectores interdicunē, q̄rēdū eſt quō portēta q̄ inſpici ꝓhibetur, diſcernātur ab eis q̄ diuinit⁹ dātur, vt q̄d ſignificēt dici debeat, ſicut miracula q̄ i ſcripturis reperiuntur ſignificantia qd' ad regulā fidei pertineat, velut vellus in area cōpluta ſiccū, aut in ſicca area cōplutum, aut virga Aaron q̄ floruit & nuces ꝓtulit, & hmōi. Sicut autem diſcernunē diuinationes q̄s in ſequentibus ꝓhibet à p̄dicatiōibus vel annūtiatiōibus ꝓphetarū, ſic illæ inſpectiōes ꝓdigiorū à ſignificationibus miraculorū diſcernēdę ſunt. e ¶ Ariolos. Qui circumeunt aras nefandis p̄cibus, & diuinationem in extis animaliū q̄runt. f ¶ Auguria. Quaſi auigeria, quę in vocibus auiū gerantur. Vł augaria ab auiū garritu. g ¶ Pythones. Vētriloquos, de q̄rum vētre dęmōes loquūtur: à pythōe ſic dictos i. Apolline, quē deū diuinatiōis credebāt eſſe.

Literaliter

Quæſtio

Iudic.6.g.
Num.17.c.

† habet de vendito bono patrum

☞ Prophetam

primitias frumenti, uini & olei, & lanarum partem ex ouium tonſione. Ipſum enim elegit dominus deus tuus de cunctis tribubus tu-

a ¶ Firmus in domo domini in atriis domus dei noſtri. Pſal.121.a.

is, ut ſtēt, & miniſtret nomini domini, ipſe & filij eius in ſempiternum. Si exierit Leuites ex una urbium tuarū ex omni Iſraël in qua habitat, & uoluerit uenire deſiderans locū quem elegerit dominus, miniſtrabit in nomine domini dei

¶ Conſanguinei.

ſui, ſicut omnes fratres eius Leuitę,

¶ Firmiter a ¶ Beneplacentes.

qui ſtabunt eo tempore corā dñō.

a ¶ Qui altario ſeruiunt cum altario participant. 1. Cor. 9. b.

Partem ciborum eandem accipiet quam & cæteri, excepto eo quod in urbe ſua ex paterna ei ſucceſſione debetur. Quādo ingreſſus fueris terram quā dñs deus tuus dabit tibi, caue ne imitari uelis abominatiōes illarū gentiū, nec inueniatur in te qui luſtret filiū ſuum aut filiā ducens per ignem, † aut qui ariolos ſciſcitet, & obſeruet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus, nec incātator neq; qui pythones conſulat, nec diuinos, & quęrat à mortuis ueritatē. Oīa em̄ hęc abominatur dñs: & propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos in introitu tuo:

a ¶ Caue ne & te ſimiliter deleat.

a ¶ Humano modo. ¶ Perfecti eſtote ſicut & pater ueſter cæleſtis. Matt. 5. g.

b ¶ Criminali.

Perfectus eris & abſque macula

a ¶ Cum ſancto ſanctus eris. Pſal. 17. d.

cum dominō deo tuo. Gētes iſtæ,

¶ Vel biſs.

quarum poſſidebis terram, augu-

Nicolaus de Lyra.

B ✣ ventriculum. Dicunt aliqui q̄ hīc accipitur ventriculus pro pectuſculo, qd' de iure ſacerdotis determinaē, Exo. xxix. & hoc eiſdem rationibus quibus & de armo dextro dictū eſt, q̄a p ipſum fortitudo deſignatur. Et q̄a in oſſe pectoris reſeruato, ab idololatris diuiatio exercebat: i Hebręo habet: Armū & genas & muletā: ita q̄ p duo vltima intelligūtur q̄dā ſuperaddita armo & pectuſculo dāda ſacerdoti. a ¶ Primitias. Iſta ſimiliter ptinebāt ad ſacerdotes. quantitas aūt taliū nō determinaē p ſcripturā, ſed determinata fuit p ſapiētes Hebręorū, videlicet q̄ p primitijs daret pars. lx. ad minus. xl. ad plus. l. mediocriter, ita qd' minus deuoti dabāt ſexageſimā, magis deuoti quadrageſimā, intermedij quoq; quinquageſimā, & hoc idē habeē in libro de collatiōibus patrum, collatione prima. Theo. abbatis: & ſic quantitas iſta q̄tūm ad aliquid erat determinata, & quātum ad aliquid deuotioni dantium derelicta. b ¶ Ipſum enim elegit. Iuſtum eſt autem qd' illi qui ſeruiunt deo, ſuſtententur à populo. c ¶ Si exierit. Hīc agitur de ſuſtentatione Leuitarum in ſpeciali, ſcilicet qñ aliquis Leuites extra Ieruſalem habitāns deuotione ductus veniebat ad manendū in Ieruſalem, vt ſeruiret domino in templo, & in iſto caſu determinatur hīc qd' accipiat partem de oblationibus, ſicut etiā alij Leuitę ibidē miniſtrantes, & patet litera vſq; ibi: d ¶ Excepto eo qd' in vrbe ſua. In vrbibus enim in quibus manebant extra Ieruſalem, habebant domos ad habitandum pro ſe & pro pecoribus ſuis, & talia ſuccedebant eis à patribus, & de talibus poterant viuere qui veniebant in Ieruſalem modo prædicto cum illis q̄ accipiebant de oblationibus. In Hebræo habetur: Exceptis venditionibus ſuis: & in eandem ſententiam reuertitur, quia qñ veniebant in Ieruſalem ad manendum, vendebant talia, & de pretio ſe iuuabāt. e ¶ Qñ ingreſſus fue. &c. Hīc conſequenter agitur de prophetica reuelatione, & primō à quibuſdam abominationibus pp orū inhabitantiū terram promiſſionis filios Iſrl' dehortaē. in ſcd'ō oñdit neceſſitas ꝓphetię, & miſſio ꝓphetæ, ibi: Gentes iſtę. ¶ Circa primū ſciendum, q̄ hō ordinaē ad finē ſupernaturalē, vim rationis naturalis tranſcen-

veritatem

& abſque macula

Diuiſio

turalis tranſcendentē, ſecundū illud, j. Corin. ij. c. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs aſcendit &c. Tendēti autem ad finē neceſſariū eſt præcognoſcere aliqualiter finē, & ea quæ in finem dirigunt. Cū igitur ſe ad hoc non extendat reſpectu vltimi finis ſimpliciter cognitio naturalis, requiritur diuina reuelatiō. Hanc autem cognitionem ſupernaturalem, nō tamen reſpectu vltimi finis & dirigentiū in eam ſecundum veritatem, ſed ſcd'm falſam æſtimationem ſeu deceptionem, quę rebant Gentiles à dæmonibus per ſacrificia, & quędam alia ſuperſtitioſa, quę oīa prohibentur filijs Iſrael, cū dicitur: f ¶ Caue ne imitari. i. ſuperſtitioſas inquiſitiones occultorum idolorum. g ¶ Nec inueniatur. Erat enim quidam ſuperſtitionis modus, quo adhuc dicuntur vti Tartari, qui credunt omnia per ignem purificari. & ideo homines extranei ad principem accedentes, ante tranſeunt inter ignes, & talis tranſitus vocatur hīc luſtratio. h ¶ Aut qui. Quærendo ab eis futura vel alia occulta. Dicuntur autem arioli, q in viſceribus animalium ſuper aras idolis immolatorum diuinant. i ¶ Et obſer. Qualiter autem ſit licitum, & qualiter ſuperſtitioſum diuinare per ſomnia, dictū fuit Gene. xl. ca. in fine. k ¶ Atq; augu. Diuinationes fiunt per garritum ſeu volatum auium. l ¶ Nec ſit. Qui per inuocationes qua'dam ſeu incantationes facit apparere dæmonem in aliqua effigie viſibili ad dādū reſpōſa. m ¶ Nec incā. Qui deludit ſenſus humanos, vt videatur qd' non eſt. n ¶ Neq; pytho. Dicunē aūt pythones ventriloqui, qui habent in ventre dæmonem verba exterius proferentem: tamen, j. Reg. xxviij. dicitur illa mulier pythoniſſa, quæ faciebat apparere mortuos quaſi ſuſcitatos. o ¶ Nec diuinos. Qui fingunt ſe loqui ex reuelatione dei, cū tñ loquantur ex reuelatione dæmonum ſicut Balaam. p ¶ Et quærat à mortuis. Stando ſuper tumulos, & eos inuocando, ſeu per aliquem alium modum ſuperſtitioſum. q ¶ Perfectus. deo fideliter ſeruiēdo. r ¶ Et abſq;. A prædictis cauendo. s ¶ Gentes. Hīc conſequenter deſcribitur miſſio prophetæ, & primō agitur de propheta vero, ſcd'ō de ꝓpheta falſo ibi: Propheta autem. ¶ Circa primum priō continuat ſententiā prædictis, cū dicit: Gētes iſtę &c. ſcd'ō exequiē ꝓpoſitū, cū dicit: ✣ Tu aūt à dño ✕ perius expoſita, ꝓpter qd' pertranſeo. g ¶ Nec inueniatur in te qui luſtret filium ſuū. Hoc faciunt illi qui filios ſuos aut filias in carnalibus delitijs & laſciuijs aut cupiditatibus nutriunt indecenter: ſic enim faciunt eos ſtipulam ad incendium gehennę præparatam. h ¶ Aut qui ariolos. Arioli dicebantur, qui in aris idolorum miniſtrando diuinabant. & ideo per illos ſignificantur ſacerdotes in altari malē miniſtrātes, & ſic ariolos ſciſcitatur, q recurrit ad malos ſacerdotes, p' Chriſmate, eucharistia vel alio ſacramento, vt eis in maleficijs abutatur. ſimiliter ille ſciſcitatur ariolos, qui pro confeſſione vel abſolutione ſcienter recurrit ad ſacerdotes ignaros. i ¶ Et obſeruet ſomnia. Illi verō ſomnia obſeruant, qui viſiones certas eas reputant. k ¶ Atq; auguria. Quod faciunt illi qui ex volatu auium, vel garritu, prænoſticant ſuperſtitioſē futura. l ¶ Ne ſit maleficus. Per quem ſignificatur quicunq; malum ſcienter operatur. m ¶ Nec incantator. Per quem ſignificatur quicunq; verbis, vel factis, eſt ſimplicium deceptor. n ¶ Nec pythones cōſulat. Pythones poſſunt dici hypocritę & heretici, quorum fictionibus decipiuntur incauti. o ¶ Nec diuinos. Qui fingunt ſe à deo inſpiratos, ſicut faciebant falſi prophetæ. p ¶ Et quærat à mortuis veritatem. Moraliter veritatem quærit à mortuis, q per mortem aliquorum fraudes ſuas colorat, apparentia veritatis dicens quōd debita quæ repetuntur ab eo perſoluit defunctis, vel q̄ ſi viuerent ſibi teſtimoniū ꝓhiberent: cùm tamen falſum dicat.

Ignis purificat

† Le. 20. d.
1. Re. 28. a.

Diuiſio

Moraliter

E ☞ a ℂ Prophetam de. Licet hiſtorialiter de prophetis accipi poſſit, qui poſt Moyſen in populo Iſrael repleti ſunt ſpiritu dei: melius tamen de domino prophetarum accipitur, de quo turbæ
Iohan.6.b. ab ipſo ſatiatæ dixerunt: Hic eſt verè propheta, qui venturus eſt in
Lu.7.c. mundum. Et alibi: Propheta magnus ſurrexit in nobis.

res & diuinos audiunt: tu autem à [a] domino deo tuo aliter inſtitutus
¶ Ioſue uel alios ſequentes.
[a] es. † Prophetam † de gente tua & [b]
¶ Verum hominem.
de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit [c] tibi dominus deus tuus, ipſum [d] audies, ut petiſti à domino deo [e] tuo in Horeb, quando cõtio congregata eſt, atq; dixiſti: † Vltrà nõ audiam uocem domini dei mei, & ignem hunc maximũ amplius non uidebo, ne moriar. Et ait dominus mihi: Bene om̃ia ſunt locuti: Pro- [f]
¶ Chriſtum. a ¶ De ſemine Dauid.
phetam ſuſcitabo eis de mẽdio fra-
a ¶ Qui non uenit ſoluere legem ſed adimplere. Matth.5.b. [g]
trum ſuorũ ſimilẽm tui, & ponam [h] uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem uerba † eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit,
a ¶ Perpetua pœna uindicans. ¶ Pſeudo.
rit, ego † ultor exiſtam. Propheta [i]
¶ Vanæ gloriæ.
autem qui arrogãtia deprauatus,
a ¶ Vt ſic ſibi credatur.
uoluerit loqui in nomine mẽo quę [k]
a ¶ In cuius nomine loquitur.
ego non præcepi illi, ut diceret, aut [l]
¶ Alias aliorum.
ex nomine alienorũ deorum, interficietur. Quod ſi † tacita cogitatione reſpõderis, quomodo poſſum
a ¶ Vt diſcernam.
intelligẽre uerbũ quod dominus
¶ Per illum.
nõ eſt locutus, hoc habebis ſignũ: Quod in nomine domini propheta ille prædixerit & non euenerit, hoc dñs non eſt locutus, ſed per tumorẽ animi ſui ꝓpheta confinxit, & idcirco nõ timebis eum.

Nicolaus de Lyra.

☙ a ℂ Tu autem a domino. Pp̃ls dei ſcilicet ꝑ legem diuinitus datã, & vbi nõ ſufficit legis determinatio, dabit̃ tibi ꝓphetica reuelatio: & hoc eſt quod ſubditur:
† Act.7.c.
b ℂ Prophetã de gente tua .i. de Iudeis. c ℂ Sicut me. Verba ſunt Moyſi. d ℂ Ipſum au. ſ. prophetam à deo tibi dandum. e ℂ Vt petiſti a do. Vt habet Exod.xx. q̃a nõ poterãt vltrà ſuſtinere verba dei loquentis, petierunt qđ loqueret̃ eis per Moyſen, qđ fuit eis cõceſſum: & nõ ſolũ per Moyſen, ſed etiam per alios ꝓphetas in diuerſis generationibus ſuccedentes. vt patet de Ioſue, Samuele, Eſaia, Hieremia, & alijs, & hoc eſt qđ ſubditur: Et ait dominus. & ſequitur: f ℂ Prophetam &c.
Propheta magnus
Et intelligitur hoc nõ ſolũ de Ioſue, qui immediatè ſucceſſit Moyſi, ſed etiam de alijs ꝓphetis ſequentibus. g ℂ Similem tui. Omnes enim prophetæ ſimiles fuerũt Moyſi in hoc quod ſubditur: h ℂ Et ponam. Quia deus loquebatur per prophetarum ora, iſta tamen autoritas principaliter intelligitur de domino noſtro Ieſu Chriſto, vt habetur Act.vij. quia fuit ꝓpheta magnus ad quẽ ꝓphetię aliorũ ꝓphetarũ fuerunt ordinatæ. i ℂ Propheta autem. Hîc cõſequenter agit̃ de propheta falſo, qui non eſt
† de quiram ab eo
audiendus, ſed magis interficiendus. Et huius prophetę ponitur duplex modus. Vnꝰ eſt, qñ aliq̃s ad ſui iactantiam vel propter quęſtum accipit prophetiam à vero ꝓpheta
F
dictam, & eam denũtiat noïe ſuo, q̃ſi ſibi reuelatã, & hoc notatur cũ dicit̃: k ℂ Voluerit loqui. Non pręcepi illi vt diceret, ſed magis alteri. Secundus modus eſt, qñ aliquis eſt propheta dęmonũ, & ꝑ modum
† dixeris in corde tuo
quęcũq; ſuperſtitioſum. & hoc notat̃ cũ dicitur. l ℂ Aut ex noïe. Et quia ſtatim poſſent dicere quõ diſtinguet̃ falſus ꝓpheta à vero, ideo ad hoc reſpondetur cũ ſubditur: m ℂ Hoc habebis ſignum &c. Hoc dñs non eſt locutus, & per cõſequens talis eſt propheta falſus: Sed q̃a ſuprà dictũ eſt.xiij.ca. qđ ſignũ prędictũ à falſo propheta aliqñ ſic euenit, quomodo tunc cognoſcętur falſitas eius: Dicendũ ꝙ ibi docetur .ſ. ſi ex hoc procedat ad auertendum homines à deo per idololatriã vel aliam nequitiam. Et ſic patet, qđ falſitas prophetiæ duobus modis deprehẽdit̃. Vno mõ ex euentu. ſ. qñ nõ euenit qđ p̃dixit. Alio mõ ex fine intento, vt ſi qđ prędixit euenit, vel quocũq; alio modo videat̃ eſſe ꝓpheta, & poſtea nitit̃ hoïes auertere à deo, q̃a nullus talis ꝓpheta põt eſſe à deo. Sed cõtra vtrũq; modũ arguit̃. cõtra primũ ſic, Eſaias p̃dixit Ezechiã moriturũ de ꝓpiquo, Eſa.xxxviij. Et Ionas Niniuen ſubuertẽdã: Ionę.iij. & tamẽ nõ ſic euenit. & tñ nõ dicũtur ꝓpt̃ hoc falſi ꝓphetæ, ſed veri. Cõtra ſecundũ ſilr̃ arguit̃, q̃a immolatio ĩ excelſis fuit illicita poſt ędificationẽ tẽpli, & tñ Helias tũc
Prophetica reuelatio
in duxit pp̃lm Iſrael, vt fieret immolatio ĩ mõte Carmeli, vt habetur iij. Reg.xviij. Nec tñ reputatus eſt falſus ꝓpheta propter hoc. ℂ Ad primũ reſpõdẽt aliq̃ dicẽtes, qđ licet illę ꝓphetię nõ fuerint adimpletę ſcđm ſenſũ lr̃alem, fuerũt tñ ĩpletę ſcđm ſenſũ ſpũalẽ. vbi gr̃a: de ꝓphetia Niniue: fuit em̃ ibi ſubuerſio ſpũalis. ſ. à culpa ꝑ pœnitentiã, ſcđm illud Prouer.xij.a. Verte impios & non erunt. ſ. impij. Sed iſta reſpõſio nõ videtur ſufficere, q̃a de quacũq; prophetia ab hoïe cõficta ſi non eueniret ad literam, poſſet fingi aliquis ſenſus myſticꝰ, in quo diceretur completa: & ideo aliter dicendum. ℂ Ad cuius intellectum ſciendum, qđ prophetica reuelatio eſt quædam impreſſio cognitionis diuinæ facta in mente prophetę. Futurum autem contingẽs dupliciter cognoſcitur à deo. Vno mõ ꝓut intuitus diuię cognitionis fert̃ ſuꝑ p̃ſentiã ipſius licet futurã, eò qđ intuitꝰ diuinæ co-

cognitionis

G
gnitionis menſurat̃ æternitate, quæ cõplectitur omne tp̃s, & qđ ſic præcognoſcit̃ futurũ, infallibiliter euenit. Alio mõ ſcđm ordinem cauſæ ad effectũ. ſ. ꝓut cõtingens futurũ eſt in cauſa variabili & cõtingente: & qđ ſic præcognoſcit̃ nõ ſemꝑ euenit, q̃a aliquãdo mutatur cã, & ꝑ cõſequẽs effectus. Impreſſio autẽ diuinæ cognitionis fit in mẽte prophetę, ſcđm formã voluntatis diuię. Qñq; igit̃ in mẽte ꝓphetę ĩprimit̃ cognitio alicuius futuri cõtingẽtis priõ mõ ſ. ꝓut intuitꝰ dei fert̃ ſuꝑ illud, & qđ ſic à ꝓpheta denuntiat̃ futurũ, infallibiliter euenit, & vocat̃ talis ꝓphetia à doctoribꝰ ꝓphetia
† è medio tui
p̃deſtinationis. Aliqñ aũt ĩ mẽte prophetæ imprimitur cognitio futuri ſcđo modo, videlicet ſcđm ordinem cauſæ variabilis ad effectum. & qđ ſic denũtiat̃ ꝑ ꝓphetã, nõ ſemꝑ euenit ꝓpter mutationẽ cauſæ. & hoc mõ fuit de ꝓphetijs p̃dictis. Infirmitas em̃ Ezechię erat diſpoſitio ad mortẽ, & malitia † Exo.20.c.
Niniuitarũ meruerat ciuitatis ſubuerſioẽm tñ ꝓpt̃ p̃ces Ezechię & pœnitẽtiã Niniuitarũ facta eſt mutatio cauſarũ, & ꝑ conſequẽs effectuũ: & talis ꝓphetia vocat̃ à doctoribꝰ ꝓphetia cõminatiõis: q̃a ſubintelligit̃ conditio vtpote ꝙ Niniue ſubuerteret̃, niſi Niniuitę pœniterẽt, & qđ Ezechias moreretur niſi ꝑ p̃ces deuotas prolõgationẽ vitę ĩpetraret et ſic factũ eſt. ex qbꝰ patet ꝙ Eſaias & Ionas falſũ nõ p̃dixerũt. Licet aũt p̃dicta ſint vera, tñ nõ videt̃ ad plenũ ſoluere q̃ſitũ. ſ. quõ à ꝓp̃ľo diſtiguat̃ verꝰ ꝓpheta à falſo qñ ꝓpheta verꝰ cõditionẽ p̃dictã nõ exprimit, ſi- † mea
cut Eſaias dixit abſolutè ipſi Ezechię: diſpõe domui tuæ, morieris em̃ tu & non viues. Et H
Ionas dixit abſolutè: Adhuc.xl. dies & Niniue ſubuertet̃. Ad qđ dicendum, ꝙ adhuc diſtinguitur verus propheta à falſo, quia qñ prenuntiatũ à verò propheta nõ eſt venturũ propter mutationẽ cauſę, hoc cõſequẽt̃ reuelatur ipſi ꝓphetę ſicut Eſaię poſt denũtiationẽ mortis Ezechię dictũ fuit à dño: Vade & dic Ezechię: hæc dicit dñs deꝰ: audiui orationẽ tuã, & vidi lachrymas tuas, ecce ego adijciã ſuꝑ dies tuos .xv. annos. Et eodẽ mõ ipſi Ionę fuit reuelata miſeratio domini ſuꝑ Niniuitas ꝓpt̃ eorũ pœnitẽtiã, ꝙ nõ fit falſis ꝓphetis. Alio etiã mõ diſtinguit̃ ꝑ mutatiõem cauſę effectꝰ futuri, ſicut pœnitẽtia Niniuitarũ fuit oïbꝰ nota. Ex q̃ poterat cõueniẽs videri ſubuerſio ciuitatis pro tũc reuocata, & ſimiliter de fletu & p̃cibus Ezechię qđ non eſt in falſitate ꝓphetiæ.
– hoc habebis ſignum
ℂ Ad ſecũdũ dicendũ, qđ immolatio in excelſis nõ fuit, illicita ſimpl̃r aliter: peccaſſet Abrahã immolãs arietẽ ꝓ Iſaac ĩ mõte, Ge.xxij. & Salomõ immolans victimas in Gabaon.iij. Reg.iij. qđ patet falſũ, q̃a ĩ vtraq; immolatiõe facta eſt reuelatio dñi: ſed ĩmolatio ĩ excelſis ſolũ fuit illicita, q̃a ꝓhibita. Rõ autem ꝓhibitionis fuit: q̃a ſi extra templum ĩmolaſſent pro libito ſuę volũtatis poſſet eſſe occaſio idololatriæ ſequẽtis: & iõ ĩmolatio ĩ excelſis erat diſpẽſabilis in caſu oppoſito, ſcili. ad deſtructionẽ idololatrię & latrię cõfirmationẽ, & hoc mõ Helias ĩſpiratꝰ à deo ĩ mõte Carmeli, ĩmolauit dño ad deſtructionẽ cultꝰ idololatrię ipſiꝰ Baal, & ad cõfirmãdũ pp̃lm Iſrl̃ ĩ cultu vniꝰ veri dei. & ĩ talibꝰ credẽdũ eſt ꝓphetę. Si aũt vellet inducere ad aliqd qđ eſſet ſimpl̃r malũ, & ꝓpt̃ hoc ꝓhibitũ, ſicut furari, occidere innocẽtẽ, & adulterari, & cõſilia, nullo mõ eſſet credẽdũ ei, ſed eſſet occidẽdus ſicut falſus propheta, vt dictũ eſt ſuprà.xiij.ca.
Immolatio in excelſis

ℂ In cap.xviij. vbi dicitur in poſtilla: Iſta tamen autoritas principaliter intelligitur de domino noſtro Ieſu Chriſto.

ADDITIO I.

Hoc qđ dicit̃ hîc: Prophetã ſuſcita. eis. ſingulariter de Chriſto intelligendum eſt, & non de alio propheta, ſi ſeries literę bñ inſpiciatur. ℂ Ad qđ ſciendum, qđ in hoc loco aliter eſt intelligendũ illud qđ dicitur primò: Prophetam de gente tua &c. Et aliter intelligendum eſt qđ ſecũdo loco dicitur: Prophetam ſuſcitabo eis &c. Quòd em̃ dicit̃ primò: Prophetam de gẽ. tua, intelligitur de Ioſue & alijs ſequẽtibꝰ ꝓphetis, prout ĩ gl. interlineari. Quòd autem dicitur ſcđò: Prophetam ſuſci-

phetam ſuſci.

A phetā ſuſci.eis &c.itelligit̄ de Chriſto tm̄, ꝑut etiā i glo. interlineari hr̄.Rō aūt hui⁹ diuerſitatis patet ex cōtinuatiōe vtriuſq; v̾bi p̄dicti, ad ea q̄ ſtatim an̄ dicūtur:nā ſcd̓m Hilari.intelligētia dictorū ex cauſis eſt ſumēda dicēdi.In p̄rio em̄ lo co intēdebat Moyſes īducere populū ad hoc ꝙ futura cōtingēti a,& alia hmōi q̄rū notitiā hr̄e couenirer pplo,nō q̄rerēt ſcire ab ariolis ſeu pythonib⁹ & hmōi,ſicut aliȩ gētes q̄rebāt.Promittebat em̄ eis ꝙ talia qn̄ oportuiſſet,potuiſſent ſcire p reuelationē diuinā.ſ.p ꝓphetā de ꝓpria gēte,cui de⁹ ea reuelaret,& ſic ſine pc̄tō ſcirēt illa. & hoc eſt qd̓ dicit̄ i primo loco: Perfect⁹ eris & abſq; macl'a cū dn̄o deo tuo,hoc eſt dicere pfectionē ſ.ſciēdi abſcōdita abſq; macu.i.ſine pc̄tō,habebis cū dn̄o deo tuo.Et ſtatim declarat de qb⁹ hîc loq̄t̄ dic.s:Gētes iſtȩ q̄rū poſſidebis terrā augures & diuinos audiūt:tu aūt à dn̄o deo tuo alit̄ inſtitut⁹ es .ſ. ad habēdā notitiā de talib⁹ abſcōditis,& hoc,q̄a ꝓphetā de gente tua & frīb⁹ tuis ſuſci.tibi dn̄s de⁹ tu⁹.ſ.p quē poteris ſcire p̄dicta cū tibi oporteat.& cōſequēter addit aliud q̄dāmō ſile dicēs: Vt petiſti à dn̄o deo tuo i Horeb &c.i q̄ loco inducit aliū caſū à p̄rio,i q̄ req̄ritur ꝓpheta i pplō.ſ.ad hn̄dā notitiā de lege diuīa,& p̄ceptis eius,ad hoc vt vita ppl̄i ordiaret̄ ſcd̓m legē diuinā,& de hoc dicit:Vt petiſti à dn̄o deo tuo i Horeb.i.nō ſolū ꝓuidebit tibi de⁹ de ꝓpheta reuelāte tibi cōtingētia,& hmōi abſcōdita, q̄ aliȩ gētes p diuinos & augures conātur ſcire,ſed etiā qd̓ ampli⁹ eſt,ꝓuidebit tibi de ꝓpheta, q abſq; terrore cōturbāte docebit te diuinā legē,qd̓ ad nullū ꝓphetā ve.teſta.ꝑtinuit,niſi ad ſolū Moyſen q fuit legiſlator ve.te.& hoc eſt qd̓ dicit̄:Vt petiſti à dn̄o deo tuo i Horeb &c.Ibi em̄ q̄a ppl's nō poterat ſuſtinere auditum terribilis vocis dn̄i,nec videre ignē maximū ibidē cōcurrētē,iō ad notitiā legis habēdā petierūt mediatorē, p quē legē diuiam trāquilli⁹ & familiari⁹ pcipent,ꝑut.ē.Deu. xviij. qd̓ fuit ſibi cōceſſū.vn̄ dicit hîc i lr̄a:Et ait dn̄s mihi:Bn̄ oīa ſūt locuti:ꝓphetā ſuſcitabo eis &c.qd̓ nō intelligit̄ de ip̄o Moyſe,q̄a iā ſuſcitat⁹ erat,nec etiā de alio ꝓphetarū ve.te.cū null⁹ eorū fuit ſuſcitat⁹ ad dādā legē.vn̄ oportet ꝙ itelligat̄ de Chriſto,quē ſuſcitauit dn̄s de medio fratrū ſuorū.ſ.de ſemie Dauid,ꝑut i gl. de q̄ dicit: Silem tui &c.ſ.verū hoiem:de q̄ vlteri⁹ dicit:Qui aūt v̾ba ei⁹ q̄ loquet̄ i noīe meo audire noluerit,ego vltor exiſtā.iuxta illud Mar.vlt.d.Qui aūt nō crediderit,cōdēnabit̄ &c.vn̄ ad illā autoritatē Moſaicā referēda C unt iſta v̾ba.Ioh.v.g.Si crederetis Moyſi,crederetis forſitā & mihi.de me em̄ ille ſcripſit.ſ.vt mihi crederetis:nō tm̄ legit̄ in toto pentateucho,ꝙ Moyſes p̄ciperet,vt crederetur Chriſto,niſi i hoc loco tm̄. ¶ In eo.ca.xviij.vbi dicit̄ in poſtil.Et ideo immolatio in excelſis erat diſpenſabilis.

ADDITIO II.

Quidam expoſitores Hebrȩorum dicūt,ꝙ vero ꝓphetȩ credēdū eſt,qn̄q; vt fiat aliquid qd̓ eſt ꝓhibitū,q̄a malū,dū tm̄ nō aſſerit hoc eſſe licitū ſimpl'r,ſed ꝓtūc ex cauſa emergēte.& hoc mō dicūt ꝙ Helias in monte Carmeli immolauit aſſerēs ex pte dei, ꝙ tūc illa īmolatio erat fiēda,ſed nō aliās.Si aūt ꝓpheta aſſereret,ꝙ aliquid i lege ꝓhibitū eſſet licitū ſimpl'r,etiā ſi eſſet de his q̄ ſūt mala, q̄a ꝓhibita, tunc eſſet occidendus,prout ſuprà in cap.xiij.Facit pro hac opinione,ꝙ Oſeas accepit mulierem adulteram iuſſu dn̄i: Oſeæ.iij & tm̄ manifeſtum eſt,ꝙ adulterari eſt de his quæ ſunt prohibita,quia mala.

REPLICA

In cap.xviij. vbi poſtillator ptractās illud,Prophetā ſuſcitabo &c.dicit pricipalit̄ dici de dn̄o nr̄o Ieſu Chriſto.Bur.di.debere dici tm̄ de Chriſto,nō de alijs.allegat ad id gl.ſed Burg.ad dictū ſuū falſū falſè allegat glo.nam glo.interlinearis exponit de Chriſto ſine excluſiōe.Glo.autem marginalis exponit de alijs,principaliter tm̄ de Chriſto. Nec rōnes Burgen.valent.Nam prima q̄ rōne verbi futuri tpis.ſ.ſuſcitabo de Moyſe iā ſuſcitato dicit intelligi nō poſſe.Ita dico ꝙ verbū futuri tpis.ſ.ſuſcitabit,de Ioſue iā ſuſcitato nō poſſit intelligi, de quo tm̄ Burgen.exponit.Reſpondeo igitur ꝙ talia verba ſignificāt,ꝙ vltra ꝓpheticas illuſtrationes iā factas alias ſuperaddat.Sic igit̄ de Moyſe & alijs ſucceſſoribus intelliguntur rectè ad literā, q̄uis principaliter de Chriſto.Nec ſcd̓a rō Burgē.valet,cùm dicit,qd̓ nullus prophetarum aliorum à Chriſto ſuſcitatus fuit ad dandam legem:quia litera non dicit, ſuſcitabo legiſlatorem prophetam: qui audiri debuit: non dicitur,vt legiſlator,ſed vt verborum dei annunciator.

Nicolaus de Lyra.

GLOS. ORDI.

Cap. XIX.

†ſuprà.12.a Nu.35.b. Ioſue.20.a. Allegoricè De ciuitatibus refugij B

CVm diſper. Sequit̄: a ¶ Tres.Fidem,ſpē,& charitatem: ad quas omnes pœnitētes debēt confugere. ¶ Tres ciuitates refugij vltra Iordanē cōſtituit Moyſes homicidis,q nō ſpōte homicidiū cōmiſerūt:alias tres citra Iordanē iubet ſe parari,myſticè īſinuās ꝙ an̄ pceptionē baptiſmi,q vult à pc̄tō ſaluari,& ab hoſtib⁹ ſpiritalib⁹ liberari ſācte trinitatis fidē debet ſyncera mēte cōfiteri,& poſt baptiſmum i fide,ſpe,& charitate viriliter opari. Sicq; religioſè cōuerſās i mūdo q ſenario cōditus eſt numero,poſt pfectionē bonorū operū requiē ȩternā expectat in ſabbathiſmo.b ¶ Et in. Vt q ſaluādus eſt facili⁹ euadat.

†15.q.1.c. illa.&.c.ſi.

Prȩdicatores quoq; v̾bo & exēplo debēt peccatoribus cōſulere,& æqualiter i tota terra eccleſiȩ fidē trinitatis oībus inſinuare,vt viā veritatis & portam fidei agnoſcant patere ſibi,& ſe meritò dānandos ſi intrare noluerit. c ¶ Sed abijſ.Exēplo em̄ oſ̄dit q̄lis homicida ſaluād⁹ ſit. ¶ Gre.

Moraliter

Ad ſyluam cum amico imus, quotieſcū proximo ad diſcutiēda delicta conuertimur

Cap. XIX.

†CVm diſperdiderit dominus [a] deus tuus gentes,quarum tibi traditurus eſt terram,& poſſederis eam , habitaueriſq; in urbibus earum & in ædibus, [a] tres ciuitates ſeparabis tibi in medio terræ, quam dominus deus tuus dabit tibi in poſſeſ[b]ſionem,ſternēns diligenter uiam,& in tres æqualiter partes totam terræ tuæ prouinciam diuides:ut habeat è uicino qui propter homicidiū profugus eſt,quò poſſit euadere. †Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius uita ſeruāda eſt. †Qui percuſſerit proximum ſuum neſciens & qui heri & nudiuſtertius nullum cō[c]tra eum odiū habuiſſe cōprobatur,ſed abiiſſe [b]

¶Vt emineat. ¶Exemplum aliis.

a ¶Verbo & exemplo. b ¶Fidem trinitatis. prædicando æqualiter omnibus.

NICO. DE LY.

CAP. XIX.

Diuiſio

CVm diſper.Explicatis illis q̄ ptinēt ad ſtatus pſonarū ſublimiū,hȩc cōſequēter ponūt̄ q̄ ptinēt ab bonū ſtatū inferiorū & vulgariū.Circa qd̓ ſic ꝓcedit̄,q̄a p̄riò ponūtur ea q̄ ordināt hoiem q̄tū ad ptē iraſcibilē.ſcd̓ò q̄tū ad cōcupiſcibilē ca. xxij.ibi:Si duxerit vir vxorē &c.tertiò q̄tū ad rōnalē.c.xxiij.ibi.Ammonites & Moabites. ¶ Circa primū ſciēdū,ꝙ deordiatio ptis iraſcibil' maxiè appareret in homicidio,ſcd̓ò i quibuſdā alijs q̄ ꝓcedūt ex rācore & odio.P̄riò ergo agitur de homicidio.ſcd̓ò de q̄buſdā alijs q̄ ꝓcedūt ex odio.xxij.c.Adhuc primò agit̄ de homicidio cui⁹ actor cognoſcit̄,ſcd̓ò de illo cui⁹ actor ignoratur c.xxj.Itē adhuc circa primū

D ca primū agitur p̄riò de homicidio in particulari facto,ſcd̓ò de homicidio in bello.ca.xx.Adhuc circa primū agit̄

Moraliter

* Moralit̄ a ¶ Cū diſp.In hui⁹ capl'i principio agitur de ciuitatib⁹ refugij,de qb⁹ dictū eſt.ē.Nu.xxxv. Et cōſequēter agit̄ hîc de homicidio caſuali,cùm dicitur: b ¶ Sed abijſſe .Per ſyluā q̄ eſt latibulū ferarū,ſignificant pc̄tā vel pc̄tōres i quib⁹ eſt habitatio dȩmonū.Apo.ij.d .Scio vbi habitas vbi ſedes eſt ſathanæ.Ille igitur ſimpl'r cū amico ad abſcidēda ligna i ſyluā vadit,q pla intētiōe ꝓximū corripe ſattagit,ſed ferrū ſecuris manū eius fugit, qn̄ ad correctionē indiſcretā ꝓrūpit:& tūc ferrū proximū occidit,qn̄ ex tali indiſcreta correptione proximus nouum peccatū incurrit:qd̓ pōt cōtingere dupliciter.Vno mō,ſi ꝓximus corripiēdus ad ſuſcipiēdum correptionem nō ſit diſpoſit⁹,vt quia adhuc eſt in paſſione vel aliqua alia rōne:& tunc correptionē non recipit,ſed magis peccatum defendit quod eſt grauius.j.Re.xv.e. Quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Alio modo contingit ex parte corripiētis,q zelo indiſcreto nimis aſperè corripit peccatū nimis aggrauando:& ſic pc̄tōr labitur in deſperationem,ſicut dicitur in collationibus patrum de quodam ſene, q quendā iuuenē q̄rētē ab eo cōſilium ſup tētationē grauē carnis, quam patiebatur,ita iuuenis paſſionem aggrauauit,qd̓ iuuenis deſperans ad ſeculum redire voluit:ſed alius ſenex māſuetè corripiens & cōfortās eum reduxit,ſecundum illud Pſa.lxxxix.c. Quoniam ſupuenit manſuetudo & corripiemur.Igitur ille,qui ex indiſcreta correptione proximum occidit,ad ciuitatem refugij debet recurrere.i. ad eccleſiam pro ſacramento pœnitentiæ , & tunc proximus occiſi non percutiet eum.Per hunc proximum intelligitur Chriſtus,qui ſe amicum oſtendit peccatoribus.Luc.xv.a.Hîc peccatores recipit & manducat cum illis.dicitur de Chriſto.Ipſe verò illum nō percutit,quem ſub vera pœnitentia protectum eſſe cognoſcit.

† & hȩc eſt cauſa vt eò cōfugiat homicida illuc & viuat

a ❡Peccatorum. b ❡Vitia tortuoſa & infructuoſa.
cũ eo ſimpliciter in ſyluam ad ligna
a ❡Securi correctionis. b ❡Increpatio.
cędẽdã, & in ſucciſiõe lignorũ ſecu
a ❡Poteſtatẽ vel operationẽ cędẽtis. b ❡Durior ſermo.
ris fugerit manũ, ferrũq; lapſum de
a ❡Moderatione. b ❡Prolata contumelia.
manubrio †amicum eius percuſſe
a ❡In deſperationem a ſpiritu charitatis miſerit.
b ❡In vnitate ſacramẽti. c ❡Fidei, ſpei, & charitatis.
rit & occiderit, hic ad unam ſuprã
a ❡Pœnitendo.
dictarum urbium confugiet, & ui
❡Vel forte. a ❡Cito poteſt contingere. b ❡Chriſtus.
uet, ne forſitan proximus eius cu
ius effuſus eſt ſanguis, †dolore ſti
mulatus perſequatur & apprehen
dat eum, ſi lõgior uia fuerit, & per
a ❡In die iudicij vel in præſenti. b ❡Quia non maliti
oſe occidit. ❡Quaſi non induſtria, ſed caſu interficit.
cutiat animam eius, qui non eſt re
us mortis, quia nullum cõtra eum
qui occiſus eſt odiũ †prius habuiſſe
monſtratur. Idcirco præcipio tibi,
a ❡Fidem, ſpem, & charitatem.
❡Quantum credit quiſque tantum ſperat, & quantum ſperat & tantum amat.
ut tres ciuitates ęqualis inter ſe ſpa
tij diuidas. †Cum autem dilataue
rit dominus deus tuus terminos tu
os, ſicut iurauit patribus tuis, & de
derit tibi cunctam terram, quam e
is pollicitus eſt, ſi tamen cuſtodie
ris mandata eius, & feceris quæ e
go præcipio tibi, ut diligas domi
num deum tuum, & ambules in ui
a is eius omni tẽpore: addes tibi tres a
alias ciuitates, & ſupradictarum
trium urbium numerum duplica
bis, ut non effundatur ſanguis in
❡Inſcienter peccantis.
noxius in medio terræ, quã domi
nus deus tuus dabit tibi poſſiden
❡Si præbueris refugium.
b dam, ne ſis ſanguis reus. Si quis b
❡Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. 1. Iohan. 3. c.
autem odio habens proximum

E ❡Delicta conuertimur. Simpliciter ligna ſuccidimus, cũ delinquen
tium vitia pia intentione reſecamus. Securis manũ fugit, cùm cor
rectio in aſperitatem ſeſe pertrahit. Ferrum de manubrio proſilit,
cùm de correctione ſermo durior excedit. Amicum percutiens oc
cidit, qui auditorem ſuum prolata contumelia, à ſpiritu dilectionis
simplicit interficit: correcti em̃ mens inde ad odium
prorũpit. Sed q incautè lignum percutit
& proximum extinguit, ad tres vrbes fu
giat vt viuat, quia ſi ad pœnitentiam con
uerſus ſub ſpe, fide, & charitate abſcondit,
reus homicidij non tenetur. Cumq; extin
cti proximus eum inuenerit, non occidet,
quia cùm Chriſtus venerit qui ſeſe nobis
† proximũ per naturę nr̃ę conſortiũ iunxit, ab eo vin
dictam non exiget, quem ſub eius venia ſi
des, ſpes, charitas abſcondet. Citius ergo
culpa dimittitur, quæ non malitioſè perpe
Sacerdotis fuga tratur. ❡Ambro. in libro de fuga ſeculi.
Congruè prouiſum liquet, quia Leuitę fu
gitantes ſunt mundi huius, vt placeãt deo.
Gen. 12. a. Hinc Abrahę dictum eſt: Exi de terra &c.
qui habebat in lumbis ſuis Leuitas. Et do
minus Leuitis, hoc eſt apoſtolis, dicit: Si
Lu. 13. c. quis vult poſt me venire, abneget ſemeti
pſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur
me. Hęc vera eſt fuga ſacerdotis, abdica
tio domeſticorũ, vt ſe ſuis abneget qui ſe
deo ſeruire geſtit. Rectè ergo fugaces fuga
cibus commendat æternæ legis ſanctio, vt
qui hunc mundum obliti ſunt, eos recipi
ant qui peccata ſua cõdemnantes atq; ope
ra, obliuionẽ vitæ ſuperioris expectant, &
ſecularia quę geſſerunt, abolere deſiderant.
F Eſt etiam alia cauſa, qa miniſtri dei ſunt
Leuitę, & ideo ipſorum ciuitates fugienti
† ſuprà. 12. c bus homicidis per leges deputantur: quia
ipſis ius eſt diuina mandata exequi, circa e
os qui crimen mortale admiſerunt. Hinc
Apoſtol⁹ q̃ſi Leuita: Tradidi, inqt, hmõi
1. Cor. 5. b. ſathanę in interitũ carnis, vt ſpũs ſaluus ſit.
Percuſſus Leuitico gladio, moriatur ſenſ⁹
carnis, vt viuat aĩa veſtra. a ❡Addes ti.
Ioſue. 20. c. In libro Ieſu Naue, ſex ciuitates refugij de
cernuntur talibus homicidis. Cades ĩ Gali
lęa mõtis Nephtali, Sichẽ ĩ mõte Ephraim,
& Cariatharbe, quę eſt Hebron, in mõte Iu
da. E trans Iordanẽ Boſor de tribu Rubẽ,
& Ramoth ĩ Galaad de tribu Gad, & Gau
lon in Baſan, de tribu Manaſſe. ❡Item
Ambro. in eodem. Sex autem ciuitatum
refugia ſunt, vt pria ſit ciuitas cognitio ꝟ
bi, & ad imaginem eius formã viuẽdi. Qui
cũq; enim eã cognitionem fuerit ingreſ
ſus, tutus eſt à pœna, ſcd'm qd' & domin⁹
ait: Iam vos mundi eſtis, propter ſermonẽ
Iohã. 15. a. Iohã. 17. a. quem dixi vobis. Et alibi: Hęc eſt vita ęter
na, vt cognoſcant te ſolũ deum verum, &
quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hęc ciuitas
velut metropolis eſt, cui adiacent alię quin
que ciuitates Leuitarum, vt quo numero mundus formatus eſt, eo
dem numero aduerſus mundana vitia & ſeculi huius naufragia re
medium prouideatur. Secunda ciuitas & ſecundum remedium eſt,
vt qui non poteſt cognitionem boni illius prelibare, & tardior eſt
vel ingenio, vel fidei comprehenſione (quoniam in veloci mentis vi
gore atq; ingenij acumie ad cognitionis ſummam contenditur) ſal
tem opera domini conſideret, atq; ex his quæ facta ſunt tanti contẽ
pletur operis autorem: quoniam ex his bonis quæ ſunt in conſti
tutione iſtius creaturæ (bona enim ſunt valde, ſicut dominus dixit)
bonum illud ſummum atq; æternum comprehendatur. Qui ordo
rerum, quæ diſciplina, quę gloria? Nonne his (quamuis tardum
Ioh. 10. g. ingenium) diligere factorem ſuum prouocatur? Etenim ſi paren
tes quia nos genuerunt, amamus: quantò magis diligere debemus
creatorem parentem factoremq; noſtrum. Ergo operatoria vir
tus dei etſi non videtur, tamen ex operibus ſuis æſtimatur, ope
ratoremq; ſua opera prodũt, vt intelligatur qui non comprehendit.
vnde & dominus: Si mihi non creditis, vel operibus credite
&cæte. Bona igitur etiam hæc ad refugium quę ędificatoris teſti
ficantur gratiam, & affectum noſtrum excitant, vt eius ſimus
cupidiores, qui tantam nobis fabricę huius videtur contuliſſe G
pulchritudinem. ❡Tertius ordo eſt tertiæ ciuitatis, regalis
poteſtatis contẽplatio, vt ſubiiciamur regi, ſi non deferimus metu
tanquam parenti. Metu enim præſidentis plerunq; fit obediens po
teſtati, q eſt ſaluti ingratus, vt neceſſitatẽ ſobrietatis agnoſcat, q no
luit ac nequiuit gratiam pietatis agnoſce
re. Corrigit ergo neceſſitas, quẽ pietas ꝓ
uocare debuerat. ❡Hæ tres ciuitates
trans Iordanem perfectiori prudentiæ ad
refugium ſũt datę, vt primũ effugiam⁹ cul
pam inductione animi conformes ad ima
ginem dei, ita enim creati ſumus dicẽte deo
Faciamus hominem ad imaginem & ſili
tudinẽ noſtrã. Hęc ergo prima lex iſtius ci
uitatis eſt, deinde ſi p fragilitatem carnis &
mundi illecebras ita formare mentẽ noſtrã 1. Pe. 4. b.
nõ poſſum⁹, reuerentia paternę generatio
nis, & ſedulitate ꝓlis pctm̃ leuemus. Chari
tas multitudinem operit pctõrũ. Qui ergo
ad imaginẽ dei eſſe nõ potuerit, ſit ad pleni † cũ caleſe
tudinẽ charitatis. Illa ciuitas culpã excludit, cerit ſe cor
hęc ſoluit hęc deniq; lex ſcd'ę ciuitatis. Dili eius
ges dñm deum tuum, ex tota aĩa tua. Sed ſuprà. 6. a.
ſi rurſus anguſtiamini, imminuti ſunt qui
abundantiam charitatis & gratiam recipe
re nõ pñt: habes tertiam ciuitatem, vt diui
nę ptãtis formido te ſobriũ faciat, & infle
ctat metus: & hęc eſt lex tertia: Dñm deum
tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Hæ igitur
præcipuæ virtutes & iõ paucorum nõ plu † ab heri &
rium ſupra Iordanẽ poſitæ ſunt, vt expri nudiuſter
mas quaſi imago, archetypum diligas, q̃ſi tius
fili⁹ patrẽ adores, q̃ſi ſubdit⁹ regẽ. Qui aũt
Iordanẽ trãſierint, Iordanis aũt eorũ deſcẽ
ſio dicit. Qui deſcẽderint ergo ex illis ſupio
rib⁹ ꝟtutibus ad hęc inferiora, i. in quibus
integritas, charitas, & humilitas vacillauerit: H
habent ꝓpria hoĩs refugia q̃ petant. Vt q
obnoxij delictis & inflexi vitijs ſunt, non vo
lũtarijs, ſperẽt dñm ſibi recõciliari poſſe, ve
niã petãt, ſperẽt poſſe corrigi, ſi p̃cepta ſe
quantur cæleſtium mãdatorũ, qbus aut in
formamur ad innocẽtiam, aut reuocamur
à culpa. Hę igit intra Iordanẽ ciuitates ſe
quẽtes ſunt, vt ꝓpitiemus nobis deũ, ſequa
mur q̃ iubet, vitem⁹ q̃ ꝓhibet. Si ergo ꝓpi
tiãdę diuinitatis ambitio, ſequẽdæ p̃ceptio
nis obeditio, interdictę p̃uaricationis cau
tio, qb⁹ ꝓpitiatoriã dei miſericordiã & no
mothetidem ei⁹ ꝓuidentiam, vl' inſtaurato
rũ obſequio, vel interdictorũ declinatione
veneremur. b ❡Si quis autem odio
habens proximum. Qui malitia aliquẽ
ꝑcutit, & in mortẽ aię ducit, reus eſt ęternę
mortis. vñ: Si quis ſcandalizauerit vnũ de Matt. 18. a.
puſillis, q in me credũt &c. Et alibi: Qui o 1. Ioh. 3. c.
dit fratrẽ ſuũ homicida eſt, & nõ habebit
vitam æternam. Hic ab altari diuellit, tanq;
ſacramentis dominicis indignus, nec ve
niam niſi per condignam pœnitentiam ꝓmeret. Qui autẽ nõ ſponte
occidit habet vrbes refugij, eccleſiã. ſ. catholicã, vbi ſe anguſtia pœni
tentię coercẽs, ꝑ oẽ tp̃s pręſentis vitæ bonis opib⁹ ſtudeat, & ſi ſpem
in morte ſummi pontificis. ſ. redemptoris ſui poſuerit, tandem me
rebitur ſaluari. ❡Qui fraternum odium retinet in corde,
non poteſt fructuoſam pœnitentiam agere, nec deum ſibi placare.
☞ Nõ aſſumes

Nicolaus de Lyra.

Diuiſio ☙ mum agit primò de caſuali homicidio, ſcd'ò de facto à ꝓpo
ſito, ibi: Si quis aũt odio. Circa primũ ordinat lex, qd' occidẽs à caſu
totaliter poſſit refugere ad aliquam ciuitatem refugij, & ibi ſaluari:
& patet litera ex his quæ dicta fuerunt, Nume. xxxv. vbi hęc mate
ria plenius tangitur. Additur tamẽ hîc aliquid cũ dicit: a ❡Addes
tibi. Ex quo patet, qd' non tm̃ debebant eſſe. vj. ciuitates refugij, ſed
ix. quando tota terra patribus promiſſa foret acquiſita. b ❡Si
quis autem. Hîc agitur de homicidio volũtario, & primò ponit
☙ cõdemnationis

a ℭ Non aſſumes & transferes ter
A minos &c. Vnde ne tranſgrediaris ter-
Allegoricè minos quos poſuerunt patres tui, id eſt
Pro. 22. d. præcedentium patrum regulas & defini
tiones viuendi. b ℭ Non ſtabit teſtis
vnus. Hoc etiam hiſtorialiter ſeruare de
bemus. Et contra impios vel hæreticos,
cùm teſtimonijs ſcripturarum indigem⁹,
duos teſtes, id eſt vetus & nouum teſta-
†.16. q.3.c. mentum adhibemus, vel tres, id eſt euan-
iter memo gelium, prophetas, apoſtolum, & ſic ſtat
rator. verbum. c ℭ Animam pro anima.
Pſal. 56. a. Qui enim animam errare fecit, venia di-
Gen̄. 29. b. gnus non eſt. d ℭ Dentem pro den-
te. Verborum virtutem. Dentes enim
verba ſignificant ſecundum illud: Filij ho
minum, dentes eorum arma. Et alibi:
Dentes eius lacte, id eſt lege candidiores.
e ℭ Manum &c. Operationē, vt ea. ſ.
ſint ei vtilia aut nociua q̄ in alio ꝑuertit.

GLOS. ORDI.

Cap. XX.

SI exieris ad bellum. Sequi-
tur: f ℭ Quia domi. Myſti-
cè. Augu. Lxx. Quoniam domi
nus deus veſter qui præcedet vobiſcum,
Myſticè ſimul debellabit vobiſcum inimicos ve-
ſtros, & ſaluos faciet vos. Ecce quemad
modum & in ſpiritualibus conflictibus
ſperādū & petendū eſt adiutoriū dei, nō
☞ vt nihil

Nicolaus de Lyra.

condemnationis actus, ſcd'ò modus,
ibi: Non ſtabis teſtis vnus. Prima in du-
B as, in partem principalem & incidentalē,
ibi: Non aſſumes & transferes terminos
proximi tui &cæ. ℭ Circa primum dici-
tur, quòd homicida à propoſito, cū hoc
declaratum fuerit, debet ad mortem con
demnari per ſenes ſeu iudices ciuitatis il-
† Exo. 21. c. lius, in cuius terminis factum fuit homi-
Leui. 24. c. cidium, & patet litera ex his quæ dicta
Matthę. 5. f. ſunt Nume. xxxv. a ℭ Non aſſumes.
Hîc ponitur incidens, ſcilicet quòd metæ
terrarum & camporum non mutentur
ab aliquo in augmentum ſuæ poſſeſſio-
nis, & diminutionem hæreditatis proxi-
mi: & ponitur in iſto capitulo, quia talia
ſolent fieri maximè tempore quo aliquis
eſt exul à ſua terra & ciuitate, quia tunc
non poteſt damno ſuæ hæreditatis præ-
cauere. In hoc autem ca. facta eſt mentio
de homicida à caſu, qui debebat eſſe exul
à ſua ciuitate & patria vſq; ad mortem
ſummi pontificis, Nume. xxxv. & ideo
inhibitio de trāſlatione terminorum hîc
ponitur, cùm dicitur: Non aſſumes la
pidem eradicādo. b ℭ Et transferes.
Alibi ponendo, ad augmentū tuę portio
nis, & diminutionem alterius. Dicit au-
tē Ra. Sa. q̄d hoc ponit̄ hîc ad deſignan-
dum quòd talis transferens terminos in-
tra terram promiſſionis, tranſgredit̄ duo
præcepta negatiua. ſ. illud: Non furtum
facies, & illud quod hîc dicitur: Nō tranſ
feres. Si autem hoc fieret extra terrā pro-
miſſionis, eſſet ſolùm contra illud: Non
furtum facies, non autem contra illud q̄d
hîc dicitur, quod probat per hoc quod
ſubditur: In poſſeſſione tua quā domin⁹
deus tuus dabit tibi in terra, quam accepe
ris poſſidendā. Sequitur: c ℭ Nō ſta-
bit teſtis &c. Hîc agitur de modo pu-
niendi homicidam voluntariū, quia nō
debet condemnari per vnum teſtem, ſed
per duos vel per tres diligenter exami-
natos:

ℭ Malitioſe.
ſuum, inſidiatus fuerit uitæ eius, ſur
ℭ In corpore vel in anima.
gensq; percuſſerit illū & mortuus
fuerit, fugeritq; ad unam de ſuprà
dictis urbibus, mittens ſeniores ciui-
a ℭ Participatione altaris.
tatis illius, & arripiēt eum de loco ef
ℭ Chriſti.
fugij † tradentq; in manus proximi,
ℭ Æterna morte.
cuius ſanguis effuſus eſt, & morie-
tur, † nec miſereberis eius, & aufe-
ℭ Culpam innoxij ſanguinis.
res innoxium ſanguinē de Iſraël, ut
a bene ſit tibi. Non aſſumes, & tranſ- a b
feres terminos proximi tui, quos fi-
xerūt priores in poſſeſſione tua, quā
dn̄s deus tuus dabit tibi, in terra quā
b acceperis poſſidendā. † Non ſtabit c
teſtis unus contra aliquē, quicquid
illud peccati & facinoris fuerit: ſed in
ore duorū aut triū teſtiū ſtabit om̄e
uerbū. Si ſteterit teſtis mēdax cōtra
hominē, accuſans eū ꝓuaricationis,
ſtabunt ambo quorū cauſa eſt ante
dn̄m in cōſpectu ſacerdotū, & iudi-
cum q fuerint in dieb⁹ illis, † Cūq; di
ligētiſſimè perſcrutantes inuenerint
falſum teſtē dixiſſe contra fratrē ſuū
a ℭ Falſus teſtis non erit impunitus. Prou. 19. a.
mendaciū, rēddent ei ſicut fratri ſuo
facere cogitauit, & auferes malū de
medio tui, ut audientes cæteri timo-
rem habeāt, & nequaq; talia audeāt
c facere. † Non miſereberis eius, ſed d
a ℭ Scientiam, quia fratri ſcientiam abſtulit.
animā pro anima, oculū pro oculo, e
e dentem pro dente, manum pro ma
a ℭ Greſſum vel voluntatem.
nu, pedēm pro pede exiges.

Cap. XX.

SI exieris ad bellum f
a ℭ Gētiliū vel hæreticorū errorē.
cōtra hoſtēs tuos, &
uideris equitatus &
currus, & maiorem
quàm tu habeas, aduerſarij exercit⁹
multitudinē, non timebis eos quia
dn̄s deus tuus tecū eſt, qui eduxit te
de terra Ægypti. Appropinquante g
a ℭ Spiritali vel corporali.
b ℭ Firmus, interritus, qui debet confortare in ſpirituali bello.
autem iam prelio, ſtabit ſacerdos an
a ℭ Primus bellaturus pro ſe & pro aliis. ℭ Probandum.
te faciēm, & ſic loquitur ad popu-
ℭ In præſenti vita.
lum: Audi Iſraël: Vos hōdie contra
ℭ Viſibiles vel inuiſibiles.
inimicos ueſtros pugnam com-
mittitis, non pertimeſcat cor ue- h
ℭ Nolite timere eos, qui occidunt corp⁹: animam autem non poſ ſunt occidere. Matth. 10. c.
ſtrum. Nolite metuere, nolite ce- i k
f dere, nec formidetis eos, quia domi- l
ℭ Fortior illis. a ℭ Communis omnibus.
nus deus ueſter in mēdio ueſtri eſt,
a ℭ Liberandis. b ℭ Dæmones uel uitia.
& pro uōbis contra aduerſari-

natos: & ſi per talem examinationem ap- C
paruerit aliquis teſtis mendax vel falſus,
præcipitur puniri ſecundum legem talio
nis, ſcilicet eadem pœna qua puniret̄ ille
contra quem depoſuit, ſi fuiſſet cōuictus,
& patet litera: d ℭ Non miſereberis
eius. Non prohibet compaſſionem na-
turalem, ſed compaſſionem pœnam de
bitam diminuentem vel differentem con
tra iuſtitiam. e ℭ Oculum pro &cæ. †.22. q. 4. c.
Dicit aūt. Ra. Sa. q̄d talis mutilatio nō eſt eſt iniuſta.
infligenda, ſed pretiū ſcd'm taxationē iu- in prin. 9. q.
dicum, ſicut etiam dictum fuit Exod. xxj. 2. c. 1. & 12.
Sed hoc non videtur rationabiliter di- q. 2. i legib⁹
ctum, q̄a in litera dicit̄: Non miſereberis 7. q. 1. c. ſi
eius, quia aliqua miſericordia eſſet, ſi pro quis ep̄s.
membro mutilando poſſet dari pecunia.

NIC. DE LY.

Cap. XX.

SI exieris ad bellum &c. Diuiſio
Hîc conſequēter agit̄ de ho- † Mat. 18. b.
micidio facto in cōmuni. ſ. in Ioh. 8. c.
bello. Et primò oſtendit̄, q̄d 1. Cor. 13. a.
ſit agendū in cōgreſſu belli. ſcd'ò in obſi-
diōe aduerſarij, ibi: Si quando acceſſeris.
ℭ Circa primū tria deſcribunt̄. Primum
ꝑtinet ad cōmunem populū exeuntem ad
bellum iuſtum, ſcilicet q̄d non timeant ſi
videant maiorem multitudinem aduerſa
riorum q̄ ſuam, memores illius magnæ
multitudinis AEgyptiorū, quā ſubmer
ſit dn̄s in mari rubro pugnans ꝑ Hebræ-
is, vt habet̄ Exodi. xiiij. Secundum perti- † 35. q. 5. c.
nebat ad ſacerdotes, quia ſacerdos debe- hęc imago.
bat ſtare ante aciem, & animare populū D
bonis exhortationibus ad ſecurè certan-
dum pro iuſtitia, & hoc eſt quod dicitur:
g ℭ Appropinquāte autē iam præ-
lio &c. Et ſubditur: h ℭ Non perti-
meſcat cor veſtrum. Quia deficiente
corde per timorem, deſtituuntur mem-
bra exteriora ab actib⁹ ſuis. i ℭ Nolite
metuere. Pigrè & pauidè contra aduer
ſarios procedendo. k ℭ Nolite cede-
re. Fugiendo. l ℭ Quia domi. Quod
exponunt

Moraliter. f ℭ Si exieris ad bel-
lum contra hoſtes tuos &c. Secūdū Moraliter
q̄d dicit Apoſtolus Eph. vj. b. Nō eſt no
bis colluctatio aduerſus carnem & ſan-
guinem, id eſt aduerſus homines tantùm,
ſed aduerſus principes & poteſtates te-
nebrarum harum, contra ſpiritalia nequi
tiæ. Et licet ſint multi & fortes: tamen nō
debemus pauore diſſolui, quia plures &
fortiores ſunt in adiutorium noſtri. ideo
ſequitur: l ℭ Quia dominus &c. Cu
ius fortitudo eſt infinita. Item in adiuto-
rium noſtri ſunt angeli ſancti, & omnes
beati, qui ſunt in maiori multitudine q̄
ſpiritus maligni: omnes etiam boni ca-
tholici nobiſcum ſunt charitate cōiuncti:
ꝓpter q̄d cum Heliſeo poſſumus dicere
illud. iiij. Reg. vj. d. Plures nobiſcum
ſunt, q̄ cum illis. Ad iſtud autem bellum
inepti reputantur illi qui de nouo duxe-
runt vxores, per quos ſignificantur mol-
les & effœminati. Item illi qui de nouo
domos ædificauerunt ad ſui magnificen-
tiam, ꝑ quos deſignant̄ homines elati in
ſuperbiam. Item illi qui de nouo planta-
uerunt vineas, per quos deſignantur ho
mines nimis occupati circa cupiditatem
terrenam. Item homines pauidi, ꝑ quos
intelligunt̄ illi q tentationib⁹ nō reſiſtunt,
ſed ſtatim ꝑ cōſenſum dæmōib⁹ ſe tradūt.

e v ✻ Non ſucci

E vt nihil faciamus, ſed vt adiuti cooperemur. Ait enim, debellabit vobiſcum, vt etiam ipſos acturos oſtenderet. a ℂQuis eſt homo qui edi. Augu. Nõ eſt melior in bello qui iã ædificia dedicauit, vel de nouella bibit, aut ſpõſam duxit. Sed quia his rebus humanus teneť affectus, ideo hæc dicuntur ad bellum procedentibus, vt qui afficitur his, appareat cũ reuertatur, ne ꝓpter hæc minus fortiter agat timens, ne ante moriať ꝙ illã expleat. Quantũ enim ad fœminã pertinet, melius nubit alteri intacta ꝙ vidua, ſed hæc inſtituta ſunt ꝓpter virorũ animos explorãdos. b ℂQuis eſt homo. Iſid. Docet nõ poſſe quẽquam profeſſionẽ contẽplationis vel militiæ ſpiritalis arripere, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimeſcit, ne infirmitate mentis reuertať, ſuoꝗ exemplo alios reuocet, & terrore ſuo infirmet. Reuertantur in domum ſuã qui duplici corde ſunt, quia p̃lia dñi pręliari nõ pñt. Vir enim duplex aĩo, inconſtans eſt in oĩbus vijs ſuis. Tales nec initium renũtiationis accipiant, quibus melius eſt vt in actiua vita cõſiſtant, ꝙ tepidę contẽplationem exequentes, maiori ſe diſcrimine inuoluant. Idẽ illi diciť, qui vxorẽ duxit, qui vineam plantauit. i. ꝓpagines filiorũ. non eñ põt ſeruire contemplationi ſeruus vxoris, nec aſſequi ſtudiũ contemplationis, q̃ hęret in delectatione carnis. Nemo enim militans deo, im-
2.Tim.2.a. F plicat ſe negotijs ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit. ℂMelius eſt ꝓfeſſionẽ vel perſecutionem deuitare, quam in ea ſuccumbere. Ad diſputationem quoque cõtra hęreticos venire non debet, niſi doctus & perfectus, ne ſcandalizet alios ſuperatus.

Nicolaus de Lyra. ☞ Nullũ exponunt aliqui Hebræi de arca dñi, quæ portabať ad pręliũ: ſed q̃a rarò portabať, melius exponiť de pñſentia dei, q̃ licet ſit vbiq;, tñ in iuſto bello ſolet adeſſe certantibus ꝓ iuſtitia per ſpecialẽ cõuerſationẽ ipſorũ & ꝓtectionẽ. Tertium pertinet ad duces exercitus, qui primò debẽt remouere ineptos ad bellandum de acie, de qua remouenda erãt quatuor genera hominũ. Primò illi q̃ ędificauerant domos nouas, & non dedicauerant eas: & accipitur hîc dedicare pro ſtrenare i. facere ſolenne conuiuiũ de inhabitatione ipſius. & hoc notatur cũ diciť: Et non dedicauit &c. Secũdò illi qui plantauerãt vineas, & nondũ comederant de fructibus earũ. & hoc notatur cũ dicitur: a ℂEt necdum fe. id eſt de qua ſit licitum veſci communiter: & hoc erat in quinto anno, q̃a fructus qui naſcebãtur tribus primis annis reputabãtur immundi: tum q̃a contra cõem curſum naturæ nati: tũ q̃a talib⁹ fructibus quaſi q̃buſdã inſolitis & nouis in ſacrificijs idolorũ vtebantur. & ideo tales fructus nec offerebantur, nec comedebanť à Iudęis. Quod autem naſcebatur quarto anno, totum offerebatur deo. De fructibus autem anni quinti poterat dominus vineæ & etiam alij vti, & tunc dicebatur vinea facta cõmunis. Quòd autem

† noluerit & cœperit

a ℂVirtutem & voluntatem dimicandi dabit. b ℂAnimę ℂMaiores doctores.

os dimicabit, ut eruat uos de piculo. Du-

ℂSubditorum.

ces quoq; per ſingulas turmas audiente
a exercitu proclamabũt. †Quis eſt homo q

ℂVirtutibus. a ℂCorpus. b ℂId eſt virtutes ad perfectionem non duxit.

ædificauit domum nouam, & non dedi-
cauit eam? uadat & reuertatur in domum
ſuam, ne fortè moriatur in bello, & alius
deducet illam. Quis eſt homo qui plan-

a ℂFeruorem nouæ conuerſationis.

tauit uineam, & necdum fecit eam eſſe cõ a

a ℂAliis in exemplum producendo.

munẽm, & de qua ueſci omnibus liceat?
uadat & reuertatur in domum ſuam, ne
fortè moriatur in bello, & alius homo †e-
ius fungatur officio. Quis eſt homo qui

a ℂAdhuc ſcilicet detentus ſeculi ſollicitudinibus.

deſpõndit uxorem, & non accepit eam? b

a ℂSi tenetur eius affectu. b ℂA propoſito contemplationis.
c ℂNe procedat ad ſpirituale bellum ne minus fortiter agat.

Vadat & reuertatur in domum ſuam, nẽ
fortè moriatur in bello, & alius homo ac-
cipiat eam. His dictis, addentur reliqua,

ℂVir duplex animo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.

b & loquentur ad populum: †Quis eſt ho-

a ℂA propoſito contemplationis.

mo formidoloſus & corde pauido? uadat

a ℂConſuetudinẽ vitę prioris. ℂSi defecerit.

& reuertatur in domum ſuam, ne pauere c

ℂQui idem volunt incipere.

faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe ti-
more perterritus eſt. Cumq; ſiluerint exer
citus duces, & finem loquẽdi fecerint, u- d

a ℂSubditum populum.

nuſquiſq; ſuos ad bellandum cuneos præ e

a ℂHortando.

parabit. Si quãdo acceſſeris ad expugnan f

a ℂConuenticula hæreticorum, vel mundum, vel exteriorem hominem qui aduerſatur ſpiritui. b ℂPrædicando.
c ℂPax huic domui. ℂChriſtũ q̃ eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum.

dam ciuitatem, offeres ei primum pacem.

a ℂVerbum pacis in ſocietatem fidei veniens. b ℂSponte. c ℂCordis vt recipiat hoſpitem Chriſtum.

Si receperit & aperuerit tibi portas cun-

a ℂSenſus & affectus. b ℂA morte. c ℂObediẽdo

ctus populus q̃ in ea eſt ſaluabitur, & ſer-

ℂPrædicãti. a ℂBonorum operum, & impletione præceptorum.
b ℂPacis fidei.

uiet tibi ſub tributo: Si autem fœdus ini

a ℂDiſceptationis.

re †noluerint, & cœperint contra te bel-

ℂScripturæ teſtimoniis. ℂQuo adiuuante ſuperas.

lum, oppugnabis eã. Cumq; tradiderit do

ℂviciam. ℂPoteſtate. ℂIn errore fortes fidei reſiſtentes.

minus deus tuus illam in manu tua, percu g

a ℂvigore repugnandi.

ties om̃e quod in ea generis maſculini eſt

a ℂQuod eſt verbum dei. b ℂHis. ſ. qui facile conuertuntur, prædicationi acquieſcunt, nec veritati reſiſtunt.

in orẽ gladij, abſq; mulieribus & infanti-

a ℂQui cito Chriſti onus ſuſcipiunt.

bus, iumẽtis & cæteris quę in ciuitate ſunt.

a ℂOmne bonum quod agimus in vtilitatẽ fratrum redigere debemus.
b ℂMilitibus Chriſti. c ℂSaciabor cum apparuerit gloria tua. Pſal. 16 d.

Omnẽm prædam exercitui diuides & cõ

a ℂQuos deo ſubiugaſti.
b ℂNon tuæ vires.

medes de ſpoliis hoſtiũ tuorum, quæ do-
minus deus tuus dederit tibi. Sic facies cũ- h

ℂReligione diuerſa.

ctis ciuitatib⁹, quę à te procul ualde ſunt,
& non ſunt de his urbibus, quas in poſſeſ-

a ℂCatholicis eccleſiis.

ſionẽ accepturus es. De his autẽ ciuitati- i

G autem prędicti ędificatores domorũ & plantatores vinearum amouebantur de pręlio, hoc erat, quia in prædictis operibus magnus labor eſt, & ꝑ conſequens ad talia homo qui laborauit multùm afficitur, & ideo ex hoc magis timet mori anteq̃ aliquem fructum tanti laboris conſecutus fuerit, & per conſequens eſt minus conſtãs, & minus aptus ad bellandum. ex quo poteſt alijs eſſe in impedimentum, ſicut infrà dicitur de pauidis & formidoloſis. Item quia. ij. Phyſicorum dicitur, infortunium eſſe quãdo aliquis eſt prope magnum bonum, & nõ aſſequitur, & propter hoc prędicti ſequeſtrabantur à periculo pręlij, ne ſibi morerentur, alij magis terrerẽtur, & abhorrerent pręliari propter tale infortunium quod prędictis accidiſſet. Tertiò remouendi erant illi à pręlio qui deſponſauerant vxores, nondum tamen adhuc eas cognouerant per matrimonij conſummationem. & hoc notatur cùm dicitur: b ℂEt non. Quia tales ſolent multùm deſiderare amplexus ſponſæ. & ideo magis timent mori ante completionem ſui deſiderij: propter quod ſunt min⁹ apti ad pręlium. Item ſi ante conſummationẽ matrimonij ſic inchoati morerentur in pręlio, reputarentur ab alijs infortunium magnum, & ſic magis abhorrẽt pręlium. Quartò remouendi erant pauidi & formidoloſi, q̃a pauci pauidi faciunt alios timere, & ex fuga ſua diſſipant & deordinant aciem: & ſic prębẽt hoſtibus aditum: H & per conſequens ſunt in magnũ nocumentum. & hoc notatur cùm dicitur: c ℂNe pauere. Et quia ad duces non ſolùm pertinet remouere ineptos, ſed etiam ordinare & excitare aptos ad fortiter bellandum. Ideo ſubditur: d ℂVnuſquiſq; .ſ. de principibus, & capitaneis exercit⁹. e ℂSuos ad. Dicitur autem cuneus acies ordinata ad modum triãguli ſeu cunei, quaſi diſpoſita ad ſubintrandũ & diuidendũ aciem aduerſariorũ. f ℂSi quando acceſſeris. Hîc conſequẽter oſtenditur quid ſit agendum in obſidione aduerſariorum, & primò q̃tùm ad hoĩes, ſcd'ò q̃tùm ad arbores, ibi: Quando obſederis. Circa primum dicitur: Si quando acceſſeris ad expugnandum ciuitatẽ offeres ei. Loquitur de ciuitatibus quæ erant extra terram promiſſionis: quia de illis quę erant intrà, erat eis prohibitum, ne aliquo modo facerent cum eis pacem. Sequitur: g ℂPercuties omne quod &c. Et hoc in pœna illius peccati, quòd noluerunt recipere pacem, & propter hoc excipiuntur mulieres quibus non competit bellare, & pueri qui nondum venerant ad ætatem & robur bellandi. h ℂSic facies cunctis ciuit. Ex quo patet quod ſuprà dictum eſt ſcilicet, quòd ſcriptura loquitur hîc de ciuitatibus exiſtentibus extra terram promiſſionis, contra quas filij Iſraël habebant iuſtum bellum ex aliqua iniuria eis illata, ſeu alia ratiõe iuſta. i ℂDe his autem ciuitatibus quæ dabuntur tibi. Scilicet in terra promiſſionis.

†1. Ma.3.g.

Philoſo.

† j.24.a.

† Iudi.7.a

Diuiſio

Nullum

a ❡Nullum omnino per. Nulli vitio in noſtra conuerſatiōe
A parcendum, ne coram oculis domini voluptatibꝰ corrupti & abo
minabiles appareamus, & exultantes inimici de ruina noſtra dicāt:
Pſal.34.d. Euge euge animæ noſtræ, deuorabimus eum.

Nicolaus de Lyra.

a ❡Nullum omnino per. Quia ex iuſto dei iudicio ꝓpter ſuas iniquitates erāt omnes omnino delendi & interficiēdi & ad hoc filij Iſraël mittebantur, vt dictum eſt ſuprà.vij.c. Addit etiā alia ratio .ſ. ne ſi remanerent aliqui eorū cū filijs Iſraël, ptraherent eos ad idololatriā, & hoc notatur cū dicitur: Ne fortè doceāt vos &c. ſubditur: b ❡Quādo obſederis. Hîc oſtēdit qd ſit agendū in obſidiōe aduerſariorū quantùm ad arbores, & ſub hoc intelliguntur vineæ & cōſimilia, de qbus dicitur: c ❡Non ſuccides &c. Et hoc quia poterant eis proficere tempore obſidionis edendo de fructibus, & etiam tempore captionis, qa terra ex reſeruatione taliū erat melior & aptior ad inhabitandum, & per conſequēs ſi talis ciuitas erat intra terrā ꝓmiſſiōis, erat melior ꝓ habitatione ipſorū. Si aūt extrà, redderet eis meliꝰ tributū, & hoc notatur cū dicitur: d ❡Quoniam lig.&c. Quaſi diceret, nō pōt fugere, nec contra te bellare, nec fructꝰ ſuos tibi denegare. Et ex hoc patet, ꝙ ſi ciuitas expugnāda eſſet ita fortis, ꝙ filij Iſraël deſperarēt de eiꝰ captiōe & recederēt de obſidiōe, poterāt talia excidere, qa ſi remanerēt, deſeruirēt vtilitati aduerſario
B rū, & ꝑ conſequēs eſſent eis in nocumētū: & hoc modo filij Iſraël receſſerūt de obſidione vrbis regiæ filiorū Moab, ſuccisis arboribus fructiferis regionis.iiij. Reg.iij.

Moraliter * b ❡Non ſuccides &c. Homo dicitur arbor cōuerſa.vū.ij.de Anima dicitur, ꝙ radices ſunt ori ſimiles: nā per illas trahūt arbores alimentū ſicut homines ꝑ ōs, qđ eſt in pte ſuperiori. Per hoc igitur ꝙ hîc dicitur de arboribus fructiferis, ꝙ nō debeant ſuccidi, ſignificatur qđ etiam in bello iuſto nō ſunt homines occidendi, de quibus eſt ſpes qđ fructificent in eccleſia dei: ſed illi tm̄ de quibus talis ſpes nō habetur, & de quorū reſeruatione timetur periculum euenire. ❡In ca.xx. vbi dicitur in poſtilla: Quoniā lignum eſt, & non homo.

ADDITIO.

In Hebræo nō eſt aliqua hîc dictio negatiua expreſſa, ſed hîc dicitur: Lignū eſt homo, qđ variè exponitur ab expoſitoribꝰ Heb. ſed trāſlatio noſtra poſuit illa verba interrogatiuè, vt intelligerentur ſic: Nūquid lignū eſt homo .ſ. vt fugiat à te. q.d. lignū nō eſt hō. & ſnia trāſlatiōis nrę cōſonat verbis, q̄ hîc ponuntur in Hebraico, ſi intelligantur admiratiuè, vt dicēdo: Nunquid lignū eſt homo? quod ſatis literę Hebraicæ conſonare pōt.

GLOS.ORDI.

Cap. XXI.

Moraliter QVando inuen.&c. Cadauer corpꝰ ſine anima, & aīa ſine deo, q eſt eiꝰ vita. In terra quā dñs deꝰ tuus da.eſt tibi. hoc eſt in eccleſia. Cædis reus, actor ſeditionis. Maiores natu, vita & ſapiētia maiores. Iudices.i. ſacerdotes, quorū officiū eſt de ſingulis iudicare.i. diſcernere. Metientur à loco cadaueris.i. cum ſumma diſcretione inueſtigabūt actorē ſeditionis. Tollēt vitulā de armēto.i. carnem Chriſti,
1.Pe.2.d. quā de patribꝰ ſumpſit. Quæ nō traxit iugū, qa pctm̄ nō fecit, nec inuentꝰ eſt dolus in ore eiꝰ. Nec terrā ſci.vo. nullā.ſ. ſeditiōis maculam

maculā admiſit. c ❡Et ignorabitur. Diabolus q inuiſibilis, & ideo C
ignorari dicitur. Scitur eñ, quia miſit in cor, vt traderet eum Iudas. Ioh.13.c.
d ❡Maiores natu &c. Apoſtoli & doctores qui ſcripturæ atteſtatiōne perceperūt, nullā natiōnē ſic promptā ad cędē vt Iudæorum gentē, qui & prophetarū & dñi ſanguinem fuderunt. e ❡Et
Myſticè ducent eam &c. Mortē ſcilicet deſpectā & turpiſſimam. vñ: Morte turpiſſima con
Sap.2.d. demnemus eū. Quæ nunꝗ̄ arata eſt, quia mors Chriſti abſq; culpa fuit. Nec ſementē recepita, zizania pctī, q̄ inimicꝰ hō ſupſemi
Matt.13.d. nauit. Poſſumꝰ ꝑ vallē aſperā Gētilitatem accipere, quę aſpera erat. Saxoſa, quia ſaxa adorabat. In q̄ cæſa eſt ceruix vitulæ: qa ꝓ ſalute gentium, mors Chriſti celebrata eſt. Ceruix robur carnis qđ ī morte depoſuit. Lauabunt manus ſuper vitulam.i. purgabunt opa ꝑ paſſionis Chriſti cōfidentiam.

Lauabuntq;

a bus quæ dabuntur tibi, nullum a
omnino permittes uiuere, ſed interficies in ore gladij, Hethæum uidelicet & Chananæum Pherezæū & Heuæū & Iebuſæū, ſicut pręcepit tibi dñs deus tuus, ne fortè doceant uos facere cunctas abominationes quas ipſi operati ſunt diis ſuis, & peccetis in dominum deum ueſtrum. Quando b

a ❡Falſam philoſophorum munitionem.

obſederis ciuitatem multo tem-

❡Scripturarum.

pore & munitionibus circunde-

a ❡Indiſcrete iudicando. vnde: Inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Gal.6.a.

deris ut expugnes eam, non ſucci c

a ❡Homines ſcientiæ & virtutum fructibus habiles.
❡Phyſicam, ethicam, logicam. de quibus multa vtilitas.

des arbores de quibus ueſci po-

a ❡Acumine acrioris iudicij.

teſt nec ſecuribus per circuitum debes uaſtare regionem, quoni-

❡Fructiferum.

am lignum eſt & non homo, nec d
poteſt bellantium contra te augere numerum. Si qua autem li-

a ❡Figmenta & voluptuoſa carmina.
b ❡Agreſtis ſenſus & inordinati.

gnā non ſunt pomifera, ſed agreſtia & in cæteros apta uſus, ſuc-

a ❡A nephando ſtudio euelles. Vnde: Nec cum huiuſmodi cibum ſumere, donec in meliorem uſum conuertantur.
b ❡Gentiles ex libris ſuis ſunt ſuperandi.

cides, & inſtrue machinas * donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicat.

Cap. XXI.

b QVando inuētum e
fuerit in terra quā dominus deus tuus daturus eſt tibi

❡Corpus Chriſti.

hominis cadauer
c occiſi, & ignorabitur cædis re-
d us, egredietur maiores natu & iudices tui, & metientur à loco cadaueris ſingularum per circumitum ſpatia ciuitatum, & quam uiciniorem cæteris eſſe perſpexe-

a ❡Apoſtoli & apoſtolici viri, per quos pro peccatorum noſtrorum expiatione crucifixa prædicatur.

rint, ſeniores ciuitatis eius tollent f

a ❡Chriſti carnem. b ❡Patriarcharum & prophetarum.

uitulam de armento, quæ non g

a ❡Peccati. b ❡Sine ſemine uiri edita, de uirgine nata.

traxit iugum, nec terram ſcidit uo h

a ❡Ieruſalem quam Eſaias uocat uallem uiſionis Eſa.22.a.

e mere, & ducent eam ad uallem i

a ❡Duram & indomitam a ſpinis uitiorum aſperrimam. b ❡Quia ſanctis doctoribus non perfecte ceſſit. vnde: Ieruſalem quæ occidis prophetas & lapidas eos qui ad te miſ. ſunt. Matt.23.d.

aſperam atq; ſaxoſam, quæ nun- k

a ❡Euangelij. ſed pro fructu ſpinas, & pro uuis attulit labruſcas. Eſa.5.a.

quā arata eſt, nec ſementem rece- l

NIC. DE LY.

Cap. XXI.

QVando inuentum. Poſtq; actū eſt de homicidio cuiꝰ actor cognoſcitur, hîc cōſequenter agitur de illo cuius actor ignoratur: ad cuius inueſtigationē ſcđm qđ dicit Ra.Moy. de ciuitate propinquiori, loco in quo fuerat factū homicidiū, vitula accipiebatur & occidebatur, & carnes eius in loco occiſionis relinquebantur in putredinē cōuertendæ. Locus etiam ille remanebat incultus, & in his duobꝰ damnificabatur illa ciuitas. Senes etiā ciuitatis iurabāt, qđ nō fuerāt negligentes de cuſtodia viarū, ita quòd per negligen-
D tiam eorum non contigerat illud homicidium. Hoc aūt iuramentum non libenter facerent, ſi ſcirent aliquid de perpetratiōe dicti homicidij, nec ciues prædicta damna
- ſed agreſtia & in cæteros apta vſus
ſuſtinerent, & ideo ad euitandum pręđicta frequenter prodebatur homicida, qui vt communius eſt de ciuitate propinquiori loco facti homicidij, qa difficile erat, quin verba aliqua & ſuſpiciones cucurriſſent inter ciues de actore illius homicidij. His dictis pro magna pte patet litera. f ❡Tol
* aduerſus ciuitatem
lent vitulam de ar. Ita quòd ſit ſufficiens ætatis. g ❡Quæ non traxit iugum. Quia debebat eſſe fortis & non fracta labore, & hoc erat ad inferendū maius damnum ciuibus, niſi proderent homicidium. i ❡Et ducent eam ad vallem aſperam atq; ſaxoſam. Per quod deſignatur horror homicidij perpetrati.

Et cædent

Moraliter Moraliter. e ❡Quando inuentum fue.&c. Homo primus à die tranſgreſſionis fuit occiſus, Gen.ij.c. In quacūq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Cuius homicida fuit diabolus, qui dicitur hic myſticè occultus, eò qđ eſt inuiſibilis hominibus. f ❡Seniores ci.&cæ. Per iſtos ſeniores intelliguntur prophetæ veteris teſtamenti. Per vitulam aūt humanitas Chriſti. hanc aūt vitulā tulerunt ꝓphetæ, id eſt tolli prædixerunt in eius paſſione. g ❡Quæ non traxit iugum.i. nullum contraxit peccatū. h ❡Nec terram ſcio vo.i. nullam ſeditionem cōmouit. i ❡Et ducent eam ad vallem aſperā & ſaxoſam: id eſt eam duci prædicent ad Ieruſalem, quæ dicitur vallis, propter eius lapſum ī malis: aſpera & ſaxoſa, ꝓpter eiꝰ duritiā & rebelliōnē cōtra ꝓphetas, & etiam Chriſti verba. Mat.xiij.g. Ieruſalem Ieruſalem q̄ occidis ꝓphetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt &c. iō ſubdit: k ❡Quæ nunq; arata eſt. ſcilicet aratro timoris domini. l ❡Nec ſemētem recepit: id eſt verbum dei, quod dicitur ſemen. Luc.viij.

* Et cædent

a ❡ Lauabuntq́ manus ſuas &cæte. E Id eſt opera ſua in paſſione Chriſti demonſtrabunt eſſe munda. Licet enim eiuſdem paſſionis ſacramenta quotidie iterent: ab omni fraude Iudęorũ corda & opa habẽt mundiſſima. b ❡ Propitius eſto. Pro officio ſuo benedicunt populo, vt nõ reddatur vindicta pro ſcelere, ſed ſalus pro redemptione. c ❡ Si egreſſus fuerit ad pugnam. Iſido. Dicant Iudæi, quomodo hæc ſeruent: quid cauſæ ſit mulierem decaluari & vngues circuncidi: quid ſi ſine capillis & vnguib9 inuenta fuerit: d ❡ Mulierem pulchram. Sicut Paulus qui de Menandro ſumpſit: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Et de Arato: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus: ipſius enim & genus ſumus. ❡ Alij putant hanc mulierem ſpecie decoram ſignificare rationabilem diſciplinam apud Gentiles inuentam. ab ea enim oportet recidi oẽm ſuperſtitionis immunditiam, vt ad ſtudiũ veritatis aſſumat. Nihil enim mundum habent diſciplinæ Gentilium, quia nulla apud eos diſciplina eſt, cui non ſit aliquid immũditiæ vel ſuperſtitionis admiſtũ. e ❡ Vno menſe. id eſt. xxx. diebus, vt poſt fidem trinitatis & opus legis, mereat ecclesiæ ſociari. ter enim decem triginta efficiunt. f ❡ Et poſtea. Cùm nec in capite, id eſt ſenſibus, nec in manibus, id eſt operibus, aliquid ſuperfluũ aut immundum erit. g ❡ Si habuerit homo vxo. duas &c. Chriſtus ſibi duas vxores, populũ. ſ. Iudæorũ, & gentiũ cõiugij copulauit nomine, o dioſa eſt ſynagoga ſemper cõtentioſa, dura ceruice, incircunciſa corde, dilecta Gentilis eccl'ia, ſed non põt F filium dilectæ præ

† quia eos elegit

Menander poeta. 1. Cor. 15. d

Aratus poeta. Act. 17. f.

† leuabũtq́

† Expia populum tuũ

Nicolaus de Lyra.

a ❡ Et cædent in ea ceruices vitulæ. Ad deſignandum qđ homicida & celantes homicidium eſſent digni doloroſa morte. b ❡ Accedentq́ ſacerdotes. Qui erant cæteris certiores in iudicijs, & perſpicaciores in factis inquirendis, ad videndum ſi de actoribus homicidij appareret aliquod ſignum. c ❡ Lauabuntq́ manus ſuas ſuper vitulam quæ in &c. Ad deſignandum innocentiam ſuam. d ❡ Et dicent. cum iuramento: e ❡ Manus noſtrę nõ effuderunt ſangui. &c. Dicit Ra. Sa. hîc, qđ nulli debebat eſſe dubium, qđ ſenes illi qui erant meliores in toto pp'lo ciuitatis, non fecerant homicidiũ illud manibus pprijs, & ideo nõ erat de hoc ipſorũ iuramentũ, ſed iurabant qđ hoc nõ eſſet factũ p eorum negligentiã vel cõſenſum. f ❡ Nec oculi viderunt. Per hoc intelligit, qđ nihil omnino ſcirent, quia per viſionẽ oĩs alia cognitio deſignatur. h ❡ Si egreſſus fueris ad pugnam. Poſtq́ egit de homicidio, hîc conſequenter agitur de his quæ ſolent procedere ex odio. licet enim odium ſit paſſio partis concupiſcibilis ſicut & amor, tamen paſſiones iraſcibilis omnes oriunt ex paſſionibus concupiſcibilis, & in ipſis terminãtur, quia oriuntur ex amore & odio, & terminantur in delectationem & triſtitiam, ita qđ paſſiones iraſcibilis quæ malum reſpiciunt oriuntur ex odio. Igitur de talibus agit. Et primò reſpectu perſonę cõiunctæ, ſcđò reſpectu extranee, ibi: Quãdo peccauerit. Prima in duas, quia primò excluditur effectus odij reſpectu vxoris, ſecũdò reſpectu prolis, ibi: Si habuerit homo. Circa primum ſciendum, qđ licet eſſet prohibitum

Diuiſio

a ❡ Vbi Chriſti carnem crucifixerunt.

pit, & cædent in ea ceruices uitulę. a

a ❡ Apoſtoli & eorum ſequaces, quibus ordinem eccleſiaſticum regere & prædicare commiſſum eſt.

Accedentq́ ſacerdotes filij Leui b

a ❡ Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos Ioh. 15. c.

† quos elegerit dominus deus tuus,

❡ Prædicando.

ut miniſtrent ei, & † benedicant in

❡ Non ipſorum.

nomine eius, & ad uerbũ eorum omne negotium pendet, & quicquid mũdum uel immundum eſt,

❡ Diſcernatur.

iudicetur: Et uenient maiores natu ciuitatis illius ad interfectum,

a † lauabuntq́ manus ſuas ſuper ui- c

tulam quæ in ualle percuſſa eſt, & d

dicent: Manus noſtræ non effude e

❡ Chriſti. ❡ Nec conſenſimus.

runt ſanguinem hunc, nec oculi ui f

❡ Vt ſcilicet facias Iſrael.

b derunt. † Propitius eſto populo tuo Iſraël quem redemiſti domi-

❡ Pœnam ſcilicet innocentis ſanguinis.

ne, & non reputes ſanguinem innocentem in medio populi tui Iſ-

❡ Sic. ❡ Chriſti.

raël, & auferetur ab eis reatus ſan g

guinis. Tu autem alienus eris ab innocentis cruore, qui effuſus eſt,

❡ Supradictam expiationem,

cùm feceris quod pæcepit domi-

❡ Spiritualem.

e nus. Si egreſſus fueris ad pugnam h

❡ Dæmones vel Gentiles.

contra inimicos tuos, & tradiderit eos dñs deus tu9 in manu tua, ca- †

a ❡ Ad iugum Chriſti, vnde: In captiuitatem redigentes omnem intellectum. 2. Corin. 10. b.

b ❡ Superata falſitate.

ptiuoſq́ duxeris, & uideris in nu- i

a ❡ Vtilem ſententiam. ❡ Animam in Gentili conuerſatione. b ❡ A deo creatam.

d mero captiuorum mulierem pul-

a ❡ Vera charitate.

chrã, & adamaueris eã, uolueriſq́ k

a ❡ Id eſt corpori eccleſiæ ſociare. b ❡ In adiutoriũ Chriſti. c ❡ Eccleſiam.

habere uxorẽ, introduces eã in dõ l

❡ Curam & prouidentiã. a ❡ Nouacula verbi dei.
b ❡ Superfluas cogitationes. ❡ Superflua, vt poetarum figmenta. ❡ Quicquid mortuũ in operibus. ❡ Oẽ pctm̃ infidelitatis quod emortuum eſt, & ſuperfluum eſt.

mum tuã. Quæ radet cæſariem, m

a ❡ Crudelitatem vel rapacitatem.

& circuncidet ungues, & deponet

a ❡ Priſtinum errorẽ. ❡ Cultum idololatriæ. ❡ Circũſtantias falſitatis vel vanitatis. b ❡ Humiliata.

ueſtem in qua capta eſt: ſedenſq́

a ❡ Errorem. ❡ Damnabilem & fletu dignum demonſtrabit. b ❡ Id eſt diabolum, qui eſt pater imitatione, non natura. c ❡ Omnem memoriam mundanã & carnales illecebras. ❡ Humanam curioſitatem.

e in domo tua flebit patrem & matrem ſuam uno menſe, & poſtea

a ❡ Vt ſpiritalem prolem gignas.

f intrabis ad eam, dormieſq́ cum il-

❡ In ſocietatem recepta.

la, & erit uxor tua. Si autem poſt- n

ea non ſederit in animo tuo, dimit o

tes eam liberam, nec uendere p

poteris pecunia, nec opprime- q

re per potentiam, quia humiliaſti

a ❡ Deus. b ❡ Populum Iudæorum & Gentilium.

g eam. Si habuerit homo uxores du- r

prohibitum filijs Iſraẽl, ne acciperẽt mulieres alienigenas de terra promiſſionis, vt dictum eſt ſuprà. vij. ca. tñ ppter ſuã cõcupiſcẽtiam permiſſum erat eis accipere vxores de alijs gentibus, dimiſſo prius Gentilitatis ritu, & qa frequẽter cõtingebat qđ talis mulier fiebat odioſa marito, ideo lex phibet hîc iniuriã fiendã illi mulieri, & hoc eſt qđ dicitur: Si egreſſus fueris &cæ. & ſequitur. i ❡ Et videris in numero captiuorum mulierem pulchram. Quæ frequenter plus allicit hominem ad ſe, quã aurum & argentum. k ❡ Volueriſq́ habere vxorem. Ductus concupiſcentia illius, licet eſſet melius abſtinere ab alienigenis mulieribus. l ❡ Introduces eam in domum tuam. Iſtud eſt permiſſio, vt dictum eſt. m ❡ Quæ radet cęſariem & circuncidet vngues &cæ. Per iſta deſignatur dimiſſio Gentilitatis, & conuerſio ad Iudaiſmum. n ❡ Si autem poſtea non ſederit in animo tuo. Sicut frequenter contingit de alienigenis mulieribus, quia habẽt mores diſſimiles & odibiles viris ſuis. o ❡ Dimittes eam liberam. Abſq́ pretio ab ea vel eius amicis p dimiſſione accipiendo. p ❡ Nec vendere poteris. Quia ex quo facta eſt vxor, non debet redire ad conditionem ancillarum. q ❡ Nec opprimere per potentiam. Imponendo ei in domo tua opera ſeruilia & dura. r ❡ Si habuerit homo. Hîc conſequenter excluditur effectus odij reſpectu prolis. Et primò ponitur propoſitũ, ſecundò ex dictis concludit corollariũ, ibi: Si genuerit. Circa primũ dicit. Quòd ſi filius odioſæ eſſet primogenitus, pater nõ poterat propter odiũ ipſum priuare iure

G

† laudent nomẽ eius

H

Moraliter

a ❡ Et cædent in ea ceruices vituli, id eſt cædi prædicent. Nam prophetæ prædixerunt Chriſtum hominem paſſurum in Ieruſalem, vbi ceruix eius cæſa fuit corona ſpinea. g ❡ Et auferetur ab eis reatus &c. ſcilicet homicidij, qui auferebatur à ciuibus, non tamen ab homicidis, per quod ſignificatum fuit, quòd mors Chriſti profutura erat ſanctis patribus & prophetis in limbo detentis, non autem diabolo & angelis eius, quorum peccatum eſt inexpiabile, & pœna interminabilis.

h ❡ Si egreſſus fueris &c. Sequitur: † ❡ Captiuoſq́ duxeris &cæte. Per hanc mulierẽ ſignificat peccatrix aĩa, q̃ pulchra dicit rõne imaginis, ſed captiua rõne criminis, Iohã. viij. d. Qui facit peccatũ, ſeruus eſt pcti. Hãc mulierẽ adamat Chriſtus aliqñ, ſicut patet de Magdalena, Luc. vij. g. Et vult eam ſponſam habere p fidẽ formatam charitate, ſed oportet qđ deponat veſtes in qb9 capta fuit, id eſt oĩa vitia & pctã pterita p verã cõtritionẽ & confeſſionẽ, & qđ radat cæſariẽ & circũcidat vngues per qđ deſignat qđ debet pctõrum circũſtantias aggrauãtes p confeſſionem deponere & occaſiones peccandi cauere, & qđ fleat patrẽ ſuũ & matrẽ. i. dolere debet & plangere, qđ habuit diabolũ patrẽ, ſicut dicitur Iohan. viij. f. Vos ex patre diabolo eſtis, & qđ matrẽ habuit malorum congregationẽ, ſicut eccleſia, q̃ eſt congregatio fideliũ, mater eſt iuſtorum. r ❡ Si habuerit homo vxores &c. Hominis Chriſti duę ſunt vxores. ſ. Iudæa & Gentilitas. Iudæa facta eſt odioſa, qa p maiori parte remanſit in infidelitate. Gentilitas verò facta eſt dilecta, quia fidem Chriſti recepit deuotè.

Non poterit

A ☞ filium dilectæ præferre filio odioſæ. i. eccleſiā de gentibus & filios eius præferre apoſtolis & aliis primitiuis, qui ſunt filij ſynagogæ. Agnoſcit odioſæ primogenitū, dat ei duplicia, quia primitiuis ſynagogæ filiis dedit legem & prophetas, & notitiā nominis ſui, & primò eis euangeliū prædicauit. Hic em̄ eſt primogenit⁹ liberorū eius. a ℭ Vnam dilectam. Animalita-
Moraliter tem, quæ dulcis videtur & delectabilis; omnia voluptuoſa cupit, & nullo mœrore afficit. b. ℭ Alteram odio. Rationa-
Moraliter litatem, q̄ nō indulget corpori, nec ſeruit voluptati, ſed abdicat occulta dedecoris. c ℭ Primogeni. Apl̄i, & apoſtolici viri qui locū primogeniti obtinent, quorū eccleſia ſequitur autoritatem. d ℭ Sed filium. Hoc ad literam faciendum eſt, ne ſequatur quis animi ſui motum, vel amorē, vel odium, ſed naturam. e ℭ Cūcta du. Apoſtoli cuncta duplicia ſuſceperūt, qui doctrina & opatione prędìti ſunt. ℭ Alij
Gen̄. 17. f. dabit vt viuat, non vt abundet, ſicut Abraham filium ancillæ ſup nationes pręfe-
1. Reg. 15. e. cit filio Saræ, nō ſolū temporalia ſed ſpiritualia accumulauit. f ℭ Si genuerit. Melior eſt obedientia q̄ victimæ, & auſcultare magis q̄ offerre adipē arietū, qm̄ quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare &c. Inobedientem ergo filiū & vitioſum Moyſes iubet obrui lapidib⁹: euangeliū quoq; duris increpationibus, quaſi lapidib⁹ tales
Luc. 3. b. arguit. Genimina viperarū quis docebit vos fugere à vē. ira? g ℭ Appenſus. Cru-
2. Tim. 5. c. ciatum ei⁹ vidēte populo. vn̄: Peccātes coram oībus argue, vt cęteri metū habeant. h ℭ Nō permane. Hoc eſt nō debet relinqui in eadē damnatiōe, ſed reuocari doctorum exhortatione. vt nulli dū viuit, re-
B conciliatio negeť. ℭ Nō pmanebit. Non eſt de die in diem differēda pœnitētia, ſed ſtatim agenda, vt per pœnitentiā fructuo-
Pſal. 31. a. ſam ab oculis dei abſcondanť delicta, vn̄: Beati quorū tecta ſunt peccata. i ℭ Maledictus a deo. Aug. Chriſtus nos redemit de maledicto legis fact⁹ p nobis maledictum (Adam nanq; in ligno pręuarica-
Gal. 3. b. tionis corruit: Ideo ſibi & poſteris ſuis maledictionem meruit, de qua dicit: Maledictus omnis qui pēdet in ligno) Maledictū nanq; i. execrabilē & turpiſſimā mortem ſuſcepit. ℭ Aug. Maledict⁹ à deo eſt q pē. &c. Quidā hęretici ad calumniā paſſionis Chriſti hanc ſententiā trāsferūt, nō intelligentes qa mors ex pœna peccati eſt, vn̄ & peccatū dicta eſt, non q peccet homo dū morit, ſed qa ex peccato factū eſt vt moriatur, ſicut loquela p linguam formata lingua dicit, & manus ſcriptura, vn̄ dicim⁹, pbata & electa eſt manus ei⁹. Peccatū ergo nō tm̄ opus malū qđ pœna dignū eſt, ſed ipſa mors quæ peccato facta eſt appellatur. Illud ergo peccatum quo reus eſſet mortis non commiſit Chriſtus, ſed alterum, id eſt mortem quæ peccato inflicta eſt, ſuſcepit pro nobis. Hoc ſuſpendit in ligno, hoc maledictum per Moyſen, id eſt mors, damnata eſt, ne regnaret, & maledicta vt periret. Per Chriſtum tale peccatū, noſtrum damnatum eſt, vt liberaremur, ne regnante peccato damnati remaneremus. Quid ergo miratur Fauſtus maledictum eſſe peccatum, maledictam eſſe mortem, maledictam eſſe mortalitatem carnis ſine peccato Chriſti? Ex peccato tamen hominis etiam in Chriſto factū, ex Adā quippe corp⁹ aſſumpſit, ex quo Maria q̄ Chriſtū peperit. Dixit ve-
Gen̄. 2. e. rò de⁹: Qua die tetigeritis, morte moriemini, hoc eſt, maledictū qđ pependit in ligno. Ille negat Chriſtū maledictū q negat & mortuū,
Rom̄. 6. a. vn̄ Apl̄s: Vet⁹ homo nr̄ ſimul cū illo crucifix⁹ eſt, & fact⁹ eſt p no-
Gal. 3. b. bis maledictum. Maledictum verò eſt omne peccatum, ſiue ipſum pro quo ſequit

pro quæ ſequit. ſ. ſuppliciū, ſiue ipſum ſuppliciū. Suſcepit aūt Chri- C
ſtus ſuppliciū nr̄m: nō erat caro Chriſti pcti: qa nō de traduce mortalitatis in Mariā p maſculū venerat, ſed quia de pctō eſt mors, quā uis ex virgine mortalis fuit, ex qua ſimilitudinē habebat carnis pcti. vn̄: Vt de pctō dānaret pctm̄ in carne. Et alibi: Eum qui nō nouerat Ro. 8. a.
peccatum, p nobis peccatū fecit. Maledi- 2. Cori. 5. d.
ctum autē comes peccati eſt. Maledictus ergo omnis q pendet in ligno. Niſi deus odiſſet peccatū & mortē, nō ad eā ſuſcipiē dam & delendam filium mitteret. Bn̄ ergo maledictum dicitur, qđ odit deus, hoc pependit in ligno. k ℭ Contaminabis. Pœnitentiæ lachrymis fœtorem peccatorum abluere debemus, ne aliјs ſcandalum & nobis germinet cruciatum.

a ℭ Eccleſiam de gentibus quæ fide & deuotione diligi meruit.
b ℭ Synagogam quæ infidelis & ingrata.

a/b as unam dilectam & alteram odio-
ℭ Fideles.
ſam, genueritq; ex eis liberos, & fu-
a ℭ Sanctus tanquam ſanctæ matris primitiuus. vnde: Alienati ſunt peccatores a uulua, errauerunt ab utero &c. Pſal. 57. a.
c erit filius odioſæ primogenitus, uo-
a ℭ Dona ſpiritualia.
lueritq; ſubſtantiam inter filios ſu-
ℭ Voluptuoſe & remiſſe.
os diuidere, non poterit filium dile- a
ctæ facere primogenitum, & pręfer-
a ℭ Auſtere & ſeuere.
d re filio odioſæ, ſed filium odioſæ a-
ℭ Id eſt habebit. ℭ Vt abundet.
gnoſcet primogenitū, dabitq; ei de
e his quæ habuerit cuncta duplicia.
Iſte eſt enim principiū † liberorum eius, & huic debentur primogenita. † fortitudis
ℭ In fide. a ℭ Prædicator.
f Si genuerit homo filium contuma- b
cem & proteruum, qui non audiat
a ℭ Dei uel prædicatoris. b ℭ Eccleſiæ uel legis.
patris ac matris imperium, & coër-
ℭ Sepe admonitus.
citus obedire contempſerit, appre-
ℭ Vt corrigant.
ℭ Quorum autoritati acquieſcendum.
hendēt eum, & ducent ad ſeniores ci-
a ℭ Eccleſiam qua itur in cælum. b ℭ Diſcretionis.
uitatis illius, & ad portam iudicij,
a ℭ Sic in eccleſia faciunt minores epiſcopi ad maiores maiorem cauſam referentes.
dicētq; ad eos. Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit: comeſſationibus uacat & luxuriæ atq; con-
a ℭ Duris increpationibus. b ℭ Vt publice correctus erubeſcat citius.
uiuijs, lapidibus eū obruet populus
a ℭ Peccato ut uiuat deo. ℭ Sic. b ℭ Peccatum.
ciuitatis, & morieť, ut auferatis ma-
a ℭ Ne alios exemplo corrumpat. ℭ Peſtilente flagellato ſapiens aſtutior fiat. Prouerbio. 19. d.
lum de medio ueſtri, & uniuerſus Iſraël audiens pertimeſcat. Quando c
a ℭ Chriſtianus. b ℭ Mortale crimen. c ℭ Tormentorum uel excommunicationis.
peccauerit homo quod morte ple-
ℭ Reatui.
ctendum eſt, & adiudicatus morti,
g/h appenſus fuerit in patibulo, nō per- d
manebit cadauer eius in ligno, ſed in
a ℭ Pro peccato, punitus
i eadem die ſepelietur: quia maledi- e
a ℭ Qui dixit: Quacunq; die tetigeritis morte moriemini. quia peccatum & mortem odit.
b ℭ Perſeuerando. ℭ Fixus non ut Iudas, ſicut quidam uoluerunt. c ℭ Peccato, quia primum peccatum in ligno.
ctus à deo eſt qui pendet in ligno:
ℭ Sordibus peccatorum, a ℭ Carnem.
k & nequaquam contaminabis terram tuam, quam dominus deus tuus dederit tibi in poſſeſſionem.

Nicolaus de Lyra.

☙ priuare iure primogenituræ, qđ cōſiſtebat in duob⁹: qa primogenit⁹ erat aliјs filiјs in honore præponēdus, & tātùm debebat accipere de bonis paternis quantū duo aliј, vn̄ & Ioſeph qui ſucceſſit patri ſuo Iacob in iure primogenituræ, q̄tùm ad hæreditatem accepit duplicem ptē, vt dictum fuit Geneſ. xlix. Ex dictis patet litera. b ℭ Si genue. homo fi. contumacem &c. Quia dictum eſt, quòd ex odio non debet filius à bono ſibi debito impediri. Ex hoc corollariè concluditur: quòd ex amore inordinato non debet in malis foueri, ſed magis iudicibus tradi, vt moriatur anteq̄ ad peiora per inſolentias deducatur, & ſic mors talis ei proficiebat, inquantū ei præcludebatur augmentatio malorum & aliјs, quia p hoc dabať eis correctionis exemplū; tamen hoc non debebat fieri niſi de illis; de quibus non apparebat probabilitas correctionis, & patet litera. c ℭ Quando peccaue. homo &c. Hîc conſequenter excluditur effectus odij in perſonis non coniunctis. Et primò in mortuis, ſecundò in viuis, in principio xxij. capi. Circa primum ſciendum, quòd Diuiſio
D ſepelire mortuum eſt opus miſericordiæ, & ideo de condemnatis ad mortem & ſuſpenſis in patibulo præcipitur hîc, quòd non priuentur ſepultura, licet eorum vita fuerit odioſa; & aſſignatur ratio cùm dicitur: e ℭ Quia maledictus a deo eſt qui pendet in ligno. In Hebræo habetur: Vilificatio dei eſt ſuſpenſio. Quod exponit Rabi Salo. dicens, quòd homo ad imaginem dei factus eſt, & ideo ſi diu remaneret ſuſpenſus, hoc quodammodo rediret in dehonorationem dei. ſecūdum verò tranſlationem noſtram maledictio dei hîc accipitur pro pœna ſuſpenſionis inflicta à iudicibus qui tenent locum dei, vt ſit ſenſus: Quia maledictus à deo eſt qui pendet in ligno, id eſt quia debet ſufficere talis pœna à tenentibus locum dei impoſita, ideo non debet vltra hoc priuari ſepultura, & quòd dictum eſt hîc de ſepultura ſuſpenſi, intelligendum eſt de ſepultura lapidati, vel decapitati, vel alio modo condemnati ad mortem.

Moraliter ✳ a ℭ Non poterit filium dilectæ facere &c. Per quod ſignificatur, quòd nullus de Gentilitate renatus in Chriſto præpoſitus eſt apoſtolis in donis gratiæ & gloriæ, ſed magis econuerſo qui renati ſunt de Iudæa. b ℭ Si genuerit homo. Prelat⁹ vel prędicator bonus, pater ſpiritualis eſt illius, qui per eius exhortationem vel miniſterium ſuſcepit baptiſmum, & ſi talis renatus in malis fuerit obſtinatus, debet per platum excōmunicari, & vlteri⁹ ſi in cōtumacia pſeuerauerit in caſib⁹ aliquib⁹ tradi iuſtitię ſeculari. c ℭ Quādo. Sequiť. d ℭ Nō &c. Cadauer dici pōt
✳ clericus

✠ cus vel religioſus pro patienti crimine infamis effectus, & dicit pē
E dens in ligno .i. in aperto, nam ex eo maius ſcandalum naſcitur
Moraliter quā ex laico, propter quod debet per recluſionem ſepeliri, ne ex eius habitatione inter homines ſcandalum augmentetur.

¶ In ca. xxj. vbi dicit in poſtilla: In Hebræo.

ADDITIO.

In Hebræo habet maledictio dei eſt ſuſpenſus, ad quod aſſignat ab Hebræis duplex ratio. Vna eſt ipſiius Ra. Sa. quā poſtillator hîc aſſignat. Alia eſt, quia nulli ſuſpendebat in ligno apud eos, niſi blaſphemus & idololatra, & ideo ſi diu remaneret ſuſpenſus, dabatur occaſio hoībus vt loquerent de blaſphemia illa, vel de idololatria. Quę quidem peccata erant tam abomina-bilia, qd' nolebat deus qd' nominarent, iuxta illud Apoſtoli ad Eph. 5. a. Fornicatio aūt & omnis immunditia nec nominetur in vobis.

1. Tim. 2. d.

GLOS. ORDI.

CAP XXI.

NOn videbis. Moraliter. Frater tuus doctor eccleſiæ, cuius diſcipulū vel doctum, qui ſignificatur p bouē, vel indoctū, q ſignificat per ouem, ſi videris errare, noli negligere, ſed exhortare fratri .i. magiſtro poſſis recōciliare. Duc ī domū tuā .i. adhibe curā. Et ſi nō eſt ppinquus .i. eccliæ tuæ ſed alterius doctor. b ¶ Similiter. Gentili .ſ. cuius vilitatē & immūditiā nō debemꝰ deſpicere. c ¶ Veſtimento. plebe, qua ornat doctor. Ad literam quoq; oīa hæc & ſimilia ſeruanda ſunt. d ¶ Non induetur mulier &c. Auguſti. Alia æditio. Non erunt vaſa viri ſuper mulierem. Vaſa bellica voluit intelligi, id eſt arma: Nā quidam etiam hoc interpretati ſunt. Myſticè autem hoc exponit Apoſtolus, Nō permitto mulieri docere in eccleſia, nec enim ſacerdotium nec doctrina conceditur fœminis in eccleſia, ne induantur veſte virili. Sed nec vir debet indui veſte fœminea. Qui enim vir eſt principatum gerit eccleſiæ, non debet aliquid fœmineum vel molle in doctrina ſua habere. e ¶ Mulier. Cuius naturaliter diuerſus color motus, inceſſus, vires, cui non permittitur docere, nec dominari in virū, nec vſurpet officium prędicandi. ¶ Contra naturam eſt virum muliebria facere, comā criſpare, torquere capillos. vnde Apl's: Vir ſi comā nutrierit, ignominia eſt illi. Mulieri aūt capilli p velamine dati ſunt, nō ergo induet vir veſte fœminea, opatione .ſ. fluxa & diſſoluta. f ¶ Si ambulās per viam. Grego. Per viā imus, dū pſentē vitā tranſimus. Nidus auis in arbore vel in terra verba hiſtoriæ, aut in contemplatiua aut in actiua vita. Præcepta actiuæ nidus in terra, contemplatiuę in arbore. Mater pullis vel ouis incubat, cū ſpiritalē intellectū fouet hiſtoria: & q̄dam pleno eloquio quaſi pullos pfert, q̄dā verò vt ex eis legētis animū ad altiora pducat & quaſi ſub ſe oua cōtinens, ex quibus pullos producat. Oua em̄ fouētur, vt ex eis pulli naſcant. Et ſunt quędā contēplatiuę vitę q̄ modò p quaſdā imagines vidētur: vt pōſt in ſua virtute & natura videant. vn̄: Videmus nūc per ſpeculum in ænigmate &c. Cū vxor habēda nō ☞ ſit, niſi filiorum

Muliebria facere. — 1. Cor. 11. c. — Moraliter — † occultaueris — F — 1. Cor. 13. d — Moraliter

Cap. XXII.

¶ Hæc ad literā ex benignitate naturæ facienda ſunt.
a ¶ Operatorem. ¶ qui a iugo legis ad fidē uocatus eſt.

a NOn uidebis bouē a
a ¶ Christi qui ait: Ite nūtiate fratribus meis. Math. 28. b.
frātris tui aut o-
a ¶ Catholicum ſimplicem. b ¶ Per hæreſes peccantem. c ¶ Negligenter.
uēm errantem, & † prætēribis, ſed
¶ Reuocando. a ¶ Chriſto. b ¶ A quo diſcedit.
reduces frātri tuo. Etiam ſi non
eſt propinquus frater tuus, nec
¶ Domeſticam curam.
noſti eum, duces in domū tuam,
¶ In vnitate eccleſiæ.
& erunt apud te quandiu quæ-
a ¶ Veniens ad iudicium. b ¶ Te redeunte.
b rat ea frāter tuus, & recipiāt. Si- b
a ¶ Gentili. ¶ Indocto. b ¶ Operibus exterioribus.
c militer facies de aſinō & de ueſti
a ¶ Quem ſi viderimus deuiare, debemus in viam iuſtitiæ dirigere.
mento, & de omni re frātris tui
¶ Ab ipſo.
quæ perierit: ſi inueneris eam, ne
† negligas quaſi alienam. Si uide c
¶ Gentilem. ¶ Iudæum lege doctum.
ris aſinum fratris tui aut bouem
¶ Peccato improuiſo. a ¶ Præſentis uitæ.
cecidiſſe in uiā, nō † deſpicies, ſed
a ¶ Alter alterius onera portate. Gal. 6. a.
b ¶ Vtriuſque ſexui diuerſum indumentum natura dedit.
d ſubleuabis cum eo. † Nōn indue d
e tur mulier ueſte uirili, nec uir ute
tur ueſte fœminea. Abominabi- e
lis enim apud deum eſt qui facit
a ¶ Præſentis vitæ. b ¶ Contemplatiua vita.
¶ Scriptura quæ de contemplatiua loquitur.
f hęc. Si ambulans pēr uiā, in arbō f
a ¶ Quæ de actiua. ¶ Verba hiſtoriæ. b ¶ Hiſtoriam.
re uel in terrā nidūm auis inue-
a ¶ Spirituali intellectu iam manifeſto. b ¶ Non manifeſto quaſi nondum egreſſo.
neris, & matrem pūllis uel ōuis
g déſuper incubantem, non te-
a ¶ Quia in quibuſdam locis prætermittenda eſt hiſtoria, vt ſoli pulli, id eſt ſpiritualis intelligentiæ ſenſus reficiat nos.
nēbis eam cum filiis, ſed abire
patieris, captos tenens filios, ut
a ¶ Longo viuit tempore, qui per ſpiritalem intelligentiam æternitatis annos apprehendit.
bene ſit tibi & lōngo uiuas tem-

NIC. DE LY.

Cap. XXII.

Diuiſio NOn videbis bouem fratris tui aut ouē. Poſtquā Moyſes ordinauit iraſcibilē reſpectu perſonę cōiunctę, hîc cōſequēter eā ordinat reſpectu pſonę nō cōiūctæ. Et diuidit in duas ptes .ſ. ī ptē principalē & incidētalē, ſcd'a ibi: Non arabis. Adhuc primò ordinat iraſcibilē reſpectu pręſentis, ſcd'ò reſpectu futuri, ibi: Cùm ædificaueris. Adhuc primò ordinat eā reſpectu creaturæ rationalis, ſcd'ò reſpectu irrationalis, ibi: Si ambulans

Si ambulans. ¶ Circa primū ſciendū, quòd ad ordinationē partis iraſcibilis pertinet, ſi homo ſubtrahat auxilium proximo: quia hoc videtur procedere ex odio, & importat ſignum crudelitatis & defectū pietatis: & ideo prohibetur hîc, cū dicit: Non videbis &c. prætēribis. acſi non videres, nullum remedium apponendo. Et idem intelligitur de rebꝰ alijs, quæ ſunt in periculo amiſſionis. vn̄ ſequit: b ¶ Similiter facies de aſino, & de veſtimēto & de omni re fratris tui. Et nomine fratris hîc intelligitur Iudæus vel proximus ſecundum doctores. Et quia non ſolūm apponēdū eſt remedium in aīali errante, ſed etiam in animali ſub onere lapſo vel iacente, ideo ſubditur: c ¶ Si videris aſinum fratris tui aut bouem &c. Dicit autem hîc Ra. Sal. quòd ſacerdos in caſu non debebat iuuare ad leuandum onus, vt ſi animal eſſet lapſum in loco ſepulturę, vbi ſunt oſſa mortuorum, qa ex hoc cōtaminaretur. Sed hoc non habet locum in noua lege, vbi ceſſant iſtę ceremonię. Et quia ſicut ad inordinationem iraſcibilis pertinet ſubtrahere fratri auxilium, ita etiam pertinet ad eā pſumptuoſē tendere ad aliquid ſibi indebitum, ideo ſubditur: d ¶ Non induetur mulier veſte virili. Qd' exponunt doctores aliqui (& bene vt credo) quòd hoc intelligit de armis quibus viri vtunt. vnde in Hebręo habetur: Non erit vas viri ſuper mulierem. Et accipitur hîc vas vt alibi in ſcriptura pro armatura. Vnde .j. Reg. xx. dicitur de Ionatha quod tradidit puero arma ſua. In Hebræo habet, בלים chelim id eſt vaſa. phibet aūt hîc quòd mulier nō portet arma viri: tum quia eſt indecēs mulieri, & pſumptuoſum: tum quia ptūc erat ſupſtitioſum, quia Gentiles mulieres in ſacris Martis portabant arma viri, & in ſacris Veneris viri portabant ornamenta mulierum & inſtrumenta earum, vtpote colū, fuſum, & ſimilia, ideo ſubditur: e ¶ Abominabilis enim apud deum eſt qui facit hoc. Abominatio enim in ſacra ſcriptura cōmuniter accipit p idololatria, ſeu pro aliquo ad idololatriā ptinente. Si autem litera prædicta intelligatur de veſte cōi, phibetur hîc talis vſus, vel potius abuſus, quia eſt occaſio libidinis, quia mulier in veſte virili poſſet licentius cum hominibus luxuriā exercere, & ſilr vir in veſte mulieris, quia liberius poſſet loca ſecreta mulierum ingredi. f ¶ Si ambulans per viam. Hîc ordinatur iraſcibilis reſpectu irrationalis creaturæ. per hoc enim ꝙ lex inducit ad ea q̄ ſpeciem pietatis habent, & retrahit ab his quæ habent ſpeciem crudelitatis circa irrationabilia, multò fortius ad talia inducit homines circa rationalem creaturam. ad quandā aūt crudelitatem videt ptinere, ꝙ auicula capiat ſimul & detineatur cum pullis ſuis, & ad pietatē qd' dimittatur abire, ideo ad hoc inducit lex, & patet litera.

✠ Cum ædifica-

G — † abſcōdes vel ſubſtrahes te ab eis — Mulier arma viri. — † ſubſtrahes te — † 30. diſ. c. ſiqua mulier. 2. — H

¶ Moraliter. a ¶ Non videbis bouem &c. Moralitas ſuprà poſita eſt Exodi viceſimotertio. d ¶ Non induetur mulier veſte virili: nec vir vtetur veſte fœminea &c. Per hoc ſignificatur, quòd mulier exercere non debet actus viriles, vt prædicare, docere, & ſimilia, nec vir actus muliebres, vt filare, & lauare pannos, & ſimilia. Aliter poteſt exponi, vt per virum intelligatur ratio, & ſenſualitas per mulierem, ſicut accipit Auguſtinus. igitur mulier veſte virili vtitur, cūm rationi ſenſualitas incipit dominari, & veſte fœminea vir vtitur, qn̄ ratio p ſenſualitatē ad mollia carnis & vilia pertrahit. f ¶ Si ambulans per viam in arbore &c. Myſticè ſacra ſcriptura nidus dicitur, in quo cōtēplatiui, q dicunt aues cæli requieſcūt: mater habēs pullos, ſenſus dicit literalis, pulli verò ſenſus myſtici qui ſub litera nutriuntur & creſcunt. g ¶ Non tenebis eam cum filijs .ſ. matrē per qd' ſignificat ꝙ à tpe publicationis euangelij in quo ceremoniæ veteris teſtamenti ſunt mortiferæ, ſenſus literalis eſt dimittendus, & ſenſus myſtici ſunt tenendi.

✠ Cùm ædificaueris,

Moraliter — Myſticè

A ſit niſi filiorum gratia. Paul. tñ ait: Propter fornicationem
1.Cori.7.a. vnuſquiſq; vxorẽ ſuã habeat,vñ.ſ.ad meliora ſurgerent.i.ad cõiugij copulã legalẽ.Hinc quoq; prædicatores timorẽ præmittunt,&
1.Ioh.4.d. ſic ad amorẽ pducũt;ſed pfecta charitas foras mittit timorẽ,& pulli
Exod.21.c. viuere icipiũt cũ timori nõ ſuccũbũt.Lex quoq; oua ipoſuit dicẽs: Oculũ p oculo,dentẽ p dẽte.Pullos pdu
Leui.19.d. xit cũ dixit:Ne qras vltionem,nec memor eris iniurię ciuiũ tuorũ.Notãdũ aũt qđ dicit.Non tenebit eã cũ filijs,ſed abire pa.ca. tenens filios,qa aliqñ ptermittenda eſt hiſtoria,vt reficiat nos ſpiritualis intelligentia,non hiſtorialis vſus reficiat. Legimus aurũ & argentũ AEgyptiorũ ab Iſraëlitis deceptoria petitiõe ſurreptũ,& carnalia ſacrificia deo exhibita.Sed in hoc verborũ nido mater dimittẽda eſt,filij tenendi.Cũ enim à ſecularibus vigilantiam ingenij ad defenſionem veritatis trahimus,& eorum eloquiũ in vſum rectitudinis,aurum & argentũ tollimus ab AEgyptijs, vt nos diui
2.Cor.10.b tes,illi pauperes efficiantur.vñ: In captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obſequiũ Chriſti.Et cũ noſtra corpora p abſtinentiam domamus,carnalia ſacrificia offeremus.Hiſtoriæ igitur exempla dimittimus,ſed ex ea allegoricũ ſenſum in mente retinem⁹. a ℭ Domum nouã. Id eſt eccleſiam. b ℭ Murum tecti.i.virtutũ cuſtodiam. c ℭ Ne effundatur ſanguis in domo tua .hoc eſt ne alio peccante reus tenearis.ℭ Grego.Ne effundatur. Per incuriam atq; deſidiam. Vnde qui virtutes ſine humilitate congregat, quaſi puluerem in ventum portat.
† 16.q.7.c. inoua. De elec.c.cum cauſa. De apoſta.c. quidam.
- i fimbrijs

d ℭ Vineam.doctrinam, vel plebem
B doctoribus commiſſam,vbi vinum ſpiritalis gratiæ abundare debet. e ℭ Altero.Id eſt hæretico .Semen bonum verbũ dei, ſemen
Matth.13.d nequam quod inimicus ſeminauit.Cauendum ergo, ne immiſceatur aliquid erroris,& corrumpatur ſemen dei. f ℭ Non arabis.
Allegoricè Iſidõ.In boue & aſino arat,qui recipit euangelia cum Iudæorum obſeruantia, quæ præceſſit in vmbra.In boue quoq; bene operantium vita,in aſino ſtultorum ſecordia.Quaſi,fatuum ſapienti in prædicatione non ſocies,ne per eum qui rem implere non valet, ei obſiſtas qui præualet. Stultus verò & ſapiens bene coniunguntur, vt vnus præcipiat & alter obediat,non vt æquali poteſtate verbum dei annuntient. g ℭ Non indueris veſtimento. Moraliter.Lana ſimplicitas,linum ſubtilitas. Veſtis quæ ex lana linoq; conficitur,linum interius celat,in ſuperficie lanam demonſtrat.Veſte ex lana & lino induitur,qui ſub locutione innocentiæ celat ſubtilitatem malitiæ. ℭ Allegori. Lineis veſtibus lanã vel purpuram
Allegoricè miſcet,qui inordinatè viuit,& pfectionib⁹ diuerſi generis,vt ſi ſanctimonialis habeat ornamenta vxoris,vel vxor geratſpeciem virginis.Hoc autem figurabatur in veſtibus qđ nunc declaratur in moribus. h ℭ Funiculos.Ad differentiã.ſ.ſicut ſignũ circuncïſionis Iſraëlitas ſeparat à cæteris. Superſtitioſi verò magiſtri captantes auram populi & lucra ex mulierculis, dilatabant fimbrias & eis
Matt.25.a. alligabant ſpinas,vt vel ambulantes vel ſedẽtes pungerent,& ſic ad
Vxor ſubdita viro ſeruiendũ deo monerentur. vñ: Dilatant phylateria ſua & ma.fim. i ℭ Si duxerit.Au.Apparet quomodo ſubditas viris fœminas, & penè ſa

a ℭ Virtutibus. b ℭ Conuerſationem propriam vel congregationem aliorum prædicationi tuæ paratam.

a pore. Cum ædificaueris domum a

a ℭ Munimen rectæ fidei & diuinæ protectionis uel humilitatis cuſtodiam.

b nouam,facies murum tecti per cir- b

c cumitũ, ne effundatur ſanguis in

a ℭ Qui doctrina & exemplo ſeruare potuiſti & neglexiſti.

domo tua,& ſis rẽus labente alio,

a ℭ Inſtitues.

d & in præceps ruente. Non ſerẽs ui c

ℭ Eccleſiam. ℭ Aliena doctrina.

e neam tuam altero ſemine,ne & *ſe- d

mentis quam ſeuiſti,& quæ naſcun e

ℭ Vel ſuffocentur.

tur ex uinea pariter †ſanctificentur. f

a ℭ Iudæo ſub iugo legis poſito.

f †Non arabis in boue ſimul & aſi g

a ℭ Gentili qui ad euangelium pertinet. b ℭ Attendite a falſis prophetis qui ueniunt ad uos in ueſtimentis ouium &c. Matth.7.d.

g nõ. Non indueris ueſtimẽtõ quod h

a ℭ Simplicitate innocentiæ. b ℭ Subtilitate malitiæ ſcilicet. c ℭ Hyacinthinas fimbrias.

h ex lãna lignõq; contextũ eſt. †Funi i

a ℭ In omnibus quæ agis memor eſto præceptorum dei.

culos in fimbriis faciẽs p quatuor

i angulos pallij tui,q̃ operiris. Si du- k

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Cum ædificaue.do. Hîc ordinat iraſcibilẽ reſpectu futuri.Sicut enim ad pietatẽ ptinet nõ ſubtrahere auxiliũ fratri in ne
Diuiſio ceſſitate præſenti,ſic ad eũ ptinet pcauere piculo ei⁹ futuro, & maximè piculo pſonæ.Et ideo pcipit hîc,q in circũitu tecti dom⁹ fiat mur⁹ ad pcauendũ periculo caſus hoib⁹ deſup ambulãtib⁹,in terra enim pmiſſionis tecta domorum erant plana, & ibi conueniebant homines cauſa recreatiõis & collocutionis,& ideo niſi ibi fieret q̃dã retinaculũ immineret piculũ.Secũdò debet homo pcauere piculo pximi reſpectu ſubſtantiæ, & q̃tũ ad hoc ſubdit: c ℭ Non ſeres vineam tuã altero ſemine.Vt pote in vinea ſeminando triticũ vel hordeũ vel hmõi. d ℭ Ne & ſementis quã ſeui.Id eſt fructus prouenĩẽs ex grano ſeminato. e ℭ Et quæ naſcunt ex vinea .Scilicet racemi. f ℭ Pariter ſanctificentur.Reddendo inde primitias & decimas dño.Fructus enim proueniens ex ſemine pdicto citius mature ſcit & colligitur,q̃ fruct⁹ vineæ, & ideo in collectione bladi,ſi darentur inde primitiæ & decimę, crederẽt aliq
C quòd hoc deberet ſufficere pro primitiis & decimis totius agri, & ſicut damnificarent ſacerdotes & Leuitę quantũ ad primitias & decimas fructuũ vineæ.Secundũ aũt Hebræos hic eſt textus:Non ſeres miſtim,ne polluat plenitudo ſeminis qđ ſeminaſti, & prouẽtus vineæ.Et vocat hîc plenitudo ſeminis,qñ granũ eſt ppe maturitatẽ ei⁹,& exponit litera iſta ſic:Fruct⁹ em̃ vineæ de nouo plãtatę tribus annis primis ſcđm legẽ reputat immũdus,vt habet Leui.xix.de arboribus plãtatis.& idẽ eſt de vinea,& ſic de illo nõ poterat fieri oblatio dño:fruct⁹ aũt grani ſeminati eodẽ anno reputat mũdus.Si igit in vinea de nouo plantata ſeminaretur bladũ,fructus inde proueniens tangẽs fructũ vineæ immundũ,ſimiliter pollueret ex tactu rei immũdæ, & ſic de illo nõ poſſent fieri oblationes dño, vtpote primitiæ & decimæ, & ſic dannificarentur ſacerdotes
*plenitudo
& Leuitæ.Ratio aũt quare Hebræi hîc dicũt pollutionẽ, vbi tranſlatio noſtra habet ſanctificationẽ eſt,qa dictio Hebraica קדש quadaſch, q̃ hîc ponit æquiuoca
†Cal.inter. polluantur
eſt,& importat vtrãq; ſignificationẽ: put vario modo punctatur,& tñ puncta non ſunt de ſubſtantia literæ,ſed variant modũ pronuntiãdi & ſignificandi, ſicut varius accentus apud Latinos variat pronuntiationem,& etiam ſignificationẽ. g ℭ Nõ arabis.Hæc eſt pars incidentalis, in qua
Diuiſio ponũtur duo incidentia ex pdictis. Pri
† Nu.15.d. mum eſt,quia ſuprà inducendo ad pietatem circa irrationabilia,poſuerat tñ exemplum de auibus. Poſſet aliquis credere, quòd non eſſet intelligendum de animalibus,ideo de ipſis ponit exemplum dicens: Non arabis in boue
D ſimul & aſino.Bos em̃ eſt fortior aſino,& habet maiorẽ paſſum, & ideo aſinus nimis grauaretur ſi cum eo in opere copularetur. Aliqui tamen dicunt, quòd hîc eſt parabolica locutio, per quam intelligitur quòd ſapiens & fatuus in opere prædicationis non ſunt ſimul combinandi. Secundũ incidẽs eſt, qa ſuprâ dixerat q mulier nõ debet vti veſte virili,vel econuerſo, ideo hîc tractat de decentia veſtimẽtorũ apud Iudęos primò oſtendẽdo qd ſit cauẽdũ,cũ dicit: h ℭ Nõ indueris veſti.&c.Qđ exponit Ioſeph⁹ dicens, q hoc fuit phibitũ ppter ſacerdotij dignitatẽ,qa i veſtib⁹ ſummi ſacerdotis erat talis cõmiſtio texturę,& ideo nõ erat licita alijs veſtis ſic cõtexta.Aliq aũt doctores dicũt,quòd hoc fuit inhibitũ ad euitandũ quãdã ſimilitudinẽ idolatrarũ,q colebãt militiã cæli: & ad deſignãdũ cõiũctiones planetarũ in ſacris ſuis,talibus varis cõmiſtionibus vtebant i veſtib⁹ ſuis & reb⁹ aliis,Scđò oñdit qd ſit in veſtib⁹ Iudęorum obſeruandum,cùm dicit: i ℭ Funiculos. Et iſtud eſt expoſitum ſuprâ.Nu.xv. k ℭ Si duxerit vir.Poſtquam ordinauit hoiem in pte iraſcibili, hîc cõſequẽter ordiat eũ in pte cõcupiſcibili.Et pri-

Moraliter * a ℭ Cum ædificaueris do.Domum nouam ædificat,qui religionis ingreſſum vel nouum ſacerdotium inchoat. b ℭ Facies murum. Debet enim talis ſenſus ſuos & actus diligenter cuſtodire,ne ſint aliis occaſio ruinæ,ſibiq; imputetur ad interitum gehennæ. c ℭ Non ſeres.Id eſt eccleſiam tuæ cuſtodiæ commendatam per te vel per alterum non inſtrues miſcendo cum ſemine verbi diuini zizaniam malæ doctrinæ. g ℭ Non arabis ſimul.Id eſt opus prædicationis non impones ſimiliter ſapienti & ignaro. h ℭ Non indue.ve.qđ.In tali nanq; veſte linũ abſconditur ſub lana. Moraliter igitur tali veſte induitur,qui ſub verbis innocentiæ celat ſubtilitatẽ malitiæ. i ℭ Funiculos in fim.Hoc eſt expoſitũ
Moraliter ſuprà Nu.xv. k ℭ Si duxerit vir vxorem.Per iſtũ ſignificat epiſcopus,qui ſponſus eſt eccleſiæ ſibi traditæ,propter qđ portat annulũ in deſponſationis ſignũ. Nec eã poteſt dimittere ſine licẽtia papæ.Igitur ſi ex odio velit eã dimittere,crimen hæreſis imponens ei priuſq; acciperet eã incurriſſe, quod crimẽ eſt violatio virginitatis,id eſt integritatis fidei. Si falſum eſt qđ dicit pater & mater: id eſt Chriſtus & eccleſia debent cõtrariũ declarare:& ille tenet per debitã pœnitẽtiã & mandatorũ dei obſeruantiã ſatisfacere,q̃ ſignificat p centũ ſiclos argẽti in qbus cõdẽnat.Cẽtenari⁹ em̃ numer⁹ per multiplicationẽ denarij in ſeipſum cõſurgit:& ſic perfectã impletionem mandatorũ decalogi deſignat.Quòd ſi verũ eſt quòd obiecit, .ſ.quòd illa eccleſia hæreſi fuit corrupta priuſquam illam acciperet: * Eiicient eam

E ☞ & penè famulas lex eſſe voluerit vxores: quia dicens aduerſus vxorem vir teſtimoniũ, vt lapidetur illa ſi verũ cõſtat, ipſe non viciſſim lapidatur ſi falſum inueniť, ſed caſtigať & dãnificatur, & eam perpetuò habere iubetur. In aliis autem cauſis qui teſtimonio falſo nocere voluit, eadem pœna plectitur, qua fuerat alter plectendus.

expanderetur coram iudicibus. Præterea non eſt veriſimile, ꝙ vir eius auderet eam falſò accuſare, cũ ſciret parentes vxoris habere teſtimonium prædictũ ſuæ virginitatis, quia erat conſuetudo communis ſic ſeruare pannum ſecũdum iſtã opinionẽ. & ideo aliter exponunt Hebræi dicentes, quòd hæc eſt locutio parabolica, cũ dicitur: G

a ℂ Pater & mater eius. Doctores eccleſiæ qui quaſi pater & mater fouẽt plebem. Patres autoritate, matres pietate. b ℂ Et verberabũt. Nõ mirũ, ſi vir q falſò accuſat, iubeť cædi, & mulctã reddere: puella verò ſi culpabilis ſit lapidari, qa p fœminã initiũ peccati, q̃ virũ ſeduxit & dupliciť peccauit: pri⁹ in deũ poſtea in virũ, vir tñ in deũ. c ℂ Centũ ſiclis &c. Perfectione doctrinæ & ſollicitudinis, quã impendat ſubiectæ plebi vel pœnitẽtię. Cẽtenari⁹ em̃ pfect⁹ eſt, quinquagenari⁹ pœnitẽtię cõſecratus. d ℂ Si puellam virginẽ deſpon. In hoc capitulo ſicut i duob⁹ p̃cedentib⁹ & duobus ſuccedentibus corpalẽ cõdẽnat for ☞ nicationem

† ingreſſus ad eam

† occaſiões verborum

Nicolaus de Lyra.

☙ bili. Et primò reprimẽdo adulterjũ, ſcd'ò ſtuprum, ibi: Si inuenerit vir puellam, tertiò inceſtũ, ibi: Non accipiet. ℂ Circa primũ ſciẽdũ, ꝙ mulier põt accuſari de adulterio dupliciter. Vno mõ poſtquã ducta eſt in vxorem. Alio mõ añ tñ poſt affidationẽ de quo agiť ſcd'ò, ibi: Si puellã ꝟginẽ deſponſauerit vir. Adhuc circa primũ ſciendũ, qđ poſt cõtractũ matrimoniũ mľier dupliciter põt de adulterio accuſari. Vno mõ, qa à viro non inuẽta eſt virgo, & de hoc agiť primò. Alio mõ, qa licet ſit inuẽta virgo, poſtea tñ adulterata eſt, de quo agiť ſcd'ò, ibi: Si dormierit vir. ℂ Circa primum dicitur ſic: Si duxerit vir vxorẽ, & poſtea odio habuerit eã, qđ põt eſſe iuſtè, & tũc mulier eſt puniẽda, vel iniuſtè, & tũc vir eſt puniẽd⁹, vt declarabiť poſtea. a ℂ Obijciens ei nomen peſſimũ ſcilicet eã cõmiſiſſe adulterũ, nõ poſt ei⁹ acceptionẽ in vxorẽ, ſed poſt affidationẽ, & ſic eſt ibi fractio datæ fidei, & per conſequens adulterium inquantum tale peccatũ accidit ei poſt mřimoniũ p̃dicto modo inchoatum. b ℂ Et ferent ſecum ſigna virginitatis eius. Quæ aũt ſint illa, poſtea diceť. c ℂ Ad ſeniores vrbis. i. ad iudices. d ℂ Expãdent veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis. Dicunt expoſitores catholici communiter, quòd pater & mater ſponſæ reſeruabant lintheum in quo eorum filia à viro ſuo fuerat deflorata ſub ſigillo autentico, vt per hoc oſtenderent ſigna virginitatis, ſi vir eius vellet poſtea ei obijcere malitioſè, qđ eam virginẽ nõ inueniſſet. Sed hoc videť valde turpe, qđ pãn⁹ talis expanderetur

F

† 23. q. 5. c. reos. Leui, 20. b.

a ℭ Id eſt regendam accepit plebem. b ℭ Doctor. c ℭ Ambitione maioris principatus.

xerit uir uxorem &* poſtea odio hábuerit eã, † quæ

ℭ Sibi commiſſam.

ſieritꝗ occaſiones quibus dimittat eam, obijciens ei a

ℭ Hæreſis vel inobedientiæ. ℭ Regendam.

nomen peſſimum & dixerit: uxorem hanc accepi, &

a ℭ Vt fructum ſpiritualem gignerem. b ℭ De qua: Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. 2. Corin. 11.

ingreſſus ad eam non inueni uirginẽm: tollent eam

a ℭ Deus. b ℭ Eccleſia. c ℭ Diuinorum teſtamentorum opera. d ℭ Integræ fidei.

a pater & mater eius, & ferent ſecum ſignã uirginitatis b

a ℭ Magiſtros eccleſiæ. b ℭ Iudicantes cauſam populi. c ℭ Cuius iudicio manifeſtantur occulta.

eius ad ſeniores urbis qui in porta ſunt, & dicet pater: c

ℭ Eccleſiam.

Filiam meam dedi huic uxorem, quam quia odit, imponit ei † nomen peſſimum, ut dicat: non inueni fili

ℭ Integræ fidei & operationis.

am tuam uirginẽ: & ecce hæc ſunt ſigna uirginitatis

a ℭ Diuinæ legis opera quibus probatur incorrupta.

filiæ meæ. Expandent ueſtimẽntum coram ſenio d

ℭ Doctores.

ribus ciuitatis, apprehendentꝗ ſenes urbis illius ui e

ℭ Autoritate eccleſiæ corripient.

b rum, & uerberabunt illum, condemnantes inſuper f

ℭ Deo cui cura eſt de nobis.

c centum ſiclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam diffamauit nomen peſſimum ſuper uirginem

ℭ Deum videntium. ℭ Vt illa relicta tranſeat ad aliam eccleſiam.

Iſraël, habebitꝗ eam uxorem, & non poterit dimitte re omni tempore uitæ ſuæ. Quòd ſi uerum eſt quod g

a ℭ Id eſt ſi plebs illa eſt errore ſtuprata, uel vitiis corrupta & incorrigibilis inuenta. b ℭ Eccleſiæ iudicio condemnabunt.

obiicit, & non eſt in puella inuenta uirginitas, eiicient h

a ℭ Limina vniuerſalis eccleſiæ. b ℭ Duris anathematibus, quia fidem catholicam corrumpere non timuit.

eam extra fores domus patris ſui, & lapidibus obru i

ℭ Æterna morte.

ent uiri ciuitatis eius, & morietur: quoniam fecit ne

ℭ Hæreſim. ℭ Recedendo a uero ſponſo. a ℭ Eccleſia.

fas in Iſraël, ut fornicaretur in domo patris ſui: & au

ℭ Ne conſentiendo facias tuum. a ℭ Ad literam, adulteria deterret. ℭ Corrumpendo. b ℭ Hæreticus uel Iudæus.

feres malum de medio tui. † Si dormierit uir cum u k

a ℭ Eccleſia Chriſti, cui fide & dilectione ſociata. b ℭ Ille, quia ſeduxit: & illa, quia conſenſit. c ℭ De peccato pœnitendo, uel impœnitens æterno deputabitur tormento.

xorẽ alterius, uterꝗ morietur, id eſt adulter & adul

a ℭ Plebem ſcilicet eccleſiaſticam, uel animam Chriſtianam uerbo dei deſponſatam.

d tera, & auferes malum de Iſraël. † Si puellam uirgi l

ℭ Arra fidei. ℭ Chriſtus. a ℭ Iudæus uel hæreticus uel ſchiſmaticus, uel paganus.

nem deſponderit uir, & inuenerit eam aliquis in ciui

a ℭ Errore maculans.

tate, & concubuerit cum illa, educes utrunque ad por

a ℭ Iudicium ſeniorum eccleſiæ. b ℭ Duris increpationibus uel ſententiis c ℭ Plebs uel anima.

tãm ciuitatis illius, & lapidibus obruenť. Puella, qa

a ℭ In auxilium uocando doctores eccleſiæ, qui corruptorem corriperent. ℭ Errori conſentiens. b ℭ Vbi cito audiretur, & liberaretur a doctoribus. c ℭ A dignitate fidei.

nõn clamauit, cũ eſſet in ciuitate: uir, qa † humiliauit u

ℭ Chriſti.

xorẽ proximi ſui: & auferes malũ de medio tui. Si nau

a ℭ Extra eccleſiam, nec in ſocietate ſanctorum ſuſceptam. b ℭ Inter Gentiles. c ℭ Animam. e ℭ Deo. ℭ Per catechiſmum fide imbuta.

tem in agro repererit uir puellam, quæ deſpõſata eſt, &

Expandent veſti. &c. id eſt per verba teſtium declarabũt, & explicabũt virginitatem filiæ ſuæ, ſicut explicatur pann⁹, ſicut Exo. xxij. de fure nocturno eſt locutio metaphorica, cũ diciť. Qđ ſi orto ſole hoc &c. ſicut ibidem fuit expoſitũ. Modus aũt teſtificãdi virginitatẽ poterat eſſe p matronas fide dignas, quæ ad petitionem parẽtũ vidiſſent virginẽ ſecretè qñ debuit tradi viro: Scriptura ſacra ĩ pluribus locis habet talem modũ loquendi metaphoricũ, ſicut habetur Iudicũ. ix. b. Ierunt ligna, vt vngerent ſuper ſe regẽ &c. & in pluribus alijs locis. e ℂ Apprehendentꝗ ſenes vrbis illum virũ. Si conuictus fuerit de falſa accuſatione. f ℂ Et verberabũt illum. id eſt faciẽt corã ſe verberari. iſta tñ verberatio non debet excedere. xl. ictũ, vt habeť. ĩ. xxv ca. Ex hoc etiã patet, qđ vir & vxor nõ ſemp iudicabanť ad paria, etiã in fidelitate thori, quia vir deficiens in probatiõe impoſiti criminis, nõ puniebať ſcd'm legem talionis ſcilicet morte, ſicut vxor. ſimiliter vir poterat habere plures vxores. & non econuerſo, & vir poterat repudiare vxorem, & non ecõuerſo. g ℂ Quod ſi verum eſt quod obijcit. ſcilicet eã fuiſſe cognitam poſt affidationem. h ℂ Eijcient eam extra fores domus patris ſui. In verecundiam parentum, qui in domo ſua nutrierũt tantũ malum. i ℂ Et lapidib⁹ obruent. Ex quo patet, quòd non accuſabatur de fractione virginitatis ante affidationem viri, quia tale peccatum non punitur morte, vt habetur in fine huius ca. & Exo. xxij. k ℂ Si dormierit vir. Hîc agitur de adulterio poſt contractum matrimoniũ perpetrato, quòd punitur morte adulteri & adulteræ. l ℂ Si puellam. Hîc agitur de fractione virginitatis impoſita puellæ poſt affidationem viri, quæ tñ erat ante cõſummationem matrimonij, & ſic iſte caſus differt à præcedenti, in eo quòd vir imponebat vxori iam ductæ culpã, eam nõ eſſe virginẽ inuentã ab eo in cõſummatione matrimonij, & ſi hoc accidat in ciuitate, vbi puella per clamorem poterat adiutorium habere & tacuit, vterꝗ debet mori, ſcilicet puella & vir qui concubuit cum ea, ſi aũt extra ciuitatẽ, vbi ☙ nõ poterat

† Impoſueritꝗ ei occaſiones verborũ. i. imponit ei aliqd mali vñ verba fiant apud populum

H

† 34. q. 2. c. non ſatis.

† afflixit aut oppreſſit

* h ℂ Eijcient &c. ſ. p excõicationem, & ſi cõtumax fuerit, puniri debet per gladium materialem. Reſiduum hui⁹ capituli morale eſt.

A nicationem. a ℭ Nihil. Sed ad inceptã fidem reuocabitur per gratiam baptiſmi liberata ab hoſtibus. b ℭ Non poterit. Au

Quæſtio guſt. Meritò quæritur, vtrũ iſta pœna ſit, vt non eam poſſit dimittere per omne tp̃s, quã inordinatè & illicitè violauit: Si enim intelligimus eã nõ poſſe, i. non debere dimitti per omne tp̃s, q̃a vxor effecta eſt, occurrit q̃ Moyſes permiſit dare libellũ repudij & dimittere. In his aũt q̃ illicitè vitiãt noluit licere: ne videat̃ ad ludibriũ feciſſe, & potius finxiſſe q̃ eã duxerit. Hoc q̃q̃ de illa iuſſit, cui vir calũniat⁹ fuerit de ṽgina lib⁹ nõ inuẽtis. c ℭ Nõ. Pr̃ nr̃ Chriſtus eſt, cui⁹ eccl'ia vxor eſt, nõ licet hoĩ dignitatem iſtius ſp̃oſi trãſferre ĩ ſe, nec ſp̃oſã eius violare, vt amorẽ eius cõmutet in ſe ex dono ṽtutũ vel ex p̃dicatione laudẽ ſuã q̃rendo nõ dei: cui dicere conuenit: Non nobis domine

Pſal. 103. d. non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.

GLOS. ORDI.

*ipſa

CAP. XXIII.

NOn intra. Oẽs qui molliter viuunt, nec virile opus p̃ficiũt, nõ

Matt. 11. b. Moraliter poſſunt p̃manere in cõgregatione ſc̃tõrũ, nec digni ſunt introitu regni cęlorũ, qđ violẽtiã patitur, & violenti diripiunt illud. e ℭ Mamzer. Degener ſenſu vel moribus, vel quẽ hęreticorum prauitas in p̃ceptione ſacramentorum degenerẽ

† inuẽti fuerint fecit, vl' ritus Gentilitatis aut Iudaiſmi maculauit. Is in eccleſiam recipietur, cũm integra fide decalogum legis ſcđ'm euãgelij inſtitutionem ſeruauerit, & carnalem conuerſatio

Matt. 19. c Iohã. 10. b nẽ ſp̃ũſc̃tõ roboratus abdicauerit. vñ: Si vis ad vitã ingredi, ſerua mandata. Et alibi: Ego ſũ oſtiũ: p̃ me ſi q̃s intrat, ſaluabit̃. f ℭ Ammõites. Aug. Alia ędítio: Nõ intrabit Ammonites & Moabites eccleſiam domini, & vſq̃ ad decimã generationẽ nõ intrabit eccleſiam dñi, & vſq̃ in æternum. Quõ ergo

Myſticè Ruth, Moabitis intrauit: Fortè myſticè p̃phetauit intraturã q̃ ait, vſq̃ ad decimã ge-

B nerationẽ. Cõputãtur eñ generationes ab Abrahã q̃ñ fuit Lot q̃ genuit Moabitas & Ammonitas, & inueniuntur ab Abrahã generationes decem vſq̃ ad Salmon, q̃ genuit Booz maritũ Ruth. Sunt enim iſtę, Abrahã, Iſaac, Iacob, Iudas, Phares, Eſrom, Arã, Aminadad, Naaſon, Salmon, qui genuit Booz, cui Ruth in eccleſia domini peperit filios. Sed cur additũ eſt, & vſq̃ in æternũ?

-abſciſo vel retro an quia pòſt nulla anima de Ammonitis & Moabitis intrabit in illam eccleſiam He-

† vel cõmunitatem aut cõgregationẽ & cœtũ bręorũ? an potius ita dictum eſt, & vſq̃ ad decimã generationẽ, vt ſemper intelligi voluerit p̃ denariũ vniuerſitatẽ, & expoſuerit dicens, & vſq̃ in æternũ? Sed ſi ita eſt, Ruth contra meritũ admiſſa videt̃. An Ammonitas prohibuit & nõ Ammonitidas, i. viros admitti, non fœminas? Maximè quia cũ euertiſſent Iſraelitæ illam gentem, oẽs viros occidere iuſſi ſũt, fœminas aũt nõ niſi eas q̃ nouerãt virũ, q̃m ipſe in fornicationẽ ſubduxerãt populũ. Virgines verò dimiſerũt, nõ eis imputãtes culpã q̃ euerti illa gens meruit, quã etiã hîc cõmẽgrauit, q̃ſi q̃reret: Cur Moabitas & Ammonitas admitti noluerit, ſubiunxit: eò q̃ nõ obuiauerint vobis cũ panibus & aqua in via cũ exiretis de AEgypto: & cõduxerunt aduerſum te Balaam filium Beor de Meſopotamia, vt malediceret te. Has culpas nec tuncq̃ñ gens illa depugnata eſt, fœminis imputauerunt, quas conſeruare maluerunt. g ℭ Moabites.

ad Titũ. 3. c Hæreticos ſemper ab eccleſia eſſe pellendos ſignificat, quaſi hæreticum hominem poſt vnam & alteram correctionem deuita.

h ℭ Quia noluerunt nobis occurere cum. Tradunt

Nicolaus de Lyra. ☞ Hebręi q̃ hæ gẽ

non poterat hr̃e adiutorium p̃ clamorẽ, ſol⁹ vir debet mori: q̃a lex interpretatur factũ in partẽ meliorẽ, ſ. qđ puella clamauerit, & cognita fuerit

---

ℭ Ibidem. a ℭ Semine erroris corrumpendo.

apprehendens concubuerit cum

ℭ Seductor. ℭ Anathemate punitus.

a ea, ipſe morietur ſolus: puella ni

a ℭ Quia ſeductori non potuit reſiſtere, nec habuit doctorem qui eam adiuuaret.

hil patietur, nec eſt rea mortis,

ℭ De inſidiis.

quoniam ſicut † latro conſurgit

ℭ Spirituali gladio.

contra fratrem ſuum, & occidit animam eius, ita & puella per-

ℭ Vi cogente. a ℭ Extra ſocietatem eccleſiæ.

peſſa eſt. Solã erat in agro, clama

ℭ Multi enim tales repugnant.

uit* & nullus affuit, qui liberaret

a ℭ Aliquis doctor. ℭ Diſcipulum.

eam. Si inuenerit uir puellam uir a

a ℭ Cui ſcilicet non adeſt conſilium eccleſiæ.

ginem, quæ non habet ſponſum,

a ℭ Id eſt ſibi ſociare præſumpſerit.

& apprehendens concubuerit

ℭ Vel ea.

cum illa, & † res ad iudicium ue-

nerit, dabit qui dormiuit cum ea

ℭ Deo. ℭ Perfectam pœnitentiam.

patri puellę quinquaginta ſiclos

ℭ Sub cura & prouidentia ſua.

argenti, & habebit eam uxorem,

ℭ Maxime vbi ſe voto diſcipulus alligauit.

b quia humiliauit illam. Non poterit dimittere eam cunctis diebus

a ℭ Id eſt non ſeducet animam deo patri coniunctam. b ℭ Prædicator.

c uitæ ſuæ. Non accipiet homo u- b

a ℭ Eccleſiam, b ℭ Chriſti.

xorem patris ſui, nec † reuelabit operimentum eius.

Cap. XXIII.

ℭ Qui non habet ſemen verbi, nec poteſt gignere bona opera.

d NOn intrabit eunuch⁹ attritis uel amputatis teſticulis & abſciſo c

ℭ Conſortium electorum.

ueretro † eccleſiã domini. Non d

e ingredietur mamzer, hoc eſt de

ℭ Societatem ſanctorum.

ſcorto natus in eccleſiam domi-

ℭ Decalogi obſeruationem.

ni uſq̃ ad decimam generationẽ.

ℭ Qui de inceſtu nati.

f g Ammonites & Moabites etiã e

a ℭ Iſido. hoc eſt in æternum, quia denarius clauſula numerorum.

poſt decimam generationẽ non intrabũt eccleſiã domini in æter

h num, quia noluerunt uobis oc- f

---

cognita fuerit per violentiam, & ex hoc habetur argumentũ, q̃ du- C bia ſint in meliorem partẽ interpretãda. a ℭ Si inue. Hîc reprimitur concupiſcibilis quãtũm ad ſtuprũ, q̃a agitur de puella deflorata ab aliquo antequam eſſet alicui affidata: & de tali determinat lex quòd vir eam deflorans debet dare patri puellæ quinquaginta ſiclos argẽti p̃ iniuria ſibi facta: quia puella erat in eius tutela: & cũ hoc tenet̃ eã accipere vxorẽ, ſi pr̃ puellę voluerit ſibi dare, nec poſtea poterit eã repudiare. Sed ſi pr̃ puellę dare noluerit, q̃a eſt potẽtior vel nobilior, ſeu alia rõne, nihilomin⁹ vir ille tenebatur dare patri puellæ prædictos. l. ſiclos, vt habetur Exod. xxij. & ſi non poſſet ſoluere, tenebatur ad ęqualentiã ſeruire, ſeu p̃ aliã viã ſatiſfacere. b ℭ Non. Hîc refrẽnat̃ cõcupiſcibilis q̃tũ ad inceſtũ, vt null⁹ accipiat in vxorẽ nouercã ſuã, q̃a hoc reuertit̃ in verecũdiam p̃ris, cũ vir & vxor ſint vna caro. & iõ vxor p̃ris nõ debet eſſe ſubiecta filio: cũ igit̃ vxor ſit ſubiecta viro, ſcđ'm mr̃imonij legẽ, cõtra reuerẽtiã filij ad patrẽ, quã debet ei de iure naturali, eſt qđ accipiat nouercã ſuã in vxorẽ. & iõ. ij. Reg. xvj. d. dicit̃ q̃ Abſalon fœdauit patrẽ ſuũ Dauid, ingrediẽdo ad cõcubinas ei⁹: p̃p̃t qđ ĩ deteſtationẽ huius criminis p̃cipiũtur interfici vir & mulier de tali crimine cõuicti, Leui. xx.

† vir

NI. DE LY.

NOn itra. CAP. XXIII. Poſtq̃ declarata ſunt q̃ p̃tinẽt ad ordinatiõnẽ p̃tis iraſcibilis & cõcupiſcibilis: hîc cõſequenter ponuntur ea quę p̃tinẽt ad ordiatiõnẽ p̃tis rõnalis: & priò attẽdẽdo ab bonũ cõe, ſcđ'ò ad bonũ ſinglaris p̃ſonę, ibi: Nõ trades ſeruũ. Pr̃ia in duas, ſecũdũ qđ bonũ cõe eſt attẽdẽdũ tp̃e pacis & tp̃e belli. Scđ'a ibi: Q̃ñ egreſſus fueris aduerſus hoſtes. Circa primũ ſciẽdũ, q̃ bonũ cõe maximè pacis tp̃e ex tribus cõſeruat̃. Primũ eſt, ſi bona & honeſta connubia cõiũgant̃, q̃a p̃ hoc bona p̃les p̃creatur. Scđ'm eſt, ſi p̃ſonę imũdę à diuis elegent̃. Tertiũ, ſi p̃ſonę viles & defectuoſę, ad honores & regimẽ pp̃li nõ admittãt̃, & ſcđ'm hoc lr̃a iſta tripliciter exponit̃, prio mõ ſic. dicũt eñ Hebręi, q̃ p̃ ingreſſum in eccl'ia dei à quo repellunt̃ hîc aliquę p̃ſonę & gẽtes, & aliq̃ ad ſemp. & aliquę ad tp̃s ĩtelligit̃ cõtract⁹ mr̃imonij cũ mlr̃e Iſraelitica, à quo ĩpediunt̃ ĩpotẽtes ad generãdũ: q̃a nõ eſt ibi bonũ p̃lis, & patiẽtes defectũ natalĩũ p̃pter vilitatẽ originis. Ammonitæ & Moabitæ repellũtur ad ſemp, p̃pter pc̃m̃ cõtra pp̃lm Iſrl' cõmiſſũ, & AEgyptij & Idumęi ad tp̃s. ſ. vſq̃ ad tertiã generationẽ: q̃a ſicut dicit Ra. Sa. nõ peccauer̃t ita grauiter cõtra pp̃lm Iſrl', ſicut Ammonitæ & Moabitæ, q̃a fecerunt eis p̃ſecutionẽ corporalẽ, vtpote AEgyptij pp̃lm laborib⁹ affligẽdo, & pueros ĩ flumĩe demergẽdo l, vt hr̃ Exo. j. d. Idumęi ṽò in gladio filijs Iſrael occurrendo. Nu. xx. c. ſed Ammonitę & Moabitę perſecuti ſũt eos ſp̃ũaliter cõducẽdo Balaã ad maledicendũ eis: de cui⁹ cõſilio filij Iſrl' inducti ſunt ad luxuriã & idololatriã. Aſſignat̃ etiã alia rõ in lr̃a. ſ. q̃ Idumęi deſcẽderũt de Eſau: q̃ fuit frater Iacob, à quo deſcẽder̃t Iſraelitę: & ſic Iſraelitè & Idumęi erãt quodã mõ fr̃es. & hoc eſt qđ dicit̃: Quia frat̃ tu⁹ eſt. Silr̃ AEgyptij recepert̃ filios Iſrl' ĩ terra ſua tp̃e famis: & fuerũt ibi cõſeruati ſub p̃uidẽtia Ioſeph. & hoc eſt qđ dicit̃: Aduẽa fuiſti &c. & iõ Idumęi & Aegyptij citi⁹ admittebãt̃ ad cõtrahẽdũ mr̃imoniũ & ſcđ'm hãc ſn̄iã, patet lr̃a hoc exce. f ℭ Quia. occur. &c.

Diuiſio

D

Bonũ cõe quõ conſeruatur

† reteget, diſcooperiet

Moraliter Morali. ℭ Nõ intra. Per hoc ſignificat̃ q̃ vir ĩpotẽs ad generãdũ ṽbo vel exẽplo filos in eccl'ia dei, ad curã aĩarũ non debet p̃moueri. d ℭ Nõ ingre. ab hoc ſilr̃ excludit̃ q̃ defectum natalium patitur e ℭ Ammonites & Moabites. per iſtos qui quantũ potuerunt, ĩpediuer̃t filios Iſrael ab ingreſſu terrræ promiſſionis, ſignificantur

E ☞Hebræi quòd hæ gentes propinquæ ſibi exeuntibus de AE-
gypto occurrerũt cũ pane tm̃,cũ ſcirẽt eos in deſerto maximè ſiti la
Myſticè borare:& ideo huic maledictiõi ſubiecti ſunt.❡Myſticè deſignant
hæreticos,q fugiẽtibus de AEgypto huius mũdi ad verã terrã ꝓ-
miſſionis offerũt panẽ pollutũ,nõ aq̃ ſapiæ dulcoratũ:& ideo ab ec
cleſia alienati ſunt.a ❡Vertitq̃.quia ſæ
pe perſecutio cauſa maioris ꝓſperitatis eſt.
Roma.8.e. Quia diligentibus deũ oĩa cooperant̃ in bo
num.b.❡Non.Idumæus ſangnineus vel
terren⁹,carnem,cuius eſt terrena materia,ſi
gnificat .AEgyptius.i.tenebroſus, corpus
Roma.13.d morbidum.Carnem noſtram non debem⁹
abominari,ſed fouere & neceſſaria illi p̃be-
re,curam tñ eius in deſiderijs non facere.
Frater,inquit, tu⁹ eſt,qa ex carne ſumus &
aĩa.AEgyptiũ.i. corpus nõ abominemur,
ĩ cui⁹ terra aduenę fuim⁹. Aĩa em̃ q̃ cęleſtẽ
habet originẽ,q̃ſi aduena morat̃ in corpo-
2.Cor.5.d. re.vñ Apl's:Dũ ſumus in corpe,peregrina-
mur à dño.Qui nati fuerit ex eis &c.i.pau
Myſticè latim fiẽt ſpiritales. ❡Non.Per Idumæũ
& Aegyptiũ ſignificat̃ pñs vita,cui q̃uis re
nũtiantes AEgyptiã terrã.i.conuerſatiõem
priſtinam & cõcupiſcẽtiã mundi declinem⁹
dũ tñ huius mũdi neceſſitatib⁹ ſub dimur,
nõ oĩno Aegyptiã nationẽ extinguim⁹,ſed
q̃dãmõ ſeparati quotidiano victu & veſti-
tu cõtẽti ſimus.tertia gñatione in eccleſiam
intrabunt,qa ſecularis põt ſctis dei cõiũgi,
cũ pfectè in prẽm & filiũ & ſpm̃ſctm̃ credi-
derit:vel cũ ſpe fide & charitate ornatus fue
rit. c ❡Qñ.Spiritales Chriſti milites in-
1.Cor.9.d. ſtruit,qb⁹ alibi dicit̃:Oĩs q in agone cõten
Literaliter dit,ab oĩb⁹ ſe abſtinet. d ❡Si.Aug.Multa
ponit lex ĩ ſacramẽtis & vmbris futurorũ.
Quędã em̃ in ſemine materialis informitas,
q̃ formata corpus hoĩs reddituta eſt, in ſi
F gnificatione poſita eſt vitæ informis & ine
rudite,à q̃ informitate oportet hominẽ do
ctrinæ forma & eruditione mundari. ideo
illa purificatio percepta eſt poſt ſeminis ef-
fuſionẽ.nec em̃ in ſõnis pctm̃ fit:aut ſi hoc
qs pctm̃ putat , nõ arbitrans accidere niſi
hmõi deſiderio,qđ falſũ eſt , nũqd & ſolita
mẽſium pctã ſunt fœminarum , q̃s lex p̃ci-
pit expiari,non niſi ꝓpter ipſam materialẽ
informitatem,q̃ facto cõceptu tanq̃ in ædi
ficatiõem corporis additur.Ac per hoc cũ
informiter fluit,ſignificari lex voluit animũ
ſine diſciplinæ forma indecẽter fluidũ ac diſ
ſolutũ;quẽ formandum ſignificat, cũ fluxũ
purificari ipat.Poſtremò mori pctm̃ non
eſt,& mortuum ſepelire humanitatis offi-
Roma.7.b cium eſt,& tamen purificatio mandata eſt,
non qa corpus mortuum pctm̃ eſt , ſed ſi-
Myſticè gnificat pctm̃ aię à iuſtitia deſertæ.❡My-
ſti.Greg.Si fuerit inter vos homo,qui no.
pol.&c..Nocturnum ſomnium tentatio occulta,qua tenebroſa co
gitatione turpe aliquid concipitur,ſed opere non expletur.Noctur
no ſomnio pollutus extra caſtra egreditur, vt q cogitatiõe polluitur
idignum ſe ſocietate fideliũ arbitretur , & bonorum ſe cõparatione
deſpiciat.Ad verſperum lauatur aqua,cũ defectum ſuum conſpici-
ens,ad lamenta pñiæ cõuertitur,vt fletibus deleat qđ occulta inqui-
natio accuſat.Sed poſt occaſum ſolis redeat ad caſtra.i.deferueſcen
te coloris ardore fiduciam erga bonorum ſocietatem ſumat, & ad
fidelium merita reparetur præſumenda. e ❡Habebis.Corpo-
ralẽ em̃ mũditiã diligit deus : ideo pręcepit nihil fœdũ rem anere in
Myſticè caſtris.Myſticè.Greg.Habebis locũ &c.Naturę corruptibilis pon
dere grauatę à noſtrę mẽtis vtero q̃dam cogitationum ſupflua q̃ſi
ventris grauamen erumpunt.Sed portare ſub baltheo paxillũ de-
bemus , vt ad reprehẽdẽdos noſmetipſos ſemper accincti acutũ cir-
ca nos ſtimulum comp unctionis habeamus , q terrã noſtræ mentis
pœnitentię dolore cõfodiat,& qđ à nobis fœtidum erumpit,abſcõ
dat. f ❡In. Baltheo enim renes accinguntur , ideo per baltheum
Iob.2.c. malæ voluntatis contritio deſignat̃,vnde Iob : Baltheũ regum diſ-

currere cum pane & aqua in uia,
a ❡Mundo.
quando egreſſi eſtis de Ægyptõ,
a ❡Sicut hæretici excitant per diabolum per-
ſecutionem populo fidelium.
& quia conduxerũt cõtra te Ba
laam filium Beor de Meſopota-
mia Syriæ,ut malediceret tibi:&
noluit dominus deus tuus audire
a Balaam,uertitq̃ maledictionem
eius in benedictionẽ tuã, eò quòd
❡Gratis ſcilicet.
diligeret te.Non facies cum eis pa
cem,nec quæras eis bona cunctis
diebus uitę tuæ in ſempiternum:
a ❡Præſentem vitam. ❡Sanguineum vel ter-
renum,hæc eſt caro noſtra,quæ de terra eſt.
b non abominaberis Idũmæum: a
a ❡Tenebroſum id eſt corpus morbidum.
quia frater tuus eſt,nec Ægyptiũ, b
a ❡Patria noſtra paradiſus eſt.
quia aduena fuiſti in terra eius.
a ❡In perfecta fide trinitatis.
Qui nati fuerint ex eis, tertia ge-
neratione intrabunt in eccleſiã do
c mini. Quando egreſſus fueris ad c
❡Dæmones.
uerſus hoſtes tuos in pugnam,cu
a ❡Nociua.
d ſtodies te ab omni re måla.Si fue d
a ❡Occulta tentatione. ❡Tenebroſa cogitatione.
rit inter uos homo qui nocturnõ
a ❡Conſentiendo.
b ❡Societate fidelium ſe indignum iudicans.
pollutus ſit ſomnio,egredietũr ex
tra caſtra,&non reuertetur priuſ-
a ❡Superato ſcilicet feruore tentationis.
b ❡Pœnitentiæ. ❡Lachrymarum.
quam ad ueſperam lauetur aquã,
a ❡Tentatione deferueſcente.
& poſt ſolis occaſum regrediet̃ in e
a ❡Fidelium conſortia. b ❡Conſcientiam in qua con-
pungaris. c ❡Sanctorum.
e caſtrã. Habebis locũ extra caſtra, f
ad quẽ egrediaris ad requiſita na-
a ❡Acutum compunctionis ſtimulum. b ❡Cordis com
punctione vel memoria caſtitatis.
f turæ,gerens paxillũ †in baltheõ.

Nicolaus de Lyra. ☞ſoluit,&
occur.qđ videt̃ cõtrariũ ei qđ dictũ ẽ.ſ.ij.ca.q licet Moabitę
non cõceſſiſſent
nõ cõceſſiſſent eis tranſitum per terram ſuam,tamen in confinio ter G
ræ ſuæ portauerũt eis alimẽta venalia.Ad hoc rñdẽt Hebræi,q vi- Quare
ri nõ portauerũt talia,remanẽtes in ciuitatib⁹ armati ad cuſtodiã Moabitę p
terræ,ſed mulieres tm̃:& ꝓpter hoc viri fuerũt repulſi à mr̃imonio hibiti ab ec
p̃dicto,nõ aũt mulieres.vñ & Ruth Moabitis fuit vxor viri Iſrl'itę. cleſia
& iõ dicit̃ hîc Ammonites & Moabites,q̃
ſũt noĩa maſculini generis & nõ fœminini.
Scđ'õ mõ exponit̃ ab aliqb⁹ doctorib⁹ ca-
tholicis q p ĩgreſſũ eccl'ię dei,à q̃ pſonę ſu-
pradictę excludũt̃,ĩtelligi t̃ ingreſſ⁹ atrij , in
q̃ hoĩes mũdi orabãt in Ieruſalẽ ꝓpe tem-
plũ,à cui⁹ ingreſſu arcebant̃ pſonę p̃dictæ
tanq̃ ĩmũdę rõnib⁹ p̃dictis &c.exponãtur ſi
cut pri⁹.Tertiõ mõ exponit̃ ab aliqbus do
ctorib⁹ nr̃is,& rõnabilius,vt videt̃.Dicunt Excluſi à cul
aũt,q lex diuina nullũ excludit etiã extraneũ tu diuino.
à cultu dei,& ab his q̃ ptinẽt ad aię ſalutem.
vñ dicit̃ Exo.xij.g.Si qs pegrinorũ ĩ vr̃am
voluerit trãſire coloniã, & facere phaſe dñi,
circũcidet̃ pri⁹ oẽ maſculinũ ei⁹,& tũc rite ce
lebrabit,eritq̃ ſicut ĩdigena terrę.ſed ĩ tẽpo
ralib⁹ q̃tũ ad ea q̃ ptinebãt ad regimẽ ppl'i
pſonas eminẽtes,vt pote magiſtrat⁹,iudi-
ces,tribunos,cẽturiões,& cõſiles,nõ oẽs ad
mittebãt̃ ſed excl udebãt̃ eunuchi,qa cũ eſſẽt
ĩpotẽtes ad generãdũ,honor patern⁹ q cõ-
ſiſtit ĩ regimĩe ppl'i,eos nõ decebat.vñ & ãti
quit⁹ iudices & gubernatores ppl'i vocabã
tur prẽs cõſcripti. Similiter excludebãtur
patiẽtes defectũ nataliũ,qa ꝓpter vilitatem
ſuæ origĩs nõ decebat eos ſtatus tãti hono-
ris,nec ppl's ſubiectus pacificè toleraret. ꝓ-
pter qđ talis ꝓmotio eſſet turbationis oc-
caſio.vñ & ĩ eccl'ia tales ab ordib⁹ & digni
tatib⁹ repellunt̃.ſilr alienigenę à regimĩe po
puli meritõ repellebant̃,qa nõ eſt tãtũ confi
dendũ ĩ eis ſicut ĩ indignis.Oportet aũt hr̃e
magnã cõfidẽtiã de illis qb⁹ cõmittit̃ regimẽ
ppl'i, qa oportet q ſciãt ſecreta & infirma
ppl'i.Aliq tñ excludebant̃ ad ſemp , & aliq H
ad tps p̃dictis rõnibus.& ſcđm iſtũ intelle-
ctũ ſatis patet lr̃a,cõſideratis cũ hoc ſupradi
ctis.c ❡Qñ.Hîc cõſeq̃nter ordĩat̃ rõnal' at
tẽdẽdo ad bonũ cõe tpe belli,qđ qdẽ bonũ
cõſiſtit priõ ĩ mũditia ſpũali , qa qñ mundè
ſeruiebant deo,dabat̃ eis victoria.& iõ dici
tur hîc:Quãdo.i.ab omni pctõ, ne veniat –ad reqſita
ſup te diuĩa offenſio,& cadas corã inimicis naturę addi
tuis gladio.ſcđ'õ reqrit̃ mũditia corporal'. dit ĩterpre
iõ ſubdit̃:d ❡Si fuerit.In ſomno em̃ non explicandæ
eſt imunditia ſpũal',licet poſſit eſſe in vigilia rei gr̃a
p̃cedẽti vl' ſubſeqti,tñ ibi ſemp ẽ immũditia
corpal',quã cõmittat̃ depſſio mẽtis.iõ ſub-
dit̃. e ❡Egrediet̃.ſ.deitatis & Leuitarũ q̃ † ſup arma
erãt ĩ medio exercit⁹.nõ tñ oprebat egredi ca tua . j .q e-
ſtra cõis ppl'i,ꝓut dictũ fuit ĩ ſil'i Nu.v.& idẽ rit tibi vice
ĩtelligẽdũ de alijs ĩmũditijs, q̃ q̃ndã irregula igonis
ritatẽ faciũt,vt dictũ fuit ibidẽ,ſed ponit̃ hîc iſta ĩmũditia ꝓ exemplo,
qa freq̃nter accidit.Qđ aũt ſubdit̃:f ❡Habe.ĩtelligit̃ etiã de caſtris.
communis populi

* gnificantur illi,q deuotos q̃tũ poſſunt,ĩpediũt ab ingreſſu religio Moraliter
nis.& ingreſſos p ſe & p alios ĩpedire nitũtur ab actu ꝓfeſſiõis.& ta
les priuari merẽt̃ ab ingreſſu p̃rię celeſtis.a ❡Non.Hoc verbum di
citur filijs Iſrael,per quos intelliguntur homines lr̃ati,qui non debẽt
deſpicere ſimplices Chriſtianos circa terrena occupatos : ꝓpter qđ
ſignificantur per Idumęos q terreni interpretantur,& rõ dicti ſub-
dit̃ cũ dicit̃ : b ❡Quia .i.regñatus ex Chriſto & eccl'ia , ſicut & tu
q es lr̃atus. b ❡Nec.Per Aegyptium qui tenebroſus ĩterpretatur,
pctõr ſignificat̃,quẽ iuſtus nõ debet abominari ,qa fuit aduena ĩ ei⁹
terra.i.pctõr,ſicut ipẽ.j.Ioh.b. Si dixerim⁹,qa pctm̃ nõ habem⁹,ipſi
nos ſedu.& ve.&c.d ❡Si fuerit.Ex quo inoleuit conſuetudo, q
ſic polluti nõ celebrant vel cõicãt in craſtino , niſi neceſſitas vel diei
ſolennitas recõpenſet,vel probabiliter credatur qđ à diabolo talis
pollutio procuretur , vt à polluto fructus euchariſtiæ ſubtrahatur.
Vnde legitur in collationibus patrum,qđ quidam ſemper in dieb⁹
ſolẽnibus quibus alij cõmunicabãt ,talem pollutionẽ cõiter patieba
tur,& ſenes p̃ceperunt q cõicaret,ſicut alij,ſic ceſſauit illa machina-
* tio diaboli

A ſoluit,& præcinxit fune renes eorum. a ¶ Operies. Terrena fragilitate cōſiderata,ſordes debem⁹ operire. b ¶ Nō. Aug. Lxx. Non trades puerū dño ſuo,qui appoſitus eſt tibi à domino ſuo. Non quòd dñs eū appoſuerit.i.commendauerit,quia depoſitū diceret,ſed appoſitum dixit.i.adiunctū huic, cùm ab illo diſceſſiſſet. Reddi ergo prohibuit fugitiuos,non ſuſcipi.Quō hoc putari poteſt niſi genti & populo intelligamus iſta dici,nō vni homini? Ex alia vtiq; gente refugiētē ad hanc cui loquebatur,à domino ſuo.i.à rege ſuo,reddi ꝓhibuit,qꝺ alienigena Achis rex Geth ſer-

1.Reg.27.a uauit,quādo ad eum fugit Dauid à facie domini ſui.i.regis Saul.Hoc explanat dicēs: In vobis habitabit in omni loco vbi placuerit

August. ei. c ¶ Non. Augu. Lxx. Nō erit meretrix à filiabus Iſrael,& nō erit fornicans à filijs Iſrael. Manifeſtè prohibet viros & fœminas fornicari,etiam cū nō alienis coniugibus,peccatum eſſe demonſtrans miſceri nō coniugibus ſuis,quando & meretrices eſſe, & ad eas prohibet accedere,quarum publicè venalis eſt turpitudo. In decalogo autē

Fornicari oib⁹ ꝓhibitum

Li.2.q̄ſtionum ſuper Exodū. q. 71. nomine mœchiæ nō videtur hoc apertè prohibuiſſe,quę nō niſi adulteriū ītelligi ſolet.vnde quid nobis videretur,ibi tractauimus. ¶ Spūalr innuit,qa nō licet animæ Chriſtianæ erroribus hæreticorū ſe miſcere, & filium dei impudicitiæ, & libidini nō licet ſe tradere. d ¶ Non offe. Aug. Lxx.

Augu. Canis commutatio ꝓhibetur Non offeres mercedē meretricis,neq; commutationē canis in domo domini dei tui ad oē votum,quoniam abominatio domino deo tuo eſt,vtrunq;. ſ.nō vnum. De cane enim vetat fieri cōmutatiōem primogenitorum,quā iubet fieri de immundis aīalibus,i.equis,aſinis,& q̄ adiuuant hominem

B vnde & iumenta dicuntur. De cane autem noluit & de porco.& quare noluit quęrēdū eſt,Et ſi de oib⁹ talib⁹ noluit:quare hîc ſolū canē excipit? De mercede meretricis videt̃ repuliſſe,quia ſuperius prohibuit eſſe meretricē de filiabus Iſrael, aut quenq; filiorū Iſrael vti meretrice,& ne quis putaret poſſe hoc expiari ſi aliquid inde in tēplū offerret, dicendū fuit,ꝙ dño abominatio ſit.

Eccle.34.c. e ¶ Pretiū. Canis rapacis. Dona iniquorū non probat altiſſimus. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris.

f ¶ Non fœnera. Vſuram & auaritiam remouet,& charitatem impendere iubet.

Dare pecuniā ad vſurā ꝓhibet̃. ¶ Eſt pecunia,q̄ ad vſurā dari prohibetur quia vitium cupiditatis eſt exigere velle qꝺ cognoſcis te non commodaſſe.Hanc dominus habuit,& inde pauperibus erogandā tradidit,& nos ad liberalitatē largitatis inuitauit. Altera eſt quam ad vſuram dare de

Matt.25.c. bemus,vnde: Nonne oportuit te pecuniā cōmittere numularijs,vt ego veniens exigerem quod meum eſt cum vſura? g ¶ Sed alieno. Infideli vel iniquo cui pecuniam damus ad vſurā,cū ꝑ ꝟbo p̄dicatiōis exigim⁹ fidē,pniam,& opationē bonā. h ¶ Nō

Prou.20.d. tarda. vñ Salomō: Ruina eſt homini poſt vota tractare vel tardare. i ¶ Ingreſ. In ecc̄lia alteri⁹ epi,pōt alter aliq̄s corrigere vel confirmare

Cumq; ſederis,fodies per circum-
a ¶ Ne appareat ante oculos dei.
a itum,& egeſta humo operies quo
releuatus es. Dominus enim deus a
a ¶ Eccleſiæ quæ eſt vt caſtrorum acies ordinata.
tuus ambulat in medio caſtrorū*,
a ¶ Viſibiles vel inuiſibiles.
ut eruat te & tradat tibi inimicos
tuos, & ſint caſtra tua ſancta, &
nihil in eis appareat fœditatis,ne
b derelinquat te. Non trades ſer- b
a ¶ A ſeruitute diaboli uel peccati fugientem.
¶ Reſpuendo uel in deſperationem mittendo.
b ¶ Diabolo uel peccato.
c Fidem ueniens uel pœnitens.
uum domino ſuo,qui ad te confu
a ¶ Sub munimine fidei.
b ¶ Eccleſia uel ſub quocunq; ordine fidelium.
gerit. Habitabit tecum in loco, c
a ¶ Eccleſiarum uel conuerſationum.
qui ei placuerit,& in una urbium
a ¶ In pace eccleſiæ. b ¶ Quia magis fouendus eſt ne deſperet.
tuarum requieſcet: †ne contriſtes
a ¶ Fornicationi hæreticorum iuncta.
b ¶ Animabus quæ ſunt templum dei uiui.
c eum. Nō erit meretrix de filiabus
a ¶ Vnde fugite fornicationem. b ¶ Qui a deo adoptati ſunt.
Iſraël,neque ſcortator de filiis Iſ-
a ¶ Moraliter oſtendit. ſicut abominatio eſt merces proſtibuli,ſic & donum rapacitatis.
d raël. Non offeres mercedem pro d
e ſtibuli,nec pretium canis in do- e
mo domini dei tui,quicquid illud
eſt quod uouerint: quia abomi-
natio eſt utrunque apud domi-
¶ Mercedem cupiens.
f num deum tuum. Non fœnera- f
¶ Catholico. ¶ Iudæo. ¶ Verbi dei.
bis fratri tuo ad uſuram pecuni-
am,nec fruges,nec quanlibet ali-
g am rem,ſed alieno. Fratri autem
tuo abſque uſura id quo indiget,
commodabis, ut benedicat tibi
dominus deus tuus in omni ope-
re tuo in terra ad quam ingredie-
ris poſſidendam. †Cùm uotum g
a ¶ Vouete & reddite domino deo ueſtro. Pſal.75.b.
h uoueris domino deo tuo,non tar
¶ Quaſi debitum.
dabis reddere,quia requiret illud
¶ Reddere.
dominus deus tuus: *& ſi mora-
¶ Ipſa mora.
tus fueris,reputabitur tibi in pec-
catum. Si nolueris polliceri, abſ- h
que peccato eris: Quod autem ſe
mel egreſſum eſt de labiis tuis ob
ſeruabis, & facies ſicut promiſi-
¶ Ideo iure teneris.
ſti domino deo tuo, & propria
uoluntate & ore tuo locutus es.
a ¶ Scripturam ſacram,uel eccleſiam catholicam.
b ¶ Chriſti.
i †Ingreſſus uineam proximi tui i

Nicolaus de Lyra.

cōis populi:qa ſi tales īmunditię fierēt intra caſtra ppl'i, corrūpet̃ aer ex fœtore, & ſequeret̃ infirmitas,& mortalitas ī populo. Itē qa arca cū ſacerdotib⁹ & Leuitis erat

† De ele.c. Venerabilē. in prin. in caſtris,nō erat decens,ꝙ talis fœtor eſſet ibi.& hoc eſt qꝺ ſubditur: a ¶ Dñs enim deus &c. quia ibi erat ꝑ ſpecialem cultū ſacerdotū & Leuitarum,q tenebantur exire cū pplo cum populo ad exercitū,licet non oēs,ſed aliqui eorū. b ¶ Non

C trades. Hîc cōſequēter ordinat̃ ps rōnalis attendēdo ad bonū ſingularis pſonæ. Et diuidit̃ in tres ptes,ſecundū tria q̄ ſunt de dictamine rōnis.ſ.vt legalitas ſeruet̃ ad oēs,pietas ad pauperes, & ſęueritas ad rebelles. ſecunda incipit ibi: Cùm repetes à proximo tuo. circa Diuiſio

mediū.xxiiij.cap.tertia ī principio.xxv.ca. Adhuc pria in duas,ſcd'm qꝺ legalitas duo reſpicit.ſ.opationes & punitiōes.ſcd'a incipit.xxiiij.ca.ibi: Si deprehēſus. Pria ī duas, ſcd'm duo ad q̄ ordinat̃ legalis opatio.ſ.ad vitā politicā & domeſticā.ſcd'a incipit ī principio.xxiiij.ca. Adhuc prima ī duas ſcd'm duo q̄ reſpicit vita politica.ſ.vrbanitatē & fidelitatē. Scd'a ibi: Cū votū voueris &c. * tuorum

Circa primū ſciēdū,qꝺ hō viuit vrbanè & cōuenieter.primò qñ cōpatiēter ſe habet ad afflictū,& q̄tū ad hoc dicit̃: Non trades. & intelligit̃ qñ quęrit̃ à dño ad occidēdum ſeu mutilandū ſeu aliter indebitè affligēdū. iō ſubdit̃: c ¶ Habitabit.ſ.quouſq; quieſcat ira dñi ſui, & tunc reddendus eſt ei cū ſit res dñi ſui,ſicut & aliæ res ſunt reſtituendæ. Scd'ò qñ ad ſeipſū ſe habet mundè & cēter.& hoc notat̃ cū dicit̃: Nō erit meretrix de filiab⁹ Iſrael &c. Tertiò qñ ad deū ſe habet reuerenter.& quātum ad hoc ſubditur: d ¶ Non offe. qa eſt qd vile,& ꝓpt̃ hoc vocat̃ turpe lucrū: & ideo talia offerre dño maximè in publico ptinet ad dei irreuerē- †nō vim infer es ei

tiā.pōt tñ de hoc fieri eleemoſyna e ¶ Nec pretium. Dicit aūt Ioſephus,ꝙ hoc intelligitur de ptio qꝺ accipiebat̃ ab illis q locabāt canes venaticos,& cuſtodes ouiū ad īpregnationē canicularū,qꝺ ꝓhibet̃ offerri, eò qꝺ erat turpe lucrū,ſicut & de meretricio dictū eſt. Alij aūt exponūt de primogenito canis,qa primogenita aīaliū īmūdorū inter q̄ eſt canis,nō poterāt offerri: redimebant̃ tñ quinq; ſiclis,vt hr̃ Nu.xviij.& dabātur ſacerdoti.ſed ꝓ primogenito canis non Pretium canis

D dabant̃ ꝓpt̃ vilitatem huius aīalis,ita ꝙ hîc excipitur redemptio primogeniti canis à redēptione aliorū. Quid aūt fiebat de primogenito canis nō redēpto hîc nō exprimit̃: videtur tñ ꝓbabile, ꝙ interficiebat̃, ſicut de primogenito aſini dicitur, Exodi.xiij. quando nō redimebat̃. Quartò qñ ad ꝓximum ſe habet liberaliter.& q̄tū ad hoc ſubditur: f ¶ Nec fœne.ſed alieno. Iſtud eſt pmiſſio non liciti,ſed minus mali ad euitandum mai⁹.ſ.ne frēs ſuos Iudęos grauarēt vſuris. g ¶ Cum vo. Hîc cōſequenter ordinatur rōnal'in vita politica,put reſpicit fidelitatē, q̄ primo & principaliter hñda eſt ad deū. & hoc notat̃ cū dicit̃: Cum vo. Ad fidelitatē aūt hōis ad deū reqrit̃, ꝙ adimpleat qꝺ ei promiſit,ſed qa votū nō eſt de bono neceſſario ad ſalutem,ſed de bono ſuperogationis ſubditur: h ¶ Si nolueris. quia nō tenetur ad iſtud bonū niſi rōnę voti. ſcd'ò habēda eſt fidelitas ad proximū. ideo ſubditur: i ¶ Ingreſ. vi. proxi. quod intelligit̃ de eo q ingreditur vineā aut ſegetem proximi ſui ad operandum, vt dicit Ra. Sa.& ideo ei conceditur de fructibus cōcedere nō tamen ad domum ſuam portare: quia hoc eſſet infideliter agere ſecundum expoſitores noſtros. Intelligitur etiam de alijs, quia in- † Eccle.5.a Baruch.6.d * à te

tentio legis

* b ¶ Non trades ſer. domino ſuo. Per ſeruum ſignificatur peccator,de quo dicit̃ Iohan.viij. d. Qui facit peccatum,ſeru⁹ eſt peccati. Qui per pœnitentiam & ſpem veniæ confugit ad confeſſorem, qui debet eum ita charitatiuè tractare, & diſcretè, qꝺ non det ei occaſionem recidiuandi in culpam. i ¶ Ingreſ. Per vineā intelligitur eccleſia Moraliter

E confirmare,totam plebē nō licet ei regere,vel magna negotia tractare. a ¶ Foras.extra eccleſiā hanc gratiā efferre non licet, quia in vna domo carnes agni edi iubentur. b ¶ Si intraueris. Nota vtilitatē ſcripturarū. Sunt quædā loca ſcripturæ q̄ hiſtorialiter fidē imbuūt,q̄dā moraliter ſanctā cōuerſationē inſtruūt:q̄dā nō ſecūdū hiſtoriā,ſed ſcd'm allegoriā venerāda myſteria oſtēdūt.Cautē ergo in ſegetē ꝓximi intrandū eſt,vt diſcernēdo carpas cibum, non præcipitandum ſuccisæ meſſis incurras iudicium. †ſed in vaſe tuo nihil pones

GLOS. ORDI.

CAP. XXIIII.

Moraliter. SI acceperit.Greg.Moral.Hō vxorē accipit,cū terrenę actionis curā ſuſcipit.Fœditatem agnoſcit,cū pollutā eſſe p pc̄tā ſentit.Dimittit eā de domo ſua.i.amorem eius abijcit à mente ſua.Egreſſa alterū accipit,qa terrenā actionē quā deſeris alius cōcupiſcit.Ipſi quoq; in odiū venit & eā vtiliter dimittit,vn̄ bene ſequitur: Si dimiſerit eā aut mor.ſ,&c.quiſq; terrenā curā aut dimittit aut moritur.i.aut nō ex aīo ſuccūbit,aut p eā fundit⁹ in aīę vita ſuccumbit. Siue ergo ſequens maritus dimiſerit,ſiue mortu⁹ fuerit prior non recipiet eam in vxorem,qa polluta eſt,vt.ſ.q ſemel terrenam curam reliquit,ad eam vltrà nō redeat,quā ipſe ꝓprio iudicio polluit, q prius deſeruit,qa pollutā cognouit. ¶ Myſticè.Si acceperit hō vxorē &c.Chriſt⁹ vxorē ſibi accepit,cū ſynagogā ſibi copulauit,quā legē tribuēdo in iudicio & iuſtitia & miſericordia deſpōſauit,ſed illa nō iuenit grām ꝓpt incredulitatē & idololatriæ fœditatē.Scripſit em̄ libellū repudij.i.euāgelij,in quo declarat̄ q̄ idigna fuerit ſpiritalis conſortij cū Chriſtū crucifigēdū tradidit,Barrabā elegit.Datus eſt in man⁹ eius libellus repudij cū ptās data eſt crucifigēdi.Iō de domo.i. eccl'ia,eiecta eſt.vn̄:Multi veniēt ab oriēte & occidēte & recūbēt cū Abrahā &c.Qd' aūt ſeqtur:Cūq; egreſſa alterū.&c.ſignificat,qd' licet apl'i poſt paſſionē & reſurrectionē Chriſti eā ad fidē & pœnitētiā ꝓuocauerīt,& ſpiritalib⁹ nuptijs copulare voluerint,tāq; indigna & errore polluta abominabilis pmāſit.vn̄:Vobis oportebat primū loqui vbū dei, ſed qm̄ &c. ¶ Augu. Multę erāt in lege cauſę dimittēdi vxores: Chriſtus ſolā fornicationē excipit, ceteras moleſtias iubet ꝓ fide & caſtitate cōiugij ſuſtineri.Et mœchum dicit cū q eā duxerit,q̄ alligata eſt viro.i.q̄diu vir eius vixerit:quo mortuo ſoluta eſt.Vir q̄q; ſi dimiſerit,aliā non ducat.Si aūt nec ille nubere,nec huic licet alterā ducere viua vxore quā dimiſit,multò min⁹ licet cū qualibet ſcortari.Beatiora ſanè coniugia,q̄ ſiue filijs pcreādis ſiue terrena ꝓle cōtēpta,pari cōſenſu cōtinentiā ſeruare poſſunt,Nec illud eſt contrà,q dn̄s cōiugē dimitti vetat.Nō em̄ dimittit,q cū ea nō carnaliter ſed ſpūaliter viuit,vt q habēt vxores,ſint quaſi nō habētes. d ¶ Scribet.Ad duritiā cordis vr̄i ſcripſit Moyſes præceptum iſtud,malens.ſ.indulgere diſſidium q̄ committi homicidium. e ¶ Ne peccare.Polluit terram ſuam,q concupiſcentijs carnalibus inquinat corpus ſuū.Iō ne-

Margin: † manū tua — † Matt.5.c & 19.b. — Myſticè — F — Matth.8.b. — Act.13.g. — Augu.līalit — 1.Co.7.c.

Nicolaus de Lyra.

[Ne]ceſſe eſt am-[...] [In]tentio legis erat īducere Hebręos ad amicabilē cōicationē rerū ſuarū adinuicē.& iō lex cōceſſit in talib⁹ eſum,& ꝓhibuit exceſſū.ſ. deportationē extrà:qa hoc ad infidelitatē & cupiditatē pertinet.

Moraliter [ec]clesia:Eſa.v.b.Vinea dn̄i ex.do.Iſrl' eſt.Igit̄ itrās eccleſiam alteri⁹ & ſaluti aīarū cōſulēs pdicādo & cōfeſſiōes audiēdo ibidē vuas cōcedit:nā etiā ſibi ꝓficit: ſed extrà portat q hoc ſine licētia curati vl' ſuperioris prelati facere præſumit.Quod autem ibidem ſubditur: de meſſe,idē ſignificat ſub alio nomine.

NI. DE LY.

Cap. XXIIII.

SI acceperit ho.Hīc ordinatur rationalis in vita domeſtica,quę maximè conſiſtit in cohabitatiōe viri cum vxore, & quia cōtrariorū eadē eſt diſciplina.iō primò agit̄ de ſepatione viri ab vxore,ſcd'ò de cohabitatione,ibi:Cū acceperit hō. tertiò de neceſſariæ ſupellectilis pacifica poſſeſſione, ibi: Non accipies. Circa primū ſciendū,quòd in veteri lege plures erant cauſæ ꝓpter q̄s homo poterat dimittere vxorē, ſaluator autē vnā ſolam ponit.ſ.fornicationē Matt.v.licet em̄ hīc odiū dicat̄, cā dimiſſionis,verūtn̄ qa vxor nō hr̄ odio niſi ꝓpt aliquā aliā cauſā,iō reducēda ē talis dimiſſio i aliā cauſā vlteriorē,q̄ pōt eſſe multiplex.iō dixert aliq,q cauſę ꝓpt quas poterat dimitti vxor,erāt fœditates ī corpore,puta infirmitas vl' aliq̄ macula notabilis in corpore vl' ī aīa,ſicut fornicatio occulta vl' aliqd hmōi,q in morib⁹ deformitatē facit,& hoc eſt qd' dicitur in litera: G Diuiſio

(Margin: † coierit cū ea)

b ¶ Propter.ſ.in corpore vl' in morib⁹. In Heb.aūt hr̄:Propter rem turpem:& eodē mō pōt intelligi.Alij aūt reſtringūt has cauſas ſatis ꝓbabiliter dicētes,q non poterat vir repudiare vxorē, niſi ꝓpter aliquā cām poſt mr̄imoniū ſupueniētē,nec etiā ꝓpter quālibet talē ſed ꝓpter illas ſolas,quę pn̄t bonū ꝓlis īpedire,vel ī corpore,vt ſterilitas, lepra,morb⁹ caduc⁹ & ſil'ia. Vel in aīa,vt ſi vxor eſſet malorū morū, q̄s & filij & filię ex cōuerſatiōe cū matre imitarētur. c ¶ Scribet.Licet repudiatio nō eſſet iiūcta,ſed tm̄ pmiſſa,conſcrptio tn̄ libelli repudiātib⁹ erat īiuncta,ad hoc vt mulier liberè poſſet alteri nubere ſi vellet. vn̄ dicit Ioſephus,q forma illius libelli talis erat,pmitto tibi,q nūq; tecū cōueniā.Alij aūt dicūt,q in libello erat ſcripta cauſa repudij, ſed hoc nō videt̄ rōnabiliter dictū,qa aliqn̄ cauſa erat occulta, vtpotè fornicatio ſoli marito nota,& ideo ſi hāc cām vel cōſimilem in libello ſcriberet,eam diffamaret, publicādo pc̄tm̄ occultum.ꝓpterea ī lr̄a dicit̄, q iſte libell⁹ in manu mulieris repudiatæ dabat̄: & ideo nō eſt veriſimile, q ibi aliqd expreſſè cōtineret̄,qd' eſſet in diffamationē mulieris.Sed magis hoc p̄ceptum de libelli datione videt̄ fuiſſe datum in fauorē mulieris repudiatę.Nā dabat̄ ad hoc,vt poſſet alteri nubere,vt dictū eſt,& ne maritus poſſet eā inuolūtariā ad ſe reuocare,& ſic eſſet minus pronus ad repudiandū īpam à principio. d ¶ Ne pecca.i.habitantes ī terra tua, qa ſi mulier bis repudiata iterū nuberet alteri,vel marito priori :propter p̄cedentia tanq̄ abominabilis poſſet de facili à marito interfici. Ad maiorem intellectum eorum quę dicta ſunt.hīc quęritur vtrū repudiatio vxoris eſſet licita in veteri lege?Dicendū q ſic,in caſu fornicationis: & ideo in hoc cōueniunt oēs,loquēdo ſaltē de repudio q̄tū ad thorū.In alijs etiā caſibus dicūt aliqui,q erat licita ex diſpenſatiōe legis,ſicut hr̄e plures vxores,ſicut enim vnitas vxoris eſt de dictamine naturę,ſic & inſeparabilitas.& ideo ſicut illud fuit licitum,qa Abrahā & Iacob non peccauerunt,nec etiam Dauid, q poſt legem habuit plures vxores, ſic nec repudiantes peccabant.Item lex vetus etſi non cōferebat gratiam, tamen peccatū oſtēdebat ſcd'm oēs docto. Si igitur repudiū eſſet illicitū,oſtēſum fuiſſet per legem,qd' nō fuit factū , quia magis concedit,vt videtur hīc,cùm dicitur:Scribet li.&c.Aut per ꝓphetas,qd' nō videt̄ etiam:qa Malach.ij.d.dicitur:Si odio habueris eā, dimitte eā.Itē dicit Chryſo.q ſicut apoſtoli permiſerunt ſecūdas nuptias,ſic Moyſes libellū repudij,ſcdæ aūt nuptię ſūt licitæ,ergo &c. Sed hoc videt̄ eſſe cōtra dictū ſaluatoris Matt.xix.a.ſ.q libellus repudij cōceſſus ē à Moyſe ꝓpter duritiā cordis eorū. talia nō excuſant à pc̄tō: qa nō vidētur conceſſa niſi ad euitādū maius malum, ſicut etiam dictū eſt.c.p̄ce.Non trades fratri tuo ad vſuram, ſed alieno. [...]tradere tamen H — Fornicatio repudij. — An repudium licitum

Moraliter. a ¶ Si accepe. Per vxorem viri intelligit̄ eccl'ia p̄lati, q̄ ſi poſt eius acceptionē diſplicuerit curato,eò qd' nō videt ibi ſe ꝓficere ſed magis deficere ꝓpt ppl'i malitiā vl' aliā cām:ſi ꝓpt hoc eā dimittit,intrans religionē,& ſi alius illā eccl'iam acceperit,& ex ſimili cā ſilr' dimiſerit vl' mortu⁹ fuerit,& ſic eccl'ia vacet,non poterit prior marit⁹ recipere eā ī vxorē dimittendo religionē,qa ſcribit̄ Luc.ix g. Nemo mittēs manū ad aratrum,& aſpiciēs retrò,aptus eſt regno dei.

* Non accipies

---

a ¶ Neceſſitati conſulit,auaritiam prohibet. b ¶ Incarnationem Chriſti,crede:ſacramentis eius participa.

cōmede [a]uuas [b]quantum tibi placuerit, [a] †foras autem ne efferas tecum.

a ¶ Meditando. b ¶ Legem. c ¶ Chriſti qui verus amicus.

b Si intraueris [a]ſegetē [b]amici [c]tui frangēs ſpicas, †& manu [b]conteres, falce autem non metes.

a ¶ Rigorem literæ exponendo ad ſpiritalem ſenſum rediges. b ¶ In alienū ſenſum non transferes.

Cap. XXIIII.

c SI acceperit ho[a]mo [b]uxorem,& †habuerit eā,& non [a]inuenerit gratiam ante oculos eius propter [b] aliquam fœditatem,ſcribet libellum repudij,& dabit in manu illius, & dimittet eam de domo ſua. [c]

a ¶ Quilibet b ¶ Terrenę actionis curam.

a ¶ Quia terrena actio priuſquam habeatur,fortiter amatur antequam fœda cognoſcatur.

a ¶ Peccatum quod cognoſcit in ea.

¶ Id eſt abiiciet amorem eius a mente.

a ¶ Quia terrenam actionem, quam alius deſerit, alius concupiſcit.

Cumq; egreſſa [a]alterum maritum duxerit,& ille quoq; oderit eam, dederitq; ei libellum repudij,& dimiſerit de domo ſua uel certè [b]mortuus fuerit,non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta eſt, & abominabilis facta [e] eſt coram domino: ne peccare [d] facias terram tuam, quam dominus deus tuus tibi tradiderit poſ-

a ¶ Non ex animo ſuccumbendo ei. b ¶ In anima ſuccumbendo ei.

a ¶ Ipſius iudicio:quia eam quaſi pollutā prius dimiſit.

¶ Vel pollui.

A ceſſe eſt ambitionem præſentis vitæ citius domari, ne valeat
dñari. Et cũ terrena actio ſemel fuerit repulſa, non eſt repetenda: ne
Luc.9.g. poſt tergum reſpiciat, qui in aratro manum poſuerat. a ℂ Cum
ac. quaſi quicunq̃ carnalibus deſideriis ſe obligat ad regimen ec-
2.Timo.2.a cleſiæ, & ad ſpiritalem militiam ſe non habilẽ eſſe cognoſcat. Quia
†ſupra.20.b nemo militãs deo implicat ſe ſecularibus
negotijs, vt ei placeat, cui ſe probauit. vn
de: Nemini cito manum impoſueris.
b ℂ Non accipies. Loco ergo pigno-
1.Timo.2.a ris mola ſuperior aut inferior non tolla-
Allego. tur, quia qui prędicat peccatori tanta diſ-
penſatione prędicare debet, vt nõ relicta
ſpe timorem ſubtrahat, nec ſubtracta ſpe
timorẽ relinquat. ℂ Iſido. Tollit molam
ſuperiorẽ, qui peccatũ flenti dicit: Nõ ha
bebis veniã de commiſſis. Tollit inferio-
rem qui peccatũ palpando dicit; age ma-
la quantũ vis; deus pius eſt & ad veniam
paratus. vtiliter vtraq̃ mola habet̃, ſi ſpes
ſit cum emendãte formidine, & formido
Moraliter cum ſpe. ℂ Grego. Nõ accipies loco pi-
gnoris inferio. &c. accipere aliq̃ñ auferre
dicimus: vnde aues q̃ alias rapiunt, accipi
†cũ ipſis ſit tres vocamus. vñ: Si quis deuorat, ſi quis
eſca oi aię accipit. i. rapit. Pignus debitoris, cõfeſſio
2.Cor.11.d. peccatoris. hoc accipitur, cũ à peccatore
peccati cõfeſſio tenetur. Superior & infe-
rior mola, ſpes & timor. ſpes ad alta ſub-
uehit, timor autẽ cor inferius p̃mit. Vna
mola ſine altera inutiliter hr̃. Pctõris ergo
pectore ſemper debent ſpes & formido
cõiũgi, q̃a incaſſũ miſericordiã ſperat, ſi iu
ſtitiã nõ timeat, & incaſſũ metuit q̃ nõ con
fidit. c ℂ Auferes. Aug. Aſſiduè hoc ſcri
ptura dicit, cùm malos iubet occidi, ſicut
Quid ſit au ibi: Auferte malũ ex vobiſmetipſis. i. mali
ferre malũ gnũ, ſcd̃m Gręcũ maſculino genere non
hoc malũ, eũ. ſ. qui tale aliq̃d cõmiſit, vt ex
B cõicatione dignus ſit. Hoc enim nunc a-
git in eccleſia excommunicatio, quod tũc
interfectio. Quamuis illud apoſtolicum aliter intelligi poſſit, vt v-
nuſquiſq̃ malum vel malignum ex ſeipſo auferat, qui ſenſus accepta
bilior eſſet, ſi hoc malum vel hoc malignum, non hunc malignum
ſcriptum eſſet. nunc verò credibilius eſt de homine dictum q̃ de vi
tio, q̃q̃ eleganter poſſet intelligi homo auferre à ſe malum hoiem,
Colo.3.b. ſicut dictũ eſt: Exuite vos veterẽ hoiem. qd̃ exponẽs ait: Qui fura-
Eph.4.f. batur iam non furetur. d ℂ Plagam le. Nota, ꝓpter pctm̃ hanc
2.Pa.28.d. infirmitatẽ hoibus accidere, ſicut Oziæ qui ſacerdotiũ vſurpauit.
Cũm repetes

a ſidendam. †Cum acceperit homo a
Carnalem delectationem.
nuper uxorem, non procedet ad b
Contra dæmones — Eccleſiaſticæ curæ.
bellum, nec ei quippiam †neceſſi- c
tatis iniungetur plublicè, ſed †ua-
a Quam incurriſſet, ſi eccleſiam regendam ſuſcepiſſet.
cabit abſq̃ culpa domui ſuæ, ut u-
no anno lætetur cum uxore ſua.
a Auferes. — b Confeſſionis peccatoris, quæ eſt pignus emendationis.
b Non accipies loco pignoris infe- d
a Timorem qui quaſi pigra mola iacet immobilis.
b Spem quæ mira celeritate voluitur & acceptas fruges ad vſum hominum molit & minuit.
riorem & ſuperiorẽ molam, quia
†animam ſuam appoſuit tibi. Si e
a Seductor. — b Ad peccandum.
deprehenſus fuerit homo †ſollici f
tans fratrem ſuum de filiis Iſraël,
a Cum peccamus, diabolo venundamur.
b Intentionis ſuæ finem.
& uendito eo acceperit pretium, g
a Spiritualiter. — Excommunicabitur.
c interficietur: & auferes malum de h
a Ab hæreticis, quorum ſermo vt cancer ſerpit. Timo.2.c.
medio tui. Obſerua diligenter i
a Peccati vel erroris.
d ne incurras plagam lepræ ſed fa- k
a Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: quæ dicunt vobis facite. Matth.23.a.
b Contra peccatum vel hæreſim.
ciẽs quæcunq̃ docuerint te ſacer-

Nicolaus de Lyra.

Philoſo. tradere tamen alieno nunq̃ fuit licitum, vt omnes doctores ca-
tholici dicunt: & etiam Philoſo. dicit, q̃ eſt contra naturã. v. Ethic.
& ideo dicendũ, q̃ nunq̃ tale repudiũ fuit licitum, quia fuit conceſ
ſum, vel potius permiſſum ad euitandũ mai⁹ malũ. ſ. vxoricidiũ. &
hoc non facit licitum, ſicut permiſſio fornicationis, ad euitandũ a-
dulterium nõ facit eam licitã. ℂ Ad primũ dicendũ, q̃ nõ eſt ſimi-
le: quia vnitas vxoris in ve. le. fuit intermiſſa ꝓpter maius bonũ. ſ.
ꝓpter multiplicationẽ ꝓlis ad cultũ diuinũ, quæ tunc multiplican-
da erat per generationem carnalẽ, & talis intermiſſio eſt ſancta & li-
cita, ſed permittere malũ aliq̃d ꝓpter maius malũ euitandũ, nõ fa-
Quędã per cit illud licitũ, vt dictũ eſt. ℂ Ad ſcd̃m dicendũ, q̃ aliquid eſſe illici
miſſa ſed nõ tum, qd̃ tñ lege permittit̃, oñditur dupliciter. Vno modo p ꝓphe-
licita. tam à ſpiritu ſancto loquentẽ, & hoc modo vſurã eſſe illicitã etiã cũ
Pſa.14.a. extraneo Dauid ꝓpheta oñdit dicens: Dñe quis habitabit in taber-
naculo tuo &c. ſequitur: Qui pecuniã ſuam non dedit ad vſuram,
abſolutè loquendo & nullũ excipiendo, quia indefinita iuris æqui-
pollet vniuerſali, vnde in lib. Machtoc. qui apud Iudęos eſt autenti
cus, vbi exponitur pſalmus prędictus ſuper illud verbũ: Qui pecu
niam ſuam non dedit ad vſurã. dicit glo. etiam Gentili. Alio modo
oſtenditur illicitũ p communẽ obſeruationẽ bonorũ, quia cõſuetu
do eſt optima interpres legis. & dicit̃ conſuetudo bonus vſus, non
autem abuſus, & ſic oſtenſum eſt repudiũ illicitum: quia nullus eo-
rum qui cõmendant̃ in ſcriptura, legitur hoc feciſſe, niſi de manda-
to vel inſtinctu diuino: ſicut de mãdato dei Abraham emiſit Agar,
Secũdę nu quia deus põt mr̃imonia coniungere & diſſoluere, ꝓut ſibi placet.
ptię. ℂ Ad tertiũ dicẽdũ, q̃ contract⁹ ſcd̃arũ nuptiarũ ĩpropriè vel lar-
gè vocat̃ permiſſio, inq̃tũ conſiliũ qd̃ dat̃ de minori bono, timore
ne maius bo-

ne maius bonum malè cõſeruet̃, vocatur ꝑmiſſio, & ſic Apl̃us con C
ſuluit vel permiſit largè loquẽdo iuniores viduas nubere. j. Tim. v.
& hoc eſt reſpectu liciti, non ſic autẽ ꝑmiſſio minoris mali ad vitã
dum maius, vt dictũ eſt. a ℂ Cum ac. Hîc agitur de viri & vxo
ris cohabitatione in nouitate mr̃imonij contracti: q̃a tunc ꝑmitte
bantur ſimul cohabitare & lętari, vt amor
adinuicem magis firmaretur, ideo dicitur:
b ℂ Non procedet. cuius cauſa ſupe-
rius eſt expreſſa. xx. cap. c ℂ Nec ei. Dicit
Rab. Sa. q̃ hoc eſt intelligendum tantũ de
pertinentibus ad bellum. vnde in Hebręo
habetur: Nec imponetur ei aliud. ſ. de per
tinentibus ad bellum, ita q̃ refertur ad lite † oneris mi
ram immediatè pręcedẽtem, quia ſicut nõ litaris iniũ-
debebat bellare, vt dictum eſt ſuprà. xx. ca. getur
ſic nec victualia portare exercitui, vel vias † imunis e-
pręparare, vt exercitus poſſet tranſire, vel rit ĩ domo
alia ad bellum pertinentia. Illis autem qui ſua.
plantauerant vineas de nouo & domos æ
dificauerant, & vxores deſponſauerãt, ſed
nondum acceperant, iſta bene iniungeban
tur, licet eis de congreſſu belli parceretur.
d ℂ Non accipies. Hîc conſequenter a-
gitur de neceſſaria ſuppellectili in domeſti
ca vita ſeu habitatione. Nõ enim poſſunt
habitare in domo vir & vxor abſq̃ ſup- † furans
pellectili ad cibum pręparandum. & ideo
hîc prohibetur ne creditor accipiat talia
pro pignore, cùm dicitur: Non accipies
in loco pignoris inferiorem & ſupe
riorem molam: quia vtraq̃ eſt neceſſa-
ria ad terendum bladum, vnde fit panis,
vel alia ad vitam neceſſaria. & idem intelli
gendum eſt de alijs vtenſilibus neceſſarijs
ad pręparandum cibũ, vt dicit Ra. Sa. licet
iſtud ſolũ ponatur pro exemplo. e ℂ Si Diuiſio
deprehen. fuerit. Poſtq̃ actum eſt de
legalitate ſeruanda in operationib⁹, hîc cõ
ſequenter agitur de ei⁹ obſeruatione in pu
nitionibus: & hoc in duob⁹ grauibus caſi-
bus. & primò deſcribitur punitio ab homĩe infeređa. ſcd̃ò punitio
à deo timẽda, ibi: Obſerua diligenter. Circa primũ ſciendũ, q̃ homo
inter creaturas inferiores eſt nobilior, q̃a ad imaginem dei fact⁹ eſt. D
& ideo ꝓ furto hoïs imponit̃ maior pœna. ſ. pœna mortis. & hoc
eſt qd̃ dicitur: Si dephẽ. i. conuictus in iudicio f ℂ Sollicitans
fratrem. i. ſollicitè inſidians, vt eum poſſit furari. g ℂ Et vendi
to. Ex quo patet, q̃ ſi deprehenderetur fur anteq̃ hominem furto
ſublatum vendidiſſet, non puniebatur pœna mortis, ſed alia minori
ſcd̃m arbitriũ iudicis, ſicut Exod. xxii. dicitur, de illo q̃ furatus fuerat
ouẽ vel bouem & occiderat vel vẽdiderat, q̃ debebat reddere qua-
tuor oues pro vna, & quinq̃ boues pro vno. Si aũt inueniebat̃ ani
mal viuens apud eũ anteq̃ vẽdidiſſet vl̃ occidiſſet, nõ reſtituebat ni
ſi duplũ, ſicut & de alijs rebus. h ℂ Et aufe. ma. ſcilicet malũ cul
pæ per bonũ iuſtitiæ. i ℂ Obſerua diligẽ. Hîc deſcribitur pu
nitio à deo timenda pro pctõ rebellionis ad ſuperiores, & maximè
ſacerdotes: pro qua à deo inflicta eſt aliquãdo plaga lepræ, vt patet
ĩ Ozia rege Iuda. ij. Paral. xxvj. & hoc eſt qd̃ dicit: hîc Obſerua di
ligenter, ne incurras pla. ꝓpter rebellionẽ ad ſuperiores. & ideo
ſubditur: k ℂ Sed facies &c. In Hebręo habetur: Obſerueris in
plaga lepræ: quod exponit Rab. Sa. dicens: Caue ne celes plagam
lepræ in te vel in alio. Sed facies quęcunque docuerint te & cætera,
id eſt ſi dixerint

Moraliter ✻ d ℂ Non accipies loco pignoris &c. ſuperior mola ſpem
vitæ cęleſtis ſignificat; quæ eleuat ad ſuperiora: inferior autem ſi-
gnificat timorem, qui deprimit conſcientiam. Confeſſor igitur vel
doctor qui à peccatore pœnitente pignus accipit, pro peccati ſatiſ
factione molam accipit ſuperiorem, quando per increpationẽ ni-
mis duram facit eum labi in deſperationem, ſicut fecit ſenex de quo
ſuprà dictum eſt cap. xix. Accipit autem molam inferiorem, quan-
do per magnitudinem diuinæ miſericordiæ aufert ei peccandi ti-
morem: & vtrunq̃ mortem inducit ſpiritualem. e ℂ Si deprehẽ
ſus fuerit homo &c. per hoc ſignificatur, q̃ ille qui hominẽ dia
bolo vendit per inductionem ad peccatum mortale, incurrit pœnã
gehennæ. i ℂ Obſerua diligenter ne incur. &c. p quam hę-
reſis ſignificatur, vt dictum eſt ſuprà lib. Numerorum. Incurrit au
tem per malam doctrinam infidelium vel hęreticorum: ideo ſubdi
tur: k ℂ Sed facies quęcunq̃ &cæ. i. boni & ſani doctores.

E a ℂ Cum repe.Aug.Ad opus miſericordię pertinet, vt pi gnorator in domū nō intret,ne fiat ꝑturbatio debitori,ſed & debi
Egēti pign⁹ reſtituēdū tore admonet pignus foras ꝓferre creditori.Sed mouet,ꝙ iubet e gēti pign⁹ eodē die reſtitui,qa nō habet vbi dormiat,cur nō poti us creditor. ꝑcipit, vt nō auferat pign⁹,qđ eodē die reſtituēdū eſt? Qđ ſi ad cōpellendū debitorē fieri voluit, quō ſe vrgebit ad ſoluēdū,cū ſciat ſe pign⁹ eodē die recepturū? An fortè propter memoriam fieri hoc voluit,ne obliuiſcat red dere? & tūc non reddat,ſi verè non habuit? Maximè quia creditoris miſericordia vincitur,cui nō debet eſſe ingratus, ſi pignus receperit ī q̄ dormiat. Creditor quoq; cū nō reddiderit,debet eū credere nō hr̄e,qa hac etiā indiget miſericordia vt pign⁹ ſibi reſtituat,nō habēs vbi dormiat. b ℂ Nō
1.Cori.9.c. Luc.10.b. ne.Qui euangelium annuntiat,de euangelio viuat. Dignus eſt enim opera.mercede ſua. c ℂ Non occi.Augu.Etiam lex dicit ſua quēq; culpa interimendum. Quid
Quæſtio Exo.20.a. eſt ergo qđ dicitur:Reddens peccata patrū in filios in tertiā & quartam generationem? An de filijs nondū natis intelligendū eſt propter originale pctm̄,qđ ex Adā traxit genus hūanū? Hīc aūt de filijs iam natis facta eſt diſtinctio,vt quiſq; moriatur ī peccato ſuo.Nihil em̄ trahit ex pr̄e peccante q iā natus eſt.Sed cū ibi dicitur(his q oderūt
† cū occide rit ſol me)manifeſtum eſt illam conditionē poſſe mutari,ſi filij parentum ſuorum facta non fuerit imitati.nā & illud ex Adā tēporaliter reddit,qa oēs ꝓpter hoc moriunt,nō autem ī ęternum eis q fuerit ꝑ gratiam regenerati,& in ea vſq; ī finē permāſerint.Quā
†Leui.19.c. Tobię.4.c. uis meritò q̄rat, ſi reddūtur pctā patrum in filios his q oderūt deū,cur ī tertiā & q̄rtā generationē,vel ꝓtermiſſa prima & ſecū
F da,vel nō etiā ī ceteras ꝑmanente impietate,& imitatione malorum parētū? An per ſeptenariū vniuerſitatem intelligi voluit? nec poſuit ipſum ſeptenariū dicēs:In ſeptimam generatiōem.ſed cām ꝑfectionis ei⁹.
Septenari⁹ q̄re ꝑfectus Iō em̄ ſeptenarius ꝑfect⁹ dicit,qa conſtat ex ternario primō.ſ.ipari toto,& q̄ternario prīo pari toto.Silr̄ illud intelligendum puto,in tribus & quatuor impietatibus non aduerſabor. vniuerſas enim impietates,non tres vel quatuor intelligi voluit.
Non per-

a ℥Apparet omnem ſacerdotem Leuitam fuiſſe,quamuis non omnis Leuita ſacerdos fuerit.
dotēs Leuitici generis, iuxta id qđ
℥Non quod addunt vel fingunt.
pręcepi eis,& imple ſollicitè. Me a
℥Vt caueatis.
mentote quę fecerit dominus deus
a ℥Id eſt ſynagogæ murmuranti contra Æthiopiſſam id eſt eccleſiam.
ueſter Mariæ in uia, cùm egredere
a ℥Prohibet violentiam & commendat miſericordiam.
a mini de Ægypto. Cùm* repetes b
à proximo tuo rem aliquā quam
℥Ne perturbes.
debet tibi,nō ingredieris domum c
eius ut pignus auferas,ſed ſtabis fo d
ris,& ille tibi ꝓferet † quod habuerit. Sin autem pauper eſt, non per- e
noctabit apud te pignus,ſed ſtatim
reddes ei † ante ſolis occaſum,ut dor
miens in ueſtimento ſuo benedicat
tibi,& habeas iuſtitiam coram do-
a ℥Secundum hiſtoriam,affectum miſericordiæ & æquitatis opera erga pauperes commendat.
b mino deo tuo. †Non † negābis mer f
a ℥Prædicatoris,cui ſacculus & pera interdicitur.
℥Qui eſt pauper ſpiritu.
cedem indigentis,& pauperis fra-
a ℥Aduena ego ſum in terra,& peregrinus ſicut omnes patres mei.Pſal.38.c.
tris tui,ſiue aduēnæ,qui tecum mo
℥Exilij. a ℥Eccleſiam:Diligit dominus portas Sion,ſuper omnia tabernacula Iacob.Pſal.86.a.
ratur in terra, & intra portās tuas
a ℥Expectans. b ℥Laborantem agricolam oportet primum accipere de fructibus.
℥Seminauimus vobis ſpiritualia,non magnum eſt,ſi veſtra carnalia me.1.Corin.9.b.
eſt, ſed eadē die reddes ei prētium
a ℥Finem mundi. ℥In hoc mundo.
laboris ſui ante ſolis occāſum,quia
a ℥Vſq; quo præmia æterna ſuſcipiat.
pauper eſt, & ex eo ſuſtentāt ani- g
a ℥Re ſi non voce.
mam ſuam, ne clāmet contra te ad h
dominum. & reputetur tibi in pec
e catum. †Non occidentur patres i

Nicolaus de Lyra.

id eſt ſi dixerint,te vel aliū eijciendum
†4.Re.14.b de caſtris ſicut leproſum,vel recludendum ad diligentius cōſiderādū,vl' iudicauerint īmūdū,obedias eis,prima tamen expoſitio videtur magis concordare literæ ſequenti. a ℂ Mementote q̄. quam percuſſit plaga lepræ propter eius rebellionem contra Moyſen,vt habetur Nume.xij.acſi dicatur,memores debetis eſſe huius facti,ne propter peccatum rebellionis plaga leprę inferatur vobis,qa in hoc domin⁹ nō pepercit Marię,licet eſſet ſancta & ꝓphetiſſa,vt habetur Exod.xv. b ℂ Cum repetes. Poſt ordinationem rōnalis in legalitate ad omnes,hīc ordinatur in pietate ad pauperes, & primō in pignoribus accipiendis,ſecundō in mercedibus reddēdis, ibi:Non negabis mercedem.tertiō in iudicijs non peruertendis,ibi: Non occidentur. quartō in eleemoſynis faciendis,ibi:Quando meſſueris ſegetem.Circa primum dicitur:Cum repetes à proximo tuo rē aliquā,quā debet tibi: & non potes ſoluere,propter qđ vis habere pignus. c ℂ Non ingredieris domum eius, vt pignus auferas,quia poſſes ibi videre aliquid de quo verecundaretur.d ℂ Sed ſtabis foris.pignus curialiter accipiēdo.e ℂ Sin autem pauper eſt,non pernocta.ſi eſt veſtimentum neceſſariū de nocte,ſed ī mane iterum poteſt accipi,& ita intelligendū eſt de veſtimēto neceſſario de die, qđ debet reddi ī mane, & poteſt reaccipi in veſpere,ſicut dictum fuit Exo.xxij.f ℂ Non nega.Hīc cōſeqn
Diuiſio ter agit de pietate ad pauperes ī mercedib⁹ laboris ſui reddendis,qa cōiter ſunt ita pauperes,ꝙ non poſſunt commodè ſolutionem expectare,& hoc eſt quod ſubditur: g ℂ Et ex eo ſuſtentat.i.vitā. h ℂ Ne cla.contra te ad do.quia talis clamor auditur à dn̄o, ſecundū quod dicit

ſecūdū qđ dicit Iac.v.a.Ecce merces operariorū veſtrorū,q meſſuerūt regiōes vr̄as, q̄ fraudata eſt a vobis clamat,& clamor eorū in
G aures dn̄i ſabaoth introiuit.In dilatione autē ſolutionis defraudatur pauper quātū ad hoc,ꝙ nō habet ad neceſſitatē ſuā. i ℂ Non occi.Hīc cōſequēter ordinat rōtionalis in pietate, quātū ad iudicia nō peruertēda.Et primō inducit ad hoc generaliter,ſecūdō ſpecialiter in iudicijs pauperum,ibi:Non peruertes iudicium.Circa primum dicitur:Non occi.Sed cōtrariū hui⁹ videtur haberi Exo.xx.a.Viſitans iniquitatem patrū in filios &c.Iō ad cōcor Diuiſio diam huius dicunt aliq,ꝙ quadruplex eſt mors,corporalis,ſpūalis,tēporalis,& æterna.Dicūt igit,ꝙ morte ſpūali & ęterna nō punitur pater ꝓ filio,nec econuerſo,ſcđm qđ dicit Ezech.xviij.e.Fili⁹ nō portabit iniquitatē pr̄is,nec pater &c.Morte vō corporali & tēporali interficit aliqn̄ filius pro pctō pr̄is,& ecōuerſo.Sed licet iſtud dictū
*mutuatus fueris ꝓxio tuo aliquid ſit verū, nō tn̄ videt valere ad ꝓpoſitū,qa lex iſta eſt ad informationē iudicū tēporaliū,ad q̄s nō ſpectat īponere pœnā ſpūalē
†pignus vl' æternā.& iō ꝓ nihilo diceret eis:Nō oc
An liceat occidere filios ꝓ pctis parētum. cidētur patres ꝓ filijs &c.Iō alij dicūt,qđ iudicib⁹ tēporalibus nullo mō eſt licitū interficere filios ꝓ pctis parētū, vt hīc dicit: Nō occident &c.niſi eſſent ꝑticipes criminis,& tunc nō īterficerent tm̄ ꝓ pctō alterius,ſed pro ſuo, ſed deus q eſt actor vitæ & mortis,& cui eſt quilibet q̄ntūcūq; iuſt⁹ mortis debitor,pōt interficere filios ꝓ peccatis parētū,& ecōuerſo.& hoc fit ab ipſo
†vim īferes mercēnario indigenti immediatè,ſicut in diluuio ꝓ pctis parētū ſubmerſi ſūt ꝑuuli,q adhuc nō poterāt eſſe ꝑticipes ī pctis parētū,vtpote rōnis vſum nō habētes, vl' mediātibus angelis ſctis, ſicut ī ſubmerſiōe Sodomorū īterfecti ſūt ꝑuuli cū parētib⁹,vl' mediātib⁹ angelis malis,qb⁹ aliqn̄ vtit de⁹ ad executionē ſuæ iu H ſtitię,ſicut ꝓ pctō Aegyptiorū primogeniti fuerūt īterfecti q̄ntūcūq; ꝑuuli,vl' mediātib⁹ hoīb⁹,ſicut de mādato dn̄i filij Iſrl' īterfecerūt habitatores terrę Chanaā cū vxorib⁹ & filijs q̄ntūcūq; ꝑuul,ſed abſq; ſpeciali mādato dei non pn̄t īnocētes īterfici.& ſecūdū hoc currit ꝓhibitio iſta:Nō occidet &c.Sed hoc nō videt ſufficere,qa in ſacra ſcriptura īueniunt filij q̄ntūcūq; ꝑuuli & innocētes ꝓ pctis parentum interfecti,nec hr̄ expreſſè ꝙ hoc fuerit de ſpeciali mādato dei ſicut hr̄ Ioſue.vij.ꝙ Achā cū filijs & filiab⁹ interfect⁹ fuit:nec tn̄ inuenit ꝙ fuiſſet cōſcij de furto pr̄is, nec ꝙ dn̄s ꝑceperit eos cū patre lapidari.Itē Iudi.xx.decē trib⁹ pugnantes contra tribū Beniamin, interfecerunt mulieres & paruulos pro peccato parentum,aliter nō fuiſſet ſolliciti reparare tribum illam per alias mulieres dandas fugitiuis de prælio:quia potuiſſent rehabuiſſe ſuas vxores: potuiſſet etiam reparari illa tribus per filios ſi remanſiſſent,nec tamen inuenitur qđ dominus præceperit paruulos interfici.Item ibidem cap.xxj.dicitur.ꝙ vndecim tribus prædictæ miſerunt viros ad interficiendum viros Iabes Galaad cum mulieribus & paruulis, exceptis mulieribus quę viros non cognouerant. Nec legitur quod dominus hoc ꝑceperit, nec ſcriptura factum eorum reprehendit.Item ſecundum iura ciuilia non reprobata aliquando pro crimine læſæ maieſtatis interficiūtur ſubditi pro peccatis dominorum,& filij pro peccatis parentū. propter quod videtur qđ in aliquibus caſibus poſſunt filij etiam innocentes pro peccatis parentum interfici etiam abſq; ſpeciali mandato dei.Et ideo dicunt alij, quod occiſio poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo vt eſt pœna tantùm,& ſic habet rationem mali, cùm ſit priuatio boni ſcilicet vitę,quod eſt maximum bonum inter corporalia:& ſic nullus occidit iuſtè ꝓ peccato alteri⁹,qa pctm̄ ē qđ ꝑſonale,pœna aūt vt habet rōnē pœnę ꝑcīſę,reſpicit tantùm culpā,
vel pctm̄:

Moraliter *f ℂ Nō negabis mercedem in.i.victum pauperis ꝑdicatoris de quo dicitur Lu.x.b.Dignus eſt operarius mercede ſua.i ℂ Non occidētur pa.pro filijs.qđ intelligitur de morte ſpūali & ęterna.
*Quando meſſueris

A a ℭ Non per. Aug. I.xx. Non declinabis iudicium aduenę & orphani & viduæ. Non pignorabis veſtimentum viduæ. Cur non ait: & nõ pignorabis veſtimentũ eorũ? Quę cauſa eſt, vt triũ iudicium declinare vetuerit, pignus veſtimentũ ſoli viduę auferri, niſi qa iudicia oĩm facienda, q nõ habẽt à qbus defendanť. Viduas verò admonet veras eſſe q̃ pauperes ſunt, vnde: Si qua vidua filios vel nepotes habet, diſcat prius domum ſuam piè tractare &c. & continuò ſubiunxit: Quæ autem verè vidua eſt & deſolata, ſperet in domino &cæt. Hanc veram viduam dixit, q̃ nõ habet à quibus ſuſtenteť, q̃ & viro & poſteris & omni ope deſtituta eſt, diuitem quippe nõ diceret deſolatã. Eo ipſo quoq; qđ veſtimẽtũ ꝓhibet auferre, pauperẽ oſtendit. Creditor nãq; libentius auferret argentũ q̃ veſtimentum. Si autem multa habet & ſuperflua, quomõ eſt verè vidua? vera eñ vidua deſolata eſt, nec delitioſa. Quæcunq; autem diuites nubere nolunt, continentia in eis laudatur, non deſolatio commendať. b ℭ Viduæ. Vidua anima ante diabolo iuncta, cui conuerſæ fidei veſtimentum non eſt auferendum. c ℭ Non reuerte. Inuidendo gentibus, qui ſunt aduenæ teſtamentorũ dei. d ℭ Si fruges col. Etſi ſuperbi colligant & improbi, ille miſericordiam facit q hoc aĩo dimittit, vt egentes habeant. Præterea cùm hæc populo ꝑcipiunť, q nõ indigent, admoneně ne iſta q̃rant. Si autem quæſierunt, tãq; ꝑdones pauperũ iudicandi ſunt. e ℭ Vineam tuam. Vineam de qua colligitur vinum, quod lætificat cor hominis.

Queſtio literalis.

1. Timo. 5. a

† Leui. 9. d. & 23. d.

Pſal. 103. b.

a ❡Filius non portabit iniquitatem patris &c. Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Ezech. 18. a.

pro filiis, nec filij pro patribus,
ſed unuſquiſq; pro peccato ſuo
a morietur. Non peruertes iudi- a
a ❡Qui non poteſt ſe defendere in aliena terra. b ❡Qui parentibus caret.
cium aduenæ & pupilli. Nec au- b
a ❡Quæ marito caret, imo pauper & omnimodo deſolata quæ eſt vera vidua anima.
b feres pignoris loco uiduæ ueſti
mentum. Memento, quòd ſer- c
❡Mundo. ❡In ſanguine filij.
uieris in Ægypto, & eruerit te
❡De poteſtate tenebrarum.
dominus deus tuus inde. Idcir-
❡Ne ſis ingratus ſcilicet.
co præcipio tibi, ut facias hanc
a ❡Miſericordiam commendat. ❡Meditando legẽ.
rem. † Quando meſſueris ſege- d
tem in agro tuo, & oblitus ma-
❡Spiritualem ſenſum. ❡Non valens intelligere.
c nipulum reliqueris, non reuer-
a ❡Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum. Epheſ. 2. d.
teris, ut tollas eũ, ſed aduenam
a ❡Quæ neglexiſti.
& pupillum & uiduam auferre
a ❡Multiplicet te & tua.
patieris, ut benedicat tibi domi
❡Qui non laborat, non manducet.
nus deus tu⁹ in omni opere ma
d nuum tuarum. Si fruges colle-
❡Scripturarum.
geris oliuarũ, quicquid reman-
ſerit in arboribus non reuerte-
❡Vt ſupra.
ris ut colligas, ſed relinques ad-
uenæ, pupillo ac uiduæ. Si uin-
❡Sub qua requieſcit ſanctus.
e demiaueris uineam tuam, non
a ❡Sententias ſpirituales.
colliges remanentes racemos,
a ❡Qui reliquerint diabolum patrem malorum.
ſed cedent in uſus aduenæ, pu-
a ❡Quæ fugit diaboli matrimonium.
pilli ac uiduæ. Memento, quòd
a ❡Venundatus ſub peccato.
& tu ſeruieris in Ægypto, & id-
circo præcipio tibi, ut facias
hanc rem.

Nicolaus de Lyra.

vel peccatum, & ideo non transfert ad aliam perſonam, ſicut nec culpa actualis, de qua eſt ſermo. Alio modo conſiderať occiſio, inquantũ eſt quædã medicina, qa morte aliquorũ multi deterreně, & à peccatis cohibeně, & ſic non habet rationẽ mali ſimpliciter, ſed tm̃ ſcđm quid: Sicut & potio amara inquantũ inducit ſanitatem, vel abſciſio membri putridi vt ſaluetur corp⁹, nõ habet rationẽ mali niſi ſcđm qd, ſed habet rationẽ boni ſimpliciter. Vlteri⁹ dicũt, & verum eſt, ꝙ bona exteriora ordinanť ad vitam corporalẽ, & vita corporalis ad ſalutẽ aĩæ & ad dei gloriam, & bonũ particulare ad bonum commune. Ex quo concludũt, ꝙ ſicut rationabiliter ordinatur detrimentũ in rebus exteriorib⁹ ad ſalutẽ corporalis vitæ, vt patet in eo qui proijcit merces in mari, vt per hoc poſſit in vita ſaluari: ita rationabiliter ordinatur detrimentũ vitæ corpalis ad ſalutem animæ & gloriam dei, & detrimentum boni particularis ad bonum commune, & ideo quando occurrit caſus, in quo propter peccatum alicuius occiſio ipſius & etiam aliorum, licet ſint innocentes, cedit ad ſalutem animarum & ad commune bonum, poteſt rationabiliter ordinari per iudicium humanum. vt ſi per deſtructionem vnius domus melioretur tota ciuitas, & per deſtructionem vnius ciuitatis melioretur totum regnum, vtpote quando propter enormitatem criminis cedentis in detrimentum ſalutis animarum, vel honoris diuini, vel communis boni, infligitur pœna ſic dura paucis reſpectiuè, & multi per hoc terrentur, & ab enormibus per quæ poſſet tranquillitas ciuitatis vel regni perturbari arcentur, & ſic bonum commune per detrimentum boni particularis conſeruatur, talis tamen occiſio innocentum inquantum eſt pœna, refertur ad peccantes qui in hoc puniuntur, inquantum filij ſui vel amici ſeu ſubditi occiduntur: inquantum tamen eſt medicina refertur ad illos qui occiduntur, quia valet eis ad ſalutem animæ, ſi patienter ſuſtineant ordinem iuſtitiæ propter bonum commune. Eſt etiam medicina reſpectu aliorum qui per hoc deterrentur, & à malis coercentur, vt prædictum eſt. Sic igitur ſcđm iſtam viam quod dicitur hîc: Non occideť &c. intelligendũ eſt inquantum occiſio habet rationẽ pœnę, nõ autem inquantũ habet rationem medicinę mõ prędicto. Sed qm̃ occiſio innocentis eſt directè contra pręceptum decalogi, quo dicitur: Non occides, ſicut dictũ fuit. Exo. xx. quod quidem pręceptũ eſt indiſpenſabile, ſaltẽ per hominẽ, ideo difficile videtur qualiter innocens poſſit ꝑ hominem ad mortem condẽnari, cuiuſcunq; etiam ſit autoritatis, ſed autoritate dei & mandato poteſt hoc fieri, quia nullus in præſenti vita quantũm ad hoc eſt ei innocens, ſed omnes ſunt debitores mortis, ideo poteſt hoc debitum quando & quomodo vult, exigere. Ideo qui vult tenere opinionem aliam, quæ mitior videtur, poteſt de facili reſpondere ad ſcripturas inductas pro alia opinione, licet eñ non habeať expreſſè de textu qđ dñs ꝑceperit filios Achan cum ipſo interfici, tamen credendũ eſt, qđ Ioſue in quo erat ſpiritusſanctus, nihil fecit in hoc, niſi de mandato dñi. Poteſt etiã hoc haberi ex textu aliquo modo, vbi dicitur à domĩo: Nõ poteris ſtare coram hoſtibus tuis donec deleatur ex te, qui contaminatus eſt hoc ſcelere. Delectio autem hoĩs importat mortem eius cũ ſua poſteritate, quia quãdiu viuunt filij, remanet in eis pater defunctus quodammodo, vt habetur .ij. de Anima. Et Eccl. xxx. a. dicitur: Mortuus eſt pater eius: & quaſi nõ eſt mortuus: reliquit enim filiũ ſimilem ſibi. Similiter dicendum de interfectione paruulorum Beniamin, qa cũ à decem tribub⁹ quæreret cõſiliũ domini, reſpõdit: Aſcendite: cras enim tradam eos in manus veſtras, Iudi. xx. d. Et ideo cùm proceſſerunt ad bellum de conſilio & mandato domini, nõ eſt veriſimile, qđ exceſſerint cõſilium & mandatum eius, & qđ dñs mãdauerit omnes interfici cuiuſcũq; ætatis, licet nõ ſit ſcriptũ: quia non oĩa quæ deus dixit, fuerunt ſcripta. Et eodem modo dicẽdũ eſt, de interfectione paruulorum in Iabes Galaad. Ad illud quod inducitur de iure ciuili poteſt dici, qđ leges humanæ multa permittũt & etiã ſtatuũt, quæ per diuinũ iudiciũ ſunt puniẽda: quia ratio humana non eſt infallibilis regula, ſed aliquãdo deficit deducendo concluſiones ex principijs opabilium. leges autem humanæ ſunt tales concluſiones, ꝓut à principibus ſunt conſtitutæ, licet ſecũdum veritatem nõ habeãt rationẽ legis quæ deuiant à veritate. Ad rationem autẽ alteri⁹ opinionis poteſt dici, ꝙ propinare talẽ medicinam quæ eſt per mortẽ innocẽtis, non pertinet niſi ad ſupremũ medicũ, q̃ eſt dñs vitæ & mortis. a ℭ Non per. Hîc ordinatur rationalis quantũ ad pietatẽ in iudicijs magis in particulari, videlicet vt nõ ꝑuertatur iudiciũ aduenæ & pupilli, qa in hoc cõmittiť duplex peccatũ. ſ. iuſtitiæ ſubuerſio, & pauperũ depreſſio: & quia pupillus & vidua frequenter ſimul iungũtur in ſacra ſcriptura, ideo conſequenter agitur de pietate ad viduam, cùm dicitur: b ℭ Nec auferes pign⁹ &cæte. Dictum eſt enim ſuprà ꝙ veſtimentum neceſſarium de die non erat retinendum de die ab ipſo creditore, ſed ſolùm per noctem: nec veſtimẽtum neceſſarium de nocte debebat retineri per noctem, ſed ſolùm in die: viduæ autem pro illo tempore habebant veſtimenta diſtincta, per quæ diſtinguebãtur ab alijs mulieribus: & ideo tale veſtimentum pauperibus viduis erat neceſſarium de die ad incedendum, & de nocte ad ſe cooperiendũ. & ideo rationabiliter pręcipitur, quòd non accipiatur loco pignoris, quia non debebat retineri à creditore nec de die nec de nocte. c ℭ Memento ꝙ ſeruieris in AEgypto, & eruerit te domi. &cæ. q. d. Ex hoc tu debes ſcire te eſſe obligatum ad obediendum mandatis meis. d ℭ Quando meſſueris ſegetẽ in agro tuo &c. Hîc ordinatur rationalis in pietate erga pauperes in eleemoſynis conferendis, quibus titulo eleemoſynæ de fructibus colligendis erat pars aliqua relinquenda & patet litera.

B

C

D

Pignus.

✱ d ℭ Quando meſſueris ſegetem in agro tuo, & oblit⁹ manipulum &c. Per hoc autẽ ꝙ manipul⁹ oblit⁹ ꝓhibeť à me-

Moraliter.

 ✱ tente colligi

E Moraliter ✱ tentē colligi:ſignificat̃ quòd præcedēs doctor vel paſtor non debeat tribuere ſibi meritū ſequētis. Verbi gratia:dicēdo ꝙ ſequens nihil addidit ad dicta ſua:aſſerēs ꝙ in dictis ſuis,quicq̄d boni ſeq̄ns dixerat,realiter vel virtualiter continebatur. Et ſi hoc factum fuerit in doctrina iuris poteſt dici manipulus:ſi autem in opere pietatis, oliuæ fructus:& ſi in expoſitione diuinæ legis racemus.

¶In cap.xxiiij.vbi dicitur in poſtilla:Circa primum ſciendum quòd in veteri lege &c.

ADDITIO I. Sententia ſaluatoris de cā legitima repudij eſt veriſſima,prout litera teſtatur, Nā vbi nos habemus:Propter aliquā fœditatē,in Hebræo habet̃ ꝓpter aliquā turpitudinē. Quæ quidē dictio ſub eadē forma ponit̃ ſuprà Leu.xviij.vbi de adulterinis & incœſtuoſis coitibus agit̃. Ex quo patet ꝙ nullo mō licebat repudiare vxorē,niſi ꝓpter hmōi turpitudinē q̄ fornicationē includit. Thalmudici vero,q̄ Phariſaicā doctrinā ſectātes ſæpe irritabāt mādata dei ꝓpter traditiones ſuas,vt Matth. xv. In tm̄ deuiauerūt à veritate in hoc loco, quod ſecundū eorū cōem falſam doctrinā,pro ſolo libito volūtatis vir poſſet repudiare vxorē:& ſic inoleuit vſus vel poti⁹ abuſus perniciosus vſq; ad hodiernū diē inter eos,qđ cōſtat manifeſtè eſſe contra diuinā legē. Nec obſtat qđ dicitur Malac.ij.d.Si odio habueris eam,dimitte eam. Nam hoc eſt intelligendū de odio cauſato ſecundum formam Moſaicæ legis in præſenti cap.contentam. Ipſe enim Malachias in fine ſuæ prophetiæ cōcludit:Mementote legē Moyſi.

¶In eodem cap.xxiiij.vbi dicitur in poſtilla: Ad maiorem intellectum eorum quæ dicta ſunt.

ADDITIO II. Circa quæſtionē hîc motā per poſtillatorem ſcilicet:An repudiatio vxoris eſſet illicita in veteri lege,ſunt duæ opiniōes principales:Quarū illā tenet,q̄ cōmuni⁹ tenet̃.ſ.ꝙ repudiū nunq̄ fuit licitū, ſed permiſſum ad euitandū mai⁹ malū.ſ.vxoricidiū: q̄ q̄dē ꝑmiſſio nō facit licitū,ſicut tradere ad vſurā nūq̄ fuit licitū etiā alieno cū ſit F cōtra naturā,ſcđm Philoſophū in.v. Ethi. Licet fuerit permiſſum ad euitādū mai⁹ malū.ſ.ne fœnerarent̃ fratrib⁹. ¶Sed eſt alia opinio quā q̄dā tenēt.ſ.ꝙ repudiatio vxoris fuit licita ī ve.le.ex ꝑmiſſione diuīa. Quæ q̄dē opinio ſcđa,licet nō ſic cōiter tenēda,videt̃ tn̄ ſaluo ſemꝑ meliori iudicio magis cōſona lr̄æ & rōni. Qđ patet ꝑmò ſic: Nā lex vet⁹ q̄uis grām nō cōferret,tn̄ ad hoc data erat,vt pctm̄ oſtēderet. Vnde apl̄us ad Ro.vij.b.Pctm̄ nō cognoui,niſi ꝑ legē. Si igit̃ repudiare vxorē ſemꝑ eſſet pctm̄, hoc ſaltē eis ꝑ legē aut ꝓphetas oſtendi debuiſſet. vn̄ Eſa.lviij.a.Annūtia pplo meo pctā eorum. Si enim aliqua q̄ neceſſaria ſunt ad ſalutē nūq̄ eis nūtiata fuiſſent,excuſabiles fuiſſent iuxta illud ſaluatoris Ioh.xv.d.Si ego non veniſſem & eis locutus non fuiſſem, peccatum non haberēt. Sed conſtat qđ repudiatiōem vxoris fuiſſe pctm̄,nūq̄ eis fuit ꝑ legem nec ꝑ ꝓphetas indicatū.igit̃ &c. ¶Si aūt cōtra hoc dicat̃ ꝙ repudiationē vxoris eſſe illicitā habet̃ de iure naturali,eò qđ īſeparabilitas matrimonij eſt de iure naturæ,ꝓut poſtillator intendit ꝓbare ſuꝑ Matth. xix. Et ideo nō fuit op⁹ vt denūtiaret̃ ꝑ legē & ꝓphetas,iuxta illud Apl̄i.j. Co xj.c.Nōne naturà docet vos? Hoc nō videt̃ valere. Nā ea quæ ſunt de lege naturæ plenariè tradunt̃ in lege & euangelio. Et ſic exponit̃ illud qđ dicit̃ in decretis di.j.qđ ius naturale eſt qđ in lege & in euāgelio cōtinet̃,ꝓut ſctūs Tho.in prima ſcđæ.q.xciiij. ar.iiij.in reſpōſione ad primū argumentū exponit. Sed repudiationē vxoris eſſe illicitā,nō tradit̃ in lege,ſed poti⁹ oppoſitū,vt ī pn̄ti ca. Silr̄ nec in euāgelio,ſed poti⁹ oppoſitū,nā Mat.xix.b. dicit̃:Quicūq; dimiſerit vxorē ſuā,niſi ob fornicationē,& aliā duxerit, mœchat̃. Ex quo planè intelligit̃ à contrario ſenſu,qđ q̄ dimiſerit vxorē ſuā ex cauſa fornicatiōis, & aliā duxerit,non mœchat̃. ¶Ex quib⁹ patet,qđ inſeparabilitas matrimonij non eſt de iure naturæ in lege & in euangelio cōtento,de quo tn̄ ſuprà Mat.xix.deo duce ampli⁹ videbit̃, vbi poſtillator de hoc largè tractat. Item illud,qđ deus in lege ſua non ſolùm expreſſè mandat fieri,ſed etiā dat modū & formā quomodo fieri debeat, nō eſt intelligendū cōceſſum fuiſſe ꝑ modū ꝑmiſſionis alicui⁹ illiciti. Vn̄ in argumento à ſimili, qđ deducit poſtillator de vſura ꝑmiſſa alieno,deus nō dedit modū & formā, quomodo Hebræus daret pecuniā alieno ad vſuram,ſed ſolùm dixit: Non trades fratri tuo ad vſurā,ſed alieno. Sed hîc non ſolùm de⁹ mandat ſeu ꝑmittit fieri repudiū,ſed etiā dat certam formam repudiandi dicēs: Scribet libellum repudij. Ex quo habet̃,ꝙ repudium debet dari in ſcriptis à viro in manu vxoris,& ſequitur: Dimittat eam de domo ſua. Ex q̄ habet̃ qđ de cætero nō debet cohabitare cū ea. Talis ergo cōceſſio ſimpliciter eſt tenēda eſſe licitū. de⁹ eñ licet aliqua mala ꝑmittat,nō tn̄ dat modū & formā quō talia fiāt. ¶Itē ſi repudiū eſſet illicitū in ve.le.tūc facto repudio in lege cōtento, adhuc remaneret vinculū matrimonij inter repudiantē & repudiatā. Inconuenienter ergo de⁹ ꝑmitteret qđ repudiata poſſet alteri nubere,cū prim⁹ ſemper eſſet ver⁹ marit⁹:etiā poſt repudiū,qđ tn̄ in litera manifeſtè videt̃ ꝑmitti:

dei ꝑmitti:vt patet pn̄s ca.intuēti. ¶Item poſito, qđ de dictamine G iuris naturalis eſſet inſeꝑabilitas mr̄imonij,ꝓut poſtillator p̄ſupponit,licet minus verè,vt patebit in additiōe ſuꝑ.Mat.xix,hoc nō obſtāte repudiū eſſet licitū in veteri lege,eò ꝙ fiebat de mandato expſſo dei. Deus enim poteſt matrimonia coniūgere & diſſoluere prout ſibi placet, ſicut ipſemet poſtillator dicit in hac eadem materia in ſolutione ad ſecundum argumentum, excuſando Abraham de hoc qđ emiſit Agar,eò qđ illa emiſſio fuit facta de mādato dei ꝓut in poſtilla. Conſtat aūt qđ idem deus eſt qui mandauit Abrahæ dimittere Agar vxorem ſuā, & qui mādauit ꝑ Moyſen dari libellū repudij in caſu per legem determinato. ¶Confirmat̃ hæc opinio autoritate Chryſoſtomi planè intellecta, dicentis, ꝙ à peccato abſtulit culpam legiſlator,qn̄ permiſit repudium. ¶Autoritas enim quam poſtillator inducit in cōtrarium de dicto ſaluatoris,Mat.xix. vbi dicit̃ qđ libell⁹ repudij cōceſſus eſt à Moyſe ꝓpter duritiā cordis eorū,nō concludit ſuū propoſitum. Pro quo ſciendū,ꝙ lex vet⁹ ſcđm Apl̄m ad Heb.vij.c.neminem ad ꝑfectū adduxit, cuius cauſa non fuit ex ꝑte dei legem dantis,cū dei ꝑfecta ſint oꝑa,vt. Deut.xxxij. ſed ex imperfectione populi cui lex dabat̃. Et ſic intelligitur,propter duritiam cordis veſtri.i.ꝓpter ineptitudinem veſtram ad capienda ꝑfecta ſeu ſublimia mandata, quapropter multa ꝑtinentia ad perfectionem non præcipiebant̃ in vete.le.quæ tn̄ præcipiunt̃ in noua. vn̄ ſaluator Mat,v.c.Audiſtis,quòd dictum eſt antiquis:Non occides &c. Ego aūt dico vobis, quia oīs qui iraſcit̃ fratri ſuo,re⁹ erit iudicio. Conſtat autem ꝙ qui iraſcit̃ fratri,nō eſt trāſgreſſor alicui⁹ p̄cepti vel teſt.ſed noui tm̄. Similiter intelligendum eſt de repudiatione vxoris,qđ in lege veteri erat licita,non autem in lege noua,in qua matrimoniū eſt inſeparabile. vn̄ illud dictū Chriſti Mat. xix.b. Qui dimiſſam duxerit,mœchat̃,ꝓpriè intelligendū eſt ſcđm legem nouam Chriſti. Et ideo diſcipuli audientes hmōi indiſſolubilitatem matrimonij,quaſi de quodam nouo aliâs inaudito dixerunt. Si ita eſt cauſa hoīs cum vxore,non expedit nubere. ¶Circa quod attendendum,qđ eſt quædam ratio ſpecialis in matrimonio,quia ratione in veteri lege ſeparatio erat licita,non autem in noua lege: quam rationem ſanctus Thomas in prima ſecundæ.q.cij.arti.v.in reſponſione ad tertium argumentum ponit, vbi ſic dicit: Matrimonium fuit quidem in veteri lege prout erat in officium naturæ, nō aūt ꝓut eſt ſacramentū coniunctionis Chriſti & eccleſiæ,q̄ nondum erat facta:vnde in veteri lege dabatur libellus repudij, quod eſt contra H ſacramenti rationem. Hæc ille. ¶Ex dictis faciliter excluduntur ſolutiones poſtillatoris pro prima opinione hîc poſitæ. Nam prima in qua dicit,qđ vnitas vxoris in veteri lege fuit prætermiſſa propter maius bonum.ſ.multiplicationem prolis,non videtur valere. Nā ſecundū Apoſtolū Ro.iij.b.Non ſunt facienda mala,vt veniāt bona. Cōſtat aūt ſecundū ipſum poſtillatorem, ꝙ pluralitas vxorū eſt de ſe mala,tanq̄ contra legem naturæ facta. In hoc etiam quòd vlterius intendit in eadem ſolutione dicere.ſ.ꝙ repudium de ſe eſt malū:vn̄ ſi concedat̃ ꝓpter maius malū,vitandū non facit illud licitum:præſupponit falſum. Nam repudium in veteri lege determinatum fuit licitum & bonum ſaltem durante tempore veteris legis, vt dictum eſt. ¶Ad hoc quod dicit in tertia ſolutione, quòd aliquid eſt illicitum,qđ tamen lege permittit̃, oſtendit̃ vno modo eſſe per prophetā à ſpirituſancto loquentē. Dicendū,ꝙ hoc verū eſt, & iſto modo non oſtenditur per aliquem ꝓphetam à ſpirituſancto loquentem,qđ repudiū fuiſſet illicitū,ſed potius oppoſitum, vt patet Malach.ij.d. vbi dicit̃: Si odio habueris eam dimitte eam,nihil excipiendo,ſed indiſtinctè loquendo:quod æquiualet vniuerſali locutioni,prout ipſe poſtillator ibidem allegat. De alio verò modo quem ibidem ponit ad oſtendendum,ꝙ repudiū ſit illicitū, eò qđ nullus eorum,qui cōmendant̃ in ſcriptura, legitur repudiū feciſſe &c.parum eſt curandum:tum quia non eſt neceſſarium,ꝙ de oīb⁹ licitis legatur ꝙ ſancti talia fecerunt. Eſus enim cerui licitus eſt ſecundum legem:vt Leui.ij.non tamen legitur,quòd aliquis ſanct⁹ ceruinas carnes comediſſet:tum quia habere plures vxores multi ſancti leguntur in veteri teſtamento:quòd tamen aliquam ſeparabilitatem matrimonij includit, cùm vir habens plures vxores, carnem ſuam in plures diuidat,contra illud:Erunt duo in carne vna. ¶Ratio autem poſtillatoris in tertia ſolutione præſupponit, ꝙ in repudio vxoris permittitur minus malum ad vitandum maius, quod præſuppoſitum,vt dictum eſt,non eſt verū. Nam in repudio tempore legis non permittitur aliquod malum,vt dictū eſt,ſed potius conceditur aliquod bonum:non tamen ita perfectum,ſicut in lege noua,in qua perfectiori modo matrimonium datur ſcilicet non ſolùm in officium naturæ,ſed etiam in ſacramentum,vt dictum eſt. ¶Et notandum,ꝙ ſecundū ſanctum Tho.in.iiij.diſtin. iſtius quæſtiōis,vtraq; pars poteſt teneri.pro vtraq; enim parte arguit & ſoluit,licet attendenti mentem ſuam ibidem primam opinionem ſuſtinet tanq̄ magis communem,ſecūdam verò tanq̄ probabiliorē.

In eodem ca.

A ℭ In eo.ca.xxiiij.vbi dicitur in poſt.Ideo q vult tenere opinionē,

ADDITIO III. Nō ſolū alia,alijs q̄ mitior videt̄ &c.opinio eſt mitior,ſed etiā iuſtior & tutior.Dicit̄ em̄ ſuprà Exo.xxiij.Iuſtū & innocentē nō interficias,qđ eſt ſpecialiꝰ ꝑceptū qđ dirigit̄ iudicibꝰ, nec habet aliq̄ exceptionē i litera,nec i autoritatibꝰ ſanctorū doctor.

REPLICA In ca.xxiiij.vbi poſtillator diſputat de libello repudij & diuortio, ſicut & Scotus circa quartū ſententiarū,& cōiter doctores:ſolus Burg. cū ſancto Thoma ſe procaciter determinat ad partē minus probabilem,volens quòd in veteri lege repudium erat non modò licitum, ſed etiam à deo præceptum expreſſè,vt terminis eius vtar: & hoc in odium puto poſtil.nititur multis viis hîc confirmare, & prætendit rationibus poſtil.in contrariū factis rñdere.Et quāuis hîc de his longam faciat digreſſionem:tñ Mat.xix. reſumit, & quædā alia addit:ibi vide vtriuſque digreſſionis ſatis latum correctorium. C

Cap. XXV.

a Si fuerit cauſa inter aliquos,& interpel ^ſ Ipſi.^ lauerint iudices, quem iuſtum eſſe b perſpexerint,illi iu ^ſ Victoriam.^ ſtitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis. c Sinautem eum qui peccauit † dignum uiderint plagis,proſternent d & coram ſe facient uerberari. e Pro menſura peccati erit & plagarum modus,ita duntaxat ut quadragenarium numerum non excedant, ne †fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. f †Non ligâbis os bôuis triturântis in ârea fruges tuas. g Quando habitauerint

a ſ Id eſt victum non ſubtrahes prædicatori,vt totus vacet orationi & prædicationi.

a ſ Prædicantis. b ſ Corda auditorum vel rigorem ſcripturarum. c ſ Eccleſia. d ſ Scripturas.

GLOSSA ORDINARIA.

Auguſti.

SI fuerit. Cap.XXV. cauſa.Aug.Lxx.Si aūt fuerit altercatio inter hoies, & acceſſerint ad iudiciū, & iuſtificauerint iuſtū iudices,ſubaudis,& reprehenderint impium, & erit ſi dignus fuerit plagis qui impiè agit,cōſtitues eū in conſpectu iudicum,& flagellabunt eū ante ſe ſecūdum impietatē eius,numero quadragenario flagellabūt eū,& nō apponet̄. Notandum quia eū impiū dixit, quē nō morte ſed paucis plagis iuſſit puniri.Putāt em̄ quidā nō eſſe impietatē,q̄ fit in hoiem,vel adulteriū qđ tñ morte punit̄: ſed eſt leuis impietas,q̄ verbere digna eſt; eſt & grauis q̄ morte digna eſt,ſic & peccata q̄ non in deū ſed in hoiem vident̄ admitti, quędam ſunt digna morte,q̄dā verbere. b ℭ Quadrage.Quadragenarius denario quater ducto perficit̄: nos verò de quatuor elementis ſcđm corpꝰ cōſiſtimꝰ,pręcepta decalogi ꝑ denariū accipiunt̄. Iubet ergo iudiciū vel vindictā in qua carnis peccatū plectit̄,ſcđm ꝑcepta ordinari ,& oia ꝑcepta in decalogo vult intelligi . ℭ Iſid. In quadragenario hoc tp̄s figurat̄, quo eccleſia ꝑ q̄tuor mūdi ꝑtes diffuſa ſub decalogo viuit.Quadragenario nūero delinquētes cędimꝰ,ſi in hoc tp̄e pœnitētiæ verberibus flagellamꝰ.Debet ergo peccator tp̄alibꝰ flagellis arceri,vt in iudicio purgatꝰ valeat inueniri. Beatus homo q cor.à do.nulla em̄ in æternū aiaduerſio affligere poterit, q̄s hîc pniæ diſciplina ꝑcuſſit.Si ꝓ pctīs hîc cędimur,illic ſine pctō inuenimur.c ℭ Os bo.Iſi.In boue vita opantiū exprimit̄,de q̊ dicitur:Dignꝰ eſt em̄ opa.mer.ſua.Vult ergo ſcriptura p̄ſtari carnalia à qbꝰ accipimꝰ ſpūalia,q occupati in doctrina,nō pñt ſibi ꝓuidere neceſſaria.d ℭ Qñ.Aug.Lxx.Si āt habitauerit fratres in vnū, & mortuꝰ fuerit vnꝰ ex eis,ſemē aūt nō fuerit ei, vxore defuncti foris nō appropiāte,frater eiꝰ intrabit ad eā, & accipiet vxorē ſibi,& cohabitabit ei,& erit īfans qcūq natꝰ fuerit,cōſtituet̄ ex defūcti noie, & nō delebit̄ nomē eiꝰ ex Iſrl̄.Videt̄ tm̄ lex ꝑcepiſſe hoc , vt ſuſcitet̄ ſemē fratri q defunctꝰ eſt.Qđ aūt ait:Cōſtituet̄ ex defuncti noie,dictū videt̄ vt q naſcit̄ nomē habeat defuncti cui ꝓpagat̄ . Vñ nobis viſum eſt magis ſcđm adoptiōis morē,ſoluere in euāgelio q̄ſtionē de duobꝰ p̄ribꝰ Ioſeph,q̄rū vnū memorat Mat.ſ.q eū genuit,alterū Lucas,cuiꝰ.ſ.filiꝰ erat,qa nullius eorū Ioſeph nomē accepit,niſi fortè intelligat̄,cōſtituet̄ ex defūcti noie,nō vt nomē eiꝰ accipiat,ſed vt ex noie eiꝰ.i.tāq̄ filiꝰ,nō eiꝰ à q̊ genitꝰ,ſed eiꝰ cui ſemē ſuſcitat̄.Qđ aūt dictū ęſt:Nō delebit̄ nomē eiꝰ ex Iſrl̄,pōt intelligi,nō ꝙ nomen eius puer accipiat,ſed qa nō ſine poſteritate mortuꝰ eſſe videbit̄.& ideo ꝑmanebit nomē eiꝰ.i.memoria. neq em̄ ſi ipſe filiū genuiſſet, nomē ſuū ei īpoſuiſſet,vt nomē eiꝰ nō deleret̄ ex Iſrl̄,ſed vt ſine liberis ex hac vita nō migraret:& hoc iubet̄ in vxore eiꝰ īpleri, qđ ipſe nō potuit.Nā etſi frater non fuiſſet,ꝓpinquꝰ ducebat vxorē mortui,ſicut Booz Ruth,vt ſemē excitaret ei de quo vxor nō peperat. Qui tñ de illa natꝰ eſt,ex noie defuncti cōſtitutꝰ eſt:qa eiꝰ filꝰ dictꝰ eſt,ne nomē eiꝰ deleret̄,nō tñ eiꝰ noie appellat̄.Abūdantiꝰ ergo duobus modis ſolui pōt euāgelica q̄ſtio, vt vnꝰ eorū.ſ.ita fuerit ꝓpinquus alteri,ad ducendā vxorē eiꝰ,vt alios parētes atq maiores iſte, alios ille habere potuerit. Nā ſi fratrū filij fuiſſent,vnū auū habuiſſent:ſed ſcđm Matth. Mathā eſt auus Ioſeph,ſcđm Lucā Mathat. Qđ ſi qs putat tantā eſſe ſimilitudinē nois, vt à ſcriptoribꝰ in vna lr̄a erratū ſit,vt fieret tāq̄ pua & penè nl̄la diuerſitas,qd diceret de iſtorū p̄ribꝰ: Nā ſcđm Luc.Mathat filiꝰ fuit Leui, ſcđm Mat.Mathā fuit filiꝰ Eleazar.Ita ſurſū verſus diuerſi ſunt p̄res & aui & maiores vſq ad Zorobabel,qui verè eſt viceſimꝰ ſurſum verſus à Ioſeph apud Lucā,apud Matthęū.xj . Qui ꝓpterea idem eſſe creditur,quia pater eiꝰ apud vtrūq Salathiel dicit̄. Fieri tñ potuit,vt aliꝰ eſſet eodē noie hñs eiuſdē nois patrē cuiꝰ & ille,qa deinde ſurſum verſus diuerſi ſunt.apud Lucā qppe Zorobabel habet auū Neri , apud Matthæū Iechoniā,& inde nulla eſt conſonātia vſq ad Dauid:apud Matthæū ꝑ Salomonē, apud Lucā per Nathan.Difficile aūt videt̄ nō fuiſſe aliquem propinquiorē,q duceret

Impius

Allegoricè De numero quadragenario

† fœdè laceratur vel vileſcat & horribilis ſit

– in area fruges tuas

B

Iob.5.c.

Luc.10.b.

Mat.1.b. Luc.3.c.

Ruth.4.c.

NI. DE LY.

SI fuerit Hîc. Cap. XXV. cōſequēter ordinat̄ rōnalis ī ſęueritate iuſtitię cōtra rebelles.& primò erga indigenas.ſcđò erga alienigenas, ibi:Memēto q̄ fe.ti.Amalec.Circa primū ꝑ ſęueritatē pœnę excludit iniuſtitiā,& ſecūdò cōcludit iuſtitiā,ibi:nō habebis ī ſaculo diuer.Adhuc primò declarat ſęueritatē in ſexu virili.ſecūdò in ſexu muliebri, ibi:Si habuerint iter ſe iur: Adhuc primò facit ꝓpoſitum in caſu litigij,ſcđò in caſu matrimonij,ibi:Qñ habita . Prima adhuc in duas,in ꝑtē principalē & incidētalē,ibi: Nō lig.os bo.Circa primū ſciendū ꝙ pax cōis frequēter impedit̄ & turbat̄ ꝑ litigia iniuſta,& ideo lex arcet à talibꝰ ꝑ ſęueritatē pœnę erga iniuſtè litigātes , & ꝑ exhibitionē honoris erga iuſtā cām habētes, qa exhibitio huiꝰ honoris reflectit̄ in pœnam iniuſtę partis.& hoc eſt qđ dicit̄: a ℭ Si fue.& ſubdit̄: b ℭ Quē iu.i.victorē,ꝓnūtiātes eū cām iuſtā habuiſſe.noie aūt palmę ſignificat̄ victoria,eò ꝙ antiquitꝰ victores in ꝑlijs ramis palmæ in capite & manibꝰ ornabant̄. Vel ad literā,habēti iuſtā cām dabat̄ palma in manu,ad oſtēdēdū ꝙ habuiſſet victoriā ī cauſa. c ℭ Sinau.vtpote qa eiꝰ malitia nō pōt cōuenięter puniri pecunia. d ℭ Proſternēt. Ex quo patet,qđ nō erat verberandꝰ ſtādo vel ſedēdo,ſed in terra iacendo ad maiorē cōfuſionē. e ℭ Et co.ne in eorū abſentia executores iuſtitię deficerēt ꝓpter fauorē à debita punitiōe, vel odio ſeu alia occaſione excederēt,ideo ſubdit̄:Pro menſura &c. ſequitur: f ℭ Non liga.Hæc eſt pars incidentalis,vbi reprimitur iniuſtitia erga bruta animalia,ad quādam em̄ iniuſtitiā videtur pertinere irroſtrare bouem,vt non poſſit de frugibus in quibus actualiter laborat,comedere.Dicit autem Rab.Salo.quòd idem intelligendum eſt de omni animali laborante circa rem ab eo comeſtibilem,ſed ponitur tm̄ exemplū de boue , in quo frequentiꝰ hoc accidit.Fuit etiā hoc inſtitutū ad aſſuefaciendū hoies in pietate circa bruta animalia, vt ex hoc magis mouerent̄ ad pietatē erga creaturam rationalem. g ℭ Quando habi.Hîc determinat̄ pœna in cauſa matrimonij, videlicet qñ homo moriebat̄ ſine liberis , & ideo ne deleret̄ nomen eius,eò ꝙ nō habebat ſucceſſorem in hęreditate ſua,qđ eſt cōtra inclinationem naturalē,eò ꝙ omnes appetūt poſt mortem remanere in hominū memoria,ꝑceptū fuit in lege,vt frater defuncti vxorem eius acciperet ;& primus filius ex illo matrimonio procreatꝰ fratri defuncto aſcriberetur, & ei ſuccederet in hæreditate. Ratio autem quare talis ſuſcitatio ſeminis ſtatuta fuit fieri per fratrem defuncti eſt,quia filius ſic procreatus magis videbatur pertinere ad defunctum,q̄ ſi hoc fieret per extraneū.Item quia frater defuncti magis tenebat̄ eſſe ſollicitus de conſeruatione nois fratris ſui defuncti q̄ extraneus,& ideo qñ nolebat hoc facere puniebat̄ pœna confuſibili tanq̄ deuians à fraterna charitate,q̄ pœna deſcribitur,cū dicitur: ✠ Toller &c

Moraliter. a ℭ Si fue.Morale eſt vſq ibi:Nō liga.Myſticè.Bos triturās ꝑdicās eſt ſiue docēs,cuiꝰ nō debet os ligari.ſ.eiꝰ doctrinam impediēdo vel ei victū denegādo.j.Cor.ix.b.Si nos vobis ſpūalia ſeminamꝰ,nō eſt ma.ſi nos car.&c. g ℭ Qñ ha.ꝑ hāc fratrū cohabitationē figurata fuit habitatio Chriſti cū aplīs,alijſq diſcipulis:de ✠ quibus dicitur

Diuiſio

† filiū plagarū viderint Heb.

† 1.Co.9.b 1.Tim.5.c. 12.q.1.c.eccleſias.

D

Quare ſuſcitatio ſeminis īſtituta.

Moraliter

☞ rem, qui duceret vxorem fratris ſui, quam qui ex Dauid eſſet con-
E ſanguineus tã longinquo gradu. cũ ſit Dauid apud Lucã penè qua
dragesimus à Ioſeph, apud Matthæum viceſimuſſeptimus. Vel ſi
propinqui ex ſanguine fœminarũ ad hoc quærebãtur, fieri potuit,
Luce.3.f. vt aliquis ita propinquus Ioſeph genuerit de vxore propinqui ſine
liberis defuncti ac ſi eſſet ei alter ex
natura pater, alter ex lege. In pa-
tribus verò & auis & maioribus,
ideo nulla appareret propinqui-
tas, quia non ex maribus, ſed ex
fœminis propinquarẽt. Sed ſi ita
eſſet, vt Dauid aliq̃n vnus pater
occurreret, aut ſiquis potuiſſe cõ-
tendat, opponimus quòd nõ cõ-
ſueuit ſcriptura fœminas in genea
logia pro maribus ponere. vnde
nullas euangeliſta interpoſuit: vbi
enim commemorantur matres,
nõ commemorant̃ niſi cum pa-
trib⁹. Ideo aũt ꝓpinquior defuit
ad vxorem defuncti ſibi copulan
dam, vt origo cognationis à Da
uid repeteretur, aut adoptio fecit
alterũ patrem, quẽ poſſet habere
Ioſeph. a ℂ Mortuus fuerit.
Paſſus eſt & aſcendit in cælum ad
huc ſynagoga ſterili permanente.
b ℂ Sed accipiet &c. qui rege
re valet, cui nolenti in faciem mu-
lier expuit. Qui enim donis ſpiri-
talibus non curat prodeſſe alijs,
huius etiam bonis eccleſia expro-
brãs quaſi in faciem iactat ſaliuã.
F c ℂ Calciamentũ. De quo dici
tur: Calciati pedes in præparatio-
Eph.6.c. ne euangelij pacis. Si vt noſtram,
ſic curam proximi gerimus,
vtrunq; pedẽ calciamento muni-
mus: qui verò ſuã cogitãs vtilita-
tem proximorum negligit, quaſi
vnius pedis calciamentum cum
dedecore amittit. d ℂ De pede.
id eſt mercede prædicationis pri-
uatum oſtendet. Doctorum enim
pedes calciati ſunt, quia exemplis
præcedentium patrum muniti
greſſus prædicationis eorum imi
tati ſunt. Vtroq; pede calciatus
eſt, qui ſibi & alijs prodeſt. e ℂ Et
vnus contra alterum. Catho-
Veritas defendenda licus hæreticuſq; quorum perpe
tua cõtentio, quia diſpar intẽtio:
Alter enim falſitatem, alter defen-
dit veritatem, & reſiſtere oportet
errori, ne ſibi ſtultus ſapiens vi-
deatur. f ℂ Miſeritq;. Per fal-
ſam ignominiam vel actionem
abominandam voluerit catholi-
ci conuerſationem maculare, vel
doctrinam diffamare. g ℂ Ve-
renda. Infirmiora membra eccle
ſiæ ſcilicet volent blandiendo de-
cipere, vel inſultando deridere.
h ℂ Non habebis in ſacculo.
In Leuitico idem interdicitur.
Salomon quoq; ait: Pondus ma-
Prou.20.b. gnum & puſillum & menſuræ
Myſticè duplices immundæ ſunt apud
deum. ℂ Iſi. Non habebis in ſac.
Spiritualiter quoq; ſtudendum
eſt, ne diuerſa pondera in corde habeam⁹. i. diſtrictiõis regulam no-
bis mollientes, eos quibus verbũ dei p̃dicam⁹ diſtrictiorib⁹ p̃ceptis
quaſi grauioribus põderib⁹ obruamus. Qđ cũ facim⁹, diuerſo põ-
dere p̃ceptorũ dñi mercedẽ frugẽq; appendimus. vñ: Abominatio
Prou.20.d. eſt dño pondus duplex. i ℂ Memento quæ. Tradũt Hebræi, q̃
Allegoricè leproſos & ſemine fluentes, & alios extra caſtra poſitos interfece-
rit Amalec, & hos dicunt eſſe extremos agminis domini. Ama-
lec lingens ſanguinem. Hi ſunt dæmones qui nobis per baptiſmum
de ſpi-
ritali AEgypto exeuntibus aduerſantur, & in virtutibus extre G
mos & in itinere huius vitæ laſſatos peccata ſuggerendo ſtudent
occidere. Hos cùm dominus facultatem dederit, omnino debemus
ſubuertere, & ſuggeſtiões eorum omni modo eijcere atq; delere, ne
ſi aliquas reliquias ſicut Saul ſeruauerimus, quaſi inobedientes cum
eis ſubuertamur.

a ¶ Chriſtus qui ait: Ite nuntiate fratribus meis, Matt.xxviij.c.
b ¶ Quia adhuc electorum numerum non impleuit.
a fratres ſimul, & unus ex eis abſq; liberis mor-
a ¶ Eccleſia. ¶ Synagoga. b ¶ Chriſti. c ¶ Philoſopho vel hæretico.
b tuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, ſed
a ¶ In ſuam. b ¶ Apoſtolorum chorus. c ¶ Prædicando, hortando.
d ¶ Sanctum. ¶ Fideles, ſanctos filios dei ſcilicet, ¶ Fidem ſcilicet & bona opera ex ſynagoga.
accipiet eam frater eius & ſuſcitabit ſemen fra- a
a ¶ Semen. b ¶ Vt Chriſtianus dicatur a Chriſto.
tris ſui, & primogenitum ex ea filium nomine b
illius appellabit, ut non deleatur nomen eius
a ¶ Id eſt ſi doctor noluerit conſulere eccleſiæ. b ¶ Vt regat. b ¶ Eccleſiã.
ex Iſraël. Si autem noluerit accipere uxorem
a ¶ Chriſti. b ¶ Diuina inſtitutione. c ¶ Id eſt eccleſia.
fratris ſui, quæ ei lege debetur, perget mulier
a ¶ Vbi ſunt iudicia. b ¶ Sanctiores & digniores.
ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores na
a ¶ Sacerdos vel epiſcopus eccleſiæ ſponſus.
tu, diceteq;: Non uult frater uiri mei ſuſcitare ſe-
¶ Vel nomen. ¶ Inter ſanctos videntes deum.
men fratris ſui in Iſraël, nec me in coniugium
ſumere. Statimq; accerſiri eum facient, & inter-
rogabunt. Si responderit: nolo eam uxorem ac
cipere, accedet mulier ad eum coram ſeniori-
a ¶ Quia proximi curam neglexit.
a ¶ Manifeſte improperabit, & contemptu dignum oſtendet.
c a bus, & tollet calciamentum de pede eius, ſpuetq; b
in faciem illius, & dicet: Sic fiet homini, qui non
¶ Chriſti.
ædificat domum fratris ſui. Et uocabitur no- c
men illius in Iſraël, domus diſcalceati. Si habue d
¶ Diſputationem de fide.
e rint inter ſe iurgium uiri: & unus contra alterũ
a ¶ Hæretica prauitas. b ¶ Subiecti.
rixari cœperit, uolenſq; uxor alterius eruere ui-
a ¶ Hæreticum. ¶ Catholici.
f rũ ſuum de manu fortioris, miſerit manum
a ¶ Anathemate. b ¶ Operationem impudicam.
g & apprehenderit uerenda eius, abſcides ma-
num illius, nec flecteris ſuper eam ulla miſeri- e
a ¶ Crudeli. ¶ Id eſt, non doceas agere quod non vis facere, quia cœpit Ieſus facere & docere. Act.1.d.
h cordia. Non habebis in ſacculo diuerſa ponde f
ra, maius & minus, nec erit in domo tua mo-
dius maior & minor. Pondus habebit iuſtum g
& uerum, & modius æqualis & uerus erit tibi,
ut multo uiuas tempore ſuper terram, quam
dominus deus tuus dederit tibi. Abominabi-
tur enim dominus eum qui facit hæc, & auer-
i ſatur omnẽ iniuſtitiam. Memento quæ fecerit h
a ¶ Vitæ præſentis.
tibi Amalec in uia, quando egrediebaris ex Æ-
a ¶ Spiritali. b ¶ Quaſi leo frendens c ¶ Primos non audet inuadere.
gypto, quomodo occurrerit tibi & extremos i
a ¶ Exercitus eccleſiaſtici, b ¶ Tædio laborum. c ¶ Euntes occidere non poteſt. Beati enim qui ambulant in lege domini. Pſal.118.d.
d ¶ Gladio ſpiritali.
agminis tui, qui laſſi reſidebant, ceciderit,
a ¶ Verbi dei fame & labore confecti facile occiduntur.
quando tu eras fame & labore confectus,

Nicolaus de Lyra.

b ℂ Tollet cal. &c. tanq̃
hominis ab omnib⁹ deſpicabilis.
Dicit aũt Ra. Sa. qđ ſpuebat corã
eo in terrã in contemptum illius.
c ℂ Et vo. &c. ita qđ iſtud vitu
periũ trãſibat ad poſteros ipſius,
vt magis abhorrerent hoĩes dene
gare ſuſcitationẽ ſeminis fratrum
ſuorum. d ℂ Si habuerint in
ter &c. Hîc determinat̃ ſeueritas
iuſtitiæ in ſexu muliebri, q̃a p̃cipit̃
amputari manus mulieris appre-
hendentis verenda hoĩs, vt liberet
maritũ ſuũ de manu illi⁹, & patet
litera. Et mltò forti⁹ imponi debe
bat hęc pœna ſi in alio caſu min⁹
habẽte de motiuo apprehẽderet
virilia hoĩs. Dicit aũt hîc Rab. Sa.
qđ man⁹ mulieris non erat ampu
tanda, quin poterat ſe redimere p̱
pecuniam, & tũc ſecundum arbi-
triũ iudicum taxabat̃ manus pre-
tium. Sed hoc dictum non conſo
nat ei qđ ſubdit̃: e ℂ Nec fle.
&c. Si aũt manus poſſet redimi
pecunia, fieret ſibi aliqua miſeri-
cordia. f ℂ Non habe. Exclu-
ſa iniuſtitia p̱ ſeueritatẽ pœnę, hîc
cõſequẽter cõcludit̃ iuſtitia, cũ di-
cit̃: Non habebis in ſac. &cæ.
vt cum maiori emas, & cũ minori
vendas. g ℂ Pondus ha. &c. H
tã in vẽdẽdo q̃ in emẽdo, tam er-
ga extraneos q̃ erga ꝓpinquos.
h ℂ Memento. Hîc ponit̃ ſæue
ritas iuſtitiæ erga alienigenas, ſcili-
cet erga Amalecitas, qui in exitu
de AEgypto inuaſerũt filios Iſraël
primò, & ſic dederunt occaſionẽ
alijs gẽtibus p̱ circũitũ impugnan
di eos. i ℂ Et ex. &c. ſ. filios Dan,
q̃ erãt vltimi in motiõe caſtrorũ,
& aliq̃s de alijs tribub⁹, q̃ laſſi nõ
poterant ſequi locũ ſuarũ tribuũ.
Et non ti
* quibus dicit̃ Heb.ij. ꝓpter quã
cãm nõ cõfundit̃ eos vocare frẽs. Moraliter
Chriſt⁹ aũt dici põt mortu⁹ abſq;
liberis. nam ante mortẽ eius pau-
ci valde cõparatiuè fuerũt eius fi-
lij p̱ fidẽ, qđ aũt modicum eſt, nõ
eſt cõputãdum, vt habet̃. ij. Phy.
a ℂ Accipiet eã fra. &c. qđ
impletũ eſt myſticè in ap̃lis, quia
q̃libet eorũ inſolidũ accepit offi-
cium generandi filios in eccl̃ia ipſi
Chriſto, & ex ei⁹ noĩe noĩandos.
Chriſtiani nanq; dicuntur, & non
Petrini vel Paulini. Et apoſtolo-
rum ſucceſſores per ſe & p̱ alios
inferiores eccleſiæ miniſtros de-
bẽt hoc officium exercere. Quòd
ſi noluerint, ſed magis circa terrena lucra occupari voluerint, eccle-
ſia debet in eorum faciem ſpuere, id eſt viles & contemptibiles re-
putare. f ℂ Non habebit in ſac. &c. ſ. maius ad accipiendũ ab
alijs, & minus ad tradendum alijs. igitur moraliter ille habet in ſac-
culo diuerſa pondera, qui magna bñficia accipit in eccleſia & deo
reddit p̱ua obſequia. Contra quos dicit Greg. Homil. xxxj. Tantò
ergo eſſe humilior atq; ad ſeruiendum deo ꝓmptior quiſq; debet
ex munere, quãtò ſe obligatiorẽ eſſe conſpicit in reddenda ratione.
* Cùm ergo

A ✠ a ¶Et nō timuerit deū:inuadendo pp̄l'm cuiꝰ erat ductor in columna nubis,& defenſor in mirabilibus factis. b ¶Delebis nomen eius ſub.quod factū fuit tp̄e Saulis,vt habere.j.Reg.xv.

Moraliter ✱ a ¶Cum ergo &c.Per Amalec,qui interpretatur gens bruta, ſignificat̃ ſenſualitas,ꝑ quam homo cōuenit cū brutis.Per Iſraël,ꝗ interpretat̃ vidēs deū ipſa ratio,ſeu pars intellectiua. Per requiē verò gratia cōtēplādi.Per hoc ergo ꝙ habita requie nomē Amalec ꝑ Iſraël deleri ꝑcipit̃,ſignificatū fuit,qđ homo habēs gratiā contēplandi,delere debet nomē ſenſualitatis. Qđ tūc delet̃,qn̄ ſenſualitas iam nō repugnat rationi, ſed ſibi ſubijcit̃. ab hoc em̄ ſenſualitas noīat̃,ꝙ rōni cōtradicit,ſ'm illud Gal.v.c.Caro concupiſcit aduerſus ſpm̄,& ſpiritus aduerſus carnem.

GLO.ORDI.

CAP. XXVI.

Myſticè Primitias offerre

CVmq; ītraueris &c. Sicut Iſraëlitæ in terra ꝓmiſſionis ſuas primitias iubent̃ offerre pro gratiarum actione, quia erepti ſunt de AEgypto, ſic nos per ſpiritalem Iordanem, id eſt baptiſmum,terram eccleſiæ intrantes ponamus in cartalo conuerſationis noſtrę primitias operationis bonæ,& offeramus deo in altari fidei catholicæ,vt ſacerdos noſter Chriſtꝰ ſuſcipiat,ibiq; cōfiteamur dn̄o dicētes,qđ Syrꝰ ꝗ interpretat̃ ſublimis vel humectans.i. diabolꝰ,ꝑſequebat̃ patrē nr̄m.i.ꝓtoplaſtū,vt deceptū ꝑ ſuꝑbiā,gulā,& auaritiā,ꝑadiſi poſſeſſiōe p̄riuaret.
B vn̄ exul in AEgypto huiꝰ mūdi peregrinatus eſt in paruo numero, quia multi idololatriā ſecuti ſunt, & pauci fideles remāſerūt. Sed poſtq̄ lege data plures ſurrexerūt,ſcientiā & fidē vniꝰ de,accipiētes,afflixerunt eos AEgyptij.i.dæmones,onera peccatorū grauiſſima imponētes. Sed reſpexit deꝰ humani generis afflictionē & laborē,& miſit filiū ſuū,ꝗ manus eiꝰ & brachiū dicit̃,vt eripet de ꝑtāte tenebrarū,& trāsferret ī regnū lucis.Sic tradidit nobis terram lacte & melle manātē.i.p̄n̄tem eccleſiam, vbi lac innocentiæ & facilis doctri☞nę,vnde

NICO.DE LY.

CAP. XXVI.

Diuiſio

CVmq; intraueris. Superius.xij.ca.& citrà poſita ſunt illa præcepta, quæ ſunt quaſi quędam concluſiones elicitæ ex præceptis decalogi:hîc conſequenter ponit̃ intenta concluſio reſpectu dictorū à dicto loco, videlicet vt homo ſit gratus deo de beneficijs acceptis, & obediens eius mandatis, ſecundum quod ponitur ibi: Hodie dominus deus tuus præcepit tibi. Gratitudo autem hominis ad deum debet eſſe non tantùm in corde, ſed etiam in ore & opere,ſecundum quod dicitur Ro.x.b. Corde creditur ad iuſtitiam,ore autem confeſſio fit ad ſalutem.Et ideo confeſſio huiuſmodi gratitudinis ſtatuitur hîc per legem. Primò in redditione primitiarum,Secūdò in redditione decimarum,ibi: Qn̄ compleueris decimā,Circa primū dicit̃ ſic: c ¶Cūq; intraueris. Ex hoc patet,qđ nō tenebant̃ ad primitias,donec terra ꝓmiſſiōis eſſet obtēta & diuiſa. d ¶Tolles de &c. Dicit hîc Ra.Sa.quòd primitię quantùm ad terrę naſcentia de ſeptem rebus tantùm dabantur

ſcilicet de fru-

a ¶Qui factus eſt vt nullum timeret.

& nōn timuerit deū. Cùm ergo dominus de- a

a ¶Ab infeſtatione dæmonum adepta victoria.

us tuus dederit tibi requiem, & ſubiecerit

a ¶Dæmonum qui circūeunt quærentes quem deuorent. b ¶Promiſſionis.

cunctas per circumitum nationes in terra,

a ¶Cum eſſes in Ægypto. b ¶Hoc Samuel & Saul impleuerunt.

quam tibi pollicitus eſt,delebis nomen eius b

a ¶Sanctorum habitaculo. ¶Hoc præceptum.

ſub cælo.Caue ne obliuiſcaris.

Cap. XXVI.

a ¶Eccleſiam.

a CVmq; intraueris terram c
quam dominus deus tuus tibi daturus eſt poſſi-

a ¶Potenter victo hoſte.

dendam, & obtinueris e-

a ¶Domine quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Pſal.14.a.

am atq; habitaueris in illa, tolles de cunctis d

a ¶Virtutibus & operibus. b ¶Vaſe vimineo.

frugibus tuis primitias, & pones in cartalo,

a ¶Conuerſationis vel ſpiritus dei. ¶Altare fidei.

pergesq; ad locum quem dominus deus tu- e

a ¶Quicunq; inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Iohel.2.g.

us elegerit,ut ibi inuocetur nomen eius. Ac-

a ¶Chriſtum ſecundum ordinem Melchiſedech. b ¶Id eſt eſſe apparebit. c ¶In tempore huius ſacerdotis non eſt nox.

cedesq; ad ſacerdotem qui fuerit in diebus il-

a ¶Gratias agens. b ¶In conſpectu domini dei,non hominis.

lis,& dices ad eum: Profiteor hodie coram f

a ¶Secundum humanitatem b ¶Eccleſiam.

domino deo tuo,quòd ingreſſus ſum in ter-

a ¶Firmiter promittēdo. b ¶Fide vel carne. ¶Abraham,Iſaac,& Iacob.

ram pro qua iurauit patribus noſtris,ut da-

a ¶Filiis.vnde.Gen.28.c. Terram in qua dormis, tibi dabo & filiis tuis & ſemini tuo.

b ¶Qui bona noſtra offert patri mediator dei & hominum.

ret eam nobis. Suſcipiensq; ſacerdos carta-

a ¶Opere. b ¶Cæleſte.

lum de manu tua,ponet ante altare domini g

¶Vel ſui.

dei tui, & loqueris in conſpectu domini dei

a ¶Laban. ¶Diabolus qui omne ſublime videt,& eſt rex filiorū ſuperbiæ. ¶Adam.

tui: Syrus perſequebatur patrem meum,qui h i

a ¶De paradiſo:hic eſt qui deſcendit ab Ieruſalem in Iericho & incidit in latrones.Lu.10.e. b ¶Mundum,nocte peccati tenebroſum.

c ¶Dum ſumus in corpore,peregrinamur a domino.2.Corin.5.b.

deſcendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus

a ¶Ad comparationem infidelium. ¶Vnde:Cum eſſent numero breui:pauciſſimi & incolæ eius.Pſal.14.b. b ¶Fidelium.

c ¶Accepta lege. d ¶Sanctorum.

eſt in pauciſſimo numero,creuitq; in gentem k l

¶Sicut ſtellæ cæli.

magnam ac robuſtam & infinitæ multitudi

¶Viſibiles vel inuiſibiles.

nis. Afflixeruntq; nos Ægyptij,& perſecuti m

a ¶Peccatorum. b ¶Animæ. c ¶Intentione cordis.

ſunt,imponētes onera grauiſſima,& clama- n

¶Vt conſueta beneficia quæ patribus impendit,non negaret filiis.

uimus ad dn̄m deū patrū noſtrorū,qui exau

a ¶Clamantes. b ¶Qui humilia reſpicit,& alta a longe cognoſcit.

diuit nos,& reſpexit humilitatē noſtrā,& la-

ſcilicet de frumento, hordeo, vinea,oliua,malogranato, ficu,& palma: de alijs autem fructibus ſeu terrę naſcentibus non tenebantur dare.vnde ſaluator Matth.xxiij.c.improperat Phariſæis, quòd ſub oſtentatione maioris iuſtitiæ decimabant mentam & anethum, & talia minima,ad quæ non tenebantur, ſecundum aliquos doctores noſtros,grauiora legis, ad quæ neceſſariò aſtringebantur, relinquentes.Quòd autem ibidem ſubditur: Hæc oportuit facere, & illa non omittere, ſi oportuit, non videtur poſſe referri ad vtrunq;, quia tunc eſſet neceſſitas eadē faciendi hæc & illa,quia nō omittere aliqd,idē eſt ꝙ facere illud,qđ tn̄ ſaluator intendit excludere. Et ideo ſaluator addidit, & illa nō omittere, ad oſtēdendū ꝙ ſoluere decimas de talibus minimis, non erat malū de ſe,ſed bonū, quāuis nō eſſet neceſſariū:dabant̃ etiam primitię de lana,vt habet̃. ſ̄.xviij.c. C
e ¶Pergesq; ad lo.ſ.in Ieruſalem,& idem intelligendū eſt de aliis locis,vbi fuit arca domini, & cultus diuinus poſt acquiſitionem terræ promiſſionis, & antequā cultus ille eſſet in Ieruſalem. f ¶Profiteor ho.corā do.opere & ore beneficia eius recognoſcendo. g ¶Ponet ante al. In Hebræo habet̃, ventilabit,quia ſacerdos ſupponebat manus ſuas manibus offerentis & tenentis primitias ſuas,& eleuabat ſurſum,& retrahebat deorſum, & poſtea vertendo ad quatuor partes orbis, ad deſignādum quòd ille cui talia offerebantur, erat dominus cæli & terræ, & totius orbis ſiue creaturæ. D h ¶Syrus perſequebatur &c.quia Laban qui fuit de Meſopotamia Syriæ, perſecutus eſt Iacob vt habet̃ Geneſ.xxxj. qui fuit pater totius populi Iſraël. i ¶Qui deſcendit in &c. fame vrgente, vt habetur Gen̄.xlvj. k ¶In pau. ſcilicet in.lxx. animabus, vt ibidem dicitur: l ¶Creuitq; in &cætera. Quia cùm exiuerunt de AEgypto fuerūt ſexcenta milia abſq; paruulis & mulieribus.Exo.xij. m ¶Afflixeruntq; nos.vt habetur Exod.j.

✠ Et eduxit nos

✱ Moraliter. c ¶Cumq; intra. Secundum ſenſum allegoricum, iſta terra ſignificat eccleſiam militantē,in quā ꝑ Iordanis trāſitū.i.baptiſmi ſacramentum intratur, & per bonam vitam, ſuſceptionem baptiſmi ſequentem poſſidetur, ſed de cunctis frugibus primitiæ ad ſacerdotem afferuntur, cùm opera bona Chriſto, qui eſt ſacerdos ſecūdum ordinem Melchiſedech attribuunt̃,qui primitias h̄mōi ponit ſuper altare domini: quoniā offert eas deo patri,& tūc offerens poteſt dicere: h ¶Syrus perſequebat̃ patrem meum.Per Syrū ꝗ ſublimis interpretat̃, diabolus intelligit̃, de quo dicit̃ Iob.xl.j.d.Omne ſublime videt.Per patrē intelligit̃ Adā primꝰ pater:hūc em̄ diabolꝰ perſecutꝰ fuit quādo eū decepit. i ¶Qui deſcen.in &c. id eſt à paradiſo deiectus fuit. l ¶Creuitq; in gentem mag. per diuinæ legis ſuſceptiōem, quam poſteritas Adæ ꝑ Seth & alios p̄res ſctōs in mōte Sinai ſuſcepit. m ¶Afflixeruntq; nos AEgyptij. Per AEgyptios ꝗ tenebroſi interpretant̃ dæmōes ſignificant̃,ꝗ affligūt fideles ſuis,eos tentationibꝰ impugnantes. n ¶Et clamaui. ad dominum deum patrum noſtrorum qui exaudiuit nos &cæ.Ad clamorē em̄ ſanctorū patrū venit filius dei in mundum.

✱ Et eduxit nos

E ne,vñ nutriant puuli, & mel dulcis & multiplicis ſapiẽtię,vñ ſatient pfecti. a ℭ Quã dñs deus de. &c.Quaſi nõ offero niſi ꝙ dedit: oẽ em̃ bonũ à deo eſt. b ℭ Dñi dei tui.Qui quaſi ſub oculis ſeruabit,& reddet in illa die iuſtꝰ iudex. c ℭ Epulaberis.ſpirituali conuiuio, de quo dicit: Comedite amici, & iebriamini chariſſimi. d ℭ Et Leuites.verus dei miniſter aſſumptus ex hoibꝰ,& cõſtitutꝰ ꝑ hominibus in his quæ ad deum ſunt. e ℭ Qñ cõple. hoc legis impleſſe Tobiã;ſed qui longè erant à tẽplo tertio anno collectas triũ annorũ decimas dabãt pauperibꝰ & Leuitis qui ſecum morabantur.

Cañ.5.a.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Et edu. nos in manu forti.AEgyptos plagis pcutiẽdo. b ℭ Et brachio extento.eos in mare ſubmergendo. c ℭ In ingenti pauore.quia alię gentes ex auditu taliũ fuerũt territę. d ℭ In ſignis. de cælo datis,vt in columna ignis & nubis & deſcenſu mannæ. e ℭ Atq; portentis. in terra datis,vt in eductione aquarum de petra.Cætera patent vſq; ibi: g ℭ Epulaberis in oibus bo. nõ de primitijs q̃ erant ſacerdotũ, ſed de oblatioibꝰ pacificis, q̃rũ maior pars erat offerentiũ. h ℭ Qñ cõple. Hĩc deſcribit cõfeſſio gratitudinis in redditione decimarũ, cùm dicitur: i ℭ Anno dec.ter. qđ exponũt aliq,eò ꝙ tertio anno erãt tres decimæ,vt dicũt. vna em̃ erat ad ſuſtẽtationẽ Leuitarũ,ſcđa erat de nouẽ ptibus reſiduis,& iſta portabat in Ieruſalẽ,& inde epulabant offerẽtes cum ſuis familijs &
F Leuitis,& fiebat ſilr ſingulis annis. Tertia fiebat tertio anno ſolũm, & dabat paupibꝰ: ſed ſcđa decima q̃ ab iſtis ponit, videt conficta,quia nõ habet ex textu nec ex glo.ſed ſolũ duæ aliæ, vt habitũ eſt.ſ.xiiij.c. & ideo dicẽdũ,ꝙ cũ dicit: Anno decimarũ tertio.intelligunt iſtæ duę decimę.ſ.prima,q̃ erat Leuitarũ,& alia q̃ erat pauperũ, q̃ ambo fiebãt anno tertio, & iõ dicit anno decimarũ in plurali.duobꝰ vò annis pcedẽtibꝰ fiebat tm̃ prima,quæ erat Leuitarũ. k ℭ Dabis Leui.ſ. primã decimã, q̃ Leuitis debebat. l ℭ Et aduenæ & pu.& vi.aliã decimã, quæ ꝑ pauperibꝰ fiebat. m ℭ Loquerisq; in cõ.profitẽdo eiꝰ bonitatẽ. n ℭ Attuli qđ ſan.In Hebræo habet, abſtuli qđ ſanctificatũ eſt de domo mea.i.ſepaui ab alijs rebus ad vſum meũ ptinentibꝰ. o ℭ Et dedi &c. modo iã expoſito ideo litera nr̃a q̃ habet attuli, videt falſificata vitio ſcriptorũ ꝑpter ſimilitudinẽ dictionũ, qa decimę pdictę,q̃ vocant hĩc ſctificatũ,nõ afferebant in Ieruſalẽ,ſed dabant Leuitis & paupibꝰ ad domũ decimãtiũ veniẽtibus; niſi forſitan in caſu,vt ſi in tertio anno eſſet de eis aliqđ reſiduũ,qđ nõ fuiſſet Leuitis & pauperibꝰ traditũ,tũc debebat apportari in Ieruſalẽ. p ℭ Nõ præteriui

Corporis. Mentis.
borem atque anguſtias,& eduxit nos de Æ- a
a De poteſtate tenebrarũ. b Filio inuincibili & manifeſte.
gyptò in manu forti & brachio extẽto,in in- b c
a Ægyptiorum. Minoribus. Maioribus.
genti pauòre, in ſignis atq; portentis, & in- d e
a Tam pretioſum tam amœnum. b Eccleſiam.
troduxit ad lòcum iſtum,& tradidit nobis tèr
a Facilis doctrinæ. b Dulcedine. c Abundantem.
ram lactè & mellè mãnãtem. Et idcirco nunc
a Quod ipſe incipit in nobis,ipſe perficit.Philip.1.a. b Virtutum bonorum operum. c Fructificantis animę vel conuerſationis ſanctæ.
a offero primitiàs frugùm tèrræ,quam domi-
a Gratis, b Seruo. c Commendabis ſeruandas.
nus deus dèdit mihi: Et dimittẽs eas in conſpe
a Beneplacito. b Per talia ſacrificia. Secundum illud:Dominum deum tuum adorabis &c.
b ctũ domini dei tui,& †adoràto domino deo f
Spiritualibus.
c tuo epulaberis in omnibus bonis,quæ domi g
Imitatoribus tuis.
d nus deus tuus dederit tibi,& domui tuæ tu &
a Qui uere dicit:Aduena ego ſum apud te,& peregrinus ſicut omnes patres mei.Pſal.38. b Eiuſdem voluntatis eſt in cælo,& tranſit in terra.
e Leuites & aduèna, qui tecùm eſt. Quando h
Perfectionem.
compleueris decimam cunctarum frugum
a In nomine trinitatis,quæ perfectionem dat nobis.
tuarum anno decimarum tèrtio, dabis Le- i k
a Communicet is qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat in omnibus bonis.Gal.6.b. b Qui non habet hic manentem ciuitatem. c Cui mortuus eſt pater diabolus. d Cui defunctus eſt mundus.Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem.Pſal.4. Vnde:Maximè autem ad domeſticos fidei.1.Timo.2.a.
uitæ & aduènæ & pùpillo & uidùę,ut come l
Non te iactando,ſed te non ingratum oſtendendo.
dant intra portas tuas & ſaturentur. Loque- m
riſq; in cõſpectu domini dei tui: Attuli quod n
ſanctificatum eſt de domo mea, & dedi il- o
lud Leuitæ & aduenæ & pupillo ac uiduæ,
ſicut iuſſiſti mihi: Non præteriui mandata p
tua,nec ſum oblitus imperij tui. Non come- q
di ex eis in luctu meo,nec ſeparaui ea in qua r s
libet immunditia, nec expendi ex his quic- t
a Parentalia ſignificat,quæ ſolebant obſeruare gentes.
quam in re funèbri. Obediui uoci domini
dei mei,& feci omnia ſicut præcepiſti mihi:
Reſpice de ſanctuario tuo & de excelſo cælorum habitaculo,& benedic populo tuo Iſraël,& terræ quam dediſti nobis, ſicut iuraſti patribus noſtris,terræ lacte & melle mananti. Hodie dominus deus tuus præcepit tibi, v x
ut facias mandata hæc atque iudicia,ut cuſto y
dias & impleas ex toto corde tuo, & ex to- z
ta anima tua. Dominum elegiſti hodie,ut a
ſit tibi deus,& ambules in uiis eius, & cuſtodias ceremonias illius & mandata atque iudicia,& obedias eius imperio. Et dominus b
elegit te hodie ,ut ſis ei populus peculiaris, c
ſicut locutus eſt tibi,& cuſtodias omnia præ
cepta eius,& faciet te excelſiorem cũctis gen d
tibus, quas creauit in laudem,& nomen & e
gloriam ſuam,ut ſis populus ſanctus domini dei tui ſicut locutus eſt.

Cap. XXVII.

PRæcepit autem Moyſes & f
a Illi ſeptuaginta qui electi ſunt a Moyſe domino præcipiente.
ſeniòres,populo Iſraël, dicentes; Cuſtodite omne manda-

G præteriui man. hoc nõ dicebat ad ſui ipſiꝰ cõmẽdationẽ:ſed agendo gratias deo,q volũtatẽ & fortitudinẽ dederat homini adimplẽdi mãdata eiꝰ,ſicut Ezechias dixit Eſa. xxxviij.a.Memẽto dñe quomodo ambulauerim corã te in veritate & corde perfecto. q ℭ Non come. id eſt tpe indigentiæ meæ nõ conſumpſi talia i vſus meos. r ℭ Nec ſeparaui.quia illud qđ ſeparabatur ꝑ decima,debebat eſſe mundũ ex pte rei ſepatę,ita ꝙ nõ eſſet polluta ex cõtactu alicuiꝰ rei imundę. Similiter ex pte hoĩs ſeparãtis, q debebat eſſe mũdus qñ talia ſepabat. Aliter etiã exponit. s ℭ In qualibet &c.i. aliquid ptinẽs ad idolatriã,q̃ in ſcriptura immunditia nominat. t ℭ Nec expen.faciẽdo inde conuiuia in ſepulturis aut anniuerſarijs mortuorũ.Cętera patẽt. v ℭ Hodie dominus &c. Hĩc ponit intenta cõcluſio q̃tũ ad partẽ ſecundã,quę eſt obediẽtia in diuinis mandatis,cũ dicit: Hodie dominus &c. i. ſemp debes eſſe paratus ad obediendũ diuinis mandatis;acſi pſentialiter pciperet tibi, ſicut fecit in monte Sinai. x ℭ Vt facias.q̃tũ ad moralia. y ℭ Atq; iu.q̃tũ ad iudicialia. z ℭ Ex toto &c.hoc eſt expoſitũ.ſ.vj. cap. a ℭ Dominũ &c.i.hoc ſemp debet eſſe in corde tuo, ſicut qñ elegiſti eũ in monte Sinai legẽ recipiẽdo. b ℭ En dominus &c.i. ita familiariter ſe habet ad te & habe- H bit,ſicut ſe habuit in monte Sinai, dum tamẽ obedias ei. c ℭ Vt ſis ei &c. id eſt ſingulariter dilectus. d ℭ Et faciet &c.in ſanctitate,fama & poteſtate, quòd adimpletum eſt in Chriſto. e ℭ Quas creauit in &c.quia quicquid eſt excellentiæ & boni in q̃cũq; creatura,ordinat finaliter ad gloriam dei.

†poſtq; incurvaueris te

Nota

Moraliter

✱ a ℭ ℭ Et eduxit nos &c.id eſt de diaboli ſeruitute. b ℭ In ma.&cæ. ſcilicet in crucis ligno. e ℭ Et intro.&c.id eſt ad eccleſiã militantẽ ꝑ ſacramentũ baptiſmi, qđ habet à Chriſti paſſione virtutem. f ℭ Et adorato domino deo &c.id eſt recipies ſacramentũ euchariſtiæ,qđ nõ adminiſtrat niſi baptizatis,& eſt cibꝰ in ſe cõtinens omne bonũ,& qa nõ pficit niſi recipiẽtibꝰ deuotè:iõ pmittit:Et adorato dño deo t.ſ.ex mag.deuotiõe. ℭ In ca.xxvj. vbi dicit in poſtilla: Ventilabitq;,qa ſacerdos ſupponebat manus ſuas &c.

ADDITIO.

In hac ventilatione ſacerdos ꝑpriẽ faciebat ſignũ crucis, ꝑut fuit dictũ ſuprà Leu.vij.in additiõe q̃dã.

Cap. XXVII.

PRæcepit autẽ Moy. &cæ. Hæc eſt tertia pars principalis huius libri, in qua

Moraliter

Moraliter. f ℭ Præcepit &c. Cuſtodite &c. Huiꝰ aũt pcepti ponit executio Ioſue. viij. & ibidẽ ponet ſenſus myſticꝰ dño cõcedẽte.

✱ Maledictus qui

Cap. XXVII.

A a ¶ Lapides. Doctores debent omnẽ aſperitatẽ deponere, & ideo ſplendidi apparere habentes legẽ ſcriptã in cordibus ſuis. b ¶ Quando ergo. Iſidor. Quomodo hoc factũ fuerit libro Ioſue legitur: ædificauit Ieſus altare deo excelſo, & ſcripſit in lapidibus Deuteronomiũ legis Moyſi &c. Lapides ex quibus ędificat altare, omnes ſunt qui credunt in Chriſtũ, de quibus dicitur: Vos eſtis lapides viui &c. His nõ eſt iniectũ ferrũ, quia incorrupti & immaculati carne & ſpiritu: & iacula diaboli ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt vnitate fidei & concordia charitatis: in his Deuteronomiũ. i. ſcđam euangelij legem dñs noſter Ieſus reſcripſit, qui dicit: Dictum eſt antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis: Si quis viderit mulierem ad cõcupiſcendum eam iam mœchatus eſt in corde ſuo. Hãc legem Ieſus notat in cordibus credẽtiũ, qui altaris conſtructiõne digni ſunt. c ¶ Hi ſtabunt. Qui iuxta mõtem Garizim incedunt electi ad benedicendum, figurant eos qui non metu pœnę ſed cæleſtis ꝓmiſſionis amore ſuccenſi veniũt ad ſalutẽ: Qui iuxta montem Hebal incedũt, in quo maledictiões ꝓlatæ ſunt. Hi ſunt qui non amore benedictionũ vel promiſſionum ſed ſuppliciorũ timore legis ꝑcepta faciunt. Oẽs autẽ circa arcã incedũt, quia ab eccleſię ſinu nõ recedũt. Sed nobiliores q̃ ex charitate, ꝗ̃ q̃ pœnę timore ſeruiunt. Solus verò Ieſus põt huiuſmodi mẽtes cognoſcere, & alios in monte Garizim ad benedicendũ, alios in mõte Hebal ad maledicẽdũ ſtatuere, nõ vt maledictionẽ accipiant, ſed vt maledictiões ſcriptas & peccatoribus cõſtitutas caueant, & & timore ſupplicij pœniteant. d ¶ Et pronuntiabunt. Quia ſacerdos verbũ inſtanter & valẽter populis ꝑdicare debet, vt ſciant, ſi mandata dei ꝑterierint q̃ pericula maneãt, ſi obedierint q̃ ſequanť bñficia. ſ. in pſenti vita ſolatiũ, & in futura pmiũ ęternũ. Maledictiones aũt & bñdictiões hiſtorialr ptinẽt ad eos q̃ felicitatẽ terrenã amãt, vel infelicitatẽ formidãt. Sed maximẽ Chriſtianis cauẽdũ, ne p inobedientiã ſpiritualiũ patiantur penuriam. Perfectis eñ viris terrenorũ ſępe contingit indigentia cũ ſemp adſit virtutũ copia, vñ: Vſq; in hãc horã eſurimus & ſitim & nudi ſumus &c. e ¶ Male. Nõ ſolũ idololatria ſimulacrorũ prohibetur, ſed omnis hæreticorum error. Hi eñ artifices vanitatis & ſuperſtitioſi dogmatis, q̃ de corde ſuo quos volũt fingunt ſibi deos. f ¶ Omnis populus. Omnes debent laudare bona & deteſtari mala, tam prelati q̃ ſubditi.

Maledictus

Allegoricẽ Ioſue. 8. f.

1. Pet. 2. a.

Matth. 5. d.

Tropolog.

† pfectis vel integris. i. non ſectis ferro

B

1. Cor. 4. c.

Nicolaus de Lyra.

In q̃ excitať populus ad reuerentiã & obſeruationẽ legis p bñdictiões obſeruatoribus cõferẽdas, & maledictiones tranſgreſſoribus inferẽdas. Et primò poniť benedictionũ & maledictionũ inſtitutio, ſecđò earũ impcatio cap. xxviij tertiò earũ ſuſceptio. c. xxix. quartò maledictionũ mitigatio. xxx. capite. Circa primũ ꝑponiť inſtitutiõis actus, ſecũdò ſub

† lxx. fiat vł eſto, ſiue ita ſit

tũ quod pręcipio uobis hodie. Cumq; a transieris Iordanem in terram quam dominus deus tu⁹ dabit tibi, eriges in

a ¶ Sanctos ſcilicet prędicatores, qui a Chriſto lapide viuo lapides viui dicuntur.

a gentes lapides, & calce † leuigabis eos, ut poſſis in eis ſcribere omnia uerba legis huius Iordane tranſmiſſo, ut introeas terram quam dominus deus tuus dabit tibi, terram lacte & melle manantem, ſicut iurauit patribus tuis. Quando ergo tranſieris Iordanẽ erigite la b

¶ Viuos.

pides quos ego hodie ꝑcipio uobis in

a ¶ Qui interpretatur vorago vetus, & eſt figura legis quę ſub maledictio erat dicente Moyſe: Maledictus omnis qui nõ permãſerit in ſermonibus legis huius.
b ¶ Concordia ſcilicet charitatis.

monte Hebal, & leuigabis eos calce, & c

¶ Vnitatem fidei & ſanctorum.

ædificabis ibi altare domino deo tuo

a ¶ Qui immaculati & incorrupti carne & ſpiritu diaboli iacula non ſuſceperunt.

de lapidibus quos ferrum non tetigit, & de ſaxis † informibus & impolitis,

a ¶ Altari. b ¶ Perfectionem fidei & charitatis.

& offeres ſuper eò holocauſta domino

a ¶ Virtutes quæ pacem nobis veram acquirunt.

deo tuo, & immolabis hoſtias pacificas:

a ¶ De fructu virtutum.
b ¶ Spiritualibus delitijs.

cas: Cõmedesq; ibi, & epulaberis corã

a ¶ Cui placet tale conuiuium.
b ¶ Sanctos qui euangelium ſcriptum in cordibus ſuis habent

domino deo tuo. Et ſcribes ſuper lapi

a ¶ Euangelij.
¶ Sine ſcrupulo dubitationis.

des omnia uerba legis huius planè & lucidè. Dixeruntq; Moyſes & ſacerdotes Leuitici generis ad omnem Iſraẽl: Attende & audi Iſraẽl: Hodie factus es populus domini dei tui. Audies uocem eius, & facies mandata atq; iuſtitias quas ego præcipio tibi *. Præcepitq; Moyſes populo in die illo dicẽs:

a ¶ Quaſi filij ex charitate ſeruientes, & ad benedictionem tendentes.
¶ Nobiliores tribus.

c Hi ſtabunt ad benedicendum † dño ſu

a ¶ Qui interpretatur diuiſio & ſignificat doctrinam noui teſtamenti.
b ¶ Baptiſmi ſacramento.

per montem Garizim Iordane tranſmiſſo Simeon, Leui, Iudas, Iſſachar, Io

a ¶ Qui timore pœnæ & maledictionis futuræ præcepta faciunt.
¶ Ignobiles ſcilicet inter quos eſt Ruben qui aſcendit cubile patris ſui. Zabulon vltimus Liæ, & ancillarum filij.

ſeph & Beniamin. Et è regione iſti ſtabunt ad maledicendum in monte He d bal, Ruben, Gad, & Azer, Zabulon,

d Dan, & Nephtali. Et pronuntiabũt Le

a ¶ Tota mentis intentione.

uitæ, dicentq; ad omnes uiros Iſraẽl ex

e celſa uoce: Maledictus homo qui facit e ſculptile & conflatile, abominationem domini opus manuum artificum,

¶ Cordis.

cum, ponetq; illud in abſcondito. Et

f reſpondebit omnis populus, & dicet,

a ¶ Honora patrem tuum & matrem tuam &c.
b ¶ Deum, vel prædicatorem.

† amẽ. Maledictus qui nõ † honorat pa g trem

a ¶ Eccleſiam. ¶ Carnalem.

trem ſuum & matrem ſuam: Et dicet

a ſecũdò ſubdiť ꝓnuntiationis mod⁹ ibi: Et pronuntiabũt Leuitæ. Quantũ ad primũ deſcribitur tps cũm dicitur: ¶ Cumq; trãſieris. quia ante ingreſſum terræ promiſſionis non debebant iſtę bñdictiones & maledictiones fieri ſed poſtea fuerunt factæ: vt habeť Ioſue. viij. Secũdò deſcribiť ſolẽnitatis ritus in decalogi deſcriptione, & altaris ędificatione, holocauſtorũ immolatione. b ¶ Vt poſſis. ſ. decem pręcepta decalogi, quia oĩa alia non poſſent ibi ſcribi. c ¶ Aedificabis ibi altare. Cauſa huius dicta eſt Exo. xx. c. in fine. Tertiò tangiť loc⁹ cũ ſubdiť: Hi ſtabũt ad bñdicẽdũ dño ſuper mõtem Garizim, & cũ ſubditur pòſt: d ¶ Et e regione. Sunt enim duo monticuli prope pinqui & prope ciuitatem Sichem. e ¶ Et pronun. Hĩc cõſequẽter ponitur ꝓnuntiationis modus: Et primò circa obſeruationẽ & trãſgreſſionẽ aliquorũ ꝑceptorũ ſpecialiter. Secđò toti us legis gñaliter, ibi: Maledictus. Circa primũ dicit, Et pronun. ſ. bñdictiones & maledictiones. Sed cõtra hoc videť qđ iam dictũ eſt, ꝙ tribus Leui eſt de ſtantibus ad benedicẽdũ. Ad qđ dicunt aliqui expoſitores, ꝙ ſacerdotes & Leuitæ primò cũ arca aſcendebant montem Garizim, & pronuntiabant ibi benedictiões, & popul⁹ ibi exiſtens per ſingulos rñdebat amen. & pòſt ad maledicendũ cũ arca aſcendebãt montẽ Hebal, & populus ibi exiſtens reſpõdebat amen. tñ ſuprà tribus Leui nominata eſt cũ benedicentibus tm̃: ad deſignandum ꝙ ad prelatos & rectores eccleſię p ſe ptinet bñdicere nõ aũt maledicere, niſi p accidens ꝓ peccantiũ contumaciã. Ra. Sa. dicit ꝙ ſex tribus ſtabãt in monte Garizim, ita ꝙ Ioſeph accipiať hĩc pro duabus tribubus. ſ. Ephraim & Manaſſe. Sex autem aliæ erant in monte Hebal. Sacerdotes autẽ & Leuitę erant in medio duorũ montium, & primò vertebant facies ſuas verſus mõtem Garizim, & ꝓnuntiabant vnã benedictionem per modũ qui pòſt diceť: & omnis populus exiſtẽs ĩ vtroq; mõte reſpõdebat amen. poſtea vertebant facies ſuas ad mõtem Hebal ꝓnuntiando maledictionẽ oppoſitam, & populus hinc & inde populo rñdebat, amẽ. Dicuntur tamen illi, qui erant in monte Garizim ſtare ad bñdicendum, eò ꝙ ſacerdotes & Leuitę ꝓnuntiando bñdictiones vertebãt facies ſuas ad illos, & eodem modo dicuntur alij ſtare ad maledicendum. Quòd aũt Leui nũerature inter bñdicẽtes tm̃, rõ iam dicta eſt. Põt etiã dici, ꝙ aliq̃ de tribu Leui erãt in mõte Garizim, quia nõ omnes erãt neceſſarij ad ꝓnuntiandũ bñdictiones ſed nũlli eorum erãt in monte Hebal. f ¶ Maledictus homo &c. Hĩc non ponitur aliqua benedictio expreſſe, & tñ de ipſis facta eſt ſuprà mentio. Ad hoc dicit Ra. Sa. ꝙ intelliguntur per maledictiones oppoſitas, ita ꝙ ſacerdotes & Leuitę primò dixerũt: Bñdictus homo qui non facit ſcul. & cõfla. &c. & reſpõſio à populo: amen dicebant, Maledictus homo qui facit ſcul. & ſic cõſeqnter de alijs maledictionib⁹ & bñdictionib⁹ oppoſitis. g ¶ Maledictus qui non. In Hebręo habeť: Maledictus qui vilificat patrẽ. vilificare enim peius eſt: quàm non honorare.

C

† liniẽs

Diuiſio

Bñdictiões in mõte Garizim

D

† hodie

† populo

† vilipẽdit vel deſpicit

Maledictus

a ¶ Maledictus qui tranſ. terminos. Hic eſt q nō cōtentus fide catholica & doctrina, ſuperſtitiones & ſectas inducit. b ¶ Maledictus qui dormit cum. Omnis inceſtus abominatio eſt ſed ſpecialiter hæreticos atq; ſchiſmaticos percutit, qui ſponſam Chriſti (qui omnium pater & creator eſt) errore corrūpunt. Tropologicè verò prohibet, ne quis actionem prauam patris ſui imitando diffamet, & ignominiam eius reuelet. c ¶ Maledictus. Maledictus eſt q Gentiliū ſtultitiā ſequitur. Vir aut mulier, non per fragilitatem, ſed perſeueranter tali cōmiſtiōe inhęrēs, reus eſt mortis. d ¶ Dormit. i. maculat prauę docendo, aut praua exēpla demonſtrando alterius animam. Pater enim noſter vnus eſt deus, & mater eccleſia, nos autem oēs fratres aut ſorores ſumus. e ¶ Cū ſocru ſua. Socrus prauę actionis cōcupiſcentia, quia omnis peccati concupiſcentia mater eſt. Diligēter ergo attendamus, vt cōcupiſcētiæ reſiſtam⁹, ne cupita impleam⁹. f ¶ Maledi. Quocunq; mō hominē occidere peccatū eſt. Mirū ergo videt̃ quare maledictū tantū dixit, qui clam percuſſerit. Sed fortè clam ꝑcutere eſt corde odiſſe. vnde, Qui odit fratrē ſuum; homicida eſt. Et alibi; Ne oderis fratrē tuū in corde tuo. g ¶ Maledi. Hæc ſententia generaliter & prętērita & p̃ſentia & dicenda legis mādata complectitur, tantò grauior quantò generalior. Quis enim poteſt ſine tranſgreſſione in omnib⁹ ſermonibus legis permanere, cùm & Paul⁹ dicat: Quicūq; ex opib⁹ legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Nemo hāc maledictionē euadere potuit, nec legiſlator niſi Chriſt⁹. vñ Chriſtus nos redemit de maledicto legis factus ꝓ nobis maledictū &c.

E

† ſup. 19. d.

F

Iohan. 3. c.

Leui. 19. d.

Galat. 3. d.

Vt ſupra.

† ſtatuit ÿ ba. i. opere ꝑficit

GLOS. ORDI.

Cap. XXVIII.

SI autem audie. Sicut in obedientibus prędicit maledictiones & ſupplicia, ſi conbediētibus ꝓmittit bñdictiões & p̃mia. i ¶ Fru. diuerſos ordiēs notat ſubditorū. Alij em̄ doctorib⁹ ☞ corporalia

Nicolus de Lyra.

✠ a ¶ Maledictus. Per talem tranſlationem furando partem terrę ꝓximi. b ¶ Maledictus. Cæcus vocat̃ hîc nō ſolū ille q priuat⁹ eſt viſu, quia tales nō incedūt ſine ductore cōmuniter, ſed etiā ille q ignorat viam ꝑ quā debet incedere. Cætera patēt. h ¶ Maledictus. Hîc ponit̃ maledictio & bñdictio ei oppoſita, reſpectu obſeruātię & tranſgreſſionis toti⁹ legis generaliter; & ſicut in alijs p̃dictis primò ꝓnūtiabat̃ bñdictio ſuper obſeruantes, & maledictio ſuper trāſgrediētes legē in aliquo ꝑticulari mādato, ſic in iſto gñali primo ꝓnūtiabāt Leuitę dicētes; Bñdict⁹ q ꝑmanet i ſermonib⁹ legis hui⁹; & rñſo à pplo amē, ꝓnūtiabāt & maledictonē oppoſitā, dicētes; Maledict⁹ q nō ꝑmanet &c.

¶ Quia commune præceptum.
a ¶ Auaritiam & hæreſim deteſtatur. ¶ Statuta patrum trāſferūt hæretici.

a omnis populus, amen. † Maledictus qui tranſfert terminos proximi ſui: Et dicet omnis po- a

b ¶ A veritate. ¶ Falſa ſuggerendo. b ¶ Qui lumen ſcrip turarum non habet. ¶ Simplicem imprudentem.

pulus, amē. Maledictus qui errare facit cæcum b

a ¶ Scripturarum, quæ ſunt vię ad deum.

in itinere: Et dicet omnis populus, amen.

a ¶ Iuſte iudicate filij hominum, Pſal. lvij. a. b ¶ Spiritalis.

Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ,

a ¶ Tibi derelictus eſt pauper, pupillo tu eris adiutor. Pſal. ix. g.
b ¶ Viduam eius benedicens benedicam Pſal. cxxx. c.

b pupilli, & uiduæ: Et dicet omnis populus, amen. Maledictus qui dormit cum uxore pa- c
tris ſui, & reuelat operimentum lectuli eius:
c Et dicet omnis populus, amen. Maledictus qui dormit cum omni iumento: Et dicet o-
d mnis populus, amen. Maledictus qui dor- e
mit cum ſorore ſua, filia patris ſui uel matris ſuæ: Et dicet omnis populus, amen. Ma- f
e ledictus qui dormit cum ſocru ſua: Et dicet omnis populus, amen. Maledictus qui clam

a ¶ Oderit. b ¶ Quenlibet hominem.

percuſſerit proximum ſuum: Et dicet omnis populus, amen. Maledictus qui dormit cum uxore proximi ſui: Et dicet omnis po

a ¶ Auaritiam percutit. b ¶ Sicut Iudas.
¶ Beatus qui excutit manus ſuas ab omni munere. Eſa. xxxiij. c.

pulus, amen. Maledictus qui accipit mune- g

a ¶ Vitam temporalem vel animam immortalem.

f ra ut percutiat animam ſanguinis innocentis:
g Et dicet omnis populus, amen. Maledictus h

a ¶ Perfecte ¶ Mente. b ¶ Omnibus. ¶ Cuſtodiendis.

qui non † permanet in ſermonibus legis huius,

a ¶ Non ſufficit facere niſi ꝑficias.

nec eos opere perficit. Et dicet omnis popu-

¶ Id eſt, vere vel ſemper.

lus, amen.

Cap. XXVIII.

¶ Corde.

h SI autem audieris uocem do- i

a ¶ Opere.

mini dei tui, ut facias atque k

a ¶ Mente. b ¶ Nec vnum prætereat.
c ¶ Non mea.

cuſtodias omnia mandata eius

a ¶ Medius. b ¶ Id eſt præcepta oſtendo.
c ¶ Præmiis blanditur.

quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te domi- l
nus deus tuus excelſiorem cunctis gentibus,

a ¶ Quia a deo.

quæ uerſant̃ in terra. Venientque ſuper te uni-

a ¶ Quas iam dicet. b ¶ Circundabunt te vndiq;.

uerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent

a ¶ Intus & foris.
¶ Benedictionem contemplatiuæ vitæ & actiuæ ſignificat.

ſi tamen præcepta eius audieris. Benedictus m

a ¶ Eccleſia. vnde; Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei, in qua benedictus qui vacat contemplationi.
b ¶ Exercitio boni operis. c ¶ Hoc ad ciuitatem reſpicit.

tu in ciuitate, & benedictus in agro. Bene- n o

a ¶ Conſilia, cogitationes.
b ¶ Mentis vel cordis vnde procedunt cogitationes.
c ¶ Hoc ad agrum. ¶ Actiones extrinſecæ. ¶ Opera.
d ¶ Corporis.

dictus fructus uentris tui, & fructus terræ tuæ: p

a ¶ Opera. b ¶ Homines & iumenta ſaluabis domine. ¶ Subditorum.
¶ Quinq; ſenſuum qui cum iumentis nobis communes ſunt.
c ¶ Boum eorum ſcilicet qui laborare poſſunt.

fructuſq; iumētorū tuorū, greges armētorū tuo- q

✱ a ¶ Maledictus &c. Per iſtum ꝓximum ſignificatur Chriſtus: de quo dicitur Iohā. j. a. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Igitur transferre terminos huius proximi eſt diſcedere à doctrina euangelij, quod faciunt hæretici & ſchiſmatici, ꝓpter qđ ſunt à dño maledicti. b ¶ Maledictus. Grego. Homi. xxxvj. In pręſenti etem vita, quaſi in via ſumus, qua ad patriam pergimus. Igitur prȩlati, curati, & doctores qui per malā doctrinā ſuā vel vitā ſimplices faciūt peccare, cæcos in itinere faciunt errare. Grego. in paſtoral. Cùm paſtor ꝑ abrupta graditur, conſequens eſt vt ad p̃cipitiū grex ſequat̃. c ¶ Maledictus qui dor. cum. Prælat⁹, curat⁹, ſiue p̃dicator cū vxore patris ſui dormit, qñ verbo malo vel facto eccleſiā Chriſti patris ſui ſponſam polluit. d ¶ Maledictus qui dor. cum omni. Per iumenta poſſunt intelligi homines voluptuoſi. Grego. exponens illud Iohel. i. d. Cōputruerunt iumenta in ſtercore ſuo, dicit: Iumenta in ſtercore ſuo cōputreſcere, eſt in fœtore luxuriæ vitā finire. Igitur moraliter cū iumento dormit, qui cū luxurioſo in malis actibus ſe coniungit. e ¶ Maledictus qui dormit cum ſorore ſua fi. pa. Per iſtā ſororem intelligit̃ ſapientia. Prouer. vij. a. Dic ſapientiæ ſoror mea es. Ipſa etiam eſt filia dei patris omniū. Eccle. j. a. Omnis ſapientia à dño deo eſt. Ille igit̃ prælatus vel doctor cū ſorore ſua, filia patris ſui dormit, qui ſapientiā à dño ſibi datā, imūditia vitę polluit, & cōtēptibilē alijs reddit. Gre. Homi. xxxvij. Cuius vita deſpicit̃, reſtat vt eius p̃dicatio cōtēnatur. f ¶ Maledictus &c. Hoc autem facit qui occultè proximo detrahit. g ¶ Maledi. Hoc moraliter faciunt q propter tꝑale lucrū ꝑſonas ſimplices & innocētes ad mortale peccatū inducūt, ſicut faciūt frequēter mediatores & meditatrices fornicatiōis & adulterij vł alteri⁹ cuiuſq; mortalis peccati.

G

Moraliter

-maledict⁹ qui dormit cū vxore ꝓximi ſui & dicet oīs populus amen

H

NIC. DE LY.

Cap. XXVIII.

SI autē. Hîc conſequēter ponit̃ bñdictionū & maledictionū iprecatio. & primò bñdictionum ſuper obſeruatores legis, ſecundò maledictionum ſuper tranſgreſſores, ibi: Qđ ſi audire nolueris

Diuiſio

Moraliter

Moraliter. i ¶ Si aūt. non ſolū aure corporis, ſed etiā cordis firmiter retinēdo. k ¶ Vt fa. opere adimplēdo. l ¶ Faciet. excelſiorē cūctis gētib⁹. ſ. in cęlorū regno, Mat. xj. b. Qui minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo. m ¶ Benedict⁹. i. in operibus vitę actiuę q̃ ꝑtinēt ad politicam. n ¶ Benedict⁹. i. q̃tū ad opera vitę cōtēplatiuę q̃ exercent̃ extra tumultū ciuilem. o ¶ Benedi. i. tuę mētis i meditationibus ſctis. p ¶ Fructuſq;. i. ſenſuū exteriorum. q ¶ Greges armentorū &c. i. ſenſuū interiorum ꝑ ſenſus

✱ enim

☞ corporalia ꝓbent adiumēta. Alij laborare poſſunt quod ſibi fuerit
A pręceptum. Alij ſimplicitate contenti per innocentiã vitæ ſtudent deo placere, vnuſquiſq; proprium donũ habet ex deo. a ℭ Benedictæ reliquiæ. Bonæ intētionis p̃mium, & ſi voluntas non habeat effectũ, quia pax hoibus bo.vo.&c.
Luc.2.b. b ℭ Ingrediens. Ingreditur ille per oſtiũ, q p fidē catholicã iuxta voluntatē dei intus meditat̃ & tractat. Egreditur quando idem corã hominibus ad laudē dei manifeſtat. c ℭ In conſpectu tuo.
Pſal.57.b. Vt gaudeas: Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam. d ℭ Benedicetq;. Bonis operibus tribuens incrementum, & felicē ſuc ceſſum. e ℭ Cælum. Prophetas & apoſtolos, de quibus dicitur: Cæli enarrant gloriam dei: quos dominus aperit cũ per eos doctrinę abundantiam tribuit; vt carnaliũ corda hoc imbre irrigata proferant germina bonorum operũ. f ℭ Fœnerabis.
† vel cōſperſio ſiue paſta aut eſca tua. Chald. interpretat̃ penaria & infrâ

Tropolog. Id eſt tanta erit abundantia tibi, ꝙ poteris dare pecuniam gentib⁹, illis verò non tanta. Vel doctrina eccleſiaſtica intelligitur. ℭ Fœnerabis gentibus. Fœnerati eccleſia gētibus multis, qñ diuina chariſmata expēdit nationibus. Nec fœnus accipit; quia nō pręſentē remuneratione ſed futurã inquirit. Excellit enim omnibus & caput eſt orbis non cauda. Semp ſuprâ eſt, & nō infrà. Quia licet p̃ſſuras & pſecutiones malorũ in mũdo patiatur, fortior tamen aduerſarijs eſt fide & virtute p̃eminet vniuerſis. Vñ conſtituet te dominus in caput &c. g ℭ Non declina.
Auguſt. Augu.Lxx. Non p̃teribis ab omnib⁹ v̾bis, q̃ ego mando tibi hodie in dextra aut ſiniſtra, ire poſt deos alienos, ſeruire illis.
In dextera declinare. Dextera in laude ponitur. Quòd aũt reprehenditur in via vitę q declinat ad dexterã, non ea reprehendunt̃ q̃ in dextera ſunt, ſed q declinat in ea. i. q ſibi q̃ dei ſunt, arrogat. vñ: Nō
B declines in dextera aut in ſiniſtra. Vias enim q̃ à dextris ſunt, nouit dñs &c. Bonę ergo ſunt dextræ, quia nouit dñs vias iuſtorũ. Declinare ergo in dextera, eſt nō dei gratiæ, ſed
Heb.12.d. bonum ſibi tribuere. Vñ addit: Ipſe em̃ rectos faciet greſſ⁹ tuos &c. Dextera ergo aut ſiniſtra ire poſt deos alienos ſeruire illis, non ideo dictum eſt, ꝙ dij alieni poſſint in dextris accipi, ſed aut terrena loca, quæ ĩ dextra aut ſiniſtra habebant gentes alienos deos colentes. Vel ita: Non pręteribis ab oĩbus verbis &c. vt p̃tereundo quę mandata ſunt, eas poſt deos alienos. Hoc enim poſt omnia ſeorſum commendare voluit, vt ne propter felicitatem appetendã, aut infelicitatem fugiendam auxiliũ petas ab alienis dijs. Aut ſic, vt vel conſulentur vt proſint, vel placentur
Pſal.143.b. ne noceant, ſecundmu illud: Dextera eorũ dextera eſt iniquitatis, qui opinant̃ hominē ſcilicet his rebus fieri beatum, quas & boni & mali habere poſſunt. Et ideo dextera iniquitatis: quia iniqui ſunt qui eam dexteram putant. Non eſt enim vera dextera, ſed dextera eorum qui beatum dixerunt populũ cui hęc ſunt, cùm beatus ſit populus cuius dominus deus eius. Hæc eſt vera dextera æquitatis non iniquitatis. Non eſt ergo eũdum poſt deos alienos, nec in dextera, vt exiſtimet homo ex ipſis ſe fieri beatum, neque in ſiniſtra, exiſtimando illis aduerſantibus fieri miſerum. Aut ſi dexteram intelligamus æterna, ſiniſtrã v̾ò tp̃alia bona, nec ꝓpter illa, nec ꝓpter iſta colendi ſunt.

☞ Quòd ſi audi.&c.

a ❡ Conuentus innocentium.
rum, & caulæ ouium tuarum. Be-
a ❡ Virtutum cuſtodia.
a nedicta horrea tua, & benedictę b
a ❡ Bona voluntas quæ remanet poſt opera.
b ❡ In perceptione pręmij.
† reliquiæ tuæ. Benedictus eris c
a ❡ Eccleſiam. ❡ Fidem. ❡ Oſtium, de quo dicitur: Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Ioã.x.b.
b ❡ De præſenti vita ad æternam.
c ❡ Si cuſtodieris mandata.
b & ingrediēs & egrediens. Dabit d e
a ❡ Spiritales, dæmones, hæreticos; Gentiles.
dominus inimicos tuos qui con-
a ❡ Quaſi ſuperbi. b ❡ Dominus conteret Sathan ſub pedibus tuis. Ro.xvj.b.
ſurgunt aduerſun te † corruen-
a ❡ Adunati ad nocendum.
c tes in conſpectu tuo: Per unam f
uiã uenient contra te & per ſeptē
❡ Terrore diſſipati.
fugient à facie tua. † Emittet do- g
❡ Gratiam ſpiritalem. ❡ Cordis ſecreta.
minus benedictionem ſup cellaria tua, & ſuper omnia opera ma
a ❡ Gratiam donorum cæleſtium multiplicando.
d nuum tuarum, benedicetq; tibi
a ❡ Eccleſia.
❡ A morte animæ.
in terrâ quã acceperis. † Suſcita- h
bit te dominus ſibi in populum ſanctum, ſicut iurauit tibi, ſi cuſtodieris mandata domini dei tui, & ambulaueris in uijs eius: uide-
❡ Corporales & ſpirituales.
buntq; omnes terrarum populi,
a ❡ Intus in fide, foris in opere radians.
ꝙ nomen domini inuocatum ſit
a ❡ Qui prædicatoribus neceſſaria miniſtrant.
ſuper te, & timebunt te. Abun- i
dare te faciet dominus omnibus
❡ Mentis.
bonis, fructu uteri tui, & fructu iumentorum tuorum, fructu ter-
❡ Corporis vel eccleſiæ.
ræ tuæ, quam iurauit dominus
❡ Placatus, qui aliquando claudit iratus.
patribus tuis, ut daret tibi. Ape- k
riet dñs theſaurum ſuum opti-
a ❡ Doctrinam.
b ❡ Cordibus terrenorum.
e mũ cælum, ut tribuat pluuiã ter-
ræ tuæ in tempore ſuo, benedicetq; cunctis operibus manuum
f tuarum: Et fœnerabis gentibus l
multis, & ipſe à nullo fœnus accipies. Conſtituet te dominus de- m
❡ Principatum.
❡ Deiectionem.
us tuus in caput & non in caudã, & eris ſemper ſuprà & non ſubtèr, ſi audieris mandata domini dei tui quæ ego præcipio tibi hodie, & cuſtodieris & feceris, ac n
g non declinaueris ab eis, nec ad
❡ In recta moralitate vel operibus bonis, & ſibi attribuit ille declinat in dexteram.
dexterã nec ad ſiniſtrã, nec ſecut⁹

Nicolaus de Lyra.

Bñdictiões imp̃cãtur. ❧ dire nolueris. Circa primum ſciendum, quod benedictiones imprecantur, ſecundũ ea ſecd'm ea quæ ſolēt hoïes deſiderare in pręſenti vita: qa in veteri lege obſeruatorib⁹ legis ꝓmittebant̃ bona tp̃alia tanq̃ hoibus carnalibus & imperfectis, q nō pñt capere ſpũalia, & ꝓpter hoc dicit Apoſtolus ad Heb.vij.c. Nihil ad pfectũ addux. lex. C
Quõ hoïes deſiderant ꝓſperitatē domus ſuę. Solēt aũt hoïes deſiderare primò ꝓſperitatē dom⁹ ſuæ, q̃ cōſiſtit in fœcunditate ꝓlis & abundantia temporalium bonorum. & quantũ ad hoc dicit̃ in generali: Bñdict⁹ tu in ciuitate & bñdict⁹ in agro. Et cōſequenter explicat̃ magis in pticulari, cũ dicit: Benedictus fruct⁹ ventris tui &c. a ℭ Benedicta hor. quia plena erũt bonis, nec putreſient ibi. b ℭ Et bene. i. ſuperabundantiæ bonorũ tuorum, quia de illis dabis pauperibus, & illi bñdicent tibi. Cōſiſtit etiam bona diſpoſitio domus in corporis incolumitate, ſine qua prędicta bona parũ valerent hmõi. ideo ſubdit̃: c ℭ Benedic.&c. Quia intus ciuitatē & extrâ poteris cōuenienter exercere opera tibi cōuenictia. Secundò ſolent hoïes deſiderare inimicorũ ſuorũ depreſſionē. & quantũ ad hoc dicit̃: Dabit dñs inimicos &c. f ℭ Per vnam viam. Modus eſt enim veniendi ad pręliũ. ſ. vnitè & cōiunctim, & modus fugiēdi p diuerſas vias.
† v̾l pcuſſos & vuneratos
Tertiò deſiderãt hoïes famæ celebritatem in bonitate. & quantũ ad hoc dicitur: h ℭ Suſcita. Et ſanctitas iſta p famã diuulgabitur ad dei gloriã & tuã. ideo ſubdit̃: Videbuntq; oēs terrã populi &c. & ſubditur: k ℭ Aperiet. dicit̃ aũt cælũ theſaur⁹, quia ibi repoſita ſunt & abſcondita bona diligētibus deum, ſecd'm illud. j. Cor.ij.a. Quod oculus non vidit &c. Dicitur autem theſaurus, quia tota fertilitas bonorum in iſtis inferioribus prouenit ex influentia cæli & ſtellarum. l ℭ Et fœnerabis. i. accommodabis. q.d. ita plenus eris diuitijs, ꝙ poteris accommodare gratis gentibus multis.
† Pręcipiet dñs vt ſit tecũ bñdictio in cellarijs tuis
† Statuet
D Quarto deſiderant homines dominij & honoris ſublimitatem. & quantùm ad hoc dicitur: m ℭ Conſtituet te do.&c. Quia eſt ſuperior pars corporis. n ℭ Ac non declinaueris ab eis, nec &c. id eſt quocunque impulſu proſperitatis ſeu aduerſitatis.

❧ Quòd ſi audic.

Moraliter ✱ enim interiores & exteriores cōuenit homo cum animalibus brutis, propter quod eorum nominibus nominantur. differunt tamen in hoc, ꝙ in homine pars ſenſitiua deſeruit virtuti, inquantùm eſt obediens rationi, quæ non eſt in brutis. a ℭ Benedicta horrea. Per quæ ſignificantur merita repoſita à deo, & conſeruata homini tēpore futuro. b ℭ Et benedictæ. Merita namque hominis non ſibi ſoli valent, ſed etiam alijs: ex hoc vocantur reliquiæ, id eſt alijs relictæ. c ℭ Benedictus eris ingrediens, id eſt opus bonum incipiēs. d ℭ Et egrediens, id eſt bonum opus inchoatũ perficiens. e ℭ Dabit dominus inimicos tuos. id eſt dęmones. f ℭ Corruentes ante te, id eſt ſuperatos in tentatione. Iaco.iiij.a. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. g ℭ Emittet domi. Per cellaria intelligũtur cordis ſecreta alijs celata, quæ dominus benedicit, quando meditationes ſanctas hominib⁹ immittit: per opera manuũ intelliguntur exteriora bona, quæ patent alijs & à deo benedicuntur, quando nō ad hominum laudem, ſed ad dei gloriam ordinantur. h ℭ Snſcitabit te dominus ſi. id eſt in fine mundi reſurgere faciet in parte ſanctorum. i ℭ Abũdare te faciet dominus &c. In gloria cæleſti, de qua dicitur Pſal.xvj.d. Satiabor, cũ apparuerit gloria tua. k ℭ Aperiet do. ſ. cælum ad recipiēdum te in anima & corpore glorioſum.

a ℂQuod ſi audi. Sicut cu-
E ſtodientibus mandata promiſit
bñdictionẽ, ſic negligentibus pro
nuntiat maledictionẽ b ℂPer-
Auguſti. cutiat te do. Augu. Quis tã im
piè deſipiat, vt dicat deum malas
hominum volũtates quas volue
rit, quãdo voluerit, vbi volluerit
in bonum non poſſe conuertere.
Sed cũ facit, per miſericordiam fa
cit: Cũ non facit, per iudicium nõ
Rom. 9. d. facit, qui cui vult miſeretur, & quẽ
vult obdurat. c ℂEt aëre
corrupto. vita polluta ex carna
li immunditia. Carnalis vita pol
luta ex carnali immunditia. Carna
lis vita per aërẽ exprimitur, quia
aëris ſpiramine humanũ corpus
viuificat. d ℂSit cælum. Ele-
menta quibus fructus nutriunt,
cõparat duriſſimis metallis, quia
peccata hominum commutant
ordinem rerum, & q̃ ad ſolatium
Sap. 5. d. cõdita ſunt humano generi. vnde
Allegoricè Pugnabit pro eo orbis terrarum
cõtra inſenſatos. ℂCælum eſt æne
um p̃uaricatoribus legis, cùm nul
lã à ſanctis doctoribus merentur
clementiam, ſed duriſſimam diſci
plinam: quoniam ipſi non cor car
†timore neum & mollẽ animum ſed lapi-
†aduſtione deum habẽt & ferreũ. Sicut duro
† ariditate populo lex in lapide dabatur, vt
qua tellus a ex munere acceptor figuraretur.
reſcit e ℂDet dominus imbrem.
†vel viredi q̃ſi ſicut puluis & cinis nõ faciunt
ne vitio .ſ. fructũ, ſic doctrina tibi infuſa non
ac morbo excitet germina virtutum, ſed ęter
ſegetum num p̃nuntiet interitũ. Puluis em̃
F bonorum operum ſterilitatem:
Cinis deſignat combuſtionem,
quia palleę peccatorũ cõburentur
†.cęſum igni ĩextinguibili. f ℂEt diſper
garis. Sicut Iudæi captiuati p
latitudinẽ orbis diſperſi ſunt, quia
contra deum collecti ſunt, ſic ge-
neratio malorum à ſpiritibus im
mundis diſperſa per pœnarũ gene
*corã eis ra perturbatur. vñ: Inimici tui p-
Pſal. 91. b. ibunt & diſpergent oẽs q opant
iniquitatem g ℂPercutiat te
dominus vlcere AEgypti.
Vlcera doloroſa & prurulenta
malitia. Veſicę inflata ſuperbia.
Scabies & prurigo, ira feruida &
furoris inſania. Hæc in pręſenti
congrua pœna peccatis infligitur.
poſt hanc vitam (qđ ſignatur in
poſterioribus) fœtorem ſcelerum
in ęternis cruciatib9 ſuſtinebunt.
ℂPercutiat te dominus. hæreti-
ci & ſchiſmatici clareſcente euan-
†timore vł gelico in toto orbe erroris cæcita
ſtupore cor te inuoluti, amentiam ſuam exer-
dis centes catholicę fidei contradicũt.
Ideo eccleſiæ calumniam ſuſtinẽt,
& à veritate opprimuntur.
ℂAmentes & cæci fuerunt, cũ
Chriſti miracula videntes, in Beel
zebub ea fieri dicebant, & Chriſtũ
deũ eſſe negabant, nec veritatẽ vi
Matt. 27. f. debãt. i. ĩtelligebãt. h ℂEt palpes.
Tenebrę factę ſũt cũ crucifigeret
Ieſus vſq; ĩ horã nonã, ſicut tene-
brę erãt in cordibus Iudęorum.
i ℂNon dirigas. nec Chriſto
p̃dicãte crediderunt, nec p pœni
tẽtiã dirigi voluerunt. k ℂVxo-
rem

a ℂCorde. b ℂCum poſſis. c ℂQui audiendus, quia deus & dominus.
a fueris deos alienos, neque colueris eos. Quòd a
a ℂDilectione. b ℂOpere.
ſi audire nolueris uocem domini dei tui, ut cu-
ſtodias & facias omnia mandata eius, & † ce-
a ℂOpprimendum & apprehendent te ne euadas.
remonias quas ego præcipio tibi hodie, ueni-
ent ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & ap-
prehendent te. Maledictus eris in ciuitate, ma- b
ledictus in agro. Maledictum horreum tuum,
& maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus c
uentris tui, & fructus terræ tuæ, armenta bo-
um tuorum, & greges ouium tuarum. Maledi-
ctus eris ingrediens & maledictus egrediens.
a ℂVerba dei. b ℂSterilitatem virtutum.
Mittet dominus ſuper te †famem & eſuriem, &
increpationem in omnia opera tua quæ tu fa-
cies, donec conterat te, & perdat uelociter pro- d
a ℂPerturbationem vitiorum & malignorum ſpirituum.
pter adinuentiones tuas peſſimas, in quibus re-
ℂIn nouiſſimo. ℂEccleſia.
liquiſti me. Adiungat tibi dominus peſtilen- e
tiam, donec conſumat te de terra ad quam in-
b gredieris poſſidendam. Percutiat te dominus
a ℂVeri panis. b ℂCarnalium deſideriorum ardore. c ℂInfidelitatis duritia.
c † egeſtate, febri & † frigore, ardore & †ęſtu, &
ℂInuidia.
† aëre corrupto, ac †rubigine: & pſequat, donec
a ℂId eſt perire permittas b ℂPrædicatores. c ℂDuri non rore doctrinæ profluũ.
d pereas. Sit cælum quod ſupra te eſt æneum, f
a ℂAuditor. b ℂNullo humore fœcunda. ℂHoc tempore Achab ad orationem Heliæ completum eſt.
e & terra quam calcas ferrea. Det dominus im- g
a ℂSterilitatem. ℂCorruptam doctrinam.
brem terræ tuæ puluerem, & de cælo deſcẽdat
ℂCombuſtio, æterna damnatio quæ miſerorum corpora exurat.
ſuper te cinis, donec conteraris. Tradat te do- h
a ℂSpiritales vel Romanos.
minus †corruẽtem ante hoſtes tuos. Per unam
a ℂCollectus in vnum viribus. ℂMultis modis.
uiam egrediaris contra eos & per ſeptem fu-
a ℂDiſperde eos in virtute tua, & deſtrue eos protector meus dñe. Pſa. lviij c.
f gias*, & diſpergaris per omnia regna terræ.
a ℂPœna poſt mortem futura indicatur. b ℂDæmonibus.
Sitq; cadauer tuum in eſcam cunctis uolatili- i
a ℂDe quibus dicitur: Ne tradas beſtijs animas confitentiũ tibi. Pſal. lxxiij. d. b ℂDeo irato nemo liberare poteſt.
bus cæli, & beſtijs terræ, & non ſit qui abigat.
a ℂSemel damnationi datos æterna pœna conſumet. ℂPruriente malitia. b ℂQuod vlcera eſt & veſicæ turgentes. c ℂFœtorem poſt hanc vitam futurum ſignificat.
Percutiat te dominus ulcere Ægypti, & par- k l
a ℂSicut Philiſthęi percuſſi ſunt in poſterioribus. j. Reg. v. b. b ℂFeruore iræ vel deſiderii, quia ſcabies ex feruore humoris procedit.
l tem corporis per quam ſtercora geruntur, ſca-
a ℂFuroris inſania. b ℂQuia in inferno nulla eſt redemptio.
bie quoque & prurigine, ita ut curari nequeas.
g Percutiat te dominus amentia, & cæcitate, ac
a ℂQuo Chriſtum crucifixerunt.
h †furore mentis, & palpes in meridie, ſicut pal-
i pare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas
ℂHoc hodie in Iudæis impletur, nec vnquam liberabuntur.
uias tuas. Omniq; tempore calumniam ſuſti- m
neas, & opprimaris uiolẽtia, nec habeas q libe-
a Plebem. b ℂHoc ad literam Iudæis contingit. ℂDiabolus.
k ret te. Vxorem accipias & alius dormiat cum n o
ea. Domum ædifices, & non habites in ea. p
Plantes uineam, & non uindemies eam. Bos
tuus immoletur coram te, & non comedas
ex eo. Aſinus tuus rapiatur in conſpectu tuo,

rem accipias & alius. &c. In G
vxore plebs

Nicolaus de Lyra.

a ℂQuod ſi au. no. hîc cõ
†ſtatuta ſequenter ponit imprecatio male
dictionũ ſup legis tranſgreſſores.
& ſicut imp̃catę ſunt bñdictiones
ſecũdũ ea q̃ hoĩes deſiderãt in vi
ta pñti, vt dictũ eſt, ſic etiã maledi
ctiones imp̃cant ſecũdũ ea q̃ hoĩes
abhorrent in pręſenti vita. & ſecũ
dũ hoc poſſet diuidi ſequẽs litera,
vt patebit p diſtinctiões eorũ quę
abhorrẽt. Iſta aũt diſtinctio nõ eſt
ita p̃ciſa, qn de ptinentib9 ad vnã
ptẽ plura ponãt ĩ alia & ecõuerſo:
quia Moyſes iſta tradebat populo
p modũ exhortatiõis & p̃dicatiõis:
& iõ frequẽter intermiſcet illa, q̃
†maledicti ptinent ad diuerſas maledictiões
onẽ & pũi p modũ cuiuſdã exaggeratiõis. Ac
tionem cipiat tñ diſtinctio put põt fieri
per oppoſitũ ad benedictiones:
quia primò ſolẽt hoĩes abhorrere
malã diſpoſitionem domus ſuę, q̃
cõſiſtit in ſterilitate plis & penu-
ria bonorũ, & q̃tũ ad hoc dicitur:
b ℂMale. & patet lr̃a ex p̃dictis
vſq; ibi: d ℂPropter. i. pctã q̃
ſunt à nobis, ſed bona ſũt à deo,
†gladio ſcđm qđ hr̃ Oſee. xiij. c. Perditio
tua ex te Iſrael: tm̃mõ ex me auxiliũ
tuũ. Conſiſtit etiã ſcđò pricipalr̃
mala diſpoſitio dom9 ĩ lãguore &
H infirmitate corpis, q̃ põt cauſari
multis modis & q̃tũ ad hoc dicit:
e ℂAdiũgat. ex fulgure, toni-
truo, & grãdinib9, & ſil̃ib9 bona
terrę & aërẽ corrũpẽtib9, ex qbus
ſequunt infirmitates & languores.
f ℂSit. i. ad modũ aëris ſiccũ &
clauſum ita q inde nõ pcedat ros
nec pluuia. g ℂEt ter. i. dura &
ſicca nullum fructum proferens.
h ℂTradat. ſcđò ſolent abhor
rere hoĩes deprimi ab inimicis, q̃
qdẽ depreſſio fit multis modis, &
quãtũ ad hoc dicitur: Tradat. &
patet expoſitio ex p̃dictis i ℂSit
q; &c. abhorret em̃ hõ q corp9
eius occiſũ ab inimicis remaneat
inſepultum. k ℂPercut. te. de
quo vlcere hr̃ Exo. ix. l ℂEt ptẽ.
tali plaga percuſſi fuerũt Philiſtęi,
vt hr̃. j. Reg. v. m ℂOmniq; tpe.
ab aduerſarijs, ita quòd nõ ſit tibi
aliquod interuallũ pacis & quietis.
n ℂVxorem acci. non ad læti
tiã, ſed dolorem, ideo ſubditur:
o ℂEt ali9 dor. qđ ſolet fieri, qñ
aliq ſunt ab inimicis deuicti, quia
mulieres in p̃lijs nõ ĩterficiunt, ſed
victores ad luxuriã eis abutũtur,
& poſtea vilibus pſonis dimittũt.
p ℂDom9. afflictio magna eſt
nõ reportare fructũ ab illis in qb9
homo multùm

Moraliter
* a ℂQuod ſi audi. Sequi-
tur: c ℂMaledi. fru. ven. Hîc
ponunt maledictiones inferendæ
nolentibus obedire deo, p oppoſi
tũ ad bñdictiões p̃dictas, ppt̃ qđ
ex ſẽſu myſti. bñdictionũ de facili
põt accipi ſẽſus myſti. maledictio
nũ, qa ſicut dr̃. j. de Aĩa. Rectũ eſt
iudex ſui & obliq, ergo pertrãſeo.

vxore plebs hæreticis ſocia
A ta accipitur, cum q̃ diabo-
lus fornicatur, dũ in errorẽ
ſeducit. Animalia hęreticis
rapiuntur, cũ ſubiecti ab
eis liberant: cûm ipſi vita
& doctrina priuātur. Sub
ſtantiã quoq; quam Iudęi
ſibi docendo & ſcribendo
figuraliter p̄parauerunt, ec
cleſia ſibi cõuertit in vſum.
a ¶ Fructus terrę tuę.
Tota ceremoniarum vtili-
tas ad eccleſiam tranſlata
eſt. Hæc abundantia frui-
tur, Iudæi egeſtate pereũt.
Eſai. 65. b. vnde per Eſaiam dr̃: Serui
mei comedẽt, & vos eſurie
tis. b ¶ In geni. Forti-
tudinem .ſ. & ſtabilitatem
auferat. Vel in genibus per
cutiatur, cuius nouiſſima o
†Leui. 26 c. pera damnantur. c ¶ A
Mich. 6. d. planta pedis. Sicut ab
Aggęi. 1. b. initio prauæ voluntatis
vſque ad perfectionem o-
peris malitiam exercuiſti.
Eſaiæ. 1. b. vnde â planta pedis vſque
ad verticem non eſt in eo
ſanitas. Hoc in vltima ca-
ptiuitate completum eſt.
d ¶ Ducetque te. Hę
B retici vel mali catholici,
qui contemnunt præcepta
†locuſta vſ dei â dæmonibus & vitijs
vſtio varijs captiuantur. Sicut
ſeruus ita & dñs, & rex ſi-
cut popul⁹, magiſter ſicut
diſcipulus. e ¶ Et regẽ.
4. Re. 17. d Oſee regem Samariæ Sal-
4. Reg. 24. manaſar rex Aſſyriorũ cũ
decem tribubus duxit ĩ ca
ptiuitatem Nabuchodono
† ſtatuta q̃ ſor Ioachin, & Sedechiam
regem Iuda cum populo
captiuauit. f ¶ Semen-
tem &c. Nobis quoq;
cauẽdũ eſt, ne p̄damus pa-
nẽ q confirmat cor hoĩs, &
vinum qd̃ lætificat, & oleũ
qd̃ exhilarat faciẽ. g ¶ Ad
uena. Apertè ſignificatur
abiectio Iudæorum & ele-
ctio gentium. vñ: Auferet
Matt. 21. d. â vobis regnum dei, & da
Matt. 20. b. bitur gen. fa. f. e. & alibi. Sic
erunt nouiſſimi primi, &
Moraliter primi nouiſſimi. ¶ Grego.
†fortẽ facie Aduena qui tecum verſa-
i. ferocẽ cru tur &c. Creator omnium
delẽ imitem per incarnationis ſuę my-
ſterium Iudæam viſitare di
gnatus eſt, ſed ipſa non co-
gnouit temp⁹ viſitationis
ſuę. Ideo gẽtibus frequen-
ter in p̄dã data eſt, nouiſſi-
mè Romanis tradita, & ve-
nerunt ſuper eã omnia ge-
nera maledictionũ, quæ in
† obſidiõe libro legis ſcripta ſunt. Si-
& coarcta- militer his qui grãm dei in
tione grati accipiunt, certa eſt dã
Hebr. 10. e. natio. Si eñ qs irritã faciẽs
†tener in te legẽ Moyſi ſine vlla miſe-
& delitioſ⁹ ratione moritur, q̃tò dete-
vel in volu riora merẽ ſupplicia qui
ptatibus vi filiũ dei cõculcauerit, & ſan
uens guinẽ teſtamenti pollutum
duxerit

& non reddatur tibi. Oues tuæ dẽtur inimicis tuis, & nõ
a ¶ Diſcipuli. b ¶ Chriſtiano.
ſit qui te adiuuet. Filij tui & filiæ tuę tradantur alteri po- a
a ¶ Hoc ipſis videntibus quotidie fit. b ¶ Inuidiæ.
c ¶ Quia intentionem ad effectum ducere non valet.
pulo uidẽntibus oculis tuis, & deficiẽtibus ad conſpe- b
ctum eorum tota die, & non ſit fortitudo in manu tua.
a Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat po- c
a ¶ Gentiles ſcilicet fruantur ſcientia ſcripturarum tuarum.
pulus quem ignoras, & ſis ſemper † calumniam ſuſti-
nens, & oppreſſus cunctis diebus, & ſtupens ad terro-
rem eorum quæ uidebunt oculi tui. Percutiat te do-
b minus ulcere peſſimo in genibus & in ſuris, ſanariq; non d
a ¶ Ab infimis vſque ad ſummos.
c poſſis â planta pedis uſque ad uerticem tuum. Ducetq; e
d te dominus & regem tuum, quem conſtitues ſuper te,
e in gentem quam ignoras tu & patres tui, & ſeruies ibi
dijs alienis, ligno & lapidi, & eris † perditus, in prouer-
bium ac fabulam omnibus populis ad quos te intro-
f duxerit dominus. † Sementem multam iacies in ter- f
a ¶ Inanis gloria mentis inſtabilitas.
ram, & modicum congregabis, quia lôcuſtæ deuora-
bunt omnia. Vineam plantabis & fodies, & uinum
non bibes, nec colliges ex ea quippiam, quoniam uaſta
¶ Qui non morientur. i. peccata.
bitur uermibus. Oliuas habebis in omnibus terminis
tuis, & non ungeris oleo, quia † defluent & deperibunt.
Filios generabis & filias, & non frueris eis, quoniam
ducentur in captiuitatem. Omnes arbores tuas & fru-
¶ Gentilis.
g ges terræ tuæ † rubigo conſumet. Aduena qui tecum g
uerſatur in terra, aſcendet ſuper te eritq; ſublimior, tu
¶ Humiliaberis.
autem deſcendes & eris inferior. Ipſe † fœnerabit tibi,
& tu non fœnerabis ei. Ipſe erit in caput, & tu eris in
caudam. Et uenient ſuper te omnes maledictiones iſtæ,
& perſequentes apprehendent te donec intereas, quia
non audiſti uocem domini dei tui, nec ſeruaſti manda-
ta eius & † ceremonias quas præcepit tibi. Et erunt in h
te ſigna atque prodigia, & in ſemine tuo uſque in ſem- i
piternum, eò quòd non ſeruieris domino deo tuo in gau-
dio cordiſque lætitia, propter rerum omnium abun-
dantiam. Seruies inimico tuo quem immittet tibi do-
minus in fame & ſiti, & nuditate & omni penuria, & po-
net iugum ferreum ſuper ceruicem tuam, donec te con-
a ¶ Chaldęos vel Romanos.
terat. Adducet dominus ſuper te gẽntem de longinquo,
& de extremis terræ finibus in ſimilitudinem aquilæ uo- k
lantis cum impetu: Cuius linguam intelligere non poſ- l
¶ Honorem.
ſis, gentem † procaciſſimam, quæ non deferat ſeni, nec m n
miſereatur paruuli, & deuoret fructum iumentorum
tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas, & non relin-
quat tibi triticum, uinum, & oleum, armenta boum, &
greges ouiũ, donec te diſperdat & conterat in cunctis ur-
bibus tuis, & deſtruantur muri tui firmi atq; ſublimes; in
quibus habebas fiduciam in omni terra tua. † Obſidebe- o
ris intra portas tuas in omni terra, quam dabit tibi do-
a Filios, ſicut in libro Regum legitur, & in excidio Ieruſalem.
minus deus tuus, & comedes fructũm uteri tui, & carnes p
filiorum & filiarum tuarum, quas dederit tibi dominus
deus tuus, in † anguſtia & uaſtitate, qua opprimet te ho-
ſtis tuus. Homo † delicatus in te & luxurioſus ualde, inui-
debit fratri ſuo, & uxori quæ cubat in ſinu ſuo*, ne det eis
de carnibus filiorum ſuorũ quas comedet, eò quòd nihil

homo multũ laborauit C
ſicut eſt in ædificatione do
mus, & plantatione vineę
& ſimilibus. a ¶ Filij tui.
Quod fit qñ aduerſarij vi-
ctores exiſtẽtes capiũt eos,
& vendunt in ſeruos & an
cillas. b ¶ Videntibus
oculis &c. Quod facit
ad augmentum doloris.
c ¶ Fructus terrę &c. † contritio
Comedat populus quem nem
ignoras: quia omnia bona
hominum deuictorum cõ
ſumunt ab inimicis: & ſi eſt
aliquid reſiduum, rapitur
& portatur alibi. d ¶ Et
in ſuris. Sura eſt poſterior
pars tibiæ. e ¶ Ducetq;.
Et hoc fit qñ aduerſarij de-
uictos nolũt occidere, ſed †in p̄ditio
ducunt eos captiuos, & af nẽ vel deſo
fliguntur lõga morte. Ter lationem
tiò ſolẽt homines abhorre
re infamiã & ĩproperia ſu-
ſtinere. & quãtũ ad hoc dr̃:
Et eris perditus in p̄uerbiũ
& fabulam omnib⁹ pp̄lis.
& ſubdit: f ¶ Semẽtem
multam iacies in ter.
Vt p̄ hoc appareat omni † proijciẽt
bus, q̄ tu es homo maledi- oliua tua
ctus â deo & derelictus.
Quartò ſolẽt hoĩes abhor
rere ſubiectionẽ, & maxiè
ab inferioribus ſe. & q̄tũm
ad hoc dr̃: g ¶ Adue-
na. Quantûm ad diuitias. D
ideo ſubditur: Ipſe fœnera- †mutuabit
bit tibi: & quantûm ad ho
nores. ideo ſubditur: Ipſe
erit in ca. &c. ſubditur:
h ¶ Et erunt in te ſig.
Id eſt peſtilẽtiæ de cælo de
ſcendentes. i. ¶ Atq; pro-
digia. De terra vel aliter.
Signa. i. infortunia de prę-
ſenti. Atq; prodigia. i. infor
tunia de futuro. vñ dicitur
prodigiũ, quaſi p̄cul â di
gito longè â p̄ſentib⁹ q̃ di-
gito poſſunt tãgi. Quintò
ſolent hoĩes abhorrere ob
ſideri ab inimicis, eò q̄ tũc
multa mala contingũt ipſis
obſeſſis, & maximè qñ ob-
ſeſſio eſt longa & â gẽte cru
deliſſima. & q̄tũ ad hoc di
cit: Adducet dominus &c.
k ¶ In ſimilitudinẽ. Id
eſt ita ſubitò venientis, q̄
non poteris te parare ad
reſiſtendum victualibus &
armis. l ¶ Cuius lin. Et
ſic non poteris cum eis tra
ctare de pace. m ¶ Gen-
tem pro. Et ideo non di-
mittet obſidionẽ. n ¶ Quę †4. Re. 6. b.
non deferat &c. Capta Thre. 4. b.
ciuitate, ſed omnia deſtru-
ens. o ¶ Obſideberis
intra portas tuas &c.
Ita q̄ non poteris adiuua
re alios fratres tuos, nec
ipſi te, nec per arma, nec *& filijs ſu
per victualia. ideo ſubdit: is quos reli
p ¶ Et comedes fru. querit.
&c. Prę nimia fame qd̃ eſt

E duxerit. a ℭEt erit vita. Nihil peius inter maledicta, quæ Iudæis merito ſuperbiæ acciderunt, q̃ videre vitam ſuam. i. filium dei pendentem, & non credere ei. Maledicta autem cùm ex prophetia dicuntur: non de malo voto ſunt, ſed prędicuntur. Potuit autem ſic ſonare Iudæis: videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitæ tuæ. i. inter minas & dolos hoſtiũ vitam tuã videbis pendere ex incerto.

Nicolaus de Lyra.

maximè horribile. a ℭTenera. nõ ex defectu mẽbrorũ, ſed præ teneritudine ſicut in eũdo ſuſtentãt magnę dñæ. b ℭInuidebit. i. abſcondet ne inde accipiat ptẽ, ſed ipſa totũ gluttiat prę nimia fame. c ℭEt illuuie. i. imunditię. d ℭSecundi. Dicunt
Secundinæ aũt ſecundinę pelliculæ in qbus inuoluunt pueri in vẽtre matris, & ſimul egrediunt cũ eis qñ naſcunt. Dicũt aliq ꝙ melius dicitur: Secũdarũ de medio femorũ eius. e ℭEt ſuper. cũ p̃dictis pelliculis. f ℭEt plagas. q̃ non ſunt ſcriptæ, quia nõ poſſunt ad plenũ ex-
F primi prę multitudine & magnitudine. g ℭEt ſicut. vtens ſua benignitate & gratia, qñ ei ſeruiebatis. h ℭSic. vtens ſua ęqtate & iuſtitia, eò ꝙ â ſeruitute eius receſſeritis. i ℭDiſperget. quod factũ eſt p Titũ & Veſpaſianũ. xlij. anno â paſſione Chriſti, eò ꝙ peccauerãt occidẽdo eũ. k ℭIn gen. quia frequenter eijciunt de ciuitate in ciuitatẽ, & de regno in regnũ. l ℭDabit. timore malorũ imminentiũ de futuro. m ℭEt deficien. dolore malorum prę̨ſentiũ. n ℭEt erit. i. in pendulo poſita ex periculis imminentib⁹. o ℭEt non. ſ. ꝙ poſſit etiã ad modicũ ſtare, vtpote de mane ad veſperã, & ecõuerſo, ideo ſubditur: Mane dices &c. & patet: p ℭReducet te.
†Diſperdet & hoc fuit per Titum & Veſpaſianũ: quia vt dicit Ioſephus lib. de Iudaico bello, capta ciuitate Ieruſalem multi Iudæi fuerunt captiui, intantũ ꝙ dabantur. xxx. p denario vno, vt dicũt aliq & iõ oneratę fuerũt plures naues de ipſis, in quibus ducti ſunt in Alexãdriã, q̃ eſt ĩ AEgypto, vt ibi reuẽderẽtur cari⁹ à mercatorib⁹, q eos emerãt.

ℭIn ca. xxviij. vbi dicitur in poſtilla. Quod ſi audire nolueris.

ADDITIO. Maledictiones in hoc. c. cõtẽtę nõ ſolũ ſunt cõminatorię, ſed ẽt ꝓphetice, quia oẽs cõtigerũt illi pplõ in ſequẽtib⁹ tpib⁹. Sed notandũ eſt, ꝙ ſicut dictũ fuit. ſuprà Leui. xxvj. in additiõe ſcd̃a, vbi alię maledictiões ponũt, q̃ cõtẽtis in hoc. c. ĩ multis aſſimulant maledictiões ibidẽ cõtentę ptinent ad Babylonicã captiuitatẽ, ꝓut ibidẽ ſatis fuit expoſitũ. Maledictiões ṽò in hoc. c. cõtẽtę ptinent ad hodiernã captiuitatẽ Iudæorũ, quam ipſi Romanam vocãt, eò ꝙ fuit p Romanos incepta, p quos etiã cõſummata fuit vaſtitas tẽpli ſecũdi & ciuitatis Ieruſalẽ, & ſtatus eorũ deſtruct⁹, ꝓut
Maledictiones q̃re aſſignatę Iudęis p Dañ. ix. ca. fuit ꝓnũtiatũ. Quod aũt huiuſmodi maledictiões propheticæ in hoc. c. cõtentę ptineãt principaliter ad hodiernã captiuitatẽ Iudæorũ pa-

t cx

aliud habeat in obſidione & † penuria qua uaſtauerint te inimici tui intra omnes portas tuas. Tenera mulier & de- a
licata quæ ſuper terram ingredi non ualebat, nec pedis ueſtigium figere propter molliciem & teneritudinem nimiam, in- b
uidebit uiro ſuo, qui cubat in ſinu eius ſuper filij & filiæ carnibus, & † illuuie ſe- c d

a ℭPelliculam quæ tegit puerum in ueutre matris etiam comedebãt.

cundinãrum quæ egrediuntur de medio feminum eius, & ſuper liberis qui eadem e
hora nati ſunt. Comedent enim eos clàm propter rerum omnium penuriam, in obſidione & uaſtitate, qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas. Niſi cuſtodieris & feceris omnia uerba legis huius, quæ ſcripta ſunt in hoc uolumine, & timueris nomen eius glorioſum & terribile, hoc eſt dominum deum tuum, † augebit dominus plagas tuas, & plagas ſe- f
minis tui, plagas magnas & † perſeuerantes, infirmitates peſſimas & perpetuas, & conuertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuiſti, & adhærebunt tibi. Inſuper & uniuerſos langores & plagas, quæ non ſunt ſcriptæ in uolumine legis huius, inducet dominus ſuper te, donec te conterat. Et remanebitis pauci numero qui prius eratis ſicut aſtra cæli prę multitudine, quoniam non audiſtis uocem domini dei † tui. Et ſicut antè læta- g
tus eſt dominus ſuper uos, bene uobis faciens, uosq́; multiplicans, ſic lætabitur h
diſperdens uos atque ſubuertens, ut auferamini de terra ad quam ingrediemini poſſidendam. † Diſperget te domi- i
nus in omnes populos à ſummitate terræ uſque ad terminos eius, & ſeruies ibi dijs alienis, quos & tu ignoras & patres
tui, lignis & lapidibus. In gentibus quo- k
que illis non quieſces, neque erit requies ueſtigio pedis tui. Dabit enim tibi do- l

a ℭIbi trepidauerunt vbi non erat timor. Pſal. xiij. b.

minus ibi cor pauidum & deficientes o- m

a ℭObſcurentur oculi eorum ne videant. Pſal. lxviij. f.

culos & animam mœrore conſumptam,

a ℭChriſtus qui eſt via veritas & vita. Iohan. iiij. a.
b ℭIn cruce. c ℭIn conſpectu tuo.

& erit uita tua quaſi pendens ante te. Ti- n

a ℭNe perdas locum & gentem.
b ℭQuia pendentem videbis.

mebis nocte & die, & non credes uitæ o

ℭHæc ad literam ſæpe contigere Iudæis.

tuæ. Mane dices: quis mihi det ueſperum? & ueſpere: quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis, & propter ea, quæ tuis uidebis oculis. Reducet te domi- p
nus claſſibus in Ægyptum ⁑, de qua dixit tibi, ut eam amplius non uideres: Ibi uenderis inimicis tuis in ſeruos & ancillas, & non erit qui emat.

tet ex multis: ſpecialiter ex octo quæ G
ſequunt. Primò quia in hoc. c. nõ aſſignat tanq̃ cauſa p̃cipua deſtructiõis eorũ pctm̃ idololatrię, ſicut ĩ alijs maledictiõibus in p̃dicto c. Leui. contẽtis. Cuius rõ eſt, quia in tẽplo ſcd̃o nõ incurrerũt pctm̃ idololatrię, ſed ſolũ aſſignat hîc, vt cauſa deſtructiõis: hoc qd̃ dicit. ſ. Quòd ſi audire nolueris vocẽ dñi dei tui, vt cuſtodias & facias oĩa mãdata ei⁹ &c. Qd̃ qdẽ pctm̃ in hoc loco expſſum, qd̃ oĩa mãdata legis cõp̃hendit: ꝓprie incurrerũt Iudęi in vltimo tpe tẽpli ſecũdi, & ſpecialiter tpe Chriſti q eos redarguẽs dicebat: Nõne Moyſes dedit vobis legẽ, & nemo ex vobis facit legẽ: vt hr̃ Ioh. vij. Quę qdẽ increpatio manifeſtè cõcordat cũ cauſa huius deſtructionis añ dicta. Secũdò hoc patet ex ꝓgreſſu vtriuſq; deſtructiõis ſeu captiuitatis. Prima em̃ deſtructio eorũ fuit paulatiuè ſeu partibiliter, quia primò p Aſſyrios, vt. iiij. Reg. xv. c. vbi dr̃, ꝙ tpe Phaceę regis Iſrael Teglathphalaſſar rex Aſſur cepit Galaad & Galilęã & totã terram Nephtali, & quaſdã ciuitates regis Iſrael, & tranſtulit eos in Aſſyrios. Poſtea ṽò tpe Oſee filij Hela regis Iſrael, Salmanaſar rex Aſſyriorũ accepit Samariã, & trãſtulit hinc Iſrael in Aſſyrios iuxta fluuiũ Gozã vt in. iiij. Reg. xvij. Poſtea ṽò tẽpore Ezechię regis Iudæ Sennacherib rex Aſſyriorũ accepit omnes ciuitates munitas regni Iudæ, vt patet. iiij. Reg. xviij. Poſtea ṽò tpe Ioachin regis Iudę Nabuchodonoſor rex Babylonię trãſtulit Ioachin & matrẽ eius & oẽs principes Iudę in Babyloniã, vt. iiij. Regum. xxiiij. Quã quidẽ deſtructionem ſeu trãſmigrationẽ ſic pibiliter factã videntur ſonare verba H
in p̃dicto. c. Leuitici cõtẽta, vbi dicit: Si aũt nõ obedieritis mihi, addã correptiones veſtras. & infrà: Si aũt ambulaueritis ex aduerſo mihi, nec audieritis me, addã plagas ṽras & c. Queṽba & ſimilia vlterius repetũt, in quo deſignat ꝙ in varijs modis & tpibus illa deſtructio erat fienda, iuxta illud Dañ. ix. c. q de captiuitate Babylonica dicebat: Diſtillabit dñs maledictionẽ quæ ſcripta eſt in lege Moyſi: prout ibidẽ exponit. In maledictionib⁹ ṽò in hoc c. cõtẽtis nihil huic ſimile ponit, ĩ quo denotat ꝙ deſtructio de qua hîc loqtur, nõ partibiliter & p diuerſos reges ſed q̃ſi ĩ vno ſemel & cõtinuatim p eãdẽ gentẽ eſſet cõſummãda. Tertiò patet ex hoc, ꝙ ĩ maledictionib⁹ cõtẽtis in Leui. dr̃: Vos aũt diſpergã in gẽtes quod ĩpletũ fuit cũ fuerũt diſperſi in Chaldęa, Perſia, & Media, & huiuſmõi ꝓpinqs regiõibus tpe captiuitatis Babylo. Sed ĩ hoc. c. dr̃: Diſpget te dñs in oẽs pplõs à ſũmitate terrę vſq; ad terminos ei⁹, qd̃ ĩpletũ fuit tm̃mõ in hac captiuitate in q̃ p oĩa mũdi climata ſũt dipſi. Quartò patet ꝓpoſitũ ex tpe durationis vtriuſq; captiuitatis. ſ. Babylo. & hodiernę. Pria em̃ durauit p. lxx. annos. Hiere. xxxix. Qd̃ quidem tp̃s fuit ęquale tempori quo non ſeruarunt ſabbatha. vnde in p̃dicto. c. Leuitis dicitur: Tunc placebunt ſabbatha ſua terræ cunctis diebus ſolitudinis ſuæ &c. prout ibidem fuit expoſitum in additione ſecunda. Duratio autem

captiuitatis

† coarctatione

† Chaldæ⁹ iterp̃t. ſic interpretaĩ & filijs ſuis paruulis qui egreſſi ſunt ex ſe.

† vel mirabilib⁹ tecũ aget dñs in plagis, aut mirabilib⁹ plagis affliget te dñs, † fortes aut certas, ſtabiles, iuges, veras

⁑ per viam

A captiuitatis hodiernæ excedit nõ ſolùm tẽpus ſabbathorũ, ſed etiã totũ tempus durationis vtriuſq; templi. vñ in hoc cap. qđ reſpicit hodiernam captiuitatẽ, nõ deſignat nec innuitur aliqđ tempus determinatũ huius durationis. Quintò patet ex hoc ꝙ maledictiones contentę in Leuitico ca. ſupradicto terminant in cõſolationem cũ ibi dicitur: Recordabor fœderis mei Iacob &c. & terrę quoq; memor ero. ſ. ad hoc, vt iterũ habitarent in ea, & in fine ad oſtẽdẽdum ꝙ etiam poſt illã captiuitatem eſſent ſub diuino cultu ſicut antea, ſubdit ibidẽ finaliter: Et recordabor fœderis mei priſtini, qñ eduxi eos de terra AEgypti in cõſpectu gentiũ, vt eſſem deus eorum ego dñs deus. In quo manifeſtè oſtẽdit, ꝙ illa captiuitas erat terminanda in conſolationem, ſic ꝙ deus haberet eos in populum ſicut antea. Maledictiones verò contentæ in hoc capitulo non terminantur in aliquam conſolationem, ſed potius videntur terminari in q̃dam peſſima maledictione, quę cõtingit eis in vltimo tempore templi ſecundi. ſ. ꝙ fuerũt deducti in AEgyptũ & Alexandriam in claſſibus: & hoc per Titum & Veſpaſianum: & ibi fuerunt in tanta vilitate venundati, quia non erat qui emeret: vt habetur in hiſtoria Ioſephi de quo dicitur hîc: Ibi venderis in ſeruos & ancillas, & non erit qui emat: & poſt illam finalem maledictionem ſtatim ſubdit: Hęc ſunt verba fœderis quæ prę cepit dominus &c. Ex quo patet, ꝙ huiuſmodi captiuitas de qua in hoc capitulo loquitur, non erat terminanda in aliquam conſolationem, ſicut de deſtructione ciuitatis & templi ſecundi: de qua Dañ. ix. dicitur: Et finis eius vaſtitas: ad deſignandum ꝙ non erat in deſtructione templi ſecundi ſpectanda aliqua conſolatio reſtitutionis. Sextò patet propoſitum ex hoc quod dicitur in hoc capitulo: Ducetq; te dominus ad regẽ quem conſtitues ſuper te in gentem, quam ignoras tu & patres tui. quod impletum fuit cùm Herodes rex eorum tẽpore templi ſecundi fuit ductus Romam, vbi erat gens quam ignorabant Iudæi & patres eorum: nuſq; enim legit̃ ꝙ patriarchę ſeu ꝓphetę vel ppl's Iſraelitic⁹ in regionẽ Romanã deueniſſent, quę qdẽ autoritas non põt ſanè intelligi de Sedechia q fuit ductus in Babyloniam ꝑ Chaldæos.
B Tum quia de Sedechia nõ ꝓpriè diceret̃: Regẽ quẽ cõſtitues ſuꝑ te. Sedechias aũt cõſtitutus erat à deo inquãtũ deſcẽdebat de genere Dauid, qui fuerat à deo conſtitutus rex ꝓ ſe & ſemine ſuo, vt patet. j. Reg. xvj. Tum quia de gente Chaldaica nõ verè diceretur: Quam ignoras tu & patres tui &c. Abraham enim qui primus pater fidei fuit, non ignorauit Chaldæam, ſed in ea fuit natus, & inde fuit eductus ſuprâ. Gene. xj. ca. De Herode verò propriè dicit̃: Regẽ quẽ cõſtitues ſuper te, quia non fuit à deo conſtitutus, imò contra legem diuinã quę ꝓhibebat alienigenã conſtitui in regẽ, vt ſuprà Deute. xvij. Similiter de gente Romana ꝓpriè dicit̃: Quam ignoras tu & patres tui, ratione prędicta. Septimò patet propoſitum ex hoc ꝙ dicitur in hoc capitulo: Adducet dñs ſuper te gẽtem de longinquo, cuius linguã intelligere nõ poſſis. Cõſtat aũt ꝙ hoc ſanè intelligi non poteſt de ligua Chaldaica, q̃ maximam conformitatem habet cum Hebraica, vt patet in tranſlatione Chaldaica, q cõmuniter habetur ab Hebræis. Vñ & Eſa. xxxvj. legit̃ q̃ Eliachim & alij ſerui Ezechię regis q erãt Iudęi, dicebant ad Rabſacen Chaldæũ: Loquere ad ſeruos tuos Syra lingua. i. Chaldaica: intelligimus enim. Ex quo manifeſtè patet, ꝙ lingua Chaldaica nõ erat ignota Iudæis, etiã ante captiuitatẽ Babylonicã. Vnde verba prædicta. ſ. cui⁹ linguã intelligere non poſſis, propriè intelligunt̃, de lingua Romana, cuius gentis lingua. ſ. Latina maximè diſtat à lingua Hebraica, vt patet habẽti notitiã aliqualẽ p̃dictarũ linguarũ. Octauò patet propoſitũ in recõciliatione, quã deus eis ꝓmittit ſeu ꝓnuntiat infrà. xxx. ca. qđ incipit: Cũ ergo venerint ſuꝑ te oẽs ſermones iſti &c. Pro quo ſciendũ, ꝙ poſtq; ꝓpoſuit Moyſes in p̃ſenti ca. xxviij. maledictiones ꝓphericas, q̃ tꝑe tẽpli ſecũdi Iudæis contigerũt, q̃s inſinuauit eſſe interminabiles ꝑ aliquã abſolutionẽ generalẽ toti populo, ꝓut dictũ fuit ſtatim ſuprà. Cõſequenter ſubiunxit in. xxix. ca. quædã exhortatoria pertinẽtia ad ſtatũ illius populi, vt eos redderet attẽtos ad maledictiones & benedictiones ſibi ꝓponẽdas in mõte Garizim & in monte Hebal, vt dictũ eſt præcedẽti ca. ibi: Vocauitq; Moyſes omnem Iſraelẽ, & dixit ad eos &c. vſq; ad finẽ ca. Conſequẽter in prędicto. xxx. ca. prænũtiat eis q̃liter ab iſta captiuitate erãt deo reconciliandi, dicens: Cũ ergo ſuꝑ te venient omnes ſermones iſti &c. ſcilicet cõpleta deſtructione ciuitatis & tẽpli ſecũdi, & diſperſione populi de quibus agit, vt dictũ eſt, tunc reconciliandi erant primò & principaliter ꝑ pœnitentiã cordis, de quo dicit: Et ductus pœnitudine cordis in vniuerſis gentibus, & reuerſus fueris ad deum, & obedieris eius imperiis &c. reducet te dominus deus tuus de captiuitate tua ac miſerebitur tibi, quod manifeſtè impletur in quolibet Iudęo, q ductus pœnitudine cordis, de infidelitate & obſtinatione priſtina reuerſus fuerit ad Chriſtum, & obedierit eius imperiis. talis enim ſtatim reducitur à deo de captiuitate, & deus ei miſeretur per gratiam: & quia in tali recõciliatione ſeu redemptione nihil facit diſtãtia localis, ſicut in captiuitate Babylonica, ideo dicit: Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde retrahet te dominus deus tuus, & aſſumet atq; introducet in terram quam poſſederunt patres tui, ſcilicet terrã viuentiũ, & vt inſinuet qualiter prædicta pœnitudo cordis ſalutifera eis eueniret, ſubdit: Circuncidet dñs deus tuus cor tuũ ſcilicet auferẽdo à te duritiã cordis, ꝑ quam doctrinę ſaluatoris non credidiſti: & cor ſeminis tui à te deſcendentis ſcđm ſpiritũ, vt diligas dominũ deũ tuũ in toto corde tuo &c. quia hoc eſt finis p̃cepti, & poſſis viuere vita gratiæ ſeu æterna. D Promiſſiones enim conſolatoriæ in hoc loco poſitæ intelligendæ ſunt ſpiritualiter, non autem vt litera primò ſonat: Cui⁹ ratio eſt: nã ſi lr̃aliter intelligerẽtur, ſequeret̃ ꝙ quicũq; Hebræus eſſet pœnitudine ductus ad deum, & ei obediret, ꝙ ſtatim à deo fuiſſet aſſumptus, & reductus in terram promiſſionis, ſicut antea poſſidendã, qđ eſt falſum etiã ſcđm eos. nullo em̃ modo cõcederent, ꝙ à tꝑe deſtructionis templi ſecundi vſq; hodie non fuit aliquis inter eos verè pœnitens, & tñ conſtat, ꝙ nullus eorũ fuit ſic reductus modò prædicto ad lr̃am intellecto. Relinquitur igitur, ꝙ hmõi vltimæ cõſolationes intelligendæ ſunt ſpiritualiter modo prædicto. Ex quibus bñ attentis ſatis patet ꝙ Iudęi ſpectãtes p̃ſentis captiuitatis redẽptionẽ per Meſſiam quem credunt omnes illos ſimul fore congregaturũ falſò & inaniter hoc ęſtimant. Pręſens enim captiuitas eorũ nullo modo eſt terminanda, niſi ꝑ cõuerſionẽ ſeu pœnitudinẽ vniuſcuiuſq; ſingulorũ vt iam dictũ eſt: qđ manifeſtè cõcordat catholicę veritati.

GLOS. ORDI.

HAEc ſunt. Cap. XXIX. Augu. Lxx. Hęc ſunt verba teſtamenti qđ mãdauit dñs Moyſi in terra Moab p̃ter teſtamẽtũ qđ teſtat⁹ eſt eis in Horeb. Oſtẽdit vñ appellatus ſit liber iſte Deuteronomiũ, q̃ſi ſecũda lex: vbi magis repetitio eſt q̃ aliqd aliud. (Quare deuteronomiũ) Pauca em̃ ſunt hîc q̃ i eo non ſunt, qđ primũ datũ eſt, nectñ appellant̃ duo teſtamẽta, q̃uis ita hęc v̾ba ſonare videant̃. Vtrunq; vnũ teſtamẽtũ eſt, qđ dr̃ vetus: Nã ſi ꝓpter hęc v̾ba duo teſtamẽta dicẽda eſſent, iã non duo ſed plura eſſent excepto nouo. Multis em̃ locis ſcriptura dicit teſtamẽtũ; ſicut qđ factũ eſt ad Abrahã de circunciſione vel ad Noe. (Gen. 17. b. Gene. 6. d.) b ℂ Ten. Au. Et nõ dedit dñs de⁹ vobis cor ſcire, & oc̃los videre, & aures audire &c. Quõ ait ſupius: Vos vidiſtis tẽtationes &c. ſed nõ dedit dñs oc̃los videre. (†Exo. 19. a.) Sed corpe viderũt & nõ corde, Vñ p̃miſit: Nõ dedit dñs vobis cor ſcire. Ad hoc ꝑtinent duo q̃ ſequunt̃: oc̃los videre & aures audire, id eſt intelligere & obedire. Quod verò dicit: Nõ dedit dñs de⁹ vobis cor, nullo mõ increpãs & arguẽs hoc diceret: niſi ad eorũ quoq; culpam

Cap. XXIX.

HÆc ſunt uerba fœderis, (ℭTeſtamenti.) quod a pręcepit dominus Moyſi, ut feriret (ℭStatueret.) cum filijs Iſraël in terra Moab, †præter b illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb. Vocauitq; Moyſes omnẽ Iſraël, & dixit ad eos: †Vos uidiſtis uniuerſa q̃ fecit do c minus corã uobis in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, uniuerſęq; terræ illius, tẽtationes magnas, quas uiderunt d

NIC. DE LY.

HAEc ſunt. Cap. XXIX. Hîc cõſequenter ponit̃ p̃dictarũ bñdictionũ & maledictionũ ſuſceptio, ſicut em̃ in ſuſceptiõe legis i mõte Sinai ꝓfeſſi ſũt ſe eã ſuſcipere & ſeruare, ſic replicata lege ꝑ Moyſen ſuꝑ Iordanẽ fluuiũ & exp̃ſſis bñdictionib⁹ ſuꝑ obſeruãtes, & maledictiõib⁹ ſuꝑ trãſgreſſores, ꝓfeſſi ſũt eã obſeruare ſub iſtis bñdictiõib⁹ & maledictionib⁹. Circa qđ ſic ꝓcedit̃, quia priò ponit̃ hui⁹ ꝓfeſſionib⁹ cauſa motiua, ſcđò ꝓfeſſio ipſa ibi: Vos ſtatis hodie. tertiò trãſgreſſionis pœna ibi: Vos em̃ noſtis. Circa primũ ponit̃ primò q̃ſi qdã ꝓlog⁹ cũ dr̃: Hæc. i. legis fœderãtis int̃ deum & populũ. (†propter) b ℂ Pręter. Nõ ꝙ ſit alia lex ab illa, q̃ fuit data in monte Sinai, ſed quia ſunt in hoc lib. aliq̃ addita ad illi⁹ legis declarationẽ & ꝓpter bñdictiões & maledictiões hîc exp̃ſſas ꝑ modũ additiõis. (Diuiſio) Et cõſeq̃nter exprimit̃ triplex cã ꝓfeſſiõis fiędę. Prima eſt bñficiũ eductiõis de AEgypto: qđ notat̃ cũ dr̃: c ℂ Vos. ꝑcutiẽdo multiplicit̃ AEgyptios, vt vos inde educeret. d ℂ Tẽta. Sicut em̃ dñs tẽtando Abrahã notã fecit alijs ei⁹ obe

E quocꝫ culpã pertinere intelligi vellet,ne qſqꝫ ſe ex hoc excuſabilẽ putet.Sic̃ em oñdit ſine adiutorio dñi dei eos intelligere & obedire nõ poſſe oculis & auribus cordis.Et tñ ſi adiutoriũ dei deſit, nõ iõ eſſe excuſabile hoĩs vitium, qm̃ iudicia dei qꝫuis occulta,tñ iuſta ſunt. a ℭ Panem nõ.Augu.Hinc apparet Iſraelitas tãtũ vini portaſſe,cũ de AEgypto exirẽt,ꝙ citò cõſumere poſſent.Nã ſi oino nihil tuliſſent, vñ diceret̃:Sedit populus mãducare & bibere & ſurrexit ludere?Nõ em̃ hoc de aqua diceret̃,cũ & Moyſes dicat nõ fuiſſe illã vocem, † principium belli ,ſed principium vini. b ℭ Ne forte ſit.Augu.Lxx.Nũquid aliquis eſt inter vos vir aũt mulier,vel familia vel tribus cuius mẽs declinet à dño deo veſtro,ire ſeruire dijs gentiũ illarũ?Num eſt qua in eo radix ſurſum germinãs in felle & amaritudine:& erit cũ audierit verba maledictionis huius,& opinabit̃ in corde ſuo dicẽs:Sctã mihi ſiant &c.Quod dicit : Nũqd eſt inter vos? reqrit ne fortè ſit.Si aũt eſſet, terret vehementer,ne audiens maledicta dicat:Sancta mihi ſunt,id eſt non ſunt mihi mala,ſed ſancta,i.ꝓpitia & innoxia.Nõ perdat ſimul pctõrẽ & eũ q ſine pctõ eſt,talia,ſ. ꝑſuadẽdo q̃lia cogitat,nõ ꝙ ex toto ſit ille cui ꝑſuadet ſine pctõ,ſed quia ſine illo.Sic̃ dictũ eſt:Si nõ veniſſem & locutus eis non fuiſſem,pctm̃ nõ haberent:hoc,ſ.ꝙ nõ crediderunt in eũ.Dicit etiam deus ad Abimelec de vxore Abrahæ:Scio quia mũdo corde feciſti hoc, nõ vtiqꝫ mundum cor illius ita voluit ĩtelligi,vt ſimilis eis eſſet,de qbus dicit̃:Beati mundo corde , quoniã ipſi deũ videbũt.ſed ab illo pctõ de q̃ agebat̃,qa q̃ꝫtũ ad ipm̃ ꝑtinebat, nõ coniugẽ ſibi concupiuerat alienã.

Iſrael vinũ ex AEgypto portauit.
Exod.32.b.
†principiũ
Literaliter
†ambulare fecit
Iohã.15.d.
Gen.20.b.
F
Matth.5.a.

oculi tui ſigna illa portentaqꝫ ingentia, & non dedit dominus a b c
a Voluntatem operandi qua intelligeretis b Cordis.
uobis cõr intelligens , & oculos uidentes , & aures quæ poſſint audire uſque in præſentem diem, † Adduxit uos quadraginta annis per deſertum, non ſunt d e
Intelligentes.
Obedire.
a Corpora ſignificat quæ nonperibunt, nec capillus de capite peribit.
attrita ueſtimẽnta ueſtra,nec calceamenta pedum ueſtrorum ue- f
a Hominum:ſed angelorum.i.manna officio angelorum præparatum.
a tuſtate conſumpta ſunt. Pãnem non comediſtis, uinũ & ſiceram non bibiſtis,ut ſciretis quia ego ſum domin⁹ deus ueſter:Et ueniſtis ad hunc locum:† Egreſſuſqꝫ eſt Sehon rex Heſebon, & Og rex Baſan occurrens nobis ad pugnam,& percuſſimus eos , & tulimus terram eorum,ac tradidimus poſſidendam Ruben & Gad & dimidiæ tribu Manaſſe. Cuſtodite ergo uerba pacti huius,& implete ea,ut intelligatis uniuerſa quæ †facitis. Vos ſtatis hodie cuncti coram domino deo ueſtro,principes ueſtri,& tribus,ac maiores natu,atqꝫ †doctores,omnis populus Iſraël, liberi, & uxores ueſtræ, & aduenæ qui tecum morãtur in caſtris,† exceptis lignorum cæſoribus , & his qui comportant aquas,ut tranſeas in fœdere domini dei tui , & in iureiurando quod hodie dominus deus tuus percutit tecum , ut † ſuſcitet te ſibi in populum , & ipſe ſit deus tuus ſicut locutus eſt tibi,& ſicut iurauit patribus tuis Abraham,Iſaac,& Iacob . Nec uobis ſolis ego hoc fœd⁹ ferio,& hęc iuramẽta cõfirmo,ſed cũctis
a Qui nunc viuunt. b Qui naſcituri ſunt.
ꝑſentibus & abſentib⁹. Vos em̃. noſtis quõ habitauerim⁹ in terra Ægypti,& quõ trãſierim⁹ ꝑ medũ nationũ,quas trãſeũtes uidiſtis,abominationes & ſordes, id eſt idola eorũ lignũ & lapidẽ,argentum & aurum,quę colebant.
b Ne fortè ſit inter uos uir aut mulier, familia aut tribus , cuius cor auerſum † eſt hodie à domino deo noſtro,ut ſeruiat dijs illarum gentium , & ſit inter uos radix

g h i k l m n o p q r s

Nicolaus de Lyra.

diẽtiã ſic toties ꝑcutiens AEgyptios,notã fecit alijs eorũ malitiam & duritiã ,& iõ plagæ illæ tentationes dei poſſunt dici. a ℭ Signa illa.de cælo immiſſa,ſicut grãdines ignem & tonitrua,vt habet̃ Exod.ix. b ℭ Portentaqꝫ ingen.data de terra,ſicut in ſparſione cineris factę ſunt veſicę turgentes ſuper AEgyptios, vt legitur Exod. ix.& in percuſſiõe pulueris terrę factę ſunt ſcynifes.Exod.viij. c ℭ Et nõ dedit. quia poſt prędicta ſigna frequẽter cõtra dominũ murmurauerunt,nec eius beneficia debito modo recognouerunt. Secunda cauſa eſt ſuſtentatio in deſerto, q̃ notat̃ cũm dicitur: d ℭ Adduxit vos.in columna ignis & nubis dans conductũ & in deſcenſu mannę victũ. e ℭ Non ſunt at.ve.veſtra.quia diuina virtute ſunt conſeruata. g ℭ Panem non come.labore veſtro acquiſitũ ſed cælitus datum. h ℭ Vinum & ſiceram non bi.quia talia non leguntur habuiſſe in deſerto,ſed aquam de petra eductã. i ℭ Vt ſciretis &c.qui in deſerto ſic vobis prouidit ſua virtute & gratia. Sciẽdum tamen,ꝙ aliqua victualia habuerunt ꝑ emptionẽ,vt dictũ fuit.ſ.ij.c.ſed hoc fuit in exitu de deſerto , quia emerũt ab Idumęis & Moabitis:quorum terra erat fructifera,per cuius confinia tranſierunt filij Iſrael. Tertia cauſa eſt protectionis in confinio , quod notatur cũm dicitur: k ℭ Et veniſtis. qui erat inter deſertũ & terrã ꝓmiſſiõis deo deducente vos & ꝓtegente.ideo ſubditur: ℭ Egreſſuſqꝫ eſt.iſta expoſita ſunt Numeri viceſimo primo,vbi plenius hæc habent̃.& tunc infertur cõcluſio cũ dicitur: Cuſtodite ergo v̾ba pacti hui⁹ &c.& ſeqt̃: Vos ſtatis

Scd'a cauſa
† ſtatuatho die
Tertia cauſa
† ſit

m ℭ Vos ſtatis.Hĩc cõſequẽter ponit̃ ꝓfeſſionis forma,q̃ fuit ſu iuramento vt eſſet firma.& primò cũ ꝑſentibus,cũ dr̃: Vos ſtatis hodie.vt profiteamini legem eius obſeruare ſub pœna maledictionũ ſupradictarũ,& ꝓmio bñdictionũ.iõ ſubditur. n ℭ Vt tranſeas.ſicut ſeruus in homagiũ dñi ſui. o ℭ Et in iureiurando. quia v̾itas diuina rõne ſuę firmitatis habet vim iuramenti de ĩpletione ꝓmiſſi,& ſimil̃r obligatio populi fuit ſub atteſtatione iuramẽti,ſecundò fit cum futuris, cũm dicitur : p ℭ Nec vobis.quia filij naſcituri in parẽtibus obligabant̃. q ℭ Vos enim.Hĩc cõſequẽter ponit̃ trãſgreſſionis pœna quæ eſt duplex.Prima eſt deſtructio conſumens, ſecunda deriſio ſubſannans, q̃ ponitur ibi : Dicetqꝫ ſequens generatio.Circa primum ꝓmittitur ꝓbabilis timor trãſgreſſionis, cũ dicit̃: Vos em̃ noſtis quomodo habitauerimus in. in qua abundat idololatria,& ideo timendum erat ,ne filij Iſrael ex his quæ ibi viderãt,inclinarent̃ ad eam,& ſimiliter ex viſione idolorũ illarũ gentiũ per quas tranſierant.& hoc notat̃ cũm dicitur: Et quomõ tranſierimus. ideo ſubdit̃ : r ℭ Ne forte ſit inter vos &c.declinãs ad idololatriã ꝓpter iſta. s ℭ Et ſit.i.aliqs corrupt⁹ ꝑ idololatriã:q vlterius corrũpat alios per ſuam iniquam perſuaſionem. Cumqꝫ audie-

G
Diuiſio
†Nu.21.g.

* d ℭ Adduxit vos &c. Per quadragenariũ numerum,qui conſurgit ex multiplicatione denarij per quaternariũ,ſignificatur abundãs impletio decẽ ꝓceptorũ decalogi;ꝓut exprimitur in quaternario euangeliorũ,Matt.v.c.Niſi abundauerit iuſtitia veſtra &c.Et quę ſit hęc abũdantia ſubdit̃ ibidẽ:Audiſtis quia dictũ eſt antiquis:Non occides &c.Ego autẽ dico vobis ,quia oĩs qui iraſcit̃ fratri ſuo reus erit iudicio.Multò enim ꝑfectius implet præceptum qui non iraſcitur quàm ille qui non occidit ,licet iraſcatur:Impletio nanqꝫ ſtricta & neceſſaria ad ſalutem eſt,non occides,non mœchaberis & ſic de alijs,vt habetur Exod.vigeſimo b.Abundans autem impletio eſt non iraſci fratri ſuo , & auertere oculos ab aſpectu impudico,vt habetur Matth.v. Per hoc ergo quod dicitur:Adduxit vos per deſertũ quadraginta annis;ſignificatur abundans iuſtitia quæ obſeruatur in deſerto religionis, vbi non ſolùm decalogi pręcepta ſed etiam euangelij cõſilia ſaltem aliqua ſunt obſeruãda. e ℭ Non ſunt attrita veſtimenta veſtra.Per veſtimenta virtutes intelligunt̃, quæ per exercitium bonorum operum in religione non atterunt̃,ſed magis ſolidant̃. f ℭ Nec calceamẽta pedum veſtrorum &c.Calceamenta fiunt de pellibus animaliũ mortuorum , & ideo ſignificant memoriam ſanctorum patrum defunctorum,quæ non debet in religione per obliuionem conſumi,ſed per iugem meditationem quotidie renouari. g ℭ Panem non comediſtis. nã in deſerto filij Iſrael manna nutriti fuerunt loco panis, quæ fuit figura ſacramenti euchariſtiæ, quo religioſi & fideles alij ſpiritualiter nutriuntur. h ℭ Vinum & ſiceram non bibiſtis vt ſciretis quia ego ſum dominus. Per hoc ſignificatur ſobrietas , quæ debet eſſe in religioſis,vt ſciretis,quia ipſe eſt dñs deus veſter. Per ſobrietatem enim in vita corporali : & deuotum vſum euchariſtiæ in vita ſpirituali,habetur quædam prælibatio futuræ beatitudinis in ſpe , ad quam poſtea veniemus in re domino concedente

Moraliter
H
† facturi eſtis vel vt prudentes ſitis in oĩbus q̃ facitis
† ꝑfecti veſtri
† à lignorũ cæſoribus, vſqꝫ ad eos

piuerat alienam. a ℭ Ebria ſitientem A &c.i.ne quis plenus malitia & idololatria ſeducat eum,qui ſitit diſcere & ſcire veritatem,ſicut faciunt hæretici.

†abſynthiũ

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Cumq́ au.verba.iu. huius.ex tunc non peccabit per ignorantiã.b ℭ Benedicat.promittat ſibi veniam,& ſic confidentius tranſgrediatur legem dei,ideo ſubditur: c ℭ Et aſſu.qui prius peccabat ex ignorantia ſicut ebrius,per aſſuefactionem acquirit ſibi habitũ vitiorũ,& ſic tunc peccat ex certa malitia,in qua delectatur, ſicut ebrius ſitiens in potu,ſecũdũ quod dicitur Prouerb.ij.c.Qui lętantur cũ malefecerint, & exultant in rebus peſſimis.In Hebræo habetur:Et augmentat ſatiata ſitientẽ.i. addat ſuper multitudinem peccatorũ p̃cedentiũ, ſicut ſatietatem ſequitur deſideriũ potus,& in idẽ redit,q̃a ex multitudine peccatorũ generat̃ habit⁹.d ℭ Et do.In peccante eñ ex infirmitate vel ex ignorãtia eſt aliqua rõ miſeratiõis diuinę,ſed non in peccãte ex certa malitia. e ℭ Sed tunc.Loquitur ſcriptura de deo ſecundũ modũ humanum,q̃a de naribus hoĩs multũ irati egreditur fumus. f ℭ Et ſe.i.ſint ſup eũ longo tp̃e,& nõ trãſitoriè vſq; ad cõſumptionẽ.g ℭ Dicetq́. Hîc cõſequẽter ponit̃ deriſio ſubſannans,q̃ valde aggrauat hoĩs miſeriam,q̃ñ non ſolũ ſuſtinet pœnã,ſed etiã cũ hoc oẽm deriſionem,& patet litera vſq; ibi: h ℭ Abſcondita.quod dupliciter exponit̃.Vno modo referendo ad illud,qđ ſuprà dicit̃:Quia dereliquerunt pactũ dñi.i.legẽ à deo datã,quę qdẽ lex fuit abſcondita gentibus alijs & reuelata Iudęis,ſecũdũ qđ dicit̃ Pſal.cxlvij.b. B Non fecit taliter.Et iudicia ſua &c.& Rom. iij.a.Quid ergo amplius Iudęo eſt,aut q̃ vtilitas circũciſionis?multũ p̄ omnẽ modum. Primũ q̃dem,q̃a credita ſunt ei eloquia dei &c.& ſecundũ hoc legi põt,qđ poſt hoc dicit̃:Abſcondita à dño deo noſtro,quę manifeſta ſunt nobis &c.Vel etiã alio modo, vt referat̃ ad illud quod p̃mittit̃:Vt induceret ſup eam oĩa maledicta,quia talia ſunt abſcondita in pręſcientia dei,vt manifeſtè cõgruo tp̃e inferant̃,ſecundũ qđ dicit̃ infrà ca.xxxij.Nonne hæc recondita ſunt apud me,& ſignata in theſauris meis?Mea eſt vltio,& ego retribuã eis in tp̃e:vt ſic cũ dicit̃: Abſcondita.verba ſint Iudęorũ p̄ peccatis ſuis in afflictione maxima poſitorũ,& ſit ſenſus:Abſcõdita domino.i.mala pœnę abſcondita apud eum ratione ſuæ præſentię. i ℭ Quæ manifeſta.ſcilicet p̄ effectũ inquãtũ inflicta ſunt nobis & filijs noſtris. In Hebræo habetur:Abſcondita dño &c. & ſic exponitur ab Hebræis.Pc̃tã abſcondita domino.i.diuino iudicio reſeruantur. Quæ manifeſta.i.humano iudicio puniunt̃:ſecundũ qđ dicit̃.j.Reg.xvj.b.Homo videt ea q̃ parẽt,de⁹ autem intuet̃ cor. q.d.p̄ lr̃am p̃dictam peccatores nõ poſſunt euadere pœnã,q̃a ſi ſit pc̃t̃m manifeſtũ ab hominibus puniet̃:ſi autem occultũ diuino iudicio,quod eſt grauius,relinquetur.

†cogitatione.i.quẽad modum videtur cordi meo

†poſt vos

†ægrotare fecerit Abſcõdita dicuntur

*dei patrũ

ℭ In ca.xxix.vbi dicitur in poſtil. Cumq́ audierit verba iura.huius.

ADDITIO.

Hoc qđ dicit̃ hîc:& augmentet̃ ſatiata ſitientẽ vl' ſitienti:aliter videt̃ exponẽdũ & magis cõſonũ ad p̃dicta.Ad qđ ſciendũ,ꝙ vbi in hoc ca.dicit̃ (Iuramẽtum) in Hebręo habet̃, אלה alah,qđ eſt idẽ qđ maledictio iuratoria ſeu execratoria,& refert̃ ad illas maledictiones quæ debebant publicari in monte Hebal,vt.s.cap.xxvij.vnde qđ dicitur hîc: Vt tranſ

*verba

germinãs fel & †amaritudinem. Cumq́ audierit uerba iuramen-a

a ℭ Blandiatur quaſi non poſſit inter multos inueniri

ti huius,benedicat ſibi in corde b ſuo dicẽs:Pax erit mihi,& †ambulabo in † prauitate cordis mei, & c

ℭ Curioſam animam in bono.

a aſſumat ebria ſitientem, & dominus non ignoſcat ei, ſed tunc d e quàm maximè furor eius † fumet,& zelus contra hominem illum,& ſedeant ſuper eũ omnia f

a ℭ Quælibet oĩbus,vt non ſit immunis ab oĩbus.

maledicta quę ſcripta ſunt in hoc

a ℭ Alij ſic.Et deleat ſuper omne nomen eius.

uolumine,& deleat dominus nomen eius ſub cælo, & conſumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Iſraël,iuxta maledictiones quæ in libro legis huius, ac fœderis continentur.Dicetq́ ſe- g quens generatio,& filij* qui naſcentur † deinceps, & peregrini qui de longè uenerint, uidentes plagas terræ illius, & infirmitates quibus eã † afflixerit dominus

a ℭ Sicut Sodomam & Gomorrham.
b ℭ In diebus Achab tribus annis & ſex menſibus non pluit.iij.Reg.xvij.a.

ſulphure & ſalis ardore comburens,ita ut ultrà non ſeratur*, nec uirens quippiam germinet, & in exemplũ ſubuerſionis Sodomę & Gomorrhę,Adamę,& Seboim, quas ſubuertit dñs in ira,& in furore ſuo.& dicent oẽs gentes:Quare ſic fecit dominus terræ huic?Quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa?Et reſpõdebunt:Quia dereliquerunt pactũ domini*,quod pepigit cũ † patribus eorum,quãdo eduxit eos de terra Ægypti,& ſeruierunt dijs alienis,& adorauerunt eos quos neſciebant,& quibus nõ fuerant attributi.Idcirco iratus eſt furor dñi contra terram iſtã,ut induceret ſup eam oĩa maledicta,q̃ in hoc uolumine ſcripta ſunt,& eiecit eos de terra ſua, in ira & in furore & in indignatione maxima,p̄iecitq́ in terrã alienã, ſicut

a ℭ Id eſt apud dominum deum noſtrum.

hodie cõprobat̃.†Abſcõdita domino deo noſtro,quæ manifeſta h ſunt nobis & filijs noſtris uſq; in i ſempiternũ, ut faciamus uniuerſa* legis huius.

Cap. XXX.

CVm ergo uenerint ſup te oẽs k ſermones iſti,

Vt trãſeas in fœdere dñi dei tui,refertur ad C illas benedictiones & maledictiones quæ fuerunt dictæ p̄ Moyſen ſuprà ca.xxviij.de q̃bus dicit̃ in principio huius capituli:Hæc ſunt verba fœderis quæ p̃cepit dñs Moyſi. qđ aũt ſeq̃t̃:Et in iureiurãdo qđ hodie dñs deus tuus &c.referẽdũ eſt ad illud iuramẽtũ execratoriũ ſuprãdictũ.Nõ eñ legit̃ in hac materia,ꝙ pp̄ls cõfirmaſſet iuramẽto obſeruare legẽ,niſi ſolũmõ p̃dicto ſcilicet iuramẽto execratorio.ℭ Itẽ attẽdẽdũ eſt,ꝙ p̃dicta maledictio ſeu iuramẽtũ execratoriũ fiẽdũ in mõte Hebal,reſpicit pc̃tã occulta, nõ aũt manifeſta.vñ in prima maledictiõe,quę eſt de primo & principaliter mãdato p̄hibẽte idololatriã,de qua pricipaliter in hoc capitulo agit̃,ſic dicit:Maledictus homo q̃ facit ſculptile &c. ponetq́ illud in abſcondito, vbi manifeſtè hęc maledictio reſpicit idololatriam in abſcondito commiſſam:& q̃a tales ſcilicet cõmittẽs idololatriã in occulto,intelligit̃ nõ timere pręedictam maledictionẽ, nec p̄ cõſequẽs iudiciũ dei,q̃ de occultis iudicat,idcirco hîc dicit:Ne fortè inter vos ſit vir aut mulier,cuius cor auerſum eſt hodie:quod denotat hoc eſſe occultum in corde,in quo propoſitum idolatrãdi tenet,de quo dicit:Vt vadat & ſeruiat dijs aliarũ gẽtium:& de tali propriè ſubditur:Ne ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinẽ. Humana eñ opera habent radicẽ in corde. Sicut enim ex radice arboris p̄cedũt flores, folia,& fructus,ſic ex corde procedũt bona vel mala opera humana:vñ Matt.xv.b.De corde exeunt cogitationes malę &c.Et q̃a habẽs talẽ radicẽ poſtponit diuinũ timorẽ, vt dictũ eſt.& non curat de hmõi maledictione,ſed cũ eã audierit ſibĳpſi benedicit: D ideo ſequitur:Cumq́ audierit verba iuramẽti huius,b̃ndicat ſibi in corde ſuo,dicẽs: Pax erit mihi,& ambulabo in prauitate cordis mei.i.p̄pter hoc nõ dimittã adimplere qđ in corde p̄pono,& ſequitur p̄ut in Hebręo:Et augmentetur ſatiata ſitientẽ, cuius ſenſus eſt:nã volũtas hui⁹ q̃ in abſcõdito habet p̄poſitũ idolatrandi, licet & ſatiata inquãtũ hoc cõſiſtit in ſua p̄tãte faciẽdi,eò ꝙ eſt dñs ſuorũ actuũ,eſt tñ ſitiẽs inquantum afficit̃ ad implendũ ſuũ p̄poſitũ etiã publicè:& ideo poſtq́ dixit:In prauitate cordis mei ambulabo,ſtatĩ ſubiũxit:Vt augmẽtet̃ ſatiata,ſcilicet voluntas mea q̃ in ſe eſt deliberata ad hoc faciendũ.Sitientem.i.vt cõſequatur effectũ deſideratum.ſ.vt non tñ in abſcondito,ſed in publico iſta impleantur. vñ ſequit̃:Dominus non ignoſcat ei,ſed talia abſcõdita q̃ cadũt ſub maledictiõe iuratoria prædicta à deo punietur:& ideo concludit:Abſcondita à domino deo noſtro &c.hoc eſt dicere,peccata talis viri inquantum fuerunt abſcondita nõ ſunt imputanda nobis,quia diuino iudicio reſeruantur. Manifeſta autem nobis & filijs noſtris imputentur,niſi fuerint punita,quia talia humano iudicio ſunt punienda.

† tametſi ambulem

†aſcendet

*veſtri

*omnis terra eius

†eis

NIC.DE LY.

Cap. XXX.

CVm ergo venerint.Hîc cõſequenter ponitur maledictionum prædictarum mitigatio, quæ quidem mitigatio primò pœnitentibus promittitur, ſecundò in peccato perſeuerantibus denegatur, ibi: Si autem

†id eſt manifeſtauit nobis de⁹ voluntatem ſuam p̄ cũctis populis

Moraliter. k ℭ Cum ergo.Hîc inducit tranſgreſſores ad pœnitentiam,p̄mittendo eis diuinam miſericordiã,cùm dicit̃:

Moraliter

gg v *Si ad car.

a ☞ ℂ Manda. Aug. Lxx. Quia mandatũ hoc quod ego mãdo tibi hodie, nõ eſt ſupra modum, neq͵ longè abs te eſt: non in cælo eſt, dicens. i. vt dicas: neq͵ trans mare eſt, dicens. i. vt dicas &c. Propè eſt hoc verbũ valde in ore tuo & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Apoſtolus dicit hoc eſſe verbũ fidei, quod ad nouum teſtamẽtum pertinet. Quæ ergo ſcripta ſunt in libro legis huius in figura dicta ſunt, pertinentia ad nouum teſtamentum. Hoc verò quod ſcriptum eſt, neq͵ trans mare eſt, vt dicas: Quis tranſfretabit è nobis mare, & accipiet nobis? Apoſtolus dixit: Aut quis deſcendet in abyſſum? & expoſuit, hoc eſt Chriſtũ à mortuis deducere. Sed mare appellauit totam vitã in in hoc ſeculo quæ morte tranſitur, vt quodam modo mare finiatur. Et trans mare mors ipſa appelletur, velut trans iſtam vitam quæ mare dicitur. Quod additum eſt: Et in manibus tuis: non ait Apoſtolus, niſi in ore tuo, & in corde, tuo. & hoc vſque in finem proſecutus vt ait: Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Sed in Hebręo non habetur: In manibus tuis: non tamen hoc fruſtra Lxx. addiderunt, quia manus. i. opera in corde intelligi voluerunt, vbi eſt fides quę per dilectionem operatur: Sine qua ſi foris manibus fiant, & in corde non fiant, præcepta dei non implentur.

[Margin: E; Rom. 10. b.; Tropolo.; Vbi ſuprà.; Vbi ſuprà.]

b ℂ Iuxta te eſt ſermo. i. mandata dei moderata & contemperata ſunt humanis viribus. Poteſt hoc de incarnatione Chriſti accipi, qui aſſumpta humanitate ſuper terram viſus eſt, & inter homines conuerſatus.

[Margin: Baruc. 3. d.]

Nicolaus de Lyra.

[Margin: F; † in bonũ]

Si autem auerſum fuerit cor tuum. Prima in duas, quia primò pœnitentibus promittitur dei miſeratio. ſecũdò tollitur hominis excuſatio, ibi: Mãdatũ hoc &c. Circa primum dicitur: Cum ergo ve. ſu. te. per effectum diuinæ benignitatis ſeu iuſtitiæ. a ℂ Benedictio. Si legem ſeruaueris. b ℂ Siue maledictio. ſi eam tranſgreſſus fueris. c ℂ Et ductus pœnitudine cordis. Interius. d ℂ Et obedieris eius imperijs. Per opus exterius. e ℂ In toto corde tuo. i. affectu. f ℂ Et in tota anima tua. i. intellectu. g ℂ Reducet te &c. de captiuitate tua. Ad libertatem & proſperitatem priſtinam. h ℂ Si ad cardines cæli. i. ad extrema terræ. o ℂ Circuncidet &c. cor tuum. Auferendo malas cogitationes. p ℂ Reuertetur enim dominus, vt gaudet. Quia ſicut lætatus fuerat in effectu iuſtitiæ ſuæ te puniendo, ita lætabitur in effectu ſuæ miſericordiæ tibi benefaciendo. q ℂ Mandatũ hoc, quod ego præcipio tibi hodie non ſupra te eſt neque procul poſitum, nec in cælo ſitum, vt poſſis dicere: Quis noſtrum valet ad cęlum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atq͵ opere compleamus: neq͵ trãs mare poſitum. Hic conſequenter tollitur hominis excuſatio, ne poſſet aliquis, dicere: Si ſcirem dei voluntatem & eius mandatum libenter adimplerem; hoc remouet per hoc

[Margin: † pro; * quia ego p̃cipio tibi hodie; † ſtatuta]

benedictio ſiue maledictio quam propoſui in conſpectu tuo, & † ductus pœnitudine cordis tui, in uniuerſis gentibus, in quas diſpſerit te dominus deus tuus, & reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperijs, ſicut ego hodie p̃cipio tibi, cũ filijs tuis in toto corde tuo, a b c d e

a ℂ Cum reliquæ Iſrael ſaluæ fient ad prædicationem Heliæ & Henoch.

& in tota anima tua, rèducet te dominus deus tu⁹ de captiuitate tua, ac miſerebitur tui. Et rurſum cõgregabit te de cũctis populis in quos te antè diſpſit. Si ad cardines cęli fueris diſſipat⁹, inde te retrahet dominus deus tuus, & aſſumet atque introducet in terram quam poſſederunt patres tui, & obtinebis eam, & benedicens tibi, maioris numeri eſſe te faciet, quàm fuerint patres tui. f g h i k l m n

a ℂ Euidens promiſſio gratiæ. Promittit enim deus ſe eſſe facturum quod ſolet iuuare vel iubere vt fiat.

Circũcidet dominus deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, ut diligas dominum deũ tuũ in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut poſſis uiuere. Omnes autem maledictiones has, cõuertet ſuper inimicos tuos, & eos qui oderunt te & perſequuntur. Tu autem reuerteris, & audies uocem domini dei tui, facieſq͵ uniuerſa mandata, quæ ego pręcipio tibi hodie, & abundare te faciet dominus deus tuus, in cunctis operibus manuũ tuarũ, in ſobole uteri tui, & in fructu iumẽtorũ tuorum, in ubertate terræ tuę & † in rerũ omniũ largitate. Reuertetur em̃ domin⁹, ut gaudeat ſup te in oĩbus bonis, ſicut gauiſus eſt in patribus tuis, ſi tñ audieris uocẽ dñi dei tui, & cuſtodieris p̃cepta eius, & † ceremonias q̃ in hac lege ſcripta ſunt, & reuertaris ad dñm deũ tuũ in toto corde tuo, & in tota anima tua. Mandatũ hoc quod ego p̃cipio tibi hodie, nõ † ſupra te eſt, neq͵ ꝓcul poſitũ, nec in cælo ſitũ, ut poſſis dicere: † Quis † noſtrũ ualet ad cęlũ aſcendere, ut deferat illud ad nos, ut audiam⁹ atq͵ opere cõpleamus, neq͵ trãs mare poſitũ, ut cauſeris & dicas: Quis † è uobis trãsfretare mare poterit, & illud ad nos uſque deferre, poſſimus audire & facere quod præceptum eſt? Sed iuxta te eſt ſermo ualde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpectu tuo uitam & bonum, & econtrario mortem & malum*, ut diligas dominum deum tuũ, & ambules in uijs eius, & cuſtodias mãdata illi⁹ ac † ceremonias atq͵ iudicia, & uiuas, ac multiplicet te benedi o p q r s t v x

ℂ Als ſcriptæ. a ℂ … b ℂ … ℂ Si obedieris. ℂ Si contempſeris.

hoc q̃ dei mandatum non eſt ſupra hominem nec vltrà, ſed iuxtà & infrà. ideo ſubditur: r ℂ Sed iuxta te &c. ſer. in ore tuo. Ad confitendum. s ℂ Et in corde tuo. Ad credẽdũ. t ℂ Vt facias illum. Per effectum. Aliter exponitur, cũ dicitur: In corde tuo: quia pręcepta decalogi ſunt quędam cõcluſiones primæ principiorum in operabilibus, quæ ſunt dilectio dei & proximi. Alia autem pręcepta ſunt quędam concluſiones ſecundariæ deductæ ex prędictis principijs mediãtibus pręceptis decalogi, vt dictum fuit ſuprà. vj. capi. & ſic patet q̃ omnia legis pręcepta ſunt quodammodo de dictamine iuris naturalis, & per conſequens ſcripta ſunt aliquo modo in cordibus humanis, ſcd'm quod dicitur Roman. ij. a. Cùm gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. & hoc eſt quod dicitur hic: Iuxta te eſt ſermo valde in corde tuo, quia ibi ſcriptũ eſt modo prędicto, & per conſequens: In ore tuo. quia verbũ eſt conceptus mentis indicatiuum. Vt facias illum, opere adimplendo, quia non auditores legis tantùm iuſtificabuntur, ſed factores, Roma. ij. a. v ℂ Conſidera &c. Si mandatis dei obedieris. x ℂ Et ecõtrario mor. &c. ſi tranſgreſſus fueris. Si nautem

[Margin: G; † reducet ad te cor tuum Heb.; Pręcepta decalogi]

* h ℂ Si ad cardines cæli fueris diſſipatus. Per cardines cæli intelligũtur quatuor partes mundi principales. Moraliter igitur homo ad orientem diſſipatur, quando tẽpore iuuentutis conſumitur in peccatis. Ad meridiem autẽ diſſipatur, quãdo tempore virilitatis vtitur iniurijs & rapinis. Ad occidentem verò diſſipatur, quãdo in ſenectute ſua declinat ad enormia, ſicut de rege Salomone dicitur. iij. Regum. xj. a. Cumq͵ eſſet ſenex, deprauatum eſt cor eius per mulieres &c. Ad aquilonem verò diſſipatur, quãdo ex multitudine & magnitudine peccatorum ad deſperationem propinquare videtur. i ℂ Inde retrahet te dominus deus tuus. Si verè & perfectè pœnitueris. Peccatorẽ enim retrahit ab aquilone, quãdo reſpectu ſuæ clementiæ dat ei ſpem veniæ, ſicut fecit regi Manaſſe, vt habetur. ij. Paralipo. in fine. ab occidente verò retrahit peccatorem, quando gratiã pœnitendi ſibi confert prope mortem. à meridie verò ipſum retrahit, quando voluntatem ſatiſfaciendi de iniurijs & rapinis ſibi immittit, ſicut de Zacheo legitur, ab oriente verò peccatorem retrahit, quando ad deplorandum iuuentutem in laſciuijs & carnalitatibus conſumptam inducit. Exemplum de Magdalena Luc. vij. de qua dicit Grego. Quot in ſe habuit oblectamenta, tot de ſe inuenit holocauſta. k ℂ Et aſſumet, Id eſt ad ſe ſumet. peccatorẽ enim verè pœnitentem ad ſe ſumit per gratiam in vita pręſenti. l ℂ Atque introducet in terram. ſcilicet viuentium. m ℂ Quam poſſederunt patres tui. Illam enim iam poſſident apoſtoli & alij ſancti patres noſtri. n ℂ Et obtinebis eam. Sine timore amiſſionis: nam certitudo tenendi includitur in ratione beatitudinis.

[Margin: Moraliter; H; † ſtatuta; † eſt tibi occultum; † Ro. 10. b.; † ꝓ nobis; — cauſeris &]

a ℭ Si au. Hîc conſequenter venia obſtinatis denegatur, & patet litera ex ſupradictis vſq; ibi: b ℭ Teſtes inuo. id eſt angelos & homines, accipiendo continens pro cõtento c ℭ Ipſe. nõ formaliter ſed effectiuè.

E

GLO. ORDI.

ABijt ita- Cap. XXXI. que Moy. a ℭ Vocauitque. Verba Moyſi ad Ioſue. ſignificat quòd Chriſtus terram viuentium ſingulis ſecũdum propria diſtribuit merita, & omnia promiſſa dei impleat. Ipſe enim introducit populum in terram promiſſam. Eo nanq; duce cæleſtem ingredimur patriam, qui ait: Nemo venit ad patrẽ niſi per me. Et nemo aſcendit in cęlũ niſi q deſcẽdit cælo, fili⁹ hoĩs q eſt in cęlo: q em̃ vniť ei & p ipſum aſcẽdit. b ℭ Poſt ſeptem. In quibus pręſens vita ſignať, quę ſeptenario numero voluitur, vel tempus veteris legis propter ſabbathũ. Poſt ſeptẽ ergo annos in anno remiſſiõis lex in conuentu legi pręcipitur: quia completa legis obſeruantia lex ſpiritualis ſuccedit, vnde: Vbi venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum natum ex muliere &c.

†Suprà 4.d.
Myſticè
*vt
†vt diligas
Iohã .14.a.
Iohan.3.b.
Eph.4.a.

Poſtq; ergo

NIC. DE LY.

Cap. XXXI.

ABijt itaq;. Hîc incipit quarta pars principalis hui⁹ libri, in qua induciť populus ad perſeuerãtiã in lege in cõſummatione Moyſi per modum cuiuſdam teſtamẽti, vbi ſic ꝓcediť: quia primò poniť inſtitutio noui ducis, ſecundò exhortatio plebis. ca. xxxij. tertiò cõſummatio legiſlatoris, verſus finẽ xxxij. ca. ibi: Locutuſq; eſt dñs ad Moyſen. Circa primũ p̃mittiť noui ducis ĩſtitutio. ſcd'ò inſtituti cõfirmatio, ibi: Et ait dominus ad Moyſen. Prima in duas, quia primò oſtendiť inſtitutionis neceſſitas, ſcd'ò inſtituiť habilitas, ibi: Vocauitq; Moyſes Ioſue. Neceſſitas aũt inſtitutionis fuit mors Moyſi immĩnẽs de ꝓpinquo. Fuit enim neceſſariũ, ꝙ eius ſucceſſor inſtituereť ip̃o viuente, ne poſt mortẽ eius ſurgeret ſeditio ꝓ alterius ſubſtitutiõe, qa populus ad malũ erat ꝓnus, & ne populus aliquo tp̃e eſſet ſine ductore. & hęc cauſa tãgiť cũ diciť à Moyſe: e ℭ Non poſ. nõ ꝓpter corpalẽ impotentiã, cũ ſcriptũ ſit infrà. xxxiiij. Non caligauit ocul⁹ eius, nec dentes illius moti ſunt, ſed ꝓpter ſñiam dñi de morte Moyſi ante ingreſſum terrę ꝓmiſſionis. & hoc eſt qđ diciť: Pręſertim. ſubditur: f ℭ Domi. q.d. licet inſtituã te mihi ſucceſſorẽ & populi ducem, dominus tñ eſt dux principalis. h ℭ Cum. ſimiliter facietis eis, eos totaliter delẽdo. i ℭ Viri. tanq; de diuina deductione & ꝓtectione ſecuri. k ℭ Et non. donec totaliter conteranť inimici tui. l ℭ Voca. Hîc cõſequenter oſtẽdiť ducis inſtituti humilitas. Illi em̃ q ſe ingerũt ad regimẽ populi, nõ ſũt ad hoc apti, ſcd'm qđ diciť Heb. v. a. nec quiſq; ſumit ſibi honorẽ, ſed q vocať à deo tanq; Aaron: ſed humiles q nõ veniũt ad hoc niſi inducti & vocati, illi ſunt digni, & hoc notať in Ioſue, cũ diciť: Vocauitque Moyſes Ioſue, & ſubditur: m ℭ Confortare. ad ſuſtinendum tanti regiminis onus. hoc autẽ dixit Moyſes, qa Ioſue ex hũilitate ſua formidabat tñ onus accipere, maximè qa Moyſes q erat talis & tãtus onere ppl'i grauat⁹, peccauerat in aqs cõtradictiõis, vt dictum fuit Num. xx. n ℭ Tu eã. tanq; victor exiſtẽs pfectè, non tñ tua virtute, ſed diuina. iõ ſubdiť: o ℭ Et do. ip̃e erit tecũ victorias faciẽdo. q ℭ Scripſit. Poſt inſtitutionẽ ducis, hîc cõſequẽter poniť informatio plebis, qa dux inſtitutus nihil ꝓficeret, niſi plebs deo pricipaliter & duci ſecũdario obediret: q̃ qdẽ obediẽtia p legis memoriã conſeruať. & iõ diciť: Scripſit. legẽ hãc ad ꝑpetuã memoriã. r ℭ Et tra. q teneñť eã intelligere, & ppl'm docere. s ℭ Poſt. i. in quolibet ſeptenario annorum ſemel

F
†fortificate vos
†Ioſue.1.b.
G
†excidens

catq; tibi in terra ad quam ingredieris poſſidendam. Si autem auerſum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atq; †errore deceptus adoraueris deos alienos, & ſerujeris eis, prædico tibi hodie, quòd pereas, & paruo tempore moreris in terra, ad quam Iordane tranſmiſſo, ingredieris poſſidendam. † Teſtes inuoco hodie cælum & terram, ꝙ propoſuerim uobis uitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo uitam* & tu uiuas & ſemen tuum, † & diligas dominum deum tuum, atq; obedias uoci eius, & illi adhæreas. (Ipſe enim eſt uita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in terra pro qua iurauit dominus patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Iacob, ut daret eam illis.

Cap. XXXI.

ABijt itaque Moyſes, & locutus eſt omnia uerba hæc ad uniuerſum Iſraël, & dixit ad eos: Centum uiginti annorum ſum hodie, non poſſum ultrà egredi & ingredi, præſertim cùm & dominus dixerit mihi, nõ trãſibis Iordanẽ iſtum. Dominus ergo deus tuus tranſibit ante te: Ipſe delebit omnes gentes has in conſpectu tuo, & poſſidebis eas. Et Ioſue iſte tranſibit ante te, ſicut locutus eſt dominus: Facietq; dominus eis ſicut fecit Sehon & Og, regibus Amorrhæorum & terræ eorum, † delebitq; eos. Cùm ergo & hos tradiderit uobis, ſimiliter facietis eis ſicut præcepi uobis. † Viriliter agite, & confortamini: Nolite timere, nec paueatis ad conſpectum eorum, quia dominus deus tuus ipſe eſt ductor tuus, & non dimittet nec derelinquet te. Vocauitq; Moyſes Ioſue & dixit ei coram omni Iſraël: † Confortare, & eſto robuſtus:

a ℭ Ieſus verus. b ℭ Chriſtianum ſemen. c ℭ Viuentium.

Tu enim introduces populum iſtum in terram,

a ℭ Patriarchis & prophetis. b ℭ Firmiter promiſit.

quam daturum ſe patribus eorum iurauit dominus,

a ℭ Electione diuinæ gratiæ. b ℭ Singulis

& tu eam ſortẽ diuides. Et dominus qui ductor ueſter eſt, ipſe erit tecum

a ℭ Vnitatem patris & filij oſtendit. vnde: Qui me miſit, mecum eſt, & non relinquit me ſolum. Iohan. viij. d.

non dimittet, nec derelinquet te: Noli timere nec paueas. Scripſit itaque Moyſes

a ℭ Quibus maxime legis cuſtodiam commendauit. vnde: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt ex ore eius &c. Malach. ij. b.

legem hanc, & tradidit eam ſacerdotibus, filijs Leui, qui portabant arcam fœderis domini, & cunctis ſenioribus Iſraël. Præcepitq; eis dicens: Poſt ſeptẽ annos anno remiſſionis in ſolẽnitate tabernaculorũ, conuenientibus cunctis ex Iſraël, ut appareant

a ℭ Gratiæ. hic eſt annus aceptus dño. vñ: Benedíces coronæ anni benignitatis tuæ, Pſal. 64. c. b ℭ Præſentis eccl'iæ. ſ. in qua militamus deo.

Moraliter. d ℭ Abijt. cui⁹ finis ſibi p̃dicit, cũ diciť: f ℭ Non tran. Per hoc aũt, ꝙ Moyſes circa Iordanẽ mortu⁹ fuit, nec ppl'm Iſrael ad terrã ꝓmiſſam ĩtroduxit, ſignificať, ꝙ lex data p Moyſen nõ introduxit ad terrã viuentiũ. Heb. vij. c. Nihil ad pfectũ adduxit lex. g ℭ Et Ioſ. Per Ioſue figurat⁹ fuit Chriſtus, nõ ſolũ in geſtis, ſed etiã in noĩe, vt dicit Hie. in ꝓlogo libri Ioſue, & hř etiã Eccl. xlvj. a. Fortis in bello Ieſus Naue. Per hoc igiť, ꝙ ppl'm Iſrael ad terrã ꝓmiſſam introduxit, ſignificať ꝙ lex euãgelica p Chriſtũ data introduxit ad cęleſtia. n ℭ Et tu. Per has ſortes ſignificanť in cęleſtib⁹ diſtincti grad⁹ btitudinis ſiue mãſiones, de qbus dicit ſaluator Io. xiiij. a. In domo patris mei mãſiones multę ſunt, q̃ p Chriſtũ aſſignanť electis ſcd'm meritorũ varias q̃litates. o ℭ Et do. hoc diciť qa cũ hoĩe Chriſto p Ioſue figurato eſt deus in vna pſona, quę fideles ducit ad cęleſtia. p ℭ Non di. Scd'm em̃ Damaſcenũ, qđ ſemel aſſumpſit nũq; dimiſit. Hęc dicta ſunt ſcd'm ſenſum alleg. Moral. aũt p Moyſen, q interp̃tať extract⁹ de aqs, ſignificať carnis maceratio, p ieiunia, vigilias: & cętera exercitia corpalia: p q̃ retrahiť caro à deliciarũ aqs: & ſicut Moyſes nõ ĩtrod. ppl'm ĩ terrã ꝓmiſſiõis, ſic nec iſta introducũt ad viuẽtiũ terrã. j. Co. xiij. b. Si tradidero corpus meũ, ita vt ardeã, charitatẽ aũt nõ habue. nihil mihi ꝓdeſt. Prędicta v'ò fieri pñt ſine charitate, ꝓpter qđ in ip̃is nõ conſiſtit pfectio virtutis, ſed in ip̃a charitate. Vñ diciť in collatiõib⁹ patrũ coll'. prima: Ieiunia, vigilię, nuditas facultatũ, meditatio ſcripturarũ nõ pfectiones, ſed inſtrumẽta pfectiõis ſunt. ſ. in quãtũ diſponũt ad charitatẽ: vt diffuſè declarať ibidẽ: ꝓpter qđ p Ioſue q ſalus interp̃tať, & ad ſalutẽ terrę viuẽtiũ introduxit, charitas cõuenienter põt deſignari. Tu eã ſorte diuides, qa ſcd'm grad⁹ charitatis diſtribuũtur gradus ſupnę felicitatis. nõ dimittet te, qa charitas nunq; excidet. j. Cor. xiij. c. & vbi charitas eſt, ibi deus eſt. j. Iohan. iiij. c. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo.

Moraliter
Allegoricè
H
†vel quam diſperdidit
Moraliter

a ☙ Poſtq; ergo ſcripſit Moyſes verba. Deuteronomium commendatur Leuitis, quia euangelium Chriſti per verorũ ſacerdotum miniſterium in memoria reconditur eccleſiæ, quæ eſt arca domini, vbi cæleſtes theſauri reconduntur. Ibi duæ tabulæ teſtamenti, libri ſcilicet legis & euangelij. Ibi vrna quæ continet manna, id eſt caro Chriſti, in qua cibus vitæ eternæ. Ibi virga Aaron, quæ fronduerat, quia ibi ſacerdotium Chriſti quod manet in ęternum vel in perpetuum, vt ſit ibi contra te in teſtimonium. Verba legis cuſtodiẽtibus ſunt ad ſalutem contemptoribus in teſtimoniũ contumaciæ & inobedientiæ. vnde: Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo ſperatis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis & mihi forſitan: de me enim ille ſcripſit. & alibi: Sermo quem ego locutus ſum ipſe iudicabit. ☞ Locutus

E Deuteronomium Leuitis commẽdatur.

†diſcant timere

†viuitis

Ioh. 5. g.

Iohã. 12. g.

ſ Eccleſiæ.

in conſpectu domini dei tui, in loco quem elegerit do-
minus, leges uerba legis huius coram omni Iſraël, audien-
tibus eis, & in unum omni populo congregato, tam uiris
quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui ſunt intra por
tas tuas, ut audientes diſcant & timeant dominum deum
ueſtrum, & cuſtodiant, impleantq; omnes ſermones legis
huius. Filij quoq; eorum qui nunc ignorant, ut audire poſ a
ſint, & † timeant dominum deum ſuum cunctis diebus,
quibus †uerſantur in terra, ad quam uos Iordane tranſ-

ſ Vel pergetis.

miſſo pergitis obtinendam. Et ait dominus ad Moyſen: b
Ecce propè ſunt dies mortis tuæ: Voca Ioſue, & ſtate in c d e
tabernaculo teſtimonij, ut præcipiam ei. Abierunt ergo f
Moyſes & Ioſue, & ſteterunt in tabernaculo teſtimonij:
Apparuitq; dominus ibi in columna nubis, quæ ſtetit in g
introitu tabernaculi. Dixit dominus ad Moyſen: Ecce tu
dormies cum patribus tuis, & populus iſte conſurgens, h
fornicabitur poſt deos alienos in terra ad quam ingredi-
etur, ut habitet in ea. Ibi derelinquet me, & irritum faciet
fœdus quod pepigi cum eo. Et iraſcetur furor meus cõtra
eum in die illo, & derelinquam eum & abſcõdam faciem i
meam ab eo, & erit in deuorationem. Inuenient eum o-
mnia mala & afflictiones, ita ut dicat in illo die: Verè quia k
non eſt deus mecum, inuenerunt me hæc mala. Ego au-
tem abſcondam & celabo faciem meam in die illo pro-
pter omnia mala quæ fecit, quia ſecutus eſt deos alienos.
Nunc itaq; †ſcribite uobis canticum iſtud, & † & docete fi- l
lios Iſraël, ut †memoriter teneant, & ore decantent, & ſit m
mihi carmen iſtud pro teſtimonio †inter filios Iſraël. In-
troducam enim eũ in terrã, pro qua iuraui patribus eius la
cte & melle manãtem. Cumq; comederint & ſaturati craſ-
ſiq; fuerint, auertẽtur ad deos alienos, & ſeruiẽt eis, & de-
trahent mihi, & irritũ facient pactũ meum. Poſtq; inuene-
rint eum mala multa, & afflictiones, reſpõdebit cãticum
iſtud, pro teſtimonio quod nulla delebit obliuio, ex ore ſe
minis ſui. Scio enim cogitationes eius, quę facturus ſit ho
die anteq; introducam eum in terrã quã ei pollicitus ſum.
Scripſit ergo Moyſes canticũ*, & docuit filios Iſraël Prę
cepitq; dominus Ioſue filio Nun & ait: Confortare & eſto
robuſtus: Tu enim introduces filios Iſraël in terrã quam
a pollicitus ſum, & ego ero tecum. Poſtquam ergo ſcripſit n
Moyſes uerba legis huius in uolumine atq; compleuit,

a ſ Per quos intelliguntur veri ſacerdotes, arcam. i. eccleſiam ſuſtinentes.

præcepit Leuitis qui portabant arcã fœderis domini, di- o

a ſ Deuteronomium. i. euangelium. b ſ Quaſi veſtrum eſt in memoria eccleſiæ euangelium recondere.

cens: Tollite librum iſtũ, & ponitẽ eũ in latere arcę fœde- p

a ſ Eſt qui accuſat vos Moyſes in quo vos ſperatis. Ioh. v. g.

ris domini dei ueſtri, ut ſit ibi contra te in teſtimoniũ. Ego

a ſ Superbiam. b ſ Indomabilem.

enim ſcio contentionẽ tuam, & ceruicẽ tuã duriſſimam.

a ☙ Sic Chriſto in carne cum Iudæis conuerſante.

Adhuc uiuẽnte me & ingrediente uobiſcum, ſemper con q

a ſ Dicentes, dæmonium habes, & huiuſmodi. b ſ Mortuo ſecundum carnem Chriſto, apoſtolos perſecuti ſunt, & nomen eius delere conati ſunt.

tentioſè egiſtis contra dominum, quantò magis cùm mor

a ſ Sapientiores. In ſenibus eſt ſpientia.

tuus fuero? Congregate ad me omnes maiores na-

a ſ Quibus lex committenda. b ſ Intelligentibus. ſ vt ſint inexcuſabiles. ſ Cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Luc. xij. b.

tu per tribus ueſtras atque doctores, & loquar au-
dientibus eis ſermones iſtos, & * inuocabo contra eos

ſ Cæleſtes. ſ Terreſtres.

cælum & terram. Noui enim quòd poſt mortem meam r
iniquè agetis, & declinabitis citò de uia quam præcepi,

Nicolaus de Lyra.

✣ annorum ſemel, ſcilicet anno remiſſionis, quia tunc filij Iſrael liberi à debitis poterant melius ire ad tẽplum in Ieruſalem, & diligentius audire legem. a ☙ Filij quoq; eorum qui nunc ignorant, vt audire poſſint, & timeant dominum deum ſuum cunctis diebus quibus verſantur in terra, ad quã vos Iordane tranſmiſſo pergitis obtinendam. Iſta enim obligatio ſe extendebat ad futuros ſicut ad præſentes. b ☙ Et ait dominus ad Moyſen Ecce prope ſunt dies. Hîc conſequenter deſcribitur ducis inſtituti confirmatio, & hoc per dominum, qui eſt ſimpliciter ſuperior: & primò deſcribitur dicta confirmatio, ſecundò præcipitur legis conſeruatio, ibi: Poſtquam ergo. Circa primum dicitur: Et ait dominus ad Moyſen: Tanquam ſuperior ad inferiorem. c ☙ Ecce prope ſunt dies mortis tuæ. Propter qđ indiges ſucceſſore. d ☙ Voca Ioſue. mea autoritate. e ☙ Et ſtate in tabernaculo teſtimonij. Tu & ipſe. f ☙ Vt præcipiam ei. Abierũt ergo Moyſes & Ioſue, & ſteterunt in tabernaculo teſtimonij. Confirmando eum in officio tuo te præſente. g ☙ Apparuitq; dominus ibi in columna nubis, quæ ſtetit in introitu tabernaculi. Dixit dominus ad Moyſen: Ecce tu dormies cum patribus tuis. Vt per præſentiam dei in ſigno viſibili, Ioſue eſſet maioris autoritatis in conſpectu populi. h ☙ Et populus iſte conſurgens fornicabitur poſt deos alienos in terra ad quam ingredietur, & habitabit in ea &c. Dominus futurorum pręſcius pręnuntiat id quod erat futurum poſt mortem Moyſi, non tamen immediatè: quia toto tempore ipſius Ioſue filij Iſrael non declinauerunt ad idololatriam, vt habetur Ioſue vltimo. i ☙ Et abſcondam faciem meam ab eo. Quaſi afflictiones eorum non videam, nec clamores audiam. k ☙ Ita vt dicat in illo die: Vere. Quia vexatio dat intellectum. l ☙ Nũc itaq; ſcribite vobis canticũ iſtud. Quod habetur capitulo ſequenti. m ☙ Vt memoriter teneant, & ore decantent & ſit mihi carmẽ iſtud. Vt ſic nullus poſſit excuſari, quin ego prędixerim futuras tranſgreſſiones & pœnas ſequentes: Cætera patẽt ex dictis. n ☙ Poſtquam ergo ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine atq; compleuit. Hîc conſequenter deſcribitur legis ſcriptæ conſeruatio: Quia pro nihilo ſcriberetur, niſi diligenter cuſtodiretur & hoc eſt quod dicitur: Poſtquam ergo ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine atq; compleuit, & ſubditur. o ☙ Præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis domini dicens: Vocantur autem hîc Leuitæ non ratione officij, ſed ratione generis, quia erant de tribu Leui, erant tamen officio ſacerdotes. p ☙ Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei ve. Dicũt aliqui Hebræi, q; erat in latere arcę tamen exterius ſuper quandam tabulam in latere arcæ prominentem. Alij autem dicunt, quòd erat interius iuxta tabulas. q ☙ Semper contentioſe egiſtis. vt patet in Exo. & lib. Nu. r ☙ Noui enĩ q; poſt mortem meam inique agetis & declinabitis cito de via, quã. Hoc autem cognouit Moyſes per ſpiritum prophetię. Cætera patent.

F

G

H

†ſcribe

†pone illud in os eorum Hebr.

Eſa. 28. c.

†doce illud

†contra

*in die ipſa

*teſtes

a ¶ Locutus eſt ergo. Verba Moyſi non ſimpliciter ſunt accipienda, q̃a ſcd'm hiſtoriã Iſraelitis largitori deo ingratis exprobrat ꝑfidiã, & allegoricè ſanctã inſtruit eccleſiã, & ad morũ honeſtatẽ ꝓuocat ꝑ tropologicã. Seruãda eſt ergo in hiſtoria veritas, in allegoria myſteria, in tropologia diſciplinę vtilitas, vt ſic ad cæleſtẽ theoricã ꝓuehamur. Notãdũ quoq; q'd dicit: Locutus eſt Moyſes ṽba carminis huiꝰ &c. vt q deũ ore laudat, opere nõ cõtradicat. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Eccle.13.b.

¶ In ca.xxxj. vbi dicitur in poſtil. Et hęc cauſa tangitur cũ dicitur à Moyſe: non poſſum vltrà ingredi &c.

ADDITIO.

Hoc quod dicit à Moyſe: nõ poſſum vltrà ingredi nec egredi, ꝓpriè eſt intelligendum propter corporis impotentiã rõne ſenectutis. Quod patet ex hoc q'd immediatè præmiſit. Centum viginti annorum ſum hodie. q.d. ętas mea iam hoc non patitur q'd ego ſim ductor veſter. Similiter ex hoc q'd ſequitur: Non poſſum vltrà ingredi & egredi: quod denotat impotentiam potentiam eundi ad vnam partem vel aliam. Idẽ patet ex hoc quod ſequitur: Præſertim cùm dominus dixerit mihi: Non tranſibis &c. Si enim ſolùm hęc prohibitio domini, eſſet ratio ſuæ impotentiæ, non diceretur ꝑpræſertim, quod denotat aliã rationem à prædicta: Nec obſtat, quod allegat poſtillator de hoc quod dicitur infrà vl. ca. Non caligauit oculus eius &c. quia hoc attribuendum eſt alij cauſæ, prout ibidem dicetur: Si fortè contra hoc dicatur, ꝙ ex quo Moyſes erat prohibitus à domino ne tranſiret Iordanem, non debuiſſet impotentiam ſuam pro cauſa aſſignare, ne ex hoc videretur, ꝙ ſi non eſſet ſic impotens, trãſiſſet. Ad hoc dicendum, ꝙ ſuam impotentiam eis propoſuit ad eorum conſolationem, ne crederent ꝙ deus amouebat ab eis ducatum Moyſi in pœnam eorum. q.d. non debetis cõtriſtari de abſentia mea, quia iã ſum impotẽs ad ducẽdũ vos ꝑſertim &c. C

Gloſ. ordi.

patiẽtia Iſrael dñe, ſuppl'r dicit in pœnitẽte cũ ſpe ſalutis & venia. Et cũ dicit: Sana animã meã, q̃a peccaui tibi, hoc ait, vt glorificet deꝰ ignoſcẽdo, q̃a magna miſericordia eiꝰ ſup cõfitẽtes ſibi & redeũtes, q nõ vult mortẽ pctõris. Hinc Dauid, cũ argueret ꝑ Nathã rñdit: Peccaui dño. Medico eñ vulneratus videt quodãmodo, q ſe ſubdit ei, vt ſanet, vt in eo medicinæ opus impleat. In hoc autẽ cãtico ꝓuidebat ꝓpheta quoſdã ſic peccaturos, vt nec pœnitẽtiã agere, nec ad deũ vellẽt redire, vt ſanarent. De q̃bꝰ dicit: Quia caro ſunt, ſpũs vadens, & nõ rediens. Põt ẽt ſic intelligi: Peccauerunt, nõ ei: ſcd'm id q'd non ei nocuerunt peccato ſuo, ſed ſibi. Pſal.40.b. Ezech.33.c. 2.Reg.12.c. Pſal.77.c.

uobis, & occurrent uobis mala in extremo tempore, quando [a ¶ Quem nihil latet.] feceritis malum in conſpectu dõmini, ut irritetis eũm per opera manuum ueſtrarum. [a ¶ Qui natura mitis. b ¶ Non ſolum per cogitationes.] Locutus eſt ergo Moyſes audiente uniuerſo cœtu Iſraël uerba† carminis huius, & ad finem uſque compleuit.

† vel cãtici aut cantionis ſecundum aliam literã

GLOS. ORDI. CAP. XXXII.

AVdite cæli. In principio maxima elementa in teſtimonium vocat, vt ſi mãdata neglexerint, eorum teſtimonio cõuictos puniat. ¶ Hebraicè שמים Samaym. i. cęli, q'd eſt plurale & maſculini generis, ſed voluit ſingulariter intelligi, ſicut ſingulas ciuitates Thebas & Athenas dicimus. b ¶ Audite cæli. Aug. Audiãt cæli allegoriam, terra hiſtoriam. Quidam cælum & terrã quaſi animata ad audiendum prouocari putãt, ſecundum illud: Qui reſpicit terram & facit eam tremere, cùm hoc dei poteſtatis ſit, non eorum intelligentiæ. c ¶ Concreſ. Doctrinam legis pluuię & rori comparat, quia à fidelium cordibus germina ſpiritalis fructus exigit. Hęc enim ſunt ager & vinea dei. Tale eſt illud Eſaię: Quõ deſcendit imber, & nix de cęlo, & illuc vltrà nõ reuertit, ſed inebriat terrã & irrigat faciẽ eiꝰ, & germinare eã facit &c. d ¶ Nomẽ. Demõſtrat q̃ ſit pluuia. Nomẽ eñ dñi inuocare, eſt euãgeliũ ꝑdicare: q'd q audit & facit, fructũ vitæ poſſidebit. e ¶ Dei. Vñ: Perfecti ſunt cæli, & terra, & oĩs ornatꝰ eorũ. Cõpleuitq; deꝰ die ſeptio opus ſuũ, q'd eſt redẽptio humani gñis, quã oſtendit nobis, qñ perficiẽs ſpirituale ſabbathũ in ſepulchro requieuit. f ¶ Peccaue. Aug. Lxx. Peccauerunt non ei filij vituperabiles. Qui eñ peccat, nõ deo peccat, i. nocet, ſed ſibi. Sed ſi hoc gñaliter dictũ eſt, quõ legit: Tibi ſoli peccaui, & malũ corã te feci. & illud Hiere. Tibi peccauimus patiẽtia Iſrael dñe. & alibi: Sana animã meã, q̃a peccaui tibi. Quærendũ eſt quoq; vtrũ idẽ ſit peccare deo, q'd peccare in deũ. vnde: Si in deũ peccauerit vir, q̃s orabit pro eo. Dicã q̃d mihi imꝑſentia videatur, aut alio tpe q̃tũ deus adiuuerit Peccare in deũ, eſt in his q̃ ad cultũ dei ꝑtinent peccare: Sic peccabãt filij Heli. Sic exiſtimãdũ eſt peccare ẽt in hoĩes, q̃ ꝑtinẽt ad deũ, vñ dicit ad Abimelech de Sara. Propterea pepci tibi ne peccares ĩ me. Peccaſſe dño illi dicunt, q pctĩ ſui pñiam agũt, vt glorificet ignoſcẽs. Iõ cũ dixiſſet Dauid: Tibi ſoli peccaui, & malũ corã te feci, ſubiecit: Vt iuſtificeris ĩ ſermonibꝰ tuis & vincas cũ iudicaris. Siue cũ dñs deꝰ dicit: Iudicate inter me & vineã meã. Siue de Chriſto ĩtelligit, q ſolꝰ veriſſimè dicere potuit: Venit eñ princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicq;, ſcilicet peccati, quod morte dignum ſit: ſed vt cognoſcat mundus, q̃a diligo patrẽ &c. Quaſi etſi leuiſſima peccat, mortis ſupplicio ꝑſequatur princeps mundi huiꝰ, in me non habet quicq;: ſed ſurgite eamus hinc. i. vt patiar, q̃a in eo ꝙ patior, impleo volũtatẽ patris mei nõ pœnã ſoluo peccati mei. Quod ait Hieremias: Tibi peccauimus patientia

August. Pſal.103.d. B † vel venti aut afflatus & vapores Chal. ĩterp. vẽtus pluuię q perflat Eſaiæ.55.c. Geñ.2.a. Auguſti. Peccare deo Pſal.50.a. Hier.14.b. Pſal.40.b. 1.Reg.2.e. Geñ.20.b. Iohã.14.d. Hiere.14.d.

Cap. XXXII.

[¶ Metonimia. a Attentum facit. ¶ Qui habet aures audiẽdi audiat. b ¶ Cæleſtes. ¶ Maiores qui intelligere poſſunt.]

AVdite cæli, quæ †loquar, audiat terrã uerba oris mei. †Concreſcat in pluuiãm doctrina mea, fluat ut ros eloquium meũ. Quaſi †imber ſuper herbãm, & quaſi ſtillæ ſuper gramina, quia nomẽ dñi inuõcabo. Date† magnificẽntiã deo noſtro, dei pfẽcta ſunt opera & omnes uiæ eius iũdicia. Deus fidelis & abſq; ulla iniquitãte, iũſtus & rẽctus. Peccãuerũt ei, & non filij eiũs in ſordibũs.

[a ¶ Terreſtres, terrenis ſenſibus intenti.]
[a ¶ Id eſt multiplicetur pluuia quę innumerabiles habet guttas, & dei inſcrutabilia ſunt iudicia.]
[a ¶ Quã viuere facit & creſcere, ſic doctrina auditorum corda, vt proferant virtutum germina.]
[a ¶ i. virtutes & magnalia dei cantabo. b ¶ Deum magnificare eſt corde, ore, & opere maieſtatem eius prædicare.]
[a ¶ Qui perfectus eſt.]
[a ¶ Quia omnia diſcrete & ordinate facit. ¶ Id eſt omnia mandata eius iuſta. vnde Iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa. & alibi: Pronũtiaui omnia iudicia oris tui.]
[¶ Promiſſa fideliter implens & minas.]
[a ¶ Quia æquitas eſt. b ¶ Pro meritis retribuens malis mala. c ¶ Bonis retribuendo bona. d ¶ Quia a deo patre degenerauerunt.]
[a ¶ Infideles, qui ex patre diabolo. b ¶ Idolis. ¶ Peccatis. Nihil ſordidum niſi peccatum, cætera enim naturaliter bona ſunt.]

† & loquar † Stillet † magnitudinem

g ¶ Et nõ. Quia nõ ex fide. Dedit enim eis ꝑtãtẽ filios dei fieri, his q credũt in noĩe eiꝰ. Iohã.2.a. ĩfidelibꝰ aũt dicit: Vos ex pr̃e diabolo eſtis. Ioh.8.f.

NI. DE LY.

☞ Generatio

AVdite. Cap. XXXII. Deſcripta inſtitutiõe ducis, hĩc cõſequẽter deſcribit exhortatio plebis ad ꝑſeuerãtiã in lege & diuinis mãdatis: & hoc ꝑ cãticũ ab eis memoriter tenẽdũ, & decãtãdũ, in quo Moyſes ꝑmittit ꝓemiũ, ſcd'ò exequit intẽtũ, ibi: Date magnificẽtiã tertiò ponit epilogũ ibi: Venit ergo Moyſes. In ꝓlogo excitat attẽtionẽ ppl'i ad dicẽda, priò ex ṽbi firmitate cũ dicit: Audi. A cſi dicat, ſicut cælũ & terra ſunt res ſtabiles, ſic mei ſermones. ſcd'ò ex vtilitate; cũ dicit: b ¶ Concre. & dicit: Cõcreſcat. i. cõcreſcere faciat opera virtutum. c ¶ Doctri. ſicut ros & pluuia creſcere faciũt terrę naſcẽtia. tertiò ex autoritate, cũ dicit; d ¶ Quia. q.d. nõ loquor autoritate mea, ſed diuina. e ¶ Date. Hĩc Moyſes exequit intẽtũ, & priò oſtẽdit deũ eſſe pfectiſſimũ & optimũ, ſcd'ò colẽdũ, ibi: Nũq̃d &c. tertiò iudiciũ eiꝰ eẽ iuſtũ ibi: Vidit dñs. Circa primũ exprimit priò dei pfecta bonitas, ſcd'ò ꝑ oppoſitũ ppl'i malignitas, ibi: Peccauerũt. Perfectionẽ aũt diuię bonitatis oſtẽdit ex ſeptẽ cõditiõibus. Primô, q̃a magnus eſt in proprijs, q'd notat cũ dicit: Date magnificentiã deo noſtro. ſecundô, pfectus in factis, ibi: Dei pfecta ſunt opa. tertiò, verꝰ in iudicijs, ibi: Et oẽs viæ eius iudicia. quartò fidelis in promiſſis. ibi: Deus fidelis. quintò, ſanctus in donis, ibi: Et abſq; vlla iniquitate: quia nulli iniuriatur, vt det vni gratiam & nõ alteri, ſed totum facit ſanctè, licet aliter aliqñ iudicet ab hoĩe, Mat.xx.b. An oculꝰ tuꝰ nequã ẽ, q̃a ego bonus ſum. ſextò, iuſtus in pręmijs reddẽdis, ibi: Iuſtꝰ. ſeptiò rectꝰ, in pœnis inferẽdis, ibi; Et rectꝰ. f ¶ Pecca. Hĩc ꝑ oppoſitũ oſtẽdit ppl'i malignitas, cũ dicit; Pec. ſ. idololatrię. g ¶ Et nõ. Quia ex hoc q prius filij dei erãt ꝑ gratiã, facti fuerũt filij ꝑditiõis ꝑ culpam. D Diuiſio

☞ Generatio praua

Moraliter. a ¶ Audi. In hoc capitu. deſcribitur ingratitudo populi Iſrael de beneficijs à deo receptis, per quem bñ ſignificatur ingratitudo clericorum de receptione diuinorum beneficiorum. Et primò deſcribitur hæc ingratitudo in generali cùm dicitur: Moraliter

✱ Generatio

E a ❡Generatio praua. De qua in euangelio: Generatio praua atq; peruerſa ſignum quærit &c. Et alibi: Genimina viperarũ quis
Matt.12.c. oſtẽdet vobis fugere à vẽtura ira? b ❡Nunquid non &c. Qui
Lucæ.3.b. omnium creator & cõditor vnus deus, à quo ipſo, & per ipſum, &
Rom.11.d. in ipſo ſunt omnia. Prępoſterus ordo, primò em̃ creauit deus diſponendo vt eſſet, ſecũdò fecit formãdo, tertiò dominãdo poſſedit. c ❡Creauit. Creauit, dum materiam vnde formari poſſit cõdidit. Stulus ergo & inſipiẽs, quia creatorẽ & factorem ſuum, digna veneratione non colit: immemor eiꝰ bñficij, quo eum deꝰ de manu inimicorũ eruit & poſſedit, per mare rubrũ duxit, manna de cælo dedit, ipſe
Exodi.32.d. ingratus idola coluit dicens: Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra AEgypti. d ❡Patrem. Doctorẽ legis & prædicatorẽ euangelij, cuius doctrina & exemplo ſcilicet inſtruaris. e ❡Quando diuide. Quaſi cùm multitudo hominũ innumerabilis ſit, filios tñ Iſrael in hęreditatem ſuam dñs elegit, quibus potentiam ſuam, & ſecre
† vt priorũ aut ſeculi. i. dies ex quo mundus eſſe cœpit ta ſua per legis & prophetarum manifeſtabat indicia. f ❡Conſtituit. Gregorius. Alia ęditio, Statui terminos gentium iuxta numerum angelorum dei. Vbi videtur miniſteria angelorum ſuper gentes ſingulas, vel etiam hoĩes ordinata ſignificare, qui
Myſticè Mat.18.b. bus regantur & defendantur, vnde: Angeli
† ſenes eorũ ſemper vident faciem patris mei. Dei enim ciuitas ex angelis & hominibus conſtat, ad quã tanti cõſcẽdũt hominũ, quanti illic remanſerunt angelorum, quod ex hoc poteſt haberi. Statuit terminos gentium ſecundũ numerũ angelorũ dei. Debemus ergo ex imitatiõe eorũ ad vſum noſtræ conuerſationis aliquid trahere, & ęmulatione
F bonis ſtudijs nos inflammare, vt ſimiles ſimus illis ad quos debemus aſcendere. Diſtinctæ enim conuerſationes hominum diſtinctis congruunt ordinibus angelorum, & in eorum ſortem per cõuerſationis ſimilitudinem aſcendunt. g ❡ Pars. Cũ deus vniuerſas gentes creauit, ſolos Iſraelitas elegit, quos ſua cognitione ſignis & miraculis glorificauit. h ❡Inuenit. Quia in Sina pactum cum eo inijt, manna dedit, & aquam de petra produxit, coturnices miniſtrauit, & in eadem eremo quadraginta annis eos circunducendo pręcepta ſua docuit.
Allegoricè i ❡Circunduxit. Eccleſiam per orbem terrarum dilatando, in viam mandatorum
Moraliter ſuorum dirigendo. k ❡Cuſtodiuit. Multi in deſerto proſtrati ſunt, ſed poſtq̃
Nota de aquila mandata dei tranſgreſſi ſunt: l ❡Sicut aqui. Aquila ſecundũ phyſicos ab acumine oculorum vocata, tã acutè videt, vt cũ ſuper maria immobili penna fertur, nec humanis viſibus patet, piſciculos in mari natare videt, & tormentis inſtar deſcendens raptam pennis prædam ad littus pertrahit. Pullos quoque plumeſcentes alis verberat, & ad volandum prouocat. Sic Chriſtus nos dictis & exemplis exhortans ad alta prouehit, vt ſequamur
Matt.24.c. quò pręceſſit. vnde: Vbi fuerit corpus, ibi congregabunt & aquilę. Super cælos quoq; exaltatus, & humanis ſubtractus aſpectibus: in mari huius mũdi natantes oculis miſericordię videt, & pennis amo
Iohan.12.e. ris pertrahit ad littus ęternę ſecuritatis. vnde: Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. ❡Sicut aquila &c. Aquila (vt aiunt) cùm plumeſcere pullos ſuos videt, ad ſolem conuertit: & illum nu-

a ¶Senſu & voluntate. b ¶Operatione. ¶Beneficijs ingrata. ¶Id eſt pro bonis reddens mala.

a Generatio praua atque peruerſa, heccine reddis domino popu-

¶Pro beneficijs.

b le ſtulte & inſipiens? Nunquid

a ¶Creatione non generatione. b ¶Per fidem expulſis erroribus vindicauit ſibi.

non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te: & fecit & creauit te? Me-

a ¶Id eſt ad imaginem formauit.

a ¶Vt ad deum redeas. ¶Quibus data beneficia. b ¶Quando elegit patres tuos in populum peculiarem ſibi.

mento dierum antiquorum: †cogita generationes ſingulas. In-

a ¶Quibus elegit Abraham, Iſaac, & Iacob. ¶Nulli enim defuit liberalitas creatoris.

a ¶Anteceſſores. b ¶Opera dei quæ pro gente tua fecit.

d terroga patrem tuum, & annunciabit tibi: †maiores tuos, & dicent tibi. Quando diuidebat al-

a ¶In antiquis eſt ſapientia &c. ¶In confuſione linguarum.

a ¶Diſſeminando per omnes terras.

tiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam. Conſtituit †terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël. Pars autem

a ¶Hyperbole, id eſt tot conſtituit ſingulas gentes, quot erant ſingulæ perſonę in populo Iſrael, vel quot ingreſſæ ſunt in Ægyptum. i. ſeptuaginta. ¶Vel ſtatuit.

a ¶Fidelis. b ¶Nouus populus veteri pręlatus, ſicut Iacob Eſau. i. eccleſia ſynagogę pręlata. c ¶Funes ceciderunt mihi in pręclaris. Pſal.xv.b. ¶Poſſeſſio charitatis. c ¶Cum eccleſiam de errore liberauit vbi idololatrię horror, nullaq; dei mentio.

dñi populus eius, Iacob †funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum

a ¶Arabiæ.

in terra deſerta †in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis. Circunduxit

a ¶Gentilitatis, quę ſine deo. b ¶Per viam montis Seir.

a ¶Legem & pręcepta ſua. b ¶Diligentiſſime.

k eũ, & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui. Sicut aquila

¶Quia in ea lux veritatis. ¶Chriſtus.

Nicolaus de Lyra.

a ❡Generatio pra. Per corruptionem affectus. b ❡Atq; peruerſæ. Per corruptionem intellectus. c ❡Heccine reddis. ſ. malũ pro bono. d ❡Populę ſtulte. Credens vtile quod nõ eſt. e ❡Et inſi. Nõ cognoſcens vtilitatẽ vbi eſt. f ❡Nunquid. Hîc
Dei bñficia ſeptẽ Iudęis ĩpenſa. cõſequenter oſtẽdit deũ eſſe colendũ & ex ſeptẽ beneficijs. Primum eſt primę creatiõis, qd᷑ notat, cũ dicit: Nunquid. colendus & venerandus. q. d. ſic. i ❡Et creauit te. In eductione de nihilo. Fecit

h ❡Fecit. In diſtinctionis primordio. g ❡Poſſedit. Conſer- G
uationis auxilio, quod ſi ignoras: k ❡Memento &c. Per tuam cogitationem reducendo generationes ad primam creationem. m ❡Interroga patrem tuum. vt diſcas per aliorũ narrationẽ.
Secundum Secundũ beneficiũ eſt gratuitæ electionis, quia elegit populũ Iſraël præ alijs, & quantùm ad hoc dicitur: q ❡Quando diui. in confuſione linguarum, quia per hęc diuiſę ſunt gentes, & diffuſę per mundum. r ❡Conſti. Qui diſtincti ſunt ſecundum .lxx. linguas. s ❡Iuxta. Qui ingreſſi ſunt AEgyptũ cũ Iacob, qui fuerunt .lxx. vt habet Gen. xlvj. e. vbi dicitur: Omnes animę domus Iacob, q ingreſſę ſunt AEgyptum, fuere .lxx. & ſecũdũ hoc ſunt .lxx. populi diſtincti ſcd᷑m diuerſas linguas ſeu idiomata. Tranſlatio. Lxx. habet: Iuxta numerum filiorũ dei, per quos aliq intelligunt angelos, ita q ſecũdũ eos tot ſaluabunt homines quot remanſerunt angeli boni, vel tot hoĩes quot ſunt angeli ſtãtes & cadentes, vt dicunt aliq, & ſcd᷑m hoc dicit
† intellige vel attende hîc: Conſtituit, determinat numerꝰ electorum. t ❡Pars. Quia populus Iſraël fuit
Tertium deo ſpecialiter dedicatus. Tertiũ beneficiũ eſt ſeparatio ab errore idololatriæ. primò Chaldæorum, vñ abſtulit Abrahã, vt habetur Gen. xj. & q̃tũ ad hoc dicit: v ❡Inuenit eum in terra. i. priuata dei cultura. x ❡In lo. hor. Quia Chaldæi colebant ignem tanq̃ deum, quod eſt horrendum. ſecundò ab errore AEgyptiorũ, à quo reuocauit eos in datione legis. & quantũ ad hoc dicit: y ❡Et va. Eò q in ſolitudine Sina data eſt lex. Quartũ bñficiũ eſt reductio
Quartum ad terram promiſſionis, & quantũ ad hoc
† id eſt regiones cuilibet populo habitandas dicitur: z ❡Circun. ſ. per deſertum vſq; ad terræ promiſſionis ingreſſum. a ❡Et docuit. Per Moyſen dando Deuteronomiũ. Quintũ beneficiũ eſt paternę ꝓtectionis. & quãtùm ad hoc dicitur: b ❡Et cu
H
Quintum ſto. Inter alias partes corpis pupilla oculi diligẽtiſſima cuſtodit, ſic & filij Iſraël pręcęteris populis habuerũt bñficiũ diuinę ꝓtectiõis. Sextũ bñficiũ eſt ſalubris eductionis
Sextum de AEgypto. & quantùm ad hoc dicitur: c ❡Sicut. Qui p multa ſigna & mirabilia
† vel ſors eis data prouocauit eos deus ad egrediendum de AEgypto.
Moraliter a ❡Generatio. Propter corruptionẽ affectus, qua clerici frequenter diligunt malos, & pſequunt bonos, & exaſperans p cor
† vel in chao triſti lachrymabili ac vaſto ruptionẽ intellectꝰ, qua frequenter in cauſis vertunt in mẽdaciũ veritatẽ & econuerſo. c ❡Hæccine. malum pro bono. popu. Propter defectũ bonę cognitionis. e ❡Et inſi. propter defectum bonæ affectionis: non enim ſapiunt ea quæ dei ſunt, ſed ea q̃ ſunt hominum. Cõnſequenter hîc arguit ingratitudo malorũ clericorũ in ſpãli, cũ dicit: f ❡Nunquid. faciendo te naſci. q. d. ſic. g ❡Qui poſ. gubernãdo. h ❡Et fe. promouẽdo. i ❡Et cre. in eccleſiaſtica dignitate, te ſtatuendo, eo mõ quo dicit prelatus creari, qñ ſtatuit in dignitate. k ❡Memento. In quibus Leuitę prę cęteris filijs Iſrael fuerunt electi. l ❡Cogita ge. Per quas clerici fuerũt eleuati. m ❡Interro. Ieſum Chriſtum. n ❡Et an. ti. ſ. in euangelio. o ❡Maio. tuos. i. apoſtolos. p ❡Et di. ti. qualiter ipſi fuerunt præ cæteris illuminati. q ❡Quando. Quia populum Chriſtianum diuiſit per diuerſas dioceſes ſub archiepiſcopis, epiſcopis, & alijs curatis.
t ❡Pars. ſ. clerus. vnde dicit Hiero. Clericus qui ſeruit eccleſiæ, primò vocabulũ ſuũ interpretet, & nitat eſſe qđ dicit, κλῆρος cleros em̃ Grecè ſors Latinè dicit. iõ clerici dicunt qa ſunt de ſorte dñi, vel qa dñs ipſe eſt ſors vel pars clericorũ: tales igit eſſe debent, vt ipſi poſſideant dñm & à dño poſſideant. v ❡Inue. i. in primitiua eccleſia, q̃ ꝓpter acerbitatem perſecutiõis videbat à deo deſerta & derelicta. ideo ſubditur: x ❡In lo. Quia qui de clero ad populum regẽdum præficiebat, primus ad tormenta ducebatur. z ❡Circunduxit eum. Per ſanctos. ſ. Petrum & Paulum, Syluestrẽ, Ambroſium & alios patres & doctores. b ❡Et cuſto. Per potentiam & diligentiam

&illum nutrit, qui irreuerberata acie aſpicit radios ſolis,& ſi lumina deflectit quaſi degenerem negligit. Pulloſq; ad volandum prouocat,& laſſos alis ſuſtentat: ſic deus ad verum ſolem nos inuitat, infirmitatibus noſtris compatitur,& alis gratię ſuſtentat.

A

†quę excitauit vel exurgere facit nidum ſuum ſuper pullos ſuos incubans vel volitans

a ¶ Prouocans. ad terram Chanaan poſſidēdam dominus populum ſuum prouocauit, adiuuit & ab inimicis protexit.

¶ Domi. Pater & filius & ſpirituſſanctus vnus eſt deus. Non dicit ſolus pater, ne excludat filium vel ſpiritumſanctum, ſed dominus ſolus.i.deus. c ¶ Dominus. Hęreticorum tot domini ſunt, quot errores coluit. d ¶ Excelſam. Palæſtinā, quę mōtuoſa, AEgyptus plana & depreſſa. ¶ Eccleſiā quę virtute & ſcientia ſublimis. In qua comeditur fructus agrorū, quia ibi germinat ſemen bonum.i.dei verbum. Ibi fructus triceſimus, ſexageſimus,& centeſimus, vt quiſq; pro capacitate ſua ſufficienter comedat.

Moraliter e ¶ Vt ſuge. Grego. Vt ſugeret mel de petra,& oleum de firma petra. hoc iuxta hiſtoriam factum nuſq; legitur, ſed de petra.i. Chriſto mel ſuxerunt, qui eius facta.i.miracula viderunt. Oleum verò de firma petra, quia poſt reſurrectionem eius ſpirituſſancti vnctionem meruerunt. Petra mel dedit, quando adhuc mortalis, miraculorum dulcedinem oſtēdit. Firma petra oleum fudit, quia poſt reſurrectionem impaſſibilis, per afflationem ſpirituſſancti donum ſanctæ vnctionis donauit. vnde: Computreſcet iugum à facie olei.i.donatio diaboli per vnctionem ſpirituſſancti. ¶ Mel quidem ad literam omnium rerum copiam ſignificat. Eſa.10.f.

f ¶ Filiorum. Baſan regio eſt, quę pecoribus abundat propter paſcua. vnde Rubenitis & Gaditis & dimidiæ tribui Manaſſe tradita eſt, quia pecora multa habebant.

B

g ¶ Et hir. qui pœnitentes ſignificant, qa pro peccato offerebātur. Non ſatis eſt fidelibus dona virtutum percipere niſi ſtudeāt pro cōmiſſis pœnitere. vnde: Amplius laua me ab iniquitate mea. ¶ Hircos vocat qui exemplo ſuo alijs miniſtrant pœnitentiæ opera, q̄uis nō commiſerint grauia, deflent enim cogitationum peccata tanq; facta. h ¶ Cum me. Corporis Chriſti. vnde: Niſi granum frumenti cadens in terrā &c. i ¶ Incraſ. Sicut Iudæi incraſſati beneficijs, idololatrę facti ſunt, ſic quidā Chriſtiani acceptum myſterium corporis & ſanguinis dn̄i in perditionem ſibi conuertunt. ¶ Prouoca. Alij fiunt hęretici, alij idololatræ, qui de corde idola & abominationes ſibi fingunt. l ¶ Noui recenteſq;. Receden tes à cultura dei inuenerunt ſibi deos, quos patres eorum non coluerunt.

Pſal.50.a.

†direct⁹ & ſaturatus

Ioh.12.d.

†opertus ſcilicet pinguedine, Chald, interpr. poſſedit opes; Alij recalcitraſti

⁎ad zelum

Et ait

Nicolaus de Lyra.

dū de AEgypto. a ¶ Expandit alas. Quando aquila vult transferre pullos ſuos de loco ad locum, portat eos ſuper humeros ſuos: quia non timet à parte ſuperiori, ſed tantùm ab inferiori, ne emittantur ſagittę,& ideo ponit pullos ſuper humeros, vt prius ipſa recipiat ſagittas quàm pulli percutiantur, ſic angelus perſonam dei reprę ſentans, poſuit ſe inter caſtra filiorum Iſrael & AEgyptios ſuper mare rubrum, vt habetur Exo.xiiij. ne ſagittæ & ſpicula AEgyptiorum læderent Iſraelem. ¶ Septimum beneficium fuit ſolennis introductio in terram promiſſionis,& quantùm ad hoc dicitur: d ¶ Conſti. quia terra promiſſiōis altior eſt alijs terris in circumitu exiſtētibus. Vt ſuge.

† Nouis q è propinquo

†oblitus es

†prę furore contra filios ſuos & filias ſuas

a ¶Dictis & exemplis.
b ¶Quos fouet quaſi gallina & congregat ſub alas.

a †prouocans ad uolādum pullos ſuos, & ſuper eos uolitans ex- a

a Geminæ dilectionis,& auxilium protectionis

pādit alas ſuas,& aſſumpſit eum

a ¶Cum in cruce peccata eorum ſuſtinuit.

atque portāuit in humeris ſuis. b

a ¶Non etiam idola Ægyptiorum.
b ¶Illis exeuntibus de Ægypto, nobis de mundo, incarnato filio.

b c Dominus ſolus dux eius fuit, & c

a ¶In ducatum.
b ¶Diabolus vel idolum.

non erat cum eō deus alienus.

a ¶Ferunt ibi eſſe verticem terrę quaſi vmbilicum.

d Conſtituit eum ſuper † excelſam d

a ¶Abundantiam omnium rerum.

terram, ut comederet fructus a- e

a ¶Dulcedinem miraculorum.
b ¶Chriſto adhuc mortali.

e grorū. Et ſugeret mēl de pētra, f

a ¶Vnctionem ſpiritus.
b ¶Chriſto iam immortali.
¶Alij, de firma petra.

ōleumq; de ſaxo duriſſimo. Bu- g h

a ¶Fertilitatem terræ promiſſionis ſignificat.
¶Pinguedinem fidei & charitatis, vel ſolidam doctrinam.
b ¶Patriarcharum exemplis.
c ¶Deitatis. ¶Simplicitatem mentis vel facilitatem doctrinæ.
d ¶De innocentia patrum in exemplū tracta.

tyrūm de armento,& lac de ōui-

a ¶Pinguedine charitatis.
b ¶Filiorum apoſtolorum.
c ¶Apoſtolorum qui duces gregis. vnde: Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum.
¶Magiſtrorum.

bus cum ādipe agnōrum, ārie-

a ¶Pinguedinis, noui.ſ.teſtamenti, vbi ſcientiæ multitudo & virtutum.

f g tum filiorum Bāſan. Et hircos i k

¶Prædicta beneficia maximo dono accumulat.
a ¶De quo: Hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine, Luc.22.b.

h cum medulla tritici,& ſangui- l

a ¶Sine falſitatis vel hæreſis corruptione.

nem uuę biberent mēraciſſimū.

a ¶Diuina largitate.
b ¶Iſraelita vel Chriſtianus.
c ¶Ingratus benefactori & contumelioſus.
¶Contemnendo præcepta.

i Incraſſatus eſt † dilēctus,& recal m n

a ¶Scientia & virtute.

citrauit, incrāſſatus, impingua- o p

a ¶Multiplicatus ſic, vt numerari non poſſet.
b ¶Poſt tanta beneficia.

tus, † dilātatus. Dereliquit deum q r

¶Sequendo idola.

factore ſuum,& † receſſit à deo

k ſalutari ſuo. Prouocauerunt s

a ¶Idolis vel hæreſibus.
Expoſitio.
b ¶Id eſt.

eum ⁎ in dijs aliēnis, et in abo-

¶Idolis.

minationibus ad iracūdiam con- t

citauerunt. Immolauerunt dæ- v

monijs & non deo, dijs quos

l ignorabant. † Noui recen-

tēſque uenerunt, quos non co-

a ¶Prophetæ, Apoſtoli.

luerunt pātres eorum. Deum

a ¶Formauit per legem & circumciſionem, Iudæum: per baptiſmum Chriſtianum.

qui te genuit † dereliquiſti,& ob

litus es domini dei creatoris tui.

¶Auerſionem tuam.
¶Hæc mala.

a ¶Ad vindictam.

Vidit dominus,& ad iracūdiam x y

¶Non ex ſe.

cōcitatus eſt, † qa ꝓuocauerūt eū

C

c ¶ Vt ſuge.i.de terra petroſa, quia in terra promiſſionis in montibus petroſis ſunt arbores, in quibus mellificant apes. g ¶ Oleumq;. qa ibi etiam in locis ſaxoſis ſunt oliuæ, de quarum fructu fit oleum. Aliter exponitur, quia in vaſis lapideis mel & oleum reſeruantur. h ¶ Butyrum. ſubditur: i ¶ Filiorum. quia terra Og regis Baſan eſt valde paſcualis,& apta animalib⁹ nutriendis, vt habetur Nu.xxxij. k ¶ Et hir.ſ.paruulos qui vocantur hędi. l ¶ Cū me.i. cum panibus factis de farina tritici delicatiſſima,& à cortice exteriori purgata. m ¶ Incraſſatus. hīc conſequenter oſtenditur per oppoſitum populum à dei cultu receſſurum, cùm dicitur: Incra.i.populus Iſrael primò à deo dilectus, repletus eſt oībus bonis in terra promiſſionis. Et loquit̃ ſcriptura de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetię. n ¶ Et recal. à deo recedēdo. o ¶ Incra. delitijs. p ¶ Impin. diuitijs. q ¶ Dilatatus. honoribus & excellentijs,& quia iſta ſunt frequenter occaſio dimittendi deum & conuertendi ſe ad idololatriæ cultum, ideo ſubditur: r ¶ Dereliquit. Idololatria autem aliquando impenditur dæmonibus in aliqua effigie apparentibus,& quantùm ad hoc dicitur: t ¶ Immolauerunt. aliquādo corporibus cæleſtibus,& quantùm ad hoc ſubditur: v ¶ Dijs. quia patres eorū vt Moyſes & Aaron prohibuerunt adorare cæli militiam, aliquando idolis humana arte adinuētis,& quantùm ad hoc dicitur: Nouit recenteſq; venerūt &c.& ſubditur: x ¶ Vidit. hīc cōſequenter oſtēdit diuinū iudiciū eſſe iuſtū puniendo populū ꝓdictū. Circa qđ primò ponit cōminationis materia, ſecundò dilatatiōis cauſa, ibi: Et dixi vbi nā ſunt. tertiò punitiōis forma, ibi: Nonne hęc cōdita ſūt. Circa primū primò eis cōminatur dominus

†excelſa terrę.ſ. cacumina & faſtigia montiū

D

Diuiſio Comminationes pro pter delictū.

⁎diligentiam Conſtantini, Karoli magni & alios imperatores & reges, eccleſię zelū habentes. a ¶ Expandit alas & aſ. per dilatationē fidei & multiplicationē miniſtrorum eccleſiæ. b ¶ Atq; porta. humeri dicuntur hīc præfecti, Cōſtantini & aliorū principum, qui de mandato eorum ſupportauerūt clerum. c ¶ Domi. qa principes & eorū miniſtri faciebant hoc inſtinctu dei, propter quod ipſe ſolus fuit dux principalis. d ¶ Conſti. id eſt ſuper ciuitatem Romanam quā Cōſtantinus dimiſit papæ, qui eſt caput cleri. e ¶ Et come. quia Conſtantinus & alij principes dotauerunt eccleſias multis & magnis mobilibus & immobilibus bonis. h ¶ Butyrum de ar. &c. per hæc intelliguntur carnis delectabilia. Et quia multi prælati & clerici abuſi ſunt prędictis bonis tanq; ingratiſſimi deo & benefactoribus ſuis, ideo ſubditur: m ¶ Incraſſatus. per ſuperabundantiam bonorū temporalium. n ¶ Et recal. per abūdantiam vitiorū, ꝓpter quod ſicut refert magiſter Henricus de Gandauo in ſuo quodlibeto: qn̄ Conſtantinus dedit eccleſię bona tēpalia, vox fertur audita fuiſſe hodie cecidit venenū in eccleſia dei: & hoc propter malorum abuſum. r ¶ Dereli. eius officia negligendo. Nam ſicut dicit Bern. ſuper Cā. Multorum calcaria pluſq; altaria fulgent. s ¶ Prouoca. Nā cupidi deos ſuos fecerunt de auro & argento & lapidibus ꝓtioſis: Luxurioſi verò de meretricibus ſuis: & ſic de alijs vitijs. x ¶ Vidit domi. non approbando, ſed reprobando, ideo ſubditur: y ¶ Et ad ira. contra nequitias eorum

Moraliter

†deſpexit petram ſalutem ſuam

⁎Et ait: Abſcon.

a ℭ Et ait abſcondam. Nihil gra-
E uius eſt, ꝙ viſione dei priuari. vnde:
Pſal.50.c. Ne proijcias me à facie tua. Item: Ne
Pſal.68.d. auertas faciem tuam &c. b ℭ Ipſi
me. Quaſi ſicut irritauerunt me multi
tudinem falſorum deorum colendo
& me reprobando, ſic irritabo eos in
multitudinem gentium aſſumendo il-
los & reprobando. c ℭ Et ego. Tra
dendo eos gentibus qui aliquando nō
populus, nunc autem populus dei. Si
militer Chriſtiani, qui deſerta verita-
te ad errores declinant malignis ſpiri-
†Ro.10.d. tibus traduntur, q dignitatem angeli-
cam perdiderunt. Qui bene gens ſtul-
ta dicunt, iuſtitiā odientes, iniquitatem
amantes. d ℭ Ignis ſuc. Greg. De his
quos damnant flagella, & non liberant
Hiere.15.a. ſcriptum eſt: Percuſſiſti eos nec dolue
rūt &c. His flagella in hac vita inchoāt,
& in ęternū permanebunt. vnde Moy
Pſal.88.g. ſes: Ignis exarſit ab ira ſua & ardebit vſ
ꝗ ad inferos & deorſum. De præſenti
eī percuſſiōe dicitur: Ignis exarſit ab
ira mea. De æterna ſequitur: Et arde-
Naum.1.c. bit vſꝗ ad inferos & deorſum. Nō tñ
ſcd'm.Lxx. iudicat de⁹ bis in idipſum: vnū eſt eī
flagellum quod temporaliter incipit,
& in æternis ſupplicijs conſummatur.
e ℭ Deuorabitꝗ terram. Alij co-
medent terram & naſcentia eius. i. car-
nem propter opera libidinis æterna
flamma comburet, naſcentia enim car
nis opera concupiſcentię carnalis quę
ſunt fornicatio, immunditia, & huiuſ-
modi. f ℭ Aues morſu. Quæ iuxta
viam comedere ſementem. g ℭ Den
tes be. Trahūt beſtiæ & ſerpentes den
tibus furioſis reprobos ſuper terram,
quando quod prius blandiendo car-
nalibus perſuaſerunt vt ſeducerent, fu
rioſè à peccatoribus expetunt, vt cru
cient. h ℭ Foris. Corpus ignis æter-
F ni torquebit exuſtio, & mentem angu-
Eſaię.66.g. ſtiæ magnitudo. vnde: Vermis eorum
non morietur, & ignis eorum non ex-
tinguetur. i ℭ Iuuenē. Nulli. ſ. ætati
parcetur, qa omnes idololatria macu-
lauit. k ℭ Ceſſare. A terra ſua eiecti-
& per totum orbem diſperſi ſunt. Ge
neraliter verò peccatores tollentur de
terra ſanctorum, & memoria eorum.
vnde: Propterea deus tuus deſtruet te
Pſal.51.a. in finem, euellet & educet te de terra
viuentium &c. l ℭ Diſtuli. Ne blaſ-
phemarent nomen meū, nec tamē ab-
ſtuli vindictā. m ℭ Quomodo. Tā
tūm oſtendit timorē Iudaicæ gentis,
poſtꝗ dño peccauerūt, vt vn⁹ hoſtiū,
mille de eis: & duo fugarent decē mi-
lia, hoc eſt pauci plurimos. ℭ Quia
†piens con dei magnitudinē agnoſcit, nō ex infir-
ſilijs ſunt mitate diuinæ potētiæ, ſed iuſti iudicij
permiſſione, hæc inuenire intelligit.
Iudices

Nicolaus de Lyra.

†Intellige- natur dominus ſubtractionem ſui
rent quid auxilij, cūm dicitur: a ℭ Abſcōdam
euenturum faciem. Non aſpiciendo ad eorū affli
ſit eis poſt- ctionem. c ℭ Generatio enim per
ea. uerſa eſt. Propter deprauationem af
fectus. d ℭ Et infideles. Propter de
prauationem intellectus. Secundò cō-
minatur eis ſubiectionem reſpectu vi-
lis populi, & quantūm ad hoc dicitur:
e ℭ Ipſi me prouo. Colendo vilem
creaturam. f ℭ Et ego prouocabo
eos

ſ Quos in filios & filias elegerat. ſ Vterque ſexus.
a ſ Subtrahabam auxilium. b ſ Notitiam, beniuolentiam.
a filij ſui & filiæ. Et ait: Abſcōdā faciem a
a ſ Non miſerebor. ſ Expectabo ad quem finem perueniant.
ſ Tormenta.
meam ab eis, & conſiderabo † nouiſſi- b
a ſ Reddens mala pro bonis. ſ Voluntate & operatione.
ma eorū. Generatio enim peruerſa eſt, c
a ſ Fidem deo promiſſam non ſeruantes. ſ Sicut patres.
b ſ Idola. ſ. colentes.
b & infideles filij. Ipſi me prouocarūt * in d
eo qui non erat deus, & irritauerunt in e
ſ Superſtitionibus eorum.
c uanitatibus ſuis. † Et ego ꝓuocabo * eos f
a ſ Quia deum ignorant, qui vere eſt.
in eo qui non eſt populus, & in gente
a ſ Quaſi iam ardeſcit vindicta mea.
d ſtulta irritabo illos. Ignis ſuccenſus eſt g
a ſ Vſꝗ in æternum puniendo.
in furore meo, & ardebit uſꝗ ad infer
a ſ Reprobos terrena amantes.
e ni nouiſſima. Deuorabitꝗ terram cum
a ſ Operibus malis. b ſ Superborum. c ſ Conſilia quibus ſe credebant impune peccare. ſ Spem, fiduciam.
germine ſuo, & montium fundamenta
a ſ Flammis æternis. b ſ Congregari permittam. c ſ Puniendos.
d ſ Flagella, quæ ſuſtinentibus mala, ſed deo bona, quia iuſta. ſ Opera, verba, cogitationes quibus puniantur.
comburet. Congregabo ſuper eos ma-
a ſ Iram indignationis & vltionis acutæ, vt etiam animā penetret.
b ſ Per varia tormenta.
la, & ſagittas meas † complebo in eis. h
a ſ Verbi dei & ſterilitate bonorum operum.
b ſ Peccata improperantes
Conſumentur famē, & deuorabūt eos
a ſ Dæmones leues, inſtabiles.
b ſ Ore maledico.
c ſ Dæmones beſtiæ dicuntur propter ferocitatem.
f g aues morſu amariſſimo. Dentes beſtia-
rum immittam in eos † cum furore tra- i
a ſ Super terram trahuntur, qui in terrenis diſſipantur.
hentium ſuper terram atꝗ ſerpentium.
a ſ Inimicorum.
b ſ In ciuitatibus clauſos
h Foris uaſtabit eos gladius, & † intus pa- k l
a ſ Laſciuum. b ſ Sterilem a bono opere.
c ſ Hæbetem ſenſu paruulum.
i uor, iuuenem ſimul ac uirginem lacten m
a ſ Pigro inutili. ſ Dici feci vaſtata ciuitate & populo.
tem cum homine ſene. Et dixi: † Vbi n
a ſ Non ex ignorantia interrogat, ſed vt corripiat.
k nam ſunt? Ceſſare faciam ex hominib⁹
a ſ Quia hoc minatus ſum. b ſ Opprimendam.
memoriam eorum. † Sed propter iram
a ſ Gentilium. ſ Dæmonum.
b ſ Damnationem malorum catholicorum.
l inimicorum diſtuli, ne forte † ſuperbi- o
a ſ Sibi arrogantes.
b ſ Dæmones: Qui tribulant me exultabunt ſi motus fuero.
c ſ Attribuentes ſuis virtutibus
d ſ Potentia.
rent hoſtes eorum, & dicerent: Manus
ſ Superatis Iudęis.
noſtra excelſa, & nō dominus fecit hæc
a ſ Iudæorum vel quorumlibet impiorum.
omnia. Gens † abſꝗ conſilio eſt, & ſine p q
a ſ Prouidentia. b ſ Per ſe. c ſ Per doctores.
prudētia: utinā ſaperent, & intelligerēt r s
a ſ Tormenta vel premia.
m ac † nouiſſima prouiderent. Quomodo t v
ꝑſequebatᷓ unus mille, & duo fugarent x
ſ Quaſi ita fieri potuit. a ſ Deus qui fecerat.
decem milia: Nonne ideo quia deus ſu- y
a ſ Inimicis tradidit.
b ſ Qui poterat.
c ſ In manibus inimicorum.
ſ Tanꝗ ſuos.
us uendidit eos, & dominus † conclu-
a ſ Ideo puniti ſunt.
b ſ Qui iuſtus & verax:
ſit illos. Non enim eſt deus noſter, ut z

eos. Superponendo eis vilem gentē. G
Tertiò comminatur eis afflictionem
ſupplicij. Et primò à creaturis nō viuē
tibus, cūm dicitur: g ℭ Ignis ſuccē-
ſus eſt. i. pœna eis præparata, qa no- †quid ad
mine ignis in ſacra ſcriptura intelligitᷓ extremum
omnis pœna. Vel dicendum, ꝙ iſta cō cum eis fiet
minatio reſpicit futurum iudicium, an
te quod præcedet ignis terram com-
burens. h ℭ Et ſagittas meas. Sagit ✕ad zelum
tę diuinæ hîc vocantur pœnæ ab eo
ſubitò immiſſæ ad modum ſagittarū.
Secundò à viuentibus. & primò à vo ✕in zelum
latilibus, cūm dicitur: Deuorabunt eos
aues. ſecundò à feris animalibus, ibi:
Dentes beſtiarum &c. tertiò à reptili-
bus, ibi: i ℭ Cum furore trahen-
tium. Quia reptilia incedunt ſup ter-
ram trahendo coſtas. quartò ab homi
nibus, cū dicitur: k ℭ Foris vaſta-
bat eos gladius, ſcilicet aduerſario-
rum. l ℭ Et intus. Propter imminēs
periculum. m ℭ Iuuenem. Quantū
ad omnem ętatem & ſexum. n ℭ Et
dixi. Hîc conſequenter ponitur dila-
tionis cauſa, & primò pręmittitur dila
tio, cūm dicitur: Et dixi. i. propoſui
eos delere totaliter, ita ꝙ remaneret eo
rū memoria, Et ſubditᷓ dilatiōis cauſa,
quę eſt duplex. Vna eſt, ne hoſtes ſuper †vel conſu
birent imputando virtuti ſuæ factum mam
diuinę vindictę, quod notatur cūm di
citur: o ℭ Ne for. Et nota, ꝙ loqui-
tur hîc ſcriptura de deo ad modum
hominis, qui aliquid proponit ſtatim
facere & poſtea mutat, cūm tamen
talis mutatio non ſit in deo, ſed ſo- †furore vel
lummodo in ſuo effectu. Secunda cau veneno ſer
ſa dilationis pœnæ eſt, vt daretur po- pentium in
pulo Iſraël tempus pœnitentię, & hoc terra
eſt quod dicitur: p ℭ Gens abſꝗ. H
non pręcauēdo malum. q ℭ Et ſine.
in non eligendo bonū. r ℭ Vtinam. †vel in cu-
præterita. s ℭ Et intelli. præſentia. biculis
t ℭ Ac nouiſſima. id eſt futura, qa
per pręteritorum memoriam, & pręſentium intelligentiā habet homo viā
ad prouidendū de futuris. v ℭ Quo †Diſperdā
modo. de aduerſarijs. x ℭ Mille. de eos ꝑ angu-
Iudęis. y ℭ Nonne. Quaſi diceret. de los vel ex-
berent manifeſtè cognoſcere, ꝙ hoc tremitates
non eſt ex virtute ſiue fortitudine ad- terrę
uerſariorum, ſed ex vindicta diuinę iu- †Niſi iram
ſtitiæ. Et quia aliquis poſſet quærere, inimici ti-
quare deus ita punit peccata populi Iſ merem
rael, cūm dij aliarum gentium nō pu- †ſibi attri-
niant peccata ſuorū cultorum, ideo ad buerent
hoc reſpondetur, cūm dicitur:
z ℭ Non enim. Quia eſt deus ve-
rus & potens & volens exercere iuſti-
tiam ſuam; illi autem non, cūm ſint dij
falſi, & quia deus executionem iuſtitię
aliquando facit per malos homines,
ſicut & per dæmones, ideo ſubditur:
Et inimici

* a ℭ Et ait: Abſcondam fa. me.
Dimittendo eos ruere de peccato in
peccatum, acſi non viderem, nec puni
re deberem. b ℭ Et conſide. Reſeruā
do gehennę punitionem eorū, iō ſub-
ditur: g ℭ Ignis ſuc. Et ardebit vſꝗ
ad inferni nouiſſima. nam ſicut pręla-
ti & clerici mali fuerunt in ſtatu altio-
ri, ſic erunt in loco gehennæ ꝓfundio †vel tradi-
ri. Cętera verò ꝓpter ꝓlixitatē dimitto: dit
& qa ad modū punitiōis malorū appli
cari de facili poſſūt à quolibet itelligēte.

☞ a ℭIudices. Approbatores etiam qui idola colũt, vnũ deum
A eſſe intelligunt, q fecit cælũ & terrã. b ℭDe uinea &c. Hęreti
corũ neqtiã ſignificat, q a ſanctis doctoribus ſpiritalẽ doctrinã
purã acceperũt, ſed veneno ſuo corruperũt, & in fellis & abſin-
thij amaritudinẽ puerterũt. Sæpe Ieruſalem, Sodomæ & Go-
Iſa.i.c. morræ comparatur. vnde: Audite ver-
bum domini pricipes Sodo. & Gomor.
&c. c ℭBotri ama. Fructus. ſ. opera a-
mariſsima ſunt, vinũ em̃ cũ felle mixtũ
obtulerũt. d ℭFel draco. Quaſi intra
ſe retinẽt venenum maliciæ, ne ſalutis &
correctionis medicinã ſuſcipiãt. Hæreti
† vl' vitib⁹ ci ſicut ſerpentes amaritudinẽ & venenũ
aut aruis occultãt, vt in cautos lędãt. e ℭMea eſt
frugiferis ultio. &c. Paulus de hoc loco ſumpſit:
Rom.12.d. Mihi vindictã, & ego retribuã, ſecundũ
merita. ſ. f ℭIn tem. Quaſi, cũ accepe-
Pſal.74.a. ro tẽp⁹, ego iuſticias iudicabo. Hic Moy
ſi ꝓ populo orãte dixit: In die vltionis
Exo.32.g. viſitabo & hoc peccatũ eorũ. g ℭIuxtà
† crudele eſt dies perd. Vnicuiq;. Quidquid em̃
finit̃ breuiſsimũ eſt, ſi ęternitati compa-
rat̃. Secundũ hiſtoriã Iudęorũ vindicta
feſtinat, quia locũ & gentẽ & omnẽ pro
ſperitatẽ in breui perdiderũt, qa ꝓphe-
tas & Saluatorẽ occiderunt. h ℭIudica
Pſal.42.a. bit. Diſcernẽdo à malis, ſecundũ illud:
Iudica me deus, & diſcerne cauſam meã.
Ecc.9.c. i ℭVidebit qđ infir. ſit. Quodcũq;
poteſt manus tua inſtãter operare, quia
B nec opus nec ratio, nec ſapiẽtia eſt apud
inferos. k ℭVbi ſunt dij. Quaſi nihil
※ enim ꝓſunt idola in quib⁹ cõfidebãt, vel opes
vel honores vel ſeculi voluptates, nihil
enim ſecum ferunt de vniuerſo labore.
† pœnite- l ℭVide. qđ. Generalis admonitio,
bit eum quaſi relicta idololatria vel hæreſi & o-
mnibus ſpretis immũdiciis, ad verũ deũ
Moraliter cõuertimini. m ℭEgo occi. Greg. Oc
cidit, vt viuificet, percutit vt ſanet, exte-
riora ỽberat, vt ĩteriora trãſfigat. Quia
mẽtis noſtrę duritiã ſuo pcutit deſiderio
† Ier.2.f. & percutiẽdo ſanat, quia terroris iaculo
trãſfixos ad ſenſum rectitudinis nos re-
uocat. Corda em̃ noſtra malè ſana ſunt,
cũ nullo dei amore ſauciant̃, cũ peregri-
nationis erũnã nõ ſentiũt, & infirmãti ꝓ
ximo nullo affectu cõpatiũtur. Sed amo
ris ſui ſpiculis inſenſibiles deus percutit,
& ſenſibiles per ardorẽ charitatis facit.
n ℭLeuabo. alia editio. Tollam in
cælum manum meam, & iurabo per
dexteram meam, & dicam viuo ego in
† ego ſum æternum, In cælum manum dei leuare,
vel attollere, eſt potentiã æternitatis ſuæ
ſuper omnia excellẽtem oſtendere. Iura
re p dexterã. i. p filium, q eſt dextera pa-
tris eſt promiſſa ipſius in conſpectu ho-
Dan.7.d. minum cõfirmare, & ęternitatem ſuam
credentibus ſibi per Euangelium reue-
† Iob.10.b. lare, quia poteſtas eius poteſtas æterna.
☞ Sagittas

a ❡Idola falſa & vana. b ❡Non modo nos. ❡Fir
mũ teſtimoniũ ab hoſte. ❡Dei noſtri experti mi
rabilia. c ❡Domus Iſrael.
a dij eorũ, & inimici noſtri ſunt iudi a
a ❡Ex qua Chriſto amaritudinẽ propinauit abutens
beneficiis dei. b ❡Non Sorech.
b ces. De uinea Sodomorũ uinea eo b
rum, & de † ſuburbanis Gomorrę.
a ❡Quia in amaritudinem cõuerſa, de morte Chriſti
meditatur. b ❡Ex quo verũ botrũ. i. Chriſtũ in ligno
ſuſpenderunt.
c Vua eorũ uua fellis, & botri ama-
d riſsimi. Fel draconũ uinũ eorũ, &
a ❡Plinius ait venenum aſpidis aceto repelli.
b ❡Niſi ſummus medicus ſubuenerit.
uenenũ aſpidũ † inſanabile. Non- c
a ❡In iudicio proferenda. b ❡Cui omnia preſen
tia, ideo obliuio nulla. vnde Signaſti quaſi in ſacculo
omnia pctã mea. Iob. xiiij.
ne hæc condita ſunt apud me, &
a ❡Memoria æterna. b ❡Ad me pertinet.
e ſignata in theſauris meis? Mea eſt
a ❡Oportuno: prœoccupemus faciẽ eius in cõfeſsione.
f ultio, & ego retribuã in tpe, † ut la
a ❡Affectus. b ❡Cito veniet. ❡Certus.
g batur pes eorũ. Iuxtà eſt dies † per
a ❡Vltionis. b ❡Licet longe poſt futura videantur.
❡Fugientibus aliis. c ❡Ventura.
h ditionis, & adeſſe feſtinãt tpã. Iu- d
dicabit * dñs populũ ſuũ, & in ſer- e
a ❡Per miſericordiã æternã dãdo beatitudinẽ.
b ❡Videri faciet.
i uis ſuis † miſerebit̃. Videbit * quòd f
a ❡Nihil autori proficiens. b ❡Quælibet opera
malorum vel multitudo imminuta. c ❡Obſeſsi.
❡Clauſi Iudæi in captiuitate, impij, in dæmonũ
poteſtate.
infirmata ſit man⁹, & † clauſi quo g
a ❡Fame, vel capti ab hoſtibus. ❡Morte. ❡Qui in
viribus confidunt.
que defecerũt, reſiduiq; cõſumpti
❡Alij ❡Videntes.
k ſunt. Et dicet: † Vbi ſunt dij eorũ, h i
❡Spem in eis ponentes.
in qbus habebãt fiduciã? De quo k
rũ uictimis cõedebãt adipes, & bi
❡Irriſio.
bebant uinũ libaminũ. Surgant & l
❡Cultoribus ſuis.
opitulent̃ uobis, & in neceſſitate
❡Intelligite. ❡Proprie. ❡Deus.
l uos protegant. Videte * quòd ego m
† ſim ſolus, & nõ ſit alius deus prę-
a ❡Veterem hominem cũ actionibus ſuis. ❡Carnem.
b ❡Quaſi dominus vitæ & mortis. c ❡Nouum
qui ſecundum deũ creatus eſt.
m ter me. Ego occidã, & ego uiuere n o
❡Mentem.
faciam, percutiam & ego ſanabo, p q
❡Poteſtate.
† & non eſt qui de manu mea poſ-
❡In ſanctis oſtendam potentiam meam.
n ſit eruere. Leuabo ad cælũ manũ r

apud me & ſignata & cætera. Poſita cauſa dilationis C
ad tempus, hîc conſequenter deſcribitur forma impletionis,
eò quòd non fuerunt vſi tempore ſibi dato ad pœnitentiam, &
primò deſcribit̃ eorum punitio, ſcđò aduerſariorum deſtru-
ctio, ibi: Videte, qđ ego ſim ſolus. Circa primũ ponit̃ certitudo
punitiõis, cũ dicit̃: Nonne hæc cõdita
ſunt apud me &c. q. d. licet diſtulerim
punire pctã ppl'i mei quaſi ignorata, nõ
tñ eſt ita, q a ſunt firmiter retenta, & ob-
ſeruata apud me ad puniẽdum ſuo tpe.
Scđò ſubdit̃ acceleratio tpis, cũ dicit̃: Iu
xtà eſt dies perditiõis; tertiò ſeueritas af-
flictiõis, cùm dicit̃: d ℭIudica. do. po-
pulum ſuum. feriendo peccata eorum.
e ℭEt in ſeruis ſuis miſerebitur.
quia in qualibet captiuitate Iudæorũ di
miſit aliquos, vt cum eis exerceret ſuam
miſericordiam. vnde & circa finem mun
di conuertent̃ ad fidẽ Chriſti. f ℭVide-
bit qđ infirmata ſit manus. loquitur
de captione Iudæorũ ad modũ ciuitatis
debellatæ, in cui⁹ muris exterioribus po
nunt̃ aliqui viri fortes ad defenſionem,
& illi primò deficiunt ꝓpter laſſitudinẽ.
& quãtũ ad hoc dicit̃: Videbit, qđ in.
ſit manus. ſ. bellantium. ſcđò deficiunt
illi qui ſunt incluſi in fortalicijs interiori † quo nu-
bus. & q̃tũ ad hoc dicit̃: g ℭEt clauſi tabit
quoq; defece. & per cõſequẽs alij cõſu- † mali euẽ
munt̃, ideo dicit̃: Et reſidui cõſumpti ſũt. tus eorum
h ℭEt dicet. ſ. aduerſarij eorum eos
ſubſannãtes & deridentes ad augmenta-
tionẽ pœnæ. i ℭVbi ſunt dij eorum.
q. d. non potuerunt eos defendere, ſicut
Rapſaces loquebatur. iiij. Regum. xviij.
Vel aliter, vt ſint verba aliquorum iu- ※ enim
ſtorum de ppl'o Iſrael, ſicut Ieremias & D
plures alij iuſti fuerunt tpe captiuitatis
Babylonicæ, qui videntes populi miſe- † defecit
riam dicebant eam eueniſſe propter ido (vl' ñ erat)
lolatriæ culpã. & dicebant: Vbi ſunt dij clauſus &
eorũ &c. & hoc magis conſonat lr̃æ ſe derelict⁹ vt
quenti, cũ dicit̃: k ℭDe quorũ uicti- ſeruat⁹ ſine
mis comedebant adipes. Hîc enim ſalu⁹ factus
erat modus in ſacrificijs idololatrãtium, & robora-
quòd adipes à ſacerdotibus comede- tus
bantur, & vina libaminum bibebantur,
quòd prohibitum erat in ſacrificijs do-
mini, vt habetur Leuitici in pluribus lo
cis. l ℭSurgant & opitulentur uo-
bis. q. d. non poſſunt vt manifeſtè vide-
tis. m ℭVidete. hîc denunciatur ad-
uerſariorum deſtructio ad conſolatio-
nem Iudæorum. Hic enim modus fuit ※ nunc
prophetarum, vt poſtquã denunciaue-
rant mala futura populo Iſrael propter
ſua peccata, in fine ad eius conſolatio-
nem denunciabant vaſtationem aduer-
ſariorum, ſicut patet in Iſa. Iere. & plu-
ribus alijs. & hoc rationabiliter, quia li-
cet infideles eſſent exequutores diuinæ
iuſticię, puniendo eos qui deum cole-
bant de peccatis ſuis, tamen hoc non fa-
ciebant ex amore vel obedientia ad de-
um, ſed cupiditate nocendi vel ex ali-
qua alia mala voluntate, ſicut & dæ-

Nico. de ly.

☙ a ℭEt inimici noſtri ſunt iu. & cætera. quia deus
zelo ſuæ vindictæ ſuppoſuit Iudæos primò Chaldæis tempo
re Nabuchodonoſor, & poſtea Romanis tempore Titi & Ve
ſpaſiani: & iudicabant eos pro voluntate ſua ad mortem &
exilium & ad alias pœnas; huius autẽ vindictæ ſubditur cauſa,
quę fuit Iudæorum culpa, quæ notatur cùm dicitur: b ℭDe
uinea Sodomorum uinea eorum, & de ſuburbanis
& cætera. in quo oſtenditur grauitas peccati ipſorum in hoc
quòd Sodomis comparatur. Et nota, quòd peccatum
primò eſt in corde per conſenſum, ſecundò in interiori ma-
chinatione ad opus perpetrandum, tertiò quando procedit in
exteriorem actum. primum vocatur hîc vinea, ſecundum
vua, & tertium vinum. c ℭNonne hæc condita ſunt
apud me,

mones ex mala voluntate, & peruerſa exequuntur diuinam iu-
ſticiam, quia dominus voluntatibus malis dæmonum, & homi-
num vtitur ad gloriam ſuam. & ideo mali homines diuinam iu-
ſticiam exequentes merentur à deo puniri, propter quod pro-
phetæ vaſtatores Iudæorum finaliter denunciabant deſtrui &
vaſtari. & eodem modo hîc facit Moyſes: & primò oſtenditur
vnitas veri dei, cùm dicitur: ℭVidete quòd ego ſim ſolus.
quia alij dij non habent poteſtatem iuuandi. n ℭEgo occidã.
malè facientes. o ℭEt ego uiuere faciam. bene agentes.
p ℭPercutiam. vos, cùm me ad iracundiam prouocaueritis.
q ℭEt ego ſanabo. cùm per pœnitentiã reuerſi fueritis. ſed ſic
nõ erit de aduerſarijs vr̃is, quos ego deſtruam ſimpl'r. vñ ſubdit̃:
r ℭLeuabo &c. mod⁹ eſt iurãdi ad affirmationẽ ei⁹ qđ ſequit̃:

a ℭSagittas.Dęmones:de qb⁹ ait Iob: Sagittę dñi in me ſunt q̃ſi tãtam exerce-
Iob.6.a. bo vindictã,quæ dæmonib⁹ q̃cꝫ poſſet
† aciẽ gladij mei ſufficere. b ℭEt de cap.Captiuorũ capita radebant̃ q diſtrahebant̃, & ſub corona vẽdi dicebant̃.De cap. Caput inimicorũ nudat̃,qñ cõſiliũ iniquæ mentis vanũ eſſe ꝓbat̃,quo ſe impune peccare arbitrabat̃. Capita quocꝫ inimicorum ſunt magiſtri, in quos vltio nouiſsima
Apo.14.d. redundabit. vñ: Exiuit ſanguis de lacu vſcꝫ ad frenos equorũ.i.vltio tormẽtorũ vſcꝫ ad rectores pplorũ. c ℭQuia ſan.in iudicio,ppls dei laudabit̃, cũ apparebit glorioſus, & inimici iuſta retributione punient̃. d ℭAſcen.in mon. עברים Abarim interpretat̃ tranſitus, נבו Nebo in concluſione. Dicit̃ Nebo mõs eſſe in terra Moab cõtra Iericho ſuprà Iordanẽ in ſupercilio Phaſga iuxta mõtẽ Phogor,à quo circa eũ regio vſcꝫ nunc Phaſga appellat̃. Moyſes ergo in Abarim,& in mõte Nebo cõtra Iericho vltra Iordanẽ morit̃, qa lex & circũciſio vſcꝫ ad Chriſtũ & baptiſmi ſacramentũ proceſsit,ibicꝫ cõcluſa eſt,quia finis legis Chriſtus. Vidit Moyſes terrã ꝓmiſsiõis, ſed non ingreſſus eſt, quia in ſpiritu præuidit,& in lege prædixit Chriſti gratiã futurã:ſed pñtẽ non vidit eum.vnde
Mat.13.c. Multi iuſti & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis. & non viderunt.

Nico.de Lyra.

a ℭViuo ego in æter. id eſt ſicut verum eſt; quòd vita mea eſt immutabilis, ita faciam vindictam de aduerſarijs veſtris.ideo ſequitur: b ℭSi acuero ut fulgur gladiũ meum. & accipit̃ hîc ſi, pro quia. c ℭReddam ul.ho. meis. hoſtes enim domini dicuntur hîc hoſtes filiorum Iſrael,quia licet puniẽdo filios
F Iſrael eſſent exequutores diuinæ iuſticię,hoc tamen faciebant ex mala volũtate,& peruerſa intentione,intendentes diuinum cultum qui apud Iudæos erat deſtruere:& iõ cõſeq̃nter dicunt̃ hoſtes dñi de⁹ tñ ꝑ oĩpotẽtiam ſuã, & ſapiẽtiã vtit̃ malis actib⁹ & voluntatib⁹ hoĩm ad ſuã gl̃iam,vt.ſ.dictũ eſt. d ℭInebri.ſa.m. Id eſt pœnas volũtate mea immiſſas. & ſi quęrat̃,quõ ĩebriabũt̃,ſubdit̃: e ℭDe cru.oc.&c.mod⁹ erat antiquit⁹, qd̕ captiui ducebantur nudatis capitibus ad maiorẽ eorum confuſionẽ,& victoriæ
► Ideſt trãſitũ declarationem, & quia deus ſic puniet aduerſarios filiorum Iſrael. ideo concluditur. f ℭLaudate Gentes populum eius.id eſt populũ Iſrael, qui dicit̃ ſpãlis populus dei. g ℭQuia ſanguinem ſeruorum ſuorum.id eſt Iudęorum q ei ſeruiebãt in cultu latrię,& accipit̃ hîc totũ ꝓ pte ſcd̕m vnã regulã exponẽdi ſacrã ſcripturã.Licet em̃ in pplo Iſrael eſſent multi mali,tñ cũ illis erãt etiã mlti boni,& frequẽter cũ malis interficiebãt̃,& captiui ducebãt̃,ſicut patet de Tobia & Daniele cum ſocijs ſuis. & de vindicta taliũ loq̃t̃ hîc ſcriptura. h ℭEt pro.&c. qa poſt captiuitatẽ Babylonicã fuerũt Iudæi reducti ad terram ſuã,& tũc fuit exculta quę lõgo tpe mãſerat q̃ſi deſerta. i ℭVe.er.hîc ponit̃ epilogus reſpectu cãtici prędicti, i q̃ primò oñdit̃
†Eregione ipſi⁹ publicatio, cũ dr̃: Loquut⁹ eſt oĩa verba cãtici hui⁹ in aurib⁹ ppli, ſcd̕ò impreſsio ei⁹ in cordibus eorũ ad memoriter retinendum,& ope adimplendum, cùm dicitur: Ponite corda veſtra &c.& patet lr̃a.

a ℭQuia vita ſum.
meam & dicam: Viuo ego in æter- a
a ℭId eſt repentinam vindictam & ineuitabilem hoſtibus inflixero. b ℭManifeſte.
num. Si acuero †ut fulgur gladium b
a ℭEx improuiſo. b ℭIuſtam retributionem.
meum, & arripuerit iudicium ma-
a ℭPoteſtas diuina. b ℭQuam debebo.
c ℭHæreticis, Iudæis.
nus mea, reddam ultionem hoſtib⁹ c
meis, & his q oderunt me retribuã.
a ℭPlenam vindictam ſignificat. b ℭVltiones ſubitas & improuiſas que non occulte, ſed ſubito impios penetrabunt. c ℭDamnatione perditorum.
Inebriabo ſagittas meas ſanguine, d
a ℭDiuina ſententia. b ℭIn iudicio extremo.
ℭOmnino. c ℭCarnalia ſapientes.
ℭOpera carnis.
& gladius meus deuorabit carnes.
a ℭAEterna morte damnatorum.
b De cruore occiſorum, & de captiui e
a ℭVano conſilio patefacto. b ℭCaptiuorum.
c ℭMentis vel magiſtri.
tate nudati inimicorũ capitis. Lau- f
ℭFidelem. a ℭAfflictionem vel martyrium.
e date Gentes populũ ei⁹ quia ſãgui- g
a ℭSanctorum vnde: Vindica domine ſanguinem ſanctorum tuorum, Apo.9.a.
nem ſeruorum ſuorum ulciſcetur.
Et uindictam retribuet in hoſtes eo
ℭMiſertus. ℭEccleſię. ℭSanctorum.
rum, & propicius erit terræ populi h
ſui. Venit ergo Moyſes, & loqu- i
tus eſt omnia uerba cantici huius in auribus populi, ipſe & Ioſue filius Nun. Cõpleuitcꝫ omnes ſermones iſtos loquens ad uniuerſum Iſraël, & dixit ad eos: Ponite corda
ℭVt intelligatis & memoriter teneatis.
ueſtra in omnia uerba quę ego teſtificor uobis hodie, ut †mandetis ea filijs ur̃is cuſtodire & facere & implere uniuerſa quę ſcripta ſunt in uolumine legis huius, quia non in caſſum præcepta ſũt uobis, ſed ut ſinguli in eis uiuerent, quę faciẽtes longo perſeueretis tempore in terra ad quam Iordane trãſmiſſo ingrediemini poſſidendam. Loquutuſcꝫ eſt k dominus ad Moyſen in eadem die
l dicens: Aſcende in montem iſtum Abarim, id eſt tranſitum in mon
ℭIn concluſione.
tem Nebo, qui eſt ĩ terra Moab cõ
a ℭIn ſpiritu. b ℭGloriam eccleſiæ futuram.
tra Iericho, & uidẽ terram Chana- m
ℭVidentibus deum.
an quam ego tradã filijs Iſraël obtinendã, & morere in mõte. †Quem n
ℭPręcedentibus ſanctis.
conſcendens iungeris populis tuis o
ſicut mortu⁹ eſt Aaron frater tuus p
in monte Hor, & appoſitus populis ſuis, quia preuaricati eſtis cõtra q
me ĩ medio filiorũ Iſraël, ad aquas contradictionis ĩ Cades deſerti Sĩ,
ℭScilicet ſanctum oſtendiſti.
& non ſãctificaſtis me inter filios Iſ
ℭAlias contra.
raël. †Ecõtra uidebis †eam, & non ingredieris in eam, quam ego dabo filijs Iſraël.

patet lr̃a. k ℭLoquu.ẽ.hîc deſcribit̃ cõſummatio legiſlatoris Moyſi & priò ei mors à dño prędicit̃,ſcd̕ò ppls à Moyſe bñdicit̃.ca.xxxiij.tertiò morit̃ & ſepelit̃. ca.xxxiiij.Circa primum dicitur Moyſi: G
l ℭAſcẽ in. עברים Abarim eſt nomẽ montis magni,& נבו Nebo cuiuſdam ptis ſupeminẽtis in illo:vñ meli⁹ videri poterat terra ꝓmiſsiõis. m ℭEt ui.te. hoc dicit̃ ad ei⁹ cõſolationẽ, vt quã nõ poterat ĩgredi,poſſet tñ ĩtueri. n ℭEt mo.in.qa hoc diffinitum eſt apud me. o ℭIun.p.t.ĩ libo ſctõrũ pr̃m. p ℭSicut mor.i.ita ſuauiter & q̃erè, de cuius morte dictũ fuit Nu.xx.& ſubdit̃ cã q̃re ambo mortui ſunt ante ingreſſũ terrę ꝓmiſsiõis,cũ dicit̃: q ℭQuia præ.de qua prẹuaricatione dictũ fuit Nu.xx.

ℭIn ca.xxxij.vbi dicit̃ in Poſtil.hîc cõſequẽter deſcribitur exhortatio ple.&c.

ADDI.I. Hoc carmen Moſaicũ nõ ẽ exhortatoriũ ſeu cõmĩatoriũ,ſed merè ꝓpheticũ, in ipſo em̃ nõ ponũt̃ aliq̃ v̾ba cõmĩatoria nec cõditiõalia,vt dicẽdo,Si hoc feceritis vl̃ nõ feceritis,cõtinget vobis hoc vl̃ illud, vt ſuprà.c.xviij.vbi ꝓcedit nõ ſolũ propheticè,ſed etiã cõminatoriè, vt ex ĩpo mõ loq̃ndi ibidẽ patet:ſic ĩ hoc ca.ꝓpheticè tm̃mõ denũciabãt̃ ea quę vẽtura erãt circa ſtatũ illi⁹ ppli ĩ his quę ad diuinũ cultũ videt̃ ptinere:& hoc prędicẽdo circa pctã magna eorũ futura,qb⁹ de⁹ illũ ppl̃m à ſua ſpãli familiaritate ſaltẽ ꝓ minori pte abiecturus erat.ptinebat em̃ ad pfectionẽ Moſaicę ꝓphetię,vt Moyſes q legiſlator fuerat.ve.te. & tãcꝫ principalis dei miniſter ppl̃m illũ adduxit ad diuinũ cultũ,ꝓphetãdo prędiceret vltimũ,ad qd̕ lex ꝑ ipſum data deueniret. H
Qd̕ q̃dẽ vltimum erat,vt pplo illo ſuis pctĩs à dei pecl̃iari familiaritate ꝓ maiori pte excluſo,aliq̃ ps eorũ cũ Gẽtib⁹ ĩ cultũ diuinũ adunaret̃, qd̕ fuit ĩplectũ ſub Chriſto:& ſic vltimũ ĩ Moſaica doctrina cõtẽtũ cõtinuat̃ cũ exordio publicatiõis legis Chriſti ĩ q̃ Gẽtiũ vocatio in ppl̃m dei ꝑ apl̃os fuit ĩchoata:vñ & hoc carmẽ tãcꝫ notãdiſsimũ diſtrictiſsimè cõmẽdat̃ à pplo retineri,de q̃ dicit̃ ĩ pręc.ca. Nũc itacꝫ ſcribite vobis cãticũ iſtud,& docete filios Iſrael,vt memorit̃ teneãt,& ore decãtẽt,& ſit mihi carmẽ iſtud ꝓ teſtimonio inter filios Iſrael.Quę q̃dẽ ꝓphetica denũciatio ꝓponit̃ abſcꝫ aliq̃ cõditiõe vt patet ĩtuẽti,ſicut ĩ dictis ꝓphetarũ ſępe cõtingit,qd̕ ꝓphetę aliq̃ñ denũciãt futura,ꝓut ſũt ĩ diuĩa pręſcĩa,quę ĩfallibilis ẽ:& ſic cõtẽta ĩ hoc ca.ſũt merè ꝓphetica,nõ ãt exhortatoria nec cõmĩatoria. Illa v̾ò quę ſupi⁹ ĩ prędicto ca.xxviij. dicũt̃,quę ad hãc materiã ptinẽt,cõminatoriè ſeu pmiſſoriè & etiã cõditionaliter intelligẽda ſũt,ꝓut ſonãt,& hoc ꝓpter cõtigẽtiã hũanorũ actuũ,quã nõ tollit diuina pręſcĩa ſeu ꝓuidẽtia,ꝓut ĩ.j.par.q.xxij.in cor.queſtiõis,& etiã ĩ rñ. ad vlti.arg.licet etiã ꝓpheticè ĩtelligãt̃ vt dictũ eſt.Itẽ qd̕ hîc dicit̃: Audite cęli & aurib⁹ per.ter.&c.ĩtelligẽdũ eſt ꝑ modũ atteſtationis:nam ſtatim ſuprà ante huiuſmodi carminis propoſitionem dicitur: Et inuocabo cõtra eos cęlũ & terrã,vbi ĩ He. habet̃,& teſtificabo cõtra eos cęlũ & terram:qualiter autem cælum & terra intelligantur eſſe teſtes habetur ex gloſ. ord.quę vbi dicit̃ cælũ,interpoſuit cæleſtes:& vbi terrã, terreſtres:& ſic vocãtur hîc in teſtes angeli beati qui cæleſtes ſunt.

† pręcipiatis
† Nu.20.d. & 33.e.
† terram

A ſtes ſunt.Siſr p hoc qđ dicit:Terra,inuocāt aīę ſctōrū patrū,q̄ nō
dū erāt ī cęlo,vt qñ ea q̄ cōtinent ī hoc ca.pplo cōtingerēt,p̄dictę
creaturę cęleſtes & terreſtres teſtificarēt iuſtitiā & veritatē diuinā
in abiectionē huius ppli ,ppter demerita eorū.vñ Iſa.j.cuius tp̄e
ea q̄ hic p̄noſticant ad executionē ,pcedere incipiebant,ab huiuſ-
modi Moſaica atteſtatiōe ſuā ,pphetiā incœpit dicēs:Audite cæli
& auribus pcipe terra:vbi glo.Sicut pplo Iſraeli p Moyſē dictū
fuit:Audite cæli & loquar,& audiat terra verba oris mei:ſic poſt
p̄uaricationē populi,eos vocat in teſtimoniū vt oīa cognoſcāt
deū,vt vltorē ſuorū mādatorū ad iracūdiā cōcitatum, vt in glo.
Vñ aduertenti vtrūque caplm.ſ.iſtud & primū Iſaiæ,ſatis patet,
q ea q̄ in hoc caplo p̄noſticātur,in illo caplo Iſa.denunciāt tāq̄
,pcedētia ad executionē.dicit enim ibi:Filios enutriui & exaltaui,
ipſi aūt ſpreuerūt me &c.& hic dicit:Deū qui te genuit dereliq̄ſti
& oblit⁹ es dñi creatoris tui,& multa ſiſia.¶ Itēcirca iſta q̄ hic tra
dunt de deo.ſ.cū dicit:Dei pfecta ſunt opera &c.q̄ verba ſūt ī ſe,
,put in Poſtilla exponunt.Vlteri⁹ tñ in eis aliq̄ ſunt attēdēda,quę
ad ,ppoſitū ,pprie ptinēt.¶ Ad qđ ſciendū,q qa deus ,pmiſerat
patrib⁹ mlta bōa ſe daturū filijs,vt patet de Abrahā Geñ.xij.& in
quā plimis alijs caplis ſeq̄ntib⁹, in q̄rū executiōe,magnalia fece-
rat cū eis in Aegypto & in ma.ru.&c.Siſr & legē eis dederat tāq̄
populo peculiari,vt Exo.xx.Idcirco q Moyſes in loco deiectio-
nem eorū ,pphetare & teſtificari intēdebat,ne forte quis pręſume
ret deo attribuere aliquē impfectionē,ſaltē in operibus ſuis cum
pplm impfectū accepiſſet,vel legē impfectā dediſſet, & hmōi:iō
in exordio ſuę atteſtatiōis dicit:Date magnificentiā deo nro.q.d.
Ex iſtis q̄ dicturus ſū nihil impfectiōis deo eſt attribuēdū , nec ei⁹
opibus,qa dei pfecta ſūt opa.Siſr iſta q̄ ſequūt,ne qs debeat repu
tare cōtrariari diuīæ miſcđiæ ait:Et oēs viæ eius iudicia.¶ Circa
qđ attēdēdū eſt,q vię dñi qb⁹ regit vniuerſū ſcđm Pſal.ſūt miſe
ricordia & veritas.i.iuſticia.Sed in qbuſdā effectib⁹ diuīæ guber
natiōis magis relucet miſcđia q̄ iuſticia,,put patet de vijs dei q̄s
deus Moyſi oñdit.ſ.Exo.xxxiij.Et hoc ē p̄cipue cū de⁹ ,pcedit p
cendo & miſerādo,ſicut in pctō vituli,de q̄ ibi agitur. In qbuſdā
vo diuinis effectib⁹ magis relucet iuſticia q̄ miſcđia,ſicut cū pu
nit pctā p̄ſerim illa q̄ cōtra diuinū honorē publicè cōmittūt:de q
B bus ī hoc ca.ſpēaliter agit,oñdēdo q̄liter talia fuerūt à pplo com
miſſa,& à deo rōne ſuę iuſticię erāt puniēda,in qb⁹ iudicijs diuīis
diuīa fidelitas abſq̄ vlla iniqtate demōſtrat,ex hoc q nullū ma-
lū remanet impunitū.& de hoc dicit:De⁹ fidelis abſq̄ vlla iniqta
te,Siſr & ei⁹ iuſticiæ rectitudo oñdit,inq̄tū punitiōes ,pcedentes
à ſua iuſticia ſcđm quā iuſt⁹ dicit,recte correſpōdēt pctis: quæ p
delinq̄ntes fuerūt cōmiſſa,,put in hoc caplo patebit.& de hoc di
¶ In eo.ca.vbi dicit in Poſtilla. (cit:Iuſtus & rectus &c.
Secundo comminatur eis ſubiectionem reſpectu vilis populi:

ADDI.II. In his duobus verſib⁹.ſ.ipſi ,puocauerūt me
&c.Et ego ,puocabo eos &c.notabiliter & ,p
prie oſtenditur rectitudo iuſticiæ diuīæ in Iudæorū punitione.
Ad qđ ſciendū q Iudæi principaliter receſſerunt à dei obedien- Iudęi receſſerūt à dei obedientia
tia in duobus.Vno.ſ.modo colendo idola,vt præcipue patet in
hiſtorijs.iij.&.iiij.Regum.& in alijs locis de quo dicitur hic: Ipſi
me prouocauerunt,in eo quòd non erat deus.ſ.in idolo qđ non
eſt deus,recipiendo illud tanq̄ deum.Secundo peccauerunt prin
cipaliter contra deū,non idola colendo,ſed deū irritando per va-
nas & īſanas doctrinas à Phariſæis malicioſe confictas,quib⁹ mā
data dei irritauerūt,iuxta illud Mat.xv.a.Irritum feciſtis māda-
tum dei propter traditiōes vras,de quo dicit:Et irritauerūt in va
nitatib⁹ ſuis.vñ vbi dicit in vanitatib⁹ ſuis,Glo.interl.in ſupſti-
tionib⁹ eorū.Quę q̄dē ſupſtitiōes ,pprie ptinēt ad doctrinā Pha
riſaicā,q p̄cepta dei ſic falſe & vane exponebāt,vt intētio dei p̄ci
pientis irritaret ,ppter eorū falſas traditiones,vt Chriſt⁹ eis oſten
dit circa p̄ceptū de parētū honoratiōe in p̄dicto capitulo.Ex qua
quidē falſiſſima doctria Chriſtū dñm reū eſſe mortis iudicauerūt
dicentes Ioh.xix.b.Nos legem habemus,& ſcđm legē,debet mo-
ri.,ppter quæ duo pctā p̄noſticat eis duplicē pœnā p̄dictis pecca
tis correſpōdentē.Pro primo em pctō,ſcđm q coluerūt nō deū
pro deo, deus puniuit eos correſpōdēter aſſumendo non pplm
ſcilicet pplm Gētilē in pplm Iudęis reprobatis,de q̄ dixit:Et ego
,puocabo eos ī eo q nō eſt ppls.vñ glo.ſup hoc verbo: Sicut irri
tauerūt me,mltitudinē falſorū deorū colēdo & me reprobando:
ſic irritabo eos mltitudinē Gētiū aſſumēdo,& illos reprobando.
Quę q̄dē glo.ī dictis Apli māifeſte fundat,q hāc autoritatē ad ,p
pōſitū allegās ad Ro.x.d.ſic di.prim⁹ Moyſes ſic dicit:Ego ad æ-
mulationē vos adducā ī non gētē in gētē &c.Pro ſcđo vero pec
cato p qđ nō colēdo deos alienos,ſed ſupſtitiōib⁹ varijs deū irri
tādo atq̄ blaſphemādo,à deo vero receſſerūt,p̄noſticat eos fore
puniendos p gentē ſtultā.ſ.paganorū,quā deus non aſſumit ſibi
in pplm, ſed habet tāq̄ gentē vanā & ſtultā,q̄ tñ gens.ſ.pagana
irritat eos

irritat eos,cū q̄tidie Iudæi ſub eorū dñio habitātes maxīe affligū C
tur & irritāt.de q̄ dicit:Et in gente ſtulta irritabo illos.Et ſic no-
tādū ē,q in hoc loco ſtat⁹ Iudęorū à Chriſto recedētiū hodiern⁹
,pprie p̄noſticat,q quidē ſtat⁹ eſt maxīe ſeruilis:q tñ antea fuerat
maxīe liber,cū ſoli deo cui ſeruire regnare ē.añ hmōi peccata ſub
debant,de quo dicit ſupra eo.ca.Dñs ſol⁹ dux ei⁹ fuit &c.De hoc
etiā ſtatu ſeruili eorꝝ hodierno pauloañ dixerat,& cōſiderabo no
uiſſīa eorū.i.ſtatū eorū tp̄e legis Chiſti,qđ q̄dē tps ,pphetę nouiſ
ſimum vocant.vnde Iſa.ij.a.Erit in nouiſſimis diebus &c.

¶ In eodem capi.xxxij.vbi dicitur in Poſtilla:Ideo concluditur:
Laudate Gētes populum eius.

ADDI.III. In expoſitiōe hui⁹ verſus.ſ.Laudate Gētes
&c.q̄ cōcluſio finalis toti⁹ hui⁹ cātici,videt
Poſtillator manifeſte à veritate deuiare.Exponit em p̄dictum ver
ſum,qui ſolus inter cęteros verſus huius cātici cōſolationē ſonat
de reuerſiōe Iudæorū à captiuitate Babylonica. qđ eſt manifeſte
contra Aplm ad Ro.xv.q allegat hūc textū ad ,pbādū vocationē
Gētiū.Ibi em inter alias autoritates ſacræ ſcripturæ,q̄s ad hoc al-
legat iſtū verſū inducit ſic dicens: Et iterū dicit: Lętamini Gētes
cū plębe ei⁹.Vbi notādū,q in hoc loco vbi trāſlatio noſtra habet Pſal.8.a.
Laudate Gētes pplm ei⁹.Idē em verbū oīno ponit hic & in Pſal. Pſal.32.a.
vbi dicit:Exultate iuſti in domino,& ſic veritas Hebraica concor
dat cū allegatiōe Apli.& p cōſequēs p̄dicta autoritas ad literam
intelligenda de vocatione Gētiū.Expoſitio autē Poſtillatoris q̄ ē
ipſius Ra.Sa.manifeſte eſt īcōſona literę: tū rōne iā dicta: tū quia
vt lra manifeſte ſonat,in hoc cātico pricipalr intendit p̄noſticare
reprobationē Iudęorum propt eorū maxima pctā in hoc ca.aſſi-
gnata,vt dictū eſt:Tū quia à captiuitate Babylonica principalr
fuerunt reducti ex meritis patrū,& etiā ex cōpunctione ſeu confeſ
ſione eorū, ,put ſatis clare habet.ſ.Leui.xxvj.vbi de illa captiui-
tate & de termino ipī⁹ plene agit vt ibi fuit expoſitū.In hoc autē
capitulo nihil ponitur ptinens ad pœnitētiā ſeu cōfeſſionē Iudęo
rū,nec ad merita patrū,vnde ille verſus nullo mō eſt allegandus
ad reductionē,ſed vere & proprie applicandus eſt, ,put allegatur
ab ipſo quē ſequit glo.noſtra ad aſſumptionē Gentiliū in pplm D
dei,de quo dixerat:Ego prouocabo eos in eo q non eſt ppls.Ra-
tio autem continuationis huius verſus ad pręcedētia declarat p di
cta Apoſtoli ad Ro.xj.c.vbi dicit :Cęcitas ex parte cōtigit in Iſra
el,donec plenitudo Gentiū intraret.Et ideo poſtq̄ Moyſes decla-
rauit in toto capi.pręſenti cæcitatem quæ in Iſrael cōtigerat ,ſta-
tim cōcludit īroductionē Gētiū in hoc ver.finali dicēs:Exultate
ſeu lætamini Gētes cum plebe eius, & eſt ſenſus:O vos Gētes ex-
ultate cū plebe eius,cum qua eſtis aſſumpti in pplm dei, qa p̄di-
cta cæcitas Iudæorum in veſtrū cōmodū verſa eſt:ſed quia in pri
mitiua eccleſia quādo Gētes fuerunt aſſumptæ in pplm dei,mul
tæ afflictiōes & ſanguinis effuſiones contigerunt in ſeruis dei.ſ.in
martyribus & ſctīs,ideo ſubdit:Quia ſanguinem ſeruorū ſuorū
vlciſcet:quos q̄dē ſeruos nominat ſine hoc q denominent à Gēti
libus vel ab Iſraeliticis, qa iā indiſtincte ab vtroq̄ pplo .ſ.Gētili
& Iudaico ſerui dei.ſ.diſcipuli Chriſti affligebant ſeu cruciabant.
Cōſequēter qa ī hac vocatiōe eccleſia dei fuit fundata & dilatata,
ideo finalr ſubdit:Propitius erit terræ populi ſui.i.miſert⁹ erit ec
cleſiæ ſanctorū.,put in glo.Eccleſia em Gētiū de cui⁹ aſſumptiōe
hic agitur in ſola miſericordia dei fundat.nā ſcđm Aplm ad Ro.
xv.b.Dico em Chriſtū miniſtrum fuiſſe circunciſionis ,ppt verita
tē &c. Gētes aūt ſup miſericordia.vñ hæc videt vera & catholica
expoſitio,ſcđm quā pręcedentia in hoc cantico ſūt exponēda,vt
cū pauloante dicit:Reddā vltionem hoſtib⁹ meis &c.nō eſt intelli
gendū de Chaldęis,ſed de Phariſæis & ſimilibus odiētib⁹ Chriſtū
Et cōformiter eſt intelligēdū de alijs ſimilibus in hoc ca.cōtentis.

REPLICA. In ca.xxxij.vbi Poſtil.optime exponit cāti-
cū Moyſi:Audite cęli &c.Bur.ponit longā
digreſſionē,ī qua primū cōtra Poſtil.dicit carmē illđ Moſaicū nō
eſſe exhortatoriū & cōminatoriū,ſed mere ,pphericū.ſed Burg.q
ſępe allegat glo.ordinariā,ī ,ppoſito habet eā cōtra ſe.Ait em gl.
Hęc verba Moyſi nō ſūt ſimplr accipiēda. qa ſcđm hiſt.Iudæis
deo largitori ingratis exprobrat pfidiā.p allegoriā ſanctā inſtruit
eccleſiā,& ad morū ,puocat honeſtatē p tropologiā.Seruanda eſt
ergo in hiſtoria veritas,in allegoria myſterium,in tropologia di-
ſciplinæ vtilitas. & infra addit gloſſ.Locutus eſt Moyſes verba
carminis hui⁹,vt q deū ore laudat,opere nō contradicat:qa non
eſt ſpecioſa laus ī ore peccatoris.& .j.circa illū verſum:Ego occi
dā.glo.dicit:Generalis admonitio eſt.Huic cōſonat magiſter hi-
ſtoriarū in expoſitione hui⁹ carminis,dicēs ipm eſſe monitorium
Burg.igit irrōnabiliter notat Poſtil.ſic exponentē.& mirū vnde
veniat hęc ſingularitas Burgen.vt dicat in hoc carmine nullum

E verbum exhortatorium vel cōminatoriū contineri, cū Moyſes ad exprobrādū, admonēdū & exhortandū fecit ad ſe vocari ſenes ꝑ tribꝰ, vt dicit̃ in lr̃a introductoria carmis: Scio inqt ceruicē tuam duriſſimā, qm̃ ſēꝑ cōtētioſe egeſtis cōtra dn̄m me viuēte, quā to magis cū mortuꝰ fuero: &. ſ. Locutꝰ ē ergo Moyſes verba carmis huiꝰ &c. vn̄ patet, ꝙ lr̃a ip̃a introducit hoc carmē, tāq̃ exhortatoriū &c. cū q̄ bn̄ ſtat ꝙ in m̃ltis ſit ꝓpheticū. Eadē etiā lr̃ę ītroductio ē cōmiatoria cū dicit̃: Occurrēt vobis mala ī extremo tp̄e &c. cū q̄ tn̄ ſtat, ꝙ cōminatio ſit ꝓphetica. Neſcio qd mouit Bur. vt tāta digreſſiōe ſe reſtrīgeret ad locutionē ꝓpheticā ſolum, niſi qa forte voluit aliqd hr̄e cōtra Poſtil. q̄uis q̄ ad hoc nō ſit magni pōderis. Et certe cōparatio huiꝰ ca. & primi ca. Iſa. quā Bur. pro cōfirmatiōe ſuę ītētiōis adducit ē cōtra eū, & ꝓ intētiōe Poſti. Cōſiderāti em̄ diligēter modos loq̄ndi, hic & ibi clare videbit̃ ꝙ ſtilꝰ eſt duplex. ſ. comœdicꝰ & tragœdicꝰ: nā ꝓphetā do vtrobiq̃ exprobrat vitia, cōminat̃ pœnā, exhortat̃ ad pn̄iam, ꝓmittēdo veniā, & puto raro tā p̄ciſam ꝓphetiā repiri, qn habeat exprobratiōis mixturā &c. ℭ In eodē carmīe cū Poſtil, exponit illū verſū: Ego ꝓuocabo eos in eo, q nō ē pplꝰs, & in gēte ſtulta irritabo eos de opp̄ſſione Iudæorū à paganis, vt ſicut ipſi Iudæi coluerūt nō deū ꝓ deo, ita deꝰ ſtultū pplm deū ignorātē p̄tulit Iudæis, ſubijciendo eos paganorū oppreſſiōibꝰ. Burg. nō ſtās contentus in tali rationabili & lr̃ali expoſitiōe, exponit prouocationē de electione non ppl̄i. ſ. Gētilis. cōgregādo ex eis eccl̄iam Iudæis reprobatis: & irritationē in gēte ſtulta expōit de punitiōe Iudæorū à paganis. Sed hæc Bur. expoſitio etſi poſſet ꝑ myſtica expoſitione ſuſtineri, lr̃alis tn̄ eſſe nō pōt, niſi valde extortè. Extorta eſt em̄ ſn̄ia, electionē ppl̄i Gētilis dicere Iudæorū ꝓuocationē, qa ex Iudæis & Gētibꝰ eſt à pricipio collecta eccl̄ia diuia electiōe in charitate, non ꝓuocatione: & in fine fiet ex eiſdē & Iudæorū reliquijs vnum ouile & vnꝰ paſtor ſine ꝓuocatiōe: qa ꝓuocatio hic ſonat in pœnā, nō ī grām. Videt̃ igit̃ ꝓuocatio & irritatio ad vnū effectū ptinere, & ſic ad idē ptinēt, nō pplꝰs & ſtultus pplꝰs: nā & glo. interli. dicit ad vtrūq̃ ptinere, qa deū verū ignorās fuit Gētilitas etiam ſtulta. & ꝑ cōſeq̄ns nō pplꝰs, ſed cōuerſa ad Chriſtū facta ē dei pplꝰs & ſapiēs pplꝰs. Nec igit̃ irritatio ꝓuocatio eſt, qa illum populum aliqn̄ nō pplm & ſtultū p̄tulit Iudęis īcredulis, & ipſos Iudæos illiꝰ ppl̄i ſubiecit ſeruituti, vt ſic maior ſeruiat mīori, ꝓut declarat Ap̄ls ad Ro. ix. quē etiā allegat Bur. ſed nō ad ſuā ītētionē vt patet. Si em̄ irritatio ī gente ſtulta dr̄ afflictio Iudæorū à Gētibus ꝓ F ut Bur. vult: dicit vtiq̃ Chriſtianos eſſe gētē ſtultā: qd' in eccleſia tolerari nō debet à Iudęo baptizato. ℭ In eo. carmīe cū Poſt. illū v̄ſū: Laudate Gentes pplm eiꝰ &c. exponit de cōſolatione Iudæorū in reditu captiuitatis Babylonicę, Bur. dicit eū manifeſte à veritate deuiare, aſſerēs eſſe illā expoſitionē contra Ap̄lm ad Ro. xv. G q vt Bur. dicit illū verſum adducit de vocatione Gentiū ad fidem &c. Hic dico, ꝙ ſi ita eſſet, vt Bur. allegat, non obſtaret quin particularis reductio captiuitatis Babylonicę ad literā, etiam exponatur de humani generis generali redemptione. Hoc em̄ ſępe fit ī ſacra ſcriptura: ꝙ tranſitur de parte ad totum, & econuerſo, vt patet in regulis Ticonij, quas ponit beatus Aug. iij. de doctrīa Chriſtiana. & eſt regula quarta, ſed non apparet ꝙ Apoſtolus hūc verſum aſſumat ad intentionē Bur. nā ſcribēs Romanis, diſtinguit ī loco allegato īter vocationē Iudęorū & Gētiū, dicēs in ſn̄ia Chriſtū vocaſſe Iudęos ex debito quodā ad cōfirmādū ꝓmiſſiones patrū: Gētes autē ſuꝑ miſericordia ſine tali p̄uia ꝓmiſſione. Hortat̃ igitur vtroſq̃ ad deum honorandū, & ad hoc inducit tria teſtionia ſacræ ſcripturæ: Quorū ſecundum ſumpſit ex hoc loco. Nunc autē inuitare Gētes & Iudæos, imo omnes creaturas ad laudandū deum, non obuiat expoſitioni Poſtil. Nec valet qd' Bur. ſcd'o adducit, ꝙ videlicet hic p̄noſticatur reprobatio Iudæorum propter eorum maxima peccata. in hoc em̄. ca. aſſignatur principalit̃ idololatria ꝓ cauſa reprobatiōis & deiectionis eorū, cū dicit̃: Prouocauerūt eū in dijs alienis &c. q̄ ꝓcedunt & ſequunt̃, q̄ idololatria tempore vocationis Gētium in Iudæis locum nō habuit, vt Bur. ſæpe teſtatur in hoc ſuo corruptorio: ſpecialiter ſupra Leui. xxiij. Abiectio igit̃ Iudæorū, de qua in hoc ca. fuit ꝑ captiuitatem Babylonicā, igit̃ hæc conſolatio quæ concludit̃, eſt eadem, ꝓut Poſtil. vult. Nec valet qd' vlterius Bur. pro ſua intentione adducit, dicens, ꝙ reductio captiuitatis Babylonicæ fuit ex meritis patrū, & confeſſione captiuorum, & in hoc ca. nihil taliū ponitur. Nam ſępe dictum eſt, ꝙ argumentum ex autoritate negatiue non valet ſed ſapit errorem Vuiklef, & Huſſitarū: nam ſi valeret, poſſemꝰ & nos arguere contra ſuam. & glo. allegoricam expoſitionē. Deiectio hæc Iudæorum & Gentiū vocatio eſt propter Iudæorū ꝑfidiam, quia Chriſtum negauerunt, ſed nihil talium habetur in litera niſi de idololatria quę locum ꝓ tunc habuit, vt dictū eſt: ſed manifeſtum eſt vtrūq̃ argumentum nō valere. cū expoſitione igitur vera Poſtillatoris expoſitionē glo. ordi. non abijcio: quia ſtant ſimul ſcd'm regulas Ticonij ſupra allegatas: q̄uis Bur. ſe ad vnam H aſtringat, & in odium Poſtillatoris primum obijciat ſine ratione vt patet ex dictis.

GLOS. ORDI.

Cap. XXXIII.

a HAEC eſt benedictio, qua benedixit b Moyſes homo dei filijs Iſrael āte mortem ſuam, & ait:

De benedictione Moyſi

Haec eſt benedictio. Cap. XXXIII. Bn̄ in fine Deuteronomij bn̄dictionē poſuit, qa Chriſtꝰ poſt cōpletionem euāgelij aſcenſurꝰ ī cælū eleuatis manibꝰ diſcipulos ſuos bn̄dixit. Benedictio qua filijs Iſrael in Deuteronomio (qd' ē ſcd'a lex) benedixit, ad gratiā pertinet no. Te. in quo priſcę legis myſteria reſerantur, & veri Iſraelitæ benedictionē ꝑ Moyſen hoīem dēi p̄dictam ꝑ hominem Chriſtū cōſequūt̃. Bene autē imīnēte morte Moyſi benedictio dat̃, qa legis vmbra moriente, cæleſtiū donorū veritas aperit̃. Pręuidēs ergo Moyſes Saluatoris aduētū & gratiā no. Te. q̄ſi p̄teritā explicās voce primitiuę eccl̄ię lætabūdꝰ exultat, dicēs: Dn̄s de Sina venit &c. ℭ Au. Alia lr̃a: Hæc eſt benedictio qua be. Mo. homo dei filijs Iſrael, priuſq̃ deſūgeret̃. & dixit: Dn̄s ex Sina venit & alluxit ex Seir nobis, feſtinauit ex mōte Pharā cū multis milibꝰ Cades. Ad dexterā eiꝰ angeli cū eo, & pepꝑcit ppl̄o ſuo. & oēs ſc̄tificati ſub manꝰ tuas, & hi ſub te ſūt. Et accepit de verbis ipiꝰ legē q̄ mādauit nobis Moyſes ī hęreditatē cōgregatiōis Iacob, & erit dilecto princeps, cōgregatis principibꝰ ppl̄orū ſimul cū tribubꝰ Iſrael. Nō negligēter p̄tereūda eſt iſta ꝓphetia. Apparet em̄ hæc benedictio ad nouū pplm ptinere, quē Chriſtꝰ ſc̄tificauit, ex cuiꝰ ꝑſona hęc dicūt̃ à Moyſe, nō ex perſona Moyſi, qd' ī ſequētibꝰ apparet. Si em̄ hoc dictum eſt: Dominꝰ ex Sina venit: ideo qa in monte Sina lex data eſt, qd ē qd' ſeq̄t̃, & alluxit nobis ex Seir, cū Seir mōs Idumęę ſit, vbi regnauit Eſau? Deinde, cū Moyſes filios Iſrael benedicat, quō idē dixit, & accepit de verbis ipſiꝰ legē quā mādauit Moyſes? ꝓphetia ē ergo nouū pplm Chriſti grā ſc̄tificatū p̄nunciās. Ideo ſub noīe filiorū Iſrael, qm̄ ſemē eſt Abrahę, i. filij ꝓmiſſionis, & īterp̄tatio eiꝰ, vidēs deū. Dn̄s ergo ē Sina venit. i. Chriſtus qa Sina īterp̄tat̃ tētatio. Venit ergo ex tētatiōe paſſiōis, crucis, mortis. Et alluxit ex Seir, qd' īterp̄tat̃ piloſus, qd' ſignificat pc̄tōrē. Sic em̄ natꝰ ē Eſau odio habitꝰ. Sed qm̄ q ſedebāt ī tenebris & vmbra mortis lux orta eſt eis, iō alluxit ex Seir. Intelligit̃ etiam de Augustinꝰ Allegorice Gentibus,

Glossa ordinaria

Gētibꝰ, qd' ſignificat̃ ꝑ nomē Seir q mōs eſt ptinēs ad Eſau, vētura Chriſti grām ppl̄o Iſrl̄, vn̄ Ap̄ls: Ita & hi nūc n̄ crediderut ī vr̄a miſcd'ia, vt & ip̄i miſcd'iā cōſeq̄nt̃. Hi ergo dicūt, alluxit ex Seir nobis, & feſtīauit ex mōte Pharā. i. fructifero, q̄ ſignificat̃ eccl̄ia cū m̃ltis milibꝰ Cades & mutata interpretatur Cades & ſanctitudo. Mutata ſūt ergo m̃lta mlia, & ſc̄tificata ꝑ grām: cū qbꝰ venit Chriſtꝰ ad Iſrl̄elitas poſtea colligēdos ad dexterā eiꝰ. Et angeli cū eo. hoc expoſitiōe nō idiget. Et pepꝑcit ppl̄o ſuo donās. ſ. remiſſionē pc̄tōrū. Inde ad ip̄m cōuertit ſermonē. Et oēs ſc̄tificati ſub manꝰ tuas. & hi ſub te ſūt, n̄ ſuꝑbiētes. ſ. ſed agnoſcētes grām. Et accepit de v̄bis ip̄iꝰ legē, pplꝰs Chriſti. ſ. quā mādauit nobis Moyſes, qa doctrīa eiꝰ ītellexit legē quā mādauit nobis Moyſes. vn̄: Si crederetis Moyſi, crederetis forſitā & mihi. Nō em̄ accepit pplꝰs ille legē, qn̄ nō ītellexit, ſed tūc accepit qn̄ ītellexit de v̄bis eiꝰ, carēs velamīe veteri cōuerſus ad dn̄m. Hāc dicit hæreditatē cōgregationis Iacob, q̄ nō eſt terrena ſed cęleſtis, nō tp̄alis ſed ęterna. Et erit in dilecto princeps, ipſe vtiq̃ in dilecto populo erit princeps dominus Ieſus Cōgregatis principibus populorū. i. Gētiū ſimul cū tribubꝰ Iſrael. vnde: Lętamini Gētes cum populo eius. Quia cæcitas contigit ex parte in Iſrael, donec plenitudo &c. b ℭ Moyſes hō. Moyſes ſignificat legē, quæ ante mortem id eſt antequā in ipſo finiretur prædixit eccleſiam in Chriſto benedicendam.

Rom. 11. d. Ioh. 5. g. Rom. 15. c Rom. 11. c

NICO. DE LY.

Dominꝰ de Sina. Cap. XXXIII.

Haec eſt benedictio &c. Hic conſequēter ponit̃ benedictio Moyſi ſuꝑ pplm ſicut & Iacob p̄triarcha benedixit filios ſuos imminente morte ſua vt habetur Gen. xlix. In hac ergo benedictione præmittitur præfatio. Diuiſio ☞ ſecundo ſubditur

Moraliter. a ℭ Hæc eſt bened. &c. Et primo ponit̃ benedictio Rubē primogeniti Iacob, cū dicit̃ infra: Viuat Rubē. Per Ruben qui interpretat̃ viſionis filiꝰ cōuenienter intelligi poteſt contemplatiuus diuinis meditationibus intentus, ideo dicitur Moraliter

※ Viuat Ruben.

A ☞ a ¶ Dñs. סיני Sinai interpretat̃ amphora mea vel menſura mea vel mãdatum. פראן Seir piloſus vel hiſpidus. שעיר. Pharã ferocitas eorũ vel frugifer. Sina igit̃ figurat vet⁹ teſta, q̃a certã menſurã mãdatorũ iuxta decalogi decretũ tenens prohibere nouit nõ iuuare, nec ſpiritu dilectionis liberat, ſed timore pœnę ſubditos ligat. vnde: Vnũ quidẽ in monte

Tropolo.

Gal.4.d. Sina in ſeruitutẽ generans &c. Dñs ergo venit de Sina, i. ex lege, & ꝓphetis credentibus innotuit. Inde eñ venit, cùm ibi legẽti & intelligẽti innoteſcit.

† Sinai

Luc.24.d. vñ: Ipſe incipiẽs à Moyſe & oĩbus ꝓphetis, diſcipulis exponebat, ad quorũ corda venire cupiebat. De Seir ortus ſcd'm carnem. ſ. de Iudęis malitiæ & perfidiæ ſpineto aſperrimis, nouæ lucis ortu tanq̃ verus ſol iuſtitiæ fideles illuminauit. vñ: Nobis oriet̃ ſol iuſtitiæ. Et alibi: Orietur ſtella ex Iacob, & cõſurget homo de Iſrael. ¶ Dñs &c. Sina interpretat̃ tentatio. Dñs ergo de Sina venit, quia carnẽ noſtrã, in qua tentaretur, accepit. b ¶ Et de Seir &c. Qui & Edom vel Eſau, hic eſt populus Iudęorũ, qui gulæ deſiderio quaſi ꝓ lentis edulio primatus gloriã perdidit, & bñdictionis gratiã fide iunioris populi ſupplantatus amiſit.

* eis, vel ad eos. Etiam vel quã, admiratiuè ꝓnuntiatum, Mala.4.a. Num.24.c. Allegoricè

† vel hæreditati

¶ De Seir ortus eſt nobis &c. Hunc montẽ longo tp̃e circũierunt & in eo aliqua p̃cepta acceperũt. Seir. i. hiſpidus vel piloſus, Gentilitatẽ ſignificat q̃ peccatis erat horrẽda de qua ortus eſt dñs, quia in fine de eccleſia gentium Iudęis prędicabit, quia reliquiæ ſaluæ fient. c ¶ Apparuit &c. Qui frugifer interpretat̃, q̃a de eccleſia Gentium virtutibus frugifera fides Chriſti prędicabat̃ Iudęis, de monte Pha. Pharã ferocitas eorum vel frugifer interpretatur. Chriſtus ergo de Pharan apparuit, quia quantò contra eũ ferocitas infidelium exarſit, tantò altius diuinitatis eius notitia creuit. Quantò enim inter paſſionis contumelias latuit, tantò per virtutem reſurrectiõis effulſit, & qui prius incredulitatis ferocitate pſecuti ſunt, poſtmodum ei charitatis ardore adhęſerunt. de quib⁹ additur: & cum eo ſanctorum milia.

† Chald. interpre. in Iſrael

B d ¶ In dexte. Tabulæ. ſ. in quibus lex quę purgat & vrit peccata. Dextera quoq; patris eſt filius

Luc.12.f. qui attulit legem charitatis dicẽs: Ignem veni mit. in ter. &c. ¶ In dex. eius igi. lex. Dextera euangelium, per quod beatitudo ęterna ꝓmittitur, quæ dextera dicitur, nõ temporalis ſicut in lege, quæ

Cañ.2.b. dicitur leua. vñ: Dextera illius amplexa me. In hac dextera lex ignea i. charitas ſpiritusſancto in electorum cordibus inflammata. vnde

Ro.13.c. dicit: Plenitudo legis dilectio. Et alibi: Mandatum nouum do vo-

Ioh.13.d. bis, vt diligatis inuicẽ. Hæc igneis linguis ſpiritusſancti apoſtolis infuſa, omnem legis plenitudinem tanq̃ digito dei deſcripſit, & ſpiritu feruentes & operatione lucẽtes fecit. Sed quia nõ vni populo

Ioh.15.b. vt lex Moyſi, ſed omnib⁹ data eſt, adiũgit: dilexit populos. e ¶ Di-

Act.10.f. lexit. vnde: Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, vt animã ſuam ponat &c. f ¶ Omnes. ſine pſonę acceptione, vñ: Qui timet deũ

Leui.19.a & ope. iu. acce. eſt illi. ¶ Omnes ſan. Sanctificati. ſ. in nõie eius q

Ioh.10.f. audierunt: Sancti eſtote, q̃m ego ſanctus ſum &c. g ¶ In manu. i. potentia, qua ꝓtegũtur. vnde: Nõ rapiet quiſquã de ma. mea &c.

Eſa.62.a. Hi per charitatem ſunt vnum regnũ in manu domini. vnde Eſaias: Et eris co. gloriæ in ma. dñi, & diade. regni in manu dei tui. h ¶ Et qui appro. &c. quaſi non contriſtentur qui Chriſtum in carne docentem non audierunt, quaſi ab hominibus decipiantur. Per os

Luc.10.c. ſanctos loquit̃ Chriſtus, per pedes doctrina capitis auditur. vnde: Qui vos audit, me au. &c. Vel illi appropinquant pedib⁹ eius ad capiendam doctrinam, qui ſpirituali deſiderio flagrãtes euangelicis & apoſtolicis ſcripturis die noctuq; inuigilãt. Sed quia hæc de nouo te. dicta ſunt, ſequit̃ quorũ voce Moyſes loquit̃ de veteri lege dicens legẽ pręcepit nobis &c. i ¶ Hæreditatem. quia hæc eſt vti-

Rabanus litas legis, hæreditas Abrahę promiſſa: Si volueritis & audieritis me, bo. ter. comedetis. k ¶ Erit &c. Iacob ab angelo benedict⁹, Iſrael vocatus eſt, id eſt rectus dei, & Iudęus ad fidem conuerſus ab

Eſa.44.a. eo poſt reſurrectionem benedictus cui in paſſione pręualuit, ob iu-

Pſal.2.b. ſtitiæ perfectionem rectiſſimus appellatur. vnde: Audi Iacob ſerue meus, & rectiſſime quẽ elegi. &c. l ¶ Rex: Chriſtus. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, vt ſcilicet faciat regnum & poteſtatem q eſt rex & poteſtas prima. m ¶ Cum tribubus. De quib⁹ primitiua eccl'ia: Bñ prius principes, deinde tribus cõgregandę dicunt̃, q̃a primi apl'i, poſtea p eos crediderũt alij. n ¶ Viuat Ruben. Prædicta ſalute

---

a ¶ In quo lex data fuit, quia per legem coniunctus eſt Iudæis. ¶ Sina amphora mea, vel menſura mea vel mandatum.

a b Dominus de †Sinâ uenit, & de Seir ortus a b

a ¶ Qui ferocitas eorum uel frugifer.

c eſt nobis. Apparuit de monte Phâran, c

a ¶ Primitiua eccleſia. ¶ Per eccleſiam de gentibus acquiſita. ¶ Id eſt ſanctis, qui mandata dei audientes facibus amoris inardeſcunt.

d & cum eo ſanctorum milia. In dextêra d e

a ¶ Charitas. b ¶ Legem charitatis primus impleuit. ¶ Vſq; ad mortem. c ¶ Vtroſq; circuncitionis & præputij.

e f eius ignea lêx: *dilêxit populôs omnes f g

¶ Poteſtate. a ¶ Vt diſcant humiliter, uel qui ſequuntur ueſtigia eius. ¶ Fide & dilectione.

g h ſancti in manu illius ſunt, & qui âppro- h

a ¶ Apoſtolis euangeliſtis, quorum doctrina repletur orbis. Vnde: Quam pulchri ſupra montes pedes euangelizantium pacem &c.

pinquant pêdibus eius, accipient de do-

a ¶ Euangelium. b ¶ Non iuuit non iuſtificauit, imo iubendo præuaricatores fecit. c ¶ Chriſtus, cui obedientes cæleſtem acquirunt hæreditatem.

ctrina illius. Legêm precêpit nobis Môy i

¶ Multitudinis credentium erat cor unum & anima una. Actu.4.a. ¶ Quæ ſcilicet benedictionem gratiæ conſecuta de maledicto legis liberatur.

i k ſes, †hęreditatẽ multitudinis Iacob. Erit k l

a ¶ In unitatem fidei. ¶ Apoſtolis & ſequacibus.

l †apud rectiſſimũ rex, congrêgatis princi

m n pibus populi cũ tribubus Iſraël. Viuat m

⁂ ſcd'ò ſubdit̃ executio ibi: Viuat Ru. tertiò ponit̃ cõcluſio, ibi: C Nõ eſt ali⁹. Circa primũ præmittit̃ titul⁹ cũ dicit̃: Hæc eſt bñdictio & ſubdit̃ benedictionis cã, q̃ fuit datio legis & eius ſuſceptio, & hoc notatur cũ dicit̃. a ¶ Dñs de. quia ibi dedit legem, vt habetur Exo.xx. b ¶ Et de. Dicunt Hebræi, quòd dominus primò legẽ obtulit Idumęis, q habitabãt in mõte Seir, & Hiſmaelitis q habitãt circa mõtẽ Pharã. ſed ipſi noluerunt eã accipere, & tũc dedit eã filijs Iſrl'i mõte Sinai. & ſic ſcd'm eos exponit̃ qd' dicit̃: De Seir or. eſt no. &c. i. de ill' locis venit ad nos dãdo nobis legẽ ab alijs recuſatã. Sed hoc dictũ nõ cõſonat ſacrę ſcripturæ, q̃ i toto ſuo ꝓceſſu videt̃ ſonare, ꝙ populus Hebręorũ à deo fuit ſpecialit̃ electus, vt inde Chriſtus naſceret̃, ꝓpt̃ qd' ſpeciali ſanctitate debuit pollere. ꝓpt̃ qd' ab alijs ppl'is priò fuit ſegregatus, p fidẽ vni⁹ dei. ſ. i Abrahã: vt habetur Geñ.xij. & poſtea diſtinct⁹ p circũciſionẽ, q̃ fuit ſignũ fidei, vt hr̃ Geñ.xvij. poſtea deo ſpecialit̃ applicat⁹ p legis ſuſceptionẽ, Exo.xx. & de talib⁹ bñficijs illi pplo ſingularit̃ datis, dicit̃ Pſal.cxlvij. b. Nõ fecit taliter oĩ na. &c. & iudicia &c. q̃ i lege cõtinet̃. & iõ à Iudęis videt̃ eſſe cõfictũ, ꝙ lex illa oblata fuerit alijs ppl'is, ꝓpt̃ qd' aliter exponũt doctores nr̃i ſic: De Seir. i. Idumęis & Hiſmaelitis i ſua ifidelitate & idololatria dimiſſis, de⁹ p ſpeciale bñficiũ ort⁹ eſt nobis in datione legis. Licet autem hoc ſit bñ dictum, tamen non conſonat ad plenum literę: quia ſcriptura vniformiter loquit̃ hîc de Sina & Seir & de mõte Pharã vt patet in textu. iõ põt aliter exponi, q̃a poſt dationẽ legis i monte Sinai ppl's eũdo verſus terrã ꝓmiſſiõis tranſiuit iuxta mõtẽ Seir, vt habet̃ D Nume.xx. Et dũ circũirẽt montẽ illum, cœpit populum tædere itineris & laboris, & ex hoc murmurarũt: ꝓpter qd' dñs imiſit ſerpentes ignitos ĩ pplm, vt hr̃ Nu.xxj. Et cũ ppl's clamaret ꝓpter morſ⁹ ſerpẽtũ, dñs p̃cepit Moyſi vt faceret ſerpẽtẽ ęneũ, ad cui⁹ cõſpectũ pcuſſi à ſerpẽtib⁹ ſanabant̃. Ille aũt ſerpẽs habebat ſil'itudinẽ aĩalis venenoſi, erat tñ ſine veneno: & ideo fuit figura Chriſti, q̃ habuit carnẽ ſilẽm peccatrici, ſed fuit ſine pctõ, cui⁹ intuit⁹ p verã fidẽ ſanat à morſib⁹ pctõrũ. Illã aũt figurã ĩtellexit Moyſes. & iõ dixit: De Seir ortus q̃a i circũitu mõtis Seir reuelatũ fuit ei bñficiũ incarnatiõis Chriſti & paſſionis, qd' eſt maximũ. c ¶ Apparuit. Nu.x. habet̃, ꝙ cũ populus receſſiſſet de monte Sinai, nube eos ducente, requieuit nubes in ſolitudine Pharan, & cũ populus ibi deſideraret carnes dominus dedit eis coturnices in tanta multitudine, qd' habuerunt ſatis vſq; ad menſem integrum, qd' Moyſi viſum fuit valde magnũ vt habetur Nume.xj. Tunc etiam in adiutorium Moyſi in regimine populi repleuit dominus .lxx. ſenes ſpiritusſancto. vt ibidem habetur. & propter iſtud beneficium dixit Moyſes: Apparuit de monte Pharan. illuminando .lxx. ſenes. d ¶ Et cum eo ſanctorum milia. i. angelorum ei miniſtrãtium, ſcd'm qd' dicit̃ Dañ. vij. c. Milia milium miniſtrabant ei &c. Sic igitur poſt beneficium legis datę ĩ mõte Sinai Moyſes facit hîc mẽtionẽ de alijs duob⁹ locis propter prædicta beneficia ibi collata. e ¶ In dextera eius. q̃a fuit data de medio ignis vt habetur Exo.xix. f ¶ Dilexit popu. i. xij. tribus, quia quęlibet poterat dici populus vnus. Vel aliter: Dilexit populũ generaliter, ſecundũ illud Sap̃.xi.d. Diligis domine oĩa quę ſunt & nihil odiſti eorum quę feciſti, ſed ſpecialiter dilexit populum Iſrael tanq̃ ſibi deputatum, ideo ſubditur: g ¶ Omnes ſcti. i. in ſua gubernatione & protectione. licet enim ibi eſſent aliqui mali, tamen pro maiori parte erãt boni. h ¶ Et qui appropinquãt. hoc dicitur quia in datione legis dominus ſuper montem Sinai loquebatur, & populus erat in valle iuxta pedem montis audiens verba domini, & quia decem pręcepta decalogi data ſunt ab eo immediatè, cętera verò mediãte Moyſe. iõ ſequit̃: i ¶ Legẽ præ. autoritate dei. k ¶ Hæreditatem multitudinis. quia ſicut hæreditas eſt res immobilis, ita lex fuit data Iudęis, vt immobiliter ſeruaretur ab eis. l ¶ Erit apud rectiſſimum rex. ſi lex ſic conſerueturĩ à populo, erit rectiſſimus, quia lege diuia gubernatus, & dominus erit eorũ rex. vñ & .j. Re.8. qñ priò elegerũt aliũ regem, dixit dñs ad Samuelẽ: Nõ te abiecerũt, ſed me, ne regnem ſuper eos. m ¶ Viuat ⁂ Ruben

Quib⁹ lex primò data

* m ¶ Viuat Ruben. ſcili. vita gratiæ in pñti, & glĩæ in futuro. Moraliter

h h iij * Et non

a ¶Reſpectu infidelium,ſed fide maximus & glorioſus.
Rubẽ & non moriat̃,& ſit paruus in a b
a numero. Hæc eſt Iudę bñdictio: Au c d
a ¶Deſiderij ſancti,de qua,voce mea ad dominum clamaui. Pſal.76. b ¶Chriſti. ¶Eccleſiæ laudantis. c ¶Gentilem ſcilicet ſaluandam. ¶Patriarchas, prophetas, apoſtolos,per quos eccleſia genita. ¶Multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorum.
di domine uocem Iudæ,& ad popu- e
a ¶Vt audiat:Intra in gaudium domini tui.Matth.25.b. b ¶Virtus,operatio. c ¶Chriſti.
b lum ſuũ introduc eum. Manus eius f
a ¶In cruce contra aereas poteſtates. b ¶Iuda vel populo.
c pugnabunt pro eo, & adiutor illius g
a ¶Dæmones vel quoslibet. b ¶Chriſto & choro pfectorũ.
contra aduerſarios eius †eris. Leui h
a ¶De qua:Si vis perfe.eſſe,vade &c.Matth.19.c. ¶Cœpit Ieſus facere & docere. b ¶Euangelica.
d quoq; ait: Perfectio tua & doctrina i k
a ¶A Chriſto & ſanctis eius. ¶Moyſe ſcilicet. b ¶Corpus Chriſti id eſt eccleſiam. c ¶O pater. ¶Quia probatus eſt per omnia.
tua à uiro ſancto tuo, quem proba- l m
a ¶Tribulationis,& cum tentaretur a diabolo in deſerto & in paſſione. ¶Tamen. b ¶Iudicari permiſiſti. ¶Diſcreuiſti.
e ſti in tentatione, & iudicaſti ad a- n
f quas contradictionis. †Qui dixit o
¶Curſum mentis impedientibus.
patri ſuo & matri ſuæ, neſcio uos,
¶Vim diuinæ charitatis minuentibus.
& fratribus ſuis, ignoro illos, &

E ¶ dicta ſalute primitiuæ eccleſiæ ſingulis tribubus ꝓprias benedictiões tribuit,veros Iſraelitas de vtroq; populo pnuntiãs, nũc de Chriſto nũc de apoſtolis, nũc de primitiua,nũc de tota eccleſia vaticinatur. ¶Viuat Ru. Quaſi:licet Ruben cubile patris violauerit,& primogeniti dignitatẽ amiſerit, viuat tñ,& agẽs pñiam nõ moriat̃. Filij Rubẽ,i.Iudęi p Rubẽ ſignificati,lectũ pr̃is violauerũt.i.Chriſtũ filiũ ei⁹ ſputis immũdis polluerũt:tñ ad pñiam reſeruantur,ſed pauci numero ad comparationẽ eccł'ię gẽtiũ. ¶Rubẽ,viſionis fili⁹, q̃a mater ait:Vidit de⁹ hũilitatẽ meã. Hic eſt p̃iogenitus ſignificãs electos ex Iudęis, qui Chriſtũ negando & crucifigẽdo mortui pr̃dicatione apoſtolorum cõuerſi ex fide Chriſti ſunt viuificati:hi viſionis filij, quia reſpectu diuinæ miſericordiæ ſalui. a ¶Hæc eſt Iudæ. Iudas qui interpretatur confeſſio,vniuerſalem ſignificat eccleſiam,in qua laudis diuinæ cõfeſſio & gratiarũ actio de quo mater ait: Modò confitebor domino. Hec eſt vera ſponſa Chriſti quæ virtutum monilibus adornata,nõ ſuperbit ſed gr̃as agit, ꝓ hac orat vt audiat̃. ¶Iudæ. Regũ.ſ.q de Iuda,qui Chriſtũ deſiderabant,& ipſius Chriſti,qui ait: Confitebor tibi pater rex cæli & terrę &c. b ¶Manus. Orauit dominum ꝓ Iuda, cui nunc domini promittit auxilia, quaſi non præſumat de viribus ſuis Iudas, ſed in illo confidat qui ait:Confidite,ego vici mundum. cuius manus in cruce cõtra ſpiritales nequitias pugnauerunt. vt per mortem deſtrueret eum,qui habebat mortis imperium. c ¶Adiutor. Vt vincat & dicat:Super excelſa mea deducet me victor. Ipſe enim in nobis vincit, & pro victoria ſua coronat nos in miſericordia & miſerationibus. d ¶Perfectio. Quaſi q̃ ſis perfectus,& q̃ ſancta doctrina tua per Moyſen declaraſti, Vel à ſancto viro tuo.i.Leuitis eſt pfectio tua & doctrina tua. Illi enim debent legem cuſtodire,facere,& docere. ¶Perfe.tua. Choro angelorum & martyrum & omniũ perfectorum iſta dicuntur,q perfectionem charitatis moriendo pro domino impleuerunt,& mundo renuntiantes,culmen eccleſiaſticæ doctrinæ aſſecuti ſunt,tanq; veri Leuitę in terra partẽ non habẽtes ſed cũ propheta dicentes:Dominus pars hęreditatis meę &c. ſcd'm illud:Si quis vult venire poſt me,abneget ſe.&c. Qui perdiderit animam ſuam propter me &c. Chriſt⁹ aũt ver⁹ Leui,qui hęc omnia fecit & docuit. Ipſi Leuitę adhęrent imitantes illum vſq; ad ſanguinẽ, de cuius paſſione ſubditur:quẽ probaſti in tentatione &c. e ¶Ad. Locus eſt vbi Moyſi & Aaron ingreſſum terræ ꝓmiſſionis contradixit. ¶Ad aq̃s. Legem ſignificat, quæ malè viuentibus introitũ regni cęleſtis cõtradicit. Aquæ populi qui contradicentes clamauerunt:Crucifige eum. Sanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros. Ad cumulum perfectionis Leui adiungit. f ¶Qui dixit. Quando fecerunt vitulum aureum,iubente Moyſe Leuitę accincti gladijs à porta vſq; ad portam idololatras interfecerunt. ¶In vltione idololatrię quaſi ſuos non cognoſcebãt, quia ſine differẽtia occidebãt. ¶Niſi quis reliquerit pa. & ma. & vxo. & fi. propter me,nõ eſt me⁹ diſ. ¶Qui dixit patri ſuo & ma. &c. Debemus & temporaliter his cũ quibus vicinius coniungimur plus prodeſſe. Debemus copulam terrenę cognationis agnoſcere: ſed ſi curſum mentis præpedit, ignorare: vt affectus mentis viſcera repleat, ſed à ſpiritali propoſito non auertat. Hæc benè vaccæ innuunt, quæ ſub arca ¶ domini ad montana

Moraliter — Ruben — Gẽ.29.g. — Iudas — Gẽ.29.g. — Luc.10.d. — Ioh.16.g. — Abacu.3.d. — Leui. — F — Myſticè — pſal.15.b. — Luc.9.c. — Matt.10.d. — Matt.27.c. — Exo.32.f. — Luc.18.e.

Nicolaus de Lyra.

Ruben. Hic conſequenter ponitur benedictionis executio,& diuiditur in.xj. partes ſecũdum trib⁹ xj.benedictas à Moyſe:& patebunt partes proſequendo. Primò ergo ponitur benedictio ipſi⁹ Ruben,quia fuit primogenitus,cùm dicitur: Vi. Ruben:vita naturæ. a ¶Et non moriatur.morte culpę vł gehẽnę. b ¶Et ſit paruus in numero. Hoc autem addit Moyſes ad concordãdum cũ verbo Iacob,quo dixit ipſi Ruben Gẽ.xlix.a. Effuſus es ſicut aqua,non creſcas &c. c ¶Hęc eſt Iudę benedictio. Poſt benedictionem Ruben immediatè ponitur benedictio Iudę,quia ſucceſſit ei in honore regni quantùm ad ius primogeniturę. d ¶Audi domine vocem Iu. Dicit Ra. Sa. qđ hæc prophetia reſpicit ad vocẽ orõnis ipſi⁹ Dauid & Salomonis,q fuerunt exauditi in pluribus orationibus

Reges Iuda ſemp. exauditi.

G ribus orationibus ſuis,& ipſius Aſa ꝓ exercitu AEthyopũ inuadẽte ipſum.ij.Paral.xiiij.& Ioſaphat ꝓ Ammonitis.ij.Par.xx.& Ezechię pro Sennacherib.iiij.Reg xix.qui fuerunt reges Iuda. e ¶Et ad popu.id eſt ad limbum patrum poſt vitam præſentem. vnde de ſanctis patribus cõmuniter ſcribitur de morte eorum:Et appoſitus eſt ad populũ ſuũ,vel ad patres ſuos. f ¶Manus ei⁹ pugnabunt pro eo: quia vſque ad electionem Saulis,tribus Iuda habuit ducatum belli, vt habetur Iudic.j.a. Quis aſcendet ante nos cõtra Chananęum,& erit dux belli? Dixitq; domin⁹: Iudas aſcendet.&.xx.ca.in bello contra filios Beniamin,cùm aliæ tribus quęrerent: quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis? Reſpõdit dominus:Iudas ſit dux veſter. g ¶Et adiutor illius contra aduerſarios eius. Dicit Ra.Sa. qđ hoc ſpecialiter dicitur pro Ioſaphat rege Iuda, qui impetu facto contra eum in Ramoth Galaad,exclamauit ad dominũ,& audiuit eũ.iij.Reg.xxij. Poteſt etiã intelligi de pluribus alijs regibus de tribu Iuda,qui fuer̃t adiuti à domino in periculis. h ¶Leui. Poſt benedictiones Iudæ immediatè ponitur benedictio Leui propter dignitatem ſacerdotij. i ¶Perfectio tua. quantũ ad vitam ſanctam. k ¶Et doctrina tua. quantũ ad ſanam doctrinã. l ¶A viro. i. à Moyſe,qui fuit de eadem tribu: & ſanctitas vitæ & veritas doctrinæ ab eo deriuata fuit ad alios eiuſdem tribus. Et loq̃tur hic Moyſes de ſeipſo quaſi de quodã alio ex humilitate,q̃a hæc pertinent ad cõmendationem eius,ſicut & Iohannes euãgeliſta Ioh.xix.e.dicit de ſeipſo: Vidit illũ diſcipulum quem diligebat Ieſus &cæte. m ¶Quẽ ꝓba. Hoc dirigitur ad deum, qui patientiam Moyſi ꝓbauit in multis tentationibus Iudęorum. n ¶Et iudi. determinando ſuper eum pœnam mortis, vt habet̃ Nu.xx.& ex hoc patet veritas ipſius Moyſi,q ita fideliter exprimit pctm̃ ſuũ ſicut & meritũ. o ¶Qui dixit. hoc nõ ſolũ intelligitur de Moyſe,ſed etiã de alijs filijs Leui,qui ad pręceptũ Moyſi interfecerunt ꝓpinquos ſuos ꝓpter culpã ex adoratione vituli. Exod. xxxij. Hi cuſtodierunt

†eris vel ſit — †93.diſ.c. diaconi ſũt. — H

Moraliter

a ¶Et non. morte culpę nec gehennę. Contemplatio nanque q̃dam eſt participatio cęleſtis & immortalis vitę. b ¶Et ſit paruu. Cõtemplatiuus enim debet fugere tumultum multitudinis præſentis vitę q̃tũ poteſt bono modo,ne per hoc impediatur in contemplatione. c ¶Hęc eſt. Per Iudam,q cõfitens interpretatur,verè pœnitens ſignificatur, qui non abſcõdit nec excuſat pctã ſua,ſed ea fideliter cõfitetur:propter qđ dignus eſt exaudiri & cõſeq miſericordiã dei, Prouer.xxviij.b. Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur,q aũt confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. ideo ſubditur: d ¶Audi domine. peccata confeſſa ſibi remittendo. e ¶Et ad populum ſuum introduc eum. cũ ſanctis in cęleſtibus recipiendo. f ¶Manus eius pugna. pro eo. decætero fortiter tentationibus reſiſtendo. g ¶Et adiutor illius contra aduerſarios eius:ſupple ipſe deus qui adiuuat legitimè decertãtes. h ¶Leui quoq; ait. Per Leui, cuius tribus electa fuit ad cultum dei,ſignificatur bonus prælatus, qui de cultu dei debet eſſe maximè ſollicitus.& quia debet eſſe perfectus in actiua vita & contemplatiua, ſecũdum qđ dicit Greg.in paſto. Sit pſul in actione pręcipuus,ſit prę cæteris in contemplatione ſuſpenſus. ideo ſubditur: i ¶Perfectio tua. quantùm ad ſpeculatiuam. k ¶Et doctrina tua. quantùm ad actiuam. l ¶A viro ſancto tuo.i.à Chriſto,qui dicitur ſctũſſctõrum,& dedit ſe omnibus nobis formam & perfectionis & doctrinę. Dedit paſtoribus eccleſiæ Iohan.x.b. Ego ſum paſtor bonus. Quod exponens Greg.homil.xliij. dicit: Oſtenſa eſt nobis via quam ſequamur, appoſita forma cui imprimamur. m ¶Quem probaſti in tentatiõe & iudica.ſ. dęmonis in deſerto, quem ſuperauit Matt.iiij. Verbum iſtud,quem probaſti,poteſt ad deum patrem referri,qui permiſit eum à diabolo tentari:poteſt etiam referri ad quenlibet Chriſtianum & ſpẽaliter ad pl̃atum, qui debet probare.i.approbare Chriſti victoriã de diabolo,& eam pro viribus imitari. o ¶Qui dixit patri ſuo & matri ſuę neſcio vos,& fratribus ſuis.i.quicunq; patrem & matrẽ & alios amicos carnales dimiſer̃t ꝓpt̃ Chriſtum,ſcd'm formã ab eo traditã. Hi cuſtodierunt

A domini ad montana tendentes,affectu & rigidò ſenſu gradiũtur.pro vitulis pgentes mugiebant,ſed accepto itinere greſſus non deflectebant. a ℂ Ponent thymia. Sicut Aaron ſtãs inter mor-
Nu.16.g. tuos & viuẽtes pro populo deprecatus eſt. Ponent thymiama.
Myſticè Sanctorum oratio,ſuauiſſimum incenſum eſt domino, quo(peccante populo) domini furor mitigatur:qa ab omni terrena ſorde defecata, cæleſti deſiderio ignita, quaſi thymiama in conſpectu dei flagrat, & quaſi holocauſtum ab ara pĳ cordis flamma deuotionis in cęlum ſubuolat. Hoc pręcipuè apoſtolis
✱docebunt & martyribus congruit,de quibus dicitur:
Sap.3.b. Tanq̃ aurum in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit.
b ℂ Suſcipe. Quaſi grata, vt remune-
Vbi ſuprà res:dantur nunc ſingulis albę ſtolæ ſcili. animarum lætitia, & in iudicio, ſecundũ
†in naribus corpus,recepta immortalitate, fulgebunt ſicut ſol & tanq̃ ſcintillę in arundineto diſcurrent exurendo.ſ.vacuos & infructuoſos aduerſarios.de quorum pœna ſubditur: c ℂ Percute dorſa. Quali videban-
Myſticè tur ſibi impunè martyrum ſanguinem fũdere,ſed quaſi poſt dorſum pœna improuiſa parabatur.i.ęterna damnatio,in quã ruentes ſurgere non valebunt.vnde:Vir-
Proũ.26.a. ga in dorſo imprudentiũ.d ℂ Et Benia-
Beniamin min. Videtur hiſtorię alludere, quia Bẽiamin, patriarcha & propheta Iacob ſpiritu plenus vnicè amabat, & diſpenſatiõe dei,locus diuino cultui mancipatus, eius
†iuxta eum tribui cuſtodiendus decernitur. vnde ad-
tegens eum dit: Quaſi in thalamo tota die & cæte.
tota die e ℂ Amãtiſſimus. Chriſtus eſt amantiſ-
Allegoricè ſimus dei patris qui de ſeipſo ait: Hic eſt
Mat.17.a. filius meus dilectus. Hic habitat in dextera
Pſa.109.a. patris confidenter,cui dicitur illud:Sede à
† vel à dño dextris meis. ℂ Aliter. Beniamin de filio
ſit bñdicta doloris filius dextrę dictus,exprimit Pau-
Act.9.c. lum de perſecutore aplm & vas electionis
B factum:ipſe enim de hac tribu fuit,dignum aũt erat,vt ſicut domini præcurſor prophetali oraculo prędictus eſt, ita magiſter gentium vniuerſo mundo profuturus,inter magna eccleſię myſteria prędicaretur. In cui⁹ mẽte Chriſt⁹ fiducialiter habitauit, cũ inter innumera pericula coram gentibus & regibus eũ conſtanter prędicauit. De cuius anima dicitur: f ℂ Quaſi in thalamo to. die mo. Vel maritali connubio mira oblectatione perfruens,& virtutum prole fœcũdans,nulliuſq; vitĳ inquietudine, ſecretum placidiſſimi pectoris de relinquens: vel in ea quaſi in thalamo reſidens tanq̃ ſponſus ſpecioſus virgineas credentium mentes per prędicationem eius ſuis iũ-
Pſal.44.d. git amplexibus. vnde: Adducentur regi virgines poſt eam. Ipſe
2.Cor.11.a. quoq; ait: Deſpondi enim vos vni viro vir. ca.exhibere Chriſto. ℂ Diuinitas quoq; in humanitate Chriſti habitat confidenter. In thalamo morabitur, ſignificat quod in vtero virginis cæleſti ſponſo iuncta eſt eccleſia, quæ in fortitudine potentiæ Chriſti & in operibus fiducialiter requieſcit. g ℂ Et inter humeros illius requieſcet. Humeris onera portantur, ideo in eis robuſta patientia deſignatur. Tantò autem libentius Chriſtus in illo requieuit, quantò pro ipſo duriſſimos labores tolerauit: tantò arctius amplexus eſt, quantò ab illius amplexu nullo terrore auul-
Ro.8.g. ſus eſt. vnde ait: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?
Allegoricè h ℂ Ioſeph quoque ait. Ioſeph auctus interpretatur. Hic eſt Chriſtus, qui à Iudæis fratribus ſuis abiectus, in AEgypto huius ſeculi princeps factus eſt, & genus humanum à famis inopia euangelici frumenti diſpenſatione liberauit, qui eſt verè ſaluator mundi. i ℂ De benedictione domini terra eius. Ad literam, fertilitatem ſignificat, quam duæ tribus ex Ioſeph, id eſt Ephraim & Manaſſes, habuerunt in hubertate frugum pomorum & paſtu pecorum. Hæc eſt Baſan fertiliſſima regio, vnde pinguedo interpretatur. ℂ Temperie
Pſal.84. cæli, & rore fructus, & fontium & fluminum abundantia, homines delectantur, quæ in abyſſo ſignificantur. ℂ Benedixiſti domine terrram tuam eccleſiam ſcilicet quæ non propria vir-
Ephe.1.a. tute,ſed virtutum benedictione diuinitus impletur. vnde:Benedictus de⁹ qui bñdixit nos in oĩ bñdictiõe ſpiritali ĩ cęleſtib⁹ Chriſto.
Cæli

a ℂ Hi cuſto. quia lex diuina præcepit idololatras interfici. ℂ Et pactum. dicit hĩc Ra.Sa. quòd hoc intelligitur de circunciſione,quæ vo-

ℂVolentes eſſe filij dei. ℂA mundo alienati.
neſcierunt filios ſuos. †Hi cuſtodie- a
a ℂVere. b ℂVerbum dei ad te factum. c ℂQuod pepigit dominus tecum.
rũt eloquium tuum, & pactum tu- b
a ℂQuæ deus iudicauit in te. b ℂActiui. ℂDecalogum.
um ſeruauerũt✱, iudicia tua ô Iacob, c d
vel charitatem. a ℂContemplatiui.
& legem tuam ô Iſraël. Ponent thy- e f
a ℂIncenſum orationis & boni operis. b ℂPlacando. c ℂSeipſos flamma charitatis incenſos. g
miamã † in furore tuo, & holocau- h
a ℂFidem,cordis deuotionem. b ℂCæleſti gloria inuictam patientiam remunerando.
ſtum ſuper altare tuum. Benedic do- i
a ℂLabores manuum tuarum quia &c. Pſal.127.a.
mine fortitudini eius, & opera ma- k
a ℂÆterna pœna.
b nuum illius ſuſcipe. †Percute dorſa l
c a ℂVt terga uertentes fugiant. ℂQui præuidere neglexerunt.
inimicorum eius, & qui oderunt e- m
a ℂCum ceciderint. b ℂQuem Iacob tenere diligebat. ℂChriſtus.
d um, nõ cõſurgant. Et Beniamin ait: n
ℂPatris uel dei. a ℂSede a dextris meis.
e Amantiſſimus domini, habitabit o
a ℂHumanitate Chriſti, uel mente Pauli. b ℂTemplo Ieruſalem. ℂEccleſia.
f confidenter, †in eo quaſi in thalamo p
a ℂNullo vitio alienatus aliquando. b ℂDeus.
g tota die morabitur, & inter hume- q
a ℂBona opera eccleſiæ. ℂChriſto.
h ros illius requieſcet. Ioſeph quoq; r
i ait: †De benedictione domini terra s

ſione,q̃ vocatur pactũ dñi, Gen.xvij. quia aliæ tribus non circun- C
ciderunt filios ſuos natos in deſerto quouſq; fuerũt in terra promiſſionis, vt habet Ioſue.v. Sed tribus Leui filios ſuos circũcidit, vt iſte dicit. Contrarium autem dicunt communiter expoſitores noſtri, & huic conſonat ſcrptura Ioſue.v.b. vbi dicitur: Populus autem qui natus eſt in deſerto per.xl.annos incircuncíſus fuit, ita qđ generaliter loquit̃, & nullum excipit. Et ſecundũ hoc qđ dicit̃ hĩc:
Pactum tuum, poteſt intelligi de obſerua- †Quia
tione legalium, ſicut & alia quæ hĩc ponũtur. g ℂ Ponent thymiama in. ad auertendum furorem tuum à populo tuo. i ℂ Benedic domine fortitu. dicit hĩc Ra.Sa. qđ hoc refert̃ ad Machabęos, qui fuerunt de tribu Leui, & fortiter pugnauerunt contra aduerſarios fidei. & qa fuerunt valde pauci reſpectu aduerſariorum, ideo Moyſes hoc pręuidens orat pro eis. n ℂ Et Beniamin ait. Hĩc poſt benedictionem Leui, ad quem pertinebat ſacerdotium, ponitur immediatè benedictio Beniamin, in cuius ſorte fuit templũ. o ℂ Habitabit confidenter in eo.
ſ.in domino, eò q̧ deus ſpeciali modo ha- † vel tranſſi
bitabat in templo, de qua habitatione ſub- ge
ditur: p ℂ Quaſi in thalamo tota. templum enim vbi deus colebatur, erat quaſi thalamus ipſius. q ℂ Et inter hu. licet enim humeri ſint in ſuperiori parte corporis, tamen inferiores ſunt capite: & per hoc deſignatur locus ædificationis tẽpli, qa licet templum ędificatum fuerit in monte Morĳa, nõ tamen in ſummitate ei⁹ ſed in decliui per ſpatium.xxiiij.cubitorũ à ſummitate montis, vt dicunt Hebręi.
r ℂ Ioſeph quoq; ait. Poſt bñdictio- D
nem Beniamin ponitur bñdictio Ioſeph, qa ſicut in ſorte Beniamin fuit templum, ſic in ſorte Ioſeph fuit Sylo, vbi filij Iſrael poſuerũt tabernaculũ Moyſi & arcã teſtimonij, vt habetur Ioſue.xviij. Et quia locus templi fuit excellentior & deo diligibilior, ideo pręponitur benedictio Beniamin benedictiõi Ioſeph, licet Beniamin fuerit iunior. o ℂ De benedictione domini terra eius. quia ſors Ioſeph fuit valde fertilis.
De pomis
✱a ℂ Hi cuſtodierunt eloquium tuum. ſcilicet euangelica. Moraliter
b ℂ Et pactum tuum. i. nouum teſtamentum, qđ dicitur pactũ dei nouũ, Iere.xxxj. c ℂ Et iudicia tua. euangelij dulcedine tẽperata. d ℂ O Iacob. i. Chriſte, q dicitur Iacob. i. ſupplantator, quia diabolum ſupplantauit. e ℂ Et legem tuam. euangelicam. f ℂ O Iſrael. Chriſte, qui dicitur Iſrael. i. vidẽs deum, ppter claritatem diuinæ viſionis quam homo Chriſtus habuit ab inſtanti ſuæ conceptionis. g ℂ Ponent thymiama in furore tuo. id eſt boni prelati opponent orationem deuotã, pro populo peccatore ad auertendum ab eo furorem tuum. h ℂ Et holocauſtũ ſuper altare tuum. i. incendium charitatis in altari cordis. i ℂ Benedic domine fortitudini ei⁹. multiplicãdo ipſum in operib⁹ bonis. k ℂ Et opera manuum eius ſuſcipe. acceptando ea pro peccatis, & eorum ſubditis, ad meritum vitæ æternę. l ℂ Percute dorſa inimicorum eius. Id eſt dæmonum, conuertendo eos ad fugã. m ℂ Et qui oderunt eum non conſurgant. Per quod ſignificatur, qđ dęmones non ſunt ab bonum reuertibiles. n ℂ Et Beniamin ait: Per Beniamin ſecundum Auguſtinũ, intelligitur Paulus apoſtolus de tribu Beniamin natus, qui primò vocari potuit filius doloris mei, eò q̧ eccleſiam ante ſuam cõuerſionem impugnauit acriter & afflixit: & poſtea filius dexteræ, qa poſt ſuam conuerſionem mirabiliter ædificauit eccleſiam, & ppter hoc dicitur hĩc: amantiſſimus domini habitabit confidenter in eo. nam Paulus cõfidens de Chriſto nullo labore fuit fractus, nec perſecutione territus. ideo ſubditur: l ℂ Quaſi in thalamo tota die morabitur. propter diuinas conſolationes ſibi iugiter affluentes. n ℂ Et inter humeros illius requiſcet. Diuina fortitudine roboratus. n ℂ Ioſeph quoq; ait. Per Ioſeph qui interpretatur accreſcentes, ſignificatur bonus actiuus, qui fertilis eſt in bonis operibus, ideo ſubditur: o ℂ De benedictiõe domini terra. Corp⁹ actiui qđ eſt terreũ dicit̃ ei⁹ terra, & de bñdictiõib⁹ dñi, qa exercitat̃ ĩ bonis opib⁹ ex bñdictiõe diuia, pcedẽtib⁹, & ex amore pmij qđ eſt deſup, & timore ſupplicĳ qđ eſt deſubtus, ideo ſubdit:

 ✱De pomis

a ❡Odoriferis virtutum fructibus,quibus eccleſia repletur.vnde:Poſui vos,vt eatis & fru.Iohan.15.b.
a b eius,de † pomis cæli & rore atq; a b
c abyſſo ſubiacente. De pomis c
a ❡Quos nutrit calor ſolis & humor lunæ. ❡Spiritualium donorum.
d fructuum ſolis ac lunæ,de uerti- d
a ❡Patriarcharum,prophetarum,qui vita contemplatione alti.
f ce antiquorum montium,de po e
a ❡Nobilem terram & celebrem ſignificat.
g mis collium æternorum, & de
frugibus terræ, & de plenitudi-
a ❡In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.
❡Dei vel Chriſti.
h ne eius. Benedictio illius qui ap- f
a ❡Non in propria ſubſtantia,ſed per angelum.
paruit in rubo ueniat ſuper caput
a ❡Id eſt Chriſti.qui flos Dauidicæ ſtirpis,& proles mundæ caſtitatis eſt.
i Ioſeph,& ſuper uerticem Naza g
k ræi inter fratres ſuos. Quaſi pri- h
mogeniti tauri pulchritudo eius,
a ❡Singularem principatum tribus Ephraim ſignificat.
b ❡Fortis,inſuperabilis. c ❡Crucis in quibus aries hæſit.
l cornua rhinocerotis cornua illi- i
❡Cornibus. ❡Vt dilatet eccleſiam ad terminos terræ.
m n us. In ipſis uentilabit gentes uſ-
❡Multi filij deſertæ magis quam eius quæ habet virum.Eſa.54.a.
o que ad terminos terræ. Hæ k
a ❡Innumerabiles. b ❡Fructificantis,labores manuum tuarum quia man. ❡Gentilis populi Iudaico prælati.
ſunt multitudines Ephraim,
a ❡Certum ponit numerum,quia pauci de Iudæis ſalui fiunt.
b ❡Iudaici populi,qui primogenita perdidit.
p & hæc milia Manaſſe. Et Za- l

E a ❡Cæli.Cælum dicuntur propter vnitatem fidei & doctrinæ
Pſa.18.a. apoſtoli & euangeliſtę,de quibus alibi pluraliter dicit̃:Cęli enarrãt
gloriã &c.In ipſis enim vita & contẽplatione fulgentibus tanq̃ in
cęlo habitat deus,intonans terrorẽ,pluens cõſolationẽ,& coruſcãs
miraculis. b ❡Rore.Cęleſti pdicatiõe,q̃ mirę ſubtilitatis & grę,
Gen̄.27.d. qua cõtra ęſtũ tentationis corda rigantur,&
† nobilibus vt ſemp vireſcant virtutib⁹.vñ:Det tibi de
fructibus.i. us de rore cæli.&c.c ❡Abyſſo.vt.ſ.pin-
dẽtur ei fru guior fiat,de fonte aſcẽdẽte irrorata q̃ſi pa-
ct⁹ terrę no radiſus dei.vñ:Fons aſcendebat de terra ir-
biles.ros,& ri.ſuperficiẽ terrę.A mari abundauit ſenſus
aquę & in- eius,& cogitatus illi⁹ de abyſſo magna.Fru
frà ſtra em̃ exterius irrigat ſermo doctoris, niſi
Gen̄.2.b. riget interius gratia cõditoris.vñ ſubdit:De
Eccle.24.d. pomis col.&c.d ❡Solis,Chriſti q eſt ſol iu
ſtitię,q ait:Fulgebũt iuſti ſicut ſol i re.pa.eo.
quia ſimiles ei erimus.e ❡Ac lunę,eccleſię
Mat.13.f. q̃ accipit hos fructus à ſole.i.à Chriſto.Sem
per igit̃ ſolẽ plena deuotione reſpiciat,ne a-
Myſticè liquãdo auerſa lumen perdat. f ❡De po-
mis.Colles ęterni fideles vete.teſta.q hũiles
filij ĩmobili firmitate ĩ fide ꝓphetarũ & pri
Eſa.2.a. archarũ fundati(vñ:Mons domus dñi eleua
bitur ſup colles)q̃rũ pomis terra Ioſeph bñ
dicitur,cũ eccl'ia Chriſti doctrina ꝓphetiæ
exẽplo virtutis in fide fructificat.Et notan-
dũ,q̃a ſuprà in pomis & rore cęli doctrina
euangelica;hîc in vertice antiquorũ montiũ
& pomis colliũ ęternorũ,legalis & ꝓphetica
ſignat̃;& vtriſq; terra Ioſeph locupletatur,
q̃a ſctã eccl'ia vtriuſq; te.paginis,& nouorũ
Cañ.7.d. & veterũ prm exemplis informat̃.vñ:Om̃ia
poma dilecte mi.i.noua & vetera ſer.tibi.&
Matth.13.g. Om̃is ſcriba doctus profert de theſauro ſuo
no.& ve.Manichei ergo & Iudęi(quia illi ve
F tus,iſti nouũ teſtamẽtũ nõ recipiũt)ĩ hac ter
ra opulẽta hęreditare nequeunt. g ❡Et de
frugibus.Eccleſia in toto orbe iuſtitię fru
ge fœcũda& chariſmatũ largitate,de plenitu
dine ſui Ioſeph accepit. vnde ſequitur:
h ❡Benedictio illius qui appa. Tot⁹
Ioſeph.i.caput &corpus benedictiõe plen⁹,
ſed benedictionis plenitudo pręcipuè in ca-
Pſal.32.a. pite.vnde:Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbã bar
bam Aaron &c.Hic priuilegio gratiæ,fratribus.i.fidelibus pręemi
nens,ſeptiformi ſpiritu tanq̃ verus Samſon ex vtero virginis Na-
zaręus.i.deo conſecratus,quaſi.vij.crinibus intactis effulſit.i ❡Su
per ca. io. Chriſti,qui eſt caput eccleſię,in quo benedicuntur oẽs
gentes,de cuius paſſione & reſurrectione ſubditur:quaſi primoge-
Auguſt. niti tauri &c. k ❡Quaſi.Augu.primogenitus: tauri pulchritu-
do eius.Non eſt ita legendum vt dicatur primogenitus tauri:ſed cũ
ſit primogenitus:pulchritudo eius pulchritudo tauri eſt propt̃ cor
nua crucis. ❡Chriſtus vitulus ſaginatus,quem de armento patrũ
primogenitum regreſſo filio pater imolauit,qui die tertia ſuſcitatus
glorioſus apparuit,qui eſt primogenitus mortuorum & princeps
regum terrę,poſt reſurrectionis gloriã de virtute paſſionis adiũgit
cornua. l ❡Cornua.Ioſeph cõparat cornib⁹ rhinocerotis,ſignifi
cans Ephraim habiturum principatum, inter decem tribus, in qui
bus regnauit Ieroboam de tribu Ephraim in tempore Roboam fi-
lij Salomonis.❡Cornua rhinocerotis.Cornua crucis ſignificat
Abacu.3.a. de quibus ait Abacuk:Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.Per infir-
mitatem nãq; carnis quaſi aries illuſorum ſpinis coronatur,his cor
nibus hęſit,ſed paſſionis incomparabili fortitudine vnicornis exti-
1.Cori.1.d. tit mortis victor,& ei⁹ qui habebat mortis imperium.vnde:Quod
infirmum eſt dei,fortius eſt hominibus. m ❡Ventilabit.Prędi-
Pſal.2.b. catione crucis diſcernens paleas à frumento.verbum enim crucis pe-
euntibus ſtultitia.n ❡Gentes.Poſtula à me,& dabo tibi gẽ.&cæ.
De hęreditate enim veri Ioſeph(quę eſt terra ĩclyta)hęc omnia dicũ
Myſticè tur, de cuius cultoribus ex vtroq; populo congregatis, ſequitur:
Gen̄.22.d. o❡Hę ſunt multitudines Ephraim.Hę due tribus ex Ioſeph,
non in ſe ſed in parente benedicuntur.Filios ſignificant vtriuſq; po
puli, qui in Chriſto benedicuntur, ſecundum illud:In ſemine tuo
benedi.omnes gen.Hos patriarcha Iacob Ephraim & Manaſſen
cancellatis manibus in modum crucis benedicens, & primogenito
minorẽ pręferens,in fide crucis Chriſti bñdicẽdos eſſe ſignauit,ĩ mi
nore ex gentib⁹ fidelẽ populũ in Chriſti gratia tpe minorẽ, ſed fide
maiorẽ:ad quẽ Iſraelitici ppl'i gr̃a trãſiuit,de cuius inęſtimabili mul
Eſa.54.a. titudine dicit̃:Hę ſunt multitudines &c.vñ:Multi filij deſertę magis
quam eius
quâm eius,q̃ habet virũ. ❡Manaſſes primogeniti honore priua- G
tus,& tñ benedictus eſt Iudaicus populus,qui ex maiore ſui pte pro
infidelitate reprobatus,in reliquijs tamen benedictionem conſecut⁹ Ro.11.c.
vnde:Cęcitas contingit ex parte in Iſrael &c. p ❡Et Zabulon. Zabulon
Zabulon & Iſſachar in Galilęa paſſionem acceperunt,vbi Chriſtus
maximè docuit, vnde apoſtolos elegit.Per
eos ergo apoſtoli deſignãtur, & eis in exitu
lætitia promittitur,quia exeũtes de finibus
ſuis populũ gẽtiũ Chriſto ſubiugauerũt, & Matt.4.c.
ĩ tabernaculis ꝓ cõuerſiõe Iudęorũ:de qb⁹
& ipſi

Nicolaus de Lyra.

a ❡De pomis.quia arbores fructifi-
cant ex influentia cæli & ſtellarum. b ❡Et
rore atq; abyſſo.Terra enim humecta eſt
apta ad fructificandum,humectat̃ aũt à ſu-
periori ex deſcenſu roris,& ab inferiori ex a-
quis ſub terra latentibus,quę hîc nomine a-
byſſi deſignantur. c ❡De pomis fruc.
hoc additur ad deſignandum q̃ inter cæli
luminaria ſol & luna habent maiorẽ effica-
ciã ſuper terręnaſcentia. d ❡De vertice.
Ibi enim fructus citius maturantur,& pro-
pter nouitatem magis diliguntur.f❡Bene
dictio illius qui apparuit.Id eſt ipſius
dei,qui in rubo apparuit Moyſi.g ❡Sup
verticem Nazaręi.Id eſt ſãcti,q̃a Ioſeph
ĩter alios fratres ſuos fuit ſanctior.h❡Qua
ſi primogeniti tauri pulchritudo
eius, cornua rhinocerotis cornua il.
Hoc dicitur propter tribum Ephraim,quę
fuit fortis & bellicoſa, & propter regnum
decem tribuum,quod fuit datũ illi tribui in
primo rege,ſcili. Ieroboam,vt habetur. iij.
Reg.xj. k ❡Hæ ſunt multitudines E- H
phraim.Hoc exponitur dupliciter. Vno
modo referendo ad numeroſitatem popu-
li vtriuſq; tribus.Alio modo referendo ad
multitudinẽ aduerſariorum ab eis deuicto-
rum. l ❡Et Zabulon ait. Hîc conſe-
quenter deſcribitur benedictio Zabulon & Iſſachar ſimul:
ſortes enim eorum fuerunt propinquæ: & vt dicunt Hebræi,
tribus Zabulon fuit intenta mercationibus in portubus ma-
ris, qui fuerunt in ſorte eius,tribus autem Iſſachar fuit magis inten-
ta ſtudio legis,& vt liberius ad hoc vacaret,tribus Zabulon prouide
bat ei ſaltem in magna parte de neceſſarijs. & hoc eſt quod dicitur:
Lętare Zabulon

* a ❡De pomis cæli, & de rore. Per quæ ſignificatur Moraliter
præmium. b ❡Atq; abyſſo ſubiacente.per quod ſignifica-
tur ſupplicium,cuius timor reſilire facit à malo,& in bonum pro-
moueri. c ❡De pomis fructuum ſolis & lunę. Per ſo-
lem intelligitur Chriſtus, & per lunam virgo Maria, quæ ſunt
cæli magna luminaria, & nos fructificamus ex eorum influen-
tia. d ❡De vertice antiquorum montium. Id eſt ex me-
ritis & exemplis patriarcharum & prophetarum. e ❡De
pomis collium ęternorum,& de frugibus terrę,& de ple
nitudine eius.Id eſt ex meritis minimorum iuſtorum prędictis,ſi
cut colles ſunt minores montibus. f ❡Benedictio illius
qui apparuit in rubo veniat ſuper caput Ioſeph.Id eſt boni
actiui.g ❡Et ſuper verticẽ Nazaręi inter fratres ſuos. Hîc
accipitur &, pro id eſt, quia bonus actiuus, Nazaræus id eſt ſan-
ctus vel floridus inter alios fideles eſt reputandus. h ❡Quaſi
primogeniti tauri pulchritudo eius. Nam bonus actiuus
inter alios pulcher apparet ex pietatis operibus, ex quibus pul-
cher apparet coram deo & hominibus. i ❡Cornua rhinoce
rotis cornua illius. Eſt enim fortis ad reſiſtendum tentationibus.
l ❡Et Zabulon ait. Zabulon & Iſſachar ſimul benedicun-
tur,& ſignificant perfectiones actiuæ vitæ & contemplatiuæ, quæ
ſimul in eadem domo ſunt neceſſariæ, vt de Martha & Ma-
ria dicitur Luc. vij. & ſimiliter neceſſariæ ſunt in eadem re-
ligione. nam aliqui ſunt clauſtrales intenti contemplationi, &
alij officiales intenti actioni, & aliquando concurrunt in
eadem perſona, ſicut de præſule dictum eſt eodem capitulo. Sic
eſt etiam ſuo modo in prædicatoribus religioſis, qui in clauſtro
* vacare debent

A ☞ & ipſi electi ſunt. Pro vtroq; ergo populo, pn̄s eis lætitia promittit̄, & futura: qa in pn̄ti de cōuerſione eorū gauiſi ſunt, & in cæleſtibus æterna lætitia remunerati. a ℂ In taber. Iudæorum. vnde: Dilatet deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem: quia in eccleſiis de Iudæis habitat latitudo minoris populi per vnitatem fidei.

Gen̄.9.d.

b ℂ Ad montem. Sion. ſ. vel Ieruſalē, vel contemplationem & virtutum altitudinē. c ℂ Vocabunt. Iuſtitiam tm̄ in fide Chriſti eſſe docentes. Finis enim legis Chriſt⁹ ad iuſtitiā omni credenti. In monte immolant victimas iuſtitiæ, dū omnes qui ad Chriſtū veniunt (in quo conſtruitur eccleſia) non ex operibus legis, ſed ex fide Chriſti iuſtificari docent, ſcd'm illud: Iuſtus autem ex fide viuit. Sunt ergo veri Chriſtiani victimæ iuſtitiæ, quæ ab apoſtolis immolant̄, dum terrena deſideria mortificare docentur, vt ſpiritualia viuificentur. vn̄: Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. d ℂ Ibi immo. Non eſt locus veri ſacrificij extra catholicā eccleſiam, quæ ſupra hunc montem poſita eſt. e ℂ Qui inundationē. Hæ tribus negotiationibus vacauerunt, de tranſmarinis regionibus mercimonia reportantes, & theſauros abſconditos, argentū. ſ. aurum vel gēmas quaſi lac ſugēt. i. facilè accipiēt. ℂ Qui inundationem maris. Gentium vocationem ſignificat. Mare em̄ vniuerſum genus hominum ſignificat. vn̄: Simile eſt regnum cęlorum ſagenę miſſæ in mari, & ex oī genere pi. con. Mare, mundus, ſagena, doctrina: omne genus piſciū, omnis ſexus, ætas & conditio intelligitur. Maris ergo inundationem apoſtoli quaſi lac ſuxerunt, quia confluētes ad doctrinam euāgelij, turbas populorum in augmentum corporis Chriſti traxerunt. f ℂ Abſconditos. Nouit dn̄s qui ſunt ei⁹. Multi enim ſunt vocati, pauci &c. ℂ Arenę, infidelium multitudo. Theſauri, pretioſæ electorum animæ. Sic ergo ſuxerunt, vt ex auditoribus euangelij, alijs quaſi vaſa in honorem theſauris regis transferentur, alij quaſi arenæ ſteriles & inutiles vacui remanerent. g ℂ Et Gad ait. In benedictione Gad videtur prædicere potentiam virorum fortium vel iudicum, qui de illa tribu fuerunt, ſicut Iepthe & alij multi. h ℂ In latitudine. Quia omnis plenitudo benedictionis ſupra Chriſtum requieuit, vnde ſuos benedixit. i ℂ Gad. id eſt accinctus, Chriſtum ſignificat, qui contra ſpiritales nequitias pugnaturus, in infirmitate carnis virtute diuinitatis præcinctus apparuit: ſecundum illud: Indutus eſt dominus fortitudinem & præcinxit ſe. Et alibi: Dominus fortis & potens in prælio &c. Hic in latitudine benedictus eſt, quia non in ſolis Iudæis, ſed in omnibus gentibus ampliſſimum regnum accepit. Inde propheta ait: A ſolis ortu vſq; ad occaſum laudabile nomen domini. Sed quia per humilitatem paſſionis ad hanc gloriam peruenit, de morte eius ſubiungit: quaſi leo requieuit & cæte. k ℂ Quaſi leo requieuit. Poteſtatem habeo ponendi animam meam. Poteſtas mortis, non neceſſitas exprimitur. vnde: Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam. ℂ Quaſi leo fremuit. Quicquid enim dixit, potenter impleuit. l ℂ Cepitq; brachium & verticem. cum reſurgens à mortuis fortitudinem inimicorum ſibi ſubiugauit. Cepit quoq; verticem, id eſt mundani imperij ſublimitatem ad ſuſcipiendam fidem inclinauit. vnde: Et adorabunt eum omnes reges: omnes gentes ſeruient ei. Sequitur de nouo ſtatu regni eius. m ℂ Et vidit principatum ſuum, quod in parte ſua. Subiectis ſibi regnis & gentibus, potentia eius apparuit, non armorum terrore, ſed virtute doctrinæ. n ℂ Repoſitus. Occultus, dum ſcribit leges ſuas in cordibus fidelium. vnde ait: Vos vnctionem habetis à ſancto, & non neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos. vnctio eius docet vos de omnibus. Vel: Repoſitus, quia in lege & prophetis in figuris latebat, & docebat abſcondit⁹ quæ manifeſtè in euangelio declarauit. vnde: Incipiens à Moyſe & omnibus prophetis interpretabatur illis. o ℂ Qui fuit cum principibus populi. Adiutor. vn̄: Domino cooperāte & ſer. cōfirmante ſequentibus ſignis. qui ait: Sine me nihil poteſtis facere.

Rom.10.a. Abac.2.a. Roma.8.c. Literaliter Matth.13.f. B 1.Timo.2.c Matt.20.b. Gad Pſal.92.a. Pſal.23.a. Pſal.112.a. Ioh.10.d. Ibidem Pſal.71.c. Ioh.2.c. Luc.24.d. Mar.16.d. Ioh.15.a.

☞ Fecit, id eſt

☙ a ℂ Lętare. pro mercationibus exercendis. b ℂ Et Iſſachar in tabernacu.

bulon ait: Lætare Zabulō in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis, pōpulos ad mōntem uocabunt, ibi immolabūt uictimas iuſtitiæ, qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum. Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad, quaſi leo requieuit. Cepitque brāchium & uerticem, & uidit principatū ſuū, quòd in parte ſua doctor eſſet repoſitus, qui

a ℂ De captiuitate Ægypti vel diaboli. ℂ De Iudæis ad gentes. ℂ In omnem terram exiuit ſo. eo. Pſal.18.a. b ℂ Quaſi ſecurus & quietus in terra promiſſionis.

a ℂ Vtroſq;. b ℂ Chriſtum: venite aſcendamus ad montem domini. ℂ Qui angularis lapis eſt.

a ℂ In Chriſto. b ℂ Terrena deſideria mortificare docentes.

a ℂ Laudis. In me ſunt deus vota tua, quæ reddam laudationes tuas. Pſal.55.c. b ℂ Apoſtoli. c ℂ Confluentes ad fidem populos. d ℂ Humani generis.

a ℂ Immutatio dexteræ excelſi, lac dulce ſugitur de amaro mari. b ℂ In corpus Chriſti id eſt eccleſiam traiicient. c ℂ Vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto, in deo. Colo 3.a.

ℂ A ſolis ortu vſque ad occaſum &c. Pſal.112.a. a ℂ Amplam illius tribus ſignificat poſſeſſionem.

a ℂ Gad accinctus. Indutus eſt dominus fortitudinem, & præcinxit ſe. Pſal.92.a. b ℂ Ex voluntate mortuus.

a ℂ Inimicorum fortitudinem. b ℂ Mundani imperij.

a ℂ Electis, qui pars eſt eius, & hæreditas. b ℂ Per inſpirationem docendo.

in taberna. ibi manendo pro ſtudio diuinæ legis. c ℂ Populos. C Id eſt ad Ieruſalem in monte ſitam, quia in ſolennitatibus veniebat ibi populus ad audiendum doctrinam legis à doctoribus de tribu Iſſachar. d ℂ Ibi immolabunt victimas iu. quia in tribus ſolennitatibus pręcipuis debebant apparere coram domino, non vacui, ſed cū muneribus & ſacrificijs. e ℂ Qui inunda. ma. &c. i. bona apportata in nauibus per vndas maris. g ℂ Et theſau. ab. id eſt metalla diuerſa & lapides pretioſos, qui de arena terræ extrahuntur, & ad loca longinqua per mare frequenter tranſportātur. h ℂ Et Gad ait. Hîc ponit̄ bn̄dictio Gad, cùm dicitur: i ℂ Benedictus in la. per quod deſignatur, q̄ habuit latitudinem terræ in ſua ſorte. k ℂ Quaſi leo re. quia in illa tribu fuerunt homines fortes & bellicoſi, ſcd'm qd' dicitur Gen̄. xlix. c. Gad accinctus pręliabitur. l ℂ Cepitq; bra. erant em̄ ibi aliqui ita fortes, q̄ vno ictu amputabant caput hominis cum humero & brachio, vt dicit Rab. Sa. Aliter exponitur, vt per brachium intelligatur fortis aduerſarius, p verticem turmæ vel aciei capitaneus: & neutri poterant impetum Gadditarum ſuſtinere, & propter hoc fuerunt poſiti in fronte exercitus filiorum Iſrael pugnando contra Chananęos. m ℂ Et vidit prin. ſu. q̄ in parte ſua doctor eſſet repoſitus. Iſte doctor fuit Moyſes, qui fuit ſepultus in ſorte Gad. & hoc ceſſit ad magnum honorem & dignitatem illius tribus. o ℂ Qui fuit cum patri. id eſt cum principibus nouem tribuum & dimidiæ, q̄uſq; eſſet eis hæreditas acq̄ſita.

☙ Et fecit iuſtitias D

Moraliter

⁎ vacare debent contēplatiuæ per ſtudium & orationē, & exteri⁹ actiuę docendo ppl'm exēplo vitæ & verbo doctrinę. Patet igit̄, q̄ hæc litera pluribus modis myſticè poſſet exponi: ſed ad præſens ſufficiat eam exponere vno modo, ſcilicet de perſona religioſa interius vacante contemplationi & exterius actioni, de qua poteſt dici: a ℂ Letare Zabu. ſ. de clauſtro, vt intendas fideliū ſaluti verbo & exēplo. b ℂ Et Iſſachar. i. manēs in clauſtro cauſa ſtudij & orationis. c ℂ Populos ad mōtem vo. id eſt ad Chriſtum qui eſt magnus, implens vniuerſam terram. Dan̄. ij. Et dicitur vocabūt in plurali de eadem perſona, propter duo exercitia prædicta intus & extrà. d ℂ Ibi immolabunt victimas iuſtitiæ. id eſt ſacramentum euchariſtiæ, quòd dicitur victimæ in plurali propter duplicem conſecrationem ſcilicet corporis & ſanguinis Chriſti. quia hoc ſacrificium tanq̄ perfectiſſimum per ſacrificia veteris legis multa & varia fuit figuratum. e ℂ Qui inundationem maris. id eſt tribulationē vitæ præſentis. f ℂ Quaſi lac ſugent. id eſt dulciter per patientiam ſuſtinebunt: ſic enim debet eſſe exemplo apoſtolorum, de quibus dicitur Actuum. v. g. Ibant apoſtoli gaudentes à conſpe. conci. quoniam digni ha. ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pręſenti. g ℂ Et theſauros abſconditos are. i. merita p̄tioſa ſctōrū, q̄ tales p̄dicatores aſſequent̄. Qd' aūt p arenas intelligant̄ ſcti hoc eſt, qa cōtēpti ſunt in hoc mūdo & cōculcati vt arena. Iob xij. a. Deridet̄ iuſti ſimplicitas, lāpas cōtēpta apud cogitatiōes diuitum parata ad tp̄s ſtatutū. h ℂ Et Gad ait. Per Gad q̄ felicitas vel felix interpretat̄, dn̄s nr̄ Ieſus Chriſt⁹ ſignificat̄, q̄ inquātū de⁹ felix eſt p ſeip̄m, & felicitas filiorū ſanctorū. iō ſubdit̄: i ℂ Bn̄dictus in lati. quia fides eius dilatata eſt per orbem, in quo fideles eū laudant & benedicūt. k ℂ Quaſi leo re. ſcilicet in morte: quia ſicut leo dormit oculis apertis, ita Chriſtus dormiuit in cruce vigilante deitate. Cant. v. a. Ego dormio, & cor meum vigi. l ℂ Cepitq; brachium & ver. Per verticem dæmon intelligitur, qui caput eſt oīm malorū: p brachiū ei⁹ ptās, & vtrūq; cepit Chriſt⁹ in morte dæmonē confutando, & ptātem eius diminuando. m ℂ Et vidit princi. vidit em̄ humanitatē ſuā principatū adepturam ſuper choros angelorū. n ℂ Quod in parte ſua doctor eſſet re. Iſte doctor eſt ſpūſſanct⁹, qui ſecundū qd' dicit̄. j. Ioh. ij. docet de omnib⁹ cui⁹ plenitudinē habuit Chriſt⁹ inquātū homo. Ioh. j. b. Vidim⁹ eū quaſi vnigenitū à pr̄e, plenū gratiæ & veritatis. Et inquantū de⁹ ab ipſo ſicut à patre p̄cedit ſpirituſſanctus, iō bn̄ dicit̄ repoſitus in p̄te eius. o ℂ Qui fuit cum principibus populi. Principes iſti ſunt apoſtoli, de qb⁹ dicit̄ Pſal. xliiij. d. Cōſtitues eos principes ſuper omnem terram, & cum ipſis fuit ſpūſſanctus etiam in ſigno viſibili.

⁎ Et fecit

E ☞ a ¶Fecit.id eſt iuſtificans in ſe credentes,& tandē ſecundū merit a iudicabit cū Iſrael.i. cū populo ſuo ad viſionem dei electo.
Gal.3.b. b ¶Iuſtitias.Iuſtificationes credentiū.Ipſe em̄ iuſtificat impiū ex
Roma.3.c. fide.Neqꝫ enim ex operibꝰ legis iuſtificabitur oīs caro. c ¶Dan
Dan quocꝫ.Alij per Dan Antichriſtum ſignari putant, quem de hac tribu naſciturum æſtimant.Ipſe eſt catulus leonis, id eſt diaboli, qui largiter fluet de Baſan, quia plenus confuſione. Baſan quippe confuſio, vel pinguedo, vel bruchus interpretatur. ¶Dan quocꝫ iudiciū, Baſan ignominiam.Dan
Ioh.9.g. verò Chriſtum ſignificat,qui ait:In iudicium ego in hunc mundum veni. Catulus leonis propter fortitudinem,& quia paruulus fieri dignatus eſt. Sed ſuſcipiens infirmitatem noſtram, non ami-
1.Cori.1.d. ſit virtutem ſuam. Quòd enim infirmum eſt dei,fortius eſt hominibus. De
Apoc.5.b. ipſo dicitur:Vicit leo de tribu Iuda &c. Ignominiam quidem crucis à Iudæis ſuſtinuit,putantibus nomen eius per mortem deleri. Sed qui per infirmitatem eius carnis, in paſſione catulus fuit, per diuinitatis potentiam leo inuictus in reſurrectione apparuit. vnde Apoſto-
2.Cor.13.b lus:Et ſi crucifixus eſt ex infirmitate, viuit tamen ex virtute dei. Quaſi ergo ex Baſan largiter fluxit,cùm per ignominiā mortis perueniens ad gloriam immortalitatis, fluentis euangelij totum orbem
Eſa.11.c. irrigauit. vnde Eſaias: Repleta eſt terra ſcientia domini, ſicut aquæ maris operientis. d ¶Dan catulus leonis. Hoc propter Samſonem dicit, qui de tribu Dan fuit,& quaſi leo fortis, cuius poſſeſſio vſqꝫ Baſan. Antichriſtus verò fluet largiter de Baſan, quia ſatiabitur pinguedine luxuriæ,& omnium vitiorum. e ¶Mare & meridiem poſſidebit.quia poſſeſſio eius ab auſtrali parte in occidentem vſqꝫ ad mare Tyrrhenū pertingit.¶Mare & meridiem poſſidebit.
F Per apoſtolos enim ex Iudæis & gentibus eccleſia acquiritur Chri-
Myſticè ſto.Per mare enim occidentale (quod hîc intelligitur) Iudæi figurantur,qui vmbræ & exemplari deſeruiūt,nec habent lucem ſcientiæ & veritatis,& quia eis ſol iuſtitiæ occubuit,perpetuis remanſerunt in tenebris.Hunc occidentem apoſtoli poſſederunt, cùm ex
Eph.5.b. eis plurimos gratia fidei illuminatos Chriſto ſubiecerunt, vt qui fuerunt aliquando tenebræ,lux eſſent in domino.In meridie intelligitur eccleſia de gentibus collecta,quæ ablato legis velamine, euangelij luce perfruitur & cubans cum ſponſo in meridie, reuelata facie gloriam domini contemplatur. f ¶Aſer quocꝫ ait.Benedi-
Aſer ctus in filijs Aſer,ſit placens fratribus ſuis.Aſer beatꝰ, Chriſtus ſcilicet noſtræ beatitudinis ſpes,cuius primitias nobis oſtendit reſurgens à mortuis.Hic eſt benedictus in filijs,quia credentes, per eius gratiam renaſcentes, totum orbem eius ſimilitudine repleuerunt,quibus dicitur:Credite in lucem,vt filij lucis ſitis. Ipſi adferūt fructum lucis in omni bonitate & inſtitia & veritate. Hoc autem
Ioh.12.f. factum eſt,quia fratribus ſuis,id eſt apoſtolis, quos de Iudæa elegit, vera charitate complacuit,vt ſpretis figuris gauderent de veritate euangelij,& quia digni eſſent pro nomine Ieſu contu.pati. Et vnde
Act.5.g. eis tanta charitatis abundantia ſupponit. g ¶Et tingat in oleo pedem ſuum.Chriſtus caput noſtrum aſcendens in cælum, apo-
Allegoricè ſtolos, ſcilicet pedes ſuos mundum prædicando circumituros in terra adhuc conſiſtentes,oleo ſpirituſſancti copioſiſſimè vnxit, vt nullo labore deficerent, ſed immarceſſibilis gaudij claritate pollerent. Incorruptibile quocꝫ præbuit calceamenti munimentum de quo ſubditur: h ¶Ferrum & æs cal.Grego.hoc de eccleſia ſub
Eph.6.c. ſpecie Aſer dicit.Calceamentum prædicationis munimentum. vñ: Calceati pe.in p̄pa. euange.pacis. Ferrum, virtus,æs,perſeuerantia
Moraliter intelligitur.Ferrū verò & æs calceamentū eccl'iæ dicit,cuiꝰ p̄dicatio acumine & conſtantia munitur.Per ferrū em̄ aduerſantia penetrat, per ęs teſtimonia q̃ ꝓponit longanimiter ſeruat. Ferro qppe antiq̃ legis firmitas vel duritia ſignificat,q̃ ſicut ferrū oīa metalla domans, contumaces rigore iuſtitiæ,vel domuit corripiēdo,vel puniuit cōterendo.Quomodo Chriſti quocꝫ potentia virgæ ferreæ cōparat, qui de legis firmitate teſtat:Faciliꝰ eſt cælū & terrā trāſire, q̄ꝫ de lege vnū apicē cadere.In ære,qđ rubigine non violatur, & vetuſtate
Luc.16.d. fit fortiꝰ,& inter metalla vocaliꝰ eſt,euāgelij doctrina exprimit lōgè lateq́ꝫ reſonātis:& exuta vetuſtate literę inuiolata pollet ſpūs nouitate hoc ē em̄ euāgeliū æternū,his calceamētis verū paſcha celebrādū.

☞ Sicut dies

a ¶Apoſtolis toto orbe prædicantibus.

a fuit cum principibus populi,& fecit a
b iuſtitias domini,& iudiciū ſuum cum b

a ¶Chriſtus propter nos paruulus. b ¶Chriſtus qui in humilitate paſſionis Iudæos excęcauit,gentes illuminauit. b ¶Quia in reſurrectione inuictus apparuit.

c d Iſraël.Dan quocꝫ ait:Dan catulꝰ leo c d

a ¶Fluentis euangelij irrigans orbem. ¶Ignominia crucis. e

nis,fluet largiter de Baſan.Et Neph- f g

a ¶Chorus apoſtolorum qui de Nephthali & Zabulon & Iſſachar fuerunt. b ¶Cæleſtis doctrinæ. ¶Fertilitate terræ. c ¶Quaſi ex ipſo fonte.

thali dixit.Nephthâli abundantia per h i

a ¶Excellenter. b ¶Quia de eo ſapientes & legis doctores fuiſſe dicuntur. ¶Omnibus ſpiritualibus donis.

fruetur,& plenus erit benedictionis k

¶Vel dei. a ¶Occidentale id eſt Iudæos. b ¶Gentiles luce euangelij feruentes.

e domini, mâre & meridiem poſſide- l

¶Per mundum multiplicatis fidelibus.

f bit.Aſer quocꝫ ait:Benedictus in fili- m n

¶In multitudine prolis. a ¶Prius. ¶Vt etiam gaudeant pro nomine eius pati. b ¶Apoſtolis,qui ſicut ipſe de Iudæis nati. ¶Copioſe.

g is Aſer,ſit plâcēs frâtribus ſuis, & tin o p

a ¶Sanctiſpiritus. b ¶Apoſtolorum chorum quam pulchri ſuper montes pedes euange.bona &c.Eſa.52.b. c ¶Acumen,quo aduerſantia penetrat. d ¶Conſtantia. e ¶Prædicationis munimentum quod his metallis abundat.

h gat in olêo pedē ſuū,ferrum & aes cal q

☙ a ¶Et fecit.In hoc adimplendo quod promiſerat Moyſi G
Nu.xxxij. b ¶Et iudiciū. Id eſt tenendo eis in hoc fidelitatem. c ¶Dan quocꝫ.Hîc ponitur benedictio ipſius Dan,cū dicit: d ¶Dan ca.quod dicit ſpecialiter propter Samſonē,qui fuit fortiſſimus & de tribu Dan. e ¶Fluet lar.hoc dicit ꝓpter fluuium
Iordanis Iordanē,q oritur in ſorte eiꝰ iuxta ciuitatē captā ab eis,q̃ priꝰ Lachis vocabat,ſꝫ ab eis fuit denoīata Dan ex noīe p̄ris ſui,vt habet Iudi.xviij.& eſt in termīo aquilonari terræ ꝓmiſſionis ſub mōte Libani, in cuiꝰ radicibꝰ ſunt duo fontes,vnꝰ nomine Ior, & alter Dan, qui ſimul iuncti Iordanis nomē efficiunt. f ¶De Ba. in terra enim illa vltra Iordanē eſt quidā
Marci.8.b. fons quē Hiero. vocat Phialā. Marcus
Matt.15.d. Dalmanutha. Matthæus Magedon,vbi
Ortus Iordanis eſt primus ortus Iordanis: nā paleæ ibi immiſſæ ſub terraneo meatu ductę recipiunt i Dan. g ¶Et Nephthali. ipm benedicēdo. h ¶Nephthali.in quo ſuæ ſortis fertilitas deſignat. k ¶Et ple. In ſorte enim eius, terrę naſcentia citius appropinquabant ad maturitatem, quā in alijs ꝑtibꝰ terræ promiſſionis, & ideo ex fructibus illius terræ primò affereba ntur primitiæ ad templum.vnde & ſacerdotes & Leuitæ benedicebant dominū, & eadem ſententia habet Geñ.xlix.in bñdictiōe Nephthali. l ¶Mare &c.qa mare Galilęæ q̄tū ad ſui p̄tē meridionalē cecidit i ſortē Nephthali m ¶Aſer. ipſum bñdicēdo. n ¶Benedi. in hoc deſignat pulchritudo prolis. ideo ſubditur: o ¶Sit pla.quia filiæ eius erant ita pulchræ:vt eſſent aptæ ad maritandum regibus ac ſacerdotibus,vt dicit Ra.Sa. p ¶Et tingat in oleo pedem ſuum.quia in ſorte ſua multæ fuerunt oliuæ & fructiferæ ex quibus ibi abundabat oleum,quæ abundātia deſignatur per tinctionem pedis, ſicut Iob. xxix.a.Lauabam pedes meos butyro. q ¶Ferrum & æs cal-
H ceamentum eius.quia in ſorte Aſer fuerunt minerę ferri & æris, quæ calcabantur calceamentis eorum, qui ibi operabantur.

☙ Sicut dies

☙ a ¶Et fecit iuſtitias domini.iuſtificans impios. b ¶Et iu-
Moraliter dicium ſuum cum Iſraël.nam ad viſionem dei clarā per Iſraël ſignificata deducit iuſtificatos,Roma.viij. f. Quos autem iuſtificauit &c. c ¶Dan quocꝫ ait.Per Dan qui iudicium interpretatur, bonus iudex ſignificatur,propter quod. v. Eth. bonus iudex dicitur iuſtum animatum.ideo dicitur: d ¶Dan catulus leonis. quia bonus iudex conſtans eſt in operibus æquitatis. e ¶Fluet lar.de Baſan.quæ interpretatur pinguedo,propter quod ſignificat pietatem.nam in bono iudice ſemper cum iuſtitia & miſericordia debet eſſe.¶Grego.Ineſſe bonis rectoribus debet iuſtè conſulens miſericordia & piè ſæuiens diſciplina, ne nimis ſit aſpera iuſtitia,& pietas ſit remiſſa. g ¶Et Nephthali dixit.Per Nephthali qui interpretatur dilatatio mea,ſignificatur homo pius & largitate diffuſus,ideo ſubditur: i ¶Abundantia perfruetur.ſicut dicitur Matth.v.a.Beati miſericordes quoniam ipſi &c. k ¶Et plenus erit bene. Miſericors enim benedicitur à deo,ſanctis,angelis, & hominibus. l ¶Mare & meridiem poſſidebit. Per mare ſignificatur vita præſens,quæ eſt in continua tranſmutatione: per meridiem vnde prouenit feruor caloris, ſignificatur vita beata, quæ conſiſtit in feruore dilectionis.Per hoc ergo quòd dicitur mare & meridiem poſſidebit, ſignificatur quòd miſericors poſt bonam diſpenſationē bonorū vitæ p̄ntis,bona cæleſtis patriæ poſſidebit. m ¶Aſer.Per Aſer qui beatus interpretat, bonꝰ doctor & ſapiens intelligit.Eccl.xiiij.c.Beatus vir q in ſapientia morabitur &c. Pſal.j.a.Beatus vir qui nō abijt in cōſilio impiorū,& in via peccatorū nō ſtetit,& in cathedra peſtilentię nō ſedit,ſed in lege dñi voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Talis enim doctor iam beatus eſt in ſpe,& poſtea erit in re. n ¶Benedictus in filijs Aſer.id eſt in bonis diſcipulis,quos relinquet poſt ſe ad informationem eccleſiæ. o ¶Sit placens fratribus ſuis.id eſt doctoribꝰ alijs,eò ꝙ reuerēter tractat eorū dicta. p ¶Et tingat in oleo pe.Per pedem intelligit affectio,eò ꝙ anima ꝓcedit affectibꝰ ſicut corpus pedibus. Pedem igitur in oleo tingere,eſt affectum ponere in oleo miſericordię. q ¶Ferrum & ęs calcea. Calceamentum eſt munitio pedum, & ideo per ſolliditatem æris & ferri ſignificatur conſtantia voluntatis & perſeuerantia bonæ operationis.

✱ Sicut dies

A ☞ a ¶ Sicut. Significat hanc tribũ proſperitate & delitijs abũ
daſſe vſq; ad ſenectutẽ captiuitatis. ¶ Sicut. Promittit eccleſiæ
cruda viridiſq; ſenectus: vt ſicut fortiter in principio omnes impe
Mat.28.d. tus euicit, ita eminente fine Antichriſti furorẽ euincat. vñ: Ecce ego
Pſal.91.b. vobiſcũ ſum omni. di. vſq; ad conſ. ſe. Et alibi: Senectus mea in miã
huberi. b ¶ Nõ eſt deus. Supradicta ad-
mirans in laude Chriſti, qui hæc omnia fecit
lætabundus erumpit. c ¶ Aſcenſor cæ. ꝓ-
pria virtute aſcendit, & quotidie eccleſiam ad
Cañ.1.a. ſe trahit. Trahe me poſt te, curre in odo. vn-
Allegoricè guentorum tuorum. d ¶ Nubes. Apoſtoli
qui pluunt verbis, coruſcant miraculis: quos
Pſal.76.d. aſcendens in cælum miſit ad prędicãdum. vn
de: Vocem dederunt nubes, quæ. ſ. nullo re-
† Ge.49.a. morante diſcurrunt, non ſua, ſed Chriſti vir-
tute ſigna & prodigia facientes, & quaſi coru
ſcationibus corda mortalium terrentes. vn-
2.Tim.4.b. de: Bonum certamen certaui, curſum cõſum
maui. e ¶ Habitaculum ei ſurſum &
ſubter &c. Corpus à mortuis ſuſcitatum in
Iohan.2.d. patris dextera collocatũ, de quo dicitur: Sol-
uite templum hoc. f ¶ Brachia. virtus. ſ. paſ
ſionis, quæ omnes defendit, quam in cruce ex
tenſis brachijs accepit. ¶ Subter bra. ſ. hæc
brachia contra verum Amalec dimicantes
defendunt. Nec ſicut Moyſi laſſitudine grauã
tur, ſed indefeſſa virtute ſubleuant, donec ve-
ram conſequantur victoriam. Veneremur er
go in ſupernis primitias noſtrę reſurrectiõis,
in infimis ſacramentum noſtræ redemptiõis,
vt & ipſi debellato aduerſario, immortalita-
tis gloriam conſequamur, de quo vero Iſrae-
li promittitur. Eijciet à facie tua inimicum.
Nu.23.b. g ¶ Et ſolus. ſuo. ſ. more & ſuis legibus vi-
† Hie.3a.d. uens. vnde Balaam: Populus ſolus habita. &
inter gen. non repu. h ¶ Oculus Iacob.
Qui hîc vitijs ſupplantandis deſudabat, ibi ſe
reniſſimo mentis intuitu gloriam Chriſti, qui
propter nos terram veræ carnis accepit, in-
B deſinenter contemplabitur, vt cuius hîc cor-
pore & ſanguine per ſacramentum frumenti
& vini paſcebatur, ibi diuinitatis eius perpe-
Pſal.16.d. tua viſione ſaginetur. vnde: Satia. cũm appa.
Iohã.14.c. gloria tua. Et alibi: Manifeſtabo ei meipſum.
Tunc Iacob in perfectum Iſrael conuerſus, fa
cie ad faciem deum videbit, tam larga tã ſub-
tili, tam delectabili dei cognitione: quaſi leuiſ-
ſimo rore repletus, vt prędicatorum ſcientia
1.Cor.13.c. qua in pręſenti inſtruimur, caligare videatur.
Pſal.17.b. vnde: Siue ſcientia deſtruetur. Et alibi: Tene-
broſa aqua in nubibus aëris, prę fulgo. in cõ-
ſpe. eius. ad quam cũm peruentum fuerit, oĩs
Iohan.6.e. hæc doctrina ceſſabit, & erunt omnes docibi
les dei. vnde meritò adiungit: Beatus es tu I-
ſrael &c. i ¶ Cæliq; cali. quaſi tam abundã
ter terræ fœcundandæ ros infundetur, vt ho
minum tenebreſcat obtuitus. In quo ſignifi-
catur, quia Iudęi cũm terrenam opulẽtiam vltra modum diligerẽt,
caligauerunt, & Chriſtum cognoſcere non potuerunt. vnde: Si di-
mittimus eum ſic, omnes credent in eum &c. k ¶ Quis ſimilis
tui popule. Quaſi, ideo beatus, ideo tibi ſimilis nullus, quia nõ de
tua virtute, ſed de Chriſti gratia ſalutẽ ſperas, qui ſaluum facit popu
Iohã.11.f. lum ſuum à peccatis eorum. l ¶ Et gladius glo. In futuro aduer-
ſarios irreuocabili ſeueritate percutiens, quando ſanguinem ſeruo-
rum ſuorum vlciſcetur. Gladius modo hîc in humilitate patientiũ
occultatur, in gloria reſurgentium reuelabitur, ideo gladius gloriæ
Iſrael dicit. Chriſt⁹ ergo quaſi ſcutũ ꝓtegit pręliantẽ, & q̃ſi gladius
gloriæ vlciſcet triũphantẽ. Ad eũ q̃ſi ad caput, in fine vaticinij refer
tur gloria corpis, cũ dicit: m ¶ Nega. Abominabunt & odient ſi
cut Balac qui rogauit Balaam, vt Iſraelitas maledicendo repelleret.
n ¶ Calca. Subijciẽdo eos eccl'iæ, quã abominant & ꝑſequuntur.
Simeon ꝑtermiſſus in bñdictione ¶ Notãdũ. xj. tm̃ eſſe bñdictiões. Simeõ nãq; i his bñdictionib⁹ nõ
reperit, in q̃ Iudas ab apl'is excludit. xj. tm̃ remanẽtibus. Inde quoq;
xj. mãſiõib⁹ filij Iſr'l de Horeb ꝑuenerũt ad locũ in q̃ Deu. acceperũt.

a. ¶ Greg. in primordio fidei, cum floruit virtute, & ſapientia, miraculis, inuicta virtute perſiſtens.
a ceamentum eius. Sicut dies iu- a
a ¶ Cum refrigeſcet charitas, abun. iniquitas. Matt.24 b. ¶ Ne proijcias me in tempore ſene ctutis &c. Pſal:70.b. ¶ Circa finem mundi.
uentutis tuæ, ita & ſenectus b
¶ Non eſt deus ſicut deus noſter. Vnde: Quia ſimilis tui in fortibus domine. Pſal.85.b.
b tua. † Non eſt deus † alius, ut c d
¶ Iſraelis. a ¶ Aſcendo ad pat. me. &c. ¶ Habitator ſanctorum.
c deus rectiſſimi aſcenſor cæli, e
a ¶ In omnibus vſq; ad conſummationem ſeculi. b ¶ O Iſrael vel eccleſia. c ¶ Magnus dominus noſter, & ma. virtus eius. Pſal.146.
auxiliator tuus: Magnificen f
a ¶ Non ſua. b ¶ Prædicando per mundum. c ¶ Quorum conuerſatio eſt in cælis.
d e tia eius diſcurrunt nubes, ha- g
a ¶ In Cælo. b ¶ In terra.
bitaculum eius ſurſum & ſub- h
a ¶ Poteſtas qua bonos liberat, malos damnat. Non tuis viribus expugnatur, ſed fortitudine brachiorũ. b ¶ In tenebras exteriores.
f ter brachia ſempiterna. Eijciet i
¶ Diabolum & corpus eius. a ¶ Faciet vt conteraſ. ¶ Deus pacis conteret ſathan ſub pedibus ueſtris.
à facie tua inimicum, dicetq;: k
a ¶ Separatis in ignem paleis. ¶ In terra promiſſionis. b ¶ Electorum populus deum videns facie ad faciem.
conterere. † Habitabit Iſraël l
a ¶ Quia nullus caſus: nullæ ibi inſidiæ. b ¶ Quomodo ſe ibi habeat verus Iacob oſtendit.
g h confidẽter, & ſolus: oculus Ia- m n
a ¶ Quia ille populus ꝓ bonis terræ dño ſeruiebat. ¶ Carne Chriſti quæ nunc paſcitur in ſacramentis panis & vini.
cob in terra frumenti & uini,
a ¶ Apoſtoli. b ¶ Doctrina prædicatorum. ¶ Præ ſubtili & leuiſſima dei cognitione.
i cęliq; caligabunt rore. Beatus o p
a ¶ Iſrael fortis cum deo, qui vere beatus, accepta poteſtate ſuper omnem virtutem inimici.
k es tu Iſraël: Quis ſimilis tui po
pule, qui ſaluaris in domino?
a ¶ Ipſe eſt ſcilicet. ¶ Protectio. ¶ In prælio. ¶ Ab omni incurſione defendens. ¶ Virtus ad ſuperandum diabolum.
l Scutum auxilij tui, & gladius q
¶ In reſurrectione. a ¶ In præſenti uita ſcilicet. ¶ Nolentes per euangeliũ credere vel reconciliari.
m gloriæ tuæ. Negabũt te inimi r
a ¶ Diabolus & membra eius. b ¶ Qui es inuincibilis. c ¶ Quæ ſuperbe extendunt contra te. d ¶ Æternis pœnis.
n ci tui, & tu eorũ colla calcabis. s

Nicolaus de Lyra.

✠ a ¶ Sicut dies iuuen. ſunt delectabiles & placidi. b ¶ Ita
Quęſtio & ſene. tua. ſit amabilis & placida. Hîc quęritur, quare Simeõ nõ
habuit benedictionem? Ad qđ reſpõdent Hebræi, ꝙ hoc fuit, q̃a pri- C
mò tractauit de vẽditione Ioſeph, & alios ad hoc induxit, propter
qđ Ioſeph retinuit eum in vinculis, cæteris fratribus ad patrẽ re-
miſſis, vt habet. Ge. xlij. Itẽ q̃a princeps tribus Simeon fornicatus
eſt in Beelphegor, ex quo accidit mortalitas in populo, vt habetur
Nume. xxv. c ¶ Non eſt de. ali. Hîc ponit
cõcluſio intenta, quæ eſt inductio populi ad
dei reuerentiam & amorem. Ad ei⁹ autem re-
uerentiam inducit Moyſes ex conſideratione
magnitudinis diuinæ, cũm dicitur: Non eſt
alius, ſimilis in magnitudine. d ¶ Vt deus
recti. i. vt deus populi Iſrael rectiſſima lege
gubernati. e ¶ Aſcenſor cæli. i. deus qui eſt
cælis excelſior. f ¶ Magnificentia eius.
In Hebręo habetur: Diſcurrũt cæli. quia mo- † ſicut de⁹, ô Iſr (vel
tus orbium cæleſtium dei magnificentiã oſtẽ null⁹ eſt de⁹
dit. g ¶ Habita. eius ſurſum. quia ſuper ſicut deus
omnia eſt benedictus. h ¶ Et ſubter brac. recti aut Iſ-
In Hebręo habetur: Brachia ſeculi. per quæ raelis)
intelliguntur angeli, quorum virtute admini
ſtrantur aliæ creaturæ, & ipſi ſubſunt deo tã-
quam eius miniſtri. Conſequenter inducit ad
dei amorem ex conſideratione beneficiorum
promiſſorum cũm dicitur: i ¶ Eijciet a fa-
cie tua inimicum. i. inimicos. & accipitur
hîc ſingulare pro plurali, ſicut Exo. viij. f. Ve
nit muſca grauiſſima. i. multitudo muſcarũ.
k ¶ Dicetq; con. i. verbo ſuo contererentur
abſq; tuo labore. l ¶ Habitabit Iſrael. de-
uictis aduerſarijs. m ¶ Et ſolus. quia ꝓpter
ſecuritatem magnam non erit neceſſe, ꝙ ho-
mines congregentur adinuicem ad reſiſtẽdũ
aduerſarijs, ſed quilibet poterit habitare per
ſe ſub vite ſua & ficulnea ſua. n ¶ Ocul⁹ Ia
cob in ter. i. videbit fertilitatem bonorũ in
terra ſua. o ¶ Cęliq; cali. ro. in hoc deſigna
tur abundantia roris ad fœcundationem ter-
ræ. p ¶ Beatus es tu. qui ſic viſitaris à dño D
& defenderis. vnde ſubditur: q ¶ Scutum
auxilij tui. ſupple eſt dominus deus tuus.
r ¶ Negabunt te inimici tui. In Hebręo
habetur: Mentientur tibi inimici tui. quod ex
ponunt Hebręi de Gabaonitis, qui mentien-
tes dixerunt filijs Iſrael: De terra lõginqua val
de venerunt ſerui tui, vt habetur Ioſue. ix. Po
teſt etiam exponi ſcd'm tranſlationem noſtrã
de regibus Chananęorum, qui negantes filijs
Iſrael terram eis promiſſam à domino, vene-
runt vnanimiter ad pugnandum contra eos,
vt habetur Ioſue. ix. s ¶ Et tu eo. qđ imple
tum fuit, qñ principes exercitus Iſrael poſue-
runt pedes ſuos ſuper colla quinq; regum la-
tentium in ſpelunca, vt habetur Ioſue. x.

✠ a ¶ Sicut dies iuuen. Nam bonus do-
Moraliter ctor ita diligens debet eſſe de ꝓfectu circa bo
nam vitã & ſcientiã in ſenectute, ſicut fuit in
iuuentute: vnde quidam antiquus Philoſophus dixit: Si alterũ pe-
dem in ſepulchro haberem, nihilominus addiſcere vellem.
¶ In cap. xxxiij. vbi dicitur in poſtilla. Propter quod aliter expo-
nunt doctores noſtri & cæte.

ADDITIO.

Ad vlteriorẽ euidentiã eorũ q̃ in hoc cap. xxxiij. tradunt, vnà cum
continuatione eorũ ad prędicta in pręcedenti ca. cõſiderandũ eſt,
ꝙ ſcd'm apl'i doctrinã ad Ro. xj. ſ. allegatã: Cęcitas ex pte contigit
in Iſrl', donec plenitudo gẽtiũ intraret, in q̃ ſeueritas dei. ſ. ei⁹ iuſtitiæ
rectitudo & eius bonitas cõprobaĩ. Seueritas qdẽ in deiectione Iu
dęorũ ꝓportionata pctis eorũ, vt dictũ eſt, bonitas v'ò in vocatio
ne gẽtiũ. vñ dicit ibidẽ loq̃ns Romãis: Vide ergo bonitatẽ & ſeue
ritatẽ dei. In eos qdẽ q ceciderũt ſeueritatẽ, in te v'ò bonitatẽ, de q̃
qdẽ ſeueritate & bonitate dei in p̃cedẽti capitulo agit, ꝓut ibidẽ fuit
declaratũ: & q̃a ſcd'm ipſi⁹ apl'i doctrinã ad Ro. ix. ppl's Iudaic⁹ nõ
fuit ſic total'r eiect⁹ à deo, qn ex eo remãſiſſent aliq̃ reliq̃æ, ꝓphetã-
tę Eſa. j. b. Niſi dñs reliq̃ſſet nobis ſe. &c. Quę qdẽ reliq̃ę ſcd'm ipm
ibidẽ, cõpant ad gẽtẽ nouæ legis ſicut radix ad ramos. vñ gẽtilibus
ibidẽ dicit: Tu aũt cũ oleaſter eẽs, &c. & ſoci⁹ radicis & pigue dinis o
liuę fact⁹ es: qđ i magnã laudẽ ſeu bñdictionẽ ppl'i Iſraelitici v'tit. iõ
de hac laude

E de hac laude per modum ꝓphetice benedictionis Moyſes in hoc ca.
principaliter agit, vnde & glo. in hoc loco ſic dicit: Nō negligenter
prætereunda eſt iſta ꝓphetia. apparet cū hæc bñdictio ad nouum
populum ꝑtinere, quē ſanctificauit Chriſtus; hæc in glo. ¶ In qua
qdē benedictiōe Moſaica Moyſes intendit principaliter ꝓphetare,
quòd lex à deo ꝑ ipm data; licet ſolū pplō Iſraëlitico dirigeret, quòd
ad magnā dignitatē illi⁹ ppl'i ꝑtinebat, finaliter tñ in Iſraëliticā digni
tatem totius mūdi plenitudo trāſire debebat, prout eccleſia orat in
quadam collecta in officio ſabbathi ſancti paſchæ. vnde in hac be-
nedictione primò incipit à datione prædictę legis dicēs: Dominus
de Sinai venit, quia de mōte Sinai domin⁹ Moyſen vocauit & etiā
populum ad dandā legem prædictam, quam eis ibidē dedit, vt. ſ.
Exo. xix. ¶ Conſequēter quia iſta lex nihil ad perfectū ducebat, vt
ad Heb. vij. c. Non enim curabat morbos ſpirituales per gratiam.
ideo ſubdit: De Seir ortus eſt nobis, quia ille populus circūeundo
montē Seir, ꝑ ſerpentem æneum quē domin⁹ iuſſit fieri, & in ligno
ſuſpendi, à ſerpētibus ei⁹ intuitu ſanarent; quod propriè figurabat
incarnatiōem & paſſionē Chriſti, ꝑ quā morſus ſpirituales curātur,
vt in poſtilla ſatis declarat. ¶ Conſequenter autē dicit: Apparuit
de monte Pharan, quia ibidē repleuit dñs. lxx. ſenes ſpūſancto pro-
ut in poſtilla; quòd figurat copioſam effuſionē ſpiritusſancti in di-
ſcipulos poſt paſſionem & reſurrectionem, per quā effuſionē ſpiri
tus domini repleuit orbē terrarum, qđ etiā Moyſes ibidem. ſ. Nu.
xj. f. innuit dicens: Quis det vt totus populus prophetet, & det eis
domin⁹ ſpiritum ſuū, q. d. vtinā iam nunc eſſet illud qđ hîc figurat,
ſcilicet quòd tot⁹ populus dei recepiſſet ſpiritūſanctum. In primiti
ua enim eccleſia ꝑ baptiſma & impoſitionem manuū apoſtolorum
omnes recipiebant ſpiritūſanctum cum ſignis viſibilibus, vt habet
in actibus apoſtolorū. Fecit igit Moyſes poſt bñficiū legis latæ mē-
tionem de prædictis duobus beneficijs; tū quia lex illa non ducebat
ad perfectum ſine hmōi beneficijs; tū quia alij populi ſine ipſis be-
neficijs ſecūdum legē ordinatā in Iſraëliticā dignitatē nō trāſirēt de
quo hîc intēdit, vt dictū eſt: Exponant cętera prout in poſtilla vſq;
ibi; Dilexit populos. in quo Moyſes oſtendit, quòd prædicta beneſi
F cia debebant ſe extendere ad populos generaliter. vnde in Hebræo
habetur; Etiam dilexit populos, q. d. non ſolùm te, ſcilicet Iſraël deus
dilexit ad iſta beneficia percipienda, ſed etiam populos, & conſe-
quenter reddens cauſam huius extenſionis dicit: Omnes ſancti in
manu illius ſunt. q. d. ex quo omnes ſancti cuiuſcunq; nationis ſint,
in manu dei ſunt, inquantum à deo mouentur ad ſanctitatis vitam
habendam. Idcirco non videtur æquum, vt in vna tantùm natio-
ne beneficia ſalutaria recluderentur. vnde Petrus apoſtolus circa
materiam reductionis gentium dicebat Act. x. e. In veritate compe
ri, quòd non eſt perſonarum acceptor deus, ſed in omni gente &c.
¶ Et ſequitur: Qui appropinquant pedibus eius, quod refertur
ad ſanctos de quibus dixerat; Omnes ſancti in manu illius ſunt;
Quæ quidem appropinquatio ad pedes illius poteſt intelligi mo-
raliter. Vel quia ſancti vel electi venientes ad fidem Chriſti, de qui-
bus ait, cum magna humilitate debebant venire ſicut illi qui ex hu-
militate pedibus dominorum appropinquant: lex enim Chriſti,
quæ ipſa gratia eſt, in recipiente humilitatem præcipuè requirit.
vnde Iacobi. iiij. a. Humilibus autem dat gratiam. Vel quia tales
electi debent ſequi veſtigia Chriſti, cuius vita eſt inſtructio fide-
lium, iuxta illud primæ Petri. ij. d. Vt ſequamini veſtigia eius,
quæ quidem veſtigia per pedes deſignantur. Vel in hoc innuit
Moyſes; quòd patres no. te. ſcilicet apoſtoli, cùm poſt reſurrectionē
diſponerentur ad annuntianda miniſteria Chriſti per orbem, pe-
des Chriſti tenuerat, vt Matthę. xxviij. & ideo de illis ſanctis dicitur:
Qui appropinquant pedibus eius, de quo poteſt etiam intelligi
illud Eſa. lij. b. Quàm pulchri ſupra montes euangelizantis &cæte.
Qui quidem ſancti de doctrina Chriſti accipiunt, vnde Matthę.
vlt. d. docentes eos quæ præcipio vobis, ideo dicit; Accipient de do
ctrina illius. Vbi notandum quòd non dicit: Accipient doctrinam
illius ſed de doctrina illius, quia perfectio doctrinæ huius plena-
riè, & ſine menſura reſidet in Chriſto. Alij verò ſecundum menſu-
ram donationis Chriſti. vt ad Eph. iiij. Et iſto modo dicitur Ioh.
j. b. De plenitudine eius omnes accepimus. Non enim dicit plenitu
dinem, ſed plenitudine. ¶ Conſequenter, ne fortè quis ex prædictis
æſtimaret, quòd per doctrinam Chriſti, de qua dixerat: Accipient
de doctrina illius, lex Moſaica penitus euacuaretur, ideo ſubdit: Le-
gem præcepit nobis Moyſes, hæreditatem multitudinis Iacob. Et
eſt ſenſus, quòd lex quam Moyſes præcepit nobis, id eſt populo
Iſraëlitico de quo numero erat ipſe Moyſes, qui loquebatur: Ve-
nit in hæreditatem eccleſiæ, quæ ſignatur per hoc quod dicit mul
titudinis Iacob: Nam ſicut illud quòd parentes iuſtè acquirunt;
ad eorum ſucceſſiones hæreditariè prouenit, ſic & lex Moſaica li-
cet populo ve. te. data fuit, de quo dicit: Præcepit nobis, ve-
nit tamen hæreditariè ad eccleſiam, de quo dicit; Hæreditatem mul
titudinis

titudinis Iacob. Et notandum, ꝙ vbi tranſlatio noſtra in hoc loco G
habet (Multitudinis) Hebraica litera habet quādam dictionem quę
ſignificat eccleſiam. Eadem enim dictio ponitur hîc, & Nume. xx.
a. vbi dicitur: Cur eduxiſti eccleſiam dei in ſolitudinem? Similiter. j.
Re. xvij. a. Nouerit oīs eccleſia, qđ non in gladio ſaluat dñs, & ſic in
q̃; plurimis alijs locis, & fortè tranſlatio noſtra poſuit hanc dictio-
nem (Multitudinis) vt innueret hoc referendū eſſe ad illud qđ dicit
Act. iiij. a. Multitudinis credentiū erat cor vnum. ¶ Conſequēter
dicit: Et erit apud rectiſſimū rex cōgregatis principib⁹ ppl'i cū tri-
bub⁹ Iſrael. Pro quo conſiderandū, qđ qa ex hoc qđ dixerat, ꝙ lex
hęc fuerat præcepta vni populo, & deinde hæreditariè deuenerat
ad multitudinē ſeu eccleſiam, poſſet quis ęſtimare qđ hæc multitu-
do ſeu congregatio nō conſtituebat aliqđ corpus ciuile vnum; ſed
erat quædam multitudo in ſe diuiſa. Idcirco oſtendit, ꝙ hæc eccle-
ſia ſeu multitudo Iacob debebat eſſe quoddam vnū; tum ex parte
rectitudinis fidei quæ vna eſt, de quo dicit: Et erit apud rectiſſimū.
populus enim in cui⁹ multitudine cōſiſtit eccleſia, rectiſſimus pōt
dici, inquantū omnes reſpiciūt primā veritatē per verā fidem: tum
ex parte capitis, qui eſt vnus Chriſtus, & de hoc dicit: Et erit apud
rectiſſimū rex ſcilicet Chriſt⁹: tum ex pte mēbrorū, mēbra aūt prin-
cipalia huius congregationis ſub capite Chriſto manifeſtat, cùm di
cit; Congregatis principibus populi ſcilicet apoſtolis, & eorum ſe-
quacibus, q nūc in vnitate fidei cōgregant cū tribub⁹ Iſraël, ſcilicet
eorū qui in primitiua eccleſia remanſerunt in fide, vel etiam in tem
porū ſucceſſione ad fidē veniūt. ¶ Ex q̃b⁹ patet, qualiter Moyſes
in prædictis iſtum populum laudat ſeu benedicit. in hoc, qđ in di-
gnitatem Iſraeliticā totius mundi plenitudo tranſiret. Et quia men-
tionem ſtatim fecerat ante de tribubus Iſrael, à quibus Moyſes de
propinquo erat receſſurus, ideo introduxit benedictionem ſingu-
larum tribuum dicens: Viuat Ruben &c. vnde in gloſ. prædicta ſa-
lute primitiuæ eccleſiæ ſingulis tribubus proprias benedictiones
tribuit. Hæc in glo. Exponantur hæ benedictiones tribuum, pro-
ut in poſtilla, exceptis his quæ ſequuntur, ſcilicet primò de benedi-
ctione Iudæ. Circa quam attendendum eſt, quòd in hac tribu ſin-
gulari modo intitulauit benedictionem dicens; Hæc eſt Iudæ bene-
dictio, in alijs verò non ſic, ſed Leui dixit, Beniamin dixit, & ſic de H
alijs: Quæ quidem benedictio Iudæ videtur referenda eſſe ad bene
dictionem Iacob de eodem Iuda Geneſis penultimo, prædixerat
enim ibi Iacob, quòd ſceptrū & ducatus populi Iſraelitici pertine
bat ad Iudam; & inſuper de illa tribu ſpectabatur Meſſias de quo
dixerat, donec veniat qui mittendus eſt. Nunc autem Moyſes
precatur deum, vt adducat illum ſcilicet qui mittendus eſt ad po-
pulum ſuum.

REPLICA

In ca. xxxiij. Burg. continuat expoſitio
nem allegoricam gloſſæ, in qua inter
cætera nititur præferre Iudaiſmum, quaſi in eccleſia conſtituta ex
vocatione gentium, quendam obtinere debeat primatum. Et ad
hoc perſuadēdum adducit Apoſtolum ad Romanos. xj. vbi ſecun
dum quod Burg. exponit dictum Apoſtoli comparat Iudæos ra-
dici, gentes autem dicit ramos inſertos &c. Sed hæc concluſio cor
recta eſt ſuprà, Gene. ix. correctorio. iij. Nec facit ad propoſitum
Burgēſis dictum Apoſtoli allegatum; quia bene penſando hoc di-
ctum, radix fides eſt, rami fideles. Dicitur enim radix ſancta in patri
archis & prophetis, ſed vnde? non ex operibus legis, ſed fide. Radi-
cis igitur ſanctitas, non patriarcha, non propheta, nec opus eorum
ſecundum legem; ſed fides Chriſti pro tunc venturi & ſanctitas fuit
& radix, in qua & patriarchas, & prophetas, vt eſſent ſancti rami
deus inſeruit. Huius inſertionis participes dicit ibidem, & Apoſto
lus gentes ſanctas dicens; Tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in
illis ſcilicet ramis, ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es ſci-
licet gratiæ & iuſtitiæ Chriſti, quæ ex fide eſt; in qua communiter
gentes & Iudæi radicati ſunt: & ſic in illa radice non eſt diſtinctio Iu
dæi & Gręci, quia ab Apoſtolo dicuntur ſocij qui currūt de pari.
vnde Apoſtolus infrà decimoquinto, ponens differentiam, dicit Iu
dæos vocatos ad hanc radicem propter promiſſa facta patribus.
Sed vnde promiſſio niſi ex gratia, ſicut & vocatio gentium, de qua
Apoſtolus ibidem. Gentes autem ſuper miſericordia, quæ ſimili-
ter eſt gratia: eadem enim eſt igitur radix vtrorūq; ramorum. & in
in hac radice conſiſtit Iſraelitica dignitas, in quam vt orat eccleſia,
tranſibit totius mundi plenitudo. Non poteſt igitur Burgenſis Iu-
daiſmo aſcribere aliquem primatum dignitatis in eccleſia, niſi ſecun
dum prioritatem temporis, quia prius tempore inſertus eſt radici
gratię, quàm Gentilitas: & de hoc primatu dicit Apoſtolus ad Ro
manos primo. b. quòd virtus eſt in ſalutem omni credenti, Iudęo
primùm & Gręco. ex prioritate autem temporis non formaliter ar
guitur prioritas dignitatis, quia alias beſtię eſſent digniores homi-
ne, tanquam prius tempore creatę à deo.

☞ ASCēdit er. Tā Moyſes ꝙ cæteri pr̄es ve. Te. ꝑ ſpm̄ ī altitudinē cōtēplationis leuati, præuidere potuerūt gratiam noui Teſtamēti, quæ in Chriſto data eſt, & uirtutū collatione & cæleſtis regni ꝑceptiōe: ſed eā in carne expectare non potuerūt, in fide aūt & ſpe mortui ſunt, & ad inferos deducti, vbi expectabant redēptoris aduētū, qui ꝑ ſanguinē ſuæ redēptiōis inde eos liberaret.

†2.Ma.2.a b ℭ Oſtēditq; ei. Terram promiſſiōis vidit Moyſes, nec intrauit, qa lex aduentum Chriſti & doctrinā euāgelij verbis & figuris p̄ſignauit, ſed neminē ad pfectū duxit. c ℭ Oēm ter. Partē oīs terrę,

Nota quā ex altiſſimo mōte potuit videre. Vł oēm terrā oſtēdit ei ī ſpiritu. d ℭ Mortuuſq; eſt ibi &c. Nulli electorum parcit, & minima quoq; peccata vlciſcitur

Pſal. 98.b. deus, etiā in amicis. vñ: Moyſes & Aarō in ſacerdotibus eius. & addit: Propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adiuuentiones eorum. Lege. ſ. finita. quæ ſeruiuit domino in tempore ſuo, vrbs deſtructa & altare, nuſq; ſacrificia, nuſq; libamina, nuſq; ſacerdos vel pōtifex. e ℭ In ualle. In monte mortuus eſt, in valle ſepultus eſt, quia lex tempore ſuo glorioſa fuit: ſed

Ezec.20.d. cōparata euangelio abſcondita videtur & humilis, vnde: Dedi eis p̄cepta nō bona. f ℭ Et nō cognouit ho. Iudæi autumant hoc factum, ne Iudæi ſēp

Allegorice ad idololatriā ꝓni, mortuū colerēt tanq; deū. Sed ſcd'm allegoriā tp̄s & modū finiendi legis in ſola dei p̄ſcientia ſignificat eſſe abſcondita, nec ꝓfunditatē ſapi-

B ētię dei, vel ſecretū conſilij alicui patere,

Ro.11.d. qa incomprehenſibilia iudicia eiꝰ, & īueſtigabiles viæ eiꝰ. g ℭ Moyſes centū

De ætate Moyſi & uiginti annorum. Si ab vno per

† Bethphegor naturalē ordinē vſq; ad. xv. ſingulorum numerorū ſummas coniunxeris. vnū. ſ. & duo & tria, & deīceps. cxx. fiūt. Quindenarius vero ex. vij. & octo cōficitur, ſeptē ad ſabbatū refert, octo ad circūciſionem, qa octaua die circūcidebaẗ puer. Si vero ad no. Te. reſpicias, habes. vij. dona ſpiritusſc̄ti, & in octauo reſurrectionē Chriſti. cxx. ergo eos ſignificāt q vel ī veteri vel in no. Te. legis & euāgelij p̄cepta

Tropolo. īplere ſtudēt. ℭ Moyſes cētū & uigīti

†13. q. 2. c. anno. Hos ſignificat tā eū ꝙ cæteros

quia alij. patres ve. Te. poſt perfectionē mandatorum dei, q̄ eſt in duobus præceptis charitatis, per gratiā Chriſti & ſanguinis redēptionē ęternę qeti & futurę vitę aptos eē, q̄rū oculꝰ nō caligauit, pię. ſ. ītētiōis ītuitꝰ nubilo ñ fuit obſcuratꝰ, nec dētes malitię moti, qa nō ē ꝑturbatꝰ tēpeſtate vitiorū ordo diſcretiōis eoꝝ. cxx. ſunt anni legiſlatoris, q̄ nūero cōfirmata ē altitudo Salomonici tēpli. Primitiua q̊q; eccleſia poſt paſſionē & reſurrectionē, dñiq; aſcēſionē hoc nūero viroꝝ grām ſpūſſc̄ti accepit. Quindecī nāq; q ex. vij & octo cōſtāt, futurā vitā ſignificāt, q nūc geriẗ ī ſabbato aīarū, & ꝑficieẗ ī reſurrectiōe corporū. In trigonū q̊q; qndenariꝰ ductꝰ. i. cū ꝑtibꝰ ſuis adnūeratꝰ, efficit. cxx. Apte ergo cētenario & vicenario electorū beatitudo ī futura vita ſignaẗ, & tertiū domꝰ dei cœnaculū cōſūmaẗ, qa poſt fideliū labores, poſt requiē aīarū, plena eccleſię fœlicitas in reſurrectiōis glīa cōplebiẗ. h ℭ Fleu. Quia regnauit mors etiā ī eos q nō peccauerūt ab Adā vſq; ad Moyſen: iō lachry-

Actu. 8.a. mę ꝓſequunẗ ad inferos deſcēdētē. ℭ Hiero. Non mirū, ſi Moyſi

Geñ. 50.b. & Aaron planctus exhibeẗ, qa etiā ī nouo Te. ſuper Stephanum

Ioſu. 24.g. fit planctus magnus. De Iacob quoq; diciẗ: Planxerunt eū planctu magno & fortinimis. Ieſus Naue ſepultus refertur nō defletus.

Roma. 5.c. Sub veteri nanq; lege omnes ſub peccato tenebantur, & quęq; ad inferos deſcendentem lachrymę ꝓſequebantur. vnde: Regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen &c. In Ieſu vero. i. ī euāgelio, per quē ꝑadiſus apiẗ, mortē gaudia ꝓſequūtur. Flentes vſq; hodie Iudæi, nudis pedibꝰ in cinere volutati, ſacco induti, ex ſuperſtitione Phariſęorū prius cibū lētis accipiunt, ſignātes quali edulio primogenita ꝑdiderūt: & merito, qa reſurrectionē dñi non credentes, Antichriſti parātur aduētui. Nos vero q Chriſtū induimꝰ, & regale & ſacerdotale genus electū ſumus, non debemus ſuper mortuos contriſtari, immo de reſurrectione futura lætari: quia completi

C ſunt dies lugentium Moyſen, & dies domini appropinquit, de q̄ dr̄: Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper milia. Vnde Moyſes ad Pſal. 83.c.

Aaron & ad filios eius qui relicti erant: Capita veſtra nolite nudare, & veſtimenta veſtra nolite ſcindere. Leui. 10.b.

Quaſi, nolite lugere ne moriamini.

Cap. XXXIIII.

a ASCendit ergo Moyſes de campeſtribus Moab ſuper mon- b tem Nebo, in uerticem Phaſga contra Iericho: oſtenditq; c ei dominus omnem terram Galaad uſque Dan, & uniuerſum Nephtalim, d terramque Ephraim & Manaſſe, & omnem terram Iuda uſque ad e mare nouiſſimum, & auſtralē partem, & latitudinem campi Iericho f ciuitatis palmarum uſque Hegor. Dixitque dominus ad eum: † Hæc eſt terra pro qua iuraui Abraham, Iſaac & Iacob dicens: Semini tuo dabo eam. Vidiſti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam. Mortuuſ g que eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab iubente domino, & h e ſepeliuit eum in ualle terræ Moab f contra † Phogor. Et non cogno- i uit † homo ſepulchrum eius uſque g in præſentem diem. Moyſes cen- tum & uiginti annorum erat, quando mortuus eſt. Non caligauit ocu- k lus eius, nec † dentes illius moti l h ſunt. † Fleueruntque eum filij Iſrael in campeſtribus Moab, tri-

a ¶ Quia diſpenſatione domini lex eſt finita: ſuccedente gratia.

¶ Dominus.

a ¶ Poſt perfectionem mandatorum. ſ. quæ eſt in duobus præceptis charitatis.

a ¶ Nube maliciæ. b ¶ Intuitus pię intentionis, intellectus mentis a recto non deuiauit.

a ¶ Ordo diſcretionis non eſt deprauatus vitiorum tempeſtate.

☞ Mors nr̄a

Nicolaus de Lyra.

Cap. XXXIIII.

ASCen. er. Mo. Completa bñdictione ppl̄i, hic cōſeqnter deſcribiẗ mors & ſepultura Moyſi, & Diuiſio

primo deſcribitur cōſūmatio paſtoris, ſecundo ſubdiẗ cōfortatio ſucceſſoris, ibi: Ioſue vero. tertio cōmēdatio p̄deceſſoris ibi: Et nō ſurrexit ꝓpheta. Circa primū p̄mittiẗ obdediētia Moyſi iplētis p̄ceptū dei, qui dixerat ſibi ſupra. xxxij. in fine. Aſcende in montem iſtum Abarim &c. & ſequitur: Et morere in monte. & ideo completa benedictione populi aſcendit illuc. b ℭ Super montem Nebo. in uerticem Phaſga. Abarim eſt nomen totalis montis. Nebo eſt nomen cuiuſdā † Geñ. 12. & 40.d.

monticuli ſupereminentis in ipſo. Phaſga vero eſt ſuperior pars illius monticuli, vnde poteſt longe videri. c ℭ Oſtenditque ei dominus omnem terram, ad conſolationem ſuam. d ℭ Vſque Dan, & uniuerſam Nephtali &c. vbi eſt terminus aquilonaris terræ promiſſionis. e ℭ Vſque ad mare nouiſſimum & auſtralem partem, id eſt mare mortuum, quod eſt in termino oppoſito terræ promiſſionis, ſcilicet auſtrali. f ℭ Et latitudinem cāpi Iericho D

ciuitatis palmarum. Vocabatur eñ duplici nomīe, ſcilicet Iericho, & ciuitas palmarum. Et ſubditur mors Moyſi, cū † quiſq;

dr̄: g ℭ Mortuuſq; ē ibi Mo. &c. & ſepeli. eū. ſ. dominus, miniſterio tamen angelico. i ℭ Et non cognouit hō ſepulchrum eiꝰ quod factū eſt à deo, ne Iudæi colerent ipſum tanq; deū, ꝓpter magnitudinem & multitudinē ſignorū. k ℭ Nō caligauit oculus eius, nec dentes &c. quia ſenſus eius perſeuerauerunt viuaces vſque in finem. Iudæi dicūt: Et nō fuit obſcurata viſio eius. Et accipiūt viſionē ꝓ colore, q ē obiectū viſus

† f gir vigor eiꝰ, vel gena illius conciderāt

... Ioſue vero

Moraliter. a ℭ Aſcendit ergo Moyſes &c. Per Moyſen, qui de monte vidit terram promiſſionis, & non intrauit, licet multum deſideraret, allegorice ſignificatur qui liber ſanctus veteris Teſtamenti, qui ſubleuatus in montem contēplationis, vidit deo ſibi reuelante futurum myſterium Chriſti, ad quod tamen non peruenit, licet deſideraret ex tota intentione animi. vnde dicit Saluator Lucæ. x. d. Dico vobis quia multi reges & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Moraliter Allego.

ℭ Moraliter autem per Moyſen ſignificatur homo contemplatiuus cæleſtis patriæ, per terram promiſſionis ſignificatæ, quē tamē non intrat, licet multum deſideret, niſi morte corpis p̄cedēte. Vñ diciẗ Heb. ix. g. Statutū eſt hoībꝰ ſemel mori. h ℭ Nō caligauit oculus eius. Per oculum intelligiẗ cōtemplatio, quæ non deficit in bono cōtēplatiuo, ſed magis ꝓficit tp̄e ſenectutis ſedatis paſſionibus ſenſitiuæ partis. l ℭ Nec dentes illius moti ſunt. Per dētes eius qui cibū in interiora traijciunt, labor prædicationis intelligitur, ꝑ quem auditores ad fidem & deuotionem trahuntur. ſ. Actu. x. b. Surge Petre, occide & manduca, id eſt Cornelium & eiꝰ amicos Gentiles per tuam prædicationem Chriſto per fidem incorpora, ſicut ibidem patet per literā ſequentē. g ℭ Mortuuſq; eſt ibi Moyſes &c. Sequitur: h ℭ Et ſepeliuit eum in ualle ſ. dominus. Et per hoc ſignificaẗ, ꝙ amoto impedimento naturæ ꝑ Chriſtum anima munda ſeparata aſcendit ad deum, & corpus quod ſepelitur in terra remanet vſq; ad iudicium. Eccle. xij. c. Donec puluis reuertatur in puluerem vnde erat, & ſpiritus redeat ad deum qui dedit illum. Quem reditum proſperum nobis concedat qui viuit & regnat in ſecula ſeculorum, Amen.

☞ E Mors noſtra pctm̄ eſt. Sacerdos magnꝰ etiā ad patrē mortuū prohibet̄ accedere ne aīa ſacrificijs dei mācipata aliq̄ ipediatur affectu. In euāgelio q̄q; dr̄: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. In Leuitico quoq; addit̄: De ſctīs nō egrediet̄, & nō cōtaminabit̄ ſanctificatio dei eius, qa ſanctū oleū vnctiōis ſup eū eſt. Poſtq̄ eñ i Chriſtū credidimꝰ & vnctionē eius accepimꝰ, nō debemꝰ exire de tēplo.i.de ꝓpoſito Chriſtiano, vt icredulitati Gētium miſceamur, ſed intrinſecꝰ eſſe.i. volūtati dñi miniſtrare. a ℭ Et cō. Hinc videt̄ orta cōſuetudo, vt fidelibꝰ mortuis. xxx. diebus pietatis officia per ſoluātur. b ℭ Poſuit ſup eum. In ſcripturis ſuis teſtimoniū ei ꝓhibuit dicēs: Prophetam deus ſu. &c. vnde: Si crede. Mo. cre. for. & mi. c ℭ Et non ſurrexit. &c. Hoc (vt fertur) Eſdras de ſuo adiecit, q̄ bibliothecam à Chaldęis exuſtā diuino ſenſu reparauit, & literas quibꝰ Iudęi nūc vtuntur inuenit. vnde & velox ſcriba appellatus eſt. c ℭ Et nō ſurre. Propheta. Quia Moyſes omnibus ꝓphetis veteris Teſta. pſtātior: vñ Iudęi arroganter dicūt: Nos Moyſi diſcipuli ſumus. Sed poſtq̄ dñs ꝓphetarū incarnatꝰ venit in mūdū, omnis illa prior dignitas & vmbra futurorum

Matth. 8. c. — Leuit. 21. c. — Deut. 18. c. — Iohan. 5. g. — Iohan. 9. f. — Hebr. 10. a.

ℭ In aduentu Chriſti.

a ginta diebus, & completi ſunt dies

a ℭ Chriſtus Ieſus, qui ſuccedit Moyſi & finis legis.

planctus lugētiū Moyſen. Iōſue ue a

a ℭ Vnde: Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis &c. Iſa. 11. a.

ro filius Nun, rēpletus eſt ſpiritu ſa b

b pientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas Et obedierunt ei

a ℭ Prædeſtinati ad vitam. b ℭ Quia crediderunt in illum, quē dominus per Moyſen populo ſuo promiſit.

filij Iſraël, fecerūntque ſicut præce

c pit dominus Moyſi. Et non ſurre c rexit propheta ultra in Iſrael ſicut

a ℭ Non apoſtolis eum præfert, quibus dicitur: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis. Luc. decimo. d.

Mōyſes, quem noſſet dominus † fa d cie ad faciem, in omnibus ſignis atq; e portentis, quæ miſit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni & omnibus ſeruis eius, uniuerſæque

ℭ Miſit. ſ. vt faceret.

terræ illius, & cunctam manum robuſtam, magnaque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram uniuerſo Iſrael.

ceſſauit: qa lex & figura per Moyſen data eſt, gratia & veritas ꝑ Ieſum Chriſtū, q̄ eſt finis legis ad iuſticiam omni credēti G

Iohan. 1. b. — Rom. 10. a.

Nicolaus de Lyra.

a ℭ Ioſue ue. hic cōſeq̄nter ponit̄ cōfortatio ſucceſſoris. ſ. Ioſue, q̄ fuit confortatus dupliciter. ſ. à ſupiori, qa fuit repletꝰ ſpū ſctō, qd' notat̄ cū dr̄. b ℭ Reple. eſt ſpi. ſa. & ab iferiori ꝑ bonā obedientiā ppſi, qd' notat̄ ibi: Et obedierūt ei &c. c ℭ Et nō ſur. hic cōſequēter ponit̄ cōmendatio ꝑdeceſſoris, qa dixerat ſcriptura Ioſue repletū fuiſſe ſpū ſapiētię ne ex hoc crederet̄ ipm̄ ęqualē fuiſſe Moſi, iō ſubdit̄: Et nō ſur. prophe. ul. i Iſ. ſi. Mo. i. æq̄lis ei. d ℭ Quē noſ. do. fa. ad fa. i. loquēs cū eo familiarit̄ & ad volūtatē ſuā, ſicut ſolet hō loq ad amicū ſuum. e ℭ In oībꝰ ſi. atq; p. qa tot & tanta mirabilia, & tā longo tpe, nō fuerūt facta per alium prophetam in veteri lege.

† de facie

ℭ Pars prima Bibliæ ſacræ, cū gloſſa ordinaria & interlineali concordātijſq; ſacrorū canonū, vna cum poſtillis, & additionibus: ac replicis venerabilium patrū Nicolai de Lyra Brabantini: Pauli Hiſpani Burgēſis Epiſcopi & Matthiæ Doringk Saxonis explicit.

Ltiera prima docet quo pacto colligere omnes
Quas cernis chartas lector amice potes.

a
Primum vacat
Quoniam
In nomine ſanctæ
tum corona
b
vt vitam haberent
Frater Ambroſius
terram, & quia
c
Vnde Iohan.
Amos paſtor
Et lapidem oculorū
nymus poſuit
d
Poſtilla
pertingerent:
ima labilis
e
Et factum eſt
cludunt eſſentialia
ſtantia cum ſua
ra aquæ ante
f
mala, ſed ſcientiæ
loquatur in me dñs
aliu.. animale
g
exordio dolores
ſibi dati ante
Concepit & peperit
Nequaq̄ ita fiet
h
id eſt ſuprema
In ca. vj.
alios fabros
i
Benedictꝰ dominus
Robuſtus venator
diuidit erroris
Egredere de terra

k
accepturus
Generatione autem
duo teſtamenta
l
cutionis eſt,
Abraham tamen
contra vitam
Dixitq; maior
m
intelligi dominus
Quod cum audiſſet
dum propheticum
n
de iniuſtis vero
primum filijs
Abymelech
manus opera
o
De hoc autem
Poſtq; autem
Vrebar & gelu
p
Et in aures
Ciuitatem Arbeæ
vocantur iami
Fecitq; ei
q
Tunc demum
Putipharis alias
ſte laudatus
r
nec plenitudo
pueritia ſua
Cūq; appropinqua.
Chriſtianorum
s
In eodē capitulo
Quod cernens
Hæc ſunt

t
In eodem. ij. ca.
da prouocentur
nomen notificaret
hæc ille.
v
videat dominus
de ergaſtulo
autem obduratio
x
Abominationes
Dixit autē dominus
tus eſt deus
non dices
y
Patet ergo
ſium numeralibus
Primogenitum
z
veſtram dei
langor
mentitus es
in futura
A
addendum in
Nunquid mulier
Non loqueris
B
pit verbum dei
miniſtrat
Aduenam non
C
Sub pedibus
Lapides onychi.
Duos quoq;
D
ſtamenti ita
one vtantur
peccato primę
omni impulſione
E
tinctura

poneſq; in eo
Deorſum vero
F
Et omnia
vnum mandatum
fungerentur
Duas tabulas
G
cabo nomē domini
videtur dignum
immediatū regimen
H
Coccūq; bis tinctum
qui cohęrent &
Ca. xxvij.
Paxillos quoq;
I
ſynæ tuæ
qui in ea permāſerūt
nec adipem
K
mur: & cum
gerit. i. qui
qui Chriſtum
Tertius
L
Qui erat
tis deijciunt
tantū miniſterialiter
M
Sin autem
habitabit extra
Et dimittet paſſe.
Qñ ergo Moyſes
N
Locutuſq; eſt dñs
Ad mulierem
bonorum noſtrorū
O
Lacte. Delitijs
Ad omnem mortuū
Deorſum vero

Locutus eſt ergo
beant eſſe
P
Iuxta numerum
Nec affligas
Et gladius
Q
Vnum de perſonis
Locutuſq; eſt
Per cognationes
ſuarum caſtra
R
tos: vt habetur
Scribetq; ſacer.
Vt dies priores
S
ficat. Luna
Locutus eſt dominꝰ
linquere Tu
Congrega mihi
T
In deſertum
quā populum
Sacrificium ſimile
V
quē requieſcet ſpūs
ſecundum carnem:
etiam martyres
Gregorius
X
eius Iſrael
Videns autem
proferre facit
Y
Cunq; vidiſſet
Eduxit illum
tiam ſpiritus
in mortem
Z
quiſq; ex factis
nem requirit
futuro vero

aa
Si tranſierint
Cantemꝰ domino
montem Sinai
quod eſt tranſitus
bb
Hæc ſunt verba
In terra Moab
à qua tamen
cc
Nec eſt alia
tatem eorum
Non vſurpabis
Diliges dominum
dd
eſt in deſerto
veſpertinum
Caue ne
ee
Vades in taber.
tentia damnandos
Primitias
phetam ſuſcitauit
ff
nicationem
ſoluit: &
ceſſe eſt
gg
Lapides
corporalia præbēt
vxore plebs
captiuitatis
hh
Iudices
ſtes ſunt
Dominus
domini ad mōtana